OTTŮV

SLOVNÍK NAUČNÝ.

ILLUSTROVANÁ

ENCYKLOPÆDIE OBECNÝCH VĚDOMOSTÍ.

DVACÁTÝOSMÝ DÍL.

DOPLŇKY.

SE 179 VYOBRAZENÍMI V TEXTU.

1909.

VYDAVATEL A NAKLADATEL J. OTTO V PRAZE.

A.

Aalesund, norské město, má 11.672 obyv. (1900). R. 1904 téměř celé vyhořelo.

Aasen Ivar Andr., filolog norský, zemřel 25. září 1896 v Christianii.

Abakanowicz Bruno, elektrotechnik polský, † 1900 v Paříži.

d'**Abancourt** 3) Fr., spis. pol., † 1892.

* **Abarbanel** viz Abravanel.

* **Abasie,** řec., neschopnost chůze, spojená často s astasií, totiž nemožností stání, vyskytuje se někdy u hysterických osob, u kterýchž je vykonávání souřadných pohybů nohou jinak zachováno. Proto při silných vlivech duševních obojí příznaky mizejí a chůze stává se pravidelnou.

Abaza: 1) A. Viktor Afanasjevič † 1898. — 2) A. Konstantin Konstantinovič (* 1841), z pozdějších jeho prací třeba uvésti ještě: *Obščedostupnaja vojenno-istoričeskaja chrestomatija* (1887, 2. vyd. s názvem *Gerojičeskije razskazy*); *Očerki iz starodavňago kazačjago byta v obščedostupnom izloženiji* (1890); *Zavojevanije Turkestana* (1901) a *Besédy pro japonca* (1904 a 1905). — 3) A. Nikolaj Savič † 1901.

* **Abaza** Arkadij Maksimovič, skladatel rus. (* 1848). Studoval na petrohradské konservatoři. Nyní je ředitelem hudební školy v Kursku. Napsal přes 20 romancí a přes 30 skladeb klavírních.

Abbadie 2) Antoine zemřel v Abbadii v Pyrenejích 19. bř. 1897; Arnauld Michel † 13. list. 1893.

* **Abbás** II. paša (* 1874), nejstarší syn chedíva Mehmeda Tevfíka, vychován v Theresianu ve Vídni, stal se místokrálem egyptským r. 1892.

Abbás-túmán stal se silně navštěvovanými lázněmi. R. 1892 zřízena tu první ruská horská hvězdárna.

* **Abbate Ciccio** [čičo] viz Solimena.

* **Abbe** Ernst, fysik něm. (* 23. led. 1840 v Eisenachu — † 14. led. 1905 v Jeně). Studoval r. 1857—61 na universitě v Jeně, r. 1863 se habilitoval tamtéž, r. 1870 stal se professorem a r. 1878 ředitelem hvězdárny téhož ústavu. Od r. 1866 řídil optický závod Zeissův, r. 1881 zařídil s dr. Schottem optickou laboratoř v Jeně. Pracoval hlavně v oboru theorie optických přístrojů. Napsal kromě jiných: *Neue Apparate zur Bestimmung des Brechungs- u. Zerstreuungsvermögens fester u. flüssiger Körper* (Jena, 1874); *Gesammelte Abhandlungen* (t., 1904—06).

Abbé *** (Abbé trois étoiles) zemřel r. 1890 v Hanavě.

Abbema Vilém, kreslíř něm., † 8. list. 1889.

Abbott [ebb-] 1) Jacob, sev.-amer. spis. pro mládež (* 1803 v Hallowell [Maine] — † 1879 ve Farmingtonu), vystudovav theologii řídil dívčí ústav v Bostonu, od r. 1838 žil jen spisovatelství v New Yorku. Nejproslulejší jsou jeho *Rollo books* (28 sv.) a *Harper s storybooks* (36 sv.). Životopis a bibliografie jeho obsaženy v díle *The young christian* posmrtně vydaném (New York, 1882).

* **Abdáli,** emír afgánský, viz Ahmed-šáh.

* **Abd-ul-aziz,** sultán marocký (* 1878 v Marokku), nastoupil na trůn po smrti svého otce Mulej-Hassana 6. čna 1894. Fanatické obyvatelstvo marocké bouří se proti němu, že přichází vstříc kulturním vlivům evropským.

Abd-ul-Hámid 2) II., sultán tur., druhý syn Abd-ul-Medžida (* 22. září 1842). Nastoupil na trůn 31. srp. 1876, když jeho starší bratr Murad V. se zbláznil. T. r. 23. pros. dal říši Osmanské ústavu, ale pak podléhal vlivu svých milců jako svého švakra Mahmúda Damada paše. V l. 1877—78 vedl nešťastnou vojnu s Ruskem. Po té vymaniv se z vlivů svého okolí podléhal politice Německa. Srv. čl. Turecko, str. 899 *b*.

Abd-ur-rahmán 6) chán, emir afgánský, * 1845 (nikoliv 1830) — † 3. říj. 1901.

* **Abel** Frederick Augustus, sir, chemik angl. (* 1827 v Londýně — † 1902), zlepšil Lenkův způsob výroby střelné bavlny. Byl chemikem angl. válečného oddělení a od r. 1889 předsedou »Committee on Explosives«. Napsal: *Gun-cotton* (1866); *Researches on explosives* (1875) a j.

Abel 12) Eugen, filolog maď., † 1889.

* **Abel,** pseudonym Šolce 4) Václava.

Abelity jsou třaskaviny obsahující nitrogelatinu čili třaskavou gelatinu.

* **Abelova věta** viz Addiční theorém, str. 185 *a*.

* **Abelovy granáty,** třaskavé granáty sestrojené angl. chemikem Fred. A. Abelem a plněné mokrou bavlnou třaskavou.

* **Abelův integrál** viz Addiční theorém, str. 185 *a*.

Abeokuta spojena jest nyní železnicí s pobřežním Lagosem a ovládána anglickou posádkou.

Pozn. Hesla s hvězdičkou jsou nová.

* **Aberdar,** pseudonym srb. básníka Kujundžiće (v. t.).

Aberdare Henry Austin Bruce, lord, angl. státník, zemř. 25. ún. 1895 v Londýně.

Aberdeen, skotské město, má 143.722 obyv. (1900).

Aberystwith, angl. město, má 8013 obyv. (1901) a universitu vzniknuvší ze staré University College of Wales.

* **Abietin,** totéž co coniferin (v. t.).

* **Abney level** [ébni -], geod., též klinometr, jest malý nivellační přístroj, jehož užívá se při běžné nivellaci, zejména v Anglii a v Americe. Sestrojen byl kapitánem Abneyem. *Nov.*

* **Abnoba,** planetoida objevená fotograficky M. Wolfem a A. Schwassmannem v Heidelberce 4. čna 1900. Označení (456). *Kvn.*

Åbo, hlavní (gub.) město finského lanu (gub.) Åbo-Björneborg s 41.536 obyv.; län má 464.583 obyv. (1903). *Pp.*

* **Aboba,** turecká vesnice v sev. části Šumenského pole ve vých. Bulharsku, při níž nacházely se mohutné rozvaliny obklopené valem. Místo toto bylo známo již Kanitzovi i Jirečkovi, ale teprve Karel Škorpil na ně upozornil soudě, že skrývají zbytky první bulharské stolice knížecí. Proti mínění jeho vášnivě bojovali Bulhaři v čele s Vasilem Zlatarským, jenž konal vykopávky v Preslavi. Vykopávky v A-bě dějí se od r. 1899 nákladem ruského archaeologického ústavu v Cařihradě řízením K. Škorpila a F. J. Uspenského a objevily dvorec knížecí, dva chrámy, trůnní palác a vedlejší budovy. Nezachovalo se o mnoho více nežli základy, ač význačné budovy byly z kvádrův, ale památky zdejší jsou velmi důležity pro bulharskou historii a kulturu VIII. a IX. stol. Residence tato nazývala se *Pliska* za doby Omortagovy, Preslav stala se jí nástupcem r. 822.

* **Aboucouchou** [abukušu], fr., viz Abouchouchou.

Abome (Abomé), m. ve franc. Dahomeji s 15.000 obyv. Zabráno a zničeno bylo 17. list. 1892 Francouzi vedenými generálem Doddsem. Po uklidnění politických poměrů stalo se opět sídlem Ago-li-Agba, bratra kr. Behanzina.

* **Abra,** turecká stříbrná mince přibližně = 1 K.

Abraham 6) Władysław, círk. historik polský (* 1860 v Samboru v Haliči). Absolvovav ve svém rodišti r. 1878 gymnasium, studoval práva v Krakově a po doktorátu (r. 1883) ještě v Berlíně a Římě. R. 1886 habilitoval se jako docent círk. práva na univ. v Krakově; r. 1888 byl jmenován mimořádným, r. 1890 řádným professorem téhož předmětu na univ. ve Lvově, kde působí posud. Od r. 1902 jest činným členem akad. umění v Krakově, od r. 1900 řídí polskou vědeckou výpravu akademie, pracující v archivě vatikánském v Římě. Jest též spolupracovníkem díla »The catholic Encyclopedia« (v Novém Yorku). Z prací jeho buďtež uvedeny mimo jiné: *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich w r. 1885/6* (Krakov, 1888; podobné zprávy za léta 1886 do 1896 tamtéž, 1899); *Statuta synodu prowincyonalnego w Kaliszu z r. 1420* (t., 1888); *Początki prawa patronatu w Polsce* (Lvov, 1889); *Organizacya kościoła w Polsce do połowy wieku XII.* (t., 1890; 2. vyd. t., 1893, odměněno cenou akad.); *O powstaniu dziesięciny swobodnej* (Varš., 1891, »Bibl. Warsz.«); *Sprawa Muskaty* (Krakov, 1893); *Statuta legata Gentilisa z r. 1309* (t., 1893); *Pierwszy spór kościelno-polityczny w Polsce* (t., 1895); *Stanowisko Kuryi papieskiej w obec koronacyi Łokietka* (Lvov, 1900); *Biskupstwa łacińskie w Moldawii w w. XIV. i XV.* (t., 1902); *Udział Polski w Soborze Pizańskim 1409* (Krakov, 1904); *Powstanie organizacyi kościoła łacińskiego na Rusi* (sv. I., Lvov, 1904); *Jakób arcybiskup halicki* (Lvov, 1908).

Abrahamowicz 1) Adolf, polský spis. veseloher, † 1899.

A. 2) David, rytíř, politik polský. Když ryt. Madeyski jmenován ministrem kultu, A. zvolen r. 1893 za II. vicepraesidenta poslanecké sněmovny, r. 1897 zvolen za I. vicepraesidenta a po resignaci Kathreinově za praesidenta. Ale již r. 1898 vystřídal ho dr. Fuchs. Byl členem parlamentární kommisse a později předsedou polského kola a r. 1898 vyznamenán hodností tajného rady. V kabinetu Beckově stal se r. 1908 ministrem krajanem polským. Dr. *N.*

* **Abrahamův strom,** Abrahamovo dřevo viz Vitex.

* **Abramidopsis Leuckarti** Heck. jest ryba kaprovitá, míšenec některého druhu cejnů s ploticí nebo perlínem. Dorůstá délky 18—30 *cm*; tělo jest podlouhlé, nepříliš vysoké a málo se stran smáčklé, na ostré hraně břišní šupinami pokryté, ústa jsou právě na předním, tupém konci hlavy, krátká ploutev hřbetní má okraj šikmo dolů uťatý, řitní počíná se přímo pod jejím koncem, ale jest u kořene delší nežli hřbetní, a zpodní cíp ocasní ploutve jest trochu delší svrchního. Na kostech požerákových jest po jediné řadě zubů (v pravo 5, v levo 5 nebo 6) s korunami se stran smáčklými, na konci šikmo uťatými, ryhou a před špičkou vroubkem znamenanými. Barvu má hřbet šedou, trochu nazelenalou, boky a břicho stříbrobílou; ploutev hřbetní a ocasní jsou mnohem tmavší ploutví ocasních, světle šedých nebo nažloutlých. Tento zajímavý bastard byl polapen i ve Vltavě. *Br.*

* **Abramovič: 1)** A. Michajil Solomonovič, básník rus. (* 1859), syn hebraisty A-e (v. I. sv. str. 82 *a*), znám jest básněmi na biblické motivy. Vydal je o sobě s názvem *Stichotvorenija* (1889).

2) A. Dmitrij Ivanovič, literární historik rus. (* 1873), vydal vedle četných pojednání dissertaci *Izslědovanije o Kijevo-Pečerskom Patěrikě, kak istoriko litěraturnom pamjatnikě* (Petr., 1902) a v »Trudech« XI. archaeol. sjezdu otiskl práci *K voprosu ob*

objeme i charaktěre litěraturnoj dějatěljnosti Nestora Lětopisca (2. díl).

* **Abrasax** viz Abraxas.

* **Abrastol,** asaprol, vápenatá sůl β-naftolsulfokyseliny; používá se ho ke konservování vína.

* **Abruzzský vévoda,** proslulý cestovatel italský, viz Amadeus (v Doplňcích).

* **Absolon** Karel, přírodopisec čes. (* 16. led. 1878 v Boskovicích na Moravě), studoval na čes. universitě v Praze, v l. 1904—06 byl assistentem geolog. ústavu, od r. 1907 jest docentem fysického zeměpisu při téže universitě a kustodem přírodovědeckých oddělení zemského musea v Brně. Obírá se studiemi biologickými a geografickými, hlavně výzkumem jeskyní a jejich zvířeny. Samostatně vydal: *Propast Macocha na Moravě* (Praha, 1904); *Kras moravský, monografie krasového fenoménu v devonských vápencích planiny drahanské* (t., 1907, I. díl, s četnými mapami a přílohami); dále napsal řadu článků do »Zoolog. Anzeiger«, »Čas. vlast. spol. musea v Olomouci«, »Vesmíru«, »Časopisu čes. turistů«, »Sborníku čes. společnosti zeměvědné«, »Čas. Matice moravské« a jiných sborníků vědeckých.

* **Absolutní člen** v mathem. sluje v rovnici člen bez neznámé, na př. v rovnici: $mx^2 + nx + p = 0$ jest p a-m č em.

* **Absolutní effekt** viz Effekt.

* **Absolutní prázdnota** čili a. vacuum je prostor, z něhož úplně jest vyčerpán vzduch. Ani s nejdokonalejšími vývevami nelze dosíci a. p-ty. Crookes dosáhl nejvyššího zředění 0·000015 *mm* čili $^1/_{50000000}$ atmosféry. Rtuťovými vývěvami novějších konstrukcí dosáhne se zředění 0·000004 *mm* čili $^1/_{200000000}$ atmosféry.

* **Absolutní teplota** viz Teplota, str. 239*b*.

Absorpční spektrum viz Spektrum, str. 790 *b*.

* **Absorpční stroj** viz Chladicí stroje, str. 222 *b*.

* **Abtova železnice** jest adhaesní železnice s ozubeným massivním hřebenem mezi kolejnicemi, do kterého zabírá výsuvné ozubené kolo na zpodku lokomotivy. Jest stavěna pro veliké stoupání.

* **Abtsroth,** ves v Čechách, viz Absroth.

Abydos 2), hornoegyptské město, proslulo dalšími nálezy. Tak Amélineau objevil hrob Osiridův a hroby Seta a Hora, Flinders Petrie nejstarší královské hrobky. Srv. Petrie, Royal tombs of the first dynasty (1900); t., Royal tombs of the earliest dynasties (1901); Maciver, The earliest inhabitants of A. (Lond., 1901).

* **Acajouová gumma** [akažu-], *cassawagummi*, náhražka gummy arabské, používaná jako lepidlo; sbírá se na Martinique, Guadeloupe a v Brazilii z acajouového stromu *Anacardium occidentale* L.

* **Acanor,** athanor, Piger Henricus, pec samočinně uhlím se doplňující, od alchymistů velmi používaná. Po straně totiž byl přidělán reservoir naplněný uhlím, z něhož při topení uhlí samočinně padalo na rošt.

* **Acanthodii,** skupina ryb vymřelých z devonského, kamenouhelného a permského útvaru, kladených do příbuzenstva ryb příčnoústých, jejíž místo v soustavě však není zcela určité. Těla jsou prodlouženého a jsou na povrchu kryty čtverečnými deskami plakoidními. Kostra jest zkostnatělá, temeno kryto nepravidelnými pláty krycími a očnice jsou obdány kruhem destiček dentinových. Zuby obyčejně scházejí; jsou-li, upevňují se na zkostnatělé palatoquadratum, které jest kloubnatě spojeno s lebkou. Trny z hmoty dentinové jsou mocné a četné a postaveny přede všemi ploutvemi. Bývají ojedinělé nalézány i ve starších útvarech, jako v silurském a devonském. Sem náleží u nás z bránického vápence (g_1) popsaný *Machaeracanthus bohemicus.* Počítají se sem 2 čeledi: Acanthodidae s jedinou ploutví hřbetní a zmenšeným počtem trnů. Rod *Acanthodes* znám četnými druhy z karbonu a permu. U nás 4 dr. v permu. Z téhož útvaru českého popsán rod *Protacanthodes.* Čeleď Diplacanthidae má 2 hřbetní ploutve a četné silné trny. *Diplacanthus* nalezen v devonu, podobně *Climatius.* *Pa.*

* **Acanthophis antarctica** [c = k] Gray, smrtonoš trnitý, jest jedovatý had australský, jediný druh svého rodu (*Acanthophis* Daud.), z čeledi hadův užovkovitých (*Colubridae*), ze skupiny h. už. jedovatých (*Proteroglypha*) a z podčeledi baražů (*Elapinae*). Dorůstá délky 75 *cm*, má šupiny prostředních řad na přední části tlustého trupu podélnou hranou opatřené, hlavu vzadu širokou a na ní nahoře až do přední poloviny větší štítky, ocas vezpod nejprve jedinou, dále nazad dvěma řadami štítů pokrytý, na konci se stran smáčklý, řadami prodloužených šupin a konečně tvrdým trnem ozbrojený. Tělo má nahoře tmavou barvu hnědou, narudlou i žlutou, s četnými proužky černými, vezpod světlejší, do červenava žlutou. Smrtonoš žije v Novém Jižním Walesu a na Molukkách, na místech suchých a písčitých; živí se zejména ptáčaty a žabami. Náleží k hadům živorodým (*ovovivipara*). *Br.*

* **Acanthopsidae,** zool., viz Piskoři.

* **Acarospora** [ak-] Mass., rod lišejníků korovitých z čeledi *Lecanoreae,* oddělení *Placodineae.* Nejobyčejnějšími druhy u nás jsou A. *discreta* (Ach.) a A. *fuscata* (Schrad.), v okolí Prahy pak mimo to pěkně vyvinutý druh a jeden z nejkrásnějších lišejníků A. *flava* (Bell.), zvláště na křemenitých skalách v Šárce a rovněž úhledný druh svými velikými, tlustými šupinami a velikými plody nápadný A. *glaucocarpa* (Whlbg.) na vápenných skalách v okolí Prahy, zvláště na Dívčích Hradech atd. se objevující. Srv. Stein, Flechten, str. 110 a A. Zahlbruckner, Ascolichenes (v Englerových a Prantlových Pflanzenfamilien, str. 152). *EBr.*

* **Accipitrum** viz San Pietro 1).

Accomanda atd. viz Kommenda.

* **Accrocheuse** [akrošoz], fr., sluje v papírnictví při výrobě barevného papíru zařízení pro sušení papíru.

* **Acetaldehyd**, aethylaldehyd, aethanal, $CH_3 . COH$, vzniká oxydací alkoholu aethylnatého různými činidly, z nichž v praxi nejčastěji používá se dvojchrómanu draselnatého se zředěnou kyselinou sirovou. Jest tekutina bezbarvá, dusivě zapáchající, spec. hmoty 0·8, jež vře při 21° a hoří svítivým plamenem. Snadno se polymeruje na paraldehyd a metaldehyd.

* **Acetátový drát** sluje v elektrotechnice užívaný drát, který místo isolace hedvábné nebo bavlněné obalen jest tenkou (0·02 *mm*) isolační vrstvou cellulosy-tetra-acetátu. Isolace tato vzdoruje vlhku, teplu do 150° C, jest ohebná, tuhá a při tloušťce 0·02 *mm* proráží se teprve napětím 1500 volt. **A. d.** vyrábí se v průměrech 0·07—0·17 *mm*. Výhodou jeho je, že zaujme prostoru mnohem menší než drát s isolací hedvábnou.

* **Acetofenon** jest keton alifaticko-aromatický složení $C_6H_5 . CO . CH_3$. Látka pevná, lupenitě krystallující, příjemného zápachu, nerozpustná ve vodě, snadno rozpustná v alkoholu a aetheru, taje při 20·5°. Pod názvem hypnon používá se ho v lékařství jako hypnotika.

* **Acetylenové saze** povstávají nedokonalým spalováním acetylenu. Průmyslově vyrábějí se v nádobách neprodyšně uzavřených, ze kterých se vyčerpá vzduch a jež pak naplní se acetylenem zhuštěným na 2 atmosféry. Uzavřený acetylen zapaluje se elektrickou jiskrou nebo drátkem rozžhaveným elektrickým proudem a dává za takových okolností 1 m^3 acetylenu 1 *kg* sazí a 1 m^3 vodíku. Saze obsahují 99·8% čistého uhlíku; s vodou, olejem, gummou, gelatinou používá se jich na výrobu černých barev krycích a past. První výroba a-vých sazí tohoto způsobu povstala r. 1902 v Anglii.

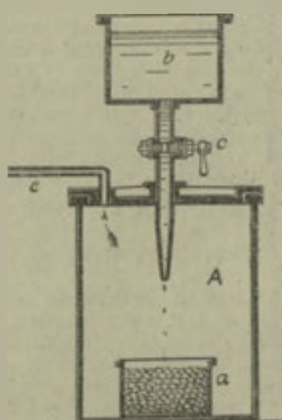
* **Acetylenové světlo** je z nejpěknějších a nejlevnějších světel umělých. Povstává spalováním acetylenu za náležitého přístupu vzduchu. Svým složením barevným podobá se světlu slunečnímu, při něm možno správně rozeznávati barvy, hodí se k fotografování dávajíc obrazy měkkých harmonických tónů. Praktického upotřebení došlo teprve, když francouzský chemik Henri Moissan a zároveň s ním anglický chemik Thomas L. Wilson, inženýr továrny na výrobu hliníku v Sprayi v Sev. Karolině, připadli na myšlenku vyrobiti karbid vápenatý pomocí elektrické energie v elektrické peci. R. 1893 Wilson dal si tento způsob výroby patentovati a založil ke zužitkování vynálezu svého akciovou společnost Electric Gas Company. Pro osvětlovací účely vyrábí se nyní acetylen z karbidu vápenatého působením vody. Karbid vápenatý hotoví se v elektrických pecích za vysoké teploty (4000° C) ze směsi vypáleného vápna (CaO) a koku (C). Chemický pochod je tento:

$$CaO + 3\,C = CaC_2 + CO.$$

Karbid vápenatý (CaC_2) nerozkládá se žádnou jinou tekutinou, jenom vodou. Působením vody rozpadá se na acetylen C_2H_2 a hašené vápno $Ca(OH)_2$

$$CaC_2 + 2\,H_2O = C_2H_2 + Ca(OH_2).$$

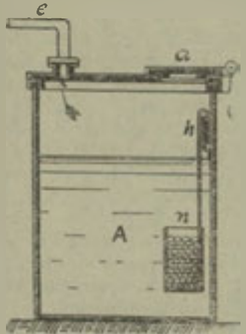
Zároveň při rozkladu vyvíjí se teplo a sice 1 *kg* čistého karbidu vyvine 500 kalorií tepla dávaje 340 *l* čili 0·406 *kg* acetylenu. Karbid vápenatý, jak přichází v obchodě, není čistý a dává 1 *kg* pouze 240 *l*, nejvýše 290 *l* acetylenu. Acetylen je plynný uhlovodík chemického složení C_2H_2 neb $HC \equiv CH$. Objeven byl Davym r. 1830 a podrobněji prozkoumán r. 1859 Berthelotem. Jest plyn bezbarvý, v čistém stavu příjemné vůně, znečištěn však pronikavě zapáchá česenkem. Hustota jeho je 0·91 vzhledem ke vzduchu neb 13 vzhledem k vodíku. Při atmosférickém tlaku a obyčejné teplotě je stabilní. Kritická jeho temperatura je 37° C, kritický tlak 68 atmosfér, t. j. zvýší-li se teplota nad 37° C a tlak přes 68 atmosfér, nemožno jej již zkapalniti. Kondensuje při tlaku 1 atmosféry při — 82° C, při 17 atmosf. a — 10° C, 21·53 atm. a 0° C, 39·76 atm. a + 19·5° C. V kapalném stavu jest acetylen tekutina lehce pohyblivá, která, může-li se volně vypařovati, absorbuje tolik tepla, že povrch její mění se ve sníh. Specifická váha tekutého acetylenu jest při — 7° C 0·46, při 0° C 0·451 a při 16·4° C 0·42. Výbušnost v tekutém stavu je mnohem snazší než v plynném a proto upotřebuje se ho jako třaskaviny. Nádoby, ve kterých se zasílá tekutý acetylen, musí býti stavěny na vysoký tlak až 250 atmosfér, neboť snadno za jistých okolností nastává rozklad v uhlík a vodík. Musí býti ocelové, rovněž i upotřebené ventily, neboť jinak vytvořily by se výbušné sloučeniny kovové.

Č. 4889. Acetylenový přístroj odkapovací.

Plynný acetylen při teplotě 700° C a vyšší rozpadává se v uhlík a vodík, tím prudčeji, čím vyšší je teplota a tlak, pod kterým se nalézá. Smíšen se vzduchem a sice obsahuje-li vzduch 2·5%—65% acetylenu, exploduje. Výbušnost roste od 2·5% do 31%, pak zvenáhla jí ubývá, až při 65% úplně pomine; jest tedy acetylen mnohem výbušnější než všechny ostatní plyny hořlavé. Beze vzduchu též exploduje, jakmile je pod tlakem větším než 2 atmosféry. Voda rozpouští acetylen; při 18° C rozpustí se stejný objem acetylenu ve stejném objemu vody, v lihu

rozpustí se 6krát a v acetonu (C_3H_6O) 250krát větší objem acetylenu. Roztok acetylenu v acetonu je méně výbušný než acetylen sám, ano roztok ten, byl-li nasycen pod tlakem 13 atmosfér, neexploduje, ani když v jeho nádobě vybuchne zápalka. Při tlaku 20 atmosfér však také roztok exploduje a dává tlak na 5000 atmosfér. Tekutina acetylenacetonová dává se do uzavřených nádob ocelových, opatřených výtokovým kohoutkem. Otevřením kohoutku tekutina propouští acetylen a zbývá aceton, který opět možno nabiti acetylenem pro novou potřebu. Jedna bomba s obsahem 1·2 *l* tekutiny acetylenacetonové nasycené pod tlakem 12 atmosfér vystačí na 15 hod. pro plamen o svitivosti 30 svíček normálních. Nepříjemné je, že aceton vře při 56° C a tím snadno dá se zapáliti. Když roztokem acetylenu v acetonu napustíme látky pórovité, odpadá veškeré nebezpečí explose a možno jich užiti k bezpečnému osvětlování, jak také se děje na př. pro osvětlování železničních vozův. Acetylen slučuje se s mědí ve sloučeninu velmi silně explodující. Nesmí se tudíž při konstrukci přístrojův a nádob přicházejících ve styk s acetylenem použiti mědi neb jejích slitin.

Č. 4890. Acetylenový přístroj s karbidem trvale ponořeným.

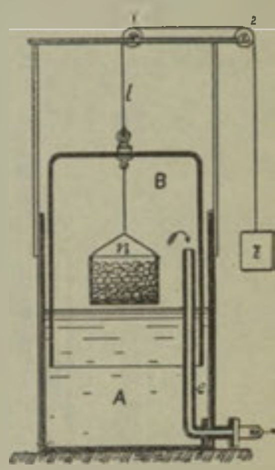
Zápalná teplota acetylenu je 480° C. Spálením 1 m^3 acetylenu vyvine se 14.340 kal. a teplota dostupuje podle přimíšeného množství vzduchu na 2420° C — 4000° C. Svítivý plamen mívá teplotu 900° C—1000° C. Světlo plamene při náležitém přístupu vzduchu a při spalování čistého acetylenu je bílé, při nečistém načervenalé. Acetylen má ze všech hořlavých plynů ke svícení upotřebených největší svitivost, neboť je z nich nejbohatší uhlíkem (ve 100 dílech obsaženo je 92·26% uhlíku a 7·74% vodíku) a jest sloučeninou endothermickou, t. j. při rozkladu svém v uhlík a vodík vyvíjí značné teplo, které ohřívá částečky uhlíkaté a přivádí je do intensivního žáru.

Čistý acetylen je méně jedovatý než kysličník uhelnatý. Otrava nastává teprve vdechováním vzduchu smíšeného se 40% acetylenu. Je-li však acetylen znečištěn, pak vlivem sloučenin fosforových a sírových je mnohem nebezpečnější.

Praktická zařízení pro výrobu acetylenu k osvětlování skládají se z přístroje vyvíjecího čili **vyvíječe** a z přístroje čisticího čili **čističe**. Přístroje vyvíjecí jsou různých konstrukcí, všechny však vesměs k výrobě acetylenu používají rozkladu karbidu vápenatého vodou. Možno je roztříditi na přístroje: 1. ve kterých voda teče nebo kape na karbid; 2. ve kterých nádoba s karbidem trvale je ponořena; 3. u kterých karbid se ponořuje samočinně do vody neb se vynořuje podle spotřeby vyvinutého acetylenu; 4. ve kterých automaticky vrhají se kousky karbidu do vody. Pravidlem přístroje tyto mívají zařízení regulační automatická neb ruční, aby možno bylo podle potřeby měniti množství acetylenu, dále zařízení, by znemožněn byl vzrůst tlaku přes předepsanou hodnotu.

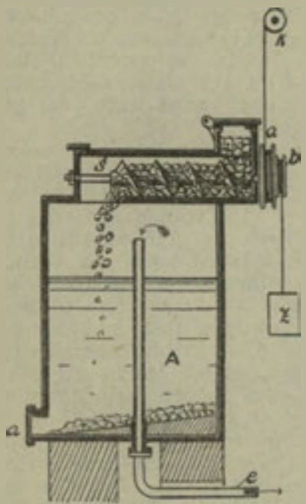
Přístroj, ve kterém kapáním vody na karbid vyvíjí se acetylen, znázorněn ve vyobr. č. 4889. Z reservoiru *b* náležitým otevřením kohoutku *c* kape voda na karbid v nádobě *a* uložený. Vyvinutý plyn odvádí se rourou *e* do lampy. Přístroj tento má vadu, že následkem nadbytku karbidu a malého množství přiváděcí vody vyvíjí se přílišné teplo, jež se stoupnutím tlaku způsobuje snadno explose. Z toho důvodu přístroje tyto jsou nepřípustné, mají-li zásobovati acetylenem více než jeden plamen. Regulování množství plynu děje se kohoutkem *c*.

U přístroje s karbidem trvale ponořeným (vyobr. č. 4890.) nemožno regulovati množství vyvinutého plynu. Přístroj se samočinným ponořováním a vynořováním karbidu znázorněn ve vyobr. č. 4891. Zvon *B* vložen je do nádoby *A* naplněné vodou a zavěšen pomocí lana přes kladky. Váha jeho vyrovnána je závažím *z*. Děrkovaná nádoba *n* obsahující karbid zavěšena jest uvnitř zvonu. Rourou *e* odvádí se vyvinutý acetylen do potrubí a do lamp. Je-li spotřeba větší než výroba, zvon klesá, nádoba s karbidem ponořuje se do vody a způsobuje se mocnější vývoj acetylenu. Je-li výroba větší než spotřeba, stoupne tlak uvnitř zvonu, tento se zdvihne, karbid přijde nad vodu a vývoj acetylenu se přeruší. Přístroj ve vyobr. č. 4892. zařízen je na vrhání karbidu. Vrhání způsobuje se šroubem *s*, jenž dostává pohyb pomocí lana, na němž zavěšen je plynojem. Když spotřeba je větší než výroba, klesá plynojem a šroub *s* točí se tak, že vrhá kousky karbidu do nádoby *A* naplněné vodou. Při vystupování plynojemu způsobuje závaží *z* opačný pohyb šroubu. Otvorem *a* se vypouští kal.

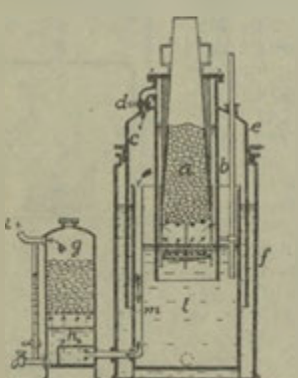
Č. 4891. Acetylenový přístroj s automatickým ponořováním karbidu.

Acetylenový přístroj přicházející do obchodu pode jménem Aristo (vyobr. č. 4893.) skládá se z nádoby *fl* o dvojité stěně. Vnitřek nádoby naplněn je vodou, mezi stěnami pak je tekutina uzavírající, chránící zároveň vodu před zmrznutím. Do této vnořen je

Č. 4892. Acetylenový přístroj se šroubem vrhacím.

zvon *e* s neprodyšně vsazenou rourovitou nádobou *b*. Tato spojena je s vnitřní prostorou zvonu rourou *d*. Do nádoby *b* vsazuje se jiná kuželovitá nádoba *a* s karbidem. Má dva rošty, z nichž hořejší je s mezerami širokými, dolejší s úzkými. Je-li ve

Č. 4893. »Aristo«, přístroj na výrobu acetylenu.

zvoně málo acetylenu, klesá tento a karbid na hořejším roště přichází ve styk s vodou. Vyvinutý acetylen uniká směrem naznačeným šipkami a rourou *d* do vnitř zvonu. Vstoupne-li tlak uvnitř zvonu, zdvíhá se, až karbid dostane se nad vodu. Namočené kousky karbidu spadají s hořejšího roštu na zpodní, aby zde dokončily úplný svůj rozklad. Vyvinutý acetylen odvádí se rourou *m* do čističe *h*. Pojistná roura zamezuje, aby tlak nevystoupil přes předepsancu hodnotu.

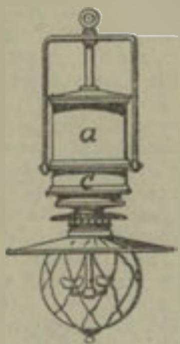
K pravidelnému vývoji acetylenu z karbidu doporučuje se místo čisté vody bráti směs: 68% vody, 16% lihu a 16% glycerinu. Ježto karbid vápenatý nebývá úplně čistý, obsahuje i acetylen z něho vyrobený nečistoty, jako: ammoniak, arsénovodík, fosforovodík, křemíkovodík, sirovodík, kysličník uhelnatý, benzol, methan, pentan a j. Tyto snižují jakost, svítivost plamene, znečišťují vzduch, kazí skleněné a rozežírají kovové součástky lamp. Nejškodnější jsou: ammoniak, sirovodík a fosforovodík. Odstranění nečistot provádí se v přístrojích čisticích naplněných různými látkami čisticími, které z procházejícího acetylenu nečistoty zadržují. Voda zachycuje ammoniak, poněkud i sirovodík, chlorid vápenatý ammoniak, chlórové vápno fosforovodík, vápenná voda všechny nečistoty vyjímaje fosforovodík a pod. V praxi nejvíce užívána jsou: čisticí zařízení Frankovo s čisticím kyselým roztokem chlóridu měďnatého, Wolffovo s chlórovým vápnem a trochou solí chrómových a Ullmannovo s kyselinou chrómovou. Při velikých zařízeních bývá mezi vyvíječem a čističem ještě přístroj chladicí ke chlazení vyvinutého plynu a přístroj prací, ve kterém plyn se propírá vodou. Z čističe vede se plyn skrze plynoměr do plynojemu a odtud rozvádí se potrubím do lamp. Rozvodné potrubí acetylenové při témže počtu lamp a téže svítivosti mají průměr mnohem menší než potrubí svítiplynové, neboť svítivost acetylenu jest 14krát větší než svítiplynu.

Lampy acetylenové bývají buď s přístrojem vyvíjecím acetylen a čističem nebo bez nich. V onom případě jsou to většinou lampy přenosné, na př. stolní, kočárové, bicyklové, lodní a pod. Obyčejně bývá u nich použito přístroje kapacího. Nejnovější lampa t. zv. omnibusová má vyvíječ Lewisův, v němž karbid vápenatý v nádobě ze silného papíru ssavého vložen je do vody. Dosahuje se tím klidného, volného vyvíjení acetylenu. Při 450—500 *g* karbidu vápenatého svítí lampa 25svíčková 9 hod. Zařízení lampy bicyklové podává vyobr. č. 4894. V prostoře *b* uložen je karbid, v prostoře *a* nalézá se voda. Otočením kohoutku *c* reguluje se množství vody kapající na karbid a tím i množství acetylenu proudící do hořáku *e*. Samostatné lampy visací pro osvětlování obydlí (vyobr. č. 4895.) opatřeny jsou vyvíječem *a* a spolu čističem *c*. U všech lamp veledůležitý jest jejich

Č. 4894. Acetylenová lampa bicyklová.

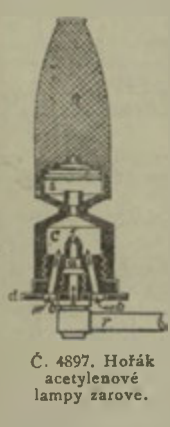
hořák, neboť na jeho konstrukci závisí svítivost plamene, jím má se dodati náležité množství vzduchu. Správně sestrojený hořák vytvořuje plamen rovnoměrně bílý bez temného jádra. Hořáky acetylenové dělají se z tučku, jsou s jemnými otvory, by se dosáhlo náležitého tlaku při výtoku a mohl se ssáním zaopatřiti plamenu potřebný vzduch. Větším tlakem způsobuje se, že plyn se nespaluje v bezprostřední blízkosti otvoru výtokového, nýbrž poněkud vzdáleněji, a tím zamezuje se ucpávání jeho. Potřebný tlak bývá 50 až 200 *mm* vodního sloupce. Otvory v hořáku mívají průměr 0·1—0·3 *mm*. Nejčastěji používá se hořáků dvouramenných (vyobr. č. 4896.), kterými vytvořují se dva proudové prameny, jež srážejíce se pod úhlem 90° vytvořují široký, jasně svítící pás. Postranními otvory ssaje si vytékající acetylen potřebný vzduch. Při dobré konstrukci hořáků dosáhne se na 1 svíčku normální spotřeba acetylenu 0·58-0·75 *l*. Plamen o svítivosti 1000 svíček vyvine za 1 hod. 8·4 kalorií tepla, spotřebuje 1 m^3 kyslíku a vytvoří 0·7 m^3 vodních par, 2 m^3 kyseliny uhličité a 7·2 *l* dusíku. Pro větší svítivost lampy je lépe uspořádati místo jednoho velikého plamene několik menších, aby se snadněji nabylo potřebného množství vzduchu. Žárové a s. má hořáky takové konstrukce, aby jimi přivádělo se tolik vzduchu, že se vytvoří nesvítivé plameny vysoké teploty, aby do svítivého žáru přivedena býti mohla žárová punčoška. Svítivost žárového a-ho s-la bývá 2—3krát větší než obyčejného a-ho s-la při téže spotřebě plynu. Upravení hořáku pro žárové a. s. podává vyobr. č. 4897. Rourou *r* a otvorem *a* proudí acetylen, otvory *b b* vzduch. Oba se mísí v prostoře *c* a směs dostává se síťkami *s s* ku plameni. Síťky zamezují zapálení směsi uvnitř hořáku. Otáčením desky *d* možno regulovati přístup vzduchu.

Č. 4895. Acetylenová lampa.

Č. 4896. Acetylenový hořák dvojramenný.

Č. 4897. Hořák acetylenové lampy zarove.

Pro osvětlování rozsáhlejší, na př. pro města, zřizují se acetylenové centrály. Tyto mají výhody oproti plynárnám, že stroje jejich zaujmou mnohem menší místo, jsou levnější a potrubí rozvodné vyžaduje menšího nákladu. První acetylenová centrála postavena v Uhrách a to v Tatě (Totis) r. 1897.

* **Acetylit,** název pro karbid vápenatý, který podle návrhu Lerangeova a Serpolletova namáčí se v petroleji a roztoku cukru za účelem ochrany před vlhkem. Látka tato vyvíjí jen tenkráte acetylen, pokud se skutečně jen stýká s vodou. Povstalé hašené vápno mění se působením cukru ve sloučeninu rozpustnou a nemůže tudíž svou zásobou vody po vytažení z vody dále prováděti rozklad.

* **Acillo** viz Aiguillon.

* **Acilius** Leach., zool., příkopník, viz Potápníci, str. 325 *a*.

Ackermann 8) L., básnířka franc., † 1890.

* **Ackerův process** nazývá se elektrolyse roztaveného chloridu sodnatého, která se provádí na veliko za účelem výroby hydroxydu sodnatého a to mezi kathodou (záporným pólem), jíž tvoří roztavené olovo, a anodou (kladným pólem) z tuhy. Tekuté olovo proudí přístrojem, v němž tato elektrolyse se provádí, a rozpouští v sobě natrium kovové, proudem vyloučené, poskytujíc slitinu chovající asi 4% natria. Slitina ta nassává se do jiné nádoby, v níž se rozkládá takovým množstvím vodní páry, že vedle unikajícího vodíku tvoří se roztavený hydroxyd sodnatý, který odtéká a tuhne ve zvláštním reservoiru. Olovo zbavené natria vrací se zpět do přístroje elektrolytického. Chlór při elektrolysi unikající rovněž se jímá a zužitkuje. **A. p.** provádí se hlavně v Americe na Niagaře. *Bb.*

Acollas Émile, právník franc., † 1891.

Aconcagua, chilská prov., má 128.498 obyv. (1900). Hora **A.** slezena byla po prvé r. 1897 Zurbriggenem a Vinesem, r. 1898 Mart. Conwayem.

* **Acre** [akre], sporné území mezi Bolivií a Brazilií, viz Amazonas (Dopl.).

* **Acris gryllus** [ak-] Lec. (vyobr. č. 4898.), cvrkalka americká, jediný druh svého rodu (*Acris* Dum. a Bibr.), z podčeledi pravých rosniček (*Hylinae*). Má tělo zvící asi naší rosničky, ale přidržovací paličky na končetinách nepatrné, mezi prsty zadních nožek dokonalé blány plovací a bubínek sluchový nezřetelný. Barvu má nahoře hnědou, někdy narudlou neb i šedou s velikými podlouhlými skvrnami načernalými s lemem světle zeleným, uprostřed hřbetu světlejší pruh podélný, na nohách temné pruhy příčné a vezpod světlou barvu žlutavou neb nahnědlou. Barva těla může se ku podivu přizpůsobiti půdě, na které cvrkalka přebývá. Žije ve středních a východních zemích Sev. Ameriky v houštinách kolem stojatých vod a živí se hmyzem; šplhati neumí, ale dobře skáče. Cvrká hlasitě po způsobu kobylek již od dubna celé noci. *Br.*

Acsády 2) Ignác, historik a publicista maďarský (* 1845 — † 1906). Napsal: *Az*

osztrák császári czím és Magyarország 1804—1807 (Rak. cís. titul a Uh., 1877); *Magyarország Budavár visszafoglalása korában* (Uhry v době opětného dobytí Budína; 1886; poctěno cenou); *Magyarország pénzügyei I. Ferdinand uralkodása alatt, 1526—64* (Uherské finance za Ferd. I.; 1888); *Közgazdasági állapotaink a XVI. és XVII. sz-ban* (Naše národohosp. postavení v XVI. a XVII. st.; 1899); *A m. jobbágy-népesség száma a mohácsi vész után* (Počet selského lidu po bitvě u Moh.; 1888); *A magyar nemesség és birtokviszonyai a mohácsi vész után* (Uh. šlechta a její majetkové poměry; 1888); *Magyarország népessége a pragmatica sanctio korában* (1896); *A karloviczi béke története, 1699* (Dějiny Karlov. míru; 1899); *Két pénzügytörténelmi tanulmány.* I. *A pozsonyi és szepesi kamarák, 1565—1604,* II. *Jobbágyadózás 1564—76 ban* (Dvě studie z dějin financí. I. Prešp. a spišská komora. II. Zdanění sedláků); *Jobbágyadózás 1577—97 ben* (pokračování studie posléze uvedené); *A magyar adózás története 1598—1604 ben* (další pokračování; Budapešt, 1906); *A magyar birodalom története* (Děj. Uh. říše, 2 veliké sv., 1903 a 1904); *A magyar jobbágyság története* (Dějiny uh. sedláků; 1906).

Č. 4898. *Acris gryllus*, cvrkalka americká, ve ⅓ skut.

* **Actinopterygii** [ak-] Cope, ryby paprskoploutvé, jsou řád podtřídy *Teleostomi* (viz Ryby, str. 404 *b*), do něhož náleží veliká většina ryb vůbec. Sudé ploutve u nich nemají podobu laloků, obroubených kolkolem paprsky ploutevními, jako u ryb lalokoploutvých (*Crossopterygii*); kostra těch ploutví kromě vlastních paprsků jest velmi zkrácena a distální elementy její při základních článcích (*metapterygium*, zřídka ještě *mesopterygium*) jsou jen v řadě sestaveny, t. j. ploutev jest uni-praeseriální *ichthyopterygium.* Kosti víčka žaberního jsou náležitě vyvinuty; elementy pánve scházejí. V kostře viscerální jest ve bláně kolem dutiny žaberní na obou stranách po jednoduché řadě příčných paprsků (*radii branchiostegi*), k nimž se pojí někdy vpředu mezi oběma větvemi zpodní čelisti kostěný element lichý; každé *ceratohyale* složeno jest ze dvou částí. Ocasní ploutev jest krátce difycerkní, heterocerkní nebo homocerkní. Řád **A.** dělí se ve dvě divise: *A.* V ploutvích břišních jsou mezi kostí základní (*axonost* = *metapterygium*) a mezi paprsky dvě řady podpůrných kůstek (*baseosts*); ploutve hřbetní a řitní mají více paprsků než kůstek podpůrných; ocasní jest difycerkní nebo dlouze heterocerkní; nervy zrakové činí chiasma; ve střevě jest spirálná řasa. Sem náleží jediné podřadí: 1. *Chondrostei* (jeseteři a příbuzné ryby fossilní). *B.* V ploutvích břišních jsou distální kůstky podpůrné (přímo před paprsky) zakrnělé nebo scházejí vůbec; počet paprsků v ploutvích hřbetních i řitních a počet podpůrných kůstek jejich jest stejný; ocasní ploutev homocerkní, zřídka krátce heterocerkní. Podřadí: 2. *Protospondyli*, 3. *Aetheospondyli*, 4. *Isospondyli*, 5. *Ostariophysi*, 6. *Apodes*, 7. *Percesoces*, 8. *Hemibranchii*, 9. *Acanthopterygii*, 10. *Anacanthini* (viz Ryby). — Jinak dělívají řád **A.** jen také ve 3 podřadí: 1. *Chondrostei*, 2. *Holostei* (= *Protospondyli* + *Aetheospondyli*; z recentních *Amia*, *Lepidosteus* a j.), 3. *Teleostei* (t. zv. ryby kostnaté; svrchu uvedená podřadí 4.—10.). *Br.*

Acton 2) sir John jmenován r. 1895 professorem dějin na univ. v Cambridgei; † 1902.

Ačinsk, okr. město jenisejské gub.; má 6699 obyv. (1900). *Pp.*

* **Ada,** planetoida objevená fotograficky 27. led. 1904 Duganem v Heidelberce. Označení (523). *Kvn.*

* **Adalberta,** planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 18. bř. 1892. Označení (330). *Kvn.*

Adam 17) Benno, malíř něm., † 1892.

* **Adam** Paul, spis. franc. (* 7. pros. 1862 v Paříži). Záhy oddal se literatuře zcela a pro svůj první román *Chair molle* (Pař., 1885) byl obviněn z nemravných tendencí, ale porotou osvobozen. R. 1889 kandidoval jako socialista, jsa zároveň theoretickým anarchistou. Z dalších jeho prací dlužno uvésti: román *Soi* (1886), psychologie nešťastně provdané ženy s patrnými vlivy Baudelairea a bratří Goncourtů; pak *Robes rouges* (1891), satira na stav soudcovský; *L'Armée de Clarisse* (1897); posléze tři knihy povídek *Les*

images sentimentales (1893), *La parade amoureuse* (1894) a *Les tentatives passionnées* (1898). Všecka tato díla tvoří určitý cyklus *L'époque.* Z druhého cyklu *Les volontés merveilleuses* vyšly r. 1888 orient. román *Etre*, pak *L'essence de soleil* (1890); *Princesses byzantines* (1893) a *Le mystère des foules* (1895), román boulangismu na venkově. Ve svých *Lettres de Malaisie* podává líčení jakési imaginární kultury, kdežto *Bataille d'Uhde* má podstatou psychologii davu. Lid tvoří hlavní element také dalšího cyklu *Le temps et la vie*, do něhož náležejí romány: *La force* (1898); *La ruse* (1902); *L'enfant d'Austerlitz* (1902) a *Un soleil de juillet* (1903). V románě *Serpent noir* (1905) potírá Nietzscheho.

Adamaua rozdělena byla r. 1893 na dvě části: záp. s Yolou připadla Anglii, jv. k německému Kamerúnu.

* **Adámek** Karel Václ., spis. čes. (* 1868 v Hlinsku). Vystudovav gymn. v Chrudimi, práv. fakultu v Praze, kde povýšen za doktora práv, věnoval se advokacii. Vedle četných prací časopiseckých vydal o sobě: *Levý Hradec* (Praha, 1890); *Paměti o školách v okresu hlineckém* (Vel. Meziříčí, 1891); *Sborník okresu hlineckého* (Hlinsko, 1897); *Příspěvky k dějinám lidu selského v XVIII. věku* (Praha, 1897) a *Delikty návrhové podle osnovy nového trestního zákona* (»Čas. Matice Mor.«). Jest přispěvatelem »Ottova Slovníku Nauč.«

Adami 8) Fr., belletrista něm., † 1893.

* **Adamík** Richard, lékař čes. (* 1876 v Mor. Hranicích). Absolvovav gymnasijní studie v Kroměříži a lékařské v Praze na české universitě, podnikl za dalším odborným vzděláním věd. cestu do ciziny a usadil se pak v Praze jako odborný lékař. Napsal zvláště *Hygiena duševní práce* (Pr., 1904); *Život pohlavní a choroby nervové* (t., 1906); *Choroby duševní, jich příčiny a léčení* (1907).

* **Adamov** (vlastně Paja Marković), spisovatel srbský (1855—1907), viz Jihoslované, str. 502 *a*.

Adams 13) John Cough, astronom angl., † 21. led. 1892 v Cambridgei. Zabýval se vyšetřováním příčin nepravidelností v oběhu planety Urana. Vydal: *Scientific papers* (Lond., 1896—1900).

* **Adamsonův stroj** je stroj na zkoušení pevnosti v tahu, tlaku, ohybu, v kroucení látek stavebních.

Adana, tur. m. v M. Asii, má 45.000 obyv. a spojeno je drahou 50 *km* dlouhou se svým přístavem Mersinou. Nyní se staví dráha z Bulgurlu (od Konie) do A-ny, odkud půjde její pokračování na v. do Bagdádu.

* **Addiční konstanta** (geod.). Při dalekoměrech nitkových určuje se vzdálenost D stanoviska tachymetrického stroje od stanoviska latí podle vzorce: $D = kl + c$; značí pak l rozdíl čtení vrchní a dolní niti na lati distanční, k konstantu multiplikační (násobnou) a c k-tu a. či součtovou, která rovná se ohniskové vzdálenosti objektivné čočky dalekohledu, zvětšené o vzdálenost objektivu od středu stroje. A. k tu udává mechanik, aneb lze ji určiti opětovaným měřením veličiny l na známé vzdálenosti D. *Nov.*

* **Addiční logarithmus** č. Gaussův l., součtový l. viz Logarithmus, str. 259 *b*.

* **Addis Abeba**, Adis Ababa, dříve Finfinni, v l. 1893—1901 sídelní m. Habeše na 9° s. š. a 39° v. d. ve výšce 3000 *m* v krajině Šoa, rozkládá se amfitheatrálně v krásné hornaté krajině. Má 50.000 stálých a 30.000 nestálých obyvatelů. Ježto A. A. náleží k nejsilnějším tržištím habešským, projektována jest odtud dráha do Harráru, odkud nyní již jde do Džibuti. Zatím má poštovní spojení do Diredauy, konečné stanice ethiopské železnice, jakož i státní telefon do hl. měst provincií. Tu byl 26. říj. 1896 ujednán mír mezi Italií a Habeší. R. 1901 byla residence přenesena do Addis Alamu (Halemu) z. od A. A by.

* **Addis Alam** v. Addis Abeba.

* **Additamentová methoda**, methoda Soldnerových additamentů (geod.). Aby zjednodušilo se řešení trigonometrických úloh sférické geodaesie, Jan Jiří Soldner užil a-vé m-dy, podle které možno pro potřeby geodaetické řešiti sférické trojúhelníky podle pravidel rovinné trigonometrie, ponecháme-li úhly a opravíme-li každou stranu sférického trojúhelníku o t. zv. additament lineárný $= \frac{s^3}{6r^2}$; značí pak s délku strany sférického trojúhelníku, s' délku strany náhradného trojúhelníku rovinného a r poloměr zeměkoule. Jest pak $s - s' = \frac{s^3}{6r^2}$. Obyčejně počítá se s t. zv. logarithmickým additamentem:

$$\log s - \log s' = \mu \frac{s^2}{6r^2} = As,$$

který vyjádřen jest v jednotkách 6. aneb 7. místa logarithmické mantisy. *Nov.*

* **Additivní vlastnosti.** Veškeré vlastnosti látek lze podle Ostwalda zhruba rozděliti ve tři hlavní skupiny:

1. A. v. Jsou podmíněny počtem a povahou atomů prvků, které jsou obsaženy v molekule sloučeniny, nikoli způsobem jejich vazby. Číselná hodnota jejich jest součtem číselných hodnot téže vlastnosti pro jednotlivé součástky obsažené v pozorované sloučenině. Vlastnost ryze a. známe toliko jednu, a to jest molekulová hmota.

2. Vlastnosti konstitutivní závisí na způsobu vazby (na t. zv. struktuře či konstituci) jednotlivých atomů, které jsou obsaženy v pozorované sloučenině. Vlastnosti ty mají tudíž různé hodnoty u látek isomérních. Sem spadá na př. optická aktivita.

3. Vlastnosti kolligativní čili molární nezávisí na povaze, počtu a vazbě jednotlivých atomů, nýbrž vykazují tutéž hodnotu číselnou pro určitá množství (t. zv. molekulová) u celých tříd sloučenin. Vlastnosti tyto jsou tedy ve vztahu s vahou molekulovou. Sem náleží na př. objem plynů, tepelný koëfficient molekulární energie povrchové

kapalin atd. Vlastnosti posléze uvedené (kolligativní) liší se naprosto od dříve jmenovaných; méně přesně rozlišují se navzájem v a. a konstitutivní. Obyčejně totiž některá vlastnost jeví v celku na př. a. charakter, vedle toho však uplatňují se při ní částečně i vlivy konstitutivní (molekulová refrakce, molekulový objem kapalin, specifická tepla látek pevných atd.), anebo jeví zhruba charakter vlastnosti konstitutivní, vedle toho však vykazuje číselné pravidelnosti rázu a-ho, které jsou ve vztahu se složením (body tání a varu v homologických řadách různých organických sloučenin). *Bb.*

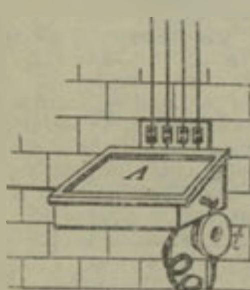
* **Adelaide,** planetoida objevená fotograficky 14. bř. 1904 M. Wolfem v Heidelberce. Označeni (525). *Kvn.*

Adelaide 1), hl. m. Již. Australie, dosáhlo r. 1891 133.220 obyv. a r. 1905 173.235 obyv., přístav jeho Port Adelaide má (1902) 20.458 obyv. Má telegrafní spojení napříč pevninou se Severní Australií, jakož i pobřežní telegrafní linií s Australií Západní, v obou směrech projektovány jsou železnice, prozatím dostavěna jest dráha k severu až do Oodnadatty sev.-záp. od jezera Eyre.

* **Adelheid,** planetoida objevená 17. dub. 1888 J. Palisou ve Vídni. Označení (276). *Kvn.*

Aden má s Perimem na území 207 km^2 velikém 43.974 obyv. (1901). Význam jeho stále stoupá, avšak obchod přechází do rukou amerických domů zasilatelských. Dovezeno bylo r. 1905—06 zboží za 46,910.000 rupií, vyvezeno za 41,029.000 rupií. Residentu adenskému podřízen jest také ostrov Sokotra a britská území v již. Arabii, kdežto dříve spojené Somálské pobřeží odděleno bylo r. 1898.

* **Adeniophis** Pet. jest rod jedovatých hadů z čeledi hadův užovkovitých (*Colubridae*), ze skupiny h. už. jedovatých (*Proteroglypha*)

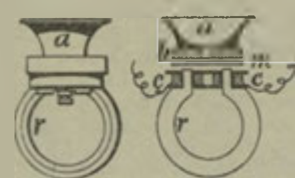

Č. 4899. Aderův mikrofon.

a z podčeledi baražů (*Elapinae*), pamětihodný jedovatými žlazami neobyčejně vyvinutými, jež dosahují za hlavou až do přední třetiny trupu. V zadní Indii a na ostrovech Sundských žije pestruška pruhovaná (*A. intestinalis* Laur.), štíhlé hádě zdéli 57 *cm* a barvy rudohnědé s červeným, černě lemovaným podélným pruhem uprostřed hřbetu a dvěma s ním rovnoběžnými pruhy žlutými s černou obrubou; vezpod se také střídají proužky žluté a černé, ale zpodek ocasu jest jen žlutý. Tento i jiní příbuzní druhové žijí pod kořeny stromů, pod kameny, v děrách skalních a živí se především hady drobnýši (rodu *Calamaria* Boie). *Br.*

* **Aderův mikrofon** jest přístroj Aderem v Paříži sestrojený k telefonickému přenášení mluvy lidské. Skládá se z resonanční desky *A* (vyobr. č. 4899.), na jejímž zpodku umístěny jsou mezi třemi příčkami ve dvou řadách uhlíkové roubíky *u u* počtem až 10. Proud zapiat je do krajních příček *a b*. Mluví-li se k desce *A*, rozechvěje se tato, s ní chvějí se i uhlíky. Tím do obvodu elektrického proudu zapíná se větší nebo menší odpor, mění se intensita proudová. Vedením elektrickým převádí se proud do telefonu stanice přijímací, rozezvučí se membrana jeho a tak reprodukuje se řeč ze stanice vysílací.

* **Aderův telefon** je malý, lehký, velmi účinný telefon sestrojený Aderem v Paříži. Skládá se z prstenového magnetu *r* (vyobr. č. 4900.), ukončeného ve dva póly. Oba opa-

Č. 4900. Aderův telefon.

třeny jsou cívkami *c c*. Naproti pólům je membrana *m* a za ní k sesílení magnetického působení prstenu *r* je železná deska *b*. Prsten *r* zároveň slouží za rukověť telefonu.

* **Adiathermanní,** neprůteplivý, opak tělesa diathermanního. Viz Průteplivost.

* **Adickes** Erich (* 1866), spis. něm., badatel v oboru Kantovy filosofie, po Sigwartovi nástupce pro filosofii na univ. v Tubinkách (1904), napsal mimo jiné: *Kants Systematik als systembildender Faktor* (1887); *German. Kantian-Bibliogr.* (1895—96), *Kant contra Haeckel* (2. vyd. 1906); *Kants Kritik d. r. Vernunft* (2. vyd. 1907).

* **Adika** viz Dika.

* **Adiodon,** nátěr užívaný místo minia k ochraně předmětů proti vlhku a chemickým účinkům elektrického proudu.

* **Adler** Victor, politik rakouský, vůdce strany sociálně-demokratické (* 1852 v Praze). Studoval na víd. univ. medicinu. R. 1880 vstoupil do dělnické organisace, r. 1886 založil se svými přáteli sociálně-demokr. týdeník »Gleichheit«, jehož vydávání později bylo zakázáno, pak nový list »Arbeiterzei-

tung«, který vycházel s počátku týdně (bylo to vlastně pokračováni zastaveného časop. »Gleichheit«), od r. 1894 denně. Napsal brošuru *Die Arbeiterkammern und die Arbeiter* (Víd., 1886) a veliký počet politických letáků. Po léta zastupuje sociálně-demokrat. stranu na všech mezinárodních sjezdech. Pro svou politickou činnost byl mnohokráte soudně trestán. Opětovně kandidoval do říšské rady, ale po prvé byl zvolen teprve r. 1905. Krátkou dobu byl členem dolnorak. zem. sněmu.

* **Adler** Sigmund, právní historik rakouský (* 1853 v Praze). Jest professorem říšských dějin rak. na univ. ve Vídni. Napsal: *Zentralverwaltung unter Kaiser Maximilian I.*; *Ueber Staats- u. Verwaltungsgeschichte u. ihre Pflege in Deutschland u. Oesterreich*; *Ueber Erbenwartrecht nach den ältesten bayr. Rechtsquellen*; *Eheliches Güterrecht u. Abschichtungsrecht*; *Lehenrecht*; *Rechtsgeschichte des adligen Grundbesitzes.*

Adler 5) Guido. Byl r. 1898 jmenován ř. prof. hud. věd ve Vídni, kde založil hudebně vědecký ústav universitní. Od r. 1894 řídí »Denkmaler der Tonkunst in Oesterreich« a vydal *Musikalische Werke der Kaiser Ferdinand III.*, *Leopold I. und Joseph I.* (Víd., 1892—93). Napsal: *Studie zur Geschichte der Harmonie* (t., 1881); *Rich. Wagner* (t., 1904) a j.

* **Adler** Georg, politický oekonom něm. (* 1863 v Poznani). Studoval dějiny a nár. hospodářství v Berlíně a Freiburce a habilitoval se r. 1886 ve Freiburce jako soukr. docent. R. 1890 jmenován tam mimoř. professorem; r. 1893 přešel do Basileje a r. 1899 na orientální seminář do Berlína; od r. 1900 je professorem státních věd na univ. v Kielu. Napsal: *Geschichte der ersten socialpolit. Arbeiterbewegung in Deutschland* (Vratislav, 1885); *Die Grundlagen der Karl Marxschen Kritik der bestehenden Volkswirtschaft* (Tub., 1887); *Die Frage des internat. Arbeiterschutzes* (Mnichov, 1888); *Die Fleisch-Teuerungspolitik der deutschen Städte beim Ausgange des Mittelalters* (Tub., 1893); *Die Geschichte des Socialismus u. Kommunismus* (sv. I, Lip., 1899); *Die Zukunft der socialen Frage* (Jena, 1900); *Ueber die Epochen der deutschen Handwerkerpolitik* (t., 1903); *Die Bedeutung der Illusionen für Politik u. sociales Leben* (t., 1904). A. vydává též »Hauptwerke des Socialismus« (Lip., 1904 a násl.).

Adlerberg 3) Nikolaj Vladimirovič, † 25. pros. 1892 v Mnichově.

* **Admete,** planetoida objevená 28. pros. 1894 A. Charloisem v Nizze. Označení (398).

Admiralitní ostrovy prohlášeny r. 1885 državou německou.

* **Admittance** č. propustnost je reciproká hodnota impendance (v. Resistance, str. 586 *b*).

Adolf 7) Vilém August † 1905.

* **Adolf** Andrej Vikenťjevič, filolog rus. (* 1857), ředitel moskev. 5. gymnasia, byl v l. 1893—1903 docentem klass. filologie na universitě moskev. a od r. 1892 po deset let vydával časopis pro klass. filologii »Filologičeskoje Obozrěnije«. Náleží mu veršovaný překlad Juvenala, vydaný s obšírným kommentářem (Moskva, 1888) a latinská chrestomathie *Orbis romanus pictus* (2 části, 1904), sestavená s S. J. Ljubomudrovem podle zásad Komenského. S K. I. Tichomirovem vydává v Moskvě sbírku »Pedagogičeskaja Bibliotěka«, ve které vydal vybrané spisy Herbartovy, paedagog. práce Komenského, z něhož vydal o sobě též didaktiku (*Velikaja didaktika*, t., 1895, s lat. textem).

* **Adorea,** planetoida objevená 8. čna 1887 A. Borrellym v Marseilli. Označení (268). *Kvn.*

Adrár 3) příslušel v l. 1887—1900 ke špan. osadě Rio de Oro; nyní podle smlouvy z r. 1892 náleží Francii.

* **Adria** je látka na panský oblek z česané vlny nejčastěji barvy černé s vazbou a. odvozenou od vazby atlasové. *Beroušek.*

Adúa stala se památnou strašnou porážkou ital. generála Baratieriho 1. bř. 1896 habešským vojskem pod něgušem Menilekem. Následek její byl mír z 26. říj. 1896 mezi Italií a Habeší v Addis Abebě (v. t., dopl.). Veltzé, Die Schlacht bei Adua (Víd., 1904).

Adžmir, město, má 73.839 obyv. (1901).

Adžmir-Mervárá (angl. *Ajmere-Merwara*) má 476.912 obyv. (1901), z nichž 3712 křesťanův.

Aegirin, min., viz též Pyroxen.

* z **Aehrenthalu** viz Lexa z Aehrenthalu.

* **Aeolia,** planetoida objevená 1. pros. 1894 A. Charloisem v Nizze. Označení (396).

* **Aequimolekulární,** t. j. stejný počet grammolekul obsahující (na př. roztok, směs a pod.). Výrazu toho užívá se, srovnáváme-li roztoky, směsi a pod. různých látek, které obsahují stejný násobek jejich molekulárné váhy vyjádřené v grammech. *Bb.*

* **Aequipotenciální plochy** viz Potenciál.

* **Aëria,** planetoida objevená 4. čce 1893 A. Borrellym v Marseilli. Označení (369).

* **Aéromotor,** vzduchový motor, je stroj pohybovaný stlačeným vzduchem.

* **Aeronat,** pařížským kongressem aéronautickým r. 1900 přijatý název pro vzducholoď s ballonem.

Aéronef, pařížským kongressem vzduchoplaveckým r. 1900 přijatý název pro dynamické létadlo, tedy pro létací přístroj bez ballonu.

* **Aeternitas,** planetoida objevená fotograficky 27. říj. 1899 M. Wolfem a A. Schwassmannem v Heidelberce. Označení (446).

* **Aetheospondyli** (A. Smith Woodward), podřadí ryb pramenoploutvých (*Actinopterygii*; v. t., divise *B*) s chordou buď trvalou nebo zaniklou, s pleurocentry a hypocentry obratlů srostlými, jež tedy (na rozdíl od podřadí *Protospondyli*) nečiní střídavých kroužků neb kotoučů; ploutev ocasní jest krátce heterocerkní nebo také homocerkní. Na dolní čelisti jest vyvinuté *spleniale* a *coronoideum.* V pásmě lopatkovém schází *clavicula.* Tělo

jest pokryto šupinami ganoidními, měchýř vzdušní jest spojen s jícnem, nervy zrakové čini chiasma a ve střevě jest rudiment spiálné řasy. Z recentních ryb sem náleží čeleď kostlínů (viz Lepidosteus), z fossilních čel. *Aspidorrhynchidae* (na př. r. *Aspidorrhynchus* Ag., *Belonostomus* Ag.). *Br.*

* **Aetherin** viz Aethylen.

* **Aethylacetát**, octan aethylnatý, jest esther kyseliny octové složení $CH_3 . CO . OC_2H_5$. Získá se destillací směsi bezvodého octanu sodnatého, alkoholu a koncentrované kyseliny sírové. Tekutina velmi příjemně páchnoucí, spec. hmoty 0·9, jež vře při 77° a v žáru se rozkládá na kyselinu octovou a aethylen. Používá se ho v lékařství.

* **Aethylamin**, $C_2H_5 . NH_2$, zásada silnější nežli ammoniak, získá se z aethylchlóridu. Jest tekutina velmi pohyblivá, při $+19^0$ vroucí, zápachu ammoniakálného, chuti žíravé. Mísí se v každém poměru s vodou za vývoje tepla, zapálena hoří žlutým plamenem.

* **Aethylanilin**, $C_6H_5 . NH(C_2H_5)$, získá se alkoholickým roztokem hydroxydu draselnatého z acetylaethylanilinu. Olejovitá tekutina při 204^0 vroucí.

* **Aethylbrómid**, $CH_3 . CH_2Br$, připravuje se z alkoholu aethylnatého působením fosforu a brómu aneb bromkalia a kyseliny sírové. Jest tekutina bezbarvá, aethericky páchnoucí, vře při $38{\cdot}4^0$ a slouží jako prostředek anaesthetický v lékařství.

* **Aethylencyanid**, $C_2H_4(CN)_2$, derivát glykolu vzniká působením cyankalia na aethylenbrómid. Krystallická hmota, přecházející zmýdelněním v kyselinu jantarovou, vodikem ve stavu zrodu v butylendiamin $C_4H_8(NH_2)_2$.

* **Aethylenjantarová kyselina**, totéž co jantarová kyselina (v. t.).

* **Aethylovinná kyselina**, $C_4H_5O_6 . C_2H_5$, tvoří bezbarvé krystally rozpustné ve vodě i alkoholu, taje při 90^0. Používá se jí v praxi při tisknutí indolovou a krystallovou modří na bavlněných látkách.

* **Aethylovodík**, zastaralý název aethanu, C_2H_6.

* **Aethylsírová kyselina**, kyselý síran aethylnatý, $C_2H_5 . O - SO_2 - OH$, jest esther kyseliny sírové vznikající smíšením alkoholu s koncentrovanou kyselinou sírovou. Poskytuje dobře krystallující soli, od kyseliny sírové pak se liší tím, že *Ba-*, *Sr-*, *Ca-*soli její jsou ve vodě rozpustné.

* **Afanasjev** Vjačeslav Aleksějevič, lékař rus. (* 1859). Vystudovav lékařství na vojensko-lékařské akademii, zůstal při ní zabývaje se zvláště pathologickou anatomií. Působiv v l. 1887—90 jako vojenský lékař v Kijevě, byl na rok poslán do ciziny, by se vzdělal podrobněji v pathologii a bakteriologii. Vrátiv se stal se v Petrohradě prosektorem vojenskolékařské akademie, mezi tím se r. 1890 habilitoval a r. 1894 stal se ř. prof. pathologie v Jurjevě, kdež působí posud. Napsal m j.: *O patologoanatomičeskich izměněnijach v tkanjach životnago organizma pri otravleniji bertoletovoj solju* (1885); *Experimentelle Untersuchungen über einige Mikroorganismen aus der Gruppe der sogenannten Septikaemia haemorrhagica*; *O gistogenězě eksperimentaljnago bugorka v legkich krolika.*

* **Afanasjev** Leonid Nikolajevič, básník rus. (* 1863). Nadání spisovatelské projevil velmi záhy. Jako 17letý jinoch uveřejňoval četné plody své v různých revuích i časop. ruských. Soubor jeho veršů vydán byl r. 1896 a byl kritikou ruskou velmi vlídně přijat.

* **Affolter** Friedrich, právník něm. (* 1862 v Solothurnu). Universitní studia konal v Heidelberce, kde se stal r. 1897 soukromým docentem a r. 1901 mimořád. professorem římského a německého práva civilního. Napsal: *Das röm. Institutionen-System, sein Wesen u. seine Geschichte* (1897); *Geschichte des intertemporalen Privatrechts* (1901); *System des deutschen bürgerl. Uebergangsrechts* (1903); *System des badischen Verwaltungsrechts* (1904).

Afganistan. Dějiny. Když Abdurrahmán stal se britskou pomocí pánem celého A-u, žádali na něm Rusové území až po Sulfikar, Čaman-i-Baid (na ř. Kušku) a Murgáb: hned obsadili Merv. R. 1885 gen. Komarov porazil Afgánce a zabral Pendžde. I chystala se Anglie k válce, ale r. 1886 došlo ke smlouvě, jíž ponecháno Rusku celé požadované území i s Pendžde. Angličtí inženýři opevnili pak Herát a sev. pomezí A-u, zbudovali dráhu z Ketty směrem ke Kandaháru, odkud má nyní pokračovati do Kušku, kde se připojí k ruským tratím. Když si takto Anglie uplatňovala svůj vliv, žádalo zase Rusko země emírem zabrané na pravém bř. Pandžu a také je obsadilo. Poněvadž emír byl nespokojen s chováním britské vlády v tomto sporu, přiměl ho britský zástupce Durand k míru a klidu (t. zv. Durand-Agreement). Emír nebude zasahovati do záležitostí ve Svatu, Bedžúru a Čitrálu, ponechává Rusku Šugnan a Rošan. Za to dostane Vachán a úzký pruh území až k hor. toku Pjandže a hran. čínským, dále zvýší se mu roční renta na 4 mill. K. Od té doby Abdurrahmán choval se neutrálně. Po jeho smrti 1. říj. 1901 nastoupil jeho syn Habibúlah. Za něho ujednána byla mezi Ruskem a Anglií 31. srp. 1907 smlouva, podle níž Anglie nechce ničeho na polit. stavu A-u měniti nebo nějaké území zabrati, kdežto Rusko uznává, že A. leží mimo sféru jeho zájmů. V ohledu obchodním mají si býti oba státy úplně rovnocenny. Obchodní styk s Indií r. 1905—06 jevil se v dovoze za 10,459.538 a vývoze za 6,446.467 rupií, s Ruskem (1903—04) v dovoze za 120.000 a vývoze za 310.000 l. st Srv. Younghusband, The heart of a continent (Lond., 1896); Holdich, The Indian borderland 1880—1900 (t., 1901); Hamilton, A. (t., 1906); Thuillier, Map of A. (1:1,520.640, 4 listy, Kalk., 1889).

Áfijún-kara-hisár jest nyní křižovatkou drah ze Smyrny a Haidar-Paši (Cařihradu) do Konie, odkud pokračuje se do Adany (v. t.; Dopl.). Má 17.400 obyv.

Afrika. Statistický přehled.

Státy nezávislé:	Plocha km^2	Obyvatelstva	
Marokko	439.200	8,000.000	
Habeš (s Ogadenem a Danak.) asi	800.000	8,000.000	
Liberia	95.400	2,176.000	
Konžský stát (s Lado 48.200 km^2)	2,382.800	19,000.000	
Britské državy:			
Gambie	9.373	90.354	(1901)
Sierra Leone	77.700	1,027.000	(1901)
Zlaté pobřeží	308.870	1,486.433	(1901)
Jižní Nigeria s Lagosem	200.100	4,444.393	(1901)
Severní Nigeria	664.000	8,783.000	(1906)
Somálské pobřeží	176.000	300.037	(1905)
Britská Východní Afrika	458.673	4,038.256	(1905)
Ugandský protektorát	578.800	4,000.000	
Zanzibar (s Pembou)	2.640	250.000	
Britská Střední Afrika	106.134	977.252	(1905)
Natalsko	91.607	1,141.406	(1905)
Kapsko (s Pondskem, Bečuanskem)	717.388	2,470.289	(1904)
Basutsko	26.658	348.848	(1905)
Bečuanský protektorát	712.200	125.040	(1905)
Oranžská osada	130.510	387.315	(1904)
Transvaal	304.913	1,399.528	(1905)
Rhodesia	1,116.931	1,378.000	
Mauritius	1.826	377.532	(1905)
K Mauritiu příslušné ostrovy	295	5.700	(1905)
Seychelly s příslušnými ostrovy	386	20.767	(1905)
Tristan da Cunha	116	73	(1903)
Sv. Helena	122	3.512	(1905)
Ascension	88	410	(1901)
Libyjská poušť (pokud nepřísluší k Egyptu)	1,337.000	700	
Sokotra (k Přední Indii)	3.579	12.000	
Dohromady bez posledních dvou okrouhle	5,685.300	33,000.000	
Francouzské državy:			
Alžírsko	890.000	5,231.850	(1906)
Vlastní Alžírsko	199.970	4,785.759	
Jižní territoria	690.000	446.091	
Tunis (ochranný stát)	167.400	1,820.000	
Francouzská Západní Afrika	1,737.400	9,105.000	
Sféra zájmů v Sahaře	5,037.400	790.000	
Franc. Kongo	1,762.000	8,500.000	
Franc. Somálsko a přísl. území	21.000	50.000	
Madagaskar	592.100	2,706.661	(1906)
Mayotte a Komory	1.978	85.060	
Réunion	1.980	173.192	(1902)
O. sv. Pavla	7	—	
N. Amsterdam	66	—	
Kerguelenovy ostrovy	3.414	—	
Dohromady kol	10,214.700	28,462.000	
Německé državy:			
Togo	87.200	1,000.000	
Kamerun	495.000	3,500.000	
Německá Jihozápadní Afrika	823.500	200.000	
Německá Východní Afrika	946.500	7,000.000	
Dohromady	2,352.200	11,700.000	
Portugalské državy:			
Kapverdské ostrovy	3.822	147.424	(1900)
Guinea	33.900	170 000	
S. Thomé a Principe	939	42.103	(1900)
Angola	1,270.200	3,800.000	
Mozambik	761.100	2,300.000	
Azory (k vlast. Portug.)	2.388	256.300	
Madeira a přísl. strovy (k vlast. Portug.)	815	150.600	
Dohromady bez posledních dvou okrouhle	2,070.000	6,460.000	

Španělské državy:	Plocha km^2	Obyvatelstva
Španěl. Guinea (Rio Muni, Fernando Po, Annobom) . .	27.700	161.000
Rio de Oro	185.000	130.000
Presidios (část k Španěl.)	66	23.600
Kanárské ostrovy (k Španěl.)	7.273	358.600
Dohromady bez dvou posledních kolem . .	212.700	300.000
Italské državy:		
Eritrea	130.000	279.600
Ital. Somálsko s vnitroz.	380.000	400.000
Dohromady . .	510.000	680.000
Turecké državy:		
Tripolsko	1,051.000	1,000.000
Egypt (popl. stát)	642.000	9,717.000 (1897)
Egyptský Súdán	2,035.000	4,000.000
Celkem . . .	30,000.000	148,000.000

Koncem let osmdesátých stol. XIX. pokročily výzkumy zeměpisné na půdě africké tou měrou, že t. zv. »bílými skvrnami« na mapě A-ky, protatými tu a tam arci nitkou cesty karavanní nebo směru cestovatelova, zůstaly toliko Sahara, největší díl Pokonži a vnitrozemí velikého výběžku východoafrického. Nicméně i v těchto končinách koncem stol. XIX. a poč. stol. XX. pokročily nové výzkumy tak, že dnes možno A-ku, kromě pouště Libyjské, pokládati za zemi ve hlavních rysech dosti dobře známou; proto není zde již místa pro veliké, překvapující objevy, a na místo velikých výprav nastoupila drobnější práce výzkumná, ale detailní, jež mnohdy věnuje pozornost jen malému území, nicméně hledí je probadati všemi směry. Pokročilo se tedy od velikých prací orientačních k zevrubnější práci vědecké. Mimo to práce na půdě africké, dříve úplně mezinárodní, stala se více politickou. Když poznána hospodářská důležitost jednotlivých krajin, mocnosti evropské snažily se nabyti tam vlivu a proto nespokojují se nové výpravy jen výzkumy zeměpisnými, nýbrž sledují namnoze cíle politické a mnohé z nich mají spíše ráz výprav válečných. Běželoť při nich vždy o to, rozšířiti t. zv. »sféru zájmů« měrou co největší a pojistiti ji jednak úmluvami s domorodci, jednak i stálými posádkami. Přirozeným následkem toho bylo, že celá pevnina africká, až na Marokko, Habeš a Liberii, jediné to nezávislé státy africké, zabrána byla mocnostmi evropskými; těm pak musilo záležeti na tom, aby se poznala hospodářská cena nových držav, a proto vzmáhal se prozkum země podnikaný dílem na útraty státní, dílem přispěním společností obchodních nebo vědeckých.

V sev. A-ice Egypt, Alžírsko i Túnis, pokud leží mimo Saharu, jsou předmětem systematické práce výzkumné po stránce přírodovědecké, hospodářské, národopisné i archaeologické, naproti tomu Tripolsko a Barka, ačkoli leží před samým prahem Evropy, zůstávají proti jiným zemím poměrně zanedbány; skrovné cesty, jež v poslední době byly podniknuty v těchto končinách, ani hrubě neobohatily vědomostí zeměpisných. Za to ostatní sev. A-ice, zvláště Marokku a záp. Sahaře, z důvodů nejvíce politických a hospodářských věnována neobyčejná pozornost jmenovitě se strany Francouzů, vedle nichž také Němci dosti hojně práce výzkumné se účastnili. Rozsáhlé cesty po celé sev.-záp. A-ice vykonal Quedenfeldt, jenž r. 1880—81 a 1883 pobyl v Marokku, r. 1884 v Alžírsku, r. 1885—86 opět v Marokku, r. 1887 na mysu Džubi a r. 1888—89 v Tripolsku a Túnise. Douls vnikl do Marokka mezi mysem Bojadorem a Rio de Oro, upadl tam v zajetí domorodců, nicméně přece procestoval záp. Saharu až po Vadí Drá a byl r. 1889 na cestě do Timbuktu zavražděn. Také zřízení britské faktorie na Mysu Džubi a prohlášení španělského panství nad pobřežím u Ria de Oro přispělo ku poznání tohoto pobřeží i nejbližších oas. Jos. Thompson, ubíraje se r. 1888 po stopách Foucaldových, překročil Atlas a pronikl do horního úvodí Vádí Drá, Theobald Fischer na několika cestách (r. 1888, 1899, 1901) prozkoumal hlavně po stránce geologické přímořské krajiny marocké až do podhůří atlaského i zjistil přesně tok řek Tensiftu a Um-er-Rbie a r. 1906 přenesl působiště své do Velké Kabylie. V poříčí Um-er-Rbie cestoval r. 1899 také Weissgerber. Delbret r. 1899 podnikl cestu z Fezu skrze Vádí Inaun až po hranici alžírskou, Flammand pronikl přes Tidikelt do Ain-Saly, Zabel 1903 prozkoumal Džebel Zerhun, G. Buchet z různých cest vykonaných r. 1903—5 přinesl důkladné zprávy přírodovědecké i archaeologické, Levat podnikl 1904 za účely hornickými cestu po již. Oránsku a sousedních krajinách Marokka, Larras vykonal 1905 rozsáhlé práce topografické v záp. a sev.-záp. Marokku, Sammé r. 1905 prozkoumal splavnost řeky Sebú a zvláštní výprava francouzská, v níž hlavní účastenství měli Dyé, Pobéguin a Bourdaire, zabývala se r. 1905—6 mapováním pobřeží i všech kotvišť a přístavů od Tandže až po Agadir; vedle těchto prací sebrala však také hojný materiál hydrografický, meteorologický, astronomický, národopisný a hospodářský. Největší však pozornost v poslední době vzbudila výprava markýze de Segonzac. Tento

z Marákeše přešel přes Atlas do oas již od Táfiletu a vnikl do poříčí řeky Drá, kdež však byl zajat a teprve za výplatné propuštěn, načež se vrátil přes Marákeš do Mogadoru; účastníky téže výpravy byli kartograf de la Flotte-Requaire, který samostatně provedl triangulaci předhor atlaských od pobřeží až po Marákeš, a geolog L. Gentil, jenž vykonal tři větší cesty po již. Marokku.

Západní Sahara zdála se býti podobně jako Libyjská poušť pro nepřátelství Tuáríků Evropanům uzavřena, avšak po obsazení Tuátu od Francouzů nastal i v těchto krajích obrat. Foureau na několika cestách prozkoumal Saharu alžírsko-túniskou, pronikl částečně za hranice těchto zemí a r. 1899 s vojenskou výpravou Lamyho protáhl celou záp. Saharou přes Air k jezeru Čadskému a odtud dále ke Kongu, avšak zevrubnější poznání vnitřní Sahary, jmenovitě vysočiny Ahagarské, počíná se teprve ve XX. stol. Z Tuátu Francouzi jali se podnikati zájezdy do území tuáríckého na odvetu za loupeže od těchto domorodců páchané; Requin a Rousseau vnikli na planinu Muidirskou, Guillo-Lohan z Ain-Saly do Tamanrase ve vysočině Ahagarské, kapit. Pein při stíhání dostal se z alžírské Sahary do Hásí Seggudu sev. od Gátu, Besset pronikl až do Hásí Tikhamaru a Voinot (1903) vykonal okružní cestu po planině Muidirské. R. 1904 Laperrine a Vilatte vytrhše z Ain-Saly dorazili směrem celkem jižním až do Timiauínu, již. od 20° s. š., a setkali se tam s Théveniautem, který se bral opačným směrem od Timbuktu; Laperrine a Vilatte vrátili se odtud podél záp. svahu vysočiny Ahagarské a prozkoumali žulovou planinu Adrarskou. Po stopách jejich ubírali se r. 1905 geologové Gautier a Chudeau s poručíkem Musselem z Tuátu přes vysočinu Ahnetskou a Tanesruft do Aïn-Ouzilu, odkudž Gautier přes Gao, Timbuktu a Senegambii do Francie se vrátil, kdežto Chudeau přes vysočinu Ahagarskou pronikl do Airu a odtud dále přes Zinder k jezeru Čadskému (1906). Nová výprava Laperrinova z Tuátu do Taudení (1906), kde se měl setkati s Chudeauem, vedla opět krajinami z velké části posud neznámými. Územím naprosto neobydleným protáhl kapit. Fly Ste. Marie 1904—5 z tuátské oasy Timmi na záp. až do Auinet-el-Agry jihových. od Tendúfu, a Cauvin r. 1906 dostal se z Timbuktu až do Taudení. Kapit. Touchard pronikl do oasy Džanetu. Kartograf Paul Pelet provedl triangulaci území podél nové telegrafní čáry z Tuggurtu do Nefty. Výpravami francouzskými byli domorodci tuáričtí tak zastrašeni, že r. 1906 mohl Calassanti-Motynski za studiemi jazykozpytnými delší dobu prodlíti ve vysočině Ahagarské, kterou různými směry procestoval. Posléze H. Vischer, úředník v britském území při jezeře Čadském, ubíral se r. 1906—7 do působiště svého z Tripolska přes Murzúk a krajinu Tibesti dotud jen málo známou. Dříve než si Francouzové tímto směrem otevřeli cestu k Nigiru a do záp. Súdánu, zjednali si přístup do vnitrozemí cestou jinou ze Senegambie. Tam totiž po několika menších nezdarech podařilo se rozšířiti panství francouzské až po horní Nigir a válečné výpravy zvláště Freyova (1885—86), Gallieniho (1886—88) a Archinardova (1888—89) přispěly kromě výbojů také značnou měrou k poznání země. V téže době kapit. Binger ubíral se z Bammaka na horním Nigiru územím Mandingů na jih, dostihl Konga a obrátil se k pobřeží Zlatému, nicméně setkal se s Treich-Laplènem, který r. 1889 z Assini na pobřeží Slonovinném mu přišel vstříc; oba pak společně krajinami neznámými dorazili do Grand-Bassamu na pobřeží. R. 1890 Jaime dostihl Korinny u Timbuktu, angl. kommissař Garrett vnikl do Vasulu a franc. kapitán Monteil r. 1891—92 dorazil nejprve od mysu Palmového do Segu na Nigiru, protáhl ohbím této řeky až do Bornu, odkudž na sev. vrátil se Saharou k moři Středozemnímu. Touž dobou Ménard ubíral se z Grand Bassamu přes Kong do Sakhaly, ale byl r. 1892 ve Vorodugu zavražděn. Poříčí řeky Faleme prozkoumal Leclerc a r. 1897 při upravování hranice mezi územím francouzským a Sierrou Leone seznán zevrubněji také tento kraj. Marchand bral se r. 1893—94 z Grand Bassamu přímo na sev. až po ústí řeky Bagë do Nigiru, území Dagomba, Borgu a Gurma probadali hlavně Lugard, Decoeur, Gruner a v. Carnap, Band a j. Badáním Hourstovým, Chevignéovým, Baillaudovým, Brouetovým a Trotterovým v l. 1896—99 a kartografickým zpracováním Carnapovým byl problém nigirský trvale vyřízen V ohbí nigirském pracoval r. 1896—97 francouzský oddíl vojenský pod Vouletem a Chanoinem; tento pronikl k jez. Čadskému. Neznámé končiny mezi Grand-Bassamem a Liberií, počátkem r. 1900 Francii zabrané, procestovali brzo potom Quiquerrez a de Segonzac, při čemž onen zahynul. Hoxtains a d'Ollone prozkoumavše r. 1899 až 1900 pomeznou řeku Cavalli pronikli po prvé skrze pralesy do vnitrozemské savanny. Kromě snahy upevniti tu své panství, Francie snaží se poznati nové tyto državy též po stránce hospodářské a dopravní. Tak pokračuje se stále v hydrografických pracích na Senegalu a Nigiru, při čemž zjišťuje se jmenovitě splavnost obou řek v různých dobách ročních (při ústí nigirském provádí stejné práce kommisse anglického námořnictva na hrdlech nigirských). Za účely vědeckými a hospodářskými působili tu Decorse, A. Chevalier, Caille, Desplanges, Hugot a j. Zároveň upravovány hranice naproti državám jiných států smíšenými kommissemi, jež při pracích svých snesly mnoho materiálu topografického. V Liberii stále ještě nejdůležitější jsou cesty Büttikoferovy z r. 1886 až 1887, avšak r. 1903 vydal se do vých. lesnatých krajin jejích Hübner a r. 1906 W. Volz.

Pobřeží hornoguinejské a pozadí jeho koncem stol. XIX. rozděleno trvale mezi Francii, Anglii i Německo a následkem toho došlo k četným výpravám výzkumným. V Togu záhy vynikli obsáhlou činností: Zoller, Baudin, Henrici a Burgi, Wolf a François, Büttner a Herold, Kling (1891 až 1892) působil nejvice v Borgu a Kintampu, Klose r. 1894 a j. Také Dahomejsko od počátku zápletek s Francií až do svého podrobení bylo jevištěm různých prací výzkumných (Ballot, Bayol). Nejrozsáhlejší však činnost, ba zrovna úporné závodění vyvíjeli Angličané, Němci i Francouzi při dolním Nigiru a jeho přítoku Binue i v pánvi Čadského jezera, hledíce z úrodného vnitrozemí zabrati pro sebe co nejvíce. Již Eduard Flegel snažil se, ač marně, r. 1884 úrodnou Adamauu získati Německu. Za to anglická »Royal Niger Company« předešla Němce a zabrala celé území od ústí Nigiru za Sáj a odtud po obou stranách Binue k Čadskému jezeru. Tu cestovali Mac Donald, Coppland-Crawford, Vandeleur, missionář Robinson a Wallace. Následkem toho Němci soustředili svou činnost do zabraného Kamerúnu a hleděli odtud vliv svůj šířiti na vých., tam však utkali se s Francouzi, postupujícími na sev. z Gabúnu. Po výpravě Rogozińského následovaly cesta Zöllerova, Johnstonova, Valdauova a Knutsonova (1885) a státní výprava pod Zintgraffem, Kundem a Tappenbeckem, jež založila některé stanice ve vnitrozemí. Po cestách Zintgraffových, Morgenových, Ramsayových, Stettenových následují podrobné topografické práce četných odborníků. Jimi proveden byl důkladný výzkum Kamerúnu urychlený také tím, že expanse francouzská každým rokem více ohrožovala panství německé. Od r. 1890 Francouzi snaží se prozkoumat části mezi Pokonžím a Čadským jez., jako Mizon, Crampel, Cholet a Giacomo de Brazza, zejména pak Savorgnan de Brazza. Výpravami Maistreovými, Hanoletovými, Gentilovými seznáno zejména poříčí Šarijské, ale utěšený postup Francouzů zarazil na čas Rabah, jenž jda po stopách Maistrových tu založil mocnou říši a zničil francouzské výpravy, jež r. 1898 vedli k jezeru Čadskému Cazemajon, Béhaghel a Bretonnet. Ale novým výpravám Jollandově, Gentilově, Lamyho, jež postupovaly soustředěně, podařilo se potříti Rabaha. Spojení koloniálních držav franc. na záp., sev. i jihu bylo tím dosaženo. Zároveň vykonán značný kus práce topografické. Odtud Francouzové jali se posunovati oblast svých výzkumů dále na vých. k Nílu a v tom směru braly se výpravy Liotardova, Marchandova a Bonnela de Mezières. Prins podnikl cestu do Dár Rungy. Poněvadž pak v pánvi Čadské střetly se zájmy francouzské, německé i anglické, bylo z důvodů praktických záhodno upraviti hranice a theoretické čáry pomezné nahraditi přesnými. Smíšené kommisse anglicko-francouzská, anglicko-německá a německo-francouzská provedly hojnost prací topografických. Tak hranici anglicko-francouzskou v Nigerii, přijatou na konferenci Londýnské r. 1906, kterou obchodní cesta od Nigiru k Čadu ponechána území francouzskému, prakticky vymezili Tilho, Audoin a O'Shee. S těmito pracemi souvisí velmi úzce také prozkum jezera Čadského a jeho okolí, o nějž se zasloužili Destenave a Chevalier. Prozkumem ostrovů v Čadském jezeře zabývali se ještě Jackson (1903—04), Hardellet (1904), pak Tilho a Audonin. K nejdůležitějším cestám v těchto krajinách náleží výprava Boyda, Alexandra a Gosslinga v r. 1904—06; vydav se po Nigiru a Binue vzhůru bral se z Ibi k Čadskému jezeru, a prošed pánví šárijskou do Konžského státu, zaměřil k Nílu a dostihl v Port Súdánu pobřeží rudomořského; společníci jeho Claude Alexander a Gossling cestou zemřeli (1904 a 1906). Výprava tato vyniká jmenovitě pracemi zoologickými a topografickými, takže mnohé mezery posavadních map jí byly vyplněny. Možnost spojení lodního mezi Binuí a Logonem po binujské pobočce Majo-Kebbi a bažinách Taburijských zjistili Lenfant a A. Chevalier (1903), dále Gourand (1905), načež Faure (1905 až 1906) užil cesty té prakticky k zásobování francouzských stanic při jezeře Čadském. Lenfant obral si r. 1906 za působiště všeobecného prozkumu území mezi 5.—10° s. š. a 12.—16.° v. d. a posléze Moll, člen kommisse pro stanovení hranice mezi Kamerúnem a Franc. Kongem, provedl obsáhlou síť triangulační.

Úvodí Kongu bylo rovněž jevištěm horlivé práce výzkumné, avšak o mnohých z těchto cest, podniknutým zhusta za účelem výhradně obchodním, nedostalo se veřejnosti vůbec zpráv; nicméně přece možno říci, že nyní v důležitých rysech jest Pokonží celkem známo. Hlavní tok jmenovitě v horní části byl cílem četných výprav, poněvadž území tamní, zejména Katanga, pokládána za kraj bohatý kovy. Tu pracovali r. 1890 Thomson a Sharpe, r. 1891 Stairs, Crawfurd (1893), Roelens (1895), Wallace (1896), Descamps, Blair Watson a H. Croad. Poulett Wheaterley v l. 1895 až 1906 podnikl rozmanité cesty po Pokonží. Končiny již. od Bangveola procestoval r. 1899 Codrington a r. 1900 Chesnay pronikl do již. úvodí konžského. Mimo to činni byli v těchto krajinách G. Grey (1899) a Sharpe a Gray. Lemaire (1899—1900) bral se přes Tanganjiku na Moero, prozkoumal horní Lufiru a předěl vod mezi Kongem a Zambezim až po jez. Dilolo, při čemž stanovena zeměpisná poloha přečetných míst. Hlavní přítoky a tok Konga zkoumali na četných výpravách Marinel, Delcomune, Bia, Francqui, Mohun a Hinde, jejichž výzkumy doplnil r. 1896 Brasseur. Střední a dolní tok Konga znenáhla byl přesně určen astronomicky, o čemž pracovali jmenovitě

r. 1890–91 Delport a Gillis, pak Lemaire, jenž pro celý tok Konga snesl nejhojnější materiál, dále Foa, Page a Liebrechts. Mimo to zmínky zasluhují Bentley, Crudgington, Pechuel-Loesche, Chavanne, Danckelmann a Comber. Výzkum přítoků konžských koncem let osmdesátých XIX. stol. počíná se na vých. slavnou cestou Stanleyovou, na sev. van Gèlovou a na jihu Wissmannovou. Starost o osud Emina paše, odříznutého od Egypta povstáním Mahdiovým, dala podnět k několika výpravám do Aequatorie většinou od vých. pobřeží, kdežto od záp. po Kongu ubíral se Stanley (v. t.). Touž dobou van Gele (1887) plavil se po Ubandži vzhůru a překonav peřeje Zonžské zjistil, že Ubandži jest dolním tokem řeky Uélle. Odtud postupuje rychle prozkum pravých poboček konžských. Francouzi na svém postupu k Šaří a částečně též Němci z Kamerunu zjistili tok Sangy a spojují výzkumy těchto končin s pracemi na Ubandži (Liotard, Marchand, Prins, Bernard, Rousset, Fredon, Carnap, Plehn, Stein a j.). Také území mezi Ubandžim a Kongem vynořuje se znenáhla z temna. Van Gèle r. 1889 objevil řadu přítokův ubandžských, rovněž Le Marinel r. 1889 a 1892; mimo ně zabývali se tu různými výzkumy téměř každým rokem různí četní badatelé. Na vých. přítocích jest činnost cestovatelská skrovnější. Lloyd r. 1898 dostal se od jez. Alberta Eduarda podél Aruvimi ke Kongu, Emín paša odloučiv se od Stuhlmanna, postoupil r. 1892 téměř až ke Kongu, ale byl tam zavražděn, a Gotzen, přicházející od vých., objevil jezero Kivu (1894) a odtud prošel na záp. k okeánu Atlantskému, menší pak cesty podnikli tu Lothaire a Henry (1894—95), Tilmont r. 1898, Powell-Cotton, jenž vyšed r. 1804 z Egypta, ubíral se na jih do Katangy, a mn. j. Na přítocích po levém břehu konžském Wissmann r. 1886 zahajuje druhou cestu celou Afrikou napříč a to nejprve plavbou po Kasáji, načež s Marinelem bral se na vých. a dostihl přes Ujangve a Njasu okeánu Indického, kdežto Marinel vrátil se na Kasáj. R. 1888 A. Delcommune vydal se rovněž do poříčí Kasáje, navštívil jezero Leopoldovo a plavil se po Lukendži, později opět byl činný na Lului a Sankuru a r. 1889 dokázal totožnost řek Boloka a Lomami. Od r. 1890 prováděn je důkladný výzkum hydrografických poměrů všech hlavních poboček Konga. Schiötz při prozkumu řek Lohoro a Lulabu objevil osady lidožroutských trpaslíkův a Frobenius (1904—06) konal éthnografická studia na Kasáji, horní Lului a Lubilaši, Starr r. 1906 dlel v Pokonží za týmž účelem. Posléze dlužno připomenouti velikou výpravu Marchandovu (v. t.) r. 1897 až 1899.

V Angole kromě prací Sarmentových zasluhuje z poslední doby zmínky cesta Boyda A. Cunninghama r. 1903.

V Africe východní jevila se nemenší činnost badatelská než na západě. Povstání Mahdiovo zastavilo také veškery výzkumné práce v těchto krajinách a teprve po úplné porážce mahdiovců r. 1897 u Omdurmanu horní Ponílí stalo se opět přístupným od sev. Mezitím však byla sem vnikla již franc. výprava Marchandova z Pokonží a Bonchamps hleděl vyjíti jí vstříc z Habeše, ale nadarmo. Po Marchandovi byl Sobat prozkoumán výpravou Maxsovou a Capperovou, později Austinovou a Brightovou (1899—1900), kteráž pronikla až k jezeru Rudolfovu, ale potom zase vrátila se k Baru. Přítoky Sobatu seznali již dříve Bottego (1897) a Wellby (1899). V Kordofáně Linck r. 1900 konal studia geologická, na Modrém Nílu cestovali Crosby, Le Roux a Mac Millan, k poznání krajin ve vých. Aequatorii přispěl r. 1901 Radcliffe. Prameny nílské, totiž zřídelné řeky Kadžery, kterou objevil již Stanley, sledovali Baumann r. 1892, Gotzen, Ramsay a Trotha, Kandt r. 1900. V poslední době Elliot (1902) sledoval Níl z Ukereve do Asuánu, Ch. Alluand za studiem zoologickým sledoval Modrý Níl a pronikl na hranici habešskou; Bonnel de Mezières r. 1905—06 proputoval území při Modrém i Bílém Nilu. Splavnosti Bílého Nílu zabýval se r. 1904 kapit. Lidell a po něm Dupuis, jenž činnost svou rozšířil i na Sobat a Baro. V oněch končinách činni byli ještě Comyn a Percival. Druhý pramen, řeka Semliki, objevena byla Stanleyem již r. 1889. Mohl tedy r. 1900 problém nílský býti pokládán za vyřízený. Na předěl vod mezi Nílem a Kongem rozšířili své působiště Pierre (1900—04) a Lemaire (1902—05), oba na průchodu Afrikou z Pokonží do Ponílí. Ke známosti vulkánů Kirunžských značnou měrou přispěl Herrmann (1900—02). Zvláštní pozornosti těšila se horská skupina Ruvenzorská, kterou za výpravy Stanleyovy r. 1889 již Stairs částečně byl slezl. Výprava Freshfieldova a Davidova (1902, 1904) se nepovedla a po druhé opakována, naproti tomu vévodovi Abruzzskému podařilo se nejen slézti nejvyšší témě, nýbrž také prozkoumati vých. díl tohoto pohoří; r. 1906 Graver, Teggart a Maddox slezli na novo nejvyšší témě pohoří a k prozkoumání tamní květeny a zvířeny vysláni jsou od Britského Musea přírodovědeckého vynikající odborníci. Prozkumu jezera Alberta Eduarda účastni byli Stuhlmann a Lugard r. 1891 a Scott Elliot r. 1894, na Ukereve působili missionář Mackay, P. Schynse a Stuhlmann r. 1890 na pobřeží záp. a jihozáp., Baumann r. 1892 u zál. Spekeova. Kirkpatrick r. 1898 po prvé spolehlivě mapoval jezero Kodže. Do krajin sev. odtud mezi bývalou Aequatorií a poříčím Sobatu podnikli výpravy r. 1898 Macdonald, r. 1898—99 Wellby, r. 1900 Donaldson Smith a r. 1901 Austin. Kilimandžaro navštívili r. 1887 hr. Teleki a

Höhnel; zjistili, že vysočina Habešská souvisí s východoafrickou řadou vulkánův a slezli posléze Kanii až po sněžnou čáru (4680 *m*), načež objevili jez. Rudolfovo a Štěpánčino. Kilimandžaro slezl do výše 4940 *m* Johnston, potom Hans Meyer po trojím pokuse r. 1887, r. 1888 s Baumannem, konečně r. 1889 s Purtschellerem dosáhl temene a zjistil první ledovce africké; ještě r. 1898 obešel s Platzem celou skupinu a stanovil nynější i předvěké zalednění Kilimandžara. Bezodtoké území mezi Kilimandžarem a Ukereve zkoumal Jäger r. 1906 a Schlossjedt za studiem zoologickým odebral se na Kilimandžaro a do stepi Masajské. K vyproštění cestovatelů Junkra, jenž unikl r. 1886 do Zanzibaru, Emína, Casatiho a Luptona, odtržených povstáním Mahdiovým od ostatního světa civilisovaného, vysláno bylo kromě výpravy Stanleyovy též několik výprav od pobřeží vých. Peters bral se r. 1889 podél řeky Tany vzhůru k jezeru Baringu, ale protože Emín zatím již se Stanleyem dorazil na pobřeží, obrátil se přes Ugandu zpět. Od Britské společnosti Východoafrické za stejným účelem vysláni byli po Taně Swayne, Jackson a Pigott. Astor Chanler vydal se s Höhnelem na výzkum jezera Rudolfova u Kenie, výpravu Fischerovu r. 1892 k jezeru Ukereve po úmrtí vůdcovu dokončil Schweinitz, Baumann r. 1892 pronikl z Tangy stepí Masajskou k Ukereve, kdežto Emín se Stuhlmannem odebrali se k Ukereve a odtud na horní Ituri; Stuhlmann vrátil se k pobřeží, ale Emín proniknuv ke Kongu byl tam zavražděn. Území od Ukereve a Tanganjiky a Njasy na vých. k moři, zabrané Německem, prozkoumáno dosti zevrubně od tamních úředníkův a důstojníkův.

Gotzen r. 1894 na průchodě A-kou objevil jezero Kivu a řeku Rusizi odtékající odtud do Tanganjiky a dále skupinu vulkánů Kirunžských, odkudž se obrátil ke Kongu. Sev.-záp. končinami Německé Vých. A-ky prošel Grogan na poledníkovém postupu celou pevninou r. 1898—99 a J. E. Moore až k jezeru Alberta Edvarda (1899—1900). Zvířenu jezer Njasy a Tanganjiky prozkoumal zevrubně Moore a Fergusson a r. 1903—05 Cummington. Weule od r. 1906 koná tu studia národopisná a Koch lékařská. Na území Britské Vých. A-ky prozkoumali r. 1889 Tanu Pigott a Peters, Dundas a Hobley r. 1891, Höhnel a Chanler r. 1892 a Gregory r. 1893, Denhardt r. 1894—95 zabýval se tu shromažďováním vědeckých sbírek. Austin prozkoumal území mezi jez. Baringem a Mt. Elgonem, Gorges území mezi jezery Ukereve a Naivaší a v týchž končinách zdržoval se r. 1903 Hobley; H. R. Tate vykonal cestu kolem Kenie (1902), Powell-Cotton za účely národopisnými podnikl cestu po Britské Vých. A-ice a egyptském Súdáně, při čemž prošel krajinami k jezeru Rudolfovu po nových cestách (1903), a za stejným cílem pobýval Brooke (1903) záp. od jezera Rudolfova. Brown r. 1904 zkoumal okolí Kenie a r. 1905 Gibbons a Alfred Kaiser hledali na planině Guas-Ngišu místo pro osady sionistů. Pracemi hydrografickými a mapováním jezera Ukereve, pokud náleží k území anglickému, zabýval se r. 1901 Whitehouse. Prozkumu Kenie věnovali se Gregory r. 1893 (až po ledovce), George Kolb r. 1894, jenž zahynul na vých. straně jezera Rudolfova, a Mackinder, kterýž po prvé témě její slezl a stanovil výšku hory (5520 *m*). Na horu Meru po prvé vystoupili Schieritz a Uhlig (1901), který před tím s Gunzertem a Jaegrem byl dostoupil nejvyššího bodu Kilimandžara a objevil některé sopky dotud neznámé.

Od té doby, co Francouzi pevněji se usadili při zátoce Tádžurské a Italové v Masávě i na jihových. pobřeží výběžku Somálského, snažili se horlivě prozkoumati pozadí svých držav i uplatniti v něm vliv svůj; pro Italy pak pozadí toto nabývalo důležitosti tím větší, poněvadž na vnitrozemských planinách a hornatinách s mírným podnebím snadno mohla se nalézti kolonisační oblast pro tisíce vystěhovalcův italských, kteří by tím způsobem zůstali rodnému státu zachováni. O prozkum těchto oblastí zasloužili se Soleilet, Salimbeni, Aubry, Borelli, Robecchi-Brichetti, Baudi de Vesme. Zvláště jez. Rudolfovo stalo se cílem mnoha expedicí, jež k němu zaměřily různými směry. Sem směřovala výprava pr. Ruspoliho a hrab. Hoyose (1893—94), ale zmařena byla nepřátelstvím domorodců. Pak sem pronikli Wickenburg, Donaldson-Smith, Cavendish, Leonťjev, Nolde, Wellby a mn. j. Zejména cenné výsledky přinesl Bottego, jenž však r. 1897 byl od Habešanů zavražděn. Weld-Blundell (1898) táhl z Berbery k Modrému Nílu a 1905 navštívil vrchovisko Abáje, ale nemohl sledovati jeho toku, Bulatovič prozkoumal rozvodí mezi Omem a Sobatem, Whitehause, Harrison (1899—1900) a Buttler ubírali se vysočinou Habešskou kolem jezer Štěpánčina a Baringa do Mombázy a výprava Erlangra a O. Neumanna prozkoumala 1900—01 poříčí Havaše a obrátila se od jezera Abbaje do Addis Abeby; v týchž končinách působil r. 1902—03 Phil. Maud. Z Masávy Italové rozšířili panství své hluboko do vysočiny Habešské. Avšak po krvavé porážce u Adúy musili uznati nezávislost Habeše a obmeziti panství své na neúrodný pruh pobřežní nazvaný Eritrea. S osazením zcela přirozeně postupoval také prozkum země, prováděný Schweinfurthem, Marinellim a Dainellim (geologicky), Mochim a Lorim (anthropologicky a ethnologicky), kdežto Patano a Oglieti pronikli od zál. Asábského až do vysočiny Habešské. Po prohlášení nezávislosti Habeše různí státové snažili se navázati s říší touto styky obchodní a to tím spíše, poněvadž negus negesti Menílek cizince

dosti ochotně přijímal. Američan Macmillan pokoušel se zjistiti splavnost Modrého Nilu až po Chartúm, ale marně; na to r. 1904 hledal spojení opačným směrem z Chartúmu do Habeše. R. 1904—05 Jacques Faitlovitch na útraty barona Edmonda Rothschilda zabýval se studiem Falašův a v téže době dlel v Habeši Maurice Rothschild s Neuvillem a Cholletem za účely hlavně zoologickými. R. 1905 přibyla do Addis Abeby německá výprava vedením Rosenovým a došla do Asmary. Rakouská expedice ke dvoru Menilekovu (Mylius a Bieber) ubírala se z Addis Abeby na j. přes Havaš, Enareu do hl. města kaffského Anderače a pak do korunovačního města Šaddy; úkoly výpravy byly především hospodářské a obchodní. L. Caetani r. 1905—06 vydal se z Addis Abeby na jih přes vrchovisko Oma k jezeru Rudolfovu, Collat vykonal cestu po vých. Habeši i sousedních krajinách a mapoval Čerčer, Harár a velikou část Danákilska. Jinak cesta jeho také měla cíle hospodářské a stejného rázu jsou Rozisova výprava francouzská (1906—07) a Teruzziho výprava italská, toliko Sermoneta v již. Habeši má účel vědecký.

Jižní A. z největšího dílu poměrně dosti zevrubně známá vykazuje toliko menší výpravy, ale za to detailně pracující: Holub r. 1886—87 na druhé výpravě své neměl štěstí, neboť procestovav Bečuansko a území Batoků sev. od Zambezi, byl od Mašukulumbů, k nimž pronikl, oloupen a s těží život útěkem zachránil. Cesty Selousovy r. 1885—87 potvrdily zprávy o zlatonosném Mašonsku i o způsobilosti jeho pro osídlení; na to osady Britské společnosti Jihoafrické záhy rozšířily znalost krajin mezi Limpopem a Zambezim. Paiva d'Andrade, Browne a Donnel vykonali cesty v území Gazů, Lloyd prozkoumal dolní Kubango, Wookey poušť Kalaharskou, Stocker slezl několik nejvyšších temen v Dračích horách, Clarke podal r. 1887 o Basutsku prvý obsažný popis zeměpisný s důkladnou mapou a Grawsbury r. 1901—02 jej doplnil v části jihozáp. Aurel Schulze pronikl podél řeky Čobe od Zambezi na záp. až ke Kubangu, Schinz prošel Německou Jihozáp. A-kou r. 1885—87 napříč od jihu k sev. až po Kunene a na vých. až k jezeru Ngami a mimo to topografickými a jinými příspěvky přispěli Fleck r. 1890—91, François r. 1890—92, Pfeil r. 1892, Dove r. 1891—93, Bülow r. 1891—93, Hartmann 1893, Lugard a Passarge r. 1898 (Bečuansko a Kalahari), Eggers r. 1899, Schultze r. 1906. Od vých. Paiva d'Andrade vydal se ze Sofály do bývalé říše Umzilovy a badal později v Benguele, Grandjean prozkoumal ř. Komati, a Vasse r. 1904—05 zabýval se různými výzkumy v Mozambicku. Albrecht Penck užil svého pobytu v již. Africe r. 1905—06 ke studiím dob ledových i geologického vývoje vodopádů Viktoriiných; stopami doby ledové zabývali se také Young a J. P. Johnson v území Záp. Griků. Zkoumáním rozvalin a památek zimbabveských zabývali se Peters, Schlichter a Mc. Iver. Gibbons, Reid a Bertrand cestovali v poříčí Zambezi a v říši Barocké, Sharpe prozkoumal r. 1889—90 sev. od Zambezi a záp. od Njasy krajiny dotud neznámé, a Penther vykonal r. 1895—98 rozsáhlé cesty od mysu Dobré Naděje k Zambezi. Celou pevninou napříč od Zambezi prošli r. 1895 Miot, Descamps, Chagrais a r. 1906 Mary Hallová, jež ubírala se od Zambezi k Njase, potom krajinami skoro neznámými na sev. k Ukereve a odtud přes Gondokoro do Chartúmu. Foa prozkoumal r. 1896 Čipatu a Makangu a obrátil se potom na sev. do Pokonží, Gibbons r. 1899 prošed po vrchovisku Zambezi a Konga dorazil r. 1900 k Bílému Nílu; na Kuandu a Zambezi pobyli mimo to ještě r. 1897 Quicke a Stevenson-Hamilton a Baum r. 1899 vedl výpravu od Kunene k Zambezi. Souvislost velikých bařin při Okovangu a Čobi, o níž trvaly pochybnosti, zjistil Percy Read. Posléze ještě Harding r. 1906 prozkoumal horní tok ř. Zambezi a zjistil její prameny.

Z ostrovů afrických při skrovných rozměrech jejich větší práce výzkumné vykazuje toliko Madagaskar, jemuž také Francouzi od obsazení jeho věnují značnou pozornost. Z tamějších cestovatelů pozoruhodni jsou; M. Leguével de Lacombe, Charnay, Barbier du Bocage, W. Ellis, Alfred Grandidier, Dupré, Lacaille, Sachot, M'Leod, Pollen, Lacaze, Sibree, Mullens, Luillet, Bordier, Hildebrandt, Audert; z nich nejcennější práce podal Grandidier, k němuž v novější době druží se Alluand (1895), Colin (1898—99, 1903 až 1905); Voeltzkow (1906) zabýval se studiem vých. pobřeží. Maskarény navštívili Flemyng, Roussin, Drasche, Pajot, Cortèze (1887), Roblet, Nielsen-Lund, Ransome a Mac Mahon (1888) a r. 1889 Catat, Foucari a Maistre. Sokotru po návštěvě Schweinfurthově prozkoumali Bent (1898), pak Grant a Forbes. Ostrovy Kanárské obrali si Webb a Berthelot, Fritsch, Hartung, Loher, Hans Meyer, Krebel; Madeiru Schacht, Mason, Eckerberg, Hochstetter, Smyth a j. Kapverdské souostroví geologicky prozkoumal Dolter; Fernando Póo popsal Baumann (1886) a P. Juanota (1896) a posléze Tristan da Cunha navštívil Kerry (1906). *p.*

Literatura. Reclus, Nouvelle géographie universelle, sv. 10.—13. (Pař., 1885—88); z nich přepracované vyd. od Onésima Recluse L'Afrique Australe 1901, Hahn A. (Lip., 1901); Keane, A. (ve Stanford. kompend. 1895, 2 sv.); Zimmermann, Die europ. Kolonien (Berl., 1896—1901, 4 sv.); Johnston, A history of the colonisation of Africa by alien races (2. vyd. Cambr., 1902); Fallex, L'Afrique au début du XXe siècle (Pař., 1904); Hahn, Landerkunde der aussereurop. Erdteile (A., »Geogr. Jahrbuch«, 27, Gotha

1905). K dějinám objevů: White, The development of Africa (2 vyd. 1892); K. Schurtz, A. (3 sv. v Helmoltově Weltgeschichte); sbírka monografií vydávaná Keltiem Story of exploration pojednává o jednotlivých partiích. Mapy: Habenicht, Spezialkarte 1: 4,000.000, 12 listů (3 vyd. Gotha, 1892); Kiepert, Polit. Wandkarte, 1: 8,000.000 (4. vyd., Berl., 1890); mapy ve Stielerově, Andraeově a Debesově Atlasu; Afrique publié par le service géographique de l'armée 1:2,000.000, 63 listů (Pař. od 1891; reduta její na 6 listů 1:8,000.000 t., 1894); Friedrich, Handels- u. Produktenkarte von A. (Lip., 1902); Raoul, Carte de l'Afrique 1: 10,000.000 (Lyon, 1906); Perthes-Langhans, Wandkarte von A. zur Darstellung der Bodenbedeckung (1: 7,500.000, Gotha, 1907).

* **Afrikandři,** Afrikaander, potomci bílých přistěhovalců rozličných národností v Již. Africe. Podle nich nazýval se spolek »Afrikanderbond« r. 1881 vzniknuvší, jenž měl politický cíl sloučiti všechny bílé domorodce a v důsledcích zásady »Afrika Afričanům« hájiti úplné nezávislosti Již. Afriky. Koncem XIX. stol. náleželi k němu nejen všichni Boerové, ale i většina parlamentu Kapské osady.

* **Afthit,** aphthit, slitina skládající se z 80 d. mědi, 2 5 d. platiny, 17 d. zlata a 1 d. kyseliny wolframové. Podobá se zlatu a užívá se ho ku pracím zlatnickým.

Agardh 2) Jakob Georg, švédský botanik, † 1901 v Lundu.

* **Agénais** viz Agénois.

Agglutinace v bakteriologii záleží v tom, že v kulturách čilých bakterií po přidání krevního sera ze zvířete, kteréž bylo týmž druhem bakterií immunisováno, pohyby bakterií stávají se váhavějšími a bakterie samy pak slepují se ve shluky padajíce ke dnu. Na základě tom spočívá Vidalova methoda včasného rozpoznávání nakažlivých nemocí, zvláště tyfu.

* **Agin** Aleksandr Aleksějevič, illustrátor rus. (* 1817 — † 1860), byl v petrohrad. akademii žákem K. Brjullova a vynikl hlavně jako illustrátor prací Gogolových. Jeho sborník *Sto risunkov k Mertvym Dušam Gogolja*, rytý na dřevě J. Bernardským (Petrohr., 1847 a později ještě 2 vyd.), pokládá se posud za nejlepší serii obrazů k proslulému románu Gogolovu. Znám jest také jeho sborník *Vetchij zavět v kartinach* (t., 1846—47, do mědi ryl K. Afanasjev). Později sloužil ve vojště a byl učitelem kreslení v kijev. kadetní škole. *Šnk.*

* **Agnelins** [aňlẽn] je starší označení pro jemné zkadeřenou ovčí vlnu z krajiny dánské t. jm. *Beroušek.*

Agra, hl. město divise t. jm. v Přední Indii, má 188.300 obyv. (1901), z nichž ½ hindů, ⅓ muhammed. a kol tisíce křesťanů.

* **Agrární strana česká.** S prvními počátky této strany v Čechách setkáváme se již koncem let osmdesátých XIX. století. Politická i sociální nebezpečenství vznikající z mizení nebo tísně středního majetku rolnického, postupující drobení a rostoucí zadlužení rolnických usedlostí, dále i účinky, jež měla soutěž zaokeánských zemí obilních na ceny obilní na našich trzích a které přispívaly velice k depressi obilních cen a s ní i ke snížení výnosu polního hospodářství, neméně pak i blanko-terminové obchody bursovní bujející měrou netušenou, hlavně totiž lhůtní a terminové, které co nejvíce využitkovávaly tíseň rolníkovu, byly hlavními příčinami, že počalo se bedlivé uvažovati o správném řešení novověké otázky agrární. Zemědělský stav český byl totiž v době této soustředěn v mohutné již národní straně svobodomyslné, a poněvadž zájmy a požadavky své nepokládal zde za dostatečně, zvl. proti městskému obyvatelstvu chráněné, počalo se ve straně agrární uvažovati o vymožení náprav. Nespokojenost stoupala tím více, čím více klub národní strany svobodomyslné vzpouzel se proti utvoření samostatného klubu ze zástupců venkovských. Tato nespokojenost byla hlavně živena Alf. Šťastným, statkářem z Padařova, a »Selskou jednotou v Čechách«. K utvoření strany jakož takové došlo r. 1896. Zároveň dlužno podotknouti, že základní myšlenky, na nichž budován byl hospodářský i politický programm dnešní a. s-ny č-ké, vyšly z hlavy dra J. P. Pražáka r. 1904 zesnulého. Na jeho popud založena r. 1896 »Obrana zemědělců«, původní orgán a. s-ny č-ké, vycházející v Praze zprvu jako čtrnáctideník, posléze třikrát za týden, jež pak r. 1906 přeměněna byla v deník »Venkov« jakožto dnešní officiální orgán strany této. Programm a. s ny č ké, který byl sledován již od r. 1896, možno shrnouti asi v těchto požadavcích: »Odstranění dvojité daně, totiž pozemkové a činžovní i výdělkové, zavedení daně bursovní a odstranění obchodů terminových a differenčních, emisse bankovek pouze státem, reforma akciových společností a řádu živnostenského, postátnění železných drah, regulace řek, obmezení práva dědického a zadlužení nemovitostí selských, zvýšení cel ochranných, zejména na suroviny, pak na obilí, dobytek a dříví, sestátnění prodeje obilnin a zavedení mezinárodního bimetallismu a konečně konverse selského zadlužení.« *Tmk.*

* **Agrografie,** nauka zabývající se popisováním půdy se stanoviska hospodářského.

* **Agrologie,** nauka o půdě se stanoviska vývoje organického.

* **Aguinaldo y Famy** Emilio, vůdce filipinského povstání (* 1869 ve ves. Kanitu v prov. Cavite na ostr. Luzonu). Studoval v Manile a stal se záhy soudcem v Carangayi a r. 1885 zvolen jakožto »capitan municipal«. R. 1896 postavil se v čelo povstání na Filipinách a zvolen předsedou filipinské republiky. Dosáhl sice úspěchů dosti značných, ale proti přemoci španělské nemohl se udržeti a uchýlil se r. 1897 opět do Hongkongu. Po vypuknutí války španělsko-americké postavil se po bok Američanů, sehnal

značné vojsko domorodců, s nímž Španěly uzavřel v Manile. Když pak Američané po míru Pařížském 10. pros. 1898 nedali Filipinám slibované volnosti, A. obrátil zbraně proti nim, ale vzpoura jeho byla koncem března 1901 potlačena. O vzpouře filipinské A. sám napsal: *La verdad sobre la revolución de las Filipinas* (Madr., 1900).

* **Agyrometrické váhy** čili Roseleurovy váhy jsou dvojramenné váhy, užívané při galvanickém pokovení předmětů. Jejich úkolem jest, aby, když váha sraženého kovu, na př. stříbra, zlata, dostoupí žádané hodnoty, přerušily proud elektrický.

* **Ahlenius** Karel Jak. Moric, zeměpisec švédský (* 10. ún. 1866 v Tanum, Bohuslän — † 23. dub. 1906 v Upsale, kdež byl professorem zeměp. na universitě), napsal vedle mnohých důkladné dílo *Topografisk-statistisk beskrifning öfver Sverige.*

* **Ahlfeld** Friedrich, lékař něm. (* 1843 v Aslebenu). Vzdělav se v lékařství v Greifswaldě, Vídni a Tubinkách, habilitoval se r. 1873 v Lipsku a stal se posléze prof. porodnictví a gynaekologie v Marburku, kdež působí posud. Z četných jeho prací porodnických sluší zvláště uvésti učebnici *Lehrbuch der Geburtshilfe* (3. vyd. 1903) a pak *Die Missbildungen des Menschen* (1880—82, 2 sv. s atlasem); *Nasciturus* (1906).

Ahmedábád, hl. m. britsko-indického president. bombayského; 185.889 obyv. (1901).

Ahnfeld Arvid, historik švédský, † 1890.

* **Aho** Juhani, vl. Jan Brofeldt, básník čudský (* 11. září 1861 v Jisalmi). Studoval v Helsingforsu, byl publicistou a v l. 1890 až 1903 vydával illustr. list »Uusi kuvalchti«. Psal od r. 1883 čudsky novelly, v nichž líčí humoristicky bodrý život lidu. Román *Pann* (1898), spočívající ve fin. mythologii a lidové poesii, poctěn cenou. Povídky *Lastuja*, vynikající vlasteneckou tendencí a krvavou ironií proti Rusům, přeloženy i do češtiny (»Světová knihovna«). A-ova prosa jest pro vývoj finské literatury nejvýš významná.

* **Ahrenberg** Johann Jacob, spis. finsko-švédský a architekt (* 30. dub. 1847 ve Vyborgu). Studoval v Helsingforsu a na uměl. akademii ve Štokholmu, konal veliké umělecké cesty a r. 1886 jmenován prvním státním architektem ve Finsku, kde provedl řadu vynikajících staveb. Od r. 1901 vydává »Helsingforsposten«. Jako spisovatel psal nejdříve novellistické cestopisy, povídky a romány *Stockjunkaren* (1892); *Familjen på Haapa Koski* (1893); *Var Landsman* (1897), líčení východního Finska; *Trån Karelen* (1894); pak *Bilder, minnen och intryck* (1895) a j.

Achalcych, új. město rus. gubernie tifliské s 15.357 obyv.; újezd má 68.837 obyv. (1897). *Pp.*

Achard 1) Franz Karl, chemik něm. původu francouzského (* 28. dub. 1753 v Berlině — † 20. dub. 1821 v Cunernu). Má zásluhy, že ujal se vynálezu chemika Marggrafa a první provedl výrobu cukru z buráku ve velkém, zařídiv r. 1801 první cukrovar na panství cunernském ve Slezsku. Napsal: *Vorlesungen über Experimentalphysik* (Berl., 1790—92, 4 sv.); *Die europ. Zuckerfabrikation aus Runkelrüben in Verbindung mit Bereitung des Branntweins* (Lip., 1812, 3 d.).

* **Achelis** Thomas, ethnolog něm. (* 17. čna 1850 v Gröpelingách u Brém', působí od r. 1874 na gymn. brémském. Napsal: *Entwickelung der modernen Ethnologie* (1888); *Ueber Mythologie u. Kultus von Hawai* (1895); *Moderne Völkerkunde* (1896); *Ethik* (1898); *Soziologie* (1899); *Abriss d. vergleich. Religionswissenschaft* (1904), řadu životopisů Bastiana, Posta, M. Müllera a j. Vydává od r. 1898 »Archiv f. Religionswissenschaft«.

Achenbach 2) O., malíř něm., † 1905. A. 3) H., státník prus., † 1899.

* **Achilles**, planetoida objevená fotograficky 22. ún. 1906 M. Wolfem v Heidelberce. Označení provisorní TG 1906, definitivní (588). Spolu s planetoidami Patroklem (v. t.) a Hektorem (v. t.) tvoří zajímavou skupinu planetoid, jejichž vzdálenosti od Slunce blíží se značně vzdálenosti Jupitera od Slunce. Po přání objevitelů pojmenovány tyto oběžničky podle známé trojice hrdinů. Oběžná doba A-la jest asi 12 let, veliká poloosa dráhy = 5·25 (v. poloosa Země = 1), výstřednost = 0·14, sklon dráhy k ekliptice = 10°. *Kvn.*

Achmatova Jelizaveta Nikolajevna, spisovatelka rus., † 1904.

* **Achromaty**, achromatisované čočky, viz Achromatismus.

* **Achsarumov** Nikolaj Dmitrijevič, spis. rus. (* 1819 v Petrohradě — † 1893 t.), studoval v carskoselském lyceu, r. 1839 vstoupil do služby k vojenskému ministerstvu, ale r. 1845 šel do výslužby a navštěvoval nějakou dobu universitu a malířskou akademii První povídku *Dvojnik* otiskl s pseud. Černov (»Otěčestvennyja Zapiski«, 1850), potom následovala řada románův a povídek, z nichž hlavnější jsou: *Čužoje imja* (1861); *Mudrenoje dělo* (Petr., 1864); *Graždaně lesa* (1867); *Mandarin* (t, 1870); *Koněc s krasnoj mětkoj* (»Věstnik Jevropy«, 1889). Práce jeho vynikají fantastickým obsahem a živým vypravováním, čímž poutají čtenáře. Ve svých kritických úvahách jest stoupencem čistého umění a nepřítelem vší tendence. Náleží mu především rozbor Gončarova »Oblomova« (»Rus. Věstnik«, 1860), »Hořkého osudu« Pisemského (k žádosti petrohrad. akademie), »Zločinu a trestu« Dostojevského (»Vsem. Trud«, 1867) a zejména studie *Porabоščenije iskusstva* (»Otěčest. Zapiski«, 1857). *Šnk.*

* **Achthéographie** [akteografi], fr. z řec., nauka o vahach.

* **Achthéomètre** [akteomètr], fr. z řec., váha mostní.

Achtyrka, új. město ruské gub. charkovské s 23.399 obyv.; új. achtyrecký má 161 243 obyv. (1897). *Pp.*

Aiglié, Aigileia viz Cerigo.

Aiginské památky. R. 1901 podnikl A. Furtwängler na Aigině výkopy. Výsledkem

těchto výkopů bylo zjištěno, že chrám nenáležel bohyni Athéně, nýbrž Afaii (v. t.), že štít západní měl 13, východní pouze 11 figur a že uspořádání jejich bylo jiné, než jak se soudilo posud. Střed obou štítů zaujímala bohyně Athéna, rekům bojujícím jsouc neviditelná. V záp. štítě byl v pravém i levém rohu bojovník padlý resp. poraněný, po obou stranách Athény vždy souboj 2 bojovníků nad rekem poraněným, pak po obou stranách lukostřelec a bojovník bodající kopím padlého nepřítele v rohu. Ve vých. štítě byl v každém rohu padlý bojovník obrácený nohama k rohu štítu, za ním na obou stranách vždy lukostřelec, pak panoš, jenž nachyloval se ke klesajícímu svému pánu, podávaje mu přílbu, pak velikolepá figura bojovníka, který byv poraněn na zad se kácí, pak figura bojovníka, a to v levé části štítu bojovník oštěpem bodající klesajícího nepřítele, v pravé části štítu bojovník ženoucí se po nepříteli vytaseným mečem; uprostřed štítu stála bohyně Athéna. Chrám Afaiin a jeho skulptury datuje Furtwängler do let 490—480 př. Kr. Srv. Furtwängler, Aegina. Das Heiligtum der Aphaia (Mnichov, 1906); t., Die Aegineten der Glyptothek König Ludwigs I. nach d. Resultaten der neuen bayerischen Ausgrabung (t., 1906). *Vý.*

* **Aichův kov** je slitina kovová zhotovená r. 1859 Rakušanem Aichem. Skládá se ze 60 d. mědi, 38·2 zinku, 1·8 železa. Je barvy zlatožluté, podobá se mosazi, dosti tvrdá, kujná.

* **Ailhaudův apparát** [ejód-], telegrafní přístroj používaný při některých liniích podmořské telegrafie v Středozemním moři. Skládá se z elektromagnetů magnetovaných telegrafním proudem a statické magnetky, s kterou spojena je hliníková tyčinka. Špička její kmitá nad papírem napojeným iódidem draselnatým, aniž se ho dotýká. Mezi odvíjejícím se papírem a špičkou přeskakují jiskry z indukčního stroje a znamenají depeši křivkami fialově zbarvenými.

* **Ainmiller** Heinrich, syn Maxe Eman., malíř na skle (* 28. bř. 1837 v Mnichově). Od něho pocházejí návrhy na okna kathedrál sv. Pavla v Londýně, v Glasgowě a j. A. později žil v Salcpurce, kdež † 7. říj. 1892.

Ainové (Rusové píší Ajny n. Ajnosy); v jižní části ostrova Sachalinu (teď japanské) napočteno jich r. 1897 jen 1446 duší. *Pp.*

* **Ain Sefra**, opevněné město v již. Alžírsku, nedaleko marockých hranic, na jižním svahu Vys. Atlasu, ve výši 1280 *m*, při železn. trati z Oránu do Ígli, má 16.163 obyv., z nichž 122 Francouzů. Obyvatelstvo živí se chovem dobytka a sbíráním halfy. Vzhledem k Marokku má A. S. důležitost strategickou.

Ainsworth 3) W. Francis, cestovatel angl., zemřel 27. list. 1896 v Londýně. Napsal ještě *Personal narrative of the Euphrates expedition* (Lond., 1888) a *The river Karun an opening to British commerce* (t., 1889).

Airy George Biddel, angl. math. a hvězdář, † 4. led. 1892 v Londýně.

* **Aïtoff** David, zeměpisec (* 6. čna 1854 v Orenburce v Rusku), žije od r. 1879 ve Francii. Jest spolupracovníkem velkolepého díla »Atlas universel« vydávaného Vivienem de Saint-Martin a Schraderem a všech zeměpisných, kartografických a statistických publikací firmy Hachette et Comp. v Paříži. Navrhl novou projekci k znázornění celého povrchu zemského. Této projekce užívá se hojně ve Francii a s jistými změnami provedenými Hammerem i v Německu.

Ajaccio, hl. m. Korsiky, má 21.779 obyv. (1901) jako obec. Příliv lázeňských hostí stále stoupá. Má pravidelné parolodní spojení s Nizzou, Marseillí a Bastiou.

A jour [a žúr] č. prolamování (angl. *cage-work*, něm. *Durchbrucharbeit*) jsou otvory vzniklé ve tkaninách vytažením nití na určitých místech a obšitím, po případě vystříháním a obšitím. Vyskytují se již v nejstarších bílých výšivkách a možno je pokládati za předchůdce šitých krajek (viz Krajky, str. 27.). Lemy à j. hotoví se u jemných kapesníků nebo ubrousků a ubrusů a upravují se často ozdobně. Také označují se slovem à j. tkaniny, ve kterých vzniknou otvory při tkaní, t. j. gázové vzory v hladké půdě, vzory tkané bidlenem háčkovým a p. *Beroušek.*

* **Ajovanský olej** jest silice získaná ze semen kmínovité rostliny *Carum Ajowan*, rostoucí v Egyptě, Persii, Afgánistáně; ve Vých. Indii se dokonce pěstuje jako rostlina kulturní; semena destillují se s vodou a destillát obsahuje 5—6% řečeného oleje, zapáchajícího po dymiánu; dobývá se z něho thymol a zbytek, obsahující cymol a některé terpeny, přichází do obchodu jakožto parfum do mýdel. Pokrutiny semenné jsou pak znamenitým krmivem, obsahujíce 15 až 17% proteinu a 25—32% tuku.

Ajvazovskij 2) Ivan, malíř rus., † 1900.

* **Akagin**, směs sloučenin chrómových s chlórovým vápnem. Používá se ho k čištění acetylenu, t. j. k odstranění sírovodíku, ammoniaku, fosforovodíku.

Akerman, rus. új. m. bessarab. gub., má 32.470 obyv. Újezd 265 247 obyv. (1897). *Pp.*

* **Akimova** Sofja Pavlovna (rozená Rebristova), dram. umělkyně rus. (* 1820 — † 1889), nabyla vynikajícího vzdělání a provdala se za herce moskev. divadla. Proti vůli manželově i svých příbuzných jala se pak připravovati pro scénickou dráhu a r. 1846 vystoupila po prvé, načež záhy stala se nenahraditelnou představitelkou komických stařen a »svach« v pracích Gogolových a Ostrovského. Překládala též z francouzštiny.

Akka, přístav v Syrii, má 10.400 obyv. Vzhledem k obchodní důležitosti Akky zbudována jest nyní odtud dráha do Damašku.

Akkumulátory 2) elektrické jsou vlastně galvanické články, v nichž lze elektrickou energii uschovávati a v příhodnou dobu opět z nich bráti. Doposud, jak v praxi jsou používány, skládají se z olověných desek uložených v nádobách naplněných zředěnou kyselinou sírovou hustoty *19*° Bé čili 1·15.

Uschovává-li se elektrický proud v a-rech, říká se, že se nabíjejí, béře-li se z nich proud, říká se, že se vybíjejí. Formování je střídavé nabíjení a vybíjení a-rů za účelem přeměny desek v účinný stav. Provádí se potud, až záporné desky změní se v houbovité olovo a kladné v houbovitý kysličník olovičitý. V tom stavu desky kladné nabývají barvy hnědé, záporné barvy šedé.

Svorkové napětí jednoho a-ru činí okrouhle 2 volty, ať je rozměrův jakýchkoliv. V praxi vybíjí se jen tehdy, když napětí jeho klesne na 1·8 volt. Nabíjení má se díti ihned, klesne-li napětí na 1·8 volt, jinak vytvoří se na deskách krystally bílého síranu olovnatého, který je v kyselině sírové nerozpustný, elektrický proud nevodí a a. ničí. Rovněž tak stává se, když i nabitý a-or je dlouho v nečinnosti. Proto bývá pravidlem vždy po každých 14 dní a. nabíjeti, ať jsou nabité či vybité. Nabíjení děje se, když kladný pól a-rů spojí se s kladnou svorkou nabíjecího zdroje a záporný pól se svorkou zápornou.

Intensita proudová, kterou se a. nabíjejí, závisí na rozměrech omočených desek kladných. Intensita vybíjecí obyčejně se rovná intensitě nabíjecí a brává se u Faureových a-rů 0·5 amper na 1 dm^2 omočeného povrchu kladné desky, u Tudorových až 3 ampery na 1 dm^2. Konec nabíjení ohlašuje se hlasitým šuměním, prudkým vyvinováním bublin třaskavého plynu. V tom stavu dostupuje napětí jednoho a-ru 2·5 volt. Nejvyšší napětí, jehož možno při nabíjení u jednoho a-ru dosáhnouti, činí 2·75 volt. Přeruší-li se nabíjení, klesne napětí jednoho článku na 2·1 volt.

Vnitřní odpor kolísá mezi 0·1—0·001 ohm a závisí na velikosti a počtu desek, na jejich vzdálenosti od sebe a na hustotě kapaliny. Podle Ayrtona možno bráti na 1 dm^2 kladné desky vnitřní odpor 0·08 ohm. Tedy a-or o omočeném povrchu kladné desky 4 dm^2 bude míti odpor $r = \frac{0·08}{4} = 0·02$ ohm. Zředěná kyselina sírová má nejmenší odpor elektrický při hustotě 1·23.

Kapacita a-ru vyjadřuje se v amperových hodinách, je to součin z intensity vybíjecí, vyjadřené v amperech, a doby, po kterou se děje vybíjení, až napětí kleslo u jednoho na 1·8 volt. Doba vyjadřuje se v hod.nách. Je tedy kapacita

$$k = i \times t,$$

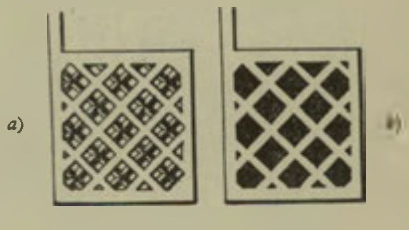
na př. $k = 200$ amper hodin značí: béře-li se z a-ru elektr. proud o intensitě $= 1$ amper, bude trvati 200 hod., béře-li se 20 amper, bude trvati 10 hod. a pod. Ve skutečnosti při malých intensitách vybíjecích bývají doby delší, při velikých doby kratší, než theoreticky vypočtené. Obyčejně bývá kapacita 3—5 amper hodin na 1 dm^2 kladné desky.

Účinnost a-ru je poměr elektrické energie, jež z nich se béře, když se vybíjí až do napětí 1·8 volt (u jednoho), k energii, jež dokonalým nabíjením a-ru se dodala. Vezme-li se střední napětí jednoho a-ru při vybíjení 1·9 volt a při nabíjení 2·2 volt, bude účinnost

$$\eta = \frac{I_v \cdot 1·9 \times t_v}{I_n \times 2·2\, t_n}$$

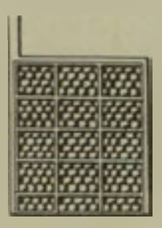
I_v značí vybíjecí, I_n nabíjecí intensitu, t_v vybíjecí a t_n nabíjecí dobu. Bývá u dobrých a-rů 75—83%. Chybně udává se účinnost jako poměr kapacity vybíjecí k nabíjecí; v případě tom vychází vyšší účinnost 85% až 93%.

A-rů je veliký počet různých konstrukcí a patentů. Všechny možno roztříditi: 1. na Plantéovy a., 2. na Faureovy, 3. na Tudorovy. Plantéovy a. mají desky z čistého olova, které teprve po několika měsíčním formování pomocí elektrického proudu přemění se na účinné desky. Jejich dobré vlastnosti jsou: Snesou mechanické otřesy a nepravidelné zatížení proudové. Nevýhodou je však dlouhé, drahé formování. Tomu odpomohl Faure tím, že na kladnou desku olověnou nanesl t. zv. účinnou hmotu, t. j. kaši z minia, klejtu a kysel. sírové, a na zápornou klejt. Všechny a. tohoto druhu liší se od sebe úpravou olověné kostry, jíž dává se tvar mříži, uspořádání takového, aby zabránilo se vypadávání účinné hmoty. Vyobr. č. 4901. podává úpravu desek Corrensova a-ru, a to bez účinné hmoty a s účinnou

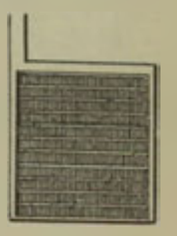

Č. 4901. Akkumulátor CorrenSův.
a) Deska bez účinné hmoty. b) Deska s účinnou hmotou.

hmotou. Vyobr. č. 4902. je deska Pollakova a-ru. Faure-ovy a. třeba jen 2—3krát nabíjeti a vybíjeti, aby byly schopny praktického upotřebení. Nevýhodou jejich je, že

Č. 4902.
Akkumulátor Pollakův.

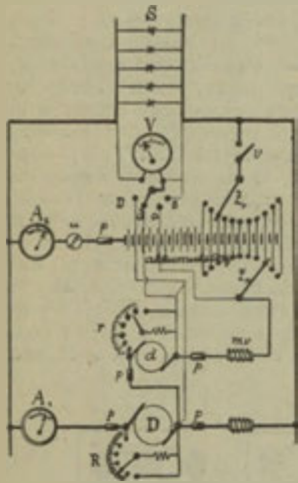

Č. 4903.
Akkumulátor Tudorův.

nesnesou mechanických neb elektrických rázů, neboť účinná hmota snadně odpadává. Tudorův a-or je vlastně Plantéův a Faureův dohromady. Kladná deska (vyob. č. 4903.)

jest olověná a opatřena četnými jemnými žebry tak, že omočená plocha je 6—8kráte větší, než by byla, kdyby povrch byl hladký. Tímto zařízením urychlí se formování, nicméně však trvá celý měsíc. Až doposud jsou Tudorovy a. nejlepší; snesou veliké intensity, skoky v intensitách a upotřebuje se jich v nárazové batterii v centrálách pro elektrickou jízdu.

Spojení a uspořádání elektrické centrály s a. pro dvojvodičovou síť S podává vyobr. č. 4904. A. připojeny jsou se strojem D parallelně na síť a to pomoci vypinače V a dvojitého zařazovače Z_v, kterýmž vypínáním neb zapínáním posledních článků zv. regulačních možno napětí měniti. Při nabíjení a-rů připíná se ke stroji hlavnímu D pomocné malé dynamo d, a to seriově. Napětí strojů mění se otáčením klik ve rheostatech r, R. Obyčejně používá se derivačních strojů, poněvadž

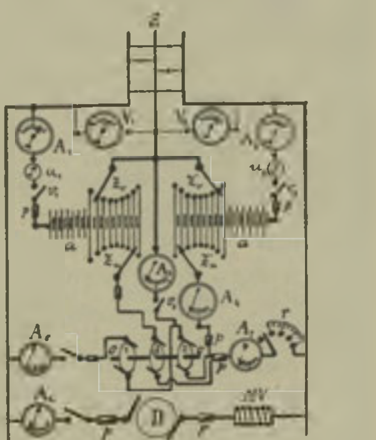

Č. 4904. Akkumulátory v síti dvojvodičové.

při nabíjení, stane-li se, že jde zpětný proud, t. j. proud a-rů do stroje, nic se nestane stroji. Ampermetry A_1, A_2 měří se intensity, ústředním voltmetrem V, zapětím přepinače na D, může se měřiti napětí stroje D, zapětím na dotek d měří se napětí obou strojů seriově spojených, dotekem a měří se napětí a-rů a dotekem s napětí v osvětlovací síti. Pojistky p chrání stroje i a. před proudovou intensitou nebezpečně velikou, u jest ukazovatel směru proudu (zda se a. vybíjejí či nabíjejí), mv jsou automaty čili minimální vypinače, které, klesne-li intensita na malou hodnotu, samočinně přeruší spojení. Pákou zařazovače Zn vypínají se při nabíjení články, které vaří. Zařízení elektrické centrály se sítí třivodičovou a s a. podává obr. 4905. Pomocné dynamo nabíjecí d zapiato je mezi a., stroje 1, 2 jsou vyrovnávací, jimi vyrovná se nestejné napěti v jednotlivých polovičkách sítě. Ostatní písmena značí totéž co ve vyobr. č. 4904.

Místnosti akkumulátorové musí opatřeny býti dobrou ventilací, osvětlení jejich musí se díti toliko elektrickými žárovkami uzavřenými skleněnými poklopy. Při nabíjeni nesmí se do místnosti této vcházeti s otevřeným světlem, hořícím doutníkem neb dýmkou, neboť vyvíjí se z a-rů třaskavý plyn, který zapálen způsobuje velmi nebezpečné výbuchy.

Nevýhodou všech olověných a-rů je přílišná jejich váha, která vadí jim, by mohlo jich býti upotřebeno při elektr. automobilech, akkumulátorových tramwayích s větším stoupáním. Jest snahou elektrotechnického průmyslu sestrojiti a. lehčí. Sutton r. 1882 sestrojil a-or, jehož kladná deska byla z amalgamovaného olova, záporná pak z mědi. Desky vnořeny byly do roztoku skalice modré. Při nabíjení kladná deska olověná mění se v houbovitý kysličník olovičitý a na záporné usazuje se měď. Při vybíjení kysličník změní se v houbovité olovo a měď opět v síran měďnatý. Prakticky a-or tento se neosvědčil. Commelin, Desmazure a Bailhache zhotovili r. 1887 a-or, jehož kladná deska obalená hustou tkaninou zhotovena z prášku čisté elektrolytické mědi stlačeného tlakem až 600 kg na 1 cm^2 v pevnou pórovitou hmotu; záporná deska byla pocínované amalgamované železo. Za tekutinu použito roztoku soli zinečnaté a potaše. Elektromotorická síla po nabíjení činila 0·8 volt. Waddel-Entz použil mědi, zinku a louhu draselnatého. A-or tento dosáhl při nabíjení nejvyššího napětí 1 volt, na počátku vybíjení 0·85—0·75 volt a vybíjel se do 0·5 volt. Účinnost jeho v nejlepším případě byla 60%, váha při téže výkonnosti wattové byla poloviční proti olověným a-rům. Článek

Č. 4905. Akkumulátory v síti třivodičové.

o celkové váze 14 kg měl kapacitu 250 amperových hodin. V praxi též se neosvědčil. R. 1901 Edison sestrojil a-or se zápornou deskou kadmiovou a s měděnou deskou kladnou, za elektrolyt pak použil louhu draselnatého. Elektromotorická síla činila 0·6 volt. Jungner vzal za zápornou elektrodu směs kysličníku železnatého a grafitu a za kladnou směs hydrátu nikelnatého s grafitem. A-or naplněn byl 25%ním roztokem louhu draselnatého. Po nabytí je stav: *Fe*

$+ KOH + Ni_2O_3$, při vybíjení $Fe + KOH + NiO_2$. Článek měl napětí 1·2 volt a dosáhlo se na 1 *kg* celkové váhy 10—19 wattových hodin, kdežto u olověných a rů dostává se 30 wattových hodin. Nový Edisonův a-or je stejný s předešlým, užito však podle posledního patentu za kladnou elektrodu směsi kysličníku nikelnatého a hydroxydu vizmutového. Napětí po nabití činilo 1·5 volt, vybíjel se až do 1·1 volt a dostala se práce 24 wattových hodin na 1 *kg* celkové váhy. Obou posledních a-rů užívá se při automobilech. Rolov místo elektrody niklové použil elektrody nikelnato-stříbrnaté a dosáhl kapacity příznivější. A-or s thaliem skládá se z desek thaliových a vody, má elektromotorickou sílu 0·56—0·64 volt. Auer z Welsbachu sestrojil a-or z cersulfátu. Bromový a-or má za anodu platinu neb uhlí, za kathodu zinek a elektrolytem je roztok bromidu zinečnatého.

Akmit, min., viz též Pyroxen.

* **Akmolinsk**, rus. új. město akmolinské oblasti s 9688 obyv.; újezd má 100.539, oblasť 682.608 obyv. (1897), z těch Rusů 33·1, plemen turko-tatarských 64·4, finských 1·3, Němců 0·7, Poláků a Litvanů 0·3, židů 0·2%. *Pp.*

* **Akonitová kyselina**, $C_3H_3(CO_2H)_3$, vyskýtá se v přírodě v oměji *Aconitum Napellus*, ve třtině cukrové a j. Uměle získá se odštěpením vody z kyseliny citronové zahříváním. Silná kyselina krystallická, ve vodě snadno rozpustná, taje při 191°. Vodíkem ve stavu zrodu mění se v kys. trikarballylovou.

Akra, hl. m. a přístav angl. osady Zlaté pobřeží s 17.715 obyv. (1901), vzniklo spojením Jamestownu, Ushertownu a pevnosti Christiansborgu.

Akridin jest terciární zásada organická složení $C_{13}H_9N$, vyskytující se v surovém anthracenu i v surovém difenylaminu. Látka v lupéncích neb jehlách krystallující, nesnadno rozpustná ve studené vodě, snadno v teplé vodě, alkoholu a aetheru. Působí dráždivě na sliznici a kůži.

* **Akrografie**, jinak lithotypie, lithotypografie nebo tissièrografie zvaná, byl jeden z plochých způsobů lithografické reprodukce, při němž obraz v kameně leptal se tak hluboko, že se dal otiskovati jako forma knihtiskařská. V praxi však způsob ten se neosvědčil a nevžil. Dr. *J. K. Vilím.*

Akropolités Georgios. Spisy jeho byly nyní kriticky vydány A. Heisenbergem (Lip., 1903, 2 d.).

* **Akrylová kyselina** (akronová kyselina podle Berzelia, allylová kyselina podle Cahourse), $CH_2 = CH . CO_2H$, připravuje se buď oxydací akroleinu čerstvě sraženým kysličníkem stříbrnatým za nepřístupu světla, nebo vařením β-chlórpropionové kyseliny s alkaliemi. Jest tekutina pichlavě kysele páchnoucí, za chladu tuhá; při $+8^0$ taje, vře při 140°, mísí se v každém poměru s vodou. Oxydačními činidly přechází v kyselinu mravenčí a octovou, redukcí vzniká kyselina propionová.

* **Aksakov** Aleksandr Nikolajevič, spiritista rus. (* 1832 v Repjevce penzenské gub. — † 1903), byl synovec autora »Rodinné kroniky« a sloužil v ministerstvě vnitř. záležitostí. R. 1852 účastnil se výpravy Melnikova-Pečerského k prozkoumání rozkolu. V l. 1868—78 sloužil ve státní kanceláři. A. již v aleksandrovském lyceu seznámil se s učením Svedenborgovým a r. 1863 vydal v Lipsku překlad jeho díla *O něbesach, o miré i ob adě, kak to vidě! i slyšal E. Sveděnborg.* R. 1864 vydal tamže *Jevangelije po Sveděnborgu* a r. 1870 *Racionalizm Sveděnborga.* Ke konci let 60tých XIX. stol. unesl se spiritismem pod vlivem americ. spiritisty Davise a překlady anglic. a němec. prací tohoto směru vydával dílem v Lipsku, dílem v Petrohradě. V Lipsku vydával též měsíčník »Psychische Studien«. Osobní svá mínění o spiritismu vyložil v předmluvě k dílu »Spiritizm i Nauka« (Petr., 1872).

* **Aktinium**, látka radioaktivní, nalezená r. 1899 od Debiernea při zpracování zbytků rud uranových v gruppě železa, chemickými vlastnostmi blízká thoriu. Podle rozdílu v záření i některých chemických vlastností (chování oproti ammoniaku) lze usuzovati, že a. podléhá přeměně, a sice přechází:

Aktinium
↓
radioaktinium
↓
aktinium X
↓
emanace
↓
aktinium A
↓
aktinium B. *B. Kuzma.*

* **Aktinotherapie**, z řec., léčení pomocí paprsků světelných.

* **Akuometr** (fr. *acoumetre*), přístroj na měření citlivosti sluchu. Je téhož uspořádání jak audiometr (viz Sonometr).

* **Akustické reakční kolo** jest soustava shodných, kulových resonátorů, obyčejně čtyř, které jsou upevněny na dvou příčných ramenech otáčivých na společném lůžku kolem osy svislé. Kolo toto staví se do trojbokého pravoúhlého koutu, tvořeného deskami skleněnými, a roztáčí se při znění tónu, na který jsou resonátory naladěny. A. r. k. jest vynález V. Dvořáka, někdejšího professora na universitě záhřebské. *nvk.*

* **Akvilonov** Jevgenij Petrovič, bohoslovec rus. (* 1861), jest profes. duchov. akademie petrohrad. a vydal *Naučno-bogoslovskoje samoopravdanije christianstva. Vveděnije v pravoslavno-christianskuju apologetiku* (Petr., 1894); *Novozavětnoje učenije o cerkvi. Opyt dogmatiko-ekzegetičeskago izslědovanija* (t., 1896); *O božestvennosti christianstva i o prevoschodstvě jego nad buddizmom i mochammedanstvom* (t., 1904) a j.

Alabama 2), stát ve Spoj. Obcích sev.-amer., má (1900) 1,828.697 obyv. (1,001.152 bělochův a 827.545 [45·2%] barevných), 13·5 na 1 km^2. Železnic má A. nyní 7371 *km*, vod-

ních drah 3200 *km*. Školy navštěvovalo r. 1898 312.660 bílých a 254.450 barevných dětí, vyššímu vzdělání slouží 8 colleges s 1543 žáky a asi 150 vyšších škol. Velikou zásluhu o povznesení barevného obyvatelstva má jeho apoštol Booker Washington, jenž z výnosu svých přednášek a z veřejných sbírek vydržuje veliký ústav vzdělávací v Tuskegee, kde barevná mládež dochází vyššího vzdělání praktického.

* **Alabastrové perly**, imitace perel pravých, hotoveny jsou ze skla, v němž plovou mikroskopicky malé, neroztavené částečky skelné substance křemičité, tak že sklo to pěkně opalisuje a hodí se na výrobu velmi mnohých předmětů přepychových; dá se též krásně a snadno barviti.

Alabin Petr Vladimirovič, spis. rus. (* 1824 — † 1896). Vydal ještě: *Pochodnyja zapiski v vojnu 1853—56 gg.* (2. vyd. Samara, 1888-92); *Trechvěkavaja godovščina gor. Samary* (t., 1887).

* **Aladjas** [eledžá] jsou těžké dykyty východoindické, které přicházely do obchodu přes Surate. Rozeznávají se a. pruhované, a. vzorované (s úponkami) a j. *Beroušek.*

* **Alagla** jsou husté pestré tkaniny bavlněné, někdy hedvábím promíšené, které vyrábějí se v městech Morea, Prevesa a Arta.

Alagôas 1), přímořský stát republ. Brazilské, má 649.273 obyv. (1900).

Åland stal se koncem r. 1907 předmětem sporu mezi Švédskem a Ruskem, jež po rozluce Švédska a Norska chce proti znění Pařížského míru zde zříditi opevnění. Otázka tato však odstraněna v dubnu 1908 smlouvou o zachování statu quo na Baltickém moři. Lodí stihnou odtud ve 3 hod. do Štokholmu. Švédsko je v oné otázce podporováno Německem.

* **Alanin**, aminopropionová kyselina, $CH_3 — CH(NH_2) — CO . OH$, organická sloučenina analogická glykokollu; povstává reakcí aethanolaminu s kyanovodíkem a tvoří tvrdé krystally chuti zasládlé.

* **Alantol** (pinguin), $C_{10}H_{16}O$, jest látka obsažená v kořenech omanových (*Inula Helenium*). Tekutina žlutohnědá, rozpustná v alkoholu, aetheru a chlóroformu, vře při 200°. V lékařství užívá se vnitřně jako antiseptikum.

de **Alarcon** 2) don Pedro Antonio, básník špan., † 1891 v Madridě.

Alas Leopoldo, kritik špan., † 1901.

* **Alaš**, jemný ruský likér kmínový pojmenovaný podle ruské vesnice poblíž Rigy.

* **Alaupović** Tugomir, básník chorvatský (* 1871 v Docu u Travnika). Je profes sorem na gymnasiu v Sarajevě. Četné básně své uveřejnil ve »Vienci«, »Prosvjeti«, »Nadi« i různých jiných časopisech chorvatských. »Matica Hrvatska« vydala je r. 1902 pode jménem: *Probrane pjesme* (1891—1901). *Tmk.*

* **Alba**, lat. jméno Bělé 1), viz Čechy, str. 49.

* **Alba** viz Aubade a Svitánička.

* **Alban** viz Guttapercha, str. 642 *b*.

Albanie byla v posledních 20 letech cílem několika vědeckých cestovatelů, kterým posilou byly též politické zájmy Rakousko-Uherska i Italie, ano i snahy falešného snad praetendenta knížete Kastrioty. Po stránce přírodní badali tu zvláště A. Baldacci, J. Cvijić, K. Hassert, F. Nopcsa, K. Östreich a A. Philippson, kulturním a národopisným poměrům věnovali vedle těchto badatelů pozornost též T. Ippen, K. Patsch a K. Steinmetz, historickou topografií se zabývali T. Ippen a K. Patsch. Posud zůstala nejvyšší centrální část Severoalbanských Alp (Prokletije) neprozkoumána pro nepřátelství domorodých kmenů. Albanci vyznačují se velikou plodností a rozpínavostí i vytlačují Slovany víc a více ze Starého Srbska i ze sandžaku novopazarského. Srv. Czerminski, Albania. Zarysy etnograficzne, kulturalne i religijne (Krakov, 1893); Galanti, L'Albania (Řím, 1901); Patsch, Das Sandschak Berat in Albanien (Víd., 1904); Steinmetz, Eine Reise durch die Hochländergaue Oberalbaniens (t., 1904); t., Ein Vorstoss in die nordalbanesischen Alpen (t., 1905); Barbarich, Albania (Řím, 1905); Nopcsa, Zur Geologie von Nordalbanien (»Jbch. d. geol. R. A.«, Víd., 1905); t., Das katholische Nordalbanien (Víd., 1907); Ippen, Skutari und die nordalbanische Küstenebene (Sarajevo, 1907). Z map nejlepší jsou listy generální mapy střední Evropy vyd. voj. zeměp. ústavem ve Vídni v měř. 1 : 200.000. *dš*

Albemarle George Thomas Keppel, šestý hr. z A., † 21. ún. 1891. Po něm jako sedmý hr. z A. následoval syn jeho William Coutts Keppel, státník angl. (* 1832, † 1894).

Alberdingk Thijm Josephus Albertus, spis. a umělecký kritik nizoz., † 1889.

Albert 9) Edward, princ Waleský (* 9. list. 1841), nastoupil po své matce královně Viktorii dne 22. led. 1901 na trůn, přijal jméno Eduard VII. a byl 9. srpna 1902 korunován. Účastní se (na rozdíl od své matky, jež o politiku se nestarala) horlivě záležitostí vládních a — jak se zdá — směřuje k tomu, aby smlouvami s Francií, s Japanem a nyní i s Ruskem Německo, nebezpečného soupeře námořské moci britské, isoloval a tím mír evropský zajistil. Po smrti jeho staršího syna, vévody z Clarence († 14. led. 1892), stal se dědicem trůnu a vévodou Waleským mladší Jiří (* 3. čna 1865), jehož manželkou jest Viktoria Mary kněžna z Tecku (* 1867); ze tří dcer královských Louisa (* 1867) je provdána za vévodu of Fife, Viktoria (* 1868) má se vdáti za cestovatele Nansena, Maud (* 1869) jest manž. krále norského Hakona.

A. 11) Friedrich August, král saský, † 19. čna 1902 v Sibyllenhortu. (Viz Sasko, str. 672 *a*.)

A. 14) Eduard, chirurg čes., † 26 září 1900 v Žamberce. A. osvědčil veliké své nadání i v poesii. Prázdninový pobyt v rodišti jeho Žamberce býval jí cele posvěcen. Navazoval osobní i písemné styky s čelnými básníky českými. Později jal se překládati význačná poetická díla česká do němčiny, aby tak seznámil cizinu s básnickými plody českými.

Na konec, blíže se již šedesátce věku svého, počal tvořiti i samostatně. Překladatelské umění A-ovo vyniklo především v díle *Poesie aus Böhmen*, zabírajícím čtyři silné svazky, z nichž I. obsahuje poesi předchůdců a buditelů, II. jest věnován J. Vrchlickému, III. a IV. svazek podávají výbor z poesie Čechovy, Zeyerovy, Staškovy, Táborského, Kaminského, Kvapilovy, Sovovy a j. v. Jako samostatný básník A. psal pod pseud. E. Pohorského a uveřejňoval příspěvky své v »České Revui« a v Nedělní příloze »Hlasu Národa«. R. 1893 vydal též znamenitou studii o J. Vrchlickém, jehož byl velikým obdivovatelem a nadšeným přítelem. Jeho překladatelské dílo *Lyrisches und Verwandtes aus Böhmen* vzbudilo obdiv i v cizině a dobylo si vzácného uznání německých literátů Lingga, Heyse a Saara. Po smrti A ově Vrchlický vydal pod názvem *Na zemi a na nebi* jeho básně, jež doznaly přijetí neobyčejně vlídného.

A. 22) Alexandre Martin, socialista franc., † 25. kv. 1895.

* **Albert,** kníže monacký (* 13. list. 1848 v Paříži), syn kníž. Karla III., nastoupil k vládě 10. září 1889. Se svou první manželkou, dcerou vévody Hamiltona, nyní hrab Festeticsovou, byl r. 1880 rozveden, ale i druhé manželství s Alicí vévodkyní z Richelieu skončilo se r. 1902 rozvodem. Ve vědě A. získal si veliké zásluhy jako zakladatel okeanografického musea v Monaku, kde uložen a zpracován byl veškerý materiál získaný na dlouhých plavbách A-ových. Rovněž horlivě se účastní mírového hnutí a založil k tomu cíli v Monaku zvláštní ústav, jenž má šířiti a podporovati mírové hnutí, jakož i sbírati příslušnou literaturu. A uveřejnil: *La carrière d'un navigateur* (Pař., 1903) a vydával Carte générale bathymétrique des Océans (24 listů, t., 1904).

Alberta, provincie kanadská, utvořena byla r. 1905 z bývalého distriktu A-ty, záp. dílu distriktu Athapasky a části Saskačevanu a Assiniboie, takže měří 656.642 km^2 a má 185.412 obyv. (1906). Hl. m. je Edmonton.

* **Alberta Eduarda jezero** v. Mvutan-Nzige.

* **Alberti** Konrad, pseudon. něm. spis. Sittenfelda K. (v. t.).

* **Albertini** (Альбертини) Nikolaj Vikenťjevič viz Aljbertini.

d'**Albertis** Luigi Maria, cestovatel ital., † v září 1901 v Sassari.

* **Albertotti** Giuseppe, lékař ital. (* 1851 v Calamandreně, Piemont), od r. 1885 prof. očního lékařství v Modeně. Z řady jeho odborných prací sluší uvésti: *Osservazione sopra dipinti per rilevare alterazioni nella funzione visiva degli artisti* (1889); *I ciechi di colore* (1892).

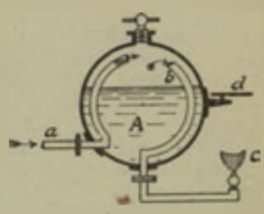
d'**Albicini** Cesare, spis. ital., † 1891.

* **Albickij** (Альбицкій) Vasilij Ivanovič, technolog rus., viz Aljbickij.

Albit, min., srv. též Plagioklasy a Živce.

* **Alboid,** poniklovaný britanský kov.

* **Albokarbonová lampa** je lampa, která svítiplynu dodává páry sloučenin bohatých uhlíkem za tím účelem, aby se dosáhlo větší svítivosti. R. 1862 Bowditch navrhl použíti k účelu tomuto pevného naftalinu. Princip a-vé l-py podává vyobr. č. 4906. Svítiplyn přivádí se rourou *a* do měděné nádoby *A* naplněné částečně naftalinem. Rourou *b* odvádí se směs plynu a par naftalinových do hořáku *c*. Nádoba *A* opatřena je výběžkem s regulační deskou *d*, jež ohřívány jsouce plamenem *c* převádějí teplo na nádobu *A* a vyvíjejí tak páry naftalinové. Otáčením desky *d*, opatřené otvory, lze regulovati oteplení a tím i svítivost plamene.

Č. 4906. Albokarbonová lampa.

Alboni Marietta, zpěvačka, † 23. čna 1894 ve Ville d'Avray u Paříže.

* **Alboran,** španělský ostrůvek ve Středozemním moři, jižně od španělské provincie Almeria, 0·86 km^2 a (1898) 11 ob.; stanice kabelová. Srv. dílo arciknížete Ludvika Salvatora: A. (Praha, 1898).

* **Albov** (Альбовъ) viz Aljbov.

Albrecht 25) Friedrich Rud., arcivévoda rakouský, † 18. ún. 1895 v Arku. Dne 21. kv. 1899 odhalen mu pomník ve Vídni (od Zumbusche). Srv. v. Duncker, Feldmarschall Erzherzog A. (Víd., 1897), Emmer, Feldmarschall Erzh. A. (5. vyd., Solnohr., 1899).

A. 37) Jevgenij Karlovič, houslista rus., † 1894.

Aloook Sir Rutherford, angl. orientalista, † 2. list. 1897 v Londýně.

* **Aldásy** [-ši] Antal, historik maďarský (* 1869). Jest kustodem uherského národního musea a soukromým docentem středověkých dějin na univ. v Budapešti. Napsal: *Az 1707 évi ónodi országgyűlés története* (Dějiny ónodského sněmu; 1895; poctěno od Uh. akademie cenou Vitézovou); *A nyugati nagy egyházszakadás története VI. Orbán haláláig* (Dějiny roztržení záp. cirkve až do smrti Urbana VI.; 1896); *Az 1409 évi cividalei zsinat története* (Dějiny civid. synody z r. 1409; 1896); *A Magyar Nemzeti Muzeum czimeres leveleinek jegyzéke* (1904). S Thallóczym vydal: *A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára* (Diplomatář svazků uherskosrbských, 1198—1526; vyšlo r. 1907 jako 33. sv. odděl. I. sbírky Monumenta Hungariae Hist., vydávané Uh. akademií).

* **Aldol,** $CH_3-CH(OH)-CH_2-CHO$, kondensační produkt acetaldehydu, jest zároveň alkoholem i aldehydem. Tvoří se z acetaldehydu působením malého množství louhu a jest tekutina olejovitá, hustá, jež s vodou, alkoholem a aetherem snadno se mísí.

***Aldosy** slují hromadně monosaccharidy alkoholaldehydické. Před koncovku -osa vkládá se číslice vyjadřující počet atomů uhlíku v molekule resp. počet funkčních skupin alkoholických spolu s jednou aldehydickou; na př.: pentosa, hexosa, heptosa atd. Aby se názvem blíže vyjádřila povaha monosaccharidu, kombinuje se nomenklatura, na př.: aldohexosa, na rozdíl od ketohexosa, což jest monosaccharid alkoholoketonický.

***Aldoximy** vznikají působením hydroxylaminu na aldehydy a strukturně isomerní s amidy kyselin. Aldoxim, aethanoxim, $CH_3—CH: N—OH$, vzniká z acetaldehydu působením hydroxylaminchlóridu ve vodném roztoku za přidání uhličitanu sodnatého. Taje při 47°, vře bez rozkladu při 115°.

***Alectoria** [alek-] Ach., rod lišejníků křovitých z čeledi *Usneaceae*. Stélka jest v trsu hustě vláknatem buď dlouze niťovitě větvitá a na způsob Bryopogonu svislá anebo kratší a silně křovitě rozvětvená a pak ze substrátu kolmo vystoupavá. Větve starší jsou mnohem širší mladších, obojí oblé, nebo tu a tam trochu se stran švovitě nebo důlkatě smáčknuté, vzhledu matně voskového, nelesklého, buď úplně hladké, anebo světlejšími, malými, tečkovitými až struskovitými, práškem chudými sory tu a tam pokryté. Druh *A. sarmentosa* (Ach.) dlouze a hustě vláknatý, barvy zelenavě šedé, roste v dlouhých vousovitých tvarech na jehličnatých stromech jen v horách, v našich krajinách vždy bez plodů. *A. ochroleuca* (Ehrb.) roste trsovitě často mezi jinými lišejníky hojně na vyšších horách zvláště Krkonoších na zemi, ale u nás vždy bez plodů. Obdobná *A. nigricans* (Ach.), tmavší zahnědlou barvou význačná, jako vzácnost na Krkonoších. *EBr.*

Aleksandra Feodorovna, carevna rus. (* 1872), viz Mikuláš II., str. 317 *a*.

***Aleksandrenko** Vasilij Nikiforovič, právník a historik rus. (* 1861). Studoval na petrohradské universitě. Vykonav magisterskou zkoušku, byl vyslán do Anglie, kde pracoval v archivech a knihovně Britského musea a Lincolnské právnické kolleje. Výsledkem jeho tamních studií byly práce: *Očerki iz istoriji anglijskich universitětov* (»Jurid. Věstn.«, 1887 č. 9—10) a *Anglijskij tajnyj sovět i jego istorija* (sv. I., část 1., Petr., 1888; č. 2. Varš., 1890). Methodou badatelskou **A.** přidružil se k moskevské škole právníků-sociologův. Od r. 1888 jest professorem mezinárodního práva na Varšavské universitě; rediguje též »Varš. Univ. Izvěstija«. Hlavnější práce jeho jsou: *Novaja reforma městnago upravlenija v Angliji* (Moskva, 1888); *Posoljskij ceremonial v XVIII. v. i otnošenija k němu russkich diplomatov*; *K biografiji kňazja A. D. Kantěmira* (Varš., 1896); *Russkije diplomatičeskije agenty v Londone v XVIII. v.* (sv. I.—II., Varš., 1897; dokt. dissert.; část práce této vyšla něm. pod záhl. *Beiträge zur Geschichte der diplom. Verhandlungen zwischen Russland u. England im XVIII. Jhdt.* v »Jahrbuch der Intern. Verein. für vergleich. Rechtswiss. u. Volkswirthschaftslehre«, 1898); *Sěv.-Amer. Sojedin. Štaty i meždunar. pravo* (sv. I., Petr., 1903); *Očerki vněšnich snošenij Japoniji s inostran. děržavami* (t., 1904); *O poddanstve i naturalizaciji* (Varš., 1904).

***Aleksandropol**, rus. új. město erivanské gub. s 30.616 obyv. Újezd má 165.503 obyv. (1897). *Pp.*

***Aleksandrov** Michajil Pavlovič, sochař (* 1758 — † kol 1807), byl žákem petrohrad. akademie a potom pracoval v Paříži a v Římě. Z prací jeho se jmenují: *Umírající zápasník*; *Odpočívající Herkules*; *David, vítěz nad Goliášem* a j.

***Aleksandrov** Ivan Petrovič, malíř rus. (* 1780 — † 1882), byl z poddaných hr. Šeremetěva, jenž mu dal svobodu, aby se mohl vzdělati na petrohr. akademii. V letech 1804—07 s hr. J. Golovkinem byl v Číně, odkud přinesl podobiznu zetě čínského císaře Jung-Dun-Dorži, za kterou jmenován akademikem. Namaloval též několik podobizen Alexandra I. a členů rodiny hr. S. M. Kamenského.

***Aleksandrov** Aleksandr Ivanovič, filolog rus. (* 1861), vzdělal se na universitě kazaňské, kde je profes. srovnávacího jazykozpytu a slovanské filologie. Z prací jeho mimo studie v odborných listech zasluhují zmínky obě dissertace: *Sprachliches aus dem Nationaldichter Litauens Donalitius* (1886) a *Litauische Studien* (1888). Brošura jeho *Car Osvoboditěl* vyšla r. 1902 ve 2. vyd

***Aleksandrovsk**, rus. új. město jekatěrinoslavské gub. s 24.196 obyv. Újezd má 271.678 obyv. (1897).

***Aleksandrovsk-Gruševsk**, rus. město v oblasti donského vojska v čerkaském okruhu; 16.479 obyv. (1897).

***Aleksandrovskij** Stěpan Fedorovič, malíř rus. (* 1842 v Rize), studoval lékařství, ale z náklonnosti k malířství přestoupil na petrohrad. malíř. akademii, kde oblíbil si hlavně malbu aquarellovou. Jest spoluzakladatelem spolku rus. aquarellistů. Z četných jeho prací nejznámější jsouc: *Album 30 zástupcu středoasijských národů*, zastoupených při korunovaci Alexandra III. (1884, majetek carův); *45 podobizen rytířů vojen. řádů*, přítomných při odhalení pomníku slávy v Petrohradě r. 1886 (majetek carův); *podobizny vyslanců buchárského emíra*, meškajících v Petrohradě r. 1886—89 (rovněž); *album studií* z umělcovy cesty po Východě a j. Náleží mu též několik olejových portraitů.

Aleksějev 5) Petr Petrovič, chemik rus., † 1891.

***Aleksějev** Jevgenij Ivanovič, admirál rus. a gen. pobočník (* 1845), vzdělal se v námořní škole a byl zástupcem námoř. ministerstva v Paříži, později stal se zástupcem náčelníka hlavního námoř. štábu. R. 1895 byl velitelem eskadry v Tichém okeáně a r. 1898 jmenován hlavním správcem kvantunské oblasti a velitelem všeho vých. loďstva rus., načež r. 1903 stal se místodržícím

vých. krajů rus., skládajících se z oblasti amurské a kvantunské, s rozsáhlou plnou mocí, opravňující jej vésti diplomatické vyjednávání s Čínou, Koreou a Japanem. A. usadil se v Port-Arthuru a podporoval ruské snahy vykořistiti přírodní bohatství Mandžuska, čímž vzbudil nelibost Číňanův a Japancův. Dne 28. led. 1904 A. jmenován byl též hlavním velitelem armády a loďstva a od samého počátku války rusko-japanské vedl spor s gen. Kuropatkinem, háje proti tomuto válečného plánu výbojného. Když Japanci vystoupili 22. dub. na břeh u Biczyna, A. přenesl svůj stan do Ljaoana a dne 11. říj. 1904 k vlastní žádosti zbaven vrchního velitelství, jež odevzdáno Kuropatkinovi, načež záhy přesídlil se do Petrohradu, ač hodnost místodržícího mu ponechána.

* **Alekséjev** Vasilij Alekséjevič, filolog rus. (* 1863), jest obratný překladatel z latiny, přeložil též Plutarcha, Euripida a j. Mimo to vydal: *Rimskije poety v biografijach i obrazcach* (Petr., 1897); *Pisma i bumagi Suvorova* (t., 1900); *Suvorov poet* (t., 1901) a *K biografiji Suvorova* (Varšava, 1904).

* **Alekséjev** Vissarion Grigorjevič, mathematik rus. (* 1866), professor na universitě jurjevské, studoval v Moskvě a v letech 1893—95, 1899—1900 za hranicemi a otiskl mnoho prací v odborných časop. cizích i domácích, z nichž uvádíme dissertace: *Těorija čislovych charaktěristik sistěm krivych linij* (1893); *Těorija racionaljnych invariantov binarnych form v napravleniji Sajusa Li, Keli i Arongoljda* (1899).

* **Alekséjev** Sergěj Alekséjevič, spis. rus. (* 1871), uveřejňuje práce své s pseud. Askoldov. Hlavnější jsou: *Osnovnyja problemy těoriji poznanija i ontologiji* (Petr., 1900); *Myšlenije kak objektivno obuslovlennyj process* (»Voprosy filosofiji i psichologiji«, sv. 66); *V zaščitu čuděsnago* (t., sv. 70 a 71) a p.

* **Aleksij** (vlastně Dorodnicyn Aněmpodist Jakovlevič), duchov. spisovatel rus. (* 1859), byl missionářem v Chersoně, pak rektorem litevského semináře a od r. 1904 jest biskupem sumským a vikářem diécése charkovské. Z prací jeho uvádíme: *Cerkovnozakonodatělnaja dějateljnosť Karla Velikago 768—814* (Moskva, 1889); *Šaloputskaja obščina* (t., 1891); *Sekta Šaloputov* (t., 1889); *Južnorus. něobabtizm, izvěstnyj pod iměněm štundy* a j.

* **Alekto**, planetoida objevená fotograficky 13. led. 1901 M. Wolfem v Heidelberce. Označení (465). *Kvn.*

* **Alemannia**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 3. září 1896. Označení (418). *Kvn.*

* z **Alençonu** vévodkyně, sestra císařovny rakouské Alžběty, uhořela (4. kv. 1897) při požáru dobročinného bazaru v Paříži. Dr. *N.*

Alepo spojuje od r. 1906 nová dráha s Hamou a Bejrútem, tak že Iskenderún pozbývá tím více svého významu.

* **Alercové dřevo**, dřevo jehličnatého stromu *Fitzroya patagonica* Hook. fil., domácího v Chile, pěstovaného jakožto ozdobný strom též v našich parcích; a-ho d-va upotřebuje se na práce truhlářské.

Alessandria 1) má jako obec 71.298 obyv. (1901), vlastní město kol 35.000 duší.

Aleš 2) Mikuláš. Prací jeho vyšly dále: *Živly* (cyklus kreseb); *Špalíček jednoho sta národ. písní*. Se zemřelým arch. R. Štechem v Plzni A. pracoval o výzdobě plzeňských domů. Pro schodiště a vchod staroměstské radnice v Praze nakreslil řadu kartonů, podle nichž budou v těchto místech provedeny malby. Také výzdobu stěn v nově upraveném kostele ve Vodňanech navrhl A. ve způsobu svých rázovitých kreseb, jejichž originály na výstavách »Manesa« vždy působily svěžestí invence a jadrnou prostotou líčení.

Alexander 29) I., kníže bulharský, sloužil jako generál-major v pruské armádě, vystoupil odtud r. 1889, pojal za choť zpěvačku darmstadtského dvorního divadla sl. Joh. Loisingrovou (* 1865 v Prešpurku) a vstoupil do rak. armády jako podplukovník pod jmenem hr. Hartenau; později postoupil na generál-majora; žil ve Štýr. Hradci, kdež † 17. list. 1893. Pohřben jest ve Srědci v chrámě sv. Jiří. Viz čl. Bulharsko, str. 910 *b* sl.

A. 39) III., car ruský, † 1894; viz Rusko, str. 271 *a*.

* **Alexander** I., král srbský, viz Srbsko, str. 990 *b* sl.

Alexandria 5) Nová má 376.833 obyv. (1907), z nichž pětina Franků. Mezi těmito dosti značný živel slovinský. Od r. 1890 vede správu města municipální rada, ve které mají Řekové převahu. Obchod A. vzrůstá s hospodář. rozvojem ostatního Egypta. Tak r. 1895 přistalo tu 2392 lodí s 2,206.667 reg. *t* a odplulo 2339 s 2,194.964 reg. *t*, kdežto r. 1906 přistalo 2842 lodí s 5,199.864 *t*, vyplulo 2758 lodí s 5,194.304 *t*. Opevnění v přístavě jsou odstraněna. Cizí poštovní úřady jsou až na francouzský zrušeny. R. 1895 otevřeno tu archaeologické museum.

* **Alexěj** Nikolajevič, rus. následník trůnu (* 30. čce 1904), syn nynějšího cara rus.

* **Alexiny**, řec., ochranné látky v lidské krvi proti nakažlivinám.

Alexis 3) Paul, spisov. franc., † 1901.

* **Alfa papír** je papír vyrobený z vláken travin zv. alfa č. halfa (viz Esparto).

* **Alfa paprsky** viz Radioaktivita, str. 32 *b*.

* **Alfa separátor**, odstředivý stroj používaný v mlékárnách na oddělení smetany od mléka. Sestrojen byl r. 1900 Bechtolsheimem ve Štokholmě. Liší se od jiných separátorů, že v otáčejícím bubnu uloženo je několik kuželovitých talířů nad sebou tak, že mléko musí v tenkých proudech odtékati mezerami mezi nimi. Tím urychlí se odloučení smetany. Přístroje tyto předčí všechny ostatní odstředivé třídiče svou výkonností neobyčejně příznivou. Malý a. s. s ručním pohonem zpracuje 70 *l*, veliký až 2500 *l* mléka za

1 hod. tak, že zbylé sbírané mléko obsahuje jen 0·15% másla.

Alfieri 3) Carlo Alberto, politik ital., † 18. pros. 1897.

Alfons 24) XIII., král špan. (* 1886), pojal 31. kv. 1906 za choť Viktorii (* 1887), dceru prince Jindřicha Battenberského. Při sňatku spáchán proti královským manželům attentát, z něhož vyvázli bez pohromy. Z manželství toho jest syn Alfons, princ Asturský (* 10. kv. 1907). Viz Španělsko, str. 740*b*.

* **Alfred** Arnošt Albert, vév. Edinburský, syn král. angl. Viktorie (* 1844 ve Windsoru — † 1900 v Rosenavě u Koburku). Nastoupil 22. srp. 1893 v Sasko-Kobursku-Gothsku.

Algeciras [alche-], špan. m., má 12.778 ob. (1897). Od 16. led. do 7. dub. 1906 konala se tu za předsednictví vév. z Almodovaru konference zástupců států v záležitosti marocké. Súčastněny byly Francie, Španělsko, Portugalsko, Anglie, Italie, Rakousko-Uhersko, Rusko, Švédsko, Nizozemsko, Belgie, Spojené Obce sev.-amer., kdežto Norsko projevilo předem svůj souhlas. Zastoupeny byly tedy všechny státy, které se účastnily konference madridské r. 1880. Po delších debattách, při nichž zástupce rakousko-uherský horlivě se ujímal delegáta německého, skoro úplně osamoceného, sjednána byla otázka mezinárodní policie v ten smysl, že instruktory šerifské policie budou v Tetuánu a Aráiši (el-Aríši, Laraši) španělští důstojníci, v Tangeru a Casablance španělští a francouzští a v Rabatu, Mazaganu, Safi a Mogadoru francouzští důstojníci. Tyto úmluvy mají platnost na pět let. V otázce bankovní obdrzela Francie místo své dosavadní přednosti tři podíly, ostatní mocnosti po jednom podílu. Nad bankou bdí censoři stanovení Anglickou, Francouzskou, Německou říšskou a Španělskou bankou. Do celního výboru vysílají po jednom zástupci sultán, státní banka a diplomatické sbory v Tangeru. Ostatní jednání týkalo se otázek podružných, na př. půjčky, veřejných prací, němec. kabelu a pod. Ve smyslu této konference zakročila Francie v létě r. 1907 při krveprolití v Casablance vojensky, kdežto Španělsko nejevilo valné chuti míchati se do sporů marockých. V březnu 1908 proletla zpráva, že Francie bude žádati o zrušení ustanovení konference algeciraské.

* **Algérienne** [alžerjèn] je vlněná tkanina na stany, záclony a p. napříč pestře pruhovaná, která vyráběla se původně jen v Alžíru. Nyní se napodobuje v Evropě a vyváží do Orientu. *Beroušek.*

* **Algrafie** jest novější způsob reprodukční, podobný principiálně lithografii, užívající však místo kamene aluminia. Jest to jednak náhrada za vyčerpatelné lomy lith. vápence, jednak pokrok ve mnohých nevýhodách lithografie. S tenkými deskami aluminiovými možno snáze manipulovati než s tlustými, těžkými deskami kamennými, méně se opotřebují, snesou větší tlak, aniž popraskají, možno je hotoviti v libovolných formátech a zaujímají ve skladišti málo místa. Jinak postupem práce a. neliší se celkem od lithografie. Desky zbaví se mastnoty terpentinem, vykoupají se v kyselině dusičné, vybrousí pemzou, omyjí vodou a rychle osuší. Pak lze na ně buď mastnou křídou atd. kresliti, nebo lze přenésti na ně obraz přetiskem nebo fotomechanicky. Obraz leptá se pak roztokem gummi s kys. fosforečnou, na obnažených místech desky utvoří se oxyd aluminia, který energicky vssává vodu, odpuzuje při navalování barvu tiskařskou. — A. má značný význam i jako originální a., obdoba to originální lithografie. Malíř kreslí tu přímo tvrdou tužkou na desky leptané roztokem gummi a kys. fosforečné. Stačí pak jen potříti desku olejem a vytříti šátkem s vodou, aby se jí mohlo upotřebiti v lith. tisku. Prakticky vypracoval a-ii Josef Scholz v Mohuči. Dr. *J. K. Vilím.*

Alicante, špan. město, má 39.541 obyv. (1900).

* **Alice,** planetoida objevená 25. dub. 1890 J. Palisou ve Vídni. O den později objevil ji nezávisle A. Charlois v Nizze. Označeni (291). *Kvn.*

Aljaska 2), territorium Spojených Obcí sev.-amer., má podle přesných měření 1,530.327 km^2, z čehož 72.232 km^2 zaujímají ostrovy. Objevy výnosných zlatých polí povznesly vysoce zájem o A-ku a geologický ústav státní přičinil se mnoha výpravami o její probadání, tak že dnes již přes polovinu jejího území jest známo. Nejdůležitější výpravy officiální řídil H. A. Brooks, vedle toho buďtež jmenováni vévoda Abruzzský r. 1897, Harrimanova výprava r. 1899, F. Cook r. 1903 a 1906, A. G. Maddren r. 1904, R. Tarr a L. Martin r. 1906. V jižní A-sce objeven byl r. 1898 nejvyšší massiv severoamerických Kordiller, Mount Mac Kinley (6242 *m*). Obyvatelstvo se od r. 1890 více než zdvojnásobilo, již r. 1900 A. měla 63.592 obyv.: 30.507 běloehů (3160 žen), 29.536 domorodců, 3116 Číňanů, 265 Japonců a 168 barevných. R. 1892 zavedeni byli do A-ky krotcí sobi, kteří hojně se rozmnožují, Lopaři s nimi se přistěhovavší obstarávají poštovní službu podél Yukonu. Lov tuleňů poklesl velmi značně, za to lov ryb a zvěře jest vedle průmyslu dřevařského a nerostné těžby stále velmi důležitý. Zlato těží se převahou z náplavů v okolí Nome na poloostrově Sewardově i podél Yukonu a jeho přítoků, na jižním pobřeží a na ostrovech i z původních ložisek. Vytěženo ještě r. 1887 jen za 675.000 dollarů, r. 1903 za 8·6 mill., z toho za 4·4 mill. v okrsku nomském, známém od r. 1898. Uhelná ložiska hlavně křídová a třetihorní jsou hojně rozšířena, ale těží se z nich posud jen pro lokální potřebu. Ložiska petroleje slibují mnoho do budoucnosti, stříbra a tuhy těží se u Nortonsundu. Nejdůležitější přístavy na jihu jsou Juneau a Skagway, východiště Klondické dráhy, a mají spojení se Seattlem po celý rok, Nome

a St. Michael jen v létě. Plavba po Yukonu trvá po tři letní měsíce. Příliv turistů na jižní pobřeží je velmi značný v době letních okružních jízd. Dlouhotrvající spory o hranici s Kanadou byly 19. říj. 1903 rozřešeny velmi příznivě pro A-ku. Srv. Heilprin, Alaska and the Klondike (New York, 1899); Alaska, giving the results of Harriman Alaska-Expedition (Washington, 1902, v mnoha svazcích); Brooks, The geography and geology of Alaska (t., 1906); publikace U. S. Geological Survey; Ruhl, Alaska (»Peterm. Geogr. Mitt.«, 1907); officiální mapa A-ky od vojenského departm. 1905 v měřítku 1:2,500.000. *dš.*

Aljbertini (Альбертини) Nikolaj Vik., † 1890.

Alkaios 2). V poslední době objeveny v Egyptě zlomky dvou básní A-iových. Smysl prvé nelze naprosto zjistiti. Obsahem druhé básně jest výzva k pitce. Vydání: Berliner Klassikertexte, V, 2, 1907, č. XII. *O. J-i.*

* **Alkar**, pseudonym Aleksandra Kraushara (v. t.).

* **Alkyleny**, totéž co olefiny.

* **Alkylhalogeny**, halogenalkyly, esthery kyselin halových mají v molekule alkyl spojený s halogenem. Všeobecná jejich formule jest $C_n H_{2n+1}.X$ (X = halogen).

* **Alkyone**, hvězda, viz Plejady.

Allâhâbâd, m. v brit. Před. Indii se 172.032 obyv. (1901), počíná znova se vzmáhati hlavně obchodem s bavlnou. Má novou universitu (Muir Central College) a jednu z největších trestnic v Indii.

Allain Targé François Henri René, fr. politik, † 16. čce 1902 v Targé.

* **Alland**, osada v Badenu v Dolních Rakousích (1694 obyv.) s vápenkami, cementárnami a velikým ústavem pro léčení nemocí prsních, zvláště tuberkulosy.

* **Alleghenia** [-gè], planetoida objevená fotograficky M. Wolfem a A. Schwassmannem v Heidelberce 16. září 1900. Jméno dal jí M. Wolf z radosti nad výbornými čočkami, které mu přítel Brashear v Allegheny byl vybrousil. Označení (457). *Kvn*

Allegheny City, m. v Pennsylvanii, má 145.240 obyv. (1906).

Allen 9) Charles Grant † 1899.

* **Allineátor** (geod.) jest přístroj k vytyčení pravých úhlův a jiných stálých úhlů, které vyskytují se často při měření polním. K těmto přístrojům počítají se tyto stroje úhloměrné: kříž úhloměrný, hlavice úhloměrná, zrcátko a hranol úhloměrný, zrcátko křížové a kříž hranolový. *Nov.*

Allingham [-hem] William, básník irský, † 1889.

Allman George James, přírodozpytec angl., † 17. list. 1898 v Bournemouthu.

Allmers Hermann, básník něm., † 1902 ve svém rodišti.

* **Allomorfní**, z řec., se stanoviska chemického hmoty analogicky složené, jež však na rozdíl od isomorfních nemají žádné podobnosti ve formě krystallové.

* **Alloxantin**. $C_8H_4N_4O_7$, diureïd kyseliny močové, vzniká buď redukcí alloxanu (sirovodíkem), nebo přímo z močoviny kyselinou dusičnou. Krystalluje v malých, tvrdých sloupcích.

* **Allylalkohol**, primární alkohol jednomocný složení C_3H_6O o formuli konstituční $CH_2—CH—CH_2—OH$. Připravuje se nejlépe zahříváním glycerinu s kyselinou mravenčí neb oxalovou. Čistý a. tvoří velmi pohyblivou, pronikavě páchnoucí tekutinu vroucí při 96°, při —50° tuhne. Oxydací přechází v allylaldehyd neb akrolein a v kyselinu akrylovou.

* **Allylen**, propin, $CH_3—C\equiv CH$, plyn podobný acetylenu, vzniká z propylenbrómidu.

* **Alma**, planetoida objevená G. Bigourdanem v Paříži 24. bř. 1894. Označení (390). *Kvn.*

* **Alma**, horská říčka na Krymu, pramenící se na sv. svahu Jajly pod Čatyr-dagem, teče k z. a vlévá se 30 *km* sev. od Sevastopolu do Černého moře. Nad ní svedena byla 8. září 1854 první bitva mezi Rusy a spojenci v Krymské válce (v. t., str. 296 *b*).

Almeria, město špan., má 40.992 obyv. (1900).

* **Almquist** Ernst Fr., lékař švédský (* 1852 v Upsale), byl v l. 1878—80 lékařem výpravy »Vegy«, pak zdrav. insp. ve Štokholmě a od r. 1891 prof. zdravotnictví tamtéž. Napsal řadu prací obsahu zdravotnického, epidemiologického i bakteriologického.

* **Aloeové konopí** viz Agave, str. 437 *b* a Sisal.

* **Aloiz** Vladislav Francovič, skladatel a violoncellista rus. (* 1860 v Praze). V letech 1879—98 působil jako paedagog i jako koncertní mistr v Kijevě, Varšavě a Oděsse. R. 1898 povolán jako solista do orchestru při dvorní opeře petrohradské. Z jeho skladatelské činnosti uvádíme: Dva koncerty pro violoncello, trio pro klavír, housle a violoncello, romance a několik menších skladeb klavírních. *Tmk.*

Alphand Jean, inženýr franc., † 1892.

Alpy byly v posledních desítiletích předmětem všestranného, podrobného probadání vědeckého, které vedlo namnoze ke změně starších mínění o A-pách a k obohacení zvláštních oborů věd. Prozkum topografický podnikaly nejen geografické ústavy všech 5 států, do nichž A. zasahují, nýbrž i odborníci sdružení v alpských spolcích; jeho materiál byl již z části zpracován kartograficky způsobem nejdokonalejším. Geologický prozkum způsobil převrat v mínění o původu Alp a pohoří vůbec, vedl pak i k novému rozdělení Alp na hlavní dvě části, západní a východní, jejichž hranice prochází od Bodamského jezera údolím Rýnu k průsmyku Greinskému a k Lago Maggiore. Francouzští geologové M. Bertrand, M. Lugeon a P. Termier dokázali, že na stavbě Alp veliký podíl má převrásnění mohutných souvrství starších přes horniny mladší; vedle nich nej-

větši zásluhy si získali A. Baltzer, A. Bohm, C. Diener, F. Frech, A. Heim, W. Kilian, A. Rothpletz, G. Steinmann. O ledovcích dějí se podrobná studia a pozorování péčí odborníkův i alpských spolků; na základě studií alpských ledovců budovali zvláštní vědu zejména A. Bohm, S. Finsterwalder, F. Forel, A. Heim, A. Penck a E. Richter. Povrchová tvářnost, činitelé na ni působící a zejména účinky zaledněni ve veliké době ledové jsou předmětem prací četných odborníků, jimž v čele stojí E. Brückner, A. Heim a A. Penck. Penck vybudoval tu svou soustavu 4 hlavních a dvou menších dob ledových, která přijímá se dnes většinou badatelů pro střední Evropu. Podrobné studium alpských jezer poskytlo základního materiálu k vybudování limnologie hlavně zásluhou J. Forela; pozorování zejména na množících se horských stanicích jsou nedocenitelná pro pokrok meteorologie. Osídlení Alp a hospodářské soustavy tu zavedené jsou bedlivě studovány hlavně na podnět F. Ratzela a jeho školy, pracím toho druhu vycházejí vlády vstříc sbíráním podrobného materiálu úředního. Třeba vzpomenouti též nových velikých tunnelů, zejména na taurské dráze i Simplonem, jejichž stavby přinesly vedle mnoha zkušeností technických též cenné poznatky vědecké. — Srv. Umlauft, Die Alpen (Víd., 1887); Bohm, Einteilung der Ostalpen (t., 1887); Diener, Der Gebirgsbau der Westalpen (Praha, 1891); Sieger, Die Alpen (Lip., Goschen, 1900); Penck-Brückner, Die Alpen im Eiszeitalter (Lip., 1902 nedokončeno posud); Diener, Bau und Bild der Ostalpen (Víd., 1903); Conway, The Alps (Lond., 1904); Schmidt, Bild und Bau der Schweizer Alpen (Basilej, 1907); Machaček, Die Alpen (Lip., 1907). *dš.*

Alt 3) Rudolf, malíř architektur, † 12. bř. 1905 ve Vídni.

Altenburg (maď. *Magyaróvár*) v. Staré Hrady 3).

A. 2), hl. m. vévod. Sasko-altenb., má 38.818 obyv. (1905).

* **Alternanthera** DC., plevuňka, rostl. rod čeledi laskavcovitých (*Amarantaceae*). Jsou to byliny tropické n. subtropické, jež pěstují se u nás v několika druzích v zahradách zvláště pro hustou plstnatost a šedou barvu k vytvoření koberců rostlinných i obrub kolem záhonů. A. *amoena* Voss., p. vonná, jest keříčkovitá bylina asi 1 *dm.* vys. s pestře zbarvenými listy a drobnými květními hlávkami, jejichž květy mají 5 tyčinek střídajících se s nitkovými patyčinkami. Pochází z Brazilie. Mimo tento druh pěstují se i A. *paronychioides* St. H. a *amabilis* Hort. a j. v zahradách pro ozdobu. *Vm.*

* **Alternativní vodič** v elektrotechnice sluje u rozvodné sítě elektrické třívodičové střední vodič, též t. zv. nullový vodič.

* **Alternátor** je stroj elektrický čili dynamo, jimž vyrábí se elektr. proud střídavý.

Altona má 168.320 obyv. (1905), jejichž počet vzrostl jednak připojením okolních obcí (Bahrenfeld, Othmarschen a Övelgonne), jednak obchodním rozkvětem souvisícím se vzrůstem Hamburku. Od r. 1901 A. má také svůj svobodný přístav.

* **Altruismus** (z ital. *altrui*, jiný) jakožto protiva egoismu slove v novější éthice podle Comtea mínění, že mravní zákony dlužno odvoditi nikoli z ohledu na blaho vlastní, nýbrž cizí (*vivre pour autrui*, žíti pro jiného). Podle této theorie jsou v lidské přirozenosti vedle pudův egoistických také altruistické, jež někteří uvádějí ve spojení základního citu sympathie, jejž dále vysvětliti nelze, jiní odvozují jej z nezištného zájmu, který vyskytuje se již u zvířat vůči jejich mláďatům. R. 1889 vznikla v Nantech společnost altruistická vydávající vlastní časopis. — V nár. hospodářství dlužno rozuměti a-mem soubor jednání, jež má především za účel hospodářskou výhodu jiných. Srv. Dargum, Egoismus und A. (Lip., 1885).

Altum Bernhard, zoolog něm., † 1. ún. 1900 v Eberswalde.

* **Aluminothermie**, vypracovaná H. Goldschmidtem, zakládá se na neobyčejně veliké affinitě hliníku (aluminia) při vyšší teplotě ke kyslíku a upotřebuje se jí k redukci kysličníkův a kyslíkatých sloučenin četných kovů. Směs kysličníku kovu a jemně práškovitého hliníku vpraví se do hessenského tygliku a zapálí pomocí »zápalky«, upravené ze směsi superoxydu barya, práškovitého hliníku, ve které tkví proužek hořčíku (magnesia). Po ukončení reakce, při níž teplota dostoupí až 3000°, nalézá se roztopený kov u dna tygliku ve vrstvě při reakci povstalého rovněž roztaveného kysličníku hlinitého. Tak lze připraviti kovový mangan, chróm atd. Vysoké teploty při processe tomto dosažené za použití vhodných směsí využitkuje se též ke spájení kovův. *B. Kužma.*

Alvár, m. v indobrit. státě v Radžpútáně, má 56.771 obyv., A. stát 828.487 obyv. (1901).

Alvin Louis Joseph, básník belg., † 1887.

Alžběta 20), císařovna rak., král. uher. atd., † 10. září 1898 v Genevě. Zdraví císařovny A-ty bylo mnohým duševním utrpením podkopáno. Neměla nikde klidu a proto hledala úlevu v cestování. Za posledních let nejraději dlela u jez. Genevského. Tam 10. září 1898 na nábřeží Genevském přepadena od ital. anarchisty Luccheniho a zavražděna. Dr. *N.*

* **Alžbětin řád** rakouský, založený cís. Františkem Josefem dne 17. září 1898 na památku zavražděné císařovny Alžběty, propůjčuje se pouze ženám za zásluhy hlavně v oboru náboženském, filanthropickém nebo humanním. Má velkokříž a dvě třídy.

Alžír, hl. m. Alžírska, pokračuje dále na dráze rozkvětu hlavně ve dvou směrech, jako obchodní město a klimatické lázně stále hojněji nemocnými a turisty vyhledávané. K tomu přispívá pravidelné spojení s Marseillí (každodenně) a s ostatními přístavy sev.-africkými (jednou za týden) i rozvíjející se síť železniční do Oránu (426 *km*) a Constantiny

(464 *km*). Obyvatelstvo se množí, takže po připojení několika okolních obcí má **A.** nyní 154.049 obyv. (1906). Jmenovitě Židé (r. 1901: 10.822) získávají v obchodě a průmysle nejdůležitější posice.

Alžírsko, vzkvétající francouzská osada v sev. Africe, rozděleno bylo zákonem z pros. 1902 na vlastní **A.** a jižní territoria. Na ono připadá 199.970 km^2 se 4,785.759 obyv., z nichž 4,066.775 domorodcův a 718.984 Evropanů (1006). Jižní territoria jsou: Ain Sefra, Gardája, Tugurt a Oases Sahariennes (saharské oasy). Jižní hranice udává se úředně od Gátu přes Ahagarskou plošinu podél obratníku k hranicím španěl. Ria de Oro, tedy obklopuje již na j. Marokko; Supan však pokládá za hranici karavanní cestu z Tidikeltu do Gadamesu. Hospodářský stav **A**-ka lepší se vůčihledě, ač Francie posud připlácí na budget. Rapidní vzrůst pozorujeme u obchodu; r. 1903 činil dovoz 345·6 mill. fr., vývoz 287 7 mill., r. 1907 dovoz 820 mill., vývoz 461 mill., o 92 mill. více než r. 1906. Ve vývoze stojí na prvním místě víno, dobytek, obilí; vývoz halfy upadá. Drah je 3140 *km* (1905). — Po dobytí Tunisu uklidnily se i kmeny jihoalžírské. Za to vypukly antisemitské nepokoje následkem vyssávání obyvatelstva židovskými lichváři. Proto r. 1897 a 1898 vznikly bouře mezi Araby a hnutí dostoupilo vrcholu, když r. 1898 zvolen alžírským mairem Régis a za poslance náčelník franc. antisemitů Drumont. Teprve gener. gouverneuru Jonnartovi podařilo se hnutí uklidniti tím, že správu domorodcův oddělil od správy Evropanů. R. 1900 po prvé vypracován samostatný rozpočet. Na jižní hranici bylo do této doby stále klidno, pouze r. 1891 zabrána El Golea a r. 1893 zřízeny forty Mac Mahon a Miribel. Teprve r. 1899 vědec. expedice Flamandova vzbudila tu nový ruch, vyvolavši útok Tuáríků. V pros. 1899 obsazen Ain Saláh, 1900 Tuát a Igli. R. 1901 smlouvou s Marokkem ponechána svoboda Figígu, středisku protifrancouzského hnutí, proto musil býti r. 1903 sevřen franc. posádkami ve Vádí Súsfána a Saura. V l. 1902—3 franc. expedice zasáhly i do Ahagarské vysočiny a přinutily Tuáríky uznati svrchovanost Francie. V dalším postupu podporováni jsou Francouzové prodlouženou jihooránskou tratí Ben-Zireg-Béchar r. 1906. Poměry jsou již potud jasné, že možna i samostatná práce vědecká. Srv. Wahl, L'Algérie (4. vyd. Pař., 1903); průvodci po **A**-ku Joanna Muraye a Meyera; Nesbitt, Algeria and Tunis (Lond., 1906); Bernard-Lacroix, La pénétration saharienne 1830 až 1905 (Alžír, 1906); Cannolle, Histoire de l'Algérie par ses monuments (Pař., 1900).

Amadeus, vév. z Aosty, býv. král špan., † 1890.

* **A.** 2) vévoda Abruzzský (* 31. ledna 1873 v Madridě), syn vévody Amadea z Aosty, bývalého krále španělského, žije nyní v Turině. Navštívil r. 1893—94 Eritreu, 1894—96 vykonal cestu kolem světa, r. 1897 první vystoupil na Eliášovu horu v Alasce, podnikl s lodí »Stella Polare« výpravu k Zemi cís. Frant. Josefa v l. 1899—1900. Při této výpravě kap. Umberto Cagni dosáhl na sáňkové expedici v těchto šířkách (65° v. d.), nejzazšího bodu na severu 86° 33′ 49″. R. 1906 **A.** cestoval v rovníkové Africe a vystoupil na Ruvenzori. Vydal *La Stella Polare nel Mare Arctico 1899—1900* (Mil., 1902; něm. Lip., 1903), vědecké výsledky této výpravy *Osservazioni scientifiche* vydal s Cagnim a Cavallim-Molinellim (Mil., 1903). — Srv. Filipi, La spedizione di S. A. il princ. Luigi Amadeo... al monte Sant'Elia (1897, 2. vyd. Mil., 1900, něm. Lip., 1900).

Amalfi, ital. přístav s 6681 obyv. (1901) jako obec, spojeno jest velkolepou 15 *km* dlouhou silnicí, jež vtesána jest do pobřežních skal a vede přes mosty 30—150 *m* vysoké do Salerna. V led. 1900 sřítilo se západ. předhoří amalfské do moře.

* **Amalgamátor** je přístroj, nádoba užívaná k dobývání zlata, stříbra processem zv. amalgamačním. V něm zlatonosný a stříbronosný písek, rozdrobená hornina, ruda přichází ve styk se rtutí, v níž se rozpouští, vytvoří se amalgamy, ze kterých pak v pecech vypudí se rtuť a dostává se čistý kov.

* **Amalia** (Amelia), planetoida objevená 29. kv. 1889 A. Charloisem v Nizze a jím též pojmenovaná. Označení (284). *Kvn.*

* **Amandin**, látka bílkovitá ze sladkých mandlí.

* **Amanitopsis**, rod bedlovitých vlastních (*Agaricei*), z oddělení plachetkatých (*Volvati*), bělovýtrusých (*Leucospori*). Jsou to vlastně katmanky n. muchomůrky (*Amanita*) bez prstenu. Hlavním zástupcem jest muchomůrka pošvatá, **A.** *plumbea* Schröter (**A.** *vaginata* Roze), jinak také březovkou zvaná, s kloboukem přerůzné barvy: bílým, šedým, popelavě šedým, olovověšedým, žlutavošedým, červánkověplavým, žlutavěplavým neb tmavě kaštanovým, holým neb obyčejně pokrytým velikými bradavkami plochými, útržky to plachetky, s krajem hluboko a daleko ryhovano-pruhovaným. Třeň tenký, nahoru zúžený, dutý, sotva dole hlízovitě ztlustlý a vysokou, často trojlaločnou, volnou plachetkou pochvovitě obklopený; mnohdy bývá plachetka na třeň přichliplá, nikoli přirostlá. Podle zbarvení klobouku pojmenováno jest 10 odrůd. Jest v lesích různých brzy v létě i na podzim dosti hojná a chuti jest výborné. *Bezděk.*

Amari 1) Michele, dějep. a orientalista ital., † 1889.

Amazonas 1), největší stát brazilský, má 249.756 obyv., tedy na 1 km^2 0 1%. Hl. m. Manaos má podle brazil. statistiky 40.000 obyv. (1902). Na západ. hranici byl stát zvětšen o území kolem Acre, na které si činily nároky Bolivie i Peru. V l. 1900—1 byla uznána svrchovanost Bolivie, jež utvořila ze sporného území Territorio Nacional de Colonias. Ale r. 1902 obyvatelstvo se tomu opřelo, Brazilie zdvihla nároky a obsadila

území. R. 1903 Bolivie za odškodné 2 mill. l. sterl. a závazek zbudovati železnici podle Madeiry postoupila Brazilii území v rozsahu 191.000 km^2 se 70.000 obyv., které připojeno bylo k A. Ale s Peru, které se svými nároky neustoupilo, zůstává tato část stále sporná.

* **Amberboa** *moschata* DC. (*Centaurea mosch.* L.), chrpa pižmová, pěstuje se pro ozdobné květy a zvláště pro silnou pižmovou vůni často v našich zahradách. Pochází z Východu a jest druh 1letý, s jednoúbornými větvemi, peřenoklanými a chabými listy a žlutokvětými n. bílými i fialově nachovými úbory. *Vm.*

Amberg Wilhelm, malíř něm., † 1899.

Amboina, m. na ostrově t. jm. v Molukkách, má 9000 obyv. a bylo r. 1898 téměř celé zničeno zemětřesením.

* **Ambroin** jest isolační látka používaná v elektrotechnice. Vyrábí se ze směsi rozemleté pryskyřice kopalové, asbestu, slídy. Kaše z těchto látek, vytvořená pomocí lihu, benzolu, terpentinu se dobře promísí, ve vakuu suší, ve mlýncích rozdrtí a hydraulickými lisy tlakem až 350.000 *kg* se lisuje. Specifická váha a-u jest 1·4—1·8, pevnost v tahu 1·51 *kg* na 1 mm^2, snese teplotu 300°, vzdoruje účinkům kyselin, zásad, vlivům povětrnosti. Vodou zvětšuje svou váhu jen o 0·32%. Dobře se vrtá, řeže, soustruhuje, poliruje. Deska 0·34 mm^2 silná prorazí se napětím 5000 volt.

* **Ambrosinia** viz Aronovité, str. 778 *b*.

* **Ambrosius** Johanna viz Voigt 7).

* **Ambrová essence**, ambrová tinktura, alkoholický roztok ambry vonné, užívaný v parfumerii hlavně jakožto přísada do různých voňavek, neb i do jemného mýdla, čímž nabývá se mýdla zvaného ambrové.

* **Amelia**, planetoida, viz Amalia (Dopl.).

Amerika. Politické rozdělení A-ky, rozloha a počet obyvatelstva státních území.

Amerika Severní.

		Rozloha v km^2	Počet obyv.	Obyv. na 1 km^2
a) Samostatné státy:				
Spojené Obce sev. amer. (s Aljaskou)	(1900)	9,403.970	76,149.400	8·1
Mexiko	(1900)	1,987.201	13,607.300	6·8
Guatemala	(1903)	113.030	1,842.100	16
Salvador	(1905)	21.160	1,068.600	50
Honduras	(1901)	114.670	500.100	4
Nicaragua		128.340	45[illegible].888	3
Costarica	(1905)	48.410	334.300	6
Panama		87.480	400.000	4
Kuba	(1904)	114.000	1,729.500	15·2
Haiti	(1904)	28.676	1,425.000	49
Dominická republika	(1901)	48.577	416.000	8
b) Anglické kolonie:				
Kanada	(1905)	9,659.400	5,683.396	0·6
Nový Foundland	(1905)	110.670	225.533	2·0
Oblast Labrador	(1905)	18.000	3.994	0·2
Bermudy	(1905)	50	20.209	404
Britský Honduras	(1905)	19.580	40.372	2·1
Bahamské ostrovy	(1905)	11.405	58.175	5·1
Jamaika	(1905)	10.896	817.560	75
Ostrovy Turks a Caicos	(1904)	438	5.300	12
Kajmaní ostrovy	(1905)	584	6.000	10
Leeward Islands		1.816	133.386	73
Windward Islands		1.307	173.089	132
Barbados	(1905)	430	199.542	465
Trinidad a Tobago	(1905)	4.839	331.600	68
c) Francouzské kolonie:				
Saint Pierre a Miquelon	(1902)	242	6.482	27
Guadeloupe	(1901)	1.603	157.806	98
Okolní malé ostrovy		267	24.612	92
Martinique	(1901)	988	207.011	210
d) Nizozemské kolonie:				
Guvern. Curacao	(1905)	1.130	53.466	47
e) Dánské kolonie:				
Grónsko	(1901)	88.100	11.893	0·1
Sainte Croix	(1901)	218	18.590	85
Saint Thomas	(1901)	86	11.012	128
Saint John	(1901)	52	925	18
f) Kolonie Spojených Obcí sev.-amer.:				
Puerto Rico	(1899)	9.314	953.242	102
Ostrovní država Venezuely		231	129	0·5
Amerika Severní s Amerikou Střední a Západní Indií (i s územím neobydleným)		24,360.000	107,000.000	4

Amerika Jižní.

		Rozloha v km^2	Počet obyv.	Obyv. na 1 km^2
a) Samostatné státy:				
Venezuela	(1904)	942.300	2,591.000	3
Columbia		1,206.200	4,630.000	4
Ecuador		307.243	1,272.000	4
Peru	(1896)	1,137.000	4,559.600	4
Bolivia	(1900)	1,226.600	1,734.000	1
Chile	(1903)	759.000	3,206.000	4
Argentina	(1905)	2,806.400	5,700.000	2
Paraguay	(1905)	253.100	631.300	3
Uruguay	(1905)	178.700	1,038.100	6
Brazilie	(1903)	8,468.950	16,000.004	2
b) Francouzská kolonie:				
Guayana francouzská	(1901)	78.900	32.908	0·4
c) Anglické kolonie:				
Guayana anglická	(1904)	246.470	295.100	1
Falklandské ostrovy	(1904)	12.532	2.000	0·2
d) Nizozemská kolonie:				
Guayana nizozemská	(1904)	129.100	91.000	0·7
Amerika Jižní		17,750.000	42,000.000	2

Vědecký prozkum A-ky vstoupil již převahou do toho stadia vývoje, kdy hlavní úkoly přejímají státní ústavy a vykonávají je svým vlastním štábem vědeckým. V Aljasce objevy netušeného nerostného bohatství daly základ k soustavnému studiu. Nejistota hranice proti britské A-ice dala podnět k několika výpravám výzkumným v l. 1889—94 a touže dobou zahájena soustavná činnost geologického ústavu Spojených Obcí v Aljasce (v. t.). V Britské A-ice působí zdatně státní ústav geologický, jehož zásluhou zmizely již bílé plochy s mapy. Na Vancouveru a ostr. král. Charlotty pracoval po léta G. M. Dawson, v Kordillerách G. M. Mac Connell, W. Ogilvie, H. D Wilcox, J. N. Collie a A. P. Coleman. Indiánské kmeny tichomořské probadala zejména r. 1897—98 výprava K. Jesupa. V arktickém pobřeží a Barren Grounds podnikli četné výpravy J. B. a J. W. Tyrrel r. 1893—1900, de Sainville r. 1889—94, Hanbury r. 1898 a 1900, J. M. Bell, Ch. Camsell a W. Mc. Innes; mezi Velikými jezery a zál. Hudsonovým R. Bell, A. P. Low a J. Macoun, na Labradoru zejména A. P. Low v l. 1894—98; dále Ch. Hite r. 1903, W. Glazier r. 1903, L. Hubbard tu zahynul, dílo jeho však dokončila jeho choť a D. Wallace r. 1905. Splavnost zálivu a úžiny Hudsonovy vyšetřovali A. P. Low a R. Bell r. 1897, Bartlett r. 1903. Méně známé končiny Nového Foundlandu zkoumali r. 1895 P. Howley, r. 1904 W. C. Thompson a r. 1905 J. G. Millais.

Ve Spoj. Obcích sev.-amer. geologický ústav vykonal od svého založení r. 1879 velkolepé dílo. Podrobné mapování topografické i prozkum geologický pokračují velmi rychle a postupují zejména intensivně v oblastech, kde hornictví neb zemědělství kynou výhodné podmínky. Některé státy mají též své zvláštní ústavy geologické a účast odborníkův universitních jest rovněž velmi záslužná. V čele U. S. Geological Survey stál po C. Kingovi v l. 1881—94 J. W. Powell a r. 1894—1907 C. D. Walcott. Topografické práce řídí H. Gannett. Ke starším výzkumným výpravám do Dalekého Západu druží se čestně veliké podniky R. G. Gilberta, J C. Russella, H. Merriama a C. E. Duttona, v tichomořské oblasti působí zejména A. C. Lawson, H. W. Fairbanks, G. F. Becker i J. C. Russell, v Yellowstonském Parku Národním A. Hague, v Sieře Nevadě a Kaskadovém pohoří J. S. Diller, H. W. Turner, W. Lindgren, J. Muir a J. Leconte, v Rocky Mountains S. F. Emmons, W. Cross, G. H. Eldridge, R. D. Irving, W. M. Davis, v jihozáp. státech W. P. Blake a R. T. Hill, v oblasti dávného zaledněni N. H. Darton, R. S. Salisbury a T. C. Chamberlin, v horstvu apalačském H. Hayes, B. Willis, M. Campbell, A. Keith, R. Tarr a W. M. Davis, studiemi pobřeží vynikají W. J. Mac Gee a N. S. Shaler. Veliké dílo vykonávají též U. S. Coast and Geodetic Survey a Bureau of American Ethnology. Národop sným badáním vynikli J. W. Powell, W. H. Holmes, J. H. Cushing, V. a C. Mindeleff, E. Nordenskiöld, A. Hrdlička.

Nová epocha politického klidu a hospodářského rozkvětu povznesla rychle výzkumnou činnost v Mexiku. Pracovali tu zejména H. Lenk r. 1887, A. Heilprin r. 1890, K. Sapper, E. Deckert, O. Farrington r. 1898, E. O. Hovey a R. T. Hill v oboru přírodovědeckém, v archaeologickém a ethnografickém badání vynikli zejména C. Lumholtz, E. Seler, E. H. Thompson, K. T. Preuss, A. Hrdlička a M. de Perigny. V Dolní Kalifornii badali G. Eisen, Merrill a W. Lindgren. Od r. 1888 působí národní institut geologický; z členů jeho vynikají J. G. Aguilera, E. Ordoñez, E. Böse a C. Burckhardt. Výsledkem dosti povrchního prozkumu topografického jest speciální mapa v měřítku 1 : 100 000. V démografii a ethnografii činni jsou E. Pimantel, L. Batres a A. Peñafiel.

Západní Indie zůstává posud zanedbána. Na Kubě pracovali R. T. Hill, J. Castro, E.

Deckert, ve službě Spoj. Obcí sev.-amer. provedli tu předběžný prozkum E. W. Hayes, T. W. Vaughan, A. Spencer, na Haiti H. Eggers, R. Ludwig a zejména G. Tippenhauer, na Jamaice R. T. Hill a J. V. Daneš, na Portoriku P. T. Cleve, W. Sievers a R. T. Hill, na Bahamských ostrovech L. Plate, v okolních mořích slavný A. Agassiz. Sopečná činnost Montagne Pelée na Martinique a Soufrière na St. Vincentu podnítila zájem o Malé Antilly; prozkumu účastnili se zejména J. W. Spencer, A. Heilprin, T. Anderson, K. Sapper, A. Lacroix. K poznání Střední Ameriky, kde bídné politické poměry posud nepřipustily řádné organisace výzkumné, přispěly mnoho studie o projektech průplavu Panamského a Nicaragujského. Costariku propátral důkladně H. Pittier, Panamu R. T. Hill, Nicaraguu B. Mierisch a r. 1905 J. Neuhaus, celou Střední Ameriku a jižní Mexiko všestranný a neúmorný badatel K. Sapper, zemětřesení studoval tu zejména M. de Ballore, jevy sopečné nejnověji T. Anderson; výpravy hlavně za účelem archaeologickým podnikli do Hondurasu, Guatemaly a Yucatanu T. Maler, Saville, E. Seler a j. na náklad vévody F. Loubata.

Ve Venezuele cestoval W. Sievers r. 1884 až 1885 a 1893—95 zejména v kordillerské oblasti, S. Passarge r. 1901—02 na Cuchiveru a Cauře, v úvodí Orinoka též E. St. Vráz a Chaffanjon; v Columbii zůstává záp. Kordillera skoro neznáma, ve vých. badali A. Hettner r. 1884, J. Crevaux r. 1889, F. Regel, r. 1906 H. Stille, v Sieře Nevadě de Santa Marta W. Sievers a zejména vicomte de Brettes. Ecuador zůstal po velikých cestách W. Reisse a A. Stübela zanedbán, vulkanická zkoumání konal r. 1901—02 P. Grosser, ledovce zkoumal tu r. 1904 H. Meyer, topografická badání prováděla franc. výprava k měření zeměp. stupně r. 1902—05.

Topografický prozkum Peru a Bolivie vedl praktický cíl spojení s údolím řeky Amazonské a La Platy. Vynikli tu zejména neúnavný R. Payer od r. 1887, gen. Pando, R. Paz, P. Labre, N. Armentia, M. Ballivian, P. Portillo, zkoumání orografická konali A. Hettner r. 1888—90, r. 1898 M. Conway, r. 1903 G. Steinmann, Bistram a H. Hock, Créqui Montfort r. 1904, národopisná E. W. Middendorf a r. 1904 E. Nordenskiold. Ve středním a severním Chili pracovali A. Bertrand, S. Roman, L. Darapsky, P. Stange; v Andech s argentinské strany zejména L. Brackebusch, F. Kurtz, R. Hauthal, C. Burckhardt; nejvyšší vrcholy And přilákaly zejména M. Conwaye a E. A. Fitzgeralda. Na jih od 40° j. š. Andy tvoří hranici do nedávna spornou mezi Argentinou a Chili, z Argentiny byli tu činní zejména Bróndsted r. 1882—85, Fontana r. 1886—88, R. Lista r. 1894, po léta F. Moreno, R. Hauthal, z Chile po řadu let H. Steffen, P. Stange, P. Krüger. Patagonii prozkoumali zejména C. M. Moyano, A. de Castillo, A. Mercerat r. 1892—93, O. Nordenskiold r. 1895—97, M. J. Hatcher r. 1897—99, T. Aleman r. 1898, R. Hauthal r. 1897—1901; Fuegii čili Ohňovou Zemi argentinská hraniční kommisse, r. 1886 Ramon Lista, r. 1890 Rousson a Willems, r. 1894 až 1895 J. S. Spears, r. 1895—97 O. Nordenskiöld, P. Dusén a A. Olin. V pampách argentinských badali zejména L. Brackebusch r. 1875—88, W. Bodenberger, F. Kurtz, Ten Kate, R. Hauthal, L. Roth, F. Ameghino; Gran Chaco, zejména jeho střední část, úvodí Pilcomaya, vyžádala si mnoho obětí, r. 1883 byli tu Baldrich a Ybazeta, r. 1890 S. Paye, r. 1898 Ybarreta a R. Lista, r. 1901—02 E. Nordenskiold, r. 1905 V. Frič, r. 1905 G. Lange, r. 1906 W. Herrmann, v severním Chaku cestovali r. 1889 M. S. Arana a Z. Calvimonte, r. 1891 Cerceau, na Paraně G. Niederlein r. 1884, P. Voyel r. 1888, Ambrosetti r. 1894, Jerrmann r. 1896 a j.

V jižní Brazilii doplnili starší známosti zejména H. Ihering, P. Langhans, H. Lange a J. Siemiradzki, jen zde ve státech São Paulo a Minas Geraes jsou státní prozkumné ústavy. Na jižních přítocích řeky Amazonské cestovali K. a W. v. Steinen r. 1884 a 1887 na Xingú, tamtéž r. 1895—96 H. Mayer a r. 1900 až 1902 M. Schmidt, R. Payer r. 1887—94 na horní řece Amazonské, P. Ehrenreich r. 1887—88 na Araguayi a Purú, r. 1898—99 Brendel na Tapajosu, H. Coudreau na Tapajosu, Xingú, Araguayi a Tocantinsu, při dolním toku řeky Amazonské B. Katzer, E. Goeldi a P. Ehrenreich, ve vých. Brazilii J. C. Brauner, na Rio Negro r. 1903—05 T. Koch-Grünberg, r. 1907 H. Rice, r. 1906 R. Payer, H. Coudreau na severových. přítocích řeky Amazonské, po něm vdova jeho O. Coudreauová, na Araguary Levat a B. Cavalcante. Botanické badání konala r. 1902 vídeňská výprava pod Wettsteinem a zoologické r. 1903 pod Steindachnerem a O. Reiserem. V Guayaně anglické hlavně pohraniční spory s Venezuelou a Brazilií prospěly topografickému prozkumu, v nizozemské Guayaně cestoval r. 1900 A. Bakhuis, na Oyapoku H. Coudreau. Ostrovy Galapagos navštívila v letech 1888—90 výprava A. Agassize a G. Baura, r. 1898 výprava Rothschildova, Juan Fernandez r. 1894 L. Plate, r. 1896 chilská výprava San Ambrosio a San Felix, San Fernando de Noronha r. 1876 J. C. Branner, r. 1887 Ridley.

* **Amfitêatrov** Aleksandr Valentinovič, spis. rus. (* 1862), pochází z kněžské rodiny a studoval práva v Moskvě, načež chtěl věnovati se opernímu zpěvu a odcestoval do Italie, odkud posílal zajímavé dopisy do rus. listů. Od r. 1890 byl spolupracovníkem časopisu »Novoje Vremja«, kam psával nedělní feuilleton, podpisuje se Old Gentleman. V l. 1894—96 cestoval po slovanských zemích a korrespondencemi svými přičinil se nemálo o smír rusko-bulharský. R. 1899 vystoupil z redakce časop. »Novoje Vremja« a založil s Doroševičem časopis »Rossija«, který měl neobyčejný úspěch, ale r. 1902 pro feuilleton A-a byl zastaven a A.

vypověděn nejprve do Minusinska, potom do Vologdy, načež dovoleno mu usaditi se u Petrohradu. R. 1903 pracoval pro časopis »Rus«, který jeho peru děkoval za svůj úspěch, ale pro jistý článek A. opětně octl se ve Vologdě a zakázána mu literární činnost. A. jest skvělým publicistou a autorem několika dramat a svižných povídek, z nichž o sobě vydány: *Ljudmila Verchovskaja* (1888); *Slučajnyje razskazy* (1890); *Razbojnik Feďka* (1892); *Psichopaty* (1893); *Son i jav* (1893); *Skazka i byli* (1893); *Viktorija Pavlovna* (1903, na obranu ženské emancipace); *V mojich skitanijach* (1903); *Litěraturnyj aljbom* (1904); *Marija Lusjeva* (1904); *Žitějskaja nakip* (1904); *Sibirskije razskazy* (1904) a j. Censurou zakázané povídky jeho vyšly v zahraničných publikacích. Z jeho dramat největši úspěch měla *Otravlennaja sověsť*. *Šnk.*

Amfoterní nazýval Berzelius látky, zvláště oxydy, které vystupují v některých sloučeninách jako zásady, v jiných zase jako kyseliny, na př.: kysličník hlinitý v solech hlinitých jako zásada, v hlinitanech (aluminatech) jako kyselina.

***Amherstia** [em-], planetoida objevená fotograficky Duganem v Heidelberce 20. září 1903. Označení (516). *Kvn.*

de **Amicis** Edmondo, spis. ital., † 11. bř. 1908 v Bordigheře.

***Amicitia** [-cia], planetoida objevená A. Charloisem v Nizze 20 kv. 1893. Označení (367). *Kvn.*

***Amiciův hranol** jest přímohledný hranol složený z hranolu flintového a dvou symmetricky k němu připojených hranolů ze skla korunového. Srv. Amici. *nvk.*

***Amidoazobenzol,** $C_6H_5—N=N—C_6H_4 . NH_2$, anilinová žluť, náleží do skupiny sloučenin amidoazových, jež vznikají přesmyknutím diazoamidosloučenin nebo přistoupením amidoskupiny k azosloučenině. Jsou zároveň zásadami a azosloučeninami, skupina NH_2 jest oproti azoskupině v poloze para. A. vzniká z azobenzolu nitrováním a pak redukcí povstalého nitroazobenzolu. Tvoří žluté jehly neb lupénky, chlórid jeho tmavě fialové jehly rozpouštějící se barvou červenou.

***Amidobenzol,** fenylamin, synonymum anilinu.

***Amidofenol** -para, $C_6H_4(NH_2)OH$ [1 : 4], jest látka krystallická ve vodě i alkoholu rozpustná, taje při 184°. Používá se ho v průmyslu při barvení látek a ve fotografii jakožto vývojky »Rodinal«.

***Amidokresol** chlórhydrát -para,

$$C_6H_3(CH_3)OH(NH_2)$$

tvoří bílé krystally rozpustné ve vodě, alkoholu i aetheru, taje asi při 160°.

***Amidol,** diamidofenolchlórhydrát, $C_6H_8N_2O . 2\,HCl$, tvoří šedobílé krystalky ve vodě rozpustné, málo rozpustné v alkoholu; používá se ho ve fotografii jakožto vývojky.

***Amidoxylol,** xylidin, $C_6H_3(NH_2)(CH_3)_2$, jest žlutá tekutina při 215° vroucí. Používá se ho při fabrikaci barviv azových.

Amiens, m. v sev. Francii, má 76.172 obyv. (1901), jako obec 90.758 obyv.

***Aminoaethanová kyselina,** synonymum glykokollu čili glycinu.

***Aminokyseliny** (amidokyseliny) jsou kyseliny, v jejichž molekule atom vodíku přímo na uhlík vázaný zastoupen jest skupinou $—NH_2$. Podle počtu skupin NH_2 (1 nebo 2) nazývají se monoaminokyseliny a diaminokyseliny. Tvoří se účinkem ammoniaku na monohalové kyseliny řady mastné nebo z cyanhydrinů účinkem ammoniaku a zmýdelněním skupiny kyanové. Poněvadž obsahují v molekule jak skupinu zásaditou NH_2, tak kyselou $COOH$, mohou se slučovati se zásadami nebo kyselinami a též se solemi Mnohé a. vystupují jakožto produkty výměny látek v organismech a produkty štěpné bílkovin a albuminoidův.

***Aminy** jsou zásady odvozené od ammoniaku zastoupením 1, 2, 3 vodíků jeho alkyly, zbytky benzolovými (primární, sek., terc.) neb oběma; od benzolu zastoupením 1, 2, 3 vodíků skupinou NH_2 (mono-, di-, tri-a.) a od homologů benzolových zastoupením vodíku v postranním řetěze, na př.: $C_6H_5 . CH_2 . NH_2$ benzylamin. Podobným způsobem odvozeny zásady kvaternérní zastoupením všech 4 vodíků v ammoniumhydroxydu $NH_4 . OH$. A. řady mastné získáme: zahříváním alkyliódidů s ammoniakem, redukcí nitrosloučenin atd. Redukcí nitrosloučenin aromatické řady připravíme mono-, di- a tri-a., z nich pak ostatní a. arom.

***Amiurus,** zool., viz Sumcovité ryby.

***Ammetr** viz Ampermetr.

***Ammoniaková sůl,** salmiak (*sal ammoniacum*) viz Salmiak.

***Ammoniakový stroj** viz Chladicí stroje, str. 221*b* sl.

***Ammonit,** Favierová třaskavina, třaskavina novějšího původu, směs ammoniumnitrátu a mononitronaftalinu; podobná třaskavina jest též bellit.

***Ammoniumamalgam.** Povstává obměnou amalgamátu sodíku chlóridem ammonatým

$$\frac{NH_4Cl}{NaHg} \Big| \frac{NH_4Hg}{NaCl},$$

též lze jej získati elektrolyticky nejsnadněji tak, že s anodou spojí se kus pevného chlóridu ammonatého a kathoda vnoří se do rtuti naplněné v dutině téhož kusu chlóridu ammonatého. Amalgam ammonia tvoří objemnou látku, stříbrobílou, kovolesklou a jest nestálý, rozkládá se v ammoniak, rtuť a vodík. *B. Kuzma.*

***Ammoniumbrómid,** brómid ammonatý, chem. značka NH_4Br. Připravuje se vnášením brómu do vodného roztoku ammoniaku a odpařením ammoniakálného roztoku ke krystallisaci. Prášek bílý krystallinický, skládající se z malých krychlí, nebo bezbarvé hranolovité krystally. Ve vodě jest snadno rozpustný, 1 č. rozpouští se v 1·5 č. vody. Zahříván sublimuje, ale zároveň se dissociuje v ammoniak a brómovodík. Upotřebuje se ho v lékař. a ve fotografii. *B. Kuzma.*

***Ammonium carbonicum**, uhličitan ammonatý, chem. značka $(NH_4)_2CO_3$, viz Ammonium karbonát.

***Ammoniumcuprosulfát** [-ku-], cuproammoniumsulfát, síran měďnatoammonatý, chem. značka

$CuSO_4 . (NH_4)_2SO_4 . 6\,H_2O$.

Krystalluje z roztoku síranu meďnatého a síranu ammonatého aneb chlóridu ammonatého. Světlemodré monoklinické krystally, ve vodě snadno rozpustné, na suchém vzduchu zvětrávající, při mírném zahřívání se rozkládající, ztrácejí vodu, síran ammonatý a zanechávají síran meďnatý. *B. Kužma.*

***Ammoniumdichromát**, dvojchróman ammonatý, chem. značka $(NH_4)_2Cr_2O_7$. Obdrží se z roztoku kysličníku chrómového do polovice neutralisovaného ammoniakem. Žlutočervené krystally ve vodě snadno rozpustné. Čistý upotřebí se jako reagens, surový při fabrikaci inkoustů, při zpracování kůže, ve sklářství, v elektrotechnice a pyrotechnice. *B. Kužma*

***Ammoniumdisulfit**, ammoniumbisulfit, kyselý siřičitan ammonatý. Chem. značka NH_4HSO_3. Povstává nasycením vodného roztoku ammoniaku aneb uhličitanu ammonatého kysličníkem siřičitým. Bílé krystally snadno ve vodě rozpustné. Upotřebí se v lékařství a jako antisepticum. *B. Kužma.*

***Ammoniumfosfát**, fosforečnan ammonatý. Fosforečnany ammonaté jsou známy tři:
- primárný, kyselý $NH_4H_2PO_4$,
- sekundárný, střední $(NH_4)_2HPO_4$
- tertiárný, normálný $(NH_4)_3PO_4$.

Normálný vylučuje se při smíšení konc roztoku kyseliny fosforečné s ammoniakem, týž již na vzduchu ztrácí ammoniak a mění se ve fosforečnan sekundárný, který vařením s vodou ztrácí další část ammoniaku a přechází v sůl primárnou. Střední fosforečnan ammonatý, též diammoniumsulfát zvaný, v bezbarvých krystallech ve vodě rozpustný, upotřebuje se v lékařství a v chemii analytické. *B. Kužma.*

***Ammoniumhydroxyd**, ammoniumoxydhydrát, hydroxyd ammonatý. Chem. značka NH_4OH, jest obsažen ve vodném roztoku ammoniaku. Jest velmi nestálý, již zahříváním roztoku rozkládá se ve vodu a ammoniak. *B. Kužma.*

***Ammonium chloratum**, chlorid ammonatý. Chem. značka NH_4Cl. Vyskýtá se v přírodě někdy poblíž činných sopek. Na veliko vyrábí se zaváděním ammoniaku, uvolněného z vod plynárenských vařením s hydroxydem vápenatým do kyseliny chlorovodíkové. Získaný roztok odpaří se k suchu, nečistý chlórid čistí se sublimací. Tvoří kusy bezbarvé, na lomu vláknitě krystallické, přerušovanou krystallisací z konc. roztoku obdrží se v prášku. Ve vodě jest snadno rozpustný, zahříváním úplně těká, v parách jest dissociován v ammoniak a chlórovodík. Slouží v lékařství, v barvířství, při spájení, pocínování a ku přípravě většiny solí ammonatých. *B. Kužma.*

***Ammoniumchromát**, chróman ammonatý. Chem. značka $(NH_4)_2CrO_4$. Získá se přesycením roztoku kysličníku chrómového ammoniakem a ostavením tekutiny krystallisaci. Žluté, jehlicovité krystally, ve vodě snadno rozpustné, které zahříváním snadno se rozkládají a zanechávají zelený kysličník chrómitý. Upotřebuje se ho ku přípravě dusíku a také v chemii analytické. *B. Kužma.*

***Ammoniumiódid**, iódid ammonatý. Chem. značka NH_4J. Získá se neutralisací vodného roztoku ammoniaku iódovodíkem aneb rozkladem iódidu železa uhličitanem ammonatým. Bezbarvé krychle, ve vodě i lihu rozpustné, které na vzduchu vlhnou a barví se hnědě iódem, povstalým rozkladem hydrolyticky odštěpeného iódovodíku. Zahříváním dissociuje v ammoniak a iódovodík. Upotřebuje se ho v lékařství a fotografii. *B. Kužma.*

***Ammoniumnitrát**, dusičnan ammonatý. Chem. značka NH_4NO_3. Nachází se v nepatrném množství v atmosféře, jmenovitě při bouřích, a bývá deštěm, sněhem atd. strhován a přechází tak do vod a půdy. Připravuje se neutralisací vodného roztoku ammoniaku kyselinou dusičnou. Tvoří krystally bezbarvé, na vzduchu rozplývavé, ve vodě za značné absorpce tepla rozpustné. Zahřát taje a vyšším teplem rozkládá se v kysličník dusnatý a vodu. Upotřebuje se ho v chemii analytické, ku přípravě chladivých směsí a úpravě výbušných látek *B. Kužma.*

***Ammoniumoxalát**, šťovan ammonatý. Chem. značka $C_2O_4(NH_4)_2 . H_2O$. Krystalluje v rhombických hranolech, ve vodě snadno rozpustných. Zahříváním se rozkládá. Slouží za reagens jmenovitě na sloučeniny vápenaté. *B. Kužma.*

***Ammonium persulfuricum** [-kum], persíran ammonatý. Chemická značka $(NH_4)_2S_2O_8$. Tvoří se na anodě při elektrolyse nasyceného vodného roztoku síranu ammonatého. Bílé krystally, ve vodě rozpustné vynikající neobyčejnou oxydační mohutností. Upotřebuje se ho v lékařství, v analytické chemii, ve fotografii, ke konservování potravin. *B. Kužma.*

***Ammoniumplatinchlórid**, chlóroplatičitan ammonatý, salmiak platinový. Chem. značka $(NH_4)_2PtCl_6$. Povstává v podobě žluté ssedliny smíšením koncentrovaných roztoků kyseliny chlóroplatičité a chlóridu ammonatého. Ve vodě jest nepatrně rozpustný, v líhu a aetheru jest nerozpustný. Žíháním se rozkládá a zanechává platinu v podobě houby platinové. *B Kužma.*

***Ammoniumsulfhydrát**, hydrosulfid ammonatý. Chem. značka NH_4HS. Pevný povstává v podobě bezbarvých jehlic ochlazením směsi 1 obj. sirovodíku a 1 obj. ammoniaku na 0°. V roztoku vznikne nasycením vodného roztoku ammoniaku sirovodíkem

$$\begin{array}{r|l} NH_4OH & NH_4HS \\ SH_2 & H_2O. \end{array}$$

Přičiní li se k roztoku tomuto tolik ammo-

niaku, kolik ho původně sirovodíkem bylo nasyceno, utvoří se v roztoku

$$\begin{array}{c|c} NH_4HS & (NH_4)_2S \\ NH_4OH & H_2O \end{array}$$

ammoniumsulfid, sirník ammonatý. Chem. značka $(NH_4)_2S$. V pevné formě lze jej získati ochlazením směsi 2 obj. ammoniaku a 1 obj. sirovodíku na — 20°.

Rozpuštěním síry v roztoku sirníku ammonatého obdržíme roztok polysulfidů ammonatých $(NH_4)_2S$. V pevném stavu i v roztocích jak hydrosulfid tak sirník ammonatý jsou nestálé. Roztoků sirníku i polysulfidů ammonatých upotřebuje se v analytické chemii. Sulfhydrát v technice slouží k denitrifikování kollodiové vlny. *B. Kužma.*

* **Ammonium sulfuricum** [-kum], síran ammonatý. Chem. značka $(NH_4)_2SO_4$. V přírodě vyskytuje se ve vulkanických krajinách. Nečistý připravuje se na veliko zaváděním ammoniaku z ammoniakových vod plynárenských do zřed. kyseliny sírové. Tvoří bezbarvé rhombické krystally, ve vodě snadno rozpustné. Při 140° se roztápí a rozkládá zprvu v ammoniak a kyselý síran ammonatý NH_4HSO_4, později v dusík, vodu a siřičitan ammonatý. Čistý slouží jako reagens, surový jako umělé hnojivo. *B. Kužma.*

* **Ammoniumvanadát,** chemická značka $(NH_4)VO_3$, viz Vanadium a jeho sloučeniny. Upotřebí se v barvířství, k přípravě vanadiové černi, při úpravě inkoustů, k barvení dřeva, v hrnčířství. *B. Kužma.*

* **Amort** Vilím, sochař čes. (* 1864 v Kunraticích u Prahy). Učil se u svého strýce, štukkatéra v Olomouci, a r. 1882 vrátil se do Prahy. Zde pracoval skoro 3 roky u firmy Riedl a spol. na Král. Vinohradech, pak u Folkmanna a Figara. Dva roky strávil v atelieru B. Schnircha, později byl u J. Ronca, kde pracoval o dekoračních plastikách pro hotel Pupp v Karl. Varech. První cenu jako samostatný umělec A. obdržel r. 1893 za návrh na pomník Husův, a to rovněž první cenu, francouzskou porotou jemu přiřknutou. Usídlil se v Modřanech a pracoval pro prof. Kloučka o výzdobě měst. spořitelny, na královс. pavilloně ve výstavě jubilejní a na výplních na Zemské bance. R. 1895 přestěhoval se do Prahy. Z prvních portraitů jeho sluší uvésti poprsí *Jar. Vrchlického* a *Sv. Čecha* v mramoru provedené (v zemském museu), pak podobiznu dra. *Riegra*, *F. A. Šuberta*, *K. V. Raise* a j. Ve světové konkurrenci na pomník Cara-osvoboditele v Sofii dostalo se A-ovi II. čestného uznání, na pomník Erbenův v Miletíně I. čest. uznání. V městském museu pražském provedl lunettové římsy, výzdobu ve schodišti a dosáhl III. ceny za skupinu pro tympanon. Nové plzeňské divadlo vyzdobil po figurální i ornamentální stránce vnitřku, v Berouně dekoroval průčelí radnice a zasedací síň. Z novějších prací buďtež uvedeny: *Maroldův náhrobek na Olšanech*; *pomník arch. Horáka* (t.) a skupina *Ukřižovaného*, pak *Světlonoši* pro nový most assanační a j. A. náleží mezi nejplodnější české sochaře a mezi nejzručnější modeleury naše. Smysl pro malebnost spojuje se u něho s plastickou jadrností a vždy je příroda hlavní učitelkou jeho. A. vypracoval se k umělecké své úrovni bez pomoci a bez vlivu cizích houževnatou snahou po zdokonalení a sám na sebe odkázán (jen r. 1897 obdržel podporu Čes. akademie), také vždy sám si razil cestu k úspěchům. Jeho práce vyznamenávají se modelací vždy jemnou, v podrobnostech prostudovanou, přece však nikoli titěrnou. Realismus tvarový dobře sluší takovému pečlivému provedení, a A. vždy znovu dokazuje, že kráčí věrně za svým jediným vzorem — za přírodou.

* **Amortiseur** [-zör], fr., značí v elektrotechnice zařízení Leblankem provedené a pojmenované, tlumící rušivý vliv kývání strojů parallelně zapiatých na synchronismus (v. t., str. 495 *a*).

* **Ampèremanometr** viz Voltametr, str. 952 *a*.

* **Ampermetr,** zkrác. ammetr, je měřicí přístroj užívaný v elektrotechnice k určení velikosti intensity protékajícího proudu elektrického, a to hned v amperech. V praxi používané a-y jsou sestrojeny na principu: 1. magnetoelektrickém, 2. elektromagnetickém, 3. elektrodynamickém, 4. elektrokalorickém. Přístroje s principem magnetoelektrickým používají působení magnetu na proud k měření jeho. Westonův a. (vyobr. č. 4907.),

Č. 4907. Ampermetr »Weston«.

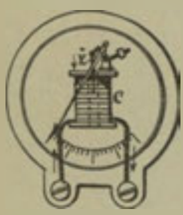

Č. 4908. Ampermetr Deprez-Carpentierův.

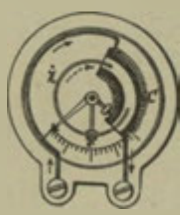
náležející do této skupiny, má silný ocelový magnet *m* a mezi jeho póly jest obdélníkový rámeček *c* ovinutý závity. Cívka tato je otáčivá kol železného válce. Vpustí-li se proud do cívky, tu působením pólů magnetu *m* odchýlí se a ručka na stupnici ukáže velikost intensity. Stupnice provádí se zkusmo podle jiného přesného a-u nebo přesně kompensátorem. Uvedení ručky na nullovou polohu, když proud přestal téci, provádějí pružná péra spirálová. Pro větší intensity připíná se ke svorkám a-u parallelně odpor zv. shunt, jehož velikost bývá $\frac{r}{9}, \frac{r}{99}, \frac{r}{999}$ atd., při čemž *r* značí odpor a-u. Užije-li se shuntu $\frac{r}{9}$, pak třeba odchylky na stupnici násobiti 10; při shuntu $\frac{r}{99}$ třeba množiti

100, při $\frac{r}{999}$ 1000 atd. Deprez-Carpentierův a. (vyobr. č. 4908.) skládá se z pevných cívek *c c*, mezi nimiž uložena jest otáčivá magnetka. Silné magnety *m m* uvádějí magnetku, když proud přestal působiti, opět na nullový bod. A-ů s principem magnetoelektrickým lze užiti jen na měření elektrického proudu stejnoměrného.

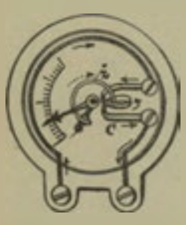
Přístroje s principem elektromagnetickým používají magnetického účinku elektrického proudu ku pohybu ručky na stupnici. Dobrovolského a. (vyobr. č. 4909.) má pevnou cívku *c*, která, prochází-li jí proud, stane se magnetickou a vtáhne do sebe tenký drátek železný *ʒ*. Pohyb tento převede se na ručičku. Walkerův a. (vyobr. č. 4910.) má podobně cívku *c*, jež vtahuje do sebe železný drátek *ʒ*. Siemens-Halske použili pro veliké intensity místo cívky prostě spirály proudové *c* (vyobr. č. 4911.). Hummel použil segmentu válcovitého plíšku železného *ʒ*, otáčivého kol hřídelíku, uloženého mimo střed cívky *c* (vyobr. č. 4912.); prochází-li cívkou proud, jest plíšek *ʒ* přitahován vnitřní stěnou cívky a to k místu nejblíže ležícímu ke hřídeliku. Přístrojů této skupiny užívá se nejvíce na rozváděcích deskách elektrických centrál, neboť jsou nejlevnější. Jimi možno též měřiti proud střídavý.

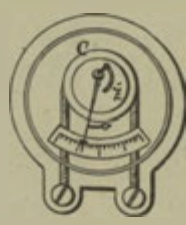
Č. 4909. Ampermetr Dobrovolského (A.-E.-G.).

Č. 4910. Ampermetr Walkerův.

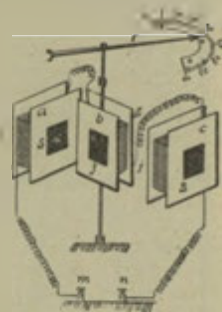

Č. 4911. Ampermetr Siemens-Halskeho.

Č. 4912. Ampermetr Hummelův.

Přístroje s principem elektrodynamickým upotřebují vzájemného působení proudův elektrických, t. j. jsou-li cívky *a*, *c* (vyobr. č. 4913.) pevné a cívka *b* otáčivá, tu, prochází-li jimi proud, stávají se tyto magnetickými. Na jejich koncích vytvoří se póly severní *S* a jižní *J*. Nestejnojmené póly se přitáhnou, stejnojmenné se odpudí. Tím pohyblivá cívka *b* se pootočí a ručka *r* ukáže na stupnici odchylku. Přístroje tyto hodí se k měření jak proudu stejnoměrného, tak i střídavého, neboť změnou směru tohoto mění se zároveň póly ve všech cívkách a tím opět nastane točení cívky *b* v jednom a témž směru.

Č. 4913. Ampermetr s principem elektrodynamickým.

Přístroje s principem elektrokalorickým používají k měření tepelného účinku proudu elektrického. K napiatému tenkému platinovému drátu *a b* (vyobr. č. 4914.) připojen jest uprostřed druhý drát, jednou otočený přes kladku *k*. Napínání tohoto drátu prostředkuje spirálné pružné péro neb závažíčko na konci zavěšené. Prochází-li drátem *a b* elektrický proud, oteplí se a následkem toho se prodlouží. Zaujme polohu tečkovanou a napiaté spirálné pero pootočí kladičkou *k*. S ní pootočí se ručka přístroje, poněvadž je na hřídelíku kladičky uklínovaná. Přestane-li proud působiti, přestane tím oteplení drátu *a b*, tento opět se smršťuje, kladička *k* zatočí se opačně a ručka vrátí se na nullu. Pro větší intensity připíná se ke drátu *a b* parallelně shunt. Přístroje s tímto principem mohou měřiti proud elektrický jak stejnosměrný tak střídavý.

Č. 4914. Ampermetr kalorický.

Jakost a ů a tím i jejich cena závisí na jejich tlumeni, t. j. na zařízení, které zamezuje kývání ručky při její výchylce. Tlumení provádí se vzduchem, t. j. používá se odporu vzduchového k zamezení kývání. Pohyblivá část opatří se křídly větrnými, které při pohybu narážejí na vzduch, musí ho vytlačovati a tím vyčerpává se živá síla pohybujícího se mechanismu. Jiné přístroje používají malých vzduchových pumpiček. Elektrické tlumení používá proudů vířivých čili Foucaultových. Na hřídeliku ručky přístroje upevňuje se kruhová destička měděná, hliníková. Ji na dvou, třech místech objímají póly ocelových magnetů podkovových. Otáčením desky vznikají v ní působením těchto magnetův elektrické proudy, které póly magnetickými jsou přitahovány. Čím prudčeji se deska otáčí, tím silnější vznikají proudy a tím mocněji je deska od magnetů přitahována. Nejlepší tlumení mají a-y systemu »Weston«.

Všechny a-y vyznačují se nepatrným elektrickým odporem. Čím menší jest odpor,

tím **a.** je lepší, dražší. Zapínání a-u do obvodu elektrického proudu děje se seriově, t. j. tak, aby celý proud, který se má měřiti, šel přístrojem. Spojí-li se parallelně, t. j. když svorky a-u se spojí se svorkami elektrického zdroje, sítě, nastává krátké spojení a přístroj se zničí.

* **Amperová hodina** sluje množství elektrické, jež dodá proud elektrický o intensitě = 1 amper, když proudí celou hodinu.

* **Amperové závity** sluje v elektrotechnice součin z intensity elektrického proudu, vyjádřené v amperech a z počtu závitů, kterými proud prochází, tedy $n\,i$, při čemž n značí počet závitů cívky, i intensitu v amperech.

* **Ampervolt** čili voltamper neb watt jest jednotka práce elektrického proudu = 1 amper × 1 volt = $\frac{1}{9{\cdot}81}$ kilogrammetru/sek = 1 koň. síle : 736.

* **Amphignathodontinae,** zool., viz Rosničky.

Amplituda viz též Chvění, str. 450 *a*.

Amrum, ostrov v Sev. moři, konkurruje nyní vítězně se Syltem jako mořské lázně.

Amsterdam, hl. m. Nizozemska, má 510.850 obyv. (1899) po připojení jedné části Nieuwer Amstel; z těchto je 50.000 židů. K vynikajícím budovám přistoupilo nové městské divadlo zbudované v starohollandské renaissanci. Moderní umění našlo svůj stánek v novém městském museu založeném slč. Lopezou Suasso. Nová opevnění byla dokončena teprve koncem let devadesátých, tak že nyní chrání město pás pevností 5 *km* dlouhý ve vzdálenosti 15—18 *km* od středu města.

* **Amundsen** Roald, polární cestovatel (* 16. čce 1872 v Borge i Smaalenene v Norsku), účastnil se jako první důstojník belg. antarktické výpravy de Gerlacheovy r. 1897 až 1899, načež r. 1901 podnikl první výpravu s »Gjoou« na východ. pobř. Grónska, r. 1903 až 1906 druhou k sev. magnet. pólu a první vykonal plavbu sev.-západ. směrem kolem Ameriky. A., *Die Nordwestpassage* (Mnichov, 1908).

* **Amylacetát,** isoamylacetát, $C_5H_{11}C_2H_3O_2$, jest bezbarvá tekutina hutnoty 0·876, rozpustná v alkoholu a aetheru, vře asi při 140°. Používá se ho k parfumování syrupův a cukrovinek. Lampa Hefnerova, užívaná za jedničku intensity světelné, plní se amylacetátem.

* **Amylacetátová lampa** viz Svíčka, str. 435 *a*.

* **Amyrin** viz Terpeny, str. 259 *b*.

* **Anacoste** [anakòst] nebo anacote je druh šerky, který vyrábí se ve Francii, Nizozemsku, Německu a Rakousku pro vývoz. V barvě bílé a černé vyváží se do Španěl, v méně dobrém provedení z tvrdé vlny hlavně z Nizozemska do Japanu, kde známa jest pode jménem saaïj. *Beroušek.*

* **Anaesthesin.** esther kyseliny paraamidobenzoové, přidává se do mastí jako anaestheticum.

* **Anaides** Baird, zajímavý rod obojživelníkův ocasatých z podčeledi *Plethodontinae* (viz Salamandridae), jenž má na rozdíl od příbuzných forem zadní nohy pětiprsté a ocas oblý. V čelistech jsou nečetné, ale dosti veliké, ostré zuby, na kosti radličné drobné zoubky v obloukovité řadě příčné za vnitřními nozdrami a na parasfenoidu jest podlouhlá skupina takových zoubků. Veliký jazyk jest vezpod jen uprostřed po celé délce přirostlý. Ze 3 druhů v západní Sev. Americe, od Kalifornie po Oregon žijících, nejznámější jest **A**. *lugubris* Hall., mlok zdéli 15 *cm*; hladká kůže nemá ani žlaz příušních a jest nahoře tmavohnědá nebo šedá s bílými skvrnkami na bocích, vezpod bílá. Oči jsou veliké a vyniklé; v horní čelisti jest na každé straně vrub pro veliké zuby čelisti dolní. Podivuhodno jest, že tito ryze pozemní mloci mají plíce zakrnělé. Jsou zvířata noční; obývají ve ztrouchnivělých pařezech a kmenech i na místech zcela vody vzdálených. Samice vypouští vajíčka také do podzemních děr a pobývá u nich, až se z nich vylíhnou mláďata, což bývá asi za 2—3 neděle. Vajíčko jest uzavřeno v rosolovitém obalu o průměru 6 *mm* a jest připevněno ke hrudě země úzkou stopkou zdéli 8 *mm*. Proměna děje se jen ve vajíčku; larva má oblý ocásek, veliké, blánovité žábry vnější v podobě trojlaločného výrostku a hřbetní strana žaber jest přitisklá ke vnitřní stěně obalu vaječného, v němž jest i dostatečná zásoba žloutku krmného. Prve než mládě obal opustí, žábry vnější se scvrknou a žaberní otvory se zavrou. Vylíhlá mláďata zdéli as 30 *mm* neumějí ani ve vodě plovati; nemají také kožních orgánů smyslových jako larvy jiných Urodel, ve vodě žijící. *Br.*

* **Analogický pól** sluje ten konec krystallu, který se ohříváním stává positivně elektrickým a při ochlazování negativně elektrickým. Konec druhý, který se ohříváním elektruje záporně a při ochlazování nabývá náboje kladného, sluje antilogickým. Srv. Pyroelektřina. *nvk.*

* **Analysátor** viz Polarisační přístroje, Vlnění elektrické, Spektroskop.

* **Anaradžapura** viz Anuradhapura (Dopl.).

Anarchismus. A. v Rusku podporován byl agitací Sergěje Nečajeva, který neštítil se žádného prostředku, jímž by odstranil nynější společnost a její zástupce, prohlašuje i vraždu a attentáty za užitečné. On také postavil v t. zv. »propagandě činu« po prvé zásadu, charakterisující veškeren nový a. Následkem jejím bylo zavraždění ministrů Bogolěpova (27. ún. 1901), Sipjagina (15. dub. 1902) a Pleve (28. čce 1904) i četné attentáty jiné. »Propagandu činu« šířil v Německu Reinsdorf a zejména Jan Most svým časopisem »Freiheit«, ale s nevelikým výsledkem praktickým, ježto německá sociální demokracie postavila se proti jejich snahám. Jen t. zv. nezávislí socialisté přiklonili se od r. 1891 k a-mu a ve svém listě

»Socialist«, r. 1895 potlačeném, veřejně hlásali zásady a-mu. Za to v Rakousku »Freiheit« doznávala mezi dělnictvem značného ohlasu, kdežto sociální demokracie pozbývala půdy. Propaganda pod vedením Reuchertovým vedla k několika attentátům, pro něž anarchisté Kammerer a Stellmacher odsouzeni k smrti. Vláda však zakročila energicky a potlačila i hnutí r. 1893, kdy ve Vídni objevena anarchistická tiskárna a továrna na pumy. Ve Francii **a.** způsobil r. 1892 několika attentáty velikou paniku. Dne 3. pros. 1893 Vaillant provedl attentát vhodiv pumu do parlamentu, 4. ún. 1894 Henry do hotelu »Terminus«, 4. dub. proveden attentát v rest. »Foyot« proti senátní budově; vrchol činnosti **a** mu ve Francii byl pak attentát na pres. Carnota, který 23. čna 1894 v Lyoně byl od Itala Caseria zavražděn. V Belgii zvl. Lutich stal se střediskem a-mu, který tu řádil v l. 1891—95. Ve Španělsku hnutí anarchistské rozšířilo se zejm. v Katalonii. Z četných attentátů uvádíme: 24. září 1893 Pallas hodil pumu na Martineze Camposa. 7. list. t. r. hozeny pumy v divadle Liceo, při čemž 22 osob zabito. 7. čna 1896 attentát na círk. průvod, 8. srp. 1897 na ministrpresidenta Canovase del Castillo, posléz r. 1906 na krále Alfonse XIII. V Italii padl 29. čce 1900 král Humbert za oběť attentátu anarchisty Bresciho. V Anglii samé **a.** půdy nemá, jen rakouští a němečtí anarchisté mají tam v Londýně své středisko, tak jako měli dříve ve Švýcarsku až do 10. září 1898, kdy zavražděna tam v Genevě císařovna rakouská Alžběta od anarchisty Luccheniho, načež vláda energicky proti a-mu zakročila.

Ve Spoj. Obcích sev.-amer. rozšířen **a.** zvl. agitací Mostovou, jehož přičiněním založeny anarch skupiny zvl. v Chicagu, kde anarchisté střetli se v krvavé řeži s policií, načež vláda rázně zakročivši dala odpraviti 11. list. 1887 čtyři z původců. Proto zvl. dělnické strany **a**-mu se zřekly. Nicméně ještě 6. září 1901 byl president Mc Kinley v Buffalu zastřelen od anarchisty Czolgosze.

Zločiny anarchistské způsobily v různých státech různá opatření proti anarchistům. Ve Francii byl r. 1892 vydán zákon, podle kterého poškození majetku látkami výbušnými tresce se smrtí, pak r. 1893 a 1894 zákony stíhající přísnými tresty oslavování zločinů anarchistských a vybízení k nim. V Německu 9. čna 1884 vydán zákon proti zločinnému užívání třaskavin; podobně ve Švýcarsku r. 1894, pak t. r. ve Španělsku a v Italii, kde vykazuje se také anarchistům nucený pobyt, a posléze r. 1902 ve Spoj. Obcích sev.-amer. R. 1898 zasedala v Římě antianarchistská mezinárodní konference, která však neměla většího výsledku než ujednání o přísném dozoru nad notorickými anarchisty. Novější literatura o **a**-mu jest: Sartorius von Waltershausen, Der moderne Socialismus in den Vereinigten Staaten von Nordamerika (Berl., 1890); Lombroso, Gli anarchici (Turin, 1894); Reichesberg, Socialismus und **A.** (Bern, 1895); Zenker, Der **A.**, kritische Geschichte der anarchistischen Theorie (Jena, 1895); Eltzbacher, Der **A.** (Berl., 1900); Langhard, Die anarchistische Bewegung in der Schweiz (t., 1903); Borgius, Die Ideenwelt des **A.** (Lip., 1904).

* **Anastigmata** viz Čočka, str. 808 *b*.

* **Ancistrodon**, zool., viz Trigonocephalus.

Ancona, vzkvétající italský přístav a dnes nejdůležitější válečný přístav na Jaderském moři, má jako obec 56.835 obyv. (1901).

Andamany a Nikobary mají na ploše 8140 km^2 veliké (z čehož připadá 6495 na **A.**) 24.649 obyv. (1901). Z těchto je 16.256 trestanců, 1882 domorodců na **A** nech a 6511 na Nikobarech. Schlegel, The Nicobar and Andaman Islands (Lejda, 1898); Kloss, In the A-ns and Nicobars (Lond., 1903).

Anderledy Antonius, generál jesuitů, † 1892.

* von **Anders** Joseph, svob. pán, právník rak. (* 1851). Jest professorem rak. civilního práva ve Št. Hradci. Napsal: *Beiträge zur Lehre vom literarischen und artistischen Urheberrechte* (1881); *Grundriss des Familienrechts* Lip, 1889); *Grundriss des Erbrechts* (t., 1899).

* **Andižan**, rus. új. město fergánské oblasti se 47.627 obyv. Dne 3. pros. 1902 **A.** byl z veliké části pobořen prudkým zemětřesením, při němž zahynulo přes 4000 lidí. — Újezd andiž. má 360.267 obyv. (1897). *Pp.*

Andrássy 2) Julius, státník maď., zemřel 18. ún. 1890.

* **Andrássy** Julius, státník maď. (* 30. čna 1860), syn rak.-uh. ministra zahran. zál. Julia A-ho, stal se v dub. 1906 v kab. Wekerlově ministrem vnitra. Napsal: *Ungarns Ausgleich mit Oesterreich im J. 1867* (Lip., 1897) a *Warum hat sich die ungar. verfassungsmässige Freiheit bis heute erhalten?* (Budapešť, 1901).

André 3) Christian Karl byl též horlivým spisovatelem přírodopisným. Ve svém časopise »Patriotisches Tageblatt« (ne Tagsbuch) r. 1800—05 podal četné popisy moravských nerostů, články o moravském hornictví. Byl též z hlavních činitelů při zařízení moravské společnosti pro orbu, přírodoznalství a vlastivědu.

* **André** Louis Jos. N., generál franc. (* 1838), ministr vojenství (1900) v kabinetě Waldeck-Rousseauově a pak Combesově až do 15. list. 1904. Zavedl ve svém oboru pronikavé změny, hlavně osobní, v generálním štábu a voj. radě, aby zlomil vládnoucí tam vlivy klerikální a aristokratické.

Andreae 6) Karl, malíř něm., † 1904.

* **Andrée** Salom. Aug., polár. cestovatel švéd. (* 18. list. 1854 v Grenně ve Švédsku), účastnil se r. 1882—83 švéd. výpravy ke Špicberkám a pojal r. 1895 úmysl dosáhnouti sever. točny ballonem. První pokus r. 1896 se nezdařil. Následujícího roku vydal se za podpory pařížské akademie věd

na sever. Špicberky, kde 17. čna 1897 spolu s Fraenklem a Strindbergem vyplul v balloně na s. Poslední zprávy přinesl holub 13. čce z 82° 2′ s. š. a 15° 5′ v. d., načež A. zmizel zahynuv zajisté bouří. Srv. Lachambre et Machuron, A. au pôle nord en ballon (Pař., 1898).

* **Andrejev** Ivan Dmitrijevič, historik rus. (* 1867). Studoval na moskevské duchovní akademii, kde jest tou dobou professorem dějin. Napsal: *Konstantinopoljskije patriarchi ot vremeni chalkidonskago sobo a do Fotija* (sv. I., Sergijev Posad, 1895, magist. dissertace); *Sv. German, patriarch konstantinopoljskij* (1897); *Sv. Tarasij, patriarch konstantinopoljskij* (»Bogoslov. Věstnik«, 1899, č. 6—8); *Osnovnyje elementy gosud. stroja Vizantiji* (t., 1898, č. 2 a 4).

* **Andrejev** Leonid Nikolajevič, spis. rus. (* 1871 v Orle), jsa syn zeměměřičův vzdělával se na gymnasii v rodišti a na universitě petrohradské i moskevské, kde studoval práva. Jako student trpěl velikou nouzi a napsal povídku o »hladovém studentu«, o níž doznal, že ji psal se slzami, kterou však vrátili mu v redakci se smíchem. R. 1894 pokusil se o sebevraždu, ale zraniv se pouze, utržil si církevní pokání a srdeční vadu. Literární pokusy dlouho se mu nedařily, pročež kreslil podobizny na objednávku, po 2—3 rub. za kus, ano později, když dosáhl zručnosti, po 10--12 rub. R. 1897 dal se zapsati mezi zástupce moskev. advokátův, ale právnickou praxí nikdy se nezabýval, nýbrž stal se soudním zpravodajem časop. »Kurjer«, kde otiskl několik povídek, jež obrátily na sebe pozornost M. Gorkého. Oba pak spolu se Skitalcem, Buninem, Tělešovem a zpěvákem Šaljapinem založili těsné literárně-umělecké sdružení. Obecnou pozornost obrátil na sebe povídkou *Žili-byli* (v časop. »Žizň«), načež následovalo několik povídek v časop. »Kurjer« a »Žurnal dlja vsěch«. První sborník prací jeho objevil se r. 1901 a záhy byl rozebrán v několika 10.000 exempl. Kritika všech směrův uznala A-a za význačný literární zjev, jehož hlavní rysy jsou vyhráněny již v tomto prvním sborníku. Způsob jeho podání byl novým v rus. literatuře, ač z polovice tkví ještě v tradicích starší školy, jako v povídce »Žili-byli«, jež z jeho prací je nejvíce zaokrouhlena a nedýše naprostým pessimismem, připomínajíc nádech tvorby A. Čechova. Sem spadají ještě povídky *Peťka na dačě*; *Na rěkě*; *Valja* a *V podvale*, kdežto ostatní, jakož i vše, co psal později, dýše neskonalou tesknotou, všepohlcujícím pessimismem, ano přímo šílenstvím. Při tom A. jest impressionistou a symbolistou, kreslí bez určitých obrysů, zachycuje pouze celkový dojem a soustřeďuje pozornost na jediném bodě, při čemž vše ostatní zůstává ve stínu, aby dojem tím hlouběji vryl se ve vědomí čtenářovo. Z těchto symbolistických povídek jeho nejlepší jsou *Boljšoj šlem*; *U okna*; *Molčanije* a *V těmnuju dal*, v nichž hlavním thematem jeví se vzájemné neporozumění, odcizení a hrůza osamělosti, ať závisí na lidech, nebo na okolnostech, ženoucích lidi k osudné katastrofě. Nade všemi vznáší se dech smrti, dobrovolné i nedobrovolné, který největšího napětí dostihuje v povídce *Razskaz o Sergěje Petrovičě*. Ale A. přivodí k hrůzám vědomé existence i neoduševnělou přírodu, jako noc, která u něho jest vždy zlá, šelesty, zlověstné krajiny, oheň, atd., a všechny tyto pojmy obrací v živé bytosti dvojí substance, reálné a allegorické. Tak v povídce *Lož* vystupuje lež jako had, jako žena, jako zavražděná i jako nesmrtelná, tak že vzniká dojem neforemného, ale hrozného přízraku, kdy nesnadno odděliti skutečnost od blouznění. Vrcholem allegoricko-symbolistického způsobu jeho podání jest povídka *Stěna*, charakterisující znamenitě beznadějný pessimismus autorův, ač obraz trpí mlhovitostí. Zájem pro autora, vzbuzený první jeho sbírkou, ochladl po povídce *V tumaně* (»Žurnal dlja vsěch«, 1902, č. 12) a *Bezdna* (»Kurjer«, 1902), za něž autora stihla neprávem výtka pornografie, neboť v této líčí pouze hrozné a nepřekonatelné probuzení pohlavního pudu a v oné odcizení a osamělost mezi rodiči a dětmi v době probuzení tohoto pudu. Rozruch byl tak všeobecný, že došlo k enketě v »Rus. Vědomostech« a v »Novostech«, při které většina hlasů vyzněla v ten rozum, že A. dotkl se otázek veliké důležitosti, od nichž odvraceti se jménem falešné stydlivosti jest škodlivým pokrytectvím. V povídce této A. již stírá hranici mezi psychologií a psychopathologií, při čemž tato jeví se symbolem psychologie normální, jako v logice připouští se přivésti důslednost k absurdnosti, aby osvětlena byla náležitě určitá these. Tak v povídce *Mysl* dovodí, kterak naše mysl jest slabá v boji s neznámými, obklopujícími nás silami chaosu, a v povídce *Žizň Vasilije Fivejskago* zdrcujícím způsobem ruší odvěký základ lidského doufání — víru. Z novějších prací uvádíme ještě *Krasnyj směch* a *Prizraki*, jakož i několik dramat, vesměs slabších než jeho povídky. Umělecký zájem prací A a netkví v pravděpodobnosti, ale v logické posloupnosti, s jakou vyrůstá zvláštní atmosféra hrůz, která sbližuje A-a s E. Poem a s novoevropskými symbolisty. Jenom že u Poea hrůzy jsou obyčejně virtuosním výmyslem a osamělí lidé u Ibsena, Maeterlinka i Hauptmanna jsou si vědomi své povýšenosti nad okolím, kdežto u A-a jsou poníženi, ušlápnutí, zdrcení osudem. Toto bezvýchodné strádání jejich organicky sbližuje tvorbu A-a s celkovým směrem rus. literatury. Práce jeho pilně se překládají. U nás vyšly »Červený smích« (v »Knihách dobrých autorů«) a »Tři povídky« (»Světová knihovna«, přel. V. Červinka). Srv. též přehledy literatury rus. v »Slov. Přehledu« a stať F. Nalepińského »Antikrist-Savva« L. A-a (t., 1907). *Šnk.*

Andrejevskij 3) Ivan Jef., právník rus., † 1891.

Andresen 1) Karl G., germanista, † 1891.

* **Andrić** Nikola (pseud. Fruškogorac), spis. a dramaturg chorv. (* 5. pros. 1867). Proslul na poli divadelním jednak jako kritik, jednak jako dramaturg král. chorv. zemského divadla v Záhřebě. Vedle toho překládal i Moliera. Z literární činnosti jeho sluší uvésti: *Život i književni rad Pavla Solarića*; *Prijevodna beletristika u Srba*. U příležitosti otevření nového divadla chorv. v Záhřebě napsal *Spomenknjigu*. Před nedávnem chorvatská Matice vydala jeho *Kratku povjesnicu hrv. literature XIX. stoljeća.*

* **Andrijašev** Aleksandr Michajlovič, dějepisec rus. (* 1863). Absolvovav universitu v Kijevě stal se členem petrohradského censurního komitétu. Z prací jeho dlužno vytknouti: *Vremennik Estljandskoj guberniji*, který vydal společně s A. N. Charuzinem v »Trudech Estljandskago statist. komitěta«, sv. XII., 1894.

* **Andrijevič** Vladimir Kalistratovič (* 1838), generálmajor v ruském vojsku a autor četných spisů historických a statistických o Sibiři. Jmenovitě sluší vytknouti jeho *Matěrialy dlja statistiki naselenija v Zabajkalskom kazačem vojskě* (1883—85, 4 sv.); *Kratkij očerk istoriji Zabajkalja ot drevnějších vremen do 1762 g.* (Petr., 1887); *Istoričeskij očerk Sibiri* (1886—89, 5 sv.).

Andriolli Elviro M., illustrátor polský, † 23. srpna 1893.

* **Anelektrický**, neelektrický. Původně dělena byla tělesa podle toho, zda třením stávají se elektrickými či nikoli, na tělesa idioelektrická a na tělesa a-ká. Gray r. 1727 ukázal, že tato »a-ká« tělesa se elektrují, když je isolujeme. *nvk.*

* **Anemotrop**, z řec., motor pohybovaný silou větru, tedy větrník.

* **Anfimov** Jakov Afanasjevič, lékař rus. (* 1852). Jsa žákem petrohradské university a pak lékařem universtity v Charkově, habilitoval se r. 1890 v Petrohradě, stal se r. 1892 mimoř. prof. v Tomsku a r. 1894 ř. prof. chorob nervových a duševních v Charkově, kdež působí posud. Napsal mimo jiné: *K voprosu o bolězni Morvan*; *K voprosu ob elektronozbudimosti nervno-myšečnago apparata u duševno- i nervnobolnych* (1889); *Psichofiziologija rěči*; *Slovesnaja slěpota*; *O nevritach, polinevritach i voschodjaščem paraličě Landry v svjazi s učenijem o nevronach* (1897).

Anger Moric, hud. sklad. čes., † 2. srp. 1905 v Praze. Složil ještě operettu *Čertíci* na slova K. M. Rutteho a *Hadrian* k librettu Karla Kádnera, balletní hudbu ke »Krásné Heleně« a »Dětem kapitána Granta«, hudbu k *Čarovnému závoji* a j., též přečetné skladby klavírní a rozmarné dvojzpěvy, kuplety a pod., z nichž největší obliby došel *Programm ke 100. provozování »Prodané nevěsty«*. Věnoval se též hudbě chrámové a byl po mnoho let ředitelem kůru u křižovníkův.

Anglie měla při posledním sčítání r. 1901 dohromady s Walesem 32,527.843 obyv., tedy na 1 *km*² připadlo 215 obyv. Vlastní A. má 30,807.243 obyv. (234 obyv. na 1 *km*²) a Wales 1,720.600 (89) obyv. Odhad r. 1906 činil 34,547.016 obyv. Z počtu obyvatelstva r. 1901 bydlilo 58·2% ve městech, kterých bylo 216 s více než 20.000 obyv. Příliv do měst tedy stoupá. Přírost veškerého obyvatelstva činil v l. 1881—91 11·65% a 1891—1901 12·17%. Počet vystěhovalců zachovává celkem rovnováhu s přistěhovalci (kol mill.). Odhady nábožen. příslušnosti r. 1901 uvádějí 1,600.000 katol., 8 mill. dissidentův a 80.000 židů, tak že na státní církev anglikánskou připadá 24¾ mill. vyznavačův. Ostatní viz u Británnie.

* **Angmagsalik-fjord**, zátoka na vých. pobřeží Grónska na 65½° s. š. Tu byla r. 1894 zřízena missijní stanice a důležité obchodní tržiště.

Angola, port. osada v Africe, má na 1,270.200 *km*² asi 3 8 mill. obyv. (odhad 1904). Sporné území s Rhodesií na jv. hranici přířčeno bylo r. 1905 v rozsahu 166.000 *km*² Anglii. Mezi 12.285 bělochy a mulaty jest hojně boerů sídlících na jv. Nejvíce bělochů žije v Loandě (6142) a Mosamedesu (4810). Sociální poměry jsou stále smutné namnoze vinou vlády. Obchod spíše klesá, v rozpočtu stálý schodek. Zatajovaný obchod s otroky se vzmáhá. Černoši z vnitrozemí dopravují se hlavně na São Thomé a Principe k pracím na plantážích pod záminkou několikaletého závazku pracovního. Ale mnozí na São Thomé prchají do vnitrozemí ostrova. V poslední době dráhy dosáhly délky 557 *km* (1906).

* **Angolové dřevo**, *camwood*, cambalové dřevo, jest dřevo stromu *Baphia pubescens* Hook. fil.; jádro jeho jest tmavě karmasinově červené, splint žlutohnědý; užívá se ho na umělé práce truhlářské a k barvení na červeno.

Angora, m. v Malé Asii, má nyní železniční spojení přes Eskišehr s Kapudanpašou (Skutari).

* **Angora** je lesklá modní látka na dámské obleky s vazbou plátnovou, s osnovou ze tkané příze bavlněné a útkem mohairovým. Také označují se slovem a. tkaním napodobené kůže angorské kozy. *Beroušek.*

Angra Pequena (Lüderitzland) v Něm. Jihozáp. Africe oživla založením Robertshafenu, odkud vychází nyní (koncem 1907) 285 *km* dlouhá trať do Buchholzbrunnu.

* **Angyal** [anďal] David, historik maď. (* 1857 v Kisszentmártonu [Jászkunszolnok]). R. 1879 povýšen za doktora filosofie na budapešťské univ., r. 1885 přijat za úředníka univ. knihovny tamtéž. Od r. 1890 byl středoškolským učitelem v Budapešti, od r. 1896 jest universitním docentem. Hlavní práce A-ovy jsou: *Késmárki Thököly Imre élete* (Život Emer. Thökölyho; Budapešť, 1888, 1889, 2 sv.); *Magyarország története II. Mátyás trónraléptétől III. Ferdinand haláláig* (Dějiny Uher od nast. na trůn Matiáše II. do smrti Ferd. III., t., 1888; VI. svazek milleniových dějin uh. pod red. Szilágyiho); *Ma-*

gyarország politikai érintkezése Angliával (Budapešť, 1902, též něm.: Geschichte der polit. Beziehungen Siebenbürgens zu England; t., 1905); *Deák Ferencz és a katonai kérdés* (Fr. Deák a vojenská otázka, t., 1904); *Adalékok II. Rákóczi Ferencz Törökországi bujdosása történetéhez* (Příspěvky k dějinám emigrace Fr. Rák. v Turecku; t., 1905); *Gróf Széchenyi István történeti eszméi* (Hist. ideje hr. Štěp. Széch.; t., 1907). **A.** vydal též všechna díla Alex. Kisfaludyho. Drobné jeho práce uveřejněny jsou v listech: »Budapesti Szemle«, »Századok« a »Az Ujság«. Napsal i rozličné učebnice.

Anhalt, vévodství v Německu, má 328.029 obyv. (1905).

* **Aničkov** Jevgenij Vasiljevič, literár. historik rus. (* 1866), studoval na universitě petrohradské, ale r. 1887 byl vyloučen jako účastník studentských nepořádkův R. 1895 jmenován byl lektorem jazyka angl. a docentem záp. literatur na universitě kijevské a r. 1901 přičinil se o zřízení vyšší rus. školy v Paříži. V l. 1902—03 byl docentem university petrohradské, ale potom byl uvězněn z příčin politických a po 13měsíční vazbě osvobozen na základě carského manifestu. Z četných jeho studií a úvah o sobě vyšly *Litěraturnyje obrazy i mněnija* (Petr., 1904). **A.** snaží se uvésti v soulad západoevropský symbolismus se snahami občanskými.

* **Anilinový inkoust** jest půlprocentní až jednoprocentní roztok různých barviv podle barvy inkoustu, a to: fenolové černi, resorcinové modři, methylové violeti, methylové zeleni nebo eosinu, s přidáním něco kyseliny oxalové a cukru; inkousty ty nejsou daleko tak trvalé jak duběnkové, ale podle koncentrace své mají velikou barvitost, tak že se jich s prospěchem užívá ke kopírování.

* **Anilinový olej,** obchodní jméno technického anilinu.

* **Anilinový tisk** jest positivní způsob kopírovací ve fotografii. Papír praeparuje se směsí dvojchrómanu draselnatého a kyseliny fosforečné, osuší a osvětlí pod negativem. Na místech osvětlených redukuje se chróman ve fosforečnan chrómitý, kdežto místa neosvětlená zůstanou beze změny. Vystavíme-li kopii pak ve skříni parám anilinovým, nerozložená směs na místech neosvětlených oxyduje anilin v barvivo krásně modrofialové. Vynalezen byl **a. t.** Willim r. 1864, upraven Weissenbergrem r. 1888, H. W. Voglem a H. Endemannem r. 1886. *Dr. J. K. Vilím.*

Anion viz Elektrolyse, str. 509*b*.

* **Anisol,** methylfenylaether, benzoloxymethan, $C_6H_5 . O . CH_3$, jest alifatickoaromatický aether vznikající zahříváním fenolkalia s methyliódidem v alkoholickém roztoku, nebo destillací anisové kyseliny s vápnem. Tekutina příjemně páchnoucí, velmi stálá, vře při 155°.

* **Annabergit** č. květ niklový jest nerost krystallující v soustavě jednoklonné, ale krystally přirozené jsou jen mikroskopické, a. obyčejně se vyskytuje v podobě kor a náletů; isomorfie s erythrinem, vivianitem atd. však jest nepochybná. Jest zelený na povrchu i na vrypu. Lučebně jest vodnatý arseničnan nikelnatý $Ni_3As_2O_8 . 8 H_2O$ se 37·47% kysličníku nikelnatého, 38·46 anhydridu kyseliny arseničné, 24·07 vody. Vzniká větráním kyzů niklových, zvláště chloanthitu a nikelinu, z nichž onen právě podle charakteristicky zelených náletů annabergitových rozezná se od velmi podobného smaltinu převahou kobaltnatého, který větraje povléká se růžovým náletem erythrinu. **A.** se vyskytuje v Čechách u Jáchymova, na saské straně hor Krušných u Annabergu a Schneebergu. Cabrerit jest a. s isomorfní příměsí kysličníku hořečnatého a železnatého, nověji i v krystallech nalezený. *Fr. Sl-k.*

* **Annalith** slove sádrový béton upravený ze sádry ostře pálené a pomalu tuhnoucí, z ostrohraného režného písku a drobného kamení. Toto jest buď drobně rozbitý oblázek nebo štěrk neb cihelné úštěpky. **A.** zpracuje se buď v kadluby jako zdivo lité nebo pěchované (srv. Lepenice) nebo dělají se z něho cihly, které po vyschnutí podobají se zdicím cihlám struskovým. Proti porušení chrání se nátěrem. *Fka.*

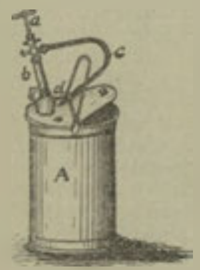
Annam, zadoindické království pod ochranou Francie, připojené k franc. Indočíně (v. t., Dopl.), má 135.000 km^2, na nichž bydlí 5,566.597 obyv. (1906), buď ryzích Annamitů (na pobřeží) nebo rozličných kmenů Moïů (v pahorkatině). Počet katolíků odhaduje se na 300.000. V produkci zaujímá čestné místo surové hedvábí. Z nerostného bohatství těží se nejvíce uhlí. Sůl dobývá se v sev., středním i již. **A-u.** Do annamských přístavů vplulo r. 1905 132 lodí o 27.950 *t* a odplulo 118 lodí o 726.406 *t*. Dovezeno r. 1905 zboží za 7,045.600 fr., vyvezeno za 5,925.250 fr. — Když annamský král Than-Thai, který nastoupil k vládě r. 1889, zachvácen byl r. 1907 návaly šílenství a zavraždil několik osob ze svého dvořanstva, byl internován ve svém paláci. Později byl donucen francouzskou vládou vzdáti se trůnu ve prospěch svého druhého syna Duv-Tana. Poněvadž tomuto bylo teprve osm let, zřízena byla prozatímní státní správa. Autonomní úřady spravují annamští úředníci pod dohledem francouzských orgánů. Celní důchody dostávají se Francii.

Anněnkov 3) Michail Nikolajevič, rus. generál a stavitel zakaspické dráhy, byl pro podplacení při nouzových pracích r. 1895 administrativně potrestán a zbaven svých úřadů. Později uchýlil se do Petrohradu, kde 22. led. 1899 zemřel.

* **Anněnkov** Konstantin Nikanorovič, právník rus. (* 1842). Práva absolvoval na chark. universitě. R. 1868 byl zvolen mírovým soudcem lgovského újezdu, od r. 1873 do r. 1888 byl čestným mírovým soudcem a předsedou lgovského mírového sjezdu. Hlavní práce **A**-a jsou: *Opyt kommentarija k ustavu grażd. sudoproizvodstva* (Petr., 1887 až 1888, 6 sv.); *Sistéma russ. grażd. prava*

(1894—99, 3 sv.); *Zadači gubernskago zemstva* (Petr., 1890).

* **Annihilátor**, ruční přístroj přenosný ku hasení ohně. Sestává z nádoby *A* (vyobr. č. 4915.) naplněné vodou, ruční pumpy *b* a hadice *c* s nátrubkem *d*. Pohybem rukojeti nahoru ssaje se voda, pohybem dolů vhání se pod tlakem do hadice. Dává se na místa, kde není vodního potrubí, aby v případě vzniknutí ohně mohl se tento hned v počátcích uhasiti.

Č. 4915. Annihilátor.

* **Annularia**, prstenice, rod hub, náležející do oddělení vlastních bedlovitých (*Agaricei*), a to do oddělení prstenatých (*Annulati*), skupiny růžovýtrusých (*Rhodospori*). Tím také již jsou vytknuty znaky rodové **A.** Lupeny jsou volné a klobouk od třeně snadno oddělitelný, čímž příbuzny jsou bedlám (*Lepiota*). Rod **A.** obsahuje 9 druhů dílem na zemi, dílem na dřevě rostoucích. Jsou to houby dosti vzácné, celkem obmezující se na určitá stanoviska. Je zajímavo, že Krombholzův *Agaricus laevis* Constantin a Dufour (Nouvelle flore des champignons), rovněž Hennings (Die natürlichen Pflanzen-Familien-Hymenomycetineae), tak i Winter (Die Pilze Deutschlands, Oesterreichs und der Schweiz) uvádějí jako **A.** *laevis*. Bresadola (Fungi mangerecci e velenosi dell' Europa media) popisuje ji a vyobrazuje jako *Lepiota naucina* Fr. Jest to však Bulliardův *Agaricus pudicus*, bedla zardělá (*Lepiota pudica* Quélet), o čemž svědčí i Essai d'une table de concordance des principales espèces mycologiques par L. Magnin et A. Chomette. *Bezděk.*

d'**Annunzio** Gabriele napsal ještě básně: *L'Isotteo e la Chimera* (Mil., 1890); *Elegie Romane* (Bologna, 1892); *Poema paradisiaco, Odi navali* (Mil., 1893), *Canto novo* a *Intermezzo* vydány definitivně pod tit. *Poesie* (Mil., 1896). Potom romány, obsahem často odporné, ale s krásným líčením krajin: *Il piacere* (Mil., 1889), *L'innocente* (t., 1891), *Giovanni Episcopo* (Neapol, 1892), *Il trionfo della morte* (Mil., 1894), *Le vergini delle rocce* (t., 1895) a *Il fuoco* (t., 1900). Menší úspěch než romány měly práce dramatické, jako *Il sogno d'un mattino di primavera* (1897, Mil., 1899); *La città morta* (t., 1898); *Gioconda* (t., 1898) a *La gloria* (t., 1899). Srv. Lady Blennerhasset, Gabriele d'**A.** (Berl., 1901).

Anoda viz Elektrolyse.

* **Anodální diffuse**, diffuse (v. t.), která nastává při anodě.

* **Anomalie optické** v min. jsou nesouhlas mezi vnějším tvarem krystallův a jejich optickými vlastnostmi; na př. hmoty morfologicky regulární jeví dvojlom (granát, boracit), hmoty hexagonální (mimetesit, mnohé korundy) a tetragonální (apofyllit) nejsou jednoosé, nýbrž dvojosé, rhombické jeví úchylku os optického ellipsoidu od os krystallografických nebo méně symmetrickou dispersi v osních obrazcích, u jednoklonných neuplatňuje se rovina souměrnosti. **A. o.** možno si vysvětliti z části dimorfií (leucit, boracit, tridymit), z části dvojčatným srůstem individuí velmi malých anebo konečně vnitřním napětím v krystallu, způsobeným nejčastěji isomorfní příměsí různorodou (kamence). *Fr Sl-k.*

* **Anomální**, totéž co anormální (v. t.).

* **Anomální magnet** jest magnet nepravidelně magnetovaný, tedy na př. magnet, který má pólů více než dva.

Anorthit v. též Plagioklasy a Živce.

* **Anschütz** Gerh., právník něm. (* 1867 v Halle). Universitní studia konal v Genevě, Lipsku, Berlíně a Halle. R. 1896 byl habilitován v Berlíně, r. 1899 stal se řádným univ. professorem v Tubinkách, r. 1900 v Heidelberce, kdež podnes přednáší právo státní a církevní. Napsal: *Kritische Studien zur Lehre vom Rechtssatz und formellen Recht* (1891); *Ersatzanspruch aus Vermögensbeschädigungen durch rechtmässige Handhabung der Staatsgewalt* (1896); *Organisationsgesetze der innern Verwaltung in Preussen* (1897); *Die gegenwärtigen Theorien über den Begriff der gesetzgebenden Gewalt u. den Umfang des kgl. Verordnungsrechtes* (2. vyd. 1902); *Deutsches Staatsrecht* (v Holtzendorff-Kohlerově Rechtsencykl., 1904). **A.** vydal i Meyerův Lesebuch des deutschen Staatsrechts (6. vyd. 1905).

* **Antena** viz Telegrafie, str. 176 *b*.

* **Anthoskop** viz Antoskop (Dopl.).

* **Anthranilová kyselina**, orthoamidobenzoová kyselina, $C_6H_4(NH_2)CO_2H$, vzniká ze ftalimidu reakcí Hofmannovou nebo zahříváním indiga s kysličníkem manganičitým a hydrátem draselnatým.

* **Anthrol**, $C_{14}H_9 . OH$ (α, β), derivát anthracenu, vzniká tavením anthracensulfonanů s draslem; α a. tvoří lesklé zažloutlé jehly neb lupeny ve vodě nerozpustné, v alkoholu, aetheru i benzolu rozpustné. β-a. krystalluje ve žlutých sloupcích.

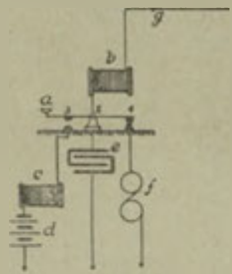
* **Antiarcha**, vymřelý řád pancéřovaných ryb devonských, kladený mezi štítokožce (*Ostracodermi*), jehož postavení v soustavě posud jest však nejisté. Hlava a trup kryty uzavřeným krunýřem kosťovým z plátů souměrně položených. Dutiny oční obyčejně spolu spojené. Přední okončiny veslům podobné složeny jsou z četných plátův. Ostatní tělo kryto šupinami kostěnými, hřbetní ploutev jediná, ocasní nesouměrná. Podle prací Jaekelových zdá se, že **A.** mají blízké příbuzenství se řádem Arthrodira. Sem náleží bohaté rody *Pterichthys* z devonu anglického a německého, *Asterolepis* z devonu ruského a skotského. Tento rod, zdá se, vyskytuje se též v našem devonu. *Bothriolepis* vyznačuje se dlouhými vesly. Pochází rovněž z devonu. *Pa.*

Anticosti, ostrov v záp. sv. Vavřince, byl po nezdařeném kolonisačním pokuse Angličanů zakoupen r. 1895 franc. továrníkem čokolády H. Menierem za 25.000 l. st.

* **Antielementum** slove krytina podobná svitkové (nekonečné) lepence, vyráběná ze lněného tkaniva napuštěného směsí z lněného oleje a olověné nebo zinkové běloby. Jsouc lehkou — váží 1 m^2 as 1 *kg* — hodí se dobře k zakrytí prozatímných budov a za její podklad brává se podobně jako u lepenky šalování z nehoblovaných prken 2·5 *cm* tlustých. Jak ve vzdorování povětrnosti, tak co do spalnosti staví se na roveň krytině lepenkové. *Fka.*

* **Antifoulingové nátěry** jsou různé směsi používané k natírání ponořených stěn nebo součástí lodních za účelem ochrany proti škodným chemickým vlivům mořské vody; jsou to na př. sloučeniny rtuťové, měďnaté, arsénové s různými přísadami.

* **Antifugin**, prostředek užívaný na zamezení a ničení houby v domech, bytech. Skládá se z 20% boraxu, 80% kyseliny bórové a sírové.

Č. 4916. Antiinduktor.

* **Antiinduktor** sluje Rysselbergem sestrojený přístroj, kterým zasílati se mohou zároveň depeše telefonní i telegrafní prostřednictvím jednoho vedení (vyobr. č. 4916.).

* **Antikathoda.** A dou sluje zrcátko, spojené s anodou, postavené proti duté kathodě v Röntgenově trubici. Srv. čl. Röntgenovy paprsky.

* **Antikoherer** viz Radiokonduktor, str. 34 *b*.

* **Antikythera** viz Cerigo.

* **Antilogarithmus** (v math.) jest název dnes již zastaralý, jehož užíváno bylo v různém smyslu. Je-li $a^x = y$, jest x logarithmem čísla y podle základu a, naopak y jest a. čísla x podle téhož základu. V tomto smyslu Wallis (1686) sestavil kanon a-mů, ve kterém ne čísla, nýbrž logarithmy následují za sebou podle arithmetické posloupnosti. Podle Nepera (1614) a Mercatora (1668) nazývány a my navzájem logarithmy sinův a cosinův, aneb tangent a cotangent, jak vedle sebe stojí v tabulkách trigonometrických; podle nynějšího označení tedy

$$\text{antilog} \sin \alpha = \log \cos (R - \alpha),$$
$$\text{antilog} \operatorname{tg} \alpha = \log \operatorname{cotg} (R - \alpha).$$ *Sd.*

* **Antimagnetické hodinky** jsou kapesní hodinky, na jejichž správný chod nemá vlivu ani silný magnet v blízkosti se nalézající. Jejich pláštík dělá se z antimagnetických slitin kovových (v. t.).

* **Antimagnetické slitiny** jsou slitiny zachycující silokřivky magnetické a chránící tak předměty od účinku magnetického. Užívá se jich k výrobě kapesních hodin. Největšího upotřebení dochází: aror (slitina z kadmia, zlata a manganu), kadmin (kadmium a zlato), mangor (mangan + zlato), manium (mangan + platina + vizmut + měď), volfor (wolfram + zlato), voltin (platina + zlato).

* **Antimonování** je pokrývání předmětů vrstvou antimonu. Krásného černého povlaku nabývá se natřením směsí: 9 *g* chlóridu antimonového, 8 *g* kyseliny solné, 80 *g* lihu. Po natření je třeba otříti předmět hadrem, osušiti a pak olejem pomastiti. Elektrickým proudem provádí se a., když předmět ponořený v lázni zavěsí se na záporný pól elektrické batterie a kladný pól připne se na antimonovou desku též v lázni ponořenou. Lázeň skládá se z 25 *g* sirníku antimonového, 25 *g* sirníku sodnatého a z 1 *l* vody. Použitý proud elektrický měj 3—4 volt napětí.

* **Antimonové radikály** (stibiny) jsou sloučeniny odvozené od antimonovodíku SbH_3, v němž vodík zastoupen jest alkyly (CH_3, C_2H_5 atd. $= R$), na př.:
antimontrimethyl $Sb(CH_3)_3$ trimethylstibin,
antimontriaethyl $Sb(C_2H_5)_3$ triaethylstibin.
Povstávají účinkem iódalkylů ve slitiny antimonu s kaliem neb natriem aneb obměnou chlóridu antimonového s zinkalkyly. Jsou většinou samozápalné, ve vodě nerozpustné, značnou addiční mohutností se vyznačující, tak na př.: addují kyslík, síru, chlór atd. a přecházejí v stibinoxydy, sulfidy, chloridy SbR_3O, SbR_3S, SbR_3Cl_2, addicí halogenalkylů mění se v soli typu $Sb(R)_4 \begin{cases} Cl \\ Br \\ J. \end{cases}$ *B. Kužma.*

* **Antimonoxalát**, $Sb_2O(C_2O_4)_2 \cdot H_2O$, bílý prášek, rozpustný v kyselinách, upotřebí se za mořidlo v barvířství jmenovitě jako komplexní sůl kaliumantimonoxalat. *B. Kužma.*

* **Antinervin**, salicylbrómanilid, lék užívaný proti neuralgii, rheumatismu a pod.

* **Antinonnin**, obchodní jméno pasty užívané ve vodném roztoku proti housenkám mníšky, různým hmyzům, škůdcům rostlinným, myším a potkanům; hotoví se z dinitrokresolalkalia. vody a mýdla.

* **Antiodorin**, různé chemické přípravky, jimiž se má odstraniti nějaký zápach.

* **Antioxyd**, ochranná látka užívaná na nátěry obyčejných předmětů železných k ochraně od rezavění. Skládá se z vaselinu, lněného oleje a lněné fermeže.

* **Antiseptol**, náhražka jódoformu, *cinchoninum jodosulfuricum*; tvoří kyprý, červenohnědý, nezapáchající prášek, nerozpustný ve vodě, rozpustný v alkoholu a chloroformu.

* **Antispasmin**, prostředek bolesti mírnící a uspávací, užívaný též při prudkém dětském kašli; složením jest narceïnnatrium-natriumsalicylát.

* **Antoine** [ãtoán] André, franc. herec a divad. ředitel (* 1858 v Limoges), založil r. 1887 Théâtre Libre, jehož směr natura-

listický měl své doby značný vliv na literární produkci. Divadlo trvalo až do r. 1894. R. 1897 otevřel Théâtre A., kde pěstěn répertoire hlavně cizí (Ibsen, Hauptmann, Sudermann a j.).

Antokolskij Mark Matvějevič, vyn. sochař rus., † 14. čce 1902 v Homburce. Srv. Šnajdauf, str. 689 *b*.

* **Antolikovy obrazce** jsou jednak obrazce, které vznikají na rovinném povrchu kouře působením elektrického náboje, jednak jsou to obrazce Lichtenbergovy (v. t.), vznikající na skleněné baňce naplněné teplou vodou a postavené na vysoký isolátor.

Antonovič Vladimir Bonifaťjevič, historik a archaeolog rus., † 1908.

* **Antonovič** Afinogen Jakovlevič, politický oekonom rus. (* 1848). Studoval práva na univ. kijevské. Byl professorem polit. oekonomie a zákonoznalství v novoalexandrijském ústavu hospodářském a lesnickém, později přednášel správní právo na universitě v Kijevě. V l. 1887—92 vydával »Kijevskoje Slovo«, list mírně konservativní. Od r. 1893 do r. 1895 byl »druhem« (*tovarišč*) ministra financí. Je členem rady ministerstva národní osvěty. Napsal: *Těorija cénnostěj* (magist. dissertace; Varš., 1877); *Osnovanija politič. ekonomiji* (t., 1879); *Těorija bumažno-děněžnago obraščenija i gosudarstvennyje kreditnyje bilety* (doktor. dissertace, 1883); *Kurs političeskoj ekonomiji* (Kijev, 1886); *Kurs gosud. blagoustrojstva* (t., 1890). Ve svých spisech A. přidržuje se více směru praktického než theoretického. Je zároveň velikým konservativcem. S nedůvěrou pohlíží na literaturu posledních tří desetiletí a proto ji ve spisech svých ignoruje.

* **Antoskop,** anthoskop, je přístroj podobný kaleidoskopu. Místo barevných střípků bývají v a-u umělé květiny připevněné na válci, kterým se při pozorování otáčí. Mimo to lze měniti otvor v kaleidoskopu, tak že se tím dosahuje veliké rozmanitosti pozorovaných obrazců. *nvk.*

Antoš 2) Jan, spis. čes., † 6. čna 1899.

* **Antoš** Václav, sochař čes. (* 1878 v Chomutičkách). Studoval na malířské akademii v Praze pod prof. Myslbekem. Hlavní jeho díla jsou podobizny a genr.

* **Antozon,** dříve za zvláštní modifikaci kyslíku pokládaný, byl kyslík znečištěný kysličníkem vodičitým, jenž sám též často a-em se nazýval a od něhož odvozené jsou vyšší kysličníky t. zv. antozonidy. *B. Kužma.*

* **Antsirane,** r. 1885 založené hl. m. franc. provincie Diego Suarez na Madagaskaru při zátoce Antombocké, má 6000 obyv., velikou tov. na masové konservy. Od r. 1888 jest svob. přístavem, tak že rychle rozkvétá v obch. město. Obrat ve zboží činí 7 mill. fr.

Antverpy, dnes druhý největší přístav na evropské pevnině a zároveň z největších pevností v Evropě, má 304.032 obyv. (1906). Srv. Salvagne, Anvers maritime (A , 1898); Deiss, Anvers et la Belgique maritime (Pař., 1899).

* **Anulární magnet** jest magnet v podobě prsténku ocelového, který jest tak magnetován, že póly jeho jsou na opačných koncích horizontálného průměru. Prstének jest zavěšen tak, že jeho rovina jest rovinou svislou. *nvk.*

Anuradhapura (Anaradžapura), zříceniny býv. hl. m. Ceylonu a posvátného střediska buddhistického. Bylo pobořeno teprve ve XIII. stol. po Kr. a od té doby zpustlo. Vykopávkami v posledních letech prováděnými byla odkryta větší část města. Srv. Cave, Baudenkmäler aus ältester Zeit in Ceylon (něm., Berl., 1901).

Anýž Josef zvolen byl do sněmu král. Českého r. 1895, 1901 a 1907 ve skupině měst Beroun, Hořovice, Rokycany, Radnice; ve výkonném výboru národní strany svobodomyslné zasedá od r. 1892, členem c. k. zemské školní rady jest od r. 1902, odpovědným redaktorem »Národních Listův« od smrti Josefa Baráka (od 19. list. 1883).

Anzengruber Ludwig, spis. něm., zemřel r. 1889.

* **Apera,** chundelka, rostl. rod trav (*Gramineae*), jenž bývá spojován od některých botaniků s rodem *Agrostis* (psineček), od něhož liší se zpodní plevou kratší než horní a po straně plušky pastopečkou po druhém, nevyvinutém kvítku. Z našich druhů sem náleží: A. *spica venti* P. B., ch. n. metlice obecná (viz Agrostis *sp. venti* L.). Z moravské květeny pak A. *interrupta* P. B. (*Agrostis interrupta* L.), ch. přetrhovaná, která se vyskytuje v *již.* Moravě v okolí Hodonína a Znojma, jinak v již. Evropě jest hojnější. Má stébla 1—3 *dm* vys., latu úzce staženou, přetrhovanou. Prašníky okrouhlé n. vejčité. *Vm.*

* **Aperiodický,** nemající periody. Na př. a. galvanometr, stroj, při němž závěs uchýlený proudem nekývá, ale při jediné výchylce zaujme novou polohu rovnovážnou. *nvk.*

* **Aphanes** *arvensis* L. (*Alchemilla fissa* Schummel), kontryhel rozeklaný, jest rostl. druh blízce příbuzný i zjevem svým podobný kontryhelu obecnému. Lodyhy má lysé, s listy rozeklanými asi do $^1/_3$ čepele v 7—9 laloků jen na předním okraji pilovitými, často s květy 3- n. 5četnými. Roste na Krkonoších. *Vm.*

* **Aphthit** viz Afthit (Dopl.).

Apia jest od r. 1899 hl. m. německé části Samojských ostrovův.

* **Aplanát** viz Čočka, str. 808 *a*.

* **Apojovium** viz Apsidy.

* **Apollonia,** planetoida objevená 8. bř. 1893 A. Charloisem v Nizze. Označení (358). *Kvn.*

* **Apomécomètre** [-kométr] aneb apocomecometr (geod.) jest zrcadelný přístroj, jehož užívá se k měření výšek aneb k měření nepřístupných vzdáleností. Dvě zrcadelné plochy stýkají se pod úhlem 22° 30′ a lze tedy tímto přístrojem, jehož rozměry jsou velmi nepatrné, vytýčiti úhel 45°. Při stanovení výšky nebo nepřístupné vzdálenosti vy-

tyči se pravoúhlý trojúhelník, který má při přeponě úhly 45°. Následkem toho má tento trojúhelník stejné odvěsny a z této podminky lze určiti neznámou výšku, nebo nepřístupnou vzdálenost. *Nov.*

* **Aposaturnium,** z řec. Měsíce Saturnovy obíhají kol Saturna v drahách elliptických. Bod některé z těchto ellips, který jest Saturnu nejbližší, sluje perisaturnium, bod nejvzdálenější pak a. Srv. též Apsidy. *Kvn.*

Appel Jos. A. svob. pán, rak. podmaršálek, † 1884. — **A.** Jan N. svob. pán, rak. generál jízdy, † 7. září 1906 v Gradisce.

* **Appendicitis,** lat., zánět červíkovitého přívěsku při slepém střevě.

Apponyi 8) Jiří, kancléř, † 1. bř. 1899 na zámku Eberhardu.

A. 9) Albert Jiří, vstoupil ve spojení s extremní stranou nezávislosti, po Tiszově odstoupení r. 1890 přiblížil se zase straně vládní, r. 1894 byl vůdcem klerikálně konserv. opposice proti občanskému sňatku, ale r. 1899 přešel s veškerou stranou národní ke straně vládní. R. 1901 zvolen předsedou uh. sněmovny, ale r. 1903 vystoupil ze strany liberální, poněvadž nesouhlasil s jejím stanoviskem ve věcech vojenských. R. 1904 rekonstruoval stranu národní a v kab. Wekerlově převzal 7. dub. 1906 min. kultu a vyučování.

* **Appreturní látky a prostředky** jsou látky, kterých užívá se při úpravě tkanin (viz Appretura a Tkanin úprava). Jsou to: škrob (pšeničný a bramborový), benzin, mýdlo, borax, kyselina stearinová, china clay, vosk, kokosový (palmový) olej, kaolin, zinková běl, baryt, magnesie, sádra, arabská klovatina, dextrin, mýdlo pryskyřičné, islandský mech, pryskyřice a j. v.

* **Apt** Max, právník něm. (* 1869 ve Velkých Střelcích v Opolsku). Napsal: *Pflicht zur Urkundenedition* (2. vyd. 1892); *Grundlegende Entscheidungen des Reichsgerichts auf dem Gebiete des Strafrechts* (1892; 3. vyd. 1893); *Rechtsprechung des Reichsgerichts auf dem Gebiete des preuss. Privatrechts* (1895); *Das Börsengesetz* (3. vyd. 1897); *Das Bankdepotgesetz* (2. vyd. 1897); *Errichtung einer Handelshochschule zu Berlin* (1900); *Gutachten der Aeltesten der Kaufmannschaft über Gebräuche im Handelsverkehr* (spolu s H. Dovem, 1900); *Börsengesetz u. seine Reform* (1901). Spolu s Kohlerem a Dovem vydal: *Die Handelsgesetze des Erdballs.* Rediguje (s Volckerem) »Die deutsche Wirtschaftszeitung, Zeitschrift für Handel, Industrie u. Verkehr.

Apuchtin Alekséj Nikolajevič, lyrik rus., † 1893 v Petrohradě.

* **Aquaridy** jsou létavice vyletující zdánlivě ze souhvězdí Vodnáře (*Aquarius*). Radianty jejich jsou činny ke konci dubna, v květnu, zvláště pak koncem července a začátkem srpna. *Kvn.*

* **Aquitania,** planetoida objevená 5. bř. 1894 F. Courtym v Bordeaux. Označení (387). *Kvn.*

Arabie nedoznala ve příčině politické velikých změn. V Jemenu kol města Sany zuřilo v l. 1900—03 arabské povstání, podněcované asi anglickými agenty-provocateury, tak že turecká vláda stěží zde udržuje pořádek. Rovněž na sv. v prov. El Ahsá Anglie snaží se upevniti svůj vliv vzhledem k německým snahám o bagdádskou dráhu, která má se končiti při Perském zálivě. Proto drží Bahreinské ostrovy a podporovala (1901) hnutí v el-Koveitu (Kueitu) za jistou nezávislost tohoto přístavu na vládě turecké. Ve státě Nedžd po smrti hajlského emíra ibn-Rašída r. 1897 nastoupil Abd-ul-Aziz, za něhož obnoveny byly intriky turecké a egyptské vlády o vliv v říši. Rovněž na j. Anglie zabrala některé dosud nezávislé krajiny Arabie. Všeobecnou pozornost vzbudil spor Egypta, resp. Anglie, s Tureckem o Taba při zál. Akabském. Hlubší příčina jeho leží v rychle pokračující stavbě dráhy hidžázské do Medíny a Mekky.

Dějiny výzkumů. Moderní dobu výzkumů **A.** zahajuje historik Niebuhr v letech 1762—66; do Mekky proniká v l. 1812 až 1814 Burckhardt. V Ománu obírá se výzkumy Wellstedt teprve r. 1834, v Hadramautu svob. pán z Wrede r. 1843. Potom následují klassické cesty: Burtonovy do Mekky r. 1853 a do Midjánu r. 1878, Palgravova přes **A**-ii k zál. Perskému r. 1862, jeho následovali Guarmani r. 1864, Peley r. 1865, dále cesty v. Maltzanovy r. 1865 a 1878 na záp. pobřeží. Na východě do Ománu proniká Miles r. 1876, Hidžáz zkoumá r. 1877 až 1878 Doughty, v jihozáp. Manzoni stěží prchne před záhubou z okrsku sanského do Adenu (1877—78). Ale Huber po šťastné první cestě sev. **A**-ii r. 1878—82 podnikne r. 1884 druhou, jest však na pobřeží rudomořském zabit. Dva roky před ním zavražděn jest v jz. Langer. Zdařilou cestu vykoná Blunt se svou chotí v l. 1878—79 od s.-vých. na Džót a přes poušť Nefúd do Džebel Šamaru, kdežto Euting jen s námahou zachrání svůj život na cestě sev.-záp. **A**-ii r. 1883—84. Cenné zprávy z Mekky přináší r. 1885 Snouck Hurgronje. Již. **A.** dostává r. 1886 pilného badatele v Ed. Glaserovi, jenž r. 1892—94 přináší novou mapu území mezi Mekkou a Adenem, botanický výzkum provádí tu Schweinfurth r. 1888, po něm A. Deflers r. 1889—94. Tyto úspěchy vyváží částečně nezdary na jihovýchodě a jihu, kde byli činni r. 1893 Hirsch, r. 1894 Bent, r. 1899 Müller s Jahnem a Burgem, r. 1902 W. Hein, Perry Cox, r. 1903—04 H. Burckhardt. Na sz. pokračuje hlavně v archaeologickém badání Čech A. Musil (1901—02) a r. 1908 za podpory vídeňské i České akademie chystá se na novou cestu.

Z literatury vedle uvedených spisů Niebuhra, Wellsteda, Burckhardta, Burtona, Maltzana, Palgrava a j. sluší uvésti: A. Blunt, A pilgrimage to Nedjd (Lond., 1881, 2 sv.); Doughty, Travels in Arabia Deserta (Cambridge, 1888, 2 sv.); Snouck Hurgronje,

Mekka (Haag, 1885, 1 sv.); Ch. Huber, Journal d'un voyage en **A.** (Pař., 1891); v. Nolde, Reise nach Innerarabien (Brunšv., 1895); Euting, Tagebuch einer Reise (Lejda, 1896); Hirsch, Reisen in Südarabien (t., 1897); Bent, Southern Arabia (Lond., 1900); Brünner-Domaszewski, Die Provincia Arabia (Štrasb., I. sv. 1904, II. 1905); Hogarth, The penetration of Arabia (Lond., 1904); Burckhardt, Ost-Arabien von Basra bis Maskat (»Zeitsch. d. geogr. Gesell.«, Berl., 1906); White, Moons and winds of Araby (Lond., 1906). — Sprengerovu Alte Geographie Arabiens přepracoval Glaser. Týž zpracoval mapu jz. **A**, Musil, mapu **A.** Petrejské 1:300.000 (Víd., 1906).

* **Arabinová gumma** viz Gummi, 617 *a*.

* **Aracaju** [-kašu], hl. m. brazil. státu Sergipe, založ. r. 1853, 12 *km* od Atlant. okeánu, na splavné ř. Cotinguiba, má 10 000 obyv., zeměděl. školu.

Arad 1), m. uherské, má 56.260 obyv. (1900), z nichž 38.929 Maďarů, 9556 Rumunů, 5643 Němců a 294 Slováků. — Aradská župa 329.840 obyv., z nichž 214.250 Rumunů, 71.894 Maďarů, 34.505 Němců a 5306 Slováků.

* **Araeopyknometr** jest přístroj k určení specifické hmoty malého množství kapaliny. Jest to kombinace araeometru č. hustoměru (v. t.) a pyknometru (v. t.). Pyknometr tvoří dolejší část araeometru a může býti naplněn kapalinou, o jejíž specif. hmotu jde. Celý přístroj vkládá se potom jako araeometr do válce plněného vodou. *nvk.*

Arago 3) Étienne, spis. a politik fr., † 1892. — **A.** 4) Emanuele, politik a diplomat franc., † 1896 v Paříži.

* **Aragua,** spolkový stát v jihoamer. republice Venezuele r. 1901 utvořený z části státu Mirandy, má na 10.173 km^2 153.012 obyv. (1904). Některé části jeho náležejí k územím Venezuely nejlépe vzdělaným, jmenovitě jsou tu četné plantáže kávovníkové, třtinové, tabákové a j., jež své plodiny posílají Velkou venezuelskou drahou do Caracasu. Hl. m. je La Victoria.

* **Arachne,** planetoida objevená fotograficky 13. říj. 1895 M. Wolfem v Heidelberce. Označení (407). *Kvn.*

* **Araneae,** zool., viz Pavouci.

* **Araneus** Cl. (dříve *Epeira*, *Singa*, *Miranda*, *Zilla*, *Cercidia* atd.). Do tohoto rodu pavouků náležejí křižáci, z nichž pojmenování zaslouží sotva několik druhů, rozšíření po celém světě, vyjma kraje ledové. Některé znaky, jmenovitě pro ně charakteristická síť kruhovitá (»Orbitelaria Thor.«), kolmo postavená, vytknuty jsou pod hesly: Argiopidae a Křižáci. Rod obsahuje aspoň 700 druhů, z nichž v Cechách žije 32 druhy. Některé druhy žijí v Evropě a v Sev. Americe (**A.** ***marmoratus***, ***diadematus***, ***angulatus***, ***x notatus***, ***atricus***). Velmi blízké druhy druhům: **A.** ***cucurbitinus*** a ***montanus*** byly popsány též ze Sev. Ameriky a z jiných zemí. *Nsk.*

* **Arangjelović** Dragoljub, právník srbský (* 1873 v Paračinu). Gymnasium a práva studoval v Bělehradě, načež ztrávil 4 roky ve státní službě. Obdržev státní podporu odebral se ještě do Němec a v Roztokách byl povýšen za doktora práv. Navrátiv se do vlasti ustanoven byl na podzim r. 1904 docentem římského práva na bělehradské univ. V březnu 1906 jmenován byl stálým docentem římského a občanského práva. Napsal: *Die formellen Willenserklärungen im deutschen bürgerl. Gesetzbuch* (dokt. dissert.); *Zakonsko založno pravo davalaca pod kiriju i zakup* (»Branič«, 1903); *O pravu predstavljanja u naslednom pravu* (»Glas prava«, 1903); *O izmeni našeg gradjanskog zakonika* (»Branič«, 1904); *O oštećenju preko polovine kod teretnih ugovora* (1905); *Nekoliko reči o miražu, spremi i udomljenju po našem gradj. zakoniku* (1905); *O očinskoj vlasti* (»Glas prava«, 1904); *O muževljevoj vlasti nad ženom* (»Delo«, 1905); *O odgovornosti gostioničara prema putnicima* (1905); *O pravu žene da zastupa muža* (»Delo«, 1906). **A.** přeložil do srbštiny rozličné něm. právn. spisy a také rak. obecný zákoník občanský.

Arany 2) László, bás. maď., † 3. srp. 1898.

Aras, ř. v rus. Kavkázsku, vlévá se nyní pouze slabším ramenem u Kalagany do Kury, ale od Aga Chanly obrací se k jv., protéká Muganskou step a vlévá se bařinatým ústím do zátoky Kyzyl Agačské.

Arbes Jakub dále vydal: román *Anděl míru* (Praha, 1889); *Démantová garnitura* (t., 1889, »Kab. knihovna«); povídky a črty ze života umělců: *Z martyrologie umění* (t., 1892); román *Pro bratra socialistu* (t., 1894); *Z romantiky všedního života* (t., 1894); *Poslední dnové lidstva* (t., 1895); *Akrobati* (t., 1898, »Svět. knihovna«); *Pražský domácíček* (t., 1899, »Matice lidu«); *Z víru života* (t., 1899, »Ott. lac. knih. národ.«); zčeštil S. Kolischův román »Košut a Metternich« (t., 1894) a Leisewitzovo drama »Julius Tarentský«. Vedle prací novellistických napsal důležitý spis *Ex. hrabě František Thun z Hohenšteina, c. k. místodržící v království Českém*; *Slasti a strasti c. k. policie pražské* a pod pseud. J. Svoboda *První sociální revoluce* (t., 1892); *Z bojů o vykořenění lidské bídy* (t., 1892). R. 1895 jal se sám vydávati svým nákladem »Sebrané spisy«, jichž vydal jen dva díly; v květnu 1901 počaly vycházeti nákladem J. Otty v Praze. Podrobnou **A**-ovu činnost literární z l. 1868 až 1900 viz v »Obzoru liter. a uměleckém« na r. 1901, str. 13. Srv. K. Dressler, J. **A** jako belletrista (»Naše Doba«, 1908).

* **Arcifera,** zool., v. Obojživelníci, 559 *b*.

* **Arcimovič** Viktor Antonovič, vynikající státník rus. (* 1820 v Bělostoku ze staré polské rodiny — † 1903). Absolvovav školu právoznalství, vstoupil do služby u senátu a r. 1854 byl jmenován tobolským gubernátorem. V Sibiři dobyl si neocenitelných zásluh o zavedení řádné správy. Bujelať tam před ním největší úřední demoralisace, úplatnost, nepořádek a libovůle úřednictva. R. 1858 byl jmenován gubernátorem v Kaluze. V novém působišti praco-

val neúnavně o uskutečnění emancipace ruského selského lidu, zasazuje se, aby chystaná reforma provedena byla v duchu sedlákům příznivém. Když pak vydán byl manifest z 19. ún. 1861, zrušující nevolnictví selského lidu, uváděl reformu v život, prostředkuje mezi křižujícími se zájmy velkostatkářův a sedláků. Poněvadž byl obviněn, že nadržuje sedlákům, poslán byl v srpnu r. 1861 k návrhu min. vnitra P. A. Valujeva do Kalugy za účelem revise senátor Kapger. Ačkoli revise dopadla příznivě pro A-e, Valujev naléhal koncem r. 1862 na to, aby A. z Kalugy byl přesazen. Byv jmenován senátorem do Moskvy, A. byl r. 1864 proti své vůli poslán do král. Polského, aby se účastnil provádění tamních reforem vnitřních. Zastával tam hodnost místopředsedy říš. rady, člena zřizujícího výboru a předsedy právnické kommisse. Nemohl však působiti podle svého přesvědčení, maje zásadní konflikty s N. A. Miljutinem. Byl odpůrcem politiky potlačující národní zvláštnosti. Koncem r. 1865 poměry tak se přiostřily, že A. žádal, aby byl dán do výslužby. Z Polska odešel do trestního kassač. departementu senátu (tehdy nově zřízeného). Od poč. 80. let XIX. stol. až do své smrti byl prvým senátorem v I. departementu. A. náležel k nejznamenitějším vykonavatelům velikých reforem ruských z 60. let XIX. stol. Po smrti jeho věnovali mu přátelé objemný svazek vzpomínek pod záhl. »Viktor Antonovič A.« (1904), kde jsou oceněny veliké jeho zásluhy.

Arco, lázně v Tyrolsku, mají 3780, jako obec 4380 obyv. (1900). Ročně zde bývá 2500 hostí. Jest rodištěm malíře Segantiniho.

* **Arcograf** [arko-], geod., jest malý zrcadelný přístroj úhloměrný, jehož užívá se při vytyčování kružnicových oblouků. *Nov.*

* **Arcometr** [arko-], geod., jest malý přístroj, jehož užívá se k určení délky libovolného oblouku. Náleží do skupiny přístrojů rektifikačních, jimiž lze z plánův a z map určiti délky zakřivených čar. Přístroje tyto označují se názvy: kampylometr, kartometr, kurvometr a p. *Nov.*

* **Arctowski** (Arçtowski) Henryk Bronisław, proslulý geofysik a vědecký cestovatel polský (* 1871 ve Varšavě), studoval v Lutichu, v Paříži a v Curichu i zahájil vědeckou činnost svou několika pracemi z oboru fysikálni chemie a studií o tvářnosti povrchu v Ardennách. Naturalisován v Belgii měl činný podíl v belgické výpravě antarktické a byl na lodi »Belgica« r. 1897—99 vědeckým odborníkem pro práce okeanografické, meteorologické i geologické. Výsledky této činnosti byly dalekosáhlé, tak že jimi A. stal se jedním z nejpřednějších badatelů antarktických. Dokázal úzkou souvislost archipelu Grahamova s celinou americkou, zjistil větši dříve rozsah antarktického ledovce i společný celinný podklad antarktické souše. Zjistil souhlas jižní polární záře se severní a v meteorologii uplatnil se hlavně tím, že dokázal velikou oblast anticyklonální v Antarktidě i theoriemi o dmutí atmosférickém a o změnách podnebí. A. jest velmi čilý organisátor vědecký. Učinil záslužný pokus o bibliografii polské vědecké literatury a pokusil se o přirozené utřídění věd přírodních. Zejména však má veliké zásluhy o pokrok vědeckého prozkumu končin antarktických, vypracoval návrhy na jeho organisaci i návrh na druhou belgickou výpravu. Přečetné jeho vědecké práce až do r. 1904 obsahuje seznam »Liste des travaux scientifiques de M. Henryk A.«, vyd. v Brusselu u Larciera, nejobjemnější z nich jsou souborné zprávy v »Rapports scientifiques de la Commission de la Belgica« a »Die antarktischen Eisverhältnisse« v Erg. H. 144. k Peterm. Geogr. Mitt., Gotha, 1903. *dš.*

* **Ardašev** Nikolaj Nikolajevič, historik rus. (* 1862). Studoval na univ. v Moskvě. Jest archivářem mosk. archivu min. sprav. Hlavní jeho práce jsou: *Istorija votčinnago archiva s XVII. v. do 1812 g.* (5. kn. Opisanija dokumentov i bumag Mosk. archiva min. justiciji, Moskva, 1888); *Dopolněnija k Istoriji votčinnago archiva za XVIII. v.* (t., kn. 6.); *Reglament votčinnoj kollegiji v projektach 1723, 1732 i 1734 gg.* (»Čtěnija Imp. Obšč. Ist. i Drevn. Ross.«, 1890; M., 1890); *Knigi Zapisnyja prigovoram poměstnago prikaza s 1670 g.* (7. a 8. kn. Opisanija dok. i bum. Mosk. arch. min. just., 1890 a 1891); *Opisanije stolbcov Mosk. stola Razrjad. prikaza* (11. kn. Opisanija; M., 1899); *Akty Moskovsk. gosudarstva* (sv. III., Petr., 1903); *Očerk gornago děla v Turgajskoj oblasti* (seš. I., Orenburg, 1896).

Arditi Luigi, sklad. hud., † 1903 v Brightoně.

* **Arduina**, planetoida objevená 19. list. 1894 A. Borrellym v Marseilli. Označení (394). *Kvn.*

* **Aremonia** *agrimonioides* Neck., řepíček trojlistý n. útrobník řepíkovitý, jest rostl. druh růžokvětých (*Rosaceae*) z oddělení řepíkovitých (*Agrimonieae*). Vytrvalá bylina vyrůstá z krátkého šupinatého oddenku, listy má lichozpeřené, chlupaté, velmi podobné listům jahodníku, a tenké, nízké, huňaté lodyhy, jež mají několik 3četných listův a na konci v chocholíku 3—6 žlutých 5-četných květů. Semeník srůstá úplně s číškou, jež dozrává v nažku věnčenou vytrvalým kalichem. Někdy mívá také květy kleistogamické, bez korunních lístků, jež se nerozvíjejí. Také jejich semeníky chovají klíčivá semena. Roste v moravských Karpatech (objeven r. 1894 farářem Ign. Poučem) v hájích u Všeminy (směrem k Trnavě) blíže Vyzovic a pak vyskytuje se v Uhrách a zvl. v již. Evropě. *Vm.*

* **Arenal** Conception, spisovatelka špan. (* 1837 — † 1893), studovala práva na universitě madridské a dostala r. 1860 cenu akademie, jejímž stala se členem. Sepsala: *Cartas a los delincuentes* (1865); *El res, el pueblo y el Verdugo* (1867) a *Colonias penales* (1877) a j.

Arène Paul Auguste, spis. franc., zemřel r. 1896 v Cannech.

* **Arenskij** Anton Stěpanovič, skladatel rus. (* 1861 v Novgorodě). Studoval na petrohradské konservatoři. R. 1882 vyznamenán malou zlatou medailli za kantátu na text »Lesní car« a koncertní ouverturu. R. 1883 jmenován professorem theorie komposice na moskevské konservatoři. R. 1895 povolán za dirigenta dvorní pěvecké kapely do Petrohradu. Mimo skladby komorní **A**. pěstoval se zdarem i operu. Operní jeho skladby *Sen na Volze* na text A. N. Ostrovského, *Rafael* a *Nal a Damajanti* došly skvělého úspěchu.

Arequipa, důležité obchod. m v Peru, má 35.000 obyv.; značný obchod její přechází víc a více do rukou kupcův evropských.

* **Argent haché** [aržan ašè] je slitina z mědi a arsénu, barvy bílé, vyznačující se leskem a křehkostí.

* **Argentina,** planetoida objevená fotograficky 13. ún. 1901 Carnerou v Heidelberce. Označení (469). *Kvn.*

Argentinská republika na 2,806.400 km^2 má (1906) 6,000.000 obyv.; tedy 2·1 na 1 km^2. Obyvatelstvo rozmnožuje se hojně přirozeně i přistěhováním, v l. 1857—1906 přistěhovalo se 3,686.123, vystěhovalo 1,425.678; silně přibývá Italů, Španělů, Francouzův a ruských židů. Železnic bylo koncem r. 1906 20.291 *km*. Spory hraniční skončeny r. 1900 smlouvou s Uruguayem, s Chilí pak rozhodnutím krále Eduarda VII. 20. list. 1902.

* **Argentometr** je hustoměr k určování hustoty stříbrného roztoku při výrobě fotografických desek.

* **Argentování** sluje pokrývání předmětů železných vrstvou stříbra, mědi, bronze, mosazi, nového stříbra, aby se nabylo krásnějšího vzhledu neb k ochraně před škodnými vlivy povětrnosti.

* **Argon.** Chem. značka *Ar*, atom. váha 39·9. Nalézá se ve vzduchu, asi 0·9% podle objemu, okkludován v některých minerálech (cerit, uraninit atd.), rozpuštěný v mnohých vodách minerálných. R. 1894 lord Rayleigh shledal, že hutnota dusíku isolovaného ze vzduchu jest vždy asi o ½% větší nežli hutnota dusíku připraveného cestou chemickou z jeho sloučenin. R. 1895 oznámil lord Rayleigh s Ramsayem, že podařilo se jim v dusíku vzdušném nalézti nový hutnější plyn, který nazvali **a**-em. Isolaci **a**-u ze vzduchu možno provésti buď tak, že rozpálenou mědí nejprve odstraní se ze vzduchu kyslík a pak rozžhaveným magnesiem váže se dusík a ve zbytku nalézá se nečistý **a**.; aneb nechají se směsí vzduchu a kyslíku nad louhem draselnatým přeskakovati jiskry elektrické, tím slučuje se dusík s kyslíkem a povstalé zplodiny pohltí se louhem alkalickým. Odstraní-li se pak nadbytečný kyslík vhodným absorpčním činidlem, zbývá opět zbytek plynu, v němž nalézá se **a**. K podobnému zbytku dospěl již r. 1788 Cavendish. V novější době k vázání dusíku používá se směsi kysličníku vápenatého a hořčíku, jež v žáru spolu reagují a vyloučené, velmi jemně rozptýlené calcium dychtivě dusík váže. **A**. jest plyn bezbarvý, který lze zkapalniti i v pevnou látku přeměniti, vře při —187°, taje při —189·6°. Ve vodě jest dosti rozpustný. Jest jediné charakterisován daty fysikálními a osobitým spektrem; chemicky jest plynem úplně netečným. *B. Kuzma.*

* **Argusocular** [ku-], geod. Professor Porro užil při svém clepscyklu (tachymetru) složité očnice, která nazývá se **a**. V uzavírce trubnice očnicové jest pět otvorů očních nad sebou a za každým otvorem jest okulárná čočka. Tímto okulárem Porro snažil se odstraniti sférickou vadu čoček a dosáhl toho, že mohl vodorovné niti očnice dalekoměrné připevniti ve značných vzdálenostech od niti střední. *Nov.*

* **Arguzoid,** slitina skládající se z 56 d. mědi, 13·5 d. niklu, 23 d. zinku, 4 d. cínu, 3·5 d. olova. Upotřebuje se ho na lité předměty umělecké.

Argyle 4) George John, 8. vévoda argyleský, † 24. dub. 1900.

* **Argyrodit,** vzácný minerál ze skupiny solí sirných, krystalluje v osmistěnech nebo dvanáctistěnech kosočtverečných, často srostlých dvojčatně podle plochy oktaédru. Jest vidu kovového, černý neb ocelově šedý, naběhlý narudle nebo fialově, na vrypu šedočerný. Tvrdost 2—3, hustota 6·1—6·3. Jest sulfogermanát stříbrnatý se 76·53% stříbra, 6·42 germania, 17·05 síry, obsahuje přimíšeno též něco rtuti a železa. Vyskytuje se u Freiberka v Sasku a Potosi v Bolivii a jest památný tím, že v něm r. 1886 Cl. Winkler objevil nový prvek germanium, Mendělejevem předpověděné ekasilicium. *Fr. Sl—k.*

* **Argyroid,** argyrofan, slitina podobná argentanu (v. t.).

* **Argyropelecus** [-kus], zool., viz Sternoptychidae.

Arch Joseph, politik angl., agitoval r. 1875 pro petici k parlamentu o rozšíření volebních práv zemědělského obyvatelstva, nemajícího nemovitého majetku. V l. 1885—86, 1892—95 a 1895—1900 byl poslancem, přináležeje k liberální straně a zastávaje hlavně zájmy zemědělských dělníků. Jednota jím r. 1894 založená se rozpadla. R. 1898 napsal svou biografii pod názvem: *Joseph A., The story of his life, told by himself* (Londýn).

* **Archaeidae,** čeleď pavouků, zastoupena hlavně třetihorními rody v jantaru zachovanými (*Archaea* L. K. se 4 druhy), ale také rody posud žijícími: *Archaea Workmanni* z Madagaskaru a *Mecysmanchenius segmentatus* z Patagonie. Onen rod má 8 očí, 6 snovacích bradavek a článeček drápky nesoucí, druhý rod má 6 očí, 2 bradavky a drápky umístěné na nártu (tarsus). Od všech pavouků liší se oddálenými kusadly I. páru od kusadel II. páru. Zpodní bradavky jsou jednočlenné; ostatní dva páry stojí v jedné řadě a jsou velmi malé, ne-li zakrnělé. Jemné nohy jsou dlouhé, bez trnů. Kopulační ústrojí jest velmi jednoduché. *Nsk.*

Archangelsk, rus. gub. a új. město archangelské gub. s 21.096 obyv. (1900). Újezd má 60.957, gub. 346.536 obyv. (1897), z nichž rusky mluví 295.172, zyrjansky 23.259, korelsky 19.522, samojedsky 3874. *Pp.*

* **Archleb** Luděk, spis. čes. (* 1859 v Beregszászu v Uhrách), jest revidentem c. k. stát. drah v Praze. Píše drobnou porůznou belletrii hlavně v genru vojenském (*Vojenské humoresky*, 1897; *Z hlubin a mělčin života*, 1906; *Dvojí sukno*, 1907) a hry divadelní (veselohry: *Slavnostní schůze*; *Boža*; *Sebeurčení*; *Meteor*; *Osudný manévr*; *Amorovy lázně*, a dramata: *Nevěsta za českou korunu*; *Až do smrti*).

* **Aristinos** Alexios, znamenitý kanonista pravoslavné církve, Řek. Jako veliký oekonomista účastnil se r. 1166 koncilu za Manuila Komnena. Císař Jan Komnen uložil mu sepsati výklad círk. kanonů, jež tehdy následkem četných zkrácení a chyb staly se nejasnými. A. sepsal svůj výklad nikoli k úplnému textu kanonů, nýbrž ke zkrácenému jich znění, k t. zv. synopsi Štěpána Efesského. Práce té užívalo se nejen u Řeků, nýbrž i v zemích slovanských a Multansku i Valašsku, ačkoli brzo vyšly podrobnější a lepší výklady Zonary a Valsamona. Výklad A-nův přeložen byl sv. Savou srbským a stal se základem slovanské Kormčí knihy. Byl přijat i pro rumunský církevní kodex. V ruském překladě vydán A-nův výklad r. 1876 prof. mosk. duch. akad. A. F. Lavrovem (později arcibisk. litev. Aleksijem). Srv. Krasnožen, Tolkovatěli kanoničeskago koděksa vostočnoj cerkvi: Aristin, Zonara i Valsamon (Moskva, 1892).

* **Aristol**, dithymoldiiódid,

$$\begin{array}{c} C_6H_2(CH_3)(C_3H_7)OJ \\ | \\ C_6H_2(CH_3)(C_3H_7)OJ \end{array}$$

derivát thymolu, v lékařství užíván místo iódoformu.

Aristotelés. Jeho Ἀθηναίων πολιτεία (Ústava athénská) byla části rozsáhlého díla Πολιτεῖαι, v němž vylíčeny ústavy 158 obcí řeckých. Ze spisu o ústavě athénské známy byly do r. 1890 vedle citátů starověkých, dosti četných, dva krátké a značně porušené zlomky, chované v Berlíně, jež po prvé uveřejnil Blass (»Hermes«, XV., str. 366 n.) a spisu tomuto je přisoudil Bergk (»Rhein. Mus.«, XXXVI., str. 87). Zmíněného roku však podařilo se Britskému museu získati v Egyptě papyrus, jenž obsahoval exemplář díla toho skoro úplný. Rukopis, pořízený pro soukromou potřebu, napsán jest v 37 sloupcích na čtyřech papyrových pruzích, z nichž však prvý má na počátku mezeru a poslední jest značně porušen. Text psán jest na rubu papyru, přední stranu vyplňují účty z 11. roku vlády Vespasianovy (78—79 po Kr.), z čehož plyne, že exemplář náš vznikl na rozhraní I. a II. stol. po Kr., s čímž souhlasí i povaha písma a orthografie. — Obsahem dělí se spis A-lův v část historickou (kap. 1—41), v níž nastíněn jest vývoj ústavy athénské od nejstarších dob až do obnovení démokratie po vypuzení t. zv. třiceti tyrannů; po části té následuje systematický přehled institucí ústavy athénské ve IV. stol. př. Kr.; zachován však odtud jen podrobný výklad o úřednících a začátek oddílu o soudnictví. Význam díla tohoto pro dějiny a ústavu athénskou jest epochální; nejen že mnohá známá fakta obohacena byla o důležité podrobnosti, leckteré zjevy ústavního vývoje objevily se v novém, netušeném osvětlení. Připomínáme jen změnu, již způsobilo dílo A-lovo v našich vědomostech o vývoji archontátu a v názoru na Drakonta, jejž posud jsme znali jen jako původce krutých zákonů soudních, kdežto u A-la vystupuje jako původce ústavy rovnocenný Solónovi, jenž v díle jeho pouze pokračoval. I přirozeno, že spis tento vyvolal záhy celou řadu otázek a rozsáhlou literaturu. Ozvaly se i pochybnosti, zda máme tu vskutku spis A lův, při čemž poukazováno zvláště na některé věcné neshody mezi *'A. Π.* a A-lovou Politikou. Pochyby ty však byly zcela bezdůvodné; nejen že veliká většina zlomků dříve známých obsažena jest ve spise nově objeveném, lze vznik jeho datovati v léta 329—322 (nejspíše v léta 328—325), i bylo by pak nutno uznati, že neznámý spisovatel ještě za života A. vydal dílo téhož obsahu, jako byla jeho *'A. Π.* Kdežto otázka tato jest úplně vyřízena, trvají posud rozpory v názoru o pramenech a ceně spisu. Z pramenů svých výslovně jmenuje A. pouze Solóna, jehož politické elegie hojně cituje, a Hérodota; vedle nich užil najisto též Thukydida, zvláště ve vypravování o Peisistratovcích. Najisto čerpal též ze spisovatelův attických kronik, t. zv. atthid, z nichž některé, zvláště Kleidémova a Androtiónova, vyšly ještě za života A-lova. Ale sporno zůstává, kterých atthid užil a v jakém rozsahu tak učinil. Že by byl čerpal také z politických a tendenčně zbarvených spisů rázu oligarchického, jak soudil na př. Wilamowitz, neb užíval též ústního podání, nelze najisto dokázati. Pro cenu zpráv A lových velmi důležito jest, můžeme-li pro něho uznati též přísné studium zákonů. Mnozí o tom pochybovali, ale aspoň pro systematickou část spisu jest otázka ta vyřízena kladně a tím zaručena vysoká cena této části. V oddíle prvém, kde A. odkázán byl na spisy svých předchůdců, nelze přijímati zprávy jeho bez náležité kritiky, ač i tu asi osvědčí se v nejčetnějších případech správnost údajů jeho. Při posuzování zpráv jeho nutno míti na mysli i politické stanovisko jeho, jež jest aristokratické; sympathiím jeho nejbližší byla ústava Drakontova a Solónova. — První vydání *'A. Π.* je od F. G. Kenyona, Londýn, 1891 (3. vyd. 1892); vedle něho uvésti jest vyd. Blassovo v Lipsku (4. vyd. 1903) a Kaibelovo a Wilamowitzovo v Berlíně (3. vyd. 1898). K výkladu spisu zvláště srv. Wilamowitz, Arist. und Athen (Berl., 1893, 2 sv.); Kaibel, Text und Stil des *'A. Π.*

(t., 1893). Český překlad od Jos. Pražáka v Praze, 1900. *O. J-i.*

*** Aristov** Andrej Petrovič, filosof rus. (* 1812 — † kol 1860), byl profes. filosofie v jaroslavském demidovském lyceu a vydal: *O vlijaniji narodnago ducha na filosofiju* (Moskva, 1839); *Filosofija sostavljajet suščestvennuju potrebnosť čelověčeskago ducha* (t., 1840); *O filosofsko-religioznych učenijach Kanta, Fichte, Šellinga i Gegelja* (t., 1846).

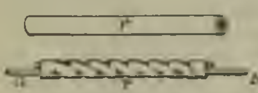
Aristov Nikolaj Jakovlevič, historik rus. (* 1834), † 1882.

Arizona (úřed. zkr. *Ariz.*), území ve Spoj. Obcích sev.-amer., má na 295.134 km^2 122.931 obyv. (1900, podle odhadu r. 1906 143.745), tedy na 1 km^2 připadá 0·5 obyv. Z toho bylo Indiánů 26.480, mezi nimiž 1836 civilisovaných, Číňanů 1419, černochů 1848, v cizině narozených 24.233 hlav. Běloši mluví nejvíce španělsky. **A.** dělí se na 13 counties vedle četných rozsáhlých indiánských reservací (Navajů, Moquí a j. v.). Hl. m. od r. 1889 je Phonix s 5544 obyv. (1900). **A.** měla býti spolu s Novým Mexikem spojena v jeden stát a kongress již r. 1906 přijal příslušný zákon, ale Arizonští všeobecným hlasováním zákon zamítli.

*** Arkáda.** A-dy je starší označení pro zdvižné šňůry jacquardského stavu (viz Jacquardův mechanismus). *Beroušek.*

Arkansas 1) (úřed. zkr. *Ark.*), jižní stát ve Spoj. Obcích sev.-amer., má na 138.132 km^2 1,311.564 obyv. (1900, podle odhadu r. 1906 1,421.574), tedy na 1 km^2 10 obyv. Z nich bylo 366.865 barevných, ale v rovinných hrabstvích mají černoši většinu, dále 66 Indiánů, 62 Číňanů. V zemědělství stojí na předním místě pěstění bavlníku, pak kukuřice, batatý pěstují se více než zemáky. V těžení nerostů rozvíjí se rychle těžba uhlí. **A.** dělí se na 75 counties.

*** Arldovo spojení** sluje v elektrotechnice spojování drátu beze spájení. Konce drátů *a*, *b* (vyobr. č. 4917.), jež se mají spojiti, vsunou se do roury *r*, zhotovené z tažné slitiny mědi a cínu, načež pomocí ručních svěradel šroubovitě se stočí. Roura bývá 8—25 *cm* dl., stěna její je 0·5—0·8 *mm* silná.

Č. 4917. Arldovo spojení.

*** Arleth** Louis, pseudonym Jindřicha Koblice (v Dopl.).

Armand Dumaresq Ed., malíř franc., † 1895.

*** Armant,** Erment, m. v egyptské prov. Kene, na levém bř. Nílu, stanice parníků, má 10.222 obyv. (1897), veliký cukrovar chedivův. **A.** jest starověký *Hermonthis* (egypt. *Per-Montu*), ale slavný chrám je pobořen skoro úplně, zbytky jsou zastavěny továrnou.

*** Armida,** planetoida objevená fotograficky 24. srpna 1903 M. Wolfem v Heidelberce. Označení (514). *Kvn.*

*** Armillaria.** náramkovitka, rod hub z oddělení vlastních bedlovitých (*Agaricei*), ze skupiny prstenatých (*Annulati*). Klobouk masitý, kraj jeho v mládí kožovitým neb klkatým závojem se třeněm spojený, kterýž zůstavuje na třeni, později kožovitý, šupinatý neb klkatovláknitý, vytrvalý neb dosti záhy pomíjivý prsten. Lupeny sbíhavé neb vykrojené a zoubkem přichycené. Výtrusy bílé. V prvém případě sbíhavými lupeny příbuzná rodu *Clitocybe*, odtud některé druhy tvoří sekci *Clitocybella*. Sem náleží **A.** *dimidiata* Schrot. (*Pleurotus dryinus* Quélet), n. jednostranná, s bělavým kloboukem ve žlutavé až světle hnědé šupiny políčkovitě rozpraskaným, skoro polokulovitým; bělavý, jemně šupinatý, vodorovný neb nahoru zakřivený třeň nese roztřepený, pomíjivý prsten. Na starých dubových kmenech, na obdělaném dubovém dříví i na kmenech jiných stromů listnatých, ano i na smrcích na podzim. Jedlá. Do téže sekce (ale se třeněm uprostřed stojícím) náleží také známá václavka, **A.** *mellea* Quélet (viz Agaricus, str. 427 *b*). **A**-ie s lupeny vykrojenými na zadním konci tvoří sekci *Tricholomella*; připomínají tím rod čirůvek (*Tricholoma*). Sem náleží jedlá **A.** *bulbigera* Quélet, n. hliznatá, s kloboukem světle červenohnědým, šedohnědým neb okrovým, s počátku zbytky klkatého závoje klkatě bíle vláknitým neb skvrnatým (čímž stává se nápadnou), s bělavým třeněm, jenž na zpodu je ztlustlý ve hlízu ostře ohraničenou. Celým vzezřením i klkatým, později mizejícím prstenem, téměř cortinu připomínajícím, podobá se některým pavučincům (*Cortinarius*); však bílými výtrusy od nich se liší. Jedlá jest také **A.** *robusta* Quélet, n. holemá, s třeněm nad klkatým prstenem bílým, pod ním červenavými neb hnědavými vlákny tygrovaným. Vůni má podobnou vůni hřibu obecného. Roste na podzim v písčitých lesích borových společně. Jí podobá se **A.** *caligata* Viv., n. hnědoskvrná, již však pokládají někteří mykologové za týž druh (na př. Quélet obě zove *Gyrophila robusta*). Zajímavá jest **A.** *imperialis* Fr., n. císařská, dvojím prstenem nad sebou stojícím. Jest to statná, tuhá houba; jedlá, ale silně zahořklá. — Není známo, zda je který druh jedovatý; i ostře chutnající a odporně páchnoucí **A.** *aurantia* Quélet, n. pomorančová, v Rollandově atlase hub, jenž vychází jako příloha časop. »Bull. de la Soc. Mycol. de France«, jest uvedena jako jedlá. Celkem jest známo z rodu **A.** kolem 60 druhů. *Bezděk.*

Armitage Edward, angl. malíř, † 24. kv. 1896 v Londýně.

Armstrong 2) William George, zemřel 27. pros. 1900 v Cragside.

Arneth 3) Alfred, dějepisec něm., zemřel 30. čce 1897 ve Vídni.

*** Arnim** Traugott Hermann, hrabě, politik něm. (* 20. čna 1839 v Meziboru) Vstoupil do služeb diplomatických a v letech 1872—74 byl tajemníkem knížete Bis-

marcka. R. 1875 vystoupil ze služeb státních, vystupoval pak tiskem proti Bismarckovi, háje svého švakra a bratrance Harryho **A**-a, obžalovaného ze zemězrady, načež byl r. 1877 odsouzen ke 3 měs. vězeni. V l. 1887 až 1906 byl poslancem na říšském sněmě a náležel straně říšské. Zabýval se hlavně otázkami koloniálněpolitickými a národohospodářskými.

Arnold 8) Jurij, hudebník rus., † 20. čce 1898 v Karakazliku u Simferopolu na Krymu.

A. 17) Edwin, angl. básník, učenec a publicista, † 24. bř. 1904 v Londýně; bratr jeho A. 18) Arthur † 20. kv. 1902.

* **Arnold** Engelbert, vynikající elektrotechnik (* 7. bř. 1856). Byl r. 1894 jmenován řádným professorem elektrotechniky na technice v Karlsruhe, r. 1906 čestným doktorem technických věd. Napsal: *Die Ankerwicklungen u. Ankerkonstruktionen der Gleichstrommaschinen* (Berl., 1899); *Die Theorie der Gleichstrommaschinen* (t., 1902); *Die Konstruktion, Berechnung u. Arbeitsweise der Gleichstrommaschinen* (t., 1903). S de la Courem vydal: *Die Transformatoren*, *Die synchronen Wechselstrommaschinen*.

* **Arnold** (Арнольдъ) Vladimir Fedorovič, statistik rus. (* 1872), byl ve službách různých zemstev a jest znám cennými pracemi *Opyt izučenija krestjanskich raschodov po dannym 50 opisanij krest. chozjajstv Chersonskago ujězda* (1898) a *Obščija čerty agronom. techniki i sel. choz. ekonomiki krest. choz. Cherson. ujezda* (1902), kde mezi jiným podrobně analysuje rozpočet 124 selských usedlostí v cherson. újezdě.

Arnošt 12), vév. sasko-koburský, † 23. srp. 1893 v Gothě.

* **Arntz** Gilles Rodolphe, právník belg. (* 1812 — † 1884). Byl professorem bruselské university. Hlavní jeho práce: *Cours de droit civil francais comprenant l'explication des lois qui ont modifié le code civil en Belgique* (1. vyd. 1860—75; 2. vyd. 1879—80) jest z nejlepších příruček o franc. civ. právě.

* **Aronia**, bot., viz Amelanchier.

* **Aronova hůl** jest skleněná trubice polepená proužkem staniolu, který se vine spirálovitě na povrchu trubice od jednoho konce ke druhému. Staniol jest v malých délkách dvěma příčnými a vždy k sobě kolmými řezy přeřezán, tak že, při spojení obou konců a-vy holi s póly pracující elektriky, přeskakují na všech místech řezů drobounké jiskřičky. *nvk.*

* **Aror** viz Antimagnetické slitiny (Dopl.).

* **Arretace** jest zařízení, kterým citlivá a pohyblivá část stroje chrání se před poškozením. A-cí upevní se tato část stroje, aby se pohybovati nemohla. Takovou a ci mají na př. jemné váhy (v. t.) a to jak u vahadla, tak i u závěsův a misek, aby břity hranolu prostředního a hranolů postranních pokud možno se ušetřily. A. u vah záleží v tom, že břity ze svých lůžek (resp. tato lůžka) se pozvednou a vahadlo i misky podchytí, tak že kývání vah je vyloučeno. Podobně arretuji se všecky jemné stroje měřicí, jako galvanometry, magnetometry, ampermetry, voltmetry atd. *nvk.*

Arrhenius J., zemědělec švéd., † 1889.

* **Arrhenius** Svante August, fysik švéd. (* 1859 na zámku Wijk blíže Upsaly). R. 1876 počal studovati fysiku na univ. v Upsale. Nedostatečným zařízením laboratoří byv donucen odebral se brzy potom do Štokholmu, kde obíral se hlavně studiem vodivosti elektrolytů a dospěl r. 1883 ke známé theorii elektrolytické dissociace, t. j. k mínění, že látky, které vedou elektrický proud, jsou ve svých roztocích rozštěpeny v částice elektrickými náboji opatřené (v t. zv. ionty). Akceptoval tudíž A. a důsledně provedl myšlenku, kterou dříve vyslovili v omezené míře Clausius a Williamson, a postavil tak nejen naše názory o roztocích elektrolytů, nýbrž i nauku o chemické affinitě na základ docela jiný, postřehnuv parallelismus mezi reaktivností (mohutností invertující, katalysující) a elektrickou vodivostí (resp. koncentrací iontů). R. 1884 A. habilitoval se pro chemii fysikální. Obdržev cestovní stipendium od štokholmské akademie, studoval v cizině a to u F. Kohlrausche ve Vircpurce, u Boltzmanna ve Št. Hradci, u W. Ostwalda v Rize a v Lipsku a u van't Hoffa v Amsterdamě. V té době provedl řadu prací, které dokazovaly význam a plodnost theorie elektrolytické dissociace. Ale ani potom nemohl se uchytiti ve Švédsku, hlavně pro nízké intriky svých domácích odpůrců. Teprve r. 1891 dostalo se mu podřízeného místa učitele fysiky »na Stockholms Hogskola«, soukromé to vysoké škole, které později (r. 1895) bylo proměněno v řádnou professuru. Přes to, že práce A-iovy byly té doby již v cizině plně uznávány, našli se ve Švédsku lidé, kteří A-iovi nepřáli, a bylo třeba teprve intervence Ostwaldovy, aby se A-iovi stalo po právu. V tutéž asi dobu jmenován byl čestným členem »Německé Bunsenovy společnosti pro užitou fysikální chemii« a teprve r. 1901 členem švédské »Wetenskaps-Akademi«. Byl též (r. 1903) vyznamenán Nobelovou cenou pro chemii. A. jest bez odporu nejznamenitější soudobý fysik švédský. Jest zakladatelem moderní elektrochemie a spolu s Ostwaldem a van't Hoffem zakladatelem moderní chemie fysikálné. Největší část jeho prací týká se zmíněné již elektrolytické dissociace, o jejíž provedení a doložení zasloužil se vedle Ostwalda nejvíce. Kromě toho však pracoval i v jiných oborech fysiky (na př. o elektrické vodivosti zahřátých plynův a par solných atd.). Zejména vábila ho themata z oboru meteorologie a kosmické fysiky; v poslední pak době věnuje pozornost i biologii a fysiologii. Práce jeho uloženy jsou v různých odborných časopisech německých, anglických i francouzských, jakož i v publikacích Švédské akademie. Samostatně vydal: r. 1900 »Učebnici elektrochemie« (švédsky a německy); r. 1903 »Lehrbuch der

kosmischen Physik« (2 d.); r. 1906 »Theorie chemické« (švédsky a německy); v r. 1907 »Immunochemii« (švédsky a německy); t. r. »Das Werden der Welten« (překlad ze švédštiny). *Bb.*

Arrighi de Casanova Erneste Louis H. H., fr. politik, vůdce bonapartistů, † 1888.

* **Arsenijević** Lazar viz Batalaka (Dopl.).

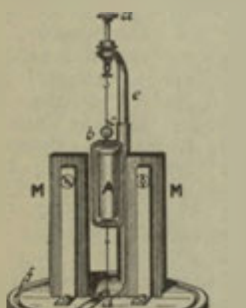
Arsenjev 2) Konstantin Konstant. R. 1891 redigoval spolu s F. F. Petruševským ruskou encyklopaedii. R. 1901 jmenován čestným akademikem Carské akademie věd. Napsal: *Zakonodatéljstvo o pečati* (1903); *Svoboda sovésti i vérotérpimosť* (1904).

* **Arsenování** je pokrývání předmětů vrstvou arsénovou, aby se nabylo krásného zabarvení modrošedého. Děje se elektrickým proudem zavěšením předmětu na záporný pól zdroje elektrického a ponořením jeho do lázně připravené z 50 *g* kysličníku arsénového, 20 *g* pyrofosforečnanu sodnatého, 50 g kyanidu draselnatého a 1 *l* vody. Lázeň budiž teplá, zdroj mějž napětí 4 volty.

* **Arsinoë**, planetoida, objevená 20. čna 1895 A. Charloisem v Nizze. Označení (404).

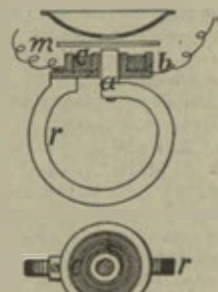
* d'**Arsonval** Arsène, lékař franc. (* 1851 v la Borie). Vystudovav lékařství v Limoges byl praeparátorem Claude Bernardovým, načež se stal ředitelem ústavu pro biologickou fysiku r. 1882 zřízeného a prof. téhož oboru při Collège de France, po Brown-Séquardovi pak prof. lékařství při témž Institutu. Je vynikající experimentální fysiolog, jenž napsal řadu prací, zvláště o fysiologii tepla zvířecího a elektřičnosti. Podle něho nazývá se arsonvalisací léčebné používání elektrických proudů frequence velmi vysoké při elektrisování celého těla ve zvláštních solenoidech nebo také jen některých jeho částí (lokální arsonvalisace).

* **Arsonvalův galvanoměr** jest elektrotechnický přístroj k měření elektrických proudů velmi slabých. Sestrojen je na principu magnetoelektrickém, t. j., že působením magnetu elektrický proud se přitahuje neb odpuzuje. Již r. 1881 M. Deprez sestrojil měřicí přístroj podobné konstrukce, jako byl V. Thomsonův »syphon recorder«, užívaný při telegrafii podmořské, aniž věděl o tomto přístroji. Jeho konstrukce skládala se z pevného ocelového magnetu, mezi jehož póly uložena nehybně cívka. V jejím vnitřku umístěn byl otáčivý plech železný. Probíhal-li cívkou proud, pootočil se plech a ručka na stupnici ukázala velikost odchylky. Stupnice byla velmi nepravidelná. Arsonval r. 1881 učinil cívku pohyblivou a místo otáčivého plechu použil pevně uloženého železného válce dutého, roury. Tím dosáhl rovnoměrnějšího pole magnetického a pravidelnější stupnice. Plné zdokonalení provedl Arsonval r. 1889. Vyobr. č. 4918. podává zdokonalenou tuto konstrukci, jak se jí používá podnes. Skládá se ze silného podkovového magnetu *M*, železného dutého válce *A* a z obdélníkové cívky *b* zavěšené pomocí tenkého drátku na šroubku *a* ve stojánku *e*. Drátek tento tvoří zároveň přívod proudu do cívky. Ke zpodku cívky připojen napínací drát *d*, sloužící k odvádění proudu z cívky. Svorky přístroje spojeny jsou jedna se stojánkem *e*, druhá s napínací pákou drátku *d*. Připojené zrcadélko *e* umožňuje použíti A-lova g-u na projekční methodu odčítací.

Č. 4918.
Arsonvalův galvanoměr.

* **Arsonvalův telefon** skládá se z ocelového magnetu *r* prstenovitě zahnutého (vyobr. č. 4919.), sloužícího zároveň za rukojeť telefonu. Konec jeho *a* tvoří pól a jest umístěn přímo pod středem membrany *m*. Druhý pól zakončen je cívkou *c* objímající pól *a*. Zařízením tímto drát navinutý v cívce *c* lépe se zužitkuje čili telefon toho druhu při stejných poměrech ostatních dává reprodukci silnější.

Č. 4919.
Arsonvalův telefon.

* **Arthrodira** jest vymřelý řád ryb pancéřovaných z devonu, který vykazuje mnohé znaky primitivní a kladen bývá do příbuzenstva ryb dvojdyšných. Tak kostra vnitřní většinou jest chrupavčitá a chorda trvalá. Krunýř ze štítů souměrně uložených kryje hlavu a trup. Okončiny párové scházejí vůbec aneb jsou jen naznačeny. Oční dutiny po straně krunýře, kol oka byl sklerotikální kruh z destiček dentinových. Jediná čeleď sem slušící Coccosteidae má krunýř z určitého počtu (13—15) plátů kostěných na povrchu hrboulky ozdobených. Hřbetní ploutev malá, ocasní souměrná neb i nesouměrná. Rody *Coccosteus*, pak zvlášť veliký rod *Dinichthys*, jakož i *Homosteus*, *Titanichthys* a j. vyskytují se v devonském útvaru. U nás v bránickém vápenci (g_1) nalezeny byly pláty kostěné a popsány Barrandem pode jménem *Cocc. Frici*. *Pa.*

* **Artomova telegrafie bez drátu** jest methoda telegrafie bez drátu, při níž se vysílají vlny elektrické hlavně v určitém směru. Artom dosáhl tohoto výsledku užitím dvou vysílacích anten místo jediné. Podobně na stanici přijímací je potřebí dvou anten, z nichž jedna stojí pevně, druhá pak se otáčí kolem první, tak že zůstává stejně vzdálena a s první antenou rovnoběžna, až se dostaví maximum působení elektrických vln a tím i maximum

účinku. Z postavení anten lze pak určiti směr, kterým zpráva přichází. *nvk.*

* **Arton** [-tòn] Leopold Emil, vl. Aron, bankéř franc. (* 1849 ve Štrasburce — † 1905 v Paříži). R. 1871 usadil se v Paříži a převzal rozdělování úplatků panamské společnosti státníkům a politikům, aby získal souhlas komor k finančním operacím společnosti. Když rejdy tyto byly prozrazeny, prchl r. 1892 do Anglie, ale teprve r. 1895 zatčen v Londýně a vydán úřadům francouzským, načež r. 1896 odsouzen od poroty na 6 let, od policejního soudu na 2 léta do vězení, také pro podvody ve společnosti na vyrábění dynamitu. R. 1899 dána mu milost. Zemřel sebevraždou.

* **Arusové** (Arussi), nejmocnější kmen Gallů v sv. Africe obývající mezi již. úpatím habešské vysočiny, jez. Štěpánčiným a střed. tokem Dauy. Jsou odvážní bojovní jezdci ovládaní svým náčelníkem v Karaju.

* **Asagena**, rod pavouků z č. *Theridiidae*. Zadní oči jsou velmi malé, čímž se liší od příbuzného rodu *Lithyphantes*. Nohy jsou také kratší a silnější. Samečky poznáme snadno podle ztlustlých stehen a holení, často zdobených řadou hrbolků nebo zoubků. Samečkové mají vrzací (stridulační) ústrojí, složené z lišten tvrdých na hlavohrudí a zoubků na předním okraji břicha. Třením lišten vzniká zvuk podobný zvuku, jejž vydávají na př. tesaříci, ploštice *Reduvius* atd. Posud popsáno šest druhů, které jsou rozšířeny hlavně v Evropě a Asii, ale také v Severní a Jižní Americe. *Nsk.*

* **Asaprol**, praeparát totožný s abrastolem, používaný jako prostředek antiseptický a též ke konservování vína.

* **Asbestová lepenka**, jakýsi druh lepenky, hotovený ne z drti dřevěné nebo hadrové, nýbrž z drobných vláken asbestu; jest hojně používána jako tepelný isolátor anebo k obalování a krytí hořlavých hmot; největšího použití dochází v průmysle i laboratořích chemických.

* **Asbestové nátěry** jsou nátěry z jemné drti asbestové, rozptýlené v roztoku vodního skla; užívá se jich k natírání hořlavých hmot tam, kde by mohlo vzniknouti nebezpečí požáru.

* **Asfalten**, zbytek z asfaltu po oddestillování petrolenu, uhlovodíků těkajících při temperatuře 200—250°; **a.** jest těžší vody, za studena tvrdý, lámaný, v aetheru nerozpustný, avšak dobře rozpustný v oleji terpentinovém a petroleji.

Ashe 2) Thomas, básník angl., † 1889.

Aschehoug Torkel Halvorsen, norský právník a státník. Jako člen švédsko-norského uniového výboru (1865—67) hrál vlivnou úlohu; avšak osnova revidované uniové akty jím vypracovaná a hájená byla r. 1871 storthingem zamítnuta. Z dalších jeho spisů buďtež uvedeny: *Den nordiske statsret* (Kodaň, 1885): *Das Staatsrecht der vereinigten Königreiche Schweden u. Norwegen* (v Marquardsenově Handbuch des öffentl. Rechts, Freib. v Br., 1886); *Om Unionskomitees udkast til en ny foreningsakt* (Christ., 1870). Ve spisech svých **A.** byl vřelým zastupcem unie a jednotné skandinavské myšlenky, avšak bez újmy samostatnosti Švédův a Norův.

* **Aschoff** Ludwig, lékař něm. (* 1866 v Berlíně), jest prof. všeob. pathologie v Marburce a napsal řadu prací odborných. Uvésti sluší *Kursus d. pathol. Histologie* (s Gaylordem, 1900).

Asie. Statistický přehled.

		Povrch v km^2	Obyvatelstva
Nezávislé státy:			
Čína s Mandžuskem, Mongolskem a Tibetem		11,138.900	330,130.000
Japan se Sachalinem a Formosou	(1907)	452.005	51,917.672
Siam		633.000	6,687.000
Nepál		154.000	3,000.000
Bhután		34.000	400.000
Afgánistán		558 000	5,000.000
Persie		1,645.000	9,000.000
Turecká Asie bez Samu a Cypru, ale se Sinájem		1,825.800	16,932.500
Samos		468	53.400
Omán		193.600	1,000.000
Ostatní nezávislá Arabie		2,279.300	950.000
Britské državy:			
Britská Východní Indie s přísluš. částmi v Arabii, ostrovy a Belúdžistánem	(1901)	4,826.100	295,213.000
Ceylon	(1905)	65.607	3,950.123
Maledivy		300	30.000
Cagoské ostrovy (k Mauritiu)		110	1.000
Straits Settlements	(1905)	4.140	603.460
Malajské ochranné státy	(1904)	88.000	1,038.100
Britské sev. Borneo	(1905)	80.561	160.000
Labuan	(1905)	78	9.000
Brunei (ochranné území)		21.000	25.000
Saravak (ochranné území)		103.221	500.000
Hong-kong (osada)	(1906)	126	328.600
Cypr	(1905)	9.282	248.114

		Povrch v km^2	Obyvatelstva
Vei-hai-vei (najaté území)	(1901)	738	130.800
Hong-kong (najaté území)	(1901)	883	102.300
Bahreinské ostrovy (protektorát)	(1900)	600	680.000
Okrouhle dohromady . . .		5,200.000	302,903.000
Ruské državy:			
Sibiř a Východní Asie	(1897)	12,534.200	5,730.700
Ruská střední Asie (bez Aralského a Kaspického jezera 506.457 km^2)		3,647.057	7,746.718
Kavkázsko		473.026	9,289.364
Buchárá		205.000	1,500.000
Chiva		60.000	500.000
Okrouhle kolem . . .		16,919.000	24,766.000
Hollandské državy:			
Java a Madura	(1905)	131.508	30,098.008
Sumatra bez Indragiri	(1900)	420.382	3,168.300
Hollandské Borneo	(1900)	553.340	1,129.900
Celebes	(1900)	185.914	2,019.000
Ostatní hollandské ostrovy	(1900)	229.484	2,429.800
		1,520.628	38,000.000
Francouzské državy:			
Francouzská Přední Indie	(1904)	509	273.900
Kočinčina	(1904)	56.900	2,973.100
Annam (ochranný stát)	(1904)	135.000	7,096.500
Kambodža (ochranný stát)	(1904)	96.900	1,332.700
Tonkin (ochranná území)	(1904)	119.200	6,431.500
Laos (ochranná území)	(1904)	255.000	912.100
Kvan-čeu-van (najaté území)		700	180.200
		664.209	19,200.000
Portugalské državy:			
Portugalská Indie		3.807	531.800
Makao		12	64.000
Portugal. Timor a Kambing		18.989	200.000
Okrouhle . . .		22.800	795.000
Država Spojených Obcí sev.-amer.:			
Filipiny	(1903)	296.310	7,635.400
Německé najaté území:			
Kiau-čau		501	124.800
Japanská území:			
Korea (pod ochranou)	(1907)	218.650	9,781.700
Kvan-tun	(1906)	3.162	416.200
		221.800	10,200.000
Celá Asie přibližně		44,000.000	830,000.000

Výzkum A. pokračoval v posledních desítiletích naproti minulým dobám tím rychleji, čím živější interess byl Asii věnován následkem událostí světových. Ohromný rozsah kontinentu, nesnadný přístup do nitrozemí pro nepřátelství polokulturních obyvatelů, komplikovanost zeměpisných poměrů, spletitá minulost a mnohé jiné faktory skýtaly výzkumu obtíže větší než u jiných zemědílů. Ale právě též činitelé dráždili spíše badatele všech národů k vědecké práci, stupňované také hospodářskými zájmy jednotlivých koloniálních velmocí i podnikatelských společností (stavba drah, vodních cest, nerostné bohatství a pod.). Nicméně zbývá mnoho práce: veliké plochy Gobi, tarimské pánve, Mongolska, záp. Mandžuska, velehory vnitroasijské, mnohá pohoří předoasijská a východoasijská, odlehlé části Sibiře. Pamír, Zad. Indie, Malajské souostroví, Javu vyjímaje, jsou nám přes všechny četné výpravy známy pouze povrchně. Na tomto místě lze uvésti pouze přednější badatele a nutno vypustiti podrobnější líčení, kterak jednotlivé sporné otázky zeměpisu **A.** byly řešeny.

Výzkum Malé **A.** bral se hlavně dvojím směrem, archaeologickým a zeměpisným, při kterém šlo zejména o poměry geologické a hospodářské. První práce byla organisována jednotlivými ústavy vědeckými, jež sem posílají pravidelné expedice, jako na př. výprava rakouského archaeolog. ústavu pod vedením Benndorfa (Efesu), zejména pak cesty v. Luschana, Ramsaye, Kieperta, Hogartha, Sarrea, Sterretta, Fr. a Eug. Cumonta, H. Wincklera a mn. j. V posledních letech pracovali tu také pražští Němci Jüttner, Knoll, Patsche a Swoboda. Druhý směr

je zastoupen botanikem Bornmüllerem, anthropologem Jelisějevem, geology de Launayem, bratřími Quasty, zeměpisci Oberhummerem a Zimmererem (1896), Schafferem (1900—02), Philippsonem (1899—1904; hospodář. cíle měli Fitzner (1900), Vanutelli (1904), Grothe (1906—07) a j. Týmž způsobem postupováno bylo i v Palestině a Syrii, kde však práce byla lépe organisována staršími společnostmi. Tu vynikli geologové C. Diener (1885), H. Blanckenhorn (1884, 1894 a 1905—06), Th. Barrois (1890), V. Cuinet, Joh. Walther, archaeologické práce prováděli tu v. Oppenheim, Oberhummer, Bliss-Macalister, Sellin a mn. j. Jižní Syrii navštívil posledně Švéd Rosendahl; Sinajský poloostrov, probadaný geologicky Hummem, Rothpletzem, Blankenhornem a j., zkoumali ve směru archaeologickém a národopisném Alois Musil a Flinders Petrie. O výzkumu Arabie v. t. (Dopl.). Ruku v ruce se zeměpisci kráčejí archaeologové i v Armenii a Mesopotamii. Geologické poměry této zkoumal Naumann (1890), Armenie Oswald (1906), po archaeologické stránce Belck a Lehmann, poslední větší cestu vykonal v sev. Mesopotamii Sykes (1907). Jižní Mesopotamie, zejména Babylónie, dostala neúnavného badatele Koldeweye (od r. 1887), na zříceninách Nipuru kopali s úspěchem Američané Peters a Haynes (1888—96); Babylona Banks (1907). Kurdistánu věnovali se F. B. Maunsell, P. Galland, R. T. Günther (Urmijské jez.), naposled O. Mann (1906) a Grothe (1907). Do těchto končin zasáhli také mnozí badatelé z Kavkázska. Mocné horstvo jeho přilákalo sem vedle geografů četné alpinisty a směs národů ethnografy. O výzkum jeho zasloužil se zejména Radde, který této myšlence věnoval skoro celý svůj život, geologicky prozkoumali Kavkáz Mušketov a Inostrancev, po nich Andrussov, v. Dechy (1897—98); četné výstupy provedli tu Tulatov na Kazbek, Ungern-Sternberg na Elbrus, Markov, Popov a Manukov na Ararát, dále Mummery, Holder, Cockin a Wolley, Freshfield, Powell, Vlaši V. a E. Sella, Baker, Merzbacher s Purtschellerem; otázku zalednění zkoumal Busch, podnebí Pastuchov, ethnologické poměry Pantychov, W. Miller, Kovalevskij, zajímavou kořist přinesl r. 1902 Rasewig. Botanický prozkum prováděli zejm. Kuzněcov r. 1888 a 1898, Seydlitz a j.

Na vysočině Iránské bylo horlivě pracováno. Rakouská výprava Polakova přinesla r. 1883 cenné sbírky ze sz. Persie, tamtéž pracovali Curzon (1889—90), Lynch, Stahl (1904), sev. Persii prošli Capus a Bonvalot (1886), Stahl (1895), Hedin vystoupil na Demavend r. 1890, kdežto botanický a geologický prozkum provedli Radde (1886) a Bogdanovič (1887). Na j. pracovali více Angličané, zejména veliké zásluhy získal si vedle Stahla a Sarrea Angličan Sykes na několika cestách v l. 1897—1904 a Mrs Bishop, výhradně jiţ. Persii věnovali se Bell (1884), který pak r. 1888 prošel do Belúdžistánu; střední Persií přes Lut cestoval Gore, po něm Vaughan, archaeologický výzkum na záp. vedl de Morgan, po něm de Houssy a Gautier (na zříceninách Susy), naposled Herzfeld r. 1905. Důkladný prozkum Seistánu a okolí jeho provedla po cestách Leonťjeva a Patrina (1891) expedice Mac Mahonova r. 1903—06, v níž vynikl zejména Tate; hospodářské poměry prostudoval Gleadow-Newcomen r. 1904—05. V Afgánistáně i Beludžistáně sebraly nejvíce materiálu vojenské kommisse, jako britsko-ruská r. 1884 až 1888 na sev., jiná r. 1884 na vých., kde pokračoval pak Holdich, při čínské hranici Elias (1885), nerostné bohatství ohledával r. 1887—89 Griesbach a zmínění badatelé v Seistánu.

V Přední Indii anglická vláda sama vzala důkladný prozkum země do rukou, tak že pro odborné pracovníky zbývá tu malé pole, zejména po stránce ethnografické. Této súčastnil se E. Schmidt (1889), Bastian (1890), Ehrenreich, Sarasinové (Ceylon) a j. Nejvíce lákal hornatý sever, kam každoročně vypravují se četní alpinisté, kteří se střídavým štěstím pokoušejí se slézti nejvyšší vrcholky. Tak se nezdařilo r. 1905 Jarcotovi a Crowleyovi slézti Kančindžingu, r. 1906 manželé Workmanovi dostoupili výše 7060 *m* v Nunkunu jz. od Lehu, r. 1907 Norové Rubenson a Aas 7290 *m*, Longstaff s Mummem a Brucem zamýšleli slézti Mount Everest, ale zákaz angl. vlády obrátil je na blízký Trisul (7130 *m*). Zalednění Himálaje studuje zvláštní angl. kommisse. Za to pilně byl zkoumán sev.-záp. kout mezi Himálají a Hindukušem, při čemž vynikli Younghusband, Robertson a Workmanovi. Andamany zkoumali znova E. Haeckel, Fritsch, Brown (1907); Nikobary Strahan a j.; Lakadivy Gardiner (1899); Christmas Island C. W. Andrews r. 1898; nový ostrov v zál. Bengálském ohledal Headlam (1907).

Zadní Indie skýtala více obtíží, ale zásluhou britské i francouzské vlády odkrývá se každoročně závoj neznámých končin. Po zabrání Barmy r. 1885 a cestách vévody Orléanského, Massieua, Pottingra a j. podávají nám J. G. Scott a J. P. Hardixman r. 1901 důkladnou monografii Hor. Barmy a států šanských. Siam, s nímž nás po dlouholetých cestách seznámil důkladně Mac Carthy, procestovali znova Carey, P. Bons d'Anty, Colquhoun, Lechèvre, Lupša, Hosseus vedle stálých rozhraničovacích kommissí. Stejně rychle jako na z. Angličané pokračovali Francouzové na v. v Tonkině a u sousedních národů. Vedle Paviea Gauthiera, Bonina zúčastnili se práce v poslední době Capet, Bel, Barthélemy, Cottes, Patté, Ehlers, Cothonay. Málo prozkoumaný Malajský poloostrov bude požadovat důkladných cest. Za účelem proražení průplavu navštívili šíji poloostrova Deloncle, Harmand a Dru, z Angličanů vynikli Scrife, Swettenham, jenž s Cliffordem vydal nejdůkladnější monografii, Waterstradt Annandale a Robinson.

Badatelská práce v ostrovním panství Nizozemců soustředila se na Javu, kde každoročně konány jsou vědecké expedice a kamž téměř každý cestovatel východoasijský zasáhl. Velikou pozornost vzbudily r. 1907 výsledky badání v Trinilu, kde pokračovala Selenková ve studiích Duboisových v l. 1891 až 1892. Ukázalo se, že lidské kosti, z nichž konstruován Pithecanthropus, náležejí člověku úplně vyvinutému. Ostatním ostrovům věnována pozornost teprve v posledních desítiletích. Různých ostrovů týkají se práce Verbeekovy po stránce geologické, pobřeží ohledala výprava »Sibogy« pod Weberem (1899—1900), dále v. Pleyteovy, Hegerovy a j. Na Sumatře byla práce stížena nepřátelstvím kmenů domácích. O poznání její zasloužili se v. Brenner a v. Mechel, Modigliani, po prvé ji přešel Ijzerman (1891), v posledních letech pracovali tu Maas, Hagen a Volz (1904—06). Rovněž veliké obtíže činilo Borneo. Vedle starších badatelů Dunlopa, Hoséa, Hatilanda, Willijena vynikl zejména Molengraat, po prvé ostrov přešel Nieuwenhuis r. 1896, znova Combanaire r. 1904. Menší cesty provedli van Walchren r. 1904 a Stolk (1905), ale mnoho práce ještě čeká. Na Celebesu cestovali nejprve na sev. konci A. Wichmann a Kükenthal, F. a E. Rinne (1899), H. Bücking (1898), po nich i Sarasinové, ale na druhé cestě r. 1901—03 zasáhli do střední části, v dalších výzkumech pokračovali Kruijt a Adriani. Přecházíme drobnější ostrovy, o něž si získali zásluhu van Schelle a Meersburg (Flores), de Vries (Tenimber a j.), Martin, Kükenthal, Weber (Molukky) a přicházíme k Filipinám, jejichž prozkum vzala nyní na sebe americká vláda.

Rovněž pravidelnému kartografování a výzkumu podrobeny byly Japanské ostrovy, kde převzali úkol ten domácí badatelé, jako Koto, Harada a Yamasaki. Na Formose v neznámém vnitrozemí pracují společně s Evropany jako O. Warburgem, jenž zpracoval Sopečné a Bonninské ostrovy, a Mac Kayem, A. Fischerem (1899), Wirthem, J. W. Davidsonem (1903). Téměř výhradnou doménou japanské práce stala se Korea, kde doplňují se výzkumy starších cestovatelů, jako Kalinovského a Detlakěviče, Varata, Webela, Campbella, Turleye, Genthea a j. v. Ještě větší zájem badatelů budilo Mandžusko, kde cestovali Putjata (1888 a 1891), Komarov a Anert (1896), Pozdnějev (1897), kteří zkoumali zejména sever a okolí Chinganu; dol. Mandžusko navštívili r. 1896—98 Cholnoky a Turley. Geologicky pracoval tu Bogdanovič. Válka rusko-japanská přilákala sem celou řadu žurnalistů, kteří psali mnoho o těchto zemích, ale vědecká práce byla přerušena.

Za to živěji se postupuje v Mongolsku. Po výzkumech Potaninových (v l. 1876—86), Younghusbandových, který r. 1887 první křižoval Asii z Pekingu do Indie, Harnakových, Ressinových následuje detailnější práce zeměpisná i archaeologická. Nejvíce zásluh získávají tu Rusové Jadrincev, Obručev, Krylov, Novickij, Bogdanovič, Sapožnikov, zejména pak Kozlov, jenž tu vykonal dvě veliké cesty; poslední od r. 1907 prý má také účel politický. Z cizích dlužno uvésti Chaffanjona, Bonina, Sven-Hedina, J. Kidstona a mn. j.

Zájem o Čínu vzniknuvší převraty v této veleříši v posledních desítiletích nemohl zůstati bez vlivu na vědeckou práci. Nejen interess ryze hospodářský (stavba drah, minerálné bohatství), ale zájem zeměpisný vybízí k horlivé činnosti, tak že mapa Číny dozná v nejbližší době značných změn. O vědeckou práci zasloužili se pracovníci téměř všech národů, zejména těch, které sem lákají snahy hospodářské a politické. Na severu Rusové (Potanin, Obručev, Grum-Gržimajlo), vedle Francouzů Bonina, Monniera, kteří procestovali celou Čínou, Belgičan Fivé, naposled expedice d'Ollona (1906) a několika Angličanů získávali nové poznatky. Ve středu zabývali se většími cestami Legendre (1902 až 1904), hr. de Marsay (1906), Clenell a zejména Wingate přinášející velikou kořist pro mapu Číny. Na jihu Angličané a Francouzi jdou ruku v ruce. Běželo tu předem o kommunikaci s Barmou a Tonkinem, potom o poznání hor. části zadoindických veletoků. Proto tu badali nesčetní pracovníci, jichž jmen, ani hlavních, nelze všech uváděti: Madrolle, vév. Jindřich Orléanský (1895), Bonin na dvou cestách (1896 a 1898—1900), Leclère, lyonská expedice, Vaulsurre, Clementz (1907), Wingate, Logan Jack, E. C. Pottinger a celá řada jiných.

Nejvíce záhad, ale také obtíží skýtá střed A.: Tibet a Vých. Turkistán. Tento v poslední době jest jako pojítko mezi kulturou západoasijskou a východoasijskou pilně prohledáván po stránce archaeologické. O známost Vých. Turkistánu zasloužil se především Prževalskij se svými věrnými druhy Robozovským, Kozlovem a Bogdanovičem. Na páté výpravě také zemřel u Issyk-kulu. V jeho šlepějích kráčeli mnozí jiní Rusové, jako Pěvcov, Grombčevskij, Grum-Gržimajlové, Obručev a j. Nemalých zásluh dobyl si uvedený již Younghusband, který vykonal několik cest po pohraničních horách rusko-čínských a v Pamíru. Vedle oněch čestné místo zaujímá neúnavný cestovatel Sven-Hedin, jemuž se podařilo slézti Mustagatu a rozřešiti otázku Lob-noru. Těmito cestami seznán blíže Vých. Turkistán, že stal se pak obvyklým východištěm rozmanitých cest do Tibetu, Thienšanu a Gobi. Zde pracoval poslední dobou Futterer a Holderer (1897 až 1898), stejným asi směrem ubíral se tudy Bonin. Mohutný Thienšan zkoumali bratří Grum-Gržimajlo (1889—90) na východě, kde ethnografické výzkumy konal Katanov, skupinu Chantengri ohledali Ignaťjev a Krasnov, část stýkající se s Tarbagatajem Obručev; v posledních letech tu mnoho výstupů vykonal Merzbacher (1907), totéž pohoří obrala si také za cíl r. 1906 maďarská výprava Al-

massya, Archera a Prinze. Otázku zániku východoturkistánských měst řešili Američané Pumpelly, Davis a Huntington, který se tam zdržel později sám. Archaeologický zájem vzbudily objevy Steinovy (1901), po nichž následují expedice pruská Grünwedelova a Lecocquova, francouzská Peliotova, nová anglická Steinova, Cahuova a j., z nichž materiál ukládán je nyní v evropských museích. Po posvátných knihách vedle jiných cílů pídili se tu také Japanci Otami a Hori.

Zajímavou epochu v dějinách asijských výzkumů budou tvořiti výzkumy v Tibetu, počínající rokem 1880. Otázka pramenů čínských a zadoindických veletoků, politické soupeřství mezi Rusy a Angličany, dráždivé tajemství Lhassy vedle otázek horopisných a vodopisných způsobily tu veliký ruch. O již. Tibetě přinášeli nám v letech osmdesátých XIX. stol. zprávy indičtí panditi. První z Evropanů, vniknuvší až na 250 *km* od Lhassy, byl Prževalskij (r. 1879—80), po němž chopili se práce vedle jeho spolupracovníků také jiní, jako Carey (1885), Rockhill, Martin (1899), ale až na Careye s nevalným zdarem. První prošel Tibetem Bonvalot s vév. Orléanským (1889—90), jejichž výprava mnoho také přispěla k vysvětlení zadoindických veletoků a doplnila starši výzkumy panditův a Macgregora s Woodthorpem. Po nich prošli Tibetem Bower a Thorold, Rockhill (1891 až 1892), jenž však stejně jako Bonvalot za puzen byl od Lhassy, totéž se stalo Littledalovi (1895), kdežto Dutreuil du Rhins ve společnosti Grenarda byl r. 1894 zavražděn ve vých. Tibetě po několika marných pokusech tudy proniknouti do středu. V následující době vykonány jsou menši cesty zejména na sev. straně Tibetu, až po roce 1900 vystupují do popředí tři repraesentanti středoasijských výzkumů: Kozlov (1901), Sven Hedin (od 1901) a Younghusband. První prorazil východními končinami, ale Lhassy nedosáhl, podobně jako i Sven Hedin, ač se pokoušel vplížiti se v přestrojení za Burjáta. Mezitím přinesli podrobnější zprávy o Lhasse Burját Cybikov a Japanec Kavaguči, bezprostředně před angl. výpravou vojenskou do Tibetu. Té velel Macdonald za neocenitelných rad Younghusbandových. O Lhasse a okolí podány jsou důkladné zprávy, umožněny menší expedice, jako Rawlinga, který před tím marně pokoušel se vniknouti sem od jz., Rydera, Wooda po již. Tibetě. R. 1906 pracovali tu také Fitzgerald a Fraser, od záp. snažil se proniknouti Rakušan Zugmayer, ale s nezdarem. Smlouva anglotibetská z r. 1907 zahradila však cestovatelům nadále vstup z britské půdy. Proto musil Sven-Hedin na své nové cestě r. 1907 oklikou vstoupiti na půdu tibetskou, kde zabývá se studiemi jednotlivých problémů a oznamuje, že dosavadní mapa Tibetu jeho posledními objevy bude docela změněna. Na východě, kde cestoval bavor. poručík Filchner, pokračuje v práci lékař jeho výpravy Tafel, ač za značných obtíží. K rozhodnému rozřešení otázky Sang-pa-Brahmaputry rozhodla se r. 1907 Skotská zeměpisná společnost vyslati zvláštní expedici. Přes tyto všechny snahy čeká ještě zeměpisce ohromná práce v končinách naprosto opuštěných západního a v nedostupných krajích východ. Tibetu.

Ruská A. Poznání ruské A. získalo neobyčejně podporou ve stavbě všech tří hlavních linií železničních: zakaspické, sibiřské a orenbursko-taškentské, které vyžadovaly nejprve podrobnějšího studia před stavbou a po stavbě učinily přístupnějšími končiny odlehlejší. Tak v ruské střední Asii zakaspická dráha v l. 1880—88 provedená přispěla mnoho studiím fysikálního zeměpisu (stepí, pouští). Již r. 1885 Běljavskij provedl kartografické zanesení Amu darje od ústí k Čardžúji, východní Bucháru zpracoval po stránce hypsometrické a astronomické Schwarz, nivellaci podél dráhy zakaspické provedl r. 1905 Pariisky. Se Schwarzem pracovali geologové a topografové Myšenkov, Rudněv, Glagolev, po nich r. 1888 Lidski a Karatěgin. Zejména poslední desítiletí přinesla mnoho nového materiálu získaného badateli jako geology Andrisovem, Nikitinem, Waltherem, Muškětovem, Obručevem, Ivčenkem, botaniky Komarovem, Dubjanským, zoology Schmidtem, šl. Almassym, Fedčenkem, ethnologem Bastianem a mn. j. O předběžné přípravy k sibiřské dráze zasloužili se Bogdanovič, Krasnopolski, Obručev, Inostrancev, Venjukov, Ivanov a mn. j. I vodním cestám po řekách nejnověji věnována veliká pozornost, čímž poznáváno jest i severní pobřeží. O studium říční dopravy a poznání břehů sev.-asijských získali si zásluhy Dobbeler, Bunge a Toll při dolní Léně. Poslední byl tu činný od r. 1893 až r. 1900, zmizel na Novosibiřských ostrovech. Pomocné výpravy, jako Kolčeva, přinesly nový materiál, ale Tolla nenašly. Styk Sibiře po moři zkoumala znova expedice r. 1905 doraziví až k Jeniseji. Klassickou zůstane expedice Chatangská r. 1905—06 vedená Tolmačevem a vyslavší nové menši výpravy odborníků. Zájem ryze vědecký měly ethnografické a linguistické výzkumy Aspelina, Katanova, Griněveckého, Jelisějeva, Sěroševského, Chaffanjona, Hutha, Laufera, Zichyho, amer. výprava Jesupova, Vasiljeva a j. v., jimiž získáno mnoho materiálu k zajímavým poměrům národopisným. Čukočský poloostrov nám vyličil Tulčinskij; tentýž nás zpravuje o sev. Sachalinu; Kamčatku a význam její objasnil naposled Tjučev.

Literatura: E. Réclus, Nouvelle géographie universelle, sv. VI.—IX. (Pař., 1884—86); Sievers, Asien (2. vyd., Lip., 1904); Keane, Asia (Lond., 1896, 2 sv.; 2. vyd. 1906, 1 sv.); Tenney, Geography of Asia (t., 1905), ostatní viz při jednotlivých oblastech. Z map uvádíme: Koverski, Mapa asijského Ruska a sousedních zemi 1 : 8,400.000 s vysvětlivkami (Petrohr., 1900); Carte de l'A. (1 : 1 mill.; Pař., Serv. géograph. de l'armée, vychází od

r. 1900); Machinder, Stemfords New Orographical Map of Asia, 1 : 8,721.500 (Lond., 1906).

* **Askenazy** Szymon, historik polský (* 1867 v Zawichostě v král. Polském). Gymnasium a právnickou fakultu studoval ve Varšavě, načež se odebral do Gotink, kde studoval historii a pracoval v seminářích prof. Weilanda a Lehmanna. R. 1894 stal se doktorem filosofie na základě práce *Die letzte polnische Königswahl.* Když se byl ještě po tři léta zabýval archivními studiemi doma i za hranicemi, byl r. 1897 habilitován jako docent novodobé historie na universitě ve Lvově. Tou dobou jest řádným professorem téhož předmětu. A. věnoval se hlavně dějinám Polska XVIII. a XIX. stol. Náleží k professorům, kteří kupí kolem sebe mladé talenty a podněcují je k vědecké práci. R. 1902 počal vydávati práce svých žáků ve sbírce *Monografie w zakresie dziejów nowożytnych*, jejichž účelem jest zpracování novověkých dějin Polska, zvláště od doby jeho rozdělení. Posud vyšlo 6 svazků této publikace. Vedle toho A. uveřejňuje své práce vlastní, z nichž uvádíme: *Studya historyczno-krytyczne* (1897); *Przymierze polsko-pruskie* (vyd. 2. r. 1901; autor vystupuje tu s jinými než Kalinka názory na politiku a diplomacii sněmu čtyrletého a poměr jeho k Prusku); *Dwa stulecia* (řada větších i menších rozprav z oboru dějin XVIII. a XIX. stol.); *Ks. Józef Poniatowski, 1763—1813* (životopis národního hrdiny polského, vojevůdce doby Napoleonské, maršála Francie); *Wczasy historyczne, I., II.* (2. vyd., sbírka kritik a menších rozprav); *Sto lat zarządu w Królestwie polskiem, 1800—1900* (2. vyd., 1903); *Uniwersytet warszawski* (Varš., 1905); *Uwagi z powodu listu Polaka do ministra rosyj.* (Lvov, 1905); *Observations politiques* (Pař., 1905); *Russia Poland, 1815—1830* (v »Cambridge Modern History«, X.; Cambridge, 1907); *Rosya Polska* (Lvov-Varšava, 1907, rozšířené polské vydání dotčené publikace angl.); *Łukasiński* (Lvov, 1908, 2 sv.). Dílo posléze uvedené vrhá světlo na pružiny polské politiky Alexandra I., na postavení vel. kníž. Konstantina, Novosilcova a jiných.

* **Askoldov**, pseud., viz Aleksějev S. A. (Dopl.).

* **Askolin** (*glycerinum sulfurosum*), koncentrovaný roztok kyseliny siřičité v glycerinu; používá se ho v lékařství jako léčiva vnějšího i vnitřního.

* **Asmus**, pseudonym, viz Claudius 4), str. 442 *b*.

Asnyk Adam, básník pol., † 1897.

* **Aspasia**, planetoida objevená 9. pros. 1895 A. Charloisem v Nizze. Označení (409). *Kvn.*

* **Asquith** [eskvidz] Henri Herbert, státník angl. (* 1852). Do dolní sněmovny byl po prvé zvolen r. 1886 a osvědčil své politické a státnické nadání tak skvěle, že r. 1892 povolán do kabinetu Gladstoneova jako ministr vnitra. R. 1895 padl s Gladstonem. V dolní sněmovně náležel k vůdčím kruhům strany liberální, a když při volbách zvítězila strana liberální, vstoupil v dubnu 1905 do ministerstva Campbell-Bannermanova jako ministr financí. V dubnu 1908 stal se po odstoupení Campbell-Bannermannově předsedou kabinetu. Jest mírným stoupencem anglického imperialismu a odpůrcem přílišných požadavků sociální strany práce. *-rb.*

Assam, britská území ve Vých. Indii, tvoří od r. 1907 spolu s Východ. Bengálskem zvláštní provincii 275.932 km^2 velikou s 31,528.433 obyv. Vlastní A. má po připojení Manipúru a j. na 145.666 km^2 6,126.343 obyv. Hl. m. je Dakka s 9054 obyv.

Assiniboia, distrikt v Kanadě, byl rozdělen 1. září 1905 mezi nové provincie Saskačevan a Albertu (v. t.).

* **Assouplování hedvábí** [asu-] viz Hedvábí, str. 1023 *a*.

* **Assumptionisté** [-sumpci-], fr. *Peres de l'Assomption*, franc. kongregace římsko-katol. zal. r. 1520, obnovená r. 1847. Jsou činni zvl. v missiích zahraničných. Ve Francii rozpínali velmi horlivou činnost v klerikálně-ultramontanní politice a řídili klerikální lidový tisk v nakladatelství Maison de la bonne Presse, vydávajíce nedělník »La Croix« ve 190.000 ex. Proto byl řád ve Francii 24. led. 1900 rozpuštěn.

* **Astafjev** (Астафьевъ): **1)** A. Aleksandr Ivanovič, spis. rus. (* 1816 — † kol 1863), sloužil ve vojště a před smrtí byl profess. akademie gen. štábu. Obrátil na sebe pozornost vojenských kruhů spisy *O sovremennom vojennom iskusstvě* (Petr., 1856—61, 2 d.) a *Istočniki političeskoj ekonomiji i gosudarstvennago chozjajstva* (t., 1862).

* **2)** A. Nikolaj Aleksandrovič, dějepisec rus. (* 1825), přednášel dějiny na universitě petrohrad. a vydal: *Makedonskaja gegemonija i jeja priveržency* (Petr., 1856); *Drevnosti Vavilono-Assirijskija po novějšim otkrytijam* (t., 1882); *Opyt istoriji bibliji v Rossiji* (t., 1889).

* **3)** A. Petr Jevgeňjevič, filosof rus. (* 1846 — † 1893), vystudoval práva na universitě moskev. a přednášel dějiny filosofie práva v demidovském právnickém lyceu, pak v lyceu carevíče Mikuláše (při universitě moskev.) a konečně byl členem moskev. censurního komitétu. Hlavní jeho práce jsou: *Monizm ili dualizm?* (Jaroslavl, 1873); *Psichičeskij mir ženščiny, jego osobennosti, prevoschodstva i nědostatki* (Moskva, 1882), kde snaží se řešiti ženskou otázku na půdě ryze psychologické a přichází k závěrku, že žena není silou produktivní, ale výbornou vykonavatelkou sil; *Vopros pessimizma i optimizma* (Petr., 1885); *Čuvstvo, kak nravstvennoje načalo* (Moskva, 1885); *K rus. narodnoj psichologiji* (t., 1890) a j. V literárně-kritických úvahách hájil čistého umění proti tendenčnosti. Náleží sem především úvaha *Staroje nědorazuměnije* (t., 1888). *Šnk.*

* **Astasování** magnetu znamená zeslabení účinku pole zemského na magnet. Deklinační jehla udržována jest v poloze rovno-

vážné horizontální složkou zemského magnetismu. Je-li magnetický moment daného magnetu M a horizontální složka zemského magnetismu H, jest direkční moment, kterým jest magnet udržován v rovnovážné poloze, MH. **A.** magnetu znamená zmenšení tohoto momentu. **A.** lze provésti dvojím způsobem. Buďto zmenšením M nebo zmenšením H. Onen způsob vede k sestrojení magnetu astatického (v. Astatická jehla), při druhém způsobu klade se pomocný, astasující magnet nad magnet daný nebo pod něj, a to severním pólem k severu, jižním k jihu, aby se zeslabilo pole vnější, t. j. zmenšila lokálně složka H. *nvk.*

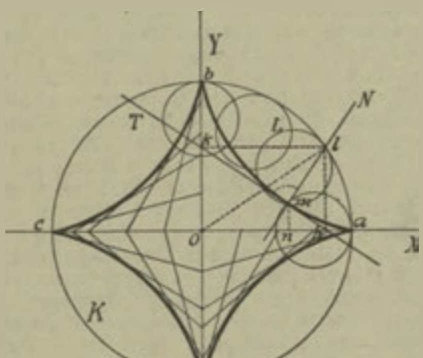
* **Asterospondyli**, zool., v. Žralokovití.

Astié Jean Frédéric, prot. kněz a spis. franc., † 1894 v Lausanne.

Astrachaň, gub. a újezdní město astrachaňské gub. ruské s 121.580 obyv. (1900). Gubernie má 1,003.542 obyv.; z nich rusky mluví 543.195, kirgizsky 250.820, kalmycky 138.572, tatarsky 52.799, ostatek jinými jazyky. Újezd astrachaňský má 219.760 obyv. (1897). *Pp.*

* **Astrildi**, zool., t. j. zrnojedi či pěnkavy nádherné (*Spermestinae*), skupina pěvců náležejících ke snovačům (*Ploceidae*), viz Snovači.

* **Astroida** (v geom.) jest zvláštní křivka 6. stupně a 4. třídy mající 2 body úvratu v nekonečně vzdálených bodech kruhových

Č. 4920. Astroida.

a 4 body úvratu v konečnu. **A.** (vyobr. č. 4920.) vzniká nejjednodušeji jako obalová křivka úsečky stálé délky $\overline{hk} = a$, jejíž kraje pohybují se po dvou navzájem kolmých osách X, Y. Je-li o průsečík těchto os, $ohlk$ rovnoběžník pravoúhlý, $lm \perp hk$, jest $lm = N$ normálou křivky v bodě m. **A**-du lze pokládati též za hypocykloidu vytvořenou valením se kružnice L uvnitř po kružnici K, je-li poloměr kružnice L roven $\frac{1}{4}$ poloměru K; jest pak $\overline{al} = \overline{lm}$. Jsou-li $\overline{on} = x$, $\overline{mn} = y$ souřadnice bodu m, jest $x = a\cos^3\alpha$, $y = a\sin^3\alpha$, tedy rovnice a-dy jest $x^{\frac{2}{3}} + y^{\frac{2}{3}} = a^{\frac{2}{3}}$. Poloměr křivosti v bodě m jest $\varrho = \frac{3}{2}a\sin 2\alpha = 3.\overline{ml}$. Délka celé křivky jest $6a$, plocha jí omezená $P = \frac{3}{8}\pi a^2$. *Sd.*

* **Astrometr**, astrofotometr, z řec., jest přístroj k měření světelné intensity hvězd.

* **Astrup** Eivind, polární badatel norský (* 17. září 1871 v Christianii — † sebevraždou v pros. 1895 na Dovrefjeldu). V l. 1891 až 1892 provázel na lyžích Američana Pearyho na jeho saňové cestě po vnitrozemském ledě sev. Grónska. R. 1893 byl tam s Pearym znova a mapoval zátoku Melvilleovu. Napsal *Blandt Nordpolens naboer* (Christiania, 1895).

Asuán, m. v horním Egyptě, má (1897) 13.005 obyv.

Asuncion 2), hl. m. Paraguaye, má (1905) 60.259 obyv.

* **Asynchronismus**, opak synchronismu (v. t.).

* **Asynchronní motory** jsou elektrické motory na proud střídavý, jejichž otáčející část, zv. rotor, na rozdíl od motorů synchronních, nepohybuje se stejnou rychlostí s hnacím magnetickým polem statoru (nehybné části motoru). **A. m.** jsou indukční motory, t. j. motory, u nichž jen do jedné části, statoru, vpouští se proud a k pohybu rotoru upotřebuje se indukčního proudu v závitech rotoru, vyvozeného magnetickým polem statoru. K tomu cíli opatřen je rotor vinutím buď otevřeným, neb na krátko spojeným. V případě onom připojuje se ke koncům vinutí rheostat, který při spouštění motoru znenáhla se vypíná, a když motor běží svoji rychlostí, na krátko se spojí. **A. m.** jsou: jednofásové, dvojfásové a třífásové. Všechny až na jednofásové vyznačují se vlastností, že samy se rozběhnou. **A. m.** jednofásové, aby samy se rozběhly, potřebují zavedení pomocné fáse s 90° pošinutím, aby vytvořeno mohlo býti točivé pole magnetické. Běží-li svou normální rychlostí, vypne se pomocná fáse a motor běží dále působením jedné fáse, avšak se zastaví, jakmile byly přetíženy.

Ašanti přijali r. 1895 britský protektorát a po vzpouře r. 1900 připojeni ke kolonii Zlaté pobřeží.

* **Ašik** Anton Baltazarovič, archaeolog rus. (* 1802 v Dubrovníku — † 1854 v Oděsse), s otcem svým, kupcem, dostal se do Ruska a vstoupil do rus. služby v Kerči, kde ze záliby počal se zabývati archaeologií. Později stal se ředitelem musea tamže. **A.** učinil velmi mnoho drahocenných nálezů, jimiž obohatil sbírky petrohrad. Ermitáže. Z prací jeho vyšly o sobě: *Kerčenskija drevnosti. O Pantikapejskoj katakombě, ukrašennoj freskami* (Oděssa, 1845; *Vosporskoje carstvo* (t., 1848, 3 d.); *De la découverte de deux statues antiques à Kertsche* (t., 1851) a j.

* **Aškerc** Anton, bás. slovinský, v. Jihoslované, str. 419 *a*.

Atacama 2), prov. republiky Chile v již. Americe, má na 78.820 *km*² 75.567 obyv.

Atanackovič 1) Bogoboj, spis. srb., * 1826 v Baji v Uhrách — † 1858 t.

Atčin, nizozemská prov. v sev. Sumatře, má na 53.222 *km*² 582.175 obyv., 11 na 1 *km*; když zdoláno povstání r. 1896 a 1902, provedena organisace koloniální.

* **Athalia,** planetoida objevená fotograficky 20. září 1903 M. Wolfem v Heidelberce. Označení (515). *Kvn.*

Athanasjev A. St. viz Afanasjev 3).

* **Athanor** viz Acanor (Dopl.).

Athapaska, kanadský distrikt, byl 1. září 1905 rozdělen mezi nové provincie Albertu a Saskačevan.

* **Athecae,** zool., viz Želvy.

Athény, hl. m. král. Řeckého, mají 111.486 obyv. (1896).

* **Atherina** Art., gavún, rod drobných ostnoploutvých ryb po většině mořských z čeledi t. jm. (Atherinidae), čítající jen 3 rody a sotva 40 druhů. Tělo má pravidelnou podobu rybí, jest podlouhlé a oblé, hladkými šupinami prostřední velikosti pokryté; postranní čára jest nezřetelná. Ústa jsou přímo na předním konci hlavy a ozbrojena slabými zoubky, oči bývají dosti veliké, žaberní otvor jest velmi široký. Ploutve hřbetní jsou krátké a mají jen slabé paprsky; druhá, měkká, stojí přímo nad ploutví řitní. Druh nejobecnější, gavún páskový (*A. hepsetus* L.), dorůstá délky jen 15 *cm* a má barvu nahoře do hněda žlutavou s černými tečkami, na boku jako téměř všecky ryby té čeledi podélný pruh stříbrolesklý, nahoře páskou namodralou lemovaný, vezpod barvu bělavou i trochu narudlou se mdlým leskem stříbrným. Jest v evropských mořích velmi rozšířen, žije v Atlantském okeáně, ve Středozemním a Černém moři i v jezeře Kaspickém, a to počtem přehojným při pobřežích i v přístavech. Maso mají gavúni chutné; sami živí se drobnými zvířaty mořskými. *Br.*

Atlanta, hl. m. státu Georgie ve Spojených Obcích severo-amer., má 89.872 obyv. (1900).

* **Atmolysa** jest methoda k oddělení jednotlivých plynů, tvořících směs, a to na základě osmosy plynů pórovitými stěnami. Viz Diffuse a Diosmosa.

* **Atomionty** nazýváme atomy chemických prvků neb atomové skupiny, opatřené elektrickým nábojem, na rozdíl od elektroniontův a molliontů, které jsou volné elektrony, resp. elektrony obklopené neutrálními molekulami. Veškeré tyto druhy iontů přítomny jsou v ionisovaných plynech. *Bb.*

* **Atomová refrakce** jest součin specifické lomivosti prvku a jeho atomové hmoty. Viz Refrakce.

* **Atomová rotace** jest součin specifické točivosti prvku a jeho atomové hmoty. Viz Polarisace rotační, str. 66.

* **Atomový magnetismus** jest součin magnetismu specifického (v. t.) a atomové hmoty.

* **Atropis** *distans* Grisb., zbochanec rozkladitý, jest rostl. druh dříve uváděný v rodech *Glyceria* n. *Poa.* Jest celkem vzácný a roste zvláště na mokrých a bažinných lukách a v příkopech v Čechách i na Moravě v některých krajinách. Pro svou podobnost k jiným příbuzným druhům snadno se přehlédne. Stébla trsnatá až ½ *m* vys. zakončena bývají jehlancovitou latou 3—7květých klásků; větve laty jsou rovnovážně odstálé n. sehnuté. Pochvy listů mívá jen na dolní části uzavřené, jinak otevřené. *Vm.*

* **Atsch,** zem. prus., viz Eilendorf.

Attika, nomos král. Řeckého, má na 6306 *km*² 313.069 obyv. (1896), 50 na 1 *km*².

Aube Hyacinthe L., námořník franc., † 1890.

* **Aubelův tisk,** zvaný též tiskem negativním, byla jedna z method světlotiskových (v. t.) směřujících k jeho zjednodušení. **A. t.** obcházel stahování folií s negativů, nalévaje praeparační vrstvu chrómové gelatiny přímo na negativ a užívaje tak negativu přímo jako desky tiskařské. Způsob ten se neujal, poněvadž nebezpečí prasknutí desky v lisu, u světlotisku dosti časté, jen se tím zvětšilo, majíc nad to v zápětí zničení základního negativu. Dr. *J. K. Vilím.*

Audebrand Philibert, novellista fr., † 9. září 1906.

d'**Audiffret-Pasquier,** hr., fr. státník, † 4. čna 1905.

Auditorium, veliký sál k vyučování — posluchárna. Velikost a-ia stanoví se počtem posluchačů; na každého sedícího počítá se 60—70 *cm* šířky a 80—100 *cm* hloubky, při čemž nutno zachovati volná místa pro chodby a nejméně 4—10 *m*² pro kathedru neb demonstrační stůl přednášejícího. Ač se uvádějí jisté předpisy pro tvar a-ia, má-li býti akustické, možno směle tvrditi, že ve mnoha případech různých podobných místností dosaženo bylo akustiky jen náhodně. Jisto však jest, že, mají-li býti a-ia akustická, nesmějí jejich stěny okrášleny býti sloupy neb lesenami, stěny musí znenáhla přecházeti ve strop, řečniště musí býti upraveno na užší straně a-ia, po případě musí tato strana býti prohnuta ve tvaru paraboly, ve kterém případu má se kathedra postaviti do jejího ohniska. Látky — gobeliny — po stěnách rozvěšené pomáhají značně ke zvýšení akustiky. U vyšších a-ií natahují se dráty v jisté hloubce pod stropem, by se tím zabránilo ozvěně. A-ia pro demonstrace chemické, fysikálné neb v ústavech anatomických stavějí se tak, že sedadla pro posluchače amfitheatrálně stoupají. Stůl demonstrační nachází se nejníže. *Fka.*

Audouard Olympe, fr. spisovatelka, † 1890.

Audran Ed., hud. sklad., † 17. srp. 1901.

Auersperg 6) Karel Vilém Filip kníže, státník rak., † 1890.

Augier Émile, fr. dramatik, † 1889.

Augšpurk, město v král. Bavorském, má 94.923 obyv. (1905).

* **Aulije Ata,** új. město rus. oblasti syrdarjinské s 12.006 obyv.; új. má 276.169 obyv. (1897). *Pp.*

z **Aumale** Henri Eugène Philippe Louis d'Orléans, vévoda, † 7. kv. 1897 v Zucco u Palerma.

* **Auředníček** Otakar viz Ouředníček.

* **Aurelia,** planetoida objevená fotograficky 7. září 1896 M. Wolfem v Heidelberce. Označení (419). *Kvn.*

Austin 5) Alfred, angl. básník, jmenován r. 1896 poetou laureatem.

Australie. Prozkum A. v posledních dvaceti letech děl se hlavně za účelem praktickým, aby totiž poznaly se hydrografické poměry, nerostné bohatství a obydlitelnost vnitra dotud málo známého. Vedle velikých výprav výzkumných pracovaly však jednotlivé státy o systematickém prozkumu končin hustěji osídlených svými zeměměřiči a geology; zejména státy Victoria, Nový Jižní Wales a Queensland věnují velikou péči podrobnému probadání svého území. Nejvyšší část Kordillery východoaustralské probadali zejména důkladně R. v. Lendenfeld a T. W. Edgeworth David; pohoří Bellenden Kerr v sev. Queenslandě A. Meston, E. Diels a E. Pritzel. Veliký korálový útes při vých. pobřeží Queenslandu probadal A. Agassiz r. 1896. Zkoumání anthropologická v poloostrově Yorkském a na pobřeží i ostrovech zálivu Carpentarského konal v l. 1904—06 H. Klaatsch. V jižní A-ii r. 1894 E. C. Stilling prozkoumal oblast jezera Callabonna a znamenitý státní geolog H. Brown probadal jihozápadní část kolonie v letech devadesátých. Střední pustinné pánve i pohoří byly cílem mnoha výprav. R. 1890 J. G. Stewart a H. W. Rogers mapovali horstvo Macdonellovo. Táž oblast byla předmětem studií veliké vědecké výpravy W. G. Horna r. 1894, jíž vůdcem byl osvědčený C. Winnecke; r. 1896 H. Brown pracoval v pohořích Macdonellově a Musgraveově. R. 1891 J. Carruther konal topograf. práce v pohořích Everardově, Musgraveově, Manu a Tomkinsonově. Dr. Eylmann procestoval v l. 1896—98 vnitro podél telegrafní linie od Port Darwinu do Adelaide a studoval podrobně pohoří Macdonellovo. R. 1900 Gillen a B. Spencer podnikli anthropologická studia na domorodcích od Oodnadatty oblastí pohoří Macdonellova podél řeky Rogeru až k zálivu Carpentarskému. V l. 1901—02 pak B. Spencer pronikl od Tennant's Creeku podél řeky Mac Arthur k zálivu Carpentarskému. R. 1903 L. Wells a G. i H. Basedow prozkoumali pohoří okolo jezera Amadeova. Kap. Barclay pokusil se r. 1904 proniknouti z Oodnadatty pouští posud neznámou do Queenslandu, došel však jen k vysoké bystřině Hay a byl nucen vrátiti se. R. 1906 A. C. Davidson podnikl dvě výpravy na záp. a na vých. od telegrafní linie mezi 19° a 22° j. š. se značným výtěžkem vědeckým. Rozsáhlou nitrozemní pánev jezera Eyre prozkoumal v l. 1901—02 J. W. Gregory se svými studenty z univ. melbournské. V severním territoriu H. Brown badal r. 1896 v úvodí řeky Victoria, t. r. Knut Dahl konal studie anthropologické v zemi Arnhemově, r. 1905 H. Brown a H. Basedow cestovali v nejzazším severozápadě a na přilehlých ostrovech a r. 1906 H. Klaatsch sbíral při řekách Victoria a Daly.

V záp. A-ii objevení bohatých zlatých polí Coolgardie a Kalgoorlie vedlo k rychlému probadání rozsáhlých oblastí. Obtížné zásobování osad v poušti vodou vyžadovalo intensivního prozkumu po stránce hydrografické. Rozsáhlé lesy nejzazšího jihozápadu vyměřil do r. 1895 E. Brown. Veliké výpravy ze zlatonosných oblastí nitrozemských snažily se prozkoumati schůdnost a hospodářskou cenu pustinného vnitra v různých směrech. Tak r. 1894 A. Newman procestoval území mezi Coolgardie a řekou Murchison, r. 1895 S. G. Hübbe pronikl z pohoří Musgraveova do Coolgardie, od jezera Darlot ke Goongarrie cestoval r. 1895 J. Robertson, r. 1897 D. W. Carnegie prorazil z Coolgardie do stanice Hall's Creek v Kimberleyském distriktu a zpět po jiné cestě, r. 1897 H. Fletcher dorazil z Cue až k řece Oakover v úvodí řeky De Grey, r. 1899 A. Macdonald provedl zdařilý prozkum pouští Great Sandy a Gibson's Desert. R. 1901 zlatokop H. W. Hill probadal hornaté nitrozemí podél 26° j. š. až k jez. Amadeovu. V l. 1900 až 1902 studoval floru Západní A. L. Diels. R. 1905 Michaelsen a Hartmeyer procestovali Záp. A-ii od Albany až ke Žraločí zátoce držíce se nedaleko pobřeží. Poloostrov Kimberleyský zkoumali zejména J. Bradshaw r. 1893 a r. 1901 F. S. Brockmann. Výpravy velikého stilu měly za účel probadati neznámé posud končiny vnitra a proniknouti od telegrafní linie středem celiny do Záp. A. neb naopak. R. 1887 T. W. Browne a Gillett pronikli z Perthu do Eucly, r. 1891 veliká výprava T. Eldera vedením D. Lindsaye měla za účel proniknouti ze středu na severozápadní pobřeží, byla však přinucena v poušti Great Victoria Desert obrátiti se k jihu a dorazila k zálivu Esperance, pokus proniknouti znovu k severu se nezdařil a výprava vrátila se s bohatým vědeckým materiálem z Perthu do Adelaide. Touž dobou L. A. Wells pronikl od západu až k jezeru po něm nazvanému na 27° j. š. a 123° v. d. D. Lindsay vypravil se znovu r. 1893 za prvním svým cílem, musil však znovu odbočiti k jižnímu pobřeží při zálivu Powler's Bay. R. 1896 vystrojil velikou výpravu A. F. Calvert, tato pronikla vedením L. A. Wellse z Cue až na řeku Fitzroy v distriktě kimberleyském, ztratila však dva členy v poušti. Nová výprava téhož vůdce příštího roku našla jejich mrtvoly. R. 1896 H. W. Harslett dostal se s koňmi z veliké části podél pobřeží z Port Augusty až do Norsemanu při jezeře Cowanu v záp. A-ii. R. 1902 R. T. Maurice pronikl od zátoky Powlers's Bay na jižním pobřeží až do Wyndhamu při zálivě Cambridge Gulf, doplnil tak starší cesty vý-

zkumné novými partiemi dotud neznámými a přinesl mnoho materiálu vědeckého. Posud zbývá přes 1½ mill. km^2 území úplně neprozkoumaného. Jsou to zejména rozsáhlé plochy pouště mezi nitrozemní linií telegrafní a řekami De Grey a Ashburton na západě, veliká část pouště Great Victoria Desert, vnitro země Arnhemovy a Kimberleyského distriktu na severu, pustá vysočina v oblasti Eucla Division na jihu a rozsáhlé partie nitrozemské pouště mezi Oodnadattou a jihozápadním Queenslandem.

Politický vývoj. Pět kolonií na celině australské a ostrov Tasmanie měly velmi mnoho společných zájmů, které přes značný odpor separatistů vedly ke konečnému sjednocení. R. 1886 ustavila se rada spolková, jež nedošla však plného souhlasu, a teprve vzrůst imperialistické myšlenky způsobil, že všeobecným hlasováním r. 1899 spojení bylo přijato a 1. led. 1901 zahájen spolek států australských (Commonwealth of A ia). Kolonie přijaly název států. Commonwealth je nezrušitelný spolek států s vlastní ústavou pod vrchní mocí britskou a má britskou vlajku se zvláštním odznakem. V čele jest generální guvernér, jejž jmenuje král, moc zákonodárnou má senát a sněmovna repraesentantů. (Viz Spojené Státy australské, str. 878.) Ministerstvo skládá se ze sedmi členů, kteří musí náležeti spolkovému parlamentu. Nejvyšší soudní moc má vrchní soudní dvůr pro A-ii. Vnější zastoupení obstarává Britská říše. Spolek vede společné záležitosti států a má též vrchní správu celnictví, pošty a telegrafu, patentování, naturalisace, immigrace a emigrace jakož i válečné obrany. Zbytky z příjmů rozdělují se mezi jednotlivé státy náhradou za zrušená cla interkoloniální. Sídlem spolkové vlády má býti městečko Dalgety v jihových. koutě Nového Jižního Walesu na úpatí Kościuszkova massivu. Zatím general. guvernér sídlí v Sydneyi a spolkový parlament zasedá v Melbourne. Proti separatistům spojili se s přívrženci commonwealthu socialisté, kteří za účastenství ve vládní většině pojistili si rozhodující vliv hospodářský, namnoze neblahý vývoji celku.

Australský spolek má 7,695.700 km^2 s 4,062.096 obyv. (1905), tedy 0·53 na 1 km^2, z toho připadá na Nový Jižní Wales 799.100 km^2 s 1,496.050 obyv. (1·88 na 1 km^2), Victorii 229.100 km^2 s 1,218.842 obyv. (5·32 na 1 km^2), Queensland 1,730.700 km^2 s 533.185 obyv. (0·31 na 1 km^2), Jižní A ii 2,341.600 km^2 s 378.208 obyv. (0·16 na 1 km^2), Západní A ii 2,527.300 km^2 s 254.705 obyv. (0·10 na 1 km^2) a na Tasmanii 67.900 km^2 se 181.106 obyv. (2·67 na 1 km^2). Jako dependence přidělena je britská část Nové Guinee (Papuaterritory) Queenslandu, ostrovy Lord Howe, Norfolk a Pitcairn Novému Jižnímu Walesu, souostroví Macquarie Tasmanii. S nimi má spolek 7,929.000 km^2. *dš.*

* **Autobus,** název autoomnibusu č. automobilu omnibusového, význam, který se rychle vžil pro svou zkrácenou formu.

* **Autograf,** fysik. přístroj zaznamenávající samočinně změny fysikální veličiny průběhem jakési doby.

* **Autogramm** je grafický záznam, diagramm, jejž vyhotoví autograf.

* **Autoinfekce,** také autoinokulace (řec.-lat.), nazývá se v lék. přenesení nákazy u téhož člověka s jedné části těla na jinou vzdálenější, na př. kapavkového zánětu oční spojivky znečištěnými prsty z ústrojí pohlavních, rozšíření měkkých vředů venerických po stěnách břišních, zavlečení tuberkulosy do pásma zažívacího polykáním tuberkulosních chrchlů. A. může také nastati z choroboplodných mikroorganismů, kteří za zdravých poměrů beze škody pro organismus mohou pobývati na těle i v jeho dutinách, ale za jistých okolností stávají se nebezpečným zdrojem nákazy. Tak na př. mohou se vyskytovati v rodidlech streptokokky bez nebezpečí, ale po porodu mohou tu způsobiti v šestinedělí velmi nebezpečné horečky omladnic. A podobně se děje i s jinými choroboplodnými zárodky na těle, kteréž za obvyklých okolností přirozenými ochrannými prostředky organismu bývají buď zničeny anebo neškodnými činěny, za zvláštních však okolností teprve působí s plnou virulencí.

* **Autointoxikace,** řec.-lat., v lék. je vznikání nemocí nebo chorobných úkazů tím, že látky, jež v těle se vyvinují a životní činností organismu buď z těla se vylučují anebo jinak se paralysují, za jistých okolností zůstávají v těle nezměněny, působíce tu jako prostředky otravné či toxické. Mohou to býti konečné produkty výměny látek v těle, na př. kysličník uhličitý, sloučeniny ammonaté, jež neodstraněny z těla a nahromadivše se tu zvýšenou měrou, způsobují obtíže, otravu, ano i smrt. Jindy hromadí se v těle látky, kteréž činností některých ústrojí bývají rozkládány buď v látky pro životní činnost organismu význačné neb aspoň v látky neškodné: přeruší-li se činnost takovýchto ústrojí, nastává pak zhoubná působnost oněch škodných látek. Tak porušením vylučující činnosti ústrojí močového docházívá k uraemii (v. t.) a do jisté míry možno sem čítati také dnavé záchvaty, způsobené nevylučováním kys. močové i močanu sodnatého a ukládáním jich ve dnavých uzlech; porušením činnosti jaterní docházívá k cholaemii (v. t.), vynětím slinivky břišní (pankreas) nebo zničí-li se její činnost v těle pochodem chorobným, k úplavici cukrové, po odstranění štítné žlázy nebo po jejím zaniknutí v těle (atrofii) povstává myxoedem (v. t.); a taktéž i kretinismus a Basedowská nemoc vysvětluje se z atrofických stavů této žlázy. Mnoho a cí vzniká z pásma zažívacího při porušeném trávení následkem chorobných změn v tomto pásme, zejména po rozličných zjevech katarrhálních, jakkoliv působení jedovatých či toxických látek tu se vyvinuvších zcela podrobně není všude jasno. Rovněž i při popálení rozsáhlejších kožních ploch povstávají autointoxikační zjevy. A. projevuje se ponejvíce zjevy

nervovými: zaujatostí a bolestmi hlavy, nespavostí, dráždivostí, křečmi (na př. psotník u dětí stižených těžšími katarrhy střevními), obrnami, porušenou činností srdeční, dušností, třesavkami, horečkami. Léčení řídí se podle podmínek, vyvolávajících tyto zjevy. Z lit. možno uvésti: Bauchard, Leçons sur les autointoxications dans les maladies (Paříž, 1887); Alba, Ueber die Autointoxication des Intestinaltraktus (Berlín, 1895).

* **Autokatalysí** nazýváme zjev, že některá součásť reakční (t. j. některá látka účastná chemické reakce) pouhou svou přítomností zrychluje nebo zpožďuje časový průběh reakce. První studovaný případ toho druhu jest přeměna γ-oxykyselin v jejich laktony, která se urychluje přítomností iontů vodíku, jež jsou obsaženy v roztocích volné oxykyseliny. *Bb.*

* **Autolux** viz Rozžehadlo, str. 26 *b*.

* **Autolysátor,** přístroj k dokonalému zhotovení roztoků. Látka k rozpuštění určená dá se na síto *a* (vyobr. č. 4921.) uložené v nádobě *B*. Voda proudí z nádoby *A* otvory *o* do nádoby *B* a nasycený roztok klesá ke dnu, aby místo učinil nové tekutině z nádoby *A*.

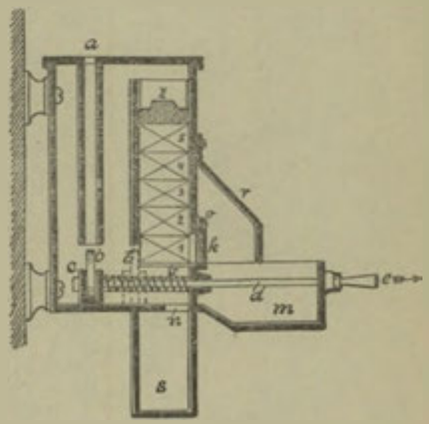
Č. 4921. Autolysátor.

Automat sluje mechanické zařízení, které, když vyplněna byla určitá podmínka, uvádí se samo v činnost, vykonává určitou práci, na př. spouští bicí ústrojí hodinové, vypíná páky elektrických vypinačů, uvolňuje váhy a pod. A-y prodávající zařízeny jsou obyčejně tak, že vhozený určitý peníz působí svojí váhou neb svou velikostí na ostatní zařízení, které vysouvne prodávaný předmět z a-u. Podle účelu, předmětů, které se prodávají, dostávají a-y různý tvar a uspořádání. Jsou zřízeny a-y na prodej doutníků, nápojů, jízdních, poštovních lístků, časopisů, cukrovinek, pro telefonní hovory a pod. Nejstarší a. sestrojen byl Hérónem Alexandrijským ku prodávání svěcené vody (vyobr. č. 4922.). Byla to obětní nádoba v chrámech vystavená, jež uvnitř obsahovala jinou nádobu se svěcenou vodou. V této na dně uspořádána byla výtoková roura *e* s uzavírající záklopkou *d*, upevněnou na táhle *c*. Vhodil li se do nádoby peníz *a* (5 drachem), spadnuv na misku *b* vyklopil páku *p* a táhlem *c* vyzdvihl záklopku *d* a voda vytékala. Když peníz s misky spadl, vrátil se celý mechanismus do původní polohy a výtoková

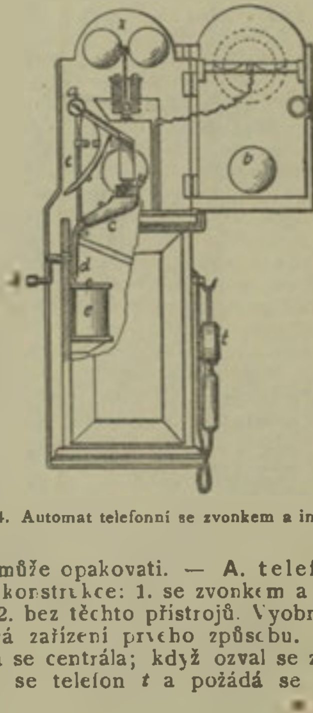
Č. 4922. Hérónův automat.

roura opět se uzavřela. — Zařízení a-u na prodej cukrovinek podává vyobr. č. 4923. Peníz otvorem *a* vhozený spadne do zachycovače *c*. Vytáhnutím páky *d* pomocí rukojeti *d* zabéře vyčnívající konec penize *b* za balíček cukrovinek *1*, spočívající na lištách *o*,

Č. 4923. Automat na cukrovinky.

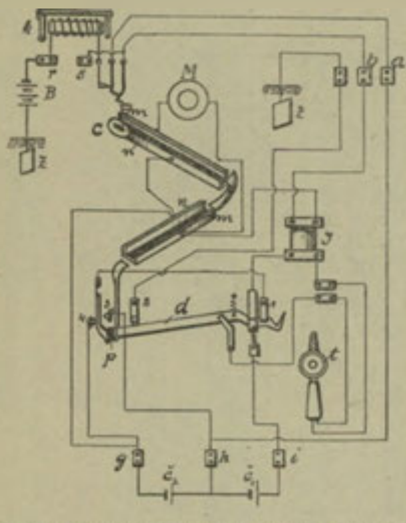
otevře si klapku *k* a vysouvne balíček do prostory *m*. Mezitím přijde *c* nad otvor *n*, peníz *b* propadne do prostory *s*. Puštěním rukojeti *e* tlakem pružného pera přijde opět zachycovač *c* pod otvor *a*. Závaží *z* vsune na lišty nový balíček cukrovinek *2* a vše se

Č. 4924. Automat telefonní se zvonkem a induktorem.

opět může opakovati. — A. telefonní je dvojí konstrukce: 1. se zvonkem a induktorem, 2. bez těchto přístrojů. Vyobr. č. 4924. podává zařízení prvého způsobu. Klikou *k* zavolá se centrála; když ozval se zvonek *z*, sejme se telefon *t* a požádá se za číslo,

s kterým chceme mluviti. Když úředník se přesvědčil, že číslo to je volné, požádá, by se vhodil do a-u předepsaný peníz. Otvorem *a* vhozený peníz padaje rozezvučí zvonek *b*, zvuk působí na mikrofon, tak že úředník v centrále dobře může kontrolovati

Č. 4925. Automat telefonní bez zvonku a induktoru.

zaplacení. Druhý způsob a-u telefonního podává vyobr. č. 4925. Snětím telefonu *t* se závěsu zapne se batterie *B* a vysmekne se klapka *k* v telefonní centrále. Úředník se ohlásí, a když připravil žádané číslo, před spojením požádá za zaplacení. Peníz vložený otvorem *c* pohybuje se po dráze *m n* skládající se z lišt mosazných a ze dna ebonitového, zavádí svými doteky s postranními lištami parallelní spojení do mikrofonní batterie, mění se tím intensita, která v telefonu úředníkově způsobuje hlomoz a umožňuje tím kontrolu. Peníz *p* zůstává mezi pákami *3*, *4* potud, pokud telefon opět se nezavěsí. U obou a-ů jest upraveno zařízení, které, vhodí-li se peníz jiné velikosti neb jakosti, než předepsáno, vyhodí jej postranním otvorem z přístroje ven.

* **Automobil,** řec.-lat. (čes. tolik jako s a m o h y b), je samohybné vozidlo silniční s pohonem motorovým. První a, jenž došel upotřebení, sestrojil na objednávku vlády Mikul. Jos. C u g n o t, franc. inženýr, pro dopravu těžkých děl. První jízdy ulicemi pařížskými r. 1765 účastnil se sám ministr vojenství vévoda de Choiseul. Druhý stroj z r. 1769 chová se v Conservatoire des Arts et Métiers v Paříži. Silný dřevěný rám zavěšen byl na tři kola, z nichž přední, poněkud menší, hnáno bylo dvěma parními stroji stojatými. Kotel podoby čajníku s vnitřním topením, visel zpředu na rámu, byl příliš malý, vůz sám těžkopádný, špatně řiditelný. V Americe již r. 1772 Oliver E v a n s snažil se zavésti samohybný vůz parní, patent jeho z r. 1786 byl však odmítnut, poněvadž myšlenka uznána byla za neproveditelnou. Přes to Evans počal r. 1800 se stavbou parního vozu, přišel však k poznání, že stroj parní, jehož chtěl užíti, lépe se hodí k jiným účelům, a užil ho proto k pohonu mlýna na sádru. Však již r. 1804 sestrojil nový parní vůz, v němž za přítomnosti as 20.000 diváků jel ulicemi Filadelfie až k řece Schuykillu. Amer. patent na parní vůz s dvojčitým strojem ležatým udělen byl r. 1790 inženýru Nathanu R e a d o v i.

Také v Anglii dály se pokusy se zavedením parního vozu silničního, jenž vlastně byl předchůdcem lokomotiv železničních. James W a t t r. 1784 sestrojil jen model podobného vozu a ve Skotsku nevedly pokusy Williama S y m i n g t o n a konané r. 1784—86, následkem špatného stavu tehdejších silnic, také k žádným výsledkům. Značný rozruch způsobil r. 1802 v Londýně Richard T r e v i t h i c k, jenž parní vůz svůj z Camborne dopravil do Londýna, kde projížděl ulicemi a později se produkoval za vstupné na prostoru uzavřeném plotem. Přes to, že špatné cesty tehdejší každý úspěch samohybných vozů silničních téměř vylučovaly, doznaly tyto první pokusy zvlášť od r. 1820 hojně napodobitelů. Vadou všech byla však nedostatečná konstrukce a také rozměry parního kotlu i konstrukce parního stroje. Proto objevila se v té době i snaha sestrojiti samochody napodobící chod člověka a zvířat. Tyto umělé nohy uváděny v pohyb strojem pomocí klik a byly r. 1824 také patentovány. Značný vliv na zlepšení konstrukce parních vozů silničních a jejich praktické upotřebení měl angl. inž. Walter H a n c o c k, jenž pomocí svých devíti parních vozů kromě obsluhovačů dopravoval již 116 osob a dosahoval rychlosti 30 *km* za hod. R. 1835 sestrojil parní vůz pro 20 osob, jenž v zavěšených čtyřech vozech poštovních táhl ještě 30 osob při rychlosti 16 *km* za hod. Hancock zavedl také první automobilní dopravu osob mezi Londýnem a okolními městy. Některé jeho trati procházely Londýnem, aniž tato vozba na ulicích silně frekventovaných způsobovala očekávané nehody. Ještě když se počínal rozvoj železnic, mnozí věřili ve vítězství parních a-ů silničních, poněvadž se jim náklad na úpravu dráhy zdál býti příliš značný. Zvláštní anglická kommisse, jež r. 1831 zabývala se zavedením dopravy pomocí parních vozidel silničních, dospěla ku přesvědčení, že »upotřebení hnací síly parní pro dopravu na silnicích je z nejdůležitějších zlepšení«. Podle dobrozdání této kommisse dojdou parní vozy silniční brzy obecného upotřebení, jen předsudky a nepřátelské zájmy a větší poplatky zabraňovaly až posud dosažení úplného úspěchu. Pamětní spis uvádí dále, že parní vůz při rychlosti 16 *km* dopraviti může na silnicích zemských přes 14 cestujících a neváží sám více než 3000 *kg*. Překonává bezpečně a

snadno značnější stoupání, neobtěžuje při správné konstrukci obecenstvo, neohrožuje život a zdraví cestujících, pohon je levnější než při upotřebení koní, rychlost větší a silnice se ušetří širšími koly. A-ům dostalo se tedy vysvědčení na tehdejší dobu skvělého, ale naděje kommisse nebyly splněny. Špatné cesty a malá výkonnost a-ů rozhodly ve prospěch železnic. Parní vozy silniční zmizely a přišly skoro v zapomenutí, nejen v Anglii, ale i v jiných zemích. R. 1836 Karel Dietz přivezl a. parní do Francie a konal na něm cestu z Paříže do St. Germainu a zpět za půldruhé hodiny. Proti zavedení této dopravy postavily se již železnice, veřejné mínění i parlament; myšlenka parních vozů silničních tím však ubita nebyla. R. 1859 konal nové pokusy markýz ze Staffordu, r. 1878 zaváděl nový parní a. Amédée Bollée, r. 1888 de Dion a Serpollet, jehož úspěch následkem konstrukce parního kotlu zcela nové byl nejpronikavější.

Na nynější svůj stupeň povznesen byl automobilismus rozvojem a zavedením motorů výbuchových, hlavně benzinových a petrolejových. První vůz s pohonem výbuchovým sestrojil r. 1862 Francouz Lenoir. Konstrukce Lenoirova neměla však významu praktického; teprve Němci Benz a Gottlieb Daimler užitím motorů stavěných na principech, jež stanovil Otto, dospěly ke konstrukcím, z nichž se vyvinuly tvary nynější. První vůz Benzův je z r. 1883, byl základem pro konstrukci vozů s motory ležatými a s převodem řemenovým. Motor Daimlerův vznikl v l. 1884—89, byl vertikální, dvouválcový a několik let téměř výhradně užíván pro pohon motocyklův a a-ů. Dnešní typy motorů víceválcových vyvinuly se většinou na základech Daimlerem stanovených. Vedle Daimlera přispěli k rozvoji automobilismu v jeho počátcích značnou měrou Forest, de Dion, Levassor a j. De Dion, jenž r. 1895 založil franc. Automobile Club, přispěl s Petrem Giffardem nejvíce k tomu, že automobilismus stal se oblíbeným sportem bohatších tříd. Vývoj nynější ukazuje však k tomu, že a. nezůstane jen předmětem přepychu, ve službě dopravy osob a zboží stává se víc a více praktickou potřebou. Svými výstavami a závody posledních let přispěl však automobilismus jako sport značně k ocenění a konstruktivnímu zdokonalení a-ů. Seznamoval obecenstvo s výkony samohybných vozidel a přispěl k vytříbení a výměně náhledů konstrukteurů. Tím konstrukce a-ů stávala se víc a více jednotnou, tak že automobilismus za necelých dvacet let svého vývoje vykázati se může již určitými, dobře vyvinutými typy. Ve vnějším tvaru liší se jednotlivé typy hlavně konstrukcí svršku, t. zv. karrosserie. Zpodek, t. zv. podvozek čili chassis, vykazuje posud mnoho rozmanitého v detailech, v celkovém uspořádání však i zde zavádí se jistá stejnoměrnost, k jednotnému vzoru se však posud nedospělo. Mnohostranný způsob upotřebení a-u podmiňuje sám sebou různost v detailním uspořádání a názvosloví.

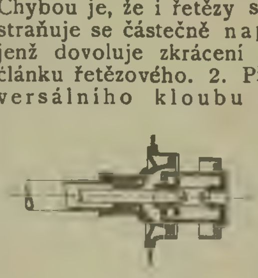
Motorové vozy rozlišujeme podle motoru, podle upotřebení a podle převodu od motoru na kola vozová. Velice populární je rozdělení a-ů v a-y přepychové a užitkové. A-ů přepychových užívají zámožnější jednotlivci pro své pohodlí, zábavu, sport atd. A-y užitkové slouží na výdělek buď dopravě osob (drožky, omnibusy) nebo zboží (a-y dodávkové a nákladní).

Podle motoru rozeznáváme 1. a-y parní, 2. a-y výbuchové, 3. a-y elektrické, 4. a-y s pohonem kombinovaným. 1. A-ů parních užívá se dnes skoro výhradně jen jako a-ů nákladních. Přes to, že se motor parní velice dobře dá přizpůsobit, není při a-ech schopným konkurrence s motory výbuchovými, vadí konstrukce kotlu, větší spotřeba paliva a spotřeba vody napájecí, jež je zbytečnou přítěží a není všude k dostání. 2. A-y výbuchové poháněné motory benzinovými a petrolejovými dnes převládají. Při stejném množství paliva a prostředků dopravních dojede stejně velký a stejně zatížený vůz výbuchový dále než vůz parní. 3. A-y elektrické, t. zv. elektromobily (v. t.).

Podle upotřebení rozeznavame 1. lehké, malé vozy motorové; 2. vozy cestovní a drožky; 3. vozy závodní; 4. malé vozy dodávkové; 5. vozy nákladní a automobilní omnibusy č. autobusy; 6. vozy speciální pro dopravu osob i zboží nebo pro účely technické.

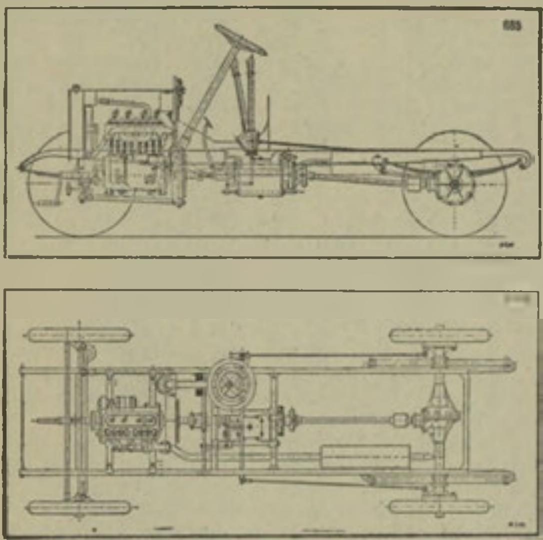
Podle převodu jsou a-y: 1. řetězové, 2. kardanové, 3. s koly třecími, 4. s převodem řemenovým. A-y s převodem hydraulickým a pneumatickým nevyšly posud ze stadia pokusů.

1. A-y řetězové jsou dnes zatlačovány konstrukcemi s převodem kardanovým, t. j. pomocí hřídele s Hookovými klíči. Řetězy (v. t.) jsou nejčastěji konstrukce Gallovy. Chybou je, že i řetězy se vytahují, což odstraňuje se částečně napinačem řetězu, jenž dovoluje zkrácení řetězu o $^1/_2$ délky článku řetězového. 2. Převod pomocí universálního kloubu čili kardanu je velmi rozšířen a při dostatečné uzavřenosti proti prachu dobře se osvědčuje. Universálních spojek užívá se při vozech benzinových, parních i elektrických. Kardan je v podstatě kříž, jehož konce jsou upraveny v čepy, jichž se chápou dvě vidlice. Chodu rovnoměrného dosahuje se jen při upotřebení dvou kardanů. Konstrukce jeho je dosti rozmanitá a uchyluje se někdy tvarem svým dosti značně od známé konstrukce klíče Hookova (vyobr. č. 4926.). 3. Vozy

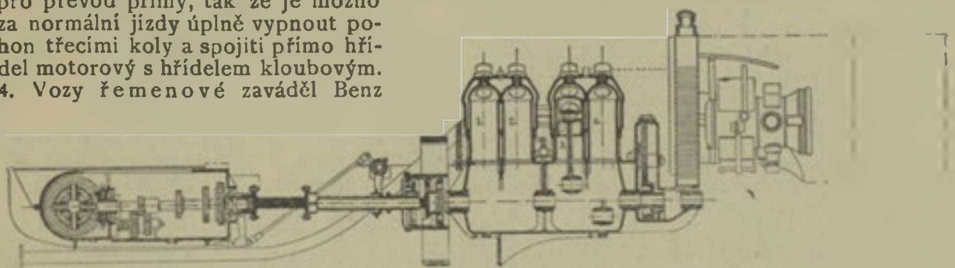
Č. 4926. Příklad konstrukce kardanu.

s koly třecími mají proti předešlým výhodu snadnější a jemnější změny rychlosti, aniž hlomozí. Nevýhodou jsou značnější ztráty třením, veliké rozměry třecích kotoučův a špatný effekt, potřísní-li se třecí plochy vodou, olejem nebo silničním blátem. Doposud

Č. 4927. Zpodek automobilu (chassis) kardanového vozu firmy Laurin a Klement: *a*) nárys, *b*) půdorys.

užívá se jich jen u vozů do 24 HP. Jsou dvě soustavy těchto vozů: 1. s převodem třecími koly a řetězovým na zadní nápravu vozovou; 2. s převodem třecími koly a kardanovým pohonem zadní nápravy. Druhý typ vozů s třecími koly konstruuje se také pro převod přímý, tak že je možno za normální jízdy úplně vypnout pohon třecími koly a spojiti přímo hřídel motorový s hřídelem kloubovým. 4. Vozy řemenové zaváděl Benz

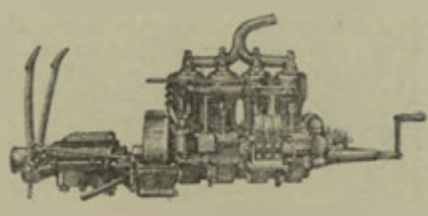
Č. 4928 *a*) Poháněcí ústrojí automobilu s motorem benzinovým čtyřválcovým a převodem kardanovým. Řez podélný.

po prvé v provedení upotřebitelném, později však upotřebil převodu řetězového a kardanového. Pro a-y převod řemenový dobře se nehodí. Řemen se vytahuje, trpí vlivem povětrnosti, sucha i horka a vypadne pro větší síly poměrně široký.

Moderní a-y staví se podle těchto zásad hlavních:

1. Zpodek vozu, t. zv. podvozek čili chassis (vyobr. č. 4927.) a svršek, t. zv. karosserie, jsou části úplně samostatné. 2. Podobně i jednotlivé skupiny strojních součástí, zvl. podvozku, vyrábějí se pro sebe jako samostatné celky (motor, převod kolový, nápravy atd.). 3. Motor umísťuje se v předu podvozku. 4. Součásti převodové jsou za motorem, převod kolový u vozů kardanových obyčejně pod sedadlem průvodce, u vozů řetězových v zadní části podvozku u zadní nápravy.

Nejrozšířenější jsou a-y s motory výbušnými. Motory tyto pracují většinou ve čtyřtaktu (viz Petrolejové motory). Aby se dosáhlo rovnoměrného chodu a zamezily se prudké otřesy, rozděluje se však práce na 2—8—32 válců (vyobr. č. 4928 *a*, *b*). Dvoutakt zavádí se teprve zkusmo. Materiál válců má býti prost bublin. Dva, po případě i čtyři válce tvoří jeden kus. Ventil vpouštěcí bývá někdy ještě samočinný, ventil vypouštěcí mívá vždy chod nucený. Motory s jediným hřídelem rozvodovým mají ventily vpouštěcí a vypouštěcí na téže straně válců vedle sebe, motory s dvěma hřídely mají ventily vpouštěcí a vypouštěcí na stranách protilehlých. Hřídel motorů automobilových, podle počtu válců několikrát zalomený, dělává se z niklové oceli. Hmoty v pohybu se nalézající musí býti dobře vybalancovány. Veškeré části motoru, jež musí býti mazány a chráněny před prachem silničním a blátem, uzavírají se do těsných pouzder. Motor sám spojuje se s rámem podvozku a bývá pokud možno chráněn a kryt. Novější motory regulují se víc a

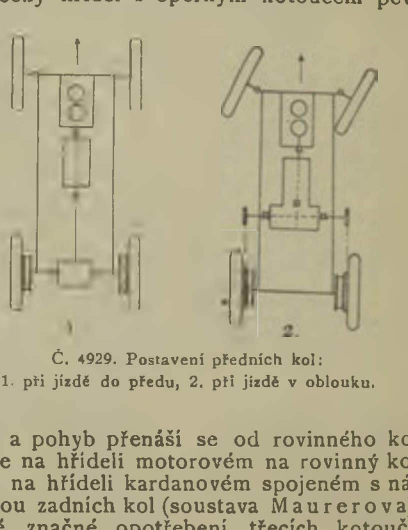
Č. 4928 *b*) Poháněcí ústrojí automobilu s motorem čtyřválcovým. Pohled.

více centrifugálními regulátory a škrcením nassávané směsi, tak že vykazují chod velmi tichý. Regulování škrcením plynů výfukových není oekonomické. Regulátory centrifugální při otřesech vozu pracují nespolehlivě a proto reguluje se běh motoru t. zv. accélérateurem. Řidič vozu šlápne na pedál a zvýší tím počet obrátek, poněvadž otvírá klapku škrticí. Druhým šlapátkem působí se na spojku nebo na brzdu a páka zrychlovače jde do své dřívější polohy, jež dána je polohou ruční páky na hřídeli řídicím. Páka ta nařízena je však na malý počet obrátek, při němž se přepíná a brzdí. Regulátor automobilových motorů přichází k platnosti jen při vypiaté spojce tím, že zabraňuje, aby se motor přes míru nerozběhl. Chlazení válců samočinnou cirkulací vody dnes užívá jediné firma Renault frères. Chlazení žebry přilitými na válcích užívá se jen při motocyklech a v poslední době v Sev. Americe též u a ů do 20 HP. Nejúčinněji chladí se radiátory, v nichž cirkuluje voda pod tlakem pump. Proud větru způsobovaný pohybem vozu zesiluje se ventilátorem, poháněným řemenem. Mazání motorů automobilních bývá centrální; olej vhání se tlakem lisu nebo olejové pumpičky.

Pro rozběh motoru je třeba natáčení jako u výbuchových motorů stationárních. Natáčení provádí se klikou, stlačeným vzduchem nebo tekutou kyselinou uhličitou.

Motor spojen je s ostatním mechanismem převodovým spojkou, nejčastěji kuželovou spojkou třecí. Pevná část spojky sedí na hřídeli motorovém a je zároveň setrvačníkem motoru. Část posuvná opírá se o pružinu, jež ji vhání do spojení s motorem; působí na ni řidič šlápnutím na pedál. Motor přímo spojený s koly vozu musil by při nerovnosti terrainu stále měniti rychlost i sílu výbuchů, výkon jeho byl by velmi nepravidelný a proto nehospodárný. Také by vůz mohl jeti jen do předu; pohyb vratný při motorech benzinových atd. posud přímo není možný. Proto se nechává motor běhati pokud možno rovnoměrně a převodem kolovým dosahuje se jak pohybu do zadu, tak i změny v rychlostech. Převodu dosahuje se ozubenými koly posuvnými. Tento způsob změny rychlosti uznává se za nejlepší. Soukolí přicházejí po sobě do záběru, tak že vždy předcházející pár se vypne dříve, než následující zabéře. Obvyklé bývají 2—4 změny rychlosti. Soukolí k tomu a pro pohyb do zadu potřebná dávají se s veškerým příslušenstvím do pouzder těsně uzavřených a upravují se buď hned za spojkou motorovou pod podlážkou předních sedadel neb asi v polovině podvozku. U vozu řetězových je vždy jen jedno soukolí v záběru a pohyb přenáší se řetězy od hnaného kola na zadní kola vozová. U vozů kardanových přenáší se pohyb a síla při největší rychlosti od motorové spojky kardanovým hřídelem na zadní nápravu v t. zv. *prise directe*, při rychlostech ostatních pracují vždy dvě soukolí převodová. Podobně posunutím převodových kol dosahuje se také vratného chodu vozu a chodu motoru na prázdno. Před každou záměnou vypíná se vždy motor vysunutím motorové spojky ze záběru.

Nezbytnou součástí a-ů je dnes differenciál (vyobr. č. 4928 *a*, v zadní části za převodem kolovým), mechanismus vyrovnávací, jehož při a-u užil po prvé r. 1878 Bollé père. V záhybech je totiž třeba, aby jedno z kol vozových pohybovalo se pomaleji, jinak kolo na vnitřním oblouku brousí. U starších vozů dělávalo se proto jedno kolo volné, kdežto kolo druhé bylo spojeno s nápravou a poháněno od motoru. Tím však bylo znemožněno opisovati oblouky menších poloměrů a trpěla tím i řiditelnost vozu. Differenciál upravuje se u vozů řetězových obyčejně na posledním hřídeli převodovém nebo u vozů kardanových na nápravě zadních kol vozových. Je kombinací ozubených kol kuželových nebo čelních, jež se upravují v uzavřeném pouzdře. Pouzdro samo je spojeno ozubeným soukolím s hlavním hřídelem, tak že při jízdě na rovno přenáší se pohyb tak, jako by differenciálu nebylo, kdežto v obloucích vnitřní kolečka způsobují rozdílný pohyb obou částí. U vozů s třecími koly převod skládá se v nejjednodušším případě ze dvou rovinných kotoučů postavených k sobě pod úhlem 90°. Hřídel motorový, rovnoběžný s osou vozu, žene jeden z těch kotoučů, jenž je zároveň setrvačníkem motoru a součástí motorové spojky. Druhý hřídel je k ose vozu kolmý, žene řetězy nápravu zadních kol a nese kotouč posuvný, kterým se zároveň mění rychlost i směr pohybu vozu. Tato jednoduchost převodu má však i své nevýhody, z nichž hlavní je ta, že pomocný kotouč snaží se sklopiti kotouč pevný, proti jehož čelní stěně se vzpírá. Proto posuvný kotouč dává se na společný hřídel s opěrným kotoučem pev-

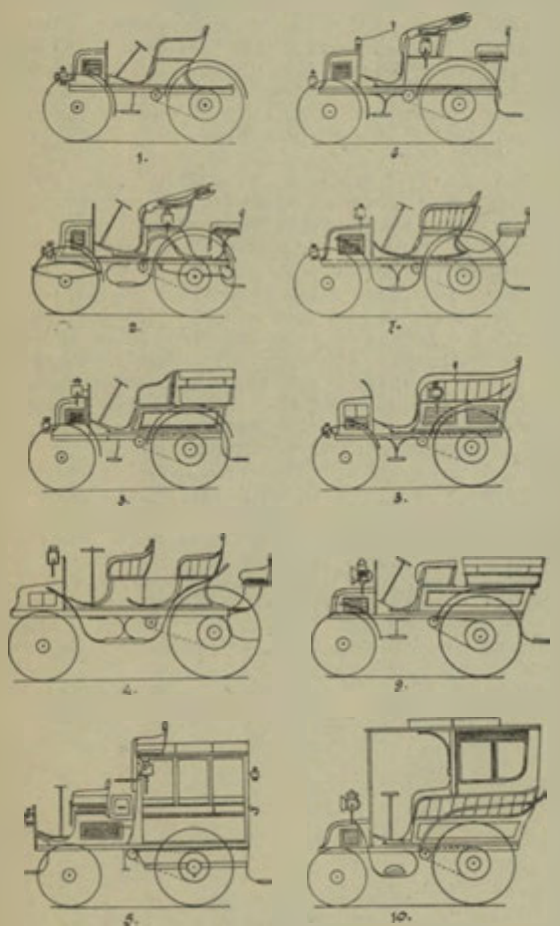

Č. 4929. Postavení předních kol:
1. při jízdě do předu, 2. při jízdě v oblouku.

ným a pohyb přenáší se od rovinného kotouče na hřídeli motorovém na rovinný kotouč na hřídeli kardanovém spojeném s nápravou zadních kol (soustava Maurerova). Také značné opotřebení třecích kotoučů

snažili se mnozí zameziti, na př. Erdmann, jenž kombinoval převod třecí s převodem kardanovým.

Brzdění rozjetého a-u lze provésti odporem motoru nebo zvláštními brzdami. Pohyb vratný pomocí motoru je možný pouze u a-ů parních. U motorových vozů výbuchových lze na př. škrcením směsi a jinými prostředky dosíci volnějšího běhu, nikoli

Č. 4930. Starší typy automobilů:
1. Vůz závodní (faeton dámský). 2. Spider. 3. Tonneau. 4. Char-à-Bancs. 5. Rodinný omnibus. 6. Faeton. 7. Duc 8. Charrette anglaise (Dog Car). 9. Wagonetta faetonová. 10. Limousine.

však náhlého zastavení jízdy. Podle úředních předpisů opatřují se samočinná vozidla obyčejně dvěma brzdami, stejně velikými, na sobě nezávislými, z nichž jedna působí na kola vozu, druhá na mechanismus hnací. Brzda pohonová umisťuje se dnes skoro vždy mezi záměnným ústrojím a differenciálem, brzdy vozové dávají se na dvě kola téže nápravy. Brzdy automobilové jsou pasové a špalíkové a byly konstruktivně propracovány, tak jako skoro všechny součásti motorových vozů, pod vlivem snahy po větší rychlosti. Pokud a-y jezdily tak rychle jako vozy tažené koňmi, stačily obyčejné brzdy špalíkové, jež vozka utahuje vřetenem šroubovým na obruče loukotí. Obložení kol gummou a zvláště pneumatiky způsobily, že zaváděny byly zvláštní kotouče brzdové, aby pak se mohlo utahovati rychleji, byl převod šroubový nahrazen převodem pakovým, jehož výkyv s přibývající vahou vozu víc a více se zmenšoval. V novější době přicházejí však zase k platnosti převody šroubové a pomocí neokrouhlých kotoučů. Pedály brzdové spojují se často s pedály spojkovými, tak že při brzdění motor se vypíná. Brzdy opotřebují se dosti rychle a selhávají také z jiných příčin. Na rovině, když všechny brzdy selžou, řidič a-u pomáhá si záměnou pro pohyb do zadu. Při jízdě do vrchu zastaví se nejdříve chod motoru a převod postaví se na rychlost nejmenší, tak že se brzdí vahou vozu a odporem motoru. Aby vůz po svahu nesjel, spouští se při jízdě do vrchu opěrná vidlice.

Směr jízdy řídí se u nynějších a-ů skoro výhradně tím, že se natáčejí přední kola. Při tom nenatáčí se tak jako u vozů tažených potahem celý předek vozu, přední náprava je pevně spojena s podvozkem, má však otáčivé komolé konce s čepy (vyobr. č. 4929.), pomocí nichž vůz točí se kolem bodu, v němž se protínají osy předních kol. Řízení obstarává řidič pomocí kolečka ručního, jež upraveno bývá na šikmém vřetenu šroubovém před jeho sedadlem. V jargonu automobilistů kolo řídicí zove se *volantem*. Řídicí vřeteno šroubové působí ozubeným segmentem nebo matkou na řídicí ústrojí pákové.

Podvozek musí býti sestrojen tak, aby všechna čtyři kola dotýkala se vždy půdy i nerovné, dále se žádá volnost náprav a současné rychlé rozdělování nárazů na celý zpodek vozu a při určité malé váze pevnost pokud možno největší. Těžké vozy mívají rám hotovený ze železa tvaru ⊏ s vložkami dřevěnými neb i bez nich, vozy osobní dostávají však dnes skoro výhradně rámy lisované z plechů ocelových, jež jsou uprostřed vyšší, ke koncům nižší. Rámy tyto provádějí se také z jednoho kusu a tvoří zároveň též pouzdro pro části, jež v podvozku se umisťují. Lehké vozy motorové byly též provedeny s rámy trubkovými, jež však musí býti vyztuženy vzpěradly.

Kola a-ů opatřují se dutými obručemi gummovými, naplněnými vzduchem, t. zv. pneumatikami (viz Velociped) nebo obručemi

z plné gummy, aby se mírnily nárazy a hlomoz na dlažbě a nerovném terrainu. Posud však se nepodařilo nalézti obruč, která by všem požadavkům vyhovovala. Vozy přepychové a cestovní opatřují se pneumatikami, omnibusy a vozy nákladní dvoudílnými obručemi plnými.

Laikové posuzují a. obyčejně podle karosserie. U prvních a-ů byla v užívání vesměs karossáže kočárová, od níž se přešlo k nynějším vzorům poněkud již ustáleným. Ve vyobr. č. 4930. znázorněny jsou starší typy a-u, ve vyobr. č. 4931.—4932. typy novější světoznámé domácí továrny a-ů firmy Laurin a Klement v Mladé Boleslavi.

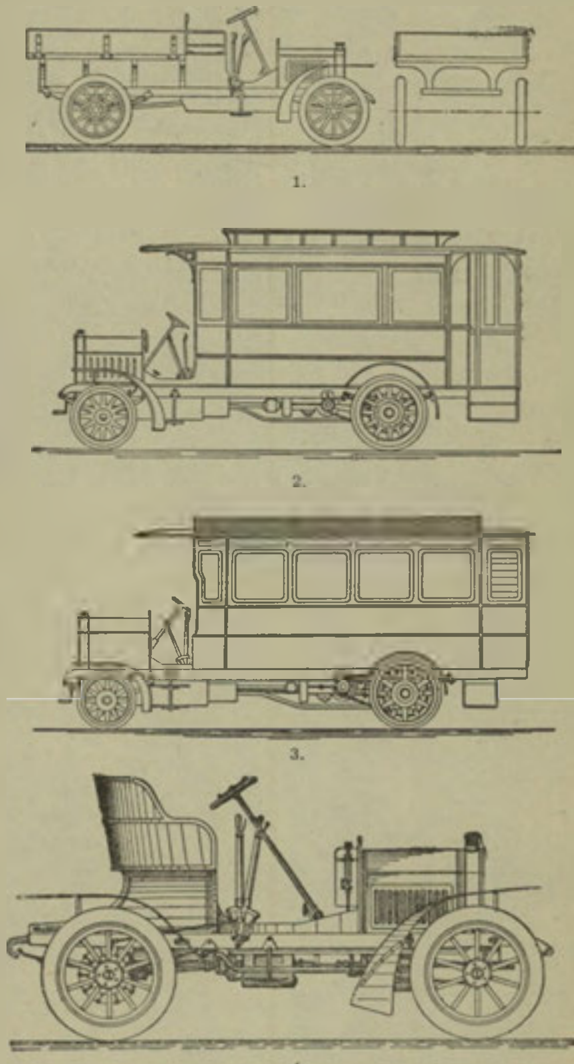
A-y cestovní bývají nejčastěji čtyřválcové pro výkon až do 50 HP. Motor o 24—30 HP. již úplně stačí pro těžký vůz cestovní. Nejobvyklejší rozměry motorů výbuchových bývají zde 105—110 *mm* prům. válců, 120 až 130 *mm* zdvihu. Vozy cestovní střední velikosti opatřují se buď větším motorem dvouválcovým nebo menším motorem čtyřválcovým. Cestovní vůz střední velikosti váží 900 až 1200 *kg*, cestovní vůz těžký 1200—1700 *kg* a zvyšuje se váha hlavně nákladnou přepychovou karosserií, kdežto chassis během let zůstalo skoro stejně těžké.

A-y závodní jsou typy abnormální, s velikým motorem (80 až 120 i 200 HP.) a lehkou konstrukcí podvozku, mechanismu i karosserie. O karossáži nelze vlastně při a-ech závodních ani mluviti, řidič sedí na reservoiru benzinovém v plechové korbě, jež dodává vozu tvar torpeda. Váha obmezuje se až na 1000 *kg*.

Automobilní drožky liší se jen v karossáži od a-ů cestovních. Stávají se víc a více dopravním prostředkem velikých měst.

A-y obchodní čili dodávkové, a-y poštovní slouží dopravě zboží a stavějí se na způsob vozů cestovních, však s karossáží pozměněnou podle povahy dopravovaného zboží. Podle tohoto je též dopravní rychlost větší neb menší. Byly stavěny i vozy s karossáží podle potřeby vyměnnou, tak že část vozu za sedadlem řidiče bylo možno upraviti buď pro dodávku různého zboží nebo pro dopravu osob.

Automobilních omnibusů či autobusů užívá se dnes ve velkoměstech v náhradu za pouliční dráhy a v náhradu za kratší trati meziměstské. Pro dopravu nákladů jsou za stejných poměrů v užívání a-y nákladní. Motory těchto vozidel bývají nejvýše 40 HP silné, užitečný náklad nejvýše 5 tun. Pohon bývá benzinový nebo parní,

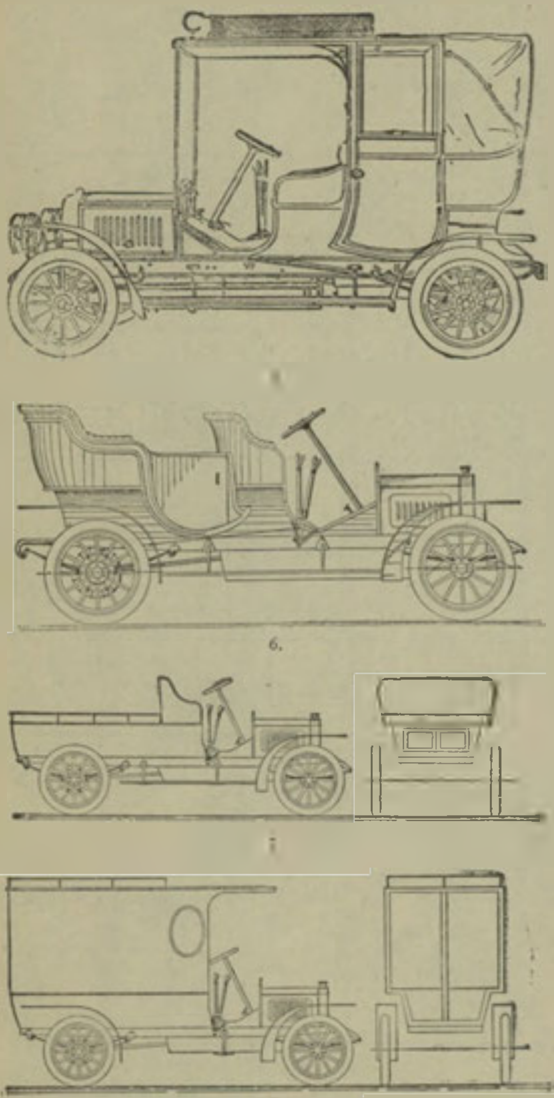

Č. 4931. Různé druhy automobilu novějších typu firmy Laurin a Klement v Mladé Boleslavi:

1. Automobil nákladní. 2. Automobilní omnibus král. hlav. města Prahy. 3. Automobil poštovní trati Pardubice-Holice. 4. Voituretta.

převod řetězový nebo kardanový. Konstrukce vozu bývá jednodušší než při vozech cestovních, rám z obyčejného železa tvaru E, ložiska kuličková nahrazují se konstrukcemi jednoduššími a pod. Obruče gummové bývají nejčastěji dvojité a způsobuje se tím mnoho výloh.

A-y speciální liší se namnoze dosti značně od typův obyčejných samohybných vozů dopravních, jejich konstrukce nebývá dosti často náležitě propracována a je posud vůbec neustálena. Motor obstarává u těchto vozidel často vedle dopravy ještě jiný účel technický. Příkladem uvádíme automobilní silniční válce, stroje na metení ulic, automobilní pluhy, stroje žací a secí a pod.

Č. 4932. Různé druhy automobilů novějších typů firmy Laurin a Klement v Mladé Boleslavi:
5. Landaulet. 6. Faeton. 7. Automobil nákladní. 8. Vůz dodávkový.

A-y vojenské dopravují materiál válečný, raněné, osoby velící, hlídky atd. Jsou konstruovány buď jako vozy nákladní nebo osobní.

K řízení a-u oprávněny jsou jen osoby, jež způsobilost svou prokázaly zkouškou. Podle předpisu má každý jízdní silostroj opatřen býti signální trubkou, na předku aspoň dvěma dobře svítícími signálními svítilnami s bezbarvými skly a poznávacími značkami od úřadu stanovenými, jež provedeny býti musí černým písmem na bílém základě. Tyto poznávací značky skládají se obyčejně z latinského písmene a z čísla evidenčního arabského. Písmeno označuje zemi neb obvod, kde byla značka vydána, číslo vztahuje se k evidenčnímu záznamu. Každá země má své písmeno, toliko obvody c. k. policejních ředitelství v Praze a ve Vídni pokládají se rovněž za samostatné. Přidělení písmen patrno je z tohoto seznamu:

Vídeňský policejní obvod	A
Dolní Rakousy ostatní . .	B
Horní Rakousy	C
Salcpursko	D
Tyrolsko	E
Korutany	F
Štýrsko	H
Krajina	I
Přímoří	K
Dalmacie	M
Pražský policejní obvod .	N
Čechy mimo Prahu . . .	O
Morava	P
Slezsko	R
Halič	S
Bukovina	T
Vorarlbersko	W

Registrační číslo nesmí býti více než trojciferní. Poznávací značky pro a-y přecházející přes hranice vydávají c. k. pohraniční celní stráže vstupního místa a opatřeny jsou vedle poznávacího písmene příslušného obvodu správního a čísla evidenčního ještě písmenem Z červené barvy. Vozidla z Uher přicházející mají také ještě písmeno U, vozidla z Bosny a Hercegoviny písmeno G rovněž barvy červené. Ostatní předpisy viz ve spisku »Předpisy o provozování jízdy na a-ech«. Vydal Karel V. Follprecht (Ml. Boleslav, 1906). — Literatura: A.-techn. Kalender; M. Krayn, Handb. der A.-Industrie (Berlín); L. Baudry de Saunier, Das A. in Theorie und Praxis (přel. do něm. Dr. R. von Stern a Hermann A. Hoffmann, Víd., 1901).

* **Automobile club de France** [otomobil klyb d'frans], spolek založený r. 1895 hrabětem de Dion a Levassorem, měl značný

vliv na rozvoj automobilismu ve Francii tím, že podporoval rozvoj průmyslu a pořádal výstavy a závody (Paříž-Bordeaux, Paříž-Marseille 1896, Paříž-Amsterdam a j.). Podle vzoru tohoto spolku založeny byly též automobilní kluby jiné. U nás hájí zájmy automobilismu »Klub čes. automobilistů« se sídlem v Praze.

* **Autonaut,** Lindenem sestrojený samohybný člun, k jehož pohybu použito je pohybové energie mořských vln.

* **Autoplastika** viz Samotisk přirozený.

Autorské právo k dílům literárním, uměleckým a fotografickým (podle starší terminologie duševní majetek, v. t.) upraveno bylo pro království a země zastoupené na říšské radě zák. z 26. pros. 1895 č. 197 ř. z., jímž zrušen byl patent z 19. říj. 1846 č. 992 sb. z. s. Zákon zmíněný týká se jen autorů domácích a z cizích autorů pouze těch, jejichž díla vyšla v tuzemsku (v Rakousku). Pokud běží o mezinárodní ochranu autorskou, ujednány byly jednak mezi Rakouskem a Uherskem, jednak mezi Rakousko-Uherskem a některými státy cizími zvláštní konvence a smlouvy státní. Poměr k zemím koruny Uherské upraven jest zákonem ze 16. ún. 1887 č. 14 ř. z., poměr k Francii státní smlouvou z 11. pros. 1866 č. 169 ř. z., poměr k Italii státní smlouvou z 8. čce 1890 č. 4 ř. z. z r. 1891, poměr k Vel. Britannii a některým anglickým koloniím smlouvou z 24. dub. 1893 č. 77 ř. z. z r. 1894, poměr k Německu státní smlouvou ze 30. pros. 1899 č. 50 ř. z. z r. 1901 (s působností od 24. kv. 1901). Kromě toho zavedena byla zákonem z 26. ún. 1907 č. 58 ř. z. novota, podle níž, pokud není státních smluv, může býti prohlášeno nařízením ministra práv (kteréž třeba vyhlásiti v říšském zákoníku), že se k dílům autorů jistého cizího státu, resp. k dílům vyšlým v jistém cizím státě, pod podmínkou vzájemnosti vztahují zcela nebo částečně ustanovení rak. autorského zákona z 26. pros. 1895 č. 197 ř. z. Na základě dotčeného zák. z 26. ún. 1907 vydáno bylo nařízení min. práv. z 18. čce 1907 č. 168 ř. z. o ochraně a-ho p-va v poměru k Dánsku, nařízení téhož ministra z 9. pros. 1907 č. 265 ř. z. o ochraně a-ho p-va naproti Spojeným Obcím sev.-amer. a konečně nařízení ze 17. kv. 1908 č. 101 ř. z. o ochraně a-ho p-va v poměru ke Švédsku. — Z novější literatury o a-m p-vě sluší uvésti: K. V. Adámek, O p-vu a-m (Brno, 1898); Altschul, Erläuterungen zum österr. Urheberrechtsgesetz (Vid., 1904); Herrmann šl. Otavský, Der internationale Urheberrechtsschutz zwischen Oesterreich u. dem Deutschen Reiche (Berl., 1903); t., Die neueste Fortbildung des Urheberrechtsschutzes zwischen Oesterreich u. dem Deutschen Reiche (»Zeitschrift für das gesammte Handels- u. Konkursrecht«, LXI. sv., 1908); Pospíšil, Výklad zákona o p-vu a-m (Praha, 1905); Schuster, Grundriss des Urheberrechts (Lip., 1899); v. Seiller, Das Gesetz betreffend das Urheberrecht (Vid., 1904).

* **Autrata** František V., filolog a spis. čes. (* 1872 v Křižanově na Moravě). Vystudovav gymn. v Brně a čes. filosof. fakultu v Praze, věnoval se povolání učitelskému, působil jako professor při obchodní akademii v Prostějově, při reálce v Uher. Brodě, ústavě učitel. v Brně a od r. 1905 je ředitelem ústavu ke vzdělání učitelů v Pol. Ostravě. Napsal a o sobě vydal: *Přehled písemnictví čes. na Moravě* (Prostějov, 1898); *Uvedení do mluvnice staročeské* (Olomouc, 1900); *Theoretické základy slovesnosti* (Brno, 1903); *Mluvnický rozbor vět* (Telč, 1906); *Nejdůležitější školské zákony slezské* (Pol. Ostrava, 1907). Vedle toho přispívá pracemi paedagog. a literárně historickými do časopisů paedag. čes. i něm., překládá z němčiny a polštiny a rediguje časopis »Německé Zábavy«.

* **Autunit,** min., viz Uranové slídy.

* **Avakumović** Jovan, státník srbský (* 29. pros. 1841 v Bělehradě), studoval práva v Německu a Paříži. Po svém návratu vstoupil do služeb státních. V kabinetě Ristićově r. 1880 a 1887 byl ministrem spravedlnosti; v době regentů místo krále Alexandra byl r. 1892—93 ministrpraesidentem a ministrem zahraničných záležitostí. Když mladý král Alexander státním převratem ze dne 13. dub. 1893 regenty i ministry svrhl, zaměněn liberální kabinet A-ův pokrokovým kabinetem Dokićovým. Po smrti Ristićově (1899) A. stal se vůdcem liberální strany. Když byl zabit král Alexander, A. stál v čele prozatímného ministerstva, jež bylo potvrzeno králem Petrem Karađorđevićem, leč po nových volbách v říjnu 1903 vystřídáno bylo ministerstvem Gruićovým. A. jest též činný jako právnický spisovatel. Hlavní jeho dílo jest *Teorija kaznenoga prava* (10 knih, Bělehrad, 1887—97), vedle něhož sluší jmenovati i spis *Porota engleska, francuska i srpska* (1885) a sebrané řeči A-ovy: *Govori Jovana A-a u opštini, sudovima i skupštini* (Bělehrad, 1901 a 1902).

Avé-Lallemant 1) Friedrich, práv. něm., † 1892.

Avenarius 3) Michajil Petrovič, fysik rus., † 1895.

* **Avenarius** Richard, filosof něm. (* 1843 v Paříži — † 1896 v Curichu), byl povolán jako docent z lipské university r. 1877 do Curichu za professora induktivní filosofie. Idealistický směr pokantovského kriticismu neuznává za plodný pro psychologii a proto, aby ji vtáhl do oboru pokusů kritických, béře za východisko obecnou zkušenost, t. j. zkušenost jednotlivých individuí, ale s vyloučením oněch individuálních obměn, které logicky nejsou hajitelné. Co zbude potom, jest schopnou základnou pro vybudování přirozeného názoru světového. Tento svůj směr nazývá empiriokriticismus. K jeho stoupencům náleží Carstanjen, Lesevič, Bogdanov, Petzold a j. Napsal: *Ueber d. beiden ersten Phasen des Spinozischen Pantheismus* (1868); *Philosophie als Denken der Welt gemäss dem Prinzip des kleinsten Kraftmasses*

(1876, 2. vyd. 1903); *Kritik d. reinen Erfahrung* (1888—90, 2 sv.); *Der menschliche Weltbegriff* (1891, 2. vyd. 1905). K lit. v. Čáda Fr., Rozhledy noetické. II. Noetika empiriokriticismu (Praha, 1904). *Zb.*

Avenel 2) Paul † 1902.

Averkijev Dmitrij Vasilj., spis. rus., † 1905.

Avgustin 2) Andrej Fedor., theolog. spisov. rus., † 1892.

* **Avidita**, jiný výraz (zavedený Thomsenem) pro chemickou affinitu čili sílu kyselin resp. zásad. Neutralisujeme-li směs dvou kyselin takovým množstvím zásady, které nestačí k úplnému nasycení obou kyselin, nezneutralisuje se, jak se podle dřívějších theorií za to mělo, jenom silnější kyselina, nýbrž neutralisují se obě, ale ovšem jen částečně. Totéž nastává, sytíme-li obráceně směs zásad nedostatečným množstvím kyseliny. Poměr zneutralisovaných množství obou kyselin resp. zásad (vyjádřený v aequivalentech) nazývá se průměrnou a-tou oněch kyselin (resp. zásad). *Bb.*

Avignon, město v jihových. Francii, má 48.312 obyv. (1906).

* **Avignon** [-ňon] je lehká hedvábná látka s vazbou taftovou zvaná též indiennes nebo florence. Má 30—40 nití osnovných a 50—66 jednoduchých nití útkových na 1 *cm*. *Beroušek.*

* **Avogadrův zákon** viz Avogadro.

* **Avramović** Dimitrije, malíř a spis. srb. (* 15. bř..1815 — † 1. bř. 1855). Nižší gymnasium studoval v Novém Sadu, načež se stal žákem Bećovým. V 25. roce věku dostalo se mu pozvání do Bělehradu, aby tamní metropolitní chrám vyzdobil ikonami. R. 1846 cestoval po Srbsku, navštívil i Solun a Cařihrad, a po návratu svém žil v Novém Sadě, kdež i zemřel. Napsal: *Opisanije drevnosti srbskich u Svetoj (Atonskoj) Gori* (1847); *Sveta Gora sa strane vere, chudožestva i povesnice* (1858). Z němčiny přeložil: *Zlatna zrnca za mlade i stare obega pola* (Bělehrad, 1846 a 1847, díl I. a II.).

Axamit Ignác, mathem. český, † 1904 v Praze.

Ayuso don Francisco Garcia, jazykozpytec špan., † 1897.

* **Azharská universita** viz Káhira, 746 *b* sl.

Azory, souostroví, distrikt král. Portugalského, má na 2388 km^2 256.291 obyv., 107 na 1 km^2.

* **Azotoluoly**, $C_6H_4(CH_3)-N=N-C_6H_4(CH_3)$ náležejí do skupiny sloučenin azových.

Azov, rus. město v oblasti vojska donského s 17.024 obyv.

* **Azulminová kyselina** jest produkt rozkladu kyseliny kyanovodíkové a kyanu, podobá se velmi látkám humusovitým, liší se však od nich obsahem dusíku. I jiné podobné produkty rozkladné bývají tak zvány.

B.

* **Baar** Jindř., spis. čes. (* 7. ún. 1869 v Klenči na Šumavě), studoval gymn. v Domažlicích, theologii v Praze; r. 1899 stal se farářem v Klobúkách, kde dosud působí. Mimo věci obsahu nábož. vydal: *Rodnému kraji* (1903); *Farská panička* (1906); *Několik povídek* (1907); *Jan Cimbura* (1908); *Farské historky*; *Poslední z rodu Sedmerova* (1908).

* **Babák** Eduard, lékař čes. (* 8. čna 1873 ve Smidarech). Gymnasijní studie absolvoval v Jičíně, lékařské pak v Praze na české universitě, kdež r. 1898 promovoval. Od r. 1899 jest assistentem ústavu fysiologického, r. 1903 habilitoval se pro fysiologii a r. 1907 stal se mimoř. professorem, r. 1903 a 1906 pak vykonal delší vědecké cesty v cizině. Jako samostatné práce napsal: *O činnosti mozku a nervové soustavy vubec* (Pr., 1901); *O theorii vývojové* (Hranice, 1904); *Tělověda, základy morfologie a fysiologie člověka* (Pr., 1908). Kromě toho napsal řadu experimentálních prací, a to 3 z fysiologie dýchání a tepla, 5 z fysiologie ústředního nervstva, 4 ze všeobecné fysiologie, 5 z fysiologické morfologie, uveřejněných jednak v publikacích České akademie a v cizích vědeckých sbornících, jako »Archiv für die gesammte Physiologie«, »Archiv für Anatomie und Physiologie«, »Archiv für Entwickelungsmechanik der Organismen«, »Beiträge zur chemischen Physiologie und Pathologie«, »Biologisches Centralblatt«, »Centralblatt für Physiologie«. Dále uveřejnil zvláště v »Časopise lékařů českých« a v »Přírodě« řadu souborných článků z fysiologie a biologie.

* **Babánek** Jos., hosp. spis. čes. (* 20. čna 1863 v Praze), absolvoval vyšší hosp. ústav v Táboře; od r. 1892 jest řed. hosp. školy v Rokycanech. Vydal *Naučení o hnojivech* a *Rybnikdřství a chov ryb.* Jako kommissař agrární ankety v král. Čes. spolupracoval při *Výsledcích šetření* jejího.

* **Babánek** Karel, spis. čes. (* 1872 v Březových Horách), vydal básnické sbírky *Vytržené listy* (1896); *Když slunce zapadá* (1900); *Písně tuláka* (1902); *Zaváté cesty* (1908) a prosou *Stíny v duši* (1898). Žije v Praze.

* **Babbitt** [bebit] Isaak, vynálezce amer. (* 1799 — † 1862). Byl klenotník a vynalezl známý antifrikční kov po něm též pojmenovaný, který pak prodal jedné massachusettské společnosti, patentovav jej dříve v Anglii r. 1844 a v Rusku r. 1847.

* **Babes** Viktor, lékař rumunský (* 1854 ve Vídni). Vystudovav lékařství v Budapešti a ve Vídni, meškal za dalším odborným

vzděláním v cizině, jmenovitě v Německu a ve Francii, studuje zvláště u Pasteura jeho methodu léčení vztekliny. R. 1881 habilitoval se v Budapešti, r. 1885 stal se tu prof. mimoř. a byl r. 1887 povolán za prof. pathologické anatomie a bakteriologie do Bukurešti, kdež působí posud. Vyniká zvláště jako bakteriolog pracemi o tuberkulose, jmenovitě o tom, jak se bacillus tuberkulosní chová ke tkáním tělesným, o lepře, septikaemii a j. zánětných pochodech v těle, rovněž jako pracemi o immunitě. Velkého významu zdravotnického i národohospodářského jsou jeho práce o nakažlivých nemocech zvířecích, zvl. o choleře slepic, texaské horečce hovězího dobytka a j. v. Mimo řadu speciálních prací a učebnic v rumunském jazyce vydal zvláště *Les bactéries et leur rôle dans l'anatomie et l'histologie pathologique des maladies infectieuses* spolu s Cornilem 1. vyd. 1885; 3. vyd. 1890), prvou soubornou učebnici bakteriologickou.

***Babić** Ljubomir, spis. chorv., v. Gjalski Ksaver.

***Babinetův bod** jest neutrální bod nalézající se na hlavní kružnici nebeské, probíhající sluncem a zenithem; v něm polarisace světla modré oblohy jeví se nullou. B. b. leží v téže výši nad sluncem jak Aragův bod nad antisolárním bodem, tedy ve výši 20—30°.

Babington 2) Ch., bot., † 1895 v Cambridgei.

Babo 3) A. W., svob. pán, oinolog, † 1894.

***Babolec**, bot., viz Pistia.

***Babor** Josef, zoolog a anthropolog čes. (* 1872 v Praze), vystudoval na akad. gymn. v Praze, lékařství na universitě české, od r. 1899 provozuje praxi lékařskou v Praze. Pracuje vědecky hlavně v malakozoologii a diluviální anthropologii, zejména na základě materiálu z Čech a Moravy. Ve sbornících domácích a cizích uveřejnil hlavně práce tyto: *Cyclus der Geschlechtsentwickelung der Stylommatophoren* (1894); *Doplňky k známostem o českých slimácích* I., II. (1894, 1896); *Ueber das Centralnervensystem der Dreissensia polymorpha* (1895); *Beiträge zur Kenntnis der tertiären Binnenconchylien Böhmens* (1897); *Mittheilungen uber Nacktschnecken des k. k. naturhistorischen Hofmuseums in Wien* (1900); *Ueber die von Hn. Dr. K. Rebel in Ostrumelien gesammelten Nacktschnecken* (1897); *Ueber die von Hn Dr. A. Penther im Erdschiasgebiet gesammelten Nacktschnecken* (1905); *Měkkýši českého plistocaenu a holocaenu* (1901, něm. 1902); kritické referáty malakozoologické jednotl. i souborně v »K. k. Zoolog.-botan. Gesellsch.« (Vídeň) a »Arch. fur Naturgesch.« (Berlín); *Liste des espèces récoltées à Saint-Acheul* (1906); *Beitrag zur Geschlechtsmetamorphose* (1898); *Histogenese der Bindesubstanzen bei den Weichthieren* (1901); *Člověk diluviální* (1904); *Co víme s jistotou o descendenci člověka* (1904); *Nejstarší umění výtvarné* (1906—07); *Úvod k studiu diluviálního člověka v Čechách a na Moravě* (1908).

Baccarini Alfredo, státník ital., † 1890.

Bacmeister 1) Georg Heinrich, hannov. státník, † 1890.

Bacquehem Olivier, markýz. Jako ministr v kab. Taaffově r. 1886 provedl vyrovnání s Uhry, celní a obch. smlouvu a celní tarif, r. 1887 sestátnění dráhy Karla Ludvika, zejm. však nové obch. smlouvy s Německem, Italií, Švýcarskem, Belgií a Srbskem. V minist. Windischgratzově (list. 1893 — červen 1895) byl min. vnitra. V l. 1895—98 byl místodržícím ve Štýrsku, r. 1900 jmenován senátním praesidentem správního soudního dvoru.

***Bačkovský** Alexander, pseud. Jean Rowalski, spis. a překladatel čes. (* 1880 v Trojovicích). Po studiích na reálce v Pardubicích a na čes. technice v Praze působí od r. 1908 jako inženýr v soukromých technických službách v Praze. Literárně vystoupil ve franc. revui »Mercure de France« v rubrice »Lettres tchèques« a r. 1901 začal psáti referáty o cizích literaturách do listů čes. Od r. 1906 obstarává kritickou rubriku deníku »Venkova«. Mimo to přeložil: d'Annunziovu tragédii »Gioconda« (Praha, 1908, »Svět. Knihovna« u Otty); F. de Roberto *Novelly* (t., 1906, »Knih. Lumíra« sv. 9) a j.

Báčskobodrožská župa v Uhrách má 605.391 obyv. (1900), z nichž 114.715 Srbů, 28.330 Slováků, 9759 Rusínů, 179.827 Němců, 245.132 Maďarův.

Badajoz, m. špan., má 30.899 obyv. (1900); silné podloudnictví.

Badalić Hugo, bás. chorv., † 1900.

Baden 1) má 12 447 obyv. (1900), roční návštěva činí 15 000 hostí. — **B.** 2) má 16.237 obyv. (1905), návštěva dosahuje některý rok až 75.000 hostí.

Badeni 4) Kazimierz. Když r. 1895 padlo ministerstvo Windischgrätzovo, pověřen úkolem sestaviti nový kabinet. Dne 2. říj. 1895 jmenován předsedou kabinetu, který nalezl nepříjemný odkaz předešlé vlády: výjimečný stav v Čechách. Prvním činem B ho bylo zrušení stavu toho. V programmu svém pravil B., že vláda má úplnou důvěru k českému národu, a vyslovil naději, že čeští poslanci podají mu ruku pomocnou, aby poměry v Čechách mohly se vyvíjeti ku prospěchu státu a národův. Záhy podal říšské radě osnovu opravy volebního řádu, jejíž podstata byla, že k posavadním 353 členům poslanecké sněmovny přistoupilo nových 72 členů volených všeobecnou třídou voličskou. Předloha přijata v poslanecké sněmovně v třetím čtení dne 7. kv. 1896. Ježto vláda k adressnímu návrhu poslanců českých na sněmu českém a k státoprávní resoluci adressní kommisse téhož sněmu nezaujala žádného stanoviska a ježto nečinila pokusu o provedení jazykové rovnoprávnosti, usnesl se sjezd poslanců českých dne 29. září, že proti vládě zachová stanovisko rozhodně oppoziční. B dal v českém sněmu dne 26. led. prohlásiti, že hodlá přistoupiti k řešení české otázky a že trvaje na zásadě plné rovnoprávnosti a rovnocennosti obou národů v království

Českém pokládá za nejvážnější povinnost svou, hájiti jeho jednoty jak v zákonodárství tak ve správě. Dne 5. dub. 1897 vydáno nařízení ministrů vnitra, spravedlnosti, financí, obchodu a zemědělství o užívání zemských jazyků při státních úřadech v království Českém, jímž se částečně zaváděla vnitřní úřední řeč česká. Nařízení to způsobilo u Němcův ohromné rozčilení a němečtí poslanci podali v poslanecké sněmovně návrh, aby kabinet B-ův pro nařízení to byl dán v obžalobu. Po tuhé debatě sněmovna přešla přes návrh ten k dennímu pořádku. Němečtí poslanci zahájili obstrukci a sněmovna stala se jevištěm vzrušujících výjevů. Docházelo k surovým násilnostem a v jedné schůzi německý posl. prof. Pfersche tasil na české poslance nůž. Z usnesení výkonného výboru pravice podal hr. Falkenhayn návrh na zostření jednacího řádu, návrh ten přijat, ale ani toto opatření nevedlo k cíli. V neděli dne 28. list. bylo ve Vídni obrovské shluknutí, které před parlamentem hrozivě demonstrovalo proti vládě a pravici. Došlo ke srážce mezi poštvaným lidem a vojskem. O polednách vyšlo zvláštní vydání úředních novin, v nichž se oznamovalo, že říšská rada se odročuje. A když ani toto ohlášení zuřící davy neuklidnilo, vydáno na nejvyšší rozkaz prohlášení druhé oznamující, že žádosti celého kabinetu za propuštěnou bylo vyhověno. Náhlý pád kabinetu B-ova způsobil v Praze nesmírné vzrušení i došlo k několikadenním bouřím, pro něž uvalen na Prahu a okolí opět stav výjimečný. B. po svém odstoupení uchýlil se úplně do života soukromého. *-rb.*

Badensko, velkovévodství, má 2,010.728 obyv. (1905), tedy na 1 *km*² 133 obyv. — Z dějin B-ka nejdůležitější jest oprava volebního práva, která po několikaletých zápasech byla přijata v čci 1904. Do první komory byli povoláni vedle zástupců podle předcházejícího řádu také zástupci komor obchodních a zemědělských a měst. Ve druhé komoře zasedá 75 členů, z nichž 24 vysílají města, 49 venkov na základě všeobecného tajného práva hlasovacího. 28. září 1907 zemřel velkovév. Bedřich I. a nastoupil jeho syn Bedřich II.

***Bagaléj** Dmitrij Ivanovič, historik rus. (* 1857 v Kijevě). Gymnasium studoval ve svém rodišti, universitu dílem tamtéž, dílem v Charkově, kde zůstal ve svazku universitním jako stipendiát připravující se k professuře. R. 1883 stal se docentem ruských dějin na univ. v Charkově, kdež působí až posud, nyní jako řádný professor. Napsal: *Istorija Ljva Diakona kak istočnik dlja russkoj istoriji* (»Kij. Univ. Izv.«, 1878); *Zapiski o Moskoviji Joanna Pernštejna i p inca Daniila von Buchau* (t., 1879); *Istorija Séverskoj zemli do pol. XIV. stol.* (Kijev, 1882; magist. dissert. pův. v »Kij. Univ. Izv.«, 1881); *Genéraljnaja opisj Malorossiji* (»Kij. Star.«, 1883); *Zajmanščina v lévoberežnoj Ukrajiné XVII. i XVIII. st.* (t., 1883); *K istoriji Jekatérininskoj kommissiji dlja sostavlenija projekta novago Uloženija* (»Kij. Star.«, 1885); *Matérialy dlja istoriji kolon. i byta stépnoj okrajiny Mosk. gos.* (Charkov, 1886, 2. vyd. z r. 1889 vyšlo jako II sv. díla Očerki iz istoriji koloniz. i byta stěp. okr. Mosk. gos.); *K istoriji zaselenija stépnoj okrajiny Mosk. gos.* (»Žur. Min. Nar. Prosv.«, 1886); *Očerki iz istoriji koloniz. i byta stépnoj okrajiny Mosk. gos.* (I. sv., Moskva, 1887); *Kolonizacija Novoross. kraja i pervyje šagi jego po puti kuljtury* (»Kij. Star.«, 1889); *Opyt istoriji charjkov. univ.* (Charkov, 2 sv., 1898 a 1904).

Bagdád, hl. m. vilájetu tur. v Mesopotamii, zotavilo se z úpadku a má nyní na 200.000 obyv. Rozkvět jeho pozvedne ještě více Bagdádská dráha, která spojiti má Cařihrad a pobřeží Středomořské se zálivem Perským. 23. pros. 1899 učiněna byla mezi podnikatelskou společností s kapitálem německým i francouzským a tureckou vládou smlouva předběžná na vystavění dráhy o normálním rozpětí kolejí z Konie do B-u a Basry. Železnice přestoupí Taurus známou Kilickou branou, v Adaně přijme odbočku z přístavu Mersiny, vyšle dále odbočky do Maraše a Aintabu, spojí se přes Alepo s drahou do Hidžázu, překročí Eufrát pod Biredžikem, spojí Mosul a B. s Basrou a s přístavem Kosimy a Koveitem Projektovaná trať jest 2400 *km* dlouhá, náklad činí 500 mill. mk. Dráha tato bude míti veliký význam nejen pro dopravu světovou, nýbrž i pro povznesení krajů nyní zpustlých, kde ve starověku kvetly státy nejkulturnější. Rychlé spojení transkontinentální s Indií přenese se z Brindisi do přístavu na zálivě Perském, umělým zavodněním bude lze využitkovati přeúrodné půdy v jižní Malé Asii, v nížině kilické, jakož i v Mesopotamii. Poněvadž německý vliv ve správě železničního podniku víc a více se uplatňuje, bude dokončení Bagdádské dráhy znamenati veliké rozmnožení německého vlivu na Východě. Prozatím je dráha dostavěna až k Adaně, povolení k stavbě další sekce právě bylo uděleno. Srv. Schneider, Die deutsche Bagdadbahn in ihrer Bedeutung für Weltwirtschaft und Weltverkehr (Víd., 1900); Pressel, Les chemins de fer en Turquie d'Asie (Curich, 1902); Schlagintweit, Verkehrswege und Verkehrsprojekte in Vorderasien (Berl , 1906). *dš.*

***Bagdádská dráha** viz Bagdád.

***Baggings** [be-] nebo sackings jsou hrubé pytle džutové neb látky na ně, kterých se užívá na obal bavlny.

***Baginsky** Adolf, lékař něm. (* 1843 v Ratiboru). Vystudovav lékařství v Berlíně a ve Vídni, působil nejprve jako prakt. lékař, r. 1881 habilitoval se v Berlíně pro dětské lékařství, r. 1890 stal se ředitelem dětské nemocnice cís. Bedřišky a r. 1892 mimoř. prof. Napsal zvláště *Handbuch der Schulhygiene* (2. vyd. 1883); *Praktische Beiträge zur Kinderheilkunde* (1880—84, 4 seš.); *Lehrbuch der Kinderkrankheiten* (5. vyd. 1896); *Die Serumtherapie der Diphtherie* (1895) a popul. spisy *Pflege des gesunden und kranken*

Kindes (3. vyd. 1885); *Das Leben des Weibes* (3. vyd. 1885).

Bagirmi, muham. říše ve středním Sudáně na vých. od jezera Čadského a řeky Šari. Podléhá vlivu francouzskému, který zejména se upevnil porážkou usurpátora Rabaha r. 1900. Náleží v obvod vojenského territoria při jezeře Cadském.

* **Bagrus,** zool., viz Sumcovité ryby.

Bahia 1), provincie brazilská, má na 426.427 *km*² 2,117.956 obyv. (1900), 5 na 1 *km*². — B. 2), hl. m. téže a důležitý přístav, má 230.000 obyv. (1902).

* **Bahník,** zool., viz Ceratodus, Dipnoi, Lepidosiren, Protopterus.

* **Bahr** Hermann, spis. něm. (* 19. čce 1863 v Linci). Studoval filosofii, práva a státní vědy na universitách rak. a v Berlíně, cestoval po Evropě a sev. Africe, žil pak jako kritik a redaktor »Oesterr. Volkszeitung« a »Neues Wiener Tagbl.« ve Vídni, od r. 1906 jest režisérem něm. divadla v Berlíně. Psal první o symbolistech a nové romantice zvl. ve spisech: *Zur Kritik der Moderne.* Gesammelte Aufsätze (1. řada Curich, 1890); *Studien zur Kritik der Moderne* (Frankf., 1894) a *Neue Studien zur Kritik der Moderne* (Berl., 1896). B. zavedl také pařížské názvy »dekadence«, »symbolismus« a »fin de siècle« do Německa a »modernu« postavil proti »antice«. B. sám je vůdcem vídeňské moderny, t. zv. »mladého Rakouska« a založiv vídeňský týdeník »Zeit« bojoval za vídeňskou secessi. Z jeho spisů dlužno uvésti: romány *Die gute Schule* (Berl., 1890); *Neben der Liebe* (t., 1893); *Theater* (t., 1896); novelly *Dora* (t., 1893); *Caph* (1894); *Wirkung in die Ferne* (Víd., 1902); dramata *Die neuen Menschen* (Cur., 1887); *La Marquesa d'Amaëgui* (1889); *Die Mutter* (Berl., 1891); veselohru *Die häusliche Frau* (t., 1893); *Die Nixe* (podle ruského originálu Safiňského); *Der Apostel* (Mnich., 1901); *Der Krampus* (t., 1902); *Der Meister*, komédie (Berl., 1904); *Sanna* (t., 1905); *Ringelspiel* (Berl., 1907); *Grotesken* (Víd., 1907) a j. K aesthetickým spisům B-ovým náleží *Wiener Theater* (t., 1899); *Secession* (2. vyd. 1900); *Premieren* (Mnich., 1902); *Recensionen Wiener Theater 1901—3* (Berl., 1903); *Glossen zum Wiener Theater 1903-6* (t., 1907) a j. Mimo to napsal polit. brožuru *Die Einsichtslosigkeit des Herrn Schäfle* (Cur., 1886); interviewy *Der Antisemitismus* (1893) a kulturněhistor. knihu *Wien* (Mnich., 1907).

Bach 9) Alexander, svob. pán, rak. státník, † 13. list. 1893 v Unterwaltersdorfu u Vídeňského Nového Města.

* von **Bach** Karl Julius, strojní inženýr něm. (* 1847 v Stollbergu). Navštěvoval průmyslovou školu v Sas. Kamenici, vys. školu technickou v Drážďanech a v Karlsruhe, načež byl činný prakticky. R. 1878 stal se professorem strojnictví na vys. škole technické ve Štutgartě. Napsal: *Die Maschinenelemente* (Štutg., 10 vyd., 1881—1907); *Die Konstruktion der Feuerspritze* (t., 1883); *Versuche über Ventilbelastung u. Ventilwiderstand* (Berl., 1884); *Die Wasserräder* (Štutg., 1886); *Versuche zur Klarstellung der Bewegung selbstthätiger Pumpenventile* (t., 1887); *Elasticität u. Festigkeit* (Berl., 1889); *Versuche über die Widerstandsfähigkeit plattenförmiger Körper* (t., 1891); *Versuche über die Widerstandsfähigkeit von Kesselwandungen* (t., 1893—1905); *Abhandlungen u Berichte* (Štutg., 1897); *Versuche über Elasticität u. Festigkeit von Beton* (t., 1903); *Versuche über den Gleitwiderstand einbetonierten Eisens* (Berl., 1905); *Druckversuche mit Eisenbetonkörpern* (t., 1905).

Bachelet J. L., historik franc., † 1879.

* **Bacher** Wilhelm, židov. theolog a orientalista (* 1850 ve Sv. Mikuláši Liptovském), byl rabbínem v Szegedině a jest od r. 1877 professorem na rabbínské škole v Pešti. Z četných jeho grammatických a exegetických prací maďarsky a něm. psaných uvádíme: *Die jüd. Bibelexegese vom Anfang des 10. bis zum Ende des 15. Jahrh.* (Trevír, 1892); *Die Bibelexegese d. jüd. Religionsphilosophen des Mittelalters vor Maimuni* (Štrasb., 1892); *Die Anfänge d. hebr. Grammatik* (Líp., 1895); *Ein hebr.-pers. Wörterbuch aus dem 14. Jahrh.* (Štrassb., 1900); *Hebr. Dichtungen von Simon Bacher* (Víd., 1894, 3 d.), založil a vydával v l. 1884—90 maďarsko-židovskou revui »Magyar Zsidó Szemle« a redigoval maďarský překlad bible uspořádaný péčí uhersko-židovské literární společnosti (1898—1907, 4 sv.).

Bachmann 5) Ad. Z novějších jeho prací největší pozornost vzbudila *Geschichte Böhmens* (posud 2 svazky sahající do r. 1526, sbírka Heeren-Ukertova, Gotha, 1899—1905), jež způsobem poměrně uspokojivým shrnuje výsledky novějšího badání, ale trpí nesmírnou tendenčností (srv. článek V. Novotného, Adolfa B-a Geschichte Bohmens, »Čes. Čas. hist.«, IX, 1903). R. 1894 B. vydal v Lipsku druhý díl *Deutsche Rechtsgeschichte* (2. vyd. celého spisu vyšlo r. 1902). Z jiných prací dlužno vytknouti *Lehrbuch der oesterreichischen Reichsgeschichte* (Praha, 1895). V posledních letech B. věnuje se horlivě politice, jest poslancem zemským a znám jest zvláště svým ostrým vystupováním proti zřízení druhé čes. university a proti jazykové rovnoprávnosti.

* **Bachně,** zool., viz Treska.

* **Bachofen** Johann Jakob, právní historik něm. (* 1815 v Basileji — † 1887 t.) Stal se r. 1841 professorem v Basileji, avšak již po dvou letech vzdal se professury a věnoval se, když byl po několik let členem a místodržícím appell. soudu v Basileji, úplně svým studiím. Spisem *Das Mutterrecht, eine Untersuchung über die Gynäkokratie der alten Welt* (Štutgart, 1861; 2. vyd., Basilej, 1897) stal se zakladatelem srovnávací vědy právní. Z prací jeho buďtež uvedeny dále: *Das Nexum, die Nexi und die Lex Petillia* (Basilej, 1843); *Die Lex Voconia und die mit ihr zusammenhängenden Rechtsinstitute* (t., 1843); *Das röm. Pfandrecht* (sv. 1., t., 1847); *Ausgewählte Lehren des röm. Zivilrechts* (Bonn,

1849); *Versuch über die Gräbersymbolik der Alten* (Basilej, 1859); *Das lykische Volk und seine Bedeutung für die Entwicklung des Altertums* (Freib. v Br., 1862); *Der Bär in den Religionen des Altertums* (Bas., 1863); *Die Sage von Tanaquil, eine Untersuchung uber den Orientalismus in Rom und Italien* (Freiburk, 1870); *Antiquarische Briefe vornehmlich zur Kenntnis der ältesten Verwandschaftsbegriffe* (Štrasburk, 1881—86, 2 sv.).

Baïhaut Charles odsouzen r. 1893 pro úplatky přijaté od panamské společnosti k pětiletému žaláři a ke ztrátě občan. práv.

Bailey 4) Philip James, básn. angl., † 1902.

Baillon 2) E. H., bot., † 1895.

Bain 2) Alex., angl. filosof, přírodozpytec a paedagog, † 18. říj. 1903 v Aberdeenu. Z dalších jeho prací uvádíme: *Dissertations on leading philosophical topics* (Lond., 1903) a posmrtně *Autobiography* (Lond., 1904).

Baines 3) Ed., sir, politik angl, † 1890.

Baisch Hermann, malíř něm., † 1894.

* **Bajazitov** Ataulla, muslimský spisovatel rus., původu tatarského (* 1846 v kasimovském újezdě rjazanské gub., kde byl jeho otec imamem). Navštěvoval medrese blízko Kasimova a pak sám v ní přednášel logiku a filosofii. R. 1871 zvolili si ho petrohradští muslimové za imama residenční mešity. R. 1880 povýšen za achunda (vyšší učená hodnost muslimská). Jest překladatelem tureckých jazyku při asijském departementu min. vnějších zálež. a přednáší turecké jazyky na kursech vých. jazyku, zřízených při min. vněj. zálež. Po nějaký čas přednášel tam i o muslimském právě. B. náleží ke vzácným muslimům, kteří by chtěli zásady novější civilisace srovnati s duchem Koránu. Snaze této věnovány jsou jeho práce: *Vozraženije na rěč Ernesta Renana, skazannuju v naučnoj francouzskoj associaciji* (Petr., 1883); *Otnošenije Islama k nauké* (t., 1887) *a Islam i progress* (t., 1897). Prvé dva spisy byly přelož. do tur. a vydány v Cařihradě. Kromě toho B. napsal mimo jiné: *Vopros o prosvěščenij inorodcev* (»Vostočn. Obozr.«, 1885); *V zaščitu tatarskich mektebe i medrese v Rossiji* (»Syn Otěc«., 1892); *V zaščitu tatarskoj literatury ot cenzury* (»SPb. Vědomosti«, 1891, č. 96—214) a j. Velmi jest rozšířena mezi muslimy rus. biografie Muhammedova, sepsaná Bem v tatarském jaz. a vyšlá pod záhl. *Vznik islámu* (1881), a tatarský spis jeho *Dunja-Manšat* (Život a světlo, 1883).

* **Bajkic** Velimir, statistik srbský (* 1875 ve V. Gradišti). Absolvoval v Bělehradě práva, v Mnichově nabyl r. 1903 doktorské hodnosti ze státních věd t. r. byl jmenován docentem financí a statistiky na bělehradské veliké škole. Napsal: *Istorija srpske trgovinske politike* (1. sv., Bělehrad, 1902); *Die französische Handelspolitik 1892-1902* (Gotha, 1904) a j.

* **Bajonetový stroj** sluje parní stroj s rámem bajonetovým (v. Parní stroj, str. 257 *b*).

* **Bajonetový závěr,** spojení čili bodákový závěr sluje pevné, snadno rozlučitelné spojení dvou částí po způsobu spojení bodáku s ručnicí.

Baker 3) Samuel White, cestovatel, † 30. pros. 1893 (nikoli 1884) na svém statku Sanford Orleigh (Devonshire). Srv. Murray and White, Sir Samuel B., a memoir (Lond., 1895).

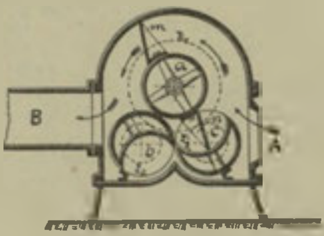
* **Baker** Benjamin, sir, inženýr anglický (* 1840 — † 20. kv. 1907), autor mohutného mostu forthského (viz Forthský most) a obrovské hráze asuánské. Napsal: *A theoretical investigation into the most advantageous system of constructing bridges of great span.*

* **Baker** James, spis. a žurnalista angl. (* 1. led. 1847), dobyl si jména jakožto vynikající zpravodaj čelných žurnálův anglických »Pall Mall Gazette«, »Black and White«, »The Queen« i j. Procestoval téměř všechny země evropské, též Malou Asii a severní Afriku. Jako zvl. kommissař britské vlády studoval v Prusku, Polsku, Haliči i Čechách obchodní a technické školství, a výsledky nabytých zkušeností uveřejnil r. 1900 v odborných zprávách pro brit. vládu. Zvláštní zájem věnoval národu českému a jeho kulturním i národním snahám. Čechy a Prahu navštívil několikráte, r. 1905 v čele větší výpravy mezinárodního sdružení britských žurnalistů, kteří kromě Prahy navštívili též Kutnou Horu, Plzeň, Tábor, Budějovice, Prachatice, Domažlice a j. R. 1908 zavítal do Čech s II. výpravou mezinár. sdružení britských žurnalistů k návštěvě jubilejní výstavy obvodu obch. a živn. komory v Praze; při tom podnikl se svou družinou výlety do Turnovska, Jičínska, Mladoboleslavska a Poděbradska. B je též autorem přečetných publikací větších ponejvíce thematu historického. K Čechám vztahují se knihy: *The Cardinal's Page* (1898); *The Gleaming Dawn* (1896); *Mark Tillotson* (1892); *A forgotten great Englishman* (1894); *Pictures from Bohemia* (1894); *Our foreign competitors* (1892); *Quiet war scenes* (1879); *Report on technical and commercial education in Bohemia* (1900). Mimo to uveřejnil řadu drobnějších článků jednajících o Čechách v různých listech, jako *An ancient town Kutná Hora* (»Sunday at Home«, 1901); *Prachatice, a perfect mediaeval town* (»Leisure Hour«, 1898); *In the Haida district* (»Sunday at Home«, 1897); *Bohemia, an historical sketch* (»Athenaeum«, 1896); *Some rock towns and castles of Bohemia* (»The Times«, 1893); *Sion Bohemia* (»Morning Post«, 1892); *Small holdings in Ireland and Bohemia* (»Times«, 1891); *The Carls bridge at Prague* (»Leisure Hour«, 1891); *A mediaeval Pompei in Bohemia* (Cornhill, 1891); *Why not Bohemia?* (»Illustrated London News«, 1889) a j. Z ostatních spisů Bových — též básnických — zmínky zasluhují: *Poems and translations* (1879); *John Westacott* (1886); *By the Western Sea* (1889); *A double choice* (1901) a m. j. Zvláštní zásluhy zjednal si B též o uspořádání české výstavy v Londýně r. 1906 jako člen českého výkonného komitétu výstavního. O poměrech českých uspořádal četné přednášky v růz-

ných městech Velké Britannie. Za vynikající zásluhy své šířením známosti o českém národě vyznamenán byl r. 1906 velikou stříbrnou medaillí záslužnou král. hlav. města Prahy. R. 1908 dostalo se mu rytířského řádu císaře Františka Josefa. Je členem král. britské zeměpisné a král. britské historické společnosti. *—m.*

* **Baker** Marcus, zeměpisec amer. (* 23. září 1849 — † 12. pros. 1903), pracoval nejprve o zemském magnetismu a stal se ředitelem magnet. observatoře v Los Angeles. R. 1885 vstoupil do U. S. Geological Survey, při níž si získal veliké zásluhy. Napsal mimo jiné *A geographic dictionary of Alaska.*

* **Bakerovo dmychadlo** č. pouzdrové d. skládá se z bubnu *a* (vyobr. č. 4933.), na němž upevněny jsou dvě lopatky *m n*, těsně

Č. 4933. Bakerovo dmychadlo.

oddělující prostoru ssací od výtlačné. Oddělování toto jest na zpodku přístroje provedeno pomocí dvou bubnů *b c*. Bubny dotýkají se těsně mezi sebou a zpodní jsou od prostory hlavní odděleny těsnicími příčkami. Hřídel středního bubnu dostává pohyb točivý od hlavní transmisse a s něho ozubeným kolem Z_1 převede se na hřídele bubnů *b c* pomocí ozubených kol Z_2, Z_3. Poloměry těchto jsou polovici poloměru kola Z_1. Otáčením lopatek *m*, *n* čerpá se vzduch z prostory *A* a vyhání do roury *B*. Při počtu obratů 200—100 za 1 min. a při spotřebě 1·75—2·3 koní dmychá se v 1 min. 6·4—236 m^3 vzduchu při tlaku 11·5 *mm* sloupce rtuť. s výkonností při malých 75%, při velikých 83%.

* **Bakeš** Jaroslav, lékař čes. (* 1871 v Blansku na Moravě). Absolvovav lékařská studia ve Vídni, stal se tu r. 1896 operatérem a později klin. assistentem prof. Alberta, načež vykonav větší vědeckou cestu po cizozemských klinikách stal se primářem nově založené všeobecné veř. nemocnice v Třebíči, kdež působí posud. R. 1905 stal se soukromým docentem pro první pomoc při úrazech na české technice v Brně. Vyniká jako specialista pro chirurgii břišní, především žluční (implantace žlučovodu do tenkého střeva, chirurg. léčení chronického zánětu ledvin, oper. žaludečních vředů). Z oboru toho napsal řadu odborných statí a konal mnoho přednášek v lékařských spolcích i velikých kongressech lékařských a chirurgických.

Bakchylidés. Nejnovější dobou objevena byla sbírka básní B-dových, a to v papyru, jejž r. 1897 zakoupilo v Egyptě Britské museum. V původním stavu papyrus ten skládal se asi ze 200 kusů, z nichž podařilo se sestaviti 3 souvislé proužky, ovšem s trhlinami dosti hojnými. Ze shody četných, již dříve známých veršů s objeveným textem vysvítá, že máme tu opis 20 básní B-dových. Pečlivě psaný rukopis pochází asi z polovice I. stol. př. Kr. a opatřen jest četnými znaménky diakritickými. Básně, jež ovšem většinou jsou dosti značně porušeny, dělí se ve dvě skupiny: prvých čtrnáct jsou epinikia, zbývajících šest dithyramby. Editio princeps jest od F. G. Kenyona (Lond., 1897). Z jiných uvésti jest H. Jurenkovo (Víd., 1898) a F. Blassovo (Lipsko u Teubn.), jež dočkalo se již III. vyd. Srv. T. Zanghieri, Studi su Bacchilide (Heidelberk, 1905). *O. J-i.*

Bakinská gubernie, ve vých. Zakavkází ruském, má na 39.160 km^2 826.716 obyv. (1897), 21 na 1 km^2. Mezi těmi mluví tatarsky 485.146, tatsky 89.519, rusky 77.681, armensky 52.233, kjurinsky 48.192, talyšensky 34.994, ostatek různými jazyky jinými. — Újezd bakinský má 182.897 obyv. (1897).

Bakov 1): nyní 238 d., 2306 ob. č. (1900).

Bakteriologie nabyla uznaného významu v hospodářství rationálním, průmysle zvl. lučebním, zejména v lékařství a veřejném zdravotnictví. Nové objevy učiněny po různé stránce. Tak dokázán původce ztrnutí šíje *Micrococcus meningitidis intracellularis* (*Meningococcus intracellularis*), původce letních infekčních průjmů (*cholera nostras*) *B. paratyphi*, při syfilidě nalezena *Spirochaeta pallida*, původcem zimnice dokázáno *Haemosporidium malariae* (viz Protozoa), spavé nemoci *Trypanosoma nagana* (viz Protozoa), původcem jedné formy úplavice zjištěn b. dysenterie Shiga-Kruse atd. Také v průmysle b. byla uznána a využitkována, na př. kvasírny vín maltosových, výroba nekvašených šťav ovocných (nekvašená šťáva hroznová, hrušková, jablková a pod.), výroba umělého másla s příchutí přírodního a j. V hospodářství vynikla důležitost b. v rationálním chovu dobytka (ochrana proti tuberkulose, zabránění infekčním potratům atd.), v produkci zdravého mléka (ochrana proti tuberkulose, letním průjmům, úmrtnosti kojenců); rationální zemědělství věnuje pozornost bakteriím půdy, hledajíc v činnosti jejich nitrifikační podklad meliorace půdy; uvádíme jen bakterie již v obchodě zavedené: různé druhy nitraginu, alinit a j. — O zasáhnutí b. do léčby (serotherapie) a ochrany před nemocemi viz příslušná hesla.

Bakteriotherapie zakládá se buď na antagonismu bakterií nebo jest isoformní, t. j. léčí se produkty téhož mikroorganismu, jímž jest onemocnění zaviněno. Tato druhá cesta velmi dobře se osvědčujíc nabývá v novější době převahy v b-ii. Avšak ani therapie na antagonismu mikroorganismů založená není bez úspěšných výsledků; do-

kladem je léčení mayou, yoghurtem a lactobacillinem, jimiž tractus gastrointestinální má se zbaviti bakterií škodlivých a zásobiti bakteriemi k trávení a zažívání prospěšnými; therapie tato byla zavedena slavným Mečnikovem na základě pozorování v Bulharsku, kde je yoghurt rozšířeným lidovým nápojem. Na témž principu spočívá také léčení kvasnicemi a jejich fermenty (zymotherapie), ve kteréž věci odkazujeme na příslušný článek (viz Kvasnice). Ke druhému směru řadí se t. zv. ochranné očkování, jimž hledíme sesíliti zdolnost organismu proti určité infekci (očkování proti neštovicím, moru, tyfu střevnímu atd.). V novější době zavedeno je však na témže principu i léčení choroby již vypuknuvší, při nemocech infekčních dlouhé inkubace (vzteklina) nebo dlouhého trvání (tuberkulosa); očkuji se buď bakteriemi samotnými (vakciny Wrightova, stafylokokková, streptokokková, tuberkulosní), a to je vlastní **b. č. b.** v užším smyslu, kat' exochen, anebo produkty bakterií, t. j. toxiny. Mluvíme pak o toxinotherapii (příkladem léčba tuberkulinem, sclerinem a pod.). Ostatně viz Immunita, Serotherapie.

Baku, rus. gub. a új. město gubernie bakinské, má 179.133 obyv. (1900). Od r. 1907 vede odtud až do Batumu potrubí pro naftu

***Bakule** František (* 12. led. 1861 v Sudoměřicích u Bechyně) spis. čes., jest úředníkem Zemské banky král. Čes. Vydal: *Zkoumání a posuzování povahy života lidského* (1901); *Žena a její kouzlo* (1902); *Člověk a doba moderní* (1903); *Lži a ideje* (1904), poslední tři knihy za spolupracovnictví Karla B.

***Bakule** Karel (pseud. Karel H. Hilar), spis. čes. (* 1884 v Sudoměřicích u Bechyně), jest od r. 1904 redaktorem »Moderní bibliotéky« v Praze. B. je literárně činný jako ideobelletrista, ale vedle toho obírá se studiem a kritikou divadla a problémů s tím souvisících. Samostatné jeho práce dramatické jsou: *Konec* (1akt., dáváno v Plzni na měst. divadle r. 1904); *Mračna* (4akt. dáváno v »Uranii« v Praze r. 1904). Mimo to napsal dvě lyrické sbírky básní: *Komediantské motivy* (Praha, 1902); *Písně mládí* (t., 1903); lyrický román: *Její bůh* (t., 1904) a belletrii: *Zákony* (t., 1906). Překládá též z Th. Gautiera, Aug. Strindberga, M. Barrèsa a j.

Bakunin Michajl, revolucionář ruský. Aureola, která zdobila hlavu neúnavného propagátora sociálního převratu a apoštola revoluce, značně vybledla bližším studiem B-ovy osobnosti a zvláště vydáním jeho korrespondence s Hercenem a Ogarjovem. Srv. Dragomanov, Michail B. Sozial-politischer Briefwechsel mit Alexander Iv. Herzen und Ogarjow (Bibliothek russischer Denkwürdigkeiten, sv. VI., 1894; vyšlo též franc.); Rezek, Michajl B. (»Čes. Čas. hist., II., 1896); Balašov, M. A. B. (Petr., 1906); Dragomanov, M. A. B., (Kazaň, 1906). *Slvk.*

Balaguer Victor, bás. a historik katalonský, † 16. led. 1901 v Madridě.

Balakirev Milij Al., sklad. rus., † 1907.

Balata, kožovitá látka příbuzná guttaperchi, užívaná jako náhražek za guttaperchu při výrobě isolace pro elektrotechnické přístroje a kable.

Balbín Boh. K literatuře srv.: B. B. Jeho život a práce. Napsal Ant. Rejzek T. J. (Praha, 1908); Jos. Hanuš, Boh. B-a Bohemia Docta (»ČČHist.«, XII., 1906).

***Balcar** Frant., hud. skladatel čes. (* 2. září 1851 v Čermné u Lanškrouna), jest od r. 1878 učitelem na ob. šk. ve Svratouchu u Č. Svratky. Jeho četné písně dvojhlasé a sbory roztroušeny jsou po různých časopisech. Vlastním nákladem vydal sbor pro smíš. hlasy *Vánoční zpěv andělů* (na slova od Svat. Čecha).

Baldamus Aug. K., ornitholog něm., † 1893.

***Baldrianová tinktura,** *tinctura valerianae*, alkoholický výtažek z kořene kozlíku lékařského *Valeriana off*; jest officinální a užívá se jí při nemocech nervových, hysterických.

***Baldrianový olej,** valerianový olej, aetherický olej získaný destillací kořene kozlíkového parou; čerstvě připravený jest barvy nazelenalé, později zahnědlé, rozpouští se snadno v alkoholu, spec. hmoty 0·94 až 0·96; reaguje kysele. Složením svým jest směsí nejméně tří látek, a to: kyseliny valerové, valerenu a valerolu.

***Baldžijev** V. I., právník bulh. (* 1865 v Pirdopu). Gymnasium studoval v Sofii, universitu v Paříži a Lipsku Byl členem appellace v Ruščuku, pak professorem vysoké školy sofijské a nyní jest advokátem v Sofii. Procestoval za vědeckým účelem sev. Bulharsko a středohorské vesnice bulh. Práce své uveřejnil v časopisech »Juridič. Pregled«, »Sbornik za nar. umotvor.«, »Nauka«, »Misъl«, »Trud« a j.

Baleary, souostroví ve Středozemním moři, provincie španělská, má na 5014 km^2 315.556 obyv. (1906), 63 na 1 km^2.

***Balenit,** náhražka kostic zhotovená zhnětením kaučuku, síry a sirníku antimonového se šelakem a pálenou magnesií.

Balfour 4) Arthur James, politik angl. Jmenován r. 1891 prvním lordem pokladu a stal se vůdcem konservativní strany ve sněmovně poslanecké. R. 1902 stal se nástupcem Salisburyho v úřadě prvního angl. ministra, jímž zůstal až do prosince 1905, kdy byl vystřídán Campbell Bannermannem. Napsal ještě *Essays and adresses* (1893); *The foundations of belief* (1895, 8. vyd 1901).

***Balicki** Zygmunt, politický a sociologický spisov. pol. (* 1858 v Lublině), studoval práva v Petrohradě, Curichu, Genevě, kdež dosáhl hodnosti doktora práv na základě práce *L'organisation coërcitive de la société politique.* Z jiných jeho publikací zasluhují zmínky *Liberalizm i demokratyzm* (Lvov, 1886). Varšavský »Głos« r. 1897 uveřejnil jeho rozpravu *Indywidualizm i indywidualność.* Do češt. přeložil Boř. Prusík Parlamentarismus (1903).

Balinski 5) Karol, spis. pol. † 1903 v Grodzisku.

Ballagi 1) Mór, maď. učenec a spis. † 1891.

* **Ballagi** Aladár, maď. historik (* 1853 v Kečkemétu, professor novějších dějin na universitě v Budapešti. Napsal (maď.): *Dějiny král. uh. tělesné stráže* (2. vyd. 1877); *Dějinný vývoj uherského tiskařství* (1878); *Valdšteinovi chorvatští karabiníci* (1882); *Colbert* (1887—90). Vynikl i na poli uh. dějin jazykových a kulturních. — Bratr jeho Géza, professor v Šaryšském Potoku, napsal: *Polit. literatura v Uhrách do r. 1825* (1888); *Vznik národního státu, 1815—1848* (IX. sv. milleniových dějin pod red. Szilágyiho). R. 1901 zvolen za poslance.

Ballarat, středisko zlatonosného okrsku v australském státě Victorii, má 51.320 obyv. (1903).

* **Ballif** Filip, meteorolog a inž. (* 5. list. 1847 v Eggenberku u Štýr. Hradce — † 6. list. 1905 ve Vídni), působil jako inženýr ve službách vlády bosensko-hercegovské, získal si zásluhy o stavbu silnic a o meteorolog. výzkum Bosny. Napsal: *Römische Strassen in Bosnien und der Herzegovina* (Víd., 1893); *Wasserbauten in Bosnien und der Herzegovina* (I. díl: Flussbauten u. Cisternen im Karstgebiete, t., 1896; II. díl: Flussbauten u. Wasserleitungen, t., 1899); *Das Strassenwesen in Bosnien u. Herzegovina* (t., 1903) a redigoval meteorolog. zprávy bosenské.

* **Ballonet,** malý ballon různého tvaru, nadmutý obyčejně zhuštěným vzduchem. Dává se dovnitř hlavního ballonu, aby, když tomuto ubude plynu, udržoval jej v plném tvaru napiatém.

* **Balmaceda** José Manuel (* 1840 — † 1891), president Chilské republiky, viz Chile, str. 188 sl.

* **Balmainův fosfor,** směs sirníku barnatého s něco málo zásaditým dusičnanem vismutovým; vystaven delší dobu světlu a přenesen do tmy září mdlým světlem fialovým; porůznu užívalo se ho k osvětlování pracháren. Podobny jsou B-novy svítící barvy k natírání předmětů, jež mají za noci světélkovati; o tom viz Fosfor, str. 604 *b*.

* **Balmerův vzorec** v. Spektrum, str. 790.

* **Balmont** (Бальмонтъ) Konstantin Dmitrijevič, básník rus. (* 1867). Předkové jeho pocházeli ze Skandinavie a nabyli v Rusku šlechtictví. B. studoval práva v Moskvě, ale stižen byv nervosou, vrhl se se 4. patra a byl upoután kolem roku na lože, načež nějakou dobu byl posluchačem právnického lycea v Jaroslavli, ale zanechal studií a věnoval se literatuře. Cestoval mnoho po Italii, Španělsku, Anglii, Francii, koncem r. 1904 navštívil Mexiko a přednášel o ruské a západoevropské literatuře v Oxfordě a v Paříži. Veliký vliv měl na něho román Dostojevského »Bratří Karamazovi«. První sborník jeho veršů (Jaroslavl, 1890) neměl úspěchu, ale záhy obrátil na sebe pozornost jako překladatel a od polovice let 90tých XIX. stol. pokládán je za hlavního zástupce rus. dekadentstva a skvělý verš jeho otvírá mu sloupce časop., které v zásadě jsou proti dekadentskému směru, jako »Věstniku Jevropy«, »Rus. Mysli« a j. V poslední době rozvoj jeho úzce souvisí s moskev. dekadentskými časopisy »Skorpion« a »Grif«. Ze sbírek jeho uvádíme *Pod severnym něbom* (Petr., 1894); *V bezbrežnosti* (Moskva, 1895 a 1896); *Tišina* (Petr., 1898); *Gorjaščija zdanija* (Moskva, 1900); *Budem kak Solnce* (t., 1903); *Toljko ljubov. Semicvětnik* (t., 1903); *Liturgija krasoty. Stichijnyje gimny* (t., 1905). Sborníky ty vesměs zahrnuty jsou v souborném vydání *Sobranije stichov* (t., 1904—05, posud 2 d.). Kritické úvahy a lekce vydal ve sborníku *Gornyja veršiny* (t., 1904). Z jeho četných překladů třeba uvésti souborný překlad ze Shelleye (Petr., 1903—05, 3 d.), překlad dramat Calderonových (Moskva, 1900 a později), z E. Poea (t., 1895 a 1901), z Ibsena (t., 1894), z Hauptmanna (t., 1900 a později), ze Sudermanna (t., 1902—03), z Muthera (Dějiny malířství, Petr., 1900—04) a mn. j. Mnohé z překladů jeho při vší píli nedosti přesně vystihují originál a staly se předmětem útoků, jmenovitě překlady z Ibsena a Hauptmanna. Hlavním rysem původní poesie jeho jest touha vymaniti se z pout času a prostoru a pohřížiti se úplně v říši snění, při čemž personifikuje odtažité pojmy a chová se k nim jako k bytostem reálným. Ale při vší snaze své B. neunikl úplně podmínkám rus. skutečnosti a jmenovitě vlivům osvobozenského hnutí. Třeba že význam jeho bývá od stoupenců symbolismu přeceňován, jisto jest, že co do skvělosti verše a poetické síly nemá soupeře na soudobém parnasse rus. U nás podala ukázky jeho poesie P. Maternová (»Slov. Přehl.«, 1903, roč. V.). *Šnk.*

* **Balobanova** Jekatěrina Vjačeslavovna, spisovatelka rus. (* 1847), je knihovnicí vyš. ženských kursů v Petrohradě, kde se vzdělávala. Vydala o sobě: *Poemy Ossiana. Izslědovanije, perevod i priměčanija* (1891); *Legendy o starinnych zamkach Bretani* (1896 a 1899); *Rejnskija legendy* (Petr., 1897 a 1898); *Zapadnojevropejskij epos i sredněvěkovyj roman v pereskazach i sokraščennych perevodach* . . . (1896); *Bibliotěčnoje dělo* (t., 1901 až 1902).

* **Bal paré,** fr., veliký, nádherný, elitní ples (v. t.).

* **Balsamita,** bot., B. *vulgaris* Willd., t. j. *Chrysanthemum Balsamita* L. (*Tanacetum Balsamita* L.) viz Chrysanthemum.

* **Balšánek** Antonín, vynikající architekt čes. (* 1865 v Čes. Brodě). Vystudovav české vysoké školy technické v Praze, stal se tamtéž assistentem stolice architektury. Podnikl potom studijní cesty po Německu a Italii, načež vstoupil do praxe stavební. Účastnil se četných soutěží architektonických, při kterých získal ceny: na *most cís. Františka v Praze* (I. cena, spolu s inž. J. Janů a J. Soukupem), na *most v Petrohradě* (II cena s firmou inž. Gregersena), na *regulační plány*

Malé strany a Hradčan (I. cenu), na *obecní dům* u Prašné brány (ve dvou soutěžích), na *divadlo na Král. Vinohradech* (II. cenu), na *dostavbu radnice* kr. hl. města Prahy (odměny 4000 K a 2400 K, spolu s arch. J. Koulou). Podle svých plánů provedl: *městské museum v Praze*; *městské divadlo v Plzni*; *definitivní plány regulace Malé strany a Hradčan*; *architektonickou výzdobu mostu cís Františka* a výzdobu Ferdinandovy třídy, nábřeží cís. Františka a průlomu u Klíčů na Radeckého náměstí při návštěvě cis. Frant. Josefa v Praze v dubnu 1907. Řídí stavby podle vlastních návrhů: od r. 1906 *Obecního domu* u Prašné brány v Praze (společně se stav. radou Osv. Polívkou) a od r. 1907 *městského divadla v Pardubicích*. Kromě toho navrhl několik nájemných domů a vill. Napsal a illustroval díla: *Attiky a štíty české* a *Belvedere*; kromě toho přispívá od mnoha let do »Architektonického Obzoru«, jehož byl prvním redaktorem r. 1903. Po dokončení mostu cís. Františka byl vyznamenán ryt. řádem cis. Fr. Josefa. B. jako architekt počal pracovati v české renaissanci, časem však stal se přívržencem architektů, kteří vidí obrození národního stavitelského umění českého v renaissanci zpracované na základě domácích památek s výzdobou moderní. *A. Cechner.*

Baltimore, vynikající přístavní město v sev.-amer. státě Mary landu, má 531.313 obyv. (1903). Nesmírný požár 7.—8. ún. 1904 zničil největší část vnitřního města a způsobil škody na 90 mill. dollarů.

Bałucki Michał, spis. pol. † sebevraždou 17. říj. 1901 v Krakově. Z dalších jeho spisův uvádíme: *Pan burmistrz z Pipidówki* (1887); *Klub kawalerów*; *Ciepła wdówka*; *Flirt* (1893); *Sprawa kobiet*, *Niewolnice*; *Szwaczki*; *Kobiety dramatów Słowackiego*. Byl velikým nepřítelem emancipace žen.

Balzer 2) Oswald M., přední právní historik polský. Náleží k nejplodnějším učencům polským a k nejčinnějším organisátorům kulturní práce v Haliči. K životopisným datům ve III. sv. dodati sluší: Za četné vědecké práce prof. B. byl zvolen členem mnoha vědeckých spolků a sborů, jako Histor. spolku při petrohr. univ., Archaeol. spolku v Moskvě, Nár. musea v Rapperswylu, České Akademie, Akademie krakovské, Spolku historie a starožitností rus. v Moskvě a j. R. 1891 byl jmenován ředitelem zemského archivu aktů grodských a zemských ve Lvově; r. 1904 byl mu udělen titul a charakter dv. rady. Od letního semestru 1894—95 přednáší vedle vlastního předmětu (práva polského od r. 1886) také říšské dějiny rak. V l. 1892—93 byl děkanem práv. fakulty lvovské, r. 1895—96 rektorem univ. R. 1903 povýšen byl filosof. fakultou lvov. univ. za doktora filosofie. Vystoupiv na obranu slovanské kultury proti Mommsenovi, byl r. 1898 zvolen čestným měšťanem Pardubic a Loun. R. 1900 dal podnět k založení »Towarzystwa dla popierania nauki polskiej« ve Lvově, spolku, který má za účel podporovati badání a práce vědecké. Za 6 let spolek tento sebral přes 40.000 K základ. kapitálu a vydal kolem 30.000 K na vědecké účely (podpory badatelům a vydávání knih). R. 1904 Towarzystwo rozšířilo opět k podnětu B-ovu úkol svůj i na zakládání větších knihoven v důležitějších městech haličských. R. 1902 B. zastupoval před smírčím soudem ve Št. Hradci ve sporu o část Mořského oka a přiléhajícího území vedeném mezi Haliči a Uhrami zájmy Rakouska, povolán byv k tomu nejdříve zemským výborem haličským a pak rak. min. vnitra. Za příčinou příznivého (pro Halič) výsledku sporu byl zahrnut od jednotlivých korporací i soukr. osob děkovacími listy. V l. 1891—94 vedl redakci »Kwartalniku historycz«, v l. 1900—4 byl místopředsedou »Towarzystwa histor.« ve Lvově, od r. 1901 jest až podnes místopředsedou »Towarzystwa dla popierania nauki polskiej«. R. 1899 založil sbírku hist.-právních prací polských. *Studyja nad historya prawa polskiego.* Z prací B ových uveřejněných od r. 1889 uvádíme: *Studya nad prawem polskiem* (Poznaň, 1889); *W obronie historyografii naszej* (Lvov, 1890); *Corpus juris Polonici medii aevi* (t., 1891); *Księga kryminalna sanocka* (»Przewod. nauk. i liter.« z r. 1891); *Regestr złoczyńców grodu sanockiego, 1554—1688* (Lvov, 1891; Materyały histor. I.); *Urywek nieznanego promptuarza praw Mikołaja Chwałkowskiego* (»Przew. nauk. i liter.«, 1891); *Reformy społeczne i polit. kostytucyi 3. maja* (Krakov, 1891; 2. vyd. Lvov, 1906); *Nieznany rękopis traktatu Henryka z Góry* (»Kwart. hist.«, 1893); *Walka o tron krakowski w latach 1202 i 1210—11* (»Rozpr. Akad.« »wydz hist.-filos., XXX., 1894); *Genealogia Piastów* (vyd. Akad. krak., 1894; poctěno cenou Barczewského); *Średniowieczne prawa mazow. pomniki z rękopisu petersb.* (vyd. Akad. krak., »Arch. kom. prawn.« V., 1895); *Adolf Pawiński* (»Ateneum«, 1897); *O nastepstwie tronu w Polsce* I. (»Rozpr. Akad. krak.«, 1897); *Offenes Schreiben an Dr. Theod. Mommsen* (Lvov, 1897; též polsky; do čes. jazyka přel. P. Papáček, Praha, 1898); *Rewizya teoryi o pierwotnem osadnictwie w Polsce* (»Kwart. hist.«, 1898); *Historya ustroju Austryi w zarysie* (1. vyd, Lvov, 1899; 2. vyd. oprav. a zkrác., t., 1908); *O zadrudze słowiańskiej* (»Kwart. hist.« XIII., Lvov, 1899); *Sejm mazowiecki pod rządem koronnym 1526 aż 1540* (Księga pamiątk. Uniw. Lwow., Lvov, 1900); *Historya porównawcza praw słowiańskich* (Studya nad hist. prawa pols. I., 5; Lvov, 1900); *Reforma seminaryów prawnych w uniw. austr.* (»Czasop. prawn. i ekon.« I., Krakov, 1900); *W sprawie sankcyi Statutu mazow. pierwszego z r. 1532* (»Rozpr. Akad.«, wydz. hist. filoz. XL, 1900); *Antoni Zygmunt Helcel, 1808—1870* (Varš., 1902); *Przyczynki do historyi źródeł prawa polskiego* (»Rozpr. Akad.«, wydz. hist.-filoz. XLVI, 1903); *O Morskie Oko* (»Przewod. nauk. i liter.«, 1904 i 1905; též o sobě, Lvov, 1906); *Historya ustroju Polski* (přehled univ. přednášek; »Spra-

wozd. Akad. krak.«, wydz. hist.-filoz., 1905; též něm.); *Rękojemstwo w prawie polskiem* (za příčinou spisu Dabkowského; »Przegl. pr. i admin.« 1906); *Corpus juris Polonici*, sect. I. vol. III., 1506—1522 (vyd. Akad. krak., 1906); *Z powodu nowego zarysu historyi ustroju Polski* (St. Kutrzeby; »Kwart. hist.« 1906); *O kilku kwestyach spornych z historyi ustroju Polski* (»Kwart. hist.«, 1897); *Państwo polskie w pierwszem siedmdziesięcioleciu XIV. i XVI. wieku* (t., 1907). Tři posléze uvedené práce, v nichž autor polemisuje se Stan. Kutrzebou, byly prof. B-em znova zredigovány a pod dozorem N. V. Jastrebova přel. do ruštiny. *K istoriji obščestvenno-gosudarstvennago stroja Polši.* (Srv. též Kadlec, Ústavní dějiny Polska podle nových badání, »ČČM.«, 1908.) Na obranu prof. Piekosińského B. napsal stať: *Prof. Piekosiński i Statuty litewskie* (»Słowo Polskie«, 1907, č. 234 a 235).

Bambas 1) Václav, spis. čes., † 16. led. 1904 na Smíchově.

* **Bambas** (Miškovský) Gustav (* 1847), žurnalista a překladatel sensačních románů, † 25. led. 1901 v Praze.

Bamberg Felix, publicista něm., † 1893.

Bamberger 2) Ludwig, nár. hosp. něm., † 1899. Jeho *Gesammelte Schriften* vyšly v Berlíně r. 1895—97, 5 sv.

Bamberk, město v bavor. Horních Francích, má 45.483 obyv. (1905).

Ban 1) Matija, básník jihoslov., † 14. bř. 1903 v Bělehradě.

Banck 1) Karl, hudeb. spis. něm., † 1889.

Bancroft 1) George, diplomat a historik amer., † 1891.

* **Bandoline** [bandolìn], toilettní prostředek sloužící k upevnění kadeří; v podstatě jest vlastně rostlinný klih; připravuje se digerováním za obyčejné temperatury semen kdoulových (*Cydonia*) se 40 díly růžové vody za častějšího protřepávání; parfumuje se po filtraci ještě kolinskou vodou; anebo 100 *g* tragantu se protřepává s 2 *l* růžové vody a parfumuje se růžovým olejem.

* **Bandský příkop,** úzká hlubina mořská ve vých. části Bandského moře s největší hl. 6505 *m.*

* **Bánffy** de Losoncz [lošonc] Dezso (Desider), baron, uh. státník (* 28. říj. 1843 v Kološi). Studoval v Berlíně a Lipsku práva, načež vstoupil do uh. státních služeb; r. 1892 zvolen do sněmovny poslanců, jejímž byl předsedou. V l. 1895—99 byl předsedou ministerstva, které provedlo liberální zákony církevně-politické. R. 1903 založil novou stranu, která touží po království uherském venkoncem maďarském, hospodářsky a finančně samostatném a spojeném s Rakouskem toliko osobní unií.

Banhans Anton, sv. pán, býv. rakouský ministr obchodu, † 26. kv. 1902. Dr. *N.*

Banjaluka, krajské město v sev.-záp. Bosně, má 14.812 obyv. (1895). Nádherná silnice podél Orbasu spojuje B-ku s Jajci.

Banks 3) Nath. P., generál a politik sev.-amer., † 1894.

* **Bankuový olej,** rostlinný olej z plodů *Aleurites triloba* Forst., rostoucí v Přední i Zadní Indii a v Malajském souostroví; bývá doporučován na tiskařskou čerň místo oleje lněného.

Bánov, nyní 261 d., 1539 ob. č. (1900), kyselka.

de **Banville** Th., básník franc., † 1891.

Bar 1), svobodné přístavní město v Černé Hoře, má 2317 obyv., má býti východištěm transbalkánské dráhy.

Bara 2) J., státník belg., † 1900.

* **Barabás** [-báš] Sámuel, historik maď. (* 1855 v Papolczi v Sedmihradech). Studoval v Sepsi-Szent-Gyorgy, Székely-Udvarhely a na budapešťské universitě. V l. 1881—83 byl členem Institutu für oesterr. Geschichtsforschung vedeného Sickelem. R. 1883 stal se pomocným úředníkem budapeštské univ. knihovny, r. 1885 přestoupil k zemskému (státnímu) archivu, kde jest tou dobou podarchivářem. Vydal rozličné historické prameny, jako: *I. Rákóczy György és a porta* (Jiří Rákóczy I. a Porta, 1888; společně s Ant. Beke; I. svazek redigoval Alex. Szilágyi); *A Blagay-család oklevéltára* Diplomatář rodiny Blagajovské, 1897; společně s L. Thallóczym); *Zrinyi Miklós a szigetvári hős életére vonatkozó okiratok* (Listiny vztahující se na život szigetského hrdiny Mik. Zrinského, 1898 a 1899, 2 sv.); *A gróf Teleki család oklevéltára* (Diplomatář hrab. rodiny Telekiovské, 1905, 2 sv.). Prameny zprvu uvedené vydala Uh. akademie, Telekiovský diplomatář pak rodina Telekiovská. K I.—VI. sv. diplomatáře Zichyovské rodiny (A gróf Zichy okmánytára) sepsal r. 1903 chronologický rejstřík, jejž vydala Uh. historická společnost. Tou dobou připravuje (rovněž s Thallóczym) diplomatář rodiny Frankopánů. Menší práce jeho vyšly v časopisech.

Barack K. A., germanista něm., † 1900.

Baranya, župa v záp. Uhrách, má 5133 km^2 s 290.782 obyv. (1900), z nich 149.083 Maďarů, 103.334 Němců, 27.405 Srbochorvatův.

* **Baraši** (baryši), ve staré Rusi řemeslníci a živnostníci, usazení na knížecí půdě. Děje se o nich zmínka v závěti Vladimira Andrejeviče z r. 1410, z níž jest patrno, že to nebyli otroci (chlapi), nýbrž úročníci, osobně svobodní. V právních památkách vyskytují se současně s b. v témže smyslu děljuji. V době moskevských carů nazývali se b. mistři t. zv. stanového dvoru (šatěrnaja palata). Žili v Moskvě ve zvláštní slobodě, za Pokrovskou branou, kde jest nyní rozhraní zv. B.

* **Baratašvili** Nikolaj Melitonovič, básník gruzínský, kníže (* 1816 — † 1845), jest básníkem svobody a sbírka jeho básní vyšla již v 5. vyd. (Tiflis, 1885). Mnohé přeložili do ruštiny J. F. Tchorževskij, Veličko a j. Pro melancholický nádech své poesie bývá často zván »gruzínským Byronem«.

Baratieri Oreste, ital. spis. a generál, † 8. srp. 1901 ve Sterzingu v Tyrolsku. Byl jako generalmajor guvernérem eritrejské ko-

lonie a r. 1894 porazil dervíše u Kasály, kteréhož města 17. čna dobyl. R. 1895 porazil ras Mangašu u Senafe, obsadil Adigrat a potom Tigré. Ale 1. bř. 1896 byl u Adiže od Habešanů sám na hlavu poražen. Dán potom do disposice a obžalován, ale voj. soud jej osvobodil, načež na podzim r. 1896 vystoupil z vojska. Napsal ještě *Memorie d'Africa 1892-96* (Tur., 1897).

***Barazetti** Cäsar, právník něm. (* 1844 v Mannheimu). Jest professorem řím. práva na univ. ve Freiburce ve Švýcarsku. Hlavnější jeho spisy: *Die Lehre von der Processfähigkeit* (Heidelberk, 1884); *Einfuhrung in das franz. Civilrecht u. das badische Landrecht* (Lahr, 1889; 2. vyd. Heidelberk, 1894); *Personenrecht mit Ausschluss des Familienrechts nach dem Code Napoléon u. dem bad. Landrecht* (Karlsruhe, 1893); *Vormundschaft, Pflegschaft u. Beistandschaft nach dem Code Napoleon u. dem bad. Landrecht* (Hannover, 1894); *Eherecht mit Ausschluss des ehelichen Güterrechts nach dem Code Napoléon u. dem bad. Landrecht* (t., 1895); *Eltern u. Kindesrecht nach dem Code Napoléon u. dem bad. Landrecht* (t., 1896); *Das internationale Privatrecht im bürgerl. Gesetzbuche* (t., 1897); *Der Vorentwurf zum 1. u. 2. Teil des Schweiz. Zivilgesetzbuches* (Personen- und Familienrecht, 1898).

***Baraži**, zool., řadí se nyní jen jako podčeleď (*Elapinae*) do čeledi hadův užovkovitých (*Colubridae*) a do skupiny hadův užovk. jedovatých (*Proteroglypha*). Viz Elapidae. *Br.*

***Barbašev** Aleksandr Ippolitovič, historik rus. (* 1858). Studoval na historicko-filologické fakultě v Petrohradě. Byl učitelem na rozličných středních školách petrohradských. Napsal: *Vitovt i jego politika do Grjunvaldenskoj bitvy 1410 g.* (Petr., 1885; magister. dissertace); *Tanenbergskaja bitva 1410 g.* (»Žurn. Min. Nar. Prosv.«, 1887); *Lětopisnyje istočniki dlja istoriji Litvy v srednije věka* (»Bibliograf«, 1888); *Tornskij mir* (»Žurn. M. N. Pr.«, 1890); *Očerki Litovsko-russkoj istoriji XV. v. Vitovt, poslědnija 20 lět kňaženija* (Petr., 1891).

Barbedette Hip., hud. spis. a politik, † 1901.

Barbedienne Ferd., franc. průmyslník, † 1892 v Paříži.

Barbier 3) P. J., dram. bás franc., † 1901 v Paříži.

***Barbiturová kyselina,** organická sloučenina složeni $C_4H_4N_2O_3$; povstává zahříváním alloxanthinu s koncentrovanou kyselinou sírovou; syntheticky možno ji připraviti z kyseliny malonové a močoviny, zahřejeme-li obě za přítomnosti fosforoxychlóridu na 100°.

Barborka Ant., † 1891 v Pardubicích.

Barcelona 1), hl. m. špan. Katalanie, má 529.486 obyv. (1900), provincie B. na 7691 km^2 1,132.826 obyv. (1906), 147 na 1 km^2.

Bardeleben 3) Heinrich Adolf, chirurg, † 1895 v Berlině.

von B. 4) Karl, lékař něm., vydal dále: *Atlas der topographischen Anatomie des Menschen* (3. vyd. s Haeklem a Frohsem, 1904); *Lehrbuch der Anatomie des Menschen* (1907); *Handbuch der Anatomie des Menschen* (ve spoj. s odborníky od r. 1896, 9 sv.).

Bardoux A., státník fr., † 1897 v Paříži.

Bareš František, spis. čes., r. 1908 dán ke své žádosti na odpočinek. Napsal řadu historicko-kultur. článků do »Arch. Památek«, »ČČM.«, »Čes. Lidu«, »Zl. Prahy«, »Pokroku« a do programmu gymn. v Ml. Boleslavi *Šlechtické rodiny v Ml. Boleslavi* a o sobě vydal dále: *Mladá Boleslav* (Praha, 1887); *Zeměpis pro školy průmyslové* (t.); *Soupis histor. a uměl. památek v polit. okr. mladoboleslavském* (t., 1905); *Historicko-uměl. vycházky po Mladoboleslavsku* (Ml. Boleslav, 1908).

Bareuther Ernst, politik rak., † 17. srp. 1905 ve Freiburce v Br. V l. 1882—85 byl také členem víd. obecní rady. Později připojil se v říšské radě ke spojené levici, vstoupil do něm. klubu, přešel k německonacionálnímu sdružení a k německé lidové straně z něho vzniklé, až r. 1901 stal se členem všeněmeckého sdružení pod vedením Schonererovým. Byl antisemita a zasazoval se úsilně o úzké spojení Rakouska s Německem, jak státoprávně, tak hospodářsky.

Barfod P. Fr., historik a politik dán., † 1896.

Bargiel W., skladatel něm., † 1897 v Berlíně.

***Barický zákon** (*Barisches Gesetz*) viz Buys-Ballotův zákon (Dopl.).

***Barie** [barí], fr., fysikálním kongressem pařížským r. 1900 pojmenovaná absolutní jednotka tlaku rovnající se tlaku 1 dynu na 1 cm^2.

***Barjatinskij** Vladimir Vladimirovič, spis. rus., kníže (* 1874), vzdělal se v námoř. škole a nějakou dobu sloužil ve vojště, načež r. 1896 zahájil literární činnost v »Petrohrad. Vědomostech« kn. Uchtomského, pak přešel do časop. »Novoje Vremja«. Satirické čity ze vznešené společnosti, otiskované v těchto listech, vydal pak o sobě s názvem *Potomki* (2. vyd. Petr., 1899) a *Lolo i Lala* (t., 1899). R. 1899 počal vydávati časop. »Sěvernyj Kurjer«, který měl značný úspěch, ale záhy byl vládou zastaven. Vlastní stati zde uveřejněné vydal o sobě s názvem *Mysli i zamětki* (t., 1901) R. 1901 spolu s chotí svojí dram. umělkyní L. B. Javorskou postavil se v čelo »Nového divadla«, kde dosáhl znamenitého úspěchu komédiemi *Perekaty*; *Karjera Nablockago* (1901) a *Pljaska žizni* (1903, tato sehrána ve 4 měs. více než stokrát). Mimo to napsal historickou hru *Vo dni Petra* (1899); drama *Světlyj Car* (1904); *Poslědnij Ivanov* a j. Přeložil veršem »Bouři« Shakespeareovu a hry A. Silvestra. V »Nouvelle Revue« a j. sbornících otiskuje překlady z rus. básníkův. *Šnk.*

***Barlow** Thomas, soudobý lékař angl., prof. lékařství v Londýně, vynikl zvláště jako dětský lékař a známým se stal popi-

sem dětské nemoci (*Infantile Scurvy*, 1883), jež po něm byla nazvána nemoci B-ovou. Vyskytuje se v nejútlejším dětství, podobá se kurdějím, vyznačujíc se krevními výlevy do rozličných částí těla, trvá 2—5 měsíců a ve většině případů končí se po zavedení vhodné diaety uzdravením.

Barma tvoří nyní provincii císařství Britsko-indického, v čele stojí vrchní kommissař. Hranice zájmů mezi B-mou a francouzskou Indočínou v prov. Jünnanu upraveny smlouvou r. 1896. Má na 613.138 *km²* 10,490.624 obyv. (1901), dělí se v 8 distriktů, poplatné státy Šanské a horské okrsky Čin a Pakoka-Čin.

Barmen, město v prus. vlád. obvodě düsseldorfském, má 156.080 obyv. (1905).

Barnard 2) H., spis. a paedag. amer., † 1900.

* **Barnicion**, směs potaše a prášku vápenného; upotřebuje se jí na odstraňování starých nátěrů barevných a lakovaných.

* **Bärnreither** Josef, státník rak. (* 12. dub. 1845 v Praze). Studoval v Heidelberce a v Praze a r. 1871 vstoupil do stát. služeb. R. 1885 byl zvolen do říšské rady, kde se připojil k ústavověrnému velkostatku. V kabinetě hr. Thuna byl r. 1898 ministrem obchodu, po své demissi v říjnu zůstal však v parlamentě. Jako ministr zřídil úřad pro statistiku práce. Napsal: *Die englischen Arbeiter-Verbände und ihr Recht* (Tub., 1886).

Barnum Fineas T., pověstný podnikatel amer., † 7. dub. 1891 v Bridgeportu.

Barodet Désiré, politik franc., stal se r. 1896 senátorem. Napsal *De la banque en Angleterre* (Pař., 1877).

* **Baroja** [-cha] Pio, spis. špan. (* 1872 v San Sebastianu), vystudoval lékařství a stal se lékařem v baskické Cestoně. Po dvou letech jej omrzelo projížděti na koni horskou krajinu k chudým nemocným, odešel do Madridu a založil tam s bratrem svým pekárnu. Když měl r. 1899 zahospodařeno 500 franků, odebral se do Paříže a žil tam bohemsky. R. 1900 vydal svou první knihu, povídky *Vidas sombrías* (Temné životy). Z nákladu 1500 výtisků prodalo se 120, ostatek zklamaný autor spálil. Potom uveřejnil r. 1900 dialogisovaný román *La casa de Aizgorri* (Firma A.), a toho prodal 40 až 50 exemplářů. Teprve po těchto knihách podařilo se mu uchytiti se u čtenářstva. Jeho spisy překypují podrobnostmi odpozorovanými životu, a romány jeho jsou většinou řadou nesouvislých scén, spojených jen hlavní osobou, která obyčejně z nějakého důvodu (pro podezření z anarchie, toulavost a p.) se potuluje. Tímto způsobem líčení se blíží starým slavným spisům z doby, kdy oblíbena byla novela picaresca, román ze života darebův. Jest mistrem líčení a sleduje ve spisech svých zásady nejmodernější. Dodnes vydal celkem 15 knih, kterých vždy několik řadí v cyklus se společným názvem (*La vida fantástica*, Fantastický život; *El pasado*, Minulost; *La lucha par la vida*, Boj o život). Teď pracuje o cyklu románu *La raza* (Rassa). Do češtiny přeložil A. Pikhart jeho román »Dědičný pán Labrazský« (»Knihovna Zlaté Prahy«) a několik drobnějších prací ze sbírek »Vidas sombrías« a *El Tablado de Arlequín*. *Alf. P.*

* **Barometrický papír**, jméno hedvábného papíru napušténého dusičnanem kobaltnatým, jenž ve vodném roztoku jest růžový, bezvodý pak modrý; papír jím napuštěný chová se obdobně podle toho, jak vlhký je vzduch.

Baron 4) Julius, právník něm., † 1898 v Bonnu.

Baross Gábor, státník uher., * 1848 — † 1892 sebevraždou.

Barozzi 4) Nicolae, spis. it., † 1906.

Barrès Maurice. R. 1889 zvolen jako boulangista do sněmovny poslanecké, jíž náležel do r. 1893. R. 1901 řídil Déroulèdeův list »Le Drapeau«. Napsal ještě: *Un homme libre* (1889) a *L'ennemi des lois* (1893), kde jedná o anarchismu a polygamii, pak *Le jardin de Bérénice* (1890), psychologicky zajímavou historii tanečnice. V komédii *Une journée parlamentaire* (1894) uvedl na jeviště skandál panamský a v trilogii *Le roman de l'énergie nationale* (*Les Deracinés*, 1897, *L'appel au soldat*, 1900 a *Leurs figures*, 1902) brojí proti nadvládě Paříže nad venkovem podávaje historický vývoj boulangismu a skandálu panamského. Mimo to napsal: *Au service d Allemagne* (1905) a *Le voyage de Sparte* (1906). Od r. 1906 je členem franc. akademie. Srv. Jacquet, Notre maître. Maurice B. (1900).

* **Barrette** [barèt], fr., je jehlatá tyč v posukovací hlavě na vlnu česanou (viz Předení vlny česané, str. 604 *b*).

Barrias 2) Louis Erneste, sochař fr., † 4. ún. 1905.

* **Barrie** [berí] James Matthew, spis. skotský (* 1860 v Kirriemuiru ve Skotsku), věnoval se s počátku žurnalistice. První jeho belletristický pokus *Better dead* (Lépe býti mrtev, 1887) potkal se s naprostým neúspěchem. Potom následovala povídka z literárního života, plná humoru *When a man is single* (Když je člověk svobodný, 1888). Rázem dobyl jména idyllickými skizzami ze svého rodiště *Auld Licht idylls* (Idylly v starých světlech, 1888). Následovaly novella *Window in Thrums* (Okno ve Thrumech, 1889) a svazek humoristických feuilletonů *My lady Nicotine*. R. 1891 počal vycházeti v měsíčníku »Good Words« román *The little minister* (Malý farář), jehož děj později zdramatisován s neobyčejným úspěchem, tak že pak hra ta dávána po celý rok 1898 v přeplněném Haymarket Theatru. Mistrovským dílem básníkovým jest kniha *Sentimental Tommy* (Sentimentální Tommy, 1896). Jiné jeho dramatické práce jsou: *The professor's love story* (1895); *The wedding guest* (1900); *Quality street* (»V tiché uličce«, přel. J. Vrchlický); *The admirable Crichton*; *Little Mary* (1903); *Peter Pan* (1904); *Alice Sit-by-the-Fire* (1905).

***Barril**, míra dutá, viz Barile.

***Barrios** Justo Rufino (* 1835 — † 1885), president republiky Guatemalské (viz Guatemala, str. 570 *b*).

***Barsov** Timofej Vasiljevič, kanonista rus. († 1904). R. 1859 vstoupil do petrohradské duchovní akademie, kterou absolvoval r. 1863 v hodnosti magistra. Jako bakaláři byla mu na této akademii svěřena stolice řeckého jazyka, r. 1865 pak stolice církevního práva. R. 1870 byl jmenován členem výboru pro reformu soudnictví duchovní správy a t. r. potvrzen jako mimořádný professor círk. práva. R. 1879 stal se vrchním sekretářem sv. synody, pročež zanechal professury. Napsal: *Konstantinopoljskij patriarch i jego vlasť nad russkoj cerkovju* (Petr., 1878); *Ob upravleniji russkim vojennym duchovenstvom* (t., 1878); *O kanoničeskom elementě v cerkovnom upravleniji* (Moskva, 1883); *O poslědstvijach rastorženija braka v slučajě narušenija odnim iz suprugov supružeskoj věrnosti* (1882); *O vtorom brakě dlja svjaščennoslužitělej* (1877).

Barsukov N. P. (* 1838 — † 1907), spis. rus. Hlavní jeho dílo *Žizň i trudy M. P. Pogodina* vyšlo v 21 svazcích. Poslední vydán teprve po jeho smrti. Má velikou cenu jako snůška spousty materiálu literárně-historického.

***Bárta** Josef, malíř čes. (* 1864 v Praze), studoval na malíř. akademii pražské u prof. Pirnera. Od r. 1896 vycvičil se u prof. Mařáka v technice leptu a náleží mezi první čes. malíře, kteří toto reprodukční umění pěstovali, když na sklonu XIX. stol. jako umělecký prostředek vyjadřovací znovu v oblibu vešlo. B. prováděl zejména barevné lepty, a to podobizny, studie atd., velmi jemně. R. 1898 vystavoval v Rudolfině kresbu *Kristus přítel dítek*, prováděl malby náboženského obsahu, z nichž mnohé byly reprodukovány ve »Světozoru«, a maloval genry. Jeho *Praha* (lept) vydána Uměl. besedou jako praemie a jiné leptané listy nacházejí se ve sbírkách stálé obrazárny vlasten. přátel umění v Praze a ve vídeň. Graphische Lehr- und Versuchsanstalt. B. maluje podobizny pastelem, krajiny atd., spojuje moderní náladovost a barevnou komposici s realismem, v našem výtvarnictví dotud vládnoucím.

Barthélemy Saint-Hilaire Jules, učenec a státník franc., † 24. list. 1895 v Paříži.

Bartholdi Fréderic A., sochař franc., † 1904 v Paříži.

***Bartholmé** Paul Albert, malíř a sochař franc. (* 1848 v Thivervalu), studoval v Paříži na École des beaux-arts a vystoupil po prvé v Saloně r. 1879. Jeho obrazy, scény to ze života venkovského, nesly se vesměs směrem pleinairu; hlavní vliv naň měl Bastien-Lepage. Radikální změnu v jeho umělecké tvořivosti přivodila smrt jeho choti r. 1887. Chtěje jí zhotoviti pomník, přešel ke skulptuře. Individuální tato myšlenka přetvořila se v jeho fantasii v ideu, všeobecně symbolisovati ničivou moc smrti. Rozměrný relief, který takto povstal, ukazuje, jak mladý muž a žena vstupují otevřenými dveřmi do noci smrti; po obou stranách umístěné skupiny mužských a ženských postav různého věku posunem těl a zoufalým výrazem tváří protestují proti neúprosnosti zničení. Model vystaven v Salonu r. 1895 a zakoupen státem a městem Paříží pro pomník pro hřbitov Père Lachaise, kde konáno jeho posvěcení 1. list. 1899. Jiné jeho skulptury jsou *Dívka s účesem* (1894, nyní v Albertinu v Drážďanech) a sousoší *Adam a Eva po vyhnání z ráje.*

***Bartocha** Josef, klass. filolog, literární kritik a spis. čes. (* 23. bř. 1859 v Lověšicích u Přerova na Moravě), studoval gymnasium v Olomouci, filosof. fakultu v Praze; r. 1890 stal se prof. v Olomouci a od r 1908 je ředitelem stát. gymn. v Uh. Hradišti. Vedle různých pojednání rázu vědeckého a populárního v »Listech filolog.«, v »Čas. Matice Morav.«, v »Čítance morav.«, ve »Věstníku čes. professorů« vydal samostatně: *Čeština na býv. universitě a stavov. akademii v Olomouci* (1905); *Z pamětí a [illegible] života Fr. Bartoše* (1906); *Alojs Vojtěch Šembera* (1907); *Jak se čeština stala jazykem úředním v zemích koruny Čes.*; *Úvod ke školnímu vydání Shakesp. Macbetha* (Programm gymn. v Olomouci na r. 1897). Mimo to napsal celou řadu kritik, referátů, životopisův, úvah literárně-historických do soudobých časopisův a na svých působištích účastnil se života veřejného četnými přednáškami, hlavně literárně-historickými.

Bartók Lajos, belletr. maď., † 1902 v Budapešti.

Bartoli 3) A., liter. historik ital., † 1894 v Janově.

***Bartoloměj** z Mirandy viz Carranza.

***Bartoníček** Eduard, hud. skladatel čes. (* 31. srp. 1855 v Chrudimi). Nyní ředitel kůru v Mor. Ostravě. Složil několik církevních a světských skladeb lehčího rázu a harmonisoval národní písně zejména slovenské a slezské.

Bartoš 5) František, folklorista čes., † 11. čna 1906 v Mlatcově u Zlína. Z jeho posledních spisů významné jest třetí vydání Rukověti (*Nová rukověť správné češtiny*, 1901); *Národní písně moravské*, třetí sbírka více než 2000 písní, sestavená spolu s L. Janáčkem a vydaná Čes. akademií (1901); *Sto lidových písní československých* s rozbory a výklady (v Čes. knihovně poučení a zábavy, 1903); *Moravský lid*, obraz zvyků a pověr morav. (1902); *Moravská svatba* (v Knihovně »Čes. Lidu«, 1902); *Líšeň*, lidopisné obrázky (prvotně »Čas. Mat. Mor.«); *Domácí čítanka* z národ. pohádek, pověstí, písní, koled, přísloví, obyčejů atd. (1900); *Deset rozprav lidopisných* (1905); druhý díl *Dialektologie moravské* (1895); *Dialektický slovník moravský* (1906, nákl. Čes. akademie); *Kytice dětských pohádek* s illustracemi Ad. Kašpara (1906). Bibliografii B ových spisů sestavil Bartocha (v »Čas. Mat. Mor.«, 1906), životopis Bar-

tocha a Bílý (v »Osv.« 1906) a vědec. práce ocenil L. Čech (v »Čas. Mat. Mor.«, 1907).

***Bartošek** Theodor, spis. čes. (* 1877 ve Ždánicích na Moravě). Vystudovav gymn. v Brně a fakultu právnickou v Praze byl povýšen na doktora práv, načež věnoval se advokacii. V l. 1900 a 1901 byl redaktorem »Studentského Sborníku«, nyní je spoluredaktorem »Volné Myšlenky« a »Volné školy«, kamž napsal několik studií, srovnavajících kultus dnešních církví s kultem starých civilisací. R. 1907 vydal spis *Moderní společnost a církev*. Vedle toho je spolupracovníkem několika zahraničních listů racionalistických.

Barvíř J. L., mimoř. professor čes. university, čes. mineralog a petrograf; prozkoumal důkladně zlatonosné okolí Jílového, o čemž napsal: *Poznámky o poměrech okrsku Jílového* (1895); *O výskytu zlata na některých nalezištích českých* (1896); *Úvahy o původu zlata u Jílového* (1901); k universitním výkladům vydal přehledy a návrhy: *Nová učebnice petrografie* (1894); *Určování živců mikroskopem* (1896); v jeho kursech pracovala a publikovala celá řada mladých přírodozpytců. Z novějších prací B-ových sluší uvésti: *Zur Lichtbrechung des Goldes, Silbers, Kupfers und Platins* (1906); *Ueber die wahrscheinliche Möglichkeit der Aufsuchung von nutzbaren Erzlagerstätten mittels einer photographischen Aufnahme ihrer elektr. Ausstrahlung* (1906); *Ueber die Verhältnisse zwischen dem Atomgewichte und der Dichte bei einigen Elementen* (1904).

Barvitius Ant., architekt čes., † 20. čce 1901 v Praze.

***Barvitius** Viktor, malíř čes., bratr B-ia Ant., architekta (* 1834), vyšel z malířské školy pražské, ale dovršil své umělecké vychování v Paříži, kde si všímal světa a života kolem sebe, kdežto v Praze začal s historickými komposicemi. Poctivě, poněkud pedantně prokreslené *výjevy z ulic*, *pohled na Place de la Concorde*, drobné *genry*, *národní slavnost ve Hvězdě* (nákres vystaven r. 1908 na jubil. výstavě v Rudolfině) a pod. dosvědčují, že B. měl oko pro malebnost všedního dne a života, a také zbarvení jeho maleb není staromódní, ale vyznačuje se chladnými, modravějšími tóny a světlejší stupnicí barev za denního světla studovaných. B. však zanechal malování, když se stal inspektorem galerie v Rudolfině, skorem zúplna, a neúčastnil se uměleckého ruchu v Čechách víc a více se vzmáhajícího. Dilettantní rys jeho umění zdůrazněn byl také tím, že B. netvořil z neodolatelného pudu, ale že se uchyloval do ústraní, když mladé české umění mohutnělo a rostlo.

***Barwood** [báruud], angl., tmavočervené dřevo stromu *Pterocarpus esculentus* a *P. Soyauxii*; vyváží se z Horní Guinee a Kamerúnu.

***Barysféra**, řec., viz Země, str. 544*a*.

***Baryši** viz Baraši (Dopl.).

***Barytový papír**, bílý papír, v jehož cellulosu přidávána jest barytová běl, síran barnatý jednak k získání bělosti, jednak pro hustotu; papír ten jest poměrně těžký, hodí se však znamenitě k výrobě citlivých papírů brómostříbrnatých, celloidinových a pod.

***Barytový prach**, druh střelného prachu, v němž dusičnan draselnatý nahrazen jest dusičnanem barnatým. Byl navrhován belgickým majorem Wynantsem pro děla velikého kalibru, poněvadž hoří volněji.

Barzaghi 2) F., sochař ital., † 1892.

von **Basch** Samuel S., lékař, † 1905.

Basiadés [čti Vasiadís, ne Basiadis, jak udáno], † 1890 v Cařihradě.

Basilej, město švýc., má (1907) 131.687 obyv.; venkovský kanton basilejský má na 422 *km*² (1900) 68.497 obyv.

***Basl** Josef, spis. čes. (* 1865 v Plzenci). Vystudovav ústav učitelský v Praze, věnoval se učitelství. Nyní jest odborným učitelem I. měšť. školy na Král. Vinohradech. Samostatně vydal: *Básně* (Praha, 1890); *Veselé příhody na cestách* (t.); *Modelování v hlíně* (t.); *Zeměpis pro školy měšť.* (t.) a *Velký zeměpis všech dílů světa*.

***Basler** Ladislav, hud. skladatel čes. (* 16. srp. 1874 v Jičíně). Jest po delší dobu úředníkem stát. drah v Plzni. Hlavní obor jeho působnosti jest melodram orchestrální (*Amarus*; *Ballada ze vsi*; *Tvář Jidáše*; *Toman a lesní panna*; *Lilie*; *Štědrý den*), menší skladby vokální, klavírní a orchestrální a samostatně vydal *Směs z národních písní* (Praha, 1898).

***Bässler** Arthur, něm. cestovatel v Tichomoří a archaeolog (* 6. kv. 1857 v Gluchově v Sasku — † 31. bř. 1907 v Eberswalde v Braniborsku). Vykonal několik velikých cest po Tichomoří, které vylíčil ve zvláštních spisech a zpracoval své peruanské sbírky ve velikém díle *Peruanische Altertümer* (Berl., 1902).

***Bastardní okno** (fr. *fenêtre bâtarde* neb *f. mezzanine*) slove nízké okno v polopatře — mezzaninu — mající obyčejně šířku stejnou jako okna v patrech nad ním se nacházejících, ale výšku menší než poměr obvyklý, která se brává dvakráte větší, než jest jeho šířka. B. o. mívá dosti často tvar čtverce. *Fka.*

***Bastardní zámek** jest perový zámek bez stavítka. Pero z ocelového plechu tlačí svrchu na závorku, která má své vedení pojištěno stoličkou, ale při otevření zámku zapadá do vrubu, z kterého se nadzvedne otáčením klíče při zamykání a zároveň se závorka pošine do zapadacího plechu. Touto úpravou zlevní se sice zámky, ale na úkor jejich bezpečnosti. Ještě méně vhodným uspořádáním vyznačují se b. zámky, kde pero dříve popsané nahradí se ocelovým pružným drátem. *Fka.*

Bastian 1) Adolf, ethnolog, vykonal několik dalších cest do Turkistánu, Indie, Vých. Afriky, na Javu, naposled jako 77letý stařec do Záp. Indie, kde 3. ún. 1905 zastihla ho smrt v Port of Spain na Trinidadu. Působil účinně při založení berlínské společnosti pro anthropologii, ethnologii a praehistorii, na-

psal řadu nových spisů, zejména: *Allerlei aus Volks- u. Menschenkunde* (1888, 2 sv.); *Ueber Klima u. Akklimatisation* (1889); *Ideale Welten nach uranographischen Provinzen* (1892, 3 sv.); *Die Denkschöpfung umgebender Welt aus kosmogonischen Vorstellung in Kultur u. Unkultur* (1896) a mn. j., z nichž poslední pro těžký sloh a ohromné bohatství myšlenek jsou nesnadno srozumitelné.

Bastianperk, nyní 227 d., 1990 obyv. n. (1900).

* **Bastl** Jos., skladatel a hudeb. paedagog čes. (* 1868 v Mníšku), vlastník hudební a komposiční školy v Praze, byl v l. 1888 až 1901 prvním houslistou Nár. divadla. Ze skladeb uvádíme: *Sonáta pro housle a klavír*; *Dueta na 2 housle »Mladým houslistům«*; *Ave Maria pro soprán, housle, varhany*; *Kratochvíle mladého houslisty*; *10 entreactů pro orchestr*, provoz. v Nár. divadle; upravil: *Fibich, Nálady, dojmy a upomínky pro housle a klavír.*

* **Basutoland**, Basutsko, korunní osada anglická v Již. Africe, hraničící s Kapskou, Oraňskou osadou a Natalskem, mezi Caledonriverem a Dračími horami, měří 26.658 km^2. Náleží k nejlépe zavlažovaným končinám již. Afriky, tak že vegetace jest bujná, řeky (jako Oraň) mají hojnost vody a Basutové mohou s úspěchem provozovati chov dobytka i zemědělství. Obyvatelé jsou téměř výhradně Basutové (v. t.), neboť Evropané nesmějí se zde usazovati. Těch 865 bělochů jsou samí kupci, úředníci nebo missionáři. Basutů bylo r. 1904 347.731. Hl. m. je Maseru asi s 1100 domorodcův a 200 bělochů, jež má železniční spojení na Bloemfontein. Obchodní styky pěstuje B. téměř výhradně s Kapskem a Oraňskou osadou, kam vyváží dobytek, obilí, vlnu a j. (r. 1906—07 242.353 l. st.), začež dostává koloniální zboží (185.155 l. st.). Od r. 1891 B. náleží k Jihoafrické celní unii. B. stalo se korunní osadou 18. kv. 1884 a spravováno jest domácím náčelníkem Letsiem, jemuž je k ruce angl. kommissař.

* **Bašagić-Redžepašić** (Mirza Safvet) Safvet-beg, orientalista a básník chorv. (* 6. kv. 1870 v Nevesinji v Hercegovině). Je professorem arabského jazyka na gymnasiu v Sarajevě a po určitou dobu byl i redaktorem »Behara«. Ze spisů jeho uvádíme: *Trofanda* (sbírka básní, Záhřeb, 1896); *Abdullah paša* (drama z bosenské minulosti o 4 dějstvích, Sarajevo, 1900); *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine* (1463—1850, t., 1900); *Pod Ozljom* (drama z bosenské minulosti o 3 dějstvích, t., 1905); *Misli i čuvstva* (básně, t., 1905).

* **Baše** Josef, spis. čes. (* 31. bř. 1850 v Jílovci u Opočna — † 10. led. 1899 v Kr. Hradci). Studoval práva a dosáhnuv hodnosti doktorské usadil se jako advokát v Kr. Hradci. Vydal *Silhouetty* a různé básně. Pseudonym jeho byl E. Antonowicz. Dr. *N.*

Baštýř Mořic, lékař, † 1894.

* **Batalaka-Arsenijević** Lazar, spis. a státník srbský (* 1793 v Bukoviku — † 1869 v Bělehradě). R. 1813 po pádu Srbska odešel do Německa a nějaký čas dlel i v Novém Sadě. Později odešel na Rus a v Kišiněvě vyučoval děti bohatých Srbů, kteří se tam odstěhovali. V srpnu r. 1827 vrátil se do Srbska a zastával rozličné služby v Požarevci, Kladovu, Kragujevci, Bělehradě a Smederevu. Po státním převratu r. 1842 stal se státním radou a několikráte byl ministrem spravedlnosti a osvěty. V posledních letech svého života psal své »Memoiry«. Zanechal v rukopise historii Srbska od r. 1804 do r. 1812, jež počala vycházeti r. 1898 pod názvem *Istorija srpskog ustanka* (v Bělehradě) Celé dílo bude míti 10 knih.

Batavia 2), hl. m. nizozemské Vých. Indie na Javě, má 138.547 obyv. (1905).

* **Batěk** Alexander, chemik čes. (* 15. čna 1874 v Prádle u Nepomuku), jest prof. čes. průmyslové školy v Plzni. Pracoval jako stipendista čes. chemického ústavu univ. o vzácných zeminách, z čehož vyšlo v »Rozpravách« Čes. akademie pojednání *O působení kysličníku siřičitého na zásadité sírany vzácných zemin*, s prof. Braunerem pak vypracoval společně *Revisi atomové váhy ceria.* R. 1901 jakožto praefekt Akademie hrab. Straky napsal *Pokusnou chemii prostonárodní*, později *Krátký nástin zdravotnictví.* V Plzni pak založil časopisy »Illustované přednášky«, v nichž publikuje prostonárodní přednášky různých extensí, pak »Přírodovědné rozhledy mládeže« a »Zájmy všelidské«. Poslední dobou vydává v sešitech *Příručku chemické technologie*

Batelov, nyní 277 d., 1992 ob. č., 7 n. (1900).

Bates 1) Henry Walter, přírodozpytec a cestovatel, † 1892.

* **Batík** Václav, spis. čes. (* 1858 v Čáslavi). Vystudovav reálku v Kut. Hoře a čes. techniku v Praze působil při školách obecných, nyní je ředitelem měšť. školy v Bystrém u Poličky. Sepsal a vydal tiskem *Dějiny m. Bystrého* a *Dějiny musea v Poličce* a napsal 18 divadelních her, z nichž některé provozovány po čes. venkově. Jeho choť Marie, belletristka čes. (* v Olešnici na Moravě), píše drobné črty porůznu do časopisů.

* **Batka** Richard, něm. historik umění a librettista (* 14. pros. 1868 na Král. Vinohradech), jest hudebním referentem »Bohemie« a od r. 1906 prof. na konservatoři v Praze. Psal biografie hudební (Bedřich Smetana, Schumann, Bach), překládal libretta z italštiny, francouzštiny, češtiny, samostatně mimo jiné operní texty pořídil s V. Léonem libretto k Weisově opeře »Polský žid« a mezi jiným vydal: *Die Musik d. Griechen* (1900); *Der einstimmige Gesang im Mittelalter*; *Studien zur Geschichte der Musik in Böhmen* (1901); *Die böhm. Musik* (1906).

* **Batrachoseps** Bonap. jest rod mloků z podčeledi *Plethodontinae* (viz Salamandridae), jehož hřbet i ocas jsou opatřeny ploutevnatou obrubou, jen uprostřed hřbetu přerušenou; jinak jest ocas sám oblý. Obojí

nohy mají jen po 4 prstech; jazyk a zuby mají podobnou úpravu jako u rodu *Spelerpes*. Oba druhy r. B. žijí v Sev. Americe. Kalifornský B. *attenuatus* Rath. má tělo štíhlé, zdéli 9—11 *cm*, a barvu rudohnědou s drobnými, žlutavě šedými skvrnkami na svrchní straně. *Br.*

Batum, přístavní město v kutaiské gub. rus. Zakavkází, vývozem petroleje proslulé, má 26.417 obyv. (1897).

Baudiš Jos., paedag. čes., † 1898 v Praze.

* **Baudot** Émile, franc. telegrafní inženýr (* 1845 v Paříži — † 1903 v Sceaux). R. 1870 vstoupil do státních služeb telegrafních, r. 1874 sestrojil tiskací telegraf pro mnohonásobnou telegrafii. R. 1878 obdržel za vynález svůj na světové výstavě pařížské zlatou medailli a jmenován rytířem čestné legie. R. 1887 udělena mu byla Ampèreova cena. Přístroj jeho zaveden ve všech státech a od r. 1887 pracuje zcela spolehlivě na linii 1700 *km* dl. mezi Paříží a Římem, dále mezi Paříží-Vídní, Berlínem, Londýnem, Bernem a mezi Paříží a Alžírskem.

Baudrillart H. J., nár. hospodář franc., † 1892.

Bauer 1) Frant. Sal., biskup brněnský, od r. 1904 arcibiskup olomoucký. — B 3) Frant., od r. 1897 prof. na něm. gymn. v Praze ve Štěp. ul., † 23. bř. 1901 v Praze. — B. 13), svob. pán, † 1893 ve Vídni.

* **Bauer** František, hospodář. spis. čes. (* 1852 v Jemnici na Moravě). Studoval na hospodář. ústavě ve Znojmě a na král. prus. akademii hospodář. v Proskově, načež od r. 1876 působil na rozličných hospodář. školách českých a od r. 1902 jest ředitelem střed. hospodář. školy v Chrudimi. B. redigoval v l. 1888—1904 odbor. časopis hospodářský »Hlasatel«, od r. 1896 »Obzor hospodářský«. Vydal: *O pluhu vůbec a zvlášť o ruchadlu* (Pardubice, 1883); společně s jinými odborníky: *Nauku o pěstování rostlin hospodářských* (Praha, 1902, 2. vyd. u J. Otty); *Tabulky pro hospodářské účetnictví* (Chrud., 1880); *O pěstování cukrovky* (Kr. Hradec, 1894); *Rakousko-uherské vyrovnání* (Kostelec n. Orl., 1896); *Obilní skladiště* (t., 1898); *O chovu dobytka vepřového* (t., 2. vyd. 1902).

* **Bauer** Ante, theolog. spis. chorv. (* 1858 v Breznici v Chorvatsku). Je professorem bohosloví v Záhřebě. Samostatně vydal: *Naravno bogoslužje* (Záhřeb, 1892); *Opis metafizike i antologije* (t., 1894); *Područje materializma* (t., 1889); *Bogoslav Šulek kao filozof* (t., 1890).

von **Bauernfeind** K., geodaet, † 1894.

von **Bauernfeld** Ed., něm. bás., † 1890.

* **Baumann** Oskar, cestovatel africký (* 25. čna 1864 ve Vídni — † 12. říj. 1899 t.), studoval zeměpis na universitě v Lipsku, doprovázel O. Lenze na cestě po Kongu a H. Meyera do Vých. Afriky. Navštívil r. 1889 po druhé Černou Horu, načež r. 1890 přijal nabídku Něm. východoafr. společnosti na výzkum Usambary a sousedních končin. Od té doby pracoval v těchto končinách až do smrti. Na cestě k jez. Viktoriinu objevil Kageru, kterou pokládal za hlavní pramen Nilu, r. 1895 prozkoumal Zanzibar, Pembu a Maffii. Od r. 1896 byl rakouským honor. konsulem v Zanzibaru. Napsal: *Fernando Poo und die Bube* (Víd., 1887); *In Deutsch-Ostafrika während des Aufstandes* (t., 1890); *Usambara u. seine Nachbargebiete* (Berl., 1891); *Durch Massailand zur Nilquelle* (t., 1894); *Der Sansibar-Archipel* (Lip., 1896—99). Z jeho pozůstalosti vyšly *Afrikanische Skizzen* (Berl., 1900).

Baumbach Rudolf, bás. něm., † 1905.

Baumgarten 6) H., hist. něm., † 1893.

Baumstark 3) R., pol. a hist. něm., † 1900.

Baur 4) G., theolog něm.. † 1889. — B. 5) W., theol. něm., † 1897. — B. 6) H., sochař něm., † 1897. — B. 7) F., lesn. spis. něm., † 1897. — B. 8) Albert, malíř něm., † 1906.

* **Bauschinger** Johann, inženýr něm. (* 1834 v Norimberce — † 1893 v Mnichově). R. 1857 byl professorem průmyslové školy ve Fürthu, r. 1866 na gymnasiu v Mnichově a r. 1868 na vys. škole technické tamtéž. Založil první velikolepou laboratoř pro zkoušení stavebního materiálu. Napsal: *Die Schule der Mechanik* (Mnichov, 1867); *Indikatorversuche an Lokomotiven* (Lip., 1869); *Elemente der graphischen Statik* (Mnichov, 1880); *Denkschrift uber die Einrichtung von Prüfungsanstalten u. Versuchsstationen fur Baumaterialien* (Berl., 1878).

* **Bauschinger** Julius, astronom něm., syn před. (* 1860 ve Furthu). Vystudovav universitu v Berlíně a Mnichově, byl zaměstnán na hvězdárně v Mnichově, r. 1896 stal se professorem a ředitelem astronomického ústavu v Berlíně. Napsal: *Untersuchungen uber die Bewegung des Planeten Merkur* (Mnichov, 1884); *Ueber die Biegung von Meridianfernrohren* (t., 1888); *Erstes Münchener Sternverzeichnis* (t., 1890); *Zweites Münchener Sternverzeichnis* (t., 1891); *Untersuchungen über den periodischen Kometen* (t., 1889; Berl., 1898); *Untersuchungen über die astronomische Refraktion* (Mnichov, 1896); *Tafeln zur theoretischen Astronomie* (Lip., 1901).

Bauše Bohumil (dopl.) působil na gymn. v Praze do r. 1905, načež odešel s titulem škol. rady na odpočinek. Přispíval pilně do všech čelnějších časopisů, pěstuje popularisování vědy ve formě vědeckého feuilletonu. Články tyto (používané též ve školních čítankách) knižně vydány byly pod názvy: *Čtvero ročních časů* (1893); *Volné listy z knihy přírody* (1895); *Pohledy do dílny přírody* (1897); *Člověk a živočišstvo* (1907; tři poslední v »Matici lidu«); *Matka země.* Dále zpracoval část nového vydání Brehmova »Života zvířat« (nákl. J. Otty) a do Ottova Slovn. Nauč. napsal řadu článků o ptactvu a ssavectvu. Z cizích literatur přeložil: Art. Gooda »Zábavná věda« (1892) a Elizy Brightwenové »Láska za svobodu«, Agn. Giberneové »Hlubiny moře« (The migthy deep) a Jul. Micheleta »Ptáka« (L'oiseau; dvě poslední knihy ve »Světové knih.«). Památné cesty objevné vylíčil ve spise *K neznámým břehům.*

***Bauxit**, beauxit, nerost, složením aluminiumhydroxyd $Al_2O_3 . 2 H_2O$, v němž značná část aluminiumoxydu jest nahrazena kysličníkem železitým, mimo který však obsahuje ještě hojně (až 20%) kysličníku křemičitého; barvy jest načervenalé až hnědé; užívá se ho k hotovení ohnivzdorných cihel, tyglů, brousků, mlýnských kamenů, k vykládání konvertorů při bessemerování, ba i v průmysle chemickém k žíhání hlinitých praeparátů; naleziště jeho jest u Baux v arrond. Arles, v Krajině (zde slove vocheinit), v Kanadě a zejména v Georgii a Alabamě ve Spoj. Obcích sev.-amer.

Bavier 1) S., státník švýc., † 1896.

Bavorov 1): nyní 314 d., 2002 obyv. č., 8 n. (1900).

Bavorsko, království v Německu, má na 75.870 km^2 6,524.372 obyv. (1905), 86 na 1 km^2, z čehož 4,611.987 katol., 1,844.736 evang., 55.341 židů. Obrat v politických dějinách B ka značí sněmovní vítězství klerikálů r. 1899, které r. 1907 dovršeno vítězstvím v koalici volební se sociálními demokraty. Liberální ministerstvo šl. Crailsheima vystřídáno klerikálním svob. pána Podewils-Durnize.

Bavoux J. E., politik franc., † 1890.

Baworowski Wiktor, hr., spis. a mecenáš polský, † 1895.

***Baxa** Karel, politik čes. (* 1863 v Selčanech), absolvoval akadem. gymn. v Praze r. 1881 a vystudovav práva na č. universitě t., byl nějaký čas přidělen stát. návladnictví v Chebu, načež přešel do advokátní praxe a jest od r. 1896 advokátem v Praze. Když r. 1898 založena byla samostatná strana státoprávní, volen jejím předsedou. R. 1892 založil »Radikální Listy«. Za dob výjimečného stavu v Čechách v l. 1893—96 obhajoval skorem ve všech processech vedených proti redaktorům sociálně-demokratickým a pokrokovým. Od r. 1895 jest poslancem na sněmě zemském za městskou skupinu Kolín; do říšské rady za Staré město Pražské zvolen r. 1903 a 1907.

***Baxa** Bohumil, právní historik český (* 27. čce 1874). Vystudovav na akad. gymnasiu v Praze, vstoupil r. 1892 na českou právnickou fakultu. Dne 24. čna 1897 byl povýšen za doktora práv, dne 15. dub. 1905 za doktora filosofie. Jest soudním adjunktem. Zabývá se též veřejnou činností politickou a činností literární. Napsal: *Nejstarší zákonník světa* (Zák. babyl. krále Hammurabiho; »Česká Revue«, 1903); *Francouzští spisovatelé a česká otázka* (»Nová Čes. Revue«, 1905); *O přihlášení zemí koruny České k Něm. Bundu* (»ČČM.«, 1906); *Rozluka státu a církve ve Francii* (»Čes. Nár. Hlídka«, 1907); *Absolutismus, konstitucionalismus, parlamentarismus* (t., 1907); *Rak.-uherské vyrovnání* (t., 1907); *K dějinám veřejného práva v zemích koruny České od r. 1790—1848* (Praha, 1906; Knih. »Sbor. věd pr. a stát.«). Kromě toho B. napsal řadu drobnějších článků do různých časopisů, jako do »Nár. Listů«, »Dne« a j.

Bayard 4) E., malíř franc., † 1892.

Bayer 2) F., přírodozpytec čes., od r. 1907 ředitel gymn. v Praze v Žit. ul., mimoř. člen Č. akademie a Král. č. společnosti nauk, uveřejnil dále: *Studie z osteologie Lacertid* (»Věstník Kr. č. spol. nauk«, 1893); *Prodromus českých obratlovců* (Praha, 1894; Dodatky t., 1903); *Tentorium osseum v lebce ssavců* (»Rozpravy Č. akad.«, 1897); *Poznámky o vývoji jazyka ještěrek* (t., 1899). Z oboru palaeontologického vydal: *Palaeobatrachus bohemicus* (»Věstník Král. č. spol. nauk«, 1881); *Ueber 2 neue Vogelreste aus der böhm. Tertiärformation* (t., 1882); *Ještěr Polyptychodon Ow.* (t., 1897); *Nové ryby českého útvaru křídového. I.* (s prof. Ant. Fričem v »Palaeontographia Bohemiae« vydávaných Č. akademií; též něm.); *Katalog českých fossilních obratlovců* (vydala Č akademie, 1905). Kromě toho napsal dějiny české zoologie do jubilejního památníku Čes. akademie (1890), upravil 2. a 3. vyd. Woldřichovy »Zoologie« pro školy střední (1900 a 1906), vedle uvedených dříve překladů vydal ještě Gadowovo »Roztřídění obratlovců žijících i vyhynulých« (Písek, 1901), napsal pak veliký počet článků pro Ottův Slov. Nauč. Jsa též hudebně vzdělán, byl po léta spolupracovníkem hudebního týdeníku »Dalibora«.

Bayer 10) Konrad, šachista něm., † 1897.

*von **Bayer** K. E. viz Byr Robert.

***Bayer** Karl, lékař něm. (* 1854 v Polné). Lékařství vystudoval v Praze, kdež nyní působí jako mimoř. prof. chirurgie při něm. universitě. Mimo jiné napsal: *Grundriss der chirurgischen Operationstechnik* (1894); *Die Chirurgie in der Landpraxis* (1901); *Ueber den gegenwärtigen Stand der Behandlung der Frakturen* (1906), pak 2 sbírky něm. básní.

***Bayer** Edvin, botanik čes. (* 1862 v Chotěboři), studoval na akad. gymnasiu v Praze, dále na universitě pražské nejprve práva, pak vědy přírodní, r. 1887 stal se assistentem botan. sbírek Musea král. Českého, r. 1891 povýšen na doktora filosofie, r. následujícího ustanoven assistentem bot. na universitě české, byl pak zároveň elévem při oddělení fytopalaeont. v Museu král. Českého, r. 1895 jmenován adjunktem fytopalaeont. oddělení a r. 1903 kustodem botanických sbírek tamtéž. Značný vliv na jeho vzdělání přírodovědecké měl především otec jeho, Karel B., c. k. notář v Chotěboři, jenž mimo jiné pilně se zabýval lichenologií a bryologií. Vědecká činnost jeho týká se soustavného studia českých lišejníků, jejichž bohatý a pečlivě sestavený herbář nashromáždil, a studia fytopalaeontologického na základě materiálu předvěkého rostlinstva českého. Přispíval do »Vesmíru« a »Zpráv« »Přírodovědeckého Klubu« v Praze a do Ottova Slovníku Naučného, kde zvláště heslo *Lišejníky* bylo jím na základě mnoholetých studií s velikou pozorností propracováno. Samostatně publikoval a to ve »Věstníku Král. č. spol. nauk«: *O rostlinstvu vrstev březenských* (1893), *O rostlinstvu vrstev chlomeckých* (1896), *Einige neue Pflanzen der Perucer*

Kreideschichten in Böhmen (1899). Mimo to uveřejnil v »Památníku« Čes. akademie cís. Frant. Josefa„ studii historickou č. II. *Botanika* (1898) a v »Archivu pro přírodovědecký výzkum Čech« velmi pečlivě přehlédnutou práci na základě mnoholetých studií na materiálu musejním: *Studien im Gebiete der Böhm. Kreideformation* (1901, sv. II. č. 2., později též česky tištěnou).

* **Bayer** Emil, zoolog český (* 1875 v Jičíně), studoval na gymnasiu v Jičíně, pak vědy přírodní na universitě v Praze, pracoval tu v zool. ústavu prof. Vejdovského, působil pak na reál. školách v Praze, od r. 1901 na gymn. v Brně. Věd. studium jeho týká se ústrojnosti pijavek, nověji zabývá se studiem duběnek. Vedle statí uveřejněných v různých sbornících (na př. článek »Pijavky« v Ottově Slov. Nauč.) vydal zvláště: *Hypodermis u. neue Hautsinnesorgane der Rhynchobdelliden* (»Zeitschr. f. wiss. Zool.«, 1898); *Ueber einige Elemente der Körperbedeckung bei den Rüsselegeln* (»Zool. Anz.«, 1899); *Notes sur les galles de Dryophanta disticha et agama* (Avellino, 1908). Po přesídlení do Brna věnoval se též práci národnostní, zvl. v »Nár. jednotě pro jihozápadní Moravu« a v »Nár. radě«, působil vydatně pro zbudování morav. Nár. divadla a zrealisoval návrh »Nár. kolku« i vypracoval plány jeho organisace. R. 1902 stal se kurátorem morav. zemsk. Musea, spolured. časopisu musejního, r. 1904 jmenován ředitelem zool. oddělení musea toho. Účastnil se též zřízení »Kommisse pro přírodov. prozkoumání Moravy« a založení »Přírodověd. klubu v Brně«.

Bayonne 2), důležité průmyslové a přístavní město v sev.-amer. státě New-Jersey, má 32.722 obyv. (1900).

* **Bayový olej** [bé-], aetherický olej z listí západoind. *Pimenta acris* W. et Arn.; jest vůně kořenné, spec. hmoty 1·040; užívá se ho ku přípravě bayového rumu.

* **Bayový rum** [bé-], v tropické Americe hojně užívaný mycí, občerstvující prostředek, jímž odstraní se nejen zápach potu, nýbrž i znavené údy se vzpruží; připravuje se buď z bayového oleje nebo destillací listí a plodů *Pimenta acris* W. et Arn. s jemným rumem; nejlepší jest jamajský.

Bayreuth 1), hl. m. bavorského vlád. obvodu Horní Franky. má podle sčítání r. 1905 31.903 obyv.

* **Bazanov** Ivan Aleksandrovič, právník rus. (* 1867). Studoval práva na moskev. universitě. R. 1900 nabyl hodnosti magistra civ. práva, napsav studii *Proischožděnije sovremennoj ipotěki*, a byl jmenován professorem civ. práva a soudního řízení na universitě v Tomsku, kde jest tou dobou děkanem. Kromě uvedené práce napsal: *Osnovnyja čerty graždansko-pravovago stroja kresťjan po Položenijam 19 fevralja i pozdnějšim uzakoněnijam* (Tomsk, 1902); *Projekt normaljnago ustava moločnych tovariščestv* (t., 1902). — Pod redakcí prof. J. S. Gambarova přel. do rus. jaz. část Regelsbergerových Pandekt pod názvem *Očerki po obščej těoriji prawa* (Moskva, 1897).

* **Bazin** [bazẽn], látka bavlněná, viz Basin.

* **Baziner** Roman Ivanovič, právník rus. (* 1844). Studoval na kijevské universitě a jest advokátem. Napsal: *Něprikosnovennost častnoj sobstvennosti v meždunarodnych vojnach* (Kijev, 1870) a *Zenevskaja konvencija 1864 goda* (t., 1872).

Bazzini A., houslista ital., † 1897.

Bažanov 2) A. M., agronom rus., * 1820, † 1869.

* **B. C.** (B/C) je v Hamburce značka pro čtvrtý stupeň jakosti bavlny a v německých přádelnách značka pro 6. stupeň jakosti vlny. *Beroušek.*

* **Bé**, zkratek pro stupeň Bauméův, na př. 19° Bé = 19° Bauméových = 1·15 spec. váhy.

Beauregard P. G., generál amer., † 1893.

* **Beauxit** viz Bauxit (Dopl.).

* **Beaver** [bívr] jest anglická látka bavlněná podobná kalmuku, které se upotřebuje na zimní obleky. Dodává ji zejména Manchester a Norwich ve stejné šířce jako velvety. — Také označuje se slovem b. vlněná látka s vazbou képrovou, s osnovou ze skané příze nebo z mélange, která vzoruje se často úpravou. *Beroušek.*

* **Beaverteen** [bívrtýn] jest hustá jemná látka bavlněná zvaná též bavlněný molton, která se na rubu češe, aby nabyla huňatého povrchu, a potom postřihá.

Bebel 2) Ferd. Aug., socialista něm., žije od r. 1890 v Berlíně. Při reorganisaci strany soc. na podzim r. 1890 zasazoval se o taktiku parlamentní na zákonné půdě. Napsal ještě: *Charles Fourier* (1888); *Die Sozialdemokratie und das allgem. Wahlrecht* (1895) a j.

Beck 1) Ant. Jarosl., † 19. srpna 1895 ve Vídni. — Syn tohoto * B. Vladimir Max, baron, rakouský ministr (* 1854), vystudovav práva vstoupil do státní služby. Záhy dostal se do ministerstva orby, kde rychle postupoval. Po celé desítiletí byl v ministerstvě tom odborovým přednostou. Byl pověřen politickou agendou: záležitostmi souvisícími s poměry obou polovin říše, kromě toho účastnil se prací zákonodárných pro zemědělské spolky a zemědělská společenstva. Jest vynikajícím znalcem smluv obchodních, zvláště pak vyrovnávacích smluv mezi oběma polovinami říše. Účastnil se cesty následníka trůnu arciknížete Ferdinanda kolem světa a literárně spisu, jenž o té cestě byl vydán. V červnu 1906, když princ Hohenlohe odstoupil z úřadu praesidenta rakouského kabinetu, B. jmenován předsedou ministerstva. Snažil se přiměti zástupce národa českého, aby vstoupili do vládní většiny, a když se tak stalo, povoláni dva Čechové do kabinetu: dr. Fořt jako ministr obchodu a dr. Pacák jako ministr krajan. B. převzal několik obtížných úkolů, na jejichž provádění několik ministerstev se ztroskotalo: provésti opravu volebního řádu pro říšskou radu se zavedením všeobecného

rovného a tajného práva hlasovacího, skoncovati vyrovnání rakousko-uherské a rozřešiti českou otázku. Volební reformu i rakousko-uherské vyrovnání již provedl kompromissem mezi stranami. — B. 10) K., lyrik, † 1879 ve Vídni. — B. 11) J., barytonista, † 1893. — B. 12) Bedřich, hrabě. R. 1906 dán na odpočinek a při té příležitosti povýšen do stavu hraběcího.

***Beck** Ludwig, hutník něm. (* 1841 v Darmstadtě). Absolvovav vyšší průmyslovou školu v Darmstadtě, vstoupil do praktické služby v hutních závodech v Emsu, r. 1860—63 studoval na universitě v Heidelberce a na hornické akademii ve Freiburce a v Lublani. R. 1863 stal se assistentem na hornické škole v Londýně, r. 1867 inženýrem hutí v Altenhunden, r. 1869 založil hutnické závody v Biebrichu. Napsal *Geschichte des Eisens* (Brunšvik, 1884—1903, 5 sv.).

Becker 13) K., statistik něm., † 1893. — B. 14) Aug., bás. něm., † 1891. — B. 16) Alb., hudeb., † 1899.

Beckmann 4) L., malíř něm., † 1902.

***Becque** [bek] Henri, dramat. spisovatel franc. (* 9. dub. 1837 v Paříži — † 12. kv. 1899 v sanatoriu v Neuilly u Paříže). Byl úředníkem Společnosti sev. dráhy, později bursovním agentem a zase sekretářem jakéhosi ruského velmože. Vzdav se místa toho vyučoval soukromě literatuře. Proniknut pessimismem, B. náležel k průkopníkům krajního realistického směru dramatického, jakž nejpatrněji vyzírá z jeho rodinné tragédie *Les Corbeaux* (1882) a dramatu *La Parisienne* (1885, přel. H. Jelínek, »Světová knih.«). První jeho prací byl operní text *Sardanapal* (1867), k němuž hudbu napsal Joucières. Jiné jeho kusy jsou čtyřaktový vaudeville *L'enfant prodigue*, umělecky závažné drama *Michel Pauper* (1870) a aktovky významu celkem podřízeného *La navette* (1878), *Les honnêtes femmes* (1880). Prosou napsal literární polemiky *Querelles littéraires* (1891), *Souvenir d'un auteur dramatique* (1895). Jeho Théâtre complet ve 3 sv. vyšlo 1898.

Becquerel 3) Alex. E., fys. franc., † 1891.

***Becquerel** Henri, fysik franc. (* 15. pros. 1852 v Paříži). Byl žákem polytechniky, pak r. 1892 professorem přírodovědec. musea, r. 1895 prof. polytechniky. Pracoval zejména o magnetické rotaci polarisační roviny světla, o ultračervených paprscích spektra a par kovů. Povzbuzen objevem paprsků Röntgenových a jejich vlastností, že totiž sklo paprsky kathodovými k fosforescenci přivedené vysílá paprsky vynikající nad ostatní svou pronikavostí, připadl na myšlenku, že všecky fosforeskující hmoty mají snad vlastnosti podobné. Objevil posléze, že soli uranové vysílají zvláštní druh paprsků, po něm zvaných paprsky B-ovy. Napsal o tom *Recherches sur une propriété nouvelle de la matière* (Pař., 1903). Na základě toho našli pak manželé Curieovi radium a byli společně s B-em r. 1903 vyznamenáni cenou Nobelovou.

***Becquerelovy paprsky** viz Becquerel Henri (Dopl.).

Becskerek 1), Nagy-B., má 26.407 obyv. (1900), z nich 9288 Maďarů, 8091 Srbův a 8055 Němců. Srbů bylo ještě r. 1880 42%, nyní jen 30% obyv.

Bečov 1): nyní hejtm. Teplá; 339 d., 2301 obyv. n. (1900).

***Bečuanský protektorát** (*Bechuanaland Protectorate*), angl. ochranné území v Již. Africe mezi ř. Molopem a Zambezím, Transvaalem a Něm. Jihozápadní Afrikou, má na 550.000 *km*² 129.995 černochův a 1004 bělochy (1906). Domorodé obyvatelstvo (viz Bečuani) zabývá se pro nedostatek vláhy nejvíce chovem dobytka, méně zemědělstvím, ač častý dobytčí mor i kobylky obé silně poškozují. Domorodci žijí pod správou svých náčelníků, mezi nimiž vyniká náčelník Bamankvatů Khama sídlící v Serowe (17.000 obyv.). Dohled nad nimi má angl. resident, který však bydlí v Mafekingu v Britském Bečuansku. Protektorát náleží k Jihoafrické celní unii; r. 1906—07 vyvezlo se zboží za 41.516 lib. st. a dovezlo za 118.322 lib. st.; dovoz lihových nápojů je přísně zakázán. Do angl. sféry zájmů dostal se B. p. r. 1885, resident byl ustanoven r. 1891 a r. 1895 provedeno bylo tužší spojení jeho s Kapskou osadou. Zvláštní jednání s domorodci bylo pak smluveno před stavbou dráhy, která tudy prochází od Mafekingu do Buluwaya. Od B kého p-u liší se vlastní Bečuansko mezi Molopem na s. a Drani na j., které spojeno jest nyní s Kapskou osadou. Měří 133.442 *km*² a má 84.472 obyv., z nichž 9368 bělochův a 75.104 barevných. Hl. m. je Mafeking. Srv. Hepburn, Twenty years in Khama's Country (Lond., 1895); Mac Nab, On veldt and farm (2. vyd. t., 1900); Passarge, Die Kalahari (Berl., 1904).

Beecher 3), B.-Stowe H., spis. amer., † 1896 v Hartfordu (Connecticut).

Beer 10) Adolf, historik rak., † 1902 ve Vídni. Z dalších jeho spisů buďtež uvedeny: *Die österr. Handelspolitik im 19. Jahrh.* (Víd., 1901): *Kübeck und Metternich. Denkschriften und Briefe* (t., 1897); *Die österr. Handelspolitik unter Maria Theresia und Joseph II.* (t., 1898). Z 5svazkového jeho díla *Geschichte des Welthandels* (Víd., 1860—84) vyšlo 3. svazku 2. odděl. též pod záhl. *Geschichte des Welthandels im 19. Jahrh.* (t., 1884, 2 d.). Po jeho smrti vyšly *Finanzgeschichtliche Studien* (t., 1903). S Hocheggerem vydal *Fortschritte des Unterrichtswesens in den Kulturstaaten Europas* (sv. 1. a 2., t., 1867—68), s Fiedlerem: *Joseph II. und Graf Ludwig Cobenzl. Ihr Briefwechsel* (t., 1901, 2 sv.).

***Beerit,** směs 100 d. mramorové moučky, 10—25 d. skleněné moučky, 5—10 d prášku vápenného, jež rozdělané s vodním sklem používá se na odlévání uměleckých předmětů místo sádry. Rychle schne, je barvy jasně bílé, činí dojem mramoru a vyznačuje se dosti vysokou tvrdostí. Jméno má po vynálezci sochaři Beerovi.

***Beernaert** [bérnárt] Auguste Marie François, státník belg. (* 1829 v Ostende). V l. 1892 94 provedl revisi ústavy a r. 1899 byl z nejčinnějších členů Haagské konference míru. Napsal: *De l'état de l'enseignement du droit en France et en Allemagne* (Bruss., 1854).

Beets N., básník nizoz., † 1903.

***Begović** Milan, básník a dramat. spis. chorv. (* 1876 ve Vrlici). Jest professorem na gymnasiu ve Splitu. Samostatně vydal: *Pjesme*; *Knjiga Bocadoro* a dramata: *Venus Victrix*; *Gospodja Valevska*, která byla provozována na záhřebské scéně r. 1906. B. je dále horlivým přispěvatelem časopisů: »Vijenc«, »Život«, »Savremenik«, »Nadi« a j.

Běhařovice, nyní 69 d., 377 ob. č. (1900).

*von **Behring** Emil Ad., lékař něm. (* 1854 v Hansdorfu). Vyšed z vojenskolékařského ústavu v Berlíně, byl původně vojenským lékařem, věnoval se pak studiu nakažlivých nemocí, r. 1894 stal se mimoř. prof. v Halle, r. 1894 pak řád. prof. a ředitelem ústavu pro hygienu v Marburce. Vynikl zejména pracemi, jež týkaly se léčení diftherie zvl. serem krevním a pak otázky immunity před nakažlivými nemocemi vůbec. Z lit. jeho děl sluší uvésti: *Die Blutserumtherapie* (Lip., 1892, 2 sv.).; *Gesammelte Abhandlungen zur aetiologischen Therapie von ansteckenden Krankheiten* (t., 1893); *Die Geschichte der Diphtherie* (t., 1893); *Die Bekämpfung der Infektionskrankheiten* (t., 1894); *Therapie der Infektionskrankheiten* (1899 a 1900, 2 d.); *Tuberkulosebekämpfung* (1903); *Aetiologie und aetiologische Therapie des Tetanus* (1904).

Bechmann G. K., práv. něm., † 1907.

***Bechtěrev** Vladimír Michailovič, lékař rus. (* 1857 ve Vjatce). Byl žákem vojenskolékařské akademie v Petrohradě, habilitoval se tu r. 1881, r. 1885 se stal prof. neurologie a psychiatrie v Kazani a r. 1893 v Petrohradě, kdež řídí též zvláštní anatomické, fysiologické i chemické laboratorium při klinice psychiatrické. Vyniká anatomickými a experimentálněfysiologickými pracemi z oboru neurologie i psychiatrie a mimo jiné pracoval o drahách i lokalisacích mozkových a míšních, o sociálním významu suggesce a hypnosy, individuality, psyche a života, jakož i o základech objektiv. psychologie.

Bechyně, nyní 334 d., 2106 ob. č. (1900). Stanice na tr. elektr. dráhy Tábor-B.

Bejrút, přístavní m. v sev. Syrii, povznesl se od té doby, co železnice spojuje je s Damaškem a francouzská společnost vystavěla přístav (1893); má 120.000 obyv. Vyniká zejména vývozem surového hedvábí.

***Békefi** Remig, círk. a kulturní historik maď. (* 3. srp. 1858 v Hajmáskéru ve veszprémské župě). Gymnasijní studia konal ve Veszprému a Jagru. R. 1874 vstoupil do řádu cisterciáckého a absolvoval theologii v Zirci. V l. 1880—93 byl gymnasijním učitelem v Pětikostelí. V době té vykonal učitelskou zkoušku pro střední školy a nabyl hodnosti doktora filosofie. R. 1893 habilitoval se jako soukromý docent na filosof. fakultě v Budapešti; r. 1898 byl jmenován mimořádným a r. 1900 řádným professorem kulturních dějin uherských tamtéž. Napsal velmi mnoho prací z oboru dějin cisterciáckého řádu v Uhrách, z oboru dějin školství uherského a j., zvláště tyto: *A pilisi apátság története* (Dějiny pilišského opatství, Pětikostelí, 1891 a 1892, 2 sv.); *A czikadóri apátság története* (t., 1894); *A cziszterczi rend története Magyarországban, 1142—1896* (v Pamětní knize vydané nákladem řádu cister., Budap., 1896); *Székesegyházi iskoláink szervezete az Anjoukorban* (Organisace našich kathedr. škol za Anjouovců, Századok, 1897); *A közoktatás története Magyarországon, 1000—1867* (Dějiny národního vyučování v Uhrách, v díle Matlekovicsově »Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor«, V. sv.); *A pásztói apatság története* (I sv., 1190—1702, Budap., 1898; II. sv., 1702—1814, t., 1902; III. sv., diplomatář, 1342—1812, t., 1902); *A sárospataki ev. ref. főiskola 1621-iki törvényei* (Zákony šaryšsko-potocké ev. ref. školy z r. 1621, ve spisech Uh. akad., 1899); *A debreczeni ev. ref. főiskola XVII. és XVIII. századi törvényei* (Zákony debrec. ev. ref školy, t., 1899); *A marosvásárhelyi ev. ref. iskola XVII. századi törvényei* (t., 1900); *A rabszolgaság Magyarországon az Arpádok alatt* (Otroctví v Uhrách za Arp., ve spisech Akad., 1901); *A magyarországi káptalanok megalakulása és Szent Chrodegang regulája* (Vznik uh. kapitol a řehole sv. Chrod., »Kathol. Szemle«, XV. sv., též o sobě); *A bolognai jogi egyetem XIV. és XV. századi statutumai* (Statuty bol. pravn. university XIV. a XV. stol., ve spisech Akad., 1901); *Szent István király Intelmei* (Napomenutí krále Štěp. sv., »Századok«, XXXV., 1901; též o sobě); *Az elemi vagy népoktatás története Magyarországon 1540-ig* (Dějiny elem. vyučování v Uhrách do r. 1540, Budap., 1906; poctěno od Akademie cenou Oltványiovou); *A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban* (Kostely a hrady blatenského okolí ve středověku, Budap., 1907); část vyšla i něm.). Velmi četné jsou B-ovy práce v časopisech a jiných period. publikacích, jakož i rozličné biografie maď historiků.

Békés 2), župa v Uhrách, má na 3558 km² 278.731 obyv., z nich 201.619 Maďarů, 64.467 Slováků, 6191 Němců a 6069 Rumunů (1900).

Beketov 4) A. N., botanik rus., † 1902.

Bělá 1) u Bezd.: nyní 316 d., 1859 ob. č., 45 n. (1900); vyš. lesnický ústav nyní v Zákupech. — B. 2), nyní B. Česká, 145 d., 1083 ob. č. (1900).

Belcredi 2) Ekbert, † 11. říj. 1894 v Líšně u Brna. — B. 3) Richard zastával úřad praesidenta správního soudního dvoru do r. 1895, kdy odešel na odpočinek a nástupcem jeho se stal hr. Bedřich Schönborn; † v Gmundenu 2. pros. 1902.

Bělčice 1): nyní 171 d., 1117 obyv. č. (1900).

Bělehrad 3) Karlovský č. Sedmihradský, župní město v Sedmihradech, má

11.507 obyv., 5250 Maďarů, 4833 Rumunů a 1261 Němců (1900). Bělehradská župa má 212.352 obyv., 166.099 Rumunů, 36.360 Maďarův a 7953 Němců (1900). — B. 5) Srbský, hl. m. království Srbského, má 77.816 obyv. (1905), nový královský palác, universitu od r. 1906. — B. 6) Stoličný č. Královský, župní město v Uhrách, má 32.167 obyv., z 95% Maďarů (1900). Bělehradská župa má 203.935 obyv., 172.211 Maďarů, 25.034 Němců a 4123 Slováků (1900).

Belfast 1), přístavní město v Irsku, má 348.965 obyv. (1901).

Belfort, průmyslové město a pevnost ve vých. Francii, má 32.564 obyv. (1901).

Belgie, království v záp. Evropě, má na 29.456 km^2 7,238 622 obyv. (1906), 246 na 1 km^2. Podle sčítání r. 1900 mluvilo z 6,693.548 obyv. 2,574.805 jen francouzsky, 2,822.005 jen vlámsky, 28.314 jen německy, 801.587 francouzsky a vlámsky, 66.447 francouzsky a německy, 7238 vlámsky a německy, 42.889 všemi třemi řečmi, 350.263 žádnou z těchto řečí (z toho 327.696 dětí do 2 let). Železnic měla B. začátkem r. 1907 4603 km^2. — Nejdůležitější zjevy soudobého politického života v B-ii jsou boj klerikalismu s upadajícími liberály a rostoucími socialisty a ve spojení s ním zápas o všeobecné rovné právo hlasovací, otázka budoucnosti Konžského státu, zrušení heren a zavedení všeobecné povinnosti branné. Těžké bouře dělnické r. 1893 vynutily zavedení poměrného práva hlasovacího, na jehož základě klerikální vláda doznala veliké většiny v senátě i ve sněmovně. R. 1895 odmítnuta předloha na připojení státu Konžského jako kolonie, zákony r, 1896 a 1898 stanovena plná rovnoprávnost vlámské řeči a r. 1898 zreformována občanská garda. Kruté boje parlamentní provázely novou reformu volebního práva, která provedena zákonem 29. pros. 1899, jímž zachováno poměrné právo hlasovací přímé, ale dostalo se zastoupení menšinám a právo volební stalo se povinností. Volby následující r. 1900 zmenšily značně klerikální většinu v obou sněmovnách a zejména poslední volby r. 1908 přinesly posílení socialistů v dolní sněmovně, tak že klerikální vláda již jen v senátě má silnou oporu. Kruté rozpory v otázce připojení Konžského státu zajistily zachování statu quo až do r. 1908, kdy konečně většina parlamentní prohlásila se pro připojení a pouze ještě otázky mezinárodní a náhrada králi zdržují akt definitivní. — Srv. Prost, La Belgique agricole, industrielle et commerciale (Paříž a Lutich, 1904).

* **Belić** Aleksandar, filolog srbský (* 1876 v Bělehradě). Gymnasium studoval ve svém rodišti, kde poslouchal i jeden rok (1894 až 1895) filosofii. V l. 1895—99 studoval na univ. v Oděsse a Moskvě, r. 1899—1900 v Lipsku, kde nabyl hodnosti doktorské ze slovanské a indické filologie a všeobecné linguistiky. R. 1899 ustanoven docentem slov. filologie na veliké škole v Bělehradě, r. 1901 jmenován mimořádným, r. 1905 řádným professorem tamtéž. Když pak byla bělehradská veliká škola přetvořena na universitu, byl jmenován mimořádným jejím professorem. Napsal: *Zamětka o slavjanskom žitiji Sv. Pjatki-Petki* (vyd. Rus. akad., 1897); *K dvojstvennomu čislu v staroslavjanskom jazykě, I.—VII.* (vyd. Rus. akad., 1899); *Prilošci istoriji slovenskich jezika, I.—IV.* (vyd. Srb. akad., 1901); *Zur Entwicklungsgeschichte der slavischen Deminutiv- und Amplifikativsuffixe I., II.* (»Arch. für slav. Phil.«, sv. 22., 1901 a sv. 26., 1904); *Dialektologičeskaja karta serbskago jazyka* (k návrhu Rus. akad., 1904—05); *Dijalekti istočne i južne Srbije* (vyd. Srb. akad., 1903—05).

* **Běljajev** Nikolaj Jakovlevič, rus. církevní historik a professor na duchov. akademii v Kazani (* 1843 — † 1894). Z prací jeho dlužno vytknouti: *Papskij dogmat v processě obrazovanija i razvitija do XIV. věka* (Kazaň, 1881); *Proischožděnije starokatoličestva* (Moskva, 1892).

* **Běljaševskij** Nikolaj Feodorovič, archaeolog rus. (* 1867). Získal si veliké zásluhy o prozkoumání neolithu v Poděpří. Výsledek svého badání uveřejnil většinou v »Kijevské Starině«. Ze samostatných publikací sluší vytknouti: *Monetnyje klady Kijevskoj guberniji* (Kijev, 1889).

* **Běljavskij** Nikolaj Nikolajevič, právník rus. (* 1869). Vystudoval práva na petrohradské universitě. R. 1894 připuštěn za docenta politické oekonomie a statistiky v jurjevské universitě, r. 1896 převzal stolici policejního (správního) práva, jehož se stal professorem. Napsal: *Sberegatěljnyja kassy kuljturno-ekonomičeskije uspěchi v Sredněj Aziji* (Riga, 1894); *Rabočije doma i doma trudoljubija* (Jurjev, 1898); *Školjnyja sberegatěljnyja kassy* (t., 1902); *Policejskoje pravo* (t., 1904—05).

* **Bell** Isaac Lowthian, technolog angl. (* 1816 v Newcastlu — † 1904 v Rounton Grangei). Vystudovav universitu v Edinburce a v Sorbonně, byl prakticky činným v závodě »Walker Iron Works« v Newcastleu. R. 1844 založil závod »B.-Brothers«, později světoznámý, r. 1850 chemickou továrnu ve Washingtoně a železárny v Port Clarencei. Tyto jeho zásluhou vzrostly tak, že nyní denně vyrobí 1000 *t* surového železa, týdně 1500 *t* oceli a zaměstnávají na 6000 dělníkův.

Bella 2) A. M., bás. sloven., † 19. říj. 1903 v Krakově.

* **Belladonnin**, alkaloid získávaný jakožto vedlejší produkt přípravy atropinu. Celkem málo o něm známo; snad jest to pouhá amorfní modifikace atropinu.

* **Bellamy** [bèlemi] Edward, spis. amer. (* 1850 v Chicopee Falls v Mass. — † 1898 t.), počal po dokončených studiích právnických v New Yorku a Německu svou spisovatelskou dráhu jako žurnalista a přešel na pole belletrie, kde neobyčejného úspěchu dosáhl románem *Looking backward 2000 — 1887* (1888), v němž sice fantasticky líčí industria-

lisaci a sociální vývoj společnosti lidské, ale přece jen s přesvědčením o možném uskutečnění svých výkladů, aspoň pro společnost v Americe, kde nationalistická tendence knihy té vyvolala své doby nejen živý ohlas, ale i účinnou propagandu pro hlásaný zde programm. Kniha pod různými názvy překládána do všech jazyků (do češtiny přel. V. Beneš-Šumavský 1893 a K. Sobička 1894), ale též i opětovaně parodována. Pokračování této utopie tvoří jeho *Equality* (New York, 1897, do češť. přel. J. Jiroušek 1898). Posmrtně vyšel jeho historický román *The duke of Stockbridge* (1901) a svazek kratších povídek *The blindman s world* (1899).

Bellew H. W., lékař, † 1892.

* **Bellingrath** Ewald, inž. něm. (* 18. dub. 1838 v Barmenu), založil r. 1869 labskou paroplavební společnost »Kette« v Drážďanech a zavedl řetězovou plavbu na Labi, Nekaru a Mohanu. Napsal: *Studien uber Bau- und Betriebsweise eines deutschen Kanalnetzes* (Berl., 1879), *Reform der Mainschiffahrt* (Drážď., 1880).

* **Bellit,** třaskavina vyrobená r. 1886 Lammem, připravuje se z metadinitrobenzolu a dusičnanu ammonatého; obé se mísí v bubnu zahřívaném parou a směs vychladnuvši lisuje se do patron; delším uchováváním vlhne, exploduje však pouze pomocí třaskaviny jiné.

* **Belmontylový olej,** roztok kaučuku v petrolejovém aetheru, slouží jako nátěr na kovové předměty; zvlášť oblíben jest v německé armádě k natírání dělových součástí; petrolejový aether se vypaří a kaučuk zbývá jako tenká, jemná blána, pokrývající neprodyšně kov.

* **Bělogric-Kotljarevskij** Leonid Sergějevič, kriminalista rus. (* 1855 v Poltavě). Studoval gymnasium v Poltavě, universitu v Kijevě, kde absolvoval r. 1876. Za spis *O vorovstvé-kražé po russkomu pravu* (Kijev, 1880) stal se magistrem trestního práva. Pobyv dvě léta v cizině za účelem dalších studií, byl r. 1883 habilitován pro trestní právo v Děmidovském právním lyceu v Jaroslavi. Povýšen byv r. 1886 na základě dissertace *Prestuplenija protiv religiji v važnějších gosudarstvach Zapada* (Jaroslav, 1886) za doktora trest. práva, byl r. 1887 jmenován řádným professorem trest. práva v Děmidovském lyceu. Od r. 1891 jest professorem university kijevské. B.-K. napsal mimo jiné: *Osobyje vidy vorovstva-kraži po russkomu pravu* (1883); *Poňatije ugolovnago prava i osnovanija nakazanija* (Jaroslav, 1883); *Rolj obyčaja v ugolovnom zakonodatěljstvé* (t., 1888); *Mifologičeskoje značenije někotorych prestuplenij, soveršajemych po sujevěriju* (1888); *Obščija čerty istoriji ugolovnago prava* (1893).

Bělohoubek 2) Aug., chemik čes., † 8. kv. 1908 v Praze. Napsal: *Louis Pasteur, jeho život a působení* (1897); *O pícní hodnotě ukysaných řízků burákových* (1896); *Z dějin cukrovaru a nauky o atenuaci* (1893). S drem B. Jirušem vydal *Výklad ku farmakopoei rakouské* (1901).

Bělohrad, nyní 175 d., 1665 obyv. č., 12 n. (1900).

Bělohradský V., lékař, † 1896.

* **Bělokonskij** Ivan Petrovič, spis. rus. (* 1855), byl učitelem a pak poslouchal nějakou dobu přednášky na universitě kijevské. R. 1879 byl zatčen a poslán do vých. Sibiře. Navrátiv se, byl redaktorem časop. »Volyň«, ale záhy byl opět uvězněn, načež usadil se v Orle, kde se věnoval zemské statistice. R. 1889 byl podroben 8měs. vazbě, r. 1896 byl pak povolán do Kurska jako zemský statistik, ale r. 1898 zakázána mu vůbec činnost při zemstvu. B. usadil se v Petrohradě jako člen redakce časop. »Syn Otěčestva«. Přispíval do různých časopisův a o sobě vydal: *Olja* (Kijev, 1876); *Vaňka Ostrožnik* (Oděssa, 1877); *Po ťurmam i etapam* (Orel, 1877); *Děrevenskija vpečatlěnija* (Petr., 1900, 1903, a Rostov, 1905, 3 d.); *Koreja* (Rostov, 1904); *Kak živut Japoncy* (t., 1904); *Rodina-mať* (t.); *Gubernskija, ujězdnyja i volostnyja učrežděnija Rossijsk. gosudarstva* (Petr., 1901); *Narodnoje načaljnoje obrazovanije v Kurskoj gub.* (Kursk, 1897); *O melköj zemskoj jedinicé* (Charkov, 1903) a j., zejména z činnosti zemstev, kde sloužil. *Šnk.*

* **Bělokurov** Sergěj Aleksějevič, rus. historik a archaeolog (* 1862). Vystudovav moskevskou duchovní akademii stal se kustodem důležitého archivu ministerstva zahraničních záležitostí. Jsa takto blízek bohatému zřídlu hist. pramenů vydal řadu důležitých děl, z nichž třeba vytknouti: *Snošenija Rossiji s Kavkazom, 1578-1613* (Moskva, 1889); *Matěrialy dlja russkoj istoriji* (t., 1888). V poslední době B. uveřejnil množství historických dokumentů v »Čtěnijach obščestva istoriji i drevnostěj pri moskovskom universitetě«. *Slvk.*

Bělopolskij Aristarch Apollonovič, astronom rus. (* 1854), byl v l. 1878—88 assistentem při observatoři moskevské. R. 1888 stal se adjunktem při Nikolajevské observatoři v Pulkově u Petrohradu, r. 1903 byl jmenován mimoř. členem Carské akademie věd. Četné práce své uveřejnil v »Annalech« mosk. observatoře, »Astronomische Nachrichten«, »Učených zápiscích« mosk. univ. a »Izvěstích« Akademie Nauk« a j.

Belot 1) Ad., spis. franc., † 1890.

* von **Below** Georg, historik něm. (* 1858 v Královci ze šlechtické rodiny — děd jeho Gustav v. B. byl generálním pobočníkem a přítelem prus. krále Bedřicha Viléma IV.). Gymnasium studoval v Gombině, universitu v Královci, Berlíně a Bonnu. R. 1883 povýšen za doktora fil. v Bonnu; r. 1886 stal se soukr. docentem v Marburce, r. 1889 mimoř. professorem na univ. v Královci, r. 1891 řádným professorem v Münsteru, r. 1897 v Marburce, r. 1901 v Tubinkách, r. 1905 ve Freiburce v Br. Napsal: *Entstehung des ausschliessl. Wahlrechts d. Domkapitel* (1883); *Landständische Verfassung in Jülich* (1885 až 1886); *Entstehung der deutschen Stadtgemeinde* (1889); *Geschichte der direkten Staatssteuern*

in Jülich u. Berg (I. sv. 1890, II. 1891); *Ursprung der deutschen Stadtverfassung* (1892); *Höniger-Jastrowscher Freundeskreis* (1892); *Verwaltung des Mass- u. Gewichtswesens im Mittelalter* (1893); *Landtags-Akten von Jülich-Berg, 1400—1610* (I. sv. 1895); *Duell und german. Ehrbegriff* (1896); *Duell in Deutschland* (1896); *Die neue histor. Methode* (1898); *Das ältere deutsche Städtewesen* (1898; 2. vyd. 1905); *Territorium und Stadt* (1900); *Zur Geschichte der konstitutionellen Partei im vormärzlichen Preussen* (1903); *Die Ursachen der Rezeption d. röm. Rechts in Deutschland* (1905).

Belrupt-Tissao 1) G., † 1895. — B. 2) K, † 1903.

Beltrami 3) Eug., mathematik ital., † 1900 v Římě. Napsal: *Saggio d'interpretazione della geometria non euclidea.* Pracoval v posledních letech hlavně v mathem. použité: hydrodynamice, optice, teple, magnetismu a mechanice.

Belúdžistán, země v jihových. Iránu, původně samostatný chanát, dělí se nyní v britský B., který skládá se z okrsků po r. 1881 chánu odňatých a jiných později za roční důchod postoupených, a má 118.628 *km*², 308.246 obyv. (1901), 3 na 1 *km*², a v chanát Kelatský s panstvím Las Bela téměř nezávislým, jenž má 224.054 *km*² s 502.500 obyv., 2 na 1 *km*². Britský B. spravuje agent generálního guvernéra indického a území dělí se v 6 okresů; jeden z okresních správců je zároveň politickým agentem v Kelatu. Chán podléhá ve všech důležitých záležitostech rozhodnutí politického agenta, který rovněž má dozor nad náčelníkem území Las Bela. Železnice spojuje průsmyk Kodjacký proti Kandaharu dvojí tratí přes Quettu a Harnai se sítí indickou a vysílá odbočku do Nuški, nejzáp. města okresu Quetta-Pišin.

* **Bém** Rudolf, malíř čes. (* 13. dub. 1874 v Rabíně u Vodňan). Na pražskou akademii vstoupil r. 1893 a byl zde žákem prof. Sequense, na konec prof. Hynaise. Na akademii vyznamenán byl četnými cenami. R. 1902 obdržel cestovní stipendium do Paříže, odkud přinesl obrazy a studie: *Na Seině*; *Quai d'Orsay*; *Bois de Boulogne.* Na výstavách v Rudolfině zastoupen byl podobiznami a krajinářskými studiemi, jejichž lahodná barvitost poutala pozornost obecenstva. Pak následoval veliký obraz *Návrat*, vydaný barevně nakladat. »Máje«, a řada portraitů: princezny *Ol. Windischgrätzové*, hraběte a hraběnky *z Herbersteina*, knížete *Ad Schwarzenberka*, spisovatele *Karáska ze Lvovic* a j. R. 1904 obdržel cestovní stipendium Hlávkovo do Mnichova, kdež namaloval několik krajinářských motivů: *Isaru*, studie k *Sekáčům ve žních* a j. B. jest členem spolku »Manes«, v jehož první výstavě měl kresbu *Studie ke Kristu.* R. 1908 uspořádal výstavu v Saloně Topičově, kde jeho podobizny, najmě *Dámy při svitu lampy*, znovu připomínaly, že B. náleží mezi moderní koloristy, jimž kouzlo barev je hlavním a vlastním obsahem jejich díla. B. při tom ovládá techniku olejomalby stejně dokonale jako pastellovou, a náleží také po této stránce k vynikajícím zástupcům nové malířské generace v Čechách. *F. H-s.*

Benares 3), město na středním Gangu v cís. Britsko-indickém, má 209.331 obyv. (1901).

Benátky 6) Nové, nyní 345 d., 2327 obyv. č., 1 n. (1900). — B. 10) Vlaské, m. italské, má 151.840 obyv. (1901). Slavná zvonice chrámu sv. Marka s logettou zřítila se 14. čce 1902, nová se staví. V pavilloně parku Giardini pubblici konají se od r. 1895 veliké mezinárodní výstavy umělecké.

* **Benč** Alois, hospodář. spis. čes. (* 1862 v Nové Pace). Vystudovav ústav učitelský v Kut. Hoře, věnoval se učitelství; od r. 1883 působí jako říd. učitel v Dlouhém na Moravě. Vedle celé řady článků roztroušených po různých časopisech hospodář., samostatně napsal a vydal: *Zkušený rádce pro každého* (Praha, 1902—07); *Právní poměry sousedů k sobě i obci* (t., 3. vyd., 1903); *Zužitkování všelikých odpadků v hospodářství* (t., 1899); *Chov králíků a jeho výnosnost* (t., 1904); *Chov drůbeže* (Milotice, 1905); *Hospodář. tmely a nátěry* (t., 1905); *Vejce, jeho důležitost v přírodě* (t, 1907).

von **Benda** R., politik něm., † 1899.

Bendl 2) Karel. Po opeře *Dítě Tábora*, provozované na Nár. divadle r. 1892, v níž B. značně pokročil v hudebním prohloubení charakteristiky jednotlivých osob (text od El. Krásnohorské je zpracováním známé události z obléhání Naumburka Husity) následovala jednoaktovka *Máti Míla* r. 1893 na slova A. Delmara komponovaná. Premiéra této opery, inspirované verismem italským, jenž v těch letech po Evropě triumfy slavil, byla r. 1895. Operní činnost svou zakončil B. balletem *Česká svatba*, scénicky upraveným od V. J. Novotného a r. 1895 po prvé provozovaným. V díle tomto B-ova svěží melodika nejvíce přiblížila se duchu lidové hudby v intencích B. Smetany. Z pozůstalosti B ovy sluší jmenovati dramatické přepracování ballady *Švanda dudák* (provozováno r. 1906) a *ouverturu* k jubilejnímu (XX.) Slovanskému koncertu. Z posledních prací B ových jest i *smyčcový quartett*, dílo hluboce založené, plné ušlechtilé melodiky, jež v reprodukci »Českého kvartetta« dobylo si uznání ciziny. Od r. 1890 B. vyučoval na konservatoři pražské instrumentaci za Dvořákova pobytu v Americe. Zemřel po krátké chorobě dne 20. září 1897 v Praze. *O. Z.*

van **Beneden** 1) P. J., zoolog belg., † 1894.

Benedetti 4) V., hr., diplomat franc., † 28 bř. 1900 v Paříži. V posledních letech života vydal *Essais diplomatiques* (Pař., 1895) a *Essais diplomatiques, nouvelle serie* (t., 1897).

* **Beneš** Josef, mathematik »Úrazové pojišťovny dělnické« v Praze (* 1859 v Kounicích u Čes. Brodu). Studoval na reálce v Kut. Hoře, na čes. technice a universitě v Praze a v Krakově jako kandidát mathematiky a fysiky, načež věnoval se studiu mathematiky

pojistné. Od r. 1904 jest honorovaným docentem mathematiky pojistné a statistiky mathematické při čes. technice. Přispíval do »Časopisu pro pěstov. mathematiky a fysiky« a do »Ottova Slovníku Nauč.«.

Benešov 1): nyní 422 d., 6597 obyv. č., 99 n, 51 j. národ. (1900). — B. 2): nyní 344 d., 3233 obyv. n. (1900). — B. 4): nyní 324 d., 3 obyv. č., 1969 n. (1900). — B. 9): nyní 479 d., 4325 obyv. n. (1900), odbor. šk. tkalcovská.

Bengál, prov. cís. Britsko-indického, viz Indie Východní (Dopl.).

***Bengaline** [bèngelin], angl., je moderní polohedvábná látka na dámské šaty nebo světlá potištěná polohedvábná látka plesová. *Beroušek.*

Benguela 2), hl. m. distriktu v africké kolonii portugalské Angole se 1400 obyv. má od r. 1906 železniční spojení se zátokou Lobito, jež skýtá dobré přístaviště; trať má býti vystavěna v délce 320 *km* do Katangy a spojiti se s projektovanou tratí z Kapského města do Káhiry.

***Beninské starožitnosti** náležejí k nejzajímavějším zjevům kultury africké. Po dobytí starého hl. města západoafrického království Beninu Angličany na jaře 1897 přineseny byly po prvé do Evropy ve velikém množství všelijaké bronzové figury, desky, zbraně, napodobeniny městských bran, domů, přes půldruhého metru dlouhé hole fetišů, vyřezávané sloní kly, vesměs oplývající ornamentikou přímo bohatou. Lidské hlavy mají nejvíce typ černošský, méně častо bělošský; pokryty bývají mohutnou přílbou, zdobenou šňůrami perel splývajícími na šíji. Na rovných plochách jsou vyryty květinové ornamenty. Všechny tyto předměty jsou původu rozhodně afrického, ačkoli lze připustiti, že při vzniku jejich působil vliv západoevropský. Theorie o přímém vlivu assyrském a foinickém, na nějž na první pohled by ukazovaly, padla. Stáří jejich lze klásti do XVI. a do XVII. stol. podle kroje a výzbroje, ale nikoliv před r. 1550. Účel mnohých předmětů je záhadný. Víme-li, že bronzové desky zdobily sloupy v paláci královském a později se nosily jako brnění, o rozličných tvarech zvířecích, jako hlavách hadích, ještěrčích a pod., můžeme jen souditi, že asi mají ráz mythologický. V posledních dobách uloženo bylo množství těchto beninských soch ve mnohých museích evropských. Srv. v. Luschan, Die Alterthümer von Benin (»Verhandl. der Berl. Anthrop. Gesellsch.«, 1898); Carlsen (»Globus«, sv. 72); Read a Dalton (»Journal of the Anthropological Institute«, sv. 27); t., Antiquities from the city of Benin (Lond., 1899); Pitt Rivers, Antique works of art from Benin (1900).

***Benlliure y Gil** [benljiure i chil] José, malíř špan. (* 1855 ve Valencii). R. 1869 přišel do Madridu k Domingovi a r. 1878 přesídlil se do Říma. Je ze skvělých koloristů španělských, kteří spojují realistiku svých postav s jemnou charakteristikou a také ve fantastních námětech zůstávají věrnými líčiteli skutečnosti, jak dokázal B. svým *Charónem* a j. Jiné takové komposice: *Vidění v Kolosseu* (1888, v museu ve Valencii); *Údolí Josafat za soudného dne* (1902). Světlem prozářené jeho genry uchvacují brillantním přednesem a životností výjevů. V Rudolfině v Praze nachází se *Vjezd torreadorů do areny*. V nové Pinakothéce v Mnichově jest *Marianská slavnost ve Valencii*, v Magdeburce *Královská zábava* atd. *F. H-s.*

Benndorf Otto † 1907 ve Vídni. R. 1898 stal se ředitelem rakouského ústavu archaeologického; r. 1897 založil výborný časopis archaeologický »Jahreshefte des österr. Archaeologischen Institutes«. S Tocilescu vydal: *Das Monument von Adamklissi* (Víd., 1895) a stanovisko své o době vzniku této památky hájil proti Furtwänglerovi v několika pojednáních. Mimo to vydal *Wiener Vorlegeblätter für archaeologische Uebungen*, nová serie (t., 1888—91, 3 seš.) a *Forschungen in Ephesos* (t., 1906, díl 1.). *Vý.*

Bennet 6) W., básn. angl., † 1895.

Bennewitz 2) K. v. Lofen, něm. malíř, † 1895.

***Bennewitz-Miková** E., pěvkyně, * 1834 — † 25. pros. 1906 v Dubé (viz Bennewitz 1).

von **Bennigsen** 2) R., politik něm., † 1902.

Benoit Petr, sklad. vlám., † 1901 v Antverpách.

***Benoni** Bohumil, operní pěvec čes. (* 25. ún. 1862 v Chrudimi), vystudoval nižší gymn. a školu hospodářskou, přišel do pěvecké školy Lukesovy v Praze, kde jeho chápavost hudební nemálo přispěla k rychlému rozvinutí jeho barytonu, značného rozsahu a kovového zvuku. Po prvé vystoupil na Nár. divadle v Praze dne 7. dub. 1883 jako Valentin v Gounodově »Faustu« a jest od té doby nepřetržitě členem této zemské scény, k jejímž prvním pěvcům náleží. Oněgin, Jago, Escamillo, Figaro, Tell, Lomikar náležejí k jeho nejlepším úlohám.

***Benoniová** Hanna viz Dumek Jos.

Benouville 1) Jean, malíř franc., † 1891.

***Bent** Theodor, angl. cestovatel a archaeolog (* 1852 — † 5. kv. 1894 v Londýně), vykonal od r. 1877 několik cest do Řecka, Malé Asie, na Bahreinské ostrovy a do Habeše za studiemi archaeologickými. R. 1891 navštívil zříceniny Zimbabve v Mašonsku (Již. Afrika), 1893—4 jižní Arabii, zejména krajinu Gara. Napsal: *Freak of freedom; or, the Republic of San Marino* (Lond., 1879); *Genoa, how the republic rose and fell* (1880); *The Cyclades, or life among the insular Greeks* (1885); *Ruined cities of Mashonaland* (1892); *Sacred city of the Ethiopeans; record of travel and research in Abyssinia in 1893* (2. vyd. 1896 s doplňky) a po smrti jeho vyšlo *Southern Arabia* (1900).

Bentley 2) R., botan. angl, † 1893.

Bentzon Th., spis. franc, † 1907 v Paříži.

Benua 1) Nik. L., architekt rus., † 1898.

***Benua** Aleksandr Nikolajevič, malíř rus. (* 1870), studoval práva v Petrohradě,

ale záhy věnoval se zcela umění. Cestoval hojně po cizině a v l. 1901—3 byl redaktorem sborníku »Chudožestvennyja sokrovišča Rossiji«, později byl redaktorem časop. »Mir iskusstva« a nádherné publikace R. Holikea a A. Vilborga »Russkaja škola živopisi«. Pro Mutherovy dějiny malířství napsal rus. část a vydal ji pak doplněnu s názvem *Istorija rus. živopisi v XIX stolětiji* (Petr., 1902). Obrazy svými, jmenovitě aquarelly, účastnil se různých výstav a přispíval články i do zahraničných časopisův.

* **Benzofenon,** difenylketon, $C_6H_5 . CO . C_6H_5$, povstává destillací benzoanu vápenatého, oxydací difenylmethanu a zahříváním kyseliny benzoové s benzolem a anhydridem kyseliny fosforečné. Tvoří bezbarvé krystally, voní aromaticky, jest ve vodě nerozpustný, za to však v alkoholu i aetheru; bod tání 26°, destilluje při 307°; zahříván s práškovaným zinkem dává difenylmethan, s natriovou amalgamou benzhydrol a pinakon, s koncentrovanou dusičnou nitrobenzofenony, taven s kaliumhydrátem kyselinu benzoovou a benzol.

* **Benzonitril,** kyanbenzol, jest nitril kyseliny benzoové: $C_6H_5 . CN$; tvoří olejovitou tekutinu při 191° vroucí, páchne hořkými mandlemi; připravuje se destillací benzolsulfonanu draselnatého s cyankaliem.

* **Benzopurpurin,** jméno celé skupiny benzidinazobarviv původu dehtového; přicházejí do obchodu jako prášek hnědý nebo červený, ve vodě rozpustný, barvící vlnu a hedvábí krásně červeně.

* **Benzotrichlorid,** fenylchloroform, benzenyltrichlorid, $C_7H_5Cl_3$ nebo $C_6H_5 . CCl_3$, povstává působením chlóru ve vroucí toluol; tvoří bezbarvý olej specifické hmoty 1·38 při 14°, vře při 213°; zahříván s vodou dává kyselinu benzoovou, s fenolem benzaurin.

* **Benzoylamidooctová kyselina,** benzoylglykokol, synonymum hippurové kyseliny (viz t.).

* **Benzyliden,** benzal, dvojmocný radikál $C_6H_5 . CH$, tvořící na př. s chlórem benzalchlórid $C_6H_5CHCl_2$.

Beöthy 2) Sigmund, spis. maď., † 1896.

Berber, město v anglo-egyptském Súdáně, s 10.000 obyv., stanice dráhy Vádi Halfa-Chartúm a východiště trati do Port Sudanu na Rudém moři otevřené r. 1905.

Berbera, hl. m. a nejdůležitější přístav Somálského protektorátu britského ve vých. Africe, má asi 30.000 obyv.

* **Berďajev** Nikolaj Aleksandrovič, filosof a publicista rus. (* 1874 v Kijevě); vzdělal se v kadetní škole a na universitě kijevské, kde studoval práva, ale r. 1898 byl uvězněn a vyloučen, načež r. 1900 poslán do vologodské gub. O sobě vydal: *Subjektivizm i individualizm v obščestvennoj filosofiji* (Petr., 1900) Od r. 1904 byl spoluredaktorem časop. »Novyj Puť« a pak časop. »Voprosy Žizni«. Mnoho statí jeho rozptýleno jest po časopisech.

* **Berdnikov** Ilja Stěpanovič, kanonista rus. (* 1839). Studoval v kazanské duchovní akademii, kde jest professorem liturgiky a círk. práva; přednáší círk. právo i na kazanské univ. Hlavní jeho práce jsou: *Gosudarstvennoje položenije religiji v rimsko-vizantijskoj imperiji* (sv. I., Kazaň, 1881; dokt. dissertace); *Cerkovnoje pravo* (t., 1886); *Kratkij kurs cerkovnago prava* (t., 1888; 2. vyd. t., 1903); *Dopolnénije k Kratkomu kursu cerkovnago prava* (t., 1889); *Kratkij očerk učebnoj i učenoj dějatěljnosti kazanskoj duch. akaděmiji za 50 lět jeja suščestvovanija, 1842—92* (»Prav. Sobesědnik«, 1892); *Kanoničeskoje pravo v russkoj cerkvi* (t., 1897); *Osnovnyja načala cerkovnago prava pravoslavnoj cerkvi* (Kazaň, 1902).

Bereg, župa v sev.-vých. Uhrách, má na 3724 km^2 208.589 obyv., z nichž je 93.198 Maďarů, 95.308 Rusínův a 18.639 Němců (1900).

* **Berengelit,** látka asfaltovitá používaná na dehtování lodí. Vyskytuje se v Již. Americe v San Juan de Berengela. Je barvy tmavohnědé do zelena, v práškovitém stavu do žluta, nerozpustná ve vodě, snadno rozpustná v lihu a v aetheru.

* **Berent** Wacław, rázovitý romanopisec polský (* 1873), studoval ve Varšavě, potom v Curichu a v Mnichově, kde dosáhl doktorátu. Sepsal romány: *Nauczyciel* (v »Ateneum«); *Fachowiec* (Varš., 2. vyd. 1903); *Próchno* (t., 1903). Tento poslední román vzbudil pozornost obecenstva i kritiky jak svým skvělým slohem tak i předmětem. Spisovatel líčí v něm umělecké a literární moderní dekadentstvo německé i slovanské. Srv. Ign. Matuszewski, Twórczość i Twórcy (1904).

* **Berežkov** Michajil Nikolajevič, dějepisec rus. (* 1850). Od r. 1882 jest professorem na historicko-filologickém institutě knížete Bezborodka. Z prací jeho dlužno vytknouti: *O torgovlě Rusi s Ganzoj do konca XV v.* (»Zapiski istor.-fil. fakulteta pet. univ.«, 1879); *Plan Jurija Križaniča o zavojevaniji Kryma* (»Žurnal min. nar. prosv.«, 1891); *Troickaja Sergijeva Lavra v smutnoje vremja Mosk. gosudarstva* (»Izvěstija inst. kn. Bezborodka«, sv. XII.) a j. v.

* **Berg** Leo, něm. literární kritik a aesthetik (* 1862 v Zembelburgu v Záp. Prusku — † 14. čce 1908 v Charlottenburgu u Berlína). Studoval gymnasium a univ. v Berlíně. Byl z vůdcův německé literární moderny; vynikal jako bystrý kritik. Napsal: *Ibsen u. das Germanentum in d. modernen Literatur* (1887); *Wildenbruch u. das Preussentum in d. deutsch. Literatur* (1888); *Haben wir überhaupt noch eine Literatur* (3. vyd., 1890); *Das sexuelle Problem in d. Literatur* (5. vyd., 1900); *Der Naturalismus. Zur Psychologie d. modernen Kunst* (1892); *Zwischen zwei Jahrhunderten* (1895); *Der Uebermensch in d. modernen Literatur* (1897); *Deutsche Märchen d. 19. Jahrh.* (1905); *Geschlechter* (1906) a j. Byl vydavatelem a pořadatelem sbírky »Kulturprobleme d. Gegenwart«.

Bergen 1), přístavní město v Norsku, má 72.251 obyv. (1900). Velikolepá horská dráha z B. do Christianie má býti dokončena do r. 1909.

Berger 1) Emanuel Štěpán, archaeolog čes., † 22. ún. 1897.

* **Berger** Ernst H., zeměpisec a historik něm. (* 1836 v Geře — † 1904 v Lipsku), působil jako professor dějin zeměpisu na universitě v Lipsku, napsal vedle četných studií základní dílo *Die Geschichte der wissenschaftlichen Erdkunde der Griechen* (2. vyd. 1903).

* **Berger** Aug., vl. Razesberger (* 1861 v Boskovicích na Moravě), v l. 1883—1900 choreograf, balletní mistr a první tanečník Nár. divadla v Praze, od r. 1900 ball. mistr dvorní opery drážďanské, koncipoval ballety *Štědrovečerní sen* k hudbě Angrově a *Pohádka o nalezeném štěstí* k hudbě Kovařovicově.

* **Berghausenův hledač pólů** je pomocný přístroj v elektrotechnice, kterým možno určiti záporný pól elektrického proudu. Skládá se ze skleněné rourky na obou koncích uzavřené nepropustnými mosaznými objimkami, které vybíhají v kulovité elektrody. Rourka skleněná naplněna je tekutinou skládající se ze 20 *g* dusičnanu draselnatého rozpuštěného ve 100 *g* destill. vody, $^1/_4$—$^1/_5$ objemu glycerinu a 20—30 kapek roztoku fenolftaleinu v lihu. Připojí-li se elektrický proud ke svorkám B-nova h e p., rozkládá se tekutina a na záporném pólu objeví se červená ssedlina. Po přerušení proudu ssedlina poznenáhlu mizí a tekutina jest opět bezbarvá.

Bergmann 1) Ad., hud. čes., † 1901 na Smíchově. — B. 3) G. A., politik elsas., † 1891. — B. 4) Jul., filos. něm., † 1904.

* **Bergmannovy roury** jsou isolační roury z impregnované hmoty papírové, napojené látkami pryskyřičnatými. Užívá se jich v elektrotechnice při kladení elektrického vedení v uzavřených prostorách.

Bergner 3) R., spis. něm., † 1899.

Berlín, hl. m. císařství Německého a Pruska, má 2,040.148 obyv. (1905), s nejbližšími předměstími pak přes $2^1/_2$ mill. obyv., rozšířil se připojením některých okolních obcí. Má nová veliká musea císaře Bedřicha, Pergamské, národopisné a umělecko-průmyslové, velikou botanickou zahradu v Dahlemu, místní dráhy podzemní i visuté nejdokonalejšího systému na pevnině. Uměleckou okrasou sporné ceny jsou drahocenné řady pomníků panovníkům braniborským a pruským.

Berlin 2) R., okulista něm., † 1897.

Bern 1), kanton švýc., má na 6888 km^2 611.432 obyv., 88 na 1 km^2 (1905). Ústava z r. 1893 zavedla závazné referendum, volbu správních místodržitelův a předsedů soudních, rovnoprávnost staré i nové části kantonu, jakož i řeči francouzské s německou. — B. 2), hl. m. spolkové i kantonu, má 73.185 obyv. (1907). Je sídlem mezinárodní kanceláře telegrafních správ, světového spolku poštovního, mezinárodní unie pro ochranu živnostenského a literárního majetku a ústředního úřadu pro mezinárodní dopravu. Význam jeho stoupne dokončením dráhy Lotschberské.

* **Bernard** Alexander, přírodopisec čes. (* 1859 v Sobotce), studoval na gymn. v Jičíně, pak vědy přírodní na univ. v Praze, jest prof. na gymn. v Táboře. Vedle stati uveřejněných v různých sbornících vydal řadu spisův, atlasů, z nichž zvláště sluší uvésti: *Přírodopis živočišstva pro vyšší třídy škol střed.* (Praha, 1895; 2. vyd. t., 1905); *Přírodopis rostlinstva pro nižší třídy škol střed.* (t., 1898; 2. vyd. t., 1904 s atlasem); *Lesnická botanika* (Písek, 1901); *Příruční atlas bot.* (Praha, 1904); *Atlas minerálů* (t., 1907).

Bernardakis D., básn. novořec., † 1907 v Mytileně.

Bernartice 1): nyní 152 d., 945 obyv. č. (1900). Středisko chovu králíkův.

* **Bernášek** Antonín (pseud Karel Toman), básn. čes. (* 25. ún. 1877 v Kokovicích v Čechách). Absolvovav gymnasium v Příbrami, cestoval hojně Rakouskem i cizinou, zdržuje se střídavě v Německu, Hollandsku, Anglii a Francii. Posléze stal se výpomocným úředníkem kanceláře české university. Vydal sbírky veršů: *Pohádky krve* (1898); *Torso života* (1902); *Melancholická pout* (1906).

Bernatzik 1) Václav, lékař, † 1902 ve Vídni.

* **Bernatzik** Edmund, právník rak. (* 1854 v Mistelbachu), syn advokáta a notáře Jana B-a a Vilemíny roz. bar. Buolové. Gymnasium studoval ve Vídni, kde poslouchal i dva ročníky práv, načež odešel na universitu hradeckou; pobyv tam rok, absolvoval práva ve Vídni r. 1875. Povýšen byv r. 1876 na doktora, vstoupil do soudní služby v Dol. Rakousích. R. 1882 stal se soudním adjunktem v Mistelbachu, r. 1886 v Sechshause u Vídně. T. r. habilitoval se na víd. univ. pro správní právo, r. 1888 pro státní právo. V l. 1888—91 byl právnickým praefektem v Theresianu. R. 1891 přeložen na rok do Inšpruku, kde supploval círk. právo; potom povolán do Basileje za řádného professora stát. práva, r. 1893 pak do Št. Hradce (v téže vlastnosti). R. 1894 stal se professorem státního a správního práva ve Vídni. R. 1900 jmenován náhradníkem, r. 1905 řádným členem říš. soudu; r. 1906 obdržel titul a charakter dvorního rady. Z větších B-ových prací buďtež uvedeny: *Rechtsprechung und materielle Rechtskraft* (1886); *Die juristische Persönlichkeit der Behörden* (1890); *Republik und Monarchie* (1891); *Die Zulassung der Frauen zu den juristischen Studien* (dobré zdání, 1890). V díle vyd. Hinnebergem »Aus der Cultur der Gegenwart« vyšla (v II. odd. 8.) jeho práce *Verwaltungsrecht*. Opatřil též studijní vydání rak. ústavních zákonů (1906). Četné jsou jeho stati časopisecké.

Bernau B. † 2. led. 1904 v Plaňanech. — Jmenoval se pův. Přemysl Bačkora. Byl syn paedagoga a spisovatele českého Josefa

Množislava Baćkory. R. 1872 z rodinných důvodů přijal jméno B. B. Psal též pod pseudonymem O. Berka. Dr. *N.*

Bernays 2) M., literár. hist. něm., † 1897 v Karlsruhe.

* **Berneker** Erich, slavista něm. (* 1874 v Královci v Prusku), jest professorem srovnávací jazykovědy na něm. univ. v Praze. Napsal: *Die preussische Sprache* (1896); *Russische Grammatik* (2. vyd. 1902); *Russ. Lesebuch* (2. vyd. 1903); *Die Wortfolge in den slav. Sprachen* (1900); *Graf Leo Tolstoj* (1900) a vydal slovanskou chrestomatii.

Bernheim E. Z novějších jeho prací sluší jmenovati: výbornou učebnici *Lehrbuch der historischen Methode* (Lip., 1889, 2 vyd. 1894, 3. a 4. vyd. 1903); *Das Wormser Konkordat und seine Vorurkunden* (Vratislav, 1906); *Quellen zur Geschichte des Investiturstreites* (Lip.-Berl., 1907); *Das akademische Studium der Geschichtswissenschaft* (Greifswald, 1907).

* **Bernoulli** Johann Jakob, archaeolog něm. (* 1831 v Basileji), řád. prof. klassické archaeologie na universitě v Basileji. Hlavní spisy jeho jsou: *Römische Ikonographie* (Štutgart, 1882–94, 4 d.); *Griech. Ikonographie mit Ausschluss Alexanders u. der Diadochen* (Mnichov, 1901, 2 d.); *Die erhaltenen Darstellungen Alexanders des Grossen.* Ein Nachtrag zur griech. Ikonographie (t., 1905). Mimo to sepsal: *Ueber die Laokoongruppe* (Basilej, 1863); *Ueber die Minervenstatuen* (t., 1871); *Aphrodite* (Lip., 1874); *Die Bildnisse d. älteren Scipio* (Basilej, 1875); *Die Bildnisse berühmter Griechen* (t., 1877). *Vý.*

* **Bernstein** Eduard, spis. a politik sociálně-dem. (* 6. led. 1850 v Berlině). Byl od r. 1878 tajemníkem R. Höchberga, vydavatele soc. časopisu »Die Zukunft«, pak sám redaktorem časop. »Socialdemokrat« v Curichu, orgánu něm. sociál. demokratů. R. 1888 byl z Curichu vypověděn a žil v Londýně, odkudž vrátil se r. 1901, načež r. 1902 zvolen do říšského sněmu, v němž zůstal do r. 1907. Je činný zejména literárně pro stranu socialistickou a je z vůdců t. zv. revisionistů ve straně sociálně demokr., snaže se přivésti stranu k positivní práci při zákonodárství a v součinnosti s rozhodným liberalismem učiniti z ní stranu reformní. O tom napsal zejména: *Die Voraussetzungen des Socialismus und die Aufgaben der Socialdemokratie* (Štutg., 1899, do česť. přel. L. Machač, 1902), knihu, jež vyvolala čilou debattu ve straně sociálně-demokratické. Z ostatních jeho spisův uvádíme: *Die kommunistischen und dem.-socialistischen Strömungen in England während des 17. Jahrh.* (Štutg., 1895); *Socialliberalismus oder Kollektivismus* (Berl., 1900); *Zur Geschichte und Theorie des Socialismus* (t., 1900, 4. vyd. 3 d. 1904); *Wie ist wissenschaftlicher Socialismus möglich* (t., 1901); *Die heutige Socialdemokratie in Theorie und Praxis* (2. vyd. Mnich., 1906); *Ferd. Lassalle u. seine Bedeutung fur die Arbeiterklasse* (Berl., 1904). Mimo to vydal: *Lassalles Reden und Schriften* (Berl., 1892—93, 3 sv.). V l. 1901—03 vydával měsíčník »Dokumente des Socialismus« a r. 1904 týdeník »Das neue Montagsblatt«.

* **Bernstein** Henri, soudobý dramatik francouzský. Napsal: *Le Marché* (1901); *Le Detour* (1901); *Joujou* (1903); *Le Bercail* (1904); *La Griffe* (1905); *La Rafale* (1906); *Le Voleur* (»Zloděj«, 1906); *Samson* (1907). Žije v Paříži.

Beroun 1): nyní 679 d., 9128 obyv. č., 175 n., 58 j. n. (1900). Zimní škola hospodářská. — B. 3) má 344 d., 3515 obyv. n. (1900).

* **Berr** František, chemik a spis. čes. (* 1826 v Chrudimi — † 13. čna 1886 v Praze). Studoval na gymnasiu v Litomyšli a oddal se přírodním vědám na universitě pražské. R. 1849 stal se magistrem farmacie. R. 1850 jmenován assistentem chemie na technice v Brně a později povolán za professora fysiky na českou vyšší reálku v Praze. Vydal učebnici pro nižší reálky, *Tabulky analytické* a učební knihu *Znalosti zboží* pro školy obchodnické. Dr. *N.*

Bersezio Vittorio, bás. ital., † 1900.

* **Bersadskij** Sergěj Aleksandrovič, právní historik rus. (* 1850 v Berďansku — † 1896. Vystudovav na kerčském gymnasiu a na oděsské univ. (r. 1872), přednášel od r. 1878 na petrohradské univ. dějiny právní filosofie. Po dissertaci (r. 1883) stal se soukromým docentem encyklopaedie a dějin právní filosofie; r. 1885 jmenován byl mimořádným a po čase i řádným professorem. Kromě statí časopiseckých B. napsal: *Litovskije jevreji. Istorija ich juridič. i obščestv. položenija v Litvě, 1388—1569* (Petr., 1883), *Dokumenty i regesty k istoriji Litov. jevrejev* (t., 1882); *A. J. Rebičkovič, podskarbij v.-kn. Litov.* (Kijev, 1888) a *Jevrej korolj poljskij* (Petr., 1890).

* **Bertel** Josef, rytíř, hospodářský spis. (* 1829 v Zákupech — † 1903 v Praze). Jako ředitel císař. statku vynalezl stroj na zadělání strojeného hnojiva při setbě řepy, r. 1879 zlepšil kombinovací secí stroj Gowersův tím, že místo silně vydutých válců mezi radličkami hnojícími a secími dal méně vyduté válce až do zadu za radličky výsevné a obdělávání řepy vzrostlé prováděl zvláštní plečkou dvouřádkovou. Mimo jiné napsal spis *Nový způsob setí a pěstování cukrovky* (Praha, 1879).

* **Bertelli** Timoteo, geofysik ital. (* 1826 v Bologni — † 1905 ve Florencii). Vystudovav ve svém rodišti vstoupil do řádu barnabitův a strávil větší část života svého v Collegio della Querce ve Florencii. Zabýval se badáním o dějinách magnet. střelky, k jejichž objasnění značně přispěl, dále seismologickými studiemi. Vynalezl první přístroj k zaznamenání mikroseismických otřesův i vzdálených a věnoval celou řadu prací jeho zdokonalení. K první činnosti odnáší se práce *Discussione della legenda di Flavio Gioja* (»Rendic. di Pavia« 1901); *Sulle recenti discussioni intorno all' origine della bussola nautica* (»Rio. G. Italiana«, 1902). Svůj první přístroj popsal v čl. *Tromosismometro a prisma*

(»Atti Acc. Nuovi Lincei«, 1874), jejž v následujících pojednáních pak doplňoval novými zkušenostmi.

***Berteroa,** bot., B. *incana* DC. t. j. *Alyssum incanum* L., viz Alyssum.

Berthelot Pierre M., chemik franc. Zemřel náhle 18. břez. 1907 pod dojmem zprávy o úmrtí své choti a pochován byl na státní útraty v Pantheonu. Publikací jeho počítá se do 1500. Důležité jest dodati, že na základě svých prací thermochemických proslovil princip t. zv. »maximálné práce«, t. j. myšlenku, že za daných poměrů probíhá ze všech možných reakcí ta, která vybavuje největší množství tepla. Princip tento, ve svém jádru nesprávný, B. dlouho a usilovně hájil, až na konec byl nucen sám jej (mlčky) opustiti. *Bb.*

Berthet Bertr., spis. franc., † 1891.

Berthoud 2) S. H., spis. franc., † 1891.

Berti 2) D., filosof ital., † 1897 v Římě.

***Bertić** Živko (pseud. Živan iz Srema), spis. chorv. (* 1875 v Kukujevci v Chorvatsku). Záhy počal přispívati svými pracemi do různých časopisů chorv., zejména do »Obzoru«, »Pokretu«, »Vijence« a j. »Matice Hrvatska« vydala sbírku jeho črt pod titulem *Ženski udesi.* Do češtiny máme přeloženy F. Veverem dvě jeho povídky: *Paraščino štěstí* a *Vdala se* (Praha, 1904, »Knih. Zlaté Prahy« sv. 34.). *Tmk.*

***Bertillon** [-jǒn] Jacques, statistik franc. (* 1851 v Paříži). Studoval zprvu lékařství, pak se oddal statistice a byl přednostou statistické kanceláře v Paříži. Napsal: *La statistique humaine en France* (1880); *Cours élémentaire de statistique administrative* (1895); *Éléments de démographie* (1895) a j. Vydává »Annales de démographie a zpracoval *Atlas de statistique graphique de la ville de Paris en 1888* (1890—92, 2 sv.). — Jeho bratr B. Alphonse, anthropolog franc. (* 1853 v Paříži), po ethnogr. a anthropolog. studiích stal se r. 1880 chefem identifikačního úřadu na polic. prefektuře v Paříži a vynikl zvláštním podle něho jmenovaným systémem ke ztotožňování zločinců (viz Bertillonův systém), valně rozšířený. Napsal: *Ethnographie moderne* (Pař., 1883); *L'anthropométrie judiciaire à Paris en 1889* (Lyon, 1890); *La photographie judiciaire* (Pař., 1890); *De la reconstruction du signalement anthropométrique au moyen des vêtements* (Lyon, 1892); *Identification anthropométrique* (Pař., 1893).

***Bertillonův systém** slove soustava anthropometrická sloužící ke ztotožňování zločinců opět provinilých, jejímž základem jsou jisté anthropologické značky dříve na nich stanovené. Soustava slove podle svého vynálezce Alphonsa Bertillona (v. t., Dopl.). Kdežto dříve bývala kladena hlavní váha na různé nedostatky tělesné, jízvy, zkomoleniny, zvláštní znamení, tétování a pod., B. s. záleží ve vyměřování jistých částí těla a jistých znamení, po celý život konstantních, při tom levá polovina těla všeobecně pokládána je za stálejší a proto je podkladem těchto měření. Největší oporou této methody jest okolnost, že kostra lidská asi od 20. roku se nemění a že poměry lidské kostry bývají neobyčejně rozmanité a možno je snadno měřiti. Konstantami lidského těla podle Bertillona jsou: 1. délka hlavy, 2. šířka hlavy, 3. délka prostředního prstu, 4. délka nohy, 5. délka podloktí, 6. délka malíčku. Méně konstantní, ale jen málo se měnicí, jsou: 7. výška celého těla, 8. trupu, 9. rozpětí ramen, 10. výška a 11. šířka levého ucha. Těchto 11 měr dostačí úplně ku přesné identifikaci, ježto dopouští 177.147 kombinací. Poněvadž však B. s. užívá ještě 7 různých znaků, vztahujících se k pigmentaci a intensitě duhovky oka, vzroste počet kombinací na 1,240.029. Označení zločince doplňuje ještě útvar nosu, útvar i barva vlasu a vousů, jízvy, mateřská znamení, tétování a pod. abnormity, posléze i dva fotografické snímky (ze předu a se strany), jméno, pseudonymy, stáří atd. Výsledek anthropometrického měření zanese se smluvenými značkami na lístky, jež podle určitého principu se zařadí tak, aby bylo snadno možno příslušný signalement nalézti. B. s. slouží zejména k identifikaci zločinců pod novými jmény se objevujících, ač i jindy, kde běží na př. o identifikaci uprchlých choromyslných a pod., koná výborné služby. B. s je zaveden skoro ve všech státech kulturních. Rozšířen byl B. s. od Jiřího Bertillona, který snaží se z kusův oděvu příslušné osoby (ze střevíců, klobouku, kalhot, kabátu, rukaviček) stanoviti aspoň přibližně délku jejích kostí. Srv. Alphonse Bertillon, Instructions signalétiques a Georges Bertillon, De la reconstruction du signalement anthropométrique au moyen des vêtements (Lyon, 1892); Klatt, Die Korpermessung der Verbrechen nach Bertillon (Berl., 1902). Nověji konkurruje silně s B-novým s-em t. zv. Daktyloskopie (viz Dopln.).

***Bertl** Josef, architekt a stavitel český (* 6. led. 1866 v Soběslavi). Studoval reálku v Kutné Hoře, českou techniku v Praze. R. 1889 jmenován assistentem stavitelství pozemního na české technice v Praze, r. 1893 vstoupil do praxe stavitelské u inž. Ot. Materny, r. 1895 jmenován ředitelem stavební kanceláře cís. rady V. Nekvasila, kdež setrval až do r. 1901. V tomto roce povolán za professora stavitelství pozemního na českou techniku do Brna a r. 1905 jmenován řádným professorem české techniky v Praze, a to pro stavitelství pozemní I. a II. běh a pro nauku o stavebních hmotách. R. 1904 až 1905 volen za rektora české techniky v Brně a r. 1908—9 za rektora české techniky v Praze. Jest členem kommisse pro II. státní zkoušku odboru stavitelství inženýrského. Provedl přes 60 různých staveb s příslušnými plány a rozpočty, z nichž třeba jmenovati: *c. k. kadetní školu* na Hradčanech, *vojenské oddělení zásobovací* v Dejvicích a j. Vypracoval skizzy na novostavbu české techniky v Brně, které ministerstvem vzaty za

základ k dalšímu vypracování. Literárně byl činný jsa pilným a horlivým spolupracovníkem Pacoldova díla »Konstrukce stavitelství pozemního«.

Bertrand 3) A. L., archaeolog fr., † 1902. — B. 4) J. L., mathematik, † 1900.

* **Bertrand** Ernst technolog něm. (* 1847 — † 1904 na Kladně). Jako ředitel železářských hutí na Kladně zlepšil závody tyto, zavedl s Thielem kombinovaný process Martinův pro výrobu oceli zvaný po nich process B.-Thielův.

Besançon, pevnost a město ve východní Francii, má 56.165 obyv. (1906).

Besant Walter, spis. angl. † 1901.

Bessarabie, gubernie v jihozáp. Rusku, má na 45.632 km^2 1,935.412 obyv., 42 na 1 km^2.

Bessemer H. sir, inž. angl., † 1898 v Londýně.

Best W. Th., varhaník angl., † 1897.

Bestužev Rjumin 8) K. N., rus. historik, † 15. led. 1897 v Petrohradě. Podobiznu jeho přinesl »Světozor« 1894.

Beta paprsky č. *β* paprsky, *β* radiace viz Radioaktivita, str. 32 *b*.

Bethusy-Huc Valesko, hraběnka, viz Reichenbach 6).

Betlen Andras. Když ministerstvo Szaparyho podalo r. 1892 demissi, B. podržel svůj portefeuille i v kabinetě Wekerlově. Když pak tento provedl r. 1894 rekonstrukci kabinetu, B. odstoupil; † 25. srp. 1898. Dr. *N.*

* **Betol**, naftalol, naftosalol, salinaftol, $C_6H_4(OH)COO.C_{10}H_7$, povstává zahřátím *β*-naftolu se salicylanem draselnatým a fosforoxychlóridem; rozkládá se šťavou pankreasu a fermenty sliznice střevní v kyselinu salicylovou a naftol, užívá se ho proto při akutním rheumatismu, katarrhu měchýře a hnilobných processech v zažívacím traktu.

* **Bétonové stavby, konstrukce, mosty** viz Železobétonové konstrukce (Doplňky).

* **Bettera** Bartol. viz Jihoslované str. 448 *a*.

* **Beyerlein** Franz Adam, spis. něm. (* 22. břez. 1871 v Míšni). Studoval v letech 1890—95 práva a dějiny na univ. v Lipsku, kde nyní jest usedlý. Napsal romány: *Jena oder Sedan* (1903); *Ein Winterlager* (1906), a dramata: *Dämon Othello* (1895); *Zapfenstreich* (1903); *Der Grossknecht* (1905).

Beyrich H. E., geolog něm., † 1896.

Beyschlag 1) W., theol. něm., † 1900.

* **Bezděk** Jan, přírodopisec čes. (* 1858 v Soběslavi), studoval na gymn. v Třeboni a na paedagogiu v Soběslavi, stal se pak učitelem na školách obecných. Zabývá se studiem hub po stránce praktické. Vedle různých článků vydal dílo: *Houby jedlé a jim podobné jedovaté* (s atlasem od akad. malíře Václ. Luňáčka; I. díl Praha 1901; II. díl Hranice, 1905). Maje po několik let dovolenou za účelem studia svého a poučování o houbách jedlých a jedovatých, konal množství přednášek a pořádá kursy toho oboru.

* **Bezděka** Viktor Josef, člen řádu praemonstrát. v Želivě (* 1823 v Březnici — † 1900 v Želivě). Jako dlouholetý správce bohaté knihovny v klášteře želivském dal spáliti mnoho knih a spisů připomínajících dobu husitskou; odtud zove se »Želivský Koniáš«.

* **Bezdíček** Josef, zeměděl. spis. český (* 1852 na Vrchovině u Chocně), konal studijní hospodářské cesty v Evropě střední a západní. Jest od r. 1870 v činné službě hospodářské, nyní ředitelem velkostatku ve Zlonicích. Je členem zkušeb. kommisse ke zkoušení kandidátů učitelství na školách hospodářských. Vydal četné práce jmenovitě z odborů hospodář. účetnictví (*Hospodář. účtověda*, 1888; *Přehledné hospodář. účetnictví*, 1885; *Hospodář. správověda* a j.).

Bezdružice, nyní 163 d., 1024 obyv. n., (1900).

Béziers, m. fr., má 52.268 obyv. (1906).

v. **Bezold** 1) J. F. V. napsal ještě: *Zur Theorie des Erdmagnetismus* (Berl., 1897), vydával »Ergebnisse der metereolog. Beobachtungen im preusischen Beobachtungsnetz« (Berl., 1885—1906, 52 sv.) a množství menších pojednání uveřejněných v akademiích a j. Zemř. 17. ún. 1907 v Berlíně.

* von **Bezold** Gustav, architekt německý (* 17. čce 1848 v Kleinsorheimu v Bavorsku). Vystudovav architekturu a historii umění na vys. škole technické v Mnichově, byl prakticky činný při ředitelství bavor. státních železnic. R. 1887 stal se soukromým docentem na technice v Mnichově, r. 1894 jmenován prvním ředitelem Národního musea v Norimberce. Uveřejnil: společně s Dehioem *Die kirchliche Baukunst des Abendlandes* (Štutg., 1884—1901) a *Denkmäler der deutschen Bildhauerkunst* (Berl., 1905); *Die Kunstdenkmale des Königreichs Bayern* (s Riehlem, Mnichov, 1900); *Die Entstehung u. Ausbildung des got. Stils in Frankreich* (Štutg., 1891); *Die Renaissance in Deutschland, Holland, Belgien u. Dänemark* (t., 1899).

* **Bezruč** Petr, pseudonym moravsko-slezského básníka vzácné, pochmurné, elementární originality, hluboké, nahé životní pravdy a gigantické síly v myšlence i formě, jehož prvé verše objevily se v l. 1899 v »Besedách Času« a o sobě vyšly ve sbírce *Slezské číslo* (1903). »Spolek čes. bibliofilů« chystá se vydati všecky básně B-ovy pod názvem *Slezské písně* v nádherné umělecké formě s lepty a výzdobou od V. Preissiga. B. jest v nejnovější poesii naší »osamělý, bludný zjev abstrusního básníka raçového a sociálního zoufalství, záhadný syn smutného kraje pod Lysou Horou, kdež problém češství žije a umírá bolestněji a intensivněji než kdekoli jinde. Za divokými kyklopskými zdmi přerývaně křičících a divoce hrozících veršů bez barevných tropů a bez svůdných epithet, za primitivními freskami z kraje prosyceného uhelným prachem a otravným dýmem, za barbarskou výmluvností suchých jmen, věčných dat, za otřásající rhetorikou

drsných, odporných faktů dovedl tento básník úplně odpoutaný od jakékoliv slovesné tradice a takřka pudově souvisící s rodnou raçou tragicky zdramatisovati bolestně vznícený, trpce zraněný národnostní cit, jejž neobyčejně stupňoval živelným pocitem sociálního útisku a jejž podivuhodně znásobil zúživ jej neobvykle. Zpívaje bez přestání o beznadějném vědomí postupného vysilování a neodvratného zániku, inspirován zoufalstvím a smrtelnou úzkostí našel na drsných a gigantických svých skřipkách, jichž smyčcem pohybovala neviditelná ruka celého kmene, nejvyšší tóny života, které zalehly mohutně v generaci hrající si morbidní hudbou smrti umělé«. (A. Novák v Úvodě k »Nové české poesii«, v níž otištěno i několik ukázek básní B-ových. Srv. také brošurku Petr B., Praha, 1908.)

Bezsonov 2) Petr A., hist. rus., † 1898.

* **Bhara**, obchod. váha siamská = 6047·9 *kg*.

Białystok, m. v rus. gub. grodenské, má 63.927 obyv. (1897).

Biankini 1) Juraj zvolen do říšské rady r. 1892, kde založil klub chorvatsko-slovinský. R. 1907 při všeob. volbách zvolen opětně do řiš. rady.

Biart Lucien, spis. franc., † 1897 v Paříži.

Biba Vinc., paed. čes., † 1906.

* **Biber** je vlněná n. bavlněná látka s oboulícnou vazbou képrovou, z jemné, silně kroucené osnovy a hrubého, málo krouceného útku, jež se češe na líci i na rubu. *Beroušek.*

Bickell 2) Gustav, theolog, † 1906.

Bida A., malíř franc., † 1895.

Bidder J. B., anatom něm., † 1894.

* **Bidery**, slitina ze 16 d. mědi, 11 d zinku, 2 d. cínu, 4 d olova, užívaná ve Vých. Indii na lití uměleckých předmětův.

* **Bidet** [bidè], fr., vana pro sedací lázeň.

* **Bidlo** Jaroslav, dějepisec čes. (* 17. list. 1868 v Záboři), studoval gymn. v Hradci Kr., vstoupil tamtéž do semináře, zanechav však studií theologických věnoval se historii na čes. universitě v Praze, načež suppl oval na reálce v Praze III. V l. 1897—98 studoval s podporou státní na universitách v Moskvě a Petrohradě a konal studia archivní v Petrohradě, Vilně, Varšavě, Krakově a Vratislavi (srv. B-vy články *Z ruské university*, »Čes. Čas. hist.«, 1897, a *O práci historické v Petrohradě*, t., 1898). V l. 1899—1906 byl professorem na stát. průmyslové škole v Praze. R. 1900 habilitoval se na čes. universitě v Praze pro všeobecný dějepis a r. 1905 byl jmenován mimoř. professorem všeobecného dějepisu se zvláštním zřetelem k dějinám východní Evropy a poloostrova Balkánského V l. 1896—1908 podnikl několik vědeckých cest za účelem sbírání materiálu k dějinám Jednoty bratrské (do Švýcar, Poznaňska, Ochranova atd.). R. 1894 přeložil do češtiny Bobrzyńského »Přehled dějin polských«. Z prací jeho dlužno vytknouti: *Hláskoslovné a tvaroslovné zvláštnosti Hájkova Herbáře a Veleslavínova Kalendáře historického* (»Listy filolog.«, 1894); *Čeští emigranti v Polsku v době husitské a mnich Jeronym Pražský* (»ČČM.«, 1895). R. 1900 vydal I. svazek *Jednoty bratrské v prvním vyhnanství* (*1548—1561*; »Bibliotheka Historická«, č. 2.), druhý díl (*1561 až 1572*) vyšel r. 1903 nákladem Královské společ. nauk. R. 1902 publikoval v »Čes. Čas hist.« *Studia byzantologická a Karla Krumbachera Geschichte der byzantinischen Literatur*; v témže časopise vydal článek *Jan Rokyta u cára Ivana Hrozného* (1903) a *Literatura k dějinám ruským devatenáctého století*. R. 1906 vydal v »Gollově Sborníku« rozsáhlou studii *O konfessi bratrské z r. 1573.* V Ottově »Světové knihovně« B. vydal *Dějiny Ruska v XIX. století* (1907—08, 2 sv.). Do Ottova Slovníku Nauč. napsal značnou řadu hesel (Jednota Bratrská, dějiny Litvy atd.).

Biedermann 1) F. K., spis. a politik něm., † 1901 v Lipsku. Napsal ještě: *Zeit- und Lebensfragen aus dem Gebiete der Moral* (Vratisl., 1899); *Vorlesungen uber Sozialismus und Sozialpolitik* (t., 1900). — B. 2) Gustav, filos. a lék. něm., † 1890.

* **Biedermann** Wilhelm, fysiolog něm. (* 1854 v Bílině), vystudovav lékařství v Praze, byl tu assistentem fysiolog. ústavu, r. 1880 habilitoval se pro fysiologii, r. 1888 byl povolán za prof. do Jeny, r. 1898 do Vircpurka, r. 1900 do Heidelberka a r. násl. opět do Jeny, kdež působí dosud. Zabýval se zvláště pracemi elektrofysiologickými (*Elektrophysiologie*, 1895, 2 d.) a srovnávacími studiemi o zažívání.

* **Biedert** Philipp, lékař něm. (* 1847 v Niederflösheimu u Wormsu). Byl původně vojen. lékařem, pak praktikem ve Wormsu, ředitelem nemocnice v Hagenavě a působí nyní jako zdravotnický referent ve Štrasburce. Zabýval se mnoho pracemi zdravotnickými, zejména výživou dětí (určil zvl. směs mléka pro kojence) a otázkou tuberkulosy. Napsal zvl. *Die Kindernahrung im Säuglingsalter* (1880, 4. vyd. 1900); *Lehrbuch der Kinderkrankheiten* (12. vyd. 1902); *Die Kindersterblichkeit und die sozialokonomischen Verhältnisse* (1897); *Diaetet. Behandlung der Verdauungsstörungen der Kinder* (2. vyd., 1901).

Bielefeld, vynikající průmyslové město v prus. vlád. obv. mindenském, má 71.769 obyv. (1905).

* **Bier** August Karl Gustav, lékař něm. (* 1861 v Helsenu). byl žákem Esmarchovým v Kielu, r. 1889 se tu habilitoval pro chirurgii, r. 1894 povolán byl za prof. do Greifswaldu, r. 1903 do Bonnu a r. 1907 za nástupce Bergmannova do Berlína. Vyniká nejenom jako dovedný operatér, nýbrž i řadou prací založených na vhodném použití moderních výtěžků biologických věd v chirurgii. Zvláště sluší připomenouti jeho methody a studie o vzbuzování necitnosti místní a zejména v celé dolní polovině těla vstřikováním anaesthesujících roztoků pod kůži, resp. do páteře bederní, pak léčení zánětlivých pochodů umělým překrvením (hyperaemií) pomocí zvláštních modernisovaných baněk, by tak při zvýšeném krevním návalu

působením bílých krvinek i mízy ničily se nebo neškodnými činily choroboplodné zárodky i jejich výplody, zánětlivé změny vzbudivši. Z literárních jeho prací sluší uvésti jmenovitě: *Hyperaemie als Heilmittel* (1903, 6. vyd. 1907).

Biermann 1) K. E., malíř něm., † 1892 v Berlíně. — B. 2) G., dějepisec německý, † 1901.

* **Biernacki** Mikołaj, spis. pol., v. Rodoć.

* **Bifilárná žárovka** v. Lampy, str. 600 *a*.

Bifilárné vinutí v. Rheostat, str. 654 *b*.

* **Bifluidní tachometr** je přístroj na určování počtu obrátek strojů, používající k měření odstředivé síly dvou tekutin o specifické váze velmi rozdílné.

* **Biforium** slove okno, jež rozděleno jest uprostřed své šířky sloupcem, tvoříc pak okno sdružené. Okna ta mají osobitý ráz pro sloh románský, u kterého jich nejhustěji bývalo použito, ač vyskytují se někdy také v renaissanci, a to obyčejně pod vulgárním názvem oken skuplovaných. *Fka.*

Bihać, krajské město v Bosně, má 4330 obyv. (1895), novou silnici údolím Krupy a automobilové poštovní spojení s Bosenským Novim.

Biharská župa má na 10.962 km^2 527.135 obyv., z nichž 280.220 Maďarů, 236.114 Rumunův a 6964 Slováků (1900).

* **Bichromát,** dichróman, dvojchróman viz Chróm, str. 404 *a*.

* **Bikarbonát,** dvojuhličitan, v. Uhlík, str. 100 *a*.

Bilbao, vynikající přístavní a obchodní město v sev. Španělsku, má 83 306 obyv. (1900).

* **Bilbasov** Vasilij Aleksějevič, dějepisec rus. (* 1837 v Poltavě — † 1904 v Pavlovsku). Upozorniv na sebe znamenitou magisterskou dissertací *Krestovoj pochod imperatora Fridricha II i*[illegible] *doma gogenštaufenskich gercogov* (Petr., 1863), poslán byl na státní útraty do Německa, načež po návratu stal se docentem a brzy potom (1868) professorem na universitě v Kijevě. Již však po třech letech vzdal se professury, věnoval se žurnalistice a redigoval časopis »Golos«. Když r. 1884 pro radikální směr časopis byl zastaven, B. věnoval se opět badání historickému. R. 1890 vyšel nejlepší jeho spis: *Istorija Jekatěriny II.* (Petr., 2 sv.), jenž přeložen byl též do němčiny. Pod redakcí B-a vyšla veliká edice »Archiv grafov Mordvinovych« (10 sv.). Vydal též spis o Husovi, *Jan Gus iz Gusinca* (Petr., 1869), a o slovanských apoštolech *Kirill i Metodij po dokumentaljnym istočnikam* (t., 1868—71). Velikou knihovnu B-ovu (as 10.000 sv.) zakoupil po jeho smrti kníže Frant. z Liechtensteina a daroval ji vídeňské universitě, kde stala se základem semináře pro dějiny východní Evropy. *Slvk.*

Bildt Didrik, státník švéd., † 1894.

* **Bilek,** Bilec, sídlo okr. úřadu ve vých. Hercegovině, na krasové plošině 476 *m* vysoko při hranici černohorské, nedaleko vzniku řeky Trebinjčice, odkudž vede vodovod do osady i do ležení. Má 616 obyv. (292 muham., 220 pravosl., 98 katol.), jako obec 1782 obyv., má silniční spojení s Trebinjí, Gackem a Stolcem; tkaní koberců a hrubých látek je domácím průmyslem, okolí pěstuje tabák a chov dobytka. Opodál jest opevněné ležení Nový B. obklopený pevnůstkami, jež náležejí k pohraničnímu kordonu, s velitelstvím horské brigády, celním úřadem, ženijním ředitelstvím a j. V okolí mnoho praehistorických a středověkých mohyl a pohřebišť. *dš.*

Bílek 2) T., dějepisec čes., † 6. bř. 1903 v Karlině. Byl vědecky činný do konce života. Z posledních jeho prací zvláště vytknouti jest: *Statky a jmění kollejí jesuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů v království českém od Josefa II. zrušených* (Praha, 1903); *Dějiny řádu Tovaryšstva Ježíšova* (t., 1896).

* **Bílek** František, sochař čes. (* 6. list. 1872 v Chýnově u Tábora). V Táboře studoval na gymnasiu, ale záhy přešel na malířskou akademii v Praze. Poněvadž pak B. je stižen daltonismem, věnoval se sochařství a byl poslán do Paříže k prof. Injalbertovi. B. hned s počátku komponoval plastiky na themata náboženská a filosofická, nebo snažil se vyjádřiti myšlenky náboženské mystiky prostředky skulpturálními. Z prvních jeho pokusů je *Golgota*, nyní v Moder. galerii, pak přišel relief *Zloba času a naše věno*, dále *Orba*, *Podobenství velikého západu Čechů* a pod. B. těmito plastikami, vždy s vervou navrženými, ale jinak málo srozumitelnými, v detailech obyčejně přestylisovanými, vzbuzoval nelibost veřejnosti, ale také obdiv kroužku svých ctitelů. Jeho technika, vždy svěží, mnohdy virtuosní, byla uznávána, za to jeho vystupování jako theosofického blouznivce potkalo se s odporem. B. je routinovaný sochař, jenž se svým názorem na realitu a svým sklonem k malebnosti blíží se Rodinovi. R. 1891 byl na jubil. výstavě v Praze zastoupen dvěma podobiznami (poprsími), pak také vyřezával ze dřeva, kreslil, illustroval *Otčenáš*, Březinovy *Ruce* a Zeyerův román *Amis a Amil*, a prováděl xylografie velikých rozměrů. Vystavoval v pavilloně Manesa, mezi jiným *Mojžíše píšícího dekalog*, a r. 1908 pořádal výstavu v kostele sv. Martina v Praze, jiné výstavy v Budějovicích, Vodňanech, Rokycanech, Domažlicích. Sleduje modernistní směry B. rád primitivisuje tvary těla lidského a nechává své práce ve stadiu skizzovném, což spolu s jeho pojetím vždy malebným působí pak zvláštním dojmem rozháranosti a ekstátické rapidnosti. *F. H-s.*

* **Bílení elektrické** je bílení látek bavlněných neb lněných pomocí ozonu vyrobeného tichými výboji elektrickými.

* **Bilianová** Marie viz Popelková M.

* **Bilibin** Viktor Viktorovič, spis. rus. (* 1859 — † 1908), byl spolured. časop. »Oskolki« a psal feuilletony do časop. »Novosti«. Vydal o sobě sbírky humoristických povídek *Jumor i Fantazija* a *Jumorističeskije*

uzory (Petr., 1898). Z jeho jednoaktovek, vydaných souborně s názvem *Pjesy v odnom dějstviji*, nejoblíbenější jsou *Molčanije*; *Priličija*; *Ivan Ivanovic vinovat*; *V ruki pravosudija*; *Izumitěljnyja prevraščenija* a pod.

Bílina 1) nyní 770 d., 493 obyv. č., 7425 n., 6 j. národ. (1900).

Bilińska Anna, malířka pol., provdala se r. 1892 za med. doktora Bohdanowicze.

Bílinská voda viz Bílina 1) str. 58 *b*.

Biliński Leon r. 1892 stal se předsedou generálního ředitelství státních drah, pak od říj. 1895 do list. 1897 byl min. financí v kab. Badeniho. R. 1901 jmenován guvernérem Rak.-uh. banky a členem panské sněmovny.

Bille 3) C., publicista dánský, † 1898.

Billings Josh, pseudonym, viz Shaw 2).

Billroth Christian A. T., chirurg něm., † 6. ún. 1894 v Abbazii.

Billwiller R., meteorolog švýc., † 1905.

Bílovec 2) nyní 494 d., 80 obyv. č., 4402 n. (1900), okr. hejtmanství.

Bílovice 1) nyní 406 d., 2760 obyv. č. (1900).

* **Bilse** Fritz Osw, spis. něm. (* 1878), psal dramata: *Wahrheit* (1904); *D blaue Schloss* (1904); *Fallobst* (1904); největšího úspěchu dosáhl svým románem *Aus e. kleinen Garnison* (1903).

Bílsko 4) nyní 852 d., 94 obyv. č., 2420 pol., 13.540 n., 11 j. národ. (1900).

Bílý František, ředitel reálky v Žižkově (od r. 1898), mimoř. člen Král. čes. spol. nauk (od r. 1896) a dopis. člen Čes. akademie (1900). Z nových publikací jeho významnější jsou: *Patery knihy plodů básnických* (Telč, 1892); *Kytka lyriky z básní J. Vrchlického* (Praha, 1898); *Od kolébky našeho obrození* (t., 1904); *Výbor ze spisů K. Havlíčka* (t., 1907); a nad jiné důležitá *Korrespondence a zápisky F. L. Čelakovského* (I., 1907 ve spisech Čes. akad. spolu s Jar. Šťastným), dále četné liter.-histor. články v Ottově Nauč. Slov. (jmen. dějiny nové literatury české), v »ČČM.« (o *dějinách čes. stolice universitní v Praze*, 1889, a *o J. A Komenském*, 1892), ve »Světozoru« (o *P. J. Šafaříkovi*. 1895), v Alman. Jana Kollára 1893 (*Jak rostla Kollárova Slávy Dcera*), ve »Věstníku« České akademie (o *K. H. Máchovi a byronismu čes.*, 1893), v »Oester. ungar. Monarchie in Wort und Bild« 1896 (o čes. literatuře na Moravě), v Památníku Fr. Palackého 1898 (*Fr. Palacký a spisovný jazyk čes.*), v »Osvětě«, »Filolog. Listech« a »Květech« 1899 (o *Čelakovského mládí, filolog., aesthet. a literárním vývoji*), v »Almanachu Čes. akademie (o *V. Brandlovi*, 1902), v »Osvětě« (o *Fr. Bartošovi*, 1906), v »Národopisné výstavě« 1895 (stať o výstavě literatury), ve spisu »Prága csehország kir. fovarova«, 1896 (stať o literatuře čes.), v »Památníku jubil.« České akademie 1897 (oddíly *Nová literatura čes.* a *Dějiny čes. divadla*). R. 1898 B. vydal památník *Palacký národu*, 1907 uspořádal *Moravskou čítanku*, 1900 pořídil z originálu vydání Komenského »Labyrintu« s rozborem a výkladem (Brno), napsal do praemií »Umělecké Besedy«, jejímuž liter. odboru od r. 1901 předsedá, *Vzpomínku na P. Křížkovského* (1904), *Rozbor Čelakovského Ohlasu písní českých* (1906), *Vzpomínku na Jos. Wenziga* (1908) a četné lit. aesthet. rozbory a kritiky do »Světozoru«, »Paedag. Rozhledů«, »Hlídky liter.«, »ČČM« a j. Ze školské literatury jmenujeme něm. učebnice pro nižší střední školy (s Jul. Rottem), nové zpracování »Malé Slovesnosti« (s L. Čechem), »Pravidla hledící k čes. pravopisu« (s Gebauerem, Jursou a Benýškem); rediguje také »Českou Knihovnu zábavy a poučení« (od r. 1895) a do konce r. 1907 pořádal »Věstník českých professorů«. Pilně účastnil se též přednáškového ruchu, konav zejména též po několik let přednášky pro dělníky v továrně bar. Ringhoffera. Hojná a mnohostranná jest i činnost jeho v osvětových a humanitních spolcích našich, zejména i moravských.

* **Biničk**i Fran, kanonista chorv. (* 1875 v Mušaluku u Lici v Chorvatsku). Je professorem církevního práva na bohoslovecké fakultě v Záhřebě a sekretářem biskupským. Napsal sbírku povídek pod titulem *Grgur Ninski*. Vedle toho přispívá črtami ze života chorv do časopisu »Hrvat«, »Hrvatska« a »Hrvatska domovina«. Různé politické a poučné články uveřejňuje v čas. »Hrvat«, »Hrvatska Straž« a ve »Vrhbosni« setkáváme se s jeho apologetickými i polemickými úvahami. Rediguje též přílohu »Hrv. Straže«. *Tmk.*

* **Biofon**, přístroj skládající se z kinematografu a fonografu. Promítají se jím tak zv. živé fotografie, které zároveň též mluví.

* **Biogen**, podle Verworna bílkovina živé buňky, složení neobyčejně nestálého, rozpadávající se až na produkty, jež z organismu se vyměšují. Poměr mezi assimilací a dissimilací této látky jest velmi kolisavý a na poměru tohoto kolísání zakládá se střídání životních jevů všech organismů.

Biografie. Životopisy obsahují: Parlamentarisches Jahrbuch (od dra Kohna); Nos députés; Nos sénateurs; Der deutsche Reichstag (od Kürschnera); Geistiges Wien; Parlamentarisches Handbuch (od Hahna); Annuaire de la presse française et du monde politique; Národní album; Almanach českých právníků; Almanach sněmu království Českého; Nový český sněm; Parlamentární rukojeť; Almanach sněmu markrabství Moravského; Almanach sněmu vévodství Slezského (od dra Navrátila); Mährens Männer; Urbánkův Věstník bibliografický; Spisovatelé kraje Táborského (od Ženkla); Almanach sněmu moravského z r. 1906; Die Reichsratsabgeordneten d. allgem. Wahlrechtes (Víd., 1907); Kürschners Deutscher Literatur-Kalender, Wer ist's? Unsere Zeitgenossen (Lip., 3. vyd. 1908); obzvlášť důkladné dílo angl. Who's Who; franc. Qui Êtes-Vous. Annuaire des Contemporains; Strossmayer Koledar 1907 a jiné. Dr. *N.*

* **Bioskop**, tolik co kinematograf (v. t.), tedy projekční přístroj dávající světelné

obrazy předmětů, bytostí i s jejich pohyby. Často bývá spojen s fonografem, který reprodukuje mluvu, by dojem životnosti byl ještě více vystihnut.

* **Bioskopie** elektrická sluje zjištění smrti na základě necitlivosti k elektrickému proudu.

* **Biosy**, druh cukrů, disaccharidů, k nimž náleží cukr třtinový, mléčný, maltosa a isomaltosa.

* **Bipolární** (z lat.), dvojpólový.

* **Bird** Isabella viz Bishop J. (Dopl.).

Birch Hirschfeld F. V., patholog něm., † 1899.

* **Birkbeck** Wiliam John, anglický znalec pravoslavné církve. Studoval v Oxfordě a r. 1888 účastnil se slavností 1000letého jubilea pokřtění Rusi v Kijevě, načež podnikl r. 1889 cestu po Rusku a v Moskvě vedením Smolenského seznámil se se starorus. zpěvem církevním. R. 1896 účastnil se korunovačních slavností v Moskvě a r. 1897 opětně navštívil Rusko. Vydal: *The prospect of reunion with eastern christendom in special relation to the Russ. church* (Lond., 1895); *Three papers relating to Russian and English church* (1895); *Russia and English church during the last fifty years* (t., 1895).

Birlinger Ant., učenec něm., † 1891.

Birmingham 1), průmyslové veleměsto angl., má 522.182 obyv., bez předměstí Aston Manor 77.310 obyv. (1901). — B. 2), železářským průmyslem proslulé město ve státě Alabama Spoj. Obcí sev.-amer., má 38.415 obyv. (1900).

* **Bishop** Mrs. Isabella, cestovatelka, nejstarší dcera red. Edw. Birda (* 15. říj. 1832 v Boroughbridge Hall — † 7. říj. 1904 v Edinburce). Pro otřesené zdraví podnikala nejprve cesty námořské a navštívila různé končiny zeměkoule. Jako první Evropanka vnikla do srdce Japanu, načež cestovala v Již. Číně a na Malajském poloostrově. Po smrti manželově navštívila Persii, Tibet, Čínu, Koreu a Sibiř a r. 1901 jako 70letá dáma cestovala v Marokku a po Atlase. Hl. její práce jsou: *Journeys in Persia and Kurdistan* (Lond., 1894, 2 sv.); *Among the Tibetans* (Oxford, 1894); *Korea and her neighbours* (Lond., 1898, 2 sv.); *The Yangtsewalley and beyond* (t., 1899); *Pictures from China* (t., 1900).

* **Biskra**, pseudonym chorv. spisovatele Alb. Webra (v. t., Dopl.).

Biskupice 3): nyní 105 d., 605 obyv. č. (1900).

Bismarck 2) Otto, kníže. Po svém propuštění žil na svém statku Friedrichsruhe chovaje v srdci svém trpkost proti berlínskému dvoru. Do politiky zasahoval již jen prostředně: ve svých novinách »Hamb. Nachrichten« kritisoval ostře vnitřní i zevní politiku Německa. Neusmířil se ani, když císař Vilém jej v září 1894 pozval do Berlína, kde mu prokazovány od obyvatelstva i dvorních kruhů skvělé pocty. Když B. slavil své 80. narozeniny, říšský sněm německý odmítl zaslati mu blahopřání. B. zemřel 30. čce 1898. Po jeho smrti uveřejněny důvody, pro něž byl z úřadu propuštěn. Týkaly se některých neshod s císařem Vilémem. Císař chtěl, aby mohl officiálně jednati s jednotlivými ministry pruskými bez prostřednictví a třeba i bez vědomí předsedy ministerstva, jímž tehdy byl B., který však trval na tom, že jediné jemu přísluší zastupovati celé ministerstvo ve všech záležitostech vůči koruně. Když nechtěl se podvoliti, rozkázal mu Vilém II., aby zadal za propuštění z úřadu předsedy pruského kabinetu. B. žádal potom za propuštění i z úřadu říšského kancléře. V žádosti té udal důvody svého rozhodnutí: tvrdil, že po rozhodnutích císařových o směru německé politiky zahraniční — zejména proti Rusku — není možno nésti zodpovědnost za politiku tu. »Ohrozil bych tím — tak pravil do slova — všecky pro Německou říši důležité úspěchy, jichž naše zahraniční politika ve smyslu obou zesnulých předchůdců Vašeho Veličenstva při stycích našich s Ruskem i za nepříznivých poměrů dosáhla«. Po úmrtí B-ově císař Vilém II. vydal výnos, v němž sliboval, že to, »co B. utvořil, zachová, vybuduje, a když bude potřeba, statky a krví hájiti bude«. *-rb.*

* **Bismarck** Herbert, kníže, něm. diplomat (* 28. pros. 1849 v Berlíně — † 18. září 1904 ve Friedrichsruhe), nejstarší syn kníž. Otty v. B. Studoval práva, účastnil se vojny franc.-něm., byl raněn u Mars la-Touru a r. 1873 vstoupil do služeb úřadu zahraničního. Byl pak při vyslanectvech v Drážďanech, Mnichově, Bernu a ve Vídni, v l. 1877 až 1881 přímo podřízen otci, r. 1882 vyslaneckým radou v Londýně, r. 1884 v Petrohradě, vyslancem v Haagu, r. 1885 státním podsekretářem, r. 1886 státním sekretářem v úřadě zahraničním, kdež zůstal až do propuštění svého otce r. 1890. R. 1888 byl také stát. ministrem pruským. R. 1893 zvolen do říšského sněmu. Jeho *Politische Reden 1878 bis 1898* vydal Penzler (Lip., 1899) s biografií od Poschingera. — Jeho bratr B. Wilhelm, hrabě, druhý syn kníž. Otty B-a (* 1. srp. 1852 ve Frankfurtě n. M. — † 30. kv. 1901 ve Varzině), studoval práva, účastnil se vojny franc.-něm. jako ordon. důstojník a vstoupil pak do služeb justičních. R. 1879 byl landrátem kraje hanavského, r. 1889 vlád. praesidentem v Hannoveru a r. 1895 vrch. praesidentem Vých. Pruska. V l. 1878 až 1881 byl členem říš. sněmu, r. 1882—85 členem sněmovny pruské. Srv. Penzler, Graf W. B. (Berl., 1902).

Bismarck-Bohlen Friedr. A., hr., generál prus., † 1894.

Bismarckovo souostroví, něm. protektorát v Melanesii, byl až do r. 1899 v držení německé společnosti pro Novou Guinei, pak teprve přijat pod přímé panství státu. Guvernér sídlí na ostrově Nových Pomořanech ve stanici Herbertshohe; za účelem správním B. s. s ostrovem Bougainville dělí se ve 4 okresy, zaujímající 57.100 km^2 s 250.000 obyv. Srv. Hrabě Pfeil, Studien u. Beobachtungen aus der Südsee (Brunšvik, 1899);

Blum, Neuguinea und der Bismarckarchipel (Berl., 1900); Parkinson, Dreissig Jahre in der Südsee (Štutgart, 1907).

***Bisson** Alexandre, dramatický spis. franc. (* 9. dub. 1848 v Briouze-Orse), byl prvotně úředníkem v ministeriu vnitra, opustil však tuto dráhu a věnoval se plně divadlu, kde některými ze svých veseloher, jako *Les surprises du divorce* (s Antony Marsem, 1888); *Feu Toupinel* (1890); *La famille Pont Biquet* (1892); *Le controleur des wagons-lits* (1898); *Château historique* (s Berr de Turique, 1900); *Le bon moyen* (1901); *Le péril jaune* (s de Saint-Albanem, 1906) domohl se značného úspěchu. Za spolupracovnictví Théodora de Laporte vydal: *Grammaire de la musique* (1879); *Petit traité de composition musicale* (1881); *Petite encyclopédie musicale* (1881—85).

***Bitis**, zool., viz Zmije.

***Bitnar** Vilém, spis. čes. (* 1874 ve Zbečníku u Hronova n. M.). Po skončených odborných studiích v Praze byl inženýrem v železárnách kladenských, komárovských a ve strojírně Českomoravské. Při tom byl odborným učitelem v Kladně a Komárově. Od r. 1907 věnoval se výlučně literatuře, rediguje jednak knihovnu »Nového věku« (pro literaturu a filosofii), katolickou revui »Meditace« a týdeník katol. intelligence »Nový Věk«. Kromě toho byl spoluzakladatelem revue »Nový život« a hojně účasten hnutí t. zv. katolické moderny české. Sbírka jeho poesií *Biblické rhapsodie* vyšla v Praze 1896 a epická báseň *Matky sedmibolestné* t., 1897.

Bitol, hl. m. vilájetu v Makedonii, má as 50.000 obyv., z nichž je $^1/_3$ Albanců, $^1/_3$ Bulharů a Srbův a $^1/_3$ Řekův a Aromunů. Trpí mnoho i s okolím vražednou činností povstaleckých tlup a jest operační basí pacifikační akce Turecka v záp. Makedonii. Železnice spojuje je se Solunem.

Bitov 5): nyní 68 d., 370 obyv. č., 37 n. (1900).

***Bittit** v elektrotechnice značí isolační materiál, hnědou isolační barvu připravenou z asfaltu.

Bittner 1) Jiří († 1903 v Praze). Co se tkne jeho literární činnosti, psal povídky, vzpomínky, studie a obrázky, téměř výlučně z prostředí divadelního. Většina jich obsažena jest ve svazcích: *Frašky a tragoedie*; *Z mých pamětí*; *Jeviště a zákulisí*. Kromě toho jest od něho celá řada překladů, z nichž buďtež uvedeny aspoň tyto: Björnsonův »Bankrot«, Kazimíra Zalewského pětiaktová veselohra »Před sňatkem«, d'Enneryho a Cormona o 8 obrazech »Dva sirotci« a dále Fredrova zpěvní fraška »Vydřiduch a jeho trampoty« (spolu s A. Puldou), Alex. hr. Fredra aktová fraška »Jediná dcera«, J. hr. Fredra »Na jedlíka půst — na lenocha tuš«, a téhož tříaktová veselohra »Stará láska nad mladou«, jakož i téhož dramat. studie »Dříve poznat, pak milovat« atd. Napsal i původní hru, 3akt frašku *Hlavní trefa v čepici* (spolu s Ant. Puldou, hráno r. 1874), kromě celé řady přehledů, volných zpracování a p. — Choť jeho 2) **B**ová Marie † 2. led. 1898 v Praze. *hl.*

***Bixin**, barvivo dobývané z plodů rostliny *Bixa orellana* L; složení jeho jest $C_{15}H_{18}O_4$, tvoří rumělkově červený prášek amorfní, rozpustný v horkém alkoholu; užívá se ho k barvení vlny, hedvábí, na tisk kartounový, k barvení papíru, tapet, na laky.

***Biza** František, malíř čes. (* 22. list. 1849 ve Mšeně u Mělníka — † 18. dub. 1904 v Praze). Absolvovav novoměstské gymnasium v Praze, věnoval se zprvu studiu lékařství na pražské universitě. Později přestoupil na malířskou akademii, kde studoval za ředitele Trenkwalda a Sweitse. B. stal se známým hlavně jako illustrátor. Zdařilé obrazy jeho uloženy jsou ve »Světozoru«, »Besídce Malých«, »Malém Čtenáři«, »Květech Mládeže« a j. Získal si veliké zásluhy o ozdobu a zušlechtění celé řady spisů pro mládež. Také v učebnicích pro školy nalézáme jeho illustrace. Mimo to pocházejí od něho některé plakáty. Dr. *N.*

Bizzozero Giulio, lékař ital., † 1901 v Turině.

***Björlin** Gustaf, vojenský spis. švédský (* 1845). Vystudovav vyšší školu vojenskou stal se při ní učitelem a bibliotekářem, r. 1879 jmenován setníkem, 1895 plukovníkem a velitelem na ostrově Götalandě a zároveň členem první komory, kde na slovo brán v otázkách vojenských. Jako spisovatel pokusil se nejprve na poli belletristickém napsav romány *Carl Svenske* (Štokholm, 1876, 2 sv.) a *Prokuratorn* (t., 1886 pod pseudonymem Dr. W. Lemnius); hlavně však vynikl jako spisovatel vojenský těmito spisy: *Redogörelse for tyska rikets arméorganisation* (1871); *Om värnepligt och krigsbildning* (1872); *Bilder ur Sveriges krigshistoria* (1876); *Finska kriget 1808 och 1809* (1882, 2. vyd. 1883); *Sveriges krig i Tyskland 1805* (1882); *Kriget mot Danmark 1675—79* (1885); *Karl XII* (1888); *Karl X Gustaf* (1889); *Gustaf II Adolf* (1890) a j. V l. 1882-95 jsa chefem historického oddělení vojenského gener. štábu švédského redigoval první dva díly důležitého díla »Sveriges krig åren 1808 och 1809« (1890—91). Konečně vydal též kulturně historické obrázky *Fordomsdags* (1895—96, 2 d.).

Björnson Björnstjerne. Z pozdějších jeho prací uvádíme: *Nyae Fortaellinger* (1894); *Ragni* (1890); z dramat: *Paul Lange og Torra Parsberg* (1898); *Laboremus* (1901). R. 1903 poctěn cenou Nobelovou za literaturu. V posledních dobách zastal se otevřenými listy uherských Slováků proti útiskům Maďarů a Rusínů proti Polákům. — Jeho nejstarší syn Björn B. (* 15. list. 1859 v Christianii), herec a režisér, napsal drama *Johanne* (1898).

Blaas 1) K., malíř rak., † 1894.

Black 4) William, romanopisec angl., † 1898 v Londýně.

Blackburn, město v Lancashire v Anglii, má 127.527 obyv. (1901).

***Black-drops** [blek-], černé kapky, anglický a americký praeparát farmaceutický, připravený extrakci opia koncentrovaným octem, k němuž přidány muškátové ořechy, šafrán a cukr; poměr jest 16 dílů opia na 104 části extraktu.

Blackie J. St., básník skot., † 1895.

Blackmore R., romanop. angl. † 1900 v Londýně.

***Blackwood** [blekuúd], černé dřevo, pevné, černé dřevo obrovského stromu *Acacia melanoxylon* R. Br., rostoucího v jihových. Australii.

Blagověščenskij 3) N. M., filolog rus., † 1892.

***Bláha** In. Arnošt, spis. čes (* 1879 v Krasoňově u Humpolce) Odbyv gymn v Pelhřimově, studoval po dva roky theologii v Král. Hradci, potom filosofii a moderní filologii ve Vídni, v Paříži a v Praze; nyní je professorem na reálce v Nov. Městě na Moravě. Samostatně vydal dvě sbírky veršů: *Po cestách vítězu* (Praha, 1902); *Ať je země písní* (Kr. Vinohrady, 1903) a do »Květů« napsal román *Liduška*. Překládá též z francouzštiny a polštiny.

Blahokeř, bot., viz Clerodendron.

***Blahoveo** František, spis. čes. (* 1864 v Žáru u Volyně). Vystudovav gymn. v Písku, theologii v Čes. Budějovicích, působil delší dobu v Cachrově a nyní jest od r. 1905 farářem ve Volenicích. R. 1901 zvolen za poslance do sněmu království Českého za venkovské obce strakonické a r. 1908 po druhé. V Pošumaví horlivě působí jako menšinový pracovník v zakládání odborů »Národ. Jednoty Pošumavské« a zakládání »Raiffeisenových záložen«, o čemž vydal první brošurku. Mimo to psal četné články národohospodářské do různých časopisů a na povznesení národního i hmotného života v Pošumaví.

***Blahovičník,** bot. viz Eucalyptus.

Blaine James, polit. amer., † 1893.

Blanford 1) W. T., † 1905 v Londýně.

Blanchard 5) E., zoolog franc., † 1900.

Blankenburg H., spis. něm., † 1897.

Blansko 5) nyní 378 d., 3065 obyv. č., 76 n. (1900).

Blass Fr., klass. filolog něm., † 1907.

Blatenské jezero v Uhrách je předmětem podrobného všestranného prozkumu vědeckého, jehož výsledky obsaženy jsou v díle posud nedokončeném »Resultate der wissenschaftlichen Erforschung des Plattensees« (též maďarsky; Budapešť od r. 1897).

***Bláthyho počitadlo** viz Počitadlo, str. 994.

Blatná 1) nyní 390 d., 3075 obyv. č., 2 n. (1900).

***Blatnice,** zool., čes. jméno žab rodu Pelobates, viz Kuňky.

Blatno 1) nyní 94 d., 525 obyv. n. (1900).

***Blavatskaja** Helena, spiritistka a theosofka rus., roz. Hahnová (* 1831 v Jekatěrinoslavi — † 1891 v Londýně), provdala se v 17. roce za barona Nikofora Blavatského, kterého však po tříměsíčním manželství opustila; konala daleké cesty jmenovitě v Asii, kde ji vábila mystická theosofie buddhistických a brahmanských nauk. Usadivši se v Londýně vydávala tam list »Lucifer, the lightbringer«, v Paříži »La revue théosophique« a »Lotus bleu«. Hlavní dílo její je *The secret doctrine* (Lond., 1888—89, 2 sv.).

Blažek 2) Frant., hud. paedag., † 13. led. 1900 v Praze. — B. 3) Gabriel. Do r. 1900 zasedal na říš. radě, kde zastupoval N. město pražské. Do sněmu českého zvolen r. 1890 za město Chrudim, r. 1895 a 1901 za N. město pražské. Jest od r. 1907 gen. řed. Hypoteční banky. Dr. *N.* — B. 4) M., spis. čes., † 12. září 1896 v Brně. — B. 5) Patrik. Vystoupiv z vojska počátkem let devadesátých vrátil se z Haliče do Prahy a vstoupil do redakce »Politik«, v níž svědomitě obstarával místní referát; † 17. čce 1905 v Praze. Dr. *N.*

***Blecha** Josef, stavitel čes. (* 1841 ve Štítářích u Kolína -- † 13. čce 1900 v Karlíně). Studoval v Praze na reálce a technice a usadil se pak — složiv stavitelskou zkoušku — v Karlíně. Za třicetileté své činnosti provedl podle návrhů vlastních i jiných architektů více než 400 různých staveb, zejména: 229 nájemných domů, 56 cukrovarů (4 v Italii a 4 v Uhrách), 59 jiných továren a j. Kromě horlivé odborné činnosti B. vynikal i prací ve veřejném životě; k jeho podnětu založena byla r. 1871 »Jednota stavitelů v král. Českém«, která zvolila B-chu r. 1887 za svého předsedu, jímž volen byl až do své smrti. *A. Cechner.*

***Blecha** Matěj, bratr před., architekt a stavitel čes. (* 1861 ve Štítářích). Absolvoval reálné školy v Kolíně, techniku v Praze a ve Vídni, kde setrval ještě 3 roky, zanášeje se studiem architektury na akademii výtvarných umění. Potom vstoupil do stavitelské praxe k bratru svému Josefovi, po jehož smrti r. 1900 převzal závod jeho společně s bratrem svým Aloisem B-chou, a když tento r. 1902 zemřel, Matěj B. ujal se řízení největšího stavitelského závodu v Praze sám a jest činný jednak jako architekt, jenž staví podle vlastních návrhů, jinak též jako podnikatel, provádějící návrhy jiných architektů. Podle vlastních návrhů postavil zejména: *Úvěrní banku* v Ovocné ulici, dům »*Národní Politiky*« na Václ. nám., dům spolku »*Záštita*« v Hradební ulici, dům č. 235.—II. na Riegrově nábřeží, 7 domů na Invalidovně, villy v Ústí, Dobřichovicích, Humpolci a j. v. Starší práce jeho jsou renaissanční, novější spíše secessní. *A. Cechner.*

***Bleiberg** viz Blajberk.

Bleibtreu 1) G., malíř něm., † 1892.

Bleistadt, nyní 178 d., 1259 obyv. n. (1900).

***Bleklov** Stěpan Michajlovič, statistik rus. (* 1860), po studiích na universitě moskevské sloužil v různých zemstvech a vydal: *Travaux statistiques des zemstvos russes* (Pař., 1893); *Za faktami i ciframi* (Moskva, 1894, studie belletristic.-ethnografická) a j.

Bles 2) D., malíř nizozem., † 1899.

* **Bleskové světlo** (něm. *Blitzlicht*) sluje intensivní světlo o krátkém trvání. V praxi používá se k jeho vytvoření ponejvíce směsi prášku magnesiového neb hliníkového s látkami bohatými kyslíkem. Upotřebení pak nalézá při světelném signalování a při fotografování za tmy. K oněm účelům připravuje se z 10 dílů manganistanu draselnatého, 10 d. dvojchrómanu draselnatého a z 8 d. prášku magnesiového. Pro fotografování upotřebuje se: Bayerovo b. s., jež používá nevýbušné směsi z prášku magnesiového a burele; Ederovo b. s., jež povstává spalováním směsi: 3 d. nadmanganu draselnatého, 4. d. prášku magnesiového; Müllerovo b. s. upotřebuje směsi z 30 d. chlórečnanu draselnatého, 30 d. chlóristanu draselnatého a 40 d. prášku magnesiového neb směsi ze 3 d. jemného prášku hypermanganátu draselnatého a 4 d. magnesia; York-Schwartzova směs skládá se ze 4 d. prášku magnesiového a 5 d. sádry. B. s. vytvořuje se buď spalováním tohoto prášku při zapálení elektrickém (proudem elektrickým rozžhaveným drátem) nebo pomocí doutnáku. Spalování musí se díti na volném vzduchu a na podkladě kamenném neb železném. Doutnáky k zapalování jsou ze ssavého papíru napojeného roztokem ledku. Jiný způsob b ho s-la vytvořuje se fouknutím prášku magnesiového do plamene lihového, benzinového neb j. Lampy takto zařízené slují též revolverové; trvání jejich světla bývá podle dmychání 0·3—10 vteřin. Mohutnost světelná činí 385 metrsviček za 1 vteř. Pro fotografické účely užívá se též malých patron z jemného kartonu naplněných směsí: 13·8 d. bezvodného chlóristanu draselnatého, 9·6 d. prášku magnesiového. Nad toto dává se zapalující směs z 1 d. mléčného cukru a 3 d. chlórečnanu draselnatého a přes ni vrstva střelné bavlny. Patrony nejsou výbušné a mohou se držeti v ruce jak při zapalování tak při hoření. Rovněž užívá se k fotografickým účelům papírových neb lepenkových pásků dírkovaných, na jedné straně polepených hedvábným papírem. Do dírek vpraví se směs z 50 d. prášku magnesiového, 40 d. chlórečnanu draselnatého, 1 d. amorfního fosforu, načež i druhá strana polepí se hedvábným papírem. Pro fotografické účely počítá se při různých těchto bleskových směsí na jeden snímek fotografický podle velikosti fotografované prostory 0·1—0·2 *g* na jeden snímek. Při stejném obsahu magnesia mají různé směsi svítivost přibližně stejnou. Podle Edera dává 1 *mg* magnesia 200 metrsviček. Hliníkové b. s. upotřebuje místo magnesia prášku hliníkového. Nesnadněji se zapaluje, za to však vydává méně kouře; 1 *mg* hliníku dává 232 metrsviček za 1 vt.

* **Blicca**, zool., viz Cejnové.

* **Bliccopsis** *abramorutilus* Hol. jest ryba kaprovitá, míšenec cejna s perlínem nebo plotici. Dorůstá délky 18—25 *cm*; má hřbet do výšky vyklenutý, řitní ploutev kratší než cejnové, oba cípy ploutve ocasní délky téměř rovné a na každé kosti požerákové po 2 řadách štíhlých zoubků, z nichž zuby vnitřní jsou vroubkované a na šikmé ploše žvýkací jednoduchou rýhou znamenané. Barvu má tělo nahoře olivově nazelenalou, po bocích žlutavou, kovově lesklou; ploutve jsou šedé, ale prsní, břišní, řitní a ocasní u kořene načervenalé. Tento bastard žije v poříčí Labe, Odry a Dunaje; u nás byl chycen posud jen v Labi u Poděbrad. *Br.*

* **Blinov** Nikolaj Nikolajevič, paedagog rus. (* 1839), jako kněz v nejodlehlejší části gub. vjatské věnoval se hmotnému i duševnímu povznesení Voťjaků a Permjaků a byl nějakou dobu redaktorem časop. »Vjatskaja Gazeta«. Z prací jeho uvádíme: *O sposobach obučenija predmetam učebnago kursa načaljnych narod. učilišč* (3. vyd. Petr., 1875); *Učenije svět*; *Pčolka*; *Krestjanskij trudovoj god* (3. vyd. 1903); *Jazyčeskij kuljt voťakov* (Vjatka, 1898); *Narodnoje obrazovanije v vjatskoj gub.* (t., 1875) a j. Psal též belletrii (*Na nivě narodnoj*; *Baťuska v selě*; *Svět i vo ťmě světit* a pod.), ukazuje hlavně na úkoly duchovenstva ve vsi.

Blizíński Józ., spis. pol., † 29. dub. 1893.

Bliževedly, nyní 131 d., 5 obyv. č., 744 n. (1900).

Blížkovice 1): nyní 104 d., 510 obyv. č. (1900).

* **Bljumenfeljd** German Fadějevič, právník rus. (* 1861). Studoval práva v Oděsse, kde se zabývá advokacií. Hlavní práce jeho jsou: *O formach zemlevladěnija v drevněj Rossiji* (Oděssa, 1884); *O padšich dětach i obščestvach patronata* (t., 1887); *Krymsko-tatarskoje zemlevladěnije* (t., 1888); *Naslědovanije v avtorskom pravě* (t., 1892).

* **Bljummer** Leonid Petrovič, spis. rus. (* 1840 — † 1888), vystudovav práva v Moskvě, odebral se do ciziny a vydával v Berlíně, potom v Brusselu revolucionář. časopis »Svobodnoje Slovo«, dále »Věsť« (v Berlíně) a »Jevropejec« (v Drážďanech). R. 1865 vrátil se do Petrohradu a byl odsouzen na 10 let k nuceným pracím, ale strávil pouze několik let pod policejní dohlídkou v Sibiři, načež žil v Saratově jako advokát. Z pobytu na Sibiři čerpal román *Okolo zolota* (o sobě s názvem *Na Altajě*, Petr., 1886) a povídky *Bez slěda* (1887). Mimo to vydal brošury *Chochlacki spivki* (s pseud. Krutojarčenko) a *Čemu mogut služiť lubočnyja kartinki* (1857).

Block 2) M., nár. hospodář franc., † 1901.

* **Bloch** (Блiохъ) Ivan Stanislavovič, národohospodář rus. (* 1836 ve Varšavě — † 1901), ke konci let 60tých a na počátku 70tých XIX. stol. vystupoval jako theoretický i praktický činitel v otázkách železničných a zejména obrátil na sebe pozornost prací *Russkija železnyja dorogi* (Petr., 1875, též franc.), kterou postavil se mezi první znalce železniční statistiky a politiky ruské. Účastnil se též stavby železnic hlavní rus. společnosti (Glavnoje Rossijskoje Obščestvo)

a byl předsedou několika železnič. správ a členem vědec. komitétu při ministerstvě financí. S I. Vyšněgradským vydal *Trudy kommissiji S. P. R. Ž. D. po učrežděniju pensionnych kass* (t., 1875); *Calculs servants des bases pour les caisses des retraites* (Varš., 1875, též polsky); *Izslědovanije po voprosam, otnosjaščimsja k proizvodstvu, torgovlé i peredviženiju skota v Rossiji i za granicej* (1876). Velmi pozoruhodné jsou jeho práce *Vlijanije železnych dorog na ekonomičeskoje sostojanije Rossiji* (Petr., 1878, 5 d., též franc. a a pol.) a *Finansy Rossiji XIX. st.* (t., 1882, 4 d., přel. do pol., franc. a něm.). Mimo četné studie časopisecké, rus. i polské, vydal ještě *O seljsko-chozjajstvennom melioracionnom kredite v Rossiji i za graniceju* (t., 1890) a pol. studie o továrním průmysle v král. Polském a statistiku král. Polského Z něho do češt. přel. H. Štěpánek *Válka budoucnosti.* Podle výtahu z díla t. jm. (»M. Lidu«, 1904).

* **Blokša** Jan, dantista a spis. čes. (* 17. čna 1861 ve Frenštátě pod Radhoštěm), ukončiv gymn. studia v Přerově vstoupil do theologie v Olomouci, kde byl 1885 vysvěcen na kněze. Působil jako kooperátor v Kostelci u Holešova, ale pro plícní neduh dán byl na dočasný odpočinek. Jako deficient byl zámeckým kaplanem u starohraběte Salma a později sedm let exhortátorem a professorem čes. řeči na moravském lesnickém učilišti v Sovinci. Vstoupiv do duchovní správy byl farářem v Něm. Brodě, potom v Majetíně. Od r. 1908 jest na odpočinku. Studie Danta Alighieriho přiměly jej, že třikráte navštívil Italii; četné dantovské studie uveřejnil v rozličných morav. časopisech a o sobě vydal: *Dante Alighieri, jeho doba, život a spisy* (Brno, 1892); *Výklad Božské komedie: Peklo* (Hranice, 1899), *Očistec* (t., 1900). Tyto tři spisy pomocí Čes. akademie. »Ráj« nevydal, nenaleznuv nakladatele. Překládal z polštiny, italštiny, francouzštiny, němčiny. Založil a rediguje měsíčník »St. Eucharistia«. Od arcibiskupa Kohna povolán, redigoval po 4 roky polit. list »Moravan«.

* **Bloman** Karel, spis. čes. (* 1847 — † 1903), byl vrch. účetním radou u místodrž. v Praze a od r. 1886 docentem stát. účetnictví na čes. univ. Z oboru toho psal články i do »Ottova Slov. Nauč.«.

Blome G. O., hrabě, rak. státník, † 1906.

* **Blondel** Georges, národohospodářský spis. franc. (* 1856 v Dijonu), studoval na franc. a německých universitách, zahájil činnost universitního professora na právnické fakultě v Lyoně a působí dnes na vysoké škole obchodní a na svobodné škole sociálních nauk v Paříži. Jeho práce jsou rázu ryze vědeckého a dotýkají se zejména německých dějin a poměrů agrárních. Kromě jiného napsal: *De l'enseignement du droit dans les universités allemandes* (Pař., 1885); *La condition des classes rurales en Allemagne à la fin du moyen-âge* (t., 1891); *L'essor industriel et commercial du peuple allemand* (t., 1892; 3. vyd. t., 1900); *Étude sur la politique de l'empereur Frédéric II et sur la transformation de la politique allemande dans la première moitié du XIIe siecle* (t., 1893); *Les récents progres du socialisme en Allemagne* (t., 1893); *Essai sur la colonisation allemande* (t., 1895); *Etudes sur les populations rurales de l'Allemagne et la crise agraire* (t., 1897); *L'essor économique de l'empire allemand* (t., 1898); *Les ennemis de notre progres économique* (t., 1899); *Le mouvement rural en Allemagne et la situation des populations agricoles* (t., 1900); *La France et le marché du monde* (t., 1901); *La concurrence étrangere et le relevement économique de la France* (Chartres, 1902); *Les progres comparés du commerce maritime en France et en Allemagne* (Rouen, 1902); *Les transformations politiques et économiques de l'Allemagne* (Pař., 1903); *La question sociale et le devoir social* (Blois, 1903); *La vie commercial contemporaine* (Bordeaux, 1903); *Notes sur les origines de la propriété* (Lyon, 1903); *La politique protectionniste en Angleterre* (Pař., 1904). Kromě toho přeložil Lamprechtovy »Deutsche Geschichte« do francouzštiny (1894—96, 6 sv.).

Blondin Charles, akrobat, † 1897.

Blouet 2) Paul, spis. franc., † 1903.

Blovice nyní 224 d., 1749 obyv. č. (1900).

de **Blowitz** Henry, žurnalista, † 18. led. 1903 v Paříži. Po jeho smrti vyšly: *My memoirs* (Lond., 1903).

Blšany nyní 170 d., 1014 obyv. n. (1900).

Blum 6) E., spis. franc., † 1905.

Blumenthal L., hr., vojev. prus., † 1900.

* **B'nai B'rith** (vlastně Independant Order of B. B), jedna ze starších židovských organisací v Sev. Americe, mající asi 40.000 členů. Založena byla něm. židy na podnět Henryho Johnstona r. 1843 k šíření mravních zásad mezi židy a osamostatnění jich na základě snah dobročinných. Svou organisací přibližuje se zednářským lóžím; lóží jest asi 400, podřízených v Americe sedmi velikým lóžím, v Německu, Rumunsku a Rakousku jedné veliké lóži.

Boas Franz, vynikající ethnolog a anthropolog amer. (* 1858 v Mindenu ve Vestfálsku), byl r. 1883 na německé pozorovací stanici vědecké na zemi Baffinově, habilitoval se 1885 v Berlíně, přešel r. 1886 do Ameriky, podnikl četné cesty studijní, byl od r. 1895 kustodem přírodovědeckého musea v New Yorku a nyní působí od r. 1900 jako řádný professor na Columbia University tamtéž. Z řady prací jeho, týkajících se hlavně Eskymákův a severozápadních Indiánů, buďtež uvedeny: *Baffinland* (Gotha, 1885); *The Eskimos of Baffin Land and Hudson Bay* (New York, 1901). *dš.*

Bobba R., filosof it., † 1905.

* **Bobčev** Stefan S., bulh. publicista, právník a poslanec (* 1853 v Eleně v sev. Bulh.). R. 1868 vstoupil do medicinské vojenské školy v Cařihradě, jež měla 10 tříd, 4 gymnasijní a 6 medicinských. Gymnasijní kurs absolvoval za tři léta. R. 1876, rok před tím,

než obdržel lékařský diplom, upadl hlavně pro svou polit. činnost do podezření tur. úřadův a musil uprchnouti do ciziny, nejprve do Oděssy. Již za pobytu cařihradského přispíval do časopisů »Makedonija«, »Pravo«, »Napredak«, a byl redaktorem listů »Čitalište«, »Den«. Jako předseda prvé Maked. Družiny« procestoval r. 1873 celou Makedonii a revidoval maked. školy. Na počátku srbsko-turecké války odešel z Oděssy do Bělehradu a po skončení války odstěhoval se do Bukurešti, kde založil a vydával do rusko-turecké války list »Stara Planina«. Potom odešel do Moskvy, kde absolvoval právnickou fakultu, maje za professory S. A. Muromceva, M. M. Kovalevského, Čuprova, Janžula a j. Ani za pobytu v Moskvě nezanechal publicistické činnosti a přispíval do časopisů: »Mosk. Vědomosti«, »Russkij Věstnik«, »Sovremennyja Izvěstija« a j. Absolvovav práva, B. vrátil se do Bulharska a usadil se v Plovdivě, kde byl s počátku předsedou okružného soudu, pak členem vrchního soudu a ředitelem (ministrem) spravedlnosti. R. 1884 byl zvolen i za poslance. Od poč. r. 1880 byl po dvě léta stálým spolupracovníkem a pak (do r. 1885) spolu s Madžarovem i redaktorem listu »Marica«. V r. 1881—83 přispíval i do listu »Nauka«. Po událostech z 9. srpna 1886 byl nucen vystěhovati se do Cařihradu a pak na Rus. Po třech letech vrátil se do Plovdiva a od té doby (od r. 1889) zabývá se advokacií (do r. 1899 v Plovdivě, od té doby v Sofii). R. 1893 založil s M. Madžarovem čas. »Juridičeski Pregled«, r. 1894 počal vydávati list »Bъlgarska Sbirka«. Oba ty časopisy rediguje až podnes. B jest také po léta sněmovním poslancem, dále předsedou Slov. spolku bulh. a Spolku bulh. publicistů. R. 1902 vláda svěřila mu stolici dějin bulh. práva na vysoké škole a potomní universitě v Sofii. Po opětném otevření university r. 1908 přednáší dějiny slovan. práva. Z četných prací B a buďtež uvedeny: *Sbornik na bъlgarskite jurid. običaji* (sv. I. Plovdiv, 1897; sv. II. Sofia, 1902; III. sv. vyjde v krátkém čase); *Sa sъbiraneto i izučvaneto na narodnite juridičeski običaji* (»Nauka«, Plovdiv, 1893, též o sobě); *Nekolko dumi za bъlgarskoto običajno pravo* (Plovdiv, 1893); *Edin pametnik na staroto bъlgarsko pravo* (Sofia, 1901); *Za bъlgarskoto naselenie v srednite vekove i za juridičeskoto mu položenie* (t., 1902); *Starobъlgarski pravni pametnici*, (č. I., t., 1903); *Agъrlъk (prikja) i proizchoždenieto na prikjata* (t., 1904); *Običaj i zakon* (t., 1904); *Novo upъtvane za sъbirane i izučvane na narodnite juridič. običaji* (t., 1904); *Kъm bъlgarskata pravna istorija i običajnoto pravo* (»Jurid. Pregled«, 1906); *Prid (agyrlik) — bolgarskaja kladka* (ve Sborniku statěj po slavjanověděniju II. sv., vyd. rus. akad., 1906); *Bъlgarskata čeljadna zadruga* (Sbor. za nar. umotvor., Sofia, 1907); *Sъkratena osmanska istorija* (Cařihrad, 1871); *Rusko-turskata vojna, 1877—78* (Ruščuk, 1878; 2. vyd. Plovdiv, 1898); *Istorija na Bъlgar narod* (podle K. Jirečka, 1883, Plovdiv, 3. přepracov. a dopln. vyd., Plovdiv, 1899; učební kniha pro střední školy; 4. vyd. pod n. *Kratъk učebnik vъrchu bъlgarskata istorija* pro obecné školy); *Pisjma o Makedoniji i Maked. voprosě* (Petrohrad, 1889); *Pregled na bъlgarskija periodičeski pečat, 1844—1894* (»Jubileen Sbornik«, vyd. na oslavu 50letí bulh. žurnalistiky, Plovdiv, 1894); *Krit i kritskija vъpros* (t., 1898). *Jubileen spomen za 10 godišninata na Jurid. Pregled* (Sofia, 1903).

Bobek Karel, mathematik, † 15. pros. 1899).

***Bobková** (provd. Votrubová) Amalie, soudobá operní pěvkyně čes. (* v Turnově v Čechách). V patnácti letech zpívala v praž. »Hlaholu« za dirigenta prof. Knittla, pak zdokonalovala se ve zpěvu u pí. Petzoldové-Sittové. Po jejím úspěchu v duchovním koncertě upozornil na ni správu Národního divadla hudební kritik Em. Chvála, načež B. debutovala na jevišti Národního divadla v úloze Markétky a Micaely v »Carmen« a záhy potom (r. 1901) engažována. Její dobře školený soprán vyniká plností a schopností dramatického výrazu. K nejlepším jejím úlohám náležejí postavy z oper Smetanových: Mařenka (Prodaná nevěsta), Vendulka (Hubička), Blaženka (Tajemství), Jitka (Dalibor), Katuška (Čertová stěna), dále Mignon v Thomasově opeře t. jm., Gilda ve Verdiho Rigolettu, Taťana v Oněginu a j. B. též vystupuje na podiu koncertním; hlavně spolupůsobila v koncertech Dvořákových.

Boborykin Petr Dmitrijevič, z pozdějších románů jeho jsou hlavnější: *Žertva večerňaja*; *Solidnyja dobroděteli*; *Děljcy*; *Doktor Cybuljka*; *V usaďbě i na porjadkě*; *Sami po sebe*; *Kitaj gorod*; *Iz novych*; *Na uščerbě*; *Taga*; *Pereval*; *Vasilij Těrkin*; *Chodok*; *Po drugomu*; *Kuda idti* a j. Všude v nich B. jeví se jako umělec, jenž dovede dobře pozorovati a kresliti podle přírody a často lze poznati v jeho pracích podobizny jeho přátel. R. 1900 vydal první díl rozsáhlé studie o vývoji evrop. románu v XIX. stol. a před tím studii *Těatraljnoje iskusstvo* (1872). R. 1900 zvolen byl čestným členem petrohradské akademie. Sebrané spisy vyšly u Volfa (Petr., 1885—87, 12 d.) a jako příloha časop. »Niva« (1897, 12 d.). Srv. jeho ocenění v díle »Kritiko-biografičeskij slovarj« S. A. Vengerova. — Choť jeho Sofja Aleksandrovna B-a, rozená Zborževskaja (* 1845), připravovala se v Paříži pro divadlo a hrála s franc. společností v Italii a ve Vídni, později byla členem Aleksandrovského divadla v Petrohradě, ale záhy opustila divadelní dráhu a provdala se. Známa jest překlady franc. spisovatelů do ruštiny a překlady románů svého chotě do franc. *Šnk.*

***Bobrikov** Nikolaj Ivanovič, gen. rus. (* 1839 — † 1904), vzdělal se v akademii gen. štábu a byl nějakou dobu přidělen velkokn. Mikuláši Nikolajeviči starš., r. 1884 stal se náčelníkem štábu gardových vojsk a petrohrad. okruhu vojenského, r. 1898 jme-

nován členem vojenské rady a t. r. gen. gubernátorem finským, v kterémžto hodnosti usiloval o spojení finské administrační správy s ruskou, tak že stal se obětí útoku Fina J. Šaumana, jenž jej zastřelil z revolveru 3. čna 1904.

***Bobrikov** Georgij Ivanovič, gen. rus. (* 1840), ukončiv akademii gen. štábu byl pobočníkem gen. Obručeva a v rusko-tur. válce 1877—78 nalézal se v hlav. staně. Později byl přidělen hr. Šuvalovu a r. 1880 byl členem kommisse pro úpravu hranice mezi Řeckem a Tureckem. Hlavní jeho práce jsou: *V Serbiji* (Petr., 1891); *Motivy preobrazovanija městnych učreždénij* (t., 1903) a j. Jeho redakcí vydány »Matěrialy k vojennomu obozrěniju bolgarskich zemel« (t., 1880).

***Bobriščev-Puškin** Aleksandr Michajlovič, práv. spis. rus. (* 1851 — † 1903), znám jest cennou prací *Empiričeskije zakony dějatěljnosti rus. suda prisjažnych* (Moskva, 1896) a *Sud i raskoljniki sektanty* (Petr., 1901).

***Bobrov** Jevgenij Aleksandrovič, spis. rus. (* 1867), byl profes. filosofie v Kazani a ve Varšavě. Vydal: *Litěratura i prosvěščenije v Rossiji XIX v.* (Kazaň, 1900—3, 4 d.) a *Filosofija v Rossiji* (t., 1899—1903, 4 d.).

Bobrová 1) Horní nyní 97 d., 678 obyv. č. (1900). — B Dolní nyní 98 d., 601 obyv. č., 2 n. (1900).

***Bobrovskij** Pavel Osipovič, gen. rus. (* 1832 — † 1905), byl náčelníkem vojenskopráv. akademie a z hlavních jeho prací jsou: *Junkerskija učilišča* (Petr., 1872—76); *Vojennoje pravo v Rossiji pri Petrě Vel.* (t., 1882 až 1898); *Rus. greko-uniatskaja cerkov v carstvovanije Aleksandra I.* (t., 1889).

Bobrzyński Michał, historik a politik polský. V posledních letech politická jeho činnost zatlačila skoro úplně činnost vědeckou. B. byv několikrát kandidátem na ministerské křeslo, stal se po zavraždění hr. Ondřeje Potockého místodržitelem haličským (v květ. 1908). Výborné jeho *Dzieje Polski w zarysie* přel. do češtiny Jar. Bidlo pod titulem »Přehled dějin polských« (Praha, 1894).

Bocoardo G., národohosp. it., † 1904.

***Bocjanovskij** Vladimir Feofilovič, spis. rus. (* 1869), studoval na filos. fakultě university petrohradské a věnoval se dějinám rus. literatury. Vedle četných studií v předních časopisech rus. vydal o sobě kratší studie o M. Gorkém (2 vyd.), L. Andrejevu (Petr., 1903), Veresajevu (t., 1904) a j. V časop. »Rus« řídí literár. feuilleton.

Bock 4) F., něm. katol. spis., † 1899.

Böckh 3) R., statistik něm., † 1907.

Böcklin Arnold zakoupil r. 1893 villu ve Fiesole, kde se trvale usadil. Z této doby vznikly malby *Odysseus a Polyfémos*; *Allegorie války* (1896); *Příboj* (v berlín. Nationalgalerie); *Válka* (v Drážďanech); *Mor* (v Basileji) a j. v. B. zemřel ve Fiesole 16. led. 1901. Až do poslední chvíle zůstal sobě věren a stále týmž básnickým líčitelem přírody a života, jímž je naplněna, a jeho tvořivost, zároveň též fantasie neochabovaly, B. oživoval své krajiny stále novými fantastními tvory a vyprávěl své báchorky a legendy způsobem vždy zajímavým. Zemřel jako mnoho slavený a velebený umělec, jehož jméno proniklo do všech zemí. *F. H s.*

von **Bockum Dolffs**, politik něm., † 1899.

***Boda** Martin, čes. inženýr strojnický (* 27. říj. 1843 v Šumvaldě na Moravě). Studoval nižší reálku v Unčově, vyšší v Olomouci. R. 1863 vstoupil na zemský technický ústav v Praze, a to na odbor strojnický, r. 1868 přijal místo u spol. priv. státních drah a konal službu v Podmoklích, Ústí a ve Vídni. R. 1871 povolán ke generálnímu ředitelství za technického referenta pro oddělení telegrafní, r. 1880 přeložen k výkonnému ředitelství do Budapešti za telegrafního kontrolora a při postátnění přijat od vlády uherské za vrchního inženýra. R. 1882 až 1896 byl mu svěřen referát o telegrafních záležitostech a zabezpečování vozby vlakové. R. 1896 vstoupil do výslužby a t. r. jmenován honorovaným docentem české techniky v Praze pro zabezpečování vozby vlakové. Aby zabránil předčasnému postavení výměn, zařídil v r. 1886 v Galantě elektrický závěr výměnový, podle něhož možno výměny jen za souhlasu kanceláře uvolniti a přestaviti. Za tento závěr, který jest v Rakousku zaveden a jehož hojně se užívá, vyznamenán v r. 1887 Svazem správ německých drah. Vydal četná odborná pojednání. Veliké dvousvazkové dílo: *Streckensicherung u. Sicherung des Zugsverkehres in den Stationen* vychází po česku v »České Matici technické«. Dále napsal: *Ueber die Verwendbarkeit langer Stahldratzüge zum Stellen von Weichen* (1888); *Untersuchungen der Siemens-Halske'schen Blockwerke* (1889); *Ueber die Einrichtung von Sicherungsanlagen, welche von mehreren Stellen eines Bahnhofes beherrscht werden* (1893); *Dosavadní zařízení k zabezpečení vozby vlakové na železnicích* (1895).

Bode 3) L., malíř hist., † 1906.

Bodenstedt Fried., básn. něm., † 1892 ve Wiesbadenu.

***Bodjanskij** Pavel Nikolajevič, historik rus. (* 1857). Ze starších jeho prací, věnovaných vesměs dějinám římským, dlužno vytknouti: *Istorija narodnago tribunata v period soslovnoj borby v Rimě* (»Kijev. univer. izvěstija«, 1884—86); novější práce B-kého věnovány jsou dějinám Moskvy.

Bodlák J., pseud. Julia Myslíka.

***Bodlasi**, zool., t. j. Kolišky (v. t.).

Boerové, Búrové, obyvatelé jižní Afriky původu nizozemského, byli zničením samostatnosti obou svých republik, Jihoafrické (v. t.) i Oraňské (v. t.), uvedeni v těžkou krisi, poněvadž značná část občanů dříve svobodných nechtěla se poddati anglickému panství. Radikálnější část odhodlala se k vystěhování, ale pohyb ten nedoznal očekávaných sympathií v cizině a pro nezdar ob-

mezil se na počet dosti nepatrný. Správa německých kolonií byla příznivа přistěhovalým B-rům, ale dlouhé a krvavé povstání v Německé Jihozápadní Africe a neshody o půdu v Německé Východní Africe způsobily, že příliv nových osadníků byl brzo zastaven. Rovněž pokusili se B. o kolonisaci v Mexiku, ve Spoj. Obcích sev.-amer., na Madagaskaru a v Australii, ale veškeré pokusy potkaly se s nezdarem a vystěhovalci převahou se navrátili, ježto dosavadní vývoj věcí v jižní Africe poskytoval možnost mírného spolužití s Angličany.

***Bogatyrev** Pavel Ivanovič, spis. rus. (* 1851), byl operním zpěvákem a v Paříži i v Londýně měl značný úspěch jako propagátor ruské nár. písně. Z četných povídek jeho vyšla o sobě *Lučinuška* (Moskva, 1892).

Bogdanov 1) A. P., anthropolog rus., † 1896.

***Bogdanov** Vasilij Ivanovič, spis. rus. (* 1838 — † 1886), lékař, vydal o sobě: *Tablicy dlja izměrenija vlažnosti vozducha na sudach* (Petr., 1878) a *Žitje-bytje na moré* (t., 1878). Znám jest hlavně jako autor humoristických a satirických veršů, otiskovaných v časop. »Iskra«, »Oskolki« a j.

***Bogdanov** Sergěj Michajlovič, národohospodář rus. (* 1859), studoval na universitě kijevské a byl vládou poslán do ciziny, aby studoval hospodářské poměry, načež jmenován profes. národohospodářství na universitě kijev., kde zřídil laboratoř. Práce jeho rozptýleny jsou po časopisech domácích i cizích. Hlavní jsou: *Plodorodije počvy voobšče i rus. počv v častnosti* (1897); *Vtoroj otčet o rabotach po izučeniju plodorodija počv* (1898); *Tretij otčet* . . . (1900); *Plodorodije počvy po novějšim dannym* (1903 až 1905); *Illjustrirovannyj seljskochozjajstvennyj slovarj. Enciklopedija selj. chozjajstva* (1895) a j. R. 1899 zřídil pokusné hospodářství »Bogdanovka« v radomyslském új. kijev. gub., kde na písčité půdě osvědčuje prakticky svou methodu o zlepšování půdy.

***Bogdanovič** Angel Ivanovič, spis. rus. (* 1860), byl spolupracovníkem časop. »Mir Božij«, který pak od r. 1895 redigoval. Po smrti A. A. Davidové stal se jeho spoluvlastníkem. Proslul svými kritickými úvahami (»Kritičeskija zamětki«), v nichž polemisuje obratně proti reakcionářskému tisku, ač není přívržencem ani jediného tábora radikálního, a kde vítá každou opravdovou snahu po nových cestách, odmítaje domácí strojené dekadentství a jeho líčený mysticismus. Úvahy jeho těší se v Rusku veliké pozornosti. *Šnk.*

***Bogdanovič** Karl Ivanovič, inženýr, geolog a cestovatel rus. (* 1864), vzdělal se v hornické škole a pracoval pak v zakaspické oblasti a v severových. Persii. R. 1889 účastnil se výpravy M. V. Pěvcova do Tibetu a v l. 1893–94 byl členem středosibiřské geolog. kommisse, konající studia mezi Obí a Bajkalem, načež r. 1895 byl poslán v čele výpravy ku prozkoumání Ochotského pobřeží a Kamčatky, kde strávil 3 roky. R. 1898 konal studia na pobřeží poloostr. Lao-dunského, r. 1900 účastnil se výpravy na poloostr. Čukočský a r. 1901 konal geol. výzkumy vých. Kavkázu. V l. 1902—04 byl profes. hornického institutu v Petrohradě. Výzkumy jeho vztahují se hlavně ke krajům asijským a otištěny jsou v odborných publikacích, jako: *K geologiji sredněj Aziji* (»Zapiski Min. Obšč.«, 1889); *Geologičeskija izslědovanija v Vostoč. Turkestaně* (»Trudy« tibetské expedice, 1889—90, díl II. 1892); *Séverozapadnyj Tibet* (»Izvěstija« petrohradské zeměpis. společnosti, 1892) a mn. j.

***Bogdanovskij** Aleksandr Michajlovič, kriminalista rus. (* 1832 — † 1902). Práva studoval v Moskvě. Za dissertaci *Razvitije poňatij o prestupleniji i nakazaniji v russkom pravé do Petra Velikago* (Moskva, 1857) stal se magistrem trestního práva. Byl professorem Richelieuovského lycea, pak oděsské university. R. 1870 povýšen za doktora napsav dissertaci *Molodyje prestupniki* (2. vyd. Oděssa, 1870, a Petrohrad, 1871). V padesátých letech XIX. stol. redigoval »Oděsskij Věstnik«; vydal s A. J. Georgijevským *Novorossijskij litěraturnyj sbornik* (Oděssa, 1859). Kromě dissertací napsal: *O zemleděljčeskich kolonijach i ispravitěljnych školach vo Franciji, Angliji i Germaniji* (t., 1861). Pod redakcí jeho vydán *Učebnik ugolovnago prava* (část všeobecná, Oděssa, 1873).

***Bogdański** Władysław (* 1839 — † 1903), doktor lékařství, zanášel se studiem hudby, v Krakově založil hudební spolek »Muza«, potom přestěhovav se do Lvova založil si hudební školu. Objevil mnoho neznámých rukopisův hudebních (mše českého hudebníka Brixiho z XVIII. stol.) a sám skládal chorály, jež byly vyznamenány cenami zemskými.

***Bogdaševskij** Dimitrij Ivanovič, spis. rus. (* 1861), profes. duchov. akademie kijevské, vydal: *Filosofija Kanta* (Kijev, 1898); *O vzajemnom otnošeniji filosofiji i jestéstvoznanija* (t., 1894); *Lžeučitěli, obličajemyje v pervom poslaniji sv. apostola Ioanna* (t., 1890, dissertace); *Zakon i Jevangelije* (t., 1898) a j.

Bögh Erik, spis. dánský, † 1899.

Bogišić Valtazar, právník srb., † v dubnu 1908 ve Rjece.

***Bogolěpov** Nikolaj Pavlovič, romanista a státník rus. (* 1846 v Serpuchově — † 1901). Práva studoval na mosk. univ., kde byl později (od r. 1881) řádným professorem římského práva. V l. 1883—87 a pak znova v l. 1891—95 byl rektorem moskevské university; r. 1895 byl jmenován kurátorem mosk. učebného okruhu, r. 1898 stal se ministrem osvěty. Jako ministr svolal v letě r. 1899 (po studentských bouřích na jaře r. 1899) anketu skládající se z kurátorův učebných okruhův a představených vyšších škol a vydal pak řadu cirkulářů, jimiž značně se obmezovala studijní i politická svoboda universitních posluchačův. Opatření B a vyvolala v zimě r. 1900—01 nové studentské

bouře (v Petrohradě, Moskvě, Charkově a j. městech). Vinníci vřazeni mezi vojsko. V únoru 1901 učiněn na B a býv. studentem P. Vl. Karpovičem útok, jemuž ministr 2. (15.) bř. 1901 podlehl. Napsal: *Značenije obščenarodnago grazd. prava* (jus gentium) *v rimskoj klassičeskoj jurisprudenciji* (Moskva, 1876); *Formaljnyja ograničenija svobody zavěščanij v rimskoj klassič. jurisprud.* (t., 1881); *Posobije k lekcijam po istoriji rimskago prava* (t., 1890).

Bogoljubov A. P., malíř rus., † 1896 v Paříži.

***Bogorodickij** Vasilij Alekséjevič, filolog rus. (* 1857), žák a pak professor university kazaňské, vedle četných studií v odborných listech vydal o sobě: *Glasnyja bez udarenija v obščerusskom jazyké* (Kazaň, 1884, dissertace); *Kurs grammatiki rus. jazyka* (Varšava, 1887, I. část a »Rus. Filologičeskij Věstnik«. 1892, II. část, dissertace doktorská); *Izučenije malogramotnych napisanij* (Voroněž, 1881); *Vvedénije v izučenije rus. vokalizma* (Varš., 1882—83); *Něskoljko slov po povodu govorjaščej mašiny Fabera* (Kazaň, 1883); *Einige Reformvorschläge aus dem Gebiete der vergleichenden Grammatik* (t., 1890) a j., z nichž nejdůležitější jsou obě dissertace.

***Bogorodskij** Jakov Alekséjevič, duch. spis. rus. (* 1841), professor biblických dějin v duchov. akademii kazaňské. Hlavní jeho práce jsou: *Jevrejskije cari* (Kazaň, 1883, doktorská dissertace); *Solomon vně-biblejskij* (t., 1884); *K voprosu o biblejskoj istoriji mirotvorenija* (t., 1890); *Čto takoje biblejskaja istorija* (t., 1890).

***Bogoslovskij** Michajil Izmajlovič, duch. spis. rus. (* 1807 — † 1884), byl professorem bohosloví v akademii petrohradské a vydal mimo jiné: *Ob otličitéljnom charaktéré Jevangelija sv apostola Ioanna Bogoslova* (Petr., 1888); *Poučenija, réči i besedy* (t., 1872); *Kurs obščago cerkovnago prava* (Moskva, 1885).

***Bogoslovskij** Michajil Michajlovič, dějepisec rus. (* 1867). Z četných jeho prací, věnovaných většinou vnitřním dějinám ruským, jest nejdůležitější magisterská dissertace *Oblastnaja reforma Petra Velikago* (Moskva, 1902).

Bogotá má podle odhadu r. 1902 kol 120.000 obyv. Nyní má železn. spojení s řekou sv Magdalény na Hondu a La Doradu, na j. do Pandi. K tomu přistupují projektované trati k splavné Meté a do poříčí Orinoka.

Bogović Mirko, básník chorv., † 1893.

***Bogrov** Grigorij Isaakovič, spis. rus. (* 1825 — † 1885), byl původu židovského a zabýval se s počátku obchodem. Napsal: *Zapiski jevreja* (Petr., 1874); *Jevrejskij manuskript. Pered dramoj* (t., 1876) a řadu povídek, roztroušených po časopisech, kterými postavil se mezi první znalce života ruských židův.

***Boguslavskij** Nikolaj Aristarchovič, inženýr rus. (* 1844), vzdělal se na universitě charkovské a v inženýrském ústavě v Petrohradě, kde r. 1884 stal se professorem. Konal přípravné práce ke stavbě železnice Tiflis-Džulfa a řídil práce ke stavbě železnic v záp. kraji, účastnil se prozkoumání Dněpru, Oky a Volhy atd. Tiskem vydal: *Volga, kak puť soobščenija* (Petr., 1887); *Kurs nizšej geodéziji* (t., 1891); *Ob opredelěniji skorostěj těčenija na r. Dněpré* (»Žurnal« ministerstva kommunikací, 1878); *Kurs geodéziji i priloženija jeja k těchničes. izyskanijam putěj soobščenija* (1897) a j.

Bogusławski 3) W. J., historik polský, † 11 pros. 1901 v Žitoměři. R. 1900 vydal čtvrtý a poslední svazek svého velikého díla *Dzieje Słowiańszczyzny północno-zachodniej*, které sahá až do poloviny století XIV., o sto let dále, než autor původně zamýšlel. Stanovisko B kého, slavisujícího skoro celou starou Germanii, je z největší části pochybené.

***Bogusławski** Edward Romuald, historik pol., bratr před. (* 1848 ve Varšavě). Vystudovav gymnasium v Suvalkách a univ. ve Varšavě, stal se učitelem soukromým. Z historických prací jeho třeba vytknouti: *Historja Słowian* (Krakov, 1888); *Szkice litowendyjskie* (t., 1889); *Historja Polski* (t., 1889); *Problemat słowiański* (t., 1889) a j. v. Všechny práce B kého trpí fantastičností a malou kritičností (B náleží k těm, kdo slavisují starověkou střední Evropu). R. 1906 B vydal v »Przeglądu historycznem« pojednání *Jarosław* (též zvl. otisk), v němž pokouší se hájiti pravosti této staročeské básněpadělku. V mladších letech B. zabýval se též filosofií. Zajímavý jest pokus B-kého opraviti polský pravopis podle vzoru českého.

***Boguševič** Jurij Michajlovič, spis. rus. (* 1835 — † 1901), vydával časopisy »Litěraturnaja Bibliotěka« a »Sobesědnik« a redigoval »Seljskij Věstnik« a časop. »Seljskij Chozjajin«. O sobě vydal: »*Gjulistan*« *Saadi* Petr., 1857); *Ukazatělj statěj serjeznago sodérzanija, poměščennych v rus. žurnalach prežnich lět* (t., 1859); *O krestjanskom malozemelję v svjazi s poměščičjim chozjajstvom* (t., 1881); *Ljňanaja promyšlennosť v Rossiji* (t., 1885); *Po voprosu o pereseleniji v Južno-Ussurijskij kraj* (t., 1890)

***Boguševskij** Nikolaj Kazimirovič, baron, archaeolog rus. (* 1851 — † kol. 1890), vydal: *Istoričeskija čerty o byvšem rycarskom zamké Nejgauzené* (Pskov, 1874) a *O selé Vybutach* (Lybutach), *rodiné sv. vel. kn. Oljgi Rossijskoj* (t., 1879).

***Boháč** Emanuel, akadem. malíř a illustrátor čes. (* 1868 v Táboře). Jest žákem praž. akademie malíř. Hlavní dílo jeho jest obrovský obraz vlastní invence *Píseň k svatému Václavu* na celé čelní zdi hlav. oltáře v děkan. chrámu v Domažlicích. Nyní má stálé sídlo ve Vimperku na Šumavě.

***Boháček** Josef, odborný spis. z oboru stát. poštovnictví (* 1851 v Žitomíři u Čes. Brodu). Po studiích gymn. v Benešově a v Praze vstoupil do služeb poštovních, nyní je vrchním poštov. kontrolorem v Praze.

Napsal: *Postcassendienst* (1895) a *Der Postverkehrdienst* (1896) přelož. též do polštiny).

Bohdalov 1) nyní 114 d., 837 obyv. č. (1900).

Bohdaneč 1) u Pardubic: nyní 170 d., 1610 obyv. č., 64 n. (1900); lázně. — 2) B. u Ledče: nyní 95 d., 643 obyv. č. (1900).

Böhm 5) J., docent zvěrolék., † 12. ún. 1897 v Praze. — B. 10) J., sochař něm., † 1890.

***Böhm** Ludvík, pseud. B. Romanovský, spis. čes. (* 1835 ve Mšeně u Mělníka — † 1908 na Mělníce). Vystudovav ústav učitel. v Litoměřicích, působil od r. 1855 při školách mělnických jako učitel a od r. 1885 jako ředitel školy měšť. Vedle drobných prací časopiseckých napsal: *Král. věn. město Mělník a okr. mělnický* (Mělník, 1892).

***Böhm** von Bawerk Eugen, státník rak. (12. ún. 1851 v Brně), byl prof. národ. hospodářství v Inšpruku, r. 1889 vstoupil jako min. rada do min. financí a kde brzy potom stal se sekčním chefem. V min Kielmannseggově spravoval ministerstvo financí samostatně, načež stal se senátním praesidentem správního soud. dvoru. V min. Gautschově byl 1897—98, pak v Körbrově 1900—5 ministrem financí. Od r. 1905 jest opět professorem ve Vídni. Napsal: *Rechte und Verhältnisse vom Standpunkte der volkswirtschaftlichen Güterlehre* (Inšpr., 1881); *Kapital und Kapitalzins* (2. vyd. t., 1900—2, 2 sv.); *Einige strittige Fragen der Kapitalstheorie* (Víd., 1900), pak četné odborné články v »Jahrbucher für Nationalokonomie und Statistik«.

***Bohnenbergerův elektroskop** skládá se ze dvou skleněných rour průměru 15—30 *mm* vyplněných kotoučky z folií zinkových, měděných a papírových. Kotoučky tyto obyčejně se slepují tři dohromady tak, že na jedné straně kotoučku papírového je kotouček zinkový, na druhé straně pak měděný. Měď tvoří pol kladný, zinek záporný. Vrchní konce sloupu opatřeny jsou elektrodami, mezi nimiž zavěšeny jsou tenké lístky měděné neb hliníkové.

Bohnice. V l. 1905—08 zřízen zde zemský ústav pro choromyslné, odpovídající všem moderním požadavkům hygieny. Projekt ústavu vypracovali inženýr zem. výboru Václ. Heller a J. Deport, stavitel v Praze.

Böhtlingk O., jazykozp. něm., † 1904.

Bohumín nyní 189 d., 108 obyv. č., 662 pol., 929 n., 9 j. nár. (1900).

Bohuslav Josef Václav, právník čes. R. 1895 jmenován byl soudním adjunktem pro Brandýs n. L., r 1900 přeložen k zem. soudu v Praze; r. 1902 stal se soudním tajemníkem. Vyznamenán byl rytířským řádem cís. Frant. Josefa. Činnost literární započal jako belletrista. V Pospíšilově »Sbírce prostonárodních výkladů z oboru věd právních« vydal tyto spisy: *O rušené držbě a řízení ve věcech rušené držby*; *Poslední vůle*; *Řízení pozůstalostní*; *O žalobách trestních*; *O nemanželských dětech*; *O služebnostech*; *Naše obce a nové zákony processní*; *Vedení exekuce dle nového řádu exekučního*. Mimo to uveřejnil samostatně: *Sbírka příkladů žádostí a usnesení knihovních* (3. vyd.); *Vigilantibus jura* (*Rejstřík lhůt*); *Právnický rádce v záležitostech soudních, politických a finančně právních*; *Sazby poplatkové a kolkové*; *Rukověť života spolkového*; *Nový řád živnostenský*.

Bohusudov: nyní 261 d., 3673 obyv. n. (1900).

Bochov: nyní 283 d., 25 obyv. č., 1951 n. (1900).

Bochum, pruské m. ve Vestfálsku tvořící nyní samostatný okres, má po připojení r 1904 okolních obcí Grumme, Hamme, Hofstede a Wiemelhausen 118 464 obyv. (1905). Je střediskem velkolepých závodů B-er Verein für Bergbau und Gussstahlfabrikation založ. 1854 a zaměstnávajících ve svých závodech nejen v B u, ale i v Lotrinsku kolem 11.000 dělníků, mezi nimiž 3000 havířův.

*de **Boisdeffre** [boaděfr] Raoul François Charles Le Mouton, generál franc. (* 6. ún. 1839 v Alençonu). R. 1860 byl poručíkem, pak jako důstojník gener. štábu zúčastnil se bitvy u Sedanu a r. 1873 provázel generála Chanzyho do Alžíru, pak r. 1878 jako voj. attaché do Petrohradu. R. 1892 byl divis. generálem; r. 1894 chefem velikého gen. štábu. R. 1897 byl proti revisi processu Dreyfussova a věnoval svou důvěru podplukovníku Henrymu. Když pak Henrymu r. 1898 dokázány různé podvody, byl B. jako chef gen. štábu propuštěn. R. 1904 pro vysoké stáří vstoupil do reservy.

du **Boisgobey**, spis. franc., † 1891.

Bojanov 1): nyní 66 d., 435 obyv. č. (1900).

***Bojer** Johan, spis. norský (* 1872 v Drontheimu). Vyrostl v chudých poměrech jako sirotek a teprve později jistý velkokupec, u něhož B. sloužil, dal jej na latinské školy v Drontheimu. Za první drama *Matka* (1894) dostalo se mu cestovního stipendia, tak že mohl dokončiti své vzdělání. Mimo to napsal: *Helga* (1895), nár. pověst, drama *Olaf Svatý* (1897), román *Matka Lea* (1900) a mn. j., v nichž zvláště poukazuje na zhoubný vliv politikaření na život lidový, zvl. selský.

***Bojkov** Sergěj Osipovič, herec rus. (* 1828 — † 1877) hrál na státním divadle petrohradském a napsal množství jednoaktovek a vaudevilleů, z nichž posud úspěchu se těší *Pověsiťsja ili utopiťsja*; *15-lětňaja vdovuška*; *Žilec s trombonom*; *Damskij vagon*; *Kuplennyj vystrěl*; *Dva medvěďa v odnoj berlogě*; *Broďagi*; *Podstavnoj ženich* a pod.

Bojkovice: nyní 368 d., 2036 obyv. č., 22 n., 13 j. národ. (1900); okr. soud.

Bojničić Kninski Ivan šl., hist. chorv., r. 1892 byl jmenován ředitelem kr. chorv. zem. archivu, z něhož se mu podařilo učiniti vědecký ústav prvého řádu. Jest od r. 1899 i redaktorem jediného výhradně historického časopisu na slovanském jihu »Vjesnik kr. zem. archiva«, který jest tou dobou nejdůležitějším pramenem pro studium chorvatských dějin. (Posud vyšlo 9 svazků.) Z dalších prací B-ových buďtež uvedeny: *Gra-*

matika madžarskoga jezika (2. vyd. 1889, 3. vyd. 1905); *Series nobilium regni Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae annis 1557—1848* (Záhřeb, 1896); *Grbovnica kraljevine Slavonije i postanak današnje kralj. Slavonije* (t., 1896); *Pravo nasljedstva kuće habsburske na hrvatsko priestolje i izbor Ferdinanda I.* (t., 1896); *Der Adel von Kroatien u. Slavonien* (Norimberk, 1896—99); *Der Adel von Galizien u. der Bukovina* (t., 1900—4); *Darovnice kralja Ferdinanda I. za Hrvatsku* (t., 1906); *Zakoni o ugarsko-hrvatskoj nagodi* (t., 1907); *Mala poviest Hrvata* (t., 1908). — Syn B-ův Stjepan jest členem chorv. zem. divadla; dcera Vjera jest známou chorv. malířkou.

***Bok** Aleksandr Romanovič, sochař rus. (* 1829 — † 1895), byl žákem akademie petrohradské a pobyl nějakou dobu v Římě. Z prací jeho uvádíme: *Amor*; *Psyche*; *Pomník kn. Paskeviče Erivanského* ve Varšavě; pomník *M. I. Glinky* v Smolensku; *Minerva s genii umění* (na kupoli akademie petrohradské); *Soud Šalomounův*; *Faun*; *Venuše s Amorem* a j.

Bokelmann Chr. L., malíř něm., † 1894 v Berlíně.

Boker G. H., básník amer., † 1890 ve Filadelfii.

Bolanský průsmyk v Belúdžistáně je využitkován pro trať vedoucí ze Šikarpúru do Kandaháru.

***Boldakov** Innokentij Michajlovič, filolog rus. (* 1846), studoval na universitě petrohradské a jest bibliotekářem veřejné knihovny petrohradské, vedle četných statí v různých časopisech domácích i cizích vydal dílo *Istorija franc. litěratury IX—XV věkov* (Petr., 1887, za pomoci A. J. Kirpičnikova); *Sbornik matěrialov po rus. istoriji načala XVII veka* (t., 1895), překládal z Byrona, Longfellowa, Musseta a j., přeložil a vydal s kommentářem *Putěšestvije i prebyvanije v Rossiji sera Tomasa Smita v 1604—05 g.* (t., 1893), redigoval Gerbekovo vydání spisů Lermontova (Moskva, 1891) a j.

Boleslav 2) Mladá, nyní 769 d., 12.849 obyv. č., 506 n., 72 j. národ. (1900), vyš. gymn. a vyš. reálka, bisk. konvikt stud., kraj. museum, divadlo, všeobecná nemocnice, plynárna. — 3) B. Stará, nyní 477 d., 3988 obyv. č., 101 n., 18 j. národ. (1900), měšť. šk.

***Boleška** Josef, hudeb. kritik a spis. čes. (* 1868 v Praze). Absolvovav gymnasium a čes. práv. fakultu ve svém rodišti, věnoval se hudeb. písemnictví, jež pěstoval již po čas svých studií. V tomto oboru byl spolupracovníkem různých časopisů čes. i zahraničních. Když r. 1902 krátce před tím osamotněné »Čes. filharmonii« hrozilo rozpadnutí, na popud Oskara Nedbala vzdal se redakce hudeb. týdeníku »Dalibor« a věnoval se její reorganisaci; spolupůsobil při založení »Českého filharmonického Družstva«, postavivšího tuto důležitou instituci na pevný podklad, a jako jeho artistický tajemník účastnil se pořádání koncertní činnosti orchestru ve vlasti i za hranicemi (mimo jiné r. 1904 v Petrohradě, r. 1905 ve Varšavě). O sobě vydal tiskem: *Desetiletí Čes. kvartetta* (Praha, 1903) a *Česká filharmonie 1896 až 1906* (t., 1907) a přeložil Riemannovy »Katechismy všeobecné nauky o hudbě a hudebních nástrojů«. — Jeho bratr Otto, dram. herec čes. (* 1880 v Praze), vystupoval již v 16. roce na jevištích menších společnosti kočujících. R. 1900 engažován k Zemskému divadlu v Lublani, odkudž r. 1907 přešel k nově otevřenému měst. divadlu na Král. Vinohradech.

***Bolidy**, ohnivé koule, viz Létavice, str. 938*a*.

Bolivie podle odhadu r. 1906 má 1,953.916 obyv., z nichž polovici tvoří Indiáni, čtvrtinu míšenci, osminu běloši, ostatní neroztříděni. Cizinců, jimž byl r. 1906 usnadněn přístup, bylo 7425 (1900), z nichž 2072 Peruanců. Důchody činily r. 1907: 13,583.333, výdaje 14,549.793 boliv. Důchody byly rozmnoženy náhradami Brazilie a Chile za ustoupená území částkou 28,700.000 boliv., které jsou však určeny pro stavbu drah. Těchto bylo roku 1904 1129 *km*, ale ve stavbě a projektováno jest (zákonem z r. 1904) přes 3000 *km*. Obchod jde nyní přes Aricu, Antofagastu a říční přístavy Surarez (do Paraguaye), Montes, Villa Bella, Bahia, kdežto obchod do Argentiny přes Saltu poklesl. Dovoz, v němž na prvním místě stojí Německo, pak Anglie, činil r. 1905 20,298.772 boliv.; vývoz jdoucí do Chile, Francie a Anglie 29,533.047. — Dějiny. Po Gregoriu Pachecovi následoval r. 1892 Mariano Baptista, za něhož vypuzení liberálové pokusili se, ale marně, o svržení vlády. Za nástupce jeho Severa Alonsa (od r. 1896) vypukla revoluce za tím účelem, aby B. se přeměnila ve spolkovou republiku; vládní vojsko bylo r. 1899 u Oruca poraženo, president nucen prchnouti a místo něho zvolen plukovník Pando. Hned potom vypukly spory o pohraničná území s Brazilií (viz Amazonas, Dopl.) a Chile, které nechce uznati nároky B. aspoň na jeden přístav při moři, ale ochotno jest pro B-ii snížiti cla. R. 1904 byl zvolen za presidenta Montes. Srv. Matzenauer, B-ien in histor., geogr. u. kultureller Hinsicht (Víd., 1897); Conway, Bolivian Andes (Lond., 1901); B-ia (angl., Washing., 1904); Vacano a Mattis, B-n in Wort und Bild (Berl., 1906). Mapa: Germann, 1 : 2 mill., 4 listy (Hamb., 1904).

Bologna, město ital., má s předměstími 152.009 obyv. (1901). Ležíc na křižovatce Jaderské dráhy s tratí Benátky-Řím, má značný význam stratégický, pročež je tu silná posádka, jakož i několik moderních tvrzí.

***Bolom** Alois, velkoobchodník tkaninami a národohosp. spis. čes. (* 21. čna 1845 v Praze). Byl hlavním spolupracovníkem časop. »Blahobyt« vydávaného Šimáčkem v Praze. Mimo to hojně přispíval do »Čes. Lloydu«. B. je zároveň zakladatelem prvních závodů svépomocných v Čechách. Samostatně vy-

dal: *Pozoruhodný řemesla řád* (Praha, 1895), který je základem moderní organisace živnostenské; *Ohledání základů českého národního hospodářství* (t., 1901); *Program národohospodářských prací v Čechách* (t., 1905). *Tmk.*

Bolor-dag, pohoří na východe Pamiru, podle mínění Ivanova, Stoličky a Putjatv existuje jako horský výběžek postupující od sz. k jv. ovšem pod názvem Kyzyl-jartského pohoří, nebo Tsun-linu či Belut-dagu. Nejvyšší vrchol jeho Tagharma (Mus-tag-ata) strmí do výše 7864 *m.*

***Bolotov** Vasilij Vasiljevič, církev. historik rus. (* 1854 — † 1900). Byl professorem petrohradské duchovní akademie, na niž před tím studoval. Jako veliký znalec četných evropských i východních jazyků B. dodělal se ve svých historických a církevních studiích neobyčejných výsledků. Práce jeho z oboru dějin starých křesťanských církví, koptské, ethiopské a syrské, jež obsahují velmi mnoho nového a dosud neznámého, obrátily na sebe pozornost specialistů všech zemí, ačkoliv autor jejich práce ty nevydal ani ve zvláštních otiscích, ukládaje je do časop. »Christianskoje čtěnije«. Bohatých jeho vědomostí užívala i ruská vláda a círk. správa, když běželo o spojení starokatolíků s pravoslavnou ruskou církví, o připojení syrskochaldejských Nestoriánů, o překlad nutných habešských listin, o srovnání ruského kalendáře (starého stilu) s kalendářem západoevropským a j. v. B. napsal: *Učenije Origena o Sv. Trojicě* (Petr., 1879); *Trojakoje ponimanije učenije Origena o Svjatoj Trojicě* (»Christ. čt.«, 1880); *Německaja bogoslovskaja litěratura* (t., 1881); *K istoriji vněšňago sostojanija Konstantinopolskoj cerkvi pod igom tureckim* (t., 1882); *Inostrannaja bogoslovskaja litěratura* (t., 1882—83); *Iz cerkovnoj istoriji Jegipta* (t., 1884—86; 1892—93); *Něskoljko stranic iz cerkovnoj istoriji Efiopiji* (t., 1888); *Liberij, jepiskop rimskij i sirmijskije sobory* (t., 1891); *Slědy drevnich měsjaceslovov poměstnych cerkvej* (t., 1893); *Iz istoriji cerkvi siro persidskoj* (Petr., 1901).

***Bölsche** Wilhelm, spis. něm. (* 2. led. 1861 v Kolíně n. R.). Studoval v Bonnu a v Paříži filologii, dějiny umění a přír. vědy. Napsal kulturně-histor. román z doby Marka Aurelia: *Paulus* (Lip., 1885, 2 sv.), humor. román z dob řím. císařství *Der Zauber des Königs Arpus* (t. 1887, 2. vyd., 1902) a *Mittagsgöttin* z ovzduší souvěkého spiritismu. Mimo to: *Heinrich Heine* ((Lip., 1887), aestheticko-kritickou analysu děl Heineových, a populárně psané: *Entwickelungsgeschichte der Natur* (Berl., 1894—95, 2 sv.); *Liebesleben in der Natur* (Flor., 1898—900); *Vom Bazillus zum Affenmenschen* (t., 1900) a duchaplné essaye: *Hinter der Weltstadt* (Lip., 1901).

***Bolšaja palata** viz Carská duma.

Bölte A., spisovatelka něm., † 1891.

Bolton le Moors [bóltn le múrz], prům. m. v Anglii, má 168 205 obyv. (1901).

Boltzmann L., fysik něm., od r. 1902 prof. na univ. ve Vídni, zemřel v Duinu u Terstu 1906. Vydal ještě: *Vorlesungen über Maxwells Theorie d. Elektrizität u. des Lichtes* (Lip., 1891—93); *Vorlesugen über d. Principe d. Mechanik* (t., 1897—1904); *Vorlesungen über Gastheorie* (t., 1895—99).

Bolzano, m. tyr., má 13.904 obyv. (1900).

***Boma.** název obecně užívaný v rovníkové Africe pro vesnice nebo tábor cestovatelův obklopený kol do kola plotem z tyček nebo narovnaného křoví, do něhož možno vstoupiti pouze několika vchody.

***Bombala,** m v austral. státě Novém Již. Walesu, 60 *km* z. od Twofoldského zál., na vých. svahu Australských Alp s příjemným, zdravým podnebím bylo vyhlédnuto horní sněmovnou za budoucí hlav. město Spoj. států Australských, kdežto dolní sněmovna přijala navržený Tumut, ležící na přítoku t. jm. řeky Murrumbidgee, 35 *km* od trati Sydney-Melbourne.

Bombay 1), východoindické presidentství, má 25,468.209 obyv. (1901), z nichž 19,919.163 Hindů, 4,600 876 muhammedánů, 536.126 džáinů, 220.087 křesťanů. — Město B. 2) ozdobeno bylo novými velkolepými stavbami, jako budovou univer. knihovny a zejména obrovským nádražím Viktoriiným dokončeným r. 1897, jež pokládáno jest za největší nádraží na světě a stálo přes 60 milionů k. Počet obyvatelstva 776.006 (1901) poklesl následkem moru a hladu r. 1896.

van **Bommel** 2) E., malíř holl., † 1890.

Bona má 32.288 obyv, (1901).

Bonacci-Brunamonti Maria A., básnířka ital., † 1903 v Perugii.

***Bonaparte** princ Roland Napoléon, vnuk Luciena Bonaparta (* 1858 v Paříži), vstoupil do franc. vojska, 1880 pojal za manželku dceru nájemce monacké herny Blanca, která 1882 zemřela. Opustiv aktivní službu vojenskou r. 1883, byl 1886 na základě zákona o praetendentech z vojska vůbec vyloučen. I věnoval se zeměpisným a anthropologickým studiím, jimiž si získal zvučné jméno. Ve svém paláci shromažďuje vědecký svět odborů uvedených a jim blízkých. Napsal *Les habitants de Suriname* (Pař., 1884); *Premiers voyages, Derniers voyages, Recentes voyages des Néerlandais à la Nouvelle Guinée* (3 sv., 1885); *Notes on the Lapps of Finmark* (t., 1886); *Le fleuve Augusta* (1887); *Le glacier d'Aletsch et le lac de Märjelen* (1889); *Le premier établissement des Néerlandais à Maurice* (1890); *Une excursion en Corse* (1891); *Documents de l'époque Mongole de XIIIe à XVIe siècles*; *Les Lapons*; *Les idées géographiques à travers l'histoire* atd., vedle četných příspěvků do časopisův a spolupracovnictví při větších dílech.

Bond 4) Ed., učenec angl., † 1898.

Bondy Bohumil † 15. bř. 1907.

***Bondy** Léon, velkoprůmyslník čes., syn před (* 26. čce 1860 v Praze), absolvoval c. k. české vyšší reálné školy v Praze, odbor strojnický na c. k. čes. vysoké škole technické v Praze, jako mimoř. posl. pak odbor hutnický na c. k. montanní vysoké škole

v Lubni. V praxi technické byl činný v závodě otcově v Praze VII., u c. k. priv. alpinské báňské společnosti v huti donawitzské ve Štýrsku. Od r. 1887 spravoval továrnu otcovu v Praze VII. R. 1892 byl spoluzakladatelem železářské společnosti v Zenici v Bosně, r. 1898 byl spolučinný při zakládání České průmyslové banky v Praze, později při založení diskontního družstva při této bance. Ve správních radách těchto pod niku zasedá do dnešního dne. R. 1900 stal se společníkem firmy L. G. Bondy v Praze. Při volbách do obchodní a živnostenské komory v Praze 18. bř. 1902 zvolen za jejího člena; komorou navržen za censora pražské filiálky Rak. uher. banky. Dne 19. čna 1903 zvolen zatímním předsedou obchodní a živnostenské komory v Praze. Za součinnost při uzavírání obchodních smluv a při zhotovení celního tarifu atd. vyznamenán r. 1906 titulem císařského rady. Když komora se usnesla uspořádati k oslavě 60letého panování císaře Frant. Josefa I. jubilejní výstavu svého obvodu, zvolen za úřadujícího předsedu výkonného výboru. Mimo činnost praktickou byl dopisovatelem denních listů v aktuálních otázkách národohospodářských pod chiffrou L. B. B. nebo pseudonymem Václav Železný; pod tímto pseudonymem vydal též vlastním nákladem několik národohospodářských brošurek. Jest členem národohospodářského odboru při České akademii pro slovesnost a umění v Praze.

Bonghi R., spis. ital., † 1895.

Bonheurová Rosa, malíř. franc., † 1899 u Fontainebleau; 1901 postaven jí tu pomník.

Bonn má 81.996 obyv. (1905), z nichž 16.455 evang.; ozdoben byl v posledních letech hojnými pomníky (Simrocka, Scheda, Kekule a j.). Universita, jež náleží k nejpřednějším v Německu a navštěvována bývá pruskými král. princi, měla r. 1907 3603 posluchače.

Bonnassieux J. M., sochař franc., † 1892.

***Bonnet** J. P., učitel hluchoněmých, viz Hluchoněmí, str. 379*a*.

B. 5) Jules, spis. franc., † 1892.

Bontoux Eug., finančník franc., † 1904 v Cannes. Napsal *L'Union générale, sa vie, sa mort, son programme* (Pař., 1888).

Bonvalot Pierre vypravil se v čci 1889 v průvodu vévody Orléanského na třetí cestu do Střední Asie. Překročivše z Taškentu Thien-šan zaměřili do Tibetu kolem Lob-noru a dorazili k Tengri-noru, snažíce se proniknouti do Lhassy. Ale ani po sedmiměsíčním vyjednávání nepodařil se jim jejich plán a proto obrátili se do již. Číny, kudy přes Batang a Jünnan stihli do Tonkinu koncem r. 1890. R. 1897 B. navštívil ještě za účelem obchodně-hospodářským Habeš. Hlavní jeho spisy jsou mimo již uvedené: *Du Caucase aux Indes à travers le Pamir* (Pař., 1888); *De Paris au Tonkin à travers le Tibet inconnu* (1892); *L'Asie inconnue à travers le Tibet* (t., 1896).

Booker [búk'r] Washington, apoštol černochův amerických (* 1858 ve Virginii z rodičů otroků), pracoval jako dělník v uhelných dolech a jako domácí sluha, vzdělával se kradmo a r. 1872 stal se žákem školy hospodářské v Hamptonu, pomocí gen. Armstronga vystudoval tu a ve Washingtoně a byl pak učitelem školy indiánské v Hamptonu, založil pak r. 1881 vzdělávací ústav v Tuskegee Ala. pro barevné, který neúnavnou pílí povznesl na nejdůležitější ústav pro povznesení svého plemene. Činnost jeho těší se značné podpoře veřejné, neboť dovedl svými přednáškami získati si bohaté příznivce v předních městech amerických. Stát Alabama poskytuje ústavu jeho značnou subvenci. R. 1900 zřídil velikou hospodářskou společnost barevných a podporuje účinně vznik nových ústavů vzdělavacích. *dš.*

Boom [búm], angl.-amer. pojmenování křiklavé reklamy.

***Booster** [bústr], angl., značí v elektrotechnice buď pomocné dynamo (fr. *survolteur*, něm. *Zusatzdynamo*) nebo transformátor (fr. *transformateur-survolteur*, něm. *Zusatztransformator*), kterých se v elektrických centrálách používá k regulování napětí a to, aby se nahradily ztráty napětí povstalé ve vedení následkem odporu jeho.

Boos-Waldeck hr. Viktor. Při všeob. volbách říšských r. 1891 nekandidoval a od té doby stranil se života politického. Věnoval se činnosti literární; překládal spisy Vrchlického do němčiny, mezi jinými jest též překlad Bar-Kochby (Drážď. a Lip., 1899).

Booth 4) Edwin, herec amer., † 1893.

Bor 1): nyní 326 d., 1820 obyv. n., měšť. škola.

Bor Jan Jarosl. viz Strejček J.

Bordeaux má 251.917 obyv. (1906).

***Bordereau** viz Dreyfus (Dopl.).

***Bordovo pravidlo** čili francouzské, též lichoběžníkové pr. udává, jak možno vypočítati plochu nebo polohu těžiště rovinného obrazce omezeného křivkou. Jsou-li $y_0, y_1, y_2 \ldots y_n$ pořadnice bodův omezující křivky a Δx vzájemná vzdálenost těchto pořadnic, vyšetří se žádaná plocha podle vzorce:

$$P = \Delta x \left[\frac{y_0}{2} + y_1 + y_2 + y_3 + \ldots\ldots y(n-1) + \frac{y_n}{2} \right]$$

Úsečka těžiště:

$$\xi = \Delta x \left[\frac{y_1 + 2y_2 + 3y_3 + \ldots\ldots (n-1)\, y_{n-1} + {}^1\!/_6 \{ y_0 + (3n-1)\, y_n \}}{\frac{y_0}{2} + y_1 + y_2 + \ldots\ldots + y_{n-1} + \frac{y_n}{2}} \right]$$

a jeho pořadnice

$$\eta = {}^1/_2 \left[\frac{\frac{y_0^2}{2} + y_1^2 + y_2^2 + y_3^2 + \dots + y^2_{n-1} + \frac{y_n^2}{2}}{\frac{y_0}{2} + y_1 + y_2 + \dots y_{n-1} + \frac{y_n}{2}} \right].$$

Borecký Jaromír, básník a kritik čes. (* 6. srp. 1869 v Čes. Budějovicích), studoval filosofii na universitě pražské, kde oddával se hlavně studiím jazyků východních a r. 1898 dosáhl hodnosti doktora filosofie. Dojmy školy i studií knižních stupňovaly i rozšířily četné cesty po Čechách, Moravě, Lužici, Německu, Rusku, Haliči, Italii. R. 1891 stal se úředníkem císařské bibliotéky universitní v Praze, kde posud působí jako skriptor. Láska k poesii u B-kého procitla záhy vlivem lektury cizích básní, zejména franc. a orientálních, a zvláště mocným dojmem básní Vrchlického, jež v poesii B-kého zanechaly stopy právě tak význačné, jako v horujících studiích jeho literárních (*Jaroslav Vrchlický*. Pokus o studium jeho díla, ve »Zvonu« 1903 a o sobě 1905; v článku o Vrchlickém v Ottově Slovníku Nauč.). Vedle drobných básní ve »Světozoru« (1888) a v »Zlaté Praze« (1889) a j. a textu k opeře R. Rozkošného »Krakonoš« (v Urbánkově Bibl. oper. textů 1890) B. vydal dvě samostatné knihy básnické *Rosa mystica* (Praha, 1892) a *Básníkův kancionál. Láska* (v »Poet. besedách Máje« sv. 4, 1905). Hojnější jsou překlady B-kého vynikajících děl z literatur cizích, jež nezůstaly bez vlivu na vývoj naší poesie. Vedle románů E. Zoly, Alf. Daudeta, Ed. de Goncourt jest to jmenovitě Gustava Flauberta »Pokušení sv. Antonína« (ve »Vzděláv. bibl.« sv. 39, 1897); Roberta Bracca »Masky«, drama (ve »Svět. Knih.« č. 61, 1898); Kalidása »Méghadút čili Oblak poslem lásky«, elegie (s Jos. Zubatým ve »Sbor. svět. poesie« sv. 77, 1902); Theodora de Banville »Sokratova žena«, komédie (t., sv. 86, 1905); Oskara Wildea »Obraz Doriana Graye« (s A. Tillem, v překlad. knihovna »Máje, »Z cizích literatur«, sv. 5, 1904); Firdúsího »Kniha Králů« (Šáh náme), sv. I. (v tisku, nákl. Čes. akademie). B. přeložil také H. Riemanna »Katechismus dějin hudby« (Praha, 1903 a 1906, 2 d., se samostatným dodatkem *Stručný přehled dějin čes. hudby*), B. redigoval praemii »Máje« almanach »Žena« (s Fr. Heritesem, 1905—06) a posud rediguje překladovou knihovnu »Máje« »Z cizích literatur« (od r. 1903), »Divadelní list Máje« (s Lad. Novákem, od r. 1905); v l. 1897—99 byl v redakci »České poesie XIX. věku« a od r. 1902 v redakčním kruhu »Máje«. Posléze B. jest také hudebním referentem v »Národních Listech«. Viz »Česká poesie XIX. věku« sv. VI.; Hudební kalendář »Dalibor« (roč. II., 1908); J. Jakubec a A. Novák, Geschichte der čechischen Literatur (1907); Nová česká poesie (1907); Jiří Karásek ze Lvovic, Impressionisté a ironikové. *Hš.* — Jeho choť B-ká Františka (rozená ze Schoepfů, * 3. říj. 1864 v Praze), byla v l. 1877—99 první sólovou tanečnicí české zemské scény, kde s úspěchem rivalisovala s nejpřednějšími tanečnicemi vlaskými v prvních úlohách balletních (Excelsior, Flik-Flok, Sylvie), z domácích v Kovařovicově »Pohádce o nalezeném štěstí«, v Kàanově »Bajajovi«, v Rozkošného »Popelce«, v operách jako Rossiniův »Tell«, Mozartův »Titus«, Gounodův »Faust« a j. *hl.*

Boretius A., práv. něm., † 1900.

Borgheská villa byla spolu se všemi uměleckými památkami, náležejícími rodině Borghese, zakoupena r. 1902 italským státem a sice zaplaceno bylo za sbírky 3,600.000 lir, za park villy se všemi budovami 3,000.000 lir. Park přenechán byl státem municipiu římskému k veřejnému používání a byl pod jménem Villa Umberto I. spojen s parkem Monte Pincio.

* **Borchers** Wilhelm, hutník a chemik něm. (* 1856 v Goslaru), studoval gymnasium r. 1864—1875 v Goslaru, r. 1875—76 universitu v Greifswaldě, 1876—78 v Erlankách, 1878—79 v Mnichově, r. 1891—92 hornickou akad v Clausthalu. Prakticky činný byl r. 1879-82 jako chemik továrny de Haenovy v Hannoveru, r. 1882 v Bostoně v závodech Cochrane Chemical Works, r. 1882—87 zařídil a vedl Colonial Chemical Works ve Westmedsfordu v Americe, r. 1887—91 byl ředitelem chemické továrny de Haenovy v Hannoveru. R. 1892 stal se učitelem chemie a hutnictví na hutnické škole v Duisburku, r. 1897 docentem a r. 1899 řád. professorem hutnictví na technice v Cáchách. Sestrojil mnoho přístrojův a elektrických pecí pro účely hutnické a pracuje hlavně v elektrometallurgii a v elektrochemii. Napsal: *Elektrometallurgie* (Brunšvik, 1891); *Elektrische Öfen* (Halle, 1897); s Wüstem: *Eisen u. Metallhüttenkunde* (Lipsko, 1899); *Die Elektrochemie auf der Pariser Weltausstellung* (Halle, 1900) a s Bosem, Danneelem a j. *Handbuch der Elektrochemie*; s Nernstem vydával »Zeitschrift für Elektrochemie« (Halle, 1894—1900) a »Jahrbuch der Elektrochemie«. Od r. 1904 vydává časopis »Metallurgie«.

* **Borchgrevink** Carsten Egeberg, přírodozpytec a jihotočnový cestov. (* 1. pros. 1864 v Christianii). Studoval v Tharandtu v Sasku lesnictví a byl od r. 1888 zeměměřičem a učitelem v Nov. Již. Walesu, při čemž probadal část Nov. Již. Walesu a Queensland. R. 1890 vykonal měření Mount-Lindsaye. V l. 1894—95 navštívil jako námořník na lodi »Antarctic« krajiny jihotočnové (v led. 1895 Possession Island a mys Adare, Victorialand). R. 1898 přiměl londýnského nakladatele G. Newnesa, aby vystrojil výpravu jihotočnovou) a tak B., sám vůdce té výpravy, na lodi »Southern Cross« po druhé

navštívil antarktis. Dne 16. ún. 1899 byl opět u mysu Adare, kde r. 1899 přezimoval, v létě (jižním) r. 1899—1900 dosáhl po lodi 78° 35′ j. š. a odtud po saních 78° 50′, bodu do té doby nejjižnějšího. V březnu 1900 konal pozorování a stanovil polohu již. mag. pólu (73° 20′ j. š., 146° v. d.). Potom vrátil se do Anglie. R. 1902 byl vyslán od National Geographic Society ve Washingtonu s válečnou lodí »Dixie« do Záp. Indie ke studiím vulkanickým. Nyní žije v Christianii. Napsal: *First on the antarctic continent: Account of the British antarctic expedition 1898-1900* (Lond., 1901) a *Nārmest Sydpolen, Aaret 1900* (Kodaň, 1904—5).

***Borisov** Aleksandr Aleksějevič, rus. malíř a cestovatel (* 1866 u Vologdy), studoval na akademii umění v Petrohradě, s pomocí min. Wittea zúčastnil se cesty na Novou Zemlji, r. 1898 prostudoval pobřeží na vých. od ústí Pečory a ostrov Vajgač a v l. 1899 i 1900—1 podnikl dvě výpravy na Novou Zemlji, kde též přezimoval. Přinesl značnou kořist vědeckou a řadu obrazů, které na výstavách v předních městech evropských budily značný odborný zájem. V Praze F. Topič vydal album z obrazů B-a r. 1906, většina jeho děl nachází se v galerii Treťjakovské v Moskvě. *dš.*

Borkowski 3) hr. Aleksander, bás. a publicista polský, † 1897.

***Borlinettův prach**, druh střelného prachu připravený z kyseliny pikrové, dusičnanu sodnatého a chrómanu draselnatého; výhoda jeho jest v tom, že se nevznítí ani nárazem ani třením.

***Bormann** Edwin, básník něm. (* 14. dub. 1851 v Lipsku). Studoval v Drážďanech, v Lipsku a Bonnu a žije jako spisovatel a nakladatel svých spisů v Lipsku. Vydal řadu spisů, nejprve básní a písní vynikajících jadrným humorem, z nichž uvésti dlužno: *Seid umschlungen, Millionen!* Humoristisches Liederbuch (Lip., 1879); *Schelmenlieder* (t., 1883); *Das Buch des Herzens* (1891), a román *Vom Stamme der Könige* (t., 1906); *Büchlein komm mit mir!* (t., 1886); *Das Büchlein von der schwarzen Kunst* (t., 1886); *Ein jedes Tierchen hat sein Pläsirchen* (t., 1887); *Der Gouverneur von Tours* (t., 1891; opera od K. Reinecke 1891); *Ballfreuden* (t., 1891); *Allerlei Liebenswürdigkeiten* (t., 1895); *Der Kampf um Shakespeare*, hum.-dram. bajka (t., 1897); *Die Komödie der Wahrheit*, veselohra (t., 1897); *Der Probekurs und andere Lustspiele* (t., 1906). Dokonalou formou vynikají sbírky *Liederhort in Sang und Klang, in Bild und Wort* (t., 1888, skvostné vyd.). Zvláštního úspěchu došly též jeho humoresky psané lipským nářečím. Psal také o problému Baconově: *Das Shakespeare-Geheimnis* (Lip., 1894); *Der Anekdotenschatz Bacon-Shakespeares* (t., 1895); *Neue Shakespeare-Enthüllungen* (t., 1895); *Der historische Beweis der Bacon-Shakespeare-Theorie* (t., 1897); *300 Geistesblitze u. anderes von und über Bacon Shakespeare-Marlowe* (t., 1902); *Bacons Reim-Geheimschrift* (t., 1906).

Borneo v rozdělení politickém viz tabulku Asie. Britský Labuan připojen byl od 1. led. 1907 k angl. Straits Settlements, a to k Singapuru.

***Bornhak** Konrad, právník něm. (* 1861 v Nordhausen) Studoval práva v Berlíně, habilitoval se tam r. 1887, stal se r. 1893 soudcem v Přemyslavi (Prenclově), avšak r. 1894 vrátil se k činnosti universitní. R. 1898 stal se mimořád. professorem státního a pruského správního práva na univ. v Berlíně a t. r. jmenován učitelem státního a mezinár. práva na vojenské akademii. Od r. 1906 přednáší i na technice berlínské. Napsal: *Geschichte des preuss. Verwaltungsrechts* (Berl., 1884—86, 3 sv.); *Preuss. Staatsrecht* (Freiburk v Br., 1888—90, 3 sv.; doplněk t., 1893); *Die deutsche Socialgesetzgebung* (Tub. a Lip., 1890; 4. vyd. 1900); *Das deutsche Arbeiterrecht* (Mnichov, 1892); *Die Thronfolge im Fürstentum Lippe* (Berl., 1895); *Allgem. Staatslehre* (t., 1896); *Einseitige Abhängigkeitsverhältnisse unter den modernen Staaten* (Lip., 1896); *Das Verwaltungsrecht in Preussen unter der Herrschaft des bürgerl. Gesetzbuchs* (Berl., 1899); *Geschichte der preuss. Universitätsverwaltung bis 1810* (t., 1900); *Russland u. Finland* (Lip., 1900); *Die Ausweisung fremder Staatsangehöriger* (Berl., 1900); *Die Rechtsverhältnisse der Hochschullehrer in Preussen* (t., 1901); *Preuss. Staats- u. Rechtsgeschichte* (t., 1903); *Grundriss des Verwaltungsrechts in Preussen u. im Deutschen Reiche* (Lip., 1906); *Grundriss des deutschen Staatsrechts* (t., 1907).

de **Bornier** H., bás. franc., † 1901.

Bornu. Po Omarovi následovali za sebou v l. 1882—93 jeho tři synové. Poslední z nich Abá Haším byl svržen 1893 a vlády se zmocnil Raba, který obsadil Kúku a za sídlo si zvolil Dikóu. Ale byl 1900 a 1901 od Francouzů poražen a v Kúce, která připadla Angličanům, dosazen (1902) syn Hašímův Omar Seinda. Druhá část dostala se jednak Francouzům jednak Němcům.

***Bornylamin**, $C_{10}H_{17}.NH_2$, jest zásada odvozená od ketonického kafru $C_{10}H_{16}O$.

***Borodovskij** Leonid Ivanovič, spis. a kartograf rus. (* 1870 v Irkutsku — † 1906 v Petrohradě), vykonal několik cest po Mandžusku, Mongolsku a Vých. Turkistáně, které vylíčil v několika spisech a první zpracoval kartograficky Mandžusko (5. vyd. 1906) a jednotlivé jeho části. Za války rusko-japanské psal mnoho článků do časopisů a kreslil k nim příležitostné mapky.

***Borotha**, pseudon. chorv. spisov. Vlad. Tresce (viz t. Dopl.).

Borotín 1): nyní 177 d., 1095 obyv. č. (1900).

***Borotínský** Jaroslav, pseud. J. Zyky (v. t.).

Borová 6) u Přibyslavi: nyní 192 d., 1504 obyv. č. (1900).

Borovany 1): nyní 150 d., 988 obyv. č. (1900).

***Borovskij** Ivan Sergějevič, paedagog rus., ředitel obchodní školy v Oděsse, vy-

dal mimo několik učebnic *K voprosu o sovremennom prepodavaniji logiki v srednich učebnych zavedĕnijach* (Petr., 1881); *Idéal obščago gumannago obrazovanija, kak osnovnoj princip našej srednéj školy* (Odĕssa, 1882); *Pedagogičeskija vozzrĕnija Jekatĕriny II.* (t., 1896) a j.

***Borovszky** Samu, historik maďarský (* 1860 v Karavukově v komitátě báč-bodrockém ze staré šlechtické rodiny). Gymnasium studoval ve Velké Salontě, v Békéši a Budapešti, kdež absolvoval i studia filosofická a povýšen byl r. 1883 za doktora. Již jako univ. posluchač stal se sekretářem M. Lukácse, předsedy Kisfaludyovské společnosti, a pak i sekretářem hr. Menharta Lónyaye, předsedy uh. Akademie, který ho přijal za úředníka do kanceláře Akademie. Od r. 1894 **B.** jest ředitelem této kanceláře. R. 1899 byl zvolen za člena akademie; jest též členem výboru Uh. histor. společnosti, Herald. a geneal. spol. a Uh. ethnograf. spol. Samostatně vyšly tyto práce **B**-kého: *A dákok* (Dákové, ethnograf. studie, Budap., 1883); *A honfoglalás története* (Dějiny zaujetí Uher od Maďarů; t., 1894); *Csanád vármegye története 1715-ig* (Dějiny Čanácského komitátu, t., 1896 a 1897, 2 sv.); *A népvándorlás kora* (Doba stěhování národů; IV. svazek Marczaliových Velkých illustr. světových dějin, t., 1900); *Regestrum Varadinense* (společně s J. Karácsonyim, t., 1903); *Borsod vármegye története* (Dějiny Boršodského komitátu, t., 1908, 2 sv.). **B.** rediguje sbírku Magyarország Vármegyéi és Városai (Komitáty a města Uher), jíž vyšlo posud 13 sv., bohatě illustrovaných, a to I. Komitát abaújtornánský, II. těkovský, III. biharský, IV město Rjeka a přímoří, V. komitát gemerský, VI. hontský, VII. komárenský, VIII. nitranský, IX. prešpurský, X. szabolcský, XI. szatmárský, XII. železnohradský, XIII. zemplinský (Budap., 1896—1908). V »Histor. Rozpravách« uh. akademie uveřejnil: *A nagylaki uradalom története* (1900); *Egy alajbég telepitései az Alföldön* (1902); *Szendrő var története* (1908). Píše též do časopisů: »Századok«, »Történelmi Tár«, »Irodalomtörténeti Kozlemények« a j.

Borový 2) Klement, kanovník, † 31. srp. 1897 v Praze.

***Borozdin** Aleksandr Kornilijevič, literární historik rus. (* 1863), vzdělal se na universitě v Petrohradě, kde potom byl docentem a professorem při historicko-filologickém institutě. Vydal o sobě: *Protopop Avvakum* (2. vyd. Petr., 1900); *Litĕraturnyja charaktĕristiki* (t., 1903—05).

Borsodská župa má 257.586 obyv. (1900), z nichž 243.117 Maďarů, 9338 Slovákův a 3155 Němcův.

***Bort** Rudolf, publicista a spis. čes. (* 1863 v Praze). Absolvovav akadem. gymnasium a čes. fakultu filosofickou v Praze, věnoval se zcela žurnalistice. Působil především na čes. venkově, po 10 let na Moravě při olomouckém »Pozoru« a potom jako chefredaktor deníku »Lidové Noviny«. Od r. 1901 je členem redakce »Nár. Politiky« Přispíval básněmi do našich předních časopisů »Zl. Prahy«, »Světozora«, »Květův« a o sobě vydal sbírku veršů *Slzy a úsměvy* (Olomouc, 1891). R. 1907 napsal tříaktové drama: *Otec a dcera* (posud v rukopise).

***Bortkevič** Vladislav Josifovič, národohospodář a statistik rus. (* 1868), studoval na universitě petrohradské, v l. 1895 až 1897 přednášel theorii statistiky a o dělnickém pojišťování na universitě štrasburské, pak na Alexandrovském lyceu v Petrohradě a od r. 1901 jest profes. na universitě berlínské. Psal mnoho v rus. i něm. odborných časop. o otázkách národohospodářských i statistických a byl spolupracovníkem Konradova díla »Handwörterbuch d. Staatswissenschaften« a j.

Boruhrádek: nyní 215 d., 1626 ob. č., 5 n. (1900).

***Borzakovskij** Petr Kornilijevič, spis. rus. (* 1855), jest ředitelem gymnasia v Odĕsse a vydal o sobě: *Kratkija biografiji rus. pisatĕlej* (Odĕssa, 1897); *Moskovskij knigopečatnik XVI. v. Ivan Fedorov* (t., 1884); *Velikij poet A. S. Puškin* (t., 1899); *Velikij pisatĕl-poet N. V. Gogol* (t., 1902) a j.

***Borzenko** Aleksandr Aleksandrovič, právník rus. Gymnasium studoval v Odĕsse, universitu v Moskvě. R. 1870 vyslán jaroslavským Dĕmidovským lyceem za hranice, aby se připravoval k professuře, načež byl docentem civ. a obchodního práva na témž lyceu. R. 1885 hájil dissertaci na magistra civ. práva pod názvem *Koncessija želĕznodorožnago prava* (Moskva, 1883). R. 1884 otevřel si v Moskvě advokátní kancelář. V letech 1884—91 byl spolupracovníkem »Mosk. Vĕdomosti« v oboru práva. R. 1894 vzdal se advokacie a stal se juriskonsultem oděsské filiálky Říšské banky. Napsal: *Russkoje graždanskoje pravo. Vvedĕnije* (Jaroslav, 1875); *Ličnosť, obščestvennosť, sobstvennosť* (t., 1881); *Graždanskija ograničenija želĕznodor. predprijatij* (část I.: *Veščnoje pravo*, t., 1881; část II., uvedená magist. dissertace); *Materialy po želĕznodor. voprosam* (t., 1881); *Promyšlennaja sobstvennosť* (Odĕssa, 1893); *Protest perevodnago vekselja* (1895) a j. Přispíval i do časopisů domácích a francouzských.

Bose 1) Jul., hr., generál prus., † 1894.

***Bosohin,** nátěr ve stavitelství používaný, kterým se zdivo činí nepromokavým. Patentováno bylo vídeňským továrníkem J. Boschem a skládá se z asfaltu a kaučuku.

Boskovice: nyní 610 d., 4523 obyv. č., 304 n. (1900), gymnasium, 2 měšť. šk., zim. šk. hospodář., všeobec. nemocnice.

Bosna s Hercegovinou, tur. vilájet, od r. 1878 zabraný Rakousko-Uherskem, má na 51.027 km^2 (1895) 1,591.036 obyv. (podle odhadu z r. 1906: 1,770.353), 31 na 1 km^2; podle vyznání 673.246 (43%) pravosl., 548 632 (35%) muham., 334.142 (21%) katol. a 8213 (0·5%) židů. Proti značnému přirozenému rozmnožování (11‰) stojí vystěhovalectví víc a více se vzmáhající. Dočasně stěhuje se lid ze-

jména z Hercegoviny na práci do Ameriky, z důvodů spíše politicko-náboženských odcházejí pravosl. do Srbska a muham. do Turecka, těchto však mnoho se vrací. Krise zemědělská je hlavní příčinou vystěhování, vykupování závislých zemědělců (kmetů) děje se pomalu a následkem zdražení potřeb obyvatelstvo se ochuzuje. Pokrok zemědělství je pomalý, hlavně jeví se při tabáku, víně a ovoci. Lesy exploitují se ve velkém, průmysl dřevařský s kapitálem německo-židovským je v rozkvětu, vývoz dříví zpracovaného i surového činil r. 1906 4·9 mill. *q* za 26·2 mill. K. Průmysl zotavil se z veliké finanční krise r. 1902—3, nerostné bohatství těží se měrou značnější a značnější, báňská produkce r. 1906 cenila se na 12·5 mill K. Železniční síť měla koncem r. 1906 1629 *km* délky, z toho 1517·5 *km* tratí úzkokolejných, silnice a stavěné cesty měly r. 1906 7054 *km* délky. Vývoz r. 1906 činil 9·2 mill. *q* za 117·7 mill. K, dovoz 2 8 mill. *q* za 109·2 mill. K; vyváží se dříví, dobytek, švestky sušené a povidla, kůže, železo a ocel, obilí, soda, víno a rakija, maso, tabák a j., dováží textilní zboží, mouka, železné a ocelové zboží, káva, stroje, kožené zboží, nápoje, cukr a j. Vzdělání trpí nedostatkem obecných škol, jichž jest pouze 366 s 33.698 žáky (1905—06), o střední a odborné školy postaráno je poměrně dobře; vědeckému prozkumu slouží zemské museum, báňsko-geologický ústav, služba meteorologická a hydrografická. Veliké podniky meliorační a vodní stavby zejména v území krasovém jsou velmi významné hospodářsky i technicky. — Absolutistský a byrokratický systém Kállayův vyvolal zároveň s hospodářskou krisí hlubokou nespokojenost obyvatelstva; pravoslavní a muhammedáni domáhali se znovu osvobození svých církevních a školských záležitostí od vládního vlivu a přednášeli četné stesky a pamětní spisy císaři i delegacím. Smrtí Kállayovou 1903 ulevilo se poněkud, ježto nový ministr baron Burian hleděl upokojiti roztrpčené obyvatelstvo. Vyjednávání však s muhammedány i pravoslavnými vedlo jen z části k cíli, neboť odpor proti celému systému vládnímu dostoupil již příliš daleko. Vláda pomáhá si persekucí opposičních listů, které odvolávají se na příslušnost země pod vládu sultánovu. Vedle ústupků církevně-politických nová vláda provedla oddělení soudní správy od politické, paušalování desátků pro zemědělce a zlepšení platů dělnických v aerárních závodech po krvavé stávce r. 1906. Srv. officiální publikace vlády; Olivier. La Bosnie et l'Herzégovine (Pař., 1801); Die österreichisch-ung. Monarchie in Wort und Bild sv. 19. (Víd., 1901); Katzer, Geologischer Führer durch Bosnien und Herzegovina (1903), každoroční schematismus »Bosnischer Bote« a j. *dš.*

***Bosschovy věty** jsou přídatky k zákonům Kirchhoffovým, zní: 1. Je-li v soustavě vodičů, vedení, jeden vodič, v němž protékající intensita $= 0$, nezmění se intensity proudové v ostatních vodičích, když onen vodič nullový vypustíme. 2. Je-li vodič tento bez elektromotorické síly, možno i připojovací jeho body přímo mezi sebou spojiti, aniž se tím v ostatních vodičích něco změní. 3. Jsou-li v soustavě vodičů dva vodiče, z nichž jeden, ačkoliv má jakousi elektromotorickou sílu, nemá žádného vlivu na intensitu vodiče sousedního, možno jeden neb druhý přerušiti, aniž se tím vzájemné intensita mění.

Boston 2) má 560.892 obyv. (1900), podle odhadu z r. 1905 595.380; spolu s předměstími Cambridgeí (91.806: 1900), Sommerville (61.643), Chelsea (34.072), Brookline (19.935) pod názvem Greater B. má 768.428 obyv. R. 1906—7 dovezeno do přístavu bostonského spolu se charlestownským za 124,432.977 doll., vyvezeno za 100,872.147 doll. R. 1905 přistalo tu 78.613 přistěhovalců, nejvíce Irů, Skandinavců a Italův.

***Boškovic** Stojan, státník a historik srbský (* 1833 — † 1893). Studoval v Bělehradě filosofii a práva, vykonal delší cesty, načež byl činný jako žurnalista. R. 1869 stal se sekčním chefem v min. vnějších záležitostí, r. 1875 ministrem vyučování. Nesouhlase se zdrželivou zahraniční politikou vlády, vzdal se r. 1876 ministerského úřadu a byl professorem dějin na vysoké škole bělehradské. R. 1879—80 byl znova ministrem vyučování; později stal se srbským vyslancem v Rumunsku. Napsal: *Slike iz vremena reformacije* (Bělehrad, 1885); *Istorija sveta za narod i školu* (kn. 1. *Istorija staroga veka*, (t., 1866); *Slike iz srpske istorije* (t., 1882) a j.

***Boškovic** Jovan, spis. srb. (* 1834 v Novém Sadě — † 1892 v Bělehradě). Po studiích gymnasijních odebral se na právnickou fakultu do Vídně. Vedle toho poslouchal i slovanskou filologii u Miklosiche. Po absolvování právnických studií stal se advokátním koncipientem. Později přednášel srbský jazyk a srbskou literaturu na vysoké škole v Bělehradě. R. 1892 stal se ministrem osvěty, v kterémžto postavení t. r. zemřel. B. vystoupil na kolbiště literární již r. 1854. První jeho dílo vyšlo pod názvem: *Treba li književnici da uče svoj jezik?* Vedle toho ještě vydal: *O nepotrebnim tuđjim rečima u srpskom govoru*; *O staro-slovenskom jeziku*; *Nauka o jeziku i njezin zadatak.* Dále sestavil *Izvod iz srpske gramatike* (1864); *Pisma o književnosti srpskoj i chrvatskoj*; *Srpska sintaksa*, (Bělehrad, 1865). Posléze přeložil r. 1857 dílo Slováka Ludevíta Štúra *O narodních písních a pověstech plemen slovanských* do srbštiny. R. 1887 vyšly v Bělehradě jeho *Skupljeni spisi* o 8 sv. *Tmk.*

Bošovice 2): nyní 212 d, 962 obyv. č., 16 n. (1900).

***Botha** Louis, boerský generál (* 1864 v Greytownu v Natalu). Účastnil se r. 1884 války se Zulukafry a usadil se pak v Nové Republice (později distrikt Vryheid), kde byl zvolen polním kornetem Když území to připadlo r. 1888 Jihoafrické republice, B. byl

členem Volksraadu. Na počátku války jihoafrické byl pobočníkem generála Luk Meyera a r. 1899 převzal za nemocnělého Jouberta velení před Ladysmithem. Porazil pak Angličany u Colenso (15. pros. 1899) a na Spionskopu (24. a 25. led. 1900). Po smrti Joubertově (27. břez. 1900) jmenován velícím generálem vojsk transvaalských, ale kapitulací Cronjeovou byl donucen ustoupiti k Lydenburgu, kde svou armádu znova organisoval. Přes vynikající svůj velitelský talent nemohl zabrániti konečně porážce a po míru 31. květ. 1902 odebral se s De Wetem a Delareyem do Evropy, odkud však záhy vrátil se do vlasti. Nyní je předsedou ministerstva a ministrem zemědělství v Transvaalu.

von **Bötticher** 1) K. H., stát. prus., † 1907.

* **Böttinger** Hugo, malíř čes. (* 30. dub. 1880 v Plzni). Byl žákem c. k. umĕl.-prům. školy v Praze, odkud přešel na akademii umění; tuto absolvoval jako žák Pirnerův r. 1902. Na cestách svých po Normandii, Italii, Belgii, Anglii seznal moderní umění malířské a hlavně Whistlera, jehož jemný kolorismus mocně naň působil. B. záhy vystoupil na veřejnost, vystavuje několik maleb rázu dekorativního (allegorie *Jara, Zimy*) v Rudolfinĕ, koloristně význačných, a hlavně podobizny, v nichž s počátku vliv Whistlerova umění byl patrný. B ve svých portraitech však pokročil od barevného ladění celku, přitlumeného a sešeřeného, k vlastnímu osobnímu názoru na barevný svět, k vystižení nálady interieurové, onoho okolí, v němž jeho model jest umístěn. Tak zvláště vyznamenává se portrait *hrab. Lützowa* harmonií barevnou, výrazností hlav vynikající podobizny *dra Mattuše, Fr. Ondříčka* a knížete *K. Schwarzenberka, Českého kvartetta*, při kterémž B. konal studie velmi zajímavé tím, že nakreslil zprvu několik karikatur portraitovaných, aby vniknul do charakteru jednotlivých hráčů. B-ovy karikatury zůstaly veřejnosti až dotud neznámy a v majetku »Manesa«, jehož B je členem, jsou velmi trefné a duchaplné a zasluhují uveřejnění. V moderní galerii nachází se B-ův obraz z plesu *Zlatého Věku*. B. illustroval modlitební knihu »*Útěcha srdce*«, vydanou Unií, pohádkové číslo »*Volných Směrů*«, »*Sníh*« a j. v. B. jeví se jako malíř moderní, jemuž především jde o barevnou krásu díla, o malebnost ve smysle ryze malířském, t. j. o lahodnost, libozvučnost barvy. K tomu pojí se gracilní kresba, tak že celek má ráz distinktní zdrželivosti a je vždy harmonicky sladěný. *F. H-s.*

* **Boubela** Josef, právník a spis. český (* 1853 na Vsetíně na Moravě). Studoval gymnasium v Těšíně a v Praze, kdež absolvoval též práva. V těch dobách přispíval belletristickými pracemi do různých časopisův. Vstoupil r. 1876 do služby soudní, působil na Moravě v Brně jako rada z. s. Samostatně vydal *Jazyková otázka při úřadech státních* (1898). Nyní jest při č. technice v Brně honorovaným docentem pro vodní, směnečné a obchodní právo. Dr. *N.*

* **Bouclé** [buklé] je francouzský název pro tkaniny s vlasem zkadeřeným (krymry a p.). *Beroušek*

* **Bouček** František, lékař čes. (* 1810 v Plotištích u Kr. Hradce — † 1882 v Poděbradech). Lékařská studia vykonal ve Vídni za Škody a Rokitanského, načež působil od r. 1841 jako panský lékař v Poděbradech. Tam r. 1857 otevřel nemocnici, ve kteréž r. 1878 byla Weisem vykonána prvá ovariotomie v Čechách se zdárným průběhem. — Syn jeho B. Bohumil (* 1850 v Poděbradech) vykonal studia lékařská v Praze a ve Vídni, r. 1875 působil jako polní lékař v Černé Hoře a usadil se r. 1877 jako prakt. lékař v Poděbradech, kdež působí posud. Napsal zvláště *Cholera na Poděbradsku* (Pardubice, 1893, též něm., Mnichov, 1894); *Rozpravy zdravotnické* (t., 1900); *Z chirurgické praxe na venkově* (»Čas. lékařů čes.«, 1882); *Úvaha o zdravotnictví školském* (t., 1893); *Úvahy a zkušenosti porodnické praktického lékaře* (t., 1906); *Zkušenosti praktického lékaře*; *K 50. ročnici nemocnice Poděbradské* (t., 1908).

* **Bouček** Václav, práv. spis. čes. (* 1869 ve Vel. Byteši na Moravě). Dosáhnuv na universitě praž. hodnosti doktora práv, věnoval se advokacii a od r. 1899 jest advokátem v Praze a redaktorem »Práv. Rozhledů«. Vedle menších prací v »Právníku«, »Zeitu« a »Přehledu« napsal a samostatně vydal: *Ochrana cti dle práva anglického* (Praha, 1905); *Proč se domáháme reformy práva manželského* (t., 1904); *O anthropologické škole trestní* (t., 1897, »Zprávy společnosti pro vědy státní a sociální v Praze); *Z rodinného práva anglického* (t., 1905—06, »Práv. Rozhledy«); *Die Reformbedürftigkeit des k. k. obersten Gerichtshofes* (zvláštní otisk z »Juristische Blätter« na r. 1904).

* **Boudová** A. (* 1870 v N. Pace), malířka čes., viz Suchardová-Boudová.

Bouguereau W. A., malíř fr., † 1905 v Larochelle.

* **Bouchard** [bušàr] Charles-Jacques, lékař franc. (* 1837 v Montier-en-Der). Vystudovav lékařství v Lillu a v Paříži, stal se tu posléze prof. lékařství. Napsal mimo jiné zvláště *Recherches nouvelles sur la pellagre* (1861); *Étude sur quelques points de la pathogénie des hémorrhagies cérébrales* (1870); *Maladies par rallentissement de la nutrition* (1882); *Lecons sur les autointoxications dans les maladies* (1885); *Les microbes pathogènes* (1892); *Traité de médecine* (1899, 9 sv.); *Traité de radiologie médicale* (1904).

* **Boucherisovati** [bušriz-] sluje v elektrotechnice způsob impregnování dřevěných sloupů, telegrafních tyčí za účelem zvýšení jejich trvanlivosti. Zaveden byl A. Boucherieem, franc. chemikem a záleží v tom, že dřevěné kmeny 1—2 neděle po svém poražení napojují se pod tlakem roztokem skalice modré.

* **Bouilleur** [bujör] (fr.) čili varník viz Kotel, str. 973 *b*.

Bouillier Fr., filosof franc., † 1899.

Boulanger 2) G., generál a politik franc., octnuv se ve finančních nesnázích, zemřel 30. září 1891 sebevraždou v Ixelles u Brusselu. Srv. Verly, Le général B. et la conspiration monarchique (1893)

Boulogne: 1) B.-sur-Mer má jako obec 51.201 obyv. (1906). — 2) B.-sur-Seine má jako obec 49.969 obyv. (1906).

Bourbaki Charles, gen. fr., † 22. září 1897 na své vile u Bayonne.

* **Bourgeois** Léon Victor, státník franc. (* 1851 v Paříži), nastoupil dráhu úřednickou. R. 1880 zvolen byl za depart. Marnes do poslanecké komory, kde připojil se k pokrokové straně republikánské a naléhal na stíhání vlastenecké ligy a boulangismu. Počínaje r. 1890 byl opětovaně ministrem rozličných ressortů; jako ministr spravedlnosti v kabinetu Ribotově (1892) vystoupil s patřičnou energií v aféře panamské; byl zástupcem franc. republiky na mírové konferenci r. 1907. Napsal: *Solidarité* (1894, do češt. přel. A. Uhlíř); *Éducation de la démocratie* (1897); *Philosophie de la solidarité* (1902); *La déclaration de droits* (1903).

* **Bourgery** [buržri] Marc-Jean, anatom franc. (* 1797 v Orléansu — † 1849 v Paříži). Byl praktickým lékařem v Paříži, kterýž s vášnivou láskou oddával se studiím anatomickým. Spojiv se s vynikajícím malířem a kreslířem Jacobem, vydal vlastním nákladem nádherný a monumentální anatomický atlas *Traité complet d'anatomie de l'homme, comprenant la médecine opératoire* (Paříž, 1830—45 v 8 velikých svazcích s tolikéž svazky textu). Kromě toho napsal *Traité de petite chirurgie* (t., 1829); *Anatomie élémentaire* (t., 1834—42); *Des annexes du foetus et de leur développement* (t., 1846).

* **Bourges** má jako obec 44.133 obyv. (1906).

* **Bourges** Elémir, romanopisec franc. (26. bř. 1852 v Manosque, depart. Basses-Alpes), byl v letech osmdesátých spolupracovníkem »Gauloisu« a »Parlamentu«, vzdal se však svého skvělého postavení a opustil s chotí, jež jest dcerou čes. politika dra Braunera, Paříž a uchýlil se do zátiší v Lamois. Jest rytířem čestné legie a praesidentem akad. Goncourtů. Napsal: *Sous la hache* (1878); *Le Crépuscule de Dieux* (1883); *Les Oiseaux s'envolent et les fleurs tombent* (1893; Ptáci odletí a květy odpadají, přel. M. Marten, Praha, 1905, »Knihov. Zl. Prahy« sv. 36); *Recherches sur Fontain*; *l'Enfant qui revient* a metafysické drama *La Nef* (1904).

Bourget Paul, romanopisec franc. zvolen r. 1894 do akademie. Jeho *Oeuvres completes* počaly vycházeti v Paříži r. 1899. Pod jmenem Claude Larcher vyd. *Physiologie de l'amour* (1890).

Bousov 2) Dolní: nyní 307 d., 1869 obyv. č. (1900).

* **Bouška** Sigismund Ludvík, básník čes. a spisovatel-kněz (* 1867 v Příbrami). Vystudovav gymn. ve svém rodišti, vstoupil do kláštera benediktinů v Břevnově a odbyv tam noviciát, studoval na theologické fakultě v Praze, kde r. 1892 vysvěcen na kněze. Nyní je kaplanem v Polici n. M. B. je ze zakladatelů »katol. moderny« a vedle básní a belletrie psal kritiky. O sobě vydal 3 sbírky básní: *Pietas* (1897); *Dismas* (1894); *Legendy* (1903); z belletrie *Vánoce* (1903) a *Láska Aubanelova* (1898). Vedle toho přeložil z Mistrala »Mirèio«, »Cikáda zpívá«, z Jacinta Verdaguera »Sen sv. Jana« (1894); z Maeterlincka »Aglavaina a Selysetta« (1897); z Ernesta Hello »Podobizny svatých« (1898). Také napsal některé studie, jako: *Miriam-Maria* (1903); *Jacinto Verdaguer* (1894—95); *M. Maeterlinck* (1897); *Paul Verlaine* (1896) a *Život Teodora Aubanela* (1901).

Boutmy Émile, spis. franc., † 1906. Z posledních jeho prací dlužno vytknouti: *Essai d'une psychologie politique du peuple anglais au XIXe siecle* (Pař., 1901); *Éléments d'une psychologie politique du peuple américain* (t., 1902). Srv. čl. Vlast. Kybala, Emil B. (»Lumír«, 1906).

Bouvier 2) A., básn. fr.., † 1892 v Paříži.

Bovio G., spis. ital., † 1903 v Římě.

* **Boxerové** viz Čína, dějiny (Dopl.).

* **Boxchronometr,** lodní chronometr, viz Hodiny, str. 437 *a*.

Boycott James, angl. kapitán, po němž zůstalo slovo *boycott*, † 1897 ve Flextonu v Suffolku.

Boyesen Hjalmar, novellista amer., † 1895.

* **Bozděch** Václav, právník čes. (* 23. září 1861 v Kolovči na Šumavě). R. 1881 absolvoval gymnasium v Domažlicích, načež studoval práva v Praze. R. 1885 vstoupil do soudní praxe. Působil v Roudnici, Ml. Vožici a r. 1901 jmenován soud. sekretářem v Litomyšli. Vedle některých rozhodnuti uveřejnil v »Právníku« články: *O vnucené správě nemovitostí k vymáhání peněžitých pohledávek*; *O jistotě za útraty sporu dle nového civilního řádu*; *Jest vyšetřujícímu soudci, jenž návrhu státního zástupce na vznesení řádné vazby vyšetřovací vyhověti nemusí, vyžádati si o tom rozhodnutí radní komory?* Dr. *N.*

Božejov 2): nyní 77 d., 615 obyv. č. (1900).

* **Božerjanov** Ivan Nikolajevič, spis. rus. (* 1852), znám jest jako dobrý znalec dějin rus. umění a vydal o sobě: *Očerk istoriji razvitija iskusstv v carstvovanije Petra Vel.* (Petr., 1872); *100létije spb. Imp. Boljšogo téatra* (t., 1883); *Illjustrirovannaja istorija rus téatra* (s J. N. Karpovem, vychází t. od 1903) a j.

* **Brabec** Adolf, spis. čes. (* 1875 ve Mšeci). Po studiích gymn. v Písku a po odbyté jednoroční službě při vojsku vstoupil do služeb knížete ze Schwarzenberka, kde jako úředník působil na různých panstvích a nyní je správcem kníž. pivovaru v Třeboni. Vedle příspěvků časopiseckých samostatně vydal knihy veršů: *Dávné dumy* (Polička, 1894); *Jarní violy* (t., 1895); *Svadlé květy* (t., 1896); *Listí padá...* (t., 1898); *Květy samot* (Praha, 1904); *Kapka soucitu do moře bídy* (t., 1908); povídky: *Prvosenky* (1894);

Stínové kresby (1896); *Vzpomínky a nálady* (1899); *Na samotě* (1903); *Denní dramata* (1904); *Opuštěná* (1908); dramata: *Na venkově* (1897); *Pomsta* (1899); *Bratři* (1903); *Lékař* (1904); *Na statku* (1904, přel. do němčiny); veselohry: *Slavnostní řeč* (1907); *První láska* (1907); *Patentní vlastenec* (1908); romány: *Bez ochrany* (1898); *Z víru velkoměsta* (1903); *Hlubiny* (1903) a *Grundriss der čechischen Literaturgeschichte* (Vídeň, 1906).

Bracco Roberto, dramatik ital. (* 1862 v Neapoli). Byl celním úředníkem, ale záhy přešel k žurnalistice a začal psáti o divadle i pro divadlo. Žije jako kritik a feuilletonista v Neapoli, kdežto jako dramatický spisovatel dobývá úspěchu po celé Italii i za hranicemi. Tvorba jeho jest velmi rozmanitá, pojímajíc vedle novell (humoristické *Frottole di Baby*; *Donne*; *Il diritto dell' amore*; *Smorfie umane*), essayí (*Spiritismo*; *Viaggiando*) a básní v neapolském podřečí celou stupnici dramatické tvorby od pouhého lever de rideau, rozpustilé frašky nebo šantánního výstupu až k dramatům dojmu nejotřasnějšího. B. spojuje ve své tvorbě technickou virtuositu sardouovskou s produševnělostí a symbolismem ibsenovskými. Je veristou, ale žádá, aby umělec k pravdě nepokrytě a ostře vypozorované přidal svou psychu, ohodnotil ji, aby táž pravda vzala na se rozměry vznešenější, širší; při tom nenávidí střízlivosti a je raději výstředním. Ale vždy vyniká zhuštěností, prudkým dramatickým spádem, ryze jižním temperamentem. Vydal dva svazky *Commedie e scene* (z prvního dobyla si jména »Una donna«, ve druhém obsaženy »Un' avventura di viaggio«, »Lui Lei Lui«, »Viceversa«, »L'articolo ottavo«, »Non fare ad altri«), z veseloher vynikla *Infedele* (»Nevěrná«, hrána též v praž. Nár. divadle v překl. Boženy Veselé, 1896), z dramat účinná aktovka *Maschere* (1894, u nás v prvém cyklu »Máje« v překl. Jarom. Boreckého, tiskem ve »Světové knihovně« č. 61). Jmenovati jest dále loutkovou hru *Le disilluse*; drama *Il trionfo*; *La fine dell' amore*; aktové drama *Don Pietro Caruso* (1897); *Fiori d'Arancio*; *Tragedie dell' anima*; *Il diritto di vivere* (1900); *Uno degli onesti* (»Není nad počestnost«, přel. Han. Hackenschmied, 1901); *Sperduti nel buio* (1901); *Maternità* (1903); *Il frutto acerbo* (1904, na Nár. divadle v překl. Luděka Friče »Zelené ovoce«, 1906); poetickou *La piccola fonte* (v Miláně, 1905). *-q.*

Brace Ch., spis. a lidumil amer., † 1890 ve Sv. Mořici v Engadině.

* **Bradáč** Otokar, hud. sklad. čes. (* 10. list. 1874 v Paceřicích), konal studia na pražské konservatoři, po jejímž absolvování dlel nějakou dobu v Chorvatsku. Napsal opery: *Obžinky* (vyznamenána peněž. podporou Čes. akademie) a *Kostnice Sedlecká*, která s úspěchem provozována byla na Národ. divadle v Brně (1905) a na městském div. v Plzni. Jeho větší orchestrální skladby jsou: symfonické básně *Hrad Bouzov*; *Probuzení jara v Podještědí*; *Z pojizerského ráje*; *Chorvatské tance*; *Na Golgathě* (na slova Macharova mužský sbor s prův. orchestru) a j.

* **Bradáčová** Růžena viz Vykoukalová R.

Bradford 1) má 276.767 obyv. (1901). V okolí vznikly ohromné přádelny a továrny na bavl. látky, zejména t. zv. »Manningham Mills«, jež jest z největších závodů toho druhu v Anglii.

* **Bradka** Adolf, mecenáš čes. (* 1822 v Praze — † 1898 t.). Náležel ještě v době předbřeznové ke kruhu vlasteneckých politiků »Repeal«, kteří se scházeli »u zlaté váhy« na Zelném trhu v Praze. S Kleinertem byl zástupcem techniků v studentské deputaci, vyslané r. 1848 s prvním českým poselstvem do Vídně. Byl centurionem technické kohorty a členem výboru českého studentstva. Po výpadu na lid v druhý svátek svatodušní účastnil se revoluce a obrany proti vojsku. Odjel do Vídně stěžovati si s deputací na krveprolití v Praze. Potom vstoupil do vojska a stal se majorem. R. 1884 při odchodu na odpočinek obdržel titul podplukovníka. Jmění své 50.000 zl. odkázal účelům národním, najmě »Minervě«, »Ústř. M. školské« a »Svatoboru«.

Bradlaugh Ch., politik angl., † 1891.

Bráf Albín, politický oekonom a politik čes. Činnost jeho jest neobyčejně rozsáhlá. B. náleží k těm, kdo bystře postřehli, že národohospodářská činnost českého národa, ač jest dosti intensivní, pokulhává přece za ostatními obory práce. Proto veškeré jeho snažení směřuje k tomu, aby národohospodářská posice česká všemožně se posílila, tak aby český národ soutěžiti mohl s předním národem rakouským, Němci. Za tou příčinou B. vystupuje po léta s četnými iniciativními návrhy na poli národohospodářském, účastní se sám co nejvydatněji činnosti českých národohospodářských ústavův a korporací, ba vyvolal k životu celou řadu prospěšných institucí a dobyl si tím velikých zásluh o naše obrození národohospodářské. K týmž cílům nese se i politická a publicistická činnost B-ova. Také na těchto polích B. náleží mezi nejpřednější naše pracovníky, nadán jsa mimo jiné jednak vzácným talentem řečnickým, jednak i neobyčejně břitkým vtipem a velikou lehkostí koncepce. Vše to činí jej velmi způsobilým k popularisování vědy, a jest jen málo universitních professorů, kteří dovedou přísnou vědu učiniti přístupnou tak jako on i vrstvám nejširším. Pokud běží především o působnost jeho politickou a samosprávní, dlužno uvésti, že po schválení stanov Zemské banky král. Českého, kteréž po výsledku anketních porad byl sestavil, řídil přípravné práce k ustavení ředitelství a zahájení činnosti banky a působil pak krátce jako první její kommissař. Uvedl v život i Zemský pojišťovací fond císaře Františka Josefa a měl jako přísedící zem. výboru také velikou účast na přípravných pracích spojených se založením České akademie. A ještě, když byly už schváleny stanovy České akademie, pů-

sobil při sestavení návrhů prvých řádných členů, jejichž jmenování bylo vyhrazeno císaři, načež ze zemského výboru vystoupil a po vypršení sněmovního období r. 1895 znovu nabídnutý mandát za veliké statky nepřijal. V těchto dobách, když staročeská strana byla z říšské rady a ze sněmu nadobro vytlačena, skoro sám jediný hájil v řečích veřejných její dosavadní politiku i t. zv. vídeňské úmluvy (punktace) z r. 1890. Ježto pak pro různé ohledy na veřejné mínění i v časopisech vlastní straně nejbližších nemohl již zastupovati názory svoje bez jistých výhrad, přijal ochotně nabídku vydavatele měsíčníku »Alétheia«, aby tam v každém čísle uveřejnil úvodník. Tak činil od r. 1897 až do zániku »Alétheie«, a protože jméno autorovo nezůstalo utajeno, byly kritické ty články hojně otiskovány a překládány, tak že se dodělaly publicity tím větší. Jako člen výkonného výboru strany staročeské a po smrti dra F. L. Riegra druhý náměstek předsedy měl podstatnou účast ve zpracování nového programmu strany. R. 1905 dostalo se mu povolání do sněmovny panské, kdež vstoupil do skupiny pravice a byl zpravodajem o pojišťování soukromých úředníků. Nejvíce vykonal arci B. na poli národohospodářském. R. 1892 byl zvolen členem ředitelství Hypoteční banky král. Českého, kterážto volba v dalších obdobích opakována. Zde dal podnět k některým změnám stanov usnadňujícím zápůjčky a k živější agitaci ve prospěch konversí. Od založení Zemského pojišťovacího fondu císaře Františka Josefa jest předsedou jeho ředitelství. Z představenstva dělnické pojišťovny úrazové, jemuž od počátku náležel jako jeden ze šesti členů vládou jmenovaných, vystoupil r. 1903. Byl pak na místo zemřelého tchána svého dra F. L. Riegra zvolen do správní rady První vzájemné pojišťovny v Praze. Po pádu záložny Svatováclavské stal se předsedou záložny »Důvěra«, zřízené k tomu, aby převzala aktiva padlé záložny. Po vystoupení svém z výboru zemského byl opětně povolán za člena českého odboru Zeměd. rady pro král. České, odkudž po několika letech vystoupil. Byl pak r. 1898 vládou povolán za člena zemědělského oddělení státní Rady průmyslové a rolnické ve Vídni, kdež m. j. měl referáty o závazných společenstvech rolnických, o dosazení zemědělských znaleckých orgánů při úřadech politických, o reformě statistiky osevu a sklizní. Spatřuje v nemírně vychvalovaných výsledcích Zemské jubilejní výstavy z r. 1891 spíše mnohá výmluvná svědectví národohospodářské slabosti národa českého, v čemž jej spolupůsobení v redakci díla o výstavě (Sto let práce) utvrdilo, počal s několika mladšími přáteli a žáky svými veřejnými přednáškami a články buditi živější smysl pro národohospodářské zvelebení českého lidu na polích dosud zanedbávaných. V té příčině zejména hlásal myšlenku, že dílo obrození národní není posud dokončeno. Bylo sice obrození naše národní provázeno spolu společenskou rekonstrukcí v tom směru, že se znenáhla navazovaly na široké vrstvy, germanisaci nepropadnuvši, společenským vzestupem jednotlivců nové t. zv. třídy vyšší, ale toto společenské přetvořování jest jednostranné, neboť jeví se hlavně v oboru t. zv. učených povolání, následkem čehož hospodářská nadvláda zůstává stále u Němců. Vzdělaným vrstvám národa nesluší, aby passivně přihlížely k povážlivostem takového processu pro budoucnost osudného, nýbrž mají uvědomělou snahou pěstovati a šířiti lásku k výrobku českému. V tom směru vydal řadu článkův a založil od konce devadesátých let XIX. stol. národohospodářskou rubriku v »Hlase Národa«, jež pak byla napodobena skoro ve všech denících českých. S touže snahou souviselo též založení Národohospodářského ústavu při České akademii, jehož první idea povstala ještě za života dra Fr. L. Riegra, byla pak uskutečněna společnou péčí praesidenta České akademie Jos. Hlávky a navrhovatele stanov B-a, za pomoci kapitálu s třetí strany, dříve již dru Riegrovi k disposici daného, a štědrého věnování Hlávkova. B. stal se řádným členem, náměstkem praesidenta a po smrti Hlávkově praesidentem nového ústavu. Seznav jako učitel a později člen kuratoria Československé obchodní akademie stav českého školství obchodního, přijal r. 1900 povolání za vládního inspektora českých obchodních akademií v Čechách a na Moravě a nabyl tím příležitosti spolupůsobiti při vládní reformě učebné osnovy pro akademie obchodní a pro vybudování prvních základů vysokého učení obchodního při české vysoké škole technické v Praze. Co se týče působnosti B-ovy v úřadě akademickém, budiž uvedeno, že od svého jmenování řádným professorem na čes. universitě v Praze (1890) zastával dvakrát úřad děkana fakulty právnické. Volbu za rektora r. 1908 nepřijal, což motivoval v listě v časopisech uveřejněném zejména tím, že tytéž strany v českém studentstvu, které r. 1905 zosnovaly potupné výstupy proti prof. Bohusl. Riegrovi, když se prohlásil proti všeobecnému rovnému právu volebnímu, vzaly si z útoků, které se vedly proti agitačním brošurám inšpruckého professora Wahrmunda, podnět k násilnému vymáhání universitní stávky na obranu svobody projevu. Ve studijních rocích 1906/7 a 1907/8 byl spolu s dvěma professory české a třemi německé university pražské účasten vyučování arciknížete Karla Františka Josefa na hradě pražském, vyučuje budoucího dědice trůnu národnímu hospodářství, což spojováno s vycházkami do průmyslových závodův a bank pražských. B-ova činnost literární od r. 1890 jest tato: Národohospodářská. Samostatně vydal: *Břímě, které se dá zmenšit* (Praha, 1896); *Kterak pokračuje myšlénka povinného pojišťování dělnického* (t. r.); *Listy o studium národohospodářském* (t., 1897); *Der landwirtschaftliche Hypothekarkredit in Oesterreich während der*

letzten 50 Jahre (Víd., 1898); *Národohospodářské potřeby české* (Dvůr Králové, 1904); *Základní zákon zemědělství a družstevní svépomoc* (řeč z r. 1906, přelož. do němč.); *O sociálních úkolech kněžstva* (řeč z r. 1905, do němč. přeložil Anast. Horn); *Sociální vědy a kněz* (1906); *Banky*, dvě úvodní přednášky v kursu pro úředníky bankovní (Praha, 1908). Z pojednání uveřejněných v časopisech a sbornících vytknouti jest zejména: *Sociální politika státův evropských* (»Almanach Čes. akademie«, 1895); *Dva staré návrhy na odklizení dluhů selských* (»České Listy Hospod.«, 1895); *L'état économique et social du peuple tcheque* (»La Nation tchèque«, 2. sv., 1896); *Příspěvky k dějinám zemědělského vyučování v Čechách* (»Zeměd. Listy«, 1896); *Nynější stav otázky o závazných společenstvech zemědělských* (»Obzor národohosp.«, 1900); *Národní hospod. a školství národní* (»Beseda učitelská«, 1904—05); *O vyučování nauce obchodní* (»Obch. Listy«, 1904, přelož. do němč. i slovinštiny); *Politické vědy v Čechách na sklonku věku osmnáctého a v první polovici devatenáctého* (»Alman. Čes. akademie«, 1906); *Vysoké učení obchodní* (»Obzor národohosp.«, 1907); *Pensijní pojišťování v Rakousku a přípravy k němu v Německu* (»Obzor národoh.«, 1908). Kromě toho články, kritické úvahy a populární výklady v Slovníku Naučném, »Oesterreichisches Staatsworterbuch« (zde zejména: Banken, Oest.-ung. Bank, Eisenbahnen, Handelsverträge a j.), »Aletheii«, »Českomor. Národním Hospodáři«, »Obzoru národohospodářském«, »Sborníku věd právních a státních«, »Osvětě«, »Zemědělských Listech«, »Textilním Obzoru«, »Rozhledech«, »Pražské lidové revui«, »Obchodním Obzoru« (brněnském), Moravské čítance, »Škole měšťanské«, Wolfově »Zeitschrift für Sozialwiss.« a vídeňské »Zeitschrift für Volkswirtschaft, Verwaltung u. Sozialpolitik«; populárních nejvíce v »Hlase Národa« z let 1896 až 1903. Práce z oboru statistiky: *Příbytečné poměry velikých měst se zvl. zřetelem k Praze* (Slavnostní řeč při oslavě 25letého trvání pražské statistické kommisse 1896); *Statistika* (Zpráva o české činnosti statistické v jubilejním »Památníku Čes. akademie« 1898); *Reform der landwirtsch. Statistik* (Zprávy o jednáních Rolnické rady); *Statistika osevu a sklizní* (»Sborník věd právních a státních«, 1904). Samosprávy se týkající: *O samosprávě anglické*; *O některých starších a novějších projektech rakouských v příčině samosprávy* (sborník »Samospráva« v Praze, 1898); *Idey a skutečnosti v samosprávě* (Politická knihovna »Hlasu Národa«, 1902); stať *Samospráva* ve sborníku »Česká politika«, II. díl. Z oboru politiky: *Listy politického kacíře* (Polit. knih. »Hlasu Národa«, 1902, dvě vydání) a četné články v »Hlasu Národa« i »Politik« (»Union«). Životopisy, jubilejní řeči, nekrology a pod.: *Jak vznikla Česká akademie* (»Osvěta«, 1901); *Josef Kaizl* (t., 1901); *Matouš Talíř* (t. a »Alman. Čes. akademie«, 1902); *Jiří Pražák* (»Právník«, 1905); *Jiří kníže Lobkowicz* (»Máj«, 1905); *Karel Mattuš* (»Osvěta«, 1906); *Josef Hlávka* (t., 1908) a leták *Josef Hlávka*, rozdávaný při pohřbu; *Franklinovy styky s Prahou* (»Pražská lidová revue«, 1906). Veliká jest řada osobních hodností a vyznamenání B-ových. R. 1891 zvolen mimořádným, r. 1903 řádným členem Čes. akademie, r. 1901 dopisujícím členem c. k. centrální kommisse statistické, r. 1902 členem Mezinárodního ústavu sociologického (Institut international de sociologie) v Paříži, r. 1907 členem Mezinárodního ústavu statistického. R. 1898 obdržel řád žel. koruny III. tř., r. 1908 rytířský kříž řádu Leopoldova.

* **Brafman** Jakov Aleksějevič, spis. rus. († 1879), byl původu židovského, ale přestoupil na pravoslaví a proslul časopiseckými články proti židům. O sobě z nich vydal: *Jevrejskija bratstva, městnyja i vsemirnyja* (Vilno, 1868); *Knigi kagala* (posl. vyd. 1888) a j.

Brahe 1) Tyge. Když za příčinou 300leté oslavy jeho úmrtí (24. říj. 1901) měl náhrobní kámen v chrámě P. Marie před Týnem býti opraven, bylo k návrhu konservátora J. Heraina provedeno šetření, zda mrtvola B-ova ještě na tomto místě odpočívá; neboť byla v té příčině vyslovena pochybnost, poněvadž v době protireformace z chrámu toho byly odstraněny mrtvoly některých nekatolíků, mezi nimiž ovšem jméno slavného astronoma se nenachází. Při šetření tom bylo zjištěno, že klenba hrobky byla (patrně při požáru chrámu r. 1679) probořena a otvor takto povstalý prostě zasypáním a překlenutím uzavřen. V hrobce byly nalezeny dvě rakve, z nichž jedna obsahovala kostru B-ovu, druhá kostru jeho manželky. Lebka B-ova byla až na část obličejovou patrně při pohromě výše uvedené úplně rozdrcena, ale kostra mohla býti přece snadno agnoskována, a to hlavně podle délky kostry (která odpovídala výšce sochy na náhrobním kameni, 170 *cm*), podle jakosti kostry a zvláště podle tvarův obličeje, přibližného stáří osoby, podle zachovalých zbytků vousu, podle zahojené rány na kostech nosních (po známém souboji) a podle zeleného zbarvení kostí nosních, pocházejícího od kovové prothesy (umělého nosu) do hrobu dané, ale časem zničené. Srv. dr. H. Matiegka, Bericht über die Untersuchung der Gebeine Tycho B's (Král. čes. spol. nauk, Praha, 1901); J. Herain a dr. J. Matiegka, Tycho B. (»Čas. spol. přát. star. čes.«, Praha, IX., 1902).

Brahmaputra byl v posledních desítiletích pilně dále zkoumán. Od cesty vév. Orléanského 1895 jest nepochybno, že Dihong je totožný s B-ou, rovněž i horní tok Sangpo. Prameny jeho ohledával znova 1906 Sven Hedin, takže z toku jeho není nám posud známo asi 200 *km*. K výzkumu jich vyslala Skotská zeměp. společnost r. 1907 zvláštní expedici.

Brahms Joh., hud. skladatel něm., †3. dub. 1897 ve Vídni.

Brachelli H. F., statistik rak., † 1892.

* **Brainův střelný prach** [brén-], směs glycerinu a práškovaného chlorečnanu draselnatého, z níž utvořena plastická hmota; zapálen hoří velmi klidně, za to vybuchuje nárazem snadno.

Braith Ant., malíř něm., † 1905.

Brajlov, do r. 1883 svobodný přístav, má 58.392 obyv. (1898). Vyváží se skoro za 75 mill. K a dováží za 18 mill. K.

* **Brajlovskij** Sergěj Nikolajevič, literární historik rus. (* 1861), vystudoval v Něžíně a pak vyučoval na střed. školách. Z četných studií o sobě vydal: *M. J. Lermontov* (Voroněž, 1893); *A. V. Koljcov* (t., 1893); *N. V. Gogol* (t., 1893); *K voprosu o položeniji rus. ženščiny po bytovym pěsňam* (t., 1883); *Novyja izslědovanija o Simeoně Polockom* (t., 1887); *Očerki iz istoriji prosvěščenija v Moskovskoj Rusi* (Moskva, 1890) a j.

* **Brama** Risso, rod ostnoploutvých ryb (z podřadí *Acanthopterygii*) z čeledi t. jm. (Bramidae), ve kterou kromě tohoto rodu náleží ještě 5 jiných, méně důležitých a známých. Mají tělo se stran smáčklé, zejména vezpod vypouklé, pokryté šupinami mírné neb i dosti značné velikosti. Ostnitá část hřbetní ploutve jest krátká, ze 3—4 slabých paprsků složená; měkká část její i ploutve řitní jest dlouhá, prsní ploutve jsou hluboko dolů posunuty, břišní nescházejí a ocasní jest hluboko vykrojena. Ze 12 druhů té čeledi, ryb pelagických i také hlubinných, žije ve Středozemním moři, v okeánu Atlantském od Anglie až po Kapsko, v Severním německém i Baltském moři B. *Raii* Bl. Schn., ryba zdéli 50—70 *cm*, barvy stříbrobílé, na hřbetě našedivělé; tuto barvu mají i ploutve liché. Loví se pro dobré maso. *Br.*

Brambach 1) K. J., skladatel něm., † 1902.

* **Branberger** Jan, hudební kritik český (* 1877 v Praze), absolvoval 1902 varhanickou a komposiční školu v Praze, byl t. na filosof. fakultě 1905 promovován na doktora, pokračoval ve studiích hudební vědy a aesthetiky na univ. v Berlíně, r. 1906 jmenován sekretářem a učitelem hudební theorie na praž. konservatoři. Od r. 1903 jest hudebním referentem »Času«; r. 1906 založil hudební revui »Smetana«, jež po dvou ročnících zanikla. Napsal: *O hudbě Židů* (Praha, 1904, chystá se v něm. překladu); *Katechismus všeob. dějin hudby* (t., 1905); *K dějinám sborového zpevu I., II.* (rozbory k historickým koncertům zpěv. spol. »Škroup« 1904—5, jichž byl B. původcem a zakladatelem); *Musikgeschichtliches aus Böhmen* (t., 1906) a j.

* **Brancel,** spis. hornolúž., viz Frencel.

* **Brandenburg** Erich, něm. historik a profes. dějin na universitě v Lipsku (* 1868 v Stralsundě). Z prací jeho sluší vytknouti: *Moritz von Sachsen* (sv. I., Lip., 1898); *Martin Luthers Anschauung vom Staate und der Gesellschaft* (Halle, 1901). B. mimo jiné práce pracoval též o sedmém (posledním) vydání známé Dahlmann-Waitzovy »Quellenkunde der deutschen Geschichte«.

Brandes 4) Georg M. C. napsal ještě: *Udenlandske Egne og Personligheder* (1893), *Gestalten und Gedanken* (1903); *Julius Lange* (1898); *Ungdoms very* (1898); *Leoned* (1905); *Samlede Skriften* (1906, 17 sv.); *Gesammelte Schriften* (1907, 9 sv.). B. rediguje se Schlentherem a Eliasem veliké vydání Ibsenových spisův.

Brandis, 4) Ant., hr., † 1907. — B. 5) Jindř. hr., † 1900.

Brandl Vincenc, archivář a historik moravský, † 26. pros. 1901. Srv. obšírný čl. B. Navrátila, Vincenc B. v »Časopise Matice moravské«, 1902.

* **Brandt** Aleksandr Andrejevič, inženýr rus. (* 1855), jest profes. na technice v Petrohradě a vydal: *Kurs parovych mašin* (2. vyd, Petrohr., 1896); *Osnovanija těrmodinamiki v priměněniji k parovym mašinam* (t., 1900); *Očerk istoriji parovoj mašiny i priměněnija parovych dvigatělej v Rossiji* (t., 1892) a mn. j.

* **Brandt** Boris Filippovič, polit. oekonom rus. (* 1860 v chudé židovské rodině). Studoval na právnické fakultě kijevské university. R. 1897 vstoupil do služby u min. financí; r. 1904 jmenován byl členem učeného komitétu tohoto ministerstva. Hlavnější jeho práce: *Nalog na osvobožděnnych ot vojinskoj povinnosti* (Kijev, 1889); *Těorija vekseljnago kursa* (Moskva, 1892); *Borjba s pjanstvom za granicej i v Rossiji* (Kijev, 1896); *Inostrannyje kapitaly* (Petr., 1898—1901); *Torgovo-promyšlennyj krizis v Rossiji i v Zapadnoj Jevropě* (t., 1902—4); *Finansovaja politika i tamoženncje pokrovitěljstvo. Svod trudov městnych komitětov o nuždach seljskochozjajstven. promyšlennosti* (Petr., 1904). V čas. »Russkoje Ekonom. Obzrěnije« rediguje přehled cizozemských periodických publikací a národohospodářských.

Brandýs 1) nad Labem: nyní 306 d., 3900 obyv. č., 80 n. (1900), měšť. šk., zim. šk. hospodář., voj. nemocnice. — 2) B. nad Orlicí: nyní 197 d, 1117 obyv. č. (1900); stává se znenáhla hledaným místem lázeňským (hydrotherapie atd.).

Branibor, m. prus., má 51.239 obyv. (1905).

Braniborsko, prov. prus, má 3,108.554 obyv. (1900), většinou evangel. Z těch mluví 3,031.450 německy, 24.262 polsky, 35.116 srbsky, 1156 česky, 6118 německy a polsky, 2403 něm. a srbsky.

Braniš Josef, od 1. bř. 1908 jest ředitelem stát. reálky na Kladně. Od r. 1888 jest konservátorem c. k. ústřed. kommisse pro pol. okresy českobudějovický, kaplický, českokrumlovský a sušický; v l. 1893—1908 byl docentem dějin umění na bisk. theol. ústavě v Čes. Budějovicích. Mimo uvedené napsal: *Zvon* (Čes. Budějovice, 1892); *Dějiny středověkého umění v Čechách* (Praha, 1893); *Katechismus dějin umění* (t., 1896); *Soupis uměl. památek pol. okr. Českobudějovického* (t., 1900); *Zlatá Koruna* (t., 1907); *Obrazy z dějin jihočeského umění* (t., 1908). Množství mono-

grafii uveřejnil ve výroč. zprávách reálky kutnohorské a českobudějovické, v »Arch. Památkách«, »Methodu«, »Časopise přátel starožitností čes.«, »Mitteil. der k. k. Zentr.-Komm.« a různých časopisech a zejm. v kalendářích k tomu účelu, aby se vzbudila mezi lidem láska a šetrnost k památkám umělec. a kulturně historickým.

* **Branka**, nejužší část průsmyku náchodského 447 *m* vysoká na hran. česko pruských, viz Václavice 2).

Branković 2) Gjuro, patriarcha srbský, † 30. čce 1907 v Karlovcích.

* **Brankovice**, m. v Čechách, viz Lukavec. B. 2) městec: nyní 193 d., 956 obyv. č. (1900).

* **Branly** Edouard, franc. fysik a chemik (* 1846 v Amiensu), sestrojil koherer od něho zv. radionkonduktor (v. t.) pro praktickou telegrafii bez drátu.

Branovice 2) městec: nyni 251 d., 1467 obyv. č., 80 n. (1900).

* **Branting** Karl Hjalmar, socialista švéd., (* 1860 ve Štokholmě). Byl r. 1882—3 assistentem hvězdárny, a potom věnoval se propagandě socialistické. Vydával listy »Tiden« (1885—86) a »Socialdemokraten« (1887—92 a od r. 1896) a agitoval horlivě pro založení švédské strany sociálně-demokrat. (1889), jejímž jest vůdcem. Od r. 1897 je členem komory poslanecké a r. 1902 způsobil ve Štokholmě a jiných městech švédských pouliční demonstrace pro všeobecné právo hlasovací.

* **Branžovský** Richard, filolog čes. (* 30. bř. 1856 v Milevsku), studoval na reál. gymn. v Táboře, od r. 1875—79 na univ. ve Vídni, kde se oddal studiu moderních jazyků, působil na reál. gymn. v Pelhřimově a Táboře; od r. 1890—98 jako škol. inspektor ve Strakonicích; r. 1898 jmenován professorem při reálce na Novém městě v Praze, r. 1902 ředitelem státní reálky v Hradci Kr., r. 1906 přeložen v téže hodnosti na reálku v Praze (Malá strana). Napsal *Dějiny francouzské národní literatury a základové franc. metriky* (Tábor, 1884); *O vzdělávacím živle ve studiu jazyků moderních* (Pelhřimov, výr. zpr. 1880); *O nejnovější národní franc. literatuře* (Tábor, výr. zpr. 1881); *Výlet do Štokholmu, Kristianie a Kodaně* (Praha, výr. zpr. 1907).

Brašov má 36.646 obyv. (1900), z nichž 14.115 Maďarů, 11.248 Rumunů, 10.644 Němců a 200 Slováků. K průmyslovým závodům přistoupilo v poslední době několik raffinerií na petrolej, měděné hamry, cementárna a j. Župu 1499 km^2 velikou obývá 95.585 obyv. (1900); z těch je 33.886 Rumunů, 222 Slováků, 29.415 Němců, 31.191 Maďarů. V náboženství převládá vyznání helv., pak církev řecko-katolická.

Bratianu 1) Demeter, státník rum., † 1892. — 2) B. Joan, státník rum., † 1892.

* **Brauer** Adrian, malíř nizozemský, viz Brouwer.

* **Braulik** Augustin, čes. inženýr strojnický (* 1859 ve Žlebích u Čáslavě). Vystudovav r. 1875 vyšší reálku v Kutné Hoře, studoval na vídeňské technice odbor strojnický. R. 1880 vstoupil do strojních závodů firmy Märky, Bromovský a Schulz a po 8leté činnosti v nich přijal místo ředitelské na c. k. odborné tkalcovské škole v Nov. Jičíně. R. 1901 přeložen v téže hodnosti na školu v Ústí n. O., kdež působí dosud. Je členem centrální kommisse pro průmyslové školy, inspektorem týchž škol, rytířem řádu cís. Františka Josefa I., řádným členem Národohospodářského ústavu při České akademii, prvým čestným členem »Spolku českých průmyslníků textilních«. Napsal: *Altägyptische Gewerbe* (Štutgart, 1900); *Mechanické stavy tkalcovské* (pro Českou Matici technickou dokončil rukopis r. 1908) a technickou část pro »Textilní kalendář«.

Braun 1) Jos., spis. čes., † 28. list. 1891 v K. Hoře. — B. 6) K., gynaekolog, † 1891. — B. 7) K., politik něm., † 1893.

* **Braun** Karl Ferdinand, fysik něm. (* 1850 ve Fuldě). Studoval v Marburce a v Berlíně, stal se r. 1877 professorem theor. fysiky v Marburce, r. 1880 ve Štrasburce, r. 1883 na polytechnice v Karlsruhe, r. 1885 v Tubinkách, pak opět r. 1895 ve Štrasburce, kde je ředitelem fys. ústavu. Vynikl zvláště v nauce o elektřině a o mechanické theorii tepla a dokázal zejména proti theorii Thomson-Helmholzově, že chemická energie ve článcích nepromění se všecka v elektrickou, a r. 1877 našel rouru paprsků kathodových po něm nazvanou, velmi důležitou pro vyšetřování časového průběhu rychlých výchvějů elektrických. Zdokonalil také bezdrátovou telegrafii. Jeho rozpravy uloženy jsou ve Wiedemannových »Annalen der Physik und Chemie« a »Monatsberichte der Berliner Akademie«. Napsal *Drahtlose Telegraphie durch Wasser und Luft* (Lip., 1901).

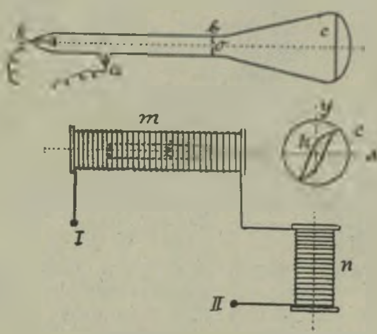
* **Braun** Fedor Aleksandr., germanista rus. (* 1862), studoval v Petrohradě, kde stal se prof. v historicko-filologickém institutě a při vyšších ženských kursech. Vedle jiných studií vydal: *Rozyskanija v oblasti gotoslavjanskich otnošenij*; *I. Goty i jich sosědi do V. věka. Pervyj period*; *Goty na Vislě* (»Sbornik« II. od. petrohr. akademie, sv. 64.); *Die letzten Schicksale der Krimgoten* (Petrohr., 1890) a j.

Brauner 2) Bohuslav, od r. 1897 jest řádným professorem a ředitelem chemického ústavu české university v Praze. Další práce, jež uveřejnil česky, rusky, německy, francouzsky i anglicky, jsou tyto: *Nový oxyd olova jakožto příspěvek k seznání účinku katalytického* (1887); *O konstituci některých kovových chloridů* (1889); *O volumetrickém určování telluru II.* (1891); *O atomové váze lanthanu* (1891); *Fluoplumbaty a volný fluor* (1894); *Několik poznámek o argonu* (1895); *Jak se dá připraviti argon ve velkém množství* (1895); *O plynech typu heliového a argonového* (1895); *Cerium* (1895); *O účinku sirovodíku na antimoničnou, arseničnou a tellurovou kyselinu* (1895); *O atomové váze telluru*

(1895); *O účinku sirovodíku na roztoky solí meďnatých* (1896); *Argon, helium a Proutova hypothesa* (1896); *O základní hodnotě atomových vah* III. (1897); *O praseodymu a neodymu* (1898); *Příspěvek k chemii thoria. Srovnávací pokusy s oxalaty vzácných zemin* (1898); *O plynech typu argono-heliového a jejich poměru k Mendělějevově soustavě periodické* (1899); *O chemii vzácných zemin* (1899); *O základní hodnotě atomových vah* IV. (1901); *Jaké postavení zaujímá vodík v periodické soustavě prvku* (1901); *O atomové váze praseodymu* (1901); *O tetroxydu a peroxydu praseodymu* (1901); *O neodymu* (1901); *Příspěvek k chemii thoria* (1901); *Revise atomové váhy lanthanu* (s F. Pavlíčkem, 1902); *Jaké postavení zaujímají prvky vzácných zemin v periodické soustavě Mendělějevově* (1902); *O atomové váze lanthanu* (1903); *Revise atomové váhy ceria* I. (s A. Baťkem, 1903); t., II. (1903); *Kyselé sulfáty vzácných zemin* (s J. Pickem, 1904); *O některých solech komplexní kyseliny cerisirové s prvky vzácných zemin* (1904); *O dělení telluru od těžkých kovů a o kyselině medové* (s B. Kužmou, 1907); *O postavení prvků vzácných zemin v periodické soustavě* II. (1908). Dále uveřejnil menší pojednání meteorologická: *O pozoruhodných západech slunce* (1883); *O slunečních sloupech* (1888). Od r. 1904 jest spolupracovníkem veliké moderní Abeggovy příručnice anorganické chemie (Hirzel, Lipsko), pro niž zpracoval literaturu, týkající se stanovení atomových vah a u uvedené firmy uveřejnil také tabuli periodické soustavy Mendělějeva k účelům vyučovacím. Do spisu D. I. Mendělějeva »Osnovy chimiji« napsal stať o chemii vzácných zemin. B. obral si za životní úkol pracovati na poli moderní chemie anorganické, založené Mendělějevem, t. j. studium prvkův i jejich vztahů na základě jejich postavení v periodické soustavě. Za jeho zásluhy o ruskou chemickou vědu udělil mu ruský car komandérský řád sv. Stanislava. Mimo to udělila mu universita v Manchestru, na níž v l. 1880—82 studoval, čestný doktorát vědy (Doctor of science). Akademie věd v Nov. Yorku jmenovala jej dopisujícím členem, Česká akademie členem řádným a »Spolek českých chemiků« členem čestným. B. účastnil se četných vědeckých kongressů, na př. v Odësse, Petrohradě, Torontu (v Kanadě), na nichž byl zvolen čestným členem předsednictva, a i na četných kongressech v Německu i v Rakousku přednášel o výsledcích pěstovaného jím odvětví vědy slovanské. O tom, jaký blahodárný účinek na jeho vědecký rozvoj i na směr prací jeho mělo dlouholeté přátelství s největším ruským a slovanským chemikem, D. I. Mendělějevem, pojednává ve článku *Dimitrij Ivanovič Mendělějev*, uveřejněném v »Pokrokové Revui« r. 1907, v němž vedle biografie Mendělějeva jest i kousek autobiografie B-ovy. — B. náleží též mezi průkopníky moderního, na volném vzduchu prováděného sportu u nás v Čechách, zejména sportu na lyžích a na kole, na kterémž posledním vynikl i jakožto závodník, i projel velikou část Evropy. *Bnr.*

Braunerová Zdeňka vystavovala na světové výstavě r. 1896 v Paříži *Krajinu z lesa Fontainebleauského*, která byla zakoupena společností des Amis des arts. R. 1905 vystavila v Salonu d'Automne v Paříži řadu leptů (pohledů) ze Staré Prahy, jejíž je B. vřelou zastankyní, jak dokazuje její stať *Skutky Koniášovy* v »Rozhledech« č. 8. r. 1896. Od r. 1905 B. je sociétairkou jmenovaného salonu, t. j. nepodléhá výstavní jury. Na výstavě »Krásné Prahy« r. 1906 byla zastoupena leptanými pohledy staropražskými, které zakoupilo měst. museum pražské. *F. H-s.*

* **Braunova roura**, B. lampa, jest elektrická lampa se silně zředěnou prostorou vzduchovou, rázu rourky Geisslerovy. Délka skleněného jejího tělesa bývá asi 50 *cm*, tvar je válcovitý, na konci však asi v $^1/_3$ celkové délky rozšiřuje se kuželovitě a dosahuje největšího průměru 8 *cm*.

Č. 4934. Braunova roura.

Na válcovitém konci zatavena je kathoda *k*, po straně pak anoda *a*. V místě *b* je hliníkové diafragma s úzkým otvorem *o* průměru 2 *mm*; *c* značí slídovou destičku natřenou fluoreskující látkou, obyčejně kyanidem barnatoplatičitým. B-vy r-ry užívá se v elektrotechnice k t. zv. elektrické indikaci strojův elektrických, t. j. ke zkoumání změn proudových, tedy k vyšetření tvaru křivek proudových, k určování rozdílů fasí a k vyšetřování magnetického pole. Zkoumají-li se proudy elektrické, používá se prstenu ze železných plechů isolovaných od sebe papírem. Prsten opatřen je závity isolovaného drátu. Závity těmito pouští se vyšetřovaný proud, roura vsune se do prstenu tak, že deska *c* přijde do středu prstenu; póly lampy *a*, *k* spojí se s kladným a záporným pólem elektriky influenční. Magnetické pole prstenu odchyluje kathodové paprsky lampy a tyto, dopadajíce na fluoreskující desku *c*, vytvoří na ní světelný bod. Mění-li se magnetické pole prstem, mění se poloha světlého bodu a na desce se nám vytvoří světelná křivka. V otáčejícím zrcadle možno křivku tuto přesně pozorovati, po případě i fotografovati.

* **Brauwer** A., malíř nizozem., v. Brouwer.

Bray-Steinburg Otto C., hrabě, † 1899 v Mnichově.

* **Brázda** J. ze Zlámané Lhoty, viz Lenz 4) Ant.

Brazilie, spojené státy v Jižní Americe, má na 8,528.218 *km²* 17,440.000 obyv., vedle asi 600.000 divokých Indianů, 2 na 1 *km²*. V l. 1855—1904 přistěhovalo se 2,096.486, z nich 1.030.000 Italů, 465.312 Portugalců, 216.286 Španělův a 70.536 Němců. Zemědělství, zejména tropické hospodářství plantážní, vzkvétá, hlavní produkty vývozní jsou káva, kaučuk, tabák, kakao, bavlna, ovoce a cukr vedle koží a drahokamů. Vývoz r. 1906 činil 800 mill. milreïs, dovoz 499 mill. milreïs. Železnice mají (1905) délku 16.750 *km*. Nejvíce zkvétají jižní státy zásluhou kolonistů hlavně německých a polských. Národní kongress 1891 v únoru přijal konstituci spojených států Brazilských podle vzoru severoamerických. Kongress skládá se ze dvou komor; exekutiva, t. j. president i vicepresident, volí se přímo všeobecným právem hlasovacím. President musí býti Brazilec rodem a volí se na 4 léta, znovuzvolení je možno až po novém čtyřletí; vicepresident je zároveň předsedou senátu. President jmenuje ministry, je nejvyšším velitelem vojska i loďstva, vypovídá válku a sjednává mír, ministři nemají práva zasedati v kongressu a nejsou mu odpovědni. V list. 1891 první president Fonseca vyhlásil diktaturu, byl odstraněn Peixotem, který teprve r. 1894 ustoupil řádně zvolenému presidentu de Moraes Barros; tento zakončil válku občanskou a nastoupil cestu reforem zejména finančních, které prováděl pak s úspěchem nástupce jeho Campos Salles. Klidný rozvoj až na nepatrné nepokoje trvá i za nynějšího presidenta Moreiny Penny. Rozhodnutím švýcarské spolkové rady odstraněn 1. pros. 1900 hraniční spor s franc. Guayanou, 18. list. 1903 stalo se narovnání s Bolivií, 15. čna 1904 s britskou Guayanou rozhodnutím krále italského, rovněž 1904 v Peru a spor s Columbií dán na rozhodnutí Spojeným Obcím sev.-amer. *dš.*

Brazza Pierre de Savorgnan neosvědčil se jako guvernér Konga a 13. led. 1898 byl odvolán. Nicméně i později volán byl k rozličným kommissím. Zemřel v Daharu v Africe 14. září 1905.

Brazzaville učiněno bylo 1898 hl. m. Franc. Konga; má asi 5000 obyv. a dvě evrop. faktorie.

* **Brdlík** Jos., velkoprůmyslník čes. (* 1848 v Žirovnici), absolvoval vyšší reálku v Praze a vyšší tkalcovskou a průmyslovou školu v Saské Kamenici. Po několikaletém pobytu v závodech textilních v Německu, Elsasku, Haliči a Brně ujal se závodů v Žirovnici, zděděných po svém otci Leopoldu B ovi (* 1816), vlastním to zakladateli soukenické industrie na Počátecku. R. 1893 založil chem. továrnu v Kralupech. R. 1889 volen byl za měst. skupinu táborskou do sněmu, r. 1897 do říš. rady za česko-budějovickou komoru obchodní a r. 1907 opětně do říš. rady za město Č. Budějovice. Zájmy Čechů budějovických měly a mají v něm neúnavného zastance.

* **Brdlík** František, dějepisec čes., dr. fil. (* 29. září 1855 v Počátkách), absolvovav gymnasium a universitu v Praze, působil 11 let jako suppl. učitel na c. k. střední škole v Přerově na Moravě do r. 1891, potom jako prov. učitel a professor v Rychnově, Kutné Hoře, Vys. Mýtě a v Praze (akad. gymn.). Nyní jest ředitelem c. k. gymnasia v Roudnici. Sepsal a vydal: *O vzniku práv městských* (Přerov, 1888); *Průvodce po dějinách* (3. vyd., Praha, 1902); *Průvodce po zeměkouli* (t., 1894). Nově zpracoval Tillovy Učebnice zeměpisu a Šemberovu Učebnici dějepisu všeob. Spolupůsobí při vydávání Ottova Atlasu.

* **Brdlíková** Josefina, hud. sklad. česká (* 1843 v Praze). Provdavši se r. 1865 za velkoprůmyslníka Jana Brdlíka do Počátek, pěstovala v tichu života venkovského hudbu, ve kteréž se byla v mládí vzdělala v Žofínské akademii jako žačka ředitele Kolešovského. Tak vznikla řada skladeb klavírních a písní, z nichž vyšlo tiskem: šest sešitů písní, tři quartetta pro smíšené hlasy; pro klavír 2 sešity *Album*, *Impromptu*, *Polní kvítí z českého pohoří*, *V rákosí*, *Z letního sídla*, *Miniatury*; 4 sešity *Aforismů valčíkových* (Lip.).

Breakdown [brékdaun] sluje na dostizích koňských každý zánět i rozšíření cev a každá porucha šlach na dolní části končetiny, počínaje od kloubu kolenního. Kůň stižený b-em nehodí se již k jízdě a tahu. B. přenáší se i na potomstvo. Příčiny b-u jsou mechanické, zvláště veliký trysk po tvrdé půdě, usilovný výkon na nepřipraveném koni a pod. Radikálně vyléčiti jej nelze. *Tmk.*

Břeclav 1): nyní 627 d., 3288 obyv. č., 3204 n., 6 j. národ. (1900), gymnasium.

Bredichin Fedor Aleks., astronom rus. (* 1831), zemřel r. 1904.

Bregenz, hl. m. Vorarlberska, má 7594 obyv. (1900). V posledních desítiletích vzkvétá utěšeně. V Novém městě zřízeno bylo veliké nádraží, skladiště, postaveny četné hotely a letohrady.

Břeh, od r. 1907 městský okres, má 27.486 obyv. (1905).

Brehm 2) Alfred, *Život zvířat* (čes. překl.), 3. vyd. sv. I—VI. (Praha, J. Otto, 1902).

Brechler Vojtěch, čes. malíř a illustrátor, † 27. list. 1891 na Smíchově.

* **Breindl** Alois, filolog čes. (* 1855 v Táboře), věnoval se na univ. v Praze klassické filologii, působil na gymn. v Ml. Boleslavi a Plzni, od r. 1888 jest professorem na čes. gymnasiu v Žitné ul. v Praze. Vydal překlad C. J. Caesara *Paměti o válce Gallské* (1890) a slovníček k svému textovému vydání Cornelia Nepota. Mimo to po česku upravil řadu úvodů k textovým vydáním Tempského sbírky autorů školních.

* **Breitenbach** Antonín, historický spis., nyní professor v Kroměříži (* 1874 v Jarošově). Z prací jeho třeba vytknouti: *Ueber die Quellen und die Glaubwürdigkeit des »Granum catalogi praesulum Moraviae«* (1903); *Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem zemským o soudnictví nad kněžstvem* (Čas. Mat. Mor., XXX, 1906); *Příspěvek k dějinám reformace moravského kleru za biskupa Stanislava Pavlovského. Aféra Philoponova* (t., XXXI, 1907).

* **Brejcha** Rudolf, spis. český (* 1865 v Klášterci n. Ohří), jest professorem na reálce v Karlíně. Přeložil Aug. Comtea Sociologii (dle výtahu J. Rigova, Praha, 1889; 2. vyd. t., 1894) a Johna Lockea Myšlenky o vychování (jako 2. sv. »Bibliotéky pedag. klassiků« s úvodem dra Ot. Kádnera a poznámkami překlad., Praha, 1907).

* **Bremerova lampa** jest elektrická oblouková lampa plamencová, jejíž spotřeba elektrického proudu činí na 1 svíčku 0·1 watt, kdežto u obyčejné elektrické obloukovky činí 0·4 – 0·5 watt. Úspěchu tohoto dosáhl Bremer tím, že uhlíky lampy napojil 25—50% ním roztokem fluoridu vápenatého a místo v poloze svislé uspořádal je poněkud šikmo proti sobě. Ve vzniklém oblouku rozkládá se vápenatá sůl elektrolyticky a spaluje se ve vysoké teplotě v něm panující na kysličník vápenatý, dodávajíc oblouku mohutnější svítivosti.

Brémy, spolkový stát něm., mají 263.440 obyv. (1905), vlastní město po připojení (r. 1902) předměstí Walle, Gröpelingen, Hastedt, Schwachhausen a Woltmershausen má 149.155 obyv. (1905). Přístav brémský byl zvětšen 1890 – 91 o zvláštní přístav pro dříví a průmyslové výrobky; nyní se pracuje o novém přístavě, jenž z části již odevzdán k používání. Vlastní město ozdobeno bylo v posledních dobách četnými pomníky, dokončena byla restaurace dómu a kupeckého cechovního domu, k budovám veřejným přibyly justiční palác, měst. knihovna, národop. přírodovědecké a obchodní museum, bursa na bavlnu atd. Po stránce obchodní B. vzrostly neobyčejně. Ačkoliv zůstaly i nadále za Hamburkem, přece v některých druzích zboží zůstaly prvním přístavem nejen v Německu, ale i na kontinentě, jako v tabáku, bavlně a rýži. Dovoz činil r. 1906 1,496,068.240 mk., vývoz 1,457.863.377 mk. Dvě třetiny nákladů dopraveny byly pod německou vlajkou. Hlavní podíl z toho připadl ovšem loďařským společnostem »Norddeutscher Lloyd«, »Hansa«, »Neptun«, »Argo«. První společnost dopravuje také největší část vystěhovalců, kterých se tudy ubíralo r. 1906 166.530 z Německa a 191.690 z ostatních států, najmě z Rakousko-Uherska. Vlastní námořský přístav Brém jest Bremerhaven, kde stoupající doprava vyžaduje nových staveb přístavních, pro něž zakoupeny byly od Pruska nové pozemky. Tu jsou největší loděnice a suché doky (jeden z největších při Sever. moři), petrolejové nádrže a j. Vedle zasilatelského skladu vzmáhá se i trh na ryby. Obyvatelů v Bremerhavenu bylo 1905 24.166. Nicméně snaha umožniti i velkým lodím přistání v B-mách vede k dalším vodním stavbám za účelem prohloubení řečiště Vesery (viz t.).

Brendel 2) A., malíř něm., † 1895 ve Výmaru.

* **Brentano** Franz, filosof něm. (* 16. led. 1838 v Marienbergu). Studoval theologii a filosofii, byl r. 1864 vysvěcen na kněze, načež se r. 1866 habilitoval jako docent filosofie ve Vircpurce, stal se t. r. 1872 professorem, ale po roce z důvodů protiklerikálních vzdal se zde professury a přešel na univ. vídeňskou, avšak i zde professury r. 1880 se vzdal a přednášel jako soukromý docent. R. 1895 přesídlil se do Florencie. Jest theista a stoupenec evolucionismu. Význačné jest jeho postavení k Aristotelově logice. Jest bystrý dialektik a dovedl k svému psychologickému empirismu soustředití i jiné myslitele (Uphues, Marty, Stumpf, Lipps a j.). Hlavní jeho dílo jest *Psychologie vom empirischen Standpunkte* (sv. I., Víd., 1874). Dále uveřejnil: *Vom Ursprung d. sittlichen Erkenntnis* (Lip., 1889); *Das Genie*, předn. (t., 1892); *Das Schlechte als Gegenstand dichterischer Darstellung* (t., 1892); *Ueber die Zukunft der Philosophie* (t., 1893); *Die vier Phasen der Philos. u. ihr augenblicklicher Stand* (1895); *Untersuchungen zur Sinnesphysiologie* (1907) a studie o Aristotelovi. Ve spise *Meine letzten Wünsche für Oesterreich* (Štutg., 1895) uvádí důvody, proč se vzdal učitelské činnosti.

Brescia, město v sev. Italii, má 70.614 obyv. (1901).

* **Breska** Alfons, básník a spis. čes. (* 1873 na Kladně). Studoval niž. gymn. v Praze a nyní je poštov. úředníkem na Žižkově. Napsal a vydal knihu básní: *V zajetí trpaslíků* (Praha, 1900); veršované pohádkové drama: *Hlasy v bouři* (t., 1900); básně: *Zlaté stíny* (Vel. Meziříčí, 1903); přeložil Stanisława Przybyszewského »Přes palubu« (t., 1905). Menší jeho básně jsou roztroušeny po časopisech.

Bresslau Harry byl r. 1888 zvolen do centrálního ředitelství k vydávání »Monumenta Germanica« a vydal *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien* (Lip., 1889). Od r. 1888 vydává »Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde«.

Brest, nejlepší válečný přístav franc., má 85.294 obyv. (1906).

* **Breško-Breskovskij** Nikolaj Nikolajevič, spis. rus. (* 1874), vydal o sobě sbírky povídek: *Pověsti i razskazy* (Petrohr., 1900); *Iz akciznych melodij*; *Mjatěžnaja duša* (t., 1901); *V carstvě krasok* (t., 1903) a studii *V. J. Makovskij* (t., 1902).

* **Bretholz** Bertold, historik (* 9. čce 1862 v Příboře), absolvoval gymnasium v Bílsku, oddal se pak studiu filosoficko-historickému na universitě vídeňské a dosáhl r. 1885 hodnosti doktorské, r. 1887 složil

státní zkoušku archivní. V l. 1887—92 byl spolupracovníkem dvorního rady professora Maassena při vydávání Koncilií pro »Monumenta Germaniae historica«. R. 1892 zemský výbor markrabství Moravského jmenoval ho nástupcem zemřelého zemského historiografa P. Bedy Dudíka, r. 1897 koncipistou zem. archivu a r. 1899 po odchodu Brandlově zemským archivářem. Z jeho péra vyšla samostatně tato díla: *Dějiny Moravy*, sv. I. (1893), sv. II. (1895), česky i německy; *Verteidigungskampf der Stadt Brünn gegen die Schweden im J. 1645* (2. vyd. 1895); *Urkunden, Briefe und Aktenstücke zur Geschichte der Belagerung der Stadt Brünn durch die Schweden in den Jahren 1643 und 1645* (1895); *Die Uebergabe Mährens an Herzog Albrecht V. von Österreich im J. 1423* (Beiträge zur Geschichte der Hussitenkriege in Mähren; Schriften der kaiserl. Akademie der Wissenschaften in Wien, 1893); *Die Tataren in Mähren und die moderne mährische Urkundenfälschung* (1897); *Die Pfarrkirche St Jakob in Brünn* (Brno, 1901); *Böhmen, Mähren und Schlesien bis zu ihrer Vereinigung im J. 1526* (Lip., 1904); *Lateinische Palaeographie* (t., 1905); *Mähren und das Reich Herzog Boleslaws von Böhmen* (»Schriften der kais Akad. d. Wiss.«, 1895); *Mor. zemský archiv. Jeho dějiny a jeho sbírky* (Brno, 1908, čes. i něm.). Kromě těch uveřejnil četné menší rozpravy v různých historických časopisech v Rakousku a Německu. Pokračuje ve vydávání sbírky Codex diplom. et epistolaris Moraviae (sv. 14. a 15.). Poslední dobou byl v čele odpůrců mínění prof. J. Pekaře o spise t. zv. Kristiána.

Breton J. A., malíř fr., † 1906.

Bretschneider 1) Emil, rus. botanik a sinolog, * 1833, † 12. květ. 1901 v Petrohradě.

***Brett** Jacob H., inženýr angl. (* 1809 — † 1897), tvůrce prvního podmořského spojení telegrafního. Již r. 1845 vytasil se s návrhem spojiti telegraficky Anglii s Francií. Dosáhnuv od vlád svolení založil společnost »Compagnie du télégraphe sousmarin de la Manche«, jež kabel podmořský vyrobila, a s bratrem svým Johnem Watkinsem B-em a Reidem položil 28. srp. 1850 první podmořský kabel a to mezi Doverem a Calaisem. Bohužel kabel ten pracoval jen do druhého dne, pak se přetrhl. B. způsobil, že vyroben byl nový kabel s lepší isolací se 4 jádry měděnými a se železnou pozinkovanou armaturou. Výrobcem byla továrna Robert Stirling Newall a spol. v Gatesheadu. Ve 3 nedělích byl kabel zhotoven a v délce 41 *km* položen ve dnech 25.—28. září 1851 mezi Sangattem a St. Margarethou. Položení vedli Wollaston a Crampton. Kabel vážil 180.000 *kg* a stál 210.000 K. Jest to nejstarší kabel, jenž ještě nyní je v činnosti. R. 1853 B. položil druhý podmořský kabel mezi Middelkerkem (Ostende) a Ramsgatem (Dover), r. 1854 založil akciovou společnost k položení telegrafního kabelu mezi Evropou, Egyptem a Indií. T. r. ukončil šťastně telegrafní spojení mezi Spezzii (u Janova) a Korsikou, pak mezi Korsikou a Sardinií. Ze Sardinie do Afriky nebyla práce bez nehod a proto ukončena teprve r. 1857. B. založil společnost anglickou pro vnitrozemní spojení telegrafní mezi městy a jeho je zásluhou rozšíření telegrafu v Anglii. Velikými těmito podniky se neobohatil, nýbrž nešťastným investováním přišel o celé své jmění a zchudl tak, že anglická vláda za jeho zásluhy od r. 1886 vyplácela mu roční pensi 2400 K.

***Bretter** Emil, novinář čes. (* 18. pros. 1857 v Chrudimi). Absolvovav gymnasium, studoval práva ve Vídni, kde naň měl značný vliv professor Lorenz von Stein, vynikající právník. Potom nastoupil dráhu žurnalistickou u listů Skrejšovského, který v Praze vydával »Epochu« a ve Vídni »Tribüne«. R. 1883 B stal se členem redakce »Politik«, jejímž chefredaktorem ustanoven r. 1896. »Spolek českých žurnalistů« zvolil B-a r. 1894 za svého předsedu. B. všeobecně jest pokládán za jednoho z předních čes. žurnalistův. Dr. *N.*

***Breuer** Slavibor v. Chilandarec Sava.

***Breviceps** Merr. jest rod žab (se 3 druhy) z čeledi žab úzkohubých (*Engystomatidae*), příbuzných se skokany, od nichž se však liší bezzubou čelistí horní a rozšířenými příčnými násadci křížového obratle. Rod B. náleží k žabám podoby nejpodivnější; máť hlavu proti kulovitému, jako nafouklému trupu krátkou a vůbec malou, a také krátké nožky ani celé z trupu nevyčnívají. B. *mossambicus* Pet. žije v Africe, v Mozambiku, u řek Zambezi a Dondy. Dorůstá délky as 5 *cm* a má kůži hladkou, barvy nahoře narudle hnědé s tmavšími skvrnkami, vezpod bělavé s velikou černou skvrnou na hrdle. Na patě jest lopatkovitý hrbol rohovitý, kterým si žabka pomáhá, zahrabávajíc se do země a do hnízd všekazů; těmi se také hlavně živí. *Br.*

***Brewsterův bod** jest neutrální bod na obloze, pro nějž polarisace světla = nulle. Je-li slunce v horizontu, jest poloha B-rova b-u 20—30° pod sluncem na hlavní kružnici procházející horizontem a sluncem.

Březí 24) Vlachovo: nyní 328 d., 1897 obyv. č. (1900).

***Březina** Florián, český básník a spis. kněz (* 1849 v Něm. Brodě). Vystudovav gymn. ve svém rodišti, vstoupil r. 1866 do řádu františkánského, kde r. 1872 vysvěcen na kněze, potom působil při řádových farách, nyní je kvardiánem v Jindř. Hradci. Vedle veršovaných básnických sbírek: *Slunečnice*, (Jindř. Hradec, 1878); *Jasmín* (Příbram, 1879); *Věneček* (Hořovice, 1880); *Břečťan* (t., 1881); *Pomněnky* (t., 1882) a j. napsal *Dějiny kostela a konventu v Hořovicích* (Hořovice, 1884); *Dějiny kostela a konventu františkánského v Plzni* (Plzeň, 1904) a do tisku připravuje *Chroniku kláštera františkánského v Jindř. Hradci.*

***Březina** Václav, krajinář čes. (* 1862 v Pátku n. Ohří jako syn řídícího učitele —

† 9. září 1906 v Hradci Jindř.) Na pražské akademii ujal se B-ny prof. Mařák a B. stal se jeho žákem i následovatelem. Jeho malby s počátku nemívaly náladovosti, s níž setkáváme se v krajinách Mařákových, ale B. zdokonaloval se postupně, až k posledku volnějším štětcem a barvami vzdušnějšími maloval své studie podle přírody, z nichž nejzřetelněji mluví jako tlumočník přírodních krás, vřeleji vycítěných a pochopených, než byly jeho práce z prvních let. V Saloně Topičově uspořádána posmrtná výstava jeho maleb, a také v Náchodě a j. obecenstvo seznámilo se s jeho tichým, nevtíravým uměním.

* **Březina** Otakar viz Jebavý Václav.

Breznice 1): nyní 321 d., 2528 obyv. č. (1900).

Březno 1): nyní 173 d., 13 obyv. č., 1053 n. (1900). — B. 2): nyni 10 d., 647 obyv. č. (1900).

Březová 6): nyní 180 d., 141 obyv. č., 1590 n. (1900).

Brialmont H. A., generál belg., † 1903.

Brierly B., spisov. angl., † 1896.

* **Brieux** [brio] Eugène, dramatik franc. (* 19. led. 1858 v Paříži). Vychodiv obecnou školu vzdělal se sám na žurnalistu a r. 1890 debutoval tříaktovou veselohrou *Ménage d'artiste* (na Antoineově Théâtre Libre) a *Blanchette* (1892) s velikým úspěchem. Méně se libila trefná jinak satira *Les bienfaiteurs* (1896), za to veselohra *L'évasion*, namířená proti přepiatostem theorie dědičnosti, přijata r. 1896 Coméii Française velmi vřele. Poučná tendence v kusech B ových převládá; tak *Résultat des courses* horuje proti vášni pařížských řemeslníků při hře, *La robe rouge* (1900) dávaná i na českém jevišti (»Červený talár«) proti přehmatům soudnictví, *Les Avariés* (1903) proti utajování nakažlivých nemoci, *Petite Amie* (1902) proti vykořisťování dělnic.

Brighton 1), znamenité lázeň. město angl., má 123.478 obyv. (1901).

* **Brillantin,** leštidlo kovu a skla; připravuje se směsi extraktu guanového, triplu, pšeničné mouky a soli; při upotřebení navlhčuje se alkoholem; b. sluje též toilettní prostředek, aby se vlasům nebo vousům dodalo lesku; jest to směs parfumovaného alkoholu, ricinového oleje a glycerinu.

* **Brilliantov** Aleksandr Ivanovič, duch. spis. rus. (* 1867), jest professorem církev. dějin v akademii petrohrad. a vydal: *Vlijanije vostočnago bogoslovija na zapadnoje v proizveděnijach Ioanna Skota Erigeny* (Petr., 1898, dissertace); *Ioann Skot Erigena i jego otnošenije k bogosloviju vostočnomu i zapadnomu* (t., 1898); *K voprosu o filosofiji Erigeny* (t., 1899); *K charakteristike učenoj dějatěljnosti V. V. Bolotova, kak cerkovnago istorika* (t., 1901).

Brindisi, italské přístavní město na moři Jaderském, má 25.317 obyv. (1901), utrpí mnoho soutěží dráhy bagdádské a spojením se Solunem.

Brink Jan, spisov. holl., † 1901.

Brioschi 1) F., mathem. ital., † 1897. — B. 2) C., malíř dekorací, † 1895.

* **Brisantní** [briz-], franc., trhavý, drtivý (hl. o třaskavinách).

Brisbane 1), hl. m. austral. státu Queenslandu, má 129.736 obyv. (1905).

Bristol 1), velké obchodní město v jihozáp. Anglii, má 363.223 obyv. (1906).

Britannie Veliká s Irskem, s ostrovem Man a ostr. Kanálskými má na 314.339 km^2 41,976.827 obyv. (1901), 132 na 1 km^2, podle odhadu 1907: 44,100.231 obyv. R. 1907 vystěhovalo se 634.700, přistěhovalo 286.541 osob. R. 1906 dovezeno z britských držav za 142·2 mill. lib. st., za 465·7 mill. z ciziny, celkem za 607·9 mill. lib. st.; vývoz do britských držav za 121·3 mill., do ciziny 254·2 mill., celkem 375·6 mill. lib. st. Loďstvo obchodní 1906 čítá 20.762 lodí s 11·2 mill. *t* (10.907 parníků s 9·6 mill. *t*), železnice mají (1905) 36.788 km^2 délky. Vojsko podle reorganisace z r. 1907 má celkem 190.000 mužů a dělí se v 6 divisí a v jednu divisi jízdní s jízdním dělostřelectvem. Loďstvo válečné obsahuje 488 lodí s 1·7 mill. *t*, 2184 děly a 111.360 muži posádky.

Dějiny: R. 1892 zvítězila při volbách do parlamentu strana liberální. Zvoleno 275 přívrženců Gladstoneových, 81 Irů, 268 konservativců a 46 liberálních unionistův. Nová dolní sněmovna vyslovila dne 10. srpna 1892 konservativní vládě Salisburyově většinou čtyřiceti hlasů nedůvěru a donutila ji k odstoupení. Dne 15. srpna Gladstone převzal předsednictví v kabinetě, v němž zasedali Rosebery (zahraniční záležitosti), Kimberley (pro Indii), Ripon (kolonie), Harcourt (finance), Morley (Irsko), Spencer (námořnictví), Asquith (vnitro). Gladstone podal v únoru 1893 nový návrh irské samosprávy. Podle osnovy jeho měl se v Irsku zříditi irský parlament skládající se ze dvou komor a irské ministerstvo. Vojenské, námořní, zahraniční záležitosti měly zůstati pravomocí parlamentu říšského. Irští poslanci měli zůstati členy říšského parlamentu, avšak neměli míti práva účastniti se porad a hlasování v záležitostech týkajících se výhradně Anglie. Po dlouhých a vášnivých debattách — dne 24. čce strhla se mezi irskými poslanci a konservativci krvavá rvačka — dolní sněmovna přijala osnovu dne 1. září ve třetím čtení. Avšak horní sněmovna zamítla ji velikou většinou. Gladstone nedal se odstrašiti a prohlásil, že přes opposici horní sněmovny slíbené reformy provede. R. 1894 byl však pro chorobu nucen odstoupiti. Nástupcem jeho stal se lord Rosebery. Situace liberálů stávala se obtížnější a obtížnější a majorita vlády, která po volbách činila 42 hlasy, klesala vůčihledě. Ježto vláda nemohla ani v zahraniční politice vykázati se úspěchy a při rozhodnější a rozhodnější opposici sněmovny lordů musila vzdáti se provedení hlavních bodů svého programmu, stalo se její postavení neudrži-

telným. Při doplňovacích volbách pozbývala víc a více půdy. V červnu 1895 ministerstvo podalo žádost za propuštěnou, královna ji přijala a vláda svěřena straně konservativní. Lord Salisbury jmenován předsedou kabinetu, jehož vynikajícími členy se stali Chamberlain (kolonie), Balfour (finance), Goschen (admiralita), Landsdowne (vojenství). Salisbury převzal ministerstvo zahraničních záležitostí. Na podzim r. 1899 vypukla válka mezi Anglií a oběma jihoafrickými republikami, které nemohouce již déle snášeti útisky a nástrahy anglické odhodlaly se hájiti své ohrožené samostatnosti. Válka měla s počátku průběh Angličanům velmi nepříznivý, vojsko anglické utrpělo několik velikých porážek. Konečně podařilo se přesile anglické zdolati obě republiky. Dne 31. kv. 1903 ujednán mír, jejž obě republiky zaplatily svou samostatností. Dne 21. led. 1901 zemřela královna Viktorie a její syn Eduard nastoupil na trůn. Předseda kabinetu a ministr zahraničních záležitostí lord Salisbury odstoupil pro vysoký věk v čci 1902. Nástupcem jeho v předsednictví stal se Balfour a ministrem zahraničních záležitostí Landsdowne. Ministerstvu ubývalo v dolní sněmovně stále půdy a doplňovací volby měly většinou výsledek jemu nepříznivý. V prosinci 1905 odstoupil Balfour a král pověřil vůdce liberálů Campbella-Bannermana utvořením nového kabinetu. Nové volby měly výsledek pro liberální stranu neočekávaně skvělý. Liberální vláda slibovala, že provede co nejdříve některé naléhavé záležitosti, ale narazila na rozhodný odpor horní sněmovny. Campbell-Bannerman vzdal se pro churavost a vysoký věk v březnu 1907 úřadu. Jeho nástupcem stal se dosavadní finanční ministr Asquith.

Britanský kov viz Britannia.

Britská říše zaujímá vedle Veliké Britannie (v. t.) ve Středozemském moři Gibraltar, Maltu a Kypr 959 km^2 s 471.827 obyv., 50 na 1 km^2; v Asii 5,189.800 km^2 s 302,250.000 obyv., 58 na 1 km^2; v Africe 5,685.300 km^2 s 33,000.000 obyv., 6 na 1 km^2; v Americe 10,090.000 km^2 s 7,997.000 km^2, 0·7 na 1 km^2, v Australasii 8,249.300 km^2 s 5,737.000, 0·6 na 1 km^2; dohromady bez Spojeného království 29,224.000 km^2 s 349,456.000 obyv., 12 na 1 km^2.

***Britská Východní Afrika** (v. Ibea), skládá se z Východoafrického protektorátu 458.673 km^2 s 4,038.256 obyv. (1905), 9 na 1 km^2, z Ugandského protekt. 578.800 km^2 s 4,000.000 obyv., 7 na 1 km^2 a sultanátu Zanzibarského 2640 km^2 s 200.000 obyv., 76 na 1 km^2.

***Brjancev** Pavel Dmitrijevič, dějepisec rus. (* 1845), studoval v Kijevě a jest inspektorem nár. školství v gub. kuronské. Hlavní spisy jeho jsou: *Istorija Litovskago gosudarstva s drevnějších vremen* (Vilno, 1889); *Očerk drevněj Litvy i Zap. Rossiji* (t., 1891 a 1897); *Poljskij mjatěž 1863 g.* (t., 1891); *Sostojanije Poljši pod vladyčestvom rus. imperatorov poslě paděnija jeja do 1830* (t., 1895); *Vozstanije poljakov v 1830—31 gg.* (t., 1896).

***Brjusov** Valerij Jakovlevič, básník rus. (* 1873), studoval na historicko-filologické fakultě moskev. university a r. 1894 vystoupil jako básník ve sbornících »Rus. Simvolisty«. O sobě vydal pak: *Pol Verlen. Romansy bez slov* (Moskva, 1894); *Chefs d'oeuvre. Sbornik stichotvorenij* (2. dopl. vyd. t., 1896); *Mecum esse. Novaja kniga stichov* (t., 1897); *O iskusstvě. Statji* (t., 1899); *Tertia Vigilia. Kniga novych stichov* (t., 1900); *Urbi et orbi. Novyje stichi* (t., 1903). Jeho redakcí vydány: »Sobranije stichov« A. Dobroljubova (t., 1900); »Lěstvica« A. L. Miropoljského (t., 1903); »Pisma Puškina i k Puškinu« (t., 1903). Mnoho statí historicko-literárních a recensí otiskl v různých časop., jmenovitě v časop. »Novyj puť«. V posledních letech uveřejňuje v londýnském »Athenaeu« roční přehledy rus. literatury. B. jest z nejvýznačnějších zástupců rus. poesie dekadentské, snažící se upozorniti na sebe za každou cenu, a verše jeho nejednou poskytly látku k parodiím, ač B u nelze upříti básnického nadání, jež probleskuje zejména v posledních sbírkách, kde vědomě přerušuje svazky s dekadentstvím, nazývaje pět uplynulých let pěti stoletími. Jest dobrý znalec doby Puškinovy. Básně jeho překládají se do něm. a angl. a vyšla také sbírka překladů na jazyk lotyšský (Riga, 1904). *Šnk.*

Brno 2): nyní 3047 d., 38.365 obyv. č., 68.702 n., 323 j. národ. (1900), čes. technika.

Brod 8) Český: nyní 363 d., 4226 obyv. č. (1900); museum. — B. 9) Německý: nyní 505 d., 6485 obyv. č., 24 n. (1900); hospodyňská šk., měst. museum, vel. okres. nemocnice. — B. 10) Vyšší: nyní 164 d., 506 obyv. č., 1444 n. (1900). — B. 11) Železný: nyní 338 d., 2791 obyv. č., 122 n. (1900). — B. 12) Uherský: nyní 613 d., 4028 obyv. č., 243 n. (1900); reálni škola, kupecká pokrač., průmysl. pokrač. a zimní hospodář. šk., krajinské museum.

***Brod** Slavonský č. B. nad Sávou, město a pevnost v chorv.-slav. župě požežské, uzel železnice král. uherské a bosensko-hercegovské, má 7310 obyv. srbochorvat. (1900), vinařství, dopravu lodní, obchod zemědělskými produkty, okresní soud, hlavní celní úřad. B-u bylo r. 1691 na Turcích dobyto a byv opevněn byl Eugenu Savojskému basí k výpravám jeho do Bosny; zde též r. 1878 hlavní část okkupační armády překročila Sávu.

Brod František, spis. čes. (* 1861 v Oboře u N. Mitrovic). Vystudovav ústav učitelský v Praze působil při různých školách v severozápadních Čechách a od r. 1887 je řídícím učitelem v Toužetíně. Napsal: *Paměti Lounska za války 30leté* (Louny, 1894); *Dějiny Žatce* (t., 1895—1903); *Dřevíč a Vinařice s okolím* (t., 1896); *Paměti Toužetína* (t., 1897).

Brodce 1): nyní 245 d., 1280 obyv. č., 6 n. (1900).

Brodek 4): nyní 252 d., 6 obyv. č., 1418 n. (1900). — B. 7) u Prostějova: nyní 198 d., 1002 obyv. č. (1900); telegraf, četn. stanice.

* **Brodská** viz Grossmannová-Brodská.

Brodský 2) Boh., belletrista čes., od r. 1903 vydává své »Sebrané spisy«.

Brodzki V. L., sochař ruskopol., † 1904.

Broglie Jacques Victor Albert, duc de B., politik a hist. franc., † 19. led. 1901.

Broglio E., ital. spis. národohosp., † 1892.

Brohan Joséphine, herečka fr., † 1893.

Broché [-šé], fr., viz Tkaniny protkávane, str. 486 *a*.

* **Broken Hill** [brókn-], Willoama, hornické město v báňském okrsku Barrier Ranges v záp. Novém Jižním Walesu, má spojení železnicí přes Silverton do Adelaide v Jižní Australii. Okrsek tento je z nejbohatších stříbrných rudných obvodů světa a má vedle stříbra i olovo, měď a zlato; důl Proprietary Mine společnosti B. H. Company je největší na světě a zaměstnává i s huťmi 5000 dělníků. B. H. má 27.160 obyv. (1903).

* **Brómaceton,** monobrómaceton, $CH_3.CO.CH_2Br$, jest tekutina ostře páchnoucí, jež za varu se rozkládá.

* **Brómacetylen,** $CBr \equiv CH$, vzniká působením alkoholického hydrátu draselnatého na acetylendibrómid. Jest plyn na vzduchu samozápalný, snadno ztužitelný, působením světla znenáhla se polymeruje hlavně v tribrómbenzol $C_6H_3Br_3$.

* **Bromaryt,** fotogr. papír citlivý brómostříbrnatý, připravený z papíru barytového.

* **Bromida,** lékař. jméno brómových sloučenin, užívaných jako prostředkův utišujících.

Bronnikov F. A., malíř rus., † 1902.

Bronsart von Schellendorf Paul, generál prus., † 1891.

* **Bronzov** Aleksandr Aleksandrovič, duchov. spis. rus. (* 1858), jest professorem duchov. akademie petrohrad. a vydal: *Aristotěl i Foma Aquinat v otnošeniji k jich učeniju o nravstvennosti* (Petr., 1884, dissertace); *Nravstvennoje bogoslovije v Rossiji v těčenije XIX. stol.* (t., 1901); *Pri kakich uslovijach mog by nastupiť věčnyj mir meždu otděljnymi ljuďmi i cělymi narodami* (t., 1904) a j.

Brooklyn, dříve samostatné přístavní město ve státě New York Spoj. Obcí sev.-amer., od r. 1895 spojeno jako část města s Velkým New Yorkem, má 1,166.582 obyv. (1900). Nový most a tunel pod East Riverem spojí jej těsněji s vlastním New Yorkem.

Brorsen Theodor, hvězdář, žil před svou smrtí na ostrově Alsenu (ve svém rodišti), kde zemřel 18. kv. 1895.

Brosböll J. K., spis. dán., † 1900.

de **Brouckère** 2) H. M., polit. belg., † 1891.

* **Broughtonovy ostrovy** viz Chathamské ostrovy.

Broumov: nyní 485 d, 130 obyv. č., 7218 n. (1900).

Brown 9) G. L., amer. krajinář, † 1889. — B. 11) F. M., malíř angl., † 1893.

* **Brown** Charles, inženýr franc. (* 1826 — † 1905 v Basileji), provedl mnoho význačných oprav a zdokonalení na lokomotivách. R. 1884 stal se ředitelem továrny »Oerlikon« ve Švýcarsku a založil u ní oddělení elektrotechnické a výrobu parních rychloběžek.

Browne 7) H., malířka franc., † 1901.

Broz Ivan, spis. chorvat., † 1893.

* **Brož** Bořivoj Svatopluk, čes. inženýr strojnictví a elektrotechnik (* 11. list. 1869 v Praze). Vystudovav českou vyšší reálku v Praze, vstoupil r. 1887 na českou techniku tamtéž a to na odbor stavby strojů. Hned po absolvování vstoupil do technické kanceláře firmy Novák & Jahn v Bubnech. R. 1891 přijal místo assistentské na české vyšší průmyslové škole v Praze, kdež přiděleny mu dílny truhlářská, kovářská a strojnická. R. 1892 jmenován supplentem české průmysl. školy v Brně pro mechaniku a strojnictví, r. 1894 assistentem dvor. rady prof. K. V. Zengera na české vys. školy technické, r. 1896 assistentem elektrotechniky u prof. dr. K. Domalípa na témž ústavě. V úřadě tomto setrval až do r. 1901, kdy jmenován professorem pro odbor elektrotechnický na c k. státní průmyslové škole na Smíchově, kdež působí podnes. Za dob assistentských na technice svou prací hlavně přispěl, že česká vys. škola technická v Praze byla první, které se podařilo zjistiti správnost objevu Rontgenova, v tom čase ještě v tajnosti chovaného. Podobně pracoval na zjištění objevu Marconiho telegrafování bez drátu a Simonovy »mluvící lampy«. V posledním objevu byl první, který experimentoval a uveřejnil návrh mluvících plamenů. R. 1905 opravil zařazovač článkový tím způsobem, že místo odporové spirály navrhl použiti regulačního akkumulátoru. Literárně byl činný jsa od r. 1896 spolupracovníkem a členem redakce Ottova Slov. Nauč., hlavním referentem »Světozora« pro výstavu inženýrskou v Praze, v l. 1904—07 hlavním referentem »Zpráv archit. a inženýrů« pro odbor elektrotechnický. Napsal řadu odborných článků do Ottova Slovn. Nauč., »Nár. Listů« (Naučný obzor), »Rozhledů«, »Pražských Hospodářských Novin«, »Epochy«, »Českého Strojníka a Elektrotechnika«, »Slovanského kalendáře«, »Hasičského kalendáře«. Přehledl a opravil fysikální a strojnickou část Bulířovy *Průmyslové čítanky* napsav do ní řadu nových článků z odboru elektrotechnického, rovněž elektrotechnické články Kabelíkovy *Průmyslové čítanky* jsou od něho. Značným počtem veřejných populárních přednášek přispěl ke zvýšení vzdělání širších vrstev lidových v oboru elektrotechnickém a fysikálním.

Brožík Václav, slavný malíř čes., † 15. dub. 1901 v Paříži. Od r 1891, kdy se stal professorem na pražské akademii umění, obíral se záměry, připojiti k velikým malbám obsahu historického nové dílo, které by předvádělo výjev z dějin českých nad jiné památný. R. 1898 dokončil toto dílo, které obětavostí několika vlastenecких přátel B-ova umění bylo zakoupeno, aby tvořilo

spolu s »Husem« základ budoucí »Národní galerie české«. Byl to obraz *Zvolení Jiříka z Poděbrad za krále českého*, obrovské plátno, stejných rozměrů s »Husem« a jako tento postavené v zasedací síni Staroměst. radnice pražské. B. maloval tuto scénu stejně šťavnatě a se stejnou virtuositou, jako předešlá veliká díla, použiv při tom k hlavám českých pánů podobizen svých vrstevníků. Některé postavy a hlavy přemaloval r. 1900. Jest litovati, že k založení Národní galerie nedošlo, díla B-ova na starobylé radnici pražské jsou veřejnosti méně přístupna, než by byla v obrazárně. R. 1897 na přímou zakázku císařovu vymaloval histor. obraz *Tu, felix Austria, nube* (dvojsňatek rodiny českých Jagellovců s Habsburky; zdobí nyní uměl.-hist. museum ve Vídni). B. žil poslední léta v Paříži, kde zdomácněl, a maloval drobnější obrazy genrovité, výjevy ze života venkovanů, studie krajinářské atd., které po jeho smrti byly v saloně Topičově r. 1907 pohromadě vystaveny. Nedokončen zůstal obraz *Ferdinand I. a jeho dvorní umělci* (nyní v Rudolfině). Nakladatelství J. Otty vydalo B-ovo album, v němž sebrány reprodukce jeho čelnějších maleb i kreseb a studií, J. R. Vilímek vydal v barevné reprodukci »Zvolení Jiříka z Poděbrad«.

Brtnice 5) Trhová: nyní 481 d., 2922 obyv. č. 77 n. (1900), telegraf, četn. stanice.

***Bruce** [brús] William Spiers, skotský cestovatel polární (* 1867 v Londýně), byl vůdcem skotské antarktické výpravy na lodi »Scotia« do moře Weddellova v l. 1902—03, která zejména zjistila velikou hloubku Antarktického moře, sledovala v šířce 72° j. š. okraj antarktického ledovce celinného a doplnila prozkum Jižních Orknejí. R. 1907 kníže monacký otevřel okeanografickou laboratoř v Edinburce a B. jako první její ředitel podnikl s knížetem výpravu na Zemi prince Karla ve Špicberkách. Vedle dalšího prozkumu tohoto ostrova chystá B. druhou skotskou výpravu antarktickou.

Brücke E. W., fysiolog něm., † 1892.

Bruckner A., skladatel něm., † 1896.

Brückner 1) A., historik rus., † 1896. Z posledních jeho prací dlužno vytknouti: *Die Europäisierung Russlands* (Jurjev, 1887); *Matěrialy dlja žizněopisanija grafa Nikity Petroviča Panina* (Petr., 1888—90, 4 sv.).

B. 2) Eduard, geograf a meteorolog něm. (* 1862 v Jeně), studoval v Jurjevě, Drážďanech a Mnichově přírodní vědy a geografii, byl v l. 1885—88 členem redakce »Meteorologische Zeitschrift« a »Deutsche Seewarte« v Hamburce, stal se r. 1888 mimoř. a r. 1901 řádným professorem geografie v Bernu, r. 1904 v Halle a r. 1906 ve Vídni. Z velmi četných jeho publikací vedle již uvedených zejména jsou důležity *Die feste Erdrinde und ihre Formen* (2. díl Hann-Hochstetter-Pokorného Allgemeine Erdkunde, Lip., 1897); *Die schweizerische Landschaft einst und jetzt* (Bern. 1900) a zejména spolu s Penckem vydávané *Die Alpen im Eiszeitalter* (Lip., 1901, nedokončeno). Od r. 1906 vydává »Zeitschrift für Gletscherkunde« v Berlíně.

B. 3) Aleksander, slavista pol. (* 29. led. 1856 v Tarnopoli v Haliči). Studoval na universitě ve Lvově; r. 1876 povýšen ve Vídni na doktora filosofie, r. 1878 byl tam habilitován, načež přešel na universitu do Lvova. R. 1881 byl jmenován mimořádným professorem slavistiky na universitě v Berlíně, r. 1892 stal se tam professorem řádným téhož předmětu. Jest dopisujícím členem Akademie bělehradské, krakovské, petrohradské a české. Napsal mimo jmenované: *Die slavischen Fremdwörter im Litauischen* (Výmar, 1877); *Die slavischen Ansiedlungen in der Altmark und im Magdeburgischen* (Lip., 1879); *Geschichte der polnischen Literatur* (t., 1902); *Geschichte der russischen Literatur* (t., 1905); *Russlands geistige Entwicklung im Spiegel seiner schönen Literatur* (Tubinky, 1908); *Dzieje literatury polskiej w zarysie* (1905, 2 sv., 2. vyd. 1907); *Cywilizacja i język* (Varš., 1901); *Z dziejów języka polskiego* (Lvov, 1903); *Dzieje języka polskiego* (t., 1907); *Różnowiercy polscy I.* (Varš., 1905); *Mikołaj Rej* (Krakov, 1906); *Starożytna Litwa* (Varš., 1904). Vydával spisy Václava Potockého (*Ogród Fraszek*, Lvov, 1907, 2 sv.), *Rozmyślanie Przemyskie* (apokryf, Krakov, 1907) a jiné staropolské texty, fragmenty, glossy v »Rozpravách« Akademie krak. i v »Pracích Filologicznych« varšavských (*Kazania świetokrzyskie z w. XIV.*; *Kazania husyty polskiego*; *Średniowieczne słownictwo polskie*); psal četné články do časopisů: »Archiv für slav. Philol.« IV.—XXIX. (zejména *Böhmische Studien* v XI. sv. a sl., kde podal rozbor t. zv. rkpu hraběte Baworowského a otiskl z něho mnohé dotud neznámé básně staročeské, jako »Arnošta«, »Malou růžovou zahradu« čili »Laurina«, veršovaného »Ezopa« atd.), »Biblioteka Warszawska« (*Źródła do dziejów literatury i oświaty polskiej*; *Mitologja, jej dzieje, metoda i wyniki*), »Wisła« (*Z przeszłości gwar polskich*), »Ateneum«, »Przeglad Polski« (krakovský), »Kwartalnik Histor.«, »Pamiętnik Literacki« (lvovský) a j.; uvésti sluší zvláště *Legendy o Cyrylu i Metodym wobec prawdy dziejowej* (Poznaň, 1903; »Roczniki Towarz. Przyj. Nauk«, XXX.), rozbory podání o Libuši (srv. polemický článek V. Flajšhanse v »Osvětě«. r. 34., 1904, str. 893 *b*), o Piastovi atd.

***Bruerović**, básn. jihoslov., viz Bruère.

*von **Brüggen** Ernst, svob. pán, spis. německo-ruský (* 1840). Studoval práva v derptské univ., sloužil v livonské gubernské vládě, v l. 1870—72 byl redaktorem časop. »Baltische Monatschrift«; později se vystěhoval do Němec. Napsal: *Polens Auflösung.* Kulturhistor. Skizzen aus der letzten Zeit der polnischen Selbständigkeit (Lip., 1878); *Russland und die Juden* (t., 1882); *Wie Russland europäisch wurde* (t., 1885); *Das heutig Russland* (t., 1902).

Bruggy, m. v Belgii, mají 51.657 obyv. (1900). Aby mohly lodě až do 6.000 *t* vplouti

do Brugg, zřízen byl průplav dokončený 1. bř. 1907. Jest 11 *km* dlouhý, 70 *m* široký (na hladině), 8 *m* hluboký. Vyúsťuje 4 *km* záp. od Heystu a při ústí jeho založeno bylo Zee-Brugge, jehož přístav chrání mohutná hráz 2487 *m* dlouhá; a nejvyšší část její vystupuje ještě 9 *m* nad nejvyšší příliv mořský. Působení přílivu a odlivu paralysuje 258 *m* dlouhý a 22 *m* široký splav. Že nový průplav B gám prospěje, viděti z toho, že v prvních 10 měsících používání vykazuje lodní obrat 199.062 reg. *t* proti 28.711 r. předešlého. Srv. Gilliodts-van Severen, Bruges port de mer (Pař., 1895).

Brugsch H. K., aegyptolog něm., † 1894.

* **Brukhusius** Janus viz van Broeckhuisen J.

Brüll Ignaz, sklad., † 1907.

Brumov 1) nyní 256 d., 1398 obyv. č., 18 n. (1900), pš. telegraf a spořitel., zálož. spolek, pivovar, 2 mlýny, 2 pily a obchod s dřívím.

* **Brun** Michail Isaakijevič, právník rus. (* 1860). Studoval na historicko-filologické fakultě oděsské university; r. 1885 vykonal na moskev. univ. zkoušku kandidáta práv a vstoupil k advokacii. Od r. 1890 jest v Moskvě advokátem. V l. 1886—96 přispíval do časop. »Jurid. Věstnik«; do »Ruské Mysli« napsal: *Graždanskoje uloženije dlja Germanskoj imperiji* a *Učenije o gosudarstvennom vměšatěljstvě v gražd. pravě.*

Brunetière Ferd., kritik franc., † 9. pros. 1906 v Paříži. Napsal ještě: *L'évolution de la poesie lyrique en France au XIXe siècle* (2 sv., 1894); *La moralité de la doctrine évolutive* (1896); *Honoré de Balzac* (1906); dějiny franc. literatury a j.

von **Brunn** Heinrich, archaeolog něm., † 1894.

Brunner 3) Šeb., katol. spis. něm., † 1893 ve Währingu u Vídně.

Brunner Antonín, malíř čes. (* 1881 na Král. Vinohradech), žák prof. Lišky v Praze a prof. Laurence v Paříži. Vystavoval r. 1908 na jub. výstavě olej. malbu *Gavotta.*

Brunsejf: nyní 244 d., 2099 obyv. n. (1900), klášterní nemocnice.

* **Brunšmid** Josip, archaeolog a numismatik chorv. (* 1858 ve Vinkovci ve Slavonii). Je professorem klassické archaeologie v Záhřebě, správcem archaeologického musea a redaktorem časopisu »Vijesnik arheološkog muzeja« tamtéž. Vedle toho jest i přespolním členem Musea král. Českého. Píše mimo studie archaeolog. i stati z oboru numismatiky, z nichž většina jest uveřejněna v časopisu »Vijesnik arh. društva«. *Tmk.*

Brunšvicko, vévodství německé, má na 3672 km^2 485.958 obyv. (1905), 132 na 1 km^2, z nich 455.680 evang., 26.375 katol., 1815 židů. R. 1899 bylo upraveno znovu volební právo do sněmu, ze 48 poslanců 30 volí se nepřímo všeobecnými volbami podle tří tříd, 18 pak zvláštními skupinami zájmovými. Po smrti prince regenta Albrechta 13. září 1906 strana welfská žádala dosazení oprávněného dědice trůnu, vévody Cumberlandského. Zřeknutí se vévody a nejstaršího jeho syna ve prospěch nejmladšího syna Arnošta Augusta bylo zamítnuto spolkovou radou proti návrhu brunšvické vlády 28. ún. 1907 a 28. kv. 1907 byl zvolen regentem princ Jan Albrecht Meklenburský.

Brunšvik, hl. m. vévodství Brunšvického, má 136.397 obyv. (1905); r. 1906 bylo dokončeno nové městské museum.

Bruntál: nyní 737 d., 2 obyv. č., 7655 n. (1900), odbor. šk. tkalcov., průmysl. pokrač., chlap. asyl, šk. měšťan., sirotčinec, piarist. kollej.

Brusina Spiridion, přírodník chorv., † 1908.

Brussel, hl. m. království Belgického, má 198.614 obyv. (1905), s předměstími 662.023 obyv. Velkoprůmyslník Solvay založil tu t. zv. »Instituts Solvay« skládající se z ústavu fysiologického, ústavu sociologického se školou věd politických a sociálních s odděleními pro vědy politické, pro vědy hospodářské a pro vědy sociální, s právem udílení titulu inženýra věd obchodních odborníkům vědecky připraveným. — Brusselský mořský průplav bude do r. 1910 rozšířen pro lodi až do 2000 *t*; náklad odhaduje se na 35 mill. franků; při délce 28 *km* bude míti šířky 20 *m* a hloubky 6·5 *m*, přístav brusselský bude mezi Schaerbeckem a Laekenem.

Brušperk: nyní 471 d., 3281 obyv. č. (1900).

* **Brütt** Adolf, sochař něm. (* 1855 v Husumu), byl r. 1875—78 žákem berlín. akademie a v Berlíně získal r. 1887 svou skupinou *Zachráněná* zlat. medailli (nyní v národ. galerii t.). R. 1891 vystavoval ženský akt *Tanec s mečí*, 1894 svěřeno mu provedení *pomníku cís. Viléma* pro Kiel, r. 1897 *pomníku Bismarckova* pro Altonu. Také do řady pomníků Pod lipami v Berlíně přispěl B. skupinami *Otty Lenivého* a *Bedř. Viléma II.* (r. 1900), a pod. B. vyniká jako sochař jemností a hloubkou přírodního studia, při tom navrhuje své plastiky prostě a přirozeně, tak že nepozbývají jisté velikosti, která jinak v něm. sochařství ustupuje malichernému realismu.

* **Bryan** [braj'n] William Jennings, politik sev.-amer. (* 1860 v Salemu, Ill.), studoval 1881—83 práva na Union College of Law v Chicagu, načež působil v Jaksonvillu (Illinois) a Lincolnu (Nebraska) a byl 1890 a 1892 zvolen poslancem v domě repraesentantů. V čnu 1896 národní shromáždění demokratické strany, za stříbrnou měnu bojující, jmenovalo ho kandidátem na presidenta Unie, ačkoliv B. sotva dosáhl zákonitých let k passivnímu právu volebnímu. Nicméně po značném odporu B. podlehl protivníku svému Mac Kinleyovi (176 volitelskými hlasy proti 271). Za války španělsko-americké B. zorganisoval pluk dobrovolníků. R. 1900 znova byl postaven demokr. stranou za kandidáta, ale podlehl opětně Mac Kinleyovi maje 155 hl. proti 292 hlasům. R. 1908

byl prohlášen opětně kandidátem proti Taftovi. B. založil list »The Commoner«, v němž ostře vystupuje proti trustům a americkému imperialismu. V l. 1895—96 podnikl cestu kolem světa a 1907 navštívil i naši monarchii, o níž uveřejnil několik politických essayí v novinách. Napsal vedle četných článků do revuí a novin: *The first battle*, *The old world and its ways*.

* **Bryce** [brajs] James, spis. a politik angl. (* 1838 v Belfastu), studoval v Glasgowě a Oxfordě, kde v l. 1870—93 byl professorem práva. Svými vědomostmi a výmluvností upozornil na sebe v parlamentě, kam vstoupil r. 1880, takže jej Gladstone r. 1886 jmeval státním podsekretářem zahran. záležitostí; 1892 jmenován kancléřem vévod. lancasterského, 1894 praesidentem obch. úřadu, členem kommisse pro střední školství; 1905 až 1906 byl v min. Campbell-Bannermanově stát. sekretářem Irska, ale koncem 1906 jmenován angl. vyslancem ve Washingtone. Napsal: *The Holy Roman Empire* (1862), *Transcaucasia and Ararat* (1877, 4. vyd. 1896); *W. E. Gladstone* (1898); *Impressions of South Africa* (1898, 3. vyd. 1899); *Studies in history and jurisprudence* (1901, 2 sv.); *Studies in contemporary biography* (1903), avšak hlavní dílo je *The American Commonwealth* (1888, 3 sv., 3. vyd. 1893).

Brynych Ed. jmenován 21. pros. 1892 biskupem v Kr. Hradci, kde se snažil slovem i tiskem vytvořiti stranu katolicko-klerikální. Psal do královéhrad. »Obnovy« (úvodníky jeho vydány r. 1901 pod tit. *Duch katolické obnovy*), vydal *Štít víry* (2. vyd. 1896) atd. Po zrušení jazykových nařízení r. 1899 ujímal se v pastýřském listě práv českého národa. V nižším kleru zaváděl ve své diécési velmi přísnou kázeň. Zemřel 20. list. 1902.

* **Brzozowski** Stanisław, soudobý filosof. spis. polský, spolupracovník »Głosu«, napsal několik děl liter.-kritických, zejména: *Hipolit Taine jako estetyk i krytyk* (Varš., 1902); *Józef Kremer jako pisarz, filozof i estetyk* (t., 1902); *Jedrzej Sniadecki, jego życie i dzieła* (t., 1903); *Stanisław Wyspiański* a j. Mimo to sepsal drama *Mocarz*, za něž dostal cenu Sienkiewiczovu a jež bylo provozováno s úspěchem v Lodzi a ve Varšavě (1903).

* **Bržeskij** Nikolaj Kornilovič, polit. oekonom rus. (* 1860). Studoval na petrohradské právnické fakultě. Ještě jako posluchač práv napsal práci *Gosudarstvennyje dolgi Rossiji*, uveřejněnou nákladem university. R. 1888 nabyl hodnosti magistra, r. 1897 doktora finančního práva. Jest ve službě v minist. financí. Hlavnější jeho práce: *Podatnaja reforma. Francuzskija téoriji XVIII. stol.* (Petr., 1888; magist. dissertace); *Krugovaja poruka seljskich obščestv* (t., 1895); *Nedoimočnosť i krugovaja poruka seljskich obščestv* (t., 1897; dokt. dissert.); *Obščinnyj byt i chozjajstvennaja něobezpečennosť krestjan* (t., 1899); *Očerki juridič. byta krestjan* (t., 1902). Redigoval jubilejní spis ministerstva financí, *Ministerstvo finansov, 1802—1902*, pro nějž sepsal histor. náčrtek zákonodárství o přímých daních.

* **Bubák** František, botanik čes. (* 1866 v Rovensku), studoval na gymnasiu v Jičíně, Praze a Příbrami, pak vědy přírodní na universitě v Praze, v Halle n. S. a Berlíně. Byl assistentem bot. oddělení Musea král. Českého, působil na středních školách v Karlině, Praze, v Zábřehu na Moravě, povýšen byl na doktora filosofie na čes. universitě, r. 1900 stal se docentem fytopathologie na čes. vys. škole technické v Praze, r. 1903 jmenován prof. na král. zemské hospodářské akademii v Táboře. Výzkumné cesty věd. podnikl hlavně do Bosny a Hercegoviny, Černé Hory a do Bulharska. Pracuje zejména v oboru soustavného studia hub a v oboru studia chorob rostlinných. Uveřejnil o tom značnou řadu prací v odborných sbornících domácích a cizích. Hlavní dílo jeho jest: *Houby české* (I. díl., Archiv pro přírodovědecký výzkum Čech, 1906).

* **Búbela** Karel, čes. poslanec a velkoobchodník (* 20. ún. 1846 ve Vsetíně). Studoval na reálce ve Vídni, Brně a v Praze, pak rok na pražské technice. Potom věnoval se obchodu dřevem a jest od r. 1871 veřejným společníkem firmy Bratří B-lové na Vsetíně. Již r. 1878 kandidoval v městském okrese holešovském proti německému továrníku Thonetovi do sněmu moravského, ale podlehl. Zvolen byl však již r. 1884 jako kandidát strany národní v téže skupině jednohlasně. Posledně zvolen r. 1906. Získal si nepopíratelné zásluhy o uvědomění na Valašsku a též o Národopis. výstavu českoslovanskou. Zemřel 6. ún. 1908 ve Vsetíně. Dr. *N.*

Bubeneč, od r. 1904 město, nyní IX. čtvrt Prahy; 189 d., 5253 obyv. č., 232 n. (1900), chl. pensionát, soukr. léčeb. ústav pro neurastheniky a choromyslné.

* **Bubeníček** Josef, cestovatel čes. (* 1850 v Brozánkách v Čechách), studoval gymn. v Litoměřicích, filosofii a vědy přírodní na univ. v Praze, stal se r. 1875 supplentem na paedagogiu v Chebu a tamtéž po roce professorem; r. 1901 přeložen na něm. c. k. gymn. v Praze ve Štěpánské ul. Mimo Evropu (inclus. Sardinii, Sicilii, již. Rusko a Kavkáz), procestoval Túnis, Malou Asii, Armenii a Turkestán. V programmech něm. gymn. ve Štěp. ul. v Praze vydal řadu cestopisných studií o Černé Hoře a Albanii (1903—7). Jako fotograf-amatér chová přehojnou sbírku fotografických míst jmenovitě z Balkánu. Jest důstojníkem černohorského řádu Danila I.

* **Bubeníček** Jindřich, malíř čes. (* 13. čce 1856 ve Kšelích), žák akademie pražské, krajinář, jenž hlavně maluje aquarellem české motivy nálady idyllické.

* **Bubeníček** Josef, spis. český (* 1857 v Praze). Absolvovav obchodní akademii praž. uchýlil se do Ruska. V l. 1877—82 vydával »Zemský Rybářský Věstník« a v té době také založil »Ustřední zemské sdružení rybářské pro království Čes.« R. 1898 založil a rediguje časopis »Nájemník«, jehož

jedna část věnována byla humoru a druhá část divadlu. Dopisy pod pseudonymem Floriána Kudrnky a glossy k divadelním našim poměrům psával do něho sám. Vedle příspěvků v různých časopisech samostatně vydal: *České vodstvo a jeho obyvatelé: I. Ryby, jich život a chytání* (Praha, 1897); *O rybách a jich chytání* (t., 1898).

* **Bubeníček** Otta, malíř čes. (* 1872), žák akademie pražské školy Mařákovy, později Ottenfeldovy, krajinář moderního směru pleinairního, vystavoval s »Jednotou« v Rudolfině plynně a široce malované pohledy do přírody, náladové a vždy s hlubokým citem pro barevnou krásu kraje pojaté.

* **Bucinskij** Petr Nikitič, dějepisec rus. (* 1853), professor rus. dějin v Charkově, vydal dissertace založené na studiu moskev. archivů: *O Bogdaně Chměljnickom* a *Zaselenije Sibiri i byt pervych jeja naseljnikov* (1889).

Bučar Petar, spis. chorv., † 1894.

* **Bučar** Franjo, spis. chorv. (* 1866 v Záhřebě). Je professorem v Záhřebě. Z jeho prací o gymnastice psaných uvádíme: *Gimnasticke vježbe s batinama i čunjevima uz česko-hrv. gim. i mačilački rječnik* (t., 1900); *Floretovanje* (t., 1901); *Ueber körperliche Erziehung in Kroatien und Slavonien* (Norimberk, 1904); *O ženskom tjelesnom uzgoju* (Záhřeb, 1904); *Igre* (t., 1905). Vedle toho rediguje časopis »Sokol«.

Bučovice 2): nyní 434 d., 3070 obyv. č., 134 n. (1900); zemská reálka, průmysl. pokrač. šk., měšť. šk.

* **Budajevskij** Sergěj Aleksandrovič, vojen. spis. rus. (* 1851), jest gen. při hlavní správě vojenského školství a vydal: *Kurs artilleriji* (3. vyd. Petrohrad, 1890—99); *Načala mechaniki* (2. vyd. t., 1893—96); *Prjamolinějnaja trigonometrija* (t., 1895); *Artillerija. Orudija i snarjady* (2. vyd. t., 1900).

Budapešť, hl. m království Uherského, má s vojskem (15 846 mužů) 732.322 obyv. (1901), podle národnosti 578.458 Maďarů (79%), 104.520 Němců (14·2%), 25.168 Slováků (3·4%); podle vyznání 445.023 katol., 38.811 evang. augšp. vyzn., 67.319 evang. helv. vyzn., 168.985 židů. Rozvoj B-i, podporován všemi prostředky, je veliký; jako dopravní a kulturní střediště celého království buduje horečně též systém drah městských, krášlí se pomníky a budovami monumentálními. Milleniová výstava r. 1896 mnoho přispěla ke vnějšímu lesku, dokončené stavby král. paláce budínského a parlamentu doplnily dunajské fronty.

Budějovice 1) České: nyní 1926 d., 23.427 obyv. č., 15.436 n. (1900). Při volbách r. 1907 do zastupitelstva obec. Češi zvítězili ve 3. sboru. — 2) B. Moravské: 490 d., 3344 obyv. č., 130 n. (1900), okr. hejtmanství.

Budenz J., orientalista maď., † 1892.

* **Budil** Vendelín, dramatický umělec a divadelní ředitel (* 19. říj. 1846 v Praze). Absolvovav reálku r. 1865 nastoupil působením prof. F. V. Jeřábka dráhu divadelní. Po prvé vystoupil na jevišti městského divadla v Plzni 8. ún. 1866 v úloze Caesara v Kolarově »Mageloně«. Ředitel Pavel Švanda ze Semčic ihned seznal jeho talent a engažoval ho ke své společnosti, s níž právě počal raziti v Plzni dráhu českému divadlu. R. 1867 B. nedlouho pobyl u společnosti Kramuelovy, od níž přešel k českému prozatímnímu divadlu, vystoupiv tam na zkoušku 6. čna 1867 jako Richmond v Shakespearově »Richardu III.«. Avšak u prozatímního divadla nebylo mu poskytováno dostatečně příležitosti, aby uplatnil své umění, a proto v září 1869 vrátil se k Pavlu Švandovi ze Semčic do Plzně. V l. 1881—87 zastával regisseurství ve vinohradském divadle Pištěkově, načež postaviv svým nákladem v Plzni nové letní divadlo vedl je jako samostatný ředitel až do r. 1900. Následujícího roku v únoru a březnu vystoupil jako host v Národním divadle v Praze v úlohách Vodníka a formana Henčla (Hauptmannův »Potopený zvon« a »Forman Henčl«) s velikým úspěchem. Přijal engagement u divadla Pištěkova (od září 1901) a vystupoval tu až do svého povolání za ředitele nového městského divadla v Plzni, kde nastoupil 16. bř. 1902 a kde ředitelu je doposud. — B. náleží k nejlepším soudobým našim umělcům dramatickým. Výkony jeho herecké vyznačují se dokonalou mimikou, k níž se pojí jeho zvučný, všech modulací schopný orgán, vždy znamenitě ovládaný. Repertoire jeho je všestranný, zvláště se mu však daří v oboru úloh charakterních. Bohaté jeho zkušenosti divadelní nemálo mu prospěly jako řediteli velikého ústavu dramatického, takže pod jeho vedením městské divadlo v Plzni dosáhlo značné úrovně umělecké. *J. K. S.*

* **Budil** Kamill, český inženýr strojnický (* 25. list. 1860 v Praze — † 28. říj. 1907 v Bubenči). Vystudovav reálku v Karlíně vstoupil r. 1881 na českou techniku v Praze, věnovav se strojnictví. Po absolvování jmenován r. 1885 assistentem technické mechaniky theoretické nauky o strojích a r. 1887 vstoupil do praxe a sice do technické kanceláře závodů Märky, Bromovský a Schulz. R. 1901 jmenován řádným professorem české techniky v Praze pro stavbu strojů. Literárně byl činný napsav řadu odborných článků do berlínského časopisu něm. inženýrův.

Büdinger Maxmilian, historik něm., † 23. ún. 1902 ve Vídni. R. 1899 při svém odchodu z vídeňské university jmenován byl dvorním radou. Poslední větší jeho práce jsou: *Universalhistorie im Altertum* (Vídeň, 1895); *Universalhistorie im Mittelalter* (t., 1898). Srv. nekrolog B-ův v »Českém čas. hist. VIII., 1902.

* **Budisavljević Bude** šl. Priedorski, spisov. chorv. (* 29. srpna 1843). Je velikým županem v Záhřebě. Píše hlavně novelly a povídky. R. 1906 uveřejnil nákladem Jihoslovanské akademie monografii pod názvem: *Recimo koju o Franu Kurelcu.* *Tmk.*

* **Budiščev** Aleksěj Nikolajevič, spis. rus. (* 1867), studoval lékařství v Moskvě,

ale věnoval se pak literatuře a přispíval do čelnějších časop. Hlavní sbírky jeho povídek jsou: *Stěpnyje volki* (Petr., 1897); *Raznyja poňatija* (t., 1901); *Rasprja* (t., 1901); *Probužděnnaja sověsť* (t., 1900); *Lučšij drug* (t., 1901); *Ja i on* (t., 1903); *Solněčnyje dni* a j. Vedle toho vydal *Stichotvorenija* (t., 1901). Ve větších pracích snaží se napodobiti Dostojevského neb je tendenční, ale drobné povídky jeho, zejména jeho sborník *Raznyja poňatija*, vynikají barvitostí a nelíčeným humorem, citem pro přírodu a suggestivností, takže v drobné povídce řadí se po bok A. S. Cechova. Škodí mu pouze náklonnost k sensaci. V básních vládne pěkným veršem a zvláštní oblibě těší se báseň *Triumfator*, ač poesie jeho není dosti vyhráněna. *Šnk.*

Budišov: 1) nyní 381 d., 4 ob. č., 4100 n. (1900), zimní škola hospodář. — B. 2) nyní 185 d., 1167 ob. č., 11 n. (1900).

Budňany: nyní 82 d., 528 ob. č. (1900).

***Budrin** Jevlamij Andrejevič, duch. spis. rus. (* 1842), prof. akademie kazanské, vydal: *Antitrinitariji XVI. věka. Michajil Servet i jego vremja. Faust Socin* (Kazaň, 1878 a 1886, 2 sv., doktorská dissertace); *Religioznoje sostojanije Italiji v epochu Vozrožděnija* (t., 1885); *Razbor věroučenija socinianskoj sekty* (t., 1889).

Budwitz, Mährisch, v. Budějovice 2) Moravské.

Budyně 1) nad Ohří: nyní 230 d., 1611 ob. č., 3 n. (1900).

Budyšin, krajské město v král. Saském, má 29.419 obyv. (1905), z nichž asi 7000 Srbů. Srbská Matice má nyní vlastní dům v B-ě.

Buenos-Ayres 2), hl. m. republiky Argentinské v Jižní Americe, má 1,102.155 obyv. (1907), z nichž více než $^1/_3$ jest Italův. Veliký průmyslový ruch z konce let osmdesátých XIX. stol. skončil se žalostně, ale stoupající prosperita státu pomohla městu, jež jest obchodním centrem republiky, překonati krisi.

Buffalo, vynikající obchodní město v sev.-amer. státě New York, má 352.387 obyv. (1900); elektrické síly z vodopádů Niagary používá se k pohonu městských drah.

Buffet L., stát. franc., † 1898.

Bugačka, bot., viz Datura.

Bugge 2) Sophus, † 1907 v Christianii.

Bühler J. G., sankristista něm., utonul v Bodamském jezeře u Lindavy 8. dub. 1898.

Buchan [bok'n] 2) Alex. založil svou slávu prvním kartografickým znázorněním průměrného vzdušného tlaku a převládajících větrů na zemi v práci podané Royal Society of Edinburgh 1869, kterýmžto problémem obíral se pak po celý život. Zejména od něho pochází Bartholomewův Atlas of the meteorology (1899). Zemřel 13. kv. 1907.

Buchanan 6) R. W., básn. angl., († 1901).

***Buchárá** Nová, ruská osada při zakaspické dráze, 13 verst od B-ry, hl. města chanátu, má kolem 2000 obyv. Jest sídlem rus. zást. při dvoře buchárském; je tu nový chánův palác, několik filiálek bank, silný obchod zejména bavlnou, takže stanice její při hlavní trati Kagan stojí v obchodním významu pouze za Aschábádem a Krasnovodskem.

***Bucharov** Dmitrij Nikolajevič, spis. rus. (* 1853 — † 1889); byl konsulem v Lubeku a Jerusalemě a gen. konsulem ve Štokholmě. Vydal: *Rossija i Turcija. Ot vozniknovenija političeskich meždu nimi otnosenij do Londonskago traktata 13 (25) marta 1871 vključitělno* (Petr., 1878); *O měnovych torgovych snošenijach s Finmarkenom* (t., 1883); *Russkije v Finmarkeně* (t., 1883) a j.

Buchársko, emirát středoasijský pod vrchní mocí Ruska, má na 205.000 km^2 asi 1,250.000 obyv., 6 na 1 km^2. Emír Abdul-ahad navštívil v l. 1893 a 1902 ruský dvůr a poskytl synovi svému a následníku Seïd-Mir-Alimu ruského vychování. Moc ruského vlivu víc a více se posiluje. Nerschaky, Description topographique et historique de Boukhara (Pař., 1892); Krahmer, Russland in Mittelasien (Lip., 1898).

Bücheler Fr., filolog něm., † 1908.

***Buchenberger** Adolf, něm. polit. oekonom a státník (* 1848 — † 1904). R. 1893 byl jmenován badenským ministrem financí a zástupcem Badenska ve spolkové radě. Pod jeho vedením byla uspořádána v Badensku obsáhlá anketa hospodářská, podle jejíhož vzoru byla později zavedena zkoumání v Bavorsku, Virtembersku, Hessích a Elsasko-Lotrinsku. Zpráva o této anketě, sepsaná B em, uveřejněna ve 4. sv. sborníku Erhebungen über die Lage der Landwirtschaft in Baden (1883). Jiná díla B-ova: *Das Verwaltungsrecht der Landwirtschaft und die Pflege der Landwirtschaft in Bayern* (1891); *Fischereirecht und Fischereipflege im Grossherz. Baden* (2. vyd., 1893); *Agrarwesen und Agrarpolitik* (1892—93; přel. do rušt.); *Grundzüge der deutschen Agrarpolitik* (1899); *Finanzpolitik und Staatshaushalt im Grossherz. Baden in den J. 1850—1900* (1902).

Bucher 1) A. L., prus. politik a publicista † 1892. — B. 2) Bruno, uměl. spis. něm., † 1899 ve Vídni.

Bucher Karl, nár. hospodář něm., byl r. 1892 povolán za professora statistiky a nár. hospodářství na universitu v Lipsku. Vydal dále: *Die gewerblichen Betriebsformen in ihrer histor. Entwickelung* (Karlsr., 1892); *Die Entstehung der Volkswirtschaft* (3. vyd. Tubinky, 1901; do češtiny přeložil dr. Jos. Gruber); *Arbeit und Rhythmus* (Lip., 1902); *Die Allmende* (Berl., 1902). Od r. 1901 jest spoluvydavatelem »Zeitschrift fur die gesamte Staatswissenschaft«.

Buchlovice: nyní 452 d., 2225 obyv. č., 4 n. (1900).

Büchner 3) Ludwig, filosof materialistický, † 1899 v Darmstadtě. Napsal ještě: *Darwinismus u. Sozialismus* (Lip., 1894) a *Am Sterbelager des Jahrhundertes. Blicke eines freien Denkers aus der Zeit in die Zeit* (Giess., 1898).

Buchta R., cestovatel rak., † 29. čce 1894 ve Vídni.

* **Buchta** Al. Alex., čes. hud. skladatel (* 1841 v Prostějově — † 1892); byl členem dvor. op. ve Vídni. Pocházejí od něho mše, písně a orchestrál. skladby.

* **Buchtela** Karel, čes. archaeolog, vrch. fin. rada v Praze (* 1864 v Novém Pavlově u Liberce), studoval práva, ale obíral se též dějinami umění, později na popud prof. Lub. Niederla věnoval se vedle svého právnického povolání též badání praehistorickému. Mimo četná menší pojednání z tohoto oboru napsal systematické práce: *Vorgeschichte Böhmens* (»Věstník Slovan. starožitností«, III., Praha); *Die Lausitzer u. schlesischen Brandgräber* (»Jahrb. der Central-Commission« IV, 1, Vídeň, 1906), v nichž pokusil se položiti základy pro další studium nejstarších našich kultur až po dobu Kristovu. Byl spoluzakladatelem předhist. oddělení musea v Kr. Hradci a účastnil se činně rozmnožování předhistor. sbírek universitních. Pro své zásluhy byl jmenován c. k. konservátorem a jest dlouholetým přispívatelem do Ottova Nauč. Slovníku.

* **Buchtele** Jan, český virtuos na housle (* 1874 v Písku), studoval niž. reálku v Písku, vstoupil r. 1888 na konservatoř v Praze, kde jeho učitelem byl řed. Bennewitz. V dalších studiích pokračoval v Lutichu u prof. Césara Thomsona a na konservatoři v Paříži. R. 1896 vystoupil po prvé s pronikavým úspěchem v samostatném koncertě v Berlíně a engažován pak jako solista a koncertní mistr k filharmonii berlínské, kteréžto místo zastával půl čtvrta roku. V té době pořádal samostatné koncerty v Praze, ve Vídni, Londýně, Varšavě, Haagu, Petrohradě, Scheveningách, Bělehradě a jinde. V Pešti působil r. 1901 jako prof. houslí na tamní hudební akademii. Od krále srbského Petra I. vyznamenán řádem sv. Sávy. V rukopise chová některé houslové skladby s průvodem piana.

* **Bujak** Franciszek, geograf a historik polský (* 1875 v Maškěvicích v Haliči), studoval gymnas. v Bochni, universitu v Krakově; r. 1902 stal se adjunktem zemského archivu v Krakově. Sepsal: *F. Palacki i jego znaczenie dla odrodzenia Czech* (»Ateneum«, 1898); *O średniowiecznych mapach żeglarskich* (»Rozpr. hist.-filoz. akad. um.«, 1903); *Kalimach i znajomość państwa Tureckiego v Polsce na początku XVI. w.*; *Długosz jako geograf* a j.

Bujwid Odo, lékař polský (* 1857 ve Vilně). Gymnasijní studia absolvoval ve Varšavě, lékařská pak tamtéž r. 1884, dobyv dvěma pracemi stříbrné i zlaté medaille. Pobyv po některý čas u Kocha i Pasteura, založil ve Varšavě soukromý ústav bakteriologický, z něhož vyšla řada prací hygienických i bakteriologických, a pak r. 1886 ústav k léčení podle methody Pasteurovy. R. 1892 povolán byl za prof. hygieny do Krakova a v téže době založil v Krakově i Varšavě ústav pro výrobu sera proti difterii Napsal na 110 odborných prací, ze kterých sluší uvésti aspoň: *Chemie sliny ludskiej* (1881); *O leczeniu ochronnem wścieklizny metoda Pasteura* (1886); *Eine chemische Reaction der Cholerabacterien* (1887); *Sur un nouveau procédé du traitement de la rage* (1888); *Die Bacterien in Hagelkörnern* (1888); *Bakteryologiczne badanie wód m. Warszawy* (1888); *Traubenzucker als Ursache der Eiterung neben Staphylococcus aureus* (1888); *Ueber die Reinkultur der Actinomyces* (1889); *Badania zanieczyszczeń v rzece Wiśle* (1889); *Bakteryologiczne badanie mleka* (1890); *La tuberculine, sa préparation, ses effets sur l'organisme animal* (1891); *Ueber die Entstehung der Cholera-epidemie in Russisch-Polen* (1893); *Ueber zwei neue Arten von Spirillen im Wasser* (1893); *Bakterye w powietrzu* (1894); *Rys zasad bakteryologii* (1893); *Gonococcus als Ursache pyaemischer Abscesse* (1895); *Anträge über Massregeln gegen Tuberkulose* (1897); *Versuche uber Serotherapie der Diphterie* (1897); *Badanie mleka na zaraski gruilicy* (1901); *Physische Arbeit als Erziehungsagens* (1904); *Die menschliche Tuberculose ist durch Verfütterung des Sputums auf Rindvieh nicht übertragbar* (1907); *Profylaktické léčení vztekliny serem* (1908, IV. sjezd česk. přírodozp. a lékařů v Praze).

Bukovac Vlaho, malíř chorv., jmenován r. 1902 professorem na pražské akademii výtvar. umění. R. 1903 vystavoval v pavilloně »Manesa« pod Petřínem spolu s chorvátskými umělci několik skvělých podobizen, *tři obrazy k Danteově Božské komédii*, *Ikara*, a genre *Z jara*. Od této doby obsílal jarní výstavy v Rudolfině genrovými obrazy a podobiznami vždy stejně svítivými.

* **Bukovanský** Karel Jar. (pseud. Ždánský, Ostravský, Slovák, Rokyta), spis. čes. (* 1844 ve Ždánicích na Moravě). Vystudovav niž. reálku v Hustopeči a ústav učitel. v Brně, působil na různých školách něm. na Moravě a od r. 1870 byl učitelem a ředitelem školy v Pol. Ostravě, nyní žije ve výslužbě v Kloboukách u Brna. Vedle celé řady článkův a pojednání v různých časopisech vydal samostatně: *Slezské báje a pověsti* (Mor. Ostrava, 1877); *Člověk v době předhistorické na Moravě* (Brno, 1880); *Polská Ostrava a okolí* (Olomouc, 1878); *Vlastenecké čtení pro mládež* (Mor. Ostrava, 1886); *Josef Vurm*, životopis (Brno, 1887); *Ignát Vondráček* (t., 1887); *Vánoční hra pro dítky* (Mor. Ostrava, 1890); *Polská Ostrava*, větší vydání (Pol. Ostrava, 1890); *Soudní okres Kloboucký* (Brno, 1908, v »Mor. Vlastivědě«). Vedle toho sebral a vydal 3 sbírky básní, deklamovánek a písní pro děti. Po 9 roků (1891—1900) redigoval časopis »Práce« v Mor. Ostravě.

Bukovina, vévodství, má na 10.442 km^2 730.195 obyv. (1900), 70 na 1 km^2, z čehož 41% Malorusů, 32% Rumunů, 22% Němců, 3·7 Polákův a 1·3% Maďarů; podle vyznání 69% řeckopravosl., 15% katol., 2·6 evang., 13% židů. R. 1900 zřízeno bylo tu 10. okr. hejtmanství z části okr. hejtm. kocmanského.

Bukovsko: nyní 234 d., 1242 obyv. č. (1900).

***Bukovský** Jaroslav, lékař čes. (* 3. srp. 1867 v Újezdě u Chlumce n. C.). Absolvovav lékařská studia v Praze na české universitě, byl assistentem české dermatologické kliniky a habilitoval se r. 1900 pro obor nemocí kožních a příjičných. Vykonav r. 1900 vědeckou cestu po Německu, Dánsku a Švédsku, vstoupil do lékařské praxe a od r. 1903 jest ordinářem na české univ. poliklinice. Napsal řadu prací, jež většinou uveřejněny byly v »Čas. lékařů čes.«: *O účincích injekcí nukleinových při ulcus cruris*; *Icterus v časných dobách příjice*; *Výsledky léčení tuberkulosních affekcí kožních tuberkulinem R*; *Příspěvek k aetiologii ulcerosních syfilidů doby časné*; *Příspěvek k poznání experimentálních a klinických vlastností Achorion Schönleini*; *Lichen moniliforme Kaposi*; *Léčení vředů bercových prostředky bakterielními* (spol. s Honlem); *Psorospermosis follicularis vegetans Darier*; *Příspěvek k nauce o t. zv. epidermolysis bullosa hereditaria*; *Změny pathologické při chronické gonorrhoei*; *Adenoma sebaceum.*

Bukowský Vilém, prof. stavitelství, † 19. bř. 1899 v Karlíně.

Bukurešť, hl. m. král. Rumunského, má 287.328 obyv. (1906).

Bulat Gajo dne 19. led. 1896 jmenován předsedou sněmu dalmatského; t. r. zvolen po † dr. Klaićovi předsedou Klubu jihoslovanského a r. 1897 volen do říšské rady; † 9. čna 1900 ve Vídni. Dr. *N.*

Bulgakov 2) Fedor Iljič, spis. rus. (* 1852). Od r. 1887 vydává tiskem illustrovaná alba výstav Carské akademie umění v Petrohradě. Vedle toho je spolupracovníkem časopisů »Istoričeskij Věstnik«, »Artist« a j. Dále ještě napsal: *Opisanije Antiocha Velikago o zvěrjach, naricajemych Stefanid da Ichnilat*; *Istorija semi mudrecov* (Petr.); *Graf L. N. Tolstoj i kritika jego proizveděnij, russkaja i inostrannaja* (Petr., 1886). *Tmk.*

***Bulgakov** Afanasij Ivanovič, duch. spis. rus. (* 1859), professor duchov. akademie kijevské. Hlavní jeho práce jsou: *Očerki istoriji metodizma* (Kijev, 1887); *Stremlenija anglikan k vozstanovleniju drevněvselenskój cerkovnosti v Angliji v poslědnije 60 lět* (t., 1894); *Sovremennoje frankmasonstvo* (t., 1903); *Cerkov i jeja otnošenije k progressu* (t., 1903) a j.

***Bulgakov** Nikolaj Aleksandrovič, fysik rus. (* 1867). R. 1889 absolvoval petrohradskou universitu a r. 1904 promovován byl na doktora fysiky. Od r. 1897 je docentem fysiky na petrohradské universitě a od r. 1901 professorem na vyšších dívčích kursech. Ze spisů jeho sluší zvláště uvésti: *K teoriji ploskago kondensatora* (»Žurn. Fiz. Obšč.«, 1898, 1902 a 1904); *O namagničivaniji ellipsoida i elliptičeskago sloja* (»Zapiski po gidrografiji i meteor.«, sv. 23. a 24). *Tmk.*

***Bulgakov** Sergěj Nikolajevič, spis. rus. (* 1871 v Livnech, orlovská gub.), jest professorem národohospodářství na technice kijevské a získal si neobyčejnou popularitu veřejnými přednáškami, v nichž skvěle hájí zásad kriticko-idealistického směru filosofického. Některé vydal o sobě, jako: *Ot marksizma k iděalizmu* (Petr., 1904); *O rynkach pri kapitalističeskom proizvodstvě* (1896) a j., jmenovitě v časop. »Novoje Slovo«, »Božij mir«, »Novyj Puť« atd. B. uznává národohospodářský pokrok za nutnou podmínku duchovního rozvoje, ale varuje před záměnou pokroku všelidského a všekulturního za národohospodářský. V názorech filosofických jest žákem V. Solovjeva, ale k církevněpolitickému a národohospodářskému programmu chová se kriticky.

Bulharsko, knížetství, má na 96.345 km^2 4,035.615 obyv. (1905), 42 na 1 km^2; podle národnosti 3,204.996 Bulharů, 497 818 Turků, 94.649 cikánů, 83.942 Rumunů, 69.757 Řeků, 36.455 špan. židů a 16.270 Tatarů (Gagauzů), podle vyznání 3,346.773 pravosl., 603.113 muham., 37.653 židů, 29.442 katol., 12.694 armen. gregor., 5402 protest. Veliký přirozený přírůstek obyvatelstva, jakož i přistěhovalecký ruch z Makedonie daleko vyvažuje úbytek vznikající stěhováním muhammedánů do Turecka. B. má 4344 škol (1903 až 1904), navštěvovaných 340.662 dětmi (61% školou povinných). Vysoká škola v Sofii stala se r. 1904 universitou. B. má 1589 *km* železnic (1901). R. 1906 dovezeno zboží za 108·5 mill. fr., vyvezeno za 114·6 mill. fr., podíl Rakousko-Uherska na dovoze snížil se s 32·5% v l. 1890—04 na 21·8% v l. 1900—04, na vývoze stoupl s 3% na 9%; ve vývoze nejdůležitější jsou obilí a mouka (za 73·8 mill. fr.), zvířata živá a produkty zvířecí (24·5 mill.), látky, len a konopí (7·5 mill.), olej růžový (4·5 mill.); v dovoze textilní zboží (38·4 mill.), kovy a zboží kovové (11·5 mill.), stroje (8·1 mill.), kožené zboží (7·2 mill.) a j.

Dějiny. Stambulov ujednal obchodní smlouvy s evropskými státy. R. 1893 provedl v sobraní několik změn ústavy, tak zejména ustanovení, že první nástupce knížete nemusí býti vyznání pravoslavného, čímž knížeti umožněn sňatek s princeznou z Parmy. V led. 1894 narodil se následník, jenž pokřtěn podle římského ritu a obdržel jméno Boris. Koncem května Stambulov odstoupil, nepohodnuv se s knížetem pro poměr k Rusku, a jeho nástupcem jmenován Stojlov. Kníže Ferdinad vyslovil se vůči jistému žurnalistovi, že všeobecná nenávist proti Stambulovu pro jeho nepřátelství k Rusku přivodila jeho odstoupení. Stambulov započal urputný boj proti vládě i proti knížeti. Vlada vznesla na Stambulova obžalobu pro jeho opětné porušení ústavy, pro znásilňování občanů, nepoctivou správu financí a pro jeho spoluvinu na zavraždění Belčeva. V čci 1895 podniknut attentát na Stambulova, jenž byv těžce zraněn do 18. čce zemřel. R. 1896 následník Boris přestoupil k pravoslavné církvi. Car převzal kmotrovství, což bylo pevným důkazem, že nastaly opět přátelské poměry mezi Ruskem a B-kem. Novým důkazem přátelství byla návštěva knížete a jeho choti v Petrohradě r. 1898. Dne 31. led. r. 1899

zemřela kněžna Maria Louisa. V témže měsíci odstoupil Stojlov. Předsedou nového kabinetu, v němž zasedli přívrženci Radoslavovi a 4 nestranní, stal se Grekov, jehož nástupcem jmenován koncem t. r. Ivančov, aniž se stala nějaká jiná změna v kabinetě. Za krátko odstoupil Ivancov a jeho místo zaujal Petrov. Ježto však při všeobecných volbách do sobraní v únoru r. 1901 vláda podlehla, utvořen nový kabinet s Karavelovem v čele. Ale ministerstvo odstoupilo již v lednu r. 1902 pro neshody se sobraním a předsedou nového kabinetu stal se Danev. Ježto většina sobraní zaujala stanovisko opposiční, bylo rozpuštěno a při nových volbách zvítězila strana vládní. Později přetvořen kabinet Daneva tak, že se skládal skorem úplně z přívrženců Cankova. V únoru r. 1903 zavražděn Karavelov. V list. r. 1906 odstoupil Danev a předsedou kabinetu jmenován Petkov, náčelník strany Stambulovské. Dne 11. března r. 1907 zavražděn Petkov a jeho nástupcem stal se předseda sobraně Gudev, jenž zároveň převzal ministerstvo vnitra. Zavření university a pronásledování odpůrců vlády podkopalo její vážnost a kníže povolal na jaře 1908 vůdce strany demokratické Marinova a Trkeva k utvoření vlády. Květnové volby do zastupitelstva i do sobraní nepřinesly vládě té velikou většinu.

Právní zřízení. I. Mezinár. postavení. Poslední východní válka vytvořila na Balkánském poloostrově nové politické seskupení. Svatoštěpánská smlouva, ujednaná mezi Ruskem a Tureckem, ustanovila utvoření Velikého B-ka, jež šlo od Dunaje až k Aegejskému moři, s obyvatelstvem okolo 6 mill. Avšak následkem vmíšení se Evropy Berlínská smlouva ze 13. čce 1878 rozdělila celé B. na pět částí. Makedonie zůstala pod krutým jhem Turků, pod nímž úpí ještě dnes přes to, že jí čl. 23. vyhrazena byla autonomie. Dobrudža byla dána Rumunsku a Nišsko Srbsku. Ostatek byl rozdělen na dvé: na sever od Balkánu utvořeno knížetství B-ké a na jih Východní Rumelie, provincie ponechaná pod přímou mocí sultánovou s autonomní správou a křesťanským generálním gubernátorem. Toto umělé rozdělení netrvalo však dlouho. Dne 6/18. září 1885 bylo prohlášeno spojení obou těch zemí, jež započaly od té doby život společný.

Berlínská smlouva uznala B. za autonomní a poplatné knížetství pod sultánovou suzerainitou s křesťanskou správou a národním vojskem Ustanovila, že kníže bude svobodně zvolen obyvatelstvem a potvrzen Vysokou Portou za souhlasu mocí, a že shromáždění notáblů země, svolané do Trnova, vypracuje před volbou knížete organický zákon knížetství. Ve smlouvě té stanovilo se ještě dále, že obchodní, námořní a j. smlouvy, mezi cizími mocmi a Portou ujednané a dosud platné, podržují působnost i pro knížetství a že svobody a výsady cizích poddaných jakož i konsulská práva jurisdikční a protekční, určená kapitulacemi a obyčeji, zůstanou v plné platnosti, pokud nebudou změněna za souhlasu příslušné země.

Tato ustanovení vzbudila otázku, zda je B. skutečným, t. j. souverainním státem či není. V praxi tato otázka docházela odpovědí rozličných a někdy i úplně protichůdných. B. pokládati sluší v zásadě za samostatný a nezávislý stát. A skutečně nepozoruje se od Berlínské smlouvy, že by Turecko mělo nějakou vlastní moc v B-ku, že by totiž mohlo z vlastního práva svým vnitřně-právním aktem určovati, resp. rozšiřovati svou kompetenci naproti B-ku. Ono nemůže nijakým způsobem zavazovati knížetství. Berlínská smlouva přiznává tomuto právo, aby samo uzavíralo konvence a ujednání s jinými státy (čl. 8. a 10.), a smlouvy od Porty po osvobození B-ka ujednané nezavazují nijak B. (čl. 20.). Co se týče potvrzování bulharského knížete sultánem za souhlasu velmocí, poplatku a j., jsou to břemena uložená B-ku, jež ono, s faktem svého zařizování podle Berlínské smlouvy, vzalo na sebe mlčky jako mezistátní závazky. Jejich platnost záleží ostatně ve vůli samého knížetství mlčky projevené.

II. Ústava. Na základě Svatoštěpánské smlouvy v B-ku byla zřízena prozatímná správa, svěřená ruskému cís. kommissaři, kníž. Dondukovu. Po Berlínské smlouvě správa ta obmezila se jen na území knížetství. Prvou péčí kommissařovou bylo svolati národní shromáždění k vypracování organického zákona. Volby do tohoto shromáždění, zv. ustavujícím, byly vykonány v prosinci 1878. Shromáždění svoláno do Trnova, zahájilo zasedání dne 10. ún. 1879 a probíralo článek za článkem předloženou mu prozatímnou správou osnovu organického zákona o organisaci B-ka, kterouž přijalo s jistými změnami a opravami pod názvem ústavy B-kého knížetství ze 16. dub. 1879. Podle této konstituce B. jest dědičnou a ústavní monarchií s národním zastupitelstvem a odpovědností ministrů. Změna a revise uskutečňuje se Velkým národním shromážděním (*Velikoto narodno sobranie*), jež rozhoduje dvěma třetinami všech svých členů. Shromáždění toto skládá se ze zástupců volených přímo národem, jejichž počet rovná se dvojnásobnému počtu členův obyčejného shromáždění národního; volí se tedy po dvou poslancích na každých 20.000 obyv. obojího pohlaví. Může býti svoláno ještě k posuzování otázek týkajících se odstoupení nebo záměny nějaké části území bulharského, udělení souhlasu s tím, aby bulharský kníže převzal správu i nějakého jiného státu, posléze i volby knížete nebo regentů. Trnovská ústava byla suspendována ve Svištově dne 1. čce 1881 druhým Velikým národním shromážděním, jež udělilo generální plnou moc knížeti Alexandrovi, a obnovena knížecím manifestem ze 6. září 1883. Veliké národní shromáždění změnilo ji dne 15. května 1893

Volba knížete. Dne 17. dub. 1879, den po přijetí ústavy, vykonána byla volba bulh. knížete prvým Velikým nár. shromážděním, složeným ze zástupců, volených národem po 3 na 10.000 lidí. Volba padla na Alexandra Battenberského, příbuzného choti cara Osvoboditele. Stihnuv do starobylé residence, nový kníže vykonal přísahu před shromážděním a chopil se správy země. Dne 9. srpna 1886 Alexandr byl svržen s trůnu a nucen k abdikaci. Po několika dnech národ odstranil usurpátory, povolal ho zpět, avšak kníže vzdal se trůnu, za příčinou špatného poměru k Rusku. Novým knížetem byl zvolen třetím Velikým národním shromážděním Ferdinand Sasko-Kobursko-Gothský, po matce vnuk francouzského krále Ludvika Filipa, vstoupivší na trůn dne 2. srpna 1887. Přišel do B-ka, aniž čekal potvrzení sultánova, a po dlouhou dobu nebyl uznán od Evropy. Všecko však urovnáno r. 1896 po smíření B-ka s Ruskem.

III. Zákonodárný sbor. Podle ústavy zákonodárná moc náleží národnímu zastupitelstvu a knížeti. Obyčejné národní shromáždění skládá se ze zástupců, volených přímo národem po jednom na 20.000 lidí obého pohlaví, na pět let. Voliči jsou všichni občané dovršivší 21. rok věku, a voleni mohou býti, kdo dokonali 30. rok a umějí čísti a psáti. Nár. shromáždění jedná o osnovách zákonův, o návrzích v příčině státních výpůjček, daní a poplatků a j. Zkoumá rozpočet, o němž nejvyšší účetní dvůr jest povinen předkládati mu podrobné výklady. Má také právo činiti interpellace (*pitania*) o zodpovědnosti ministrů a dosazovati anketní kommisse co do správy. Každý poslanec má právo činiti dotazy (*zapitvania*, *questions*) k vládě, jež jest povinna odpovídati na ně. Zákonodárná iniciativa náleží knížeti a národnímu shromáždění. Hlasovati se může, je-li v sedění více než třetina všech zástupců. Hlasuje se osobně a veřejně, ale připouští se i hlasování tajné.

IV. Kníže. Kníže jest nejvyšším zástupcem a náčelníkem státu. Potvrzuje a vyhlašuje přijaté národním shromážděním zákony. Jest hlavou výkonné moci, jejíž orgány působí jeho jménem a pod jeho nejvyšší kontrolou, a nejvyšším velitelem všech vojenských sil. Jeho jménem působí také všechny soudní úřady a osoby. On má právo obsazovati všechny vládní úřady. Svolává národní shromáždění, zahajuje a uzavírá je a může je i rozpustiti a ustanoviti nové volby národních zástupců. V praxi kníže používá velmi často tohoto svého práva. Má dále právo zmírňovati a měniti tresty jakož i udíleti milost v trestních věcech.

V. Ministerská rada. Výkonná moc, pod nejvyšším dozorem a řízením knížete, náleží ministrům a jejich radě. Kromě obyčejných povinností ministerská rada, zemře-li kníže bez dědice a bez regentstva, vede správu a svolává Veliké národní shromáždění.

VI. Ministerstva. Provádění zákonů náleží nejvyšším správním úřadům, ministerstvům. Původně jich bylo šest. Změna ústavy z r. 1893 zvětšila jejich počet o dva. Jsou tedy nyní: 1. ministerstvo vnějších záležitostí a nábož. vyznání, 2. vnitra, 3. národní osvěty, 4. financí, 5. soudnictví, 6. války, 7. obchodu a orby, 8. veřejných budov, cest a kommunikací. — Ministerstvo vnějších záležitostí skládá se z oddělení politického, konsulátního a náboženského. B. má diplomatické agenty v sídlech velikých mocí, v Cařihradě a v ostatních balkánských státech a konsuly hlavně v Ottomanské říši. Naopak zase cizí státy vydržují diplomatické agenty v Sofii. Turecký agent sluje ottomanským císařským kommissařem, náleží však k diplomatickému sboru a pokládá se za takového bulharskou vládou. — Podle ústavy bulharské knížetství tvoří s církevní stránky nerozdílnou část bulharské církevní provincie a jest podřízeno Sv. synodě, nejvyššímu úřadu bulharské církve. Skrze tuto udržuje spojení s obecnou východní církví v příčině dogmat. Synoda nalézá se v Sofii, a předsedou jejím jest náměstek exarchův. Ve příčině církevně-správní B. jest rozděleno na 10 eparchií (dioecésí), skládajících se z archijerejských náměstnictev a enorijí (far). B. spravuje se exarchátním zákonem z r. 1870, přizpůsobeným zákonům v knížetství. — Ministerstvo vnitra má dvě oddělení: správně-policejní a zdravotní. B. se dělí podle ústavy na okruhy, okolije a obce. Tou dobou jest 12 okruhů, 71 okolije a 1893 obcí. Státními orgány v okruzích jsou okružní správcové a v okolijích okolijští náčelníci. Pod zdravotní oddělení spadají zdravotní ředitelství a nemocnice v okruzích a okolijích. Obce mají svou zdravotní službu. — Ministerstvo národní osvěty má jedno oddělení pro školství elementární a druhé pro střední. Bulharská universita založená r. 1888 v Sofii — a zvaná do r. 1904 vyšší školou — skládá se z historicko-filologické, fysicko-mathematické a právnické fakulty se 46 stolicemi. R. 1906 měla 1350 studujících. V B-ku bylo r. 1905—6 199 státních, obecních a okružných úplných a neúplných středních učilišť se 36.861 žáky a 3263 elementární školy s 334.779 žáky. — Ministerstvo financí má oddělení pro státní statky, oddělení pro státní a obecní účetnictví, oddělení pro přímé daně, oddělení pro nepřímé daně a finanční inspekci. Přímé daně (*preki danъci*) jsou: pozemková daň z pozemků, vinic a lesů; daň z budov, vojenská daň, beglik (z ovcí a koz), daň ze zaměstnání a školní daň (10% všech přímých daní). Nepřímé daně (*kosveni danъci*) jsou: koncessní poplatek (»patent«) za udělení práva prodávati a vyráběti tabák, koncessní poplatek za lihové nápoje, dovozní a vývozní clo, akcíz z domácích i cizozemských nápojův a z koloniálního zboží, poplatek za pásky na tabák a j.; státní monopoly jsou: sůl, knížky (papíru) a trubky na papirosy,

sirky a hrací karty. Poplatky (*beriji*) jsou: soudní, kancelářské, državní a aktové poplatky, poplatky z bezplatného nabývání statkův a j. Progressivní soustava jest přijata při některých daních v zákoně o dani ze zaměstnání z r. 1894 a v zákoně o bezplatném nabývání jmění z r. 1904. — B. platí Vysoké Portě ročně: 1. 2,591.000 franků za bývalou Vých. Rumelii a 2,500.000 fr. na uplácení dluhů téže země. Státní dluhy bulh. činily k 1. led. 1908 na 445,673.000 fr.; roční amortisace za r. 1908 pak 4,677.500 fr. a úroky 22,475.183. — Ministerstvo soudnictví skládá se z jednoho oddělení civilního a jednoho trestního. V B-ku jsou tyto soudy: 1. obecní soudy pro malé spory; 2. 92 míroví soudci (samosoudci), kteří soudí civilní a obchodní žaloby do 1000 fr., žaloby z držby nemovitostí a některé malé přestupky; 3. 12 okružných soudů a 6 oddělení mimo jejich sídla; do kompetence jejich spadají ostatní civilní a obchodní žaloby a trestné činy; 4. 3 odvolací soudy; 5. kassační soud, který bdí nad přesným užíváním zákonů. V plenární schůzi může kassační soud po návrhu ministra pronášeti se o otázkách, jež v praxi vzbuzují pochybnosti nebo se rozhodují způsobem nestejným. Při okružných soudech praktikují kandidáti soudní služby, právníci se státními zkouškami. — Ministerstvo války dělí se na armádní štáb, dělostřeleckou inspekci a oddíly vojensko-soudní a administrační. Branná moc knížetství skládá se z činné armády s její zálohou (*zapas*) a zeměbranou (*narodnoto opolčenie*). Vojenská povinnost je všeobecná. Stále vydržované kadry nepřesahují však 1% obyvatelstva. Armáda skládá se ze 36 pluků pěchoty, 10 pluků jízdy, 9 polních pluků, 3 horských oddělení a 3 pevnostních praporů dělostřelectva, 1 železničního pluku, 9 pionérských družin a 1 mostní družiny inženýrského vojska, 9 divisních nemocnic a 1 veterinárního lazaretu, 3 vojenských soudův a 1 disciplinárního soudu. Vojenské soudy jsou svým složením ryze vojenské a jsou příslušné podle konstituce pro trestní věci, jichž se dopustily vojenské osoby v činné službě. Jest i zvláštní vojenský kassační soud. — Vojenské loďstvo skládá se z loďstva námořního a z dunajské flotilly. — Při ministerstvu obchodu a orby jest hlavní ředitelství orby a její odvětví a ředitelství lesů, lovu a rybolovu, hlavní ředitelství obchodu, průmyslu a řemesel a ředitelství dolův a minerálních vod. V zemi existuje několik středních a nižších škol zemědělských, státních školek, zemědělských a vinařských stanic, zvěrolékařsko-bakteriologických a meteorologických stanic a p., obchodní školy a 6 řemeslnických škol. Hlavní ředitelství statistiky vede v bulharském a francouzském jazyku statistiku. 1. sčítání obyvatelstva, budov a dobytka; 2. obchodu; 3. pohybu obyvatelstva (porodů, sňatků a úmrtí); 4. škol; 5. orby; 6. rozličných jiných věcí. — Ministerstvo veřejných budov, cest a kommunikací skládá se z hlavního ředitelství cest, dobrého řádu a budov, hlavního ředitelství železnic a přístavů, hlavního ředitelství pošt, telegrafův a telefonů. V B-ku jest (r. 1905) 1330 *km* železnic, z nichž 1175 náleží státu. B. jest členem světového poštovního a světového telegrafního spolku.

VII. Samospráva. 1. Okruhy. V každém okruhu jest administrační rada, jež jest volena přímo voliči okruhu. Rada sama volí ze svého středu předsedu, dále sekretáře a stálou kommissi (výbor). Členové rady odstupují před uplynutím jejich mandátu jen tehdy, když resignují, nebo pozbudou-li pasivního práva volebního, anebo žádá-li za jejich vydání trestní soud. Rada se pronáší o všech otázkách, jež mají místní ráz. Usnesení její nabývají moci, jestliže během 1 měsíce od jejich oznámení okružní správě nejsou zrušena příslušným ministrem. Stálá kommisse jest výkonným orgánem rady a zastupuje radu, když tato nezasedá. — 2. Obce se dělí na městské (80) a na vesnické (1813); tyto jsou organisovány analogicky. Městská rada skládá se z 12—30 členův, a to podle počtu obyvatelstva. Jest volena od voličův města. Usnesení její jsou trojí: 1. usnesení, jež jsou prováděna přímo starostou (*kmetem*) bez předběžného schválení vyšším úřadem; 2. usnesení, jež před prováděním potřebují schválení okružného správce; 3. usnesení, jež se provádějí po potvrzení knížecím úkazem. Rada může býti rozpuštěna knížetem, jen když více než polovina členů resignuje nebo jest zbavena úřadu následkem žádosti soudu za vydání do soudní moci. Obecní správa skládá se ze starosty a jeho pomocníků. Starosta (kmet) má v obci jistou správní moc a výkonnou moc co do usnesení rady a zákonných žádostí vlády.

VIII. Zákonodárství. Prozatímná ruská správa ponechala zásadně v platnosti turecké zákony, jež platily před válkou, vydávajíc zároveň podle potřeby prozatímné nařízení. Po zavedení bulharské národní správy platné dotud právo působilo v knížetství ještě dosti dlouho; byly to nejen dřívější turecké zákony, jako trestní, obchodní, zákon o námořním obchodě, zákony civilní a j., nýbrž i některá prozatímná ruská nařízení. Nové zákony jsou obyčejně vzaty z ciziny. Co se týče práva občanského, B. nemá ještě jednotného civilního kodexu, ačkoli jednotlivými zákony jsou upraveny všechny jeho části, vyjímajíc manželství, jež jest ještě náboženské, a tedy různé podle vyznání. Zákonodárce obrátil větší pozornost na látku civilního práva teprve koncem prvého desítiletí po osvobození země. Zákon o hypothéce ze 31. led. 1885 byl úplně nedostatečný. Teprve nyní upraven jest obstojně tento předmět zákonem (o 124 čl.) vypracovaným podle belgického a italského zákonodárství, který nabude působnosti dne 1. led. 1909. R. 1889 byly vyhlášeny dva zákony o osobním právu: zákon o poručenství ze 27. list. a zákon o legitimaci nemanželských dětí a o adopci ze

17. pros. Téhož posléze uvedeného dne vyhlášen byl i zákon o právu dědickém, sestavený podle ital. codice civile, který pojednává o dědění ze zákona i z testamentu a o darování v 345 čl. Podle téhož vzoru byl sepsán i zákon o poměrech obligačních ze 3. pros. 1892. Skládá se ze všeobecné části a 13 jiných oddílů, věnovaných rozličným druhům smluv, a má 668 čl. Zákon o vydržení a promlčení jest z 18. pros. 1897 a má 54 čl. Nedávno vydán byl i zákon o osobách ze 13. pros. 1907, který pojednává v sedmi oddílech a 177 čl. o občanském bydlišti a pobytu, o vzdálení se, o příbuzenství a švakrovství, o původu, o moci rodičův, o zletilosti a úplné i obmezené nezpůsobilosti k právním jednáním a o aktech týkajících se civilního stavu. Tento zákon, přeložený z ital. codice civile, počal působiti dne 1. led. 1908, vyjímajíc poslední oddíl, který nabude působnosti teprve dnem 1. led. 1909. V brzku stane se zákonem i osnova týkající se osobních i majetkových poměrů mezi manžely. Prvá polovice této osnovy jest vzata z ital. codice civile a druhá z německého obč. zákoníka. Všemi těmi zákony, možno říci, B. nabývá občanského zákoníka; jest jen potřebí, aby jednotlivé ty látky byly sebrány dohromady.

Obchodní zákoník bulharský pochází z 18. kv. 1897; později byl několikráte změněn. Jest to kompilace francouzského, italského, německého, uherského a rumunského obch. zák. o 833 čl. rozdělená na 2 knihy: o obchodnících, obchodních společnostech a jednáních o konkursu. Dne 6. led. 1908 byl vyhlášen zákon o námořním obchodě o 239 čl. B. nemá zvláštních obchodních soudů. Obchodní věci rozhodují obyčejné soudy civilní.

Trestní zákon bulharský ze 2. ún. 1896 byl později měněn a doplňován. Sepsán jest podle uherského a jiných zákoníků, má 544 čl. a skládá se ze dvou knih: všeobecná ustanovení a trestné činy, jež se dělí na dvě kategorie (*prestaplenia*, *narušenia*). Podmíněné odsouzení jest zavedeno zákonem ze 31. pros. 1903. Pro vojsko platí zvláštní vojenský trestní zákon ze 17. pros. 1887.

Civilní soudní řízení upraveno jest zákonem z 15. pros. 1891, který byl důkladně změněn a doplněn r. 1897 a r. 1906. Jest sepsán podle ruského civ. soud. řádu a má 1248 čl. V prvé jeho části jedná se o řízení před soudy mírovými, okružnými, appellačními a kassačním, ve druhé pak o některých zvláštních řízeních. O řízeni mandátním, směnečném, nájemním vydán byl zákon ze 30. list. 1897.

O trestním řízení jsou dva zákony: zákon o soudním řízení o trestných věcech příslušných před mírové soudce ze 3. ún. 1880 a zákon o trestním řízení ze 3. dub. 1897, měněný později, zvláště r. 1906. Tento zákon má 640 čl. a jedná o soudní příslušnosti, o předběžném vyšetřování, o řízeni před okružnými soudy atd. Jsou i zvláštní zákony: o souzení ministrův, o stíhání nezákonně se obohativších úředníkův a vojenský soudní zákon. Prof. Dr. *M. Popoviliev.*

* **Bulič** Frano, archaeolog chorv. (* 1846 ve Vranjici u Splitu). Absolvovav bohosloví, studoval na vídeňské universitě klassické jazyky a archaeologii. Byl od r. 1883 do r. 1896 ředitelem splitského gymnasia a archaeologického musea a solinských vykopanin. Napsal mnoho rozprav obsahu historického a archaeol. a vydává od r. 1884 (italsky a chorvatsky) »Bulletino di archaeologia e storia Dalmata«. Jest čestným členem Jihoslov. akademie a skutečným členem rozličných archaeol. ústavův a spolků domácích i zahraničných a předsedou chorv. spolku »Bihać« ve Splitu (pro badání v oboru domácích dějin). Již r. 1886 zvolen byl za poslance na říšskou radu. V nynější poslan. sněmovně zastupuje 6. volební okres dalmatský (Split).

* **Bulič** Nikolaj Nikitič, literární historik rus. (* 1824 — † 1895), byl professorem rus. literatury na universitě kazanské a vydal cennou studii *Sumarokov i sovremennaja jemu kritika* (Petr., 1854); dále *Biografičeskij očerk Karamzina i razvitije jego litěraturnoj dějatěljnosti* (Kazaň, 1886) a j.

* **Bulič** Sergěj Konstantinovič, filolog rus. (* 1859), docent srovnávacího jazykozpytu na universitě petrohrad. a professor rus. a církevně-slovanského jazyka na vyš. ženských kursech tamže. Hlavní jeho práce jsou: *Cerkovnoslavjanskije elementy v sovremennom litěraturnom i narodnom jazykě* (Petr., 1893); *Očerk istoriji jazykoznanija v Rossiji* (t., 1904, doktorská dissertace); *Okončanija poljskago skloněnija imen suščestvitěljnych* (Kazaň, 1885) a mn. j. studií jazykozpytných i literárně-histor. v časop. odborných.

Bulíř 1) Al., čes. architekt a stavitel † 1899 v Praze.

* **Bulíř** Karel, syn B-e 2), lékař čes. (* 1868 v Praze). Vykonav lékařská studia na české universitě v Praze, působil jako lékař v Chorvatsku a jest nyní okr. lékařem v Praze. Napsal řadu populárně lékařských statí a spisů, jako *Těhotenství, porod a šestinedělí* (1900); *O chorobách ledvin* (1905); *Nové příspěvky proti alkoholismu* (1905); *Souchotiny a manželství* (1904); *Souchotiny* (1907); *Bolení hlavy* (1908). Kromě toho přeložil některé pop. lékařské spisy ze srbštiny, jest pilným přispěvatelem rozličných listů pro otázky lékařské a zvláště spoluredaktorem i spoluvydavatelem listu »Zájmy lékařské«.

* **Buller** Redvers Henry, generál angl. (* 1839 — † 1908), účastnil se několika výprav koloniálních (v Číně, Již. Africe, Egyptě). Za jihoafrické války jmenován byl r. 1899 nejvyšším velitelem anglického vojska. Pokoušel se osvoboditi Ladysmith, ale byl 15. pros. nad Tugelou poražen a musil pak vrchní velení odevzdati lordu Robertsovi. Teprve po dvou opětovaných, opětně nezdařených pokusech osvobodil Ladysmith 1. bř. 1900. Poněvadž po válce jakožto ve-

litel armádního sboru ostře, ba urážlivě odpověděl na útoky žurnalistiky proti své osobě, byl propuštěn a zemřel v soukromí.

* **Bulova** Josef, čes. spis. filosofický (* 1840 na Mělnice — † 1. pros. 1903 v Praze), pocházel z rodičů židovských; přestoupil k církvi reformované v 17 letech. Širší veřejnosti stalo se jeho jméno známým v processu Hilsnerově, kdy vystoupil proti předsudku o rituální vraždě. Stoje svou myšlenkovou výchovou jako lékař blízko přírodním vědám, napsal *Výklad života ze zakonů přírodních. Tresť ze spisů Darwinových a Haecklových* (2. vyd. rozmnožené statí: Náboženství monistické, Praha, 1904), kde ne dosti důsledně uniká materialistickým důsledkům pojednávané hypothese usilováním o monistické náboženství (— vesmír jest tělem božím), za kteréž se také přimlouvá v letáku *Vyznání víry monismu* (též něm. *Das Glaubensbekenntnis des Monismus*).

Bülow 6) Hans G., pianista něm., † 12. ún. 1894 v Káhiře.

* von **Bülow** Bernhard Ernst, kníže, státník něm. (* 1849). Vstoupiv záhy do služby diplomatické, byl r. 1890 jmenován vyslancem v Římě a r. 1897 kancléřem Německé říše. R. 1905 povýšen do stavu knížecího. Jest pouhým vykonavatelem vůle císaře Viléma II. *-rb.*

Bulwer 4) Edward, básn. angl., † 1892.

* **Bunakov** Nikolaj Fedorovič, paedagog rus. (* 1836 — † 1904), autor četných učebnic, rozšířených v ohromném množství, jako: *Azbuka i uroki čtěnija i pisjma* (46. vyd. Petr., 1890); *V škole i doma* (t., 1880—90, 3 části); *Ob učenije gramotě po zvukovomu sposobu* (16. vyd. t., 1887); *Rodnoj jazyk* (10. vyd. t., 1887); *Chrestomatija* (7. vyd. t., 1885) a j. V l. 1872—84 řídil 11 učitelských sjezdův a r. 1896 přednášel na učitel. kursech za výstavy v Niž. Novgorodě, načež byl povolán na podobné kursy do různých měst. R. 1902 zakázáno mu přednášeti a vůbec vyučovati.

* **Buňakovskij** V. J. viz Bunjakovskij.

* **Buňat** Josef, pomolog a spis. čes. (* 1857 v Mníšku). Po odborných studiích doma i v cizině stal se učitelem pomologického ústavu v Troji, kde nyní působí jako ředitel. V l. 1893—96 konal odbor. studijní cesty v cizině a r. 1893 pravidelné kursy průmyslového zužitkování ovoce při pokusné stanici ústavu v Troji. V l. 1887—88 spoluredigoval »Zahradnické Listy«, redigoval a vydával »Časopis čes. ovocnictví« a přispíval do »Listů pomolog.« a »Časopisu pro průmysl chem «.

Bunge 2) N. Chr., polit. oekonom rus., † 1895. — **B.** 3) F. G., právní historik něm., † 1897. — **B.** 4) Alex., bot. rus., † 1890.

* **Bunin** Ivan Aleksějevič, spis. rus. (* 1870), pochází z rodiny šlechtické, usedlé v gub. voroněžské, a literárně činný jest od r. 1887. O sobě vydal: *Stichotvorenija* (Orel, 1891); *Na kraj světa* (Petr., 1897, povídky); *Pod otkrytym něbom* (Moskva, 1900, verše pro mládež); *Stichi i razskazy* (t., 1900, pro mládež); *Razskazy* (pro lid); *Listopad* (t., 1901, básně); *Razskazy* (Petr., 1903); *Stichotvorenija* (t., 1903). Vedle toho přeložil z Longfellowa báseň »Pěsňa o Gijavatě« (t., 1896 a 1903), Byronova »Manfreda« (Petr., 1904), téhož »Kaina« a j. Za sborník »Listopad« petrohr. akademie udělila mu poloviční praemii Puškinovu. **B.** jest básníkem přírody a tiché radosti životní, kterou tu a tam prokmitá lehký nádech smutku, prosba o štěstí a vzpomínka na jaro života, tak že po Žukovském poesie rus. nemá mimo něho druhého básníka, jenž by do té míry smiřoval se s životem, vyhledávaje v něm pouze krásu a harmonii. V prose debutoval obrazy skutečného života, ale později podlehl jako v poesii vlivu nových ideí, jmenovitě symbolismu. Poesie přírody, hlavně lesa a polí, i zde zaujímá přední místo. *Šnk.*

Bunjakovskij V. J., mathem. rus., † 1889.

Bunsen 2) R. W., chemik něm., † 16. srp. 1899.

* **Buračkov** Platon Osipovič, archaeolog rus. (* 1815 — † 1894), řídil vykopávky v tavrické gub. a v různých částech již. Ruska. Jeho rozsáhlá sbírka mincí stala se majetkem moskev. historic. musea, ostatní starožitnosti věnoval oděsské společnosti dějin a starožitností a knihovnu oděs. veřejné knihovně. O sobě vydal: *Obščij katalog monět, prinadležavšich ellinskim kolonijam . . . na sév. beregu Černago morja . . .* (Oděssa, 1894).

* **Burakovskij** Aleksandr Zacharovič, dramatický spis. rus, jenž napsal přes 50 komédií, veseloher a operett, z části spolu s D. A. Aleksandrovem. Mnohé z nich vydal tiskem s pseud. Grěšnyj.

* **Burakovskij** Sergěj Zacharovič, paedagog rus. (* 1843 — † 1898), byl inspektorem novgorodské reálky a vydal: *Chrestomatija novoj rus. literatury* (Petr., 1871); *Rukovodstvo k izučeniju rus. literatury: dopetrovskij period* (t., 1873); *Očerk istoriji rus. sceny v biografijach jeja glavnějšich dějatělej* (t., 1877); *Istoričeskij očerk rus. literatury ot Petra I. do smerti Gogolja* (t., 1878); *Novaja rus. literatura ot Lomonosova do Puškina v razborach glavnějšich proizveděnij, v biografijach i charaktěristikach* (Novgorod, 1892 a 1897) a j.

* **Burckhard** Max (Eugen), právník a básník rak.-něm. (* 1854 ve Vídni), studoval práva ve Vídni, byl úředníkem v ministerstvě vyučování, v l. 1890—98 byl ředitelem dvorního divadla ve Vídni, posléze pak stal se radou správního soudního dvora. Vydal: *System des österreichischen Privatrechts* (Vid., 1883—89, 3 sv.); *Zur Reform der jurist. Studien* (t., 1887); *Gesetze und Verordnungen in Kultussachen* (t., 1887, 3. vyd. 1895, 2 sv.); *Volksschulgesetze* (t., 1888, 3. vyd. 1904 2 sv.); *Leitfaden der Verfassungsurkunde der Oesterreichisch-Ungarischen Monarchie* (t., 1893, 2. vyd. 1895); *Aesthetik und Socialwissenschaft* (Štutg., 1895); *Das Recht der Schauspieler*

(t., 1896); *Der Entwurf eines neuen Pressgesetzes* (Vid., 1902); *Ein österreichisches Theaterrecht. Erläuternde Bemerkungen zum Entwurf eines österr. Theatergesetzes* (t., 1903); *Zur Reform des Irrenrechts* (t., 1904); *Quer durch Juristerei u. Leben* (t., 1905). Z ostatních jeho prací vynikají: báseň *Das Lied vom Tannhäuser* (Lip., 1888), některé romány a novelly a essaye *Franz Stelzhamer und die oberösterr. Dialektdichtung* (Vid., 1905); *Anton Friedrich Mitterwurzer* (t., 1906); *Das Nibelungenlied* (Berl., 1906) a j.

Burckhardt 4) Jacob Christian, slavný kulturní historik něm., † 1897. V posledních dvaceti letech nebyl literárně činný a také k starým svým pracím nerad se vracel. Nová vydání jeho děl již za jeho života pořizovali jiní. Proslulá jeho *Die Kultur der Renaissance* vyšla r. 1906 v devátém, *Cicerone* r. 1897 v sedmém vydání. R. 1905 Jakub Oeri vydal některé náčrtky k přednáškám, které měl B. v l. 1868—71 na universitě v Basileji pod názvem *Weltgeschichtliche Betrachtungen*. Srv. E. Gotheim, Jacob B. (»Preussische Jahrbücher, sv. 90, 1897); K. Neumann, Jacob B. (»Deutsche Rundschau«, sv. 94, 1898). Srv. též ocenění jeho v Gelzerových Ausgewählte kleine Schriften (Lip., 1907, str. 295—366).

Burdo Ad., cestovatel belg., † 1891.

Burgas, přístav bulharský na Černém moři, stoupl svým významem zejména pro vývoz po úpravě přístavu; má 12.949 obyv. (1905).

***Burger** (Schalk-B.) Willem, burský vojevůdce (* 1852), bojoval již r. 1881 ve válce za nezávislost jako polní kornet, stal se pak členem první národní rady Jihoafrické republiky a posléze členem a předsedou výkonné rady. Když vypukla válka jihoafrická, vedl oddíl, jenž 12. říj. 1899 vnikl do Natalu. Později se účastnil bojů na řece Tugele. Když president Krüger r. 1900 odjel do Evropy, B. stal se jeho zástupcem, kterýžto úřad vedl až do ujednání míru.

Burgos, město špan., má 27.314 obyv. (1900).

***Burgundské království.** Když říše Francká za Karla Tlustého se rozpadla, Boso hrabě Viennský dal se r. 880 s pomocí papeže Jana VIII. prohlásiti za krále burgundského. Stalo se tak na schůzi velmožů v Montaille u Vienny. Tak vzniklo království Dolnoburgundské, jež podle hlavního města Arlesu zvalo se také Arelatské království a zabíralo poříčí Rhôny od Genevy až po Středozemní moře, poříčí dolní Saôny a jihových. část Languedoku. Po smrti Bosově vdova jeho Irmengard s nezletilým synem Ludvíkem přijala r. 887 království Dolnoburgundské v léno od císaře Karla III. Tlustého. V témž poměru zůstalo království i k císaři Arnulfovi. Král Ludvík byl r. 899 zvolen též králem Langobardův a r. 901 korunován Benediktem IV. za císaře, avšak od Berengara Ivrejského byl oslepen a zahnán zpět do B ho k. Tam vládl pak za něj hrabě Hugo Arleský, který po smrti Ludvíkově r. 924 stal se králem. — Kromě království Dolnoburgundského vzniklo také království Hornoburgundské, jež r. 887 založil Rudolf I., synovec krále francouzského Hugona a člen rodiny Welfů. Utvořil je z krajin mezi Jurou a Penninskými Alpami, tedy z nynějšího záp. Švýcarska a Franche-Comté. I toto království octlo se v lenním poměru k císaři Arnulfovi. Za Rudolfa II. (od r. 911) Hugo Arelatský byl korunován za krále italského r. 930 a za to odstoupil své království Dolnoburgundské Rudolfovi II., čímž vzniklo spojené B. k., na něž přenesen název království Arelatského. Za krále Konrada (937—964), který byl v přátelském spojení s cís. Ottou I., říše trpěla vpády Maďarův a nesváry domácích knížat. Rudolf III. ujednal r. 1006 s císařem Jindřichem II., synem své sestry Gisely, dědičnou smlouvu, obnovenou r. 1027 i císařem Konradem II., podle níž po jeho smrti B. k. mělo připadnouti říši Německé. Po smrti Rudolfově (1032) šlechta burgundská bez ohledu na tuto smlouvu zvolila králem Odona hraběte Champagneského, avšak cís. Konrad II. zlomil násilně odpor šlechty, Odona vypudil a r. 1034 spojil B. k. s říší Německou. Ale za jeho nástupců moc císařů německých v B m k. víc a více klesala. Bedřich I. utužil poněkud svazek jeho s říší tím, že dal se r. 1156 v Arlesu korunovati a pojal za manželku Beatrici, dceru Reinholda vévody Mâconského, když však Rudolf I. marně se pokoušel udržeti B. k. při říši, syn jeho Albrecht I. vzdal se této politiky. Karel IV. dal se sice korunovati za krále Arelatského, avšak nepodnikl ničeho na udržení království. Tak B. k. rozpadlo se v řadu menších panství, jež časem většinou připadla Francii. Jen Franche-Comté zůstalo delší čas v lenním spojení s říší Německou. — Srv. Hüffer, Das Verhältnis des Konigreiches Burgund zu Kaiser und Reich (1874). *Skč.*

***Burian** Hynek V., hospodář. spis. čes. (* 1851 v Ml. Vožici — † 1908 v Nov. Bydžově). Po studiích na reálném gymnasiu v Táboře věnoval se praktickému hospodářství na panství konopišťském, tvořovickém a kolínském. Odbyv hospodář. praxi, studoval na hospodář. akademii v Táboře, kde r. 1876 dosáhl absolutoria. Potom byl přes 2 roky tajemníkem slavonského hospodářského družstva v Oseku a po 4 léta inspektorem církevních statků srbské pravoslavné metropole karlovické. V Chorvatsku založil a redigoval odborný časopis »Gospodar«, posud vycházející, a jako inspektor církevních statků vydával a redigoval srbský odborný časopis »Privreda«. V l. 1882—85 byl ředitelem školy hospodářské v Sadově u Plovdiva. Za revolučního hnutí r. 1885 vrátil se do Čech a r. 1886 stal se správcem na rolnické škole v Čes. Budějovicích, odkudž po 2 letech povolán za ředitele zimní školy hospodář. v Novém Bydžově, kde pů-

sobil až do své smrti. Vedle příspěvků roztroušených po různých odborných časopisech napsal a vydal samostatně: *Brambory* (Praha, 1891); *Naše české ovoce*, I. a II. (t., 1894); *Aromatické rostliny* (Chrudim, 1894); *Výroba slivovice* (Praha, 1895).

* **Burian** Karel (* 12. led. 1870 v Praze), operní pěvec čes., tenorista, strávil první svou saisonu u divadla brněnského, ale ježto se podniku nedařilo, obrátil se k divadlům německým. R. 1892 zpíval v Revalu v Rusku, r. 1893 v Berlíně u Baumannovy společnosti, jež provozovala Smetanovu »Prodanou nevěstu«, potom střídavě v Lipsku, Kolíně nad Rýnem, Hannoveru, Hamburce. Nějakou dobu strávil i u pražské národní opery, ale skvělé vyhlídky vylákaly jej střídavě do Budapešti, Drážďan, Berlína, ba i Londýna; jméno vynikajícího pěvce světové pověsti otvíralo mu jeviště nejpřednějších divadel evropských. B. jest především interpret opery wagnerovské. Vytvořil řadu postav, jako jsou: Dalibor, Tannhäuser, Walter Stolzing v »Mistrech pěvcích norimberských«, Asad v Goldmarkově »Sabské královně«, José v »Carmen«, Raoul v »Hugenottech«, Werther v Massenetově opeře t. jm. a m. j. *hl.*

* **Burian** z Rajce Štěpán, svob. p., rak.-uher. státník (* 1851), studoval na orientální akademii ve Vídni, načež byl přidělen diplomatickému jednatelství v Alexandrii, pak generálnímu konsulátu, později vyslanectví v Bukarešti, dále vyslanectví v Bělehradě a diplomatickému jednatelství v Sofii. R. 1882 stal se konsulem v Moskvě, r. 1886—95 byl generálním konsulem a diplomatickým jednatelem v Sofii, r. 1896—97 vyslancem ve Štutgartě, r. 1897—1903 v Athénách a posléze r. 1903 stal se říšským ministrem financí a spolu chefem správy pro okkupované země.

Burket Ladislav, hospodářský spis. čes. (* 1855 v Lubouni v Uhrách). Po studiích na vyš. hospodář. ústavě v Táboře a na vyšším oenologickém a pomologickém ústavě v Klosterneuburce konal v l. 1878—79 praktická studia ve Francii a v Belgii, načež působil (1879—83) jako zem. kočovný učitel hospodář. v Čechách. R. 1883 stal se ředitelem rolnické a lesnické školy v Písku, kde působí posud. Má veliké zásluhy o založení rolnické školy, jakož i lesnického učiliště v Písku, jejž přivedl k rozkvětu neobyčejnému; oba ústavy vynikají počtem žactva nade všecky školy téže kategorie nejen v Čechách, ale i v zemích předlitavských. Z jeho spisů zvláštní zmínky zasluhují: *Jabloň* (díl I. 1882, II. 1887); *Ovocnictví* (3. vyd. 1895); *Nauka o kování kopyt* (2. vyd. 1901); *Zelinářství* (1887); *Anatomie a fysiologie hospodář. zvířat* (1890); *Přírodopis skotu* (1894); *Nauka o podnebí a stanovisku lesních porostů*; celkem napsal 18 knih, z nichž některé jsou schváleny jako cvičebnice pro střed. školy hospodářské. Mimo to je spolupracovníkem hospodářských a lesnických časopisů českých, franc. a něm.

Bürkner H., ryjec něm., † 1897.

Burmeister H., přírodop. něm., † 1902.

Burmov Fedor Stoj., státník bulh., † 1906 cestou z Cařihradu do Sofie.

Burne-Jones Edward, malíř anglický (* 1831 — † 1898 v Londýně).

* **Burns** John, angl. vůdce dělnický (* 1858 v Londýně), vyrostl v nuzných poměrech a pracoval do r. 1879 v továrnách, posléze jako strojník. Volné chvíle věnoval četbě spisů dějepisných a národohospodářských. Socialistickým naukám získán byl dělníkem, jenž po pádu kommuny uprchl z Paříže do Londýna. Úspory, jež získal při celoroční práci na Nigeru v Africe, věnoval na šestiměsíční cestu Evropou, kdež studoval dělnické poměry. Navrátiv se do Anglie získal si vynikající postavení v dělnickém sdružení »The amalgamated Society of Engineers«, avšak přes to neúspěchem skončila jeho kandidatura do dolní sněmovny za okres nottinghamský. Od r. 1886 vystupuje jako jeden z vůdců sociální demokracie anglické. R. 1887 účastnil se činně socialistických demonstrací v Londýně, začež byl potrestán 6týdenní vazbou. R. 1889 byl zvolen do londýnského County-Concilu. T. r. vedl a organisoval velikou stávku dělníků londýnských doků, jež dík jeho energii skončila se vítězně pro dělníky. Od r. 1892 zastupuje londýnský okres Battersea v dolní sněmovně, kdež požívá pověsti výborného znalce dělnických poměrů, pročež také r. 1905 v kabinetě Campbell-Bannermanově (nyní Asquithově) svěřeno mu ministerstvo veřejných prací.

* **Búrové** viz Boerové.

Busch 4) W., něm. kreslíř a illustrátor, † 9. led. 1908 v Mnichově.

* di **Busi** Giovanni viz Cariani.

Buslajev 2) F. Iv., filolog rus., † 1897.

* **Busley** Carl, něm. lodní inženýr (* 1850 v Nové Střelici), studoval r. 1871—74 stavby lodí na průmysl. akademii v Berlíně, r. 1874 vstoupil do služeb námořních jako inženýr, r. 1879 stal se učitelem na námořní akademii v Kielu, r. 1896 vzdal se činnosti učitelské. Napsal: *Die Schiffsmaschine* (Kiel, 1883); *Die Entwicklung der Schiffsmaschine in den letzten Jahrzehnten* (Berl., 1888); *Die neuern Schnelldampfer der Handels- u. Kriegsmarine* (Kiel, 1891); s Haackem *Die technische Entwicklung des Norddeutschen Lloyds u. der Hamburg-Amerikanischen Paketfahrtaktiengesellschaft* (Berl., 1893); *Die gesundheitlichen Einrichtungen der modernen Dampfschiffe* (t., 1897); *Der Kampf um den ostasiat. Handel* (t., 1897).

Bussler L., něm. theoretik hud., † 1900.

Buszczyński Stefan, spis. polský, † 1892.

Buškovice: 224 d., 1408 obyv. n. (1900).

Buštěhrad: 293 d., 3504 obyv. n. (1900).

* **Butandiolová kyselina,** tolik jako vinná kyselina.

* **Butanová kyselina,** tolik jako máselná kyselina normální.

* **Buthidae** Sim., čeleď štírův, obsahující asi 20 rodů s půl druha sta druhů, jest rozšířena ve všech dílech světa a odlišuje se od ostatních čeledí hrudní deskou trojbo-

kou, ku předu zúženou, která jen u některých vzácných rodů jest pětihranná, ježto přední okraj činí střišku (*Butteolus*, *Charmus*). Poslední článek chodidla (před drápkem) má u kořene po obou stranách po trnu, často vně s trnem pobočním. Často na konci prvního článku chodidla III. a IV. páru noh pozorujeme malý trn (»ostruhu«, podčeleď *Buthinae*). Drápky nejsou podepřeny lalůčky. Po stranách hlavohrudi 3 nebo 5 očí. Články klíštek jsou dlouhé. Pod ocasním ostnem bývá malý trn. Druhá podčeleď *Centrurinae* nemá ostruhy. První podčeleď čítá až na australský rod *Isometroides* a *Ananteris* vesměs rody ve Starém světě rozšířené. V Evropě žije *Butheolus melanurus* ze Sicilie, *Buthus gibbosus* z Řecka, *occitanus* v již. Evropě. Z druhé podčeledi *Centrurinae* znám jest z Evropy světoobčan *Isometrus maculatus* z Huelvy ve Španělích; ostatní rody *Zabius*, *Tityus*, *Centrurus* jsou americké. *Nsk.*

***Buthus**, zool., viz Buthidae (Dopl.).

***Butkevič** Timofej Ivanovič, spis. rus. (* 1854), professor bohosloví na universitě charkovské. Z četných jeho prací jsou nejhlavnější: *Religija, jeja suščnosť i proischoždénije* (Charkov, 1902, doktorská dissertace); *Nagornaja propověď* (t., 1892); *Poluvěkovaja borjba christianskago bogoslovija na Zapadě* (Moskva, 1884); *Zlo, jego suščnosť i proischoždénije* (Char., 1897); *Filosofija monizma* (t., 1900); *Pessimizm Šopengauera i jego sravněnije s christianskim asketizmom* (Moskva, 1883); *Datskij filosof Seren Kirkegsz* (Char., 1886); *Novyj rus. filosof — N. M. Minskij* (t., 1890); *Metafizičeskija vozzrěnija Sergéja Trubeckago* (t., 1890); *Laktantij i jego filosofskija suždénija* (t., 1885); *Jazyčestvo i judějstvo* (t., 1886); *Spiritizm* (2. vyd., t., 1886); *Štundizm i Paskonščina* (t., 1884); *E. Renan i jego novějšij rus. kritik* (t., 1895); *E. Renan i jego sočiněnije »Žizň Ijisusa«* (Moskva, 1904).

***Butkevičová** Anna Aleksějevna, sestra Někrasova, spis. rus. († 1882). přispívala do časop. Marka-Vovčka (M. A. Markoviče) a vydala dvakráte básně svého bratra (Petr., 1879 a 1882) a výbor *Někrasov rus. děťam* (t., 1881). Básník byl jí velmi nakloněn a věnoval jí r. 1863 známou báseň »Moroz krasnyj nos«.

Butler 3) B. F., generál amer., † 1893.

***Bütschli** Otto, zoolog něm. (* 1848 ve Frankfurtě n. M.), vystudoval vědy přírodní na technice v Karlsruhe a na univ. v Heidelberce. Oblíbil si studium zoologické, pracoval r. 1869 pod vedením Leuckartovým v zool. laboratoři v Lipsku, r. 1876 stal se docentem na technice v Karlsruhe, r. 1878 prof. zoologie a palaeontologie na universitě v Heidelberce. Významem svých prací B. náleží k nejpřednějším přírodovědcům soudobým. Veliké má zásluhy o tvarozpytné, vývojezpytné a soustavné poznání nižších živočichů, nejvíce pak prvoků. Jest zajisté z nejzdatnějších badatelů v oboru studia prvoků, o nichž vydal velikou řadu pojednání a obsáhlé, souborné dílo soustavné, plod dlouholeté, svízelné práce (*Protozoen* v Bronnově »Klassen und Ordnungen des Tierreichs«, 2. vyd., 1. sv., Lip., 1880–89). Jedna z prvních prací jeho, jednající o zrání vajíčka a o dělení buněčném a konjugaci u nálevníků (*Studien über die ersten Entwicklungsvorgänge der Eizelle, die Zellteilung und die Konjugation der Infusorien* v »Abhandlungen der Senckenbergischen naturforschenden Gesellschaft«, Frankf. n. M., 1876) stala se směrodatnou v ohledu učení o dělení buňky. Vynikající měrou účastnil se řešení záhady o struktuře těla bakterií a organismů příbuzných (*Ueber den Bau der Bakterien u. verwandter Organismen*, Lip., 1890; *Weitere Ausführungen über den Bau der Cyanophyzeen u. Bakterien*, t., 1896). Velikou pozornost vzbudilo a značného uznání doznalo učení jeho o pěnovité struktuře protoplasmy, kteréž učení snažil se opříti umělým napodobením pěnovitých struktur (*Untersuchungen über mikroskopische Schäume und das Protoplasma*, Lip., 1892). V novější době práce jeho týkají se hlavně drobnohledné stavby hmot ústrojných i neústrojných. V základních otázkách přírodovědeckých jeví se býti přívržencem mechanismu (*Mechanismus und Vitalismus*, Lip., 1901). Z novějších prací jeho buďtež zvláště ještě jmenovány: *Ueber den Bau quellbarer Körper u. die Bedingungen der Quellung* (Gotinky, 1896); *Untersuchungen über Strukturen* (Lip., 1898); *Untersuchungen über Mikrostrukturen des erstarrten Schwefels* (t., 1900); *Untersuchungen über die Mikrostruktur künstlicher n. natürlicher Kieselsäuregallerten* (Heidelb., 1901); *Untersuchungen über Amylose n. amyloseartige Körper* (t., 1903); *Interessante Schaumstrukturen v. Dextrin- n. Gummilösungen* (Mnich., 1903); *Chemische Natur der Skelettsubstanz des Podactinelius u. der Acantharia überhaupt* (Deutsche Südpolar-Expedition; Zoologie, 1907.

***Buturlin** Michajil Dmitrijevič, hrabě, dějepisec rus. (* 1807 — † 1876), hlavní jeho práce jest *Bumagi florentinskago centraljnago archiva, kasajuščijasja Rossiji*; *italjan. i latin. podlinniki s rus. perevodem* (Moskva, 1871); vedle toho vydal: *Zamětki o rimskom katolicizmě* (Petr., 1867); *O městě pogrebenija kn. Dmitrija Mich. Požarskago i o tom, gdě lěčilsja on ot ran oseňju v 1611 g.* (Moskva, 1876).

***Buturlin** Petr Dmitrijevič, hrabě, básník rus. (* 1859 — † 1895), dětství strávil v Anglii a později byl přidělen k rus. vyslanectví v Římě a v Paříži. R. 1878 vydal ve Florencii sbírku anglických veršů *First trials* a pak otiskoval své verše v londýnském časop. »Academy« s pseud. Francis Earle. Později psal výhradně rusky. Vydal sborníky básní: *Sibilla* (Petr., 1890); *Dvadcať sonětov* (Kijev, 1891); *Sonéty* (t., 1896) a *Stichotvorenija, sobrannyja poslě smerti grafini J. A. B-oj.* B. vládl skvělým veršem, ale básně jeho jsou příliš umělkované a postrádají hlubší nálady.

***Buturlin** Sergěj Aleksandrovič, ornitholog a cestovatel rus. (*1872), napsal mnoho studií do odborných listů cizích i domácích o zeměpis. rozšíření a systematice ptáků, jako *Sinoptičeskija tablicy ochotničjich ptic Rossiji*; *Kuliki Ross. Imperiji* a j., které vydal i o sobě. R. 1900 podnikl vědeckou cestu do gub. archangelské, na ostr. Kolgujev a na Novou zemi a vydal s B. Žitkovem *Po severu Rossiji* (1901) a sám: *Predvaritěljnyj kratkij otčet o pojězdkě na ostr. Kolgujev.*

***Butylaktinová kyselina,** oxyisomáselná kyselina $(CH_3)_2 = C(OH) - CO_2H$, získá se z acetoncyanhydrinu.

***Buys-Ballot** [bajs baló] Christoph Heinrich Diedrich, meteorolog nizozemský (* 1817 v Klötingenu — † 1890 v Utrechtu). Vystudovav universitu v Utrechtu, stal se r. 1847 professorem mathematiky, r. 1870 fysiky tamtéž, od r. 1854—87 byl ředitelem meteorologického ústavu v Utrechtu. R. 1857 proslovil meteorologický zákon po něm zv., sestrojil aéroklinoskop. Napsal: *Schets eener physiologie* (Utrecht, 1849); *Eenige regelen van weerverandering in Niederland* (t., 1860); *Suggestions on a uniform system of meteorological observations* (t., 1872—73); *Archives Néerlandaises des sciences exactes et naturelles* a vydal 40 svazků výročních zpráv meteorologického ústavu utrechtského.

***Buys-Ballotův zákon** čili barický zákon vyjadřuje vztah mezi tlakem vzduchu a směrem, silou větru. Zní: Obrátíme-li se na severní polokouli zády k větru, čili jdeme-li ve směru jeho, tu po pravé ruce poněkud do zad vychýlené nalézá se maximum, po levé ruce trochu ku předu vykloněné minimum tlakové. Pro jižní polokouli třeba zaměniti levou stranu za pravou. Síla větru je pak tím větší, čím větší je rozdíl tlakový (gradient) měřený za stejných okolností.

***Buzeskul** Vladislav Petrovič, historik rus. (* 1858 ze šlechtické rodiny, jejíž předkové byli původu rumunského). Studoval na charkovské universitě, kdež obdržel zlatou medailli za práci *Mstislav Mstislavič, kňaz Toropeckij* (uveř. později v »Žur. Min. Nar. Prosv.«). Po absolvování byl zůstaven při universitě jako stipendiát připravující se k professuře všeob. historie. R. 1885 počal přednášeti na téže univ. jako soukromý docent; r. 1890 stal se mimořádným, r. 1895 (po doktorské dissertaci) řádným professorem. Hlavní práce B-ovy týkají se starých dějin řeckých: *Perikl* (magist. dissert., Charkov, 1889); *Afinskaja politija Aristotelja kak istočnik dlja istoriji gosudarstvennago stroja Afin do konca V. v.* (t., 1895); *Vvedénije v istoriju Greciji* (t., 1893 a 1904, 2. vyd.; prof. Peroutka chystá český překlad tohoto díla); *Kratkij očerk charjk. univ. v carstvov. imper. Aleksandra III.* (t., 1900). B. náleží k nejlepším znalcům dějin starého Řecka. Pracuje však i v jiných oborech historických. Zpracoval také 3. a 4. sv. díla svého učitele M. N. Petrova *Lekciji po vsemirnoj istoriji* (nový věk).

Bůzov: nyní 107 d., 746 obyv. č., 41 n. (1900).

Byčkov A. F., učenec rus., † 1899.

***Byčkov** Ivan Afanasjevič, spis. rus. (* 1858), studoval práva a jest knihovníkem rukopisného oddělení petrohradské veřejné knihovny. Vydal: *Bumagi V. A. Žukovskago, postupivšija v Imp. publič. bibliotěku v 1884 g.* (Petr., 1887); *Iz sobranija avtografof Imp. publičnoj bibliotěki* (t., 1890); *Zamětki o někotorych cerkovno-slavjanskich staropečatnych knigach* (t., 1888); *Katalog sobranija slavjanorus. rukopisej P. D. Bogdanova* (t., 1891 až 1893); *Pisjma V. A. Žukovskago k A. I. Turgeněvu* (t., 1896); *Katalog sobranija rukopisej F. I. Buslajeva* (t., 1897) a j.

***Byčkov** Fedor Afanasjevič, spis. rus., byl zemským náčelníkem v rybinském új. a vydal: *Opyt bibliografic. ukazatělja pečat. matěrialam dlja geněalogiji rus. dvorjanstva* (Petr., 1885); *Akty, otnosjaščijašja k istoriji Jarosl. gub.* (Jarosl., 1889) a j.

Bydhošť (*Bromberg*, *Bydgoszcz*), m. v Poznaňsku, má 54.231 obyv. (1905).

Bydžov: 1) Nový, 736 d., 7346 obyv. č., 8 n. (1900).

***Bykov** Petr Vasiljevič, znam. bibliograf rus. (* 1843). Studoval na universitě charkovské vědy přírodní. Na kolbiště literární vystoupil poč. let šedesátých XIX. stol. hlavně povídkami, básněmi a biografickými nástiny. R. 1880 stal se zodpovědným redaktorem časopisu »Dělo«, v l. 1881—1900 časopisu »Russkoje Bogatstvo« a v l. 1891 až 1898 byl redaktorem literární části časopisu »Vsemirnaja Illjustracija«. Od r. 1905 jest redaktorem časopisu »Slovo«. B. jest autorem velikého množství velikých i malých črt biografických, otištěných zejména v různých illustrovaných časopisech rus. Počítá se jich do 10.000. Pod jeho redakcí vydány: *Polnoje sobranije sočiněnij J. V. Žadovskoj* (Petr., 1885); *Stichotvorenija A. V. Koljcova* (2. vyd. t., 1895); *Kniga pěsen Genricha Gejne* (t., 1893); *Polnoje sobranije soč. A. S. Afanasjeva-Čužbinskago* (t., 1890); *Sočiněnija M. J. Lermontova* (t., 1891); *Pěsni Beranže v perevodě russkich poetov* (t., 1894); *Děkameron* (t., 1897); *Povésti i razskazy A. N. Pleščejeva* (t., 1896—97); *Stichotvorenija A. N. Pleščejeva* (t., 1898 a 2. vyd. 1905); *Poemy Lermontova* (t., 1904). Humoristické své básně B. podpisoval těmito pseudonymy: P. Zlobin, Nězlobnyj poet, Duch, Kosmatyj lyrik, Aměděj Čertopolochov a j.

Bylanská kultura viz Popelnice a Žárové hroby.

***Bylbylové,** zool., viz Drozdci.

Byr Robert, romanop. rak., † 1902.

Bystré: 4) 273 d., 2072 ob. č., 15 n. (1900).

***Bystrenin** Vladimir Porfirjevič, spis. a žurnalista rus. (* 1856). Samostatně vydal: *Zemeljnyj kredit i oskuděnije* (Petr., 1895); *Očerki i razskazy* (Moskva, 1890); *Svoj sud* (t., 3. vyd. 1892—97); *Sucharj* (t., 1893); *Žitějskija byli* (t., 2. vyd. 1895—98); *Věrnoje sredstvo* (t., 1896). *Tmk.*

Bystřice 12) u Benešova: 164 d., 1210 obyv. č. (1900). — B. 19) Nová: 384 d., 26 obyv. č,, 2463 n. (1900), měst. všeobec. nemocnice. — B. 21) nad Perštýnem: 353 d., 2777 obyv. č. (1900). — B. 22) pod Hostýnem: 476 d., 3735 obyv. č., 90 n. (1900), měšť. šk., nemocnice. — B. 25) Velká: 296 d., 2522 obyv. č., 15 n. (1900).

Bystřicko-naszódská župa v Sedmihradsku má na 4014 *km*² 119.014 obyv. (1900), z nich 82.256 Rumunův, 26.036 Němcův a 8475 Maďarův.

* **Bystřina** Otakar v. Dostál Ferd. (Dopl.).

Byšice: 191 d., 1128 obyv. č. (1900).

Byteš Velká: 271 d., 1908 obyv. č., 36 n. (1900), okr. soud, zimní šk. hospodářská a průmysl. šk. pokrač.

* **Bythometrie** zabývá se měřením hloubek mořských.

Bytíška Osová: 106 d., 715 obyv. č. (1900).

Bytom, průmyslové m. v horním Slezsku Pruském, má 60.076 obyv. (1905).

* **Bytové zprostředkování** jakožto opatření veřejné péče sociálně-polititické má za účel soustředíti nabídku volných bytův a poptávku nájmuchtivých, aby jednak bylo usnadněno vyhledávání i pronájem volných bytů, jednak aby byl zjednán přesný přehled bytového trhu. Dalším účelem b-ho z. jest zjednati náležitý podklad pro úpravu dozoru bytového, jakkoliv dnešní poměry nejsou této úpravě valně příznivy. B. z. jest jedním z důležitých sociálně-politických úkolův obcí a bylo také v nejnovější době v některých větších městech s úspěchem organisováno a to zpravidla z ohledů finančně-politických v souvislosti s obecními ústavy pro všeobecné a bezplatné zprostředkování práce, jejichž úřední síly obstarávají agendu z. b-ho. B. z. bývá obmezeno na byty menší (s činží do 500—600 K), u nichž jest poptávka obyčejně větší než nabídka; není však zásadní překážky, aby se nevztahovalo na byty vůbec i na místnosti obchodní. Působnost ústavu obmezuje se na přijímání nabídky pronajímatelův a poptávky nájmuchtivých; ujednání nájemní smlouvy jest zůstaveno stranám. V některých případech vybírají se od stran menší poplatky. V zemích rakouských jsou zřízeny důležitější obecní ústavy pro b. z.: v Praze, Vídni a Lublani. Ve Št. Hradci jest ústav pro b. z. spojen se spolkovým ústavem pro zprostředkování práce. — Zvláštním druhem b-ho z. jest zprostředkování letních bytů, které bývá upraveno z příčin podstatně jiných než obecné z. b., avšak jest nemenší důležitosti z příčin národně-hospodářských. Také obec kr. hl. m. Prahy zřídila při obecním ústavě pro b. z. zvláštní odbor pro zprostředkování letních bytů. Dr. *Kčí.*

Bytyška Veveří: 253 d., 1466 obyv. č., 11 n. (1900).

* **Byzantologie,** souborný název pro vědy (historii, filologii, literaturu a p.) zabývající se studiem středověké východní Evropy, především říše Byzantské. Rozvoj studií byzantologických spadá teprve do sklonku století XIX. Dnes byzantologové disponují dvěma periodickými publikacemi (německá »Byzantinische Zeitschrift«, ruský »Vizantijskij vremennik«). Srv. článek Jar. Bidla, Studia byzantologická a Karla Krumbachera »Geschichte der byzantinischen Literatur«, »Čes. čas. hist.«, VIII, 1902). *Slvk.*

Bzenec: 628 d., 3742 obyv. č., 115 n., 13 j. nár. (1900), rol. a vinař. šk., zahradnická škola.

C.

* **C,** zkratek pro slovo Celsius při udávání teploty podle teploměru Celsiova, na př. 15° C.

* **ca,** zkratek pro circa, přibližně.

* **Cabrerit** viz Annabergit (Dopl.).

* **Cabriolet** [kabriolè], fr., viz Cab.

Caccianiga Ant., spis. it., † 1903.

* **Cacio cavallo** [káčo ka-], it., sýr z koňského mléka připravený, jemuž bývá dávána různá forma; vyrábí se hlavně v římské Campagni.

* **Cadeau** [kadó] slují též okrasy začátečního písmene.

* **Cademosto** [ka-] viz da Cada Mosto.

* **Cadetova dýmavá kapalina,** destillát z kyseliny arsenične a octanu draselnatého; její hlavní součástí jest prudce jedovatý a nanejvýš odporně páchnoucí kakodyl.

* **Cadinén** [ka-], sesquiterpen složením $C_{15}H_{24}$, součást mnohých silic; tvoří tekutinu bezbarvou, otáčející rovinu světla polarisovaného v levo, vře při 272°, rozpouští se dobře v ledové kyselině octové.

Cádiz, válečný přístav špan., má 64.134, jako obec 69.382 obyv. (1900).

Cadorna 1) Carlos, stát. ital., † 1891. — C. 2) R., generál ital., † 1897.

Caen, město v Normandii (Francie), má 43.201 obyv. (1901).

* **Caenozoický** (kaenozoický) viz Geologický útvar.

* **Caer-Taff** viz Cardiff.

* **Caesius** viz Blaeu.

* **Caffein** viz Coffein.

* **Cagareli** Aleksandr Antonovič, filolog rus. (* 1844), jest původu gruzínského a vzdělal se na universitě petrohradské, kde jest professorem slovesnosti gruzínské a arménské. Hlavní jeho práce jsou: *Sravnitěljnyj obzor morfologiji Iberijskoj gruppy kavkazskich jazykov* (Petr., 1871); *O grammatičeskoj litěraturě gruzinskago jazyka* (t., 1873);

Mingreljskije etudy. I. seš. *Mingreljskije teksty s perevodom i objasněnijami* (t., 1880, franc. překl. Oděssa, 1883); *Opyt fonětiki mingreljskago jazyka* (t., 1880); *Perepiska gruzinskich carej i vladětěljnych kňazej s gosudarjami rossijskimi v XVIII. stol.* (t., 1890); *Pamjatniki gruzinskoj stariny v Sv. Zemlě i na Sinajě* (t., 1888); *Gramoty i drugije istoričeskije dokumenty XVIII. stol. otnosjaščijesja k Gruziji* (t., 1891, 1898 a 1902) a j.

* **Cagareli** Avksentij Antonovič, dramatický spis. gruzínský (* 1857 — † 1902), vzdělal se v duchov. semináři a nějakou dobu byl hercem. Později sloužil při Zakaspické dráze a konečně byl spoluprac. časop. »Moambe« a »Cnobis Purceli«, vydávaných v Tiflise. Z jeho her, vynikajících humorem a poetickým nadáním, uvádíme: *Chanuma* (přeložena na rus. a armenský jazyk); *Cimbireli*; *Majko*; *Bajkuš* a mn. j. ličících reálné typy z prostonár. života.

Cagliari, hl. m. italské prov. na Sardinii, má 53.747 obyv. (1901).

* **Cagnacci** [kaňáči] viz Canlassi.

* **Cagnardella** [kaňar-], dmychadlo závitové, viz Dmychadlo, str. 695 *b*.

* **Cachexia** africana, americana, montana viz Ankylostomiasis.

* **Cachnov,** ves v Čechách, viz Cachnov.

* **Cachou** [kašú], fr., tolik co catechu (v. t.); také jméno čisté lékořice čili sladkého dřeva s cukrem a anýzovým olejem, upravené v drobných kouscích; užívá se ho proti kašli. C. aromatisé [-zé], cukrátka k žvýkání, jež činí dech vonným. — C. de Laval, sirné barvivo neznámé konstituce, amorfní, temné barvy, připravuje se tavením jílu, pilin, síry a hydrátu sodnatého při 200°. Rozpouští se snadno přímo ve vodě a barví trvale vlnu, tak že barva nebledne ani praním, ani sluncem.

* **Caigny** [kaňi] viz Cagny.

* de **Caillavet** [kajavě] Arman, dramat. spis. franc. (* 1870 v Paříži), jest sekretářem sdružení dramatických spisovatelů a spolupracovníkem »Figara«. Napsal: *La Sainte-Ligue*; pak operetty a saynety, po způsobu to španělském mezihry s hudbou a tancem: *P'tit Loulou*; *Colombine*; *Balladeuse*; *L'Instantané*; *Lys* a v l. 1900—07 spolu s Rob. de Flers celou řadu her, jako: *Les Travaux d'Hercule*; *M. de la Palisse*; *Les Sentiers de la Vertu*; *Le Coeur a ses raisons*; *La Chance du Mari*; *Fortunio*; *L'amour veille* (hráno na vinohradském měst. divadle).

* **Caillé** René viz Caillié.

Cain Auguste N., sochař franc., † 1894 v Paříži.

* **Caine** [kén] Hall, romanopisec a dramatik angl. (* 1853). Studoval na ostr. Manu a v Liverpoolu architekturu, ale neprovozoval ji prakticky, nýbrž přispíval do časopisu »Builder«, »The building news« a j., stal se žurnalistou a po 6 roků byl hlavním spolupracovníkem čas. »Liverpool Mercury«, načež přesídliv do Londýna věnoval se spisovatelství. Z četných jeho spisův uvádíme: *Sonnets of Three Centuries* (1882); *Recollections of Rossetti* (1882; vzpomínky na Rossettiho, s nímž až do jeho smrti žil v přátelství); *The Life of Coleridge* (1883); *Cobwebs of Criticism* (1883); romány *Shadow of a Crime* (1885); *Son of Hagar* (1886); *The Deemster* (1887); *The Bondman* (1890); *The Scapegoat* (1891); *The Manxman* (1894); *The Christian* (1897); *The Eternal City* (1901); *The Prodigal Son* (1904). Některé tyto romány byly dramatisovány a uvedeny na divadlo. R. 1892 C. odebral se do Polska do pohraničních měst ruských, vyslán byv rusko-židovským komitétem v době pronásledování židů, r. 1895, 1898, 1902 a 1905 navštívil Spoj. Obce sev.-amer. a později Kanadu, kde vyjednával s vládou o právu autorském.

* **Cajalith.** strojený kámen hotovený z magnesiového cementu. Používá se ho na stolní desky.

* **Cajthaml** František, pseud. V. L. Liberté, spis. čes. (* 30. bř. 1868 v Suchomastech). Vychodiv obecnou školu ve svém rodišti a vyučiv se řemeslu krejčovskému pracoval jako tovaryš na různých místech po Čechách. R. 1889 zatčen byl v Litoměřicích a vězněn po 3 měsíce ve vyšetřovací vazbě u kraj. soudu jako podezřelý z přečinu tajného spolčování a jiných skutků politických. R. 1899 stal se úředníkem okr. nemocenské pokladny v Teplicích, kde působí podnes a je redaktorem »Severočes. Dělníka« v Teplicích a zpravodajem »Práva Lidu« o věcech menšinových, zejm. o čes. školství na čes. severu. Napsal povídky: *Z péra dělníkova* (Praha, 1893); *Ztracené existence* (Ústí n. L., 1893); *Mráčky před bouří* (Most, 1893); *V zápasech života* (Praha, 1894); *Proletáři* (t., 1895); básně: *Na bojišti* (Teplice, 1889); *Písně dělníka* (t., 1903); *Na stráži*, ballady a písně sociální (Praha, 1904); *Pole krvavá*, severočeské motivy a jiné verše (Praha, 1904). Různé veršované práce roztroušeny jsou po časop. »Rudé Květy«, »Severočeský Dělník«, »Illustr. Svět«, »Besedy Času« a j.

* **Cakes** [kéks], angl., pl. od sing. *cake*, pečivo z pěkné mouky, s vejci, cukrem, zákuska k čaji.

* **Cake-walk** [kékuok], tanec amerických černochů, který se dostal do Evropy r. 1900 za světové výstavy pařížské. Skládá se z řady nepřirozených pohybů, skoků, kroucení celého těla i pronikavých výkřiků.

Calais 1), přístavní město ve Francii, má 54.727 obyv. (1901). Stavba tunnelu pod průlivem C-ským, r. 1907 opětně silně podporovaná, zmařena snad definitivně odporem Anglie, a spojení železničnímu má se dostati jako náhrady trajektu z Doveru do C.

* **Calaiská úžina** viz Pas de Calais 1).

Calandrelli 3) Alex., sochař něm., † 1903.

* **Calasanktini** v. Společnost, str. 893 *a*.

* **Calcescence** [kal-] viz Caloriscence.

Calciumcarbid, karbid vápenatý, viz Karbidy a Vápenaté sloučeniny, str. 403 *b*.

Calderon 3) Philip H., malíř, † 1898 v Londýně.

* **Calendae** viz Kalendae a Ad Calendas graecas.

* **Calice** [kaliče] Jindřich hrabě, diplomat rak.-uher. (* 1831 v Gorici), studoval ve Vídni, Heidelberce a Paříži, r. 1857 vstoupil do konsulárních služeb a byl r. 1868 jako generální konsul přikázán rak.-uher. výpravě do vých. Asie, načež působil jako první rak.-uher. zástupce v Číně, Japanu a Siamu. Vrátiv se r. 1873 do Vídně, zastával úřad zeměpanského kommissaře při světové výstavě, načež od r. 1874 zastupoval naše mocnářství v Bukurešti. R. 1877 byl povolán za prvního sekčního chéfa do ministerstva zahraničních věcí. Od 15. čce 1880 až do září 1906 C. byl velvyslancem v Cařihradě, kdež přispěl k obnovení přátelského poměru mezi Portou a Rakousko-Uherskem, porušeného okkupací Bosny a Hercegoviny. Při odchodu do soukromí r. 1906 byl povýšen do stavu hraběcího.

* **Call** Quido zu Kulmbach und Rosenberg, svob. pán, rak. diplomat a ministr (* 1849 v Terstu). Studoval na orientální akademii ve Vídni, byl r. 1872 jako konsulní elev přidělen vyslanectví v Teheráně, r. 1873 jmenován vicekonsulem v Cařihradě, kdež zůstal do r. 1894, přešed zatím k vyslanectví tamnímu (r. 1881 stal se attachém, 1883 legačním sekretářem, 1889 legačním radou). R. 1894 přesazen k vyslanectví v Berlíně, r. 1895 jmenován mimoř. vyslancem a gener. konsulem v Sofii. Dne 18. led. 1900 převzal v ministerstvu Körberově portefeuille obchod. ministra. Odstoupil dne 11. září 1905.

* **Callanův článek** je galvanický článek skládající se ze zinku ponořeného v kyselině sírové a železa v průličinté nádobě s koncentrovanou kyselinou dusičnou. V jiném uspořádání béře se místo železa platinované olovo. Elektromotorická síla jeho činí 1·8 volt.

Callao, hlavní přístav republiky Peru v Již. Americe, má 48.118 obyv. (1896).

* **Callaudův článek** je galvanický článek se zinkem v zředěném roztoku síranu zinečnatého a měděnou deskou v koncentrovaném roztoku síranu měďnatého. Elektromotorická síla bývá 0·9—1·02 volt, vnitřní odpor 6—10 ohm. Používá se ho nejvíce v telegrafních stanicích francouzských a švýcarských.

* **Callidium** [ka-], hladkoštítník, zool., viz Tesaříci.

* **Callisen** viz Calixt.

* **Callium** viz Cagli.

* **Calma** Marie v. Hurychová M. (Dopl.).

* **Calocera,** krasorůžek, rod hub ze řádu stopkovýtrusých (*Basidiomycetes*), z čeledi kropilkovitých (*Dacryomycetini*); tyto vyznačují se plodnicí podstaty huspenité neb chruplavkovité, nesoucí roušku buď na celém povrchu neb na určitých částech. Basidie dlouze kyjovité, vyrůstající před tvořením se výtrusů ve dvě vidličnaté, dlouhé, skoro tak silné větve, jako basidie, jež na konci zašpičaťují se šidlovitě a tu vytrusy tvoří. Zástupci rodu C. mají plodnici šidlovitou, kyjovitou neb korálovitě rozvětvenou; posledními dvěma tvary připomínají rody čeledi kuřátkovitých (*Clavariacei*). C. *viscosa* Fr. (k. lepký). Plodnice chruplavičná, tuhá, hladká, lepká, zlatožlutá neb pomorančově červená, na zpodu neb od polovice více nebo méně, mnohdy velmi četně vidlanovitě rozvětvená, až 6 i více *cm* vys.; větve dlouhé, přímé, na konci ponejvíce zašpičatělé, zpodina často vězí ve shnilém dřevě, jest bělavá a mnohdy bíle huňatá. V lesích na kořenech, pařezích zahnívajících borovic, jedlí i smrků od srpna do prosince. Jedlý. Usušen a s octem připraven je chutný. *Bezděk.*

Calonne 2) Alfonse, publicista franc., † 1902.

* **Caloricid,** mazadlo do ložisek strojových, by při chodu stroje nenastalo oteplení ložisek.

* **Caluwaert** [kaluvárt] Dion., viz Calvaert.

* **Calvert** Grace, chemik angl. (* 14. list. 1819 — † 24. říj. 1873 v Manchestru). Po ukončených studiích pracoval prakticky jako chemik a byl assistentem u Chevreula v Paříži. R. 1847 jmenován professorem chemie na Royal Institution. Pracoval hlavně o výrobě kyseliny karbolové, o processu pudlovacím, o užití kyseliny sírové v cukrovarství. Napsal: *Dyeing and calico-printing* (1878).

Cambalové dřevo v. Angolové dřevo (Dopl.).

Cambric [kémbrik], tkanina, viz Cambrai, str. 74 *a*.

Cambricky útvar viz Kambrický útvar.

Cambridge 1), slavné město universitní v Anglii, má 38.393, s předměstím Chestertonem 47.970 obyv. (1901). — C. 2), předměstí Bostonu, v sev.-amer. státě Massachusetts, sídlo Harvardovy university, má 91.886 obyv. (1900).

Camden 1), železářské město v sev.-amer. státě New Jersey, má 75.935 obyv. (1900).

* **Camembert** [kamánbèr], franc. tučný měkký sýr.

* **Camerarius** Ludwig, něm. diplomat ve službách švédských, syn humanisty Joachima C-ia (* 1598 v Norimberce — † 1651 v Heidelberce). Listy jeho, které vydal G. Schybergson v »Sveriges och Hollands diplomatiska faerbindelser 1621—1630« (Helsingfors, 1881), jsou důležitým pramenem historickým. C. udržoval též čilé styky s Karlem st. ze Žerotína. Srv. Ed. Strickstrach, L. C. (Halle, 1881).

Cameron 4) Verney Lovett, cestovatel africký, zemřel 27. bř. 1894 v Soulsburry (hrab. Buckingham) v Anglii.

de **Camoëns** Luiz. Os Lusiadas (Lusovci) přel. formou originálu Jar. Vrchlický (1902 »Švět. knihov.«).

Campagna di Roma zůstává stále ještě ve stavu zpustlém, zákon z r. 1883 zostřen r. 1903, podnikavým zemědělcům přislibuje

se státní podpora, liknavým hrozí se vyvlastněním. Pěstování blahovičníku zavedené v letech 80tých XIX. stol. nebylo provázeno úspěchem.

* **Campbell** William Wallace, astronom amer. (* 1862 v Hancocku ve státě Ohio). Vystudovav na universitě v Ohiu a Michiganě stal se r. 1886 professorem mathematiky na universitě v Coloradě, r. 1888 instruktorem hvězdářství na universitě v Michiganě, r. 1891 jmenován byl astronomem Lickovy hvězdárny a r. 1900 jejím ředitelem. Vedl výpravu pro pozorování zatmění slunce v Indii (r. 1897—98) a v Georgii (1900). Napsal: *Elements of practical astronomy* (New York, 1899).

Campbell-Bannerman [kembel ben'rmen] John Henry, státník angl. (* 1836 ve Skotsku). R. 1868 zvolen do sněmovny. V letech 1871—74, pak 1880—82 byl tajemníkem finančního oddělení v ministerstvě války, v l. 1882—84 tajemníkem admirality, r. 1884 vrchním tajemníkem irským. V l. 1892—95 byl státním tajemníkem ve vojenském úřadě. R. 1899 vstoupil v čelo liberální strany a stal se po skvělém vítězství strany této při volbách r. 1905 předsedou kabinetu. Dne 4. dub. 1908 odstoupil pro vysoký věk a stálou churavost a již 22. dub. t. r. zemřel.

* **Campeni** [ka-] viz Topánfalva.

Camperio M., cestovatel it., † 1899.

Camphausen 2) O., stát. prus., † 1894.

* **Campi Geloi** [ka-] viz Caltagirone.

* **Campimetr** [ka-] viz Pole zrakové, str. 83 *b*.

Campoamor y Campoasorio R., bás. špan., † 1901.

* **Campsis**, bot. (chybně Campis), C. *radicans* Seem. a C. *grandiflora* K. Sch. t. j. *Tecoma radicans* Suss. a *Tecoma grandiflora* Thbg. viz Tecoma.

* **Campylometr** [kam-], rektifikační přístroj k určení délky obecné křivky. Přístroje tyto označeny bývají též názvy: arkometr, kartometr, kurvometr, logimetr, opisometr, rektifikátor a j. a určují obyčejně délku oblouku z délky tečny, sečny nebo tětivy, jakož i z vykonané lineárné dráhy kotouče, která se přenáší počítacím strojem na příslušné číselniky.

* **Canada** [ka-], portugalská míra dutá = 1·365 *l*, v Bahii = 7·2 *l*.

* **Canale**, ve středověku část dalmat. pobřeží, viz Konavle.

* **Candish** Thomas viz Cavendish 1).

Cañete don Manuel, bás. špaň., † 1891.

* **Cangiaci** [kandžáči] L. v. Cambiaso.

Cankov 1) Dragan, politik bulharský. Vystěhovav se po vítězství Stambulova na Rus, žil v Petrohradě z pense od ruské vlády. V době té pokládal se za vůdce strany cankovistů, ač byl jím jen podle jména; vlastní vliv vykonávali Benderev, Grujev a zvláště zeť jeho Ljudskanov. Jménem C-a objevovaly se čas od času manifesty, v nichž se ukazovalo na nutnost držeti se Ruska a nemožnost smířiti se s kníž. Ferdinandem, i kdyby propustil Stambulova. Po pádu tohoto C. vrátil se do Sofie, byv amnestován. S knížetem, který ho přijal v audienci, se smířil. Byl stále volen za poslance až do r. 1903, ale nehrál vynikající úlohu, tak že i cankovistický kabinet Daneva byl r. 1902 sestaven bez něho. R. 1902 vypracoval návrh zákona o školství, namířený proti učitelům obecných škol, čímž si způsobil jejich nepřízeň. Napsal: *Političeski katichizis* (1905). Srv. spisy Drandarovy napsané v cankovistickém duchu: Cinq ans de règne (1884) a Les événements politiques en Bulgarie (1896). Též Ivanov, Bъlgarskij periodičeski pečat (sv. I., Sofia, 1893).

Cannes, lázeňské město franc. Riviery, má 25.971, jako obec 30.420 obyv. (1901). Získává mnoho návštěvami členů panovnických rodin.

* **Cannosa** [kanoza], ves dalm., v. Trsteno.

* del **Cano** Juan Seb. viz de Elcano.

* **Cañon City** [keňon siti], hl. m. hrabství Fremont v sev.-amer. státě Colorado, při řece Arkansasu, kde tato vystupuje z hlubokého kaňonu »Royal Gorge«, má minerální prameny, kovový průmysl a 3775 obyv. (1900).

Canovas del Castillo, státník španěl., podlehl anarchistickému attentátu 8. srpna 1897 v lázeňském místě Santa Agueda. Pohřeb mu vystrojen na státní útraty. Od r. 1895 byl ministerským předsedou.

Canrobert François Certain, maršál franc., † 28. led. 1895 v Paříži.

* **Cantacuzeno** viz Kantakuzenos.

* **Canton** William (* 1845), angl. duchovní, spisovatel roztomilých knih pro děti a o dětech, veršem i prosou. Staví se prostě na stanovisko dětské a s něho pozoruje a kreslí hlavní činitele života i báje: lásku, radost, strast a smrt. Mnoha vydání dočkaly se rozkošné črty o jeho vlastní dcerušce W. V. (Winifred Vida), zemřevší ve květu mládí: »Neviditelný soudruh a Kniha W. V.«, z nichž pěkný výběr podala Růžena Jesenská v »Anglické knihovně« (J. Otto, 1906). Z jiných jeho publikací dlužno uvésti: *The history of the British and Foreing Bible Society* (1903); *The story of the Bible Society* (1904); *Little hands and God's book* (1904).

Cantoni Carlo, filosof ital., † 1906.

* **Cantonit** [kan-] viz Covellin.

Cantù 1) C., dějep. ital., † 1895 v Miláně.

* **Cão** [kaun] Diogo, plavec port., v. Cam.

* **Cape Nome** [kép nóm], předhoří a město na záp. pobřeží sev.-amer. territoria Aljasky, při Nortonsundu moře Beringova. Je střediskem bohatého zlatého pole, jež objeveno r. 1898; mělo r. 1900 12.486 obyv., železnice staví se odtud k uhelným polím na Beringově řece a do Katally.

Capern Ed., básník angl., † 1894.

Cap Haiti, přístavní město v republice Haiti, má as 29.000 obyv., je východištěm železnice 15 *km* dlouhé, jež má býti dovedena do Port-au-Prince.

* **Cap Martin** [kap martěn], předhoří při moři Středozem. mezi Mentonou a Monakem

při trati Nizza-Mentone, od r. 1890 zimní lázeňské místo klimatické, známé návštěvami císaře a císařovny rakouské.

Caprivi Georg Leo. Po obnovení trojspolku a po schválení obchodních smluv r. 1891 povýšen do stavu hraběcího. R. 1892 odstoupil z pruského ministerského předsednictví, ale zůstal ministrem vnějších záležitostí. Stalo se tak, když padla Zedlitzova předloha zákona o školách obecných. Odstoupil 24. říj. 1894 pro opposici konservativních agrárníkův a žil v ústraní ve Skyren (u Frankfurtu), kdež 6. ún. 1899 zemřel. *Reden d. Grafen v. C. 1883—1893* se životopisem vydal R. Arndt (Berl., 1894). K lit. srv. Schneidewin, Das politische System d. Reichskanzlers Grafen v. C. (Gdansko, 1894).

* **Capsicin** viz Capsicum.

* il **Capuccino** [kapučino], malíř ital., viz Strozzi.

* **Capyt** v elektrotechnice značí isolační materiál.

* **Caqueux** [kakö], **Caquins** [kaken] viz Cagotové.

* **Car** Viktor Emin, spis. chorv. (* 1. list. 1870 ve Zrunji v Istrii). Jest tajemníkem jednoty »Ćirila i Metoda« a obývá v Opatiji. Napsal drama *Zimsko sunce* a mnoho povídek i novell roztroušených po časop. »Vijencu« i »Nadi«. Vedle toho nákladem »Matice Hrvatské« vyšly jeho dva romány: *Pusto ognjište* (1900) a *Usahlo vrelo* (1904). *Tmk.*

* de **Cara** viz De Cara.

Carácas, hl. m. jihoamer. republ. Venezuely, má 72.429 obyv. (1894), utrpělo těžce zemětřesením 29. říj. 1900. — Federální distrikt, jehož středem C. je, má 1266 km^2 a 206.055 obyv. (1904).

* **Carbonaria** [kar-] viz Aiguebelle.

* **Carcelova lampa** je francouzská jednotka svítivosti při výšce plamene 40 *mm* a při průměru knotu 30 *mm*, když spotřebuje za 1 hod. 42 *g* čištěného oleje řepkového. Její svítivost = 0·93 norm. svíčky (Heffner-Alteneckovy).

* **Cardanův kloub** [kar-] viz Spojka kloubová, str. 883.

* **Car-děvica** sluje heroina mnohých ruských povídek i pohádek, vyskytující se pod různými jmény a přicházející hlavně v populární ruské »Skazce o Ivanu Carevići« a »Ivanu Děvici«.

Cardiff, proslulý vývozní přístav uhelný ve Walesu, má 164.420 obyv. (1901). Vývoz uhlí a koku činil r. 1900 13,876.156 *t* v ceně 13,125.114 lib. st.

Carducci Giosuè, bás. ital., † 1907. *Ódy barbarské* přeložil podle vydání Zanichelliho z r. 1893 Jar. Vrchlický (1904, »Svět. knih.«).

* **Carduus** *benedictus* [kar-], bot., v. Cnicus.

* **Carev-Borisov** viz Borisovo.

* **Carevskij** Arsenij Semenovič, duch. spis. rus. (* 1853), jest professorem bohosloví na universitě jurjevské, vydal: *Proischoždénije i sostav pervoj i vtoroj knigi Paralipomenon* (Kijev, 1878, dissertace); *Judějskij sinědrion i rimskije prokuratory v Judějě vo vremena Ijisusa Christa* (Jurjev, 1900) a j.

* **Carevskij** Aleksěj Aleksandrovič, spis. rus. (* 1855), jest professorem slovan. nářečí v duchov. akademii kazanské. Vydal mimo jiné: *Posoškov i jego sočiněnija* (Moskva, 1883); *J. T. Posoškov v istoriji rus. progressa* (Petr., 1883); *Zerkalo očevidnoje. Pamjatnik rus. polemičeskoj litěratury načala XVIII. stol.* (Kazaň, 1883); *Značenije prosvětitěljnych trudov sv. Kirilla i Metodija v slavjanorus. žizni i istoriji* (t., 1885); *O svjaščennoj poeziji pravosl. christianskago bogosluženija* (t., 1902); *Pravoslav. rus. duchovenstvo po mysljam i idéalam J. T. Posoškova* (t., 1899); *O pravoslavnorus. akafistach* (t., 1904).

* **Carche** viz El Carche.

Caricyn, ruské město v gub. saratovské, má 55.186 obyv. (1897).

* **Cariera** Rosalba viz Carriera.

Carihrad, hl. m. Turecké říše, má podle nejnovějších odhadův as 940.000 obyv., s maloasij. předměstími pak přes 1,100.000 obyv. ve 162.950 domech. Zemětřesení r. 1894 poškodilo veliký bazar, který pak přestavěn pevněji. Od r. 1896 francouzská společnost staví nábřeží od Topcháne k Novému mostu přes Zlatý roh; vláda turecká nedostála svým závazkům k ní, což zavdalo příčinu k dlouhým diplomatickým zápletkám s Francií. Od r. 1900 C. má universitu. K předměstím maloasijským přibylo Haidar Paša, východiště dráhy bagdádské s přístavem dostavěným r. 1903.

* **Carit Etlar**, pseud. Brosbölla (v. t.).

* **Car-kolokol** sluje ohromný zvon v Moskvě vedle Ivanovské zvonice, spočívající od r. 1836 na žulovém podstavci. Ulit byl po příkazu cara Aleksěje Michajloviče r. 1654 a umístěn r. 1674 na zvonici Ivana Velikého. Několikrát spadl, roztříštil se a byl znovu přelit. Při posledním přelití vážil 12.327 pudů. R. 1737 znovu spadl a rozbil se, až na rozkaz cara Mikuláše I. vykopán ze země a umístěn na nynější místo. Ulit byl ruským mistrem Ivanem Fedorovem Matorinem a jeho synem Michajilem. *Tmk.*

Carlénová E., spisov. švéd., † 1892.

Carlisle 1), hl. m. anglického hrabství cumberlandského, má 45.478 obyv. (1901).

* **Carlos** I., král port., viz Karel 42).

of **Carnarvon** Henry, stát. angl., † 1890.

* **Carnegie** [kérnegi] Andrew, průmyslník amer. (* 25. list. 1837 v Dunfermlinu u Edinburku). Byl z chudých rodičů a r. 1848 přišel do Ameriky. Jako chlapec pracoval v přádelně na bavlnu, pak byl telegrafistou, sekretářem Thom. A. Scotta, superintendenta pennsylvanské dráhy, s nímž zavedl spací wagony od Woodraffa vynalezené; tím nabyl velikého jmění. Prameny petrolejové v Pennsylvanii na farmě jím zakoupené vynesly mu za rok 1 mill. doll. V Pittsburgu založil společnost ke stavbě železných mostů železničních, koupil ocelárny Homesteadské, zavedl bessemerování a do r. 1888 zřídil osm oceláren teď zahrnutých v »C. Steel

Co.«. Závody tyto dodávají pancíře pro loďstvo Spoj. Obcí, zaměstnávají 25.000 dělníků a potřebují pro sebe 100 lokomotiv. Velikou část svého jmění (přes 200 mill. doll.) C. rozdal účelům obecně prospěšným, filanthropickým, vědeckým i uměleckým, zakládaje zejména veliké knihovny. Napsal: *An American four-in-hand in Britain* (New York, 1883—84); *Round the world* (1884); *Triumphant democracy: or fifty years march of the republics* (1886); *The empire of bussiness* (1902; do češtiny přel. pod titulem *Panství obchodu* a úvodem opatřil Ant. Žáček, »Svět. knihov.«). Srv. Alderson, Andrew C., the man and his work (New York, 1903).

Carneri Bartholomäus, politik a filosof něm., publikoval dále: *Grundlegung der Ethik* (1881); *Entwickelung und Glückseligkeit* (1886); *Sittlichkeit u. Darwinismus* (2. přepracov. vyd. Lip., 1903); přelož. Danteho Božskou komédii (1901). Žije v Mariboru n. Drávou.

Carnot 4) Marie François Sadi po svém zvolení za presidenta republiky úřadoval ke spokojenosti všech stran republikánských. Obratně zastupoval republiku na svých cestách a při různých slavnostech a omezoval chauvinistické vystupování boulangistů. R. 1889 zahájil světovou výstavu v Paříži. Pokusy jeho nepřátel, aby jej zatáhli do panamské afféry, se nezdařily, nicméně C. umínil si následkem toho, že po uplynutí úřední doby uchýlí se do soukromí. Tu však 24. čna 1894 při návštěvě koloniální výstavy v Lyoně proklál jej dýkou ital. anarchista Caserio C. podlehl zranění a byl pohřben v Pantheonu v Paříži. Řada měst uctila jeho památku pomníky. Srv. Gévort, La présidence de Sadi C. (Pař., 1901).

* **Carnotum** [kar-] viz Chartres.

Carnuntum. Za posledních let byly zde konány systematické výkopy, jež vynesly na světlo množství cenného materiálu archaeologického a epigrafického, uloženého v nově založeném museu v Deutsch-Altenburgu. Srv. Kubitschek - Frankfurter, Führer durch C. (5. vyd. 2. otisk, Víd., 1904); List, Der Wiederaufbau von C. (t., 1900). Od r. 1892 vycházejí »Berichte des Vereins C. in Wien« a úřední zprávy o výkopech podávají se pravidelně v úřední publikaci »Der romische Limes in Oesterreich«.

Caro 3) Jacob, historik německo-polský, † 1906 ve Vratislavi. Röpellem započaté dílo *Geschichte Polens* dovedl až do svazku pátého (do r. 1506). Svazek čtvrtý (1430—1455) přeložen byl na jazyk polský. C. pocházel z rodiny německé.

* **Carolus** [ka-], malíř franc., viz Duran, str. 207 *b*.

* **Carpentarius** [kar-] Jacobus viz Charpentier 1).

* **Carpenter** Edward, demokratický spis. a básník angl. (* 29. srp. 1844 v Brightoně). Studoval v Cambridgei, kde se stal lektorem na Trinity Halle, r. 1874 opustiv Cambridge účastnil se v severních městech agitace pro universitní extense (populární přednášky) a r. 1883 koupil si malou usedlost u Sheffieldu, kde se obírá pracemi literárními, zahradničí a vyrábí sandály, účastně se při tom ruchu socialistického. R. 1884 navštívil Walt Whitmana v Sev. Americe, r. 1890 podnikl cestu na Ceylon a do Jižní Indie. Sepsal: *Towards democracy*; *England's ideal*; *Civilisation, its cause and cure*; *Love's coming to age* (přel. do češt. »Když lidé ku lásce zrají«); *Angel's wings*; *Adam's Peak to Elephanta*; *Ioläus: an anthology of friendship*; *Who shall command the heart*; *The art of creation* a j.

* **Carpologie** [kar-] v lék. viz Crocidismus.

* **Car-puška** sluje ohromné dělo ulité v Moskvě r. 1586 ruským lijcem Andrejem Čechovem. Umístěno jest nyní na náměstí Kremlu jako historický div. Památno jest dělo to jak svou velikostí, tak i basreliefními vyobrazeními. Váží 2400 pudů.

* La **Carraca** viz San Fernando 1).

Carreño 2) T. Dcera její Teresita C.-Tagliopietra (* 1883 v New-Rochelle ve státě New York) jest tolikéž klavírní virtuoskou.

Carriere 1) Moritz, filosof a aesthet. něm., † 19. led. 1895 v Mnichově.

* **Carrina** viz Carena.

* **Carrodunum** viz Carrhodunum.

* **Carskij** Ivan Nikitič, sběratel rukopisů († 1853), byl kupcem v Moskvě a seznámiv se s Kubarevem, Bodjanským, Strojevem, Pogodinem a j., jal se sbírati staré rukopisy. Z bohaté jeho sbírky čerpal Strojev k dílu »Opisanije«, A. N. Mravjev (k obšírné sbírce starorus. životů svatých), V. O. Ključevskij a j. Bodjanskij nalezl v ní rukopis dvou slov biskupa Klimenta, Kubarev rukopis »Pochvala Vladimiru Jaroslavova vremeni«. Nemalou zásluhou jeho jest nádherná publikace díla *Vychody carej Michajila Feodoroviča, Alekséja Michajloviča i Feodora Alekséjeviča* (Moskva, 1844). Po jeho smrti sbírky jeho získal hr. A. S. Uvarov.

* **Carský kus** sluje starodávný a doposud zachovávaný obyčej uralských kozáků, podle něhož tito každoročně poskytují carskému dvoru část úlovu ryb jako dar z hlavního produktu tamní oblasti. Obyčej tento souvisí pravděpodobně s poplatností jajckých (nyní uralských) kozáků již od r. 1752. *Tmk.*

Carson City, hl. m. sev.-amer. státu Nevady, pokleslo úpadkem stříbrných dolův a má pouze 2100 obyv. (1900). Rozsáhlá birodtská pánev t. jm. bude uměle zavodněna z řeky Carsonu a Humboldtony, čímž Nevada získá mnoho úrodné půdy.

* **Carští** sluje sekta vzniknuvší ve vsi Chrjaščevce v samarské gubernii. Vyznavači její zdráhají se účastniti se mnohých světských povinností, nevykonávají některých příkazů místních selských úřadů, nazývajíce sebe »carskými«. Zakladatelkou tohoto nového učení jest selka Anna Jurkina, z nejchudších obyvatel vsi Chrjaščevky, která snila o podělení sedláků »carskou děsjatinou«.

Sedláci okolních vesnic jí uvěřili a nazývali Jurkinu carevnou a plnomocníka jejího, sedláka Petra Semenova, generálem. Tento generál vymáhal u svých přívrženců peníze, čímž mnoho rodin úplně zchudlo. *Tmk.*

Cartagena 1), válečný přístav a pevnost ve Španělsku, má 41.315, jako obec 99.871 obyv. (1900). Pevnost i přístav moderně se vyzbrojují.

* **Cartesius** Renatus viz Descartes.

* **Cartwright** Edmund, vynálezce angl. (* 1743 v Marnhamu — † 1823 v Hastingsu). Vystudovav theologii na univ. v Oxfordě stal se duchovním a r. 1785 farářem. Jeho vynálezům děkuje průmysl textilní za svůj rozvoj. R. 1786 sestrojil mechanický stav tkalcovský, r. 1789 stroj třecí, r. 1790 potěrací stroj. Činil též pokusy o použití páry k pohybování vozu a lodi. V uznání jeho zásluh vyplaceno mu r. 1810 anglickým parlamentem 10.000 l. ster.

* **Carus locus** viz Charlieu.

Casablanca, marocké přístavní m., má nyní asi 24—25.000 obyv. (19.000 Arabů, 5000 židů a 400 křesť.) a silný obchod, jehož dovoz činil 1905 6·96 mill. fr. a vývoz 6·64 mill. (vosk, luštěniny, vlna, kozí kůže). Následkem vypuknuvších nepokojů směřujících především proti židům, byla C. r. 1907 od franc. loďstva bombardována, potom vojskem obsazena. V dalším průběhu událostí (viz Marokko, Dopl.) stala se pak východištěm franc. postupu proti domorodcům, s nimiž byly v samém okolí svedeny tuhé bitky.

* **Casale** (plur. Casali), ital. samota, obydlí, nebo celá čtvrt na způsob předměstí přiléhající k větším městům italským, zejména u Neapole. Počítá se obyčejně k městu.

Casati 2) Gaëtano, ital. cestovatel po Africe, † 7. bř. 1902 v Comu.

* **Cascarelet** [kaskar'lè], pseud., viz Roumanille.

* **Caselli** Jean, básník franc., viz Cazalis.

Caselli Giovanni, fysik ital., † 8. říj. 1891 ve Florencii.

Casparson Eduard, švédský politik a národohospodář (* 1871 ve Štokholmě — † 1899), studoval na hospodářském ústavě v Ultuně. Sloužil ve vojště jako aktivní důstojník, r. 1854 vystoupil ze svazku armádního a věnoval se správě svých statků. R. 1867 volen byl do sněmu říšského a jako předseda první komory náležel k nejradikálnějším zastancům ochranného cla; jeho přičiněním přijat r. 1888 sněmovnami zákon o obilních a ochranných clech. Sebrané jeho politické stati a sněmovní řeči vyšly r. 1898.

* **Cassawagummi** v. Acajouovágumma (Dopl.).

Cassel 1) David, něm. historik-hebraeolog, † v Berlíně 1893. Jeho »Leitfaden für den Unterricht in der jüdischen Geschichte und Litteratur« vyšlo r. 1895 v 9. vydání. — C. 2) Paul, spisov. něm., † 1892.

* **Cassinet** [kesinèt], angl., je suknovitá tkanina polovlněná s osnovou bavlněnou (č. 24 při dostavě 2400 nití) a útkem z mykané vlny (č. 35 metr. při 31 nitech na 1 *cm*) nevalchovaná, nečesaná, na líci postřihaná a za horka lisovaná. Vazba je trojvazný nebo čtyřvazný rozsazený képr. Dvojitý c. má mimo útek vlněný ještě útek bavlněný.

* **Cassinoida**, správ. Cassiniho křivka (v. t.).

Castelar Emilio, státník a spis. špan., † 25. kv. 1899 v San Pedro de Pinatar u Murcie.

* **Castellio** Sebastian viz Castalio.

* **Castellit** [ka-], min., viz Titanit.

Castello-Branco C., spis. portug., † 1890.

* **Castelnuovo**, ves v Istrii, v. Podgrad.

* **Castille** [kastij] Fortuné, romanop. franc., viz Boisgobey.

de **Castillejo** Christobal, † 1556, nikoli 1596.

* **Castor** viz Dioskurové.

* **Castro** Cypriano, president venezuelský (* 1858). Byl zvolen po Andradovi r. 1900 provisorním presidentem republiky Venezuelské, pak r. 1901 na šest let. Za jeho vlády trpěla země stálými revolucemi a jeho sebevědomé vystupování a odpor, se kterým se postavil proti úpravě odškodného příslušníkům různých států, mělo v pros. 1902 za následek společnou akci Německa, Anglie a Italie proti Venezuele. R. 1904 kongress udělil dne 5. května C-vi moc diktátorskou na dobu jednoho roku. V dub. 1906 C. na čas ustoupil.

Catania, město na Sicilii, má 149.295 obyv. (1901).

Catanzaro, m. na Sicilii, má jako obec 31.824 obyv. (1901).

Catargiu Lascar, státník rumunský, † 11. dub. 1899 v Bukurešti.

* **Catesby** [kétsbi] Marc viz Cat.

Cathrein Viktor, něm. katol. filosof a sociální politik (* 8. kv. 1845 v Briegu, kanton Valis), vstoupil 1863 do řádu jesuitského, studia filosofická a literární konal v Münsteru, Maria-Laach a v Anglii v Ditton-Hallu, účastnil se války 1870—71 jako dobrovolník-ošetřovatel, r. 1872 po vydání zákona proti jesuitům musil opustiti Německo, r. 1877 přijal svěcení; jest professorem na Ignatiově kolleji ve Velkenburgu v Nizozemsku. Se strany katolické jest vysoce ceněn jako filosofický moralista. Napsal: *Englische Verfassung* (1881); *Aufgaben d. Staatsgewalt und ihre Grenzen* (1882); *Die Sittenlehre d. Darwinismus. Eine Kritik d. Ethik Herbert Spencers* (1885); *Moralphilosophie* (2 sv., 4 vyd. 1904. I. sv. *Allgem. Moralphilosophie.* II. sv. *Bestand von Moralphilosophie*); *Der Socialismus* (9. vyd. 1906); *Privatgrundeigentum und seine Gegner* (3. vyd. 1896); *Philosophia moralis in usum scholarum* (5. vyd. 1905); *Kirche und Volksschule mit besonderer Berücksichtigung Preussens* (1896); *Durch Atheismus zum Anarchismus* (2. vyd. 1900); *Religion und Moral, oder gibt es eine Moral ohne Gott?* (2. vyd. 1904); *Die katholische Moral in ihren Voraussetzungen und Grundlinien* (1907).

* **Cattaneo** Danese, sochař ital., viz Cataneo.

Catty Adolf, zbrojmistr rak., † 1897.
* **Cauca** [kauka], starov. m. špan., v. Coca.
* **Cauda.** caudatarius viz Cappa.
* **Cauda equina**, lat., chvost, v anatomii označení pro soubor nervů bederních i křížových, jež před výstupem svým z průchodu pateřního jako koňský chvost spolu v průchodu tom se táhnou. Srv. Mícha, str. 261.
Cauer 3) R., sochař něm., † 1893.
* **Cauer** Paul, klass. filolog a paedagog něm. (* 1854 ve Vratislavi), jest od r. 1905 provinciálním školním radou a řád. honorovaným prof. na universitě v Münstru ve Vestfálsku. Vydal: *Delectus inscriptionum Graecarum* (Lip. 1877, 2. vyd. 1883) a opatřil kritické vydání *Homérovy Odysseie* (t., 1882, 2. vyd. 1894—96) a *Iliady* (t., 1890—91, 2. vyd. 1902, obě též v menším vydání). Sepsal: *Suum cuique.* Funf Aufsätze zur Reform des höheren Schulwesens (t., 1889); *Unsere Erziehung durch Griechen u. Römer* (Berl., 1890); *Staat u. Erziehung* (Kiel, 1890); *Anmerkungen zur Odyssee* (Berl., 1894—97, 4 seš.); *Grundfragen der Homerkritik* (Lip., 1895); *Siebzehn Jahre im Kampfe um die Schulreform.* Gesammelte Aufsätze (t., 1906) a j.
* de **Cauls** Sal. viz de Caus.
* **Caulvin**, Cauvin viz Calvin.
* **Causeway** (angl. kózué), zvýšená silnice, chodník. Proslulý jest Giant's C., mohutná hráz 40 *m* široká a 175 *m* vysoká, spočívající na 40.000 čedičových sloupech na sv. pobřeží Irska v hrab. antrimském.
* **Cava de' Tirreni** (La Cava), m. v ital. prov. a circond. salernském, při trati Neapol-Potenza, sídlo biskupa, má jako obec 23.681 obyv. (1901); textilní průmysl. Jest oblíbeným výletním místem Neapolitánův i cizinců. Vzniklo kolem starobylého benedikt. kláštera La Trinità della Cava, r. 1025 založeného, v němž uložen jest cenný archiv a pochováno jest několik papežův.
Cavaignac 4) Godefroy, politik franc., r. 1892 byl ministrem námořnictví, 1895—96 a 1898 ministrem války. Ve státní aféře s Dreyfusem stál proti tomuto. Vydal: *La formation de la Prusse contemporaine* (1891 a 1898, 2 sv.) a paměti své báby, choti generála C-a († 1829), *Mémoires d'une inconnue* (1894). Zemřel r. 1905.
Cavaillé-Coll Aristide, varhanář franc., † 1899 v Paříži.
Cavalcaselle Giov. B., spis. ital., † 1897.
* **Cavallarová** J., oper. pěvkyně čes., viz Kavalárová.
Cavallotti F., bás. italský, † v souboji r. 1898.
Cavelier Jules, sochař franc., † 1894 v Paříži.
* **Cavitace** [ka-], vytvořování prázdných prostor ve vodě na předních plochách šroubu lodního rychle se točícího.
Cayenne, hl m. franc. Guayany, má 12.612 obyv. (1901). Poměry zdravotní péči správy značně se zlepšily.
Cayley Arthur, mathem. angl., † 1895 v Cambridgei.
* **Cazadores** [katsa-] viz Caçadores.
Cazin Jean Ch., malíř franc., † 1901 v Nizze.
* **Cb,** zkratek pro Coulomb (v. t.).
* **C/D** je značka jakosti bavlny (v Hamburku šestý stupeň) nebo jakosti vlny.
* **Ceadragus** viz Čadrak.
* **Ce-ce,** jinak tse-tse, moucha, viz Glossina morsitans.
Cecil Home [sesil hóm], pseud. Websterové 4) Augusty.
* **Cecilie** viz Caecilie.
* **Cecilské jednoty** srv. Cechy, str. 370.
* **Cedant arma togae, concedat laurea laudi,** lat., nechť ustoupí zbraně toze (t. j. míru), nechť ustoupí vavřín chvále (verš Ciceronův zachovaný u Quintiliana XI. 1, 24).
Cedar Rapids, m. v sev.-amer. státě Jowa, má veliké vepřové jatky a 25.656 obyv. (1900).
Cedrenus Jiří viz Kedrenos Georgios v dodatcích XIV. sv.
* **Cedule** dílčí viz Díl, str. 536 *b*.
* **Cedvic** z Cedvic viz Zedtwitz.
* **Cege-fon-Mantějfelj** Aleksandr Petrovič, spis. rus. (* 1835 — † 1899), byl úředníkem moskev. archivu ministerstva zahranič. záležitostí, později byl smírčím soudcem, újezdným a gubernským přísedícím a přičinil se o založení mnoha nár. škol. Přispíval do různých časopisů a vydal *Pěsni i dumy G. Gejné* (Moskva, 1860).
Cegnar Franjo, bás. slovinský, † 1892 v Terstu.
* **Čěchanovič** Aleksandr Nikolajevič, spis. rus. (* 1862 — † 1897), byl redaktorem časop. »Zvězda« a z jeho románův a povídek čtly se nejvíce: *V stěnach boljnicy*; *Iz lětopisej mertvago domika*; *Petěrburgskaja Nana*; *Russkij Rokambolj*; *Těmnyj Petěrburg*; *Strašnoje dělo* a j.
* **Cechner** Antonín, architekt čes. (* 1857 v Praze), absolvoval c. k. vyšší reálku a odbor architektury na české vysoké škole technické v Praze. V r. 1882 vstoupil do stavební praxe k arch. B. Tesařovi. Od r. 1885 věnoval se studiu středověkých slohů, přestoupiv do kanceláře pro dostavbu chrámu sv. Víta ke stavebnímu radovi arch. Josefu Mockerovi, kdež setrval do r. 1895; hlavně byl tu činný při stavbě chrámu sv. Víta v Praze, sv. Barbory v Kutné Hoře, sv. Lidmily na Král. Vinohradech a j. v. R. 1895 byl jmenován professorem c. k. odborné školy pro sochaře a kameníky v Hořicích, odkud r. 1901 přesazen byl ke své žádosti na c. k. státní průmyslovou školu na Smíchově, kdež působí až posud. Konal studijní cesty po Německu, Italii, Švýcarech, Francii a Belgii. Účastnil se četných soutěží, při kterých jeho návrhy poctěny byly zejména jednou ze tří prvých odměn při druhé soutěži na dostavbu staroměstské radnice v Praze, II. cenou návrh okresního chorobince v Hořicích a j. Navrhl několik domů v Praze, na Smíchově, v Hořicích, Ml. Boleslavi a Nové Pace, kostel v Třebihošti a vnitřní zařízení

kostela v Rybářích u Karlových Var, kostel sv. Linharta pro národopis. výstavu v Praze r. 1895, přístavbu a obnovu kláštera sv. Anežky v Praze a j. v. Mimo to napsal: *Slohy stavební*, jež dočkaly se již 3. vydání, pak soupisy okresů královéhradeckého a novopackého, do nichž nakreslil potřebné plány a výkresy; též spolupracoval na monografiích *Klášter sv. Anežky* a *Prašná brána*. Od r. 1903 jest redaktorem textové části »Architektonického Obzoru«. Mimo to přispívá do »Ottova Naučného Slovníku«. Dr. *Čský*.

Cejdler Michajil Iv., plastik rus., † 1892.

* **Cejdlerova** Avgusta Andrejevna, spis. rus. (* 1830 — † 1891), napsala hojně povídek a črt pro děti, podpisujíc se A. A. Pčeljnikova. Hlavní sbírky její jsou: *Besědy s dětmi o remeslach, proizvodstvach, proizveděnijach prirody i proč.* (Petr., 1858–60, 7 knih); *Vse v kartinach* . . . (t., 1862—64); *Pervaja knižka dlja maleńkich dětěj* a j. Znala dobře dětskou mysl a v l. 1863—67 vydávala pro nejútlejší mládež časopis »Zabavy i razskazy«.

*z **Cejlsberka** viz Teuffel z C.

* **Cekov,** ves čes., viz Čekov 1).

* **Cekýn** viz Zecchino.

* **Celarové** z Rosenthalu viz Celerové z R.

Celebes, veliký ostrov v souostroví východoindickém, byl v poslední době zejm. zásluhou bratří P. a F. Sarasinů v mnoha směrech prozkoumán v l. 1893–96 i 1902 až 1903. Podrobení politické pod moc nizozemskou pokračuje pomalu; administrativně dělí se v prov. C., 128.478 km^2 s 1,392.200 obyv. (1905), 11 na 1 km^2, a v prov. Menado, 57.436 km^2 s 436.406 obyv. (1905), 8 na 1 km^2. Srv. Bastian, Indonesien (sv. 4. Borneo und C., Berl., 1889); P. a F. Sarasin, Materialien zur Naturgeschichte der Insel C. (Wiesbaden, 1898 sl., posud 5 dílů); t., Reisen in C. (t., 1905, 2 sv.).

Celestin Franjo J., spis. slovinský, † 1895.

Celichowski Zygmunt, polský historik. Z novějších jeho prací třeba vytknouti: *Spory i sprawy pomiedzy Polakami a Zakonem krzyżackim* (2. vyd. ve 2. sv. 1890—92). Jako bibliotékář knihovny hrabat Dzialyńskich v Kórniku C. pokračuje ve vydávání sbírky pramenů »Acta Tomiciana« (vydal svazky 9.—12.), důležité pro polské dějiny v 1. pol. XVI. stol.

* **Celivo,** ves čes., viz Celivo 2).

* **Celleri mensura** viz Tachymetrie.

* **Cellulární pathologie** je mínění, že chorobné pochody dějí se jen ve tkaních složených z buněk a buněčných derivátů. Tvůrcem moderní c. p. jest R. Virchow, kterýž zásadu tu v pathologii důsledně provedl, poraziv tak starší učení, podle něhož nemoci byly by podmíněny jenom změnami šťav tělesných (theorie nebo pathologie humorální).

* **Celluloidové laky** jsou roztoky celluloidu v acetonu, aetheru, lihu, amylacetátu, jež naneseny na předměty nevpíjející tekutiny, vytvořují tenkou vrstvu celluloidovou. Chrání předměty před vlivem povětrnosti, okysličení, aniž mění vzhled a barvu jejich.

* **Cellulosový dynamit,** třaskavina skládající se ze 75 částí nitroglycerinu a 25 č. dřevné mouky. Od dynamitu infusoriového liší se tím, že exploduje velmi snadno i zmrzlý, ba i vlhko škodí mu mnohem méně. Používá se ho hlavně v zápalných patronách, jimiž má býti zmrzlý dynamit přiveden k výbuchu.

* **Cellulotypie,** cellutypie, cellulografie jsou jména, svědčící o neurovnanosti terminů reprodukčních, jichž se užívá pro málo rozšířené způsoby reprodukční, jejichž materiálem je celluloid. C. jest způsob vynalezený Bayardem v Paříži, jenž do desky celluloidové pomocí jehly a rouletty vrývá obraz schopný několika otisků z hloubky. Cellutypie podobá se xylografii, zde však se vrývá obraz schopný tisku vysokého do celluloidu místo do dřeva. Celluloidová cliché lze zhotoviti také leptáním. Na desku celluloidovou přenese se obraz jakožto pigmentový relief (jako při heliogravuře, v. t.) a leptá směsí octanu a alkoholu amylového do určité hloubky. Také lze cliché cell. zhotoviti z forem autotypických způsobem analogickým stereotypii. Dr. *J. K. Vilím.*

* **Celmetr,** přístroj k měření rychlosti.

* **Čělovalnik** (цѣловальникъ). V Moskevské Rusi sluly tak autonomní úřední osoby, volené obyvatelstvem újezdův a posadů (viz Gorod) k vykonávání funkcí soudních, finančních a policejních. V dějinách možno rozeznávati dvě doby č-ů: do XVII. stol., kdy č-ici vykonávají své funkce samostatně, a po XVII. stol., kdy jsou podřízeni vojevodům a prikazům. Po prvé připomínají se č-ici v Suděbniku z r. 1497, pak v novgorodských ústavních listinách Vasilije III. V 1. pol. XVI. stol., za nezletilosti Ivana Hrozného, města i újezd (venkov) mají skoro všude právo voliti si pro trestní záležitosti svoje vlastní orgány, mezi nimi i č-y; r. 1555 zavádí se vůbec ve mnohých místech zemská samospráva. Č-ici v té době působí samostatně nebo pomáhají zemským, gubným (trestním) a jiným starostům na soudě, v pronásledování zlodějů, loupežníků, při vybírání daní, obchodních a celních poplatkův atd. Po bouřné době z počátku XVII. stol. počíná se druhá doba: z č-ů stávají se úředníci, ale bez náležitých práv. Vláda ukládá jim četné finanční funkce a žádá od nich záruku, že daně a poplatky nebudou toho kterého roku nižší, než byly v roce uplynulém. Za úbytek hrozí se jim tresty. — Srv. Zappo-Danilevskij, Organizacija prjamogo obloženija; Miljukov, Spornyje voprosy finansovoj istorii Mosk. gosudarstva; Čičerin, Oblastnyja učrežděnija v XVII. v.; Sergějevič, Russ. jurid. drevnosti.

Celovec, hl. m. Korutan, má 24.314 obyv. (1900). Dalšímu rozkvětu napomáhá otevřená státní dráha do Terstu.

* **Celsian,** min., viz Živec, str. 851 *a*.

* **Cement** dřevitý viz Dřevitý cement.
* **Cementit,** obchodní jméno některých sikativů.
* **Cendres vertes** [sãndr vert], fr., vodní barva zelená, směs síranu vápenatého a arsenu meďnatého.
* **Cenchrus.** bot., viz Tragus.
* **Cenkovskij** Lev Semenovič, znam. přírodozpytec rus. (* 1822 ve Varšavě — † 1887 v Lipsku). Studoval gymnasium ve Varšavě, načež r. 1839 odebral se na studia universitní do Petrohradu, kdež s počátku studoval obor mathematický, později oddal se studiu věd přírodních, především pak botaniky. R. 1844 absolvoval universitní studia a r. 1846 dosáhl stupně magistra za dissertaci: *Něskoljko faktov iz historiji razvitija chvojnych rastěnij.* O rok později odebral se s plukovníkem Kovalevským do střední Afriky, kdež pobyl dvě léta. R. 1850 stal se professorem přírodních věd na jaroslavském lyceu Děmidovském, kde setrval do r. 1855, načež jmenován professorem botaniky na universitě v Petrohradě. Drsné podnebí petrohradské mělo nepříznivý vliv na zdraví C-kého, beztoho slabé, pročež r. 1859 uchýlil se do ciziny, kdež pobyl čtyři léta. R. 1865 při otevření university v Oděsse jmenován tamtéž professorem botaniky. V Oděsse C. byl ze zakladatelů tamní Společnosti přírodozpytců. Na jeho podnět zřízena byla biologická stanice v Sevastopole. R. 1869 povolán byl na universitu charkovskou. C. zabýval se studii nižších organismův a byl původcem cenných objevův a badání. Jeho doktorskou dissertaci: *O nizších vodorosljach i infuzorijach*, věnovanou morfologii a historii vývoje rozmanitých organismů mikroskopických, zvláště *Sphaeroplea annulina, Achlya prolifera, Actinosphaerium* a j., dlužno nazvati první klassickou prací z oné doby v tomto oboru. Poslední období své vědecké činnosti C. zasvětil zejména studiu bakteriologie. C. přičinil se vším způsobem o rozšíření praktického studia bakteriologického po vší Rusi. Znamenitý botanik Sachs nazval jej zakladatelem vědecké bakteriologie. Vedle znamenitých darů duševních C. vynikal skromností, laskavostí a dobročinností. Velmi mnoho z nynějších zoologův a botaniků ruských bylo přímými žáky C-kého. C. napsal ohromné množství cenných prací vědeckých, které zjednaly mu světovou pověst a z nichž zvláště sluší uvésti: *Zur Befruchtung d. Juniperus communis* (»Bull. soc. nat. Moscou«, 1853, čís. 2); *Bemerkungen uber Stein's Acineten-Lehre* (»Bull. Acad. S.-Petersb.«, 1855, XIII.); *Algologische Studien* (»Bot. Zeitschrift«, 1855); *O samozarožděniji* (Petr., 1855); *Zur Entwickelungsgeschichte der Myxomyceten* (»Jahrb. wiss. Bot.«, 1862, XIII.); *Das Plasmodium* (t.. 1863, III.); *K morfologiji sem. Ulothrichineae* (Charkov, 1877); *Zur Morphologie der Bacterien* (»Mém. Acad. S.-Pétersb.«, ser. 7.; sv. XXV.); *Otčet o bělomorskoj ekskursiji 1880 g.* (Petr., 1881, »Trudy Spb. Obšč. Jestěstv.« XII.); *Mikroorganizmy* (Charkov, 1882); *O pasterovskich privivkach* (1883 a 1884); *Otčet o privivkach antraksa v boljšich razměrach* (»Sborn. Chersonsk. zemstva«, 1886, III.).
* **Cenówa** viz Cejnowa.
* **Centesimace** viz Decimace.
* **Centra buněčná** (srv. vyobrazení na tab. k čl. Vajíčko, díl 26.) jsou organula (části buňky) známá ve všech buňkách živočišných a nižších rostlin tajnosnubných. Uvádějí se posud pod různými názvy, jako centrioly, centrosomy a centrosféry. Novější badání ukázala však, že východištěm c-ter b-ných jest centriola, malinké, namnoze tečkovité tělisko, jež jako takové, t. j. bez vnějšího zrůznění obalového, i v době klidu buněčného na jednom neb dvou pólech jádra se objevuje. Řidčeji vyskýtá se ve větším množství. Centriola v tomto nahém stavu přenáší se spermií při oplození do vajíčka a již při vstupu svém do žloutku vylučuje kolem sebe obal hmoty hyalinní, t. zv. centroplasmy, která dohromady s centriolou označovala se druhdy názvem centrosomu (Boveri) nebo periplastu (Vejdovský). Následky podráždění, jež spermie ve vajíčku vyvolává, jeví se v bujné paprsčitosti kol centroplasmy, jakožto výraz diffusního proudění hmoty centroplasmatické s vůkolní cytoplasmou. Soubor paprsků s centroplasmou a vniternou centriolou jest nejdokonalejší zrůznění c. b-ného a označuje se názvem centrosféry. Vnitřní centriola dospívá k dělení i vznikají dvě centrioly dceřinné, spojené prvotně můstkem, t. zv. centrálním vřeténkem. Kol každé dceřinné centrioly nastávají tytéž pochody zrůznění v centroplasmy a centrosféry dceřinné. Poznání důležitých těchto processův osvětluje podstatně mechaniku dělení buněčného i označují se centrioly právem jakožto dynamická organula buňky. Srv. Boveri, Natur der Centrosamen (Jena, 1902); Vejdovský a Mrázek, Umbildung des Cytoplasma (Bonn, 1903); Gurwitsch, Biologie der Zelle (Jena, 1904); M. Heidenhain, Plasma und Zelle (1907); Vejdovský, Neue Untersuchungen über die Reifung u. Befruchtung (Praha, 1907). *V.*
* **Centrála,** ústřední stanice, v elektrotechnice při elektrické osvětlovací přenášeci energii značí budovu, místnost, kde elektrický proud se vyrábí a do sítě rozvodné předává. — C. telefonická, kancelář, která provádí žádané spojení telefonické navzájem s různými abonnenty (v. Telefonní stanice, str. 168 *a*).
* **Centriola** v. Centra buněčná (Dopl.).
* **Centripetální,** z lat., dostředivý. — C. květenství viz Květenství. — C. síla viz Dostředivá síla.
* **Centroplasma.** centrosféra, centrosom (centrosoma), biol., viz Centra buněčná (Dopl.).
* **Centum Cellae** viz Cività Vecchia.
* de **Cepeda** Teresa viz Terezie sv.
* **Cephalodium,** starov. město na Sicilii, viz Cefalu.

***Ceplin** Petr Daniel Friedrich (po rusku Petr Andrejevič), historik, prvý professor kazanské university (* 1772 — † 1832). Studoval na univ. v Rostoku a Gotinkách; byl domácím učitelem v Livonsku a Petrohradě. R. 1804 povolán za řádného professora historie a statistiky na kazanskou univ., ale již r. 1807 propuštěn pro neshody s Jakovkinem, inspektorem studentů. R. 1813 přijat znova na universitu jako professor diplomacie a polit. oekonomie, avšak r. 1819 při obecném propouštění professorů Magnickým opětně nucen opustiti Kazaň. Zemřel jako knihovník hydrografického dépôt. Napsal: *Notitia codicis manuscripti C. Sallustii* (Lip., 1791); *Die Variner und Warnaver. Ein Beitrag zur ältern Völkergeschichte Deutschlands* (Zvěřín, 1797, cenná monografie o dějinách germanských plemen); *Geschichte Livlands*; *Versuch einer Chronologie für Alnpeks Chronik* (dvě posléze uvedené práce chovají se v rukopise v cís. veřejné bibliotéce v Petrohradě).

***Cer,** bot., viz Dub, str. 71 *a*.

***Ceradice,** ves čes., viz Čeradice.

***Ceramanthe,** bot., C. *vernalis* Rchb., t. j. *Scrophularia vernalis* L., v. Scrophularia.

Ceraski Witold Michał Henryk (oprav: astronom pol., nikoli ruský, * 1849). R. 1888 jmenován byl professorem astronomie při universitě moskevské a r. 1891 ředitelem tamní hvězdárny. Zdokonalil astrofotometr.

***Cerat,** vosková mast.

***Cerazyn** Jan Kirsztein, právník polský (* 1507 ve Lvově — † 1561 v Krakově). Napsal: *Enchiridion aliquot locorum communium Juris Magdeburgensis* per Joannem Kirsteyn Cerasinum, ejusdem juris in arce Cracov. Advocatum, obiter explicatorum Cracoviae etc. (1556); *O prawach i fołdrowaniu* (— upomínání, Krakov, 1529).

***Cercospora** Fres., rod hub namnoze parasitických z oddělení *Hyphomycetes* s vlákny článkovanými, rozvětvenými, jež v hostiteli se rozrůstají a na listech jeho skvrny tvoří. Z těchto posléze vyrážejí dosti chabé, nerozvětvené nebo rozvětvené, tmavě zbarvené stopky konidionosné (konidiofóry), na jejichž koncích tvoří se konidie červovité nebo prodloužené a v dlouhý přívěsek vytažené, nejčastěji tmavě zbarvené neb olivově zelené, řidčeji skoro bezbarvé. Asi 500 druhů, z nichž 30 ve Střední Evropě, celé tři čtvrtiny však v Sev. Americe. Na listech řepy cukrové škodí tím, že četné, ostře ohraničené skvrny na nich plodí, C. *beticola* Sacc. Podobně škodí na vinné révě C. *viticola* Sacc. Ze skvrn na listech vyrážejí husté sloupce či svazky konidiofórů (koremie), jež nahoře se rozstupují, načež větve oddělují po jedné tlusté, vícebuněčné, ke konci jen slabě zúžené konidii. Dále parasituje na tabáku v Sev. Americe C. *Nicotianae* Ell. et Ev., na různých druzích rodu *Prunus* C. *circumscissa* Sacc., jež mimo mladé listy posévá skvrnami též větevky. Skvrnou zachvácená místa uhnívají a listy odpadávají předčasně, čímž strom při silné infekci záhy jako po housenkách bývá oholen a velmi tím trpí. Zvláště mandloň, pak též broskve a meruňky na jihu trpívají touto houbou. Na celeru a petrželi škodí C. *Apii* Fres., na smokvoni (fíku) C. *Bolleana* Spey. (jižní Evropa a Argentina), na chřestu C. *Asparagi* Sacc. (v Italii), na křenu C. *Armoraciae* Sacc., na druzích rodu *Brassica* v Anglii C. *Bloxami* B. et Br., na třešních C. *cerasella* Sacc., na kaprovníku v Italii C. *Capparidis* Sacc. Jiné druhy škodí javoru (i klíčním rostlinám), oleandru, slézům, proskurníku, fijale (*Cheiranthus*), pak fazoli, lupině, jeteli, vikvi, Gleditschii, Arachis, lilku, durmanu, Ricinu, loubinci, tulipovníku, lípě, růži, ostružinníku, kdouli, řešetláku, brslenu, Ailanthu, rodům Cerois, Ptelea, bezu, kalině, olivě, šeříku, jasanu, kávovníku, ptačímu zobu, moruši a j. *lč.*

Cerekvice 3) Dolní: 159 d., 1168 obyv. č. (1900). — C. 4) Horní: nyní hejtm. Kamenice n. L., 193 d., 1813 obyv. č. (1900). — C. 5) Nová: 159 d., 1168 obyv. č. (1900).

***Cerekvické privilegium,** výsada, kterou obdržela r. 1454 velkopolská šlechta u vesnice Cerekvice, když se účastnila války proti pruským křižákům. Viz Něšavský statut.

***Ceresin** jest obchodní název bíleného ozokeritu (v. t.).

Cérésole 1) V., spis. švýc., † 1892.

***Cereteli** Akakij Rostomovič, kníže, básník gruzínský (* 1840 v Sačcheri kutajské gub.), vzdělal se na fakultě vých. jazyků v Petrohradě, načež usadil se na svých statcích. Vynikl jako lyrik a těší se neobyčejné popularitě u Gruzínů. Význačným rysem jeho básní jest jedovatý sarkasmus a prostosrdečný humor, pronikavá analysa vnitřního světa a smutek nad zánikem ideálů. Napsal také několik prací dramat., jako *Kudur-Chanum*; *Úkladná Tamara*; *Malý Kachi-Heraclius II.*; *Kintó* a j., jakož i psychologický román *Tři způsoby lásky*. Vystupuje také jako publicista a vydává časop. »Krebuli«. Některé jeho práce přeložili do ruštiny J. Tchorževskij (»Gruz. poety v obrazach«, Tiflis, 1897), V. Veličko (»Vostočnyje motivy«, Petr., 1890 a 1894), V. Lebeděv; do něm. A. Leist (»Georgische Dichter«, Drážď.-Lip., 1900), též do francouzštiny přeloženy. Dva díly jeho sebraných spisů vyšly v Tiflíse r. 1893.

***Cereteli** Georgij Jefimovič, publicista gruzínský (* 1842 — † 1900), pocházel z rodiny šlechtické a studoval na universitě petrohrad., potom ve Švýcarsku a Německu, načež r. 1863 stal se spolupracovníkem časopisu »Sakartvelos Moambe«, r. 1866 založil časop. »Droeba«, jenž stal se hlavním listem gruzín., r. 1871 založil časop. »Krebuli« a za rusko-turecké války r. 1877—78 byl váleč. zpravodajem »Golosu« a »Nov. Vremene«. Od r. 1891 vydával časop. »Džedžili« a r. 1893 založil illustr. časop. »Kvali«. Psal také povídky rázu ryze realistického a v gruzínské literatuře vytvořil novou školu novellistů-marxistů. Spisů jeho vyšly posud 2 díly

(Kutais, 1893 a 1894). — Syn jeho C. Iraklij Georgij (* kol. 1870) jest význačným zástupcem sociál.-demokrat. strany a byl zvolen r. 1907 za kutaiskou gub. do 2. dumy, kde vynikl jako řečník, ale po jejím rozpuštění byl uvězněn.

Cerhenice mají 182 d., 1203 ob. č. (1900).

Cerhovice, městec, mají 62 d., 425 ob. č., 3 n. (1900).

* **Cerin**, kyselina cerotová, $C_{26}H_{52}O_2$, jest hlavní součástkou vosku včelího. Bílý prášek v alkoholu rozpustný, taje okolo 80°.

* **Cerotová kyselina** viz Cerin (Dopl.).

* **Certaldese**, di Certaldo [čer-] Giovanni viz Boccaccio.

Certiorace znamená v mluvě právní nejprve poučení, jehož při podnikání jistých úkonů právních dostává se stranám orgány úředními (soudcem, notářem) za tím účelem, aby se orgány tyto ujistily, že strany jsou si vědomy smyslu i následků úkonů, zejména projevů jimi činěných. C. znamená však dále i zvláštní formu ujištění, jehož se dostává od úřadu stranám o tom, že jistý, stranami žádaný úkon úřední byl vykonán. Tato c. vystupuje na jevo zejména při zápisech knihovních v podobě t. zv. doložky certiorační, t. j. potvrzení o výkonu zápisu knihovního na listině, jež sloužila zápisu tomu za základ (na př. smlouvě trhové, dlužním úpisu a pod.), aneb, nebylo-li zde takové listiny, na výměru, jehož se dostane žadateli. Doložka tato obsahuje usnesení, jímž zápis byl povolen neb nařízen, a místo, na kterém v knihách veřejných zápis ten se stal. — Konečně náleží pod pojem c. i ujištění, jehož se dostává úřadu jistému od jiného úřadu o jisté právně důležité okolnosti; sem náleží zejm. potvrzení o zákonu vyhovující povaze knih obchodních, které dává soud, v jehož obvodě knihy obchodní se vedou, soudu processnímu, jímž byl důkaz těmito knihami o jisté okolnosti připuštěn.

de **Cervantes Saavedra** Miguel. Nové překlady: *Don Quijote*, přel. A. Pikhart. Úvodní studii literární a nástin životopisný napsal J. Vrchlický (1899, »Svět. knihov.«). Dále přel. A. Pikhart *Poučné povídky*, řada I.—III. (1903, t.).

* Mont **Cervin** [servén] viz Matterhorn.

* **Cervus** Joh., právník a gramm. polský, viz Tucholczyk.

* **Cesarevič**, titul následníka rus. trůnu na základě zákona o carské rodině, vyhlášeného carem Pavlem I. dne 5. dubna 1797. (Viz čl. Carevič.) *Tmk.*

* di **Cesati** Vincenzo, baron, viz Ces.

Cesnola Luigi Palma, archaeolog it., † 1905.

* **Ceta**, řeka dalmatská, viz Cetina.

* **Cetanetum** viz Cadenet.

* **Cetin**, cetylnatý esther kys. palmitové, $C_{15}H_{31}COOC_{16}H_{33}$, jest hlavní součástkou obchodního spermacetu. Látka bílá, krystallická, v absolutním alkoholu a aetheru rozpustná; taje při 50° a vře při 360°.

* **Cetkov**, ves čes., viz Čekov 2).

* **Cetrarin**, $C_{30}H_{30}O_{11}$, jest hořká látka obsažená v *Cetraria islandica.* Krystallický bílý prášek, rozpustný v horkém alkoholu i v alkalických uhličitanech. Prostředek podporující tvoření krve, užívaný v lékařství.

Cette, m. v již. Francii, má 32.828 obyv. (1901).

Cetvina má 101 d., 499 obyv. n. (1900).

* **Cevap** viz Cebap.

* **Ceylanit**, min., viz Pleonast.

Ceylon, britský ostrov v Indickém okeáně, má 65.607 *km²* a 3,950.123 obyv. (1905); r. 1901 bylo z 3,578.333 obyv.: 9509 Evropanů, 2,331.045 Cingálů, 953.535 Tamylů, 228.706 Maurů muham., 11.963 Malajův a 3971 Vedů; podle vyznání: 2,141 599 buddhistů, 828.622 Hindů, 248.140 muham., 362.018 křesťanů. Na místo kávy, jejíž plantáže zpustošila *Hemileia vastatrix*, nastoupil ve vývozu na první místo čaj, rychle vzrůstá též vývoz kaučuku. Přírodovědecký prozkum ostrova a přilehlého moře proveden hlavně za účelem praktickým a vydán v »Colonial Reports« r 1905 a 1906. Srv. Sarasin, Die Weddas von C. (Wiesbaden, 1893); Schmidt, C. (Berl., 1897); Cave, The ruined cities of C. (Lond, 1897); t., Golden Tips: C. and its tea industry (t., 1900); Leclerq, Séjour dans l'isle de C. (Brussel, 1901); Ferguson, C. in 1903 (Lond., 1904). Roční publ. Blue Book of C., The C. Handbook and Directory.

* **C. G. S.**, zkratek pro absolutní soustavu měrnou, přijatou r. 1884 na mezinárodním kongressu v Paříži a poněkud opravenou r. 1893 na mezinárodním sjezdu v Chicagu. Soustava tato má tři základní jednotky: pro dráhu 1 *cm*, pro hmotu 1 *g* a pro čas 1 *sek*, proto také sluje soustavou centimetr-gramm-sekundovou čili C. G. S. Všechny ostatní jednotky jakékoliv možno z těchto tří rozměrů vyvoditi, na př.:

1 dyn (jednotka síly) $= C.\,G.\,S.^{-2}$,
1 erg (jednotka práce) $= C.^2\,G.\,S.^{-2}$,
1 joule $= 10^7$ ergů,
1 watt $= 10^7\,(C.^2\,G.\,S.^{-3}) = 0{\cdot}1019\,\frac{kgm}{sek}$,
1 amper $= 10^{-1}\,(C.^{1/2}\,G.^{1/2}\,S.^{-1})$,
1 coulomb $= 10^{-1}\,(C.^{1/2}\,G.^{1/2})$,
1 ohm $= 10^9\,(C.\,S.^{-1})$,
1 volt $= 10^8\,(C.^{3/2}\,G.^{1/2}\,S.^{-2})$,
1 voltcoulomb $= 1$ joule $= 10^7\,(C.^2\,G.\,S.^{-2})$,
1 farad $= 10^{-9}\,(C.^{-1}\,S.^2)$,
1 mikrofarad $= 10^{-15}\,(C.^{-1}\,S.^2)$.

* **Ciachovius** P. viz Cziachowski.

* **Ciamberi** [čam-], it. jm. města Chambéry.

Ciampoli [čam-] Domenico, ital. básník a romanopisec (* 25. srpna 1855 v Atesse v Abruzzách), jest knihovníkem v Biblioteca nazionale centrale v Římě. Napsal novelly: *Fiori di monte* (1876); *Fiabe abruzzesi* (1880); *Raconti abruzzesi* (1880); *Trecce nere* (1882); romány: *Rocca marina* (1890); *L'invisibile* (1896); *Il barone di San Giorgio* (1897) a j. Ve svých literárních studiích věnuje pozornost literaturám slovanským. Napsal dvousvazkové dílo *Letterature slave* (Milán, 1889

až 1890) a vydal překlady *Melodie russe* (Lip., 1881); *Canti russi* (1895). Z jeho jiných literárních publikací dlužno uvésti: *Studi letterati* (1891); *I codici Paleoslavi della Biblioteca di S. Marco* (1896); *I codici Francesi della Biblioteca di S. Marco* (1897); *I trionfi del Petrarca nell' edizione dell 1499* (1903).

Cibeba viz Hrozinky.

Cibule mořská 2), kolokvinta, viz Citrullus.

* Abbate **Ciccio** viz Solimena.

* **Cicester,** město angl., viz Cirencester.

* **Cicimek,** bot., viz Zizyphus.

Cienkowski L., přírodozp polský, † 1887 v Lipsku.

* **Cieszkowski** Ignacy, kastelán livonský (* 1704 — † 1787), sloužil za mlada ve vojsku, po smrti Augusta II. stal se maršálkem konfederace země livonské, pak sloužil oddaně Stanislavu Leszczyńskému, jemuž zůstal věrným až do konce jeho boje o trůn. R. 1736 stal se poslancem na sněmě i deputatem v tribunále. R. 1757 stal se kastelánem livonským, r. 1758 velitelem husarského pluku polského. — Syn jeho C. Florjan byl adjutantem hetmana Jana Branického, komorníkem krále Stanislava Augusta a poslancem livonským na sněmu čtyřletém.

Cieszkowski 1) H., spis. pol., † 1873. — C. 2) Aug., filosof pol., † 12. bř. 1894.

* **Cigaja** viz Ovce, str. 1002 *b*.

* **Cihlar** Milutin (pseud. Nehajev), spis. a dramaturg chorv. (* 1880 v Senji v Chorvatsku) Z dramatických jeho prací sluší uvésti: *Prelom*; *Svijećica*; *Život*; *Tedtar*. Vedle toho rediguje a vydává časopis »Lovor« a cennými příspěvky obohacuje zejm. časopisy »Nada«, »Vijenac«, »Život« a j.

* **Cilec,** ves čes., viz Cilec.

* **Cilicius Cimber,** pseud., v. Rantzau 2).

* **Cilma,** řeka, viz Cylma.

* **Cimbálová hvězda** v. Cymbelstern.

* **Cimbuří** v herald. viz Břevno.

* **Cimex,** zool., viz Štěnice.

* **Cimice,** ves čes., viz Čimice 1).

* **Cimiskes** Jan, císař byzant., v. Jan 49).

* **Cimmerman** Roman Emiljevič, spis. rus. (* 1866 — † 1900), studoval na petrohradské technice, ale ocitl se v irkutské gub., usadil se pak v Samaře a byl hlavním spolupracovníkem místního časop. »Samarskaja Gazeta«. O sobě vydal: *Kulačestvo rostovščičestvo*; *jego obščestvenno-ekonomičeskoje značenije* (1898), kde jeví se stoupencem t. zv. novomarxismu. Vedle toho napsal povídky *Směnščik* a *Gorbač*, obsahující zajímavé črty ze života sibiřských káranců.

Cimperman 2) Josef, básn. slovinský, † 1893.

Cimrhanzl T., prof. a spis., † 1. čce 1899 v Plzni.

Cinciała Andrzej, spis. pol., † 1898.

Cincinnati, m. v sev.-amer. státě Ohiu, má 325.902 obyv., mezi nimi mnoho Čechův a Němcův.

* **Cineol,** eukalyptol, $C_{10}H_{18}O$, derivát terpenový v přírodě velmi rozšířený, jest podstatnou součástkou v *oleum cinae*. Taje při — 1°, vře při 176°.

* **Cingroš** Jan, vynikající průmyslník (* 1841 v Bolevci u Plzně — † 15. bř. 1906 v Miláně cestou z Nizzy do Plzně). R. 1866 zřídil si v Plzni závod kamenický, který pílí a důvtipem svým rozšířil tak, že náleží k největším evropským závodům tohoto odvětví průmyslového a požívá zasloužené pověsti za hranicemi naší vlasti. Leštěné práce jeho ze žuly, syenitu a porfyru zjednaly mu pověst světovou. Jmenujeme z nich zejména nádherný podstavec k pomníku císařovny Marie Terezie před musei dvorními ve Vídni, dále vítězný pomník v Darmstadtě a podstavec k pomníku arcikníž. Albrechta před ministerstvem války ve Vídni a v Praze obložení průčelí paláce víd. bankovního spolku. Dr. *N.*

* **Cínový strůmek** (*arbor Jovis*) viz Cín, str. 376 *a*.

* **Cintula** Viktor šl., dr., zeměpisec čes. (* 1848 v Búrském Sv. Mikuláši na Slovensku), působil jako professor na gymnasiích v Litomyšli, Něm. Brodě a na reálce na Král. Vinohradech, kde žije ve výslužbě. Referuje pravidelně o maďarské a Uher se týkající literatuře zeměp. do »Sborníku čes. společnosti zeměvěd.«, kam napsal větší články o pohybu slovanského obyvatelstva v Uhrách, zpracoval mapu Slovenska do Ottova Slov. Nauč. a jest spolupracovníkem Ottova Zeměp. Atlasu.

Cinvald má 250 d., 1176 obyv. n. (1900), pilu, spořitel. aielož. spolek.

* **Cinvaldit,** min., viz Lithionit.

* **Cinzendorf** (*Zinsendorf*), ves na Moravě, hejtm., okr. a fara Kuřim; 224 obyv. č., 7 n. (1900), zastávka žel. dráhy.

* **Ciołek** Erazm viz Erasmus Ciołek.

* **Cip** ve stavit. viz Spandrilla.

* **Circassienne** [sirkasjěn], fr., je vlněná suknovitá látka lehčí a méně valchovaná než kasimir, s vazbou képrovou oboulicnou, která není dokonale kryta řídkou pokryvkou vlasovou. *Beroušek.*

Circuitus, lat., újezd, ochoz. Viz Ambitus.

* **Circumitores** viz Circitores.

* **Cirkasové** viz Čerkesové.

* **Církevně slovanský jazyk** viz Staroslověnský jazyk.

* **Církevní soudy** viz Soudnictví.

* **Císler** Josef, lékař čes. (* 15. led. 1870 v Trhanově), absolvovav gymnasijní studia v Domažlicích a lékařská na české universitě v Praze, kdež r. 1896 promovoval, byl externím lékařem v Praze, načež pobyl za odborným vzděláním v Berlíně a zahájil r. 1898 v Praze lékařskou praxi. Od r. 1902 vedl laryngologickou ambulanci na II. české interní klinice a r. 1906 se habilitoval pro choroby nosní a hrtanové při české fakultě lékařské. Napsal a vydal: *Choroby hrtanu a průdušnice* (Praha, 1908); *Poruchy hrtanové při paralysis agitans* (»Klinický sborník«, 1905); *O základních rysech zákona Semon-Rosenbachova* (»Rozpr.« Č. akademie, 1905);

O medianní posici vazu hlasového (t., 1905); pak román: *Dvojí život* (Pr., 1902); drama: *Dřevorubci*, obraz ze života malých lidí o 4 dějstvích (1900); *Na Šenavské pile*, hra o 4 děj.

* **Citochromie** jest způsob reprodukční týkající se autotypického čtyřbarvotisku, vynalezený drem E. Albertem v Mnichově (1898). Při tříbarvotisku autotypickém (v. t.) ruší celkový dojem obrazu špatné vyjádření černých nuancí, zvláště nedostatek šedi, způsobené vzájemným krytím jednotlivých barev, tiskem, harmonií negativů atd. Tomu hledí odpomoci čtyřbarvotisk přídavkem černé desky. Ale pak je nutno z oněch tří negativův eliminovati vše, co kombinací tvoří šeď a čerň, tak, aby podávaly jen kolorit, černá deska pak aby »kreslila«, vyjadřovala nuance mezi bílou a černou barvou. Ruční retuší je práce ta obtížná. Proto dály se pokusy provésti eliminaci tu mechanicky. Sem náleží c. Dr. E. Albert pořizuje kromě 3 půltónových snímků pro tisk červený, modrý a žlutý ještě čtvrtý deskou isochrómatickou, který vyjadřuje pouze to, co v originále obsahuje čerň. Podle tohoto negativu opatří se 3 diapositivy, které se položí na 3 barevné negativy tak, aby se přesně kryly. Kopírujeme-li pak tyto 3 kombin. negativy, působí zde ony diapositivy jako filtry, které zadržují černé a šedé části obrazové z tónů barevných. Další zdokonalení methody podává patent Albertův r. 1893, podle něhož netřeba pořizovati z těchto negativů diapositivy, z těch síťové negativy a ty kopírovati, nýbrž lze pomocí kopír. stroje kopírovati přímo ony čtyři půltón. negativy kombinované na kovovou desku přiměřeně praeparovanou, při čemž rozklad půltónů způsobuje se sítí umístěnou nad deskou, jíž světlo prochází pod určitým úhlem. Sem náleží též patent J. G. Scheltera a Giesecke v Lipsku (1901), který rovněž dělí desky čtyřbarv. na t. zv. konturovou (černou) a 3 koloritové (barevné). Dr. *J. K. Vilím.*

* **Citovič** Petr Pavlovič, soudobý právník rus. Vystudovav práva na charkovské universitě, byl tam docentem civilního práva. R. 1873 (po doktorské dissertaci) jmenován professorem oděsské university. R. 1880 přešel do služby u řídícího senátu a byl pak redaktorem officiosního listu »Bereg«. R. 1884 vrátil se opět k professuře, a to v Kijevě, ale za několik let zase byl jmenován členem rady ministra financí a účastnil se řady zákonodárných prací. Tou dobou jest professorem obchodního práva na petrohradské universitě, vedle čehož podržel své postavení v ministerstvu financí. Napsal: *Ischodnyje momenty v istoriji russkago prava naslědovanija* (magist. dissert., Charkov, 1870); *Děngi v oblasti grazd. prava* (dokt. dissert., t., 1873); *Lekciji po torgovomu pravu* (Oděssa, 1873—74); *Kurs russ. grazd. prava* (t., 1878); *Očerk osnovnych poňatij torgovago prava* (Kijev, 1886); *Kurs vekseljnago prava* (t., 1887); *Morskoje torgovoje pravo* (t., 1889); *Učebnik torgovago prava* (t., 1891); *Očerki po těoriji torgovago prava* (Petr., 1901—02). Uvésti sluší i polemické a kritické brošury C-ovy, jako: *Vekselj i zadači jego kodifikaciji* (Kijev, 1887); *K voprosu o vekseljnom ustavě* (Petr., 1895); *K istoriji vekselja* (Kijev, 1893); *Komu i kak suditʼ častnyj isk ex delicto* (t., 1887); *Novyje prijemy zaščity obščinnago zemlevladěnija* (Oděssa, 1878). Poslední brošura, napsaná jako zvláštní mínění v professorském sboru oděsské university za příčinou povolání na katedru polit. oekonomie A. S. Posnikova, obrátila na sebe pozornost veškerého tisku a vyvolala říznou odpověď N. K. Michajlovského: Pisjma k učenym ljuďam (»Otěčestv. Zapiski«, 1878). C. napsal repliku: *Otvět na pisjma k učenym ljuďam*, jež pak vyšla v osmi vydáních. Podává se tu genealogie nového literárního ruchu ruského v šedesátých a sedmdesátých letech XIX. stol. Podle C-e byly pramenem toho ruchu tradice krepostného práva v jeho horších projevech. Pessimistické své mínění vyložil ještě černěji ve své *Chrestomatiji novago slova.* Po odpovědi ve »Věstniku Jevropy« (Vnutrenněje obozrěnije, č. 12. r. 1878) C. zmírnil svůj tón v brošuře: *Objasněnije po povodu Vnutr. obozrěnija Věst. Jevr.*

* **Citrakonová kyselina,** kyselina methylmaleinová, $C_3H_4(CO_2H)_2$, získá se rozpouštěním anhydridu ve vodě. Anhydrid vzniká vedle anhydridu kyseliny itakonové při destillaci kyseliny citronové. K. c. krystalluje v monoklinických rozplývavých sloupcích, taje při 80°.

* **Citral,** geranial, $C_{10}H_{16}O$, aldehyd vznikající oxydací alkoholu geraniolu; též z citronového oleje možno jej získati kyselým siřičitanem. Příjemně páchnoucí olej, vroucí při 226°; používá se ho v parfumerii.

* **Citronát** viz Cedrát.

* **Citta Notabile** viz Città Vecchia 1).

* **Citvar** viz Curcuma *Zedoaria.*

* **Ciudad de los Reyes** viz Callao.

* **Ciudad de Oropesa** v. Cochabamba 2).

* **Ciudad Guzman** viz Zapotlan.

* **Clackheaton** viz Cleckheaton.

Cladel Léon, spis. franc., † 1892.

* **Claire** Josephe H. Legris de la Tude viz Clairon.

* **Clair-obscurní tisk** [klérobskür-], způsob, jímž hledíme jednobarevnému obrazu dodati bohatosti tónů pomocí jedné neb několika desek jemně, slabě barevných, aniž se poruší jednobarevnost obrazu. C.-o-ho t-u bylo užito již při starých dřevorytech a tiscích z hloubky, v moderní době užívá se ho i při autotypii (autotypie s tónovou deskou, duplexautotypie, duplexbarvy, dvojtónové barvy), leptech, lithografii atd. Dr. *J. K. Vilím.*

Clam-Martinic hr. Richard, † 15. list. 1891. R. 1891 vyznamenán řádem zl. rouna.

* **Clam**-Martinic Jindř. hrabě, konservativní poslanec (* 1. led. 1863 ve Rtišovicích), syn Richarda hr. C-a-M-e, býv. místopředsedy poslanecké sněmovny a doživotního člena panské sněmovny. R. 1872 dán byl na akademické gymnasium v Praze. Slo-

živ maturitu, věnoval se studiu práv. Jako synovec hr. Jindřicha Jaroslava C.-M-e věnuje se výhradně správě statků po něm zděděných, při čemž obzvláštní zájem jeví pro povznesení závodů průmyslových. R. 1895 pojal za choť Annu hr. Abensperg-Traunovou. Provázel před lety arciknížete Ferdinanda d'Este na cestách kolem světa. R. 1894 zvolen byl za poslance sněmu českého za svěřenský velkostatek. Je tajným radou a byl doživotním a od r. 1907 jest dědičným členem panské sněmovny. Dr. *N.*

* **Clamondův článek** je thermoelektrický článek skládající se z plechu železného a slitiny vizmutu s antimonem neb zinku s antimonem. Uspořádán je ve tvaru dutého válce. Elektromotorická jeho síla = 0·02 volt.

* **Clara Vallis** viz Clairvaux.

Claretta Gaudenzio, dějep. ital., † v ún. 1900.

* **Clarin** viz Alas Leopoldo.

Clarke 5) Mary Cowden, spisovatelka angl., † 1898.

* **Clarkův článek** [klár-] je normální článek galvanický používaný pro přesná měření. Nejužívanější jsou dvě konstrukce: 1. lorda Rayleigha se záporným pólem zinkovým a roztokem síranu zinečnatého a s kladným pólem rtuťovým v síranu rtuťnatém; 2. fysikál. říšského ústavu berlinského, která za kladný pól používá amalgamovaného plechu platinového obklopeného pastou kysličníku rtuťnatého, vloženou do hliněné nádoby uzavřené. Záporný pól vytvořen je z tyče zinkové dole zahnuté, vložené do krystalků síranu zinečnatého. Vrchní část tyče chráněna je skleněnou rourkou zalitou parafinem. Elektromotorická síla C-kova č-nku při teplotě t^0 C určí se:

$$e = 1{\cdot}435 - 0{\cdot}001\,(t - 15).$$

Clary-Aldringen hrabě Manfred, státník rak. (* 30. květ. 1852 ve Vídni), syn ústavověrného knížete C.-A-a Edmunda, zemř. r. 1894 (v. t, str. 438 *a*), stal se r. 1888 okr. hejtmanem ve Vídeňském Novém Městě, r. 1896 zemským praesidentem ve Slezsku a r. 1898 místodržitelem ve Štýrsku. Po odstoupení ministeria Thunova 2. říj. 1899 utvořil kabinet, v němž převzal předsednictví a portefeuille orby. Po svém odstoupení 19. pros. 1899 vrátil se na svůj místodržitelský úřad ve Štýrsku. (O příčinách odstoupení viz Rakousko, str. 159 *b*.)

Clasen 2) Lorenz, malíř něm., † 1899 v Lipsku.

Classen Johannes, filolog něm., † 1891 v Hamburce.

Claus 2) Karl, zoolog něm., † 1899 ve Vídni.

* **Clauzel** Bertrand viz Clausel.

Clays Paul, malíř belg., † 1900 v Brusselu.

Clémenceau Georges Eugène-Benjamin. V afféře Dreyfusově zastával se revise processu v listu »Aurore«, jejž k tomu účelu založil. Byl ministrem vnitra v kabinetě Sarrienově (1906) a od října 1906 je předsedou ministerstva. Z jeho spisů dlužno uvésti: *De la génération des éléments anatomiques*; *La mêlée sociale*; román *Les plus forts* a aktovku *Le voile du bonheur.*

* **Cleps,** clepscykl (geod., z řec.). Major ženijního štábu piemontského Porro r. 1823 sestrojil pro nový způsob rychlého vyměření území (*celere mensura, tachéométrie*) nový přístroj měřický, jehož důmyslné zařízení mělo zůstati zakryto všetečnému oku; odtud název »c.«. V podstatě jest to tachymetr s nitkovým dalekoměrem, kterým lze určovati vzdálenost a výšku stanoviska lati. Porro hotovil c. tři velikostí. Očnice měla pět otvorů očních (argusocular) a nitkový kříž pak 15 vodorovných a jednu svislou nit, které vyryty byly na skleněné desce. Lať vzdálenostní měla tři stupnice. Tato prvá konstrukce tachymetrických strojů nedošla značného upotřebení, zvláště také proto, že veškeré opravy vyhradil Porro svým dílnám v Miláně a v Paříži. Srv. Novotný, Geodésie nižší; III. díl. *Nov.*

Clermont-Ferrand, m. franc., má 40.377 obyv. (1901), jako obec 52.933.

Cleveland, m. v sev.-amer. státě Ohiu, má podle odhadu z r. 1906 460.327 obyv., z nichž kol 30.000 Čechů, kteří zde mají několik far, farních škol a časopisů. Mezi továrními závody zaujímají přední místo petrolejové raffinerie Standard Oil Company.

Cleveland Grover († 24. čna 1908). Po druhé zvolen presidentem r. 1892. Byl 22tým a 24tým presidentem Spoj. Obcí. Velikou pozornost vzbudilo jeho energické vystoupení v pomezním sporu anglicko-venezuelském, kde C. jako stoupenec Monroeovy doktriny vymáhal pro sebe úřad rozhodčího.

* **Cliff-houses** [klifhauzes], skalní domy, viz Amerika, str. 137 *b*.

* **Clitocybe,** strmělka, rod hub z čeledi bedlovitých (*Agaricacei*), ze skupiny vlastních bedlovitých (*Agaricei*), z oddělení bezzávojných (*Eveluti*). Klobouk masitoblánitý neb masitý, podobně i třeň v klobouk se rozšiřující, tedy s ním stejnorodý; klobouk z mládí podvinutý. Mají tedy znaky čirůvek (*Tricholoma*) až na lupeny, jež více méně sbíhají po třeni neb alespoň zadní konec jejich jest zúžený, špičatý a přirostlý, nikdy vykrojený neb obloukovitě zaokrouhlený a tedy chobot kolem třeně netvořící, jako lupeny čirůvek. Schröter řadí sem i masovku podle Karstena (*Pleurotus salignus* Quélet) a hlívu (*P. ostreatus* Quélet; viz Pleurotus). Constantin zaznamenává jako škodlivé: C. *candicans* Pers. (s. běloskvoucí) a C. *rivulosa* Pers. (s. ryhovatá); oba druhy malého vzrůstu, 2—4 *cm*, s kloboukem bílým neb někdy růžovým, s lupeny nic nebo málo sbíhavými. Rod C. obsahuje houby přerůzné velikosti od 1 do 35 *cm*. Největší druhy jsou: C. *maxima* Quélet (s. největší). Kožově žlutý nebo bledě ryšavý, vtisklý, pak nálevkovitý klobouk, 10—35 *cm*; roste v listnatých lesích od září do listopadu. Jedlá. C. *gigantea* Sow. (s. obrovská), podobná předešlé, má však

klobouk uprostřed bez hrbu. C. *gilva* (Fr.) Quélet (s. popelavá). Klobouk světle plavý neb hnědavý, s krajem silně podvinutým, 10 *cm*; dužnina barvy kávové. Jedlá. C. *nebularis* Quélet (mlženka). Klobouk našedivělý, s počátku tmavý, v mládí jemně ojíněný, 10—15 *cm*; třeň na zpodu ztlustlý, vláknatý; dužnina bílá. Voní pomerančovými květy a chutná lahodně. V lesích listnatých i jehličnatých, zvláště při krajích, na podzim. Jedlá, z nejchutnějších hub. — Delikátní kořennou chutí a vůní po čerstvé mouce vyznamenává se vzácná C. *candida* Bresadola (s. bělostná). Klobouk ploše vypouklý, uprostřed vtisklý, nálevkovitý, krajem silně podvinutý, mléčně bílý, pak žlutavobílý až barvy slámové, v průměru i 27 *cm*; třeň téže barvy, silný, tuhý, 2—5 *cm* šir., 7 *cm* vys., na zpodu neztlustlý. Lupeny velmi husté, dosti úzké, mnohdy vidlanovité, po třeni sbíhající, bílé, pak barvy slámové. Mladá houba podobá se májovce luční (*Tricholoma gambosum* Fr.), starší nálevkovitým kloboukem ryzci peprnému (*Lactarius piperatus* Fr.) neb pýřitému (*L. vellereus* Fr.), od nichž liší se, že nemá mléka a že dužnina není zrnitá, ale jemně vláknitá. Roste ve velikých skupinách na tučných lukách na travnatých místech podél cest i na okraji lesů. Jest známa v Italii; v Rakousku objevena: v Tyrolsku, Hor. Rakousích; v Čechách posud nalezena u Police n. M. na několika místech. Houba výtečná jako pokrm i jako koření, jak svěží, tak sušená. K menším druhům C. náležejí: C. *odora* Quélet (*Agaricus anisatus* Pers., anýzka). Kloboukem barvy měděnkové neb šedozelené a vůně anýzem snadno poznatelná. Jedlá. Anýzem s přimíšením vůně fenyklové zavání také C. *fragrans* Quélet (s. blahovonná) s kloboučkem za vlhka průsvitavým, světle šedohnědým neb špinavě bledě žlutavým, na kraji pruhovaným, za sucha bělavým, 2—4 *cm*. V lesích, křovištích v trávě a mechu na podzim. Jedlá. Mimo uvedené jsou ještě jedlé: C. *brumalis* Fr. (s. zimní), C. *clavipes* Quélet (s. kyjonohá), mající z mládí tvar kuželek, C. *cyanthiformis* Quél. (s. číšovitá), *dealbata* Sow. (bělokostná), *ericetorum* B. (vřesovištní), *hirneola* Fr. (baňkovitá), *infundibuliformis* (nálevkovitá), *inversa* Quél. (vehnutá) s odrůdou *flaccida* Gill. (chabá), *vermicularis* Fr. (červovitá). Jest ve střední Evropě ještě několik jedlých druhů, jež tvoří jaksi přechod k čirůvkám (*Tricholoma*) vetknutím svých lupenů; ty viz v rodu Tricholoma. *Bezděk.*

Cloëtta A., lékař, † 1890.

* **Clove** [klóv], angl. váha na vlnu = 3·5 *kg*, pro máslo a sýr = 4 *kg*.

Coahuila, mexický stát, má na 161.550 km^2 280.899 obyv. (1900).

* **Coan** viz Tanis.

* **Coast Survey** [kóst sörvé], vědecký ústav ve Spoj. Obcích sev.-amer. provádějící astronomická a geodaet. měření nejprve pobřeží vlastního, nyní i vnitrozemí.

Coatbridge, m. ve Skotsku, má 36.981 obyv. (1901) a jest nyní střediskem skotského průmyslu železářského. Jen v okolí jeho jest na 90 vysokých pecí.

* **Coblejador de Moncada** viz Bofarull y Broca.

* **Coccio** [kočo] Marcantonio viz Sabellicus.

* **Code** [kód], angl., telegrafní klíč, značí sbírku významových slov, kterými možno zkráceně telegrafovati celé věty, skupiny slov, vět, za účelem lacinější výpravy. Mezinárodní telegrafní kancelář vydala úřední slovník obsahující 1,189.000 slov zkratkových. Nejvíce používané jsou: W. Clauson-Thueův *A 1 universal commercial electric telegraph* C., *ABC*-C., veliké cody od Whitelawa, Agera, Reutera, *Bréviators* od Emila Delagea, *Telegraphenschlüssel* od W. Staudta a O. Hundiusa a j.

Codemo L., spis. it., † 1898 v Benátkách.

* **Cofferdam** [koffrdem], koudel z vlasů kokosových ořechů. Užívá se jí jako špatného vodiče a k plnění suchých článků galvanických.

* **Cognatio spiritualis,** lat., duchovní příbuzenství (v. t.), jest podle práva církevního překážkou manželství. Viz Manželství, str. 798 *a*.

* **Cogniacum** viz Cognac.

* **Cohaerer,** v transkripci české Koherer, viz Telegrafie bez drátu, str. 176.

Cohen 2) Jules, sklad. franc., † 1901.

Cohen Emil, petrograf něm., † 1905.

Cohn 1) F., botanik něm., † 1898 ve Vratislavi. — C. 3) Herm., okulista něm., tajný lékařský rada, † 1906 ve Vratislavi.

Cochabamba 1), bolivský stát v Již. Americe, má 367.543 obyv. (1906). — C. 2) m., má 24.512 obyv.

* **Cochenilla,** v čes. transkripci košenila, viz Červec.

Cochery Louis Adolphe, státník fr., † 1900 v Paříži.

* **Cochin** [košěn] Jac. N. viz Tardieu 2).

* **Cochius** viz Zoch.

Cochon de Lapparent Albert Auguste † v Paříži 5. kv. 1908. Jeho znamenité dílo *Traité de géologie* vyšlo v 5. vyd. v Paříži 1906—07; příručka geografická *Leçons de géographie physique* v 1. vyd. 1893, ve 3. vyd. 1907; *Abrégé de géologie* v 6. vyd. 1907. Zmínky zasluhuje též jeho originální průvodce geologický *La géologie en chemin de fer. Description géologique du bassin parisien* (Paříž, 1888) a velmi rozšířené dílko *Lectures géographiques.* C. byl především učenec knižní a hlavní jeho zásluhou jsou znamenité příručky a učebnice; účastnil se však též řešení otázek praktických, na př. geologie Sahary na základě zkamenělin nalezených výpravami výzkumnými.

* **Colachon** [kolašõn], fr., **colascione** [kolašóne], it., viz Calascione.

* **Coleanthus,** bot., viz Puchýřka.

* **Colenso** [kolènso], m. v hrab. Wenen britské osady Natalu (Již. Afrika), na pr.

břehu Tugely a při trati Port-Natal-Ladysmith, bylo 15. pros. 1899 jevištěm těžké porážky Angličanů pod gen. Bullerem. Teprve 20. ún. 1900 bylo Angličany obsazeno.

Colesberg 2), m. v Kapsku (Již. Afrika), má 2668 obyv. (1904). Za války jihoafrické byl 14. list. 1899 obsazen Boery, jakožto uzel trati na Port-Natal, Kapské Město a Bloemfontein, ale po několikanásobných srážkách opět bylo angl. vojskem osvobozeno v bř. 1900.

Coleus, pochvatec, rostl. rod čeledi pyskatých (*Labiatae*), jehož druhy bývají asijské byliny n. polokře, z nichž četné pěstují v různých odrůdách pro listy krásně, pestře zbarvené. C. *scutellarioides* Benth., p. šišákovitý, je vytrvalá bylina s listy řapíkatými, vejčitě kopinatými, pilovitými, červenými i jinak zbarvenými. Koruny květů bílé s modravým pyskem dolním. Pěstuje se pro ozdobné listy. Pochází z Vých. Indie. C. *Verschaffelti* Lam., p. Verschaffeltův, jest původem z Javy; pěstuje se v květináčích i jako rostlina kobercová. *Vm.*

Colima 1), stát mexický, má na 5887 km^2 pouze 65.115 obyv. (1900). — C. 2), město, 20.698 obyv. (1900).

Colladon D. J., fysik a inž. švýc., † 1893.

* **Collembola**, zool., viz Šupinušky.

* van **Collen**, jinak Colen Ludolf, viz Ceulen.

Collet 2) J. C., spis. norská, † 1895 v Christianii.

* **Colley** [koli] viz Wellesley.

* **Collin** [kol-] Christen, literární historik švédský (* 21. list. 1857 v Drontheimě), studoval v Christianii a pobyv pět roků v Anglii a Francii, kde se obíral novějšími jazyky a literaturami, stal se r. 1895 docentem a jest nyní professorem evropských literatur na universitě v Christianii. Jako spolupracovník čas. »Verdens Gang« vystupoval proti dekadentům v literatuře a proti nemravnosti v umění. Mimo to vydal: *Studie o umění líčiti člověka* (1899) a monografii *Björnstjerne Björson* (1899).

* **Collipulli** [koljipùlji], nově založené hl. m. departementu t. jm. v chilské prov. Malleco, na sev. bř. Malleka, má 32.227 obyv. (1895).

Colliquatio [kolikvácio], lat., v lék. rozbřednutí tkaní tělesných, je konečné stadium některých rozkladných pochodů, na př. u sněti (gangraeny). Odtud **colliquativní, kollikvativní**, rozbředlý, na př. stolice.

* **Collotypie** [kol-] jest jeden z četných názvů světlotisku (v. t.).

* **Collybia** [kol-], penízkovka, rod hub ze řádu stopkovýtrusých (*Basidiomycetes*), podřadí rouškatých (*Hymenomycetes*), čeledi bedlovitých (*Agaricacei*), ze skupiny vlastních bedl. (*Agaricei*), z oddělení bezzávojných (*Evelati*). Klobouk mají tence masitý neb masitoblánovitý (odtud jejich jméno), s počátku krajem podvinutý, čímž liší se od příbuzných helmovek (*Mycena*). Třeň jejich jest chruplavičný, obyčejně s vlhkou vnější vrstvou. Od příbuzných jim špiček (*Marasmius*) liší se tím, že staré houby obyčejně hnijí (jen málokteré sesýchají se bez hnití: *laxipes, hariolorum, ingratus, longipes*), kdežto špičky scvrknou se za sucha, nabývajíce za vláhy zase dřívějšího tvaru. Constantin označuje 2 druhy C. za škodlivé: C. *rancida* Fr. (p. ztuchlá); klobouk šedý, uprostřed černavý, často bíle ojíněný, 4 *cm*. Třeň rourkovitý, tuhý, 6—8 *cm* dl., 4—5 *mm* tlustý, s vřetenovitým, huňatým, kořenovitým prodloužením, popelavý. Lupeny směstnané, úzké, volné, popelavé. Páchne s počátku moukou, pak ztuchlým olejem. C. *ingrata* Schum. (p. nelibá); klobouk zarůžověle šedý, vyhrbený, 3—6 *cm*; třeň ztočený, zploštělý; dužnina ryšavá, hořká. Mnohé druhy C-ií jsou jedlé, avšak některé pro tenkost dužniny klobouku a vůbec malý vzrůst neodměňují valně sběratele, leč druhy, které rostou velmi hojně a téměř hromadně. C. *butyracea* Quélet (p. máslová); klobouk masitý, ploše vypouklý, nejčastěji se širokým, tupým hrbem uprostřed, 4—8 *cm*, barvy přerozličné na různých jedincích i podle stáří: okrový, šedavý, bělavý, červenohnědý, ryšavý, špinavě zelenavý a p., mastně lesklý, na kraji pruhovaný; třeň dole napuchlý a tím až kuželovitý, mnohdy zpoštělý, 4—8 *cm* dl., dole 1·5, nahoře asi 0·5 *cm* široký, vně s chruplavičnou korou, nahoře bělavý, dole světle hnědý, aneb všecek červenohnědý, hustě, mnohdy dosti hrubě pruhovaný, často dole, zvláště na mokrých stanovištích, huňatě plstnatý; lupeny skoro volné, ke třeni zaokrouhlené, husté, 3—4 *mm* široké, více méně patrně vroubkované. V lesích listnatých i jehličnatých přehojná, pospolitě rostoucí, mnohdy v obloucích neb dosti pravidelných menších neb větších kruzích (kouzelné kruhy). Na podzim až do zamrznutí. Jedlá; hodí se na přimíchání k houbám jiným. Zajímavá pozdním se objevováním jest zvláště C. *velutipes* Quélet (p. aksamitonohá), počínající se objevovati mnohdy právě teprve, když již mrazy počínají, a mizící nastalými teplejšími dny úplně; klobouk žlutý, více méně do červena, uprostřed obyčejně kaštanově hnědý; třeň nahoře z běla žlutavý, doleji kaštanový, na zpodu až černavý, hustě sametovitě plstnatý, čímž snadno poznatelná. Jednotlivě neb společně, mnohdy v hustých trsech na stromech, pařezích i poražených kmenech různých listnatých stromů: vrby bílé i křehké, topole, lípy, jasanu, buku, ořechu, kaštanu, akátu a p. Jedlá. Z největších druhů jest C. *grammocephala* Quélet (*Agaricus platyphyllus* Pers.); klobouk mírně vyklenutý, pak rozložený, tupý, 6—12 *cm*, šedý neb šedohnědý, s počátku vlhký a hladký, pak vláknovitě popraskaný, mnohdy až do dužniny rozsedalý, za sucha vyhlédající; třeň 8—12 *cm* dl., 1—1·6 *cm* šir., plný, vnitř bílý, měkce dužnatý, na konci někdy jako uťatý neb ukousnutý, ale častěji s dlouhým, plazivým, silným, šňůrovitým podhoubím (někdy jako odrůda n. subspecies označovaná). Podhoubí

ono pokládáno bylo dříve za samostatný druh kořenovatky *Rhizomorpha xylostroma* Ach., tak jako podhoubí václavky (*R. subcorticalis*). Mezi opadalým listím, na blízku kmenů buků a bříz, ale také kmenů stromů jehličnatých ve vlhkých lesích od června do září. Jedlá. C. *esculenta* Quélet (hřebíčky); klobouk zcela tence masitý, ploše vypouklý, pak rozložený, 1—2 *cm*, hladký, okrový neb hnědavý; třeň 2—3 *cm* dl., 1—2 *mm* šir., tuhý, kořenující, nahoře žlutavý neb hnědavý, dole tmavší; lupeny přichycené, trochu oddálené, bělavé. Po kraji lesův a cest, na průhonech i mezích od května do října. Jedlá. Do polévek a jako koření k pokrmům různým upotřebitelná jako C. *tenacella* Quélet (p. houžvičkovitá) a C. *dryophila* Quél. (p. dubová). C. *fusipes* Quélet (p. vřetenonohá, bukové špičky); klobouk masitý, tuhý, s počátku zvonovitý, pak polokulatý až rozložený s mizejícím hrbem, po kraji vykrajovaný, 6—10 *cm*, bělavý, okrový, červenohnědý, nejčastěji hnědě skvrnatý, hladký, pak rozpraskaný; třeň 6—12 *cm* dl., uprostřed břichatě napuchlý, 1·5—2 *cm* tlustý, dole v dlouhý, vřetenovitý, kořenovitý výběžek se končící, světle neb červenohnědý, vláknatý, podél hrubě pruhovaný; lupeny prstenovitě přichycené, pak volné, na zpodu žilkami příčně spojované, bělavé, pak světle červenohnědě skvrnaté. Jednotlivě neb trsnatě na zpodu starých listnatých stromů, zvláště dubů (odtud v Brně na trhu »dubová špička«). Třeně vynikají z vytrvalé odenkovité části houby, na niž ještě příštím rokem patrny jsou zbytky hub z roku dřívějšího. Velmi příjemné chuti houbové. Jedlá. Rovněž jedlé jsou: C. *erythropus* Quélet (p. rudonohá) s kloboukem barvy masové, v trsech rostoucí; C. *nitellina* Quélet (p. lesklounká) s kloboukem červenéžlutým neb pomorančovým, lesklým; C. *extuberans* Quélet (p. vyhrbená) s kloboukem ryšavohnědým, v hrb vyvýšeným, třeněm 2—3 *cm* širokým a naryšavělým. *Bezděk.*

* **Colmenero** [kolmenèro] Luigi, hrabě, generál rakouský (* kol 1700 — † 1734). Známým učinila ho předčasná, rekovná smrt v bitvě u Guastally (19. září 1734).

* **Coloboma iridis** [ko-], rozeklanost duhovky, viz Duhovka, str. 123 *a*.

* **Coloma** [koloma] Luis, spis. špan. a jesuita. Vydal řadu povídek a obrazů z přírody pod názvy: *Pilatillo* (1886); *La Gorriona* (1887) a *Juan Miseria*; veliký hluk způsobil jeho román *Pequeñeces*, v němž C. břitkou ironií káral lehkomyslný a rozpustilý život aristokracie a plutokracie španělské. Kniha ta byla přeložena téměř do všech jazykův evropských a r. 1892 dočkala se 5. vydání. Rovněž tendenční jest jeho román *Por un piojo* (1894). V *Retratos de antaño* (1893) podal biografické studie o myslitelích a básnících XVIII. století.

Colombo, hl. m. Ceylonu, má 158.228 obyv. (1901). Silný kdysi vývoz kávy poklesl, začež vzmohl se vývoz čaje. R. 1902 dokončeny byly přístavní stavby, tak že C. jest nyní nejlepším přístavem ceylonským.

Colorado 1), řeka, změny při dol. toku viz Saltonské jez. (Dopl.).

Colorado, sev.-amer. stát, má 539.700 obyv. (1900), z nichž 8570 černochů, 599 Číňanů, 1437 Indiánů; podle odhadu z r. 1906 615.570. Ačkoliv chov dobytka a těžení nerostů byly na prvním místě, přece i zemědělství rychle se vzmáhá stavbou zavodňovacích kanálů, tak že r. 1900 bylo tu 9,474.588 acrů vzdělané půdy rodící hojnost obilí, kukuřice a cukrovky (1907: 153.000 *t*). Nerostů vytěženo r. 1906 celkem za 69,834.581 doll. V průmysle činí v l. 1900—05 ohromné pokroky cukrovarnictví. Z prvotního zisku 40.000 doll. stouplo na 7 mill. Drah bylo r. 1907 přes 7000 *km*.

* **Colpohysterectomia** viz Děloha, str. 254 *a*. — **Colpohysterotomia** viz Děloha, str. 253 *b*.

Colquhoun 3) Archib. Ross, angl. cestovatel, * 14. břez. 1848 na palubě lodi blíže Kapského pobřeží. Počátkem let devadesátých dlel v Již. Africe a sjednal smlouvu o Maniku. Od r. 1892 cestoval po celém světě: tak r. 1893—94 ve Spoj. Obcích, r. 1895 ve Střed. Americe, r. 1896 v sev. Číně, r. 1898—99 v Sibiři a Mongolsku, r. 1900—01 v Okeanii, r. 1902—03 v Záp. Indii a Střed. Americe, r. 1904—05 v Již. Africe. R. 1907 účastnil se sokolského sletu v Praze a projevil vřelé sympathie českému národu. Ze svých cest podával pravidelné zprávy do »Timesů« a do četných revuí jiných. Samostatně vydal ještě: *Report on railway connexion between India and China* (Lond., 1885); *The Key of the Pacific* (t., 1895); *China in transformation* (t., 1898); *The »Overland« to China* (t., 1900); *Russia against India. The struggle for Asia* (t., 1900); *The mastery of the Pacific* (t., 1902); *Greater America* (t., 1904); *Africander Land* (t., 1905); *The Whirlpool of Europe, Austria-Hungary* (t., 1907), v němž také dotýká se českých snah. Žije nyní v Londýně.

Coluber, zool., viz Užovky, str. 277 *b*.

* **Colubrinae** [ko-] viz Užovky.

* **Colum** vinarium viz Cola.

Columbia, spolkové území Spoj. Obcí, má na 179 km^2 329.591 obyv. (1907), z nichž 96.188 barevných. Poněvadž osm devítin obyvat. žije ve městech, zemědělství pozbývá téměř úplně významu.

Columbia 1), hl. m. sev.-amer. státu Již. Karoliny, má 24.564 obyv. (1906).

Columbie, jihoamer. republika, má na 1,091 000 km^2 4,630.000 obyv. (podle odhadu r. 1907), zmenšena byvši tím, že Panama v list. 1903 se odtrhla, o 87.480 km^2 se 400.000 obyv. Ale ani hranice proti Brazilii nejsou vymezeny, podobné pohraniční spor s Peru a Ecuadorem byl předložen koncem r. 1905 králi španělskému k rozhodnutí. Téměř všechny školy obecné i střed. svěřeny jsou správě duchovenstva nebo řádů katolických. Z 5 fakult jediné university jsou

otevřeny pouze dvě: lékařská a přírodovědecká. Od r. 1907 jest v Bogotě i vojenská škola, v Cartageně pak námořní. Hospodářské poměry jsou stále neutěšené. Státní dluh zahraniční činil v pol. r. 1905 3,051.000 lib. sterl., vnitřní 7,398.817 pesů, papír. peněz bylo r. 1905 za více než 630 mill. pesů. Obchod, jemuž napomáhá nyní 617 *km* železn. tratí (1906), rovněž málo se rozvinuje. Dovezeno r. 1906 za 1,870.669 l. st. a vyvezeno za 2,966.963 l. st. Většina kávy jde do Spoj. Obcí, tabáku do Německa, bavlny do Liverpoolu nebo Havru. V dovoze stojí na prvém místě Spoj. Obce, cukr, rýži, brambory dodává Německo, bavlněné zboží Anglie. V minci zavedena byla r. 1907 zlatá měna. Dějiny: R. Muñez zůstal presidentem až do 18. září 1894. Ale již za jeho nástupce Cara vznikla opět revoluce. Tato byla sice potlačena, ale r. 1899 vypukla nová namířená proti vládě pres. Sanclementa, nástupce Carova. Sanclementes byl r. 1900 odstraněn místopresidentem Marroquinem, který insurgenty značně seslabil. Ale když tito pod vedením gener. Uriba dostali pomoc od venezuel. pres. Castra, provedli na čas opětné zřízení Spoj. Států Velkokolumbijských; ale konečně přece zase byli zdoláni. Když r. 1903 columbijský kongress zamítl smlouvu se Spoj. Obcemi, jimiž mělo býti odstoupeno potřebné území ke stavbě panamského průplavu, departement panamský 3. list. 1903 prohlásil se nezávislým, načež columbijské vojsko beze všeho odporu ustoupilo z Panamy. R. 1904 byl zvolen presidentem gener. Reyes a v dub. 1905 byly provedeny některé změny, jimiž byla země rozdělena na 15 depart., spolk. distrikt a 4 intendance (území). Srv. Vergara, Nueva geografia de Colombia, I. sv. (Bogota, 1901); Petre, The Republic of Colombia (Lond., 1906).

Columbie Britská, provincie kanadská v Sev. Americe, má na 926.100 *km*² 177.272 obyv. (1901), z nichž 25.593 Indiánův a Číňanů, méně Japancův.

***Columbova výstava** (*World's Columbian Exposition*), název světové výstavy v Chicagu r. 1893.

***Columbula** viz Dyveke.

Columbus Krištof, objevitel Ameriky, podle novějších badání byl sice muž neobyčejné síly duševní a pevnosti vůle, ale také tvrdošíjný autoritář, který pevně věřil ve své božské poslání. Že by objevil nový zeměděl, snad by nerad sám byl uvěřil, poněvadž staří o něm také nic nevěděli. Nautiky i astronomie mnoho si nevážil, domnívaje se, že jedině vnuknutím božským přiveden byl k své myšlence. Nejvíce si vážil svého objevu proto, že se křesťanství rozšíří mezi nové národy pohanské a bohatství objevených zemí může se použíti k dobytí Božího hrobu. Tyto myšlenky projevil ve svých *Profecias*, sepsaných 18 měsíců před smrtí. Literatura o něm vzrostla do ohromných rozměrů. Srv. Frejlach, Cristoforo Colombo (Praha, Otto, 1893); Hugues, L'opera scientifica di Crist. Colombo (Tur., 1892); Harrisse, Christ. Colomb devant l'histoire (Pař., 1892); Markham, Life of Christopher C. (Lond., 1892); Ruge, C. (2. vyd. Drážď, 1902); Belgrano a Staglieno, Documenti privati di Cr. Colombo e della sua famiglia (Řím, 1896); Vignaud, Études critiques sur la vie de Colomb avant ses découvertes (Pař., 1905); F. Young, Chr. C. and the New World of his discovery (1906, 2 sv.).

*de **Columna** Guido, básník ital., viz dalle Colonne.

***Comagenae** [ko-] viz Tuln.

***Comana Pontica** [c = k] viz Tokát.

Combes 2) François, dějep. fr., † 1890 v Bordeaux.

***Combes** Louis Émile, franc. politik radikální (* 6. září 1835 v Roque-Courbe, depart. Tarn), studoval theologii, byl professorem filosofie na klerikálním gymnasiu v Pons (depart. Charente-Inférieure), dosáhl hodnosti doktora filosofie na základě spisu *Philosophie de Saint Thomas d'Aquin* (Montpellier, 1860), avšak opustiv tuto dráhu, studoval medicinu a usadil se jako praktický lékař v Pons, kdež se stal mairem. R. 1885 zvolen byl do senátu za Charente-Inférieure, zastával v kabinetě Bourgeoisově ministerium vyučování a krásných umění, a když r. 1902 ministerstvo Waldeck-Rousseauovo po nových volbách do sněmovny odstoupilo, utvořil, opřen o stranu radikální a socialisty, 7. čna nové ministerstvo a převzal v něm portefeuille vnitra, vyučování a zároveň i předsednictví. Vláda jeho jala se s příkrou důsledností prováděti zákon o řeholích, pokud se týče škol, a dala zavříti 2500 škol klášterních; byly zrušeny také duchovní řády. Politika tato vedla k nutnému konfliktu s Vatikánem, kterýž stupňován ještě návštěvou presidenta Loubeta v Římě (v dubnu 1904). Okolnosti ty, jakož i opětované útoky, k nimž důvody ležely ve správě armádní, donutily C-a, že odstoupil 18. led. 1905 a kabinet jeho vystřídán Rouvierem.

***Comédie Française** [komedí franséz] viz Théâtre-Français.

***Comes**, město, viz Comines.

***Comitlan**, m. mex., viz Comitan.

***Commines**, město, viz Comines.

***Commodant**, půjčitel. Commodatář, vypůjčitel (viz Půjčka).

***Commonwealth of Australia** [kom'nueldz öv astrélja] viz Spojené Státy australské a Australie (Dopl.).

***Communeros** viz Comuneros.

Como, hl. m. ital. provincie, má jako obec 38.895 obyv. (1901).

Compayré Gabriel, paedagog franc., vydal dále mezi jiným: *Rousseau et l'éducation de la nature* (2. vyd. 1906); *Herbert Spencer et l'éducation scientifique* (2. vyd. 1906); *Herbart et l'éducation par l'instruction* (1903); *Horace Manu et l'école publique aux États-Unis* (1906).

* **Competentes** [kom-] viz Electi.
* **Compiniaoo** [c = k] viz Cognac.
* **Compoundní drát** sluje ocelový poměděný drát upotřebený v telegrafii.
* **Compoundní zuby** ve strojnictví u ozubených kol slují zuby z polovice lité, z polovice dřevěné. Dávají tichý chod. Do záběru postavují se tak, aby dřevěná část zubů kola jednoho zabírala se železnou částí zubů kola druhého.

Compsa [kom-] viz Conza.

Comte 3) Pierre Charles, malíř franc., † 1895 v Paříži.

* **Comuni** (Sette a Tredici C., t. zv. 7 a 13 obcí), národnostní německé ostrůvky při hranicích tyrolských v hornoitalské prov. Vicenze, neustále se povlašťující. Sette C. mají dohromady 26.009 obyv. (1901), Tredici C. 17.715 obyv., z nichž asi 7—8000 mluví němčinou, nářečím bavorským. Původ svůj odvozovali od Cimbrů, jak sami říkají, že mluví cimbricky, později pokládáni jsou za potomky Langobardů a posléze Bajuvarů. Pod panstvím benátským měli svou dosti rozsáhlou samosprávu.
* **Concilium quinisextum** viz Trullanské synody.

Conclusio, závěr, viz Úsudek.

* **Conder** [kond'r] Claude Reignier, badatel zasloužilý o dějepis a zeměpis Palestiny (* 1848 v Anglii). V l. 1872—78 a 1881 až 1882 byl zaměstnán ve sboru inženýrském při vyměřovacích pracích v Palestině, r. 1882 účastnil se válečné výpravy do Egypta, r. 1884—85 prodléval v zemi Bečuanů, načež působil jako hraniční kommissař při sporech s Transvaalem. R. 1895 prováděl vládní opatření k zmírnění nouze v Irsku. Sepsal: *Tent work in Palestine* (1878; 4. vyd. 1889); *Judas Maccabaeus and the Jewish war of independence* (1879; nové vyd. 1894); *Heth and Moab, Syria in 1881—82* (1883, nové vyd. 1885); *Altaic hieroglyphs* (1887); *Primer of Bible geography* (1884); *Palestine* (1890); *Tell-el-Amarna tablets* (1893); *The Bible and the East* (1896); *The Latin kingdom of Jerusalem* (1897); *The Hittites and their language* (1898); *The Hebrew tragedy* (1900) a j.

Congreve 3) Richard, filosof angl., † 1899.

• de la **Concha** 1) don José Gutierrez, gen. a státník špan., † 1895.

* **Conchonga** viz Cangucha.
* **Coniunctio,** lat., v gram. spojka.

Coniunctivitis viz Blenorrhoea a Trachom.

Connecticut 1), sev.-am. stát, má 908.420 obyv. (1900, podle odhadu 1906 1,005.716). Dalším vzrůstem průmyslu ustupuje zemědělství víc a více do pozadí a starší generace farmářů stěhuje se do úrodnější a vděčnější Kanady.

Conrad von Eybesfeld Sigmund, stát. rak., † 9. čce 1898 ve Štýr. Hradci.

* **Consaburum** [kon-] viz Consuegra.
* **Consacramentales** viz Přísežníci.

Consecratio viz Svěcení.

* **Consequentia**, lat., důslednost (v. t.). v soud. viz Důsledek.

Considérant Victor Prosper, franc. socialista, † 1893 v Paříži.

Constans 1) Jean Antoine. Když ministerium Freycinetovo 19. ún. 1892 podalo demissi, C. nebyl již pojat do kabinetu rekonstruovaného za předsednictví Loubetova. R. 1898 jmenován vyslancem v Cařihradě.

Constant 2) Benjamin, † 1902 v Paříži.

Constanta, vzkvétající přístav rumunský, konečná stan. trati Bukurešt-C., jež překračuje Dunaj u Černé ordy velikolepým mostem, má rumunskou kathedrálu, řecký, protest., katol., armenský a bulharský kostel, několik mešit, gymnasium, řadu škol různých národů, moderní boulevardy, pěkné sady, mořské lázně a 12.725 obyv. (1899). Je sídlem turec. gener. konsula, rakousko-uher. a belg. konsula a několika místokonsulů. Rozvoj obchodu podporován jest novým přístavem, jenž byl nákl. 25½ mill. fr. zbudován v l. 1896—1902. Má pravidelné parolodní spojení rumunskou linií s Galacem a Cařihradem, rakouským Lloydem s Oděssou a Terstem a společností Messageries Maritimes s Francií.

Constantine, departamentální m. v Alžírsku, má 48.911 obyv. (1901), z nichž 15.716 Francouzův a 7196 židův.

* **Contentios** viz Tenzona.
* **Conto de reïs** [kontu-] v Portugalsku a v Brazilii značí 1 million reisů. Srv. Portugalsko, str. 272, Brazilie, str. 610 *b* a Milreïs.
* **Conway** [konué] sir William Martin, historik umění a cestovatel angl. (* 1856 v Rochestru), studoval v Cambridgei a v Liverpoolu. Sepsal: *The wood-cutters of the Netherlands in the 15th century* (1884); *Early Flemish artists* (1886); *The dawn of art in the ancient world* (1891) a *Early Tuscan art* (1902). R. 1889 navštívil Egypt, Malou Asii a Řecko a r. 1892 prozkoumal pohoří Karakorum, o čemž vydal spis *Climbing and exploration of the Karakorum Himalayas* (1894). Vrátiv se do vlasti jmenován professorem krásných umění v Cambridgei. V l. 1895 až 1896 cestoval po Špicberkách, prošel je napříč a popsal tuto cestu v dílech *The first crossing of Spitzbergen* (1897) a *With ski and sledge over arctic glaciers* (1898). C. cestoval též v Alpách a vydal o tom: *Climber s guide to the Central and Eastern Pennine Alps, Lepontine Alps*; *The Alps from end to end* (2. vyd. 1895). R. 1898 odebral se do Ameriky za výzkumem Andův; vydal o tom: *Bolivian Andes* (1901); *Aconcagua and Tierra del Fuega* (1902).
* **Conzo** [konco] v. Concia.
* **Cook** Thomas, zakladatel cestovních kanceláří (* 1808 v Melbournu v Derlyshireu v Anglii — † 1892), pracoval nejprve jako zahradník a truhlář, pak se věnoval zakládání spolků střídmosti a pořádal společné jízdy zábavné. Tím přiveden byl k založení cestovních kanceláří, jež jeho syn John Mason C. († 4. bř. 1899) rozšířil po celém

světě. Kanceláře ty první použily výhody tak zv. okružních lístků jednak za účelem pohodlí, jednak i zlevnění jízdy na parnících i drahách. C-ova firma Thomas C. and Son má vedle svých četných kanceláří zejména v Orientě i parolodi. Tak na Nilu dopravila 1884 angl. vojsko pod Gordonem až k druhým kataraktům a pořádá nyní pouti do Mekky. Vydává svůj časopis i cestovní příručky. Po jejím příkladě vznikly i jiné kanceláře cestovní, jako na př. česká.

Cook 2) Miss Eliza, básnířka angl., † 1889 ve Wimbledonu.

Cooke John Esten, spis. amer., † 1886 v Boyce (Virginia).

* **Coolgardie** [kúlgardi], m. v Záp. Australii, 495 *km* od Perthu, s nímž spojeno jest drahou jdoucí dále na Kalgooklie, má nyní 2829 obyv. (1907) proti 4249 obyv. r. 1901. Vzniklo z tábora kovkopů uprostřed zlatonosných polí. Distrikt C. s hl. m. t. jm. má asi 15.000 obyv., East-C.-Goldfield s hl. m. Kalgoorlie má 18.000 obyv., North-C.-Goldfield s hl. m. Menzies má 2500 obyv. a North-East-C.-Goldfield s Kanownou má 12.500 obyv. Nedostatek vody k ryžování zlata nutné znemožnil těžení často na celé měsíce. Proto byl zřízen nákladný vodovod 525 *km* dlouhý, přivádějící vodu z Darlingského pohoří opodál Perthu, kde zřízena byla ohromná nádržka. Z ní čerpá se voda do výše 780 *m* a pomocí dalších 65 přečerpacích stanic dodává se denně 23 mill. *l* vody. Náklady stavební činily kol 60 mill. K, ale za to 450 *l* vody, které stály v C. 12 K, přijdou asi na 60 h. Vodovod bude prodloužen dále do Kalgoorlie, takže dosáhne délky 640 *km* a náklady stoupnou na 75 mill. K.

Cooper 4) Thomas Sidney, malíř angl., † 1902 v Londýně.

* **Copaila** [ko-] tolik co Copaiva, viz Copaïfera.

* **Copanovice**, ves mor., viz Županovice 2).

Cope 1) Charles W., malíř angl., † 1890.

C. 2) Edward Drinker, palaeontolog amer. († 1897 ve Filadelfii). Z prací jeho buďtež tu zvláště uvedeny: *Synopsis of the extinct Batrachia, Reptilia and Aves of North-America* (v pojednáních akad. věd ve Filadelfiii, 1869 sl.); *Origin of the fittest*; *essays on evolution* (1875); *The vertebrate palaeontology of New Mexico* (ve Zprávách geol. výzkumu Spoj. Obcí sev.-am., 1877); *The Vertebrata of the cretaceous formation, of the palaeozoic and mesozoic formations and of the tertiary formation* (1882, 2 sv.); *The Vertebrata of the tertiary formations of the West* (ve Zprávách geol. výzkumu Spoj. Obcí sev.-am., 1884); *Primary factors in organic evolution* (1896).

* **Copiopia** [ko-] viz Asthenopia.

Coppée François, bás. franc., † 23. kv. 1908 v Paříži. Z jeho prací dále uvádíme román *La bonne souffrance* (1898) a básně *Dans la priere et dans la lutte* (1901). *Oeuvres completes* vydány posledně v Paříži 1892 (6 sv.). K literatuře srov. Druilhet, Un poete français. F. C. (1902).

* **Cops** [kops] viz Potáč.

Coquelin 3) Ern. Al. ml., v únoru 1908 byl nucen uchýliti se do sanatoria pro choromyslné.

* **Cor**, lat., srdce (v. t.).

* **Cora**, m. staroital., viz Cori.

Cora Q., zeměpisec ital., vydal dále zajímavý spis *Die Zigeuner* (Turin, 1897); *Nel Montenegro* (Řím, 1901); *America sud a base fisica* 1 : 8 mill. a *Africa* v tomtéž měř. (po 4 listech, Tur., 1901).

Coran Charles, lyrik franc., † 1901.

* de **Corbeile** Gilles viz Aegidius Corboliensis.

* **Corbioula**, zool., viz Sphaerium.

* **Corbiniacum** viz Corbeny.

Corbon Claude Anthime, politik franc., † 1891.

* **Cord** [kord], angl. míra na dříví $=3{\cdot}6245\ m^3$. Značí hranici dříví 8 stop dlouhou, 4 stopy širokou a 4 stopy vysokou.

* **Cordier** Jules, pseud., viz de Vaulabelle 2).

Cordova 1), město špan., má 57.313 obyv. (1897). — C. 2), provincie argentinská, má 487.435 obyv. (1905). — C. 3), hl. m. téže provincie, mělo r. 1906 53.000 obyv., takže jest nyní největším argentin. městem ve vnitrozemí.

* **Corelli** Marie, spisovatelka angl. (* 1860), původu italsko-skotského, byla ve svém dětství adoptována skotským básníkem a spisovatelem Mackayem Ch. (v. t. 1) a svěřena klášterní výchově ve Francii, kde, jsouc hudebně obzvlášť nadána, pěstovala hudbu a pokoušela se ve skladbách hudebních. Ale úspěch prvního jejího románu *Two worlds* r. 1886 způsobil, že zůstala odtud oddána jen tvorbě literární. Napsala dále: *Vendetta* (1886); *Thelma* (1887); *Soul of Lilith* (1892); *Barabbas* (1893); *The sorrows of Satan* (1895); *Ziska: The problem of a Wicked soul* (1897); *The Master Christian* (1900); *Temporal power, a study in supremacy* (1902); *Tree opinions* (1905); *The preasure of heaven* (1906) a j.

* **Corelysis** viz Duhovka, str. 127 *b*.

* **Corestenosis**, štěrbinovitá zornice, viz Duhovka, str. 123 *b*.

* **Corinth** Louis, malíř něm. (* 21. čce 1858 v Tapiawě ve Vých. Prusích), syn jirchářův, studoval akademii v Královci a pod Löfftzem v Mnichově, v Antverpách, potom v l. 1884—87 v Paříži. Od r. 1901 žil v Berlíně. Jest mohutný talent naturalistický a náleží k předním zástupcům berlínské secesse. Z jeho prací dlužno uvésti: *Bakchanale*; *Salome*; *Perseus a Andromeda*; *Tři gracie*; *Z dětství Zevova*; *Soud Paridův*. Z portraitů uvésti sluší podobiznu jeho otce, portrait pianisty Ansorga a j. Z kostelních jeho obrazů se uvádějí: *Pieta*; *Ukřižování*; *Snímání s kříže*. Napsal: *Das Erlernen d. Malerei*.

Cork 2), m. v Irsku, má 75.978 obyv. (1901).

* **Corkscrew** [kórkskrú] jest angl. pojmenování šikmého či kosého ripsu, kterého se

užívá jako vazby hlavně pro tkaniny z česané příze.

Cormons, městys v Rak. Přímoří, má 6068 obyv. (1900), z nichž něco i Slovinců.

Corneille 1) Pierre. U příležitosti oslavy 300. památky jeho narozenin r. 1906 odhalena jeho socha na náměstí Panthéonu v Paříži, dílo Allouardovo.

Cornelius 2) Karl Ad., histor. něm., † 1903 v Mnichově.

C. 3) Karl Seb., fysik něm., † 5. list. 1896. Napsal kromě uvedených prací ještě: *Meteorologie* (Halle, 1863); *Zur Theorie des Sehens mit Rücksicht auf die neuesten Arbeiten in diesem Gebiete* (t., 1864); *Ueber die Bedeutung des Kausalprincips in der Naturwissenschaft* (t., 1867); *Zur Molekularphysik* (t., 1875); *Abhandlungen zur Naturwissenschaft u. Psychologie* (Langensalza, 1887).

Cornell University měla r. 1906 467 professorů, lektorů, assistentův a pod. a 4089 studujících. Knihovna čítající kol 341.000 sv. a 50.000 brošur obsahuje cenné sbírky jako rhaetorománské, Danteovské, Petrarkovské a islandské literatury.

Cornély Jean Jos., polit. spis. franc., † v pros. 1907. Poslední dobou byl spolupracovníkem čas. »Siècle«.

* **Corner** [kórn'r], angl. kout, běžný název v Americe a Anglii pro sdružení velkoobchodníků k tomu účelu, aby skoupili veškeré zboží určitého druhu a mohli pak libovolně diktovati jeho ceny. Liší se od ringu tím, že c. obírá se hlavně produkty koloniálními a zemědělskými, u nichž není naděje, že zásoby jejich do nových žní mohou se rozmnožiti, kdežto ring má za hlavní cíl upravení nepřetržité produkce. Jest ovšem jako ring nezdravým zjevem v národohospodářství.

* **Cornér** viz Cornaro.

Cornicelius Georg, malíř něm., † 1898.

* **Cornit** jest isolační hmota používaná v elektrotechnice zejména pro vysoké napětí. Jest necitlivá k povětrnosti, není hygroskopická, vzdoruje teplu. Specifická váha = 1·6. Dobře se vrtá, řeže, piluje.

* Monte **Corno** [-korno] viz Gran Sasso d' Italia.

* **Cornu** Joh. viz Roh Jan.

Cornu 2) Alfr., fysik franc., † 1902. — C. 3) Max., bot. franc., † 1901 v Pař.

* **Coronaria**, rostl. rod, jehož druhy uvedeny jsou nyní v rodě Lychnis. Na př. *L. coronaria* Lamk. (*C. tomentosa* A. Br.), růže P. Marie n. zahradní koukol. Bylina tato, podobná tvarem květu koukoli polnímu, má korunní plátky barvy špinavě nachové s tuhou korunkou 2zubou. Lodyha, listy a kalichy bývají hedvábitě běloplstnaté a huňaté. Pěstuje se v zahrádkách jako ozdobná rostlinka a nalezena zdivočilá u Karl. Var. Pochází z již. Evropy. *L. flos cuculi* L. (*C. f. c.* A. Br.), kohoutek luční jest bylina našich luk kvetoucí v květnu a červnu, jež svými červenými květy dovádá jim pestrého zabarvení. Býložravcům nechutná pro ostrou šťávu, kterou rostlina obsahuje. *Vm.*

Coronini-Cronberg 3) Frant. hr., † 1901 v Gorici. R. 1897 jmenován doživotním členem panské sněmovny a usedl ve středu.

* **Corrensův akkumulátor** [ko-] viz Akkumulátory (Dopl.).

* **Corridas** [ko-], šp., viz Býčí zápasy.

Corrientes, argentinská prov., má na 84.402 km^2 239.618 obyv. (1900). Hl. m. téže podle odhadu r. 1906 má 18.000 obyv.

Corrodi 4) Hermann, malíř švýc., † 1905 v Římě.

* **Corrose** (corrase) viz Korrose.

* **Cortes**, stavovský sněm, viz Kortes.

La **Coruña**, špan. město a pevnost prvního řádu, má 43.971 obyv. (1900).

* **Corvinus** Jakob, pseud., viz Raabe 2).

* **Corymbothyrsus**, kytka, viz Květenství, str. 469 *b*.

* **Corythus** [ko-] viz Cortona.

* **Cottage**, cottage-piano, viz Pianino.

Cosenz Enrico, generál ital., † 1898 v Římě.

Cosenza, m. ital., má jako obec 21.545 obyv. (1901).

Cossa 1) Luigi, ital. národ. hospodář, † 1896 v Paříži.

* **Costa** Pietro, sochař ital. (* 1848 — † 1901), syn obuvníkův z Janova, vzdělal se na tamní akademii, načež se usadil ve Florencii. Přední jeho díla jsou: *Pomník Mazziniho* v Janově; *pomník Viktora Emanuela* v Turině a *socha Franceska Rediho* v uffiziích ve Florencii.

Costarica, středoamer. republika, zabírá pódle planimetr. měření 48.410 km^2, podle úřed. udání 59.570 km^2, z čehož dlužno odpočísti asi 4000 km^2 přisouzených Columbii. Obyvatelstva podle odhadu r. 1906 je 341.590 kromě 3500 domorodců. Vyvezeno r. 1906 za 8,802.650 doll. a dovezeno za 7,511.955 doll. Ve vývoze, jehož jde téměř celá polovina do Spoj. Obcí sev.-amer., skoro čtvrtina do Anglie, jsou nejdůležitější káva, jíž bylo r. 1906 vyvezeno 13,774 258 *kg*, a banány. V poslední době tlačí se sem také nápadně Němci. Drah bylo r. 1906 473 *km*, telegraf. linií 1652 *km*, telefonních 327 *km* a konečně bezdrátové telegr. spojení má Limon s Bocas del Toro (Panama) 90 *km*. 3 parníky a 2 plachet. lodi, válečné 1 křižák. Finanční stav republiky je stále neutěšený. R. 1896 zavedena byla zlatá měna; jednotkou je zlatý colon v ceně asi 2 K 30 h. Státní dluh v bř. 1907 za hranicemi 2,850.000 lib. st., vnitřní 8,592.087 colones. Tento neutěšený stav má původ svůj ve stálých sporech, občanských i zahraničních.

* **Cotovicus** [c = k] viz Cootwyk.

Cotteau [kotó] Édouard, cestovatel fr. (* 1833 — † 1896 v Paříži). Byl administrativním úředníkem a s doporučením ministra osvěty vydal se na cesty, navštívil Sibiř, Japan, Čínu, Indii Zadní (1881—82), potom Javu, Australii, Novou Kaledonii, Nové Hebridy, Tahiti, Kalifornii, Mexiko (1884—85), Kanadu a Aljasku (1890) a konečně Egypt (1893). O svých cestách vydal tyto spisy:

Promenades dans les deux Amériques (Pař., 1880); *De Paris au Japon à travers la Sibérie* (1883); *Un touriste dans l'extrême Orient: Japon, Chine, Indo-Chine et Tonkin* (1884, 4. vyd. 1896); *En Océanie; voyage autour du monde en 365 jours* (1888, 2. vyd. 1896) a j.

Coudenhove hr. Frant. K., † 17. čna 1893.

* **Coudenhove** Karel, hrabě (* 8. ún. 1855 ve Vídni), studoval práva na universitě ve Vídni, r. 1876 vstoupil do politické služby státní při moravském místodržitelství, r. 1882 byl jmenován vicesekretářem v ministerstvu orby, r. 1886 stal se okresním hejtmanem v Karlových Varech. Když r. 1892 byla rozpuštěna městská rada v Liberci, C. byl pověřen řízením obecní správy jako vládní kommissař. R. 1893 byl jmenován místopředsedou českého místodržitelství, r. 1894 stal se zemským praesidentem ve Slezsku a r. 1896 po odstoupení Thunově byl povolán v čelo českého místodržitelství.

* **Coudenhove** Max hrabě, mladší bratr před (* 1856 ve Vídni), vstoupil rovněž do politické služby při moravském místodržitelství, kdež dosáhl hodnosti místodržitelského rady. Odtud byl povolán za dvorního radu do ministerstva vnitra a r. 1908 jmenován byl zemským praesidentem ve Slezsku.

* **Coudreau** [kudró] Henri, cestovatel fr. (* 1859 — † 1899). Byl professorem na lyceu v Cayenně a prozkoumal v l. 1880—91 francouzskou Guayanu, obzvláště pohoří Tumac-Humac. R. 1887 stal se professorem na universitě pařížské, r. 1895 vstoupil jako geograf a topograf do služeb brazilského státu Pará a prozkoumal v l. 1895—99 přítoky řeky Amazonské vyhledávaje příhodná místa pro plavbu. Sepsal: *La France équinoctiale* (Pař., 1886—87, 2 sv. s atlantem); *Les Francais en Amazonie* (1887); *Vocabulaires méthodiques des langues onayana, aparai etc.* (1892); *Chez nos Indiens. Quatre années dans la Guyane francaise* (1893); *L'État de Para* (1897); *Voyage au Tapajoz* (1897); *Voyage au Tocantins-Araguaya* (1897); *Voyage au Xingú* (1897); *Voyage à l'Itacayuna* (1898); *Voyage entre Toncantins et Xingú 1898* (1899); *Voyage au Yamunda* (1899). Veliký podíl na těchto spisech náleží jeho manželce, roz. M. Renardové (* 1867), která s ním v l. 1895—99 cestovala po úvodí Amazonském, pomáhajíc mu při jeho vědeckých pracích, a v l. 1899—1906 pověřena dalším výzkumem Amazonského úvodí.

* **Coulombmetr** viz Voltametr.

* **Couperus** Louis, romanopisec nizozem. (* 1863 v Haagu). Žil za mláda v Batavii a vrátil se pak do Hollandska, kde uveřejnil první svou sbírku básní *Eeen Lent van Vaerzen* (1883), po níž následovaly *Orchideen* (1887). Později věnoval se cele prose a první jeho román *Eline Vere* (1889, 4. vyd. 1898), líčící společenský život v Haagu, měl veliký úspěch. Mnohem výše stojí však román *Noodlot* (1890, 3. vyd. 1899), novella *Extaze* (1891) a sbírka novell *Eene Illuzie* (1892). Po té následovaly romány: *Majesteit* (1893); *Wereldvrede* (1894); *Metamorfoze* (1897); *De stille Kracht* (1899); *Langs lijnen van Geleidelijkheid* (1899); *Kleine Zielen* (1901) a poetické bajky *Psyche* (1897) a *Fidessa* (1899).

Courcelle-Seneuil J. G., národ. hospodář franc., † 29. čna 1892 v Paříži.

* de **Courcillon** [kursijon] Philippe viz Dangeau.

* **Courtens** [kur-] Frans, malíř belg. (* 1854 v Termonde). Jeho malby, krajiny i figurální náměty vynikají svěžestí podání, jsou ze široka, skicovně nahozeny, plny světla a hloubky. R. 1888 byl vyznamenán první medaillí na mnichovské výstavě, r. 1889 zakoupen jeho obraz *Pole hyacintů* pro Novou pinakothéku. V Praze nachází se v Rudolfině jeho malba *Pod bukem*, sluncem ozářená pastvina ve stínu mocného stromu, vydaná r. 1908 v barevné reprodukci jako premie »Krasoumné Jednoty«.

* **Courtier** [kurtjé], fr., viz Dohodce.

* **Courtiras** [kurtirà] Gabrielle Anne Cisternende viz Dash.

* **Courtney** [kórtni] William Leonard, filos. spis. angl. (* 1850 v Puně v indobrit. presidentství bombayském), jest vydavatelem »Fortnighty Review«. Napsal: *The metaphysics of John Stuart Mill* (1879); *Studies on philosophy* (1882); *Constructive ethics* (1886); *Life of John Stuart Mill* (1889); *The idea of tragedy* (1900); *Undine* (1902); *The development of Maeterlinck* (1904); *The literary man's Bible* (1907).

Courtrai, m. v Belgii, má 33.143 obyv. (1900).

Cousin 4) Jules, archaeol. franc., † 1899.

* **Coutil** [kúti], vzorovaná látka na kalhoty z mykané vlny, valchovaná, česaná a do hola postříhaná.

* **Couturierův přístroj** [kutürjé-], geod., jest měřický přístroj k rychlému a přibližnému měření výšek a k nivellaci. Při měření drží se v ruce a nemá stojanu. Podstatnou jeho součást tvoří malé kyvadlo s malým dalekohledem, jehož optická osa jest shodná s podélnou osou kyvadla. Kyvadlo v klidu má svislou polohu a optická osa dalekohledu má tudíž také polohu svislou. Tato přímka záměrná lomí se zrcátkem skloněným k optické ose dalekohledu pod úhlem 45° a lze tudíž při zaměření dalekohledem vytyčiti vodorovnou přímku a měřiti rozdíly výškové nebo nivellovati. *Nov.*

* **Couveuse** [kuvöz], fr., přístroj k líhnutí vajec, zařízený na rovnoměrné udržování vyšší teploty, používaný někdy též k chování novorozeňat, zvl. nedonesených, v žádoucí teplotě.

* **Covelo** [ko-], průsmyk alpský, viz Covolo.

Cowes, angl. m. na ostr. Wightu, stále vzrůstá přílivem lázeň. hostí. East-C. má 3180 a West-C. 8654 obyv. (1901).

* **Cowlesova pec** [kau-] viz Pec elektrická.

* **Coxcatlan** [kochkà-], m. mex., viz Coscatlan.

* **Coxilha** [košilja], port., viz Cuchilla.

Coxwell Henry Tracey, vzduchoplavec, † 16. led. 1900 v Tottenhamu. Napsal: *Life and balloon experiences* (Lond., 1887—89 2 sv.).

* **Crabbovati** [kra-], z angl., vypírati polovlněné tkaniny napiaté na zvláštních strojích (crabbovacích).

* **Cradle** [krédl], angl., kolébka; v. Zlato, str. 637 *b*.

* **Cradock** [kredok], divise Východ. prov. v Kapské osadě na náhorní planině 900 *m* vysoké, zavodňované Velkou Rybí řekou, má na 7700 *km* 18.803 obyv., z nichž 2000 Hottentotů. Nejdůležitějším zaměstnáním je chov ovcí. Hlavní město C. leží při Velké Rybí řece a křižovatce tratí do Eliščina Portu, Pretorie a East-Londonu, pročež měl ve válce jihoafrické značnou důležitost. Z 7762 obyv. (1904) bylo 3054 bělochův.

Cramer 9) Karl Ed., bot., † 1901.

* **Crampas**, mořské lázně na Rujaně nedaleko Sasnice s 1186 obyv. (1900). Má četné villy a pěkné výlety na Stupeňkamen (Stupnici).

of **Cranbrook** Gathorn Hardy, státník angl., † 1906.

Crauk Gust. Ad., sochař franc., † 1905.

* **Crayontypie**]krejon-], fr., jest jeden ze starších, rozšířených způsobů reprodukčních, určených pro zhotovení desek pro tisk vysoký. Z originálu zhotovil se fotografický relief gelatinový, opatřil barvou, otiskl mezi 2 plochými deskami kovovými na zrnitý papír (při čemž tlustá místa reliefu otiskla se silněji než partie tenké), přetiskl na kovovou desku a vyleptal. Dr. *J. K. Vilím.*

* **Créas** čili crès, dowlas viz Crea.

Crécy-en-Ponthieu, franc. m., má jako obec 1546 obyv. (1901). Na bojišti kreščackém byl zásluhou L. Legera postaven králi českému Janovi pomník a odhalen za přítomnosti české delegace.

Credé K. S., porodník něm., † 1892.

* **Credner** Rudolf, něm. zeměpisec a geolog (* 27. list. 1850 v Gothě), podnikl několik studijních cest, habilitoval se v Halle r. 1878 a nyní působí na universitě v Greifswaldě. Napsal: *Die Deltas, ihre Morphologie, Verbreitung u. Entstehungsbedingungen* (Gotha, 1878); *Die Reliktenseen* (t., 1887—88, 2 sv.); *Rügen* (Štutg., 1893); *Das Eiszeit-Problem* (Greifsw., 1902) a vydává »Jahresberichte« greifswaldské společnosti zeměpisné.

* **Creede** [kríd], banské m. v hrab. Mineral sev.-amer. státu Colorada, jz. od Denveru, konečná stan. Rio-Grande a Denverské dráhy, vzniklo r. 1891, kdy objevena byla bohatá ložiska stříbra, takže se tu nahrnulo na tisíce kovkopů. Ale r. 1900 měl C.-City pouze 938 a C.-Town 235 obyv.

Cremer 2) August, biblický filolog, † 1903. — C. 3) Chr. Jos., politik něm., † 1898.

* **Cremer** [krem'r] William Randall, politik angl. a propagátor myšlenky všeobecného míru (* 1838). Zvolen byv do sněmovny poslanecké přidal se ke straně liberální a horlivě slovem i písmem zasazoval se o zřízení mezinárodních soudů rozdodčích. Jeho přičiněním svolána r. 1888 do Paříže konference a potom konaly se podobné porady v Londýně, Římě, Berně, Pešti a Brusselu. C. třikráte byl v Americe, zasazuje se o zřízení rozhodců mezi Anglií a Spojenými Obcemi. Více než 30 roků byl sekretářem ligy mezinárodní, pracující k tomu, aby zřízeny byly parlamentní soudy rozhodčí, a r. 1903 za své zásluhy na poli míru odměněn cenou Nobelovou.

Cremona, m. italské, má jako obec 37.693 obyv. (1901).

Cremona Luigi, mathem. it., † 1903 v Římě.

* **Cres**, ostr. istrijský, viz Cres.

* **Crescentin** je druh chappového č. floretního hedvábí (v. t., str. 1023).

* **Crespy** viz Crépy.

* **Creston** [krest'n], m. v hrabství Union sev.-amer. státu Iowa, jz. od Des Moines, má 7752 obyv. (1900) a veliké dílny dráhy Chicago-Burlington and Quincy.

* **Creta**, lat., křída. C. polycolor, barevná tužka (viz Tužky, str. 951 *a*).

Cretius Konst., malíř něm., † 1901 v Berlíně.

Creusot, m. franc., má jako obec 30.584 obyv. (1901). K závodu Schneidrovu náleží také ještě slevárna na děla v Le Havru, mostárna a loděnice v Châlons-sur-Saône a četné doly i vysoké peci ve Francii a Španělsku. Značného rozšíření nabyl závod pod vedením inž. Caneta, který sestavil nový model děla (Canet-Schneider).

Crewe, m. angl., má 42.074 obyv. (1901). Železniční dílny pokrývají 70 *ha* a zaměstnávají 8500 dělníkův.

Crha V. A., spis. čes., † 8. září 1905 v Třebechovicích, odešed r. 1901 na odpočinek.

* **Crin d'Afrique** [krēn dafrik] viz Crin végétal.

* **Cripple Creek** [kripl krík], báňské m. v hrab. Teller sev.-amer. státu Colorada, již. od Denveru, na západ. úpatí Pike's Peaku, vzniklo r. 1891 uprostřed bohatých zlatonosných polí, skýtajících ročně zlata přes 14 mill. doll. Má 10.147 obyv. (1900).

Crispi Francesco odstoupiv r. 1891 z úřadu ministerského předsedy, ujal se opět své advokátní kanceláře v Římě, podržel však svůj vynikající význam v komoře, kdež v květnu 1892 vydatně pomáhal k pádu ministerstva Rudiniova. V list. 1893 po pádu Giolittiově převzal utvoření nového kabinetu, podržev pro sebe též ministerstvo vnitra. V tom postavení zakročoval přísně proti anarchistům, připravoval reformu financí, avšak následkem nezdaru italské války v Habeši nucen byl r. 1896 odstoupiti. Při nových volbách v březnu 1897 byl sice zvolen, ale strana jeho poražena. C. sám byl obžalován z nepoctivosti, které se dopustil jako ministr. Komora usnesla se v březnu 1898, aby C-mu udělena byla politická důtka. C. ovšem složil svůj mandát, ale byl znovu

zvolen. Jeho popularita neutrpěla a projevila se nejlépe při oslavě jeho 80tých narozenin. Zemřel 11. srpna 1901 v Neapoli. Srv. Stillmann, Francesco C., insurgent, exile, revolucionist and statesman (Lond., 1899).

San **Cristóbal** 1), m. v mex. státě Chiapasu, má 16.050 obyv. Dřívější Seminario conciliar má název university. — S. C. 3), m. venezuelské, má 5651 obyv., spojení železniční na Maracaibo. V obchodě mají nyní značný vliv Němci.

Crkvenica, chorvatská osada a stále vzrůstající lázně v pěkné poloze, má 4133 obyv. (1900), většinou Chorvatův, a četné villy.

* **Crna rěka**, ř. v Makedonii, viz Crna.

* **Crnčić** M. Klement, malíř chorv. (* 1866 v Nové Gradišce). Pobyl přes rok na malířské akademii v Mnichově. Navrátil se pak do Záhřeba, kde byl učitelem, ale krátce potom odešel do Pešti za dalšími studiemi. C. mezi jiným provedl nástropní malby v Chorv.-slav. zemské hypoteční bance, kresby z Chorvat. Přímoří a j. Vedle toho C. je nadšený zástupce starého a poetického vzhledu m. Záhřeba a v tom směru zvěčnil svými malbami mnoho rozkošných a půvabných vzpomínek na starý Záhřeb, dříve než se stal obětí moderní rozpinavosti. *Tmk.*

* **Crnica**, ř. na Černé Hoře, viz Crmnica.

Crnogorac Kosta, spisov. srbský, † 1906.

* **Croce** [króče] Benedetto, idealist. filosof ital. (* 1866), jest sekretářem Historické společnosti v Neapoli a vydával od r. 1903 filosof. časopis *La critica, Rivista di fil., letterat. e storia*, v němž hájí svých názorů. Napsal: *Il concetto della storia nelle sue relazioni col concetto dell' arte* (Řím, 1896); *Materialismus storico ed economia marxistica. Saggi critici* (Palermo, 1900; 2. vyd. t., 1907); *Estetica come scienza dell' espressionne e linguistica generale* (t., 1902, 2. vyd. 1904; přelož. do franc., němč.; do češtiny přeložil a filosofickou studií úvodní opatřil Franke Emil, »Světová knih.«). Dalek vší indukce a experimentování aesthetického, aby zjednáno bylo porozumění pro krásu in concreto a uměleckou tvorbu, zabývá se tu jen čistou filosofií umění tím způsobem, že vychází z tvůrčí aktivnosti umělecké, jež jest prý základní schopností a neschází ani poslednímu člověku, a této umělecké aktivnosti základní rys musí býti shledán, aby aesthetika byla možná jako věda. Poslední jeho prací jest kritika Hegelianismu *Cio che è vivo e cio che e morto dalla filosofia di Hegel* (Bari, 1907).

* **Cromer** Evelyn, earl, diplomat angl., známý dříve pod jménem Sir Evelyn Baring (v. t. 1.), ježto pochází ze známé bankéřské rodiny (* 26. ún. 1841 v Cromer Hallu v Anglii). Vstoupil nejprve do vojska, jež opustil r. 1872 a jmenován byl tajemníkem indic. místokrále Northbrooka. R. 1877 po prvé povolán do Egypta, kde byl nejprve členem anglo-francouz. kommisse pro správu stát. dluhu, po sesazení chedíva Ismaila stal se finanč. kontrolorem s hlasovacím právem v ministerské radě. V l. 1880—83 byl finančním ministrem v Indii, odkud opět povolán do Egypta, kde působil jako britský agent a generál. konsul až do r. 1907, získav si veliké zásluhy v prospěch své vlasti. Za svou činnost byl povýšen na svob. pána, pak hraběte a konečně jmenován earlem. Napsal důležitý spis *Modern Egypt* (Lond., 1907) a překládal z řečtiny. Žije nyní v Londýně a účastní se stále politického života.

* **Cronach** viz Cranach.

* **Crone**, Krone, m. pruské, viz Koronowo.

* **Cronenberg** (Kronenberg), m. v prus. vlád. obvodě düsseldorfském, mezi Elberfeldem a Solingen, má 11.336 obyv. (1905), četné železárny, ocelárny, brusírny a pod.

* **Cronje** Piet Arnoldus, gen. boerský (* mezi 1835—40 v Transvaalu). R. 1881 byl vůdcem Boerů ve vojně proti Angličanům a dobyl Potschefstromu. Pak byl členem národní rady a rady výkonné a dozorcem nad domorodci. R. 1896 odrazil vpád Jamesonův u Krügersdorpu, načež ve válce boersko-anglické velel sboru 6000 mužů, s nimiž darmo obléhal Mafeking a Kimberley, ale za to porazil lorda Methuena na Modder-Riveru (28. list.) a u Magersfonteinu (11. pros.). V únoru 1900 musil však ustoupiti jízdě anglické pod gen. Frenchem a byv obklíčen v Paardebergu vzdal se 27. ún. pro nedostatek potravin s 3700 muži. Byl pak zajat a dopraven na ostrov sv. Heleny. R. 1902 vrátil se do Transvaalu.

* **Crookston** [krúkst'n], hl. m. county Polk sev.-amer. státu Minnesoty při Red-Lake-Riveru, důležitý uzel železniční, má 5359 obyv. (1900).

* de la **Crosnière** [krosnièr] viz Bourdon 3).

* **Crot du charnier** [kro dü šarnjé] viz Solutré.

Crowe 2) Jos. Archer, spisov. angl., † 1896.

* **Crowe** Catherine viz Stevens 2).

* **Crown Agency** v. C. A.

* **Crowner**, angl., v. Coroner.

Crowther Samuel, biskup černošský, † 1892.

* de la **Croyère** [kroajér] viz Delisle 4).

* **Crucius** Christianus, pseud. Adrichomia (v. t.).

* **Crusius** Otto, klass. filolog něm. (* 1857 v Hannoveru). Studoval klass. filologii v Lipsku, pak působil jako gymn. učitel v Drážďanech a v Lipsku, r. 1883 habilitoval se na universitě lipské, r. 1886 stal se řád. prof. v Tubinkách, r. 1898 v Heidelberce, r. 1903 v Mnichově, kde působí posud. Od r. 1888 rediguje časopis »Philologus«. C. náleží k nejlepším graecistům dnešní doby. Vydal *Plutarchův spisek de proverbiis Alexandrinorum* s kommentářem (Lip., 1889—95); *Héróndovy mimiamby* (t., 1892, 4. vyd. 1904); *Babria* (t., 1897, menší vydání r. 1898) a opatřil 4. vyd. poslední části Bergkových Poetae lyrici Graeci a téhož Anthologia lyrica (t., 1897). Dále vydal: *De Babrii aetate* (t., 1879); *Analecta*

ad paroemiographos Graecos (t., 1884); *Zur handschriftlichen Ueberlieferung, Kritik und Quellenkunde der Parömiographen* (společně s L. Cohnem, t., 1892); *Beiträge zur griech. Mythologie u. Religionsgeschichte* (t., 1886); *Untersuchungen zu d. Mimiamben des Herondas* (t., 1892); *Herondas' Mimiamben deutsch mit Einleitung u. Anmerkungen* (Gotinky, 1893); *Die delphischen Hymnen mit Untersuchungen uber d. antike Notenschrift u. musikalische Komposition* (t., 1894); *E. Rohde. Ein biographischer Versuch* (Tubinky, 1902); *Studien zur griech. Epen- u. Hymnendichtung. I. Sagenverschiebungen* (Mnichov, 1906); *W. v. Christ* (t., 1908). Veliké množství důkladných pojednání C-iových uveřejněno je v odborných časopisech vědeckých, zejména ve »Philologu«, a v publikacích bavorské akademie, veliké množství recensí přinesl od něho »Literarisches Centralblatt«. *Vy.*

Cruvelli Sophie, něm. zpěvačka, † 1907 v Nizze.

* **Crypsis**, skrytěnka, rostl. rod čeledi trav (*Gramineae*). Jsou to drobné, jednoleté trávy zřídka se vyskytující s jednokvětými, se stran smáčknutými klásky směstnanými do husté laty podobné strboulku n. válcovitému klasu, s perovitými bliznami vyčnívajícími z klásků na vrcholku. Bezosinné plevy bývají nestejné, dole spolu nesrostlé, o něco kratší než bezosinné pluchy. Tyčinky 3 n. 2. C. *alopecuroides* Schrad., s. psárkovitá, roste na vlhkých místech v Čechách (kolem Labe) i v již. Moravě. C. *schoenoides* Lam., s. šašinovitá, vyskytuje se na bažinných místech, zvláště pak na dně vypuštěných rybníků v již. Moravě. C. *aculeata* Ait., s. bodlavá, roste na slaných mokrých místech v nížinách Švarcavy a Dol. Dyje. *Vm.*

* **Cryptogramme**, bot., C. *crispa* R. Br. t. j. *Allosorus crispus* Bernh., v. Allosorus.

Csaba, Békés-C., m. v békéšské župě v Uhrách, má 37.547 obyv. (1900), z nichž 27.488 Slováků, 9501 Maďarů, 279 Němců. Slováci přislušejí rozhodnou většinou k církvi lutheránské a tvoří největší náboženskou obec slovenskou v Uhrách. V poslední době národní jejich uvědomění víc a více roste. Srv. J. Pr. Belly, Bekešská stolica (»Slov. Pohř.«, 1901), a Slováci v Bekešskej stolici (t., 1902); Klíma, Slováci v dol. Uhrách (»Slovanský Přehled«, 1907).

Csáky Albin. Když hr. Tisza r. 1890 podal demissi, C. přestoupil do kabinetu Szaparyho, a když r. 1892 odstoupil i ten, zůstal nadále jako ministr kultu v ministerstvě Weckerlově. Teprve při rekonstrukci tohoto kabinetu odstoupil 10. čna 1894. Dne 13. říj. 1900 jmenován předsedou uherské horní sněmovny. R. 1907 obdržel řád zl. rouna. Dr. *N.*

* **Csalositz**, ves čes., viz Žalhostice.

Csanád, uherská stolice, má 140.007 obyv. (1900), z nich 103.242 Maďarů, 17.279 Rumunů, 13.982 Slováků, 3981 Srbův a 1182 Němcův. Podle náboženství vedle 43.618 evangel., 4520 řecko-katol., 16.567 řecko-východ. je většina římsko-katolická.

* **Csánki** [čán-] Dezső, historik maď. (* 1857 ve Füzes-Gyarmatu, kde byl jeho otec reformovaným farářem). Gymnasium studoval v debrecínské kolleji reformované a v kežmarském lyceu evang., universitu v Budapešti. Státní zkoušky z dějin, zeměpisu a filosofie vykonal r. 1879, doktorské r. 1880. S počátku (r. 1881) byl knihovním úředníkem Národ. musea, od r. 1881 pak úředníkem uh. zemského (státního) archivu, kde jest tou dobou archivářem. R. 1891 byl jmenován dopisujícím, r. 1900 řádným členem uh. akademie. Literárně jest činný od r. 1878. Napsal do časopisů rozličné práce z oboru dějin polit. i kulturních a také několik učebnic. V uh. zemském archivě probadal téměř všechny soustředěné tam archivní sbírky týkající se magnátů, rytířů, měst, biskupů, kapitol, klášterův a komitátův a látky takto sebrané, jež dotud byla neznáma, používá ke svým historickým pracím, zabývajícím se hlavně pozdním středověkem. Pracuje zvláště o kulturních poměrech a topografii Uher ve XIV. a XV. stol. V prvém svém větším spise pojednává o uherských obchodních poměrech za krále Ludvíka I. Anjouovce, ve druhém o dvoru krále Matiáše Korvína (*I. Matyás udvara*; poctěno cenou), kterémuž králi věnoval i zvláštní historické črty (*Rajzok Mátyás király korából*, 1897; vyšlo ve sbírce Magyar Konyvtár). Hlavním dílem C-ho jest však monumentální historická geografie Uher z doby Hunyadiovců (hlavně XV. stol.) *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* (vyd. uh. akad.; posud vyšly 3 sv., 1890, 1894 a 1897). Autor pojednává tu o hranicích jednotlivých komitátů v XV. stol., o rozdělení pozemkového majetku světského i církevního, načež podává přehled hradů, tvrzí a zámků, měst a městeček i vesnických osad, pak přehled větších statkářův a konečně vrchních županů jednotlivých komitátů. Jako archivní úředník C. působil při zřizování t. zv. diplomatického oddělení zem. archivu, jež obsahuje listiny do r. 1526; r. 1889 sestavil pak seznam pečetí listin chovaných v dotčeném oddělení — na 39.000 počtem (*A magy. kir. orsz. levélt. diplomatikai osztályában őrzött pecsétek mutatója*; uveř. zemský archiv). R. 1907 redigoval dílo *Arpád és az Arpádok*, do něhož přispěli přední uherští historikové (vyd. Franklinova společnost). –

* **Csejthe**, ves v uher. Slovensku, v. Cachtice.

* **Csermák** Ant. viz Cermák 1).

* **Csetnek** [čet-], m. uh., viz Štítník.

* **Csikoss** [čikoš] Bela šl. Sesia, malíř chorv. (* 1864 v Oséku). Chtěl se věnovati dráze vojenské, ale tuto záhy opustiv, odešel do Pešti na malířskou akademii, kde byl žákem mistrů J. Bergera a Leopolda Müllera, načež odebral se do Mnichova na tamní akademii malířskou, kdež se dále vzdělával pod vedením prof. Lindenschmidta a A. Marra. Z maleb jeho sluší zvláště uvésti: *Noc filipo jakubská*; *Dante v očistci*; *Antonius*; *Odysseus pobíjí záletníky*. Zvláštní pozornosti

doznal jeho obraz *Kalypso* na výstavě v Budapešti, jenž zakoupen byl vládou uherskou. Vedle toho proslul i malbami v chrámě v Križevci a rekonstrukcí maleb v kostele sv. Kateřiny. Konečně provedl perokresbou portrait *J. J. Strossmayera*, který se mu mistrovsky zdařil. *Tmk.*

* **Csíktusnád** [číktuš-] viz Tusnád.

* **Csollich** Marek, gen. rak., viz Colić.

Csongrád, m. uher., má skoro výhradně maďarských 22.619 obyv. (1900). — Župa csongrádská 132.053 obyv., rovněž Maďarů, z nichž hlásí se 108.479 k církvi římskokatol., 19.209 k evang. reform. a 2104 židé.

* **Csorbató** viz Štrbské jezero.

Ctibor 4) Josef, spis. český, † 14. září 1893 v Písku.

* **Ctiboř,** ves u Plané v Cechách, viz Stiebenreuth.

* **Ctirad** viz Šárka.

* **Cuadruple** [kua-], mince šp., v. Doblon.

* **Cuanhuahac** v. Cuernovaca.

* **Cuceri** [Zuzorićová] Cvijeta viz Jihoslované, str. 442.

* **Cuclava,** ves čes.. viz Sudislav 2).

* **Cudonia,** kožatka, rod hub vřeckatých (*Ascomycetes*) terčoplodých (*Discomycetes*), z pododdělení chřapáčovitých (*Helvellinei*) z čeledi vlastních chřapáčovitých (*Helvellacei*). Plodnice jejich jest masitá, rouško nesoucí část kloboukovitá (čepicovitá) s krajem podvinutým; výtrusy jehlovité, vlákna neplodná (parafysy) hojná, niťovitá. *C. circinaus* Fr. *Leotia c.* Pers., k. kruhová má čepicovitý klobouk více méně vypouklý, krajem podvinutý, s počátku hladký, pak svraskalý a řásnatý, bledě žlutavý, hlinožlutý nebo barvy masové, vezpod bledší a řasami řídce stojícími, sbíhavými po třeni, masově červenými, za vlhka mazlavý 1—3 *cm* široký. Třeň dužnatý, válcovitý neb i přísploštělý, často prohnutý, ke zpodu ztloustlý, bělavo neb světle žlutavý, někdy i světle hnědý, 6 *cm* dl., 2—3 *mm* široký. Všecka vřetenovitě kyjovitá na dlouhých stopkách o 8 výtrusech. Vůně i chuť smržovitá. Na stinných půdách lesních, mnohdy dosti ulehlých, zvláště hornatých krajin, zejména v lesích jedlových v trávě i opadaném jehličí, často společně ve velikých kruzích; od srpna do září. Jedlá a chuti lahodné. *Bezděk.*

* **Cue** [kjú], hl. m. distriktu Murchison Fields v Záp. Australii, 540 *km* sv. od Perthu, s nímž je spojeno železnicí, má 1000 obyv., hlavně kovkopův.

* **Cuivre blanc** [küivr blân], fr., nové stříbro, viz Argentan.

* **Cuklín,** ves čes., viz Zuklín.

Cukrnatost moči viz Diabetes.

* **Cukrovka,** nemoc, viz Diabetes.

* **Culappa** [ku-] viz Calappa.

* **Culasse** [kylàs], fr., v klenot. viz Doublette.

* **Culebra** [ku-], hora a stanice železniční trati na šíji Panamské, 59 *km* od Colonu a 17 *km* od Panamy; nejvyšší místo celé trati (79 *m*).

* **Culebra** [ku-], ostrov v souostroví Virginském, náleží k Puertoriku (v. t.). V rozsáhlé a bezpečné zátoce její zřízena byla námořní stanice válečného loďstva Spoj. Obcí a base pro operace Atlantské a Karibské flotilly.

* **Culmus** [kul-], lat., stéblo, viz Stonek, str. 166 *a*.

* **Culpa,** lat., vina, provinění, nedbalost; v právu zaviněné opominutí povinné péče. Římské právo rozeznávalo podle stupně nedbalosti: **c.** lata, hrubé zavinění, t. j. opominutí péče, jíž dbá každý obyčejný člověk, a c. levis, nedopatření, zanedbání opatrnosti (*diligentia*), které za týchž okolností šetří rozvážný a opatrný hospodář (*diligens pater familias*). Zavinění může záležeti v činění neb opominutí, pročež se mluví o **c.** in faciendo a **c.** in non faciendo, podle toho, zda zasahuje se positivním jednáním do cizí právní sféry či působí se někomu škoda opominutím, jímž se porušuje povinnost. — Kdežto při shora uvedených druzích viny hledí se k měřítku abstraktnímu, mluví se někdy o **c.** in concreto, t. j. o nedbání péče, jíž obyčejný člověk šetří ve svých vlastních věcech (*diligentia quam suis* [*rebus adhibere solet*]).

* **Culross** [kölros], starobylé m. a přístav ve skot. hrab. Perthu, na sev. pobřeží Firthu of Forth, se 400 obyv. Poblíže jsou zříceniny Dunimarlského zámku, kde prý Macbeth zavraždil lady Macduffovu a jejího syna, a zříceniny kláštera z r. 1217.

* **Culteranisté** [kul-], napodobitelé špan. básníka Gongory (viz Gongorismus).

Cumberland 2), m. amer., má 17.128 obyv. (1900).

* **Cumino** [ku-] viz Comino.

Cumpfe Karel jmenován r. 1898 ředitelem gymnasia v Písku, kde působí posud. Opatřil školní vydání *Horatia* (2. vyd. Praha, 1904), zavedené na většině čes. gymnasií, zpracoval česky zkrácené vydání *Homérovy Iliady* podle úpravy A. Th. Christa (t., 1890), sepsal: *Kulturní obrázky ze Starého Řecka* (t., 1895) a *Kterak má a může domácnost školu v jejím úkole podporovat?* (progr. gymn. v Písku, 1902).

* **Cunard Steamship Company** [kunárd stimšip kömpeni] nebo Cunard Line [-lajn], paroplavební společnost v Liverpoolu založená r. 1840 od Cunarda (v. t.), byla kdysi první pro dopravu cestujících z Evropy do New Yorku, musila však od let osmdesátých ustupovati cizím jako Severoněm. Lloydu, Compagnie Générale Transatlantique a později i hambursko-americké linii. V konkurenci s uvedenými společnostmi dostalo se jí podpory od anglické vlády a počala budovati moderní lodi, které dosáhly největší rychlosti. Na čas na poč. let devadesátých XIX. stol. ji překonaly německé společnosti, avšak r. 1903 novými paroloďmi »Carpathii« (13.564 brutto reg. *t*), »Caronii« (19.694 reg. *t*), »Carmanii« (19.524 reg. *t*) statně konkurrenci odporovala. Konečně na

podzim r. 1907 do služby zařazeny byly obrovské turbinové parníky »Lusitania« a »Mauritania«, největší dosud lodě tohoto druhu. Se 70.000 koňskými silami urazí 25 uzlů. Délka jejich měří 239·3 *m*, šířka 26·8 *m*, ponor 10 *m*, obsah prostoru 32.500 *t*. První jízda »Lusitanie« se nezdařila, ale na jaře 1908 dosáhla největší rychlosti nad paroloďmi ostatních společností. C. S. C má nyní 30 parníků, z nichž 9 má přes 10.000 reg. *t* prostorových. Obstarává pravidelné spojení z Liverpoolu přes Queenstown do New Yorku, z Liverpoolu do Bostonu, mezi Liverpoolem a Havrem, z Liverpoolu do Italie, Sicilie, Jaderského moře, M. Asie, Cařihradu a Oděssy.

Cuneo, město ital., má jako obec 27.065 obyv. (1901).

* **Cunkov,** ves čes., viz Čunkov.

Cunningham 5) Alex., archaeolog a indiolog, † 1893 v Londýně.

* **Cuprodescloizit** viz Descloizit.

* **Cuprotypie** [ku-] viz Klíčotypie.

* **Cura actualis,** lat. [c = k], v cirk. právě viz Farář, str. 17 *b*.

Curaçao. holl. ostrov v Záp. Indii, má 30.828 obyv. (1900), z nichž 5—6000 bílých otroků̊v.

* **Cura habitualis** [ku-], lat., v círk. právě viz Farář, str. 17 *b*.

* **Curettage** [kyretáž], fr., vyškrabání dělohy, viz Děloha, str. 253 *b*.

* **Curie** [kyrí] Pierre C., od r. 1895 professor pařížské Sorbonny, fysik a chemik (* 15. kv. 1859 v Paříži, † 19. dub. 1906 t.); stal se světoznámým objeviv s chotí svojí Marií roz. Skłodowskou (v. t.) v uranových rudách prvek radium, za kterýž objev vyznamenán byl cenou Nobelovou. O pracích svých napsal: *Recherches sur les propriétés magnét. des aciers trempés*; *Rech. sur la substance radioactive*. Uprázdněná po něm stolice chemie na Sorbonně svěřena jeho vdově.

Curich, m. švýc., má po připojení devíti předměstských obcí r. 1893 dohromady 150.703 obyv. (1900), z nichž 43.655 katol. a 2713 židů. Město, zejména nová část u nádraží ozdobena byla novými pomníky (Zwingliho, politika Eschera, skladatele písní Nageliho, minnesängra Hadlauba, skladatele Baumgartnera, Pestalozziho a j.), koncertním domem, Švýcar. zemským museem s uměl. průmyslovou školou a četnými budovami společností neb soukromníků. Universita, na níž působí (1907) 64 professorův a 52 docentů, měla 1418 posluchačů, polytechnika 121 professorův a docentův a 2200 posluchačů, z nichž 919 mimořádných. K vědeckým ústavům přistoupilo Švýcarské zemské museum otevřené r. 1898, chovající švýcarské starožitnosti a uměl. výrobky od prvních stop lidského života. Od r. 1891 město C. jako Velký C. (*Gross-Zürich*) má zvláštní postavení v kantonu. Vedle městské rady má Velký C. Velkou městskou radu o 118 členech, jejíž rozhodnutí podléhají obecnímu referendu. V ústavě byly provedeny některé změny. — Kanton curišský má 431.036 obyv., z nichž 70.026 cizinců. Podle jazyka mluví 413.141 německy, 3894 franc., 11.192 vlašsky a 610 románsky.

* **Curius,** Dapsilis C. viz Dvorský 2).

Curtis 2) G. T., právník amer., † 1894. Nejznámější jeho dílo *Constitutional history of the United States* vyšlo v novém zpracování (1. sv. v New Yorku 1889; 2. sv. od Claytona 1896). — C. 3) G. W., spis. amer., † 1892 ve West-New Brightonu. Nové vydání jeho sebraných spisů vychází od r. 1894 v New Yorku pod redakcí Nortonovou.

Curtius 2) Ernst, † 1896 v Berlíně.

* **Curtius** Theodor, chemik něm., professor university heidelberské (* 1857 v Duisburku n. R.); objevil r. 1887 hydrazin a později i jiné nové sloučeniny; největší jeho práce týkají se diazosloučenin mastné řady; o pracích těch napsal řadu pojednání do »Berichte d. deut. chem. Gesellschaft« a do »Journal f. prakt. Chemie«.

* **Curzon** [körz'n] George Nathaniel, lord, politik angl. (* 1859 v Kedlestoně), studoval v Oxfordě, r. 1886 zvolen do parlamentu, kde se přidal ke straně konservativní a zabýval se hlavně politikou východní. V l. 1891—92 byl státním podsekretářem v Indii, r. 1895 stal se v kabinetě Salisburyově ministrem zahraničním, r. 1898 místokrálem indickým. R. 1903 podnikl agitační cestu nad zálivem Perským, aby tam zjednal zesílení vlivu anglického. R. 1905 vzdal se úřadu místokrále indického a r. 1907 zvolen za kancléře university oxfordské. Z jeho spisův uvádíme: *Russia in Central Asia and the Anglo-Russian question* (1889); *Persia and the Persian question* (1889, 2. sv); *Problems of the far east*: *Japan*, *Korea*, *China* (1894, 2. vyd. 1896); *Speeches on India* (1904).

* **Cusanus** [kuzá-] viz de Cusa.

* **Cuslav,** ves čes., viz Sudislav 2).

* **Custodia** v právě círk. v. Commenda

* **Cušima,** Tsušima, Tsusima, ostrov či spíše dvojostroví v Korejské úžině, mezi Koreou a Nipponem, asi 660 km^2 veliký, na němž žije 34.000 obyv. (1898). Na záp. straně zalévá do pobřeží prostranná zátoka Tatamura nebo Tašamura, která svou hloubkou hodí se dobře za přístav četného obchodního i válečného loďstva. Z ní vede úzký průliv, přístupný pouze malým lodím o menším ponoru, na druhou stranu pobřeží. Zmíněná zátoka byla již r. 1861 obsazena ruskými námořníky, ale Anglie donutila Rusy opět k odchodu. Otázka vlastnictví byla však stále sporná. V dávnověku C. příslušela panství korejskému, později zmocnili se jí Japanci, ale i za těch těšila se dlouho autonomii, majíc svého panovníka, který přál Rusům. Při zavedení absolutní vlády v Japanu však C. připojena byla definitivně k říši. Pro strategický význam svůj zátoka Tatamura jest nyní Japanci opevňována. Podle C-my nazývá se obyčejně rozhodná námořní bitva svedená 27. a 28. kv. 1904 mezi Japanci pod Togem a Rusy pod Rožděstven-

ským. Touto bitvou teprve nastal rozhodující obrat v dějinách celého Tichomoří.

***Cuthbert** [ködzb'rt] Bede, pseud., viz Bradley 3).

***Cuvette**, fr., viz Cunette.

Cuxhaven, předpřístav Hamburku s 10.820 obyv. (1905). Chráněn jest několika pancéřovými tvrzemi. Přístavní stavby byly rozšířeny r. 1897 zřízením rybářského, r. 1901 velikého námořského přístavu nákl. 7 mill. m. zbudovaného, který byl prohlášen přístavem svobodným. Na sev. konci rozkládají se baráky pro vystěhovalce Hambursko-americké společnosti. Jest stanicí hamburských lodivodů. Návštěva mořských lázní stoupá.

Cuzco, m. v Peru, spojené drahou se Sicuani, má 10—15.000 obyv.

***Cvěcinskij** Adam Ignaťjevič, gen. rus. (* 1826 — † 1881), vynikl v bojích proti polským povstalcům (1830) a r. 1871 byl jmenován velitelem 4. střelecké brigády, které v rusko-tur. válce r. 1877—78 dostalo se čestného názvu »železné brigády«. Dne 15. čna 1877 C. se svou brigádou přepravil se jako předvoj přes Dunaj u Zimnice, účastnil se boje u Svištova a od 20. čna byl v oddíle gen. Gurka, s nímž vykonal první pochod zabalkánský, načež účastnil se vydatně obrany Šipky a v kritické chvíli přispěl pomocí posádce ruské na Šipce, čímž zachránil tuto rus. posici.

***Cvětajev** Ivan Vladimirovič, filolog a archaeolog rus. (* 1847), jest profes. na universitě moskevské a ředitelem moskev. veřejného a Rumjancovského musea. Nějakou dobu studoval v Italii. Hlavní jeho práce jsou: *Cornelii Taciti Germania. I. Opyt kritič. obozrěnija těksta* (Varš., 1873); *Sbornik Osskich nadpisej s očerkom fonětiki, morfologiji i glossarijem* (Kijev, 1877, doktorská dissertace); *Sylloges inscriptionum Oscarum ad archetyporum et librorum fidem* (Petr. a Lip., 1878); *Inscriptiones Italiae mediae dialecticae ad archetyporum et librorum fidem* (Lip., 1884); *Inscriptiones Italiae inferioris dialecticae* (Moskva, 1886); *Putěšestvije po Italiji v 1875—80 gg.* (t., 1883); *Iz žizni vysšich škol Rimskoj imperiji* (2. vyd. t., 1902); *Učebnyj atlas antičnago vajanija* (t., 1896). Jeho zásluhou z universitního musea moskev. zřízeno velikolepé museum skulptur skoro všech národů do XVII. stol. Napsal též množství životopisů domácích i cizích archaeologův a filologů, vydaných dílem též o sobě.

***Cvetić** Miloš, spis a herec srb. (* 1845 — † 1905). Vystoupil nejprve na scéně Národního divadla v Bělehradě, a když toto bylo uzavřeno, odešel do Záhřeba, kde působil po nějakou dobu na tamní scéně. Když pak bylo v Bělehradě otevřeno Nové divadlo, přešel zase k tomuto. Spisovatelská činnost C-ova posvěcena byla především tvorbě v oboru umění dramatického. Z jeho dramat došly zvláštní pozornosti a obliby: *Tri svetla dana* (1876); *Nemanja* (1887); *Lazar* (1890); *Dušan* (1890); *Todor od Stalaća*; *Miloš Veliki*; *Porodične greche*; *Braća*. Belletristická jeho díla jsou již menší ceny umělecké. Větší pozornosti zasluhuje toliko román: *Zlatno srce.* *Tmk.*

***Cvičení duchovní** v. Exercitia spiritualia.

***Cvijić** Jovan, proslulý geograf srbský (* 1865 v Loznici u Valjeva v záp. Srbsku), studoval v Bělehradě a ve Vídni i stal se r. 1891 professorem vysoké školy v Bělehradě, po povýšení jejím na universitu byl r. 1906—7 prvním rektorem. C. věnoval své síly úplně vědeckému prozkumu poloostrova Balkánského, jehož nejlepším znalcem bez odporu jest. Již od let studentských podniká každoročně rozsáhlé studijní cesty, jejichž síť nejhustěji pokrývá Srbsko, Staré Srbsko a Makedonii, vedle toho však zajímá i všechny význačné krajiny poloostrova. Soustavná jeho činnost badatelská osvědčila se v několika oborech vědy geografické; zjevy krasové zpracoval první monograficky (*Das Karstphänomen*, Lip., 1893) a doplnil známost jejich i dalšími studiemi speciálními; první zjistil zalednění vysokohoří Balkánského poloostrova v době glaciální a největší část pohoří v tomto směru probadal, provedl morfologický prozkum velikých jezer makedonských, jejichž atlas, jakož i geologický atlas Makedonie a Starého Srbska tvoří přílohy největšího jeho díla *Osnove za geografiju i geologiju Makedonije i Stare Srbije s promatranjima u južnoj Bugarskoj, Trakeji, susednim delovina Male Azije, Tesaliji, Epiru i Severnoj Arbaniji* (dosud 2 sv., Bělehrad, 1906). Tektonické poměry pohoří Balkánského poloostrova byly rovněž oblíbeným předmětem studií C-ových, v posledních pak letech zejména tvorba údolí, jíž speciálně platí rozsáhlá monografie *Entwicklungsgeschichte des Eisernen Tores* (Gotha, 1908). C. je zakladatelem znamenité srbské školy geografické, která se osvědčila zejména v oboru anthropogeografie a ethnografie. Zásluhou C-ovou sbírají se již po léta detailní data o osídlení v srbských zemích a území jednotlivá zpracují pak odborní pracovníci jím vyškolení. Srbská akademie vydává je pod názvem »Naselja srpskich zemalja« ve svém národopisném sborníku. Jako úvod k monografiím předeslal C. rozsáhlou základní studii *Antropogeografski problemi balkanskog poluostrva* (t., 1902), k níž pojí se čestně některé kapitoly z veliké monografie Makedonie i Starého Srbska. Zásluhy C-ovy došly plného ocenění nejen doma, nýbrž i v cizině, která pracím jeho věnuje pozornost zaslouženou. Četné společnosti geografické jmenovaly jej svým členem čestným neb dopisujícím. Svého času C. byl navržen za nástupce professora Palackého pro stolici zeměpisu, ale z různých příčin s toho sešlo. Vedle jeho odborné činnosti spisovatelské dlužno uvésti hojné přednášky, které konal v Bělehradě a zejména řeč, jíž měl při installaci jako první rektor bělehradské university. Do Ottova Slovníku Naučného napsal článek Kras. *dš.*

Cvikov má 774 d., 1 ob. č., 5995 n. (1900), lázně, elektrárnu, 2 pily, 10 barvíren, výrobu sodové vody a lihových nápojů, truhlářství a značný průmysl textilní.

* **Cviněves**, ves čes., viz Činěves.

* **Cvrček** Jan viz Gryll z Gryllova 1).

* **Cvrkalka** americká, zool., viz Acris gryllus (Dopl.).

* **Cvrkyně**, ves čes., viz Svrkyně.

* **Cyanophyceae**, bot., viz Phycochromaceae.

* **Cybulka** Mikuláš, diplomat polský, viz Cibulka 4).

* **Cybulskij** (Цыбульскій) Stěpan Osipovič, filolog rus. (* 1858), jest učitelem klass. jazyků na carskoselském gymnasiu. Hlavní práce jeho jsou: *Drevnij gorod Afiny i jego gavani* (1891); *Tablicy dlja nagljadnago prepodavanija grečes. i rimskich drevnostěj* (od r. 1889, posud 20 tabulí, přel. do němč., franc. a vlaš.). Získal si jméno též jako vydavatel textů (Antigony, 4. zpěvu Iliady a j.).

Cycurin F. Stěp., klinik rus., † 1895.

* **Cyklograf** je přístroj fotogrammetrický, kterým můžeme fotografovati celý obzor najednou, otáčejíce apparát. — C. sluje též přístroj zaznamenávající automaticky rychlost pohybujícího se vozidla.

* **Cylindrograf**, geod. K účelům fotogrammetrického měření krajiny sestrojil Moëssard fotogrammetr, při kterém svislá rovina citlivé desky fotografické obyčejných fotografických přístrojů nahrazena jest plochou polovičného dutého válce. Poněvadž objektiv kreslil krajinu pod zorným úhlem 170°, stačily skoro jen dva snímky ke zhotovení panoramy příslušného bodu.

* **Cynipidae**, Cynips, zool., v. Žlabatky.

* **Cynthia** viz Kynthios.

Cypr, ostrov ve Středozemním moři, má 237.002 obyv. (1901), z nichž jest muhammedánů 51.309, řecko-katol. 182.739 a 2974 jiných vyznání. Zemědělství podporováno jest zřizováním zavodňovacích kanálů, takže nyní jest celá třetina půdy vzdělána. Obchod rozvíjí se znenáhla. R. 1906 činil dovoz 501.921 l. st. a vývoz 464.392 l. st., v onom převládají stále zemědělské produkty, v tomto tkané látky, tabák, železo a jiné zboží kolon. Obchodu prospívá 90 *km* dlouhá železniční trať z Morfon do Famagusty, kde dokončena byla stavba přístavu. Srv. Hutchinson a Cobham, A. Handbook of Cyprus (Lond., 1905).

de **Cyrano Bergerac**. K literatuře srv. Pierre Ant. Brun, Savinien de C. B. (Pař., 1894). O divadelní hře t. jm. v. Rostand Edmond

* **Cystinurie** viz Cystin.

* **Cystopteris**, puchýřník, rostl. rod kapradin (*Filices*). Listy bývají 2—3kráte zpeřené a mají na rubu drobné kupky výtrusné na hřbetě postranních žilek a z části pokryté útlými, vejčitými ostěrami. C. *fragilis* Bern., p. křehký, roste hojně ve stinných lesích, na skalách a na zdech a má křehké, lámavé řapíky i listy plihé, světle zelené. C. *sudetica* A. Br. Mil., p. sudetský, vyskytuje se v horských lesích a na stinných skalách pořídku pouze v moravskoslezském Jeseníku (mimo to i na Holešovsku a na Radhošti). *Vm.*

* **Cytologie**, nauka o buňce, viz Buňka.

* **Cytovič** Nikolaj Martinianovič, politický oekonom a statistik rus. (* 1861). Vystudovav v kijevské universitě, dosáhl hodnosti magistra polit. oekonomie a statistiky za dissertaci *Obzor učenij o predprinimatěljskoj pribyli* (Kijev, 1889). Přednášel na kijevské universitě statistiku; r. 1895 přešel na kathedru správního práva. R. 1898 nabyl hodnosti doktora polit. oekonomie za dissertaci: *Městnyje raschody Prussiji v svjazi s těorijej městnych raschodov* (Kijev). Z ostatních prací jeho sluší uvésti zvláště stati uveřejněné v »Kij. Univ. Izvěst.«: *O golodach v Zapadnoj Jevropě* a *O strachovaniji protiv bezraboticy*.

* **Cytovič** Nikolaj Platonovič, vojen. spis. rus. (* 1865), jest profes. vojen. akademie a vydal: *Načala těoriji věrojatnostěj pristrěljki* (Petr., 1896 a 1906, 2 d.); *Těorija Gamiljtona* (t., 1899); *Opyt izslědovanıja bojevogo priměněnija osadnoj artilleriji* (t., 1905, disssertace).

Czambel Samuel. R. 1902 vydal brošuru *Československá národní jednota; její minulost, přítomnost a budoucnost* (srv. Kálal, »Osvěta« 1903, str. 193). Dr. *N.*

* **Czantory** viz Čantorie.

* **Czaplicki** Franciszek Władysław, žurnalista a spis. pol. (* 1828 v Przeworsku v Haliči — † 1872 ve Lvově). R. 1846 unikl šťastně smrti pro svou politickou činnost. Do r. 1848 byl uvězněn na Špilberku, načež vřazen do rak. armády, v níž účastnil se uherské výpravy. Od r. 1856 byl spolupracovníkem »Gazety Lwowskiej« a r. 1862 napsal a vydal: *Powieść o Horozanie* a *Pamiętnik więźnia stanu*. Obě práce vyšly též r. 1872. Vedle toho ještě napsal: *Czarna księga* (2. vyd. 1878); *Na Irtyszu* (1869); *W Sybirskich tajgach* (1870); *Obraz Syberji* (1871); *Bohaterska rodzina* (Chicago, 1885); *Pamietniki autora Czarnej ksiegi* (1871). *Tmk.*

* **Czapski** Emeryk Hutten, hr., proslulý numismatik a učenec pol. (* 1828 — † 1896 v Krakově). Studoval přírodní vědy na universitě moskevské, načež se stal činným členem carské Společnosti geografické; r. 1863 jmenován gubernátorem ve Velkém Novgorodě, později vicegubernátorem v Petrohradě. Brzo potom zřekl se úřadu toho a usídlil se na svém statku Staňkově, přeměniv zámek svůj v bohaté museum. Založil bohatou bibliotéku ze vzácných tištěných památek, cenný archiv a skvostnou sbírku numismatickou, obsahující přes 10.000 kusů mincí. Vedle toho nashromáždil i nádherná díla umění lidového a množství drahocenných zbraní, památek skleněných, porculánových, jakož i překrásné druhy z říše nerostné. Později C. přenesl sbírky své do Krakova, pohříchu však nedočkal se již uspořádání jejich. Ještě za života jeho byla ražena na jeho počest

zlatá medaille váhy 55 dukátů prací medailleura Bartoszewicze s poprsím C kého na jedné straně a na druhé s nápisem: »Świeć się na bezdrożach życia — Cześć nauce i wytrwałej pracy!« Z prací jeho sluší uvésti: *Catalogue de la collection des médailles et monnaies polonaies du comte Émeric Hutten-C.* (Petrohr. a Krakov, 1871—91, 5 sv. s četnými uměleckými kresbami); *Udělnyja, velikokňažeskija i carskija děňgi drevněj Rossiji* (Petr., 1875). (Srv. t. »Tygod. Illustr.« čís. 31 z r. 1896).

Czarnowski 1) Jan Nep., dějepisec pol., † 1894.

* **Czartków** viz Czortków.

* **Czartoryska** Marcelina, kněžna z domu Radziwiłłů, pianistka pol. (* 1817 — 1894 v Krakově). Byla žačkou Cerného ve Vídni, později Chopina v Paříži. Hrávala velmi často na koncertech k účelům dobročinným a byla z nejznamenitějších interpretek Chopinových.

Czartoryski 14) Jerzy. V poslanecké sněmovně zasedal do r. 1891, kdy říšská rada rozpuštěna a stará pravice do nové sněmovny již se nevrátila. Tu ve změněné situaci povolán za doživotního člena do panské sněmovny jako člen dědičný, aby nepřekážel nové majoritě posko-německé, proti níž protestoval. Usedl na pravici. Jest majitelem panství Wiazniowice. Vyznamenán hodností tajného rady. Dr. *N.* — **C.** 15) Wład. † 1894 v Paříži.

* **Czehryń** viz Cigirin.

* **Czech** z Czechenherzů Arnošt, spis. čes. (* 1878 v Praze). Z ohledů národních a politických vystoupiv r. 1908 z poštovních služeb, věnoval se žurnalistice. R. 1904 vydával a redigoval »Melpomene«, revui pro literaturu a umění dramatické, r. 1905 byl spoluredaktorem »Rozkvětu«, a nyní je členem redakce »Podvysockých Listů«. Menší literární práce uveřejnil v »Poslu z Budče«, v »Nár. Listech«, v »Daliboru« a j. a o sobě vydal: *Snivá láska*, tragédie duší (Praha, 1902); *Štěstí světla*, novella (t., 1902); *Spásu*, drama o 1 jedn. (t., 1894); *Karel Havlíček Borovský*, studie (Kut. Hora, 1906); *Za cizí vinu*, drama o 1 jedn. (Praha, 1906); *Jen ta a žádná jiná*, veselohra (t., 1907); *Ve tmách života*, tři dramatické etudy: 1. Sphinga, 2. S očima zavřenýma navždy, 3. Království temnot (t., 1908); *Hetaira*, mythický sen (t., 1908).

* **Czelner** viz Zainer.

Czerkawski Euz., paedagog a politik pol., † 1896 ve Lvově.

* **Czermak** Wiktor, historik pol. (* 1863 v Janowě v Haliči). Studoval do r. 1887 na universitě lvovské, načež pracoval v archivu vatikánském a v knihovnách římských. R. 1891 stal se bibliotekářem semináře při universitě v Krakově. Později se v Krakově habilitoval a jest tam tou dobou řádným professorem všeobecných a rakouských dějin. Napsal: *Przeprawa Czarnieckiego na wyspe Alsen* (Lvov, 1885); *Sprawa Lubomirskiego w r. 1844* (»Ateneum«, 1886); *Szczęśliwy rok. Dzieje wojny moskiewsko polskiej w r. 1660* (»Przeglad Polski«, 1887—93); *Z czasów Jana Kazimierza* (1893); *Młodość Jerzego Lubomirskiego* (1894); *Plany wojny tureckiej Władysława IV.* (1894); *Studya historyczne* (Krakov, 1901; příspěvky k dějinám XVII. stol.); *Illustrowane dzieje Polski*, sv. I. *Od początków do X. wieku* (Vid., 1906, v V. části sbírky Dzieje powszechne illustrowane, vyd. redakcí prof. L. Kubaly). C. přeložil též Goetheovu tragédii »Faust« (Lvov, 1896).

Czernedy M. (nikoli Czemedy!), pseud., viz Bierzyński 2).

* **Czerniejewo**, město v Poznaňsku, viz Schwarzenau.

* **Czerniowce**, pol., **Czernowitz**, něm. jm. hl. m. Bukoviny Černovic (v. t. 8).

* **Czernovicenus**, Černovicius v. Černovický 1).

* **Czerny** Josef v. Černý 8). — **C.** Frant. viz Černý 12).

Czerski Jan, spoluzakladatel něm.-katolických církevních obcí, † 1893.

Czerwiakowski 2) Ig. R., botanik pol., † 1882.

Czestochowa, m. v Rus. Polsku, má 53.650 obyv. (1900). Se stoupající návštěvou poutníků, rozvíjí se tu také obchod a průmysl, ač poslední bouřlivá léta tento utěšený rozvoj zastavila.

* **Cziack** viz Žák 1).

* **Czikann** J. J. viz Cikán.

Czobor Béla, archaeol. maď., † 1904.

* **Czorneboh**, hora v Hor. Lužici, v. Černoboh.

v. **Czyhlarz** Karel, rytíř, povolán byl r. 1892 na universitu vídeňskou, obdržel titul dvorního rady, jmenován r. 1898 členem říšského soudu a od r. 1895 je doživotním členem panské sněmovny, kde hlásí se k levici. Napsal ještě: *Der Haager Ehrenkonvent u. d. österr. Recht* (1907).

* **Czynszowa szlachta** (úroční šlechta), v Polsku bezpozemková šlechta, která za »úrok« (plat) čili czynsz užívala půdy bohatých pánů. Rozmohla se zvláště v XVII. a XVIII. stol. a byla korrupčním materiálem v rukou mocných velmožů, kteří ji zneužívali ke svým politickým účelům (zejména na sněmících).

Ć.

* **Ćedomil** Jakša viz Ćuka Jakov (Dopl.).

Ćésla Jan, básník lužicko-srbský, v. díl VI., str. 661 *b*.

* **Ćirić** Isidor, spis. srbský (* 24. ún. 1844 — † 2. pros. 1893). Hrál velmi důležitou úlohu v církevně-školském životě národa srbského.

Poesií C-ovou vane oddaná tichá láska, naděje i touha. Zejména znám jest svými původními písněmi a balladami, mezi nimiž *Kralj Vukašin* zaujímá místo nejpřednější. Dále napsal: *Čiča Petar*; *Sunašce milo sija*. Vedle toho Ć. překládal i Schillera do srbštiny. Litovati pouze sluší, že Ć. velmi záhy přestal psáti. *Tmk.*

Ćišinski Jakub viz Bart Jakub.

* **Corović** Svetozar, spis. srb. (* 1875). Píše hlavně povídky, novelly a skizzy z národního života na Černé Hoře. Z jeho samostatných sbírek sluší uvésti: *Iz Mostara* (1896); *Iz Hercegovine* (1896); *Iz moje domovine* (1898); *Crtice* (1900); *U časovima odmora* (I. sv. 1903, II. sv. 1904, III. sv. 1906). *Tmk.*

* **Ćuka** Jakov (pseud. Jakša Ćedomil), spis. chorvat. (* 16. srpna 1868 v Zaglavu na Debelom Otoku u Zadru). Jest nyní kanovníkem kapitoly zaderské. Své plody otiskuje v časop. »Nar. List«, »Iskre«, »Vijenac«, »Nada« i »Prosvjet«. Po dvě léta byl též redaktorem časopisu »Glasnik Matice Dalmatinske«. *Tmk.*

Č.

* **Čaadajev** Petr Jakovlevič, proslulý spis. rus. (* 1793 — † 1856). Byl po matce spřízněn s knížecím rodem Ščerbatových. V domě otcovském dostalo se mu znamenitého vychování. Později studoval na universitě moskevské. R. 1812 vstoupil do semenovského pluku a účastnil se tehdejší války. Potom sloužil v tělesném pluku husarském, kdež seznámil se s mladistvým Puškinem. O přátelství mezi oběma nejlepší svědectví podává báseň Puškinova: *Petru Jakovleviču Č u*; *K portretu Č a* a j. Č. zachránil Puškina před vyhnanstvím na Sibiř, začež Puškin vřele a upřímně se mu odměnil. První exemplář »Borisa Godunova« posílá Puškin Č-u a neobyčejně zajímá se o úsudek jeho o tomto díle. Č. měl též úzké styky s děkabristy, ale nerad mluvil o nich. Vystoupiv z vojska, Č. odebral se do ciziny, kde prožil plných šest let. Navrátiv se do vlasti, Č. zastal v ní již jinou dobu i jiné lidi. Od té doby však postava Č a nejeví se ve vlastnosti politika nebo jednoho z velikých reformátorů Ruska, o němž snil Puškin, když mluvil o Č-u jako o Brutovi v Římě nebo jako o Perikleovi v Athénách. Četné styky Č a s předními tehdejšími filosofy měly nemalý vliv na celou jeho povahu i příští život. Neobyčejná sčetlost přispěla ovšem taktéž k určitému filosofickému názoru Č-a. Č. byl v pravdě hluboký a barvitý myslitel. Když r. 1831 zapověděn byl časopis »Jevropejec« a Kirějevskij dán pod policejní dozor, Č. napsal: *Mémoire au compte Benkendorf, rédigé par Tchadaéeff pour Jean Kiréifsky*. V tomto spise Č. vykládá svůj náhled o dějinách Ruska a mluví o prostředcích, jimiž lze přivésti Rusko k lepší budoucnosti. R. 1836 otiskl v časopise »Těleskop« proslulé své *Filosofičeskoje pisjmo*, jehož dojem na veřejnost byl velmi silný. Od dob vydání spisu »Gorje ot uma« nebylo ni jednoho literárního díla ruského, které by způsobilo silnější dojem. V této vědecké práci Č. velmi bystře vyložil své filosofické idey. Celý měsíc v Moskvě nebylo jediné rodiny, v které by se tehda nemluvilo o tomto filosofickém výtvoru. Velmi smělé byly útoky i narážky Č-a na ruskou společnost, na pravosláví i na samobytí Ruska, jeho náklonnost k západoevropské kultuře a katolicismu vyvolaly ohromnou nevoli a Č. officiálně prohlášen byl za šílence. Časopis »Těleskop« byl proto zapověděn a redaktor jeho Naděždin poslán byl do vyhnanství do Usť-Sysolska ve vologodské gubernii. Naděždin byl v oné době z nejpokrokovějších a nejhumannějších lidí ruských. Druhé práce Č-a uviděly svět teprve za mnoho let, a to hlavně v jazyce francouzském a především v Paříži nákladem proslulého jesuity I. S. Gagarina. Č. napsal všech filosofických listů toliko tři, avšak lze právem se domnívati, že mezi prvním a t. zv. druhým listem Č. napsal ještě jiné listy, které se pohříchu nedochovaly. Vedle toho Č. napsal také ještě svou obranu pod názvem: *Apologija sumasšedšago*, kde činí již některé ústupky ze svých dřívějších tvrzení a názorů, které sám nazývá upřílišněnými, avšak přes to vysmívá se ruské společnosti, která naň pro první filosofický list tak velice zanevřela. Později Č. uchýlil se do Moskvy, kde prožil skoro nepřetržitě 20 let a kdež i zemřel. Srv. Kirpičnikov, P. J. Č. po novym dokumentam (»Rus. Myslj«, 1896). *Tmk.*

* **Čaban**, pastýř ovcí v již. Rusku, ozbrojený holí s hákem (girdyga) k chytání ovec za nohy, pasem s visící mošnou (zaman), kleštičkami k vybírání červíků u nemocných ovcí (džermela), rohem s dehtem a zásypem na rány ovec a nožem. Těžký život jejich ve stepích, plný nebezpečí a bojů s vlky, podrobně vylíčil Kucharenko (»Osnova«, 1862, květen), kde podal také čabanský slovníček, oplývající jmény turec. a rumun., což vysvětluje se tím, že č i v dřívějších dobách byli většinou Rumuni. V novější době typ tento víc a více mizí. Folkloristický materiál o nich podává ještě píseň Talavirja (»Kijev. Starina«, 1883, IV.). Sbírka čabanských nástrojů chová se v charkovském národopis. museu.

* **Čač** viz Taškent.

* **Čáda** František, filosof čes. (* 1865 v Praze v Bubnech), studoval gymnasium v Praze v Truhlář. ulici, načež vstoupil t. na čes. universitu, kde se oddal studiu filosofie a klassické filologie, pobyl tolikéž některou dobu na universitách v Lipsku a Halle. R. 1900 u příležitosti psychologického kongressu navštívil Binetovu laboratoř psycholog. při Sorbonně v Paříži a ve Villejuifu psycholog. laboratoř Ed. Toulouse (v. t., Dopl.). Od r. 1890 supploval a professoroval na gymnasiích pražských, r. 1896 habilitoval se na čes. univ. pražské pro filosofii, r. 1905 jmenován mimořádným professorem t. V rozboru Čádova filosofického myšlení dlužno na předním místě vytknouti jeho kriticismus. Č. není filosof dogmatik. Staví do popředí záhadu jistoty poznání, určuje pojem pravdy a zjištěnosti poznatku a přichází k výsledku, že všechno poznání podle stávající povahy našich soudů a úsudků nemůže býti než jen relativní, ne tedy absolutní, ale přese všechnu nehotovost že poskytuje intellektu, citu i vůli člověka tolik, čeho jest mu třeba. Stanovisko toto nazývá noétický probabilismus a prohlásil je již r. 1894 ve svém hlavním díle *Noetická záhada u Herbarta a Stuarta Milla* (nákladem Čes. akadem.). Důsledným stopovatelem noétických záhad zůstává i v jiných svých pracích. Jsou to jmenovitě jeho obzvlášť cenné *Rozhledy noetické* uveřejňované v »Čes. Mysli« v ročnících 1903 a 1904 (jejich soubor též o sobě, nákl. vl.). Své éthice, jíž říká biotická, klade za princip co možná největší a nejvšestrannější stupňování života vůbec, jak u jednotlivce, tak i u společnosti. Jeho zásluhou uvedena do čes. filosofie paedopsychologie opřená o vědecké základy a methodu genetickou. Zaujímaje totiž v psychologii stanovisko empirické slučuje s tímto methodický požadavek, že musí býti sledovány jevy psychologické jako kontinuum, a proto pro vysvětlení této kontinuity nabývá paedopsychologie samostatného významu. Sem náležejí jeho práce: *Hodnota paedopsychologie* (Praha, 1902); *Paedagogický význam kreseb dětských* (t., 1903, přelož. do ruštiny); *Studium řeči dětské* (I. díl t., 1906, II. díl t., 1908). Mimo to napsal: *Nástin starořeckého dějepisectví* (Progr. gymn. v Truhlář. ul. v Praze, 1891); *John Stuart Mill. Pojem a obor logiky* (t., 1892); *O trestní příčinnosti* (Zprávy pro vědy státní a sociální v Praze, 1897); *Datování Platonova Faidra* (v Praze, 1902); *Význam Komenského »Informatoria školy mateřské«* (1904); *Názory Komenského o vzdělání* (Kutná Hora, 1905); *Amerlingovy názory paedagogické* (Praha, 1908); *Klácelova idea vesměrnosti* (1908). Historickému vývoji české filosofie, pro nějž je posud tak málo pragmatických opor, věnoval svou pozornost ve spise: *Hynovo dušesloví*. Příspěvek k počátkům české psychologie (»Rozpravy« Čes. akad., 1902) a filologicko-kriticky upraveným vydáním Filosofických spisů Vincence Zahradníka (Filosof. bibliotéka Čes. akadem., I. sv. 1906, II. sv. 1908). Jest přispěvatelem Ottova Slovníku Nauč. již od jeho počátku, kamž mimo některé čl. z oboru literatury a antikvit řeckých psal hlavně o filosofii. Rediguje »Paedagogické Rozhledy« (oddíl Paedopsychologie), sbírku »Dítě« a jest spoluredaktorem »České Mysli«. Mimo to přeložil Platónova Lacheta, Euthyfrona, Sallustiova Jugurthu, z Cicerona pro Lege Manilia a drobnější články jeho uveřejněny jsou po různých listech, jako »Athenaeum«, »Naše Doba«, »Obzor literární a umělecký«, »Život« a j. *Zb.*

Čadské jezero bylo v posledních letech předmětem pilného výzkumu, čímž poopraveny zprávy Nachtigallovy a j. Franc. setn.k Tilho odhaduje velikost jezera na 20.000 *km*², avšak následkem bařinatých břehů a periodického kolísání, tedy nikoli vysýchání, nelze přesněji určiti jeho rozměry. Vegetace pobřežní není tak bujná, nanejvýše na východní straně uvádí Marquardsen tropické rostlinstvo. Voda je podle Tilhota slaná, přílivu není; pozorovatelné dmutí vody vzniká vlivem severových. větru. Spojitost s Bahrem-el-Gazál musí býti ještě studována. Rovněž vodní spojení s Tuburi a Benuë, které způsobilo po výpravě Lenfantově tolik rozruchu, ukázalo se klamným. Na březích a ostrovech bydlí loupeživí Budumové. Srv. »Sborník zeměvěd. společn.« (ročn. XII., 1906).

* **Čacharové**, mongolský kočovný kmen bydlící za Velkou čínskou zdí při jv. hran. Mongolska, spravován jest čínskými úředníky. Jedna část kmene vykonává vojenskou službu, druhá poštovskou a třetí dohlíží na císař. stáda pasoucí se v jejich území. Majíce při svých stanicích slušné školy a stýkajíce se hojně s Číňany, Č. vynikají nad ostatní Mongoly vzdělaností, ba mají i svou literaturu. Nicméně většinou jsou ještě šamanisté, menšinou buddhisté.

* **Čachomířice**, m. čes., viz Ciměř 1).

Čachrov má 38 d., 375 obyv. č., 30 n. (1900). Nejvyš. rozhodnutím z 23. list. 1904 povýšen na městec.

* **Čaišpiš** viz Teispés.

Čajčenko Vasil, vlastním jm. Hrinčenko Boris D., spis. malorus. (* 1863 v Olchovém Jaru charkov. gub.), jako student byl uvězněn pro šíření spisů Drahomanových (viz Dragomanov), pročež později, když věnoval se učitelství, nedostalo se mu místa mezi malorus. obyvatelstvem. Vzdav se tedy učitelství, stal se statistikem při chersonském zemstvu, v l. 1887—93 byl učitelem na škole Ch. D. Alčevské a později opět stal se úředníkem cherson. zemstva. R. 1899 usadil se v Kijevě a věnuje se výhradně literatuře. Vedle povídek píše v novější době také dramata, jež však postrádají hlubší psychologie, ač oplývají pěknou mluvou a vlasteneckou tendencí (*Za baťka*; *Na novyj šljach*, připomínající Ibsenovu »Noru« a j.). Také jest znám jako ethnograf a folklorista. R. 1899 vydal v Černigově 70 populárních spisků, mezi nimi poetickou anthologii »Stepovi cvitky«. Z mladších spisova-

telův ukrajinských jest vůbec nejplodnější a nejpilnější. V brošurce *Na bezprosvětnom puti* (Kijev, 1906) podává nárys dějin zápasův o ukrajinskou školu od konce let 50tých XIX. stol. Redigovaný jím »Slovarj ukrajinskago jazyka«, v němž zpracoval látku, sbíranou přes 50 let, vyznamenán byl od petrohr. akademie cenou N. I. Kostomarova. Do češtiny přeloženy byly jeho povídky »Žhářka« (»Knih. Besed Lidu«), »Na rozcestí« (»Knih. Světozora«) a j. Podobiznu a životopis jeho přinesl »Slov. Přehled« (1907, roč. IX. str. 384). *Šnk.*

Čajkovskij Petr Iljič, hud. sklad. rus., † 6. list. 1893 v Petrohradě. Pochován jest v Aleksandro-Něvské lavře. Znamenitým dílem podávajícím ucelenou charakteristiku Č-kého jest: Žizň Petra Iljiča Č-kago (Petrohr., 1903, 3 sv.) sepsaná bratrem jeho M. J. Č-kým na základě materiálu z archivu skladatelova. Dále sluší zmíniti se i o monografii Kaškinově Vospominanije o P. I. Č-kom (Moskva, 1896) a četných novinářských úvahách o skladbách Č-kého. *Tmk.*

* **Čajkovskij** Modest Iljič, dramat. spis. rus., bratr před. (* 1850), napsal několik dramat, jako: *Predrazsudki*; *Simfonija*; *Děň v Petěrburgě*, a librett pro opery bratrovy (*Jolanta*; *Piková dáma*), jakož i životopis bratrův (Petr., 1903). Práce jeho těší se značnému úspěchu scénickému. Pochází od něho také libretto opery *Dubrovskij.*

* **Čák** viz Csáky a Matouš Trenčanský.

* **Čának** v. Barrakpur.

* **Čándor** v. Adžanta.

* **Čang**, váha siamská = 1·2 *kg*.

* **Čang-tang**, sev. část Tibetu (v. t. str. 414 *a*).

* **Čáp** Klatovský viz Štorch Karel.

Čapek 4) Jindř., sochař čes., † 1895.

Č. 5) K. M., žurnalista a spisovatel čes. Vstoupil r. 1888 do redakce »Hlasu Národa«, r. 1890 do redakce »Nár. Politiky« a r. 1900 do »Nár. Listů«, v jejichž redakci posud trvá jakožto jeden z předních členů jejich. Hlavním jeho oborem je tu rubrika »Denních zpráv«, do níž obstarává čelné články politického, kulturně-národního rázu, po většině polemické povahy pro obě denní vydání »N. L.«. Sem spadají rozsáhlé serie věnované denním otázkám nejrůznějšího druhu, počínaje všeobecnou politikou národa a postupem české delegace až po speciální předměty veřejného zájmu z oborů kulturních, zejména uměleckých, literárních, divadelních, národohospodářských, školských, zejména vysokoškolských. Z velikých zápasů politicko-žurnalistických, jež podnikl ze své iniciativy, dlužno uvésti polemiku proti církevněnárodnímu rozdělení země, jež skončila se odmítnutím těchto snah, a čtyřletý boj proti t. zv. smiřovačkám na Moravě, ve věci obratně vedený, prakticky však bezúspěšný, provedení jejich totiž ospravedlnilo všechny námitky a důvody proti moravskému vyrovnání v boji tom vyslovené. Polemické stati »N. L.« v zápasu proti Čes. spořitelně pocházejí z jeho péra. Od r. 1905 píše také pravidelně úvodní články. R. 1901 psal několik dopisů do »Pest. Lloydu«. Býval též referentem mnichovské »Die Kunst« o českém umění (1895—1903). Referoval stále o výtv. umění do »Světozora« a »N. Politiky« (1890—1900), do »Č. Revue« (za Vrchlického), divadelní i výtvarný referát píše pro »Zvon«. Z belletristických knih jeho nejdůležitější jest *Nejzápadnější Slovan* (J. Otto, 1894), rom. o 3 kap.: »romantické«, »realistické«, »naturalistické«, v němž líčí dobrodružství studujícího mathematiky, přepracovaného až k hallucinacím a nemoci, jeho ozdravění tělesné i duševní a uskrovnění na místě v nejzápadnější stanici dráhy v Čechách. Dále román *V třetím dvoře* (J. Otto, 1895) z pražského života několika rodin, obývajících třetí dvůr ve starém domě, se scénami soudními, z poštovní expositury, atelierovými, hospodskými a příhodami veselými, smutnými i zakončením tragickým hrdinky, která se svou fikcí o bohatém dědictví je středem děje nadmíru bohatého a hybného. V humor. románě *Dar sv. Floriána* (1904, spolu s tril. *Zvířátka a Petrovští*) podává satiru na maloměstský a selský život z počátku devadesátých let, líčí kulturní a politický zápas obou vrstev na fantastickém podkladu, podle kteréhož sedlák Jírovec od svého patrona darem obdrží »provázek od počasí«. Ze »Zvířátek a Petrovských« uvádívá se povídka *Berane burc*, jakožto typ originálního humoru autorova. Ze sbírky *Patero novell* (J. Otto, 1904, vyzn. cenou Akad.) vytknouti sluší povídky »Znova a lépe« (nešťastné manželství muže z lidu a šlechtičny na zámečku v Pošumaví), »Mendelsohnův koncert« (delirantní noc virtuosova po nezdařeném debutu v rudolfinském sále se zevrubnostmi houslové literatury a techniky atd.), »Snivá Kateřina« (osudy bývalé »minervistky« v prostředí továrním a uměleckém, se scénami z chudého krámku, schůzí sociálně demokratických, montovny na lokomotivy, výstavní místnosti spolku výtvar. umělců »Brandl«). V r. 1909 vyjde u Ottů román *Kašpar Lén, mstitel*, líčící pomstu Lénovu na svůdci milenky, zavedené do prostituce, soud a konec jeho. První díl odehrává se na stavbě domu, druhý je zevrubným porotním přelíčením; román je sociálně a processně tendenční. Tou dobou píše cyklus 5 novell o témž reku: *Příběhy Ant. Vondrejce, lyrického básníka a korrektora*, o úpadku mladého umělce s výjevy ze života žurnalistického, tiskárenského, uměleckého, literárního, politického. První dvě novelly vyšly ve »Zvonu«: »Poslední večer Ant. Vondrejce« (1906), »Ant. Vondrejce státní stipendium«. Kromě toho vydal Č. *Povídky* (prvotiny, 1890) a *Nedělní povídky*, kresby ze života (1897). Jako žurnalista-polemik Č. postřehuje bystře situaci a jest nejen mistrem slova, ale i vybroušeného stilu, že snadno dovede strhnouti přesvědčení ke své straně. Stejně suggestivní jest jeho způsob, jakým uvádí

své umělecké, v základě vždy realisticky pojaté a vždy původní sujety, tak že právem řadí se mezi přední prosatéry české.

* **Čapek** Josef, klass. filolog. čes. (* 1851 v Jestřebicích). Studoval v l. 1864—72 na gymn. v Táboře a v Čes. Budějovicích, pak oddal se studiu klass. filologie a filosofie na pražské universitě, od r. 1876—78 supploval na gymn. v Jindřichově Hradci, v letech 1878—81 byl supplentem a od r. 1881—90 prof. gymn. v Jičíně, v l. 1890—1907 prof. gymn. v Praze v Truhlářské ulici, od r. 1907 jest ředitelem českého gymn. v Čes. Budějovicích. Přispěl hojnými články z oboru řec. a řím. starožitností a články biografickými (Pechánek, Riss, Šír, Vaňaus) do Ottova Slovníku Naučného, životopisné stati *J. Lepař* a *Jos. Pechánek* otištěny jsou v »Jičínském Obzoru«, stať *J. Pechánek* mimo to ve »Světozoru«, biograf. vzpomínky: *M. Kovář*, *K. Veselík*, *B. Bauše* v progr. gymn. v Truhlářské ulici v Praze na r. 1901, 1904 a 1906. Literární studie o Elišce Krásnohorské, K. Světlé, A. Šmilovském a o některých pracích S. Čechových nebyly posud uveřejněny.

* **Čapek** Jan Ladislav, klass. filolog. čes. (* 1858 v Semilech). Studoval v l. 1870—78 na malostranském reál. gymn. v Praze, pak účastnil se jako jednoroční dobrovolník okkupace Hercegoviny, načež oddal se studiu klass. filologie a slavistiky na universitě pražské. V l. 1882--93 suppioval na gymnasiích v Praze v Jindřišské ulici, v Litomyšli, Čes. Budějovicích a v Kolíně, r. 1893 jmenován prof. gymn. v Jičíně, kde působí posud. Č. podal zdařilé překlady *Héróndových mimiambů* (Bibliothéka klassiků řec. a řím., vydávaná III. třídou Čes. akademie, Praha, 1900) a *Plautových* komedií *Mostellarie* (t., 1904) a *Pseudola* (t., 1907). Mimo to napsal důkladná pojednání *O poměru prosodie české přízvučné i časomerné k rozměrům antickým* (»České Museum filologické«, roč. VI. a VII.) a *O Alkifronovi a jeho epištolách* (Programm gymn. jičínského na r. 1904). Do Ottova Slovníku Naučného napsal řadu článků z oboru prosodie a metriky.

* **Čapek** František Miroslav, spis. čes. (* 1873 v Lišově). Absolvovav (1892) vyš. reálku v Písku vstoupil (1895) do služeb poštovních a nyní působí jako officiál v Čes. Budějovicích. Svými články a přednáškami o poměrech a dějinách selského lidu na českém jihu získal si nemalých zásluh. Jeho přičiněním oživena tradice o Kubatovi, tak že selskému tomu reku postaven r. 1904 u Zbudova na Blatech 11 *m* vysoký pomník. Jeho působením založena tolikéž r. 1906 ve Zbudově Kubatova škola spojená s knihovnou a krajovým museem. Vedle článků roztroušených po časopisech napsal: *Rychtář Jakub Kubata dal svou hlavu za Blata* (Čes. Budějovice, 1901); *Doudlebsko* (t., 1902); *Památce Kubatově* (t., 1904); *Šimon Lomnický z Budče* (t., 1907); *Okres Trhosvinenský* (Praha, 1908); *Okres Novohradský* (t., 1908) a jiné spisy odnášející se k českému jihu.

* **Čapka** Josef, pseud. Drahlovský, hud. skladatel čes. (* 13. pros. 1848 v Drahlově u Olomouce). Vystudovav gymnasium v Olomouci a varhanickou školu v Praze, stal se gymn. učitelem zpěvu a ředitelem kůru v Přerově, kde působí posud. Složil několik skladeb církevních a klavírních, jako *mše*, *offertorium*, *Tedeum*, *Litanie*, *Nešpory* a j. (většinou tištěných v Olomouci). Jako dlouholetý sbormistr zpěváckého spolku »Přeruba« provedl díla »Stabat« od Dvořáka, »Štědrý den« a »Švandu« od Bendla, »Poušť« od Davida, ve »Studni« od Blodka a mnoho jiných skladeb domácích i cizích. Mimo to složil 5 dílů *Morav. tanců* (Praha, 1895), 3 díly *Morav. trojzpěvů* (t.), 2 díly *Morav. dvojzpěvů* (t.), 2 díly *mužských sborův* a menší skladby roztroušeny jsou po časopisech.

* **Čaplinské vyznání** viz Štundisté.

* **Čaplygin** Sergěj Aleksějevič, mathematik rus. (* 1869), profes. moskev. inženýrské školy a vyšších ženských kursův, uveřejnil množství studií v odborných časopisech, jako: *O někotorych slučajach dviženija tverdych těl v židkosti* (»Trudy« fysikál. oddělení cís. společnosti přátel přír. věd, 1894, vyznamenána cenou N. D. Brašmana, 2. část t., 1897, dissertace vyznamenána zlatou medaillí od petrohrad. akademie nauk); *O paraboloidnom majatnikě* (t., 1899); *Novoje častnoje rěšenije zadači o dviženiji tverdago těla v židkosti* (t., 1903); *O gazovych strujach* (dissertace »Zapiski« moskev. univ.) a mn. j.

* **Čarekeň** viz Čeleken.

* **Čarimágh** viz Aimakové.

* **Čarlowitz**, ves čes., viz Černovice 2).

* **Čarnoluskij** Vladimir Ivanovič, spis. rus. (* 1865), vzdělal se na universitě kijevské a byl tajemníkem komitétu gramotnosti. Byl spoluredaktorem záslužného díla »Načaljnoje obrazovanije v Rossiji« (do r. 1903 4 díly) a vydal s G. A. Falborkem *Narodnoje obrazovanije v Rossiji* (1899—1903) a *Nastoljnaja kniga po narodnomu obrazovaniju*.

Čarukovskij 2) Akim Al., chirurg rus., † 1848.

* **Časlav** viz Ceslav.

Čáslav má 635 d., 8787 obyv. č., 265 n., 94 j. národ. (1900).

Čáslavice mají 128 d., 810 obyv. č., 7 n. (1900).

* **Časlavskij** Vasilij Ivanovič, statistik a kartograf rus. (* 1834 — † 1878), byl smírčím soudcem a pak sloužil při statistickém oddělení státních statků. Hlavní práce o rus. obchodě obilním otiskl v »Trudech« rus. národohospodářské a zeměpis. společnosti (1869—79). Mimo to napsal: *Zemleděljčeskije otchožije promysly* (»Sbornik gosudarstvennych znanij«, 1876, 2. díl) a *Voprosy rus. agrarnago ustrojstva* (»Otěčest. Zapiski«, 1878, č. 8). Sestavil první podrobnou geolog. mapu Ruska, kterou po jeho smrti vydal departament zemědělství s textem V. V. Dokučajeva.

* **Časovně** (rus. nom. sing. *časovnja*), kaple, slují na Rusi malé kostelíky bez oltářů. Sta-

věly se za dřívějších dob nade vchodem v podzemní hřbitovy a také nad podzemními chrámy, zbudovanými na hrobech mučedníkův. Takto č. sloužily za náhrobní pomníky a označovaly i místa, kde se nacházely oltáře. Takový význam na Rusi mají ještě podnes. Vedle toho č. budují se na místech významných milostí boží nebo na památku důležitých událostí života církevně-státního a slouží především společným modlitbám křesťanů. Na Rusi setkáváme se s nimi se zavedením a rozšířením víry křesťanské. Zvláště pak přísná pravidla o č-ních vydána byla za cara Petra I. se zřetelem k tajné bohoslužbě, kterou v nich konali rozkolníci. Carské úkazy z r. 1707 a 1722 žádaly pak, aby všechny č. byly odstraněny jako rozkolnické. Tyto úkazy však neprováděly se všude. Na základě úkazu z r. 1865 zůstaveno pak eparchiálním archijerejům právo dovoliti stavěti č. ve vsích i městech, kromě sídelních měst. *Tmk.*

Častolovice 1) mají 183 d., 1322 obyv. č. (1900).

* **Častuška**, název národní písně rus. novějšího rázu, skládající se z krátkých veršův a kupletů, jejichž obsah čerpán jest z běžného života soudobého. Srv. pojednání »O č ch« (»Rus. Bogatstvo«, 1902, č. 12).

* **Čaturanga** viz Šachy, str. 546 *a*.

* **Čaučové** viz Čukčové.

Čausov Mich. Dmitr., anatom a histolog rus., † 1903. V l. 1890—97 byl inspektorem městských nemocnic varšavských. Napsal dále: *Anatomija topografičeskaja oblasti grudi čelověka* (Varš., 1895); *Anatomija topografičeskaja oblasti života čelověka* (t., 1897); *Anatomija topografičeskaja golovy čelověka* (t., 1900—1); *Anatomija topografičeskaja konečnostěj čelověka* (t., 1903); *Obščija Varšavskija boljnicy* (t., 1893); *Očerki dviženija boljnych* (t., 1897). *Tmk.*

* **Čavčavadze** Ilja Grigorjevič, kníže, spis. a publicista gruzín. (* 1837), studoval práva na universitě petrohrad., ale r. 1861 za studentských nepokojův opustil universitu a r. 1864 poslán byl jako úředník pro zvláštní rozkazy ku gen. gubernátoru kutaiskému, aby byl prostředníkem mezi místními statkáři a sedláky při selské reformě. V l. 1864—68 byl smírčím soudcem v dušetském új. tifliské gub., kterouž hodnost zastával pak do r. 1874. Literární činnost zahájil básněmi r. 1857 a později přispíval do všech čelnějších listů gruzín. Hlavní jeho básně jsou: *Episoda ze života loupežníků*; *Přízrak*; *Poustevník*; *Matka a syn* a j. Z povídek jmenujeme: *Kacia Adamiani* (Petr., 1863); *Vypravování žebrákovo*; *Listy pocestného*; *Vánoční povídka*; *U šibenice* a pod. Práce jeho hojně překládají se do ruštiny, do něm., angl. a franc. Některé otištěny jsou ve sbornících, vydaných v Tiflise, a v »Georgische Dichter« (Lipsko, 1886, a Drážďany, 1900). Č. překládal z Puškina, Lermontova, Turgeněva, Schillera, Heineho, Shakespeara a j. Sebrané spisy jeho vyšly ve 4 svazcích. Z publicistických statí jeho mnohé vzbudily značnou pozornost i v rus. veřejnosti. *Šnk.*

* **Čbánoveo**, ves čes., viz Džbánov 1).

* **Čebuz**, ves čes., viz Čibuz.

Čebyšev Pafnutij, mathem. rus., † 1894 v Petrohradě.

* **Čebyšev-Dmitrijev** Aleksandr Pavlovič, kriminalista rus. (* 1834 — † 1877). Práva studoval na moskevské universitě. R. 1858 počal přednášeti na Děmidovském lyceu v Jaroslavi, odkud přišel do Kazaně jako professor trestních a policejních zákonů; později byl professorem trest. práva a soudního řízení na petrohradské universitě. První jeho vědecká práce *O pravé nakazanij* vyšla ve »Vremenniku« Děmid. lycea (1859). V »Otěč. Zapiskách« uveřejněna jeho úvodní přednáška na kazanské univ. *O sovremennom sostojaniji i zadačach nauki ugolovnago prava* (1860) a sedm přednášek *Ob ugolovnom processě v Angliji, Franciji i Germaniji* (1861—62), v »Jurid. Věstniku« Kalačova pak přednáška *O načalach francuzskago ugolovnago ustrojstva* (1862). R. 1862 vydal magist. dissertaci *O prestupnom dějstviji po russkomu do-Petrovskomu pravu*; r. 1866 stal se na základě dissertace *O pokušeniji* doktorem trestního práva. V l. 1862—64 byl členem zákonodárných kommissí pro soudní reformu. Od r. 1865 byl redaktorem »Žurnalu Min. Justiciji«, od r. 1868 do r. 1871 vydával časopis »Suděbnyj Věstnik«, v němž uveřejnil mnoho prací, hlavně z oboru trestního řízení. Články ty byly základem k jeho kommentáři zákona o trestním řízení *Russkoje ugolovnoje sudoproizvodstvo* (1875).

* **Čečel** (*patella*) viz Čéška.

* **Čečetka** F. J., spis. čes. (* 1871 v Nových Hradech u Vys. Mýta). Věnuje se pracím v kult. historii české, vedle dějepisné belletrie a dramatu. Napsal: *Královoméstecko*, monografie s obrazy z lidového života (1896); *Oběti lásky* (1906); historický obraz *Židovka* (1907); histor. novelly *Nad západem* (1908) a dramatické práce: *Adamita* o 4 dějstvích (1906), *Bakalář*, veselohra o 3 aktech (1907), *Král Jiří z Poděbrad* o 4 dějstvích (v tisku). Žije v Nymburce, kdež jest učitelem na chlap. škole měšťanské.

* **Čečulin** Nikolaj Dmitrijevič, historik rus. (* 1863). Vystudovav na petrohradské universitě a stav se r. 1890 magistrem za práci *Goroda Moskovskago gosudarstva v XVI. v.* (Petr., 1889), byl v l. 1891—97 soukr. docentem petrohradské university. Od r. 1892 jest spoluredaktorem »Rus. biograf. slovníku«, vydávaného Cís. rus. hist. spolkem (pod jeho redakcí vyšly svazky, obsahující písmeny И, I, К); jest i spoluredaktorem »Žurnalu Min. Nar. Prosv.« a jedním z knihovníků Cís. veř. bibliotéky v Petrohradě. Hlavní jeho spisy: *Vněšňaja politika Rossiji v načalě carstvovanija Jekatěriny II. 1762—1774 g.* (Petr., 1896, dokt. dissert.); *Načalo perepisej v Rossiji i chod ich do konca XVI. v.* (»Bibliograf«, 1889, č. 2.); *Russkoje provincialjnoje obščestvo vo vtoroj polovině XVIII. v.* (Petr.,

1889, otisk ze »Žurn. Min. N. Prosv.«); *Russkija děrevjannyja žilyja poměščenija v XVI. v.* (otisk ze VI. sv. »Zap. Imp. Russ. Arch. Obšč.«; *Russkij socialjnyj roman XVIII. v.* (Petr., 1900; 2. vyd. 1901); *K voprosu o rasprostraněniji inozemnych vlijanij v Mosk. gosudarstvě* (»Trudy Jarosl. Oblastn. Sjezda«, 1902). Vydal prvý svazek Piscových knih Mosk. státu, připravený k tisku již N. V. Kalačovem (vydání Cís. rus. geogr. spolku).

* **Čeharek,** délková míra perská, v. Persie, str. 534 *b*.

* **Čehnice,** ves v Čechách, viz Cehnice.

* **Čech** P., pseud. dra Fr. J. Studničky.

Čech 2) Karel O., † 8. čna 1895 v Záhřebě. — Č. 3) Adolf, † 27. pros. 1903 v Praze. Když Společnost národního divadla převzala správu Národního divadla a ředitel Fr. Ad. Šubert odstoupil, odebral se r. 1900 také Č. na odpočinek. Dr. *N.*

Č. 5) Svatopluk. Do r. 1892 bylo znamenati ve vývoji básníkově období troji: I. (1866—78) romantické, doba rozmachu za výrazem síly, velikosti a titánství (od »Husity na Baltu« k »Evropě«); II. (1879—84) byla doba klidně tvůrčí. Básník si hleděl styků se skutečností českou, slovanskou, historickou i reální soudobou, společenskou, rodinnou a literární. Byla to doba rozvoje »Květů«. III. (1885—92) bylo období převratu a vnitřních zápasů, kdy v básníkovi vzbudil se národní politik a duševní vůdce. Básník usiloval o prohloubení vnitřního života, o mravní očistu a povznesení národního ruchu zvl. v mládeži. Je to doba tvoření tendenčního, satiry a ironie (»Šotek«, »Hanuman«) a poesie politické. Rokem 1893 nastalo Č-ovi období čtvrté a poslední (1893 až 1908) znamenité synthesou a smírem. V životě rodinném stihly básníka zatím těžké rány osudu. R. 1889 zemřela milovaná matka, r. 1892 sestra Marie a ovdověla sestra Milada. Těžké stíny padly na duši jeho a naplnily ji ponurou náladou konců všeho bytí. Bylo třeba posily proti únavě a ochablosti, proti skepsi a nedůvěře. Posilu nalezl v klidu přírody, v tichu samoty, ve vzpomínkách na minulost a v živém zájmu o věci veřejné, hlavně v starostech o konce politického ruchu, jenž se tehdy objevil. Plodem osvěžení byl *Druhy květ* (1893), zajímavá směs prosy, kus výborné práce plné života. Jakýmsi pokračováním Václava Živsy byla báseň *Sníh* (»Květy« 1894), plná ohlasů časového ruchu v literatuře i v národě a souhlasu s novými proudy sociálními. Marně čekav za politického rozruchu na osvobozující »slovo jedno« a podnícen processem »Omladiny« ozval se sám prudkým slovem, ale v rýmy pečlivě sladěným. Byly to *Písně otroka* (1894), výraz zahanbení a odporu proti otrockému duchu v národě vůbec, zvláště však v životě politickém. Stran rozřešení poukázal jen na příští bouře sociální. Kniha způsobila neobyčejný rozruch a pozornost i ve Vídni. Dočkala se 30. vydání. Byla přijata za heslo vrstvy sociální, ale vykládána různě. Pro oddech básník uchýlil se do Italie a po návratu vypravil do světa bohatou sbírku drobnějších prací s názvem *Rozličná prosa* (1895). Týž rok přesídlil se z Vinohrad do Obříství, kdež si se sestrou Růženou zakoupil domek. Nastala řada let poměrně šťastných (1895—1903) vyznačená nejkrásnějším květem musy Č-ovy, jímž jsou *Modlitby k Neznámému* (»Květy« 1896), básnický výraz dokonání vnitřních rozporů mezi rozumovou skepsí a citovým vzletem touhy. Rozvoj velikého zjevu Č-ova byl tím dovršen. Na základě těch nálad povznesených Č. přistoupil k provedení nejmilejšího svého plánu, dramatu *Roháč na Sioně* (»Květy« 1898, 1899), v němž hodlal vtěliti účinný vzor dávné velikosti národní, pravé české hrdosti a vzdoru. Ale nedospěl než ke III. jednání. R. 1899 odebral se po druhé do Paříže a odtud na Alpy (znělky *K Alpám* ve »Květech« 1900 a různé feuilletony) a počal u Topiče vydávati *Sebrané spisy*, jichž vyšlo 20 svazků (1899—1905). Vynechán »Roháč«, »Ikaros« a různé věci drobnější. R. 1903 přestěhoval se z Obříství do Troje, kdež si se sestrou zakoupil villu »na Havránce«. Týž rok vyšli *Sekáči* (»Květy« 1903), báseň zřejmé tendence sociální. Tu stihla básníka těžká rána úmrtím milovaného bratra Vladimíra. Napsal o něm vzpomínky do »Květů« (1905). Chystaje se dokončiti »Roháče« a různé jiné podniky překvapen byl sám náhle nemocí i nenadálým koncem. Báseň, kterou složil (1907) jakoby u vděčném nadšení za ruch Volné myšlenky, vznešené básnické poslání *Do světa širého* (»Květy«, 1908), stala se kromě nadání jeho zpěvem labutím a závětí. Všude po světě vidí rozestřený boj o život a pustou vřavu vražednou. Násilí bije právo, sobectví dusí lásku, tone lidstva naděje. Běda malým národům! Ale básník se neleká; slyší hrozby násilníkův, ale i hlavy duchů šlechetných, zastanců lidskosti, a národ se spasí, dostaví-li se sám hojným počtem do sboru jejich. A tak odpovědí na hlavní problémy novověku a otázku české spásy skončila se důstojně veleslavná dráha velikého básníka. Zemřel 23. ún. 1908 v Praze a dne 1. bř. u veliké slávě na Vyšehradě pochován. Zbyly sestry Zdeňka a Růžena a bratr Václav, jenž pokračuje u vydávání »Květů«. Č. jest pravý básník národní. Jest jím krví, rodem, citem, výchovou, smýšlením a tužbou, velikostí díla, rozsahem, obsahem, formou i účinem, celým vývojem lidským i uměleckým. Od počátku vystoupení pracoval o lepší národní tak, aby předně sám v sobě vypěstoval mravní sílu českou a mocí umění co nejlepšího ji šířil a vštěpoval. Lidi miloval, ale styků s veřejností se štítil, oslav a vyznamenání nedbal, poctami zhrdal, v oddálené své samotě jako v tvrzi hradil se proti útokům všednosti, na oko plachý, nanejvýš skromný pracovník, ve skutečnosti hrdý, ale jemný a delikátní, tichý, ale pevný a neústupný bojovník za myšlenku české spásy, volnosti, míru a bratrské lásky. Byl povolán, aby v národě budil cit odvahy,

hrdosti a mužného sebevědomí, cit cti, spravedlnosti a práva, pravdy a obětovnosti, smysl pro velikost bojovných povah a krásu bouřných hnutí v lidstvu. Národ v letech 70tých XIX. stol. novým jarem omlazený uvítal v básníkovi »Adamitů« pravého syna své doby a pěvce svého nadšení. Odtud Č. byl vážen a milován jako spolubudovatel nové doby, svědek národního mládí. Zralost povahy a sílu pravého povolání osvědčil tím, že v citových těch proudech neutonul, ale povznesl se k rozvaze, ironii, humoru, satiře a kritice. Patheticky i ironicky potíral lež, neupřímnost, povrchnost i frasovitost, nemužnost a malichernost. Útoky jeho však nebyly nikdy osobní a forma allegorická účin seslabovala. Nejpopulárnějším se stal svými písněmi (»Jitřními«, »Novými« a »Písněmi otroka«), »Václavem z Michalovic«, »Ve stínu lípy« a nejmilejším »Lešetínským kovářem«. Též některé humoresky jeho jsou populární. Písněmi a básněmi těmi všude po vlastech slovanských rozšířily se Č-ovy ideje a hesla: idea veliké a vítězné Slavie, velikého sbratření rozvaděných národů slovanských, idea vítězství lásky a lidství. Ideje ty vycházely z vroucí duše přesvědčené a skálopevně věřící a proto jim odpovídáno nadšeně se všech stran. Č. byl pravý apoštol české lásky k národům. Slovensko a Morava jej prohlásily za svého. U hrobu jeho stanula v posvátné úctě celá Slavie. Národu svému pozůstavil památkou vzor velikého charakteru a básnický odkaz, z něhož nikdy neustane ozývati se hlas naděje a víry v budoucnost a radostný slib spásy, nebude-li zapomenuto jeho rad: Pěstujte styky se všemi národy vzdělanými, ale řeč svou národní hraďte čínskou zdí; z půdy české nevzdávejte ani pídi; nevěřte nikomu, jen sobě, nebojte se nikoho, jen svého otrockého ducha, jejž zaklínejte jako zloboha. V ohledu náboženském byl pravým synem Volné myšlenky. Jeho bůh byl nedostupný poznání; náboženství jeho bylo náboženstvím ryzí lidskosti. V umění chtěl nerozlučný svazek pravdy a krásy. Uznával rozumem nutnost pokroku a změn, ač citem starých forem želíval. V ohledu sociálním věřil ve vítězství svobodné práce a dělné ruky. — Literatura o něm vzrostla od r. 1892 neobyčejně: »Zlatá Praha« 1896 má slavnostní číslo s množstvím článků; »Světozor« 1896: Dvě vzpomínky od Ot. Červinky a článek od Serváce Hellera (důležitý); dr. Jar. Sutnar, Svatopluk Č-'s Leben u. Werke (1907); Vrchlický o něm psal v »Nových studiích a podobiznách« (1897); F. S. Řehoř v »Pokrokové Revui« (1906); dr. Alb. Pražák ve »Zvonu« (1906); Jar. Vlček v »Lumíru« (1906); Jan Zachoval v »Čas. Matice Moravské« (1908); dr. K. Bořecký ve Výroční zprávě gymn. v Přerově (1904); St. Kovanda taktéž v Strážnici (1906); Ant. Zoglmann t. v Domažlicích (1907); Voborník t. v Litomyšli (1908) a dříve v »Osvětě« (1906). Knihu vydal dr. V. Flajšhans Svatopluk Č., dílo a člověk (1906); životopis Ferd. Strejček (1908). Pohřební řeč Vrchlického v Pantheonu v »Nár. Listech« ze dne 2. bř. 1908; »Máj« VI. 1908 celé číslo (23.) věnoval Č-ovi. Pohrobních úvah o něm napsáno v časopisech nesčetné množství doma i v cizině. *Vbk.*

* **Čech** Vladimír, bratr Svatopluka Č-a, spis. čes. (* 1850 na Peruci — † 5. čce 1905 v Reichenhallských lázních). Studoval na gymnasiu ve Slaném a v Praze a na hospodář. škole v Táboře a v Praze na české technice poslouchal přednášky o hospodářství. Vykonav hospodář. praxi u svého otce (tehdy ředitele panství ve Vraném), stal se hospodář. příručím na Slansku, později hraběcím tajemníkem v Krajině a v Chorvatsku, odkudž povolán za učitele na školu hospodář. ve Vel. Meziříčí na Moravě. R. 1878 přesidlil se do Prahy a tam jal se vydávati svým nákladem měsíčník »Květy«, jehož redaktory byli Svatopluk Č. a dr. Servác Heller. Vedle toho zřídil si nakladatelství, v němž vydal několik svazků cenné belletrie české. R. 1887 vrátil se opět do Vel. Meziříčí, kdež strávil ostatní část svého života a kdež také stal se starostou města. Když jeho bratr Svatopluk odstěhoval se do Obříství a vzdal se spolu s dr. Serv. Hellerem redakce »Květů«, Č. ujal se sám redakce, již vedl až do své smrti. Jeden rok vydával a řídil ve Vel. Meziříčí časopis »Svědomí«. Do listů, jež řídil, sám také přispíval četnými pracemi, jež označoval rozlič. pseudonymy, jako Simeon V. (obrázky: *Válka*; *Historie lupiče*; *Nad rakví*; *Pohádka o ovečkách a pastýřích*; *Chudoba*), Erben V. (*Zjevy úpadkové*; *Kulturní problemy*; *Kniha a knižní trh*), Zeman V. (*Severní vody*), Bárta J. (*Potrava v budoucnosti*), Vlach Č. (*Vzpomínka*; *Horký Hanuš*; *Prodavačka úsměvů*) a j. Některé práce podepsal vlastním jménem (jako *Zloděj*). Časopis »Svědomí« napsal skorem sám. Srv. »Osvěta«, 1905, str. 850.

* **Čech** Leander, literární historik čes. (* 27. ún. 1854 v Cetorazi). Vystudovav na slovan. gymnasiu v Brně (1867—74), pak na filos. fakultě v Praze (1874—77), suppleval na paedagogiu v Kutné Hoře a na reálce v Telči, kde v l. 1880—94 byl professorem; od r. 1894 jest ředitelem reálky v Novém Městě na Mor. Č. horlivě se účastnil především národního ruchu na Moravě: r. 1886 založil »Národní jednotu pro jihozápadní Moravu«, jejímž byl jednatelem, pokud ústřední sídlo její nepřeloženo do Brna, založil v Telči časopisy »Orel«, »Orlice«, konal velmi četné přednášky atd. Za zásluhy ty zvolen čestným členem několika spolkův a čestným měšťanem hranickým. Ještě významnější jest Č-ova činnost vědecká. Kniha *Karolina Světlá* (vyd. 1891 v Brně jako kritická studie a 1907 v Telči jako obraz literárně-historický), rozpravy *Palacký jako filosof* (v »Osvětě«, 1885); *O filosofii Palackého* (v »Památníku Palackého«, 1898); *Poetika Palackého* (Nové Město, 1898); *O povídkách Hálkových* (v »Hlídce Liter.«); *Snahy Fričovy a Hálkovy* (Nové

Město, 1902); *Psychologie dramat. básní Hálkových* (Telč); *Liter. směry v letech padesátých. Vít. Hálek* (v Literatuře čes. XIX. stol., III., č. 2.); *Z psychologické poetiky* (»Obzor Liter.«, 1899) a četné články z oboru liter. historie, poetiky a kritiky v »Hlídce literární«, »Literár. Listech«, »Osvětě«, »Světozoru«, »Naší Době«, Ottově Slovníku Nauč. náležejí k nejlepším pracím toho druhu v naší vědecké literatuře Činnost Č ovu v oboru školské literatury charakterisuje přepracování *Malé Slovesnosti* (s Bartošem a Bílým), články *O některých otázkách týkajících se češtiny na vyš. školách reálních a středních školách vůbec* (Nové Město, 1895); *O osmé třídě reální* (»Věstník čes. professorů«, 1904) a posléze »Šolcova Školní knihovna děl něm. a franc.«, jíž redigoval a v níž vydal Lessingovu Minnu v. Barnhelm a Schillerova Wallensteina. *Hš.*

Čecháč Fr., inženýr, † 25. srpna 1905 v Dejvicích.

***Čechov** Aleksandr Pavlovič, spis. rus., starší bratr Ant. Č-a (* 1855), studoval na universitě moskevské a nějakou dobu sloužil při celní správě. Literárně činný byl již jako student, přispívaje do růz. časopisův, od r. 1886 byl spolupracovníkem deníku »Novoje Vremja«, kde otiskoval též črty a povídky, podpisuje se A. Sědoj. Byl také redaktorem odborných listů »Slěpec«, »Požarnyj« a j. Z jeho prací o sobě vydány *Pticy bezdomnyja*; *Svjatočnyje razskazy*; *Alkogolizm i vozmožnaja s nim borjba*; *Istoričeskij očerk požarnago děla v Rossiji*; *Chimičeskij slovarj fotografa* a j.

Čechov Anton Pavlovič, spis. rus. (* 17. led. 1860 v Taganrogu — † 1. čce 1904), pocházel z rodiny nevolnické, ale otec jeho dosáhl svobody a byl správcem. Vystudovav gymnasium v rodišti, vstoupil na lékařskou fakultu v Moskvě a r. 1844 stal se lékařem, ale praxí se nezabýval. Již od r. 1879 počal uveřejňovati s pseud. Čechonte (Чехонте) drobné povídky a črty v humoristických listech, později byl spolupracovníkem časopisů »Petěrburgskaja Gazeta« a »Novoje Vremja«. R. 1886 vyšel první sborník jeho povídek a r. 1887 druhý *V sumerkach*, v kterém již prozařoval jeho vnímavý a vysoce umělecký talent, tak že pod dojmem úspěchů u obecenstva i u kritiky Č. opustil dřívější genre drobné povídky a počal psáti práce vážnějšího jádra pro měsíčníky »Sěvernyj Věstnik«, »Rus. Mysl« a »Žizň«. Úspěch jeho stále vzrůstal, a zejména nevšední pozornost vzbudily jeho povídky: *Stěp*; *Skučnaja istorija*; *Duel*; *Palata No. 6*; *Razskaz něizvěstnago čeloveka*; *Mužiki*; *Čelověk v futljarě*; *V ovragě* a dramata *Ivanov* (na jevišti nemělo úspěchu); *Čajka*; *Ďaďa Vaňa* a *Tri sestry*. O popularitě jeho svědčí počet vydání. Jmenovaný již sborník *V sumerkach* měl v krátké době 13 vyd., sborník *Pestryje razskazy* 14 vyd., *Chmurnyje ljudi* 10 vyd., *Razskazy* 13 vyd. V l. 1901—02 A. F. Marks vydal sebrané jeho spisy v 10 dílech. Totéž vydání, doplněné nejnovějšími pracemi, přiloženo bylo jako praemie k »Nivě« r. 1903. R. 1890 Č. podnikl cestu na Sachalin a ponuré dojmy své vylíčil v knize *Ostrov Sachalin* (1895). Později často navštěvoval záp. země evropské a ke konci života, stižen jsa plicní chorobou, usadil se v Jaltě, odkud občas zajížděl do Moskvy, kde jeho choť (Knippeorová) jest vynikajícím členem »Literárně-uměleckého divadla«. R. 1900 jmenován byl čestným členem puškinského oddělení petrohradské akademie nauk. Literární činnost jeho dělí se obyčejně na dvě rozdílné polovice, období, kdy užíval pseud. Čechonte, a dobu pozdější. V podstatě však již v drobných, jen zlehka načrtnutých povídkách prvního období lze pozorovati lví spár příštího mistra a všecky zvláštnosti jeho melancholického talentu. I v anekdotických, často fraškovitých črtách jeho zpravidla probleskuje neobyčejná pravda psychologická a životní a celkový nádech humoristických črt jeho bývá melancholický a ponurý. Co zvláště působí u Č-a, jest neobyčejná koncisnost jeho umělecké tvorby. Jsa realistou ve snaze podávati ryzí pravdu, Č. kreslí vždy v konturách a schematicky, podávaje pouze podstatné rysy, tak že téměř nikdy nedovíme se celého životopisu jeho hrdiny. Odtud výraznost jeho tvorby, síla a plastika jeho kresby, při vší neurčitosti typů, jež podrobuje své analyse: míří vždy k určité metě, neunášeje se vedlejšími podrobnostmi. K sesílení dojmu vládne neobyčejnou zásobou jadrných slov a obratů, čímž mluva jeho nabývá nevšední barvitosti. Zvláštní pozornosti těší se jeho dramatické práce. I při nich lze pozorovati dvě období. Z prvního jsou nejznámější veselohry *Medvěd* a *Predloženije*, jež jsou stále na repertoiru rus. divadel. Práce z období druhého psány byly pod vlivem Ibsenovým. Jsou to hry »náladové«, v nichž podání hercovu připadá lví podíl, čímž se vysvětluje, proč »Tři sestry« na př. měly hlučný úspěch teprve na moskev. literárně-umělec. divadle, kdežto při čtení se nelíbily. V prvním období Č. zobrazoval malichernosti všedního života, společnosti, žijící život téměř jen živočišný. V druhém období, když kritika postřehla jeho bystrý talent a povzbudila jeho sebevědomí, Č. pozvedl se výše ve své umělecké analyse a počal se zabývati vyššími stránkami života a společenskými proudy. Obrat ten zahajuje *Skučnaja istorija* (1888), kde již prokmitá ona ponurá tesknota, zmocňující se tou dobou vnímavých živlů rus. společnosti. Bylo to období neurasthenické chabosti, jež zmocnila se rus. společnosti a která v Č-u nalezla svého uměleckého historika, zobrazujícího věrně, objektivně, bez ohledu na »světový názor« a »ideovost«. Jako letopisec duševní dekadence rus. společnosti Č. nenáležel také k určitému táboru ani politickému, ani literárnímu a jest prost vší tendence. Mnozí s N. K. Michajlovským v čele

vytýkali Č-u lhostejnost, která se stejnou chladnokrevností nařizuje svůj znamenitý umělecký apparát na vlaštovku i na samovraha, na mouchu i na slona, na slzy i na vodu. Ale výčitky ty nemají nyní místa. U Č a při všem jeho pessimismu vždy probleskuje hluboká tesknota a touha po čemsi lepším a světlém. Třeba že nemá určitého společenského světového názoru, není prost touhy po ideálu. Srv. Volžskij, Očerki o Č-ě (Petr., 1903); V. Češichin, Sovremennoje obščestvo v proizveděnijach Boborykina i Č a (Oděssa, 1894); Ovsjaniko-Kulikovskij, Voprosy psichologiji tvorčestva (Petr., 1902) a j. Práce jeho překládají se do všech čelnějších jaz. U nás přinesla »Svět. knihovna« Ottova povídku »Mužici« (přel. Ž. Šebková), »Humoresky« (přel. A. Drábek), »Na šestce« (přel. V. Unzeitig), »Step« (přel. týž), »Povídky« (přel. J. Snášel), dále Knihovna »Zl. Prahy« vydala román »Souboj« (přel. J. Ščerbinský) a Knihovna »Besed Lidu« »Povídky« (2. sv., přel. Ž. Šebková, E. z Bílé a B. Prusík). Jeho »Strýc Váňa« a »Tři sestry« (přel. B. Prusík) hrány se značným úspěchem a zájmem na »Nár. divadle«, kdežto jednoaktovka »Medvěd« (přel. K. Štěpánek) hraje se s oblibou posud na ochotnických divadlech. *Šnk.*

* **Čechov** Michajil Pavlovič, spis. rus., mladší bratr před. (* 1865), studoval práva na universitě moskev. a byl bernim inspektorem a pak správcem oddělení jaroslavské státní komory. Přispíval hojně do časopisů pro mládež pod pseud. M. Bogemskij a povídkami do různých časopisů pod pseud. Maksim Choljava, Kapitan Kuk a j. Z dramatických prací vydal mimo jiné: *Choť ložis, da umiraj*; *Goluboj bant*; *Za 20 minut do zvonku.* Od r. 1903 jest redaktorem a vydavatelem časop. »Jevropejskaja Bibliotěka«. Mimo to vydal studii *O dogovorach Olega, Igorja i Svjatoslava s grekami* (Moskva, 1888).

* **Čechová** Růžena, sestra Svatopl. Čecha, spisovatelka čes. (* 1863 ve Vraném u Slaného). Po studiích na ústavě učitelek v Praze působila jako literní učitelka při škole obecné ve Vršovicích a na Král. Vinohradech; ale r. 1903 opustila dráhu učitelskou a věnovala se spisovatelství. První práce, jež uveřejnila po různu v dětských časopisech, určeny byly pro mládež. Později přispívala básnickými a belletristickými pracemi pod jménem vlastním nebo pseudonymem do »Zl. Prahy«, »Osvěty«, »Zvonu«, »Máje«, »Světozora«, »Vesny«, »Květů« a »Národ. Listů« a o sobě vydala *Děti chudého krále* (1906); sbírku prosy *V paprscích touhy* (Praha, 1907) a knihu pro mládež *V zahradě mládí* (t., 1907).

Čechové američtí viz Spojené Obce severoamerické (Dopl.).

Čechtice mají 121 d., 827 ob. č. (1900).

Čechy. Obyvatelstvo.

I. Stav a složení jeho.

1. Obyvatelstvo absolutní. Při sčítání lidu ze dne 31. pros. 1900 bylo v království Českém napočteno 6,318.697 osob přítomného obyvatelstva, tedy o 475.603 osoby více než při sčítání předcházejícím. Vzrůst obyvatelstva Čech v XIX. stol. znázorní nám tento přehled:

Roku	bylo napočteno v Čechách veškerého přítomného obyvatelstva
1827	3,817.416
1837	4,067.927
1857	4,705.525
1869	5,140.544
1880	5,560.819
1890	5,843.094
1900	6,318.697

Z uvedené úhrnné summy 6,318.697 připadá r. 1900 na přítomné státní příslušníky stavu občanského 6,230 108, na vojsko 40.904 a na příslušníky států cizích 47.685.

Obyvatelstvo politických okresů r. 1900 uvádí tabulka na str. 195 a 196, již sestavili jsme právě tak jako byla v VI. díle tohoto Slovníku sestavena příslušná tabulka pro r. 1890. Čtenář může obě tabulky velmi snadno přirovnati a nastalé změny vyčísti.

Od zmíněné tabulky pro r. 1890 liší se tabulka naše tím, že počet okresů r. 1900 byl o pět větší než při sčítání předcházejícím. Přibyly politické okresy: Duchcov, Kladno, Náchod, Rokycany a Žižkov.

Největší rozlohu vykazuje okres pelhřimovský (1183 km^2), pak prachatický (1094 km^2), krumlovský (1057 km^2) a českobudějovický (1015 km^2). Nejvíce přítomného obyvatelstva bylo napočteno — nehledíme-li ku Praze — v okrese smíchovském (140.514), plzeňském (132.346), vinohradském (129.050) atd. Nejmenší rozlohu vykazoval okres ašský (142 km^2), nejméně přítomných obyvatelů pak okres vltavotýnský (17.341).

2. Hustota obyvatelstva, lidnatost. Na 1 km^2 v Čechách sídlí (r. 1900) 121 obyv., tedy o 9 více než r. 1890. Od tohoto průměru zemského jednotlivá okresní hejtmanství ovšem silně se odchylují, majíce lidnatost buď mnohem větší nebo mnohem menší. Nehledíme-li k městům se zvláštním statutem, vidíme, že nejhustěji zalidněny jsou politické okresy: Teplice (456 na 1 km^2), Rumburk (406), Jablonec (402), Vinohrady (364), Žižkov (352), Smíchov (287), Ústí n. L. (284), Aš (276), Liberec (268) a Most (255). Jsou to tedy jednak průmyslové okresy severní, jednak okolí Prahy. K nejméně zalidněnými náležejí okresy: Kralovice (52), Žlutice (58), Kaplice (59), Dubá (61), Milevsko a Třeboň (62), Teplá (65), Prachatice, Sušice a Tachov (67), Týn n. Vlt. (68) atd. Oproti r. 1890 některým okresům lidnatosti přibylo velmi značně. Tak okresům: Aš, Ústí n. L., Most, Duchcov, Falknov, Jablonec, Karlín, Náchod, Liberec, Smíchov, Teplice, Vinohrady, Žižkov a j. Naproti tomu veliké řadě okresů lidnatosti ubylo: Tak na př. okresům: Žamberk, Sedlčany, Dubá, Blatná, Něm. Jablonné, Hradec Jindř., Chotěboř, Jičín, Jilemnice, Kralovice, Ledeč, Li-

Čí. řad	Politické okresy	Rozloha v km^2	Přítomné obyvatelstvo (civilní i vojenské)			Lidí na 1 km^2	Z domácího obyvatelstva přihlásilo se k obcovací řeči		
			mužské	ženské	úhrnem		české	německé	jiné
1	Aš	142	18.965	20.241	39.206	276	3	36.083	—
2	Benešov	884	34.154	35.104	69.258	284	68.883	184	58
3	Blatná	681	23.500	24.911	48.411	71	48.386	5	—
4	Boleslav Mladá . .	568	34.339	35.994	70.333	124	69 006	1.110	72
5	Brod Český . . .	471	22.517	24.050	46.567	99	46.471	43	7
6	Brod Německý . .	902	36.858	38.832	75.690	84	63.237	12.363	3
7	Broumov	408	26.440	28.571	55.011	135	12.940	41.275	1
8	Budějovice České	1015	52.224	55.243	107.467	106	83.798	23.120	199
9	Bydžov Nový . .	491	26.580	29.189	55.769	113	55.620	88	2
10	Čáslav	603	31.086	32.752	63.838	106	63.296	345	101
11	Děčín	603	52.088	55.669	107.757	179	1.316	103.939	5
12	Domažlice	492	22.373	24.349	46.722	95	37.837	8.623	35
13	Dubá	430	12.577	13.836	26.413	61	620	25.738	1
14	Duchcov	394	43.527	40.910	84.437	214	17.135	66.167	98
15	Dvůr Králové . .	376	32.579	31.904	64.483	171	44.582	19.491	184
16	Falknov	502	43.973	44.199	88.172	175	900	85.563	74
17	Fridland	401	24.508	25.436	49.944	124	54	48.362	19
18	Hora Kutná . . .	551	31.755	33.789	65.544	119	65.014	255	174
19	Hořovice	582	34.611	35.108	69.719	120	69.172	361	63
20	Hradec Jindřichův	711	25.873	27.221	53.094	74	29.117	23.860	44
21	Hradec Králové .	694	48.535	49.391	97.926	141	96.178	1.346	208
22	Hradiště Mnich. .	439	17.604	19 201	36.80[illegible]	84	33 869	2.890	2
23	Cheb	455	30.357	31.846	62 203	137	176	57.619	65
24	Chomútov	504	32.642	32.437	65.079	129	1.302	62.708	57
25	Chotěboř	539	22.141	23.197	45.338	84	45.021	288	—
26	Chrudim	706	42.967	46.808	89.775	127	89.559	97	—
27	Jablonec	210	40.755	43.792	84 547	402	1.616	81.685	32
28	Jablonné	261	15.795	16.854	32.649	125	48	32 402	—
29	Jáchymov	277	13 684	15.612	29.296	106	33	28 958	—
30	Jičín	819	49.507	52.084	101.591	124	98.237	3.213	61
31	Jilemnice	338	24.216	25.826	50.042	148	38.057	11.880	2
32	Kadaň	617	34.513	36.432	70.945	115	352	69.770	27
33	Kaplice	906	25.890	27.710	53 600	59	2.547	50.944	1
34	Karlín	519	57.296	57.691	114.987	221	110.144	4.096	135
35	Karlovy Vary . .	452	39.807	43.798	83.605	185	215	82.101	8
36	Kladno	286	35.287	35.187	70.474	246	69.782	516	4
37	Klatovy	872	36.838	38.067	74.905	86	58.304	16.313	7
38	Kolín	489	34.172	36.384	70.556	144	70.434	54	8
39	Kralovice	658	16.644	17.869	34.513	52	28.158	6.293	—
40	Kraslice	336	25.956	27.896	53.852	160	22	53.288	—
41	Krumlov	1057	29.020	30.861	59.881	56	15.424	44.322	—
42	Lanškroun	472	30.428	33.836	64.264	136	37.438	26.703	7
43	Ledeč	652	23.705	25.246	48.951	75	48.911	11	—
44	Liberec (okolí) . .	314	40.733	43.475	84.208	268	2.562	80.096	6
45	Lípa Česká . . .	641	34.398	37.229	71.627	112	1 166	69.800	1
46	Litoměřice	628	43.437	41 872	85.309	136	14.255	70.160	325
47	Litomyšl	492	23.661	27.153	50.814	103	36.050	14.709	3
48	Louny	358	20.582	21.268	41.850	117	41.508	306	—
49	Mělník	413	20.187	21.392	41.579	101	41.437	65	6
50	Město Nové n. M.	445	23.824	25.459	49.283	111	42.929	6.102	—
51	Milevsko	609	18.436	19.433	37.869	62	37.834	26	—
52	Most	312	40.379	39.259	79.638	255	19.221	59.347	20
53	Mýto Vysoké . .	553	31.504	33.477	64.981	117	64.222	574	102
54	Náchod	233	25.668	27.187	52 855	227	52.342	248	—
55	Pardubice	786	45.035	47.355	92.390	117	91.246	881	91
56	Pelhřimov	1183	42.247	44.715	86.962	73	86.850	62	—
57	Písek	974	38.119	40.189	78.308	80	77.712	376	125
58	Planá	494	17.006	18 689	35.695	72	126	35.413	—
59	Plzeň	660	66.749	65.597	132.346	200	120.623	10.821	218
60	Podbořany	579	20.756	22.094	42.850	74	1.279	41.454	—

*

Čís. řad	Politické okresy	Rozloha v km²	Přítomné obyvatelstvo (civilní i vojenské)			Lidnatost na 1 km²	Z domácího obyvatelstva přihlásilo se k obcovací řeči		
			mužské	ženské	úhrnem		české	německé	jiné
61	Poděbrady	694	37.076	39.945	77.021	111	76.558	285	6
62	Polička	320	16.592	17.736	34.328	107	24.319	9.983	—
63	Prachatice	1094	35.655	37.761	73.416	67	36.807	36.407	31
64	Přeštice	518	21.373	21.959	43.332	83	43.119	150	—
65	Příbram	708	33.292	36.890	70.182	99	70.020	109	9
66	Rakovník	647	23.660	24.916	48.576	75	47.716	813	2
67	Rokycany	711	29.685	30.704	60.389	85	59.452	733	23
68	Roudnice	459	23.730	25.036	48.766	106	48.504	193	2
69	Rumburk	164	31.645	34.939	66.584	406	20	65.154	—
70	Rychnov n. Kn.	413	24.460	26.505	50.965	123	50.833	73	—
71	Sedlčany	745	27.628	29.303	56.931	76	56.850	42	2
72	Semily	314	27.788	30.233	58.021	185	57.302	635	—
73	Slaný	766	53.435	54.462	107.897	141	107.484	179	6
74	Smíchov	489	68.001	72.513	140.514	287	135.338	4.228	71
75	Strakonice	863	35.567	38.628	74.195	86	74.022	109	—
76	Stříbro	878	32.733	34.688	67.421	77	10.811	56.303	7
77	Sušice	817	26.560	28.245	54.805	67	31.703	22.947	—
78	Šluknov	191	24.658	27.707	52.365	274	61	51.114	—
79	Tábor	979	37.923	41.158	79.081	81	78.969	35	6
80	Tachov	615	20.044	21.458	41.502	67	61	41.187	—
81	Teplá	575	17.859	19.649	37.508	65	43	37.321	—
82	Teplice	197	43.527	46.260	89.787	456	9.018	78.136	4
83	Třeboň	801	23.426	24.568	47.994	62	46.563	1.311	21
84	Trutnov	516	39.173	42.357	81.530	158	16.403	64.259	206
85	Turnov	331	23.012	24.554	47.566	144	44.585	2.860	30
86	Týn Horšův . . .	629	22.126	24.452	46.578	74	10.447	35.902	—
87	Týn n. Vlt. . . .	255	8.342	8.999	17.341	68	17.295	17	18
88	Ústí n L.	356	50.095	51.226	101.321	284	1.277	97.613	3
89	Vinohrady Král. .	345	61.964	67.086	129.050	364	122.864	5.299	74
90	Vrchlabí	360	20.935	23.285	44.220	123	1.195	42.758	1
91	Žamberk	600	28.606	31.484	60.090	100	29.891	29.790	1
92	Žatec	403	23.674	25.226	48.900	121	2.509	46.059	—
93	Žižkov	238	40.869	42.883	83.752	352	82.461	863	29
94	Žlutice	498	14.041	14.857	28.898	58	389	28.464	—
	Praha	14	96.092	105.497	201.589	14.399	178.123	20.272	631
	Liberec	6	16.940	17.159	34.099	5.683	2.505	30.498	62
	Úhrn . .	51.948	3,073.193	3,245.504	6,318.697	121	3,930.093	2,337.013	3906

tomyšl, Žlutice, Město Nové n. Met., Milevsko, Pelhřimov, Sušice a Týn n. Vlt.

3. Pohlaví. Podle pohlaví skládalo se r. 1900 obyvatelstvo Čech ze 3,073.193 mužův a 3,245.504 žen. Mělo tedy pohlaví ženské jako ve většině zemí evropských číselnou převahu nad pohlavím mužským. Průměrně připadalo na každý tisíc mužů 1057 žen. R. 1890 připadalo na 1000 mužů 1071 žen, r. 1869 1083. Převahy žen tedy stále ubývá.

4. Obyvatelstvo podle věku. R. 1900 z veškerého přítomného obyvatelstva bylo 2,120.481 osob ve věku do 14 let, 3,688.029 osob ve věku od 15 do 60 let, a 510.187 osob ve věku přes 60 let. O dalším rozvrstvení obyvatelstva Čech podle věku poučuje nás tato tabulka:

Z 10.000 osob připadalo r. 1900 na označené věkové skupiny:

Věkové skupiny	U veškerého obyvatelstva	U mužů	U žen
od 0 až do 10	2559	2626	2493
» 11 » » 20	1923	1942	1904
» 21 » » 30	1577	1582	1573
» 31 » » 40	1249	1254	1245
» 41 » » 50	1069	1062	1075
» 51 » » 60	817	787	847
» 61 » » 70	531	496	566
» 71 » » 80	230	210	249
» 81 » » 90	43	40	46
» 91 a přes	1·8	1·4	2·3

Z tabulky vidíme, že muži u přirovnání k celkovému počtu jich zastoupeni jsou v prvých čtyřech skupinách věkových silněji než ženy u přirovnání k celkovému počtu žen. Ženy za to zastoupeny jsou silněji ve věkových skupinách dalších. Dosahují tedy ženy průměrně věku vyššího než muži. Další vysvětlení pro uvedená poměrná čísla

nalézáme ve skutečnosti, že chlapců více se rodí než děvčat a více jich v dětském věku umírá.

5. Stav rodinný. R. 1900 bylo z veškerého přítomného obyvatelstva 3,603.162 svobodných, 2,321.581 ženatých a vdaných, 390.259 ovdovělých, 3484 rozvedených a 211 rozloučených. Přihlížíme-li zároveň k pohlaví a vyjádříme-li poměr svobodných, ženatých resp. vdaných, ovdovělých atd. čísly relativními, vidíme, že z 1000 mužů ve věku přes *24* let bylo 168 svobodných, 767 ženatých a 65 ovdovělých, rozvedených nebo rozloučených. Z 1000 žen ve věku přes *14* let bylo 335 svobodných, 530 vdaných a 135 ovdovělých, rozvedených nebo rozloučených. Doba mezi 14. a 45. rokem věku pokládá se u ženy za dobu, v níž je schopna roditi. Přihlížíme-li jen k ženám uvedeného věku, vidíme, že z 1000 žen v tomto věku (od 14 do 45 let) bylo r. 1900 477 svobodných.

6. Elementární vzdělání. Z veškerého r. 1900 přítomného obyvatelstva umělo 5,093.600 čísti i psáti, 64.439 umělo jen čísti a 1,160.658 bylo analfabetů, neznajících ani čísti ani psáti. V této poslední číslici započteny i děti pod 6 let. Jestliže přihlížíme toliko k obyvatelstvu ve věku nad 6 let, obdržíme ovšem výsledky jiné. Z 1000 mužů ve věku přes 6 let bylo analfabetů 33, z 1000 žen téhož věku 48, z 1000 osob veškerého obyvatelstva pak 41 analfabetů. R. 1890 bylo toto poměrné číslo u mužů 46, u žen 69. Jest tedy úbytek analfabetů opětně patrný. Pro srovnání uvádíme, že na Moravě z 1000 obyvatelů nad 6 let bylo 51 analfabetů, ve Slezsku 71, v Dolních Rakousích 50, v úhrnu království a zemí na říšské radě zastoupených 323 analfabeti.

7. Zaměstnání. R. 1900 příslušelo v Čechách:

	osob
k zemědělství, lesnictví a příslušným vedlejším odvětvím	2,255.273
k průmyslu	2,647.805
k obchodu a dopravě	676.478
k veřejné a vojenské službě, k povoláním volným (počítány zde i osoby povolání neoznačivší)	739.141

Skutečně činných (podle svého hlavního povolání) bylo:

v zemědělství, lesnictví atd.	1,326.374
v průmysle	1,166.020
v obchodě a dopravě	274.009
ve službě veř. a voj., v povoláních volných atd.	459.520

Přihlédneme-li k sociálnímu rozvrstvení veškerého obyvatelstva, vidíme, že z úhrnného počtu přítomných (6,318.697) bylo 3,225.923 v nějakém povolání (jako svém hlavním) činných, 2,983.955 bylo příslušníků nemajících vlastního povolání a 108.819 domácího služebnictva. Z osob činných (3,225.923) bylo 940.625 samostatných, 111.560 vyšších zřízenců, 1,438.324 dělníků, 201.353 nádeníků a 534.061 spolupomáhajících členů rodiny.

8. Obyvatelstvo podle příslušnosti domovské. Z obyvatelstva při sčítání lidu r. 1900 v Čechách přítomného příslušelo:

do obce pobytu	2,798.897
do jiné obce okresu pobytu	1,343.419
do jiného polit. okresu v Čechách	2,038.089
do jiné země na říš. radě zast.	90.607
do ciziny	47.685

Ještě zajímavější jest sledovati obyvatelstvo do Čech příslušné podle toho, kde při sčítání lidu r. 1900 bylo přítomno. Můžeme ovšem toto příslušné obyvatelstvo sledovati toliko, pokud bylo r. 1900 přítomno v zemích na říšské radě zastoupených. Kolik příslušných osob žilo v cizině, nebylo vůbec zjišťováno. To dlužnou míti na zřeteli při čtení následujících čísel:

Z obyvatelstva do Čech příslušného bylo 31. pros. 1900 přítomno:

v domovském okrese	4,142 316
v jiném okrese království Českého	2,038.089
v jiné zemi na říšské radě zastoupené	644.860
Úhrn příslušného obyvatelstva (pokud bylo přítomno v zemích na říšské radě zastoupené)	6,825.265

9. Národnost. Jako při sčítání r. 1880 a 1890, tak i při sčítání r. 1900 nebyla zjišťována řeč mateřská, nýbrž řeč obcovací. Jest dokázáno, že orgánové sčítací při sčítání namnoze nevedli si nestranně a že zjišťování řeči obcovací hrubě zneužili ve prospěch Němců a ke škodě a na úkor národa českého. Jest tedy data úředního sčítání přijímati v tomto bodu s náležitou reservou.

R. 1900 přihlásily se v Čechách z domácího obyvatelstva, t. j. z příslušníků rakouských, k obcovací řeči české 3,930.093 osoby, k obcovací řeči německé 2,337.013 osob a k jiné řeči 3903 osoby.

O tom, jak v posledních 30 letech vytvářel se v Čechách poměr národností, poučuje nás tento přehled: Z 1000 osob přihlásilo se

roku	k obcovací řeči české	německé
1880	628·3	371·2
1890	627·9	371·9
1900	626·7	372·7

Podle úředního sčítání děl se tedy vývoj v neprospěch náš. Ovšem spočívají data z r. 1900 na nesprávném základě, ale data z r. 1880 byla přec zjištěna také vyšetřováním řeči obcovací! Rozhodně jest nám mluva těchto několika čísel vážným a důtklivým mementem.

10. Náboženství. Obyvatelstvo Čech, jak známo, je převážnou většinou katolické. R. 1900 z veškerého přítomného obyvatelstva napočteno bylo 6,067.012 katolíků, 144.658 evangelíkův obojí konfesse, 92.745 židů a 14.282 ostatních (z toho 10.351 starokatolíků, 1784 řeckosjednocených, 1894 osoby bez konfesse atd.).

Vyjádříme-li zastoupení jednotlivých vyznání v relativních číslech, uvidíme, že z 10.000 osob připadalo:

roku	na katolíky	na evangel.	na židy	na ostatní
1890 . . .	9605	217	162	16
1900 . . .	9599	229	147	25

Poměrně ubylo tedy za posledních deset let katolíkův a židů, přibylo evangelíkův a ostatních.

II. Měna obyvatelstva.

1. Sňatky. O počtu sňatků v posledním desítiletí poučíme se z tohoto přehledu:

Rok	Počet uzavřených sňatků	Na 1000 obyv. připadalo tudíž sňatků
1896	50.457	8 31
1897	[illegible]	[illegible]
1898	50.977	8·27
1899	51.463	8·30
1900	52.131	8·25
1901	52.763	8·35
1902	51.036	8·01
1903	50.182	7·80
1904	50.594	7·81
1905	49.579	7 60

Od r. 1902 tedy relativní číslice sňatků stále se zmenšuje a r. 1905 klesla tak nízko, že v celém desítiletí je nejmenší. Nejvíce sňatků uzavírá se obyčejně na podzim a v zimě.

2. Porody. Stůjž zde zase přehled za posledních 10 let:

Rok	Počet dětí živě narozených	Na 1000 obyv. připadlo tudíž dětí živě naroz.
1896	218.914	36·04
1897	216.038	35·30
1898 . . .	214.530	34 80
1899	215.419	34·73
1900	218.789	34 63
1901	215.564	34·12
1902	220.190	34·55
1903	209.105	32 52
1904	209.356	33·32
1905	195.198	30·82

Vidíme, že počtu živě narozených již od desítiletí — s malými jen odchylkami — stále ubývá. Zjev ten souvisí jednak zmenšováním relativní číslice sňatků, jednak s ubýváním plodnosti v manželství. Na jeden sňatek připadalo totiž r. 1902 3·9, r. 1903 a 1904 3·7 a r. 1905 3 6 dětí manželských.

Také počet mrtvě narozených klesá: r. 1896 bylo 7600 mrtvě narozených, r. 1900 7587, r. 1904 6481 a r. 1905 5930. Nejvíce mrtvě zrozených dětí vykazují okresy průmyslové, kde těhotné ženy ještě v pozdních měsících těhotenství pracovati musí a kde obtěžkávají v mladém věku — tělesně ještě nejsouce vyvinuty.

Také nemanželských porodů již po léta ubývá. V l. 1896—98 připadalo na 1000 porodů vůbec průměrně 140 porodů nemanželských. V l. 1899—1901 počet jejich zmenšil se na 126 a v l. 1902—5 na 114.

Co se týče rozdílu pohlaví, rodí se v Čechách více chlapců než děvčat. Tak na př. r. 1903 na 1000 narozených děvčat připadalo 1067 chlapců.

3. Úmrtnost. I zde uvedeme nejprve přehled za poslední desítiletí:

Rok	Počet zemřelých	Na 1000 obyv. připadá zemřelých
1896	147.653	24·31
1897	150.192	24·54
1898	149.127	24 19
1899	157.155	25·32
1900	151.802	24·02
1901	147.490	23·34
1902 . . .	149.315	23 43
1903 . . .	147.219 . . .	22 02
1904	147.280	22·74
1905	155.231 . . .	23·79

Poměrná čísla úmrtnosti r. 1903 a 1904 jsou nejmenší, jakých kdy v Čechách dosaženo. R. 1905 byla již zase úmrtnost poněkud větší. Okresy se stálou větší úmrtností jsou hlavně Broumov a Trutnov, kde umírá 27 - 30 osob z 1000 obyv. Co se týče věku zemřelých, bylo r. 1905 z úhrného počtu zemřelých ve věku:

0— 5 let	. . . . . . 62.313	osob
5—15 »	. . . . . . 5.087	»
15—30 »	. . . . . 12.763	»
30—50 »	. . . . . . 16.895	»
50—70 »	. . . . . . 29.192	»
přes 70 »	. . . . . . 29.038	»

Úmrtnost dětskou seznáme z těchto čísel: Téhož r. 1905 zemřelo v 1. měsíci věku 17.309 dětí, v 1. roce věku 47.289 dětí.

4. Přebytek porodů. Na 1000 obyvatelů připadá přebytek živě narozených nad zemřelými r. 1902 11·12, r. 1903 9·62, r. 1904 10·58, r. 1905 7·03. Protože ubývá porodů, ubývá i přebytku porodů. Zvláště r. 1905 jest tento přebytek neobyčejně nízký. Z jednotlivých politických okresů vykazují Semily, Rumburk, Jablonné, Turnov a Litomyšl negativní přebytek porodů; okresy Jilemnice, Nové Město n. M., Nová Paka, Vrchlabí a Broumov velmi nepatrné přebytky. Značné přebytky vykazují za to okresy: Plzeň (14·71‰), Kraslice (14·16‰), Kladno (12·57‰), Jáchymov, Chomútov, Sušice, Přeštice, Aš, Horšův Týn, Falknov a Tachov.

5. Stěhování. Čechy mají velmi nepříznivé poměry vystěhovalecké. O vystěhovalectví z království Českého můžeme si utvořiti jasný obraz podle knihy vydané zemským statistickým úřadem: »Obyvatelstvo Čech dle rodiště a pobytu dne 31. pros. 1900.« Z lidí narozených v království Českém bylo dne 31. pros. 1900 přítomno: v Čechách 6,157.295, na Moravě 67.519, ve Slezsku 5395, ve Vídni 235.449, v ostatní části Dolních Rakous 63.591, v Horních Rakousích 23.775, ve Štýrsku 13.479, v Haliči 13.218, v Tyrolích 6064, v Salcpursku 3660, v Přímoří 2564,

v Korutanech a v Krajině 2459, v Dalmacii 1603 a v Bukovině 1401. Kolik lidí v Čechách narozených bylo toho dne přítomno v Uhrách a kolik za hranicemi, není známo.

Mnohem menší, než počet v Čechách zrozených a dne 12. pros. 1900 mimo Čechy přítomných, byl počet lidí v cizině zrozených a uvedeného dne v Čechách přítomných. Dne 31. pros. 1900 bylo v Čechách přítomno vůbec 6,318.697 lidí. Z těch narodilo se v Čechách 6,157.295, na Moravě 42.676, ve Slezsku 3874, ve Vídni 26.730, v ostatní části Dol. Rakous 10.701, v Haliči 7896, v Hor. Rakousích 4948, ve Štýrsku 2964, v Korutanech a v Krajině 2188, v Tyrolích 2177, v Přímoří 1614, v Salcpursku 574, v Bukovině 451, v Dalmacii 280 a v cizině 54.381.

Bylo tedy zmíněného dne 440.177 osob v Čechách narozených přítomno v ostatních zemích na říšské radě zastoupených, kdežto v Čechách zdržovalo se v téže době jen 107.071 osob zrozených v ostatním Předlitavsku. Vyslaly tudíž Č. do ostatních zemí t. zv. Předlitavska o 333.106 osob více, než od nich přijaly. V tom nejsou čítáni vystěhovalci, kteří se sčítání nedožili, a nemohli ovšem býti zahrnuti též ti, kdo se vystěhovali do ciziny. V Čechách napočteno r. 1900 54.331 osob v cizině zrozených; kolik osob v Čechách zrozených žilo toho dne v cizině, známo není, jisto jest jen, že počet ten mnohonásobně převyšuje uvedenou číslici cizinců do Čech přistěhovalých.

Největší vystěhování z Čech vykazují okresy jižní a právě tyto okresy zavinují bilanci Čech silně passivní. Nejsilnější přistěhování z ostatního t. zv. Předlitavska a z ciziny vykazuje Praha s okolím a severozápadní okresy průmyslové. Všechny okresy se silným přistěhováním (jak vnějším tak i vnitřním) náležejí k okresům městsko-průmyslovým, okresy po výtce obyvatelstvo vydávajícími jsou okresy zemědělské.

Přihlédneme-li k desítiletí 1890—1900 neudá nám statistika přesně, kolik lidí v době té z Čech se vystěhovalo. Pouze t. zv. methodou srovnávací dovíme se přibližných čísel minimálních a maximálních. V l. 1890 až 1900 vystěhovalo se z Čech do ostatního Předlitavska nejméně 68.896—96.142 osob, z Předlitavska do Čech přistěhovalo se 37.400 až 42.513 osob. Ztratily tedy Č. v této periodě oproti ostatnímu Předlitavsku 31.496 až 53.629 osob. Srovnáním s daty za decennia minulá vychází na jevo, že proud vystěhovalecký z Čech do ostatního Předlitavska (též do Vídně) v tomto desítiletí značně seslábl.

Do ciziny vystěhovalo se v tomto období z Čech 80.093—102.227 osob, t. j. o 70 až 90 tisíc více, nežli v témže období z ciziny do Čech se přistěhovalo. Nejvíce vystěhovalců vysílají do ciziny okresy jihozápadní. Jest však velmi zajímavo, že také průmyslové okresy severní, hraničící s cizinou, vykazují silné vystěhování do ciziny. Úbytek ten ovšem hojně si nahrazují silným přílivem ze vnitř Čech. Celkem Č. ztratily stěhováním do ciziny v tomto období nejméně 1·4%—1·7% z počtu obyvatelstva r. 1890 přítomného. — Proti dřívějším dobám vystěhovalectví z Čech značně ubylo.

Co pro nás takové vystěhovalectví znamená, na to již po léta s důrazem upozorňuje dvorní rada prof. Bráf. Citujeme zde několik vět z jeho přednášky »Národohospodářské potřeby české«:

»Co je dnes Čechů ve Vídni, co jich žije v t. zv. uzavřeném území, co se jich odstěhovalo do Ameriky! Mějž si z toho radost, kdo chceš! Já naopak soudím, že je to svědectví naší bídy, našeho trudného stavu, když český člověk na území českém se neuživí a musí jíti do cizích služeb... My si pozdě uvědomujeme s hořem a úzkostí, že nedovedeme českého člověka na vlastní půdě uživiti.«

III. Bydliště.

1. Obytná stavení a bydliště. Domů bylo r. 1900 772.536, r. 1890 726.226, r. 1880 697.645. Vzrůst počtu domů odpovídá vzrůstu obyvatelstva. Místních obcí bylo r. 1880 v Čechách 7002, r. 1890 7151 a r. 1908 7583. Obcí tedy stále přibývá, za to počet osad klesá. R. 1880 bylo jich 13.289, r. 1890 12.877 a r. 1900 pouze 12.820. Podle velikosti rozdělovaly se r. 1900 osady v Čechách takto:

Osady mající obyvatelů	Úhrnný počet takových osad v Čechách	Počet obydl. domů v těchto osadách	Úhrnný počet obyvatelstva
méně než 500	10.230	320.892	2,062.102
501— 2000	2.188	260.320	1,904.176
2000— 5000	294	86.947	871.033
5001—10.000	68	36.693	464.975
10.001—20.000	26	21.715	356.051
přes 20.000	14	21.611	660 360

Osad majících méně než 2000 obyvatelů bylo v Čechách r. 1890 12.533 a bydlilo v nich 68·2% veškerého přítomného obyvatelstva. R. 1900 bylo takovýchto osad 12.418 a bydlilo v nich jen 62·7% přít. obyvatelstva. Za to osad s více než 2000 obyvatelí bylo r. 1890 344 a připadalo na ně 31·8% obyvatelstva, r. 1900 bylo jich již 402 a připadalo na ně 37·3% veškerého přítomného obyvatelstva. Stále větší část obyvatelstva koncentruje se tedy ve větších místech: při tom ovšem nesmíme přehlédnouti, že celý přírůstek obyvatelstva větších míst nevznikl jen stěhováním z venkova do měst, nýbrž též tím, že některá místa, která při dřívějším sčítání lidu neměla ještě 2000 obyvatelů, vzrostla mezi tím nad tento počet.

Z 1000 přítomných obyvatelů připadalo na osady mající:

obyvatelů	r. 1890	r. 1900
do 500	389	326
501—2000	332	301
2001—5000	123	138
přes 5000	156	235

2. Největší města. Král. hlavní město Praha jest zároveň největším městem v Čechách; při posledním sčítání bylo zde napočteno 201.589 obyvatelů. (V Libni tehda ještě samostatné bylo 21.242 obyv.). Druhým městem v Čechách co do velikosti jest Plzeň s 68.079 obyvateli. Dalšími v pořadí jsou tři předměstí pražská Žižkov (59.326 obyv.), Král. Vinohrady (52.504) a Smíchov (47.135). Šestým městem podle sčítání z r. 1890 byl Liberec, při sčítání r. 1900 předstižen byl Budějovicemi (39.328) a Ústím n. L. (37.265), dosáhnuv pouze 34.099 obyv. Za Libercem následují Teplice-Šanov (24.420), Cheb, Karlín, Most atd.

IV. Školství.

a) Školství národní.

1. Stav českého školství národního r. 1906. V království Českém jest 65 českých a 52 německých okresů školních. V těchto 117 okresích bylo úhrnem 567 veřejných škol měšťanských a 5420 veřejných škol obecných. Ze škol měšťanských 330 bylo pro chlapce a 237 pro dívky; na 342 byla vyučovací řeč česká, na 225 německá. Úhrnný počet všech tříd čítaje i pobočky byl 2067. Ze škol obecných bylo 1090 jednotřídních, 1687 dvojtřídních, 936 trojtřídních, 536 čtyřtřídních, 1068 pětitřídních, 92 šestitřídních, 8 sedmitřídních a 3 osmitřídní. Na 3147 školách byla vyučovací řeč česká, na 2273 německá; 350 škol bylo chlapeckých, 324 dívčích a 4746 smíšených. Úhrnný počet všech tříd, čítaje v to pobočky i expositury, byl 17.398. Ve všech veřejných školách národních používalo se k vyučování 19.407 síní. Knihovny pro učitele byly v 5699 veř. školách národních (měšť. i ob.), knihovny žákovské v 5956 školách. Školních zahrad bylo 5056, školních lékařů 319, školních lázní 56, vlastních školních kuchyní 71 a školních spořitelen 17.

Soukromých škol měšťanských bylo 20; z toho 7 českých (6 s právem veřejnosti) a 13 německých (10 s právem veřejnosti). Soukromých škol obecných bylo 213 (87 čes. s pr. veř., 24 čes. bez pr. veř., 68 něm. s pr. veř. a 33 něm. bez pr. veř. a 1 českoněm. bez pr. veř.).

Dítek školou povinných bylo r. 1906 1,123.013 (561.326 chlapcův a 561.687 dívek). Z těch chodilo do veřejných škol měšťanských 92.582, do veřejných škol obecných 989.736, do škol soukromých 22.174, do vyšších učilišť 13.920, v domácnosti se vyučovalo 876 a pro těžké vady zůstalo bez vyučování 3670 dítek. 115 dítek, ač normálně vyvinuto, přec zůstalo bez vyučování. Počítáme-li i dítky, jež navštěvovaly školu ve věku ještě nepovinném nebo po vypršení školní povinnosti, vidíme, že úhrnem navštěvovalo veřejné školy národní 1,102.234 dítek (550.773 chlapcův a 551.461 děvčat). Z těch bylo 683.561 ve školách s vyučovací řečí českou, 418.673 ve školách s vyučovací řečí německou. Z uvedeného úhrnného počtu dítek 22.653 musí denně do školy konati cestu delší 4 *km* a 7565 požívá jen polodenního vyučování.

Učitelů na veřejných školách měšťanských bylo 2117, učitelky 703. Na veřejných školách obecných bylo učitelů 14.584, učitelek 2885. Učitelů náboženství bylo 4313, industriálních učitelek 3396. Na soukromých školách národních působilo 388 učitelů a 506 učitelek.

2. Celkový náklad na veřejné školství národní v království Českém za r. 1901 a jeho úhrada. Náklad na veřejné školství národní r. 1901 byl předmětem obšírného šetření Zemské statistické kanceláře. Výsledky tohoto šetření otištěny jsou ve »Zprávách« kanceláře sv. VII. seš. 2. Celkový náklad zmíněný činil dle tohoto šetření 50,646.284 K. Z toho připadalo na české školní okresy 30,173.038 K a na německé okresy školní 20,473.246 K. Náklad na školství dělí se v náklad věcný a osobní. Náklad věcný (ve všech okresích) činil 16,333.578 K, náklad osobní 33,539.844 K. Mimo to 772.862 K nebylo lze rozlišiti. Z nákladu věcného uvésti sluší jmenovitě hlavně 8,341.919 K na stavbu budov a nájemné, 1,220.502 K na udržování budov, 1,265.318 K na zařizovací a vydržovací potřeby, 2,498.033 K za čištění, osvětlení a otop a 2,815.201 K splácení dluhů. Uvedený celkový náklad byl uhrazen takto: vlastní příjmy 450.142 K, školné 3,192.173 K, příspěvky 343.381 K. Obcemi bylo uhrazeno 18,041.216 K, okresy 5,489.270 K a zemí 23,130.102 K.

b) Školy střední.

Střední školy v Cechách ve školním roce 1904/5. Gymnasií bylo uvedeného roku v Čechách 55: 28 českých, 26 německých a 1 smíšené. Posléz jmenované gymnasium bylo soukromé (v akademii hraběte Straky). Z českých gymnasií bylo 1 obecní, ostatní státní, z německých 2 obecní, 1 nadační, ostatní státní. Gymnasia česká měla na konci školního roku 7651 žáků, gymnasia německá 5658 žáků. Gymnasium v akademii hr. Straky mělo 33 žáků. Z českých gymnasií nejčetněji bylo navštěvováno gymnasium v Příbrami (586 žáků) a gymn. v Budějovicích (522 žáků), z německých nejčetněji gymnasium v Teplicích (312 žáků).

Dívčí gymnasium bylo jedno (v Praze, české) a mělo 169 žaček.

Reálných gymnasií bylo v Čechách 6 českých (státních) s 1921 žáky a 2 něm. (obecní) s 367 žáky.

Reálek českých bylo 23 (3 obec., ostatní státní) s 9409 žáky, německých 15 (z nich 1 obecní) s 4723 žáky.

Učitelských ústavů českých bylo 9 (8 státních, 1 soukr. evangel.), německých 8 (stát.). České ústavy měly 1459 žáků, ně-

mecké 1249 žákův. Ústavů ke vzdělání učitelek bylo 5 českých (1 státní, 1 obecní, ostatní soukr.) a 4 německé (1 stát., 1 obec., ostatní soukr.).

V tomto oddíle též zmíniti se sluší o pražské městské vyšší dívčí škole (české), jež měla 40 učit. sil a 516 žákyň, o městské vyšší dívčí škole v Ústí n. L. (něm.), jež poměla 12 učit. sil a 22 žákyň, a o spolkové vyšší dívčí škole v Liberci (něm.), jež měla 11 učit. sil a 48 žákyň.

c) Vysoké školy.

1. University. O počtu přednášek, o počtu vyučovacích sil, o posluchačích a o kollejném na české a na německé universitě v Praze v zimním semestru 1904—5 poučuje nás tato tabulka:

	Česká universita				Německá universita			
	Fakulty				Fakulty			
	theologická	právnická	lékařská	filosofická	theologická	právnická	lékařská	filosofická
Počet přednášek	24	42	89	129	25	27	80	106
Úhrnný počet osob vyučujících	10	25	100	82	10	18	100	75
V tom řádní professoři	6	12	16	27	6	13	19	31
mimořádní professoři	1	5	17	9	1	3	18	13
Úhrnný počet studujících:								
mužů	130	1806	428	1482	79	694	239	490
žen	—	3	15	153	—	2	7	54
a to řádných:								
mužů	120	1501	347	1079	62	616	186	349
žen	—	—	7	24	—	—	7	8
mimořádných:								
Posluchačů bez lékárníků:								
mužů	10	305	81	76	17	78	53	124
žen	—	3	8	65	—	—	—	16
Posluchačů lékárnictví:								
mužů	—	—	—	104	—	—	—	17
žen	—	—	—	—	—	—	—	—
Hospitantů:								
mužů	—	—	—	223	—	—	—	—
žen	—	—	—	64	—	2	—	30
Podle mateřské řeči:								
Čecho-Slovanů	130	1777	431	1611	13	58	11	34
Němců	—	—	—	—	63	621	217	500
Podle náboženství:								
katolíků	130	1757	420	1620	79	482	124	412
evangelíků	—	16	6	10	—	20	9	25
israelitů	—	34	11	—	—	183	103	104
Kollejného v korunách	1029	42.790	11.143	21.750	581	16.526	7320	11.645

2. Techniky. O počtu přednášek, o počtu vyučovacích sil, o posluchačích a o školném na české a německé vysoké škole technické v Praze v zimním semestru 1904—5 poučuje nás tabulka na str. 202.

3. Ostatní vysoká učiliště. Na hornické škole v Příbrami bylo v témž semestru (zimním 1904—5) 45 přednášek a 21 vyučovacích sil (z toho 8 professorů řádných). Posluchačů bylo 119 (z toho 103 řádní). Podle národnosti bylo 80 Čechů, 14 Němců, 16 Poláků atd.

Na umël. akademii v Praze bylo 6 přednášek a 14 vyučovacích sil (z toho 6 řád. prof.). Posluchačů bylo 130 (v tom 76 řád.), podle národnosti 94 Čechův a 26 Němcův.

Na theologických učilištích v Budějovicích, Kr. Hradci a Litoměřicích bylo úhrnem 30 vyučovacích sil (v tom 17 professorů) a 316 posluchačů (z toho 295 alumnů). Podle národnosti bylo 227 Čechův a 75 Němcův.

d) Školství odborné.

1. Zemědělské školy. Ve školním roce 1904—5 byly v Čechách dva vyšší zemské hospodářské ústavy: český v Táboře a německý v Libverdě. Střední hospodář-

	Česká vysoká škola technická					Německá vys. škola technická				
	odbory					odbory				
	stavební inženýrství	pozemní inženýrství (architektura)	strojní inženýrství	technická chemie	ostatní předměty	stavební inženýrství	pozemní inženýrství (architektura)	strojní inženýrství	technická chemie	ostatní předměty
Počet přednášek			105					114		
Úhrnný počet vyučujících			101					63		
V tom řádní professoři			22					16		
mimořádní professoři			3					6		
Úhrnný počet posluchačů	794	69	482	214	388	429	27	260	93	106
Posluchači řádní	794	69	482	214	293	429	27	260	93	46
Posluchači mimořádní	—	—	—	—	95	—	—	—	—	60
Hospitanti	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Podle mateřské řeči:										
Čecho-Slované	771	69	471	209	378	27	—	29	8	20
Němci	—	—	—	—	—	378	26	220	82	77
Podle náboženství:										
katolíci	750	66	457	204	373	264	21	162	55	84
evangelíci	26	3	13	3	11	19	2	19	6	8
israélité	11	—	7	3	2	146	4	78	32	13
Školné v korunách			51620					29165		

ské školy zemské byly tři: dvě české (v Chrudimi a v Roudnici) a jedna německá (v Kadani). Vyšší hospodářský ústav v Táboře měl 92 žákův, ústav v Libverdě 42 žáků. Střední škola v Kadani měla 137 žákův a dvě střední školy české 313 žáků.

Rolnických škol bylo v Čechách 15, 10 českých a 5 německých; 9 z těchto škol bylo pouze rolnických, 3 lnářskorolnické, jedna rolnická a lukařská, jedna rolnická a chmelařská a jedna rolnicko-ovocnářsko-vinařská. Všechny tyto školy měly po 2 ročnících a osm z nich bylo spojeno s internátem. Úhrnem měly 126 sil učitelských a 558 žáků (z těch 456 byli synové držitelů hospodářství, rolníkův a lesníků). Stipendií bylo při těchto školách 214 v úhrnné roční částce 21.875 K.

Zimních škol hospodářských bylo v Čechách 27; 20 českých a 7 německých. Úhrnem měly 187 sil učitelských a 995 žáků (v tom 936 byli synové držitelů hospodářství, rolníkův a lesníků). Stipendií bylo 163 v úhrnné částce roční 13.090 K.

Škol mlékařských a hospodyňských bylo 6 (3 čes., 3 něm.). Učitelských sil bylo 41, žákův a žaček 235.

Vyšší školy lesnické byly dvě, česká v Písku (10 uč. sil a 96 posluch.), německá v Zákupech (8 uč. sil a 77 posl.). Nižší školy lesnické byly 3 (2 něm., 1 čes.) a měly úhrnem 208 žákův.

Dále byla v Čechách 1 nižší škola zahradnická, 1 škola vinařsko-ovocnářská (obě české) a českoněm. zemský ústav pomologický.

2. Školy průmyslové. Státních škol průmyslových bylo v Čechách 6, 4 české (v Praze, v Pardubicích, v Plzni a na Smíchově) a 2 německé (v Plzni a v Liberci). Uměleckoprůmyslová škola, českoněmecká, byla v Praze, německá škola pro textilní industrii byla v Aši.

Škol krajkářských bylo v Čechách 10 (7 s něm., 3 s čes. řečí vyučovací). Škol tkalcovských bylo 18 (8 čes. a 10 něm.), škol pro zpracování dřeva bylo 7 (2 čes. a 5 něm.), škol košikářských 9 (6 čes., 3 něm.), školy keramické 3 (1 čes., a 2 něm.), školy pro průmysl sklářský 2 (něm.), školy pro výrobu hudebních nástrojů 2 (něm.). Dále byla v Čechách 1 škola pro ryjectví, ciselování a keramické kreslení (něm.), 1 škola pro uměl. zámečnictví (čes.), 1 škola pro strojnictví a elektrotechniku (něm.), 1 škola pro elektrotechniku (něm.), 1 škola pro zpracování kovů (něm.) a 1 škola pro zpracování drahokamů (čes.).

Řemeslnických škol bylo v Čechách 8 (7 čes. a 1 něm.) a měly úhrnem 1105 žáků (884 Čechův a 221 Němcův).

Průmyslových škol pokračovacích bylo v Čechách 433. Z těch bylo 84 škol samostatných, 315 škol pokrač. bylo spojeno se školami národními, 27 se školami průmyslovými, 5 se školami středními a 2 s jinými ústavy vyučovacími. 413 z těchto škol bylo školami povinnými. Úhrnem působilo na těchto školách 2693 učitelův. Ke konci škol. roku bylo 43.435 žáků (z toho 42.536

hochů). Podle národnosti bylo 30.637 Čechův a 12.783 Němcův.

3. Školy obchodní. Obchodních akademií bylo r. 1904—5 v Čechách 9 (4 čes., 5 něm.). Úhrnem měly 153 učitelův a 1725 žáků (912 Čechův 794 Němcův). Ostatních veřejnými faktory vydržovaných denních škol obchodních bylo v Čechách 10 (5 českých a 5 něm.). Úhrnem měly 59 učit. a 909 žáků (v tom 223 žákyň). Podle národnosti bylo 343 Čechův a 464 Němcův. Obchodních škol vydržovaných spolky a soukromými osobami bylo v Čechách 23 6 českých, 7 němechých a 10 smíšených. Žáků měly úhrnem 2407 (v tom 1061 žákyně). Podle národnosti bylo 1766 Čechův a 623 Němcův.

Obchodních škol pokračovacích bylo 65 (35 čes. a 30 něm.). Úhrnem měly 4843 žáky (v tom 438 žákyň). Podle národnosti bylo 2580 Čechův a 2255 Němcův.

4. Ostatní školy. Zde jest uvésti čes.-něm. nižší školu pivovarskou a čes.-něm. nižší školu lihovarskou, dále nižší hornické školy v Duchcově a v Příbrami a j.

Souborného vědeckého zeměpisu Čech dosud nemáme. Největší prací o Čechách jsou Čechy (nákl. J. Otty, Praha, od různých autorů, dokonč. 1908 ve XIII sv.), Království České (nákl. P. Körbra, t., I. sv. 1907, vychází red. J. Bělohlava), 14. a 15. sv. Die Österreichisch-Ungar. Monarchie in Wort u. Bild (Víd., 1894—96); Katzer, Geologie von Böhmen (1889—92, 3 d.). Jednotlivé obory anebo části Čech najdeme uvedeny nebo zpracovány v »Archivu pro přírod. výzkum Čech«, V. J. Procházka, Repertorium literatury geolog. a mineralog. král. Českého, markrab. Moravského a vévod. Slezského od r. 1528—1896 (nákl. Čes. akademie, Pr. 1897), Ruvarac-Penck, Die Abfluss- und Niederschlagsverhältnisse von Böhmen (»Geogr. Abhandl.« seš. 5, Víd., 1896). Vedle monografií Velenovského a Domina J. Podpěra, Vývoj květeny českých zemí (t., 1906); J Polívka, Názorná květena zemí čes. (Olom., 1900 až 1906, 4 sv.). Pro statistiku »Zprávy Zemského statistického ústavu král. Českého«, dále Oesterreichische Statistik (vyd. c. k. ústř. statist. kommisse); V. Kotyška, Úplný místopisný slovník král. Českého (Pr. s. a.); Lexikon obcí pro C. (sic!, vyd. c. k. ústř. statist. kommisse ve Vídni 1904); H. Rauchberg, Der nationale Besitzstand in Bohmen (Líp., 1905, 3 sv. 70 map); a odpovědi D. Krejčího, T. Živanského a j. v časopisech. K zeměpisu Čech najdeme mnoho v »Rozpravách« a »Věstníku« Čes. akademie, »Sborníku čes. společnosti zeměvědné«, »Verhandlungen« a »Jahrbuch der k. k. geolog. Reichsanstalt«, »Věstníku Národop. musea českoslov.«, »Deutsche Arbeit«, »Národohospodář. Obzoru«, »Časop. českých turistů« a četných jiných revuích. O obchodě a průmyslu čl. K. Engliše (»Naše Doba«, 1907). Ostat. viz u Rakousko-Uherska.

Literatura česká r. 1892—1908. Doba novočeské literatury od r. 1891—92 jest obdobím hlubokého vření a mocných zápasů, v nichž se dál těžký přechod do XX. století. Byly tu jako vždy dva proudy: starých a mladých. V dřívějších dobách přechod vyřizoval se snadno: vždy nastupovali silní proti slabým a přežilým, anebo se přátelsky připojovali. Avšak pokolení z doby »Májů« a »Ruchů« bylo na konci svého dvacítiletí (1870—90) tak životaplné, že bylo právě v nejlepším rozrostu, když už se hlásila o místo a vládu generace nová. Staří, majíce mohutné řady pracovníků, v čele veliké básníky, síť výborných posic a zásoby hmotných prostředků, neměli na ústup ani pomyšlení, a jejich plody jest také zastoupena valná část literatury až podnes (1908). Ale zase příčinnost vzniku mladých byla tak hluboká a osudná, že vzpoura byla neodvratná, a čím byly posice starých pevnější. tím byla prudkost útoků mladých bezohlednější, i nastal zápas v dějinách literatury naší nevídaný. Příčiny boje byly všeobecné a zvláštní, t. evropské a domácí české. Celou Evropou se šířila nálada konce století. Chystal se všeobecný útěk z dosavadních poměrů. Příčinou byla nespokojenost života jak rozumového tak citového. Materialismus, jenž přišel do století XIX. s pyšným sebevědomím a velikým sliby, zklamal. Porazil slávu reků a geniů, založil moc davů, vzbudil žízeň po bohatství a moci a hmotných požitcích. Ukázal, že morálka je věc relativní a svoboda vůle jen zdánlivá (determinismus). Naturalismus, který z toho v literatuře povstal, porazil romantiku, vyzdvihl vládu pudů, stavů fysiologických a pathologických; spolu začala se směrem kritickým všeobecná zuřivost analysy. Rozumovost a analysa dusily cit a pravou rozkoš vášně; vůle chabla. »Umdlené duše« staly se příznakem kultury. Skepse, hnus života a přítomnosti, a zvrhlost všeho druhu následovaly. Hlavně vyznačila se tímto stavem Francie, stále si v kultuře zachovávajíc úlohu vůdčí. Ona byla »Západem«, z něhož se rozlévaly rušné proudy Evropou. Česká literatura se jim poddávala dlouho jen mírně a s výběrem a vlivy jejich se opozďovaly. Hálek jich neznal, Neruda již překládal V. Huga. Ale Zeyer přeskočil i Hugův romantismus i Zolův naturalismus a uváděl již přímo mysticismus, okkultismus a novoromantismus. Právě v l. 1892—1900 nejvíce působil a to vítězně. Setkal se na konec přátelsky s dekadenty a modernou zvláště zv. katolickou. Svatopluk Cech znal se ve formě k parnassismu, ale jinak si hájil svého směru slovanského a proti dekadentství stavěl hráze jako hory; dal přednost směru pokrokovému a sociálnímu. V literatuře Vrchlického hrází nebylo a všechen Západ se v ní rozlil mořem. Z něho se napojilo množství družin, kruhů a »škol« tak, že většina básnické literatury další nějak s ním souvisí.

Co se dálo v letech 1890—1900, má většinou začátky v rozvětvení Vrchlického. U francouzského parnassismu začíná básník F. X. Šalda a A. Sova; v mystice erótické a přírodní začínají Jaromír Borecký, Jaroslav Kvapil a Auředníček jakožto předchůdci dekadence; v poesii Vrchlického byly kořeny symbolické mystiky Březinovy. církevně-náboženské mystiky X. Dvořáka atd. Nádhera a skvělost formy, virtuosnost verše, bohatství představ a výmluvnosti, neobsáhlost světů látek, nekonečná jakási melodie, jásavá bujnost renaissance, nahota antiky, pestře měnivé a nesčíslné vlny reflexí atd. a konečně překlady z nejrůznějších autorů naplodily tolik vlivů a nahromadily tolik dojmů, že byla konečně tíseň nezbytná. Dlouhá vláda formalismu a verbalismu, obsáhlost a všeobecnost pomyslů, dilettantismus a eklekticismus chovaly nutnost odporu a změny samy v sobě. Ve Francii zvítězil r. 1879 Zolův naturalismus nad romantismem. V Rusku kvetl realismus, v Anglii též. Porozuměti výbornosti těchto vlivů, k tomu bylo třeba kritiky. Přinesl ji H. G. Schauer, povolaný vůdce směru ideálně realistního. Vilém Mrštík energicky jal se zápasiti za realismus v »Ruchu« a pak později v »Čes. Revui«, záhy zaniklé (kde též H. Schauer články své ukládal). Reakci nálady a vkusu ohlásil též r. 1887 J. Sv. Machar »Confiteorem«. Přinášel zpověď skutečného života, upřímný výraz mladé blaseovanosti, jednoduchou formu. A odmítal povinnost uměním sloužiti výchově. Ohlásil literární revoluci. V Německu ji týž rok ohlásil C. Bleibtreu. V moravských »Literárních listech« (VIII., 1887) ji hlásil L. Čech článkem »Nová literární revoluce«. Byl to protest proti prolhanosti románové literatury jménem Zolovým. A týž rok vznikl »Čas« (I. 1887) určený na pěstování kritiky českého světa. Schauer, Machar, »Čas« byli bouřliváci převratu. Hlavní příčiny vyvřely až v l. 1891—92. Původ byl v bězích politických. Několikerý nezdar české politiky způsobil vystřízlivění z opojné slávy vítězství mladočeských. Ptáno se, kdo to zavinil? Nebylo lze žalovati na osoby, sám duch života národního potřeboval opravy. Dosavadní nadšeni bylo tuze povrchní, city byly mizivé, jen příležitostné. Z dum osamělého kruhu mladých lidí vzešla touha po obrození. To byli »pokrokovi«. Začali kritikou, ale přešli k činné práci obrodné. Nejen politika, celý život národni měl se osvěžiti, a literatura měla jíti na pomoc. Nehodila-li se k tomu dosavadní, bylo třeba vzbuditi novou. Silná kritika měla ukázati cestu. Té potřebě vhod přišly také »Literární Listy« v Brně, při nichž Fr. Dlouhý už od r. 1880 pilně shromažďoval kritické síly (H. G. Schauer, F. X. Šalda, Jindř. Vodák a j.). K nim přibyly r. 1891 časopisy »Niva« a »Vesna« a s nimi množství literatury rázu nebývalého, hlavně zase kritické (Jiří Karásek, Arnošt Procházka). Všickni pospolu tvořili »moravskou kritiku«, řiznou a bezohlednou, mezi niž a literáty pražskými nastalo trvalé napětí. Mělať tato moravská kritika značné sebevědomí; opírala se o rozsáhlou sčetlost a studium moderních kritiků francouzských, anglických, ruských a německých. Pěstovala »nuance« a sloh symbolický, těžký, obsažný a úsečný. Dobývala rychle vlivu, ale chyba byla, že se pohybovala příliš v theoriích, a to cizích, a že nestavěla na soustavném poznání domácího materiálu, což vůbec počíná se díti teprve nyní. Přenášela cizí názory na český svět a chtěla, aby se jim rychle přizpůsoboval. Také belletrie nová valem se hrnula do symbolismu, což se dálo vlivem přímých už nyní styků s cizinou, což bylo dosti podivné, neboť symbolismus povstal ve Francii z odporu proti příliš hmotnému, všednímu a plochému realismu a hlavně naturalismu. Básník už neměl předmět líčiti přímo výrazy smyslových pocitů, což byl pochod tuze fysiologický, nýbrž měl vyjadřovati náladu a pomocí ní vybavovati představy s ní sdružené a těmi teprve předmět. Vybavování podle sdruženosti a podobnosti dává slovům mnohovýznamnost, mluva se stává silně metaforickou a symbolickou, novostí a subjektivností smyslu méně přístupnou a tajemnou. Davy neměly přístupu k takové poesii. Čtenář měl více vytušiti a uhádnouti, což mělo působiti zvláštní rozkoší (Mallarmé). Vedlo to k aristokratičnosti umění. Hlavním pěvcem toho směru symbolickomystického jest Otakar Březina. S požadavkem symbolismu souvisel bytně psychologismus, ale ten se obmezil více na román, kdež sloužil zprvu analytičnosti a pak náladovosti, když realismus po pádu naturalismu opět se zušlechtil. Místo něho někteří umělci zavedli t. zv. psychismus, způsob líčiti život lidský jen pomocí stavů niterných, beze všeho přispění pocitův a vjemů tak, aby styk s tělem a hmotou byl co nejmenší nebo žádný (Jiřího Karáska »Melancholický princ« a pod.). Zevní předměty, na př. krajiny, mají v obyčejném nazírání svůj stálý ráz, který na subjektu umělcově nezávisí. Nové umění poměr převrátilo. Ráz krajiny není v ní, nýbrž v duši, v náladě umělcova subjektu. On tu náladu na předmět promítá a podle toho jej líčí. To je t. zv. impressionismus. Tu si básníci a malíři zaměňují úlohy. A také hudba se přiměšuje. V dekadenci a secessi je toho příkladů mnoho. Naši všecko našli a napodobili. Ale taková literatura nebyla v záměru pokrokových. Oni vyšli na to, aby založili novou českou politiku, t. obrod všeho národního života, politického, literárního i sociálního. K tomu cíli Jos. Pelcl založil »Rozhledy« (I., 1891—92). Složitý plán práce působil mnoho obtíží, zvláště když zároveň na jiných stranách pracováno směry jinými. R. 1893 založeny »Nové Proudy«, ale zanikly. Týž rok se objevila nová realistická revue »Naše Doba«, začátek podniků Laichtrových. T. G. Masaryk v ní a v »Čase« mocně působil na proudění v mládeži a v li-

teratuře. Přinášel jako novou posilu kriticismu positivismus, kult střízlivého rozumu a zálibu v otázce náboženské. Mínil, aby české obrození navázalo se na humanismus českobratrský, ježto jiné směry (husitismus) vedou k hmotné revoluci. Pokrokoví to zamítali a hájili si revoluci evoluční č. reformu. Z rozsáhlého proudění náhle vyvřel skutek literárně-kritický. Zavedeným kultem starých duchů kritických (Dobrovského, Čelakovského a Havlíčka) pocítěna potřeba povýšiti význam Nerudův. Proto musil býti zkritisován Hálek. To je původ Macharova pověstného článku v »Naší Době« (1894). Stalo se to způsobem, jenž vzbudil odpor a boj. Mladí nazváni »modernou«. Přijali to heslo, sdružili se (Machar, F. X. Šalda, F. V. Krejčí, Mrštík, Pelcl, Sova a j) a vydali v »Rozhledech« (1895—96) manifest »České moderny«. Ohlásili potřebu individuality v literatuře, úplnou rozluku s literaturou starých a právo bezohledné kritiky. Tato bezohlednost udělala týž rok ještě konec České moderně. Z ní a proti ní se oddělil Jiří Karásek a založil kruh »Moderní Revue«, aby nezávisle pěstoval pyšné, aristokratické umění psychické. St. K. Neumann založil na nejkrajnější levici literárního šiku »Nový Kult« s poesií satanismu a theoriemi anarchistickými. Modernu katolickou hleděl shromážditi Dostál-Lutinov v »Novém Životě«. A nastal boj mladých s mladými. Kritická kampaň válečná takto trvala hlavně do r. 1902. Potom nastalo vystřízlivění a smutek. Mimo články a polemiky v časopisech výtěžků hotových nebylo. Posicemi starých téměř nehnuto. Ale za to staří pilně se přiučovali zvláště v oboru slohu a umění románového. Románem se vůbec pracuje nyní nejvíce. Od romantismu historického a fantastického přešlo se k realismu popisnému, odtud k rozbornému a psychologickému; nastoupila prosa lyricky náladová, studie sociální, symbolismus, psychismus, s dekadencí se objevil bezohledný naturalismus, studie pathologické a na konec i zase mystika okkultistická. V době popisného umění historického a realismu psychologického objevila se záliba v románech obsáhlých, těžkopádně důkladných a většinou těžkomyslných; ale nyní se objevila moda povídek lehčích, umění více smavého a synthetického. V románě starých číle se k modernosti měli Šimáček, Kunětická, Stašek a Merhaut; zvláště se dařilo T. Novákové. Z moderny vlastní se vyznačili Mrštíkové, Sezima, Šlejhar, F. X. Svoboda a Svobodová, Sumín, Sova, Karásek, Šalda, Wojkowicz, Dyk a Hilbert. Klassické dílo výpravného umění je dokončující se právě epopej Jos. Holečka »Naši«. Epika veršová byla málo pěstována; hlavní její zástupce byl Zeyer, dále Heyduk, Sv. Čech a Vrchlický, F. X. Svoboda, Sova, Leger a Holý. Nejvíce byla pěstována lyrika. Dekadentní symbolismus naplodil množství mladých debutantů, z nichž každý přinášel něco nového — z ciziny. Nejvíce kvetla pathologie, sexus necans, frynismus, nostalgie, snobismus atd., ale byl i starší verbalismus, záchvaty legendární mystiky a j. směry. Patrnější zjevy byli Jiří Karásek, Opolský, Neumann, Dyk, Racek, Holý, Gulon a Gelner. Literární události byly různé »sodomity« a »satanismy«, faustovská báseň Holého »Vašíček Nejlů«, Macharovy básně a »Řím«, množství satir a řada knih kritických. Literatuře dramatické se dařilo nevalně, ačkoli potřeba divadel velice vzrostla. Činohru dusí převaha ciziny a opera. Vynikajícího úspěchu dobyli Vrchlický (hlavně trilogií Hippodamie), Hilbert (Vina) a Mrštík (Maryša); pohádkami Zeyer (Radúz a Mahulena), Jaroslav Kvapil (Princezna Pampeliška) a Jirásek (Lucerna); historickými hrami Vrchlický (Noc na Karlštejně), Zeyer (Neklan), Hilbert (Falkenštejn), Jirásek (Gero), Dyk (Posel). Realistický genre a veselohru pěstují se zdarem M. A. Šimáček, V. Hladík, Kunětická, V. Štech a j. Thematické hry náladové F. X. Svoboda. I z mladších někteří čestně debutovali na jevišti. Zajímavý byl pokus o Volné intimní jeviště (1896—97). Oblíbeny jsou nyní hlavně aktovky. Důležité události byly smrt Zeyerova (1901) a Čechova (1908). Charakteristickou vlastností doby jest ohromné množství »sebraných spisů«, různých soustavných knihoven a kritických vydání. Jest v tom nejen závodění nakladatelské, ale i potřeba hlubší, hospodářská, jako před stěhováním do nové doby, která se valí těžce, chmurně, v bolestných rozpacích a nejistotách. Moderna značila veliké úsilí o proměnu českého života: chtěla energii české individuality, umění samosvé, z vlastních fondů a souvislé se životem; odmítala sentimentálnost a charitu. Celé hnutí obrodné značilo reakci k minulosti, revoluci k současnosti a reformu k budoucnosti. Této reformy se podařilo nejméně. Ohromná záplava lžidekadence byla opakem. Ale ještě horší byla znamení skutečné dekadence české, jak ji zobrazil Zeyer v »Plojharovi«, a nejhorší ze všeho pak jest vražedná nenávist k svým, otrocké lokajství k cizině a stálý schyl k renegátství. — Literaturu o této době, o moderně a dekadenci nutno shledávati po časopisech. Mnoho o tom psali F. V. Krejčí v »Rozhledech«, Šalda v »Liter. Listech«, Jiří Karásek (Spisy), Machar ve feuilletonech a j. *Vbk.*

Dějiny politické. Prvá léta devadesátá, kdy úplně ovládla národní strana svobodomyslná v českém životě politickém, byla značena především dozvuky boje protipunktačního, ostrou opposicí proti Vídni a oživeným bojem za svobody občanské. R. 1892 zostřený poměr k vládě došel výrazu i tím, že český ministr krajan bar. Al. Pražák zproštěn byl (4. srpna) svého úřadu. V září t. r. zástupci národní strany svobodomyslné vystoupili po prvé v delegacích. Zde ponejprv ozvala se česká opposice i proti společným záležitostem říšským (Masarykova

řeč o poměrech bosenských) i proti řízení rakouskouherské politiky zahraničné (Eimova řeč proti trojspolku). Doma zatím boj proti vídeňským punktacím, od nichž — přes všeobecný téměř odpor českého lidu — vláda a Němci stále nechtěli upustiti, měl ráz silně státoprávní. Na zemském sněmě, jenž zasedal v polovici září, podal dr. Jul. Grégr návrh adressy, která dovolávala se nejen ochrany menšin, nýbrž i — a především — čelila proti trhání země. Velkostatkáře a poslance strany národní nepodařilo se přirozeně získati pro návrh adressní, jejž by poslanci mladočešti rádi byli viděli společným. Za to dr. Jindřich Šolc podal jménem poslanců strany národní (staročeské), která v době té větší váhu kladla na snahy jazykové, návrh na vydání jazykového zákona pro veřejné úřady v Čechách. Poněvadž však sněm český byl za dva dny po podání návrhu adressního odročen, spor přenesl se na půdu poslanecké sněmovny říšské rady: zde bylo české stanovisko státoprávní nejvíce zdůrazněno v aféře Masarykově-Mengerově, když dr. Menger prohlásil české snahy státoprávní za velezrádné.

A moment státoprávní byl i v následujícím roce 1893 velmi význačný ve vší české politice. Na českém sněmě byl opětovně podán drem Jul. Grégrem návrh státoprávní adressy, jenž byl tentokráte přikázán kommissi, z níž ovšem do sněmovního plena již nepřišel. Jednání sněmovní bylo totiž předčasně ukončeno, když 17 kv. 1893 propukla prudká, fysická obstrukce, kterou bránili svobodomyslní poslanci čeští punktačním dozvukům. Vláda totiž podala sněmu 6. dub. čtyři ohraničovací předlohy, pro něž hlasovati chtěli nejen Němci, nýbrž i poslanci velkostatkářští, tak že potřebná většina byla pro ně předem zabezpečena. Mělo-li býti zabráněno sněmovnímu votu, nezbývalo, než co učinili mladočeští poslanci při druhém čtení předlohy o zřízení krajského soudu v Trutnově: uchýliti se k obstrukci. Tímto krokem stal se ovšem poměr mezi Čechy se strany jedné a Němci a vládou se strany druhé ještě napiatější. Němci sice v únoru 1893 ústy poslanců Plenera a Russa učinili Čechům jakési nabídky národního smíru. Přáli si projednati nejprve otázky domněle menší a méně sporné, zejm. národnostní rozhraničení, zastoupení menšin ve sborech samosprávných a zákonodárných, úpravu poměrů jazykových, při níž připouštěli s některými omezeními vnitřní jednací jazyk český v českých okresích. Budoucnosti měly býti — podle německých, nezávazných proposicí — ponechány otázky nejspornější: německá řeč státní a české požadavky rázu státoprávního. V praxi však právě i ve věcech jazykových postupováno ve všem proti Čechům. Tak mimo jiné na př. nařízením předsedy nejv. soudu Stremayra němčina byla prohlášena za výhradný jednací jazyk pro nejvyšší soud, z jehož jednání neněmecké jazyky naprosto vyloučeny. Za podobného stavu věci rostl na české straně radikalismus, který se projevoval zejména ve hnutí lidovém a kterým byla podpírána česká opposice na zemském sněmu i na říšské radě. Schůze a tábory lidu, v době té neobyčejně četné, živá brožurová literatura politická, ostřejší a ostřejší tón v českých časopisech, demonstrace protivládní (tak demonstrace 17. srpna 1893 v Praze), široce připravované reskriptové oslavy ke 12. září, jež měly se státi jedinou, mohutnou demonstrací státoprávní na straně české — konfiskace, zákazy schůzí, rozehnáni reskriptového banketu 12. září na Žofíně, zatýkání se strany orgánů státních charakterisují pohnutou dobu, jež byla zakončena 13. září vyhlášením výjimečného stavu nad Prahou a pol. okresy karlínským, smíchovským a vinohradským. Dozvukem vzpomenuté doby byl v roce následujícím process s t. zv. »Omladinou«, při čemž bylo odsouzeno výjimečným senátem 77 mladých českých lidí úhrnem na 96 let vězení. Obnovená persekuce byla posledním z pochybených kroků vlády Taaffeho.

Poslanci národní strany svobodomyslné, věrni svému demokratickému programmu, obraceli při svém politickém působení především pozornost k opravdovému zastoupeni lidu v říšském parlamentě. Již 17. bř. 1893 posl. J. Slavík podal — neopominuv učiniti při tom příslušné státoprávní ohrazeni — návrh na zavedení všeobecného a rovného práva volebního do říšské rady. K myšlence zdemokratisování říšského řádu volebního přiklonil se zejména vlivem min. Steinbacha i kabinet Taaffeho. Hr. Taaffe, který se marně pokoušel po rozbití pravice vytvořiti a získati pro sebe v parlamentě většinu německo-polskou, nadál se, že všeobecné volení uvede do parlamentu živly, jejichž zájmy o parlamentní práci na poli hospodářském by paralysovaly a zatlačily spory národnostní. 10. řij. 1893 přišla vláda s návrhem volební opravy, v níž sice ponechávala dosavadní kuriátni systém (kurii velkých statků, obchodních komor, měst a venkova), ale v kuriích městské a venkovské množila počet voličů až na samu hranici všeobecného práva volebního. Volební tato předloha změnila na ráz situaci v parlamentě: byla podnětem pro utvoření většiny, skládající se z poslanců polských a Němců konservativních i liberálních, kteří svorně zamítali dalekosáhlé rozšiřování volebního práva. 12. list. odstoupila vláda Taaffeho a byla vystřídána koaličním ministerstvem Windischgrätzovým. České poselstvo octlo se takto v novém postavení, jednak ve Vídni, kde stálo nyni proti určité parlamentní většině a proti ministerstvu z této většiny, jednak doma, kde se počínalo ohlašovati rozestupováni v další politické útvary. Prof. Masaryk vzdal se na podzim mandátu a současně ztratila tím svobodomyslná strana podporu jedné části skupiny realistické. Mimo to i v listech hnutí pokrokového, které se lišilo od mladočešství radikálnějším zabar-

venim státoprávním, nacionálním i demokratickým a sociálním, a jež vystupovalo velmi čile, ozývalo se volání po ustavení samostatné strany. Ovšem na skutečné provedení této stranické differenciace v politické praxi došlo později, teprve na sklonku let devadesátých.

Ve Vídni proti Windischgratzově vládě koaliční snažila se česká politika postaviti koalici slovanskou, k níž náleželi poslanci národní strany svobodomyslné, všichni čeští poslanci moravští a poslanci jihoslovanští. V Čechách samých protičeský ráz koaliční vládní většiny, jaký ji vyznačoval vedle snah protidemokratických, vyvolal novou stranu národních velkostatkářů, kladoucí větší důraz na české státni právo a na národní rovnoprávnost než velkostatek konservativní. Ovšem dlouhého života strana národních velkostatkářů neměla. Jinak doma česká politika v tomto období zdůrazňovala opětně své snahy demokratické (Jandův návrh na všeobecné a rovné volení 11. led. 1895) a státoprávní (Kramářův návrh na změnu § 17 zem. zř., aby místodržitel byl odpověden sněmu 31. led. 1895). Ze sněmovních voleb r. 1895 vyšla národní strana svobodomyslná, když strana staročeská vůbec se ani neodhodlala účastniti se volebního zápasu, jako výhradná politická představitelka českého národa, na čemž nic neměnilo, že ve volbách těch po prvé zvítězil jeden kandidát radikální a dva průkopníci politického hnutí selského. Hnutí agrární projevilo se nejen zvolením posl. Rataje a Šťastného, nýbrž se hlásilo k životu i rolnickými sjezdy a zakládáním selských jednot krajových. Ovšem volby zemské dály se ještě, ač již ve vídeňské politice strany nadcházel obrat, ve znamení pevného a vytrvalého odporu proti vládě, jejž prohlašovalo i volební provolání národní strany svobodomyslné. Ve Vídni česká politika dopracovala se od r. 1893, od pádu kabinetu Taaffeho, nepopíratelných úspěchů, třeba jen negativných. Německopolská koalice nedovedla splniti ani jediného z velikých úkolů parlamentních, jež ji čekaly. Utvořila se, aby zabránila volební opravě Taaffeho, jí příliš demokratické, a uskutečnila volební reformu »se zabezpečením dosavadního těžiště politických práv měšťanského a rolnického stavu«. Ale na způsobu opravy se nedovedla shodnouti. Koaliční vláda Windischgrätzova přišla v únoru 1894 s návrhem, jenž připojoval k posavadním kuriím novou, »všeobecnou«, která však nebyla všeobecná, neboť spočívala na censu (vzdělanostním neb daňovém neb na příslušnosti k nemocenskému pojištění). Proti tomu němečtí konservativci chtěli upřímně většímu rozšíření volebního práva a Poláci a šlechta platonicky přáli obeslání říšské rady sněmy, jež částečně — jako zastoupení zájmové — se uplatňovalo v návrhu Hohenwartově. Bylo jasno, že zájmy jednotlivých stran koaličních jsou příliš různé, aby koalice mohla provésti dílo reformní. Z vnitřní nejednotnosti koaliční většiny i z velikosti a obtíže prací, jež měla vykonati říšská rada (nový civilní process a berní oprava) obratně těžila česká delegace. 12. a 13. čna 1895 česká obstrukce zabránila berní reformě sledujíc při tom stejně cíle politické (uspíšiti pád Windischgratzův) jako věcné (čelila plutokratickým příkrostem berní opravy). Zatím však jednání výboru pro volební opravu a jeho elaborát, o němž bylo předem jasno, že nenalezne většiny (obmezoval se v podstatě na to, že připojoval kurii pro nejmenší poplatníky o 34 poslancích a pro dělníky nemocensky pojištěné o 13 poslancích) ukazovaly, že koalice nedovede splniti své hlavní poslání. Proto nepřekvapilo, když německá levice — vzavši si za záminku povolení slovinských parallelek při gymnasiu v Celji — vystoupila 18. čvna z většiny a tím rozhodla osud ministerstva Windischgrätzova. 19. čvna 1895 kn. Windischgrätz podal svoji demissi a nastoupila provisorní úřednická vláda Kielmanseggova, kterou 2. října vystřídal kabinet hr. Badeniho. Změna ve vládě znamenala tu spolu změnu v postavení vlády vůči Čechům a v důsledcích toho i změnu v české politice.

Hr. Badeni hned v prvých dnech své vlády zrušil výjimečný stav, jejž koaliční vláda ponechávala nad Prahou, od r. 1893 již zcela klidnou, a způsobil udělení politické amnestie. Ve svém prohlášení na rozdíl od Windischgrätze, jenž nechtěl znáti české otázky, českou otázku uznal. Spolu změnil postavení vůči poslancům národní strany svobodomyslné, kteří za léta své opposice zjednali si ve Vídni značnou vážnost, a na rozdíl od vlád minulých projevoval, že s nimi počítá a že chce s nimi jednati. Bylo také od samého počátku jeho vlády snahou Badeniho dosíci v parlamentě většiny, v níž by byli Poláci, Češi a liberální Němci. V celku v prvých dobách Badeniho ministerstva žádná z velikých stran parlamentních nestavěla se proti němu příkře odmítavě. Národní strana svobodomyslná nepřešla ovšem ihned do vládního tábora, nýbrž zaujala stanovisko vyčkávací, které ve shodě s dalšími, Čechům příznivými projevy vlády klonilo se víc a více k Badenimu. R. 1896 vláda vydala jazykové nařízení pro Slezsko, v němž byla ve vnějším úřadování připuštěna i čeština a polština. Pokud pak šlo o české požadavky kulturní ministr vyučování kabinetu Badeniova bar. Gautsch slíbil českou techniku pro Brno a i o požadavku české university pro Moravu vyslovil se dosti příznivě. Konečně i osobního ústupku dostalo se národní straně svobodomyslné: po exodu, jejž provedli v prosincovém (1896) zasedání českého sněmu lidoví čeští poslanci proti hr. F. Thunovi, jenž byl v Čechách nazýván »výjimečným místodržitelem« (jemu bylo hlavně kladeno za vinu, že r. 1893 byl na Prahu uvalen výjimečný stav), byla provedena změna v úřadě místodržitelském: hr. Thun byl vystřídán hr. Coudenhovem. Hr. Coudenhove mohl

se uvésti na českém sněmě (26. led. 1897) poměrně šťastně. Jako úmysly vlády tlumočil uznání rovnoprávnosti a rovnocennosti obou národů, uzákonění spravedlivého volebního řádu do sněmu (pro Čechy) a zavedení sněmovních kurií pro volby do zemského výboru, zem. ústavů a sněmovních kommissí (pro Němce). Mezitím vláda ovšem nelenila a nezapomínala na hlavní svůj úkol: na volební reformu, jejíhož ducha hr. Taaffe r. 1893 vyvolal a jejž nedovedla již žádná vláda zažehnati. Národní strana svobodomyslná trvala stále na svém přísně demokratickém stanovisku a dr. Slavík obnovil r. 1896 na zemském sněmě českém jejím jménem návrh na zavedení všeobecného a rovného volení do zemského sněmu. Ale přes to nepostavila se česká delegace naprosto příkře proti volební reformě Badeniově, která k posavadním kuriím pouze připojovala kurii novou, pátou, »všeobecnou« s 72 poslanci. Tím způsobem křížil se v opravě princip zájmový a princip všeobecnosti a volení pluralitního. Přes to, když bylo patrno, že i organisované dělnictvo volební opravu přijme, čeští poslanci svobodomyslní umožnili ve třetím čtení přijetí volební předlohy vládní, pro niž položili 21 hlas, kdežto 23 z nich buď absentovali nebo hlasovali proti. Národní strana svobodomyslná, jež tehdy neměla naděje na uskutečnění všeobecného a rovného volení, nechtěla tu pro pouhou demonstraci byť pro základní, programmový svůj požadavek, ohroziti vládu, snažící se o modus vivendi s Cechy. V březnu 1897 byly již konány prvé volby na základě změněného volebního řádu. V Cechách samých ve všeobecné kurii zvítězili sice pouze dva čeští sociální demokraté. Ale prudký boj volební a protistátoprávní prohlášení českých poslanců sociálně demokratických působily mocně v českém životě politickém. Proti československé sociální demokracii bylo organisováno národní dělnictvo, které později se změnilo ve stranu národněsociální, neobmezující se pouze na vrstvy dělnické. Mimo to ustavila se 4. dub. 1897 samostatná strana radikálně-pokroková, jež byla sociálnější, ale též státoprávně a nacionalisticky radikálnější než strany posavadní. Spolu však, když i agrární hnutí zařizovalo se stále samostatněji (v Selské Jednotě), rostly na české straně obavy z národní roztříštěnosti, jež byly síleny zejména rostoucím útiskem českých menšin. Za tohoto stavu vyskytl se na podzim 1896 (v »Plzeňských Listech«; red. J. J. Langner) návrh na zřízení Národního výboru, který se později uskutečnil ustavením Národní Rady. Spory menšinové a volání po ochraně menšin přirozeně zalehly i na říšskou radu. Praktického výsledku pro ochranu menšin ovšem nebylo dosaženo. Ale při jednání o sporech menšinových Badeni sám uznal rovnoprávnost a rovnocennost Čechů s Němci. Němci zatím nejen pro stanovisko Badeniho v českých věcech nýbrž i z obav před rostoucím vlivem českým počali se odvraceti od vlády a chystati k opposici. Když 6. dub. 1897 byla vydána jazyková nařízení, která vztahovala se na obory ministerstva vnitra, práv, financí, obchodu a orby, bylo o seskupení stran v nové sněmovně rozhodnuto. Jazyková nařízení zaváděla dvojjazyčnost úředníků a češtinu připouštěla i jako jazyk vnitřní (jednání zavedená na popud strany měla se prováděti celá v jazyku strany; kde nebylo iniciativy strany mělo se užívati obou jazyků nebo jednoho z nich »podle povahy věci«). Němci, ač koncesse jazykové Čechům nebyly dalekosáhlé, postavili se proti Badeniho nařízením naprosto odmítavě. Podali návrh obžaloby Badeniho a ministrů nařízení podepsavších a zahájili na říšské radě obstrukci. Odtud na řadu let nejen česká politika, nýbrž i všechna vnitřní politika rakouská stojí ve znamení jazykové otázky a jazykových sporů. Na říšské radě stála v prvou dobu proti obstrukci německé levice obnovená pravice. Již v září 1896 český klub poslanecký na říšské radě vyhradil si prováděti politiku volné ruky. Po volbách březnových vstoupil již do většiny s Poláky a klerikálními Němci. Výrazem této většiny bylo i složení praesidia nové sněmovny, v němž zasedli dr. Kathrein (klerikální Němec), Abrahamowicz (Polák) a dr. Kramář (svobodomyslný Cech). Oblíbená myšlenka hr. Badeniho o většině polsko-české s liberálními Němci byla pochována. Spolu však hr. Badeni stal se terčem nejprudších útoků německých. Pro prvou chvíli vyhnul se německé obstrukci a stejně i adressnímu návrhu majority, jenž měl míti ráz autonomistický, uzavřením sněmovny. Parlamentní prázdně chtěl užíti, aby vyjednával s Němci, k čemuž byli i Češi ochotni. Ale Němci trvali na požadavku, aby byla bezpodmínečně zrušena jazyková nařízení. A neužili ani mostu, který jim pro přechod z obstrukce nabídli němečtí klerikálové návrhem bar. Dipauliho na zákonné upravení národnostní a jazykové otázky za účelem zrušení jazykových nařízení ze dne 5. a 22. dub., a setrvali v obstrukci. Německá obstrukce ochromovala všecken život parlamentní a vedla k bouřím prudčím a prudčím. Posléze došlo na samo brachiální násilí (Pferscheho nůž, rozbití praesidia, povolání stráže do parlamentu). Stejný nepokoj byl i v lidu; v německých městech — a výjimkou i českých — demonstrace stíhala demonstraci (Aš, Cheb, Most — Plzeň). Když sociální demokraté na domnělou ochranu parlamentní svobody oživili a vedli proti Badenimu i vídeňské ulice, byl osud vlády rozhodnut. 28. list. 1897 hr. Badeni demittoval. Bezprostředně následovala divoká protičeská bouře v Žatci, na kterou odpověděly pražské ulice způsobem, čehož vláda užila za podnět, aby nad Prahou vyhlásila náhlé právo.

Je přirozeno, že bar. Gautsch, jenž se ujal provisorní vlády po Badenim, nenacházel na české straně vlídného přijetí.

Sjezd národní strany svobodomyslné přijal ostrý projev resoluční, v němž přímo kladl za podmínku národnostního klidu dostiučinění českému národu od Němců. Ale vláda nedala se mýliti náladou na české straně a postupovala za svým cílem, jímž bylo zrušení jazykových nařízení Badeniho. Češi byli, jak již za Badeniho ani klerikální Němci ani Poláci netajili, ve svém obhajování nařízení Badeniových osamocení. Úmysl upraviti jazykové poměry říšským zákonem nezapadl. Proto s české strany bylo užito sněmovního zasedání (v led. 1898) k tomu, aby bylo učiněno osvědčení pro zemskou kompetenci ve věcech jazykových (návrhy hr. Buquoye a dra Herolda, jež ovšem neměly naději na uzákonění). Mimo to svobodomyslní poslanci čeští podali na sněmě návrh státoprávní adressy, na nějž Němci odpověděli zahájením trpného odporu a jehož státoprávní ráz vláda odmítla. Ve věcech jazykových vláda ohlásila na sněmě, že hodlá zrušiti dubnová nařízení a nahraditi novými, v nichž by vyšla vstříc německým přáním rozdělením země v trojí jazykové pásmo: české, německé a smíšené. O toto rozdělení opíralo se pro Č. také jazykové nařízení vydané 5. bř. 1898, kterým se zaváděla pro území české vnitřní úřední řeč česká, pro území smíšené stejnoměrně česká i německá. Ve vnitřní manipulaci kassovních, poštovních a telegrafních úřadů zůstávala jako za Badeniho vnitřní úřední řečí němčina; rovněž jednání s vojenskými úřady a s úřady mimo zemi mělo býti na dále německé. Morava celá byla posuzována jako území smíšené. Výkonný výbor národní strany svobodomyslné přijal Gautschova nařízení s protestem, v němž vytýkal zejména, že neodpovívají plné rovnoprávnosti a že odporují státoprávní jednotě Čech s Moravou. Přes to však připustil dru J. Kaizlovi, aby zaujímal v ministerstvě Thunově, jež vystřídalo kabinet Gautschův, který odstoupil v den vydání nových jaz. nařízení, křeslo ministra financí. Ovšem vyhradil si při tom svobodomyslný klub poslanecký provozovati politiku volné ruky.

Ministerstvo Thunovo nechtělo se opírati výhradně jen o strany pravice; proto hledalo též opory aspoň u nejumírněnějších Němců z levice a podařilo se hr. Thunovi, ještě než ujal se sestavení kabinetu, získati německý liberální velkostatek, jehož příslušník dr. Bärnreither vstoupil do jeho ministerstva. Přece však i vláda Thun-Kaizlova, jak byla obecně nazývána, byla v stálém zápase s Němci, kteří odmítali neústupně i nařízení Gautschova. Čechům dovedla získati pouze v rozpočtu na r. 1899 položku na českou techniku v Brně, jejíž otevření potom bylo nařízeno cís. nařízením z 19. září 1899, položku na vzdělání sil pro universitu na Moravě, sestátnění čes. gymnasia v Opavě a několikaslovný český text na nových bankovkách. Současně však, ačkoli člen české delegace na říšské radě byl ne nevýznamným účastníkem vlády, v Čechách opět se vzmáhal radikalismus. Vyvolána byla aféra s českým hlášením záložníků, pro kterou české poselstvo musilo podstoupiti bezúspěšný boj proti min. vojenství Krieghammerovi. Ke všemu i v parlamentě, ač česká delegace byla de facto stranou vládní, bylo postavení české dosti tísnivé, takže se již počínaly ozývati hrozby českou obstrukcí. Vždyť německé obstrukci bylo v poslanecké sněmovně bezprostředně po nastoupení vlády Thunovy vyhověno na celé čáře: návrh na obžalobu Badeniho byl přikázán výboru, říšský soud prohlásil zákon Falkenhaynův dodatečně za neplatný, ba i při volbě praesidia Němci provedli svou. Všechny pokusy o vyjednávání s Němci, jež chtěla navázati i vláda Thunova, selhaly, neboť Němci činili podmínkou sine qua non bezpodmínečné zrušení i nařízení Gautschových. Ovšem netrvali stále neústupně v obstrukci. Na podzim 1898 seznavše slabosti rakousko-uherského vyrovnání a obtíž vlády opatřiti pro ně většinu, chystali se přejíti k věcné opposici. Tím byl hr. Thun donucen, aby si stůj co stůj zjednal parlamentní většinu, a musil se rozhodnouti otevřeně se opírati o pravici. Následkem toho vystoupil z jeho kabinetu dr. Bärnreither a ministrem obchodu stal se bar. Dipauli. Pravice však byla vládě většinou nespolehlivou (na př. r. 1899 zákon o úpravě platů státních sluhů drakráte prošel v poslanecké sněmovně ve znění, v němž vláda odpírala na něj přistoupiti a j.). Ostatně vláda Thunova záhy přestala se opírati o parlament. Když po uplynutí jubilejních dnů panovníkových v prosinci 1898 obstrukce opětně znemožnila práci parlamentní, ministerstvo Thunovo uchýlilo se k § 14. Paragrafem tím postupně opatřilo rozpočet na prvou polovici r. 1899, upravilo si poměr k Uhrám, provedlo nové poplatkové zákony, daň z cukru, opatřilo mimořádné podpory živelní, povolilo si kontingent branců. Ale tím spolu, zejm. po zvýšení daně cukerní, vláda stávala se velice neoblíbenou. Vznikaly opětně protivládní demonstrace německé, jež místy končily se až krveprolitím. Za tohoto stavu počal se připravovati obrat shora, jenž vedl 2. říj. 1899 k propuštění ministerstva Thunova, jež vystřídalo prozatímné ministerstvo Claryho a 23. pros. prozatímné ministerstvo Wittkovo.

Národní strana svobodomyslná již 8. říj. na sjezdě svých důvěrníků vyhlásila vládě Claryho nejrozhodnější opposici. Že důvodně, ukázal 17. říjen, kdy hr. Clary provedl zrušení i Gautschových nařízení jazykových. V parlamentě následkem toho, ač pravice ještě formálně trvala, česká delegace přešla k obstrukci. Ale i mimo parlament, v lidu, živě propukla česká nespokojenost, která vedla k dosti rozsáhlým demonstracím zejména v městech venkovských. Brzy také učiněn byl pokus o samosprávnou obstrukci: české obce počaly zastavovati výkony v přenesené působnosti. Za to ovšem byli spo-

kojeni Němci, kteří v Čechách r. 1899 v prosincovém zasedání vrátili se opět do českého sněmu. Takovou situaci zastihla 20. led. 1900 vláda Korberova. Její péčí bylo, aby učinila parlament dělným, odstranila českou obstrukci. V tom směru byla dvojí cesta: jednak pokrokovými a hospodářsky prospěšnými předlohami vydávati obstrukci v nebezpečí, že bude proti ní působeno zdola, veřejným míněním samého občanstva, jednak snažiti se Čechy usmířiti. V onom směru učinila pokus již vláda Claryho a provedla v pros. 1899 zrušení novinového a kalendářního kolku. Dr. Körber chtěl působiti hospodářským programmem vlády a vyjednáváním s českým poselstvem na uklidněnou parlamentu. Za tím účelem obnovil zase po osmi letech úřad českého ministra krajana, jehož křeslo zaujala ovšem síla úřednická, neparlamentní, dr. Ant. Rezek. Podle postupu vlády musila se zaříditi i česká politika, kterou v prvých pěti letech XX. stol. vyznačovala obstrukce a vždy obnovovaná jednání s Němci a vládou.

Podkladem všeho politického postupu českého i tu zůstávala ještě politika jazyková. Již 5. ún. 1900 zahájeny byly česko-německé konference, na nichž odepřeli účast čeští i němečtí radikálové a kterých se účastnili zástupci národní strany svobodomyslné jen za účelem informativným. Konference byly — vzavše za podklad svého jednání celý komplex otázek sporu česko-německého — bezúspěšné. Vládní předloha jazykových zákonů, s níž 8. kv. 1900 přišel p. dr. Körber, byla pak takového rázu (vztahovala zejména princip jednojazyčnosti i na vnější úřadování), že v odporu proti ní se shodly všechny české strany. Českému poselstvu nezbylo než trvati při svém rozhodnutí obstrukčním. Postavení jeho však nebylo při tom snadné. Dr. Körber těšil se neobmezené důvěře koruny, která ho již v ún. 1900 zmocnila rozpustiti, uzná-li toho potřebu, říšskou radu. Mimo to na zastupitelstvo říšské doléhaly mnohé nezbytnosti občanstva, kterým obstrukce s dobrým svědomím vzpírati se nemohla. Proto musila býti česká obstrukce, chtěla-li vyhnouti se úskalím Scylly a Charybdy: krajní nelibosti shora, která v rakouské politice vždy měla značný vliv, i nepřízně zdola, vždy znovu a znovu přerušována. Tak hned v prvé její době byly z ní vyňaty zákon o devítihodinné době pracovní v dolech a oprava živnostenského řádu. Později byly propouštěny i t. zv. státní nezbytnosti, zvl. zákon branný a volby do delegací. Ale tím pravidelná dělnost poslanecké sněmovny, do níž se opětovně vracela česká obstrukce, zjednána nebyla. 8. čna obstrukce českého poselstva, aby zabránila porušení jednacího řádu, kterým mělo býti umožněno projednání rozpočtu, vybočila v obstrukci technickou. Říšská rada byla uzavřena a 8. září 1900 rozpuštěna. Se starou poslaneckou sněmovnou skončil i formálně posavadní útvar pravice: 7. čna Poláci a klerikální Němci sestoupili se k většině pro provedení denního pořádku a konservativní šlechta s Jihoslovany a středem se ustavila v nový svaz pravice.

V době meziparlamentní bylo užito času k vyvolání rozsáhlejšího lidového hnutí protivládního v Čechách, kde byly zase po letech pořádány četné tábory. Tím byl český odpor proti vládě Körbrově jenom sílen a nové volby byly toho výrazem. Ač v Čechách strannické rozeskupování pokračovalo, strana vedoucí značné volební újmy neutrpěla. Již před tím 1. dub. 1900 ustavila se samostatně česká strana lidová (realisté), která lišila se od stran starých zejména důrazem, jejž kladla na programm kulturní a hospodářský; politicky ve žhavých otázkách dne odchylovala se tím, že přijímala rovnoprávnost jednojazyčnou, a při programmu státoprávním, že opírala snahy státoprávní nejen o důvody historicko-právní, nýbrž i přirozenoprávní. Do voleb šli samostatně, když rozbilo se jednání o dohodu, i čeští agrárníci. Výsledkem voleb bylo sesílení radikalismu. Na mnohých voličských schůzích byla přímo ukládána kandidátům obstrukce; spolu přišli do poslanecké sněmovny po prvé 4 poslanci národně-sociální a 6 poslanců agrárních (dotud 1), kteří byli tehdy radikálnější než poslanci národní strany svobodomyslné. V samém Českém klubu bylo i po volbách 52 poslanců, tak že síla jeho ztenčena nepatrně.

V nové říšské radě podařilo se vládě, ač bylo v Čechách před zemskými volbami, na čas zjednati klid. Česká obstrukce byla odstavena (ne opuštěna) za ústupky hospodářské a kulturní (splavnění a úprava řek, průplavy, galerie umění v Praze a j.). Smírnou náladu měla utvrditi a zvýšiti panovníkova návštěva v Praze, při které navzájem s české strany šlo o to prokázati, že všecken odpor čelí pouze proti vládě, kdežto vůči koruně trvá v českém lidu osvědčená oddanost. Přes to konaly se zemské volby zase ve znamení krajního odporu proti vládě, které se v nich podařilo pouze zase více oddáliti českou konservativnou šlechtu od poslanců lidových; neboť pohnula konservativný velkostatek ke kompromissu s ústavověrným, jemuž bylo postoupeno 21 mandátů. Mezi lidovými poslanci ocitli se početně dosti silní čeští agrárníci (22); poslanci svobodomyslní uhájili 66 mandátů, staročeští dostali kompromissem 6 a radikálové dobyli 3 mandátů. Sněmovní období, jež bylo zahájeno volbami z r. 1901, bylo v prvém čase dosti klidné. Sněm zabýval se více otázkami hospodářskými než politickými. Později Němci za tichého souhlasu vlády Körberovy přenesli na český sněm obstrukci, která měla býti odvetou za českou obstrukci na říšské radě. Klid, který nastal na jaře v poslanecké sněmovně, neměl dlouhého trvání; neboť nebyl výrazem českého usmíření, nýbrž pouhým příměřím. Pro trvalé usmíření požadovalo české poselstvo pád vlády Körberovy, vydání rámcového jazykového zákona říšského

a až do jeho doby provádění jazykové rovnoprávnosti podle čl. 19. st. z. z. z moci vlády, zřízeni moravské university a revisi ústavní ve směru autonomistickém (3. pros. 1901 na konferenci předsedů). Vláda zatím však výslovně i skutkem uznávala německé veto: zaujala stanovisko, že nepodnikne ničeho na změnu národní državy bez souhlasu obou interessentů. Na podzim 1902 dr. Körber obnovil vyjednávání s Čechy a s Němci Podařilo se mu pohnouti Němce k mírnější formulaci jejich stanoviska (6. pros.), tak že připouštěli v českých krajích omezeně vnitřní úřední jazyk český, v krajích německých aspoň přijímání českých podání stran, a upouštěli prozatím od uzákonění státní němčiny. Za to požadovali zřízeni krajské a národní status úřednictva. S české strany byly ovšem nutně zamítnuty i tyto proposice, zejm. národní status úřednický a jednojazyčnost v zevním úřadování. Ale dr. Körber 3. led. 1903 přece zahájil smiřovací jednání, které však již 20. led. bylo skončeno bez úspěchu. Když 23. čna 1903 vláda následkem české obstrukce podala demissi, byl propuštěn pouze český ministr-krajan dr. Rezek, kdežto odstoupení ostatních členů vlády nebylo přijato.

V této době již do sporů národnostních a jazykových počalo zaléhati úsilněji volání po všeobecném a rovném právu volebním. Na říšské radě byly podány v tomto směru návrhy Ellenbogenův a Fořtův (tento žádal revisi ústavy na základě federačním a se všeobecným a rovným volením). V Čechách ujala se agitace pro zlidovění volebních řádův intelligence bez rozdílu politických stran. Ba ve straně radikálně-pokrokové otázka vhodnosti a způsobu boje pro všeobecné a rovné právo hlasovací vedla k roztržce. Skupina »Osvěty Lidu« vystoupila 27. pros. ze strany, aby nedlouho později (1905) splynula s českou stranou lidovou v nový útvar: v českou stranu pokrokovou. R. 1904 vláda Körberova odhodlala se učiniti kroky k jakémusi sblížení s Čechy. Zařídila ve Slezsku při učitelských ústavech slovanské pobočky, českou v Opavě, polskou v Těšíně. A v srpnu obnovila úřad ministra krajana českého, za něhož povolán dr. Ant. ryt. Randa. Tím popudila si Němce a nezískala ani v nejmenším Čechy. 9. pros. v rozpočtovém výboru byla vládě, proti které se postavila pro Opavu zejm. také německá strana lidová, zamítnuta refundace státních pokladen, 11. pros. dr. Körber nabídl koruně své odstoupení a 31. pros. byla jeho demisse přijata.

Do r. 1905 vcházela česká delegace na říšské radě za poměrů naprosto změněných. Byla posílena úspěchem, byť jen osobním, kterým pro ni byl pád dra Körbra. Vlády ujímal se bar. Gautsch, s nímž poslanecké vedení národní strany svobodomyslné udržovalo dobré styky již od dob jeho účasti ve vládě Badeniově. Mimo to nová vláda výslovně ohlásila, že nebude se vázati vetem některé strany, a slíbila předlohu o moravské universitě. Ovšem v prvých chvílích mohla poskytnouti Čechům jen drobné úspěchy kulturní a hospodářské. Češi za podobného stavu upustili od obstrukce a zahájili politiku vyčkávací. K ní uchýlili se i Němci, zvláště když se podařilo bar. Gautschovi za vzájemné dohody odkliditi otázku českých poboček v Opavě tím, že zřídil v Polské Ostravě český ústav učitelský. Nežli pak mohlo dojíti na obnovení národnostních a jazykových sporův a na jednání o národnostní smír, ovládla všecken vnitřní politický život v Rakousku otázka zdemokratisování volebního řádu. Bar. Gautsch stavěl se v prvé chvíli (v září 1905) k novému požadavku zamítavě; poslanci národní strany svobodomyslné ovšem se ujali starého požadavku své strany se vší silou. Následovaly mohutné lidové demonstrace pro zavedení všeobecného a rovného práva volebního. Za příznivější situace, jež nastala vlivem ruských události, koruna lidovému požadavku neodepřela své přízně — a bar. Gautsch již v únoru 1906 podal svou předlohu volební. Němci činili ovšem předloze značné obtíže; neboť národnostně rovné právo volební zbavovalo je většiny. Požadovali, aby i při všeobecném a rovném volení byla zachována jejich mandátová država. Na obtížích, s nimiž se setkávala volební předloha, ztroskotalo hlavně vlivem polským 1. kv. 1905 ministerstvo Gautschovo. Obtíže ty nedovedla překonati ani kratičká vláda Hohenlohe-Schillingsfürsta. Teprve dru Vl. bar. Beckovi, jenž se ujal vlády koncem května, podařilo se získati pro volební předlohu Čechy a Němce, čehož výrazem bylo již složení jeho vlády: z české strany vstoupili do kabinetu dr. J. Fořt jako ministr obchodu a dr. B Pacák jako ministr krajan; z Němců zaujali ministerská křesla dr. Derschatta, dr. Marchet a J. Prade. Volební předloha na základě všeobecného a rovného práva hlasovacího, třeba národnostně ne zcela spravedlivá, přece uvádějící do říšské rady — byť nepatrnou — většinu slovanskou, byla uzákoněna a prvé volby na jejím základě byly vykonány v květnu 1907. V Čechách volby způsobily značné přesunutí politické moci. Národní strana svobodomyslná, která se v březnu 1907 reorganisovala přibravši řadu pracovníků z české intelligence, stojící dosud mimo strany nebo ve stranách jiných, udržela 15 mandátův, agrárníci získali 23 místa poslanecká, československá sociální demokracie 17 mandátů, klerikálové 7, spojené strany státoprávní 9, staročeši 2 a česká strana pokroková 1 a 1 samostatný. Spolu nastoupila národní strana svobodomyslná cestu politiky positivné, politiky ponenáhlého nabývání moci, které má sloužiti i česká účast ve vládě. A podařilo se jí získati pro positivní politiku i poslance české strany agrární a čes. katolické strany, jež se s ní spojily v jednotný národní klub na říšské radě a z nichž strana agrární účastní

se svým zástupcem i ve vládě. Vystřídalť na podzim 1907 na křesle ministra krajana dra B. Pacáka poslanec K. Prášek; současně zaujal místo dra J. Fořta poslanec dr. Fr. Fiedler. *G. Žd.*

Čejč má 146 d., 700 ob. č., 49 n. (1900).

* **Čejevice,** ves čes., viz Čivice 2).

* **Čejkovský** Jos. Svatopluk, pseud. Wurma 6).

* **Čejtičky,** ves čes., viz Čejetice 4).

Čelakovice mají 247 d., 1702 ob. č. (1900).

Čelakovský 2) Lad., botanik český, † 24. list. 1902 v Praze. Práce jeho vědecké z poslední doby života jsou hlavně tyto: *O kladodiích Asparageí* (»Rozpravy České akad.«, 1893); *Das Reductionsgesetz der Blüthen, das Dédoublement und Obdiplostemonie* (»Ber. d. kgl. bohm. Ges. d. Wiss.«, 1894); *Ueber die ramosen Sparganien Böhmens* (»Oesterr. bot. Zeitsch.«, 1896); *Ueber den phylogenetischen Entwickelungsgang der Blüthe und über den Ursprung der Blumenkrone. I.* (»Ber. d. kgl. bohm. Ges. d. Wiss.«, 1896); *Nejnovější badání a názory o embryu trav* (»Věstník Č. akad.«, 1896); *Nachtrag zu meiner Schrift uber die Gymnospermen* (Englerovy »Jahrb.«, 1897); *Příspěvky k fyllotaxii květů* (»Rozpr. Č. akad.«, 1898); *Epilog zu meiner Schrift über die Placenten der Angiospermen nebst einer Theorie des antithetischen Generationswechsels der Pflanzen* (»Ber. d. kgl. bohm. Ges. d. Wiss.«, 1899); *Das Prioritätsgesetz in der botanischen Nomenklatur* (»Bot. Centralbl.«, 1899); *Ueber den phylogenetischen Entwickelungsgang der Blüthe und über den Ursprung der Blumenkrone. II.* (»Ber. d. kgl. bohm. Ges. d. Wiss.«, 1900); *Neue Beiträge zum Verständniss der Fruchtschuppe der Coniferen* (Pringsheimovy »Jahrb.«, 1900); *Karl Polák. Nekrolog* (»Ber. d. d. bot. Ges.«, 1900); *Die Gliederung der Kaulome* (»Bot. Zeitung«, 1901); *Ueber die inversen Placentarbündel der Cruciferen* (»Oesterr. bot. Zeitschrift«, 1902). R. 1894 vyšel (nákl. dra F. Bačkovského) spis: *Rozpravy o Darwinově theorii a o vývoji rostlinstva*, obsahující: 1. *Úvahy přírodovědecké o Darwinově theorii* (z »Osvěty«, 1877); 2. *Vyvinování se rostlinstva s ohledem na Darwinovu theorii* (ze »Živy«, 1869); *O zákonech fylogenetického vývoje rostlinstva* (rozšířené pojednání ze »Živy«, 1893). R. 1897 vyšlo třetí, rozmnožené vydání spisu *Analytická květena Čech, Moravy a Slezska.* Vývojezpytné názory Č-kého měly býti souborně obsaženy ve velkolepě pojatém, soustředěném spise jeho, jednajícím o vývoji rostlinstva: *Fylogenetická morfologie.* Spis ten měl skládati se ze 3 dílů, z nichž dva byly již vypracovány a vyjíti měly ve spisech České akademie, zůstaly však, bohužel, v rukopise. Péčí členů rodiny zbudován Č-kému na hřbitově olšanském pomník, práce sochaře Bohumila Kafky. Životopis Č-kého napsal syn jeho Ladislav Č. ve spisech Král. čes. spol. nauk (1902), kdež též připojen podrobný seznam jeho prací.

Č. 3) Jaromír, právní historik a politik čes. V říjnu 1892 byl jmenován řádným professorem českých právních dějin na české universitě v Praze. Po šestileté přestávce přijal na sklonku r. 1895 znova mandát poslanecký do zemského sněmu. Když na sklonku ledna 1900 zahájeny za min. Korbra ve Vídni konference k urovnání národních sporů v Čechách, Č. byl zvolen za jejich člena a potom dne 28. ún. 1900 zvolen za říšského poslance. Při nových volbách r. 1901 nepřijal však nabízené mu kandidatury a dal se voliti teprve do nové říšské rady vyšlé ze všeobecného volebního práva r. 1907, kdež zejména jeho interpellace a řeči o sporu jazykovém při soudech v Čechách vzbudily pozornost. V l. 1891—1901 byl předsedou »Ústř. Matice školské«. Dne 24. led. 1894 byl zvolen do sboru »Matice České«, kdež se stal r. 1898 náměstkem kurátora (za prof. Tomka), po smrti Tomkově pak zvolen kurátorem. V l. 1897—98 a pak znova 1905—06 byl děkanem právnické fakulty. Jest řádným členem České akademie a Král. České společnosti nauk, členem franc. Institutu, Académie des sciences politiques et morales, řádným zakrajovým členem Akademie krakovské, řádným členem c. k. archivní rady ve Vídni, c. k. konservátorem, členem historické kommisse zemské. R. 1899 po slavnostech Palackého byl společně s Tomkem jmenován čestným doktorem cís. university v Petrohradě. R. 1907 byl jmenován c. k. dvorním radou. V září 1903 byl zvolen do Národní rady, jejímž jest (po smrti Heroldově) předsedou. Od samého počátku jest též předsedou Osvětového odboru Národní rady. Od r. 1892 vyšly tyto edice a práce Č-kého: II. sv. *Sbírky pramenů práva městského král. Čes.* (privilegia král. měst českých — vyjímajíc města Pražská — z let 1225—1419, 1895); pokračování publikace *Registra soudu komorního* (»Český Archiv«, XIII. a XIX. sv.); *Knížky nálezů soudu zemského a komorního* (t., XIX. sv.); *Povsechné české dějiny právní* (2. vyd., otisk z tohoto slovníku); *Soud komorní za krále Vladislava II.* (»Právník«, 1895); *Příspěvky k dějinám židů v době Jagellonské* (»ČČM.«, 1898); *Mistr Jan z Gelnhausenu a staré městské knihy Jihlavské* (t., 1898); *Ze starších dějin kláštera Sedleckého* (předneseno ve výroční schůzi Král. čes. spol. nauk 3. ún. 1900); *Novější literatura o dějinách horního práva, zvláště v zemích čes.* (»Sborník věd práv. a stát.«, I., 1901); *O původu středověké ústavy městské* (»Almanach Čes. akad.« r. XIII., 1903); *O středověkém radním zřízení městském v Německu* (»ČČM.«, 1904); *O začátcích ústavních dějin Starého města Pražského* (»Sborník věd práv. a stát.« IV., 1904; též rusky ve »Sborniku v česť Lamanskago«, Petrohrad, 1905, a ve stručné formě i franc. v »Nouvelle Revue historique de droit français et étranger«, 1905); *O středověkém radním zřízení v král. městech moravských* (»Čas. Mat. Mor.«, 1905); *Hrad Pražský* (»Sborník příspěvků kději-

nám měst Pražských«, 1906, též o sobě); *Soupis rukopisů chovaných v archivu král. hlav. města Prahy*, část I. (Praha, 1907). K nejdůležitějším pracím Č-kého náležejí *Povšechné české dějiny právní*. Jest to prvý pokus v české literatuře podati vývoj ústavního práva českého spolu s dějinami právních pramenův. Autor řeší tu po prvé celou řadu otázek z českých právních dějin. Naproti starším badatelům postavil se na stanovisko, že nestačí podání pouhých historických fakt, nýbrž že je potřebí vyložiti příčiny souvislosti zjevů právních a prokázati zejména pomocí methody srovnávací jistou zákonnost, příčinnost historického vývoje. Vedle »Povšechných českých dějin« přispěl Č. do tohoto slovníku četnými články, z nichž objemnější jsou: *Desky krajské a zemské, Horní právo české, Cheb a Chebsko, Kutná Hora, Litoměřice, Olomoucké biskupství, Opavsko* a j. Č. náleží nejen k nejpřednějším českým učencům, nýbrž i k nejzasloužilejším činitelům na četných polích českého života, zejména na poli českého školství, počínajíc od škol elementárních až ke školám vysokým. — Větší biografii Č-kého napsal Kadlec (»Osvěta«, 1906, č. 4. a 5.).

Č. 4) Ladislav, botanik čes., r. 1892 stal se docentem botaniky na české technice v Praze, r. 1906 jmenován na této vysoké škole mimoř. professorem botaniky všeobecné a zemědělské. Z dalších jeho prací jmenujeme: *Ueber die Aufnahme lebender und todter verdaulicher Körper in die Plasmodien der Myxomyceten* (»Flora«, 1892); *O aërotropismu houby Dictyuchus microsporus* (»Věstník« Král. č. spol. nauk«, 1897); *Některé vztahy mezi dýcháním a pohyby organismů aerobních* (t., 1898); *Anatomische Unterschiede in den Blättern der ramosen Sparganien* (»Ber. d. königl. bohm. Ges. d. Wiss.«, 1899); *O některých fysiologických podmínkách rozplozování u hub* (»Rozpravy Čes. akad.«, 1899); *O působení nedostatku kyslíka na pohyby některých organismů aerobních* (t., 1899); *Beiträge zur Fortpflanzungsphysiologie der Pilze* (Praha, 1906).

***Čelanský** Ludvík Vítězslav, hudeb. sklad. čes. (* 17. čce 1870 ve Vídni), absolvoval gymnasium v Něm. Brodě a učitelský ústav v Kutné Hoře, byl rok učitelem na obecné škole v Dolní Krupé u Něm. Brodu. Touha po vyšším vzdělání hudebním přinutila jej, že se vzdal dráhy učitelské a odešel r. 1892 na konservatoř do Prahy, kdež již po dvou letech absolvoval školu komposiční a varhanickou. Zároveň v tomto čase absolvoval dramatickou školu v Národním divadle tenkrát založenou a navštěvoval pěveckou školu Pivodovu a Lukesovu. Věnoval se dráze dirigentské a to divadelní i koncertní. Byl kapelníkem u divadla v Plzni, v Záhřebě, ve Lvově, v Národním divadle v Praze, cestoval s nejlepší polsko-vlašskou společností divadelní v Polsku a v Rusku. Sestavil úplně nové 4 symfonické orchestry (Českou Filharmonii, Lvovskou Filharmonii, lvovský divadelní orchestr a orchestr vinohradské opery), byl dirigentem a ředitelem České, Lvovské, Varšavské a Kijevské Filharmonie. Od r. 1907 je chefem opery městského divadla Král. Vinohrad, kde celou operu sám sestavil a v život uvedl. — Ve skladbě je žákem prof. Karla Steckra. Složil jednoaktovou operu *Kamilla*, k níž i text psal sám (provedena v Národním divadle 1907), melodramy orchestrální: *Země, Ballada o duši Jana Nerudy, České písně, Zvony*, mnoho písní a j. v.

***Čelcov** (Чельцовъ) Ivan Vasiljevič, církevní historik rus. (* 1828 — † 1878). Studoval v rjazanském semináři a v petrohradské duchovní akademii, v níž byl professorem círk. dějin. Od r. 1859 do r. 1867 spravoval knihovnu utvořenou z inkunabulí a rukopisů Novgorodsko-Sofijské a Kirillo-Bělozerské bibliotheky při odevzdání jich petrohradské duch. akademii. V l. 1871—74 redigoval »Christianskoje Čtěnije«. Pod jeho redakcí byl r. 1862 vydán 2. svazek (1186 až 1206) prací byzantského historika Nikity Choniata. Napsal: *Istorija christianskoj cerkvi* (Petr., 1861); *Drevnija formy symvola věry* (t., 1869, dokt. dissert.); *Vněšnéje sostojanije grečeskoj cerkvi s 1054 po 1204 g.* (»Christ. Čtěnije«, 1857, II.); *Rimsko-katoličeskaja cerkovj vo Franciji* (t., 1861, I.); *O pavlikianach* (t., 1877, I.); překlad epištola apoštola Barnabáše z Tischendorfova vydání Sinajské bible a studii o textu a době vzniku této epištoly.

***Čelcov** Ivan Michajlovič, chemik rus. (* 1848 — † 1904 v Petrohradě). Po absolvování kněžského semináře odebral se r. 1870 na universitní studia do Petrohradu, kde poslouchal obor fysiko-mathematický do r. 1875. R. 1879 odebral se do ciziny za příčinou studia výroby pyroxylinu a vypracoval také projekt na zřízení první továrny na pyroxylin v Rusku, postavené r. 1880 v přístavě petrohradském. R. 1885 pracoval v oboru thermochemie v laboratoři slavného Berthelota v Paříži. V oboru thermochemie a výbušných látek Č. hrál vynikající roli a studiu tomuto dal i podstatný vědecký základ. Vedle toho Č. zabýval se řešením různých vážných otázek chemických. Zejména důležité jsou jeho práce v oboru methodiky zkoumání výbušných látek. R. 1890 Č. byl vyzván spolu s prof. D. I. Mendělějevem účastniti se rozřešení otázky o zavedení bezdýmného prachu u ruského loďstva a zříditi vědeckotechnickou laboratoř. Za tím účelem poslán byl do Anglie a Francie spolu s prof. Mendělejevem a náčelníkem námořní továrny na pyroxylin L. G. Fedotovem. R. 1891 založena byla v Petrohradě zmíněná laboratoř a Č. až do r. 1904 byl jejím přednostou. Veškerá činnost jeho v této laboratoři posvěcena byla všestrannému zkoumání vlastností bezdýmných prachů. Práce Č. a v oboru vlastností i výroby bezdýmného prachu uveřejněny byly v »Otčetě N.-T. Laboratoriji« v letech 1891—97. Č. byl také členem námořního technického komitétu zabývajícího se

otázkami o prachu a výbušných látkách. Při přetvoření dělostřelecké důstojnické školy v Kronštatě Č. přednášel na ní chemii až do r. 1900 Z prací Č-a sluší uvésti: *Opredělenije azota vo vzryvčatych azotnokislych efirach* (»Žurn. Russk. Fiz.-Chim. Obšč.«, 1879); *Očerk sovremennago sostojanija učenija o vzryvčatych veščestvach* (t., 1883); *Téorija mechaničeskoj volny pri vzryvach* (t., 1884); *Chaleur de formation des picrates* (»Comptes rendus«, 1885); *Téplota obrazovanija perekisi svinca iz okisi svinca i kisloroda* (1885); *O téoretič. sravnéniji sily vzryvč. veščestv.* (1887); *O chlorgidraté i novom gidraté chlornago želéza* (1887); *Ob udélnom vésé rastvorov chlornago želéza* (1888); *O razloženiji chlornago želéza vodoju na osnovaniji udéln vés. rastvorov* (1889); *O davlenijach i rabotach pri vzryvach piroksilina, pikrinovago porocha i nitromannita* (1890); *Chimičeskij analiz* (Kurs minn. ofic. kl. 1880 g.); *Vzryvčatyja veščestva* (Kurs. minn. ofic. kl. 1880—83 gg).

* **Čelcov** Michajil Pavlovič, duch. spis. rus. (* 1870), jest členem protirozkolnické missie petrohradské a hlavní jeho práce jsou: *Cerkov korolevstva serbskago sovremeni priobréténija jeju avtokefaljnosti, 1879—1896 gg.* (Petr., 1899, dissertace); *Osnovnyja zadači vysšago obrazovanija* (t., 1904); *Sovremennaja žizň v raskolé i sektantstvé* (t., 1905); *Christianstvo i politika* (t., 1906).

* **Čelední pokladny** zřizují obyčejně obce, aby usnadnily službodárcům za mírný poplatek povinnost, kterou jim ukládá zemský zákon ze 7. dub. 1866 č. 11 z. z. (čelední řád) v §§ 20—22 v příčině péče o služebné osoby pro případ nemoci. Službodárce může totiž státi se členem č. p. a takto vykoupiti se za mírný roční poplatek ze zmíněné povinnosti, která přechází na č. p-nu. Působnost č. p. jest obmezena na službodárce, bydlící v obvodu obce, která č. p-nu zřizuje. Změnou bydliště zaniká členství u této pokladny bez nároků na vrácení zaplacených příspěvků. Přijímání členů, výše příspěvku členského, jakož i povinnosti č. p. jsou upraveny zvláštními stanovami, schválenými obecním zastupitelstvem. Obyčejně č. p. hradí za každého člena náklady léčení po 28 dní a to podle nejnižší sazby nemocniční. Náklad za dopravu onemocnělé osoby čelední do nemocnice neplatí se z p. č. Dr. *Kčí.*

* **Čelisné**, Čelišná, ves čes., v. Čelistné.

Čeljabinsk, m. v rus. gub. orenburské, má 19.891 obyv. (1897). Od zřízení sibiřské dráhy stoupá tu rychle obchod s plodinami, zejména pšenicí, která jde až do Revelu a Rostova. Poblíže Č a zřízena byla stanice pro vypověděnce do Sibiře s vlastní železn. odbočkou a nemocnicí. Od r. 1893 přešlo tudy přes million vypověděnců. — Újezd má 397.146 obyv. (1897).

* **Čelnokov** Michail Vasiljevič, politik rus. (* 1863). Studoval v Lazarevském institutě; byl předsedou moskev. újezdné upravy zem., pak členem mosk. upravy gubernské. Živě se účastnil zemských sjezdů. Náleží ke kadetům (konstitučně-demokratické straně). R. 1907 zvolen mosk. gubernií za člena druhé říšské dumy; duma zvolila ho za sekretáře.

* **Čelpanov** Georgij Ivanovič, filosof rus. (* 1862 v Mariupoli), jest profes. filosofie na universitě kijevské, kde od r. 1897 řídí též psychologický seminář. Vedle četných studií v odborných časopisech vydal o sobě: *Problemy vosprijatija prostranstva* (Kijev, 1896, dissertace); *Mozg i duša* (Petr., 1900, řada lekcí, obsahující kritiku materialismu a nástin některých mínění o duši); *O pamjati i mnémoniké* (t., 1900); *O sovremennych filosofickich napravlenijach* (Kijev, 1902), obsahující filosofické názory autorovy, v nichž jeví se stoupencem Wundtovým.

* **Čemesov** Jevgraf Petrovič, ryjec rus. (* 1737 — † 1765), pocházel ze schudlé rodiny šlechtické a sloužil ve vojště. Již v mládí pérové kresby jeho obracely na sebe pozornost a později I. I. Šuvalov vymohl mu dovolenou a přístup do petrohr. akademie, kda v prvním roce ryl podobiznu *Petra Vel.*, pak miniatur. podobiznu *Šuvalova* (1760), barona *Stroganova* (1761), cis. *Alžběty* a j., začež dostalo se mu hodnosti akademika a svěřeno mu ryjecké oddělení, ale Č. záhy pro neshody se správou opustil akademii a vstoupil ke kabinetu carevninu. Z ostatních jeho rytin uvádíme ještě podobiznu herce *Volkova*, *Kateřiny II.*, hr. *Orlova*, hr. *Minicha* a j. Srv. D. A. Rovinskij, Russkij graver Č. (Petr., 1878).

* **Čemkent** viz Čimkend.

* **Čemodanov** Ivan Ivanovič, rus. diplomat, stolník a perejaslavský náměstník. R. 1656 car Alexej Michajlovič vyslal ho do Benátek, aby vymohl zápůjčku peněz. Č. ztrávil sice v Benátkách okolo devíti neděl, ale účelu svého nedosáhl. Za to učinil nemálo cenných pozorování; výsledkem jich jest jeho podrobný *Statéjnyj spisok* (Drevňaja Ross. Vivliofika, sv. IV., str. 120—142, 142—339). Srv. Briknera Russ. diplomaty v Italiji v XVII. stol. (»Russ. Věstnik«, 1877, č. 3, 4 a 7).

* **Čemulpo** viz Chemulpo.

z **Čenkova** Emanuel, rytíř, spis. čes., viz Stehlík, str. 73 *b*.

* **Čenský** J., pseud., viz Pachmayer.

* **Čenský** Alois, architekt a stavitel čes. (* 1868 v Berouně), absolvoval střední městské školy r. 1886 a vysoké školy technické v Praze r. 1892, načež stal se tamtéž assistentem při stolici pozemního stavitelství, kdež setrval do r. 1896. T. r. podrobil se zkoušce stavitelské a byl jmenován učitelem na české státní průmyslové škole v Plzni. R. 1902 byl přeložen jako professor na státní průmyslovou školu na Smíchově. R. 1906 stal se doktorem věd technických a r. 1908 byl jmenován mimořádným professorem při českých vysokých školách technických v Praze. Již jako assistent vykonal r. 1895 studijní cestu do Italie pomocí nadace architekta Novotného a později menší cesty po Německu. Č. působí kromě své učitelské činnosti jako pilný

a plodný architekt, jenž navrhl a řídil stavby *záložny v Hořovicích*, budovy *měšťanské besedy v Plzni*, pak *městského divadla na Král. Vinohradech*, jež mu byly svěřeny na základě veřejných soutěží, při kterých návrhům jeho dostalo se prvních cen. Vedle toho projektoval na národopisné výstavě r. 1895 v českoslovanské vesnici *statek chodský a z východních Čech*, a vzornou tělocvičnu. Dále pochází od něho *Sokolovna ve Dvoře Králové, hřbitovní kaple v Horních Stakorách, okresní dům, Národní dům a ústřední tržnice* pro drobný prodej *na Smíchově*, budova *české obchodní školy v Čes. Budějovicích*, četné villy a nájemné domy. Společně s architektem Karlem Kepkou Č. navrhl *Sokolovnu v Turnové* a *v Praze-III.*, dále *záloženský dům v Přerově* na Moravě. Jako assistent professora J. Pacolda spolupracoval o jeho dílech *Konstrukce pozemního stavitelství a Statika konstrukcí pozemního stavitelství*. Literárně jest Č. činným v »Architektonickém Obzoru«, jehož obrázkovou část řídí a do kterého napsal několik článků odborných. Č. jako architekt vyšel z družiny umělců, pěstující českou renaissanci, ve které navrhl všecky své práce, až na málo výjimek (na př. kapli v H. Stakorách, jež jest gotická). Poslednější práce jeho přiklánějí se však k t. zv. »moderní renaissanci«, ve kteréž vyvinut jest moderní detail na renaissančním podkladě. Takové jest zejména divadlo na Král. Vinohradech, Č-kého stavba nejpřednější a nejvíce jej charakterisující. *A. Cechner.*

* **Čentice**, osada čes., viz Čenětice.

* **Čenvír**, ves mor., viz Černvír.

* **Čepa** Adrian Ivanovič, sběratel malorus. památek († kol 1820), sloužil dlouho v kanceláři hr. P. A. Rumjancova, správce Malé Rusi, a shromáždil přes 14 velikých sborníků listin, vztahujících se k Malé Rusi, z nichž čerpal Bantyš-Kamenskij. Sbírka dostala se do rukou dějepisce Malé Rusi Markeviče, jenž větší část ztratil. Zajímavou korrespondenci Čepovu s V. I. Čarnyšem a V. Gr. Poletikou otiskla »Kijev. Starina« (1890 a 1893).

* **Čepcol**, zool., viz Tuleni.

* **Čepelatka** (*Laminaria*), bot., viz Laminariaceae.

* **Čerek** (čeharek), délková míra perská, viz Persie, str. 534 *b*.

* **Čerepašinskij** Michajil Michajlovič, inženýr rus. (* 1845), pocházeje ze zemí rakouských, studoval na technice vídeňské a pracoval pak při stavbě dráhy salcpursko-tyrolské. R. 1879 přistěhoval se do Ruska, kde stal se professorem inženýrství na technice moskevské. O sobě vydal: *Těorija i upotreblenije karmannnoj scětnoj linějki sobstvennoj sistěmy* (Moskva, 1883); *Uproščennaja těorija statičeski něopredělennych strojitěljnych sooruženij* (Petr., 1886); *Rukovodstvo k upotrebleniju sčetnoj (logarifmičeskoj) linějki sistěmy Č-kago* (2. vyd. Moskva, 1898); *Těorija sooruženij* (t., 1889); *Novyje tipy mostovych ferm i jich razsčet* (t., 1894); *Očerk těoriji děrevjannych i kamennych mostov* (t., 1898); *Strojitěljnaja mechanika* (1. část, 2. vyd. a 2. část Petr., 1901) a j. *Šnk.*

* **Čerevanskij** Vladimir Pavlovič, státník a spis. rus. (* 1836 v Simferopoli), literárními pracemi obrátil na sebe pozornost V. A. Tatarina, který povolal ho ke státní kontrole, načež v l. 1868—80 byl správcem kontrolní komory turkistánské, později povolán byl do Moskvy, r. 1889 stal se zástupcem stát. kontrolora a r. 1897 členem stát. rady, kde nejednou hájil zásady rus. samosprávy. Z jeho povídek a románův uvádíme: *Mozg i serdce*; *Tajna*; *Brilliantovoje ożerelje*; *Aktrisa*; *Naši němošči*; *Golodnyje ljudi*; *Pozdněje probužděnije* a zejména *Doč guvernantki*. Č. jest dobrým vypravovatelem a stoupencem pokrokových ideí. Vydal také několik dramat (*Žynčij vopros*; *Chiščniki*; *Vozlě zolotogo priiska*) a histor. kroniky *Pod bojevym ogněm* a *Dvě volny*. Rovněž byl činný jako publicista a vydal histor. monografii *Mir islama i jego probužděnije* (1901). *Šnk.*

* **Čerevkov** Vasilij Dmitrijevič, spis. rus. (* 1856), byl námořním lékařem a dlouhou dobu strávil na dalekém Východě, jmenovitě v Japaně. Od r. 1903 vydává a rediguje časop. »XX. věk«. Z jeho prací uvádíme: *Po Kitajskomu poberežju* (»Istorič. Věstnik«, 1898); *Iz novějšej istoriji Japoniji* (»Věst. Jevropy«, 1894) a pod.

* **Čerkasov** Boris Ivanovič, státník rus. (* 1829 — † 1901). Absolvovav studia na charkovské universitě, vstoupil do státní služby pod N. A. Miljutinem a Tatarinovem a pracoval s nimi o zavedení a ustálení v Rusku říšské kontroly (nejvyššího účetního dvora státního). Byl jmenován generálním kontrolorem zadunajské armády (1877 až 1878), v kteréžto funkci musil vystupovati proti četným úředním nešvarům. Po ujednání míru setrval ještě po 6 let ve službách říšské kontroly; r. 1896 jmenován předsedou moskevské rady poručenské.

* **Čerkasov** Aleksandr Aleksandrovič, spis. rus. († 1895), sloužil při hornické správě v nerčinském a altajském okruhu, kde objevil Urjumské zlaté doly. Vydal *Zapiski ochotnika Vostočnoj Sibiri* (Petr., 1867 a ještě dvakráte, přel. do něm. a franc.), kde podal jasný obraz sibiř. života z těch dob. Jiné práce rozptýleny jsou po časopisech.

* **Čerkasy**, új. město v rus. gub. kijevské na pravém břehu Dněpru a při odbočce dráhy Fastovské, má 8 chrámů pravoslavných, ženský klášter, četné modlitebny rozkolnické a židovské, progymnasium, městskou banku a 29.619 obyv. (1897), kteří kromě zemědělství a chovu dobytka zabývají se průmyslem a obchodem; z průmyslových závodů vynikají cukrovar, pivovar, cihelny, mlýny, továrny na tabák, pily, slevárna a strojirna, továrny na cvočky, obchod pak provozuje se hlavně s obilím, dobytkem, cukrem, dřívím a solí. Značnou podporou obchodu je též přístav na Dněpru.—

Č. založeny byly koncem stol. XIII. nebo poč. XIV., r. 1386 staly se sídlem ukrajinských hetmanův a r. 1504 propůjčeno starostenství čerkaské a kaněvské od krále Sigmunda atamanu záporožských kozáků Daškoviči. Od té doby až do Bohdana Chmělnického Č. byly předním městem kozáckým a musily přestáti mnohé obležení turecké neb tatarské; r. 1637 a 1643 byly spáleny od Poláků. Po smrti Chmělnického, jenž sídlo atamanské přenesl do Čigirina, Č. pozbyly dřívější důležitosti. R. 1797 staly se městem újezdním. — Újezd čerkaský rozkládá se v jihových. končinách gubernie kijevské při pravém břehu dněperském a má na 3941 *km*² 308.420 obyv. (1897), kteří se živí zemědělstvím, chovem dobytka, lesním hospodářstvím a provozují cukrovarství a lihovarství.

* **Čerkes-kermen,** tatar. ves v tavrické gub. v simferopol. új. Jest proslulá rozsáhlými jeskyněmi, nazvanými Eski-kermen. V XVI. stol. stávala zde veliká opevnění turecká, z nichž posud zříti lze zříceniny. V některých jeskyních zachovaly se krásné nástěnné malby, mnohé z nich sloužily za chrámy a obydlí křesťanů. Zde nachází se také veliká studeň ve skále, jejíž voda jest z nejstudenějších na Krymu. *Tmk.*

* **Čerkizovo,** ves v moskev. gub. i új. nad ř. Jauzou; 10.000 obyv., mnoho přádelen na bavlnu. Ve XIV. stol. Č. bylo majetkem sv. Alekseje, metropolity. *Tmk.*

* **Čermá** u Šternberka viz Čermné.

Čermák 10) Bohuslav, † 9. ún. 1899 v Praze. — Č. 13) Josef, † 25. září 1895.

* **Čermák** Jan, klass. filolog čes. (* 1854 v Něm. Brodě). Vystudoval gymnasium ve svém rodišti, filosofii v Praze 1873—77, byl pak suppl. učitelem při čes. gymn. v Budějovicích 1878—79 (1. pololetí), suppl. učitelem v Hradci Kr. do r. 1880, odtud jest professorem čes. gymnasia v Olomouci. Mimo příspěvky do časopisu »Krok« napsal *O Symposiu Platónově a Xenofóntově*; *O poštovním zřízení za středního věku*; *Překlad básně opata Mickla* († 1767) *»Praga caput regni«* (ve výročních zprávách českého gymn. olom.). Uveřejnil též mnoho odborných článků filatelistických.

* **Čermáková** Jos., provd. hr. Kounicová, viz z Kounic, str. 1001 *a*.

Čermná viz též Čermá 1) a Černá.

Čermná 2) má 522 d., 3070 ob. č. (1900).

* **Čermnyj** Apoll. Nikolajevič, spis. rus. (* 1865). Vedle většího počtu různých povídek vydal samostatně: *Morje i morjaki*; *Černyj kapitan* a j. *Tmk.*

* **Černá,** ves u Litovle na Mor., viz Červenka. — Č. u Šternberka t., v. Čermné.

Černá Hora, nezávislé knížetství, měří 9080 *km*², podle úředních údajů 8433 *km*², a má asi 230.000 obyv., z nichž jest kol 12.000 katol. a 14.000 muhammedánů. V posledních dobách, zejm. v době, kdy v konkurrečním zápase dopravních linií do Ameriky byla cena jízdy přímo směšně nízká, vystěhoval se ve veliký počet Černohorců, kteří již před tím ve značném počtu žili v Rakousku, Turecku, Srbsku, Rusku i Egyptě (Alexandrii), přímo do Ameriky. Podle soukr. odhadů r. 1905 žilo jich kol 20.000 v Pennsylvanii, Michiganu i San Francisku a jinde. Poněvadž stěhují se obyčejně mladí, statní mužové, jest tím zdatnost černohorského vojska povážlivě seslabena. Vystěhovalci domů se navrátivší šíří doma západnické zvyky i názory, což má zajisté značný vliv na utváření polit. poměrů na Černé Hoře. Avšak obyčejně doma nezůstávají jdouce znova na práci třeba na několik let, neboť nesnadné spojení s domovinou jim nedovoluje častější návrat. Zpracování a prodej tabáku jest od list. 1903 v rukou ital. syndikátů. Rovněž monopolisován jest prodej soli přivážené nejvíce z Turecka. Pokusy s pěstěním vína se osvědčily v crmnické nahiji a kol Podgorice; oliva daří se kol Baru a Ulcinje. Niméně Č. H. zůstává státem pastevcův a zemědělců, průmysl jest nepatrný. Vývoz činil r. 1906 asi 2 mill. korun a dovoz 5¾ mill., z čehož téměř ⅔ připadají na Rakousko-Uhersko, ¼ na Turecko, malá část na Italii. Obchod. loďstvo má 22 plachetních lodí (dohromady 5417 *t* netto). Pro zvýšení obchodu prohlášen Bar 1908 svobod. přístavem. Na jezeře obstarávají styk se Skadrem tři parníky. Cestám věnuje se v poslední době značná pozornost. Zřízeny byly nové silnice z Baru do Virpazaru a Rijeky; staví se z Podgorice přes Kolašin na turec. hranice k Beranům. R. 1908 ujednána s mladoboleslavskou továrnou dodávka automobilů pro poštovní spojení z Kotoru přes Cetinji do Virpazaru. Staví se italským kapitálem první železnice z Baru do Virpazaru a jedná se o traçování další trati směrem na bosenskou Foču a do Ustiprače, kde se připojí k Východobosenské dráze, čímž by projekt transbalkánské dráhy byl sveden na černohorské území. Telegraf. linií bylo 1905: 850 *km*, stanic 23 a 2 pro telegr. bezdrátovou.

Zřízení státní doznalo v posledních letech značných změn. Občanský zákoník sepsaný Bogišićem byl poněkud upraven v praktickém směru, 1906 vstoupil v platnost trestní zákoník zakládající se na srbském. Soudní správa opravena byla zák. z 19. pros. 1902. Vedle 56 kapetanských a 5 oblastných soudů jest *Veliki sud* zasedající na Cetinji. Mince užívá se rozličné, pročež vláda čas od času stanoví valutu jejich; nejrozšířenější jest ovšem rakouská. Drobné měděné a niklové peníze ve stejné ceně s rakouskými (parahalíři) razí se pro Černou Horu ve vídeňské mincovně. Známky má Č. H. nyní své. Rozpočet na r. 1907 obsahoval 2,980.000 rak. korun a to 807.000 pozemková daň, 665.000 cla, 680.000 monopoly, 288.600 pošta a telegraf, různé 539.400. Výdaje celkem 2,888.893 a to civilní lista a apanáže 189.586, veřej. dluh 727.528, pense 177.449, min. vnitra 581.913, války 250.000, financí 448.759, spravedlnosti 152.030, kultu

a vyučování 150.881 a různé 62.900. Státní dluh 1906 činil 1,657.192 korun.

Srv. L. Kuba, Na Černou Horu (Pr., 1892); K. Hassert, Reise durch Montenegro (Víd., 1893) a Beiträge zur physischen Geographie von Montenegro (Ergänzhft. č. 115 k Peterm. Mitteilungen, 1895); A. Baldacci, Zrnagora (Bologna, 1897); Wyon a Piance, The land of the Black Mountain (Lond., 1903); Th. Rovinskij, Černogorija v jeja prošlom i nastojaščem (Petrohrad, 1905, 3 sv.); J. Horák, C. H. (Pr., 1901); Cvijić, Nasela srpskih zemalja (Bělehr., 1902, 2 sv. a atlas); Holeček, Na Černou Horu a Č. H. koncem věku (Pr., 1897); V. Dvorský, Ekonomicko-geografické studie z Černé Hory (Pr., 1907). Mapa nejlepší od víd. vojen. ústavu o 19 listech 1 : 75.000, a listy Dubrovník, Plevlje a Skadar 1 : 200.000.

Ústava černohorská. Manifestem ze dne 18. října 1905 kníže Nikola vzdal se části svých absolutních panovnických práv a rozhodl se vládnouti společně se sněmem (nár. skupštinou). Dne 14. a 20. list. 1905 zvoleni byli první poslanci do nového sněmu a 6. pros. 1905 se sešli, aby vyslechli manifest, kterým se zemi udílí ústava. Ústava dělí se na 15 oddílů, skládajících se ze 222 článků. Prvý oddíl pojednává o vládní formě, o knížeti, o objemu říše a státním náboženství. Knížetství Černohorské jest ústavní dědičnou monarchií s národním zastupitelstvem. Moc zákonodárnou vykonává kníže s národní skupštinou. Zákon nabývá platnosti potvrzením knížete a vyhlášením. Kníže i jeho rodina musí býti víry pravoslavné. V nepřítomnosti knížete v zemi vládne následník trůnu, a kdyby to nebylo možno, ministerská rada, a to podle poukazů knížete v mezích ústavy. Kníže svolává národní skupštinu k zasedání řádnému nebo mimořádnému, má právo ji odročiti nebo rozpustiti, k čemuž se vyžaduje spolupodpisu všech ministrů. Posloupnost trůnní jest obmezena na mužské potomstvo podle řádu prvorozenství; zletilost knížete i následníka trůnu nastává dokončeným 18. rokem věku. Jakmile zemře kníže, vstoupí na trůn následník, který svolá do 30 dnů nár. skupštinu a vykoná přísahu na ústavu. Za nezletilosti následníkovy vládne trojčlenné knížecí náměstnictvo, ustanovené závětí knížete, a kdyby jí nebylo, volené skupštinou. V mezidobí vládne ministerská rada. Žije-li kněžna matka, jest ona předním členem náměstnictva (musí býti zvolena) a pouze druzí dva členové mohou býti voleni svobodně, arci jen z Černohorců pravoslavné víry nejméně 40letých. Po dobu nezletilosti knížete nemůže nastati žádná změna v ústavě. Civilní lista knížete stanoví se zákonem a nelze ji zvýšiti bez souhlasu nár. skupštiny ani snížiti bez souhlasu knížete. Země dělí se na oblasti, tyto na kapetanije, kapetanije pak na obce. Státní náboženství jest pravoslavné. Černohorská církev jest autokefalná. Všechna ostatní uznaná náboženství jsou svobodna na Cerné Hoře. — Druhý oddíl ústavy jedná o organisaci sněmu, národní skupštiny. Tato svolává se knížetem pravidelně každý rok na den sv. Lucie (18. října), a je-li potřebí, i mimořádně. Skládá se z volených poslanců a virilistů. Volby jsou přímé. Volí každé oblastné město a každá kapetanije jednoho poslance. Město Ulciň též jednoho. Oblastnými městy jsou Cetyně, Nikšić, Podgorica, Kolašin a Bar. Aktivní právo volební má každý svéprávný (21letý) státní občan černohorský; vyjímají se vojáci (čítajíc v to i. důstojníky.) Hlasování je tajné. Volitelný jest pouze státní občan černohorský dosáhnuvší 30 let, trvale žijící v zemi, požívající všech práv občanských a platící daní státních nejméně 15 korun ročně. Úředníci správní volitelni nejsou. Mandát poslanecký trvá 4 roky. Virilisty jsou: metropolita černohorský, katolický arcibiskup barský, muhammedánský mufti (vrchní kněz) černohorský, předseda a členové státní rady (6), předseda nejvyššího (t. zv. »velikého«) soudu, předseda hlavní státní kontroly (státního účetního dvora) a tři brigádníci jmenovaní knížetem (celkem 14 virilistů). — Obor působnosti národní skupštiny stanoven jest ve třetím oddíle ústavy. Skupština jest povinna nejprv rokovati o předlohách vládních, zejména o rozpočtu. Usnáší se též o zadlužení státu. V oddíle 4. upravuje se postavení ministrův. Oddíl 5. jedná o státní radě, sboru, který uvažuje o návrzích zákonů, předkládaných vládou skupštině, podává vládě dobrá zdání, o něž jest požádán, zastává funkce nejv. správního soudu atd. Oddíl 7. zabývá se poměry církevními a školskými, oddíl 8. mocí soudcovskou, oddíl 9. financemi státními; oddíl 10. jedná o státním majetku, oddíl 11. o hlavní státní kontrole, oddíl 12. o místní samosprávě, oddíl 13. o státní službě, oddíl 14. o ústavních právech černohorských občanů. V oddíle 15. ustanovují se jisté garancie ústavnosti. — Srv. Vrat. Černý, Ústava kníž. Černoh. (»Sborník věd práv. a stát.« VIII., 1907/8); Bobčev, Dъržavnijat stroj i novata konstitucija v Černa-Gora (»Jurid. Pregled«, XIV, Sofia, 1906); Arangjelović, Verfassung f. das Fürstentum Montenegro (»Jahrbuch der Internat. Vereinigung f. vergl. Rechtswiss. u. Volkswirtschaftslehre«, VIII, 2, str. 1992—2008; Berl., 1907). Ital. překlad černohorské konstituce vyšel v Římě 1906 (Pagliano, La Costituzione del Montenegro).

Dějiny. Přátelské svazky se sousedními státy rozmnoženy a utuženy sňatkem nynějšího krále ital. Viktora Emanuele III. s Helenou, princeznou černohorskou. Na rok 1896 chystána byla velkosrbská oslava 200letého trvání panovnického rodu černohorského, avšak chystaný náklad obrácen pak knížetem na umírnění bídy tehdy panující. R. 1900 nastalo nedorozumění s Rakouskem, když na vyšší rozkaz tehdejší poštovní ředitel Popović na jiné účely obrátil summu několika set tisíc marek, jež po čtvrtletním zúčtován rakouské poštovní správě měly býti vypla-

ceny. Když finanční ministr Motanović slíbenou nápravu nezjednal, Rakousko přerušilo poštovní poukázkový styk s Černou Horou. Nedorozumění toto bylo odstraněno zásluhou ruského cara, jenž knížeti černohorskému poskytl potřebnou půjčku. Poměr Černé Hory k Turecku zůstává uspokojivým, ačkoliv pohraniční bitky mezi muhammedány a křesťany nepřestávají. O přátelský ráz poměru toho má zásluhu s jedné strany návštěva knížete Nikoly v Cařihradě (1900), s druhé, že sultán převzal 70.000 tureckých liber černohorského dluhu. Přátelská, obchodní a plavební smlouva s Italií, ujednaná r. 1883, obnovena byla koncem r. 1900. Přes to však Č. H. postavila se proti snahám Italie po získání državy na vých. břehu Jaderského moře. Spor s Vatikánem o ústav sv. Jeronyma v Římě upraven r. 1902 tak, že ústav ten má nyní název Collegium Hieronymianum Illyricorum a arcibiskupu barskému vyhrazena zvláštní práva. R. 1902 dvorní finance odděleny od státních, jež náležitě upraveny. T. r. provedena důkladná reforma justiční a organisováno úřednictvo rozdělené na 9 tříd. Reformy dostoupily vrcholu vydáním ústavy 19. pros. 1905. Příštím rokem sešla se skupština skládající se z 61 poslanců zvolených na základě všeobecného volebního práva. Prvním předsedou ministerstva nové aery stal se vojvoda Božo Petrovic Něgoš, druhým byl Lazar Miuškovic. Nová ústava nepřinesla však uklidnění, naopak vyvolala spory stran, při čemž noví chefové kabinetu rychle se střídali. Miuškoviće nahradil Radulović, tohoto Radović, posléze v dubnu r. 1907 sestavil kabinet konservativec Tomanovic. Za jeho aery 8. ún. 1907 skupština přijala zákon, jímž odstraněn trest smrti kromě v případech velezrady. V čci 1907 pro neshody ve skupštině panující skupština rozpuštěna a nové volby vypsány na podzim t. r. Veliký rozruch způsobilo odhalení spiknutí proti životu knížete Nikoly. Při processu proti strůjcům jeho utkaly se v prudkém politickém boji vládní strana konservativní se stranou pokrokovou. Process skončil odsouzením hlavních vinníků, tří studujících, k trestu smrti, jenž však změněn v doživotní žalář. Jiní odsouzeni k mírnějším trestům, tak bývalý ministrpresident Andrija Radović k 15letému žaláři. Process tento ovšem místo uklidnění přinesl další vnitřní zápletky. — Srv. Maton, Histoire du Monténegro (1881); Coquelle, Histoire du Monténegro et de la Bosnie (1895); V. Pléménine, La skoupchtina Monténegrine (v »Revue Slave«, 1906, č. 1.); Rovinskij, Černogorija v jeja prošlom i nastojaščem. *Skč.*

Černaj Aleksandr Vikenťjevič, zoolog rus., původu českého (* 1821 v Petrohradě — † 1898), byl professorem při universitě charkovské a vydal mimo jiné: *Ob ustrojstvě, otpravleniji i značeniji kryla v sistématikě ptic* (1846, dissertace); *Monografija uksusnago červjaka* a pod.

Čerňajev M. G., gen. rus., † 1898.

* **Černá Lada**, ves čes., viz Schwarzhaid.

* **Černá rada** sluje u zaporožských kozáků rada prostých kozáků bez starešiny.

* **Černá sotňa** (rus. *černaja sotňa*) je lidový výraz užívaný poslední dobou na Rusi o tlupách nakloněných k židovským pogromům a pronásledováním i vraždám intelligence ruské. Vedle toho používá se tohoto pojmenování i o těch osobách z intelligence a byrokracie, které potajmu organisují podobné tlupy nebo vůbec podporují nezákonité činy toho druhu. Takový černosotěnec vydává se všude za vlastence nebo vystupuje jako konservativec a straník neobmezené vrchní moci, jako zavilý nepřítel Židů, Armenů, Poláků a ostatních jinorodých obyvatelů Ruska. Objevení se černosotěnstva není však specificky ruské. V různých říších při různých historických chvílích, zvláště v dobách revolucí, č-né s-ni vystoupily pod rozmanitými názvy na historickou scénu, jako na př. v Italii mafia, ve Francii nacionalismus v aféře Dreyfusově a p. V přítomné době černosotěnstvo jeví se, vyjímaje Rusko, politickou silou. V říši Ruské různé zjevy na způsob č-ných s-ní objevily se již dávno, když ještě jména č. s nebylo. Již v letech 80tých XIX. stol. udály se na různých místech v Rusku židovské pogromy a od těch dob vystupují tu i č-né s-ni. Spojitá historie č-ných s-ní počíná však od kišiněvského pogromu r. 1903. R. 1904 č-né s-ni pořádaly v městech manifestace za příčinou války Ruska s Japanem. V konservativních časopisech ruských pohlíželo se na tyto demonstrace jako na projev rus. národního ducha a národního mínění. V l. 1906—07 černosotěnci vydávali několik nevelikých časopisů. Náležitou organisaci č-ných s-ní spatřiti lze r. 1905. Později černosotěnci stali se zapřisáhlými nepřáteli hr. Witteho, kterého obvinili z konstitucionalismu a ze zaprodání Ruska židům. V době první i druhé dumy černosotěnci prováděli značnou agitaci proti dumě, žádajíce jejího rozehnání. R. 1906 organisovali pogrom v Bělostoku. V 2. pol. r. 1906 černosotěnci vedli úporný a systematický boj s kadety ruskými. Organisace jejich disponují značnými peněžními prostředky, což jim usnadňuje rozšiřování jejich brošur a časopisů v millionech výtisků po celé Rusi a pořádání manifestací i demonstrací. *Tmk.*

* **Černé**, ves u Litovle, viz Červenka.

* **Černé dřevo** viz Blackwood (Dopl.).

Černé kapky, farm., viz Black-drops (Dopl.).

* **Černěšovice**, ves čes., v. Černýšovice.

* **Černěves**, ves čes., viz Černoves 3).

* **Černice**, ves u Ledče, viz Cerniči.

Černigov, hl. m. rus. gub., má 27.716 obyv. (1897), z nichž 33% židů. — Gubernie 2,297.854 obyv. (1897), mezi nimiž mluvilo 1,526.072 malorusky, 495.963 velkorusky, 151.465 bělorusky, židů bylo 113.787. Odhad

r. 1905 udává 2,693.800, do hosudar. dumy vysílá č ská gub. 10 poslanců.

***Černisko**, ves v Čechách, v. Černivsko.

***Černobyl**, Cernobol, m. v radomyslském új. v rusk. gub. kijevské, při ústí Uže do Pripeti, asi 100 *km* sev. od Kijeva, má 14.362 obyv., 2 pravosl., 1 katol. kostel. zrušený klášter dominikánský, značný obchod s dřívím, smolou, tabákem, zejména se zeleninou. V okolí mnoho kurganů, v nichž našly se četné starožitnosti. Místo to bylo též sídlem rozkolníků, jejichž učení podle Č-a nazváno černobylským (viz Černobolskoje soglasije).

Černohouz 2) Jan † 1896 v Hostivaři.

***Černoch** Jiří viz Černý 4).

Černochová Josefina † 3. led. 1902 v Černotíně u Hranic na Mor. Odkázala téměř veškero své jmění spolku musejnímu a Pöttingeu v Olomouci, Ústř. matici šk. atd. Dr. *N.*

***Černojarsk** viz Cernyj Jar.

***Černomordikov** David Aaronovič, sklad. rus. a spis. o hudbě (* 1869). Složil dělnickou hymnu *Vpřed* na slova A. Chirjakova; *Válečný pochod*, romance a j. Byl též hudebním kritikem časopisů »Syn Otěčestva«, »Novosti« a »Živopisnoje Obozrěnije«.

***Černomořská** gubernie zřízená z bývalého č-kého okruhu v Zákavkazí má 57.478 obyv. (1897), kteří mluví 45 jazyky; nejvíce rusky 34.546, ostatní armensky, řecky, čerkesky, česky (1290 obyv.). R. 1905 odhadnut počet obyv. na 70.000. Dělí se na tři újezdy: Novorossijsk, Tuapse a Soči. Hl. m. je i nadále Novorossijsk. Čechové sídlí ve vesnicích Metodijevo (22 dvorů s 88 osad.), Kirilovka (39 dvorů se 173 osadami), Vladimirovka (20 dvorů se 199 osad.), Glěbovka (30 dvorů a 140 osad.), Georgijevskija chutora nad ř. Pšenachem (24 dv. se 111 osad.), celkem 135 dvorů se 711 obyv. S nimi sousedí ještě 2 vesnice náležející do kubanské oblasti k Těmrjuku. Srv. »Sborník čes. spol. zeměv.« (XII., 1906).

***Černomořská kordonová čára**, řetěz ruských stráží, batterii a hlídek na pravém břehu Kubaně zřízených na ochranu usedlého obyvatelstva proti nájezdům kavkazských horalů. Vznikla 1793, kdy tu byli usazeni záporožští kozáci. Časem měnila se délka i síla její, takže někdy tu bylo shromážděno až na 22.000 mužů. Pacifikací Kavkázu stala se Č. k. č. zbytečnou.

***Černomořská pobřežní čára**, řetěz ruských pevností a redut na vých. pobřeží Cerného moře mezi Anapou a tureckou hranicí. Její zřízení provedeno bylo v letech 1801—39 za tím účelem, aby bylo přerušeno spojení kavkázských horalů s pobřežím, kde přistávali v těch letech četní turečtí, angličtí i rakouští emissaři političtí, aby horaly popouzeli k povstání proti Rusům. Stavba pevností prováděna byla ruským vojskem za ustavičných bojů s horaly; zejména pak tu bylo r. 1840 divoce bojováno. Památným stalo se zvláště dobytí tvrze Veljaminoska u Tuapse, kde ještě 3000 Čerkesů zahynulo vyhozením pevnosti do vzduchu. Za krymské války však octly se tyto ruské posice ve dvojím ohni: proti horalům i černomořskému loďstvu nepřátelskému, pročež byly v dub. 1854 opuštěny.

Černošín má 241 d., 1505 ob. n. (1900).

Černov, pseud. Achšarumova (v. t. Dopl.)

Černovice 2) mají 267 d., 1861 ob. č., 6 n. (1900). — Č. 6), hl. m. Bukoviny, má 67.622 ob., z nichž 34.441 n., 13.030 rusín., 9400 rum., 8601 pol. (1900).

***Černuchino**, ves v slavjanoserbském új. rus. gub. jekatěrinoslavské, má 3700 obyv. Bývala kdysi hlavní stanicí záporožských kozáků.

Černý 12) Frant., hudebník čes., † 1890 v Petrohradě. — Č. 13) Jan † 7. bř. 1893 v Praze. — Č. 14) Tomáš. Po svém vystoupení ze sboru obec. starších r. 1896 zvolen čestným měšť. pražským. R. 1902 povolán za doživotního člena panské sněmovny, kde usedl na pravici. — Č. 15) Josef V., lesník a spis. čes., † 1906 na Letné v Praze. Napsal ještě: *Učebnici myslivosti pro školy odborné a soukromé studium* (Praha, 1901) a *Stručnou učebnici lesnictví pro školy rolnické a zimní hospodářské* (t., 1902). Jeho četné články odborné roztroušeny jsou po časopisech, zejména přispíval do »Ottova Slovníku Nauč.« a r. 1872 první složil vyšší stát. zkoušku z lesnictví v jazyku čes. — Č. 16) Jos. zemřel jako školní rada na odpočinku dne 29. list. 1907 v Roudnici.

***Černý** Boh., pseud. J. Thomayera.

***Černý** Karel, chemik čes. (* 1856 ve Smiřicích — † 1903). Byl suppl. učitelem na reálce v Pardubicích a posléze professorem všeob. řemeslnické státní školy v Jaroměři. Vedle článků v odborných listech uveřejnil stať *O zkoumání pitných vod v Pardubicích* (v progr. reálky pardub. 1888) a učebnici *Chemická technologie.*

Černý Arnošt, hud. skladatel a spis. čes. (* 1857 v Praze). Studoval na akad. gymnasiu, ale láska k hudeb. umění vzrostla v něm tou měrou, že studia gymn. opustil a věnoval se zcela hudbě. R. 1880 otevřel samostatnou školu hudební v Praze, kterou r. 1884 přeložil na Král. Vinohrady. Č. napsal do »Čes. Hudby« na r. 1902 *Stručný nástin dějin hudby* a r. 1885 *Slovníček názvů v nauce o tvarech hudebních obsažených.* Vedle toho složil přes 100 různých skladeb pro klavír a *Školu pro varhany op. 36* a *Novou školu pro pedál op. 62.*

***Černý** Josef, paedag. spisovatel čes. (* 4. kv. 1863 ve Vinarech u N. Bydžova). Studoval nižší gymnasium a učitel. ústav v Jičíně, načež věnoval se učitelství, nyní jest učitelem obec. školy v Nov. Bydžově. Mimo školu horlivě věnoval se veřejné činnosti vzdělávací, politické a organisační zejm. ve stavu učitelském; od r. 1906 jest starostou »Zem. ústřed. spolku jednot učitelských v království Čes.« V l. 1901—7 byl

též poslancem na radě říšské. Od r. 1885 jest literárně činný jako spisovatel paedagogický v listech učitelských a revuích i listech politických. Jeho četné práce roztroušeny po rozličných časopisech soudobých, jmenovitě paedagogických, a o sobě vydal: *Rodina, škola a společnost* (Praha, 1898); *Učitelstvo a politika* (Roudnice, 1895); *Úkoly výchovy individuální a sociální* (Praha, 1897); *Snahy a práce učitelovy* (t., 1904); *Svobodná, volná škola* (t., 1907) a z ruštiny přeložil z L. N. Tolstého »O životě«, »Paedagogické stati«. Nyní rediguje »Českou Školu« vycházející při »Čes. Učiteli«.

* **Černý** Adolf viz Rokyta 2).

* **Černý** Karel Irenej, filolog čes. (* 30 říj. 1864 ve Vys. Mýtě), věnoval se na české univ. studiu filologie, zejména slovanské, a působil od r. 1890 jako supplent a pak professor na reálkách v Praze, Pardubicích, Jičíně a od r. 1899 opět v Praze na Novém městě. Již za studií gymn. v Litomyšli vydal s H. G. Schauerem, Fr. Roháčkem a j. almanah litom. omladiny *Z mladých snů* (V. Mýto, 1881), nazvaný podle první z jeho básní, psal črty prosou (na př. *Pan professor* v »Albu prací čes. studentstva«, 1883), verše humoristické (»Paleček«, 1882) i satirické. Obdržev feriální stipendium univ. přepisoval r. 1885 v Budyšíně za záštity M. Hórnika staročeské památky v knihovně Gersdorfské; z nich upravil k tisku *Štítného Řeči besední*, které měly s úvodem Gebauerovým vyjíti jako 1. číslo »Sbírky památek z dob čes. hnutí náboženského«, zmařené bouřemi rukopisnými z let 1886 a násl. (text stal se majetkem »Comenia« a nebyl dosud vydán). Jsa žákem Gebauerovým, Č. účastnil se v »Athenaeu« r. 1886 sl. diskusse o padělaných rkpech Zel. a Král. (parallely, palaeogr. poznámky, polemiky s J. Jirečkem, J. M. Černým a j.). V »Listech filologických« uveřejnil obšírné *Příspěvky ke kritice a výkladu Knih naučenie křesť. Tom. Štítného* (1888), dále *Pravidlo o formách slovesa »býti« vzhledem ke Štítnému* (1889), *Chelčického rukopis pařížský* (1898), krátký, ale důležitý článek *O změněném pořádku kapitol v Řečech besedních* (1906) vedle některých posudkův a drobných příspěvků; v programmech reálky pardubické vyšly rozpravy *Desátá kniha Slavatových Pamětí* (1892) a *Staročeská báseň o Laurinovi a její originál* (1893, též o sobě). V »Athenaeu« r. 1887—90 uveřejnil (s pseud. Mýcěnín a j.) řadu posudků a úvah. V letech 1886 - 91 a pak od r. 1899 byl členem redakce »Ottova Slovníku Naučného«, v jehož dílech XXI.—XXIII. redigoval samostatně místo P. Sobotky hesla Řecko—Řím, Rumunsko—Rž a So—Strabo. Vedle toho podával ve »Věstníku čes. prof.« od r. 1899 občasné přehledy o palčivých záležitostech stavovských a r. 1908 přejal redakci »Kalendáře« a »Schematismu« vydávaných Ústř. spolkem čes. professorů (ročník VIII.). Byv pomocníkem Gebauerovým při vydávání »Staročes. Slovníku« (I.—II.) i spisů mluvnických, dokončil po jeho smrti tisk 2. vydání »Histor. mluvnice« (III. Časování, 1908), pro něž sestavil obšírný *index*, jako již dříve pro 2. vyd. »Příruční mluvnice« (1904) a pro 4. vyd. školské »Mluvnice« (1905).

* **Černý** Věnceslav, malíř čes. (* 1865 ve St. Benátkách). R. 1882 vstoupil na pražskou akademii, umělecké studie však dokončil ve Vídni. Záhy počal illustrovati, zprvu romány a spisy pro mládež, pak také knihy obsahu historického. Namaloval z reprodukcí známý obraz *Ejhle kacíř!* (Hus umírající na hranici) a dotvrdil tak svůj sklon k historismu, jenž v jeho illustracích od počátku je patrný. Č. žije v Ml. Boleslavi.

* **Černý** August, právník čes. (* 24. pros. 1865 v Hradci Kr.). Absolvoval gymnasium v Hradci Kr. a práva na čes. universitě. R. 1889 vstoupil do soudní praxe a působil v Hradci Kr., Ústí n. O., r. 1896 jmenován soud. adjunktem ve Vysokém, odkud r. 1897 přeložen do Dvora Král. n. L., načež stal se soud. tajemníkem v Kolíně. Byl literárně činný a přispíval články z různých oborů civilního a trestního, hlavně však exekučního práva do »Právníku«. Dr. *N.*

* **Černý** František, filolog český (1867 v Smolotelích). Po gymn. studiích v Příbrami a universitních v Záhřebě a v Praze věnoval se professuře, nyní je professorem při I. české st. reálce v Brně. Za universitních studií v Praze, zejména ve slovanském semináři, vznikly jeho první práce uveřejněné v »Listech filolog.«: *Kosmografie česká* (1893); *Studie o české kvantitě* a řada otisků staročes. textů (1897—1900); dále *Fragmenta Bočkova* (»ČČM.«, 1899), *Paberky z morav. zemského archivu* (»Věstník Čes. akademie«, 1900 a 1901); *Sob na Moravě* (»Pravěk«, 1904); samostatně vydal: *Evangeliář olomoucký* (Praha, 1902 ve spisech Čes. akademie); s P. Vašou *Místní jména moravská* (Brno, 1907) Vedle toho psal drobné články a recense do různých časopisů. V poslední době účastní se organisace archaeolog. práce na Moravě.

* **Černý** Vratislav, spisovatel čes. (1871 v Praze). Studoval na gymnasiu a čes. universitě v Praze, kde r. 1894 povýšen za doktora veškerých práv; skončiv advokátní praxi, stal se r. 1902 advokátem v Praze. Cestoval hlavně po již. zemích slovanských, po Turecku, Francii, Italii, Řecku a Německu a ovládá všechny jazyky slovanské. Literární příspěvky uveřejňoval hlavně v »Osvětě«, »Květech«, »Čas. čes. turistů« a to hlavně o zemích balkánských, Černé Hoře, o níž vydal větší spis: *Ve hlavním městě Černé Hory* (Praha, 1902). Psal též příležitostné referáty ze zemí slovanských při různých příležitostech. Účastnil se hnutí slovan. a při sjezdu slovanském v Praze r. 1908 zvolen za generálního sekretáře sjezdu. Je přispěvatelem Ottova Slovníku Nauč., členem obec. starších a předsedou »Slovanského klubu«.

* **Černyj Preděl**, jméno revolucionářského tajného spolku rus., vzniknuvšího po pádu

spolku »Zemlja i Volja« r. 1879. Terroristé rušti založili tehdy spolek »Narodnaja Volja«, kdežto stoupenci směru narodnického, jmenovitě Plechanov, Akselrod, Věra Zazuličova, Stěfanovič a Dějč založili Č. P. Společnost vydávala tajně časopis t. jm., dílem v Petrohradě, dílem za hranicemi, proklamace a časopis pro dělníky »Zerno«. R. 1881 část stoupenců vypověděna administrační cestou na Sibiř. Členové tohoto spolku zachovali ideály starých narodniků, jmenovitě chodili mezi lid, ale dávali přednost otázkám národohospodářským před politickými, spatřujíce východisko sociálního rozvoje v rus. obščině. Věřili, že expropriace velkostatků vlivem obščiny změní se v záměnu individuálního majetku kollektivním, čímž zvítězí vyšší princip hmotných poměrů. Na konstituci pohlíželi skepticky, spatřujíce v ní vítězství buržoasie. Politický zápas činili vůbec nezávislým na předběžné revoluční činnosti v lidu, ale terror odsuzovali bez výhrady, ač mínění jednotlivců někdy se rozcházela. Později lze stopovati mezi nimi zárodky třídního boje a konečně větší část splynula se stranou sociálně-demokratickou. *Šnk*

* **Černyšev** Aleksěj Filippovič, malíř rus. (* 1824 — † 1863), byl syn orenburského měšťana a schopnostmi obrátil na sebe pozornost V. A. Perovského, správce tamního kraje, který usnadnil mu vstup do petrohr. akademie Rozvoj jeho od r. 1848 bral se rychlými kroky a dostalo se mu několika vyznamenání za obrazy *Pohled z Finska*; *Loučení důstojníkovo s rodinou*; *Zasnoubení*; *Kolovrátkář*. Úspěch jejich byl nevšední a Č. jmenován dvorním malířem. R. 1853 poslán byl do Italie, ale energie jeho ochabla vlivem duševní poruchy. Z posledních prací jeho jmenujeme: *Přepadení ital. bandity*; *Rybní trh v Bretagni* a pod. Jsou mnohem slabší než dřívější.

Černyšev Feodosij Nikolajevič, geolog rus., od r. 1903 jest ředitelem geologického komitétu, od r. 1892 řídil geol. práce v doněcké oblasti, v l. 1899—1902 řídil měření stupňů na Špicberkách, r. 1895 byl v čele výpravy na Novou Zemi. Hlavnější z četných prací jeho jsou: *Materialy po izučeniju dévonskich otloženij Rossiji* (1884); *Fauna nižňago dévona zapad. sklona Urala* (1885); *Fauna sredňago i verchňago dévona zapad. sklona Urala* (1887); *Apercu sur les dépôts posttertiaires au Nord et à l'Est de la Russie d'Europe* (1891) a j.

* **Černyševskaja**, stanice v rus. oblasti donské, při řece Čiru, má 17.057 obyv. zabývajících se chovem dobytka, méně zemědělstvím.

* **Čerokové**, plémě indiánské, viz Čirokové.

* **Čerovača**, bosenská švestka.

Čerskij Ivan Děmenťjevič vydal r. 1891 důkladný spis: *Opisanije kollekcij poslětretičnych mlékopetajuščich, sobrannych Novo-Sibirskoj ekspedicijej*, úplnou monografii zbytků potřetihorních ssavců nejen Nové Sibiře, ale i celé Sibiře. Zemřel r. 1892.

* **Čerta** (čárka), rus. míra délková, viz Rusko, str. 196 *a*.

Čertkov 1) Aleksandr Dm., archaeolog a historik (* 1789), † 1858. Jeho bohatá knihovna, obsahující bohatý oddíl o Rusku a Slovanech, nalézá se nyní při mosk. hist. museu.

* **Červené**, osada v Čechách, viz Červená 1).

* **Červenka**, houba, viz Boletus.

Červenka 1) viz Dysenterie.

* **Červenka** Jan, klass. filolog čes. (* 1835 v Doubravce u Týna n. Vlt.). Studoval v l. 1849—57 na gymn. v Čes. Budějovicích, pak oddal se studiu klass. filologie na universitě pražské, v l. 1861—68 byl supplentem na gymnasiu v Benešově, od března 1868 do 1889 prof. gymn. v Hradci Kr., od r. 1889 do 1899 ředitelem čes. gymn. v Čes. Budějovicích, r. 1899 odešel s titulem vládního rady na odpočinek. Č. podal zdařilý metrický překlad *Horatiova listu k Pisonům* (Praha, 1882) a *Ovidiových Proměn* (t., 1885—95); překlad Ovidiových Proměn náleží k nejlepším českým překladům z jazyků klassických. Mimo to uveřejnil příležitostné latinské básně na oslavu kněžských druhotin papeže Lva XIII. (Hradec Kr., 1887) a na oslavu 40letého panování císaře Františka Josefa I. (*Daphnis*, progr. gymn. čes. v Čes. Budějovicích, 1888) a českou slavnostní báseň na oslavu otevření nové budovy čes. gymnasia v Budějovicích (*Tři doby českého gymnasia*, »Budivoj«, IV. září 1903). Dále vydal *Veršovaná rodová pravidla jazyka lat.*, jež pojal Jos. Kořínek do své lat. mluvnice, a přispěl platně svými pokyny ke zlepšení Kořínkovy Lat. mluvnice a Novotného Slovníku česko-latinského. *Vý.*

Č. 3) Jan, syn před., spis. a básník čes., † 24. led. 1908. Drama jeho *Hodiny* bylo provozováno na Národním divadle.

* **Červenopeřice**, zool., viz Perlín.

* **Červeňoves**, ves v Čechách, v. Červeněves.

Červený 1) Václav Frant., čes. továrník a reformátor hudeb. nástrojů, † 19. led. 1896 v Hradci Kr. — Č. 2) Ant. † 28. led. 1904 v Táboře.

* **Červený** František, čes. inženýr strojnictví (* 7. kv. 1858 v Rakové), studoval vyšší reálku v Plzni a českou techniku v Praze. Absolvovav r. 1880 odbor strojnický na témž ústavě vstoupil do praxe ve strojírně Märky, Bromovský a Schulz v Hradci Králové. R. 1881 přijal místo assistentské při stolici mechanické technologie na české technice v Praze, r. 1883 jmenován skutečným učitelem, r. 1886 professorem na c. k. stát. vyšší průmyslové škole v Praze. Literárně byl činný přispívaje články z mechanické technologie do Ott. Slov. Nauč. a »Zpráv archit. a inženýrů«. Společně s prof. V. Řehořovským vydal: *Sbírka tabulek a vzorců* (Praha, 1889), *Technický průvodce pro inženýry a stavitele* (sv. I. r. 1896, 2. vyd. r. 1902,

sv. II. r. 1899, sv. III. r. 1901), od r. 1902 byl spoluredaktorem a r. 1904—07 chefredaktorem »Technického Obzoru«.

* **Červený nos** viz Trudovina.

* **Červinka**, ves mor., viz Červenka.

* **Červinka** Václav (* 29. pros. 1844 v Praze). Po studiích gymn. vstoupil r. 1861 na německou tehdy techniku v Praze, kdež učil se 1861—63 lučbě, technologii, hospodářským a účetním vědám. Vykonav pak studia na státním vyšším hospodářském učilišti v Uher. Starých Hradech 1863—65, cestoval po jižních Uhrách. Navrátiv se do Čech, pokoušel se marně o záchranu rodinného statku v Ostředku, jemuž hrozila pohroma proto, že otec jeho JUDr. Václav Č. (viz Č. 1) V.) vzepřel se voliti jako velkostatkář na sněm český tak, jak přáli si některé peněžní ústavy a věřitelé. Účastnil se potom správy statků JUdra knížete Rudolfa Thurn-Taxise v Cetně, Skalsku a Vrutici. Odtud převzal jako ředitel správu statků dra Frant. Lad. Riegra v Malči r. 1872 a oženil se pak s dcerou Riegrovou r. 1874. Manželství to zůstalo bezdětné. Po smrti dr Riegra 1903 odevzdal spravované do té chvíle velkostatky Maleč a Modletín Riegrovu synu a nástupci prof. dru Bohuši Riegrovi dne 29. ún. 1904 a uchýlil se v soukromí. V období správy jmění malečského byl jednatelem, místopředsedou a předsedou hospodářského spolku chotěbořského, členem okr. zastupitelstva, delegátem Zemědělské rady za okres chotěbořský, členem ředitelstva Ústřední společnosti hospodářské pro král. České. Pod jménem G. F. Renatus uveřejnil: *Marinka* (povídka v »Ottově Lac. knihovně národní« 58); *Jarní bouře* (»Květy«, 1888 a v »Ottově lac. knihovně národní« č. 113); *Rok 1866*, episodka z románu »Naším očistcem« (»Květy, 1892, XIV.); *Golem* (povídka »Lumír«, XXV., 1897); črty: *Přírůstek v obci* (»Nedělní Listy«, 1894); *Nedostal ji* (t., 1895); *Koupený ženich* (t., 1896); různé feuilletony a studie *Život* (Praha, 1906). Pod jménem vlastním uveřejnil: *Vzpomínky na Palackého* (»Památník Palackého XVII.); *Z cesty na Rus* (»Osvěta«, 1904); *Vzpomínky na dra Riegra* (»Osvěta«, 1905). — Složil hudbu k slovům choti své Marie Červinkové *Pochod na Balkán* (1876, konfiskováno), *Slovanské zpěvy* (1877, tištěno jako rukopis), jednoaktovou komickou zpěvohru *Dal si hádat* (provozována v Chrudimi 1892) a předehry ke Stroupežnického hře »Naši furianti« (V. Moštěnice).

* **Červinka** Gustav, technik čes. (* 13. čna 1868 v Nymburce, — † 6. led. 1907 v Brně). Studoval na české technice v Praze strojní inženýrství, načež r. 1890 nastoupil službu u král. saských drah v Drážďanech. V l. 1894 až 1896 byl zaměstnán v železničním oddělení zem. výboru král. Českého, načež přešel k ředitelství stát. drah v Olomouci, kde stal se stav. kommissařem a r. 1900 zástupcem přednosty udržovacího oddělení v Krňově. R. 1901 jmenován mimořádným, r. 1906 řádným professorem stavitelství silničního, železničního a tunnelového na čes. technice v Brně. Č. konal četné cesty v cizině a studoval poměry železniční v Belgii, Anglii, Švýcarsku a Německu. Též literárně byl činný. Do Ottova Slovníku Naučného napsal pojednání o tunnelování. Mimo to přispíval do »Technického Obzoru«, »Časop. úředníků železničních«, »Mor. Orlice« a j. Nákladem »Čes. Matice technické« vydal 1905: *Výhybky a spojení výhybkové.* Dr. *N.*

* **Červinka** Innocenc Ladislav, historik morav. (* 1. ún. 1869 v Břestu u Kroměříže). Vystudovav reálné gymn. v Přerově a vysokou školu zemědělskou ve Vídni, působil jako kulturní inženýr a geometr v Uherském Hradišti a Kojetíně. Nyní věnuje se pouze badání archaeologickému. Za studiemi archaelogickými navštívil téměř veškerá musea v Rakouskouhersku, Italii, Německu a částečně ve Švédsku, Dánsku a Francii. Od r. 1891 je literárně činný v numismatice a v praehistorické archaeologii, o čemž vydal celou řadu pojednání a samostatně napsal a vydal: *O římských cestách obchodních na Moravě* (Brno, 1895, zvlášt. otisk z »Čas. Mat. Mor.«); *Mince a mincovnictví markrabství Moravského* (Brno, 1897); *Denary údělných knížat na Moravě* (Olomouc, 1891); *Moravské brakteaty* (Olomouc, 1900); *Pravěká hradiska na Moravě* (Kroměříž, 1896); *Dějiny Moravy* a *praehistorická archaeologie* (t., 1897); *Děvín a Velehrad.* Dva hrady morav. (t., 1902); *Morava za pravěku* (Brno, 1902, ve »Vlastivědě Morav.«), *O pokolení skrčkův na Moravě*, jako díl velikého systematického spisu »Starožitnosti moravské« (1907). Řadu let připravuje k vydání spis: *Hradiska, hrady, tvrze a zámky moravské.* Roku 1903 založil a vydává »Pravěk«, ústřední list pro praehistorii a anthropologii zemí českých; r. 1906 založil »Klub anthropologů moravských« a působí jako konservátor Moravské musejní společnosti a c. k. centrál. kommisse pro vyhledávání a zachovávání histor. památek v okresích: Prostějov, Přerov, Val. Meziříčí, Holešov, Kroměříž, Uh. Hradiště a Uh. Brod. Jeho rozsáhlé sbírky, týkající se hlavně pravěkých starožitností Moravy, známy jsou nejen doma, ale i za hranicemi.

* **Červinka** Karel, básník a spis. český (* 19. kv. 1872 v Albrechtické myslivně u Týniště n. Orl.). Maturoval na gymnasiu v Kr. Hradci, načež studoval práva ve Št. Hradci a v Praze a po vojenské jednoroční službě věnoval se službě soudcovské; r. 1897 stal se soudním adjunktem ve Veselí n. Luž., odkud přeložen do Broumova, odtud do Král. Městce a r. 1907 do Karlína. Vedle svého povolání je literárně činný; jeho drobné básně roztroušeny jsou po časopisech »Zvon«, »Zl. Praha«, »Světozor«, »Květy«, »Osvěta« a j., o sobě pak vydal sbírky básní: *Zápisník* (Praha, 1892); *Krajiny a nálady* (t., 1894); *Hledání samoty* (t., 1897); *Slunce v mlhách* (t., 1901); dále napsal novelly:

Zhaslé oči (t., 1895); *Ejhle člověk* (t., 1905, nákladem J. Otty); *Zahučaly lesy* (t., 1908); satir. a humor. sbírky: *Bez taláru* (t., 1903); *Zelená krev* (t., 1904); román: *Rodina* (t., 1907 a 1908, ve »Zvonu«). Též psal kritiky a essaye, většinou však pod pseudonymem. O jeho liter. činnosti viz v »Osvětě« na r. 1905 str. 849.

Červinková-Riegrová Marie, zemřela náhle raněna mrtvicí 19. led. 1895 v Praze. Směr »humanistický«, vštípený jí i rodem i vychováním, vyvíjel se průběhem doby života M. Č-vé-R-vé určitěji a určitěji a vyvrcholil v bohatou činnost v oboru lidumilství zvláště potom, když otci jejímu odňata možnost názory své veřejnoprávní uplatňovati. Tu Č.-R přestala se zabývati záležitostmi politickými a soustředila svou činnost a práci na povznesení údělu ženy z lidu. Tak povstaly jí založené spolky: »Ochrana opuštěné a zanedbané mládeže« a »Záštita« a její účast na »Vesně« brněnské. Pozoruhodný jest zájem Č-vé R-vé o poměry lidové na Moravě a Slovači Moravské i Uherské v posledních dobách jejího života. Poslední cesty její platily výhradně Moravě, Moravské a Uherské Slovači. Jinak cestovala (kromě po Čechách a Moravě) téměř výhradně jen ve Francii a Italii, z části po Švýcařích, Tyrolech a Sasích. Básnické své prvotiny psala pod jménem Marie Doubravská, Ladislava Sokolovská, na př. *Přemysl Otakar a Karel IV.* (»Světozor«, 1878). Básně *Pochod na Balkán* (1876), *Slovanské zpěvy* (1877), k nimž složil hudbu choť její V. Červinka, byly konfiskovány a nemohly vyjíti. Také libretto k jednoaktové opeře *Dal si hádat* zůstalo nevytištěno. Z povídek uvádíme ještě: *Čím ji udělal*; *Vdova* (»Lumír«, 1894). Poslední práce její byla práce obranná: *Domněnky a pravda o Jungmannovi* (»Osvěta«, 1895). V písemní pozůstalost M. Č-vé-R-vé dlužno počítati její deníky a zápisky obsahu soukromého, rodinného i veřejnoprávního (politického), kteréž spolu poskytnou jednou cenné doklady pro dějiny vývoje našich národních poměrův i událostí průběhem posledního čtvrtstoletí XIX. věku. Sbírka jejich dopisů i ostatní literární pozůstalost jsou spolu se zmíněnými zápisky určeny k uschování v král. Českém Museu.

***Červinskij** Fedor Aleksějevič, spis. rus. (* 1864), vystudovav práva v Petrohradě, usadil se tam jako advokát. Od r. 1880 otiskuje v předních časopisech rus. citu plné básně a povídky. O sobě vyšly: *Stichotvorenija* (Petr., 1892). Mimo to napsal verš. komedii *V gluši* (1892) a přeložil některé básně Leopardiho.

***Červovka** viz Ankylostomiasis.

***Čerych** Antonín, průmyslník český (* 1. dub. 1829 v Nechanicích — † 1. kv. 1902 v Josefově). Pocházel ze zchudlé rodiny mlynářské. Vyučiv se řeznictví poslán na zkušenou do Vídně a putoval také po Uherském Slovensku. Vrátiv se do Nechanic r. 1848 zařídil si zde nepatrný hostinec s řeznictvím a mezi tím co žena jeho vedla tuto živnost, Č. přejímal provádění staveb silničních, budov školních a farních, později též cukrovarů, trestnic, pivovarův ano i železnice. Postřehnuv význam Karlových Var zakoupil skalnatý svah za městským parkem, vylámal jej dynamitem, vystavěl celou řadu domů, stav se tak zakladatelem nádherné »Parkstrasse«. V Mitrovicích ve Slavonii zřídil velikou továrnu na tanin, dřevitý lih, v Josefově v Čechách zakoupil cukrovar, dříve akciový, jejž změnil později po vyhoření na přádelnu, která nyní má na 500 stavů. Ve svém rodišti vystavěl parní mlýn a působil zde v obecním zastupitelstvu; později jako starosta prokázal obci veliké služby zejména r. 1866. Č. náleží mezi muže, kteří svým vlastním přičiněním dovedli se vypracovati z nejnepatrnějších začátků k podivuhodným výsledkům ve světě obchodním a průmyslovém.

***Čerych** Otakar pseud. Svat. Čecha.

***Čeržel,** ves v Čechách, viz Čáše.

***České kvartetto,** sdružení, jež představuje vrchol soudobého výkonného umění hudebního v oboru komorním. Upozornivši na sebe ponejprv r. 1891 v koncertě utrakvistické tehdy »Jednoty pro komorní hudbu«, pokud členové jeho Karel Hoffmann (I. housle), Josef Suk (II. housle), Oskar Nedbal (viola) a Otto Berger (violoncello) byli ještě žáky pražské konservatoře, po absolutoriu vydalo se počátkem r. 1903 do Vídně, jehož hudební společností ochvívaly úspěchy Smetanovy dobyté tam krátce před tím Národním divadlem na mezinár. výstavě hudební a divadelní. Temperamentní, vlasteneckým nadšením procítěné podání Smetanova kvartetta »Z mého života« otevřelo Č-mu k-tu cestu ke světové slávě. Krise, jež hrozila mu smrtonosnou nemocí Bergerovou, šťastně zažehnána tím, že uvolil se hlavní učitel Č-ho k-ta, professor pražské konservatoře Hanuš Wihan, vzdáti se svého úřadu a přidati se k bývalým žákům svým jako violoncellista. Zkušenostmi svými Wihan obohatil výkonnost Č-ho k-ta hlavně pokud šlo o vzorné provedení posledních skladeb Beethovenových a takto uzpůsobeným základem repertoiru, kus po kuse Č. k. dobývalo pevné půdy v cizině. Po Rakousku 1904 otevřelo se mu Německo, kde jednak koná koncertní cesty po velikém počtu měst, jednak má stálé abonnentní koncerty v Mnichově, v Berlíně a v Lipsku, dále Rusko, Francie, Italie, Anglie, Španělsko a hlavně Hollandsko, zde trávívá na konci každé zimy, objíždějíc všechna čelná města. Č. k. svým významem světovým nejen morální úspěch přináší české hudbě, ale i k oživení domácích hudebních poměrů přispívá jako jejich mocná páka; jen jeho existencí na př. podmíněno bylo založení »Českého spolku pro komorní hudbu« r. 1893 se uskutečnivší, který prospívá znamenitě po stránce umělecké i hmotné. Koncem

saisony 1905—6 nastala v Č m k-tu roztržka mezi ostatními členy a Oskarem Nedbalem, na jehož místo povolán byl Jiří Herold; ani tato osobní změna nezpůsobila nijakou pohromu uměl. výši Č-ho k-ta, neboť nabádala k novému pilnému studiu, čímž výkony co do technické vypracovanosti ještě získaly na plastice a zvuku ideálně sjednoceném. Srv. Boleška, Deset let Č-ho k-ta. (Praha, 1903).

* **Českij** Kosma Vasiljevič, ryjec rus. (* 1776 — † 1813), byl z vyš. rozkazu přijat do petrohr. akademie, kde dostalo se mu několika vyznamenání, jmenovitě za rytiny: *Eskadra admirála Usakova u Bujukdere*; *Věž Pil v Pavlovsku*; *Aleksandrovské náměstí v Poltavě*; podob. kn. *Goleniščeva-Kutuzova* a j.

* **Českij** Ivan Vasiljevič, ryjec rus., bratr před. (* 1777 — † 1848), byl rovněž z vyš. rozkazu přijat za žáka petroh. akademie a jest znám rytinami: *Pohled z Gatčiny*; *Lesní krajina* (podle obrazu Poussinova); *Čtyři pohledy z Pavlovska* a mn. j., jmenovitě pro různé almanahy.

* **Českoamerické osady** viz Spojené Obce severoamerické (Dopl.).

* **Česko-Saské Švýcarsko** viz Saské Švýcarsko.

* **Česnokov** viz Šumskij Sergěj V.

* **Čestice**, ves u Volyně, viz Češtice.

Čestín 1) má 82 d., 521 ob. č. (1900).

* **Češichin** Vsevolod Jevgrafovič, spis. rus. (* 1865), vystudoval práva na petrohrad. universitě a jest soudcem v Rize. Byl z nejčinnějších členů rus. kroužku v Rize a vydal: *Betchoven* (báseň, zároveň v něm. překl., Riga, 1892); *Stichi 1887-93* (t., 1894); *Žukovskij, kak perevodčik Šillera* (t., 1895); *Otgoloski opery i koncerta* (črty hudeb. literáta, Petr., 1896); *Istorija rus. opery* (1902) a j.

* **Češichin** Vasilij Jevgrafovič, spis. rus., známější pseud. Větrinskij (* 1867 v Rize), studoval na universitě petrohrad., r. 1897 byl vypověděn na 3 roky do gub. vjatské. Od r. 1888 byl spolupracovníkem různých časopisův a od r. 1900 jest hlav. spolupracovníkem časopisu »Samarskaja Gazeta«. O sobě vydal: *T. N. Granovskij i jego vremja* (Moskva, 1897); *V 40 ch. godach. Istoriko litěraturnyje očerki i charaktěristiki* (t., 1899). Vedle toho vydal populární životopisy Gogola, Kolcova, Ševčenka, Bělinského, Nikitina, Někrasova a j. Redigoval též populární vydání Puškina (Petr., 1899 a vydal črty *Sredi latyšej* (Moskva, 1901).

* **Češmički** (Češmičský) Jan viz Janus Pannonius.

* **Češňovice**, ves v Čechách, viz Česnovice.

* **Čibr**, bot., viz Satureja.

* **Čičagov** Michail Nikolajevič, architekt rus. (* 1837 — † 1889), byl městským architektem moskevským a delší dobu pobyl za hranicemi. Vedle některých paláců moskevských zbudoval divadlo Koršovo, divadlo ve Voroněži, v Samaře atd. Provedl též úpravu pravosl. chrámu v Praze.

* **Čičagova** Marija Nikolajevna, roz. Zvarkovskaja, spis. rus. (* 1819 — † 1894), přispívala pracemi do různých časopisův a napsala životopis Šamilův podle vlastního jeho vypravování, který vydala s názvem *Šamil na Kavkazě i v Rossiji.* Co do správnosti a úplnosti jest to jediný spis svého druhu. Byla též nadšenou hudebnicí a v Petrohradě založila »Kružok Genzelistok«.

Čičerin Boris Nikolajevič, právník a filosof rus., † 1904. Kromě prací již uvedených napsal: *Položitělnaja filosofija i jedinstvo nauki* (1892); *Osnovanija logiki i metafiziki* (1894); *O narodnom predstavitěljstvě* (1899); *Kurs gosudarstvennoj nauki* (1894, 1896, 1898, 3. sv.); *Filosofija prava* (1901); *Voprosy politiki* (1903).

* **Čička planina** viz Čičarija.

* **Čičovice**, ves u Horš. Týna, viz Céčovice.

* **Čidlin**, ves mor., viz Cidlina 3).

* **Čigarak**, ves v borisoglěbském új. rus. gub. tambovské, blíže Borisoglěbska, má 5000 obyv.

* **Čigla**: 1) Č. Novaja, sloboda v bobrovském új. voroněžské gub., má 12.400 obyv., značný obchod a veliké lihovary, — 2) Č. Staraja, 8 verst od oné, má 3000 obyv.

Čigorin M. I., šachista rus., † 1908 v Lublině.

* **Čihák** Leopold (* 1832 v Jílovém) sepsal *Paměti král. hor. města Jílového a jeho zlatých dolů* (Praha, 1898). V rukopise má *Místopis města Jílového*. Založil a vede v Jílovém Městské museum a staral se o kulturní i hmotné povznesení rodného města, jehož byl starostou a dlouholetým členem zastupitelstva i městské rady.

* **Čichačev**, rus. vévoda a diplomat za vlády Ivana Hrozného, od něhož za války švédsko-ruské poslán byl do Štokholmu. R. 1580 vyznamenal se tvrdošíjnou obranou pevnosti padiské nedaleko Revelu, které Švédové teprve po úplném vyhladovění posádky zmocnili se útokem.

* **Čiklašovice**, ves v Čechách, viz Třiklasovice.

Číměř 1) má 105 d., 4 ob. č., 649 n. (1900).

Čína. Počet obyvatelstva Číny byl dále předmětem odhadů dosti obtížných, ale posud čísla se rozcházejí. Úřední číslo vlády čínské jest 433,553.030 obyv., celních úřadů 438,214.000, amer. ministr v Pe-kingu Rockhill odhaduje r. 1904 méně než 270,000.000 obyv.! Přidržíme-li se důkladných odhadů Supanových (Bevölkerung der Erde), vyjde tato tabulka, jež obsahuje zároveň změny vzniknuvší v rozloze říše a počtu obyvatelstva následkem ztráty Formosy, změny hranic na jv. a pronajetí území. Na počet obyvatelstva nemá ovšem valného vlivu silný proud vystěhovalecký, jednak že při ohromné lidnatosti jest nepatrným zlomkem, jednak že se mnoho Číňanů opětně do vlasti navrací. Nicméně čínské vystěhovalectví jest jedním z nejdůležitějších zjevů v politických, hospodářských i sociálních poměrech Tichomoří.

O nynějším vystěhovalectví a čínské diaspoře viz čl. Kuliové, sv. XV. a Doplňky.

	km²	obyv.	na 1 km²
Ce-kiang	91.200	11,300.000	124
Či-li (dř. Pe-či-li)	314.800	18,600.000	59
Fu-kien	111.200	19,600.000	176
Ho-nan	173.500	20,100.000	116
Hu-nan	200.500	15,500.000	76
Hu-pe	181.400	28,300.000	156
Jün-nan	396.700	11,700.000	29
Kan-su	351.400	10,500.000	30
Kiang-si	179.500	20,500.000	114
Kiang-su	99.300	18,300.000	184
Kuang si . . .	217.300	5,200.000	24
Kuang-tung s Hai-nanem .	243.000	22,200.000	91
Kuei-čeu . . .	157.200	3,400.000	22
Ngan-hoei . . .	142.800	18,500.000	129
Sin-tsiang . .	1,426.000	1,000.000	0 7
Si-čuen (Šsi-čuen)	461.000	45,200.000	98
Šan-si	207.300	9,900.000	48
Šan-tung . . .	149.600	33,100.000	221
Šen-si . . .	199.300	7,900.000	40
Vlastní Cína	5,303.000	320,500.000	60
Mandžusko .	939.280	5,530.000	6
Závislá území	4,896.600	4,100.000	0 9
Celá říše . .	11,138.880	330,130.000	30

Počet cizinců v Číně odhaduje císařský celní úřad koncem r. 1906 na 38.597, z nichž 15.548 Japanců, 9256 Britů, 3447 Američanů, 3184 Portugalců, 2189 Francouzů, 1939 Němců, 789 Italů, 273 Rusů, ostatní tvoří nepatrné zlomky.

V hospodářství lze pozorovati již známky nových poměrů. Bavlník je posud pěstován značnou měrou, za to pěstění máku pro přípravu opia v 10 letech bude zákonitě odstraněno. Pěstění čaje, jehož vývoz silně ohrožován jest konkurrencí indickou, sice se vzmohlo, ale následkem neznalosti moderní úpravy a pěstění se strany Číňanů a vývozního cla nebude moci v tomto stavu dlouho snášeti konkurrenci. Proto čínská vláda odhodlala se v poslední době k značnému snížení vývozného cla. Rovněž nemá valných vyhlídek důležitější než pěstění čaje chov bource morušového, který se vzmohl ne obyčejně; bourci jsou drobnější a slabší než dříve. Nicméně přece Č. dodává světu 27% veškeré spotřeby surového hedvábí (Japan 28%, Italie 25%). Nové jest zřizování továren na sukno, bavlnu a přádelen, dále mlýnů, loupáren na rýži, železáren a j., zejména na pobřeží.

Těžba minerálního bohatství se strany cizích společností nyní pod dozorem ministerstva obchodu naráží na obtíže vládou činěné, jako na př. zákon z říj. 1907 žádá, aby cizinci zaměstnaní při těžbě zřekli se svých exterritoriálních výsad a podřídili se zákonům čínským. Ohromné bohatství uhlí teprve nyní počíná se těžiti intensivněji zejména u Kai-pingu (sev. Ci-li), kde r. 1903 se dobylo 700.000 *t*, u Fen-tse těží se denně 300 *t*. Železné doly u Ta je dodaly r. 1903 do Japanu 50.000 *t* a do stát. slevárny hanjanské 80.000 *t* rudy a vápence. Koncessí na těžbu uděleno jest mnoho, ale většina jich není posud zužitkována.

Obchod zahraniční vzrůstá rychle, ač jeví se občas kolísání, jak viděti z této tabulky v tisících hajk. taelů:

	dovoz	vývoz
1902	315,363	214,181
1903	326,739	214,352
1904	344,060	239,486
1905	447,100	227,888
1906	410,270	236,456.

Obrat tento byl rozdělen hlavně na smluvné přístavy. K přístavům již uvedeným přistoupily od r. 1891 Su-čeu v Kiang-su, Hang-čeu v Če-kiangu, Ša-ši v Hu-pe po míru v Šimonoseki, Vu-čeu, Sam-šuj na Si-kiangu (1897), Nan-king (1899), San-tu-o ve Fukienu, Jo-čou v Hu-nanu (1899), Tsing-tau v Kiau-čeu, Vu-sun, Ciu-vau-tau, dále r. 1903 otevřeno v oblasti Si-kiangu 8 nových přístavů (mezi nimi Nan-ning-fu), rovněž přibyla i tržiště ve vnitrozemí, jako Lug-čou, Mong-tse, Yatung v Tibetu, od r. 1906 Gartok a Gjang-tse tamtéž. K změnám došlo v Mandžusku, kde otevřen byl Mukden a a přístavy jeho An-tung a Tatung-kou, koncem r. 1906 Si-min-tun a Dalnij a po vyklizení Mandžuska Rusy stanovena další místa za svobodná obchodní tržiště: Čang-čung, Charbin, Kirin a Mančžurija. Nejsilnější obchod měl Šan-haj (dovoz 225,043.251 hajk. taelů, vývoz 118,990.510), Kanton (dovoz 25,966.599, vývoz 39,340.675), Tien-tsin (dov. 40,102.558, vývoz 5,143.764) a Kau-lun (dov. 21,380.564, vývoz 14,394.072 hajk. taelův).

Podle zemí jevil se obchod Číny r. 1906 takto:

	Dovoz (z)	Vývoz (do)	Celkem
Velké Britannie	78,738.292	13,298.315	92,036.607
Hon-konu	144,936.957	82,740.427	227,677.384
Brit. Indie .	32,318.732	1,750.020	34,068.752
Spoj. Obcí s.-am.	44,436.209	25,671.428	70,107.637
Japanu . . .	61,052.356	33,304.931	94,357.287
Německa .	17,344.768	5,763.386	23,105.154
Francie . .	4,281.674	25,358.964	29,640.638
Belgie . . .	12,594.810	2,801.832	15,396.712
Ruska . . .	554.289	18,786.738	19,341.017
Italie	406.742	8,316.199	8,722.941

Pokud se týče druhu zboží vyvezeného a dovezeného, podává nám obraz násl. tabulka v tisících hajk. taelech:

Dovoz:

bavlněné látky	87.587
bavlněná příze	65,140
opium	32,285
cukr	30,188
petrolej	12,579
rýže	11,750
železn. materiál	11,440
železo	8,993

uhlí	8,717
sirky	5,140
Vývoz:	
surové hedvábí	60,436
čaj	26,630
kůže	14,283
bavlna	11,831
hedvábné zboží	10,859
luštěniny	10,222
pletené zboží slaměné	8,681
vlna	5,499
olej	4,865
papír	3,259

R. 1906 navštívilo čínské přístavy, z nichž

	vplulo počet	vplulo v tis. t	odplulo počet	odplulo v tis. t
britských	3926	4,340	4029	4,504
německých	893	1,230	891	1,251
norských	500	438	535	468
francouzských	514	654	518	672
amerických	152	599	150	563
japanských	1509	1,763	1397	1,635
hollandských	68	136	66	138
rakouských	22	85	22	85
ruských	55	117	66	130
čínských	31.767	1,756	30.219	1,691

Pro vnitřní kommunikaci důležité jest otevření všech vodních cest pro domácí i cizí lodi cisař. rozhodnutím v ún. 1898. R. 1906 navštívilo říční přístavy 132.047 lodí, z nichž 91.072 čínských, 25.620 britských a 2.842 japanských.

Nechuť Číňanů k železnicím možno pokládati za překonanou. Již 1890 Li-Hung-Čang založil školu pro vzdělání železnič. personálu a za války čínsko-japanské přikročeno k stavbě dvoukolejové trati Tien-tsin-Pe-king. R. 1897 přijat projekt veliké dráhy mezi Pe-kingem, Han-keu a Kantonem. Sev. díl (1100 *km*) proveden belgicko-franc. konsortiem do Han-keu a otevřen dopravě r. 1905. Jižní díl (1200 *km*) zadaný Američanům vláda nyní chce provésti sama. Jiný veliký projekt jest trať Tien-tsin-Jang-tse-kiang s kapit. ze $^2/_3$ německým. Angličané dosáhli koncesse na stavbu dráhy z Kantonu (tento má již spojení s Hong-kongem a projekt. jest dráha portugal. s Makaem) na Vu-ču, částečně zbudována je trať Šang-haj (Vu-sung)-Nan-king, a staví se dále k Velké státní dráze Pe-king-Han-keu. Odtud půjde až do Cin-tu v Sičuenu (as 1000 *km*). Rovněž Britové mají koncessi na trať z Barmy (kon. stan. nyní Lushio) přes Ta-li-fu do Čung-kingu na Jang-tse-kiangu přes 1000 *km* dlouhou. Tato spojí se v Yun-nan-tse s hotovou tratí francouzskou z Ha-noje vycházející přes Lao-kaj. Němci postavili trať z Tsing-tau spojené s Kiao-čeu do Tsi-nanu. Od Velké poledníkové trati vyjdou anebo již vycházejí odbočky na Kaj-fong (hot.), na z. na Sin-gan (hot. do Ho-nanu), na Tai-yuen v Šensi (hot.). Od již. zdi Pe-kingu jde čínskou vládou budovaná trať na Kalgan (190 *km*) a půjde dále přes Mongolsko k sibiřské dráze. Rovněž postaráno jest o spojení s Východočínskou drahou v Mandžusku (Port Arthur-Dalnij-Mukden-Charbin, kde se dělí na Mančžuriji a Vladivostok, a to jednak podél Lia-o-tunského zálivu přes Ňu-čvang, jednak Sin-min-ting na Mukden, odkud Japanci stavějí trať na Vi-džio a připojí k trati korejské. O menších tratích a projektech se nezmiňujeme. Koncem r. 1905 bylo hotovo asi 6000 *km* drah. Jisto jest, že stavba těchto drah zavede, či spíše již zavádí nové poměry. Stejně rychle rozvětvuje se síť telegrafní, jež má linie 37.792 *km* dlouhé (1905) s 380 stanicemi. Pošta, od 1897 ve stát. správě a pod dozorem ministerstva dopravy, má přes 2000 úřadů. C. nepřistoupila posud k poštovní unii, nýbrž má zvláštní smlouvy s Indií, Francií, Japanem, Německem a Hong-kongem.

Panovníkem čínským jest posud Kuang-si, ale pro překotné zavádění oprav byl r. 1898 zbaven částečné své moci a vládu vede energická císařovna-vdova Cu-si. Nejvyšším sborem poradním jest šestičlenná poradní komora. Její členové a členové Vysoké rady a sekretariátu tvoří nyní od r. 1907 »Cu Šing-Yüan«, poradní senát. Správu státní obstarává 11 ministerstev; nové ministerstvo námořn. teprve se zřizuje. Mezi Číňany a Mandžury nesmí již býti činěn rozdíl. Nezávislé na vládě jest Tu-sia-yuan, sbor censorů o 40—50 členech, kteří mohou podávati panovníku i námitky. Na jaře 1906 vysláno 5 císař. kommissařů do ciziny studovat státní ústavní zřízení a v září 1906 císař ohlásil ochotu dáti Číně ústavu, načež konány volby do poradních shromáždění. Ale později věc usnula. Stejně zahájena byla r. 1906 oprava autonomních úřadů, jež narazila na nehybnost úředníkův, a tak 1907 spousta opravných výnosů zůstala na papíře.

Ve školství byl starý systém císař. dekretem v září 1905 úplně odstraněn. Ve většině měst vznikají školy po způsobu západnickém. Na nižších i střed. školách působí téměř výhradně Číňané. Vyšší vzdělání obstarávají císař. university v Pe-kingu a Tien-tsinu, lékařská škola v Pe-kingu četné odborné ústavy založené buď vládou anebo cizinci. Jak se postupuje, svědčí energie stát. úřadů v obvodu Vu-čeu, kde byly buddhistické chrámy zkonfiskovány a upraveny na školy v počtu asi 60. Studium čínských mladíků v Japansku, kde jich bylo r. 1905 kol 10.000, bylo nyní z důvodů politických zakázáno. Rovněž rozvíjí se žurnalistika. Jen v Šang-haji vychází 12 a v ostatní Číně přes 200 denních, týdenních a měsíčních časopisův.

Finanční stav Číny není zejména od poslední války s Japanem valně utěšený. Důchody státní nestačí, pročež musí se vymáhati další summy jako kontribuce. Důchody státní plynou z pozemkové daně $26^1/_2$ mill. hajk. taelů, z obilí 3·1 mill., ze

soli 13½, z prodaného zboží 16, námoř. cla 23·8, vnitrozem. cla 2·7, proviciální poplatky 2·6, celkem 88·2 mill. Vydání: císařský dům, ústřed. správa a p. 12·48 mill., námořnictvo 5, vojenství 30, vyslanectvo 1, veř. dluh 24, železnice 0·8, říční stavby 0·94, celní správa 3·6, provinciální správa a vojsko 20, záloha 3 mill., tedy 101·12 mill. hajk. taelů. Z cel vynáší nejvíce dovozné 16·1, vývozné 9·83, z opia 4·3, celkem 36 mill. Státní dluh konc. 1906 činil asi 123,685.730 l. sterl.

Válečné moci Číny věnována jest od r. 1895 vlivem Li-Hung-Cangovým zvláštní pozornost, aby zřízena byla řádná armáda moderně vyzbrojená. V led. 1905 vydán projekt nové organisace, jež má býti 1922 dokončena. Za tím účelem rozpouští se staré vojsko a pouze nejschopnější se zařazují do armády nově organisované, dále věnuje se značná péče vzdělání důstojníků, kteří se posílají do Evropy; mimo to povoláváni jsou do Číny cizí instruktoři, nyní hojně Japanci. Dosud nejlépe organisováno je vojsko v Či-li a Šan-tunu zásluhou Yuan-ši-kaje, v ostatních prov. posud těžce překonává organisace vliv civilních úřadův a nepořádky jimi páchané. Celkem má nyní Č. modernější armádu asi o 107.500 m. a 576 dělech. Námořní moc čínská, která rovněž jest v přechodní době organisace, skládá se (1907) ze 4 křižníků o 16.000 *t* a 42 dělech, 2 torped. křižníků (1850 *t*, 4 děla), 2 torp. návěstních lodí (1740 *t*, 4 děla), 8 starších křižníků (17.300 *t* a 72 děl), mimo to 5 námoř. torpedovek, 4 nových pořičních. Objednány a částečně hotovy jsou: 10 dělových a 4 torpedovky, 1908 ustanovena stavba 2 křižníků pro sever, 2 pro jižní flotillu, 3 pro pobřežní ochranu.

Dějiny. Ve stycích se státy evropskými Č. snažila se vyhověti stížnostem a požadavkům Evropanů, ba zdálo se, že při všech vzpourách, jež koncem let osmdesátých a počátkem devadesátých říši otřásaly, přece evropská vzdělanost v Číně aspoň částečně ovládne. Obchod s cizinou vzrůstal a stal se již obyvatelstvu přímořských provincií nutnou potřebou, paroplavba po řekách šířila se již daleko do vnitrozemí, telegrafní síť i stavba drah činily pokroky dosti značné; místokrál Li-Hung-Cang vybudoval válečné loďstvo po vzoru evropském, jal se stejným způsobem organisovati armádu a položil základ k obraně pobřeží; podobným směrem spravoval ostrov Formosu Li-Ming-Cuan, zřizoval železnice, pošty, kabelové spojení a zakládal závody průmyslové, nicméně odpor obyvatelstva a obtíže finanční zmařily slibné tyto podniky (r. 1891). Také na pevnině hotová již dráha ze Šang-haje do Vusungu musila býti pro upokojení pobouřeného obyvatelstva zrušena. Pohraniční spory o příslušnost kmenů Šanských v Zadní Indii, nad nimiž si vedle Číny osobovala nadvládu též Velká Britannie jako držitel podrobené Barmy, urovnány úmluvou 1. bř. 1894, podle níž kmenové Muang-lem a Kiang-hung ponecháni při Číně, ale s omezením, že beze svolení britského nesmí území jejich postoupeno býti mocnosti jiné.

Sotva že tyto neshody byly urovnány, došlo k novým sporům s Japanskem o vliv na Korei a spory tyto vedly posléze ke srážce válečné. Na Korei zápolily vespolek o vliv strana reformní, jež spatřovala vzor svůj v Japanu a také u něho docházela podpory, a strana konservativní, jejíž hlavou byli energická královna a čínský resident Juan-ši-kai. Tato strana těšila se přízni dvora čínského, kde konservativní vlivy vždy byly velmi mocny a kde reformním požadavkům cizích mocností vyhovovalo se vždy jen s nechutí a ze strachu před jejich převahou vojenskou. Když pak z jara r. 1894 vojsko korejské podlehlo povstalým sedlákům podporovaným z Japanska a Č. k žádosti dvora korejského vypravila do země vojsko, protestoval Japan proti tomu i proti označení Korey za »vasallský stát« Číny; současně Japanci zmocnili se přístavu Čemulpa a vtrhli odtud do hl. města korejského Soeulu, kdež Tai-Von-Kun, otec králův a úhlavní nepřítel královny, ustanoven za vladaře. Bezprostředně potom loďstvo japanské zničilo dopravní parniky čínské a 1. srp. 1894 vyhlášena Číně válka (v. Čínsko-japanská válka, Dopl.). Po četných porážkách na souši i na moři ujednán mír v Šimonoseki (17. dub. 1895), jímž Č. uznala úplnou nezávislost Korey, postoupila Japansku ostrov Formosu, Rybářské ostrovy (Pescadores) a poloostrov Liao-tungský v již. Mandžusku, uvolila se zaplatiti 200 millionů hajk. taelů válečné náhrady a přiznala Japancům exterritorialitu i veškery nejvyšší výhody obchodní, kterých požívali jiní národové. V tomto pokoření dostalo se Číňanům pomoci od Ruska, Francie a Německa. Společné zakročení těchto mocností ještě před potvrzením smlouvy přimělo vládu japanskou, že navrátila Číně získané území v Mandžusku za novou náhradu 30 millionu taelů. Za poskytnutou pomoc zmíněné mocnosti získaly arci různé výhody pro sebe. Neobyčejně vzrostl v Číně zvláště vliv Ruska, jež převzalo ručení za půjčku na zapravení první splátky z válečné náhrady, takže tvůrce míru Šimonoseckého místokrál Li-Hung-Cang vyslán do Ruska; tam pak r. 1896 ujednána vzájemná smlouva, kterou Rusku bylo dovoleno vésti sibiřskou dráhu čínským Mandžuskem, a přiznáno mu právo při zápletkách válečných obsaditi vojensky tři strategicky důležité přístavy. Německu dostalo se dvou korunních koncessí v Han-keu a v Tien-tsinu, kdežto Francie již r. 1895 získala výhodné upravení pohraničních styků mezi Čínou a Tong-kingem a zároveň francouzským podnikatelům povoleny rozsáhlé koncesse pro stavbu drah i pro vytěžování nerostného bohatství ve třech provinciích na jihu v Kuang-tungu, Kuang-si a a Jün-nanu.

Zdálo se, že válka bude míti pro civilisaci Číny dalekosáhlé následky a že podobně

jako v Japanu dojde k zavedení řádův evropských v Číně a to s hora působením dvora císařského za podpory Velké Britannie, Spojených Obcí sev.-amer. a Japanu. Poněvadž Č. podlehla soupeři jen proto, že dovedl s úspěchem využitkovati moderních pokroků technických, utvořila se z mladých mužů, namnoze cizích poměrů znalých, společnost »Čiang-hsi-hu«, jejímž náčelníkem stal se Kang-ju-vei a která snažila se vymoci pro Čínu různé opravy ve správě, podporovati stavbu železnic, uvésti do zkoušek čínských též nauky evropské, zakládati časopisy a p. V únoru r. 1896 získán pro reformní programm též císař Kuang-si, nicméně celé hnutí vzalo záhy za své následkem hrabivosti evropských mocností, jež hleděly ze slabosti Číny jen kořistiti a tím jen připravovaly půdu straně konservativní a cizincům nepřátelské. Nenávist této strany obracela se v první řadě vždy proti křesťanským stanicím missijním a to tím spíše, poněvadž missionáři, spoléhajíce obyčejně na diplomatické zakročení konsulů, chovali se proti různým posvátným obyčejům domácího obyvatelstva dosti vyzývavě. Prudké hnutí vzniklo v provincii Fu-kienu, kdež ve Fu-čeu bylo zavražděno několik missionářův anglických a amerických. Vláda čínská slíbila sice dáti zadostiučinění i náhradu a potrestati vinníky, ale dříve než k tomu došlo, zavražděni jsou opět na podzim 1897 v osadě Čen-rio-čuang dva missionáři němečtí. A poněvadž vláda čínská nevyhověla bez prodlení žádosti za satisfakci, objevily se v listop. 1894 německé lodi válečné v zátoce Kiao-čeuské, aby žádosti německé dodaly důrazu. Jest arci spíše pravděpodobno, že vláda německá již delší dobu připravovala se k zabrání některého přístavu na pobřeží čínském, důležitého po stránce strategické i obchodní a že jí k tomu zavraždění obou missionářů bylo vítanou záminkou. Č. musila ustoupiti nátlaku a postoupiti Německu město Kiao čeu s okolím v rozloze 515 km^2 se všemi právy výsostnými v nájem na dobu 99 let a uznati zároveň Šan-tung za obvod zájmů německých. Po Německu dostavily se hned ostatní mocnosti se stejnými požadavky; Rusko ještě v pros. 1897 vyslalo loďstvo do přístavu Port-Arthurského na poloostrově Liao-tungském a dalo si smlouvou dne 27. bř. 1898 postoupiti toto město a Ta-lien-van (Dalnij) na 25 a zároveň propůjčiti koncessi na železniční trať, jež by oba přístavy spojovala s drahou sibiřskou, Francie podobným způsobem zmocnila se na již. pobřeží zálivu Kuang-čeufuského a dosáhla na vládě čínské závazku, že ostrov Hai nan nebude postoupen jiné mocnosti než Francii, Anglie pak obsadila z jara r. 1898 jako protiváhu proti ruskému Port-Arthuru přístav Vei-hai-vei na poloostrově Šantunském, získala mimo to částečné rozšíření državy Hong-kongské a posléze zavázala si Čínu, že podolí Jang-tsekiangské nepostoupí žádné mocnosti jiné. Zároveň dostalo se příslušníkům těchto států značných koncessí železničních a průmyslových. Úspěchy těmito povzbuzena, přihlásila se počátkem r. 1899 také Italie o podíl na kořisti čínské a žádala postoupení zátoky Sanmunské, avšak setkala se s odporem čínské vlády tak příkrým, že od požadavku toho upustila.

Hrabivost evropských států podryla úplně vliv strany reformní. Neobyčejné rozhořčení mezi lidem, jež v letě 1898 vedlo až ke hrozivému povstání v jihozáp. provinciích, nezůstalo bez účinku na císařský dvůr, kde strana cizincům nepřátelská naprosto ovládla. Palácová revoluce v září 1898 odňala císaři správu říše a svěřila ji opět císařovně-vdově Cu-si, vůdce strany konservativní princ Tuan povolán z vyhnanství a nabyl u císařovny rozhodujícího vlivu; syn jeho Pu-tsing musil býti v lednu 1899 císařem adoptován a ustanoven za následníka trůnu. Několik náčelníků reformní strany bylo ubito, Kang-ju-vei zachránil se útěkem na válečný koráb anglický; jenom na jihu a v poříčí jang-tsekiangském zůstali místokrálové celkem neutrální. S vítězstvím reakce na dvoře císařském a v severních provinciích souvisí také hnutí, jež v Evropě jest známo jménem »p o v s t á n í b o x e r s k é h o«. Li-Ping-Heng, bývalý guvernér šantungský, na žádost Německa sesazený, ale u lidu velmi vážený, jal se ze svého soukromého sídla v provincii Či-li organisovati tělocvičné jednoty jinochů a hochů, do nichž přijímáni zvláště příslušníci rodin vzdělaných a zámožných. Organisace těchto spolků byla celkem vojenská; 500 členů tvořilo setninu, jež se shromažďovala ke společnému jídlu, měla společné spací místnosti a konala cvičení tělocvičná pod vedením náčelníka, jemuž každý jednotlivec musil přísahati naprostou poslušnost; mimo to vedeni byli k různým pobožnostem před zvláštními oltáři a zasvěcováni do rozmanitých mysterií, jež podle pověry mezi nimi šířené a udržované měly je učiniti nezranitelnými. Fanatická nenávist proti cizincům, jež u nich stále vzbuzována, byla tím ještě stupňována. Podnětů k tomu bylo dosti. Nešlo tu toliko o plemennou nenávist proti cizím vetřelcům, kteří jako kupci, inženýři a missionáři přicházeli do země, nýbrž přispívaly k tomu i pohnutky hospodářské; rostoucí vliv Evropanů, který se všude jevil v obchodě, stavbě drah, telegrafů, parníků a který zvrátil veškery dosavadní poměry dopravní i připravil mnoho lidí o výdělek, dále zmíněné již chování missionářů, kteří namnoze vyzývavě nešetřili starobylých posvátných zvyků čínských — vše to podněcovalo k posvátnému boji proti cizincům a získávalo nové jednotě všude sympathie a přívržence jmenovitě v Šantungu a v Či-li. Jméno nové společnosti znělo *I-Ho-Tuan* nebo *I-Ho-Čuen* a značí »dobrovolné vlastenecké sdružení« a odznakem členů byly červená páska na hlavě a červený pás. Hnutí toto není nějakým pokračováním nebo ob-

novením tajných společností, jakých v Číně bývalo vždy hojně, nýbrž bylo organisací úplně novou a samostatnou, jež byla podporována vládou; protektorem celého hnutí, jež se šířilo z města do města, byl princ Tuan, i následník trůnu musil konati tato cvičeni a na dvoře císařském zápasníci tito konali veřejná cvičení v umění svém. Od Angličanů, kteří byli přítomni takovým cvičením, v nichž opět zápas hrál úlohu zvláště důležitou, dostalo se jim názvu *boxer* a jméno to v Evropě pak ovládlo. První taková cvičení ve větších rozměrech byla pozorována r. 1899, při čemž Číňané nikterak netajili, že celá organisace jest přípravou mladé generace pro nastávající zápas proti všelikému vlivu cizímu. K zástupům jinochů přidružily se později též tlupy dospělých, sebrané ponejvíce ze živlů nekalých, a záhy potom pocítili domácí křesťané, missijní stanice, dráhy, telegrafy a p. jejich útoky; při stavbě nových tratí železničních došlo k výtržnostem i ke krveprolití a koncem května 1900 cizí inženýři, zaměstnaní na trati Han-keu-Peking musili se spasiti útěkem, načež několik stanic železničních i missijních bylo vypáleno. Vláda celé hnutí nejen trpěla, nýbrž i podporovala, trestajíc guvernéry, kteří přísně zakročovali proti ozbrojeným tlupám. Vyslanci cizích mocností v Pekingu žádali již v lednu 1900 společnou notou za zákaz těchto cvičení a za ochranu missií, nicméně císařské výnosy, vydané 24. led. a 29. kv. 1900 označovaly za trestuhodny toliko zvrhlé výstřelky těchto sdružení. Když však hnutí proticizinecké zachvátilo také obyvatelstvo v Pekingu, vyslanci v dorozumění se zahraničním úřadem (tsung-li jamen) vyžádali si od velitelů válečných korábů, kotvících u Taku při ústí Pei-ha, ke své ochraně 420 námořních vojáků, kteří po dráze dopraveni do Pekingu; byla to však slabá posádka, poněvadž záhy obrátilo se proti cizincům i řadové vojsko čínské, jež s boxery se bratřilo. Stalo prý se to na výslovný rozkaz císařovny, jež prý vojsku zakázala střileti na boxery; a poněvadž mimo to se rozneslo, že jeden z hlavních nepřátel cizinců, generál Tungfu-hsiang, císařovnu ujistil, že chce s úspěchem podniknouti zápas s cizinci, vyslanci vyžádali si posily ke své ochraně, avšak anglický admirál Seymour, který se pokusil se 2000 mužů po dráze proniknouti do Pekingu, dostal se toliko za Tien-tsin ke stanici Lan-fangu, kde nalezl trať pobořenou; zároveň pak byl od boxerů i vojska čínského napaden tak prudce, že stěží ustoupil do okolí Tien-tsina, odkudž teprve po příchodu nových posil od ruského generála Stěsselja byl vyproštěn. Vyslanci byli od 12. čna úplně odloučeni od ostatního světa a ohradili se barikádami ve skupině souvislých budov kolem vyslanectví anglického, amerického, ruského a německého, kdežto vyslanectví rakouské a italské byla ponechána svému osudu a také později zničena. Hrozivým příznakem bylo, že dvůr císařský 8. čna vrátil se z letního sídla do Pekingu, ačkoli panovala neobyčejná vedra, a že princ Tuan jmenován byl předsedou tsung-li-jamenu. Netrvalo také dlouho a nepřátelství se počalo. Velitelé válečných lodí u Taku, vyjímaje Američany, dohodli se vyzvati velitele čínských tvrzí pobřežních, aby je vydal spojencům; byloť to důležito pro vysazování posil na půdu čínskou. Když pak žádost jejich byla zamítnuta a Číňané na rozkaz z Pekingu sami zahájili boj proti dělovým člunům na Pei-hu kotvícím, spojenci dobyli tvrzí. Na to dostalo se vyslancům vyzvání dne 19. čna, aby ve 24 hodinách opustili Peking, poněvadž prý Č. s mocnostmi jejich nachází se v poměru válečném. Toho vyslanci nemohli učiniti, aby nepadli do rukou rozzuřeného davu, a když německý vyslanec, svobodný pán Ketteler, odebral se 20. čna do tsung-li-jamenu, aby tam prostředkoval, byl cestou od čínského vojáka zastřelen; již dříve (12. čna) zavražděn byl také kancléř japanského vyslanectva Sugijama. Po uplynutí lhůty dané vyslancům vojsko čínské, jemuž veleli generálové Jung-lu a Tung-fu-hsien, počalo útok na vyslanectva, jejichž slabá posádka sotva by jich byla uhájila, neboť za 8 neděl, co obležení trvalo, nedostávalo se již potravin a střeliva; ale kolisavostí dvora císařského, který v době od 16. čna do 9. srp. útoky zastavil, byli vyslanci zachráněni. Zatím rozhodnuty ve prospěch spojenců boje kolem Tien-tsinu; tam posádka vytrvale hájila cizineckou čtvrť proti útokům čínským, a když přibyly posily, vyprostila admirála Seymoura a zmocnila se potom i města čínského, nicméně na výpravu na Peking pro skrovný počet mužstva nebylo pomyšlení. Teprve když znenáhla shromáždil se sbor 52.000 mužů se 144 děly a 15 strojními puškami (16.000 Japanců pod Jamagučim, 15.000 Rusů pod Liněvičem, 7500 Angličanů, 5000 Francouzů, 4000 Amečanů, 2500 Němců a 1900 Vlachů), vypravilo se na 20.000 mužů pod ruským generálem Liněvičem proti Pekingu, jehož 14. až 17. srp. 1900 bylo dobyto. Císařský dvůr uprchl do Si-ngan-fu, hlavního města prov. Šen si. Také námořní moc spojenců vzrostla na 160 lodí a 30 člunů torpedových. Za vrchního velitele spojených vojsk ustanoven dohodou velmoci německý maršálek hr. Waldersee, který však na bojiště přibyl teprve koncem září.

Nepokoje neobmezily se toliko na prov. Či-li, nýbrž rozšířily se také na Šantung a do podolí Jang-tse kiangského, kde došlo ke krutému pronásledování cizinců a křesťanů, jmenovitě však v Mandžusku Číňané vrhli se na oddíly ruské, zaměstnané při stavbě dráhy mandžuské. Počátkem července propukly bouře v Mukdenu, Rusové střehoucí trať železniční zapuzeni a uchýlili se na j. do Ňu-čvangu, na vých. ustoupili do Korey, kdežto na sev. Číňané oblehli ruské oddíly v Charbině i sibiřské město Blagověščensk na Amuru. Avšak mobilisací sibiřského voj-

ska Rusko nabylo dostatečných sil nejen k zapuzení Číňanů, nýbrž i k obsazení celého Mandžuska, jež na sev. provedli generálové Orlov a Rennenkampf arci po četných a tuhých bojích, vedených nejvíce v horských průsmycích; také na jihu v Ňu-čvangu Rusové byli stísněni a teprve, když se sesílili vojskem povolaným od Pekingu, zvítězili u Lanjangu a generál Subotič obsadil celé již. Mandžusko a 2. říj. Mukden; v celé zemi zřízena potom prozatímní správa vojenská. Četné porážky a jmenovitě pád hlavního města přiměly posléze vládu čínskou, že pověřila místokrále Li-Hung Čanga plnou mocí, aby vyjednával o mír Avšak mezi spojenci, kteří dotud ve všem svorně postupovali, nebylo jednoty o podmínkách míru, neboť každá ze spojených velmocí sledovala při tom své zvláštní zájmy. Zástupci Ruska i Ameriky byli ochotni opustiti Peking a vyjednávati v Tien-tsině, ostatní však namítali, že by Číňané krok podobný vykládali si za znak slabosti. A poněvadž dvůr císařský dověděl se o těchto neshodách, protahoval jednání a zároveň také zástupy boxerské vzpružily se k novým útokům. Odvetné výpravy spojenců musily se však obmeziti jen na výpravy menší, poněvadž Rusko odvolalo většinu svého vojska do Mandžuska, kde arci proti odbojným tlupám vystoupilo velmi ostře, a mimo to ani Japanci nejevili veliké chuti k výpravám velikých rozměrů. Pod velením maršálka Waldersee oddíly německý, japanský, rakouský, anglický a italský, k nimž obyčejně i francouzský sbor se připojil, obsazeno trvale (19. říj. 1900) Paoting-fu na jihu, a mimo to zapuzeny povstalecké tlupy z okolí Ho-phu (v led. 1901) a Min-jin-hsienu; také z Tien-tsina podnikány výpravy podobné, při nichž účastnili se zase i Rusové, tak že v celé prov. Či-li nastal klid a železnice do Šan chai-kuanu a Pao-ting fu mohly opět zahájiti dopravu. Rozhodný tento postup přesvědčil posléze vládu čínskou, že další odpor jest marný, a Li-Hung-Čang i druhý plnomocník princ Čing počali vážně jednati o mír. Mezi spojenci nebylo však jednoty. Rusko, Spojené Obce sev.-amer. a Japan byly ochotny poskytnouti Číně mírnějších podmínek, ale druhé mocnosti spatřovaly v tom úmysl, získati snad blahovolností od vlády čínské pro sebe zvláštní výhody a zvláště poukazováno na Rusko, jako by zamýšlelo trvale usaditi se v Mandžusku. Naproti tomu Anglie a Německo přály si v zájmu svého obchodu zachovati celistvost říše a otevříti ji úplně obchodu mezinárodnímu. Za tím účelem sjednali oba státové úmluvu, kterou se navzájem zavázali, že nepoužijí zápletek čínských k rozšíření svého území, leč by takové jednání bylo shledáno u některé moci jiné. K této smlouvě s různými výhradami přistoupili zástupcové ostatních mocností (16. říj.), tak že posléze 20. pros. 1900 bylo možno odevzdati čínským zástupcům společné podmínky. Jednání o ně poněkud se protáhlo, poněvadž Č. žádala, aby pro zákaz dovozu zbraní byla stanovena určitá doba, aby tvrze v Taku nebyly strženy, nýbrž obsazeny mužstvem spojenců, a posléze činila různé námitky stran potrestání princů a úředníků, kteří byli pokládáni za strůjce útoků na cizince. Teprve když maršálek Waldersee pohrozil pochodem na Singan-fu, byly tresty 26. ún. 1901 provedeny; dva mandarini byli veřejně sťati za přítomnosti německého, francouzského a amerického vojska, jiní dva sami se zavraždili, jak jim bylo uloženo, kdežto princové Tuan a Čuang spasili se útěkem. Zatím co vyjednávání o mír se vleklo, počalo také Rusko vyjednávati samostatně s Čínou o Mandžusko, které sice mělo zůstati državou čínskou, ale tak, že bylo pod správou Ruska, cla měla býti přikázána úřadům ruským a právo propůjčovati koncesse železniční, hornické a obchodní rovněž mělo příslušeti ruské vládě. Jakkoli Rusko snažilo se pro tento záměr získati Li-Hung-Čanga, přece vzepřelo se proti tomu veřejné mínění v Číně a Japan podporován jsa Anglií a Spoj. Obcemi sev.-amer. učinil proti jednání tomu námitky; Rusko tedy upustilo od požadavků svých, nicméně zůstalo ve skutečnosti pánem v Mandžusku přes všeliké námitky spojenců. Konečně 7. září 1901, tedy více než rok po obsazení Pekingu, smlouva o mír od Číny byla přijata a císařem potvrzena. Č. zavázala se, že zakáže na dobu dvou let veškeren dovoz zbraní, že počínaje rokem 1902 zaplatí do r. 1940 v ročních splátkách 465 millionů haik. taelů náhrady se čtyřprocentním zúročením, že dá tvrze při ústí Pei-ha v Taku pobořiti a dovolí, aby 12 důležitých míst mezi Pekingem a mořem bylo obsazeno vojskem spojenců, že dá vyslaneckou čtvrť ve hlavním městě znovu vymeziti, načež v okresu tomto bude Číňanům zakázáno přebývati a budou tam ubytovány stálé vojenské posádky; v podmínkách, jež nejsou přímo rázu politického, bylo určeno, aby dvůr císařský vyslal do Německa zvláštní poselstvo se členem rodu císařského v čele, jež by vyslovilo politování pro zavraždění vyslance Kettelera; podobné poselstvo také musilo býti vypraveno do Japanu na usmířenou vraždy spáchané na kancléři Sugijamovi; dále stanoveno, kteří vyšší hodnostáři čínští budou potrestáni. Hned po přijetí smlouvy vojsko spojenců počalo opouštěti Peking a rok potom (v říjnu 1902) zrušena též okkupace Šanhaje. Císař, který po odchodu cizího vojska opět do Pekingu se navrátil, dal roztržku se stranou reakční na jevo také tím, že následníka trůnu, syna Tuanova, vyloučil pro zločiny otcovy z nástupnictví.

Od té doby Č. vyhýbá se až úzkostlivě jakýmkoli srážkám se státy evropskými nebo s Amerikou neb Japanem a pečuje především o vnitřní sesílení. Její práce reformní setkává se mnohdy s odporem obyvatelstva a dochází ke vzpourám, namířeným jednak proti vládě, jednak proti cizincům, ale vláda zakročuje proti každému odboji s velikou

přísnosti (r. 1902 vypuklo vážné povstání v již. provinciích Kvang-si, Kvang-tung, Kuei-čeu a Jün-nanu, jež mělo značnou podobnost s povstáním taipingů a náčelník jeho vydával se také za potomka vůdce taipingů). Pro usnadnění obchodu sjednávány s jednotlivými státy zvláštní smlouvy obchodní, tak r. 1902 s Velkou Britannií, r. 1903 se Spoj. Obcemi a s Japanem; zvýšení cel ve přístavech smluvných vymohla si Č. na spojencích již při umlouvání míru r. 1901. Pro povznesení obchodu zamýšlí vláda též snížiti vývozné clo na čaj. Ve stycích zahraničních stálo v popředí vyjednávání o Mandžusko a různé koncesse železniční. Zvláštní smlouvou, kterou sjednal ruský vyslanec Lessar s princem Čingem, Rusko svolilo k obnovení panství čínského v Mandžusku, ale za jistých výhrad ve prospěch Ruska. Nicméně nemělo se k opuštění země zvláště od té doby, co anglický vyslanec Satow dosáhl na vládě čínské svolení, že veškery trati železniční, jež by v budoucnosti byly zřizovány do vzdálenosti 80 mil od trati z Pekingu do Šan-chai-kuanu vedoucí, budou zadány správě severních drah čínských, jež se nachází v rukou anglických, a že žádné cizí mocnosti nebude dovolen dozor nad těmito podniky. Tím vlastně dopravní síť v sev. Číně vydána do rukou britských, avšak veškery námitky ostatních mocností proti této smlouvě zůstaly bez úspěchu.

Za války rusko-japanské Č. zachovávala úředně neutralitu, ale nemohla tomu zabrániti, aby loupeživé tlupy čínské neúčastnily se boje proti Rusku, a také Japansko užívalo dopravních prostředků čínských i mimo Mandžusko. V otázce tibetské, která postoupila v popředí anglickou výpravou do této země, vláda čínská po některém zdráhání musila uznati Anglii za moc v Tibetě rozhodující a spokojiti se pouhým uznáním vrchního panství nad říší dalaj-lamovou; naproti tomu spor se Spoj. Obcemi sev.-amer. pro odmítání čínských přistěhovalců dopadl aspoň částečně ve prospěch Číny, neboť vláda Unie, donucena bojkotem amerického zboží v Číně, zmírnila poněkud ustanovení namířená proti čínským přistěhovalcům. Ve vnitřní správě Č. pokračuje neustále v opravách. R. 1905 stalo se usnesení pro rozsáhlou opravu mincovnictví, zrušen barbarský trest bitím a nahrazen pokutami peněžitými a vězením, r. 1906 vydán zákaz na kouření opia (po uplynutí 10 let), nařízeno zřizování technických škol a p. T. r. vyslána do Evropy zvláštní kommisse ke studiu tamního zřízení státního i hospodářského a zároveň zahájena oprava ústřední správy státní ve směru decentralisačním, kterouž těžiště vlastní správy má býti přeneseno do provincií, ba prohlášena dokonce i ústava, která však má býti zavedena teprve tehdy, až národ bude pro ni vyspělý; také ve stavbě železnic pokračuje se stále, jakož i v reorganisaci armády po vzoru evropském, tak že r. 1906 Č. měla již několik tisíc mužů vojska úplně moderně vycvičeného. Tato reformní činnost jest z velikého dílu zásluhou Japanců. Po vítězné válce s Ruskem vzrostla vážnost Japanců v Číně neobyčejnou měrou. Z Japanska povoláváni do země instruktoři pro armádu, učitelé do škol a naopak zase veliké množství mladých Číňanů ubíralo se na studie do Japanu, jemuž v odměnu dostalo se dalekosáhlých práv a výhod v Mandžusku. Ale přátelský poměr netrval dlouho; Japanci pokládali Čínu za vhodné území pro vykořisťování a Číňané zase těžce nesli poručnikování Japanců a nad to národní hrdost čínská i zde vzpírala se vlivu cizímu. Posléze r. 1908 došlo k ostrému sporu. Japanská loď »Tatsumaru« dopravovala podloudně zbraně do Číny a byla proto od úřadů čínských i s nákladem zabavena. V Japansku prohlášeno jednání to za porušení práva mezinárodního a požadována ostře náhrada i zadostučinění. Č. s počátku se vzpírala, ale když Japansko pohrozilo i válečným zakročením, povolila a vydala loď i zavázala se k náhradě. Nicméně bezprostředním následkem tohoto vystoupení vlády japanské byla příkrá reakce proti všelikému vlivu japanskému v Číně; nastal bojkot výrobků japanských na trzích čínských, mnohem prudčí, než dříve veden byl proti zboží americkému, a průmyslu japanskému způsobena tím škoda velmi citelná; bojkot tento trvá posud.

* **Či-nan-po**, Chi-man-p(h)o, přístav na záp. pobřeží Koreje v prov. Již. Pien-an, má vedle tuzemcův asi 500 cizinců, většinou Japanců. V přístavě, jenž byl 1897 otevřen svobodnému obchodu, kotví někdy až na tisíc lodí a bárek. Na blízku jsou zlatonosná pole.

* **Činde** (Chinde), přístav na hrdle t. jm. řeky Zambezi v Portugal. Východ. Africe (Mozambiku), má 2927 obyv. z nichž 234 Evropanů. Dovoz činil 1905 89.633, vývoz 64.313 l. st.

* **Čin-hvan-tau**, Tsin(g)-hwang-tau od r. 1901 smluvný přístav čínský, na pobřeží zálivu liaotunského, v čínské provincii Pe-či-li, poblíže již. hranic Mandžuska, při trati Ňu-čvan-Taku, má značný obchod s uhlím.

Čínská otázka viz Kuliové sv. XV. a Dopl.

* **Čínská východní dráha** viz Mandžusko, str. 756 *b* a Dopl.

* **Čínsko-japanská válka** vznikla ze soupeřství Číny a Japanu o nadvládu nad Koreou a podnícena byla vysláním čínského vojska proti korejským povstalcům na jaře 1894. Čína podle smlouvy Tien-tsinské oznámila Japanu vyslání svého vojska v počtu 3000 m. pod gener. Yi, ale japanská vláda podala protest proti užívání názvu »vasallského státu« vůči Korei s čínské strany. V červnu 1894 japan. brigáda pod Ošimou obsadila Čemulpo a 23. i královský palác v Soeulu. Čínský císař nařídil proti moudré radě Li Hung-Cangově vypuditi odtud Japance. Již 23. čce došlo k námořní srážce

mezi japanskými a čínskými loďmi; z těchto 2 byly zničeny a třetí poškozena. Ale i Japanci měli jeden křižák silně poškozený; ostatním dvěma zachovalým lodím podařilo se potopiti velikou transportní loď čínskou, načež teprve 1. srpna Japan vyhlásil válku. Obě mocnosti činily pak horečné přípravy. Japansko zmobilisovalo 3., 5. a 6. divisi, přímořské pevnosti a loďstvo, Čína vyslala 15.000 mužů na Koreu, kde se opevnili na břehu Ta-tonu blíže Pin-janu na poloviční cestě mezi Soeulem a mandžuskou hranicí. Proti těmto posicím v září vyrazil maršálek Yamagata ve čtyřech kolonách. I podařilo se mu sevříti postavení čínské a po třídenním boji, v němž Čiňané ztratili asi 3000 mrtvých a 600 zajatců proti 600 mrtvým a raněným japanským, přinutiti Čiňany k ústupu (16. září). V polovici září poslány byly čínskou vládou na bojiště nové posily, 15. září naloděno bylo v Ta-lien-vanu 5000 Čiňanů na 6 dopravních lodí pod ochranou čínského loďstva, jemuž velel admirál Tin, a plulo k Taku-šanu, záp. od ř. Jalu. Jakmile 17. září počalo vysazovati pěchotu, japanské loďstvo pod admirálem Item udeřilo na Čiňany. Rozvinula se divoká bitva před ústím Jalu, 5 čínských lodí bylo zničeno, jiné silně poškozeny, ale i japanské, zejména vlajková loď, utrpěly škody tak značné, že vysazení vojska zmařiti nemohly. Mezitím pozemní vojsko (I. armáda) nastoupilo pochod od Pin-janu k řece Jalu, kde stáli Čiňané v síle 15.000 m. Ale tito byli 26. říj. po tříhodinném boji poraženi a rozprášeni zanechavše vítězi velikou kořist. Japanci stanuli poč. list. na linii Ta-ku-šan—Fen-hvan-čen. Do události zasáhla pak druhá armáda pod maršálkem Ojamou. Na bojiště vstoupila sev. od Ta-lien-vanu a u Kin-čou. Ta-lien-van očištěn od Čiňanův a stal se operační basí pro japanský postup proti Port-Arthuru. Tento byl již tehdy dosti dobře opevněn a hájen 10.000 m. Ale po pravidelném obléhání od 20. do 22. list. byly již Japanci obsazeny všechny důležitější posice, ježto Čiňané nekladli vážného odporu. Největší díl posádky šťastně prchl, takže ztráty její činily asi 2—3000 mužů; Japanců ovšem podle úředních výkazů pouze 400 m. Vítězství Japanců usnadnil čínský gener. Sung, který měl napadnouti druhou jap. armádu v boku. Zameškal tento úkol, udeřil pouze na Kin-čeu, ale byl vržen zpět až k Fu a druhá armáda se přichystala k přezimování na Liaotungu postaravši se o spojení s první armádou.

Tato srazila se 19. pros. se Sungem ustupujícím od Fu, ale teprve když došly nové posily, překonala po tuhém odporu Čiňany. Obsazení Mukdenu od druhé části armády se však Japancům nezdařilo, nýbrž musili se spokojiti se zabráním Fen-hvan čenu. Ještě 13. pros. Čiňané napadli nebezpečně toto město a s námahou toliko byli odraženi a rozprášeni na sever. Mezitím co Japanci se usadili v zimních táborech, Čiňané sbírali své síly do roviny kol Liao-ho.

Loďstvo čínské po bitvě u Jalu uchýlilo se do Vei-hai-veie, kde se shromáždilo 7 nových, několik starších vál. lodí, 6 dělových a 11 torpedových lodic. Vei-hai-vei byl se strany mořské výborně opevněn, maje značný počet moderních těžkých děl. Ale pevnosti a tvrze na straně suchozemské vypraveny byly nedostatečně. Posádka čítala 10.000 m. 20. a 21. led. 1895 přistálo asi 20.000 Japanců pod Ojamou v zál. Yunčenském a nastoupilo pochod na Vei-hai-vei. Nedbalost se strany čínské usnadnila jim nejen zabrání východ. tvrzí, ale i obrácení dobytých čínských děl k bombardování tvrze I-tau a čínského loďstva. Brzo potom vzdaly se i záp. tvrze a posádka jejich uchýlila se do Čifu. V noci na 4. ún. Japanci prostříleli torpedovým člunům volnou cestu do přístavu. Příští noc podnikly tyto čluny útok na čínské loďstvo, při čemž obrněnec čínský Fin-Juen byl sice poškozen, ale přece šťastně se zachránil útěkem. I Japanci ztratili 2 čluny, nicméně následující noci opětovali útok a zničili 3 čínské lodi. Teprve 7. ún. celá japanská flotilla udeřila na Čiňany. Pevnost I-tau byla umlčena, čínské torpedovky prchající do Čifu až na dvě zničeny neb zajaty. Jiný čínský křižník potopen a admirál Tin spáchal sebevraždu. 14. ún. Vei-hai-vei se vzdal pod podmínkou volného odchodu posádky a zbytek čínského loďstva padl Japancům za kořist. Japanská flotilla vydala se potom na Pescadores, kde 23. bř. rozstřílena byla tvrz Ma-kunu a 24. obsazena.

Mezitím v Mandžusku tuhá zima přerušila válečné operace. Teprve 17. led. 1895 Čiňané sesílivše se na 50—60.000 m. napadli Haj-čin, ale byli odraženi. Podobně skončily i všechny ostatní čínské útoky v led. a únoru. Konečně 28. ún. Japanci přešli k offensivě, zapudili Čiňany k sev., 4. bř. zmocnili se Ňučvanu, 6. Jin-tse, 9. zvítězili u Tien-čvan-taje.

V té době vyjednáváno bylo již o mír. První čínské poselstvo, opatřené jen malým plnomocenstvím, bylo Japanci odmítnuto, až konečně poslán do Šimonoseki Li Hung-Čang s nejširší pravomocí. 31. bř. smluveno příměří, 17. dub. závěr mírového praeliminaře a 8. kv. byl mír podepsán. Ostatní v. při Čína, děj. (Dopl.). Yukichi Inouye, Der japan.-chinesische Krieg (něm. Drážď., 1895); Liposcak, Der chin. Krieg (Víd., 1895); v. Müller, Der Krieg zwischen China u. Japan 1894—5 (Berl., 1895, 3 sv.); F. de Villenoisy, La guerre sino-japonaise et ses conséquences pour l'Europe (Pař., 1895); Sauvage, La guerre sino-japonaise (t., 1897).

***Čipera** Josef, čes. poslanec (* 17. bř. 1850 v Rakovnice). Absolvoval reálku ve svém rodišti, načež vstoupil na techniku v Praze. R. 1872 přišel do Plzně, kde stal se professorem na české vyšší reálce. Již jako studující byl literárně činný. S Jaromírem Hanělem a Gustavem Eimem vydal první »Kalendář studentský«. V Plzni horlivě se účastnil života veřejného a od r. 1882 zasedá v obecním zastupitelstvu. Od založení plzeň-

ského odboru »Ústř. Mat. školské« spolupůsobil při zakládání všech matičních škol na českém západě. Vydal též pamětní spis *Nové divadlo král. města Plzně.* R. 1903 zvolen za město Plzeň do poslanecké sněmovny jako kandidát strany svobodomyslné, r. 1906 vyslán do českého sněmu a r. 1907 na říš. radu. Jmenován čestným občanem města Plzně. Při odchodu na odpočinek obdržel titul školního rady. Dr. *N.*

* **Čirikov** Jevgenij Nikolajevič, spis. rus. (* 1864), pocházeje ze šlechtického rodu v simbirské gub., studoval práva a pak přírodní vědy v Moskvě, ale byl nucen zanechati studií a věnoval se literatuře. Přispíval do čelnějších časopisů, zejména do »Rus. Mysli« a do časop. »Rus. Bogatstvo« a »Novoje Slovo«. V povídkách svých Č. rád zabývá se psychologií intelligence v době přechodu od národnictví k marxismu. Jest stoupencem nového hnutí a pokládá se s Veresajevem výlučně za spisovatele intelligence. V novější době pěstuje psychologický a národopisný genre, uplatňuje tak svoji výbornou znalost ruského venkova. K prvnějšímu období náležejí zejména jeho práce *Invalidy*; *V otstavku*; *Čužestrancy*, k poslednějšímu *Faust*; *V loščině mež gor*; *Kak eto slučilos.* Význačným rysem jeho talentu jest neobyčejný smysl pro skutečnost a ironie. Z dramat. prací jeho uvádíme *Za slavoj*; *Na dvorě vo fligelě* (nejlepší) a *Druzja glasnosti* (živý obraz těžkého stavu venkovského tisku). Souborně vyšly 3 díly jeho povídek (ve 4. vyd.) a jeden díl dramat (1903) nákl. společ. »Znanije«. *Šnk.*

* **Čirkasové** viz Čerkasové.

Číslo zlaté viz Chronologie, str. 412 *b.*

Čistá 1) má 265 d., 1592 obyv. č. (1900).

Čistjakov 1) Michail Borisovič, paedagog rus., † 1885. Nejdůležitější z jeho prací, vydaných o sobě, jsou *Kurs těoriji slovesnosti* (Petr., 1847); *Geografičeskije i etnografičeskije očerki* (3. vyd. t., 1884); *Iz pojězdok po Rossiji* (3. vyd. t., 1880); *Iz putěšestvij* (t., 1878, obsahuje paedagog. zkušenosti jeho z vědecké cesty po Německu, Francii, Belgii a Švýcarsku); *Pověsti i skazky dlja dětěj* (3. vyd. t., 1880); *Kolosja* (3. vyd. t., 1883); *Russkije istoričeskije razskazy* (3. vyd. t., 1887); *Dlja maljutok* (3. vyd. t., 1883); *Zima, počěsti i razskazy preimuščestvenno iz rus. byta* (2. vyd. t., 1881); *Lěto* (2. vyd. t., 1881); *Osen* (2. vyd. t., 1881); *Byloje i vozmožnoje* (t., 1875); *Melkij byt* (t., 1883). Práce jeho náležejí k nejlepším z rus. literatury pro mládež.

* **Čistoj** Nazarij Ivanovič, dumný ďjak (t. j. sekretář a písař), požívající velikého vlivu u cara Alexeje Michajloviče. R. 1648 za bouře v Moskvě byl od lidu zavražděn.

Čistovič Ilarion Aleksějevič, spis. rus. (* 1828 — † 1893), v poslední době sloužil při petrohrad. synodě. Vedle spisů již uvedených zasluhují zmínky ještě: *Kurs opytnoj psichologiji* (Petr., 1868 a několikráte); *Istorija perevoda bibliji na rus. jazyk* (2. vyd. t., 1899); *Rukovoďaščije dějatěli duchovnago prosvěščenija v Rossiji v pervoj polovině těkuščago stolětija* (t., 1894). Práce jeho z dějin rus. církve založeny jsou na studiu archivův a přinášejí nezřídka mnoho nových dat a názorův.

* **Čistovič** Nikolaj Jakovlevič, klinik rus. (* 1860). Studoval zprvu obor fysikomathematický na universitě petrohradské, potom lékařství na fakultě lékařské v Moskvě a na vojensko-lékařské akademii v Petrohradě. R. 1887 za dissertační práci: *O vlijaniji extracti fluidi radicis Hellebori viridis na serdce i krovoobraščenije* dosáhl hodnosti doktorské a t. r. poslán za dalším studiem do ciziny. V Berlíně studoval bakteriologii u prof. Kocha, ve Štrasburce pathologickou anatomii u prof. Recklinghausena, v Paříži bakteriologii a pathologickou anatomii v ústavě Pasteurově a nervové choroby u prof. Charcota. R. 1890 jmenován docentem vnitřních nemocí a assistentem kliniky pro vnitřní nemoci u prof. L. V. Popova, kdež setrval do r. 1895. V l. 1894—1900 přednášel všeobecnou pathologii a infekční choroby na škole ošetřovatelek nemocných. V l. 1895—99 byl vrchním lékařem kláštera milosrdných sester sv. Jiří. R. 1898 jmenován byl mimoř. professorem na lékařsko-vojenské akademii pro nemoci infekční. R. 1903 stal se tamtéž řádným professorem Vedle toho Č. od r. 1900 přednáší speciální pathologii a therapii na ženském lékařském ústavě v Petrohradě. Z prací Č-ových uvádíme: *Eine neue Methode zur Erforschung der Wirkung verschiedener Agentien auf das isolierte Herz der warmblutigen Tiere* (»Centralblatt f. Physiologie«, 1887); *Ueber das Wachstum der Zottenpolypen der Harnblase* (»Virchows Archiv«, sv. 115, 1889); *Des phénomènes de phagocytose dans les poumons* (t., 1889); *Etudes sur la pneumonie fibrineuse* (t., 1890); *Du nombre de globules blancs du sang dans la pneumonie* (t., 1891); *Novějšija izslědovanija po voprosu o lejkocitolizě* (»Russkij Archiv patologiji«, 1896); *Épidémie de peste au village Kolobovka* (»Annales de l'Inst. Pasteur«, 1900).

* **Čistovič** Fedor Jakovlevič, pathol. anatom rus. (* 1870). Gymnasium studoval v Petrohradě. Potom věnoval se studiu lékařství na carské vojensko-lékařské akademii petrohradské, kterou absolvoval r. 1893. R. 1895 promovován na doktora lékařství. R. 1896 odešel do ciziny a studoval hlavně ve Freiburce, Berlíně a Paříži. Po dvou letech navrátil se do Petrohradu, kde se stal r. 1899 docentem pathologické anatomie a histologie na vojensko-lékařské akademii. Od r. 1900 přednáší všeobecnou pathologii na škole pro lékařské pomocnice. Od téže doby je také prosektorem nemocnice sv. Eugena a od r. 1902 prosektorem městské nemocnice Petropavlovské. Z důležitějších jeho prací uvádíme: *O patologo anatomičeskich izměněnijach golovnogo mozga pri aziatskoj cholerě* (Petr., 1895); *Ueber die Heilung asep-*

tischer traumatischer Gehirnverletzungen (»Zieglers Beiträge«, sv. 23); *Études sur l'immunisation contre le sérum d'anguilles* (»Annales de l'Institut Pasteur«, 1899); *Učenije o protivoklětočnych syvorotkach* (Petr., 1900); *K voprosu ob otricatěljnoj chimiotaksiji pri smertěljnoj infekciji* (»Russk. Arch. Patologiji«, 1900 a »Annales de l'Inst. Pasteur«, 1901); *Die Verödung und hyaline Entartung der Malpighi'schen Körperchen der Nieren* (»Virchows Archiv«, sv. 171, 1903).

Čita, hl. m. oblasti zabajkalské ve vých. Sibiři na l. břehu ř. Čity, opodál ústí jejího do Ingodu, na železné dráze sibiřské, má 11.480 obyv. (1897), 9 pravosl., 1 katol. kostel, synagogu, pravosl. ženský klášter, chlap. i dívčí gymn., školu missionářskou, ranhojičskou, řemeslnickou a j., 5 knihoven, museum při amur. oddílu Imperat. geograf. obščestva. Středisko obchodu celé oblasti. — Č. vznikla z horácké osady, do níž byli r. 1827 posláni děkabristé. Jejich zásluhou provedeny byly četné stavby. Tuto dobu připomíná posud jméno »Dámské« ulice, kde žily ženy Trubeckého, Volkonského, Anněnkova, Muravjeva, Naryškina a Davydova. R. 1899 byla tu první zabajkalská rolnicko hospodářská výstavka. — Újezd čitský v poříčí Ingoda a Onona má na 93 241 km^2 141.154 obyv., z nichž polovina Burjatův a desetina vypověděnců. Zabývají se hospodářstvím a chovem dobytka. Značná kdys těžba zlata nyní velmi poklesla.

Čitárna lidová sluje zvláštní druh knihoven, který slouží zájmům všech společenských tříd obyvatelstva. Č. l. má nižší vrstvy lidové učiniti účastnými duševních výtvorů tříd vzdělanějších a takto překlenouti propast mezi oběma těmi stavy. Č. l. má úkolem: 1. Povznésti všeobecné vzdělání lidové ve směru literárním, uměleckém, vědeckém i mravním; 2. poskytnouti ušlechtilé zábavy; 3. místní odvětví průmyslová příslušnou literaturou odbornou rozšířiti a povznésti; 4. seznámiti lidové vrstvy se všemi denními událostmi světovými, z kteréž příčiny č. l. má míti k disposici všechny časopisy, revue a publikace směru náboženského a především nestranně politického ve výběru co nejhojnějším. Č-ny l-vé bývá používáno různým způsobem, hlavně však ve dvojím směru: 1. Půjčováním knih. Podmínky tohoto půjčování mají býti velmi liberální, používání volné a úplně svobodné, bez zástavy nebo rukojemství; 2. čitárnami zásobenými co nejhojněji nejnovějšími novinami a časopisy a přístupnými celý den až do pozdního večera. Č-ny l-vé zřizovány byly nejprve v Anglii a ve Spoj. Obcích sev.-amer. kolem 1. pol. XIX. stol., a to především na základě výnosu státních zákonů, které zakládání těchto čitáren obcím značnou měrou usnadňovaly, a pod názvem *Public Libraries* staly se pevným článkem veřejného vzdělání lidového. Tak jest dnes ve Velké Britannii 700 č-ren l-vých ve 300 různých místech a městech o 5 millionech svazcích, které bývají vypůjčovány ročně asi 25—30millionkrát. Ve Spoj. Obcích sev.-amer. bylo r. 1900 úhrnem 5383 veřejných knihoven spojených s č-mi l-vými s úhrnným počtem $44^1/_2$ mill. svazků. Ve značném rozkvětu jsou č-ny l-vé v říši Německé, ve státech románských nemají populárního charakteru, v Rusku a v Nizozemí č-ny l-vé počínají se velmi dobře ujímati. U nás v Rakousku č-ny l-vé zakládají vedle obcí hlavně různé vzdělávací spolky a korporace, tu a tam i osoby soukromé. Dlužno však s politováním konstatovati, že jsme v tom směru značně nepokročili. Největší pokrok jeví se však v příčině té v Čechách. *Tmk.*

* **Čitral** (angl. *Chitral*), hornaté území na již. svahu Pamíru, náležející od r. 1901 k indobrit. Northwest Frontier Province, skládá se z několika vysokých údolí, sevřených mohutnými pásmy hor strmícími až přes 7500 *m*. Hl. město Č. na řece t. jm. leží 1585 *m* vysoko. Podnebí je celkem mírné, tak že se tu rodí hojně vína, pšenice, ovoce a pod. Obyvatelstvo počtem 480.000 duší jest původu árijského, ale dělí se na dvě strany příkře proti sobě stojící: muhammedány a káfiry, kteří zachovávají indické kastovnictví. Hlavní význam Č-u tkví v jeho strategické poloze, neboť je nejdále k Pamíru posunutým územím Před. Indie a pouze úzký pruh afgánského Vachánu dělí jej od ruského Pamíru. Proto Angličané od r. 1893 věnovali Č-u značnou pozornost, a když po zavraždění přátelského jim Nizama al-Mulka byl jeden angl. oddíl v pevnosti sevřen, vyslána sem r. 1895 osvobozovací vojenská expedice. Tato vypudila Umra-chána, uchvatitele vlády v Č-u, do Kábulu a země zůstala obsazena Angličany. Srv. Biddulph, Tribes of the Hindoo Koosh (Kalk., 1880); Younghusband, The relief of Chitral (Lond., 1897); Robertson, Chitral: the story of a minor siege (t., 1898).

Čížek 3) Karel † 21. led. 1894 v Karlině.

* **Čížek** Antonín, novinář čes., syn Čížka 2) (* 1864 v Praze — † 3. čna 1897 na Král. Vinohradech), studoval na akad. gymnasiu a práva na české universitě. Byl tajemníkem svobodomyslné strany, později stal se členem vydavatelstva »Radikálních Listů«. Účastnil se hnutí pokrokového v letech devadesátých a vězněn v processu proti »Omladině«, ale soud r. 1894 ho osvobodil. Potom věnoval se obchodu společně s bratrem Jiřím. Dr. *N.*

* **Čížek** Ludvík, čes. inženýr (* 1862 na Kladně), absolvoval r. 1880 městské střední školy a r. 1886 odbor stavebního inženýrství na čes. technice v Praze. V l. 1886—89 byl assistentem při stolici pozemního stavitelství na českých vysokých školách technických. R. 1889 vstoupil do služeb obce pražské jako inženýr-assistent, kdež postoupil r. 1906 na stavebního radu a r. 1908 na odborového přednostu pro pozemní stavby a záduší města Prahy. R. 1905 jmenován byl honorovaným docentem encyklopaedie po-

zemního stavitelství na čes. technice v Praze. Účastnil se mnohých soutěží zejména na plány spolkových domův a tělocvičen sokolských (v Plzni, Táboře, Jičíně, M. Ostravě, Brně a jinde), reálky v Kroměříži, škol v Holicích, radnice v Pardubicích, obchod. akademie v Chrudimi a j. v. Vypracoval plány slavnostních cvičišť s tribunami, obrovských to arén pro slety všesokolské v Praze v l. 1891, 1895, 1901 a 1907, pak gener. návrh ústřed. jatek v Plzni atd. Ve stavebním úřadě města Prahy spolupracoval dílem na návrzích, dílem jako dozorvedoucí zejména: ústředních jatek, české dětské nemocnice, ústřední stanice hasičské, obecní ledárny a umělé chladírny, galerie v sále na ostrově Žofíně, dále podal řadu návrhů i staveb školních budov i jiných. V l. 1885—1906 procestoval Německo, Francii, Belgii a Švýcary. Č. byl a jest i literárně činný a to jako spolupracovník prof. J. Pacolda při II. vydání jeho *Stavitelského praktika* a při *Konstrukcích pozemního stavitelství*. Kromě toho napsal řadu odborných článků, zejména: *Desinfekční opatření v Berlíně*; *Stavitelství silniční a mostní na výstavě arch. a inž. v Praze 1898*; *Kanalisace, čištění a zužitkování splašků v Paříži*; *O výstavě německých měst v Drážďanech*; *Spalování mrtvol se stanoviska technického*; *Opatření proti kouři v Drážďanech*; *O zásobování Paříže vodou* a j v. Většina těchto článků byla uveřejněna ve »Zprávách spolku architektů a inženýrů v král. Českém«. Přispívá svými články též do Ottova Slovníku Nauč. Jako člen představenstva »Spolku arch. a inž.« vypracoval návrh na přenesení panoramatu »Bitva u Lipan« r. 1908 na výstaviště jub. výstavy. Konečně Č. věnoval činnost svou zdravotnictví jako místopředseda »České společnosti pro veřejné zdravotnictví«, pak tajemník »Společnosti pro spalování mrtvol«, jejíž publikace rediguje, a jako člen franc. associace měst. inženýrův, architektů a hygieniků, zejména pracuje však o stavební hygieně, na kterémž poli provázen jest jen malým počtem svých krajanů. Za tuto činnost dostalo se mu od municipální rady města Paříže stříbrné medaille. *A. Cechner.*

***Čižov** Fedor Vasiljevič, spis. a finačník rus. (* 1811 — † 1877), pocházel z chudé rodiny šlechtické v kostromské gub. a studoval na universitě petrohrad., kde pak přednášel mathematiku. Později zabýval se dějinami literatury a umění, pročež uchýlil se do Italie, odkud posílal články do rus. časopisů. R. 1845 sblížil se se slavjanofily a cestoval po jihoslov. zemích, r. 1847 byl však zatčen a přivezen do Petrohradu, kde podroben přísnému výslechu o snahách slavjanofilův, ale po 2 týdnech propuštěn na svobodu, ač zůstal pod tajným dozorem. Po válce krymské za dobu rus. obrození Č. jal se energicky pracovati o rozvoj rus. průmyslu v duchu ryze národním a jeho přičiněním založena první železnice ryze ruská z Moskvy do Jaroslavle a do Vologdy; dále založena v Moskvě kupecká banka a úvěrní kupec. společnost. Č. stál v čele mnohých předních kapitalistických podniků rus. a organisoval společnost archangelsko-murmanské paroplavby. Značný majetek svůj odkázal ke zřízení průmyslového školství kostromské gub. Z jeho prací vyšly o sobě: *Ob obščej těoriji ravnověsija s priloženijem k ravnověsiju židkich těl i opreděleniju figury zemli* (Petr., 1836); *Parovyja mašiny* (t., 1838); *Pisma o šelkovodstvě* (Moskva, 1870). Obsáhlý a zajímavý deník jeho chová se v Rumjancevském museu. Srv. Promyšlennyja učilišča F. V. Č-a v Kostrom. gub. (Moskva, 1900); A. Cerokov, F. V. Č. i jego svjazi s Gogolem (t., 1902).

Čižov Matvěj Afanasjevič, sochař rus., jest sochařem při petrohrad. Ermitáži a od r. 1893 členem rady akademie umění.

***Čižov** Nikolaj Jefimovič, právník rus. (* 1853). Absolvovav práva na varšavské universitě, studoval v l. 1878 a 1879 za hranicemi, hlavně ve Vídni, kde pracoval pod vedením L. Steina. Vrátiv se do vlasti, byl na varšavské universitě povýšen za magistra státního práva. R. 1882 byl jmenován docentem encyklopaedie práva na oděsské universitě; r. 1883—84 ztrávil opět za hranicemi, v Berlíně, Paříži a Štrasburce. R. 1890 povýšen za doktora státního práva. Tou dobou jest professorem encyklopaedie a historie právní filosofie na univ. v Oděsse. Napsal: *Usvojenije ličnostju prava* (Moskva, 1887); *Istočnik prava* (Varšava, 1878); *Elementy poňatija prava* (t., 1880; mag. dissert.); *Zadači sovremennoj nauki prava* (Oděssa, 1881); *Očerk znanij russkich juristov o pravě* (t., 1881); *Enciklopedija i filosofija prava v germanskich i avstrijskich universitětach* (t., 1882); *Matěrialy k istoriji sistěmy prava* (t., 1885); *Pravo i jego soděžanije po učeniju L. von Steina* (t., 1890; dokt. dissert.); *Zapiski po gosudarstvennomu pravu* (t., 1899; 2. vyd.); *Zapiski po gražd. pravu* (t., 1901; 3. vyd.); *Zapiski po torgovomu pravu* (t., 1901); *Zapiski po vekseljnomu pravu* (t., 1903; 3. vyd. přepracováno vzhledem k směnečnému zák. ze 27. kv. 1903).

Čjumina Olga Nikolajevna (provdaná Michajlova), spis. rus. (* 1862 v Novgorodě), vydala ještě sborník básní r. 1897, za který dostalo se jí pochvalného uznání od petrohrad. akademie nauk. Básně její, jak původní, tak překlady z Burgeta, Byrona, Shakespeara, Musseta, Petofiho, Syrokomly atd. vynikají mistrným veršem, poslednější pak přesností a vystižením náladového i národního zabarvení. Prosa její nemá významu. V »Novostech« otiskuje vtipné veršované feuilletony s pseud. Optimist. Divadelní hry její: *Iskuplenije*; *V sětach*; *Mečta*; *Ugasšaja iskra* a j. sehrány byly na Aleksandrovském divadle v Petrohradě. *Šnk.*

***Člunovka**, zool, viz Cymbium.

***Čmyrev** Nikolaj Andrejevič, spis. rus. (* 1852 — † 1886), byl učitelem na moskevském gymnasii a vydal povídky:

Razvěnčannaja carevna (Petr., 1880); *Raskolj-ničji mučenicy* (t., 1880); *Sytyje i golodnyje* (t., 1881); *Ataman volžskich razbojnikov* (t., 1884) a j. Přeložil též »Kobzara« Ševčenkova (t., 1874).

* **Čo,** míra japanská, viz Japan. str. 51 *a*.

* **Čoboty** (též čeboty) bývala u Rusů muž. a žen. obuv, podobná hlubokému střevíci s ostrými, k vrchu zahnutými špičkami, zhotovená ze safiánu neb z atlasu a sametu, vykládaná drahokamy, zlatem a stříbrem a vyšívaná perlami.

* **Čočkovec** viz Drahokamy, str. 912 *a*.

* **Čojković** Čubro, pseudonym Simy Milutinovice.

* **Čonkadze** Danijil, spisovatel gruzínský (* 1830 — † 1860), byl učitelem osetinkého jazyka v Tiflise a sebrané jím osetinské texty vydány byly A. Schiefnerem (Petr., 1868). Proslul také prací *Suramská pevnost*, prvním realistickým románem v gruz. jazyku, namířeným proti nevolnictví.

* **Čopava,** čes. jméno saské řeky a města Zschopau (v. t.).

* **Čorgun,** ř. krymská, viz Černá.

Čornobóh viz Černoboh.

* **Čtení myšlenek** (angl. *thought-reading*, *mind-reading*) sluje schopnost uhodnouti obsah myšlenek přítomné jiné osoby, které nebyly vyjádřeny ani slovem, ani nějakým poznatelným pohybem tělesným. Obyčejně schopnost č. m. dosahuje se hypnotickým spánkem. Čtenář myšlenek dotýká se svou rukou hypnotisované osoby a hádá tak myšlenky její nebo i sám provádí zamýšlený nějaký její úkon. Č. m. nachází objasnění a výklad svůj v tom, že každá představa a každá myšlenka provázena bývá mozkovými pochody stimulujícími či dráždícími k příslušným činům. Představa o pohybu provázena bývá vždy bezděčným sotva znatelným stažením těch svalů, jimiž obyčejně provádí se zamýšlený pohyb. Kromě toho, poněvadž každá myšlenka, třeba nebyla vyjádřena, odívá se obyčejně ve formu slovního výrazu, myšlení provázeno bývá z větší části bezděčným stažením svalstva hrtanu, jazyka a úst představujícím vůbec počáteční děj vyjádření slov. Tyto bezděčné pohyby a »vnitřní slova« (*les paroles intérieures*) zůstávají neznatelnými i hypnotisované osobě i divákům. Že lze tuto jemnost pohybů uhodnouti, vykládá se zvláštní hyperaesthesií čtenáře myšlenek a jeho přílišným napětím pozornosti. Vůbec jest i možno, že k tomu přidružuje se dohadování a obrazotvornost. Mnozí srovnávají č. m. s pochodem čtení písma. Jako zběžný pohled na písmenné značky vyvolává u čtoucího mnoho pojmů, tak zrovna i u hypnotisované osoby vznikají různé bezděčné pohyby svalstva a jedva slyšitelné šelesty úst, které čtenář myšlenek pojmově si dovede vyložiti. Tento výklad založený toliko na stavech povahy psycho-fysiologické mnohým nedostačuje a chtějí pojímati č. m. jako činnost intuitivní, t. j. jako bezprostřední poznávání cizích představ i myšlenek bez pomoci ústrojí čivních. Podle případů č. m. prvý způsob výkladu zdá se býti nejpravděpodobnějším. Metafysické základy theorie intuice nejvíce zpracovány Schopenhauerem a Du Prelem. Č. m. jest kulturním zjevem prastarým, a již v proslulém díle arabského učence Haririho »Makámát« se připomíná a vedle toho i před staletím pěstováno bylo tureckými derviši a indickými fakiry. Avšak teprve od r. 1875, když v New Yorku veřejně vystoupil Američan Brown jako »čtenář myšlenek« a o něco později i Angličan Irving Bishop, jakož i antispiritista Stuart Cumberland ve všech velikých městech evropských veřejná představení pořádali, zvýšena byla pozornost i zájem vzdělaných tříd a neméně i zájem fysiologův a filosofů na toto zdánlivě podivuhodné umění. Nejobyčejnější druh č. m. záleží v tom, že v nepřítomnosti čtenáře myšlenek uschová se libovolný předmět nebo že se zapamatuje určité číslo, jméno, slabika a pod., načež čtenář myšlenek vstoupí teprve do společnosti a vybéře si za medium určitou osobu, která ví o tom, co se má uhodnouti nebo nalézti. Čtenář myšlenek se zavázanýma očima uchopí pak medium, jehož myšlenky má uhodnouti, za ruku a vyzve je, aby soustředilo úplně myšlenky své na hledaný předmět nebo osobu a pod, až po delším nebo kratším hledání přivede je ke schovanému předmětu nebo osobě. Mají-li býti uhodnuta slova nebo čísla, čtenář myšlenek vede ruku media několikráte po listě nebo tabuli, na které vyznačeny jsou písmena alfabety nebo deset číslic a ukáže pak se zavázanýma očima na myšlené číslo nebo slabiku. Podobným způsobem bývají uhodnuty i melodie a jiné věci toho druhu. Správný výklad č. m. podal nejprve americký lékař pro choroby nervové G. M. Beard, který ve svém spise »Fysiologie č. m.« r. 1877 provedl důkaz, že manipulace čtenáře myšlenek zakládají se na jistých bezděčných pohybech svalových t. zv. media. a experimentální důkaz pro toto tvrzení podal pak r. 1886 fysiolog William Preyer, který uveřejnil řadu duchaplných a zajímavých zkoumání. Literatura: Du Prel, Das Gedankenlesen (Vratislav, 1885); Preyer, Die Erklärung des Gedankenlesens (Lip., 1886); Pierre Janet, L'automatisme psychologique (Pař., 1889); Tarchanov, Gipnotizm, vnušenije i čtenije myslej.

* **Čtyřměstí** (*Vierstädte*) viz Šestiměstí.

* **Ču,** řeka, viz Čuj.

* **Čubinskij** Michail Pavlovič, právník rus., syn ethnografa Pavla Platonoviče Č-kého (* 1871). Studoval v kijevské kolleji Pavla Galagana a na tamní universitě. R. 1897 přednášel jeden rok trestní právo jako soukromý docent, načež studoval v cizině pod Lisztem v Halle a Lammaschem ve Vídni. R. 1900 stal se v Moskvě magistrem, napsav: *Motiv prestupnoj dějatěljnosti i jego značenije v naukě ugolovnago prava*, načež byl jmenován professorem trestního práva v jaroslavském lyceu Děmidovském. R. 1902

přešel na touž stolici do Charkova, odkud povolán r. 1907 za rektora Děmidovského lycea do Jaroslavi. Ostatní práce Č-kého: *Obratnoje dějstvije ugolovnago zakona* (1896); *Sovremennaja borjba vzgljadov za i protiv suda prisjaznych i reformatorskija popytki v etoj oblasti* (1897); *Obščaja charaktěristika novych učenij v ugolovnom prave* (1898); *Nauka ugolovnago prava i jeja sostavnyje elementy* (1902); *Professor Emil Wahlberg i jego značenije v naukě ugolovnago prava* (1902; se změnami v »Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft«, 1902); *Statji i rěči po voprosam ugolovnago prava i procesa* (Charkov, 1906).

***Čudinov** Aleksandr Nikolajevič, spis. rus. (* 1843), byl ředitelem gymnasia v Livonsku a hlav. spolupracovníkem časop. »Filologičeskija Zapiski«, jehož »Sbornik izbrannych proizveděnij skandinavskoj poeziji« sám redigoval. R. 1877 založil časop. »Orlovskij Věstnik«, r. 1888 »Pantěon Litěratury« a »Semejnaja Bibliotěka«. Od r. 1891 jest redaktorem publikace »Rus. klassnaja bibliotěka«, přinášející ukázky klass. literatury cizí v rus. překladech. Mimo to vydal: *Učebnik rus. grammatiki* (5. vyd. Petr., 1890); *Očerki istoriji jazykoznanija* (Voroněž, 1869); *Učebnik rus. slovesnosti* (t., 1874); *Istorija rus. ženščiny v poslědovatěljnom razvitiji jeja litěraturnych tipov* (4. vyd. Petr., 1889); *Spravočnyj slovarj rus. litěraturnago jazyka...* (t., 1901); *Slovarj inostrannych slov...* (t., 1902); *Spravočnyj enciklop. slovarj* (t., 1901).

***Čudnovskaja** Ljubov Davydovna, rozená Černova, spis. rus. (* 1852), žila dlouho za hranicemi, kde účastnila se žen. sjezdů v Paříži a Londýně. O sobě vydala: *Zvukovoj naturaljnyj metod prepodavanija inostrannych jazykov*; *Anglijskaja grammatika* (1899); *English Stories and Poetry for Russian Children* (1898) a j.

Čuhel František, práv. spisovatel čes. (* 1862 v Olešnici na Moravě). Vystudovav gymnasium v Brně a právnická studia ve Vídni a v Praze, byl r. 1886 povýšen na doktora veškerých práv, načež vstoupil do praxe konceptní při polit. úřadech v Čechách, potom do advokátní praxe, r. 1889 stal se konceptním úředníkem obchodní a živnostenské komory pražské, v kterémžto postavení setrval až do r. 1903. Od r. 1884 uveřejnil větší počet článků z oboru národního hospodářství, finanční vědy, statistiky a správního práva v »Právníku«, v »Obzoru národohospodář.«, »Osvětě«, »Hlasu Národa« a o sobě napsal *Zur Lehre von den Bedürfnissen* (Inšpruk, 1907). Výtah z citované monografie vyšel pod názvem *K nauce o potřebách* (»Sborník věd právních a stát.«, roč. VII). Byl též spolupracovníkem »Ottova Slovníku Naučného«. Jako komorní úředník účastnil se veřejné činnosti ve prospěch povznesení malých živností a r. 1896 navrhl zřízení a vypracoval projekt »Zemského jub. úvěrního fondu císaře a krále Františka Josefa I.« ku podpoře malých živnostníkův.

Čuhujiv, m. rus., viz Čugujev.

***Čuchaři**, místní název Čudů v sev.-vých. části újezdu tichvinského a újezdě bělozerském gub. novgorodské. Jest jich asi 6700, mluví vlastním svým jazykem a vyznávají pravoslaví.

***Čuchonci** majmisti, název finsko-karelského kmene žijícího v okolí Petrohradu v új. petrohradském, šliselburském, petěrhofském a carskoselském počtem asi 100.000 hlav. Jsou většinou lutheráni a mají své zvláštní nářečí. Jména jejich užívá se nesprávně pro celý národ finský.

Čuchonsko, Finsko, velkoknížetství, má 2,892.088 obyv. (1905); r. 1900 bylo podle národnosti 2,352.990 Finů, 349 733 Švédů, 5939 Rusů, 1925 Němcův a 1336 Loparů; podle vyznání 2,662.171 lutheránů, 46.466 pravosl. a rozkolníků. V hospodářství a obchodě lesy a jejich exploitace nabývají významu většího a většího, dříví činí přes polovici všeho vývozu. Železnice měly r. 1907 3331 *km* délky; železniční spojení se Švédskem otevřeno r. 1908. V obchodě podíl Velké Britannie i Německa roste na úkor Ruska. V posledních letech panování Alexandra III. směr proti samostatnosti Č-ka nabyl u vlády převahy, censura tisková zostřena a kommisse zabývaly se vypracováním návrhů na těsnější připojení Č-ka k Rusku. Po nastoupení Mikuláše II. po několik let snahy tyto utichly, až v čnu 1898 svolán byl sněm k mimořádnému zasedání, aby čuchonský branný zákon upravil podle zásad panujících v říši Ruské. Krátce potom jmenován byl generálním guvernérem generál Bobrikov, který příliš energickým zaváděním absolutismu a centralismu vzbudil nenávist přátel ústavy finské. Přes odpor sněmu ohlášeny i další reformy centralistické, ze sněmu měl se státi téměř jen poradní sbor vlády a směr tento zachován, ač národ čuchonský všeobecnou žádostí k caru za odvolání jich prosil a přátelé ústavy finské v cizině protestem se ozvali. Sněm povolil tlaku vlády značně, pokud se týče organisace branné moci, ale přes to ještě protiústavně zaveden nový podle ruského upravený zákon branný 12. čce 1901. Jazyk ruský byl zaveden při nejvyšších úřadech, státním sekretářem jmenován Rus (Pleve), ve školství a dopravnictví zaváděny bezohledně novoty, zároveň pak úkazy carskými zvýšena moc úřadů, které krutě vystupovaly proti oposičnímu tisku. Strana švédská a mladofinská spojily se ve svaz konstituční a přešly v ostrou opposici nabádajíce národ k passivnímu odporu proti nezákonným novotám; snahy jejich však nesetkaly se s dostatečným porozuměním v lidu, poněvadž těžiště agitace tiskem bylo přeneseno za hranice a svoboda shromažďovací krutě obmezena. Strana starofinská hleděla mírnou cestou oslabovati příkrost novot a senát, v němž měla rozhodující většinu, zůstal nástrojem vlády. Násilné potlačování opposice se stupňovalo, takže Bobrikovu dostalo se

r. 1903 diktátorské plnomoci. Radikálně opposiční strana chopila se prostředků násilných, Bobrikov byl zavražděn 3. čna 1904 a za ním i jiní úředníci a důstojníci. Za nového generálního guvernéra knížete Obolenského krutý tlak poněkud povolil, vykonány volby do sněmu, jež přinesly vítězství opposici; úspěch konstitučního hnutí v Rusku byl pak pobídkou obyvatelstvu, aby všeobecnou stávkou domáhalo se navrácení svých práv ústavních. Nastal obrat, sněm svolán k mimořádnému zasedání v pros. 1905, senát usnesl se na odvolání zákonů zavádějících ruštinu do úřadů a do škol a z podnětu vlády vypracována nová ústava na základě demokratickém a svobodomyslném, jíž dostalo se schválení carova 23. čce 1906. Sněm skládá se nyní z jedné komory o 200 poslancích, kteří volí se všeobecným, rovným, tajným hlasovacím právem s poměrným zastoupením na 3 léta. Sněm má zasedati každoročně po 90 dní. Volbami v březnu 1907 dostalo se do sněmu 80 sociálních demokratů, 58 Starofinů, 25 Mladofinů, 25 Švédů a 11 agrárníků, z 19 zvolených žen náleželo 9 straně sociálně-demokratické. 24. kv. zahájeno zasedání v Helsingforsu, touž dobou však schválen základní zákon říšský, jenž prohlašuje C. za neoddělitelnou část říše s autonomií ve vnitřních záležitostech. Nástupce knížete Obolenského Gerhard nedovedl vyhověti straně absolutistické, která víc a více převládala u dvora, odstoupil v ún. 1908, sněm byl rozpuštěn, ale nové volby v červenci 1908 daly sněmu složení téměř totéž jako dříve. Nový sněm zahájen byl v srpnu 1908.

* **Čuchtice**, ves v Čechách, v. Cichtice.

Čujko Vladimir Viktorovič, kritik rus. (* 1839 — † 1899), studoval filosofii a lit. dějiny v Paříži a dějiny umění v Německu a v Italii, liter. činný byl od r. 1862. Vydal ještě nejobsáhlejší rus. studii o Shakespearovi *Šekspir, jego žizň i proizveděnija* (Petr., 1889).

* **Čukmasov** Ivan Akimovič, medailleur rus. (* 1831 — † 1864), byl žákem A. P. Ljabina a sloužil při petrohradské mincovně. Z jeho prací uvádíme polovypukliny: *Prometheus*; *Perseus vysvobozuje Andromedu*; *Obětování Abrahamovo* a medaille na památku 25. výročí smrti Puškinovy, na památku smrti K. Brjullova atd.

* **Čuksar,** m. rus., viz Čeboksary.

* **Čuku**, řeka, viz Čikoj.

* **Čum**, kuželovitá chýže zbudovaná obyčejně z tyčí a pokrytá slamou nebo kožemi. Obydlí tohoto druhu rozšířeno jest od Botnického chobotu přes sever. Rus, celou Sibiř až k Tichému okeánu u mongolských a tureckých národů. Ovšem v Evropě pozbyl č. původního svého účelu, neboť užívá se ho nyní jako stáje pro ovce nebo kuchyně. K poslednějšímu účelu používá se ho u Finů, kteří č. nazývají *kota*. U švédských Loparů č-y mívají za základnu nevysokou kamennou zídku.

Čumakov Fed. Petr., malíř rus., † 1899.

* **Čuna,** pobočka Angary, viz Uda 3).

* **Čuprov** Aleksandr Ivanovič, národohospodář ruský (* 1842 Masalsku kalužské gub.), vzdělal se na duchov. akademii, načež studoval práva v Moskvě a r. 1872 poslouchal Roschera v Lipsku. Byl profes. národohospodářství na universitě moskevské a odchoval veliký počet stoupenců, kteří vydali jeho lekce s názvem *Političeskaja ekonomija* a *Istorija političeskoj ekonomiji*. Zvláštní pozornost obrátil na sebe dissertacemi *Železnodorožnoje chozjajstvo* (1875) a *Uslovija opreděljajuščija dviženije i sbory po želéznym dorogam, valovoj dochod i jego faktory. Količestvo tovarnych gruzov*, tak že mimo jiné byl povolán do kommisse hr. Baranova ku prozkoumání železniční otázky v Rusku. Vydal ještě: *O charaktěrě i pričinach sovremennago promyšlennago krizisa v Zap. Jevropě* (1889); *Tovarnyje sklady i jich značenije v vidu amerikanskej konkurenciji* atd. V theoretických názorech jest stoupencem historické a éthické školy politické oekonomie a dílem i vědeckého socialismu. Byl dlouhou dobu spolupracovníkem časop. »Rus. Védomosti« a redigoval proslulé dílo minist. financí *Vlijanije urožajev i chlěbnych cěn na někotoryja storony rus. narod. chozjajstva*. R. 1882 spolupůsobil při vypracování plánu sčítání Moskvy.

* **Čuprov** Aleksandr Aleksandrovič, statistik rus. (* 1874). Studoval na mosk. univ. mathematiku, načež se odebral na universitu berlínskou a štrasburskou, kde se zabýval studiem politických věd. R. 1901 povýšen na univ. štrasb. na doktora. Nabyv r. 1902 hodnosti magistra polit. oekonomie a statistiky na univ. moskevské, byl povolán za docenta statistiky na petrohradský polytechnický ústav. Hlavní jeho práce: *Die Feldgemeinschaft, eine morphologische Studie* (Štrasb., 1902); *Die Aufgaben der Theorie der Statistik* (»Jahrb. für Gesetzgebg, Verw. etc.«, 1905): *Statistik als Wissenschaft* (»Archiv für Sozialwiss.«, 1906); *Obščinnoje zemlevladěnije* (ve sborníku »Nuždy děrevni«, sv. II.).

Čuraj Marusja Gorděјevna, lidová pěvkyně maloruská. Z písní jí složených doznaly největšího rozšíření: *Vijut vitry, vijut bujni*; *Oj, ne chody, Gricju, na večernici*; *Gricju, Gricju, do raboty! V Grica porvany čoboty*; *Sidyť golub na berezi, golubka na višni*; *Zasvitaly kozačeňky v pochod s polunoči*; *Katylysja vozy s gorja, da v dolini staly*. (Srv. A. A. Šachovskoj: »Marusja, malorossijskaja Safo«, 1. sv. sborníku »Cto russkich literatorov«, Petr., 1839); Kn. N. N. Golicyn: »Biografičeskij slovarj russkich pisatěljnic« (t., 1889). *Tmk.*

* **Čurilovskij** Nikolaj Favstovič, učenec rus. (* 1862). Studoval v petrhr. duchovní akademii. Jest činný v petrohr. synodální typografii (kde dohlíží nad správností a přesností textu knih sv. Písma a bohoslužebných, vydávaných sv. synodou), v archivu min. nár. osvěty a archeograf.

kommissi téhož ministerstva. V archivu min. nár. osvěty vydal prvé dva svazky *Sborniku matěrialov po istoriji prosvěščenija v Rossiji* (1893 a 1897). V archeograf. kommissi sestavil *Opisanije dokumentov sobranila Chodoroviča* (XIII. seš. »Lětopisnych zaňatij« dotčené kommise, 1901).

* **Čuruk-su-gjöl**, jez. v Malé Asii, v. Adžituz-gjol.

* **Čuryło** viz Cur.

* **Čust**, m. ve fergánské oblasti (Rus. Střed. Asie) opodál pr. břehu Syr-darje, sev. od Kokandu, má 17.742 obyv. převážnou většinou Sartů, mnoho mešit, modliteben a silný obchod. V okolí pěstuje se hojně bavlník. Již v l. 334—420 Č. uvádí se jako sídlo nestoriánského biskupa.

* **Čúš**, ves v Cechách, viz Couš.

D.

D v math. znaménko derivace. — *Δ* znaménko difference. -- *d* symbol úplného differenciálu. — *∂* symbol částečného derivování. — *δ* symbol variace (viz Variační počet). — δ_n symbol determinantu.

* Mme **D***** pseud. švýc. spisovatelky paní de Charrière (v. t.).

* **Dabereth** viz Dabrat.

* **Dabkowski** Przemysław Roman, erbu Korczak, právní historik polský (* 1877 ve Lvově). Gymnasium studoval ve Stryji a ve Lvově, práva v l. 1894/95—1897/98 ve Lvově, kde byl r. 1900 povýšen i na doktora. Pod vedením prof. Balzera oddal se studiu dějin práva polského, hlavně soukromého. Obdržev od krakovské akademie nadání Śniadeckých studoval r. 1903—04 v Berlíně, kde poslouchal přednášky prof. Brücknera, Kohlera, Zäumera, Wolffa; stipendium Osławského pak umožnilo mu, aby školní rok 1907—08 strávil v Paříži a seznámil se tam s právněhistorickou literaturou francouzskou. Když krak. akademie svěřila prof. Balzerovi vydávání sbírky Corpus juris Polonici (za dobu Zikmundovskou), D. vykonal k návrhu prof. Balzera v l. 1899--1902 rozličné vědecké cesty za účelem probadání archivův a knihoven zahraničných. Na podzim r. 1896 byl jmenován praktikantem zem. archivu knih grodských a zemských ve Lvově, r. 1901 adjunktem téhož archivu. R. 1905 byl habilitován jako soukr. docent polského práva na univ. ve Lvově. Jest sekretářem »Towarzystwa dla popierania nauki polskiej«. Kromě četných prací časopiseckých uveřejnil o sobě: *Zemsta, okup i pokora na Rusi halickiej v XV. i pierwszej połowie XVI. w.* (Lvov, 1898); *Jeszcze o odpowiedzi w prawie polskiem* (t., 1899); *Dwie taksy kancelaryjne sadu halickiego z XVII. i XVIII. w.* (t., 1903); *O utwierdzeniu umów pod groza łajania w prawie polskiem średniowiecznem* (t., 1903); *Z dziejów mostu warszawskiego* (t., 1903); *Rys urządzeń pocztowych w dawnej Polsce* (Krakov, 1903); *Rękojemstwo w prawie polskiem średniowiecznem* (Lvov, 1904); *Załoga w prawie polskiem średniowiecznem* (t., 1905); *Litkup. Studyum z prawa polskiego* (t., 1906). Nyní pracuje o dvousvazkovém díle, obsahujícím systém soukromého práva polského.

* **Dabrowski** Samuel viz Dambrowski.

* **Dabrowski** Ksawery (* asi 1772 — † ?), válečník a spis. polský, sloužil ve vojsku polském v době velikého sněmu, stal se plukovníkem a bojoval proti Prusům, když tito obléhali Varšavu. Upadl v zajetí, z něhož byl propuštěn, načež odešel do Paříže a pak do Italie. Odtud chtěl vznítiti povstání v Haliči a měl již sebráno 2000 mužův, avšak po sjednání míru Campo Formijského r. 1797 vstoupil do ruských služeb a stal se generálem. Na počátku vlády Alexandra I. byl poslán na Sibiř. Z jeho spisů vyniká *Recherches sur la décadence de la Pologne* (Moskva, 1804, další vyd. 1809, 1810, 1819).

* **Dabrowski** (Dombrowski) Raul, hospodářský spis. (* 1833 v Praze — † 1896 ve Vídni), sloužil nejprve v rak. armádě, později studoval hospodářství i lesnictví. Nějaký čas meškal v Čechách, r. 1877 usídlil se ve Vídni. R. 1878 stal se dvorním lesníkem v císařských revírech lesnických. Napsal: *Die Urproduction u. Industrie gegenüber den Forderungen unserer Zeit* (Praha, 1871); *Das Reh* (Víd., 1876); *Das Edelwild* (t., 1878); *Der Fuchs* (1883); *Lehr- und Handbuch für Berufsjäger* (2. vyd. 1888); *Chronik der Jagdbeute*; *Waldbrevier* (Lip., 1885); *Der Wildparte* (1885) a j.

Dačice mají 364 d., 2749 obyv. č., 49 n. (1900), zimní šk. hospodář. a šk. měšť.

* **Dad** viz Zugdidi.

* **Dadák** Arnošt, žurnalista čes. (* 1858 v Kelči na Moravě), vystudovav učitelský ústav v Příboře učiteloval 4 roky v Kelči a jako správce školy působil 23 let v Miloticích u Hranic na Moravě. S valašsko-meziříčským knihkupcem Vaňkem počal vydávati dva čtrnáctideníky a to: »Radhošť« a »Valašské Hlasy«. Později »Radhošť« zanikl a D. ujal se vydávání »Valašských Hlasů« sám, dav k nim přílohu »Hospodář«, z níž později vyvinul se samostatný list, jenž do dneška vychází jako »Milotický Hospodář«. Vedle »Mil. Hosp.« D. vydává též časopis »Praktický Rádce«, hojně illustrovaný. Jím založený podnik »Družstvo Hospodář«, zasilatelský velkozávod, jehož D. jest ředitelem, těší se přízni veliké v celém světě slovanském. Vydává cenníky české, polské, ruské, chorvatské a německé.

* **Dafni,** osada asi $7^1/_2$ *km* vzdálená západ. od Athén na sev. úpatí pohoří t. jm., vyniká starobylým klášterem nyní ženským, v V. stol. založeným. V něm nacházejí se zbytky z antické doby připomínající svatyni Apollónovu, četné vzácné památky jako mosaiky a skulptury z doby byzantské. Za války za svobodu klášter byl přeměněn od povstalců ve tvrz. G. Millet, Le monastère de Daphni (Pař., 1899); Monuments de l'art byzantin (1 sv. t., 1900).

Dagmar 2) Marie Žofie Bedřiška, dcera dánského krále Kristiána IX. (* 26. list. 1847), provdala se r. 1866 za ruského následníka trůnu, pozdějšího cara Alexandra III., přijavši před tím víru pravoslavnou, při čemž změnila své křestné jméno v Marii Feodorovnu. Jest matkou nynějšího cara Mikuláše II. Od smrti svého manžela užívá titulu »carevna vdova« a zachovala si též veliký vliv u carského dvora.

* **Dagno** [-ňo], hrad, viz Daň, str. 937 *b*.

* **Dagon,** pův. jm. Rangúnu (v. t.).

Daguet 2) Alexander, hist. a paedagog švýc., † 21. kv. 1894 v Couvetě. Vyšlo ještě: *Le pere Girard et son temps* (1896).

* **Dahae** viz Dahové.

Dahl 5) Joh. Siegwald, malíř něm., † 17. čce 1902 v Drážďanech.

Dahle Lars Nielsoen, missionář norský (* 1843). Samostatně ještě napsal: *Specimens of Malgasy folk-lore* (1877). Vedle toho uveřejnil mnoho cenných prací v »The Antananarivo Annualand Madagaskar Magazine«.

* **Dahlen,** město v Porýnsku, viz Rheindahlen.

Dahlgren 3) Fred. A., švéd. básník a spis., † 1895 ve Štokholmě.

* **Dahlgren** Erik Wilhelm, zeměpisec a bibliograf švéd. (* 1848 ve Štokholmě), syn D-a 3), stal se r. 1870 assistentem, r. 1893 bibliothekářem v akademii věd ve Štokholmě a r. 1903 šéfem král. bibliotheky tamtéž. R. 1881—94 vydával geografický časopis »Imer«, byl spolupracovníkem četných spisů A. Nordenskjoldových i jiných cestovatelů, redigoval úřední publikaci »Stockholm. Sveriges hufvudstad« (Štokh., 1897, 2 sv.) a vydal cennou bibliografii *Sveriges offentliga bibliotek. Tioårsregister 1886—1895* (1897). Z jeho zeměpisných prací vynikají: *Bidrag till Nordens äldsta kartografi* (1892); *De franska sjöfärderna till Söderhafvet i början af 18:e seklet* (1900).

* **Dahmenit,** třaskavina skládající se z 91·3% dusičnanu ammonatého, 6·5% naftalinu a 2·2% dvojchrómanu draselnatého. Temperatura při výbuchu je nižší než 2000°C. Užívá se ho jako bezpečnostní třaskaviny v dolech, neboť při jejím výbuchu nezapalují se třaskavé plyny důlní.

Dahn Ludwig Jul. Jeho sebrané spisy básnické vyšly v Lipsku r. 1898—99, 21 sv.; nová řada r. 1903 sl. Žije ve Vratislavi.

Dahome, býv. černošská říše, nyní država francouzská k Franc. Západ. Africe náležející, má asi 169.500 km^2 s 1 mill. obyv. Král Behanzin po obsazení Abome vzdal se 24. led. 1894 Francouzům a odvezen byl na Martinique. Na jeho místo jmenovala Francie povolnějšího Guthiliho. Behanzin pak zemřel 10. pros. 1906 v Alžíru. Mezitím Francouzové šířili svou moc na sever, při čemž narazili na zájmy německé a anglické, podnikajíce větší výpravy do sev. Toga a Nigerie. Když pak hranice zájmů upravena byla r. 1897 s Německem a r. 1898 s Anglií a D. spojeno na s. s Franc. Súdánem, podřízeno bylo generál. guvernéru v Dakaru. Od té doby D. rozvíjí se dosti příznivě. Hl. m. a zároveň obchod. středisko D-je jest Porto Novo s 50.000 obyv., hl. přístav a budoucí hlav. město je Kotonu. V důležitějších místech vláda zřídila školy pro domorodce. Dovoz do D-je činil r. 1906 10,514.213 fr. (z Francie samotné 3,762.829), vývoz pak 8,506.402 fr. (2,858.010 do Francie). V onom převládá bavlna, stroje, likéry a tabák, v tomto palmový olej a jádra. Nejčilejší obchodní styky jsou s Německem, Anglií a koloniemi. Nedávno dokončena byla dráha asi 600 *km* od pobřeží z Kotonu do Caoru s odbočkou do Whydy. Srv. Le Herissé, Voyage au Dahomey et à la Côte d'Ivoire (Pař., 1903); François, Notre colonie du Dahomey (t., 1906); Corbeil, Le Dahomey (t., 1906).

Dachel, egyptská oasa, má 17.090 obyv. (1897), z toho na hlav. osadu Kásr připadá 3758 obyv. (jako obec).

* **Dachma,** věž mlčení, viz Dochma.

* **Dachovskij posad** viz Soči.

* **Daibutsu** [dajbuc], »veliký Buddha«, japanský název pro obrovské sochy Buddhy. Nejznámější jsou D. asi 16 *m* vysoké v Naře a Kamakuře.

* **Daija** viz Dahija.

* **Daily Graphic** [déli grefik] v. Graphic.

* **Daily Chronicle** [deli kronikl], veliký deník londýnský, získán byl r. 1876 Lloydem a přetvořen v nezávislý orgán liberální. Věnuje velikou pozornost dělnické otázce a vyniká literárními příspěvky i dobrými illustracemi.

* **Daily Mail** [déli mél], laciný deník londýnský, založený r. 1896 Alfredem C. Harmsworthem. Je rozhodným zastancem imperialismu. Vychází denním nákladem přes 600.000 výtisků a je velmi oblíben proto, že rychle získává zprávy z vlasti i ciziny.

* **Daimler** Gottlieb, inženýr něm. (* 1834 v Schorndorfu — † 1900 v Kannstattě). Působiv prakticky v různých závodech strojnických, přijal místo ředitele strojní továrny na plynové motory firmy Deutz, kterou z malých počátků přivedl k světové pověsti. Pracoval o zdokonalení Ottova plynového motoru, r. 1880 sestrojil zdokonalený motor benzinový, r. 1885 benzinový velociped, člun poháněný benzin. motorem a tramwayový vůz, pak čtyřválcový motor benzinový. R. 1890 založil továrnu »D. Motoren-Gesellschaft« v Kannstattě.

* **Daimón** viz Daemon.

* **Dajna,** hrad, viz Daň, str. 937 *b*.

* **Dak** (angl. *dawk*), ve Vých. Indii název pro poštu. D. gari, čtyrkolový poštovní vůz sloužící k dopravě zásilek.

Dakar, m. ve franc. osadě Senegambii, má 18.447 obyv. (1904).

* **Dakopolis** viz Déva.

Dakota Jižní, úřed. zkratka *S. Dak.*, měla r. 1900 na 201.113 *km*² 401.570 obyv., z nichž 20.225 Indiánů; podle odhadu r. 1907 485.000; téměř šestina obyvatelstva je narozena v cizině. Zemědělství rozvíjí se rapidně. R. 1907 urodilo se pšenice 32 mill. bušlů, žita 47 mill., ovsa 32 mill. a ječmene 20 mill. bušlů; k nim přistupuje hojné pěstění lnu a j. plodin. Přes 40.000 akrů jest uměle zavodněno a dalších 90.000 má býti získáno zavodněním Belle Fourche Valley. Rovněž rozvíjí se chov dobytka a spojená s ním příprava másla a sýra. Zlata dobyto r. 1906 za 6,841.469 doll., stříbra za 101.086 doll. a ostatních nerostů za 7,509.907 doll. Průmysl však nepokročil, obmezuje se na zmíněné sýrařství a na mlynářství. Stát vysílá do kongressu dva senátory a dva poslance, dělí se na 53 counties. Hl. m. je Pierre.

Dakota Severní, úřed. zkratka *N. Dak.*, měla r. 1900 na 183.359 *km*² 319.146 obyv., mezi nimiž bylo 6968 Indiánů. Ze 113.093 obyv. v cizině narozených bylo 30.206 Norů, 28.166 Kanaďanů, 14.979 Rusův a 11.546 Němcův. R. 1906 odhadnuto 490.387 obyv. Hlavním zaměstnáním zůstalo zemědělství a chov dobytka, průmysl jest neznačný, těžba nerostů nepatrná. R. 1907 urodilo se pšenice 55 mill. bušlů, ovsa 32 mill., ječmene 15 mill. bušlů. Stát zastupují v kongressu 2 senátoři a 2 poslanci. Dělí se na 43 organisované a 2 neorganisované counties. Hl. m. je Bismarck s 3319 obyv. (1900).

* **Dakšin**, Dakšinapata, sanskrt. jméno Dekkánu.

* **Daktylitis** viz Panaritium.

* **Daktylos**, středověk. míra délková, viz Spithamé.

* **Daktyloschisis**, řec., rozštěpení prstů.

* **Daktyloteka** viz Daktyliothéka.

* **Dal**, stčes. zkratka jména Dalibor.

* **Dal**, řeka švédská, viz Dalelf.

* **Dalabandi** viz Dogli.

Dalaï-lama, vládce v Tibetu, vystoupil nyní častěji do popředí událostí ve střední Asii. Nynější d. udržel se snad vlivem Číny a jiných velmocí i přes 18. rok věku svého, kteréhož se předchůdci jeho obyčejně nedožili byvše od vlády odstraněni. Sluje Nagvang a jest mu 35 let. Za anglické výpravy do Tibetu r. 1904, kdy Angličané pronikli až do Lhassy, d. uprchl daleko na sever a politické jednání vedl jemu skoro rovný bogdo-lama (v. Bogdo) neboli tešu-lama. Po ujednání míru vrátil se opět do Lhassy a r. 1908 vypravil se do Pe-kingu, kde nyní u čínského dvora dlí asi za účelem politickým. Časté srovnávání d-my s papežem jest nesprávné, neboť d. je pokládán za vtělení boha a nemá ani té moci nad kněžstvem jako papež, nad to obmezen jest několika jinými hodnostáři duchovními, kteří jsou mu téměř rovni, jako na př. zmíněný tešu-lama nebo kutuchta sídlící v Urumči.

* **D'Albert** Eugen, pianista, viz d'Albert 25).

* **Daleký Východ** viz Dalnij Vostok.

* **Dalemyšl**, ves v Čechách, viz Darmyšl.

* **Daleš**, Dalík, stčes. zkr. jména Dalibor.

Dalešice 4) mají 140 d., 776 ob. č. (1900), zámek.

* **Dalgety** [dálgèti], ves v Novém Jižním Walesu na středním toku Snowy Riveru pod vých. úpatím massivu Kościuszkova, byla r. 1904 zvolena budoucím hlavním městem Spojených Států australských.

* **D'Alheim** Pierre, proslulý franc. propagátor rus. hudby ve Francii (* 1862). Napsal znamenitou knihu *Moussorgsky* a přeložil do francouzštiny texty všech vokálních skladeb Musorgského, o nichž i přednášel a které pak vydal pod názvem: *Sept conférences sur Moussorgsky*. — Jeho manželka Marija Aleksějevna (* 1871), vynikající interprétka písní Musorgského, zejména jeho cyklu »V dětské komnatě« a »Písně a tance smrti«, pro svůj nádherný soprán a svérázný i jasný přednes náleží k nejprvnějším pěvkyním ruským. *Tmk.*

* **Dalhousie**, klimatická stanice v exklavě distriktu gurdaspurského ve státě Cambě v Pendžábu (Před. Indie), leží ve výši 2343 *m* obklopena mohutnými velikány himalájskými. Má 1610 obyv., ale v létě stoupne počet tento nejméně na dvakráte tolik.

* **Dalip Singh** viz Dhalíp Singh.

* **Dalj** Vl. Iv. viz Dal.

* **Daljskij** Mamont Viktorovič, dramat. umělec rus. (* 1865). Uměleckou dráhu hereckou začal na venkovské scéně r. 1885. R. 1890 dostal se na scénu Aleksandrinského divadla v Petrohradě, kde vystoupil v roli Žadova v divadelním kuse »Dochodnoje město«. Rázem dobyl si skvělého úspěchu a od těch dob hrál přední úlohy hrdinné. R. 1900 opustil scénu petrohradskou a s vlastní družinou hereckou uspořádal velikou řadu pohostinských her po ruském venkově. D. vyniká především nádherným hlasem, upřímným, věrným přednesem a výraznou, působivou mimikou. K jeho parádním rollím náleží Rogožin v »Idiotu« a Čackij v »Dmitriju Samozvanci«. *Tmk.*

* **Dalla Vedova** Giuseppe, vynikající zeměpisec italský (* 1834 v Padově), byl professorem na gymnasiu v Benátkách a v Padově, od r. 1872 na universitě v Padově, od r. 1877 pak v Římě, kde byl dlouholetým sekretářem a pak předsedou geografické společnosti, hlavní spisy jeho geografické jsou: *La geografia ai giorni nostri*, *Nuova Antologia* (1873); *Marinai dell'Adriatico nelle regioni polari* (»Bull. S. G. I.« 1876); *La questione africana e l'associazione internazionale de Bruxelles* (»N. A.« 1877); *Il concetto popolare e il concetto scientifico della Geografia* (»B. S. G. I.« 1881); *Sull' insegnamento della Geografia nella Universita*, I. Congr.

geogr. ital.; *La Società Geografica Italiana* (Řím, 1904).

***Dallerac** [dalràk] Fr. P. viz Dalerak.

***Dallmann** Eduard, plavec něm. (* 1830 v Blumenthalu při dolní Veseře — † 1896 t.), sloužil od r. 1855 na velrybářských lodích a vykonal r. 1873—74 k podnětu hamburské společnosti pro polární rybolov úspěšnou plavbu do končin antarktických, při čemž kromě výzkumů rybářských učiněny též některé drobné objevy zeměpisné, jmenovitě v Jižních Shetlandech a souostroví Palmerově. Po několika úspěšných cestách obchodních z Bremerhavenu k ústí Jeniseje skrze moře Karské (r. 1877—83) vstoupil do služeb společnosti Novoguinejské a stal se lodním velitelem výpravy, na které cestovatel Finsch prozkoumal některá souostroví tichomořská a sev.-vých. pobřeží novoguinejské; výprava tato dala podnět ku prohlášení panství německého nad sev.-vých. dílem Nové Guinee. — Podle D-a nazvány pak na pobřeží novoguinejském Dallmannův přístav (*Dallmannshafen*) a Dallmannova úžina. *p.*

***Dalloz** Victor-Alexis-Désiré, advokát a politik franc. (* 1795 v Septmoncelu [Jura] — † 1869 v Paříži). V době červencové monarchie účastnil se živě politického života a byl od r. 1837 členem komory poslancův. Náležel ke konservativní straně. Proslavil se jako obhájce ve veliké řadě processů (causes célèbres) a založil r. 1824 mnohosvazkovou publikaci *Répertoire de jurisprudence.* Od r. 1822 redigoval »Journal des audiences de la cour de cassation«. — Syn jeho Victor Édouard, politik a právník (* 1826 v Paříži — * 1886 v Bois-Renaud, Indre-et-Loire), byl v Paříži advokátem; r. 1852 zvolen za poslance Jury a byl po sedm let sekretářem zákonodárného sboru; hlasoval stále s většinou bonapartistů. Po r. 1870 ustoupil do soukromí. Vydával jednotlivé zákoníky s poznámkami (Codes annotés, 1873 atd.) a napsal mimo jiné: *Considérations générales sur les mines* (1860) a *De la propriété des mines et de son organisation légale en France et en Belgique* (1862, 2 sv.).

Dalmacie, království, má 593.784 obyv. (1900), 46 na 1 km^2; podle náb. vyznání 496.778 katolíků (83·6%), 96.279 řecko-prav. (16·2%) a 334 židů, podle obcovací řeči 565.276 Srbochorvatů, 15.279 Vlachů, 2306 Němců, 1157 Čechův a 683 Slovinců. Povoláním 86·1% obyv. bylo zemědělství. Hospodářskému povznesení D. věnuje se v posledním desítiletí zvýšená péče, jejíž výsledky však ničí odpor Uher proti spojení Bosny s přístavy dalmatskými. Železnice z Bugojna v Bosně do Splitu přes Aržano a Sinj dostavěna jest posud jen až do Sinje. Dostavění sítě železnic bosensko-hercegovských až do Boky Kotorské přineslo značný zisk jižní D-ii, zejména Dubrovníku a Gruži. Soukromá železnice firmy Steinbeiss z Novi v Bosně do Knina slouží jen dopravě dříví k moři. Paroplavební spojení značně se zlepšilo rostoucí soutěží Terstu a Rjeky jakož i vzmáhající se podnikavostí domácí. Turistický a lázeňský ruch stoupá zejména v Dubrovnicku. Značné zásluhy získala si společnost pro povznesení D., jíž předsedou je hrabě Jan Harrach. Politický život vyznačuje spojení se Srbů a Chorvatů pro dosažení národnostních ústupků, zejména pro zavedení vnitřní úřední řeči srbskochorvatské. Srv. Die österr.-ungarische Monarchie in Wort und Bild, sv. 11. Dalmatien (Víd., 1892); Patsch, Archaeol.-epigr. Untersuchungen zur Geschichte der röm. Provinz Dalmatia (t., 1898); Petermann, Führer durch Dalmatien (t., 1899); Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters (t., 1901—4, 3 sv.). Výsledky soustavného geologického prozkumu obsahují publikace říšského geol. ústavu ve Vídni.

***Dalmann** Johann Wilhelm v. Dalm.

***Dalmatovo,** ves v šadrinském újezdě ruské gub. permské, při ř. Isetě, má 3500 obyv. Jest střediskem silného obchodu se zemědělskými produkty, zejména s okurkami a chmelem. Vznikla kol mužského kláštera Dalmatovského Uspensko-Isetského, založ. r. 1644, později i opevněného. V XVIII. stol. posíláni sem do vyhnanství rozkolníci. K zázračné ikoně P. Marie chované v klášteře putuje sem každoročně 15. ún. a 16. srp. množství poutníkův.

***Dalnij** (t. j. daleký), japan. Tairen, město, obchod. přístav a konečná stanice Východočínské dráhy v bývalém ruském, nyní japanském najatém území Kvantunském na poloostr. Lao-tunském, rozkládá se na jz. straně prostranného zálivu Žlutého moře Ta-lien-vanu, asi 40 *km* sv. od Port Arthuru. Zřízen byl r. 1899 za účelem obchodním, ač myšlenka ta narazila na odpor vojenských kruhů, které poukazovaly na to, že D. usnadní přistání nepřítele táhnoucího na Port Arthur. Skládal se ze tří částí: administrační, kde byly zbudovány úřední budovy, evropské, kde se měl soustřediti obchod veškeren, a čínské, obývané tuzemci. Na počátku rusko-japanské války bylo tu prostavěno přes 30 mill. rublů jednak na budovách, jednak na velikém molu. Aby D. mohl konkurrovati s In-kou, lépe položeným, upraveny byly železniční sazby pro něj výhodněji. R. 1901 přistalo tu 379 obchod. lodí, z nich 292 japanských, 42 ruských, 15 německých a 13 anglických. Nejživější styk byl s Či-fu. T. r. prošlo tudy 44.272 cestujících, z nichž asi 40.000 přibylo na japan. parnících. Obyvatelů bylo 45.408 duší (2106 Evropanů) a kol 10.000 vojáků. Po bitvě u Kin-čeu a opuštění Nan-šanských posic ruským vojskem byl D. v kv. 1904 opuštěn a budovy i hráze roztrhány dynamitem. Nicméně i polozbořený D. stal se výhodnou operační basí pro Japance. Mírem Portsmouthským (1905) D. přešel na Japan, který jej 1. září 1906 otevřel cizímu obchodu.

***Dalnij Vostok,** Daleký Východ, byl r. 1903 úředně zavedený název pro ruské

državy na Kvantunu a v Mandžusku s titulem »Místodržitelství na Dalekém Východě«. Tento název vznikl nyní z názvu obecně užívaného pro tichomořské pobřeží Asie (Sibiře, Koreje, Japanu, Číny i ostrovů přiléhajících).

Dalou Jules, sochař franc., † 15. dub. 1902 v Paříži. Srv. M. Dreyfous, D., sa vie et son oeuvre (Pař., 1903).

* **Dalovice**, ves v Čechách, v. Dalevice.

Dalton 3) John, fysiolog amer., † 1889.

* **Dalyellia**, zool., viz Vortex.

* **Damadrovice** viz Domadrovice.

Damajanti, ideál věrné manželky, vytvořený starými Indy a proslavený ve veliké epické básni sanskrtské Mahábháratě. Jméno D. značí tolik co zdrželivá, zapírající, t. j. své city. D. vynikala neobyčejnou krásou, o níž dověděl se mladý král Nal, který ucházel se ihned o lásku D., již tato rovněž opětovala, až konečně stala se jeho manželkou. D. porodila svému manželu dvé překrásných dětí. Episoda o Nalovi a D. jest největší a nejznámější z celé Mahábháraty a přel. do všech jazykův evropských. *Tmk.*

Damaschino François, klinik franc., † 1890.

* **Damaschke** Adolf, národohospodář něm. (* 1865 v Berlíně), byl pův. učitelem, věnoval se však zcela činnosti publicistické. Rediguje agrární orgán »Deutsche Volksstimme«, vydal programmový spis *Was ist Nationalsocial* (Berl., 1898), kromě toho *Aufgaben der Gemeindepolitik* (Jena, 1904, 5. vyd.); *Die Bodenreform Grundsätzliches und Geschichtliches zur Erkenntnis und Ueberwindung der socialen Not* (Berl., 1907, 4. vyd.); *Geschichte der Nationalökonomie* (Jena, 1905, 2. vyd.). Vydává též sbírku *Sociale Zeitfragen* (Berl., 1894 sl.).

* **Damaschko**, ves slez., v. Damašek 2).

Damašek, hl. m. asijskoturecké prov. Syrie, má as 154.000 obyv. Úpadek obchodu nezadržela ani železnice do Bejrútu (147 *km*), D. je východiskem t. zv. hedžaské dráhy do Mekky, jež dostavěna jest nyní (1908) až do Mediny a nahradí starou poutnickou cestu. Spojení na sever k dráze bagdádské je hotovo pouze do Hamy.

* **Damba**, m. prus., viz Damm 1).

Dambach Otto, právník něm. Vydal ještě: *Der deutsch-französische Litterarvertrag* (Berl., 1883); *Gutachten des königlich preussischen litterarischen Sachverständigenvereins über Nachdruck und Nachbildung aus den Jahren 1874—1889* (t., 1891). Zemřel 1899 v Berlíně.

Dambořice mají 435 d., 1981 obyv. č., 49 n. (1900).

* **Damianitsch** Martin, právník vojenský (* 1807 na Moravě — † 1899 ve Vídni), vstoupil r. 1832 do praxe auditoriátní, působil nějaký čas jako auditor při haličských plucích, později byl přidělen zemskému vojenskému soudu v Praze, r. 1849 byl povolán do Vídně, kdež r. 1863 stal se referentem při vrchním soudě vojenském. R. 1869 odešel jako generální auditor do výslužby. Svými vědeckými pojednáními položil základ k vojenské právní vědě v Rakousku i Německu. Vydal zejména: *Handbuch der Strafgesetze für die k. k. österreichische Armee* (Vid., 1849); *Das Militärstrafgesetzbuch vom 15. Jan. 1855 für das Kaisertum Oesterreich* (t., 1855, 2. vyd., 1861); *Handbuch des Strafverfahrens bei den k. k. Militärgerichten* (2. vyd. t., 1860); *Studien über das Militärstrafrecht in seinem materiellen u. formellen Teile* (t., 1862) a j. v.

* **Daminěves**, ves v Cechách, v. Daňoves.

* **Damnameneus** viz Daktylové.

Damofón messénský. Při výkopech r. 1889 novořeckou společností archaeologickou pod vedením Kavvadiovým v Lykosuře podniknutých objeven byl chrám Despoiny a některé skulptury D-tovy (hlavy Démétry, Artemidy, Anyta, roucho Démétřino reliefy ozdobené), jež chovají se nyní částečně v národním museu athénském, částečně na místě, kde byly objeveny. D-ta klásti jest asi podle mínění Conzeova do II. stol. př. Kr.; datování Robertovo do doby Hadrianovy jest jistě pochybené. Srv. Cavvadias, Les fouilles de Lycosura (Pař., 1893); Dickins, The annual of the British school at Athens, čís. XII., session 1905—06 (Lond., 1907; J. C. Thallonová, »Americ. Journal of archaeology« (1906). *Vý.*

* **Damourit** [-mu-], nerost, viz Muskovit.

* **Damp** viz Dam.

* de **Dampierre** Guido, hrabě flanderský, pair franc. (* 1225 — † 1305), obdržel r. 1241 Flandersko a holdoval Ludvíkovi IX. Později se vzbouřil, byl však poražen a upadl v nemilost, v níž zůstal až do r. 1256. R. 1270 vypravil se s králem do Afriky. R. 1294 zasnoubil svou dceru s Eduardem, králem anglickým, začež byl od Filipa Sličného opět uvězněn. Nabyv svobody, zosnoval vzbouření proti králi, byl však na hlavu poražen, zajat a opět uvězněn.

* **Damrové** viz Damové.

* **Damudar** viz Damodar.

Dana 2) James Dwight, přírodozpytec amer., † 1895 v Newhaven (Connecticut). Jeho životopis napsal D. E. Gilman: The life of James D. D., scientific explorer, mineralogist, geologist (New York, 1899). — D. 4) Charles A., žurnalista amer., † 1894.

* **Danailov** Georgi T., právník a polit. oekonom bulh. (* 1871 ve Svištově, kde otec jeho byl obchodníkem). Absolvovav r. 1891 gymnasium v Sofii, studoval na moskevské univ. práva. Tu byl zprvu upoután studiem památek starého ruského a bulharského práva, později však vlivem professorů A. J. Čuprova a I. I. Janžula věnoval se speciálnímu studiu politické oekonomie, což jest posud vlastním oborem jeho činnosti literární. Vykonav v Rusku zkoušky, vrátil se r. 1895 do vlasti a přijal místo pomocníka prvé třídy při náčelníku přímých daní, nabídnuté mu ministrem financí. V říjnu 1897 jmenován docentem polit. oekonomie na sofijské universitě a byl pak vyslán do ciziny

k dalšímu studiu. Pobyl ve Vídni u Karla Mengra, v Mnichově u Luja Brentana, v Berlíně u G. Schmollera a Ad. Wagnera a j. V lednu 1903 byl jmenován mimoř. professorem polit. oekonomie na univ. v Sofii, kdež působí — s výjimkou r. 1907, kdy universita byla zavřena — až dosud. Napsal: *Opyt statistiki narodonaselenija Bolg. kňažestva* (»Zemlevěděnije«, časopis Cís. rus. geogr. spol., III., 1894); *Demografijata na Bъlgarija* (»Bъlg. Pregled«, 1896); *Opit vъrchu našata finansova politika* (1896, »Spisanie na Bъlg. ikonom. družestvo«, roč. I.); *Izsledvanie vъrchu starobъlgarskite danci* (»Bъlg. Pregled«, 1897); *Ženata v socialno-stupansko otnošenie* (»Spis. na Bъlg. ikon. druž.«, 1898); *Studii vъrchu finansovata kriza v Bъlgarija* (»Letopisi na Bъlg. kniž. druž.«, I., 1899); *Kakva treba da bede ikonomičeskata politika na Bъlgarija* (»Spis. Bъlg. kniž. druž.«, kn. 7, 1899; tu se po prvé přetřásá otázka o balk. celním spolku); *Edin pamjatnik na staroto bъlg. carstvo* (»Sbornik za narodn. umotvor.«, 1901); *Finansova administracija i organizacija na Bavarija, Baden i Prussija* (1901; vyd. min. financí); *Našite železnici* (1902); *Lenъt, konopъt i technata industrija v Bъlgarija* (»Period. spis. na kniž. druž.«, 1903); *Petko Karavelov* (»Letopisi na Bъlg. kniž. druž.«, 1904); *Osnovni načala na polit. ikonomija* (1905 až 1906). Od r. 1900 jest redaktorem časopisu »Spisanieto na Bъlg. ikonomičesko družestvo«, kde uveřejnil mnoho svých prací.

Danckelmann Bernhard, lesník, † 1901 v Eberswalde.

Dancla Jean Charles uveřejnil *Notes et souvenirs* (2. vyd.,Pař., 1898), v nichž podává seznam svých děl. Zemřel r. 1907 v Túnisu.

* **Dančenko** Němirovič viz Němirovič-Dančenko.

* **Dančev** P., právník bulh. (* 1857 ve Slivně). Nižší gymnasium studoval v rodišti a gymnas. studia skončil v Čechách (v Kr. Hradci). Universitu studoval nejdříve v Praze a pak v Jeně. Byl advokátem ve Slivně, pak ministrem spravedlnosti a nyní je hlavním prokurátorem u vrch. kassačního soudu. Na universitě v Sofii přednáší zároveň římské právo.

* **Dandini**, malířská rodina florencká. Nejstarší byl D. Cesare (* kol 1595 — † 1658). V domě pisanském jest od něho *Snímání s kříže.* — Jeho bratr D. Vincenzo (* 1607 — † 1675) maloval olejové obrazy a fresky; sdružil kolem sebe školu. Od něho jsou *Aurora a Hory* (ve ville Il Paggio u Florence) a *Oběť Nioby* (ve ville Petroja). — Jeho synovec nebo syn D. Pietro (* 1647 — † 1712) maloval sujety mythologické, historické a náboženské. Vytýká se mu manýrovanost a zběžnost provedení.

* **Dandolo** Emilio, syn hraběte Tullia D-la (* 1831 — † 1859), účastnil se revoluce v Miláně r. 1848, válčil pak proti Rakousku v Lombardsku i v Tyrolsku, později pak válčil v Římě proti Francouzům, chráníce državu papežskou. R. 1850—51 cestoval po Řecku, Africe a Palestině a dojmy své uložil v díle *Viaggio in Egipto, nel Sudan, in Siria ed in Palestina 1850—51* (Milán, 1854).

* **Dandy-loom** [dendilúm] jest polostrojní stav tkací (viz Stav tkalcovský, str. 57 *a*).

* **Dandyův horečka** [den-] viz Dengue.

Daněk 2) Čeněk, inženýr čes., † 19. bř. 1893 v Praze.

* **Daneš** Jiří V., geograf čes. (* 23. srp. 1880 v Novém Dvoře u Unhoště), studoval v Praze, kdež stal se r. 1902 doktorem filosofie, pak v Berlíně, r. 1906 stal se docentem všeobecného zeměpisu na č. universitě a r. 1907 na č. technice v Praze. Podnikl v l. 1899—1907 několik vědeckých cest po Bosně, Hercegovině a Dalmacii, r. 1902 po Bulharsku, r. 1904 po Spojených Obcích severo-amer., r. 1906 po Španělsku, Kubě, Jamaice, Mexiku a Kalifornii, r. 1908 po krasových územích ve Francii. Účastnil se mezinárodních kongressů zeměpisných r. 1904 ve Washingtoně a r. 1908 v Genevě, kdež přednášel o krasu na Jamaice, kongressů geologických r. 1900 v Paříži a r. 1906 v Mexiku. Vydal: *Hustota obyvatelstva v Hercegovině* (Praha, 1902; německy 1903); *Úvodí dolní Neretvy.* Geomorfologická studie (t., 1905); *Ein Beitrag zur Kenntnis des Karstphänomens* (v »Földrajzi Kozlemények«, svazek XXXIV., 1906); *Das Erdbeben von San Jacinto am 25. Dezember 1899* (»Mitt. der geogr. Ges.« ve Vídni, 1907); *Hospodářský vývoj Mexika a Rakousko* (»Obzor Národohospodářský«, 1907); *Před jubileem okkupace* (»Česká Revue«, 1907), vedle četných jiných menších rozprav a článků vědeckého i belletristického obsahu ve »Sborníku čes. společnosti zeměvědné«, jehož spoluredaktorem jest od r. 1906, v »Cas. čes. turistů« a j. Přispívá do Ottova Slovníku Nauč.

* **Danev** Stojan, politik bulh. (* 1858 v Šumně), studoval práva v Curichu, Lipsku a Heidelberce a specialisoval svá studia státovědecká v Anglii i Francii. R. 1883 vrátil se do vlasti, kdež jako advokát věnoval se též činnosti politické a žurnalistické. Připojil se k liberální straně Cankova, jejímž předsedou byl zvolen r. 1897. Za Stambulova byl pronásledován a dvakrát uvězněn. Po pádu Stambulova byl r. 1897 zvolen místopředsedou národního shromáždění a r. 1901 přijal úřad ministra zahraničních věcí v koaličním kabinetě Karavelova. Po odstoupení tohoto sestavil sám v únoru 1902 kabinet, v jehož čele stál do 14. list. t. r., kdy ministerstvo D-ovo, kompromittované následkem odhalení styků přívrženců Cankova s vrahem Stambulova i jinými politickými vrahy musilo odstoupiti. Avšak po třech dnech D. sestavil nový kabinet, jenž 18. kv. 1903 ustoupil kabinetu generála Petrova.

* **Daněvskij** Vsevolod Pijevič, právník rus. (* 1852 — † 1898), studoval v Německu, Švýcarsku a v Moskvě. R. 1877 se habilitoval a r. 1884 byl jmenován řádným professorem mezinárodního práva na universitě

v Charkově. Z jeho prací vynikají: *Očerk novějšej litěratury po meždunarodnomu pravu* (1877); *Istoričeskij očerk nějtralitěta i kritika parižskoj morskoj děklaraciji* (1879); *Sistěma polit. ravnověsija i legitimisma i načalo nacionaljnosti v ich vzaimnoj svjazi* (1882); *Posobije k izučeniju istoriji i sistěmy meždunarodnago prava* (1892, 2 sv.).

* **Dangazilská jezera**, skupina solných jezer v astrachanské gubernii (Rusko), z nichž těží se hojnost soli.

* **Dangeville** [danžvil], proslulá herecká rodina franc., z níž jako první se uvádí Claude-Charles D. (* 1665 v Paříži — † 1713) a jako nejproslulejší Marie-Anne D. (* 1714 v Paříži — † 1796 t.), člen Comédie-Française. Jako osmileté dítě vystoupila v Corneilleově »L'Inconnu«, kde projevila svůj herecký talent. Byla předmětem obdivu obecenstva i kritiků (Voltairea).

* **Dangra-jum** (Dangra-tso), veliké posvátné jezero ve střed. Tibetě, jehož jižních břehů vůbec posud neznáme, severní pak lemují velehory až přes 6000 *m* vysoké. Sem každoročně putují tisíce buddhistů, kteří zde přinášejí oběti a podnikají pobožnou cestu kolem celého jezera, ustavičně se klanějíce.

* **Danibegov** Rafail, vynikající gruzinský cestovatel koncem XVIII. stol. Podnikl r. 1795 cestu přes Persii do Indie na Kašmír a přes Tibet do Járkandu, odkud se vrátil přes Ak-su a Uč-Turfan do Ruska. Jeho cestopis byl vydán v ruském překladě pod názvem *Putěšestvije v Indiju gruzinskago dvorjanina Rafaila D a.*

* **Dániel** Ernő svob. pán, státník a velkostatkář uher. (* 1843 v Eleméru), studoval práva v Budapešti, stal se r. 1867 stoličním soudcem a r. 1870 byl zvolen za liberální stranu do říšského sněmu, kdež byl referentem pro otázky obchodní a finanční. R. 1895 vstoupil do kabinetu Bánffyova jako ministr obchodu, r. 1896 byl jmenován dědičným členem tabule magnátův a po zakončení millenniové výstavy byl povýšen do stavu svob. pánů. R. 1896 odstoupil s Bánffym. Podporoval pak kabinet Szellův i Tiszův a v list. 1904 podal pověstný návrh jednacího řádu pro sněmovnu (*lex* D.), jímž měla být povalena opposice. Návrh ten byl z hlavních příčin pádu Tiszova.

* **Danielak** Michał, politik a spis. polský (* 1865 ve Lvově). Vystudovav práva a promovován byv na doktora ve Lvově, pobyl nějakou dobu na studiích právnických v Berlíně, r. 1893—94 byl spolupracovníkem »Nové Reformy« v Krakově, r. 1894 navrhl na schůzi »Macierze« v Těšíně, aby tam bylo zřízeno polské gymnasium, které pak 1895 skutečně bylo otevřeno a r. 1903 sestátněno. V l. 1895 a 1896 D. odbýval si advokátní praxi u soudu krakovského, r. 1897 zvolen byl po prvé za poslance na říšskou radu, r. 1900 po druhé. D. jest i literárně činný, vydávaje týdenník lidový »Obrana ludu«; před tím vydával týdeníky »Chata« a »Noviny« a sepsal brošuru o temnotě Haliče pod názvem: *37.000 analfabetów*. Mimo to psal o *Lenartowiczovi*, o *Konstituci 3. máje* a j.

* **Daniellův článek** viz Článek galvanický, str. 785 *a*.

* **Danielson** Anders Peter, politik švéd. (* 1839 na Ölandu — † 1897 ve Štokholmě), zdědil rodinný statek, doplnil soukromým studiem své vzdělání a získal si tak záhy v okolí svém váhu politickou. Od r. 1873 byl volen do říšského sněmu, v němž r. 1891 až 1894 a 1897 zastával úřad místopředsedy. Náležel nejprve k opposiční straně rolnické, později však přešel jako vůdce do nové vládní strany rolnické, přející ochranným clům.

* **Danielson** Nikolaj Francevič (pseud. Nikolaj —on), oekonomista rus. (* 1844 v Moskvě). Studoval na petrohradské obchodní škole a petrohradské universitě. Jakožto Marxův žák přeložil Marxovo dílo »Kapitál« pod vedením samého autora, doplnivšího text pro ruské vydání, tak že překlad jest zároveň přepracováním díla. (Překlad I. sv. vyšel v Petrohradě 1872, oprav. a doplň. 2. a 3. vyd. t., 1898, překlad II. sv. vyšel v Petr. 1885, III. sv. t., 1896). R. 1880 D. vystoupil s originální prací *Očerki našego poreformennago obščestvennago chozjajstva* (v časop. »Slovo«, 1880), kterou si zjednal rázem veliké literární jméno. Práce ta tvoří první část knihy, vyšlé v Petrohradě r. 1893 pod týmž záhlavím a přeložené s doplňky autorovými do němčiny (Die Volkswirtschaft in Russland nach der Bauernemancipation, Mnichov, 1899) a francouzštiny (Histoire du développement économique de la Russie depuis l'affranchisement des serfs, Pař., 1902). D. napsal i rozličné stati do časop. »Russ. Bogatstvo« (1895—1905).

* **Danielson** Jan Richard, historik a politik finský (* 1853), stal se r. 1878 docentem a r. 1880 professorem dějin na universitě v Helsingforsu. Z jeho prací, založených na dlouhém studiu v hlavních archivech evropských, vynikají: *Zur Geschichte der sächsischen Politik 1706—9* (Helsingf., 1878); *Bidrag till en framställning af Englands socialpolitik och ekonomisktsociala utveckling* (t., 1880); *Die nordische Frage 1746—1751* (t., 1888); *Handlingar vörande förvaltningen i Finland ar 1808* (t., 1893—95, 2 sv.); *Viborgs läns återförening med det öfriga Finland* (t., 1894); *Finska kriget och Finlads krigare 1808—09* (t., 1897, též rusky). Jako politik D. zastával se vnitřní samostatnosti své vlasti, jak dosvědčují brošury jeho velmi rozšířené: *Finnlands Vereinigung mit dem russischen Reiche* (Helsingf., 1891, překl. švéd., fin., rus. a angl.) a *Finlands iure själfständighet* (t., 1892, též rusky). R. 1901 D. neočekávaně přešel do konservativního tábora starofenomanského. Za to patrně dostalo se mu r. 1903 hodnosti místokancléře university. Převrat svého smýšlení objasňuje v brošuře *Mihin suuntaan?* (Kam to povede?). R. 1903 stal se hlavním vůdcem strany starofenomanské.

Danielssen D. C., lékař norský, † 1894.

***Danilevskij** Vasilij, lékař rus. (* 1852 v Charkově). Vystudovav lékařství v Charkově a Vircpurce, stal se r. 1880 prof. na zvěrolékařské škole v Charkově a r. 1883 prof. fysiologie při universitě tamní. Pracoval jmenovitě o fysiologii nervstva, svalstva, hypnotismu, fysiologii výživy, parasitologii krve a j. v.

***Danillo** Stanislav Nikodimovič, toxikolog rus. (* 1849 — † 1897). Studoval na vojensko-lékařské akademii v Petrohradě, kdež povýšen byl r. 1881 na doktora lékařství za dissertaci: *K patologičeskoj anatomiji spinnogo mozga pri otravleniji fosforom.* Později stal se tamtéž soukromým docentem. Vedle dissertace D. napsal přes 60 cenných prací z oboru lékařství, uveřejněných v ruských i francouzských časopisech odborných. Samostatně vydal: *O vlijaniji někotorych jadov na soznanije u čelověka* (Petrohr., 1894); *O roli vračej v dělě borjby s alkogolizmom* (t., 1897); *Essai expérimental de la localisation des symptomes du délire toxique chez le chien* (»Arch. de physiol.«, 1882); *Reflexometre pour les reflèxes tendieux avec signal électrique* a j.

***Danilo**, arcibiskup a spis. srbský, v. Jihoslované, str. 434 *b*.

***Daniłowski** Gustaw, básník a novellista polský (* 1871 v Civilsku v gub. kazaňské), studoval gymnasium ve Varšavě, potom byl 5 let na technologickém ústavě v Charkově. Vydal básně: *Nego* (Varš., 1899); *Z minionych dni* (t. 1902); *Na wyspie* (2. vyd. t., 1902).

***Dankerss de Ry** Pieter, malíř a stavitel holl., v. Danckerts.

***Dankira**, m. v záp. Africe, v. Dankara.

***Daňkovský** E. M., pseud. E. Musila.

Dankwart, v písni o Nibelunzích bratr Hagenův a jeden z předních reků burgundských.

***Dankwart** Karl, malíř švédský, který na Jasné Hoře v Częstochowě po požáru r. 1690 vymaloval sklepení a kapli P. Marie. Mimo to vyzdobil skvotnými freskami chrám sv. Anny v Krakově. *Tmk.*

***Dannaweg** viz Tannaweg.

***Danneberg**, m. prus., v. Dannenberg.

***Dannebod** (»Pýcha Dánů«) je příjmí královny Thyry, manželky Gorma Starého, jež získala si neobyčejnou lásku svého národa zřízením opevnění zv. Dannevirke (v. t.).

Dánsko, království, má s Farorskými ostrovy 40.384 km^2 a 2,605.268 obyv. (1906), 66 na 1 km^2; Island a kolonie dohromady 193.244 km^2 a 120.892 obyv. Podle sčítání z r. 1901 bylo dle národnosti 2,355.421 Dánů, 35.555 Švédů, 35 061 Němců. Přirozený přírůstek obyv. je velmi značný, r. 1906 75.934 porodů, 36.890 úmrtí, přebytek 39.044; vystěhovalectví mírné (1906 8516 osob). Síť železnic koncem 1905 měla 3207 *km* délky. Velikou důležitost pro nákladní spojení s trupem Evropy má parní trajekt mezi Gjedserem (na Falsteru) a Warnemundem (od 1. říj. 1903). Rozvoj dánského zemědělství a chovu dobytka je velmi pozoruhodný úspěchem výrobních združení drobných živnostníků, vývoz másla, masa, zvířat a vajec stoupl velice: r. 1905 másla za 155·6, masa za 94 8, zvířat za 47·0, vajec za 24·8 mill. korun dánských; největším odběratelem jest Anglie a pak Německo. R. 1906 činil dovoz 725·6, vývoz 559 5 mill. korun. Školství proslulo rozvojem vysoké školy lidové. Srv. Koefoed a Westergaard, Grundrids af Danmarks Statistik (Kodaň, 1898); Schou, L'agriculture en Danemark (Lond., 1900); Bröchner, Danish life in town and country (t., 1903). V literatuře české z četných prací prof. Dr. A. Krause zejména: D. Jeho hmotná a duševní kultura (Praha, 1907).

Dějiny. Folkething, který se sešel po volbách r. 1892, opětně nedospěl k zákonodárnému vyřízení rozpočtu. Teprve když dokončením opevnění Kodaně odstraněn byl kořen ústavního sporu, došlo 1. dub. 1894 k řádnému projednání budgetu, po prvé od r. 1885. Došlo ke smíru mezi folkethingem a landsthingem. Brzy potom odstoupil ministrpresident Estrup, jehož místo zaujal dosavadní ministr zahraničních věcí baron Reedtz-Thott. Jinak kabinet zůstal skoro beze změny. Nové zápletky nastaly po volbách r. 1895, kdy pravice a umírněná levice získaly pouze 53 hlasy proti tolikéž hlasům radikální levice, takže ve folkethingu rozhodovala 8členná soc.-dem. krajní levice. Vláda snažila se získati folkething řadou reformních zákonů (celní reforma, berní reforma a j.), znepřátelila se však proto s landsthingem. Následkem toho došlo zase k rozporu mezi oběma thingy v otázce rozpočtu a tak kabinet Reedtz-Thottův 11. kv. 1897 odstoupil. Nový kabinet, v němž zůstali čtyři ministři z předcházejícího, utvořil dosavadní ministr vnitra Horring, jemuž podařilo se vymoci schválení rozpočtu. Nové volby v dub. 1898 zvýšily majoritu radikálů spojených se socialisty na 75 hlasů. Opposice útočila na vládu pro překročení rozpočtu při opevňovacích pracích na Sjaellandu, landsthing nebyl spokojen s umírněnou politikou vlády vůči radikální majoritě folkethingu, odepřel schválení berní reformy, také folkething postavil se proti vládním předlohám hospodářským, a proto v dub. 1900 kabinet Hörringův odstoupil. Nové, konservativní ministerstvo Sehestedovo podalo řadu reformních předloh, jež však oběma thingy byly odmítnuty. Volby 3. dub. 1901 opět přinesly rozmnožení počtu poslanců radikálních a socialistických, počet vládě příznivých konservativních poslanců ve folkethingu klesl na 8 a tím rozhodnut osud konservativní strany v D-ku, tak dlouho při vládě se udrževší. Sehested 16. čce odstoupil a sestavením nového kabinetu pověřen professor Deuntzer, jenž nové ministry vybral vesměs z radikálův. Obyvatelstvo přivítalo radostně tuto změnu systému a poděkovalo zvláštní deputací králi Kristiánovi IX., který 5. říj. po dlouhé době zase osobně zahájil jednání obou thingů. Avšak

v trůnní řeči vyslovená naděje na plodné spolupracovnictví vlády a sněmu prozatím se nesplnila, neboť landsthing odmítl schválení reformních předloh, folkethingem vyřízených. Tak také smlouva D-ka se Spoj. Obcemi o prodeji dánských državve Záp. Indii musila dlouho čekati na ratifikaci. V zimě 1902—3 nastal však obrat vládě příznivý, ježto doplňovacími volbami na podzim 1902 byla zlomena konservativní majorita v landsthingu. Od té doby vláda Deuntzerova zaznamenává řadu úspěchů. D. přistoupilo k Bernské literární konvenci, přijata reforma daně z příjmu a majetkové, provedeno sblížení D-ka s Německem za pobytu Viléma II. v Kodani (v dub. 1903) a j. Volby do folkethingu 16. čce 1903 konané přinesly opět vítězství vládní straně, jež získala 86 mandátů proti 12 konservativním a 16 sociálně-demokratickým. Island obdržel r. 1904 svého ministra se sídlem v Reykjaviku. Následkem neshod mezi jednotlivými ministry došlo k odstoupení kabinetu Deuntzerova 11. led. 1905. Nové ministerstvo sestavil Christensen. Nové volby do folkethingu v květnu 1906 stojí ve znamení roztříštěnosti a zeslabení vládní strany. 29. led. 1906 zemřel král Kristián IX., po němž následoval jeho nejstarší syn Bedřich VIII. *Skč.*

Dantan 2) Jos. Éd. zabil se pádem s kočáru 7. čce 1897 ve Villerville u Trouville.

***Dantas de Suza** Manuel Pinto, politik brazil. (* 1831), věnoval se advokacii. Dík svému řečnickému talentu byl záhy zvolen do sněmovny poslanecké, kdež připojil se ke straně liberální. R. 1866—68 byl ministrem orby a obchodu a v úřadě tom podepsal úmluvu, jíž Amazonská řeka otevřena byla mezinárodnímu obchodu. R. 1880—81 byl ministrem spravedlnosti, r. 1884 pak sestavil kabinet, v němž vedle předsednictví podržel ministerstvo financí, ježto však sněmovna zavrhla vládní návrh na odstranění otroctví, musil odstoupiti již r. 1885. Zůstal pak ve sněmovně v opposici a měl značnou účast ve přijetí zákona o odstranění otroctví r. 1888. Po pádu císařství r. 1889 vzdal se politické činnosti. — Syn jeho Rudolf Epifanis (* 1854) stal se advokátem v Bahii a věnoval se také politice. R. 1878—85 zasedal ve sněmovně poslanecké a r. 1882 stal se ministrem vnitra v liberálním kabinetě Camposově. R. 1885 byl navrhovatelem zákona o odstranění otroctví, jehož nepřijetí způsobilo pád jeho otce (v. výše). Redigoval časopis »Jornal do Brazil«.

***Dantyszek**, pseud. Czartoryského 8).

***Danzas** Konstantin Karlovič, přítel Puškinův (* 1800 — † 1870), druh jeho z lycea, sekundant jeho souboje, svědek posledních chvil života Puškinova. Byl důstojníkem v inženýrském sboru, účastnil se bojů v Kavkázsku i proti Turkům na Balkánském poloostrově a dosáhl posléze hodnosti generálmajora. Puškin miloval jej pro jeho přímou povahu, která mu i v kariéře vadila, a umíraje daroval mu na památku prsten se své ruky. Podle D-ova vypravování N. A. Amosov sestavil brošuru »Poslědnije časy žizni Puškina«.

***Danzerová** Lidmila viz Dvořáková-Danzerová (Dopl.).

***Darányi** [-ňi] Ignác šlechtic, politik maď. (* 1849), studoval práva v Budapešti a stal se r. 1874 advokátem. Zaměstnával se hospodářskými otázkami a proto byl r. 1878 zvolen sekretářem Tisské údolní společnosti. R. 1881 byl zvolen za liberální stranu do říšského sněmu, kdež stal se místopředsedou poslanecké sněmovny a místopředsedou liberálního klubu. R. 1895 stal se ministrem orby v kabinetě Bánffyově a podržel tento úřad i v kabinetě Széllově a Khuen-Héderváryově, s tímto však odstoupil 31. říj. 1903. Od r. 1902 jest vrchním kurátorem reformované církve uherské. Byv zvolen předsedou svazu uher. zemědělců, věnoval se horlivě snahám po povznesení stavu malorolnického. R. 1904 přešel s částí liberální strany k opposici a stal se předsedou ústavní strany. V dub. 1906 přijal v kabinetě Wekerlově opět portefeuille ministra orby.

***Darbhanga**, hl. m. distriktu t. jm. v divisi Patny britsko-indického místovladařství bengálského, železniční uzel, má 66.244 obyv. (1901). Ve městě jest množství rybníků. Hlavním předmětem vývozu jest *ghí* (přepuštěné máslo) a dříví. Okolí jest za doby dešťů jedinou velikou bařinou. D. byla od r. 1726 sídlem mahárádži a r. 1776 obsazena Angličany.

***Darçana** (ind., »názor«, »učení«), povšechný název filosofického systému u Indů. Hlavním axiomatem tohoto systému jest, »že z ničeho není zase nic«. Předním pak cílem tohoto učení jest osvobození duše od příštího zrození a jejího bytí i zničení její v duši světa. *Tmk.*

***D'Arcetův kov** čili Arcetův kov viz Arcet.

Dárdžilink (angl. *Darjeeling*) 2), m. a klimatické lázně v Himálájích v Před. Indii, má 14.145 obyv. (1891) většinou Hindů. R. 1899 bylo bouří a sklouznutím půdy téměř úplně zničeno. V okolí jeho rozšířily se velice čajovníkové plantáže.

Dár-es-Salám, úředně Daressalam, hl. m. v Něm. Vých. Africe, má 24.000 obyv. (1906), z nichž 584 bělochů. Náleží nyní mezi nejdůležitější přístavy východoafrické a konkurruje úspěšně se Zanzibárem. Má nový plovoucí dok a jest východištěm nové dráhy do Mrogorora v Ulugurských horách.

***Darewski-Weryho** Aleksander, spis. pol. (* 1815 v Tomaszově — † 1874 v Berlíně). Vystudovav zdržoval se na svém statku u Kamence Podolského, později v Tetjowszczyzně v gub. kijevské, od r. 1856 v Kijevě. Práce své tiskl v »Bibliotece Ossolińskich«, »Dzienniku Warszawském« a »Kronice wiadomości krajowych i zagranicznych«, nebo samostatně, také pod různými pseudonymy, jako Artemiusz, Mizantrop, Czomber, Duda, Solecki. Z nich vynikají: *Ga-*

weda o swojaku (Mohilev, 1858); *Przysłowia do nazwisk szlacheckich* (Kijev, 1870); *Jeden rozdział do przyszłej księgi przysłów* (t., 1867); *Samuel Laszcz* (t., 1865); *Lament Skwirski* (1862); *Wojna chocimska* (1862); *Pan S. Maszkiewicz* (1863); *Znaki pieczętne ruskie* (Pař., 1862); *Awulsa Humania* (Lvov, 1862); *Do dziejów Ukrainy* (1863); *Trzej królowie* (Lip., 1862) a j.

* **Dargenty** G. viz d'Echérac.

* **Dargua,** Dargva v. Darginci.

Dargun Lotar, právník polský († 1893). Z dalších jeho prací buďtež uvedeny studie uveřejněné v »Rozpravách Krakovské akademie«: *O początkach prawa spadkowego*; *O pierwotnych formach własności*; *Prawo frankońskie i prawo światowe*, jakož i práce německé: *Ursprung und Entwickelungsgeschichte des Eigenthums*; *Egoismus und Altruismus in der Nationalökonomie* a *Zur Methodik der sociologischen Rechtswissenschaft.* — Rozbor jeho prací podal W. L. Jaworski ve spise L. D. (Krakov, 1893).

Darimon Louis Alfred, publicista a politik franc., † 1902.

Darmesteter 2) James, orientalista fr., † 19. ř.j. 1894 v Maisons-Laffitte u Paříže. Posmrtně vydány ještě: *Nouvelles études anglaises* a *Critique et politique* (obojí v Paříži, 1895).

* **Darmesteter** Maria, básnířka angl., viz Robinson 5) Agnes Mary.

* **Darmschlag** viz Darmyšl.

Darmstadt, hl. m. velkovév. Hesského, má 83.123 obyv. (1905), z nichž 14.471 katol. a 1998 židů. R. 1906 bylo otevřeno nové zemské museum.

* **Darócz** [-róc], ves v Sedmihr., v. Draas.

* **Darovar** viz Daruvar.

* **Darowski** Adam, historik pol. (* 1851 v Krakově), studoval na universitě krakovské, usadil se pak na statku v gub. kielecké, r. 1881 usídlil se ve Varšavě a r. 1894 vydal se do Říma, aby tam studoval prameny polských dějin v archivu vatikánském. Vydal *Pamiętniki ks. Józefa Kossakowskiego, biskupa inflanckiego* (Varš., 1890) a *Szkice historyczne* (Petrohr., 1890—95, 3 serie).

* **Dár Sennár,** území mezi Modrým a Bílým Nilem, viz Sennár.

* **Dartois de Bournonville** [dartoà d'burnõnvil] Jules, dramat. spisovatel franc. (* 1845 v Paříži), konservátor bibliothéky Mazariniho, napsal: *Capitaine Ripaille* (1867); *Le petit Marquis* (s Coppéem, 1873); *Un patriot* (1883); *Le Nid des autres* (s Adrianem Schollenem, 1878); *Les Bourgeois de Lille* (1883); *La princesse Falconi* (1884) a j.

* **Darváz** viz Derváz (Dopl.).

Darwin 2) Charles. Pomník pochodící od H. Montforda postaven mu v jeho rodišti Shrewsbury a odhalen 10. srpna 1897.

D. 4) Francis, botanik angl., od r. 1903 jest jedním ze sekretářů král. spol. londýnské (Royal Society). Vydal dále ještě (vedle odborných prací z fysiologie botanické): *Charles D.* (1892); *Practical physiology of plants* (s E. H. Actonem, 1894); *Elements of botany* (1895); korrespondenci otce svého K. D-a (s A. C. Sewardem, 1903).

* **Dary duchovní,** d Ducha sv., v. Charisma.

* **Dary Terezie** viz Tereziedary.

* **Daržić,** jiný tvar rodinného jmena Držić (v. t.).

Dasent sir George Webbe, spis. angl., † 12. čna 1896 v Londýně.

* **Dasium** viz Dagum.

Dasové viz Tibuové.

* **Daszyńská** z Poznańskich Zofja, spisovatelka pol. (* 1866 ve Varšavě), studovala na gymnasiu ve Varšavě a Lublíně, na universitě v Curichu a Berlíně, dosáhla doktorátu a r. 1896 byla jmenována docentkou akademie Humboldtovy v Berlíně. V ten čas byla provdána za Felikse Daszyńského (v. t., Dopl.). Od r. 1898 sídlí v Krakově, kdež provdala se po druhé za soukromého docenta Dra Stanislava Golińského. Vydala: *Die Bevölkerung von Zürich im XVII. Jahrh.* (Bern, 1891); *Szkice metodologiczne* (Varšava, 1892); *Nietzsche-Zarathustra* (Krak., 1896); *Przed jutrem* (t., 1897); *Zarys ekonomji społecznej* (Lvov, 1898) a j.

* **Daszynski** Feliks, publicista pol. (* 1864, † 1890), studoval chemii nejprve ve Lvově, později v Curichu. V obou těch městech redigoval časopisy, psal do nich a vůbec byl z nejhorlivějších agitátorů haličských. R. 1889 byl na výstavě pařížské, načež se usadil ve Vídni. Zemřel na Moravě na souchotiny. Byl manželem Zofje Daszyńské z Poznańskich (v. t.). Napsal *Po pręgierz* (1888); *Trzy rozprawy* (1891) a řadu článků v časopisech krakovských, lvovských, pařížských i varšavských.

* **Daszyński** Ignác, rak. politik a vůdce sociálních demokratů polských (* 1866 ve Zbaraži), studoval v Krakově a Curichu přírodní vědy, ve Lvově práva. Vystudovav přijal místo vychovatele v Ruském Polsku, kde však stal se pro své socialistické smýšlení podezřelým a po 7 měsíců vězněn v Petropavlovské pevnosti. R. 1891 vrátil se do Haliče, kdež ujal se socialistické agitace hlavně mezi dělníky polskými. Jeho řečnický talent, znalost řeči (ovládá polštinu, ruštinu, francouzštinu i němčinu) i jiné výborné vlastnosti získaly mu oblibu takovou, že stal se záhy vůdcem sociální demokracie polské a vedle V. Adlera hraje nejdůležitější úlohu ve vší rakouské straně soc.-demokratické. (Bývá zván »rakouským Lassallem«.) Redigoval časopis »Rabotnik« a od r. 1900 jest chefredaktorem polského sociálně-demokratického deníku »Naprzod«, od něho založeného, i vydavatelem měsíčníku »Latarnia« v Krakově. Účastnil se četných zahraničních kongressů soc.-dem. R. 1897 zvolen byl v Krakově za 5. kurii poslancem do říšské rady, po druhé r. 1901 a opětně při doplňovacích volbách r. 1907. Byl předsedou sociálně-demokratického svazu poslanců říšské rady, v níž náležel k nejlepším řečníkům. Napsal

řadu politických brošur v jazyce polském, většinou zároveň v překladu německém. Z nich vynikají: *O partjach politycznych v Galicji* (1891); *Bankructwo demokracji galicyjskiej* (1895); *Krotka historja rozwoju partji socjalnodemokratycznej v Galicji* (1894); *Ks. St. Stojałowski w świetle swoich słów i listów* (1898); *Szlachetczyzna a odrodzenie Galicji* (1899) a j. v. *Skč.*

Dašice mají 260 d., 2173 ob. č. (1900), 2 měšť. školy.

Daškěvič 2) Nik. P., historik rus., † 1908.

Daškov 4) Vasilij Andr., anthropolog a archaeolog rus., † 1896 v Moskvě.

***Data occasione,** lat., při dané příležitosti.

***Dau** viz Dhau.

***Daub,** ves na Mor., viz Dub 11).

***Daubek** Josef Šebestián, rytíř, průmyslník český (* 24. pros. 1842 v Poličce). Vykonal studia reální, obchodní a hospodářská na školách pražských a vídeňských. Po několikaleté činnosti v závodech svého otce stal se r. 1873 jeho společníkem v parních mlýnech v Brněnci a převzal závody tyto r. 1878 ve své vlastnictví. R. 1882 stal se též pánem na Litni a Vlencích. Okres poličský již r. 1874 zvolil ho za okr. starostu, kterýžto úřad zastával dlouhou řadu let. R. 1883 zvolen představeným obce Brněnce. Byl též několik roků členem okr. výboru v Berouně. R. 1892 zvolen za předsedu Spolku obchodních mlýnů z vých. Čech a záp. Moravy. Od r. 1892 do r. 1901 zastupoval nesvěřenský velkostatek na sněmu království Českého jako kandidát konservativní šlechty. R. 1901 do sněmu nekandidoval. R. 1896 povýšen byl do stavu rytířského.

Daubrée Gabriel A., geolog franc., † 29. kv. 1896 v Paříži.

Daudet 1) Erneste, romanopisec a historik franc., vydal dále: *Histoire de l'émigration* (1886—90, 3 sv.); *Les coulisses de la société parisienne* (1893, 2. řada 1805); *Les moeurs du temps* (1893); *Histoire diplomatique de l'alliance franco-russe* (1896); *Une vie d'ambassadeur au siecle dernier* (1903). Z řady jeho románův uvádíme: *Coeur blessé*; *Gisele Rubens*; *Defroqué*; *Poste restante.* Pokusil se též na jevišti pracemi: jednoaktovkou *Marthe* (1890); *Un drame parisien* (1892); *La Citoyenne Cotillon* (s H. Cainem, 1903).

D. 2) Alphonse, romanopisec franc., † 16. pros. 1897 v Paříži. Z posledních jeho prací dlužno uvésti: *Entre les frises et la rampe* (1894); *La petite paroisse* (1895); *Contes d'hiver* (1896); *L'enterrement d'un étoile* (1896); *La femmes d'artistes* (1896); *Les mères* (1896); *Trois souvenirs* (1896); *Le tresor d'Arlatan* (1897); *La Fédor* (1897); *Soutien de famille* (1897). Jeho *Oeuvres completes* vyšly v 18 sv. v Paříži 1899. R. 1900 postaven mu v Nîmes pomník. Srv. Léon Daudet; Alphonse D. (Pař., 1898); Diederich Alphonse D. (Berl., 1900).

***Daudet** Léon, syn před., spis. franc. (* 16. list. 1867 v Paříži), záhy zaměnil studia medicinská s povoláním spisovatelským. Vydal *Germe et ponssiere* (1891), pak *L'Astre Noir* (1896), ostrou satiru na egoismus V. Huga, jehož vnučku pojal (1891) za choť, s níž však po čtyřech letech byl rozveden. Zvláštní pozornost vzbudila jeho satira na lékaře *Les Morticoles* (1894) a jemný román psychologický *Les deux étreintes* (1900), pak satiru na republiku *Les Parlementeurs* (1901). **D.** jest polit. spolupracovníkem antisemitské »Libre Parole« a divadelním kritikem royalistického »Soleil«.

***Dáúd-paša,** státník tur., rodem z Bosny, zaujímal vynikající postavení u dvora sultána Mustafy I. Když tento byl svržen Osmánem II., **D.** zosnoval povstání, jímž Mustafa opět byl dosazen. **D.** pak vlastní rukou zabil Osmána II. (1622). Avšak v nastavší proto vzpouře janičárů i lidu **D.** byl zajat a popraven na tom místě, kde zabil Osmána.

***Daukantas** Simanas, vlastenec a literát litevský, viz Dovkont.

***Dauksza** Mikołaj, první litevský katol. spis. XVI. stol. Byl kanovníkem kathedrály žmuďské a velmi horlivě se staral o povznesení jazyka litevského na výši jazyka spisovného. Stvořil skoro celou terminologii křesťanskou v jazyku litevském. **D.** první stanovil litev. pravopis podle vzoru českého a německého, méně podle vzoru pol. Byl protivník reformace. Jeho pravopis, zapomenutý již u katolíků litev., zachoval se doposud v litevsko-kalvinských vydáních bohoslužebných. Vydal: *Kathechismus arba mokslas kiekwienam kriksczionii privalus* (Vilno, 1595, jediný známý exemplář nachází se ve veřejné bibliotéce v Petrohradě). Nové vydání tohoto díla vyšlo r. 1890 v Krakově spolu se slovníkem litevsko-polským od Jana Bystroně. Vedle toho napsal ještě: *Postylla katolicka wieksza* (Vilno, 1599, která byla třetí knihou tištěnou v jazyku litev.). *Jmk.*

***Dauleti,** obyv. Afgánistánu (v. t. 332 *a*).

***Daumat** Jean viz Domat.

***Daun** Alfred, sochař polský (* 1854 v Krakově), studoval v l. 1873—78 na škole krásných umění v Krakově, strávil potom nějakou dobu ve Vídni a vrátiv se do Krakova získal si svým nadáním několik protektorův, mezi nimiž ujal se ho zvláště umění milovný dr. Jordan. K jeho vyzvání **D.** provedl sochu *Lilly Wenedy* a skupinu *Grazyna s Litaworem*, obé v kameni, potom řadu *poprsí* vynikajících mužů v mramoru, jež jsou umístěna v proslulém gymnastickém parku Jordanově. Po několik roků **D.** byl učitelem sochařství na škole krásných umění v Krakově a měl značný vliv na celou řadu mladých umělců zvláště tím, že při důkladné znalosti dokonalé techniky hověl novému směru t. zv. modernismu. V té době provedl mnoho zdařilých poprsí, jako: skladatele *Żeleńského*, *Schallaye* a prof. *Obalińského*, skupinu *Hudby* na průčelí divadla krakovského a druhou komposici *Lilly Wenedy* z bronzu. Nyní jest professorem modelování na průmyslové škole v Krakově.

***David** Igorevič, vnuk velikého knížete kijevského, syn Igora, knížete ve Vladiměři volyňské (* 1059 — † 1112), nedostal žádného údělu a hleděl si jej proto vydobyti. Po různém usilování strýc jeho Vsevolod dal mu Drohobuž a později knížetství Vladiměřské. R. 1097 oslepil Vasilka Terebovlského a zmocnil se značné části jeho údělu. Svatopluk Kijevský, povzbuzen jinými knížaty, stíhal za to D-a a donutil jej vzdáti se celého údělu. Okolo r. 1100 však D. obdržel v náhradu města Bužk, Dubno, Certorižsk a 400 hřiven stříbra. R. 1111 D. podnikl ještě s jinými knížaty výpravu za Don proti Polovcům.

***David** Jurjevič, syn Jurije Rostislaviče, kníže muromský († 1228). R. 1207 spolu s velikým knížetem Vsevolodem Jurjevičem podnikl výpravu proti svým bratřím, knížatům rjazaňským. Velikému knížeti Jurijovi II. pomáhal proti bratru jeho Konstantinovi (1209) a r. 1220 poslal mu syna svého Svjatoslava na pomoc proti Bulharům. Krátce před smrtí vstoupil do kláštera.

***David** Antiochijský viz Dáúd el Antaki.

***David** Lukáš, kancléř biskupa chelmského, později knížecí rada v Královci (* 1503, † 1583), napsal obšírné dílo *Preussische Chronik*, sahající do r. 1410. Bylo nalezeno r. 1720 v tajném archivu královském a vydáno tiskem v Královci r. 1812—17.

***David** Samuel, hudební skladatel franc. (* 1836 v Paříži — † 1896), vystoupil na veřejnost kantátou *Jephté* r. 1858 a získal velikou cenu římskou. Kantáta *Le Génie de la Terre* provedena byla při velikém festivalu r. 1859. Složil komické opery: *Les Chevaliers du poignard*; *Mademoiselle Sylvia*; *Un Caprice de Ninon*; *La Fée des Bruyeres*; *La Gageure*; *Une Dragonnade*; *L'Éducation d'un prince*; *Absalon*; *Les Changeurs*; velikou operu *Maccabéi*, několik operett jako *La Peau de l'Ours*, čtyři symfonie a j. v.

David 27) Klement, čes. spisov. paedag., vydal dále: *Korunní země říše Rakouskouherské*. 18 barevných náčrtků s textem (Praha-Brno, 1907); *První vyučování dějepisu na podkladě vlasteneckém* (Vel. Meziříčí, 1908); *Brněnský národní atlas* (Vídeň, 1907); *Sbírka promluv a řečí příležitostných z oboru školského*. Rediguje »Novou knižnici učitelskou« (Vel. Meziříčí od r. 1904).

***David** Jakob Julius, básník a žurnalista rak.-něm. (* 1859 v Hranicích na Moravě — † 1906 ve Vídni), studoval ve Vídni filologii a dějepis, věnoval se však cele spisovatelství. D. ve svých pracích je s počátku závislý na K. F. Meyerovi i Anzengruberovi, později však našel cesty samostatné. Napsal sbírku básní *Gedichte* (1891); povídky a romány: *Das Höferecht* (1890); *Die Wiedergeborenen* (1891); *Das Blut* (1891); *Probleme* (1892); *Frühschein* (1896); *Vier Geschichten* (1897); *Am Wege sterben* (1899); *Die Troika* (1901); *Der Uebergang* (1903); *Stromabwärts* (1903); *Die Hanna* (1904); *Wunderliche Heilige* (1905); dramata: *Hagars Sohn* (1891); *Ein Regentag* (1895); *Neigung* (1896); *Der getreue Eckardt* (1902) a j.; biografii Anzengruberovu (Berl., 1904) a Mitterwurzerovu (t., 1905); brošuru *Die Zeitung* (Frankf. n. M., 1906) a essaye *Vom Schaffen* (Jena, 1906).

***David** Josef Julius (pseud. Zvičínský), spis. čes. (* 2. bř. 1871 v Miletíně); po předběžných studiích maturoval r. 1890 na paedagogiu v Hradci Kr., ve kterémž městě od té doby působí jako učitel škol obecných, později měšť. a c. k. paedagogia i obchodní akademie, na níž od založení vyučuje jazyku anglickému. Kromě jiného vydal překlady básnické i prosaické z Miltona (Ráj opět nabytý a Ráj ztracený v tisku), Mazziniho (Úvahy), J. S. Milla (3 essaye o nábož.), Morleye, Parkera, Thackeraye (Kniha snobů, Výbor kratších prací a j. v »Angl. knihovně« Ottově); z Thomsona (Roční časy, v tisku) a j. Drobné články a práce původní roztroušeny po časopisech (»Ratibor«, »N. Paleček«, »Škola měšť.« a j. v.).

***Davídek** Václav, spisov. čes. (* 1867 v Mladé). Vystudovav gymnasium v Ml. Boleslavi, bohosloví v Litoměřicích, kaplanoval v Turnově, kde se stal katechetou, od r. 1899 jest professorem na reálce v Ml. Boleslavi a potom ředitelem studentského konviktu tamtéž. Píše spisy náboženské, díla homiletická, z nichž uvádíme: *Kolébka a rakev* (Kroměříž, 1897); *Šestero řečí pro dobu postní* t., 1897); *Věrný přítel kazatelů* (Olomouc, 1898); *Pomněnky a lilie* (t., 1898); *Methodický výklad nového katechismu* (Praha, 1900—2) a j. Přeložil také některé náboženské spisy a napsal 3 modlitební knihy.

***David-gorodok**, m. v mozyrském új. ruské gub. minské, při ř. Horyně, má kol 4000 obyv., 2 pravosl. a 1 katol. kostel. Obchod s obilím, solí a dřívím.

***Davidsohn** Robert, historik něm. (* 1853 v Gdansku), studoval v Gdansku a Berlíně, universitu v Heidelberce. Věnoval se nejprve kupectví, později žurnalistice, stav se s bratrem svým vlastníkem časopisu »Berliner Börsencourier«. Od r. 1886 věnoval se výhradně historickým studiím, obrav si za thema středověké dějiny Florencie. Napsal: *Von Nordkap bis Tunis* (1884); *Philipp II. August von Frankreich u. Ingeborg* (1888); *Geschichte von Florenz I. Aeltere Geschichte* (1896); *Forschungen zur älteren Geschichte von Florenz* (1896); *Forschungen zur Geschichte von Florenz II. Aus den Stadtbüchern und Urkunden von San Gimignano* (1900); *Forschungen zur Geschichte von Florenz III. Regesten zur Geschichte von Handel, Gewerbe u. Zunftwesen* (1901); kromě toho napsal řadu článků v něm. i ital. časopisech odborných.

***Davidson** George, vynikající geodaet a geograf amer. (* 1825 v Nottinghamu v Anglii), přišel do Ameriky r. 1832, sloužil dlouhá léta jako první assistent U. S. Geodetical Survey a řídil prozkum pobřeží tichomořského, r. 1869 vedl vědeckou výpravu do

Aljasky, r. 1874 do Japanu, v l. 1890—93 byl ředitelem trigonometrických prací v Sieře Nevadě a v Coast Ranges a je posud professorem geografie na státní universitě kalifornské v Barkeleyi. Vedle množství prací geodaetických uveřejnil též studie o pobřežních terasách a podmořských údolích na pobřeží tichomořském a řadu historicko-geografických studií týkajících se prozkumu téhož pobřeží a zejména též Aljasky i tamních ledovců. Jeho dílem je *The Coast Pilot of California, Oregon and Washington.*

* **Davidson** John, básník skotský (* 1857 v Barrheadu, Renfrewshire), byl učitelem, ale vzdal se místa a od r. 1890 žije v Londýně jako literát. Skládal hry divadelní (historické drama *Bruce*, občanskou truchlohru *Smith*), jež vydal pod společným názvem *Plays* (1894), jež však na jevišti nepronikly. Teprve svými *Fleet Street Eclogues* (1893, nové vyd. 1895), duchaplnými hovory mezi londýnskými žurnalisty, toužícími po prostotě a přírodě, rázem se proslavil. Mluví v nich jako v jeho básních *Ballads and Songs* (1894) a *New Ballads* (1896) láska k přírodě, jasná mysl a zdravá filosofie. D. psal též romány: *Laura Ruthven's widowhood*; *Baptist Lake* (1896); *The testament of a vivisector* (1901); *The testament of an empire-builder* (1902); *The testament of a prime-minister* (1904); *The theatrocrat* (1905) a j., ale v těch byl méně šťastným. Posléze vydal: *Holiday and other poems* (1906); *The triumph of Mammon* (1907).

Davies 2) oprav: * 1679.

* **Davila** Hinko, spis. chov. (* 5. list. 1858 v Krapině v Chorvatsku). Nyní žije v Dolní Stubici u Záhřeba. Vynikl zvláště jako romanopisec. Z románů jeho sluší především uvésti: *Zagorska ruža*; *Teški dani· Mara Pokovićeva*; *Na jezerima*; *Igračka valovja.*

* **Davis** William Morris, vynikající zeměvědec amer. (* 1850 ve Filadelfii), studoval na Harvardské univ., byl assistentem observatoře v Cordobě v Argentině v l. 1870—73, stal se učitelem geologie na Harvardské univ. v Cambridgei Mass. 1876, přibral pak i geografii a r. 1890 stal se professorem nadace Sturgis Hooperovy pro geografii. Vyniká činností velmi rozsáhlou zejm. v geologii tektonické a geomorfologii a může právem slouti jedním ze zakladatelů této moderní vědy. Vedle četných původ. studií v oblasti horstva Apalačského, v pohořích Velké pánve i v různých krajinách Evropy a ve střední Asii, kde pracoval jako účastník výpravy institutu Carnegiova r. 1903, D. proslul množstvím výborných studií induktivních, z nichž nejdůležitější jsou o geografickém cyklu, znamenitými učebnicemi a zejména též jako první mezi vědeckými paedagogy americkými. Ve studijním roce 1908—9 přednáší výměnou s prof. Penckem v Berlíně. Z veliké řady jeho prací jmenujeme pouze: *Elementary Meteorology* (1894); *Physical Geography* (1899); *Elementary Physical Geography* (1902); oddíl *North America* v Millově Internat. Geography.

Davitt Michael, irský politik, † 1906.

* **Dávivý kámen** v. Kamen, str. 841 *b*.

Davle mají 96 d., 754 ob. č. (1900).

Davos-Platz a D.-Dorf, vzkvétající lázně švýcarské, opatřeny byly vším moderním komfortem lázeňským. Pro suchou a zdravou zimu navštěvovány jsou nyní hojně i v zimě (ročně na 20.000 hostí) a zřízena tu byla četná sanatoria pro plicní neduhy (nizozemské, německé, Fridericianum pro chlapce, školní pro dívky a mnohá soukromá). Okolí bohato jest krásnými partiemi na Schatzalp s lanovou drahou, Schwarzhorn, Schiahorn u průsm. Strely a j.

Davoût 2) Léopold, gen. franc., † 1904.

Davydov 4) August, mathematik rus., † 1885.

* **Davydov** Gavrilo Ivanovič, ruský mořeplavec, námořní poručik, podnikl spolu s Chvostovem dvě plavby k severovýchodnímu břehu Ameriky a popsal je v knize *Dvukratnoje putěšestvije v Ameriku morskich oficerov Chvostova i D.* (Petr., 1810). Utonul v Něvě r. 1809.

* **Davyl** Louis viz Poupard L.

* **Davyn** viz Nefelin.

* **Dawid** Jan Władysław, paedagog pol. (* 1859), studoval práva ve Varšavě, psychologii a paedagogiku v Lipsku a Halle. Věnoval se pak žurnalistice. Napsal: *O zarazie moralnej* (1886); *Program postrzeżeń nad dzieckiem* (1887); *Szkice psychologiczne* (1890); *Nauka o rzeczach* (1892); *O wykładzie psychologji, jako nauki doświadczalnej* (1898). Uveřejnil mnoho článků z rozprav v časopisech »Prawda« a »Przegląd pedagogiczny«, rovněž přeložil mnoho z cizích jazyků, tak Quickovy »Reformátory vychovatelské«, Murrayovy »Zásady psychologie« a j. v.

* **Dawidowicz**, Dawid viz Davidovič.

* **Dawson** Samuel Edward, geograf kanadský (* 1833 u Halifaxu v Novém Skotsku), byl po dlouhá léta vrchním ředitelem velikého nakladatelství »D. Brothers« v Montrealu, účastně se činně při kulturním i politickém vývoji Kanady, vydal mnoho menších studií vědeckých, hlavně z oboru geografie historické a stal se r. 1907 praesidentem král. společnosti kanadské. Vydal zejména: *Canada and New Foundland* (1897); serii monografií o cestách Cabotů v »Transactions R. Society Canada« (1894—97); *The St Lawrence Basin and its Borderlands* (1905).

* **Dawson** George Mercer, geolog kanadský (* 1849 v Pictou v Novém Skotsku — † 2. bř. 1901 v Ottawě), syn J. Williama D-a (v. t.), studoval v Montrealu a v Londýně, a stal se r. 1873 geologem hraniční kommisse sev.-amer. a vydal 1875 výsledky svého badání: *Geology and Resources of the fortyninth Parallel*; od r. 1875 byl členem geologického ústavu kanadského, pracoval hlavně v Britské Columbii a Severozápadních territoriích, r. 1887 vedl výpravu na Jukon, r. 1893 stal se předsedou král. společnosti kanadské a r. 1895 ředitelem geologického ústavu. Napsal vedle řady krat-

ších zpráv a pojednání speciálních: *On the superficial geology of British Columbia* (1878); *Descriptive sketch of the physical geography and geology of the Dominion of Canada* (1884, spolu s A. Selwynem); *The mineral wealth of Britisch Columbia* (1888); *Observations of the Bering Sea.*

* **Dawson-City** (doasnsiti), m. v kanad. terrritoriu jukonském, při ústí ř. Klondiku do Jukonu, vzniklo r. 1896 po objevení zlatonosných polí klondických, má pravidelné spojení parolodní po Jukonu a po Lewisriveru. Nával zlatokopů byl tak ohromný, že r. 1898 D. mělo již 10.000 obyv., 1899 35.000, nyní má však 9142 (1901). Ulice jsou široké, elektricky osvětlované, ale budovy beze všeho ladu.

Daza Hilarion, president bolivijský, zavražděn 1. bř. 1894 v Urjuni.

* **Daža** viz Daksa.

* **Deakin** [dikin] Alfred, státník australský (* 1856 v Melbourne), studoval ve svém rodišti práva, byl zvolen do dolní sněmovny r. 1879, byl v l. 1883—86 ministrem veřejných a vodních prací Victorie, předsedou vodní kommisse r. 1884, r. 1885 generálním státním zástupcem, prvním sekretářem vodní kommisse r. 1886—90, předsedou konference zástupců držav britských r. 1887 v Londýně. Od r. 1889 byl činný pro zřízení Spoj. Států australských v četných kommissích, byl r. 1900 vyslán do Londýna, aby vymohl povolení jich, 1. led. 1901 byl jmenován ministrem spravedlnosti nového soustátí, byl předsedou min. 1903—04 a zase od r. 1905 zastávaje zároveň ministerstvo vnějších záležitostí. Vydal: *Irrigation in Western America* (1885); *Irrigation in Egypt and Italy* (1887); *Irrigated India* (1892); *Irrigation in Australia* (1893); *Temple and Tomb* (1894).

* **De Amicis** Edmondo viz de Amicis.

* **Deasy** [dízi] Henry Hugh Peter, vědecký cestovatel angl. (* 1866 v Dublině v Irsku), sloužil od r. 1888 v britské armádě a jest nyní kapitánem, podnikl v l. 1896—98 proslulou výzkumnou výpravu do Tibetu a Východního Turkistánu, za niž dostalo se mu zlaté medaille geografické společnosti londýnské. Výsledky její uveřejnil v knize *In Tibet and Chinese Turkestan* (1901); vyniká též jako sportsman zejména v automobilismu.

* **Debarovati** (z angl.) je retušovati chyby ve tkanině (viz »Leipziger Monatschrift für Textilindustrie«, roč. 1895, str. 531).

* **Debat-Ponsan** [d'baponsān] Édouard Bernard, malíř franc. (* 1847 v Toulouse), studoval u Cabanela. Maloval obrazy historické, vynikající velkolepou komposicí, jakož i portraity vynikajících vrstevníků, zejména politiků. Jeho přední díla jsou historické obrazy: *Vypravování Filétovo* (1870); *První žaloba* (1874); *Dcera Jeftova* (1876); *Sv. Pavel před Areopagem* (1877); *Pieta Ludvíka Svatého k mrtvým* (1879); *Brána v Louvru za jitra po noci Bartolomějské* (1880); Plafondy: *Nec mergitur*; *Kristus na hoře* (1899) a j. v. Z portraitů vynikají jízdecký obraz *generála Boulangera, ministra Graneta* a j. v.

* **Debbe**, ves v Núbii, viz Dabbe.

* **De Beers Consolidated Mines Ltd.**, veliká společnost s obmezeným ručením, sídlem v Kimberleyi, založená 1. dub. 1888 k vykořistění jihoafr. polí diamantových. Má jméno po boerském sedláku De Beerovi, od něhož společnost tato koupila první svůj pozemek. V čele jejím stál původně Cecil Rhodes. Závodní kapitál činil r. 1906 4·5 mill. liber st., rozdělených na 800.000 prioritních a 1 mill. jiných akcií po $2^1/_2$ lib. st. R. 1906 společnost vyplácela všem akciím 40% dividendy. Náležejí jí De Beers Mine, Kimberley-Mine, Butfontein Dutoitspan Mine a jiné doly. Viz Williams, The Diamond Mines of South Africa (Lond., 1903).

* **Debelle** [d'bel] Alexandre Joseph, malíř franc. (* 1805 — † 1897), studoval nejprve práva, později se však věnoval malířství a r. 1853 byl jmenován konservátorem musea v Grenoblu. V »Salonu« debutoval r. 1837. Z jeho obrazů vynikají: *Napoleon vracející se z Elby slaví vjezd do Grenoblu* (1840); *Kristus zjevuje se Maří Magdaléně* (1843); *Abdikace Humberta II., dauphina vienneského* (1847, v mairii grenobelské); *Spojenci před Grenoblem 6. čce 1815* (v radnici grenobelské); *Shromáždění notáblů ve Vizille r. 1788* (v prefektuře isèreské) a j. v. Kromě toho namaloval mnoho obrazů do kostelů v dep. isèreském, provedl lithografie v »Album du Dauphiné« a j.

* **Debes** Ernst, kartograf něm. (* 1840 v Neukirchen u Eisenachu), vstoupil r. 1858 do geogr. ústavu Perthesova v Gothě, byl zde nejprv žákem, později spolupracovníkem Petermannovým, dokončil studia v Paříži a r. 1872 založil v Lipsku spolu s H. Wagnerem z Darmstadtu geogr. ústav. Tento ústav získal si záhy dobrou pověst vydáváním školních atlasův a nástěnných map. Po delších přípravách D. vydal r. 1893—95 svůj veliký *Neuer Handatlas.* Obsahuje 59 velikých a 120 vedlejších map. Druhé vyd. vyšlo r. 1900. Atlas ten vyniká po stránce vědecké i technické, při projekcích kartografických dokonce znamená i nastoupení na nové dráhy. Jest vzorem velikému českému Ottovu atlasu zeměpisnému.

Debicki 1) Lud., žurnal. polský † 1908 v Krakově.

* **Dębicki** Zdzisław, básník polský (* 1871 ve Varšavě). Studia universitní začal ve Varšavě na fakultě lékařské a dokončil ve Lvově na fakultě právnické, načež vstoupil do praxe soudní. R. 1899 vrátil se do Varšavy. Vydal básně: *Ekstaza* (Lvov, 1898), *Noce bezsenne* (t., 1900) a *Świeto kwiatów.* Jest spolupracovníkem »Gazety Polské«, do níž píše feuilletony a kritiky, a »Bibljoteky warsz.«

Debidour Élie, hist. franc., od r. 1906 prof. na univ. pařížské, vydal dále *Histoire des rapports de l'Église et de l'État en France de 1789 à 1890*, *Le général Fabrice, sa vie militaire et politique* (1904); *L'Église catho-*

lique et l'Etat en France sous la troisième République 1870—1906, sv. I.

Deblín má 180 d., 1056 ob. č., 8 n. (1900).

* **Debna Góra**, m. v Pomořanech, v. Damgarten.

* **Deborsko** viz Debra.

* **Debralija**, Debranin, obyv. Debry (v. t.).

* **Debu** Lev Lvovič viz Desbouts.

* **Debussy** [d'bysì] Claude, skladatel franc. (* 22. srpna 1862 v Saint-Germain en Laye), žák Guirandův na pařížské konservatoři, rytíř čestné legie. Obdržel r. 1884 římskou cenu za kantátu *L'enfant prodigue*. Jeho římská skladba *La demoiselle élue* byla jako hypermoderní od Akademie zamítnuta. Charakteristická zvláštnost hudby D-ovy jest ve smělém a neobvyklém hromadění harmonických effektů. Harmonii hledí obohatiti úmyslným přibíráním vyšších svrchních tónů (7., 11., 13.). Z vokálních skladeb vytknouti jest písně na básně Baudelaireovy a Verlaineovy, *L'Apres-midi d'un faune* (Mallarmé), nocturna pro orchestr a žen. sbor (*Nuages*; *Fêtes*; *Sirènes*), z instrumentálních *En bâteau*, *Menuet*, *Deux arabesques*, *smyčcové kvartetto* op. 10 atd. Hlavního úspěchu dosáhl hudebním dramatem z r. 1903 *Pelléas et Mélisande*, jemuž jest podkladem Maeterlinckovo drama t. jm. Jest to ovšem »drama« ve smyslu impressionistickém, hudba charakteru po výtce lyrického, běžnému (Wagnerovskému) smyslu slova protichůdná. Opera *Chimene* jest posud v rukopise. Lit.: L. de Laurencin, Notes sur l'art de D. (»Courier musical«, 1904). *O. Z.*

* **Décembre-Allonier**, jméno sdružených dvou spisovatelů franc., totiž Josefa D-a (* 1836 v Metách) a Edmunda Alloniera (* 1828 v Rochefortu). Napsali společně: *La Bohème littéraire* (1862); *Typographes et gens de lettres* (1863); *Dictionnaire de la Révolution francaise* (1866—68); *Grandes figures de la Révolution francaise* (1873).

* **Decigram, decilitr, decimetr** v. Deci.

* de **Decken** Constant, belgický missionář a cestovatel v Africe (* 7. bř. 1852 ve Wilryku u Antverp — † 3. bř. 1896 v Bomě na Kongu, působil v l. 1880—83 v čínské prov. Kan-su, odkud odešel do Kuldžy v Dzungarsku, kde se věnoval studiu jazyků. R. 1889 doprovázel Bonvalota a vév. Orléanského a jejich cestě v Tibetu. V l. 1894 a a 1895 dlel v Konžsku, kde však zemřel. Napsal: *A travers l'Asie* (Brus., 1894).

* von der **Decken** Augusta, spisovatelka něm., píšící pod pseud. A. von der Elbe (* 1828 v Bleckede nad Labem), věnovala se spisovatelské činnosti teprve po smrti svého manžela, hannoverského majora. Od r. 1883 žije v Hannoveru. Napsala řadu románů, z nichž uvádíme: *Chronika eines fahrenden Schülers* (1878, 9. vyd. 1901); *Die Ricklinger* (Berl., 1881); *Lüneburger Geschichten* (Stutg., 1883); *Der Bürgermeisterturm* (Berl., 1885); *In seinen Fussstapfen* (Berl., 1891); *Eigenart* (Štutg., 1893, 2 sv.); *Die Macht des Kleinen* (Berl., 1894); *Die jüngern Prinzen* (t., 1894); *Lustige Geschichten* (Lip., 1896); *Die Töchter des Obersten* (Jena, 1897, 2 sv.); *Onkel Wilhelms Gäste* (Drážď., 1899); *Seekönigs Töchter* (Berl., 1900); *Kaiser u. Arzt* (t., 1901, 2 sv.); *Drei Frauenschicksale* (1906); *Die Eiken von Eikenheidt* (1907).

* **Decker** Antonín, historik čes. (* 1855 v Třeboni), studoval na akad. a piarist. gymnasiu, později na filosofické fakultě v Praze. R. 1878—88 supploval na městské střední škole v Praze, r. 1888 byl jmenován ředitelem obecního gymnasia v Třeboni, o jehož udržení a postátnění se zasadil, r. 1901 stal se ředitelem gymnasia v Jindř. Hradci, kdež působí posud. Ve svém působišti věnoval se vždy horlivě činnosti veřejné, tak zejména byl ze zakladatelů »Nár. Jednoty Pošumavské«. Nejhorlivěji staral se o město Třeboň, jež jmenovalo jej čestným měšťanem. Napsal do programmů školních a ve zvláštních otiscích vydal: *Dějiny Avarů* (Třeboň, 1889); *Dějiny škol Třeboňských* (t., 1893); *Archiv městského musea v Jindř. Hradci* (Jindř. Hrad., 1908) a řadu článků historických a místopisných do »Třeboňských Listů«, »Ohlasu od Nežárky«, »ČČM.« a j.

Decomposita jsou složeniny ze slov již složených.

Decourcelle Pierre napsal dále řadu divadelních prací, jako: *L'Homme à l'oreille cassée* (1893); *Le Collier de la Reine* (1894); *Papa la Vertu* (1898); *Le Petit Chaperon Rouge* (1902); *Werther* (1904); dramatisovaný román *La Moine aux beaux yeux* (1907); z románův uvádíme: *Les Fétards de Paris* (1901); *Le Curé du Moulin-Rouge* (1903); *La Mère Coupe-Toujours* (1905).

Decrais Pierre Louis, politik franc., převzal 23. června 1899 v kabinetě Waldeck-Rousseauově portefeuille ministra osad, odstoupil r. 1902.

* **Decreto-legge** [dekretoledže] sluje v ital. stát. právě královské nařízeni s prozatímní platností zákonnou. Právo k vydávání takovýchto nařízení nevyplývá sice přímo z ústavy, avšak praxe připouští je v případech krajní nouze. D. odpovídá tedy rakouskému císařskému nařízení vydanému na základě § 14. stát. zákl. zák. Rozdíl je v tom, že d. může býti vydáno i v době zasedání parlamentu a pro dodatečné schválení parlamentu není vymezena určitá lhůta. Příkladem takovýchto nařízení jsou t. zv. leggi-catenaccio, nařízení vydaná proto, aby v době, kdy parlament projednával vládní návrhy na zvýšení cel, spekulanti nenakoupili velikých zásob zboží, na něž se vztahovalo projednání zvýšení cen. Jiný příklad jest královský dekret z r. 1899, jímž generálu Pellouxovi bylo umožněno provésti zostřená ustanovení o zachovávání veřejného pořádku, což parlamentní cestou nebylo možno, přece však nutno, zejména vzhledem k milánským nepokojům v květnu 1898. Avšak obstrukcí v poslanecké sněmovně dosaženo bylo odvolání tohoto d. počátkem dubna 1900.

***Decupla** viz Decima.

***Dečak** Mirko (pseud. Lucien Metivet), spis. chorv. (* 1876 v Záhřebě). Přebývá nyní v Záhřebě. Ze samostatných jeho spisů sluší uvésti: *Naše duše* (kniha různých črt, Záhřeb, 1905). Vedle toho napsal dvě aktovky pod názvem: *Grbavac* a *Pjesma*, které provozovány byly na záhřebské sceně r. 1906. Prvá jednoaktovka přeložena byla i do němčiny. *Tmk.*

Děčín má 724 d., 154 ob. č., 8876 n. (1900), živnostenský inspektorát, vyš. reál. gymnasium (»typu děčínského«), řemeslnickou, plaveckou a kupeckou pokračovací školu, průmyslové museum.

Dědeček Josef, botanik čes., působil na reálce karlínské jako senior a po čtyřikráte i jako provisorní správce, pak v l. 1896—99 jako pomocná síla při admin. a kancel. pracích po 25 let. R. 1899 vstoupil na vyžádaný odpočinek s titulem školního rady. Pořídil vedle statí v VII. díle Ottova Slov. Nauč. str. 128 uvedených český překlad: *Dr. A. Pokorného Názorný nerostopis* (Praha, 5. vyd., 1891) a sestavil přehledy personální a statistické pro »Jubilejní spis«, vydaný r. 1899 na oslavu 25letého trvání české reálné školy karlínské. Jsa členem musea král. Čes., Ústř. hospodářské společnosti a několika okresních spolků, působí t. č. jako předseda agrárního sdružení v Chabrech u Prahy.

Dědek, Dědoš, Děduš, stč. jm. mužské.

***Dedekind** Alexander, orientalista něm. (5. dub. 1856 ve Wolfenbüttlu), gymnasijní studia konal ve Wolfenbüttlu a Vídni, universitní (práva a orientální jazyky) v Genevě, Gotinkách a Vídni, roku 1887 stal se konservátorem umělecko-průmyslových sbírek c. k. rak. obchod. musea ve Vídni a r. 1892 kustodem sbírek egyptských starožitností cís. rakouského domu. Napsal: *Hieroglyphen-Grammatik mit einer sprachgeschichtlichen Einleitung* (1888); *Das Dekret von Kanopus* (1888); *Assyr. Syllabar* (1889); *Assyrische Chrestomathie. Handbuch für die Lektüre assyr.-babylonischer Keilschriften* (1889); *The expedition of Pharaoh Shistrak against Palestine, and especially against Jerusalem* (1892); *Recherches sur la pourpre Oxyblatta chez les Assyriens et les Égyptiens* (1896), kteroužto otázku sledoval dále ve spisech *Aufhellung dunkel gebliebener vermeinter Purpurstellen bei Homer und röm. Dichtern* (1898); *Nachweis der Lichtempfindlichkeit frischer Purpurmaterie als Schlüssel zur Erklärung der Grundbedeutung von Purpur* (1898); *Sur la fausse pourpre des anciens* (1898); *La pourpre verte et sa valeur pour l'interprétation des écrits des anciens* (s barev. tab., 1898); *Privatissimum für Purpurforscher* (1903); *Geschichte d. kaiserlichen Sammlungen altägypt. Objekte in Wien 1907*. Vedle rozsáhlé činnosti vědecké znám jest D. též jako dramatický spisovatel. Napsal tragédie: *Rosa* (1880); *Der Isis-Priester* (2. vyd., 1881); *Kürnberg* (1883); *Columbus* (1892); operní text *Der Alchymist* na hudbu barona H. v. Zois (1895).

***Dědibaby** viz Jedibaby.

Dědice 3) mají 279 d., 1738 ob. č. (1900).

Dědická daň. Pokud se týče poplatků, jež dlužno v Rakousku platiti vedle poplatku z čisté hodnoty jmění pozůstalostního (t. zv. poplatkův obohacovacích), z hrubé hodnoty nemovitých předmětů pozůstalostních, vydány nové předpisy zákonem z 18. čna 1901 č. 74 ř. z. Podle toho rozhoduje nyní o výši poplatku poměr k zůstaviteli a výše nabytí tak, že dlužno platiti: Děje-li se převod s rodičů na manželské a nemanželské děti a jejich potomky neb naopak, s rodičů na osoby s jejich dětmi v manželství vcházející neb s těmito již svazkem manželským spojené, s rodičů nevlastních na nevlastní děti, s rodičů zvolených na děti zvolené a mezi nerozloučenými a nerozvedenými manžely při hodnotě do 30.000 K 1%, při hodnotě přes 30.000 K 1½%, v případech jiných při hodnotě do 20.000 K 1½%, při hodnotě přes 20.000 K 2%. Zvláštní úlevy poskytnuty ve případech, kde předmětem převodu jsou nemovitosti rolnické, jež zůstavitel sám vzdělával, nebo budovy, jichž zůstavitel zcela neb z části užíval tak, že převody takové na uvedené osoby, jež k zůstaviteli stály v blízkém poměru, jsou do hodnoty 5000 K od poplatku osvobozeny, při hodnotě do 10.000 K podléhají pouze poplatku ½%, převody na osoby jiné podléhají při hodnotě do 5000 K sazbě ¾%, při hodnotě do 10.000 K sazbě 1¼%. — Ve Francii způsobena dalekosáhlá změna zákony z 26. ún. 1901 a 30. bř. 1902 tak, že daň platí se nyní pouze z čisté hodnoty a odstupňována jest nejen podle poměru příbuzenského, nýbrž i podle výše jmění. — V Anglii podle finančního aktu (*the finance act*) z r. 1894 zavedena nová estate duty, jež postihuje veškeré jmění movité a nemovité sazbami odstupňovanými podle výše jmění a bez ohledu na poměr k zůstaviteli. Vedle této daně pozůstává podle stupňů příbuzenských odstupňovaná legacy duty a succession duty. — V Německu stala se jednotná úprava zákonodárství zákonem z 3. čna 1906 č. 620 ř. z. Jím zrušeny zákony partikulární o d-ké d-ni a za újmu odtud vzešlou dostati se má státům spolkovým ⅓ jejich hrubého příjmu z d-ké d-ě. Zbývající dvě třetiny obdrží stát. Výše daně řídí se podle poměru k zůstaviteli, výše nabytí a účelu věnování. Z povinnosti berní stanoveny četné výjimky, zejména osvobozena všechna nabytí do 500 mk. a nabytí do 10.000 mk., jež dostává se vlastním rodičům a dalším ascendentům, nemanželským od otce uznaným dětem a dětem adoptovaným. Úplně osvobozeny jsou nápady dostávající se dětem manželským a dětem nemanželským ze jmění matčina a mateřských předků. Srv. Funk, Poplatek z převodů majetkových na případ smrti (1908). *Funk.*

***Dědina** Dřemová, ves na Mor., v. Dřemovice. — D. Nová, ves na Moravě u Boskovic, v. Suchý.

***Dědina** Jan, malíř čes. (* 1870 ve Strakách u Nymburka). Jako četní jiní z mladších malířů čes. D vystudoval uměl.-prům. školu v Praze a z té pak přešel na akademii. Přerušil svá umělecká studia náhlým odjezdem do Italie, odkud se obrátil do Paříže. Tam hned s počátku illustroval. Vliv na D-nu získal Marold, jehož byl s počátku napodobitelem, a to hlavně v kresbách určených pro reprodukci. V Paříži D. seznámil se s Bernardem, jenž D-nu učinil svým pomocníkem na malbách stropu v Comédii Française a v Malém Paláci v Champs Élysées. Jeho illustrace k traktátu Pseudopoggiovu o Husovi (J. Otto) zjednaly D-novi v paříž. Saloně titul associé a právo vystavovati 4 díla bez posudku jury. R. 1900 obdržel na svět. výstavě v Paříži čestné uznání za podobiznu své sestry. R. 1907 zakoupena jedna jeho kresba francouzskou vládou pro nár. galerii. D. také napsal několik statí v »Revue du Bien« (filosofického obsahu), jiné v »Les Bruits de Paris« a j.

***Dedko** viz Daško 1).

***Dědlov** V., pseud. V. L. Kigna (v. t.).

***Deecke** Wilhelm, filolog a archaeolog něm. (* 1831 v Lubeku — † 1897 ve Štrasburce), studoval universitu v Lipsku a Berlíně, věnoval se pak středoškolskému učitelství a skončil jako ředitel lycea v Mülhúsech. Byl vynikajícím badatelem na poli staroitalských jazyků. Jeho hlavní práce jsou: *Die deutschen Verwandtschaftsnamen* (Výmar, 1870); *Corssen und die Sprache der Etrusker* (Štutg., 1875); *Etruskische Forschungen* (t., 1875—80), v nichž později pokračoval s Paulim pod titulem *Etruskische Forschungen und Studien*; *Der Ursprung der kyprischen Silbenschrift* (Štrasb., 1877); *Die Falisker* (t., 1888). D. upravil nové vydání spisu K. O. Müllerova »Etrusker« (Štutgart, 1877, 2 sv.) a vydal řeckokyperské nápisy v Collitzově »Sammlung der griechischen Dialektinschriften« (Gotinky, 1883).

Defekace, též defaekace, v lékařství, kálení, vymítání výkalů z těla.

***Defiace** viz Denudace, str. 307 *b*.

Degaj Pavel Ivanovič, právník rus. (* 1849). Práce jeho seznamují s právem rozličných evropských států a vyznačují se množstvím historických zpráv. Uvedeny buďtež zvláště: *Ipotékarnyja sistémy i vlijanije ich na finansy i voobšče na gosudarstvennoje blagosostojanije* (1849); *Vzgljad na sovremennoje položenije ugolovnago sudoproizvodstva* (1847); *Učebnaja kniga rossijskago Graždanskago sudoproizvodstva* (1846); *Sistématičeskoje načertanije suščestvujuščich rossijskich uzakonénij o obščich dénéžnych zajemnych aktach, meždu častnymi ljuďmi upotrebljajemych* (1824); *Posobije i pravila izučenija rossijskich zakonov i matérialy k enciklopediji, metodologii i istoriji litératury ross. prava* (1831).

***Degas** [d'gà] Edgar, malíř impressionista franc. (* 1834 v Paříži), studoval u Lamotha, od r. 1855 v École des Beaux-Arts. Maloval zprvu historický genre, záhy se však věnoval zobrazování moderního života, při čemž výhradně používal pastelových tužek. Oblíbil si zejména scény sportovní, výjevy ze závodův a pod., kloně se při tom víc a více k zásadám impressionismu. Od r. 1870 pozorujeme u něho obzvláštní zálibu v líčení života tanečnic a žaček balletního sboru pařížských divadel. Představuje je při zkouškách, cvičeních, v garderobě, oddávaje se kultu ošklivosti někdy až odstrašující. Přes to však jeho pastely pro jemnost tónů jsou velmi oblíbeny. Srv. M. Liebermann, D., eine kritische Studie (Berl., 1900).

***Degérando** August baron, syn Josefa Marie D. (v. t.), politik sedmihr. (* 1809 — † 1849), oženil se s hraběnkou Emmou Teleki a usadil se v Sedmihradsku. Věnoval se studiu politických a sociálních poměrů nové své otčiny a hleděl jí několika spisy získati sympathie na západě Evropy. V té příčině vyniká jeho dílo *Transylvanie et ses habitants* (Pař., 1845, 2 sv.).

***Degio** (Dehio) Karl Konstantinovič, klinik rus. (* 1851). Studoval na lékařské fakultě jurjevské. R. 1876 byl lékařem zdravotního oddělení v Srbsku. R. 1877 stal se lékařem evangelického lazaretu ve Svištově v Bulharsku. Později stal se assistentem dětské nemocnice prince Oldenburského v Petrohradě. R. 1883 připuštěn za docenta klinické propaedeutiky na universitě jurjevské, r. 1886 jmenován byl mimořádným a r. 1888 řádným professorem speciální pathologie a therapie tamtéž. Z cenných jeho spisů uvádíme: *Beiträge zur pathologischen Anatomie der Lepra* (Jurjev, 1887); *Prokaza v prošlom i v nastojaščem vremeni* (Petr., 1895); *Ob eritromelalgiji* (»Russkij Archiv patologiji«, 1896, sv. I. a »Berliner klin. Wochenschrift«, 1896, čís. 37); *O syvorotočnom léčeniji prokazy* (»Russkij Archiv patologiji«, 1898); *O zarazitéljnosti prokazy i o sposobach borjby s néju* (t., 1899, sv. VIII.); *O kataraljnych i jazvennych processach, vyzyvajemych mikroparazitom Balantidium coli v tolstoj kiškě čelověka* (t., 1898, sv. VI.); *O staréniji serdca* (t., 1902, sv. XIII.) a j. v. Vedle toho D. jest z hlavních redaktorů »Petersburger medicinische Wochenschrift«.

***Deglaws** Augusts, spis. lotyšský (* 1862). Žije nyní v Rize a proslul svými původními pověstmi a povídkami ze života balticko-lotyšského, otištěnými v rižském lotyšském časopise »Deenas Lapa« a j. Zvláště cenný jest jeho román: *Starp diwàm ugunim* (Mezi dvěma ohni). *Tmk.*

***Degtěvka,** sloboda v donském okruhu v donské oblasti, při řece Lozové, má 7876 obyv. (1897) zabývajících se rolnictvím, zahradnictvím a vinařstvím.

Degummování či vyváření hedvábí viz Hedvábí, str. 1023 *a*).

***Děgurov** Anton Antonovič, historik a paedagog († 1849), byl rodilý Francouz a slul vlastně Jendy Dugour. V době revoluce byl ve Francii professorem pařížské centrální školy, před pronásledováním však

uprchl do Anglie, odkudž ho kníže Barjatinskij odvezl do Ruska. Tam založil nejprve v Kursku pensionát pro urozené dívky, později však stal se professorem historie při charkovské universitě (1806—16). Tam získal si také pověst obratného inspektora nižších učilišť. R. 1816 byl jmenován professorem petrohradské university, jejímž redaktorem stal se r. 1825. Na odpočinek odešel r. 1836. Jeho veliké bibliothéky bylo použito k založení tifliské veřejné knihovny. Nebyl vážným učencem. V době svého pobytu v Rusku napsal mimo jiné: *De la renaissance des lettres et de la prépondérance qu'elles ont donnée à l'Europe sur les autres parties de la terre* (1812, též rus. překl.); *De la civilisation des Tatars-Nogais dans le midi de la Russie européenne* (1816); *De la direction donnée à l'enseignement dans les universités* (1823); *De l'influence des lumieres sur la condition des peuples* (1826, též rus. překl.); *Essai sur l'histoire des enfants trouvés* (1829); *Recherches sur les enfants trouvés et les enfants illégitimes en Russie* (1839—40) a j. v. Srv. A. S. Lebeděv, A. A. D. (»Věstnik Jevropy«, 1876).

* **Dehau,** ves v Cechách, viz Děkov.

* **Dehenten,** ves v Cechách, v. Dehetné.

* **Dehlau,** ves v Cechách, v. Dolany 16).

* **Dehmel** Richard, básník něm. (* 1863 ve Wendisch-Hermsdorfu nad Sprévou), studoval v Berlíně filosofii, přírodní vědy a sociálni oekonomii, stal se r. 1887 sekretářem svazu něm. pojišťoven proti ohni, avšak od r. 1895 věnoval se výhradně literatuře. Cestoval mnoho a usadil se pak trvale v Blankenese u Hamburka. Jest ze zakladatelů umělecké družiny »Pan«. Vydal sbírky básní: *Erlösungen* (Berl., 1891); *Aber die Liebe* (1893); *Lebensblätter* (1895); *Weib und Welt* (1896); *Ausgewählte Gedichte* (1901); básně pro děti: *Fitzebutze* spolu se svou chotí Paulou D-ovou (1900); tragikomédii *Der Mitmensch* (1895); pantomimu *Lucifer* (1899); román *Zwei Menschen* (1902). Od r. 1906 vycházejí sebrané spisy jeho v 10 sv. (Berl.). Psali o něm Furcht, Servaes, Moeller-Bruck, Bab, Frank. Srv. Dekadenti (Dopl.).

* **Dechant-Gallein,** ves v Čechách, viz Skaleny 1).

* **Déchauffour** [dešofùr] v. de Boisduval.

* **Dechenit**, min., viz Vanadium.

* **Děchtěrev** Vladimir Gavrilovič, psychiatr a politik rus. (* 1853 — † 1903). Pocházel z rodiny donských kozáků. Studoval na Nikolajevském inženýrském ústavě, po nějakou dobu sloužil jako důstojník ve vojště ruském, načež studoval na vojensko-lékařské akademii v Petrohradě. V tuto dobu stal se spolupracovníkem časopisu »Otěčestvennyja Zapiski«, ve kterém uveřejnil mnoho prací publicistických i básní. Absolvovav vojenskolékařskou akademii, stal se assistentem na klinice prof. Meržejevského. Potom odebral se do ciziny a studoval hypnotismus u prof. Charcota v Paříži. Přednášel též na ženském lékařském ústavě. R. 1893 zvolen byl za člena petrohradské městské dumy. Mimo to byl poslancem petrohradského guberniálního zemského sněmu. Byl horlivým zástupcem snah společnosti psychiatrů, spolku pro ochranu dětí a spolku pro ochranu lidového zdravotnictví. Jeho *Hemiatrophia facialis incompleta* řadí se k cenným pracím vědeckým z oboru lékařství. *Tmk.*

Deiker Johann, malíř něm., † 1895 v Düsseldorfu. — D. Friedr., malíř něm. † 1892.

* **Deir es-Sor** viz Sor.

* **Dejkstra** Waling viz Dijkstra.

* **Dejmek** Petr, spis. čes. (* 1870 ve Svojku). Vystudovav reálku a ústav učitel. v Jičíně, působil několik let při obec. školách na Poděbradsku; nyní jest odborným učitelem v Praze VII. Napsal: *V třicetileté válce*, děj. povídky pro mládež (Nymburk, 1897); *Utrpením k vítězství*, děj. povídky pro ml. (Praha, 1903); *Flagelantka srdce a jiné prósy*, novelly (t., 1905); *Očista*, drama o 1 děj. (t., 1903); *Liliputánské duše*, veselohra o 3 děj. (t., 1903), a po různu novelly ve »Zl. Praze«, »Květech« a j.

Dekadenti (*les décadents*), básníci úpadkoví, tak bývají ve Francii od polovice 80. let XIX. stol. nazýváni básníci symbolisté (v. t.), pokud ve veršovaných, dramatických a románových dílech předvádějí duševní a mravní stavy provázející a vyznačující úpadek buď individualisticky osobní neb hromadně raçový. Název ten, jenž z novinářské mluvy přešel i do vážné kritiky literární a zdomácněv u obecenstva, přijat byl posléze od skupiny samé za čestný titul, jest dílem jednostranný, dílem nesprávný, protože vyjadřuje a v popředí omylem staví jen jednu duševní oblast velikého a bohatého uměleckého hnutí a ježto francouzský symbolismus básnický byl mnohem spíše směrem idealisticky obrodním než úpadkově rozkladným, zvláště když přední jeho nositelé usilovali v krajním odporu k naturalismu a k materialismu o zmnožení, zvýšení a zjemnění duchovních hodnot života národního.

Psychologický typ úpadkový objevuje se v dějinách civilisace vždy, kdykoliv jest vyžit obsah a překročen vrchol některé kultury, což začasté souvisí s fysickým a ethnickým rozkladem raçy vůdčí; tak bylo v Řecku za doby hellénistické, tak bylo v Římě za posledních císařů, kdež také krásná literatura prostoupena jest dekadentním duchem. V západní Evropě, založené na podkladě kultury renaissanční, nadešla obdobná krise, když v třetí čtvrtině stol. XIX. romantismus se dovršil a vyžil; nejfrappantnější doklady podala právě Francie literární a umělecká. Když již psychologové romantické duše Constant, Chateaubriand, Musset odhalili v romantismu základní podmínky nálady dekadentní, ukázali se pak někteří opoždění romantikové, jež pochopila teprve pokolení následující, nositeli a zobrazovateli tohoto typu životního, tak především nej-

bohatší lyrik moderních nervův a zoufalého srdce Ch. Baudelaire, tak originální proticasoví romanopisci a fantastové A. Villiers de l'Isle a Barbey d'Aurévilly. U nich již seskupeny jsou nejhlavnější rysy dekadentní: mdloba vůle, zhnusená a zmučená únava přesycených smyslů, chorobné předráždění nervů, paradoxní mystika pohlavní, přetížení intellektu poznatky vědními a filosofickými, vybíravé požitkářství aesthetické, zoufalé náboženské kolísání od chmurné skepse k mystické ekstasi, konečně i znaky úpadku fysického, vyloženého rodově neb kmenově. Nového doplnění a prohloubení došel dekadentní typus v literatuře francouzské díly několika naturalistů, jež znamenají sama vlastně rozklad ryzího naturalismu; kdežto Maupassant v posledních svých novellách zachycuje jasnovidně hallucinované stavy a psychopathické krise moderního člověka v úpadku, odpadlík naturalismu J. K. Huysmans podává poloautobiograficky v reku románu »A rebours« Des Esseintesovi skoro klinickou monografii francouzského dekadenta, pokoušeje se i o historickou filiaci a literární spojitost typu. Soudobě pokusili se i někteří sociologové o sepětí těchto jevů kulturních s domnělou degenerací a populačním rozkladem národa francouzského, jakož i s fysiologickou pathologičností soudobého vzdělanstva, nejúporněji Němec M. Nordau v jednostranné knize »Entartung« a ze samého středu literatury francouzské ozval se obdobný hlas J. Péladana, který založil veliký románový cyklus na idei úpadku celé raçy latinské. Přes to vše není dekadence jevem výlučně francouzským; nehledíc ani k velikým ruským typům úpadkového rozkladu vůle, k »Rudinu« Turgeněva a »Oblomovu« Gončarova, ukázali se na př. Nor Arne Garborg v románě »Umdlené duše«, Polák St. Przybyszewski v cyklu »Homo sapiens« neb Němec O. Weininger v essayi »Geschlecht und Charakter« zvláště pronikavými psychology dekadence, jejíž kulturní rozbor a kritiku podal přímo geniálně Nietzsche.

Jako básnická skupina d. francouzští vystoupili r. 1885 majíce v čele dva někdejší parnassisty, od 20 let již básnicky činné: nejhlubšího francouzského lyrika XIX. věku P. Verlainea a těžkého poetu ideologa St. Mallarmé, kteří, rozvinuvše do posledních důsledkův a nejsubtilnějších odstínů básnické prostředky parnassistské a položivše hlavní důraz na hudebnost slova a na symboličnost výrazu, užili nové poetiky i nově naladěné lyriky k vyjádření nevšedních, neurčitých, polotajemných, polochorobných stavů duše. P. Verlaine, který z celé skupiny obměňoval s největším lyrickým bohatstvím nálady dekadentní, psal přímo v sonetu záhy proslaveném »Jsem císařství v době úpadku, které zří příval bílých barbarů«, čímž dal sankci titulu školy »d.«. Další rozvoj poesie d-tů, který náleží do let osmdesátých a do počátku let devadesátých, spadá v jedno s dějinami francouzského symbolismu (v. Symbolisté). Postupně v diskussi novinářské i v theoretických výkladech prohloubili vedle obou předáků hnutí také kritikové pojem dekadence v umění a v básnictví, na př. Ch. Morice, J. Laforgue, Th. Wyzewa, R. de Gourmont. Zvláště příznačná pro francouzské d-ty byla silná účast cizinců ve Francii naturalisovaných a mocné ideové i látkové vlivy literatur zahraničních, což zavdalo příčinu mnohým konservativním kritikům, že obvinili d-ty z nenárodnosti a protifrancouzského ducha; rovněž látkový a myšlenkový exotismus, mohutné vlivy hudby a malířství, sklon k metafysice a mysticismu vylučují francouzské d-ty z literárních tradic francouzských. Vedle P. Verlainea, jenž ještě jako stařec prodělal řadu fasí pro d-ty významných, a St. Mallarméa, který vždy více tíhl k vyhranění, pokládá se za představitele d-tů francouzských několik básníků zemřelých již před ustavením skupiny, tak A. Rimbaud a Th. Corbière; vedle nich předčasně zesnulý lyrik a myslitel J. Laforgue podal takměř tresť dekadentního a symbolického směru; k nim druží se J. Moréas, R. Ghil, A. Samaine, Tailhade, H. de Régnier, G. Kahn a několik básníků belgických s Maeterlinckem v čele.

Francouzští d. hojně byli vykládáni, obdivováni a napodobeni mimo vlast; většinou však jednostranně. Naturalismus a positivismus, proti němuž byli vlastně reakcí, vyvinul se mimo Francii buď kuse buď různorodě a tak též dekadence v plném smyslu neměla místa; z vlastního jejich symbolického kreda mnohem méně chápána vlastní idealistická náplň tíhnoucí k umělecké obrodě než novoty formální a psychologický sklon úpadkový. Dva nejmohutnější zjevy moderních literatur, oplodněné podněty francouzských d-tů, jsou paradoxní kouzelník úpadkového romantismu a aesthetický požitkář Angličan Oscar Wilde a rozkošnický sensualista eklektických zálib Ital G. d'Annunzio; ale ti, přijavše podněty od d-tů francouzských, šli pak svým směrem. V Německu přihlásili se d. skoro jen v lyrice. Dílem pod bezprostředním vlivem d-tů francouzských, dílem na vlastních předpokladech psychických, dílem i ve stínu filosofie Nietzscheovy stojí jednak skupina těžkých symbolistů kolem »Blätter für die Kunst« se Stephanem George v čele, pak vídeňští básníci Hugo von Hofmannsthal, R. Schaukal a F. Dörmann, jimž rodné ovzduší samo dalo prvky dekadentní, konečně i veliký básník tragického poznání a erótické vášně R. Dehmel se svými epigony M. Dauthendeyem a A. Mombertem. Jiný rázovitý dekadent německý St. Przybyszewski, jenž vypracoval zvláštní mystiku instinktu a podvědomí, jednak přenesl dekadentní směr do polského písemnictví, jednak mocně působil na d-ty české. Kdežto opoždění romantikové a vybraní formalisté O. Auředníček a J. Bo-

recký připiali se přímo k d-tům francouzským, nepřerušujíce důvěrného styku s poesií J. Vrchlického, jenž d-ty cizí u nás po prvé uváděl, překládal a vykládal, postavila se organisovaná skupina d-tů českých, představovaná od r. 1895 »Moderní Revuí«, mimo ostatní literaturu. Przybyszewski, Huysmanns, Baudelaire měli na ni největší vliv a typy i situace těmito básníky vytvořené vracely se v české obměně v knihách českých d-tů; Arn. Procházka jako theoretik a kritik, Jiří Karásek ze Lvovic jako novellista a essayista, K. Hlaváček jako lyrik a M. Marten jako kritik i prosaik zastupují české d-ty nejvýznačněji; největší básník skupiny, mystik O. Březina, není vlastně d-tem. (Literaturu předmětu viz při čl. Symbolisté a Francie, literatura.) *AN.*

* **Dekagram** viz Deka.

* **Dekalitr** viz Deka.

Dekalkační papír jest papír pořízený k otiskování obrázků. Viz Metachromatypie.

* **Dekametr** viz Deka.

* **Dekan** Jan, znamenitý stavitel pol. Žil poč. XVII. stol. v Lešně, které z větší části sám zbudoval. Z množství jeho okázalých staveb nejvýznačnější jest zámek v poznaňském městě Zbaszyně, vystavěný r. 1632. Přeložil též dílo Diega Ufana do polštiny pod názvem: *Archelia, t. j. nauka i informacja o strzelbie i o rzeczach do niej należących* (Lešno, 1643). *Tmk.*

* **De-Kastriův záliv** v. Castrieská zátoka.

Dekker 3) Eduard Douwes. Výbor z jeho drobných prací přeložen do češtiny v knize »Multatuli« (Praha, 1904). Srv. J. B. Meerkerk, Eduard Douwes D. Multatuli. Eene karakterstudie (Groninky, 1900).

* **Dekker-Šenk** Ivan Fedorovič, skladat. rus. (* 1825 — † 1899), napsal operetty: *Chadži Murat*; *Don Kichot*; *Taina-Korrechidova*; *Dévica-kavalerist*; *Frina*; *Baryšnja-krestjanka*; *Prokazy suta* a j.

* **Dekortikační stroj** je stroj na odloučení vlákna od dřevité součásti lodyhy ramie.

Delaborde 5) Henri, malíř a spis. franc., † 18. kv. 1899 v Paříži.

* **Delaforge** Louis viz de la Forge.

* **Delagardie** viz de la Gardie.

* **Delage** [d'láž] Yves, zoolog franc. (* 1854 v Avignoně), vystudoval lékařství a vědy přírodní v Paříži, působil na fakultě věd v Paříži, byl professorem na fakultě věd v Caenu, od r. 1886 jest professorem zoologie, srovn. anatomie a fysiologie na fakultě věd v Paříži, jest ředitelem námořní biologické stanice v Roscoffu a členem pařížské akademie věd. Vynikající práce jeho jsou z oboru srovn. anatomie (oběh krevní vyšších korýšů), vývojezpytu (vývoj cizopasných korýšů svijonohých), srovn. fysiolologie a pokusného vývojezpytu (umělá samobřeznost). Vydal pozoruhodné dílo o základních problémech biologických: *La structure du protoplasma et les théories sur l'hérédité et les grands problemes de la biologie générale* (Pař., 1895; 2. vyd., t., 1903) a spolu s Hérouardem jest autorem obsáhlé učebnice zoologické: *Traité de la zoologie concrete.*

Delagojský záliv v portugalské Východní Africe je východištěm dráhy do Pretorie v transvaalské kolonii. Železnice ta dostavěna r. 1889 nákladem vlády po úpadku společnosti anglo-americké. Nároky této byly vyřízeny teprve r. 1900 podle rozhodnutí spolkové vlády švýcarské, jímž Portugalsko odsouzeno, aby zaplatilo 80 mill. franků podílníkům společnosti. Zaplacením části této náhrady bylo Anglii zabráněno v okkupaci D-kého z-u. Východištěm dráhy je Lourenço Marques. Neutralitu zálivu v jihoafrické válce porušovalo Portugalsko ve prospěch Anglie. Dopravní poměry mezi portugalskými a britskými državami při této dráze byly upraveny smlouvou 18. pros. 1901. Nová trať do britského Svazijska je ve stavbě.

* **Delahaye** [d'laé] Jules Augustin, politik franc. (* 1851). Vedl účinnou agitaci proti liberálnímu duchovenstvu, důsledkem které vznikla ostrá polemika se strany tourského arcibiskupa, ano i vzbuzen byl zájem samotného papeže. Agitaci prováděl v monarchistickém časopise tourském »Journal d'Indre-et-Loire«. V době boulangismu D. objevil se jako horlivý straník generála Boulangera a v březnu r. 1889 zorganisoval v jeho prospěch velikou manifestaci, po které Boulanger vydal svůj poslední manifest. Při všeobecných volbách v září r. 1889 D. vystoupil jako boulangistický kandidát a byl také zvolen. Volba jeho však byla parlamentem zrušena, ale po druhé byl zvolen opětně. R. 1892 dosáhl značné proslulosti svými odhaleními v panamské affaiře. *Tmk.*

* **Delalots,** slitina kovová, barvy bílé, skládající se z 80 d. čisté mědi, 2 d. manganu, 17 d. zinku a 1 d. fosforečnanu vápenatého.

* **Delamothe-Vallin** [d'lamotvalén] Jean Baptiste Michel, proslulý architekt franc. Narodil se v Angoulêmu a byl prvním professorem stavitelství na petrohradské akademii umění. Do Ruska byl povolán I. I. Šuvalovem. Žije v Petrohradě, sloužil jako architekt ve šlechtickém sboru kadetském, kdež přednášel chovancům svůj obor. Když pak byla r. 1765 otevřena v Petrohradě akademie umění, přešel na ni jako professor architektury a setrval zde až do r. 1776. T. r. uchýlil se na odpočinek a vrátil se do své vlasti, kdež i r. 1800 zemřel, maje 71 let věku. Provedl mnoho význačných staveb, zvláště stavbu staré ermitáže v Petrohradě, katolický chrám a při něm i klášter dominikánský tamtéž a mn. j.

* **De La Rey** [d'laré] Jakobus Herklaas, boerský generál, zvaný »Oom Koos« (* 1847, v pozdějším Oraňském státě). R. 1893 byl zvolen do prvního »folksraadu« jihoafr. republiky. Byl liberál, přívrženec ústupků cizozemcům, i Angličanům. Při vypuknutí války s Anglií r. 1899 byl jmenován generálem a bojoval pod Cronjem na Západě, zejména

se vyznamenal v bojích nad Modder-riverem. Po katastrofě armády Cronjovy marně se snažil s oddílem svým zastaviti postup Angličanů. Po odjezdu Krugerově do Evropy r. 1901 byl jmenován členem vlády a assistentem generálního kommandanta L. Bothy. Pokračoval pak v bojích na Západě, maje k disposici asi 7000 mužů. Dobyl mnoha úspěchů ve srážkách s Angličany, z nichž nejpamátnější je vítězství u Klerksdorpu (7. bř. 1902), kde D. zajal angl. generála lorda Methuena. Po uzavření míru D. s L. Bothou a De Wettem odcestoval do Evropy. Nyní D. náleží k nacionální straně boerské, jež se Angličanům sice podrobila, ale vede proti nim legální opposici.

Delâtre Louis Michel James Lacour, spis. franc., † 1893.

Delaunay 4) Louis Arsene, herec, † 1903.

* **Delaunay** (de Launay) Nicolas, kreslič a ryjec franc. (* 1739 v Paříži — † 1792 t.), náleží k nejlepším interpretům elegantních mistrů francouzských své doby. Zdařilé jsou tolikéž jeho rytiny portraitů v malých rozměrech, jakož i jeho vignetty, podle Cochina, Eisena, Gravelota a j. — Menšího významu jako rytec jest jeho bratr Robert D. (* 1754 — † 1814).

* **Delaveaux** [ďlavó] Ludwik, spis. pol. (* 1784 v Krakově — † 1870 v Bochni), z rodiny franc., dlouho již v Polsku usedlé, napsal: *Obraz pieknosci natury* (Krak., 1828); *Gorale Bieskidów i zachodniego pasma Karpat* (t., 1851); *Uwagi nad życiorysem Szymona de Cortecella* (Varš., 1854); *Pamiętniki* (Krak., 1879) a j. — D. Ludwik, malíř pol. (* 1869 — † 1894 v Paříži), vnuk před. Studoval nejprve v Krakově, potom odebral se na malířskou akademii do Mnichova a později i do Paříže. R. 1889 vystavoval ve Varšavě znamenité dílo: *Důl v lese.* Nejcennějším jeho výtvorem jest *Hlava ženská zpodobňující strach v době požáru.* R. 1892 vystavoval obraz *Pohled na Paříž v noci.* Vedle toho namaloval několik studií hlav, »*Kašpara*«, »*Portrét dámy*«, »*Obět zimy*«, »*Poutníka*« a v. j.

Delavigne 2) Casimir. Biografii jeho napsal Vuacheux, Casimir D., étude biographique et littéraire (1894).

Delaware 2), stát severoamer., má na 6138 km^2 184.735 obyv. (1900), podle odhadu 1906 194.479 obyv., 32 na 1 km^2. R. 1900 bylo 154.038 bělochů, 30.697 barevných, 52 Asiatův a 9 Indianů. Hlavním zaměstnáním zůstává orba, lov ryb a ústřic roste, v průmysle vzrůstá zejména výroba koží, strojův a železničních vozů. Ústava byla změněna r. 1897.

* **Delboe** [-bó] Fr. J. viz Sylvius 2).

Delboeuf Joseph, filosof belg., † 1896 v Bonnu. Z jeho studií o hypnotismu dlužno dále uvésti *Magnétiseurs et médecins* (Pař., 1890); *L'hypnotisme devant les Chambres belges* (t., 1892).

Delbrück 2) Martin, státník prus., opětně volen do říš. parlamentu (1878—81), potíral důsledně Bismarckovu ochranářskou obchod. politiku; r. 1896 povýšen do šlechtického stavu; † 1. ún. 1903 v Berlíně. — D. 4) Hans jmenován byl r. 1896 řádným professorem, r. 1882—85 byl členem poslanecké sněmovny, r. 1884—90 členem říšského sněmu, kdež se připojil k t. zv. »Reichspartei«. Napsal ještě: *Historische u. politische Aufsätze* (Berl., 1887); pokračování téhož *Erinnerungen, Aufsätze und Reden* (t., 1903); *Die Polenfrage* (t., 1894); *Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte* (t., 1900—2, 3 sv.). S Adolfem Harnackem vydal brošuru *Evangelisch-social* (Berl., 1896). Od r. 1889 jest redaktorem časop. »Preussische Jahrbücher«.

* **Delcano** Juan Seb. viz de Elcano.

* **Delcassé** [-kasé] Théophile, politik franc. (* 1852 v Pamiers v již. Francii), studoval filosofii a dějiny literatur, vstoupil do redakce »La République française«, kde redigoval rubriku vnějších záležitostí. R. 1889 byl zvolen jako opportunistický kandidát do komory poslanecké, byl podsekretářem v ministeriu kolonií, ministrem kolonií v l. 1894 až 1895 a ministrem zahraničních záležitostí v l. 1898—1905. Jeho politika čelící k osamocení Německa hleděla udržeti spojenectví s Ruskem, při tom však získati i Italii i Anglii, kteréž úsilí vedlo k anglicko-francouzské dohodě koloniální dne 8. dub. 1904, proti čemuž Německo r. 1905 v dubnu s důrazem protestovalo. Následkem toho nucen byl D., aby věci nebyly hnány přímo k válce, odstoupiti 6. čna 1905.

* **Delcommune** [-komun] Alexandre, belg. cestovatel v Africe (* 6. říj. 1855 v Namuru), získal si zejména zásluhu o výzkum střední a horní části Konžské pánve. R. 1888 prozkoumal tok Lomami až k 4° j. š., Mfini-Lukendže a v l. 1888—89 Džumy-Kuilu. R. 1890 vyslán byv Katanžskou společností do Msiriovy říše, vyšel z Beny-Kamby na Lomami a dorazil r. 1891 do hlav. m. Katangy; odtud sledoval horní tok Lualaby za ohromných obtíží až k slapům Nsilským (1892). Hned po svém návratu do stanice Lofoi, vypravil se k Tanganjice, kde se súčastnil zahnání Arabů od Boudouinvillu (Mpaly) a nastoupil pak (1892) zpáteční cestu podle Lukugy až k jejimu ústí do Lualaby, určil soutok Lualaby a Luapaly u Ankora a postupoval jižně od Njangve, až dorazil r. 1893 do Stanley Poolu. Od té doby podnikl pak jako člen správní rady Katanžské, Lomamské a Hornokonžské společnosti několik inspekčních cest. Žije v Brusselu.

* **Delcz**, m. prus., viz Delitzsch.

* **Deledda** Grazia, spisovatelka ital. (* 1873 v Nuovo na Sardinii), uveřejnila již v 15 letech první novellu, r. 1893 pak první svazek novell *Raccondi Sardi.* R. 1900 provdala se za úředníka v ministerstvu války Madesaniho, s nímž přišla do Říma. Hlavní její práce jsou romány: *Anime oneste* (1899); *Dopo il divorzio* (1901); *Elias Portolu* (1902); *Cenere* (1903). Líčí v nich mistrně krajinné

scenerie, sociální poměry a charakteristické lidové typy svého rodného ostrova.

Delescluze Louis Charles. Srv. Prolès, Les hommes de la révolution de 1871. Charles D. (Pař., 1898).

Delff Hugo, filosof něm., † 1898 ve svém rodišti Husumu v Šlesviku.

Delfi. Systematické výkopy nákladem francouzské vlády počaly se r. 1892 vedením Theoph. Homollea, ředitele École française d'Athènes, a účastnila se jich celá řada mladších archaeologů francouzských (Couve, Perdrizet, Bourguet a j.). V hlavnich částech byly ukončeny r. 1896. Vesnice Kastri byla celá zbořena a obyvatelům vystavěny domy více k západu. Po výkopech jeví se nám obraz takto: Od hlavni brány do peribolu na jv. vede ke chrámu svatá cesta, vedle níž zachovány stopy po anathématech a někdy i nápisy, jak je známe z Pausania IX. 9. 3. Podél svaté cesty stojí zříceniny pokladů (*thésaurů*) jednotlivých států; z nich vynikají: 1. sekyónský z V. století př. Kr., zbudovaný na základech starších, 2. knidský ze VI. stol. (dříve nazvaný thésaurem ostrova Sifnu), tam, kde svatá cesta zatáčí se k sv., 3. veliký poklad athénský. Jest to dórský chrám z dob válek perských s 30 metopami, restaurovaný skoro úplně z nalezených součástek. Od něho na sv. stojí lesche athénská iónského slohu ze VI. století, jež opírá se o polygonální zeď podezdívky chrámové. Z chrámu (58 × 23 *m*) zachovány pouze základy a různé části, jež pocházejí z přestavby z r. 373 př. Kr. Adyton chrámu bylo nepochybně zúmyslně rozbořeno. Severových. od chrámu jsou zbytky podezdívky, na níž ve výklenku stálo 9 soch, ve zříceninách nalezených. Představují předky thessalského hieromnémona Daocha (z r. 338 př. Kr.) a jeho samého. Jedna z nich (Agiova) jest soudobou kopií originálu Lysippova. Z hojných jiných nálezů plastických vynikají: 1. bronzová socha vozataje představující nepochybně Arkesilaa, krále kyrénského (462 př. Kr.), obyčejně zvaná sochou Polyzélovou; 2. metopy z pokladu athénského (činy Theseovy a Hérakleovy); 3. 5 archaiských reliefů z vlysu (?) pokladu sekyónského (Argó, Dioskurové, Idas, Európa, honba na kance kalydónského, Frixos); 4. z knidského pokladu: znamenité reliefy z vlysu (s. strana Gigantomachie, v. scény z války trojské, z. únos Leukippoven) a skupina soch ze štítu (Héraklés a Apollón ve sporu o trojnož). Z hojných nápisů vyniká nápis fratrie Labyovců, as 200 řádků, z doby okolo 400 př. Kr., obsahující předpisy o přijetí do fratrie, o pohřbech a obětech, a také známé hymny s notami nalezené ve zdi pokladu athénského. (Viz Řekové, hudba, str. 521 *a*.) Zprávy o výkopech a nálezech jsou v »Bulletin de correspondance hellénique« hlavně od r. 1893—1904. Veliké dílo Homolleovo Fouilles de Delphes vychází od r. 1902 v Paříži. U nás v obšírném referátě jednal o výkopech Peroutka (Programm gymn. vinohradského, 1898). Srv. i Bädeker, Griechenland, 140 sl. (5. vyd.). *Šý.*

Delfs Moritz, malíř něm., † 1906 v Hamburku.

* **Delhomme** [delòm] Léon Alex., sochař franc. (* 1841 v Tournonu — † 1895), vystavoval v Saloně pařížském od r. 1867; jako předseda uměleckého sdružení sochařského byl delegátem na výstavách v Lyoně (1872) a ve Vídni (1873). Jeho nejhlavnější díla jsou: *Raněný Gall* (1867); *Demokrit* (1869); *Vyzvání* (1878); *Louis Blanc* (1886); *Bronzový věk*; *Evropa a Amerika* (1889).

Deligiannis Theodoros převzal v čnu 1895 opět předsednictví ministerstva a portefeuille ministra financí, přes to, že jeho přívrženci při volbách nedobyli zvláštních úspěchů. Způsobil Řecku záhy zápletky podporováním povstání na Krétě, což přes odpor králův vedlo k válce s Tureckem. Po porážce řeckých vojsk v Tessalii D. 29. dub. 1897 odstoupil. Již na podzim t. r. způsobil pád svého nástupce Rallise, avšak nástupcem jeho se nestal. Teprve 2. pros. 1902 byl opět povolán k sestavení kabinetu, v němž opět vedle předsednictví podržel řízení ministerstva financí. Odstoupil opět koncem čna 1903 pro nezdar vládní předlohy o monopolisování obchodu s korintkami. Byl zabit politickým vrahem 13. čna 1905.

* **Deligiannis** Mikuláš, státník řec. (* 1844), byl r. 1870—80 zástupcem Řecka v Paříži, potom vyslancem v Bělehradě, posléze vyslancem v Paříži r. 1885—93. V led. 1895 po odstoupení Trikupisově sestavil přechodní kabinet, který nahrazen byl v čnu kabinetem Theodora D-e (v. t.).

Delisle 6) Léopold Victor, historik a palaeograf franc., uveřejnil dále: *Inventaire du fonds des manuscrits de Cluni* (1884); *Catalogue des livres imprimés ou publiés à Caen avant le milieu du XVIe siecle* (1903—4, 2 sv.); *Catalogues des livres imprimés du Musée Condé antérieurs au milieu du XVIe siecle* (1905).

Delitzsch 2) Fr., assyriolog něm., uveřejnil dále: *Geschichte Babyloniens u. Assyriens* (1891); *Entzifferung d. kappadokischen Keilschrifttafel* (1893); *Das babylon. Weltschöpfungsepos* (1896); *Entstehung d. ältesten Schriftsystems od. Ursprung der Keilschriftzeichen* (1896); *Das Buch Hiob* (1902); dvě přednášky *Babel u. Bibel*, které konal r. 1902 a 1903 a které se dočkaly opětného vydání; *Im Lande d. einstigen Paradieses* (1903). Od r. 1881 vydává v Lipsku s P. Hauptem *Assyriolog. Bibliothek*. Vypravil v září 1908 k rozkazu cís. Viléma historicky věrně Taglioniho ballet »Sardanapal« v berl. opeře.

* **Delivar** viz Deligrad.

* **Deližan,** městečko v rus. zakavkázské gub. jelizavetpolské v új. kazašském, sz. od sz. cípu jez. Gokča, má 1050 armenských obyvatelův. Údolí deližanské náleží k nejpěknějším krajinám Zakavkází.

Deljanov Ivan Davydovič hr., rus. ministr, † 1898 v Petrohradě.

***Deljun-Boldog** (Dilim-Buldak), místo v něrčínském okruhu zabajkalské oblasti, na pr. břehu Ononu, 250 *km* od okruž. města, jest podle mongolské tradice rodištěm Džengiz-chána.

***Dělkov**, ves ve Slezsku, v. Děhylov 2).

von **Dellingshausen** Nicolai baron, přírodozpytec, † 1896 v Rize. Posmrtně vyšly: *Grundzüge z. kinet. Naturlehre* (1897).

***Dělnické komory.** Přední snahou novodobého hnutí dělnického bylo dosíci zájmového střediska, jež by vedle pěstění záležitostí stavovských mělo i určitá práva politická. Jako takové středisko byly myšleny d. k. po způsobu komor obchodních a živnostenských a p. Pokud jde o zájmy stavovské byl d-kým k-rám přikazován jednak úkol dohodčího a smírčího činitele mezi zaměstnavateli a dělnictvem, jednak úkol poradního orgánu vůči vládám v záležitostech dělnictva se týkajících. Práva politická měla dojíti výrazu zejména přiznáním volebního práva do sborů zákonodárných. V Rakousku učinil návrh na zřízení d-kých k-or r. 1896 tehdejší poslanec na radě říšské šlechtic Arnošt Plener předloživ tři osnovy zákonův, a to 1. o zřízení a organisaci d-kých k-or, 2. o volebním právu do rady říšské a 3. o volebním řízení. Návrh tento nebyl však uskutečněn, jako vůbec byly v nejnovější době snahy po zřízení d kých k-or zatlačeny do pozadí jednak nejnovějším vývojem zákonodárství týkajícího se zastoupení dělnictva ve správě veřejné, jednak rozšířením volebního práva do říš. rady, jednak mohutným vzrůstem stavovské organisace soc.-demokratické. Dr. *Kčí.*

***Delombre** [d'lonbr] Paul, politik franc. (* 1848 v Maubeuge), studoval v Paříži práva, věnoval se pak advokátní praxi i žurnalistice v oboru hospodářském. Redigoval hospodářskou část deníku »Temps«. R. 1893 zvolen byl poslancem za stranu mírných republikánů. Stal se předsedou budgetního výboru ve sněmovně a na podzim r. 1898 převzal portefeuille ministra obchodu v kabinetu Dupuyově, s nímž odstoupil již v led. 1899.

***Delonole** [d'lonkl] Antoine Benoît François, politik a učenec franc. (* 1856 v Cahorsu), studoval na škole orientálních jazykův a později nějaký čas také na ní vyučoval hidustánštině. Stal se spolupracovníkem četných žurnálů, do nichž hlavně překládal z orient. jazyků, s jejich podporou pak podnikl rozsáhlé cesty po Orientě, Rusku, Německu i Italii. Z těchto cest zasílal do pařížských deníků velmi zajímavou korrespondenci. Freycinet povolal ho r. 1880 do ministerstva zahraničních záležitostí a r. 1881 jmenoval jej sekretářem vyslanectví v Bukurešti. Později svěřena mu byla řada missí diplomatických, tak v Hué (1885), v Číně (1885) a j. R. 1889 byl jmenován generálním konsulem. T. r. byl zvolen poslancem za radikální republikánskou stranu. Vynikl jako řečník v otázkách zahraniční a koloniální politiky. Vydal řadu politických brošur a map ke svým cestám, zejména *Carte politique de l'Indo-Chine* (1889). Po nějakou dobu byl také hlavním redaktorem časop. »Siècle«.

***De Longovy ostrovy,** skupina skalnatých, holých a neobydlených ostrovů v Sev. Ledovém moři příslušející k souostroví Novosibiřskému, sev. od Nové Sibiře, objevena byla od Američana De Longa (v. t.) r. 1879. Skládá se ze tří větších ostrovů Bennettova, Henriettina a Jeanettina a četných drobnějších, celkem asi 4829 km^2 velikých. Bennettův ostrov prozkoumán byl důkladně r. 1902 svob. pánem Tollem. Henriettin a Jeanettin ostrov nazván jest podle ztroskotaných lodí De Longových. Poněvadž trosky Jeanetty nalezeny byly na východ. pobřeží Grónska, soudil z toho Nansen na existenci proudu jdoucího poblíže točny a pojal tehdy plán na výpravu lodi »Fram«. Tato měla zamrznouti v ledu a s ledem býti hnána k sev., což se částečně zdařilo (viz Nansen).

***Delort** [d'lor] Charles Édouard, malíř franc. (* 1841 v Nimes — † 1895), nabyl prvního úspěchu v Saloně r. 1865 dělikátně provedenou mythologickou idyllou *Chloe přivolávající zvukem flétny ukradené býky* (nyní v museu v Nimes). Nadále ustálil se na látkách z doby Ludvíka XV. Nejeffektnější jeho obraz jest *Vzetí hollandského lodstva husary francouzské republiky* (1882).

***Delphinatus** viz Dauphiné.

Delpino Federico, bot. ital., † 1905 jako prof. botaniky a ředitel bot. zahrady v Neapoli. Z jeho prací, jimiž postavil se v nejpřednější řadu botaniků z odboru biologického a morfologického, jmenujeme ještě: *Pensieri sulle metamorfosi e sulle idiomorfosi delle piante vascolari* (1892); *Applicazione di nuovi criterie per la classificazione delle piante* (1888—96, 6 sv.).

Delpit 1) Édouard, spis. franc., † 1900.

***Delta,** kov, tolik co Deltová slitina (v. t.).

***Delta,** isolator elektr., viz Síť, str. 221 *b*.

***Deltophylus** Periergus, pseud. Reviczkého de Revisnye (v. t.).

***Delyannis** viz Deligiannis.

***Dembe,** ves v Rus. Polsku, viz Dębe.

***Dembińska** Helena, dcera pol. generála Henryka D-kého (v. t.). Napsala: *Dwie epoki mego życia przez młodą Polkę* (Krakov, 1841), které byly přeloženy i do francouzštiny. *Tmk.*

***Demby** Stefan, bibliograf polský (* 1862 v Łomži), studoval práva ve Varšavě, načež si zařídil vydavatelské knihkupectví. Napsal biograficko bibliografické črty o Giejstorovi, Frant. Dmochowském, Mich. Kl. Ogińském, H. Sienkiewiczovi, Alex. Świętochowském a j., vydal: *Album pisarzów polskich* (Varš., 1898); *Bibliografja pism Alex. Świetochowskiego 1867—1897* (Krak., 1899); *Bibliografja pism Henryka Sienkiewicza* (s náčrtkem životopisným) a uchystal do tisku *Słownik pisarzy polskich.*

***Demel** Jaroslav, právní historik český (* 6. dub. 1869 v Olomouci). Gymnasium absolvoval ve svém rodišti, načež r. 1887

počal studovati v Praze práva a byl r. 1894 povýšen za doktora. Vstoupil nejprve do finanční státní služby, pak přešel k soudu, odtud do univ. knihovny pražské a konečně r. 1897 k finanční prokuratuře, kde jest od r. 1906 adjunktem. R. 1905 byl habilitován na české právnické fakultě pro říšské dějiny rak. Napsal: *Konrád Ota, první markrabě moravský* (»Čas. Mat. Mor «, 1894); *Dodatky a vysvětlení k 7. kapitole II. kn. Bretholzových Dějin Moravy* (t., 1896); *Král Václav I. a vpád Tatarů na Moravu r. 1241* (t., 1897); *Dějiny fiskálního úřadu v zemích českých* (I. sv. Praha, 1905; habilitační práce); *O dvorské komoře za Ferdinanda I.* (»Sbor. věd. pr. a stát.«, 1906—7).

***Děmentjev** Jevstafij Michajlovič, lékař a spis. rus. (* 1850). Studoval nejprve gymnasium a pak na lékařské fakultě university kijevské. Zabýval se především hygienou, hlavně tovární, načež pracoval v hygienické laboratoři prof. Dobroslavina v Petrohradě. Touž dobou byl spolupracovníkem časopisu »Zdorovje«. V l. 1877—78 účastnil se války rusko-turecké jako statistik a hygienik. Po ukončení války té vydal: *Krasnyj Krest v tylu dějstvujuščej armiji v 1877-78 gg.* (Petr., sv. I., 1880; sv. II. 1882). R. 1881 poslán byl do archangelské gubernie ku břehu Murmanskému, aby tam organisoval lékařskou pomoc a službu zdravotní. R. 1882 zabýval se zdravotnicko-statistickým badáním v továrnách gubernie moskevské, které pak uveřejnil v »Sbornikě statističeskich svěděnij po Moskovskoj gub.« R. 1889 dosáhl stupně hodnosti doktorské na universitě moskevské za dissertaci: *Myšečnaja sila čelověka v svjazi s obščim jego fizičeskim razvitijem* (Moskva, 1889). R. 1894 povolán byl do ministerstva financí jako tovární revisor a od těch dob stále se účastní továrního zákonodárství. Z cenných prací D-ových uvádíme: *Fabrika, čto ona dajet naseleniju i čto ona u něgo beret* (Moskva, 1893, 2. vyd. t., 1897); *Obzor inostrannych zakonodatěljstv po regulirovaniju vremeni i prodolžitěljnosti raboty v promyšlennych zavedenijach* (Petr., 1896); *Vračebnaja pomošč fabričnym rabočim* (t., 1899); *Organizacija remeslennoj promyšlennosti v zapadnojevropejskom zakonodatěljstvě* (t., 1900); *Die Lage der Fabrikarbeiter in Zentralrussland* (sv. II., 1889); *Die russische Fabrikgesetzgebung* (sv. III., 1890); *Das Arbeiterschutzgesetz vom 24. Februar 1890 in Russland* (sv. IV., 1891) a j.

***Démétsána**, m. řec., v. Dimitsána.

***Demkó** Kálmán, historik maďarský (* 1852 v Görömbelyi v borsodské stolici). Působil v Levoči, kde uspořádal městský archiv (starou jeho část), sahající od r. 1319 do 1780. R. 1883 založil spišský historický spolek. R. 1896 stal se gymnasijním ředitelem v Budapešti. Napsal: *Polgári családélet és háztartás Löcsén a XVI. és XVII. században* (Měšť. rodinný život v Levoči v XVI. a XVII. stol., Levoč, 1882); *Löcsének erődítése és védelmi rendszere* (Opevnění a obranné zařízení Levoče, t., 1884); *A magyar-cseh confoederatio és a besztercebányai országgyűlés 1620* (Uhersko česká konfederace a báňskobystřický sněm r. 1620, Bpešt, 1886); *Szepesvármegye városi levéltárai* (Městské archivy spišského komitátu, Levoč, 1889); *A felsőmagyarországi városok életéről a XVI.—XVII. században* (O životě hornouherských měst XVI.—XVII. stol., Bpešt, 1890); *A szepesi jog keletkezése* (Vznik spišského práva, t., 1891); *A szepesszombati kronika* (Levoč, 1891); *A magyar orvosi rend története* (Dějiny uhers. lékařského řádu, t., 1892); *Asszimiláció, reasszimiláció és a magyar kulturpolitika* (Bpešt, 1897); *Szepes vármegye történeti térképe* (Histor. mapa spiš. komitátu, Košice, 1896); *Locse története* (Dějiny Levoče, I. sv., t., 1898).

Deml Jan Rudolf, † 1. bř. 1905 v Praze.

Demmin August † 1898 a odkázal své cenné sbírky města Wiesbadenu, kde žil od r. 1873. Napsal také několik veseloher, románovou trilogii *Das Tragikomische der Gegenwart* (Lip., 1883—86) a román *Spanisches Blut* (Drážď., 1889).

***Demnia**, ves halič., viz Dębnia.

Demogeot Jacques, liter. historik franc., † 1894 v Paříži.

Demolder Eugène, spis. belg. (* 1862), byl původně advokátem a smírčím soudcem v Belgii, avšak r. 1895 zřekl se karriéry právnické, usadil se v Paříži a věnoval se zcela literatuře. Napsal povídky: *Sous la robe, souvenirs de la vie judiciaire* (Pař., 1893); *La légende d'Yperdamme* (1897); romány: *La route d'Émeraude* (1899, veliký román z okolí Rembrandtova); *Les patins de la reine de Hollande* (1900); povídky pro děti: *Le royaume authentique du grand Saint-Nicolas* (1896) a *Le coeur des pauvres* (1901), posléze symbolistickou hru *La mort aux berceaux* (Bruss., 1900).

***Demolins** [d'molẽ] Edmond, franc. spisovatel a redaktor »Science Sociale« a ředitel vychovávacího ústavu v zámku Les Roches (* 23. led. 1852 v Marseille — † v čnu 1907 v Caen). Byl horlivým zástupcem sociálního zeměpisu ve svém časopise »Science Sociale« založeném r. 1886. Týmž směrem nesou se obsáhlá jeho díla: *Les Francais d'aujourd'hui, étude de géographie sociale* a *Comment la route crée le type social* (2 sv.). Napsal dále: *Histoire de France* (Pař., 1877—80, 4 sv.) v duchu konservativním; *A quoi tient la supériorité des Anglo-Saxons* (1897); *Les Francais d'aujourd'hui* (1898); *L'éducation nouvelle* (1898, doporučuje anglickou methodu výchovnou); *Les grandes routes des peuples* (1901, 1. sv.).

***Demoursitis** viz Descemetitis.

***Dena** viz Elmina.

Denifle Friedrich, theolog něm., † 1905.

***Deniker** Joseph, anthropolog a ethnograf franc. (* 1852 v Astrachaně z rodičů francouzských), studoval v Petrohradě a v Paříži, cestoval zejména po Kavkáze a v Persii, je knihovníkem musea přírodovědeckého v Paříži, byl praesidentem mnoha meziná-

rodních kongressů a předsedou francouzské společnosti anthropologické. Z prací jeho vynikají: *Anatomie et Embryologie des Singes anthropoides* (1896); *Anthropologie et Ethnographie de la Mission du Cap Horn* (1892); *Bibliographie des Sociétés savantes de la France* (1889—1895); *Les Races de l'Europe* (1896 až 1907); *The Races of Man* (1900); *Les six Races de l'Europe* (1904).

* **Denis** Jacques François, filosof franc. (* 1821 — † 1897), byl učitelem filosofie na různých lyceích provinciálních, posléze ve Štrasburce, kde vydal *Histoire des théories et des idées morales dans l'antiquité* (1856, 2 sv.). Dílo shledáno závadným a D. zbaven místa; povolán od Cavoura do Turina, vykládal zde o historii a literatuře francouzské. Vrátiv se do vlasti, byl professorem řecké literatury na fakultě v Caenu. Napsal ještě: *La philosophie d'Origene* (1883) a *La comédie nouvelle* (1887).

* **Denis** Hector, socialista belg. (* 1842), studoval práva v Brusselu a stal se tamtéž r. 1866 advokátem. V té době byl spolupracovníkem revolučních časopisů, franc. »La Rive gauche« a belg. »La Liberté«. R. 1878 stal se mimořádným a r. 1883 řádným professorem filosofie na universitě v Brusselu, zároveň od r. 1881 přednáší národní hospodářství v městských kursech večerních. R. 1892 byl zvolen rektorem university, avšak odstoupil z tohoto úřadu, když nepodařilo se mu zmařiti zápověď přednášek geografa a anarchisty Eliséa Recluse. Od r. 1894 zastupuje Lutich ve sněmovně poslanců. Je členem mnoha učených společností, spolupracovníkem vědeckých časopisů v oboru sociologie a filosofie a autorem mnoha prací, z nichž vyniká *Atlas statistique de Belgique*.

D. 2) Ernest, franc. historik a přítel Čechů, od r. 1896 professor na Sorbonně v Paříži. Veliké naděje vzbuzené dřívějšími spisy D. převýšil odvážnou, ale zdařilou synthesí českých dějin od porážky bělohorské do doby nejnovější, *La Boheme depuis la Montagne-Blanche* (Pař., 1901—3; 2 sv.). Bral-li se při starších pracích poměrně pohodlně cestou, kterou připravili mu svými velikými spisy Palacký a Tomek, pro tuto třetí a největší (vědecky i rozsahem) knihu D. neměl vzoru a nucen byl raziti si cestu samostatně. Právem v úvodu směl říci, že jest to první pokus o moderní dějiny Čech. Přirozeně ani toto dílo není plodem původního, archivního badání (místy D. přece sáhl ku pramenům), nýbrž velkolepá, pronikavou kritikou, duchaplnými reflexemi a půvabným slohem oslňující kompilace na základě literatury monografické. Spis v brzku přeložen byl do češtiny (Praha, 1905—6, opět od Jindřicha Vančury) a přijat byl s nadšením. S německé strany pro autorovy okázalé sympathie k českému národu byla mu vytčena tendence čechofilská. Z ostatní plodné literární činnosti D-ovy dlužno ještě vytknouti: *L'Allemagne*, dějiny Německa od zaniknutí staré Německé říše do zřízení nové (1896 až 1906, 3 sv, z nichž každý má zvláštní titul). K Hantichovu dílu *Prague* (1905) D. napsal nadšený úvod. Za veliké své zásluhy odměněn byl od vlády francouzské rytířským řádem čestné legie (1903). Česká akademie (1893) a Král. česká společnost nauk (1903) zvolily ho přespolním členem. R. 1904 vyznamenán byl od obce pražské zlatou medailí. — Obšírný D-ův životopis předeslal Vančura k druhému dílu překladu »Čech po Bílé Hoře«. Srv. Goll, Arnošt D. (»Čes. Čas. Hist.«, X, 1904). *Slvk.*

* **Denkové,** národ afr., viz Dinkové.

Dennery Adolphe Phil., dram. spisovatel franc., † 1899 v Paříži.

Denza Francesco, astronom ital., † 1894.

Denzinger 2) Franz, architekt, † 1894 v Norimberce.

Deodat (Thiddag) v. Čechy, str. 260 *b*.

* **Deogratias** Josef, pseud. J. D. Konráda (v. t. 2).

Depressor viz Facies, str. 998.

De Pretis-Cagnodo Sisinio, svob. pán, finanč. ministr rak. (* 1818 v Hamburku jako syn rak. generál. konsula — † 15. pros. 1890 ve Vídni), studoval práva v Inšpruce, Praze a na universitách v Německu, vstoupil do služby finanční a působil v ministerstvu obchodu. R. 1871 stal se náměstkem v Terstu; r. 1872 převzal v kabinetě Auerspergově ministerium financí, v kterémž úřadě setrval ještě i za předsednictví Stremayrova a odstoupil r. 1879, kdy přišel kabinet Taaffův, načež se stal opětně náměstkem v Terstu. Posledně byl též předsedou společnosti státní dráhy rak.-uherské.

* **Deranové,** národ afr., viz Bongové.

* **Derbend,** obec v Bulh., v. Dervent 2).

* **Derbendský průsmyk** viz Železná Vrata 6).

of **Derby** 2) Edward Henry † 1893.

* **Derby** Frederic Arthur Smith Stanley, earl of D., státník angl., v. Stanley 3).

* **Dereisen,** ves v Čechách, v. Zderaz 3).

Derenbourg 1) Joseph, orientalista něm., † 1895 v Emži.

Derenčin 2) Marijan † 8. února 1908 v Záhřebě. Napsal ještě komédii *Ladanjska opozicija* a dramata *Zadruga Malovič* a *Ivan ili Jovan*. D. narodil se v Rjece r. 1836. (Srv. Jihoslované, str. 481 *b*, 486 *a*.)

* **Dering** Richard viz Deering.

* **Děrjužinskij** Vladimir Fedorovič, právník rus. Byl od r. 1891 do r. 1895 professorem správního práva na jurjevské universitě. R. 1895 stal se redaktorem »Žurnalu Min. Justiciji« a professorem správního práva v Cís. Alexandrovském lyceu. Od r. 1897 jest redaktorem časopisu »Trudovaja Pomošč«, od r. 1902 mimořádným professorem správního práva na petrohradské universitě. Uveřejnil: *Zamětki ob obščestvennom prizrěniji* (Moskva, 1897); *Lekciji po policejskomu pravu*; *Obščestvennoje prizrěnije u krestjan* (Petr., 1899); *Suděbnyje dějatěli ob universitětskoj podgotovkě molodych juristov* (t., 1902).

Dermatogen viz Plerom, str. 898 *a*

***Dermografie,** též dermografismus nebo autografismus (z řec.) záleží v tom, že na kůži některých lidí objeví se sytě červené čáry všude tam, kde s mírným tlakem se přejela tvrdším předmětem, tyčinkou, tužkou nebo pod., tak že čáry, obrazce nebo písmena vypadají jako červenou křídou na kůži napsané. Stane-li se, že v podrážděném místě vyřine se do kůže i krevní výpotek, objeví se popsaná místa nejenom zarudlá, nýbrž i vyvýšená. Úkaz, jenž se zakládá na zvýšené dráždivosti nervstva drobnější cevy ovládajícího, nemá zvláštnějšího významu pathognomonického.

Dernburg 1) Heinrich, práv. něm., † 1907 v Berlíně.

***Dernburg** Bernhard, politik něm. (*1865 v Darmstadtě), syn Friedricha D-a (v. t. 2), věnoval se po studiích gymnasijních obchodu. Odborné vědomosti své rozšířil za pobytu ve Spoj. Obcích. R. 1890—1901 byl ředitelem společnosti »Deutsche Treuhandgesellschaft«, r. 1901—6 ředitelem darmstadtské banky. Počátkem září r. 1906 byl povolán v čelo koloniálního úřadu v zahraničním ministerstvu Něm. říše, když předchůdce jeho odstoupil pro ošklivé afféry, do nichž koloniální správa něm. byla zapletena. D. ostře odmítl ve sněmovně útoky centra proti úředníkům koloniální správy, za to však sněm nepovolil požadovaného vládou výdaje mimořádného pro Jihozáp. Afriku. Říšský sněm byl rozpuštěn, nové volby pak přinesly vítězství vládě. D. byl v květnu 1907 jmenován státním sekretářem říšského koloniálního úřadu a v létě t. r. vydal se na studijní a inspekční cestu do Německé vých. Afriky. R. 1908 podnikl studijní cestu do franc. kolonií v Africe.

***Dernis,** m. v Dalm., viz Drniš.

De Rossi 2) Gian Battista, archaeolog ital., † 20. září 1894 v Římě.

Déroulède Paul volen r. 1898 opětně do poslanecké komory, kde vystupoval proti Dreyfusovi a parlamentní republice, žádaje, aby president byl volen plebiscitem, tedy přímými volbami lidovými. Když zosnoval v měsíci únoru r. 1899 komplot proti presidentu Loubetovi, aby tento odstraněn byl a sněmovna poslanecká rozprášena, byl obžalován z velezrady, ale porotou osvobozen. Chystaje hned na to druhý komplot byl v měsíci srpnu zatčen a 3. led. 1900 odsouzen k vyhnanství na deset roků. Usadil se při francouzské hranici v San Sebastianu ve Španělích, později ve Vídni. Vrátil se po vydání zákona o amnestii v listop. r. 1905. Žije v Paříži. Vydal ještě: *Feuilles de route, 1870, 1re partie* (1907); *Nouvelles feuilles de route* (1907).

***Derschatta** Jul., šlechtic ze Standhaltu, rak. politik (* 12. pros. 1852 v Zadru), jest syn polního podmaršálka. Studoval práva ve Št. Hradci a usadil se t. r. 1881 jako advokát. Číle účastnil se ruchu politického; náleží mezi zakladatele »Südmarky«. Byl volen do říšské rady r. 1885 a opětovaně r. 1891, vzdal se však mandátu říšského, aby plně se mohl věnovati sněmovním záležitostem štýrským jako člen zems. výboru. Po volbách na říšskou radu r. 1901 stal se předsedou německé strany lidové. Vystupoval proti Slovincům ve věcech justičních a dal hlavní podnět k odboji německých stran proti positivní celjské. K pádu Körbrovu podstatně přispěl, zdráhaje se hlasovati pro jeho refundační milliony. V kabinetu Beckově (ze dne 2. čna 1906) zasedá jako ministr železnic.

***Derster** viz Silistra.

***Dertosa** viz Tortosa.

Derváz, Darváz, bývalý chanát v rus. Turkistáně, připojený r. 1877 k chanátu buchárskému, rozkládá se ve východní části Buchárska. Kraj silně hornatý obývají nyní Kara-Kirgízové a Tadžíkové, kteří pěstují bavlník a dobývají zlato a železo.

Derviš paša Ibrahím, gen. tur., † 21. čce 1896 v Cařihradě.

***Deryng** Emil, herec a spis. polský († 1895), otec Marie Deryngowé (v. t.), byl v l. 1876 až 1878 režisérem waršav. divadla; r. 1879 založil ve Waršavě soukromou školu dramatickou. Napsal: *Córka żołnierza* (Vilno, 1845, 2. sv.); *Szatan ziemi i anioł* (1851, 3 sv.); dramata: *Bracia Morawczycy* (1849); *Pojata córka Liździejki* (1854); komédie: *Hrabia i listy* (1849); *Bogumił Duda* (1857); *Dramaturgja powszechna* (1874) a j. Jeho dcera Marie byla až do r. 1882 tragédkou waršavského divadla.

***Desatero** viz Dekalog.

***Desclée** [deklé] Aimée-Olympe, slavná herečka franc. (*1836 v Paříži — † 1874 t.), debutovala s neobyčejným úspěchem jmenovitě v kusech Dumasa ml., který nešetřil slov obdivu pro její talent v předmluvách k dramatům, v nichž hrávala první úlohu.

***Deseada,** ostrov antillský, viz La Desirade.

***Desetník** viz Dvacetník.

***Desgenettes** [dežnet] Nicolas-René, baron, slavný lékař franc. (* 1762 v Alençonu —, † 1837 v Paříži), byl organisátorem vojenského nemocnictví za válek napoleonských, účastniv se výprav Bonapartových do Egypta, Syrie, Španěl, Německa, Ruska a též katastrofy u Waterloo. Z hlavních jeho děl jsou: *Médecine militaire. Notes pour servir à l'histoire de l'armée d'Italie* (1797); *Histoire médicale de l'armée d'Orient* (1802, 3. vyd. 1835); *Souvenirs de la fin du XVIIIe et du commencement du XIXe siècle* (1835—36).

***Deschamps** Gaston, kritik a romanopisec franc. (* 1861 v Melle), studoval na pařížské École normale, r. 1885—88 podnikl archaeologickou studijní cestu do Řecka a Malé Asie, stal se pak učitelem na gymnasiu v Sensu, později na École normale v Paříži. Psal cestopisné črty pro »Journal des Débats«, r. 1893 pak převzal rubriku literárně-kritickou v »Tempsu«. Napsal: *La Grece d'aujourd'hui* (1892); *Sur les routes d'Asie* (1894); *La vie et les livres* (1894—97, 4 serie); pak romány: *Le chemin fleuri* (1896); *Mari-*

vaux (1897) a *Le Malaise de la démocratie* 1899). Soubor svých článků uveřejňovaných v »Tempsu« vydal pod názvem *La vie et les livres.*

Deschanel 1) Émile, spis. a politik fr., † 31. led. 1904 v Paříži. — D. 2) Paul, stoupenec mírných republikánů, volen předsedou sněmovny (1898—1901); od r. 1899 jest členem akademie. Napsal dále: *La République nouvelle* (1898); *La Question sociale* (1898); *Quatre ans de Présidence* (1902); *Politique intérieure et étrangere* (1906); *Politique à l'Institut* (1906).

* **Désirée** [-ziré] Eugénie Bernh. v. Desideria.

* **Desitiměstí,** spolek měst ve starověku kolem Jordánu, viz Dekapolis.

* **Deska** ve stav. viz Fascia.

* **Deslauriers** [delorjé], spis. a herec franc. ze XVI. stol. Byl členem divadelní společnosti, která vystupovala v Hotel de Bourgogne. Znám jest sice pod pseud. Bruscambille jakožto spisovatel kratochvilných a rozmanitých příhod, jež se dočkaly opětovaného vydání, ač se zdá, že pod uvedeným pseudonymem se kryjí četní nejmenovaní autoři jiní. *Oeuvres de B.* (Pař., 1619, Rouen, 1622, Lyon, 1634 atd.).

* **Deslawen,** ves v Čechách, v. Zdeslav 2).

* **Desmazières** [demazjér] B. Henri Jos. viz Desm.

* **De Smet de Naeyer** [-nájer] Paul, státník belg. (* 13. kv. 1843 v Gentu), volen jako průmyslník r. 1888 do sněmovny přidal se ke straně klerikální. R. 1894 jmenován ministrem financí, r. 1896 ministerským předsedou. Odstoupil v lednu 1899 donucen nesnázemi, jež vzešly o volební reformu, a vystřídán Vandenpeereboomem, však již 5. srpna t. r. znovu postaven v čelo klerikálního kabinetu. R. 1900 povýšen do stavu hraběcího. Za bouřlivých dnů dubnových r. 1902, kdy hnutí protiklerikální a socialistické nabývalo rázu revolučního, zasazoval se energicky o potlačení nepokojů těch. Odstoupil 18. dub. 1907, kdy ve sněmovně přijat hornický zákon o maximální práci osmihodinové.

* **Desmichels** [demišèl] Louis Alexis, baron, generál franc. (* 1779 — † 1845 v Paříži), účastnil se válečných kampaní v Italii a Egyptě, jmenován r. 1801 kapitánem za smělý válečný čin zajav v Norimberce 600 Rakušanů s 25 děly; r. 1809 byl plukovníkem a bojoval ve Španělsku. Po pádu Napoleonově dán v disponibilitu. R. 1833 bojoval v Africe nejprve s úspěchem proti Abd-ul-Kádirovi, ale donucen konečně k ústupu a podepsal smlouvu Oránskou 26. ún. 1834. Zemřel jako generál jízdy. Napsal: *Relation des principaux événements qui se sont passés sous mon commandement en Algérie* (1835).

Desmoid viz Fibrom.

* **Desna,** přítok Kamenice, v. Cechy, 43 *a.*

* **Desná,** přítok Loučné, v. Cechy, str. 51 *a.*

* **Děsná,** ves u Tannwaldu v Čechách, viz Dessendorf.

* **Desorgues** [dezòrg] Joseph-Théodore, básník franc. revoluce (* 1763 — †. 1808), proslavil se své doby hymnou *à l'Etre suprême*, která byla zpívána 20. prairialu 2. roku republiky. Za své verše, kterými se dotkl prvního konsula, uvržen do vězení. Mnohé z jeho věcí, jako překlad satir Juvenalových, báseň *L'origine de la pédérastie*, se ztratily a co zbylo, nikdy nebylo sebráno; uvádíme jen *Poesie lyrique* (1794) a *Chant de guerre contre l'Autriche* (1799). Srv. Asselineau, Th. D. (Caen, 1862).

* **Desormeaux** [dezormó] Joseph Louis Ripault, historik a genealog franc. (* 1724 — † 1793), byl členem řádu jesuitského, později bibliothekářem prince Condé. Napsal: *Histoire de Louis de Bourbon* (1767); *Histoire de la maison de Montmorency* (1768, 2. vyd.); *Histoire de la maison de Bourbon* (1772—78, 5 sv.) a j.

* **Despotské pole** viz Dospadsko pole.

* **Desprez** Eugène, pseud. de Vaulabelle (v. t. 2).

* **Dessau,** m. něm., viz Dessava.

* **Dessauer** Leopold, herec, v. Dessoir.

* **Dessinovací stroj** jest úpravní stroj, kterým se dělají vzory na vlněných suknovitých tkaninách. *Beroušek.*

Dessoir Ferdinand, herec něm., † 1892.

* **Destinnová** Emmy, pravým jménem Kittlová, znamenitá operní pěvkyně čes. (* 1878 v Praze), vyrostši v blahobytu zámožné rodiny otcovy, od mládí byla živena ve svých náklonnostech k různým projevům uměleckého nadání. Vychovatel její Rudolf Nechvíle, jenž ovládal 7 hudebních nástrojů, vštípil jí první základy hudby. Nebylo pro karrieru D-vé bez významu, že vzdělávala se ve hře na housle (u Ferd. Lachnera), poněvadž měla tu příležitost studovati důležitou pro pěvce stránku tvoření tónu. Vzdělání pěveckého skýtala jí po 5½ roku osvědčená učitelka zpěvu Marie Destinnová-Löweová, po níž D. z vděčnosti přijala umělecké jméno. Byla-li D. za dívčích let posuzována podle některých literárních prací, které jevily sklon k různým výstřednostem, nehrubě příznivě, tím větší sensací působilo, když r. 1898 rozlétla se novinami zpráva, že engažována byla ke král. opeře v Berlíně po úspěšné zkoušce před tehdejším intendantem hr. Hochbergem a ředitelem Piersonem. Šťastný osud přivedl D-vou ihned na velikou scénu a tím repertoire její v celém desetiletí obmezil se asi na 40 úloh. Avšak při menší kvantitě mohla se právě častějším stykem s úlohami a vžitím do jich podstaty protříbiti jakost těchto výkonů k virtuosnímu podání. Uznávána jsouc jako vycházející hvězda berlínské opery od kritiky a těšíc se veliké oblibě tamního diváctva, D. r. 1900 okázala se na koncertním podiu v Praze. Stříbrozvuký hlas, jeho veliká nosnost, vzorná technika a jiné kvality hudební, které bez přídatků jevištních s podia působí tím ryzeji, uchvátily veškero obecenstvo a prae-

ludovaly mnohoslibně pohostinským hrám D-ové na Národním divadle. Tyto začaly se r. 1901 a opakovaly se třikráte do r. 1908, kdy D. jmenována od intendance Národního divadla prvním čestným jeho členem z řad českých sil pěveckých. Sedmiletí mezi první a poslední serii pohostinských her v Praze učinilo z D-vé pěvkyni nejen v celém Německu slavenou — r. 1901 a 1902 povolána byla do Bayreuthu vytvořit úlohu Senty ve Wagnerově »Bludném Holanďanu«, r. 1907 do Paříže zpívat titulní úlohu v německé premieře »Salome« od Richarda Straussa, — ale též v Londýně náležející k největším atrakcím tamních operních staggion. Od r. 1908 D. zavázala se berlínské opeře, v jejímž svazku r. 1905 vyznamenána byla titulem král. pruské komorní pěvkyně, jen k občasným pohostinským hrám, přijavši za skvělých podmínek nabídku k »Metropolitan Opera Housu« v N. Yorku. Nesluší smlčeti, že D. vždy dávala na jevo svůj český původ jako podporovatelka našich zajmův uměleckých v cizině ať jako literární tlumočnice nebo osobní prostředkovatelka; její mužné vystoupení proti berlínské kritice r. 1904 na prospěch Smetanova »Dalibora« mělo pro ni v zápětí zákaz vystupovati po dva roky v Praze, ale pomohlo přece této opeře na scénu král. berlínské opery. Úlohy D-vé spadají do mladého i vysoce dramatického oboru; stačí tu jmenovati jen Neddu, Santuzzu, Mignon, Carmen, Mařenku, Miladu, Alžbětu, Evu, Elsu, Doňu Annu, Seliku, Valentinu k doličení její mnohostrannosti. — D. upravila k tisku české vydání »Alba klassiků« (Praha, Mojmír Urbánek). *Þ*

Dešenice má 137 d., 15 obyv. čes., 940 něm. (1900).

Deštná 1) má 232 d., 1299 obyv. čes., 10 něm. (1900).

Detektor viz Telegrafie bez drátu, str. 176*a*.

* **Dětkov,** ves mor., viz Dědkov 2).

* **Detractus personalis** č. gabella emigrationis (něm. *Nachsteuer*, *Abzugsgeld*, *Abfahrtsgeld*), poplatky vybírané kdysi ze jmění tuzemců stěhujících se do ciziny. Viz Cizinci a Gabella.

* **Dětřichov,** ves v Čechách, viz Ves 20) Jetřichova.

* **Dettmann** Ludw., malíř něm. (* 1865 v Adelbye u Flensburku), původně illustrátor, přešel k aquarellu a malbě olejové. Vedle velikých figurálních obrazů historických (*Převezení mrtvoly císaře Viléma I.*, nástěnné malby v slavnostní síni radnice v Altoně a v aule techniky v Gdansku), dlužno uvésti jeho obrazy komponované v pleinairovém svitu a naturalistickém stilu: *Marnotratný syn*; *Pohřeb dítěte v rybářské vesnici*; *Rozsévač a duha*; *Rybářská svatba*; *Hřbitov na dunách*; *Po bouři*. D. jest od r. 1900 ředitelem umělecké akademie v Královci.

* **Dettweiler** Peter, lékař něm. (* 1837 ve Wintersheimu v Hessích, † 1904 v Kronbergu). Vystudovav lékařství v Giessech, Vircpurku a v Berlině, praktikoval pak v rozličných místech a stal se r. 1876 ředitelem léčebního ústavu Falkenstein v Taunu, kdež zdokonalil Brehmerskou methodu léčení souchotin. R. 1891 založil tamtéž první v Německu léčebnu (Ruppertshain) pro nemajetné souchotináře, vydržovanou frankfurtským spolkem pro rekonvalescenty. Jsa sám souchotinář, jenž pečlivou životosprávou zákeřnou chorobu svou zdolal, stal se účinným hlasatelem zvl. hygienicko-diaetetického způsobu léčení tuberkulosy plicní v ústavech k tomu zařízených, by nemocní při dokonalé výživě ustavičně pobývali na svěžím vzduchu. O předmětě tom napsal řadu prací, jako: *Die Behandlung der Lungenschwindsucht in geschlossenen Heilanstalten* (Berlin 1880, 3. vyd. 1902, zprac. spolu s Bezoldem); *Therapie der Phthisis* (1887); *Ernährungstherapie der Phthise* (1897, 2. vyd. 1903 v Leydenově sborníku); *Die hygienisch-diätetische Anstaltsbehandlung d. Lungentuberkulose* (1899).

* **Deuletšáh** viz Dauletšáh.

de **Deus Ramos** João, lyrik portugal., † 11. led. 1897.

Deussen Paul napsal ještě: *Sechzig Upanishad's des Veda* (Lip. 1897, 2. vyd. 1905); *Allgemeine Geschichte der Philosophie mit besonderer Berücksichtigung der Religionen* (Sv. 1., oddíl 1. a 2., Lip. 1894—99); *Erinnerungen an Friedrich Nietzsche* (t., 1901); *Outlines of Indian philosophy* (Bombay, 1902); *Discours de la methode* (1902); *Erinnerungen an Indien* (1904); *Vedânta u. Platonismus* (1905); *Die Geheimlehre der Veda* (1907).

Deuteroplasma č. deutoplasma viz Vajíčko 2).

* **Deutsch-Giesshübel** v. Vyskytná 2).

Deutsch-Landsberg viz Louč.

Deutsch-Liptsch viz Lupča 1).

* **Deutsch-Neuhof** viz Dvory 23).

* **Děvčice,** ves slez., viz Děvice 2).

Devexa viz Přežívavci, str. 663*a*, Sudoprstci.

* **Děvgenij** (viz Digenis). Pověst o D-i přešla hlavně do národní literatury ruské a uložena byla zejm. ve ztraceném literárním sborníku Musina-Puškina. Nedávno pak N. S. Tichonravov nalezl spis o D-i v rukopisném sborníku XVIII. stol. Menší výtahy z pověsti té učinil i Karamzin v »Ist. Gosud. Ross.«, III. sv., str. 272. Text pověsti této po prvé vydal A. N. Pypin v příloze k »Očerk litěraturnoj istoriji starinnych pověstěj i skazok« (1858, str. 316—332). Znovu pak vydán byl N. J. Kostomarovem v »Pamjatnikách starin. russkoj literatury«. *Tmk.*

* **Deviace,** úchylka, v opt. viz Rozklad světla.

Děvín 4) viz Duino.

* **Děvínské polokoule** viz Magdeburské polokoule.

* **Devlet-Agač,** bulharská osada v akermanském új. bessarabské gub. s 2000 obyv. Proslulé lomy.

* of **Devonshire** Spencer Compton Cavendish, osmý vévoda z D. (* 1833 —

† 1908), státník angl., známý až do smrti otcovy pode jménem markýza z Hartingtonu, studoval v Etonu a Cambridgei, zvolen byl již r. 1857 za liberální stranu do dolní sněmovny. V kabinetě Palmerstonově stal se r. 1863 lordem admirality, v kabinetě Russel-Gladstonově státním sekretářem vojenství. Gladstone jmenoval jej r. 1868 generálním poštmistrem a r. 1871 vrchním sekretářem pro Irsko. Zatím získal si tak zvučné jméno politické, že po odstoupení Gladstoneově byl zvolen předsedou liberální strany. Roku 1880 po pádu Beaconsfieldově D. odmítl utvořiti kabinet, vstoupil však do ministerstva Gladstoneova jako státní sekretář pro Indii. R. 1882 stal se ministrem války, odstoupil však s Gladstonem r. 1885. Od té doby, zejména však v otázce irské »home-rule«, nesouhlasil již úplně s vedením strany liberální a utvořil novou stranu liberálních unionistů, jež podporovala vládu Salisburyovu. Vůdcem unionistů zůstal D., když povolán byl do horní sněmovny (1891). R. 1895 stal se předsedou tajné rady v třetím kabinetě Salisburyově, kterýžto úřad podržel i v kabinetě Balfourově. V říjnu 1903 odstoupil pro odpor proti Chamberlainovým návrhům ochranných cel a stal se hlavou ligy pro svobodný obchod.

Devrient 4) Otto, herec a spis. něm., † 23. čna 1894 ve Štětíně; byl posledně ředitelem dvor. div. berlínského.

***Dewar** James [djúar] (* 1842 v Kincardin-on-forth ve Skotsku), slavný chemik angl., studoval na universitě v Edinburce, kde se stal r. 1863 assistentem při stolici chemie. Pracoval potom v laboratoriích Kekuléových v Gentu a stal se r. 1873 professorem na universitě cambridgeské, r. 1879 professorem chemie na Royal Institution v Londýně, kde jest ředitelem laboratoře založené na památku Davyho a Faradaye. R. 1894 vyznamenán byl medaillí Rumfordovou, r. 1898 medaillí Hodgkinsovou ústavu Smithsonova ve Washingtoně, r. 1906 obdržel italskou medailli Mattenciovu. D. dobyl si velikých zásluh v důležité otázce zkapalnění, po příp. ztužení plynů a získání velmi nízkých teplot. Apparáty poměrně jednoduchými, důmyslně sestrojenými D. ztužil vzduch, zkapalnil a ztužil kyslík, dusík, vodík, fluor atd. Pro tekuté plyny sestrojil zvláštní skleněné nádoby o dvojitých stěnách, z jejichž vniterného prostoru byl vzduch vyčerpán a nahrazen buďto jiným plynem silně zředěným, který při nízké teplotě tuhne, nebo rtutí, která tuhne na stěnách v zrcadlící povrch (nádoby D-ovy). D. určil četné konstanty různých plynů ve skupenství kapalném a tuhém a získav kapalný vzduch a jiné látky teploty nízké, měřil různé vlastnosti hmot ochlazených na teplotu blízkou absolutní nulle. Mezi staršími pracemi D-ovými vynikají zvláště jeho práce spektrálné (1870—90) provedené vespolek s professorem Liveingem. Zejména významnými jsou spektrální studia uhlíku a jeho sloučenin. *nvk.*

***Dewarova nádoba**, angl. fysikem Dewarem sestrojená skleněná nádoba k uschování tekutého vzduchu. Má dvojitou stěnu, prostora mezi nimi jest vzduchoprázdná a vnitřní povrchy její jsou postříbřeny. Tím zamezuje neb obmezuje se na nejmenší míru sdělování tepla uchovávané tekutině.

***De Wet** (Dewet) Christian, generál boerský (* 1854 na farmě Leenwkopské v Oraňském státě), pochází ze staré franc. rodiny hugenotské. R. 1880—85 bydlil v Jihoafr. republice a jako polní kornet účastnil se též války proti Angličanům, později však usadil se zase jako farmář v Oraňském státě. R. 1889—97 byl členem folksraadu. Po vypuknutí války proti Angličanům byl jmenován podvelitelem v Natalu, později podvelitelem Cronjeovým na Modder-riveru. Tam vyznamenal se po prvé zajetím velikého zásobovacího sboru angl. u Blauwbanku (15. ún. 1900). Po druhé upozornil na sebe smělým přepadením generála Broadwooda u Koornspruitu vých. od Bloemfonteinu (1. dub. 1900). V čnu 1900 byl jmenován vrchním velitelem v Oraňském státě a od té doby nestačil uváděti svět v úžas svým smělým přepadáním angl. táborův a obratným unikáním pronásledujícím ho sborům angl. Byl si do té míry jist konečným úspěchem, že protestoval proti ujednání míru 31. kv. 1902. Podvolil se však a vydal se s Bothou a Delareyem do Evropy, aby získal podporu pro Boery. Napsal: *De stryd tuschen Boer en Brit* (1902, něm. překl. t. r.). Srv. Steijn, De W. und die Oranje-Freistaater (Tub., 1902, čes. překlad J. Gutha u Otty).

***Dewey** [djúi] George, admirál Spojených Obcí sev.-amer. (* 1837 v Montpelieru, Vermout), vzdělal se r. 1854—58 v námořní akademii v Annapolis. Za občanské války bojoval za severní státy v eskadře Farrargutově, jež vybojovala si vjezd do dolního toku Mississippi. R. 1884 byl jmenován kapitánem, r. 1896 komodorem a r. 1898 při vypuknutí války se Španěly stal se vrchním velitelem východoasijské eskadry. 1. kv. t. r. D. zničil španělské loďstvo u Cavite v zátoce manilské a blokoval pak město Manilu. Za to byl jmenován kontreadmirálem a r. 1899 admirálem. Po návratu do New Yorku byl nadšeně oslavován a republikánská i demokratická strana nabídla mu kandidaturu na presidentství unie. D. však odmítl.

***De Windt** Harry, cestovatel (* 1856 v Paříži), studoval v Cambridgei, byl adjutantem svého švakra radže Brookea ze Saravaku v l. 1876—78, cestoval z Pekingu do Francie r. 1887, z Indie přes Persii do Ruska r. 1889, v Sibiři r. 1890 a 1894 zkoumaje zejména poměry vyhnanců, pokusil se o cestu z New Yorku do Paříže po souši a byl jen náhodou zachráněn velrybářem v úžině Beringově, r. 1897 byl v Klondyku, znovu vydal se z Paříže do New Yorku 1901—2, r. 1905 ve Východní Evropě a r. 1908 v La-

ponsku. Vydal mimo jiné: *On the equator* (1882); *From Pekin to Calais by Land* (1887); *A Ride to India* (1890); *Siberia as it is* (1892); *Through the gold Fields of Alaska to Behring Straits* (1898); *From Paris to New York by Land* (1903); *The savage Europe* (1905).

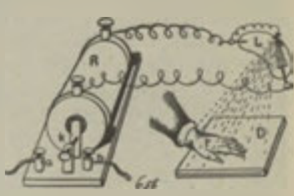
Deyl Jan jako docent zavedl ordinace pro nemoci oční na české poliklinice, r. 1893 byl jmenován prof. mimořádným a r. 1902 po prof. Schöblovi řádným prof. očního lékařství a přednostou oční kliniky, zároveň pak i přednostou očního oddělení ve všeobecné nemocnici; krom toho jest mimoř. členem Král. české společnosti nauk a řádným členem České akademie. Ve studiu nemocí očních, ve svých přednáškách i publikacích přihlíží od počátků své vědecké činnosti důsledně ke vztahům očních chorob k chorobám ostatního těla a mimo domácí půdu šíří nauky své s úspěchem i na literárním kolbišti mezinárodním. Z další literární jeho činnosti možno připomenouti obsáhlé srovnávací studie o anatomii nervu zrakového (»Čas. lék. čes«, »Rozpravy« České akademie), o zánětech a cystách na okraji očních víček, o chalaziu (»Rozpravy«), Coloboma žluté skvrny, o městnavé papille čivu zrakového, anatomické výklady migrény, o včasném poznávání arteriosklerosy cestou ofthalmoskospickou u osob zdánlivě zcela zdravých (»Věstník« III. a IV. sjezdu českých přírodozpytcův a lékařů), pathologickou anatomii oka i jeho pomocných ústrojí (Hlavova učebnice pathologické anatomie), přehled prací z očního lékařství (»Památník České akademie«), souborné zpracování nemocí čivu zrakového (Norris and Oliwer, System of Diseases of the Eye) a j. v.

Deym hr. František (viz sv. VII. str. 446 *a*), † 1903 v Eckersdofu u Neurode.

***Deželić** Velimir, básník a spis. chorv. (* 1864 v Záhřebě). Obecnou školu a gymnasium navštěvoval ve svém rodišti. R. 1882 vstoupil na lékařskou fakultu v Pešti, kde brzo postavil se v čelo chorv.-akad. spolku »Zvonimir«, jehož pak se stal i předsedou. Pilně účastnil se jako spolupracovník uspořádání dvou almanachů vydaných zmíněným spolkem. V Pešti začal pilně obírati se literaturou, zejména pak pěstoval filosofii, krásnou literaturu a zoologii. Potom přestoupil na fakultu filosofickou, na níž dosáhl hodnosti doktorské. Jest nyní úředníkem král. biblioteky v Záhřebě. R. 1897 a r. 1900 procestoval Italii, Dalmacii a Bosnu. Ze samostatných jeho sbírek básnických sluší uvésti: *Pjesme* (Záhřeb, 1889); *Kopnom i morem* (t., 1897); *Zvuci iz katakomba* (t., 1900). Vedle toho napsal řadu povídek a velikých historických románů, jako: *U buri i oluji* (t., 1903, též do češť.); *Prvi kralj* (t., 1903); *Car Dioklecijan* (t., 1906); *U službi kalifa* (t., 1907); *Hadžilova kob* (t., 1908). Z povídek D ových především uvádíme: *Mijat* (1886); *U očaju* (1887); *Biserka* (1896); *Mi se tučemo* (1893); *Sliepac* (1893); *Sa sela* (1893); *Na mostu* (1898); *Proljetni zvuci* (1897); *Dorina* (1897); *Krabuljar*; *Vještica* (1893); *U grimizu osvića* (1901) a j. v. Konečně vydal knihu *Inkonabule kr. sveuč. biblioteke u Zagrebu* a *Maksimilijan Vrhovac.* Přispívá hojně do časopisů »Prosvjeta« a »Vijenac«. Od r. 1905 jest redaktorem »Hrvatského bibliofila«, měsíčníku pro věci bibliografické. *Tmk.*

***Dežman** Milivoj (pseud. Ivanov), spis. chorv. (* 1873 v Záhřebě). Píše hlavně črty směru realistického a moderního, které vydal r. 1903 ve sbírce pod názvem *Protiv struje.* Na poli dramatického umění D. vynikl jako bystrý kritik a autor původních a půvabných dramat, jako: *Svršetak*; *Kneginja Jelena*; *Rasulo*; *Zlatareva zlata.* Neméně i jeho publicistická činnost jest velmi záslužná. Jako redaktor časopisu »Obzor« vykonal v tom směru mnoho. *Tmk.*

***Diagrafie,** provádění obrazů různých předmětů pomocí Röntgenových paprskův a fotografických desek, filmů, papírů. Elektrický proud o vysokém napětí, vyrobený ruhmkorfem *R* (vyobr. č. 4935.), vpouští se do Röntgenovy lampy *L*. Lampa tato, třeba zahalena v látku nepropouštějící světla, vysílá paprsky zv. Röntgenovy neb *X*-paprsky, které

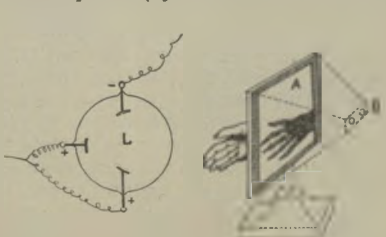
Č. 4935. Diagrafie.

na př. pronikajíce rukou uloženou na fotografické kasetě dřevěné způsobují obraz na fotografické desce uvnitř uzavřené. Tento vyvolán obyčejným processem fotografickým představuje nejen stinný obraz ruky, ale i vnitřní její uspořádání kostí, svalů a pod. (viz Skiagrafie).

***Diamagnetometr,** přístroj na měření diamagnetismu.

***Diapositiv** viz Fotografie, str. 415 *b*.

***Diaskopie** neb skiaskopie je provádění obrazů pomocí Röntgenových paprsků na fluoreskujícím rámu, t. zv. stínítku. Röntgenová lampa *L* (vyobr. č. 4936.), zahalená

Č. 4936. Diaskopie.

v roušku světlo nepropouštějící, vysílá neviditelné paprsky, jež pronikajíce rukou způsobují na zadní straně rámu *A*, natřené kyanidem barnatoplatičitým, světelný obraz ruky i s jejím vnitřním uspořádáním kostí, svalů

a pod. Používá se jí hlavně v lékařství jako moderní methody lékařské diagnostiky.

Diastola, fysiol., v. Krev, str. 154 *a.*

Diathermansie viz Průteplivost.

* **Diathesis** viz Rod (slovesný).

* **Diaz** Rodrigo n. Ruy de Vivar viz Cid.

D. 6) Porfirio, president republiky Mexické, byl zvolen presidentem i r. 1896 a v letech dalších. Jeho příčiněním postavena v Pueble kaple na památku cís. Maximiliána a zmírněno odmítavé stanovisko Rakouska vůči Mexiku.

* **Dibutadés** viz Butadés.

* **Dicey** Albert Venn, právník anglický (* 1835). Jest professorem angl. práva na právnické fakultě oxfordské university. Uveřejnil: *The Privy Council* (Arnold Essay, 1860); *Treatise on Rules for Selection of Parties* (1870); *The Law of Domicile* (1879); *Law of the Constitution* (1885); *Englands case against Home-rule* (1886; autor tu dokazuje, že home-rule pro Irsko nutně musí vésti k přetvoření Anglie na federačních principech, a vyslovuje se proti němu); *Treatise on the Conflict of Laws* (1896); *Lectures on the Relation between Law and Public Opinion in England during the 19th Century* (1905).

von **Dickson** Oskar, sv. p., obchodník švédský († 1897).

Diday 2) Charles J. P. († 1894).

Didon Henri, theol. spis. franc., † 13. bř. 1900 v Toulouse. Srv. Rebière, Un moine moderne. Le Pere D. (Pař., 1900).

Didymoi. O výkopech v D-mech poslední dobou podniknutých srv. E. Pontremoli et B. Haussoullier, Didymes, Fouilles de 1895 et 1896 (Pař., 1904). V nejbližší době berlinské museum začne vedením Th. Wiegandovým nové výkopy v místě, kde stál chrám Apollónův. Domky vesnice Geronta byly již zakoupeny a obyvatelstvo se vystěhovalo. O D-mech srv. nyní též Haussoullier, Études sur l'histoire de Milet et du Didymeion (Pař., 1902). *Vý.*

* **Diebič** viz Dibič.

Dieckhoff August, evang. bohoslovec, † 1894 v Gotinkách.

* **Diedesi,** Diedesici viz Dadoši.

Dieffenbach 3) G. Chr., evang. bohoslovec a básník, † 1901.

* **Diehl** Charles, historik (byzantinista) franc. (* 1859 ve Strassburku). Vystudovav na vyšší normální škole, byl členem francouzské školy v Římě (1881—83) a pak francouzské školy v Athénách (1883—85). Byl professorem na filosofické fakultě v Nancy a tou dobou jest professorem historie byzantské na Sorbonně. Napsal: *Études sur l'administration byzantine dans l'exarchat de Ravenne* (1888); *L'église et les mosaïques du couvent de Saint Luc en Phocide* (1889); *Excursions archéologiques en Grece* (pocténo cenou Akademie franc., 1890); *L'art byzantin dans l'Italie méridionale* (1894); *L'Afrique byzantine* (1896; pocténo cenou Akademie nápisů); *En Méditerranée* (1901); *Justinien et la civilisation byzantine au VI. siecle* (1901; pocténo cenou Akad. nápisů); *Ravenne* (1903); *Theodora, impératrice de Byzance* (1904); *Études byzantines* (pocténo cenou Akademie věd morálních a politických, 1906); *Botticelli* (1906); *Figures byzantines* (1906); *Palerme et Syracuse* (1907).

Diels Hermann. K publikacím jeho dodati jest: *Anonymi Londiniensis ex Aristotelis Iatricis eclogae* (Berl., 1893, něm. vydání opatřili Beck a Spat, t., 1897); *Parmenides.* Griech. u. deutsch (t., 1897); *Herakleitos v. Ephesos.* Griech. u. deutsch (t., 1901); *Poetarum philosophorum fragmenta* (t., 1902, ve Wilamowitzově sbírce Fragmenta poetarum Graecorum); *Die Fragmente der Vorsokratiker.* Griech. u. deutsch (t., 1903, 2. vyd. 1908); *Didymos' Kommentar zu Demosthenes nebst Wörterbuch zu Demosthenes Aristocratea* (spolu s W. Schubartem, Berliner Klassikertexte, seš. 1., t., 1904); *Anonymer Kommentar zu Platon's Theätet* (Papyrus 9782) *nebst 3 Bruchstückeu philosophischen Inhalts* (spolu s Heibergem a Schubartem, táž sbírka seš. 2., t., 1905); *Die Handschriften d. antiken Aerzte. I. Hippokrates u. Galenos* (t., 1905); *II. Die übrigen griech. Aerzte ausser Hippokrates u. Galenos* (t., 1906); *Organisation der Wissenschaft* v Hennebergově Kultur der Gegenwart I., 1. (t., 1906). *Vý.*

Dienger Joseph, mathematik něm., † 1894 v Karlsruhe.

* **Diercks** Gustav, kulturní historik (* 1852 v Královci), studoval v Berlíně a Neapoli, byl nějaký čas soukromým učitelem, r. 1877 usadil se v Drážďanech a věnoval se činnosti spisovatelské. Nyní žije ve Steglitzi u Berlína. Podnikl daleké studijní cesty, tak do Španělska, Portugalska, sev. Afriky, Orientu, Sev. a Střed. Ameriky. Jeho hlavní díla jsou: *Die Araber im Mittelalter und ihr Einfluss auf die Kultur Europas* (Annaberg, 1875, 2. vyd., Lip., 1882); *Die Entwicklungsgeschichte des Geistes der Menschheit* (Berl., 1881—82, 2. sv.); *Das moderne Geistesleben Spaniens* (Lip., 1883); *Nordafrika im Lichte der Kulturgeschichte* (Mnich., 1886); *Ein Jahrhundert nordamerikanischer Kultur* (Berl., 1893); *Kulturbilder aus den Vereinigten Staaten* (t., 1893); *Marokko* (t., 1894); *Geschichte Spaniens* (t., 1895—96, 2. sv.); *Spanien. Kulturgeschichtliche und wirtschaftliche Betrachtungen* (t., 1901); *Die Marokkofrage und die Konferenz von Algeciras* (t., 1906).

Diespiter viz Jupiter.

* van **Diest** P. viz Everyman.

* **Diest** Otto v. D. Daber, politik něm. (* 1821 — † 1901), opustil jako prus. landrát službu státni pro příkrý konflikt s finančním ministrem Heydtem (v. t.) a utkal se r. 1868 jako konservativní poslanec prudce s Bismarckem pro welfský fond a po druhé, r. 1875, když mu vytýkal jeho spojenectví s vysokou financí, jmenovitě s Bleichrodrem a ukazoval na nebezpečí zakladatelské horečky; pro urážku Bismarcka odsou-

zen 1877 k tříměsíčnímu vězení. Napsal: *Geldmacht und Sozialismus* (Berl., 1874); *Der sittliche Boden im Staatsleben* (t., 1876); *Drei Monate Gefängnis* (Bern, 1878); *Bismarck u. Bleichröder* (Mnich., 1897); *Berichtigung von Unwahrheiten in den Erinnerungen d. Fürsten Bismarck und deutsch. Rechtsbewusstsein* (Curich, 1899).

Dieterici 2) Friedrich Heinrich, orientalista něm., † 1903.

* **Dietreichs**, ves v Čech., viz Dytrejch.

* **Dietrich** Alfred, lodní inženýr něm. (* 1843 v Perně — † 1898 v Berlíně). Působil jako professor pro stavby lodní a získal si veliké zásluhy o rozvoj německého lodnictví. Od něho pochází většina nových německých lodí válečných.

* **Dietzel** Heinrich, sociolog něm. (* 1857 v Lipsku), studoval státní vědy a práva v Heidelberce a Berlíně, konal r. 1882—83 studijní cestu po Italii, byl professorem v Jurjevě, od r. 1900 v Bonnu. Jest rus. státním radou. Napsal: *Über d. Verhältnis der Volkswirtschaftslehre zur Sozialwirtschaftslehre* (Berl., 1882); *Karl Rodbertus. Darstellung seines Lebens u. seiner Lehre* (Jena, 1886—88, 2. sv.); *Theoretische Sozialökonomik* (Lips., 1895, sv. I.); *Kornzoll u. Sozialreform* (1901); *Der Streit um Malthus' Lehre* (1905) a j.

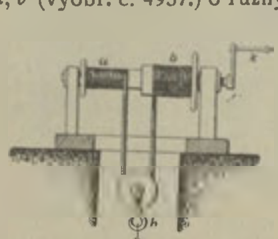
Dieulafoy 1) Georges, vydal dále *Clinique médicale de l'Hôtel-Dieu* (1896—1902, 4. sv.). Jeho *Manuel de pathologie interne* vyšel r. 1901 v 3. vyd.

Diez 4) Wilhelm, malíř něm., † 1907 v Mnichově. — D. 5) Robert, sochař něm., jest od r. 1891 prof. na drážďanské uměl. akademii. Jeho práce jsou v Berlíně (v říšském parlamentě *allegorie* a *socha Karla IV.*), ve Štrasburku a hl. v Drážďanech (mezi jinými *pomník Bismarckův*).

* **Difenylketon** v. Benzofenon (Dopl.).

* **Differenciační soustava** viz Čištění měst.

* **Differenciální buben** ve strojn. slouží při zdvihadlech ke zdvíhání těžkých břemen malými silami. Skládá se ze dvou bubnů, hřídelů *a*, *b* (vyobr. č. 4937.) o různých polo-

Č. 4937. Differenciální buben.

měrech *r*, *R* a společné ose. Na nich upevněno a navinuto je lano, a to na bubnu *b* ve smyslu opačném než na bubnu *a*. Na kladce *h* zavěšeno je břímě *Q* a na klice *k* působí síla *P*. Otočí-li se klikou jednou do kola, vykoná síla *P* práci $= P\,.\,2\pi\varrho$, při čemž ϱ značí poloměr kliky *k*. Břímě *Q* vykoná práci $= \frac{Q}{2}\,.\,(2\pi R - 2\pi r)$. Podmínka rovnováhy je:

$$P\,.\,2\pi\varrho = \frac{Q}{2}\,(2\pi R - 2\pi r)$$

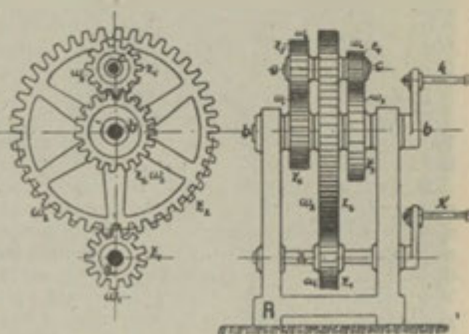
$$P\,.\,\varrho = \frac{Q}{2}\,(R - r) \text{ čili}$$

$$P : Q = \frac{1}{2}\,(R - r) : \varrho.$$

Čím menší je rozdíl $R - r$, tím menší bude hnací síla *P*, potřebná ke zdvižení břemene *Q*.

* **Differenciální galvanoměr** viz Galvanoměr.

* **Differenciální soukolí** slují třecí ozubená kola, řemenové kotouče zabírající mezi sebou tak, že se jimi dosáhne výsledného točení úměrného rozdílu rychlostí hnacích, na př.: Klikou *K* (vyobr. č. 4938.) otáčí se hří-

Č. 4938. Differenciální soukolí s cylindrickými ozubenými koly.

del *a* a s ním ozubené kolo z_1 na něm uklínované. Kolo z_1 převádí pohyb na ozubené kolo z_2 volně uložené na hřídeli *bb*. V rameni tohoto kola vytvořeno je ložisko pro hřídel *cc*, nesoucí uklínovaná kola z_4, z_5, jež opět zabírají s ozubenými koly z_3 (uklínovaným na hřídeli *bb*) a z_6 (volným na hřídeli). Otáčí-li se klikou *K* tak, že povstává úhlová rychlost ω_1, a klikou *k* úhlová rychlost ω_3, bude míti kolo z_6 úhlovou rychlost ω_6, což možno vyšetřiti takto: Přidejme celému soukolí na hřídeli *bb* rychlost $-\omega_2$, tím kolo z_2 uvede se v klid a možno určiti převod u ostatních kol způsobem, jak se provádí obyčejně:

$$\frac{\omega_3 - \omega_2}{\omega_4 - \omega_2} = -\frac{z_4}{z_3}, \qquad \frac{\omega_4 - \omega}{\omega_6 - \omega} = -\frac{z_6}{z_5}$$

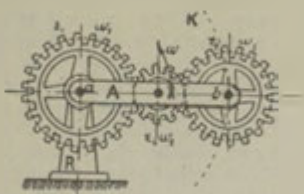
(je-li ozubení vnější, dostává převod znaménko —, při vnitřním znaménko +).

Součin $\frac{\omega_2-\omega_5}{\omega_4-\omega_3} = \frac{z_4}{z_3}\cdot\frac{z_6}{z_5}$

$$\frac{\omega_5}{\omega_1} = -\frac{z_1}{z_3}$$

$$\omega_6 = \frac{z_2}{z_4}\cdot\frac{z_5}{z_6}\left(\omega_4+\frac{z_1}{z_2}\omega_1\right)-\frac{z_1}{z_2}\omega_1.$$

Ve vyobr. č. 4938. vyznačen příklad d-ho s. s ozubenými koly cylindrickými; podobně může býti d. s. s kuželovými hyperbolickými koly ozubenými neb řemenovými kotouči. Příklad d-ho s. podává mechanismus Houldsworthův, používaný v přádelnictví při strojích přadacích. Na hřídeli *a* (vyobr. č. 4939.) umístěném v pevném rámu *R*, uloženo

Č. 4939. Houldsworthův mechanismus.

jest ozubené kolo z_1 a volně otáčivý rám *A* s ozubenými koly z_2, z_3. Rám *A* otáčí se kol hřídele úhlovou rychlostí ω. K vyšetření úhlové rychlosti ω_3 uveďme rám *A* v klid přidáním rychlosti $-\omega$; aby relativní poměr zůstal týž, třeba všem kolům přidati též rychlost $-\omega$. Bude tedy

$$\frac{\omega_1-\omega}{\omega_2-\omega} = -\frac{z_2}{z_1} \qquad \frac{\omega_2-\omega}{\omega_3-\omega} = -\frac{z_3}{z_2} \text{ čili}$$

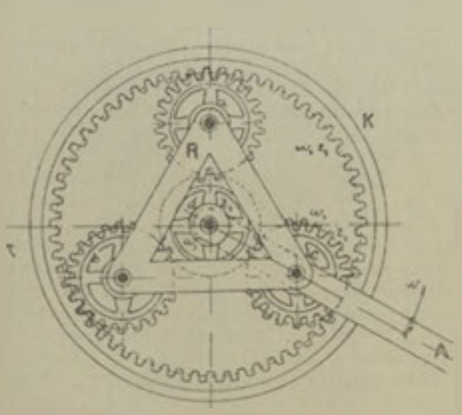
$$\frac{\omega_1-\omega}{\omega_3-\omega} = \frac{z_2}{z_1}\times\frac{z_3}{z_2} = \frac{z_3}{z_1}.$$

Je-li $\omega_1 = \vartheta$, $z_3 = z_1$, bude

$$\frac{-\omega}{\omega_3-\omega} = 1$$

$$\omega_3 = \vartheta$$

t. j. kolo z_3 bude se pohybovati v kružnici *K*, netočíc se kol své osy *b*. Cívka upevněná na tomto kole bude tedy neustále zaujímati polohu tutéž. Mechanismu tohoto užívá se při pletení drátěných lan, aby dráty při pletení se nekroutily. Jiný způsob upotřebení d-ho s. je při žentouru Garrettově (vyobr. č. 4940.). Rameno *A* otáčejíc se úhlovou rychlostí ω uvádí v pohyb kolo z_2 a s ním zabírající kola z_3, z_1. Zarazíme-li rameno *A* přidáním rychlosti $-\omega$, bude

Č. 4940. Garrettův mechanismus.

$$\frac{\omega_1-\omega}{\omega_2-\omega} = \frac{z_2}{z_1}, \qquad \frac{\omega_2-\omega}{\omega_3-\omega} = -\frac{z_3}{z_2}$$

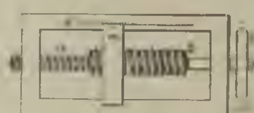
$$\frac{\omega_1-\omega}{\omega_3-\omega} = -\frac{z_3}{z_1}$$

Je-li $\omega_1 = \vartheta$, bude

$$\frac{-\omega}{\omega_3-\omega} = -\frac{z_3}{z_1}$$

$$\omega_3 = \omega\left(1+\frac{z_1}{z_3}\right).$$

* **Differenciální šroub** je mechanismus, kterým dosahuje se pohybu velmi jemného. Skládá se ze vřetena šroubového, na němž vyříznuty jsou dvoje šroubové závity *a*, *b* (vyobr. č. 4941.) o různé výšce závitu. Rám

Č. 4941. Differenciální šroub.

mechanismu je zároveň matkou pro šroub *a*; šroub *b* má matku *m* zapuštěnou do rámu. Obě matky nemohou se točiti, nýbrž jen posouvati. Otočí-li se ručním kolečkem *k* jednou do kola, šroub *a* posouvne se o ν_1 a matka *m* o ν_2, při čemž ν_1, ν_2 značí výšku závitů šroubu *a*, *b*. Jsou-li oba šrouby vinuty ve smyslu stejném, posouvá se matka *m* ve směru opačném než šroub *a*, čili výslední posuv bude $= \nu_1 - \nu_2$; což znatelným se stane na stupnici *S*. Je-li rozdíl výšek závitů obou šroubů velmi malý, dosáhne se pohybu velmi jemného. Zařízení tohoto mechanismu užívá se při měřicích strojích, na př. při mikrometru, k přesnému a velmi jemnému odečtení na měrné stupnici.

* **Difnico** viz Divnić.

Digestio v lék. viz Trávení.

* **Digitaria** Scop. (rosička), bot., viz Panicum.

* **Digiti** viz Daktylové.

Digitigrada v. Plantigrada a Šelmy.

* **Digititis** viz Panaritium.

* **Digorci** viz Osetinci.

* **Dihydroxybenzol** viz Resorcin.

* **Dichroman**, bichromát viz Chróm, str. 404 *a*.

* **Dijarmir** viz Nanga Parbát.

* **Dijle** viz Dyle.

* **Dikobrazové dřevo** v. Cocos, str. 481 *a*.

* **Diktando** hudební viz Dictée musicale.

***Dilim-Buldak** viz Deljun-Boldog (Dopl.).

Dillmann Christian Fr. Aug. † 4. čce 1894. Z jeho pozůstalosti vydal R. Kittel *Handbuch der alttestamentarischen Theologie* (Lip., 1895). Srv. hrabě Baudissin, A. D. (Lip., 1895).

Dillon John po smrti M'Carthyho r. 1896 stal se vůdcem irské strany antiparnellistické, avšak vedení toho vzdal se na počátku zasedání sněmovního r. 1899.

Dilthey 2) Karl, filolog něm., † 1907.

***Dimek** viz Dýma.

***Dimethylbenzoly** viz Xyloly.

***Dimina**, dimnica, srb., v. Podymné.

***Dimitrićova** Marija, roz. Betlerova, viz Dimitrović 2).

***Dimitrijević** Mišo, herec a spis. chorv. (* 26. list. 1854 v Šabci v král. Srbském). R. 1885 stal se členem král. chorv. divadla. R. 1870 vystoupil po prvé jako divadelní ochotník. Po nějakou dobu vystupoval i v Novém Sadě. Od r. 1892 jest pak nepřetržitě členem chorvatské scény. Napsal celou řadu komédií a veseloher, jež doznaly znamenitého úspěchu. Především sluší uvésti: *Koban spomen*; *U dobar čas* (spolu s Fijanem; Záhřeb, 1893). R. 1897 dávala se jeho veselohra *Jadac*, z bosenského života. R. 1901 napsal *Diletante*. R. 1903 dostal zemskou cenu za *Domaći proizvod*, který se hrál po prvé r. 1904 v záhřeb. divadle. Vedle toho D. píše rozmanité črty ze soudobého života divadelního. *Tmk.*

***Dinaburk**, do r. 1893 rus. jm. Dvinska (v. t.).

***Dinčič**, Dinzis viz Dengesic.

***Dingley** [dingli] Nelson, politik amer. (* 1832 — † 1899), studoval práva, věnoval se žurnalistice a byl přes 30 let redaktorem »Lewiston-Journalu«. R 1862 byl zvolen členem zákonodárného sboru a r. 1874—75 guvernérem státu Maine. Od r. 1881 byl členem kongressu (domu repraesentantů), v němž se připojil ke straně republikánské. D. byl navrhovatelem pověstného D-billu (v. Spojené Obce, str. 877 *a*) ze 24. čce 1897, jímž zvýšena byla amer. ochranná cla. Srv. Bürner, Der Zolltarif der Vereinigten Staaten vom 24. Juli 1897 (Lip., 1897).

***Dinia** viz Digne.

***Diofysitismus** (z řec.), učení o dvou přirozenostech v Kristu.

***Dioneo**, pseud. J. V. Šklovského (v. t.).

***Dionne** viz Tonnerre.

***Diorrexin**, třaskavina skládající se z 42·78 d. dusičnanu draselnatého, 23·16 d. dusičnanu sodnatého, 13·4 d. síry, 7·49 d. dřevěného uhlí, 10·97 d. pilin bukových, 1·65 d. kyseliny pikrinové a 0·55 d. vody.

Dioskorides 3). Vídeňský rukopis D-dův byl nyní vydán v nádherné publikaci: *Dioscurides. Codex Aniciae Julianae picturis illustratus, nunc Vindobonensis Med. Gr. I. phototypice editus.* Moderante J. de Karabacek praefati sunt A. de Premerstein, C. Wessely, J. Mantuani (Codices Graeci et Latini photographice depicti, díl X., Lejda, 1906). Farmakologii D-dovu (Ὕλη ἰατρική, lat. citováno de materia medica) vydává kriticky M. Wellmann (posud vyšly 2 svazky, obsahující knihy 1.—4., Berl., 1906—7, třetí svazek bude obsahovati zbývající 5. knihu). *Vý.*

***Dioskurský oheň** v. Eliášovo světlo.

***Dipauli** Josef, svob. p., státník rak. (* 1844 v Kalternu v Tyrolsku — † 1905 ve Vídni), studoval práva v Inšpruku a věnoval se státní soudní službě. R. 1866 bojoval jako dobrovolník v praporu tyrolských zemských střelců proti Italii, r. 1868 vstoupil do papežské armády, avšak po vzetí Říma r. 1870 vrátil se do Tyrolska. Již r. 1873—74 a pak v l. 1877—85 byl poslancem v říšské radě, kdež se připojil ke straně konservativní, avšak pro své smýšlení příliš klerikální octl se v častých sporech s mírnějšími frakcemi katolického středu. V době Hohenwartově dlel v Praze a jako vyslanec klerikálních stran vyjednával s českými poslanci. R. 1891 byl opět zvolen a opět vstoupil do klubu Hohenwartova, z něho však vystoupil r. 1895 při debattě o suspendování vídeňské městské rady a založil nový klub katolické strany lidové. R. 1897 byl po čtvrté zvolen poslancem. Když hr. Thun hledal spojení s pravicí, D. stal se v říj. 1898 ministrem obchodu a zůstal jím až do pádu Thunova v září 1899. R. 1902 byl povolán do panské sněmovny.

***Dipenten** viz Terpeny, str. 259 *b*.

***Diplakusis**, řec., viz Parakusis.

Dippelův olej, též zvířecí olej, *oleum animale Dippeli* č. *foetidum* jest olej objevený J. K. Dippelim, protivného zápachu, lehčí vody, rozpustný v lihu. Jest tekutinou bezbarvou, na vzduchu však znenáhla nabývá barvy tmavohnědé a houstne. Povstává destillací dehtu z kostí, jeleních parohů a pod. Užívalo se ho dříve jako prostonárodního prostředku léčivého proti tyfu, tasemnici; nyní jest jen materiálem k dobývání soli ammoniakové.

Diptera viz Dvoukřídlí.

Dipterix, Dipteryx, bot., v. též Bob tonkový a Tonca.

Dircksen Ernst, inženýr něm., † 1899.

***Dire Daua**, dříve Addes Harár, osada v již. Habeši, 50 *km* sev.-záp. od Haráru, má asi 3000 obyv. Jest konečnou stanicí železn. trati Džibuti—D. D.

***Distichomythie** viz Stichomythie.

***Distl** Jaromír, dramat. spis. čes. (* 1871 na Kladně — † 1899 v Praze). Za svých studií mediciny v Praze byl horlivým pracovníkem ve věcech studentských. Jeho přičiněním založeny »Kladenské Listy«, později »Havlíček«, jehož byl horlivým přispěvatelem. Pokusil se též na poli dramatickém napsav satirické veselohry z praž. života: *Na bytě*; *Modrá krev* a *Jasmínový květ*, dávané četně po čes. venkově. Mimo to zanechal několik rozepsaných prací divadelních.

***Ditfurth** Franz sv. p., spis. něm. (* 1801, † 1880), studoval práva, později hudbu. Proslul jako neúnavný sběratel lidových písní. Vydal: *Fränkische Volkslieder mit ihren*

zweistimmigen Weisen (Lip., 1855), pak řadu svazkův obsahujících vojenské písně pruské, bavorské, Německé říše vůbec a rakouské z období od počátku třicetileté války až do války r. 1870—71, dále: *Deutsche Volks- und Gesellschaftslieder des 17. und 18. Jahrhunderts* Nordl., 1872); *110 Volks- und Gesellschaftslieder des 16., 17. und 18. Jahrhunderts* (t., 1874); *52 ungedruckte Balladen des 16., 17. u. 18. Jahrhunderts* (t., 1874); *100 unedierte Lieder des 16. und 17. Jahrhunderts mit ihren zweistimmigen Singweisen* (t., 1876); *50 ungedruckte Balladen und Liebeslieder des 16. Jahrhunderts* (Heilbr., 1877); *Alte Schwänke und Märlein neu gereimt* (t., 1877). Po smrti jeho vydal Bartsch: *Die historisch-politischen Volkslieder des Dreissigjährigen Krieges* (Heidelb., 1882). Vlastní básnické skladby D-ovy jsou: *Ein Pilgerstrauss* (Ansb., 1870) a *Kreuz und Schwert* (Berl., 1871).

* **Dithmarschen** viz Ditmarsy.

* **Dito,** pseudonym rum. královny Alžběty (v. t. 21).

Dittel Leopold, chirurg rak., † 1898.

* **Dittelsbach,** ves v Čechách, v. Tittelsbach.

* **Dittenberger** Wilhelm, klass. filolog něm. (* 1840 v Heidelberce — † 1906 v Halle n. S.). Studoval klass. filologii v Jeně a Gotinkách, pak působil jako gymn. učitel v Gotinkách (zde se též habilitoval), v Berlíně, Rudolstadtě a Kvedlinburce, od r. 1874 byl řád. prof. klassické filologie v Halle. D. náležel k nejlepším řec. epigrafikům. D. redigoval 3. díl berlínského Corpus inscriptionum Atticarum (1878—82) a díl I. a 1. odd. dílu III. Corpus inscr. Graecarum (Inscriptiones Graeciae septentrionalis, 1892—97) a pořídil dvě samostatné, výborné sbírky řec. nápisů: *Sylloge inscriptionum Graecarum* (Lip., 1883 2. vyd. t., 1898—1901, 3 d.) a *Orientis graeci inscriptiones selectae* (t., 1903—5, 2 d.). S K. Purgoldem vydal olympijské nápisy v Curtiově a Adlerově díle Olympia (5. díl textový, Berl., 1896). Mimo to sepsal *De ephebis Atticis* (1863) a opatřil kommentované, Weidmannské vydání Kranerovo Caesarových zápisků o válce gallské počínaje vydáním 7. (nyní již 16. vyd., Berl.. 1898). *Vý.*

Dittes Friedrich, paedagog něm., † 1896 ve Vídni.

* **Dittrichsschacht,** ves v Čechách, viz Důl 13).

* **Divalové** viz Dualové.

Divariant viz Invarianty.

* **Divirigi** viz Divrik (Dopl.).

* **Divisor** v elektrot. v. Transformátor.

Divišov 2) má 206 d., 1711 ob. č. (1900).

* **Divitia** [-cia] viz Deutz.

* **Divoké maso** (živé m.) v. Granulace.

* **Divona** viz Cahors.

* **Divrik,** Divirigi, m. v asijsko-tureckém sandžaku a vilájetu sivaském, opodál záp. břehu Záp. Eufrátu (Murád-su) ve výši 1110 *m*, má asi 5600 obyv., zříceniny dvou hradů. Bylo asi r. 855 založené Tefrike, pevnost sekty pauliciánů, které bylo r. 873 dobyto Byzantinci. Těmto vzali D. Seldžúkové, kteří ozdobili město četnými krásnými budovami, zejména nádhernou mešitou, ale vpádem Mongolů r. 1243 byly skoro všechny stavby zničeny a D. pobořen.

* **Dixme** viz Décime.

Dixon 3) Richard Watson, církevní historik a básník angl., † 1900.

* **Djadin,** Ďadin, Aleksěj Vasiljevič, generál rus. (* 1789 — † 1864). Skoro 40 let přednášel o dělostřelectví na různých vojenských ústavech. R. 1861 na počest 50tiletého jubilea D-ova sebrán byl kapitál, z jehož úroků tvoří se každých 5 let D-ova cena částkou asi 1500 rublů, jež udílí se pouze ruskému poddanému za nejlepší původní spis ruský o dělostřelectví, případně i za vynález prospěšný dělostřelectvu. *Tmk.*

* **Ďjakonov** Michail Aleksandrovič, právní historik rus. (* 1856). Studoval práva v Petrohradě a byl jmenován mimořádným professorem jurjevské (derptské) university. Nabyv hodnosti doktora historie ruského práva za dissertaci *Očerki iz istoriji seljskago naselenija v Mosk. gosudarstvě* (Petr., 1898; viz »ČČM« r. 1899), jmenován byl řádným professorem jurjevské university. Tou dobou jest soukromým docentem ruských právních dějin na universitě v Petrohradě, učitelem téhož předmětu na Alexandrovské vojensko-právnické akademii a řádným professorem ruských právních dějin a dějin hospodářských na polytechnickém ústavě tamtéž. Kromě uvedené doktorské dissertace napsal: *Vlasť mosk. gosudarej* (1889, magist. dissert.); *Kto byl pervyj velikij kňaz j vseja Rusi* (»Bibliogr.«, 1889, č. 1); *K istoriji cerkovnogosudarstvennych otnošenij v drevněj Rusi* (»Istorič. Obozrěnije«, sv. III.); *K istoriji kresťjanskago prikrěplenija* (1893); *Dopolnitěljnyja svěděnija o mosk. reformach poloviny XVI. v.* (»Ž. M. N. Prosv.«, 1894, č. 4); *Gorodovyje prikazčiki* (t., 1900, č. 1); *Akty otnosjaščijesja k istoriji taglago naselenija v Mosk. gosudarstvě* (1. seš.: Kresťjanskija porjadnyja; Jurjev, 1895; 2. seš.: Gramoty i zapisi, t., 1897); *Zapovědnyja lěta i starina* (ve Sborníku statí na počest Vladimirského-Budanova); *Vydajuščijsja russkij publicist XVIII. v.* (»Věstnik Prava«, 1904, září).

* **Djibouti** v. Džibuti (Dopl.).

* **Djukker** viz Dücker 2).

* **Djum,** palec, rus. míra, viz Rusko, str. 196 *a*.

* **Djurdjevo,** m. rum., viz Giurgiu.

* **Djuvernua** Nikolaj Lvovič, právník rus. (civilista) (* 1836). Absolvovav práva na mosk. univer., studoval dlouho v cizině, hlavně u Vangerowa a Jheringa. Stal se professorem Děmidovského právn. lycea v Jaroslavi, pak na universitě v Oděsse a konečně v Petrohradě. D. jest stoupencem německé školy historické. Pod vlivem Jheringovým napsal prvou a nejlepší svou práci: *Istočniki prava i sud v drevněj Russi* (magist. dissert., Moskva, 1869), v níž osvětlil celou řadu zjevů právnického života ruského před ním

nepovšimnutých. Rolli Jheringovu v rozvoji hist. školy ocenil v přednášce *Značenije rimskago prava dlja russkich juristov* (Jaroslav, 1870). Když Jhering vystoupil jako odpůrce názorů Savignyho, zavrhuje dva hlavní základy dogmatického nazírání historické školy (formální dogmat vůle a úplné oddělení civilního práva od veřejného), D. nenásledoval ho a v pozdějších svých pracích (dokt. dissert. *Osnovnaja forma korrealjnago objazatěljstva*, Jaroslav, 1874, a *Iz kursa lekcij po russ. grazd. pravu*, Petr., 1889) hájil dotčených základů. Ve svých přednáškách univ. (*Čténija po grazd. pravu*, 1898; *Posobije k lekcijam po grazd. pravu* [část zvláštní], 1899) jeví se obdivovatelem práva římského.

Dlask Ant. Lad. † 31. kv. 1894 v Kouřimi.

* **Dlažim,** ves v Čechách, v. Blažim 3).

* **Dlouhodvory,** ves v Čech., v. Dvory 3).

* **Dlouholebost** v anthropol. viz Dolichokefalie.

Dlouhý František, paedagog a spis. český; nyní prof. ústavu učitelů v Brně. V l. 1882–99 redigoval »Literární Listy« a »Vesnu«, v l. 1889—97 »Moravskou bibliotéku«. Byl horlivě činný v otázce čes. divadla v Brně, jsa jednatelem »Družstva čes. divadla v Brně«. R. 1906 zastupoval na sjezdě učitelů rakouských učitelských ústavů české ústavy a byl nejen jejich, ale vůbec hlavním řečníkem sjezdovým, jehož vlivem zmařeny byly reakcionářske návrhy na reformu učitelských ústavů a přijaty návrhy pokrokové. V otázce té i později, na př. v »Jednotě Komenského«, byl zástupcem českých ústavů učitelských a účinně zastával se reformy těchto ústavů. Z dalších jeho spisův uvádíme: *Přírodopis pro prvou třídu škol mešťanských* (Praha, 1898); *Léčivé rostliny* (*Herbář*) (t., 1899, 3. vyd. 1904); *Brouci* (t., 1900); *Přírodopis pro druhou třídu škol měšť.* (t., 1901); *Přírodopis pro třetí třídu škol měšť.* (t., 1904); *Živočišstvo* (t., 1905); *Tělověda a zdravověda pro ústavy učitelské* (3. vyd. Praha, 1905); *O vyšším vzdělání učitelském* (t., 1906); *Nauka o polním hospodářství pro ústavy učitelské* (t., 1906); *O praktickém vzdělání učitelském* (»Paed. Rozhl.«, 1907); Schmeilův *Rostlinopis* (Praha, 1907). R. 1889 pořádal spisy Fr. Stránecké vyšlé ve Vel. Meziříči na Moravě. Psal pod pseudonymy Fr. J. Vrba, A. F. Tichý, Fr. Pražský a j.

* **Dlouhý** Max, pseud. historika dra Justina Práška.

* **Dlouhý** Václav, spis. čes. (* 1844 v Sudoměři u Mnich. Hradiště). Studoval na niž. gymn. v Ml. Boleslavi a na vyš. něm. v Praze; načež působil jako úředník při okr. výboru, od r. 1872 jako učitel při obec. škole v Košířích, v Kněževsi u Smíchova a v l. 1891 až 1906 byl řídícím učitelem pod »Budčí« v Zakolanech, kde žije nyní na odpočinku. Vedle článků časopiseckých příležitostně napsal a vydal: *Svěcené kočičky*, divadel. hra pro dítky (Karlín, 1876); *Zahrada školy národní* (t., 1887); *O Budči a její památkách* (Kladno, 1894); *Jubilejní pohádka o Budči* (Zakolany, 1905).

* **Dluha,** ves v Čechách, v. Dlouhá 1).

Dmitrijev 3) Orenburgskij Nik. Dm., malíř rus., † 1898.

* **Dmitrijev** Fedor Michajlovič, historik ruského práva (* 1829 — † 1894). Studoval práva v Moskvě. Obhájiv r. 1859 dissertaci na hodnost magistra civilního práva, zaujal na konci t. r. kathedru cizozemského státního práva na mosk. univ. R. 1868 zanechal professury a žil většinou na venkově, jsa činný v zemstvu a mírových institucích syzranského újezdu. R. 1882 jmenován kurátorem petrohradského učebního okruhu, r. 1886 stal se senátorem. Dissertace jeho *Istorija suděbnych instancij i graždanskago apelljacionnago sudoproizvodstva ot Suděbnika do Učreždénija o gubernijach* (Moskva, 1859) náleží k nejcennějším studiím z dějin ruského práva. Sebrané jeho spisy vyšly v l. 1899-1901.

* **Dmychadlo** Bakerovo č. pouzdrové viz Bakerovo dmychadlo (Dopl.).

* **Dněprovskij,** pseud. I. P. Sokalského (v. t. 2).

Dobbert Eduard † 30. září 1899. Po jeho smrti byla vydána jeho sbírka *Reden und Aufsätze kunstgeschichtlichen Inhalts* (Berl., 1900).

* **Dobby** jest angl. pojmenování listového stroje (v. t.).

* **Dobeš,** Dobiš, stčes. jm. muž., Tobiáš.

Dobicer Frant. Jos., spis. čes., † 1898 v Morech.

Dobieszewski Zygmunt, lékař polský, † 1881. — Jeho choť Józefa, spis. polská, † 1896 v Marianských Lázních.

* **Dobichau,** ves v Čechách, v. Dobochov.

* **Dobkovice,** ves u Děčína, viz Topkovice.

* **Dobomysl** viz Dabomysl.

* **Dobracice,** ves slez., viz Dobratice.

Dobřany 1) mají 435 d., 2155 ob. č., 3005 n., 6 j. národ., 2 měšť. šk, pila.

Dobrá Voda 5) má 107 d., 500 ob. n. (1900), pout. místo.

* **Dobravska Kyselica,** lázně s alkalickými prameny blíže Fortu v okr. wolfsberském v Korutanech.

* **Dobrawod** viz Dobrá Voda 11).

* **Dobřensko,** ves mor., viz Dobřinsko.

* **Dobřice,** ves v Čechách, v. Dobrčice 1).

* **Dobřichovská kultura** v. Popelnice a Žárové hroby.

* **Dobrilović** viz Cupić 1).

* **Dobrilugk,** m. prus., v. Dobroluh.

Dobrjańskij 2) Adolf, politik uherských Rusínů, † 19 bř. 1901 v Inšpruku.

* **Dobrkovice** viz Dobrkov 2).

* **Dobrno,** ves v Čechách, viz Debrno.

* **Dobrogea** viz Dobrudža.

* **Dobroklonskij** Aleksandr Pavlovič, církevní historik rus. (* 1856). Studoval na mosk. duch. akademii, jest professorem círk. dějin na univ. v Oděsse. Napsal: *Sočiněnije Fakunda, jepiskopa germianskago, v zaščitu trech glav* (Moskva, 1880, magist. dissert.):

Rukovodstvo po istoriji russkoj cerkvi (seš. 1. 1884, seš. 2. 1886, 2. vyd. Rjazaň, 1889; seš. 3. Moskva, 1889, seš. 4. Moskva, 1893); *Solotčinskij monastyrj, jego slugi i krestjane v XVII. v.* (Moskva, 1888) a j.

Dobromělice mají 215 d., 1229 ob. č., 6 n. (1900), akc. cukrovar.

* **Dobronín**, ves u Štok, v. Dobrodín.

* **Dobropůl**, ves v Čechách, viz Pole 4).

* **Dobroten**, ves v Čechách, v. Dobrotín.

Dobrouč 1) Dolní má 355 d., 2373 ob. č. (1900).

* **Dobroušov** viz Dobrosov 2).

Dobrovice 1) má 263 d., 2691 ob. č., 11 n. (1900), měšť. šk.

Dobrovolný Adolf, herec čes. (* 1864 v Postoloprtech). Studoval na reálce v Karlíně a na obchod. škole N. Kheila v Praze, načež věnoval se hodinářství. Láska k divadlu svedla jej se započaté dráhy. Působil u různých společností venkovských a po šest let byl samostatným ředitelem divadla. R. 1900 stal se vrchním režisérem zemského divadla v Lublani a připravoval se na scénu chorvatskou. Pohostinsku vystoupil na zem. divadlech v Záhřebě, v Praze a v Brně, odkud byl povolán jako režisér opery k »Měst. divadlu« na Král. Vinohradech. Napsal drobné stati pro »Světozor« a různé listy divadelní.

Dobrovský Josef. Z nové literatury o D-kém uvádíme: V. Jagić, Novyja pisma D-kago, Kopitara i drugich jugozapadnych Slavjan (Petrohrad, 1897; dopisy Keppenovy D-kému, dopisy D-kého Rybayovi z l. 1785—1794). Patera, Vzájemné dopisy J. D-kého a Fort. Duricha z l. 1778—1800 (Praha, 1895 ve spisech Čes. akademie); styky s Monsem vylíčeny v »Čas. vlast. muz. spolku«, Olom. 1897; dále W. Nehring, Joseph D. (Vratislav, 1893); V. Flajšhans, Počátky liter. činnosti J. D-kého (Král. Vinohrady, 1895); T. G. Masaryk, Česká otázka (Praha, 1895). Viz také příslušné stati v Jar. Vlčka Dějinách čes. literatury II., 175 sl. a v Literatuře čes. XIX. stol. díl I. (stať Jana Jakubce).

Dobruský Jan, šachista čes., † 1907.

* **Dobruský** Václav, vynikající archaeolog čes. (* 11. srpna 1858 v Heřmanově Městci), absolvoval filosofickou fakultu v Praze. R. 1880 spolu s mnoha jinými českými professory D. dostal se za gymnasijního učitele do Plovdiva (tehdejší Rumelie) a 1886 do Sofie. Již v prvních letech svého pobytu v Bulharsku D. uveřejnil několik archaeologických studií bulharsky. Mimo to přispíval náčrtky z Bulharska i do českých listů (»Květy«, »Pokrok«, »Česká Politika«). R. 1893 byl povolán za ředitele nově založeného Bulharského Národního musea. D. organisoval archaeologický i národopisný oddíl nového ústavu a postavil, díky své neumorné pili a odborným znalostem, sbírky musea na výši významu, jaký dnes zaujímají na Balkáně pouze historická musea cařihradské a athénské. D. jest zároveň docentem archaeologie na universitě v Sofii. Bezčetné jsou archaeologické studie, jež D. uveřejnil v různých »Přehledech«, časopisech a vědeckých sbírkách bulharských, francouzských i německých. Bulharsky psané archaeologické práce jeho jsou sebrány v publikaci od něho redigované *Materiali po archeologijata na Balgarija*. D. je také spolupracovníkem děl »Corpus incriptionum latinarum« (Berlín), »Antike Denkmäler in Bulgarien« (Vídeň), a »Insciptiones graecae ad res Romanes pertinentes« (Paříž, vyd. Académie des inscriptions et belles lettres).

Dobruška má 436 d., 2863 ob. č. (1900) a čilý průmysl textilní.

* **Dobrzański** Stanisław, herec a dramatický spis. pol. (* 1847 — † 1880). Byl syn D-kého Jana, publicisty polského. Studia konal ve Lvově. Velmi záhy počal se zabývati literaturou, zvláště pak vynikl na poli humoristickém. První svůj spis v oboru tom vydal pod názvem: *Sowizdrzał i Bak*. Potom věnoval se dráze herecké, vystupuje zejména v charakterních úlohách při divadlech venkovských. Později vystupoval v Krakově a r. 1872 odešel do Lvova, kde záhy stal se miláčkem obecenstva. R. 1876 stal se artistickým ředitelem tamní scény, kterou brzo povznesl k nebývalé výši umělecké, shromáždiv kolem sebe nejzdatnější síly a talenty umění dramatického. Všechny původní novinky jakož i vážnější divadelní kusy doznaly na scéně lvovské za řízení D-kého všestranného a pečlivého propracování a prostudování. Neméně zasloužil se též o operu, takže lvovská scéna dosáhla tou dobou dokonalosti nebývalé. Z jeho komédií sluší především uvésti: *Kajcio* (komédie o 1 jed., 1884, 2. vyd. 1894); *Podejrzana osoba* (kom. o 1 jed., 1884); *Onufry* (o 1 jedn., 1884); *Żołnierz królowej Madagaskaru* (fraška o 3 jedn., 1893); *Złoty cielec* (koméd. o 1 jedn., 1884, 2. vyd. 1894); *Wujaszek Alfonsa* (kom. o 1 jedn., 2. vyd. 1893). Všechny jeho komédie těší se neobyčejné oblibě na scénách pol. Souborné jich vydání s životopisem D-kého z péra Urbańského vyšlo ve Lvově r. 1886. Vedle toho D. i hojně překládal. V rukopise zanechal dvě nedokončené komédie většího rozsahu.

Dobson 2) William, malíř angl., † 30. led. 1898 v Londýně.

* **Dobson** Henry Austin, básník a spis. angl. (* 1840), byl do r. 1901 úředníkem v ministerstvě obchodu, od té doby věnoval se úplně literatuře. Vydal básně: *Vignettes in Rhyme* (1873); *Proverbs in porcelain* (1877); *Old-World idylls* (1883); *At the sign of the lyre* (1885); prosou napsal: *Thomas Bewick and his pupils* (1884); *A paladin of philantropy* (1899); *Handbook of English Literature* (1897); *Side-walk studies* (1902), dale napsal řadu biografií, článků do encyklopaedií a j. v.

* **Dobuka**, ves v Sedmihr., viz Doboka.

Dodds Alfred Amédée, generál franc., jmenován byl 1899 divisijním generálem v námořní pěchotě, v čci 1900 pak vrchním velitelem v Indočíně.

Dódekadická soustava viz Duodecimální.

Dodel-Port Arnold, botan. švýc., † 1908 v Curichu.

Dodge 1) Mary Abigail, spisovatelka amer., † 1896.

* **Dodon** viz Dadon.

* **Doeltz** Johann Georg Friedrich, něm. inženýr hutnický (* 1863 v Gotinkách). Navštěvovav gymnasium v Magdeburce, universitu v Janově a Lipsku, vstoupil na horní akademii v Clausthalu. Prodělav praxi v různých závodech hornických a hutnických stal se r. 1900 professorem v Clausthalu a r. 1906 professorem vys. školy technické v Charlottenburce. Napsal: *Elektrometallurgie* (Schaubel, Lehrb. d. allg. Hüttenkunde, Berl. 1890); *Arbeiten über d. Ausnutzung der Oberharzer Wasserkräfte* (Hannover, 1896).

von **Doerr** Augustin, dějepisec něm. (* 29. čce 1846 ve Frankfurtě n. M.) Nabyl vychování a studií ve franc. Švýcařích. Od r. 1873 bydlil ve Smilkově, kdež jest nyní držitelem velkostatku. R. 1892 stal se rakouským státním občanem, t. r. čestným měšťanem ve Smilkově, r. 1897 povýšen do stavu šlechtického, r. 1902 obdržel rytířský kříž čestné legie francouzské, r. 1904 král. pruský řád červené orlice III. třídy. Našed v Čechách druhou svou vlast, oblíbil si dějiny šlechty zdejší a znenáhla uzrál v něm úmysl zpracovati dějiny šlechty ve všech zemích koruny České (i před r. 1635 a 1742). K tomu cíli probádal nejen četné archivy, nýbrž i mnohé matriky. Skorem úplné má v rukopise veškeré nobilitace a erbovní listy dotčených zemí. Vydal: *Der Adel der böhmischen Kronländer* (Praha, 1900), genealogické články o Henklech z Donnersmarku a Hohensteinech (nemanž. potomcích Těšínských knížat) a v aktech Král. společnosti nauk články o českých exulantech v Perně a Drážďanech a o inkolátech na Moravě. Opatřil reprodukci listu (originál v Londýně), kterým české panstvo protestovalo proti upálení Husovu (nákladem »Společnosti přátel starožitností«, Praha, 1901).

Doeskin [dó-] nebo döskin je látka z příze mykané s pětinitní vazbou atlasovou, po případě z příze česané s 8—10nitovou vazbou atlasovou volenou tak, aby líc byl hladký, bez úhlopříčných řádků. D. z mykané vlny se valchuje, češe, postřihá a dekatuje.

* **Doffer** je snímací válec na mykadle (viz Předení str. 600).

* **Dogaressa,** dogessa, choť dožete.

* **Dog-cart** [-kárt], angl., lovecký, lehký vozík obyčejně dvoukolový.

* **Dogelj** (Dogiel) Michail Ivanovič, právník rus. (* 1865). Studoval původně na fysicko mathematické fakultě kazanské university, načež se oddal studiu práva. Vstoupil do služby k ministerstvu spravedlnosti. Tou dobou jest professorem mezinárodního práva na universitě v Kazani. Uveřejnil: *Juridičeskoje položenije ličnosti vo vremja suchoputnoj vojny. Kombatanty* (Kazaň, 1894, magist. dissert.) a *O vojennom zaňatiji* (Occupatio bellica), (t., 1899, dokt. dissert.).

* **Dogiel** (rus. Догель) Aleksandr Stanislavovič, histolog a embryolog ruský (* 1852). Studoval na lékařské fakultě university kazaňské, kde byl r. 1881 promovován za doktora lékařství. Potom odešel do ciziny za dalším studiem embryologie a histologie. R. 1885 stal se soukromým docentem na universitě kazaňské, později jmenován professorem na nově založené universitě v Tomsku, r. 1895 povolán pak na universitu petrohradskou, kde posud přednáší mikroskopickou anatomii. Od r. 1897 jest taktéž professorem histologie a embryologie na ženském lékařském ústavě petrohradském. Z důležitých jeho prací vědeckých uvádíme: *Zur Kenntnis der Nerven der Ureteren* (Bonn, 1878); *Korni limfatičeskich sosudov i otnošenije ich k krovenosnym kapilljaram*; *Ueber ein die Lymphgefässe umspannendes Netz von Blutcapillaren* (t., 1880); *Strojenije retiny u ganoid* (Kazaň, 1883); *Ueber die Beziehungen zwischen Blut und Lymphgefässen* (Bonn, 1882); *K voprosu o strojeniji sétčatoj oboločki u čelověka* (1884); *Zur Frage uber den Bau der Retina bei Triton cristatus* (Bonn, 1883); *Mikroskopičeskoje izslědovanije formennych elementov ženskago moloka i vlijanije ich na kačestvo poslědnjago* (»Vrač«, 1884); *Ueber die Drüsen der Regio olfactoria* (Bonn, 1885); *Strojenije obnovjatěljnago organa u ganoid, kostistych ryb i amfibij* (Kazaň, 1886); *Koncevyje něrvnyje apparaty v kože čelověka* (Petrohr., 1903); *Technika okrašivanija něrvnoj sistěmy metilenovoju siňju* (t., 1902). Vedle toho **D.** uveřejnil řadu cenných prací v ruských i německých časopisech lékařských.

* **Dohlavice** viz Dohalice 4).

Dohme Robert, něm. historik umění, byl r. 1888 jmenován ředitelem dvorního maršálského úřadu, avšak po nastoupení Viléma II. složil svůj úřad. R. 1892 byl jmenován prvním sekretářem Akademie umění v Berlíně. Zemřel r. 1893. Napsal ještě: *Geschichte der deutschen Baukunst* (Berl., 1885; *Barock- u. Rokokoarchitektur* (t., 1884—91, s 200 tab.); *Das englische Haus* (Brunšv., 1888).

* **Dohnal** Albert, klass. filolog čes. (* 1859 v Praze). Gymnasium vystudoval v l. 1869 až 1877 na Novém městě v Praze, od r. 1877 až 1881 studoval na filosofické fakultě t., v l. 1881—84 byl supplentem v Rychnově n. K., r. 1884—89 na akademickém gymn. v Praze, r. 1889 stal se prof. v Chrudimi, r. 1903 prof. v Truhlářské ulici v Praze, ale byl přidělen službou zemské školní radě, r. 1908 stal se ředitelem akademického gymn. v Praze. Ukázky z překladu řec. lyriků podal v »Kroku« a ve Vlčkově »Osvětě«, mimo to uveřejnil drobnější překlady z belletrie ruské, srbsko-chorvatské, slovinské a bulharské v různých časopisech. Do Ottova Slovníku Naučného zpracoval veliké množ-

ství hesel z řec. a řím. mythologie. V rukopise chová překlad Schillerovy »Nevěsty messinské«, jenž bude vydán ve »Sborníku světové poesie«.

***Dohnau**, ves v Čechách, viz Donín 3).

***Dochow** Adolf, kriminalista něm. (* 1844 — † 1881). Byl universitním professorem v Halle. Napsal: *Zur Lehre von dem gewerbs- und gewohnheitsmässigen Verbrechen* (Jena, 1871); *Meineid, falsche Anschuldigung, Beleidigung* (v 3. sv. Holtzendorffova Handbuch des deutschen Strafrechts, 1874); *Die Busse im Strafrecht u. Strafprozess* (Jena, 1875); *Das Verbrechen des Mordes und die Todesstrafe* (»Deutsche Revue«, sv. I.); *Der Zeugnisszwang* (Jena, 1877); *Strafrechtsfälle zum akademischen Gebrauch* (4. vyd t., 1891; později pode jménem Fr. v. Liszta); *Der Reichs-Strafprozess* (Berl., 1879; 4. vyd. zpracoval Hellweg 1890). R. 1881 D. s Fr. v. Lisztem založil »Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft«.

***Dokes**, ves v Čechách, viz Doksy 2).

Dokić Lazar, státník srb., † 12. pros. 1893.

Doksy 1) mají 269 d., 1 ob. č., 1719 n. (1900)

***Doktor věd technických** (dr. techn.). Nejvyšším rozhodnutím ze 13. dub. 1901 dostalo se vysokým školám technickým práva udělovati hodnost d-a v. t. C. k. ministerstvo kultu a vyučování vyhlásilo dne 13. dub. 1901, ř. zák. č. 38 rigorosní řád a dne 16. dub. 1901 č. 10260 vydalo průvodní předpisy. Kdo ucházeti se chce o hodnost d-a v. t., má se vykázati vysvědčením o II. státní zkoušce z některého odboru příslušné vysoké školy technické a předložiti vědecké pojednání. Předmětem tištěného nebo psaného pojednání má býti samostatná vědecká práce, která má náležeti některému odboru technických věd. Za vědy technické pokládají se předměty II. státní zkoušky, pak: mechanika, applikovaná mathematika a fysika, deskriptivní geometrie, obecná chemie experimentálná, stavebná mechanika, elektrotechnika, zbožíznalství, technická mikroskopie, chemie potravin, chemie rolnická a technická mykologie. Náhradou za vědecké pojednání může býti uznán návrh konstrukce s odborným popisem a vědeckým odůvodněním opatřený, když jím prokázána jest způsobilost k samostatné práci. Žádost podati jest u rektorátu a přiložiti jest: list křestní, maturitní vysvědčení, vysvědčení o II. státní zkoušce, curriculum vitae a vědecké pojednání. Rektor přidělí žádost děkanovi příslušného odboru (fakulty) a tento jmenuje dva referenty (řádné, mimořádné professory, po případě jejich zástupce), aby posoudili předloženou práci. Referenti podají děkanovi písemné dobrozdání, a vysloví li se souhlasně příznivě o této práci, jest připuštěn kandidát k t. zv. přísné zkoušce (rigorosum). Neshoduje-li se posudek obou referentů, předloží děkan tuto záležitost k rozhodnutí sboru professorskému. Rigorosum záleží v ústní přísné zkoušce, jež nemá trvati déle 2 hodin a má vycházeti od vědeckého pojednání a vztahovati se k jeho odboru, při čemž pojaty býti mají do zkoušky také základní nauky s tímto odborem ve spojení jsoucí. Předsedou zkušebné kommisse jest děkan a zastupuje jej proděkan. Kommisse skládá se dále z obou referentův a ze dvou dalších examinátorů děkanem ustanovených z řádných po případě z mimořádných professorů příslušného odboru. Rigorosum koná se veřejně; o výsledku hlasuje se s vyloučením veřejnosti. Taxa za posouzení předloženého pojednání činí 40 K, za rigorosum 80 K. Promoce koná se za předsednictví rektorova v přítomnosti děkana promotorem z řad řádných professorů. Taxa promoční činí 60 K. Absolventům vysokých škol technických, kteří podrobili se diplomovým zkouškám, promíjí se rigorosum a stačí předložiti jen vědecké pojednání. Po návrhu sboru professorského může ministerstvo povoliti kandidátům učitelství na reálných školách rigorosum, předloží-li vysvědčení o I. státní zkoušce a vysvědčení o učitelské zkoušce z některé skupiny zkušebných předmětů. *Nov.*

***Dokupil** Antonín, právník čes. (* 29. led. 1859 v Roudnici). Studoval na gymnasiu v Jičíně a práva na české universitě, na níž r. 1883 dosáhl hodnosti doktorské Vstoupil do soudní praxe a r. 1884 jmenován koncipistou zem. výboru, r. 1890 tajemníkem a r. 1899 radou. V l. 1885—89 byl chefem translatury sněmovní a od r. 1899 jest kommissařem bubenečských sadů. Přispíval odbornými články do »České Revue«, »Právníka« a »Českých Listů hospodářských«.

***Dolanský** Ladislav, filolog a spis. čes. (* 1857 v Ml. Boleslavi). Studoval akadem. gymnasium a universitu v Praze, načež v l. 1879—1904 byl professorem při reálce v Karlíně a od r. 1904 je ředitelem I. reálky v Plzni. V l. 1876—78 absolvoval varhanickou školu v Praze a v l. 1879—1904 účastnil se všeho hudebního života českého. R. 1880 stal se hudeb. a divadel. referentem »Čes. Novin« a napsal pak do rozličných časopisů množství rozprav a kritik hudebních. Přeložil také mnoho písní a několik libret pro Nár. divadlo. Studoval hudební pozůstalost B. Smetany a přičinil se o vydání jeho skladeb dotud neznámých, jejichž první 4 sešity opatřil úvodem. V oboru filologie objevil pravidlo o psaní ypsilonu a joty ve staré češtině (1892), otiskl a výkladem opatřil obtížné některé zlomky staročeské a vzbudil rozruch objevením přípisku *Hanka fecit* (zvláštní otisk z »Listů Filologických« na r. 1900) v rukopise Zelenohorském. Mimo jiné rozpravy literární a linguistické (*Johannes Josquinus a Václav Solín*, 1901; *O prvních čtyrech verších Kroniky Dalimilovy*, 1901) napsal řadu článků z oboru fonetiky (*Kterak vyslovovalo se c a l v češtině staré* 1897; *O výslovnosti českého y a i*, 1899; *O výslovnosti hlásky r*, 1901).

***Dolbňa** Ivan Petrovič, mathematik a publicista rus. (* 1853). Studoval horní aka-

demii, již absolvoval r. 1875. Do r. 1896 přednášel mathematiku na vojenském gymnasiu orenburském a v nižegorodském kadetském sboru. T. r. povolán za professora vyšší mathematiky na vysokou školu hornickou. Do pense odešel r. 1904. Přispíval hojně do různých časopisů rus. Z cenných prací Dňových uvádíme: *Sur les intégrales pseudo-elliptiques d'Abel* (»Journal de Lionville«, 1890); *Sur les intégrales pseudo-elliptiques dépendant des radicaux du 6e et 8e degré* (t., 1893); *Sur la forme plus précise des racines des équations algébriques, résolubles par radicaux* (t., 1894); *Sur la résolution algébrique des équations de degré premier* (t., 1895); *Recherches analytiques sur la réduction des intégrales abéliennes* (»Bulletin de Sciences math.«, 1903); *De quelques points concernant la théorie de la transformation des fonctions elliptiques* (t., 1903); *Recherches analytiques sur la réduction des intégrales abéliennes du second espèce* (t., 1904); *Sur la liaison entre la théorie de la transformation des fonctions elliptiques et la théorie analytique de la réduction des intégrales abéliennes* (t., 1904); *Sur la théorie de la transformation des fonctions elliptiques. Transformation d'un ordre impaire* (t., 1905); *Sur la théorie des fonctions abéliennes* (1891); *Sur l'inversion des intégrales elliptiques* (1900) a j. Rusky napsal: *Izslědovanije po těoriji Abelevych intégralov* (1896).

***Dolein**, ves mor., viz Dolany 17).

***Dolejšek** Boleslav, spis. čes. (* 16. ún. 1862 v Táboře). Vystudovav gymnasium ve svém rodišti a universitu v Praze suppleval na matič. gymnasiu v Opavě, v Uh. Hradišti, potom byl učitelem na I. reálce v Brně, professorem na zem. reálce v Jevíčku a nyní ve Vel. Meziříčí. R. 1908 jmenován okr. škol. inspektorem pro okres velkomeziříčský. Vedle článků roztroušených po soudobých časopisech vydal samostatně *Přehled dějin všeobecných* (Olomouc, 1893); *Král. město Uherské Hradiště a městský jeho archiv* (Uh. Hradiště, 1901); *Buchlov* (t., 1893); do programmů středních škol napsal: *O kalendáři* (gymnasium v Opavě na r. 1891); *Dějiny a způsob pořímanění provincií římských* (gymn. v Uh Hradišti na r. 1893); *Král. město Uh. Hradiště* (stát. reálka v Brně na r. 1898); *Několik vzpomínek na J. V. císaře a krále Frant. Jos. I. a cís. Elišku* (reálka v Jevíčku, 1899); *Programy čes. střed. škol v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (reálka ve Vel. Meziříčí na r. 1901. 1902 a 1904).

Dolenský Jan, spis. čes. Nyní ředitel měšť. školy v Praze. Pořádal po řadu let různé časopisy pro mládež, jako »Květy mládeže«, »Mladého Cecha« a nyní je redaktorem »Besedy učitelské«. Vedle uvedených spisů vydal ještě s J. Zdeňkem *Speciální methodiku zeměpisu* (Praha, 1898); s J. Vrabcem *Dějiny českého národa v 1000 slovech* (t., 1896); *Průvodce četby mravoučné* (t., 1897); *Doma i v cizině* (t., 1899); *Praha v slávě i v utrpení* (t., 1903) a jiné spisy z oboru přírodovědeckého a historického.

***Dolenský** František, právník český (* 22. ún. 1859 v Jeseném u Semil — † 31. bř. 1907 v Brně). Studoval na gymnasiu v Seitenstettenu v D. Rakousích a práva na české universitě, kde dosáhl hodnosti doktorské. R. 1883 vstoupil do soudní praxe na Moravě a r. 1906 jmenován radou z. soudu v Brně. Přispíval články z oboru exekučního řádu do různých časopisův a byl činný v »Právnické jednotě moravské«.

***Doleschall** C. L. viz Doležal Ludvík (Dopl.).

***Dolezalek** Friedrich, fysik a chemik (* 1873 v Szigethu v Uhrách). Studoval reál. gymnasium a techniku v Hannoveru a Gotinkách, kdež promovován na doktora. Byl assistentem prof W. Nernsta v Gotinkách a na fysikálním ústavě říšském v Charlottenburce. Pracoval v laboratoři elektrotechnických závodů Siemens-Halskeho. R. 1902 stal se docentem elektrochemie, r. 1904 prof. na vys škole technické v Gdansku, r. 1905 povolán na místo po prof. Nernstovi v Gotinkách, r. 1907 povolán na technickou vys. školu v Berlíně. Napsal: *Zur thermodynamischen Theorie homogener Gemische*; *Theorie d. Bleiakkumulators.*

Doležal 3) Jan † 25. pros. 1901 ve Žďáře.

***Doležal** Ludvík, entomolog čes. (* 1827 v Novém Městě n. Váhem — † 1859 v Amboině). Studia konal v Prešpurku a medicinská ve Vídni, vstoupil r. 1853 v Utrechtu do hollandských služeb jako vojenský lékař a plavil se z Harderwijku na plachetní lodi »Dobrá důvěra« do Batavie, kde působil s počátku v nemocnici, později ve Fortu Villem I. Z Javy přišel do Amboiny, žel že se zárodkem tuberkulosy. Rajská příroda sice život jeho prodloužila, ale ne na dlouho. Entomologie ztratila v bystroduchém Slovanu vynikajícího pracovníka. V tom smyslu píší o něm odborné listy anglické, hollandské i německé, jenom že jméno rodilého Slováka objevuje se v nich jako Carl Ludwig Doleschall. D. byl z Čechů zajisté prvním lékařem vojenským v nizoz. Indii a předním průkopníkem vědeckého badání hmyzoznaleckého v tropech. Jeho práce týkaly se vedle dipter také členovců pavoukovitých, o nichž napsal pojednání jazykem hollandským v »Act. Societ. Sc. Indo-Neerl.« 1860. Výčet ostatních prací má Carus: Bibl. zool. vol. III. Srv. Mohnicke, Blicke auf das Pflanzen- u. Thierleben in d. Niederländ. Malaienländern. *Ký.*

***Doležal** Leopold, hospodářský spis. čes. (* 1837 — † 1896 v Poděbradech). působil v radě zemědělské a vodních družstvech na Poděbradsku, kdež byl ředitelem velkostatku. Mimo příspěvky do odborných listů hospodářských napsal: *Povšechný popis býv. panství, nyn. velkostatku Poděbradského* (Poděbrady, 1891); *Úprava vodstva na Poděbradsku i v okolí a její výsledky* (Praha, 1893) a s J. Řezáčem vydal *Drůbežnictví* (1885).

***Doležel** Jan, theol. spis. čes. (* 17. čna 1836 ve Chvalkovicích u Olomouce). Vystudovav gymnasium a theologii v Olomouci

kaplanoval na různých místech moravských. R. 1868 dosazen byl za katechetu do Litovle, r. 1870 do Mor. Ostravy na školy měšťanské a r. 1880 na vyšší reálku. Vydal: *Výklad Kanisiova katechismu* o 2 dílech (Olomouc, 1872); *Manuale neb rukověť pro katechety* (Praha, 1877); *Příprava k první zpovědi a sv. přijímání* o 2 dílech (první se chystá právě do tisku). Nad to byl spoluredaktorem časopisu »Pastýř duchovní«. *br.*

* **Doliman** viz Dolman.

* **Dolina** Panská, D. Španí, m. na Slovensku, viz Spanná Dolina.

* **Dolina-Gorlenko** Marija Ivanovna, proslulá operní a koncertní pěvkyně ruská (* 1868). R. 1886 debutovala na scéně Mariinského divadla petrohradského v hlavní své úloze Vani v opeře »Život za cara«. Později provdala se za rus. spis. Vasilije Petroviče Gorlenka. Vystoupila s ohromným úspěchem i v jiných velkých rus. městech a rovněž i v mnohých residenčních městech západoevropských. S velikým úspěchem vystoupila i na scéně Národ. divadla v Praze. Hlas její, skvostný a sytý kontrealt, doznal u kritiky naší všeobecného nadšení a uznání. *Tmk.*

Dolinowski Jan, včelař, † 1875.

* **Dolirování**, tenčení, v. Rukavičkářství, st. 92 *b*.

* **Dolja**, váha rus., viz Rusko, str. 196 *a*.

Döllen Joh. Heinr. Wilh., astronom, † 16. ún. 1897 v Jurjevě. Vydal ještě: *Aufruf zur Umgestaltung d. nautischen Astronomie* (Jurjev, 1893); *Tabulae Dorpatenses* (t., 1897).

v. **Döllinger** 2). Srv. Luise v. Kobell, Ignaz v. D. Erinnerungen (Mnich., 1891); Friedrich, Ignaz v. D. (t., 1899—1901, 3 sv.).

v. **Dollmann** Georg, architekt něm., † 1895 v Mnichově.

* **Dolmatov** Vas. viz Dalmatov.

* **Dolní jezero** viz Bodamské jezero.

* **Dolosní**, z lat., viz Dolus.

* **Dolus eventualis**, lat., eventuální (zlý) úmysl. V trestním právě užívá se slova toho ve dvojím smyslu: 1. když pachatel má na mysli dva výsledky svého zločinného jednání, jeden jako jistý, druhý jako možný, a když chce, aby nastal druhý, nedošlo-li k prvému (někdo chce zabíti určitou osobu, hodí na ni na ulici plné lidu bombu, a ač jest si dobře vědom, že mohou býti zabity i jiné osoby, nedá se od skutku svého zdržeti). V případě takovém přičítá se pachateli tento druhý možný výsledek jakožto úmyslný, jestliže chtěl, aby jednání jeho po případě tento druhý výsledek mělo. Naproti tomu nepomyslil-li pachatel na možnost jinou než zamýšlenou (na př. výstřelem na někoho dopustil se požáru, na který nepomyslil), přičítá se mu onen nastalý, avšak nezamýšlený výsledek nikoli za úmyslný, nýbrž za pošlý z nedbalosti. 2. Výrazu d. e. užívá se i v tom smyslu, když pachatel pomyslil sice jen na jediný výsledek svého zločinného jednání, a to nikoli jistý, nýbrž jen možný, ale přes vědomí této možnosti nedal se zdržeti trestného jednání (na př. někdo střelí do temného bodu, jsa si vědom, že by to mohl býti člověk, a zabije někoho). I zde přičítá se pachateli výsledek za úmyslný. — Srv. Verhandlungen des 24. deutschen Juristentags, sv. I. (1898); »Deutsche Juristenzeitung«, 1898, č. 18, 19 a 21.

* **Doly** Sulkovské, osada v Čechách, viz Sulkov. — D. Vlčí, ves mor., viz Vlčídoly.

Domácí roky, rozhodčí soudy (stčes. slibné soudy), na nichž se ve starém českém právu soudívalo více podle zásad slušnosti než podle zásad přísného práva. Kdo takto soudili, sluli domácí rokovníci.

* **Domaine**, fr. [domén], viz Domény.

* **Domairi** viz Damírí.

Domalíp Karel, fysik a elektrotechnik čes., jest od r. 1904 řádným členem Král. společnosti nauk v Praze a od r. 1908 Čes. akademie císaře Františka Josefa. Účastnil se činně ruchu elektrotechnického při zřizování různých centrál elektrických, hlavně centrály pražské, kdež v první řadě bojoval za zřízení centrály na proudy střídavé o vysokém napětí. Přednášky o elektrotechnice koná již od r. 1884 s prostředky s počátku velmi skrovnými a v místnostech nedostatečných. Podařilo se mu však za všestranné podpory sboru prof. dosíci toho, že postaven nový ústav vyhovující všem potřebám novodobým, který r. 1906 svému účelu byl odevzdán. Když první zprávy o vynálezu Röntgenově o působení t. zv. X-paprsků pronikly hlavně tiskem veřejným, D. opakoval pokusy tyto a již při druhém pokuse nabyl fotografie kostry ruky tak dokonalé, že na všech stranách vzbudila živý zájem a zaplašila veškeré pochybnosti o správnosti vynálezu Röntgenova. Studie o elektrické resonanci, kterou vydal D. společně s prof. Koláčkem v »Rozpravách« Čes. akademie, pojednává o experim. a theoretických vztazích resonance soustav proudových, jichž s prospěchem se užívá při telegrafii bez drátu. V literatuře německé uvádí se práce Oberbeckova, která jedná o týchž zjevech v historickém pořadí na prvním a tato práce společně s Koláčkem provedená na místě druhém. Podle publikace německé jest toto zařazení správné. Práce tato vyšla v »Annalen der Physik und Chemie« (Neue Folge, sv. 57) r. 1896 jako výtah původní práce předložené Čes. akademii dne 24. kv. 1895. Práce Oberbeckova nachází se v osmém sešitě »annalů« z r. 1895 sv. 55, který byl 1. srpnem ukončen. Hledíme-li k původnímu uveřejnění této práce v jazyku českém, přísluší priorita společné této práci D-ově a Koláčkově.

* **Domaslovice** viz Domaslavice 1).

Domašín 1) má 155 d., 1012 obyv. č., 3 n. (1900)

Domaška Michał, spis. hornolužický, † 1897 v Ketlicích.

Domažlice mají 631 d., 7464 obyv. č., 42 n., 26 j. národ. (1900), měst. museum.

* **Dombra** viz Domra.

***Dombrowski** Samuel viz Dambrowski. — **D.** Raul viz Dąbrowski (Dopl.).

***Domečka** Ludvík, histor. spisov. český (* 1861 v Černovicích u Tábora). Absolvovav vyšší gymnasium v Jindř. Hradci, studoval práva v Praze; od r. 1899 je měst. tajemníkem v Kr. Hradci. Vedle drob. prací časopiseckých napsal a o sobě vydal: *Průvodce po Jindř. Hradci a okolí* (Jindř. Hradec, 1888); *Osídlení krajiny Jindřichohradecké a Novobystřické* (t., 1893); *Průvodce po Třeboňsku* (Třeboň, 1894); *Průvodce po Král. Hradci a okolí* (Hradec Kr., 1894); *Památky po královně Elišce, choti Karla IV. a její život* (t., 1895); *Sídliště člověka starší doby kamenné ve Svob. Dvorech* (t., 1899); *Z pamětí Frant. Mart. Uhlíře, děkana holohlavského* (t., 1908). Od r. 1895 je tajemníkem historického musea v Kr. Hradci a správcem jeho sbírek a vydává správy o jeho činnosti. V kraji královéhradeckém podnikl výzkumy na četných pohřebištích a sídlištích předhistorických, nálezy popsal v »Arch. Památ.« a založil z nich zvláštní sbírku předhistorickou při museu královéhradeckém.

Domejko Ignacy. Pamiętniki J. D ki (1831–38) z autografů vyd. Józef Tretiak (Krakov, 1908).

Domentijan, mnich, spis. srb. (* 1213), srv. Jihoslované, str. 434*b*.

***Domin** Karel, botanik český (* 1882 v Kutné Hoře), vystudoval vědy přírodní na české universitě v Praze, stal se tu assistentem při stolici botaniky, r. 1907 docentem soustavné botaniky. Konal studijní cesty do ciziny, zejména dvakrát do Anglie. Pracuje hlavně v oboru soustavné botaniky, floristiky a phytogeografie české. Vedle řady prací uveřejněných v domácích a cizích sbornících a referátů (v »Bot. Centralblatt« a »Just' Bot. Jahresbericht«) vydal hlavně: *Brdy. Studie phytogeogr.* (»Knihovna České spol. zeměvěd.« 1903; s mapou); *České Středohoří. Studie phytogeogr.* (Spisů poctěných jub. cenou Král. čes. spol. nauk č. XVI., 1904; s 5 tab.); *České Rudohoří a jeho před hoří. Studie phytogeogr.* (»Archiv pro přírod. výzkum Čech, 1907; něm. 1905; s 5 tab.); *Monographie der Gattung Koeleria* (Štutg., 1907, s 22 tab. a 3 map.; poctěno medaillí franc. spol. flor.).

Dominguez 2) José Lopez byl r. 1893 až 1895 opět ministrem vojenství v kabinetu Sagastově. R. 1896 byl jmenován maršálem. Po odstoupení liberálního kabinetu Moretova 6. čce 1906 byl jmenován ministerským předsedou a ministrem vojenství, avšak odstoupil již koncem listopadu t. r.

***Dominicana Republica** v. Dominická republika

Dominická republika na ostrově Haiti v záp. Indii má podle nových odhadů 416.000 obyv. Zemědělská produkce značně stoupla, zejména třtiny cukrové, kakaa, banánů a tabáku. Zákon z r. 1905 úsilně podporuje kolonisaci. Železnice mají 188 *km* délky. R. 1906 vyvezeno za 6·9 mill., dovezeno za 4·3 mill. dollarů; $^2/_3$ obchodu zabírají Spojené Obce. Ústava byla pozměněna znovu r. 1896 ve prospěch moci exekutivní. Finance octly se koncem let devadesátých v úpadku a dluhy státní byly soustředěny společnosti Santo Domingo Improvement Company v New-Yorce, která dostala se záhy do rozporu s vládou, až po zakro ení Spojených Obcí zjednána 14. čce 1904 smlouva příznivá společnosti a od února 1905 Spojené Obce vykonávají kontrolu nad financemi D ké r-ky. Mocný a krutý president Ulysses Heureaux, jenž s velikými obětmi finančními povznesl značně vzdělání a blahobyt obyvatelstva, byl zavražděn 26 čce 1899; nástupce jeho Juan Isidro Jimenez, kreol a bohatý průmyslník i obchodník, věnoval se úpravě financí státních, podlehl však revoluci na podzim r. 1902. Od té doby vystřídali se v exekutivní moci Horazio Vasquez, Carlos F. Morales a Ramon Cáceres.

***Dominicus** Joh. viz Dominici 1).

***Dominicus** a Jesu Maria viz Dominik 1).

***Domka**, zkratek stč. žen. jména Domaslava.

***Domluvil** Eduard, spis. čes. (* 1846 v Moravičanech na Moravě). Vystudovav gymnasium v Brně, bohosloví v Olomouci, působil při správě duchovní ve Vyzovicích a v Olomouci, od r. 1873 byl učitelem náboženství na gymnasiu ve Valašském Meziříčí. R. 1904 odešel na odpočinek. Mimo příspěvky do různých časopisů, zejména do Sborníku musejní společnosti meziříčské, vydal o sobě: *Paměti m. Valaš. Meziříčí a Krasna* (Brno, 1877); *Různé úvahy* (Meziříčí nad Bečvou, 1890); *Čtení o průplavu dunajsko-oderském* (t., 1897); *Obrazy ze života rolnického na Valašsku od XVI. do XIX. stol.* (t., 1900); *Pomník zbudovaný vojínům raněným v bitvě u Slavkova a zemřelým v Meziříčí n. B.* (t., 1901); *Chvála počestnému řemeslu* (t., 1902); *Zašová* (v Brně 1908, »Přednášková knihovna hospodář. společnosti«); *Listiny týkající se dávnověkosti m. Meziříčí nad Bečvou a okolí jeho* (Programm gymnasia ve Valaš. Meziříčí na r. 1890 a 1891).

Domorázek Karel, spisov. čes. (* 1875 v Táboře), konal studia gymnasijní a právnická v Praze, odborná, pro uměleckou kritiku, v Mnichově, Hamburce, Berlíně, v Dánsku a j. Od r. 1899 přidělen jest c. k. zemskému finančnímu ředitelství pražskému jako fin. koncipista. V l. 1901—5 byl uměleckým referentem a essayistou »Rozhledů«, od r. 1905—8 vede um. referát »Nár. Politiky«, kamž přispěl několika sty články (K. D. Mráz). Činně účastnil se při pořádání celé řady uměleckých výstav, z nichž pro mnohé napsal kritické úvody (na př. Lebedovu, Špillarovy dvě, Kalvodovy tři, Novopackého atd.), jakož i dvě monografie o *Mikuláši Alšovi*, první r. 1902, druhou r. 1904. Jest autorem satirických aktovek, monologů a lyrických scén (*Protest pomníků*; *Básník*

umřel; *Jitřní hvězda*) uvedených na scénu Mladým Sdružením na Král. Vinohradech, Klubem za Starou Prahu a »Sokolem« na Král. Vinohradech a v Žižkově.

* **Domrjanský závod** v. Dobrjanský z.

Domštát má 154 d., 3 ob. č., 1196 n. (1900); výroba kyselinv uhličité, 2 mlýny.

* **Don** Malý, přítok Donu, viz Donec.

* **Donát** Jan, pseud. Pelhřimovský, spis. čes. (* 1849 v Pelhřimově). Studoval na reálce v Kut. Hoře a ústavě učitelském v Jičíně, načež byl v l. 1874—77 správcem školy ve Stanu u Hlinska, potom působil na Moravě v Tršicích, kde do dnešní doby tráví na odpočinku. Odbornou svou práci znovuzřídil zem. chmelařský spolek a na cestách v tuzemsku i cizozemsku zjednal mor. chmeli světového jména. Přispíval do časopisu paedagogických jakož i hospodářských, napsal několik povídek pro mládež a spis *O chmelařství* (Dačice, 1888).

* **Donath** Adolf, spis. něm. (* 1876 v Kroměříži), byl 1900—4 členem redakce »N. Fr. Presse« ve Vídni, od r. 1905 žije jako žurnalista a liter. kritik v Berlíně. Vydal sbírky básní *Tage u. Nächte* s předmluvou J. Brandesa (1898), *Judenlieder* (1899) jež byly přeloženy do různých jazyků a k nimž hudbu psal Bela Nemes; *Mensch u. Liebe*, neue Gedichte (1901) a k 60tým narozeninám Detleva v. Liliencron *Oestereichische Dichter* (1904).

* **Donauer,** malíř něm., viz Danauer.

* **Donde,** krajina v již. části Něm. Vých. Afriky, prostoupená pahorkatinou, jež jest pokryta lesiky a velmi bohata zvěří; trpí nedostatkem vody. Rovněž půda složená z písku žlutočervenavého není úrodna. Nicméně vyváží se odtud hojně včelího vosku a dobrého kaučuku. Obývají tu netečni a líní Vagindové. D. je důkladně prozkoumána a kartograficky zpracována.

* **Dondo,** m. v portugalské osadě Angole v Záp. Africe, na pr. břehu Kvanzy v bařinaté a nezdravé krajině, takže právem nazývá se »peklem Angoly«, má tvrz a 1500 obyv. Jest důležito jako obchodní středisko karavan dopravujících slonovinu, kaučuk, kávu. Na protilehlém břehu jsou uhelné doly.

Dongola, krajina v egyptské Núbii, byla r. 1885 obsazena mahdisty, jejichž emír usadil se v Nové D-le. Teprve v létě r. 1896 vypudili je odtud Angličané a pobořená Nová D. opětně zbudována. Má nyní asi 10.000 obyv. a jest důležitou stanicí obchodní.

Donizetti Gaetano. R. 1897 postaven mu pomník v Bergamu, jeho rodišti; pracoval jej Francesco Jerace.

* **Donkeys** [donki], angl. (*donkey* = soumar, též pomocný stroj), topiči při malých pomoc. kotlích na parnicích, kteří musí býti obeznámeni s obsluhou malých pomoc. strojů.

* **Donnay** [-né] Maurice Charles, franc. dramatik (* 12. říj. 1859 v Paříži), studoval umělecko-průmyslovou školu a byl zaměstnán jako inženýr v továrně svého otce. R. 1890 vystoupil po prvé v kabaretu Chat Noir stínohrou *Phryné*. Napsal: *Pension de famille* (1894); *Amants* (»Milenci«, 1895); *La Douloureuse* (1897); *L'Affranchie* (1898); *La Bascule* (1901); *L'Autre Danger* (1902); *Le Retour de Jérusalem* (»Návrat«, 1903); *L'Escalade* (1904); *Paraître* (1906) a s Lucienem Descaves komédie *La Clairière* (1900) a *Oiseaux de passage* (1904). Od r. 1907 jest členem franc. akademie.

* **Donndorf** Karl Aug., sochař německý (* 1870 v Drážďanech) počal svá studia sochařská v atelieru svého otce K. Ad. D-a (v. t.), r. 1892 zřídil si vlastní atelier v Drážďanech, kde modeloval sochu *Zamyšlení*; r. 1894 dlel v Paříži, v l. 1898—99 v Římě. Žije ve Štutgartě. Většina jeho pomníkových prací jest ve Výmaru; z jiných jeho prací uvádíme bustu *Mascagniho* a fontánové sochy *Adam a Eva* a *Obětující římský jinoch*.

* di **Dono** Paolo, malíř ital., v. Uccello.

* **Door** [dór], básník vlámský, v. van Ryswyk 1).

Döpler Karl Emil, malíř něm., † 1905. — Syn jeho Emil D. (* 1855 v Mnichově) znám jest jako illustrátor a aquarellista.

* **Dopsch** Alfons, historik rakouský (* 1868 v Lovosicích, kde absolvoval i gymnasium). R. 1886 dal se zapsati na vídeňskou universitu a poslouchal tam pod Büdingrem, Ze ssbergem a Huberem historii a kromě toho studoval i právní a státní vědy. V l. 1889—91 byl řádným členem ústavu pro rak. dějezpyt, žákem Sickelovým a Mühlbacherovým. Stav se r. 1892 spolupracovníkem sbírky Monum. Germ. Hist., odděl. Listiny Karlovců, podnikl v l. 1893—97 studijní cesty do Paříže, Hollandska, Belgie, Francie, Anglie, Italie a Španělska. R. 1893 habilitoval se na víd. univ., r. 1898 stal se mimořád., r. 1900 řádným professorem všeobec. a rak. dějin. Jest řádným členem c. k. archivní rady, dopisujícím členem Akad. věd a Rak. společ. pro znalství mincí a medailli a j. učených spolků. Uveřejnil: *Das Treffen bei Lobositz* (1. říj. 1756; 1892); *Das österreichische Landrecht* (1893); *Ausgewählte Urkunden zur Verfassungsgeschichte der österreichischen Erblande im Mittelalter* (spolu s E. Schwindem, 1895); *Beiträge zur Geschichte der Finanzverwaltung Oesterreichs im 13. Jahrh.* (1897); *Die Kärnten-Krainer Frage u. die Territorialpolitik der ersten Habsburger in Oesterreich* (1899); *Oesterr. Urbare des 13. u. 14. Jahr.* (1904). R. 1901 opatřil druhé vydání Huberova díla Oesterr. Reichsgeschichte. Od r. 1904 vydává »Forschungen zur inneren Geschichte Oesterreichs« (dosud 4 sešity). Spolupracoval při Monum. Germ. Hist.: Diplomata, Carolina I. (1906). Řadu menších statí uveřejnil v »Mittheilungen des Institutes für österr. Geschichtsforschung« (od 14. sv.), v »Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde« a v »Zeitschrift für Rechtsgeschichte« (Savignystiftung). Jest od 21. sv. (1900) spoluvyd. a redaktorem »Mitth. des Institutes für osterr. Geschichtsforschung«.

* **Dorado** Montero Pedro, kriminalista špan. (* 1861 v prov. salamanské). V 21 le-

tech byl v Salamance povýšen za licenciáta na filosofické fakultě, ve 23 letech pak za doktora na fakultě právnické. R. 1887 byl na tamní universitě jmenován pomocným professorem, r. 1892 řádným professorem práv. Jest zástupcem novější sociologicko-kriminalistické školy ve Španělích. Ze spisů jeho buďtež uvedeny zvláště: *El positivismo de la ciencia juridica y social italiana* (Madrid, 1892, 2 d.); *Problemas de derecho penal* (t., 1885).

***Dorakistán** viz Dorak-el-Atik.

Dorfl Gustav † 18. čna 1902 na Král. Vinohradech. Vedle drobností po různých časopisech vydal: *Ballady starší a nové* (Praha, 1896); *Miscelly* (t., 1901); *Povídky ve verších* a hru *Hračkář*; *Šňůra granátů* zůstala v rukopise Z překladů nejvýznamnější jsou Moorovy »Irské melodie« (»Sborník svět poesie«, 1898).

***Dorfles,** vsi u Teplé, v. Víska 12) a 13).

***Dormidontov** Grigorij Fedorovič, soudobý právník rus., professor římského práva na kazaňské universitě. Ve spise *Ob otvětstvennosti naslědnikov po objazatěljstvam ostavitělja naslědstva* (Kazaň, 1881) autor pojednává srovnávacím způsobem o právu Indie, Číny a Řecka v souvislosti s organisací rodiny a dědické posloupnosti v těchto zemích

***Dormitio Sanctae Mariae Virginis** (franc. *Dormition de la Sainte-Vierge*, něm. *Dormition*) nazývá se v tradici křesť. místo smrti P. Marie. Jménem tím nazýván byl původně dům evangelisty Jana a jeho matky Marie v Jerusalemě, jenž stál na místě dnešní skupiny domů, zvané En-Nebi Dáúd, na již. straně hradby jerusalemské. Patrně v legendě byla zaměněna matka evangelistova s matkou Kristovou Od XIV. stol. poutal se název ten k různým místům, až ustálen byl za návštěvy císaře Viléma II. v Palestině (1898), jenž koupil od sultána pozemek sev.-záp. od En-Nebi Dáúdu a daroval jej palestinskému spolku něm. katolíků ke zřízení kostela na památku smrti P. Marie. Kostel tento byl odevzdán do správy něm. benediktinům.

***Dorn** Ludolf Borisovič, právník rus., syn orientalisty D-a 2) (* 1840 — † 1891). Studoval práva na petrohr. univ., kde od r 1861 zaujímal stolici římského práva. Napsal: *Ob uzufruktě po rimskomu pravu* (sv. 1., Petr., 1871, práce nedokončená) a *Graždanskoje pravo Pribaltijskich gubernij* (»Jurid. Lětopisj«, 1890). Znamenité byly jeho lithografované přednášky, z nichž studovali universitní posluchači po několik generací. D. byl stoupencem přísně dogmatické methody studia římského práva.

***Dorner** August Joh., syn D-a 4) J., filosof něm. (* 1846 v Schiltachu v Badensku), studoval na různých něm. universitách, byl výpomocným kazatelem něm. církve v Lyonu, potom v Marseilli; r. 1874 stal se professorem a spoluředitelem kazatelského semináře ve Vitemberce; od r. 1890 jest professorem theologie v Královci. Napsal mezi jiným: *De Baconis philosophia* (1867); *Augustinus* (1873); *Ueber die Prinzipien der Kantischen Ethik* (1875); *Menschliches Erkennen* (1887); *Zur Geschichte d. sittlichen Denkens u. Lebens* (1901); osm přednášek pod názvem *Das Grundproblem d. Religionsphilosophie* (1903); *Beitrag zum Protestantismus am Ende d. 19. Jahrh.*: *Kant u. Fichte in ihrem Einfluss auf den Protestantismus* (1904); 14 přednášek *Individuelle u. soziale Ethik* (1906). Ve spisech svých uvádí se jako idealista sledující ve mnohém Schleiermachera, v jiném Kanta, ač tohoto s mnohými modifikacemi, jmenovitě co se tkne názoru o metafysice a nauky o prostoru.

***Dorochov** Ivan Semenovič, generál rus. (* 1762 — † 1815). Byl ve Varšavě, když tam dne 18. dub. 1794 vypuklo povstání. S jednou toliko četou a jedním dělem probil se obklíčivšími jej tlupami povstalců a spojil se s hlavním vojskem ruským. Při útoku na předměstí Pražské vrhl se první na nepřátelskou batterii. Účastnil se polní výpravy v l. 1806—7. Rovněž účastnil se války r. 1812, hlavně v bitvě u Smolenska a Borodina připravil Francouzům velké ztráty. D. vynikal neobyčejnou chrabrostí. *Tmk.*

***Dórón** viz Dedán.

***Doroševič** Vlasij Michajlovič, spis. rus. (* 1864), studoval na gymnasii v Moskvě a záhy věnoval se činnosti spisovatelské, přispívaje hlavně do humoristic. časop. a do listův oděsských. Za pomoci časop. »Oděsskij listok« podnikl r. 1897 cestu na Sachalin a dojmy své vylíčil v díle *Sachalin* (Moskva, 1903). R. 1899 stal se hlavním spolupracovníkem nově založeného deníku »Rossija«, který díky jeho ostrovtipu záhy dobyl značného úspěchu. Feuilletony jeho při vší vážnosti probíraných themat překvapovaly svým švihem a plodností, tak že D. vzbuzoval jimi zájem veškeré rus. společnosti a ponenáhlu stal se obávanou silou, vládnoucí obratně satirickým bičíkem. Ale záhy opět sestoupil s této výše a se zánikem časop. »Rossija« (1902) zaniká žurnalistický význam D-ův. Vstoupiv do časop. »Rus. Slovo« v Moskvě, nemohl nabýti dřívějšího významu a obrátil se od běžných themat k vých. legendám a k cestopisům po Východě, Indii a po Španělsku. Soubor svých feuilletonů počal vydávati r. 1905 (dosud 3 díly z 12), ale zájem pro ně již vychladl. Jeho cestopis po Sachalině vedle díla Melšinova (Jakubovičova) jest přední pomůckou k poznání světa rus. vypověděnců. O sobě vydal ještě: *Papiljotki* (t., 1893); *Oděssa, oděssity i oděssitki* (2. vyd. Oděssa. 1895); *Taras Buljba* (Moskva, 1900); *V Zemlě obětovannoj, Palestina*; t., 1900); *Mu-Sjan. Kitajskij roman* (t., 1901); *Legendy i skazki Vostoka* (t., 1902); *Vostok i vojna* (t., 1905). V l. 1896—99 vydával v Oděsse »Južno-russkij almanach«. Do »Slov. Přehledu« napsal obzor rus. literatury. *Šnk.*

Dörpfeld 1) Fr. W., † 1893 v Ronsdorfu. — D. 2) Wilhelm. Spolu s E. Rei-

schem vydal dílo: *Das griech. Theater* (Athény, 1896). Mimo to vydal: *Troja* (Lip., 1893); *Troja u. Ilion.* Ergebnisse der Ausgrabungen in d. vorhistorischen u. historischen Schichten von Ilion 1870—1894 (Athény. 1902, 2 d.); *Leukas.* Zwei Aufsätze über das homerische Ithaka (Mélanges Perrot). Od r. 1900 řídí výkopy v Pergamu. *Vý.*

***Dorsberg** viz Donnersberg.

***Dorstadt**, ves v Čechách viz Dorrstadt.

Dortmund, pruské m. ve Vestfálsku, má 175.577 obyv. (1905), z nichž 90.172 evang. a 82.603 katol. Stará radnice byla restaurována, zbudovány nové budovy, jako pošt. ředitelství, nová radnice, bud. Říš. banky, postaven veliký pomník Bismarckovi a j. Průmysl rapidně vzrostl. Největší závod Union, Aktiengesellschaft für Bergbau, Eisen- u. Stahlindustrie, zaměstnává sám přes 10 000 dělníkův a úředníků, dále je tu několik jiných železářských závodů, kruhové cihelny, veliké pivovary a j. Obchod podporovaný zmohutněním sítě železniční získal další kommunikace v Dortmundsko-emžském kanále, jenž spojuje rýnsko-vestfálský průmyslový okres s přístavy na Emži. Vychází z D-u, kde zřízeny veliké přístavní stavby, jde na s. kolem Münsteru a od Meppen používá řečiště Emže. Jest 280 *km* dlouhý, 30 až 32 *m* široký a 2·5—3 *m* hluboký. Nejvíce dopravují se po něm uhlí a rudy.

***Doskočil** František, hudeb. skladatel čes. (* 1872 v Nemyčevsi u Jičína) Studoval na ústavě učitel. v Jičíně a nyní jest učitelem obec. školy v Dol. Bousově. V hudbě jest žákem Vít. Nováka, jehož »Písničky na slova morav. poesie lidové« přivedly D-a ke studiu lidové písně morav. a slovácké. O sobě vydal *16 písní na slova morav. poesie lidové* (Praha, 1908). Některé věci klavírní přinesla »Zlatá Praha«.

***Dostál** Ferdinand (pseud. Otakar Bystřina) (* 23. kv. 1861 ve Věrovanech na Hané), studoval gymnasium v Olomouci a v Chrudimi, pak práva v Praze, kde 1890 promovován na doktora. Prvé liter. pokusy D-ovy spadají již do let studentských, kdy (1880—85) přispíval básněmi a slováckými obrázky do »Květů«, »Zl. Prahy«, »Ruchu«, humorist. črtami z Hané do »Palečka«, »Šotka«, později do »Hlasů z Hané«, »Švandy Dudáka« a »Besed Času« (*Humor ze soudní síně*). O sobě vydal sbírky *Na vsi*, slovácké obrázky (Třebíč, 1889 v Kubešově knihovně); *Hanácké figurky* (Vyškov, 1890. po druhé Brno, 1899); *Hanácká legenda* (Nový Jičín, 1904). V rukopise chová sbírky *Básně* a *Súchovská republika*, vzpomínky na družinu Joži Uprky, jejímž býval členem (ukázky v »Moravskoslezské Revui« 1907). D. účastnil se pilně také národního ruchu v Prostějově, Vyškově, v Brně a jmen. v Novém Jičíně, kde od r. 1893 se usadiv jako advokát stál delší dobu v čele menšinové práce při zakládání české školy (Matice Palackého), Besedy a Národního domu.

Dostál Lutinov viz Lutinov.

Dostál Alois, povídkář a spis. čes. Byl farářem v Křečovicích a od r. 1906 v Ouvalech u Prahy. Z jeho dalších povídek uvádíme: *S poctivostí nejdál dojdeš* (Praha, 1884); *Obětovaná* (Brno, 1885); *Dějepisné povídky, obrázky, črty* (Vel. Meziříčí, 1887); *Rozbouřená hladina* (Praha, 1889); *Hradišťský zeman* (t., 1891); *Pernou školou života* (t., 1892); *Strážcové na Velíze* (t., 1892); *Hluchoněmá* (t., 1893); *Vychovatelka* (t., 1896); *Dědička statku* (t., 1898); *Druhý sňatek* (t., 1898); *Za ztraceným synem* (Chrudim, 1899); *Z proudu života* (t., 1899); *V zátiší* (Praha, 1899); *Z dob těžkých zkoušek* (t. 1899); *Pro víru a vlast* (t., 1902); *Po stopách lidských* (Olomouc, 1901); *Různé povídky* (t., 1902); *Na bělidle* (Praha, 1902); *Za poddanství a svobody* (t., 1903); *Ze světlých a stinných dob koruny české* (t., 1903); *Vetřelci a jiné povídky* (Telč, 1903); *Pro rodné město* (Praha, 1904); *Těžce zkoušená* (t., 1908); *Na cestě k lepšímu* (t., 1908); *Veselá chvilka*, humoresky (t., 1908) a j. Také pro mládež napsal několik spisů. D. náleží skoro k nejlepším lidovým povídkářům, v historických povídkách z doby husitské a pobělohorské zaujímá stanovisko příliš katolické. Pro národopisnou výstavu sebral zvyky a obyčeje z krajiny křivoklátské. *Sebrané spisy* D-ovy vycházejí nyní v Praze. Rediguje tři kalendáře.

Dostál Adolf Bohuslav, básník a spis. čes. (* 30. pros. 1873 ve Veleslavíně u Prahy). Studoval na gymnasiu v Kolíně, práva na čes. universitě v Praze; ale záhy oddal se dráze literární. R. 1901 vstoupil do redakce »Zlaté Prahy«, již v l. 1905–7 samostatně redigoval. Nyní je činný v ředitelství smíchovských divadel. D. jako básník náleží k mladší generaci básnické a po prvé literárně vystoupil na veřejnost v Roháčkově »Nivě«, kamž přispíval hlavně veršem. Vedle toho jeho básnické prvotiny otiskly »Zlatá Praha«, »Světozor«, »Vesna«, »Květy«, »Lumír« (hl. divadelní kritiky a j. Samostatně vydal sbírky básní: *Vadnoucí květy* (Poděbrady, 1896); *Touha* (Praha, 1896); *Vedle cesty* (t., 1901); *Advesperascit* (t., 1907); *Minuty* (t., 1908); čtyři dramatické nálady v knize *Scény* (t., 1901); lyrický dramolet *Pohádka věčně stejná* (t., 1901) a cestopisné causerie *Po stopách krásy* (t., 1908). Překládá většinou pode jménem Anna Böhmová verše i prosu z autorů německých a dánských, jmenovitě z Goetha, H. Manna (výbor »Novell«, knihovna »Zl. Prahy«, 1906), Schandorpha, První láska (*Alice*, 1908) a j., některé ukázky písní »minnesängrů« a z Hanse Sachse. Přeložil též různé dramatické práce, z nichž některé vydány byly tiskem. — Jeho choť Anna (* 9. list. 1881 v Praze), divadelně činná pod rodným jménem Anna Červená, jest žačka pí. M. Petzoldové-Sittové, jež připravila si pro obor operní koloraturní soubretty. Dokončivši své zpěvní vzdělání oddala se dramatickému umění, přijavši základy ve škole pí. Ot. Sklenářové-Malé a u pí. Terezie Seifertové. Je členem činohry Národního di-

vadla, k němuž byla novou správou r. 1900 angažována. — Sestra D ova Leopolda (* 23. list. 1881 ve Veleslavíne u Prahy), od r. 1901 člen činohry Národního divadla v Praze, jest žačka pí. Hanny Kvapilové. Provdána jest za Václava Klimenta, člena opery téhož divadla. — D. Marie, sestra před., malířka (* 15. čce 1879 — † 28. bř. 1903), byla žačkou malíře Ferdinanda Engelmüllera. Byla krajinářka slibného talentu a svědomité píle, projevivších se z několika obrazů vystavených v Rudolfině a na výstavách »Manesa« i z reprodukcí jiných v obrazových časopisech českých; jmenovitě pak v souborné posmrtné výstavě jejích obrazů.

* **Dostavení,** práv., viz Předvedení.

Dostojevskij 2) Fedor Mich. Z novější literatury o něm uvádíme: V. Čiž, D. kak psichopatolog (Moskva. 1885); R. Saitschik, Die Weltanschauung D ki's und Tolstoi's (Neuwied a Lipsko, 1893); D. S. Merežkovskij, L. Tolstoj i D. Tom I. Žizň i tvorčestvo (3. vyd. Petrohr., 1903). Tom II. Religija (2. vyd. t., 1903); t., Prorok rus. revoljuciji (t., 1906); t., Grjaduščij Cham (t., 1906); A. Smirnov, D. i Nicše (»Zápisky« kazaň. university, 1903, čes. překl. nákl. Pelcla); V. Zelinskij, Kritičeskij kommentarij k sočiněnijam F. M. D-kago (Moskva, 4 části, první tři 1907 ve 4. vyd. a poslední 1906 7 v 3. vyd.); T. Nalepiński, Národní a slovanské ideje D-kého (»Slov. Přehled«, VIII). Vedle dalších překladů v »Ruské knihovně« Ottově (»Bratři Karamazovi« přel. J. Hrubý, »Dvojník« a j. pov, přel. J. Hrubý a Klára Špecingrová Baušová, »Zločin a trest«, přel K. Štěpánek, »Idiot«, přel. K. V. Havránek) vyšly u nás »Politické úvahy« D kého (Výbor z »Deníku spisovatelova«, přel. J. Skružný, nákl. »Kroniky« K. St. Sokola, Praha, 1908). *Šnk.*

Došenović Ivan srv. Jihoslované, str. 491*b*.

* **Doti,** úřední míra délková v něm. osadě Vých. Afriky = 2 pima = 36 *m*.

* **Dotis,** m. uher, viz Tata.

* **Douaren** viz Duarenus.

* **Doubek** Hugo, hudeb. skladatel srb., rodem Čech († 1897 v Mostaru). Byl sbormistrem srbského pěveckého spolku v Mostaru. Z jeho skladeb nejznámější jsou: *Vesela je Srbadija*; *Gjurgjev dan*; *Svet će čitati moje pesme* a oblíbená u Srbů operetta *Jabuka.* Jeho zásluhou zdomácněly v Mostaru mnohé české písně a sbory, bez nichž se tam žádná veřejná produkce neobejde.

* **Doubleday** [dobldé] Edward, zoolog angl., viz Doubl.

* **Double-eagle** [dobl-ígl], angl., dvacetidollar, viz Dollar.

* **Doublé-zlato** (fr. *or double*) je stříbro povlečené tenkou vrstvou zlata, tedy platované zlatem. Zlatý plech na stříbře připevněn je buď pouhým válcováním nebo zprostředkuje se pevnější spojení pájkou.

Doubrava 2) Josef jest od 9 ún. 1903 biskupem v Kr. Hradci. — D. 3) Štěpán, český elektrotechnik, † 28. čce 1897 ve Vídni. Prakticky působil jako ředitel a později spoludržitel elektrotechnické továrny firmy Bartelmus a spol. v Brně. Společně s inženýrem Donatem sestrojil obloukovou lampu elektrickou, jež na světové výstavě pařížské vyznamenána zlatou medaillí. — D. 4) František. Povýšen na doktora bohosloví r. 1894. V l. 1894—1906 vyučoval náboženství na pražských střed. školách a řídil po 3 roky studentský internát sv. Prokopa. V srpnu 1906 obdržel místo professora geografie a historie na král. vojenské reálce v Drážďanech. Z jeho spisů uvádíme dále: román ze života afrických missionářek *Myrta a vavřín* (Praha, 1896); *Doba císaře Diokletiána* (t., 1897); *Konstantin Veliký. Přípravná doba I.* (t., 1898); *Čítanka dospívajícího jinocha* (t., 1899); obrazy ze života obětavých matek národů *Šlechetné duše* (t., 1901) a román ze života afrických missionářů *Oběť* (t, 1906).

* **Doubrava** Vilém J., spis. a hudeb. skladatel český (* 1864 v Praze). Vystudovav gymnasium věnoval se hudbě, zejména hře na housle, klavír a harmonium. R. 1892 zřídil si soukromou hudeb. školu na Žižkově a r. 1902 v Praze. Ze skladeb jeho vydány tiskem: *Čtvero písní* (Praha, 1901); *Písně v národním tónu* (t., 1902); *Miniatury*, skladby klavírní (Kolín n. R., 1900); *Bagatelly* (t., 1903); *Nástin hudební nauky* (Praha, 1899 a 1904). R. 1905 počal vydávati svou redakcí a nákladem časopis »Literární a hudební zábavník«.

Doubravice 20) mají 151 d., 1047 obyv. českých (1900).

* **Doubravka,** levý přítok Labe, v. Čechy, str. 52*a*.

* **Doubravník,** bot., viz Melittis.

Doubravník, městec, má 108 d., 851 ob. českých (1900).

* **Doubrovice** viz Drobovice.

Doucet 1) Charles Camille, dramatik franc., † 1. dub. 1895 v Paříži. — D. 2) Henri Lucien, malíř franc., † 1895.

* **Doudlebice** viz Dublovice 1).

Doudlebský (Daublebsky) ze Šterneka 1) Maxmilián, admirál rak., † 5. pros. 1897 ve Vídni.

* **Douglas** David, botanik, viz Dougl.

* **Douglas** Ludwig hrabě, státník švéd. (* 1849), studoval v Heidelberce, Upsale a Lundu, byl r. 1881—88 komořím korunního prince Gustava, r. 1890—1901 poslancem první komory říšského sněmu, kdež vynikl jako znamenitý řečník a zástupce ochranných cel. R. 1893 byl jmenován vládním praesidentem Uplandu. Jako zahraniční ministr (1895—99) zastával se rázně zvláštního postavení Švédska v unii s Norskem a zamítl požadavky norského storthingu v otázce vlajkové, což vedlo později k roztržení unie. Od r. 1901 jest vládním praesidentem v Östergotlandu. Anonymně vydal brošuru *Wie wir Norrland verloren* (Štokh., 1890).

Douglass Frederick, řečník a žurnalista amer., † 1895.

***Doumer** [dumé] Paul, politik franc. (* 22 bř. 1857 v Aurillaku), studoval práva, stal se advokátem, věnoval se však později žurnalistice a r. 1885 stal se tajemníkem předsedy sněmovny franc. Floqueta. R. 1888 byl zvolen poslancem za stranu radikálně-republikánskou. V kabinetu Bourgeoisově byl ministrem financí od list. 1895 do dub. 1896. Po svém odstoupení byl jmenován guvernérem Indočíny, kdež zůstal do r. 1902. Po návratu byl opět za radikální stranu zvolen poslancem a předsedou rozpočtové kommisse. R. 1905 proti vůli vlády Combesovy kandidoval za předsedu sněmovny a byl zvolen. Po odstoupení Loubetově byl vážným kandidátem na úřad presidenta republiky. Napsal: *Livre de mes fils* (Pař., 1906).

***Doumer** [dumé] Jean Marie Em., fysik franc. (* 10. čna 1858 v Thenonu); r. 1892 stal se professorem fysiky na lékařské fakultě v Lille-u. Napsal: *Étude sur l'osmose des liquides* (1881); *Moments de physique méd.* (1887); *Album stéréoscop. des centres nerveux* (1892); *Recherches sur les pouvoirs refrigents molécul. des sels* (1893); *Rapport sur les propr. physiol. et therap. des courants de haute fréquence et de haute tension* (1900).

Doupov má 267 d., 1606 ob. n. (1900), arcibiskup. nižší gymn. se studentským konviktem, průmysl. pokrač. šk., výrobu stávkového zboží.

***Doupovské pohoří** viz Čechy, str. 27 *a*.

***Douša** Karel, hudeb. skladatel český (* 1876 ve Zlonicích u Slaného). Absolvovav školu varhanickou v Praze stal se varhaníkem u křižovníků, r. 1898 ředitelem kůru u sv. Jakuba v Praze, kde čile pěstoval klassickou hudbu církevní a pořádal každoročně se svým chrámovým sborem »duchovní koncerty«. Té doby byl též sbormistrem praž. »Hlaholu«. R. 1903 stal se ředitelem kůru na Smíchově a od r. 1907 je kapelníkem při dómu sv. Víta na hradě Pražském. Těžiskem jeho hudební produkce jest hudba církevní. Z nejvýznačnějších jeho děl jest *Mše ke cti sv. Václava*, op. 5 (Praha, 1900), s velikým úspěchem provedená praž. »Hlaholem« a poctěná cenou Čes. akademie; dále *Mše D-dur*, op. 10 pro soli, sbor, veliký orchestr a varhany (t., 1908). Mimo to vydal řadu mottet, nešpor, litanie (op. 7, 8) a ze světské hudby: 4 seš. písní (op. 1, 2, 4 a 4II) pro solový hlas s průvodem klavíru, klavírní obrázky (op. 3), sbory pro ženské hlasy (op. 6, 11) a j. Jeho všechny skladby setkaly se s vřelým přijetím obecenstva i kritiky. V rukopise chová veliké *Te Deum* (op. 12), jehož partitura nachází se v c. k. rodinné svěřenské knihovně Jeho Veličenstva ve Vídni.

Dove 2) Richard, práv. něm., † 1907.

***Dove** Karl, geograf, meteorolog a cestovatel něm. (* 1863 v Tubinkách), byl habilitován na universitě v Berlíně (1890) a povolán za mimořádného professora do Jeny (1899). V l. 1892—94 cestoval po jihozáp. Africe. Napsal: *Das Klima des aussertropischen Südafrika* (Got., 1888); *Kulturzonen von Nordabessinien* (Gotha, 1890, doplňovací seš. 97. »Petermanns Mitteilungen«); *Deutsch-Südwestafrika. Ergebnisse einer Reise im südlichen Damaralande* (t., 1890, seš. 120. ibid.); *Südwestafrika. Kriegs- und Friedensbilder aus der ersten deutschen Kolonie* (Berl., 1896); *Vom Kap zum Nil* (t., 1899); *Wirtschaftliche Landeskunde der deutschen Schutzgebiete* (Lip., 1902); *Deutsch-Südwestafrika* (Berl., 1903); *Aus zwei Weltteilen* (Heidelb., 1901, básně). Vydává »Mitteilungen der geographischen Gesellschaft« a populární učebné listy *Angewandte Geographie* (Halle od r. 1903).

Dover, důležitý přístav angl., má 41.794 obyv. (1901), veliký ochranný přístav se dostavuje a bude v jeden celek objímati veškeré starší stavby přístavní; r. 1901 přistálo tu 4268 lodí s 1,144.713 *t*, dovezeno za 8.451.400 lib. st., vyvezeno za 2,660.400 lib. st. Od r. 1903 staví tu rychlolodi linie Hamburk-Amerika. Statham, History of the castle, town and port of D. (Lond., 1899).

***Doveův zákon** v. Depresse, str. 321 *a*.

Dovnar-Zapoljskij Mitrofan Viktorovič, soudobý historik ruský. Habilitován byl na moskevské universitě, odkud přešel na universitu kijevskou a jest tam od r. 1903 mimořádným professorem ruských dějin. Uveřejnil: *Očerk istorji Krivičskoj i Dregovičskoj zemelj do k. XII. v.* (Kijev, 1891); *Očerki obyčnago semejstvennago prava kresťjan Minskoj gub.* (Moskva, 1897); *K istoriji pozemeljnoj reformy v Livoniji v 1580—1592 gg.* (t., 1900; otisk z III. sv. publ. »Trudy Rižs. Archeol. Sjězda«); *Spornyje voprosy v istoriji Litovsko-russkago sejma* (Petr., 1901); *Akty Litovsko russkago gosudarstva* (sv. I., Moskva, 1900); *Dokumenty Mosk. Archiva min. justiciji* (sv. I., t., 1897); *Gosudarstvennoje chozjajstvo Vel. kn. Litovskago pri Jagellonach* (sv. I., Kijev, 1901); *Iz istoriji obščestvennych těčenij v Rossiji* (t., 1905); *Verevnyja i razrubnyja knigi Sěvernago kraja* (Petr., 1905); *Matěrjaly dlja istoriji krěpostnago prava v Rossiji v XVIII. i XIX. vv. Votčinnoje zakonodatěljstvo* (Kijev, 1905); *Očerki po organizaciji zapadnoruss. kresťjanstva* (t., 1905). Redigoval publikaci *Kniga dlja čtěnija po russkoj istoriji* (Moskva, 1904).

***Dovolání**, práv., viz Revise.

Dowden Edward. Z dalších publikací uvádíme: *The French Revolution and English Literature* (1897); *Puritan and Anglican* (1900); *Robert Browning* (1904); *Michel de Montaigne* (1905); vydal: *Shelley's Poetical Works* (1890); *Wordsworth's Poetical Works* (1892—93); psal úvody k některým dramatům Shakespearovým a ke Goethovu »Wilhelm Meister«.

***Dowlatabad** [dauletebád] viz Dauletábád.

***Doxani** viz Došané.

***Doyère** [doajér] Louis, zool. franc., viz Doy.

***Doyle** [dojl] sir Arthur Conan, lékař a romanopisec angl. (* 22. kv. 1859 v Edinburce), vnuk známého karikaturisty Johna

D e, studoval v Stonyhurstu a universitu v Edinburce, konal delší cesty v arktických krajinách a v záp. pobřeží Afriky; v l. 1882 až 1890 byl činný jako lékař v Southsea. Žije v Hindhead v hrabství Surrey. Za války boerské konal službu lékařskou na bojišti africkém a vydal po ukončení jejím na ospravedlnění angl. počínání vůči boerským republikám spis *Cause and conduct of the war, an attempt to place the true faits befor the peoples of Europe* a rozdal ho 100.000 volných exemplářů. V široké veřejnosti evropské znám jest zejména svými romány, z nichž největšího úspěchu dodělaly se detektivní romány: *The signe of Tour* (1889); *Adventures of Sherlock Holmes* (1891) a *The Memoires of Sherlock Holmes* (1893). Mimo to napsal: *Micah Clarke* (1888); *The white Company* (1890); *The Great Shadow* (1892); *The Exploits of Brigadier Gerard* (1896); *Uncle Bernac* (1897); sbírku vojenských písní *Songs of action* (1898); *Story of Waterloo: a oneact play for Sir Henry Irving*; *The Green Flag and otter Stories* (1900); *The Hound of the Baskervilles* (1902) a j.

* **Doživotní smlouva** viz Advitalitní smlouva.

* **Drack** Auguste Poitevin (pseud. Maurice), romanopisec a dramaturg franc. (* 1834 v Paříži — † 1897 t.). Byl syn grammatika Poitevina. Studoval na École des Chartes. Potom věnoval se žurnalistickému povolání a stal se spolupracovníkem časopisu »Parlement« a »Tribune«. Mimo to vynikl i na poli literárním jako romanopisec a kritik. Napsal: *Madame Lise* (Pař., 1879); *Les Bandits du grand monde* (t., 1884); *La goutte du sang* (t., 1885); *Les Ruffians de Paris* (t., 1885—86, 2 sv.); *Tringueballe* (t., 1886); *Le pavé de l'enfer* (t., 1886); *Chair fraîche* (t., 1887); *Le boudoir bleu* (t., 1891); *L'Amour dans la mort* (t, 1893). Vedle toho napsal ještě dramata: *L'Occasion* (t., 1879); *La P'tiote* (t., 1880); *La San-Felice* (t., 1881); *Les Ruffians de Paris* (t., 1894) a j. *Tmk.*

* **Dračov**, pův. jm. Hor. Ročova (v. t. 2).

Dracunculus, zool., viz Vlasovci.

* **Draga**, královna srbská (* 23. září 1867 — † 11. čna 1903), byla dcera nižšího správního úředníka srbského Panty Lunjevice. Provdala se za inženýra Mašína, českého původu, záhy však ovdověla, načež se stala dvorní dámou královny Natalie. Tehdy poznal ji král srbský Alexandr I., jenž se s ní 21. čce 1900 zasnoubil a 5. srp. t. r. pojal ji za choť přes odpor svých rodičů, s nimiž následkem toho se rozešel. Nebyla od prvopočátku oblíbena, neboť záhy byl pozorován vliv, jejž provozovala na krále, takže za ní nepotismus ve vojenských i státních úřadech bujel dále jako za vlivu Milanova. Veškeré úcty národa srbského pozbyla však D., když se ukázalo, že těhotenství její, počátkem r. 1901 úřadně prohlášené, nebylo pravdivé. Není zjištěno, mluvila-li D. zřejmě nepravdu, či byla-li sama obětí omylu, avšak utrpěla tím vážnost nejen její, nýbrž i králova. Přímo nepřátelství však vzniklo proti královně, když počaly kolovati zprávy, že D., nemajíc naděje na potomka, chce krále přiměti ku prohlášení bratra jejího, poručíka Nikodema Lunjevice, za dědice trůnu. Tehdy došlo ke spiknutí a D. s manželem i bratry byla zavražděna. Srv. Srbsko, str. 991 *a*.

* **Dragašević** Jovan (Braničevac), spis. srb. (* 1836). Literárně vystoupil po prvé r. 1894 dílem: *Molitva*. Později oddal se i písemnictví vojenskému a napsal: *Načelo vojne geografije*; *Vojnik na maršu*; *Načelo četovanja*; *Ilirsko Tropolje* a j. Vedle toho pracoval i v oboru archaeologie, filologie i geografie, vydav: *Badnjak*; *Žrtavnik*. Nejvíce proslavil se skvostnou prací: *Jeka od gusala i Kursula* a písněmi *Pesne*. Písně ty byly své doby velmi oblíbeny a ceněny. I na poli literatury dramatické hojně a zdárně pracoval. Z dramat D-ových uvádíme: *Boj na Negotinu* čili *Smrt Ajduk-Veljkova*; *Apoteoza*; *Carica Jelena*. *Tmk.*

* **Drage**, m. prus., viz Dramburg.

Dragendorf Georg, lučebník a toxikolog, † 1894.

Dragomanov Michal, spis. malorus., † v čnu 1895 v Sofii.

Dragomirov Michajil Ivanovič, generál rus., † 28. říj. 1905 v Konotopech. V l. 1889—98 byl kijev., volyň. a podolským gen. gubernátorem a r. 1903 jmenován byl členem státní rady. Vydal ještě: *Razbor romana »Vojna i mir«* (Kijev, 1895); *Žanna d'Ark* (t., 1898); *Dueli* (t, 1900). Byl také stálým spolupracovníkem časop. »Razvědčik«.

* **Dragomysl**, ves slez., v. Drahomyšl 2).

* **Dragošić** Higin (Reicherzer), soudobý žurnalista a spis. chorvat. Žije ve Varaždinu. Vynikl jako dramaturg a romanopisec. Napsal dramata: *Posljednji Zrinjski* a *Siget*. Vedle toho pak i romány: *Crna kraljica* a *Kroz more jada*. *Tmk.*

* **Dragúš** viz Drahouš.

Dragutin viz Srbsko, str. 983.

* **Drahenz** viz Drahonice 2).

* **Drahles**, ves v Čechách, v. Drahov.

* **Drahlovský**, pseud. Jos. Čapky.

* **Drahorad** Josef, hud. skladatel český (* 5. list. 1816 v Bohuslavicích na st. dr. — † 24. led. 1895 v Praze), navštěvoval za svých právnických studií v Praze školu varhanickou za řízení Führerova a zpíval jako první tenorista na Strahově. Po tom poslouchal nauku o harmonii a kontrapunktu u Karla Pietsche a studoval jako samouk nauku o instrumentaci od Berlioza a Marxa. Vstoupil k účtárně státní a jako úředník zemské účtárny odešel na odpočinek. Hlavní jeho činnost skladatelská spadá do let čtyřicátých až šedesátých. Tak r. 1848 složil velkou mši a opatřil průvodem svazek českých národních písní, sebraných Václ. Krolmusem. Do r. 1862 složil 2 sbory, 3 gradualia, 5 offertorií, 2 hymny, mši z D-dur, potom mnoho sborů pro mužské hlasy, zejména pro zpěvácký spolek »Lumír«, jehož byl po několik roků dirigentem; komponoval též romanci

pro piano a housle, smyčcový kvartett z D-moll, upravil 40 národních písní pro 2 housle, napsal 4 hymny kostelní, 3 mše pro ženské hlasy, kantátu *Zaplesej Čechie*, 2 rekviem, 1 graduale, pro smíšený a mužský sbor s průvodem piana *První májová noc* na slova K. J. Erbena, kteráž skladba se vyznačuje snahou po národním tónu, předem však poetickými sbory. D. dobyl si platných zásluh jako sběratel a obratný harmonisátor písní slováckých. Také sestavil *Zpěvník pro školní mládež* (Praha, 1880) a pro školy a zpěvácké spolky *Cvičení ve zpěvu* (Praha, 1870, 4. vyd.). Množství písní slováckých posud nevydaných chová se po něm v rukopise.

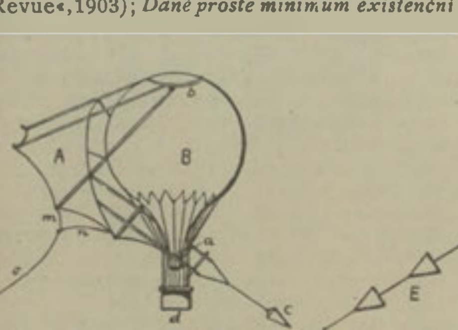
Drahotouše mají 228 d., 1520 obyv. č., 14 n. (1900).

* **Drachenfels** viz Dračí skála.

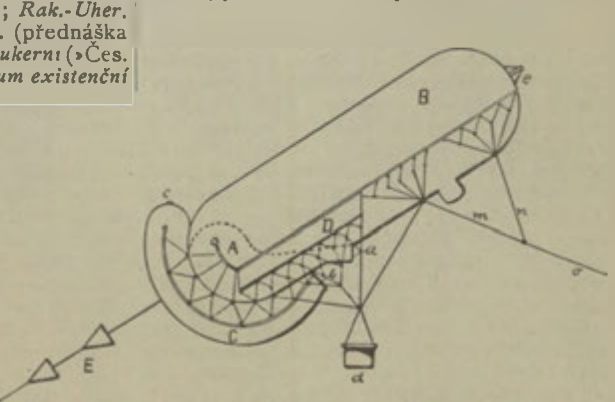
Drachmann Holger, básník dánský, uveřejnil dále romány: *Den hellige ild* (1899); *Grevinde Cosel og Frederik August den staerke* (1900); *Daedalus* (1900) a dramata: *Gurrel* (1899); *Hallfred Vandraadeskjald* (1900). Zemřel 14. led. 1908 v Kodani.

* **Drachovský** Josef, právník čes. (* 1876 ve Švábíně u Zbirova). Studoval gymnasium v Plzni (1887—95) a práva na české universitě (1895—99), načež r. 1899 vstoupil do finanční státní služby. Pobyl na filos. fak. v Lipsku (let. sem. r. 1901) a na státov. fakultě v Mnichově (zim. sem. r. 1901—2). R. 1900 byl povýšen na doktora práv, r. 1902 habilitován na české práv. fak. pro finanční vědu a rak. právo finanční, pro kterýžto poslední obor jakož i rak. účetnictví státní jest tou dobou supplentem na české práv. fakultě. Napsal: *Rakouské premie cukerní* (Knihovna »Sborníku věd práv. a stát.«, 1902); *Principy kontroly hospodářství státního v Rakousku* (t., 1904); *Rakouské účetnictví státní* (t., 1908); *Personalsteuerstrafrecht* (»Oesterr. St. W. B.«, 2. vyd.); *Daň z lihu* (»Rozhledy« XI.); *Daň cukerní* (t., XI.); *Rak. dluh státní do r. 1867* (t., XII.); *Zvýšení daně z lihu* (»Sbor. v. práv. a stát.« II.); *Clo* (»Rozhl.« XIII.); *Změna cuker. zákona* (t., XIII.; *Daň rentová* (»Sbor. v. pr. a st.« III.); *Rak.-Uher. vyrovnání se stanoviska fin. pr.* (přednáška a »Hlas Národa«, 1902); *Otázka cukerní* (»Čes. Revue«, 1903); *Daně prosté minimum existenční* (přednáška v »Práv. Rozhl.«, 1903); *Hospod. lihovary v Rakousku* (»Zeměd. Listy«, 1903); *Nejnovější osudy rak. zákonodárství o dani cukerní* (t., 1903); *Výsledky daně důchodové a daně z vyšš služného* (»Rozhledy«, 1903); *Příspěvky k právu budgetnímu* (»N. Čes. Rev.«, 1903); *Daňová povinnost pravovár. měšťanstev* (»Rozhl.« XIV.); *Reforma domov. daně třídní* (»Zeměd. L.«, 1904); *K otázce přesunutí daní a dávek veř.* (»Sbor. v. pr. a st.« IV.); *Zdanění živností potulných ve prospěch kommun* (»Samospr. Obzor«, 1904); *K otázce zdražování potravin* (»Rozhl.«, 1904); *O kontigentu lihovém* (»Zeměd. L.«, 1904); *O reformě správy vnitřní* (»Hlas Nár.«, 1904); *Poplatek immobilární* (»Zeměd. L.«, 1905); *Otázka sociální* (»Rozhl.«, 1905); *Rak. systém finanční* (»Lid. Revue«, 1905); *Sanace zems. financí* (»Rozhl.«, 1907); *Důchod z pozemků jakožto předmět os. d. z př.* (»Zeměd. L.«, 1907); *K otázce ozdravění zemských financí* (»Nár. Hosp.«, 1907); *Snížení daně pozemkové* (»Zeměd. L.«, 1907) a j. v. K vydání upravil Talířovo Taxovnictví (I. d. Praha, 1904, II. d. v tisku).

* **Drak ballonový** slove spojení ballonu s drakem, aby se zužitkovala síla větru ke zvětšení nosnosti ballonu, a dosáhlo lepšího ovládání a řízení. První praktické provedení pochází od angl. professora E. Douglasa Archibalda a to z r. 1885. Jeho d. b. (vyobr. č. 4942.) skládal se z obyčejného ballonu *B* naplněného lehkým plynem a draka *A* tvaru osmihranného, vyztuženého bambusovými tyčemi. Připojení draka k ballonu provedeno na svršku ke koruně *b* a na zpodku k prstenu *a*. Aby se nabylo větší stabilnosti a zabránilo rázu neklidnosti, připojen na konci draka ocas *c*. D. b. upoután je na lanu *o* pomocí t. zv. váhy *m n*. Jiný způsob konstrukce provedl r. 1894 setník Parseval v Řezně a Bartsch ze Siegsfeldu v Berlíně. Principiální zařízení Parsevalova d-a b-vého podává vyobr. č. 4943. Obyčejný plynový ballon podoby válcovité má ve svém zpodku vzduchový ballonet *A*, t. j. malý ballon, jenž samočinně pomocí otvoru *a* na-

Č. 4942. Douglasův drak ballonový.

Č. 4943. Parsevalův drak ballonový.

plňuje se vzduchem a to tím více, čím silnější je vítr. Tímto zařízením udržuje se při různém větru tvar plynového ballonu *B* v nezměněném stavu. Při prudším větru nadme se ballonet *A*, stlačí tím plyn a učiní tím ballon *B* tužším. Stane-li se, že plyn v *B* následkem oteplení se roztáhne, vytlačí se vzduch z ballonetu *A* a nastane rovnováha. Pro krajní případy uspořádán je v čele ballonu ventil *e*, který spojen je s ballonetem *A* šňůrou prostředkující otevření ventilu při splasknutí *A*. Vnitřní prostora zpodkové části *C* spojena je s *A* malým otvorem. Naplňování části *C* vzduchem prostředkuje otvor *b* a vyprazdňování malý otvor *c*. Na zpodku, po stranách ballonu *B*, uspořádány jsou plachty *D*. Ocas *E* dutými kužely zlepšuje stabilitu. Kol středního obvodu d a b-vého napiat je pás a na něm pomocí sítě je připevněn koš *d* pro přístroje nebo vzduchoplavce. Upoutání děje se lanem *o*, *m*, *n*. Parsevalovy konstrukce užívá se hlavně u vojska a to s ballonovou částí obsahu 600 až 800 m^3.

* **Drakoun,** zool., viz Synanceja.

* **Drakula.** jm. několika vévod valašských, viz Rumunsko, str. 116. a 117.

* **Drama hudební** v. Dramatická hudba (Dopl.).

* **Dramatická hudba** jest hudební složka dramatu, pokud drama přijímá hudbu za prostředek výrazu. Časem d. h nabývá významu celého dramatického díla, v němž jest hudba súčastněna. Nikdy však d. h. není umělecký obor samostatný, nýbrž součástka dramatu, sloučená s básnictvím a scénickým uměním (mimikou). Tato součinnost umění nutně žádá, aby jedno umění neznásilňovalo druhého, nýbrž aby vystupovalo jenom tam jako rozhodující činitel, kde daný úkol ze všech umění může rozřešiti nejlépe. D h. může dramatu přispěti prostředky, jichž jiná umění nemají: 1. zpěv jednající osoby zvyšuje lyrismus i pathos mluveného slova, ovšem jenom tam, kde situace dramatická žádá stilisaci řeči ve zpěv. Nehodí se každá látka pro zpracování hudebně-dramatické, nýbrž jenom ta, jež připouští zpěv jakožto stilisovanou řeč jednajících osob (mythus), nebo kde lyrismus sujetu se zušlechťuje hudební stilisací výrazu (vesnická veselohra). Vždy však jest nutno, aby řeč podržela svůj význam řeči, takže hudební melodie jen sesiluje melodii, jež jest skryta v mluvené řeči, a tím právě řeč stilisuje (princip dramatické deklamace). Působí-li v d ké h-bě melodie svou absolutní hudební stránkou, porušuje rovnováhu spojených umění, neboť osobuje si úkol, na nějž nestačí. 2. Ensembly (vícehlasý zpěv) umožňuje podati současně a s uměleckým výrazem řeči i myšlenky více lidí, což jest mluvenému dramatu nemožno. Zvláště veliké lidové scény, nalézající umělecký výraz ve sboru, jsou důležitou doménou d ké h-by. Ovšem nesmí býti ensembl vnucován dramatu z příčin hudebních, nýbrž musí plynouti z dramatu. 3. Orchestrální průvod umožňuje prohloubiti psychologické i náladové líčení v dramatu. Mluvené slovo musí popisovati city a nálady, jež hudba rázem v posluchači přímo budí. Proto její výraz jest v tom lepší, silnější než výraz básnický a jest tudíž na svém místě. Orchestr pak může míti samostatný dramatický význam tím, že prozrazuje posluchači nitro jednající osoby, jejíž řeč a vnější pohyby snad jsou jen přetvářkou. Orchestr vůbec vniká do hloubky lidské duše, kam popisné slovo vniknouti nemůže. To jsou hlavní nové prostředky, jež d. h. přináší dramatu. Žádný z nich není formový, nýbrž všechny jsou jen výrazové. D. h. nemá žádných svých forem, nýbrž formu dává drama samo. Hudba nemá logického obsahu, nemá konkrétního děje, proto nemá forem pro tento děj. Za to drama béře formy děje přímo ze života a náleží mu tudíž přednost před hudbou. Hudební formy jsou absolutní, ryze formalistické, s plynností života a jeho rozmanitostí nesrovnatelné. Proto d. h, nechce-li překročiti hranice své mohoucnosti, nesmí určovati formy, nýbrž musí je bráti od básnictví a vyplniti je svým silnějším výrazem. — Vývoj d-ké h-by jest velmi bohatý. První stadium jest řecká tragédie (v. t.), v níž bylo užíváno solového i sborového zpěvu i hudby nástrojové, přísně však jenom tam, kde toho drama žádalo. Byla to organická smíšenina všech dramatických prostředků. Středověk vůbec neznal d-ké h by; měl sice své drama, při němž se i zpívalo, neměl však d ké h-by, neboť zpívané hry (mysteria, písňové hry a j.) byly jen snůškou samostatných zpěvů, bez souvislosti. Renaissance ve snaze, vzkřísiti d kou h-bu starověku, vytvořila operu (v. t.) přísně slohovou, v níž d h. obmezena na nejmenší míru. Teprve vývojem nabývala hudba v opeře takové vlády, že zatlačila ostatní složky dramatu a určovala i formy dramatické (arie, duetta, finale). Tím opera přestala býti d-kou h-bou a stala se pouhou vokální hudbou bez určitého slohu. Teprve Gluck (v. t.) psal zase skutečnou d kou h-bu, podřídiv své zájmy ryze hudební organičnosti dramatického díla. Odtud vznikala veliká díla d-ké h-by všech pravých velikých mistrů, již psali pro »operní« scény. Vlivem Vlachů klesla opera XIX. století ve starou virtuosnost a jednostrannost hudební, čímž však také »opera« vzala za své. Právě v této době vzniká třetí hlavní útvar d-ké h by, hudební drama Rich. Wagnera (v. t.), v němž hudba zříká se zcela své objektivnosti a stává se subjektivním prolnutím sama dramatem. D. h. před Wagnerem užívala malých forem, bez nichž tehdy hudba neměla schopnost učleniti hudební proud. Wagner však tento proud naprosto uvolnil a dal mu naprostou volnost, na ničem vnějším nezávislou. Ideálem jeho byla Beethovenova symfonie, uvolněná v oboru symfonickém a vyrostlá organicky z nitra sklada-

telova. Wagner po stopách K. M. Webera došel tak k novému stadiu d ké h-by. Čím větší bylo uvolnění hudby na vnějšek, tím ovšem nutnější byla organisace vnitřní. Wagner zřekl se v d-ké h-bě všech vnějších forem, za to však dodal hudbě pevný bod v motivu, jenž po způsobu Beethovenově stal se základním kamenem celé hudební stavby, při čemž ovšem byl i repraesentantem základní dramatické myšlenky. Z veliké reformy Wagnerovy vyrůstá celá moderní d. h, od velikého tragického mythu až do rozmarné komické opery (Smetana). — Mimo d-kou h-bu se zpěvem máme i jiné její útvary: melodram (v. t.) podržuje mluvené drama beze změny, bez stilisace, avšak užívá k sesílení nálady orchestrálního průvodu, čímž upotřebuje přednosti d-ké h-by i tam, kde text nepřipouští stilisace ve zpěv. Již řecká tragédie měla svůj melodram. Také činohry úplně mluvené mají místa, jež potřebují hudebního doprovodu. I zde zcela slohově se užívá melodramatu. Pantomima jest nejnižší útvar d-ké h-by, poněvadž z něho vyloučeno jest básnictví; jen mimika tu sloučena s hudbou. Toto spojení může míti úplné dramatické oprávnění, je-li němohra pantomimická zdůvodněna dramatem (»Němá z Portici«). Jinak nedostatek řeči snadno stane se nepřirozený, neboť v případech tak zvláště neodůvodněných není příčiny, proč by osoba, provádějící dramatickou akci, nemluvila. Ballet nenáleží v obor d-ké h-by, je-li to ryzí ballet (tanec), neboť tanec není dramatická mimika, třebas jest její původ. Také hudba při balletu není dramatická. Nabývá-li ballet živlů dramatických, stává se pantomimou. — Literaturu viz při článcích: Opera, Wagner Richard. *ZNjý.*

* **Dramm,** turecká jednotka váhová vážící 3 2 *g*, v Egyptě 3 09 *g*. V Řecku sluje drami.

* **Drapák** viz Rypadla.

Drapeyron Ludovic, geograf franc., † 9. ledna 1901 v Paříži.

* **Drau** viz Dráva 1).

* **Dravit,** min., viz Turmalin.

Drážďany, hl. m. království Saského, má 516.996 obyv. (1905), rozšířily se připojením obcí sousedních r. 1892, 1895, 1901, 1902, 1903, s nimiž zaujímají 62·44 km^2 plochy. Elektrické dráhy místní měly r. 1901 149 *km* délky a dopravily 78·5 mill. osob. Dopravnictví získalo velmi výstavbou velikého moderního nádraží hlavního, jež otevřeno r. 1898, plavba na Labi přivezla r. 1901 734.331 *t* zboží. Gurlitt, Die Kunstdenkmäler Dresdens (3 sv., D. 1900—1903); Schumann, Führer durch die Architektur Dresdens (t., 1900); Richter, Geschichte der Stadt Dresden 1871—1902 (t., 1903).

* **Dražič** Ivan, spis. chorv., viz Jihoslované, str. 453*a*.

* **Drbohlav** Karel, právník čes. (* 23. bř. 1869 ve Šlikovsi u Jičína). Studoval gymnasium v Jičíně a práva na čes. universitě v Praze. R. 1894 vstoupil do státní soudní služby. Tou dobou jest náměstkem stát. zástupce v Praze. Již jako auskultant přispíval do časopisu »Právník«, později pak do »Zpráv právnické Jednoty Moravské«, »Právnických Rozhledů« a do odborných právnických časopisů německých a jmenovitě napsal: *Jednota trestního řízení, konkurrence žalob a několika osob ku žalobě oprávněných*; *O lehkém poškození na těle*; *Jaká práva poskytuje nynější trestní řád obhájci v přípravném vyhledávání a vyšetřování a jak dlužno na postavení obhájcovo v tomto stadiu pohlížeti de lege ferenda*; *Výklad trestních ustanovení zákona proti falšování potravin ze dne 16. led. 1896 čís. 89 ř. z. ai 97*; *Neshoda mezi zmatečními důvody § 281 čís. 11 a § 344 čís. 12 tr. ř.*; *Duševní poruchy v právu trestním*; *Forensní psychiatrie a právo trestní*; *Jakým způsobem lze exekučně provésti nárok na zjištění peněžité pohledávky? Die Entschädigung für unschuldig erlittene Untersuchungshaft*; *O útratách trest. řízení*; *Smysl a význam otázek porotcům kladených a jich zodpovědění*; *Nové směry v učení o účelu a výkonu trestu* — a kromě toho mnoho různých pojednání z oboru materiálního i formálního práva civilního i trestního uveřejněných v časopisech »Právník«, »Zprávy právnické Jednoty Moravské«, »Právnické Rozhledy« a »Oesterreichische Richterzeitung«. Dále napsal do publikací prvního vědeckého sjezdu českých právníků r. 1904 *Má-li býti obviněnému poskytnuta náhrada za vazbu vyšetřovací? Doporučuje se v Rakousku uvedení instituce podmíněného odsouzení? O konkurrenci práv žalobních vzniklých z jediného činu téhož pachatele*; *Kterými prostředky sluší bojovati proti alkoholismu se stanoviska práva trestního?* — v populárním slohu *Volební a shromažďovací svoboda* (Nové Město na Moravě, 1907) a uveřejnil ve »Sborníku věd právních a státních« filosoficko-právnické studie: *O vnitřní stránce činů lidských vůbec a činů trestných zvlášť* a *Kriminelně relevantní vztahy následků k zevnější činnosti.*

* **Drda** Vilém, spis. čes. (* 1860 v Brandýse n. L.). Studoval na reálce v Rokycanech a v Plzni, dokončil jako učitel měšť. škol studia na technice a univ. a působil krátký čas na obecné reálce v Lounech. R. 1905 stal se okr. inspektorem ve Vys. Mýtě. Napsal několik pojednání z oboru paedagogického a mathematicko-přírodovědeckého a pod pseudonymem Vilda několik humoresek roztroušených po časopisech.

* **Dr. Efkem Ot.,** pseud., viz Tomek 3).

* **Dregoviči** viz Dragoviči.

* **Drechsler** Branko (pseud. Branko Vodnik), spis. chorv. (* 1879 ve Varaždinu). Píše hlavně kritické studie o Petru Preradovici a Franju Markoviči. D. vydal dále tiskem moderní povídku: *Raskidana uda.* Vedle toho D. je redaktorem časopisu »Savremenik«. *Tmk*

* **Drei Amseheln** viz Drahomyšl 1).

* **Dreibrunn,** ves mor., viz Třistudně.

* **Dresler** Václav, literár. historik a spis. čes. (* 1880 v Černovičkách). Absolvovav gymnasium v Praze a filosofickou fakultu t., navštívil hlavní střediska kulturní na slovanském východě i západě. Jeho práce literární vztahují se až posud hlavně na obor kritický i essayistický, jednak z českého, jednak z polsko-ruského písemnictví soudobého, jež roztroušeny jsou dosud po různých časopisech. Přeložil z polštiny romány Sewera »V petrolejových dolech« a S. Gabr. Zapolské »V předpeklí« a několik drobnějších pros z ruštiny.

* **Dress,** angl., oděv, úbor, hl. jockeyský, jehož se užívá při dostizích (kazajka a čapka); pak též oděv společenský, úbor slavnostní nebo plesový.

* **Dressoir** [dresoàr], fr., nálevní stolek, (kuchyňská) police.

* **Dreszler** Karel, právník čes. (* 8. bř. 1841 ve Větrušicích). Studoval na gymnasiu v Klatovech a práva v Praze. R. 1863 vstoupil do soudní praxe. R. 1867 jmenován aktuárem u okr. soudu v Sušici, 1869 adjunktem v Karlíně, 1876 soud. sekretářem u vrch. soudu, 1879 radou z. soudu v Písku, 1884 radou vrch. z. soudu v Praze, kde byl členem kommisse pro judiciální státní zkoušky a náměstkem starosty »Právnické Jednoty«. R. 1895 povolán jako dvorní rada k nejvyššímu soudu, kde se stal později praesidentem senátu. R. 1903 vyznamenán ryt. křížem řádu Leopoldova. Účastnil se spolkového života Čechů vídeňských. Dr. *N.*

* **Dřeváky** viz Dřevěnky.

Dřevěné uhlí viz Uhlířství.

* **Dreves** Lebrecht, básník něm. (* 1816 — † 1870), byl advokátem v Hamburku. Vydal sbírku *Gedichte* (Berl., 1849, 3. vyd. Halle, 1870), obsahující romantické básně podle vzoru Eichendorffova, kromě toho *Lieder der Kirche, deutsche Nachbildungen altlateinischer Originalien* (Šafh., 1846, 2. vyd. 1868). Srv. Krelten, L. D., ein Lebensbild (Freib., 1897).

Dřevíkovský František byl poštmistrem v Hlinsku, kde † r. 1863. Vedle různých básní napsal trojaktovou veselohru *Lednice* a truchlohru o 3 jed. *Opuštěná*, kteréžto oba kusy při ohni r. 1874 shořely.

* **Dřevnov,** ves v Čechách, viz Řevnov.

Dřevohostice mají 230 d., 1339 ob. č. (1900), akc. cukrovar. Panství drží obec dřevohostická.

* **Dřevo železné** (něm. *Eisenholz*), obchodní pojmenování dříví rostlin *Casuarineae*. Vyznačuje se trvanlivostí i ve vlhkém podnebí, je těžké a pevné. Používá se ho ke stavbám zejména v tropických krajinách.

* **Drewnowski** Franciszek, spis. pol., býval finanč. úředníkem a je znám hl. spisy *Pogląd na wyrob i konsumcję piwa w Królestwie Pol.* (1870); *Pogląd na przemysł browarny w Król. Pol.* (1871); *Piwa krajowe* (1873) a p.

Dreyer 1) Otto, theolog něm., † 1900 v Meininkách.

* **Dreyer** Max, novellista a dramatik něm. (* 25. září 1862 v Roztokách v Mekl.), studoval historii a germanistiku, nastoupil dráhu středoškolského učitele a žije od r. 1898 v Berlíně výhradně oddán literatuře. Úspěchu se dodělal hlavně svými dramatickými pracemi, které svědčí o dovedné technice divadelní. Uvádíme: dramata *Drei* (1892); *Winterschlaf* (1895); *Hans* (1898); *Der Probekandidat* (1899, 6. vyd. 1901); *Der Sieger* (1901); *Das Tal d. Lebens* (1903); *Venus Amathusia* (1903); komédie: *Eine* (1896); *In Behandlung* (1897); *Grossmama* (1897).

* **Dreyfus** Alfred, franc. důstojník (* 1854 v Mulhúsách v Elsasku), stal se pověstným svým vlastizrádným processem, jímž vyvolána »afféra D ova«, která zasáhla hluboko do vnitřních poměrů Francie. D. pochází z rodiny židovské, po Francii daleko rozvětvené. R. 1878 vstoupil do franc. armády jako dělostřelecký důstojník a r. 1893 byl v hodnosti kapitána (setníka) přidělen generálnímu štábu. Osvědčoval vždy píli a nadání, avšak u svých představených a soudruhů nebyl obliben pro přílišnou, až dotěravou zvědavost. R. 1893 a 1894 t. zv. Bureau des renseignements ve franc. generálnímu štábu obdrželo zprávy, že německý vojenský attaché plukovník Schwartzkoppen, jakož i italský attaché plukovník Panizzardi obdrželi tajné listiny franc. generálního štábu. Podezření z krádeže uvaleno bylo na D-a, když 22. září 1894 náčelníku v Bureau des renseignements, plukovníku Henrymu dodáno bylo tajným agentem t. zv. bordereau, dopis na několik kusů roztrhaný, nalezený prý v papírech plukovníka Schwartzkoppena. Bordereau bylo dopis bez data a podpisu, v němž adressátovi bylo nabízeno pět důležitých vojenských listin. Z pozdějších událostí je patrno, že tajné listiny cizím vyslanectvím prodával major Valsin-Esterházy, pověstný svým nezřízeným životem a svými dluhy, jemuž zase je dodával plukovník Henry. Když zmizení těchto listin bylo prozrazeno, Esterházy zhotovil ono bordereau, jež pak Henry roztrhané dodal svým představeným plukovníku Sandherrovi a generálu Gonsovi. Plukovník Fabre prohlásil, že písmo v bordereau podobá se písmu D ovu, kdežto přísežný znalec písma Bertillon prohlásil rukopis ten zcela určitě za D-ův. Proto byl D. 2. list. zatčen majorem Du Paty de Clam, jenž kázal mu psáti diktát, jenž spolu s chováním D ovým při tom měl býti důkazem viny. V prosinci ministr vojenství Mercier přikázal process ten pařížskému vojenskému soudu. Obžalobní spis založen byl takřka jen na bordereau. Soudní líčení počalo se 19. pros. 1894. Proti D-ovi svědčili hlavně chef gener. štábu generál Boisdeffre, dále generál Gonse, Du Paty de Clam a Henry. Teprve když soudní dvůr odebral se ke konečné poradě, dodány mu byly z rozkazu ministra vojenství tajné listiny, jež měly dokázati vinu D ovu. Skutečně vojenský soud 22. pros. jednohlasně odsoudil kapitána

D a pro vlastizrádu k degradaci a deportaci. Po zamítnutí rekursu nejvyšším vojenským soudem byla v led. 1895 provedena potupná degradace D ova a odsouzenec odvezen na Ďábelský ostrov u Cayennu ve francouzské Guayaně. Franc. vláda na zakročení německého velvyslance vydala prohlášení, že žádné z cizích vyslanectví v Paříži na afféře té nemělo podílu. Zdálo se, že tím celý případ byl vyřízen. Avšak sama strana generálního štábu nepokládala důkaz viny D ovy za úplně jasný a tak v září 1896 časopis »L'Éclair« uveřejnil dopis Schwartzkoppenův plukovníkovi Panizzardimu, v němž D. plným jménem jako zrádce byl jmenován. Současně však Bernard Lazar vydal spis »Une erreur judiciaire. La vérité sur l'affaire D.« na obranu D ovy neviny. Zcela nezávisle na něm nový náčelník v Bureau des renseignements, podplukovník Piquart, z kusu korrespondence Schwartzkoppenovy náhodou zachyceného nabyl přesvědčení, že vinníkem a pisatelem bordereau je Esterházy. Dal jej tedy střežiti, jakmile však podezření vyslovil svým představeným, byl ihned přesazen do Túnisu. Zatím však o odhaleních Piquartových zvěděl místopředseda senátu Scheurer-Kestner, jenž je v senátu učinil předmětem debatty, která se rozšířila i do sněmovny poslanecké. V obou komorách však ministr vojenství a ministerský předseda Méline prohlásili odsouzení D ovo za legální. Tu však 15. list. 1897 bratr odsouzencův Mathieu D. podal ministru vojenství formální obžalobu Esterházyho z falšování bordereau. Strana gener. štábu snažila se processu proti Esterházymu zabrániti, tento sám pak v dopisech presidentu Faureovi zaslaných hrozil, že v případě processu nastanou Francii mezinárodní zápletky. Přes to bylo nařízeno soudní řízení proti Esterházymu, jenž však nebyl zatčen, byt jeho neprohledán, naopak byl Henrym a Du Patym de Clam zpraven o průběhu celého řízení a dodána mu dokonce jedna z tajných listin, jež měly vliv na rozhodnutí prvního vojenského soudu proti D-ovi (se slovy »ce canaille de D «), aby jí užil k svému obhájení. Při přelíčení 11. led. 1898 byl Esterházy na základě dobrozdání přísežných znalců osvobozen. Na to 13. led. Emil Zola uveřejnil v deníku »Aurore«, redigovaném Clémenceauem, manifest (J'accuse«) proti vojenským úřadům, v němž zejména vojenský soud proti Esterházymu obviňoval, že soudil podle rozkazu představených proti svému předsvědčení. Pro tento poslední odstavec manifestu byl Zola obžalován. Soudní řízení před pařížským soudem porotním trvalo 15 dní, poněvadž se při něm obšírně jednalo i o případu Esterházyově a D-ově. Průběhem jednání generál Pellieux vytasil se s dopisem plukovníka Schwartzkoppena zaslaným Panizzardimu, v němž jest otevřeně řeč o D-ovi. Chef gener. štábu Boisdeffre potvrdil jeho authentičnost a prohlásil, že franc. generálové ochotni jsou ustoupiti jiným, jestliže porotcové svým verdiktem vysloví jim nedůvěru. Zola byl potom odsouzen k peněžní pokutě 3000 fr. a do vězení na 1 rok. Zola vyhnul se trestu odjezdem do Anglie. Přes to však nastal obrat D ovi příznivý. V poslanecké sněmovně totiž na opětné interpellace odpověděl ministr vojenství Cavaignac přečtením onoho dopisu Schwartzkoppenova zaslaného Panizzardimu. Podplukovník Piquart prohlásil tento dokument za falšovaný, byl však za to zatčen. Nicméně důstojník gener. štábu Cuignet při zkoumání tajných listin zjistil, že dopis Schwartzkoppenův jest skutečně falšován. Plukovník Henry 30. srp. 1898 přiznal se ministrovi vojenství, že dopis r. 1896 zfalšoval; byl ihned zatčen, avšak ještě téhož dne ve vězení podřezal se břitvou. Tato odhalení způsobila, že ministerský předseda Brisson vyslovil se pro revissi processu D ova. Následkem toho odstoupil ministr vojenství Cavaignac a po něm vystřídali se rychle v úřadě tom generálové Zurlinden a Chanoine. V září 1898 vláda Brissonova svým ministrem spravedlnosti Sarrienem vyzvala generálního prokurátora při kassačním soudě Manaua, aby podal u tohoto sboru návrh na revisi processu D-ova. Kassační soud uznal revisi za oprávněnou, avšak před konečným rozhodnutím ustanovil ještě provedení dodatečného vyšetřování. Provedla ji od října 1898 do února 1899 kriminální komora kassačního soudu za prudké polemiky novinářské. Novým tímto šetřením bylo zjištěno, že bordereau psal Esterházy, že řada listin dosvědčujících vinu D ovu byla falšována, že přesvědčení generálů o vině D-ově bylo založeno na domněnkách a pod. Zejména byla osvětlena řádně činnost majora Du Patyho de Clam, jenž byl proto sesazen. Konečné rozhodnutí bylo pak odkázáno plenu kassačního soudu, jenž 3. čna 1899 zrušil rozsudek pařížského vojenského soudu a přikázal provedení nového řízení vojenskému soudu v Rennes. V době jednání kassačního soudu afféra D-ova dosáhla vrcholu a rozvířila nejhlouběji veřejný život politický ve Francii (v. F r a n c i e, politické dějiny, Dopl.). Rozrušení způsobené rozhodnutím kassačního soudu mělo za následek pád ministerstva Dupuyova. Nový kabinet utvořil Waldeck-Rousseau, přívrženec smírného urovnání afféry. Podplukovník Piquart byl propuštěn z vazby a D. dopraven do Rennes. Nový vojenský soud sestoupil se 7. srp. 1899 za předsednictví plukovníka Jonausta. Obhájci D-ovými byli Demange a Labori, jenž proslavil se za processu Zolova. Jednání v Rennes nelišilo se příliš od prvního soudu v Paříži. Hlavní svědkové proti D-ovi byli též a vypovídali stejně, popírajíce hodnověrnost Esterházyova přiznání, že psal bordereau. D. sám dokazoval svou nevinu, svaluje neoblibenost svoji u soudruhů na svůj židovský původ. Hlavním svědkem pro nevinu jeho byl Piquart. V osmý den jednání byl podniknut na Laboriho útok, zřejmě proto, aby D byl zbaven svého nejlepšího obhájce. Ko-

nečně 9. září vynesen rozsudek, jímž D. vzhledem k polehčujícím okolnostem byl odsouzen k 10leté vazbě pevnostní. Avšak president Loubet 19. září amnestoval D-a a udělil mu svobodu. Vláda snažila se pak afféře učiniti naprosto konec vydáním amnestie pro všecky v afféře té zúčastněné. Přes to však D. usiloval o úplnou rehabilitaci. Konečně 5. bř. 1905 trestní komora kassačního soudu se usnesla, aby provedena byla nová revise processu. V čci 1906 byl rozsudek renneský zrušen a D. kassačním soudem prohlášen za nevinna. Na to byl jako major zařazen do 12. pluku dělostřeleckého a jmenován rytířem čestné legie. V říjnu t. r. byl jmenován velitelem dělostřelectva v arrondissementu St. Denis, avšak v čci 1908 odešel do výslužby. R. 1901 D. vydal spis *Cinq années de ma vie 1894—1899*. Srv. Reinach, Histoire de l'affaire D. (Pař., 1901); Zola, L'affaire D. La vérité en marche (t., 1901); Mittelstädt, Die Affaire D. (Berl., 1899).

Dreyse 2) Franz, † 17. srpna 1894 v Sommerdě.

* **Driesch** Hans, přírodovědec německý (* 1867 v Kreuznachu), vystudoval vědy přírodní na univ. ve Freiburku, Mnichově a v Jeně, konal dvě studijní cesty do Indie a na ostrovy indické, pracoval řadu let v zoologické stanici v Neapoli, od r. 1900 žije v Heidelberku jakožto soukromý učenec. Náleží k předním soudobým hlasatelům vitalistického směru v biologii. Vedle prací uveřejněných hlavně ve sborníku »Archiv für Entwickelungsmechanik« vydal: *Die mathematisch-mechanische Betrachtung morphologischer Probleme der Biologie* (1891); *Biologie als selbständige Grundwissenschaft* (1893); *Analytische Theorie der organischen Entwickelung* (1894); *Die Localisation morphogenetischer Vorgänge; ein Beweis vitalistischen Geschehens* (1899); *Die organischen Regulationen* (1901); *Die Seele als elementarer Naturfaktor* (1903); *Naturbegriffe und Natururteile* (1904); *Der Vitalismus als Geschichte und als Lehre* (1905).

* **Drilj** Dmitrij Andrejevič, kriminalista rus. (* 1846). Absolvovav v Moskvě práva a vykonav magisterskou zkoušku z trestního práva, vstoupil na medicinskou fakultu a pak poslán za vědeckým účelem do ciziny. Ve své vědecké činnosti, kterou započal r. 1879 v »Juridič. Věstniku«, jeví se stoupencem t. zv. nové italské školy v trestním právu, jež studuje zločince s anthropologického hlediska. Napsav magist. dissertaci *Malolětnije prestupniki* (Charkov, 1884), byl vyzván, aby přednášel o trestním řízení na moskevské universitě, nemohl však přednášky své započíti. R. 1888 uveřejnil práci z oboru všeobecné psychologie zločinství, r. 1890 knihu *Psichofizičeskije tipy*, r. 1899 práci *Broďažničestvo i niščenstvo i měry borjby s nimi*. Kromě celé řady prací v »Jurid. Věstniku« (na př. *Obyčaj i zakon*, 1883), »Žurnalu Min. Just.« a »Žurn. Spb. Jurid. Obšč.« uveřejňoval stati publicistického rázu v časop. »Russkaja Mysl«, »Věstnik Vospitanija«, »Kritič. Obozrěnije«, »Russkij Kurjer«, »Mosk. Tělegraf«, »Zemstvo«, »Russ. Vědomosti«. Přispěl i do publikace »Trudy kommissiji po voprosu ob aljkogolismě« (3 seš., 1898—1899).

Drills viz Hospodářské stroje, str. 662 *a*.

Drinov Marin, slavista bulh., † 1906.

Drissgloben viz Třiskolupy 1).

* **Dristra** viz Silistra.

* **Drkolin**, Drkolna viz Schlägl.

* **Drnava**, přítok labský, v. Čechy, str. 41 *b*.

Drnoholec má 615 d., 2 obyv. č., 2956 n. (1900); měšť. škola.

* **Drobil** Emanuel, učitel v Římově (* 1878 na Hluboké u Čes. Budějovic). Vedle prací časopiseckých vydal *Dějiny poutního místa Římova* (Římov, 1903).

Drobisch 1) Moritz Wilhelm, filosof něm., † 30. září 1896 v Lipsku. Srv. o něm: Credaro, Maurizio Guglielmo D. (Řím, 1897); Heinze, M. W. D. (Lip., 1897).

* **Drobná** Zdeňka, čes. spisovatelka pro mládež (* 1861 v Praze), od r. 1891 pěstounka na mateřské škole v Roudnici, navštívila za účelem dalšího vzdělání Rusko, Anglii a Švýcarsko. Mimo školu zabývá se vyučováním cizích jazyků a píše do odborných časopisů ženských a paedagogických; o sobě pak vydala 3 divadelní hry pro děti: *Chytrý krejčík* (Karlín, 1902); *Oldřiška* (t., 1902) a *Kouzelná prasátka* (t., 1902).

* **Drohojowska** Antoinette Joséphine, roz. hraběnka de Latreiche, spis. franc. (* 1822 — † 1857), byla od r. 1847 manželkou hr. Felixe D-kého a vydala z části s pseud. Chevalier A. du Doncourt množství prací historických a paedagogických, psaných se zřejmým nadáním a znalostí věci, jako: *Histoire de l'Algérie* (2. vyd. 1853); *Les femmes illustres de l'Europe* (2. vyd. 1858); *Fleurs de l'histoire* (1853); *De l'éducation des jeunes filles* (1854); *Les reines illustres* (1858), *Cours d'histoire pour la jeunesse* (1855—57); *Les grands connétables de France* (1859); *Clugny et Saint-Germain de Prés, ou les Casimirs de Pologne* (Pař., 1861); *L'Égypte et le canal de Suez* (1870); *Pape Léon XIII* (1879); *Les savants modernes et leurs oeuvres* (1882); *Les grandes industries de la France* (1880—83) a j.

Drontheim viz Throndhjem.

* **Drops** viz Rocks.

Dropsy Józef, lékař pol., rozený v Krakově r. 1809, zemřel r. 1876.

* **Drouot** Antoine, hrabě, generál franc. (* 1774 v Nancy — † 24. bř. 1847 t.), byl syn pekařův; vstoupil r. 1793 do vojenské školy v Metách, sloužil pak u sev. armády, účastnil se bojů v Italii a Německu, vyznamenal se v bitvě u Wagramu. Za své zásluhy jmenován r. 1810 baronem, velel artillerii u Lützenu a Budyšina; r. 1813 jmenován brigádníkem a císařovým pobočníkem. Stal se hrabětem r. 1814 a provázel Napoleona na Elbu jako guvernér toho ostrova; zůstal mu

věren i za jeho návratu do Francie, ač s návratem nesouhlasil. Bojoval u Waterloo. Za restaurace odmítl nabízenou činnost vojenskou. V Nancy mu postaven pomník.

* **Droužkovice** viz Družkovice.

Droz 5) Ant. Gustave, básník franc., 22. říj. 1895 v Paříži. — **D.** 6) Numa, tník švýc., † 15. pros. 1899 v Bernu.

Drozd Jan zavinil s jinými obrovský úpadek záložny Svatováclavské (1902) a byl r. 1904 odsouzen na 7 let do žaláře.

* **Drozděnko** Vasilij, též Droz a podle velkorus. pramenů Drozdovskij, kozák malorus., z hlavních zástupců kozáků na pravém břehu Dněpru za povstání jejich proti Polákům a hetmanovi Tětěrovi. Dne 4. dub. 1665 porazil u Braclavě Tětěru, jenž prchl do Polska, načež **D.** prohlásil se plukovníkem braclavským. Byl rozhodným odpůrcem Polákův a stoupencem spojení kozáků s moskevskou Rusí. Usiloval též spojiti kozáky pod Brjuchoveckým a byl nepřítelem Opary a Dorošenka, usilujících domoci se hetmanského žezla na svůj vrub. Proti tomuto sám vytáhl s úspěchem, ale když Dorošenkovi přišla posila tatarská, **D.** byl nucen zavříti se v Braclavě a po 12denní hrdinné obraně se vzdáti. Dorošenko obohativ se jeho statky dal jej zastřeliti boje se jeho popularity.

* **Drozdov** Nikolaj Michajlovič, duchovní spis. rus, professor v duchov. akademii kijev., vydal: *Istoričeskij charakter knigi Judif* (Kijev, 1876, dissertace); *O proischoždéniji knigi Tovita* (t., 1901, dissertace); *Prototip akadémij* (t., 1903).

* **Drož** Karel, spis. čes. (* 22. srp. 1858 v Uhl. Janovicích). Studoval na reálce a potom na paedagogii v Kut. Hoře a v Jičíně, pak na čes. universitě, cestoval po Evropě a navštívil Asii a Afriku. V l. 1882—88 byl řídícím učitelem na různých školách Matičních, r. 1888 přijal místo odborného učitele při měsť. škole v Plzni, kde působí posud. Vedle svého povolání je činný literárně, přispívá do předních časopisů čes. a o sobě sepsal a vydal: *Tatry* (Ružomberk, 1897); *Život na Tatrách* (Praha, 1906, 2. vyd. 1907); *Polská ves v Asii* (Vel. Meziříčí, 1906); *Cesty na Rylskou planinu* (Praha, 1907); *Návštěvou u Carmen Sylvy* (t., 1908). Největší jeho dílo *Transsylvánské Alpy* vyjde r. 1909. Překládá též z rumun., ruštiny a bulharštiny. **D.** zakládal matičné školy v Duchcově a Dobřanech. Jeho zásluhou vznikla »Budeč Rudohorská«, prvý spolek učitelský v území zněmčelém.

* **Drož** Bedřich, MUDr., spis. čes. (* 1865 v Černovicích v Bukovině). Studoval na gymn. v Jihlavě, pak medicinu na čes. universitě, kde r. 1891 povýšen na doktora, načež působil jako obvodní lékař v Dolní Bobrové a od r. 1894 jest obvod. a železničním lékařem ve Žďáře na Moravě. Vedle svého povolání zabývá se studiem kulturně-historickým a místopisným, zejména pokud se týká města Žďáru a okolního pomezí českomoravského, o čemž napsal: *Dějiny kláštera a města Žďáru na Moravě* (Mor. Budějovice, 1903); *Listinné památky z archivu města Žďáru na Moravě* (Něm. Brod, 1907); *Památník k oslavě 300letého jubil. povýšení Žďáru na město* (t., 1907); *Zámek Žďár a Zelená Hora* (Nové Město na Mor., 1908). Mimo to pěstuje i krásnou literaturu, překládá do němčiny verše i prosu: *Proben aus J. S. Machars Poesie und Prosa* (Mor. Budějovice, 1907). R. 1900 založil lidový časopis »Žďárský Obzor«, jejž již po 9 roků rediguje.

Drtina František, filosof a paedagog čes. R. 1891 habilitoval se na čes. univ. pro filosofii, r. 1907 rozšířil habilitaci pro paedagogiku, r. 1898 byl jmenován mimoř. prof. filosofie a paedagogiky i ředitelem paedagogického semináře, r. 1903 jmenován professorem řádným, v l. 1905—6 byl děkanem české fak. filosofické, r. 1907 zvolen poslancem do říšské rady za městský okres královéhradecký. Cele poslední desítiletí jest v čele vědeckého snažení na poli české paedagogiky a výchovy lidové. **D.** vyšel od studia filosofie řecké (*Třídění jevu duševních v řecké filosofii*, 1891) a zabýval se kriticky dějinami filosofie vůbec (*O studiu filosofie ve Francii*, »Athenaeum«, 1893; *Stoika Epikteta Rukověť mravních naučení* 2. vyd., 1899; *Předmět a problémy filosofie*, »Učit. Noviny«, 1903—4; *J. A. Komenský, zakladatel vzdělání lidového*, 1904; *Rozhledy po dějinách filosofie*, »Česká Mysl«, 1905; *O Lockeových zásadách vychovatelských*, »Česká Mysl«, 1905; *Význam pansofických snah J. A. Komenského*, »Paed. Rozhl.« XX., 1907). Klíč k paedagogickým ideám a snahám reformním tvoří jeho dílo *Myšlenkový vývoj evropského lidstva* (Praha, 1902; přeloženo do polštiny a vychází též v překladě slovinském). Obsahově k němu se druží řada článků i rozprava *Křesťanství, jeho původ, ideový obsah a dějinný vývoj* (Ottův Sl. Nauč. XV., 132). Spisovatel podává obraz kulturního vývoje a ukazuje dnešní kulturu jako synthesi antického naturalismu a křesťanského, reformací zčištěného ideálu, jehož posledním cílem jest všeobecná humanita. Před tím (1900) uveřejnil *Ideály výchovy* (Knih. Času«, 2.), jakýsi to druh filosofie dějin výchovy, kde se odhaduje poměr jednotlivých názorů světových k soudobým ideálům výchovy a stanoví cíle výchovného úsilí doby přítomné (přelož. do všech slov. jazyků). V přesvědčení, že celý život třeba proniknouti výchovnými ideály, a že především politika má býti naplněna vědomím mravního pokroku, **D.** účastnil se politického hnutí pokrokové strany a vypracoval pro »rámcový programm« (1900) obraz, k němuž směřovati má pokroková strana na poli výchovy (též samostatně jako *Kulturní a školský program strany lidové*, Praha, 1902). V oboru dějin výchovy napsal dále: *Dějiny vyšších škol a paedagogických theorií ve Francii od revoluce* (I. díl 1898); *Reforma středního školství v Prusku* (»Česká Mysl«, 1903); *Obecné školství francouzské* (»Paed. Rozhl.« 1904); *Universita budoucnosti* (»Paed. Rozhl.«, 1905); *Středoškolská reforma v Prusku*

a ve Francii (»Věstník čes. professorů«, 1905); *Školství a učitelské vzdělání v Americe* (»Paed. Rozhl.«, 1906). Pro své reformní dílo paedagogické D. zaujal na základech historicko-kritické analysy stanovisko vývojové, jež důsledně drží také ve svých opravných plánech pro české školství všech kategorií. Upozorňuje, jak třeba zreformovati obecné školství, jemuž stanoví znaky povinné návštěvy, bezplatnosti, nekonfesijnosti a národní povahy, i školství měšťanské, pokračovací a odborné. V oboru středního školství staví se proti jednotné střední škole a líčí, jak duch humanistických studií se změnil ve smyslu historického nebo realistického humanismu. Kultura řecko-římská uznává se tu sice za důležitý základ moderního vzdělání, avšak staví se na roveň s jinými kulturními faktory evropského lidstva, jako jsou křesťanství, renaissance, reformace a osvícenství (srv. čl. jeho *Přírodní vědy a humanistické vzdělání*, »Česká Mysl«, 1907, 2). Při anketě středoškolské v lednu 1908 ve Vídni podal přehled svých reformních názorů za souhlasu celého shromáždění a napsal o celé anketě práci *Aus der Mittelschulenquête* (»Čech. Revue«, 1908). Velikou péči věnuje reformě dívčího vzdělání (*Vyšší výchova dívčí ve Francii* [1899]; *Dívčí školství v cizině a u nás* [1906]). Vypracoval s prof. Wagnerem učebné plány ke zřízení reformního dívčího gymnasia ve Valašském Meziříčí. Také universita jest předmětem reformních snah D-nových. (Srv. jeho pojednání *Universita budoucnosti*, »Paed. Rozhledy«, 1904 a čl. v Ottově Slovníku *Universita a universitní extense*, také zvláštní otisk). D. žádá jednotnou školu vysokou, reformu fakulty filosof. a rozdělení její na ústav theoreticko-vědecký a na t. zv. fakultu školskou — ústav to ke vzdělání učitelů všech kategorií; odtud samo se podává, jak se staví k otázce akademického vzdělání učitelstva (srv. jeho rozpravy: *O reformě učitelského vzdělání*, »Časové rozpravy paedagogické« X, Praha, 1905; *K reformě učitelského vzdělání*, »Knih. Času«, 1906; *Učit. akademie*, »Paed. Rozhl.«, 1908). R. 1891—93 redigoval s prof. Kaizlem »Athenaeum« a založil s prof. Masarykem a Kaizlem »Naši Dobu«, jejímž byl také v prvém roce spoluredaktorem. S prof. Čádou a Krejčím založil r. 1900 filosofický časopis »Česká Mysl«. Od r. 1906 jest hlavním redaktorem »Paedagogických Rozhledů«. R. 1905 založil nákladem »Dědictví Komenského« »*Knihovnu paedagogických klassiků*«. Byl také činný v universitním výboru pro lidové přednášky a řadou článků něm. i franc. šíří známost o ní v cizině. R. 1906 převzal redakci *Sbírky přednášek a rozprav* (naklad. J. Otto), kde se uveřejňují vybrané kursy české univ. extense. Zastupoval čes. universitu při mezinárodním kongresse vysokoškolském v Paříži r. 1900 a při mezinárodním kongresse pro lidovýchovu v Miláně r. 1906, kde za svoje zásluhy lidovýchovné vyznamenán byl vládou italskou stříbrnou medaillí, i při III. mezinár. sjezdě filos. v Heidelberce r. 1908. Zmínky zasluhují dále jeho četné přednášky konané v universitních a prázdninových kursech pro učitele, z nichž některé uveřejněny. Vedle prof. Masaryka staví se v čelo politické strany pokrokové a aktivní politiky na říšské radě. Také v této době politické práce ukázal D. neúmornou činnost. Četné jeho přednášky politické, živnostenské, kulturní (většinou v »Čase« uveřejněné) a publikace hájí svobody školy (*České školství v nebezpečí*, »Knih. Času«, 43, 1907; *Za svobodu svědomí a učení*, t. 44, 1908; *Český národ a státní rozpočet na r. 1908* t., 45, 1908, jakož i v »Čech. Revue« 1908 článek: *Das čechische Mittelschulwesen und der Staatsvoranschlag* 1908). O D-novi psali: Ot. Chlup v čl. Čechische Pädagogik v »Čech. Revue« (I, 1907, 641—53); V. J. Dušek, Názory prof. dra Fr. D-ny o reformě středních škol (»Naše Doba«, XV, 1908). *O. Ch.*

***Drůbek** Ferdinand, paedagog český (* 1844 v Blsku u Vodňan — † 20. ún. 1904 na Smíchově). Studoval na reálné škole ve Vodňanech a učitel. ústavě v Čes. Budějovicích, načež v l. 1862—64 byl učitelem ve Stráži u Jindř. Hradce, potom v Dobříši, posléze na Smíchově, kde později stal se ředitelem II. obecné školy dívčí. S Jos. A. Bergmanem sestavil a vydal *Výbor písní školních pro mládež škol obecných i měšťanských* (Praha, 1881); *Výbor písní kostelních pro mládež školní* (t., 1882); *Průvod varhan* (t., 1881). Mimo to přispíval drobnými články do časopisů paedagogických.

***Drude** Oscar, botanik něm. (* 1852 v Brunšviku), studoval v Brunšviku a v Gotinkách, působil na universitě v Gotinkách, r. 1879 stal se prof. botaniky na technice a ředitelem bot. zahrady v Drážďanech. Práce jeho týkají se soustavné botaniky a zeměpisného rozšíření rostlin. Pojednal soustavně o palmách v Martiusově díle »Flora brasiliensis« (Lip., 1881), o palmách, vřesovitých a okoličnatých rostlinách v díle Englerem a Prantlem vydávaném, »Natürliche Pflanzenfamilien«. Pro Berghausův fysikální atlas (Gotha, 1886—87) zpracoval část o zeměpisném rozšíření rostlinstva, pro dílo Schenkovo »Handbuch d. Botanik« (Vratisl., 1880 až 1887) část o soustavném a zeměpisném seřazení rostlin jevnosnubných, kteráž část byla vydána též samostatně (t., 1892). Dále vydal: *Die Florenreiche der Erde* (Gotha, 1884); *Handbuch der Pflanzengeographie* (Štutg., 1890); *Deutschlands Pflanzengeographie* (t., 1896, I. sv.); *Das Hercynische Florengebiet* (jako 6. sv. díla vydávaného Englerem, »Die Vegetation der Erde«, Lip., 1902).

***Drude** Paul Karl Ludwig (* 1863 v Brunšviku — † 1906 v Berlíně). vynikající fysik něm., studoval v l. 1882—83 v Gotinkách, r. 1883 ve Freiburku, r. 1884 v Berlíně a konečně od r. 1886 zase v Gotinkách, kde stal se žákem a assist. prof. W. Voigta. R. 1894 povolán byl za professora fysiky na universitu lipskou, odkud přešel jako prof. řádný a ředitel ústavu fysikálního do

Giessenu, kde působil po 5 let. V těchto pěti letech byl na vrcholu vědecké své činnosti jak v práci laboratorní, tak i v práci literární, jíž nemálo rozmnožilo vedení annálů fysiky (»Annalen der Physik«), které mu od r. 1900 po G. Wiedemannovi svěřeno. Po odchodu prof. Warburga z university berlínské nabídnuto místo ředitele ústavu fysikálního D-ovi, který je r. 1905 přijal. Zda četné práce a starosti o rozsáhlý ústav, či přechod z malého města do velkoměsta, či následky mocného přepracování byly příčinou náhlé a násilné smrti D-ovy, nelze dobře rozhodnouti. Odešel neočekávaně v 43. roce věku svého, kdy vzbuzoval do budoucnosti naděje nejsmělejší. Práce D-ovy mají vesměs ráz moderního studia fysikálního. Theoretické výsledky uváděny jsou jako výsledky potud, pokud bylo možno potvrditi je experimentálně. V l. 1888—99 D. uveřejnil ve Wiedemannových Annalech řadu prací optických, v nichž upotřebil elektromagnetické theorie Maxwell-Hertzovy způsobem, jenž jméno autorovo rázem rozšířil. Práce tyto shrnuty jsou ve dvou znamenitých spisech D-ových a to ve *Physik des Aethers auf elektrom. Grundlage* (Štutgart, 1894) a v *Lehrbuch der Optik* (Lip., 1900; 2. vyd. t., 1906). Z větších prací D-ových sluší dále uvésti theoretické stati ve Winkelmannově Handbuch d. Physik a to jak ve vydání prvém (1894), tak i ve vydání druhém, značně změněném a rozšířeném (1903), dále pak referát *Fernewirkungen* přednesený při 69. sjezdu přírodozpytců v Brunšviku. Četné práce theoretické, podepřené množstvím měření laboratorních, vztahují se k problému transformátoru a k úlohám, jež úzce souvisí s telegrafií bez drátu. *Nvk.*

***Drugget** [droget], angl., viz Droget.

***Druid-More** [drúidmór], m. irské, v. Dromore.

Druidský řád má nyní v Německu 56 lóží a asi 3000 členů. Officiálními orgány jsou nověji »Quarterly Report and Journal« v Anglii, »The Druid« v Americe, »The Review« v Australii. Srv. Wolgast, Was will der Druidenorden? (Hamb.).

***Drujon** [dryžon] Albert Fernand, bibliograf franc. (* 1845 v Troyes), byl spolupracovníkem v »Gazette des Tribunaux« a v »Journal des Débats«. Uveřejnil pilně sestavené sbírky *Catalogue des ouvrages, écrits et dessins de toute nature, poursuivis, supprimés ou condamnés depuis le 21 oct. 1814 jusqu'au 31 juil. 1877* (Par., 1879) a *Les livres à clef. Étude de bibliographie critique et analytique pour servir à l'histoire littéraire* (t., 1885—88, 2 sv.).

***Drum**, m. v Čechách, viz Stolinky.

***Drumla**, malý dechový nástroj hudební s kovovým násadcem a nevelikým počtem klapek, vydávající zvuk podobný tónům ruční harmoniky. Je v užívání ponejvíce u Rusův a cikánův. *Tmk.*

***Drumlins** [dröm-], Drums, běžný název u amer. geologů pro pahorkatinu vytvářenou vlivem glaciálním. Jsou to řetězy zakulacených pahorků táhlého ellipčitého tvaru stejně pravidelného, asi 1 *km* dlouhé a zřídka přes 90 *m* vysoké. Skládají se ze štěrku morén, které se vytvořily na leduprostých místech anebo i pod ledem všude tam, kde terrain umožňoval nahromadění štěrku. Všechny mají určitý stejný směr, tentýž, jaký měly pohybující se ledovce. Nyní mezi nimi rozkládají se močály a rašeliniska. Krajiny tohoto rázu nalézáme v Anglii a Sev. Americe, i také v oblasti diluviálních severoalpských ledovců. Srv. Früh, Drumlinlandschaft mit besonderer Berücksichtigung des alpinen Vorlandes (Sv. Havel, 1896).

Drummond 2) H., geolog a irwingián, † 1897 v Tunbridge Wells. Srv. Smith, The life of Henry D.

***Drummossie** Moor viz Culloden.

Drumont E. Ad., publicista franc., založil r. 1882 list »Libre Parole«, v němž zaujal úporné stanovisko proti Dreyfusovi. V l. 1898—1902 byl volen do sněmovny za město Alžír. Napsal dále: *De l'or, de la boue, du sang* (1895); *Une Nouvelle Pologne* (1897); *La tyrannie maçonique* (1897); *Les héros et les pitres* (1898); *Figures de bronze et statues de neige* (1898); *Les Juifs et l'affaire Dreyfus* (1899); *Vieux portraits, vieux cadres* (1900).

***Drums** [droms] viz Drumlins (Dopl.).

***Druna** viz Drôme.

***Druskeniki** (z litevského *drusca* = sůl), městečko a lázeňské místo v rus. gub. i új. grodenském, na pravém břehu Němna, 18 *km* od stanice Porečje železnice Petrohrad-Varšava, s 7070 obyv. Vody solné a slabě alkalické užívá se vnitřně i ke koupání. Poloha při řece v lesích borových i mírné podnebí činí je zároveň klimatickým místem. D. známy jsou z bojů Litevců s Německými rytíři, hrad Litevci vystavěný je v rozvalinách. R. 1837 založen tu léčebný ustav.

***Druženice**, ves v Čech., v. Truzenice.

***Družinin** Vasilij Grigorjevič, dějepisec rus. (* 1859), studoval na universitě petrohradské a později stal se tajemníkem archaeolog. společnosti petrohradské. Znám jest magisterskou dissertací *Raskol na Donu* (1899).

***Družinin** Aleksěj Ivanovič, duchov. spis. rus., professor paedagogiky v duchov. akademii kazaňské. Hlavní jeho prací jest magisterská dissertace *Žizň i trudy sv. Dionisia Velikago, jepiskopa aleksandrijskago* (Kazaň, 1900).

***Drvar**, m. v Bosně, v. Unac Dolnji.

***Dryák** Alois, architekt čes. (* 1872 v Olšanech u Slaného), absolvoval nižší a umělecko-průmyslovou školu; na této odbor architektury u prof. B. Ohmanna, v jehož atelieru zůstal po absolvování ještě dvě léta. Od r. 1897 věnuje se samostatné činnosti architektonické. Společně s B. Bendlmajerem spolupůsobil na úpravě architektonické hotelu Central v Praze. Na výstavě arch. a inž. r. 1898 navrhl výzdobu střední dvorany. Provedl návrhy mnohých vill i domů měst-

ských, zejména hotelu Garni na Václ. nám. v Praze. Účastnil se mnohých soutěží, v nichž získal první ceny, zejména: na fontánu před Rudolfinem (společně se sochařem Stanislavem Suchardou), na pomník Palackého (rovněž společně se St. Suchardou), na budovu reálky na Kladně (společně se stavitelem Tomášem Amenou) a na obecní dům u Prašné brány (rovněž společně s T. Amenou). Na základě výsledku soutěže provedl po stránce architektonické budovu reálky na Kladně a podstavec pomníku Palackého. Od r. 1905 svěřeno mu též vypracování návrhu na podstavec pomníku sv. Václava od prof. J. Myslbeka. Od r. 1897 D. působí na škole umělecko-průmyslové nejprve jako assistent, později jako učitel odborného kreslení; v téže funkci působí i na odborné škole zlatnické; od r. 1904 přednáší perspektivu jako docent na c. k. akademii výtvarných umění. D. jako architekt prozrazuje vliv svého učitele Ohmanna. Jest umělcem moderní směr pěstujícím, ale zachoval si dosti kritiky a vkusu, aby nenásledoval modernu do posledních výstřelků a neobětoval novotě krásu a tektoniku. *A. Cechner.*

Drygalski Albert, vojenský spis. něm., † 1897

*von **Drygalski** Erich, něm. zeměpisec a polární cestovatel (* 1865 v Královci), studoval na universitách v Královci, Bonnu, Lipsku a Berlíně jednak zeměpis, jednak mathematiku a přírodní vědy; potom byl assistentem Geodaetického ústavu a Ústřed. bureau pro mezinárod. měření země v Berlíně. V l. 1891 a 1892—3 velel dvěma výpravám vyslaným zeměpisnou společností v Berlíně na západ. pobřeží Grónska, r. 1898 habilitoval se na berlínské universitě a r. 1899 jmenován mimořád. professorem zeměpisu a geofysiky tamtéž, odkudž byl pak r. 1906 povolán k řádné professuře na universitu mnichovskou. R. 1901—3 vedl něm. jihotočnou výpravu na »Gaussu«, jež se vrátila s úspěchem ne právě velikým. Vedle drobnějších prací podal zprávy o grónských výpravách ve »Verhandlungen« a »Zeitschrift der Gesellschaft f. Erdkunde zu Berlin« (Berl., 1891—95) a v díle: *Grönland-Expedition der Gesellschaft für Erdkunde in Berlin* (2 sv. t., 1898); *Die Südpolarforschung und die Probleme des Eises* (ve »Verhandl.« zeměp. sjezdu v Brémách, 1895): *Die Ergebnisse der Südpolarforschung und die Aufgaben der Deutschen Südpolarexpedition* (v »Geogr. Zeitschr.«, 1898); *Plan und Aufgaben der Deutschen Südpolarexpedition* (Berl. a Lip., 1900). S jinými společně vydal: *Die Deutsche Südpolarexpedition* (Veroffentl. des Instituts f. Meereskunde zu Berlin, 1902—3); *Allgemeiner Bericht über den Verlauf der Deutschen Südpolarexpedition* (t., 1903); *Zum Kontinent des eisigen Südens* (t., 1904) a *Die Deutsche Südpolarexpedition 1901—3* (t., 1905 sl.).

***Drzażdżyński** Stanisław, filolog pol. (* 1850 v Hnězdně), studoval ve Vratislavi a r. 1879 stal se gymn. prof. v Głubczycích v Hor. Slezsku. Napsal: *Polskie nazwy zbóż* (Poznaň, 1885); *Swieżo odkryte dzieło Arystotelesa o Konstytucji ateńskiej* (»Biblioteka Warszawska«, 1892); *Die slavischen Ortsnamen Schlesiens. Theil I. Kreis Leobschütz* (1896) a j.

***Drzeń**, m. v Braniborsku, v. Drossen 1).

***Drž**, Držata, Držek, stč., viz Drslav.

Držić Marin, spis. chorv., srv. Jihoslované, 441 *a*.

Držislav, Držslav, stč. jm. muž., z něhož vzniklo Drslav (v. t.).

***Duala**, sídlo osadní správy v něm. Kamerúnu, leží na 4°2′ s. š. a 9°42′ v. d v chobotu Kamerúnském při ústí Vuri a skládá se z několika rozlehlých vesnic po obou březích s 22.000 obyv., z nichž 158 Evropanů (1904). Má vládní budovy v pěkném parku s pomníky cestovatelů a úředníků osadních, nábřeží se zařízením k opravě lodí, nemocnici pro bělochy a polní lazaret pro domorodce, státní školu, vynikající stanici basilejské missijní společnosti se školami, missii katolickou i baptistskou a 10 obchodních falstorií. Parníky Woermannovy linie dojíždějí sem dvakrát za měsíc. D. jest obchodním střediskem pro hustě obydlené okolí.

***Duarte**, král port., viz Eduard 11).

Dub 3) má 81 d., 535 obyv. č. (1900). — D. 5) Český má 260 d., 1116 obyv. č., 1593 n. (1900). — D. 10) má 184 d., 889 obyv. č. (1900), akc. cihelna.

Dubá 1) má 256 d., 17 obyv. č., 1699 n. (1900).

***Duball** [dybàj] viz Coffinhal.

***Dubakin** Dmitrij Nikolajevič, spis. rus., vzdělal se v duchov. akademii petrohradské a byl inspektorem semináře v Samaře. Hlavní jeho práce jsou: *Vlijanije christianstva na semejnyj byt rus. obščestva v period do vremeni pojavlenija Domostroja* (Petr., 1880, dissertace); *O vlijaniji Vizantiji na semejnyj byt rus. obščestva* (»Christ. Čtěnije«, 1881); *Istoričeskij očerk zakrépoščenija i osvoboždénija krestjan v Rossiji.*

Du Barail Fr. Ch., gen. fr., † 1899.

***Dubasov** Fedor Vasiljevič, námořník rus., vzdělal se v petrohrad. akademii námořní a proslul za války rusko-turec. r. 1877, vyhodiv do povětří tureckou válečnou loď na Dunaji »Chivzi-Rahmán«.

Dubec 1) hejtmanství Žižkov, má 101 d. 699 obyv. č. (1900).

***Duben,** ves v Cechách, viz Dubné.

Dubení kůže viz Koželužství.

Duběnková kyselina čili trioxybenzoová kyselina, chem. složení $C_7H_6O_5 = C_6H_2(OH)_3COOH_1$ v. Gallová kyselinai

***Dubenskij** Dmitrij Nikitič, literárn. historik rus. († 1863), vydal »Slovo o polku Igorevě« (Moskva, 1849) a s Pogodinem dílo *Kniga posolskoj metriki litovskoj* (t., 1843).

***Dubičné,** ves v Čechách, viz Dubíkov.

***Dubinský** K., pseud. J. J. Kolara.

***Dubjago** Dmitrij Ivanovič, astronom rus. (* 1849), studoval na universitě petrohradské, r. 1873 byl přidělen k observatoři

Pulkovské, v l. 1881—84 byl docentem na universitě petrohrad. a r 1884 stal se professorem a ředitelem observatoře v Kazani. Hlavní jeho práce jsou: *Izslědovanije orbity sputnika Neptuna* (1878, dissertace); *Téorija dviženija planéty Diany* (1880, dissertace); *Observations des étoiles* (Kazaň, 1885 a 1887, 2 díly).

***Dubjanskij** Fedor Jakovlevič, kněz rus., duchov. rádce Alžběty Petrovny a Kateřiny II. (* 1691 — † 1772), byl z nejvzdělanějších lidí své doby a Kateřina II., když jí jako velkokněžně hrozilo vyhnanství do ciziny, utekla se k jeho ochraně. Synové jeho byli povýšeni do stavu šlechtic. (1761) a vnuk jeho Fedor Michajlovič D, který utonul r. 1796 v Něvě a na jehož smrt Děržavin napsal ódu »Potoplenije«, znám jest jako skladatel nápěvu k písni Dmitrijeva »Golubok«.

***Dubletje** viz Dubbeltje.

Dubňany 2)—4) jsou nedopatřením zařazeny pod Dublovice 2)—4). Při D. 2) oprav podle novějších dat: pošta v místě, četn. stanice, 477 d., 3033 ob. č., 27 n. (1900), far. kostel sv. Josefa, 5tř. škola o 10 odd., 2 skelné huti, 3 uhelné doly, stanice místní dráhy Mutěnice-Kyjov, císařský dvůr.

***Dubnov** Semen Markovič, publicista a dějepisec rus. (* 1860), původem žid a vzděláním samouk, obrátil na sebe pozornost pracemi z dějin židovských sekt a z dějin běloruských židů, jako: *Sabbataj Cevi i psevdomessianizm v XII. v.* (»Voschod«, 1882); *Jakov Frank i jego sekta christianstvujuščich* (t., 1883); *Istorija chasidizma i cadikizma* (t., 1887—93); *Ob izučeniji istoriji rus. jevrejev* (Petr., 1891) a j.

Duboc 2) Julius, spis. něm., † 1903.

Dubois 11) Paul, sochař a malíř franc., † 1905. — D. 14) Clément. Dále komponoval operu *Aben-Hamet* (1884); dramatickou idyllu *Xavière* (1895); *Messe Pontificale* (1896); *Notre-Dame de la Mer* (1897); *Baptême de Clovis* (1899), sbírku skladeb pro piano *Poemes sylvestres* (1892—1907).

Du Bois Reymond 1) Emil, † 26. pros. 1896 v Berlíně. Po jeho smrti vyšly *Vorlesungen über die Physik des organ. Stoffwechsels* (1900). Srv. Thdr. Weber, Du B.-R., Eine Kritik seiner Weltansicht (Gotha, 1885); Chr. v. Ehrenfels, Metaphys. Ausführungen im Anschluss an E. Du B.-R. (Víd., 1886); Engelmann, Gedächtnisrede auf E. Du B.-R. (Berl., 1898).

***Dubovník,** bot., viz Polyporus *frondosus*.

***Dubovskij** Nikolaj Nikanorovič, malíř rus. (* 1859 v Novočerkasku), vzdělal se ve vojen. akademii a pak v uměl. akademii v Petrohradě, kde byl žákem M. P. Klodta. Od r. 1881 vystavoval na výstavách »peredvižniků«, r. 1898 dosáhl titulu akademika a r. 1900 zvolen za řádného člena petrohrad. akademie. Krajinomalby jeho vynikají silným a správným vystižením nálady, jmenovitě effektů vzduchových. Některé nalézají se v moskev. galerii Treťjakovské a v petrohrad. museu Alexandra III.

***Dúbrava,** ves slez., viz Dombrová 1).

***Dúbrava** Ant. Ferd. v. Dubravius 3).

Dubrovin Nikolaj Fedorovič byl od r. 1900 řádným členem carské akademie nauk. Od r. 1896 redigoval časopis »Russkaja Starina«, kdež uveřejnil dvě důležitá pojednání: *Russkaja žiznj v načalě XIX. stolětija* (1899—1902) a *Poslě Otěčestvennoj vojny* (1903). Zemřel r. 1904. Srv. V. E. Rudakov, Učeno-litěraturnaja dějatěljnosť N. F. D-a (»Istor. Věstn.«, 1904, č. 8).

***Dubrovská** Tereza, pseudonym české spisovatelky Terezie Koseové.

***Dubschan,** ves v Čechách, viz Dubčany 1).

Dubský z Třebomyslic Guido hrabě, poslanec německý (* 19. bř. 1835 — † 22. ún. 1907 ve Vídni. Věnoval se vojenské karriéře. R. 1859 stal se setníkem, později majorem a pobočníkem arciknížete Albrechta, r. 1876 podplukovníkem, r. 1878 plukovníkem a r. 1885 generálmajorem. Od r 1885 do r. 1907 byl říšským poslancem za moravský velkostatek a náležel klubu německé levice. R. 1897 vstoupil do klubu liberálních velkostatkářů. R. 1884 zvolen do sněmu moravského a posledně r. 1906 po ujednání moravského paktu v I. volebním sboru. Vyznamenán r. 1897 hodností tajného rady. — D. z T. Adolf hrabě, poslanec něm. (* 6. bř. 1833). Povolán za praesidenta banky »Union« ve Vídni. Sněmu moravskému náležel do r. 1902 za nesvěřenský velkostatek. V poslanecké sněmovně zasedal do r. 1897 a byl členem klubu levého středu, jehož stal se předsedou po odchodu hr. Coroniniho. Při všeobecných volbách říšských r. 1897 nekandidoval. Vyznamenán hodností tajného rady. Jest doživotním členem panské sněmovny od r. 1902 a byl členem střední strany, z níž r. 1906 za příčinou volební reformy vystoupil. Dr. *N.*

Dubufe 3) Guillaume, malíř fr., † 1893.

Dubus viz Tubož.

***Duby** [dybi] J. E. viz Dub., str. 74*a*.

Du Camp M., spis. franc., † 8. dub. 1894 v Baden-Badenu.

***Du Cleuzion** [dyklozjõn] Henri, archaeolog franc. (* 1833 v Lannionu, Côtes-du-Nord — † 1896). Věnoval se zprvu studiu theologickému, potom usadil se v Paříži a stal se spolupracovníkem několika denních listů, do nichž psal archaeologické črty. Ze samostatných jeho spisův uvádíme: *L'art national* (1881—83, 2 sv., s mnohými kresbami a chromolithografiemi); *La création de l'homme et les premiers âges de l'humanité* (1886—87), kde dokazuje, že třetihorní útvar byl rájem člověčenstva; *La France artistique et pittoresque* (1885—88, 2 sv.); *Les monuments historiques de la France* (1887—88). *Tmk.*

***Duclos,** právní historik a spis. franc. Byl povolán do Polska od biskupa Jos. Ondřeje Załuského kolem r. 1780 za učitele dějepisu a jazyka francouzského. Osvojil si velmi dobře polštinu a přeložil pak do francouz-

štiny spis Załuského o právech polských v době bezvládí a vydal jej ve Varšavě pod titulem: *Manuel du droit et des usages publics en Pologne pendant l'interrègne.* Jemu připisují někteří i dílo o literatuře polské: *Essai sur l'histoire littéraire de Pologne* (1778).

* **Ducommun** [dykomon] Elie, spis. švýc. (* 1833 v Genevě — † 1906), byl redaktorem různých časopisů, členem velké rady kantonu genevského (1856–64), státním kancléřem téhož (1862—65), později členem velké rady v Bernu. R. 1873 stal se generálním sekretářem dráhy jura-bernské, později jura-simplonské. Od r. 1867 byl členem centrálního komitétu mezinárodní ligy míru, jež jmenovala jej ředitelem mezinárodní mírové kanceláře v Bernu. D. obdržel r. 1902 spolu s Gobatem Nobelovu cenu míru.

Ducrot Auguste Alexandre. Srv. La vie militaire du général D. d'après sa correspondance (Pař., 1892, 2 sv.), vydáno jeho dětmi.

Dučić Nićifor, archimandrita srb., † 1900.

Duda 2) Ladislav, zool. čes., † 28. srp. 1895 na Kr. Vinohradech.

* **Duda**, pseud. Darewského-Weryho (v. t. Dopl.).

* **Dudík** Antonín, bratr historika morav. Bedy D-a, spis. čes. (* 1824 v Kojetíně — † 12. bř. 1892 ve Vyškově na Moravě). R. 1850 byl vysvěcen v semináři olomouckém na kněze, načež působil při duchovní správě v Holešově, v Kostelci, v Hrubém Týnci u Olomouce, od r. 1865 byl farářem v Hrušce u Kojetína a od r. 1876 ve Vyškově. D. byl horlivý správce duchovní, pečlivý o mravní zušlechtění farníků, rozhodný obhájce mateřštiny proti tehdejším úředním dopisům a také u lidu probouzel národní vědomí slovanské a doporučoval pouti velehradské. Byl též ze zakladatelů »Matice čes.« a korrespondentem zemského archivu moravského. Napsal: *Kázaní na všechny neděle a svátky v roce církevním*, 3 d. (Olomouc, 1857); *Dějiny sv. mučedníků východních* (Brno, 1858); *Salve regina*, 16 rozjímání pro pobožnost májovou (1869); *Tatíček Hynek a synové jeho, anebo: Bděte, neboť hodina — nejistá.* Obrázky ze života pro život (Praha, 1876); *Dějiny farnosti Hrušecké* (Kroměříž, 1876); *Sever a jih*, povídka (t., 1878); *Zazděný G. čili Církev v klášteřích* (t., 1879); *Východ*, obrázky cestopisné (t., 1880).

* **Dudka-Stěpović** viz Stěpovič.

* **Dúdlebice** viz Dublovice 1).

* **Duduki**, druh kozácké píšťalky zvuku dosti jemného, které užívá se v orchestru pouze při hudbě taneční.

* **Ďuďul** viz Dodola.

* **Duduś**, pseud. Waśniewského (v. t.).

* **Duez** [dyé] Ernest Ange, malíř franc. (* 1843 v Paříži — 5. dub. 1896 t.), počal vystavovati v Saloně r. 1868, ale teprve r. 1873 upoutal na sebe pozornost kritiky obrazem *Libánky* pro jeho obzvlášť distinguovaný kolorit. Hlavní jeho dílo jest triptychon v museu Luxemburském *Sv. Cuthbert.* Z jiných jeho prací uvádíme: *Nádhera a bída*; portrait *Ulyssa Butina*; *Kolem lampy*; allegorie *Fysika* a *Botanika* a dekorativní panneau pro Pař. Sorbonnu *Vergilius hledající nadšení.*

of **Dufferin** Frederick Temple Blackwood, diplomat angl., † 12. ún. 1902. Jeho řeči vydány byly ve sbírkách *Speeches and adresses* (1882) a *Speeches delivered in India 1884—88* (1890). Jeho manželka Hariot roz. Hamiltonová napsala ještě *My Canadian journal 1872—78* (1891). Srv. Black, The marquess of D. and Ava (Lond., 1903).

* **Dufrénoy** Adélaïde-Gillette, spisovatelka franc. (* 1765 v Paříži — † 7. bř. 1825 t.), vyštvána byvši se svým chotěm D., bývalým prokurátorem královským, bouřemi revolučními do Italie, vrátila se do Francie za doby císařství, kdy se jí dostalo státní pense. Její erótika a elegický tón svou dobou se líbily a i se strany Akademie došly uznání. Psala divadelní kusy, román *La femme auteur* (1812), sbírku novell *Les Francaises* (1818) a řadu moralistných a populárně historických povídek pro mládež. Její sebrané *Oeuvres poétiques* vyšly 1827.

Dugat Gustave, orientalista franc., † 26. kv. 1894 v Barjols.

* de **Dugommier** [dygomjé] Jacques Coquille, generál franc. (* 1. srp. 1735 v obci Notre-Dame du Mont Carmel v Basse Terre, Guadeloupe — † 18. list. 1794). Vstoupil záhy do služeb vojenských a jsa názorů svobodomyslných vstoupil 1. pros. 1759 do všeob. shromáždění koloniálního. Účastnil se občanských bouří na Guadeloupu, ale r. 1791 povolán do Francie a jako maréchal de camp byl v Alpách a v Italii, načež vystřídal Cartauxe před Toulonem r. 1793, jehož obležení řídil. Stál po boku Bonapartově a jmenován vrchním generálem armády pyrenejské r. 1794. T. r. porazil 1. kv. Španěly u Boulonu a dobyl Collioure a Bellegarde. Padl v bitvě proti špan. generálu La Union. Srv. Vauchelet, Le général D. (»Revue historique«, 1886).

* **Dugué de La Fauconnerie** [dygé d'la fokonri] Henri Joseph, politik franc. (* 1835), věnoval se politické službě státní, r. 1869 byl zvolen poslancem, připojil se ke krajní pravici a vstoupil do opposice proti kabinetu Emila Olliviera. Hlasoval pro válku s Německem. R. 1871 stal se redaktorem bonapartistického orgánu »L'Ordre«. R. 1876 byl opět zvolen poslancem a podporoval politiku MacMahonovu. Počátkem 80tých let XIX. stol. usiloval o sblížení bonapartistů s republikány, připravil se však tím o mandát. Teprve r. 1886 byl znovu zvolen a stal se pak přívržencem Boulangerovým. Napsal: *Le Tribunal de la Rote* (Pař., 1859); *La Bretagne et l'Empire* (1861); *Si l'Empire revenait* (1875); *Soyons donc logiques* (1878).

* **Dühn** viz Dün.

Dühring Eugen, vydal dále: *Neue Grundmittel II.*: *Transradikale Lösung überviergradiger Gleichungen* (1903); *Die Grössen d. modernen Literatur* (I. 1893, 2. vyd. 1904, II.

1893). Některá z jeho starších děl vyšla v opětovaných vydáních. Srv. Döll, Eug. D. Etwas von dessen Charakter, Leistungen und reformatorischem Beruf (1892); Fr. Engel, D-'s Umwälzung der Wissenschaft (1878, 6. vyd. 1904).

***Duch**, pseud. P. V. Bykova (v. t., Dopl.).

Du Chaillu Paul Belloni, cestovatel franc., † 31. čce 1903 v Petrohradě. Uveřejnil ještě spisy: *The Vikingage* (1889, 2 sv.) a *Ivar the Viking* (1893), v nichž hleděl dokázati, že Anglosasové pocházejí ze Skandinavie.

Duchcov má 660 d., 2899 obyv. č., 8915 n. (1900).

Duchek 2) František. Po sestátnění České západní dráhy působil několik roků jako vrchní inspektor také při ředitelství c. k. státních drah v Plzni. Vedle prací již uvedených složil zpěvohry: *Lazebnice krále Václava* a *Filipina Velserová* (úryvky těchto děl provozovány v divadle a v besedě na Smíchově); činohry: *Adamitka* a *Moderní ředitel* (nebyly posud provozovány). — Jeho syn D. Max, akademický malíř čes. (* 1881 na Smíchově), studoval na malířské akademii v Praze a ve Vídni. Větší díla: *Salome*; *Kristus na márách* (zakoupen ministrem osvěty); *Uložení Krista do hrobu* a votivní obraz *Madonna obklopená českými patrony*.

***Duchenneova nemoc** viz Bulbární paralysa.

***Duchesne** Jacques Charles René, generál franc. (* 3. bř. 1837 v Sensu), absolvoval vojenskou školu v St. Cyru, r. 1857 vstoupil do armády. Bojoval v Italii r. 1859 a jako setník proti Německu v l. 1870—1. Jako podplukovník byl vyslán r. 1883 do Tonkinu, později převzal velení oddílům vyslaným na Formosu. Navrátiv se do Francie jmenován brigádním, později divisijním generálem. V pros. 1894 jmenován velitelem sborů vyslaných na Madagaskar, v září 1895 dobyl Tananariva a donutil královnu k přijetí franc. protektorátu. Po návratu do Francie jmenován sborovým velitelem, r. 1900 povolán do válečné rady.

***Duchoborje**, jezernatá náhorní rovina v achalkalačském újezdě tiflíské gub. v Zakavkází, ve výši 2000 *m* na pravém břehu Kury. Podnebí má drsné a vlhké, obyvatelstvo počtem 6600 ruských duchoborců, kteří byli sem r. 1841 převedeni, zaměstnává se chovem dobytka a dopravnictvím.

***Důchod** doživotní viz Doživotní důchod. — D. vázaný viz Existenční minimum.

***Duchovskij** Sergěj Michajlovič, gen. rus. (* 1838 — † 1901), v letech 1863—64 byl náčelníkem štábu dachovského oddílu, jenž pokořil východní pobřeží černomořské, r. 1867 byl náčelníkem štábu kubaňské oblasti a v l. 1877—78 náčelníkem štábu v oddíle Lorise Melikova. Při dobytí Ardahanu byl v čele jedné kolonny. Později velel zvláštnímu oddílu v Kurdistáně a byl předsedou demarkační kommisse a spojené rusko-turec. kommisse pohraniční. Před smrtí byl gen. gubernátorem turkistánským. Vydal: *Iz dněvnika rus. ženščiny v Erzerumě vo vremja vojennago jego zaňatija v 1878 g.*; *Dachovskij otrjad na juž. sklonė kavkazskich gor v 1864 g.* a jiné.

***Duim** [dajm], nizozemská míra délková = 1 *cm*.

***Duimchen** Theodor, romanopisec něm. (* 1853 v Delitzschi — † v září 1908 v Berlíně), dosáhl hlavně úspěchu svými protikapitalistickými romány mířenými proti americkým trustům Rockefellerovým. Uvádíme: *Monarchen u. Mammonarchen*; *Kupfer*; *Mittel u. Wege* a spis *Die Trusts und die Zukunft der Kulturmenschheit*. Zemřel sebevraždou v neutěšených poměrech rodinných a finančních.

Dujardin-Beaumetz Georges, lékař franc., † 1895.

***Dukat** Vladoje, spis. chorv. (* 10. pros. 1861 v Záhřebě). Články obsahu literárně historického uveřejňuje zejména v časopisech »Vijenac«, »Nada« a »Narodne Novine«. Vedle toho píše i články a úvahy směru filosofického, které uveřejňuje v časopise »Školski Vijestnik« a »Nastavni Vijestnik«. Napsal studii o lexikografu Andreji Jambrešići, poctěnou cenou akademie záhřebské. D. vydal též samostatně: *Čitanka iz englezko američke i skandinavske književnosti* (Záhřeb, 1903).

Důkaz pro věčnou pamět v. Věčná pamět.

Dukes Leopold, spis. židovsko-něm., † 1891.

Dukszyńska Emilja, malířka polská, † 1898.

***Duldungsdorf**, ves mor., viz Přívěst.

***Dulebianka** Marja, malířka pol. (* 1860 v Krakově), vzdělala se v Paříži u Tonny Fleury a Bouguereaua. Z jejího štětce nejznámější jsou portraity, komposice genrové a j., jež vystavila r. 1881 ve Varšavě. Uvádíme z nich: *Za myšlenkou básníkovou* (1888); *Ave Maria*.

***Duliškovič** Ivan, uherský Rusín, kněz, spolupracovník Dobrjanského a Duchnoviče; působil proti maďarisaci uherských Rusinů. Zemřel r. 1883.

***Dulk** Albert Fr. Benno, spis. něm. (* 1819 v Královci — † 30. září 1884 ve Štutgartě), studoval medicinu a přírodní vědy, byl promovován ve Vratislavi, účastnil se revolučního ruchu r. 1848, za reakce však opustil Prusko a cestoval v Orientě; druhou větší cestu podnikl r. 1872 do Laponska a Norska, potom se usadil ve Štutgartě. Byl rozhodný demokrat ryzích zásad lidskosti. V letáku r. 1871 *Patriotismus und Frömmigkeit* brojil proti pokračování ve válce proti Francii. Jeho dramatické práce jsou plny vroucího procítění a neseny energickým výrazem a kde se dotkl látek filosoficko-kulturních, vidno ze způsobu, jak na věci nazírá, že nadobro byl rozpadlý s křesťanskou kulturou. Z dramatických jeho prací uvádíme: revoluční kus *Lea* (1848); *Jesus der*

Christ, ein Stück für die Volksbühne (Štutg., 1865); kulturně historický obraz předvádějící zápas židovstva s pohanstvím *Simson* (t., 1859); *Konrad d. Zweite* (Lips., 1867, 2 sv.); *Willa* (Víd., 1875). K prosaickým jeho dílům náleží: *Der Tod des Bewusstseins u. d. Unsterblichkeit* (Lip., 1863); *Tier oder Mensch* (t., 1878); *Was ist von der christl. Kirche zu halten?* (Curich, 1877); *Der Irrgang des Lebens Jesu* (Štutg., 1884—85, 2 sv.).

* **Duma říšská** (*duma gosudarstvennaja*), tak sluje na Rusi od r. 1905 národní zastupitelstvo, jež po své reformě má význam takový jako v ústavních státech dolní (poslanecká) sněmovna. Horní sněmovně jiných států odpovídá totiž ruská říšská rada (*gosudarstvennyj sovět*), reformovaná zároveň s dumou říš. r. 1906. D. ř. vyšla ze skrovných počátků oktrojované ruské ústavnosti. Ukazuje na to již sám její název. Znamenáť duma, právě tak jako sovět, rada. (Srv. podobný název rakouského parlamentu, říšská rada.) Podle svého názvu d. ř. měla míti původně působnost jen poradní. Zřízení její a vůbec povolení jakési slabé ústavnosti vyvoláno bylo v Rusku vývojem sociálních a politických poměrů a zejména bankrotem byrokratického režimu. Proti tomu režimu bouřilo se hlavně dělnictvo (již r. 1892 vypuklo dělnické hnutí v západoruských guberniích), podporované židovstvem, jež si založilo na podzim r. 1897 zvláštní židovský bund a od té doby se organisovalo v četných jeho filiálkách, dále selský lid, a zvláště ruská intelligence (studující mládež i se svými učiteli). Na potřebu reforem ukazovalo se ostatně již dávno v literatuře, ale hlasy ty nebyly by si vynutily uznání, kdyby v posledních letech nebylo došlo až k anarchii, která vyburcovala z klidu i nejméně interessované vrstvy společnosti, ba dokonce i vládu, která stále doufala, že repressí potlačí veškero svobodomyslné hnutí. V poslední době jednotlivé skupiny osob stejného povolání organisovaly se nejen za tím účelem, aby hájily svých stavovských zájmů, nýbrž i za účely politickými. Do hnutí toho zasáhly i autonomní sbory ruské, zemstva i zastupitelstva městská. Teprve po vraždách předních politických osob (r. 1902 zabit min. vnitra Sipjagin a v čci 1904 jeho nástupce Pleve) nastal režim poněkud mírnější, ale nespokojená veřejnost ruská žádala změny radikální. V list. 1904 zemský sjezd v Petrohradě dožadoval se ústavnosti; podobně se vyslovila současně i moskevská městská duma. Také na banketech řečněno o zavedení konstituce a za stejným účelem pořádány pouliční demonstrace. Konečně císař vydal dne 12. (25.) pros. 1904 ukaz k senátu, v němž se slibují reformy, zejména ve prospěch selského stavu, dále rozšíření působnosti zemské a městské autonomie a reorganisace samosprávných institucí na základě demokratickém, zabezpečení samostatnosti soudů, odstranění zbytečného obmezování tisku, zmírnění výjimečných zákonův o rozkolnících a jinorodcích atd. Více však bylo slibováno, než mělo býti splněno. Důkazem toho bylo vládní prohlášení, kterým byl provázen císařův manifest. Osvobozenské hnutí kladeno na vrub jen části mládeže ruské, která prý se snaží způsobiti dojem, jako by běželo o všeobecnou snahu o reformy. Proto prý »povinností vlády jest hájiti státní zřízení a veřejného pokoje... Spolky jakéhokoli druhu a městské korporace jsou povinny zůstávati v mezích vykázané působnosti a nedotýkati se otázek, o nichž raditi se nemají práva. Předsedové orgánů samosprávy a spolků jsou odpovědni za připuštění podobných otázek. Noviny musí dbáti klidného a střízlivého posuzování událostí...« Prohlášení toto nesvědčilo o vážném úmyslu vlády začíti s reformami. Dne 9. (22.) led. 1905 uspořádána v Petrohradě veliká manifestace dělnictva vedeného knězem Gaponem, která se skončila usmrcením několika set lidí. Komitét ministrů přikročil k vypracování ustanovení ohlášených cís. ukazem z 12. (25.) pros. 1904. Zatím posílány císaři adressy autonomních sborů, žádající za svolání národního zastupitelstva. Zavraždění vel. kniž. Sergěje Aleksandroviče dne 4. (17.) ún. 1905 uspíšilo jednání vlády. V reskriptě z 18. ún. (3. bř.) na min. vnitra Bulygina císař prohlašoval: »Rozhodl jsem se s pomocí Boží, k účasti na předběžném vypracování a posouzení zákonodárných osnov povolati muže nejdůstojnější, důvěry lidu požívající a obyvatelstvem volené«. Provedení tohoto záměru císařova uloženo zvláštní konferenci pod předsednictvím min. vnitra. Téhož dne pak nejv. ukazem senátu uděleno soukromým osobám i sborům právo podávati radě ministrů návrhy v příčině reformy státního zřízení. Dne 6. (19.) čna císař přijal deputaci sjezdu zemských i městských činitelů, a tu kn. S. N. Trubeckoj proslovil řeč, že jest nutno, aby k politickému životu byly povolány všechny vrstvy obyvatelstva bez rozdílu stavů, vyznání a národností, a císař prohlásil, že v brzku budou sezváni zástupci lidu. Během léta došlo i ke vzpourám ve vojsku a námořnictvu. Konečně vydáno dne 6. (19.) srpna 1905 zřízení o říšské dumě (*učreždĕnije gosudarstvennoj dumy*), jež velice zklamalo stoupence konstitučních snah. D. ř. neměla býti sborem zákonodárným, nýbrž jen poradným; moc samovládná měla tedy býti zachována. Nový sbor povolán byl spolupůsobiti při poradě o osnovách zákonů, jež podle státních základních zákonů měly býti předkládány říšské radě a pak císaři ke schválení. Do pravomoci dumy spadaly: 1. všechny otázky, jež se týkaly vydání nových zákonů jakož i jich změn nebo zrušení, 2. jednání o státním rozpočtu jakož i o nákladech v rozpočtu nepředvídaných, 3. zprávy říšské kontroly (nejv. účetního dvoru státního) o provádění státního rozpočtu, 4. záležitosti týkající se zcizení části říšských příjmů a říšských statků, 5. stavění železnic státem, 6. zakládání akciových společností v případech, kde zakladatelé žádají úlev na-

proti platným zákonům, 7. všechny věci předkládané dumě zvláštními císařskými ukazy a j. Duma měla též právo podávati k ministrům a přednostům různých správních odvětví interpellace v příčině jednání řečených i podřízených jim státních funkcionářů, kde viděla porušování platných zákonů. Jak viděti, byla vyměřena dumě působnost dosti široká, ale zákonodárná iniciativa její byla zcela nepatrná. Mělať d. rokovati jen o věcech předložených jí od ministrů a úředníků postavených jim na roveň jakož i od říšského sekretáře. Jinak bylo třeba, aby zákonodárné osnovy vycházející od členů dumy byly podávány nejméně třiceti poslanci, avšak s dvěma důležitými obmezeními: 1. osnovy ty nesměly se týkati základních zákonů státních, 2. mohlo se o nich rokovati teprv po uplynutí aspoň jednoho měsíce od podání. Ještě horší bylo to, že usnesení dumy neměla moc rozhodující, nýbrž jen poradnou. Předlohy schválené i neschválené měly jíti z dumy před státní radu a pak před císaře. Jenom zákonné osnovy, zamítnuté nejméně $^2/_3$ většinou jak v dumě říš. tak ve státní radě, neměly se předkládati císaři, nýbrž měly býti vráceny příslušnému ministru k doplnění. Do schůzí dumy a jejích výborů nemělo obecenstvo přístupu. Praesident měl právo ke schůzím (vyjímajíc tajné) povolovati přístup zástupcům tisku, ale jen jednomu za každý časopis. Kdyby se císaři zdálo, že rokování o některém předmětu dumě přikázaném jest příliš rozvláčné, měla státní rada určiti lhůtu, v níž d. se měla usnésti o tom předmětě. Pakli by d. v té lhůtě nemohla učiniti usnesení, mohla státní rada sama rokovati o té věci. D. ř. měla býti volena na pět let, ale mohla podle uznání císaře kdykoli býti rozpuštěna. Zahajování, uzavírání a odročování zasedání mělo se díti císařským ukazem. Současně se zřízením o dumě vydán byl dne 6. (19. srpna) 1905 volební řád do dumy (*položenije o vyborach v gosudarstvennuju dumu*). Řád ten byl neúplný. Týkal se jen 50 gubernií evropského Ruska a gubernie stavropolské. Pro volby v ostatním Kavkáze, v Polsku, v Sibiři, ve Střední Asii a pro volby kočujících jinorodců evropského Ruska (gub. archangelské a astrachanské) měl býti vypracován zvláštní řád, pro nějž zřízena speciální konference pod předsednictvím státního sekretáře hr. Solského. Ačkoli veřejné mínění domáhalo se všeobecného, rovného, přímého (a tajného) volebního práva, nic z toho nebylo provedeno. Místo všeobecného a rovného volebního práva povoleno volební právo závislé na majetkovém censu a stavovské příslušnosti. Všichni voliči rozděleni na obyvatelstvo újezdů (venkova) a na měšťáky. Místo voleb přímých povoleny vesměs jen volby nepřímé skrze volitele, a to velmi komplikované o několika stupních. Pro volby městského stavu a velkostatkářů zavedeny dva stupně, pro volby malostatkářů a duchovenstva tři stupně, pro sedláky pak dokonce čtyři stupně voleb. Sedláci volili nejprve členy volostné hromady, volostné hromady zase zmocněnce, zmocněnci pak na újezdném sjezdu volitele (*vyborščiki*), a volitelé konečně členy dumy. Z volebního práva vyloučeni muži nedosáhnuvší 25 let, učitelé na školách, osoby vojenské a příslušníci námořnictva v aktivní službě, kočovníci a cizozemští státní příslušníci, pak osoby, které byly trestány pro zločin, insolvenci nebo deserci. Kromě toho vyloučeni z voleb gubernátoři a policejní úředníci v místech svého úředního působiště. Passivní volební právo odepřeno státním úředníkům. Volitelé sjížděli se k volbám podle gubernií. Pouze pro 20 velikých měst utvořeny zvláštní volební obvody. Na každou gubernii připadlo 15kráte tolik volitelů, kolik členů dumy. Všech poslanců pro 51 gub. stanoveno 412 (v tom 28 poslanců větších měst). Dříve než došlo k volbám do dumy, vydal císař dne 17. (30.) říj. 1905 manifest obsahu neobyčejně důležitého. Praví se v něm mezi jiným: Ukládáme naší vládě za povinnost, aby splnila naši neoblomnou vůli, jak následuje: 1. Obyvatelstvu buďtež dány nevývratné základy občanských práv, založených na skutečné nedotknutelnosti osoby, svobody víry, slova, svobody shromažďovací i spolčovací. 2. Bez přerušení voleb do říšské dumy dříve nařízených, pokud dovoluje krátkost času až do svolání dumy, buďtež povolány k účasti na dumě všechny vrstvy lidu, jež jsou nyní z volebního práva úplně vyloučeny, při čemž další rozvoj zásady všeobecného volebního práva zůstavuje se nové zákonné úpravě. 3. Nutno vysloviti jako nezvratné pravidlo, že žádný zákon nemůže nabýti platnosti beze schválení dumy říš.... Dumě přiznána tedy tímto manifestem skutečná moc zákonodárná a Rusko nastoupiti mělo dráhu ústavnosti. Zároveň císař jmenoval odpovědné ministerstvo, v jehož čelo postaven Witte. Nově upraveno bylo volební právo dne 11. (24.) pros. 1905 a přiznáno mezi jiným — byť měrou obmezenou — i továrnímu dělnictvu. Tam, kde v továrnách zaměstnáno nejméně 50 dělníků, uděleno dělnictvu právo voliti zvláštní delegáty (a to vždy jednoho na každou továrnu s 50—1000 dělníků), kteřížto delegáti volili volitele (na celou gubernii připadl jeden, dva, nejvýš 7 volitelů; jen některé gubernie měly jich více: moskevská na př. s městem Moskvou 35, petrohradská s Petrohradem 24, piotrkovská s Łodzí 21). Na jaře r. 1906 následovaly další zákonné akty: 1. zřízení dumy ř. ze dne 20. ún. (5. bř.), 2. základní říšské zákony ze 23. dub. (6. kv.), 3. zřízení říšské rady ze 24. dub. (7. kv.) 1906. Článek 4. zákl. říš. zák. zněl: »Císaři ruskému náleží nejvyšší samodržavná moc.« Tím změněn byl článek 1. dřívějších zákl. zák., znící: »Císař ruský jest monarchou samodržavným a neobmezeným.« Nová stilisace vyložena v tom smyslu, že samodržavnost neznamená nyní už (neobmezený) absolutismus, nýbrž okolnost, že panovník ruský nabývá své moci

dědičností, nikoli tedy vůlí národa. Císař ruský drží se patrně při této stilisaci stanoviska všech panovníků, kteří z vlastního rozhodnutí udělili národu (oktrojovali) ústavu, jako jest tomu na př. i v Rakousku, kde se nevyvinula (jako v Anglii a v Uhrách) parlamentní monarchie, vycházející od svrchovanosti národa, nýbrž monarchie založená na t. zv. principu monarchickém, kde panovníkovi náleží moc výkonná jakožto vlastní, z ústavy neodvozená. Podle zákl. zák. říš. z r. 1906 zákonodárná moc v Rusku náleží nyní císaři společně s říšskou radou a s dumou říšskou, již můžeme po česku zváti říšským zastupitelstvem. D. i říšská rada mají nyní stejné právo zákonodárné a stejnou iniciativu zákonodárnou jakož i rovné právo k dotazům na ministry. Osnovy zákona, jež odmítne jeden z těchto dvou sborů, nesmějí býti předloženy k císařské sankci. Schůze říšské rady i dumy jsou veřejné. Ani říšská rada ani d. nemají práva přijímati deputace nebo petice. Ministři mohou býti členy dumy a jsou pak oprávněni účastniti se hlasování. Členové obou sborů požívají po dobu zasedání immunity. Volby do dumy ustanoveny byly na poslední dni měsíce dubna. d. pak svolána na den 27. dub. (10. kv.) 1906. O volby jevil se malý zájem. Byltě od značné části obyvatelstva bojkotovány, a to hlavně pro nedostatečné volební právo udělené občanstvu. Heslo bojkotu vydali socialisté-revolucionáři, většina sociálních demokratů, židovský »bund« a značný počet osob, jež utvořily později stranu národních socialistů. Sedláci nebyli však pro abstinenci, a také ne živel městský. Strany organisovaly se teprve v dumě, ačkoli již před jejím svoláním bylo jich známo 22. Většinu měly strany pokrokové a opposiční, hlavně strana *k*onstitučně-*d*emokratická (krátce »k a d e t i«), jejímiž předními členy byly prof. Muromcev (prvý předseda), kn. Šachovskoj, Petrunkevič, Rodičev, kn. Petr Dolgorukov, Gredeskul, Petražickij, Vinaver, Nabokov. Programm této strany jest velmi radikální: všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo zavedeno má býti pro všechny občany bez rozdílu náboženství, národnosti i pohlaví, a občanstvu má se dostati největší svoboda. Blízko této straně stála »strana demokratických reforem«, s prof. Maksimem Kovalevským v čele (přední členové generál Kuzjmin-Karavajev, Fedorovskij, kn. Urusov, Kazimir). Krátce po vydání říjnového manifestu vznikl přičiněním Šipova a Gučkova svaz 17. (30.) října čili strana o k ť a b r i s t ů, jež si vytkla za úkol hájiti nedílnost Ruska, uznávajíc jen autonomii Finska. Strana tato jest rovněž pro všeobecné volební právo. Stranou mírně pokrokovou byli c a r i s t é čili monarchisté-konstitucionalisté. Rusko a car jsou jim pojmy totožné. Vystupují proti všeobecnému a rovnému právu hlasovacímu. V otázce národnostní jsou pro ústupky Polákům. Z levého křídla okťabristů a pravice kadetů vznikla strana pokojné obnovy (*partija mirnago obnovlenija*), jež se posud ještě ani náležitě neorganisovala. Předními členy jejími byli A. Stachovič, kn. Jevg. Trubeckoj a hr. Heyden (zemřel r. 1907). Napravo od konstitučních demokratů, strany demokratických reforem a strany pokojné obnovy stála strana divokých pravičáků, z nichž se konečně vytvořila strana t. zv. pokrokářů (Sposobnyj, Varun-Sekret). Vedle kadetů bylo 5 národnostních skupin (polská, estonská, lotyšská, litevská, ukrajinská), jež se spojovaly mnohdy ve svaz autonomistů, čítající před rozpuštěním dumy na 70 členů. Na levo od konstitučních demokratů byla značná skupina divokých levičáků, jež se skládala zejména ze sedláků. Hned v prvých dnech veliká část těchto divokých utvořila t. zv. pracovní skupinu, jejímiž předními členy byli Alaďjin, Anikin, Bramson, Žilkin, Lokoť, Uljanov. Ke skupině této náleželo i několik socialistů-revolucionářů a několik sociálních demokratů, kteří porušili disciplinu strany a dali se voliti. Programm této strany t. zv. t r u d o v i k ů není dosti jasný. Hlavní jejich otázkou jest otázka agrární, řešená více méně ve smyslu programmu sociálně-revolučního. Sociální demokraté vystoupili ze skupiny trudoviků, když do dumy přišli poslanci kavkázští sdílející jejich názory, a utvořili skupinu zvláštní. Podle stran rozděleni byli členové dumy takto: 1. strana konstitučně demokratická 101 člen, 2. strana demokratických reforem 14 členů, 3. umírnění (okťabristé a monarchisté) 81 člen, 4. trudovici 97 členů, 5. sociální demokraté 17 členů, 6. autonomisté okolo 70 členů, 7. divoci (ostatek). Hlavní úlohu v dumě hráli konstituční demokraté, kteří mnohdy k sobě strhovali trudoviky, stranu rovněž vlivně vystupující. Ve mnohých otázkách obě ty strany se scházely, poněvadž programm jejich částečně se kryl. Trudovici vystupovali však rozhodněji, šli dále v agrární otázce a pronášeli ostřejší řeči. Celkem d. vystupovala proti vládě jakožto těleso téměř jednolité. Dne 27. dub. (10. kv.) 1906 zahájena byla d. krátkou trůnní řečí v zimním paláci a odpověděla na ni adressou, na niž vydala vláda prohlášení, vystupující ostře proti dumě. Národní zastupitelstvo přišlo i jinak do konfliktu s vládou, a proto zasedání dumy nebylo dlouhé. Císař ji ukazem z 9. (22.) čce 1906 rozpustil a vydal manifest, obviňující dumu, že překročila svou kompetenci. V manifestu se praví: »Zástupci národa, místo aby byli zákonodárně činni, sešli na scestí za obory své působnosti, zabývali se vyšetřováním jednání místních úřadů námi dosazených a nedostatky základních zákonů, které mohou býti změněny pouze naší císařskou vůlí. (Naráží se na to, že d. v odpovědi na trůnní řeč žádala, aby zrušena byla říšská rada a aby zřízeno bylo ministerstvo dumě zodpovědné.) Konečně dopustili se zástupci národa činů zrovna nezákonných, jako na př. bylo provolání dumy k národu. (Na prohlášení vlády z 20. čna [3. čce] v agrární

otázce, v němž se dumě vytýkalo, že chce otázku tu řešiti způsobem nesprávným, d. odpověděla provoláním k národu, že neupustí od zásad projevených v odpovědi na trůnní řeč.) Rolníci zmateni takovými nezákonnostmi nevyčkali zákonného zlepšení svého osudu a v řadě okresů přešli k drancování, k zřejnému ničení cizího majetku... Rozpouštějíce říšskou dumu, obnovujeme své nezlomné rozhodnutí instituci tuto zachovati a ve smyslu toho rozhodnutí ustanovujeme sejití se příští dumy na 5. březen 1907 ukazem řídícímu senátu«. Zároveň s rozpuštěním dumy zproštěn byl předseda ministerstva Goremykin svého úřadu a nástupcem jeho stal se P. A. Stolypin. Mnozí členové dumy (180, hlavně kadeti a trudovici) sjeli se ve Vyborgu ve Finsku a usnesli se vydati manifest, v němž protestovali proti rozpuštění dumy; lid vyzván, aby neplatil daně a odepřel odvod k vojsku. Proti členům dumy, kteří podepsali manifest, zahájeno soudní řízení. V srpnu 1906 zosnováno od revolucionářů zavraždění min. Stolypina, jemuž podlehlo sice mnoho osob, ale ministr vyvázl. Široké vrstvy obyvatelstva přijaly rozpuštění dumy dosti klidně, avšak revoluční propaganda sesílila poněkud svou činnost. Veliké vzrušení zbudilo zavraždění (dne 18./31. čce 1906) člena dumy Herzensteina, náleževšího ke straně konstitučně-demokratické. Revoluce počala zachvacovati i vojsko. Objevila se nová politická strana, blízká anarchismu, t. zv. maksimalisté. Vláda vydala na podzim několik zákonů, jimiž se zaváděly rozličné reformy, ale veřejnost se jimi nedala uklidniti. Nepokoje objevovaly se na mnohých místech říše, tak že ke konci r. 1906 skoro celé Rusko nalézalo se ve stavu výjimečném. V lednu a únoru 1907 konány volební agitace, ale svobodně jen u stran pravice, kdežto strany ostatní, mezi nimi i konstituční demokraté, v agitaci velice obmezovány. Nicméně i druhá d. byla opposiční. Strany nabyly v ní poněkud jiné tvářnosti než v dumě první (srv. Boczkowski, Ruské politické strany a skupiny, »Slovanský Přehled« Ad. Cerného, X., č. 4—7, 1908). Druhá d. (a současně s ní říšská rada) zahájena dne 20. ún. (5. bř.) 1907 v Tavrickém paláci, a to bez trůnní řeči. Za předsedu zvolen F. A. Golovin (konstituční demokrat), za sekretáře M. V. Čelnokov. V dumě zřetelně se jevily tři skupiny: pravá, levá a střední (konstituční demokraté, Poláci a mnozí divocí). Pravice podporovala vládu a netajila se tím, co hlásáno v jejích časopisech (»Russ. Znamja«, »Věče« a j.), že ústavnost příčí se historickému vývoji Ruska a že d. má býti rozpuštěna. Levice stále útočila proti vládě. Střed, hlavně kadeti, choval se sice také opposičně, ale umírněně. Vláda mařila činnost dumy, zakazujíc úřadům podávati dumě nutné zprávy a žádajíc jmenovitě za vydání brzo jednoho, brzo zase druhého poslance. Hlavním předmětem rokování dumy byly agrární osnovy. S obtíží povolen byl zvýšený kontingent branců. Ačkoli si druhá d. počínala naproti vládě mnohem opatrněji než prvá, byla přece záhy rozpuštěna. Podnět k tomu dalo jednání o žádosti vlády (dne 1./14. čna), aby bylo dáno svolení k zatčení 16 sociálně-demokratických poslanců a aby vyloučeno bylo ze schůzí 39 jiných, poněvadž jsou obviněni z účastenství ve vojenské revoluční organisaci. Zvěděla ť policie, že v bytě posl. Ozola, kde se shromažďují poslanci sociálně-demokratičtí, scházejí se také členové vojenské organisace revoluční. Padesát pět poslanců obviněno, že utvořili zločinné sdružení, jehož účelem je povstáním lidu zavésti demokratickou republiku. Sdružení to vstoupilo prý ve spojení s tajnými spolky atd. O žádosti vlády jednáno v tajné schůzi po celý den 2. (15.) čna, avšak ke konečnému usnesení nedošlo, poněvadž v noci na 3. (16.) čna 1907 vydán císařský ukaz řídícímu senátu, jímž d. rozpuštěna. Zároveň ustanoveno, aby volby do třetí dumy konány byly dne 1. (14.) září a d. aby byla zahájena dne 1. (14.) list. V císařském manifestě spolu vydaném pravilo se mezi jiným: »Příčina dvojnásobného neúspěchu dumy tkví v tom, že následkem nedokonalosti volebního zákona stali se jejími členy i mužové, kteří nebyli pravými zástupci potřeb lidu. Práva udělená manifestem ze dne 17. (30.) říj. 1905 zůstávají v platnosti. Jen postup při volbách bude pozměněn. D. musí býti duchem ruská, ostatní národové říše musí býti zastoupeni, ale nesmějí se v dumě objeviti počtem, jenž by jim poskytoval možnost rozhodovati o otázkách ruských. V pohraničních okresích státních, v nichž obyvatelstvo není pro užívání občanských práv dostatečně vyspělé, je nutno volby do dumy na čas zastaviti. Právo zrušiti dřívější volební zákon a nahraditi jej novým přísluší pouze historické moci carově, jež také první volební zákon v život uvedla.« Zároveň vydán dne 3. (16.) čna 1907 nový volební řád, podle něhož se obyvatelstvo každé gubernie za účelem voleb dělí na 5 kategorií: 1. statkáři, 2. městští voliči prvé třídy, 3. městští voliči druhé třídy, 4. sedláci a kozáci, 5. dělníci. Volby zůstaly nerovnými a nepřímými (několikastupňovými), hlasování je všude tajné. Volební jednotkou není volební okruh, nýbrž gubernie; zvláštní volební obvody tvoří pouze 7 velikých měst: Petrohrad, Moskva, Oděssa, Kijev, Riga, Varšava, Łodź. Volební aktivní právo závisí na jistém majetkovém censu; základní podmínkou jest mužské pohlaví a věk dovršených 25 let. Každá z pěti kategorií voličů volí zvláštním způsobem volitele. Volitelé (*vyborščiki*) každé gubernie tvoří gubernský sjezd, volící poslance. Pro království Polské, Kavkáz a východní Sibiř byla vydána zvláštní pravidla ustanovující mezi jiným zvláštní zastupitelstvo — v samé dumě (nejen v gubernských sjezdech) — ruského, resp. pravoslavného obyvatelstva. V Sibiři jakutská oblast zbavena vůbec práva účastniti se voleb. V amurské a t. zv. pří-

mořské oblasti požívá volebního práva toliko městské a selské obyvatelstvo, jež nenáleží k jinorodcům a kozákům. V Zabajkalské oblasti jednoho člena dumy má zabajkalské kozácké vojsko a jednoho ostatní obyvatelstvo atd. Střední Asie není v dumě vůbec zastoupena. Všech členů dumy jest 442; mezi nimi 403 za Evropskou Rus a stavropolskou gubernii, 14 za království Polské, 10 za Kavkáz a 15 za Sibiř. Účastenství při volbách volitelů do třetí dumy bylo slabé a volby konaly se za úplného klidu. Mezi voliteli byla téměř třetina, která se neprohlásila za stoupence žádné politické strany. Co se týče složení třetí dumy, měly v ní monarchické strany většinu; co do vyznání bylo více než tři čtvrtiny pravoslavných. Za předsedu zvolen N. A. Chomjakov (okťabrista). Zasedání třetí dumy, jež se protáhlo až do letních měsíců r. 1908, mělo již průběh dosti klidný. D. vyřídila rozpočet, po prvé za svého trvání, a dala mnohé důležité podněty. — Literatura: Články V. Vodovozova a A. Kizevettera v ruském Encyklop. slovníku Brockhaus-Jefronově (doplňky, sv. I. a II., 1907); stati Gessena, Něčajeva a Štilmana o samodržaví a absolutní moci ruského panovníka v časop. »Poljarnaja Zvězda« (1906, č. 4, 5, 9, 11 a 13) a Aleksějeva: Načalo sovremennago pravovogo gosudarstva (»Russ. Mysl«, 1905, 11); Lazarevskij, Zakonodatěljnyje akty perechodnago vremeni, 1904—1907 (Petr., 2. vyd. 1907); Svatikov, Obščestvennoje dviženije v Rossiji, 1700 až 1895 (1905, 2 d., 2. vyd. 1906); Vinaver, Konflikty v pervoj Dumě (Petr., 1907); Melnik, Russen uber Russland (1908). Viz též pravidelné měsíční přehledy polit. událostí v časop. »Osvěta« a zprávy ve »Slov. Přehledě« Ad. Černého. *-dlc.*

***Dumarus** viz Domamír.

Dumas 4) Alexandre (starší). K literatuře srv. Parigot, A. D. pere (Pař., 1901); Spurr, Life and writings of A. D. (Lond., 1902); Lecomte, A. D. Sa vie intime. Ses oeuvres (Pař., 1903). — D. 6) Alexandre ml., † 27. list. 1895 v Marly u Paříže. Souborné vyd. jeho dramat vyšlo v 8 sv. r. 1898. Srv. A. Filon, De D. à Rostand (1898).

***Du Maurier** viz du Maurier.

***Dumba** Mikuláš, továrník a politik rak. (* 1830 v Döblingu — † 1900 v Budapešti), vykonal rozsáhlé cesty po Orientu, načež ujal se vedení veliké přádelny v Tattersdorfě u Víd. Nového Města. Jeho nadšení pro hudbu a všecka krásná umění učinilo jej záhy vyhlášeným maecenášem. Podporoval zejména mladého Makarta, víd. malířskou akademii, sbíral Schubertiana a j. Jeho dům byl po dlouhá léta střediskem vídeň. světa uměleckého. Okres novoměstský zvolil jej poslancem do zemského sněmu, odkudž byl vyslán i do říšské rady. Vstoupil do klubu levice a vynikl jako řečník v otázkách hospodářských. R. 1885 byl povolán do panské sněmovny.

***Dumbae** viz Dombes.

***Dumbovica,** řeka rum., levý přítok Ardžiše, viz Dimbovica.

***Dumbrek-čáj** viz Simoeis.

***Dum-dum** [dömdöm], třaskavé střely, kule s olověnými hroty.

Dumek Jos. † 14. pros. 1903 na Král. Vinohradech.

***Dumetus** viz Šentygar Jan.

Dümichen Joh., egyptolog, † 7. ún. 1894 ve Štrasburce.

***Dumitraško** Konstantin Danilovič viz Dumytraško.

***Dumitrasko-Rajič** Timofej, spisov. malorus., známý sborníkem veršů *Bandura* (1858).

Dümmler Ernst, historik něm., † 12. září 1902 v Berlíně.

***Dumný** Miloslav, pseudonym Daniele Bachata.

***Dumoh,** m. ve Vých. Indii, viz Damoh.

***Dumont** Alb., vzduchoplavec, viz Santos-Dumont.

***Dumontová** Matylda, pseud. G. Preissové.

***Dumoulin** (Molinaeus) Charles viz Francie, str. 491*a*.

***Du Moulin Eckart** Richard hrabě, historik něm. (* 1864 v Lipsku), studoval na různých universitách něm. a v Paříži nejprv germanistiku, později dějepis, byl r. 1894 habilitován na universitě v Heidelberce, odkudž byl povolán r. 1900 za řádného professora na techniku v Mnichově. Napsal: *Bayern unter dem Ministerium Montgelas* (Mnich., 1894); *Luitpold von Bayern* (Zweibr., 1901); *Englands Politik und die Mächte* (Mnich., 1901); *Deutschland und Rom* (t., 1904); *Der historische Roman und seine Entwicklung* (Berl., 1905); *Briefe aus Bayern* (t., 1905). Vydal znovu *Deutschland in seiner tiefen Erniedrigung* (Štutg., 1906).

Dumreicher Armand, politik rak., složil v srpnu 1895 poslanecký mandát. Uveřejnil: *Südostdeutsche Betrachtungen* (Lip., 1893). Některé z jeho řečí vydal V. Pröll »Zur Lage des Deutschtums in Oesterreich« (Berl., 1888). Zemřel 2. list. 1908 ve Vídni.

***Dunajevcy,** Dunaj gorod, m. v rus. gub. podolské, újezdě ušickém, při řece Tarnavě, má 10.900 obyv., větš. židů, průmysl soukenický, zavedený vystěhovalci z Pruska r. 1829. V XVI. stol. byl tu hrad Dunaj gorod rozbořený Tatary. Městečko trpělo mnoho výpravami kozáků.

*von **Dunajew** Wanda viz Sacher-Masoch.

Dunajewski 1) Albin, kníže-biskup krakovský, † 18. čna 1894 v Krakově. — D. 2) Julian † v pros. 1907. (Srv. Jos. Peníżek, J. D., »Nová Č. Revue«, 1905.)

Dunajovice 1) Dolní má 518 d., 2571 obyv. n. (1900). — D. 2) Horní 125 d., 587 ob. č. (1900).

***Dunajsko-labský průplav** v. Labsko-dunajský průplav.

***Dunajsko-oderský průplav** v. Odersko-dunajský průplav.*

***Dunajsko-vltavský průplav** v. Vltavsko-dunajský průplav.

Dunant Jean Henri, politik švýcarský. R. 1901 dostalo se mu společně s Passym ceny Nobelovy. Srv. Hottinger, Henri D. (Curich, 1897).

***Duncan** [donken] Isadora, tanečnice angl. (* 27. kv. 1880 v San Francisku), debutovala počátkem r. 1904 v berlínské nové král. opeře; založila v Grünewaldu u Berlína reformní taneční školu. Její tanec je stilu ryze řeckého. V taneční pose ji portraitoval Kaulbach. Napsala: *Der Tanz der Zukunft* (Jena, 1903). Provdána jest za malíře Fr. Craiga.

***Duncker** Franz Gustav, politik něm. (* 1822 v Berlíně — † 18. čna 1888). Studoval v Berlíně filosofii a dějezpyt, věnoval se knihkupectví, r. 1898 účastnil se ruchu politického a zal. r. 1853 »Volkszeitung«, kteráž se stala později vlivným listem liberální opposice. Se Schultz-Delitzschem a Max. Hirschem působil k založení něm. živnostnických družstev (1869). Byl členem říšského parlamentu; r. 1877 ustoupil z veřejné činnosti. Srv. Franz D., Lebensbild eines Volksfreundes (Lip., 1889).

***Dunder**, dundr viz Dundyr.

***Dunedin** [donèdin], město při jihových. pobřeží jižního ostrova Nového Zealandu, má s předměstími 56.020 obyv. (1906), leží při železnici z Invercargillu do Christchurchu, 15 *km* od přístavu Port Chalmers, je sídlem katolického a anglikánského biskupa, má universitu a museum provincie Otago, knihovnu, nemocnici, ústav choromyslných, krásnou botanickou zahradu, dvě divadla, koňské a kabelové dráhy, továrnu na soukenné a vlněné zboží, veliký závod na mražení masa. Přístav Port Chalmers chráněný 3 batteriemi má pravidelné spojení s Melbournem a Sydneym jakož i s přístavy Nového Zealandu; obchod r. 1906 činil 3,903.226 lib. st., lodí veplulo 28 o 60 321 *t*, vyplulo 33 o 98.3?3 *t*. D. byl založen r. 1848 svobodnou církví skotskou, nabyl však důležitosti až r. 1861, kdy asi 100 *km* odtud v Gabriels Gully byla objevena bohatá pole zlatá.

***Dungsby-Head** [dongsbihed] viz Duncansby-Head.

***Dunimač**, m. prus., viz Dommitzsch.

***Dunne** Finley Peter, humoristický spis. amer. (* 1867). Studoval v Chicagu. Proslul zejména svými dialogy, dýšícími zdravým a svěžím humorem lidovým, nestisněným povšechnými formami a společenským pojímáním, nýbrž svobodně splývajícím s dobrodušností prostého člověka. Vynikl i jako žurnalista. Ze spisů D-ových uvádíme: *Mr. Dooley in Peace and in War*; *Mr. Dooley's Philosophy* (1901); *Mr. Dooley's Opinions* (1902); *Observations* (1903). Žije v New-Yorku. *Tmk.*

Düntzer J. H., filolog něm., † 1901.

Duperré 2) Victor, baron, admirál franc., † 1900.

***Dupetit-Thouars** Abel Nicol. Georges Henri Bergasse, admirál francouzský (* 1832). Studoval ve škole námořnické do r. 1849. Potom účastnil se války krymské v l. 1853—54, v níž byl po dvakráte těžce raněn, načež se stal pobočníkem franc. admirála Rigoulta de Genouilly; v l. 1864—69 byl korvetním kapitánem ve Vých. Asii. R. 1870 účastnil se války francouzsko-německé, ve které byl těžce raněn. Potom stal se chefem kabinetu ministerstva námořního, r. 1877 jmenován kontreadmirálem, r. 1883 vice admirálem a r. 1885 námořním prefektem v Cherbourgu, r. 1887 v Toulonu; r. 1888 velel námořním manévrům francouzského loďstva. *Tmk.*

Duplessis 2) Georges Victor, umělecký spis. franc., † 26. bř. 1899 v Paříži.

***Dupontův střelný prach,** bezdýmný střelný prach vyrobený z nitrocellulosy a nitrobenzolu.

Duprez Gilbert, oper. zpěvák, † 24. září 1896 v Paříži.

***Dupuy** Jean, politik franc. (* 1844 v St. Palais), věnoval se žurnalistice, r. 1886 stal se ředitelem časopisu »Le Siècle«, avšak ještě t. r. přijal týž úřad v časopise »Le Petit Parisien«. R. 1891 byl zvolen senátorem za dep. Hautes Pyrénées. R. 1899—1902 byl ministrem orby.

Dupuy Charles Ernest byl r. 1890 jmenován inspektorem pařížské akademie, r. 1895 generálním inspektorem v ministerstvu vyučování. Napsal ještě: *Bernard Palissy, l'homme, l'artiste, le savant, l'écrivain* (1894); *La jeunesse des Romantiques: Victor Hugo et Alfred de Vigny* (1905); *Poèmes* (1907). Vydal kriticky Diderotův spis »Le paradoxe sur le comédien« (1902).

***Dupuy** Charles Alexandre, politik franc. (* 1851 v Puy), studoval filosofii a byl professorem filosofie na několika kollejích a lyceích, později inspektorem akademie v Mende, Caenu, posléze v Ajacciu. R. 1885 byl zvolen poslancem za dep. Haute-Loire, vstoupil do strany umírněných republikánů a věnoval se hlavně otázkám správy vyučovací. R. 1892 stal se ministrem vyučování, na poč. r. 1893 uvolil se utvořiti kabinet, v němž podržel též portefeuille ministra vnitra, který však již v list. se rozešel následkem neshod mezi jeho členy. D byl pak ještě t. r. zvolen předsedou sněmovny Po druhé byl předsedou ministerstva a zároveň ministrem vnitra a kultu r. 1894—95. V říj. 1898 byl po Brissonovi povolán po třetí v čelo vlády a zároveň v úřad ministra vnitra, byl však již v čnu 1899 vystřídán Waldeck-Rousseauem. Podlehl pokaždé útokům radikálů.

***Dura** (durha) viz Sorghum.

***Dura** Josef, paedag. spis. český (* 1830 v Chlistově — † 1905 v Písku). V l. 1852—53 studoval na technice v Praze, r. 1853 byl učitelem na niž. reálce a potom ředitelem měšť. školy ve Vodňanech a od r 1877 ředitelem měšťanské školy v Blatné. D. byl výborný učitel kreslení; sestavil a vydal: *Školu elementárního kreslení volného pro školy*

obecné i měšťanské (Blatná, 1892) a jako výklad k tomu pro školu *Methodickodidaktické pojednání o elementárním kreslení volném ve školách obecných a měšťanských* (Praha, 1892).

* **Dura lex, sed lex**, lat., tvrdý zákon, ale zákon.

Dura mater viz Blána, str. 132 *a*.

* **Durana**. kov durana (něm. *Durana-Metall*) je slitina kovová skládající se středně ze 64·79 d. mědi, 29·49 d. zinku, 2·25 d. cínu, 1·75 d. železa, 1·72 d. aluminia. Je barvy zlatožluté, spec. váhy 8·08, tavěcí teplota činí 950—1000° C, smrštění 0·00185. Jest i za studena kujná tak jako kujné železo, nerezaví, vzdoruje chemickému působení mořské vody, pročež užívá se jí k účelům námořním.

* **Durand** Aug. Fréd. viz Duranowski.

Durand-Fardel Ch. L., lékař franc., † 1899.

* **Durand-Morimbau** [dyrān-morēnbó] Henri, zv. des Houx, klerikální žurnalista franc. (* 1848 v Paříži), jest předsedou katolické ligy franc; působí v redakcích »Figara«, »Matinu« a j. Vydal: *Souvenirs d'un journaliste francais à Rome*; *Ma prison* (1887); *Joachim Pecci* (1900); *Les Proces-verbaux de la Defense Nationale* (1905); *Guerre au Papisme* (1907).

Durando 1) Giacomo, generál a státník ital., † 23. srpna 1884 v Římě.

* **Duranius** viz Dordogne.

Duranowski August Fryderyk, houslista pol., † 1835 ve Štrasburce.

Durban, město v Natalu, má 69.903 obyv. (1904), z nich 31.826 bělochů, 21.395 domorodců, 16.673 Asiatů; významu mu velmi přibylo prohloubením přístavu; obchod do Transvaalu jde z velké části přes D. Ingram, History of the port and borough of D.

Durdík 1) Jos., filosof čes., † 30. čna 1902 na Smíchově. Napsal ještě: *O významu nauky Descartesovy* (1897); *O poměru paedagogiky k ostatním naukám* (1898) a *Úvod* do »Památníku Č. akademie« z r. 1898. Z literární jeho pozůstalosti vydal a kritickými poznámkami opatřil Ant. Papírník: *Soustava filosofie* (totéž již 1904 v »Č. Mysli«); *Darwin und Kant. Ein Versuch uber das Verhältniss des Darwinismus zur Philosophie*, a *Večer*, báseň o devíti zpěvích, to vše jako Sborník Durdíkův d. I. nákl. »Jednoty filosofické« v Praze 1906. Tamtéž viz: Fr. Krejčí, O D-ově metafysice a Jar. Kamper, J. D. jako kritik a básník. Sr. též čl. O. Hostinského a Fr. Čády: Za prof. J. D-em (»Č. Mysl«, 1903). — D. 2) Alois † 11. list. 1906 na Smíchově. — D. 3) Pavel † 16. srp. 1903 v Jaroměři. Vedle spisů již uvedených napsal ještě: *Turgeněv a paní Viardotová* (Praha, 1891); *Příroda a zvířata na Sumatře* (t., 1894); *Zápas s býky* (t., 1895); *Hrabě Tolstoj a vlastenectví* (t., 1897); *U lidožroutů* (t., 1897); *Láska v tropech a u nás* (t., 1902); *Manželství v tropech a u nás* (t., 1902). (Srv. o něm článek v »Osvětě« na r. 1903 str. 899.) — D. 4) Petr odešel r. 1906 na odpočinek s titulem škol. rady. Vydal: *O základech mravnosti. Pokus mravouky přirozené zvláště pro potřeby vychovatelské.* (Praha, 1893). Tendence spisu jest eudaimonistická, jak jest spojiti mravnost se štěstím, a vyjadřuje myšlenku do formulí: Miluj lidstvo a sebe v lidstvu. Spis oplývá jinak ušlechtilými pokyny vychovatelskými. Aby zabránil nesprávnému pojímání Tolstého antipatriotismu, napsal neveliký rozsahem, ale významný spisek *Hrabě Tolstoj a vlastenectví* (1897). O slavnosti Komenského r. 1892 měl slavnostní řeč v Musejní budově *O významu Komenského pro školu vůbec a naše školství zvláště* (otištěno v »Upomínce na oslavu třistých narozenin J. A. Komenského«).

* **Durdík** Jaroslav, bratr předešlých (* 1856 v Kr. Hradci — † 1881 v Praze). Vystudovav gymnasium ve svém rodišti odebral se na studia universitní do Prahy, kde vystudovav filosofii a klass. filologii dal se zapsati na fakultu právnickou. Vydal zajímavou brošuru *Klassická studia na středních školách* (Praha, 1880), v níž brojí proti přílišnému a nepraktickému pěstování mrtvých jazyků na ujmu studií realistických a přimlouvá se za rovnoměrné vyučování naukám formálním i reálním, jakožto podmínku všeobecného uceleného vzdělání.

* **Durian**, malajský batan, viz Durio.

Durich Jos. napsal do Machových »Těsnopisných Zábav« *Kus těsnopisné autobiografie jakožto příspěvek k dějinám těsnopisu českého* (1905—7). R. 1893—95 vyšlo prvé a r. 1907 II. vydání spisu: *Pokus o jednotný těsnopis slovanský*. Od r. 1902 jest D. členem výboru č. odboru Zemědělské rady pro král. České; r. 1906 opět zvolen okr. starostou a r. 1907 znovu zvolen na poslance na říšskou radu, r. 1908 jmenován členem poradného sboru pro povzbuzení živností při novém ministerstvě práce. Pro Navarreovy dějiny těsnopisu napsal část slovanskou; na sjezdě těsnop. v Darmstadtě r. 1908 konaném zvolen byl členem ústř. výb. pro mezinárodní sjezdy těsnopisné. *Pž.*

* **Durm** Joseph, architekt něm. (* 1837 v Karlsruhe). Studoval na polytechnice v Karlsruhe, od r. 1868 jest při ní prof. architektury. Náleží k nejlepším znalcům řec. a řím. architektury. Od r. 1881 vydává ve spojení s jinými učenci encyklopaedii Handbuch der Architektur, v níž uveřejnil: *Die Baukunst der Griechen* (Darmstadt, 1881, 2. vyd. 1892); *Die Baukunst der Etrusker u. Römer* (t., 1885, 2. vyd. 1892); *Die Baukunst der Renaissance in Italien* (Štutgart, 1902). Mimo to sepsal: *Konstruktive u. polychrome Details der griech. Baukunst* (Berl., 1880); *Das Heidelberger Schloss* (t., 1884); *Die Domkuppel in Florenz u. die Kuppel der Peterskirche* (t., 1887). Spolu s F. X. Krausem, Wagnerem a j. vydal: *Die Kunstdenkmäler des Grossherzogtums Baden* (Freiburg v. B., 1887—1906, 4 d.). Od D-a pochází celá řada monumentálních staveb v Karlsruhe a jinde v Badensku (velkovévodský palác v Karlsruhe, universitní knihovna v Heidelberce, lázně, kostely, universitní ústavy, domy a villy).

***Durnovo** Ivan Sergějevič, publicista rus., byl advokátem v Moskvě a spolupracovníkem »Rus. Vědomostí«. V l. 1886—87 vydával časopis »Dělo« a pak byl z hlavních spolupracovníků »Moskev. Vědomostí«.

***Durnovo** Petr Nikolajevič, státník rus. (* 1846), byl nejprve námořním důstojníkem, vystudovav však dodatečně práva, věnoval se soudní službě. R. 1881 byl povolán do policejního departementu, jehož se stal později ředitelem. Několikrát byl jmenován pomocníkem ministra vnitra, r. 1905 stal se sám ministrem vnitra. Potíral ostře revoluci a vystupoval proti hraběti Witteovi, s nímž musil v květnu 1906 odstoupiti. Byl pak jmenován členem říšské rady.

***Durocornovium** viz Cirencester.

***Durrah**, délková míra v Zanzibaru = 0·457 *m*.

***Durre** Ernst Friedrich, technolog něm. (* 19. říj. 1834 v Lyoně — † 22. ún. 1905 v Cáchách). Vystudovav universitu věnoval se praxi jsa zaměstnán v hutnických závodech, pak přijal místo assistentské na hornické akademii v Berlíně. R. 1867 stal se docentem na universitě v Gotinkách, r. 1868 promovován na doktora, r. 1871 stal se docentem hutnictví na polytechnice v Cáchách, r. 1872 řádným professorem tamtéž. R. 1895 vyznamenán rytířským křížem lucemburského řádu, r. 1901 řádem červeného orla III. tř. Napsal: *Wissenschaftlich-technisches Handbuch des gesammten Giessereibetriebes* (Cáchy, 1870–75); *Katechismus der allgemeinen Hüttenkunde* (Lip., 1877); *Anlage u. Betrieb in Eisenhütten* (1878–92); *Die neuere Koksöfen* (Lip., 1892); *Die Metalle u. ihre Legierungen* (Hannover, 1895); *Ziele u. Grenzen der Elektrometallurgie* (Lip., 1896); *Vorlesungen über allgemeine Hüttenkunde* (Halle, 1898); *Der Hochofenbetrieb am Ende des 19. Jahrhunderts* (Berl., 1901).

Duruy 1) Victor † 25. list. 1894 v Paříži. Z jeho pozůstalosti vydány *Notes et souvenirs* (Pař., 1901, 2 sv.). Srv. Lavisse, Un ministre, V. D. (t., 1895).

***Dury** Joh. viz Duraeus.

***Durych** Václav, publicista a spis. čes. (* 27. led. 1863 v Turnově — † 27. pros. 1897 v Pardubicích). Po studiích na vyš. reálném gymnasiu v Praze věnoval se žurnalistice, r. 1884 byl spolupracovníkem »Kolínských Novin« a »Jizerana« v Kolíně, pak »Polabských Novin« v Kr. Hradci, ke konci r. 1885 počal vydávati samostatný list »Hradecký Polaban«, jejž později změnil v »Slovana«, kterýž vydával do r. 1891; v l. 1891 až 1895 byl redaktorem »Polab. Novin«, potom skoro až do své smrti redigoval »Pernštýn« a »Pardubický Obzor«. Vedle množství článků a feuilletonů z oboru turistiky vydal: *Z českého ráje* (Hradec Kr., 1888, 2. vyd. v Kolíně 1892); *Průvodce po Turnově a okolí* (Praha, 1889); *Krkonoše* (Pardubice, 1898); napsal také historické drama o 5 jedn. *Jiřík z Poděbrad* (Kolín, 1884).

***Dusi** Kozroje, historický malíř italský (* 1803 v Benátkách — † 1860). Studoval na malířské akademii v Benátkách. Později odebral se do Petrohradu, kdež od tamní akademie za dílo *Poprava Marie Stuartovny* jmenován byl mimořádným členem. R. 1842 za obraz *Sokratés zastává Alkibiada v družině hetair*, který nachází se nyní v museu akademie, jmenován byl akademikem. R. 1851 dostalo se mu čestného titulu professora za obraz: *Ukládání do hrobu*. D. zabýval se především malbou náboženskou a genrovou, ačkoli vynikl i svými portraity a krajinami. Namaloval též několik obrazů pro chrám v bývalém paláci velkokněžny Marie Nikolajevny, dále několik obrazů pro kathedrálu Isaakijevskou a konečně malbami vyzdobil i plafond Mariinského divadla v Petrohradě.

Düsseldorf, vynikající obchodní a průmyslové město v prus. Porýnsku, má 253.274 obyv. (1905), od r. 1896 nový veliký přístav na Rýně a loděnice, je sídlem paroplavebních společností a má přímé spojení s přístavy anglickými ruskými na Baltickém moři i italskými; vládní obvod düsseldorfský má 5473 km^2 a 2,989.243 obyv., 546 na 1 km^2.

***Dúst Muhammed Chán** viz Afgánistán, str. 359 *b*.

***Dušan** Vilém, pseudonym Lambla 2).

***Dušánek** František, dr. fil., klass. filolog čes. (* 1858 v Litomyšli). Gymnasium vystudoval v Litomyšli, pak oddal se studiu klass. filologie na universitě vídeňské. Nabyv approbace z jazyků lat., řec. a německého pro vyšší gymnasia, stal se suppl. učitelem při gymn. v Čes. Budějovicích, r. 1890 prof. gymn. v Chrudimi, od r. 1908 jest ředitelem gymnasia v Litomyšli. Již jako studující přispíval horlivě do Kottova Českoněm. slovníku, pro Sterzingrův Něm.-český slovník vypracoval písmena M a N. Pro školy opatřil vydání básní *Horatiových* a *Ciceronova spisu de officiis*. Hojné články jeho z oboru klassické filologie vyšly v »Českém Musu filologickém«. Z větších prací jeho uvésti jest dissertaci *De formis enuntiationum condicionalium apud Livium*, jež byla velmi příznivě posouzena Ed. Wölfflinem a filology italskými a francouzskými. Mimo to složil *Vědecký slovník k básním Ovidiovým*, z něhož podal ukázky v programmech gymnasia chrudimského na r. 1903—06. Připravuje k tisku veliký spis Ichthyologia Ovidiana.

Dušek Vavřinec Josef, od r. 1895 professor gymnasia na Kr. Vinohradech; cestoval po Italii, Řecku, Rusku, Chorvatsku, Dalmacii a j., byl členem výkon. výboru Národopisné výstavy a prvním jednatelem Národopisné společnosti, pro jejíž museum pilně sbíral po Čechách, Moravě i Slovensku. Z novějších spisů jeho uvádíme významné práce dialektické: *Hláskosloví nářečí jihočeských*, 3 části (v »Rozpr.« Čes. akad.); *Kmenosloví nářečí jihočes.* (t.); *Slovesa bezpříznaká v dial. českosl.*; *Dial. zvláštnosti čes. slovesa* (v »List. filol.« XIV. a XIX.); *Řeč lidová a řeč knižná* (v »Čas. Mat. Mor.«, 1892);

*

Pokud Jiří Konstanc užil grammatiky Blahoslavovy (v »CCM.«, 1892); *Příspěvky k dějinám čes. dialektologie* (t., 1895) a dialektolog. stati v »Oesterr.-ungar. Monarchie« (1894), v »Památníku Čes. akad.« (1898), v »Národopis. výstavě Českoslov.« (1895), tři dialekt. mapy (v Národopis. museu) a j. Z četných článků histor. buďtež připomenuty: *Příspěvky k poznání rus. poměrů v minulém stol*; *Rusko od smrti Alexandra II.* (oba v »Naší Době« 1894 a 1897); *Přehled vývoje sociálních dějin rus.* (t., 1901); *Přehled vývoje náboženských dějin rus.* (t., 1902); *Dobnerovo příbuzenstvo* (»Čes. Čas. Histor.«, 1897); *Záhuba našich archivů* (»Naše Doba«, 1900); *Archiv král. m. Loun* (»Rozpr. Král. Čes. spol. nauk«, 1898); *V. V. Tomek* (v »Rozhledech«, 1905); *Fr. Bartoš* (»Věstník Národop.«, 1906) a m. j. v programmu gymn. vinohrad., v »Rozhledech«, »Zvonu«, »Čes. Mysli«, »Věstníku profess.«, v »Zeitschr. für Gymn.« atd. Přeložil 3 díly »Obrazů z dějin ruské vzdělanosti« od Miljukova, Tolstého »O životě« a »Věčná je má víra« a j.

Duševní majetek. Článek doplňující viz pod heslem Autorské právo.

***Dušlák** viz Dušák.

Dutkiewicz Walenty, právník polský, † 1882 ve Varšavě.

***Dutreil de Rhins** [dytréj d'rēn] Jules, cestovatel franc. (* 2. led. 1846 v Saint Etienne), byl kapitánem na obchod. lodi, pak r. 1876 poslán nejprve franc. vládou do Annamu, r. 1882 badal v Egyptě, r. 1883 se P. Savorgnanem de Brazza v poříčí Ogove. Potom věnoval se opět výzkumu Asie a r. 1891 nastoupil společně s Fern. Grenardem (nar. r. 1866 v Paříži) vědeckou cestu do Vých. Turkistánu a Tibetu. Avšak 5. čna 1894 byli u Tan-Buddhy (na hor. Jang-tse-kiangu) přepadeni od Tibeťanů, D. zabit, kdežto Grenard po krátkém zajetí byv propuštěn vrátil se v ún. 1895 do Paříže. Nyní jest franc. místokonsulem v Erzerumu. D. uveřejnil: *Le royaume d'Annam et les Annamites* (Pař., 1879); *Carte de l'Indo-Chine Orientale* (1 : 900.000, 4 listy, t., 1881; 2. vyd. 1889); *Congo français* (mapa 1883, text 1885); *Mémoire géographique sur le Tibet oriental* (v »Bullet. de la Société de géographie de Paris«, 1887); doplněk k *L'Asie centrale* (s atlasem, 1889). Grenard pak vydal: *Mission scientifique dans la Haute Asie 1890-95*; *Le Turkestan et le Tibet* (t., 1898); *Le Tibet* (t., 1904 otisk a dopl. předposlední práce).

Duval 8) Mathias, anatom franc., † 1907 v Paříži.

***Dvanáctistěn** viz Dódekaëdr.

***Dvanáctiúhelník** viz Dódekagón.

***Dvojenectví** viz Deuteroskopie.

***Dvojchróman** viz Chróm, str. 404 *a*.

***Dvojitá měna** viz Bimetallismus a srv. Měna.

Dvojité superfosfáty viz Hnojivo, str. 406 *b*

***Dvojsiřičitan,** kyselý siřičitan, viz Síra, str. 208 *a*.

***Dvojsměrka,** geom., viz Biradiála.

***Dvojuhličitan** čili bikarbonát viz Uhlík, str. 100 *a*.

***Dvojvládí** nazývá se v rus. historické literatuře období od r. 1619 do 1633, kdy spoluvládcem cara Michala byl otec jeho patriarcha Filaret. Tehdy listiny státní podpisovány byly oběma panovníky, cizí poslové oběma byli představováni atp. D. se končí smrtí Filaretovou. Něco podobného vyskytuje se též v 50tých letech stol. XVII., kdy za cara Alexěje patriarcha Nikon pokusil se moc nejvyššího duchovního v říši postaviti na roveň moci panovníka světského. *Skč.*

***Dvojženství** viz Bigamie.

***Dvořák** Klement (pův. Jan), rozený v Mor. Budějovicích z rodiny řeznické. Otec jeho Pavel D. přepsán byl v obci Tasovicích u Znojma jako Hofbauer. D. vyučiv se řemeslu pekařskému vstoupil do klášter. služeb a navštěvoval latinské školy. V l. 1775 až 1777 poustevničil v Milfroně na Moravě a potom byl ve Vídni pekařem. Později vydal se do Říma a opět poustevničil u Tivoli. Vrátiv se do Vídně vystudoval filosofii, načež byl přijat s Tad. Hyblem z Čermné do řehole redemptoristů v Římě. R. 1785 poslán byl do Varšavy, kde obnovil kostel a klášterní budovu, zřídil sirotčinec, školu pro chudou mládež a zároveň zde každou neděli kázal německy, polsky a francouzsky. R. 1808 vypověděn byv z Varšavy odebral se do Vídně a založil zde pomocí šl. Bedřicha Klinkowströma vychovávací ústav a konal četné milosrdné skutky rozdávaje chudým peníze, šaty i potraviny. Čechům tehdy kázal ve Vídni česky. R. 1819 byl odsouzen do vyhnanství, ale na přímluvu papeže Pia VII. rozsudek zrušen. Později domohl se toho, že povolena ve Vídni kongregace redemptoristská. Zemřel 15. bř. 1820 a pochován v Maria-Enzersdorfu. R. 1888 byl od papeže Lva XIII. prohlášen za blahoslaveného. Svátek koná se 16. bř. V kostele u sv. Kajetána na Menším městě Pražském je pěkný oltářní obraz blah. Klementa Hofbauera.

D. 4) Josef. Vedle spisů již uvedených napsal ještě tyto: *Ahnentafel des Erlauchten altadelichen Hauses von Lobkowitz* (1838); *Merkwürdigkeiten der Fürstlich von Lobkowitz'schen Schlossbibliothek zu Raudnitz an der Elbe in Böhmen* (»Serapeum«, Zeitschrift für Bibliothekwissenschaft. Lip., 1843); *Portraitgallerie im Hochfürstlich Lobkowitz'schen Schlosse zu Raudnitz* (Litoměřice, 1849); *Raudnitzer Schlossbilder nach ihrer letzten Aufstellung im Jahre 1860* (Praha, 1860).

***Dvořák** Šimon, spis. a poslanec čes. (* 30. led. 1818 v Dubé u Tovačova — † 7. list. 1883 v Praze). Studova v Kroměříži a Olomouci, práva ve Vídni a hornickou akademii ve Šťávnici. R. 1845 vstoupil k hornímu soudu v Příbrami, r. 1859 jmenován horním kommissařem v Chebu, r. 1859 v Lokti. Zvolen do českého sněmu a do říšské rady za město Beroun r. 1861. Po

vystoupení české delegace z vídeňského parlamentu dostal se k hornímu hejtmanství do Prahy a r. 1864 stal se docentem na německé technice. R. 1872 odešel na odpočinek. Přispíval do časopisu »Berg- und Hüttenzeitung« a do »Právníka« (O horním hospodářství). V olomoucké »Koledě« uveřejnil r. 1877 *Výlet na Urál*, který konal na útraty ruské vlády, aby seznal tamní hornické závody. Dr. *N.*

D. 9) Jindřich, † 16. srpna 1904 v Tišnově na Moravě. Vedle uvedených již spisů vydal samostatně: *Moravské vojsko zemské roku 1774* (Brno, 1899); *Moravská zřízení zemská* (t., 1900); *Moravské sněmování roku 1848—1849* (Telč, 1898)

D 10) Ant., † 1. kv. 1904 v Praze. Pobyt D-ův v Americe (r. 1892 jmenován ředitelem konservatoře v New Yorku) značí vrchol tvoření mistrova na poli hudby absolutní. *Pátá symfonie e-moll*, nazvaná *Z Nového světa* (1894) jest dílo klassické krásy a zářivé instrumentace. Stopy amerického pobytu jsou zvláště patrny v applikaci originálních melodií indiánských (poslední věta). Symfonie tato jest nejlepší česká skladba absolutně-hudební. V komorní hudbě vytvořil smyčcová *kvartetta F-dur*, *E dur*, *G-dur* (nejkrasnější volná věta D-ova) a *As dur*, vedle toho r 1894 mohutný, orchestrálně znějící *smyčcový kvintett Es-dur* (se dvěma violami). Z písní té doby jsou to *Biblické písně* uchvacující hlubokou náladou — nejlepší vokální skladba D ova. V tvoření D-ově nastal však současně podivuhodný, snad úspěchem Smetanových děl ve Vídni r. 1892 přivoděný obrat. Z mistra hudby absolutní stal se skladatel programní. Přechod tento prostředkují již r. 1892 programní ouvertury *Příroda*, *Život* a *Láska*, později přezvané *V přírodě*, *Karneval* a *Othello*. Všechny tři jsou díla mistrovská. Odtud byl již krok k symfonické básni; D. zvolil si látky sobě zvláště sympathické, z Erbenovy kytice: *Vodník*, *Polednice*, *Zlatý kolovrat* a *Holoubek* S hudebního stanoviska díla tato vynikají krásou motivů a náladovou instrumentací. Ale se stanoviska aesthetického jeví se neúplné splynutí hudby s daným poetickým programmem. D zůstává vždy hudebníkem příliš absolutním, tok hudebních motivů strhuje ho jednak k neodůvodněným délkám (někdy nedramatickým), jednak k opakování, neodpovídajícímu postupu děje. Nejméně trpí touto vadou »Vodník«, nejvíce »Zlatý kolovrat«, který rozsáhlou, pohádkovou epikou nejméně k hudebnímu zpracování se hodil. Spíše jen názvem připočítává se k těmto symfonickým básním *Píseň bohatýrská*, programmu neurčitého, ba spleteného. Hudba, možno-li, desorientuje ještě více. Po přestávce téměř desetileté D. obrátil se zase k opeře, i tu s novými názory na moderní drama hudební. Již r. 1894 přepracoval v tom směru »Dimitrije«, r. 1898 »Jakobína«, ale s malým úspěchem. T. r. dokončil komickou operu *Čert a Káča* na text A. Weniga. Hudba je svěží a plna humoru, obsahuje však přece místa, jež náladou i komposicí vzpírají se textu. Mnohem lépe zdařilo se mu sjednocení obou v opeře *Rusalka* (r. 1900) na text J. Kvapila. Lyrická tato pohádka vyjímaje několik zbytečných délek plyne v dokonalém souhlasu hudby a textu. Zvláště krásně podáno jest ovzduší českých lesů, divých žen a víl. (Smetanova »Čertova stěna«.) V tom směru možno říci, že »Rusalka« jest nejlepší a vlastně jediná opera D-ova v moderním slova smyslu. (Z předešlých jsou to »Tvrdé palice«.) Látky hlouběji dramatické zůstaly vždy D-ovi nezdolatelné. To dosvědčila poslední jeho opera *Armida* na slova J. Vrchlického (1903). Dojem několika představení této opery byl: chaos. Text a hudba ustavičně se tu prou. Jeho operní tvorba skončila se tak, jako před tím tvorba programní. R. 1901 D. zvolen byl ředitelem Pražské konservatoře a byl jím — krátkou bohužel dobu — až do své smrti. R. 1898 vyznamenán čestným odznakem rakouským pro umění a vědu a r. 1901 povolán do panské sněmovny jako člen doživotní. — Význam D-ův jest v hudbě absolutní. Výrazové prostředky hudby, procítěná melodika, bujná, lidově založená rhythmika a zvláště zářivá instrumentace činí z něho největšího symfonika na prahu dvacátého století. Tím faktem, že vrcholem jeho tvorby jsou díla hudby absolutní a nikoliv vokální, jest také vysvětlitelno, že z českých skladatelů nejrychleji získal si uznání světového. A v této světové slávě D-ově jest druhý, sociální, vlastně politický význam D-ův pro náš národ. *O. Z.*

***Dvořák** Max, syn D a 4), historický spis. čes. (* 4. srp. 1843 v Roudnici n. L.). Studoval v Praze a ve Vídni a r. 1874 stal se bibliotékářem, archivářem a knížecím archivním radou knížat z Lobkovic v Roudnici n. L. Napsal: *Vyvinutí erbu někdy pánův nyní knížat z Lobkovic* (Praha, 1872); *Geschichte des Raudnitzer Schlossbaues 1652—1684* (t., 1873); *Hradby Pražské* (t., 1877); *Maria Loretto am Hradschin zu Prag* (t., 1883); *Seznam pokladnice u panny Marie Loretánské v Praze na Hradčanech* (t., 1884); *Rozvoj vinařství na panství Roudnickém* (t., 1889); *Briefe Kaiser Leopold I. an Wenzel Euseb Herzog in Schlesien zu Sagan, Fürsten von Lobkowitz, 1657—1674.* (Vídeň, Akademie, 1894). Společně se svým synem prof. dr. Maxem D-em (viz níže) vydal *Dva denníky dra. M. Borbon a z Borbenheimu*, feuilletonv v »Politice« a menší články v »ČČM.«

***Dvořák** Antonín, poslanec a právník čes. (* 25. kv. 1848 v Semičce na Hané u Litovle). Studoval práva ve Vídni a v Praze a povýšen na doktora. R. 1879 usadil se jako advokát v Ivančicích na Moravě. R. 1884 zvolen do sněmu moravského za městskou skupinu ivančickou jako kandidát strany národní a vyrval mandát tento z rukou Němců. V příštích dvou volebních kampaních podlehl Němcům, jejichž volba sněmem vůbec

schválena nebyla. Od r. 1879 jest učitelem na rolnické škole ivančické a dlouhá léta zasedá v obecním zastupitelstvu tamním, kuratoriu školy hospodářské a j. Dr. *N.*

* **Dvořák** Josef, právník čes. (* 13. bř. 1849 v Hrůtové u Č. Budějovic — † 1908 v Praze). Studoval na gymnasiu v Č. Budějovicích a J. Hradci, práva v Praze, načež věnoval se soudní praxi. R. 1879 jmenován soud. adjunktem v Úpici, r. 1895 adjunktem rad. tajemnika vrch. z. soudu, r. 1897 radou z. soudu v Chrudimi, odkud přeložen k zem. soudu v Praze, jehož r. 1905 stal se vicepraesidentem. Byl literárně činným a přispíval do »Právníka«. S dr. J. V. Bohuslavem vydal spis o knihovním zákoně. Dr. *N.*

* **Dvořák** Jan, lékař čes. (* 13. kv. 1849 v Pohoří u Opočna). Vykonav studia gymnasijní v Rychnově n. K. i v Praze, kdež i promovoval r. 1876, byl tu externím lékařem ve všeobecné nemocnici a pak assistentem v porodnici. R. 1880 usadil se jako praktický lékař v Opočně, kdež rozvinul rozsáhlou činnost zvl. na poli národohospodářském a sociálněpolitickém. R. 1889 zvolen byl za poslance do zemského sněmu, r. 1891 do říšské rady, r. 1898 stal se členem nejvyšší zdrav. rady ve Vídni a r. 1904 ředitelem král. české zemské porodnice a nalezince v Praze. Účastnil se četných odborných sjezdů, vypracoval řadu návrhů k zákonům hospodářským i zdravotnicko-sociálním, založil řadu spolků pro pěstění otázek těch a v posledních dobách zvláště věnoval se otázkách směřujícím k zdravotnicko-sociální ochraně dětí, jmenovitě nalezenců. Literární jeho činnost vědecká, popularisační a pro zastávané otázky též agitační jest velmi rozsáhlá i mnohostranná. Z ní je nutno uvésti aspoň: *Nástin zajímavých událostí od 1. kv. 1878 do konce dubna 1879 na porodnické klinice prof. Webra* (»Čas. lék. čes.«, 1879); *Soubor otázek zdravotnických a zajmů stavu lékařského se týkajících na zem. sněmu a na radě říšské od r. 1889—1900* (t., 1900); *Boj proti úmrtnosti kojenců vůbec a dětí nemanželských a nalezenců zvlášť* (1907); *Úkoly samosprávy na poli hygieny vůbec a sociální zvlášť* (»Věstník samosprávný«); *Zdravotnické nedostatky venkovských obydlí* (»Lidové rozpravy«, 1902); *Poměry nalezinectví a sirotčinství v král. Českém* (t., 1903); *Poměry všeobecných veřejných nemocnic v král. Českém a potřeba časových reforem* (t., 1904); *Časová úprava poručenství a opatrovnictví* (Praha, 1904); *Jednotná organisace dozoru na nalezence, sirotky a dítky opuštěné* (t., 1905); *Ochrana dítěte jindy a nyní* (1907); *Ochrana mládeže* (1908) a j. v.

D. 13) Xaver. Vedle básnických sbírek již dříve uvedených napsal ještě tyto: *Sursum corda* (Praha, 1893); *Eucharistia.* Sonety (t., 1897); *Meditace* (t., 1897); *Improperie* (Nový Jičín, 1902); *Nový Život* (Praha, 1903); *Z hlubin věků* (t., 1905); dramatickou hru pro dívky o 3 jedn. *Tabitha* (t., 1895); dále: *Modlitby a písně* pro katol. mládež na obec. a měšť. školách (t., 1892 a 1898); škol. knihu *Mravouku katolickou* (t., 1901); modlitební knihu *Útěcha srdce* (t., 1904). Redigoval: »Katechetické Listy«, jež založil, a »Bibliotéku mládeže«. D. jest pravá duše básnická citů hlubokých, přirozené podstaty lidské. Ale do svých básní z ní propustil jen dumnou elegii, z níž vyznívá bolest zápasů na prahu těžkého povolání D. jest nejvýznamnější z čes. katolických básníků. Skvělá dikce a veršová forma, na niž patrny vlivy Vrchlického, postaveny u něho do služby církevní liturgie a katol. mystiky. Ve svých sbírkách, z nichž vysoko se povznášejí jmenovitě »Stínem k úsvitu« a »Sursum corda«, vytvořil několik vznešených básní, tlumočících bolestnou touhu znavené, zoufalé duše po mystickém splynutí s Bohem, zanícené rozkoše kultu marianského a divů eucharistie. D. jest duše hluboce poetická a působil mnoho na »katolickou modernu«.

D. 14) Rudolf, orientalista čes., zastupoval čes. universitu na orientálních sjezdech ve Vídni, Štokholmě a Christianii, Genevě, Paříži, Římě, kde vyznamenán volbou za předsedu sekce pro srovnávací náboženství, a v Kodani. Přednášky tu konané vyšly z části v publikacích sjezdových, z části i jinde (ve »Věstníku« Král. čes. společnosti nauk 1901 *Exegetisches zum Hohenliede*, přednáška na kongresse pařížském; v »České Mysli«: *Konfucius a Lao tsi*, přednáška na sjezdě římském). R. 1901 byl děkanem filosofické fakulty, od r. 1897 je mimořádným členem Král. čes. společnosti nauk, od r. 1908 řádným členem Čes. akademie, jíž náleží od jejího počátku. V l. 1892—98 byl redaktorem »Ottova Slovníku Naučného«. V souvislosti s tím napsal pro Památník Palackého stať o české encyklopaedii. D. jest prvý orientalista český ex professo. Sleduje jako hlavní obor svůj studium jazyků arabského, perského a tureckého a v nich uložené kultury islámu, spojuje se studiem tímto se strany jedné studium jazyků semitských, především hebrejštiny, se strany druhé jazyků východoasijských, hlavně čínštiny. Literární činnost jeho, náležející dílem linguistice, většinou však historii literární a kulturní, tvoří řadu studií a monografií namnoze objemných. Doplňkem této činnosti jest činnost překladová na poli poesie hebrejské, arabské, perské, turecké a čínské. Činnost tato, jak vyplývá z povahy věci a hlavně z nemožnosti texty orientální v Čechách publikovati, náleží z veliké části jazyku německému. Tak publikoval: *Über den bildlichen Ausdruck der persischen Erotik* (v »D. Revue«, Berl., 1894, před tím česky v slavnostním listě Lad. Čelakovského. Strakonice, 1892); *Der arabische Dichter Abû Firâs und seine Poesie* (Zprávy orientálního kongressu genevského) a následovavši objemný spis *Abû Firâs, ein arabischer Dichter und Held* (životopis s vydáním a překladem třetiny veškeré jeho poesie, s pod porou víd. akad. věd, Lejda. 1895; česká stručná reprodukce ve »Věstníku« Král. čes.

spol. nauk 1896), k žádosti vydavatelstva sbírky »Darstellungen aus dem Gebiete der nichtchristlichen Religionen« napsané *Chinas Religionen*. I. *Confucius und seine Lehre* (Munster, 1895) a *Lao-tsi und seine Lehre* (t., 1903). Anglický sinolog Parker konstatoval, že hlavně na práci D-ově šanghaiský missionář a sinolog Faber, sám autor spisu o Konfuciovi, založil své srovnání konfucianismu a taoismu. Spis o Lao-tsiovi označil týž jako podivuhodný (*admirable*) a podání nauky Lao-tsiovy v něm za nejvyšší pokus taoistické exegese. Českou reprodukcí spisu prvého je *Mravouka Konfuciova* (nákl. »Dědictví Komenského«), druhého (s doplněním na stanovisko nejnovějšího badání) delší stať ve »Věstníku« Čes. akademie (1904). O *myšlenkové povaze Číny* pojednal v »Čes. Revui«, souborně o Číně pojednává spis *Čína* (Praha, 1901, universitní extense). Zmínky zaslouží články Orientu se týkající, jež D. jako redaktor části orientální napsal pro »Ottův Slovník Nauč.« a z nichž jednotlivé zaslouží názvu monografií. Jmenujeme na př. články: Aethiopie, Afgán, Arabové, Čína, Hebraeové, Hieroglyfy, Islám, Japan, Klínové písmo, Perský jazyk a literatura, Písmo, Semitské jazyky, Turecký jazyk a literatura, Židovská literatura atd., vedle řady článků ze všech odvětví oboru orientálního. Z referátů D-ových uvádíme referáty v berlínské »Deutsche Literaturzeitung«, v »Athenaeu«, »Anthropos«, dále referáty o mezinárodních sjezdech orientalistů v »Athenaeu« a »Věstníku« Čes. akademie«. Výsledkem mnohaleté snahy je s podporou c. k. ministerstva kultu a vyučování v Lejdě vycházející vydání předního tureckého lyrika Bákího (v. t.) na základě rukopisů knihovny lipské, lejdské (2), mnichovské (2) a čtyř vídeňských (Lejda, 1908, I. Gazely). České ukázky poesie Bákiovy uveřejnil ve »Zvonu« (1901), kde pojednal i o čínském básníku Li-tai-pekovi, ukázky z poesie perské (Rúdagí, Kisaí) v »Máji«, ukázky z poesie biblické (Žalmy, Job) v »Novém Životě«. V publikacích Akademie tiskne se právě převod Žalmů se zřetelem k výsledkům hebrejské metriky.

***Dvořák** Rudolf, historik čes. (* 1861 v Křetíně na Moravě). Absolvovav čes. gymnasium v Brně, věnoval se studiu historie na čes. univ. v Praze. R. 1892 stal se prof. na druhém gymn. v Brně a r. 1908 ředitelem gymnasia v Zábřeze, které v té době bylo převzato do správy státní. Z literární jeho činnosti dlužno vytknouti: *Církevní politika krále Václava IV.*; *Křižáci u Žatce r. 1421* (obě práce otištěny v Rezkově »Sborníku historickém«, 1886); *Styky Slovanů polabských s říší německou v X. stol.* (programm I. čes. gymnasia v Brně); *Císař Fridrich III. a Uhry* (t., 1889). V l. 1894 až 1895 vydal společně s Frant. Šujanem dějepisné učebnice pro nižší, v l. 1895—1900 společně s Frant. Kameníčkem učebnice pro vyšší třídy škol středních. Po některých přípravných studiích (v »Čas. Matice Mor.«) vydal *Dějiny Moravy* (5 sv. ve Vlastivědě Moravské 1899—1905). Z tohoto rozsáhlého a cenného díla pořídil r. 1906 jednosvazkovou příručku. V l. 1904—6 D. vydal na základě sněmovních akt *Jednání sněmů moravských*, 1. sv. 1791—1835, 2. sv. 1835—1848 (nákladem »Matice Moravské«). R. 1907 uveřejnil rozsáhlou práci *Poslední robotní vzpoura na Moravě r. 1821*, k níž předběžnou studii publikoval ve Sborníku žáků prof. Golla (1906): *Prameny k dějinám poslední selské vzpoury na Moravě r. 1821*. Do Ottova Nauč. Slovníku napsal stručné dějiny Moravy.

***Dvořák** Boža, architekt čes. (* 1864 ve Valech u Přelouče). Absolvovav reálku v Pardubicích a vys. školu technickou v Praze, pobyl rok na vídeňské akademii výtvarných umění u prof. bar. Hasenauera. V l. 1892 až 1896 byl v praxi u firmy Horák a Tiebel, pak u dvor. stavitele R. Tereby. R. 1896 byl řídícím architektem technické kanceláře Národopisné výstavy v Praze. Od r. 1898 působí jako stavitel a civilní geometr v Pardubicích, kde postavil několik nájemných domů, záložnu, villu dra J. Štolby a restauroval kostely P. Marie a sv. Jiljí. Opravy kostelů provedl též v Hostačově a v Korouhvi a j. v. Od r. 1898 D. jest konservátorem ústřední kommisse pro zbadání a zachování památek ve Vídni. *A. Cechner.*

***Dvořák** Ladislav, politik a právník čes. (* 2. čna 1866 v Bechyni). Povýšen byv r. 1891 na české universitě za doktora práv, věnoval se praxi soudní a advokátní. R. 1894 poslouchal na universitě berlínské přednášky o státním právu a národ. hospodářství. Od r. 1895 do února 1899 přednášel na Českoslovanské akademii obchodní národ. hospodářství a právo směnečné. R. 1898 otevřel v Praze kancelář advokátní. R. 1900 a v násl. období zvolen za městskou skupinu slanskou do sněmu. R. 1902 zvolen za měst. skupinu píseckou do říšské rady, kde setrval do r. 1907. Napsal: *Co jest národnost?* (1893); *Podstata a význam českého práva státního* (1897); *Sňatek arciknížete Františka Ferdinanda d'Este a právní účinky jeho prohlášení z 28. čna 1900* (1900) a mimo to řadu úvah o otázce jazykové, o rovném právu, o státoprávním poměru Rakouska a Uher, o § 14. ústavy prosincové, o otázkách politické taktiky, o nepoměrném zastoupení českého úřednictva v úřadech ústředních. Po dru Kaizlovi byl spolupracovníkem pařížské »Revue du droit public et de la science politique«. Redigoval »Sborník spisů politických a národohospodářských« a jest spolupracovníkem Ottova Slovníku Naučného. Jako předseda jazykového odboru Národní rady řídil redakci spisu o národnostní poplatnosti vydaného českými odborníky jako odpověď na vývody prof. bar. Wiesera.

***Dvořák** Hugo, žurnalista morav. (* 1868 v Hor. Moštěnici u Přerova). V l. 1899—1901 byl moravsko-slezským referentem »Nár. Listů«, pak vrchním redaktorem »Ostravského Denníku«; nyní je členem redakce

»Pozora« v Olomouci. Napsal řadu politických, národnostních a hospodářských článků o českých menšinách na Moravě a ve Slezsku.

* **Dvořák** Ladislav, katol. spisov. čes. (* 1870 v Bílé Hůrce u Týna n. Vlt.). Studoval na gymnasiu a theologii v Čes. Budějovicích, kde r. 1893 byl vysvěcen, r. 1897 povýšen na doktora theol., stal se praefektem chlap. semináře a spolu katechetou čes. gymnasia v Čes. Budějovicích a od 1. led. 1898 professorem círk. dějin a potom fundament. theologie při theologickém ústavě t.; od r. 1905 je c. a k. dvorním kaplanem a ředitelem c. a k. vyš. ústavu pro vzdělání kněží u sv. Augustina (Frintaneum) ve Vídni. Napsal: *Biskupský kněžský seminář v Čes. Budějovicích* (Čes. Budějovice, 1905). Mimo to psal recense a různá pojednání z oboru theologie vůbec, hlavně pak z oboru dějin církevních a směru apologetického do různých časopisů katol. Jest také spolupracovníkem »Ottova Slov. Nauč.«

* **Dvořák** Pavel, pseud. E. Sokola (v. t 5).

* **Dvořák** Max, syn archiváře M. D a, čes historik dějin umění (* 1874 v Roudnici, kde též studoval gymnasium). Universitu pražskou opustil a dokončil studia svá na universitě vídeňské, kdež r. 1902 se habilitoval; od r. 1905 je mimoř. professorem dějin umění na vídeň. universitě; záhy byl jmenován generál. konservátorem c. k. centrální kommisse pro zachování histor. a uměleckých památek. Samostatně vydal: *Hrabata Šlikové a jejich archiv v Kopidlně* (Praha, 1895); *Stručný nástin dějin panství a hraběcího rodu Šlikovského* (Jičín, 1895); *Odpověď na obranu Sněmů českých Františka Dvorského* (Praha, 1896); *Process Jiřího z Lobkovic* (t., 1896); *Dva denníky dra Matiáše Borbonia z Borbenheimu* (t., 1896, Čes. akademie); *O listině papeže Jana XIII. v kronice Kosmově* (t., 1899); *Knihovna Augustiniánského kláštera v Roudnici*, příspěvek k dějinám malířství miniaturního (t., 1900); *Die Illuminatoren des Johann von Neumarkt* (Víd., 1901); *Les Aliscans* (t., 1903); *Das Rätsel der Kunst der Brüder van Eyck* (t., 1904); *Von Manes zu Švabinský* (t., 1904); *Nekrolog des Prof. dr. Alois Riegl* (t., 1905); *Das Lobkowitz'sche Archiv in Raudnitz* (t., 1907); *Kunsthistorisches Jahrbuch der k. k. Zentral-Kommission* (t, 1907); *Spanische Bilder einer österreichischen Ahnengalerie* (v Roudnici; t., 1907); *Oesterreichische Kunst-Topographie.* Politischer Bezirk Krems und Schloss Grafenegg, 2 d. (t., 1907); společně s dr. Boh. Matějkou v Soupise památek historických a uměleckých v politickém okresu Roudnickém díl II. *Zámek Roudnický* (Praha, Čes. akademie, 1907).

* **Dvořák** Arnošt (lit. Arno), básník čes. (* 1. led. 1881 v Hořovicích), studoval gymnasium v Příbrami a v Písku, medicinu v Praze. Promovován byv r. 1905 za doktora, stal se vojenským lékařem. Prvé liter. pokusy D-ovy spadají již do let gymnasijních, kdy přispíval do »Moderní Revue«, »Nového Kultu« a j. R. 1902 přeložil St. Przybyszewského »Pro štěstí« (Karlín), r. 1903 otiskl několik větších novell ve »Květech« a r. 1908 vydal své první drama *Kníže* (Praha), jež provozováno bylo po prvé v říjnu 1908 v Nár. divadle s vynikajícím úspěchem.

Dvořáková Otilie, operní pěvkyně čes. (* 29. září 1876 v Michli u Prahy). Hudebního vzdělání dostalo se jí na konservatoři hudby v Praze, načež r. 1895 přijata byla do svazku Národního divadla, kde po několik let působila jako oblíbená zpěvačka. Z repertoiru jejího zvláště sluší uvésti opery: Carmen, Dimitrij, Eug. Oněgin, Faust a Markéta, Mignon. Později vystupovala v Německu i u nás (na Smíchově) jako subretta, ba někdy i jako herečka v oboru salonních dam.

* **Dvořáková-Danzerová** Lidmila, herečka čes. (* 1859 v Praze). Divadelního vzdělání nabyla u Ferdinanda Dessoira. Uměleckou dráhu nastoupila r. 1883 u divadla v Postupimi, odkud přestoupila k divadlu v Heidelberce a Teplicích. R. 1887 angažována k Nár. divadlu jako člen činohry pro obor charakterní. Veliká je řada her, v nichž vytvořila umělecky vyškolené postavy. R 1891 pojal ji za choť J H. Dvořák, stavitel v Praze.

Dvorce 16) 318 d., 20 obyv. č., 2620 n. (1900).

Dvořiště 6) Dolní má 130 d., 3 obyv. č., 685 n. (1900). — D. 7) Horní 133 d., 7 ob. č., 856 n. (1900).

* **Dvorniković** Ljudevit, spis. chorv. (* 1861 v Záhřebě). Jest professorem učitelského učiliště v Sarajevě. Pracuje hlavně na poli paedagogickém a kritickém. Práce své uveřejňuje v časopise »Vijenac« a »Nada«. R. 1906 vydal své literární a kritické práce souborně pod titulem: *Essay iz oblasti estetike i pedagogije* Tmk.

Dvorské úřady viz Dvůr nejvyšší.

Dvorský 5) František, čes. historik a ředitel zemského archivu, † 28. říj. 1907 na Smíchově. R. 1895 vydal osmý díl *Sněmů českých* s obšírným úvodem o processu Ladislava a Jiřího z Lobkovic (vyšlo též samostatně). Nepříznivá kritika tohoto dílu přiměla ho k vydání *Obrany Sněmů českých*, v níž marně pokusil se zlomiti hrot výtkám edice nekritické a též jinak neuspokojivé. Vydání »Sněmů« dovedl až do svazku desátého (do r. 1604). Stejně málo uspokojily *Dopisy Karla st. z Žerotína 1591—1610*, které vydal s pomocí úředníků zemského archivu v »Českém archivu«, sv. XXVII. R. 1905 ruská archaeografická kommisse (po průtahu více než dvacetiletém) vydala D m sebraná *Pisma i donesenija Jezuitov o Rossiji konca XVII i načala XVIII věka* (ruský překlad pořídil M. A. Kojalovič). Na tomto základě D. vydal český spis *O jesuitských missiích v Rusku za Petra I.* (Praha, 1905). Společně s B. Bondym vydal *K historii Židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (Praha, 1906, 2 sv.). Poslední prací D kého jest pojednání *Počátky kalicha a artikule pražské již l. 1417* (Praha, 1907).

***Dvorský** František, přírodopisec čes. (* 25. září 1846 ve Strážnici na Moravě), studoval přírodní vědy na universitě vídeňské, kde se podrobil státním zkouškám. V l. 1864—67 byl učitelem na některých hlavních školách moravských, r. 1867 vychovatelem v Bílkově ústavu ve Vídni, r. 1870 suppl oval na obecním něm. gymnasii v Uh. Hradišti. R. 1871 jmenován prof. na zemském gymn. v Unčově, r. 1875 na státním gymn. v Třebíči a r. 1886 na II. českém gymnasiu v Brně. R. 1899 šel na odpočinek. Petrograficky prozkoumal záp. Moravu, kterou naskrz procestoval. Získané horniny a nerosty uložil po většině v zemském museu v Brně a v geolog. říšském ústavu ve Vídni. Pro říšský geolog. ústav opravil a doplnil mapy záp. Moravy. Sepsal učebnici: *Arithmetika pro I. třídu škol středních* (Třebíč, 1877); do programmu třebického gymnasia: *Ueber einige in der Umgebung von Trebič vorkommende Fossilarten und Mineralien* (1881); *Die am Iglavaflusse abgesetzten Moldavit Quarzgerölle* (1883). V »Annales Musei Franciscei« uveřejnil pojednání: *O vltavínech moravských* (1898); *O ptactvu mor. ve Františkově Museu* (1895); *O předních nalezištích nerostů na západní Moravě* (1899). Nákladem »Musejního spolku« v Brně (r. 1907) vydal monografii: *O starožitném panském rodě »Benešoviců«* (I. díl). Přispíval do Ottova Naučného Slovníku. Od r. 1889 jest předsedou »Musejního spolku« v Brně, od r. 1897 redaktorem »Vlastivědy moravské«, do které psal »Faunu moravskou« a topografii okresů třebického a náměstského.

***Dvorský** Viktor JUdr. a Phdr., zeměpisec a alpista čes. (* 22. září 1882 v Praze), studoval na právnické a filosofické fakultě tamtéž, podnikl několik cest zejména po zemích slovinských a Černé Hoře, z níž pronikl do caňonu Cemu (Cijeony) a v Selce do Albanie. Jako alpista přispěl k otevření Julských Alp řadou nových výstupů. Samostatně vydal: *Ekonomickogeografické studie z Černé Hory* (»Rozpr. čes. akad.«, Praha, 1907); *Die Handelsplätze in den Gebirgsregionen der Grafschaft Görz* (Travaux géographiques tchèques č. 8 t., 1907); *V Julských Alpách* (t., 1906) a napsal četné články do »Zeměvědného Sborníku« (zejména *Základní rysy geomorfologických vlivů na poměry hospodářské*), »Národohosp. Obzoru«, »Časop. čes. turistů«, »Alpského Věstníku«, v jehož redakci zasedá od r. 1905, a j.

Dvůr 7) Králové nad Labem má 853 d., 9403 obyv. č., 1486 n., 5 j. národ. (1900), vyš. stát. gymnasium, měst. museum.

***Dyaco,** Dyacon viz Djakovo.

***Dyakowski** Mik. viz Dyjakowski.

***Dybfest** Arne, novellista norský (* 1868 v Drontheimu — † 1892), absolvovav střední školy trávil nějakou dobu v Americe, potom v Paříži. Jako zásadný individualista klonil se k theoretickému anarchismu, jež nadšeně velebil ve své knize *Brandt Anarkister* (1890). Mimo to napsal dvě sbírky novell: *Ira* (1891) a *To Noveller* (*En Ensom, Den første Dag*, 1892), kde se jev býti výborným psychologickým analytikem.

van **Dyck.** K literatuře srv. Cust, A. van D., an historical study of his life and works (Lond., 1900) a t., A description of the sketch-book of sir Anthony van D. (t., 1902); Rooses, Antoine van D (Pař., 1901).

Dyer 2) Thomas Henry, historik angl. † 1888 v Bathu.

Dygasiński Adolf (* 1839 v Niegołowicich — † 1902 v Grodzisku), než se usadil ve Varšavě, měl v Krakově pensionát a r. 1871 tiskárnu, v níž vydával mnoho cenných vědeckých i populárních spisů. Z posldnějších prací jeho uvádíme ještě: *Wilk, psy i ludzie*; *Co sie dzieje w gniazdach*; *Głód i miłość*; *Psia dola*; *Na złamanie karku* (1893); *Gorzałka* (1894); *Zajac* (1899); *Wilkie łowy* (Varš., 1901); *Gody życia* (1901) a j.

***Dýchací přístroje** jsou přístroje, které umožnují dýchati, pobývati, pracovati v prostorách naplněných zkaženým vzduchem, jedovatými plyny. Upotřebuje se jich hlavně v hornictví, hasičství při záchranných pracích požárních a v chemickém průmysle při vývoji jedovatých plynů a par.

Konstrukce jejich závisí 1. na jakosti přimíšenin vzduchu, 2. na velikosti prostor, ve kterých má se s nimi pracovati, 3. na době, po kterou se jich má trvale používati.

Je-li vzduch znečištěn jen mechanicky, t. j. obsahuje-li ve větší míře prach, kouř, tu d. p. mají za hlavní část skřínku naplněnou vrstvami vaty napojené glycerinem a vrstvami vaty suché. Znečištěný vzduch přivádí se do tohoto čističe, vdechováním prodírá se vatou zanechávaje v ní všechny mechanické nečistoty. Čistý vzduch odvádí se hadicí k ústům. Vydechnutý uniká samočinným otevřením vypouštěcího ventilu do okolí. Obyčejně bývají přístroje tyto se škraboškou, helmou částečně neb celou hlavu zakrývající a těsně ke krku, k tělu přiléhající, neb prostě zakrývá se jen nos, po případě stačí svorkou n. skřipcem nos stisknouti. Doba jednoho upotřebení bývá ½hodinová.

Pro případy, že vzduch je vůbec k dýchání nezpůsobilý, že promišen jest jedovatými plyny, máme d. p. hadicové, reservoirové, regenerační.

Hadicové d. p. umožňují dýchati v místnostech se zkaženým vzduchem tím způsobem, že hadicemi dopravuje se dychatelný vzduch z prostor čistých. Pro menší vzdálenost postačí pro hnaní vzduchu pouhé ssání plic, pro větší vzdálenosti upotřebuje se měchů, kompressorů. Hadicový přístroj Stolzův je se škraboškou těsně k obličeji přiléhající. Otvory oční jsou buď kryty jemnou drátěnou sítkou, neb jsou zaskleny. Čerstvý vzduch pumpovaný přivádí se hadicí pod škrabošku a vydechnutý uniká oční sítkou neb nad zasklenými otvory. Bremenův přístroj má korkovou přílbici, v níž přivedený čerstvý vzduch rozvětvuje se třemi přívody, zakončenými před samými ústy

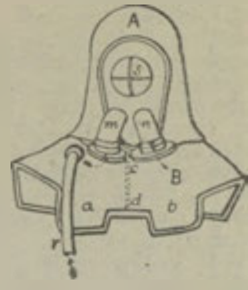
úzkými štěrbinami. Spotřebovaný vzduch nemá zvláštního odvodu, nýbrž uniká neúplně těsným přilehnutím přílby k tělu. Podobně samočinně uniká těmito místy vzduch, když jeho tlak stal se poněkud vyšším, než má býti. Pro případy, že přístrojem Bremenovým dodává se vzduch s vyšším tlakem, jest nutno přístroj opatřiti redukčním ventilem, by se mohl vysoký tlak při upotřebení v přílbě snížiti na tlak vhodný k dýchání. Přístroje této skupiny mají tu vadu, že přívodná hadice činí pohyb obmezeným, nevolným. Přehlížení a opatrování hadice stěžuje celou akci záchrannou.

Volného pohybu dosahuje se přístroji reservoirními, neboť tyto mají zásobu dychatelného vzduchu neb čistého kyslíku, a není třeba jim ho dodávati přívodnou hadicí. Používá se jich hlavně při požárech zejména v dolech. Wanzův p-oj d. skládá se z nádoby ocelové *A* (vyobr. č. 4944.) obsahu 5 *l*, v níž stlačen je čistý kyslík na 120 atmosfér. Ručním ventilem *a* vypouští se z nádoby *A* stlačený kyslík, samočinným redukčním ventilem *b* srazí se tlak jeho na přiměřenou velikost potřebnou k volnému dýchání. Do reservy, v případě, že by předcházející ventily vypověděly službu, má přístroj ještě ventil vypouštěcí *d*. Vzduchovou rourou *c* přivádí se kyslík z reservoiru *A* do kukle *B* a vydechnutý uniká z pod kukle do okolí. Přístroj s 5litrovou zásobou kyslíku, stlačeného na 120 atmosfér a při redukčním ventilu zařízeném na výtok 10 litrů na 1 min. stačí na pobyt celohodinový. Váha jeho jest asi 12 *kg* a cena 200 *K*. Nádoby se zásobou stlačeného kyslíku jsou ocelové, vyzkoušené na 250 atmosfér a ve skutečnosti namáhané toliko na 120 atmosfér. Bývají opatřeny redukčním ventilem a manometrem. Železniční doprava těchto ocelových bomb s kyslíkem jest obyčejná, bez zostřených podmínek. Vada přístrojů této skupiny je, že vydechnutý vzduch vypouští se ven do okolí, bez dalšího zužitkování.

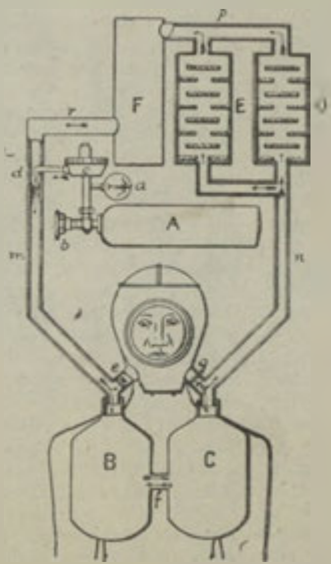

Č. 4944. Wanzův dýchací přístroj reservoirový.

Regenerační d. p. nemají této vady, neboť jimi vydechnutý vzduch přetvoří se znovu, by schopným byl k novému vdechnutí. Příklad jednoduchého d-ho p. regeneračního je přístroj Neupertův, zlepšený horním radou Mayerem (vyobr. č. 4945.). Z ocelové nádoby kyslíkové přivádí se kyslík rourou *r* do koženého dutého límce *B* kukle *A*. Límec *B* přepažen jest příčkou *cd* na dvě části *ab*. Kukle i límec přiléhají těsně k tělu. Ke hledění upraven je zasklený otvor *s*. Proti rozbití chráněn je drátěnou mříží. Kyslík dopravený rourou *r* vchází do dutiny límce *a* a odtud rourou *m* k ústům. Vydechnutý vzduch veden je rourou *n* do dutiny límce *b*, kdež uloženy jsou drobné kousky hydrátu draselnatého. Působením tohoto zbaví se vzduch kyseliny uhličité a vlhkosti, aby znovu s přimíšeným novým kyslíkem mohl býti vdechován. Přístroj Neupertův pro dvouhodinové nepřetržité upotřebení bývá 7 *kg* těžký; ocelová bomba s kyslíkem stlačeným na 100 atmosfér bývá obsahu 1·5 litru a zásoba hydrátu draselnatého je o váze 0·5 *kg*. Cena činí kol 150 K. Dragerův přístroj (vyobr. č. 4946.) skládá se z ocelové láhve kyslikové *A*, z které ručním ventilem *b* se vypouští kyslík do redukčního ventilu *c*, odkudž zařízením *d* podobným injektoru vpouští se do roury *m*. Manometrem *a* měří se napětí kyslíku v nádobě *A*. Výtokem kyslíku v místě *d* způsobuje se ssání v rouře *r* z chladiče *F* a z regenerátorů *ED*, kdež vydechnutý vzduch přetvořuje se na čistý. Smíšený kyslík se vzduchem proudí k ústům a do první části *B* koženého měchu na prsou zavěšeného. Při vdechnutí otevře se lehký slídový ventil *e*,

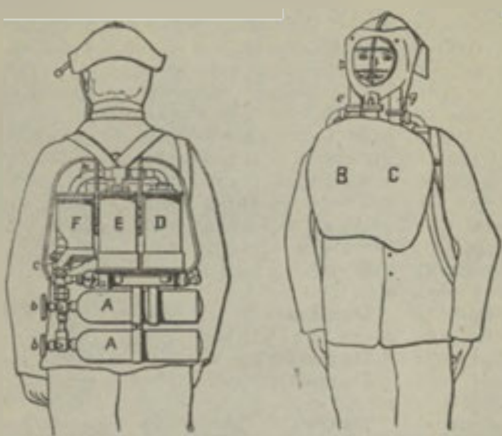
Č. 4945. Neupertův přístroj.

Č. 4946. Zařízení regeneračního přístroje dýchacího.

a čistý vzduch vproudí do vnitř kukle. Vydechnutý vzduch otevře si druhý ventil *g* a prchá do druhé polovice měchu *C* a rourou *n* do regenerátorů *ED*. Nádoby tyto opatřeny jsou uvnitř příčkami a na ně uloženy jsou drobné kousky hydrátu draselnatého s porosní hmotou. Z vydechnutého vzduchu zachytí hydrát draselnatý kyselinu uhličitou a porosní hmota zadrží vlhkost. Poněvadž při processe tom vyvíjí se teplo, vede se teplý očištěný vzduch z regenerátorů do chladiče *F*, kdež povrchovým ochlazením ochladí se na přiměřenou teplotu. Z toho chladiče jest pak výtokem kyslíku v místě *d* vyssáván, aby se smísil s čistým kyslíkem a znovu nastoupil cestu respirační. Vzduch kolující takto apparátem bývá obsahu 16 litrů. Jedna ocelová láhev pod tlakem 125 *l* pojme 120 *l* kyslíku (s oby- kouř ven. Ke vdechování je roura *a* zakončena ústním nátrubkem *b*, jenž vloží se do úst. Roura *a* u měchu ústí do kolena, jehož jedním ramenem čistý vzduch béře se z měchu a druhým ramenem vydechnutý vede se do měchu. Ostatní uspořádání s regenerátory, chladičem, láhví kyslíkovou na zádech je jak předešlé. Přístroje této skupiny slují též pneumatofory.

Nejnovější d. p. nenosí s sebou zásobu stlačeného kyslíku, nýbrž vyrábějí si samy potřebný kyslík. Slují též pneumatogeny. První sestrojení pochází od Francouzů Desgreza a Balthazarda (v. Potápěčství, str. 323*b*). Přístroj dra M. Bambergera a dra Fried. Böcka vyrábějí si kyslík použitím nadkysličníku draselnato-sodnatého $NaKO_3$. Process chemický je tento:

Č. 4947. Celkové uspořádání a umístění regeneračního přístroje dýchacího s kuklí.

Č. 4948. Regenerační přístroj bez kukle s ochrannými brejlemi.

čejným tlakem atmosférickým), což vystačí na jednohodinové použití apparátu. Množství spotřebovaného hydrátu draselnatého pro jednu hodinu činnosti činí 0·5 *kg*. Kontrola, zda může hydrát draselnatý ještě pracovati či zda má se vyměniti, jest: chrastí-li regenerátor, je hydrát ještě schopný k službě. Váha přístroje je mezi 14—17 *kg*. Vyobr. č. 4947. vyznačuje celkové uspořádání přístroje Drägerova a jakým způsobem se nosí. Přístroje tyto bývají buď s kuklí nebo bez ní. V případě bez kukle používá se nátrubku vdechovacího a svorky n. skřipce na nos. Má-li se pracovati v kouři nebo v plynech působících na oči, má přístroj též ochranné brejle. Vyobr. č. 4948. podává d. p-oj s ochrannými brejlemi *ef*, s nátrubkem vdechovacím *b* a se skřipcem nosním *d*. Brejle těsně přiléhají k obličeji, přece však pro případy, že by kouř se dostal pod brejle, opatřeny jsou tímto zařízením: kožený měch *M* spojen je rourou *G* s prostorem pod brejlemi. Stlačením gummového balonku *h* vžene se čistý vzduch z měchu pod brejle a tím vytlačí se

1. Nadkysličník draselnato-sodnatý rozkládá se vydechnutými vodními parami na hydrát sodnatý *NaOH*, hydrát draselnatý *KOH* a vybavuje se volný kyslík

$$NaKO_3 + H_2O = NaOH + KOH + O_2.$$

2. Hydráty sodnatý a draselnatý vyznačují se velikou snahou spojiti se s kyselinou uhličitou na uhličitany sodnatý a draselnatý; tedy pohlcuje se jimi vydechnutá kyselina uhličitá

$$NaOH + KOH + CO_2 = NaKCO_3 + H_2O.$$

3. Vydechnutá kyselina uhličitá působí též na nadkysličník draselnato-sodnatý, vytvoří se uhličitan draselnato-sodnatý a vybaví se kyslík

$$NaKO_3 + CO_2 = NaKCO_3 + O_2.$$

Vybavený kyslík v přístroji mísí se s přečištěným vydechnutým vzduchem a přivádí se rourou k ústům, k dýchání.

***Dyjakovice**, ves u Mor. Krumlova, viz Tavíkovice.

***Dyk** Emanuel, poslanec čes. (* 17. října 1852 v Něm. Bříze u Plzně — † 20. dub. 1907

v Plzni). Studoval na gymnasiu v Plzni a Klatovech, práva v Praze; byl advokátem v Plzni. R. 1889 zvolen do sněmu českého za venkovské obce blovické, podlehl však r. 1901 proti kandidátu agrárnímu. Na radě říšské zasedal od r. 1891 za okres plzeňský jako kandidát strany svobodomyslné. Zde zvláště vynikl v debattě o berní reformě, kde 13. čna 1895 řečnil plných pět hodin a způsobil tak, že předloha vládní nebyla projednána tak, jak si toho přála vláda. Ve Vídni přednášíval též v Klubu rakouských národností. Napsal společně s M. Hájkem a Fr. Königem brošuru o bosenských poměrech *Dvacet let kulturní práce* (1899; obšírný referát v »N. L.« 1899 č. 101 a sl.) a další brošuru *Max Hájek, Frt. König, říšští poslanci* (Plzeň, 1899).

* **Dyk** Jan, spis. čes. (* 1860 v Něm. Bříze u Plzně). Studoval v Plzni a v Soběslavi; od r. 1880 jest učitelem, nyní na měšť. škole v Kralovicích u Plzně. Aby seznal život a středisko zádruhy jihoslovanské, cestoval v l. 1898—99 po Srbsku, Bosně, Chorvatsku a Dalmacii a popsal cestu svou v knize: *Za srbskou zadrugou* (Plzeň, 1899); dále vydal: *Popis okresu Kralovického* (Praha, 1886); monografii *Rod Gryspeků v Čechách* (Kralovice, 1901); *Přehled zákonů o práv. postavení učitelstva v království Českém* a *Zákony nyní platné* (Chotěboř, 1903). Od r. 1899 pořádá v Kralovicích měst. archiv, z jehož památek napsal řadu článků do venkovských časopisů.

* **Dyk** Viktor, spis. čes. (* 31. pros 1877 v Šopce u Mělníka), žije jako literát v Praze. Literární činnost zahájil knihami veršů *A porta inferi* (1897), *Síla života* (1898), *Marnosti* (1900), *Buřiči* (1902), *Satiry a sarkasmy* (1905), *Milá sedmi loupežníků* (1906); k nim druží se proverby a dramatické scény *Tragikomedie* (1902), *Tři hry* (1906; obsahují *Episoda*, *Smuteční hostina* a *Premiera*), *Posel* (1907), *Ranní ropucha* (1908); většina jich provozována s úspěchem na pražských jevištích. V próse vydal kromě drobnějších prací *Stud* (1901) a *Hučí jez* (1903), dva díly románového cyklu zobrazujícího život české mládeže z konce 90. let *Akta působnosti Čertova Kopyta* a to: *Konec Hackenschmidův* (1904) a *Prosinec* (1906). R. 1907 vydal s Arnem Novákem anthologii *Nová česká poesie*, od r. 1907 jest spoluredaktorem »Lumíra«. — Vloha D-ova jest po výtce lyrická, není to však bezprostřední poesie ryzího citu a vroucího vjemu, co chvěje se bolestně a nervosně v jeho úsečných a epigrammatických verších, nýbrž spíše studená a břitká lyrika nedůvěřivého a ironického rozumu, jenž s bořivou skepsí a krutou výsměšností reaguje na projevy citu a nárazy nálady. Intellekt podrážděný nicotou života, otrávený veřejnými poměry národa a doby, vyzbrojený velikou, až vtíravou znalostí moderní literatury, stojí tu na stráži, aby nepropukl zvláštní, až slepě romantický a pudově mystický hlas srdce, zrazeného osudem; drásavá ironie, řízný vtip, kousavý výsměch, dravá parodie jsou mu zbraněmi. Když byl v prvních svých knihách veršů, zjednodušujících na rozdíl od soudobé lyriky české formu básně až k popěvku, jenž má často ráz říkadla, takto zachytil a rozebral nálady šeřícího se věku, kr se citovosti a lásky, bolest národnosti a dekadence, hrůzu vniterního nihilismu a marnost touhy, vrhl se útočně s řízným, ač často jen osobním vtipem na naše literární a politické poměry a postavil se tak mezi naše nečetné satiriky. Methodou epigrammatickou a aforistickou zbásnil též několik dramatických scén, kde krajní stručnost a chvatný šerm nápadů a vtipů, často tragicky podložených, nedovolily, aby dramatický nápad rozvil se v dramatický děj; poslední jeho větší práce divadelní prohrála svůj dramatický osud ve smělé sázce o thesový konflikt, nahodile položený do prostředí historického. Také jeho veliké prosaické práce cyklicky řazené nejsou vlastně romány, nýbrž spíše podrobné a zúčastněné kroniky naší nedávné minulosti, volně a bez pevnější stavby improvisované výjevy ze života ztracených duší štíhaných chimaerami přítomnosti; přílišná míra dialektiky a převaha thesové diskusse dusí v nich epický tok děje. Při veškeré jednostrannosti svého nadání D. jest z nejpůvodnějších a nejvíce rázovitých duchů naší mladé literatury. *AN.*

* **Dyn**, dyna, jednotka síly, viz Síla, str. 161 *b*.

* **Dynamit** cellulosový viz Cellulosový dynamit.

* **Dynasovky** viz Dinasovky.

* **Dysodil**, odrůda hnědého uhlí (v. t., str. 97 *a*).

* **Dytrych** Jos. Petr Václav viz Dittrich 1).

* **dz** v Německu od r. 1897 úředně zavedená zkratka za Doppelzentner (100 *kg*).

* **Dzianet** (z arabského), starobylý název v Polsku užívaný pro vytrvalého oře z plemene neapolského, španělského, mantovského i tureckého.

Dziatzko Karl, filolog něm., † 1903 v Gotinkách.

Dzieduszycki 3) Władz. † 18. září 1899. Byl zemským maršálkem haličským, tajným radou a od r. 1874 doživotním členem panské sněmovny, kde náležel k pravici. — D. 4) Wojciech byl po přestávce r. 1886 až 1895 opět volen do říšské rady, jíž náleží posud. R. 1904 byl zvolen předsedou polského klubu a od čna 1906 do list. 1907 byl polským ministrem krajanem v kabinetu Beckově. Z jeho filosofických prací největšího uznání došly *Dzieje rozwoju umysłowego w Europie*. Poznav literatury západní i východní napsal řadu novell: *Powieści Wschodu i Zachodu*. Také jeho drama *Bohdan Chmielnicki* a nejnověji *Bolesław Śmiały* dosáhlo úspěchu.

* **Dziegełów**, vsi slez., viz Děhylov.

Dziekoński 1) Antoni, státník pol., † okolo 1812.

* **Dziekonski** Józef Bogdan, spis. a kritik pol. (* 1816 — † 1852). Studoval na universitě v Královci, Jurjevě a Moskve. R. 1840 venoval se výlučně pracím literárním. První prací D kého byla povídka: *Ogłoszenie v gazetach*. Potom uveřejňoval literární své práce v časopise »Nadwiślanin«, kde r. 1841 vyšly: *Moja fajka, marzenie*; *Trupia głowa na biesiadzie*; *Piosnka*; *Wyzwolenie zapaleńca*; *Pająk*. R 1843 vyšla jeho *Jaskółka*, r. 1845 *Sędziwój*. V časopise »Dzwon« D. uveřejňoval práce kritické. R. 1847 spřátelil se s Mickiewiczem a zabral se do mysticismu Towiańského. Po jistou dobu sloužil v legii italské a účastnil se války s Rakušany. Po válce upadl do veliké bídy a zemřel v nemocnici Beaujon a pochován byl na hřbitově Montmartru v Paříži. Drobnějši práce D kého sebral a vydal August Wilkoński pod titulem: *Spomnienia i marzenia Bogdańskiego* (Varšava, 1848, 2 sv.). *Tmk.*

* **Dziekonski** Józef Pius, stavitel pol. (* 1844 v Płocku). Studoval reálku ve Varšavě a t. školu krásnych umění, načež věnoval se především architektuře chrámové; tak jest od něho *chrám v Zakopaném* v Tatrách a jinde. Se stavitelem Lilpopem D. zbudoval nádherné *mausoleum* pro rodinu Scheiblerů v Łodži ve slohu gotickém, se stavitelem Kucharzewským vztyčil *chrám ve Velké Dąbrowě*. Ve Varšavě D. vystavěl se stavitelem Cichockým *chrám sv. Petra a Pavla*. Vedle toho vystavěl i větší počet skvostných hřbitovních kaplí ve Varšavě. D. zbudoval dále *chrám sv. Floriána a archanděla Michala* v Praze u Varšavy, který řadí se k nejkrásnějším dílům D kého ve slohu spanilé gotiky. Za nádherná díla svá D. vyznamenán byl r. 1892 arcibiskupem Popielem titulem čestného stavitele arcidiécese varšavské. Mimo to D. provedl ve Varšavě stavbu mnohých domů soukromých a nemocnic veřejných. D. vydal r. 1893: *Monografija kościoła w Bedkowie* a v různých časopisech odborných uveřejnil mnoho statí z oboru architektury. D. jest od r. 1893 spolupracovníkem kommisse umění při akademii umění v Krakově. Byl též činným členem výkonné kommisse pro zbudování pomníku Mickiewiczova ve Varšavě r. 1898.

Dzierzon Jan, včelař, † 26. říj. 1906 v Lobkovicích.

* **Dziewaltów,** litevsky Dieltawas, starožitný hrad v rus. gub. kovenské, jehož paměť sahá do pohanských časů Litvy; pod ním ves, jež městečkem se nazývá. Nedaleko D a nacházel se na návrší při ústí řeky Stare do Święte háj dubový, kde lid litevský svá knížata pochovával a bohům obětoval. V XVI. stol. byl tu sbor helvetského vyznání.

Dziewulski Eug., přírodozpytec pol., † 1889.

Dzikowski Mieczysław r. 1871 založil ve Varšavě humoristický časop. »Kolce«, ale r. 1873 vystěhoval se do Německa, odkud posílal korrespondence do varšav. listů. Z pozdějších jeho prací nejlepší jsou: *Bez szczęścia* (1878); *Romans awanturnika* (1888) a z komédií: *Kochać i kochać*; *Zdrowi i pokaleczeni* (Lvov, 1895). Užíval též pseudonymu Chamski a Żegota Krzywdzic.

* **Dzisla,** dutá míra v něm. osadách vých.-afrických = 192 *l*.

* **Džamuna,** řeka ve Vých. Indii, v. Džamna.

* Ibn **Džebirul** viz Gabirol.

* **Džebrailský újezd** viz Karabag.

* **Džemenej,** jez., viz Ebelej.

* **Džera a,** m. arab., viz Gerrha.

Dževad paša Ahmed byl r. 1895 propustěn z velkovezírství a jmenován r. 1897 vrchním velitelem na Krétě. Po vyklizení Kréty od Turků byl povýšen na polního maršálka a jmenován velitelem 5. armádního sboru v Damašku. Začátkem r. 1900 odvolán byl z tohoto postavení, v němž vždy osvědčoval přízeň Němcům, a zemřel t. r. v Cařihradě.

* **Dževanširský újezd** viz Karabag, str. 998 *a*.

* al-**Džezíra,** arab. jm. Mesopotamie.

* **Džezire** viz Elefantiné.

* **Džibuti,** Djibouti, Jiboutil, hl. osada a sídlo guvernéra Franc. Somálska ve Vých. Africe, na již. straně Tadžurské zátoky, 240 *km* jz. od Adenu a 50 *km* j. od Oboku, dřívějšího hl. přístavu osady, má kol 11.000 obyv., z nichž 500 Evropanův; ostatní jsou Danákilové nebo Somálci. Založeno bylo r. 1888 a vzkvétá jmenovitě od r. 1902, kdy otevřena byla železniční trať do Dire-Dávy (Haráru), odkud bude prodloužena dále do Habeše. Tím D. strhlo na sebe veškerý obchod blízké angl. Zejly a konkurruje s Massávou. R. 1905 odvezeno bylo do Habeše zboží za 6,087.856 fr., vyvezeno z Habeše za 9,563.583 fr. Veškerý dovoz činil r. 1906 13,976.829 fr. a vývoz 20,272.714 fr. Proto také D. je stanicí několika parolodních linií, mezi nimiž i Rakouského Lloydu.

* **Džidžims** jsou barevné tkaniny z hrubé vlny pocházející z Persie, které složeny jsou ze tří, pěti nebo šesti podélných pruhů různé barvy a na nichž vyšity jsou vlnou postupující ornamenty. Mešitní či modlitební d. dělávají se z dvou podélných pruhů a na nich provedena různá vyobrazení. *Beroušek.*

* **Džih,** řeka afr., viz Gambia 1).

* **Džihángir-Šáh,** jméno pověstného diamantu (v. t., str. 462 *b*).

* **Dživelegov** Aleksěj Karpovič, spis. rus. původu armenského (* 1875), studoval na universitě moskev. hlavně v semináři profess. Vinogradova a již tehdy přispíval do předních listů rus. O sobě vydal: *Gorodskája obščina v srednije věka* (1901); *Srednověkovyje goroda v Zapadnoj Jevropě* (1902); *Torgovlja na Zapadě v srednije věka* (1904). Jest stoupencem marxismu a národohospodářského směru v dějinách, kteréžto názory tlumočí hlavně v »Rus. Vědomostech«.

* **Džunabe** viz Turkmenské koberce.

* **Džúnije,** Djuneh, Dochûnije, vzkvétající přístavní město na pobřeží Syrie 14 *km*

sev.-vých. od Bejrútu, má 4500 obyv., spojení parní tramwayí s Bejrútem a silnicí s el Batrúnem. Mnoho lodí staví zde, aby se vyhnuly vysokým poplatkům přístavním v Bejrútě.

* **Džuta** ruská viz Tourka.

E.

* **E** v elektrotechnice označení pro elektromotorickou sílu.

* **Earle** [ŏrl] William, generál angl. (* 1833 v Liverpoolu — † 1884 v Egyptě). Účastnil se krymské války a potom jmenován byl guvernérem Gibraltaru. V l. 1872—76 stal se vojenským tajemníkem lorda Northbrookea v Přední Indii a v l. 1882—84 ustanoven velitelem v Alexandrii. Spolu s lordem Wolseleyem vyslán byl ku pomoci generálu Gordonovi obleženému v Chartúmu. Skonal v bitvě u Kirbekanu. *Tmk.*

Eastbourne, lázeňské město angl. v hrabství Vých. Sussex, vzrostlo rychle od r. 1870 a má 43.344 obyv. (1901).

Eastlake Elizabeth, angl. malířka a spisovatelka, † 1893. Její *Journals and corres pondance* vyšly v Londýně r. 1895, 2 sv.

East London, důležité přístavní město ve vých. Kapsku, získal mnoho připojením kolonie Oráňské, má 25.220 obyv. (1904), dovoz činil r. 1906 3·7 mill., vývoz 1·3 mill. lib. st. Okres má 49 721 obyv.

Eau [ó], fr., voda, jméno různých přípravků kosmetických a voňavkářských. E *anathérine*, anatherinová voda, ústní voda vyráběná digescí guajakového dřeva, myrrhy, hřebíčku, dřeva santalového a skořice s alkoholem za přidání růžové vody a silic macisové, růžové a skořicové. — E. *d'Athenes*, athénská voda, voda k mytí vlasů; připravuje se dlouho trvající digescí dřeva sassafrasového a uhličitanu draselnatého s vodou růžovou a vodou květů pomorančových s alkoholem. — E. *de Botot*, ústní vodička, jejíž hlavní součásti jest alkohol a v něm rozpuštěny silice: máty peprné, růžové, lavandulové, essence: cedrové, myrrhové a ratanhiové; anebo alkohol se silicí peprnomátovou digeruje se se skořicí, hřebíčkem, s muškátovým květem, anisem a košenilou. — E. *de Brettfeld*, Brettfeldův líh, kosmetická voda k pěstění pleti, připravuje se macerací vanilky s olejem hřebíčkovým, lavandulovým, bergamottovým, citronovým, neroliovým, růžovým a muškátovým v alkoholu; neb olej neroliový, bergamottový, hřebíčkový, citronový, thymiánový, peruanský balsám a mošus se digeruje s alkoholem; vody této používá se velmi zhusta. — E. *de lavande*, voňavka lavandulová, připravená smíšením silic: lavandulové, geraniové, citronové, bergamottové, pižma, peruanského balsámu, storaxu, cibetu v alkoholickém roztoku. — E. *lenticulense*, přípravek ke krášlení pleti, upravuje se z alkoholu, vody květů pomorančových, cukru a potaše; po natření kůže alkohol se vypaří, potaš zůstane jako jemný prášek lpěti, při čemž cukr zastává lepidlo. — E. *de Mialhe*, ústní vodička z alkoholického roztoku silic: anisové, peprnomátové, badiánové, skořicové a essencí: benzoové, toluové a vanilkové s přidáním gummy Kino. — E. *de mille fleurs*, voňavka obsahující silice: citronovou, geraniovou, lavandulovou, pomorančovou a essence: cibetovou, fialkovou, vetivovou, vanilkovou, patchouli, neroliovou, pižmovou, jasmínovou, cedrovou a akaciovou; také i jiná složení dávají vůni podobnou. — E. *de Portugal*, portugalská voda, voňavka, alkoholický roztok silice růžové, citronové a bergamottové. — E. *des princesses* (něm. *Princesswasser*), známý přípravek krášlící pleť; jest emulsí oxychlóridu bismutového, plavené křídy a jemného mastku ve vodě a glycerinu; emulse ta pak různě se parfumuje. — E. *de Quinine*, chininová voda na vlasy, skládá se z chininsulfátu, glycerinu, vody kolínské, bay-rumu a vody růžové, nebo chininsulfátu, peruanského balsámu, ricinového oleje, jamajského rumu, růžové a kolínské vody.

* **Ebbinghaus** Hermann, vyn. psycholog něm. (* 1850 v Barmenu). Absolvovav gymnasium v Barmenu, odebral se na universitní studie do Bonnu, Halle a potom i do Berlína. R. 1880 habilitoval se na universitě berlínské. R. 1886 jmenován mimořádným professorem filosofie tamtéž a r. 1894 povolán za řádného professora do Vratislavě, r. 1905 do Halle. Pozornost učeného světa obrátil na sebe spisem: *Ueber das Gedächtnis* (Lip., 1885), kde si obral hlavně za úkol vysvětliti poměry mechanické paměti. Z druhých vědeckých děl sluší především uvésti: *Theorie des Farbensehens* (t., 1893); *Eine neue Methode zur Prüfung geistiger Fähigkeit und ihre Anwendung beim Schulkind* (t., 1897); *Grundzüge der Psychologie* (I, 1—2, t., 1897 až 1902, 2. vyd. 1905); *Abriss der Psychologie* (t., 1907). E. jest též vydavatelem »Zeitschrift für Psychologie«.

Ebeling 2) Adolf, spis. něm., † 21. čce 1896 v Kolíně n. R.

* **Eben** zelený n. hnědý viz Tecoma.

* **Ebenhoch** Alfred, politik rak. (* 1855 v Bregenci), studoval práva v Inšpruku, po promoci účastnil se okkupace Bosny a Hercegoviny, načež r. 1882 vstoupil do soudní praxe ve Vídni. R. 1884 byl od svých politických přátel povolán do Lince, kdež se trvale usadil jako advokát. Tam věnoval se horlivě politickému životu a stal se před-

sedou katolického lidového spolku pro Horní Rakousy. Od té doby činnost jeho náležela výhradně klerikálům, kteří jej také již r. 1888 vyslali do říšské rady a r. 1889 do zemského sněmu. Ve sněmu hornorakouském získal si záhy takovou vážnost, že r. 1898 jmenován byl zemským hejtmanem. V říšské radě byl členem klubu středu, později připojil se ke klubu Hohenwartovu a tu vynikl jako obratný řečník ve prospěch zájmů klerikálních, zejména snah po podřízení škol vlivu kněžskému. Byl často volen do delegací a do kvotové deputace, kdež proslavil se řečmi namířenými proti uherské vládě. S Dipaulim vystoupil z Hohenwartova klubu a účastnil se založení katolické strany lidové. Po smrti Dipauliho stal se předsedou této strany, se kterou po volbách r. 1907 přistoupil ke straně křesťansko-sociální. Když bar. Beck v list. t. r. kabinet svůj rekonstruoval podle nového seskupení stran, E. stal se ministrem orby. E. vydal několik spisů politických, jako *Sieben Vorträge uber die sociale Frage* (Linec, 1887); *Wanderungen durch die Gesellschaftspolitik* (t., 1896); dále divadelní hry: *Ungelöste Fragen* (t., 1900); *Queretaro* (t., 1904); *Johann Philipp Palm* a j., psané v duchu křesťansko-sociálním. *Skč.*

***Eberle** Syrius, sochař něm. (* 1844 — † 1903 v Bolzaně). Mnichovskou akademii navštěvoval v l. 1866—72, a vzbudil zájem krále Ludvíka II., pro jehož zámky navrhoval plastickou výzdobu, sochy, skupiny stolní, řezby k vozům, saním a pod. Od něho pochází *pomník Gabelsbergerův* v Mnichově, *bratří Grimmů* v Hanavě (1896), *Sv. Jiří* na radnici mnichovské, několik velikých soch na mostě Ludvíkově a v parlamentě t. a j. v. Od r. 1882 vyučoval na mnich. akademii.

Eberlein 2) Gustav, sochař něm. Mimo *pomníky Viléma I.* v Elberfeldě (1893), v Mannheimu (1894), v Mnichově (1897), v Altoně (1898) spadá do tohoto období *pomník Bismarckův* pro Krefeld (1897), *královny Luisy* pro Tylži (1900). Práci na berlínské Siegesallee zúčastnil se E. *pomníkem Bedřicha I.* (v pravo, v levo Danckelmann a Schlüter), a *Bedř. Viléma III.* (po stranách Stein a Blücher) z r. 1900 a 1901. *Pomník Rich. Wagnera* pro Berlín pochází z r. 1901—3, a r. 1902 E. prováděl *pomník Goethův* pro Řím, darovaný císařem Vilémem II. Poetickou mysl a sentimentalismus v pravdě německý projevil E. ve spise *Aus eines Bildners Seelenleben* (Berl., 1892). *F. H-s.*

***Eberodunum** viz Yverdon.

Ebers 2) Georg, egyptolog a romanopisec, † 7. srpna 1898 v Tutzingu nad Starnberským jezerem. Jeho sebrané spisy ve 32 sv. vyšly ve Štutgartě v l. 1893—97. Srv. R. Gosche, G. E. (2. vyd. Lip., 1887).

***Ebersmünster** viz Ebersheim.

Eberswalde, město v Braniborsku, má 23 833 obyv. (1905).

Eberty 2), politik něm., † 24. čce 1894 ve Friedrichrodě.

***Eberwein** Heinrich v. Cordus 1).

***Ebner** Viktor ryt. z Rofensteinu, histolog něm. (* 1842 v Bregenci). Habilitovav se r. 1870 v Inšpruku, stal se r. 1873 prof. histologie a embryologie ve Št. Hradci a r. 1888 histologie ve Vídni, kdež působí posud. Napsal: *Untersuchungen uber den Bau der Samenkanälchen und die Entwickelung der Spermatozoiden* (1871); *Ueber den feineren Bau der Knochensubstanz* (1875); *Mikroskopische Studien uber Wachstum und Wechsel der Haare* (1875); *Ursachen der Anisotropie der organisierten Substanzen* (1882); *Ueber den feineren Bau der Skeletteile der Kalkschwämme* (1887); dále psal o jemnější skladbě zubů, chorda dorsalis nižších druhů živočišných a zpracoval třetí sv. 6. vyd. Kollikerovy učebnice histologie.

Ebnerová z Eschenbachu. Její sebrané spisy v 8 sv. vyšly v Berlíně v l. 1893—1901. Do češtiny přeloženy povídky: *Božena*, přel. dr. J. Karásek (Praha, 1896); *Na zámku a ve vsi*, přel. A. Řeháková (t., 1903, nákl. J. Otty); *Vina neodčinitelná*, přel. Marie Štěpánková (t., 1902); *Obecní dítě*, přel. dr. J. Herzer (t., 1902); *Nevěrec*, povídka, přel. J. E. Šlechta (Praha, 1908, Svět. knihovna č. 662—664). Jako aristokratka se zvláštní oblibou líčí kraj a lid na Moravě. Vypravování její poutá svou prostou a umělecky dokonalou formou, jež se jeví stejně i ve větších jejích románech, jakož i v drobnějších povídkách.

***Ebrodunum**, Eburodunum viz Embrun.

Ebstein Wilhelm napsal dále: *Die Pest des Thukydides* (1899); *Leben und Streben in der inneren Medizin* (1900); *Die Medizin im Alten u. Neuen Testament* (1901—3); *Die Tastperkussion* (1901); *Die Krankheiten im Feldzuge gegen Russland 1812* (1902); *Vererbbare zellulare Stoffwechselkrankheiten* (1902); se Schwalbem pak vydává »Handbuch der praktischen Medizin« (Štutgart, 1899—91, 5 sv., 2 vyd. 1905, 5 sv.).

Eça de Queiros, romanopisec portug., † 16. srpna 1900 v Paříži, kdež byl posledně konsulem. Napsal dále román *A illustre casa Ramires* (1900).

***Eccius** Max Ernst, právník něm. (* 1835 ve Frankfurtě n. O.). Studoval v Bonnu, Heidelberce a Berlíně práva, vstoupil do pruské justiční služby a vypracoval r. 1873 v min. sprav. motivy něm. zákona o soudním zřízení. Potom se dostal za krajského soudce do Greifswaldu a stal se tam r. 1874 mimořád. professorem. R. 1877 povolán do říš. justičního úřadu, r. 1878 jmenován radou, r. 1879 vstoupil do pruského min. sprav. a stal se r. 1887 praesidentem vrch. zem. soudu v Kasselu. R. 1905 jmenován skutečným tajným radou a předsedou justiční zkušební kommisse. Uveřejnil: *Erörterungen aus dem Gebiete des Vormundschaftsrechts* (Berl., 1876) a zpracoval nová vydání Försterova *Preuss. Privatrecht* (7. vyd., 4 sv., t., 1896—97). Jest též spoluvydavatelem díla *Beiträge zur Erläuterung des Deutschen Rechts* (1896 a sl.).

* **Eccl.**, zkr., viz Ecclesiastés.

Eccles, průmyslové město angl. v Lancashire, má 34.369 obyv. (1901).

* **Eccli.**, zkr, viz Ecclesiasticus.

* **Ecchellensis** viz Echellensis.

Ecija, město v Andalusii ve Španělích, má 24.372 obyv. (1900).

* **Eck** Ernst, právník něm. (* 1838 v Berlíně — † 1901 t.). Studoval ve svém rodišti a v Heidelberce právní a státní vědy, vstoupil pak do státní služby a byl habilitován r. 1866 pro římské právo v Berlíně, stal se tam r. 1871 mimoř. professorem, r. 1872 řádným professorem v Giessech, r. 1873 v Halle, r. 1877 ve Vratislavi, r. 1881 opět v Berlíně. Napsal: *Die doppelseitigen Klagen* (Berl, 1870); *Die Verpflichtung des Käufers zur Gewährung des Eigentums* (Halle, 1874); *Beitrag zur Lehre von den ädilizischen Klagen* (Jurist. Abhandlungen. Festgabe für Beseler, Berl., 1885); *Neue pompejan. Geschäftsurkunden* (Výmar, 1888); *Die Stellung des Erben in dem Entwurf eines Bürgerl. Gesetzbuchs* (Berl., 1890); *Vorträge über das Recht d. s Bürgerl. Gesetzbuchs* (t., 1898).

Eckardt 3) Jul., od r. 1900 cís. generální konsul něm. v Curichu, vydal anonymně *Berlin-Wien Rom. Betrachtungen über den neuen Kurs und d. neue europäische Lage* (Lip., 1892), kde hájí politiku Capriviho.

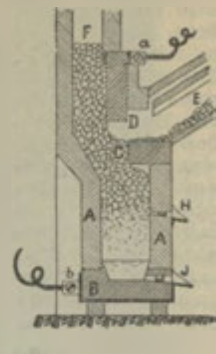
* **Eckhart** Johann viz Eckardt 1).

* **Eckmann** Otto, malíř něm. (* 1865 v Hamburce — † 1902 v Badenweileru). V l. 1884—87 byl žákem mnich. akademie, a to prof. A. Wagnera. Záhy počal hledati nový výraz pro své snahy dekorativní a věnoval se kreslení a malování návrhů k látkám, kobercům, čalounům, výzdobě knih atd. Kreslil záhlaví a vignety, ex-libris, navrhoval nábytek, šperky, lampy a svícny. U E a lze poznávati vlivy nového směru primitivisující kresby a nové ornamentiky (u nás zvané »secessní«), a hlavně časopisy »Jugend« a »Simplicissimus« přinášely jeho výzdobné kresby. Od r. 1897 byl professorem na berlínské uměl. průmyslové škole (spojené s museem) a prováděl nástěnné malby atd. Od něho pochází návrh na nový druh tiskového písma (Eckmanntype). *F. H-s.*

Eckstein 4) Ernst, spis. něm., † 18. list. 1900 v Drážďanech.

* **Ecksteyn** Heinrich viz Eggestein.

* **Economiseur** [ekonomizér] jest úsporná elektrická pec k tavení rud sestrojená Héroultem. V ní zužitkuje se kromě elektřiny též kysličník uhelnatý pro vývoj tepla k účelům hutnickým. Pec tato skládá se z ohnivzdorného zdiva *A A* (vyobr. č. 4949.), uhlového zpodku *B* (z uhlí, jak se užívá na uhlíky obloukových lamp), ze svislé šachty *F* a šikmé *E*. Můstek *C* jest též elektrodou uhlíkovou, rovněž i těleso *D*. Elektrický proud přivádí se svorkou *a* do tělesa *D*. Druhý pól elektrický připojen je ke zpodku *B* ve svorce *b*. Šachtou *E* přivádí se čistá ruda, šachtou *F* nasypává se redukční uhlí. Nejdůležitější částí e-u je šachta *E*, neboť v ní proudí hořící kysličník uhelnatý, stýká se s rudou a otepluje, taví ji. Mezi *F* a *G* povstává elektrický oblouk (ruda tvoří vodivé spojení s elektrodou *B*), jehož teplo a vyvinuté plyny protahují šachtou *A*. V tomto oblouku ruda roztavuje se dokonaleji a přichází do šachty *F*, kdež stýká se s uhlím. Ve zpodní svislé šachtě tvoří se nový elektrický oblouk mezi *D* a *B* a ukončuje se process hutnický. Otvorem *J* vypouští se roztavený kov, otvorem *H* struska.

Č. 4949. Economiseur

* **Ecorcheurs** [ekoršŏr] v. Compagnies grandes.

Ecuador, republika jihoamerická, má 299.600 km^2 (s ostr. Galapagy 307.243 km^2) a podle odhadu 1,272.000 obyv. vedle 200.000 divokých Indiánů. Nejdůležitější plodinou je kakao (r. 1906 250 tis. *q*), dále ořechy tagua, káva a kaučuk. Plantáže kaučukové se zařizují. Výnos hornictví posud nepatrný pro nedostatek kommunikací. Průmysl panamských klobouků velmi důležitý. Dovoz činil r. 1906 17·0 mill. sucrů (à 2·4 K), vývoz 21·9 mill sucrů, skládá se hlavně z kakaa 15 mill, taguy 3·8 mill., kaučuku 2 4 mill., klobouků 2·2 mill., kávy 0·9 mill. sucrů; čtvrtina obchodu je se Spoj. Obcemi. Železnice mají 270 *km* délky. Mezi Quitem a Riobambou prostředkují spojení motorové vozy. Konstituce byla pozměněna znovu r. 1897 a zrevidována v prosinci r. 1906. Školství učinilo značné pokroky, vyučování anglickému jazyku zavedeno; r. 1902 zaveden závazně civilní sňatek a r. 1904 církev a majetek její postaveny zákonem pod dozor státu a zapověděno zaváděti nové řády duchovní. Státní dluh byl smlouvami v l. 1897—1900 přejat společnosti dráhy z Guayaquilu, koncem r. 1907 činil 10 8 mill. sucrů. Hraniční smlouva s Peru byla ujednána r. 1890 a schválena kongressem ecuadorským, r. 1893 však pozměněna v Peru a r. 1894 odvolána kongressem ecuadorským Hraniční spory s Columbií podrobeny jsou smlouvou z 5. list. 1904 rozhodnutí císaře německého. — Reiss-Stübel, Hochgebirge der Republik E. (Berl., 1892 98, 3 sv.); Petrocockino, Along the Andes in Bolivia, Peru and E. (Lond, 1903); Grosser, Reisen in den ecuatorianischen Anden (Bonn, 1904); Meyer, In den Hochanden von E. (Berl., 1907).

Dějiny Po Floresovi zvolen byl presidentem Luis Cordero, za jehož vlády panovaly celkem klidné poměry. R. 1894 povstal spor o hranice s republ. Peru, byl však odstraněn smírem. V dub. 1896 Cordero byl donucen k demissi vůdcem radikálů gene-

rálem E. Alfarem, jenž r. 1897 dal se zvoliti presidentem. R. 1899 klerikální strana způsobila revoluci, jež však byla zdolána. Její vůdce generál Sarasti uprchl do Columbie a chystal odtud vpád do E-u, což mělo za následek zbrojení proti Columbii. K válce však nedošlo. R. 1901 zvolen byl presidentem Leonidas Plaza, za jehož vlády vznikla r. 1906 opět revoluce vedená plukovníkem Vegou. Povstalci byli od vládního vojska poraženi a Vega skončil sebevraždou. T. r. zvolen zatímním presidentem opět generál Alfaro.

* **Edd**, přístav v Rudém moři, viz Ed.

Edelfeldt Albert, malíř fin., † 1907.

* **Eděljson** Jevgenij Nikolajevič, kritik rus. (* 1824 — † 1868), pocházel z Rjazaně a studoval na universitě moskevské, kde pod vlivem ideí Hegelových připojil se k nauce slavjanofilské a jal se přispívati do »Moskviťanina« a j. časop. pod pseud. E. Curiosa. Obrátiv na sebe pozornost překladem Lessingova »Laokoonta« (Moskva, 1859), stal se členem redakce časop. »Bibliotěka dlja čtěnija« (1863), kde otiskl mnoho studií literárních. Později byl členem redakce časop. »Otěčestvennyja Zapiski«. Ze svých studií o sobě vydal: *Ščedrin i novějšaja satiričeskaja literatura* (t., 1859); *O značeniji iskusstva v civilizaciji* (Petr., 1867). Zahraničné přehledy jeho přinášel »Žurnal« min. nár. osvěty. Byl zástupcem zásady umění pro umění. *Šnk.*

Eder 3) Josef Maria, fotochemik něm. Z prací jeho starších sluší ještě uvésti: *Bestimmung der Salpetersäure* (1876); *Untersuchung des Thees* (1879); *Pyroxylin* (1879). Hlavní jeho práce spadají do oboru chemického působení paprsků světelných a slunečního spektra na soli stříbrnaté, čímž značně byla zdokonalena fotografie orthochromatická. Sestrojil fotometr pro neviditelné paprsky ultrafialové. Napsal dále: *Ueber die Wirkung verschiedener Farbstoffe auf das Verhalten des Bromsilbers gegen das Sonnenspektrum* (Víd., 1885); s prof. Valentou: *Versuche uber Photographie mittels der Röntgenschen Strahlen* (Halle, 1896); *Beiträge z. Photochemie und Spektralanalyse*, 5 d. (Víd. a Halle, 1904).

* **Ederová** Josefa v. Vieuxtemps.

Edfu, hornoegyptské m. v prov. asuánské, má s předměstími asi 14.260 obyv.

Edhem paša, státník tur., † 1893.

* **Edhem paša**, generál tur. (* 1851), absolvoval vojenskou školu Harbieh v Cařihradě, účastnil se ruskoturecké války r. 1877 až 1878 jako plukovník a vyznamenal se při hájení Plevna. Postupoval pak rychle v hodnostech, až byl jmenován maršálem a vrchním velitelem turecké armády za války s Řeckem r. 1897. Po válce byl jmenován místopředsedou vrchní vojenské inspekční kommisse a r. 1903 byl vyslán jako vrchní velitel do Albanie k potlačení tamních nepokojů.

Edinburk, hl. m. král. Skotského, má 316.479 obyv. (1901) s přístavními městy svými Leithem a Grantonem 394.000 obyv.; od r. 1901 pracuje tu vědecky velmi významný ústav pro prozkum sladkovodních jezer britských.

Edison Thomas Alva kromě vynálezů uvedených v d. VIII. str. 382 provedl: r. 1864 elektrické pero, r. 1873 automatický telegraf, r. 1874 kvadruplexní telegrafii jako kombinaci telegrafie duplexní a diplexní, r. 1878 uhlíkový rheostat, teploměr veliké citlivosti, elektrochemické počitadlo proudu elektrického, voltametr, r. 1881 postavil první elektrické dynamo, první elektrickou centrálu k osvětlování žárovkami na výstavě pařížské, zavedl parallelní zapínání lamp, r. 1882 vystavěl první městskou elektrárnu v New-Yorce, sestrojil mluvící loutku, r. 1887 pyromagnetické dynamo na výrobu elektřiny přímo z uhlí, r. 1888 zdokonalil fonograf, třívodičovou síť elektrickou, r. 1895 kinetoskop, spojil kinetoskop s fonografem, telegrafní spojení s jedoucím vlakem; pracuje o elektrickém přenášení obrazů do dálky, přímé výrobě elektřiny z uhlí, o zhotovení lehkých akkumulátorů (v. t., Dopl., str. 24*b*). Alkalickými svými akkumulátory dosáhl, že možno automobilem pro 4 osoby, při jednom nabití, uraziti 160 *km*. Celkem má E. na 1000 patentův. O elektrické žárovce pracoval 8 let, o alkalických akkumulátorech 4 roky, o fonografu 35 let. Dokončuje elektrickou žárovku pracoval nepřetržitě, bez odpočinku, 5 dní a 5 nocí. Jeho životopis vyšel v »Naší Době« r. 1895; Tomáš Alva E. a jeho fonograf (Louny, 1890); E. Dürrer, E. (přel. J. Pšenička, Praha, 1892).

Edison-Hopkinsonův třívodič jest elektrické vedení povstalé spojením dvou elektrických vedení dvouvodičových, tak že kladný drát jednoho dvouvodiče splyne se záporným drátem druhého dvouvodiče a tím místo vedení o 4 drátech povstane vedení o 3 drátech. Střední drát sluje nullový vodič, též vyrovnávací neb alternativní. Napětí mezi krajními dráty rovná se součtu napětí mezi krajními dráty a středním. Intensita v středním vodiči rovna rozdílu intensit v krajních vodičích. Při stejném zatížení bývá nullou, z toho důvodu bývá průřez jeho jen polovice průřezu krajního vodiče.

* **Edisonova lampa**, E. žárovka viz Lampy, str. 599 *b*.

* **Edisonova objímka** sluje způsob při spojení konců vlákna elektrické žárovky k přívodním drátům elektrického vedení. Jeden dotek provádí se šroubovými závity objímky, druhý kovovým knoflíkem uvnitř objímky umístěným. Vnější průměr objímky činí 26·65 *mm*, vnitřní 24·35 *mm*, největší 24·6 *mm*.

* **Edisonova slitina** skládá se ze 40% cínu, 60% olova. Taví se při 200° C. Užívá se jí na výrobu elektrických pojistek.

* **Edisonovo parallelní spojení** v elektrotechnice sluje příčné připojení žárovek mezi dráty vedené od kladného a záporného pólu zdroje elektrického veskrze celým zařízením. Tyto hlavní dráty jdou skoro vždy rovnoběžně a konce jejich nikdy nesmějí se spolu setkati.

***Edisonův akkumulátor** v. Akkumulátory (Dopl.).

***Edisonův závit** v objímce Edisonově má výšku $^1/_7$ angl. palce = 3·63 *mm*, vnější průměr 26·6 *mm*, vnitřní průměr 24·3 *mm*. Profil závitu ohraničen jest oblouky kružnicovými v průměru 1 *mm*.

***Edkins** Josef, angl. missionář a sinolog (* 1823 v Nailsworthu). Vedle jazyka obíral se náboženstvím čínským, podav cenné příspěvky i z oboru ethnografie (*The Mian Tsi Tribes*, with a vocabulary) a umění (*Chinese Architecture*, Šanghaj, 1890). Hlavní jeho práce jsou: *Chinese Conversations* (t., 1852) a *Lessons in Chinese spoken language* (5. vyd. 1886); *Grammar of the Chinese Colloquiel Language* (dialekt. mandar., t., 2. vyd. 1864, a dialekt šanghajský, 2. vyd. 1868, se slovníkem téhož 1869); *Chinese Buddhism* (2. vyd. Lond., 1893); *Religion in China* (t., 4. vyd. 1893); *The Evolution of the Chinese Language*, as exemplifying the Origin and Growth of Human Speech (t., 1888); *Introduction to the study of Chinese characters* (t., 1876, 2 d.) a j. K poesii *On the Poets of China during the Period of the Contending States and of the Han Dynasty* (Peking »Oriental Society« III.); před tím *On Li T'ai-po* (t., sv. II.) a j. *Dk.*

***Edler** Karl Erdmann, spis. něm. (* 1844 v Poděbradech), býval vychovatelem v rodině prince Hohenlohe, nyní jest professorem na vídeňské konservatoři. Jeho novelly mají ponejvíce pozadí historické. Uvádíme z nich: *Wilfried* (1874; 3 vyd. 1887); *Koloritstudien* (1874); *Baldine* (1881); *Notre Dame des Flots* (1882; 2. vyd. 1885); *Der letzte Jude* (1884); *Der Kampf um die Kunst* (1895); *Duino-Novellen* (1896); mimo to napsal romány: *Der schwarze Tod* (1894); *Die neue Herrin* (1896); *Beatrix v. Hohenzollern* (1896) a tragédii *Theodora* (1881).

***Edmonton,** Fort E, hl. m. nově r. 1905 zřízené kanadské provincie Alberta, při splavné řece North Saskatchewan, v mnohoslibném uhelném okrsku, prozatím konečná stanice odbočné dráhy z Calgary, 670 *m* n. m., má 11.534 obyv. (1906).

***Edna,** planetoida objevená fotograficky E. F. Coddingtonem na Lickově hvězdárně na Mount Hamiltonu v Kalifornii 2. říj. 1899. Označení (445). *Kvn*

***Edredon,** tkanina vazby keprové zhotovená z jemné česané příze, s útky značněji silnějšími než niti osnovní.

***Eduard** VII., král angl., viz Albert 9) (Dopl.).

***Eduarda,** planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 25. září 1892. Označení (340). *Kvn.*

Edwards 5) Henry Sutherland napsal ještě: *The Romanoffs, Old and new Paris* (1893—94, 2 sv.); *Sir William Whitte, ambassador at Constantinople* (Lond., 1902); *Personal recollections* (t., 1900).

Eekhoud Georges. R. 1899 vydal román *Escal-Vigor*, jehož homosexuální látka byla příčinou tiskové pře, ale výrokem poroty v Bruggách byl E. osvobozen. *La Jaseuse d'amour* (1901) jest román manželské nevěry.

Efesos. Od r. 1895 konají se v E-su rakouské výkopy, s počátku nákladem rakouského ministerstva vyučování, nyní rak. archaeologického ústavu. Výkopy řídil nejprve Benndorf s Heberdeyem, po smrti Benndorfově vede je Heberdey sám. Účastnili se jich mimo to Niemann, Reichel, Wilberg, Jüthner, K. Keil a j. Vykopány byly posud: divadlo, agora, knihovna, veliký čtverhraný dvůr se sloupovím na třech stranách a pěti řadami sedadel na čtvrté straně, ulice, brány, z nichž zejména zajímavá trojbrána (tripylon), tržnice, římská agora, gymnasium, lázně, stadium a j. Budovy náležejí jednak městu hellénistickému, jednak římskému městu, jež vzniklo nad ním a jež bylo ve III. stol. po Kr. zničeno za vpádu Gotů ohněm. Skulptury v E-su objevené chovají se jednak v umělecko-historickém museu ve Vídni, jednak v museu cařihradském. Úřední zprávy o výkopech podávány byly zprvu ve »Věstníku vídeňské akademie«, nyní v příloze (Beiblatt) Jahreshefte des österr. archaeologischen Institutes. Srv. O. Benndorf, Ephesus (Víd., 1897); t. a Heberdey, Forschungen in Ephesos. Díl I. (t., 1906).

***Effekt** v elektrotechnice značí práci elektrického proudu vykonanou za 1 vteř. U stejnosměrného proudu elektrického vyšetří se podle vzorce $E = V \times I$, při čemž V značí napětí elektrického proudu vyjádřené ve voltech, I intensitu v amperech. E. v tom případě vyjádřen je ve wattech. Jednotkou e-u pro slabší proudy je 1 watt = $\frac{1}{9{\cdot}81}$ *kgm* sek, pro silnější 1 koňská síla = 1 HP = 75 *kgm* = 736 watt. V novější době navrhuje se jednotka zv. Poncelet = 981 wattům = 100 *kgm* sek. Pro střídavý proud elektrický vyšetří se e. podle rovnice

$$E = V_{\text{eff}} \,.\, I_{\text{eff}} \,.\, \cos\varphi,$$

při čemž V_{eff} I_{eff} značí effektivní hodnoty napětí a intensity, $\cos\varphi$ sluje faktor čili součinitel výkonnosti. Velikost tohoto faktoru závisí na velikosti zapiatého odporu. Prakticky brává se při úplném zatížení elektrickými žárovkami (neiduktivní zatížení) $\cos\varphi = 1$, při 25% zatížení elektrickými motory (zatížení induktivní) a 75% elektr. žárovkami $\cos\varphi = 0{\cdot}98$ při 50% elektromotorů a 50% elektr. žárovek $\cos\varphi = 0{\cdot}94$, při 75% elektromotorů, 25% elektr. žárovek $\cos\varphi = 0{\cdot}86$ a při úplném zatížení elektromotory $\cos\varphi = 0{\cdot}8$.

***Effektivní hodnoty** v elektrotechnice značí střední hodnoty intensity, napětí elektrického proudu střídavého, jež udávají měřicí přístroje sestrojené na principu Jouleova zákona čili na principu kalorickém, neb používající principu elektrodynamického. Při těchto hodnotách myslíme si, že střídavý proud nemění velikosti a směru své inten-

sity napětí, nýbrž pracuje podobně jako proud stejnoměrný nepřetržitě stejným napětím a intensitou střední velikosti e-mi h-tami udané. Hodnoty tyto slují též geometrické střední hodnoty na rozdíl od arithmetických hodnot středních čili elektrolytických, jež udávají měřicí přístroje sestrojené na principu elektromagnetickém nebo používajíce chemického rozkladu elektrického proudu. Střední hodnoty elektrické při sinusovém průběhu elektrického proudu střídavého vyhovují rovnicím: effektivní intensita =

$$i_{eff} = \frac{i_{max}}{\sqrt{2}} = 0{\cdot}707\, i_{max}$$

effektivní napětí =

$$V_{eff} = \frac{V_{max}}{\sqrt{2}} = 0{\cdot}707\, V_{max},$$

arithmetická hodnota intensity =

$$i_a = \frac{2\, i_{max}}{\pi} = 0{\cdot}637\, i_{max},$$

arithmetická hodnota napětí =

$$V_a = \frac{2\, V_{max}}{\pi} = 0{\cdot}637\, V_{max},$$

při čemž i_{max}, V_{max} jsou největší hodnoty intensity a napětí, jichž elektrický proud střídavý dosáhne průběhem jedné periody.

* **Effektivní práce** u stroje sluje užitečná práce, kterou stroj po odečtení všech odporů na venek může vykonávati. Jest to práce, jež při zkoušení stroje brzděním měří se na brzdě.

* **Effektní lampy obloukové** čili plamencové lampy, též intensivní jsou obloukové lampy, jež v uhlíku mají přísadu různých solí. Tyto v oblouku světelném se roztavují a dodávají lampě větší svítivosti, mnohdy i zbarvují světlo. Spotřeba proudu činí u nich 0·17—0·1 watt na 1 svíčku.

* **Efflorescence** sluje u galvanických článků usazování krystallů solí následkem vypařování vody z použitých roztoků, i na místech, které nejsou ve styku s roztoky.

* **Efódi** viz Duran 1).

* **Egadi** viz Aegatské ostrovy.

* **Egalisátor** [-izá-], vyrovnavač, sluje v elektrotechnice transformátor, kterým napětí jiných transformátorů se kontroluje a vyrovnává.

* **Egedsova země,** část země krále Kristiána IX. na vých. pobřeží Grónska, jejíž břeh teprve v posledním desítiletí byl důkladněji poznán.

* **Eger** Georg, právník něm. (* 1848). Jest professorem na vratislavské universitě. Napsal: *Die Begriffe der Stellvertretung nach röm. u. allgem. Rechte* (Vratislav, 1871); *Commentar zum Reichshaftpflichtgesetze* (t., 1876, 3. vyd. 1886); *Die Einführung eines internationalen Eisenbahnfrachtrechtes* (Berl., 1877); *Das deutsche Frachtrecht mit besonderer Berücksichtigung des Eisenbahnfrachtrechts* (t., 1879—86); *Die Notwendigkeit einer Revision des preussischen Enteignungsgesetzes* (Vratislav, 1881); *Die Kranken- u. Unfallversicherungsgesetze* (t., 1886); *Handbuch des preuss. Eisenbahnrechtes* (t., 1886); *Beiträge zur Lehre von der Enteigung* (1886).

* **Eger** Antoni August, národohospodář pol. (* kol 1850), užíval pseudonymu Aug. Helcin a v l. 1879—84 redigoval časopis »Ekonomista«. O sobě vydal: *Współczesne kierunki umysłowe* (1876); *Gra w szachy* (1878); *Sztuczna hodowla ryb* (1880) a j.

* **Egge** Peter, spisovatel norský (* 1869 v Throndhjemu), syn prostého dělníka, byl vychován přísně nábožensky, avšak později po těžkých duševních bojích propracoval se k samostatnému názoru životnímu a vědeckému vzdělání. První jeho literární prací jest román *Almue* (1891), po němž vydal romány a povídky: *En skibsgut* (1892, popisuje v něm dojmy ze své cesty po Americe); *Anfvegtelser* (1893, jest to obraz jeho duševních bojů); *Straf* (1893); *Folkelivsskildringer* (1894); *Nordfra. Nyefo'kelivsskildringer* (1895); *Jomfru Nelly Maartens* (1897); *Trondere* (1898); *Gammelholm* (1899); *Majnætter* (1902); *Familien paa Raaum* (1903), pak dramata *Stridsmœd* (1896) a *Jacob og Kristoffer* (1900). E vyniká líčením lidového života.

* **Egger** Johann, entomolog rak. (* 1804 — † 1866). V l. 1821—26 studoval filosofii a lékařství na lyceu v Salcpurce, v l. 1826—28 lékařství na universitě vídeňské a r. 1828 stal se chirurgem při státní nemocnici tamtéž. R. 1832 dosáhl stupně magistra chirurgie a gynaekologie, r. 1834 jmenován byl dvorním chirurgem a r. 1850 promovován na doktora lékařství. Učené spisy E-ovy týkají se především rakouského hmyzu dvoukřídlého. Z nich pak sluší uvésti: *Dipterologische Fragmente* (Víd., 1853); *Dipterologische Beiträge* (t., 1858—65). Bohatá a vzácná E-ova sbírka dvoukřídlého hmyzu stala se po jeho smrti majetkem dvorního musea vídeňského. *Tmk.*

* **Eggink** Johann Lebrecht (Ivan Jegorovič), malíř rus., rodem z gub. kuronské (* 1790 — † 1867), vzdělal se v akademii petrohradské, později zabýval se histor. malbou v Drážďanech, v Berlíně, v Mnichově, ve Vídni a v Italii. R. 1822 ve Veroně předložil Alexandru I. několik kopií a vlastních obrazů, jako: *Velkokníže Vladimír volí vyznání*; *Pohřbení Páně* Rafaelovo; *Danaë* Tizianova a j., za něž dostalo se mu podpory k šestiletému pobytu v Římě. Vrátil se do Ruska, usadil se v Mitavě, kde v l. 1837—58 vyučoval na gymnasiu kreslení. Z obrazů jeho jsou nejznámější: *Smrt markýze Posy*; *Ulixes a Nausikaa* (v mitavském kuronském museu); *Římanka*; *Přistání Caesarovo v Britannii* a j. Pochází od něho též několik velmi pěkných portraitů, jako bajkáře Krylova (v zased. síni petrohr. akademie).

* **Eggleston** Edward, spis. amer. (* 1837 — † 1902), byl methodistickým kazatelem na několika místech, později redaktorem několika časopisů, zejména náboženských. R. 1874 založil za účely filanthropickými konfessio-

nálně nezávislý chrám »Church of Christian Endeavour« (Chrám křesť. snažení), v němž působil jako kazatel do r. 1879, kdy věnoval se opět literatuře. Napsal několik účinných povídek a románů, jako jsou: *The hoosier schoolmaster* (1871); *The end of the world* (1872); *Mystery of Metropolisville* (1873); *The circuit rider* (1874); *Roxy* (1878); *The Graysons* (1888); *The faith doctor* (1891); dále: *The beginners of a nation* (1896); *The transit of civilisation* (1900); konečně řadu povídek pro mládež, populárních knih poučných a j. v.

Egidy Christoph Moritz † 29. pros. 1898 v Postupimi.

***Egin,** hl. m. asijsko-tureckého sandžaku Charput ve vilájetě Ma'muret ul Azíz v Armenii, 1020 *m* při Kara-su (záp. Eufrátu) mezi Erzindžánem a Malatií, má 19.000 obyv., z poloviny Turků a Arménů. Je široko rozlehlé uprostřed zahrad v údolí obklopeném vrchy o 4—500 *m* vyššími, podnebí je nezdravé, vole je choroba velmi častá; obchod nepatrný.

von **Egle** Joseph, architekt něm., † 1899 ve Štutgartě.

Egli Johann Jakob, geograf a onomatolog švýc., zemřel 24. srpna 1896 v Curichu. Referát o jménech zeměpisných ve Wagnerově »Geogr. Jahrbuch« vedl do r. 1895 a vydal ještě *Der Völkergeist in den geographischen Namen* (Lip., 1894)

***Eglomisé,** fr., zdobení skleněných předmětů pomocí laku a staniolu. Zadní strana předmětů natře se lakem a vynechané kontury ozdoby vyplní se rozdrobeným staniolem. Často vlepují se též fotografie. Používá se ho hlavně při hotovení dveřních štítkův a obchodních tabul firmových.

***Egor** K., vlastně K. Egor (anagrammaticky Rogek), pseudonym K. Rožka.

***Égoutteur** [egutőr], fr., přístroj užívaný v papírnictví a při zpracování vláken dřevitých. Skládá se z jemného síta a úkolem jeho jest zachytiti vlákna, jež při zpracování byla vodou stržena.

Egypt. V politickém rozdělení nastaly v letech osmdesátých i devadesátých XIX. stol. různé změny a následkem toho také rozvržení obyvatelstva na jednotlivé provincie se změnilo. Guvernérství rosettské spojeno s mudírií behérskou; k mudírii kenejské připojeny bývalé guvernérství kosejrské a sev. díl mudírie Esné s městem t. jm., kdežto již. část mudírie Esné pojmenována mudírií núbijskou a spojeno s ní území vádí halfské; nejjižnější díl Núbie připojen podle dohody s Velkou Britannií r. 1899 k angloegyptskému Súdánu a podle téže úmluvy vtěleno do Súdánu také guvernérství suákinské, nedávno zřízené pode jménem Přímoří Rudomořského, toliko město Suákin ponecháno při E-ě; guvernérství suezské zabírá nyní celý západ a jih poloostrova Sinajského, konečně pak oásy Bacharie a Farâfra připojeny k mudírii Minie a Síva k mudírii behérské. Pohraniční spor s Tureckem r. 1906 urovnán tím způsobem, že stanovena nová hranice, jež počíná se při Středozemním moři záp. od Rafy a vede na jihových. k zál. Akábskému, kdež končí se vých. od Taby.

Výsledky posledního sčítání lidu z r. 1907 nejsou posud uveřejněny a toliko prozatímní úhrnný výsledek udává celkem 11,206.359 duší, největší to počet obyv., jaký kdy E. vykazoval. Předešlé sčítání r. 1897 zjistilo úhrnný počet obyv. 9,750.750 duší, jejichž rozdělení na jednotlivé části země udává tabulka na str. 325.

Z cizinců v E-ě usedlých bylo 38.337 Řeků, 24.458 Vlachů, 19.653 Angličanů, 14.172 Francouzů, 7120 příslušníků rakousko-uherských, 3192 Rusů, 1281 Němcův a 4619 jiných národnosti. Co do vyznání náboženského hlásilo se 8,977.792 k islámu (92·23%), 731.235 bylo křesťanů (7·5% a to 609.511 Koptů, 53.396 pravoslavných, 56.426 římských katolíků a 11.902 evangelíků), 25 200 židů (0·26%) a 268 jiných (0·01%). Vzdělání obyvatelstva pokračuje jen zvolna, ačkoli vláda snaží se povznésti je podporováním škol trvajících a zakládáním ústavů nových; nicméně z usedlého obyv. domácího (staršího 7 let) dovede čísti a psáti v Dolním E-ě toliko 7·02% a v Horním E-ě 4·07%, v celé pak zemi jen 5·8%; ostatek jsou veskrze analfabeti. Naproti tomu z obyvatelstva cizineckého 74% jsou znalí čtení i psaní. Vyšší školství rozmnožuje se stále; v posledním desítiletí přibyly jmenovitě ústav zvěrolékařský, několik ústavův učitelských, škola soudcovská, dvě školy obchodní, škola policejní (pro důstojníky i mužstvo) a j.; v říjnu 1908 otevřena bude v Káhiře universita zřízená po vzoru evropském s učiteli povolanými z Anglie, Švýcar a Německa. Vedle škol e-ských trvá však posud také značný počet škol cizineckých, jichž r. 1907 bylo úhrnem 305 se 40.676 žáky a to nejvíce amerických (120 s 10.096 žáky), francouzských (85 se 14.785 žáky), italských (35 s 5652 žáky) a řeckých (29 s 5471 žákem). Zaměstnáním náleží největší díl e-ského obyvatelstva stavu rolnickému, neboť ze všeho lidu domácího nad 10 let věku zabývá se 62·65% zemědělstvím, kdežto z cizinců nejvýše 1%; naproti tomu cizinci ze 47·85% věnují se průmyslu a obchodu. R. 1907 bylo roztřídění obyvatelstva podle zaměstnání toto:

	Domorodci	Cizinci
zemědělci	2,049.258	385
průmyslníci a obchodníci	553.818	27.865
dělníci a zřízenci	250.474	7.351
ve svobodných živnostech	6.625	2.148
duchovní a učitelé . . .	158.841	6.410
ve vojště a při policii . .	29.201	6.850
služebníci domácí	144.328	4.395
bez udaného zaměstnání	3,230.762	35.538
obyv. mladší 10 let . .	3,198.524	26.632

O nejdůležitější živnost obyvatelstva, totiž zemědělství, pečuje vláda umělým zavodňováním, takže nyní možno využitkovati pro orbu také značných rozloh, jež dříve pro

Správní obvod	Usedlí domorodci	Beduini polousedlí	Beduini kočovní	Domorodců úhrnem	Cizinci	Obyvat. úhrnem
Guvern. Alexandrie	268.664	1.062	3.922	273.648	46.118	319.766
» Damietta	43.512	—	—	43.512	239	43.751
Mudírie Behéra	526.344	101.285	2.341	629.970	1.255	631.225
» Garbie	1,245.254	47.943	1.003	1,294.200	3.456	1,297.656
» Dakahlie	718.988	14.644	660	734.292	2.416	736.708
» Šarkie	655.038	91.142	491	746.671	2.459	749.130
» Menúfie	845.505	15.658	2.015	863.178	1.028	864.206
» Kaliubie	334.908	35.547	412	370.867	598	371.465
Guvern. Káhira	532.106	2.571	—	534.677	35.385	570.062
Mudírie Gíze	366.399	31.310	3.498	401.207	427	401.634
» Fajjúm	310.149	60.555	—	370.704	302	371.006
» Beni-Suef	281.742	29.613	2.803	314.158	296	314.454
» Minie	504.861	13.726	22.750	541.337	671	542.008
» Asijút	728.490	29.137	345	757.972	438	758.410
» Girge	677.122	6.339	4.339	687.800	211	688.011
» Kene	679.501	25.094	6.246	710.841	616	711.457
» Núbie (Asuán) . .	214.807	25.102	41	239.950	432	240.382
Gener. guv. Průplavu (Port Said)	36.729	—	—	36.729	13.450	50.179
Guvern. Suez	14.600	227	—	14.827	2.673	17.500
Síva (mud. behérská) . . .	5.200	—	—	5.200	—	5.200
Baharie } k mud. Minie . .	6.081	—	—	6.081	1	6.082
Farâfra } k mud. Minie . .	542	—	—	542	—	542
Dáchel } k mud. asijútské	17.089	—	—	17.089	1	17.090
Charge } k mud. asijútské	7.220	—	—	7.220	—	7.220
Město Suákin	1.586	—	—	1.586	258	1.844
Egyptské území v Africe .	9,022.437	530.955	50.866	9,604.258	112.730	9,716.988
Na půdě asijské:						
Část guvern. suezského . .	673	—	6.696	7.369	101	7.470
Guvern. el-Aríš	4.080	—	12.910	16.990	1	16.991
Beduini (sčítání dodatečné)	—	—	9.301	9.301	—	9.301
Říše Egyptská úhrnem .	9,027.190	530.955	79.773	9,637.918	112.832	9,750.750
Připadá tedy na:						
Dolní Egypt	5,170.319	309.852	10.844	5,491.015	92.954	5,583.969
Horní »	3,763.071	220.876	40.022	4,023.969	3.393	4,027.362
Isthmus	51.329	227	—	51.556	16.123	67.679
Oasy	36.132	—	—	36.132	2	36.134
Město Suákin	1.586	—	—	1.586	258	1.844

nedostatek vláhy ležely ladem. Rozsáhlé nádrže vzniklé na Nilu velkolepými hrázemi a zdymadly dodávají vodu k umělému zavlažování. Mohutná hráz u Asuánu, hráz a stavidlo u Asiútu a hráz u Zifty jsou hotovy a kapacita nádrží tím vzniklých udává se na 1.065,000.000 m^3; aby pak výkonnost jejich ještě značně byla zvýšena, mají býti hráze tyto zvýšeny o 6 *m* a nová hráz má býti zřízena u Esny. Tím pak nejen budou veliké rozlohy získány orbě, nýbrž také bude dostatečně postaráno o náležité zavlažování, kdyby zátopy nilské nedosáhly očekávané výše. Veškera půda vzdělání schopná udává se na 8,000.000 feddanů (à 1·03 akru), z čehož r. 1907 bylo obděláno 6,426.000 feddanů. Závadou rozvoje zemědělského jest nestejné rozdělení majetku pozemkového a veliký počet malých hospodářství; r. 1907 mělo

půdy ve feddanech (à 1·03 akru)		držitelů půdy:
0 - 05	1,292.348	1,084.001
5 – 10	538.111	76.935
10—20	512.199	36.951
20—30	277.297	11.347
30—50	334.372	8.682
nad 50	2,476.007	12.665.

Z plodin pěstovaných jak pro výživu obyvatelstva, tak pro zpracování průmyslové nebo obchod nejdůležitější jsou pšenice, kukuřice, bavlník a třtina cukrová; r. 1907 bylo ze vzdělané půdy oseto 1,218.346 feddanů pšenicí, 1.299.282 kukuřicí, 1,603.224 bavlníkem a 41.008 třtinou cukrovou. Z ovoce pěstovaného zvláštní důležitost má datlovník, jehož r. 1907 napočteno v celém E-ě 5,219.193 stromů a to 1,543.725 v Horním E é, 3,631.739 v Dolním E-é a 43.729 v distriktu alexandrijském a ostat.

P r ů m y s l pod správou anglickou za podpory cizího kapitálu zvolna pokračuje, jmenovitě cukrovarnictví, vinopalnictví, papírnictví, mlynářství, výroba oleje, zvláště bavlněného, nejvíce však povzneslo se zpracování tabáku, zvláště výroba cigarrett, jež mnoho zboží vyváží hlavně do Německa;

zajímavy jsou též závody na umělé líhnutí (přes 600), v nichž ročně vylíhne se na 6 mill. kusů drůbeže. Nicméně není posud průmysl e-ský vyvinut tak, aby uhradil spotřebu země, nýbrž dovoz tovarů jest stále nutný. Podobným způsobem vzrůstá od okkupace britské také obchod a to takto (v egypt. librách):

Roku	Dovoz:	Vývoz:
1903 . . .	23,184.759	21,325.472
1904 . . .	28,166.452	23,541.930
1905 . . .	26,346.291	24,230.224
1906 . . .	33,088.197	26,944.986
1907 . . .	33,888.967	32,749.374.

Zboží v dovoze a vývoze jevilo se r. 1907 takto (v egypt. librách):

	Dovoz:	Vývoz:
Zvířata a živočišné potraviny	1,280.811	131.010
Kůže a kožené výrobky	464.637	148.256
Jiné produkty zvířecí	92·476	110.274
Obilí a zelenina . .	2,963.981	3,189.506
Pochutiny a drogy .	759.495	113.323
Lihoviny, oleje a p.	1,151.518	13.957
Hadry, papír, knihy	405.357	19.725
Dříví, uhlí a dřevěné výrobky	3,407.021	17.909
Kameny, vápno, sklo	774.420	5.100
Barviva	291.969	23.859
Lučebniny	762 111	28.753
Textilní suroviny a výrobky . . .	7,006.851	23,735.570
Kovy a kovové výrobky	3,960.854	3.906
Krátké zboží	2,083.075	81.528
Tabák	716.201	393.509
Úhrnem . . .	26,120.777	28,013.185

K tomu druží se ještě obchod speciální v dovoze 7,768.190 a ve vývoze 4,736.169 eg. lib. Nejdůležitější předměty vývozní o sobě byly surová bavlna, bavlněné semeno, cigarretty, pokrutiny a cibule. Velkoobchod nachází se skoro úplně v rukou Evropanů.

Účastenství jednotlivých států na obchodě e-ském za poslední 3 léta bylo toto (v eg. lib.):

Státy	Dovoz 1905	Dovoz 1906	Dovoz 1907	Vývoz 1905	Vývoz 1906	Vývoz 1907
Velká Britannie	6,927.598	7,856.655	8,492.847	10,629 853	13,408.986	15,225.116
Brit. kolonie středomoř.	221.830	199.788	213.070	8.213	9.513	12 305
Brit. kolonie vých.-asij.	892.720	970.648	1,086.818	266.870	103.987	122.105
Německo	948 612	1,307.675	1,392.381	1,737.350	2,035.054	2,252.954
Spoj. Obce sev.-amer. .	487.685	609.604	572.704	1,257.848	1,532.180	2,101.785
Rakousko-Uhersko . . .	1,492.566	1,718 813	2,059.423	991.177	1,259.584	1,315.397
Belgie	828.111	1,229.698	1,027.590	111.743	165.781	90.251
Čína a státy vých.-asij.	389.709	281.035	251.643	222.944	226.128	365.121
Francie	2,275.924	2,742.559	1,699.326	1,699.326	2,146.215	2,040 538
Řecko	281.061	321.973	342.322	12 897	16.452	24.729
Italie	1,133.562	1,210.221	1,361.457	629.006	771.757	791.044
Marokko	52.908	39.457	48.486	1.786	819	775
Persie	85.351	75.032	76.145	19.610	810	142
Rusko	741.349	527.944	676.868	1,043.096	1,399.954	1,599.580
Turecko	3,078.382	3,041.237	2,973.108	419.827	335.924	337.410
Ostatní země	1,726.746	1,887.456	2,379.025	1,308.739	1,464.138	1,733.878

Největší díl obchodu zahraničního vede se skrze přístav v Alexandrii, poněvadž obchod jdoucí na Port Said a Suez je skoro výhradně průvozný, kdežto tržba v Suákinu a Kosejru nemá velkého významu; také pak připadá z dovozu e-ského na přístav alexandrijský 23,319.366 eg. lib., z vývozu pak 27,453.314 lib. **Dopravu námořní** obstarávají skoro výhradně paroplavební společnosti evropské, kdežto obchodní loďstvo e-ské (1905) má toliko 15 parníků o 6428 *t* a 7 lodí plachetních o 1912 *t*; v přístavě alexandrijském r. 1906 kotvilo lodí obchodních 3922, z nichž připlulo 1958 o 3,076.491 *t* a vyplulo 1964 lodí o 3,085.006 *t*; ve všech přístavech připlulo 2842 lodí o 5,199.864 *t* a vyplulo 2758 lodí o 5,194.304 *t*; co do národnosti bylo nejvíce lodí anglických. **Železné dráhy** 1. led. 1907 měly délku 5207 *km*, z čehož 2273 *km* náleželo státu a 1248 bylo zřízeno soukromými společnostmi; z toho dvě třetiny připadají na Dolní E. a jedna třetina na E. Horní. Vojenské dráhy v Súdáně měří 1686 *km*. R. 1906 dopravily dráhy tyto 22,984.675 osob a 3,981.652 *t* nákladu. **Poštovní spojení** stále se zdokonaluje a mělo r. 1906 celkem 1249 úřadův i stanic. **Telegraf** t. r. měl délku 4016 *km* s 18.921 *km* drátů a 307 úřady; vláda zřídila hlavní čáru z Alexandrie do Káhiry, kdežto Orientální společnost telegrafní má vedení z Alexandrie přes Káhiru do Suezu a z Port Saidu do Suezu, kdež se dráty jejich připojují ke kabelům vedoucím do Anglie a Indie. **Telefon** vykazoval do 31. čna 1906 celkem 220 *km* telefonních čar o 880 *km* drátů.

Také **finance** e-ské nacházejí se pod správou britskou celkem v pořádku, jakkoli nelze popříti, že obyvatelstvo posud značně úpí pod tíhou berní. Příjmy a vydání státu v posledních letech 1903—07 byly tyto (v egyptských librách):

Roku	Příjmy	Vydání
1903 . . .	12,463.700	11,720.100
1904 . . .	13,906.152	12,700.332
1905 . . .	14,813.346	12,124.822
1906 . . .	15,337.294	13,161.863
1907 . . .	16,367.818	14,280.413.

Hlavni příjmy státu plynou z daně pozemkové, tabákového monopolu a cel. Rozpočet státní na r. 1908 odhadoval příjmy na 15,030.000 a vydání na 14,730.000 eg. lib. (v tom 970.000 vydání mimořádných). Státní dluh převzatý na 3, $3^1/_2$, 4 a $4^1/_4$% činil v led. 1907 úhrnem 96,180.660 lib. sterl., což vyžaduje 3,606.782 lib. sterl. na zúročení a amortisaci.

Dějiny. Chedív Abbás II. Hilmí pokusil se vymaniti se z vlivu angl. a v led. 1893 bez předchozího dotazu propustil ministrpresidenta Mustafu Fehmi pašu a nahradil jej nepřítelem Anglie Fakhrı pašou. Avšak angl. vyslanec lord Cromer zaslal chedívovi ultimatum, následkem něhož tento musil jmenovati ministerským předsedou Anglii oddaného Riaze pašu. Současně byla angl. posádka sesílena o 2000 mužů. Riaz paša odstoupil v dub. 1894, načež v čelo ministerstva povolán Nubar paša, který dopustil, aby v ministerstvu vnitra zřízena byla anglická rada. Na žádost angl. vlády zřídil také zvláštní soud pro přečiny domorodců vůči angl. důstojníkům a vojákům. V list. 1895 odstoupil i Nubar paša a ministerským předsedou stal se opět Mustafa Fehmi paša, z něhož stal se oddaný nástroj lorda Cromera, jenž snažil se obchod a zemědělství egyptské učiniti úplně závislým na Anglii. Cromer odstoupil r. 1907 a nástupcem jeho stal se sir Eldon Gorst.

Když po smrti Mahdího říše jeho v Súdáně upadala, Angličané odhodlali se k opětnému dobytí egyptského Súdánu. R. 1896 jmenován velitelem výpravy do Súdánu generál sirdar Kitchener, jenž u Vádí Halfy soustředil asi 12.000 mužů. Po několika vítězných bitvách a po obsazení Dongoly angl. výprava dorazila až k Omdurmánu, kdež postavil se na odpor sám chalífa Abdulláh s 35.000 derviši. Mahdisté utrpěli 2. září 1898 krutou porážku, Omdurmán byl obsazen angl. vojskem a tím dokončeno dobytí egyptského Súdánu. Lord Kitchener vnikl pak až do Fašody, kamž o málo dříve vnikla francouzská výprava majora Marchanda. Tento však po živém vyjednávání mezi franc. a angl. vládou musil Fašodu opustiti. Lord Kitchener jmenován guvernérem dobytého území, podléhajícím králi angl. i chedívovi, avšak vliv tohoto na správu anglo-egyptského Súdánu obmezen na nejmenší míru. Abdulláh pokusil se r. 1899 o opětné zřízení svého chalifátu, byl však 24. list. plukovníkem Wingatem poražen v bitvě u Om Debrikatu, kdež také s většinou svých emírů zahynul. — Srv. Malortie, E., native rulers and foreign interference (1883); Vogt, Die krieger. Ereignisse in Ägypten 1882 (1882); Royle, The Egyptian campaigns 1882—85 (Lond., 1886, 2 sv.); Plauchut, L'Égypte et l'occupation anglaise (1889); Resener, Aegypten unter englischer Okkupation (1896); Cameron, E. in the nineteenth century (1898); White, The expansion of E. under angloegyptien condominium (1899); Dicey, Story of the Khedivate (1902) a j. *Skč.*

* **Egyptský kanon** viz Egypt, str. 427 *b*.

* **Eheberg** Karl Theodor, polit. oekonom něm. (* 1855 v Mnichově). Studoval v l. 1873—78 právní a státní vědy ve svém rodišti a ve Štrasburce, habilitoval se v listop. 1880 na universitě ve Vircpurce, stal se 1882 mimoř. a 1884 řádným professorem na universitě v Erlankách. Napsal: *Ueber das ältere deutsche Münzwesen u. die Hausgenossenschaften besonders in volkswirtschaftlicher Beziehung* (Lipsko, 1879); *Kritisch-historische Einleitung* [illegible] *Lists national. System der polit. Oekonomie* (1883); *Deutsche Auswanderung* (1885); *Agrarische Zustände in Italien* (1886); *Die industrielle Entwicklung Bayerns seit 1800* (1897); *Verfassungs-, Verwaltungs- und Wirtschaftsgeschichte der Stadt Strassburg* (I. listiny a akta, 1899); *Finanzwissenschaft* (8. vyd. t., 1906; čes. překlad Jarosl. Salaby Finanční věda, Praha, 1905).

Ehl Josef † 11. čna 1894 v Údlici.

Ehlers 3) Otto podnikl znova cestu do Indie a pokusil se proniknout proti toku Brahmaputry, ale musil po velikých svízelích a zápasech, v nichž byl poraněn, obrátiti se zpět. I odebral se na Samou (1895) a odtud na Novou Guineu, kde chtěl ze Země cís. Viléma proraziti přes celý ostrov. Avšak byl od svých průvodců z ostrova Buky na cestě zastřelen. Napsal: *An ind. Fürstenhöfen* (Berl., 1894, 2 sv., 6. vyd. 1901); *Im Sattel durch Indochina* (t., 1895, 2. sv., 5. vyd. 1901); *Samoa, die Perle der Südsee* (3. vyd. 1896); *Im Osten Asiens* (4. vyd t., 1900) a sbírku básní *Kornähren der Poesie* (3. vyd. N orden, 1888)

* **Ehrenberg** Karl, malíř něm. (* 1840 v Dannau v Holštýně, vycvičil se v Drážďanech (1862) u Hübnera a Schnorra, r. 1868 v Římě u Overbecka, od r. 1873 žije v Drážďanech. Nejraději maloval výjevy ze severské mythologie a z germanského starověku a prováděl je také jako nástěnné malby voskovými barvami, pak také portraitoval, hlavně však vystoupil jako spisovatel knihou: *Die Kunst des Zeichnens* (3. vyd. Lip., 1894); *Die neue Kunst und der Schaupöbel* (t., 1894).

* **Ehrenberg** Viktor, právník něm. (* 1851 ve Wolfenbüttelu). Studoval práva v Gotinkách, Lipsku, Heidelberce, Freiburku a Štrasburce a byl habilitován r. 1877 pro německé a obchodní právo v Gotinkách. R. 1882 stal se řádným professorem v Roztokách, r. 1888 v Gotinkách. Od založení dozorčího úřadu pro soukromé pojišťování (r. 1902) jest členem jeho rady. Napsal: *Kommendation und Huldigung nach fränk. Recht* (Výmar, 1877); *Beschränkte Haftung des Schuldners nach See- u. Handelsrecht* (Jena, 1880); *Die Rückversicherung* (Hamburk

a Lip., 1885); *Versicherungsrecht* (sv. I., Lip., 1893); *Die deutsche Rechtsgeschichte u. die jurist. Bildung* (t., 1894); *Herders Bedeutung für die Rechtswissenschaft* (Gotinky, 1903) a j. Od r. 1888 vydává s Regelsbergerem »Jherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerl. Rechts.«

* **Ehrenberg** Richard, národní hospodář a historik něm. (* 1857 ve Wolfenbüttelu), byl původně bankovním úředníkem, pak teprve věnoval se studiu národního hospodářství a státních věd. Byl pak sekretářem obchodní komory v Altoně, až r. 1897 byl jmenován mimoř. professorem státních věd na universitě v Gotinkách a r. 1899 řádným professorem v Roztokách. Z jeho spisů dlužno uvésti: *Die Fondsspekulation und die Gesetzgebung* (Berl., 1883); *Die Anfänge des Hamburger Freihafens* (Hamb., 1888); *Hamburg und Antwerpen seit 300 Jahren* (t., 1889); *Hamburg und England im Zeitalter der Königin Elisabeth* (Jena, 1896); *Das Zeitalter der Fugger* (t., 1896—97 2. sv.); *Der Handel, seine wirtschaftliche Bedeutung, seine nationalen Pflichten und seine Stellung zum Staate* (t., 1897); *Handelspolitik* (t., 1900); *Grosse Vermögen, ihre Entstehung und ihre Bedeutung* (t., 1902—5, 2. sv.); *Socialpolitiker und Unternehmer* (t., 1904); *Die Unternehmungen der Brüder Siemens* (t., 1906) a j. Vydává »Thünen-Archiv. Organ für exakte Wirtschaftsforschung« (t. od r. 1905).

* **Ehrenberg** Kazimierz, publicista pol. (* kol. 1865), od r. 1896 redaktor krakov. časop. »Głos naroda«. Píše prosou i veršem podléhaje vlivu St. Tarnowského. Vydal: *Świat feljetenowy* (1895), přel. »Aeneidu« (»Ateneum,« 1888) a vydal studia o S. F. Klonowiczi (»Biblioteka Warszaw.«, 1889).

Ehrenberger Josef. Jeho *Sebrané spisy zábavné* vyšly v l 1900—3 v Praze, pořádáním Xav. Dvořáka.

Ehrenbergová Eleonora * 1. list. 1832 na Modré Hůrce v Čechách.

Ehrenfeucht Feliks, spis. pol., † 1896.

* **Ehrenreich** Paul, anthropolog a vědecký cestovatel (* 29. pros 1855 v Berlíně), studoval v Heidelberce a Berlíně medicinu a věnoval se pak studiím anthropologickým a linguistickým ve Vircpurce a Berlíně. V l. 1884—85 procestoval vých. Brazilii, r. 1887 byl účastníkem druhé německé výpravy na Xingu, kterou vedl K. von den Steinen, ve dvou následujících letech cestoval ve státech Matto Grosso a Goyaz, plul po řekách Araguaya a Tocantins do Para a zkoumal pak při řece Amazonské i Puru. V l. 1892—83 cestoval v Orientě, Egyptě, Indii a vých. Asii, r. 1898 v Sev. Americe ve službě berlínského musea národopisného. R. 1900 habilitoval se pro národopis na berlínské universitě. Z velikých jeho prací buďtež uvedeny: *Beiträge zur Völkerkunde Brasiliens* (Berl., 1891); *Anthropologische Studien über die Urbewohner Brasiliens* (Brunšv., 1897); *Die Ethnographie Südamerikas* (»Arch. für Anthropologie«, 1904).

* **Ehrenström** Jan Albrecht, politik finsko-švédský (* 1762 v Helsingforsu — † 1847). Jako důvěrník Gustava III. měl r. 1790 účast na ujednání míru s Ruskem ve Werelä. Po smrti Gustava III., zapleten jsa do spiknutí usilujícího o svržení regentské vlády, byl odsouzen k smrti, avšak obdržel milost, načež od Gustava IV. úplně rehabilitován. Po připojení Finska k Rusku byl presidentem veřejných prací (1812—18) a v l. 1820—25 členem senátu. Korrespondenci jeho vydal G. Adlesparra v Handlingar rörande Sveriges historia (IX. sv., Štokholm, 1833); memoiry jeho pak vydal J. Boëthius (1882—83).

Ehrensvärd 3) Albert C. Aug. Lars, hr., politik švéd., † 1901.

* **Ehrhard** Albert, katol. theolog. a círk. historik něm. (*1862 v Herbitzheimu v Elsasku), stal se r. 1889 professorem na kněžském semináři ve Štrasburce, pak professorem círk. dějin na universitě ve Vircpurce (1892), Vídni (1898), Freiburce v Br. (1902), konečně ve Štrasburce (1903). Z jeho prací vynikají: *Die altchristliche Litteratur und ihre Erforschung seit 1880 und von 1884 bis 1900* (Freib. v Br., 1894 a 1900); *Forschungen zur Hagiographie der griechischen Kirche* (Řím, 1897); *Stellung und Aufgabe der Kirchengeschichte in der Gegenwart* (Štutg., 1898); *Die orientalische Kirchenfrage und Oesterreichs Beruf in ihrer Lösung* (t., 1899); *Der katholische Student und seine Ideale* (Víd., 1899); *Kathol. Christentum und moderne Kultur* (Mohuč, 1907). Literární polemiku vzbudila jeho kniha *Der Katholicismus und das 20 Jahrhundert im Lichte der kirchlichen Entwicklung der Neuzeit* (Štutg., 1902). S Krumbachrem a Gelzerem zpracoval *Geschichte der byzantinischen Literatur 527 bis 1453* pro Mullerovu sbírku »Handbuch der klassischen Altertumskunde« (Mnich., 1897, 2. vyd.). S E. Mullerem vydává »Strassburger theologische Studien« (Freib. v Br. od r. 1892), s Kirschem »Forschungen zur christlichen Litteratur- und Dogmengeschichte« (Mohuč a Paderborn od r. 1900) a s Schindlerem »Theologische Studien der Leo-Gesellschaft« (Víd. od r. 1902). *Skč.*

Ehrhardt K. L. Ad., malíř něm., † 18. list. 1899 ve Wolfenbüttelu.

* **Ehrhart** Fried., botanik něm., v. Ehrh.

Ehrlich 4) Alf. Heinr., hud. spis., † 30. pros. 1899 v Berlíně. Vyšel od něho ještě svazek studií: *Modernes Musikleben* (Berl., 1895).

* **Ehrlich** Paul, lékař něm. (* 1854 v Střelině ve Slezsku), stal se po delší assistentuře u Frerichse v Berlíně mimoř. prof. a převzal r. 1896 ředitelství ústavu pro studium a zkoumání krevních ser v Steglitzi u Berlína, jenž jako ústav pro experimentální therapii byl r. 1899 přeložen do Frankfurtu n. M. Vynikl pracemi o mikroskopických methodách badacích, zvláště pak o fysiologii a pathologii krve a immunitě, kterýmižto pracemi vedle Behringa nejvíce přispěl k pro-

niknutí serotherapie v Německu. Z literárních jeho prací sluší uvésti: *Das Sauerstoffbedürfnis des Organismus* (1885); *Farbenanalytische Untersuchungen zur Histologie und Klinik des Blutes* (1891); *Die Wertbemessung des Diphtherieheilserums und deren theoretische Grundlagen* (1897); *Arbeiten zur Immunitätsforschung* (1903); *Enzyklopädie der mikroskopischen Technik* (1903).

* **Ehrlich** Eugen, právník rak. (* 1862 v Černovicích v Bukovině). Léta mládí ztrávil v Haliči, kamž se přestěhoval otec jeho, jmenovaný r. 1865 advokátem (za tehdejšího uzavřeného počtu advokátů). Po smrti otcově odstěhoval se do Vídně a tam studoval i universitu. R. 1894 byl tam habilitován, r. 1896 povolán za mimořádného professora římského práva do Černovic a stal se tam r. 1899 řádným professorem. R. 1906—7 byl rektorem. Napsal: *Ueber Lücken im Rechte* (»Jurist. Blätter«, 1888); *Die stillschweigende Willenserklärung* (Berl., 1893); *Das zwingende u. nichtzwingende Recht im bürgerl. Gesetzbuch für das deutsche Reich* (Jena, 1899); *Beiträge zur Theorie der Rechtsquellen*, I. díl: Jus civile, jus publicum, jus privatum (Berl., 1902); *Freie Rechtsfindung u. freie Rechtswissenschaft* (Lip., 1903); *Die Tatsachen des Gewohnheitsrechts* (inaug. řeč rektorská z 2. pros. 1906; Vídeň, 1907); *Soziologie und Jurisprudenz* (v Hardenově »Zukunft«, 1905; nezkráceně v »Oesterr. Richterzeitung«, 1906); *Anton Menger* (»Süddeutsche Monatshefte«, 1906); *Die Rechtsfähigkeit* (ve sbírce Das Recht, vydávané Fr. Koblerem u Puttkammera a Mühlbrechta v Berlíně, 1908). V pracích svých E. hledí zužitkovati národohospodářské a sociálně politické poznatky pro právní dějiny a dogmatiku práva a pěstuje právní historii se stanoviska srovnávacího.

Echard [eč'rd] Laurence v. Eachard 2).

Echegeray 1) José, dramatik špan., obdržel r. 1904 (s Mistralem) Nobelovu cenu pro literaturu. R. 1905 jmenován finančním ministrem. K jeho lit. činnosti v. Španělsko, str. 728 *a*.

Echelon, en é., význam přenesený z vojenství též do orografie pro určitý typus pásmatých pohoří, typický zejména v severních Alleghanech. Značí přerývané střídání horských hřbetů s podélnými údolími.

* **Échoppe** [ešòp], fr., ešopka, v. Rytí, str. 448 *b*.

Echteler Jos., sochař něm., žil v l. 1884 až 1887 ve Spoj. Obcích sev.-amer., kdež pracoval hlavně jako podobiznář. Vrátiv se pak do Mnichova provedl několik medaillí s podobiznami panovníků německých i jiných zemí, náhrobní pomníky atd. E. je vynálezcem euforytu, tvrdé hmoty sádrovité k odlévání plastik.

Echtermeyer 2) Karl, sochař něm. V Brunšviku od r. 1902 stojí od něho *pomník reformátora Bugenhagena*. Hlavní jeho dílo z poslední doby je 9 *m* vysoký, z mědi tepaný *pomník kn. Bismarcka* pro Magdeburk (1899).

* **Eibner** Joh. Georg, aquarellista něm. (* 1825 v Hilpoltsteinu — † 18. list. 1877 v Mnichově), maloval architektury, s počátku pohledy měst německých. Po své cestě Španělskem 1860—61 vydal polychromní album (35 listů) pod titulem *Spanien* (Berl., 1868). Mezi jinými jsou od něho též pohledy na Prahu.

* **Eichelburg** viz Trávník 1).

* **Eichhorn** Joh. Conrad, geolog něm., viz Eichh.

* **Eichhorn-Bitischka**, v. Bytyška.

* **Eichhorst** Hermann Ludwig, lékař něm. (* 1849 v Královci). Stal se r. 1876 prof. lékařství v Jeně, r. násl. v Gotinkách a působí od r. 1884 jako prof. lék. kliniky v Curichu. Napsal zvl.: *Die progressive perniziöse Anämie* (1876); *Lehrbuch der physikalischen Untersuchungsmethoden innerer Krankheiten* (1881, 4. vyd. 1896); *Handbuch der speziellen Pathologie und Therapie* (1882—84, 2 sv.; 6. vyd. 1903, 4 sv.); *Lehrbuch der praktischen Medizin innerer Krankheiten* (1899).

* **Eichler** Stanisław, spis. pol. v XVI. století, vzdělal se v Krakově, načež s mladým Bonarem odcestoval za hranice, navštívil Řím a Paříž, dosáhl v Bologni doktorátu obojího práva a navrátiv se do Krakova byl advokátem při nejvyšším soudě magdeburském. Zůstavil *Epigramma* k Janu Gdańsczaninu (Krakov, 1539) a veršovanou práci *Epithalamium Isabellae* . . .

Eichrodt Ludw., humorista něm., † 2 ún. 1892 v Lahru. Jeho *Gesammelte Dichtungen* vyšly ve 2 sv. ve Štutgartě 1890.

* **Eichsfeldia**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem a A. Schwassmannem v Heidelberce 15. ún. 1899. Jméno dal jí farář v Dingelstädtu (Eichsfeld) A. Thraen, který elementy planetoidy opravil. Označení (442). *Kvn.*

* **Eichstaedt** Rudolf, malíř něm. (* 1857 v Berlíně). Byl až do r. 1880 žákem berlínské akademie, pak cestoval a navrátiv se do Berlína počal malovati patriotické obrazy z napoleonských válek pro galerie německých provinciálních měst, podobizny atd. Na berlín. jubil. výstavě r. 1900 měl obraz *Vzkříšení mládence Náinského.*

* **Eijerland** viz Texel.

* **Eikonogen**, $C_{10}H_5(NH_2).(OH).SO_3Na$, jest vydatná sůl kyseliny amido-β-naftol-β-monosulfonové. Tvoří prášek krystallický, žlutobílý, ve vodě rozpustný barvou nazelenalou. Roztok na vzduchu snadno se rozkládá zvláště za přítomnosti alkalií. E-u používá se ve fotografii jakožto vývojky.

Eim Gustav viděl v opposici, která se stala údělem českého poselstva na říšské radě po r. 1891, pouze cestu k politice účasti na státní moci, jíž ovšem nelze nabýti parlamentní straně bez účasti ve vládě. Proto pracoval k tomu, aby český klub poslanecký v ústředním sněmu byl co nejsilnější početně, aby nejen imponoval odpůrcům, nýbrž aby byl i uznáván za činitele, s nímž se počítá při kombinacích o parlamentních útva-

rech. V prvém směru snažil se o spojení všech českých poslanců na říšské radě. A jeho dílem také byl kompromiss mezi moravskou stranou lidovou a stranou národní na Moravě, jímž trvaleji připoutal všechny české poslance z Moravy k jednotnému českému klubu. Ve směru druhém byly dány národní straně svobodomyslné všechny předpodmínky, aby opravdu mohla imponovati i Němcům i vládě. Měla zejména ve svém středu řadu odborných pracovníků, kterými uplatňovala svůj vliv při parlamentním projednávání důležitých otázek zákonodárných; a mezi nimi právě E. sám zaujímal místo neposlední. Mimo to i politicky postupem proti koaliční vládě Windischgratzově národní strana svobodomyslná prokázala — a zase za účinného přičinění E-ova v parlamentě —, že je schopným a zdatným parlamentním odpůrcem, jehož třeba získati. A tu, v zákulisních jednáních, jejichž nitky všechny se sbíhaly v jeho ruce, prokázal straně služby nedocenitelné. V té době E. pracoval na všech stranách: ve Vídni upravoval půdu nové politice své strany; doma vlastní stranu pro nový postup politický teprve získával a to nejen působením na kruhy vůdčí, nýbrž i v lidu osobně na schůzích, kde měl — jeden z prvých — odvahu vystupovati proti radikalismu a nabádati k politické rozvaze. Tím způsobem česká situace za Badeniho je předem dílem E-ovým. Badeni přicházel s úmyslem počítati s Čechy a zejména s poslanci národní strany svobodomyslné jako s činitelem parlamentním. To již byl zisk po dobách vlády Taaffeho a vlády koaliční, které nechtěly s českým poselstvem, když v něm nabyli většiny zástupci národní strany svobodomyslné, nijak počítati. Při tom E. nutně vítal myšlenku Badeniho o utvoření parlamentní většiny česko-polské se svobodomyslnými Němci; neboť spojení svobodomyslných Čechův a Němců, aby společně bránili reakci, bylo jeho starou myšlenkou a tužbou. Pokrokovost české politiky byla vůbec E-ovi podmínkou sine qua non. Proto kladl značnou váhu na volební opravu, »kterou Čechové vůbec měli vždycky začínati«; proto jeho politika byla v prvé řadě národní a ne státoprávní (»bylo by chybnou zastaralostí jíti skrze státoprávní programm k národnímu«; »bylo třeba zrovna opačně skrze národní programm jíti ne ke starému státoprávnímu programmu, ale ke státnímu právu na poměry nové doby přizpůsobenému«). Zemřel 7. ún. 1897. *G. Žd.*

Eimer Gustav Hein. Theodor, zoolog něm., † 1898 v Tubinkách. Vydal dále druhý díl těchto svých pozoruhodných spisů: *Die Artbildung u. die Verwandtschaft bei den Schmetterlingen* (Jena, 1896) a *Die Entstehung der Arten auf Grund der Vererbung erworbener Eigenschaften* (t, 1897). Po smrti jeho vyšly: *Vergleichend-anatomisch-physiologische Untersuchungen über das Skelett der Wirbeltiere* (t., 1901).

***Einöde** viz Walk.

***Eisele** Hermann Fridolin, romanista něm. (* 1837 v Sigmarinkách). Studoval na univ. v Tubinkách a Berlíně; v l. 1868—72 byl krajským soudcem v Hechinkách, r. 1872 stal se řádným professorem na universitě v Basileji, r. 1874 ve Freiburce, r. 1906 tajným radou. Napsal: *De condicione quae suspendit negotium impleta non retrahenda* (1866); *Die materielle Grundlage der Exceptio* (1871); *Zur Geschichte der prozess. Behandlung der Exeption* (1875); *Compensatio nach röm. u. gemeinem Recht* (1876); *Cognitur u. Prokuratur* (1881); *Das deutsche Civilgesetzbuch u. das künftige Privatrechtsstudium in Deutschland* (1885); *Die Actio utilis des Cessionars* (1887); *Ueber die Nichtigkeit der obligat. Verträge wegen Mangels an Willensübereinstimmung* (1887); *Abhandlungen zum röm. Zivilprozess* (1889); *Beiträge zur röm. Rechtsgeschichte* (1896).

*von **Eiselsberg** Anton, svob. p., něm. chirurg (* 1860 ve Steinhausu). Lékařství vystudoval v Curichu a ve Vídni, kdež se r. 1889 habilitoval, r. 1893 stal se prof. chirurgie v Utrechtu, r. 1895 v Královci, odkudž byl r. 1902 povolán do Vídně. Jako specialista pracoval zvláště o pathologii a chirurgii žlázy štítné.

Eiselt 2) Bohumil † 22. srpna 1908. Dosáhnuv starobní hranice pro universitní professory zákonem stanovené, odešel r. 1902 na trvalý odpočinek. Z dalších jeho literárních prací sluší uvésti *Epidermitis perforans sanata* (»Cas. lék. čes.«, 1900); *K diagnose skvrnitého tyfu* (t.); *Pancreatitis haemorrhagica* (t., 1901); *Parachorea et chorea marantica* (t., 1902); *Smrt po cort. radicis punicae granatum* (t., 1902) a pak samostatné spisy: *Rozpravy o nemocech sdělných* (Praha, 1904), zajímavé se stránky epidemiologické, a *O vzniku a začátcích české lékařské kliniky* (t., 1908), důlež. pro autentická data biografická. Srv. Schrutz, J. B. E. (»Osvěta«, 1908).

***Eiselt** Eugen, právník čes. (* 1859 v Jičíně). Studoval gymn. v Hradci Kr., práva v Praze. Jest advokátem v Praze. Býval dlouholetým členem rady městské v Praze, též náměstkem starosty. Jako právní zástupce Spolku paní sv. Anny vyznamenán byl r. 1898 rytířským křížem řádu cís. Františka Josefa. Býval též po léta členem výboru Družstva Národního divadla v Praze, tou dobou jest členem výboru Spojeného družstva Nár. div., jemuž svěřeno vedení měst. divadla Kr. Vinohrad. Jest též zkušebním kommissařem pro zkoušky advokátní a zkoušky soudcovské. Napsal: *Základy k opravě stavebního řádu pro král. hl. město Prahu* 1894); *Pásma stavební* (1896); *Zřizování ulic* (1896); *Sociální úkoly stavebních řádů* (1897); *K opravě řádu stavebního* (1899); *Uplavnění Vltavy uvnitř města Prahy* (1894). R. 1899—1900 byl redaktorem »Casopisu českých advokátů«. Psal různé články do »Právníka« a »Samosprávného Obzoru«.

Eisenach, město v Sasko-Výmarsku, má 35.153 obyv. (1905), bylo 8. čce 1906 prohlá-

šeno lázeňským městem. Pramen sirnaté solné vody z Creuzburgu na Weře byl sem zaveden. Ebstein, E., seine Heilfaktoren und seine medizinische Bedeutung (Jena, 1906); Trinius, Kur- und Mineralbad E. (E., 1906).

* **Eisenhardt** Johann, ryjec něm. (*1824 — † 1896). Vzdělával se zprvu ve Frankfurtě n. M., načež odebral se do Vídně, kdež byl zaměstnán v Rakouské státní tiskárně a v l. 1863—69 žil v Petrohradě, načež navrátil se do Frankfurtu. V Petrohradě za svého pobytu ryl postavy několika ruských carů, které pak byly vytištěny na úvěrních listech ruských, zejména Kateřiny II., Petra Velikého, Michaila Fedoroviče a Alekséje Michajloviče. Vedle toho vyryl portraity A. S. Puškina, Pletněva a carevny Marie Feodorovny. Z dalších vynikajících ryjeckých prací E ových sluší uvésti: *Soud Salomonův*; *Matka Boží se Spasitelem*; *Madonna Kapitolská*; *Sv. Helena*; *Refektář*; *Rytíř s hvozdíkem v ruce*; *Svatba*; *Tanec*; *Sv. Rodina* a j. *Tmk.*

* **Eisenhart** Johann Friedrich, právník něm. (* 1720 — † 1783). Byl professorem na helmstädtské universitě. Z prací jeho jsou hlavní: *Kleine teutsche Schriften* (1751—1753); *Institutiones historiae juris litterariae* (1752; 2. vyd. 1763); *Institutiones juris Germanici privati* (1753); *Grundsätze der Teutschen Rechte in Sprichwörtern mit Anmerkungen erläutert* (1759),

* **Eisenhart** Louise viz von Kobell L. (Dopl.).

Eisenhut 2) Ferencz, malíř uher., † 2. čna 1903 v Mnichově.

Eisenlohr 4) Aug., egyptolog německý, † 24. ún. 1902 v Heidelberce.

Eisenmenger 2) August, malíř, † 7. prosince 1907 ve Vídni.

Eisleben, město v prus. vládním obvodě meziborském, má 25.121 obyv. (1905).

* **Eisler** Rudolf, filosof. spis. německý (* 1873 ve Vídni), jest vydavatelem filosoficko-sociologické knihovny; žije ve Vídni. Je z předních něm. noétických theoretiků v Rakousku. Z jeho prací uvádíme: *Weiterbildung d. Kantischen Aprioritätslehre bis zur Gegenwart* (1894); *Der psychophysische Parallelismus* (1894); *Elemente d. Logik* (1898); cenné dílo *Wörterbuch der philos. Begriffe. Historisch-quellenmässig bearbeitet* (2. vydání sv. I.–II. 1904); *Grundlagen d. Erkenntnistheorie* (1900); *Bewusstsein der Aussenwelt* (1901); *Einführung in die Erkenntnistheorie* (1907).

* **Eisnerhof** viz Dvůr 3).

* **Ejdorský průplav** pozbyl velmi mnoho svého významu vybudováním průplavu císaře Viléma mezi mořem Severním a Baltickým.

* **Ejngorn** Vitalij Osipovič, dějepisec rus. (* 1862), jest učitelem dějin na moskev. gymnasiích a studie jeho vztahují se hlavně k osvětlení dějin hetmanské a vojvodské správy malorus., jakož i k dějinám malorus. církve a k vyjasnění otázky o kulturním vlivu Malorusův na Velkorusy. Z prací jeho uvádíme: *Očerki iz istoriji Malorossiji v XVII. v. O snošenijach maloros. duchovenstva s moskov. pravitělj tvom v carstvovanije Alekséja Michajloviča* (Moskva, 1899, vyznamenáno od petrohradské akademie praemií hr. Uvarova); *O značeniji prepodobnago Sergija Radonéžskago i osnovannoj jim obitěli v rus istoriji* (2. vyd. t., 1899); *Knigi kijevskoj i ljvovskoj pečati v Moskvě v XVII v.* (t., 1894); *O malorossijskich perepisnych knigach 1666 g.* (t., 1895); *Řěči, proiznésennyja Ioannikijem Galjatovskim v 1670 g. v Moskvé* (t., 1895); *Věnčanije rus. gosudarej na carstvo* (t., 1896) a j.

* **Ejpovice** viz Vejpovice.

* **Ejsmond** (Eysymont) F. M., básník a publicista pol. (* 1850), vydal roku 1872 sbírku *Co Bóg dał* a pak rozpravu *Przedmiot, znaczenie i cel nauki geografji*; *Odgłos z Polesia*; *Poezje w życiu* (Krakov, 1875) a tragikomédii z daleké minulosti *Walka idei*. Pochází od něho též popis Wiśniowce a jeho sbírek.

* **Ejsmond** Józef, zoolog a malíř pol. (* 1862 ve Skrzynně), vzdělal se na universitě varšavské, kde od r. 1889 jest assistentem srovnávací anatomie. Vydal: *Studja nad pierwotniakami okolic Warszawy* (»Pamiętnik fizjograficzny«, 1895). Zabývá se též se zálibou malbou a z jeho obrazů jmenujeme *Na předměstí*; *Dodavatel* a j.

* **Ejstebno** viz Stebno 1).

* **Ekeblad** Christian Adoljfovič, spis. rus. (* 1800 v Helsingforsu — † 1877), byl absolventem med.-chirurgické akademie petrohradské, načež nějakou dobu přednášel fysiologii a soudní lékařství v Charkově. R. 1831 organisoval účinný boj proti choleře a r. 1834 proti následkům neúrody. Od r. 1835 po 25 let byl ředitelem lycea kn. Bezborodka v Něžíně. Hlavní jeho práce jest *Opyt obozrěnija i biologiko-psichologičeskago izslědovanija sposobnostěj čelověčeskago ducha* (Petr., 1872), psaná pod vlivem lekcí Vellanského, jakož i prací Schellingových, Hegelových a j.

* **Ekegiac** viz Akilisene.

Ekert Frant., † 20. kv. 1902 v Praze.

* **Ekk** Vladimír Jegorovič, lékař rus. (* 1818 — † 1875). Absolvovav medikochirurgickou akademii v Petrohradě a vykonav věd. cestu do ciziny, stal se adjunkt-professorem vnitř. lékařství a r. 1848 prof. řádným. Napsal: *O skorotečnych prosjanych bugorkach* (1846); *Vzgljad na sovremennoje sostojanije vračebnoj diagnostiki plana prepodavanija etoj nauki* (1847); *Opisanije influjency ili grippa voobšče i epidémiji etoj bolězni v 1847 g. v osobennosti* (1847).

* **Ekka** v geol. viz Afrika, str. 362 *a*.

* **Ekloga** (řec. Ἐκλογὴ τῶν νόμων, t. j. výběr ze zákonů), byzantský zákoník z let 739—741, vydaný za císařů Lva Isaurského a Konstantina Kopronyma. V plném záhlaví sbírky té praví se sice, že jest pořízena jako výběr právních norem z Justinianovy kodifikace a opravy že byly učiněny jen ve smyslu větší humanity, avšak ve skutečnosti jest to dílo úplně samostatné, v němž mnohé nejen nesouhlasí s právem Justinianovým, nýbrž

přímo se mu příčí. V předmluvě jeví se snaha, aby justice učiněna byla bezplatnou a každému stejně přístupnou. Záhy se počala objevovati soukromá zpracování E-gy, kratší, nazv. Zachariäm E-gou soukromou, *Ecloga privata*, a objemnější nazv. *Ecloga privata aucta* (tuto vydal Zachariä ve svém Jus graeco-romanum IV., Lip., 1865; jím vydána jest i E. officiální, v Collectio librorum juris graeco-romani ineditorum, Lip., 1852). E. má 18 titulů, z nichž 16 prvých se zabývá civilním právem, 17. titul pak právem trestním, kdežto titul 18. jedná o rozdělení vojenské kořisti. Podobně jako Prochiron (v. t.), měla i E. velikou úlohu v právních dějinách pravoslavných národů slovanských. E. byla záhy překládána do slovanských jazykův a tvořila část slovanských Nomokanonů (t. zv. Kormčích knih, v. t.) a kromě toho byla základem jednotlivým právním kompilacím slovanským, zejména památce bulharské zv. *Zakon sudnyj ljudĕm* čili *Sudĕbnik carja Konstantina* a pak památce ruské *Knigi zakonnyja*. Staroslovanský překlad E-gy pojatý do Kormčích knih značně se uchyluje od řeckého originálu a jest dost samostatným jeho zpracováním. Skládá se jen ze 16 titulů (12. titul originálu jest vypuštěn a 18. jest připojen k 17.). V tištěné Kormční knize tvoří E. 49. hlavu pod n. Glavizn carej Leona i Konstantina. Zakon sudnyj ljudĕm ve své kratší — a bezpochyby starší — redakci (nalézající se v Kormčích knihách, a to ve 46. hlavě tištěné Kormčí knihy; čítá 32 články) jest — až na dva prvé články — dílem doslovným překladem (11 článků), dílem zpracováním (19 článků) jednotlivých ustanovení řeckého originálu E-gy, vzatých většinou ze 17. titulu. — Knigi zakonnyja čerpají vedle E-gy též z Prochironu a z t. zv. Zemědělského zákona (*Νόμος γεωργικός*) císařů obrazoborců. — Literatura: Pavlov, Pervonačaljnyj slavjano-russkij Nomokanon (Kazaň, 1869); Hube, O znaczeniu prawa rzymskiego i rzymsko-byzantyńskiego u narodów słowiańskich (1868); Bogišić, Pisani zakoni na slovenskom jugu (1872); Bobčev, Starobъlgarski pravni pametnici (1903); Danailov, Edin pametnik na staroto bъlg. pravo (1901); Florinskij, Drevnějšij pamjatnik bolgarskago prava (Sbornik statěj po istoriji prava posvjaščennyj M. F. Vladimirskomu-Budanovu, Kijev, 1904). *-dlc.*

* **Eklogit**, min., viz Dodatky k dílu VIII.

* **Ekonomist**, pseud. G. F. Simoněnka.

* **Ekthlipsis**, řec., viz Elise.

* **Ektogenní nemoci** nazývají se nakažlivé nemoci, jejichž choroboplodný zárodek vyvíjí se mimo lidské tělo.

* **Ekzempljarskij** Aleksandr Vasiljevič, historik rus. (* 1846 — † 1900). Studoval na historicko-filolog. fakultě petrohradské university; byl gymnasijním učitelem v Rus. Polsku, v Jekatěrinburce a Permi. Napsal: *Velikije i udĕljnyje kňazja sĕvernoj Rusi v tatarskij period* (Petr., 1889—91); *Ugličskije vladĕtĕljnyje kňazja* (Jaroslav, 1889) a j.

* **Ekzempljarskij** Vasilij Iljič, soudobý církevní spis. rus., docent theologické morálky na kijevské duchovní akademii. Hlavní jeho práce: *Biblejskoje i svjatootĕčeskoje učenije o suščnosti svjaščenstva* (Kijev, 1904; magist. dissertace); *K voprosu ob otnošeniji nravstvennosti k politikĕ. Nravstvennyja normy žizni i meždunarodnyja otnošenija* (t., 1905).

* **Elaeopten** viz Eleopten (Dopl.).

* **Elagabal**, Elgabal viz Sol a Heliogabalus.

* **Elasmognathus**, zool., viz Tapíři.

* **Elativ** (z lat., »vynášející stupeň«) bývá zván v mluvnictví tvar přídavného jména, vyjadřující vyšší stupeň vlastnosti, zvláště v jazycích, které podobných tvarův užívají měrou hojnější, na př. lit. *saldùs* »sladký«, *saldókas* »hodně sladký«. E-y jsou vlastně i augmentativa (v. t.) přídavných jmen, na př. *veliký*, *velikánský*. Náhradou e-ů bývají obyčejně opisy, na př. *velmi veliký*, *hodně veliký* a p. *Ztý.*

* von der **Elbe** Auguste, pseud. něm. spisov. Decken Aug. (v. Dopl.).

Elben Otto, spis. něm., † 28. dub. 1899 ve Štutgartě.

Elberfeld, vynikající průmyslové město v prus. vládním obvodě düsseldorfském, má 162.853 obyv. (1905).

* **Elbeteinitz** viz Týnec 9).

Elblag (*Elbing*), město v Západních Prusích, má 55.627 obyv. (1905). Vynikající loděnice a strojovna Schichauova zaměstnává na 3500 dělníků. Do přístavu elblagského vepluly r. 1901 104 mořské lodi o 21.168 *t* a vyplula 101 o 20.688 *t*.

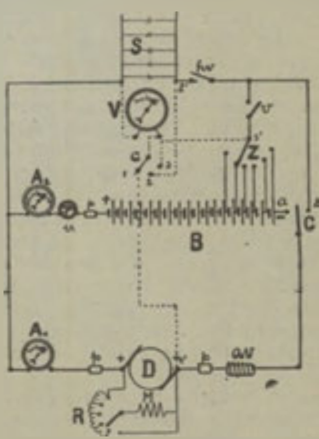
* **Elder** sir Thomas, australský velkoobchodník a vynikající podpůrce vědeckého výzkumu vnitra kontinentu australského, do nedávna neznámého (* 1818 v Kirkcaldy ve Skotsku — † 7. bř. 1897 v Adelaide, hl. m. Jižní Australie). Vystěhoval se r. 1854 do Australie, zabýval se obchodem vlnou rychle vzkvétajícím a stal se jedním z největších *squatterů*, velkostatkářů pěstujících chov ovcí ve velkém; zavedl též první velbloudy do Australie. Od r. 1873 vydával veliké summy na vypravení výzkumných expedic, vystrojil t. r. velikou výpravu Warburtonovu a dodal expedici Gosseově velbloudy, zaplatil útraty Rossovy cesty (1874), obou výprav Gilesových (1874 a 1875) a přispěl též značně výpravě Lewisově k prozkumu jezera Eyre (1875). V květnu 1891 veliká expedice jeho jménem nazvaná vydala se pod vedením Davida Lindsaye, aby pronikla středem pevniny do západní Australie, ale přes výbornou výstroj svoji po dvojím pokuse nepotkala se se zdarem očekávaným. Tato výprava stála přes 20.000 lib. st.; při smrti své E. odkázal 65.000 lib. st. universitě v Adelaide, 20.000 galerii obrazů tamtéž, 25.000 dělnickému domu a 40.000 jiným účelům dobročinným.

* **Elektrárna** čili elektrická centrála, ústřední stanice elektrická (angl. *electric work*, fr. *usine électrique*, *station cen-*

trale, něm. *Elektricitätswerk*) sluje všeobecně každý závod, ve kterém se vyrábí elektrický proud ve velkém za účelem technického upotřebení na př. pro elektrické osvětlování, k pohonu elektromotorův, elektrických dráh neb k chemickým účelům. K výrobě elektrického proudu slouží dynamoelektrické stroje čili elektrické generátory a to na stejnosměrný proud (e. se stejnoměrným proudem elektrickým), neb na střídavý proud (e. se střídavým proudem). V e-nách stejnosměrných používá se dynamoelektrických strojů seriových, derivačních, compoundních; v e-nách na střídavý proud pak strojů jedno-, dvou- neb třifasových. Při stejnosměrných e-nách používá se mimo dynamoelektrického stroje též akkumulátorů (v. t.), které umožňují strojové zařízení lépe zužitkovati. Přejímaji dodávku elektrického proudu v případě, když stroje jsou v klidu, pomáhají jim, když nastalo veliké zatížení, kterého stroje nesnesly, a vyrovnávají náhlé skoky v intensitě proudové. Objev akkumulátoru vlastně způsobil existenci e-ren stejnosměrných. Batterie akkumulátorová, která může pracovati jen v době, kdy jsou stroje v klidu, sluje malá, kdežto může-li dodávati elektr. proud nejen tehdy, když stroje nejdou, ale i současně při chodu jejich, sluje veliká. Vyrobený proud elektrický rozvádí se z e-ny rozvodnou sítí buď o dvou drátech (e. dvojvodičová) neb o třech, čtyř, pěti neb více drátech (e. tří-, čtyř-, pěti-, vícevodičová) do míst spotřeby.

Stejnosměrné e-ny dodávají elektrický proud stejnosměrný, který hodí se ke všem pracím, na př. ke svícení, k pohonu elektrických drah, k nabíjení akkumulátorů, k pohonu výhodnějších motorův elektrických, k chemickým účelům. Umožňují lepší zužitkování strojového zařízení a mají jednodušší i levnější obsluhu. Nevýhodou jejich jest malá rozloha rozvodné sítě. E-ny s napětím 115 volt mohou normálně dodávati proud do vzdálenosti maximálně 1 *km*, při 230 voltech do 2 *km*, při 600 volt. do 3 *km*, při 1000 volt. do 5 *km*, 5000 volt. do 10 *km*, nemá-li náklad na síť rozvodnou býti veliký. Příčinou toho jsou ztráty napětí následkem dopravy elektřiny na místě spotřeby. Ztrátu tuto lze vyjádřiti rovnicí $z = i \times r$; z značí ztrátu vyjádřenou ve voltech, i dopravovanou intensitu v amperech, r odpor vedení, po kterém se elektřina dopravuje, vyjádřený v ohmech. Ztráta tato připouští se pro elektrické žárovky 2%, pro obloukové lampy, motory elektrické 10% z napětí sítě. E-ny pro osvětlování podle velikosti třídí se na: 1. malé, které mají dynamoelektrické stroje bez akkumulátorů, 2. malé s malou batterií akkumulátorovou, 3. střední s velikou batterií, 4. střední s velikou batterií a s pomocným dynamem nabíjecím, 5. veliké se sítí třívodičovou, 6. veliké s třívodičovou sítí a s pomocným dynamem nabíjecím, 7. veliké s třívodičovou sítí rozvodnou a s vyrovnávacími dynamy, 8. největší se střídavým proudem s napětím vyšším než 500 volt. Pro stejnosměrný proud používané dynamoelektrické stroje mají vlastnosti: seriové dynamo při chodu na prázdno, t. j. když není zapiata žádná žárovka v síti rozvodné, má napětí $= 0$; čím větší počet lamp se zapíná, tím více samočinně roste jeho napětí, při krátkém spojení dynamo se přepálí, při zpětném proudu z akkumulátoru do stroje obrací se chod stroje a spálí se; derivační dynamo má při chodu na prázdno vysoké napětí, stoupajícím zatížením klesá napětí, při krátkém spojení je stroj bez proudu, při zpětném proudu běží jako motor s týmž směrem točení, jako když běžel jako generátor; stroj compoundní, ať je zatížen jakkoliv, má vždy totéž napětí, jinak se chová jako motor seriový. Z těchto příčin nehodí se seriové a compoundní dynamo pro e-ny s akkumulátory. Možno jich upotřebiti, ale třeba pro chvíli, kdy akkumulátory blíží se svému nabití, obsluhy velmi obezřetné. Nejlépe hodí se pro takové e-ny stroje derivační.

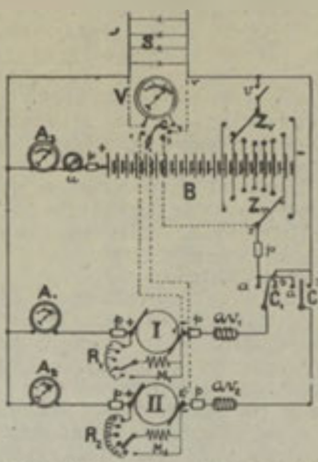
E-ny skupiny 1., tedy jen se strojem dynamoelektrickým bez akkumulátorů hodí se pro malou spotřebu elektrického proudu na př. pro případy svícení jen večer s menším počtem lamp. U nich možno svítiti jen potud, pokud stroj běží. E-ny skupiny 2. umožňují svícení, když stroj nejde. Malá jejich batterie akkumulátorová má vybíjecí intensitu menší než $^1/_3$ normální intensity stroje. Používá se jich v případech, že ve dne je dosti času k nabíjení a batterie má svítiti i v noci, když stroj není v chodu, a v případech, kde není potřebí, by akkumulátory současně dodávaly proud do sítě se strojem dynamoelektrickým jsouce s ním parallelně spojeny. E-ny 3. skupiny mají velikou batterii s vybíjecí intensitou [illegible] z intensity stroje. Její zařízení podává schematicky vyobr. č. 4950.

Č. 4950. Malá elektrárna s malou batterií akkumulátorovou.

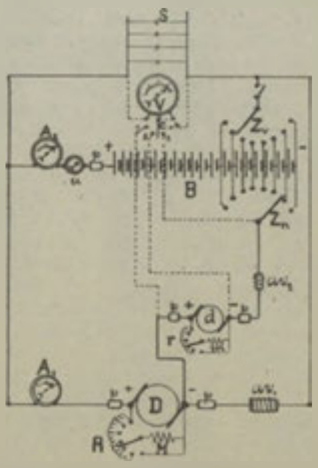
Dynamoelektrický stroj *D* je derivační a může k vůli nabíjeni zvýšiti své napětí až na dvojnásobnou hodnotu předepsaného napětí v síti. Zvyšování nebo snižování napětí děje se pomocí derivačního rheostatu *R* silnějším neb slabším magnetováním strojových magnetů *M*; *pp* značí pojistky (v. t.), jež se přepálí, stoupne-li proudová intensita s normální hodnoty, již stroj má dávati, na dvojnásobnou. Stroj se tím vypne z obvodu elektrické sítě a jest zachráněn před spálením. Ampermetrem A_1 kontroluje se intensita proudová vyrobená strojem, *av* minimální vypinač automatický (viz Vypinač), jenž při nabíjení ve chvíli, když akkumulátory jsou skorem již nabíty, tedy skoro tak silny jako stroj, samočinně se vypne, jakmile intensita nabíjecí blíží se hodnotě nullové. Zařízením tímto zamezí se t. zv. zpětný proud, t. j. překazí se, aby nešel proud z akkumulátoru do stroje. Batterie akkumulátorová *B* zapiata je na síť parallelně ke stroji. Jednoduchým zařazovačem článkovým *Z* při zapiatém hlavním vypinači síťovém *hv*, zapiatém akkumulátorovém vypinači *v* a vypiatém přepinači *c* možno pak vypínati neb zapínati poslední články batterie a regulovati tak napětí. Ukazovatel proudu *u* ukazuje směr proudu z batterie, t. j. zda batterie se nabíjí či vybíjí; ampermetr A_2 ukazuje intensitu protékajícího proudu, *p* pojistku. Strojový přepinač umožňuje připojiti stroj dynamoelektrický buď na síť (přepětím páky vypinače *c* na dotek *b*) neb zapnouti na akkumulátory (přepětím na *a*). Ústřední voltmetr *V* spojen je jedním pólem se sítí osvětlovací, druhá jeho svorka pak připojena je ke svorce jednopólového přepinače voltmetrického. Přepětím páky *c* na dotek *1* možno měřiti napětí dynama *D*, přepětím na dotek *2* napětí sítě osvětlovací a přepětím na *3* napětí batterie akkumulátorové. E-ren tohoto druhu užívá se v případech, kde ve dne se nesvítí, za to však večer jest potřebí tolik proudu, že stroj nestačí. Volného času ve dne použije se k nabíjení akkumulátorů a večer svítí se s akkumulátory i strojem. Po zastavení stroje převezme pak svícení batterie. Poněvadž při e-nách těchto použito jest jednoduchého zařazovače článkového, zv. vybíjecím, není možno při nabíjení zároveň s akkumulátory svítiti. U starších e-ren bývá jen jeden ampermetr s přepinačem, aby se mohl přístroj ten zapnouti buď do stroje neb do větve akkumulátorové. V novější době používá se dvou ampermetrů, ježto vydání jest sice o něco málo větší, ale za to obsluha jednodušší.

Zařízení střední e-ny s dvojitým zařazovačem akkumulátorovým a se všemi přístroji měřicími a vypínacími, jichž nutně třeba ke spolehlivému chodu jejímu, podává vyobr. čís. 4951. Upotřebené stroje dynamoelektrické I, II mají možnost zvýšiti náležitým zmagnetováním magnetu M_1 neb M_2 své napětí až na dvojnásobnou hodnotu, než je předepsána pro síť. Akkumulátorová batterie *B* je připiata parallelně na síť *S* a má dvojitého zařazovače článkového Z_v, Z_n. Tím jest umožněno, že i při nabíjení batterie lze elektrický proud bráti z ní, čili že možno

Č. 4951. Střední elektrárna s derivačním dynamem o dvojnásobném napětí síťovém.

i při nabíjení svítiti. Stroj II je reservním, by v případě, stane-li se něco stroji I, převzal práci do jeho opravy. Přepinačem C_1, C_2 možno stroj I neb II zapnouti buď na akkumulátory (přepětím na doteky *a*) neb na síť (přepětím na *s*). Ostatní části jsou stejně pojmenovány jak v obrazci předešlém. E-ny této skupiny hodí se pro případy, že síť

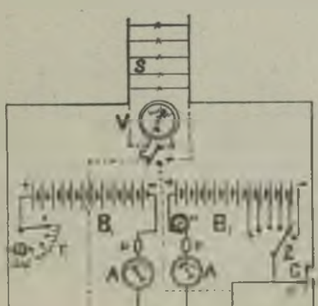

Č. 4952. Elektrárna s dvojvodičovou sítí a pomocným nabíjecím dynamem.

elektrická nesmí býti ni chvilku bez elektrického proudu, tedy pro případy nepřetržitého chodu. Dovolujíť, že síť může býti napájena elektrickým proudem ze samotného

stroje, batterie akkumulátorové neb zároveň společně z obou dvou. Nevýhodou tohoto systému jest nedokonalé zužitkování stroje, neboť tento pracuje s nejlepší účinností jen tenkráte, je-li plně zatížen, jak byl počítán, t. j. při dvojnásobném napětí tedy ve chvíli, když akkumulátory se dobíjejí. Při nabíjení akkumulátorů a současném svícení třeba pamatovati, že články regulační nalézající se mezi pákami Z_v a Z_n jsou nabíjeny intensitou větší než články ostatní, neboť pákou Z_v vstupuje ještě do článku osvětlovací intensita. V praxi dovoluje se poslední články regulační nabíjeti intensitou o 20% větší než normální. Je-li příbytek větší než 20%, třeba nabíjení zastaviti.

Vyobr. č. 4952. podává schema uspořádání veliké e-ny se sítí dvojvodičovou, s derivačním dynamem D o napětí předepsaném v síti (nemůže napětí zvýšiti jako v předešlých případech) a s pomocným derivačním dynamem d. Ježto stroj D má neustále totéž napětí, jak v síti je předepsáno, nemožno s ním nabíjeti akkumulátory. K nabíjení musí se mu seriově připnouti na pomoc dynamo d zv. též **zvyšovač napětí** č. **booster**. E-ny této skupiny jsou největší z e-ren se sítí dvojvodičovou. Místo aby se použilo pomocného dynama d, rozděluje se akkumulátorová batterie na dvě skupiny B_1 B_2 (vyobr. č. 4953.), které lze pak pomocí

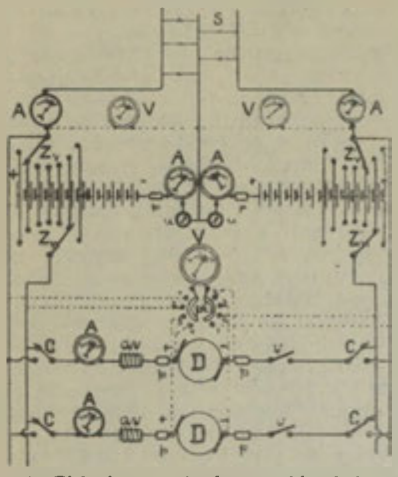
Č. 4953. Elektrárna se skupinovým přepinačem akkumulátorovým.

skupinového přepinače P zapínati ke stroji D parallelně zapětím páky přepinače na doteky b e neb na síť seriově zapětím na doteky f b. Při parallelním zapětí obou skupin provádí se jejich nabíjení. Poněvadž však pro začátek nabíjení při polovičce článků akkumulátorových je napětí stroje příliš vysoké, třeba rheostatem r_2 sraziti je na vhodnou velikost. Menším rheostatem r_1 udržuje se rovnoměrné nabíjení obou poloviček batterie. Ztracená energie v těchto rheostatech mluví pro použití pomocného dynama nabíjecího.

Pro větší rozsah sítě rozvodné stavějí se e-ny se sítí třívodičovou, ježto se ušetří výdajů za síť. Srovná-li se e. se sítí třívodičovou s napětím 2 × 110 volt s e-nou dvojvodičovou o napětí 110 volt, jest při týchž podmínkách zatížení síť třívodičová podle váhy 31·3%—37·5% váhy sítě dvojvodičové. Poněvadž při všech větších e-nách rozvodná síť tvoří hlavní částku kapitálu zařizovacího, jest úspornost **třísystémových vodičů** značná. Tuto možno ještě zlepšiti zvýšením napětí síťového na př. ze 110 na 220 volt, takže napětí mezi vnějšími, krajními vodiči jest 440 volt a mezi krajním a středním drátem 220 volt. Při témž kapitálu zařizovacím lze této sítě rozvodné užíti pro rozlohu dvojnásobně velikou než při napětí 2 × 110 volt. Je li poloměr okruhu činnosti sítě třívodičové o napětí 2 × 110 volt 500 až 700 metrů, možno při tomtéž třívodiči s napětím 2 × 220 volt dodávati elektrický proud do okruhu o poloměru 1000—1400 *m* při týchž percentuálních ztrátách na napětí. Nechají-li se při třívodiči 2 × 220voltovém tatáž rozloha a tytéž podmínky zatížení, jako při síti s napětím 2 × 110 volt, bude váha upotřebené mědi rovnati se jedné čtvrtině váhy mědi třívodičové sítě 2 × 110voltové. Vezmou-li se ceny strojového zařízení těchto dvou systémů centrál za stejné, bude náklad systému 2 × 220 volt poloviční až jedna třetina nákladu sítě 2 × 110voltové. Poněvadž bezpečnostní předpisy platí pro napětí 110—500 volt, není třeba pro toto vyšší napětí žádných lepších opatření isolačních a bezpečnostních. Lampy žárové pro napětí 220 volt jsou tak oekonomické jako pro napětí 110 volt, výroba strojů dynamoelektrických není obtížnější, vyšší napětí nemá větších překážek ani v konstrukci ani v rozpočtu. Nevýhodou jest, že třeba zapnouti 6 lamp obloukových. Jsou však konstruovány lampy od Körtinga & Mathiesena s 2—3 páry uhlíku v jedné lampě, takže při vepětí jejím do elektrického obvodu zapíná se elektrický odpor rovnající se odporu 2—3 lamp.

Vyobr. č. 4954. znázorňuje uspořádání e ny se sítí třívodičovou a s derivačním dynamem, které k vůli nabíjení může zvýšiti své napětí na dvojnásobné. Batterie akkumulátorová rozdělena je na dvě větve, z nichž každá opatřena jest ampermetrem A A a ukazovatelem směru proudu u. Na koncích jejich uspořádání jsou dvojití zařazovači Z_v Z_n a Z'_v Z'_n. Ke střednímu bodu větve akkumulátorové připojen jest střední drát sítě třívodičové. Ústřední voltmetr V s dvojpólovým přepinačem *př* umožňuje měřiti napětí v nejdůležitějších místech, Přepne-li se jeho páka na doteky *1*, *1*, měří se napětí v síti rozvodné, na dotecích *2*, *2* napětí batterie akkumulátorové, *3*, *3* napětí reservního dynama a na dotecích *4*, *4* napětí činného dynama. Rozdíl udání ampermetru v krajních drátech sítě třívodičové S udává

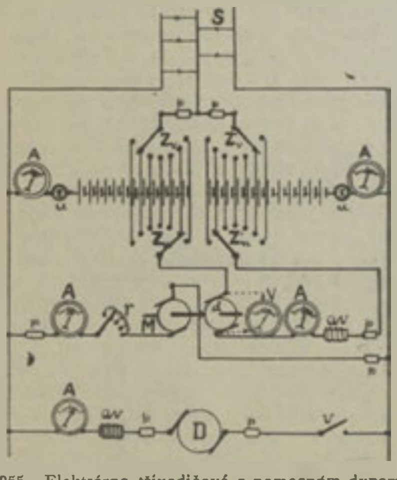
velikost intensity kolující ve středním drátě. Při obsluze musí býti dbáno, aby středním vodičem síťovým neprotékal žádný proud neb aspoň jen o malé intensitě. Z toho du-

Č. 4954. Elektrárna se třívodičovou sítí a derivačním dynamem o dvojnásobném napětí síťovém.

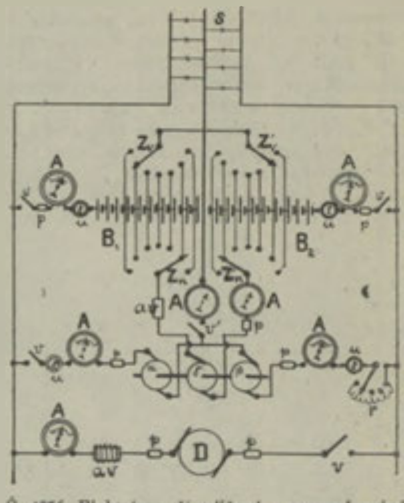
vodu smějí elektrické motory zapínati se v síti jen na krajní vodiče.

Vyobr. č. 4955. podává zařízení e-ny třívodičové s pomocným nabíjecím dynamem *d*. Točení jeho prostředkuje elektrický motor *M*, jenž zapiat jest na krajní vodiče sítě *S*.

Č. 4955. Elektrárna třívodičová s pomocným dynamem nabíjecím.

Ve vyobr. č. 4956. jest naznačeno uspořádání e-ny s vyrovnávacími a pomocným dynamem nabíjecím. Zařizuje se pro případy největšího zatížení a nerovnoměrného, pro případy rozsáhlé sítě rozvodné. Nerovnoměrné zatížení v obou polovičkách sítě třívodičové, jež má za následek proudění elektrického proudu ve středním vodiči, vyrovnává se stroji α, β zv. vyrovnávacími dynamy. Tyto jsou na společném hřídeli s nabíjecím pomocným dynamem γ a připojeny jsou na krajní vodiče třívodičové sítě *S*. Vypínačem ν' mohou však připojiti se též na středního vodiče. Je-li vypínač ν' vypiat a zapne-li se vypínač ν a klikou rheostatu *r* vypínáme odporové spirály, rozbíhají se stroje α, β, a když klikou spojí se rheostat *r* na krátko, běží normální rychlostí jako elektromotory. Takto se jich užívá k pohonu nabíjecího dynama β. Nenabíjejí-li se akkumulátory a mají-li stroje α, β pracovati jako vyrovnávací dynama, zapne se, když nabyly předepsaného počtu obratů, vypínač ν'. Je-li zatížení v obou polovičkách sítě třívodičové stejné, běží oba stroje α β

Č. 4956. Elektrárna třívodičová s vyrovnávacími dynamy a s pomocným dynamem k nabíjení.

stejně rychle. Je-li na př. v levé polovičce sítě, na které zapětím vypínače ν' zapiato je též dynamo α, zatížení větší než v pravé polovičce, bude napětí v této polovičce větší než u stroje α, následkem čehož stroj β má se otáčeti rychleji než stroj α. Ježto však oba stroje jsou uklínovány na společném hřídeli, musí oba běžeti stejnou rychlostí, a tudíž stroj α stává se dynamem a dodává vyrobený proud do zeslabené větve, aby napětí její zesílil. Podobně tak bude pracovati stroj β, když zatížení v pravé polovičce bude větší než v levé.

Při velikých rozlohách sítě rozvodné jest výhodné místo jedné e-ny ústřední uspořádati dvě neb více e-ren, neboť náklad na síť při jedné e-ně vypadne mnohem větší než náklad na strojové zařízení, takže přes větší vydání na nové zařízení dosáhne se přece úspory. Lépe však je v takových případech zaříditi e-nu na střídavý proud. Vý-

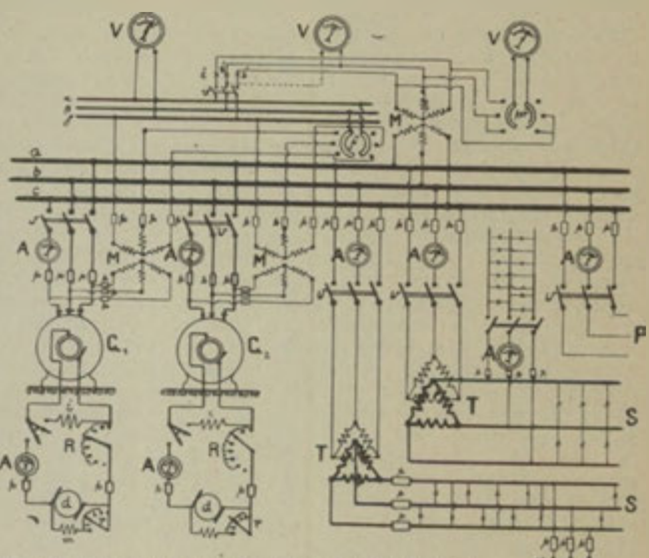
hodou střídavého proudu je snadná transformace na vyšší napětí a naopak, levná jeho doprava i na veliké vzdálenosti, jednodušší konstrukce strojů. Nevýhodou jeho je, že nemožno ho použíti přímo k nabíjení akkumulátory, k pohonu elektrických drah. Třeba jej pomocí rotačních transformátorů přeměniti na stejnosměrný. Stavějí se e-ny na proud jednofásový a třífásový. E. jednofásová má jednoduchou síť rozvodnou, většinou používá se jí jen pro osvětlování, ne pro pohon motorů. E. třífásová staví se pro napětí normální i vysoká. Při napětí vysokém vyrábí se generátory proud o 3000 až 10.000 volt, jenž pak pomocí transformátorů zvýší se na vyšší. Třífásová e s napětím do 45.000—80.000 volt může zásobovati proudem okruh o poloměru až 400 *km*.

snésti a vyrovnávati různé skoky v zatížení proudovém, způsobené nestejnoměrným zatížením pojíždějících vozů, jejich vyjížděním, vypínáním a pod.

E-ny zřízené pro elektrické dráhy vzhledem k velikému kolísání proudové intensity musí míti hnací stroje opatřené citlivými regulátory, aby každé kolísání ihned se vyrovnalo.

Stavební místo pro e-nu budiž voleno tak, by v budoucnosti mohla se rozšiřovati. Při parních e-nách budiž počítáno na příznivý dovoz uhlí, na dostatek vody buď tekoucí nebo spodní. Stroje hnací v e-nách osvětlovacích musí míti chod co nejvíce rovnoměrný, jinak světlo je neklidné; v e nách pro elektrické dráhy musí opět míti velmi citlivou regulaci, aby při skocích v zatížení

Vyobr. č. 4957. podává schema uspořádání e-ny na proud třífásový s napětím vyšším než 500 volt. Třífásové generátory g_1 g_2 mají své rotory magnetovány stejnosměrnými dynamy *d*. Regulování magnetujícího proudu děje se derivačním rheostatem *r*, jakož i zatěžujícím rheostatem *R*. K zamezení indukce při vypětí magnetujícího stroje děje se vypínání tak, že rotor generátoru před vypětím spojí se s indukční cívkou *i* na krátko. Z generátorů vede se proud přes pojistky *ppp* a třífásový vypínač *v* do rozvodných pasů měděných *abc*, odkudž přes pojistky a vypínač vede se do sítě *P* na místa spotřeby. Zde pomocí transformátorů *T* přemění se na napětí nižší, které není životu lidskému nebezpečné, a svítí se jím v síti *S* neb pohánějí se motory. Od vypinače vedou odbočky do měřicího transformátoru *M*, z něho sekundární vinutí připojeno je na měřicí rozvodné pasy α β γ, by umožněna byla potřebná měření se změněným nízkým napětím. Měřicí vedení spojeno též pomocí měřicího transformátoru s hlavními pásy rozvodnými a opatřeno je fásovým indikátorem za účelem poznání synchronismu při parallelním zapínání obou generátorů na síť. E. tohoto druhu, používá-li se jí též k dodávání elektrického proudu pro elektrické tramwaye, mívá ještě na různých místech svého okrsku zřízeny tak zv. podružné stanice, ve kterých pomocí rotačních transformátorů (v. Transformátor) střídavý proud přeměňuje se na stejnosměrný. Stanice tyto jsou elektricky zařízeny podobně jak e-ny stejnosměrné, jen batterie akkumulátorová zv. nárazová musí míti schopnost

Č. 4957. Elektrárna na proud střídavý s napětím vyšším než 500 volt.

nerovnoměrnost ihned se vyrovnala. E. pracuje hospodárněji a laciněji, čím rovnoměrněji je zatížena a čím delší dobu je v činnosti. Při elektrických drahách přes neklidné zatížení jsou stroje po celý svůj chod zatíženy dosti rovnoměrně; v e nách osvětlovacích stroje pracují nejhospodárněji večer v době největší potřeby světla, a ve dne zahálejí. By i zde dosáhlo se větší hospodárnosti, připínají se ke stroji akkumulátory, jež stroj nabíjejí ve dne, tedy v době, kdy nemusí proud dodávati pro světlo. V čas malé spotřeby, pro kterou při chodu stroje dosáhlo by se malé hospodárnosti, převezmou dodávku proudu na akkumulátory. Velikost strojů záleží na velikosti spotřeby proudu. Malé e-ny mívají jeden stroj, který je schopen přejmouti největší zatížení proudové. Velké e-ny mívají několik strojů, které postupně v čas stoupající potřeby

proudu zapínají se parallelně na síť, by pomáhaly dodávati proud stroji již jdoucímu. Volí-li se více strojů menších než menší počet velkých strojů, dosáhne se při chodu u malých strojů lepšího zužitkování, za to obsluha jest intensivnější a cena zařízení větší. Veliké stroje bývají při chodu svém delší dobu namáhány jen s malým zatížením, pracují tedy s malou účinností, za to je vydání poměrně menší, obsluha jednodušší. Napětí strojů bývá nyní obyčejně nejméně 110, 120 volt, 240 volt. Užije-li se sítě třivodičové, bývá i 500 volt mezi krajními vodiči čili 250 mezi krajním vodičem a zemí. V tom případě možno užiti e-ny pro pohon elektrických drah. Čím vyšší napětí, tím levnější stává se síť. Je-li nutno e nu vystavěti ve vzdáleném místě, čili má-li e. dodávati proud do velikých vzdáleností, nejlépe použiti elektrického proudu střídavého s vyšším napětím, který pak transformátory přemění v místě spotřeby na nižší. Nejvíce používáno bývá napětí 3000 a 5000 volt, pro veliké vzdálenosti brává se 5000—60.000 volt. E-ny pro galvanostegii, galvanoplastiku jsou s nízkým napětím. Spojení mezi e-nou a rozvodnou sítí prostředkuje rozvodná deska čili rozvaděč. Na něm připojeny jsou kable přivádějící elektrický proud od zdrojů, napájecí kable, jež odvádějí proud do sítě. Kromě toho umístěny jsou obyčejné automatické vypínače, pojistky, regulační rheostaty, ampermetry, voltmetry, elektrická počitadla a jiná zařízení sloužící k poznání a k jasnému přehledu stavu elektrického ve zdrojích a v síti.

Pro rozpočet e-ny s parním pohonem možno okrouhle vzíti cenu 1 kilowattu (s veškerým úplným zařízením) z úhrnné výkonnosti 3000 K, je-li centrála do 100 KW, 2100 K do 250 KW, 1900 K do 500 KW, 1800 K do 1000 KW, 1600 K do 2000 KW. Dále možno počítati, že z celkové spotřeby proudu, jehož potřebují všechny lampy na síť připojené, bude v čase největšího zatížení potřeba $\frac{1}{2}$—$\frac{1}{3}$. Průměrné zatížení celoroční strojů možno bráti 6—8% z celkové spotřeby všech lamp na síť připojených Podle Kallmanna počítá se na installovanou 1 kilowatthodinu na zařízení e-ny 5000 K, na síť 1000 K; roční příjem možno odhadnouti 300—400 K. Při středních e nách možno počítati: na parní zařízení na 1 indikovanou koňskou sílu 330 K, na dynamoelektrické stroje à 1 KW 150—170 K, rozvodnou desku $\frac{1}{10}$ z celkového nákladu na strojové zařízení. K vyšetření náležitého amortisování brává se podle R. Hammonda trvání budov 60 let, kotlů 20, pump, rour 25, parních strojů 25, turbin, motorů 20, akkumulátorů 15, transformátorů nehybných 15, rotačních 20, vypínacích přístrojů 20, počitadel 10, kablů 25—30 (podle způsobu uložení v zemi), nástrojů 10 let.

První e. postavena r. 1881 Edisonem na elektrické výstavě v Paříži. Dynamoelektrický stroj zv. Jumbo hnán byl parním strojem o výkonnosti 80 koň. sil a vyrobil elektrický proud o 100 volt napětí a 500 amper intensity. První městská e. postavena též Edisonem r. 1882 v New Yorku a byla pro 7000 elektrických žárovek. Druhá e. městská postavena též r. 1882 v Miláně, 1883 v Berlíně. V Čechách r. 1884 zařízena malá pokusná stanice elektrická při žižkovské plynárně, roku 1885 bylo zřízeno elektrické osvětlení Žofína, r. 1887 v Písku, r. 1888 v Jindř. Hradci, r. 1889 v Žižkově, r. 1895 v Karlině, r. 1900 v Praze. V l. 1880—90 stavěny e-ny s napětím 50—100 volt. R. 1882 Hopkinson dal si patentovati třívodič. Napětí se znenáhla zvyšovalo, a když r. 1896 Hopkinsonovi vypršel patent, dosáhla třívodičová síť četnějšího upotřebení. Používané napětí bylo 2 × 55, 2 × 110 volt a konečně 2 × 220. První e. s třívodičovou sítí o napětí 2 × 220 volt v Čechách začala se stavěti r. 1899 na Kladně, v Německu postavena v Bonnu též r. 1899. V Rakousku postavena r. 1898 v Baden-Badenu e. s třívodičem o napětí 2 × 160, r. 1900 v Trmicích v Čechách s napětím 2 × 220 volt, v téže době též v Kalternu v Tyrolsku a r. 1901 v Břeclavě na Moravě.

V Rakousku byly r. 1888 celkem 3 e-ny, r. 1890 celkem 14, r. 1895 celkem 65 centrál, r. 1900 úhrnem 209, r. 1902 celkem 295 a r. 1906 úhrnem 494 e-ren veřejných o výkonnosti strojů 156.810 kilowatt, akkumulátorů 12.040 KW, tedy o celkové výkonnosti 168.850 KW. Stejnosměrného proudu používá se v 318, střídavého ve 122 (z nich připadá na točivý čili třífásový 111), monocyklického systému 1 e. S vysokým napětím z nich jsou: 1 e. s 20.000 volty, 1 s 15.000, 2 s 12.000, 6 s 10.000, z ostatních napětí nejvíce použito 5000 volt v 15, 3000 volt v 29, 2000 v 32 e nách. Praha má e-nu s napětím 3000 volt a s třífásovým proudem střídavým čili točivým. Spirova e. (1904), jež zužitkovává spád Vltavy u Čertovy stěny, má též proud točivý s napětím 15.000 volt. Amerika měla koncem r. 1902 3600 veřejných a 50.000 soukromých, Velká Britannie (koncem r. 1906) 400, Francie (1906) 1413, z nichž 942 se stejnosměrným proudem, Hollandsko (1906) 34, Italie (1906) 6000, Německo (1906) 1600, Rusko (1905) 132 veřejných a 5326 soukromých, Španělsko (1906) 1140, Švýcarsko (1905) 494 e-ny.

***Elektrická atmosféra** sluje prostor okolo tělesa elektřinou nabitého, ve kterém se jeví působení jeho elektřiny.

***Elektrická centrála** viz Elektrárna.

***Elektrická difference** sluje rozdíl potenciálu mezi dvěma body elektrického vedení neb mezi dvěma elektrickými tělesy. Sluje též elektrický spád.

***Elektrická drožka** je motorový kočár, jenž pohybován jest elektrickým proudem. K tomu cíli jest umístěn na zpodku elektromotor a z něho pohyb převádí se ozubeným soukolím neb řetězovým převodem na přední nebo zadní osu vozu. Proud elektrický béře

se z akkumulátorů ve voze umístěných. Nevýhodou její jsou veliká váha akkumulátorů, tak že ani při středním stoupání vůz sám sebe neutáhne.

* **Elektrická konvekce.** Známý zjev, že každé isolované a elektrisované těleso ztrácí pozvolna svůj náboj, souvisí jednak s nedostatečnou isolační mohutností užívaných isolátorů, jednak i s tou okolností, že elektrický náboj bývá strhován a odnášen plynem, který těleso obklopuje. Elektřina přechází totiž s povrchu tělesa na částice plynové, nabíjí je stejnoměrně, při čemž plyn zároveň též ionisuje. Částice stejnojmennou elektřinou nabité jsou odpuzovány a nové, neelektrické, přicházejí na místo dřívějších, takže kolem tělesa elektrisovaného vytvoří se proud plynu. Tento proud zove se konvekce a bývá zvláště veliký na ostrých hranách, hrotech a jiných význačných útvarech, na nichž hustota elektřiny jest veliká. — Jiný druh e-ké k. lze pozorovati v roztocích a tekutinách, kterými prochází proud elektrický. Vedeme-li totiž proud skrze kapalinu umístěnou v úzkých trubicích, nebo pronikající pórovitými stěnami, nastává vedle transportu iontů i proudění kapaliny (k.) a to buď ve směru proudu anebo ve smyslu opačném. Zjev tento nazývá se též elektrická endosmosa. Obráceně zase vytvořuje proud kapaliny pórovitými stěnami nebo úzkými otvory potenciálné difference, jež jsou příčinou elektrického proudu. *Bb*

* **Elektrická lampa mluvící** v. Telefonie bez drátu, str. 162 *b*.

* **Elektrická pec** viz Pec, str. 377.

* **Elektrická pevnost** čili elektrostatická pevnost sluje v elektrotechnice nejmenší napětí elektrického proudu střídavého, při kterém isolační látky elektrickou jiskrou se prorazí. Bílý mramor prorazí se při tloušťce 18 *mm*, je-li suchý, napětím 25.000 volt, červený mramor za týchž podmínek 13.500 volt, břidlice 9000 volt, dřevo hruškové při tloušťce 10·8 *mm*, je-li suché, ve směru vláken 10.000 volt, kolmo k vláknům 15.000 volt, vlhké ve směru vláken 3500 volt, napříč 3500 volt; olše při tloušťce 10 7 *mm* za sucha 24.000 volt (ve směru vláken), 25.000 (napříč vláken), za vlhka 7000 volt (ve sm. vl.) a 6500 volt (napříč vl.); buk při tloušťce 19·9 *mm* za sucha 15.000 volt (ve sm. vl.) a 16.000 volt (napříč vl.), za vlhka 4000 volt pro oba případy; mikanit při tloušťce 1 *mm* za studena 24.000—25.000 volt, za tepla 22.500—25.000 volt; stabilit při tloušťce 1 *mm* za studena 6000—20.000 volt, za tepla 4000 až 19.000 volt, za vlhka 1000—19.000 volt, lisovaná lepenka při tloušťce 1 *mm* za studena 11.000—22.500 volt, za tepla 8600 až 20.000 volt, za vlhka 11.000—15.800; při tloušťce 1 *mm* prorazí se vzduch 3000 volt, stabil t 20.000--25.000 volt, leatheroid 10.000 volt, tvrzená gumma 26.000—40.000 volt, rubelit 30 000 volt; porculán 14.000 volt, paraffin 27.000 volt; vulkanasbest při tloušťce 5 *mm* 4000 volt; slída při tloušťce 0 1 *mm* 12.000 volt, při 0·2 *mm* 19.000 volt, při 0·5 *mm* 37 000 volt.

Podle C. Baura možno vyšetřiti e-kou p. různých látek při různé jejich tloušťce podle vzorce

$$V = c \cdot d^{2/3},$$

při čemž V značí e-kou p. měřenou ve voltech, d tloušťku zkoušeného materiálu, c konstantu závislou na jakosti materiálu. Stane-li se tloušťka $d = 1$ *mm*, bude $V = c$, t j. konstanta c značí e-kou p. hmoty při tloušťce = 1 *mm* a sluje proto též specifická e. p.

* **Elektrická pistol** sluje zazátkovaná nádoba, roura naplněná třaskavou směsí vodíku a kysliku, nebo svítiplynu a vzduchu, jež výbojem elektřiny statické vybuchuje a zátku vyráží.

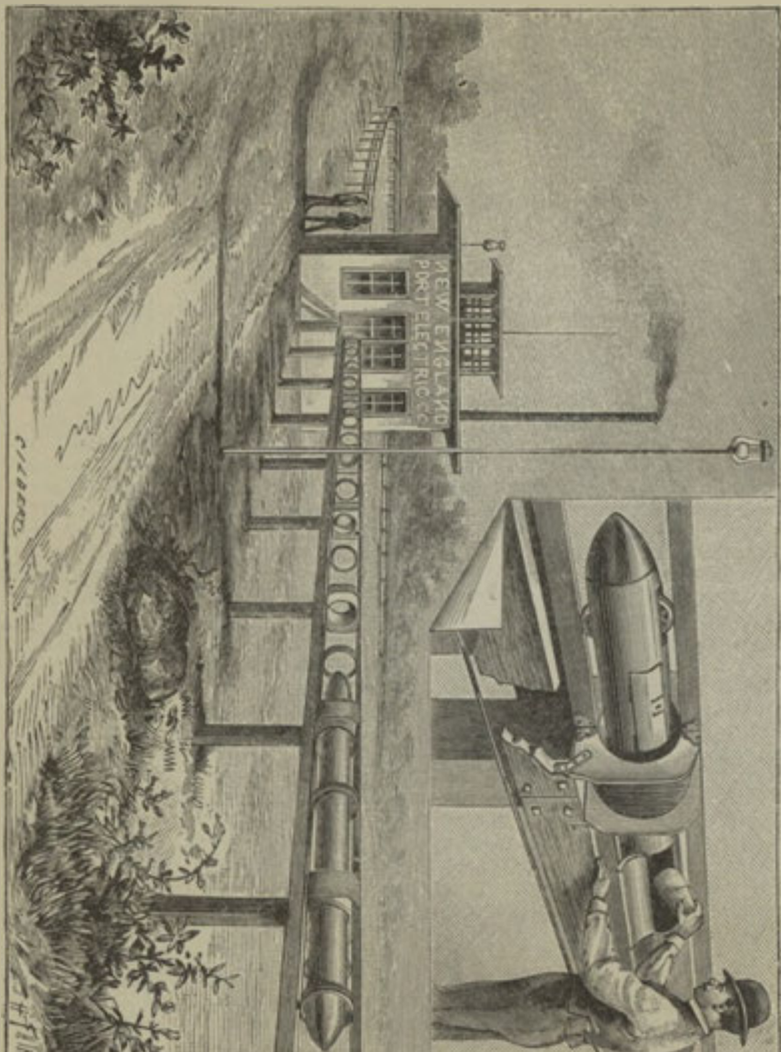
* **Elektrická polarisace** v. Polarisace, str. 63 *b* sl.

* **Elektrická pošta** sluje použití elektrického proudu k dopravě dopisův a poštovních zásilek. První návrh učiněn r. 1862 H. Cookem v Manchestru a to na základě principu elektromagnetického. Železný vozík obsahující poštovní zásilky vtahován byl do solenoidu podél cesty uspořádaného. Vozík vezl s sebou galvanické články a vpouštěl si proud do potřebných závitů jakož i sám v čas si jej opět přerušoval. Bonelli použil r. 1865 přitažlivosti elektrodynamické; Werner Siemens r. 1880 upotřebil principu elektrických drah. Prof. Dolbear a Williams r. 1891 zřídili e-kou p tu v Dorchestru 852 *m* dl. na principu elektromagnetickém a dosáhli při váze dopravního vozíku 156 *kg* rychlosti 51 *km* za hod. (vyobr. č. 4958.). Konstrukce jest obdobná s Cookovou. Vozík pojížděl mezi dvěma kolejnicemi a podél kolejí uspořádány cívky ovinuté drátem isolovaným. Proud do cívek dodával postupně jedné za druhou stroj dynamoelektrický. Zapínání a vypínání cívek dělo se vozíkem pomocí kotvy elektromagnetické na cívce umístěné. R. 1897 Siemens & Halske dali si patentovati e-kou p-tu podzemní, jejíž vozík ve tvaru torpeda mající elektromotor projížděl obdobně jako elektrická dráha se svrchním vedením. R. 1902 Piscelli v Italii sestrojil e-kou p-tu v principu elektrické dráhy, která pojížděla po ocelových drátech na sloupích umístěných a poháněna byla třífásovým proudem elektrickým.

* **Elektrická svíčka** viz Jabločkovova svíčka.

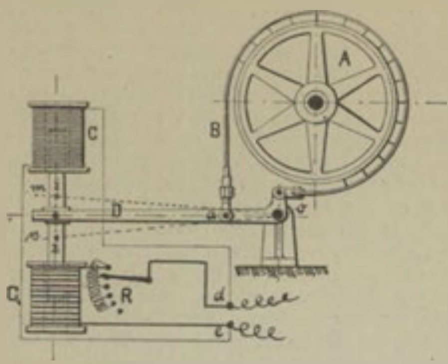
* **Elektrické brzdění** sluje každé elektrickým proudem způsobené zmenšování rychlosti pohybujících se předmětů, jejich zastavování, zarážení. Třídí se: 1. na nepřímé, když proud elektrický působí toliko na závaží, páku brzdy mechanické a uvolněním nebo přitlačením vyvinuje potřebný tlak na brzdící pás, který opět na brzdicím kotouči způsobuje brzdící tření; 2. na přímé, když elektrický proud bez prostřednictví mechanického tření, pomocí vyvinutého pole magnetického, tedy jakýmsi magnetickým třením odrychluje pohyb.

Z první skupiny používá se nejvíce elektrických brzd zv. solenoidových. Jsou to obyčejné třecí brzdy, na jejichž páku působí magnetická přitažlivost cívky, solenoidu, kterými protéká elektrický proud. K tomu účelu páka *D* brzdy *A* na konci opatřena je železným jádrem *z* (vyobr. č. 4959.), zasahujícím do vnitřní dutiny cívky *C*, C_1. Cívka buď připojena je parallelně na síť elektrickou, pak opatřena je četnými závity isolovaného drátu malého průměru, — nebo se připojuje seriově, pak použito je drátu silného a cívka má malý počet závitů, nebo brzda má obě cívky, parallelní i seriovou. V tom případě seriová cívka C_1 brzdu utahuje, parallelní čili derivační *C* brzdu uvolňuje. Rheostatem *R* možno řiditi velikost přitažlivosti cívky C_1 a tím i ovládati brzdu *A*. Jestliže místo

proudu stejnosměrného užije se proudu střídavého, musí železné jádro býti dělené, by se zamezilo vzniknutí proudů vířivých čili Foucaultových. Nevýhoda při použití střídavého proudu jest ta, že při začátku působení brzdy, t. j. když jádro železné jen částečně

nalézá se ve vnitřku cívky, má tato malý induktivní odpor, následkem čehož žene se do ní ze sítě proud o veliké intensitě a může nastati i přepálení. Motorové brzdy

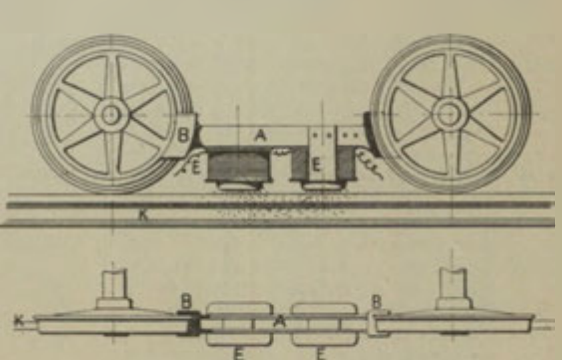

Č. 4959. Elektrická brzda solenoidová.

používají k pohybu páky obyčejné třecí brzdy elektromotoru buď na proudy stejnosměrné neb točivé. Pohyb páky způsobuje se ozubeným převodem hřebenovým. Brzd těchto upotřebuje se hlavně v případech brzdění velmi silného, na př. u těžných strojů hornických, velikých jeřábů. Elektromagnetické brzdy kolejnicové (vyobr. č. 4960.) opatřeny jsou elektromagnety *E E*, jež magnetovány proudem elektrickým přitahují se ke kolejnicím *k* a tím ztěžují pohyb. Kolejnicové brzdy Westinghouse-Newellovy způsobují kromě přitlačení elektromagnetů na kolejnice též přitlačení brzd třecích na obvod jízdních kol.

Do skupiny elektrických brzd přímo působících náležejí brzdy, jež používají magnetického působení proudů Foucaultových. Tyto skládají se ze železného neb měděného kotouče, uklínovaného na hřídeli, kterým se má brzditi. Kotouč tento může se otáčeti v mezeře mezi póly magnetů buď obyčejných (při brzdění slabých pohybů) neb elektromagnetů (při silném brzdění). Při točení vznikají v kotouči podobně jako v induktoru stroje dynamoelektrického indukované elektrické proudy, které způsobují silné přitahování kotouče k magnetům a tím hnací hřídele brzdí. U některých brzd bývají brzdicí elektromagnety drženy silnými pružnými pery ocelovými, a když magnetická přitažlivost otáčejícího se kotouče mocně vzroste, přiskočí na obvod jeho a působí současně jako třecí brzdy.

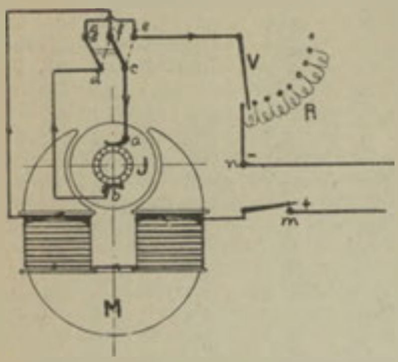
Přímé e. b. možno provésti jen u elektrických motorů použitím jejich velmi výhodné vlastnosti, t. j. že každý elektromotor může býti generátorem čili strojem, jenž elektrický proud vyvíjí, a každý generátor opět elektromotorem čili strojem, jenž elektrický proud spotřebuje, aby z něho vyvinul mechanickou práci. Je-li tedy elektromotor v pohybu a vypne-li z obvodu hnacího elektrického proudu, bude se točiti dále následkem své setrvačnosti. Zapneme-li pak do svorek jeho nějaký rheostat, bude motor tento pracovati jako generátor, t. j. bude vyvíjeti elektrický proud, neboť vyhověno je podmínce, že závity pohybují se v poli magnetickém. Výsledek tento nastává jen při strojích na stejnosměrný proud, poněvadž jejich elektromagnety i po vypětí hnacího elektrického proudu jsou magnetické následkem zbylého čili remanentního magnetismu. Jest třeba však pamatovati, že elektrický motor, běží-li jako generátor, vyvíjí elektrický proud smyslu opačného, než byl proud hnací. Může tedy nastati při některých druzích elektromotorů, že magnety jejich opačným proudem byly by odmagnetovány a stroj by žádného proudu nevyvinul. Brzdění tohoto druhu záleží v tom, že stroj na výrobu elektrického proudu spotřebuje určitou práci, kterou si vezme ze své pohybové energie na účet rychlosti pohybu. Když zvětšíme intensitu vyvinutého proudu, zapětím menšího odporu do elektrického obvodu elektromotoru, zvětší se práce na výrobu jeho spotřebovaná a nastane silnější brzdění. Seriový elektromotor na proud stejnosměrný, je-li v pohybu, zabrzdí se elektricky takto: Klikou *V* (vyobr. č. 4961.) spouštěcího rheostatu *R* znenáhla pohybujeme až na poslední dotek zv. na prázdno. Tím se zapíná do obvodu hnacího elektrického proudu odpor větší a větší, intensita jeho se zeslabuje, motor jde pomaleji a vypětí ze sítě elektrické stane se

Č. 4960. Elektromagnetická brzda kolejnicová.

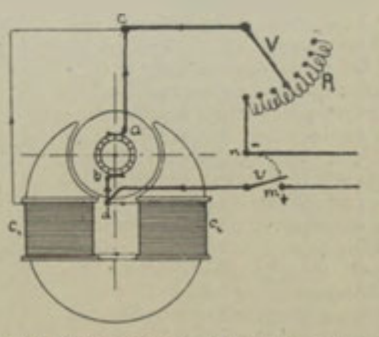
pod malou intensitou, tedy bez veliké samoindukce. Potom přepínač s doteku *m* přepne se na dotek *n* a druhý dvojpólový přepínač *d*, *c* přehodí se na doteky *f*, *e*, a zvolna klikou *V* rheostatu *R* vypínáme odporové spirály, až vnější obvod spojen bude na krátko,

t. j. klika *V* dostane se na první dotek rheostatu a bude přímo spojena s dotekem *n*. Když stroj *M* běžel jako motor, byl přepinač hlavní na doteku *m*, přepinač *c*, *d* na dote-

Č. 4961. Elektrické brzdění seriového motoru.

cích *f*, *g* a rheostat *R* byl spojen na krátko. Proud ze sítě šel kladnou svorkou *m* do cívek na elektromagnetech, odtud do svorky *f*, *c*, do kartáčku *a*, induktoru *I* a z kartáčku *b* do svorky *d*, *g*, *e* přes kliku *V* do svorky *n* k zápornému drátu hlavního vedení. Opomineme-li přepinač *c*, *d* přepnouti s doteků *g*, *f* na doteky *f*, *e*, tu při přepětí síťového přepinače s doteku *m* na dotek *n* protékal by proud z přeměněného elektromotoru na generátor opačným směrem, než je naznačeno ve vyobr. č. 4961. Ale tímto proudem elektromagnety stroje se zeslabují až do zrušení a stroj by dále elektrický proud nevyvozoval. Jest tudíž třeba pro seriový motor elektrický při e-m b. přepnouti induktor tak, aby vyvozený elektrický proud probíhal cívkami na elektromagnetech v témž smyslu, jako když stroj běžel jako motor. Tak stane se přepětím přepinače *c*, *d* na doteky *f*, *e*. Chce-li se docíci brzdění ještě rychlejšího, mocnějšího, tu při přepiatém přepinači *c*, *d* na dotecích *f*, *e* přepne se síťový přepinač s doteku *n* na *m*. Nastává t. zv. protiproud, t. j. do induktoru *I* jde proud opačný, než jak tekl, když stroj běžel jako motor, a do elektromagnetu jde smyslem nezměněným. Účinkem tohoto proudu z hlavní sítě je změna smyslu točení. Induktor chce se točiti opačně a nastává následkem toho silné brzdění, které takřka okamžitě motor zarazí. Vada brzdění protiproudem jest, že ve chvíli zastavení induktoru stává se protielektromotorická síla elektromotoru rovnou nulle, následkem čehož z hlavní sítě žene se do závitů motoru hnací proud o veliké intensitě, která stroj spálí. Z toho důvodu užívá se brzdění protiproudem jen v případech nejnevyhnutelnějších. Jiné e b. je t. zv. zpátečním proudem, t. j. pohybující se elektromotor přepne se předchozím způsobem tak, aby pracoval jako generátor, jenže místo aby vyvinutý elektrický proud vpouštěl se do rheostatu *R*, vpouští se do hlavní sítě, odkud se bral dříve hnací proud. Způsobu tohoto možno použiti jenom v těch případech, když induktor stroje točí se rychleji, než když běžel jako motor, neboť jen tak napětí vyvinutého nového elektrického proudu může býti větší než napětí proudu hnacího. Případ takový nastává při elektrické železnici, tramwayi, když jede se s vrchu do údolí, nebo při jeřábech, zdvihadlech, když břemeno klesá dolů. Při brzdění zpětným proudem neutrácí se energie vyvinutého elektrického proudu zbytečným oteplováním regulačního rheostatu, nýbrž zužitkuje se pro práci v hlavní síti. E. b. u derivačního elektromotoru je jednodušší než u seriového, neboť při derivačním stroji, ať běží jako motor neb jako generátor, zůstává vždy směr elektrického proudu protékajícího elektromagnety stroje tentýž. Při derivačním elektromotoru stačí pouze znenáhla zapínati odpor v rheostatu regulačním *R* (vyobr. č. 4962.), aby se zeslabovala intensita proudu. Když pak páka *V* octne se na posledním kontaktu na prázdno, přepne se přepinač *v* s doteku *m* na dotek *n* a klikou *V* opět znenáhla vypínají se odpory. Chce-li se brzditi protiproudem, přepne se přepinač *v* s doteku *n* na dotek *m*. Brzdění zpětným proudem rovněž nevyžaduje zvláštního spojení, jen místo rheostatu *R* třeba zapnouti síť, do níž má se dodávati elektrický proud motorem vyrobený. U compoundního motoru jest e. b. stejné jak u seriového. Pro motory na elektrický proud střídavý není již e. b. tak jednoduché jak u stejnosměrných. Asynchronní elektromotor jednofásový nemožno brzditi vypětím z hnací sítě a spojením induktoru na krátko protiproudu také nemožno použíti, poněvadž,

Č. 4962. Elektrické brzdění derivačního motoru.

přeměníme-li vedení, bude opět do magnetů vnikati střídavý proud, který bude působiti zrovna tak jako předcházející. Brzdění zpátečním proudem je možno jen na př. při jízdě tramwaye s kopce dolů neb u jeřábu při klesání břemena, t. j. že rotor dostane větší rychlost. Tím se vyrobí vyšší napětí a může proud jíti zpět do

hnací sítě. U asynchronních motorů třífásových (s točivým proudem) nemožno též brzditi jako u stejnosměrných vypětím ze sítě a spojením rotoru na krátko, neboť, jakmile se vypne proud hnací, zruší se točivé pole magnetické, přestane vyvíjeti se indukovaný proud v rotoru, rotor se však točí dále následkem setrvačnosti. Možno brzditi jen mechanicky neb elektromagneticky. E. b protiproudem je zde velmi účinné. Provede se přehozením dvou nebo všech tří převodných drátů. Točivé pole magnetické bude pak následkem toho točiti se opačně než rotor. Jeho závity sekou potom magnetické pole s dvojnásobnou rychlostí, vzbudí se v nich silný indukční proud a nastane silné brzdění, až se rotor zastaví. Pak opačně točivé pole magnetické statoru udělí mu opačný chod, nastane v opačném směru točení, urychlování, až rotor opět poběží synchronně s hnacím polem magnetickým. Brzdění zpětným proudem obyčejným způsobem možno užíti opět jen při jízdě s kopce, tedy při urychleném točení rotoru. V jiných třeba použiti způsobu W. Küblerem navrženého r. 1898. Třífásový motor vypne se z hnací sítě a zapne se na novou síť o menším počtu period. Novým tímto proudem způsobí se ve statoru nové otáčivé pole magnetické, které však nyní točí se pomaleji než předešlé. Tím rotor bude silně brzděn a v závitech induktoru vyvine se nový proud, který žene se do sítě. Kübler navrhl tento způsob pro elektrické dráhy k samočinnému zarážení elektrického vlaku. Podle něho v nádraží napiala by se elektrická síť s polovičním počtem period, kdežto ve volných tratích zásobován byl by vlak elektrickým proudem o dvojnásobném počtu period. Ve chvíli, kdy vlak vjede na síť nádražní, nastalo by silné brzdění, vlak samočinně by se zastavoval. Jeho pohybová energie zároveň při tom přeměňovala by se v elektrický proud, který by v nádražní síti mohl konati práci. *Brož.*

Elektrické dráhy, železnice, jsou železnice uváděné v pohyb elektrickým proudem. Liší se od elektrických tramwayí prostě tím, že spojují vzdálená místa, města, zastavují se až ve větších vzdálenostech a jejich svrchní stavba pro bezpečnost není přístupna obyčejným přechodům dopravním jako u tramwayí. Jinak zařízení jest obdobné jak u těchto. První e-ká d-ha v Čechách vystavěna mezi Táborem a Bechyní (1903).

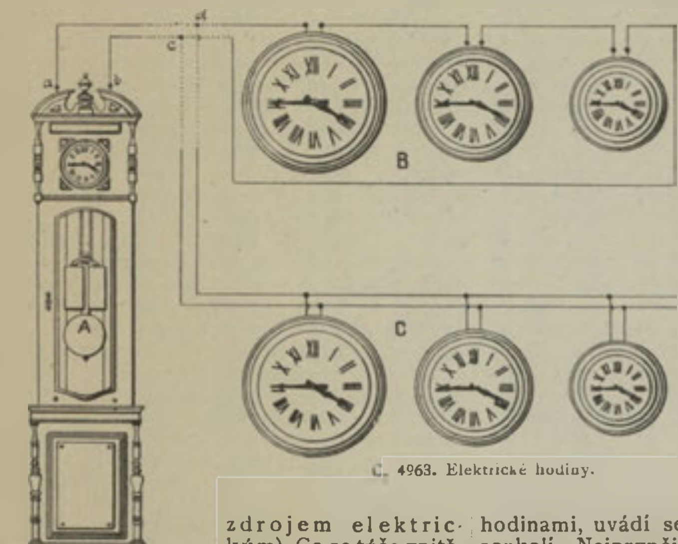
* **Elektrické hodiny** v užším rozsahu jsou časoměrné přístroje, které používají elektrického proudu za hnací sílu. V širším rozsahu jsou to všechny časoměrné přístroje, jež své údaje mohou přenášeti pomocí elektrického proudu do velikých vzdáleností, ženouce jiné hodiny, udržujíce je ve správném chodu nebo poskytujíce možnost zasílati do velikých vzdáleností časové signály. Konstrukce poslední skupiny vznikla na základě nutné potřeby jednotného správného ukazování času zejména u veřejných hodin. E. h. prvé skupiny možno roztříditi na samostatné a podružné.

Samostatné e. h. jsou hodiny s vlastním hodinovým strojem, které místo závaží, pera k udržování svého rovnoměrného chodu používají působení elektrického proudu. Nahrazuje-li elektrický proud bezprostředně ztrátu pohybové energie kyvadla následkem tření, odporu vzduchu, slují samostatné e. h. s přímým elektrickým působením; děje-li se však náhrada prostřednictvím závaží, pera, elektrickým proudem zdviženého, napiatého, slují e. h. s nepřímým elektrickým působením. První e. h. samostatné s přímým elektrickým působením byly sestrojeny r. 1840 Bainem. Kyvadlo jejich mělo pod čočkou nebo místo čočky elektromagnet, který při kývání pohyboval se mezi póly pevného magnetu. Přívodné dráty k elektromagnetu umístěny jsou na tyči kyvadla; zaváděni a přerušováni elektrického proudu provádí se perovým dotekem na vrchním konci kyvadla upraveném. Vše zařízeno jest tak, že způsobuje se na konci výkyvu v pravo zapětí elektrického proudu v takovém směru, že zmagnetovaný elektromagnet bude od pravého pólu pevného magnetu odpuzován, od levého pak přitahován. Hipp při své konstrukci zapíná elektrický proud, když nastává zmenšování rychlosti. Kyvadlo na konci svém opatřeno je kotvou a blíže ke krajní poloze nalézá se elektromagnet. Do toho zavádí se elektrický proud dotekem perovým pomocí kyvadla. Zapětím elektrického proudu zmagnetuje se elektromagnet a přitahuje se kotva blížícího se kyvadla. Přerušení proudu je zařízeno tak, že před přerušením doteků spojí se závity elektromagnetu na krátko, aby se zabránilo škodným účinkům vzniklé samoindukce. Správný chod e-kých h-in tohoto druhu podmíněn jest pečlivou konstrukcí soustrojí hodinového, dobrým stavem doteků, zamezením škodných účinků vzniklých indukčním proudem, zamezením opalování doteků, zapínáním doteků v pravý čas, rovnoměrnou ne silnou intensitou použitého proudu, neboť silným proudem se způsobují škodlivé rázy. Tento systém e-kých h-in se neosvědčil, a to hlavně pro proměnlivost elektrického proudu a pro různé trvání elektrického impulsu. Z těchto příčin povstaly samostatné e. h. s nepřímým působením elektrického proudu. Princip jejich záleží v tom, že působením elektrického proudu zdvihne se závaží, napne pružné pero, aby při přerušení spadnutím, tlakem dodalo kyvadlu potřebné náhrady za ztracenou energii třením, odporem vzduchu spotřebovanou. Geist při svých hodinách zdvíhá elektrickým proudem, zmagnetováním elektromagnetu, závaží ve tvaru kotvy tohoto elektromagnetu. Výkyvem kyvadla uvolněná kotva spadne a narazí na malé raménko upevněné na kyvadle a sdělí mu impulsem novou energii pohybovou. Houdin-Détouche způsobují elektromagnetem a pře-

vodem pákovým napětí pera a při opačném výkyvu uvolněné pero působí kratičkým tlakem na kyvadlo.

E. h sloužící ku přenášení údajů časových na veliké vzdálenosti skládají se: z hlavních hodin zv. též primární, normální a podružných čili sekundárních. Oba druhy, jsou-li v činnosti, spojeny jsou mezi sebou elektrickým vedením. Hlavní hodiny *A* (vyobr. č. 4963.) zavádějí každou minutu nebo v kratším intervalu časovém do vedeni elektrický proud, který v podružných hodinách *B*, *C* způsobuje pootočení ručky na číselníku. Použitý elektrický proud béře se buď z galvanických článků neb z akkumulátorů (hlavní e. h. s pomocným zdrojem elektrickým), neb hodiny vyrábějí si jej samy (hlavní e. h. s vlastním zdrojem elektrickým). Co se týče vnitřního zařízení těchto hodin, jest vše upraveno jako při obyčejných hodinách kyvadlových, s přesně jdoucím strojem hodinovým. Hnací ústrojí jest buď závaží nebo pero neb elektrický proud. Používá-li se k pohonu podružných hodin elektrického proudu z pomocného zdroje, tu hodiny jsou opatřeny zvláštním mechanismem, zapínajícím elektrický proud do vedení. Zapíná-li se každým výkyvem kyvadla proud, tu nejlépe provádí se spojení a přerušení kyvadlem samotným. Tiede umístil na kyvadle platinový dotek, jenž v krajní poloze přichází ve styk s rtuťovým dotekem a proud zavádí. Zasílají-li se primárními hodinami elektrické proudy každou minutu, používá se kovového kotouče s palcem na obvodu. Při jednom otočení, tedy po 60 vteřinách, zavede se palcem vodivé spojení.

Arzberger místo palce použil neokrouhlého kotouče, aby tím práci spotřebovanou ke zdvižení dotekových per rozdělil na celou obrátku. Kromě těchto jest ještě celá řada jiných způsobů, které též umožňují změnu směru pracovního proudu. Hlavní hodiny s vlastním zdrojem nemají žádné batterie, nepotřebují žádného zařízení dotekového. Obyčejně k výrobě elektrického proudu se používá principu indukce magnetoelektrické. Příkladem hodin tohoto druhu jsou hodiny Fischerovy t. zv. »Magneta«. Tyto mají kromě hodinového stroje magnetoinduktor (vyobr. č. 4964.) skládající se z pevné cívky *F* ovinuté isolovaným drátem o značném počtu závitů, silných ocelových magnetů *B* a železného válce *A*. Každou minutu jest válec *A* pootočen o čtvrt obrátky a to pohybem převedeným od hodinového stroje. Pootočením tím způsobí se změna silokřivek magnetických a v indukční cívce vyrobí se elektrický proud, který svorkami *a*, *b* odvádí se do vedení.

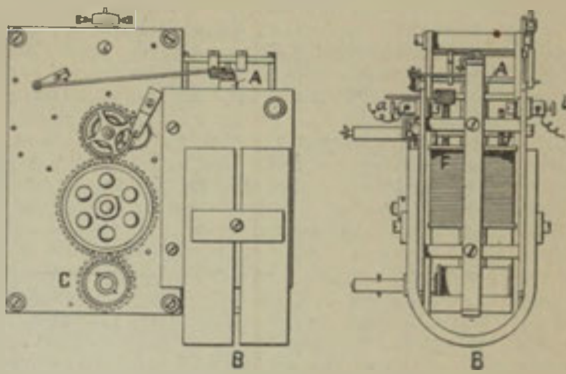

Č. 4963. Elektrické hodiny.

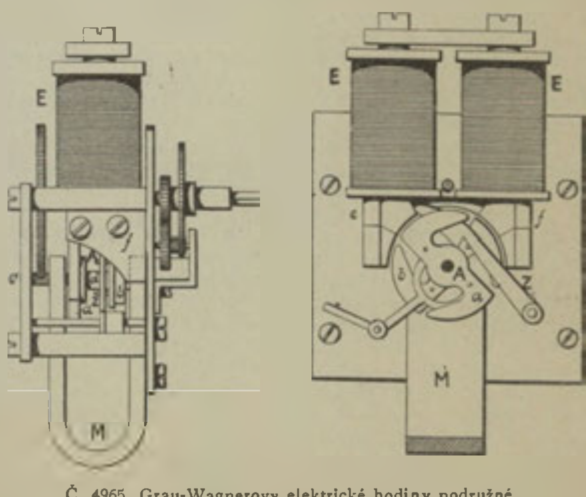
Podružné hodiny č. sekundární, zv. též sympathické, jsou bez hodinového stroje a mají jenom ozubené soukolí počítací. Jsou vlastně obyčejným počitadlem. Samostatně nemohou jíti, nýbrž musí býti hnány od hlavních hodin. Za tím účelem spojeny jsou vždy pomocí elektrického vedení s hlavními hodinami a elektrickými impulsy, způsobenými primárními hodinami, uvádí se v pohyb jejich počítací soukolí. Nejprvnější a nejobyčejnější konstrukce používají k pohybu počítacího soukolí principu Neffova kladívka, t. j. elektrický proud vyslaný hlavními hodinami dostav se do podružných hodin zmagnetuje elektromagnet, přitáhne kotvu, která opatřena jest západkou zasahující do rohatky. Po přerušení proudu pružné pero odtrhne kotvu, západka zabéře za zub rohatky a otočí ji o jeden zub. Pohyb ten soukolím přenese se na ručku hodin podružných. Nevýhodou jest pružné pero, neboť nutno jeho napětí často regulovati a přizpůsobovati podle změny elektrického proudu neb remanentního magnetismu. Často stává se, že nepravidelným dotekem vytvoří se dva impulsy čili že rohatka pootočí se o dva zuby. Proto používá se raději systému polarisovaného, při němž kotva elektromagnetu je trvale magnetická a elektromagnet je magnetován proudem střídavého směru. Při jednom směru bude kotva od elektromagnetu přitažena, při opačném směru odpuzována a

není pak třeba pružného pera. První myšlenku e-kých h-in sekundárních měl již roku 1839 Steinheil. Wheatstone sestrojil e. h zařízení podobného, jako má jeho telegraf ukazovací. Nyní jest celá řada konstrukcí. Tiede použil čtyř elektromagnetů, jež střídavě magnetuje vždy opačným směrem proudu. Jeho hodiny sekundární spojeny jsou s primárními třívodičovou sítí elektrickou. Hipp používá polarisovaného elektromagnetu a elektrického proudu střídavého směru. Hodiny mají silný podkovový, pevný magnet ocelový. S jeho jižním pólem spojena jest kývavě otáčivá kotva a jest následkem toho též jižně magnetována. Dva elektromagnety spojené na zpodu železnou deskou uloženy jsou na druhém pólu pevného magnetu a jsou tudíž jejich železná jádra magnetována severně. Cívky elektromagnetu jsou tak vinuty, že procházející proud vždy jedno jádro železné magneticky zesílí, druhé zeslabí. Tímto zařízením uvede se pak kotva v pohyb kývavý, který převádí se na počítací soukolí. Primární hodiny Hippova systému zapínají elektrický proud z batterie do rozvodného vedení tak, že směr proudu se v intervalech mění. Arzberger použil točivé kotvy; podobně u e kých h in Thomasových kotva se točí nepřetržitě. E. h. Grau-Wagnerovy skládají se z elektromagnetu E, E (vyobr. č. 4965.), podkovového stálého magnetu M a otáčivé kotvy A, složené ze dvou částí a, b z měkkého železa, oddělených od sebe mosaznou částí d. Kusy $a\,b$ jsou uloženy na hřídeli c, který uložen je v pólech ocelového magnetu M. Působením magnetu jsou části tyto stále magnetovány, a to a na př. severně, b jižně. Odchylka mezi nimi činí 90°. Jádra elektromagnetu E opatřena jsou na zpodku kotvou e, f. Projde-li elektromagnetem E proud vyslaný z hlavních hodin a je-li na př. e jižně, f severně magnetováno, budou obě části a, b odpuzovány a kotva se otočí v pravo o 90°, až část b přijde pod pól f a část a pod h. Jde-li pak proud opačným směrem, otočí se kotva A zas o 90° a to opět směrem v pravo. Zpětné otáčení zabraňuje západka Z, rovněž i větší otočení než 90° jest zabráněno zvláštní vidlicí. Z kotvy A přenáší se pak pohyb ozubeným soukolím na hřídel hodinových ručiček. Bohmeyer používá kotvy ve tvaru úhlové páky, jež přitahováním neb odpuzováním elektromagnetu dostává pohyb kývavý, který pákami opatřenými západkami převádí se na počítací soukolí. U velikých hodin, jako jsou na př. věžní, elektrický proud nepůsobí přímo na počítací soukolí, nýbrž hodiny ty mají vlastní hnací závaží nebo pero. Proud elektrický způsobuje toliko každou minutu jejich uvolnění.

Regulační systém e kých h-in skládá se též z hodin hlavních a vedlejších,

Č. 4964 Fischerovy elektrické hodiny primární s magnetoindukčním strojkem.

Č. 4965. Grau-Wagnerovy elektrické hodiny podružné.

spojených navzájem elektrickým vedením. Úkolem, jenž vyměřen jest zde elektrickému proudu, jest udržovati správný chod u vedlejších hodin a to souhlasný s chodem hodin hlavních. E. h. hlavní jsou téhož zařízení jako systému předcházejícího, kdežto vedlejší liší se od předešlých, že mají vlastní hodinový stroj i s hnacím zařízením. Jsou to vlastně samostatné hodiny, neboť elektrický proud opravuje jen jejich zrychlení nebo zpoždění na správný chod. Opravování chodu čili regulování hodin může se díti buď: 1. nepřetržitě, když elektrický

proud z hlavních hodin opravuje chod při každém výkyvu hodin vedlejších; 2. **občasné**, když oprava děje se na př. za minutu neb hodinu neb jednou za celý den. Pro přesné hodiny jest potřebí **přesného regulování**, které dovoluje odchylku od pravého času nejvýše $^1/_{10}$ vteř. Pro **obyčejné hodiny** stačí **obyčejná regulace** s odchylkou několika vteřin. Denním potřebám nezáleží na několika sekundách, ano spokojí se i s přesností 0·5 min.

Při **nepřetržité regulaci** používá se ponejvíce konstrukce této: Na kyvadle vedlejších hodin upevněna je cívka s ovinutým isolovaným drátem. Po straně umístěn jest ocelový magnet tyčkový a to tak, že na konci výkyvu bude magnet nalézati se ve vnitřku cívky. Proud do cívky zaopatřuje dotek perový prostřednictvím kyvadla. Zavádění proudu děje se: 1. jdou-li hodiny vedlejší souhlasně s hlavními teprve ve chvíli krajní polohy kyvadla, tedy když magnet jest uvnitř cívky; v případě tom přitažlivost magnetická nemá vlivu na kývání; 2. Jdou-li hodiny vedlejší rychleji než hlavní, tu proud do cívky se vpustí, když se kyvadlo vrací z krajní polohy do střední; způsobená vzájemná přitažlivost mezi cívkou a magnetem pohyb zpožďuje; 3. jdou-li vedlejší hodiny pomaleji než hlavní, zavede se proud při chodu kyvadla ze střední polohy do krajní; vzájemná přitažlivost způsobí zrychlení. **Aron** ve svých vedlejších hodinách umisťuje na konci kyvadla ocelový magnet tvaru uzavřeného, na př. prstenového; zpodní svou částí pohybuje se v dutině cívky ovinuté isolovaným drátem; elektrický proud z hlavních hodin zmagnetuje cívku, tak že při zrychleném chodu způsobuje se vzájemným působením cívky a magnetu zpožděný chod a při zpožděném opět urychlení. **Collin** nechal běžeti vedlejší hodiny o něco napřed, a to tak, že ani při nepravidelnostech, které lze u nich očekávati, nenastane případ, že by šly pozadu. Když ručka vedlejších hodin přijde na konci každé hodiny na 12, zavede se z hlavních hodin proud, který pomocí elektromagnetu zachytí hodinový stroj. Kyvadlo kyve dál, ovšem na prázdno. Elektrický proud drží ručku potud, až na hlavních hodinách dojde ručka na 12. Ve chvíli té proud se přeruší, hodinový stroj se uvolní a hodiny jdou dále. **Barraud** a **Lund** užili dvou svorníčků procházejících obloukovým otvorem nad číslicí 12. Každou hodinu srazí se tyto svorníčky pomocí elektromagnetu k sobě a srazí tím i ručku, ať přebíhá či se zpožďuje, na 12. Při jiných systémech místo aby proud přímo působil, uvolní se pero neb závaží a tím teprv uvede se soukolí v pohyb a ručka postaví se do správné polohy. **Bréquet** použil dvou kol, z nichž každé opatřeno jedním nárazníkem. Zavedeným proudem roztočí se působením hodinového soukolí, nárazníkem vezmou s sebou ručku a postaví ji na 12, jeden nárazník je pro pohyb zpožděný, druhý pro zrychlený.

Zvláštní elektrické regulování signálové zavedla r. 1885 v New Yorce americká společnost **Western Union Telegraph Company** použivši telefonu. Hlavní hodiny způsobovaly přerušováním proudu vteřinové tikání v telefonu, každá minuta označena byla rázem, každá hodina signálem zvonkovým. Zasílání časových signálů děje se takto: e. h. v určité chvíli zavedou proud elektrický, který na vzdálené stanici uvede v činnost elektrický zvonek, určitý signál zvukový, nebo pomocí elektrického zapalovače vypálí dělo, moždíř, uvede v činnost optický signál a pod. *Brož.*

Elektrické jednotky (angl. *electrics units*, fr. *unités électriques*, něm. *elektrische Einheiten*) jsou jednotky používané pro měření elektrických účinků, zjevů. Do r. 1881 byly zcela libovolné. Teprve pracemi Gauss-Weberovými v l. 1832—46 bylo poukázáno na úzkou souvislost jejich s jednotkami délky, hmoty a času. Oni byli první, kdo použili pro absolutní svá měření magnetická a elektrická za základní jednotku pro délku **millimetru**, pro hmotu **grammu** a pro čas **sekundy**. Anglická společnost **British Association for the advancement of Science** používala za základ **metru, grammu, sekundy**, r. 1875 však přeměnila soustavu svou na nový základ **centimetr, gramm, sekundu**. Mezinárodní kongress elektrický konaný r. 1881 v Paříži, rozhodl se pro zavedení soustavy centimetr, gramm, sekundu čili krátce *CGS* a na základě jejím upravil a zavedl e. j. **praktické čili technické**. Když pak r. 1893 mezinárodní kongress elektrický v Chicagu přijal ještě některé malé změny, byly e. j. upraveny zákonitě, s podkladem vědeckým a též závazně přijaty pro všechny země zástupci svými na kongresse zúčastněné. Nyní užívá se jich vůbec po všem světě. E. j. rozdělují se na **elektrostatické, elektromagnetické, elektrodynamické** a **praktické čili technické**.

Elektrostatické jednotky jsou odvozeny ze vzájemného působení elektřiny statické. Jejich východiskem jest Coulombův zákon:

$$P = k \frac{q_1 \times q_2}{r^2}.$$

(P značí sílu, kterou elektrická množství e_1 a e_2 na sebe působí, jsouce od sebe vzdálena o délku r; k je konstanta). Jsou-li ona množství stejně veliká, čili je-li $q_1 = q_2$, bude $q_1 = k \cdot r \cdot \sqrt{P}$. Ježto síla $P = m\gamma$ (m značí hmotu, γ zrychlení), zrychlení $\gamma = \frac{\Delta v}{t}$ (přírůstek rychlosti za 1 vteřinu) a rychlost $v = \frac{s}{t}$ (dráha proběhnutá za 1 vteř.), bude v absolutní soustavě *CGS* rozměr rychlosti $v = C \cdot S^{-1}$, zrychlení $\gamma = CS^{-2}$, síly $P = CGS^{-2}$ a tudíž rozměr elektrického množství $q = C^{3/2} G^{1/2} S^{-1}$. Abso-

lutní jednotkou pro elektrické množství jest ono množství, jež na stejně veliké množství působí ve vzdálenosti 1 *cm* silou 1 dynu. Elektrická hustota má rozměr

$$\sigma = C^{-1/2}\,G^{1/2}\,S^{-1},$$

poněvadž značí elektrické množství připadající na jednotku plochy. Absolutní jednotka hustoty jest ona hustota, která nastane, když na ploše 1 cm^2 nalézá se množství elektrické $= 1$. Elektrická intensita určena je rovnicí $i = \frac{q}{t}$, tudíž rozměr její $i = C^{3/2}\,G^{1/2}\,S^{-2}$. Absolutní jednotka intensity jest ono množství elektrické, jež protékajíc průřezem vedení za 1 vteř. dalo by množství $= 1$. Elektrický potenciál, elektromotorická síla, rozdíl elektrických potenciálů jest poměr elektrického množství ke vzdálenosti, tedy $V = \frac{q}{r}$ nebo poměr práce k elektrickému množství. Jeho rozměr jest

$$V = \frac{C^{3/2}\,.\,G^{1/2}\,S^{-1}}{C} = \frac{C\,G\,S^{-2}}{C^{3/2}\,G^{1/2}\,S^{-1}} = C^{1/2}\,G^{1/2}\,S^{-1}.$$

Absolutní jednotkou jeho jest potenciál, který vykazuje množství elektrické $= 1$ ve vzdálenosti 1 *cm*. Elektrická kapacita tělesa je poměr množství elektrického k jeho potenciálu $C = \frac{q}{V}$. Její rozměr jest

$$c = \frac{C^{3/2}\,G^{1/2}\,S^{-1}}{C^{1/2}\,G^{1/2}\,S^{-1}} = C.$$

Elektrická kapacita jest vyjádřena rozměrem délkovým. Vodič nějaký má kapacitu $= 1$, když elektrickým množstvím 1 vzroste jeho potenciál o 1. Elektrický odpor jest udán poměrem elektrického potenciálu a elektrické intensity: $r = \frac{e}{i}$. Jeho rozměr

$$r = \frac{C^{1/2}\,G^{1/2}\,S^{-1}}{C^{3/2}\,G^{1/2}\,S^{-2}} = C^{-1}\,S.$$

Při srovnání s rozměrem rychlosti jest viděti odpor, v elektrostatické soustavě jednotek je převratná hodnota rychlosti. Elektrická energie polohy, jež těleso nabité elektřinou vykazuje, jest vyjádřena polovičním součinem množství a potenciálu, t. j. $E = \frac{q\,.\,V}{2}$. Její rozměr jest

$$E = C^{3/2}\,G^{1/2}\,S^{-1} \times C^{1/2}\,G^{1/2}\,S^{-1} = C^2\,G\,S^{-2},$$

tedy týž jako pro práci. Absolutní jednotku elektrické energie polohy má těleso tenkráte, když, nabito jsouc elektrickým množstvím $= 2$ absolutním jednotkám, má potenciál $= 1$.

Elektromagnetické jednotky jsou sestaveny na základě magnetického působení elektrického proudu. Jejich východiskem jest zákon Biot-Savartův:

$$P = \frac{m \times ds \times i}{r^2}$$

(P je síla, kterou působí intensita elektrického proudu i procházející nějakým vodičem o délce ds na magnetické množství m, nalézající se od něho ve vzdálenosti r). Ze zákona tohoto plyne

$$i = \frac{P\,.\,r^2}{mds}$$

Magnetické množství m, odvozené z Coulombova zákona stejným způsobem jak množství elektrické, má rozměr:

$$m = C^{3/2}\,G^{1/2}\,S^{-1}.$$

Intensita elektrického proudu má tudíž rozměr

$$i = \frac{C\,G\,S^{-2} \times C^2}{C^{3/2}\,G^{1/2}\,S^{-1} \times C} = C^{1/2}\,G^{1/2}\,S^{-1}.$$

Za absolutní jednotku intensity vzat proud, jenž, protékaje kruhovým obloukem o délce $ds = 1$ *cm* a o poloměru $r = 1$ *cm*, působí na jednotku množství magnetického ve vzdálenosti 1 *cm* silou $= 1$ dynu. Množství elektrické se vyšetří, když množství proteklé za 1 vteř. čili intensitu násobíme dobou, po kterou proud protéká, t. j. $Q = i \times t$. Rozměr jeho jest $Q = C^{1/2}\,G^{1/2}\,S^{-1} \times S = C^{1/2}\,G^{1/2}$. Elektromotorická síla na základě indukce jest závislá na intensitě magnetického pole H, kterou nějaký vodič protíná, na délce vodiče d a na rychlosti v, s níž se vodič tento v poli magnetickém pohybuje. Je-li směr, kterým se vodič pohybuje, kolmý k silokřivkám magnetického pole H, platí závislost $E = d \times H \times v$; následkem čehož je rozměr elektromotorické síly

$$E = C \times C^{-1/2}\,G^{1/2}\,S^{-1} \times C\,S^{-1} = C^{3/2}\,G^{1/2}\,S^{-2},$$

při čemž $C^{-1/2}\,G^{1/2}\,S^{-1}$ značí rozměr intensity magnetického pole $=$ síle dělené magnetickým množstvím neb $=$ množství magnetickému dělenému čtvercem vzdálenosti. Absolutní jednotkou elektromot. síly jest elektromotorická síla onoho proudu, jenž indukuje se v přímém vodiči o délce $= 1$ *cm*, když tento pohybuje se v magnetickém poli o intensitě $H = 1$ rychlostí $v = 1$ *cm*, ovšem kolmo na magnetické silokřivky. Elektrický odpor určen je podle Ohmova zákona poměrem elektromotorické síly k intensitě proudové čili $R = \frac{E}{J}$. Jeho rozměr jest

$$R = \frac{C^{3/2}\,G^{1/2}\,S^{-2}}{C^{1/2}\,G^{1/2}\,S^{-1}} = C\,S^{-1},$$

výraz, který srovnán s rozměrem rychlosti ukazuje, že jest převratnou hodnotou rychlosti. Za absolutní jednotku odporu béře se odpor, ve kterém absolutní jednotka elektromotorické síly vyvine proudovou intensitu $= 1$. Specifický elektrický odpor

$$r_s = \frac{R\,.\,q}{l} \quad \left(\text{z rovnice } R = r_s\,\frac{l}{q}\right)$$

má rozměr

$$r_s = \frac{C S^{-1} \times C^2}{C} = C^2 S^{-1}.$$

Elektrická vodivost tělesa jest převratná hodnota C jeho odporu, tedy její rozměr je $C^{-1} S$ a specifická vodivost = převrácené hodnotě specifického odporu má rozměr $C^{-2} S$. Elektrická kapacita určuje se rovnicí $k = \frac{Q}{e}$, t. j. kapacita je poměr množství elektrického k potenciálu. Rozměr má

$$k = \frac{C^{1/2} G^{1/2}}{C^{3/2} G^{1/2} S^{-2}} = C^{-1} S^2.$$

Absolutní jednotkou kapacity jest kapacita tělesa, které dodáním elektrického množství = 1 zvýší svůj potenciál o 1. Práci elektrického proudu vyšetříme, když intensitu proudovou násobíme elektromotorickou silou a dobou, po kterou proud pracuje. Její rozměr tedy jest

$$C^{1/2} G^{1/2} S^{-1} \times C^{3/2} G^{1/2} S^{-2} \times S = C^2 G S^{-2}.$$

Absolutní jednotkou práce jest práce vyvinutá elektrickým proudem o intensitě = 1, o elektromotorické síle = 1 za 1 sek. Sluje erg. Effekt čili intensita elektrické práce, též výkonnost, jest práce vykonaná za 1 vteř.; rozměr jeho jest $C^2 G S^{-3}$. Jednotkou effektu zvolena je práce = 1 ergu vykonaná za 1 sek., tedy 1 sekunderg. Koëfficient samoindukce čili vnitřní indukce, zv. též induktance neb elektrodynamický potenciál, určí se výrazem $L = E \frac{dt}{di}$ (E značí elektromotorickou sílu di změnu intensity, dt dobu, za kterou změna ta se vykonala). Rozměr jeho jest:

$$L = \frac{C^{3/2} G^{1/2} S^{-2} \times S}{C^{1/2} G^{1/2} S^{-1}} = C.$$

Koëfficient samoindukce vyjádřen je v centimetrech. Jednotkou jeho zvolen koëfficient samoindukce vodiče, ve kterém vznikne elektromotorická síla = absolutní jednotce, změní-li se během 1 vteř. proudová intensita o 1. Koëfficient indukce vzájemné čili vnější indukce má tentýž rozměr jako předešlý. Elektrochemický aequivalent jest množství látky sražené proudem elektrickým o intensitě = 1 amper za dobu = 1 vteř. Z Faradayova zákona: $M = k . i . t$. plyne

$$k = \frac{M}{i . t} = \frac{G}{C^{1/2} G^{1/2} S^{-1} \times S} = C^{-1/2} G^{1/2}.$$

Elektrodynamická soustava jednotek vytvořena jest ze vzájemného působení elektrických proudů. Rozměry její souhlasí s rozměry soustavy elektromagnetické. Nemá praktického významu.

Srovnají-li se obě soustavy, elektrostatická a elektromagnetická, a vyšetří-li se jejich poměr, dostaneme vztah tento:

Druhy jednotek	Rozměr v soustavě elektrostatické	Rozměr v soustavě elektromagnetické	Poměr soustavy elektrostatické k soustavě elektromagnetické
Množství	$C^{3/2} G^{1/2} S^{-1}$	$C^{1/2} G^{1/2}$	$C S^{-1} = \nu$
Intensita	$C^{3/2} G^{1/2} S^{-2}$	$C^{1/2} G^{1/2} S^{-1}$	$C S^{-1} = \nu$
Potenciál	$C^{1/2} G^{1/2} S^{-1}$	$C^{3/2} G^{1/2} S^{-2}$	$C^{-1} S = \nu^{-1}$
Kapacita	C	$C^{-1} S^2$	$C^2 S^{-2} = \nu^2$
Odpor	$C^{-1} S$	$C S^{-1}$	$C^{-2} S^2 = \nu^{-2}$

Číslo ν sluje Weberovým číslem nebo, jak Weberem bylo nazváno, kritickou rychlostí. Číslo toto má rozměr rychlosti a jeho hodnota byla určena různými experimentátory, různými methodami. Weber a Kohrausch vyšetřili $\nu = 3{\cdot}1074 \times 10^{10}$, Thomson $2\,825 \times 10^{10}$, Maxwell $2{\cdot}8798 \times 10^{10}$, Mc. Kichan $2\,93 \times 10^{10}$, Ayrton a Perry $2\,98 \times 10^{10}$, Hockin $2{\cdot}988 \times 10^{10}$, Rowland $3{\cdot}0448 \times 10^{10}$. Střední hodnota všech těchto údajů činí $2{\cdot}965 \times 10^{10}$, což přibližně činí 3×10^{10} *cm* = 300.000 *km*. Toto číslo také všeobecně přijato jest za hodnotu ν a odpovídá rychlosti světla, elektřiny.

Praktické čili technické e. j. zavedeny byly již British Association a užíváno jich s počátku toliko touto společnosti; teprve přičiněním kongressu pařížského r. 1881 staly se všeobecnými. Praktické jednotky elektromagnetické jsou:

Amper, jednotka intensity elektrického proudu $= 0{\cdot}1$ $(C^{1/2} G^{1/2} S^{-1})$.

Coulomb, jednotka množství elektrického proudu $= 0{\cdot}1$ $(C^{1/2} G^{1/2})$.

Volt, jednotka elektromotorické síly = 10^8 $(C^{3/2} G^{1/2} S^{-2})$.

Ohm, jednotka elektrického odporu = 10^9 $(C . S^{-1})$.

Farad, jednotka kapacity $= 10^{-9}$ $(C^{-1} S^2)$.

Henry, jednotka koëfficientu samoindukce = 10^9 (C).

Voltampère čili watt, jednotka elektrického effektu $= 10^7$ $(C^2 G . S^{-3}$.

Voltcoulomb, joule, jednotka elektrické práce $= 10^7 (C^2 G S^{-2})$.

Ampervteřina $=$ coulomb.

Amperhodina, jednotka množství elektrického $= 360 (C^{1/2} G^{1/2})$.

Watthodina (wattová hodina), jednotka práce $= 36 . 10^9 (C^2 G S^{-2})$.

Kilowatthodina, jednotka práce $= 36 . 10^{12} (C^2 G S^{-2})$.

Kilowatt $= 1000$ watt.

Pro veliké veličiny užívá se jednotek millionkráte větších a jejich pojmenování vytvořeno je ze jmen obyčejných jednotek praktických předponou mega (megaohm $=$ 1,000.000 ohmů). Pro velmi malé výsledky používá se jednotek millionkráte menších s připojením předpony mikro (mikroohm $= \frac{1 \text{ ohm}}{1,000.000}$). Předpona kilo značí tisíc, milli značí tisícinu čili tisícátý díl.

Elektrostatická soustava jednotek vyjádřena v praktických e-kých j-kách dává:

Jednotka potenciálu $= 300$ volt.

» intensity $= \frac{1}{3} . 10^{-9}$ amper.

» množství $= \frac{1}{3} . 10^{-9}$ coulomb.

» odporu $= 9 . 10^{11}$ ohm.

» kapacity $= \frac{1}{9} . 10^{-11}$ farad.

Brož.

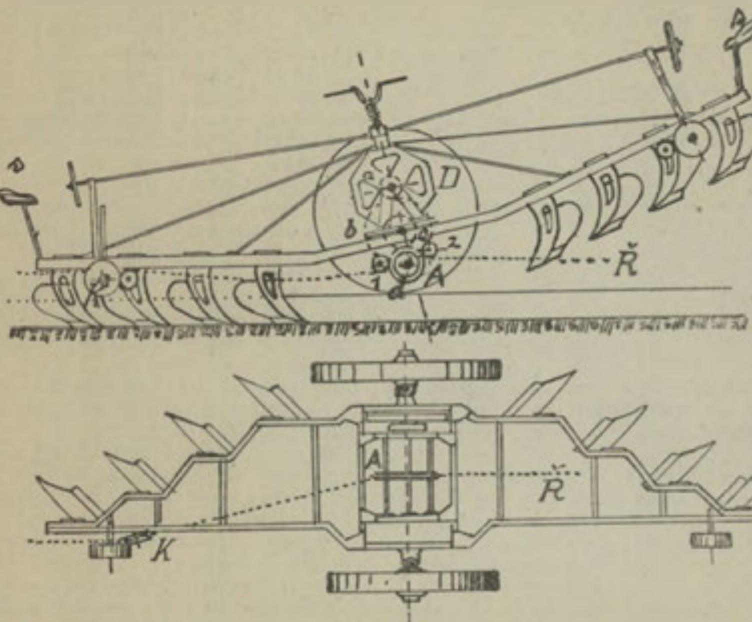
* **Elektrické koleje** jsou koleje, po nichž pojíždějí vozy elektrických drah, tramwayí, a které zároveň jsou zpátečním vedením pro elektrický proud.

* **Elektrické orání** jest orání s použitím elektrického proudu jako síly hnací. Jako pára u parního pluhu, tak jest elektřina u elektrického pluhu silou hnací, která jím pohybuje a nutí jej, by v půdě vyoral brázdy. Užitím e-ho o. hospodář činí se méně závislým na nedostatku pracovních sil, na neodvratném postupném zvyšování mzdy. Je-li zařízen na e. o., netřeba mu čekati v čase žní na dobu, kdy potah zvířecí bude volný, může kdykoliv, tedy ihned, když pole je sklizeno, začíti s oráním. Čím dříve práci tu vykoná, tím úrodnější jsou jeho role, neboť zoraná půda déle je vydána příznivým účinkům, vlivům atmosférickým. Elektrickými pluhy, poněvadž užívá se u nich větších rychlostí (až 75 *m* za 1 min. čili 4·5 *km* za 1 hod.) než při jiných systémech orání, půda se dokonaleji zkypřuje, důkladněji se rozemílá, drtí a míchá. Nenastává žádné udupání, jako se stává při orání potahem zvířecím. Netřeba těžkých drahých lokomobil. jak u parního orání. Nemusíme výhradně užívati hnací síly páry, tepelné energie paliva, nýbrž můžeme přinutiti jiné síly přírodní, by vyráběly nám elektrický proud potřebný pro e. o. Elektrickým pluhem lze dobře manipulovati, jej ovládati, jeho rychlost pohodlně měniti. Konstrukce jest jednoduchá, k obsluze není třeba žádných vyškolených lidí, postačí, kdo jsou po ruce. Nevýhodou jest, že zařizovací kapitál je značný a že vyžaduje elektrické centrály již postavené, tedy centrály, která jest určena k účelům ještě jiným a nejen pro e. o. Nejlevnější výdaje při e-m o. nastanou, je-li po ruce elektrická centrála s hnací silou vodní. První zásluha o zkonstruování elektrického pluhu náleží Francouzům Chrétienu a Félixovi v Sermaizu. Tito první a to r. 1879 užili myšlenky, aby parní lokomotivu při orání parou nahradili dynamoelektrickým strojem a elektrickým motorem. Po této myšlence objevilo se pak několik způsobů uspořádání obdobných způsobům orání parou; jako: Siemens-Halskeho, Fritsche a Pischona, Börsiga, Zimmermanna.

Způsob e-ho o., zařizovaný firmou Siemens-Schuckert v Berlíně, sluje též systém dvojmotorový. Skládá se ze dvou vozů stojících na kraji pole. Každý z nich opatřen jest elektromotorem a bubnem navíjecím. Pluh připiat jest ocelovým lanem drátěným k vozům. Lano navíjí se na buben, který otáčen jest pomocí převodu ozubených kol od elektromotoru. Tím táhne se pluh po poli směrem k vozům krajním. Když brázda vyorána, posune se pluh o šířku brázdy, uvede se v otáčení motor na druhém kraji a pluh opět pomocí ocelového lana tažen jest k protilehlému kraji. Cena elektrického pluhu tohoto systému kolísá podle velikosti mezi 36.000 až 40.000 K.

Elektrický pluh Zimmermannův sluje též motorový; liší se od předešlého systému, že elektrický motor, který jej uvádí v činnost, nenalézá se na kraji pole, nýbrž přímo na pluhu samém. Zařízení jeho (vy. obr. č. 4966.) jest toto: Elektrický proud přivádí se do elektrického motoru *D* pomocí dvou holých drátů napříč pole rovnoběžně s brázdou a vedle ní napiatých. Aby dráty nepřišly v dotek mezi sebou a se zemí, jsou upevněny od místa k místu zvláštními podporami. Pluh pojíždějící jest v neustálém styku s těmito přívodnými dráty. Rovnoběžně s přívodnými dráty, tedy rovnoběžně s brázdou na poli mezi dvěma vozíky na krajích pole zakotvenými, napiat jest řetěz *Ř*, po kterém se pluh pohybuje čili kterým jest veden v určitém směru. Řetěz tento běží přes vodicí kladku, kolem přítlačných kladek *1*, *2*, přes hlavní řetězovou kladku *A*; zuby této kladky zasahují do článků řetězu a při otáčení svém táhnou pluh po řetěze. Otáčení kladky *A* jest způsobeno elektrickým strojem *D* pomocí převodných ozubených kol *a b c*. Pluh jest oboustranný čili obratný a čtyřradlicový. Pro řidiče pluhu upevněny jsou na konci sedadla *s*, odkudž vypínači, kolečky, ručními pakami možno proud zapínati, rychlost a směr jeho pohybu měniti. Když byla jedna brázda vyorána, posouvnou se kotvové vozíky s vodícím řetězem, jakož i dráty přívodné, o šířku brázdy,

přehodi se radlice druhé strany pluhu a pokračuje se v orání zpět k druhému kraji pole. Při pohybu svém pluh zvláštním raménkem zachytí vždy dráty přívodné, aby s nich mohl elektrický proud přejíti do motoru, a zároveň vyzdvihuje podpory těchto drátů, aby je za sebou opět řádně umístil. Pokusy shledalo se, že pro dvouradlicový pluh při e-m o. s rychlostí 1·25 *m* za 1 sek., t. j. když vyorá se za 1 sek. 1·25 *m* dlouhý kus o brázdě 0·85 *m* široké a 25 *cm* hluboké, potřebí jest při 70% užitečného effektu elektromotoru 14koňového, pro tříradlicový pluh stroje o 21 koňských silách a pro čtyřradlicový 28 koňských sil. Motorovými pluhy vyorá se půdy za 1 hodinu při dvouradlicovém asi 25·5 arů, při trojradlicovém 28 *a* a při čtyřradlicovém 51 *a*, při čemž spotřebuje se energie elektrické při všech třech případech 1·4 kilowatt na 25·2 *a* po dobu celé hodiny. Celkové zařízení dvouradlicového pluhu bez elektrické centrály, t. j. bez pojezdné parní lokomobily a dynamoelektrického stroje, stálo by 15.000 K, s elektrárnou samostatnou 30.000 K, pro tříradlicový pluh s lokomobilní stanicí elektrickou 38.000 K a pro čtyřradlicový pluh též se samostatnou elektrárnou pojezdnou 46.000 K. Počítá li se, že 1 kilowatthodina stála by 18 h (t. j. proud elektrický vyvíjel by se v elektrické centrále s hnací silou vodní), byla by hnací síla za 1 den (při 10hod. práci) 2·55 K, užije-li se parního orání za 3·25 K a při potahu koňském za 20 K. Se vším vydáním při 4% zúročení, s amortisací, opravami a udržováním celého zařízení s platy potřebného personálu atd. stálo by zorání 25·5 *a* za 1 hod. 7·5 K, při tříradlicovém 6·25 K a při čtyřradlicovém 5 74 K. (Ve všech případech při vlastní lokomobilní centrále.) Bylo-li by možno připojiti se k centrále postavené, klesne cena tato při dvouradlicovém na 6·5 K, při tříradlicovém na 5·76 K a při čtyřradlicovém na 5·5 K. *Brož.*

Č. 4966. Motorový pluh elektrický.

***Elektrické počitadlo** viz Počitadlo, str. 992 *a*.

***Elektrické pole,** prostor, ve kterém se jeví působení elektřiny.

***Elektrické přenášení síly** v. Převod, str. 658 *a*.

***Elektrické přístroje měřicí** viz Měřicí přístroje (Dopl.).

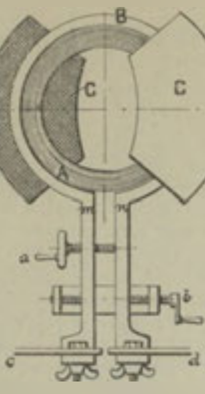
***Elektrické stanice** v. Elektrárna.

Elektrické stroje v. Elektromotory.

***Elektrické svařování** je spojování dvou částí kovových v jednotný pevný celek za velikého žáru způsobeného elektrickým proudem. Třídí se v přímé a nepřímé.

Přímé e. s., zv. též odporové, záleží v tom, že kovové kusy, které se mají svařiti, srazí se svými konci k sobě a skrze ně vede se proud tak silný, že za krátko se rozžhaví do bílého žáru. V této chvíli elektrický proud se přeruší a změklé kusy zvýšeným tlakem do sebe se zatlačí, aby se mezi sebou spojily. První e. s. tohoto druhu provedl Američan Elihu Thomson již r. 1877. První jeho elektrický stroj svařovací podobal se ruhmkorffu; jen že sekundární vinutí bylo ze silné tyče měděné,

neboť přeměňoval se proud z velkého napětí na malé, ale o veliké intensitě. Ke koncům sekundárního vinutí připojovaly se kusy, které se měly svařiti. Uvedením konců jejich v dotek procházela jimi veliká intensita, jež kusy uvedla do bílého svarného žáru. Druhý stroj svůj Thomson zlepšil uživ pole magnetického skorem uzavřeného. Vyobr. č. 4967. podává zlepšenou jeho konstrukci.

Č. 4967. Thomsonův elektrický přístroj svařovací.

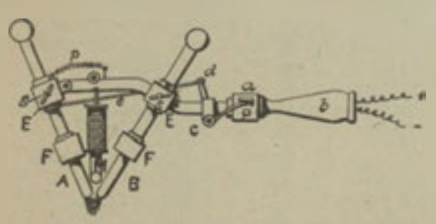
C znači závity železného drátu, tedy železné jádro transformátoru, *A* je primární vinutí, *B* sekundární vinutí, obsahující jen jeden závit ze silného pasu měděného, zakončeného v ramena *m*, *n*. Do ramen těchto připojí se konce kusů *c*, *d*, které se mají svařiti. Povolením šroubu *a* a utažením šroubu *b* uvedou se v dotek kusy *c*, *d*. Po rozžhavení do bílého žáru vypne se proud z primárního vedení a uvolněním šroubu *a* a utažením šroubu *b* provede se sváření. Zařízení doby nynější jsou téhož principu. Výhody e-ho s. přímého jsou: zužitkuje se veliká část z použité energie elektrického proudu na vyvinutí tepla, umožňuje zvýšení teploty na stupeň takřka libovolně vysoký, lokalisuje oteplení, dělník není obtěžován velikým žárem, není oslňován intensivním světlem, neznečišťuje se předmět, veliká úspora práce i času, vyžaduje malý výcvik a malou zručnost, dosahuje se homogenního spojení, větší pevností (91·9%, kdežto obyčejným svařováním 82%), při výrobě hromadné dosahuje se i levnosti. Co se týče elektrického proudu, je lépe používati střídavého než stejnosměrného, neboť potřebuje se velikých intensit a malých napětí 0·5—5 volt podle velikosti svařovaných průřezů a specifického odporu svařovaných látek), čehož snadno možno docíci u střídavého proudu pomocí transformátoru. Veliké intensity stejnosměrných strojů způsobují veliké ztráty. Neustálé kolísání proudu při svařování způsobuje u strojů stejnosměrných opalování kollektorů, kartáčků a hrozí poškoditi induktor. Při použití stejnosměrného elektrického proudu nedosáhne se ohřátí konců svařovaných na stejnou teplotu, následkem čehož povstane špatné sváření. Z těchto důvodů jest lépe užiti proudu střídavého a to nejlépe jednofásového. Třífásového produ používá se jen tam, kde možno do každé fáse zapnouti jeden stroj svařovací, by se dosáhlo rovnoměrného zatížení všech fásí. Počet period možno bráti jak u elektrického osvětlení, tedy 50 period za 1 vteřinu. Přípustno je 40—120 period za 1 vteř. Proud brává se ze stávajicí sítě osvětlovací neb ze zvláštních k účelu tomu určených generátorů.

S v a ř o v a c í s t r o j e, jak se jich používá v technické praxi, slouží ke svařování větších kusů. Skládají se z generátoru, transformátoru a stolu pracovního; béře-li se proud ze sítě osvětlovací, mají jen transformátor a pracovní stůl. Podle práce, jakou mohou vykonávati, třídí se na u n i v e r s á l n í a s p e c i á l n í. Universálními stroji možno prováděti svařování přímé, úhlové, křížové, možno svařovati dráty, pásy, roury, façonová železa a j. K tomu cíli je pracovní stůl opatřen různými konstrukcemi k zapínání, k přitlačování a pod. S p e c i á l n í s t r o j e s v a ř o v a c í zařízeny jsou jen pro jeden druh svařování. Všechny svařovací stroje jsou opět s ručním přitlačováním kusů svařovaných neb s přístrojem tlakovým. Speciální stroje bývají velmi často a u t o m a t i c k é, t. j. mají mechanismy, které obstarají samočinně dopravu předmětu, jeho zapětí do obvodu elektrického proudu, zavedení, vypětí proudu, zatlačení svařovaných kusů, vypětí předmětu a pod., takže potřebují jen přípravy materiálu.

P ř í m é e. s. kolejnic je původu amerického; první zprávy o něm objevují se r. 1888. Závody J o h n s o n R a i l C o m p a n y dosáhly již r. 1890 dobrého výsledku při e-m s. kusů o průřezu 160 cm^2. Na světové výstavě v Chicagu r. 1891 závody T h o m s o n E l e c t r i c W e l d i n g vystavovaly vozík se zařízením pro e. s. kolejnic s použitím sekundárního elektrického proudu o 6 volt napětí a intensity 60.000 amper; mimo zařízení elektrické zcela obdobné zařízení vyobr. č. 4967. jest vozík opatřen mohutným přístrojem stlačovacím ve tvaru šroubového svěráku. Tímto přístrojem stlačují se kolejnice po stranách a zatlačuje se do bílého žáru rozžhavený kus železný na obou stranách kolejnic do spáry mezikolejnicové. Výhodou svařovaných kolejnic je tišší, příjemnější jízda a následkem zmenšení počtu rázů též větší trvanlivost, ušetření pohybujících se mechanismů, hmot. Při svařovaných kolejích elektrických drah dosáhne se kromě toho ještě lepšího, vodivějšího vedení zpátečního. Podle pozorování amerických při změně teploty vyrovnává se prodloužení neb zkrácení částečně vnitřním zhuštěním a jakýmsi zředěním hmoty, částečně posuvem konců koleje. Spotřeba elektrického proudu při tomto způsobu svařování závisí na průřezu svařo-

vaném, době, a sice je tím větší, čím větší jsou průřezy a čím kratší má býti doba vykonaného svařování. Doba svařování je v přímém poměru s velikostí průřezu. Pro ocelový průřez 30 mm^2 bylo potřebí, by působil elektrický proud 10 vteř., při průřezu 50 mm^2 15 vteř., při 200 mm^2 25 vteřin, 500 mm^2 45 vteř. a při 1000 mm^2 65 vteř. Stroj svařovací pro svařování kusů o průřezu 300 mm^2 potřebuje na 1 svařování 40 vteřín. Pro nepřetržitou práci jednohodinovou potřebuje 7·5 kilowattových hodin. K obsluze jeho stačí jeden muž. Počítá li se stroj za 4100 K, 1 kilowattová hodina za 30 hal. a 15% na amortisaci, jest vydání pro jednodenní provozování (10 hod.) svařování se vším 22·22 K, kdežto při obyčejném svařování s vyhříváním v kovářské výhni 34·44 K.

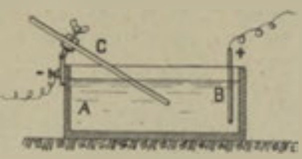
Nepřímé e. s. upotřebuje k ohříváni svařovaných kusů tepla elektrického světelného oblouku. Se stránky oekonomické jest svařování toto méně výhodné, neboť teplo obloukem dodané je jen malou části spotřebované energie elektrické. Upotřebuje se ho z toho důvodu jen v případech, kde nemožno použíti jiných způsobů, neb kde použíti se může laciného elektr. proudu, na př. vyrobeného vodní silou. Bernardos roku 1881 upotřebil k vytvoření elektrického oblouku za negativní pól kusů, které se měly svařiti, a za kladný uhlíkové elektrody. Důvod, který ho k tomu vedl, byl zameziti okysličování svařovaných kusů. Později však seznav, že na záporném pólu jest oteplení nižší, použil při svařování oceli a železa za kladný pól kovu a za záporný uhlíku. Způsobu Bernardosova pužívá se zejména v Rusku ke správce ojnic, kol, náprav a j., neb k opravě poškozených odlitků. Slavjanov má podobné zařízení, jenže místo uhlíku používá elektrody z téhož kovu, z jakého jsou svařované kusy. Tato při průchodu elektrického proudu se roztavuje a přechází do místa svaru. Zerener použil obou elektrod uhlíkových a sestrojil přístroj podobný elektrické lampě obloukové (vyobr. č. 4968.)

Č. 4968. Zenerenerův přístroj ke svařování.

Uhlíky A, B uložené v držadlech a ve skříních E, F umístěny jsou na duté rouře opatřené dřevěným držadlem. Srouby s, s upevňují se uhlíky v objímkách. Smáčknutím páky a neb jejím uvolněním možno uhlíky sblížiti, uvésti v dotek neb vzdáliti. Pero p způsobuje páce protitlak. Elektromagnet M vychyluje elektrický oblouk dolů k místu, které se má ohřívati. Přístroje tyto jsou též často opatřeny samočinnou regulací.

Zvláštní způsob ohřívání kusů, které se mají svařovati, zavedli Lagrange a Hoho (vyobr. č. 4969.). Do nádoby A naplněné

Č. 4969. Lagrange-Hohoův způsob ohřívání svařovaných kusů.

louhem draselnatým vložena jest olověná deska B a spojena s kladným pólem zdroje elektrického. Předmět C, který se má ohřívati, spojí se se záporným pólem a vnoří se tak hluboko do kapaliny, jak se chce, aby byl rozžhaven. *Brož.*

***Elektrické topení** (angl. *electric heating*, fr, *chauffage électrique*, něm. *elektrische Heizung*) je použití elektřiny k vývoji tepla. Již r. 1744 C. F. Ludolf elektrickou jiskrou zapálil aether, podobně experimentoval Winkler, Gralath. Kinnersleyovi podařilo se výbojem statické elektřiny roztaviti železný drát. R. 1816 Childern upotřebil elektřiny z článků k rozžhavení platinového drátu a sice použil 21 galvanických článků; drát platinový měl 2·8 mm průměru, 2·55 mm délky. R. 1821 Davy uveřejnil ve »Phil. Transactions« své pokusy o tepelném účinku galvanického proudu v drátech z různých kovů; r. 1841 Joule vyslovil zákon, kterým lze přesně určiti množství tepla vyvinutého proudem elektrickým; r. 1849 Depretz ve světelném oblouku elektrickém, způsobeném 600 články, tavil látky nesnadno tavitelné, jako platinu, iridium a pod. Prvý elektrický přístroj vařicí objevil se r. 1882 na výstavě mnichovské, r. 1883 na výstavě vídeňské. Na výstavě v Chicagu r. 1893 byly četně zastoupeny nejen elektrické přístroje vařicí, ale i topicí, ohřívací.

Praktického upotřebení dostalo se e-mu t. teprve po objevu elektrodynamických strojů, tedy když uskutečněna byla laciná výroba elektrického proudu ve velkém množství. Všechny přístroje, jak nyní se jich používá k e-mu t. neb vaření, t. j. k vyvinutí teploty nižší než 200° C, lze roztříditi na odporové, indukční, obloukové. Jinak možno všechny rozděliti ve dvě skupiny: s přímým topením, když topné těleso dodává teplo přímo tělesu, která má ohřívati; nebo s nepřímým topením, když dodání tepla děje se prostřednictvím tělesa třetího.

Odporové e. t. čili též rheostatové je založeno na úkaze, že elektrický proud, prochází-li jakýmkoliv tělesem, je ohřívá.

Množství vyvinutého tepla je tím větší, čím větší jest elektrický odpor tělesa, kterým proud prochází, čím větší jest intensita elektrického proudu. Podle zákona Jouleova možno vyjádřiti množství tepla rovnicí

$$Q = 0{\cdot}24\, i^2 . r . t.$$

Q značí množství tepla v malých kaloriích čili v grammkaloriích (1 malá kalorie je množství tepla potřebné k ohřátí 1 grammu vody o 1° C), i intensitu protékajícího proudu, vyjádřenou v amperech, r elektrický odpor tělesa, kterým proud protéká, vyjádřený v ohmech; t je doba, po kterou elektrický proud působí, vyjádřená ve vteřinách. Vyvinuté teplo může sáláním s povrchu tělesa dostati se do okolí, takže těleso, i když jím proud elektrický déle prochází, neohřívá se na vyšší teplotu, nýbrž zůstává na témže stupni oteplení. Případ takový nastane, když množství tepla elektrickým proudem vyvinuté rovná se množství tepelnému, jež těleso povrchem svým vysálá do okolí. Velikost sálání, vyzařování tepla z tělesa závisí na velikosti povrchu jeho, na rozdílu teploty mezi tělesem a okolím a konečně na jakosti povrchu. Možno vždy zaříditi poměry vodiče tak, že vyhoví se podmínce

$$0{\cdot}24\, i^2 r = k . P . T,$$

kde k značí konstantu, P povrch tělesa, T rozdíl temperatury nad okolím. Konstanta k bývá pro kruppin = 0·000244, měď = 0·0006—0·0007, nikelin = 0·000146, olovo = 0·000209, železo = 0·0006. Prochází-li proud drátem průřezu kruhového, možno průměr drátu vyšetřiti podle rovnice

$$d = 0{\cdot}0214 \sqrt[3]{\frac{r_s . i^2}{R . T}},$$

kde r_s je specifický odpor látky, z níž je drát zhotoven.

Působí-li proud kratičkou dobu, tak že ztráta tepla sáláním bude nepatrná, oteplí se těleso za 1 vteřinu v T^0 C, jež možno určiti z rovnice:

$$T = \left(\frac{i}{q}\right)^2 \frac{0{\cdot}24\, r_s}{c . s},$$

kde i značí intensitu proudovou vyjádřenou v amperech, r_s specifický odpor tělesa, kterým proud prochází, q jeho průřez v mm^2, c měrné teplo, s měrnou jeho váhu.

E. t. používající tohoto principu má za topné těleso drát holý neb isolovaný, pásky kovové, rozzrněné látky neb elektrické žárovky. Přístrojů s holým drátem ponejvíce se užívá jen pro výtop místností a slují elektrická kamna. Jsou nejstaršími konstrukcemi buď s dráty napiatými neb spirálovitě stočenými na železném rámu pomocí isolátorů upevněnými. Celek přikryt je dirkovaným plechem neb kovovým tělesem opatřeným žebry, aby zabráněn byl přímý styk s topícími dráty a též by způsobeno bylo vhodné proudění vzduchové; žebry dosahuje se větší plochy sálací. Třeba pamatovati, že teplem dráty spirály se prodlužují a může snadno vzájemným dotekem povstati krátké spojení. Zabrání se tomu provléknutím asbestových šňůr nebo vložením asbetové příčky, která drží je v bezpečných vzdálenostech. Na topné dráty spirály používá se: nikelinu, nového stříbra čili argentanu, kruppinu, oceli, niklu, slitiny iridia a platiny. Nevýhodou těchto přístrojů je, že holý drát v brzku se okysličí čili delším stykem se vzduchem, zejména je-li rozžhaven, se ničí. Každý rheostat jest zároveň elektrickými kamny. Pro řádné vytápění místnosti počítá se 55—65 watt na 1 m^3 prostory, má-li se v ní trvale udržovati oteplení o 22° C nad okolím. Jiné údaje praktické určují k vytopení místnosti na 20° C při teplotě venkovského vzduchu = — 10° C a k udržování teploty oné na 1 m^3 500 grammkalorií v 1 min. Obyčejně elektrická kamna opatřují se regulací se čtyřmi stupni: vytápění mírné, střední, plné, maximální se spotřebou 15 watt, 30 watt, 45 watt a 60 watt na 1 m^3 prostory vytápěné. Regulace záleží v tom, že se zapíná parallelně do obvodu elektrického proudu několik spirál topných. Elektrické přístroje vařicí, pokud používají holého drátu topného, bývají zařízeny takto: 1. holý drát přichází ve styk s tekutinou, pak drát bývá platinový; neb 2. holý drát předává teplo okolí a toto kovové plotně, která pak teplo sdělí buď tekutině neb nádobě s tekutinou na plotně uložené. V případě tomto používá se drátu nikelinového, kruppinového neb z jiných slitin.

Přístroje s dráty isolovanými neoteplují jako předešlé sáláním tepla, nýbrž vodivostí. Holé dráty topné obalují se látkami isolačními, na př. asbestem, smaltem, hlinou, porculánem, slídou, sklem a pod., aby mohly býti vhodně uloženy v přístrojích a chráněny byly proti okysličení. Teplo z drátu přechází na isolační obaly a z těchto opět převádí se na kovové těleso topné. Hlavní podmínkou pro isolační použité látky jest, by měly co možná stejný koëfficient roztažlivosti s topnými dráty, sice jinak nastávají mechanické poruchy. Do této skupiny e-ho t. náležejí přístroje:

Elektra čili přístroje soustavy Schindler-Jenny, v nichž za topná tělesa používá se platinového drátu průměru 0·1—0·15 mm navinutého na asbestovou šňůru. Zvětšení neb zmenšení topné plochy způsobuje se hustším neb řidším navíjením platinového drátu čili zvětšením nebo zmenšením výšky jednoho ovinu. Tyto topné šňůry ukládají se do drážek, žlábků chamotového tělesa a přikrývají se slídou. Aby se docílilo příznivějšího sálání tepla, dávají se asbestové šňůry topné mezi dvě kovové desky, šrouby se stáhnou v pevný celek nebo jak v nejnovější době se děje, zalívají se kovem. Opatřením tím nejen dosáhne se lepšího, rychlejšího předávání tepla, ale i chráněn je topný drát proti okysličení, rovněž asbest uchráněn je proti pokažení. K zalévání

upotřebuje se nejčastěji hliníku, neboť jest lehký, při tuhnutí se rozpíná a tak vyplní velmi dobře všechny mezery. Topné zařízení přístrojů tohoto systému rozděleno je v jednotlivé stejné částky zv. topné elementy takového tvaru a velikosti, aby z nich složiti se mohla topná zařízení jakékoliv úpravy, velikosti a účelu. Má-li se přístrojem vyvinouti více tepla, dá se větší počet elementů. Často bývají základní součástky tyto opatřeny též žebry, aby se dosáhlo větší plochy sálavé. Regulace bývá zařízena obyčejně na dosažení tří různých stupňů oteplení. K tomu cíli topná šňůra platinovým drátem rozdělena je na tři stejné části a připojovací svorky, počtem tři, jsou upraveny tak, že pro slabší žár možno zapnouti do elektrického obvodu jen jednu částku drátu platinového, pro střední topení dvě a pro maximální všechny tři části parallelně. Podle téhož způsobu zařízen je též systém Stotzův. Systém Helbergerův používá drátu platinového neb ze slitiny niklové, na který navlečeny jsou skleněné perly. Takto isolovaný topný drát navíjí se na železnou rouru nebo se vkládá do drážek, žlábků topných těles a dobře se zatmeluje. Pro nižší teplotu používá se drátu ze slitiny niklové a pro vyšší drátu platinového. Při těchto přístrojích bývá elektrická spotřeba: Pro vytopení 1 m^3 prostory je třeba 45 watt a pro udržování tepla 15 watt. Počítá-li se cena 1 kilowatthodiny na 30 hal., stálo by uvaření 1 *l* vody přístrojem tohoto systému 3·45 hal., jednohodinové žehlení jednou žehličkou 1·25 h., ohřáti želízek na vlasy 0 75 h. a pod. V systému Carpenterově, Cromptonově drát topný ukládá se do hmoty smaltové, která musí býti ovšem složení takového, aby měla s topným drátem stejný koëfficient roztažlivosti. Drát bývá z niklové oceli, železný, platinový nebo ze slitiny nového stříbra a platiny, neb iridia a platiny. Systém Binswangerův má topný drát uložený v cementu.

Přístroje s topnými pásky kovovými mají výhodu před předešlými, že snesou větší intensity proudové, mají velikou plochu sálací. Topicími tělesy jsou zde místo drátů velmi tenké pásky kovové o tloušťce $\frac{1}{3000}$ až $\frac{1}{10.000}$ *mm*, u nichž, ač mají veliké šířky, přece elektrický odpor jest značně veliký, na př.: kovový pás o tloušťce $\frac{1}{4000}$ *mm*, šířky 20 *mm*, délky 240 *mm*, měl odpor při průřezu $\frac{1}{200}$ mm^2 33 ohm a dovoloval proudové zatížení 600 amper na 1 mm^2. Kovové pásy vyhotovují se tepáním neb galvanickým srážením neb vypalováním a ukládají se na desky slídové, skleněné, porculánové, neb na smalt. Jeden list slídový s kovovým povlakem tvoří jeden element topný. Systém Prometheus provádí topné kovové pásky na smaltu pomocí roztoku resinátů vzácných kovů, tedy pomocí sloučenin pryskyřicových kyselin s platinou neb iridiem, zlatem. Tyto s levandulovým olejem nanášejí se štětcem na smaltovou hmotu neb slídovou desku ve tvaru pásma. Vypálením tekutá část se odpaří, částečně zuhelnatí a redukovaný kov vpálí se do smaltové hmoty, slídové desky.

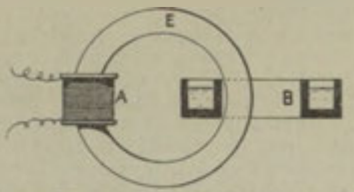
Elektrické přístroje topicí s rozzrněným tělesem topným používají zrnek uhelných neb různých směsí, jako: z karborundu, uhlí, křemičitanů, skla, ohnivzdorných látek a pod. Zrnka o průměru 0 5—1·5 *mm* vtěsnána jsou mezi dvěma elektrodami, do nichž se přivádí elektrický proud. Procházejícím proudem se oteplují, v některých místech take vznikají světelné obloučky, takže možno přístroje tyto částečně pokládati též za obloukové. Kryptol jest Vollkerem zavedené pojmenování zrnité topné směsi skládající se z čistého uhlí, křemičitanův a některých organických přimíšenin. Topicí přístroje s kryptolem vyrábějí se hlavně ve dvou způsobech: 1. topné těleso je litinová deska vyložená chamottem a v drážce, v žlábku chamottovém mezi dvěma elektrodami vsypán je kryptol; 2. topné těleso je ve tvaru roury ze skla neb chamottu naplněné kryptolem; konce uzavřeny jsou kovovými objímkami. Poslední těleso nazývá se též kryptolovou patronou a tvoří jeden element topní. Přístroje větší mají několik patron topných zapiatých parallelně do obvodu elektrického proudu.

Mezi e. t. odporové třeba též zařaditi topení žárovkové. První e. t. tohoto druhu zavedeno anglickou továrnou Mappin & Webb. Přístroje jejich potřebovaly k uvaření 1 *l* vody ve 20 min. jedné žárovky 50svíčkové o napětí 100 volt a intensitě 1·5 až 2 amper; k udržení varu stačila žárovka 16svíčková a na ohřáti kávy, čaje pouze 8svíčková. Pro vytápění prostor používá se žárovek 80—175svíčkových s napětím 120 volt, velmi často červeně zbarvených, aby účinek jejich podporován byl suggescí tepelných pocitů. Systém Prometheus-Dowsing používá valcovitých velikých žárovek pro napětí 120 volt se spotřebou 250 watt; při napětí 120 volt zapínají se lampy parallelně, při napětí 240 volt pak seriově. Celé zařízení opatřeno jest měděným reflektorem.

Le Royův systém užívá tyčinek ze silicia, jež v podlouhlých, skleněných nádobách rozžhavuje intensitou 2 amper při 110 volt napětí až na 1000° C. Parvillée vyhotovuje svíticí tyčinky ze směsi křemene, kaolinu a niklu. Nevýhodou e-ho t. žárovkami je nehospodárné zužitkování energie elektrické, neboť současně mimo tepla vyvíjí se světlo. Náleží tedy tento druh mezi topení luxusní.

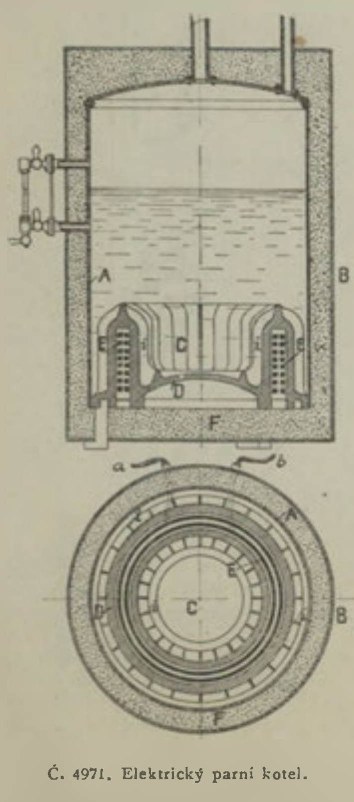
Indukční e. t. používá indukovaného, vířivého čili Foucaultova proudu a magnetické hysterese k vývoji tepla. První přístroj tohoto principu provedl Thompson (vyobr. č. 4970.). Střídavý proud procházející cív-

kou A zmagnetuje železný prsten E. Magnetické silokřivky vzbudí v měděné nádobě B nový proud o veliké intensitě, kterou vyvíjí se teplo. Jest tedy nádoba B zároveň ja-

Č. 4970. Thompsonův elektrický přístroj vařicí.

kousi sekundární cívkou, cívka A primární a celek transformátorem. Zařízení systému »Alioth«, jehož tvůrcem je Trylski, viděti lze ze vnitřního zařízení elektrického parního kotlu (vyobr. č. 4971.). Na zpodku par-

Č. 4971. Elektrický parní kotel.

ního kotlu A umístěno jest e. t. skládající se ze železného tělesa C opatřeného topnými žebry $\mathfrak{z}$. V dutině jeho uloženy jsou závity E ze silného pásu měděného. Svorkou a přivádí se elektrický proud do závitů E a svorkou b se odvádí. Použitý střídavý proud magnetuje železné těleso a zároveň vyvíjí v něm indukované proudy, jež společně s hysteresí jsou příčinou vzniku tepla. Přímým stykem s vodou převede se teplo na vodu. Celý parní kotel opatřen je obalem B a výplní F, teplo špatně vodící. Nevýhodou těchto přístrojů je: 1. nemožno užiti jiného proudu než střídavého; 2. hluk způsobený střídavým proudem.

E. t. obloukové jest zařízení podobného jak obloukové lampy. K vytvoření světelného oblouku používá se buď uhlíků neb roubíků kovových. Užívá se proudu jak stejnosměrného, tak střídavého. Upotřebení doznalo při svařování (v. Elektrické svařování, Dopl.), k tavení rud, kovů (v. Pec), k pájení (v. t.) a pod.

Výhody e-ho t. jsou: jednoduchost v zařízení, v obsluze, okamžitá pohotovost, přenosnost, bezpečnost oproti ohni, žádná spotřeba kyslíku ve vzduchu, žádné znečištění vzduchu kouřem, malá prostornost, snadná regulace. Nevýhodou jeho příliš vysoké vydání, když upotřebí se elektrického proudu vyrobeného pohonem dynam, parním strojem. Vydání toto je menší při hnací síle vodní. Město Davos ve Švýcarsku jest zařízeno na e. t.. Vytopení prostory 50 m^3 stojí denně 8 centimů, a na vaření počítá se 27 centimů měsíčně za 1 osobu. K výrobě proudu elektrického je použito vodní síly a 1 kilowatthodina přijde na 0·033 fr. *Brož.*

***Elektrické vaření** viz Elektrické topení (Dopl.).

***Elektrické vedení** viz Síť, str. 221 *a*.

***Elektrické vlny** viz Telegrafie bez drátu a Vlnění.

***Elektrický člun** čili elektrická loď jest loď, jejíž lodní šroub neb lopatková kola pohybována jsou elektrickým proudem. K tomu účelu upotřebuje se elektrického motoru, jejž přímo možno spojiti s hřídelem lodního šroubu, neboť má příznivý počet obratů. Elektrický proud béře se z akkumulátoru, jejž e. č. s sebou si veze. Výhoda e-kého č-u jest: snadná obsluha, snadná regulace rychlosti, není kouře, zařízení strojové nezaujímá mnoho místa a možno použiti elektrického pohonu i pro malé čluny. První člun vystavěný Jacobim plul r. 1838 na řece Něvě. Hnán byl proudem z galvanického článku, upotřebený elektrický motor byl Jacobiho vlastní konstrukce. R. 1850 Page ve Filadelfii vystavěl e. č. též s galvanickou batterií. Oba případy nebyly ještě vyspělé pro praktické upotřebení. Teprve po objevení dokonalých elektrických strojův a vynalezení akkumulátorů dosáhlo se dokonalejších e-kých č-ů. První pravidelná plavba elektrická provedena r. 1889 na Temži mezi Londýnem a Oxfordem. Nabíjení akkumulátorů dělo se ve 14 stanicích podél cesty uspořádaných. Nyní e-kých č-ů používá se hlavně ve sportu a jako záchranných nebo pomocných člunů na velkých lodích. Dále užívá se větších elektrických lodí jako lodí vlečných, buď s vlastní batterií akkumulátorovou neb dodává se jim proud elektrický

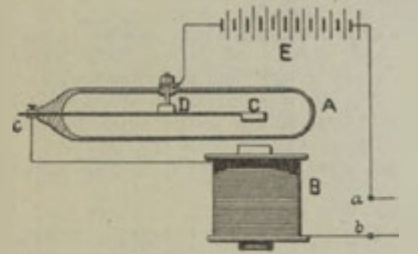
přívodným kablem s pobřeží. Lodi toho druhu jsou tedy pomocí elektrického proudu vlečeny od lokomotivy pojíždějící na břehu.

* **Elektrický generátor,** každý zdroj elektrický, kterým se elektrický proud vyrábí.

* **Elektrický numerátor** tolik jako elektrické počitadlo, viz Počitadlo, str. 99? *a*.

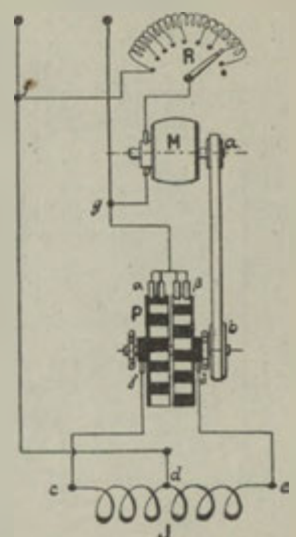
* **Elektrický odpor** čili galvanický odpor, viz Odpor, str. 637.

* **Elektrický přerušovač** (angl. *electrical interruptor*, *contact breaker*, fr. *interrupteur électrique*, něm. *elektrischer Unterbrecher*) čili e. disjunktor, interruptor, je přístroj, zařízení, kterým možno elektrický proud rychle za sebou vypínati, zapínati čili přerušovati. Užívá se ho hlavně při ruhmkorffu, na př. při telegrafování bez drátu, röntgenování a pod. Veliký počet různých druhů ech p-ů možno roztříditi na: 1. kladívkové, 2. motorové, 3. rtuťové, 4. elektrolytické, 5. obloukové. Kladívkový e. p. je nejstarší konstrukce užívaná. Jest principu Wagnerova kladívka (v. Kladívko, str. 284 *b*) neb elektrického zvonku liše se od nich toliko massivnější kotvou, perem a širšími doteky, neboť slouží na přerušování větších intensit; doteky jsou platinové, by povstalými jiskrami tak brzo se neopálily. Mac Farlane Moore, aby doteky uchránil před opálením, umístil kladívko v rouře s vyčerpaným prostorem vzduchovým. Zařízení jeho p-e podává (vyobr. č. 4972.). Naproti železnému jádru elektromagnetu leží skleněná roura s kladívkem. Elektrický proud jde z batterie *E* do doteku *D* a kladívkem *C* přejde do svorky *c*, z ní jde do cívky *B*, pak primárním vinutím ruhmkorffu zpět k zápornému pólu batterie. Projde li cívkou proud, stane se železné jádro magnetickým, přitáhne konec kladívka *C*, přeruší se dotek *D*. Tím přeruší se proud, jádro přestane býti magnetickým a kladívko, které vlastně je pružné pero, svou pružností vrátí se do původní polohy, dotekem *D* proud se znova uzavře atd. Vyčerpáním vzduchu chrání se doteky od okysličení, opálení, jiskry jsou menší a dosahuje se rychlejšího přerušování. P. Moorův sluje též e. p. vakuový. Jednoduchými p-i kladívkovými dosáhlo se 15—20 přerušení za 1 vteř. Novými konstrukcemi hledělo se dosíci přerušování rychlejšího. Deprezovým p-em dosáhne se 40—50 přerušení za 1 vteř. Výhodou jeho jest lepší regulace, nevýhodou však že přerušuje, když kladívko je v poloze rovnovážné. Vadu tuto odstranil J. Carpentier tím způsobem, že přerušování provedl, když kladívko je v krajní poloze, tedy silně napiaté; Chauvin a Querre použitím dvou per dotekových dosahují přerušení mezi polohou rovnovážnou a krajní. V obou případech jest tedy přerušení ve chvíli, kdy kladívko má již nějakou rychlost. Tím dosahuje se přerušení krátkodobého a kratšího trvání jisker.

Č. 4972. Vakuový přerušovač Moorův.

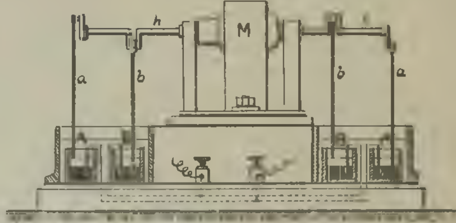
Motorový e. p. používá elektromotoru k mechanickému přerušování. Do této skupiny náleží: Wordsworthův p. skládající se z mosazného kotouče uklínovaného na hřídeli elektromotoru. Kotouč opatřen je segmenty měděnými isolovanými od sebe vložkami dřevěnými neb ebonitovými. Jedním dotekovým perem přivádí se elektrický proud do hřídele, z něho do mosazného kotouče. Dotkne-li se druhé dotekové pero jednoho z měděných segmentů na mosazném kotouči upevněných, proud přejde z kotouče do druhého pera a odtud jde dále primárním vedením ruhmkorffu k záporné svorce elektrického zdroje. Octne-li se druhé dotekové pero na segmentu nevodivém, je proud přerušen. Grissonův p. motorový (vyobr. č. 4973.) umožňuje výrobu střídavého proudu v sekundárním vinutí ruhmkorffu, kdežto předcházející p-e vyvíjely jen pulsační proud stejnosměrný. Princip jeho je tento: Závity primární cívky *J* ruhmkorffu rozděleny jsou na dva díly a zapiaty do obvodu primárního tak, že jednou proudí polovičkou *c d*, pak

Č. 4973. Grissonův přerušovač.

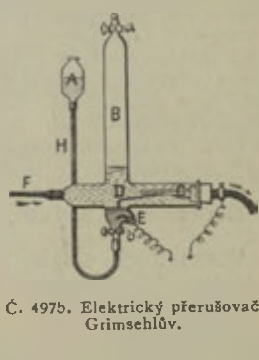
oběma polovičkami, ale tak, že druhá polovička *de* magnetuje opačně dráty železného jádra. Následkem toho vzbudí se v první polovičce síla protielektromotorická, která intensitu její zeslabuje skorem až na nullu. Ve chvíli této teprve proud v prvni polovičce se přeruší p-em *P* a proud v druhé polovičce rychle vzroste na svou maximální velikost, načež zase zapínána bude první polovička, kteráž bude působiti podobně jako před tím polovička druhá, atd. Toto zapínání a vypínání obou poloviček primární cívky děje se automaticky p-em *P* zařízeným podobně jako kollektor u strojů dynamoelektrických. Skládá se ze dvou kotoučů od sebe isolovaných a na společném hřídeli uklinovaných. Kotouče jsou mosazné s plochými zuby. Mezery vzduchové jsou stejně široké jako zuby. Oba kotouče mají stejné rozměry, jen jsou mezi sebou pošinuty tak, že naproti zubu kotouče jednoho stojí mezera vzduchová druhého. Dotekové kartáčky γ, δ dotýkají se nábojů kotoučů, druhý pár kartáčků α, β pak střídavě doléhá na zuby kotoučů. Řemenovým převodem pomocí elektromotoru uvede se p. do otáčivého pohybu.

R t u ť o v ý e. p. v nejjednodušší své úpravě je kladívkový p. sestrojený podle principu Wagnerova kladívka, jenže jeho kmitání převádí se na vodivou tyčinku jedním koncem ve rtuti ponořenou. Dotek se rtutí zavádí spojení; je-li tyčinka mimo rtuť, je proud přerušen. Aby se zamezily jiskry, nalévá se na rtuť líh. Dokonalejší konstrukci představuje F o u c a u l t ů v p ř e r u š o v a č (v. t., Dopl.). V i l l a r d dosahuje pohybu tyčinky, která způsobuje spojení se rtutí pomocí permanentního magnetu, magnetického působení proudu a torsního pera. Při druhé své konstrukci nahradil torsní pero ladičkou. M a r g o t užívá principu Rogetovy spirály. Do skleněné nádoby se rtutí vložil spirálu z měděného drátu. Svrchní konec upevněn byl v nádobě a zpodní ponořen do rtuti. Nad rtutí opět nalézá se líh, by zhasínal jiskry. Spirálu spojil s jedním pólem a rtuť pomocí připojovacího drátu s druhým pólem elektrického zdroje. Protéká-li p-em proud, spirála stane se magnetickou, jednotlivé závity se navzájem přitáhnou a spirála se zkrátí. Tím konec spirály vynoří se ze rtuti, proud se přeruší, spirála přestane býti magnetickou, opět se prodlouží vlivem své vlastní váhy, zpodní konec její vnoří se zase do rtuti, proud se znovu spojí a tak se vše opakuje. Vložením železného jádra do spirály zvýší se magnetický její účinek. K regulování počtu period stačí nějakým zařízením spojiti několik závitů spirály v jeden neb naopak opět je uvolniti. Při jiné konstrukci Margot použil cívky, která vtahováním jádra železného prostředkuje dotek se rtutí. K ráznějšímu a přesnějšímu pohybu tyčinky spojovací užívá se malých elektromotorů, jejichž točivý pohyb pomocí excentru, kliky, zalomeného hřídele převádí se na posuvný pohyb přerušovací tyčinky. Sem náleží p. D u c r e t e t ů v a L e j e u n e ů v, H i r s c h m a n n ů v, E r n e c k e ů v zvaný r a p i d n í, který má na obou koncích elektromotoru kliky, prostředkující každá posuvný pohyb vlastní tyčinky přerušovací. H o f m e i s t e r ů v p. má na hřídeli elektromotoru měděný kotouč a malý věnec se třemi raménky o 120° radiálně postavenými. Věnec prochází rtutí v jedné nádobě a ramena projdou občasně rtutí v nádobě druhé. Rtuti tvoří kladný a záporný pól. Kotouč s věncem spojeny jsou vodivě. Projde-li rtutí v druhé nádobě jedno rameno, bude obvod spojen věncem, hřídelem a kotoučem na krátko, čili proud bude zaveden. Podle hloubky ponoru ramen možno regulovati dobu uzavření proudu. T u r p a i n pomocí elektromotoru *M* (vyobr. č. 4974.) pohybuje

Č. 4974. Turpainův přerušovač motorový.

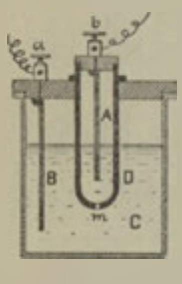
čtyřmi klikami *a*, *b* střídavě vzhledem k sobě o 90° pootočené; každá z nich nese zapínací tyčinku, tak že za 1 obrátku přeruší se proud dvakráte. T u r b í n o v ý p. používá výtokového paprsku rtuti k zavedení vodivého spojení. Z válcovité nádoby pevným směrem vytéká rtuť a naráží na zuby souosého válce, který se otáčí. Jeden pól spojen je se rtutí, druhý s válcem. Dotekem rtuti se zubem válce nastává uzavření proudu. Vyteklá rtuť opět se pomocí malé turbiny poháněné elektromotorem přivádí zpět do výtokové nádoby. P-em tímto dosáhne se 120—400 přerušení za 1 vteř. G r i m s e h l používá při svém rtuťovém p-i kmitání, pružného jazýčka jako u píšťaly jazýčkové, jenže k pohybu upotřebuje vodního proudu. Jeden pól elektrický připojen je k jazýčku *D* (vyobr. č. 4975.) opatřenému na konci platinovým hrotem. Hrot tento dotýká se rtuti *E*, k níž připojen druhý pól elektrický. Hladina rtuti může se snížiti nebo zvýšiti pomocí rtuti v nádobě *A*, která spojena je se zpodkem *E* kaučukovou hadicí *H*.

Č. 4975. Elektrický přerušovač Grimsehlův.

Voda přitéká hadicí F, teče směrem šipkou naznačeným a odtéká píšťalovým otvorem C. Když vzduch v nádobě B dosáhne určitého tlaku (voda samočinně si jej upraví), jazýček D začne kmitati a proud přerušovati. Přístrojem tímto dosahuje se až 100 kmitů za 1 vteř. Nevýhodou rtuťových p-ů jest, že rtuť časem se mísí s lihem neb vaselinem, který se dává nad rtuť, aby se zamezilo jiskření. Účinkem znečištění jest, že apparátv špatně fungují.

Elektrolytický p. vynalezen byl Wehneltem (viz Wehneltův přerušovač). Nazývá se tak podle mylného starého mínění, že příčinou přerušování byl elektrolytický účinek proudu. Jiná konstrukce provedena je Simonem (vyobr. č. 4976.). Ve skleněné nádobě C naplněné zředěnou kyselinou sírovou (1 d. kys. sírové + 15 d. vody) vnořena jest olověná elektroda B a porculánová roura D. V ní umístěna je druhá olověná elektroda A. Na zpodku roury D jest malý otvor m. Zapne li se do svorek a, b elektrický proud, musí tento, vycházeje z desky A, projíti malým otvorem m. Následkem malého průřezu způsobuje se veliký odpor, nastane v otvoru m silné oteplení, vyvine se vodní pára, která proud přeruší. Přerušením proudu přestane oteplení, pára se kondensuje, proud zase se zavede a tak se vše opakuje.

Č. 4976. Simonův přerušovač elektrolytický.

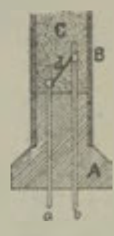
Obloukoví p-či používají úkazu, na nějž r. 1901 poukázal Peukert, t. j. zapne-li se přímo na uhlíky svítící obloukové lampy parallelně elektrický uzavřený obvod obsahující kondensátor a indukční cívku, bude obvodem tím kolovati elektrický proud o velikém počtu period za 1 vteř. Dr. Hugo Mosler použil úkazu tohoto ku přerušování proudu v primárních závitech ruhmkorffu. Při použití kondensátoru o 9·27 mikrofarad a při napětí na uhlících lampy = 75 volt dosáhl 8000 měn za 1 vteř. doskok v sekundárním obvodu ruhmkorffu 50 *cm*. Lépe se k účelu tomu hodí lampy s uzavřeným obloukem elektrickým. Regulace přerušování děje se změnou kondensátoru, zvýšením napětí na oblouku. *Brož.*

***Elektrický převod** viz Převod.

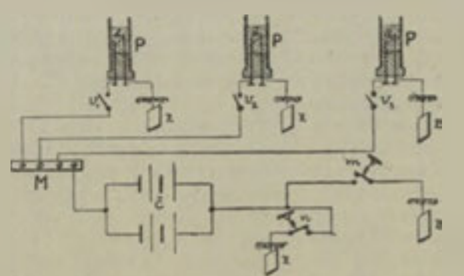
Elektrický proud viz Proud elektrický.

***Elektrický průmysl** viz Elektrotechnika (Dopl.).

Elektrický zapalovač (angl. *eletric fuse*, fr. *fusée électrique*, něm. *elektrischer Zünder*) jest zařízení, jež pomocí elektřiny zapaluje výbušné látky, podkopy, děla, podmořské miny a pod. Již r. 1744 Ludolf elektrickou jiskrou zapálil aether, r. 1805 Gillot popisuje způsob zapalování výbušných látek ze vzdáli, r. 1830 Shaw použil e-kého z-e rozsáhlou měrou při odstraňování skal v přístavu v New Yorce, t. r. Hare použil místo jiskry drátu rozžhaveného elektrickým proudem, r. 1845 Winter sestrojil e. z. s elektrikou a zapaloval až do vzdálenosti 5 *km*, r. 1853 Verdu místo elektriky použil ruhmkorffu, r. 1867 W. Siemens sestrojil e. z. s magnetoindukčním strojem. E. z. sestrojuje se ve dvou typech: 1. se zapalováním pomocí elektrické jiskry, 2. pomocí rozžhaveného drátu. V onom případě (viz Elektřina, str. 505 *a*) různé přístroje liší se od sebe prostě jen použitým zdrojem elektrickým, na př.: e. z. s elektrikou třecí, influenční, ruhmkorffem, magnetoindukčním strojkem. Druhá skupina používá výhradně elektřiny galvanické. Sestrojení je toto: Papírová neb mosazná objímka B (vyobr. č. 4977.) uzavřena je zátkou A ze sádry, cementu, tmele, guttaperchi, gummy, síry a p. Jí procházejí isolované přívodné dráty a, b a ke konci jsou vodivě mezi sebou spojeny drátem d. Prostora kol konců přívodných a zapalovacího drátu d naplněna jest hmotou snadno zápalnou C. Celek bývá opět uzátkován jako v místě A, by zápalná hmota chráněna byla od vlhka, poškození. Drát d bývá obyčejně platinový prům. 0·02 - 0·05 *mm*, délky 6·5 až 3 *mm*; intensita potřebná k jeho rozžhavení kolísá mezi 0·4—0·8 amper. Linke, aby nabyl větší plochy rozžhavené, upevnil drát d šikmo. Spolehlivé služby koná drát z 9 d. platiny a 1 d. iridia. Za zápalnou hmotu béře se drobná střelná bavlna, smíšená s práškem moučným neb uhelným, neb sirník antimonový, chlorečnan draselnatý, třaskavá rtuť, dusičnan draselnatý a pod. Zavedením proudu elektrického rozžhaví se drát d, zapálí se hmota e a vzniklým plamenem zanítí se v sousedství uložená hmota výbušná. Zařízení k elektrickému vypalování děl podává vyobr. č. 4978. Elektrický proud

Č. 4977. Linkeův elektrický zapalovač.

Č. 4978. Elektrické vypalování děl.

z článku $Č$ jde do mosazné lišty M a odtud odbočuje do e-kých z-ů P, umístěných v dělech; každá větev opatřena jest vypí-

načem ν_1, ν_2, ν_3 a druhá svorka e-kého z-e spojena je pomocí desek z se zemí. Hlavní zapínač proudu jest *m*, *n*, též jedním pólem spojen se zemí neb s potrubím neb na lodích se železnou konstrukcí. Stisknutím zapínače *m* neb *n* možno rázem vypáliti všechna děla, jsou-li vypínači ν_1, ν_2, ν_3 zapiati. Dělo, které se nemá vypáliti, vypne se vypínačem ν_1, ν_2, ν_3 z obvodu elektrických článků. *Brož.*

* **Elektrikum** pojmenování elektrického fluidu v unitární theorii elektřiny.

* **Elektřina** v právu. Absolutní ochrana právní, t. j. taková, jež chrání předmět proti každému útoku neb vsáhnutí kterékoliv třetí osoby, poskytovala se dosavadní soustavou soukromého práva namnoze jenom předmětům hmotným, t. j. prostorně omezeným kusům vnější nevolné přírody. To platí zejména o ochraně držby a práva vlastnického. Poněvadž však hmotnost čili kusovost e-ny ve skutečném životě hospodářském užívané nelze prokázati, ježto se jeví podle vynálezu Hertzových vln spíše pouhým pohybem, nelze ohledně ní užíti přímo předpisů práva občanského o držbě a o vlastnictví. Bez právní ochrany však takový nanejvýš cenný statek, sloužící k ukojení hospodářských potřeb, zůstati nemůže. Proto sluší na e-nu v hospodářském životě, pokud člověk ji ovládá, budí, rozvádí atd., užíti obdobně předpisů o držbě i o vlastnictví. Pokud se týče práv obligačních, zejména smluv, jejichž předmětem jest e., věc jest snadnější, poněvadž předmětem těchto smluv nemusí býti jediné věc hmotná, nýbrž může jím býti každý statek, i nehmatný, jenž tím nabývá úplně rázu zboží, jež jest předmětem obchodu. Tak podmínky na dodávání elektrického proudu z elektráren soukromníkům k osvětlování, k pohonu motorův a k jiným účelům všeobecně nazývány jsou podmínkami prodávacími a vskutku vypracovány jako podmínky smlouvy kupní, kterouž zejména určena jest cena dodávané elektrické jednotky (wattu, kilowattu). Tento názor se v životě osvědčil a nezbude theorii, než aby jej též schválila přes to, že odběratel proud zcela nespotřebuje, jak by jakožto kupující učiniti mohl, nýbrž že užije toliko jeho napětí, načež proud zpětným vedením k elektrárně zase se vrací. — Podobné obtíže vyskytují se také v právu trestním, stane-li se e. předmětem činu ohrožujícího veřejnou bezpečnost, jinak řečeno činu trestního. Především sluší tu míti na mysli neoprávněné odvádění čili uzmutí proudu. Krádež podle našich názorů možno spáchati toliko odcizením věci hmotné, jakouž elektrický proud podle své povahy není. Spíše lze takové jednání stíhati jako zlomyslné poškození věci neb jako podvod, děje-li se, jak tomu zpravidla — úskočně tak, že oprávněný o svém poškozování ihned se nedozví. Však i tu jest dosti obtíží, zejména bývá nesnadno zjistiti křivé předstírání neb činění pachatelovo. Proto v Německu zvláštním zák. trestním z 9. dub. 1900 č. 2666 utvořen nový, posud nebývalý čin trestní, totiž neoprávněné odvádění e-iny (nevhodně nazvané »elektrickou prací«), a stanoveny na to tresty. U nás nezbývá než užiti všeobecného zákona trest. podle zvláštnosti případu. — Zakládání a provozování velikých podnikův elektrických zejména ve velkých městech mělo by zavdati podnět k obšírnému upravení zákony správními a politickými. V Rakousku máme toliko nařiz. minist. obchodu a vnitra z 25. bř. 1883 č. 41 ř. z., jež takové závody a jejich provozování prohlašuje za živnosti koncessované. Nemáme tedy ani zákona, jenž by upravoval zakládání a provozování podnikův o proudech silných a slabých, jakým se vykázati může Švýcarsko zák. z 24. čna 1902 — což jest citelný nedostatek. Podrobnosti a literatura ve spise: Základové práva e-ny (čís. VIII. »Knihovny Sborníku věd právních«). *Hlr.*

* **Elektro,** elektros, tolik co galvano, t. j. galvanoplastický otisk dřevorytiny, neb cliché, štoček vyhotovený cestou galvanoplastickou.

* **Elektroagrikultura** viz Elektrokultura.

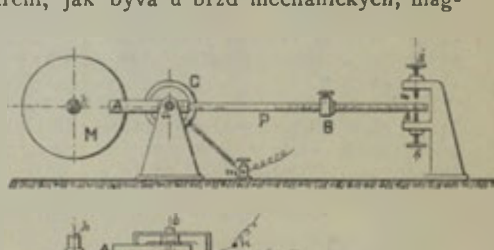
* **Elektroanalysa,** chemický rozbor provedený pomocí elektrického proudu.

* **Elektrobarometr** sluje barometr, jehož údaje pomocí elektrického proudu možno oznamovati i na veliké vzdálenosti; viz Telebarometr.

* **Elektrodynamické jednotky** v. Elektrické jednotky (Dopl.).

* **Elektrodynamický potenciál** v. Elektrické jednotky (Dopl.).

* **Elektrodynamometr** čili elektromagnetická brzda jest přístroj sloužící k určování práce strojů. Používá místo mechanického tření, jak bývá u brzd mechanických, mag-

Č. 4979. Grauův elektrodynamometr.

netického tření, magnetického účinku proudů indukčních, vířivých čili Foucaultových. A. Grau sestrojil e., jehož zařízení podává vyobr. č. 4979. Na hřídel *h* stroje, jehož práce má se určiti, uklínuje se měděný kotouč *M*. Tento otáčí se při pohybu stroje mezi póly elektromagnetu ***AA*** zakončeného v páku *P* a otočného kol hřídele *a*, *b*. Elektromagnet ***AA*** je magnetován pomocí cívky *C*,

do níž elektrický proud vchází. Protínáním silokřivek magnetických vzniknou v desce M vířivé proudy elektrické, jež způsobují magnetické přitahování k pólům A, působící ve směru opačném točení desky. Rameno A e-u vykloní se a pojezdným závažím B zřídí se rovnováha. Šrouby $Š$ zamezují veliké výkyvy e-u. Je li poloměr, na kterém působí síla magnetická elektromagnetu brzdy $hA = r$, vzdálenost závaží B od otočného bodu a, t. j. $Ba = l$, bude práce stroje

$$L = \frac{2\pi r . n}{60 . 75} . P \text{ (v koň. sil)};$$

r je v metrech, n počet obratů za 1 min., P přitažlivá síla elektromagnetu v kg. Tato síla vyšetří se z podmínky rovnováhy e-u:

$$P . R = Q (l - b),$$

$$P = \frac{l - b}{R} . Q$$

$R = Aa$, rameno, na kterém působí síla P, Q váha závaží, b vzdálenost závaží B od otočného bodu a, když e. není zatížen a je v rovnováze. Jest tedy práce

$$L = \frac{2\pi r . n}{60 . 75} . \frac{l - b}{R} . Q$$

$$L = k . n . x$$

$\left(k = \frac{2\pi r . Q}{60 . 75 R}, \; l - b = x\right)$, t. j. práce stroje závisí na konstantě e-u k, jež jednou pro vždy se určí z rozměru e-u, n je počet obratů stroje a x je vzdálenost závaží B od jeho polohy při volném e-u. Obyčejně rameno P opatřeno jest měřítkem millimetrovým s počátkem 0 tam, kde závaží musí býti při nepracujícím e-u, aby způsobilo rovnováhu. Pro stroje většího effektu uspořádáno bývá elektromagnetů několik.

***Elektroendoskopie**, užití elektrického světla k ozáření nepřístupných dutin lidského těla za účelem lékařského ohledání. Přístroje k tomu sloužící slují elektroendoskopy.

***Elektrogen**, tolik co elektrický zdroj, který elektrický proud vyrábí. — U elektrických ryb sluje e. místo v těle jejich, ve kterém se vyvozuje elektřina.

***Elektrogenese**, výroba elektrického proudu vůbec, obzvláště v ústrojných tkaních.

***Elektrograf**, přístroj graficky vyznačující změny, stav elektřiny v ovzduší.

***Elektrografie**, užití elektřiny k hotovení obrazů štočků. Elektrický proud vyhlubuje neb nanášením zvyšuje kontury obrazové.

***Elektrogravura** viz Elektroryjectví (Dopl.).

***Elektrohydrotelefon**, název mikrofonu Richmondem r. 1878 sestrojeného, zcela podobného zařízení jak u Edisonova mikrofonu uhlíkového. Místo uhlíků používá hrotů platinových, jež zvukem rozechvěny zapínají proměnlivý odpor vodní.

***Elektrochemické počitadlo** sluje počitadlo, kterým měří se energie elektrická pomocí chemického účinku elektrického proudu; viz Počitadlo, str. 992.

***Elektrochemický aequivalent** viz Elektrochemie, str. 508 *b*.

Elektrochemie. Kdežto jsme si v dobách dřívějších všímali výhradně jen vodných roztoků, bylo v poslední době pracováno mnoho i o e-ii roztoků v jiných rozpustidlech, nežli jest voda. Zkoumána byla především jejich ionisační mohutnost, t. j. schopnost štěpiti látky rozpuštěné v částice elektricky nabité, t. zv. ionty. Shledáno bylo, že mezi mohutností touto a dielektrickou konstantou rozpustidla jest parallelnost, tak totiž, že čím větší jest dielektrická konstanta rozpustidla, tím že jest větší ceteris paribus ionisace roztoku. Poměry však v těchto roztocích mimovodných jsou komplikovanější nežli u zředěných roztoků ve vodě. Nevyskytují se v nich totiž jen zjevy dissociační, nýbrž i associační. Produkty dissociace, ionty, slučují se buď s rozpustidlem nebo samy navzájem v komplikovanější shluky. K tomu dlužno podotknouti, že i ve vodných roztocích byly konstatovány, ovšem v jiné míře, zjevy podobné (hydratace a komplexnost iontů). E. vodných roztoků zabývala se detailním prozkoumáváním problémů uvedených ve stati o e-ii, obsažené v VIII. díle Ottova Slovníku. V současné době obohacena byla hlavně zevrubným studiem zjevů, které probíhají na elektrodách za různých podmínek napětí, hustoty proudu, koncentrace elektrolytu atd. Kdežto v době dřívější byly zkoumány toliko zředěné roztoky, cítíme v době nynější potřebu podrobiti důkladnému studiu i roztoky mírně koncentrované. Vedle e. roztoků vodných i mimovodných byla v poslední době pečlivě studována i e. roztavených solí, při nichž shledány byly tytéž zjevy, které tvoří podstatu e. vodných roztoků (převod, »stěhování iontů«, existence komplexních iontů, elektromotorické síly, zjevy polarisační atd.). Rovněž zmínky zasluhují zlepšené methody elektro-analytické, t. j. applikace proudu elektrického k účelům kvantitativního rozboru chemického. Skvělého potvrzení dostalo se moderním theoriím elektrochemickým v praxi technické. E. technická zmohutněla v přítomné době měrou netušenou. Applikace proudu elektrického k účelům chemickým osvědčuje se při výrobě a raffinaci kovů, při výrobě karbidů, bělidel, moderních hnojiv dusíkatých a jiných sloučenin technicky důležitých, anorganických i organických. K účelům synthetickým používá se v praxi proudu galvanického i výbojů elektrických. *Bb.*

***Elektrochromie** viz Galvanochromie.

***Elektroinduktivní repulse** sluje odpuzování způsobené vzájemným účinkem magnetického a elektrického pole proudu indukovaného tímto magnetickým polem. R. 1887 Elihu Thomson pozoroval toto: Pustí-li se do elektromagnetu se železným jádrem z drátu elektrický proud, tu ve chvíli zapětí nebo vypětí odskočí prsten měděný

volně uložený na konci elektromagnetu. Vpustí-li se do elektromagnetu střídavý proud, bude se odpuzování pravidelně opakovati souhlasně s průběhem změn střídavého proudu a měděný prsten bude se vznášeti nad polem. Vysvětlení ke zjevu tomuto jest: Při zapětí nebo vypětí elektrického proudu nebo při magnetování elektromagnetu střídavým proudem elektrickým nastávají změny silokřivek magnetických. Tyto vzbudí čili indukují v měděném prstenu nový elektrický proud, který vyvíjí též pole magnetické takové, že nastává odpuzování.

* **Elektrokalorimetr** v. Teplo specifické, str. 235 *b*.

* **Elektrokapillární světlo** sluje intensivní světlo, jež vzniká ve vzduchové prostoře kapillární rourky, zakončené elektrodami hliníkovými neb měděnými, prochází-li jí elektrický výboj.

* **Elektrokaustika**, elektrolytické leptání, rozpouštění na anodě. Viz Elektrolyse.

* **Elektrokultura**, též elektroagrikultura, zabývá se zvyšováním úrodnosti půdy, zlepšováním výroby rostlinné s použitím elektřiny. Již v XVIII. stol. E. F. Nuneberg ve Švédsku následkem zprávy hospodářské společnosti ve Štutgartě konal první pokusy s elektrováním půdy, aby zvýšil její úrodnost. Experimentoval se semeny cibule zasazenými v bednách. Semena v jedné bedně elektroval a všechny elektrované i neelektrované udržoval ve stejných poměrech, t. j. užil pro všechny stejné země, stejně dlouho byly na slunci, obdržely stejné množství vláhy a pod. Výsledek byl, že elektrovaná semena vyrazila dříve a za 8 dní vyrostla, tak že rostliny byly o 55% větší než neelektrované. Paulin užil k pokusu svému elektřiny atmosférické, která vždy buď ve větším nebo menším množství v ovzduší se nalézá. K tomu cíli sestrojil si zvláštní přístroj, jejž nazval géomagnetifère. Jeho zařízení v podstatě odpovídá zařízení bleskosvodu. Tyč dřevěná, 15—20 *m* dlouhá zakončena jest několika hroty měděnými. Tyto pomocí měděného drátu spojeny jsou se zemí. Drát v zemi pak zakončen jest kolem tyče ve způsobě sitě, aby elektřina mohla přecházeti do země průřezem co možná velikým. Síť musí býti v takové hloubce, by při vzdělávání půdy nemohla býti poškozena. Působení jednoho zařízení tohoto odhadoval Paulin na 50 m^2. Přístroj pracuje takto: Hroty v době klidu ssají elektřinu ze vzduchu a tato měděnými dráty odváděna jest do země. V čas bouře zařízení toto vyrovnává elektřinu země s elektřinou mračen a vzduchu. V obou případech nastává proudění elektřiny skrze zemi a vzduchem. Výsledky, jichž Paulin géomagnetifèrem se dodělal, byly: brambory z elektrované půdy byly o 50% těžší, mošt elektrované révy vinné měl o 2% více cukru a o 10% více lihu, špenát dostal listy, z nichž jeden byl byl až 28 *cm* dlouhý. Zahradní půda, ve které rostl, nebyla patnácte měsíců hnojena. Prof. Lemström konal též zdařilé pokusy s elektrováním půdy. Jeho míněním bylo, že elektřina působí na vzrůst rostlin jakousi chemickou přeměnou vzduchu. Podle této myšlenky zařízeny byly také jeho pokusy. Tímto způsobem vysvětloval též rychlý vzrůst rostlin v dálném severu v tak krátké době tamního léta. První pokus svůj provedl ve Finsku. Část pole obklopil kovovými hroty na dřevěných tyčích upevněnými a spojil je vodivými dráty s kladným pólem Holtzovy elektriky. Uvedla li se elektrika v činnost, elektřina přecházela ze stroje do hrotů a těmito sršela do okolního vzduchu. Pracovalo se s elektřinou dvakráte denně, od 6. hod. do 10. hod. dopoledne a od 5. do 9. hod. odpoledne, počínaje 15. čnem do 1. září. Elektrovaná část pole rostla rychleji o 35%; klasy i sláma byly mohutnější, zrna těžší. Spechněv elektroval semena tím, že navlhčená vložil mezi dvě měděné desky, jež spojil s póly indukčního apparátu (ruhmkorff). Když byla zaseta, klíčila již za 2—8 dní, kdežto neelektrovaná teprve až za 4—15 dní. Zajímavé jest jeho elektrování půdy: Na koncích pole vložil do země měděné desky rozměru 0·495 *m* šířky, 0·712 *m* délky a nad zemí spojil je drátem, tedy provedl t. zv. spojení na krátko. Zcela podobným způsobem elektrisoval též půdu jako Paulin a dosáhl těchto výsledků, jež udávají procentuálně zvětšení ve srovnání s plodinami sklizenými na půdě neelektrované:

Předmět	Vzrůst větší	Těžší sláma	Větší délka
žito	29%	28%	60%
pšenice	56%	56%	1%
oves	57%	62%	58%
ječmen	48%	55%	18%
hrách	22%	25%	23%
jetel	32%	31%	18%
brambory	11%	11%	34%
len	42%	44%	16%

Výsledky jeho pozorování a pokusů možno shrnouti v toto: 1. Indukční proud (t. j. proud z ruhmkorffu, tedy o vysokém napětí) neb galvanický proud (z galvanických článků, tedy o malém napětí) působí příznivě na rychlejší a mocnější vzrůst rostlin a na bohatší sklizeň. 2. Mírné působení statické elektřiny, t. j. elektřiny z elektriky třecí, influenční podporuje též vzrůst rostlin a napomáhá k většímu přijetí dusíku. Elektrické působení jeví se též v ochraně proti vnějším škodlivým vlivům, jako proti hnilobě a pod.

Světlo elektrické působí také blahodárně na vzrůst a plody rostlin, ale musí střídavě rostliny vydány býti též vlivu světla slunečního. Samo beze slunce nemá žádného vlivu. William Siemens v Londýně provedl pokus k vyšetření vlivu elektrického světla na vzrůst rostlinstva takto: Užil dvou elektrických oblouk. lamp o svítivosti 4000 svíček. Jednou lampou osvětloval skleník, druhou pak skleník a pole pod širým nebem. Způsobem tímto chtěl se přesvědčiti, jaký

vliv má 1. pouze elektrické světlo, 2. elektrické světlo a sluneční u srovnání s účinkem světla slunečního. Všechna pole oseta byla v prosinci r. 1881 za týchž poměrů, týmiž semeny, a sice použito bylo: pšenice, ovsa, ječmene, jetele, řepky. Osvětlování smíšené bylo provedeno tak, že v týdnu 6 dní osvětlovány rostliny i v noci elektrickým světlem. Dosaženo výsledků překvapujících. Skorem o 50% byly vyšší než při nepoužití elektrického proudu. Pšenice v polovici dubna byla 0·7 *m* vysoká a skoro již měla se ke květu, kdežto na poli neelektrovaném dosáhla sotva poloviční výšky. Výsledky jeho pozorování možno shrnouti v toto: 1. Elektrické světlo působí příznivě na vytvoření chlórofylu a zvětšuje vzrůst rostlin. 2. Rostliny nepotřebují v nočním čase žádného odpočinku; působí-li na ně ve dne slunce, v noci světlo elektrické, jest doba vzrůstu skorem o 50% kratší. 3. Elektrické světlo urychluje tvoření květův i ovoce a dodává jim živějších barev a silnější vůně. *Brož.*

* **Elektrolin**, název roztoku vyšších kysličníků kovových, jež elektrickým proudem byly výše okysličeny a které mají schopnost při odkysličení znovu dáti proud.

* **Elektroluminiscence** jest světélkování hmot, podmíněné elektrickými výboji. Tak světélkují některé plyny zředěné ve skleněných nádobách, když jimi procházely výboje elektrické (na př. kysličník siřičitý). Poněvadž jak roztírání krystallů tak i tvoření se krystallů provázeno je zjevy elektrickými, jsou i druhy světélkování při drcení krystallů a povstávání krystallů pozorované vlastně e-cí. Jest tedy tribo luminiscence a krystalloluminiscence částí e. *nvk.*

* **Elektrolysér** (fr. *électrolyseur*), přístroj na chemický rozklad vody elektrickým proudem.

* **Elektrolytická dissociace**. Theorii e-ké d. čili krátce iontovou theorii, vůdčí to theorii elektrochemickou, vyslovil švédský fysik Svante Arrhenius (1883–87). Podstatu její lze vystihnouti asi takto: 1. Látky, jejichž roztoky (vodné anebo i v jiných rozpustidlech) vedou elektrický proud, čili tak zv. elektrolyty (= soli, kyseliny a zásady), jsou ve svých roztocích, i když jimi neprochází proud, více nebo méně rozštěpeny (dissociovány) v ionty. Ionty jsou zlomky chemických molekul opatřené elektrickým nábojem buď positivním (kationty) nebo negativním (anionty) a mohou volně t. j. na sobě nezávisle roztokem se pohybovati. Stupeň, do kterého jest elektrolyt v roztoku dissociován, závisí na chemické povaze elektrolytu i rozpustidla, na teplotě a zředění. 2. Toliko ionty (nikoli nedissociovaná část elektrolytu) účastní se transportu elektřiny a specifická vodivost určitého roztoku jest úměrná koncentraci iontů v něm obsažených. (Roztok je tedy tím vodivější, čím více obsahuje iontů.) 3. Vzrůstá-li zředění roztoku, zvětšuje se dissociační stupeň elektrolytu (t. j. poměr části dissociované k úhrnnému množství jeho); d. elektrolytu roste. Postupujeme-li k roztokům stále zředěnějším, blíží se stupeň d. hodnotou svou 1, t. j. ve velmi zředěných roztocích jsou elektrolyty zúplna rozštěpeny v ionty. 4. Ionty chovají se v každém ohledu jako samostatná individua. Roztok elektrolytu částečně dissociovaného jeví tedy vlastnosti tří látek: nedissociovaného elektrolytu, kationtu a aniontu. Koncentrace obou iontů jest vázána toliko tou podmínkou, že úhrnný náboj všech kationtů musí se rovnati úhrnnému náboji všech aniontů (roztok jest elektroneutrálný). 5. V roztocích tak zředěných, že v nich určitý elektrolyt jest zúplna dissociován, jsou číselné hodnoty veškerých měřitelných vlastností dány součtem dvou veličin, z nichž jedna závisí toliko na kationtu (bez ohledu na přítomný anion), druhá toliko na aniontu (bez ohledu na kation). 6 D. nastává hned, když určitou látku rozpouštíme v nějakém rozpustidle. Mohutnost dissociační jest charakteristickou vlastností každého rozpustidla. Různá rozpustidla liší se od sebe tím, že dovedou určitou látku více nebo méně dissociovati v ionty. Rozpustidlo největší známé dissociační mohutnosti jest voda. Základní myšlenka této theorie (rozštěpení molekuly elektrolytu v částice elektricky nabité i bez proudu) nepochází od Arrhenia, nýbrž jest staršího data. Již roku 1857 vyslovil ji zcela jasně Clausius předpokládaje ovšem na rozdíl od Arrhenia, že stupeň d. jest velmi nepatrný, neměřitelný. Podobnými představami, méně ovšem ujasněnými, zanášeli se i před Clausiem již Grove (1841) a Williamson (1851) a skoro současně s ním Kohlrausch (1856) a Buff (1858). Také Helmholtz vyslovil se (1880) podobně. Kvantitativní obsah do této myšlenky vložil však teprve Arrhenius, který (společně s Hittorfem [1853—78]) upozornil zároveň i na souvislost zjevů dissociačních (zvláště elektrické vodivosti) se zjevy chemickými. Názor posléze uvedený (souvislost se zjevy chemickými) podepřel pak hlavně Ostwald svými měřeními avidity kyselin, která provedl v l. 1876—83. V tutéž dobu, kdy Arrhenius budoval svou theorii iontovou (1883—87), vystoupil van't Hoff (1886) s theorií osmotického tlaku, jejíž základní myšlenkou jest úplná totožnost zákonů platných o osmotickém tlaku se zákony, jež platí o tlaku plynů. Z této myšlenky van't Hoff odvodil řadu vztahů, jež došly potvrzení na roztocích látek nevodivých (neelektrolytů), kdežto veškeré roztoky elektrolytů činily výjimku. Toto odchylné chování roztoků elektrolytických od theorie van't Hoffovy dovedla nenuceně vyložiti Arrheniova theorie dissociační (1887), tak že od té doby obě theorie byly spojeny v jednu theorii roztoků, jejíž platnost podnes nebyla vyvrácena. Theorie e-ké d. vykládá nejen veškeré zjevy elektrochemické, nýbrž osvědčila se v chemii vůbec vysvětlivši řadu zjevů, pro

něž starši theorie neměly buď výkladu nebo porozuměni. Zvláště analytická chemie byla jejím vlivem (a vlivem jiných ještě fysikochemických zákonů) povznesena ze stadia pouhých praktických předpisů do stadia přísně vědeckého. *Bb.*

* **Elektrolytická měď** sluje čistá měď vyrobená chemickým rozkladem elektrického proudu z t. zv. černé mědi, dobyté hutnickým processem z rud. Intensita použitého proudu bývá 20—40 amper na 1 m^2. Jest křehká, slohu krystallinického a má značnou elektrickou vodivost. Před technickým upotřebením třeba ji přetaviti.

* **Elektrolytické lampy** jsou elektrické lampy obloukové, jež místo uhlíku mají elektrody z kysličníku hořečnatého, cirkonového, thornatého a pod. Látky tyto slují vodiči druhého řádu, neboť za studena nepropouštějí proudu; teprve když se ohřály na určitý stupeň, stanou se elektricky vodivými a propustí proud. Tento je ještě více rozžhaví a skvěle rozesvítí. Mezi e. l. náleží: Raschova a Deanova lampa. Tato má elektrody ve tvaru trubek, jejichž vnitřní jádro vytvořeno je z uvedených vodičů druhého řádu. Plášť pak je z uhlíku užívaného při obyčejných lampách. Když lampa nesvítí, dotýkají se obě elektrody i svými jádry i svým pláštěm. Projde li proud, regulační elektromagnet oddálí elektrody a mezi uhlíkovým pláštěm povstane světelný oblouk. Tento rozžhaví jádro, odpor jeho klesne, propustí elektrický proud a skvěle se rozesvítí. Spotřeba proudu činí 0·17—0·1 watt na 1 svíčku.

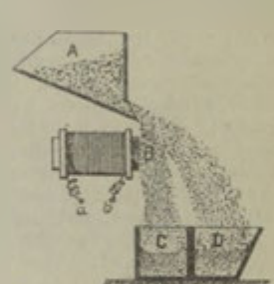
* **Elektrolytické obrazy** povstávají při elektrolytickém rozkladu solí olovnatých na rovinných anodách, kde se vylučuje superoxyd olova. Nobili ukázal po prvé, že tímto způsobem, namíří-li se proti rovinné anodě ostrý drát kathodový, povstanou na anodě krásné barevné kruhy (Nobiliho kruhy). V novější době užívá se těchto e-kých o-zů k okrášlení předmětů při galvanickém pokovování. *nvk.*

* **Elektrolytický přerušovač** viz Elektrický přerušovač (Dopl.) a Wehneltův přerušovač.

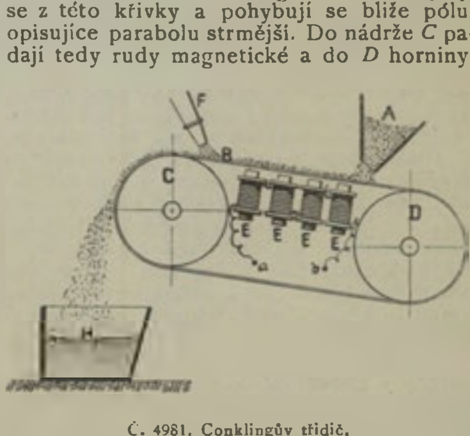
* **Elektromagnetická theorie světla** viz Světlo.

* **Elektromagnetický třidič,** separátor (angl. *separator electromagnetic*, fr. *séparateur électromagnetique*, něm. *elektromagnetischer Erzscheider*), přístroj, zařízení, jež magnetické přitažlivosti, vyrobené elektrickým proudem, používá k roztřídění rud, látek podle jejich vlastností magnetických. V hornictví a v hutnictví všechny látky, jež přitahuje již obyčejný ruční magnet, slují látkami silně magnetickými (paramagnetická tělesa 1. řádu); látky, jež ručním magnetem sice se nepřitáhnou, ale při silném magnetě jeví též schopnosti magnetické, slují slabě magnetickými (paramagnetická tělesa 2. řádu); látky, jež jsou magnetem odpuzovány, nazývají se diamagnetické. Silně magnetické jsou: železo, nikl, kobalt, magnetovec; slabě magnetické: mangan, chróm, cerium, titan, platina, palladium, osmium, sloučeniny manganové, železnaté; diamagnetické jsou: vizmut, antimon, zinek, cín, kadmium, sodík, rtuť, olovo, stříbro, měď, zlato, arsén, uran, rhodium, iridium, wolfram. Podle vodivosti magnetické čili permeability Plucker uspořádal některé rudy železné, manganové a niklové takto: železo (magnet. vodivost = 100.000), magnetit (40.000), železovec (593), ocelek (761), kysličník železitý (286), kysličník manganato-manganitý (167), síran železitý (111), kysličník nikelnato-niklitý (106), síran manganitý (78), kysličník nikelnatý (35).

Oddělování magnetických rud od nemagnetických bylo ojediněle prováděno již začátkem XIX. stol. Chenot s Fromentem sestrojil r. 1852 prvý e. t. Princip všech e-kých t-ů pozdějších konstrukcí je: Rozdrobená ruda přivádí se před póly silných elektromagnetů, kdež magnetické části oddělí se od nemagnetických, které nerušeně dále se pohybují. Edisonův e. t. skládá se ze širokého elektromagnetu *B* (vyobr. č. 4980.), násypného koše *A* a nádob *CD*. Ruda rozdrobená na kousky průměru 1·5 *mm* nasypává se do koše *A*, z něhož vypadává otvorem 2 *mm* vys. před pól elektromagnetu. Nemagnetická tělesa při svém pádu opisují volně křivku parabolickou, kdežto tělesa magnetická odchylují se z této křivky a pohybují se blíže pólu, opisujíce parabolu strmější. Do nádrže *C* padají tedy rudy magnetické a do *D* horniny,

Č. 4980. Edisonův elektromagnetický třidič.

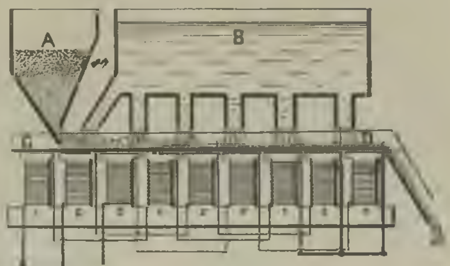
Č. 4981. Conklingův třidič.

látky nemagnetické. Conklingův třidič skládá se ze dvou bubnů *C*, *D* (vyobr. č. 4981.), přes které jde gummový pás *B*. Buben *C* je

položen výše než *D*. Pod svrchní částí pásu jsou uspořádány elektromagnety *EE*, jejichž cívky jsou vinuty tak, že vznikají střídavě pól severní a jižní. Košem *A* sype se rozdrobená směs na pás *B* a to poblíže bubnu *D*. Zavede se proud do elektromagnetu a bubny *C*, *D* uvedou se v pohyb tak, že pás v hořejší části pohybuje se od *D* k *C*. Elektromagnety přitahují částky magnetické, kdežto částky nemagnetické odplavovány jsou vodou, přitékající výtokovou rourou *F*. Do nádrže *H* pak spadávají s bubnu *C* části magnetické. Buchanan užil dvou litinových dutých válců s rovnoběžnými osami, které na hřídeli opatřeny byly magnetisujícím vinutím. Jeden tvořil severní, druhý jižní pól. Oba se otáčely ve smyslu opačném. Ruda sype se do úzké mezery podélné mezi válci. Nemagnetické částky padají svisle mezerou dolů do nádržek, kdežto magnetické jsou přitaženy ke stěnám bubnu a teprve dál působením své vlastní váhy padají do nastavených nádržek. Čím je ruda magnetičtější, tím déle je přidržena ke stěnám bubnů a tím později odpadá.

Druhý Edisonův e. t. podobá se Conklingovu, jen že dopravní pás pohybuje se vertikálně a elektromagnety za pásem nejsou uloženy za sebou, nýbrž vytvořují jakousi křivku vlnitou. Chase zlepšil e. t. Lovett-Fincyho; v podstatě opět podobá se přístroji Conklingovu, jen že uspořádání s pásem je vodorovné, bubny pohybující pásem jsou též elektromagnety. V mezeře mezi bubny, tedy v prostoře mezi horní a dolní částí dopravního pásu jsou elektromagnety tvaru H. Velmi zhusta upotřebuje se e-kých tů zv. několikapólové, majících 4—12 i více pólů radiálně uložených na způsob magnetů několikapólových strojů dynamoelektrických. Cívky na magnetech jsou vinuty tak, že vytvořují se u jednotlivých magnetů střídavě pól severní a jižní. Magnety umístěny jsou uvnitř bubnu a bývá buď buben pevný a magnety otáčivé neb naopak. Arden užil Edisonova prvého zařízení, t. j. s volným spádem rudy před pólem elektromagnetu, jenže užil elektromagnetů podkovových a uspořádal několikero těchto zařízení za sebou, tak že ruda roztříděná prvým t-em padala před elektromagnet druhého t-e, odkud po roztřídění padá do třetího atd. Užitím podkovových magnetů dosáhl týmž proudem elektromagnetů mnohem silnějších než Edison. E. t. kalový roztřiďuje látky, které rozdrtí se na drobné kousky a s vodou vytvořuje se velmi řídké bahno. T. podobá se dvojpólovému stroji dynamoelektrickému, jenže místo induktoru má rouru, kterou protéká kal určený k třídění. Silné póly elektromagnetu přitáhnou magnetické částky ke stěnám roury. Mají-li se zadržené látky vybrati, uzavře se vtok kalu a po výtoku zbytku v rouře vypne se v elektromagnetech elektrický proud a postranními dvířkami vybéře se nahromaděná látka.

Früstedt sestrojil velmi zajímavý e. t. třífásový čili na proud točivý. Košem *A* (vyobr. č. 4982.) přivádí se rozdrobená ruda do žlabu *C*, *D*; pod žlabem nalézá se devět nehybných elektromagnetů se železnými jádry, tvořících vespolek jeden celek. Toto

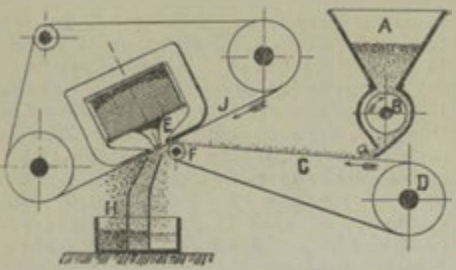

Č. 4982. Früstedtův třífásový třidič elektromagnetický.

železné těleso sestaveno je z plechů železných, od sebe isolovaných papírem. Pro každou fási určeny jsou tři elektromagnety, první fási náležejí magnety 1 1′ 1, druhé 2 2′ 2, třetí 3 3′ 3. Cívky vinuty jsou střídavě. Do *a*, *b*, *c* zapne se třífásový proud. Druhé tři konce vinutí jsou vespolek spojeny, tak že vytvoří se tak zv. spojení hvězdové. Z nádržky *B* vytéká rourami voda do žlabu, aby odplavila částky, jež póly magnetickými nebyly přitaženy. Třífásový proud s fásemi o 120° pošinutými způsobí t. zv. točivé pole magnetické, t. j. působením jeho rozdrobené částky magnetické dostanou dvojí pohyb: budou se překlopovati a zároveň při tom postupují k místu *D*. Tím způsobem odpadá zde dopravní pás a všechny mechanismy slouží k uvádění jeho v pohyb. Vada tohoto přístroje jest, že uvede se v činnost jen třífásovým proudem střídavým s fásemi o 120° pošinutými.

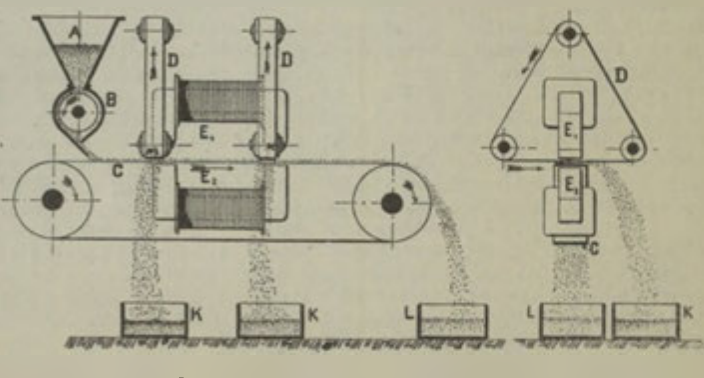
Všechny uvedené přístroje hodí se jen na třídění látek silně magnetických. Wetherill poznal pravou příčinu, proč nemožno užiti jich též na látky slabě magnetické. Vinou všeho je malá hustota silokřivek v prostoře, kde se děje třídění. Aby tomu odpomohl, zakončil póly elektromagnetu tupými špičkami. Na nich povstává husté nahromadění silokřivek, tedy silné přitahování. Vyobr. č. 4983. podává Wetherillovo zařízení e-kého t-e pro ocelek a zinkové blejno. Elektromagnet *E* má tři póly zakončené ve špičky, dva krajní jsou polarity stejné, na př. severní, a střední je jižní. Špičky jsou takřka těsně u sebe a tvoří skoro jedinou rovinu. Špičkami dosahuje se veliké hustoty silokřivek a uspořádáním tří špiček dosáhne se zvětšení pole magnetické přitažlivosti. Materiál určený ke třídění sype se z násypky *A* na otáčecí válec *B* a jím nepřetržitě nanáší se na dopravní pás *C*, který dopravuje jej do magnetického pole třídicího elektromagnetu. Poblíže špiček pó-

lových odpadá materiál s dopravního pásu, a sice materiál nemagnetický padá volně, nerušeně do nádrže *H*, přísady magnetické jsou pólovými špičkami přitahovány, tedy od dráhy volného padu odkloněny, a to látky silně magnetické více, slabě magnetické

Č. 4983. Wetherillův třidič.

méně. Tak přístroj tento roztřídí materiál tříděný na tři druhy. Aby částky magnetické neskočily na póly, jsou póly kryty posuvným pásem *J*, který položen jest přes otáčecí bubny. Pomocí nich dostává pohyb ve směru naznačeném šipkou. Na něj přichytnou se látky silně magnetické, během krátkého posouvnutí spadají však s něho. Pro větší množství a přísnější třídění sestrojil Wetherill e. t. zvaný **křížový** (vyobr. č. 4984.),

Č. 4984. Křížový elektromagnetický třidič.

u kterého používá dvou silných elektromagnetů E_1, E_2, horní póly *m*, *n* jsou zaostřeny, dolní ploché. Mezi každými dvěma póly probíhají dva pásy. Hlavní pás *C* dopravující hmotu tříděnou probíhá oběma páry pólovými, a to ve směru vodorovném. Pomocné pásy *D*, *D* zabraňují, aby magnetické kusy nepřilnuly na póly. Násypem *A* padá hmota na otáčecí válec *B*, který vytlačuje ji na pás *C*, jenž ji dopraví mezi póly elektromagnetu E_1, E_2. V místech těchto magnetickou přitažlivostí vyzvednou se s pásu *C* magnetické součástky a příčnými pásy *D*, *D* odvedou se stranou k nádržkám *K*, *K*. Materiál nemagnetický odvádí se pasem *C* do nádrže *L*. Přístroj bývá takových rozměrů, že za 1 hod zpracuje 3—4000 *kg* materiálu **Válcový** e. t. nejnovější konstrukce podobá se dvojpólovému stroji dynamoelektrickému na proud stejnosměrný. Místo induktoru má válec sestavený z kotoučů železných a z materiálu nemagnetického. Jeden pól elektromagnetu zakončen je ve špičku, druhý je plochý. Mezi póly a válcem je malá mezera. Hmota z násypky padá na otáčecí válec a mezerou padají nemagnetické částky svisle dolů do připravených nádob. Magnetické částky přichytnou se na válec a nejsilněji magnetické odpadnou až v čáře neutrální, kde válec mění svoji polaritu. Slaběji magnetické odpadávají dříve. *Brož.*

* **Elektromagnetický zhasinač** jest elektromagnet, jehož silokřivek magnetických upotřebuje se ke zhasinání elektrických jisker oblouků, na př. u vypinačů, kontrolorů a pod. Oblouk světelný, který povstane při přerušeni proudů, jest vlastně oblouk proudový, neboť jím protéká elektrický proud. Elektromagnet podle polarity přitahuje neb odpuzuje tento oblouk, tím jej prodlužuje, zvětšuje jeho elektrický odpor, až se přetrhne a zhasne.

* **Elektromagnetofon,** přístroj k vydávání silných tónů pomocí elektrického proudu. Nad železnou membranou umístěn je silný elektromagnet, na druhé straně membrana opatřena je tyčinkou vnořenou do rtuti. Dokud tyčinka nalézá se ve rtuti, je zaveden proud, elektromagnet přitáhne železnou membranu, tyčinka vyzvedne se ze rtuťového doteku, proud se přeruší, elektromagnet přestane býti magnetickým, membrana pružností svou odskočí, zavede se opět proud atd. Zařízením tímto rozkmitá se membrana tak, že má 400—500 vychvějů za 1 vteř.

* **Elektromegaloskop** viz Megaloskop elektrický.

* **Elektromechanika** nazývá se ta část elektrotechniky, jež se zabývá theoretickým řešením případů, ve kterých elektrická energie přeměňuje se v energii mechanickou nebo naopak.

* **Elektroměr** viz Elektrometr.

* **Elektromobil** je automobil pohybovaný elektrickým proudem. Třídí se: na e. akkumulátorový čili krátce zv. akkumobil, 2. na e. s akkumulátory a strojovým zařízením, 3. na e. se zařízením ryze strojovým.

Akkumobily čili akkumulátorové e-y mají za elektrický zdroj hnací akkumulátory, jež vozí s sebou. Z nich berou si elektrický proud k pohonu elektromotorů a z těchto pohyb převádí se ozubeným soukolím neb řetězovým převodem na přední neb zadní kola. Když proud z akkumulátorů se vyčerpá, musí se opět nabíjeti, což se děje přívodem proudu do e-ů nebo se vybité akkumulátory vyjmou a nahradí novými nabitými. Akkumobily jsou nejjednodušší konstrukce ze všech automobilů a možno o nich říci, že jsou dopravními prostředky budoucnosti, zejména pro města. Jejich výhody před lihovými, petrolejovými, benzinovými automobily jsou: 1. jednoduchost; není tu žádných komplikovaných mechanismů, žádného složitého zařízení regulačního, žádného jemného zařízení zapalovacího, které snadno vypovídá službu a při intensivním upotřebení u automobilů plynových mají trvání 5—7leté; 2. není chodu na prázdno, t. j. když e. stojí, neutrácí se zbytečně žádná energie; 3. není nebezpečí explose; 4. nepracují se hřmotem; 5. nekouří; 6. samy se rozbíhají, není třeba je roztáčeti; 7. regulace je jednodušší; 8. brzdění vydatnější, spolehlivější. Nevýhodou jejich je: 1. veliká váha akkumulátorů, která se musí voziti jako mrtvé břemeno, t. j. břemeno, kterého není třeba, které neplatí si cestu; 2. malá kapacita, t. j. zásoba proudu v akkumulátorech uschovaného vystačí na určitý, ne dlouhý čas, tak že pro delší cesty musí se akkumulátory častěji nabíjeti neb vyměňovati za nabité, což však vyžaduje zařízených elektráren; 3. malé trvání akkumulátorů. Akkumulátorový e. staví se nejen jako lehký elektrický kočár, drožka, fiakr, omnibus, ale též jako závodní, cestovní ano i nákladní automobil. První e. tohoto druhu proveden r. 1890 v Americe Morrisem a Solomem ve Filadelfii. Vůz byl závodním, měl 2 motory o 1·5 koňských silách, jel na rovině s rychlostí 32 *km* za 1 hod. a vystačil na cestu 40—50 *km* dlouhou. Jeantaud ve Francii r. 1891 sestrojil malý dvousedadlový akkumulátorový vůz a r. 1895 dokonalejší e., který při zatížení 4 osobami mohl jedním nabitím vykonati cestu 40 až 50 *km*. Maximální rychlost činila 24 *km* za 1 hod. R. 1898 týž konstruktor dosáhl novou konstrukcí rychlosti 92·7 *km* za 1 hod. Ve svém vývoji e. nemůže se rovnati obyčejnému automobilu; o něm nebylo tak intensivně pracováno a doposud ve výrobě jeho není viděti ustálenosti, jednotnosti. Příčinou toho jest nerozřešení otázky akkumulátorové, t. j. snížení neb odstranění nevýhod jejich dříve uvedených. Ku provedeným konstrukcím e-u použito bylo různých akkumulátorů, z nichž třeba jmenovati: Willardův typ jest vlastně Tudorův akkumulátor s olověnými tenkými deskami, opatřenými žebry velmi jemnými, tak že povrch jejich se 16kráte zvětší proti hladkým deskám; na 1 *kg* úhrnné váhy činila kapacita 6·3 amper hod. a 12 watt hod. při vybíjení 3hodinovém; dovolují rychlé nabíjení. Osburnův akkumulátor je mřížkový s účinnou hmotou, podobně lehký a levný jako předešlý, jenže kratšího trvání (batterii třeba vyměňovati až 2kráte ročně), na 1 *kg* úhrnné váhy odpovídala 6·3 *ah.* čili 23·1 *wh.* (vyb. 3hod.). Gouldův typ je s účinnou hmotou, mřížovaným povrchem, tak že je 17kráte větší než hladké desky; na 1 *kg* odpovídá 7·26 *ah.*; 13·7 *wh.* (vyb. 3hod.) Exyde-akkumulátor má na 1 *kg* váhy článku 8·87 *ah.* neb 16·87 *wh.* Perretův typ má tyčkové elektrody, na 1 *kg* odpovídá 14·6 *ah.*, 16·8 *wh.* (vyb. 5hod.). Clareův má kapacitu 13·3 *ah.* a 26·67 *wh.* na 1 *kg* (vyb. 8hod.), Hartův 16·6 *ah.* na 1 *kg*, Phénix 15 *ah.* na 1 *kg* při 3hod. vybíjení, Termite 19 *ah.* (při 9hod. vyb.); Jungnerův a Edisonův akkumulátor viz Akkumulátor (Dopl.). Gardiner sestrojil též alkalický akkumulátor s 10 *ah.* na 1 *kg.* (při 5hod. vyb.), Hagenův akkumulátor má na 1 *kg* 10 *ah.* (při 5 hod. vyb.). Mnoho se používá akkumulátoru Fulmenova, též zv. systém Tommasi, skládajícího se z celluloidových dírkovaných pouzder, do nichž vloženy jsou elektrody ze slitiny antimonu a olova ve tvaru desek neb mříží. Zbylá prostora v pouzdře vyplněna jest účinnou hmotou. Z těchto pouzder složen pak akkumulátor. Suchý akkumulátor zv. Watt místo zředěné kyseliny sírové používá zvláštní hmoty napojené tekutinou akkumulátorovou.

Akkumulátory bývají uloženy ve skříni, která se zavěšuje na podvozek stroje. Váha jejich zároveň se zužitkuje k vývoji potřebného tlaku adhaesního. Obyčejně klade se na zadní osu, u nákladních bývá zavěšena na kostře vozové; u luxusních rozdělují se do dvou skříní, menší se dává na zadní osu a větší skrývá se pod kozlík, nebo celá batterie umístí v kozlíku. K nabíjení musí se použíti proudu stejnosměrného.

Elektromotory používané při e-ech jsou seriové na proud stejnosměrný. Při lehčích vozech používá se jednoho, pro těžší dvou až čtyř motorů podle velikosti a účelu vozu o 1-2-4-10 koň. sil. Jsou konstruovány tak, že při rozběhu snesou zatížení až 3kráte větší než normálné. Nejobvyklejší tvar je válcový uzavřený, by prach neměl přístupu. Převod pohybu s motoru na kola e-u děje se ozubeným soukolím neb řetězovým převodem. Má-li vůz jen jeden motor, třeba použíti ku převodu točení na druhé kolo differenciálního soukolí, aby při projížďkách oblouky vyhovělo se větší rychlosti kola vnějšího. Má-li vůz dva až čtyři motory, převádí se s každého motoru pohyb vždy na jedno kolo. Převod děje se buď na přední kola nebo na zadní nebo na oboje. Regulování rychlosti děje se obyčejně podobným způsobem, jak u elektrických tramwayí pomocí kontrolora (Dopl.); má-li vůz jen jeden motor, tu batterie akkumulátorová rozděluje se na dvě řady a zapíná se podle

potřeby parallelně neb seriově, kromě toho užívá se též rheostatu. Ze zvláštních druhů používaných elektromotorů při e-ech buďtež jmenovány: systém Lundell s jednou cívkou magnetisující, zvláštně upravenými póly magnetu; dvojitý motor se dvěma induktory, dvěma kollektory, ale s jedním společným elektromagnetem, aby zapínáním induktoru za sebou neb vedle sebe bylo lze regulovati rychlost; kompoundní motor, jehož silné vinutí působí souhlasně s derivačním vinutím; differenciální motor, u něhož se točí nejen induktor, ale i magnety, ovšem ve směru opačném a s každého z nich převádí se pohyb na jedno kolo vozu. Zařízením tímto ušetří se differenciální soukolí. Převod mezi motorem a kolem bývá úhrnně 1:8·8. Motory pro e y mají býti lehké, pevně stavěné, musí snésti přetížení, počet obratů má býti co možná nízký a mají býti necitlivé ku prachu, nečistotě.

Regulační přístroje jsou umístěny u kozlíku tak, že řidič e-u pravou rukou ovládá řídicí kolo, levou kontrolor, kterým se řídí rychlost jízdy. Šlápnutím nohou na pedály uvádí v činnost brzdu a výstražné signály.

E. s akkumulátory a strojovým zařízením má výbušný motor benzinový, lihový nebo petrolejový, dynamoelektrický stroj, batterii akkumulátorovou a elektromotor. Výbušný motor žene dynamo, jež vyrobí hnací proud pro elektromotor. Parallelně k dynamu připiaty jsou akkumulátory. Účelem tohoto uspořádání jest intensivnější a hospodárnější zužitkování explosivního motoru, neboť tento běží neustále při plném zatížení. Co nepotřebuje e., schová se do akkumulátorů a za to, když jede se do vrchu, pomáhají výbušnému motoru také nabité akkumulátory. Při jízdě s vrchu zužitkuje se i pohybové energie vozidla k nabíjení akkumulátorův. Zařízení toto dovoluje užíti slabších výbušných motorův.

E-y s pohonem ryze strojovým mají výbušný motor, který pohání dynamoelektrický stroj. Vyrobeným elektr. proudem žene se pak elektromotor a jím e. Zařízení strojové jest sice dražší než obyčejné zařízení jen s výbušným motorem, za to však zvýší se účinnost a hospodárné zužitkování. Při výbušném motoru bez elektrického zařízení převodového zužitkuje se jen 50% vyrobené síly hnací. Při elektrickém převodu zužitkuje se přes ztrátu v dynamoelektrickém stroji a v elektromotoru, na hřídeli tohoto ještě 70%. *Brož.*

Elektromotory jsou stroje, které přeměňují elektrickou energii v mechanickou, t. j. vpustí-li se do nich elektrický proud, uvedou se v točení a mohou v pohyb uvésti jiné stroje pracovní. Předností jejich před jinými motory čili stroji hnacími jest jejich samočinná regulace. Mají-li přemáhati větší zatížení, vpustí si samy více elektrického proudu a ulehčí li se jim v zatížení, ihned zmenší intensitu proudovou, tak aby odpovídala práci, kterou mají vykonávati. Příčinou samočinné této regulace jest t. zv. síla protielektromotorická, jež vzniká v závitech induktoru, když motor je v pohybu, neboť vyhovuje se podmínce, že závity jsou protínány magnetickými silokřivkami. V každém e-ru, je-li v činnosti, působí dva proudy elektrické: 1. hnací proud, který se béře ze sítě, a 2. indukovaný proud čili protiproud, který se vyvíjí v induktoru následkem pohybu motoru a který jest smyslu opačného než proud hnací. Běží-li e-tor rychleji, jest elektromotorická síla proti proudu čili protielektromotorická síla větší, následkem čehož intensita hlavního proudu musí se zmenšiti. Pohybuje-li se motor pomaleji, čili je-li jeho zatížení větší, zeslabí se síla protielektromotorická, čímž do motoru může vtékati větší intensita proudu hnacího. Zastaví-li se stroj, tu protielektromotorická síla = 0, hnací proud bez překážky může prouditi do motoru, překonávaje toliko ohmový, po případě induktivní odpor jeho závitů. Tyto však bývají obyčejně malé, nastává krátké spojení — motor se přepálí. Z toho důvodu e. nesmí se nikdy zapnouti bezprostředně na síť nebo zatížiti tak, až by se zastavil.

Podle použitého hnacího elektrického proudu třídí se e. na stejnosměrné a střídavé.

Stejnosměrné e. jsou téže konstrukce jako dynamoelektrické stroje na proud stejnosměrný. Každé dynamo může pracovati jako motor a každý e-or opět může konati služby jako dynama. Liší se od sebe toliko, že e. proud elektrický spotřebují a vyvíjejí za to mechanickou práci, kdežto dynama spotřebují mechanickou práci, aby za ni vyrobily elektrický proud. Rovněž účinnost jest jiná. Stroj, jenž postaven byl, by pracoval jako dynamo, běží-li jako motor, má při výkonnosti do 2 kilowatt 80%, do 50 KW 90% a přes 1000 KW 94% z účinnosti dynama, rovněž počet obratů klesne při malých strojích na 84%, při velikých na 93% z počtu obratů dynama.

Protielektromotorická síla, která vzniká při chodu e-rů v závitech induktorův, určí se stejným způsobem jako při stroji dynamoelektrickém:

$$E = \frac{N \cdot n \cdot \zeta}{60 \cdot 10^8}$$

(při obyčejném vinutí induktoru). E značí protielektromotorickou sílu ve voltech, N počet silokřivek vyrobených jedním párem magnetů stroje, n počet obratů za 1 min., ζ počet drátů na povrchu induktoru. Z rovnice této je jasno, že, zmenší-li nebo zvětší-li se počet obratů, zmenšuje nebo zvětšuje se protielektromotorická síla. Každý e-or na proud stejnosměrný, je-li rozběhnutý, přerušíme-li hnací proud a spojíme-li svorky jeho s nějakým odporem, stává se dynamem, vyrábí elektrický proud opačný ku proudu hnacímu. Vlastnosti této použito je k t. zv. elektrickému brzdění (v. t. Dopl.).

Tažná síla e-oru je síla, která působí na obvodu induktoru uváděj jej v pohyb. Vyšetří se podle zákona Biot Savartova takto:

$$p = \frac{B \cdot i \cdot l}{10};$$

p značí sílu vyjádřenou v dynech, B jest intensita magnetického pole, l délka vodiče v *cm*, i intensita elektrického proudu vodičem protékající, vyjádřená v amperech. Užije-li se rovnice této pro e-or, bude tažná síla vyjádřená v dynech

$$P = \frac{B \cdot i \cdot 2p \ \alpha \cdot \zeta \cdot l}{10 \cdot 360}$$

$2p$ značí počet polů motoru, α úhel, jejž svírají spojnice rohů pólu se středem induktoru, ζ počet drátů na celém povrchu induktoru, l délku induktoru v *cm*. Chceme-li sílu tuto míti vyjádřenu v *kg*, bude

$$P_{kg} = \frac{B \cdot i \cdot 2p \cdot \alpha \cdot \zeta \cdot l}{10 \cdot 360 \cdot 981.000}.$$

Otáčecí moment motoru vyjádřený v kilogrammetrech určí se podle rovnice:

$$M_0 = P \cdot R;$$

P je tažná síla motoru vyjádřená v *kg*, R poloměr induktoru v metrech. Dosadí-li se za tažnou sílu uvedený výraz a dáme-li za

$$\frac{2\pi \cdot R \cdot \alpha \cdot l}{360} \cdot B = N,$$

při čemž N značí celkový počet silokřivek jednoho páru pólů magnetu stroje, bude otáčecí moment vyjádřen:

$$M_0 = \frac{N \cdot \zeta \cdot i}{2\pi \cdot 9{\cdot}81 \cdot 10^8} \text{ (pro parallelní vinutí),}$$

$$M_0 = \frac{N \cdot \zeta \cdot i \cdot p}{2\pi \cdot 9{\cdot}81 \cdot 10^8} \text{ (pro seriové vinutí);}$$

p značí počet párů pólových, i celkovou intensitu do induktoru vtékající. Otáčecí moment možno též vyjádřiti z mechanické práce motoru. Je-li výkonnost stroje vyjádřena v koňských silách HP, jest

$$M_0 = \frac{71620 \times HP}{n}.$$

Mechanická práce e-ru určí se

$$L = M_0 \cdot \omega \text{ (v kgm)} = \frac{M_0 \, \omega}{75} \text{ (v koň. silách),}$$

ω jest úhlová rychlost, kterou se motor otáčí $\left(\omega = 2\pi \frac{n}{60}\right)$.

Je-li svorkové napětí proudu, který se do motoru vpouští, V a protielektromotorická síla E, bude $V = E + i \cdot r_i$ (i značí celkovou intensitu protékající induktorem, r_i odpor induktoru). Práce hnací proudu elektrického jest

$$V \cdot i = E \cdot i + i \cdot {}^2 r.$$

Vnější práce motoru

$$Ei = M_0 \, 2\pi \frac{n}{60} \cdot 9{\cdot}81$$

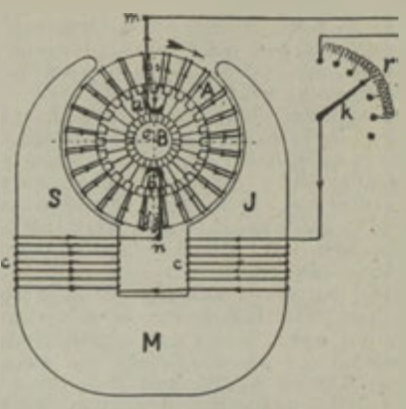
(ve wattech) 1 koň. síla = 736 watt.

Počet otáček je závislý na svorkovém napětí, magnetickém poli. Lze jej vyjádřiti

$$n = \frac{E \cdot 60 \cdot 10^8}{N \cdot \zeta}.$$

Podle spojení induktoru a magnetu stroje rozeznávají se: 1. motory seriové čili řadové, 2. derivační, 3. kompoundní.

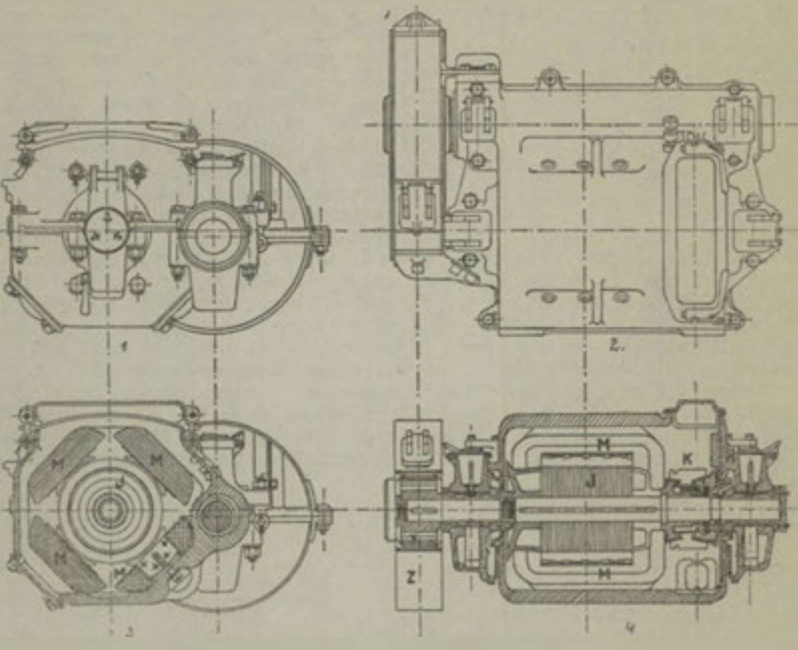
Seriový motor má induktor a magnety spojeny za sebou čili seriově. Tedy táž intensita proudová prochází jak magnety, tak induktorem. Pozná se, že na magnetech má vinutí o silném drátu. Elektrický proud, přicházeje ze sítě, prochází spouštěcím rheostatem r (vyobr. č. 4985.), jde do cívek na

Č. 4985. Seriový elektromotor.

magnetu M, způsobí póly S, J, vejde do svorky n, kartáčku b, kollektoru B. Odtud dostane se do kollektoru A, zde rozdělí se na dvě větve parallelně zapiaté, vrátí se na protějším místě kollektoru do kartáčku A a svorkou n dostane se do záporné větve hlavní sítě. Elektrický proud v induktoru způsobí póly j, j a v protilehlém místě S, S. Na základě vlastnosti, že stejnojmenné póly magnetické se odpuzují a nestejnojmenné přitahují, induktor A bude se otáčeti ve směru naznačeném šipkou. Následkem seriového spojení závitův induktorových se závity na magnetech jest intensita magnetického pole stroje přímo závislá na zatížení, t. j. čím větší je zatížení, tím větší jest intensita hnací, tím silnější magnety, tím větší je tažná síla motoru, což výtečnou je vlastností motoru seriového. Zapíná-li se stroj do proudu, intensita hnacího proudu krátce po zapětí dosahuje veliké hodnoty, ježto protielektromotorická síla na začátku rozběhu jest ještě = 0. Tato veliká intensita jde též kol magnetu a způsobuje, že seriový motor má v rozběhu velikou sílu tažnou. Mění-li se zatížení, mění se i počet obratů. Čím více je zatížen, tím jde pomaleji. Při chodu na prázdno, t. j. když motor nemusí konati žádnou práci, dostává tak veliký počet obratů, že nastává nebezpečí rozlétnutí stroje

následkem síly odstředivé. Tato vlastnost vyžaduje při proměnlivém zatížení bdělé obsluhy a neustálého regulování zapínáním nebo vypínáním rheostatu *r*, který musí býti tak dimensován, by snesl větší intensity i při delším zapětí. Regulace rychlosti stroje děje se: 1. předpiatým rheostatem; 2. Spragueovým způsobem; 3. rheostatem parallelně připiatým ke koncům vinutí na magnetech. Prvního způsobu, ač není hospodárný, používá se nejvíce. Sprague, aby odstranil utrácení energie elektrické zbytečným vývojem tepla v předepiatém rheostatu, rozdělil vinutí na magnetech v několik cívek, jež pak spojoval při rozjezdu stroje seriově se remanentní magnetismus a neporušil se tak stroj velikou indukcí vnitřní nebo velikou intensitou hnací. Jak chová se a jak upraviti se má seriový motor pro elektrické brzdění obyčejné nebo pro brzdění zpětným proudem a protiproudem, viz Elektrické brzdění (Dopl.). Seriového e-ru s výhodou upotřebuje se ve všech případech, kde vyžaduje se hned v rozběhu veliké tažné síly, nebo kde žádá se proměnlivá rychlost ve větších mezích, na př. pro elektrické tramwaye, dráhy, elektromobily, jeřáby, zdvihadla, posunovadla, otáčedla, ventilátory, čerpadla. Vyobr. č. 4986. podává zařízení seriového e-ru tramwayového a to čtyř-

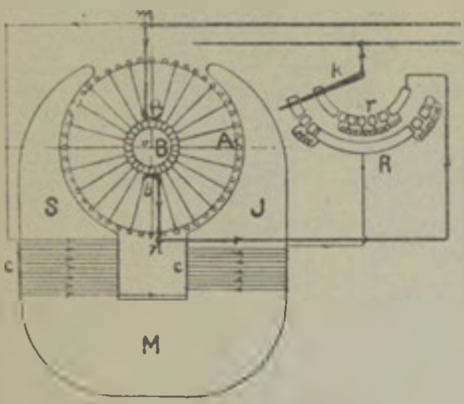

Č. 4986. Seriový elektromotor tramwayový.

a, chtěl-li zmenšiti rychlost, parallelně (mezi sebou, ale s induktorem seriově). Nevýhodou této methody je, že při přepínaní ze seriového spojení na parallelní třeba na chvilku přerušiti spojení se sítí, čímž vzniká indukce vnitřní s velikým napětím, jež může proraziti isolaci drátů. Třetí methodou opět způsobuje se veliká reakce induktoru na magnety; tím povstává silné jiskření kartáčku, opalování kollektoru a též veliká indukce vnitřní. Z toho důvodu používá se jí jen při malých zatíženích a jen pro malé změny rychlosti. Obrat chodu e-ru způsobí se, když obrátí se směr proudu buď v induktoru nebo v magnetech, nikdy však zároveň v obou. Lépe jest měniti směr proudu v induktoru, nikoli v magnetech, aby při opačném toku elektrických proudů nezrušil pólového; *M* jsou magnety stroje, *I* induktor, *z* převod ozubeným soukolím.

Derivační motor (vyobr. č. 4987.) má vinutí na magnetech parallelně připojeno ke svorkám induktoru, tak že do magnetu přichází jen malý díl intensity protékající induktorem. Stroj tento pozná se podle slabého vinutí na magnetech *M* a podle velikého počtu závitů *c*. Jeho výhodnou vlastností jest: běží-li jako dynamo, neb jako motor, má vždy tentýž smysl točení. Stroj tento opět jako předešlý nesmí se přímo zapnouti na síť, nýbrž pomocí spouštěcího rheostatu *R* třeba proud zenáhla zvyšovati, až teprve, když má motor svůj normální počet obratů, může jíti proud přímo ze sítě bez rheostatu. Spouštěcí rheostat má zařízení poněkud jiné (viz Rheostat, str.

652 *b*). E. derivační při rozběhu nemají veliké síly tažné jako seriové, za to však počet obratů při různém zatížení zůstává skoro stejný. Rozdíl rychlosti při chodu na prázdno a při plném normálním zatížení činívá pouze asi 5%. Pro tuto vlastnost hodí se všude

Č. 4987. Derivační elektromotor.

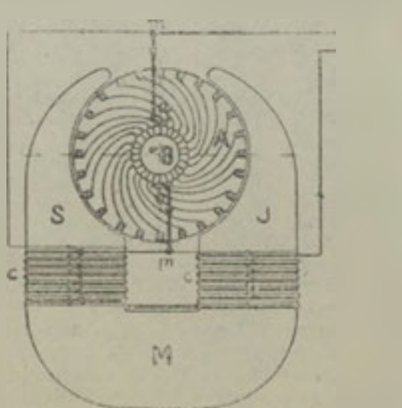
tam, kde při kolísavém zatížení vyžaduje se stejnoměrné rychlosti, na př. k pohánění transmisse, obráběcích strojův a pod. Regulace rychlosti provádí se zapínáním rheostatu do vinutí magnetu. Způsob tento je hospodárnější než při e-rech seriových, neboť ztráty oteplením jsou zde malé, poněvadž intensita kolující jest zde malá, mnohdy jen několik setin z intensity hlavní. Přejde-li se však přes určité meze, nastává následkem reakce induktoru veliké jiskření na kollektoru. Vyžaduje-li se pro některé účely, aby se rychlost měnila bez jiskření, beze ztrát, magnety dostávají ještě t. zv. kompensační vinutí, kterým protéká celá intensita induktoru a jež je zařízeno tak, že vyrovnává čili kompensuje účinek reakce induktoru. Motor takový snese plnou intensitu v induktoru, i když se zeslabí proud v magnetech na $^1/_6$ jeho normální intensity, aniž jiskří. Kompensační vinutí působí tedy podobně jako pomocné póly. Stroj nabude největšího počtu obratů při takovém zatížení, z něhož magnetické pole jest tak zeslabeno, že ztráta spádu v induktoru rovná se polovici svorkového napětí

$$\frac{V}{2} = i \cdot r_i$$

(i značí celkovou intensitu induktorem protékající, r_i celkový odpor induktoru). Obrácení chodu jest u derivačního motoru jednodušší, stačí jen přehoditi dráty ve svorkách induktoru. Jak si počínati při elektrickém brzdění nebo při brzdění zpětném nebo protiproudem, viz Elektrické brzdění (Dopl.).

Kompoundní motor (vyobr. č. 4988.) je vlastně spojením motoru seriového a derivačního v jeden stroj, proto také jeví vlastnosti obou. Pozná se, že vinutí *e* na magnetech *M* jest dvojí: derivační o slabém drátě a velikém počtu závitů a seriové o silném drátě a malém počtu závitů. Ponejvíce staví se kompoundní motor tak, že seriové vinutí magnetuje opačně a při plném zatížení jest oslabení magnetického pole tak veliké, že vyrovná se zvýšením rychlosti 5%ní úbytek rychlosti způsobený vinutím derivačním. Tento druh kompoundních motorů má vlastnost, že jeho počet obratů je neustále stejný, ať jde stroj na prázdno nebo je plně zatížen, či je zatížení jakkoliv proměnlivé. U jiných druhů kompoundních motorů převládá seriové vinutí; pak stroje takové mají velikou tažnou sílu a při chodu na prázdno nemají rychlosti nebezpečně veliké. Často hotoví se též kompoundni motory. jejichž seriové čili kompoundní vinutí zapíná se jen při rozběhu stroje. Dosáhl-li stroj svých obrátek, vypíná se silné vinutí a stroj běží jako derivační. Způsobu toho se užívá v případech, kde třeba při rozběhu obzvláště veliké síly tažné, na př. při elektrických lanových drahách, při pohonu válcovacích strojův a pod. Jinak v praxi kompoundní motor nemá velikého upotřebení.

E. na proud střídavý třídí se na synchronní a asynchronní. Synchronní motory jsou vlastně obrácené generátory na střídavý proud. Poznají se podle toho, že jejich elektromagnety jsou magnetovány proudem stejnosměrným. Typickou jejich vlastností nevýhodnou je, že samy se nerozběhnou. Vpustí-li se do nich střídavý proud, tu nanejvýš rotor kýve. Jest třeba dříve, než se hnací proud střídavý zapne,

Č. 4988. Kompoundní elektromotor.

uvésti rotor v točení a dáti mu tolik obrátek, aby rychlost jeho pólů byla stejná s rychlostí hnacího pole magnetického. Této stejné rychlosti, tomuto soudobému, současnému chodu říká se synchronismus. Podmínka synchronního chodu je: počet period hnacího proudu musí souhlasiti s počtem

period protiproudu, jež otáčející **rotor** (ona část motorů, která se pohybuje) indukuje v závitech statoru (nehybná část motoru), na př.: Má-li střídavý proud, kterým hnáti chceme synchronní motor, počet period 50 za 1 sek. a je-li rotor motoru čtyřpólový, musí se dříve roztočiti na počet obratů n (za 1 min.), jež se určí podle rovnice:

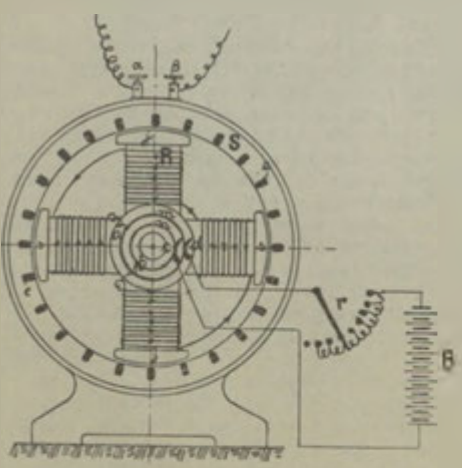
$$n = \frac{\infty \cdot 60}{p}$$

∞ značí počet period hnacího proudu za 1 vteř., p počet párů pólových u rotoru, tedy pro případ daný:

$$n = \frac{50 \cdot 60}{2} = 1500 \text{ obratů.}$$

Dosáhne-li rotor daného motoru počet obratů 1500 za 1 min., tu teprve bude uveden daným hnacím proudem elektrickým v činnost, t. j. zapne-li se v uvedenou chvíli na hnací síť, motor »chytne« (bude se dále pohybovati). Nemá-li ještě onoho počtu obratů a zapne-li se na síť, zarazí se, a nevypne-li se rychle z obvodu proudového, může se přepáliti stator. Při přetížení rovněž vypadne z chodu.

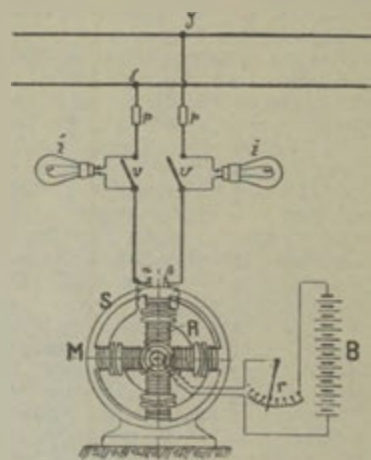
Podle toho, jaký proud vpoušti se do motoru, rozeznáváme: e. **jedno-**, **dvou-** a **třífásové**. Vyobr. č. 4989. podává schematicky zařízení synchronního e-ru jednofásového. Rotor R skládá se ze čtyř pólů opatřených vinutím tak provedeným, že při procházejícím proudu vytvoří se póly střídavé. Konce vinutí a, b připojeny jsou na vodivé kroužky m, n stejného průměru (v obraze pro lepší jasnost jsou průměru různého),

Č. 4989. Synchronní motor jednofásový.

isolované od sebe i od hřídele. Jich dotýkají se kartáčky c, d, do nichž přivádí se stejnosměrný proud z batterie B přes rheostat r. Do statoru S přivádí se svorkami α, β hnací proud ze sítě.

Zapínáni synchronního motoru na hnací síť provádí se takto: Na svorky vypiatého vypinače ν, ν (vyobr. č. 4990.) připnou se t. zv. **fásové žárovky** $\check{Z}$, $\check{Z}$, které majíce větší odpor, brání, by do statoru S motoru M nevtékala veliká intensita proudová. Záro-

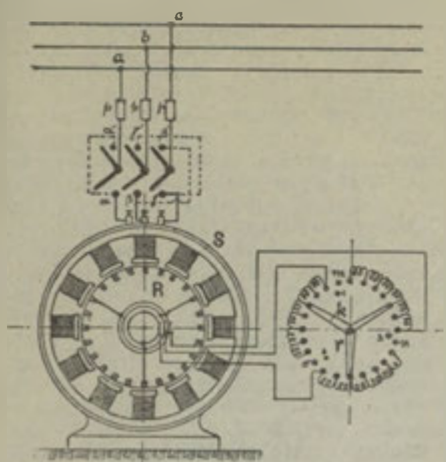
Č. 4990. Spouštění synchronního motoru.

veň žárovky tyto slouží k poznání fási proudových, k posouzení, zda nastal synchronismus, a proto zařízení toto sluje též **fásový indikátor**. Rotor R uvede se v točení pomocí jiného elektromotoru, na př. stejnosměrného, hnaného proudem z akkumulátorů, prostřednictvím řemenového převodu. Otočením kliky rheostatu r magnetují se magnety motoru proudem z batterie B. Na žárovky $\check{Z}$ působí pak dva proudy: hnací proud ze sítě a nový proud, zvaný **protiproud**, indukovaný v závitech statoru následkem otáčení zmagnetovaného rotoru. Vlivem obou proudů světlo žárovek začne kmitati. Čím rychleji rotor bude se točiti, tím volnější bude kmitání; čím více počet period obou proudů bude k sobě se blížiti, tím pomaleji budou lampy zhasínati a opět se rozsvěcovati. Při současném zvyšování počtu obratů motoru zesilujeme magnetisaci stroje a pozorujeme voltmetr udávající napětí motoru a voltmetr udávající napětí sítě hnací. Když údaje obou voltmetrů jsou stejné a kmitání lamp je tak zdlouhavé, že na př. trvá 5 vteř., zapne se vypinač ν, ν a to ve chvíli, když lampy zhasnou. Ježto však vlákno žárovek ještě po vypětí proudu zůstává chvíli žhavé, doporučuje se zapnouti motor na síť před koncem zhasnutí. Byla-li chvíle správně vystihnuta, motor bude se dále točiti, i když vypneme spouštěcí pomocný elektromotor. Ne-li, tu motor se zarazí. Synchronní motor spotřebuje pro chod na prázdno 5—10% z celkové energie potřebné při plném zatížení normálním. Počet obratů

je konstantní. Při různém zatížení póly rotoru nejsou ve stejném místě s póly statoru, nýbrž jsou od sebe pošinuty a to ve směru opačném tomu, ve kterém se děje točení, ale běží stejnou rychlostí s hnacím pólem magnetickým dále. Regulování rychlosti zde není možné. Obrácení chodu může se státi jen tím způsobem, že motor se zarazí a v opačném směru uvede se opět rotor v točení. Při zarážení motoru třeba nejdříve odstraniti zatížení, pak vypne se hnací proud a teprve naposled přeruší se stejnosměrný magnetisační proud v rotoru. O brzdění viz Elektrické brzdění (Dopl.). Zcela tak chovají se synchronní motor dvojfásový a třífásový, jen třeba u nich při obrácení chodu ještě přehoditi ve svorkách statoru 2 dráty hnacího vedení. Výhodou jejich jest, že samy se rozbíhají, neboť dvoufásový nebo třífásový proud s fásemi o 90°, 120° pošinutými vytvoří t. zv. točivé pole magnetické, jež s sebou při pohybu béře rotor a tento, nejsa ještě magnetován, svým stejnosměrným proudem začne se točiti. Poněvadž točení toto způsobeno je magnetickou hysteresí a vířivými čili Foucaultovými proudy, rozběhne se motor jen tehdy, když není zatížen. Vadou je, že při rozběhu vytvořuje se ve vinutí v rotoru veliká síla elektromotorická následkem protínání velikého počtu závitů na elektromagnetech silokřivkami magnetického pole točivého, vytvořeného hnacím proudem ve statoru. Tato indukce může způsobiti i proražení isolace. Jednofásové motory synchronní mohou se zaříditi též, aby se samy rozběhly. K tomu účelu opatřují se ještě jedním vinutím, tak zv. pomocnou fásí, do níž se pouští z téže sítě hnací jako do prvého, jenže pomocí vepiaté cívky se železným jádrem z drátu způsobí se pošinutí fáse zhruba = 90°. Těmito dvěma proudy způsobí se opět točivé pole magnetické, které při otáčení béře s sebou i rotor. Když stroj se rozběhl, tu pomocné vinutí se vypne z obvodu proudového a motor běží působením jedné fáse dále. Upotřebení synchronních motorů v praxi není rozsáhlé. Hlavně používá se jich v případech, kde je potřebí dlouhého chodu nepřetržitého a rovnoměrného, na př. jako hlavního hnacího stroje pro tovární transmisse, v podružných stanicích k pohonu dynamoelektrických strojů na proud stejnosměrný, pro osvětlování, tedy k přeměně proudu střídavého na stejnosměrný a j.

Asynchronní motory elektrické jsou ty, jež se samy rozbíhají a jež nepoužívají magnetů magnetovaných proudem stejnosměrným, nýbrž jejichž rotor upraven jest na způsob induktorů strojů stejnosměrných nebo střídavých a jest opatřen samostatným vinutím. Do vinutí rotoru nepřivádí se žádný zvláštní proud. K vytvoření pole magnetického používá se indukovaného proudu elektrického, vytvořeného v závitech rotorů působením magnetického pole statoru, proto slují též indukční motory. Podle použitého hnacího proudu jsou e. jednofásové, dvoufásové, třífásové. Při použití dvoufásového proudu musí býti fáse pošinuty o 90°, při třífásovém o 120°, neboť jen těmito vytvoří se točivé pole magnetické, které jediné jest příčinou samočinného rozběhu stroje. Podle vinutí na rotoru třídí se na asynchronní motory s vinutím otevřeným a s vinutím na krátko spojeným. V onom případě konce vinutí rotoru jsou připojeny ke sběracím kroužkům, prstenům, isolovaně upevněným na hřídeli stroje. Kartáčky, dotýkající se těchto prstenů, prostředkují spojení vinutí rotoru se spouštěcím rheostatem. V případě druhém jest vinutí již na rotoru uzavřeno a není tudíž žádných sběracích kroužků. Jednofásový asynchronní motor sám se nerozběhne a třeba mu, aby se rozběhl, dáti ještě jedno vinutí pomocné s indukční cívkou, jak bylo uvedeno při synchronním motoru se samočinným rozběhem. Způsob ten možno s výsledkem provésti jen při motoru nezatíženém. Intensita při chodu na prázdno činí až 50% normální intensity při plném zatížení, spotřeba effektu 8—15% z plného zatížení. Při stoupajícím zatížení zmenšuje se rychlost. Rozdíl počtu obrátek při plném zatížení a chodu na prázdno činí 5%. Přetíží-li se, vypadne z chodu. Měnění počtu obratů možno provésti zapínáním cívek statoru, aby se vytvořil jiný počet pólův. Obrácení chodu může se provésti jediné zastavením motoru a opětným spuštěním při přepiaté cívce pomocné. Žene-li motor jiný stroj, u kterého je třeba měniti chod, provádí se změna tato raději mechanicky, t. j. přehozením hnacích řemenů a pod. Brzdění viz Elektrické brzdění (Dopl.). Asynchronní motor jednofásový s rotorem na krátko spojeným staví se jen pro výkonnost velmi malou. Použití v praxi jest obdobné jako při motoru synchronním. Asynchronního motoru třífásového užívá se nejvíce. Jsou opět dvojího druhu: s rotorem na krátko spojeným a s rotorovým vinutím otevřeným. Onoho druhu užívá se při síti osvětlovací jen asi do 3 HP, neboť při závěru způsobují se jimi proudové rázy. Je-li síť jen pro motory, pak možno použíti i velikých strojů. Vyobr. č. 4991. podává princip zařízení e-u třífázového s vinutím otevřeným. Konce třífásového vinutí rotoru R připojeny jsou ke třem sběracím kroužkům o stejném průměru (ve vyobr. kresleny jsou pro lepší představu o průměru různém); jich dotýkají se tři kartáčky a dráty spojeny jsou kartáčky se svorkami třífásového rheostatu r (viz Rheostat). Třípólový hlavní vypinač přepětím na doteky α, β, γ vpouští proud do statoru a způsobuje tvoření jeho v jednom smyslu; přepne-li se na doteky α', β', γ', bude se točiti opačně. Třífásový asynchronní motor vykazuje tyto vlastnosti: Sám se rozběhne. Při rozběhu jest potřebí 3násobné intensity hnací než při normálním chodu, má-li se vyvinouti táž

tažná síla. Motory s otevřeným vinutím vykazují v rozběhu normální intensitu při normální tažné síle a chovají se při rozběhu jako derivační motory na stejnosměrný proud. Intensita při chodu na prázdno je $^1/_2$—$^1/_3$ z intensity normální a spotřeba

Č. 4991. Asynchronní motor třífásový.

práce 5—10% z práce při normálném zatížení. Změna rychlosti mezi chodem na prázdno a plném zatížení činí 5%. Snížení rychlosti možno provésti jen tak, jak bylo ukázáno při jednofásovém stroji asynchronním. Převrácení chodu děje se přehozením dvou drátů hnacího vedení. Při velikých motorech s otevřeným vinutím motor raději se zarazí, pak dva dráty vedení vymění si místo a pak se motor znovu spustí.

E-or na proud točivý čili e-or točivý je motor, jehož stator má vinutí třífásové a rotor opatřen je buď též třífásovým vinutím neb závity jeho jsou spojeny na krátko. Jest tedy identický s asynchronním e-rem třífásovým.

Kommutátorový motor má podobně jako stejnosměrný e-or kommutátor čili kollektor, s jehož segmenty spojeny jsou cívky vinutí induktoru. Seriový kommutátorový čili též kondukční jest stavěn úplně jako seriový motor na stejnosměrný proud, jenže magnety jeho nejsou z celistvého železa, nýbrž složeny jsou z plechův isolovaných od sebe papírem (jako železné těleso induktorové). Vinutí na magnetech a induktoru spojena jsou za sebou a konce jejich připiaty jsou na síť hnacího proudu střídavého. Každé dynamo na stejnosměrný proud běží také proudem střídavým, má-li náležité napětí (vyšší než při pohonu proudem stejnosměrným). Napětí musí býti proto vyšší, poněvadž e-or má mnoho závitů, vzniká veliká samoindukce a ta zabraňuje vtoku hnacího proudu. Vadou těchto motorů je silné jiskření kartáčků na kollektoru následkem spojování a přerušování cívek kartáčky na krátko spojených. Odpomáhá se tomu, že do jedné cívky induktoru dá se co možná nejméně závitů, nebo vpínají se do drátů, připojujících cívky induktorové k segmentům kollektorovým, zvláštní odporové spirály z nového stříbra. Tyto svým odporem zmenšují intensitu při krátkém spojení.

Repulsní e-or sestrojil první Elihu Thomson r. 1887. Jeho rotor není spojen s hnací sítí jako stator, nýbrž jeho vinutí spojeno je na krátko čili kartáčky na kommutátoru jsou mezi sebou na krátko spojeny. Kombinační e-or je spojení kommutátorového s asynchronním. Při rozběhu jde jako kommutátorový a při trvalém chodu se kommutační zařízení vypíná. Zásluhy o vývoj e-ru posledního druhu mají: Blathy, Deri, Coerper, Arnold, Eickemeyer, Steinmetz, Thomson, Wilson, Gorges, Atkinson, Heyland, Leblanc, Boucherot a Latour, Winter-Eichberg, Sautter, Harlé a spol., Siemens a Halske. *Brož.*

* **Elektronekrosis,** poprava elektrickým proudem.

* **Elektronová theorie.** Stará hypothesa Anaximandrova o pralátce, z níž vytvořeny jsou všecky rozmanité látky na světě, nabývá v moderní době nové půdy. J. J. Thomson ukázal r. 1897, že v kathodových paprscích (v. t.), které vznikají elektrickým výbojem v plynu silně zředěném, existují malé částice hmotné, které nezáležejí na chemické povaze plynu, jenž byl v trubici zřeďován. Tyto částice měly shodné vlastnosti, ať byla trubice naplněna původně kyslíkem nebo vodíkem nebo jiným plynem. Vlastnosti těchto částic se nezměnily ani tehdy, když elektrody, jimiž proud přiváděn, byly vyměněny za jiné. Částice měly vždy tutéž hmotu a to asi tisickráte menší, nežli je hmota atomu vodíku. Tento přímý důkaz částic menších, nežli je atom nejlehčího známého prvku, podporován je četnými jinými fakty, k jejichž výkladu přispívá představa o složitosti atomu. Tak na př. elektolytické zákony Faradayovy vedou k představě elementárného množství elektrického, jež svou velikostí odpovídá úplně náboji elektrickému, jímž opatřena jest »korpuskule« Thomsonova. Elementárným těmto částečkám dán byl název elektronu. Elektron jest podle toho atomem praprvku, jehož velikost jest určena elementárným nábojem elektrickým; podklad hmotný tohoto náboje vůbec může býti odmyšlen a pojem hmoty může býti zrekonstruován na základě množství elektrického. Atom — podle dřívějších představ — jest pak souborem elektronů, elektronů s negativními shodnými náboji, které se ve vzájemné rovnováze udržují positivním nábojem atomu. Předpokládáme-li o vzájemném působení elektronů platnost základního zákona elektrostatického t. j. zákona Coulom-

bova, vycházejí z toho theoreticky atomy jako určité, pevné soustavy elektronové, které sestaveny podle stoupajícího počtu elektronů tvoří periodickou řadu. Jest tudíž i Mendělějevova periodická soustava prvků vyložena e-ovou t-ií. Vedle toho **e. t.** podává výklad zjevů dříve záhadných, pozorovaných na látkách radioaktivných, výklad stavby spektcr a zjevův elektrooptických. Podrobnosti viz na př. J. J. Thomson, Electricity and Matter (Lond., 1904) nebo v populárním spise W. C. D. Whethama: The recent Developement of Physical Science (t., 1904). *nvk.*

Elektrooptika jest souborný název pro četné vztahy mezi elektřinou, magnetismem a světlem. Sem náleží resonance elektrooptická, zjevy aktinoelektrické, magnetický a elektrický dvojlom, rotační polarisace magnetická, zjev Zeemanův atd. *nvk.*

***Elektropneumatické rozžehadlo** viz Rozžehadlo.

***Elektroradiofon,** elektroradiograf viz Telegrafie bez drátu (v zemědělství), str. 178 *a*.

***Elektroryjectví** (elektrogravura), vynález Riederův, jímž pomocí elektrického proudu dělají se ocelová razítka (kolky) na medaille, mince, plakety atd. Do roztoku ammonatého chlóridu vnoří se sádrový blok, na jehož hořejší ploše, z roztoku vyčnívající, se nachází relief, jenž se má přenésti do oceli. Pod sádrovým blokem spočívá v roztoku závitek drátu jako kathoda, anodou jest ocelová deska spojená s positivním pólem. Deska dotýká se nejvyvýšenějšího bodu reliefu, při doteku vylučuje se chlór, jímž ocel je leptána, chlornaté železo spojuje se se sádrou, a tak ponenáhlu sádrový relief vniká do oceli. Dotek ocel. desky a sádrového reliefu nutno častěji přerušovati (pro uhlík v oceli, jenž se nerozpouští), což se děje samočinně strojem vždy po 15 vteřinách, při čemž mezi deskou a sádrou projde válec s kartáčem a za ním válec s houbou, aby se sádra nasytila solnou kyselinou a ammonatým roztokem chlóridu. Deska přiléhá vždy znovu bez nárazu k sádře. Užívá se proudu 12—15 volt, intensity až 50 ampère (při ploše reliefu 200 × 300 *mm*). Kolky a razítka takto vyrobená reprodukují originál (relief) s naprostou spolehlivostí do nejjemnějších podrobností.

***Elektrostatická soustava jednotek** jest soustava, která vychází od elektrostatického zákona Coulombova, kterým se definuje jednotka elektrického množství. Viz Elektrické jednotky (Dopl.). *nvk.*

***Elektrostatické motory** jsou motory uváděné v pohyb elektřinou statickou. Každá elektrika influenční stane se motorem, t. j. bude se točiti, když do ní vpustíme elektřinu vyrobenou jinou elektrikou. Konstrukcí jejich zabýval se Wimshurt a Mac Way.

***Elektrostatický telefon,** zv. též kondensátorový telefon, jest Dolbearem sestrojený zvláštní telefon skládající se ze dvou tenkých kruhových plechů kovových uložených v ebonitové krabici v malé vzdálenosti od sebe a rovnoběžně. Ke každému z nich připojen je drát od vedení telefonického. Proud ze stanice vysílací nemůže prouditi, ježto vrstva vzduchová mezi oběma plechy v telefonu jej přerušuje. Přes to desky tyto reprodukují řeč promluvenou do mikrofonu ve stanici vysílací. Oba plechy s mezivrstvou vzduchovou pracují jako kondensátor, t. j. nabíjejí se elektřinami nestejnojmennými, následkem čehož se přitahují, až se dotknou. Dotekem se vybijí, přestává přitažlivost, pružností svou se opět napřímí; následujícím rázem elektrickým se vše opakuje. Tímto rozechvěním kotoučů plechových, jež věrně odpovídá elektrickým rázům vyrobeným ve stanici vysílací, reprodukuje se mluva telefonovaná. Poněvadž každým jedním rázem elektrickým způsobuje se u tohoto telefonu přitažení kotoučův a hned odskočení, kdežto u elektromagnetického telefonu k přitažení membrany je potřebí rázu jednoho a k odpuzení druhého opačného, elektrického, reprodukují se zvuky o oktávu vyšší než u obyčejného telefonu elektromagnetického.

***Elektrostatický třídič** je přístroj, zařízení, které pomocí odpuzování elektřiny statické odděluje rudy magnetické od látek nemagnetických. Rozdrobnělá ruda přivádí se ve styk se stěnou nabitou elektřinou statickou. Látky elektřinu nevodící nabíjí se elektřinou a odskočí od stěny, kdežto látky vodivé (tedy obsahující kov) zůstanou na ní lpěti.

***Elektrostenolysa,** podle Brauna název elektrolyse, jsou-li elektrolyty v kapillárních rourkách nebo štěrbinkách.

***Elektrostrikce** jest název pro změnu objemu, která nastane v tuhém nebo kapalném isolátoru, podléhá-li vysokému rozdílu potenciálnemu. Změna tato pozoruje se nejlépe na kondensátorech, jež mají podobu teploměrných nádobek. Röntgen ukázal tuto e-ci způsobem velmi nápadným na kaučuku. Podrobnosti viz v učebnicích o elektřině. *nvk.*

Elektrotechnika zabývá se technickým upotřebením vlastností, účinku elektřiny pro praxi. Jest z odvětví průmyslových nejmladší a přece nejrozsáhlejší. Není snad oboru lidské práce, aby se v něm nepoužívalo neb nemohlo používati služeb elektřiny. Elektřinou rozřešeny veliké problémy, provedeny smělé myšlenky. Jí nabýváme nejintensivnějšího světla umělého, nejvyšší teploty, jí možno přenášeti rychlostí blesku do velikých vzdáleností nejen myšlenku, mluvu lidskou, ale i energii, jí pohybují se elektrické dráhy, hnány jsou motory, zjednodušeny chemické processy výrobní, reprodukční, ona koná veledůležité služby i v lékařství.

Ze zachovaných obrazů, hieroglyfů ze zřícenin a vykopávek staroegyptských je zjevno, že již v šerém, dávném věku, kolem tisíceletí před Kr., staří Egypťané chránili své

chrámy před bleskem vysokými stromy kovem pobitými. R. 1663 Otto z Guericke sestrojil první přístroj na výrobu většího množství elektřiny. Byla to koule sírová, jež otáčená a třená rukou dávala jiskry mnohem větší, než jak do té doby se dostávaly z třených tyčí jantarových, skleněných nebo pryskyřicových. R. 1745 Prokop Diviš, farář v Příměticích u Znojma na Moravě, sestrojil pro sebe elektriku třecí se skleněnou koulí, s třecími polštáři a se svodiči. R. 1750 Franklin připadl na myšlenku odváděti elektřinu z mračen k zemi a r. 1752 s úspěchem provedl známý pokus s drakem. R. 1754 Diviš postavil první bleskosvod a to dne 15. čna nedaleko svého obydlí v Příměticích, kdežto Franklin provedl jej teprve r. 1760. R. 1770 J. H. Winkler zdokonalil elektriku třecí a Henley sestrojil elektroskop, r. 1775 Volta zhotovil elektrofor. R. 1785—89 Coulomb proslovil zákon po něm zvaný, r. 1790 Galvani učinil známý objev na žabích stehýnkách, který byl příčinou, že r. 1800 Volta objevil zásadu elektrických článků a našel tím nový druh laciných zdrojův elektrických. Tento rok jest rokem zrodu, počátku mohutného rozvoje e-ky. Levnější a mocnější zdroje elektrické měly v zápětí četnější pokusy a byly povzbuzením k širšímu řešení problémů e-ky. R. 1820 Oersted náhodou objevil vzájemné působení elektrického proudu na magnet, Ampère k úkazům těm podal pravidlo po něm zvané. R. 1820 De la Rive objevil světelné účinky galvanického proudu, r. 1821 Davy svým pokusem položil základ sestrojení obloukových lamp elektrických. R. 1824 Angličan Sturgeon sestrojil první praktický elektromagnet, r. 1824 Arago objevil t. zv. rotační magnetismus, r. 1826 Ampère poznal vzájemné působení elektrických proudů. T. r. Ohm proslovil epochální zákon po něm zvaný, kterým zavedl světlo, určitost do chaosu pokusův a který jest hlavním základním kamenem e-ky. R. 1831 Faraday objevil elektrickou indukci způsobenou magnetismem. Základní myšlenka strojův elektrických byla tím odhalena. R. 1832 Del Negro a Pixii sestrojili nezávisle první stroj magnetoelektrický, r. 1833 Gauss a Weber zřídili první telegraf v Gotinkách mezi kvězdárnou a fysikálním kabinetem, Schilling z Canstadtu postavil telegraf v Petrohradě. R. 1834 Faraday proslovil zákon elektrolytický a založil tím elektrochemii, r. 1835 Morse zhotovil první model zapisovacího přístroje telegrafního. R. 1837 Wheatstone vyslovil myšlenku o podmořském telegrafním spojení, t. r. Jobard navrhl elektrickou žárovku. R. 1838 Jacobi objevil galvanotechniku a Steinheil seznal, že k telegrafování stačí jeden drát, použije-li se země za zpáteční přívod. R. 1838 Jacobi hnal pomocí elektřiny člun po řece Něvě v Petrohradě, použiv k tomu elektromotoru podle vlastního jeho plánu zlepšeného. R. 1839 Steinheil zřídil první elektrické hodiny. R. 1843 provedeno první praktické použití Morseova vynálezu z r. 1835 zřízením telegrafního spojení mezi Washingtonem a Baltimorem. R. 1844 De Changy zhotovil první elektrickou žárovku s vláknem zuhelnatělým. R. 1849 John W. Brett kladl podmořský kabel pro telegrafní spojení Anglie s Francií přes kanál La Manche. R. 1850 kabel šťastně položen, ale při telegrafování náhle přerušen. Byl špatně vyhotoven. Měl jen isolaci guttaperchovou bez železné a olověné armatury. Teprve r. 1851 a to dne 25. září provedeno první skutečné podmořské telegrafní spojení. Kabel ten podnes, s malými opravami, dobře pracuje. Dobrý tento výsledek měl v zápětí vzbuzení smělé myšlenky podmořského telegrafního spojení Ameriky s Anglií. R. 1857 započato s kladením kabelu mezi Nov. Foundlandem a Irskem. T. r. Werner Siemens zlepšil magnetoelektrický stroj zhotovením kotvy tvaru I po něm zvané. R. 1858 dnem 5. září ukončeno první podmořské telegrafní spojení mezi Amerikou a Anglií. Bohužel mohlo býti po něm telegrafováno jen do 1. září, neboť pak náhle přestal pracovati. R. 1860 Pacinotti sestrojil induktor prstenový a Planté přišel na myšlenku zhotoviti akkumulátor. R. 1863 zhotoven elektrický stroj d'Alliance, r. 1866 učiněn ve stavbě strojů těcho mohutnější pokrok myšlenkou Wildeho, jenž sestrojil první stroj k výrobě elektrického proudu s použitím elektromagnetu. T. r. dnem 27. čce šťastně ukončeno telegrafní spojení podmořské mezi Anglií a Amerikou. Délka položeného kabelu činila 2436 *km* a váha 2,863.000 *kg*. R. 1867 W. Siemens přišel na myšlenku, že stroj sám může si magnety své magnetovati, t. j., že k magnetování, buzení elektromagnetů stroje možno použíti proudu, jejž stroj sám si vyrábí. O něco pozděii, ale nezávisle, přišel na tutéž věc Wheatstone. Šťastnou myšlenkou touto dospěly stroje svého rozřešení a průmyslu elektrickému proražena cesta k jeho plnému rozvoji. R. 1872 Heffner Alteneck zhotovil nový induktor zv. bubnový se zvláštním vinutím zv. též bubnovým. T. r. Gustav Planté po 12leté namáhavé práci výzkumné zhotovil první praktický akkumulátor. R. 1873 Fontaine a Gramme na vídeňské výstavě náhodou přišli na princip přenášení práce elektrickým motorem. R. 1876 Graham Bell sestrojil praktický telefon, t. r. Jabločkov provedl první elektrické osvětlení v Paříži v ulici Avenue de l'Opéra lampami zv. svíce Jabločkova. R. 1879 Edison dokončil praktickou výrobu elektrické žárovky s vláknem zuhelnatělým, t. r. Siemens provedl první elektrickou dráhu v Berlíně a ukázal tím novou cestu k novému rozmachu průmyslu elektrotechnického. R. 1880 Frant. Křižík sestrojil obloukovou lampu s nejdokonalejší doposud regulací elektrickou, jejíž upotřebení rozšířilo se po celém světě. Když pak

r. 1881 Edison zřízením první elektrické centrály k osvětlování pařížské výstavy ukázal praktické rozřešení tohoto problému, nastal neobvyklý ruch ve výrobě strojů dynamoelektrických, elektrických žárovek, obloukových lamp, akkumulátorů, měřicích přístrojů a jiných potřeb elektrotechnických. T. r. mezinárodní kongress elektrický ustanovil pevné jednotky elektrotechnické vybudované na vědeckém podkladě. R. 1888 Gal. Ferraris a Tesla objevili točivý proud elektrický. R. 1891 Dolivo Dobrovolski zřízením elektrické centrály v Lauffenu, odkudž vodními turbinami a strojí dynamoelektrickými vyrobený proud o effektu 300 koňských sil s napětím 15.000 volt převedl do města Frankfurtu, na vzdálenost 150 *km*, aby zde elektricky osvětloval a poháněl motory, ukázal novou výhodnou schopnost elektřiny k přenášení energie do velikých vzdáleností, čímž nastala pro e-ku doba mocného, velkolepého rozkvětu.

R. 1895 Röntgen objevil, že lze nazírati pomocí elektrického světla vyrobeného v prostoru vzduchovém, silně zředěném, elektrickým proudem přerušovaným o vysokém napětí dovnitř živého těla lidského, poznávati jeho kostru, vnitřní uspořádání a že možno paprsky těmito vzniklé obrazy i fixovati na vrstvě fotograficky citlivé. Objev tento jest veledůležitý pro lékaře a významný i pro veškeré člověčenstvo. R. 1897 italský inženýr Marconi ukázal, že možno telegrafovati bez jakéhokoliv vedení, bez spojovacích drátů, pouhým vzduchem, zařídiv t. zv. telegrafii bez drátu. Jeho vynálezem umožněno zřízení telegrafního spojení mezi pobřežím a plujícími loďmi, mezi loďmi navzájem, a rozšířilo se upotřebení telegrafie k účelům válečným. Z telegrafie bez drátu povstala pak telefonie bez drátu. R. 1898 Nernst zhotovil úspornou elektrickou žárovku po něm zvanou, která místo spotřeby 3—4 wattů vykazovala 1·5 wattu na 1 svíčku; Auer z Welsbachu sestrojil týmž časem elektrickou žárovku osmiovou, která vykazuje též spotřebu elektrického proudu 1·5 wattu na 1 svíčku. R. 1900 Bremer sestrojil obloukovou lampu plamencovou, s uhlíky napojenými roztoky různých solí, se spotřebou 0·1—0·2 wattu na 1 svíčku. Před tím vznikly lampy s uzavřeným obloukem elektrickým, jimiž prodlouži se trvání uhlíku na dobu až 6—10krát delší než při obyčejných lampách obloukových. R. 1906 sestrojena továrnou Siemens & Halske elektrická žárovka tantalová, r. 1907 Kuželem ve Vídni a Justem v Pešti elektrická žárovka wolframová se spotřebou 1 wattu na 1 svíčku. Mezi tím vynalezeny lampy elektrické rtuťové.

Elektrotechnický průmysl, jejž e. vzbudila, jest charakteristický svým rychlým a mocným rozvojem. Třídí se na dvě skupiny: 1. pro slabé proudy, 2. pro silné proudy. Do skupiny oné počítaly se dříve všechny přístroje, zařízení, jimž postačil elektrický proud ze článků. V době novější, poněvadž i toto odvětví elektrotechnického průmyslu používá raději levnějšího proudu z akkumulátorů, ze strojů dynamoelektrických, zahrnují se do průmyslu slabých proudů ne podle intensity neb napětí použitého proudu, nýbrž prostě všechna zařízení pro telegrafii, telefonii a elektrické signály. Začátek průmyslu tohoto položen vynálezem Morseovým, vlastně prvním jeho provedením telegrafního spojení mezi Washingtonem a Baltimorem r. 1843. Rychle rozšiřovalo se použití telegrafního spojení po pevné zemi. R. 1851 duch lidský po prvé překonal překážku mořských vod položením podmořského kabelu telegrafního mezi Anglií a Francií. Skutkem tímto položen základ k tovární výrobě kabelů. Při provádění podmořského spojení telegrafního mezi Amerikou a Anglií a ze Suezu do Indie r. 1857 stály nezdařené práce prováděné akciovými společnostmi 28 millionů K. A přece obrovské tyto ztráty nezalekly odvážné podnikatele a jejich vytrvalosti jest děkovati, že provedeno dne 27. čce 1866 první podmořské telegrafní spojení mezi Amerikou a Anglií. Délka položeného kabelu činila 2436 *km* a jeho váha 2,863.000 *kg*. R. 1902 zakončen byl kruhový pás telegrafní kol zeměkoule provedením telegrafního spojení mezi Vancouverem a Islandem. Koncem r. 1906 bylo položeno v 43 státech a koloniích 6,538.200 *km* telegrafního vedení, zaměstnáno při něm 107.291 úřednictva a přijato za rok 576·2 millionů K. Po této síti bylo zasláno 467,611.000 telegrafních depeší, což odpovídá 1,281.121 depeším denně. Z těchto dat připadá na Ameriku 1,859.600 *km* vedení a 139·4 mill. K ročního příjmu, Anglii 1,038.700 *km* a 95·4 mill. K roč. příjmu. Rakousko je co do velikosti telegrafní sítě až na šestém místě, má 214.900 *km* vedení a roč. příjem 13·4 mill. K. Depeší odesláno za r. 1906 v Anglii 93·77, v Americe 64·48, ve Francii 57·87, v Německu 52·49, v Rusku 28·28, v Japaně 24·42, v Rakousku 18·85, v Italii 15·81 millionu. Podmořských kabelů telegrafních koncem r. 1903 bylo 2003 o úhrnné délce 412.030 *km*. Telegrafované slovo, které v počátcích podmořské telegrafie stálo 20 K, nyní jest jen za 1·26 K. Stanic pro telegrafii bez drátu jest koncem r. 1906 celkem 254, z nichž připadá na Spojené Obce sever. amer. 88, Anglii a Irsko 43, Italii 18, Německo 13, Rusko, Hollandsko po 8, Francii, Turecko po 6, Argentinu, Brazilii, Kanadu, Čínu, Havanu po 5, Dánsko, Španělsko po 4, Švédsko 3, Gibraltar, Rakousko-Uhersko, Rumunsko, Mexiko, Panamu, Japan, Andamany. Egypt, Marokko, Mozambik po 2, Costa-Ricu, Černou Horu, Portugalsko, Chile, Maltu, Belgii, Norsko po 1 stanici.

Ještě větší rozvoj vykazuje telefon. Koncem r. 1905 délka telefonního vedení činila 11,803.410 *km* a na něm promluveno za rok 7543 millionů rozhovorů. Roční příjem 174·6 mill. K. Zařizovací kapitál možno od-

hadnouti na 3000 mill. K. Nejvíce rozhovorů připadá na Německo 1069, Anglii 516·5, Francii 219·2, Švédsko 193·1, Rusko 201·5, Rakousko 158·1 millionů. Roční celková výroba světová v oboru telefonním odhaduje se na 1200 mill. K. V Rakousku činí vývoz pro tyto předměty za rok 1907 summu 662.325 K.

E. silných proudů, t. j. praktické upotřebení elektrického proudu ve velkém, povstala vlastně teprve r. 1881, kdy Edison svým prvním elektrickým osvětlováním na elektrické výstavě ukázal praktické upotřebení elektrického proudu. První elektrárna městská provedena r. 1882 v New Yorce pro 7000 elektrických žárovek. Nyní je na 10.000 veřejných elektráren se zařizovacím kapitálem 10.000 mill. K. Výkonnost veřejných i soukromých elektráren možno okrouhle odhadnouti na 50 mill. koň. sil. Ročně vyrobí se přes 400.000 kusů dynamoelektrických strojů, elektromotorů, transformátorů o úhrnné výkonnosti přes 5 mill. koň. sil. Z Rakouska r. 1907 vyvezlo se do ciziny těchto předmětů za 4·3 mill. K, měřících přístrojů, vypinačů, pojistek a j. potřeb k elektrickému vedení v ceně 1·22 mill. K. Do r. 1904 postaveno v říši Rakousko-Uherské 3228 elektromotorův o úhrnné výkonnosti 227.228 koň. sil. První elektrická žárovka technicky dokonalá provedena r. 1879 dne 21. srp. Edisonem. První obloukové světlo provedl r. 1820 H. Davy a první nejdokonalejší elektrickou lampu obloukovou s elektrickou regulací provedl Fr. Křižík r. 1880. Použití těchto praktických lamp rozšířilo se v takovém rozsahu, že nyní roční světová výroba elektrických žárovek činí 100 mill. kusův a oblouk. lamp 500.000 kusů. Ačkoliv elektrické osvětlování ve velkém povstalo teprve r. 1881 a přenášení energie elektrické r. 1891, přece již r. 1900 Langdon odhadl, že kapitál upotřebený na zřízení elektrického osvětlování a k přenášení energie elektrické pro celou zeměkouli činí na 8800 mill. K, z nichž na Ameriku připadá 4300 mill. K. První elektrická dráha v Rakousku postavena r. 1883 mezi Mödlingem a Vorderbrühlem, v Čechách r. 1891 u příležitosti jubilejní výstavy z Letné do Král. Obory. Nyní (r. 1908) jest postaveno v Rakousku 664·479 *km* (v Bosně a Hercegovině 4·7 *km*), v Uhrách 237 *km*. K účelům elektrochemickým upotřebuje: Amerika 100.000, Francie 70.000, Švédsko a Norsko 50.000, Německo 46.000, Italie 32.000, Rakousko 27.000 koňských sil. R. 1907 zpracováno elektrolyticky 716.435 tun mědi 37 závody, z nichž připadá na Ameriku 11, Anglii 6, Německo 9, Francii 4, Rakousko 2, Rusko 2, Japan 2, Australii 1. Na elektrolytickém zpracování mědi zúčastněna jest Anglie kapitálem 360 mill. K. Před 50 lety stál 1 *kg* hliníku 960 K, nyní, kdy cestou elektrochemickou zjednodušen způsob výroby, stojí 1 *kg* toliko 2·40 K. V hutnictví vykonán e-kou veliký krok ve prospěch mocného rozvoje. Elektrotechnický průmysl spotřebuje ročně na 700.000 tun mědi, v jeho továrnách uložen jest zařizovací kapitál přes 3000 mill. K a jeho roční výroba zhruba odhadnuta činí též asi 3000 mill. K. Elektrické dráhy, osvětlovací elektrárny repraesentují na 37.000 mill. K. Roční příjem všech veřejných elektrických podniků na celé zeměkouli, t. j. telegrafie, telefonie, elektrického osvětlování, drah, pohonu činí 10.000 mill. K, počet zaměstnaných lidí přibližně 5 mill. Největší podnik elektrotechnický jest americký závod American Telephone and Telegraph Company s akciovým kapitálem 777 mill. K, pak General Electric Co. se 400 mill. K základního kapitálu se 17.000 akcionářů. Společnost tato má své měděné doly v Kalifornii, z nichž vytěží ročně 11.000 *t* mědi a spotřebuje 3000 *t* sama pro sebe. Největší evropská elektrotechnická továrna jest Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft v Berlíně s akciovým kapitálem 170 mill. K.

O výchovu elektrotechniků postaráno jest elektrotechnickými školami. Elektrotechničtí inženýři v Rakousku vycházejí z vysokých škol technických se samostatným odborem elektrotechnickým po složení II. státní zkoušky. Většinou bývá odbor strojnický rozšířen o e-ku. Vyšší průmyslové školy s oddělením elektrotechnickým vychovávají elektrotechniky pro konstruktivní práce v technické kanceláři, nižší průmyslové školy t. zv. mistrovské s oddělením elektrotechnickým, vychovávají dílovedoucí, mistry, přední dělníky pro elektrotechnické továrny. Ročně na celém světě absolvuje asi 12.000 elektrotechnikův. *Brož.*

***Elektrotypograf**, sázecí přístroj knihtiskařský sestrojený E. Mérayem a L. Rozácem a používající elektrického proudu. Text určený k sazbě se vydirkuje na papíře, dirkovaný papír vloží se do stroje a automaticky odlévají se příslušné matice jednotlivých písmenek; odlitá písmenka pak strojem seřazují se ve slova, řádky, sloupce.

***Elementární analysa**, organická analysa chemická, při níž spálením látky vypočítává se procentové množství uhlíku, vodíku a dusíku; kyslík stanoví se z difference. Viz Analysa chemická organická, str. 243 *a*.

***Eleonora**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 17. led. 1893. Označení (354). *Kvn.*

Eleopten (elaeopten) jest součást aetherických olejů. Kyslikaté oleje aetherické vylučují totiž při ochlazení neb i při delším stání krystallické látky zvané stearopteny nebo kafry, tekutý pak zbytek nazývá se e.

***Elert** Piotr, knihtiskař, hudebník a zpěvák pol. R. 1638 odebral se na cesty s Janem Kazimírem, bratrem krále polského Vladislava IV., a na projížďce Francií do Španělska byli oba na rozkaz kardinála Richelieua v Marseilli uvězněni. E. brzo potom dostal se na svobodu, kdežto Jan Kazimír vězněn dále v zámku Vincennes. Král Vladislav IV., nemoha bratra osvoboditi, vyslal r. 1640 po-

selstvo s vojvodou Gąsiewským do Francie a E. o tom zpravil Jana Kazimíra. E. chtěje pak se dostati do vězení, aby mohl se viděti a promluviti s Kazimírem, představil se Richelieuovi jako zpěvák a tak Kazimíra osvobodil. E. složil opery: *La Fama Reale overo el principe trionfante Vladislao IV., monarca delle Polonie, re di Svezia, Varsovia, per Pietro E. stampato regio. Dramma per musica* a vedle toho i dílo pod titulem: *Hooglosson Dictionarium quotidie occurrentibus. Varsoviae in officina Petri E. S. R. M. Typ. a. 1646.*

* **Eleutheria,** planetoida objevená fotograficky P. Götzem v Heidelbercc 28. kv. 1905. Označení (567). *Kvn.*

* **Eleutherolakóni** viz Perioikové a Sparta, str. 775.

* **Eleutheropulos** Abroteles, filosof novořec. (* 1870 v Cařihradě), absolvoval gymnasium a řecko-katol. seminář v Cařihradě, ale vzdal se záměru býti knězem a studoval filosofii v Lipsku; od r. 1896 jest docentem v Curichu. Ve filosofování svém zaujímá od ostatních odchylné stanovisko, vytýkaje všem dosavadním směrům nehotovost a jednostrannost prací přípravných, a chce, aby induktivní methodou byly dříve zbadány vědní obory zevnověd i duchovních věd a teprve po takovéto předchozí kritice aby se přikročilo k filosofii, kteráž na základě vědeckých výtěžků jednotlivých věd má tvořiti jednotný názor světový. Z jeho prací uvádíme: *Wirtschaft u. Philosophie.* I. *Die Philosophie u. d. Lebensauffassung des Griechentums* (1900); II. *Die Philosophie u. d. Lebensauffassung d. germ. romanischen Völker* (1901); *Die Sittlichkeit u. der philosoph. Sittlichkeitswahn* (1899). *Einführung in eine wissenschaftliche Philosophie* (1901); *Soziologie* (1904); *Das Schöne. Aesthetik auf d. allgemein-menschliche und das Künstlerbewusstsein begründet* (1905).

* **Elgar** Edward sir, skladatel angl. (* 1857), byl varhaníkem ve Worcesteru, nyní však věnoval se pouze komponování. Žije v Herefordě. Z jeho děl vynikají oratoria: *Lux Christi* (1896); *Sen Gerontiův* (1900); *Apoštolové* (1903) a *Království* (1906); kantáty: *The black knight*; *Caractacus*; koncertní ouvertury: *Cockaigne* (1901); *In the South* (1903).

* **Elgart** Karel, pravé jméno Sokola 5).

* **Elgart** Jaroslav, lékař český (* 1872 v Ivančicích), absolvoval lékařské studie v Praze na české universitě, byl po několik let assistentem v brněnské nemocnici u prim. Nedopila a vykonav několik vědeckých cest do ciziny, stal se pak prim. chirurgem nemocnice milosrdných bratří v Brně. Je horlivě činný i jako spisovatel odborně vědecký, jenž práce svoje uveřejnil většinou v »Časop. lékařů čes.«, v »Časop. pro veř. zdravotnictví« a také v listech něm. Z důležitějších jeho prací sluší uvésti: *Některé zkušenosti o herniologii* (1901); *Význam myalgií čili svalového rheumatismu* (1901); *Nová methoda napravení zadních luxací kloubu kyčelního* (1903); *Amputatio humeri osteoplastica*; *Amputatio antibrachii tenoplastica* (1906), dvě operace, při nichž zvláštní úpravou pahýlu je možno využitkovati síly jeho k aktivnímu ovládání umělé ruky, jejíž konstrukci rovněž popsal a podobný případ předvedl na sjezdě českých přírodozpytcův a lékařů v Praze r. 1908. Dále napsal ještě: *Profylaxe náhlých osutin* (1903); *Filtrace pitné vody půdou pro zásobování měst*; *O růži obličejové s hlediska hygienického* a j. v.

Elgin 1) Thomas Bruce earl of E. and Kincardine. Srv. nyní M. Wrong, The earl of E. (Lond., 1905).

* **Elhenický** Alois, stavitel čes. (* 1844 ve Lhenicích u Netolic), vystudovav školy reálné absolvoval odbor inženýrský na pražské technice r. 1869. Složiv stavitelskou zkoušku, usadil se r. 1879 na Smíchově, kdež brzo zahájil rozsáhlou činnost stavitelskou a postavil do r. 1908 celou řadu domů soukromých a veřejných, zejména *ústřední jatky* v Praze-VII., *hypoteční banku* a *ústřední nádraží* v Praze-II., *kasárny vozatajstva* ve Vršovicích, *ústavy pro slepce a hluchoněmé* na Smíchově a j. v. Stavby provedené E-m vynikají důkladností provedení. R. 1887 E. byl zvolen do obecního zastupitelstva a městské rady na Smíchově a r. 1888 starostou města toho, v kteréž hodnosti setrval více než 18 roků, byv opětovně volen, až do r. 1906, kdy úřadu starosty se vzdal. Za působení jeho jako starosty vzrostl Smíchov o více než 20.000 obyv. a upraven zejména po zdravotní stránce, že toto dříve tovární předměstí náleží nyní mezi nejzdravější města v obvodu velké Prahy. Vlivem jeho uskutečnila se koupě zahrady knížete Kinského městy Smíchovem společně s Prahou, kterýmžto činem zachován veřejnosti tento krásný sad, v němž byly nalezeny a zachyceny prameny pitné vody. Tyto byly k podnětu E-kého rozvedeny po městě a zásobují — společně s velikou studní na pozemcích bývalé zahrady botanické, založenou rovněž za starostenství E-kého — celý Smíchov zdravou pitnou vodou. Za zásluhy své byl E. vyznamenán řády železné koruny III. tř. a Frant. Josefa; r. 1907 jmenován stavebním radou. *A. Cechner.*

* **Elcho** Rudolf, romanopisec něm. (* 1839 v Simmeru), studoval gymnasium a polytechnickou školu v Karlsruhe, načež vedl život dosti dobrodružný. Cestoval po Belgii a Francii, účastnil se pod Garibaldim bojů za osvobození Italie, stal se hercem a od r. 1872 věnoval se spisovatelství a žurnalistice. Redigoval po dlouhou dobu »Berl. Volkszeitung«. Napsal novelly: *Der Wandervogel*; *Il Tedesco*; *Unterm Sternenbanner*; romány: *Wilde Fahrten*; *Kinder des Lichts*; *Goldene Schwingen*; *Freiland*; *Die Pflicht d. Starken*, *Liebeszauber* a j.

Elias Ney, cestovatel angl., badal r. 1885 v Pamíru a byl v l. 1891—96 generálním konsulem v Mešhedu v Persii; zemřel 31. kv. 1897 v Londýně.

Eliášova hora 2), Mount St. Elias, sopka na hranicích Aljasky a Kanady, 5517 *m* vys., byla dříve pokládána mylně za nejvyšší

vrchol Sev. Ameriky. Slezena byla 31. čce 1897 Amadeem vévodou Abruzzským. Mohutné ledovce pokrývají její boky, z nichž nejznámější je Malaspina, jenž se končí až při pobřeží. De Filippi, La Spedizione di S. A. R., il principe Luigi Amedeo di Savoia al Monte Sant' Elia (Milán, 1900).

* **Elisabetha**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 7. led. 1896. Označení (412). *Kvn.*

Elizabeth, bohaté průmysl. město v sev.-amer. státě New Jersey, má 52.130 obyv. (1900).

* **Eljasz** Walery, malíř pol. (* 1840 v Krakově), r. 1856 vstoupil do krakovské malířské školy a v l. 1863—65 vzdělával se v akademii mnichovské, načež cestoval po Německu, Francii, Belgii a Italii. Z jeho obrazů jmenujeme: *Obrana Krakova proti Švédům*; *Żółkiewski u Cecory*; *Kordecki na hradbách Częstochowy*; *Kazimír Vel. s vesničankami*; *Ave Salvator*; *Sobieski ve Vídni*; *Teofila Sobieska u hrobu Żółkiewského* a j. Illustroval také »Marii« Malczewského a »Hetmańskie pachole« Polovo. Tiskem vydal: *Illustrowany przewodnik do Tatr, Pienin i Szczawnicy* (3. vyd. 1886); *Szkice z podróży w Tatry*; *Ubiory w Polsce* (1879 a 1889, 2 části); *Morskie Oko v Tatrach* (1880); *Naokoło Tatr* (1885); *Kartki z dziejów Podtatrza* (1884) a p.

* **Eljkind** Arkadij Danilovič, spis. rus. (* 1869 v Mohylevě), jest znám studií *Privisljanskije poljaki* (»Trudy« anthrop. oddělení moskev. společnosti přírodovědecké, 1896) a obšírnou i cennou studií *Jevreji* (Moskva, 1903).

* **Elkana** J. M., spis. pol. původu židovského, vydal hojně příruček a učebnic jazyků, z nichž uvádíme: *Elementarz nowy polsko niemiecki* (8. vyd. Varšava, 1863); *Nowy elementarz polsko-francus.-niem* (4. vyd. t., 1865); *Deutsche Bibel nach einer neuen Methode bearbeitet* (9. vyd. t., 1864); *Historja świeta dla młodocianego wieku po pols. i po franc.* (3. vyd. t., 1856); *Nauka czytania polskiego i franc.* (17. vyd. t., 1862); *Zbiór wszystkich umiejętności dla młodocianego wieku niezbędnych* (2. vyd. t., 1855—56, 3 d.) a j.

* **Ella**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem a A. Schwassmannem v Heidelberce 11. září 1898. Označení (435). *Kvn.*

* **Ellipŏité oblouky** viz Klenbové oblouky, str. 355 *a*.

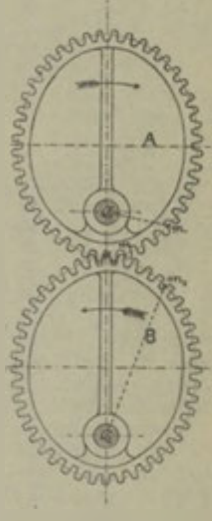
* **Elliptické soukolí** jsou ozubená kola s roztečnou křivkou elliptickou vespolek zabírající. Dávají převod periodicky proměnlivý a užívá se jich ve strojnictví při obráběcích strojích k proměně pohybu točivého v posuvný. Kola tato zabírají vždy na přímce spojující body, vzhledem kterých se otáčejí na př. v bodě m na centrále O_1, O_2 (vyobr. č. 4992.). Otáčí-li se kolo A úhlovou rychlostí ω_1, kolo B úhlovou rychlostí ω_2, bude poměr převodový

$$\frac{\omega_1}{\omega_2} = \frac{O_1\, m}{O_2\, m} = \eta, \quad O_1\, m + O_2\, m = 2a$$

(a hlavní poloosa ellipsy).

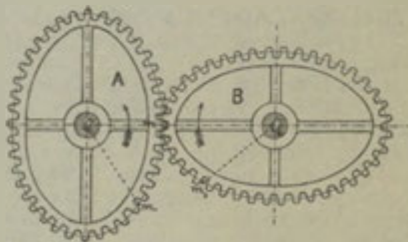
Při dalším točení přijde na centrále ve styk bod m_1 s bodem m_2, opět bude $O_1\, m_1 + O_2\, O_2 = 2a$. Obrátí-li se kola o půl obrátky, bude

$$\frac{\omega_1}{\omega_2} = \frac{O_2\, m}{O_1\, m} = \frac{1}{\eta}$$

Č. 4992. Elliptické soukolí s otáčivými hřídeli v ohniskách.

E-ho s. upotřebuje se ve dvou druzích: 1. buď kola elliptická jsou otočná kol svých ohnisek (obr. č. 4992.), neb 2. kol svých středů (vyobr. č. 4993.). V onom případě při přeměně pohybu točivého v posuvný, na př. u klikového šoupátka, dávají pohyb vpřed skorem rovnoměrný, pohyb vzad zrychlený. Vlastnosti této upotřebuje se u strojů obrážecích, hoblovacích, pilovacích pro pohyb nože. V druhém případě pohyb šoupátek bývá v obou směrech dosti stejnoměrný. Ozubení v obou případech bývá obyčejně evolventní.

Č. 4993. Elliptické soukolí s otáčivými hřídeli ve středu ellips.

Ellis 6) Robinson. K publikacím jeho dodati jest: vydání *Aviana* s angl. kommentářem (1887), *Orientiovy* básně Commonitorium (v XVI. díle vídeňského Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, 1888), *Phaedra* (1894), drobnějších básní přičítaných *Vergiliovi* (v malém vydání Papillonově a Haighově, 1895), *Velleia Patercula* (1898), nových zlomků *Iuvenalových* (1901), *Aetny* s překladem a kommentářem (1901), *Catulla*, *Tibulla* a *Propertia* (1906). Dále vydal: *The correspondence of Fronto and M. Aurelius* (1904); *Catullus in the XIV century* (1905) a podal anglický překlad básní Catullových (*The poems and fragments of Catullus, translated in the metres of the original*, 1871). Anglický kommentář E-ův ke Catullovi vyšel v 2. vydání v Oxfordě r. 1889. *Vý.*

***Elmantica** viz Salamanca 1).

Elmira, důležité centrum kommunikační v sev.-amer. státě New-York, má 35.672 obyv. (1900).

***El Paso**, hl. m. hrabství t. jm. v severoamer. státě Texas, při řece Rio Grande del Norte proti mexickému městu Ciudad Juarez (El Paso del Norte), 1134 *m*, je důležité centrum kommunikační několika tratí společnosti Southern Pacific, Santa Fé i východiště centrální dráhy mexické. Mělo 15.906 ob. (1900), vzrůstá však velmi rychle, má slevárny, čilý obchod, college a klášter.

***Elpe**, pseud. L. K. Popova (v. t. 12.).

***Elpl** František, spis. čes. (* 10. ún. 1870 v Líšni u Brna, † 4. května 1904 v Libni u Prahy). Vystudovav čes. gymnasium v Brně a čes. fakultu medicinskou v Praze, povýšen na doktora veškerého lékařství. R. 1899 usadil se jako zubní lékař v Brně a r. 1903 v Libni. Vedle svého povolání byl literárně činný, psal do »Časopisu čes. lékařů« a samostatně vydal *Zubní kurs* (Brno, 1900) a časopisy »Morava« a »Obzor« přinesly jeho drobné práce belletristické a básničky. Mimo to sbíral pohádky a pověsti v okolí Lišně, na jejichž základě vyšlo posmrtné dílo *Sbírka pohádek a pověstí* (Praha, 1904). V rukopise zanechal důkladný spis o *Lišni*.

***El Reno**, hl. m. hrabství Canadian v sev.-amer. státě Oklahoma, uzel železniční s velikým obchodem v zemědělských plodinách, mlýny, továrnami na vozy a 3383 obyv. (1900).

Elsasko - Lotrinsko má 14.518 km^2 s 1,814.564 obyv., 125 na 1 km^2; podle vyznání 1,387.462 katolíků, 391.067 protestantů a 31.708 židů; r. 1900 přihlásilo se k francouz. řeči mateřské 198.173 osob; r. 1903 smělo ještě 311 obcí používati francouzského jazyka úředního. Roku 1905 bylo uzavřeno 13.572 sňatků, porodů bylo 53.775, úmrtí 37.629, přírůstek přirozený 16.146 osob; vystěhovalecký ruch malý hlavně francouzskými přístavy. Produkce vína činí v průměru let 1893—1902 905.000 *hl* na 31.000 *ha* půdy, pěstování ovocných stromů rovněž se rozmohlo, lnu, konopí a vína kleslo. Meliorační podniky jsou velmi pokročilé. Produkce železné rudy stoupla r. 1902 na 8,793.000 *t*, surového železa na 1,630.000 *t*, doly železné zaměstnávaly 10.591 dělníků; uhelné doly vytěžily r. 1902 s 7201 dělníky 1,310.000 *t* uhlí; produkce soli činila 56.600 *t*, petroleje 20.205 *t* a asfaltu 5.161 *t*.

Délka železnic činila 1. kv. 1907 2019 *km*, z toho 78 *km* úzkokolejných. Rozvoji paroplavby na horním Rýně brání neshody o regulaci s Badenskem a Bavorskem. R. 1902 odňata byla místodržiteli moc diktátorská pro případ náhlého nebezpečí. Rozpočet pro r. 1907 vykazuje příjmů řádných 57,527.344, mimořádných 3,052.995; vydání řádných 57,371.039, mimořádných 3,209.300 mk.; státní dluh jest vtělen v 3% rentě, která koncem 1906 činila 875.000 m. Při volbách v l. 1893 a 1898 strana »elsaská« klesla silně a dostala jen 8 poslanců do říšského sněmu. Agitaci protiněmeckou vede nyní hlavně ještě katolický klerus. Když kníže Hohenlohe stal se 1. pros. 1894 státním kancléřem, stal se nástupcem jeho kníže Hohenlohe-Langenburg, za jehož správy provedeno mnoho reforem v zákonodárství civilním, tiskovém i v bernictví, které byly po chuti obyvatelstvu německému. Vítězství liberálů nad klerikály při volbách do městského zastupitelstva štrasburského r. 1902 znamená veliký pokrok germanisace, jíž je na prospěch též založení katolické theologické fakulty při universitě a k níž též císař svými návštěvami r. 1902 a 1908 značně přispěl. Při posledních volbách do říšského sněmu Elsasané dostali jen 5 mandátů. — Grad, L'Alsace, le pays et ses habitants (Pař., 1898); Das Reichsland Elsass-Lothringen, Landes und Ortsbeschreibung (Štrasb. 1898—1903); Petersen, Das Deutschtum in Elsass-Lothringen (Mnichov, 1902); Claus, Historisch-topographisches Wörterbuch des Elsass (Zabern, 1895—1902).

***Elsohnig** Anton, lékař něm. (* 1863 v Lipnici ve Štýrsku). Vystudovav lékařství ve Št. Hradci, habilitoval se tu r. 1892 pro lékařství oční, přešel odtud po třech letech do Vídně, odkudž r. 1907 povolán byl za prof. na něm. universitu do Prahy. Napsal řadu odborných prací.

***Elsner** Józef Ksawery, hudební skladatel pol. (* 1769 v Grotkowě ve Slezsku, † 1854 v Elsnerovce pod Pragou u Varšavy), byl syn továrníka hudeb. nástrojův a již za studií ve Vratislavi vynikl jako hudebník. Mladistvé jeho skladby *Ave Maria* a *Benedictus* získaly mu přízeň Schoena, Forstera a Maara, u nichž naučil se psáti v partituře. Zanechav studií theologických, věnoval se lékařství, ale po smrti otcově oddal se hudbě, působil v různých městech jako první houslista, až se dostal do Lvova, kde seznámil se s W. Bogusławským a r. 1799 stal se ředitelem opery varšavské. R. 1815 zřídil ve Varšavě varhanickou školu, r. 1816 založil a řídil školu deklamace a zpěvu a v l. 1821 až 1831 byl ředitelem konservatoře. Jeho zásluhou polská opera po Kamińském a Stefanim znova vzkvetla. Vedle několika oper a předeher komponoval melodramata: *Lanuta-Iskahar*; *Sydnej i Zuma*; dále hry: *Ofiara Abrahama*; *Jagiełło w Tęczynie*; *Mieczysław*; *Sad Salomona*; *Amazonki*; *Rzym oswobodzony*; *Król Lokietek*; *Leszek Biały*; *Kabalista* a j. Převládá v nich živel historický a kosmopolitický, ač prokmitá tu a tam i živel národní. Komponoval též písně, arie a kantáty, 3 symfonie, 105 prací kostelních, z nichž nejvýše cení se oratorium *Meka Zbawiciela*. Vydal též: *Rozprawa o metryczności i rytmyczności języka pol.* (1818) a *Ozdolnosci do muzyki języka pol.* Srv. Karasowski, Rys opery polskiej.

***Elster** Ludwig, polit. oekonom něm. (* 1856 ve Frankfurtě n. M.). Studoval v Gotinkách, Lipsku a Jeně, r. 1880 habilitoval se v Halle, r. 1883 stal se professorem vys.

školy technické v Cáchách, na podzim t. r. professorem státních věd na univ. v Královci, r. 1887 pak prof. univ. ve Vratislavi. R. 1897 byl jmenován tajným vládním radou a přednášejícím radou v pruském ministerstvu kultu. Napsal: *Lebensversicherung in Deutschland* (1880); *Postsparkassen* (2. vyd. 1881); *Wörterbuch der Volkswirtschaft* (1898, 2. sv.); r. 1887 počal vydávati v Jeně sbírku oekonom. monografií: *Staatswissenschaftl. Studien*, od r. 1889 společně s Conradem, Lexisem a Loeningem *Handwörterbuch der Staatswissenschaften* (2. vydání 1898—1907, 7 sv.), r. 1891 pak *Jahrbücher für Nationalökonomie u. Statistik*.

* **Elster** Ernst, literární historik něm. (* 1860 ve Frankfurtě n. M.), studoval na různých universitách něm., r. 1886 stal se lektorem něm. řeči a literatury na Queen Margaret College v Glasgowě, habilitoval se pak na universitě v Lipsku (1888) a přešel posléze na universitu v Marburce, kdež se stal řádným professorem (1903). Napsal: *Beiträge zur Kritik des Lohengrin* (Halle, 1884); *Heines Buch der Lieder nach den ersten Drucken und Handschriften* (Heilbr., 1887); *Zur Enstehungsgeschichte des Don Carlos* (Halle, 1889); *Die Aufgaben der Litteraturgeschichte. Principien der Litteraturwissenschaft* (t., 1897); *Schiller* (Marb., 1905). Vyd. Heinovy »Sämtliche Werke« (Lipsko, 1887—90, 7. sv.) a účastnil se výmarského vydání spisů Goethových. Jest redaktorem knihovny klassiků, vydávané bibliografickým ústavem.

* **Eltz**, levý přítok Mosely, vzniká v Eifelu, teče k jihových. a vlévá se do Mosely u Moselkernu. Nad jeho údolím stojí na skále 290 *m* vys. malebný hrad E.; z nejlépe zachovaných středověkých hradů něm., fideikom. majetek hrabat z E-u s četnými starožitnostmi. Roth, Geschichte der Herren und Grafen zu E. (Mohuč, 1889—90, 2 sv.).

Eltzbacher Paul, právník něm. (* 1868 v Kolíně). Byl nějaký čas soudním assessorem, nyní působí jako professor vysoké obchodní školy v Berlíně. Napsal: *Der Anarchismus* (1900; špan. 1901, franc. 1902, rusky a hollandsky 1903; *Über Rechtsbegriffe* (1900); *Die Handlungsfähigkeit nach deutschem bürgerl. Recht*, I. sv. (1903); *Die Unterlassungsklage* (1906).

* **Elukubrace**, dílo, pojednání složené namáhavou prací při nočním světle (lat. *lux* = světlo).

d'**Elvert** Christian Friedrich, rytíř, dějepisec morav., † 23. dubna 1901 v Brně.

* d'**Elvert** Jindřich, baron, politik něm. (* 4. dub. 1853 v Brně), syn před. Absolvoval r. 1870 gymnasium v Brně, načež věnoval se studiu práv na vídeňské universitě. R. 1874 vstoupil do soudní praxe, r. 1876 jmenován soud. adjunktem, r. 1887 zástupcem stát. návladního, r. 1889 radním sekretářem, r. 1893 radou zemského soudu a posléze vrch. radou z. s. v Brně. Při odchodu na odpočinek obdržel titul dvor. rady. R. 1894 zvolen byl do obecního výboru brněnského a r. 1896 vyslán za druhý okres města Brna do moravského sněmu. R. 1897 a opětně r. 1907 zvolen za Brno do sněmovny poslanecké, kde náležel straně německo-pokrokové. Jest rozhodný odpůrce práv českého národa. Dr. *N.*

* **Elymové** viz Sicilie, str. 122 *a*.

* **Elzanowski** Seweryn, publicista pol. (* kol. 1873 v Paříži), po událostech r. 1848 emigroval a vydával měsíčník »Przegląd rzeczy polskich« (1857—62). Napsal dílo *O powstaniu 1831* (1858).

* **Emailové barvy** jsou barevná skla jemně práškovaná, jichž se používá k malbě na skle, porculáně a emailovaných předmětech kovových. Prášek setře se s levandulovým olejem a nanáší se štětcem na předměty jako každá jiná barva. Pomalované předměty vypalují se pak v muflové peci, při čemž barevné sklo sleje se s podkladem. Podle složení skla jsou e. b. různě tavitelné.

* **Ema Jög** viz Embach.

Emants Marcellus, spis. holl. Hlavní těžiště jeho významu tkví v románu a v novelle, ač díla jeho z toho oboru jsou ceny namnoze velmi různé. Jsou to zejména novelly *Dood* (1892); *Een drietal novellen* a *Lichte Kost* (1892); pak *Monaco* (2. vydání 1886). Z románů zasluhují dále zmínky: *Godakkers Illusiën* (1885); *Een nagelaten bekentenis* (1894) a nejlepší jeho díla: *Op zee*; *Vyftig* (1899) a *Inwyding*. Všem pracím E ovým je charakteristickým silný jejich pessimismus. E. založil také časopis »De Banien«: V letech osmdesátých XIX. stol. byl předchůdcem moderního hnutí v hollandské literatuře.

Embrassure viz Průstřelny.

* **Embryom** viz Zrůdnosti, str. 690 *b*.

Emden, město ve Vých. Frízsku, má 20.754 obyv. (1905). Východně od vchodu do starého přístavu zahrazuje se nový, jenž rovněž jako starý bude chráněn vysokým stavidlem před přílišným opadáním vody za odlivu. R. 1902 navštívilo přístav 1069 lodí s 305.483 *t*.

Emerson Ralph Waldo. Z něho přeložil J. Váňa: Úvahy, Představitelé lidstva, Snahy a směry, V šlepějích Mistra; J. Mrazík: Společnost a samota.

Emetin, alkaloid kořene ipekakuanhy (*Cephaëlis ipecacuanha*), způsobující dávení; chemickým složením jest $C_{30}H_{40}N_2O_5$, krystalluje z koncetrovaných roztoků aetherických ve formě jehlic zřetelně vyvinutých. Do obchodu přichází jako bílý prášek příchuti slabě hořké a škrablavé, taje při 62 až 66°. Ve vodě jest nesnadno rozpustný; na vzduchu se mění, přecházeje v prášek žlutavý; v lékařství přímo užívá se ho poměrně málo.

* **Emin** Nikolaj Fedorovič, spis. rus., syn Fed. Aleks. E-a († 1814), sloužil při místodržitelské správě v Petrozavodsku a byl pak gubernátorem ve Vyborgu. Vydal: *Podražanija drevnim* (erotické básně ze starých

literatur, přel. z francouzštiny); *Znatoki* (Moskva, 1788, proti tehdejším básníkům); *Roza* (Petr., 1788, povídka); *Igra suďby* (2. vyd. t., 1798); *Mnimyj mudrec* (t., 1786, komedie); *Siljnaja ruka vladyka* (proti Tutolminovi, představenému Děržavinovu) a j. Vládl obratně veršem a nebyl prost satiric. nadání.

* **Emingerová** Katynka, pianistka a hudební skladatelka čes. (* 1859 v Praze), žákyně Karla ze Sladkovských a Zd. Fibicha, dokončila hudební studia v Praze a v Berlíně. Vystoupila ve mnohých koncertech v Praze a po čes. venkově. R. 1900 složila státní zkoušku z hudby, načež jí nabídnuto místo při pražské konservatoři, kteréžto místo zastává posud. Z jejích skladeb vyšlo tiskem: *Tarantella* pro klavír (Drážďany, 1882); *Písně pro vyšší hlas s průvodem piana* (Praha, 1892); *Čtyry čtverzpěvy pro ženské hlasy* (t., 1901); *Jak drahokam*, píseň v albu »Dalibora« a *Polka melancholická* (Hudeb. příloha »Zl. Prahy«, roč. V.). Hudebními články přispěla do »Národ. Listů«, »Dalibora«, »Ženského Světa« a j.

* **Emingerová** Julie, spisovatelka česká, (* 1860 v Praze). Vzdělala se v cizích jazycích a literatuře a za účelem dalšího vzdělání zcestovala čelná města Francie, Německa, Italie i Španělska, působí jako učitelka francouzštiny a němčiny od r. 1890 na praž. měšť. škole dívčí a měst. průmyslové škole dívčí. V různých časopisech uveřejnila články původní i překlady z francouzštiny a angličtiny, cestopisy pak ve »Zl. Praze« a »Lumíru«, a v »Ženském Světě« řadu literárních studií o vynikajících ženách. O sobě vydala *Sbírku franc. čtení* (Praha, 1893, J. Otto).

* **Emita**, planetoida objevená fotograficky L. Carnerou v Heidelberce 12. ún. 1902. Označení (481). Srv. Femka. *Kon.*

* **Emka**, maďarisační spolek proti Rumunům. Ústředí spolku je v Kluži. Pravé jméno její jest *Erdélyi magyar közmüvelődési egyesület* (Sedmihradský maďarský kulturní spolek) a podle prvních tří začátečních písmen utvořeno jméno E. (Srv. Femka.)

Emler 2) Josef, dějezpytec čes., † 10. ún. 1899 v Praze.

Emma 3) Adéla Vilemína Tereza, královna matka nizozemská, vedla správu Nizozemska jako vladařka jménem své nezletilé dcery Vilemíny až do její zletilosti dne 31. srpna 1898. Tohoto dne uchýlila se do soukromí, bydlila však u své dcery až do jejího provdání dne 7. dub. 1901. *Tmk.*

* **Em-Pe**, pseud. Ščepkina 2).

* **Empelóros** viz Sparta, str. 777 *a*.

Empiriokriticismus v. Avenarius Richard (Dopl.).

Emulsor č. emulsní stroj je stroj na mišení na př. oleje s kyselinami, vodou. Viz Mísicí stroje (Dopl.).

* **Enantiomorfismus** jest vztah mezi formou krystallův a optickou aktivitou isomerních látek krystallických, opticky aktivních. Dva krystally téže látky jevící kontrérní vlastnosti optické (pravotočivý a levotočivý), jsou sobě sice podobny, ne však indentické. Oba mají plochy stejné, avšak tak uspořádané, že jeden krystall jest zrcadlovým obrazem druhého.

* **En arrière** [anarjèr], fr., nazpět, dozadu.

Enault 2) Louis, spis. franc., † 1900 v Paříži.

Encke 2) Erdmann, sochař německý, † 7. čce 1896.

* **Enckea**, bot., viz Piper.

Ende Hermann, architekt něm., † 10. srp. 1907 ve Wannsee.

* **Endeavor-Societies** [endèv'r sosàjiti], doslovně Young People's Societies of Christian Endeavor (t. j. spolky mládeže pro křesť. snažení) nazývají se spolky mládeže obojího pohlaví, založené r. 1881 pastorem Clarkem v Portlandu ve Spoj. Obcích sev.-amer. Tyto spolky připojují se k určitým obcím církevním a členové jejich zavazují se ke křesťanské práci v dotyčných obcích. Měsíčně konají konsekrační shromáždění, při nichž obnovuje se svrchu zmíněný slib. Každoročně pořádají se mezinárodní schůze těchto spolků. V Sev. Americe rozšířily se tak rychle, že r. 1906 bylo jich 65.000 se 4 mill. členů. Také v jiných zemích se rozšířily, tak v Německu, kde se nazývají »Jugendvereine für Entschiedenes Christentum«, bylo jich r. 1906 220 s 5000 členů. V Německu členové těchto spolků hlavně šíří knihy a pomáhají v nedělních školách. Orgánem jejich jest časopis »Jugendhilfe«.

Endemann Wilhelm, právník něm., † 1899 v Kasselu. Z dalších jeho spisův uvésti sluší: *Die Entwicklung des Beweisverfahrens im deutschen Civilprocess* (Bonn, 1895); *Die Behandlung der Arbeit im Privatrecht* (Jena, 1896).

* **Endemann** Friedrich, právník něm. (* 1857 ve Fuldě). Studoval na universitách v Jeně, Berlíně a Bonnu. R. 1886 byl habilitován na univ. v Berlíně, r. 1888 stal se mimořád. a r. 1892 řádným professorem v Královci. R. 1895 přešel na universitu v Halle, r. 1904 do Heidelberka. Napsal: *Beiträge zur Geschichte der Lotterie u. des heutigen Lotterierechts* (1882); *Lehre von der Emptio spei* (1885); *Zivilrechtliche Wirkung der Verbotgesetze nach gemeinem Rechte* (1887); *Die rechtliche Wirkung der Ablehnung der Operation seitens der körperlich Verletzten* (1893); *Lehrbuch des bürgerl. Rechts* (3 sv., 9. vyd., 1903); *Entmündigung wegen Trunksucht u. Zwangheilungsverfahren wegen Trunkfälligkeit* (1904).

* **En dépit** [andepì], fr., přesto, nedbaje toho.

Endicott William Crowninshield, státník kanadský, † 1900 v Bostoně. Byl zetěm Jiřího Peabodyho a tchánem angl. ministra Chamberlaina.

* **Endlichit**, min., viz Vanadinit.

* **Endogamie** viz Exogamie.

***Endogenní nemoci.** Tak nazývají se nemoci, zvl. nakažlivé, jichž choroboplodný zárodek se vyvíjí v těle lidském a nikoli mimo ně.

***Endokannibalismus,** slove pojídání členů vlastního kmene z důvodů buď náboženských anebo pietních. Druhý důvod zakládá se asi na tom, že příbuzní chtějí mrtvoly svých zesnulých chrániti před červy a divokou zvěří, pročež je raději slavnostním způsobem pojídají. Stopy takového e-mu vidí Flinders Petrie v nálezech v skalních hrobech u vsi Dešaši, j. od Káhiry pocházejících ze IV. tisíciletí, tedy z doby rozkvětu egyptské kultury. Nalezl tu pečlivě sebrané a roztříděné mužské a ženské kosti do plátna zabalené.

***Endothermická reakce** nazývá se taková reakce, jež provázena jest spotřebou energie (tepla, světla, elektřiny a p.). Sloučeniny touto reakcí vzniklé vyznačují se větší energií celkovou, nežli je součet energií komponent v reakci vcházejících. Trvání e-ké r. podmíněno je stálým přiváděním energie (tepelné, světelné, elektrické a p.) ze vnějšku. Příkladem takové reakce jest rozklad vody žhavým uhlím:

$$\begin{array}{c|c} H_2O & H_2 \\ C & CO \end{array}$$

Množství tepla, jež provází reakci nějakou, nazýváme tepelným zabarvením a vyjadřujeme je buď kaloriemi neb ergy. Toto zabarvení tepelné při e-ké r-ci jest negativné.

***Endotoxiny** viz Toxiny.

***Endymion,** planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 17. říj. 1892. Označení (342). *Kon.*

***Endžumen** (slovo původu arab.) značí kroužek nebo shromáždění. Jest to politické zřízení dnešní mladé, zreformované Persie a vyžaduje ještě dnes jak zvláště v ruském, tak i v ostatním tisku evropském náležitého a hlubšího vyjasnění. Mínění v tomto směru se velice křižují. Otázkou tohoto politického zřízení v Persii zabývali se badatelé a znalci Persie doposud jen theoreticky. Někteří autoři srovnávají e-y s odborovými svazy po způsobu evropském, jiní pokládají je posud za nahodilá zřízení politická, za jakési politické kluby, mající jedině účely reformní a osvobozenské. Avšak ani jedno, ani druhé není správné. E-y nejsou vůbec žádnými odborovými svazy. Organisují se toliko ve čtvrtech městských. Každá městská čtvrt má svůj e., do kterého chodí měšťané, kupci, řemeslníci, různí živnostníci, ano i dělníci. E-y nejsou tudíž nikterak nahodilými snad politickými organisacemi, zřízenými za účelem snah osvobozovacích. Co se týče pravého původu e-ů, sluší uvésti, že počátek jejich tkví v zednářských lóžích, které v Persii existují již přes 70 let. Ještě za Nasr-eddin chána existovaly, ačkoli byly již tenkráte krutě pronásledovány a přívrženci jejich vězněni. Za poslední doby revoluční tyto tajné zednářské organisace přestaly býti tajnými a přeměnily se v nynější e-y. V každém větším městě je tolik e-ů, kolik je městských čtvrtí. Tabríz příkladně rozdělen je na 8 městských čtvrtí a právě tolik e-ů se v něm nachází; rovněž Teherán má také větší počet e-ů. Ustálilo se však zcela klamné a chybné mínění, jakoby všechny e-y byly revoluční. V poslední době za revolučních bouří v Teheráně utvořily se i t. zv. černosotněnské e-y po způsobu černých sotní ruských (v. t., Dopl.). Straníci perského šáha pojmenovali členy těchto e-ů islamisty. E-y připomínají nám tudíž jaksi politické kluby s určitým programmem a vymezenou taktikou. Medžilis čili parlament perský nemohl ovšem nechati bez povšimnutí tak důležitých a vážných politických zřízení v zemi a stanovil jejich úkol v politickém životě perském, že totiž v celé zemi, souhlasně se zvláště vydanými nařízeními, organisují se gubernská a újezdní shromáždění či spolky, jejichž činnost má býti založena na určitých pravidlech. Členové těchto gubernských a újezdních spolků voleni jsou obyvatelstvem na základě pravidel vydaných medžilisem, dále že gubernské a újezdní e-y zabývají se zákonodárnými počiny místní potřeby a mají též právo kontroly nad činností administrace vládní. Všechny gubernské a újezdní příjmy a vydání oznamují se gubernským a újezdním e-ům, které pak je ověřují a veřejně publikují. Z takovýchto ustanovení jasně vyplývá, že e-y jsou jakýmisi filiálními zřízeními parlamentu perského v provinciích. A právě tímto počinem medžilis či parlament získal v Persii znamenitou a nadějnou oporu. Zřídil v městech organisace, které mohou organisovati velmi snadno obyvatelstvo a v život uváděti nařízení medžilisu. V nutném případě e-y mohly by býti dobrou oporou parlamentu, což se také skutečně stalo dne 2. pros. 1907, kdy Muhammed-Alí usiloval o státní převrat. *Tmk.*

***Endžümeni dániš** viz Dániš.

Engadin, horní údolí Innu, stalo se nyní přístupnějším železnicí zv. »Albulská dráha«, jež spojuje Samaden s Churem.

Engel 5) Josef, anatom něm., † 3. dub. 1899 ve Vídni. — **E.** 8) Ernst, statistik něm., † 1896.

***Engel** Gustaw Edward, hud. spis. něm. (* 1823 v Královci — † 1895 v Berlíně). Zprvu studoval filologii na universitě berlínské, později věnoval se hudbě. Vynikl i jako hudební kritik berlínského deníku »Vossische Zeitung«. R. 1874 jmenován byl professorem zpěvu na vyšší hudební škole královské v Berlíně. Z četných jeho spisův uvádíme: *Die Vokaltheorie von Helmholtz und die Kopfstimme* (Berl., 1867); *Das mathematische Harmonium* (t., 1881); *Die dialektische Methode und die mathem. Naturanschauung* (t., 1865); *Die Idee des Raumes und der Raum.* Nejcennějším jeho spisem jest: *Aesthetik der Tonkunst* (t., 1884). *Tmk.*

***Engel** Karl, hudeb. spis. něm. (* 1824 v Oldenburce), byl prvním houslistou kapely

knížete Nariškina v Rjazani a od r. 1846 členem císařské kapely petrohradské; od r. 1869 usadil se trvale v Drážďanech. Z jeho skladeb dlužno uvésti koncerty houslové a komickou fantasii *D. jüdische Carneval.* Významnější jest jako literát svým badáním v oboru pověsti Faustovské. Uvádíme: *Deutsche Puppenkomödien. Mit geschichtl. Einleitungen* (sv. 1—12, Oldenb., 1874—93); *Das Volksschauspiel Doktor Joh. Faust* (t., 2. vyd., 1882); *Zusammenstellung d. Faustschriften vom 16. Jhrh. bis Mitte 1884* (2. vyd. t., 1885); *Die Don Juan-Sage auf d. Bühne* (2. vyd. 1888); *Dr. Joh. Faust u. Wagner* (1890).

E. 10) Emanuel jako věnoval prvá léta svého mládí snahám a práci umělecké (r. 1867 vydal *Básně*, za svého pobytu v cizině, kde provázel r. 1875—81 syny barona Dervisa, zřídil v Nizze nákladem baronovým český orchestr, jejž dirigoval Karel Bendl a j.), tak svůj věk mužný vyhradil práci politické. R. 1883, sotva se usadil v Benešově, zvolen byl jako samostatný kandidát poslancem českého sněmu, kde připojil se ve společném státoprávním klubu ke skupině mladočeské. Dvě léta později, r. 1885 vyslán byl — opět jako kandidát samostatný — do říšské rady, kde netajil se svým oppozičním smýšlením, které projevil zejména tím, že byl mezi třemi českými poslanci, zdrževšími se hlasování o vyrovnávacích předlohách s Uhry. R. 1887 E. byl spolu s dry Grégrem, Kounicem a Vašatým vyloučen ze společného poslaneckého Českého klubu pro aféru s výrokem dra F. L. Riegra o drobečkové politice. Roztržka, jež tím v českém poselstvu nastala, E-ovi nebyla milá. Pracoval spolu s drem Jar Čelakovským a drem P. Trojanem, aby ji odstranil. Ale marně. Spory mezi skupinou poslanců svobodomyslných a mezi poslanci strany národní byly již příliš vyhraněné a ostré, živeny jsouce zvl. akutností, jaké nabyla otázka školská zprvu na sněmě při projednávání novelly z r. 1883, později na říšské radě Lichtensteinovým návrhem školy církevní i politikou Gautschovou, postihnuvší některé střední školy české. Rozpor nebylo lze, když nalezl živé odezvy i v lidu, již překlenouti. R. 1888 ustavilo se ve Vídni sedm poslanců národní strany svobodomyslné v samostatný klub, jehož prvým předsedou stal se E. a s nímž prožil léta největších úspěchů a rozmachu své strany. R. 1889 ocitlo se na českém sněmě již 40 mladočeských poslanců, jejichž klubu stál v čele rovněž E. Léta boje protipunktačního, jež postavila E-a, který stál stále v čele české poslanecké delegace svobodomyslné, v čelo silného klubu i na říšské radě, uvedla mladočeskou stranu na pole politiky ostře radikální. E. uznával dočasnou nutnost zostřeného postupu proti vládě Taaffeho a později Windischgratzově. Ale nechtěl trvati v opposici stůj co stůj. Směr mezi svobodomyslnými poslanci, jenž chtěl — jakmile by nadešla příznivá chvíle — účastí na moci státní pracovati pro naše národní zrovnoprávnění i státní právo, v E-vi nenalézal odpůrce. E. spolupůsobil, že r. 1895 za ministerstva Badeniho nastal ve vídeňské politice obrat příznivý Čechům. Leč, jakmile se české poselstvo ocitlo při positivní práci politické, nastával v jeho řadách rozvrat. E. tu nejen uklidňoval a smiřoval, ale také nutil k vnitřní kázni, jež je nezbytnou podmínkou jednoty. Žádal veřejně, aby živly stranu rozrušující raději se osamostatnily, než aby ji vnitřně rozrušovaly. Zásadově E. se neměnil. Ale že volí taktiku opportunistickou, netajil. (»Nám vyčítá se opportunismus. My počítáme s danými poměry, nikoliv lehkomyslně, ale po zralém uvážení«, doznával 11. dub. 1898). Hájil také vstup dra Jos. Kaizla do kabinetu Thunova. Ani když zrušena byla jazyková nařízení, nechtěl E., aby česká politika hnala věc na ostří nože. Doporučoval proti vládě Claryho taktiku pouze opposiční. Když však český klub rozhodl se pro obstrukci, E se podrobil. Po nastoupení vlády Körbrovy E. opětně pracoval k tomu, aby odvedl české poselstvo od obstrukce. Postup obstrukční se příčil jeho parlamentnímu smyslu. Mimo to nevěřil, že by Češi mohli obstrukcí dopracovati se výsledku. Ale mínění E-ovo ani tentokráte nenalezlo v klubu většiny. 30 hlasy proti 16 rozhodl se český klub pro technickou obstrukci, která vedla po 8. čnu 1900 k uzavření a 7. září t. r. k rozpuštění říšské rady. Za nových voleb r. 1901 E., který nebyl spokojen s během a výsledkem českých věcí politických a již po samém zrušení jazykových nařízení doporučoval, aby všichni poslanci mladočeští složili mandáty, již se neucházel o přízeň voličstva. Zůstal sice zemským poslancem, ale činně a vlivně jednání politických se neúčastnil. Věnoval se zplna své lékařské praxi v Karl. Varech, kde měl značný význam a neobyčejné zásluhy o národní a společenskou organisaci české menšiny. Mimo to v těchto letech již se u něho ohlásila vleklá, smrtonosná choroba, která přirozeně oslabovala jeho pracovní síly. Dne 26. říj. 1907 E. chorobě podlehl. Ze statí vzpomínkových a životopisných — mimo prvé nekrology denních listů — sluší zejména uvésti vzpomínku dra J. Čelakovského »Za Emanuelem E-em« (»Osvěta«, XXXVIII, I, 1—11), z níž uvedená data většinou čerpána. *G. Žd.*

* **Engelgardt** (Энгельгардтъ) Anna Nikolajevna, spis. rus. (* 1835, † 1903), dcera spis. N. P. Makarova a choť národohospodáře A. N. E-a, z prvních zápasnic za emancipaci žen, hojně překládala a psala feuilletony a úvodníky do časop. »Birževyja Vědomosti«, »Golos«, »Rus. Mir« a j. V »Birževých Vědomostech« v l. 1870—71 řídila oddíl »S těatra vojny«. Překládala hlavně ze Zoly a sestavila *Polnyj německo-rus. slovar* (1873 až 1876).

* **Engelgardt** Michail Aleksandrovič, spis. rus., syn Aleksandra Nikolajeviče E-a (* 1861), studoval na universitě petrohrad-

ské, ale účastnil se studentských bouří a byl poslán na statek otcův. Vydal ve sbírce »Biografičeskaja Bibliotěka« Pavlenkova řadu životopisů vynikajících mužů (Prževalského, Pasteura, Kopernika atd.), dále o sobě díla: *Pisma o zemleděliji* (Petr., 1899); *Věčnyj mir i razoruženije*; *Progress, kak evoljucija žestokosti* (t., 1899); *Lěsa i Klimat* (t., 1902).

* **Engelhardt** (rus Engeljgardt) viz Engelgardt.

* **Engeljman** Ivan Jegorovič, po německu Engelmann Johannes (v. t. 4).

* **Engelmann** Wilhelm, fysiolog něm. (* 1843 v Lipsku). Vzdělav se v lékařství v Jeně, Lipsku, Heidelberce a Gotinkách, byl od r. 1866 assistentem Dondersovým v Utrechtu, stal se tu r. 1871 prof. všeob. biologie a histologie, r. 1889 po Dondersovi prof. fysiologie a r. 1897 prof. téhož oboru v Berlíně. Zabýval se podrobným studiem úkonů svalstva i nervstva, zvláště drobnohlednými zjevy při smrštění vláken svalových a činností nervstva srdečního, pak mimo jiné studiem živé protoplasmy a psychofysiologickými studiemi nejnižších zvířat, t. zv. chemotaxí a j. v. Napsal zvláště: *Zur Naturgeschichte der Infusionstiere* (1862); *Untersuchungen über den Zusammenhang von Nerv und Muskelfaser* (1863); *Ueber die Hornhaut des Auges* (1867); *Ueber die Flimmerbewegung* (1868); *Ueber den Ursprung der Muskelkraft* (1893).

Engelmüller Ferdinand, krajinář čes. Jako s počátku se řídil příkladem svého učitele J. Mařáka co do věrného vystihování přírodních detailů, najmě v kresbě patrného, tak zachoval si též nadále lásku ke stromům, které jsou i E-ovi typy, jejichž svéráz se snaží zachytit. První malby E-ovy nemívaly barevné jednotnosti a od Mařáka převzatý kreslířský naturalismus spíše rušil jejich působivost. R. 1891 na jubil. výstavě E. byl zastoupen obrazem *Na starém Labi*, a motiv sám často pak se opakuje. Ale později E. osvojil si lahodné barvy a vžil se v barevnou náladu přírody, kterou chápe ve výseku, v motivu, mnohem plněji, zachycuje celkový dojem volené krajiny i chvíle. Je tu sice také následníkem Mařákovým aspoň v jeho lyrismu, ale barevné kouzlo převládá nad tvarovým, nad zájmem pro předmět, a E. maluje svoje *Nálady a pohádky* již plynně, s důrazem kladeným na vzduchové nálady a jimi podmíněné barevné harmonie (»Nálady a pohádky« vydal B. Kočí). E. vynikl pastelovými krajinami náladovými (v Moderní galerii *Vřesoviště*) a namaloval k »Večerním písním« Hálkovým cyklus krajin (vyd. Hejda a Tuček). Olejem provedl cyklus *Česká krajina*, z nichž vystavoval v Rudolfině typické motivy z Rudohoří (*Les*), Třeboňska (*Večer nad rybníky*) a Polabí (*Tůně*). E. též leptá svoje labské motivy na mědi. Od E-a vyšlo dále: *Život a sen přírody* (Praha, 1904 jako praemie »Zl. Prahy«); *Malebné pohledy na Prahu* (t., 1900); *Marie Dostálová*. Posmrtná vzpomínka (t., 1903).

* **Engelmüller** Karel, spis. čes. (* 14. čna 1872 v Praze). Vystudovav vyš. čes. gymnasium na Nov. městě v Praze, vstoupil k fin. zemskému ředitelství, kde nyní zastává místo revidenta. Mimo belletristické a literárně kritické příspěvky a feuilletony v různých časopisech roztroušené o sobě vydal: *Černé lilie*. Čtyry povídky o láskách (Praha, 1902); *Pavouci*, řada fantastických črt různého obsahu (t., 1903); *Mimochodem*, prosa (t., 1905); *Hana Kvapilová*, biografická studie (t., 1908); *Eldorado*, hra o 1 dějství (provozováno na měst. divadle v Plzni 11. říj. 1907); *Marie Ryšavá*, biografická studie (ve »Zl. Praze«, 1905); pod pseud. Karel E. Müller: *O vývoji českého časopisectva* (ve »Vesně« 1892). Vedle toho přeložil některé menší práce z Knuta Hamsuna, Petra Altenberga, Hermanna Bahra pod pseud. Petr Pavel. R. 1905 byl divadel. referentem »Slova«, nyní je referentem »Zl. Prahy« o divadle vinohradském.

Engels Friedrich, socialista německý, † 5. srpna 1895 v Londýně. Srv. Sombart, Friedrich E., ein Blatt zur Entwickelungsgeschichte d. Sozialismus (Berl., 1895).

* **Engelsberg** Ed. viz Schön Ed. (Dopl.)

Engerth 2) Eduard, malíř, † 1897 v Semmeringu.

Engler Adolf, botanik něm., vydal ještě: *Ueber die Hochgebirgsflora des tropischen Afrika* (Berl., 1892); *Die Pflanzenwelt Ostafrikas und der Nachbargebiete* (t., 1896, sv.); *Syllabus der Pflanzenfamilien* (t., 3. vyd. 1903). Od r. 1896 rediguje dílo: *Die Vegetation der Erde* a od r. 1900 podnětem pruské akademie věd dílo: *Das Pflanzenreich*.

* **Engström** Otto, lékař finský (* 1853 v Ny-Carleby ve Finsku), jest od r. 1895 přednostou gynaekologické kliniky při universitě v Helsingforsu. Vydal řadu prací z oboru ženských nemocí, jmenovitě v pravidelných zprávách, jež vycházejí za kliniky jím řízené.

Enna August, hud. skladatel, složil další opery: *Aucassin und Nicolette* (1896); *Das Streichholzmädel* (1897); *Die Erbsenprinzessin* (1900); *Hökerin und Schornsteinfeger*; *Lamia* (1901); *Ib und die kleine Christine* (1902); *Der Tod des Antonius* (1903) a *Heisse Liebe*. Tiskem vyšly některé jeho *písně*. *O. Z.*

* **Enneccerus** Ludwig, právník a politik něm. (* 1843). Studoval práva v Gotinkách, kde byl r. 1870 habilitován a r. 1872 jmenován mimořádným professorem. R. 1873 stal se řádným professorem řím. práva v Marburku; od r. 1874 byl členem hesského komunálního zem. sněmu, v l. 1882—98 členem pruské poslanecké sněmovny, v l. 1887—90 a 1893—98 členem říšského sněmu. Napsal: *Ueber Begriff u. Wirkung der Suspensivbedingung u. des Anfangstermins* (1. sv., Gotinky, 1871); *Fr. K. v. Savigny u. die Richtung der neueren Rechtswissenschaft* (Marburk, 1879); *Ein Höferecht für Hessen* (Kassel, 1882); *Rechtsgeschäft, Bedingung u. Anfangstermin* (Marburk, 1888—89); *Die Steuerreform in*

Staat u. Gemeinde (t., 1892); *Vermögenssteuer, fundierte Einkommensteuer oder Erbschaftssteuer* (1893); (společně s H. O. Lehmannem) *Das bürgerl. Recht, eine Einführung in das Recht des bürgerl. Gesetzbuches* (1898); *Lehrbuch des bürgerl. Rechts* (3. vyd. 1905; společně s Jaegerem).

Enschede, město v nizozemské prov. Overyssel, má 23.141 obyv. (1901), vedle rozsáhlých přádelen též slevárnu železa a továrnu elektrických motorův.

* **Enterostomia** viz Píštěl.

Entre Rios, argentinská provincie, má podle odhadu z r. 1906 386.369 obyv. na 74.571 km^2, 5·2 na 1 km^2. R. 1901 bylo vzděláno 429.548 *ha*, pěstuje se hlavně pšenice, kukuřice, len a víno; hlavním pramenem příjmů je však chov dobytka; koncem r. 1895 bylo tu 2,663.86 koni, 4,511.777 kusů skotu, 6,500.247 ovcí; v jatkách (*saladeros*) poráží se ročně na 400.000 koní a skotu.

* **Entry,** angl., vstup; vklad při dostizích.

* **Enzym** viz Ferment.

* **Enzymologie,** nauka o enzymech.

* **Eofon,** lodní přístroj akustický sloužící k určení směru, odkud přicházejí zvukové signály. Skládá se z naslouchátka otočného kol svislé osy; z něho jdou dvě kaučukové hadice k uším pozorovatelovým. Otáčením svislé osy hledá se poloha, při které zvukové signály pociťuje stejně silně ucho levé i pravé. Na kruhové desce opatřené stupnicí odečte se pak směr signálu.

* **Eolipila** viz Aeolipila.

Eotvös 4) Károly píše mimo články politické také feuilletony a belletrii, z níž vyšla sbírka *Munkái* (Budapešť, 1901, 4 sv). — E. 5) Loránd (Roland) byl v l. 1894—95 ministrem kultu a vyučování, načež opět ujal se své professury experiment. fysiky v Budapešti.

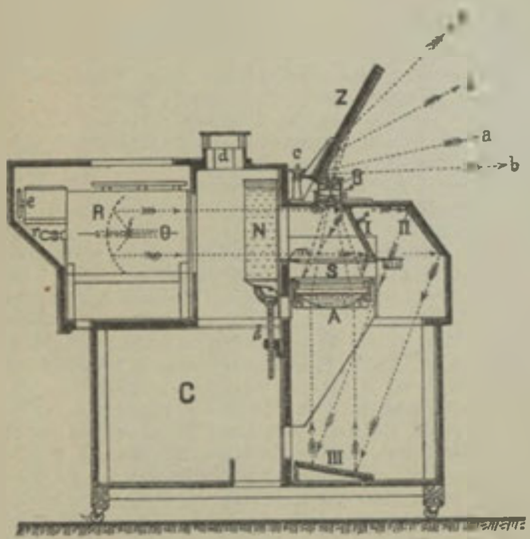
* **Epanagóga** (Ἐπαναγωγὴ τοῦ νόμου), památka byzantského práva, jež jest podle panujícího mínění přepracováním Prochironu (v. t.). Došla nás v několika rukopisech s připojenými k textu scholiemi vykladatele, obsahujícími mnoho zajímavých poznámek o poměru E-gy k jiným památkám. E má 40 titulů. Ve scholiích autor uvádí místa Justinianského práva, jež do E-gy nebyla přijata, ukazuje, v čem E. s právem tím se nesrovnává, zmiňuje se o úchylkách od Prochironu, doplňuje text novými nařízeními, opravuje jej a kritisuje. Otázka o původu E-gy ve spojení s jinými památkami (Eklogou a Prochironem) jest velmi sporná. Panující mínění (Zachariä v. Lingenthal, Vasiljevskij) připisuje E-gu císařům Maked. dynastie. Zachariä a Heimbach se domnívají, že to byla jen osnova nového vydání Prochironu, sepsaná za cís. Basilia, Lva a Alexandra, avšak neuveřejněná jako zákon. Sokolskij dokazuje, že sbírka tato měla platnost zákonnou. Po jeho mínění není E. jen druhým vydáním Prochironu, nýbrž samostatné jeho zpracování. Mezi jiným jest v ní obsažen theoretický a soustavný výklad učení o byzantské státní a církevní organisaci. Učení to jest důsledným a věrným vypsáním byz. názorů o císařské moci a bylo známo i na Rusi, kde mělo veliký vliv. Literatura: článek Heimbachův v Encyklop. Ersch-Gruberově (sv. 86), stať Vasiljevského v »Žurn. Min. Nar. Prosv.«, sv. 199 a práce Sokolského ve »Vizant. Vremenniku« I, 1904.

* **Epea pteroenta,** řec., »okřídlená slova«, výraz častý v Homérových básních.

* **Ephesus** viz Efesos.

* **Epidauros** viz Dodatky VIII. sv.

* **Epidiaskop** je projekční přístroj vyráběný továrnou K. Zeiss v Jeně, kterým možno promítati světelné obrazy průsvitné i neprůsvitné. V onom případě uskutečňují se obrazy na promítací stěně paprsky procházejícími na př. diapositivem skleněným, krystaliky, mikroskopickými praeparáty a pod., a proto sluje promítání toto diaskopické. V druhém případě používá se odrazů světelných paprsků a sluje episkopické promítání. Při tomto způsobu možno světelně promítati obrazy z knih přímo, bez zhotovení fotografického snímku, skleněného diapositivu. Obraz, kniha položí se na stůl *m*, *n* (vyobr. č. 4994.) a vpustí se elektrický proud do obloukové lampy; tato se rozsvítí a světelné paprsky její odrážejí a usměrní se reflektorem *R* ve svazek rovnoběžných paprsků, který projde nádobou *N* naplněnou vodou,

Č. 4994. Epidiaskop.

aby se jí zachytily tepelné paprsky. Světelné paprsky nerušeně dopadají na šikmé zrcadlo *I*, odrazí se na předmět a silně jej osvětlí. Odražené paprsky s předmětu padají na projekční objektiv *B* a odtud zrcadlem *Z* odrazí se směrem *b*, *b* na promítací stěnu. Objektiv *B* lze posouvati; tím možno obraz jasně, zřetelně upraviti. Mechanismem *C* možno zrcadlo *Z* různě skláněti a tím polohu obrazu na promítací stěně měniti. Chceme-li promítati průsvitné obrazy, položí se skleněný diapositiv opět na stůl *m*, *n*, zrcadlo *I* se otočí ke stropu přístroje a zde zachytí. Paprsky z lampy *O* odrazivše se od reflektoru *R* projdou opět nádobou *N* a odrazí se až od zrcadla *II* na zrcadlo *III*, odtud dopadnou na kondensační čočku *A*, která je přemění na svazek paprsků plně osvětlující promítací objektiv *B* a procházející diapositivem na stole *m*, *n* uloženým. Zrcadlo *Z* odrazí obraz ve směru *a*, *a* na promítací stěnu. Poněvadž světlo upotřebené pro episkopické promítání je příliš silné pro promítání diaskopické, dává se nad zrcadlo *III* vodorovně mléčná deska skleněná, která intensivní světlo poněkud ztlumí. Kolečkem *e* řídí se uhlíky obloukové lampy *O* a pákou *r* opravuje se poloha reflektoru *R*.

* **Epikarin**, organická sloučenina, β-oxynaftol-o-oxy-m-toluylová kyselina, dává žlutohnědý prášek ve větších množstvích zápachu slabě štiplavého; počalo se ho užívati v lékařství na masti, ale pro škodlivé vedlejší účinky od něho upuštěno.

Epiploon viz Omentum a Pobřišnice.

Epizóotie srv. Dodatky VIII sv.

* **Eppinger** Karl, politik něm. (* 6. led. 1853 v Broumově), vystudovav práva na pražské universitě, odbyl soudní praxi u krajského soudu v Král. Hradci; jsa advokátem v Mimoni volen byl r. 1895 za městskou skupinu cvikovskou do sněmu čes.; od r. 1902, kdy přestěhoval se do Prahy, jest členem zemského výboru a od r. 1907 doživotním členem panské sněmovny. Jest vůdcem německo-pokrokové strany v Čechách.

* **Éprouvette** [epruvèt], fr., epruvetta, viz Zkoumavka (Dopl.).

* **Epstein** Alois, lékař něm. (* 1849 v Kamenici n. L.). Lékařství vystudoval v Praze, kdež se r. 1880 habilitoval pro dětské lékařství, r. násl. stal se primářem v zemském nalezinci, r. 1884 pak mimoř. prof. a přednostou kliniky dětské při něm. universitě v Praze. Napsal řadu odborných prací z dětského lékařství a přispěl mnohými soubornými statěmi z dětského léčení do rozličných odborných knih příručních.

* **Eques**, zool., viz Sciaenidae.

* **Eras** Wolfgang, polit. oekonom něm. (* 1843 v Schönfeldu u Grossenhainu, † 1892). Studoval v Lipsku, Jeně a Berlíně polit. oekonomii a práva, byl v l. 1866—70 v Porýní a Vestfálsku činný dílem žurnalisticky, dílem v soukromé službě; r. 1871 stal se syndikem obchodní komory ve Vratislavi; od r. 1886 byl syndikem slezského textilního společenstva. Vydával r. 1868—69 »Jahrbuch für Volkswirtschaft (v Lipsku). Napsal: *Der Zwangsstaat u. die deutschen Socialisten* (Lip., 1868); *Handelspolit. Aufgaben nach dem Kriege* (Berl., 1871); *Der Prozess Bebel-Liebknecht u. die offizielle Volkswirtschaft* (Vrat., 1872); *Das Reichsbahnprojekt* (1876); *Der Währungsstreit* (Berl., 1883); *Die Oderregulierung* (Vrat., 1884); *Einrichtungen für die Binnenschiffahrt an deutschen u. holländ. Handelsplätzen* (t., 1885); *Das Branntweinmonopol* (Berl., 1886); *Unser Handel mit den Balkanländern* (Lip., 1891).

Erben 1) Karel Jaromír. Veškeré spisy básnické kriticky vydal Jar. Sutnar (Praha, Otto, 1905) s předmluvou a životopisem básníkovým. Srv. také článek téhož spisovatele: Prosodisches und Metrisches bei K. J. E. atd. (»Archiv für slav. Phil.«, 1906) a příslušné stati v Literatuře čes. XIX. stol.

* **Erben** Bohdan, agronom a spis. čes. (* 1861 v Jičíně). Přírodovědecká studia vykonal v l. 1876—81 na chemickém odboru čes. techniky a na fakultě filosof. v Praze; r. 1882 stal se assistentem při mineralogických sbírkách Čes. Musea, kde pobyl do r. 1886. V době té také suppleval na reálce v Karlíně, obchodní akademii a čes. reálce v Praze. V l. 1886—92 působil jako učitel při hospodář. škole v Ml. Boleslavi, v l. 1892 až 1899 jako ředitel rolnicko-chmelařské školy v Rakovníce a od r. 1899 je professorem věd přírodních při hospodář. akademii v Táboře. Vedle různých článků a pojednání v odbor. časopisech samostatně vydal: *Povodeň ve středních Čechách* (Praha, 1872); *Pokusy cukrovkou* (Ml. Boleslav, 1889); *Kovy v pravěku* (Praha, 1891); *Klíč k určování minerálů* (t., 1894); *Káva* (t., 1901) a jiné práce ve zprávách Král. čes. společnosti nauk 1885, v »Archivu zemědělském«, ve výroč. zprávách rol. školy v Ml. Boleslavi (1886—89), rolnické a chmelařské školy v Rakovníce (1893—99), ve zprávách hospodář. botanické výzkumné stanice v Táboře (1900—3), zprávách výzkumného ústavu pro průmysl pivovarnický (1904). Přispěl do Ottova Slovníku Nauč.

* **Erben** V., pseud. Vlad. Čecha (v t., Dopl.).

* **Eroeg Novi** viz Novi 1).

* **Erckert** Roderich, ethnograf a historik něm. (* 1821 — † 1900), sloužil nejprve v pruské, pak v ruské armádě, kde postoupil až na generállieutenanta. V době služebního pobytu v Kavkázsku věnoval se ethnografickým a jazykovým studiím tamního obyvatelstva. Od r. 1884 sídlil opět v Berlíně. Z jeho prací dlužno uvésti: *Der Kaukasus und seine Völker* (Lip., 1887); *Die Sprachen des kaukasischen Stammes* (Víd., 1895); *Wanderungen und Siedelungen der germanischen Stämme in Mitteleuropa, von den ältesten Zeiten bis auf Karl den Grossen* (Berl., 1901, 12 map s textem).

Erckmann Émile, spis. franc., † 14. bř. 1899 v Lunévillu.

* **Erdeljanović** Jovan, anthropogeograf a ethnograf srbský (* 1874 v Pancevu v j. Uhrách), studoval ve Smederevu a v Bělehradě, kde stal se po absolvování vysoké školy assistentem geografického ústavu prof. Cvijiće, působil pak zároveň na střední škole. R. 1902 poslán byl jako státní stipendista do ciziny, aby studoval ethnologii a příbuzné nauky. Pobyl na universitách ve Vídni, Berlíně, Lipsku a v Praze, kde na české universitě dosáhl doktorátu filosofie. Podrobné studie anthropogeografické a ethnografické konal po řadu let v Srbsku a v Černé Hoře. Od r. 1905 je stálým docentem na universitě bělehradské. Vydal spolu s R. T. Nikolićem *Trgovački centri i putevi po srbskoj zemlji u srednjem veku i u tursko doba* (Bělehrad, 1899); *Donje Dragačevo, anthropogeografska studia* (t., 1902); *Kuči, pleme u Crnoj Gori, etnološka studija* (t., 1908, s atlasem). Kritikami a referáty přispívá zejména do Cvijićova »Pregled geografske literature o Balkanskom Poluostrvu«, do »Dela« a »Národopisného Věstníku československého«. Jako člen ethnografického oddělení srbské král. akademie nauk uspořádal »Srpska narodna jela a pića«, etnogr. Zbornik (1908).

Erdmann 2) Joh. Ed., filosof něm., † 12. čna 1892 v Halle. — **E.** 4) Franz, orientalista něm. (* 1795 v Meklenburku), † 1862 v Kazani. — **E.** 7) Oskar, germanista něm. († 14. čna 1895 v Kielu). — **E.** 8) B. vydal dále: *Immanuel Kant* (1904); *Historische Untersuchungen uber Kants Prolegomena* (1904); *Ueber Inhalt und Geltung des Kausalgesetzes* (1904); z psychologických prací uvádíme: *Ueber d. Beziehungen zw. Sprechen u. Denken* (»Archiv für systemat. Philosophie«, sv. 2, 3 a 7, 1900) a s Dodgem: *Psycholog. Untersuchungen über das Lesen auf experimenteller Grundlage* (1898).

Erdmannsdorffer Bernhard, historik něm., † 1. bř. 1901. Z posledních jeho prací třeba jmenovati: *Deutsche Geschichte vom Westfälischen Frieden bis zum Regierungsantritt Friedrichs des Grossen 1648—1740* (Berl., 1892—93, 2 sv., sbírka Onckenova). Krátce před smrtí vydal v publikaci Monographie zur Weltgeschichte, sv. XIII, životopis *Mirabeauův* (1900).

Erfurt, hl. m. vlad. obvodu v prus. Sasku, má 98.849 obyv. (1905). — Vládní obvod erfurtský má 3532 km^2 s 497.907 obyv., 141 na 1 km^2.

* **Ergograf**, z řec., je přístroj, jejž sestrojil ital. fysiolog Mosso k měření vykonané práce a k studiu únavy činného svalstva.

* **Erhardovo šoupátko** viz Rozvod, str. 22.

* **Eridan**, starověké jm. ř. Dviny 1).

Erie, hl. m. hrabství t. jm. v Pennsylvanii, má 52.733 obyv. (1900).

* **Erigeronový olej**, aetherický olej, silice ze severo-amerického *Erigeron canadensis* L.; užívá se ho jakožto prostředku k zastavení krve.

* **Ericha** (er-Richa) viz Jericho.

* **Erichsen** Mylius, dánský spis. a cestovatel, byl vůdcem dánské literární výpravy do Grónska, která měla konati ethnografická studia a všelikým jiným způsobem využitkovati cesty v uměleckém směru. Výprava vyšla v lednu 1901 ze Saundersova ostrova při zál. Baffinově na j. a zaměřila k Upernivíku. Navrátila se 8. list. 1904 do Kodaně s bohatou kořistí folkloristickou a kartografickým zpracováním Melvilleovy zátoky. Již 23. čna 1906 E. vyplul s novou expedicí na lodi »Danmarku« vypravené hojnou podporou státu i krále dánského. Měli prozkoumati východ. pobřeží Grónska a spojiti výzkumy Koldeweyovy na j. s výzkumy Pearyho na s. Loď dorazila až k 77° 33′ s. š. a stanula blíže mysu Bismackova. 28. bř. 1907 vyšla veliká sáňková expedice pod vedením E-a a Kocha se třemi Eskimáky k sever. cípu Grónska. Po splnění tohoto úkolu měla se r. 1908 podniknouti cesta přes vnitrozemský led na západ. pobřeží Grónska na Svartehucký poloostrov. Počátek expedice byl velmi šťastný, neboť byly zkartografovány ostrovy mezi 78° až k 80° 40′ s. š. Dostoupila až k 83° 50′ s. š., kde na sev. pobřeží Pearyovy země nalezeny zprávy Pearyovy a končiny ty nazvány zemí krále Frederika VIII. E. podnikl samostatnou vyjížďku na z., ale později se sešel opětně s Kochem v Danmarksfjordu. Koch se však vrátil na j., kdežto E. doprovázen Dánem Hagenem a Eskimákem Brolundem postupoval dále na s. Ale již se nevrátil. Teprve 29. září mohl Koch podniknouti pomocnou expedici, ale nepořídil ničeho. Pročež 10. bř. 1907 znovu vyrazil a tu našel na Lambertově zemi mrtvolu Brölundovu se všemi zápisky, o něco severněji pak mrtvolu E-a a Hagena, kteří zemřeli vysílením. Nicméně výpravou tou dokončeno je kartografické zpracování celého pobřeží grónského.

Erijský průplav pozbyl rozvojem železnic velmi mnoho svého významu a slouží hlavně již jen dopravě obilí, soli, uhlí a dříví, r. 1899 2·4 mill. *t*; podle nových plánů na uplatnění dopravy vodní má býti značně rozšířen a prohlouben.

* **Eriksson** Kristian, sochař švéd. (* 1858), vzdělával se v Paříži na škole dekorativního umění a École des beaux arts. Vyniká drobnějšími pracemi, zdobě vásy, mísy atd. plastickými komposicemi. V nár. museu stockholmském nachází se od něho vása *Kouzlo*, v Goteborgu (gal. Fürstenberg) vása *Z dětského světa* (obě z r. 1889). Reprodukcemi známější je stříbrný talíř *Život* (z r. 1894). Pro národ. museum švédské E. provedl relief *podobiznu Linnéovu*.

* **Eriphyla**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 22. říj. 1900. Označení (462). *Kvn.*

* **Eristov** Georgij Davidovič, kníže, spis. gruzínský (* 1811 — † 1864), studoval v Tiflise a v Moskvě, načež sloužil při tiflís. gen. gubernátoru a při kavkáz. místodržitelství. R. 1832 účastnil se spiknutí k osvobo-

zení Gruzie, začež byl poslán do Polska, které stalo se jeho druhou vlastí. Když mu dovolen návrat, počal psáti původní verše a komedie, jež se šířily v rukopisech, neboť nebylo gruzín. časopisů. Obrátiv takto na sebe pozornost kn. Voroncova, dosáhl svolení, aby jeho komedie *O dědictví* mohla se sehráti. Představení uskutečněno 2. led. 1850 a den ten posud slaví se jako počátek gruzínského divadla. E. stal se prvním gruz. divad. ředitelem a dosáhl od kn. Voroncova státní podpory. Vedle toho založil první gruzín. literár. časop. »Ciskari« (Červánky), který stal se s divadlem hlavním průkopníkem gruz. obrození. V komediích svých (*Spor*; *Úřadovna* a j.) vystihuje vady gruz. společnosti, stavu selského, městského i statkářského. Zároveň tepe mládež gruz., jež se vzdělala na rus. universitách, vytýkaje jí povrchnost a nedostatek znalosti společnosti, které má sloužiti. Autobiografický ráz má jeho dramat. báseň *Pomatená*. V lyrických básních jeho převládá melancholie. E. jest znám též jako překladatel z polštiny (Mickiewicze), ruštiny (Puškina, Lermontova), němčiny (Schillera, Rückerta), franc. a ital. Pokládá se za otce literár. jazyka gruzin., jejž zbudoval na nářečí kartalinském. Některé básně jeho jsou přeloženy do ruštiny a do němčiny (»Georg. Dichter« A. Leista). Sebrané spisy s životopisem od J. Meunargia vydány v Tiflise. — Syn jeho David Georgijevič E. (* 1852 — † 1890) přeložil mnoho her z francouzštiny a přispíval básněmi a j. pracemi do gruz. i rus. časopisů. Bývá zván »dědičným básníkem«.

* **Eristov** Rafael Davidovič, kníže, spis. gruzínský (* 1824 — † 1901), literární činnost zahájil básněmi na počest vína, ženy a lásky, ale po reformách Alexandra II. jal se opěvati národní ideály a proslul jako pěvec selského lidu gruzín. Dotýká se všech stránek života svého lidu s účastenstvím humanního šlechtice, jenž dovede postihnouti hoře prostého srdce. Jeho báseň o vlasti, které nevyměnil by za cizí ráj a strom nesmrtelnosti, znárodněla. *Aspindská bitva* opěvuje gruzín. cara Herakleа II. a jeho boj s muhammedánskými vojsky. Některé jeho veselohry mají posud úspěch na gruzín. scéně (*Advokáti*; *U holiče*; *Točící se stoly* a j.). Překládal z Krylova, Puškina, Lermontova a Tutčeva. Ze svých cest po nejvzdálenějších krajích Kavkázu čerpal látku k pracím: *Listy z Imerecie*; *O okruhu Tušino Pšavo-Chevsurském* a pod. Zpracoval gruzínsko-rusko-latin. slovník tří říší přírodních a redigoval gruz. slovník Orbelianiho z XVIII. stol. Sebrané básně jeho vyšly v Tiflise (1893). Do ruštiny některé přeložil J. F. Tchorčevskij (»Gruzinskije poety v obrazcach«), kn. S. V. Amiradžibi, A. J. Kančeli a do něm. A. Leist (»Georgische Dichter«).

Eritrea, Erythraea, italská kolonie na pobřeží Rudého moře, jejíž hranice byly definitivně upraveny smlouvou mezi Habeší, Italií a anglickým Súdánem 15. kv. 1902, má 130.000 km^2 a 270—450.000 obyv., většinou kočovníků, a r. 1906 3949 Evropanů (i s posádkou), z nich 2333 Italů; 658 Asiatů. Kolonie požívá autonomní správy, jíž v čele jest guvernér závislý na ministerstvu zahraničních záležitostí. Kolonie dělí se v 7 kommissařství a 4 residence. Finanční správa je samostatná, ovšem více než $^2/_3$ příjmů tvoří posud subvence státu Italského. Chov dobytka je hlavní zaměstnání obyvatelstva, pokusy o vzdělávání půdy umělým zavodňováním jsou posud v počátcích. Těžba perel na pobřeží a při ostrovech dahlackých provozuje od r. 1898 italská společnost, roční výnos jest as za 250.000 lir perel a za 800.000 perleti. Slibné zlaté doly jsou nedaleko Asmary. Železnice projektovaná až do Asmary je hotova do Ghindy 77 *km* od pobřeží. Hlavní telegrafní linie jsou z Masavy do Asábu, odtud do Perimu a z Masavy do Addis Abeby v úhrnné délce 700 *km*. Hlavním přístavem a tržištěm je Masava; přístav její navštívilo r. 1905 2039 lodí (1373 italských) s 164.148 *t*, vývoz činil 3,015.364 lir, dovoz 9,152 105 lir a průvoz 3,757.076 lir. Vyvezeno koží za 1·81, perleti za 0·32, vosku za 0·28, másla za 0·24, gummy za 0·11, slonoviny za 0 05, kávy za 0·03 mill. lir. Posádka čítala r. 1907 127 důstojníků, 662 evropských a 3839 domorodých vojáků. — Dějiny až do míru s Habeší r. 1896 viz Italie str. 946. Porážkou přinucena Italie upustila od dalekosáhlých svých plánů koloniálních a věnovala více péče povznesení E. Nové hraniční smlouvy ujednány 7. prosince 1898 a 1. června 1899 s Egyptem o hranici severní a západní až k Sabderatu, 10. čce. 1900 císař Menelik podepsal hraniční smlouvu, kterou uznává za hranici řeky Mareb, Belesa a Mura, jíž však novou smlouvou mezi Italií, Habeší a Anglií 15. kv. 1902 upraveny hranice tím způsobem, že Italie zřekla se toku Atbary a tím cesty k Nilu ve prospěch Súdánu a tím vzdala se naděje, že obchod vých. Súdánu svede do Masavy. Za to dostalo se E i území kmene Kunama až k řece Mariateb, dvakráte většího a úrodného. Výborný guvernér Martini stavbou cest hleděl v čas pojistiti si spojení s touto krajinou i severní Habeší, aby zvýšil soutěž Masavy proti Kasále. Martini dosáhl též toho, že Menelik vzdal se definitivně nároku na úrodné krajiny Okulb a Serae za náhradu 5 mill. lir. Město Asmara ve zdravé poloze na okraji vysočiny upraveno za sídlo vlády a posádky místo nezdravé a horké Masavy. — Liter.: v. Bruchhausen, die Italiener in Afrika (Berl., 1895); t., Der erythräisch-abessinische Krieg (t., 1897); La Jonquière, Les Italiens en Erythrée (Pař., 1897); Melli, L'E. dalle sue origini a tutto l'anno 1901 (Milán, 1902); Mulazzani, Geografia della colonia E. (Florencie, 1904); Possessi e Protettorati in Africa (»An. stat. ital.« 1895, 1900, 1904, 1905); officiální Carta dimostrativa della Colonia E. e regioni adjacenti o 16 listech 1:250.000 (Florencie, 1897) a 1 : 100.000 (t., 1900).

Erivaň, hl. m. rus. gub. v Zakavkází, má 29.033 obyv. (1897). — Erivaňská gubernie má 27.830 *km*² a 804.757 ob. (1897), z nichž jest 54% Armenů, 40% Tatarů, 5% Kurdů, 0·8% Rusů. Železnice s odbočkou do Karsu spojuje město E. s Tiflisem.

Erlanky, město v bav. vlád. obvodě středofranckém, má 23.737 obyv. (1905).

* **Erlenmarkt** viz Egerbegy.

* **Erna**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 22. srpna 1895. Označení (406). *Kvn.*

* von **Ernest** Adolf, inženýr něm. (* 1845 v Berlíně). Vystudovav gymnasium a průmyslovou akademii v Berlíně, byl prakticky činný v Anglii a v Německu. R. 1876 stal se učitelem stavby strojů na vyšší průmyslové škole v Halberstadtě, r. 1883 professorem strojnictví na vysoké škole technické ve Štutgartě. R. 1904 jmenován čestným doktorem na technice v Darmstadtě, 1905 povýšen do stavu šlechtického, 1907 vyznamenán čestným křížem řádu virtemberské koruny. Napsal: *Hebezeuge* (1. vyd. 1883, 4. vyd. 1903); *Kultur u. Technik* (Štutgart, 1888); *Kupplungen* (t., 1890); *James Watt und die Grundlagen des modernen Dampfmaschinenbaues* (t., 1897); *Schneckengetriebe* (t., 1901).

* **Ernst** Adolf, bás. něm., viz Stern 5).

* **Ernst** Otto, spis. něm., viz Schmidt 24).

* **Eros**, planetoida objevená fotograficky G. Wittem v Berlíně 13. srpna 1898 při pátrání po planetoidě Eunike poblíž hvězdy β Aquarii. Touž noc fotografoval ji též A. Charlois v Nizze. Později nalezena i na fotografiích uvedené krajiny nebeské, jež pořízeny byly v l. 1893, 1894 a 1896 na hvězdárně v Cambridgei (Mass.) E. jest protějškem k planetoidám Achillovi (v. t., Dopl.), Hektorovi a Patroklovi, ježto dráha její připadá mezi dráhu Země a dráhu Marse. Též svou proměnlivou jasností jest zajímavá. S výhodou užívá se planetoidy E. k stanovení parallaxy sluneční (v. t.). Jméno mužské — prvé mezi jmény planetoid — dal této planetoidě objevitel, aby vyznačil zvláštní její postavení mezi ostatními planetoidami. Označení prozatímné [1898 DQ], definitivní (433). *Kvn.*

* **Erpeli**, rozsáhlá vesnice v dagistánské oblasti v Předkavkází ruském, 12 *km* od města Temir-Han-Šnry. Má 16.500 obyv. a do nedávna mělo samosprávu pod vlastními karačibegy. Trpěla velmi válečnými podniky Rusů; v l. 1725 rozbořena Krapotkinem, 1823 generálem Krabbem, znovu dobyta 1831, v l. 1844—59 byla opuštěna a obyvatelstvo vystěhováno jinam.

Errante Vincenzo, básník ital., † 1891.

* **Errera** Leo, botanik belg. (* 1858 v Laekenu — † 1905), vystudoval vědy přírodní v Brusselu a Štrasburce, od r. 1885 byl v Brusselu prof. botaniky a ředitelem bot. ústavu, jejž založil a značně zvelebil, učiniv jej východištěm vynikajících prací svých i svých žáků. Vzdělání jeho bylo hluboké, všeobecné i odborné, četné práce jeho oplývají původností i pozoruhodnými výsledky a týkají se zejména biologie rostlinné a chemické fysiologie rostlin. Zvláště buďtež tu zmíněny práce jednající o biologii květů, o glykogenu u hub (jejž E. po prvé u hub objevil), o alkaloidech a o dědičnosti získaných vlastností. Z jiných jeho děl buďtež tu uvedena: *Planches de Physiologie végétale* (s E. Laurentem, 1897); *Une leçon élémentaire sur le Darwinisme* (1899 a násl., něk. vyd.); *Existe-t-il une force vitale?* (1902, 6. vyd.); *Les Juifs Russes. Extermination ou émancipation* (Brussel, 1893; 2. vyd., t., 1903).

Ertěl 3) Aleksandr Ivanovič, spisov. rus. (* 1855 v zadonském újezdě, † 1908), napsal dále: *Dvě pary* (Moskva, 1894); *Mineraljnyja vody* (t., 1886); *Směna* (t., 1891 a 1894); *Duchovidcy* (t., 1893); *V sumerkach* (t., 1898); *Babij bunt* (dramat. scéna, t. 1884). E. ve všech svých spisech jeví se vášnivým »narodnikem«. Bičuje nemilosrdně egoismus intelligence a úzký, bezdušný materialism. V Moskvě zahájeno bylo právě souborné vydání spisů E-ových, které rediguje F. D. Baťuškov a které obsáhne celkem 7 svazků. První svazek obsahovati bude proslulé *Zapiski stepnjaka*, dílo dosud na Rusi velmi populární. Souborné vydání to má býti ukončeno z jara r. 1909. *Tmk.*

* **Ertl** Václav, filolog čes. (* 1875 v Dobříši). Vystudovav gymnasium v Příbrami a filosofickou fakultu v Praze, působil na reálce v Žižkově, v Náchodě a od r. 1904 je professorem čes. reálky v Praze. Vedle drobnějších článků, referátů literárních a pojednání, zejména ve »Věstníku čes. professorů«, vydal tiskem: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic* (Praha, 1906) a připravil s Jar. Vlčkem do tisku *Stručné dějiny literatury čes. v době střední*; přeložil Anat. France »Zahradu Epikurovu« (t., 1898) a s V. Čermákem Em. Laveleye »Vládu v demokracii« (t., 1897).

* **Erúv** (erúb) viz Sobotní šňůra.

* **Erviop** (obrác. *poivre* = pepř) je francouzský falsifikát pepře. Jsou to různá semena namáčena v roztoku síranu železnatého, aby zčernala. Ostré a palčivé příchuti nabývá se přidáním capsicinu do roztoku.

Erythrin 2) viz Aethyleosin.

* **Erythrocyty**, řec., červené či rudé krvenky.

Erythrosin, dianthin, jméno umělých barviv organických, jež tvoří se působením halogenů na fluorescein; užívá se jich k barvení vlny a hedvábí na žlutočerveno nebo hnědočerveno, mimo to i ve fotografii na desky citlivé pro barevné paprsky. Sodnatá nebo draselnatá sůl diiódfluoresceinu slove e. G., tetraiódfluoresceinu e. B., kterýmžto jménem bývá označován i tetrabrómtetraiódfluorescein čili floxin.

* **Erzsébetfalva** [eržé-], osada v uherské župě pešťské při tratích Budapest-Rackovin a Budapešť-Subotica uherských státních drah, má 15.732 obyv. (1900), větš. katol. Maďarů.

* **Erzepki** Bolesław, jazykozpytec a archaeolog pol. (* 1852 v Pawłowicích v Poznaňsku), studoval ve Vratislavi hlavně filologii slovanskou a předhistorickou archaeologii. R. 1885 stal se kustodem sbírek poznaň. společnosti přátel nauk (»Towarzystwo przyjaciół nauk«) Z četných jeho publikací uvádíme: *Wacława z Potoka Potockiego Merkurjusz Nowy* (Poznaň, 1889); *Do załobnej Korony polskiej po traktatach tureckich* (t., 1889). *Szczątki dawnej polszczyzny* (t., 1890); *Krytyka krytyki i literatury, nieznany utwór J. Słowackiego* (t., 1891); *Próbki gwary mazowieckiej z końca XVII. i początku XVIII. w.* (t., 1895); *Masovita, słowniczek wyrazów gwary mazowieckiej* (t., 1896); *Słownik łacińsko polski Bartołomieja z Bydgoszczy, podług rękopismu z r. 1532* (t., 1897, vyznamenáno od krakov. akademie cenou Lindeho) a j. V l. 1887—90 vydával s W. Jaźdźewským »Zapiski archeologiczne poznańskie«.

Esbjerg, přístavní město dánské v záp. Jutsku, má 13.355 obyv. (1901), jest konečná stanice železnic z jižního a západního Jutska pro vývoz zemědělských plodin do Anglie. Má též značný rybolov, slevárnu a pivovary. Od 1. ledna 1899 je městem.

* Les **Escaldes** [eskàld], lázeňské místo ve franc. depart. Pyrénées Orientales, v arrod. Prades, 1350 *m*, v horním údolí Cerdagne, s desíti sirnatými vřídly (17—42° C) a léčebným ústavem.

Eserin v. Fysostigmin (Dopl.).

Esch, kantonní město ve velkovévodství a distriktu lucemburském, při řece Alzette, přítoku Sure, při tratích E.-Athus a Bettemburg-Redingen, má 11.989 obyv. (1905), vynikající průmysl železářský a doly na železnou rudu.

* **Eschscholzia**, eschscholzie, rostl. rod čeledi mákovitých (*Papaveraceae*), pojmenovaný podle J. Fr. Eschscholze (v. t.). Z cizozemských rostlin tohoto rodu pěstuje se v zahradách i ve květnicích E. *californica* Cham. (E. *crocea* Bthm.), e. *kalifornská*, pocházející ze záp. pobřeží Sev. Ameriky. Má listy 2—3krát zpeřeně rozděleny v četné nitkovité úkrojky. Květy mají 2listý kalich srostlý, z něhož po odpadnutí květu zbývá pod plodem talířovitý zpodek, korunu ze 4 žlutých plátků na zpodu oranžově skvrnitých *Vm.*

* v. **Eschstruth** Nataly viz Knobelsdorff-Brenkenhoff (Dopl.).

* **Esmann** Gustav Frederik, spisovatel dánský (* 17. srpna 1860 v Kodani, † 1906). R. 1877 studoval práva, později stal se žurnalistou. Debutoval novellami *Gammel Gaeld* (1885), po nichž následovaly další novel. práce z kodaňského života, jehož velkoměstské projevy líčil s ironickým úsměvem, s posměšnou veselostí a zároveň s osobní účastí, vykresliv řadu typů z kodaňské buržoasie. Z téhož ovzduší vznikly i oblíbené jeho veselohry, které svou stilistickou jemností měly úspěch nejen na domácí, nýbrž i na cizích scénách. Z jeho prací uvésti dlužno: *I København*; *Livet er*! *Alexander den store*; *Magdalene*; *Den store Maskerade*; *Den kaere Familie.* U nás sehrány veselohry E-ovy *Starý domov*; *Otec a syn*; *Vdovci.* *H. Ka.*

von **Esmarch** 1) Friedr., chirurg něm., † 23. ún. 1908 v Kielu.

* **Esmein** Adhemar (Jean-Paul-Hippolyte-Emmanuel), vynikající právní historik franc. (* 1848 ve Fouveracu, Charente. Studoval na pařížské École de droit. Přednášel o právu s počátku v Douai (v l. 1875—79), pak v Paříži (1880—89). Když r. 1889 byla na právnických fakultách franc. zřízena stolice dějin franc. práva jakož i práva ústavního, svěřena byla E-ovi professura těchto obou předmětů na právnické fakultě v Paříži. Kromě toho E. přednáší od r. 1886 o dějinách círk. práva v École pratique des hautes études. Hlavní jeho práce jsou: *Histoire de la procédure criminelle en France et spécialement de la procédure inquisitoriale depuis le XIII. s. jusqu'à nos jours* (Paříž, 1882); *Études sur les contrats dans le très-ancien droit français* (t., 1883); *Le mariage en droit canonique* (t., 1891, 2 sv.); *Cours élémentaire de l'histoire du droit francais* 1892, 5 vyd.); *Eléments du droit constitutionnel français et comparé* (1896; 3 vydání). Řadu menších prací E. uveřejnil v časopisech, jako »Journal des Savants«, »Bibliothèque de l'École des Hautes Études«, »Nouvelle Revue Historique de Droit Français et Étranger« (kteréhož časopisu jest spoluredaktorem).

* **Esop** Jan, inženýr čes. (* 9. ledna 1825 v Dašicích — † 15. ún. 1908 na Smíchově). Navštěvoval r. 1838—40 stavovskou reálku v Praze, 1841—43 stavovský ústav technický tamtéž, načež stal se stavebním praktikantem u zemského stavebního úřadu a pracoval po 11 let na stavbách silničních v Haliči a Bukovině. R. 1856 stal se správcem silničního okresu ve Vikově v Bukovině, kdež kromě jiných provedl stavbu důležité vojenské silnice z Černovic do Kirlibaby. R. 1858 vzdal se státní služby a věnoval se hospodaření na svém statku v Bečově u Mostu. R. 1865 nabyl autorisace civilního inženýra, jmenován stavebním znalcem zemského výboru a Hypoteční banky. R. 1870 až 1882 působil jako referent v zemské kommissi pro úpravu daně pozemkové. Napsal: *Hydrotechnické zemědělství č. Vodoumné vzdělávání půdy* (Praha, 1888).

* **Espagnoletta** [-ňo-] viz Přívora.

* **Esperantismus** jest snaha rozšířiti v celém světě užívání jazyka neutrálního, který, nevtíraje se do vnitřního života národův a nikterak neusiluje potlačiti jazyky národní, umožnil by lidem různých národností vzájemně se dorozumívati, který mohl by sloužiti jako smiřovací jazyk veřejných institucí v těch zemích, kde různí národové bojují mezi sebou o řeč, a jímž by mohla býti psána díla všem národům stejně potřebná. (Každá jiná idea neb naděje, kterou ten neb onen esperantista spojuje s e-mem, jest jeho věcí soukromou, za kterou e. není zodpověden.) *B. U. E.*

* **Esperantista** jest každý, kdo umí jazyk esperanto (v. t.) a užívá ho, bez ohledu na to k jakému účelu. Každého e-tu váže prohlášení (Deklaracio pri Esperantismo) navržené autorem esperanta drem L. L. Zamenhofem a přijaté prvním mezinárodním kongressem e-tů v Boulogne sur Mer (r. 1905): »Jediným pro všechny e-ty povždy závazným základem jazyka jest dílo »Fundamento de Esperanto«, v němž nikdo nemá práva dělati změny.« *B. U. E.*

* **Esperanto** jest umělý pomocný jazyk mezinárodní, jehož autorem jest varšavský lékař dr. L. L. Zamenhof, který uveřejnil o něm první spis r. 1887 pod pseudonymem *doktoro* E., t. j. doktor doufající. E. řídí se zásadami co největší mezinárodnosti kořenů a nezměnitelnosti prvků lexikologických, z nichž každý jest samostatný kmen a má určitý význam. Hlavní předností e-ta jest jednoduchá mluvnice rázu germánského obsahující pouze 16 pravidel (bez výjimek). Pravopis jest fonetický (latinka). Slovník jest povahy hlavně románské, skladba vyznačuje se volností slovanskou. Sloučením těchto tří prvků dosažena úplná neutrálnost e-ta. Srozumitelnost i osvojení si e-ta neobyčejně usnadňují jeho znaky grammatické, podle nichž na první pohled neb poslech rozeznati lze jméno podstatné od přídavného, příslovce a pod. (na př.: *-o* značí jm. podst., *-a* příd., *e* příslovce, *-j* mn. číslo, *-n* čtvrtý pád, *-i* infinitiv, *-as* čas přítomný, *is* minulý, *-os* budoucí.) Rodu grammatického není, člen pouze určitý *la*, přízvuk jest vždy na předposlední slabice. Slovník obsahuje výhradně kmeny základní (»Universala vortaro« má jich na 3000), které jsou buď úplně mezinárodní nebo společné několika řečem. Neuvěřitelné bohatství jazyka zakládá se jednak na principu sestavování kmenů ve slova nová, jednak na systému as 30 předpon a přípon, jejichž význam slovotvorný jest přesně stanoven (*-an* = obyvatel, stoupenec: *urbano*, měšťan; *-ist* = zaměstnání: *artisto*, umělec; *re* = opětování: *rebrilo*, odlesk). Ukázka textu e-ta: La helpa lingvo internacia E. estas tre facila, simpla, fleksebla kaj belsona. Por paroli lingvon vivan oni bezonas jarojn, por paroli Esperantonmonatojn.

Rozšíření e-ta. S počátku jevil se největší zájem o e. v Rusku, Švédsku a Polsku. Dnes stojí v čele celého hnutí Francie, Anglie a Amerika, kde chopili se propagandy četní universitní professoři, vysoké kruhy vojenské a obchodní. První časopis »La Esperantisto« počal vycházeti r. 1889 v Německu; ten nahrazen r. 1895 ústředním orgánem »Lingvo Internacia«, který nyní vydává Presa Esperantista Societo v Paříži, zal. r. 1894. Koncem r. 1908 vychází 65 časopisů, z nichž jmenujeme odborné: »Internacia Scienca Revuo«, orgán mezinárodní vědecké společnosti založené na II. světovém kongresse esperantistů v Genevě, »E.«, orgán společnosti »Universala E. Asocio« založené výhradně k upotřebení e-ta v životě praktickém (odbory: obchodní, turistický, konsulární atd.), »Espero Pacifista«, »Espero Katolika«, »Esperanta Ligilo« (pro slepce), »Internacia Socia Revuo«; z belletristických: »La Revuo«, »Tra la Mondo«, »La Bela Mondo«, »Espero«. Kromě těchto vycházejí také časopisy propagační téměř ve všech zemích, nevyjímajíc ani Japan, Filipiny, Indii, Brazilii, Spojené Obce severo amer. a j.

Mimo tuto literaturu periodickou vyšlo již na 2000 děl původních i přeložených, belletristických i odborných, z nichž většinu vydaly nakladatelské firmy: Presa Esperantista Societo, Hachette & Cie v Paříži, Moller & Borel v Berlíně, British E. Association v Londýně, American Esperantist Company v Chicagu. Z překladův uvádíme: Homér (Ilias), Virgilius (Aeneis), Molière (Lakomec, Don Juan), Shakespeare (Hamlet, Julius Caesar, Bouře, Macbeth), Byron (Kain, Nebesa a země), Lermontov (Démon), Prus (Faraon), Cervantes (Don Quichote), Sieroszewski (Dno bídy), Leibniz (Monadologie), Goethe (Ifigenie v Tauridě), Gogol (Revisor), Schiller (Vilém Tell, Loupežníci), J. Bach-Sisley (Povídky mé krasavici), Racine (Esther, Athalie), Aisópos (Bajky), Beaumarchais (Figarova svatba), Descartes (O methodě), Fechner (O posmrtném životě), Mendělějev (Pokus o chemické pojetí světového aetheru), Huntington (Kontinuita): z původních: Majstro Jan Hus, Tra Mez-Afriko, Kastelo de Prelongo, Fundamenta Krestomatio, Lauroj, Bukedo, Tutmondaj fajrokutimoj, Pri novaj trigonometriaj sistemoj, Inter Blinduloj, Edukado de popola infano, Ilustrita Gvidlibro: Praha atd.

Důkazem schopnosti e-ta k ústnímu dorozumívání vedle návštěv cizinců (Praha sama dík vydání esp. ill. prův. hostila r. 1908 na 500 cizích esperantistů) jsou každoroční světové kongressy: na prvním v Boulogne-sur-Mer, jehož účastnilo se na 1500 esperantistů, byl zvolen jazykový výbor *Lingva Komitato*, jehož úkolem jest bdíti nad nezměnitelností jazyka podle přijatého prohlášení a kontrolovati jeho přirozený vývoj; druhý kongress byl pořádán v Genevě, třetí v Cambridgei, čtvrtému, v Drážďanech, jenž konal se pod protektorátem saského krále a všech zemských korporací obchodních i průmyslových a obeslán officiálně vládou španělskou a Spojených Obcí, přítomno bylo na 1600 osob, příslušníků 42 národův. U příležitosti prvního sjezdu vláda francouzská vyznamenala dra L. L. Zamenhofa řádem čestné legie.

Podle zpráv ústřední statistické kanceláře esperantské v Paříži (*Centra Oficejo*) bylo založeno do polovice r. 1908 celkem 1057 spolků propagačních (před rokem bylo jich 650). Z těchto ve Francii 207, v Anglii 158, v Německu 87, v Americe 163, v Africe 15, v Australii 18. Vedle jmenovaných jest 288 konsulátů a kanceláří umožňujících e-tem styky mezi neesperantisty, přes 100 odbor-

ných spolků esperantských a řada společností dopisujících e-tem.

V českých zemích uvedl e. ve známost Fr. Vl. Lorenz, který vydal první učebnici e-ta pro Čechy již r. 1890. V literatuře e-ta vyšla jeho učebnice pod č. 39. Další učebné pomůcky vydali Th. Čejka, Fr. Vymazal, L. Pilný, Ed. Kühnl. První český spolek v Rakousku založen r. 1902 v Praze (Klub Esperantistů). Esperantisté sídlící v místech, kde spolků esperantských posud není, jsou sloučeni ve spolku »Ligo-Asocio de Bohemaj Esperantistoj« (Praha). Propagační a organisační činnost českých esperantistů soustředila se v klubech, sdružených v ústředním svazu »Bohema Unio Esperantista« sídlem v Praze. Jejich orgánem jest měsíčník »Časopis Českých Esperantistů« (vydávaný tamtéž od r. 1907. Biblioteko de Č. Č. E.). Zkoušky ze znalosti e-ta možno skládati u zkušební kommisse ústř. svazu Bohema Unio Esperantista. V Praze byla ustavena esperantská inf. kancelář a konsulát esperantský v kavárně »Union« (I., Ferdinandova tř.).

Prameny, z nichž možno nabýti nejrychleji známosti o e tu: Fundamento de E. (dr. Zamenhof); Klíč E-ta se slovníkem (nejlevnější učebnice: 5 hal., vydávaná ve všech řečech světa; do r. 1908 rozprodáno na dva milliony exemplářů); Deveno kaj historio de E; Methoda Kühnlova: Učebnice E-ta pro školy a samouky. *B. U. E.*

***Esperson** Pierre, právník a publicista ital. (* 1833 v Sassari na ostrově Sardinii). V l. 1860—65 přednášel o právní filosofii a civilním právě na právnické fakultě ve svém rodišti; r. 1865 jmenován professorem mezinár. práva na univ. v Pavii. Z četných jeho prací buďtež uvedeny: *I rapporti giuridici tra i belligeranti e i neutreli* (Turin, 1865); *La questione anglo-americana del Alabama discussa secundo i principii del diritto internazionale* Florencie, 1869); *Diritto cambiario internazionale* (t., 1870); *Le gouvernement de la defense nationale a t-il le droit de conclure la paix avec la Prusse au nom de la France?* (t., 1871); *La Russia e il Trattato di Parigi del 1856* (t., 1871); *L'Angleterre et les capitulations dans l'ile de Chypre* (Gent, 1879); *Le droit international privé dans la législation italienne* (Pař., 1880—85); *La legge sulla naturalizzazione in Italia* (Řím, 1886).

***Espinela** viz Decima, str. 121 *b*.

Espirito Santo, stát brazil., má 44.839 km^2 a 209.783 obyv. (1900).

Essen, průmyslové velkoměsto v prus. vládním obvodě düsseldorfském, má 231.360 obyv. (1905), vzrostlo značně připojením sousedních obcí, zejména Altendorfu (1901). Keller, Die Industriestadt E. in Wort und Bild (E, 1902).

*von **Essen** Friedrich, svob. pán, státník švéd. (* 30. čce 1831 v Kaflåsu). Byl důstojníkem, pak v l. 1862 a 1865 členem stavovského říš. sněmu, v l. 1867—74 a od r. 1877 členem první komory, kde vedl konservativce. Od r. 1888 do 1894 byl ministrem financí a zavedl agrární a průmyslová cla. Odstoupiv byl jmenován říšským maršálkem.

Essex, hrabství ve východní Anglii, má 3994 km^2 a 1,085.771 obyv. (1901).

***Estavella,** intermittující, periodický pramen zpodní vody, zejména krasový.

***Esterhazy-Walsin,** major franc., viz Dreyfus Alfred (Dopl.).

Estonsko, nejsevernější z baltických gubernií rus., má 20.248 km^2 a 412.716 obyv. (1897).

***Estopsychologie** (aesthopsychologie), tolik jako fysiologická psychologie. Viz Psychologie, str. 923 *b*.

***Estragonový olej,** silice dobývaná z *Artemisia Dracunculus L.* destillací s vodou; spec. váha 0 95, hlavní součást jeho jest estragol, isomerní s anetholem.

Estreicher 3) Rozbiorski K., lit. historik pol., † v říj. 1908 v Krakově.

***Estreicher** Stanisław, syn před., právní historik pol. (* 1869). Studoval práva v Krakově pod vedením prof. Ulanowského a Darguna a pak v Berlíně. R. 1895 habilitoval se v Krakově pro dějiny německého práva; r. 1906 byl jmenován řádným professorem téhož předmětu. Uveřejnil tyto práce: *Studya nad historya kontraktu kupna* (1894); *Poczatki prawa umownego* (1892); *Ustawy przeciwko zbytkowi* (1890); *Sadownictwo rektora krak* (1900); *Wypraszanie od kary śmierci* (1903); *Kodeks króla Hammurabiego* (1904); *Szekspir w Polsce XVIII. w.* (1892); *Geneza III. części Dziadów* (1896); *Szopka krakowska* (1903). Vydal vzpomínky W. Kopffa a Ambr. Grabowského (v »Bibl. Krakowské«). Po svém otci převzal vydávání »Bibliografie polské«.

Estremadura 1), provincie portug., má 17.382 km^2 a 1,232.593 obyv. (1900). — E. 2), krajina západního centrálního Španělska, má 41.757 km^2 a 882.410 obyv. (1900).

Estrup Jakob udržel se v úřadě ministra až do srpna 1894, kdy odstoupil. R. 1900 byl jmenován členem landstingu.

Eszterházy de Galantha Pavel Antonín Mik., kn., tajný rada, † 1898.

***Ešopka** (z fr. *échoppe*) viz Rytí, str. 448 *b*.

***Eternit,** strojená břidlice vyrobená z asbestového cementu.

***Etheridgea** [edzeridžea], planetoida objevená A. Charloisem v Nizze 1. dub. 1892. Označení (331). *Kvn.*

***Éthické hnutí kulturní** má původ v sev.-amer. Obcích, kde r. 1867 založena »Free religious Association«, z níž později se vytvořily »Societies for ethical culture«, jejichž cílem bylo odpoutati mravnostní výchovu od pojmů náboženských a i víry v boha; pravdivost, spravedlivost a čistá lidskost stačí o sobě, aby založen byl stav mravnostní. Podobná společnost vznikla v Londýně a r. 1892 v Berlíně, zde hlavně úsilím astronoma Förstera W. (v. Förster 9) a moralisty Giżyckého (v. t.), s mnohými odbočnými spolky po městech německých, Ve Vídni tolikéž založen odbočný sbor r. 1894.

jehož orgánem jsou »Mitteilungnn d. eth. Gesellschaft in Wien«. Podobné tendence sleduje u nás Volná Myšlenka (v. t., Dopl.). K lit. srv. Mart. Veibel, Die Religion u. ihr Recht gegenüber dem modernen Moralismus (1891); R. Brasch, Die Ziele d. ethischen Bewegung (1893).

* **Ethniké Hetairia** (národní spolek) nazýval se všehellénský spolek, založený r. 1896 ku podpoře řeckého živlu mimo Řecko. Členové měli povinnost platiti měsíčně 2 drachmy na spolková vydání. Čítal velmi mnoho členů, zejména z řad důstojnických. E. H. podporovala povstalce na Krétě a r. 1897 způsobila tam vypuknutí otevřeného boje. T. r. připravovala také povstání v Epiru, Makedonii a na ostrovech v Aegejském moři, avšak povstání to nevzniklo ani po vypuknutí řecko turecké války.

Saint **Etienne**, vynikající průmysl. město ve střední Francii, má 137.059 obyv. (1901), jako obec 146.788 obyv. (1906).

Etink Nový má 161 d., 1367 obyv. č. (1900) spořitel. a zálož. spolek, výrobu vaty a zboží stávkového, tkalcovství.

Ettingshausen 2) Konstantin, svob. pán, botanik něm. († 1897 ve Vídni). Z jeho prací buďtež ještě uvedeny: *Beiträge zur Erforschung der Phylogenie der Pflanzenarten* (Víd., 1877—80.

* **Eucain**, βEucain, $C_{15}H_{21}O_2N.HCl+H_2O$, jest látka bezbarvá, krystallická, ve vodě rozpustná. Náhražek kokainu při lokální anaesthesi sliznice.

* **Eudoxin**, vizmutová sůl nosofénu, jest hnědočervený prášek ve vodě nerozpustný, používaný v lékařství.

* **Euchinin**, aethylester kyseliny chininkarbonové, $C_2H_5.O.CO.C_{20}H_{23}N_2O_2$, tvoří bílé jehlicovité krystally málo ve vodě, snadno v alkokolu, aetheru i chloroformu rozpustné. Náhražek chininu a solí jeho raději v lékařství používaný, poněvadž jest bez chuti a má menší účinky sekundární.

* **Eukalyptol**, vodojasná tekutina z eukalyptového oleje, vře při 175°, užívá se ho jako řečeného oleje při onemocnění dýchacích orgánův.

* **Eukalyptový olej**, silice rostliny *Eucalyptus globulus* DC.; obsahuje řadu aldehydů, pinen, cineol. Užívá se ho v lékařství podobně jako eukalyptolu.

* **Eulalia**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 25. října 1902. Označení (495). *Kvn.*

Eulenberg Hermann, lékař něm., † 1902 v Bonnu. Jeho kniha o školní hygieně vyšla r. 1900 ve 2. vyd. (spolu s Bachem).

von **Eulenburg** 2) Friedrich A., hr. Jeho dopisy z cesty po vých. Asii vydal jeho synovec Filip kníže E. s tit. *Ostasien 1860—62 in Briefen* (Berl., 1900). — v. E. 3) Botho stal se v bř. 1892 prus. ministerským předsedou po odstoupení Caprivibo, odstoupil pak 29. říj. 1894 pro odpor proti vládní předloze zákona na zamezení převratů státních. R. 1899 byl jmenován členem prus. panské sněmovny. — v. E. Filip, kníže (* 12. led. 1847), pochází z hraběcí rodiny E-ů. Za války r. 1866 vstoupil do služby v pruském vojsku, kde jmenován byl po dvou letech důstojníkem. Účastnil se i válečné výpravy proti Francii. Po skončení války německo-francouzské opustil dráhu vojenskou a odhodlal se věnovati činnosti diplomatické. V r. 1871—72 podnikl cestu do východních zemí; r. 1872—75 studoval práva v Lipsku a ve Štrasburce. Po krátkou dobu byl potom v soudní službě. R. 1877 zahájil svou dráhu diplomatickou, na níž setrval až do r. 1902. Byl zprvu vyslaneckým tajemníkem v Paříži, od r. 1881 v Mnichově. R. 1888 stal se pruským vyslancem v Oldenburce, později v Brunšviku, ve Štutgartě a v Mnichově. R. 1894 byl jmenován německým vyslancem ve Vídni, kde setrval až do svého odchodu na odpočinek (1902). E. těšil se vždy neobyčejné přízni německého panovníka Viléma II., mezi jehož přední milce náležel. V r. 1900 byl povýšen do stavu knížecího a jmenován dědičným členem pruské panské sněmovny. Svého postavení císařova oblíbence využíval E. měrou značnou a to nejen ve věcech osobních, nýbrž i ve směru politickém. Politické pozadí měla také aféra, třeba se odehrávala na poli mravním, kterou byl zbaven nejen svého vlivu, nýbrž i společensky deroutován. R. 1907 obviněn byl publicistou Hardenem, red. »Zukunft«, že je — stejně jako řada jiných vynikajících osob, obklopujících německého panovníka, — perversní. V processech, jež byly dozvuky Hardenova obvinění, E. ocitl se na konec ve vyšetřování pro křivé svědectví, čímž byl pád jeho dovršen. E. měl živý smysl pro umění, při němž nespokojoval se úlohou obdivovatele a podporovatele uměn. Chtěl býti činným umělcem a vydal několik knih veršů, pohádek a povídek i některé skladby hudební, jež ovšem díly opravdu uměleckými nejsou (*Skaldengesänge* 1892; *Das Weihnachtsbuch* t. r.; *Erich und Erika und andere Erzählungen für Kinder* 1893; *Abenderzählungen, Märchen und Traume* 1894; *Drei Märchen* 1899 a některé práce drobné). *G. Žd.*

Eulenburg Albert, lékař něm., napsal dále: *Sexuale Neurasthenie* (1902); *Sadismus und Masochismus* (1902) a mimo 3. vyd. lék. encyklopaedie v 26 dílech vydal »Lehrbuch der allgemeinen Therapie« (spolu se Samuelem 1897—99, 3 sv.) a vydává od r. 1900 »Lehrbuch der klinischen Untersuchungsmethoden« (spolu s Kollem a Weintrandem).

Euler 2) K., něm. učitel tělocviku a spis., † 15. září 1901 v Berlíně.

* **Eulerova perioda** viz Šířka hvězdy, str. 629 *b*.

* **Eulerovské mnohostěny** viz Eulerova věta.

* **Eupyrin**, vanilinaethylkarbonát parafenetidin, $C_6H_4(OC_2H_5)N=CH.C_6H_3(OCH_3)O.COOC_2H_5$, tvoří zelenožluté krystalky málo rozpustné ve vodě, lépe v alkoholu, aetheru

i chloroformu. Mírné, nejedovaté antipyreticum.

***Eurasie** viz Evropa, str. 854 *b*.

***Europa**, malý ostrov v průlivě mozambickém, má výborný přístav a značný strategický význam i byl r. 1897 prohlášen za majetek francouzský. Jest neobydlen, skládá se z pískovcové pláně srázem as 12 *m* vysokým k moři spadající, na severní straně má rozsáhlé, velmi příhodné přístaviště. Pitné vody nemá, žijí na něm kozy a mnoho želv. Rybáři z Nosi Bé dojíždějí sem tu a tam na lov ryb a želv.

***Europium** viz Samarium.

***Euryanthe**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 20. bř. 1904. Označení (527). *Kvn.*

***Eutektický bod** viz Roztoky str. 15 *b*.

***Evaljd** Arkadij Vasiljevič, spis. rus. (* 1836 — † 1898), sloužil ve vojště, později věnoval se literatuře a přispíval do různých časopisů. Byl feuilletonistou »Golosu«, »Petrohr. Vědomosti« a j., pak redigoval časop. »Všemirnyj Telegraf«, »Vseobščaja Gazeta« a »Ulej«. Z belletristických prací jeho největšímu úspěchu těšily se: *Pověsť o tom, kak ja komandoval rotoj*; *Vospitanije Ljva* (román) a *Imperator Vizantiji* (histor. román z časů Alexandra I.).

***Evangelická jednota** (*Evangelischer Bund*) slove evangelický spolek vzniklý v následcích t. zv. kulturního boje v Německu a mající účelem vzbuzovati evangelické vědomí, sjednotiti všecky evangelíky proti přehmatům Říma a odstraňovati v německé církvi evangelické všecky stranické protivy. Založen byl 5. říj. 1886 v Erfurtě a již r. 1889 měl 60 tisíc členů. R. 1906 čítal v 1506 sborech 238.945 členů, ve 454 »přivtělených spolcích« 89 377 členů, je tedy z největších jednot německých. Hlavní úlohou jich jest boj proti Římu vedený zejména tiskem (posud vydáno 244 letáků). Sídlo své má E. j. v Halle a orgánem jejím jest »Monatskorrespondenz für die Mitglieder des E. B.« Zvláště pak podporuje evangelické hnutí v Rakousku, kde r. 1903 vznikl také Deutsch-evangelischer Bund. Z četné literatury uvádíme toliko: Warneck, Der E. B. und seine Gegner (Sutersloh, 1889); Die zwei ersten Jahrzehnte des E. B. (Lip., 1906); Wächtler, Der E. B. nach 20 Jahren (t., 1906).

***Evangelista**, ostrov, viz Pinos.

Evans 3) Mary Anne: Silas Marner, tkadlec z Raveloe, do češt. přeložila M. Jesenská (Praha, 1894, J. Otto); Adam Bede přel. Zdeněk Franta (t., 1903–4, J. Otto).

***Evans** Arthur John, angl. cestovatel a archaeolog (* 1851 v Nash Mills), studoval v Oxfordě a Gotinkách. Cestoval v r. 1873 až 87 ve Finsku a rus. Lopařsku, 1875 na Balkáně. R. 1882 zatčen rakouskými úřady pro podezření za povstání Krivošijanů. Od r. 1893 pracoval jako archaeolog na Krétě, 1900—1901 prováděl vykopávku předhistorického paláce knosského a žije nyní v Oxfordě. Napsal: *Through Bosnia* (1895), *Antiquarian Researches in Illyricum* (1883—85); *Cretan Pictograph and Prae Phoenician Script* (1896); *Further discoveries of Cretan and Aegean Script* (1898); *The Mycenaean Tree and Pillar Cult and its Mediterranean Relations* (1901); *Reports on Excavations of the Palace of Knossos* a mn. j. Srv. Peroutka, Řecké dějiny, I. (1908).

***Evaporátor**, v techn. každé zřízení k odpařování neb vypařování tekutin, roztoků.

***Evelyn**, planetoida objevená fotograficky R. S. Duganem v Heidelberce 19. led. 1903. Označení (503). Jest totožná s planetoidou [1899 EM] objevenou 5. dub. 1899 G. Wittem v Berlíně, jež však pro nedostatek pozorování dalších byla pokládána za ztracenou. *Kvn.*

Evropa. Statistický přehled.

Jména států a jich části, rok posledního sčítání neb odhadu		Plocha v km^2	Počet obyvatelstva	Obyv. na 1 km^2
Andorra		452	5.231	12
Belgie	(1906)	29.456	7,238.622	246
Britannie Velká a Irsko (1906) s přísl. ostrovy	(1901)	314.339	44,177.227	141
Gibraltar	(1905)	5	18.654	3.731
Malta	(1906)	303	205.059	677
Bulharsko	(1905)	96.345	4,035.615	42
Černá Hora		9.080	250.000	27
Dánsko s Faröry	(1906)	40.384	2,605.268	66
Island	(1901)	104.785	78.470	0·7
Francie	(1906)	536.464	39,252.267	73
Italie	(1906)	286.682	33,441.484	117
Liechtenstein	(1906)	159	9.650	60
Lucemburk	(1905)	2.586	246.455	95
Monaco		1·5	15.180	10.120
Německo	(1905)	540.777	60,641.278	112
Nizozemsko	(1906)	33.000	5,672.237	172
Norsko	(1906)	321.477	2,321.088	7
Portugalsko	(1900)	88.954	5,016.267	56
Rakousko-Uhersko	(1900)	676.355	47,142.267	70
Země na říšské radě zastoupené		300.193	26,150.708	87
Uhry		282 824	16,838.255	60
Chorvatsko-Slavonsko		42.501	2,416.304	57

Jména států a jich částí, rok posledního sčítání neb odhadu		Plocha v km²	Počet obyvatelstva	Obyv. na 1 km²
Bosna a Hercegovina	(1907)	51.027	2,003.000	39
Řecko	(1896)	64.679	2,433.806	37
Kréta	(1900)	8.618	310 056	35
Rumunsko	(1906)	131.353	6,585 534	50
Rusko	(1897)	5,003.840	102,845.107	21
Finsko	(1905)	373.604	2,892.088	8
San Marino		61	11.002	180
Srbsko	(1906)	48.303	2,735 147	57
Španělsko	(1906)	504.517	19,565.903	39
Švédsko	(1906)	447.864	5,337.055	12
Švýcarsko	(1900)	41.346	3,325.023	80
Turecko		169.300	6,130.200	36
Thasos		393	12.140	31
Evropa celkem (přibližně)		9,900 000	405,000.000	41

Literatura: Bludau, Die Areale der europäischen Stromgebiete (»Petermanns Mitt.«, Gotha, 1897—1900); Ripley, The races of Europe (Lond., 1900); Kerp, Die Landschaften Europas (Trevír, 1900); Chisholm, Geography of Europe (Lond., 1899—1902, 2 sv.); Fouillée, Esquisse psychologique des peuples européens (Pař., 1902); Halbfass, Morphometrie der europäischen Seen (»Zeitschrift d. Ges. f. Erdkunde«, Berl., 1903); Hettner, Das Klima Europas (»Geographische Zeitschrift«, Lip., 1904); Partsch, Mitteleuropa (Gotha, 1904); Philippson, Europa (v Sieversově »Allgemeine Länderkunde«, Lip., 1906); Hettner, Grundzuge der Länderkunde. I. Europa (Lip., 1907); Scharff, The european animals, their geol. history and geogr. distribution (Lond., 1907).

* **Evropské Severní moře** nazývá se zhusta moře mezi Grónskem a Islandem na záp., Norskem a Špicberky na vých., jež tvoří přechod mezi okeánem Atlantským a Severním ledovým mořem. Systematický prozkum jeho vykonává se nákladem knížete monackého.

Ewald 6) H. F., romanop. dán., † 1908. — E. 7) Ernst, malíř něm., † 30. pros. 1904.

* **Ewald** Carl, spis. dánský, starší syn spis. Hermana Frederika E-a (* 15. říj. 1856 v Bredelykke u Gramu v Šlesviku — 23. ún. 1908). Nejprv učitel, později žurnalista a spisovatel. Napsal vedle elegantních, rozmarných causerií (v listě »Politiken«) pohádky pro mládež v genru Andersenově (12 sv., do češtiny přel. »Tiché jezero« 1908); humor. práce pod pseud. James Singleton, hist. romány z dánské minulosti, psané podle vzoru otcova zábavně, s dobovým přibarvením, ale především problémové romány z moderního života směru realistického. Přední jeho práce jsou: *Den gamle Stue*; *Cordts son* (obě přel. do čest.); *Regel eller Undtagelse*. *Makra*; *Min lille Dreng*; *Min store Pige*; *Mogens Heinesen*; *Skottefrue*; *J. Singleton store Udenlandsrejse* a j. — Srv. C. E. Jensen, Vore Dages Digtere.

* **Ewing** [júing] James Alfred, fysik angl. (* 1855 v Dundee). Studoval na vys. škole v Dundee a na univ. v Edinburce, načež do r. 1878 zabýval se pracemi inženýrskými, pak do r. 1883 byl professorem mech. inženýrství na cís. universitě v Tokiu v Japaně, v l. 1883—90 prof. na univ. kolleji v Dundee, do r. 1903 prof. na univ. v Cambridgei. V l. 1903—6 byl členem Explosives Committee, od r. 1906 je členem Ordnance Research Board. Napsal různé články zvl. o magnetismu a o fys. vlastnostech kovů do »Transactions of the Royal Soc.« a j. Samostatně: *Treatise on Earthquake Measurement* (1883); *Magnetic Induction in Iron and other Metals* (1891); *The Steam Engine and other Heat Engine* (1894); *The Strength of Materials* (1899).

* **Exekuční kommissař** jest název onoho soudce, jemuž u exek. soudu přísluší samostatné vyřizování záležitostí s výkonem exekuce spojených (viz Exekuční soudy, Dopl.).

* **Exekuční prostředek** jest onen prostředek, jejž stát volí, aby vynutil uspokojení nároku exekvovaného. Jest různý jednak podle povahy nároku, o nějž jde (pohledávky peněžité s jedné a nárok na jisté konání neb opominutí s druhé strany), jednak podle předmětu, na nějž se exekuce vede (majetek neb osoba dlužníkova). Na povahu e-ho p-u má vliv také otázka, na jaký majetek se exekuce vede (nemovitý, hmotné věci movité, pohledávky peněž., nároky na dodání neb vydání hmotných věcí movitých, jiná práva majetková). Nejznámější p-y e-í jsou: *a*) u nemovitostí: nucené zřízení práva zástavního, nucená správa, nucená dražba; *b*) u hmotných věcí movitých: zabavení, prodej; *c*) u peněž. pohledávek: zabavení a přikázání k vybrání neb na místo placení. *VHa.*

Exekuční řád rakouský vydán byl jakožto jednotná kodifikace exek. práva zákonem ze 27. kv. 1896 č. 79 ř. z.; uvozovací zákon k němu téhož data č. 78 ř. z. E. ř. sám obsahuje dva díly, z nichž prvý (§§ 1 až 369) jedná o exekuci (na nemovitosti, movitosti, pak o exekuci pro nároky na jisté jednání neb opominutí), druhý (§§ 370 až 402) o zajištění (o exekuci zjišťovací a prozatímných opatřeních). Podstatné vlastnosti e. ř. celkově charakterisující jsou zdůraznění úkonů exekučních jakožto úkonů celku státního se dotýkajících, z čehož vyvozeny důsledky jednak v tom směru, že přiznána tu soudu činnost mnohem inten-

sivnější, než tomu bylo za dřívějšího stavu právního, a souběžně s tím obmezena činnost stran na míru nejnutnější (zásada officiálnosti), jednak že upraveno bylo i řízení exek. samo co nejjednodušeji a podle zásad, jež dosažení účelu exekuce nejvíce zaručují (zásada ústnosti a bezprostřednosti) a úprava jednotlivých e-ch p-ů podle požadavků všeobecného obchodu právního). Kromě těchto vlastností, jež slouží v prvé řadě zájmům věřitelův exekuci vedoucích, vyznamenává se však e. ř. i snahou, odvrátiti od dlužníka hospodářskou zkázu jeho všude tam, kde buď zájmům věřitele může býti vyhověno i bez zničení dlužníkova aneb kde by zničení to ani věřiteli nic neprospělo. Z důvodů sociálněpolitických je také stanoveno v četných případech buď úplné vyloučení aneb podstatné obmezení exekuce. *VHa.*

* **Exekuční soud** jest technické označení soudu, jemuž přísluší výkon exekuce (na rozdíl od pouhého povolení). E ní s-y jsou zpravidla soudy okresní; jenom v těch případech, kdy vede se exekuce na nemovitosti v deskách zemských, horních a železničních knihách zapsané, neb na práva na takovýchto nemovitostech knihovně váznoucí, je s-em e-m sborový soud, u něhož se vedou desky zem., knihy horní neb železniční. Nalézá-li se v určitém místě více soudů okresních, může v cestě nařizovací být výkon exekuce pro toto místo uložen jednomu z nich; tak jest na př. pro Prahu e m s-em okr. soud pro Staré město a Josefov. *VHa.*

* **Exekuční titul** jest ona listina neb spis, na základě jichž soud exekuci povoluje.

* **Exkret** viz Výměšek.

* **Ex libris**, t. j. z knih (náležejících jisté osobě neb ústavu), jest název značky vlastnické, vlepované na přídeští knih. Nejstarší e. l. datují se z Německa, a na těch nalézáme jména ryjců A. Dürera, H. Holbeina, L. Cranacha a j. Nejstarší je značka Jana Knabensberga, zv. Iglera, přibližně z r. 1450, a e. l. kartuziánského kláštera v Buxheimu (ca. 1480). K největším náleží e. l. hr. M. L. Breinera. Mladší jsou e. l. francouzská, z nichž nejstarší Jeana Betranda de la Tour Blanche je datováno 1529; české Jana z Lipého s datem 1541 a značkou umělce E. K., anglické sira N. Bacona z r. 1574 a sira Th. Treshama z r. 1585, švédské z r. 1575, hollandské z r. 1597, švýcarské r. 1607, skotské r. 1610, italské r. 1623; z amerických sluší uvésti e. l. J. Williamse z r. 1679. — Mezi největší sbírky e. l. náleží kollekce sira Aug. W. Frankse, nalézající se v Brit. Museu, a T. W. Carsonova, jež byla prodána za 1150 lib. st. První společnost, jež sobě učinila úkolem upozorňovati na e. l. a buditi lásku k těmto známkám významu nejen archaeologického a heraldického, ale i uměleckého, vznikla v Anglii r. 1891 pod jménem E. L Society. Dnes jsou podobné již také v Německu, v Rakousku (Vídeň), Francii, Italii, Švýcarsku, Rusku, Španělsku, Norsku, Švédsku, ve Spojených Obcích i v Japaně, a mnohé z nich vydávají i odborné časopisy, kde registrována jest i literatura dosti již četná. Moderní umělci věnují rovněž pozornost tomuto oboru grafiky. Z českých sluší uvésti J. Manesa, K. Klusáčka, M. Švabinského, V. Preissiga, Fr. Bílka, K. Hlaváčka, O. Fialu a j. *L. J. Ž.*

Exner 4) Adolf, právník něm., † 1894.

* **Exokannibalismus** jest pojídání cizinců a nepřátel, buď z touhy po lahůdce, buď za tím účelem, aby vítěz zdědil sílu a odvahu nepřítele.

* **Exorbitantiae** (lat.; všechno, co jest *extra orbitam legum*, co se vymyká z kolejí zákonů), v někdejší říši Polské jednak všeliké nezákonnosti, jichž se dopustil král a jeho úřednictvo, jednak i návrhy, aby se příště stala náprava. Když Polsko stalo se říší volebnou, e. bývaly v době každého interregna na t. zv. elekčním sněmě spisovány a předkládány novému králi za tím účelem, aby se nedopouštěl podobných nezákonností jako král bývalý. E. sestavovány byly zvláštní kommissí, složenou ze zástupcův obou sněmoven, a ta ze šesti senátorů, jmenovaných primasem, a ze dvanácti poslancův, ustanovených maršálkem rytířského kola. Usnesení kommisse musila být potvrzena elekčním sněmem, a to hned v prvých týdnech jeho zasedání. Kommisse konala schůze na hradě varšavském v době dopolední; odpoledne účastnili se její členové sněmovních porad. *-dlc.*

* **Exotoxiny** viz Toxiny.

* **Expert** [ekspér] Henri, hudební historik franc. (* 1863), jest učitelem dějin hudby v Niedermayerově ústavu pro církevní hudbu a v hudebním oddělení École des Hautes-Études Sociales v Paříži, a vydává velikou sbírku děl franc. komponistů XVI. věku s názvem *Maîtres musiciens de la Renaissance francaise.*

Explosivní střely. Užívání e-ch s-el ve válce bylo haagskou konferencí mírovou r. 1899 vymezeno takto: 1. Házeti e. s. s ballonů není dovoleno; 2. střel plněných smrdutými plyny nebo plyny omamujícími užívati není dovoleno; 3. nesmí se užívati střel, jež v těle se na plocho deformují, právě tak jako střel, jež nejsou kryty tvrdým, pevným pláštěm (dum-dum).

Eybl 2) Jan, spis. čes., † 1901.

Eye Joh. L. Aug., spis. něm., † 1896.

* **Eyrardsund**, Eyrardsundbro, viz Örebro.

Eyschen Paul, politik luxemburský. V Marquardsenově Handbuch des offentl. Rechts vyšla práce jeho *Das Staatsrecht des Grossherzogtums Luxemburg* (Freiburk, 1889).

* **Eysymond** F. M. viz Ejsmond (Dopl.).

v. **Eyth** Max, inženýr a spisovatel něm., † 25. srpna 1906 v Ulmu. Napsal ještě: *Der Schneider von Ulm, Geschichte eines 200 Jahre zu früh Geborenen* (Štutgart, 1906).

F.

***F** v elektrotechnice zkratek pro farad. — F na regulaci kapesních hodinek anglických značí rychleji (*faster*).

von **Faber** 10) Joh. Lothar, průmyslník něm., † 26. čce 1896. — F. 11) Eduard, práv. něm., † 18. led. 1907 ve Štutgartě. — F 12) Ernst, missionář a sinolog, † 26. září 1899 v Tsintau v Číně.

von **Faber du Faur** Otto, malíř něm., † 1901.

Fabian Oskar, mathem. a fysik polský, † 1899 ve Lvově.

***Fabian** Josef, spisovatel čes. (* 1863 v Kalištích u Temelína). Vystudovav české gymnasium v C. Budějovicích a bohoslov. fakultu v Praze, byl r. 1889 vysvěcen na kněze, načež působil v Aši, Uhl. Janovicích, Plaňanech, ale pro nemoc dán na odpočinek. R. 1896 stal se zámeckým kaplanem v Olšově u Sušice, kde žije podnes. Literárně působiv již za studií gymn., přispívá pod pseudonymem Prokop Zaletěl do různých časopisů katol. O sobě vydal sbírky básní: *Poupátka* (Praha, 1897); *Květy* (Sušice, 1899); *Ratolístky* (t., 1901); *Vzhůru srdce* (t., 1902) a několik brošur ve sbírkách »Slova pravdy«, »Hlasy Svatováclavské« a »Časové úvahy«.

***Fabiana** R. et Pav., rod rostlin čel. lilkovitých (*Solanaceae*), zahrnuje rostliny keřovité, vzhledu vřesovitého, rostoucí asi v 11 druzích v Chili a Bolivii. **F.** *imbricata* R. et Pav., s květy bílými, pěstuje se u nás pro ozdobu.

Fabkovičeva (recte Fabkovićka) Marija, spisovatelka chorvatská a česká (* 1833 v Praze). Od r. 1862 uveřejňovala drobné články a povídky v časopisech »Škola a Život«, »Květy«, »Světozor«, »Jarý Věk«, »Žen. Listy«, »Kroměřižské Noviny«, »Nár. Listy« a j. Byla též hlavní spolupracovnicí paedag. časop. »Napredak«. Přeložila do chorvatštiny spisy Karoliny Světlé. Povídka *Čarodějnice a Morski hudič* vynesla jí čtyřměsíční vězení. R. 1896 dána náhle do výslužby.

Fabre 3) Ferdinand, romanopisec franc., † 11. ún. 1898 v Paříži.

Fabretti 2) Ariodante, † 1. říj. 1894 v Turině.

***Fabris** Antonín, žurnalista a spisovatel srbský (* 1864 — † 1904 v Dubrovníku). S počátku působil jako professor při středních školách, ale dobrovolně se zřekl professury, aby se věnoval politice a publicistice. Ve všem svém působení politickém i žurnalistickém byl nadšeným Srbem a pracoval pro shodu mezi Srby a Chorvaty, o čemž přednášel na sjezdě novinářů r. 1903 v Plzni. F. redigoval časopisy »Srđ« a »Dubrovnik«.

***Façadin**, fr., fasadin, natírací barva stálá, vyráběná z páleného vápna a kaseïnu.

***Faccio** [fačo] Franco, skladatel italský (* 1840 ve Veroně — † 21. čce 1891). Byl profess. komposice na konservatoři a kapelníkem div. de la Scala v Miláně. Byl zároveň s A. Boitem z hlavních stoupenců německého směru mezi mladými skladateli italskými a jeho opery *I profughi Fiaminghi* (Milán, 1863) a *Amleto* (Janov, 1865) nesou patrné stopy vlivu Wagnerova.

***Facies leonina** viz Leontiasis.

***Facultates quinquennales** slují v círk. právě zmocnění na pět let udílená papežem biskupům v Německu a Rakousko-Uhersku, aby v případech výslovně uvedených udíleli jakožto papežovi zástupci jisté dispense (v. t.), na př. dispensi nedostatečného věku (biskup má právo prominouti kandidátu ucházejícímu se o vysvěcení nedostatek jednoho roku) nebo dispensi od předpisů t. zv. juris communis atd.

***Fáček** Vladimír, právník český (* 1870 v Praze), syn Fáčka 1). Studoval na gymnasiu v Jindř. Hradci, práva v Praze na čes. univ. Vstoupil do služby k zemskému výboru král. Českého, kde jest tou dobou sekretářem. Jest též tajemníkem zemského úvěrního fondu živnostenského, jednatelem Průmyslové Jednoty, předsedou Revisní jednoty čes. hosp. a výdělk. společenstev, členem správního výboru »Politiky«, závodu tisk. a vydavat. Uveřejnil v rozličných časopisech, jako »Obzoru Národohospodářském«, »Naší Době« a »Osvětě« články z oboru národního hospodářství a správy veřejné.

Faed 2) Thomas, malíř angl., ke konci srpna † 1900 v Londýně.

Faenza, m. v Italii, má 40.370 obyv. jako obec (1901), silnou posádku a nový pomník Torricelliho, jenž se tu narodil.

Faguet Émile vydal dále: *Histoire de la littérature française illustrée* (1900, 2 sv.); *Problemes politiques du temps présent* (1901); *Propos littéraires* (1902, 1904, 1905); *Le Socialisme en 1907*.

***Faguibine**, Fagibine, název súdánského jezera blíže levého břehu střed. Nigiru, 70 *km* záp. od Timbuktu, anebo celé skupiny jezerní, která se skládá z menších jezer (Bonkor, Tele, Dauna a Fati). Starší cestovatelé Barth, Lenz a j. neměli o existenci této jezerní skupiny ani tušení, takže tato byla teprve po r. 1894 objevena od Francouzů. Vlastní F. tvoří podlouhlý trojúhelník, jenž jest na 100 *km* dlouhý a až 25 *km* široký. Za doby dešťů vody jezera zalévají plochy mnohem větší, zúrodňujíce tak celý kraj pravidelným způsobem jako Nil v Egyptě. Hloubka jezera však nepřesahuje 30 *m*. Vody jeho souvisí přirozenými kanály s ostatními jezery, tak na jv. vychází kanál do Bonkoru a Dauny, o 13 *km* severněji do Tele, které není

než zátokou F. a tvoří pouze široký průliv do jižnějšího jez. Fati. Mezi oběma jezery Francouzové založili důležitou pevnůstku Goundam, odkud vychází několik kanálů namnoze po větší část roku splavných a do Nigiru ústících. Na sev. březích F. kočují bojovní Tuárikové, kteří si podrobili usedlé černochy na jižních březích jezera, žijící v četných a lidnatých vesnicích. Pro velikou úrodnost širého okolí jezera zatajili asi průvodčí starších cestovatelů tyto končiny. Tvrz Goundam s několika jinými pevnůstkami chrání nyní domorodé obyvatelstvo před tuáríckými nájezdníky.

***Fa-hien** viz Fathien.

Fahoun Frant., spis. čes., † 10. kv. 1900 v Rakovníce.

***Faistenberger**, rodina malíř., v. Feistenberger.

Fait Emanuel, spis. a zeměpisec čes., prohlášen byl r. 1895 doktorem filosofie a působí od r. 1898 na stát. reálce v Žižkově. R. 1902 cestoval za povstání po Makedonii, dále procestoval Kavkázsko, Zakaspicko a pronikl až na hranice Persie, Afgánistánu a k Pamíru. Jako dlouholetý jednatel »Ústřed. spolku čes. professorů« účastnil se platně řešení otázky supplentské. Samostatně vydal: *Ruská střední Asie* (Praha u Otty, 1904), četné články, jako: *Světové plavby poříční* (»Sborník čes. společn. zeměvěd.«, 1897); *Rus a Britsko v Asii* (t., 1898); *Dobrudža*; *Boje s pouští* (t., 1899); *Vývoj bulharských osad v Besarabii* (t., 1900); *Bavlna ve střed. Asii* (»Vesmír«, 1897); *Hry mládeže v Makedonii* (IV. výroč. zpráva reálky v Žižkově, 1907); *Reiseeindrucke aus Makedonien u. Altserbien* (»Zschft. f. osterr. Gymnasien«, 1903); *Das Schulwesen im russischen Zentral-Asien* (t., 1907) vedle množství referátův a posudků v denních i odborných časopisech. *Nu.*

Fajans Maksymiljan, lithograf polský, † 1890 v Targówku u Varšavy.

***Fajslavice**, ves v rusko-polské gub. lubelské, v okruhu krasnostavském s 5900 obyv., bývala střediskem ariánů. R. 1863 svedena tu byla jedna z větších srážek s pol. povstalci.

***Faktis**, náhražka kaučuku, vyrábí se z vysýchavých olejů pomocí chloridu síry S_2C_2; přidává se k tomu obyčejně parafin a vaselín mimo uhličitan vápenatý, k vázání tvořící se kyseliny chlórovodíkové. Hmota processem tímto získaná jest nerozpustná téměř ve všech rozpustidlech a užívá se jí i jako náhražky i k porušování kaučuku, zejména pak v elektrotechnice za látku isolační. Do obchodu přichází f. bílý nebo hnědý.

Faktor František. V l. 1885—87 cestoval po Evropě, při čemž navštívil přes 200 chemických továren, r. 1893 ve Spoj. Obcích sev.-amer., r. 1894 Egyptě až po Asuán, pak v Palestině, M. Asii a Turecku. R. 1898 pobyl v Rusku; r. 1899 byl na Krymu, cestoval na Kavkáze, kde se zdržel delší čas v Baku, v centru industrie petrolejové. R. 1903 zajel na Urál, zabývaje se tu studiem dobývání zlata a platiny. R. 1904 konal studia v oboru hutnictví v Uhrách a Bosně. V l. 1888—91 byl assistentem při české technice v Praze, zároveň 2 roky supplentem při reálce v Karlíně, v l. 1892—99 professorem při vyš. reálce v Prostějově a od r. 1899 professorem při vyš. reálce v Praze na Starém městě. R. 1902 dosáhl na české technice hodnosti doktora technických věd. Vedle prací již uvedených sepsal: *Z dějin chemie a chemického průmyslu na Moravě* (Prostějov, 1896); *Chemický rozbor sirné vody ve Vel. Slatenicích* (t., 1896); *Návod k praktickým cvičením v chemické laboratoři* (Praha, 2. vyd.); *Výroba lučebnin* (t., 1901); *Výroba kovů* (t., 1904); *Popis okresu Blovického* (t., 1887); *Popis okres. hejtmanství Prostějovského* (Prostějov, 1898); *Prostějov a okolí* (t., 1899); v »Knihovně Besedy mládeže« vydal: *Z východních krajů* a *Cesta Severní Amerikou* (1896); *Z krásné Italie* (1897); *Millionová města evropská* (1899); *Z cest po Rusku* (1900). — Dále uveřejnil řadu článkův a pojednání v »Listech chemických«, v »Lékárnických Rozhledech«, »Věstníku českých professorů«, »Kvasu«, v »Čas. čes. lékárnictva«, ve »Zprávách Král. české společnosti nauk« (*Ueber die antiseptische und physiologische Wirkung des Kieselfluorammoniums*, 1888; *Bakteriologické zkoumání vzduchu a sněhu pražského*, 1889), ve »Pharmaceutische Post« (roč. 23, 24, 28, 29), »Zeitschrift für analyt. Chemie« (1900); »Verhandlungen des naturforschenden Vereines in Brünn« (roč. 33); »Zeitschrift für das Realschulwesen« (1900); »Chemiker-Zeitung« (roč. 20 a řadě jiných odborných i zábavných časopisů.

***Falaba**, osada a tvrz v britské osadě Sierra Leone (africká Guinea), blíže sev. hranice, má asi 6000 obyv.

Falb Rudolf, meteorolog něm., † 20. září 1903 v Schönebergu u Berlína. Srv. Heller, Rudolf F'-s Lebens- u. Charakterskizze (Berl., 1903); Hörner, Die Erdbebentheorie R. F'-s und ihre wissenschaftliche Grundlage (Víd., 1881); Ule, F'-s Theorien im Lichte der Wissenschaft (Berl., 1897).

***Falckenberg** Richard, filosof. spis. něm. (* 1851 v Magdeburce), habilitoval se v Jeně r. 1880; od r. 1889 jest ř. prof. filosofie v Erlankách. Z jeho spisův uvádíme: *Ueber d. intellegiblen Charakter* (1879); *Grundzüge d. Philosophie des N. Cusanus* (1880); *R. Euckens Kampf gegen d. Naturalismus* (1901); *H. Lotze, I: Leben u Schriften*. Jeho *Geschichte d. neueren Philosophie* (5. vyd. 1905) přel. do češť. F. X. Procházka. V díle tom ukazuje, jakým asi směrem možno filosofii dále se vyvíjeti, aby bylo dosaženo shody idealistického přesvědčení se zásadami přírodnického myšlení, a usuzuje, že se tak stane v duchu idealismu Fichtova a Heglova.

Falcon, stát v jihoamer. republice Venezuele, má 174.410 obyv. (1905). Nyní se tu u Cora těží hojnost uhlí.

Falcovací stroj (falcovačka) slouží k mechanickému přehýbání rovných hran plechu (viz Klempířství, str. 346 *b*) nebo lepenky a zejména ke skládání (falcování)

archů papíru v knihařství. Tento stroj jest v podstatě upraven takto: Arch vložený přivádí se ke dvěma kolmo k sobě postaveným deskám železným, jimiž vtěsnán jest do skuliny, kde jej válečky přeloží a přeložený odvedou k jiné skulině k dalšímu přeložení ve směru příčném k prvému. To se děje tolikrát, kolikrát či v jaký formát má arch býti složen (na př. u osmerky třikrát). Jednoduchým zařízením lze stroj upraviti na různé formáty podle potřeby. Osoba stroj obsluhující nemá při tom jiné práce, než odbírajíc papír s nakládacího stolu vkládati jej arch po archu do stroje, časem pak odklízeti archy již složené (zfalcované), strojem vyhozené. Stroj takový složí za hodinu ok. 2000 archů do osmerky. Soustavy jsou různé, zejména Blackova, Sulzbergerova, Martiniho a spol. (stavějí též dvojité f. s-e).

Falguière Jean Alex. Jos., sochař franc., † 19. dub. 1900 v Paříži. Z prací jeho prosluly sochy žen *Pýcha* (1890, žena s pávem) a *Tanečnice* (1897), se stejnou svižností přírodě odpozorované postavy, jako jeho *Diana* (z r. 1882). Pro Paříž provedl *pomník dra Charcota* (1898), pro Bayonne i Biskru v Africe *pomník kardinála Lavigerie* (dokončen 1900). Z jeho četných pomníků sluší uvésti ještě sochy *Bizeta*, *Pasteura* a *Balzaca* (za odmrštěného Balzaca Rodinova).

***Falibowski** n. Falbowski, šlechtic volyňský; proslul zejména pomstou svou na Mazepovi, známém hetmanu kozáckém, za milostné pletky s jeho ženou. R. 1886 nalezl se však pramen, dovozující, že klamaným manželem nebyl F., nýbrž Jan Zahorowski. Toho thematu použili Byron a Słowacki k vytvoření skvostných svých básní. *Tmk.*

***Faljbork** Genrich Adoljfovič, spis. rus. (* 1864), původem šlechtic z podolské gub., studoval na univesitě petrohradské a měl činné účastenství v tamním komitétu gramotnosti. R. 1887 musil opustiti Petrohrad a do r. 1891 žil ve Vladimiru, načež vrátil se do Petrohradu. R. 1892 podnikl výzkumnou cestu po guberniích, stižených hladem, dal mezi jiným podnět k lidovým knihovnám a j. Přispíval články publicistickými do různých časopisův a o sobě vydal: *Narodnoje obrazovanije v Rossiji* (Petr., 1899, s V. J. Čarnoluským); *Nastoljnaja kniga po narodnomu obrazovaniju* (3 díly, s týmže). Mimo to vydal mnoho překladů ze Smitha a j.

***Faljkovskij** Fedor Nikolajevič, spis. rus. (* 1874), znám jest sbírkami povídek *Veselije zvuki*; *Poslédnij děň*; *Sčastje naše*; *Lož* a j. R. 1903 sehráno první jeho drama *Son žizni*, načež následovaly další jeho hry rázu symbolistického: *V ogně*; *Probuždénije*; *Budni*; *Gluš* a zejména *Strojitěli žizni*, těšící se neobyčejnému úspěchu. *Šnk.*

Falk 5) Paul, stát. prus., † 1900 v Hammu ve Vestfálsku. — F. 6) Max, publicista maď., † 10. září 1908 v Pešti. Vrchního řízení »Pester Lloydu« vzdal se teprve r. 1907. Náležel k politikům maď. nejvíce vynikajícím v poslední třetině XIX. století.

von **Falke** 2) Jakob, kult. dějep. něm., † 9. čna 1897 v Lovraně u Opatije.

***Falke** Gustav, básník něm. (* 11. led. 1853 v Lubeku). Věnoval se s počátku knihkupectví, od r. 1874 hudbě a žije jako klavírní učitel v Hamburce. Od r. 1903 požívá od města Hamburku zvláštní čestné pense 3000 mk. za svou činnost literární. Svými romány: *Aus dem Durchschnitt* (Berl., 1892, 2. vyd. Hamb., 1900); *Landen und stranden* (Berl., 1895) a *Der Mann im Nebel* (Hamb., 1899) přimkl se ke směru naturalistickému. Mnohem většího významu jsou jeho lyrické básně, jako sbírky: *Mynheer, der Tod und andre Gedichte* (Drážď., 1892); *Tanz und Andacht. Gedichte aus Tag u. Traum* (Mnich., 1893); *Zwischen zwei Nächten* (Štutg, 1894); *Neue Fahrt* (Berl., 1897); *Mit dem Leben* (1899) a *Hohe Sommertage* (t., 1902). S počátku působil naň zvl. Liliencron, ale později z vlivu toho se vymanil a je básníkem docela individuálním. Líčí zvláště rozpor mezi přáním a skutečností, ale dospívá od těchto protiv k tiché resignaci a harmonickému smíru. Poslední jeho díla jsou: *Der gestiefelte Kater*, epos v 11 zpěvích (1904); *Steht auf, ihr lieben Kindlein*, anthologie (1906); *En Hand vull Appeln*, plattdeutsche Kindergedichte (1906).

Falkenhayn 2) Julius, hrabě, † 12. led. 1899. Ministrem orby zůstal až do pádu kabinetu Windischgrätzova (1895). R. 1897 utvořil klub středu z 5 konservativních velkostatkářů. V době parlamentních bouří za ministerstva Badeniova navrhl zostřený řád jednací, *lex* F. Vyznamenán byl titulem tajného rady, řádem železné koruny a velkokřížem řádu Leopoldova.

Falklandovy ostrovy mají 2065 obyv. (1906), hl. m. Stanley 916 obyv. Stav dobytka r. 1906 byl 3000 koní, 4500 skotu, 702.696 ovcí, pro které bylo 2,325.154 akrů pastvin. Na ostrovech přistalo 57 lodí o 137.470 *t* a vyplulo 55 o 140.548 *t*.

Falknov 1) má 612 d., 168 obyv. č., 7073 n. (1900), měst. všeobec. nemocnici, hl. berní úřad.

Falkowski 3) Juljusz, spis. pol., † 1892. Napsal ještě: *Upadek powstania polskiego w 1831 r., rys historyczno-pamietnikowy, z mapą teatru wojny i planem szańców Warszawy* (Poznaň, 1881). Vedle toho napsal i drama: *Koniec Stuartów* (Krakov, 1880) a zdramatisovanou historii Dimitrije Samozvance v jazyku francouzském, kterou později přepracoval a vydal v polštině. *Tmk.*

***Faller** Nikola, skladatel a dirigent chorv. (* 1862 v Ivanci u Varaždina). Studoval u Krenna v Pešti harmonii a kontrapunkt, načež odešel do Paříže, kde poslouchal Masseneta. Již za mládí vynikl několika pěknými skladbami. Jako dirigent »Kola« složil rozmanité písně chorvatské pro čtverozpěv. R. 1896 jmenován ředitelem opery král. zem. divadla chorvatského v Záhřebu. *Tmk.*

Fallières Clément Armand byl r. 1899, po zvolení Loubeta presidentem republiky

Francouzské, zvolen praesidentem senátu, dne 17. led. 1906 stal se presidentem republiky. Za jeho presidentství utvrzeno sblížení Francie s Anglií.

Faltis Emanuel † raněn byv mrtvicí 19. srp. 1900 v Brémách, kde žil na odpočinku, a pochován v Lanžově.

***Faltus** František, spis. čes. (* 1850 v Sobkovicích u Žamberka). Vystudovav ústav učitelský v Kr. Hradci, působil ve Slatině, v Jablonném n. O., Mistrovicích a od r. 1895 je řídícím učitelem v Brandýse n. O. Vydal: *Výletní místo Brandýs n. O.* (Brandýs n. O., 1889); *Průvodce po Brandýse n. O. a okolí* (t., 1900).

***Faltys** Josef, herec čes. (* 1839 v Záběhlicích u Zbraslavě), jest syn chudého nájemce hospodářství a později dohližitele »Kartounky« na Smíchově, vychodil obecnou školu na Malé straně u Maltézů a vyučil se řemeslu mydlářskému. Již jako učeň navštěvoval představení I. české divadelní společnosti Prokopovy v »Eggenberku« na Smíchově, později chodil již do div. stavovského, kdež seznámil se s truhlářským pomocníkem Josefem Frankovským, později jedním z našich nejoblíbenějších umělců dramatických. Jako 19letý hoch F. hrál spolu s Frankovským jako ochotník (r. 1858) v Štěpánkově »Čechu a Němci« u jmenované společnosti Prokopovy, s níž pak až do r. 1862 putoval po českém venkově a kdež také seznámil se s dcerou režiséra Hynka Muška Antonií, již r. 1863 pojal za manželku. R. 1862 F. spolu s Muškem přešel ke společnosti Štanderově, kdež tehdy právě byl engažován Jindřich Mošna. U hrabivého a lakotného Štandery, jenž měl najatu koncessi Němce Kullase, však nedařilo se F-ovi dobře, a když pak po zákazu jičínského hejtmanství o nepronajatelnosti »koncessí« Štandera opustil společnost Kullasovu, ujal se jí Mušek s F-em. Po nepříznivém roce 1866 dařilo se všem společnostem velmi dobře, neboť mohli hráti kusy dříve censurou zakázané, jako Tylova »Jana Husa« a Kolárovu »Žižkovu smrt«. R. 1870 F. vrátil se ke společnosti Prokopově a po krátké době opět ke Kullasovi. S touto společností zavítal r. 1871 do Litoměřic a uspořádal zde první česká představení, dávaje mezi jinými i »Jana Husa«, »Břetislava a Jitku«, »Jiříkovo vidění« a j. Pobyv potom kratičkou dobu u společnosti slečny Libické na Moravě, ujal se zubožených členů společnosti vdovy Prokopovy, s nimiž cestoval po venkově, až r. 1875 obdržel vlastní koncessi a tak stal se samostatným ředitelem vlastní společnosti. Všude, kamkoli zavítal, získal si sympathie obecenstva provedením a výběrem her velmi slušným. F. dal též podnět k pohostinským hrám předních našich umělců a již r. 1875, kdy byl »artistickým ředitelem« společnosti Hofovy, pozval svého přítele Frankovského do Čes. Brodu, později Mošnu, Bittnera, Šmahu, Slukova, Sklenářovou-Malou a j., což ovšem nalezlo následování. K nemalé zásluze F-ově, jenž vždy a všude vystupoval jako uvědomělý, rozhodný Čech, lze též přičísti účinkování jeho společnosti ve zněmčelém území, jako Postoloprtech, Terezíně, Lovosicích, Litoměřicích a j. K Národnímu divadlu, kde mohl dobře uplatniti své síly jako charakterní herec po zvěčnělém Frankovském, bohužel z nevyjasněných příčin se nedostal. F. je typický představitel našich čes. buditelů divadelních, z jejichž nezištné lásky k umění vzniklo české divadelnictví po našem venkově. Obšírnější zprávy o F-ovi a současné době viz ve spisku V. Š. Táborského: Půlstoletí českého divadla.

Falun, m. ve Švédsku, má 9231 obyv. (1899).

***Fama**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 13. říj. 1895. Označení (408). *Kvn.*

***Fama volat**, lat., pověst letí.

Famincyn 1) Andrej Sergějevič, přírodozpytec (botanik) rus., r. 1889 opustil stolici botaniky na universitě petrohradské, r. 1891 stal se řádným členem petrohr. akademie věd. Z dalších jeho prací ještě sluší uvésti: *O psichičeskoj žizni prostějších predstavitelej živych suščestv* (ve Spisech VIII. sjezdu ruských přírodozp. a lékařů, 1890); *O simbioze vodoroslej s životnymi* (Práce bot. laboratoře car. akad. nauk, 1891); *O sudbě chlorofillovych zeren v semenach i prorostkach* (t., 1893); *Sovremennoje jestěstvoznanije i psichologija* (1898); *K reformě učebnago děla v Rossiji* (ve »Věstniku Jevropy«, 1901). — F. 2) Aleksandr, hudebník rus., † 6. čna 1896 v Ligově u Petrohradu.

***Faminskij** Viktor Iosafovič, spis. rus. (* 1878), žák duchovní akademie kijevské a autor spisů: *Religiozno-nravstvennyja vozzrěnija L. Anněja Seněki (filosofa) i jich otnošenije k christianstvu* (Kijev, 1906, dissertace); *Cělj i smysl žizni s christianskoj točki zrěnija* (t., 1904); *Moralj jazyčeskago filosofa Seněki i sovremennoje otnošenije k voprosam nravstvennosti* (t., 1905); *Značenije religiozno-nravstvennych iděj Seněki* (t., 1906).

***Fämund**, po jezeře Mjosenském největší jezero v Norsku, z většího dílu v amtě hedemarkenském poblíže hranic švédských blíže Roraasu ve výši 668 *m*. Měří při délce 58 *km* celkem 202 km^2. Z něho vytéká Trysilelv, která později se nazývá Klarelv.

***Fan**, čínská váha = 10 *li* = 0·38 *g*.

Fanderlik Josef, politik mor., † 8. kv. 1895. Jsa výborný řečník a opatrný politik byl v posledních letech z předních vůdců moravského lidu. Podobiznu jeho přinesl »Světozor« 1895.

***Fango** (it. »bahno«), minerální bahno horkých pramenů battaglijských; nyní vůbec minerální bahno mnohých léčivých pramenů horkých, jež vysušeno se rozesílá k upravování léčivých koupelí. Používá se ho nejvíce k léčení rheumatismu, neuralgií, zastaralých exsudátů, nemocí ženských, dny a mn. j., jednak v obkladech, jednak v koupelích.

***Fanta** Josef, vynikající archit. čes. (* 1858 v Sudoměřicích u Tábora), studoval v Praze na české vyšší reálce a na české vysoké škole technické, pak na německé, kdež absolvoval r. 1878 školu architektury prof. Jos. Zítka. V l. 1878—81 byl zaměstnán u téhož při stavbě Národního divadla. V l. 1881—86 byl assistentem při stolici architektury na čes. vys. škole technické v Praze. R. 1889 byl jako státní stipendista na studijních cestách po Italii. Od té doby působí jako samostatný architekt v Praze. V prvních dobách své činnosti účastnil se mnohých soutěží, namnoze s úspěchem; zejména vyznamenány byly navrhy jeho první cenou při soutěži *na sgraffitovou výzdobu Rudolfina*, jejíž provedení mu bylo na základě toho svěřeno, a při soutěžích na výzdobu dvora zemského musea, kdež provedl pak sgraffita v západním dvoře. V druhé soutěži na návrhy *fontány před Rudolfinem* vyznamenány byly společné návrhy F-y a sochaře B. Schnircha I. cenou, v třetí soutěži na tutéž jeden návrh druhou cenou, jiný pochvalným uznáním. V soutěži na pomník sv. Václava před zem. museem společný návrh Schnirchův a F-tův získal cenu II. V soutěži pak na plány divadla v Hradci Králové dostalo se návrhu F-tovu třetí ceny. V užší soutěži na návrhy *ústředního nádraží v Praze* návrh F-tův zvolen k provedení a svěřeno mu bylo vypracování architektonických návrhů pro stavbu této budovy, jež trvala od r. 1901 do 1908. Kromě toho F. vypracoval návrhy na opravu *kostela sv. Václava, kaple v Týnici, kostela v Klatovech*, na dostavbu *radnice v Berouně, kostela v Rožmitále*; návrh na úpravu *domku Husova*, studie na opravu a dostavbu *zámku v Brandýse n. L.*, návrh *pomníku bitvy u Slavkova* a na stavbu *budovy české university pro filosofickou fakultu* v Praze a j. v. Z těchto provedena byla pouze oprava kostela v Klatovech, zajímavá hlavně zvednutím žeber klenby tlakem snížených do původní polohy. Dále F. navrhl v Praze i jinde celou řadu domů nájemných a rodinných, *studentskou kollej* pro posluchače vys. škol pražských, *spolkový dům zpěv. spolku »Hlaholu«* (tento na půdorysy stavitele F. Schlaffera). Podle jeho návrhu provedena byla *výzdoba ústředního paláce na Národopisné výstavě v Praze* r. 1895; jednoho z *interieurů obchodní komory pražské na světové výstavě v Paříži* r. 1901, jemuž dostalo se zlaté medaille za celek a několika vyznamenání za jednotlivé práce v něm obsažené. Pro jub. výstavu obch. komory v Praze r. 1908 provedena podle návrhu F-ova *úprava slavnostní síně v průmyslovém paláci* a postaven *pavillon peněžnictví*. Pro návštěvu císaře Fr. Josefa v Praze r. 1907 upravena byla podle F-ova návrhu dvorní čekárna v nádraží cís. Fr. Jos. a výzdoba Václavského náměstí. V t. zv. malé architektuře provedeno podle jeho návrhů množství náhrobků, nábytků, bohoslužebných předmětů, titulních listů a kassett, z těchto zejména kassetta věnovaná Prahou Paříži s aquarelly českých umělců, pak kassetta i věnec k pomníku V. Hugovi, dále adress a vazeb (zejm. kn. Jiř. Lobkovicovi u příležitosti jeho jubilea). F. jest konečně činný také literárně. Jako jednatel výtvarného odboru na Národopisné výstavě v Praze dal podnět k vydání díla »Památky výtvarné československé výstavy národopisné v r. 1895«, jež vyšlo r. 1896 o 11 dílech a 498 fotogr., a redigoval i pozdější vydání světlotisku o 120 tab. Napsal řadu článkův a přednášek do »Osvěty«, »Nár. Listů«, »V. Směrů« a j. Byl členem umělecké kommisse pro úpravu Prahy, kdež pracoval zejména o úpravě pobřeží ve Starém a Židovském městě.

Jako architekt vyšel F. z renaissance, ale pracoval i ve středověkých slozích; později však přilnul ke směrům, které se snaží vytvořiti nový sloh, a práce jeho prozrazují snahu vštěpovati moderní ornament a detail na kostru v podstatě renaissanční. Prvnější práce jeho jeví nad to sklon k robustnosti a těžkému profilování (dům Bondyho na Poříčí), čehož však pozdější práce jeho jsou prosty. F. jest též velmi obratný kreslíř, ovládající i figurální kresbu, jak svědčí sgraffita na Šebkově domě v Mezibranské ul., v musejním dvoře a j. Poslední návrhy F-tovy honosí se úplnou harmonií struktivní hmoty s moderní výzdobou její. *A. Cechner.*

***Fa Presto**, malíř ital., viz Giordano.

***Fa Presto**, pseud. K. Maška.

***Faradimetr** jest indukční přístroj s voltovou stupnicí na měření napětí sekundárního proudu používaného k faradisaci.

***Faresov** Anatolij Ivanovič, spis. rus. (* 1852), byl nějakou dobu učitelem v Brjansku, později žil v Petrohradě a pro politické agitace několik let vězněn. Zajímavé upomínky ze žaláře stiskl v časop. »Molva« (1880) s pseud. Anatoljev. Přispíval hojně do časopisů povídkami, přimykaje se ke škole narodniků, a napsal životopisy N. G. Černyševského, N. S. Lěskova, I. Kablice-Juzova, A. N. Engeljgardta, A. K. Šellera-Michajlova a j. O sobě vydal: *V odinokom zakljućeniji* (Petr., 1900); *Narodniki i Marksisty* (t., 1899); *Moji mužički* (t., 1900); *T. I. Filippov* (t., 1900); *Iljucha* (t., 1888); *A. K. Šeller* (t., 1901) a j. *Šnk.*

***Farges** [farž] Pierre Marie Louis, historik franc. (* 12. říj. 1858). Nabyv historického vzdělání na proslulé École des chartes, načež vstoupil do ministerstva věcí zahraničních. Mimo četné příspěvky do časopisů »Revue historique« a »Bulletin bibliographique« vydal *Recueil des instructions données aux ambassadeurs et ministres de France en Pologne* (Paříž, 1888, 2 sv.).

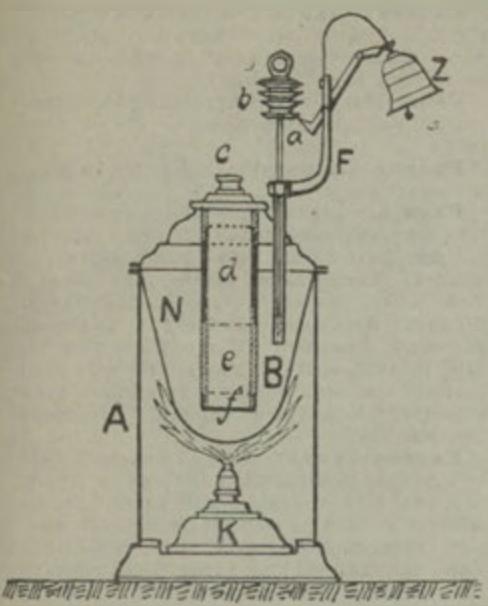
***Farina**, obchodní jméno bramborového škrobu k tovární výrobě maccaronův a podobného těsta, islandského ságа, do uzenářského zboží a k plnění mýdel.

***Farinatom**, přístroj na zkoumání moučnatosti obilí; jsou to jakási dvě síta otáčivá na ose asi jako nůžky, mezi nimiž prochází nůž; otvory zpodního síta jsou o něco menší.

Nasypeme-li na vrchní síto zrno (50 zrn do tolikéž otvorů) a silně vmáčkneme vnitřní nůž, přeříznou se veškerá zrna a zpodní jejich polovice zůstanou v sítu dolejším; jednoduchým vysunutím zpodního síta máme před očima jasný obraz průřezu veškerých zrn.

Farini 2) Domenico, stát. ital., do r. 1898 předseda senátu, † 18. led. 1900 v Římě.

***Farinometr**, přístroj ke zkoušení hodnoty mouky, jíž užíti se má na pečivo. Odvážené množství mouky (30 *g*) se rozdělá vodou na polotuhé těsto, při čemž se odvažuje spotřebované množství vody. Čím více mouka vody váže, tím lepší je na pečivo. Cylindrovitá nádoba *f* skládá se ze

Č. 4995. Farinometr.

zpodní části *f*, střední *e* a násadce *d*, na němž přiklopeno víko *C*. Plnící součást *d* natře se lehce mastnotou, těsto z ní vmáčkne se do *e* a zbývající těsto s obou stran se seřízne, přístroj se vloží do kotlíku *A*, jenž jest zahříván kahancem *K*. Plamen se zařídí tak, aby se těsto peklo as 25 minut. Za tu dobu dostoupí temperatura té výše, že roztaje slitina, jíž užito jako spojky k signálovému zvonci *Z*, jenž počne zvoniti. Kahan se zhasne, nádoba, v níž těsto se peklo, se vyjme, dá se ochladiti a pomocí krupice odměří se zbývající místo v cylindru *d*; z toho vypočte se podle tabulek přibytek objemový pečeného těsta a vyjádří se procenty.

***Farinosa**, α-amylosa, synonymum škrobové cellulosy.

***Farmakovskij** Boris Vladimirovič, klassický archaeolog rus. a docent petrohradské university (* 1870). Absolvoval historicko-filologickou fakultu v Oděsse, byl v l. 1898—1900 sekretářem ruského archaeologického institutu v Cařihradě. R. 1901 jmenován byv členem carské archaeologické kommisse, věnoval se prozkoumávání řecké osady Olbie. Výsledky badání uveřejnil v »Izvěstijach imper. archeol. kommissiji« (sv. 2, 3, 8, 13, 14, 17). Větší jeho práce jsou: *Stěnnaja živopis mikenskoj epochi* (Petr., 1897); *Vakehilid i attičeskoje iskusstvo V. věka* (»Žurn. min. nar. prosv.«, 1898); *Attičeskaja vazovaja živopis* (Petr., 1902). Od r. 1903 referuje o archaeolog. výzkumech v Rusku do čas. »Arch. Anzeiger«.

***Farniente**, ital., viz Dolce far niente.

Farory, dánské ostrovy, mají 15.230 ob. (1901), hlavní m. jejich Thorshavn na Strömö má 1656 obyvatel, dobrý přístav a reálku. Od r. 1906 F. mají kabelové spojení s Islandem.

***Farra**, dutá míra v něm. osadách vých. afrických = 48 *l*.

Farruchábád, m. v Přední Indii, má 78.032 obyv. (1901).

Farský 2) František jest od r. 1900 ředitelem král. čes. hospodář. akademie v Táboře, od r. 1908 inspektorem čes. niž. škol zemědělských. V l. 1904—8 vydával *Zprávy o demonstračních pokusech s umělými hnojivy*, pořádaných čes. odborem zeměděl. rady pro král. České.

Fasadin viz Façadin.

***Fásové žárovky** viz Elektromotory (Dopl.).

***Fásový indikátor** viz Elektromotory (Dopl.).

Faster Petr. Dne 1. říj. r. 1899 odhalen mu pomník nákladem spolku »Hostimil« na hřbitově břevnovském.

***Faster** Kašpar, syn před. (* 2. září 1835 v Zadní Třebáni u Berouna — † 27. říj. 1908 v Praze), studoval gymnasium a techniku v Praze Jako jednatel revolučního sdružení »hoši červeného praporu« byl r. 1853 zatčen a odsouzen na šibenici. Dostav milost, vězněn přes tři léta v Mukačově a Olomouci (dojmy své z vězení vypsal v »Radikál. List.« 1904), kde naučil se francouzsky, italsky, španělsky a maďarsky. Byv propuštěn učil se sladovnictví a stal se sládkem v Břevnově a Budyni; posléze však vzdal se sladovnictví a od r. 1874 byl učitelem na měšťanských školách v Praze, vyučuje také soukromě francouzštině a italštině. Vydal *Slovník francouzsko-český a česko-franc.* (Praha, 1879).

***Faster** Otto, vnuk Petra Fastra, dram. spis. čes. (* 6. čce 1872 v Praze — † 26. září 1907 na Kr. Vinohradech). Po studiích na Českoslovan. obchod. akademii v Praze věnoval se zcela dramatické literatuře. Napsal a o sobě vydal: *Závdavek*, drama (Smíchov, 1895); *V touhách*, motiv z velkoměstského života (Karlín, 1898); *V pavučinách*, drama (t., 1899); *Marie a Marta*, drama (t., 1900); *Homo novus (Nováček)*, komédie (t., 1900); *Vychovatel*, žert (t., 1900); *Slabí lidé*, drama (t., 1901); *Hříšníci*, hra (t., 1902); *Krásná Lída*, velká burleskní fraška se zpěvy a tanci

(t., 1902); *Zelené mládí*, velká burleskní fraška se zpěvy (t., 1903); *Ben Hur*, výpravná hra z doby Kristovy podle románu Wallaceova (t., 1903); *Pražské švadlenky* (t., 1904); *Kněžna Pepička* (t., 1904); *Princ z pohádky*, kouzelná hra se zpěvy (Praha, 1905); *Marietta* (Karlín, 1905); sociální drama *Práci čest* (t., 1906); veršované drama *Zakletý princ* (t., 1907); *Živé pochodně Neronovy* (t., 1907); *Večer*, aktovka (v ruk.). Vedle toho přeložil několik divadelních kusů pro předměstská divadla a napsal dva romány: *Velikán Velikanovič* (Praha, 1903) a *V pavučinách* (t., 1907). V letech 1897—99 vydával divadel. list »Thalii« a potom v l. 1899—1904 »Divadelní Listy«.

* **Fastrová** Olga, roz. Cikhartová, spisovatelka čes. (* 17. led. 1876 v Praze). Vystudovala ústav pro vzdělání učitelek v Praze, načež byla učitelkou v Rokycanech, pak v Modřanech; r. 1898 se provdala za Ottu Fastra (v. t.), jímž uvedena na dráhu literární. Přispívala do »Divadel. Listů«, od r. 1904 rediguje belletr. list »Vesnu«, od r. 1908 »Čes. Domácnost«. Napsala *Román naivky* (Praha, 1906); *Fata morgana* (t., 1908) a přeložila několik divadelních her a románů z němčiny a francouzštiny. Jest stálou spolupracovnicí »Nár. Politiky«, kamž pod pseud. Yvonna píše týdenní módní přehled.

Fašoda, od r. 1904 Kodok nazývaná, osada v anglo-egyptském Súdáně, byla za mahdistského povstání úplně opuštěna. Avšak 10. čce 1898 dostihl sem francouzský kapitán Marchand přicházeje od záp. a vztyčil tu francouzskou vlajku. Leč 2. října 1898 přitrhli sem po svém vítězství nad mahdisty u Omdurmánu také Angličané a prohlásili F-du za majetek egyptský. I vznikl mezi Anglií a Francií ostrý spor, který by se byl málem končil válkou mezi oběma státy. Konečně Francie v list. 1898 nařídila Marchandovi, aby F-du opustil, načež franc. výprava 11. pros. odešla do Džibuti. Za to Francie dostala některé kompensace v Súdáně. Srv. Švambera, O Súdán a Saharu (»Čes. Revue«, 1899). Bývalý fašodský distrikt sluje od r. 1904 *Upper Nile Province* (provincie hornonílská).

* **Fášu**, hlav. m. distriktu egypt mudirie Minié, při trati Káhira-Sijjút s 12.984 obyv. (1897).

* **Fatějev** (Фатѣевъ) Andrej Michajlovič, spis. rus. (* 1814 — † 1865), účastnil se r. 1849 pochodu do Uher a napsal ze svých upomínek: *Děn sdači vengrov*; *Razskazy otstavnogo soldata o vengerskom pochodě*; *Meloči vojennago byta*; *Kavalerijskaja koňušňa*; *Pereseleněc* a j., v nichž pěkně vylíčil poesii vojenského života.

Fattori Giovanni, malíř ital., † 31. srpna 1908 ve Florencii.

* **Faulhaber** Emanuel, hud. skladatel čes. (* 1761 ve Vilímově u Čáslavě — † 1835). Po studiích gymn. stal se učitelem (1782) v Kolči a později v Lounech, kdež byl i řed. kůru. Vynikl jako výborný skladatel a kontrapunktista. Složil několik skladeb, z nichž některé *mše* posud se provozují; jeho *symfonie*, *sonáty*, *menuety* a *polonaisy* došly velikého rozšíření a obliby.

* **Faure** [fór] Félix, president Francouzské republiky (viz Dodatky k dílu IX.). Za jeho vlády Francie upevnila své panství na Madagaskaru a utužila přátelské svazky s Ruskem. R. 1897 F. oplatil v Petrohradě návštěvu cara Mikuláše, který před rokem byl navštívil Paříž. Zemřel náhle 16. ún. 1899, načež místo jeho zaujal Loubet. F. byl též činný literárně. Jeho práce: *Le budget de la France et des principaux pays d'Europe depuis 1888*, poctěna byla cenou pařížské akademie.

* **Faureův akkumulátor** v. Akkumulátor (Dopl.).

* **Faureův článek** jest galvanický článek s dutou elektrodou uhlíkovou (z grafitu a hlíny) a zinkovým válcem. Za tekutinu béře se zředěná kyselina sírová.

* **Faust** [fost] Camille, romanopisec franc., známý pod pseudonymem C. Mauclaire (v. t.).

* **Faustin** Fr., pseudonym Karla Klostermanna.

Fava Onorato, spis. ital., vydal dále r. 1893 knihu pro mládež *Trezzadoro*, a rychlým tempem následovala celá řada povídek pro mládež: *Storie d'ogni giorno* (pro dívky); *Teatrino dei pupi*; *Francolino*, důstojný to doplněk Amicisova »Srdce«; *Al paese dei giocattoli*; *I racconti dell' anno* a *Libro di Natale*. R. 1907 vydal knihu *Per le vie*, řadu to roztomilých scén ze života všedního, a *La rinunzia*, pět povídek, jež ihned přeloženy do němčiny. *H-us.*

* **Faveno** Ernest, angl. žurnalista (* 1846 v Londýně), studoval v Berlíně a Anglii. V l. 1865—79 pracoval v kolonisaci Queenslandu a r. 1878 provedl vedle četných menších výzkumných cest v Sev. territoriu a Záp. Australii velikou výpravu z Blackhallu do Portu Darwina. Napsal: *The History of Australian Exploration*; *Tales of the Austral Tropics*; *The Secret of the Australian Desert*, *Marooned in Australia*; *The Mocasins of Silence*; *The Geographical Development of Australia* s mapami; *The Topography of our Continent*, *Voices of the Desert*.

* **Favierova třaskavina**, směs dusičnanu ammonatého s mono- a dinitronaftalínem; čítá se mezi třaskaviny zvané bezpečnými.

* La **Favorita**, vesnice blíže Mantovy, u níž byli 16. led. 1797 poraženi Rakušané od Napoleona, takže Mantova musila potom kapitulovati.

Fay 1) Th. Sedgwick, spis. amer., † 1898.

Faye 2) Hervé, hvězdář franc., † 1902 v Paříži.

* **Fayette** [féjt], county v jv. části sev.-amer. státu Texasu, má staré osady českých přistěhovalců, jako vesnice Praha a Dubina. Nejvíce Čechů žije ve městě Fayetteville a okolí. Ve Fayettevillu se 620 obyv. jest český katol. a dva evangel. kostely, česká katolická škola a fara. Ke katol. farnosti přísluší 220, k evangelické přes 69 českých rodin.

Fazil Mustafa paša, politik turecký, zakladatel t. zv. strany mladoturecké. Narodil se v Egyptě jako třetí syn tamního místokrále, proslulého Ibráhíma paši. Nabyv evropského vzdělání odešel do Cařihradu, kde stal se úředníkem v tiskovém oddělení velkovezíratu, pro liberální však smýšlení zbaven úřadu. Později přijat na milost a r. 1857 jmenován vezirem. V té době založil pokrokově-reformní stranu mladotureckou, která však dlouho nemohla vejíti v život, dušena jsouc živly konservativními. F. sám stal se sice r. 1861 ministrem bez portefeuille, r. 1862 ministrem osvěty, t. r. (v list.) ministrem financí, ale konečně, narážeje všude na odpor, podal demissi. Později (1867) povolán opět do ministerstva, podlehnuv však intrikám, nucen byl opustiti říši a zemřel ve vyhnanství (1875).

Féoamp, franc. m., má 14.675, jako obec 15.381 obyv. (1901). Klášterní továrna na benediktinský likér r. 1892 vyhořevší byla r. 1895 znovu zřízena a vysvěcena. V lovu tresek a sleďů jest nyní F. po Boulogni první ve Francii.

Feckert G., malíř a lithograf německý, † 5 říj. 1899 v Berlíně.

***Fécule de Toloman** [fékyl], *tois les mois*, queenslandský arrowroot, jemný škrob přicházející do obchodu jako náhražka arrowrootu indického; dobývá se z kořenů tropických druhů *Canna coccinea* Rosc., *C. edulis* Edw. a *C. Indica* L.

***Fedčenko** Olga Aleksandrovna, cestovatelka rus., rozená Armfeldova, choť cestovatele A. P. F-ka (* 1845), v l. 1861—62 sestavila herbář možajského újezdu, jehož použil N. N. Kaufman k dílu o moskev. floře, později provázela chotě svého na cestě po Turkistáně a sestavila herbář květeny taškentské a samarkandské. Účastnila se prací při vydání »Putěšestvija v Turkestan«, v němž pokračovala po smrti mužově, a vydala *F-'s Reisen in Turkestan, 1868—70* (Petermanns »Mitt.«, 1874, s mapou). Se synem podnikla několik výzkumných cest botanických, jako na Urál, do Turkistánu (1897), do Pamíru (1901), a vydala společně s ním práce: *Matěrial k florě Južnago Altaja*; *Note sur quelques plantes de Boukharie*; *Ranunculaceae Rus. Turkestana*; *Vysšija tajnobračnyja Rus. Turkestana*; *Katolog gerbarija turkestanskoj učenoj ekspediciji* a j.

***Fedčenko** Boris Aleksějevič, přírodozpytec ruský, syn před. (* 1872 v Lipsku), osiřev v útlém věku, vychován byl matkou, jež mu záhy vštípila náklonnost k přírodním vědám. Již jako gymnasista F. podnikal cesty na Krym, na Kavkáz a konečně r. 1897 do Turkistánu. Petrohradská zeměpisná společnost svěřila mu výzkum Pamíru. R. 1900 stal se docentem moskevské university. Hlavní jeho práce jsou: *Flora Zapadnago Ťaň-Šaňa* (»Trudy« Imp. Botaničeskago Sada, část 1—2); *Flore des îles du Commandeur* (Krakov, 1906); *Matériaux pour la flore du Caucase*; *Predvaritěljnyj otčet o pojězdkě dlja izučenija ledňikov Talasskago Alatau*; *Matěrial dlja flory Pamira i Alajskago chrebta* a j.

***Fedorovič** Lev Vasiljevič, národohospodář rus. (* 1854), vystudoval práva na universitě petrohradské a jest prof. v Oděsse. Hlavní jeho práce jsou: *Žilyja poměščenija rabočich* (Petr., 1881, dissertace); *Těorija děněžnago i kreditnago obraščenija* (Oděssa, 1888, dissertace doktorská); *Istorija i těorija statistiki* t., 1894); *Istorija političeskoj ekonomiji* (t., 1900); *Těorija političeskoj ekonomiji. Proizvodstvo i raspredělenije cěnnostěj* (t., 1901); totéž, část II: *Obraščenije i potreblenije cěnnostěj* (t., 1901).

***Fedosova** Irina, vypravovatelka bylin († 1899), chovala v paměti množství plodů národní poesie s nápěvy, čímž poskytla badatelům hojně materiálu, který zapsal hlavně S. Rybakov.

***Fehling** Hermann, lékař něm., syn H. F-a, chemika (* 1847 ve Štutgartě). Habilitoval se r. 1876 v Lipsku, stal se r. 1877 ředitelem porodnické školy ve Štutgartě, r. 1887 prof. v Basileji, r. 1894 v Halle, r. 1901 pak prof. porodnictví a gynaekologie ve Štrasburce. Napsal: *Lehrbuch der Geburtshilfe für Hebammen* (3. vyd., 1893); *Die geburtshilflichen Operationen* (1888); *Physiologie und Pathologie des Wochenbettes* (1. vyd., 1897); *Lehrbuch der Frauen-Krankheiten* (2. vyd., 1900).

***Fechner** Andrej Ivanovič, spis. (* 1825 — † 1887), byl od r. 1867 pastorem v Moskvě a vydal cenný spis *Chronik der evangelischen Gemeinden in Moskau* (1876) a *Die Leiden des Pastors Seidler* (1881). Srv. Cvětajev, Moskovskij pastor A. N. F. (Moskva, 1887); Wöhler, Blätter zur Erinnerung an weiland Pastor prim. A. W. F. (t., 1893); Busch, Ergänzungen der Materialien zur Geschichte und Statistik des Kirchen- und Schulwesens der evang.-luther. Gemeinden in Russland (Petr. a Lip., 1867).

***Feifar** Josef, odborný spis. čes. (* 1848 v Roztokách u Jilemnice). Jako okr. zvěrolékař v Hořicích založil a redigoval časopisy »Oběžník«, »Lýru«, »Čes. Zvěrolékař« a napsal *Rádce zvěrolékařský* (Hořice, 1898).

***Fejérpataky** László, přední palaeograf maďarský (* 1857 v Prešově). Studoval na universitě v Budapešti, načež se dále vzdělával ve Vídni v Institutu pro rak. dějezpyt a v Paříži na École des chartes. Jest ředitelem bibliotéky Széchenyiovského Národ. Musea (*Nemzeti Múzeum*) v Budapešti, řádným professorem palaeografie a heraldiky na tamní universitě, řádným členem Uherské akademie a dvorním radou. Hlavní jeho díla: *A királyi kancellária az Arpádok korában* (Král. kancelář za Arpádovců, 1885); *Magyarországi városok régi számadásai* (Staré účetní knihy uherských měst, 1885); *Béla király névtelen jegyzője* (Anonymní notář krále Bély; vydání s faksimilem, 1892). Z nesčetných jeho rozprav nejdůležitější pojednávají *o listinách králů Kolomana* (1892), *Štěpána II. a Bély III.* V Monumenta Vaticana (1885)

uveřejnil zprávu kardinála Gentilise. Vydává též heraldický časopis »Turul«.

Fejérváry 2) de Komlós Keresztes Géza, svob. pán, rak. polní zbrojmistr. R. 1895 jmenován byl v kabinetě Bánffyho ministrem zemské obrany uherské. Po pádu kabinetu Bánffyho byl ministrem zemské obrany v kabinetě Széllově, nastoupivším dne 14. ún. 1899, a spolu s ním opustil kabinet dne 26. čna 1903. Když pak Tisza dostal své stoupence na stranu konstituční dne 1. led. 1905 a přes to nemohl přece udržeti se při vládě, F. byl pověřen utvořením nového kabinetu v červnu t. r. a vládl bez parlamentu, který byl tou dobou rozpuštěn, neprojednav budget. Opustil pak jeviště politické úplně, když nastoupil kabinet Wekerlův v dubnu 1906. *Tmk.*

* **Fejfar** František, odborný spis. čes. (* 1868 v Nové Pace). Vystudovav obchodní akademii v Praze, byl ve sklárnách novosvětských hr. Harracha, r. 1890 cestoval za obchodem po Italii a v Anglii, potom byl $1^1/_2$ roku ve velkoobchodě ve Vídni. Od r. 1896 jest v Zem. bance, kde je nyní tajemníkem. Napsal: *Anglická korrespondence obchodní* (Praha, 1895); *Francouzská terminologie a fraseologie obchodní* (t., 1897, J. Otto); *Peněžní ústavy v království Českém* (t., 1899); *Cesty k obohacení obchodních vědomostí v cizině* (t., 1902). Mimo to napsal řadu článků národohospodář. do denních i měsíč. listův.

* **Fejodda,** brazilský arrowroot, škrobová mouka jihoamerické *Manihot utilissima* Pohl; slouží za potravu.

* **Felandren,** monocyklický terpen, součást velmi mnohých silic. Viz Terpeny.

v. **Felder** 1) Cajetan, státník rak., † 30. list. 1894 ve Vídni.

* **Feldman** Wilhelm, spis. a novinář pol. (* 1868 v Haliči). Pocházel z rodičů židovských a studoval v Krakově. R. 1886 rozvinul živou akci na poli usídlení židů a v tomto duchu počal vydávati noviny i brošury. V letech 1891—94 byl tajemníkem barona Hirsche v Krakově. Později měl hlavní účast v utvoření strany radikálně-pokrokové v Haliči a založil v tom směru orgán pokrokové mládeže polské »Ognisko«. R. 1895 poslouchal na universitě v Berlíně filosofii, avšak koncem t. r. musil pro demokratickou propagandu velkopolskou opustiti Berlín, načež usadil se v Krakově a zde založil »Dziennik Krakowski« redigovaný v duchu demokraticko-svobodomyslném. R. 1899 vydával v Krakově pokrokový měsíčník »Krytyka«, když byl po půldruhém roce »Dziennik Krakowski« zanikl. Potom F. přesídlil se do Lvova, kde žije ze svých prací publicistických. F. píše hlavně novelly a dramata ze života židů. Z literárních jeho prací uvádíme: *Piękna Żydówka* (1887); *Żydziak* (1888); *Nowele i obrazki* (1889); *W okowach* (1890); *Jak w życiu* (1892); *Nowi ludzie* (1894); *Ananke* (1897); *Sady Boże* (drama, 1898); *Cudotwórca* (drama, které dostalo se na scénu varšavskou, lvovskou i krakovskou); *Czyste ręce* (drama, 1901); *Na posterunku* (publicistické črty, Lvov, 1902); *Piśmiennictwo polskie ostatnich lat 20-tu* (t., 1902); *Trzech muszkieterów* (Krakov, 1903); *Współczesna literatura polska 1880—1901* (Varšava, 1903); *Wybór poezji Młodej Polski* (Krakov, 1903); *Cień* (drama o 3 jedn., 1903); *Życie* (drama, 1903). Vedle toho F. zabýval se horlivě organisací lidových universit a sám vydal mnoho lidových přednášek o otázkách aesthetických, historicko-literárních a filosofických. *Tmk.*

Feldmanowski Hieronim, spis. pol., * 1823 v Poznani — † 1885 t.

Feldsberg 1) viz Valtice (Dopl.).

Félegyháza 12), m. v Uhrách, má 33.408 obyv. větš. maď. (1900).

Felin 2) Jan. Jeho *Rozebrání obrany Sam. Martinia-Jana Amosa Komenského. Cesta pokoje.* Induciae martianae, úvodem a poznámkami opatřil a vydal dr. Jos. Th. Müller (Praha, 1902, Čes. akademie).

* **Feliński** Zygmunt Szczęsny, arcibiskup varšavský (* 1824 — † 1895 v Krakově), studoval na universitě moskevské a v Paříži, kde seznámil se blízko se Słowackým. Vrátiv se do vlasti, vstoupil do semináře a byl pak nějakou dobu profes. v duchovní akademii petrohrad., načež r. 1862 stal se arcibiskupem, kteréžto hodnosti vzdal se r. 1883. Vydal tiskem: *Wspomnienie z życia i zgonu I. Hołowińskiego*; *Konferencje duchowne* (Lvov, 1885, 2 d.); *Paulina córka Ewy F-ej* (t., 1885); *Pamiętniki* (Krakov, 1897, 2 d.). Srv. životopis jeho z pera W. Smoczyńského (t., 1896).

* **Felix** Václav, fysik čes. (* 14. září 1873 v Něm. Brodě), studoval gymnasium v Něm. Brodě a v Praze, r. 1890—95 českou filosofickou fakultu v Praze, r. 1895 povýšen na doktora filosofie, r. 1895—96 studoval na universitě v Kielu. R. 1896 stal se assistentem obecné i technické fysiky na české technice v Praze, r. 1900 docentem a r. 1901 jmenován mimoř. professorem fysiky na témž ústavě. Napsal: *Ueber Anodenschichten bei Gasentladungen* (Kiel, 1896); *O vlnách elektrických* (předběžná studie, Praha, 1899, nákl. Čes. akademie); *O vlnách elektrických.* I. (t., 1900, nákl. Čes. akad.).

* **Feller** Louis, paedagog a spis. franc. (* 4. čna 1856 v Genevě ve Švýc.), absolvoval ve svém rodišti gymnasium a konal studia na universitě. Hned potom byl zaměstnán též v Genevě jako professor v Collège international. Odtud odešel do Čech, kde byl přes 2 roky vychovatelem v rodině knížete Fürstenberka. Byv povolán za lektora franc. řeči a literatury na král. universitu v Berlíně, pobyl tam až do r. 1899, kdy se vrátil do Genevy. Od r. 1902 jest v Praze lektorem franc. řeči a literatury na čes. universitě. Jeho přednášky »o moderní francouzské literatuře«, které pro širší veřejnost pořádal v Genevě, v Berlíně, v Drážďanech a poslední 2 roky též v Praze, setkaly se s velikým úspěchem. Tiskem vydal román *Le Sans-Peur*, mnoho lyrických básní uve-

řejněných nejvíce v časopisu »Le Salon et la Famille« a několik brošurek obsahu paedagogického a národohospodářského. Sepsal též mluvnici *Lehrbuch der franz. Sprache.*

***Fellerová** Apolonia (klášterním jménem Maria Eleonora), spisovatelka česká (* 13. led. 1813 v Kouřimi — † 4. dub. 1882 v Kut. Hoře). Byla učitelkou a posléze představenou kláštera v Kut. Hoře. Byla literárně činnou, napsala: *Slepý houslista*, dětská hra (v Brně); *První kostel v knížetství Kouřimském*, historická činohra (t.); *Koncert ve prospěch dobročinný aneb: Lépe dáti nežli bráti*, příležitostná hra (Praha, 1878, německy v Liberci); *Svatvečer zlaté svatby* (Hora Kut., 1880). Dr. *N.*

***Felton** John (* 1595 — † 1628), vrah vévody Buckinghama (v. t.). Pocházeje z chudé rodiny věnoval se karriéře vojenské, ale nedařilo se mu. V domnění, že prokáže Anglii dobrou službu, zbaví-li ji vlády nepopulárního a bezohledného Buckinghama, proti němuž měl též zášť osobní, usmrtil ho v Portsmouthu dýkou, načež dobrovolně vydal se spravedlnosti, která odsoudila ho k smrti.

***Femka**, maďarisační spolek na Slovensku, založený r. 1883. Myšlenku k němu dal školní inspektor a král. rada v Nitře Gustav Libertiny. Zove se pravým jménem *Felső Magyarországi kultur egyesület* (Hornomaďarský kulturní spolek) Podle začátečních písmen dostal jméno F. Dr. *N.*

***Fenchen**, bicyklický terpen pravý, empirického složeni $C_{10}H_{16}$ v silici fenyklové.

***Fennoman**, název příslušníka politické strany finské, utvořené na počátku XIX. století, jež s počátku snažila se dopomoci finskému jazyku k rovnoprávnosti se švédským; později změnila se ve stranu rozhodně protišvédskou, proti níž utvořila se strana švédská (Svecomanen). Později rozdělila se na dvě frakce: Starofennomany, mající ve finském senátě rozhodnou většinu (rusofilská) a Mladofennomany (ústavověrná). Orgánem strany »starofinské« jest žurnál »Uusi Snometar«, mladofinské »Päivälehti«.

Feodosija, m. na Krymu, má 27.238 obyv. (1897).

Feofilaktov K., geolog rus., † 1901 v Kijevě.

***Feraris** Amalia, slavná ballerina ital. (* 1832 — † 17. ún. 1904). První průpravy nabyla v Turině, potom zdokonalila se v Miláně, kde měla za učitele proslulého mistra Carla Blasise. Vystoupila po prvé v divadle de la Scala v Miláně. V San Carlu vytvořila několik znamenitých úloh, které pro ni byly napsány. Tančila v Římě, Florencii, Londýně, Vídni a Paříži; provdala se za básníka Giuseppa Torre.

***Feraxolin**, čisticí hmota na odstranění skvrn. Skládá se z roztoku mýdla a solí šťavelových.

Ferdinand 15) prohlásil Bulharsko samostatným královstvím v Trnově dne 5. říj. 1908. (Viz Bulharsko, Dopl., str. 145.)

***Ferdinandy** Gejza, právník maďarský (* 1864 v Košicích ze šlechtické rodiny abaujtorenského komitátu). Studoval ve svém rodišti a v Budapešti, kde r. 1886 absolvoval právnickou fakultu a r. 1888 byl povýšen na doktora. R. 1886 vstoupil do služby k ministerstvu zeměbrany, kdež tou dobou zaujímá hodnost sekčního rady. Prvé jeho pokusy literární týkaji se vojenské literatury, r. 1890 počal se však zabývati veřejným právem uherským. R. 1896 byl habilitován jako docent uh. veř. práva na univ. v Budapešti, r. 1904 jmenován mimořádným professorem téhož předmětu. Ve vědeckých pracích svých F. hledí podati uherské veř. (ústavní) právo na historických základech a ve většině svých prací dokazuje státní jednotu Uh. koruny a nezávislost Uherska na Rakousku. Napsal: *Magyarország közjogi viszonya Ausztriához* (Veřejnoprávní poměr Uherska k Rak., Bpešť., 1892); *A felelősség elve a magyar alkotmányban* (Zásada zodpovědnosti v uh. ústavě, t., 1895); *A királyi méltóság és hatalom Magyarországon* (Král. hodnost a moc v Uhersku, t., 1895); *Az arany bulla* (Zlatá bulla, t., 1899; obdrželo cenu Akad.); *Az államalkotó államszerződések a magyar közjogban* (Státotvorné [vnitřní] státní smlouvy v uh. veř. právu, v listu »Atheneum«, 1901); *Az államalkotó szerződések jogi természete* (Právní povaha státotvorných smluv, »Atheneum«, 1903); *Magyarország közjoga* (Veřejné [ústavní] právo Uherska, Bpešť, 1902); *Ország és királyság* (Říše a království, »Budapesti Szemle«, 1903); *A magyar alkotmány történeti fejlodése* (Histor. vývoj uh. ústavy, 1906; populární vydání); *A rendi elemek a magyar alkotmányban* (Stavovské živly v uh. ústavě, Bpešť, 1907; vyd. Akademie).

***Ferenczi** Zoltán, liter. historik maďarský (* 1857 v obci Borša (v klužském komitátě). Gymnasium i universitu studoval v Kluži. Roku 1879 povýšen na doktora filosofie. V l. 1880—90 byl učitelem a pak ředitelem klužské měšťanské školy. R. 1891 byl jmenován ředitelem bibliotéky sedmihradského musejního spolku jakož i universitní knihovny, r. 1899 povolán za ředitele budapešťské univ. knihovny, kde působí až posud. R. 1895 byl mu udělen titul a charakter mimoř. univ. professora v Kluži; nyní jest professorem dějin novější literatury maďarské na universitě v Budapešti. Jest členem Petofiovské společnosti, Kisfaludyovské společnosti a Uh. akademie. Uveřejnil: *A népies versalakok története műköltészetünkben* (Bpešť); *Kuruczvilág enekei* (»Figyelő«, 1888, též o sobě); *Egyvevételek a magyar irodalomról* (Kluž, 1882); *Báró Eötvös József* (Magyar konyvesház«, 1883); *Petőfi ismeretlen költeményei 1847—48-ból* (»Bpesti Szemle«, 1890); *Petőfi életrajza* (Bpešť, 1896, poctěno od Kisfaludyovské Společnosti cenou Széherovou); *A kolozsvári nyomdászat története* (Kluž); *A kolozsvári szinészet és szinház története* (Kluž, 1897); *Vásárhelyi Daloskönyv. XVI—XVII.*

szdzadi szerelmi és tréfás énekek (Bpešt, 1899; »Régi magyar konyvtár«, čís. 15.); *Petőfi Sándor költeményei. Barátság és szerelem* (»Magyar könyvtár, č. 250 a 251, Bpešt, 1900); *Faludi Ferencz versei* (t., č. 249, 1901); *Petőfi Sándor összes költeményei* (»Képes Bemekirók« I., II.); *A könyvtártan alapvonalai* (Bpešt, 1903); *Báró Eötvös József, 1813—71*); *Deák élete* (Bpešt, 1904, 3 sv., vyd. Uh. akademie); *Csokonai Mihaly* (Bpešt, 1906); *Petőfi és a socialismus* (vyd. Uh. akad., 1907). V l. 1888—96 F. přispěl mnoha statěmi do časopisu »Petofi-múzeum«, jehož byl s počátku (do 4. roč.) spoluredaktorem, od roč. 5.—8. pak samojediným redaktorem.

Fergána, oblast v ruské střed. Asii, má podle sčítání r. 1897 1,572.214 obyv., z nichž bylo 789.988 Sartů, 261.234 různých tureckých kmenů, nepočítaje v to zvlášť jmenované kmeny, 201.579 Kara-Kirgizů, 153.780 Uzbeků. 114.081 Tádžiků, 14.914 Kašgarců, 11.056 Kara-Kalpaků, 9842 Rusů a 7584 Kipčackých Tatarů. Téměř 99% obyvatelstva hlásí se k islamu. V r. 1905 počet veškerého obyvatelstva odhadoval se na 1,794.700 duší. V hospodářství nabylo velikého významu pěstění bavlníku, z kterého sklidí se ročně přes 3 mill. pudů čistého vlákna. Hedvábnictví, poněkud utrpěvší chorobou bource, znovu vzkvétá. Ročně obdrží se přes 80.000 pudů kokonův a vyváží se hojně do Marseille. Průmysl jest však posud slabý. Obchodu prospívá středoasijská železnice, 1899 dopravě otevřená, která probíhá F-nou v délce 222 verst. Sídlo ruské správy jest Nový Margelán, kde jest také lékařská škola.

***Ferid paša**, politik turecký (* 1850 v Avloně, vilájet janinský, z rodiny albanské). Nabyv znamenitého vzdělání evropského, vstoupil do státních služeb tureckých. R. 1900 jmenován byl místodržitelem v Konii (Malá Asie). V tomto úřadě počínal si samostatně a liberálně, staral se o nápravu v zanedbané administraci, podporoval školství, stavěl železnice a p. R. 1903 jmenován byl velikým vezírem.

***Ferjančič** Ondřej, politik slovinský (* 31. říj. 1848 ve Slapu v Krajině). Studoval práva a r. 1875 dosáhl hodnosti doktora práv, načež se věnoval státní soudní službě a byl r. 1876 adjunktem, pak radou z. soudu v Lublani. R. 1886 poslán do říšské rady za město Postojnu a byl s počátku členem klubu Hohenwartova. R. 1893 pomáhal zakládati klub jihoslovanský a r. 1898 zvolen II. místopředsedou poslanecké sněmovny. Po pádu ministerstva Thunova 1899 německé strany ho již nevolily pro jeho rozhodně slovinské vystupování za nepokojů v Celji. Vyznamenán řádem žel. koruny III tř. a při odchodu na odpočinek dostalo se mu titulu dvor. rady. Při všeob. říšských volbách r. 1907 již nekandidoval.

Ferjenčík 2) Mikuláš Štěp. * 30. čce. 1820 (nikoliv 1825).

Fernandez Guerra y Orbe 1) Aur., spis. špan., † 1894.

***Ferofon**, malý mikrofon používaný při domácí telefonii.

Ferrara, m. italské, má 87.648 obyv. (1901).

Ferrara 1) Francesco, národohospodář ital., † 22. led. 1900 v Benátkách.

Ferrari 5) Luigi, sochař ital., † 12. kv. 1894 v Benátkách.

Ferraris 3) Carlo Francesco, národohospodář a politický spis. ital., napsal dále: *Il materialismo storico e lo stato* (Palermo, 1897), *La teoria del diceltramento amministrativo* (t., 2. vyd.; Milán. 1899).

***Ferraris** Galileo, fysik a elektrotechnik ital. (* 31. říj. 1847 v Livorně — † 7. ún. 1897 v Turině). Vystudovav universitu a vys. školu technickou v Turině, stal se assistentem fysiky prof. G. Codazzyho na Reale Museo Industriale Italiano tamtéž, r. 1872 jmenován professorem fysiky na universitě turinské, r. 1877 přešel opět na průmyslové museum. jehož později stal se ředitelem. Od r. 1881 byl zástupcem italské vlády na všech mezinárodních kongressech elektrotechnických, r. 1886—7 zařídil nejpřednější italský inženýrský ústav elektrotechnický v Turině. Pracoval v oboru elektrického osvětlování a přenášení sil, r. 1888 objevil vícefásové proudy elektrické, magnetické pole točivé způsobené dvěma střídavými proudy elektrickými o stejném počtu period, ale s pošinutím fáse o 90°, sestrojil asynchronní elektromotor bez kommutátoru, bez prstenů, kroužkův odváděcích a kartáčků. Pracemi těmito F. položil základ k theorii a technickému upotřebení vícefásových elektrických proudů střídavých. V uznání jeho zásluh postaven mu 1903 pomník v Turině. Napsal: *Le proprietà cardinali degli strumenti diottrici, teoria di Gauss* (Turin, 1877); *Sulla illuminazione elettrica* (t., 1879); *Lezzioni di Elettrotecnica* (t., 1898).

***Ferratin**, kyselina ferrialbuminová, železitý přípravek obsahující 6—10% železa; tvrdí se o něm, že dodává organismu železo ve formě pro organismus velmi dobře přijatelné; připravuje se z bílku slepičího vejce působením siranu železitosodnatého.

Ferri 3) Luigi, filosof ital., † 1895 v Římě.

***Ferri** Enrico, kriminalista a politik ital. (* 1850). R. 1880 jmenován soukr. docentem na turinské universitě, kde se osobně seznámil a sblížil s Lombrosem; r. 1881 jmenován professorem trestního práva na bolognské universitě, načež přeložen do Sieny a konečně do Říma. R. 1886 zvolen za poslance a byl pak, přes postupnou změnu svého politického přesvědčení, volen opětně v l. 1890, 1892, 1895, 1897 a 1900. Ve sněmu náležel zprvu k liberální straně, pak k republikánům a vynikl rázem jako jeden z nejlepších řečníků. Před vstoupením do parlamentu vystupoval proti socialistům (v knize *Socialismo e criminalità*, Turin, 1883; 2. vyd. 1897, úplně přepracováno), načež znenáhla počal měniti svůj poměr k nim, až se k nim konečně přidal a účastnil se social. kongressu v Reggio (1893); od těch dob jest

vůdcem italských sociálních demokratů. To bylo příčinou, že byl dán jako professor do výslužby. Zůstal pak soukr. docentem římské university a advokátem v Římě. Napsal mimo jiné: *I nuovi orizzonti di diritto e della procedura penale* (Bologna, 1881; vyšlo později v přepracov. vydání pod záhl. *Sociologia criminale*, 3. vyd., Turin, 1892; franc. *La sociologie criminelle*, Paříž, 1893). Své nové polit. názory vyložil v knize *Socialismo e scienza positiva*; *Darwin, Spencer, Marx* (Řím, 1894; něm. přeprac. *Socialismus u. die moderne Wissenschaft*, Lip., 1895).

* **Ferricitrát**, citrát železitý, viz Citrany.

* **Ferrières** [ferjér], m. v kantonu Lagny, arrond. Meaux franc. departementu Seine-et-Marne, má 961 obyv. (1901), zámek Rothschildův v pozdní ital. renaissanci, kde měl 1870 pruský král Vilém I. hlavní stan a kde později (19. a 20. září) zahájeny mezi Bismarckem a Julesem Favrem první porady jednání o mír.

Ferrigni Pietro, feuilletonista a kritik ital., † 1895 ve Florencii.

* **Ferripyrin**, organometallická sloučenina $Fe_2Cl_6(C_{11}H_{12}N_2O)_3$ chlóridu železitého s antipyrinem; dává prášek oranžově červený, snadno rozpustný; užívá se ho ke stavení krve zevně, jakožto léčiva vnitřního pak při chronických průjmech, anaemii, bledničce, migréně a bolestech neuralgických.

* **Ferrit**, železo úplně prosté uhlíku neb aspoň obsahující uhlíku velmi málo; poznává se mikroskopicky na vyleštěném a vyleptaném povrchu, jenž jeví se při silném zvětšení jemně krystallický.

* **Ferromagnetismus**, název magnetismu vzbuzeného v železe.

* **Ferronát**, nátěr užívaný k ochraně kovových povrchů od rezavění.

* **Ferronitové hřebíky** jsou hřebíky z tvrzené gummy. Užívá se jich při elektrotechnických installacích. Jsou špatnými vodiči elektřiny, pevnost jejich v tahu i v tlaku činí 6 *kg* na 1 mm^2.

* **Fersman** Aleksandr Fedorovič, gen. rus. (* 1813 — † 1880), vzdělal se v petrohradské dělostřelecké škole a za hranicemi, načež byl členem vojenské kommisse dělostřelecké. R. 1855 stal se gen.-majorem a r. 1864 gen.-lieutenantem. R. 1867 byl členem kommisse gen. Totlebena, která vypracovala projekt normálního ozbrojení pevností. Jeho přičiněním zavedena v ruském dělostřelectvu mnohá zlepšení. Jeho péči sestavena byla *Pravila snabženija suchoputnych i primorskich krěpostěj vsěmi bez isključenija predmetami matěrialjnoj časti artilleriji* (1874). Mimo jiné odborné studie sestavil s plukov. Sklarevičem dílo *Ob organizaciji i bojevom upotrebleniji krěpostnoj artilleriji* (1879).

* **Feyerfeil** Čeněk, právník čes. (* 4. srpna 1845 v Plzni). Studoval práva ve Vídni a Praze. Ve Vídni byl s Janem Zacpalem, pozdějším vůdcem slezských Čechů, spoluzakl datelem spolku českých studujících na vys. školách ve Vídni »Vltava«, z něhož povstal později český čtenářský spolek akademický. R. 1874 byl jmenován notářem v Polici n. M., potom r. 1879 v Rakovníce a na sklonku r. 1891 v Karlině, kde působí až posud. K jeho podnětu založena v Rakovníce česká tržnice na chmel a úvěrní ústav a zajištěno zákonem zastavování a upravení strží a bystřin. R. 1891 vydal knihu *Pět a dvacet let činnosti a snažení samosprávného okresu Rakovnického, 1865—1890*, uveřejnil četné články v různých časopisech a vydával a redigoval několik let list »Rakovnický Hospodářský Věstník«. Jest čestným měšťanem a členem měst a obcí Police n. M., Ledhuje, Čisté, Velkého Újezda. V Karlíně zvolen do městského zastupitelstva a zastává od r. 1900 funkci člena a ode dvou let náměstka praesidenta c. k. notářské komory v Praze. R. 1908 založen k jeho podnětu a za jeho přičinění c. k. notářskou komorou v Praze jubilejní fond císaře a krále Františka Josefa I. pro chudé vdovy a sirotky notářů v obvodu notářské komory zemřelých. R. 1898 jmenován rytířem řádu Františka Josefa.

Fiala 3) Eduard r. 1901 pozván do Petrohradu, aby uspořádal numismatické sbírky velkoknížeti Jiřímu Michailoviči. Napsal: *České denáry* (Praha, 1898).

* **Fiala** Oskar, malíř čes. (* 1860 v Praze, kdež navštěvoval akademii jako žák Mařákův). Na pražských výstavách objevovaly se jeho aquarelly, krajinářské motivy, již v letech osmdesátých. F. maluje krajinu se stanoviska moderního umělce pro barevné dojmy, které z ní čerpá, pro náladu především barevnou. Plynně a širokým štětcem zachycuje motivy prosté, skupiny stromů v lučině, nebo slovácké chaloupky na stráni a pod. F. působí jako odborný učitel kreslení c. k. prům. školy na Smíchově.

* **Fiala** Jan, inženýr rady zemědělské pro král. České (* 1861 — † 1904), studoval na reálných školách v Praze v Ječné ulici a absolvoval odbor stavitelství inženýrského na české vys. škole technické v Praze r. 1886, načež vstoupil do služeb zemědělské rady. R. 1894 dosáhl autorisace jako civilní geometr a kulturní technik. Účastnil se přípravných prací pro projekty úpravy Botiče a Cidliny pod řízením prof. Vosyky a samostatně vypracoval plány pro úpravu řeky Bystřice v dolním toku, jakož i pro celou řadu podniků melioračních, které za jeho vedení provedeny s výsledkem nejlepším. Uveřejnil několik pozoruhodných článků odborných v různých časopisech a vydal tiskem svou přednášku ve spolku architektů a inž.: *O rozsahu, významu a organisaci veřejných vodních staveb v král. Českém v období 1904 až 1912 se stanoviska kulturně-inženýrského.* *Ščk.*

* **Fiala** Ladislav (pseud. J. L. Brázda), čes. spis. pro mládež (* 27. list. 1864 v Praze). Absolvovav akadem. gymnasium a theologii v Praze, kaplanoval v Althamu a ve Výprtech,

v l. 1891—1901 byl katechetou na čes. školách v Žižkově, potom 2 léta suppleval na gymnasiu v Praze a r. 1903 stal se professorem na gymnasiu v Příbrami. R. 1898 dosáhl theolog. doktorátu. Povídky a humoresky psával již v semináři a uveřejňoval je v různých časopisech a kalendářích, o sobě vydal: *Pan regent rožmberský* (Třebíč, 1894); *Strahovský poklad* (Karlín, 1893); *Rodná chaloupka*, kouzelná hra o 3 jedn. (Praha, 1894); *Věrný kamarád*, veselohra o 3 jedn. (t., 1899); *Povídky z našich dějin* (t.) a j.; napsal také několik pojednání z oboru katechetského do »Rádce duchovního«.

Fialka Jindřich, čes. architekt a stavitel, za své práce jmenován stavebním a vládním radou; od r. 1899 jest ředitelem průmyslové školy v Pardubicích. Napsal: *Vnitřní výstavba budov* (Praha, 1899, nákladem »České Matice technické«).

* **Fianarantsoa**, hl. m. madagaskarské provincie Betsileo, ve středu ostrova, spojené s Antananarivem dobrou silnicí postavenou francouzskou vládou, má úzké srázné ulice; missionářské domy jesuitské a norské evangel. missie, anglik. kostel, dům guvernéra a silnou posádku vojenskou.

Fibich Zdeněk, hudební skladatel, † 15. říj. 1900 v Praze. V posledních letech svého života F. s novým úsilím a s úspěchem stále rostoucím pěstoval především zpěvohru. *Bouře*, na slova Vrchlického (podle Shakespearova dramatu) složená a 1. bř. 1895 po prvé provedená, vedle bohaté stupnice nejrozmanitějších nálad romantických a fantastických v nádherné hudební roucho oděných prozradila, třeba na pouhých menších episodách, vzácné stopy nové stránky F-ovy umělecké povahy, totiž humoru (Kaliban). Opery pak, které následovaly po »Bouři«, skládal F. vesměs na texty Anežky Schulzové. *Hedy* (podle II.—IV. zpěvu Byronova »Dona Juana«), po prvé dávaná 12. ún. 1896, překvapila jakožto mohutný tragický obraz milostné vášně podaný oslňujícími zvukovými barvami a živou, pravdivou kresbou psychologickou. *Šárka* pak, provedená 28. pros. 1897, při vší umělecké samostatnosti F-ově jevila přece tolik styku a příbuznosti s »Libuší«, jak básnickým ovzduším, tak hudebním slohem svým, že právem byla uznána za nejčeštější všech vážných zpěvoher, jež jsme tenkráte měli mimo díla Smetanova; zde však v rámci bohatýrské báje velikých rysův opět bujně se rozvíjí erótika úchvatného rázu ve scéně mezi Šárkou a Ctiradem, již počítati dlužno k vrcholům naší tvorby zpěvoherní. Poslední dramatické dílo F-ovo, *Pád Arkuna* (skládající se z jednoaktové předehry *Helge* a z tragické opery *Dargun* o třech jednáních) vyniká mohutnou svou koncepcí, která pro osudný zápas pohanského Slovanstva s křesťanským Germanstvem nalezla pravou živelní dramatickou sílu a pravý plastický hudební výraz; skladatel na výši svého vývoje stojící užil zde plně a volně veškerých prostředků, jichž mu poskytovala moderní zpěvoherní technika i vlastní jeho mnohostranná umělecká individualita. Mezi přípravami k provozování »Pádu Arkuna« sklátila však dávno již hrozivší zákeřná nemoc padesátiletého mistra, tak že toto poslední jeho dílo objevilo se na jevišti teprve 9. list. 1900, tři neděle po jeho smrti. — Na poli hudby instrumentální vznikly v tomto posledním období zejména: *symfonie E moll* (op. 53.), *ouvertura »Oldřich a Božena«* (op. 52.), orchestrová *suita »Dojmy z venkova«* (op. 54.), do níž jakožto »tanec v zeleni« přijata polka ze staršího smyčcového kvartetta *A-dur* (1873), první to scherzo, k němuž použito českého tance, jakož i přebohatá řada menších *skladeb klavírních*. Z těch ke čtyřem stům tvoří dokonce jedno veliké, monumentální dílo, v hudební literatuře vůbec svého druhu jediné: *Nálady, dojmy a upomínky* (op. 41., 44. a 47.); jsou to skladby rozměrem, náladou i formou nejrůznější, od drobného hudebního aforismu až k souvislé »novelle«, skvostné projevy zažitých dojmův intimních, nevylučující ani některé vzpomínky na díla starší, ani zárodky a náčrtky k pozdějšímu teprve zpracování určené, slovem je to zevrubný a výmluvný hudební deník umělce jemně a hluboce cítícího. K »Náladám« druží se pak pohrobní *Malířské studie*, skladby to klavírní, jejichž programmem jest pět obrazů proslulých mistrů (Ruysdael, Brueghel, Fiesole, Correggio, Watteau). — Jen krátkou dobu (1899—1900) F. byl dramaturgem opery Národního divadla (za ředitelství Šubertova), jinak i v posledních letech byl odkázán ke své soukromé činnosti učitelské a ke svým skladbám. — Ze žáků F-ových buďtež uvedeni alespoň někteří z těch, kteří jsou známi jakožto skladatelé, dirigenti nebo spisovatelé: K. Kovařovic, Em. Chvála, Jul. Rauscher, Jílek, Moser, J. Koráb, A. V. Horák, Zd. Nejedlý, O. Ostrčil; také Anežka Schulzová bývala jeho žačkou. — Jakožto skladatel F. ani na sklonku života, v době, kdy v umění svém dostoupil vrcholu, nebyl sice ušetřen ústrkův a příkoří; nyní však uznání jeho velikého významu pro naše umění roste i v širších kruzích, nenáhle sice, ale stále a jistě, tou měrou, kterou ujímají se a zobecňují pokrokové názory a snahy, jež do naší hudby vnesl Smetana, a jež vždy hlásal a hájil F. sám. — O F-ovi viz německý spis: C. L. Richter (pseudonym Anežky Schulzové), Zdenko F. Eine musik. Silhouette (1900); český: Zd. Nejedlý, Zdenko F. (1901); dále: O. Hostinský, Vzpomínky na F-a (»Dalibor«, XXIV., 1901—2 a XXX., 1907—8) a sl.; Anežka Schulzová, Zdenko F. Hrstka upomínek a intimních rysů (»Květy«, 1902). — Choť F-ova, Betty **Fibichová**, roz. Hanušová, zemřela brzo po něm, 20. kv. 1901 v Praze. — Jeho syn Richard F. jest odborný lékař, operatér a orthopaed v Praze a řídí orthopaedický ústav (dříve) Schwarzův. Napsal: *O zkřiveninách páteře zvláště u dětí* (Praha, 1908, »Rozpravy lékařské«, č. 81). *Hský.*

* **Fibris,** pita, vlákna listů agave, *Agave americana* L., *A. mexicana* L., *A. Sisalana* Perr.; užívá se jich k hotovení provazů, pletiv, na koberce, k výrobě papíru a jako náhražky žíní.

Fick 2) Adolf, fysiolog něm., † 1901.

* **Fick** Heinrich, právník něm. (* 1822 v Kasselu — † 1895 v Hottingen u Curichu). Studoval v Marburku a Berlíně, byl r. 1847 habilitován v Marburku a stal se r. 1851 mimořádným, r. 1864 řádným professorem v Curichu. Od r. 1862 účastnil se z příkazu přísežensкého justičního odboru zákonodárných prací týkajících se švýcarského obchodního a směnečného práva, železničního, pojišťovacího a obligačního práva a stal se r. 1879 členem kassačního soudu. Napsal vedle četných statí časopiseckých: *Der trassiert eigene Wechsel* (Berl., 1853); *Kritische Uebersicht der schweizerischen Handels- und Wechselgesetzgebung* (Erlanky, 1862); *Ueber börsenmässige Lieferungsverträge* (Curich, 1872); *Ueber internationales Wechselrecht in Beziehung auf Fristbestimmungen* (Elberfeld, 1872); *Die schweizerischen Rechtseinheitsbestrebungen auf dem Gebiet des Eisenbahnrechts* (Erlanky, 1874). Spolupracoval o kommentáru ke švýc. obligačnímu právu, vydaném A. Schneiderem (3. vyd. Curich, 1893).

* **Fick** Rudolf Armin, anatom německý (* 1866 v Curichu). Habilitovav se r. 1892 v Lipsku, povolán byl r. 1905 za řád. prof. anatomie na něm. universitu v Praze. Z odborných jeho prací možno uvésti: *Vergleichende anat. Studien an einem erwachsenen Orang Utang* (1495); *Handbuch der Gelenklehre* (1904); *Vererbungssubstanz* (1907).

Ficker 3) Julius, historik něm., † 10. čce 1902. Epochální jeho význam pro rozvoj středověké diplomatiky vylíčil J. Jung v obšírné knize: Julius F. (Inšpruk, 1907).

Ficoronská cista. Viz nyní Behn, Die Ficoronische Cista. Archaologische Studie (Lip., 1907).

* **Fidelio,** planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 14. bř. 1904. Označení (524). *Kvn.*

Fidler Ferd. Václ. ještě ve výslužbě byl činný na poli těsnopisu, neboť přepracoval r. 1905 (ze svých zápisků z r. 1854) soustavu dra Jos. Holuba; rukopis chovaný t. č. v praž. spolku těsnopisců má název *Těsnopis český upravený dle všeslovanského těsnopisu dr. Jos. Holuba.* Referát o něm z péra dra V. Rosického viz v »Těsnop. Listech« 1907, str. 85. *Pž.*

* **Fidler** Fedor Fedorovič, něm. překladatel rus. básníků (* 1859 v Petrohradě), vystudoval na universitě petrohradské a jest učitelem něm. jazyka na tamních školách. Pozornost obrátil na sebe zdařilým překladem Kolcova v Reclamově »Universal-Bibliothek«. Tamže vydal pak překlady z Puškina: Boris Godunow (1886); Der geizige Ritter, Mozart und Salieri, Der steinerne Gast, Die Roussalka (1891); Gedichte (1897); z Fonvizina: Der Landjunker (1888); z Gogola: Der Revisor (1894); z Lermontova: Gedichte (1893); z A. Tolstého: Gedichte (1895); z Ogareva: Waldwildniss (1892); z Nikitina: Gedichte (1896); z Nadsona: Gedichte (1896); z Potapenka: Alt und Jung (1899); z Fofanova: Gedichte (1900); z Majkova: Gedichte (1901); z Někrasova: Gedichte (1902). R. 1889 vydal *Der russische Parnass* (2. vyd. 1902).

* **Fidretschlag** viz Friedrichschlag.

* **Fiducia,** planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 8. led. 1894. Označení (380). *Kvn.*

Fidžijské ostrovy, tichomořské souostroví, má podle sčítání r. 1906 125.085, r. 1901 120.124 obyv., z nichž bylo 2459 Evropanů, 17.105 Hindův a 94.597 domorodců. Důchody z osady činily r. 1906 185.424 l. st. a výdaje 149.374 l. st. Dovoz stoupl z 442.852 r. 1905 na 609.496 r. 1906 a vývoz ze 706.403 l. st. na 603.410 l. st. Hlavním předmětem vývozu jest cukr (za 347.198 l. st.), kopra (143.683) a zelené ovoce, zejména banány (97.678 l. st.). Mají pravidelné spojení s Anglií, Kanadou, Australií, Novým Zealandem a Tongou. Srv. Kořenský, K protinožcům (Praha, Otto, 1907); Basil Thomson, Fiji for Tourists (Lond., 1907); Beatrice Grimshaw, From Fiji to the Cannibal Islands (t., 1906).

Fiedler 1) Bernhard, malíř něm., † 1904. — F. 2) Josef, historik rak., † 1908. — F. 5) František, právník a politik český. U zemského výboru království Českého, kde postoupil až na radu, setrval do konce roku 1898. Počátkem r. 1899 byl jmenován řádným professorem věd právních a státních na české vysoké škole technické v Praze, kde byl od r. 1891 soukromým docentem. Když pak úmrtím prof. Pražáka uprázdněna stolice veřejného práva na právnické fakultě české university, F. byl r. 1905 povolán na tuto stolici jako řádný professor správní vědy a rakouského práva správního. — V úřadě při zemském výboru F. súčastnil se prací legislativních a větších agend administrativních; v tomto směru jest autorem jmenovitě zem. zákona o dohledu nad hospodářstvím v lesích obecních (z r. 1891), dále prvních osnov zákonův o úpravě poměrů samosprávného úřednictva obecního a okresního, osnov o změně řádu volení do obcí v království Českém, osnovy zákona o úpravě poměrův obecního statku (občin) v Čechách. Když koncem let osmdesátých dán na sněmu popud k projednávání některých zásadních problémův agrárních, jmenovitě scelování pozemkův a dělitelnosti půdy, F. připravoval právní i statistický materiál k posouzení těchto otázek; v té příčině provedl pokus, aby statistickými tabulkami znázorněny byly změny v rozdělení majetku pozemkového v Čechách. Literární činnost F-ova pohybuje se na poli národního hospodářství a veřejné správy. Kromě spisů již uvedených uveřejnil: *Judikatura o poměrech obecního statku* (1897); *Zemědělská politika* (2 sv., 1899, Otto); *Země-*

dělské zákony (2 sv., 1901 a 1902, Otto); *Rakousko-uherská vyrovnání po roce 1878* (1903, Otto); *Dualismus rakousko-uherský* (uveřejněno v »České Politice«. 1905); *Krajské zřízení v Čechách* (t.). Přepracoval také přednášky Pražákovy o správním právě tak, že vydán byl výsledek jako druhý díl *Rakouského práva správního* (Pražák-F., nástin zvláštní části práva správního, 1906). — Zároveň s nastoupením akademické činnosti F. zahájil praktickou činnost v oboru veřejné správy jako člen několika odborných korporací hospodářských. Tak byl od r. 1899 do 1907 vyslán zemským výborem do výboru českého odboru zemědělské rady jako odborník, do kuratoria zemského jubilejního úvěrního fondu malorolnického jako člen; 1907 ustanoven zemským výborem za člena zemské statistické kommisse, když již před tím (1903) zvolen za korrespondujícího člena ústřední statistické kommisse. Od r. 1902 volen okresem králové-městeckým za delegáta do českého odboru zemědělské rady. R. 1898 byl jmenován dopisujícím, r. 1903 mimořádným členem České akademie, r. 1906 pak členem Národohospodářského ústavu. — Politickou činnost nastoupil F, 1901, byv venkovskými obcemi okresů poděbradského a král.-městeckého zvolen za poslance do sněmu a městským okresem Smíchov-Karlín za poslance do říšské rady; při říšských volbách r. 1907 F. vyslán byl na říšskou radu městským okresem karlínským a r. 1908 zvolen byl v Karlíně též za poslance zemského. Na říšské radě súčastnil se prací hlavně ve výborech (v národohospodářském, vyrovnávacím, rozpočtovém), i byl 1903—4 členem rakouské delegace; na sněmu pracoval jmenovitě v oboru školských financí a meliorací v rozpočtovém výboru, jehož byl r. 1906 generálním zpravodajem o rozpočtu. Nejvyšším rozhodnutím z 9. list. 1907 povolán byl jako ministr obchodu do koaliční vlády Beckovy; následkem příkrého vystupování německých stran z Čech v koalici zastoupených (německá obstrukce na českém sněmu) podal v polovici října demissi, která přijata byla nejvyšším rozhodnutím 15. list. 1908, když byl před tím vyznamenán hodností tajného rady. V čele ministerstva obchodu F. zasahoval s horlivostí všeobecně uznávanou do veškerých agend tohoto úřadu. Tak provedl vnitřní reorganisaci ministerstva obchodu, zřídiv podle systematického roztřídění agend nové sekce pro průmysl, živnosti a sociální politiku. V oboru dopravní politiky námořské vypracoval nový programm pro stavby terstského přístavu, kterým provedení tohoto podniku urychleno, projednal novou smlouvu s Uhry o rozdělení zámořské plavby mezi rakouské s uherské podniky paroplavební, uvedl ve skutek reorganisaci plavební služby dalmatské, provedl předběžné práce k úpravě plavební dopravy jihoamerické. K provádění zákona vodocestného z r. 1901 urychlil zakončení projektů pro stavbu průplavu dunajsko-oderského a viselského a připravil nový programm k finančnímu zabezpečení tohoto podniku i regulačních a kanalisačních prací na Labi a Vltavě v Čechách. V oboru sociální politiky prováděl přípravy k některým legislativním a administrativním opatřením (zákaz noční práce žen, úprava domácké práce, zákaz bílého fosforu k výrobě sirek, úprava práce v lomech, opatření v podnicích celluloidových) i přičinil se o zdokonalení instituce živnostenského inspektorátu. Ve správě poštovní prosadil zlepšení poměrů poštovního personálu, zvláště poměrů poštmistrů, expedientů, officiantů, mechaniků a poštovního služebnictva; mimo to provedl v řízení poštovních ředitelstev zemských změnu potud, že ředitelům přidán náměstek a ředitelům ředitelství v Praze, Lvově a Vídni udělen titul presidentů. V dobu úřadování F-ova spadá dojednání obchodní smlouvy se Srbskem a zahájení jednání o obchodní smlouvu s Rumunskem. Zvláštní péči vynaložil F. na to, aby v orgánech ministerstvu podřízených neb s ním souvisících dostalo se jednotlivým národnostem a třídám obyvatelstva náležitého zastoupení.

* **Fierich** Franciszek Xawery, processualista polský (* 2. pros. 1860 v Krakově). Absolvovav práva v Krakově a Berlíně, byl v Krakově povýšen za doktora. R. 1889 připuštěn za soukr. docenta obchod. a směn. práva na univ. v Krakově, r. 1890 pak i za docenta civ. řízení soudního; r. 1892 byl jmenován mimořád. professorem civ. řízení tamtéž, r. 1896 pak professorem řádným. Od osmi let jest hlavním redaktorem »Czasopisma prawniczego i ekonomicznego«, orgánu právnické fakulty krakov. univ. a Právnického spolku. Z prací F-ových buďtež uvedeny: *Nauka o sądach cywilnych i procedura cywilna* (sv. I. 1898—1901; sv. II. část 1. 1905; další část díla má vydati prof. Balásits; v tresti vyšlo dílo to i něm. v »Gerichtszeitung«, 1902, prací prof. Zolla ml.); *O prawie żadania zabezpieczenia z powodu płatności dłużnika głównego według ustawodawstwa wekslowego austryackiego* (Krakov, 1888); *O władzy dyskrecyonalnej sędziego w ustnem postępowaniu cywilnem jako srodku skupienia materyału procesowego* (t., 1891); *O obecnem żadaniu sadów polubownych dla spraw cywilnych* (t., 1892); *O spoczywaniu procesu cywilnego* (Lvov, 1896); *Intervencya uboczna w świetle teoryi o stosunku procesowym* (Krakov, 1903; »Czasopismo praw. i ekon.«); *O prawie wekslowem w Polsce na podstawie konstytucyi sejmowych z 1775, 1776, 1778, 1780* (1908; vyd. Akad. Umiej. v Krakově); *Czy prawo żadania zabezpieczenia z powodu niepewnej płatnosci dłużnika głownego da sie uzasadnić ze stanowiska prawniczego i ekonomicznego?* (»Przeglad prawa i admin.«, 1887); *Próbny proces trybunalski* (spol. se Seidlem, »Reforma sadowa«, 1896); *Zakres działania sadów zwyczajnych w sprawach spornych górniczych* (spol. s hor. ra-

dou Bocheńským, »Ref. sad.«, 1899); *O bezwzględnej niewłaściwosci sadów zwyczajnych* (»Czas. prawn. i ekon.«, 1900).

Figar Jan † 12. čna 1905 v Chrudimi. Napsal: *Deset let hasičského spolčování v král. Českém* (Chrudim, 1899).

***Figar** Richard (pseud. Hofer), hrdinný tenorista (* 19. čce 1866 v Bílé Třemošné). R. 1901 engažován k Národnímu divadlu, kde vynikl v úlohách jako Tannhäuser v »Tannhauseru«, Eleazar v »Židovce«, Othello (Verdi) a Heřman v »Pikové dámě«.

***Figněr** Nikolaj Nikolajevič, tenorista rus. (* 1857), vzdělal se v námořnické škole a sloužil nějakou dobu jako námoř. důstojník. Pěvecky vzdělal se v konservatoři petrohradské a neapolské. R. 1882 vystoupil po prvé v Neapoli v Gounodově opeře »Filemon a Baucis«, r. 1883 s úspěchem zpíval v Miláně, pak v Madridě, v Bukurešti a j. R. 1887 vystoupil v Petrohradě a byl přijat k ruské opeře, kde těší se znamenitému úspěchu posud. R. 1895 jmenován byl solistou rus. cara. Hlas jeho nevyniká přílišnou krásou, ale F. uchvacuje podáním. — Jeho choť Meděja Ivanovna F., roz. Mej (* 1860), vzdělala se rovněž v Italii a jest od r. 1887 členem petrohradské opery, kde těší se značnému úspěchu jako sopranistka. Od r. 1895 má titul solistky rus. carevny.

***Figněrova** Věra Nikolajevna, revolucionářka rus. (* 1852), pochází z rodiny šlechtické v gub. kazanské a ukončila šlechtický ústav v Kazani. R. 1870 provdala se za vyšetřujícího soudce Filippova a r. 1871 odjela s ním do Curichu, kde studovala lékařství. Když r. 1873 rus. vláda žádala, aby mládež rus. vrátila se z Curichu do vlasti, F. odjela do Bernu a rozvedla se s mužem. R. 1875 byla zatčena její sestra Lydie, i vrátila se Věra Nikolajevna do vlasti, aby pokračovala v propagandě. R. 1876 účastnila se revoluční demonstrace na Kazanském nám. v Petrohradě a vstoupila do revolucionářského kroužku narodniků, kteří vnášeli socialistické ideje do lidu. Nějakou dobu sloužila ve vsi samarské gub. jako lékařka, ale byvši pronásledována vrátila se do Petrohradu a stala se členem tajného spolku »Zemlja i Volja«. R. 1878 působila opět na vsi v gub. saratovské. Po attentátu 2. dub. 1879 unikla zatčení, a když ve spolku »Zemlja i Volja« vznikl zápas mezi starými narodniky a radikálnějším směrem novým, F. přidržela se tohoto a šířila propagandu jako člen výkonného komitétu organisace »Narodnaja Volja«. Měla blízké známosti s mnohými literáty, jmenovitě s N. K. Michajlovským. R. 1883 byla zatčena a výkonný výbor výbojné organisace zničen. R. 1884 byla odsouzena k smrti, ale cestou milosti přiřčen jí žalář i pobyla 20 let v šlisselburské pevnosti. R. 1904 dána jí milost a dovoleno jí žíti v archangelské gub., r. 1905 v kazanské gub. a r. 1906 mohla odcestovati do ciziny. V žaláři psala básně, jež otiskovala »Niva«. O sobě vydala: *Moja ňaňa* (verše, 1906) a *Gallereja šlisseljburgskich uznikov* (Petr., 1907). *Šnk.*

***Figuier** Guill. Louis, chemik franc., † 8. list. 1894 v Paříži.

Fichel Benjamin Eugène, malíř fr., † 15. ún. 1895 v Paříži.

***Fijałek** Jan, círk. historik pol. (* 1864 v Pogwizdowě u Bochně). Gymnasium studoval v Bochni a u sv. Anny v Krakově, theologii v semináři v Tarnově a (v l. 1884 až 1887) na univ. v Krakově. Byv vysvěcen r. 1887 na kněze, pokračoval v Římě ve studiích kanonických a palaeograficko-historických. V lyceu papežském sv. Apolináře nabyl doktorátu círk. práva a ve vatikánské škole palaeografické diplomu palaeografa-archivisty sv. stolice (1889). Na univ. krakovské byl r. 1891 povýšen za doktora theologie. R. 1893 habilitoval se tamtéž jako soukr. docent círk. dějin; r. 1896 byl jmenován mimořádným, r. 1899 řádným professorem téhož předmětu na univ. ve Lvově. Chtěje aspoň část svých posluchačů povzbuditi k vědecké práci, F. započal s nimi již r. 1897 — prvý na theol. fakultě ve Lvově — seminární cvičení v círk. dějinách; tak povstal tamní seminář círk. historie, vedený F-em jako jeho zakladatelem. Vykládacím jazykem téhož semináře jest polština: přednášky o círk. dějinách koná však prof. F. latinsky. R. 1903—04 F. byl rektorem lvovské university. Napsal mimo jiné: *Smierć św. Wacława 28. września 935 r.* (Lvov, 1893); *Wydawnictwa z archiwów kościelnych. Z okazyi* kniażki o klasztorze OO. Reformatów v Krakowie (Krakov, 1893); *Średniowieczne ustawodawstwo synodalne biskupów polskich. I. Zycie i obyczaje kleru w Polsce średniowiecznej na tle ustawodawstwa synodalnego* (»Rozpr. Wydz. histor.-filoz. krak. Akad.«, XXX, 1893); *Ustalenie chronologii biskupów włocławskich* (»Przew. nauk. i liter.«, Krak., 1894); *Geneza bajki o papieżycy Joannie* (»Kwart. hist.«, 1895); *Sredniowieczne biskupstwa Kościoła wschodniego na Rusi i Litwie na podstawie źródeł greckich* (t., 1896 a 1897); *Przegląd literatury historyi średniowiecznej* (t., 1898); *Studya do dziejów uniw. krak. i jego wydziału teologicznego w XV. w.* (»Rozpr. Wydz. filolog. Akad.«, XXIX, 1898); *O początkach i znaczeniu uniw. krak. w XIV—XV. w.* (»Księga pamiątk. uniw. lwow. dla uniw. krak.«, 1900); *Mistrz Jakób z Paradyża i Uniw. krak. w okresie soboru bazylejskiego* (vyd. Akad. krak., 1900, 2 sv.); *O archidyakonach pomorskich i urzędnikach biskupich w archidyakonacie pomorskim dyecezyi włocławskiej w XII—XV. w.* (»Rocznik Towarz. naukow.« v Toruni, VI. z r. 1899); *Z dziejów humanizmu w Polsce* (»Pamiętnik liter.«, 1902); *Ostatnie słowo Pawła Włodkowica o zakonie krzyżackim* (»Przegl. kościelny«, 1902, Poznaň); *Prof. A. Brücknera Literatura religijna w Polsce średniowiecznej.* T. I. i II. (»Pamiętnik liter.«, 1903 a 1904, Lvov); *O postępie nauk teologicznych* (inaug. přednáška, 1903); *Moderniści katoliccy kościoła Lwowskiego w wieku*

XVI: *X. arcybiskup Paweł Tarło i mistrz Jan Trzciana* (»Pam. liter.«, 1908).

* **Fiji** [fidži], tahiti, obchodní jméno ořech. plodů *Coelococcus carolinensis* a *C. salomonensis*. Užívá se jich v soustružnictví k napodobení slonoviny.

Filadelfia, m. v sev.-amer. státě Pennsylvanii, má 1,293.697 (1900) s protilehlým pak Camdenem 1,369.632 obyv., takže nyní stojí mezi městy Unie za New-Yorkem a Chicagem; roku 1906 odhadovalo se tu 1,441.735 obyv. Mezi nimi žije tu asi 140 rodin českých; českých spolků je tu několik (»Moravan«, «Vlastimil«, »Slovan«, »Hvězda východu«), česká nedělní škola a tělocvična. Tu byl katol. biskupem prachatický rodák P. Jan N. Neumann, o jehož prohlášení za blahoslaveného se jedná. S Cechy se však mnoho nestýkal. — Universita pennsylvanská měla 1906—7 379 professorů a 3854 posluchačů. K ní přistupuje r. 1892 založený Drexel Institute of Art, Science and Industry, na němž se přednáší architektura, technologie, inženýrství, obchodní a finanční vědy, knihovnictví, tělověda a pod. se zvláštními večerními kursy přednáškovými a hudebními, volně přístupnými a s museem i obrazárnou. Posluchačů jest kol 3000. Pro vzdělání založena byla také 1894 The Free Library of Philadelphia, jež má hlavní knihovnu a 18 filiálek se 310.630 sv.

Filatov Nil Fedorovič, lékař ruský, † 1902.

Filevič Ivan Porfirjevič, historik rus. (* 1856). Z dalších spisů buďtež uvedeny: *Istorija drevněj Rusi*, sv. I. *Territorija i naselenije* (Varšava, 1896); *Obzor novějšago perioda galicko-russkoj žizni, 1772—1900* (1902); *Zabytyj ugol* (»Istorič. Věst «, 1881); *K voprosu o borjbě Poljši i Litvy-Rusi za galicko-vladimirskoje naslědije* (»Žur. Min. Nar. Prosv.«, 1891); *Vopros o vozsojediněniji zap.-russkich uniatov v jego novějšej postanovkě* (za příčinou studie Bobrovského Russkaja greko-uniatskaja cerkovj v carstvovanije imp. Aleksandra I.; »Varš. Univ. Izv.«, 1891); *Očerk karpatskoj territoriji i naselenija* (»Žurn. Min. Nar. Prosv.«, 1895); *Po povodu otzyvov ob istoriji drevněj Rusi* (»Varš. Univ. Izv.«, 1896); *Pominka po K. N. Bestuževě-Rjumině* (»Russ. Obozrěnije«, 1897); *Po povodu těoriji dvuch russkich narodnostěj* (»Naučno-Litěr. sbornik galicko-russkoj Maticy«, 1901, též o sobě, Lvov, 1902).

* **Filharmonie Česká**, spolek, v nějž sestoupili se r. 1894 po vykonané stávce členové orchestru král. čes. zemského a Národního divadla za tím účelem, aby povznesli hudební ruch pražský pořádáním aspoň čtyř koncertů symfonických ročně a aby členstvu zabezpečili starobní zajištění. Dirigentem zvolen byl Karel Kovařovic, avšak pro překážky činěné divadelní správou zahájena byla činnost teprve dne 4. led. 1896 řízením Antonína Dvořáka, načež střídali se divadelní kapelníci s jinými dirigenty a tím ovšem celý podnik trpěl nejednotností programmu. Když r. 1900 došlo ke změně divadelní správy, umožněna byla jednota dirigenta. Po třech koncertech řízených Oskarem Nedbalem vznikla však značná divadelní stávka r. 1901, při níž 35 členů pozbylo míst u Národního divadla. F. Č. ustavila se proto jako korporace samostatná a na podzim doplnila se na koncertní orchestr s L. V. Čelanským v čele. Ačkoli nové instituci dostalo se hojně podpor — Jan Kubelík založil ji darem 10.000 K — a ze starých úspor bylo jí k disposici 29.000 K, po půl létě málem se F. Č. rozpadla hlavně nezkušenostmi u vedení a z ní vyplývající finanční krisí. Letní saisona přetrvala se přispěním Kubelíkovým, jenž za skvělých podmínek engažoval celý orchestr s Nedbalem na svou stagionu do Londýna. Od října 1902 povolán v čelo F. Č-ké skladatel Karel Moor, za něhož neudržitelnost samostatného orchestru v Praze při dosavadním způsobu práce všeobecně pokládána byla za prokázanou. V největší tísni, ve stadiu rozkladu, přijal koncem r. 1902 místo kapelníka dr. Vilém Zemánek, opustiv engažement u divadla v Rize, a vytrhl orchestr z okamžitých rozpaků rozumným uplatněním a zpeněžením jeho činnosti, založením stálých symfonických koncertů o nedělních odpolednech v Plodinové burse a pevným umístěním jeho o jiných dnech týdenních. Přičiněním Zemánkovým ustavilo se r. 1903 České filharmonické Družstvo, jež pod předsednictvím Nedbalovým převzalo péči o udržení samostatného orchestru, čímž spolkové zřízení F. Č-ké bylo zrušeno a nahrazeno společenstvem s ručením obmezeným podle zákona z r. 1873. Družstvo vykonalo v pěti letech své činnosti veliký kus práce k účelům stabilisace orchestru F. Č-ké; jeho přičiněním v zimních měsících povznesl se ruch pražský v artistickém ohledu k nebývalé hybnosti a kontinuita činnosti udržena byla i v letních saisonách jednak zahraničními engažementy (Petrohrad 1904, Varšava 1905), jednak nákladným vydržováním v Praze (1906, 1907). Státní, zemská a městská subvence Družstvu poskytovaná částkou 20.000 K od r. 1907 nebyly s to, aby uhradily schodek při podniku podobném nezbytný; snaha Družstva, aby se z dotací veřejných na udržení orchestru F. Č-ké poskytovala roční stálá subvence potřebnou částkou 36.000 K, vedla sklonkem r. 1908, kdy orchestr na jubilejní výstavě doznal pochvaly největších dirigentů (Mahlera, Nikische), k příslušné akci rady král. hlav. města Prahy. — Srv. Boleška, Č. F. 1896—1906.

* **Filchner** Wilhelm, cestovatel německý (* 1877 v Mnichově), vzdělal se na gymnasiu a kadetní škole v Mnichově a stav se r. 1898 poručíkem zabýval se studiemi zeměpisnými i mathematickými a podnikl různé menší cesty po sev. Rusku, Krymu, Malé Asii, Kavkáze a poloostrově Balkánském. R. 1900 vykonal cestu koňmo přes Pamir, kterou též popsal, a v l. 1903—5 s geologem Taflem vydal se na velikou výpravu po sev.-záp.

Číně a sev.-vých. Tibetu; zjistiv střední tok Han-kiangu, překročil Tsin-ling-šan a snažil se prozkoumati horní tok a vrchovisko Hoang ha (zde zvaného Maču). Výsledky této cesty mají býti zpracovány různými odborníky v obsáhlém díle o 17 svazcích, z něhož posud jako prvý svazek vyšlo od F-a *Das Kloster Kumbum* (Berl., 1906). Mimo to vydal přehledný popis celé výpravy pod titulem *Das Rätsel des Matschu. Meine Tibetexpedition* (t., 1907).

* **Filiaté** viz Filati.

* **Filigrán**, vodní známka na papíře, znatelná zvláště pohledem proti světlu, hojně užívaná zvláště ve středověku na označenou druhu papíru a firmy. Používáno k tomu cíli nejrozmanitějších motivů na př. obětního beránku, lvů, orla, zvonů, slunce, podoby svatých a andělův a j. Srv. C. M. Briquet, Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600 avec 39 figures dans le texte et 16112 fac-similés (Geneva, 1907), kde sebrány ukázky z Francie, Švýcarska, Rakousko-Uherska, Německa, Belgie a Hollandska. *L. J. Ž.*

* **Filimonov** Nikolaj Ivanovič, spis. rus. (* 1805 — † 1870), zřídil v Jaroslavi domácí divadlo a napsal několik her, jež často bývaly na repertoiru, jako: *Molodaja mačicha*; *Krugovaja poruka*; *Tri roda vospitanija* a j., jakož i veršované drama *Kňaz Serebrjannyj*. Přeložil též několik her z francouzštiny, zejména z Molièrea.

* **Filimonov** Georgij Dmitrijevič, archaeolog rus. (* 1828 — † 1898), sloužil při moskevské »Oružejné Palatě« a Rumjancevském museu, kde byl správcem oddělení starožitností a při němž s Buslajevem, Odojevským a j. založil »Společnost přátel starorus. umění«. V otázkách starorus. ikonografie měl často rozhodující slovo a mnohé z vývodů jeho nabyly všeobecné platnosti. Jeho péčí Rumjancevské museum získalo nejzajímavější a nejcennější sbírku rus. starožitností. Z prací jeho uvádíme: *O drevněj v Rossiji portretnoj živopisi* (»Archiv Kalačeva«, 1850); *Archeologičeskija izslědovanija po pamjatnikam. Cerkov sv. Nikolaja na Lipně bliz Novgoroda. Vopros o pervonačaljnoj formě ikonostasov v rus. cerkvach* (Moskva, 1859, s 15 obrazy); *Dopolnitělјnyja svěděnija ob istoriji Ostromirova Jevangelija* (»Lětopisi« N. S. Tichonravova, 185, I. kn., objasňuje, kdy a odkud tato památka dostala se do Petrohradu); *Simon Ušakov i sovremennaja jemu epocha rus. ikonopisi* (»Sbornik« moskev. archaeol. společnosti, jím redigovaný, 1873); *Očerki rus. christianskoj ikonografiji*; *Ikonnyje portrety rus. carej* (»Věstnik« přátel starus. umění, rovněž jím redigovaný, 1873 až 1876); *Opisnyja knigi carskich palat Zolotoj i Granovitoj, sostavlennyja Simonom Ušakovym v 1672 g.* (Moskva, 1882); *Ukazatělj všech marok na serebrě moskovskoj Oružejnoj Palaty* (t., 1893) a mn. j. R. 1867 byl poslán na všesvětovou výstavu v Paříži jako kustos sbírky z »Oružejné Palaty« a v letech 80tých XIX. stol. svěřeny mu práce k uspořádání sbírek »Granovité Palaty« v Moskvě.

* **Filip** Otakar, žurnalista a spis. český (* 1874 v Praze). Po studiích gymn. a univers. v Praze vstoupil r. 1893 do redakce »Hlasu Národa«, kde obstarával službu reportera a report.-skizzáře pro illustr. přílohu tohoto listu. R. 1897 stal se členem redakce »Národní Politiky«, po roce členem redakce reorganisovaných úředních »Praž. Novin«, kde působí podnes. Mimo to byl v l. 1895—1908 pražským zpravodajem a illustrátorem »Nov. Illustr. Listů« v Brně. V »Praž. Novinách« uveřejnil několik původních románů ze života pražského: *Markýza s trojím srdcem* (Praha, 1900); *Červené kamelie* (t., 1902); *Otroci sobectví* (t., 1903); *Mor*; *Náhodou* a j. Románové překlady, povídky, feuilletony a pod. pod pseudonymem F. Smích nebo -ili uveřejnil v úředních listech pražských, dále v souboru causerií »Praha ve dne i v noci« a v »Čes. humoreskách«.

Filípek Václav, spis. čes., * 29. srp. 1811, nikolik 28. srp. 1812.

* **Filipendula**, bot., F. *vulgaris* Mönch., t. j. *Spiraea filipendula* L.; F. *ulmaria Maxim.*, t. j. *Spiraea ulmaria* L., viz Spiraea.

Filipiny (angl. Philippine Islands), souostroví ve východoindickém archipelagu, odstoupeno bylo Španělskem 10. pros. 1898 Spojeným Obcím sev.-americkým. Na 3141 ostrovech a ostrůvcích žije podle sčítání 1903 7,635.426 obyv., z nichž 6,987.686 civilisovaných a 647.740 necivilisovaných. Na Luzonu bylo 3,790.507 obyv. (223.506 necivilisovaných); na Panayi 743.646 (14.933), Cebu 592.247; Mindanau 499.634 (252.940); Negrů 460.776 (21.217). Z civilisovaných národů bylo 6,914.580 Malajců, 42.097 Číňanův a Japanců, 14.271 bělochů (Evropanů a Američanů), 1019 černochů a 15.419 míšenců. Ze vzdělaných Filipinců přísluší 46·8% k Bisajům, 21·2% k Tagalům, 11·7% k Ilokanům, 8·2% k Bikolům; z necivilisovaných tvoří 40·8% Morové, 31·1% Igorroti, 8% Buliduoni, 3·8% Sutanoni. Přistěhovalectví Číňanů jest zákonem z r. 1902 zakázáno a čínští dělníci musí býti registrováni.

Celé souostroví má nyní správu civilní, jen končiny obývané Mory, část Mindanaa a Sulských ostrovů spravovány jsou vojenskými důstojníky. Ústřední správa skládá se z generál. guvernéra a sedmi kommissařů (4 Američanů, 3 Filipinců). R. 1907 vykonány byly volby do filipinského parlamentu, který se skládá z horní sněmovny (*Philippine Commission*), v níž zasedají hlavně Američané, a dolní (*Phil. Assembly*), do níž může býti zvolen každý 23letý občan, který má určitý pozemek, platí daň jisté výše anebo zná španělsky a anglicky. Asi 500 měst má samosprávu.

Převládající římsko-katol. církev spravována jest jedním amer. arcibiskupem a 3 biskupy, k nimž jest přidán nyní i biskup domorodý. Poněvadž se na Luzonu utvořila

nezávislá církev filipinská (pod Gregoriem Aglipayem) a zabírala pro sebe rozsáhlé statky církevní, vznikly o to spory, které rozhodl americký soudní dvůr ve prospěch církve římsko-katol. Rovněž bývalé statky klášterní rozebrali si zemědělci, ale zákonem z r. 1902 musily býti vydány a kupovány. Proto r. 1903—4 prodáno 410.000 acrů půdy za 7,239.000 doll. ve zl.

Vyučování podléhá americkým úřadům; angličtina byla zavedena do všech veřejných ústavů. Žáků jest (1906) přes 500.000 Státní důchody činily r. 1905 16,110.248 doll., 1906 16,231.497; výdaje 1905 17,933.162 dollarů a 1906 15,692.822 doll. R. 1904 upraveny byly daně na novém základě.

Zemědělství je posud ve stavu primitivním, ale zemědělský úřad (*Bureau of Agriculture*) podniká rozsáhlé pokusy zakládáním pokusných farem pro zlepšení druhů plodin a chovu dobytka. Rovněž v lesním hospodářství postupuje se racionálněji. Nerostné bohatství není posud exploitováno následkem nedostatku dělnictva a čínští kuliové nesmějí se sem volně stěhovati.

Obrat obchodní jeví se v těchto číslech: r. 1905 dovezeno bylo zboží za 30,050.550 dol., vyvezeno za 33,454.774 dollarů a r. 1906 za 26,403.768 doll. proti 32,642.892 doll. V dovoze stojí na prvém místě rýže (3,991.913 doll.), bavlněné zboží (6,983 366), železo a železné výrobky (2,509.877), ve vývoze konopí (19,612.632), cukr (4,554.092), kopra (4,373.702), tabák (1,767.365), doutníky (1,004.007). V obchodě měly podíl nejvíce Spojené Obce sev.-amer. (dovoz 4,477.886 a vývoz 11,869.289), Velká Britanie (5,554.804 a 7,598.594), Čína (2,675.027 a 2,092.422), Francouz. Indočína (3,791.167 a 54.567), Španělsko (1,642.644 a 1,765.141), pak Francie, Německo a Japan (895.628 a 380.020). Na konopí stanoveno jest vývozné clo s výhodami pro Spoj. Obce sev.-amer., takže 1907 bylo do samotné Unie dovezeno za 10,776.622 doll. konopí. R. 1906 vplulo do přístavů filipinských 8496 lodí o 2,214.491 *t* a vplulo 8824 o 2,216 916 *t*. Železn. tratí jest posud 120 mil, ale stavba drah je horlivě podporována, takže je projektováno na 1000 mil nových železnic. Telegraf. linií a kabelů jest kolem 8000 mil. Po okkupaci Spoj. Obcemi zavedena byla mince americká, tak že jeden americký dollar rovná se dvěma mexickým dollarům dříve užívaným.

Dějiny. S šířením se vzdělanosti mezi domorodým obyvatelstvem množily se spory s fakticky vládnoucími řády augustiniánským, dominikánským a jesuitským, které z úzkoprsosti počaly některé uvědomělé Filipiňany pronásledovati. Proto tito jali se 1865 vystupovati proti nim a od r. 1876 následuje celá řada drobnějších povstání proti vládě španělské. Španělové zůstávali sice vítězi, ale za těžkých ztrát finančních i na životech lidských, takže musili ustavičně na F. dopláceti. Než i neúspěchy Filipinců přivedly tyto k mínění, že Španělů nezdolají, proto vůdce jejich Aguinaldo (v. t., Dopl.) ujednal 14. prosince 1897 se španělskou vládou smlouvu, již Španělové se zavázali zaplatiti značné summy, začež Aguinaldo měl krajany přemluviti k míru. Ale smlouva nebyla provedena, a proto, když v dubnu 1898 vypukla válka španělsko-americká, Aguinaldo, vrátiv se z Unie, postavil se v čelo povstalců a zahájil proti Španělům boj. Brzo potom objevil se před F-nami s nečetným, ale dobře vypraveným loďstvem americký admirál Dewey, zničil lodě španělské v zátoce Cavitské a ohrožoval Manilu. Nepřipravení Španělé musili 13. srpna v Manile kapitulovati, kdežto ve vnitrozemí udržely se jednotlivé posádky španělské až do konce války. Tato skončila se dne 10. pros. 1898 mírem pařížským, jímž Španělsko postoupilo F. Spojeným Obcím sev.-amer. za náhradu 20 mill. doll. Posud povstalci stáli věrně při Unii spoléhajíce, že tato bude podporovati zřízení svobodné filipinské republiky proklamované 23. čna 1898. Ale šeredně se zklamali, neboť vláda spolková dosadila tam své úředníky a pokládala F. za osadu. Tím se pro F. situace skoro nezměnila a proto zahájen byl boj proti Unii. Po celém souostroví vzplála drobná válka pod vedením Aguinaldovým. Americké vojsko dobývalo sice nových míst, ale kam nesahalý bodáky jeho a nedonášela děla váleč. lodí, nebyla svrchovanost americká uznávána. Ani vyslání 50.000 mužů řadového vojska nezničilo odpor Filipincův, kteří ovšem marně doufali na nějakou intervenci v samých Spojených Obcích, neboť postup americké vlády příčil se přímo ústavním zákonům. Konečně v dubnu 1901 vláda pouze zradou zmocnila se Aguinalda a několika jeho druhův a odvezla je do Ameriky. Aguinaldo tu zmizel; jak, snad vědí jediné americké úřady. Nicméně povstalci pod gener. Malvarem pokračovali v boji, ale bezúspěšně, takže nyní na pobřeží panuje všude klid. Ve vnitrozemí není však posice Američanův upevněna. V červnu 1902 správa vojenská nahrazena byla civilní (v. výše). Morům ponecháni jsou jejich sultáni v plné moci, pouze jsou závislí na amer. úřadech. Do budoucnosti F-in pod amer. správou skládány byly veliké naděje, avšak posud splnily se pouze s části. Naopak rozpínavost Japanu a všeobecně převládající mínění o touze japanské po F-nách, které by v případě válečném byly prvním cílem japanského útoku a nejvhodnější kompensací ve vítězném boji, nutí Unii k nákladným vojenským opatřením. Tak sesilují se tvrze kol Manily, udržuje se značné vojsko (12.000 řadového vojska vedle 50 setnin domorodých vojáků) a od jara 1908 zůstane tu značná flotilla válečná.

Foreman, The Philippine Islands (Lond., 1901), 3. vyd. 1906); Wircester, The Philippine Islands and their people (t., 1898); J. Algué, El Archipiélago Filipino (Washingt., 1900, s atlasem, 2 sv.); Report of the Philippine Commission (t., 1900—1, 4 sv.);

F. H. Sawyer, The inhabitants of the Philippines (Lond., 1900); Report of the Taft Philippine Commission (Washingt., 1901); Tornow, Die wirtschaftliche Entwickelung der Philippinen (Berl., 1901); Robinson, Philippines, the war and the people (New York, 1901); Census of the Philippine Islands 1903 (Washingt., 1905, 4 sv.); The Philippine Islands 1493—1898 vydává Miss Blaic, J. A. Robertson a j. (Cleveland od 1903, rozpočteno na 55 sv.); de Tavera, Bibliotheca Filipina (Madr., 1904, 2 sv.); Retana, Archivio del Bibliofilo filipino (t., od 1895); Retana, Aparato Bibliografico de la Historia General de Filipinas (t., 1906, 3 sv. F. W. Atkinson, The Philippine Islands (Boston, 1906); Lindsay, The Philippines under spanish and american rules (Filad., 1907); Ethnological Survey Publications (Manila, od 1904).

Filipović 2) Ivan, paedagog a spisovatel chorv., † 29. říj. 1895.

* **Filipovský** Karel, spis. čes. (* 13. ún. 1843 v Plzni), absolvoval gymnasium ve svém rodišti a po universitních studiích působil na různých místech až r. 1875 jmenován professorem při reálce v Nov. Jičíně. V letech 1876—83 působil na ústavě pro vzdělání učitelů v Brně, v l. 1883—1905 na stát. průmyslové škole v Praze a od r. 1905 žije ve výslužbě v Brně. Vydal v l. 1878—88: *Zeměpisný nástin hejtmanství Brněnského, Vyškovského, Boskovského a Dačického*; *Methodiku vyučování zeměpisu*; *Statistiku království a zemí na říšské radě zastoupených*; *Vlastivědu markrabství Moravského* (Brno, 1863); *Počátky formálního cvičení v řeči*. Dále: *Písemnosti*; *Zeměpis pro školy průmyslové*; *Dějiny pokračovací školy spojené se stát. průmyslovou školou* jakož i *Dějiny* téže.

* **Filipowicz** Benedykt, spis. pol. (* 1861), studoval ve Lvově, později byl spolupracovníkem séaršav. časop. »Słowo« a »Kurjer Warszawski«. Píše pod pseud. Benedykt Pobóg. Otiskl dramata *Józef Wirski* (Sambor, 1880); *Wincenty z Szamotuł*; *Doża we necki* a hru *Ogniem i meczem* (1886), hranou ve Lvově, v Krakově a v Poznani.

* **Filippiada**, Philippiado, m. v evropsko-tureckém vilájetě janinském, na sev. okraji nížiny ambraské, 18 *km* sz. od Arty s výstavnými domy, velikým bazárem a několika tisíci obyvateli. Od připojení Arty k Řecku vzkvetla obchodem hlavně proto, že mnoho kupců přestěhovalo se sem z Arty, takže F. v tomto směru předstihla i Artu.

* **Filippov** Ivan Filippovič, rozkolnický spis. rus. (* 1655 v oloněckém kraji — † 1744), r. 1714 vstoupil do Vygovského kláštera bratří Denisových a po smrti Semena Denisova stal se představeným tohoto kláštera. Jako přední zástupce rozkolu rus. byl často pronásledován a nějakou dobu vězněn. Literární činnost jeho byla rozsáhlá a nejdůležitější jest jeho dílo *Polnaja istorija Vygoréckoj kinoviji*, sepsaná podle rukopis. pramenů i podle podání a vydaná Kožančikovem (Petr., 1862). Srv. Ščapov, Zemstvo i raskol (t., 1862); I. A. Byčkov, Opisanije rukop. Bogdanova (t., 1891).

* **Filippov** Danilo, zakladatel sekty chlystů (v. t.). Z literatury o něm uvádíme: I. Dobrotvorskij, Ljudi božiji, rus. sekta tak nazyvajemych duchov. christian (Kazaň, 1869); N. Reutskij, Ljudi božiji i skopcy (Moskva, 1872); A. Rožděstvenskij, Chlystovščina i skopčestvo v Rossiji (t., 1882); K. Kutěpov, Sekty chlystov i skopcov (2. vyd. Stavropol, 1900); V. Barbarin, Chlystovščina. Razbor dvěnadcati zapověděj Danily F-iča (Rjazaň, 1899); N. Ivanovskij, Rukovodstvo po istoriji i obličeniju staroobrjadčeskago raskola (5. vyd. Kazaň, 1899).

F. 1) Konst. Nik. * 1830. — F. 2) T. Iv. * 1825 — † 1899. — F. 3) Sergěj Nikitič, spis. rus. (* 1863), studoval v Moskvě a byl spolupracovníkem časopisu »Rus. Kurjer« a »Rus. Vědomosti« (od r. 1891). Vydal ještě: *Okolo žizni i smerti* (1896); *Pod lětnim něbom* (1894); *Zapadnaja Jevropa* (1900, s mapami a plány). Některé jeho povídky byly přeloženy do francouz., něm. a j. jazykův.

* **Filippov** Těrtij Ivanovič, spis. rus. (* 1825 — † 1899), byl učitelem rus. jazyka v Moskvě, později přidělen k petrohr. synodu, od r. 1870 byl pomocníkem stát. kontrolora a od r. 1889 stát. kontrolorem. Za pobytu v Moskvě byl členem kroužku mladých slavjanofilů, skupených kolem »Moskvitanija«. On první v tomto kroužku ukázal na starobylé písně ruské a vůbec na umělecký a společenský význam národních písní a podání. Svým pevně vyhráněným světovým názorem měl vliv na Ostrovského, Pisemského a Grigorjeva. O sobě vydal: *O načalach rus. vospitanija* (Moskva, 1854); *Sovremennyje cerkovnyje voprosy* (Petr., 1882); *Kratkoje skazanije o žitiji i podvigach sv. Kirilla i Mefodija, prosvětitělej slavjanskich* (t., 1885); *Sbornik* (t., 1896, obsahuje mnoho jeho časopiseckých statí); *Tri zaměčatěljnych starca* (t., 1899). Jeho péčí zřízena při petrohradské zeměpis. společnosti kommisse pro výzkum rus. nár. písní a vypravena expedice ke sbírání těchto písní a nápěvů. Srv. A. I. Faresov, T. I. F. (t., 1900); A. V. Vasiljev, Pamjati T. I. F-a (t., 1901) a čl. Letopiscův ve »Slov. Přehledu« (1900). *Šnk.*

* **Filippov** Aleksandr Nikitič, právní historik rus. (* 1853). Studoval práva v Moskvě, načež se odebral do ciziny, kde se dále vzdělával v oboru právní historie a státního práva na univ. heidelberské, berlínské a pražské. V l. 1885—92 byl soukromým docentem dějin ruského práva na univ. v Moskvě; r. 1892 jmenován professorem státního práva na derptské (jurjevské) universitě, kde se stal později rektorem. Tou dobou jest professorem stát. práva na universitě v Moskvě. Mezi větší jeho díla náleží: *O nakazaniji po zakonodatěljstvu Petra Vel. v svjazi s reformoju* (magist. dissertace, 1891); *Istorija senata v pravlenije verchovnago tajnago sověta* (dokt. dissert., část I. Senat v pravlenije

verchovnago taj. sov. 1895; viz »ČČM.« 1896, str. 172—176); *Bumagi kabinėta ministrov* (sbírka písemností kabinetu ministrů, vyd. ve Sbornících Cís. histor. rus. spolku, od r. 1898 uveřejněno osm svazků); *Istorija russkago prava* (3 seš., I. Moskva, 1905; II. a III. Jurjev, 1906; viz »ČČM«, 1907, str. 326 až 329). Z ostatních prací F a uvádíme: *Narodnoje obyčnoje pravo kak istoričeskij matėrial*; *Sovremennyja zapisi obyčnago prava i ich značenije*; *Očerki po russkomu krestjanskomu obyčnomu pravu*; *Značenije Speranskago v istoriji russ. zakonodatėljstva*; *Speranskij kak kodifikator russ. prava*; *K voprosu o verchovnom tajnom sovėtė*; *Kabinet ministrov i jego sravnėnije s verch. tajnym sovėtom*; *A. P. Volynskij kak kabinėt-ministr*; *Novyja dannyja o kabinėtė ministrov* a j. V »Zeitschrift für vergleich. Rechtswiss.« (sv. 13.) vyšla jeho práce: *Die Strafzwecke in der Gesetzgebung Peter's des Grossen* (1. kap. z jeho spisu O nakazaniji po zakon. Petra Vel.).

* **Filippov** Michail Michajlovič, spis. rus. (* 1858), studoval práva v Petrohradě a přírodní vědy v Oděsse, záhy věnoval se dráze spisovatelské a vydal o sobě *Russkojevrejskij vopros* (Oděssa, 1882). R. 1889 stal se redaktorem časopisu »Slavjanskija Izvėstija«, vydávaného petrohrad. dobročinným spolkem slovanským, později přispíval i do jiných časopisů. Prací: *Sur les invariants des équations different linéaires* dosáhl doktorátu filosofie na universitě heidelberské. R. 1894 založil časop. »Naučnoje Obozrėnije«, v němž propagoval ideje marxismu, ale když nastal rozkol mezi rus. marxisty (1899), vystupoval v něm proti Struvemu a jeho stoupencům, snaže se řešiti synthesi mezi individualismem a kollektivismem. Těmito snahami nesou se i jeho úvahy o Gorkém, Ibsenovi, Hauptmannovi, Sudermannovi, Tolstém, franc. symbolistech a j. O sobě vydal ještě: *Filosofija dějstvitėljnosti, istorija i kritičeskij analiz naučnych mirosozercanij ot drevnich do našich dnėj* (Petr., 1897); *Lekciji po logikė, psichologiji i istoriji psichologiji* (»Semejnyj-universitėt« Komarského); *Reforma gymnaziji i universitėtov* (Petr., 1901) a j. Redigoval též »Naučno-Enciklopedičeskij Slovar«, vydaný P. P. Sojkinem. *Šnk.*

* **Filistr**, ve studentské řeči německé tolik jako šosák, copař.

* **Filit**, druh bezdýmného prachu, hotoveného z nitroglycerinu a kollodia v poměru 1:1 a formovaného v tenké nitky nebo rourečky.

* **Film**, tenký lístek celluloidový, gelatinový nebo kollodiový, na nějž se nanáší citlivá vrstva brómostříbrnatá pro fotografické snímky. F-y jsou velmi oblíbeny zvláště u fotografů amatérů, poněvadž váha jejich jest pouze $^1/_5$ váhy desky skleněné, jsou velmi pružné a možno je proto natáčeti na válečky, s nichž pak jednoduchým odvíjením je lze napínati do apparátu pro snímky. Možno tedy apparát »nabíjeti« f-y i při denním světle a jedno »nabíjení« stačí obyčejně na 12 snímků. Také vynětí exponovaných f-ů děje se při denním světle, čímž odpadá zvláště na cestách nutnost temné komory s červeným světlem. Ovšem nevýhoda jejich tkví v tom, že při vyvolávání a sušení snadno se kroutí.

* **Filmogen**, roztok střelné bavlny v acetonu; natřen na kůži tvoří po vypaření acetonu velmi jemnou blanku, užívá se ho tedy při kožních nemocech na ochranu kůže před drážděním anebo znečištěním vnějším.

* **Filomusi-Guelfi** Francesco, právník ital. (* 1842 v Tocco v Abruzzách). Studoval v Aquile a Neapoli; jest professorem civilního práva a právní filosofie na universitě v Římě. Napsal: *Rivista cristiana sulla teoria della quota di riserva del coniuge superstite, nel codice italiano*; *Sul processo civile romano*; *La dottrina dello Stato nell' antichita greca*; *Sul concetto del diritto naturale e del diritto positivo* (úvodní přednáška); *Del matrimonio religioso e del diritto* (dissertace); *Conditio viduitatis e matrimonio*; *Sui matrimoni di coscienza*; *Sulle condizioni che escludono o diminuiscono l'imputabilità*; *Enciclopedia giuridica* (2 d., několik vydání); *Sopra un iscrizione latina scoperta in Tocco-Casauria*; *Della disposizione per l'anima o a favore dell' anima nel diritto civile italiano*; *La codificazione civille e le idee moderne che ad essa si riferiscono*; *Il divorzio tra stranieri in Italia.*

Filon 3) Augustin, spis. franc. Napsal ještě: *Mérimée et ses amis* (1894); *Le Théâtre anglais* (1896); *De Dumas à Rostand* (1898); *La caricature en Angleterre* (1902) a j. Anglicky: *The modern french Stagie.* Jeho »Dějiny angl. literatury« přeložil dr. Václav Tille (Kr. Vinohrady. 1903).

Filón 6) z Alexandrie. Kritické vydání všech jeho spisův opatřují L. Cohn a P. Wendland (dosud 5 d., Berl., 1896—1906, větší a menší vydání).

* **Filonov** Andrej Grigorjevič, spis. rus. (* 1831), vzdělal se v semináři smolenském a v hlavním paedagogickém institutě, načež nějakou dobu vyučoval, až r. 1873 jmenován byl inspektorem progymnasia v Petrohradě a pak ředitelem gymn. v Novgorodě. Jest členem zvláštní vědecké kommisse pro vydávání lidových knih. Mnoho prací otiskl v »Žurnale« min. nár. osvěty. O sobě vydal: *Rus. christomatija* (Petr., 1. část, epická poesie, 8. vyd. 1897; 2. část lyrická poesie, 6. vyd. 1898; 3. část, dramatická poesie, 6. vyd. 1898; 4. část, prosa, 4. vyd. 1897); *O prepodavaniji slovesnosti* (2. vyd. t., 1901); *Učebnik po slovesnosti* (7. vyd. t., 1900, 3 části); *Poet Puškin* (3. vyd. t., 1899); *N. V. Gogol* (t., 1901) a mn. j. *Šnk.*

* **Filosofická grammatika** v. Mluvnice.

* **Filosofie práva** viz Právo, str. 569 sl.

* **Filosofie přírodní** viz Naturphilosophie.

* **Filosofov** Dmitrij Aleksandrovič, státník rus. (* 1861), studoval mathematiku a práva v Petrohradě, pak vstoupil do státní

kanceláře, záhy stal se tajemníkem departamentu stát. statků, potom průmyslu a obchodu a r. 1901 jmenován zástupcem stát. kontrolora. Za ministerstva Wittova r. 1905 byl státním kontrolorem a pak členem komitétu financí. V dubnu 1906 jmenován členem stát. rady a v kabinetě Stolypinově zastával úřad ministra obchodu a průmyslu. Zemřel náhle 19. pros. 1907 v Petrohradě.

Finali Gaspare, státník ital. R 1893 stal se praesidentem nejv. účetního dvoru, v lednu a únoru 1901 byl v kabinetě Saraccově ministrem financí. Články uveřejněné v »Nuova Antologia« sebral pod n *La vita politica di contemporanei illustri* (Turin, 1895). Kromě toho napsal: *Le Marche, ricordanze* (Ancona, 1897).

Finanční prokuratury byly novou instrukcí, vydanou na základě Nejvyššího rozhodnutí z 8. bř. 1898 nařízením celého ministerstva z 9. bř. 1898 č. 41 ř. z. přímo podřízeny ministerstvu financí a jejich působnost rozšířena na zastupování státního jmění a fondův státem spravovaných nebo nadaných, jakož i patronátních práv Nejvyššímu zeměpánu nebo řečeným fondům příslušejících v řízení správním v těch případech, ve kterých intervence státních úřadů v řečeném směru podle platných ustanovení vůbec jest přípustna a pokud f-ní p-uře jest intervence svěřena od správního úřadu povolaného ke správě těchto majetků, pokud se týče k jejich dohledu. V Krakově jest expositura f-ní p-ury lvovské. Hlavou f-ích p-ur v Praze, Lvově, Vídni a Brně jest c. k. dvorní rada, který však může býti povýšen do čtvrté dietní třídy, rovnaje se hodností sekčnímu chefovi. Hlavou ostatních prokuratur jest vrchní finanční rada, obyčejně s titulem a charakterem dvorního rady a osobním přídavkem ku platu šesté dietní třídy ve výši 1200 K ročně.

Každá prokuratura tvoří pro sebe samostatný status.

Jest pak systemisováno u prokuratur: ve Vídni 6 vrchních radů, 6 radů, 6 sekretářů. 6 adjunktů, 6 koncipistů, 20 koncipientů; v Praze 5 vrchních radů, 7 radů, 7 sekretářů, 7 adjunktů, 7 koncipistů, 7 koncipientů; ve Lvově 5 vrchních radů, 6 radů, 11 sekretářů, 14 adjunktů, 9 koncipistů, 16 koncipientů; v Brně 1 vrchní rada, 3 radové, 3 sekretáři, 3 adjunkti, 1 koncipista, 5 koncipientů. Ostatní prokuratury mají nepoměrně menší agendu a menší personál. Kancelářské práce obstarává zvláštní kancelářské úřednictvo.

*z **Finberka** Jan Václav, pseudonym Jana Václava Svobody (v. t., Dopl.).

***Findejzen** Nikolaj Fedorovič, hudeb. spis. rus. (* 1868), vzdělal se v obchodní škole a od r. 1894 vydává časop. »Rus. Muzykaljnaja Gazeta«. Vedle prací v »Ježegodniku« stát. divadel vydal o sobě: *A. N. Verstovskij. Očerk jego muzykaljnoj dějatěljnosti* (Petr., 1890); *Muzykaljnyje očerki i eskizy* (t., 1891); *Glinka v Ispaniji* (t., 1896); *M. I. Glinka* (t., 1896): *Sredněvěkovyje mejstěrzingery* (t., 1897); *A. N. Sérov* (t., 1900); *Mich. I. w. Glinka und seine Oper »Russlan und Ludmilla«* (Mnichov, 1899); *M. I. Glinka* (1904); *A. S Dargomyžskij* (1904); *Muzykaljnaja starina* (1903 a 1907); *Rus. muzyka v XIX. stol.* (1906); *Něizdannyja pisma Glinki* (1907) a j.

Finger Jakob, státník hesský, † 1904.

***Finger** Gustav Viktor, aëronaut čes. (* 30. čna 1854 na Řepíně u Mělníka), studoval vyšší reálku v Praze a vojenskou školu dělostřeleckou a odbyv si vojenskou službu v uherském pluku jízdy v Sedmihradsku, studoval techniku v Německu, načež pak vstoupil do praxe v továrnách pražských. Hlavní jeho snahou bylo popularisovati vědy technické. K tomu cíli pořádal přednášky ve »Spolku archit. a inženýrů«, v »Průmyslové Jednotě«, na české technice a v různých spolcích. Odborné články přinesly: »Techn. Obzor«, »Živa«, »Český Mechanik«, menší články i »Nár. Listy«, »Samostatnost«, »Nár. Politika« a j. R. 1895 vydal vlastním nákladem *Studii aëronautickou* a téhož roku založil také časopis »Epochu«, který vydával 4 roky a redigoval 6 let. Byl spoluzakladatelem Čes. patentního spolku, který měl organisovati práci vynálezců v zemích čes. Především se věnoval ruchu aëronautickému a byl spoluzakladatelem »České aëron. společnosti« a zároveň jednatelem, později předsedou její. Stál ve spojení s četnými odborníky zahraničními a zrazoval Andréa od cesty k severní točně, předpovídaje nezdar výpravy. Sám jsa přívržencem létadel »dynamických«, uveřejnil v »Studii aëron.« a v »Epoše« svůj vlastní projekt létadla »Cyklon«.

***Finger** August, kriminalista něm. (* 1858 ve Lvově). Studoval na universitách v Praze, Vídni a Lipsku. Byv povýšen za doktora práv na něm. univ. v Praze, vstoupil r. 1881 do soudní a pak správní služby. R. 1890 byl habilitován na něm. univ. v Praze, r. 1891 stal se mimořád. a r. 1894 řádným professorem. R. 1900 přešel na universitu ve Vircpurce, r. 1902 do Halle. Napsal: *Der objektive Tatbestand als Strafzumessungsgrund* (1888); *Das österr. Strafrecht* (2. vyd. 1902); *Lehrbuch des deutschen Strafrechts* (1904); *Der Begriff der Gefahr u. seine Anwendung im Strafrecht* (1888); *Die Veruntreuung von Barkautionen* (1890); *Die strafrechtl. Behandlung der geminderten Zurechnungsfähigkeit* (1905); *Der Geheimnisbruch* (Vergleich. Darstellung des deutschen u. ausländ. Rechts, 1906). Byl spoluvydavatelem díla Grundriss des österr. Rechts in systematischer Darstellung (1900) a účastní se vydávání časopisů: »Jurist. Vierteljahrschrift«, »Juristisch-psychiatr. Grenzfragen« a »Gerichtssaal«.

***Finimetr**, obsahoměr, je manometr, kterým možno určovati obsah nádoby podle tlaku. Používá se ho pro ocelové nádoby naplněné zhuštěnými plyny, na př. kyslíkem při dýchacích přístrojích a pod. Byl-li při

naplněné nádobě počáteční tlak 12 atmosfér a ukazuje-li f. po jakémsi upotřebení tlak 4 atmosfér, jest jasno, že plynu v nádobě jest jen 1/3 původního množství. Obyčejně stupnice neudává tlak, nýbrž hned množství v krychlových jednotkách.

***Fink** Petr, spis. čes. (* 1867 v Hor. Hradišti u Kralovic). Absolvovav ústav učit. v Příbrami, učiteloval v Cerhovicích a j. a od r. 1905 je řídícím učitelem v Hůrkách u Rokycan. Vedle menších prací v časopisech vydal: *Růžové trny*, humoresky (Pardubice, 1898), *Zavinėné hroby*, román (Brno, 1900) a *V lesním vzduchu*, povídka pro mládež (Vel. Meziříčí, 1900).

***Finke** Heinrich, historik něm. (* 1855 v Krechtingu). Vystudovav na universitách v Münsteru, Tubinkách a Gotinkách, pracoval v l. 1881—83 v státním archivě šlesvickém. R. 1885 stal se redaktorem publikace »Westfälisches Urkundenbuch«, jehož vydal díl 4. a 5. R. 1888 habilitoval se na universitě v Münsteru, po třech letech jmenován mimořádným a r. 1897 řádným professorem, načež přešel na universitu do Freiburku v Breisgavsku. Z prací jeho věnovaných hlavně pozdnímu středověku, sluší vytknouti: *Forschungen und Quellen zur Geschichte des Konstanzer Konzils* (Paderborn, 1889); *Konzilienstudien zur Geschichte des 13. Jahrhunderts* (Munster, 1891); *Ungedruckte Dominikanerbriefe des 13. Jhrdts* (Paderborn, 1891); *Bilder vom Konstanzer Koncil* (Heidelberg, 1903); *Acta Aragonensia* (Berlín, 1907). Zabýval se též dějinami umění a napsal studie: *Karl Müller, sein Leben u. künstlerisches Schaffen* (Kolín n. R., 1896); *Der Madonnemaler Franz Ittenbach* (t., 1898). F. vynikl též jako organisátor vědecké práce, založil historickou sbírku »Vorreformationsgeschichtlichte Forschungen« a (společně s de Waalem) »Römische Quartalschrift für christliche Archäologie und Kirchengeschichte.« Četní F-ovi žáci vydali k jeho poctě sborník »Festgabe H. F. gewidmet (Munster, 1904).

Finkel L., historik pol. a professor na universitě ve Lvově, r. 1906 svazkem třetím dokončil znamenitou *Bibliografii historyi Polskiej*.

Finkelnburg K., hygienik něm., † 1896.

***Finkler** Dittmar, lékař něm. (* 1852 ve Wiesbadenu). Vystudovav lékařství v Bonnu, habilitoval se tu r. 1877, stal se v r. 1881 prof. a založil r. 1895 zvláštní ústav hygienický. Napsal zejména: *Die akuten Lungenentzündungen als Infektionskrankheiten* (1890); *Volkswirtschaftliche Bedeutung der Hygiene* (1893); *Influenza* (1899).

Finmarken, norský amt, má 32.735 ob. (1900), tedy na 1 *km* pouze 0·7 obyv.

***Finne** Gabriel, spis. norský (* 1866 v Bergenu — † 1899), s Hansem Jaegerem a A. Garborgem zástupce směru naturalistického v norské literatuře a t. zv. »anklageliteratur« vystoupivší proti přehnaným požadavkům pohlavní čistoty. Sensualista, ironik, jevící hlavně vliv Strindbergův. Debutoval povídkou *Tvivleren* (1885). Upozornil na sebe novellou z akad. bohêmy *Filosofen* a povídkami *Unge syndere* (přel. do češť.). Následovaly: román o brutálním poměru rodičů k dětem *Doktor Wangs börn* (1890), rom. *To damer* (1891). dramata svědomí *Uglen* (1893, přel. do češť. »Sova«) a *Konny* (1895) a povídka *Rachel* (1895). Viz: Hj. Christensen, Unge Normaend.

***Finsen** Niels Ryberg, lékař dánský (* 1860 v Thorshavnu na Farotrách). Absolvovav lékařská studia v Kodani, počal se zabývati studiem fysiologických účinků světla a dodělal se úspěchů jmenovitě při léčení lupusu. Od r. 1896 řídí v Kodani zvláštní ústav pro léčení chorob světlem, vydávaje i zvláštní vědecké zprávy z ústavu tohoto. Napsal mimo jiné: *Ueber die Anwendung von konzentrierten chemischen Lichtstrahlen in der Medizin* (1896); *La photothérapie* (1899).

Finsch Otto, zoolog a cestovatel, povolán r. 1897 jakožto přednosta ornithologického oddělení říšského musea nizozemského do Lejdy.

Fiorelli Giuseppe, archaeolog ital., † 29. led. 1896 v Neapoli.

***Fiorettino**, obchodní jméno hedvábných látek z floretního hedvábí (v. t.).

Fiorini Matteo, ital. geodaet, † 15. led. 1901 v Bologni. Uveřejnil dále: *Le sfere cosmografiche e specialmente le sfere terrestri* (»Bollet. della Società Geografica Ital.«, Řím, 1893); *Sfere terrestri e celesti di autore italiano oppure fatte o conservate in Italia* (Řím, 1899).

***Firma burgi** (též firma regis), v Anglii kdysi pacht, uzavíraný mezi králem a městy v příčině vybírání daní. Po dobytí Anglie od Normanů (r. 1066) většina měst dostala se do rukou králových a počítala se ke korunním statkům. Jednotlivá města dovedla však využíti peněžných tísní králův a kupovala si jednu svobodu a výsadu za druhou. Nejdůležitější z nich byla f. b. Daně vybírány byly totiž od šerifů (viz Sheriff), kteří žádali na obyvatelstvu více, než odváděli králi. Města, nechtějíce snášeti útisky šerifů, nabízela králi větší daň, nabudou-li práva vybírati daň sama. Králové uzavírali s nimi tedy pachtovní smlouvy, řečené f. b., jež byly východiskem municipálních svobod anglických měst. Srv. Madox, F. b., or an historical Esay, concerning the Cities, towns and boroughs of England (1726) a Al. K. Dživelegov, Sredněvěkovyje goroda v Zapadnoj Jevropě.

***Firsov** Nikolaj Nikolajevič, spis. rus. (* 1839), vzdělal se v dělostřelecké akademii a byl maršálkem šlechty bělozerského újezdu novgorodské gub. V poslední době žije přes 20 let v Italii. Psal do různých časopisů pod pseud. L. Ruskin a znám jest povídkami *Na rěkě*; *Molodyje poběgi ot starych korněj*; *Fotografija* (dějiny hladových let od 60 let XIX. stol. v gub. novgorodské); *Barin i Paren*; *Mefistofelj na raspašku*; *Kuda ni kiň, vse klin* a j. Hojně pře-

kládá a korresponduje do »Rus. Vědomostí« a časopisův anglických.

***Firsov** Nikolaj Nikolajevič, historik rus. (* 1864). Studoval na kazaňské universitě, kde jest nyní professorem. Napsal: *Vstuplenije na prestol imper. Jelzavety Petrovny* (Kazaň, 1888); *Russkija torgovo-promyšlennyja kompaniji v pervoj polov. XVIII. stol.* (magist. dissert., Kazaň, 1897); *Pravitěljstvo i obščestvo v ich otnoš›nijach k vněšněj torgovlě Rossiji v carstvovanije imp. Jekatěriny II.* (dokt. dissert., t., 1903); *Iz oblasti narodnych kartin* (t., 1890); *Pravitěljstvo mosk. Rossiji i Petr Velikij v ich otnošenijach k torgovo-promyšlennomu klassu* (t., 1890); *Soděrzanije i charaktěristika galicko-volynskoj lětopisi* (t., 1891); *Golod pred smutnym vremenem v mosk. gosudarstvě* (t., 1900); *Russ. zakonodatěljstvo o chlěbnom vině v XVIII. st.* (t., 1892); *Carj Ivan Vasiljevič Groznyj*; *Političeskoje i finansovoje značenije kolonizacionnoj dějatěljnosti Ivana Ivanovica Něpljujeva* (t., 1900); *Russ. balansovyja vědomosti XVIII. stol. kak istoriko-statističeskij istočnik*; *Někotoryja čerty* ›› *istoriji torgovo promyšlennoj žizni Povolžja*; *Petr Velikij, kak chozjajin* a j.

***Fisetin,** $C_{15}H_{10}O_6$, heterocyklická sloučenina pyronová, základ žlutého barviva fisetového dřeva, kterého se užívá nejen k barveni koží a vlny, nýbrž i při polírování dřeva na žluto.

Fish Hamilton, státník sev.-americký, † 1893 v New-Yorce.

Fischbach 2) Fried, ornamentik něm., † 12. září 1908 ve Wiesbadenu.

Fischer 22) Johann Georg, básník něm., † 4. kv. 1897 ve Štutgartě. — F. 25) Kuno, filosof něm., † 5. čce 1907 v Heidelberce. Z dalších jeho publikací uvádíme: *Shakespeare u. die Bacon-Mythen* (1895); *Kritische Streifzuge gegen d. Unkritik* (1896); *Der Philosoph des Pessimismus* (1897). — F. 33) Georg, básník něm., † 1897 ve Štutgartě. — F. 34) Theobald navštívil r. 1899 a 1901 znovu Marokko, odkud se navrátil těžce nemocen, ale přece se uzdravil. Napsal dále: *Wissenschaftliche Ergebnisse einer Reise im Atlas-Vorlande von Marokko* (1899); *Meine dritte Forschungsreise im Atlas Vorlande von Marokko* (1901—02), 2 listy 1 : 300.000; *La Penisola Italiana* (1902); *Der Oelbaum* (1904); *Mittelmeerbilder* I. (1906), II. (1908).

***Fischer** Augustin (pseud. Rybařický Aug.), spis. čes. (* 27. srp. 1833 v Žirovnici — † 20. list. 1896 t.). R. 1860 vysvěcen byv na kněze působil jako kaplan v Dejvině, později byl katechetou na reálném gymnasiu v Plzni. Za svých studií v Praze vešel ve styky s lužickými Srby »vendického semináře«, načež napsal několik článků do »Hvězdy Olomoucké« pod titulem *Lužičtí Srbové*. Vedle toho psal do »Hvězdy Ol.« a do »Školníka« básně a do »Morav. Orlice« články hospodářské; o sobě vydal *Malá včelka čili návod k moudrému včelaření pro naši milou mladež.*

***Fischer** Karel, stavitel čes. (* 6. list. 1844 na Teslinech — † 26. února 1908 v Letkách). Po ukončených studiích technických vstoupil do praxe ke staviteli V. Nekvasilovi v Karlíně, r. 1890 stal se samostatným založiv firmu Ant. Dvořák a K. F. a přesídlil se do Budějovic. R. 1894 postavil v Letkách veliký průmyslový závod cihlářský, který až do své smrti osobně vedl, a založil podnikatelství staveb továrních komínů. Soukromě obíral se studiemi melioračními. Jsa zaměstnán u firmy V. Nekvasilovy provedl celou řadu staveb, zejména: několik cukrovarů, *nádraží* pro král. bavorské dráhy v Hofu, uměleckou průmyslovou školu na rejdišti, c. k. trestnici na Pankráci. Jako spolučlen firmy A. Dvořák a K. F. provedl stavbu *kasáren pro pěchotu* v Čes. Budějovicích, *chemickou továrnu na strojená hnojiva, český akciový pivovar, českou školu* tamtéž. V Praze provedl stavbu *c. k. českých botanických ústavů*, přístavbu *policejního ředitelství*. Napsal: *Čištění vod špinavých a stokových* (Praha, 1890); *Zakopaná hřivna*; se svým bratrem Ceňkem: *O stavbě a stabilitě komínů továrních* (t., 1900).

Fischer Otto, něm. chemik (* 1852 v Enskirchenu), studoval v Berlíně, Bonnu a Štrasburce. R. 1885 stal se professorem v Erlankách. Studoval hlavně organická barviva; r. 1881 našel první umělý přípravek $C_{11}H_{15}NO, HCl$ jakožto náhražku chininu. (Srv. F. 37) E.).

***Fischer** Alois, klass. filolog čes. (* 1853 ve Zbraslavicích v Cechách). Studoval v letech 1864—72 na akademickém gymnasiu v Praze, v l. 1873—76 klass. filologii na universitě pražské, v l. 1879—97 byl prof. gymn. v Přerově, od r. 1897 jest ředitelem gymnasia ve Strážnici na Moravě. Sepsal: *Stát a škola v starověku* (progr. gymn. v Přerově 1884—85) a uveřejnil řadu článků z oboru klassické filologie v Ottově Slovníku Naučném a hojné recense v »Listech filologických« a v »Zeitschrift für osterreichische Gymnasien«.

***Fischer** Karel, spis. česko-židovský (* 1859 v Dobříši — † 24. dub. 1906). Záhy vstoupil do služeb obce pražské, kde stal se magistrátním officiálem. Byl tvůrcem mladé literatury českožidovské, spoluzakladatelem organisace českých Židů, po 22 let redigoval »Česko-židovský kalendář« a po 9 let »Česko-židovské Listy«. Byl žurnalisticky činný a přispíval také do »Ottova Slovníku Nauč.«.

***Fischer** Richard, národohospod. spis. čes. (* 27. bř. 1872 v Lošticích na Moravě). Studoval na čes. gymnasiu v Olomouci a právnické fakultě v Praze, pak ve Vídni, r. 1896 povýšen na doktora práv, načež po odbyté advokátní praxi v Olomouci otevřel advokátní kancelář tamže. Záhy účastnil se činně života veřejného, zejména drobné práce národní v zapadlých koncích sev. Moravy. Činnost literární jeví se v četných článcích národopolitických a národohospodářských, uveřejněných hlavně v »Olomouc. Pozoru«,

v praž. denních listech, v »Rozhledech« a »Národohospod. Obzoru« (roč. 1901, 1902), jež vyšly o sobě pod titulem *Severní Morava* (Olomouc, 1901); *Česká svépomoc hospodářská na sev. Moravě* (t., 1902); dále vydal: *Domácí průmysl na Moravě* (t., 1902); *Slované v Německu* (t., 1902).

Fischern 1), město, má 319 d., 75 obyv č., 7978 n. (1900), divadlo, 2 plavírny kaolinu a porculánu, továrnu na výrobu porculánových barev, výrobu uměl. květin, malířství porculánu, cihlářství.

Fischer v. Erlach 1). Životopis jeho napsal A. Ilg, Leben u. Werke J. B. F-s v. E, des Vaters (Víd., 1894).

Fiske John, filosof a dějepisec amer., † 1901.

* **Fišer** Jan, čes. spis. pro mládež (* 26 kv. 1843 v Petrovicích u Rakovníka — † 1893 v Heřm. Městci), působil při obec. školách v Benešově, v Jesenicích a v Nov. Dvořích u Kut. Hory. R. 1870 zřídil v Trhov. Kamenici samostatný ústav vyučovací a r. 1877 stal se řídícím učitelem obec. škol v Heřm. Městci. Psal články do časopisů paedagogických a pro mládež, o sobě pak vydal povídky pro mládež: *Legendy* (Chrudim, 1885); *Z dětinné lásky* (t., 1885); *Slib* (Karlín, 1886); *Když je nouze nejvyšší, pomoc Páně nejbližší* (t., 1886); spolu s Fr. Hrnčířem album původ. prací pro mládež *Blahé zlaté mládí* (Pardubice, 1884).

* **Fišerova** Sofja Nikolajevna, zakladatelka žen. klass. gymnasia v Moskvě (* 1836), naučivši se důkladně klass. jazykům, založila r. 1872 za pomoci M. N. Katkova a M. P. Leonťjeva soukromé ženské gymnasium, které mělo učebnou osnovu stejnou s klass. gymnasii mužskými, a domohla se pro toto gymnasium práva veřejnosti. Absolventky mohou vstupovati do žen. lékařského institutu v Petrohradě beze všech doplňujících zkoušek a vysvědčení z 8. třídy gymnasia má platnost vysvědčení maturitního. R. 1899 byly schváleny stanovy »Společnosti pro podporu bývalých i nynějších posluchaček žen. klass. gymnasia S. N. F-ové«. R. 1894 vydala veršovaný překlad z Eur pida *Ifigenija v Avlidě*.

* **Fitingof-Šelj** (Vietinghof-Scheel) Boris Aleksandrovič, skladatel rus. (* 1829, † 1901), sloužil při dělostřelectvu, ale šel do výslužby a věnoval se hudbě. Komponoval opery *Mazepa* (1859); *Tamara* (1886); *Žuan de Tenorio* (1888); balletу *Garlemskij tulipan* (1887); *Zoluška* (1893); oratorium *Ioann Damaskin* a kol 80 drobnějších skladeb komorních i církevních. Nejlepší jest opera *Tamara* (podle »Demona« Lermontova). V rukopise zůstaly opery *Marija Štuart* a *Heliodora* R. 1899 vydal zajímavé vzpomínky *Mirovyja znamenitosti* (1848—98).

Fitzgerald 2) Percy uveřejnil své paměti *Memoirs of an author* (Lond., 1895).

* **Fitzgerald** William George, spisov. a cestovatel angl. (* 1872 v Londýně), vzdělal se soukromě. R. 1898 vystoupil ve »Wide World Magazine« s novým nápadem v periodické literatuře ukázati fotografiemi a osobními zkušenostmi, že »Truth is stranger than Fiction« (pravda je působivější než smyšlenka), 1900 založil »The Traveller«. Cestoval hojně zejména v sev. Africe, kde podnikl devět cest v marockém vnitrozemí. Žije v New-Yorce. Napsal *Round the World*; *Round the Coast* (1906) a *Morocco* (1907).

* **Fitzner** Rudolf, zeměpisec něm. (* 1864 v Kostříně), vzdělal se v Halle a Berlíně, byl mimořád. professorem na univ. v Roztokách, žije v Berlíně. Napsal *Die Regentschaft Tunis* (1897), doplňky pro *Deutsches Kolonialhandbuch* (1903—07); *Die Pflanzungen in Deutsch-Ostafrika* (1897), *Der Kagera-Nil* (1898); *Anatolien, Wirtschaftsgeographie* (1902); *Niederschlag u. Bevölkerung in Klein-Asien* (1902); *Forschungen a. d. Bithynischen Halbinsel* (1903); *Anatolien, Klein-Asien u. Syrien* (1903); *Beiträge zur Klimakunde des osman. Reiches* (1907) a j.

Fitzpatrik, historicko-kritický spis. angl., † 1895.

* **Fiumara**, fiume, fiumane, ital. název pro řeku, tak zejména užívá se tohoto názvu i v zeměpisu pro řečiště řek periodických, občasně vysychajících, po nichž v době sucha často zůstávají pouze široké pruhy štěrku a písku.

Fizeau Armand Hipp., fysik franc., † 18. září 1896.

* **Flach** Jacques, právní historik franc. (* 1846 ve Štrasburce). Jako advokát nastoupil r. 1883 na Collège de France po Laboulayeovi, jehož již od r. 1879 suppleval jako professor srovnávacího práva; kromě toho jest od r. 1877 professorem na škole politických věd. V l. 1873—84 byl i professorem na škole architektury, v l. 1874—84 sekretářem listů »Revue de Législation« a »Nouvelle Revue historique de Droit«. Napsal: *Étude historique sur la minorité* (1870); *La Subrogation réelle* (1870); *La Bonorum possessio sous les empereurs romains* (1870); *Strasbourg apres le bombardement* (1872); *La Table de bronze d'Aljustrel* (1879); *Cujas, les Glossateurs et les Bartolistes* (1883); *Les origines de l'ancienne France* (3 svazky: I. Le régime seigneurial, 1886; II. Les origines communales. La féodalité et la chevalerie, 1893; III. La renaissance de l'État. La royauté et le principat, 1904); *Études critiques sur l'histoire du droit romain au moyen âge* (1890); *L'origine historique de l'habitation et des lieux habités en France* (1890).

* **Flacherie** [flašri], fr., choroba bourců, viz Hedvábí, str. 1021 a.

* **Flaischlen** Caesar, spis. něm. (* 1864 ve Štutgartě), zabýval se za svých universitních studií filosofií, germanistikou, národním hospodářstvím a dějinami, vydával v l. 1895—1900 v Berlíně umělecký časopis »Pan«, napsal dramata: *Graf Lothar* (1886); *Toni Stürmer* (1891); *Martin Lehnhardt* (1895); román *Jost Seyfried* (1905) a sbírky básní,

z nichž uvádíme: *Von Alltag und Sonne* (4. vyd. 1906); *Aus den Lehr- und Wanderjahren des Lebens* (4. vyd. 1904). Vydal též Schickovy »Tagebuchaufzeichnungen über Arn. Bocklin aus den J. 1866, 1868, 1869« (Berl., 1900). Psával pode jmenem C. F. Stuart.

Flajšhans Václav, od r. 1906 professor v Praze, zvolen r. 1900 dopisujícím a r. 1908 mimořádným členem Čes. akademie, r. 1903 členem kommisse pro vydávání pramenů čes. hnutí náboženského, r. 1908 členem kommisse lexikografické a dialektologické, r. 1901 mimořád. členem Král. čes. spol. nauk. Z grammat. prací F-ových jistou sensaci vzbudil obšírný článek *Boj o Rukopisy* (v ČČM.«, 1896) jednak náhlým přechodem spisovatele k obráncům RK a jednak obsahem (srv. odpověď Gebauerovu v »List. fil.«, 1896). Z ostatních grammatických prací F-ových je uvésti článek o *České kvantitě* (»L. fil.« 1895, námět Gebauerova), *Změny mezislovné v češtině* (t., 1895, na základě Brugmannově) a pak *Různé příspěvky ke skladbě a fraseologii* (Čas. Musea Fil., II.-III.). Sem spadá i větší práce *Slovník český*. R. 1896—7 vykonal, podporován Svatoborem a Akademií, cestu do Švédska a Ruska za účelem liter. grammat. prozkumů tamních knihoven a výsledek její vypsal ve spise *Knihy čes v knihovnách švédských a ruských* (1897). V posledním desítiletí byl nejvíce činný v badání o Husovi, jehož materiál zmnožil neobyčejně. V »ČČM.« 1898 otiskl nově objevené zlomky Husova výkladu, podal zprávy o latinské Postille, probral jeho novotvary, snahu brusičskou, latinismy a germanismy; t. 1900 přispěl novým rkp. a t. 1902 a ve »Věstníku Čes. Akad.« XI. pojednal o Novém zlomku Husova výkladu. V »ČČM « 1905 psal o Pražských theolozích kolem r. 1400, o předchůdcích, po př. vrstevnících Husových (rozšířeně o tomtéž ve »Věst. Ces. Akad.« XIII a XIV) a t. 1907 o Husově kázání o Karlu IV. a Husově Rhetorice (z rkp. třeboňského). Ve »Věst. Čes. Akad.« IX.—XII. nově zpravil veřejnost o spisích »Devět kusů zlatých«, »De corpore Christi«, »Themata sermonum« a Tabulae Christi a Antichristi«; v »Osvětě« XXIX. a XXX. otiskl populární glossy k Husovu životu i dílu, z nichž rozbor Postilly nejdůležitější; v Programmu »Minervy« 1899 a 1900 pojednal o *Filosofické činnosti Husově* a *O potřebě a způsobu kritického úplného vydání spisů Husových* (výtah z přednášky konané t. r. v »Král. spol. nauk«), jež obě vlastně resumují dosavadní výsledky a ohlašují úmysl vydati Husovy spisy. Tyto práce připravily a zase doplnily větší samostatné spisy F-ovy: *Literární činnost M. Jana Husi* (1900, nákl. Akad., chronologický přehled dosavadního badání a jeho kritické roztřídění, při čemž F-ovi byl vzorem Shirley, bibliograf Wiklifův), *Vrstevník Husův* (1902), *M. Jan řečený Hus z Husince* (1904) a populární spisek *Hus, jeho život a dílo* (1905). Na základě těchto svých výzkumů F. odhodlal se vydati spisy M J. Husi. R. 1900 přel. Husovu obranu kutnohorského mandátu *Proti Němcům a cizozemcům*, v novou češtinu převedl a úvodem opatřil jeho *Postillu* (ill. L. Novák) a nákl. Král. čes. spol. nauk 1902 vydal *Traktát o ctnosti*. Od r. 1903 F. pořádá soustavné vydání Husových spisů (*Mag. J. Hus Opera omnia*), jež vyšly v tomto pořadu: 1. Expositio Decalogi, 2. De corpore Christi, 3. De sanguine Christi, 4. Super IV. sententiarum, 5. Sermones de sanctis. Edice má rámec český i německý; podrobný úvod, textovou kritiku a historii rukopisů obstaral F., řídě se Buddensiegem, po případě i Tischendorfem, Braunem, Küblerem a Gregorym. Opis a kollaci z poloviny obstaral sám, jinak Dr. Komínková. Spisy tyto vyšly souborně také česky (1904) v 5 sv. v tomto postupu: *a*) Spisy latinské: I. Řeči akademické. Odpovědi k žalobám. Výklad desatera. Synodální kázání. O těle Kristově. O církvi. II. Spisy polemické. O krvi Kristově. Obrana článků Viklefových. Proti Rokycanským. III. Výklad sentencí. *b*) Spisy české: IV. Česká kázání sváteční. Výklad Písně Šalomounovy. V. Menší spisy. O svatokupectví. Spisy Kostnické. Postilla sváteční. Úvod, vysvětlivky a textovou kritiku zase opatřil F., překlad z latiny, po příp. převod do novočeštiny Milan Svoboda.

F-ovo badání o Husovi bylo předmětem kritik a polemik, z nichž nejzávažnější jsou recense V. Novotného, K. Nováka a J Truhláře v »L. Fil.«, významné a nutné pro čtenáře F-ovy práce. F-ova replika *Tři kritiky* (1901) je pro methodu autorovu v polemice charakteristická.

Z další ediční činnosti F-ovy je jmenovati: *a*) publikace časopisecké: Bohemář menší (»L. Fil.«, 1894), Sv. Bernarda, Boj ctností s neřestmi (»Č. Musea Fil.«, 1897), Dvě stč. modlitby a Objevy zlomk. textů z knihovny Strahovské a j. (ČČM., 1897 a 1900, viz i »Osvěta«, 1899), Bohemář, Křišťan, Paběrky z rkp. kapitolních (»Věst. Čes. Akad., X.—XI.) a mn. j.; *b*) vydání knižní: *Nejstarší rkp. stč. Modliteb* (1900); *M. Polův Million* (1901); *Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého* (Prolegomena a texty [1903], »trosky čes. jazyka a písemnictví od prvního vzpomenutí písemního jména čes. až do doby souvislé řady textů velikých a rozsáhlých, od annalistů franckých až do Dalimila«, jakási stč. chrestomathie, pořádaná methodou Nehringovou, srv. o ní ref. V. Laciny v »L. Fil.« 1905); *Máchův Máj* (věrný otisk musejního exempl. z r. 1836, opatřený zajímavou předmluvou F-ovou, v níž nově ceněn Mácha pro slovní hudebnost (1905) a *Daniele Sinapiuse Neoforum Latinoslovenicum* (1908), tisk z r. 1678, spolu s J. V. Novákem; F kommentuje práci parallelami Sinapiových pramenů, a podle článků o *Konrádu z Halberstadtu* soudě (ČČM., 1907, a »Arch. f. slav. Phil.«, 1906, a m. j.), míní asi dále pracovati o literatuře přísloví.

V literárně-historickém badání i obecně je F. znám jako autor knihy *Písemnictví české slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy* (Praha, 1901), jež chce slovem i obrazem populárně širším kruhům obraziti biograficky i věcně bez ohledu na pragmatičnost představitele celé české literatury — první úplný spis toho druhu. Cena jeho je nestejná, někde na výši doby, někde značně pod ní, hlavně v závěrečné své části o české literatuře moderní, kde autor, chvatně a bez pramenů bezpečných, nekriticky spokojoval se s katalogisací. K literatuře o Dobrovském přispěl F. publikací *Spory Dobrovského s Thámem* (1906). Jubilejní studií je *Svatopluk Čech, dílo a člověk* (Praha, 1906), práce spíše průkopná a informační než moderně kritická. Bibliografii Čechovu pečlivě tu sestavila Jindřiška Flajšhansová. F. feuilletonem »N. L.«, jejž od r. 1906 rediguje, často a někdy šťastně zasáhne i do debatt moderně-literárních, hlavně v případě otázek jazykových a slohových. Drobných těch prací je řada. *A. Pžk.*

***Flamenca** sluje provençalský román od neznámého autora, napsaný kolem r. 1234. Obsah veršovaného tohoto románu jest tento: F., dcera hraběte Nemurského, byla provdána za Archamboulta Bourbonského, který ji ze žárlivosti nikam nepustil mimo návštěvu kostela zámeckého, kamž docházela každou neděli. Do ní zamiloval se krásný rytíř Never, který přestrojil se za klerika a provázeje kněze, pošeptal F-ce při líbání sv. ostatků: »Běda mně ubohému!« Následující neděle F. otázala se ho při témž obřadě: »Co je ti?« Tak znenáhla se seznámili a na konec umluvili si i milostné dostaveníčko. V románě tom obsaženo jest mnoho milostných podrobností o mravech a způsobech rytířstva XIII. stol. Celý román obsahuje 8087 veršů, schází mu však počátek a konec, nejspíše se jménem autorovým. Román ten vydal Paul Meyer v Paříži r. 1865 pod titulem: *Le Roman de F.* *Tmk.*

Flameng Léopold, mědiryjec franc., † 1893.

***Flameng** François, malíř franc., syn před. (* 1855 v Paříži), jest žákem Cabanelovým a Laurensovým. Z jeho prací dlužno uvésti výzdobu schodiště v Sorbonně a Komické opeře, historické obrazy: *Waterloo*; *Poslední hostina Girondistů* a z portrétů ženských, které obzvláště se mu daří, podobiznu carevny *Marie Feodorovny*.

Flamm Albert, krajinář něm., † 28. bř. 1906 v Düsseldorfu.

***Flamm** Filip, právník pol. (* 1826 v Kališi — † 1895). Studoval práva ve Varšavě a věnoval se advokacii. Napsal: *Interpretacja kodeksu cywilnego* (Varš., 1888); *O prawach spadkowych* (1865); *Rzecz o wekslach i czekach* (1882); *Współki ekonomiczno-rolnicze* (1890); *Registr firmowy*.

Flammarion C. vydal ještě: *Les éruptions volcaniques et les tremblements de terre* (Pař., 1902). Do češtiny přeloženo: »Jiří Spero«, přel. Fr. Vl. Lorenc (Kladno, 1892); »Mezi slunci a hvězdami«, přel. J. Kosina (Praha, 1896); »Koperník a soustava světová« (Praha, 1900, J. Otto); »Uranie«, přel. Boř. M. Weigert (t., 1902); »Pouť nebeská a několik jiných cest vesmírem«, přel. Jos. a Marie Pachmayerovi (t., 1904, J. Otto); »Na nebi a na zemi«, přel. Boř. M. Weigert (t., 1904); »Lumen«, přel. J. Pachmayer (t., 1904); »Stella«, přel. B. M. Weigert (t., 1905).

Flandrin 2) Jean Paul, malíř franc., † 1902.

***Flatey**, ostrůvek v Breidifjordu na sev.-záp. pobřeží Islandu, obklopený četnými výspami a útesy, s dobrým přístavem, jest památný tím, že odtud vypluli norští objevitelé a kolonisátoři Grónska Erich Červený a jeho syn Leif. Za východiště jejich byl mylně pokládán jiný ostrov stejného jména na sev. pobřeží islandském. V XVII. stol. koupil pro krále Bedřicha III. známý biskup Brynjalfur Sveinsson od jednoho sedláka z osady na ostrově asi 150 obyv. čítající vzácnou sbírku sag, která později byla vydána pod názvem *Codex flateyensis*.

Flathe H., historik něm., † 1900.

Flaubert Gustave. Srv. E. W. Fischer, Etudes sur F. inedit (Lip., 1908). Do češtiny přeloženo dále: Povídky, přel. A. Z. (Praha, 1894, J. Otto); Salambo (t., 1896); Výchova sentimentální, přel. Stan. Mašek (t., 1898, J. Otto); Pokušení svatého Antonína, přel. Jar. Borecký (t., 1898).

***Flavanilin**, nádherné žluté barvivo stálé pro vlnu a hedvábí; jest derivátem chinolinu.

Fleckeisen Alfred, † 1899 v Drážďanech.

***Fleckovo rozžehadlo** v. Rozžehadlo, str. 26 *b*.

***Fleeming-Jenkin** [flí- džen] J. R. S., inženýr angl. (* 1833 v Stowting-Courtu — † 1885 v Edinburce), studoval v Edinburce, Frankfurtě, v Paříži a v Janově. Prakticky byl zaměstnán jako inženýr v závodech Fairbairnových a r. 1857 vstoupil do závodu Nervalova v Birkenheadu, a účastnil se prací o výrobě prvního podmořského kabelu transatlantského. Účinně účastnil se prací o stanovení jednotek elektrických a o zdokonalení telegrafie podmořské. R. 1866 stal se professorem na universitě v Londýně, r. 1868 v Edinburce. Zabýval se studiemi elektrické lokomotivy a jest vynálezcem dráhy zvané telpherage (v. t.).

***Flegl** Václav, hudeb. paedagog a skladatel čes. (* 1876 v Hořicích). Absolvovav varhanickou školu na pražské konservatoři stal se ředitelem kůru v Blatné a r. 1899 v Domažlicích, kde je též učitelem zpěvu na gymnasiu. Napsal: *Elementární škola hry houslové* (Domažlice, 1904—5).

***Flegrejská pole**, Campi Flegrei, území intensivní činnosti vulkanické v Campanii na severním okraji Neapolského zálivu. Jsou částí veliké oblasti vulkanické, jež vytvořila se na vnitřní straně oblouku Apenninského, právě tak jako Vesuv, ostrovy

Pontinské a Liparské i Etna. K F-kým polím náležejí též ostrovy Procida a Ischia. První výbuchy udály se asi koncem třetihorní doby ještě pod hladinou mořskou, teprve později značná část oblasti vystoupila nad hladinu a podléhala častým změnám. Kdežto Vesuv je stratovulkán, F. p. obsahují t. zv. krátery tufové, explosivní, které vybuchly najednou. Pouze nejstarši erupce vykazují lávové proudy na Ischii, později následuje trachytový tuf. Kráterů v polích F-kých jest mnoho; nejznámější z nich jsou Vomero a Posilipo nad Neapolí, Camaldoli s klášterem, proslulým krásnou vyhlídkou, velmi typický vulkán Astroni, Monte Nuovo, Solfatara, Lago di Averno a mnohé jiné, z nichž některé jsou ponořeny pod moře. Krátery vytvořily se jedním velikým výbuchem, lávová hmota rozprášená v lapilly a popel roznesla se až do vzdálenosti 100 *km*. Za posledního výbuchu v říjnu 1538 za dva dny navršen zvýši 140 *m* kráter Monte Nuovo na východní straně jezera Avernského pohřbiv pod sebou lázeňskou osadu Tripergole. Výbuchů flegrejských sopek za paměti lidské bylo málo: na Ischii v V. stol. př. Kr. a r. 1302, Solfatara r. 1198 a ještě ve XIV. stol. Petrarca mluvi o její žhoucí lávě, naposled r. 1538 Monte Nuovo. Vulkanický neklid projevuje se častými zemětřesenimi a střídavým stoupáním i klesáním pobřeží, o němz výmluvně svědčí Serapeum v Pozzuoli. Dozvuky činnosti sopečné jsou též vřídla, exhalace kysličníku uhličitého (Psí jeskyně, kráter Agnanský) i siřičitého, jakož i sirovodíku, z nichž vznikají krystally a nálety síry na Solfataře u Pozzuoli. Johnston-Lavis, The South Italian Volcanoes (Neapol, 1891); Deecke, Geologischer Führer durch Campanien (Berl., 1901); Lorenzo, Geologia e geografia fisica dell' Italia Meridionale (Bari, 1904); Slavík, Vesuv a jeho letošní výbuch (»Sborník české společnosti zeměvědné«, Praha, 1906); Stefani, Die Phlegräischen Felder bei Neapol (Gotha, 1907).

Flechsig Paul vydal z dalších prací: *Die Lokalisation der geistigen Vorgänge, insbesondere der Sinnesempfindungen des Menschen* (1896); *Die Grenzen geistiger Gesundheit und Krankheit* (1896) a j. v.

***Fleischer** Oskar, hudební theoretik něm. (* 1856 v Zurbicích [Zörbig], prov. saské). Studoval filologii v Halle, pak hud. vědy v Berlíně, kdež byl jmenován r. 1886 konservátorem král. sbírky hud. nástrojů. R. 1892 habilitoval se za soukr. docenta hudby na berl. universitě, kdež působí posud, od r. 1895 jako mimoř. professor. Napsal: *Lautenmeister Denis Gaultier* (Lip., 1886); *Neumenstudien* (t., 1895—97, 2 sv.); *Führer durch die Königliche Sammlung alter Musikinstrumente* (Berl., 1892); *Bericht uber die Wiener Musik- und Theaterausstellung vom Jahre 1892* (Lip., 1893) a biografii *Mozart* (v »Geisteshelden«, Berl., 1900). R. 1899 založil mezinárodní hudební společnost, jejíž měsíčník »Zeitschrift« a tříměsíčník »Sammelbände« rediguje.

Fleissen, městys, má 211 d., 2066 obyv. n. (1900).

***Fleišinger** z Auerbachu v. Fleškyn.

***Fleius** viz Flius.

Flekáček Josef † 19. září 1906 na Žižkove. Z posledních prací uvádíme: *Drobné povídky dějepisné* (Praha, 1890); *Boje a vítězství.* Historické povídky a obrazy (t., 1898); *Pro kříž Kristův.* Dějepisná činohra ve 3 jedn. (t., 1899); *Průvodce Prahou a jejími církevními a dějepisnými památkami* (t., 1898); *Z českého světa.* Povídky a obrázky (t., 1898); vánoční hry *Čarovná noc* (t., 1898) a *Pouť sirotkova* (t., 1900).

***Flekser** Akim Lvovič, spis. rus., známý pseud. A Volynskij (* 1863), studoval v Žitomíru a pak práva v Petrohradě. Literární činnost zahájil v časop. »Voschod«, od r. 1889 psal do časop. »Sěvernyj Věstnik«, kde od r. 1890 byl hlavním spolupracovníkem. Vedle několika článkův o Kantovi, Spinozovi, Tolstém a j. psal skoro výhradně »Litěraturnyja zamětki«, jež vydal o sobě ve sbornících *Russkije kritiki* (1896): *Borjba za iděalizm* (1900); *Carstvo Karamazovych* (1901). O sobě vydal též nádhernou publikaci o Leonardovi da Vinci (Petr., 1900, s množstvím obrazů), psanou ve formě polobelletristické. Kritické úvahy jeho mají vesměs ráz polemický proti pokrokovému hnutí rus. od let 40tých XIX. stol. Spisovatel vytýká hnutí tomuto hrubý materialismus a protiumělecký utilitarismus. S tohoto stanoviska obzírá nejen činnost N. K. Michajlovského, k němž s počátku choval se dosti přátelsky, ale i činnost Bělinského, Dobroljubova, Černyševského, Pisareva a j. hlásaje, že třeba vrátiti se k filosofickému idealismu, k náboženstvi a k uznáui metafysických principů mravnosti a duševního života. Prudká, vášnivá polemika od zástupce mladého pokolení způsobila značný rozruch a měla za následek zánik časopisu, ač F. nalezl zastance v Z. N. Gippins-Merežkovské, jež věnovala mu sbírku povídek jako hlasateli »Nové krásy«, v publicistovi N. G. Molostvovu, jenž vydal o něm knihu »Borec za iděalizm« (1902), ano i v cizích časopisech a v přednáškách P. D. Boborykina (v pařížské rus. vyšší škole r. 1902). Mnohé z výtek F-ových jsou velmi případné a oprávněné, ač nelze popírati, že zejména v úvahách o Bělinském přestřeluje. Jeho volání po náboženství sblížilo s ním na čas i L. N. Tolstého, jenž zaslal mu několik prací pro »Sěv. Věstnik«. *Šnk.*

***Fleming** John Ambrose, elektrotechnik angl. (* 1849 v Lancasteru). Studoval inženýrství a byl žákem Edw. Franklanda a od r. 1885 jest professorem elektrotechniky na Univ. College v Londýně. Napsal: *Short Lectures to Electrical Artisans* (1885); *Treatise on the Alternate Current Transformer* (1889 až 1892); *Electric Lamp and Electrics Lighting* (1894); *Electric Laboratory Notes and Forms* (1894); *Magnets and Electric Currents* (1897); *A Handbook for the Electrical Labo-*

ratory and Testing Room (1901); *Waves and Ripples in Water, Air and Ether* (1902); *The Principles of Electric Wave Telegraphy* (1906). Je spolupracovníkem nového vydání Encyklopaedia Britannica.

***Flemingovo pravidlo** sluje způsob určení směru indukovaného proudu elektrického zavedený Johnem Ambrosem Flemingem, a to pomocí pravé ruky, proto sluje též pravidlo toto pravidlem pravé ruky. Pohybuje-li se nějaký vodič elektrický v magnetickém poli *SJ* (vyobr. č. 4996.) tak, že seče silokřivky magnetické, určíme směr indukovaného v něm proudu podle F-va p la takto: Postavíme první tři prsty pravé ruky, tedy palec, ukazovák a prostřední prst tak, že mezi sebou svírají 90° jako osy souřadnicové xyz v mathematice. Ukazovák položíme ve směru toku silokřivek magnetických (silokřivky tekou od severu *S* k jihu *J*), palec ve směru pohybu drátu, vodiče elektrického. Pak třetí prst (prostřední) ukáže nám směr toku indukovaného proudu elektrického. Chceme-li naopak určiti směr pohybu vodiče, závitu, nalézající se v magnetickém poli, když do něho vpustíme elektrický proud (na př. u elektromotoru), použijeme levé ruky. Postavíme opět palec, ukazovák a prst prostřední tak, aby mezi sebou svíraly 90°; ukazovák postaví se ve směru silokřivek magnetických, prostřední prst ve směru toku elektrického proudu ve vodiči a tu palec ukáže nám směr pohybu vodiče, točení elektromotoru.

Čís. 4996. Flemingovo pravidlo.

***Flemingův článek normální** je stálý článek galvanicky skládající se ze skleněné nádoby rourovité zahnuté ve tvaru písmene U. Na zpodku a ve třetině výšky umístěn je vypouštěcí kohout. Každé rameno nahoře odbočuje přívodnými rourami v kulovitou zásobní nádobu se skleněným uzavírajícím kohoutem. V levé nádobě je zásoba roztoku síranu zinečnatého, v pravé roztok síranu měďnatého. V hlavních ramenech nádoby U vloženy jsou do síranu zinečnatého neamalgamovaná tyč zinková, tvořící záporný pól, a do roztoku skalice modré měděná tyč. Elektromotorická síla při specifické váze skalice modré 1·1 a skalice bílé 1·2 a při teplotě 18—20° C činí 1 075, podle Webera 1·1, a při specifické váze obou roztoků 1·2, podle Fleminga 1·104. Vnitřní odpor bývá asi 300 ohm.

Flensburg, m. v Německu, má 53.771 obyv. (1905), z nichž 1292 katolíkův.

***Flerov** Sergěj Vasiljevič, spis. rus. (* 1841 — † 1901), byl gymn. učitelem, pak inspektorem v Moskvě. Od r. 1875 byl stálým spolupracovníkem »Rus. Věstníku« a »Moskev. Vědomostí«, kde psal zajímavé feuilletony s pseud. S. Vasiljev. Ze statí jeho o sobě vyšly *Těatraljnaja chronika* (Moskva, 1896).

*de **Flers** [flér] Robert, markýz, spis. franc. (* 1872 v Pont-l'Évêque). Pochází z vážené rodiny a jeho děd Eug. Rosière byl členem Institutu. F. sám je senátorem lozêrským. Napsal romány: *Entre coeur et chair*; *Ilsée, princesse de Tripoli* (»Ilsea, princ. tripolská«, přel. J. J. Benešovský-Veselý, ill. Alf. Mucha, 1901); *Histoire de la courtisane Taïs et de son singe vert*; pak cestopis *Vers l'Orient*, poctěný cenou akademie franc., a je spolupracovníkem »Figara« a »Liberté«. Mimo to napsal divadla: *Le Coeur a ses raisons* (s Caillavetem, »Logika srdce«, přel. Edm. Gorlich, 1905); *Le sentier de la vertu*; *La Montansier*; *L'ange du foyer* (»Strážný anděl domácnosti«, přel. do češt. Jan Chvojan); *La chance du mari*, *Miquette et sa mere*; *L'amour veille* (1907, »Láska bdí«, přel. Hanuš Jelínek, 1908) a operetty: *Les travaux d'Hercule*; *Le sire de Vergy*; *Monsieur de la Palisse*; *Chunchette, Paris ou le bon juge*; kom. operu *Fortunio* (s André Messagerem).

Flesar Ant., † 29. čce 1898 v Dobrušce.

***Fleury** [flerì] Jean François Bonaventura, spis. franc.-rus. (* 1816 — † 1894), vzdělal se v Cherbourgu a v l. 1837 - 41 redigoval časop. »Journal de Cherbourg«. V l. 1841—57 přispíval do časopisů pařížských a r. 1857 přijel do Petrohradu, kde vyučoval francouzštině na právnické škole a v l. 1872—90 byl lektorem téhož jazyka na univ. petrohr. O sobě vydal: *Krylov et ses fables* (1862); *Histoire élémentaire de la littérature française* (9. vyd., 1890); *Mes délassements* (Petr., 1887); *La Grammaire en action a l'usage des Russes* (9. vyd., t., 1892). *Les Aspects et les Temps, la Conjugaison dans les langues romanes et dans les langues slaves* (t., 1893) a j. Veliké popularitě těší se jeho učebnice franc.-rus. Byl spolupracovníkem časop. »Journal de S.-Pétersbourg«, »Figaro«, »Revue Internationale«, kde uveřejňoval úvahy o rus. věcech. — Dcera jeho Alice uveřejňovala romány z rus. života s pseud. Henri Gréville, v. t. 2).

***Fleury** Maurice, lékař a spis. franc. (* 1860 v Bordeaux). Působí jako praktický lékař v Paříži a napsal pod vlastním jménem i pseudonymem Horace Bianchon několik pozoruhodných spisů, jako *Les grand médecins d'aujourd'hui* (1892); *Pasteur et les Pastoriens* (1895); *Introduction à la médecine de l'esprit* (1897); *Le corps et l'âme de l'enfant* (1899); *L'épilepsie et son traitement* (1899); *Quelques conseils pour vivre vieux* (1907).

***Flieder** Karel, právník český (* 1853 v Brandýse n. O.). Studoval v l. 1864—72 na gymnasiích v Hradci Kr. a v Litomyšli, v l. 1872—76 na právnické fakultě pražské

university. R. 1876 vstoupil do soudcovské st. služby a působil nejprve v Chrudimi, pak jako soudní adjunkt v Mn. Hradišti, Litomyšli a Chrudimi. R. 1895 jmenován náměstkem st. zástupce a byl službou činný v Chrudimi a v Praze. Při nové organisaci soudní r. 1897 jmenován radou z. s. pro krajský soud chrudimský, načež r. 1907 stal se radou vrch zem. soudu v Praze, přidělen ihned službou ministerstvu spravedlnosti a pověřen inspekcí okresních a krajských soudů v Čechách. Od roku 1882 přispívá do »Právníka« a od r. 1902 též do »Zpráv moravské právnické jednoty« jednak uveřejňováním prakt. případů, jednak samostatných článků rozpravných. Tyto týkají se hlavně nových zákonů processních (civ. řádu soudního a exekučního) Samostatně vyšly a to vesměs nákladem vlastním v kommissi knihkupectví B. A. Keil v Chrudimi tyto spisy: *O volném uvažování důkazů v civ. ř. odvolacím* (1900); *O vzájemných vztazích exek. nákladů* (1900); *O exekuci na pohledávky z výplatných papírů dle § 296. exek. ř.* (1902); *O obnovení a upravení hranic za platnosti nových zákonů processních* (1903); *Přísaha vyjevovací (juramentum manifestationis) v soudním řízení sporném* (1905). Za svou jednak úřední, jednak literární činnost v oboru nových zákonů processních F. byl vyznamenán r. 1903 rytíř. křížem řádu Frant. Josefa.

Fliedner 2) Fritz † 25. dub. 1901. Byl kazatelem německého vyslanectví v Madridě, kde založil též knihkupectví, evangelický domov mládeži a gymnasium (»El Porvenir«). Vydal ještě básně (*Blätter u. Blüten, zweiter Strauss*, Heidelb., 1897) a *Aus meinem Leben.* Erinnerungen u. Erfahrungen (Berl., 1900).

* **Flirt** [flort], angl., milkování, laškování.

Flius. Správnější tvar jména tohoto jest Fleius a tak se nyní všeobecně město to píše ve vydáních klassiků řeckých.

Floquet 2) Charles Thomas, politik franc., † 18. led. 1896 v Paříži; politická jeho dráha byla processem panamským ukončena. Jeho řeči vydal Alb. Faivre, *Discours et opinions de F.*

Florencie, m. ital., nabyla úpravou starých částí města, jimiž proraženy nové, široké ulice, rázu moderního a elegantního velkoměsta, takže se vyrovná Turinu i Milánu. Dík bohatství svých památek F. hostí stále četnou kolonii cizineckou. R. 1901 měla 205.589 obyv. I v hospodářských a finančních poměrech F. učinila značný pokrok, neboť staré rány způsobené přenesením residence královské se zacelily a průmysl se zdárně rozvíjí. Zejména pletení klobouků, jímž v okolí a městě zabývá se na 80.000 žen a 4000 mužův a hochů, v posledních letech značně se zdvihlo. Mimo to výroba ozdobných předmětů z alabastru, mramoru, florent. mosaiky stále se vzmáhá.

* **Florentina**, planetoida objevená J. Palisou ve Vídni 15. říj. 1891. Označení (321).

Florida 1), sev.-amer. stát, má 528.542 ob. (1900), z nichž 297.299 bílých, 230.730 černochů a mulattů, 120 Číňanů a 358 Indiánů. V cizině narozených bylo 23.832. R. 1906 odhadováno 629.341 obyv. Vzdělané půdy pomalu sice, ale stále přibývá; nynější plocha její zabírá 12 6%. Vedle stálého vývozu oranží, jejichž úroda byla v l. 1894—95 ranními mrazy úplně zničena a pěstění nebezpečně ohroženo, trvá stále značný vývoz banánů a annanasů. Produkce tabáku stoupá, jmenovitě pak zpracování jemných druhů v Tampě a Key Westu úspěšně konkurruje i s Kubou Rozsáhlé lesy poskytují množství smůly, pryskyřice a dříví. Vývoz usnadňuje kommunikace stále zlepšovaná (přístav v Jacksonvillu), prodloužení trati F. East Coast Railway přes ostrovy na Key West, aby tak usnadněno bylo spojení s Kubou a pod. R. 1905 bylo 3629 mil železničních a 100 mil elektrických drah. Rovněž návštěva lázeňských měst v zimě stoupá a v St. Augustine, Rochledge, Jupiteru, Tampě a j. povstávají nádherné hotely.

* **Florinskij** Vasilij Markovič, spis. rus. (* 1833 — † 1889), byl kurátorem západosibiřského učebného okruhu, před tím byl profess gynaekologie v Kazani. Vydal: *Kurs akušerstva i ženskich bolězněj* (1868 — 70); *Domašňaja medicina*; *Rus. prostonarodnyje travniki i lěčebniki* (sbírka lékařských rukopisů z XVI. a XVII. stol.); *Medicinskij byt v Rossiji po izvěstiju vrača-inostranca* a j. Psal také studie národopisné a zeměpisné (*Baškirija i baškiry*) a vydal cennou práci archaeologickou *Pervobytnyje slavjaně po pamjatnikam jich do istoričeskoj žizni.* Při založení university v Tomsku svěřena mu její organisace.

Florinskij 2) Tim. Dmitrijevič, slavista rus. Z dalších jeho prací nutno uvésti: *Lekciji po slavjanskomu jazykoznaniju* (1897, II část); *Malorusskij jazyk i ukrajinško-russkyj litěraturnyj separatizm* (Petr., 1900; sebrané články F-kého uveřejněné v »Kijevljaninu« r. 1899, jež vyvolaly velikou polemiku) a *Slavjanskoje plemja* (statisticko-etnograf. přehled soudobého slovanstva; Kijev, 1907).

Florjanski Władysław, operní pěvec pol., naposledy vystoupil v »Národ. divadle« v »Daliboru« 26. čna 1900 a pohostinsku 3. čce 1901 opět v »Daliboru«. Nyní zabývá se soukromým vyučováním. Srv. F. W. Album jeho podobizen v různých rolích na Nár. divadle v l. 1900 (Praha, 1900).

* **Florov** Vasilij, rozkolník rus v XVIII. stol., odpadnuv od pravosl.aví, zdržoval se v Keržienci a přidal se k sektě diakona Alexandra. Ale i odtud prchl do krymských stepí, kde se zdržoval mezi rozkolníky šest let. Přesvědčiv se o bohopustém životě některých sekt, rozhodl se vrátiti se do Keržence, ale byl jat Tatary a šťastně vyváznuv, připojil se opět k pravosl.aví. Jest autorem spisu *Obličenije na raskoljnikov* (Moskva, 1894, vydal prof. N. I. Subbotin), v němž

podal cenné příspěvky k poznání jednotlivých sekt rus. a jejich zakladatelů. Srv. D. Skvorcov, V. F. i jego sočiněnije protiv raskoljnikov Strela (»Rus. Archiv«, 1896); P. S. Smirnov, Vnutrennije voprosy v raskolě v XVII. v. (Petr., 1898).

* **Flos** František, spis. čes. (* 1864 v Přelouči). Studoval učitel. ústav v Král. Hradci a jest učitelem v Týnci n. Lab. Jest redaktorem lid. kalendářů »Havlíček« a »Palacký«, vydávaných v Praze a napsal: *Galerie darebáků*, soubor povídek a humoresek (Týnec n. L., 1904); *Pestré květy* (Praha, 1907); *Na cestách životem*, povídky a humoresky (Smíchov, 1908); z M. Fostera přeložil »Fysiologie« (Praha, 1900, Světová knihovna J. Otty); z Rich. B. Sheridana »Škola pohoršení«, komedie o 5 jed. (dáváno v Nár. divadle). Různé povídky a překlady vyšly v časopisech.

Flourens 3) L. Émile, franc. politik, byl v srp. 1893 znova volen do komory poslanců. Nepříjemně působila r. 1894 jeho chlubná odhalení o jeho vedení zahraničného ressortu. Napsal ještě: *Alexandre III, sa vie, son oeuvre* (Pař., 1893), pak *La France conquise* a *La liberté de l'esprit humain*.

* **Floyer** Ernest Ayscoghe, gener. inspektor egyptských telegrafů (* 1852 — 1. pros. 1903 v Káhiře). Podnikl r. 1875 namáhavou a nebezpečnou cestu v Belúdžistánu, jejíž výsledky pro tuto zemi velmi cenné uložil ve spise *Unexplored Baluchistan, A Survey with Observations, astromical, geographical, botanical etc. of a Route trough Mehran, Bashkurd, Persia, Kurdistan and Turkey* (Lond., 1882). R 1886 procestoval velkou část Arabské pouště vyšed z Kusejru na Rudém moři, stihl Kenne starodávnou karavanní cestou a vrátil se přes Kittar k zál. Džimsajskému na Rudém moři. *Notes on a sketch map of two routes in the eastern desert of Egypt* (»Proc. R. Geogr. Soc.«, 1887). O pět let později zkoumal jižnější část pouště, hornatinu etbájskou, kde byl ve starověku lámán hojně kámen (*Étude sur le Nord-Etbai*, Káhira, 1893).

Flückiger Fr. Aug., farmakognost něm., † [illegible] pros. 1894 v Berně.

Flügel 3) Otto, filosof. spis. něm. Z dalších jeho publikací uvádíme: *Religionsphilosophie in Einzeldarstellungen*: *Kant* (1904); *Jacobi* (t. r.); *Herbart* (1905); *Schopenhauer* (t. r.); *Schleiermacher* (1906); *Descartes* (t. r.); *Spinoza* (t. r.).

* **Fluoroskop** je přístroj, kterého se upotřebuje při vytvořování Röntgenových obrazů pomocí fluoreskujících nátěrů. Přístroj opatřen je lepenkovou stěnou mající na jedné straně nátěr, jenž působením paprsků Röntgenových se rozesvítí a vytvoří stínový obraz předmětu. Na nátěr tento používá se: kyanidu platičitého, wolframanu draselnatého (scheelitu), fluoridu ammonato-uraničitého, kyanidu draselnato-platičitého. Rozdrobené krystaliky mísí se s lepkavou látkou, aby pevně přichytly na podkladnou stěnu. Často, poněvadž krystallky snadno se oddrobují, nátěr bývá kryt průhlednou deskou celluloidovou.

Flushing, bývalé město v sev.-amer. státě new-yorském, tvoří od r. 1898 městskou čtvrt Velkého New-Yorku. Má mnoho vill a obývají tu četní novoyoršti obchodníci.

* **Flux**, název pro úhrnný, celkový počet magnetických silokřivek nějakého pole magnetického.

Fofanov Konstantin Michajlovič, básník rus., vydal ještě o sobě: *Stichotvorenija* (Petr., 1889), *Těni i tajny* (t., 1891); *Stichotvorenija* (t., 1896); *Illjuziji* (t., 1900). Něm. překlad jeho básní z pera F. F. Fiedlera přinesla »Universal Bibliothek« Reclamova. U nás přeložila některé jeho básně P. Maternová (»Slov. Přehled«, VIII., 1905). Charakteristiku jeho podal A. I. Jacimirskij ve stati »Pěvec jara, snův, illusí« (t., IX., 1907). *Šnk.*

Fogazzaro Antonio, básník ital., vydal ještě: *Piccolo mondo antico* (1896, 35. vyd. 1902), velmi populární povídku z dob osvobození Lombardska a Benátska; *Piccolo mondo moderno* (1900, 12. vyd. 1902), pak sbírky novell: *Fedele, ed altri racconti* (1887); *Racconti brevi* (1894); *Idilli spezzati* (1901 a filosoficko-náboženské essays: *Discorsi* (1898) a *Ascensioni umane* (1899); posléze *Minime, studi, discorsi e nuove liriche* (1901). Dramatické práce jsou sebrány ve svazku *Scene* (*El garoplo rosso*; *Il ritrato mascherato*; *Nadejde* 1903). S Anunziem jest F. největším zástupcem italské moderní literatury. Srv. S. Rumor, Antonio F. (Mil., 1896) a P. Molmenti, Antonio F. vita e opere (t., 1900). »Návštěva po smrti« přeložil J. Koněrza (Praha); romány: »Daniele Cortis« přeložil Vl. Komárský (t., 1892) a »Rodiče« přeložil R. Klement (t., 1904).

* **Fogelj** Gustav Lvovič (Ljudvigovič), kriminalista rusko-něm. z 1. pol. století XIX. Nabyv v Královci hodnosti doktora filosofie, byl r. 1828 jmenován professorem trestního a policejního práva na kazanské universitě a zastával ten úřad po 30 let. Uveřejnil v »Uč. Zapiskách Kazan. Univ.« stati: *Ueber sittliche und bürgerliche Besserung der Verbrecher als das sicherste Mittel den Zweck der Strafgesetzgebung zu erreichen* (1834, II., str. 283—727) a *Opyt vozstanovlenija těksta i objasněnija Pravdy Russkoj* (1848, II., str. 126—177).

Foggia, m. ital., má 53.151 obyv. (1901).

Foglar Ludwig, básník něm., † 1889.

* **Fogoš**, ryba, viz Candát.

* **Fohstroemová** Alma, znamenitá koloraturní pěvkyně finská koncem stol. XIX. a počátkem XX. V Praze vystoupila po prvé r. 1885, a to v Národním divadle, kde zpívala v měsících dubnu a květnu v operách »Lucie«, »Violetta« a »Faust a Markétka« s úspěchem velikým; po druhé r. 1887 a potom ještě — tu již provdána za vyššího vojenského důstojníka ruského von Rode — v měsíci září 1897, zpívajíc Lucii, Violettu

a Dinoru. F. vynikala i krásným a lahodným hlasem i vysokým uměleckým stupněm zdobného zpěvu. Stejně dokonale ovládala kantilenu. Zvláštností její ve zpěvu zdobném byla dovednost, s jakou pěvkyně uměla náhle sesilovati trilek v mocný zvuk. Kromě Národního divadla F. vystoupila také v koncertě 30. list. 1904 v Rudolfině ve prospěch Národní Jednoty Severočeské.

Foit Bohuš, disponent knihkup., red. »Čes. Flory« a odb. spisovatel v Praze (* 1870 v Praze). Spolupracoval při několika ročnících »Českého katalogu bibliografického« a j. knihkup. podniku a při různých časopisech, zejm. hospodářských. S pseud. B. F. Růžinský vydal: *Pěstování myrty* (Praha, 1892); *Pěstování hyacintů* (t., 1894); *Rychlení zeleniny* (t., 1893); *Pěstování žampionů* (t., 1895); *Jahodářství* (t., 1896); *Prakt. pěstitel růží* (s J. Hořejším, t., 1904) a j.

Fojnickij Ivan Jakovlevič, kriminalista rus. Od r. 1896 jest emeritním řádným professorem petrohr. university, od r. 1900 senátorem. Z dalších jeho spisů buďtež uvedeny: *Kurs ugolovnago sudoproizvodstva* (sv. 1., Petr., 1884, 2. vyd. t., 1896, sv. 2. t., 1897); *Projekt osnovnych položenij turemnago preobrazovanija v Rossiji gr. V. A. Solloguba* (»Sud. Věstnik«, 1872); *Turemnaja reforma i turjmověděnije* (»Žurn. Gražd. i Ugol. Prava«, 1874); *Mémoire sur la nomenclature internationale des crimes et délits présenté au Congres Internat de la Statistique à Buda-Pest* (Petr., 1876); *Upravlenije ssylki* (»Sbor. Gosud. Znanij«, 1880, sv. VIII); *O voznagražděniji névinno k sudu ugolovnomu privlekajemych* (»Žur. Gražd. i Ugol. Prava«, 1894, č. 5, 6, 9); *Faktory prestupnosti* (»Sěv. Věst.«, 1893, č. 10 a 11) a j. Mnohé z jeho statí vyšly separ. pod záhlavím *Na Dosugě* (Petr., sv. I. 1898, sv. II. 1900). Některé práce jeho přeloženy byly do němčiny a francouzštiny.

* **Fokkov** Nikolaj Fedorovič, filolog rus. (* 1838 — † 1902), byl inspektorem petrohrad. učebného okruhu, pak členem vědeckého komitétu ministerstva nár. osvěty a konečně professorem klass. jazyků na univ. v Kijevě a na lyceu v Něžíně. Vydal: *Grammatika grečeskago jazyka* (Petr., 1870); *K čtěniju cerkovnago grečeskago těksta* (Kijev, 1886); *K sintaksisu grečeskago novozavětnago jazyka i vizantijskago* (Moskva, 1887). Přeložil též z Überwega dílo *Istorija filosofiji* (Petr., 1876).

Fol Hermann, zoolog franc., † 1893.

Folkestone, m. angl., má 30.694 obyv. (1901); jest v poslední době vyhledáván hojně lázeňskými hostmi.

Folkierski Władysław, inženýr polský (* 1842 ve Varšavě), studoval v rodišti, pak v Karlsruhe a v Paříži. R. 1874 povolán byl ke stavbě železnice přes Kordillery, potom byl profess. na univesitě v Limě a pak ředitelem dopravní společnosti na jezeře Titikaka. R. 1889 vrátil se do Evropy a usadil se ve Lvově. Vydal: *Rachunek różniczkowy i całkowy* (1872—74, 2 d.); *O orjentowaniu trasy i sprawdzaniu jej wymiarów katowych za pomocą obserwacji słońca* (1897); *Stanowisko mechaniki w dziedzinie wiedzy ludzkiej* (1893); *O wodociągach i kanalizacji miast* (1897). a.

* **Follonica** [-ka], ves v ital. prov. grossetské, při Tyrrhenském moři, na trati Pisa-Rim a F.-Massa-Marittima, má 1300 obyv. a slevárny, v nichž se zpracovává železná ruda z Elby přivážená. Následkem malarie bývá F. od června až do listopadu skoro opuštěna.

* **Follprecht** Karel V., odborný spis. (* 1878 v Brandýse n. L.), pomocný úředník při kraj. soudě v Ml. Boleslavi. Napsal: *Úvod do kancelářské praxe knihovní* (Ml. Boleslav, též něm. *Grundbuchsführung*).

* **Fologit**, kanadská slída žlutého zbarvení.

Folticeni, Falticeni, m. rum., má 9643 obyv. (1899), z nichž 5499 Židů. Okolí jeho trpělo r. 1907 velice za protižidovských bouří.

* **Fonasthenie** vyskytá se u zpěváků, řečníků a kommandujících. Podle knihy odborníka dra Theod. S. Flataua slabost hlasu nepodmíněná změnami organickými, nýbrž pouze funkcionální. (Vydal o tom spis v Charlottenburku 1908.)

* **Fonautograf**, přístroj sestrojený Scottem r. 1859, kterým možno vyznačiti zvuk graficky. Skládá se z válce otáčivého, jehož hřídel na jednom čepu opatřen jest jemným závitem šroubovým zv. mikrometrickým. Při otáčení klikou neb automaticky dostává válec následkem toho nejen pohyb točivý kol své osy, ale i posuv ve směru své osy. Válec polepí se papírem očazeným neb opatřen je vrstvou voskovou. Před ním umístěn je paraboloid, který na zúženém svém konci uzavřen jest blanou pružnou. Na této membraně upevněná je štětička vlasová neb hrot ocelový. Mluví-li se do paraboloidu, rozechvěje se blána a s ní štětička neb hrot, které, jemně přitisknuté k válci, při jeho otáčení na povrchu kreslí křivky odpovídající chvění blány. Na principu f-u sestrojen je fonograf (v. t.).

* **Fonické kolo**, přístroj sestrojený r. 1875 La Courem (viz La Courovo kolo fonické.

* **Fonogramm**, telefonická depeše zaznamenaná na papír. — F., též fonografem zaznamenané zvuky na válci, desce s vrstvou voskovou ve formě různých křivek, teček.

* **Fonoplex**, název trojnásobné telegrafie s použitím telefonu jako klepátka. Zavedena byla Edisonem r. 1887 a užívá se jí v Americe.

* **Fonopor**, název systému pro současné telegrafování i telefonování neb současné dvojí telefonování v různém směru. Zaveden byl Langdonem Daviesem.

* **Fonorgan**, přístroj sestrojený Rob. Robertsonem k napodobení lidské mluvy.

* **Fonoskop**, každý přístroj sloužící ke studiu řeči neb jejího orgánu.

* **Fonozenograf**, přístroj k určování směru zvukového signálu na př. na moři. Sestrojen

byl De Feltrem a skládá se z mikrofonu, telefonu, galvanoměru, měřicího můstku a elektrické batterie. Všechny tyto členy spojeny jsou v jeden elektrický obvod, tedy za sebou. Zvuk zachycuje se mikrofonem a reprodukuje se v telefonu. Mikrofonem otáčí se na různé strany a polohou jeho, kdy v telefonu jsou zvuky nejsilnější, jest určen směr signálu. Měřicím můstkem určuje se odpor mikrofonu. Poloha mikrofonu při nejmenším jeho odporu udává směr přicházejícího zvukového signálu.

* **Fönss** Otto Carl Chr., básník dánský (* 1853 v Middelfartu). Studoval v Odense, r. 1879 složil theol. zkoušku a byl do r. 1882 adjunktem v latinské škole ve Fredericii. Vydal sbírky básní: *Ad slyngede Stier*; *Stemninger og Studier*; *Traekfugle*; *Angelica*; *I lyse Naetter*; *Ung Lykke* plných půvabných obrazů z rodného kraje a zdravé erótiky.

* **Fontána světelná** viz Vodotrysk světelný.

Fontane 1) Theodor, spis. německý, † 20. září 1898 v Berlíně.

* **Fonvizin** Michail Aleksandrovič, děkabrista rus., sloužil ve vojště a šel do výslužby v hodnosti gen.-majora. Účastniv se spiknutí děkabristů (v. t.), poslán byl na Sibiř, kde strávil 30 let. Vydal zajímavé *Zapiski* (Lip., 1861).

Forbes 5) Archibald, novinář angl., † 30. bř. 1900. Vydal ještě: *Memoirs and studies of war and peace* (Lond, 1895, 2 sv., nové vyd. 1896); *Camps, quarters and casual places* (1896); *Life of Napoleon III.* (1898). — F. 6) Edwin, malíř amer., † 1895. — F. 7) Henry O., cestovatel angl., dlel r. 1893 na ostrovech Chathamských, podnikl r. 1898 spolu s Grantem zoologickou cestu na Sokotoru a Abdelkuri. Navrátiv se stal se ředitelem liverpoolského musea. Napsal ještě: *Handbook to Primates* (1894, 2 sv.); spolu se svou ženou: *British Birds and Nests*; s Grantem: *Natural History of Socotra and Abd el-Kuri* (1903).

* **Ford** Eduard Onslow, sochař angl. (* 1852 v Blacksheathu). Studoval v Mnichově, kde pracoval u Wagmüllera. Vrátiv se do Londýna r. 1875 zúčastnil se výstav v Royal Academy (*Poprsí jeho choti*), načež objednána u něho *socha Sira Rowlanda Hilla* pro bursu. Největšího úspěchu dobyl sochou herce *H. Irvinga v úloze Hamleta*. Podnikl pak dvě studijní cesty po Italii a zhotovil sochy *Bláznovství a Echo* (1891). Práce jeho vynikají jemnou charakteristikou a bezpečným krasocitem. R. 1892 provedl *pomník Shelleyův* pro Oxford, *jízdeckou sochu lorda Strathmanna*, sochu *Huxleyovu* pro South Kensingtonské museum v Londýně, *sochu gen. Gordona na velbloudě*, sochu *maharadži muporského* a *král. Viktorie* v Manchestru. Od r. 1895 je členem Royal Academy.

Forgemol de Bostquénard L., generál franc., † 28. list. 1897 v Paříži.

Forchheimová 2) Anna † 3. pros. 1903 na Kr. Vyšehradě.

* **Formalin** viz Formaldehyd.

* **Forman** Stanislav, publicista slovan. (* 1864 v Praze). Absolvovav »The American Collegiate and Theological Institut« v Samokově v Bulharsku působil po nějakou dobu t., r. 1887 vrátil se do Prahy a stal se sekretářem »Dělnické bursy«; r. 1900 jmenován byl členem výboru »Slovan. klubu«, jehož je nyní sekretářem jsa zároveň magistr. úředníkem v Praze. Napsal vedle drobných překladů, původních novell a humoresek ze života bulharského, uveřejněných v různých časopisech: *Dějiny bulharského obchodu* (Chotěboř, 1898); *Panslavismus* (Praha, 1903); *Dějiny Spolku pro vystavění pomníku Mistra Jana Husa v Praze* (t., 1903); *Ruský průvodce Prahou*.

Formánek 2) Ed. † dysenterií na botanické cestě 9. srp. 1900 v Dafně pod Athosem.

* **Formánek** Josef, hudeb. skladatel čes. (* 19. dub. 1844 ve Vrhavči u Klatov), byl učitelem v Budějovicích, v Klatovech a od r. 1867 ve Strakonicích, t. od r. 1891 řídícím. Působil dlouhá léta jako sbormistr a ředitel hudby ve zpěv. spolku »Zvon« a jako starosta »Pěvecké župy Pošumavské«. Z jeho skladeb uvádíme pěvecké sbory: *Milý nade všecko*, *Nevěsta předoucí* a *Válečná*; z orchestrál. jeho skladeb: orch. průvod k Bendlovým »Vílám nad vodami«. »Dalibor« r. 1894 uveřejnil studii *Dudy se službě písně národní*, v níž popisuje ústrojí a povahu dud; vhodnou notací na praktických příkladech objasňuje zvláštnosti hry, rozličné manýry českých dudáků a správné zaznamenání dudáckých písní. F. vydal r. 1905 svým nákladem: *Návod ku polyfonní hře na citeru* s textem českým, něm., franc., angl., jímž zavádí na tomto nástroji po prvé vedení hlasů kontrapunktické.

* **Formánek** Jaroslav, čes. chemik (* 1864 v Táboře), studoval čes. vysokou školu technickou, kdež stal se assistentem, pobyv zde dvě léta, stal se assistentem na technice v Cáchách a podnikl řadu cest po učilištích a továrnách německých, v nichž po různu působil. R. 1898 stal se inspektorem c. k. ústavu pro zkoumání potravin a r. 1900 docentem na české technice v Praze. Z prací jeho sluší jmenovati: *Rozpoznání pluch v potravinách, kořeních a krmivech* (Praha, 1900); *Víno, jeho chemický rozbor a posuzování* (t., 1900); *Kvalitativný rozbor spektrálný látek minerálných i organických* (t., 1901); *Kvantitativný rozbor elektrolytický látek minerálných* (t., 1901); *Rukověť praktické fotografie* (t., 1902); *Spektralanalytischer Nachweis künstlicher organischer Farbstoffe* (Berl., 1900); *Qualitative Spektralanalyse anorganischer Körper* (t., 1900). Mimo to uveřejnil přes padesát pojednání roztroušených po různých časopisech odborných.

* **Formánek** Emanuel, lékař čes. (* 9. říj. 1869 v Litomyšli. Gymnasijní studie vykonal v Roudnici n. L., lékařské pak ve Vídni a v Praze, kdež r. 1893 promoval. Byl assistentem při ústavě pro lučbu lékařskou

r. 1897 stal se městským chemikem pražským, založiv po cestovních zkušenostech v Německu a Francii městskou laboratoř pro zkoušení vod a potravin. Koncem téhož r. stal se vrchním inspektorem nově zřízeného c. k. všeob. ústavu pro zkoumání potravin, r. 1898 se habilitoval pro lék. chemii, rozšířiv si r. 1902 habilitaci také pro toxikologii, r. 1903 jmenován byl mimoř. prof. Napsal: *O ptomainech* (»Sbírka předn. z oboru lék.«, 1896); *O pochutinách* (»Rozpravy z ob. lék.«, 1905); *Příspěvek ku poznání funkce žlázy štítné* (spolu s Haškovcem, »Rozpravy Čes. akad., 1896); *O některých změnách krve při křečích* (s Haškovcem t., 1896); *Příspěvek ku poznání některých alkaloidů a glykosidů* (t., 1896); *Příspěvek ku poznání kachexie thyreoprivní* (t., 1896); *O jedovatosti vzduchu vydýchaného* (t., 1900); *O účinku solí ammonatých na oběh krevní a soustavu svalohybnou* (t., 1900, 3 pojednání); *O účinku tetramethylamoniumchloridu, cholin, neurinu na oběh krevní* (t., 1901—3, tři pojednání); *O léčebném účinku ledvinného extraktu při chron. zánětu ledvin* (s R. Eiseltem, t., 1907); *O účinku lázní teplých na vyměšování dusíku a močové kyseliny* (»Čas. lék. čes., 1892, též něm.); *O účinku lázní chladných na vyměšování dusíku a močové kyseliny* (t., 1894, též něm.); *Bildung der Harnsäure aus Cyanessigsäure und Harnstoff* (Ber. d. deutsch. Chem. Gess., 1891); *Ueber die Wirkung von Formaldehyd auf Pyridin* (t., 1905).

* **Formin**, urotropin, hexamethylentetramin, $C_6H_{12}N_4$, krystallický prášek ve vodě snadno rozpustný, sublimující při 100°. Užívá se v lékařství, jelikož rozpouští kyselinu močovou.

Formosa 1), úředně Tai-van, ostrov v Tichém okeáně, byla postoupena 8. kv. 1895 po válce čínsko-japanské Čínou Japanu, který ji 2. čna t. r. formálně převzal. Avšak až do jara 1902 Japanci museli potlačovati povstání domorodců podporovaných i čínskými vojáky. Čas od času dochází k menším vzpourám i nyní, ba vnitrozemí není posud vůbec pokořeno, ačkoliv prý vláda snaží se respektovati náboženství i staré zvyky. Počet obyvatelstva byl r. 1905 stanoven na 2,852.461 duší, z nichž 53.365 Japanců. Hl. město Thai-nan má 49.452 obyv. Za japanské správy byly provedeny četné stavby a reformy jako zavodňovací kanály, artéské studně, nemocnice, školy nejen pro Japance, ale i domorodce (153 obecných škol s 23.350 žáky), dále střední a lékařská škola, a pro vyučování japanštině i domorodým jazykům. Rozpočet pro F su na rok 1907--8 činil 26,660.701 jenů příj. a 29,257.171 jenů vydání. Státní náklad páčí se ročně na 5—9 mill. jenů. V zemědělství převládá pěstění rýže, čajovníku, cukr. třtiny, batatů, džuty a sbírání kafru. Obchod s kafrem byl r. 1900 monopolisován, následkem čehož mnoho obchodních domů zaniklo. Dobytka bylo r. 1904 227.000 buvolů, 99.000 kusů hovězího, 977.000 vepř. dobytka, 117.000 koz. Silný jest rybolov. Průmysl není posud značný. Z minerálního bohatství těží se nejvíce zlato. Obchodní styk jest nejživější s Japanem, pak Čínou a Spoj. Obcemi sev.-amer. Dovezeno r. 1906 za 28,793.427 jenů (z toho za 15,634.339 jenů přišlo z Japanu), vyvezeno za 32,301.119 jenů (do Japanu za 18,259 527 jenů). Nejvíce se vyvezlo čaje (za 5,029.719) a kafru (2,222.729 jenů). Dráhy i silnice stavějí se pilně. R. 1906 bylo na F-e 419 *km* drah, telegrafních linií 1363 *km*, 88 úřadův a telefonních linií 101 *km*. Srv. Mac Kay, From Far F. The Island; its people and missions (2. vyd.. Edinb., 1896); A. Fischer, Streifzüge durch F. (Berl., 1900); J. W. Davidson, The Island of F. past and present (Lond., 1903); Yamasaki, Unsere geograph. Kentnisse von der Insel Tai-wan, (s mapou 1:1 mill. v »Peterm. Mitt.«, Gotha, 1900); v. Richthofen, Geomorpholog. Studien aus Ostasien III. (Berl., 1902); Map of the island of F. (1:200.000, 14 listů, t., 1900).

* **Formosa** $C_6H_{12}O_6$, uhlohydrát syntheticky připravený působením vápenného mléka na formaldehyd; jest směsí, jejíž hlavní součástí jest α-akrosa.

* **Formování** akkumulátorů viz Akkumulátory (Dopl.)

* **Formyl**, methanoyl, organický radikál formule *HCO*.

* **Fórové**, obyv. Dár-Fúru (v. t.).

Forrest 2) John, cestovatel austral., byl v l. 1890—1901 předsedou ministerstva v Záp. Australii, 1903—4 ministrem zahranič. záležitostí celého Commonwealthu. Napsal ještě *Notes on Western* (Lond., 1783—85). — **F.** 3) Alexander, cestovatel australský, zemřel 20. led. 1901 v Perthu.

* **Forsman** Jakub Oskar, finský právník a politik (* 1839 — † 1899 v Helsingforsu. Studoval v Helsingforsu práva, byl v l. 1869 až 1878 professorem finského jazyka na právnické fakultě a stal se r. 1879 professorem trestního práva a právních dějin. R. 1882 jmenován děkanem práv. fakulty, r. 1896 rektorem university. Napsal mimo jiné: *Grunderna för läran om delaktighet i brott* (1879); *Bidrag till läran om skadestånd i brottmål enligt finsk ratt* (1893); *Dějiny finského zákonodárství* (sv. I., 1896; finsky). Z příkazu švédské vlády přeložil pro tamní Finy sbírku švéd. zákonův a nařízení (1873), opatřil r. 1877 finské vydání starého trestního zákona z r. 1734 (s kommentářem) a získal si veliké zásluhy při sepsání nového trestního zákona z r. 1894. Od r. 1882 byl členem stavovského zemského sněmu a se svým bratrem, historikem a politikem Zachariášem F-em náležel k hlavním vůdcům fennomanské strany. R. 1889 byl na něho učiněn z polit. motivů účencem, prohlášeným později za šíleného, vražedný útok. Na mimořádném sněmu r. 1899 jako člen zákonodárné kommisse účastnil se vypracování státoprávních dobrozdání týkajících se císařských předloh o reorganisaci finského vojska. Byl vřelým obhajcem ústavních práv Finska.

Forssell Hans Lud., historik a politik švéd., † 31. čce 1901 ve Švýcarsku. Z posledních jeho prací třeba vytknouti: *Minne af G. af Wetterstedt* (1889); *Gustav II. Adolf* (1894).

Förstemann Ernst Wilhelm, † 1906 v Charlottenburce.

* **Forsten** Georgij Vasiljevič, historik rus. (* 1857 ve Finsku). Studoval na historicko-filolog. fakultě petrohr. univ. Za spis *Borjba iz-za gospodstva na Baltijskom moré v XV. i XVI. vv.* (1884) stal se magistrem historie a byl vyslán ke zdokonalení v oboru historie do ciziny. Pobyl v Německu, Italii, Francii, Belgii, Dánsku a Švédsku a pracoval mnoho v archivech v Berlíně, Drážďanech, Mnichově, Benátkách, Florencii, Římě, Paříži, Brusselu, Kodani a Štokholmu. R. 1887 počal přednášeti na střed. školách v Petrohradě a zároveň byl habilitován pro všeob. dějiny na tamní universitě, kde jest od r. 1896 professorem. Hlavní dílo F-ovo jest *Baltijskij vopros v XVI. i XVII. stol.* (1894, 2 sv.; doktorská dissertace, pokračování dissert. magist.). F. zabývá se hlavně diplomatickou historií vzájemných poměrů Švédska, Ruska, Livonska, Polska, Pruska a Dánska, kteréž státy se rozprostírají kolem Baltického moře.

Förster 10) Jos., hud. čes., † 3. led. 1907 v Praze. — F. 13) Richard vydává nyní kritickou edici *Libania* (posud vyšly 3 svazky, obsahující řeči 1 + 50, Lip., 1903—8) — F. 15) J. B., hud. skladatel. Operou *Eva* (komponovanou r. 1897, premiéra 1. led. 1899), na vlastní slova složenou, F. octl se mezi nejpřednějšími našimi dramatiky hudebními. Psychologickou hloubkou a výstižností nejjemnějších záchvěvu duše »Eva« řadí se k nejlepším našim operám. *Jessika* (premiéra 16. dub. 1905), jejíž libretto Jaroslav Vrchlický upravil podle »Kupce Benátského«, znamenala by pokračování na této dráze, kdyby libretto neoslabovalo účinnost třetího jednání. F. operu tuto přepracoval. Vedle této své činnosti operní napsal F. činoherní hudbu ke Kvapilově »Princezně Pampelišce« a Vrchlického »Trilogii o Simsonovi« (1907), pak *Stabat mater* (1908). Ze skladeb instrumentálních dlužno dále vytknouti znamenitou symfonickou báseň *Mé mládí* (1901) a *čtvrtou symfonii z c-mol* pro veliký orchestr a varhany (1905). Kromě toho napsal četné *sbory*, klavírní skladby (*Snění*; *Růže vzpomínek*) a písně (*Písně soumraku*, cyklus *Láska*). F. žije ve Vídni, uplatňuje se i jako intelligentní a kritický spis. hudební. *O. Z.*

* **Förster** Antonín, hudební skladatel (* 20. pros. 1837 v Osenicích u Ml. Boleslavi). Studoval práva na universitě v Praze, při čemž vzdělal se v umění hudebním při škole varhanické, načež oddal se zcela hudbě. R. 1865 stal se ředitelem kůru v Senji a r. 1868 v Lublani. Již za studií v Praze složil několik písní a sborů českých a potom několik sborů slovinských, množství menších skladeb církevních a operu *Gonenjski slavček.* Mimo to sepsal školu zpěvní *Nauku o hudební theorii* (slovin. a nem.), sestavil sbírku slovenských národních písní, z nichž *Triglav* s průvodem piana znárodněla. Také redigoval zpěvník »Cecilija Cerkvena pismarica«, jenž vydán v Celovci.

* **Förster** Viktor, malíř čes. (* 28. srpna 1868 v Praze), syn F-a 10) Jos., absolvoval praž. akademii a cestoval po Italii, kde hlavně studoval starobylou techniku mosaiky. Jeho figurální komposice ušlechtilého pojetí (*Křížová cesta*) přibližují se pojetím pracím sochaře Frant. Bílka, s nímž F. vešel v přátelství. Studie z cest po Italii a Francii vystavoval F. v Praze, zejména temperové malby. Novější dobou věnoval se provádění mosaikových dekorací na průčelích budov; tak provedl obraz *Madonny na kostele P. Marie Sněžné*, mosaiky v Budějovicích a j.

Förster-Nietzsche Elisabeth, spisov. něm. (* 1846 v Rocken) jest sestrou filosofa Fr. Nietzsche a správkyní jeho literární pozůstalosti. Vydala 2. sv. jeho korrespondence, obsahující dopisy s E. Rhode (1902), jeho *Gedichte u. Sprüche* a *Das Leben Fr. Nietzsches* (1904). Žije ve Výmaru.

Fořt Jos., publicista čes. R. 1895 volen za městskou skupinu Litomyšl-Polička do sněmu zemského a r. 1897 za městskou skupinu kolínskou do říšské rady. Jako generální zpravodaj o rozpočtu zemském F. podal na sněmu král. Českého obsáhlý plán na úpravu financí zemských v souvislosti s dosavadní soustavou daňovou. Úsilně pracoval o aktivování pojišťování soukromého úřednictva a v obchodní i živnostenské komoře pražské zasadil se o zřízení oddělení tarifnictví. R. 1905 v listopadu jmenován odborným přednostou v ministerstvu železnic; počátkem června r. 1906 vstoupil do kabinetu Beckova jako ministr obchodu, kdež setrval až do podzimu r. 1907, kdy vystřídán drem Fr. Fiedlerem. Napsal: *O stěhování se lidu našeho do ciziny* (Praha, 1876, J. Otto); *Nový zákon o ubytování vojska ze dne 11. čna 1879* (t., 1879, J. Otto); *Státní rozpočet a daně* (t., 1880); *Nové obchodní smlouvy Rakousko-Uherska s Německem, Italií, Švýcarskem a Belgií* (t., 1892); *Kanalisace Vltavy a Labe z Prahy do Ústí n. L.* (t., 1894); *Jádro otázky nastávajícího rakousko-uherského vyrovnání* (t., 1896); *O významu cel v obilní tržbě* (t., 1899); *Dějiny rakouského zemědělství a lesnictví a jejich průmyslu od r. 1848—1898* (t., 1899), *Podstata a význam mlecího řízení zrušeného zatímně minist. nařízením z 22. září 1899 č. 177 říš. zák.* (t., 1900); *Ven z přítmí!* (t., 1905); *Zákon o povinném pojišťování soukromých úřadníků* (t., 1905).

* **Fořt** Karel, odborný spis. čes. (* 2. list. 1852 ve Klich u Mělníka). Studoval na škole hospodář. v Hracholuskách, na vyš. vinař. a ovocnické škole v Klosterneuburku a na vyš. školách pro zemědělství ve Vídni, potom působil v l. 1876—85 při chemicko-fysiologické stanici v Klosterneuburku a od r. 1885 jest ředitelem vinařsko-ovocnické

školy na Mělníce. Za účelem podrobnějšího seznání ovocnictví a vinařství procestoval Rakousko, Porýnsko, Virtembersko, Badensko a Francii. Napsal a o sobě vydal: *Vřetenatka révová* (*Peronospora viticola de By*) *a její zhoubná působnost, jakož i ochranné prostředky proti této plísni* (Mělník, 1890); *Vinařství v království Českém* (Praha, 1891); *Mšice révová* (*všeobecně zvaná révokaz*), *Phylloxera vastatrix* (*Planchon*) *a její zhoubná působnost, jakož i prostředky čelící proti její zhoubné působnosti* (Mělník, 1902). Jest spolupracovníkem »Čes. Vinaře«.

* **Fort Dauphin** [fordófén], důležitá vojenská stanice franc. na j. ostrova Madagaskaru, na konci poloostrova Tolanara, na vápencové skále 28 *m* vys. Byla založena 1897 místo nezdravé stanice na zátoce Santa Lucia. Poblíž leží vesnice domorodců Antanosy.

Fort Dodge, m. v sev.-amer. státě Iowa, má 12.162 obyv. (1900).

* **Fortinskij** Feodor Jakovlevič, historik rus. (* 1846 — † 1903). Vystudovav na petrohradské univ., stal se na základě magisterské dissertace *Titmar Merzeburskij i jego chronika* (1872) docentem všeobecných dějin na universitě v Kijevě. R. 1874 poslán byl na státní útraty za hranice, kde se zdržel dva roky (hlavně u Waitze v Gotinkách a na École des chartes v Paříži). R. 1877 na základě doktorské dissertace *Primorskije vendskije goroda i ich vlijanije na obrazovanije ganzejskago sojuza* jmenován byl professorem. Z četných jiných prací dlužno vytknouti: *Opyt sistěmatičeskoj obrabotki istoričeskoj kritiki* (1884) a rozbor spisu Geděonova »Varjagi, i Rus« (v »Žurn. min. narod. prosvěščenija«, 1892).

* **Fortis** Alessandro, politik ital. (* 1844). Studoval práva v Pise, byl členem Garibaldiova dobrovolnického sboru a účastnil se bitvy u Mentany 3. list. 1867. Potom byl advokátem v Bologni a r. 1880 zvolen do komory poslanců, kde se stal záhy jakožto příslušník strany radikální z vůdců nejkrajnější levice. Ale v pros. 1888 přešel ke straně monarchisticko-radikální a byl do r. 1890 stát. podsekretářem v min. vnitra. V kabinetě Pellouxově byl r. 1898—99 ministrem orby, obchodu a průmyslu. Od března 1905 do února 1906 byl předsedou ministerstva umírněně liberálního.

* **Fort Jameson** [fórt džémz'n], osada v severovýchodní Rhodesii v již. Africe, 200 *km* od západ. břehu jez. Tanganjiky, je sídlem angl. správy této osady.

* **Fortunatov** Filipp Fedorovič, jazykozpytec rus. (* 1848), studoval na univ. moskevské, kde byl professorem srovnávacího jazykozpytu. R. 1871 s V. F. Millerem podnikl výzkumnou cestu na Litvu a vydal pak cenný sborník litev. nár. písní (»Izvěstija moskev. university«, 1872 a o sobě). R. 1884 universita kijevská a moskevská jmenovaly jej čestným doktorem a r. 1898 petrohrad. akademie zvolila jej svým členem. Od r. 1902 žije v Petrohradě. Práce jeho směřují hlavně k poznání přízvuku litevsko-slovanského a indoevropského a v tomto směru F. jeví se vážným průkopníkem. On první zavedl též na rus. universitách kurs litevštiny a přednášel o fonetice a morfologii indoevrop. jazyků vůbec a staroslovanštiny a gotštiny zvláště. Práce jeho z litevštiny otištěny jsou v Kuhnových a Schleicherových »Beiträge zur vergl. Sprachforschung«, v Bezzenbergerových »Beiträge zur Kunde der indogerm. Sprachen«, v »Mittheilungen der litauischen litterarischen Gesellschaft«, v »Gelehrte Anzeigen« univ. v Gotinkách a j. R. 1897 petrohr. akademie počala vydávati jeho redakcí Juškevičův »Litovskij slovarj«. Z prací ostatních jmenujeme: *Indojevropejskija plavnyja soglasnyja v drevněindijskom jazykě* (1896); *Zur vergleichenden Betonungslehre der lituslavischen Sprachen* (»Archiv für slav. Philologie«, 1880); *Ob udareniji i dolgotě v baltijskich jazykach. I. Udarenije v pruskom jazykě* (»Rus. Filologičeskij Věstnik«, 1895 a něm. překl. v Bezzenbergerových »Beiträge«); *Phonetische Bemerkungen veranlasst durch Miklosich's Etymologisches Wörterbuch der slav. Sprachen* (»Archiv« Jagićův, sv. XI.—XII.) a j. Z jeho žáků jsou předními G. K. Uljanov, A. A. Šachmatov, V. N. Ščepkin, Jablonskij a j.

* **Fortunatov** Aleksěj Fedorovič, národohospodář. spis. rus. (* 1856 v Petrozavodsku), bratr před., jest profess. národohospodářství na technice kijevské (od r. 1899) a vydal o sobě *Urožaji rži v Jevropejskoj Rossiji* (Moskva, 1893); *Seljskochozjajstvennaja statistika Jevropejskoj Rossiji* (t., 1893); *Naselenije i chozjajstvo Avstraliji* (t., 1898); *Obščij obzor zemskoj statistiki krestjanskago chozjajstva* (t., 1892) a mn. j.

* **Fort William**, město v kanadské prov. Ontario, v kraji Algoma při Thunderbai Horního Jezera a při kanadské dráze pacifické, teprve nejnověji vzniklé, 3633 obyv. (1901). Má veliké elevátory a rozsáhlý obchod obilím a průvoz hornin.

* **Fosforescence** rostlin a zvířat viz Světélkování.

* **Fosforidy** viz Fosfidy.

Foster 4) Birket, kreslič a malíř angl., † v dub. 1899 u Weybridge (Surrey).

* **Foster** Clement Le Neve, geolog anglický (* 23. bř. 1841 v Camberwellu — † 19. dub. 1904 v Londýně), vychován byl v Boulogne-sur-Mer, r. 1857 vstoupil do Royal School of Mines, pak navštěvoval horn. akademii ve Freiberku (Sasko), načež jako člen Geological Surveye mapoval wealdenské vrstvy v Kentu a Sussexu a kamenouhelné vrchy v Derbyshireu a Yorkshireu. R. 1872 jmenován inspektorem důlním v jihozáp. Anglii, r. 1890 professorem hornictví na Royal College of Science a Royal School of Mines. Upozorniv po prvé na se odborníky svou první zprávou o hornictví (1865), rozvinoval velikou literární činnost v rozličných »Proceedings« vědeckých ústavův a

společnosti. R. 1894 vydal první svazek velkolepého díla *Ore and Stone Mining* a r. 1904 *Minning and quarrying*.

Fotinov Konstantin, spis. bulharský (* 1801 — † 1849), vyučoval v Smyrně, kde založil první bulhar. časopis »Ljuboslovije ili povsemésjačno spisanije« (1844). Mimo to napsal: *Grekoblgarskij razgavornik* (Smyrna, 1840) a *Obščoje zemleopisanije v kratcé za vsičkata zemlja* (1843). Působil horlivě proti zlořádům řec. kněží a turec. vlády, posílaje zprávy do evrop., jmenovitě franc. časopisů. Srv. Petdesetgodišninata na K. F. (1896), dr. I. Šišmanov, K. F. (»Ministerski Sborník«, sv. XI.).

***Fotofonograf** jest přístroj sestrojený r. 1901 E. Ruhmerem, kterým možno mluvu lidskou, zvuk fotografovati a z jeho fotografie opět nabýti věrné reprodukce akustické. Přístroj skládá se ze zaříz ní mluvicí lampy (viz Telefonie bez drátu, str. 163*b*) a z fotografického apparátu zvlášť zařízeného. Mluví-li se pomocí mikrofonu do mluvicí lampy, mění se změnou elektrického proudu i svítivost lampy. Fotografický apparát fotografuje tyto změny na odvinujícím se filmu. Z negativního otisku vytvoří se filmový diapositiv a silným osvětlením vrhá se jeho obraz na selenovou desku zapiatou do obvodu elektrického proudu, v němž také zapiat je telefon. Různým osvětlením mění selen svůj elektrický odpor, tím mění se intensita proudová ve větvi s telefonem, tento se rozezvučí a věrně reprodukuje mluvu na diapositivu fixovanou.

***Fotografické desky** mimo zmíněné při článku Fotografie, str. 414, hotoví se nyní přečasto pro speciální účely. Tak na př. brómostříbrnaté desky citlivé pro rozdíly barevné, desky orthochrómatické sensibilují se diazovou černí B. H. N. pro barvy žluté až tmavě červené, nigrosinem B nebo i některými glycinovými barvivy. Desky, jež jsou sensibilovány celkem pro všechny barvy spektra, jsou v obchodě pode jménem desk panchrómatických. Těch užívá se hlavně k reprodukci barevných obrazů, hotovení negativů pro trojbarevný tisk, fotografie spektra a pod. Pro fotografii předmětů lesklých nebo silně osvětlených interieurů okny užívá se desek isolárních, na nichž netvoří se světelné dvory. Byla li totiž na některém místě deska velmi osvětlena, jde rozklad bromidu až za kontury daleko podle délky exposice onoho místa. To zaviněno jest prosvitnutím paprsku citlivou vrstvou a zpětným jeho odrazem. F. d. pro barevnou fotografii (vynález Lumièreův, autochrómy, jsou připravovány emulsí, v níž jsou zrnéčka škrobová barvy spektrálně červené, zelené a žluté. Vyvolávání desek těch děje se speciální methodou.

***Fotografický tisk,** fotomechanická reprodukce, viz Heliografie, Fotolithografie, Fotochromografie, Fototypie, Fotozinkografie, Zinkografie a pod.

Fotografie zdokonalena byla poslední dobou nesmírnou řadou vynálezův, o nichž nelze zmiňovati se v krátkém informačním článku jinak než v rysech nejhrubších. Za vývojky pro desky brómostříbrnaté užívá se ponejvíce četných produktů dehtových. Jsou to nyní tyto: pyrogallol, hydrochinon, pyrokatechin, amidofenol v alkalickém roztoku jménem rodinal, diamidofenol (amidol se siřičitanem sodnatým bez alkali jest dobrou vývojkou pro brómostříbrnaté positivy), soli kyselin amidonaftolsulfonové (eikonogen), amidonaftoldisulfonové (diogen), methylparaamidofenol (vývojka metolová), methylorthoamidofenol hydrochinon (ortho-vývojka) a oxyfenylglycin (vývojka glycinová). Zvláště oblíbenou jest vývojka glycinová, jíž možno různou koncentrací vyhověti deskám i značně pochybeně exponovaným. Pro zeslabování negativů zaveden ammoniumpersulfát $(NH_4)_2S_2O_8$, jenž snadno pouští svůj kyslík; negativy plné přílišných kontrastů se vyrovnávají, prudké stíny vysvětlují; podobně působí i kaliumferrocyanid, jenž zeslabuje rovnoměrněji. Pro zesilování desek užívá se roztoku sublimátu a kaliumbrómidu, některých solí uranových a pod. Umělé osvětlení pro fotografování děje se bleskovým práškem magnesiovým neb aluminiovým, jemuž přimíšeny soli kyslíkem bohaté, jako ammonium- nebo kaliumpersulfát, permanganáty, také chloráty, perchloráty. Papírů kopírovacích i vyvolávacích, pigmentů a j. vyrojily se nesmírné řady, tak že máme úplně v moci fotografií vzbuzovati v obrázku nálady snadněji než kdekoliv jinde. Technika objektivů fotografických jest tak dokonalá, že obdržíme nejen objektivy výborné pro účely speciální, nýbrž i objektivy universální, vyhovující až do mezí krajně přípustných.

F. v přirozených barvách snaží se vedle správného zpodobení kontur a pravdivého rozdělení světel a stínu vystihnouti též všechny barvy a barevné odstíny originálu. Problém je tak starý jako f. sama. Počátkem XIX. století pozoroval Seebeck, že papír potřený chloridem stříbrnatým, osvětlený denním světlem pod různobarevnými skly, přijímá barvu těchto skel. Pozdější studium ukázalo, že tu běží o chemickou přeměnu látky, způsobenou absorpcí, že existují barviva která přijímají a udržují tu barvu, jež souhlasí se světlem na ně působícím, t. j. ony látky přeměňují se pouze světlem, které pohlcují, a nemění se světlem, které odrážejí. Theorii těchto tělesných barev vypracoval Otto Wiener a položil tak základ k methodám f v přír. barvách, které propracovali Neuhaus, Worel, Smith, Sczepanik a j. Citlivou vrstvou desky po případě papíru u těchto method jest obyčejně směs tří barviv, která dohromady pohlcuje všechno světlo, tak že je černá. Vrstva se zcitliví látkami prchavými (kysličníkem vodičitým, anetholem), nebo takovými, které po expo-

sici lze snadno odstraniti. Posud nebylo možno zvýšiti citlivost tak, aby se praepa rovaná deska hodila pro zobrazení komorou fotografickou, a proto se užívá nejvíce papíru s vrstvou (resp. vrstvami) barviv, na který se v slunečním světle kopíruje barevný diapositiv. Papír takový pod názvem »Uto« zavedla do obchodu papírn. továrna Smithova v Curichu. Při jiné methodě užívá se zajímavé vlastnosti leukozásad. Jsou to nestálé bílé látky, které povstaly z barviv, jimž lze osvětlením dodati zase barvy původní. Osvětlení nutno voliti doplňkově, má-li žádaná barva brzy se ukázati.

Vedle uvedené přímé methody f. barevné vyvinula se methoda Lippmannova z počátků velmi podobných. V l. 1849—55 E. Becquerel konal pokusy podobné uvedeným pokusům Seebeckovým s tím rozdílem, že připravoval citlivou vrstvu chloridu stříbrnatého na desce stříbrné. W. Zenker vyložil barvy povstávající na deskách takto upravených jako barvy tenkých vrstev, vznikající interferencí světla. Lippmann zdokonalil tuto methodu jednak tím, že užil emulsí velmi citlivých a to na všechny barvy předmětu a že dosáhl obrázků úplně stálých. Při způsobu Lippmannově osvětlí se emulse skrze sklo desky, aby světlo prošedši vrstvou emulse mohlo se odrážeti na rtuti, která byla nalita do zvláštní nádobky k desce těsně přiléhající. Odražené světlo interferuje s dopadajícím a povstanou stojaté vlny světelné, jejichž účinek objeví se při vyvolání jako jemné vrstvičky vyloučeného stříbra v emulsi. Šikmým bílým osvětlením vyvolaného a fixovaného obrázku reprodukují se barvy interferencí. Ostatní methody f. v přir barvách nazývají se nepřímými proto, poněvadž při nich jako při obyčejné f-ii výsledný obrázek hotoví se z negativu. Sem náleží především f trojbarevná, která rozkládá barvy originálu ve tři barvy základní a z těchto tří zase skládá kopii. Poněvadž toto skládání barev může se díti současným vnikáním barevných světel do oka, nebo pohlcováním některých světel barevných v látce, kterou dříve světlo musí projíti, než oka dostihne, rozeznávají se dva způsoby skládání barev, sčítání a odčítání, čili způsob positivního a negativního skládání barev. Při positivní methodě Ivesově fotografuje se originál třikrát, a to po prvé filtrem žlutočerveným, po druhé zeleným a po třetí modrofialovým. Tři tyto negativy kopírují se obyčejně na desky skleněné jako diapositivy a promítají se pak na společnou stěnu, tak že se každý osvětlí světlem, které projde příslušným filtrem. Obrázky Ivesovy lze pozorovati též subjektivně zvláštním zrcadlovým strojem (chromoskop Ivesův). Joly upravil všechny tři filtry na jediné desce, kde se střídaly ve tvaru úzkých barevných proužků. Po exposici resultoval vyvoláním a fixací negativ jemně čárkovaný, který byl kopírován a kopie pak pozorována filtrem podobně upraveným. Tato positivní methoda byla v l. 1906 – 7 značně zdokonalena firmou bratří Lumièreů v Paříži a zavedena do praxe deskami autochromovými. Tyto desky jsou již připraveny tak, že každá deska má svůj trojbarevný filtr, který rozděluje při exposici světlo originálu ve tři základní druhy a který při pozorování obrázku má tutéž úlohu jako Jolyho barevná mřížka. Filtry autochrómové desky skládají se z velmi malých škrobových zrníček, jež byla pro sebe třemi základními barvami obarvena, pak v určitém poměru smíchána a na lepkavý povrch desky skleněné nasypána, tak že zrnko přilepí se pokud možno vedle zrnka. Zbylé mezery mezi zrnky jsou vyplněny černým práškem. Vrstva filtru pokryta je slabou vrstvou laku a na té jest nalita emulse zcitlivěná pro všechny barvy spektrálné. Deska se vkládá do kassetty stranou skleněnou k paprskům dopadajícím, aby světlo dříve prošlo filtry, a poněvadž by při obyčejném vyvolání a fixování vznikl negativ doplňkově zbarvený, převrátí se před fixací vyvolaný negativ v positiv Poněvadž je pak výsledkem positiv na té desce, které k f ii bylo použito, je vlastně tato autochrómová methoda methodou přímou. Výsledky touto methodou získané jsou velmi dokonalé a nelze jinou posavadní methodou zhotoviti diapositivy věrnější. Při subjektivním pozorování autochrómů vadí poněkud malá světlost těchto obrázků. Brzy po vynálezu Lumièreově ohlášeno bylo několik podobných desek, ale prakticky se posud (1908) žádná jiná mimo autochrómovou desku Lumièreovu neosvědčila.

Jiný tříbarevný přímý způsob f. v přir. barvách zavedl Wood. Místo tří filtrův užívá tří ohybových mřížek o různém počtu vrypů, kteréž uchylují tři základní barvy stejně. Na tutéž desku chrómové gelatiny kopírují se všechny tři diapositivy (z původních negativův), a to každý skrze příslušnou mřížku. Kopie jest úplně průhledná a nabude barev teprve při osvětlení štěrbinou rovnoběžnou s jednotlivými vrypy a při pozorování kopie v určitém směru. Methoda byla značně zdokonalena Ivesem (1906), který použil pouze jediné mřížky a to ve spojení s Jolyho rozdělením celé desky v úzké proužky. Methoda vyniká tím, že lze první kopii velmi snadno rozmnožiti. K pozorování obrázků jest ovšem potřebí zvláštního přístroje.

Methody negativní vesměs vycházejí ode tří negativů pořízených třemi filtry. Tyto negativy kopírují se tak, aby kopie doplňkově (vzhledem k filtru, pod kterým negativ povstal) zbarvené přeneseny býti mohly na týž podklad. Při methodě Sanger-Shepherdově, která je velmi podobná methodě dra Hesekiela a která též bratřími Lumièrey byla zpracována, diapositiv z negativu prvního (pod červeným filtrem povstalého) zbarví se doplňkově (Thornbullo-

vou modří). Ostatní dva negativy kopírují se na film s chrómovanou emulsí, která se vyvolá v teplé vodě, tak že po fixaci zbude gelatinový relief, jejž lze zbarviti koupáním v roztoku příslušného barviva. Zbarvené filmy se pak s prvním diapositivem slepí nebo se z nich obrázek otiskne na první obrázek modrý, který byl pořízen na papíře brómostříbrnatém. Pouhého otiskování užívá methoda dra Koeniga, tak zv. pinatypie. Při pinatypii vychází se ze tří diapositivů, které se kopírují na skleněné desky opatřené chrómovanou gelatinou. Desky se vyvolají pouze ve studené vodě, barví se pak doplňkovými zvláštními barvivy, která při doteku s vlhkým gelatinovým papírem přecházejí na papír. Po oschnutí kopie se znovu zvlhčí a tiskne se na ni druhou deskou atd. Nevýhodou methody jest opatřování diapositivů, výhodou naopak jsou tyto diapositivy, má-li býti barevná kopie větší než originální negativy. V. Novák upravil tuto methodu k snadné a levné výrobě diapositivů v přirozených barvách.

Společnost N. P. G. (*Neue photographische Gesellschaft* v Berlíně) zavedla do obchodu tenké filmy, jejichž gelatinový povrch opatřen jest již příslušným barvivem. Pigmentové folie tyto zcitliví se dvojchrómanem draselnatým a na ně se kopírují tři základní negativy, tak aby barva filtrů a barva folie byly doplňkové. Filmy se pak v teplé vodě vyvolávají a po oschnutí přenáší se obrázek postupně na týž podklad.

Zdárný výsledek při methodách uvedených záleží nejen na dokonalých třech základních negativech, ale i na relativně správném zbarvení jednotlivých kopií, z nichž se skládá výsledný obrázek. V uvedených methodách může tato okolnost státi se pramenem nedokonalosti (přebarvených obrazů atd.). U diachrómové methody dra Traube jest tato libovolná manipulace uplně vyloučena. Hotové diapositivy, kopírováním základních tří negativů povstalé, odbarví se ve zvláštním iódovém roztoku, v němž elementární stříbro obrázku promění se na iódid stříbrnatý. Pak se obrázky barví zvláštními barvivy, které zbarví obrázek jen do určitého stupně (chemicky) podle množství stříbra původně vyloučeného. Po fixaci přenesou se obrázky na týž podklad ať skleněný nebo papírový. Podle V. Nováka kopíruje se jeden negativ na film, jeden negativ (pinatypií) se převrátí (z leva na pravo) a pak teprve kopíruje. Tím odpadne přenášení na společný podklad, neboť lze slepiti dva skleněné diapositivy vrstvou k sobě a mezi ně třetí na tenkém filmu tak, že kontury úplně se kryjí.

Z veliké literatury f. v přir. barvách viz: Dr. Vlad. Novák, F. ve vědě a praxi (»Sbírka přednášek a rozprav«, J. Otto v Praze, 1908); A. v. Hübel, Die Dreifarbenphotographie (Halle n. S., 1902); dr. E. König, Die Farben-Photographie (Berl., 1906); t., Die Autochrom-Photographie (t., 1908); dr. A. Miethe, Dreifarbenphotographie nach der Natur (Halle n. S., 1904) a četné články v odbor. časopisech, na př. stálou rubriku ve »Wiener Mitteilungen«, Víd., 13. roč. r. 1908. *nvk.*

F. elektrická sluje hotovení fotografických obrazů pomocí elektrického světla, po případě chemickým působením elektřiny.

F. mikroskopická viz Mikrofotografie (Dopl.).

* **Fotografometrie** v. Fotogrammetrie.

* **Fotografon** viz Fotofonograf (Dopl.).

* **Fotogramm**, obraz vytvořený fotografickou cestou.

* **Fotochromoskop**, též chromoskop, jest projekční přístroj, který promítá obrazy na projekční stěnu v přirozených barvách. Sestrojen byl r. 1888 F. E. Ivesem a použito principu tříbarvé fotografie, t. j. v projekčním přístroji jsou tři diapositivy pořízené z negativů fotografovaných pod skleněným filtrem červeným, zeleným, fialovým. Tyto tři diapositivy se opět s příslušným barevným světlem promítnou na stěnu, tak že všechny tři splynou v jeden obraz, jejich barvy se smísí a dají přirozený dojem barevný.

* **Fotomesometr**, zařízení u fotometru, dovolující rychle vyšetřiti křivku světelné intensity obloukové lampy v různých směrech. Zavedeno bylo Blondelem a skládá se z neprůhledné otáčivé koule, v jejímž středu umístí se světelný oblouk zkoušené lampy. Koule opatřena jest určitými otvory, které podle své posice propouštějí světelné paprsky určitých směrů. Tyto se pak zrcadélky odrážejí do fotometru.

* **Fotostereobinokl** jest polní, resp. divadelní kukátko, kterého s malou změnou může býti použito jako stereoskopické komory fotografické. Velikost obrázků jest při f-u vyráběném fir. C. P. Goerzovou v Berlíně 4·5×5 *cm*. *nvk.*

* **Fototelegrafie**, totéž co telefotografie (v. t.).

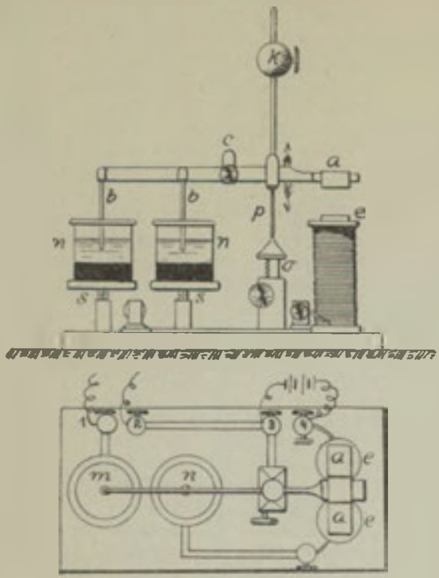
* **Fotothermometr** elektrický sluje přístroj k měření teploty vody ve značných hlubinách. Skládá se z teploměru rtuťového, elektrické žárovky a fotografické citlivé desky papíru. Přístroj spustí se s lodi do vody a za chvíli zapne se na lodi elektrický proud do žárovky a tím na fotografické desce, papíru zobrazí se teploměrný sloupec rtuťový.

* **Fototropismus**, t. j. heliotropismus (v. t.).

Foucart Paul. K publikacím jeho jest dodati: *Recherches sur l'origine et la nature des mystères d'Éleusis* (Pař., 1895); *Les grands mystères d'Eleusis. Personnel, cérémonies* (t., 1900); *Le culte de Dionysos en Attique* (Extraits de Mémoires de l'Académie des inscriptions et belles lettres, díl XXXVII., t., 1904).

* **Foucaultův přerušovač** jest rtuťový přerušovač používaný nejvíce při ruhmkorffu. Jeho zařízení podává vyobr. č. 4997. Galvanické články zapnou se do svorek *3*, *4*. Jedna svorka primární cívky ruhmkorffu za-

pne se do svorky *1*, druhá připne se na svorku zdroje elektrického, který má ruhmkorffu dodávati elektrický proud. Druhá svorka zdroje připne se na rheostat a z rheostatu vede se připojovací drát na svorku přerušovače označenou *2*. Nad elektromag-

Č. 4997. Foucaultův přerušovač.

nety *e e* nalézá se železná kotva *a a* upevněná na vodorovné páce *c*, opatřené tyčkami *b b*, které vnořují se ve skleněných nádobkách *m n* naplněných rtutí a lihem. Rtuť jejich je vodivě spojena s kovovými podstavci *S S*. Vodorovná páka jest upevněna na svislé páce pružné *p*, kterou možno zdvihnouti nebo spustiti pomocí šroubu a ozubené tyče *o*. Posuvnou koulí *K* možno měniti rychlost přerušování. Jsou-li tyčky *b*, *b* ve styku se rtutí, prochází proud z článků svorkou *3* do sloupce *o*, pera *p* páky *c* a tyčkou *b* v nádobě *n* přejde do zpodku *S*, proběhne elektromagnety *e e* a svorkou *4* přijde k zápornému pólu článků galvanických. Působením tohoto proudu elektromagnet *e e* stanou se magnetickými, přitáhnou železnou kotvu *a* páky *c*, tyčinky *b b* vynoří se ze rtuti. Tím přeruší se jak proud z článku, tak proud ruhmkorffový ve svorkách *1*, *2*, pero *p* odtrhne kotvou *a a*, tyčinky *b b* přijdou opět ve styk se rtutí, zavede se opět proud a vše se opakuje.

***Foucaux** [fukó] Philippe Edouard, orientalista franc. (* 11. září 1811 v Angersu — † 19. kv. 1894 v Paříži). Studoval v Paříži, stal se r. 1842 professorem řeči tibetské na École des langues orientales vivantes a r. 1858 prof. sanskrtu na Collège de France. O tibetské řeči a literatuře napsal: *Rgya-tcher-rol-pa, ou Développement des jeux, contenant l'histoire du Bouddha Sakya-Muni* (Pař., 1847—48, 2 sv.) a *Grammaire de la langue tibétaine* (1858). Později oddal se studiu literatury sanskrtské, zvl. indických dramat a básní epických a uveřejnil překlady z toho oboru, jako: *Lalitavistara* (1884—92, 2 sv. v Annálech musea Guimetova) a menší práce zvl. v »Revue de l'Histoire des Religions« a j. — Jeho choť, roz. Filonova, byla spisovatelkou známou pod pseudon. Mary Summer.

Fouillé Alfred filosof franc., napsal ještě: *La psychologie des idées-forces* (1893, 2 sv.); *Descartes* (1893); *Le mouvement positiviste et la conception sociologique du monde* (1896); *Le mouvement idealiste et la réaction contre la science positiviste* (1896); *Psychologie du peuple français* (1898); *Nietzsche et l'immoralisme* (1902); *Esquisse psychologique des peuples européens* (1903) a j. Do češt. přeložili L. K. Hoffmann a Fr. Žákavec jeho »Kritiku mravních soustav naší doby« (Praha, 1900).

Fouquier J. F. Henry, politik a kritik franc., † 1901. Vydal ještě: *Paradoxes féminins* (1886); *Le roman d'une conspiration* 1890); *Philosophie parisienne* (1900) a j.

***Foureau** [furó] Fernand, franc. inženýr a cestovatel (* 17. říj. 1850 v St. Barbant, dep. Haute-Vienne), jest od r. 1871 činný ve stát. službě v Alžírsku a alžírské Sahaře a náleží k předním cestovatelům francouzským v Africe. Podnikl v l. 1883—97 devět výzkumných cest po alžírské Sahaře, na desáté cestě 1898—1900 procestoval celou záp. Afriku z Biskry přes Varglu, Agades a Sinder k Čadskému jezeru, jsa stále doprovázen Lamym, který však v bojích s Rabahem r. 1900 zahynul. Potom F. postupoval sám podle Šari k Uelle a po Kongu až k jeho ústí. Výzkumy jeho doplnily podstatně známosti o Sahaře jako o Ahaggarské vysočině, o Sinderu, jejž Evropané (Richardson, Barth, Overweg) posledně navštívili r. 1849. F. žije nyní v Asnières (depart. Seine). Uveřejnil: *Carte d'une partie du Sahara septentrional* (1:1,000.000, Pař., 1888); *Une mission au Tademayt, territoire d'In Salah en 1890* (t., 1891); *Rapport sur ma mission au Sahara et chez les Touareg Azdjer 1893 et 1894* (t., 1894); *Mission chez les Touareg 1894 et 1895* (t., 1895); *Dans les Grand-Erg 1895 et 1896* (t., 1896); *Essai de catalogues des noms arabes et berberes de quelques plantes, arbres et arbustes algériens et sahariens* (t., 1896); *Au Sahara. Mes deux missions de 1892 et 1893* (t., 1897); *Mon neuvième voyage au Sahara, 1897* (t., 1898); *D'Alger au Congo par le Tchad, Mission Saharienne F.-Lamy* (t., 1902); *Documents scientifiques de la mission saharienne* (t., 1905, 2 sv.).

Fournier 6) August, historik rak., r. 1899 jmenován prof. dějin na technice vídeňské a vzdal se dráhy politické. R. 1903 stal se ř. prof. víd. university. Napsal ještě: *Der Kongress von Châtillon. Die Politik im Kriege von 1814* (Víd. a Lip., 1900); *Historische Studien u. Skizzen* (Lip. a Praha, 1885).

de **Fourton** Oscar Bardy, politik franc., † 5 pros. 1897 v Paříži.

* **Foustka** Vilém, spis. čes. (* 1. led. 1836 v Trpině u Poličky — † 3. čce 1880 na Kr. Vinohradech). Zřídil po letech šedesátých XIX. stol. v Brně nár. knihtiskárnu, kdež tiskla se počátkem r. 1863 »Mor. Orlice«, do níž jakož i do »Přítele Mor.« psával. Sám vydával r. 1865 »Zábavy Večerní«, později »Svobodnou Obec« a účastnil se vydávání humor. časopisu »Vosa«. Později stal se úředníkem Mor. vzáj. pojišťovny v Brně, od níž přestoupil ke »Slavii« v Praze, kdež byl také publicisticky činný, přispívaje články svými do »Slovana«. Posléze stal se zakladatelem a ředitelem První české všeob. banky pojišťovací, která však brzy upadla v konkurs. Potom vydával čtrnáctideník pro pojišťování (r. 1876—77). *br.*

* **Foustka** Břetislav (* 1862 v Trpině v českomoravské vysočině), pochází ze staré rychtářské rodiny, částečně evangelické. Vzdělán byl pražskými středními školami a českou universitou, kde přilnul k prof. Masarykovi a jeho směru. Pokrokové směry zastupoval i ve své středoškolské činnosti na Malé straně, v Třeboni a na Smíchově (od 1897). V l. 1900—1 konal sociologická a filosofická studia na universitách a vědeckých ústavech v Berlíně a Paříži a byl r. 1905 habilitován na české universitě pro obor filosofie a sociologie. Oddal se záhy činnosti vědecké. Z řady pojednání a úvah uvádíme: *Turgot, sociolog* (Progr. třeboň. gymn., 1891); *Reforma klassických studií* (»Naše Doba«, 1894); *Vliv soudobé monogamie na mravnost* (»Česká Mysl«, 1902); *Sociologie a školy střední* (Progr. smíchov., 1902); *Glossy k studentské sebevraždě* (»Věstn. česk. professorů«, 1904); *Zásady ženské otázky* (Praha, 1904); *Student a sexuální otázka* (Svaz českosl. stud., 1905); *Organisujme mládež k životu abstinentnímu* (»Pražská Lidová Revue«, 1906); *Čechische Abstinenzbewegung* (»Čechische Revue«, 1908); *Kultura střízlivosti* (»Vzdělání lidu«, 1908). Známým se však stal hlavně svým spisem: *Slabí v lidské společnosti.* Ideály humanitní a degenerace národů (Praha, 1904), v němž ukazuje, že není sice obecné postupující degenerace soudobých národů, jak hlásají novoselekční theorie, upozorňuje však na degenerační činitele moderní kultury a udává cesty k reformám sociálním ve smyslu filosofie humanitní a evoluční. — Účastní se díle při souborném díle »Česká Politika« (Pr., Laichter). O myšlenkový rozvoj v Čechách zjednal si zásluhy překlady vědeckých spisů cizojazyčných, jako: Janet (Histoire de Science Politique, 1896, 2 sv.), Quick (Educational Reformers, 1897), Keim (Rom und das Christentum, 1898), Giddings (The Principles of Sociology, 1900), G. Jellinek (Allgemeine Staatslehre, 1906, vesměs v Praze). Jest spolupracovníkem Ottova Slov. Naučného pro obor sociologie. Pozoruhodné jest úsilí jeho o obrozovací práce v Čechách, hnutí za zrovnoprávnění ženy má v něm spolupracovníka a hnutí za životem abstinentním čítá jej mezi své vůdce. V řadách universitních přednášek po venkově probouzí smysl pro palčivé sociální problémy doby. *Zb.*

Fowler 2) John, inženýr angl., † 20. list. 1898 v Bournemouthu.

von **Fraas** 2) O., geolog něm., † 22. list. 1897 ve Štutgartě.

* **Frabša** František, spis. čes. (* 4 ún. 1887 v Unhošti). Po studiích na reálné škole v Praze věnoval se zcela žurnalistice a literatuře. Rediguje a vydává »Volné Listy«, sbírku »Moderní essaye« a »Naši Knihovnu«. O sobě vydal sbírky veršů: *Při hudbě vodotrysků* (Praha, 1905); *Co srdce vyprávělo* (t., 1906); *Na zlatých strunách* (t, 1908); *Zamlklé parky* (t., 1908); brošuru *Mistr Jan Hus a jeho význam pro člověka XX věku.* Mimo to přeložil ukázky z něm., franc. a angl. moderní lyriky.

* **Fraccazani** [ka-], jemné řecké fíky rostoucí na Korfu.

Fraikin Charles Auguste, sochař belg., † 1893.

Fraknói Vilmos, historik maďarský. Z dalších jeho publikací dlužno uvésti: *A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig* (Patronátní právo krále uherského od sv. Štěpána až do Marie Ter., Bpešť, 1895); *A Hunyadiak és Jagellók kora* (Doba Hunyadovců a Jag., IV. svazek Szilágyiových milleniových dějin uh., 1896); *Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez* (Lístář k dějinám patron. práva uher. krále, 1899); *Mátyás király magyar diplomatái* (Uh. diplomatové krále Matěje, 1898—99); *Szent László király ereklyetartója Raguzában* (Relikviář krále Ladislava Sv. v Dubrovníce, 1898); *Werbőczy István életrajza* (životopis Štěp. Verboczya, 1899); *Széchenyi Ferencz életrajza, 1754—1820* (vyšlo podobně jako životopis Verböczyův ve sbírce »Magyar Történeti Életrajzok«); *A magyar ország gyülések története, 1526—1587* (Dějiny uh. sněmů, 7 sv.); *Pecchinoli Angelo pápai legátus Mátyás udvaránál, 1488—1490* (Papežský legát Ang. Pecchinoli na dvoře Matějově, Bpešt, 1898); *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékkel* (Cirk. a polit. styky Uher s pap. stolicí, Bpešt, 1902 a 1903, 3 sv).

* **Fram** (nor., »ku předu«), název lodi, na níž Nansen podnikl svou epochální cestu k severní točně. Byla stavěna zvláštním způsobem, aby mohla snadno odolati lednímu tlaku. Později jí použil Sverdrup na své cestě v souostr. Arktickém.

Français Fr. L., krajinář franc., † 1897.

France 2) Anatole, básník a kritik franc., napsal ještě: *Le puits de Ste Claire* (1895; *Les Jardin d'Épicure* (1895); *Poésies, Les poemes dorés, Idylles et Légendes*; *Les noces corinthiennes* (1896); *Discours de réception à l'Académie francaise, séance du 24 décembre 1896* (1897); *Histoire contemporaine* (rozděleno ve 4 romány: *Le mannequin d'osier,*

1897, *L'orme du mail*, 1897, *L'anneau d'améthyste*, 1899, a *Monsieur Bergeret à Paris*, 1900); *Pages choisies* (1897); *Au petit bonheur* (veselohra v 1 jednání, 1898); *Clio*, historické skizzy (1899); *Filles et garçons*; *Nos enfants* (1900, 2 sv.); *Le procurateur de Judée* (1902); *Mme de Luzy* (1902); *Mémoires d'un volontaire* (1902); *Opinions sociales* (sv. I. 1902); *Crainquebille*, lidový kus zabarvený socialistického (1903); *Funérailles d'Émile Zola* (řeč, 1903); *Histoire comique* (1903); *Un chapitre inédit de la vie de Mr Bergeret* (1903); *L'Église et la République* (1905); *Sur la pierre blanche* (1905); *Le jongleur de Notre-Dame* (1906); *Sainte Euphrosine* (1906); *Histoire de Jeanne d'Arc* (1908). Od r. 1896 F. je členem franc. akademie. Do češtiny přeloženy: Novelly, přel. F. M. (Praha, 1895 a 1905, J. Otto); Zahrada Epikurova, přel. Václav Ertl (t., 1898); Černá lilie, přel. Pavel Horák (t., 1900) a Jaroslav Vrchlický (t., 1902).

***Francev** Vladimir Andrejevič slavista rus. (* 1867). Studoval pod prof. Budilovičem a Perwolfem slovanskou filologii, jejímž jest nyní professorem na varšavské universitě. Většina jeho prací se týká Čech, k nimž vřele přilnul a do nichž od delší doby každého roku přijíždí, aby studoval v pražských knihovnách a archivech. Kromě toho dojíždí od r. 1893 i do jiných zemí rakouských, do Německa a na Balkánský poloostrov. Napsal: *Matica Serbskája v Budišině* (Petr., 1897); *Rusové v Čechách za válek Napoleonských* (Praha, 1898); *A. S. Puškin v češskoj litěraturě* (Petr., 1898); *Daniil-Adam Veleslavin* (t., 1900); *K istoriji izdanij Rejmskago Jevangelija* (t., 1900); *Novaja etnografičeskaja karta Sěvernoj Čechiji* (t., 1901); *Ob izučeniji Slavjanstva* (Varšava, 1901); *Glavnějšije momenty v razvitiji češskago slavjanověděnija* (t., 1901); *Obzor važnějšich izučenij Ugorskoj Rusi* (t., 1901); *Ostatki jazyka slavjan polabskich, sobrannyje Čeljakovskim* (Petrohr., 1901); *Iz perepiski V. A. Macějevskago s russkimi učenymi* (Moskva, 1901); *K perepiskě P. J. Šafarika s P. I. Keppenom* (Petr., 1901); *Stichotvorenyje opyty pervych russkich slavjanovědov* (»Sborník Galicko Russkoj Maticy«, Lvov, 1901); *Iz epochi vozroždėnija Ugorskoj Rusi* (Lvov, 1902); *Russkija posoljstva v Čechiji v XVI. st.* (Varšava, 1902); *N. V. Gogolj v češskoj litěraturě* (Petr., 1902); *Očerki po istoriji češskago vozroždėnija. Russko-češskija svjazi konca XVIII. i pervoj polov. XIX. st.* (Varš., 1902; z hlavních spisů F-a); *V. G. Dunder i Imper. Ross. Akadėmija* (Varš., 1903); *Češskija dramatičeskija proizvedėnija XVI—XVII st.* (t., 1903); *Kazimir Brodzinskij i čechi* (Kijev, 1904); *K istoriji kafedry slavjanověděnija v Varšav. korol. Aleksandrovskom univ.* (Petr., 1905); *Sravnitěljnyj Slavjanskij slovarj S. B. Linde* (Varš., 1905); *Poljskoje slavjanověděnije konca XVIII. i pervoj četverti XIX. stol.* (Praha, 1906; doktorská dissertace); *Pisjma k Vjačeslavu Gankě iz slavjanskich zemelj* (Varš., 1905); *Tectander G., Iter Persicum* (něm. text z r. 1608 s úvodem; Praha, 1908); *Vzájemné dopisy J. Dobrovského a Jiřího S. Bandtkeho* (Praha, 1906).

Francie. Při sčítání obyvatelstva 24. bř. 1906 napočteno celkem 39,252.267 duší (73 na 1 km^2), což proti r. 1901, kdy napočteno 38,961.945 duší, značí vzrůst toliko o 290.322 duší) vůči ostatním státům evropským nepatrný. Neméně než 47 departementů vykazuje úbytek obyvatelstva proti r. 1901 a jenom 8 depart. honosí se větším vzrůstem; jsou to v prvé řadě Seine s Paříží, pak průmyslové depart. Nord i Pas-de-Calais a po nich Meurthe-et-Moselle, Morbihan, Seine-Inférieure, Seine et Oise, Vosges. Rozdělení obyvatelstva není arci rovnoměrné. Vyloučí-li se depart. seineský, ve kterém Paříž zvyšuje poměrnou lidnatost na 8018 duší, vynikají největší hustotou obyv. (nad 100 duší na 1 km^2) depart. Nord (328), Rhône (304), territ. de Belfort (157), depart. Pas-de-Calais (150), Bouches-du-Rhône (146), Seine-Inférieure (136), Loire (134), Seine-et-Oise (133) a Finistère (113); naproti tomu obyvatelstvo velmi řídké (pod 40 na 1 km^2) mají depart. Basses Alpes (16), Hautes-Alpes, Lozère (25), Landes (31), Korsika (33), Haute-Marne (35) a Gers (37). Také velikých měst, která mají přes 200.000 obyv., jest toliko pět (Paříž, Marseille, Lyon, Bordeaux, Lille). Příčinou nepatrného vzrůstu obyvatelstva jest nepřirozený pohyb jeho; jakkoli počet sňatků jest zcela normální, jeví se počet porodů naproti úmrtím příliš skrovným; r. 1899 činil přebytek jejich toliko 31.394 a r. 1900 bylo úmrtí dokonce o 25.988 více než porodů; r. 1902 povznesl se přebytek narozených opět na 83.944, ale od té doby stále klesá (1903: 73.106, 1904: 57.026 a r. 1905 docela jen 37.120); při tom r. 1905 bylo uzavřeno 302.623 sňatkův a napočteno 845.232 narozených a 808.112 zemřelých (v tom pojato též 37.941 mrtvých rozeňátek). Podle státní příslušnosti počítalo se celkem 37,416.917 Francouzův a to 37,195.133 rodilých a 221.784 naturalisovaných; kromě nich žilo ve F-ii 1,033.871 cizincův, a to Italů 330.465, Belgičanů 323.390, z Německa 89.772, Španělů 80.425, ze Švýcar 72.042, z Velké Britannie 36.948, z Lucemburska 21.999, z Ruska 16.061, z Rakouska-Uherska 11.730, jiných Evropanů 20.498, Američanů 16.172, jiné příslušnosti 3171 a neznámého původu 11.198. Tito přistěhovalci nahrazují ztráty vystěhovalectvím. Ze všeho přítomného obyvatelstva počtem 38,450.788 duší bylo mužů 18,916.889 a žen 19,533.899 (1901).

Zemědělství stále zůstává mezi hlavními živnostmi obyvatelstva francouzského, jakkoli výtěžek půdy i při vzdělávání velmi intensivním nestačí k výživě všeho lidu a F. musí stále dovážeti obilí. Z celé rozlohy země (53,646.370 *ha*) zaujato bylo r. 1905 celkem 8,397.131 *ha* lesem a 36,977.098 *ha* vzděláno na role, zahrady, vinice, lučiny a p. Pěstované plodiny jsou velmi rozmanité a plochu nejdůležitějším z nich věnovanou,

jakož i získanou sklizeň r. 1905 znázorňuje tento přehled:

	Osetá rozloha v *ha*	sklizeň	
Pšenice	6,509.711	118,212.850 *hl*	
Ječmen	706.664	14,391.390 »	
Oves	3,812.191	94,999.902 »	
Žito	1,269.450	20,480.080 »	
Pohanka	522.949	8,029.242 »	
Kukuřice	502.371	8,468.181 »	
Směska	150.301	2,518.896 »	
Zemčata	1,407.313	122,038.714 *q*	
Cukrovka	271.936	76,620.808 »	
Řípa na krmiva	596.067	189,159.013 »	
Řepka	31.933	496.327 »	
Len	27.113	146.020 »	semene
		206.452 »	vlákna
Konopí	19.141	88.470 »	semene
		166.341 »	vlákna
Vinná réva	1,744.108	57,857.317 *hl*	vina
Tabák	16.239	244.317 *q*	
Jetel	1,081.831	41,174.235 »	
Lučiny a pastviny	5,963.697	197,959.321 »	trávy a sena.

Vinařství, jež v zemědělství francouzském zaujímá postavení zvláště důležité, zotavilo se poněkud z pohrom, způsobených révokazem, ale trpí opět jinými úhonami, jmenovitě otázkou dělnickou; v posledních dvou letech stav vinic sice o něco se zmenšil, avšak újma tato nahrazena jest hojnou úrodou. R. 1905 vinohrady zaujímaly 1,744.108 *ha*, r. 1906 1,698.967 *ha* a r. 1907 toliko 1,649.157 *ha*, naproti tomu však výtěžek z vinic činil r. 1905 57,857.000 *hl*, r. 1906 52,079.000 *hl* a r. 1907 66,070.000 *hl*, nicméně stále ještě nedosahuje té výše jak v letech sedmdesátých XIX. stol. Mimo to ve mnohých krajinách upustilo se od pěstování dřívějších druhů, jemných sice, ale choulostivých. Poněvadž pak spotřeba domácí jest značná, nutno ještě víno do země dovážeti a dovoz tento stále přesahuje vývoz vína francouzského. Za to však F. vyváží vesměs druhy vybrané a následkem toho drahé, tak že položka za víno ve vývozu zaujímá místo vynikající. R. 1905 dovezeno 5,175.000 *hl*, r. 1906 5,764.000 *hl* a r 1907 4,970.000 (za 11 měsíců) a vyvezeno r 1905 2,605.000, r. 1906 2,110 000 a r. 1907 2,581.000 *hl* (za 11 měs.). Ovocnářství vedle vývozu hledaného ovoce stolního (r. 1905 ceněna sklizeň na 142,146.823 fr.) dodává též surovinu pro výrobu ovocného vína, jehož výroba kolísá podle hojnosti sklizeného ovoce. V posledních letech bylo toto kolísání zvláště nápadno; tak vyrobeno r. 1900 29,409.000 *hl*, r. 1902 7,372.000 *hl*, r. 1903 4,505.000 *hl*, r. 1904 36,357.000 *hl*, r. 1905 4,007.000 *hl*, r. 1906 22,302.000 *hl* a r. 1907 pouze 3,306.000 *hl*.

Chov dobytka vykazuje celkový vzrůst, toliko ovec ubylo jako ve všech státech evropských; 31. pros. 1905 počítalo se ve F-ii 3,169.224 koní, 198.865 mezků, 365.181 oslů, 14,315.552 kusů hovězího dobytka, 17,783.209 ovec, 7,558.779 kusů dobytka vepřového a 1,476.957 koz. Chovem bourců, provozovaným ve 26 depart., a to nejrozsáhlejší měrou v Gard, Drôme, Ardèche a Vaucluse, zabývalo se r. 1905 123.761 lidí a vytěžilo 8,009.398 *kg* kokonů. Rybolov provozuje se čile jednak na pobřeží, odkudž dodává především sardinky pro spotřebu domácí i pro vývoz, pak ústřice, jednak na širém moři, kdež hlavní kořist jeho tvoří tresky a sledi. R. 1906 zabývalo se rybolovem na širém moři celkem 1032 lodí s 19.020 rybáři; z toho 531 lodí a 11.326 rybářů provozovalo lov tresek a vytěžilo celkem 367.164 *q* naložených a sušených tresek (107.152 *q* sušených vyvezeno), mimo to ještě hojnost rybího tuku a jiných produktů rybích, kdežto 501 loď o 27.758 tunách se 7694 rybáři zabývala se lovem sleďů a ukořistila 639 731 *q* sleďů dílem čerstvých, dílem nasolených.

Nerostné bohatství stále nepostačuje spotřebě země. R. 1906 599 podniků zaměstnávalo 199.077 dělníků, roční pak výnos jejich činil 548,246.407 fr. (r. 1894 toliko 347,115.810 fr.). Nejvíce vytěženo uhlí a železa, ale přes to je stále třeba dovozu ze Španěl, Elby a Alžírska, uhlí pak z Belgie a Anglie; výtěžek uhlí kamenného i hnědého činil 34,196.385 tun (r. 1905 35,927.704 *t*), rudy železné pak 8,481.823 *t*; z této rudy vyzískáno 3,314.100 *t* surového železa a z něho opět 1,683.567 *t* oceli, kdežto zbytek zpracován na jiné druhy železa; r. 1906 pracovalo ve F-ii 60 hutí na železo se 122 vysokými pecmi. Mimo železo a uhlí dobyto 17.795 *t* rudy olověné a stříbrné, 53.466 *t* rudy zinkové, 2547 *t* měděné, 18.567 *t* antimonové, 6534 *t* arsénové, 11.189 manganové rudy a posléze 1,335.420 *t* soli, tak že sůl může F. vyvážeti. Lomy na břidlici, vápenec, žulu, křemenec, kámen stavební i dlažební, dále výroba vápna, cementu, výtěžek fosfátu a pod. poskytly surovin a výrobků v ceně 233,813.960 fr.

V průmyslu jeví se v posledních letech poněkud jistá stagnace, jež se vysvětluje tím, že mnohé státy, provozujíce také již umělecký průmysl, uhrazují domácí spotřebu, ba na mnohých místech již činí také F-ii konkurrenci; naproti tomu jiná odvětví, jmenovitě stavba vozidel (automobilů) v posledních letech neobyčejně se povznesla, stojí na prvém místě v Evropě a ustupuje toliko Spoj. Obcím sev.-amer.

Obchod stále sice vzrůstá, ale ne tak rychle jako u některých jiných států, jmenovitě Německa; všeobecný obchod měl cenu (v millionech franků)

	v dovoze	ve vývoze
1903	6079·5	5777 5
1904	5721·5	5744·5
1905	6061·5	6002·3
1906	7090·4	6828·2

Speciální obchod, t. j. dovoz zboží určeného výhradně pro spotřebu ve F-ii a vývoz

jen francouzských plodin a tovarů, činil (v mill. fr.)

	v dovoze	ve vývoze
1903	4801·2	4252 3
1904	4502·3	4451·0
1905	4778·9	4866·9
1906	5627·2	5266 7
1907	6047 6	5542 0

Z toho připadlo r. 1907:

	v dovoze	ve vývoze
na potraviny	1002	749
» suroviny	3878	1532
» tovary	2537	3261

Nejdůležitější zboží dovozné bylo (v mill. fr.):

Vlna	446·1
Bavlna	391·4
Hedvábí	267·2
Kůže (sur. a kožešiny zprac.)	233 4
Uhlí a koks	217·8
Olejná semena	192·6
Dříví	182 1
Obilí	151 7
Stroje	130 1
Víno	108·8
Měď	108·1
Nerosty zvl. rudy	105·2
Káva	94·6

Ve vývoze pak:

Hedvábné látky	275·0
Kůže	273 5
Bavlněné látky	254 5
Vlna	250·2
Víno	247·6
Pařížské krátké zboží	213·6
Vlněné látky	193 4
Hedvábí	148 3
Konfekční výrobky	145·2
Lučebniny	114·7
Modní zboží	111·8
Kovové výrobky	111·1
Cukr	101·6
Zboží hliněné a skleněné	81 3

Účastenství pak jednotlivých států na obchodě francouzském r. 1905 bylo toto (v obchodě speciálním v mill. fr.):

	Dovoz	Vývoz
Kraje svobodného obchodu	21·0	42·4
Velká Britannie	592·7	1260·2
Belgie	312·9	763·7
Nizozemí	61·4	54·4
Německo	477·2	628·8
Švýcary	108·6	302·2
Španělsko	179 9	111·4
Portugalsko	8·9	23·4
Italie	153·9	212·5
Rakousko-Uhersko	72·3	30 6
Rusko	274 8	58 1
Skandinavské státy	102·2	31·2
Rumunsko	32·7	5·7
Turecko	101 0	53 0
Srbsko, Bulharsko a Černá Hora	6 5	3 0
Řecko	9 0	13·6
Evropa	2515·0	3594·2
Spoj. Obce sev.-amer.	512 3	294·9
Brazilie	105·2	42·8
Argentina	259·7	87·7
Chile	76·3	23·9
Amerika dohromady	1107 0	543·0
Britská Indie	245·8	26·9
Čína	162·7	14·2
Japan	43·5	3·2
Asie celkem	505·8	50·4
Afrika celkem	87·6	67 7
Australie	110·5	7·3
Cizí země úhrnem	4325·4	4262·6
Franc. kolonie	453 5	604·3
Úhrnem vůbec	4778·9	4866 9

Dvě třetiny obchodu připadají na obchod námořní a teprve zbytek dopraven po suché zemi. Z přístavů největší účastenství na obchodě francouzském vykazují (1906): Marseille (za 2557 mil. fr), Havre (za 2341), Paříž (za 1117), Dunkerk (za 927), Bordeaux (za 720), Boulogne-sur-Mer (za 482), Calais (za 352), Rouen (za 339), Dieppe (za 330); po souši pak nejvíce zboží procházelo Belfortem (za 297 mill. fr.), Tourcoingem (za 295) a Jeumontem (za 238).

D o p r a v n í p r o s t ř e d k y stále se zdokonalují, jen řeky a průplavy vyžadovaly by na mnohých místech lepší úpravy, aby vyhovovaly moderním požadavkům; r. 1905 bylo na řekách francouzských 8826 *km* splavno pro lodi, ale ve skutečném užívání bylo toliko 7218 *km* a mimo to ještě 2931 *km* hodí se ku plavení vorů; průplavů jest 4937 *km*, plavbě však sloužilo toliko 4852 *km*. R. 1905 dopraveno po nich 5085 mill. tun zboží a to po řekách 2176 mill. *t* a po průplavech 2909 mill. *t*. Ž e l e z n i c e nacházejí se stále ještě v rukou soukromých společností, ovšem pod přísným dozorem státním, a toliko Západní dráha jest sestátněna; mimo to na 3000 *km* menších tratí nachází se ve přímé správě státu; 31. pros. 1906 bylo v dopravě 40.005 *km* tratí hlavních a 6910 *km* tratí lokálních. T e l e g r a f vykazoval r. 1905 celkem 16.496 stanic; délka čar telegrafních činila 164.468 *km*, délka drátů 610.921 *km*. Telefonních čar bylo r. 1905 30.522 *km* s 556.608 *km* drátu. P o š t a (1905) měla 12.206 úřadů a dopravila celkem 3.230,322.000 kusů různých zásilek. P l a v b u obstarávají ze tří čtvrtin lodi francouzské, avšak naproti tomu zase cizí lodi v přístavech francouzských, třeba počtem značně skrovnější, vynikají nad lodi francouzské svou nosností. R. 1906 kotvily v přístavech francouzských celkem 219.583 lodí o nosnosti 65,171.414 *t*; z toho připlulo 109.693 lodí o 32,538.147 *t* (87.840 o 14,096.457 *t* francouzských a 21.553 o 18,441.600 *t* cizích) a vyplulo 109.890 lodí o 32,633.267 *t* (87.873 o 14,162.304 *t* franc. a 22.017 lodí o 18,470 963 *t* cizích). Obchodní loďstvo francouzské mělo 31. prosince 1906 15.488 lodí plachetních o 677,055 *t* netto se 74.756 muži posádky a

1511 parníků o 723.487 *t* netto s 15.795 mužstva.

Literatura. Bodley, France (Lond., 1898, 2. sv.); Brossard, Géographie pittoresque et monumentale de la France (Pař., 1899 sl.); Goldstein, Bevölkerungsprobleme und Berufsgliederung in Frankreich (Berl., 1900); Coste, Flore descriptive et illustrée de la France (Pař., 1901 sl.); Cauderlier, Les lois de la population en France (Pař., 1902); hr. J. Du Plessis de Grenédan, Géographie agricole de la France et du monde (t., 1903); Barré, L'architecture du sol de la France (t., 1903); Acloque, Flores régionales de la France (t., 1903); Vidal de la Blache a Camena d'Almeida, La France (Pař., 1904, nově 1908); Dubois a Guy, Album géographique, La France (Pař., 1905); Joanne, Dictionnaire géographique et administratif de la France (t., 7 sv., dokonč. 1905).

Francouzské osady v posledním dvacetiletí vzrostly značnou měrou nejvíce na půdě africké. Smlouvami se Siamem r. 1893 a 1904, s Čínou r. 1895 a s Velkou Britannií r. 1896 upraveny náležitě hranice Indočíny a obvod zájmů v Siamu, r. 1898 získáno Kuang-čeu-van v Číně a nároky na ostrov Hai-nan a r. 1898 získány některé ostrovy okeánské, ačkoli celkem F. o rozšíření své državy v Tichomoří hrubě nestála. Naproti tomu v Africe Fracouzové pronikli z Pokonží až k Cadskému jezeru a do souříčí Bahr-el Gazálu, a od západu i od severu obsazeny důležité body záp. Sahary a záp. Súdánu, r. 1896 dobyto Madagaskaru; aby se zabránilo možným třenicím v koloniích, sjednána r. 1899 úmluva mezi F-ií a Velkou Británnií o sev. Afriku, podle níž východní končiny v Ponílí uznány za britské a západ (Ponigří) až na některé výjimky za francouzský. Úmluvou touto sjednoceny Alžír, Súdán a Pokonží v souvislou říši koloniální a zároveň uznány nároky franc. na Marokko. Rozlohu osad viz u jednotlivých zemědílů. — Literatura: Heinrique, Les colonies françaises (Paříž, 1889—90, 6 sv.); Gaffarel, Les colonies franç. (nové vyd. 1893); de Saussure, Psychologie de la colonisation franç. (Pař., 1899); L'année coloniale, vyd. Ch. Mourey a L. Brunel (t. od 1900); Zimmermann, Die Kolonialpolitik Frankreichs (Berl., 1901); Charles Roux, Les colonies franç. 1901); Petit, Les colonies franç. (1902—3, 2 sv.): Pelet, Atlas des colonies françaises (Pař., 1900); Dubois a Guy, Album géographique, Les colonies franç. (t., 1903); Annuaire du ministère des colonies.

Dějiny politické (1895—1908). Novému presidentu Faureovi podařilo se teprve po delším vyjednávání získati Ribota (jenž po třetí byl minister. předsedou), aby sestavil nový kabinet (27. led. 1895). Ze starého ministerstva zůstal Hanotaux (věci zahraniční), jenž i zde byl osobou nejvýznačnější a zasáhl v té době velmi účinně ve spolku s Ruskem a Německem do jednání o mír mezi Čínou a Japanem v Simonoseki (v dub. 1895). Návrh fiskální reformy (po prvé navržena vzestupná daň důchodová), jakož i příliš energické vystupování proti dělnickým nepokojům (zejména proti sklářům v Carmaux) otřásly kabinetem, a když Ribot při anketě o jižních drahách nezískal v parlamentě většiny, podal demissi (28. října 1895). Sestavení nové vlády převzal radikál Léon Bourgeois. Měla býti opět koncentrační, t. j. složena ze zástupcův obou frakcí (mírné a radikální) republikánského středu, ale když mírní odmítli do ní vstoupiti, sestaven byl kabinet veskrze radikální (1. list. 1895), v němž Cavaignac převzal ministerstvo vojenství a Berthelot věci zahraniční. Brzy však vznikl konflikt mezi vládou a senátem, který projevil několikrát Bourgeoisovi nedůvěru, nicméně tento vládl dále, maje oporu v komoře poslanců, kde dosáhl obyčejně značné většiny. V té době republikánské frakce ještě více se rozdvojily. Umírnění spojili se s konservativní pravicí ve stranu »sociální konservace«, jejíž hlavní oporou byly třídy zámožnější (duchovenstvo, vysoké úřednictvo a buržoasie), kdežto radikální republikáni našli spojence v socialistech, s nimiž utvořili stranu »sociální reformy«, opírající se o vrstvy nižší (rolnictvo, malé úřednictvo a dělnictvo). Příčinu k tomuto seskupení zavdala ministerstvem navrhovaná progressivní daň důchodová (bohatým přirozeně málo vítaná), jež strana sociální konservace rozhodně zamítala, spatřujíc v ní zárodek rozdělení majetku. Ve sněmovně poslanecké návrh reformy daňové prošel, ale mimo nadání vlády většinou jen zcela nepatrnou, což, když brzy potom nepřátelský vládě senát odepřel úvěr pro vojenské operace na Madagaskaru, přimělo Bourgeoisa, aby se vzdal úřadu (22. dub. 1896). Nahrazen byl Mélinem, který sestavil ministerstvo z umírněných (29. dub.). Maje ve sněmovně jen nepatrnou většinu, vládl opatrně a snažil se celkem zachovati status quo a tím způsobem udržel se při vládě déle než kterýkoli z jeho předchůdců (2 roky a 2 měsíce). Fiskální reformy pro odpor obou sněmoven se vzdal, avšak podařilo se mu provésti řadu důležitých zákonů, jmenovitě zakon o universitách, potravní dani, rolnickém úvěru a úrazech při práci (tento přijat krátce před pádem ministerstva 1898). V politice zahraniční utuženy přátelské svazky s Ruskem návštěvou nového cara Mikuláše II. v Paříži (v říj. 1896) a skvělým přijetím presidenta Faurea v Petrohradě (v srp. 1897). Napiatý zůstává poměr k Německu a kalí se k Anglii, s níž F. střetla se v otázkách koloniálních, zejména ve východní Africe. Při nových volbách do sněmovny poslanecké (v květ. 1898) vláda marně se pokusila podporováním umírněných republikánů zjednati si rozhodnou většinu, která by ji zbavila stálých ohledů na stranu protivnou. V novém parlamentě zasedlo vedle 225 umírněných a 45 ralliovaných neméně než 182 ra-

dikálův a 45 socialistů. Nedostatek homogenní většiny objevil se hned při volbě praesidenta sněmovny, kde umírnění jen s pomocí menších frakcí prorazili volbu Deschanela proti radikálu Brissonovi většinou čtyř hlasů. Brzy potom při první debattě o politice vlády kabinet padl (5. čna 1898) a nedávno poražený kandidát na předsednický stolec sněmovny, Brisson, s úspěchem mohl se odvážiti sestaviti kabinet nový, tentokrát zase výhradně radikální (28. čna 1898). V novém ministerstvu, kde Brisson sám převzal ressort vnitra, Delcassé (věci zahraniční), Cavaignac (vojenství), Lockroy (námořnictví), Bourgeois (osvěta) byli členy nejvýznačnějšími. Afféra Dreyfusova (v. t.) přiměla Cavaignaca, věřícího pevně ve vinu obžalovaného, k demissi. Nástupce jeho gen. Zurlinden ustoupil z téže příčiny gen. Chanoinovi, a když i tento, prohlásiv se ve sněmovně otevřeně pro Dreyfusovu vinu, opustil kabinet, následoval v brzku pád celého ministerstva (25. říj. 1898). V novém kabinetě Dupuyově ze staré vlády zůstali jen Delcassé (věci zahraniční) a Lockroy (námořnictví). V únoru 1899 F. překvapena byla náhlým úmrtím presidenta Faurea. Nástupcem jeho zvolen dosavadní předseda senátu, Emil Loubet (v. t.) 483 hlasy proti 279, jež odevzdány Mélineovi, který vůbec nekandidoval. Pokus monarchisty Déroulèdea vyvolati při pohřbu Faureově vzpouru vojska a pomocí něho způsobiti ústavní převrat, skončil se naprostým nezdarem, a nový president republiky záhy získal si oblibu, které požíval jeho předchůdce, zejména když úspěšnou pro F-cii smlouvou s Anglií o hranice vlivu v Západní Africe (21. břez. 1899) zahlazen byl nedávný, ve F-cii těžce nesený ústup před Angličany ve východním Súdánu, kde byl plukovník Marchand pronikl až do Fašody (v. t.), ale na hrozivý nátlak Anglie byl odvolán. Když demonstrace vyvolané vleklým processem Dreyfusovým přiměly vládu k mimořádným policejním opatřením, jež ve sněmovně nedošla schválení, Dupuyův kabinet resignoval 12. čna 1899), Loubet pak pověřil sestavením nové vlády senátora Waldeck-Rousseaua (v. t.). Tento po prvé povolal na ministerská křesla zástupce sociálních demokratů Millleranda (obchod) a Baudina (veřejné práce). Věci zahraniční i na dále svěřeny Delcasséovi. R. 1900 všechna téměř pozornost obracela se ke grandiosní světové výstavě v Paříži (od 14. dub. do 12. list.), jež měla skvělý úspěch vnější (ohromná návštěva), ale čekaných úspěchů peněžitých nepřinesla. Proces Dreyfusův, který zdál se odsouzením obžalovaného v Rennes a brzkým jeho amnestováním skoncován, ukázal, jak mnoho živlů republice málo nakloněných (nacionálních a klerikálních) tají se v armádě. Proto nový ministr vojenství gen. André, vystřídavší gen. Gallifeta (v květ. 1900), snažil se odstraněním některých osobností způsobiti nápravu a armádu zdemokratisovati. Republice velmi nepřátelskou a nebezpečnou osvědčila se též strana klerikální, zejména katolické kongregace, jež ohromného svého jmění (odhadovalo se na milliardu franků) užívaly k protirepublikánským agitacím. Tento vliv měl býti paralysován vydáním nového zákona spolčovacího, jímž zasaženy byly především katolické řády, které za první revoluce (r. 1790, 1793) byly zakázány a od té doby zákonitě povoleny nebyly. Zákon byl 2. čce 1901 velikou většinou přijat a kongregacím dána tříměsíční lhůta, ve které měly požádati za povolení, jinak hrozilo jim zrušení. Většina uposlechla. jen jesuité, kapucíni a trappisté opustili říši a usadili se hlavně v katolických státech sousedních (v Belgii, Italii, Španělsku). V politice zahraniční F. dosáhla r. 1901 úspěchu proti Turecku, důrazně se ujavši (vysláním loďstva do moře Aegejského) finančních zájmů francouzských poddaných v říši Turecké. Volby do sněmu (na jaře r. 1902) přinesly veliké vítězství vládě. Z 589 mandátů připadlo 233 radikálním republikánům a radikálním socialistům, 62 republikánům vládním a 43 sociálním demokratům. Ti všichni byli ochotni podporovati dosavadní vládu, jíž takto zabezpečena nezvyklá většina. K velikému však překvapení Waldeck-Rousseau pro chorobu (vlastně z příčin nedosti známých) podal presidentovi demissi (20. kv. 1902). V téže asi době pozornost veřejnosti zaujata byla cestou Loubetovou do Petrohradu a strašlivým výbuchem sopky Mont Pelée na ostrově Martinique, při němž zahynulo na 40.000 lidí. Nový parlament sešel se 1. čna. Při volbě předsedy sněmovny nabyl vrchu radikál Bourgeois nad starým dlouholetým držitelem této funkce umírněným Deschanelem (většinou 36 hlasů). Nový kabinet sestavil radikál Combes (v. t., Dopl.), podržev ze staré vlády opět Delcasséa a Andréa. Ostatní portefeuille rozděleny mezi pět radikálův a radikálních socialistův a mezi tři republikány mírnější (Rouvier ministrem financí). Sociální demokraté, zastoupení v předešlém kabinetě dvěma členy, v Combesově vládě chyběli, nicméně ji podporovali, když byla slíbila změnu zákona Falouxova, důchodové daně, zavedení dvouleté služby vojenské a j. Rozhodný boj Combes vypověděl straně klerikální a prováděl zákon o kongregacích s takovým důrazem, že konečně sám původce zákona, Waldeck-Rousseau, v senátě proti němu vystoupil (1903). Koncem r. 1902 zákon Falouxův pozměněn tak, že právo zřizování škol povoleno jen osobám světským s vyšším vzděláním a dohled nad vyučováním svěřen výhradně světským úřadům. Od těch, kdo chtěli otevříti ústav, požadováno osvědčení, že nepřináležejí k žádné z nepovolených kongregací. Následek toho bylo hromadné zavírání škol řízených a vydržovaných kněžskými řády (hlavně ženskými), jež nutno bylo nahraditi školami světskými. Rozpočet byl tím značně zatížen, ale účel — vyprostiti mládež z klerikálního

vlivu — byl dosažen. (Celkem zrušeno asi 1000 škol řádových, jež navštěvoval málem million žáků obojího pohlaví.) V dub. 1904 odstraněny kříže ze soudních místností. Rázné vystupování proti katolickým kongregacím přirozeně vedlo k napětí s kurií římskou, jež proměnilo se v konflikt, když r. 1904 president Loubet oplatil v Římě návštěvu italského krále, čehož dříve žádný náčelník katolického státu neučinil z ohledu na papeže. Když pak Vatikán podal officiální protest proti návštěvě presidentově na Kvirinále, Loubet odpověděl odvoláním francouzského zástupce při dvoře papežském, s když brzo potom papež proti znění konkordátu povolal dva francouzské biskupy smýšlení republikánského do Říma k zodpovídání bez dohody s francouzskou vládou, diplomatické styky přetrženy úplně. Francouzské vyslanectví při Vatikáně bylo zrušeno a papežskému nunciovi pro Francii dáno na vědomí, že pobyt jeho v Paříži stal se zbytečným. V době sblížení s Italií učiněny další kroky k příznivějším stykům s Anglií, jejichž vnějším znamením byla návštěva krále Eduarda VII. v Paříži (v dub. 1903) a presidenta Loubeta v Londýně (1904) Otázky koloniální byly urovnány a možnost konfliktu na této straně aspoň oddálena. F. uznala posici Angličanů v Egyptě, Anglie zase přiznala F-ii právo vlivu v Marokku. V Senegambii a Zadní Indii upraveny hranice sfér vlivu obou mocností. V Americe F. vzdala se starých výsad rybolovu při ostrově Novém Foundlandě. Na rozhraní roku 1904—5 postavení Combesovo značně bylo otřeseno úplatkovou afférou jeho syna a odhalením žurnálu »Figara« o pokusech gen. Andréa užíti udání zednářských loží při jmenování v armádě. Když pak při zahájení parlamentu kandidát ministerstva na předsednictví sněmu, Brisson, podlehl Doumerovi a když o několik dní později povšechné politice kabinetu odhlasována byla důvěra většinou hlasů jen nepatrnou, Combes podal demissi (14. ledna 1905), byv při vesle celkem 2 roky a 7 měsíců. Novou vládu sestavil Maurice Rouvier, ministr financí v kabinetě předešlém, kterýžto ressort si ponechal i na dále, z dřívějších pak kollegů zachoval Delcasséa, Berteauxa (nástupce Andréova), kteří své ressorty podrželi, a Chauméa, jenž zaměnil ministerstvo osvěty za křeslo spravedlnosti. V prvé deklaraci Rouvier slíbil, že bude kráčeti ve šlepějích svého předchůdce, což opravdu plnil a zvláště rozhodnou politikou protiklerikální zklamal ty, kdo v tom směru čekali umírnění. Koncem r. 1905 byl přijat a 1. led 1906 vešel v platnost zákon předešlým ministerstvem již připravovaný o rozluce církve od státu, čímž roztržka s Římem byla dovršena. Podle nového zákona stát neuznává a nevydržuje žádné církve. Během roku (1906) movitý i nemovitý majetek církve měl býti odevzdán náboženským spolkům věřících, jimž dána volnost starati se a vésti náklad na věci církevní (placení duchovních, opravy chrámů a p.). Majetek, který náležel státu, departementům nebo obcím, měl jim býti vrácen s podmínkou, že bude dán náboženským spolkům v nájem. (Při inventarisaci církevního jmění došlo na mnohých místech k bouřím, kněžstvem často úmyslně vyvolaným.) V politice zahraniční významnou událostí byla nová officiální návštěva anglického krále v Paříži (koncem dub. 1905), po níž následovala (počátkem června) návštěva krále španělského Alfonsa XIII., zkalená nezdařeným útokem anarchistickým. Rozhodná porážka ruského loďstva u Čušimy (28. kv. 1905) připravila pád dlouholetému řediteli zahraniční politiky a fedrovateli přátelství F. s Ruskem, Delcasséovi. Jeho křeslo zaujal sám Rouvier, přenechav finance Merlouxovi. V novém svém oboru Rouvier pokusil se odstraniti napiatý poměr k Německu, jež bylo nově podrážděno nedávnou anglo-francouzskou dohodou o Marokku, při čemž nebylo však naprosto hleděno na tamní praetense německé. Na konferenci v Algecirasu (v dub. 1906) dosaženo bylo vskutku jakés dohody. Marokko prohlášeno za stát úplně nezávislý, zaručena mu celistvost území, a pokud se hospodářských zájmů týče, vyslovena úplná rovnost velmocí. Dne 17. led. 1906, když sedmiletá vláda Loubetova chýlila se ke konci, vykonána byla volba nového presidenta republiky. Zvítězil při ní předseda senátu Fallières (v. t.) nad presidentem sněmovny poslanecké Doumerem 449 hlasy proti 379 (Loubet nekandidoval). Brzo potom Rouvier odstoupil (6. bř. 1906). Nástupce jeho Sarrien shromáždil ve svém kabinetě nejlepší lidi parlamentu. Z nových nejznamenitější byl radikální socialista Clémenceau (vnitro) a samostatný socialista Briand (osvěta), hlavní předbojce zákona o rozluce církve a státu. Tento však »kabinet chefů« trpěl hned od počátku vnitřními neshodami, které po několikaměsíčním životě připravily mu pád (26. říj. 1906). Částečnou příčinou jeho bylo rozhodné vítězství radikálův a radikálních socialistů při nových volbách (v květ. 1906), čímž postavení mírnějších členů kabinetu bylo otřeseno. Novou vládu sestavil Clémenceau (26. říj. 1906), podržev některé členy ve křeslech, především výborného Brianda. (Piquart, zapletený do processu Dreyfusova, stal se ministrem vojenství.) V deklaraci, s níž »socialistické« ministerstvo předstoupilo 5. list. před sněmovnu, bylo slíbeno, že kabinet bude pečovati o zachování vnějšího míru, nezapomínaje, že lze jej udržeti jen dostatečnou mocí brannou. Ve vnitřní politice kabinet slíbil uskutečniti řadu zákonů směřujících k utvrzení demokratického ducha státu, především zákony o pojišťování dělnictva, progressivní dani důchodové. V boji s katolickou církví ministr kultu Briand pokračuje za souhlasu veliké většiny sněmovny s neutuchající rázností. V lednu 1907 přijata osnova Briandova o provozování boho-

služeb, k němuž vyžadováno náležité ohlášení a povolení podle spolkového zákona. Duchovní, kteří by ještě měsíc konali bohoslužbu bez ohlášení, měli pozbyti pense při rozluce povolené. (Takto zostřený zákon o rozluce církve a státu papež Pius X. encyklikou ze 6. února 1907 rozhodně zavrhl.) Později požadavek předběžného ohlášení bohoslužeb k návrhu Briandovu (přes odpor Clémenceauův) zrušen, ale další pokusy o nějaký modus vivendi se nezdařily pro neústupnost obou stran. (Biskupové kladli požadavek vrácení zkonfiskovaného jmění odhadovaného na 400,000.000 franků.) V politice zahraniční vyjasněn poměr F. k mohutnějícímu Japanu. Dohoda s ním ujednaná, jíž zabezpečeny trvající poměry ve východní Asii, stala se za vědomí a souhlasu Anglie a Ruska, kdežto v Berlíně vzbudila veliký nepokoj, ježto spatřován v ní úvod k dohodě Ruska s Anglií a Japanem a nový pokus F. o politické osamocení Německa. Při dělnických nepokojích a stávkách vláda Clémenceauova s počátku hleděla zachovati mírnost a šetrnost, ale brzo agitací podvratných živlů (zejména při stávce horníkův a vinařů) donucena byla užíti prostředkův ostřejších, čímž popudila na sebe vlastní svou stranu — sociální demokraty, kteří zaujali vůči ní stanovisko opposiční, nicméně energii Clémenceauově podařilo se krisi čas od času v kabinetě propukající vždy zažehnati. V poslední době nepokoje v Marokku přinutily F-ii zakročiti zbrojnou mocí (srv. Marokko).

Literatura: Bibliografie dějin soudobé F. nalezne se v periodické publikaci Répertoire méthodique de l'histoire moderne et contemporaine de la France (vyd. G. Brière a P. Caron), jejíž první ročník (vyd. 1898) obsahuje literaturu vyšlou v l. 1871—98, v dalších ročnících zahrnuta vždy produkce jednoho roku. Srv. Zevort, Histoire de la troisième République (Paříž 1896-1901, 4 sv.); Hanotaux, Histoire de la France contemporaine (t., 1903—6, 3 sv.); P. Grunebaum Ballin, La séparation des Églises et de l'État (t., 1905); Briand, La séparation des Églises et de l'État (t., 1905); Švihovský V., Rozluka církve a státu ve F. (»Naše Doba, XIII., 1906).

* **Francie Nová,** starší jm. Kanady (v. t.).

Franciscí Jan, spis. a národovec sloven., † 7. bř. 1905 v Turč. sv. Martině.

von **François** 3) M. L., spisov. německý, † 25. září 1893 ve Weissenfelsu.

Françoisova vása. Nejlepší reprodukce této vásy jest u Furtwänglera-Reichholda, Griechische Vasenmalerei, serie I. tab. 1—3 a 11—13. Vása byla před několika lety od nějakého šílence na kusy rozbita, byla však opět s nemalým úsilím z velikého množství úlomků pracně sestavena a jest nyní opět ozdobou archaeologického musea ve Florencii.

* **Francouzská Guinea** v. Guinea Francouzská (Dopl.).

* **Francouzská Indočína** v. Indie Zadní, dále jednotlivé části j. Tonkin, Annam, Kambodža a Indočína (Dopl.).

* **Francouzská vína** viz Francie (zemědělství), str. 468.

* **Francouzská Západní Afrika,** společný název pro francouzskou državu v sev.-záp. Africe, zavedený dekretem z 16. čna 1895. Rozsah F-ké Z. A-ky často se měnil. Tak r. 1902 F. Z. A. zabírala těchto pět částí: 1. osadu Senegal, 2. Franc. Guineu, 3. Pobřeží Slonoviny (*Côte d'Ivoire*), 4. Dahomej, 5. Territoria Senegambijské a Nigirské. Tato poslední skládají se z protektorátu dříve na Senegalu závislého, Territoria Hornosenegalského a Středonigirského a territorií vojenských. R. 1903 připojena k nim území maurských kmenů Trarza a Brakna (sev. od dol. Senegalu). Správu F-ké Z. A-ky vede generální guvernér, jenž spolu s tajemnickým úřadem a radou sídlí v Dakaru. Jemu podléhají místoguvernéři jednotlivých osad. R. 1904 provedena reorganisace tím způsobem, že protektorát senegalský připojen opětně k osadě Senegalu a zmíněná territoria tvoří osadu Horního Senegalu a Nigiru se sídlem správy v Bammaku. Výdaje Francie na celou F-kou Z. A-ku činí 15,787.940 fr. (1908). Rozpočet r. 1907 činil 17,634.000 fr. Po výpůjčce 65 mill. fr. r. 1903 následuje druhá ve výši 100,250.000 mill., z nichž na stavbu drah připadne 78½ mill., přístavů a vodních cest 11 mill. a vojenskou, telegrafní a jiné služby 10½ mill. fr. Vojenská moc čítá 8971 mužů, z nichž jest 2127 Evropanů. Školství jest upraveno jednotně. Dovoz činil r. 1906 54,165.670 fr. a vývoz 35,718.741 fr. O territoriálních změnách v. při jednotlivých osadách. Srv. Barot, Guide pratique de l'Européen dans l'Afrique occidentale (Pař., 1902); Meunier a Barallier, Carte de l'Afrique occidentale française (1:2,000.000, 6 listů, t., 1904).

* **Francouzské Kongo** v. Kongo 4).

* **Francouzské pobřeží Somálské** v. Somálské pobřeží Francouzské (Dopl.).

* **Francouzský Súdán** v. Súdán a Francouzská Západ. Afrika (Dopl.).

* **Francouzy,** l pe Francouzi, v. Přijice.

* **Francqui** [franki] Lucien, cestovatel africký (* 25. čna 1863 v Brusselu), jmenován byl poručíkem belgického vojska, r. 1885 vyslán jako topograf na Kongo. Spolu s Biou účastnil se r. 1890 veliké výpravy Katanžské a převzal po smrti Biově r. 1892 sám další prozkum v Pokonží. Odkryl prameny Lualaby a sledoval její tok přes Nsillské vodopády, objevil pět velikých jezer (Kabve, Kabele, Upemba, Mutenda a Kisale či Kasali). V lednu 1893 dostihl Lusamba na Sankuru a vrátil se společně s Delcommunem (v. t.) k Stanley Poolu. V l. 1898—1901 byl belg. konsulem v Šang-haji a jest administrátorem Compagnie Internationale d'Orient v Číně. Žije v Brusselu.

* **Franěk** Josef, pův. jm. Frankovského (v. t.).

* **Frangeš Mihanović** Robert, sochař chorvatský (* 2. list. 1872 v Mitrovici), byl žákem vídeňské akademie u Kundmanna, pak se zdokonalil v Paříži. V Praze vystavoval r. 1903 ve výstavě chorv. umělců v pavilloně »Manesa« reliefy, plaketty a pod., představiv se jako modelleur jemného citu a osobitého rázu.

* **Franchetti** [-kè-] Alberto baron, hud. skladatel (* 18. září 1860 v Turině). Napsal četné skladby komorní i orchestrální, opery: *Asraele* (1888, známý též u nás); *Chr. Colombo* (1892); *Fior d'Alpe* (1894); *Il signor di Pourceaugnac* (1897) a *Germania* (1902). *O. Z.*

* **Franchinus**, hudební učenec ital., viz Gafori.

Frank 9) Gustav Wilh., bohoslovec evang., † 1904. — F. 12) Al. B., botanik něm., † 1991. — F 13) Josip, dr., politik chorv., jest předsedou »čisté strany práva«, zastávající ideu velkochorvatskou. Napsal mnoho rozprav o státních a finančních poměrech mezi Chorvatskem a Uhrami. Boje mezi modernou a starším uměním účastnil se brošurou *U obranu hrvatskih umjetnika* (1898). Publicisticky jest činný hlavně v časopisech »Hrvatsko Pravo« a byl též redaktorem časop. »Agr. Presse« a »Kroat. Post«.

* **Frank** Reinhard, kriminalista německý (* 16. srp. 1860 v Reddighäuser Hammeru u Battenbergu). Byl v l. 1883—89 v justičních službách pruských, r. 1890 jmenován prof. trestního práva v Giessech, r 1900 povolán do Halle, r. 1902 do Tubink. Z jeho spisů uvádíme: *Die Wolffsche Strafrechtsphilosophie* (Gotinky, 1887); *Naturrecht, geschichtliches Recht und soziales Recht* (Lip., 1891); *Strafrechtliche Fälle zur mündlichen Behandlung* (Giessen, 1894, 3. vyd. 1900); *Der Kampf um ein deutsehes Auslieferungsgesetz* (1905).

* **Fränkel** Bernhard, lékař něm. (* 1836 v Elberfeldě). Habilitovav se r. 1872 v Berlíně, stal se r. 1887 jako prof. ředitelem universitní polikliniky, r. 1893 pak ředitelem nově zřízené kliniky pro nemoci krční a nosní. Napsal: *Allgemeine Diagnostik und Therapie der Krankheiten der Nase* (2. vyd. 1879); *Skrofulose und Tuberkulose* (1878); *Der Kehlkopfkrebs* (1889) a j.

Fränkel W., inženýr něm., † 1895.

* **Fränkel** Karl, lékař něm. (* 1861 v Charlottenburku). Habilitovav se r. 1888 v Berlíně, stal se r. 1892 prof. hygieny v Marburku a r. 1895 v Halle. Napsal zvláště: *Grundriss der Bakterienkunde* (1886, 3. vyd. 1890) a vydal k tomu s Pfeifferem mikrofotografický atlas bakteriologie; dále psal o filtraci pískové, jedech bakteriálních, bacillech mázdřivkových, meningokokku, gonokokku i j.

* **Frankenberger** Otakar, lékař český (* 1852 ve Vysočanech u Prahy). Absolvovav gymnasijní a lékařská studia v Praze, byl tu assistentem pathologické anatomie u Klebse, prodělav také okkupaci Bosny jako nadlékař v záloze. V l. 1880—86 byl hutním lékařem na Kladně, 1886—91 panským lékařem v Měšicích, načež přestěhovav se do Prahy, věnoval se odbornému studiu chorob nosních, krčních a ušních. R. 1895 se habilitoval pro laryngologii a rhinologii, r. 1903 jmenován byl mimoř. professorem a od r. 1906 vede nově zřízený ústav pro choroby hrtanové při české fak. lékařské v Praze. Za účely vědeckými vykonal četné cesty odborné, z literární jeho činnosti pak možno uvésti zvláště: *O uměle vytvořených stenosách tracheálních* (»Rozpravy České akademie«, 1894); *K aetiologii hluchoněmosti* (»Čas. lékařů česk.«, 1896); *O nálezech bakterií v hrtanu* (t., 1904 a 1907); *Sklerom hrtanu* (z II. int. kliniky, 1902); *Hoření cesty dýchací u školní mládeže* (»Sborník klinický«, 1902); *O skleromu cest dýchacích zvl. v Čechách* (»Lékařské Rozhledy«) Vždy byl horlivě činný také v životě spolkovém, zvl. sokolském a lékařském, tu pak sluší uvésti jmenovitě, že r. 1901—4 byl praesidentem lékařské komory pro království České.

Frankfurt 1) nad Mohanem, m. prus., má s připojeným r. 1895 Bockenheimem 288.989 obyv. (1900) a po připojení Oberradu, Niederradu a Senkbachu roku 1900 334 978 obyv. (1905), z nichž 202 502 evang., 105.814 katol. a 23 476 židů. V posledních létech ozdobeno bylo město novými sochami a pomníky, jako místního básníka Stoltze, Schopenhauera, cís. Viléma I., zakladatele elektr. telegrafie Sömmeringa a j. K veřejným budovám přistupuje nové museum Göthovo a Senckenbergovo. Vzdělávací ústavy byly rozmnoženy novými. Vedle dívčího gymnasia zřízena r. 1901 akademie pro sociální a obchodní vědy (vysoká obchodní a pokračovací škola); král. ústav pro experimentální therapii (1899) a národopisné museum (1904). R. 1891 byla tu uspořádána elektrotechnická výstava. — F. 2) nad Odrou má 64.301 obyv. (1905). Školství rozmnoženo zřízením král. školy stavitelské (1898).

Frankl L. Aug., bás. něm., † 12. bř. 1894 ve Vídni.

* **Frankl** Otto, právník něm. (* 1855). Jest professorem obchodního, směnečného a horního práva na něm. univ. v Praze. Napsal: *Formerfordernisse der Schenkung* (1883); *Der Konkurs der offenen Handelsgesellschaft* (1891); *Zur Revision des österr. Konkursrechtes* (1896). Jest spoluvydavatelem listu »Jurist. Vierteljahrsschrift«.

Frankland Edward, chemik angl., * 9. září 1899 na cestách Norskem.

* **Franklin** [fren-], r. 1895 utvořený distrikt kanadský (Sev.-záp. territoria), který zabírá také arktické ostrovy. Plocha jeho odhaduje se na 1,370.000 *km*², na nichž žije asi 1000 Eskimáků, nejvíce na zemi Baffinově. R. 1906 Bernier formálně jménem vlády kanadské prohlásil četné arktické ostrovy britsko-kanadskou državou.

* **Franklinace**, franklinisace, užití statické elektřiny, t. j. elektřiny vyrobené elektrikou třecí, influenční, v lékařství.

Franko Ivan, spis. haličsko-rus., r. 1895 akademický senát lvovské university navrhl jej za profes. malorus. a starorus. literatury, ale místodržitel K. Badeni postavil se proti jeho potvrzení, poněvadž F. třikrát byl uvězněn z polit. příčin. F. vyjádřil svůj pessimismus a zklamání ve sbírce básní *Mij Izmaragd* (1898, podle vzoru starorus »Izmaragdův«). Zkaženost šlechtické společnosti pol. vylíčil v románech: *Osnovy suspilnosti* (Sloupové společnosti), *Dlja domašňoho ohnišča* (Pro domácí krb, 1898) a j., jež nepřátelé F-ovi vyložili jako útok na celý národ polský. Ještě více stal se předmětem nenávisti se strany polské r. 1897 pro stať v »Zeitu« o Mickiewiczovi »Der Dichter des Verraths«, tak že od té doby nemožno mu bylo psáti do pol. časopisův. Od r. 1898 byl redaktorem měsíčníku »Litěraturno-Naukovyj Vistnyk«, nejlepšího časopisu malorus, vydávaného společnosti jména Ševčenkova ve Lvově, kde uveřejňoval pak největší část svých prací belletristických, básnických, kritických a historicko literár. Jeho román *Perechresni stežki* (1900) líčí trnitou dráhu poctivého Rusina v Haliči, který musí zápasiti s protivenstvími a politickými nepřáteli, pronásledujícími jej i v soukromém životě. Lyrickými vzpomínkami na smutnou minulost oplývá sborník básní *Iz dniv žurby* (1900). Bibliografii jeho prací vydal M. Pavlyk (Lvov, 1898). R. 1899 slaveno okázale 25leté jubileum jeho liter. činnosti a spisovatelé malorušti z Ruska i z Haliče vydali k jeho poctě almanach »Prisvit«. Z posledních jeho prací třeba uvésti: *Mojsej* (Lvov, 1905) a *Akordy* (t., 1903, sbírka malorus. lyriky po Ševčenkovi). Práce jeho překládají se do jazyka něm., pol., rus. i čes. U nás ukázky z jeho knihy básní *Semper tiro* (t., 1906) přinesl »Slov. Přehled« v překl. J. Rubína (1907). Z obsáhlé literatury o něm nejdůležitější jsou: předmluva Drahomanova k práci »V poti čola« (Lvov, 1890, kde otištěna autobiografie F-va) a životopis F-kův z pera prof. A. Krymského (Lvov, 1898). Srv. též stať R. Brože »Probuzení malorus. národa«, kde pojednáno o jeho činnosti veřejné (»Slov. Přehled«, VI., 1904). R. 1903 počaly vycházeti jeho sebrané spisy *Tvori*.

***Frankolin**, směs z roztoků solí měďnatých a železnatých k čištění acetylenu.

***Frankopan** Franjo Krsto hr., básník chorv., † 30. dub. 1671. Srv. Frankopanové, str. 626*a* a Jihoslované, str. 458*a*.

***Frankopanová** Katarina, hrab., spisovatelka chorv. (* kol. 1625 — † 16. list. 1673), viz Jihoslované, str. 456*b*.

Frankovský Jos., herec čes., † 15. září 1901 v Praze.

***Franqueville** P. viz Francheville.

***Franta** Ondřej, klass. filolog čes. (* 1. led. 1829 v Poleni u Klatov — † 27. čce 1900 v Praze.) Studoval v Klatovech, Č. Budějovicích a v Praze filologii. R. 1855 povolán byl na gymnasium v Báň. Bystřici, odkud byl zpravodajem některých českých listů pro věci slovenské, r. 1861 byl v Litomyšli, r. 1861 povolán do Těšína, kde působil s pronikavým úspěchem ve spolku s Janem Kalinčákem na prospěch dohody česko polské. Odchod jeho z Těšína pociťován byl Čechy a Poláky v Těšínsku dlouho jako skutečná ztráta. R. 1866 stal se professorem v Král. Hradci, v l. 1875—78 byl na stát. gymnasiu v Praze. R. 1878 jmenován ředitelem gymnasia v Rychnově n. Kn., kde r. 1893 byl v čele politického hnutí proti tehdejšímu systému vládnímu a původcem projevů samosprávných korporací, okresu i obce Rychnova n. Kn., jež ve východních Čechách v pohnuté době té mocně působily. R. 1898 odešel na odpočinek do Prahy. Vydal českolatinskou učebnici (1870, podle Süpflea).

***Franta** Bohuslav, syn předešl., právník čes. (* 1861 v Poděbradech) Absolvoval akad. gymnasium v Praze a práva na universitě pražské, na níž dosáhl hodnosti doktorské. Organisoval v letech osmdesátých »Severočeskou jednotu«, řídil český komitét pro sčítání lidu r. 1890 a byl hlavním redaktorem »České Stráže«, dokud byla orgánem českých menšin. Vstoupil k zem. výboru, kde r. 1898 jmenován radou. Byl hlavním spolupracovníkem osnovy nového stavebního řádu pro Prahu a zprávy důvodové, které zde i v cizině přiznává se důležitost pro moderní úpravu zákonodárství stavebního v rakouských zemích. Uveřejnil v různých listech články o zákonodárství k ochraně památek stavebních, assanačních zákonech, reformě bytové i stavební politice měst a od r. 1905 redigoval »Novou Českou Revui«. Byl spolupracovníkem cestopisu »Julské Alpy« a řídí »Alpský Věstník«. R. 1895 vydal turistický spisek *Z Tyrol* R. 1908 udělen mu ryt. kříž ř žel. kor. III. tř.

František 8) Josef I., císař rakouský. Řadu tragických událostí rodinných dovršilo zavraždění císařovny Alžběty rukou anarchisty Luccheniho v Genevě (10. září 1898). Následkem toho odpadly všechny okázalé projevy chystané k oslavě jubilea padesátileté vlády (2. pros. 1898). Zarmoucený císař projevil přání, aby obmezeny byly na skutky dobročinné, sám pak ztrávil významný den v úzkém kruhu rodinném na zámku Wallsee Projevu mocnářova bylo ochotně poslechnuto a tak v jubilejním roce vzniklo množství dobročinných nadací a osvětových fondů, byla zřízena nekonečná téměř řada humanních ústavů (nemocnice, sirotčince, chudobince a pod), jichž většina nese císařovo jméno. V Olomouci a Mor Hranicích postaveny císaři pomníky. Veliký rozvoj a pokrok národů, který se udal za dlouhé vlády F-ška Jos., jasně znázornily jubilejní publikace četných korporací. Z českých třeba vytknouti zejména znamenitý Památník na oslavu padesatiletého jubilea Jeho Veličenstva císaře a krále F-ška Josefa I., vydaný Českou akademií věd a umění. Pokud se týče poměrů zahraničních, snahou císařovou vždy bylo zachovávati mír

a přátelství se všemi státy. O příznivých stycích s jinými panovníky nejlépe svědčí okolnost, že téměř všichni evropští vladaři za posledních let byli hosty císaře F-ška Jos., jenž sám pro vysoké stáří větších zahraničních cest již nepodniká. Teprve na podzim r. 1908 situace zahraniční vážně se zachmuřila annexí Bosny a Hercegoviny, jíž pobouřeno bylo Turecko a hlavně Srbsko (srv. Rakousko, politické dějiny, Dopl.). Vnitřní vláda F-ška Jos. ustavičně znesnadňována a ztrpčována byla národnostními spory v Předlitavsku a separatistickými snahami Maďarů v Zalitavsku, zejména stupňovanými požadavky ve věcech armádních. Pokud se tkne dějin ústavních v posledních letech vlády F-ška Jos. nejpřednější místo zaujímají pokusy o reformu říšské rady a zemských sněmů. Volební reforma z r. 1896 (zřízení páté kurie) hned od počátku neuspokojovala, ale pokusy o novou opravu se nedařily. Teprve r. 1907 za ministerstva Beckova provedena radikální změna zavedením všeobecného hlasovacího práva do říšské rady, kterou císař ochotně schválil (viz Rakousko, Dopl., ústavní dějiny). Všechny svízele a zmatky říše F. J. překonává a snáší s vytrvalostí a trpělivostí podivuhodnou, již nejlépe charakterisují vlastní jeho slova: »My nemáme štěstí žíti v době klidné a jasné, nám je přeplouti nejtěžší víry; ty překonávají se vytrvalostí a odvahou a často za cenu krutých obětí; třeba však je přeplouti.« Jsa stejně spravedliv k různorodým svým poddaným, F. J. těší se všeobecné lásce, která roste rok od roku. Českému národu jako dříve i v posledních letech projevil mnohokrát přízeň i štědrost, zejména velkolepým darem 2,000.000 K na zřízení Moderní galerie král. Českého v Praze (v. Dopl.) a dvěma návštěvami města Prahy (v čnu 1901 a v dub. 1907). Dne 2. pros. 1908 F. J. dožil se jubilea šedesátileté vlády, jež oslaveno nesčetnými projevy oddanosti všech poddaných. Z cizích projevů největší rozruch způsobil hold německých knížat s císařem Vilémem v čele. — Následníkem trůnu zůstává arcikníže František Ferdinand.

Literatura: Smolle, Fünf Jahrzehnte auf Habsburgs Thron 1848—98 (Víd. 1898); Sypniewski, Fünfzig Jahre Kaiser (t., 1898); Schnitzer, Fr. J. I. und seine Zeit (Víd. 1899, 2 sv.; K. Weide, 60 Jahre auf Habsburgs Kaiserthrone (1908); C. René, Kaiser Franz Josef (1908); R. P. Mahaffy, Francis Joseph I., His Life and Times (Lond., 1908); Aug. Schaeffer, Bildnisse des Kaisers (»Oesterreichische Rundschau«, 1908); v. Chlumecky, Kaiser Franz J-s Balkanpolitik (Víd., 1908); Lippert, Die Epoche unseres Kaisers Franz J-s I. (»Deutsche Arbeit«, VIII., 1908); Leitzer, Kaiser Franz J. I. (1908). Srv. též literaturu při dějinách rakouských. — F. 12), býv. král špan., † 16. dub. 1902 na zámku Epinay ve Francii. — F. 18) Ferdinand d'Este, arcikníže rak. Svou cestu kolem světa vypsal v díle *Tagebuch meiner Reise um die Erde* (Víd., 1895—96, 2 sv.). Po smrti otcově (19. kv. 1896) stal se přímým následníkem trůnu. T. r. povýšen na polního podmaršálka, r. 1899 jmenován generálem jízdy. R. 1900 pojal za choť hraběnku Žofii Chotkovou, kněžnu z Hohenbergu, když byl dříve vzdal se nároků nástupnictví pro potomky z tohoto manželství, z něhož posud pošly tři děti: Žofie (* 24. čce 1901), Maximilián (* 29. srpna 1902) a Arnošt (* 27. kv. 1904). V posledních letech víc a více citelná jest jeho účast ve vládě, hlavně ve věcech vojenských.

Františka Josefa země byla podrobena dalším výzkumům. Výprava Jacksonova 1894 až 1897 přezimovala u mysu Flora na ostrově Northbroockém a prozkoumala zejména západní díl souostroví. Ukázalo se, že Wilczkova a Zichyho země jsou skupinami drobných ostrovů. Jackson setkal se tu 1896 s Nansenem a Johansenem, kteří šli po ledu od severovýchodu. R. 1898—99 dlel tu Američan Wellman, který objevil sv. od Wilczkovy země ostrov Grahama Bella a severně ostrov Whitneye. Výpravě prince Ludvíka Amadea Savojského 1899—1900 podařilo se obeplouti kolem Země korun. pr. Rudolfa a konstatovati, že země Petermannova a krále Oskara vůbec neexistují. Potom táž výprava vyslala odtud sáňkovou expedici pod vedením kap. Cagniho. R. 1901—2 vyšla rovněž odtud výprava Američana Baldwina, která se však nezdařila. — Jackson, Three years' exploration in Franz Joseph Land (Lond., 1898), t., A. thousand days in the Arctic (New York a Lond., 1899, 2 sv.); Nansen, Na severní točnu (Pr., 1898, Otto); t., The Norwegian North Polar Expedition 1893—96. Scientific results (Lip. od 1900); Ludvík Amadeus, Stella Polare (Mil., 1902, též něm.).

Frantoly: 29 d., 2 obyv. č., 165 n. (1900); olejna, šindelna, valcha, hamry s pilou, a v bizarrní úžlabině Zlatého potoka Parádův mlýn, jenž podle práva emfyteutického býval statkem dominikálním. Samoty: Žlín (Schönhof) a Uhelník (Koller). Opodál k severovýchodu na lesnaté výšině obrovský žulový balvan, »Mločný kámen« zvaný, se železným křížem na temeni, s něhož jest čarovná vyhlídka na šumavské chlumy. — Ves tato, ležící v romantickém údolí granulitovém, připomíná se v listinách již r. 1315 jakožto »plantatio nova, sic dicta Freudenthal«, ve sporu o porušení hranic, povstalém mezi jejími zakladateli, bratry Wernerem, Rackem a Přibíkem z Vitějic a na Vosuli, a mezi Dětřichem, opatem zlatokorunským. Hlavní zvon ve věži kostela sv. Filipa a Jakuba podle nápisu českého ulit byl r. 1556 od Jošta, konváře z Vodňan. *AKL.*

***Frantz** Adolf, právník něm. (* 1851). Jest professorem církevního a německého práva na universitě v Kielu Napsal: *Die evangelische Kirchenverfassung in den deutschen Städten des XVI. Jahrh.* (1876); *Das Katholische Directorium des Corpus evangelicorum* (1880); *Die Patronatsbefugnisse in Bezug auf*

den Gemeindekirchenrath (1883); *Die Wahlberechtigung der Geistlichen bei den kirchlichen Gemeindewahlen* (1885); *Lehrbuch des Kirchenrechts* (1887).

Franz 9) Adolf jest od r. 1907 professorem na theolog. fakultě v Mnichově. Vydal ještě: *Der Magister Nikolaus Magin de Jawor* (1898).

* **Franzensthal** viz Údolí 11).

* **Franziska**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem a P. Götzem v Heidelberce 27. říj. 1903. Označení (520). *Kvn.*

Franzius Ludwig, inženýr něm., † 1903.

Franzos K. E., básník něm., † 29. ledna 1904 v Berlíně. Z dalších jeho publikací uvádíme: *Der kleine Martin* (1896); *Allerlei Geister* (1897); *Aus dem 19. Jahrh. Briefe u. Aufzeichnungen* (sv. 1—3, 1897).

* **Frapan** Ilse, spisov. něm., viz Levien Ilse.

* **Frary** Raoul, politický spisov. franc. (* 1842 — † 19. dub. 1892 v Plessis Bouchard), byl spolupracovníkem četných žurnálů, jako »Echo«, »Soir«, »XIXe Siècle« a hlavním redaktorem listu »La France«. Zabýval se aktuálními otázkami své doby. Napsal: *Le Péril national* (1881); *La Question du latin* (1885), kteréž dílo vyvolalo živou polemiku; *Mes Tiroirs* (1886); *Essais de critique* (1892). Jeho *Manuel du démagogue* (1884) přel. do češť. Č. Ibl: Naučení nastávajícímu politikovi (Praha, 1899, J. Otto).

* **Fras**, pův. jméno slovin. básníka Stanka Vraza.

* **Fraser** [frézr] John Foster, žurnalista a cestovatel angl. (* 13. čna 1868 v Edinburce), byl původně žurnalistou na venkově, později zpravodajem parlamentu. Podnikl 1896 na kole cestu kolem světa, procestoval Sibiř, Mandžusko, studoval ve Spoj. Obcích průmyslové otázky, od 1903 zabýval se vystěhovaleckou otázkou v Evropě a Kanadě, 1905 studoval politické poměry v balkánských státech, navštívil znova Rusko. Kandidoval dvakrát do parlamentu. Napsal: *Round the World on a Wheel*; *The Real Siberia*, *Vagabond Papers*; *America at Work*; *Canada As It Is*; *Pictures from the Balkans*; *Red Russia* a četné články v »Nineteenth Century« a »Contemporary Review«.

Fraschini Gaetano, operní zpěvák ital., † 1887.

* **Frauenthal** viz Frantoly.

Fredericia, m. dánské, má 12.714 obyv. (1901).

* **Frédericq** [fredrik] Léon, lékař belg. (* 1851), jest prof. fysiologie v Lutichu. Napsal zvláště *Génération et structure du tissu musculaire* (1875); *Recherches sur la constitution du plasma sanguin* (1878); *Cours de physiologie humaine* (1883); *La lutte pour l'existence chez les animaux marins* (1889); *Manipulations de physiologie* (1892) a j. v. Též vydává od r. 1884 souborně práce z ústavu jím řízeného.

Fredericton, hl. m. Nového Brunšvicka v Kanadě, má 7117 obyv. (1901).

* **Frederiks** Vladimir Borisovič baron, gen. rus., byl velitelem gardového pluku a r. 1893 jmenován byl pomocníkem ministra, r. 1897 pak ministrem carského dvora a kancléřem říš. a carských řádův.

Frederikshavn, m. dánské, má 6538 ob. (1901).

* **Fredro** Andrzej Maksymiljan Dobiesław, spis. pol., syn Jana F-ry (* 1859, † 1898), sloužil ve vojště a pak usadil se na svém statku. Vydal: *Zbieranino* (Krakov, 1892) a komédii *Stowarzyszenie wyższych kobiet* (t., 1895).

von **Freeden** W., nautik něm., † 1894.

Freeman 1) Edward Aug., historik angl. Po jeho smrti vyšlo: *Sicily Phoenician, Greek and Roman* (1892. Srv. Stephens, Life and letters of E. F. (Lond., 1895, 2 sv.).

Freetown, hlav. m. britské osady Sierry Leone v Africe, má 34.463 obyv., z nichž asi 1000 bělochů, a jest nyní východištěm dráhy do vnitrozemí.

* **Frech** Friedrich, geolog a palaeontolog něm. (* 1861 v Berlíně), studoval v Lipsku, Bonně a Berlíně, působil jako docent v Halle, od r. 1897 jest prof. geologie a palaeontologie na universitě ve Vratislavi. Z jeho prací obsahu jednak palaeont., jednak geol. zvláště uvádíme: *Die Korallenfauna des Oberdevons in Deutschland* (Berl., 1885); *Die Korallenfauna der Trias* (ve sborníku »Palaeontographica«, Štutg., 1890); *Die Karnischen Alpen* (v »Abhandlungen der Naturforschenden Gesellschaft in Halle«, 1892—94); *Ueber das Palaeozoicum in Hocharmenien und Persien* (v »Beiträge zur Palaeontologie Oesterreich-Ungarns u. des Orients«, Víd., 1900); *Geologie der Radstädter Tauern* (v »Geol. und palaeont. Abhandlungen«, Jena, 1901); *Ueber devonische Ammoneen* (v »Beiträge zur Palaeontologie Oesterreich-Ungarns und des Orients«, Víd., 1902); *Ueber den Gebirgsbau der Tiroler Centralalpen* (Mnich., 1905). Vede dále redakci sborníku »Lethaca geognostica« Ferd. Roemerem založeného.

Frechen, ves v pruském Porýnsku, má 6919 obyv. (1905).

Freiberg 2), m. saské, má 30.869 obyv. (1905), nové museum krále Alberta, koželužskou školu. Na hornické škole studovalo 476 posluchačů. Z dolů na 28 šachtách s 2702 horníky vytěžilo se 1900: 210.539 *t* rud v ceně 2·2 mill. m

* **Freiberg** František, spis. čes. (* 1856 v Lánech u Dašic). Absolvovav reálku v Pardubicích a paedagogium v Kr. Hradci, byl podučitelem ve Veselí n. Luž., pak učitelem a správcem školy pokračovací v Kr. Městci; nyní jest učitelem na měšťanské škole v Pečkách. Napsal různé články do »Učit. Novin«, »Čes. Učitele« a samostatně vydal: *Zařizování a hledění školních zahrad* (Praha, 1895); *Pěstování stromů a keřů ovocných i ozdobných* (t., 1896); *Biologické pozorování zvířat ve škole obecné a měšť.* (Poděbrady, 1901) a obšírnější článek *Květena školního okresu* v díle »Poděbradsko«.

Freiburg 1), kanton švýc., má 127.951 ob., z nichž 108.372 evangel. a 19.373 katolíků (1900). — F. 2), hl. m. před., má 15.739 ob. Na universitě studovalo 639 posluchačů (1907). — F. 3), m. badenské, má po připojení Herdern, Wiehre, Güntersthalu, Haslachu a Zähringen 76.283 obyv., mezi nimiž jest 20.607 evangel. Universitu navštěvovalo r. 1907 2472 posl., z nichž bylo 92 žen. Universitní knihovna nyní v moderní budově umístěná má 270.000 sv.

* **Freie Bühne**, volné jeviště, něm. spolek divadelní v Berlíně, zal. r. 1889 podle vzoru pařížského Théâtre libre Antoineova (v. t.), mající účelem založiti jeviště nezávislé na divadelní censuře a podnikavosti. Výběr i provedení kusů měly se lišiti od divadelní šablony a uměleckého nazírání a spolek vítal vše, co je »volné, veliké a živoucí«, odmítaje všecko dílo ztuhlé formy a produkty vypočítavosti a konvence. F. B snažila se získati uznání hlavně modernímu směru realistickému. O založení F. B. zasloužili se zejména Otto Brahm, Paul Schlenther, H. Hart, J. Hart a Jul. Stettenheim. R. 1891—92 spolek se zrekonstruoval, zejména vzhledem k tomu, že veřejná jeviště stala se přístupnějšími modernímu realismu. Podobného směru jako F. B. je také Freie Volksbühne, zal. r. 1890 od Bruna Wille, J. Harta a j. v Berlíně a mající účelem vhodnými kusy šířiti s jeviště socialistické názory. Spolek měl záhy přes 4000 členů a od roku 1893 vydával »Die Volksbühne«. Z něho vyšel působením Fritze Mauthnera, E. von Wollzogena a j. spolek Neue Freie Volksbühne, který však záhy zašel. Také Freie Volksbühne rozešel se r. 1896. V Mnichově vzniklo r. 1894 volné jeviště pod názvem »Akademisch dramatischer Verein«, v Lipsku působila v tom směru »Litterarische Gesellschaft« v l. 1895–98 a podobné instituce vznikly i v Kodani a v Londýně. Srv. také Intimní jeviště.

* **Frejlach** Josef, zeměpisec čes. (* 17. říj. 1867 v Bošilcích u Vesel n. L. — † 21. pros. 1898 v Chrudimi, vystudoval gymnasium v Čes. Budějovicích a Jindř. Hradci a vstoupil na filosof. fakultu čes. university, kde studoval zeměpis, klimatologii a meteorologii. R. 1891 promovoval na téže universitě. R. 1892 studoval v Hamburce na Deutsche Seewartě, pak v Padově, Karlsruhe i Štrasburce. Stál mezi zakladateli »České společn. zeměvědné«, jejímž byl pak tajemníkem a spoluredaktorem »Sborníku« touže společností vydávaného. — Pozbyv naděje na habilitaci odešel na zemskou hospodářskou školu do Chrudimě, kde zemřel. F-ovi náleží přední místo mezi českými zeměpisci. Napsal celou řadu článků, studií a pojednání v »Zeměpis. Sborníku, »Kroku«, »Vesmíru«, »Živě«, »Sborníku čes. společn. zeměvěd«, »ČČM.«, »Věstníku« a »Rozpravách« Čes. akademie. Zvláště uvádíme: *Cristoforo Colombo* (Sbírka přednášek a rozprav, serie IV., čís. 5.); *Geofysikálná pozorování v jezeře Plöckensteinském, Bathometrická mapa jezera Plöckensteinského* (»Věstník Čes. akad.«, 1895 a 1898); *Příspěvky k poznání klimatu Prahy. Poměry anemometrické* (»Rozpr. Čes. akad., ročn. III.) a *Studie labské I. Prostorové i časové rozdělení srážkových stupňů v českolabské pánvi vodopisné* (t., ročn. V.); *Intorno all' andamento diurno che ha la frequenza di rotazioni del vento nell' intervallo di 4 ore a Praga* (»Věstnik Král. čes. společ. nauk«, 1894); *Zur Kentniss anemometrischer Verhältnisse von Prag* (t., 1895); *Sulle condizioni anemometriche di Praga* (t., 1895); *O intensitě srážek vodních v Čechách* (t.); *Roční postup hojnosti největších i nejmenších ročních maxim srážkových v českolabské pánvi vodopisné* (t., 1896); *Příspěvky k poznání klimatu Prahy: II. Oblačnost* (t.); *Příspěvek k poznání nefometrických poměrů zemí hercynsko-sudetských* (t., 1897).

* **Freiles** viz Březí 3).

Frejštein má 69 d., 309 ob. n. (1900).

* **Frekvence** v elektrotechnice značí u elektrického proudu střídavého počet period za 1 vteřinu.

Fremantle, hlav. přístav Záp. Australie, má s předměstími 24.000 obyv. (1901), velikou kathedrálu, radnici se zvonicí, trestnici, ústav pro choromyslné a různé závody průmyslové. Od něho 22 *km* z. leží Rottnest-Island, letní sídlo guvernéra, trestnice a solnice.

Frendel, něm. jméno Hamrů 23) Dol.

* **Frenetický**, z řec. zběsilý, šílený. (Srv. Frenesie.)

* **French** [frenš] George Arthur, generál angl. (* 1841 v Roscommonu v Irsku). Po studiích na voj. škole ve Woolwichi sloužil u dělostřelectva v Kanadě a r. 1883 stal se velitelem vojsk v Queenslandě, pak postupoval, až r. 1894 byl brigádním generálem v Bombayi a 1896 velitelem N. J. Walesu. Ve vojně jihoafrické velel r. 1899 brigádě na sever. hranicích Kapska a r. 1900 jako velitel jízdní divise pronikl až ke Kimberleyi a Bloemfonteinu. R. 1902 odebral se na odpočinek.

* **French** [frenš] sir John, generál angl. (* 28. září 1852 v Ripple Vale v Kentu). Roku 1866 vstoupil do angl. námořnictva, roku 1874 přestoupil k vojsku pozemnímu a súčastnil se r. 1884—85 výpravy súdánské, pak postupoval, až posléze r. 1899 byl jmenován ve válce jihoafrické velitelem jízdecké divise v Natalu. Vynikl u Elandslaagte a Collesbergu, načež povýšen r. 1900 na generallieutenanta a poslán na západní bojiště, kde, obešed Cronjeovo postavení na Modder Riveru, osvobodil 15. ún. 1900 Kimberley. Zatarasil pak cestu Cronjeovi na východ a valně přispěl k tomu, že Cronje musil 27. ún. u Paardebergu kapitulovati. Po válce jihoafrické r. 1902 byl jmenován velitelem I. aldershotského sboru armádního, r. 1907 generálním inspektorem armády. Srv. Goldmann, With general F. and the cavalry in South Africa (Lond., 1902).

Frenštát má 793 d., 5726 ob. č., 13 n., 4 j. národ. (1900), veřej. nemocnici.

Frere sir Henry Edward Bartle. Jeho životopis podal John Martineau: Life and correspondence of Sir Bartle F (Lond., 1895, 2 sv.)

Frère Orban 1) Hubert Jos. W., státník belg., † 2. led. 1896 v Brusselu.

Fresenius 3) C. Remigius, chemik něm., † 1897 ve Wiesbadenu. Napsal: *Anleitung zur qualitativen chemischen Analyse* (Bonn, 1841; 16. vyd., Brunšvik, 1895); *Anleitung zur quantitativen chemischen Analyse* (Bonn, 6. vyd., 1887); *Neue Verfahrungsweisen zur Prüfung der Pottasche und Soda, der Aschen, der Säuren* (Heidelberk) a mimo to řadu monografií drobnějších.

* **Freshfield** [frešfild] Douglas William, zeměpisec a cestovatel angl. (* 27. dub. 1845) studoval v Oxfordu a věnoval se právnictví. V l. 1872—80 vydával »Alpine Journal«, v l. 1893—95 byl předsedou Alpského klubu a funkcionářem jiných společností příbuzných. Podnikl množství cest v Himalajích, Ugandě, Syrii, Alžírsku, Kavkaze, Arménii, na Korsice, Apenninách a zejména Alpách. R. 1906 pokusil se, ač marně, slézti rovníkové Ruvenzori. Žije nyní v Londýně Napsal: *Travels in the Central Caucasus and Bashan* (1869); *The Italian Alps* (1875); *The Exploration of the Caucasus* (1896); *Round Kangchenjunga* (1903); redigoval dvě vydání Murrayova »Švýcarska« a spoluredigoval *Hints to Travellers* (1883, 1889, 1893).

* **Fresl** Václav, politik a spis. čes. (* 14. říj. 1868 v Pelhřimově). Byl plynárenským dělníkem a později věnoval se povolání novinářskému. Jako organisátor národní strany sociální a výborný řečník kandidoval r. 1901 do říšské rady za V. volební kurii v Plzni a byl také zvolen. Při všeobecných volbách do říšské rady na základě všeobecného a rovného práva hlasovacího byl dne 15. kv. 1907 zvolen poslancem za město Plzeň v XV. volebním okrese. Je hlavním spolupracovníkem týdeníku národně-sociálního »Naše Snahy« vycházejícího v Plzni. Mimo to napsal několik časových brošur, zejména *O rakousko-uherském vyrovnání* (Přeštice, 1903).

* **Freudenreich** Zvonimir, herec chorv. (* 1865 v Záhřebě — † 1906 t), vystupoval již v mládí na divadle záhřebském, později věnoval se obchodu, ale vrátil se opět k divadlu záhřebskému, jež jej angažovalo r. 1887. Vystupoval též v opeře a v operettě. Nějakou dobu byl členem něm. divadla v Osěku a vídeň. divadla Karlova, pak v Inšpruce a Štrasburce. R 1903 vrátil se opět k chorv. divadlu záhřebskému, k jehož předním členům náležel.

* **Freudenthal** Jakob, něm. historik filosofie (* 20. čna 1839 v Bodenfelde nad Veserou). Po studiích ve Vratislavi a Gotinkách byl professorem na židovsko-theolog. semináři ve Vratislavi a habilitoval se tamže r. 1875 pro filosofii. R. 1888 stal se řádným prof. Byl žákem Herm. Lotzeho, ale také J. Ritter, J. Bernays a Ed. Zeller naň působili. Napsal: *Ueber die Theologie des Xenophanes* (Vratisl., 1886); *Die Flavius Josephus beigelegte Schrift uber die Herrschaft d. Vernunft* (t., 1869); plody jeho rozsáhlých studií o Spinozovi jsou: *Die Lebensgeschichte Spinozas in Quellenschriften, Urkunden und nichtamtlichen Nachrichten* (Lip., 1898) a *Spinoza, sein Leben und seine Lehre* (Štutg., 1904, sv. 1.), nehledě k četným článkům v odborných časopisech. Vydával také »Hellenistische Studien«.

Freund 2) Wilhelm, filolog něm., † 1894 ve Vratislavi.

Frey 6) Bedřich vedl od r. 1873 se svým bratrem Karlem (* 1839, † 29. říj. 1889) pode jménem »Bedřicha F-e synové« jak cukrovar vysočanský, tak i s ním sdružené rozsáhlé polní hospodářství na vlastních pozemcích ve Vysočanech, Kyjích, Satalicích a na dvorech najatých. Veliké pokusy v konkurrenční orbě, setí, pěstění řepy, rozsáhlé vinařství a od r. 1887 parní mlékařství pod záštitou F-ovou doznalo nejlepší pověsti v kruzích odborných. F. byl muž pokrokumilovný a tak m. j. dal zříditi r. 1880 telefon ze svého obydlí do cukrovaru a později v témže roce byla teprve zařízena I. stanice telefonní v Praze v domě »u hroznu« na Starém městě; v novinách pak bylo obecenstvo vyzýváno, aby se přesvědčilo, jak první stanice ty (cukrovar ve Vysočanech a Praha) vyhovují svému účelu. Po více než 20 let obětavě zastával až do své smrti úřad starosty obce přičiniv se, aby Vysočany staly se opravdovým předměstím Prahy. Za zásluhy o veliké povznesení obce byl vyznamenán čestným občanstvím. Zemřel 2. bř. 1901 ve Vysočanech.

* **Frey** Henry Nicolas, generál franc. (* 1847 v Bocognanu na Korsice), vzdělal se na vojenské škole v Saint-Cyru a válečné akademii, v l. 1885—86 řídil vojenskou výpravu proti Samorymu a falešnému proroku Mahmadu-Laminovi, r. 1891 proti pirátům v Tonkinu a 1900 byl vrchním velitelem franc. oddílu mezinárodní armády k osvobození vyslanectev v Pekingu vyslaného. Napsal: *Campagne contre Samory et Mahmadou-Lamine* (Pař., 1887); *Côte occidentale de l'Afrique* (1889); *Pirates et Rebelles au Tonkin* (1902), jež poctěno cenou franc. Akademie; *l'Annamite, mere des langues* (1894); *Annamites et Extrême-Occidentaux, recherches sur l'origine des langues* (1896); *L'Armée chinoise* (1904); *Francais et alliés au Pé tchili* (1904, poctěno akademií); *Les Egyptiens préhistoriques identifiés avec les Annamites* (1905); *Les Juifs préhistoriques identifiés avec les Annamites* (1908).

de **Freycinet** 2) Louis Desaulces, státník franc, byl od října 1898 do května 1898 opět ministrem vojenství; pro svou náklonnost k nacionalismu musil ustoupiti. Napsal ještě: *Essais sur la philosophie des sciences* (1895, 2. vyd, 1900); *Sur les principes de la mécanique rationelle* (1902) a j.

* **Freystaetter** Martin, důstojník franc. (* 1857), r. 1877 vstoupil v Alžíru do cizi-

necké legie a vynikl v bojích s Araby, r. 1882 účastnil se jako poručík výpravy tonkinské a madagaskarské. R. 1894 byl členem soudu, jenž odsoudil Dreyfusa k deportaci a při revisi processu r. 1899 v Rennes prohlásil jako svědek, že ministerstvo činilo morální nátlak na soudce, čímž byl též kompromittován předseda soudu plukov. Maurel a ministr války Mercier, kteří snažili se utajiti fakt, že tajné akty nebyly odevzdány soudu způsobem formálním. Konfrontace F a s Mercierem náležela k nejdramatičtějším episodám proslulého řízení. Dreyfus byl pak odsouzen podruhé na 10 let žaláře.

Freytag 3) Gustav, spisovatel něm., † 30. dub. 1895 ve Wiesbadenu. Ke sklonku života vyznamenán obzvláštními poctami. Vévoda koburský jmenoval jej tajným radou s titulem excellence. Vyd. 2. jeho sebraných spisů vyšlo 1896—99. Jeho korespondenci s vévodou Arnoštem Koburským z let 1853 až 1893 vydal E. Tempeltey (Lip., 1904).

* **Freze** Aleksandr Aleksandrovič, gen. rus. (* 1840), vzdělal se v akademii gen. štábu a účastnil se rus.-turecké války r. 1877—78. Vynikl zejména u Plevna 28. list. 1877. V l. 1896—1904 byl pomocníkem hlavního velitele na Kavkaze a do r. 1906 gen. gubernátorem vilenským, kovenským a grodenským.

* **Fricke** Bedřich, spis. čes. (* 1864 v Pardubicích — † 3. bř. 1905 v Unhošti). Naposled byl účetním v Unhošti, spolupracovníkem časopisu »Nového Slunce«, v němž psal o spiritismu, a redaktorem protimilitaristického měsíčníku »Odzbrojte!« Mimo to byl literárně činný jako překladatel románů Julia Vernea »Světem slunečním«, »Zemí šelem«, »Zmatek nad zmatek«, »Na kometě«, »Dva Robinsoni« a j. Překládal také z němčiny.

* **Frič** Vojtěch Alberto, čes. cestovatel po Již. Americe (* 1882 v Praze), vystudoval reálku v Praze a cestoval v l. 1901—3 po státě Sao Paulo, Matto Grosso a Goyaz, zabývaje se hlavně studiem kaktusů. V letech 1904 a 1905 dlel v Uruguayi a pak sledoval tok Pilcomaya od jeho ústí až k Isla Uriarte a Estancii de Ichiguana colorada, procestoval Chaco Boreal. Pronikl k pramenům Ria das Mortes, kde se obíral ethnografickými studiemi mezi Bororу. Značnou část jeho sbírek zakoupilo berlínské národop. museum. V l. 1906—8 navštívil Paranu, kde se účastnil pacifikace kmene Bugres. Následkem vystoupení proti německým osadníkům dostal se do politických konfliktů, které vedly k vystoupení jeho na kongressu amerikanistů ve Vídni r. 1908. Za svého pobytu v Již. Americe věnoval se žurnalistické činnosti a byl českým delegátem na kongresse »Volné myšlenky« v Buenos Aires. Napsal: *Contributions to the study of the Bororo Indians* (»Anthropol. Journal«, 1906); drobnější články v »Globus«, »Man« a revui »Caros y Caretas« (pod pseudomymem Enviado especial).

Frida 2) Bedřich je od r. 1896 ředitelem měst. vyš. dívčí školy v Praze. — Jeho syn Vladimír, belletrista a básník čes. (* 1885 v Praze), absolvoval gymnasium a práva v Praze; přispívá do různých časopisů belletristických a napsal knihy veršů: *Preludia* (Praha, 1905) a *U břehů ztroskotaných* (t., 1907).

* **Fride** Aleksandr Karlovič, právník rus. (* 1829 — † 1885). Studoval na cís. učilišti právních věd, byl členem moskevského soudního dvora, pak senátorem v kassačním departementu. Kromě statí uveřejněných v »Žurn. Min. Justiciji« vydal: *Položenije o něsostojatělnosti torgovoj i nětorgovoj* (Moskva, 1869) a *Zakony o duchovnych zavěščanijach, razjasněnnyje suděbnoju praktikoj* (1870).

* **Fride** Nina Aleksandrovna, zpěvačka rus., mezzo-sopranistka (* 1865), vzdělávala se v konservatoři petrohr. a v Paříži. R. 1883 debutovala s úspěchem ve Florencii, pak zpívala v Barceloně. Dokončivši své vzdělání v Italii, vrátila se do Ruska a zpívala s úspěchem v Petrohradě i v Moskvě, načež r. 1884 přijata byla k petrohr. opeře, kde zpívala po 7 let. Pak vystupovala v koncertech v Paříži, v Monte Carlu a j. Od r. 1895 jest opět členem petrohr. opery a r. 1902 dostalo se jí titulu solistky Jeho Veličenstva. Repertoire její obsahuje 42 opery.

Fridland 1) má 869 d., 11 obyv. č., 5926 n., 2 j. nár. (1900) — F. 3) má 156 d., 1576 obyv. č. (1900). — F. 4) má 346 d., 2406 obyv. č., 140 n., 10 j. národ. (1900), nemocnice.

* **Fridlovský** Josef, virtuos na klarinet, viz Dodatky k IX. dílu.

* **Fridzeri** A., hud. sklad. ital., v. Dodatky k IX. sv.

von **Friedberg** 1) H., státník pruský, † 1895.

* **Friedberg** Sydon, dram. spis. polský (* 1857), vzdělal se v Krakově a jest úředníkem. Vydal práce: *Chłopska polityka*; *Śpiacy rycerze*; *Prawica i lewica* (1898); *Kara boża* (1887); *Na głodne dzieci*; *Gruba partja*; *Zmory* (1900) a j.

* **Friedeberg**, m. v Čechách, viz Frymburk 1).

F. 1) má 149 d., 11 obyv. č., 1060 n. (1900); poutnickou kapli, pivovar, pilu, cihelnu, hospodář. záložnu a spořitel. a zálož. spolek.

Friedel Charles, chemik franc., † 20. dub. 1899.

* **Friederike**, planetoida objevená fotograficky P. Götzem v Heidelberce 18. čce 1904. Označení (538). *Kvn.*

* **Friedjung** H., publicista a historik něm., vydal ještě: *Ausgleich mit Ungarn* (1877); *Kampf um die Vorherrschaft in Deutschland* (6. vyd. 1904); *Benedeks nachgelassene Papiere* (3. vyd. 1904); *Oesterreich vom J. 1848* (Vid., 1. a 2. vyd. 1908). Jest stálým referentem o věcech naší říše ve »Frankfurter Zeitung«.

Friedländer 4) Bedřich rytíř z Malheimu, malíř čes., † 16. čna 1901 ve Vídni.

Friedrich Thomas, historik rak. (* 1855). Jest nyní professorem dějin starého Východu na universitě v Inšpruku. Nejhlavnější jeho učené spisy jsou: *Biographie des Barekiden Mago, ein Beitrag zur Kritik des Valerius Antias* (1880); *Palast und Tempel Salomos, Denkmäler phoenikischer Kunst*; *Schöpfung des Paradieses und Sündflut nach keiltextlichen Berichten* a j. v. *Tmk.*

* **Friedrich** Gustav, čes. historik a professor věd pomocných na čes. universitě (* 4. čna 1871 v Poděbradech). Věnovav se studiu historickému prošel školou historického semináře prof. Golla a Emlera, načež vstoupil do vídeňského institutu pro rakouský dějezpyt. Vykonav povinnou zkoušku (1897), pracoval potom jako člen české expedice v archivu vatikánském. R. 1898 se habilitoval a ustanoven supplentem stolice věd pomocných uprázdněné smrtí Emlerovou. R. 1904 jmenován byl professorem mimořádným. Jest mimořádným členem Král. čes. společnosti nauk, dopisujícím členem České akademie. Z prací jeho na prvním místě dlužno uvésti: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, I. (1904—7), kritikou vesměs pochvalně přijatý. R. 1904 počal vydávati *Památky umění písařského v Čechách a na Moravě* (posud nedokončeno). R. 1898 vydal *Učebnou knihu latinské palaeografie* (Bibliotheka historická, č 1). Ostatní jeho práce jsou: *Kodex Tišnovský* (»Čes. Čas. hist.«, 1897); *Český diplomatář a jeho programm* (t., 1900); *Prolegomena k české diplomatice* (t., 1901); *Nová řada moderních padělků v moravském diplomatáři* (t., 1901); *O zakládací listině kapituly Litoměřické* (»Rozpravy« Čes. akad., roč. IX, tř. I, č. 2, 1901); *Ještě o zakládací listině kapituly Litoměřické* (»Čes. Čas. hist.«, 1902); *O privilegiu papeže Jana XV. daném r. 993 klášteru Břevnovskému* (t., 1905); *O paměti Přibyslavské* (t., 1908); *O dvou nejstarších listinách kláštera Rajhradského* (Gollův Sborník, 1906). *Slvk.*

* **Fries** Ellen, švédská spisovatelka dějin (* 23. září 1855 na Rodsle [Småland] — † 31. bř. 1900). Byla první švédská doktorka filosofie university upsalské a od r. 1885 byla učitelkou dívčího gymnasia ve Štokholmě. Hlavní její spisy, vynikající důkladnými studiemi archivními a vzletným slohem, jsou: *Bidrag till kännedomen om Sveriges och Nederländernas diplomatiska forbindelser 1654—1660* (Upsala, 1883); *Erik Oxenstierna* (Štokh., 1889); *Märkvärdiga qvinnor* (t., 1890—91, 2 sv.); *Teckningar ur svenska adelns familjelif i gamla tider* (1895—1901, 2 sv.); *Svenska odlingens stormän* (1896—99, 3 sv.). Po její smrti vyšly: *Svenska Kulturbilder ur 16- och 1700-talens historia* (vyd. Lydia Wahlstrom, 1901). V ženském hnutí švédském hrála úlohu mírnící a napsala o něm: *Den qvinliga elementarundervisningen i Frankrike* (1885); *Den svenska qvinnans sociala ställning* (1893).

* **Friese** viz Březná.

* **Frieseit**, min., viz Sternbergit.

Frijs 2) Christian Emil, politik dán., † 1896. — F. 3) J. Andr., jazykozpytec a ethnograf norský, † 16. ún. 1896 v Christianii.

Friml Václav † asi 1897 v Praze.

* **Friml** Rudolf, klavírní virtuos (* 1879 v Praze), žák pražské konservatoře, dosáhl značných úspěchů v cizině, hlavně v Americe a Anglii. Jest i skladatelem některých písní (*Písně Závišovy* a j.), salonních skladeb klavírních a balletů. *O. Z.*

* von **Frimmel** Theodor, něm. historik umění a kritik (* 1853 v Amstettenu), věnoval se studiu hudby, studoval od r. 1873 ve Vídni dějiny umění a lékařství. Dosáhnuv doktorátu lékařství (1879) assistoval ve vídeňských dvor. museích, ale r. 1892 vystoupil. Od r. 1890 přednáší soukromě o znalectví maleb (*Gemäldekunde*). F. náleží mezi nejlepší znalce malířství středověkého a novověkého, zvláště nizozemské mistry zná dokonale. Napsal: *Kleine Galerienstudien* (Lip., 1891—97); *Handbuch den Gemäldekunde* (t., 1894) a j. v. Od r. 1904 vydává »Blätter für Gemäldekunde«.

* **Frisco**, americká zkratka názvu města San Francisca, všeobecně užívaná.

Frisinky, m. bav., mají 13 586 obyv. (1905).

Frisko 2), nizozemská provincie, má 340 263 obyv., t. j. 102 obyv. na 1 km^2.

von **Fritsch** 3) Karl, geolog německý, † 9. led. 1906. — F. 5) Heinrich, lékař něm., napsal ještě: *Gerichtsärztliche Geburtshilfe* (1901).

Fritz 6) Leop., lékař a spis. čes., † 1895.

Fritzsche 4) O. Fr., evang. bohoslovec († 10. bř. 1896 v Curichu).

Frivaldszky 3) János, entomolog maď., † 1895.

* **Frizzoni** Gustavo, ital. spis. a historik umění (* 1840 v Bergamu), studoval v Pise a cestoval mnoho po Evropě, navštíviv Berlín, Vídeň, Francii, Anglii. Je členem »Giunta centrale di Belle Arti« v Římě. Napsal: *Notizie d'opere di disegno* (2. vyd. Bol., 1884); *Arte italiana del rinascimento* (Milán, 1891); *La galleria Morelli di Bergamo* (Bergamo, 1893) a životopis Giov. Morelliho (Ivana Lermolieffa).

Fröbel 2) Julius, politik něm., † 1893.

* **Fröding** Gustav, básník švéd. (* 1860 v Altersbrucku ve Vermlandě). Studoval r. 1880—85 a byl v l. 1887—95 žurnalisticky činný v Karlstadu. Je tvůrcem a zakladatelem novodobé švédské lyriky a jejím hlavním představitelem. Čerpal hojně ze staršího básnictví švédského, též z nár. písní. Avšak i vliv nejbližších jeho předchůdců ve Švédsku, jako Snoilského, a novoromantiků ciziny je patrný v jeho sbírkách básní: *Guitarr och Dragharmonika* (1891); *Nya Dikter*; *Stänk och Flickar*; *Raggler a påschaser pa vårat mal* (v dialektu); *Nytt och Gammalt*; *Gralstänk*. R. 1901 vyšly ve 2 sv. jeho sebrané básně. — Viz: R. G. Berg, G. F. skaldskap, a četné essaye (R. Steffena, Hj. Söderberga, G. Strengella a j.).

* **Frolenko** Michail Fedorovič, politik rus. (* 1848), studoval na petrohrad. technice a od r. 1873 účastnil se revolucionářské propagandy mezi dělníky. R. 1878 stal se pod cizím jménem dozorcem kijevského žaláře a organisoval útěk Stěfanoviče, Dějče a Bochanovského. V l. 1879—81 účastnil se všech terroristických činnův a r. 1882 odsouzen k smrti, ale trest změněn mu v žalář. Byl vězněn v Petropavlovské, pak v Šlisselburské pevnosti, odkud vyšel r. 1905. Uveřejnil potom *Milosť. Iz vospominanij ob Aleksějevskom ravelíně* (»Byloje«, 1906). Srv. Process 20 narodovoljcev; V. Figněr, Gallereja šlisselburgskich uznikov (Petr., 1907).

* **Frölich** Lorenz, malíř dánský (* 1820 v Kodani — † 1908 t.), žák Eckersbergův. Od r. 1840 zdržoval se v cizině: v Německu, Italii a především v Paříži. Kreslil illustrace pro bibli, pro Ovidiovy Metamorfosy, pro Eddu a pro dětské knihy firmy Hetzelovy. Záhy se oddal leptu a vydal dílo 30 leptů z mythologie norské *Nordens Guder*. R. 1873 vrátil se do Dánska, kde se těšil veliké oblibě. R. 1890 jmenován professorem a státním radou. Ve svých pracích jevil velikou fantasii a schopnost komposiční, maloval potraity, genry, oltářní obrazy. Z jeho monumentálních prací uvésti dlužno vlysy: *Gefion vyorává Seeland* a *Vikingská výprava Dánů* v zámku Frederiksborgu (1880) a *Aegirovy dcery* v kodaňské radnici.

* **Frolov** Petr Aleksandrovič, spis. rus. (* 1828 — † 1867), složil v ministerstvu vnitř. záležitostí a od r. 1849 redigoval různé časopisy a psal feuilletony, zejména do »Petrohrad. Vědomostí«. Z dramatic. prací jeho měly největší úspěch *Byť ili ně byť* a *Podruga žizni* (obě v Petrohr., 1867), dotýkající se šťastně ženské a rodinné otázky. Mimo to vydal komédii *Maleňkija laski*.

* **Frolova-Bagrějeva** Jelizaveta Michajlovna, spis. rus., dcera hr. M. M. Speranského (v. t. 1), str. 799 *b*).

* **Frolov Skobějev,** hrdina rus. pověstí XVII. stol., známé z přepisu ze stol. XVIII., nalezeného J. D. Běljajevem, jenž ji otiskl v »Moskviťanině« r. 1853 s názvem *Istorija o rossijskom dvorjanině* **F. S** *ě i stoljničejej dočeri Nardina-Naščokina Annušké* Pověsť jedná o chudém šlechtici, kterak únosem domohl se bohaté nevěsty a konečně blahobytu. Srv. Pypin; Očerk lit. istoriji star. pověstěj i skazok rus. (Petr., 1858).

* **Froment** [froman] Paul Gustave, mechanik franc. (* 1815 v Paříži — † 1865 t.). R. 1837 navštěvoval polytechniku pařížskou a zároveň prakticky zaměstnával se přesnou mechanikou. Pracoval v mechanických dílnách v Anglii, r. 1840 byl v závodě Gambeyově, slavném konstruktéru přesných přístrojů. Konečně se věnoval úplně mechanice. Pracoval o elektromagnetickém motoru, sestrojil gyroskop, provedl Casselliho, Hughesův telegraf a ukazovací telegraf s klaviaturou a kyvadlo, s nímž Foucault konal své památné pokusy.

* **Fromm** Josef, velkoobchodník čes. (* 1839 v Kut. Hoře — † 1899 v Opavě). V l. 1873 až 1876 žil na Rusi jako vojenský dodavatel. Vrátiv se z Ruska usadil se v Opavě a zařídil si velkoobchod s čajem a rumem. Do let devadesátých XIX. stol. stál v popředí národního ruchu v Opavě, přispěl platně ke zřízení »Opavské besedy« a »Centrální záložny« a získal si nemalé zásluhy o nabytí budov pro »Matici Opavskou«.

Frommel 2) E., spis. něm., † 1896.

* **Frostburg**, m. v sev. cípu sev.-amer. státu Marylandu v county Alleghany v kamenouhelné pánvi cumberlandské, má 5274 obyv. (1900).

Frothingham Octavius, spis. amer., † 1895.

Froude James A., dějepisec angl. Po smrti jeho vydány jeho přednášky: *Life and letters of Erasmus* (1894); *Englisch seamen in the sixteenth century* (1895); *Lectures on the council of Trent* (1896). Srv. Wilson, Mr. F. and Carlyle (Lond., 1898).

Frug Semen Grigorjevič, básník rus., r. 1898 vydal v Petrohradě nový sborník básní, který záhy vyšel v 3. vyd. Pak následovala sbírka *Sionidy i drugija stichotvorenija* (t., 1902). Tou dobou otiskoval též feuilletony v časop. »Voschod«. V době poslední otiskoval v petrohrad. časopisech humoristické a satirické verše s pseud. Ijeronim Dobryj. Mimo to vydal povídky *Vstrěči i vpečatlěnija* (t., 1898); *Eskizy i skazki* (t., 1898). Několik ukázek přel. P. Maternová (»Slov. Přehled«, VII. str. 109).

* **Frühling** August, inženýr něm. (* 1847 v Sarstedtu), studoval vys. školu technickou v Hannoveru a prakticky zaměstnán byl od r. 1871 při vodních stavbách na Veseře, od r. 1873 při kanalisaci berlinské a vratislavské. R. 1879 stal se stavebním radou městským v Královci a r. 1895 řádným professorem v Drážďanech, kde hlavně přednášel o stavbách městských, o topení a větrání. Vydal: *Civilingenieur* (s Hartigem 1895); *Zeitschrift für Architektur u. Ingenieurwesen* (1897—1900 s Keckem). S jinými spolupracovníky vydal: *Wasserbau* (Lip., 4 vyd., 1905); *Handbuch der Ingenieurwissenschaften*.

Fruin R. Jak., historik nizoz., † 29. led. 1899 v Lejdě.

* **Fruktosa,** $CH_2OH\text{-}(CHOH)_3\text{-}CO\text{-}CH_2OH$, ketosa šestimocného alkoholu všeobecné formule $C_nH_{2n-4}(OH)_6$; d-f., laevulosa, $C_6H_{12}O_6$, ovocný cukr, viz Cukr, str. 761.

Frumar Adolf jest nyní řídícím učitelem na dívčí škole u sv. Petra v Praze. Jeho činnost spolková byla rozsáhlá. 13 let byl jednatelem a v l. 1896—99 starostou »Ústředního spolku jednot učitelských v Čechách«, dále byl činný ve výboru Ústřední Matice školské, byl místopředsedou a jedno období starostou učitelského spolku »Komenský pro Prahu a okolí«, zakladatelem první učitelské záložny »Komenský« v Praze (1896), jejímž jest předsedou. R. 1896 zvolen byl za zástupce pražského učitelstva do zemské

konference učitelské a v l. 1903—4 do české okresní školní rady pražské. Vedle četných příspěvků do učitelských časopisů (jm. »Českého Učitele«, jehož byl spoluzakladatelem a prvním redaktorem) byl v l. 1882—97 stálým spolupracovníkem »Národních Listů« a od r. 1901 je vydavatelem »Učitelských Novin«. O sobě vydal r. 1896 v Chicagu *I. čítanku pro školy česko-americké* ve 2 dílech; *Slabikář pro školy obecné* (dvoje vydání) a dva *Průvodce* k nim a doplněnou Královu »Sbírku zákonů školních«. — Jeho choť Božena, roz. Štorková (* 1868 na Kladně), napsala několik veršovaných drobností pro útlou mládež.

* **Fruškogorac**, pseud. Nik. Andriće (v. t., Dopl.).

* **Fruwirthovka** viz Dodatky k IX. sv.

Fry 2) James B., generál sev.-amer., † 1894.

* **Fryo** Matěj, právník čes. (* 1851 v Jižné u Kamenice n. L.). Studoval gymn. v Jindř. Hradci, práva v Praze, kdež r. 1875 nastoupil do služby soudní, ve které r. 1897 dostoupil hodnosti rady zem. soudu a působí v Táboře. Jest od r. 1881 stálým přispěvatelem časopisu »Právník«, v němž každoročně uveřejňuje praktické případy právní. Vyšla tam řada různých jeho pojednání, jako: *Ku praksi § 51. knih z.* (1881, 1886 a 1894); *Několik otázek z knihovní prakse* (1887); *Náleží-li pojistka a pojištění na případ smrti majiteli svědčící do pozůstalosti pojišťovatelovy* (1890); *Několik poznámek k § 1493 obč. z.* (1892); *Možno li zříditi právo předkupní osobě třetí od prodavatele různé* (1898); *Možno-li povoliti exekuci k zajištění podle plat. příkazu prve, než prošla lhůta k podání námitek* (1900); *O účinku postoupené knihovní přednosti pohledávky peněžité před výměnkem* (1902 a 1904) atd. Ve zprávách »Moravské Jednoty Právnické« pojednal r. 1906 *O rozvrhu dražebního výtěžku se zřetelem k judikátu č. 159* (současně též německy v »Oesterr. Richterzeitung« jako doplněk k něm pojedn. svému v »Juristische Blätter« 1904). V »Oesterr Richterzeitung« rozebral r. 1905 otázku důvěry v knihy pozemkové při exekuci na knihovní pohledávky zaplacené, ale nevymazané. Samostatně vydal r. 1897: *Několik slov o řízení před okresními soudy dle nov. zák. proc.* a české zpracování *Jednacího řádu pro soudy*.

Frýdek má 681 d., 4981 obyv. č., 543 pol., 3362 n. (1900), sídlo okr. hejtm. a soudu, gymnasium, spořitelnu, spořitel. a záložen. spolek, elektrické osvětlení.

Frygická tónina viz Řekové, hudba, str 517 *b* sl.

Frymburk 1) má 156 d., 1276 obyv. n. (1900).

* **Fryšová** Emilie, spisovatelka česká (* 23. čce 1840 v Praze). Po studiích na něm. průpravně učitelské a několikaletém soukromém vyučování v Karl. Varech působila na měst. vyš. dívčí škole chrudimské, od r. 1873 na obec. a potom na měšť. škole v Plzni a posléze byla ředitelkou měšť. a obec. školy v Soběslavi. Sbírala lidové výšivky z Blat, jejichž sbírku darovala zem. museu v Praze. Přispívala do časopisů články paedagogickými a národopisnými a o sobě vydala *Ukázky z dějin všeobecných pro školu měšťan.* (Praha, 1887, 3 d.); *Ornament jihočeský*, veliké illustr. dílo národopisné (Soběslav, 1902).

Fryšták má 151 d., 929 obyv. č. (1900).

Fryštát má 305 d., 1917 obyv. pol., 98 č., 1009 n. (1900).

Frývaldov má 423 d., 9 obyv. č., 4729 n., 1 j. nár. (1900), hl. cel. úřad, klášter voršilek a sester sv. Karla Bor., museum, veřej. nemocnici.

* de **Fryze** Feliks, publicista pol. (* 1843 ve Varšavě), od r. 1868 pracoval v časop. »Gazeta Warszawska« a »Kurjer Warsz.«. Od r. 1875 po deset let vydával a redigoval časopis »Mucha« a r. 1877 koupiv časopis »Antrakt« přeměnil jej na »Kurjer Poranny«, který řídí posud. Založil podpůrný spolek hasičský, pro nějž sebral přes 8000 rublů. R. 1873 vydal s Chodorowiczem *Przewodnik po Warszawie i jej okolicach*.

Fuád paša 2) Mehemed, generál tur. R. 1902 pro podezření z revolučních pletich zbaven všech hodností a relegován doživotně do Damašku. Týž osud stihl po roce jeho tři syny. Po převratě mladotureckém vrátil se v srpnu 1908 do Cařihradu.

* **Fučík** Josef, správce školy ve Lhotě Bradlecké (* 1859 v Lomnici n. Pop.). Mimo články z místní historie v různých časopisech a v Ottově Slovníku Nauč. vydal *Mapu okresu Lomnického na Jičínsku* (Lomnice n. P., 1895); *Adresář a krátký popis okresu Lomnického n. P.* (t., 1903).

* **Fučík** Julius, hud. skladatel čes. (* 18. čce 1872 v Praze). Absolvovav (r. 1891) pražskou konservatoř a zároveň komposiční školu dra. Ant. Dvořáka, stal se členem výstavního symfonického orchestru (r. 1895) a také zakladatelem tria pro dechové nástroje, které vyniklo zejména při koncertě »Spolku čes. žurnalistů«. Od r. 1896 byl měst. kapelníkem a ředitelem kůru a zároveň sbormistrem chorvat. zpěv. spolku »Danice« v Sisku, odtud po 2leté činnosti jmenován byl kapelníkem při pluku č. 86 v Pešti, kde působí podnes. Z jeho 260 děl staly se zejména světoznámými prokomponovaná praeludia (jím založena nová forma koncertního praeludia), na příklad: *Průvod gladiátorů*; *Vive l'Empereur*; *Z dob husitských* a j.; dále složil *2 velké mše*, *Ave Maria*, *tria* pro dechové nástroje. *30 písní*, *mužské sbory*, suitu *Život*, *4 symfonické básně*, *ouvertury*, *sola pro housle* s průvodem klavíru i orchestru, symfonickou skladbu *Bitva u Custozzy* z cyklu »Rakousku čest a sláva«. Z jeho mužských sborů staly se zejména v Chorvatsku populárními: *Sjećaš-li se još . . . Zora sviće* a slovinský pochod *Triglav* (Praha, 1904)

* **Fučík** Milan, spis. čes. (* 3. říj. 1876 v Praze). Vystudovav reálné gymn. a čes.

právnickou fakultu v Praze, vstoupil do služeb obce Pražské. Již za studií byl spolupracovníkem a potom redaktorem »Radikál. Listů«, v letech devadesátých XIX. stol. účastnil se pokrokového hnutí, později pracoval politicky ve straně státoprávní a j. Z literární činnosti buďtež uvedeny dvě sbírky básní *Utíkám k Slunci* (Praha, 1897) a *Cantus firmus* (t., 1899); divadla: *Dobrou noc, pane Satane!*; *Zodpovědnost mládí*; *Neť*, aktovky (t., 1907); *Palečkovo štěstí*, komédie veršem; *Zápasy*, hra (t., 1907); *Za erbem*, veselohra (t., 1908); *Za bludičkou*, lidová hra (spolu s L. Schmidtem-Beauchezem, t., 1906); *Tajemství slečny Gabriely W* a jiná prósa* (t., 1908); *Sokolstvo a naše doba* (t., 1897); *V. slet všesokolský* (t., 1907, též franc.). Přeložil z Przybyszewského »Satanovy děti« (t., 1901); z Bourgeta »Tři malé dívky« (t., 1901, u Ottů), z Mirbeaua »Zavřená světnice« (t., 1899, u Ottů); Různé básně, články, feuilletony, kritiky divadelní přinesly »Zl. Praha«, »Divadelní List »Máje«, »Máj«, »Rad. Listy«, »Hlas Národa«.

***Fuentesauco,** okr. m. ve španěl. prov. zamorské, jv. od Zamory, má 3608 obyv. (1897); důležitý uzel kommunikační. V okolí pěstují se znamenité boby (*garbanzos*).

Fuerteventura, ostrov v souostroví Kanárském, má 11.106 obyv. (1897).

Fügnerová Kateřina † 29. srp. 1906. (Srv. Fügner Jindř.)

***Fuchs** Ignác, pravé jméno Vatroslava Lisinského (v. t.).

F. 13) Peter Dom., sochař něm., † 31. čce 1898 ve svém rodišti.

*v. **Fuchs** Viktor, politik rak. (* 23. říj. 1840 ve Vídni), věnoval se advokacii. Roku 1879 zvolen byl za okres pinzgavský v Salcpursku do říšské rady a brzy též do sněmu zemského. Náleží k předákům strany křesťansko-sociální, která prorazila jeho volbu za druhého místopředsedu (v list. 1897) a v břez. 1898 za předsedu parlamentu, jímž zůstal až do jeho rozpuštění v září r. 1900; r. 1908 povýšen do stavu svob. pánů.

Fukosa, $C_6H_{12}O_6$, vlastně $C_5H_9O_5(OH_3)$, methylpentosa, uhlohydrát homologický s rhamnosou (v. t.).

***Fuks** Jegor Borisovič, dějepisec rus. (* 1762 — † 1829), sloužil při diplomacii a Kateřina II. nejednou svěřovala mu svou osobní korrespondenci. R 1812 byl při Kutuzovu jako ředitel vojen. kanceláře. Vydal: *Istorija ros.-avstrijskoj kampaniji 1799 g.* (Petr., 1825—30); *Istorija generalissimusa grafa Suvorova-Rymnikskago* (t., 1811); *Anekdoty grafa Suvorova* (1827) a mn. j.

***Fuksa** Josef, paedagog. spis. čes. (* 1842 v Záboři). Působil po mnoho let jako učitel v Karlíně, pak ředitel na Kr. Vinohradech. Do politických a paedagogických časopisů psával články na obranu našich škol, pak články o hedvábnictví, o hospodářských školách pokračovacích a j.; o sobě vydal s Vojt. Šváchou: *Obrázkové počítadlo pro I. tř. obec. škol* (Praha, 1885) a *Obrazy k prvopočáteční učbě čtení* (t., 3. vyd. 1900).

***Fuksa** František, odbor. spis čes. (* 1859 v Hor. Lhotkách u Chotěboře). Vystudovav gymnasium v Něm. Brodě, universitu v Praze, dosáhl hodnosti doktora práv, načež praktikoval při obci karlínské, potom stal se tajemníkem v Chlumci n. Cidl. a r. 1902 ředitelem měst. úřadů na Kr. Vinohradech. Z oboru práva veřejného napsal několik pojednání do »Samosprávného Obzoru« i denních listů, do »Osvěty« na rok 1906 životopis *Fr. Schwarze*. Vedle toho vydal spis: *Zákon a nařízení, jimiž se upravují koncessované živnosti stavební* (Praha, 1894).

***Fuksova** Aleksandra Andrejevna, spis. rus. (* 1805 — † 1853), žila jako žena univ. prof. v Kazani a poznala důkladně tamní poměry místní. Vydala o sobě: *Kazanskije tatary v statističeskom i etnografičeskom otnošenijach* (1844); *Osnovanije goroda Kazani* (podle tatarských podání, ve verších, 1836); *Zapiski o čuvašach i čeremisach Kazanskoj gub.* (1840); *Pojězdka k voťakam* (1844); *Stichotvorenija* (1834) a tatarské pověsti ve verších *Kňažna Chaliba* (1841) a *Carevna Něsmějana* (1838). Byla známa s Jazykovem, Baratynským a Puškinem, o němž vydala *Vospominanija* (1844, s dopisy Puškinovými).

***Fukuoka,** m. japanské na sz. pobřeží ostrova Kiu-šiu, při Korejském průlivě, má 71.047 obyv. (1903); značný průmysl hedvábnický a výrobu ozdobných předmětů.

***Fukusava Jukichi**, spis. japan. (* 1834), cestoval po Evropě a Americe, r. 1866 založil v Tokiu druh soukromé university, která záhy proslula a přivábila značný počet žákův. Od r. 1881 vydával rozšířený časopis »Jiji Schimpô« a vydal *Seyio Jijo* (západní obyčeje).

***Fukusol**, furol, furanaldehyd, $C_4H_3(CHO)O$, rozkladný produkt bílkovin, vyskytuje se v pivě a kořalce, povstává destillací pentos a pentosanů se zředěnou kyselinou sírovou; tvoří bezbarvou, vonnou tekutinu, vroucí při 162°, na vzduchu hnědne. Sesamový olej barví se alkoholickým jeho roztokem a kyselinou solnou třešňově červeně, čehož se používá k jeho poznání.

***Fukušima**, svob. pán, generál japanský (* 1853 v Matsumoto), započal svou životní dráhu jako bubeník, byl 1877 jmenován poručíkem japan. armády, 1879 cestoval v Mongolsku, potom dlel jako vojenský attaché při různých dvorech, vykonal na koni cestu z Berlína až do Vladivostoku. Potom stal se štábním důstojníkem a později ve válce čínsko-japanské náčelníkem správního úřadu zabraných území. Za politickým posláním navštívil všechny jihoasijské státy a osady. Za boxerského povstání přidělen byl maršálku Walderseeovi, za války rusko-japanské byl štábním důstojníkem hlav. stanu v Mandžusku a 1906 po Kodamovi jmenován místonáčelníkem generál. štábu japan armády.

Fulda 1) řeka v Německu, byla v letech 1890—95 kanalisována nákladem 3¾ mill. marek. — F. 2), m., má 20.420 obyv. (1905).

Fulgurit, třaskavina, jejímž podkladem jest nitroglycerin s magnesií.

Fulham, londýnská čtvrt, má 137.249 ob. (1901).

* **Fulín** Martin, odborný spis. čes. (* 1853 v Praze). Absolvovav nižší gymnasium vstoupil do »České společnosti pro zvelebování zahradnictví«. R. 1892 založil si zahradnictví ve Vršovicích, kde jako zvláštnost pěstuje pro potřeby škol zajímavé a vzácné rostliny čes. Od r. 1883 je redaktorem čas. »Čes. Flora«. Vedle toho napsal několik odborných knih: *Domácí zahrada* (Praha, 1891, 2. vyd. 1907); *Konservování ovoce a zelenin* (t., 1895); *Květinářství* (t., 1905); *Srstka* (t., 1895); *Bylinářství, kořenářství čili herbář* (t., 1898); *Ovocné stromoví v umělých tvarech* (t., 1904); *Zelinářství* (t., 1904); *Pěstování lískových oříšků* (t., 1907); *Výzdoba oken a balkonů* (t., 1908) a j. Od r. 1897 rediguje Reinwartův »Kapesní kalendář zahradnický«. Jest spolupracovník »Ottova Slovníku Nauč.«.

* **Fullerův článek** jest galvanický článek z r. 1871, používaný v anglické telegrafii. Skládá se ze skleněné nádoby naplněné směsí 1 d. kys. sírové a 9 d. vody. Na dně nalézají se krystallky dvojchrómanu draselnatého. Do této nádoby vložena jest elektroda uhlíková. Druhou elektrodou je zinek ponořený ve rtuti nádoby průlinčité. Zbytek obsahu pórovité nádoby naplněn je čistou vodou. Elektromotorická síla F-ova č. jest přibližně 2 volty a trvání jeho asi jako článku Danielova. Uhlíková elektroda bývá rozměru: 17·5 *cm* dél., 5 *cm* šíř., 0·8 *cm* tloušťky; skleněná nádoba: 18 *cm* výš., 13 *cm* průměru a obsahu = 1 *l*.

Fulmicoton viz Bavlna střelná.

* **Fulminatin**, třaskavina, střelná bavlna máčená v nitroglycerinu.

Fulmináty, pojmenování třaskavého stříbra a třaskavé rtuti (v. t.).

Fulnek má 402 d, 57 obyv. č., 3374 n., 30 j. národ. (1900), akc. továrna na škrob a škrobový cukr.

* **Fumagium**, lat., viz Podymné.

* **Fumarin**, alkaloid zemědýmu, *Fumaria* Tourn., složení $C_{[illegible]}H_{19}NO_4$, vyskytuje se i v kůře a dřevě *Bocconia frutescens* a *Glaucium corniculatum*; tvoří bezbarvé krystallky prismatické, rozpouští se ve vodě nesnadno, v alkoholu snadno; chutná hořce, reaguje alkalicky.

* **Funafuti**, ostrov mezi britskými Ellice Islands v Tichém okeáně, jest památný několika vědeckými expedicemi za účelem studia vzniku korálových ostrovů. — Hedley, The ethnology of F. (Sydney, 1897); David, F., three months on a coral island (Lond., 1899); Sollas, F. The study of a coral atoll (t., 1899).

* **Funda** Josef, lékař český (* 1834 — † 1. srpna 1900 v Řevnicích). Studoval medicinu a dosáhl hodnosti doktorské. Byl dlouhá léta sssistentem professora vnitřních nemocí dra Hally. Usadil se v Praze, kde byl lékařem velmi hledaným. Pod pseud. Pulda vydal několik divadelních kusů, mezi jinými výpravnou báchorku *Brněnský drak*.

Funduklej Ivan Ivanovič, archaeolog rus. (* 1804 — † 1880), byl gubernátorem volyňským a do r. 1852 kijevským. V Kijevě založil první rus. ženské gymnasium, jež nese jeho jméno a kterému věnoval značný kapitál a dům. Později byl gen. kontrolorem ve Varšavě a připravil hojný materiál pro N. A. Miljutina k selské reformě v Polsku. Tou dobou vydal *Statističeskoje obozrěnije raschodov na vojennyja potrebnosti Rossiji s 1649 po 1825 g.*

* **Funk** Vilém, právník český (* 14. ledna 1875 v Praze). Studoval na gymnasiu malostranském, pak na právnické fakultě české university, kdež r. 1899 dosáhl hodnosti doktorské. Potom nastoupil praxi u c. k. finančního ředitelství v Praze. Roku 1900 dostal dovolenou za účelem habilitace a studoval na universitách v Berlíně, později ve Vídni. Po kratší službě u finanční prokuratury pražské přijat do služeb zemského výboru, kdež je nyní místotajemníkem. R. 1903 jmenován docentem systému a dějin finančního práva na fakultě právnické. Podnikl cesty po Evropě, Malé Asii, Syrii, Palestině a Egyptě. R. 1907 zvolen do sboru obecních starších král. hl. města Prahy. R. 1902 vydal první díl obsáhlé, na archivních pramenech založené práce: *Poplatek s převodů majetkových na případ smrti* (knihovna Sborníku věd právních a státních), prvé zpracování na vědeckých základech rakouské daně dědické. Druhý díl této práce vydán r. 1908. Vedle jiných článků uveřejnil zejména: *Promlčení dávek veřejných* (»Sborník věd právních a stát.«, roč. III.); *Zánik a změny obligací daňových a poplatkových* (t., roč. IV.); *Příčiny stesků proti osobní dani z příjmů* (»Nová Česká Revue«, roč. II.); *Erbsteuer* (*alte*; v Mischler-Ulbrich Oest. Staatswörterbuch); *Erlöschung u. Modificationen der öffentlichen Abgaben* (t.); *Rückforderungen der öffentlichen Abgaben* (t.). Účastnil se řadou článků z oboru finančně-právního v Ottově Slovníku Naučném a Hospodářském slovníku naučném.

* **Funtíček** Jan, pseud. Pustiměřský Jan, spis. čes. (* 1856 v Pustiměři na Moravě). Po studiích gymn. a na paedagogiu v Brně působil na různých místech a od r. 1891 v Mor. Budějovicích, kde se stal řed. dívčí obecné a měšť. školy a r. 1897 okr. inspektorem. Sbíral národní hry, koledy, úsloví a doklady z nářečí pro Bartošovu »Dialektologii«, psal články z oboru paedagogického a didaktického, přispíval do listů vychovatelských, do »Listů Literárních«, »Hlídky« a j. a samostatně vydal: *Listy vychovatelské* (Brno, I. sv. 1889. II. 1891); *Volné listy a úvahy* (t., 1897). *Vzpomínku na J. A. Komenského* (Velké Meziříčí, 1892); *Zrnka* (1893).

* **Furan**, furfuran, tetrol,

$$C_{[illegible]}H_{[illegible]}O \left\langle \begin{matrix} CH = CH \\ CH - CH \end{matrix} \right\rangle O,$$

organická sloučenina povstávající při destil-

laci cukru s vápnem; přihází se i v prvých frakcích dehtu borového dříví i jinde. Tvoří tekutinu bezbarvou, snadno pohyblivou, zápachu chloroformového, vře při 32°; borová tříska, smočená do *HCl*, barví se jím zeleně.

Fürbringer 1) Max Karl povolán byl r. 1900 za prof. do Heidelberku, kdež působí posud. Napsal dále: *Beitrag zur Systematik und Genealogie der Reptilien* (1900 a 1902); *Morphologische Streitfragen* (1902) a vydal další tři svazky velikého díla o srovn. anatomii svalstva plecního. — **F.** 2) Paul působil jako ředitel int. oddělení v nemocnici »Friedrichshain« až do r. 1903 a věnoval se zvl. úrazovnictví. Napsal dále: *Die Störungen der Geschlechtsfunktionen des Mannes* (1901).

* **Furfuran** viz Furan (Dopl.).

* **Furman** Petr Romanovič, spis rus. (* 1809 — † 1856), sloužil v ministerstvě a přispíval do různých časopisův. O sobě vydal množství populárních prací, jako o Lomonosovu, Meňšikovu, Potemkinovi, Petru Vel. a j., které těšily se značné oblibě Mimo to vydal povídky: *Něsostojavšajasja ženitba* (1848); *Doč suta* (1848); *Usač* (1846); *Berlinskija tajny* (1849) a j. Mnohé jeho povídky pro mládež vycházejí posud v nových vydáních.

Fürstenau 3) Moric, flétnista a hud. spis. něm., † 1889.

* **Fürstenbergovo rozžehadlo** viz Rozžehadlo, str. 26 *b*.

z **Fürstenberka** Karel Egon, kníže, † 27. list. 1896 v Nizze. Jím vymřela badenská větev rodu, jejíž statky připadly větvi české (srv. násl.). — z **F.** Maximilián Egon, bratrovec předešlého (* 13. říj. 1863). Jako dědic velikých statků v jižním Německu po vymřelé větvi badenské povolán byl do panské sněmovny německé. Od r. 1887 náleží mu též dědičné křeslo v panské sněmovně rakouské, v níž od r. 1907 jest prvním místopředsedou jako náčelník klubu ústavověrných velkostatkářů. R. 1901 zvolen byl do českého sněmu za nesvěřenský velkostatek. Za svou činnost vyznamenán mimo jiné řádem zlatého rouna a titulem tajného rady (1902).

Furtwängler Adolf † 1907 v Athenách. R. 1901 a sl. řídil výkopy na Aigině a v Orchomenu. K publikacím jeho dodati jest: *Ueber Statuenkopieen im Altertum* (Mnichov, 1896); *Führer durch die Vasensammlung König Ludwig's I. in der alten Pinakothek zu München* (Lip., 1896); *Intermezzi. Kunstgeschichtliche Studien* (t., 1896); *Beschreibung der geschnittenen Steine im Antiquarium der kgl. Museen zu Berlin* (Berlin, 1896); *Sammlung Somzée. Antike Kunstdenkmäler* (Mnichov, 1897); *Griech. Originalstatuen in Venedig* (t., 1898); *Neue Denkmäler antiker Kunst* (t., 1898); *Neuere Fälschungen von Antiken* (Lip., 1899); *Die antiken Gemmen. Geschichte der Steinschneidekunst im klassischen Altertum* (t., 1900); *Beschreibung der Glyptothek König Ludwigs I. zu München* (Mnichov, 1900); *Hundert Tafeln nach d. Bildwerken der Glyptothek* (t., 1903); *Aegina. Das Heiligtum der Aphaia* (t., 1906, 2 d.); *Die Aegineten der Glyptothek König Ludwigs I. nach den Resultaten der neuen bayer. Ausgrabung* (t., 1906); *Die Bedeutung der Gymnastik in d. griech. Kunst* (Lip., 1905); *Griech Vasenmalerei*, spolu s Reichholdem (vyšly: I. serie a II. serie, Mnichov, 1900—08); *Denkmäler griech. und röm. Skulptur*, 50 tab., s H. L. Urlichsem (t., 1896—98, příruční vydání školní: t., 1898, nyní již 2. vydání). Srv. »Neue Jahrbücher f. d. klass. Altertum«, 1908, sl. 1 sl. (Studniczka); »Allgemeine Zeitung«, 1907, čís. 188 a 189 (H. Bulle). *Vý.*

Fusinato Arnoldo. K lit. srv. Cimegotto, A. F., studio biografico critico (Padova, 1898).

* **Fusi-noki** viz Chamaecyparis.

* **Futterer** Karel, dr., mineralog a cestovatel něm. (* 1866 ve Stockachu v Badensku — † 19. ún. 1906 v Illenavě u Karlsruhe). Vystudoval v Heidelberce, r. 1890 byl assistentem geolog.-palaeontolog. oddělení přírodovědeckého musea v Berlíně, kde se r. 1892 také habilitoval na universitě pro geologii a palaeontologii. R. 1897 byl jmenován professorem mineralogie na technice v Karlsruhe. Účastnil se veliké cesty dra Holderera po Asii a přičinil velmi mnoho k zeměpisným a geologickým vědomostem o Tibetu a vnitřní Číně. Z jeho velikého díla *Durch Asien* (*Erfahrungen, Forschungen und Sammlungen*) vyšel pouze druhý a část třetího dílu (Berl., 1903). Drobnější: *Land und Leute von Nordost-Tibet, geographische Skizze der Wüste Gobi zwischen Ham a Su-tschou, Geogr. Skizze von Nordost-Tibet, Der Pe-schan als Typus der Felsenwüste.* Pro cestu přípravná studie byla *Die allgemeinen geologischen Ergebnisse der neueren Forschungen in Zentralasien und China* a řada menších prací hlavně z oboru geologie.

* **Fux** Antonín spis. čes. (* 1837 v Horažďovicích — † 1908 v Praze). Absolvovav práva v Praze, stal se (r. 1863) koncept. praktikantem při místodržitelství, odkudž po roce vstoupil k praž. magistrátu, kdež postoupil na magistr. radu. Napsal *O tajné mluvě v mythech a při obřadech hellenských* (Praha, 1905). Do »Květů« psal pod pseud. Protiva Liška. *Pž.*

* **Fyndykly**, Fündüklü, čtvrt cařihradská, viz Cařihrad, str. 157 *a*.

* **Fysiotypie** viz Samotisk přirozený.

* **Fysostigmin**, eserin, alkaloid formule $C_{15}H_{21}N_3O_2$, jest obsažen v kalabarských bobech; jeho soli *physostigminum salicylicum* a *sulphuricum* užívá se v lékařství.

G.

* **G** zkratek pro zrychlení čili akceleraci zemskou (g = 9·81 *m*).

* **Gaast** v. Geest.

Gába Frant. † 7. list. 1896 ve Skrbeni.

* **Gábeský záliv** v. Syrta.

* **Gabet**, cestovatel, viz Huc.

Gabillon Ludwig, herec něm., † 13. ún. 1896 ve Vídni.

Gabinus cinctus viz Římané, str. 790 *a*.

Gabler 3) Vilém, spis. čes., † 27. ún. 1897 v Praze.

Gabriel 7) Jan † 5. dub. 1890 v Jindř. Hradci.

* **Gabriella**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 20. led. 1893. Označení (355). *Kvn.*

Gábún, Gabon, dekretem z 15. ún. 1906 tvoří jednu ze 4 správních oblastí Francouzského Konga s titulem kolonie a pod správou viceguvernéra se sídlem v Libreville.

Gacisskij Aleksandr Serafimovič, badatel rus., † 1893.

* **Gadolin** Joh., chemik švéd. (* 1760 — † 1852), prof. na universitě v Åbo. Napsal: *De theoria coloris corporum specifici* (Upsala, 1792); *Einige Bemerkungen uber die Natur des Phlogiston* (t., 1788); *Systema fossilum, analysibus chemicis examinatorum* (Berl., 1825). Minerál gadolinit nazván jemu ke cti.

* **Gadomski** Jan, spis. polský (* 1859 ve Varšavě), přispíval do různých časopisů varšavských a r. 1898 stal se redaktorem časop. »Gazeta Polska«, kde vede politický oddíl. O sobě vydal *Larik* (1886 a 1889).

* **Gadon** Lubomir, spis. pol. (* 1831), byl v l. 1867—84 tajemníkem kn. W. Czartoryského. Přispíval též do franc. časopisův a byl pak ředitelem pol. knihovny v Paříži. O sobě vydal: *Przejście Polaków przez Niemcy* (Poznaň, 1889); *Ks. Adam Czartoryski* (Krakov, 1892); *Emigracja polska* (t., 1901—2); *Książę Adam Czartoryski podczas powstania Listopadowego* (t., 1903).

* **Gadow** Hans Friedrich, zoolog angl. (* 1855 v Pomořanech), vzdělal se na universitách v Berlíně, Jeně a Heidelberce, r. 1880 stal se v Londýně úředníkem přírodověd. oddělení Musea britského, od r. 1884 přednáší o morfologii živočišné na universitě v Cambridgei. Vedle statí uveřejněných v různých sbornících odborných, zejména ve spisech král. uč. spol. londýnské, jejímž jest členem, vydal práci o rozdělení obratlovců žijících i vyhynulých (*A Classification of Vertebrata*, 1898, čes. překl. od prof. dra Fr. Bayera, Písek, 1901), dále zpracoval oddíl o ptactvu ve velikém díle Bronnově (Klassen u. Ordnungen des Tier-Reichs) a ve veliké učebnici angl.: »The Cambridge Natural History« svazek VIII. jednající o obojživelnících a o plazech.

Gaedertz 1) Theodor, něm. badatel v oboru umění, † 1903.

Gaelové, kmem keltský, zbytky ve skotské vysočině a na Hebridách (viz Gallie).

Gaëtano Onorato, vévoda ze Sermonety, kníže z Teana, politik ital. (* 18. led. 1842), byl r. 1894 místopředsedou poslanecké sněmovny, v kabinetě Rudiniově byl od března 1896 až do čce t. r. ministrem vnějších záležitostí. R. 1900 jmenován senátorem. Jako purkmistr města Říma (1890—92) získal si zásluhu o postavení pomníku Giordanu Brunovi a uvedl v rovnováhu finance městské.

* **Gaffarel** Paul Louis Jacques, historik a geograf franc. (* 1843 v Moulins), byl professorem na lyceu v Besançoně, později na universitách v Dijonu a v Aix-Marseille, napsal veliké množství spisů historických a věnoval se zejména dějinám koloniální državy francouzské. Vydal mimo jiné: *De Franciae commercio regnantibus Karolinis* (1869); *Rapports de l'Amérique et de l'ancien continent avant Christophe Colomb* (1869); *Histoire de la Floride Française* (1876); *Histoire du Brésil francais* (1878); *Histoire des colonies francaises* (1880); *La Conquête de l'Algérie jusqu' à la prise de Constantine* (1887); *L'Algérie conquise etc.* (1889); monografie válečných výprav revoluce francouzské a císařství; *Histoire de l'Expansion coloniale de la France depuis 1870 jusqu'en 1905* (Marseille, 1906).

Gaffky Georg Th. řídil r. 1897 zvláštní něm. říšskou kommissi vypravenou do Indie k vyzkoumání povahy moru a vydal o tom spis spolu s Pfeifferem, Stickerem a Dieudonnéem.

Gagneur Louise, spisov. franc. † 17. ún. 1902 v Paříži.

* **Gaiserich** viz Genserich.

* **Gajári** Ödön, politik a žurnalista maďarský (* 10. září 1852 v Komárnu). Zvolen byv za poslance obrátil na sebe pozornost v debattách o věcech armádních. Na jeho popud změněn r. 1889 název císařská královská armáda na císařská *a* královská armáda, ježto podle G-ho název ten lépe odpovídá dualistickému charakteru říše. G. byl též činný literárně, napsav řadu studií národohospodářských. Řeči jeho vyšly v souborném vydání v l. 1884—87. V l. 1890—99 byl redaktorem čas. »Nemzet«.

* **Gajděburov** Vasilij Pavlovič, spis. rus. (* 1866), vystudoval práva na universitě petrohrad. a od r. 1894 vydával a redigoval jeho otcem založený týdeník »Nědělja« s měsíčními přílohami »Knižki Něděli«, kde uveřejňoval též korrespondence o českých věcech. R. 1897 převzal deník »Rus«, který záhy zanikl podobně jako pozdější jeho týdeník »Novoje Dělo«. S pseudonymem

Garri uveřejňuje básně v dekadentském duchu. Nějakou dobu pobyl v Praze a seznámil se s našimi poměry. *Šnk.*

Gajkiewicz Wł., lékař pol., † 1902.

* **Gajsler** Justyn Feliks, filolog a historik-autodidakt pol. (* 13. dub. 1848 ve Varšavě). Vychodiv školu národní, byl dán na řemeslo, které však záhy pro chatrné zdraví opustil. Potom zaměstnán byl v knihkupectví Merzbachově a soukromě se při tom pilně vzdělával. Osvojiv si znalost němčiny, odešel do Německa a v l. 1869—70 poslouchal filosofii a historii na universitě v Erlankách. R. 1873 zkoušel po prvé síly své na poli literárním. Počáteční nezdar však jej tím více povzbudil a za přispění i rady W. A. Maciejowského vzdělával se v slavistice. R. 1883 Wacław Szymanowski, redaktor »Kurjera Warszawskiego«, uveřejnil první práci G-ovu pod názvem: *Cyryl i Metody*. Od té doby G. psával články do »Gazety Polskiej«, hlavně *Listy z Czech*, do »Kłosów« (*Welehrad*), »Prawdy« (*Puchmayer*, *Šafařík*, *Stefan Vuk Karadžić*, *Ljudewit Gaj*, recense básní Vrchlického), »Tygodnika ilustrowanego« (*Vácslav Hanka*), »Glosów kościelnych« (*Primus Truber*), »Wielk. Encyklop. ilustrow.« (mnoho článků z dějin a literatury české), dále do »Niwy«, »Głosu« i »Wisły«. Ze samostatných spisů G-ových uvádíme: *Rys dziejów czeskich* (sv. I. 1888, str. 281, sv. II. 1892, str. 361); *Dzieje Węgier w zarysie* (sv. I. 1898, str. 197, sv. II. 1900, str. 203, sv. III. 1902, str. 211); *Przeszłośc Chorwatów* (1907 a 1908). Vedle toho G. napsal též dissertaci *Stosunek podania Gallusowego o Piascie do legendy o św. Germanu* (»Przeglad historyczny«, sv. VI.). G. byl dobrým přítelem zesnulého českého spisovatele Ed. Jelínka; vedle toho měl úzké styky s Antonínem Rezkem a Niederlem. G. vyniká neobyčejnou skromností a proto jest pohříchu vlastními krajany málo vážen. Žije v nouzi, zastávaje skrovný úřad telegrafický ve Varšavě. Knihy G-ovy chovají se v Čes. museu i museu Náprstkově v Praze. *Tmk.*

Galac, Galati, přístavní město na Dunaji v Rumunsku, má 62.545 obyv. (1899). Pokud se týče obchodu obilního, ustupuje stále Brajlovu i Sulině; r. 1902 přistálo tu 1033 mořských lodí o 1,128.089 *t* s nákladem 249.834 *t* a 3586 říčních o 698.010 *t*, s nákladem 258.734 *t*.

* **Galaktin**, lepkavá, gummovitá hmota, jež se vyskytuje v semenech leguminos, zvláště ve slupce semene vojtěšky (42%); se zředěnými kyselinami dává galaktosu. — G., též jméno jakéhosi alkaloidu v mléce nalezeného.

* **Galaktolith**, galalit č. mléčný kámen, je hmota podobná celluloidu, barvy bílé, spec. váhy 1·317—1·35, ve vodě bobtnající, nesnadno zápalná, méně pružná než celluloid. Dobře se zpracovává na strojích obráběcích, dobře se formuje, barví, lisuje. Vyrábí se ze sraženého mléka kravského za pomoci formaldehydu. Ze 60 *l* sbíraného mléka dostane se 1 *kg* g-u. Upotřebuje se k napodobování mramoru, slonové kosti, želvoviny. V elektrotechnice používá se ho za látku isolační. Dělají se z g-u doutníkové špičky, střenky na nože, nábytkové ozdoby, hřebeny, vlásenky, rukojeti, figurky šachové a pod.

Galapagos, officiálně přezvané Colonovy ostrovy, příslušejí k Ecuadoru a mají asi 400 obyv. Od r. 1897 dějí se pokusy o hojnější kolonisaci; chov dobytka, pěstování třtiny cukrové, lov ryb a perel slibuje značný výnos. K prozkoumání ostrovů přispěli r. 1888—1900 A. Agassiz a G. Baur, r. 1898 výprava Rothschildova.

* **Galene**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 27. srpna 1897. Označení (427). *Kvn.*

* **Galerie umělecká** viz Obrazárna a Moderní galerie král. Českého (Dopl.).

Galezowski 2) X. † 22. bř. 1907 v Paříži.

* **Galfridus Monemutensis** v. Geoffrey of Monmouth.

* **Galgótzy** Antonín (* 1838 v Sepsiszentgyorgy v Uhrách), generál. inspektor rak. pěchoty, vstoupil r. 1851 do vojska jako kadet, r. 1866 účastnil se válečné výpravy v Italii jako setník generál. štábu a okkupace Bosny r. 1878 jako plukovník. Za povstání v Hercegovině přejal r. 1882 velení 6. horské brigády v Bilku a vedl si v terrainu neschůdném tak úspěšně, že povstání za několik neděl utlumil. Za čtyři léta svého působení v Bilku hleděl si i kulturního zvelebení země, zakládal silnice, zřizoval školy a dobročinné ústavy. R. 1887 byl povýšen na zástupce chefa generálního štábu, r. 1891 byl velitelem 10. arm. sboru a velitelem v Przemyślu v Haliči. Tam byl r. 1895 jmenován polním zbrojmistrem a byl vyhlédnut k důležitým úkolům pro případ zápletek mezinárodních. R. 1905 stal se gener. inspektorem rak. pěchoty. R. 1908 odešel do výslužby, nepřijav nabízeného povýšení do rytířského stavu. Byl typ vojáka; bez počtu zpráv a anekdot koluje mezi vojáky o jeho spartánské prostotě, řiznosti a nenávisti k byrokratismu.

Galiani Fernando vedle svého významu jako spisovatel národohospodářský a filosof oslňoval v XVIII. stol. darem duchaplné a vtipné konversace a byl jednou z hvězd pařížských literárních salonů před revolucí. Nejen Grimm praví o něm, že to »jest Platón s vervou a gesty harlekyna« a Marmontel, že »na ramenou tohoto harlekyna seděla hlava Macchiavellova«, ale i J. Paul ve své Aesthetice (v I. díle, § 38) praví, že »jako o humoru světovém lze mluviti o světové ironii (Platónově a G-ho), jež vznáší se nejen nad chybami a vadami nýbrž nade vším věděním«. Tímto osobitým účastenstvím v pařížském kvase předrevolučním stal se i v historii jedním z udatných, byť neznámých bojovníkův.

Galimberti Luigi, papežský diplomat † 7. kv. 1896 v Římě.

***Galimberti** Tancredo, politik a žurnalista ital. (* 1857), byl redaktorem liberálního listu »Sentinella delle Alpi«, r. 1887 volen byl do parlamentu, byl v l. 1896—97 podsekretářem v ministeriu osvěty a v letech 1901—3 v kabinetě Zanardelliově ministrem pošt a telegrafův.

***Galina-Ejněrlingova** Glafira Adolfovna, básnířka rus. (* 1873), byla úřednicí při telegrafu, ale r. 1901 byla vypověděna z Petrohradu. Vydala *Stichotvorenija* (Petr., 1902) a *Skazki* (t., 1903) v duchu Andersonově. Za studentského hnutí r. 1901 stala se velmi populární její báseň *Lés rubjat.* Jinak citem oplývající verše její opěvují přírodu, jaro a nesmělou lásku. *Šnk.*

***Galjperin-Kaminskij** Ilja Danilovič, spis. rus. (* 1858), studoval přírodní vědy v paříž. Sorbonně a přispíval do odborných listů francouzských. Od r. 1880 byl z hlavních stoupenců literárního sblížení rusko-franc. a napsal množství statí o Rusku, Dostojevském, Tolstém, Gogolovi, Puškinovi atd. do franc. časopisů. Velmi cenné jest jeho vydání korrespondence Turgeněva s franc. přáteli (Pař., 1901). Jako zástupce franc. vlády vyjednával o rusko-franc. literární konvenci a vydal pojednání *Obščaja poljza avtorskago prava* (Petr., 1894). Hojně jest jeho překladů z franc. do rus. jazyka a naopak. *Šnk.*

***Gall,** Öttingenem navržené pojmenování jednotky zrychlení v absolutní soustavě měrné (*C. G. S.*).

***Gall** Jan, skladatel pol. (* 1856 ve Varšavě), studoval na konservatoři vídeňské, potom se stal korrepetitorem zpěváků v opeře výmarské. Později studoval u Lambertiho methodu zpěvu vlašské školy, v níž pokračoval i v Římě. Usadil se ve Lvově, kde řídil hudební spolek »Echo«. Složil asi 300 písní, z nichž největší popularnosti doznala píseň: *Dziewczę z buzią jak malina.* R. 1903 vyšla ve Lvové sbírka 150 jeho písní. *Tmk.*

Gallat 1) Alois, spis. čes., † 7. září 1901 v Chrudimi. — G. 2) Jaroslav, humor. spis., věnoval se pěstování čes. humoru pořádaje zábavy a vydávaje spisy humoristické: *Český humor v písni a v slově* (Chrudim, 1898); *Besedník* (Telč, sv. I. 1899, II. 1900); *Hry pro školy mateřské a nižší třídy škol obecných* (Chrudim, 1899); libretto k opeře *V pensionáte* na hudbu Jindř. Součka (Telč, 1901); *Chudobka*, výpravná hra pro dítky (Chrudim, 1902); *Naši humoristé* (Praha, 1904). Vedle toho napsal celou řadu povídek a humoresek otištěných v různých časopisech a kalendářích.

***Gallat** Vilém, práv. spis. čes. (* 1866 v Polné). Vystudovav gymnasium ve Slaném a právnickou fakultu v Praze, působil jako praktikant při okr. soudě v Soběslavi a jako auskultant v Táboře, r. 1892 přestoupil k finanč. úřadům pro daně nepřímé a byl přidělen k okr. finanč. ředitelství do Chrudimi, kdež posud působí jako finanč. tajemník. Literárně činný jest v oboru práva poplatkového, o čemž napsal: *O podmínkách pro slevu poplatkovou při konversi knihovních pohledávek* podle zákona z 9. bř. 1889 č. 30 říš. zák. a *Stručný nástin soudních kolků a poplatků se zřetelem na změny zavedené cís. nařízením z 26. pros. 1897 č. 305 říš. zák.* (obé vyšlo r. 1899 v Praze); *Přehledná tabulka sazeb poplatkových z převodu nemovitého majetku podle cís. nařízení ze 16. srp. 1899 č. 158 říš. zák.* (Chrudim, 1899). Vedle toho napsal řadu článků do »Právníku«, z nichž sluší uvésti: *O poplatcích převodních podle cís. nař. ze 16. srpna 1899 č. 158 říš. zák.* (1900); *O povinnostech soudu pozůstalostního vůči poplatkovému eráru* (1902); *O výměně kolků a jiných cenných známek kolkových* (1905); *O úlevách poplatkových při konversi knihovních dluhů podle nového zákona konversního z 22. ún. 1907 č. 49 říš. zák.* (1907).

***Galle** Henryk, spis. pol. (* 1872 ve Varšavě), vystudoval dějiny v rodišti a od r. 1899 byl tajemníkem redakce časopisu »Ateneum«. Přispíval do čelnějších časopisů pol. a o sobě vydal: *Aleksander Swietochowski* (Varš., 1901); *Historja XIX. w.* (t., 1902); *J. Korzeniowski* (t., 1902); *M. Konopnicka* (t., 1902); *A. Asnyk* (t., 1903); *Stylistyka oraz teorja literatury* (t., 1903); *Poematy Konopnickiej* (t., 1903); *Stylistyka oraz prozodja* (t., 1904); *Teorja literatury* (t., 1904).

***Gallegos** (galjègos) José, malíř špan. (* 3. květ. 1859 v Jerez de la Frontera). R. 1876 byl v Madridě na akademii žákem Madrazovým, r. 1880 přesídlil se do Říma. Počal s malbou velikých obrazů podle zvyku malířů soudobých, ale zanechal malování historií a věnoval se genru, hlavně ze života španělského líčí výjevy z ulic, pak interieury kathedrál, sakristií atd., vždy brillantně malované a sytě zbarvené. V Praze vystavuje skoro pravidelně drobnější obrázky. G. pracuje také jako architekt, i jako sochař vystoupil s menšími postavičkami lidových typů a pod. Nyní provádí velký, pro Španělsko určený pomník s četnými sochami, reliefy atd.

***Gallén** Axel Valdemar, malíř finský (* 1865 v Bjorneborgu). Vycvičil se v Paříži a Bouguereau stal se jeho učitelem, ale G. obrátil se směrem realismu k malování skutečnosti, později pak sledoval příklad primitivistů a komponoval scény z Kalevaly (v. t.) slohem prostým a ve zbarvení rovněž zestilisovaném. Tvary a typy lidské zůstávají při tom realistními, G. však svou imaginační schopností dosahuje ve svých malbách dojmu velikosti a prostoty národní epopeje, kterou jimi chce illustrovati.

Gallenga Antonio, spis. ital., † 1895.

Galleon, portug., tolik jako Galeona (v. t.).

***Gallieni** Joseph Simon, generál franc. (* 1849 v St. Béatu, Haute Garonne). R. 1870 bojoval jako mladý důstojník v Bazeilles, r. 1878 byl vyslán do Senegalu a r. 1880 přiměl černošského krále Mahmadu k po-

depsání smlouvy s Francií. R. 1891 odebral se do Tonkina, kde značně přispěl k uspořádání poměrů. Potom jmenován r. 1896 gen. guvernérem madagaskarským, kde rovněž zavedl klid a pořádek. R. 1899 vrátil se oslavován do Francie a jest nyní velitelem 14. arm. sboru v Lyonu. Napsal: *Voyage au Soudan français* (1880—81); *Deux Campagnes au Soudan français* (1886—88); *Rapport sur Madagascar* (1896—98); *La Pacification de Madagascar*; *Le Guide de l'Emigrant à Madagascar*; *Un voyage autour de Madagascar* (1898); *Rapport sur la pacification, l'organisation et l'administration de Madagascar* (1896—1905); *Statistiques de Madagascar* (1896—1904); *Neuf ans à Madagascar* (1908). Srv. Ellie: Le général G. (Pař., 1900); Basset, Madagascar et l'oeuvre du général G. (t. 1903).

Galliffet Gaston Alex. Aug., gen. franc., převzal v čnu 1899 v kabinetě Waldeck-Rousseauově ministerstvo vojenství, jehož se však vzdal již 30 kv. r. 1900.

* **Gallipolis** [gelì J], hl. m. hrabství Gallia v severoamer. státě Ohio, ve vysoké poloze nad břehem Ohia, má doly uhelné, železářský a dřevařský průmysl, 5432 obyv. (1900).

* **Gallo** Niccolò, státník ital. (* 1849 v Girgenti). Po práv. studiích usadil se jako advokát v Girgenti a r. 1882 volen do komory poslanců, kde se přidružil k levici. V l. 1897 až 1898 byl min. vyučování v kabinetě Rudiniově, r. 1900 zvolen předsedou komory, načež znovu v l. 1900—1 byl min. vyučování v kabinetě Saraccově. Napsal mimo jiné: *Genesi dell' idea del diritto* (1871); *La pena di morte*; *L'idealismo e la letteratura* (Řím, 1881); *La scienza dell' arte* (Tar., 1881); pak dvě tragédie: *Cola di Rienzo* (1870 a *Fiore* (1872).

* **Gallobromol**, kyselina dibromogallová, lécivo účinkův antiseptických a utišujících; užívá se ho vnitřně při neurasthenii, zevně při gonorrhoei.

Gallové 3) v umění. Srov. nyní P. v. Bienkowski, Die Darstellung der Gallier in d. hellenistischen Kunst (Víd., 1908).

* **Gallowayovy roury** v. Kotel, str. 974 *b*.

* **Gallský kohout**, za franc. revoluce znak a symbol franc. národa, podle latinského *gallus*, jež značí stejně kohouta jako Galla. Později ustoupil císařskému orlu; až posud je symbolem franc. lidu.

* **Galt** [goalt], město v Kanadě, v prov. Ontario, při Grand River, má železářský průmysl, strojovny a 7866 obyv. (1901).

* **Galtonia** Dcne, rod rostlin lilijovitých (*Liliaceae*), původem afrických, úzce příbuzný s rodem *Hyacinthus*. Druh G. *candicans* Dcne má čárkovité, sivé listy, stvol až 1 *m* vysoký, ukončující hroznem květů převislých, s okvětím bělostným, zvonkovitým a hluboce šestidílným. Pěstuje se u nás pro ozdobu, kvete v čci a srpnu.

* **Galtonovy průměrné podobizny** čili kombinované portraitní fotogrammy jsou zvláštní fotografie, hotovené tak, že pořizují se fotografické snímky celé řady osob, jejichž tváře chceme zkoumati po stránce typických tahů, při čemž držení hlavy i velikost podobizny je naprosto stejná. Obrazy takto vzniklé fotografují se pak ještě jednou a to všecky na tutéž plotnu. Doba exposice musí býti při tom pro všecky obrazy stejná a musí přesně odpovídati pro všecky obrazy dohromady normální exposiční době plotny, podle její citlivosti světelné. Potřebuje-li tedy deska fotografická exposice 12 vteřin, aby dala ostrý obraz, a má-li býti kombinováno 12 portraitů, smí býti jednotlivá podobizna exponována toliko vteřinu. Postupem tímto lze dosíci, že všem ryze individuálním zvláštnostem portraitů dostane se jen zlomku nutné exposiční doby a proto objeví se na obraze jen neurčitě, ač-li se objeví vůbec. Ale tahy typické, jež se vyskytují na každém obraze, nabudou součtem snímků normální doby exposiční a proto objeví se na desce docela zřetelně a ostře. Postup tento, jehož důležitost pro anthropologii je zřejma, zavedl angl. anthropolog Galton (v. Galton 1) Francis) a po něm zdokonalili jej Boroditsch v Bostoně a Emil Schmidt v Lipsku.

* **Galvanický papír** jest obyčejný neb balicí papír, natřený na jedné straně směsí arabské klovatiny a zinkového prášku. Užívá se ho k balení ocelových předmětů, aby jich chránil od okysličení. Zinek a ocel způsobují elektrický proud, který zamezuje vytvoření kysličníků.

* **Galvanisace**, upotřebení galvanického proudu, tedy proudu z článku, k lékařským účelům.

* **Galvanisovati** t. co galvanovati (v. t.).

* **Galvanotechnika** sluje upotřebení galvanického proudu v technické praxi. Třídí se na galvanoplastiku (v. t.) a galvanostegii (v. t.)

* **Galvanotropismus**, zjev fysiologický, při němž organismy volně pohyblivé různými pohyby reagují na galvanický proud. Larvy žab a embrya rybí staví se v nádobách, jimiž prochází proud, podélnou osou ve směru křivky, označující směr proudu. Některé infusorie staví se kathodicky galvanotropicky, to jest, uzavřeme-li proud, v tu chvíli se postaví přední částí těla proti kathodě a plovou dále ve směru tom. Amoeby směřují také vždy ke kathodě. Obrátíme-li proud kommutátorem, obrátí se okamžitě také tito živočichové v opačnou stranu. Jiné infusorie jsou zas naopak anodicky galvanotropické a pod.

Galveston přístavní město sev.-amer. státu Texasu, postiženo bylo 8. září 1900 hroznou zátopou, cyklonem způsobenou, již zahynulo přes 5000 lidí a způsobena škoda 17 mill. dollarů. Význam G-u zejména pro vývoz bavlny a obilí je veliký a získá mnoho otevřením průplavu Panamského. G. má 37.789 obyv. (1900). Obchod jeho cenil se

1904—5 v dovoze na 5 mill., ve vývoze na 126 mill. dollarů. Mohutná hráz ze žuly a konkretu má zachrániti město před opakováním zátopy.

Galway 1) G., hrabství v irské prov. Connaughtu, má 6351 *km²* a 192.146 obyv. (1901), 30 na 1 *km²*, kdežto r. 1841 mělo 414.684 obyv. — G. 2), hl. m. hrabství t. jm., má 16.245 obyv. (1901). Obchod jeho stále klesá. r. 1901 navštívilo přístav 212 lodí o 39.069 *t*, dovoz z ciziny činil 110.309 lib. st.

* **Gamain** [-měn] (1760—1799), královský zámečník, učil franc. krále Ludvíka XVI. zámečnictví. Zradil pak svého pána, tvrdě, že byl jím otráven. *Pll*

* **Gamaléja** Nikolaj Fedorovič, lékař rus. (* 1859), odchovanec vojensko-medicinské akademie v Petrohradě, pobyl delší dobu v Paříži u Pasteura, načež založil v Oděsse zvláštní ústav bakteriologický, z něhož vyšla řada cenných prací z oboru bakteriologie, zvl. pokud se tkne sibiřského moru, cholery, ozhřivky, vztekliny, tuberkulosy, difterie a j.

Gambaga, krajina a město v severním territoriu anglické kolonie Zlaté pobřeží, na jih ohybu řeky Bílé Volty, jež r. 1901 byla připojena ke kolonii. Město má 2000 až 3000 obyv., kteří zaměstnávají se předením a barvením bavlny, pletením košů a rohoží. Fort G (240 *m*) je sídlem guvernéra severního territoria.

Gambia 2), britská osada po obou březích dolního toku řeky Gambie na záp. pobřeží africkém, dělí se ve vlastní osadu o 10 *km²* s 13.456 obyv. (1901), 198 bělochy, 7707 muham., 5340 křesťan. a 2209 pohan. domorodci, a ochranné území o 9363 *km²* s 76 948 obyv., celkem 9373 *km²* s 90.404 ob.; podle odhadu z r. 1906 měla však 155 000 ob. Dovoz r. 1906 činil 447.657 lib. st., vývoz 428.678 lib. st., z toho arachidy 278.055 lib. st.; přístav navštívily lodi o 404.515 *t*, z nich britské o 255.165 *t*, obchod však většinou děje se prostřednictvím francouzské Senegambie. Nejvýhodnější její území s Jarbatendou bylo 8. dub. 1904 v rozloze as 400 *km²* postoupena francouzské Senegambii. Archer, G. colony and protectorate (Lond., 1906).

Gamgee Arthur, lékař angl., † 1893.

* **Gaminerie** (z fr. *gamin*, uličník), ve Francii v XVIII stol. veselé kousky, žerty, vtipy, škádlení, ale i schválnosti (jako si je prováděli Bedřich II. Pruský s Voltairem), konečně i charlatanerie a podvody Cagliostra, Chevaliera d'Eon, hrab. Saint-Germaina a j., pokud vše to bylo prosto zlovůle, nenávisti a brutality. G před revolucí a za revoluce nesly se zájmem vesměs k velikým cílům anebo se o ně i zasazovaly. *Pll.*

* **Ganějzer** Evgenij Adolјfovič, spis. rus. (* 1861), pochází z rodiny pol., byl ředitelem panství a konečně bernim inspektorem na Kavkáze. Přispíval od r. 1882 do četných časopisů rus. a od r. 1904 jest členem redakce časop. »Syn Otěčestva«. Povídky jeho dosud jsou rozptýleny. V l. 1903—4 otiskl v »Rus. Vědomostech« zajímavý cestopis po Východě. O sobě vydal malorus. hru *Zakljata Krynycja* (2. vyd., Kijev, 1886) a překlad povídek B. Prusa.

* **Ganga**, vrchní kněz, čaroděj a lékař černoš kmenů v již. Africe. Dítě novorozené přináší se mu několik dní po narození a g. ukládá mu slib anebo několik slibů. Povinností matky je bdíti, aby je dítě od malička zachovávalo. Nemocného léčí g podle Bastiana takto: usedne proti němu, pomaluje si obličej, nos červeně, čelo zeleně, tváře černě. Druhý g. přichází k chyši s průvodem pochodňovým. Společně pak vyhánějí nemoc = daemona z těla pacientova okuřováním, křikem, zpěvem, tancem, skoky a rachocením fetišů kolem nemocného.

* **Ganglbauer** Ludwig, zoolog něm. (* 1856 ve Vídni), vystudoval vědy přírodní na universitě vídeňské, působil na gymnasiu ve Vídni, pak při dvorním přírodověd. museu vídeňském, kdež jest od r. 1906 ředitelem oddělení zoologického. Zabývá se soustavným studiem brouků. Vedle četných statí otištěných ve spisech musea a v jiných odborných sbornících domácích a cizích uveřejnil zejména: *Die Käfer von Mittel-Europa* (1892—1904, 4 d.).

Gannett [genet] Henry, proslulý geograf a statistik americký (* 1846 v Bathu v státě Maine), studoval na Harvardské universitě a inženýrství v l. 1866—70, byl assistentem při Harvard Observatory v l. 1871—72, topografem slavného, Haydenem řízeného prozkumu Západních territorií v l. 1872—79, geografem při sčítacím úřadu v l. 1880—82, 1890—92 a od r. 1899 geografem geologického ústavu Spoj. Obcí od r. 1882, zástupcem ředitele sčítání lidu na Filipinách v l. 1902—3 a od r. 1899 předsedou státního výboru pro geografické názvosloví. Největší část prací G-ových uložena je v officiálních publikacích, zejména v atlantech sčítacího úřadu (*U. S. Census*) a ve zprávách, mapách a atlantech geologického ústavu (*U. S. Geological Survey*). Množství článků jeho z nejrůznějších oborů geografie obsahují americké vědecké časopisy a zprávy vědeckých sjezdů. Zvláštní zmínky zasluhují jeho seznam měřených výšek ve Spoj. Obcích, *Dictionary of the Altitudes*; 3. vyd. monografie *United States* v Stanfordově sbírce zeměpisných příruček a *Manuel of topographic methods*.

* **Ganskij** Aleksěj Petrovič, astronom rus. (* 1870 — † 1908), konal pozorování slunce na vrcholu Mont-Blanku a na Špicberkách, kde strávil dvě léta a odkud podnikl výpravu na Novou Zemi, aby pozoroval odtud úplné zatmění slunce. Pozorování ta vedla k odhalení zákona o periodické změně slunečního kruhu. Za účelem studia padání hvězd podnikl též několik výprav ballonem. R. 1908 byl jmenován ředitelem observatoře v Simeisu na Krymu, kterou mecenáš Malcov věnoval petrohr. akademii.

* **Ganz** Hugo, dr. fil., spis. a žurnal. něm. (* 1862 v Mohuči), byl r. 1884—88 gymn.

učitelem v Giessech, r. 1888 budapešt. korrespondentem »Frankf. Ztg«, r. 1899 redaktorem »N. Fr. Presse« ve Vídni, přestoupil r. 1902 do redakce »Zeit« ve Vídni, r. 1904 vystoupil odtud a stal se opět korrespondentem »Frankfurter Ztg.« Jeho drama *Rebell* r. 1900 s úspěchem provedeno v Hannoveru, Berlíně, Praze, Vídni. Dále vydal *Reiseskizzen aus Rumänien* (1902); *Vor der Katastrophe, ein Blick ins Zarenreich* (1902), kritické a filosofické feuilletony, a *Die neue preussische Polenpolitik* (1904).

Ganzen Petr Godfridovič, spis. rus., vydal: *Obščestvennaja samopomošč v Daniji, Norvegiji i Šveciji* (Petr., 1898); *Trudovaja pomošč v Skandinavskich gosudarstvach* (t., 1900); *Opyt ozdorovlenija děrevni* (t., 1902). — Choť jeho Anna Vasiljevna roz. Vasiljeva (* 1869) přeložila s chotěm celého Andersena do ruštiny, dále překládá Ibsena, Shakespearea a j.

* **Gaó** viz Gógó.

* **Gapon** Georgij Apollonovič, kněz rus. (* 1873 v poltavské gub.), byl duchovním v jedné z petrohradských věznic. Do formací novodobého ruského hnutí revolučního zasáhl jako organisátor petrohradského dělnictva, jež pohnul k tomu, že vytáhlo, majíc G-a v čele, za zpěvu církevních písní a s posvátnými ikonami v neděli dne 9. (22.) led. 1905 v mírumilovném úmyslu k carskému zimnímu paláci, aby tam caru odevzdalo prosební akt za udělení svobod občanských, bylo však vojskem salvami uvítáno a rozehnáno, načež G. unikl do ciziny, odkudž po nějaké době ohlásil se ze Genevy letákem »*Lidu*«. Téhož ještě roku vrátil se do Petrohradu, kde vyjednával prý s vládou o náhradu 30.000 rublů za rozpuštění dělnických organisací. O jeho dalších osudech kolují zprávy více méně sensační. Podle jedněch nalezena počátkem května 1906 mrtvola jeho ve villové čtvrti Ozerki u Petrohradu, podle jiných jest na živu a objevil se v Rjece r. 1907 v měsíci červenci. Uveřejnil: *Story of my life* (Lond., 1905).

* **Garabit**, proslulý viadukt železniční ve franc. depart. Cantalu, 9 *km* jihových. od St. Flouru. Trať jižní dráhy z Neussargues do Le Monastier přestupuje v údolí bystřiny Truyère mostem, jehož hlavní oblouk má 165 *m* rozpiětí a spočívá na 5 pilířích o 90 *m* zvýši, celá délka jeho jest 565 *m*, výška nad hladinou řeky 122 *m*. Vystavěl jej podle plánu Eiffelova L. Bayer v l. 1880—84.

* **Garactus** viz Guéret.

Garage (garáž), fr., uvádění lodí k vykladišti; kolna pro automobily.

Garašanin 2) Milutin, politik srbský, † 1898 jako vyslanec v Paříži.

* **Garbe** Jindřich, profes., taj. staveb. rada (* 1840 v Hannoveru — † 6. dub. 1901 v Berlíně). Autorita v úpravě vod a kanalisace řek. R. 1875 povolán na vys. školu technickou v Hannoveru, 1887 do Berlína, kdež řídil práce průplavní a stavební při drahách pouličních.

Garborg Arne, spis. norský. Věnoval se v poslední době otázkám náboženským ve spisech *Denburtkonme Messias*; *Jesus Messias*. Vydal mimo to novelly: *Den burtkonme faderen* (1901) a *Tjill-luft og andre smaastykke* (1903); povídku ve verších *Haugtussa* (1901, 2 sv.); drama *Laeraren* (1896) a obsáhlou studii o Jonáši Lieovi (1893). Do češtiny přeloženo H. Kosterkou: »Selští studenti« (Praha, 1903); »Mír« (t., 1899); »Muži« (t., 1904); »Umdlené duše (1895).

Garcia 5) Manuel † 1. čce 1906 v Londýně. Používáním zrcátka při svých studiích o lidském hlase dal důležitý podnět k odbornému lékařskému propracování jeho methody, k založení laryngoskopie (v. t.). Srv. Tapia, Manuel G., su influencia en la laringologia y en el arte del canto (Madrid, 1905).

* **Garcia** Kalixt, vůdce kubských povstalců proti Španělům (* 1832 v Havanně, † 1898 ve Washingtoně). Jsa povoláním advokát, účastnil se vzpoury proti vládě španělské r. 1868. Byl zajat a vězněn téměř deset let. Dostav se na svobodu, odebral se do Spoj. Obcí, aby připravil nové povstání, ale když r. 1880 přistal na Kubě, pokus se opět nezdařil a G. po druhé octl se ve španělském žaláři. V zoufalství pokusil se o sebevraždu. Teprve při třetím povstání r. 1894 přálo mu štěstí. S velkým úspěchem odpíral převaze vojska španělského až do r. 1898, kdy přispěly Kubě Spoj. Obce. T. r. však G. zemřel meškaje ve Washingtoně v záležitostech diplomatických.

* **Gardavská** Marie, malířka čes. (* 17. bř. 1871 v Kojetíně na Moravě). Poněvadž rodiče touhám své dcery za vzděláním kladli tuhý odpor, dala se teprve ve 24. roce zapsati jako hospitantka na Umělecko-průmyslovou školu v Praze, kterou navštěvovala po 5 let a vedle toho vzdělala se v soukromých školách malířských v Praze a Mnichově. Se zálibou maluje národní typy, zvláště podobizny Hanáků a Hanaček (*Hanácká nevěsta*, *Hanácký ženich*, Olomnoc, 1903; *Uřejpavá*) a první samostatné práce své vystavovala na výstavě »Uměl. Besedy« v Praze r. 1901. Známy jsou též její studie národních krojů ve formě pohlednic i větších obrázků vydaných v Olomouci.

* Valle **Gardena** (rom. *Val Gardeina*) viz Grodenské údolí.

Gardiner 2) S. R, dějepisec angl., † 23. ún. 1902 v Londýně. Poslední jeho práce jsou: *Oliver Cromwell* (Lond., 1899); *Letters and papers relating to the first Dutch war 1652—54* (t., 1900—1, 2 sv.).

* **Gardiniová** Etelka, zpěvačka, viz Gersterová.

Gargantua viz Pantagruel.

* **Gargas** Zygmunt, polit, oekonom a statistik polský (* 1876 v Parkanech v Rumunsku z rodičů polských). Studoval v Haliči. Napsal (mimo články časopisecké): *Poglady ekonomiczne w Polsce w XVII. w.* (Lvov, 1897); *O podatku rentowym* (t., 1898); *Prawo*

do drogi z konieczności (t., 1898)) *Reforma drogowa w Galicji* (Krakov, 1898); *Handel obnośny a państwo* (1900); *Statystyka, jej istota i znaczenie* (1900).

* **Garguille** viz Gaultier Garguille.

* **Garhó** viz Gógó.

Garibaldi 1) Giuseppe. Srv. k literatuře: Stát. bibliothekář Ermanno Lövinson napsal o organisaci G-ova vojska: Giuseppe G. e la sua legione nello stato Romano 1848—1849. Canzone di Garibaldi od Gabriele d'Anunzia (vydaná v Miláně). Básník po prvé ji četl v řím. divadle Argentina 29. kv. 1901 a sklidil enthusiastický potlesk. — Francouz. kritik Ed. Rod sepsal literaturu G-ovskou: G. nella letteratura italiana, kdež uvádí a posuzuje zejm. Stanieliho G. nella letteratura italiana (Boghera, 1901). d'Annunziovu Canzone, G. Adamoliho Da San Martino a Mentana (Treves, 1892), A. G. Barriliho Con G. alle porte di Roma (t., 1895) a G. A. Cesarevo La rinascita del secentismo (»Nuova Antologia« 1. čev. 1901) Zajímavé jsou němec. slavné romancierky Ricardy Huch: Die Geschichten von G. Roman in 3 Theilen. — České dílo o G-m jest Karla Tůmy, G., bohatýr svobody (1907). — Politická závěť generála Gius. G-ho, politická utopie, přelož. do češť. 1906. *Pll.* — G. 2) Menotti † 22. srpna 1903.

* **Garibaldovci**, Garibaldiho veteráni, byli italskou vládou ve sté výročí narozenin Garibaldiových poděleni millionem lir. O spolubojovníky Garibaldiho je, pokud jsou chudi, postaráno zvláštními pensijními zákony. Nejsou však spokojeni; veteráni Garibaldiho žádají, aby jim vláda vydala válečnou kořist r. 1860, t. j. 11 mill. dukátů, jež ležely v neapolském zámku, když tam Garibaldi vtrhl, dále stříbrný poklad bourbonského domu, staré bourbonské museum (nyní v museu národním), villy v Capo di Monte a Favorita, zámek s parkem v Casertě, palác Farneský v Římě a villu Farnese v Caprarole. *Pll.*

* **Garinova jeskyně** u Kuksu, uměle ze skal tesaná; vylézá z ní poustevník Garin a udiveně ohlíží se po psu, který ho z jeho poustevničení vyplašil. Jeskyně je 2·5 *m* vysoká, klečící socha 1·7 *m*, pojetí její i propracování částí těla, mohutné svalstvo, bohatý vlas, výrazná tvář je svědectvím, že ji pracoval umělec. Nad sochou na vnější stěně jeskyně vypukle tesán je znak Sporckův. V levém vnějším rohu jest pták s uraženou hlavou. Uvnitř na uhlazené stěně proti vchodu je vytesaný krucifix a po obou stranách napsány německé modlitby a mravoučné průpovídky písmem již setřelým. Také na kratších příčních stěnách viděti písmo, však již nečitelné, životopis poustevníka. V zadním levém rohu učiněno z vyčnívajícího kamene sedadlo. Na tom hrabě Sporck rád prý odpočíval; tam, kde je na kameni otisk ruky, levou ruku prý kladl. Hlava Kristova, pes a j. jsou ničivou rukou poškozeny. *Pll.*

* **Garland** [gárlend] Hamlin, vynikající romanopisec amer. (* 16. září 1860 ve West-Salernu, Wisconsin). Po dokončených studiích pracoval při otcově farmě do r. 1881, potom psal básně, novelly a romány, jimiž záhy nabyl jména. V Bostoně mimo to přednášel o anglické literatuře na různých soukromých školách. Vydal básně a romány: *Main travelled Roads* (1890); *Jason Edwards* (1891); *A Membre of the Third House* (1892); *Prairie Folks* (1893); *A Spoil of office* (1892); *Prairie Songs*; *Crumbling Idols* (1893); *Rose of Dutcher's Coolly* (1895); *Wayside Courtships* (1897); *Ulysses Grant* (1898); *The Trail of the Gold Seekers* (1899); *Boy Life on the Prairie* (1899); *Prairie Folks* (1900); *The Eagle's Heart* (1900); *Her Mountain Lover* (1901); *The Captain of the Gray Horse Troop* (1902); *Hesper* (1903); *The Tyranny of the Dark* (1905); *The Long Trail* (1907); *Money Magic* (1907).

Garnier 7) Jean, architekt franc., † 3. srp. 1898 v Paříži.

* **Garnier** Jules, geolog a cestovatel franc. (* 1839), byl od r. 1863 přednostou báňského úřadu v Nové Kaledonii a zemřel 8. bř. 1904. Probadal velmi důkladně Novou Kaledonii, nalezl tam ložiska niklu a dal tak základ k rozvoji ostrova; za *Geologie de la Nouvelle Calédonie* a první geologickou mapu její obdržel ve věku 27 let kříž čestné legie. R. 1870 bojoval jako dobrovolník proti Prusku, cestoval pak po Skandinavii a Rusku, ve Spoj. Obcích, v Transvaalu, v Novém Zealandě a v Australii (1899), kde syn jeho Pascal, společník posledních cest, zahynul v poušti Viktoriině. Napsal mimo jiné: *Voyage à la Nouvelle Calédonie*; *Note géologique sur l'Oceanie, Tahiti et Rapa*; *Les migrations humaines*; *La Nouvelle Calédonie et Océanie* (1875); *Le Fer* (1878); *Excursion au pays des Cosaques du Don* (1882); *L'or et le diamant au Transvaal* (1896); *La Nouvelle Zélande et ses mines* (1898); *L'Australie occidentale* (1900).

* **Garrucha** [-ča], městys ve špan. prov. Almerii, při Středozemním moři, je středem hornického okrsku provincie, má opevněný přístav, slevárny a vyváží veliké množství stříbra, olova, železných rud, trávy esparto a pomorančů. Má 4661 obyv. (1900).

* **Gärtner** Gustav, lékař něm. (* 1855 v Pardubicích). Vystudovav lékařství ve Vídni, habilitoval se tu r. 1886 pro všeobecnou i pokusnou pathologii a jest od r. 1890 mimoř. prof. Stal se známým určením jedné z mnohých method zhušťování mléka.

* **Garua**, město v krajině Adamaua v něm. kolonii Kamerúnu v záp. Africe, leží na pravém břehu řeky Binue na 4° 16′ s. š., 10 *m* n. m. a má 1500 obyv., má velmi výhodnou obchodní polohu jsouc tržištěm bohaté krajiny Marua. Jest od r. 1902 něm. vojenskou stanicí, německá společnost pro Severní Kamerun má tu faktorii. Vyváží se klovatina arabská, indych, kůže, guttapercha a slonovina.

* **Gąsiorowski** Wacław Jan, spis. pol. (* 1869 ve Varšavě), znám jest novellami, feuilletony, otiskovanými ve varšav. časopisech a jmenovitě dramatem *Szare życie* (1892), vyznamenaném v konkurse časopisu »Kurjer Warszawski«), dále fantastickou studií *Pamiętniki nowonarodzonego* (Varš., 1897), pracemi *Pigularz* (1899); *Huragan* (Lvov, 1902); *Zięć firmy Feinband et Co.* (Varš., 1902); *Rapsody Napoleońskie* (t., 1902); *Kajetan Stuart* (1893); *Rok 1809* (Lvov, 1903) a jiné.

Gasparin 2) Valérie, † 18. čna 1894 v Genevě. Srv. M. Dutoit, La comtesse Agénor de G., étude morale et littéraire (1901).

* **Gasparoti** Hilarion, spis. chorv., viz Jihoslované, str. 459 *b*.

Gaspé, poloostrov v zálivě Sv. Vavřince v jihových. Kanadě, okres provincie quebecké, má 11.600 km^2 s 27.680 obyv., převahou Francouzi.

Gasser 2) von Valhorn Jos., sochař, † 28. říj. 1900.

* **Gasté** Armand, spis. franc. (* 1838 ve Vire, † 1902). Byl professorem literatury francouzské na filosofické fakultě v Caen. Celý svůj život posvětil studiu dějin a literatury normandské. Uveřejnil mnoho prací kritických, jako: *Les Noëls virois de Jean le Houx* (Caen, 1862); *Chansons normandes du XVe siècle* (t., 1866); *Les Serments de Strasbourg* (Tours, 1888); *Les Insurrections populaires en Basse-Normandie au XVe siècle, pendant l'occupation anglaise* (1889) a v. j. *Tmk.*

Gastronomie. K bibliografii srv.: G. Vicaire, Bibliographie gastronomique. Avec une préface de Paul Ginisty (Pař., 1890); M. Chatillon-Plessis, La vie à table à la fin du XIXe siècle (t., 1894); E. Weissenthurm, Die Kunst des Essens (Berl., 1894). *Pll.*

* **Gastýn** viz Gastein.

Gatčina, město v rus. gub. petrohradské, s 14.735 obyv. (1897). Car Alexander III. žil za útoků terroristického nihilismu v zámku gatčinském jako vězeň. Za posledních let vlády vůbec nesídlil v Zimním paláci v Petrohradě. *Pll.*

Gathmanovo dělo [gedzmen-]. Kongress americký povolil r. 1901 prostředky na praktické vyzkoušení G-ova děla, jež s velikou prudkostí vrhá těžké granáty (vzduchová torpeda), obsahující veliké množství látek prudce výbušných. Dělo konstruováno ve 4 velikostech. V Betlehemských dílnách zhotovené 45·7 *cm* dělo váží 60·7 *t*, je 13·45 *m* dlouhé, vrhá granáty 815 *kg* těžké, v nichž jest 286 *kg* třaskaviny, s počáteční rychlostí 640 *m*.

* **Gáthy**, nejstarší části svatých písem staroíránských. (Viz Avesta.) *Pll.*

Gatschet Albert S., linguista a ethnograf amer., † 16. bř. 1907 ve Washingtoně.

* **Gauč** Vilém, právník a spis. čes. († a pochován r. 1866 v Unhošti). Jako horlivý zástupce a podporovatel demokratických snah v národě čes. v l. 1848—49 byl na jaře r. 1848 z prvních jednatelů spolku »Slovan. Orlice«, později »Slovan. Lípy« v Praze, v níž rozvinul horlivou činnost. Byl v 6členné deputaci, která vypravena byla do Vídně ke Lvu hr. Thunovi, týkajíc se spolku »Svornosti«. Složiv jednatelství »Slovan. Lípy«, byl z 9. na 10. dubna r. 1849 zatčen a odevzdán vojenskému soudu na hradě pražském, kde odsouzen k smrti, ale tento trest změněn mu v mnohaletý žalář. Jako spisovatel osvědčil se v oboru národohospodářském a právnickém, vydav spisy obsahující praktická navedení v záležitostech obecních. Z jeho spisů sluší uvésti: *Jednací řád a stručný výklad působnosti okresních zastupitelstev v království Českém* (Praha, 1865); *Stručná statistika země a obyvatelstva království Českého* (t., 1865, čes. a něm.); *Důvěrenské úřady obecní* (t., 1866).

Gaudry Albert, geolog a palaeontolog franc., † 1908 v Paříži. Má též zásluhy o zvelebení sbírek palaeontologických Musea d'histoire naturelle; z dalších jeho prací ještě jmenovati sluší: *Le dryopitheque* (Pař., 1890); *Les Pythonomorphes de France* (t., 1896); *Essai de paleontologie philosophique* (t., 1896).

* **Gauguin** [gogẽ] Paul, malíř frc. (* 1848 v Paříži — † 1901 na ostrově Domingu). Pocházel z matky Peruánky; otec jeho byl žurnalistou, revolucionářem. Nucen reakcí po r. 1848 odejíti z vlasti, otec jeho plavil se do Limy s celou rodinou (r. 1851), aby pomocí bohatých příbuzných zbudoval si novou existenci, ale na moři zemřel. Matka s hochem pobyla 4 roky v Limě, pak vrátila se do Paříže. Sedmiletý Pavel dán do Orleansu do pensionátu, v 11 letech do semináře, v 17. vstoupil jako námořník na loď, ale život ten se mu zprotivil a za 2 roky vrátil se do Paříže a stal se úředníkem bankovním, pak bursovním agentem, kteréž povolání mu umožnilo přepychový život. Teprve do r. 1875 padají jeho první pokusy malířské a skulpturní, rok potom vystavil obraz v Salonu. Ještě 2 roky maloval pouze ve volných chvílích, ale r. 1883 rozhodl se vstoupiti k Pissarovi do atelieru. Nějaký čas studoval v městečku Pont-Avens v Bretonsku pracuje tóny pissarovskými, jeho přechody a tlumenými barvami; byl ještě zaujat impressionismem. Vrátiv se do Paříže, trpěl odporem k velkoměstu a na vyzvání Van Goghovo vše prodal a přeplavil se s ním na ostrov Martinique r. 1888. Tamní slunce a barvy hověly jeho umělecké individualitě. Zkouší to nelámanými planoucími barevnými plochami, zhustí silhouetty věcí v dekorativní massy, zjednodušuje a zesiluje zjev. Přilnul i k tmavému typu lidí, v němž poznal harmonické doplnění tropické vegetace. Vrátiv se do Bretonska hleděl r. 1888—89 vytěžiti umělecky, co mu daly tropy. V Pont-Avens tvořil i keramiku a řezal ze dřeva. Dům, zahrada, oděv, na všem zkouší se jeho dekorativní smysl. Přesídlil se do Pouldu a vytvořil tři díla mistrovská: *Jakobův zápas s andělem*, *Olivetskou zahradu* a *Žlutého Krista*. 41letý vrátil se do Paříže, ještě nezlomený,

ač bída a zápas vryly již své znaky v jeho tvář. R. 1891 odjel na ostrov Tahiti. Tam, kde příroda jest jediným ohromným dobrodružstvím, vyspěl v uměleckou zralost. Přirozený život opájel ho štěstím. Záhy tu zdomácněl a oženil se i na čas s Tehurou. Několik krásných děl z této periody jest v soukromém museu v Hagenu ve Vestfálsku. Tam viděti, jak neobyčejnými prostředky koloristickými G. vládl. — Ale v samotě zastesklo se mu po - - Evropě, kamž se vrátil v srpnu 1893 chud, leč klada všeckv naděje do výstavy, kterou hodlal uspořádati. Ale v Paříži zůstal nepochopen, ani ne pro malebnou synthesu, pro zvláštnosti své kresby, pro plnou silou planoucí barevné plochy, ale že nerozuměli obsahu, nechápali gest podivných bohův a vztahů k východním legendám a zvykům. Mimo Degase, Carrièra a několika přátel nenašel nikoho, kdo by porozuměl. Vrátil se, zklamán, na ostrov Domingo a tam dokonal posledních šest let života. — V knize *Noa Noa* (vonný ostrov) sepsal dojmy a pozorování svoje na Tahiti. Stručným, impressionistním způsobem odestírá nám duševní život Polynésanův, zasvěcuje nás v jejich báje a bohy a rýsuje krásu exótického kraje. — Jean de Rotonchamp napsal životopis jeho. Kniha vyšla ve Výmaru nákladem hrab. Resslera ve 300 výtiscích. *Pll.*

***Gaupp** Friedrich Ludwig, právník něm. (* 1832 v Ellwangen — † 1901). Působil delší dobu v soudní službě, byl r. 1881 povýšen tubinskou universitou za čestného doktora a r. 1897 jmenován tamtéž řádným professorem, byv tam již od r. 1884 docentem). Vydal *Kommentar zur deutschen Zivilprozessordnung* (Tubinky, 1879—82, 3 sv.; 4. vyd. od Friedricha Steina, Freiburk, 1901, 2 sv.), kteréž dílo od 6. vyd. vychází pode jménem Steinovým. V Marquardsenově publikaci Handbuch des offentl. Rechts der Gegenwart zpracoval *Das Staatsrecht des Königreichs Württemberg* (Freiburk, 1884, 2. vyd. 1895). Byl činný i politicky, zastupuje v něm. říšském sněmu 6. volební okres virtemberský.

***Gaurang** (Abder-Rahmán-Gauranga), poslední samostatný král v Bagirmi ve středním Sudánu (* ok. 1855). Byl syn Abd-el-Káderův (1846—58) a vychován byl ve Vádaji, načež asi kolem 1880 stal se vládcem v Bagirmi. Když od r. 1893 silně byl utiskován od Rabeha, uchýlil se r. 1897 pod ochranu Francie; r. 1899 Rabeh po druhé se zmocnil jeho trůnu, ale byl r. 1900 sám svržen. Francouzsko-anglickou smlouvou z 21. bř. 1899 G. přišel o svou samostatnost.

***Gauss**, ve fysice navržená jednotka pro magnetickou intensitu. Rozměr její v absolutní soustavě je: $C^{-1/2} G^{1/2} t^{-1}$. Podle Flemminga značí g. magnetickou intensitu, která by v drátě o délce 10 *km* pohybujícím se rychlostí = 1 *cm*, vzbudila indukovaný proud elektrický o elektromotorické síle = 1 volt. Podle Thompsona jest g. magnetická intensita, která se vytvoří elektrickým proudem 1 amper ve vzdálenosti 1 *cm* od něho. Podle Hospitaliera značí g. jednu silokřivku připadající na 1 cm^2 nějakého pole magnetického.

***Gauss-Weberova soustava měrná** viz Elektrické jednotky (Dopl.).

***Gauthier** Henry, romanopisec a hud. kritik franc. (* 1859 ve Villiersu, Seine-et-Oise). Je syn Jeana All. G a-Villerse a od r. 1889 píše do »Art et critique«, od r. 1892 do »Écho de Paris« koncertní referáty pod pseud. L'Ouvreuse, jež vyšly samostatně jako *Lettres de l'Ouvreuse* (1890). Pode jménem Willy napsal *L'Armée fantaisiste* (vyd. od r. 1892) a humoresky *Soirées perdues* (1894); *Une Passade*; *Entre deux airs* (1895); *Poissons d'avril* (1896); *Maîtresse d'Esthete* (1897). Největšího úspěchu dosáhl duchaplnými romány: *Claudine à l'École* (1900); *Claudine à Paris* (1901); *Claudine en ménage* (1902); *Claudine s'en va* (1903). Pro román *La maîtresse du prince Jean* (1903) měl oplétání s policií. V románě *La môme Picrate* (1904) líčí lehký život boulevardní.

Gautier 5) Émile Th. L., liter. dějepisec franc., † 1897.

Gautsch v. Frankenthurn Paul. R. 1895 v září stal se opět ministrem vyučování v ministerstvu Badeniově, po jehož pádu koncem list. 1897 sestavil ministerstvo úřední, v němž mimo praesidium měl ministerstvo vnitra, ale poněvadž účelu svého — národnostního smíru — nedosáhl, podal 5. bř. 1898 s celým kabinetem demissi a jmenován předsedou nejvyššího účetního dvoru. Dne 31. pros. 1904 byl znovu ministrpraesidentem a podal předlohu o volební reformě, ale ustoupil za jejího projednávání dne 30. dub. 1906.

G ovo jazykové nařízení z 24. ún. 1898, měnící nařízení hr. Badeniho z dubna 1897, obsahuje v podstatě: co do zevní služby úřadův a soudů zachovává princip úplné rovnoprávnosti obou zem. jazyků v celých Čechách; co do vnitřní služby rozlišovalo oblast okresů německých, národně smíšených a českých; v prvních vnitřním úředním a služebním jazykem je němčina, v několika smíšených okresech čeština a němčina; v českých až na styk s centrálními úřady čeština.

***Gavazzi** (Franović) Artur, limnolog chorvatský (* 14. říj. 1864 ve Splitu v Dalmacii, je středoškolským professorem pro zeměpis a dějepis, v posledních letech v Sušku u Rjeky. Zaměstnává se po dlouhá léta prozkumem jezer v oblasti Dinarského horstva a výsledky svého badání uveřejnil v četných drobných zprávách a zejména v monografii *Die Seen des Karstes.* I. *Morphologisches Material* (»Abhandl. d. geogr. Ges « ve Vídni, 1904).

***Gavrijil** Gerasim Maksimovič, vlastně Kikodze, spis. gruzínský (* 1825, † 1896), byl biskupem imeretinským a vydal sbírku

gruzin. kázání, která dočkala se záhy 3. vyd. a byla přel. do angl. Rusky vydal: *Osnovanija opytnoj psichologiji* a *Slova i reči* (Kutais. 1893).

* **Gavrilović** Mihailo, historik srbský (* 1869 v Aleksinci v Srbsku). Absolvovav historicko-filologickou fakultu v Bělehradě, vykonal professorskou zkoušku ze všeobecných i srbských dějin (r. 1892). Potom byl vyslán srbskou vládou do Paříže, aby tam studoval dále. Na Sorbonně a na École Pratique des Hautes Études studoval hlavně středověk. Vrátiv se do Srbska, byl krátký čas gymnasijním professorem, načež r. 1900 jmenován ředitelem státního archivu srbského v Bělehradě, který musil teprve organisovati, poněvadž posud nebyl zřízen. Práce G ovy jsou tyto: *Étude sur le traité de Paris de 1259, entre Louis IX, roi de France, et Henri III, roi d'Angleterre* (Bibl., de l'École Pratique des Hautes Études, fasc. 125, Pař., 1899); *Ispisi iz Pariskih Arhiva* (materiál k dějinám prvého srbského povstání, 1804—14; Bělehrad, 1904, vyd. Srb. král. Akademie); *Miloš Obrenović* (veliké dílo o politických a diplomatických dějinách prvé vlády Miloše Obrenoviće v l. 1813—39; posud vyšel I. svazek, líčící dějiny v l. 1813 až 1820, Bělehrad, 1908. Celé dílo bude míti nejméně 3 svazky). G. jest spolupracovníkem »Revue Historique«, »Moyen-Age«, »La Grande Encyclopédie«, »Srpski Knjiž. Glasnik« a j. časopisův.

* **Gawain**, rek v kelských pověstech, jeden ze soustolovníkův Artušových.

Gawalewicz Marjan, spis. pol., r. 1874 redigoval v Krakově týdeník »Szkice literackie i społeczne«. Do r. 1898 byl spoluredaktorem časop. »Tygodnik illustrowany« a pak »Kurjer niedzielny«, jejž přeměnil na »Tygodnik polski«. Dlouhou dobu byl feuilletonistou časop. »Bluszcz« a v celku napsal přes 1000 feuilletonů. Z větších prací jeho uvádíme ještě *Szubrawcy* (3 d.); *Warszawa* (Varš., 1901, 3 d.), ze sbírek jeho povídek: *O niej* (2 d.); *Dusza w odlocie* a j. Mnoho jest jeho úvah kritických, básní lyrických, označených značkou *n* a rozptýlených po časopisech. O sobě vydal sbírku veršů *Poezje* (s illustracemi P. Stachewicze). Z dramatických prací jeho hlavnější jsou *Barkarola* (sehrána též v berlínském »Residenz-Theater«); *Dzisiejszi*; *Perła*; *Preludjum Chopina*; *Po drodze*; *Guzik*; *Kraszewski w Warszawě*; *Z rozpaczy*; *We czworo*; *Stare długi* a j. Na lidových legendách založena jest jeho populární kniha *Królowna Niebios* (3. vyd., Varš., 1902), s illustracemi P. Stachewicze. přel. do češ., franc., vlašt. a anglič.) R. 1898 podnikl cestu do zemí východních a v »Kurjeru niedzielném« otiskl dojmy své v zajímavých feuilletonech *Tu i tam*. R. 1903 stal se ředitelem divadla v Łodzi. Z posledních sbírek jeho uvádíme ještě: *Na skrawku ziemi* (Varš., 1902); *Plotka* (t., 1903); *Babunia* (dvouaktovka, t., 1903). Psychologický román jeho *Ćma* byl přel. do něm. a do rušt. Přičítá se mu za zásluhu, že uvedl do pol. literatury něžný tón, franc. fine touche.

Gawroński 2) Franciszek, spis. pol.; vydal ještě povídky: *Poszukiwacze szczęścia* (1890); *Błedne ogniki* (1894); *Warszawa w 1795*; *Bohaterowie życia* (1894), dále kritické úvahy a studie *Studja i szkice historyczne* (2. serie, Lvov, 1903); *Rok 1863 na Rusi. Ruś Czerwona i Wschód* (1902); *Zorjan Dolega Chodakowski* (1898) a j.

* **Gay** [géj], angl. duchovní, filosof ze školy Mandeville-Hobbesovy (* 1588 — † 1679), dal v krátkém pojednání, v předmluvě ke Kings On the Origin of Evil, první podnět k Hartleyově theorii. Rozcházeje se nadobro s Hutchesonem, že by člověk měl vrozený vnitřní mravní smysl nebo princip dobrotivosti, připouštěl, že argumenty Hutchesonovy, že člověk dorostlý mravní smysl má, jsou správné, a snažil se to uvésti v jednotu s Locceovým učením o sekundárních přáních. Praví, že činíme závěry a soudy nikoli z prvních principův anebo axiomů, nýbrž na základě tvrzení, jež, ač nejsou evidentní, nám zdají se dokazatelná. Rovněž ospravedlňujíce své jednání nedovoláváme se vždy jejich tendence, způsobiti štěstí, jakožto na důvod jediný a poslední, nýbrž spokojujeme se důkazem, že jsou původem některých známých »prostředků blaženosti«. Dovolávajíce se neustále těchto »prostředků« pro ospravedlnění svých činů, znenáhla je pokládáme za účely, jež mají svou vnitřní hodnotu, nechť jakákoliv jest jejich tendence; a proto milujeme a obdivujeme ctnost, i když není v žádném vztahu k našim zájmům. *Pll.*

* **Gay** [gé] Jean Ernest, publicista franc. (* 1847 v Excidenilu, Dordogne). Vynikl záhy jako žurnalista a v l. 1900—3 byl syndikem městské rady pařížské. V těch dobách navštívil s delegací městské rady pařížské Prahu a od těch časů pěstuje horlivé styky francouzsko-české. Je členem výboru »Alliance française« a »Société des Gens de lettres«. Mimo četné novelly a články v různých žurnálech a revuích franc. napsal: *Le commandant Marty* (1879); *Le Sergent Villejoux* (1880); *Baronette* (1882); *Six mois à l'ennemi* (1885); *Nos édiles* (1893—96 a 1900 až 1908); *Derniere défaite* (1891); *Fille de comtesse* (1900); *L'Algérie d'aujourd'hui* (1903); *La Question tchèque* (1907); *La Bohême à vol d'oiseau* (1907) a j.

Gayangos don Pascal, učenec špan., † 1897.

* **Gayenhofen** viz Bludenz.

* **Gazania** *rigens* L., gazanie drsnolistá, jest vytrvalá bylina složnokvětá (*Compositae*) s lodyhou větevnatou a listy řapíkatými, peřenodílnými i také nedělenými, kopisťovitými, celokrajnými, jež jsou na líci zelené a lysé, na rubu bělostně plstnaté. Úbory květů složeny jsou uprostřed v terči z květů trubkovitých, žlutých, na obvodě z paprskujících, jazykovitých, ohnivě červených, na dolením konci černých, s bílou trojhrannou skvrnou. Jest to ozdobná bylina pěstovaná

u nás v květináčích i v zahradách; pochází z jižní Afriky. *Vm.*

Gazarović Nikola a G. Marin, srv. Jihoslované, str. 439 *a.*

* **Gazeta Warszawska,** nejstarší polský deník politický, od r. 1761 stále ve Varšavě; r. 1901 pro nesnáze s censurou a finanční na čas zastaven.

Gdansko, hlavní město pruské prov. Západní Prusko, má 159.648 obyv. (1905) a od r. 1904 vysokou školu technickou. — Vládní obvod gdanský má 7957 km^2 s 709.312 obyv., 89 na 1 km^2, 349.817 evang., 343.185 katol., 5247 židův.

* **Gebarski** Stefan, spis. pol. (* 1865), vyučoval polštině v soukromých školách a jest redaktorem časop. »Przyjaciel dzieci«. Napsal hojně povídek pro mládež, z nichž hlavnější jsou: *Napoleon w Egipcie*; *Chatka pod lasem*; *Markus i Aureljan*; *Zaginiony w grotach Ojcowa*; *Baśń o karliku Gogu*; *Z szerokiego świata* a mn. j.

Gebauer 3) Jan † 25. kv. 1907 na Kr. Vinohradech. — Koncem života soustředil své práce na dokončení svých životních děl, *Historické mluvnice jazyka českého* a *Slovníka staročeského*: ale žádného z nich nebylo mu přáno přivésti ke konci. Hist. mluvnice vyšla dílu III. (Tvarosloví) část 1. (o skloňování) r. 1896, část 2. (o časování) r. 1898 (2. vyd 1909); Slovníka vyšlo od r. 1901 za žití G-ova 14 seš. (díl I. ukončen 1903), seš. 15., vypracovaný skoro úplně od něho, po jeho smrti r. 1908 (k slovu *naliti*). Pomýšlí se na to, aby péčí rodiny a Č. akademie byla obě díla podle možnosti dokončena na základě G-ovy pozůstalosti; o Slovníku pracuje nyní E. Smetánka. Mimo tyto práce vyšla (vedle nových vydání mluvnic školních) *Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé* (v Praze 1900, 2. vyd. 1904) a akademické řeči *Několik slov o Štítném* (»Listy filol.«, 1900); *Mistra Jana Husi význam v českém písemnictví* (t., 1902). R. 1898 G. byl jmenován dvorním radou a r. 1906 členem panské sněmovny. *Ztý.*

* **Gebauer** Bohuslav, JUDr., syn před. (* 9. led. 1868 v Pardubicích), studoval gymsium a práva v Praze a jest c. k. soudním adjunktem v Žižkově. Studuje se zálibou a velmi podrobně otázku harfenictví českého, zejména jeho soc. vliv ve vých. Čechách. R 1906 vydal podrobnou studii *Východočeské otrokářství*, jež byla z části pojata také do publikace I. rakouského kongressu pro ochranu dětí r. 1907. Pokračování studií českého harfenictví vychází v »České Revui«.

* **Gebauer** Jan, čes. historik, bratr před. (* 1884 v Praze — † 7. led. 1908 t.), studoval gymnasium v Praze v Žitné ul. a oddal se pak historii. Universitu studoval v Praze, kde 1902 povýšen na doktora, a ve Vídni, kdež byl řádným členem Ústavu pro rakouský dějezpyt. Odbyv zkoušky archivářské, vstoupil jako praktikant do služeb archivu král. Českého. První vědecké práce jeho věnovány jsou listinám Jindřicha Korutanského. Jedna z nich jedná o konceptech z kanceláře tohoto panovníka a byla uveřejněna po smrti autorově ve »Věstníku Král. české společnosti nauk«: *Některá akta z kanceláře Jindřicha Korutanského* (1908). Druhé pojednání, sepsané jazykem německým, jest speciální diplomatika listin Jindřichových, založená na materiálu z archivů pražských, ze státního archivu vídeňského, z místodržitelského v Inšpruku a z několika archivů zahraničních. Za doby svých studií byl G. též literárně činný; přispíval do různých časopisů feuilletony a časovými úvahami, kritikami a referáty, vzpomínkami z cest, jež uveřejňoval pod pseudonymy Marius neb Zuniga.

* **Gebauerová** Marie, spisovatelka čes., sestra před. (* 8. pros. 1869 v Pardubicích). Vystudovala ústav pro vzdělávání učitelek v Praze, potom byla mimořádnou posluchačkou čes. fakulty filosofické, konala cesty po Německu, Dánsku, Francii, Italii, Rakousko-Uhersku a nyní jest odbornou učitelkou na měšť. škole na Král. Vinohradech. Napsala: *Jurka*, román malého hocha ve fragmentech (Kr. Vinohrady, 1901); *Obrázky*, psychologické studie dětí (Praha, 1905); několik významných studií o Boženě Němcové v časopisech; ve sbírce »Čeští spisovatelé XIX. stol.«, pořádá spisy B. Němcové s literárně-historickými předmluvami. Je redaktorkou odboru »Čeština« v »Časopise učitelek« a knihovny »Pěkné knihy pro mládež«. Společnou prací s A. Reitlerem a A. Jirákem napsala: *Dějepis pro školy měšťan.* (Praha, 1908, Komenium). Přeložila Deník Baškircevé (ve »Světové knihovně«, 1907).

Gebhardt 3) Émile, spisovatel franc., napsal ještě *Autour d'une tiare 1075—85* (1893); *L'Italie mystique*: *Histoire de la renaissance religieuse au moyen âge* (1899) a *Moines et papiers. Essais de psychologie historique.* Zemřel 1908.

* **Gedebové** viz Glebové.

* **Gedíz-čáj,** starověký Hermos (v. t.).

* **Gedu** viz Detta.

Geer of Finspång L. G., sv. p., státník švéd., † 24. září 1896 v Christianstadu.

Geestemünde, přístavní město v prus. vládním obvodě Stade, má 23.311 obyv. (1905). Veliký přístav rybářský zbudován v l. 1891—96 zdéli 1200 *m*, zšíři 80 *m* a zhloubi 4·4 *m* při odlivu se skladišti zdéli 630 *m*. R. 1903 prodalo se tu 25,211.000 *kg* ryb za 5,100.213 mk. R. 1903 navštívilo přístav 4858 lodí s 573.812 *t.*, z toho počtu 2020 rybářských parníkův.

Geffcken 1) Fr. H., práv. něm., † 1896. — G. 2) Heinrich, právník něm., habilitoval se r. 1894 na univ. v Lipsku na základě spisu *Zur Geschichte der Ehescheidung vor Gratian* (Lip., 1894), stal se 1898 mimořádným professorem, 1900 professorem řádným v Roztokách v Mekl. a r. 1903 professorem na obchodní vysoké škole v Kolíně. Napsal: *Fehde und Duell* (Lip., 1899); *Die Verfassung des Deutschen Reiches*, sechs Hochschulvorträge (t., 1901). Vydal kommentované

vydání Lex Salica (t., 1898) a vydává od r. 1902 společně s B. Matthiasem »Rostocker rechtswissenschaftliche Studien«.

Geffroy Aug., historik franc., † 17. srp. 1895 v Paříži.

Gefle, přístavní město ve Švédsku při Botnickém zálivu, má 30.146 obyv. (1901), r. 1901 navštívilo přístav 147 lodí s 560.576 *t.*

* **Gegame** viz Gokča

Gegenbauer 2) Karl, anatom něm., † 1903.

* **Gehe** Franz Ludwig, zakladatel drogist. velkozávodu (* 1810 — † 1882 v Drážďanech). Zvelebiv závod svůj z nepatrných začátků na velkozávod, který 1903 přeměnil se v akciovou společnost (zákl. kapitál 2 mill. mk. ve 2000 akcií), zapsal se ve vděčnou paměť lidstva svým nadáním G.-Stiftung, ústavem založeným 2 mill. m. v Drážďanech. Účelem jeho jest, materiální podporou umožniti odborné vzdělání mužům, kteří chtějí věnovati se veřejné činnosti, a zabezpečiti klidné stáří těm, kdož nedbajíce vlastních zájmů, život svůj zasvětili veřejnému blahu způsobem záslužným. Vůbec jest úkolem ústavu toho šířiti vzdělání v oborech, jejichž důkladné znalosti jest pro veřejný život třeba. Ústav má knihovnu o 60.000 sv. i čítárnu a pořádá v Drážďanech a jiných saských městech přednášky o státovědeckých a národohospodářských otázkách. Od r. 1896 vydával »Jahrbuch der G stiftung«, r. 1903 změnil jej v »Neue Zeit- u. Streitfragen«. Tři stálé professury: práva, národ. hospodářství a státovědy, při něm zřízené, činí z G.-Stiftung svobodnou fakultu státovědeckou.

* **Gehmen**. m. prus., v. Gemen (Dopl.).

Geiger 6) Ludwig, literární a kulturní historik něm. Poslední jeho práce jsou: *Goethe in Frankfurt a. M. 1797* (Frankfurt n. M., 1897); *Das junge Deutschland und die preuss. Zensur* (Berl., 1900); *Bettina von Arnim und Friedrich Wilhelm IV.* (Frankfurt n. M., 1902). Krom toho znovu dvakrát vydal Burckhartovo dílo »Die Kultur der Renaissance in Italien« (7. vyd. 1899 a 8. vyd. 1902). — G. 7) Nikolaus, sochař a malíř něm., † 28. list. 1897.

af **Geijerstam** Gustaf. V pozdějších svých pracích projevil se dobrým duševním analytikem píše plynným, klidným slohem buď manželské historie jako v pracích: *Medusas hufvud* (1895); *Kampen om kärlek* (1896); *Äktenskapets komedi* (1898); *Lyckliga människor* (1899); *Kvinnomakt* (1901); *Karin Brandts dröm* (1904); *Den gamle herrgardsalléen* (1908), aneb obrazy ze života selského: *Nils Tuveson och haus moder* (1902); *Samlade allmogeberättelser*. Také jiné práce G-ovy jako *Det yttersta skaret*; *Brödrena Mörk*; *Farliga Magter*; *Själarnas kamp* a j. svědčí o veliké jeho psychologické schopnosti. Jeho realisticky pojatá dramata hlavně ze selského života: *Per Olsson och haus käring*; *Lars Anders och Jan Anders*; *Stilıga Augusta* aneb pohádkové drama *Stor Klas och Lill Klas* měly slušný úspěch. Pro mládež vydal *De gamla goda sagorna* a *Mina pojkar*. Též několik sociálních pojednání vyšlo z jeho pera.

Geikie 1) Archibald, geolog angl., byl do r. 1901 hlavním ředitelem geol. výzkumu Spoj. království a ředitelem musea pro prakt. geologii v Londýně, r. 1891 povýšen do stavu šlechtického. Výborné jeho učebnice geol. dočkaly se několikera vydání, r. 1892 vydal novou geol. mapu Skotska, r. 1897 geol. mapu Anglie a Walesu (s výkladem), dále pak vydal: *Memoir of Sir Andrew Crombie Ramsay* (1895); *The ancient volcanoes of Great Britain* (1897, 2 sv.); *The founders of geology* (1897, 2. vyd., 1906); *Scottish reminiscences* (1904); *Landscape in History* (1905). V českém jazyku překladem Vlad. Jos. Procházky vyšly: *Geologie* (v Ott. »Svět. knihovně«, 1898); *Fysikální zeměpis* (t., 1900); *Učebnice fysikálního zeměpisu* (Praha, 1903).

Geinitz 1) H. Br., geognost něm., † 28. led. 1900 v Drážďanech.

* **Geismayer** Mich., náčel. tyrol. sedláků, viz Gaismayer.

Geistingerová M., herečka něm., † 1903.

Gejděn 2) Feodor Loginovič, gen. gub. finský, r. 1897 šel do výslužby a † 31. srp. 1900 v Petrohradě.

* **Gejděn** Petr Aleksandrovič, hrabě, politik rus. (* 1840 v Revelu), sloužil ve vojště, ale záhy zanechal služby a usadil se ve vsi. Od r. 1868 byl členem soudu ve Voroněži, pak v Petrohradě, kde stal se členem soudního dvoru. V l. 1886—90 byl představeným kanceláře carovy pro žádosti, r. 1895 byl zvolen za šlechtického maršálka opočeckého új. pskovské gub. a r. 1895 stal se předsedou císař. petrohrad. národohospodářské společnosti. V této hodnosti musil provésti likvidaci »Komitěta gramotnosti« a hájiti společnost proti útokům, jež vedly k rozpuštění společnosti r. 1900. Od r. 1904 účastnil se sjezdů zemských zástupců a byl členem deputace, jež 6. čna 1905 podala carovi petici o nesnadném postavení Ruska a o neodkladném svolání lidových zástupců.

* **Gejnce** N. I., soudobý spis. rus., známý hojnými romány historickými, jež vycházely v přílohách k petrohr. časopisům. U nás vyšly překlady jeho románů *Kníže Tavridský* (Praha, 1895, přel. sestry Šlechtovy) a *V poutech ženštiny*.

* **Gejsman** Platon Aleksandrovič, gen. rus. (* 1853), r. 1876 účastnil se srbsko-tur. války jako velitel oddílu srb. milice v timokomoravské armádě gen. Čerňajeva, pak války rusko-turec. (1877—78) a později stal se profes. na Nikolajevské akademii gen. štábu. Hlavní jeho práce jsou: *Parallelj meždu vtorženijem prussakov v Bogemiju v 1757 i v 1866 g.* *Pričiny něuspěcha avstrijcev na bogemskom těatrě vojny v 1866 g.* (dissertace); *Slaviano-tureckaja borba 1876—78 gg. i jeja značenije v istoriji vostočnago voprosa* (část I. *Serbsko-turec. vojna v 1876 g.*, Petrohr., 1887, část II. *Rusko-turec. vojna 1877—78 gg.*, t., 1889); *Istorija vojennago iskusstva v srednije věka*

(t., 1893); *Istorija vojennago iskusstva v novyje veka do veka Ljudovika XIV. i Petra Velikago vključitěljno* (t., 1894); *Istorija vojen. iskus. v novyje veka v epochu Fridricha Velikago i Jekatěriny Velikoj* (t., 1896); *Oborona Sevastopolja* (t., 1893); *Opyt izslědovanija taktiki massovych armij* (t., 1894); *Vojna. Jeja značenije v žizni naroda i gosudarstva* (t., 1897); *Graf L. N. Tolstoj i M. P. Dragomirov* (t., 1897); *Gdě dolžno iskať načalo podgotovki Prussiji k jeja uspěcham v 1866 i 1870—71 gg* (t., 1897); *Načalo konca Poljši* (t., 1897) a j. S pseud. Antisarmatikus vydal: *Ot Berlina i Věny k Petěrburgu i Moskvě i obratno* (2. vyd., t., 1893); *Germanskaja želěznodorožnaja séť s točki zrěnija stratěgičeskago razvertyvanija armiji* (t., 1892).

Gejša, géša, slovou japanské tanečnice a zpěvačky, produkující se při hostinách a pitkách pro obveselení hostí, obyčejně v hostincích a čajovnách japanských, podobně asi jako naše chansonettky.

***Gelanthum**, z gelatiny a tragantu podklad pro masti.

Gelatina má též vlastnost zastavovati, srážeti krev. Zjev tento objevil 1896 Dastre a Floresco. Vstříkne-li se roztok gelatinový do arterie, sráží se krev tato mnohem rychleji než jiná. Toho využitkovává se v lékařství.

***Gelatina**, gelatinový dynamit, nový dynamit, třaskavina třídy abelitů; připravuje se ze 65 nebo 45 dílů třaskavé gelatiny a 35 nebo 55 d. prachu, skládajícího se ze 75 d. dusičnanu draselnatého, 24 d. dřevitých drtin a 1 d. sody; jest dynamitu pravému velmi podoben, v účincích silnější, nepůsobí naň tolik změny temperatury, nárazem nesnadno exploduje. Vlhkost neodnímá mu nitroglycerin, nýbrž spíše jen ledek, čímž účinnost jeho zvolna se snižuje. Užívá se ho přečasto do patron k zapalování třaskavé gelatiny.

Gelcich (Gelčić) Eugen, r. 1895 stal se správcem nautické akademie v Terstu a inspektorem rakouských škol nautických. R. 1901 byl povolán do ministerstva kultu a vyučování, r. 1902 jmenován ústředním inspektorem obchodních a nautických škol v Rakousku a brzo potom dvorním radou. Reforma nautických škol zavedená r. 1897 je hlavně jeho dílem. Napsal ještě se Sauterem *Kartenkunde* do sbírky Göschenovy v Lipsku, *Die astronomische Bestimmung der geographischen Koordinaten* (7. díl Klarovy »Erdkunde«, Víd., 1904).

Gelenius viz Hrubý z Jelení 2) Zikm.

***Geller** Petr Isaakovič, malíř rus. (* 1862), vzdělal se v akademii petrohrad. a znám jest obrazy: *Postřižení Ivana Hrozného* (1888); *Přísaha židovských nováčků* (1889, majetek petrohr. akademie); *Taktické schůze* (1901) a j.

***Gelli** Jacopo, soudobý spis. ital., vydal ve známé sbírce Höpliově v Miláně: *Guida del Raccoglitore e dell' Amatore*, průvodce všech užívaných zbraní od dob antických až do třicetileté války, v řeči italské, latinské, anglické, francouzské, španělské a německé, s illustracemi a sbírkou monogrammův a známek slavných zbrojířů. — Dále: *Il Raccoglitore di oggetti minuti e curiosi*, sbírku Ex libris XVII. a XVIII. stol., autografův a různých kuriosit, mincí, zbraní atd.

Gellivara, rudná hora v sev. Švédsku; množství rudy odhaduje se na 935.000 *t* na každou stopu z hloubi; ložisko má 4700 *m* délky, produkce činila r. 1901 1,076.564 *t*. Osada G. leží při železnici Ofotské.

***Gelner** František, spis. čes. (* 1883 v Ml. Boleslavi). Debutoval r. 1901 v knihovně »Nového Kultu« sbírkou básní: *Po nás ať přijde potopa* ... a od té doby stal se stálým přispěvatelem anarchistických časopisů českých a to nejen jako básník a spisovatel, ale zejména jako illustrátor-karikaturista. Nejznámější je z jeho karikatur cyklus: *Láska*, potom illustrace ke knize K. Horkého »Paličovy sloky«. Vedle toho hojně přispíval karikaturami do literárního časopisu »Šibeničky«, »Kramerius« a v. j. R. 1903 vydal sbírku básní: *Radosti života*. *Tmk.*

Gelsenkirchen, město v prus. vlád. obvodě arnsberském, má 147.005 obyv. (1905), rozsáhlý průmysl zejména železářský a uhelné doly. Velkoměstem stalo se připojením sousedních obcí Schalke, Hessler, Bismarck, Bulmke, Hüllen a Ückendorf.

Gelzer 2) Heinrich K. G., † 1906 v Jeně. K publikacím jeho dodati jest: *Patrum Nicaenorum nomina latine, graece, coptice, arabice, armeniace* (Lip., 1898, vydáno spolu s H. Hilgenfeldem a O. Cuntzem); *Die Genesis der byzant. Themenverfassung* (t., 1899); *Geistliches und Weltliches aus dem türkisch-griechischen Orient* (t., 1900); *Ungedruckte u. ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum* (Mnichov, 1901); *Das Patriarchat von Achrida* (Lip., 1902); *Vom Heiligen Berg und aus Makedonien* (t., 1904). V 2. vydání Krumbacherova díla Geschichte der byzantinischen Literatur připojil nástin dějin císařství byzantského (Mnichov, 1897). Synem jeho byly vydány *Ausgewählte kleine Schriften von H. G.* (t., 1907). *Vý.*

***Gembarzewski** Bronisław, malíř a historik pol., známý dílem *Wojsko polskie 1815—30* (Varš., 1903), s vlastními rytinami.

***Gemen** (Gehmen), městys v prus. vlád. obvodu münsterském, kraji borkenském, při ř. Aa a železnici Borken-Burgsteinfurt, má evang. a katol. chrám, synagogu, zámek hrabat z Landsberg-Velenu a G-u, přádelny lnu, průmysl truhlářský, výrobu masných konserv, parní soustružnu a 1067 obyv. (1900), je sídelním místem bývalého říšského hrabství G., které dostalo se r. 1476 hrabatům ze Schauenburgu a v XVI. stol. hrabatům z Limburg-Styrumu. R. 1840 stalo se svobodným panstvím stavovským.

Gemerská stolice (*Gömör és Kis Hont vármegye*) v sev. Uhrách má 4275 km^2 a 183.784 obyv., 43 na 1 km^2, 103.660 Maďarů, 74.517 Slováků, 4059 Němců; 125.581 obyv. umí maďarsky; 79.838 řím.-katol., 59.459 ev.

helv., 34.707 ev. aug., 5339 židů, 4344 řeckokatol.

*** Gemünd,** město a klimatické místo v prus. vládním obvodě cášském, kraji schleidenském, při ř. Urftě a trati Kall-Hellenthal státních drah, v hornatině Eifelské, 222 *m* n. m., má evang. a katol. kostel, synagogu, soud, tovární výrobu hraček, lepenky, drátěných hřebíkův a cívek, pilu a 2028 obyv. (1900). Pod G-em nádrž pro elektrický podnik.

Genala Franc., státník ital., † 1893.

Genée 1) Richard, hud. sklad. něm., † 15. čna 1895 v Badenu u Vídně.

Generální sněmy koruny České viz Čechy, str. 509 *b*.

Geneva, hl. m. kantonu švýcarského t. jm., má s předměstími Carouge, Eaux Vives a Plainpalais 105.521 obyv. (1900; podle odhadu 1907 116.837 obyv.), z nichž 43·2% jsou cizinci. R. 1908 zasedal tu X. mezinárodní kongress geografický. — Genevský kanton má 227 km^2 plochy a 133.417 obyv. (1900; podle odhadu v čnu 1905: 150.173 obyv.), 481 na 1 km^2; podle národnosti 110.058 Francouzů, 13.766 Němců, 7300 Italů, podle vyznání 67.228 katol., 62.541 reform. evang., 1076 židů; 52.132 obyv. je původem z ciziny, z nich 34.054 Francouzův. Ústava zrevidována znovu ve smyslu demokratickém; 5. čce 1891 zavedena národní iniciativa v zákonodárství a tříletá doba úřední pro Velkou a státní radu, 17. čna 1893 všeobecná volba zástupců do stavovské rady, 12. led. 1895 fakultativní referendum v obecních záležitostech a 21. září 1901 úleva v získání občanských práv pro přistěhovalce z ostatního Švýcarska a ciziny. — Srv. Mayor, L'ancienne Genève; l'art et les monuments (G., 1896—98); Borgeaud, Histoire de l'Université de Genève (t., 1900).

*** Geneva** [dženíva], město v sev.-amer. státě New-York, hrabství Ontario, při jezeře Senecově, železniční uzel, má theologický ústav Hobart College, pěstování semen, školky a 10.433 obyv. (1900).

Genevská konvence viz Haagské konference míru (Dopl.).

*** Geničeskoje,** slané jezero na sev. konci Arabatské kosy v tavrické gub. naproti místu Geničesku na pevnině. Má asi 17 *km* v obvodu a dobývá se z něho asi 2,000.000 pudů soli ročně. V okolí je několik slaných jezer, které shrnují se též pod název G.

*** Genkel** viz Henckel.

*** Gennevilliers** [ženviljé], městečko ve fr. depart. Seine, arrond. St. Denis, na poloostrově t. jm. při řece Seině, 4 *km* sev. od Paříže, s níž má spojení elektrickou tramwayí, má rozsáhlé polnosti mrvené z pařížské kanalisace, pěstuje zejména zeleninu, má průmysl chemický a 6602 obyv., jako obec 10.056 obyv. (1901).

Gent, hl. m. belg. prov. Východní Flandry, má 163.079 obyv. (1906), nové divadlo »Nederlandsche Schouwburg« od r. 1899; nový veliký kanál 17 *m* zšíři a 8·75 *m* zhloubi, jenž u Terneuzenu vlévá se do ústí Šeldy, kde je projektován nový přístav o 39 *m* hloubky a 800 *m* šířky. Přístavbou nové nádrže bude přístav rozšířen na plochu 85 *ha* s 6505 *m* nábřeží. Přístav navštívilo r. 1901 1133 lodí o 716.723 *t*.

*** Genua,** planetoida objevená fotograficky L. Carnerou v Heidelberce 7. kv. 1902. Označení (485). *Kvn.*

*** Géomagnetifère** [žeomaňetifèr], fr., viz Elektrokultura (Dopl.).

*** Geometria,** planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 18. září 1893. Označení (376). *Kvn.*

*** Geomorfologie** čili morfologie povrchu zemského, část vědy geografické velmi blízká geologii fysikální, jest nauka o tvarech povrchu zemského, jež vykládá a třídí nejen podle tvaru a rozměru, nýbrž zejména geneticky. Zvláštní odvětví její jsou nauka o povrchu zemském ve smyslu vojenské kartografie, popisný to oddíl, a pak geomorfometrie, věda úzce související s geodaesií, zabývající se měřením tvarů povrchu zemského. G. je věda velmi mladá, hlavní zásluhu o její vybudování mají v Evropě O. Peschel, Richthofen, Geikie, Penck, Margerie, M. Bertrand, Mušketov, Cvijić, v Americe, kde dříve všeobecně se ujala, zejména King, Powell, Gilbert, W. M. Davis. Z příruček speciálně g-ii věnovaných vynikají: Noë-Margerie, Les formes du terrain (Pař., 1888); Penck, Morphologie der Erdoberfläche (Štutgart, 1894); z amerických, jež věnovány jsou fysiografii, vědě, jež vedle vlastní g. obsahuje ještě jiné obory fysikální geografie, nejvíce vynikají Davis, Physical Geography (New York, 1899); Salisbury, Physiography (t., 1907); Fairbanks, Physiography (Chicago, 1907).

*** Geophilidae, Geophilus,** zool., viz Stonožky.

George Henry, nár. hospodář amer., † 29. říj. 1897 v New Yorku. Po jeho smrti vyšly *The science of political economy* (1898) a sbírka pojednání *Our land and land policy*; *speeches, lectures and miscellaneous writings* (1901). Srv. H. G. jun., Life of H. G. (1901).

*** George** Stefan (* 12. čce 1868 v Büdesheimu v Hessich), přední moderní lyrik něm., pochází z katolické rodiny původu částečně francouzského. Jsa hmotně a společensky nezávislý, mohl se výlučně věnovati studiím a literatuře. V Berlíně, Paříži a Mnichově studoval filosofii, dějiny umění a literatury, podnikl obsáhlé cesty po střední a západní Evropě, při nichž déle se zdržel a nejsilnější dojmy prožil v Paříži, Londýně a v Hollandsku a navázal hojné styky s francouzskými, anglickými a hollandskými umělci. Nyní žije střídavě na Rýně, v Berlíně a v Mnichově. R. 1892 založil v Berlíně s přáteli, mezi nimiž jsou básníci H. von Hofmannsthal, M. Dauthendey, O. M. Schmitz, K. Vollmoeller a K. Wolfskehl, časopis »Blätter für die Kunst« (posud 7 sv.) vydávaný jen pro uzavřený kruh čtenářský;

list, z něhož výbor vyšel ve 2 sv. r. 1899 a 1904, stal se střediskem básnických symbolistů německých. Také básnická díla G-ova vyšla původně jen v malém počtu exemplářů, se svéráznou orthografií a v umělecké úpravě spřízněného malíře M. Lechtera a teprve od r. 1899 stala se přístupna i ostatnímu čtenářstvu. Pořad jejich jest: *Hymnen* (1890); *Pilgerfahrten* (1891); *Algabal* (1892); *Die Bücher der Hirten- und Preisgedichte, der Sagen und Sänge und der hängenden Gärten* (1895); *Das Jahr der Seele* (1897); *Der Teppich des Lebens und die Lieder von Traum und Tod mit einem Vorspiel* (1900); *Die Fibel, Auswahl erster Verse* (1901) a *Der siebente Ring* (1907). Lyriku doplňují mistrovské překlady básnické: *Die Blumen des Bosen* z Baudelairea (1901) a *Zeitgenössische Dichter* z francouzských symbolistů a anglických praeraffaelitů (1905, ve 2 sv.), k nimž přidruží se přebásnění Dantovy »Božské komoedie«. G. vydal i svazeček prósy *Tage und Taten* (1903) a tři výbory, které objasňují poměr nové školy k předchůdcům: *Stundenbuch aus Jean Paul* (1900); *Auswahl aus Goethe* (1904) a anthologii německých básníků XIX. věku *Das Jahrhundert Goethes* (1905). Vyšed od francouzského symbolismu a od anglických básníků doby Viktoriiny G. odvrhl básnický princip v Německu skoro všeobecně platný, že lyrika má býti nejjednodušším výrazem života citového, že básnická řeč není více než pouhý prostředek a nikoliv též objekt umělcovy práce. Opíraje se naopak o domácí vzory Goetha ve stáři, Hölderlina, Platena, Hebbela lyrika, G. a jeho kruh kladou zvláštní váhu na básnickou formu, na její barevné a plastické hodnoty, na přísnou, až hieraticky ztrnulou bezvadnost obrazu, verše, rýmu. Leč G-ovi není báseň jen uzavřeným takřka klenotnicky vybroušeným a vyciselovaným šperkem, pouhým důkazem svrchovaného umění slova, nýbrž i symbolem výjimečných stavů duše sensitivné, vybraného zření krajinného, přejemnělého, dojmového života uměleckého a výlučného smýšlení aristokratického. G. jest rozhodně větší umělec než básník; jeho citové zdroje jsou slabší než jeho schopnost stilová. Nesporno však jest, že pro německou lyriku G ův směr má význam obrodný. — Srv. L. Klages, Stefan G. (Berl., 1902); Kuno Zwymann, Das G-sche Gedicht (t., 1902); Franz Dülberg, Stefan G. Ein Führer zu seinem Werke (Mnich. a Lip., 1908); Jan Krejči, Studie z novější liter. něm. (Praha, 1904, str. 115—135). *AN.*

Georgenberg viz Spišská Sobota.

* **Georgenthal**, osada u Kaplice, viz Jiřice 5).

* **Georgenthal**, klimatické místo lázeňské, ve vévodství Sasko-Gothském, nad Apfelstedtou, pod sev. úpatím Durynského lesa, 387 *m* n. m., uzel železničních tratí Gotha-Ohrdruf, Gröttstedt-G. a G-Tambach, má evang. kostel, zámek, nyní pensionát pro hochy, zbytky cisterciáckého opatského kláštera z r. 1143, jenž r. 1525 byl sedláky rozbořen, vrchní lesní úřad, výrobu holí a loutek, 1017 obyv. (1900). Srv. Stiehler, Kloster und Ort G. (Gotha, 1892—94, 2 sv.).

Georges Karl Ernst, lexikograf něm., † 1895 v Gothě.

* **Georgia**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 10. břez. 1893. Jméno dostala při valné schůzi Astron. společnosti v Gotinkách r. 1902. Označení (359). *Kvn.*

Georgia, stát ve Spoj. Obcích sev.-amer., má 154.030 km^2 s 2,216.331 obyv. (14·5 na 1 km^2), z nichž je 1,181.294 bělochů, 1,034.813 barevných, 205 Asiatův a 19 Indiánů. Zemědělství zužitkuje 70% půdy, hlavní produkty jsou bavlna r. 1906—7 813 mill. liber, kukuřice 57 mill. bushelů, tabák 3,182.000 liber, rýže a cukrová třtina se šíří. R. 1907 bylo 139.297 koní, 229 691 mulů, 985.380 skotu, 276.632 ovcí a 1,582.713 vepřů. Nerostné těžby přibývá, r. 1906 dobylo se zlata za 31.050 dollarů, uhlí za 424.000 doll., kamene stavebního za 1,727.713 doll., z toho za 919.356 proslulého mramoru georgijského, za 734.780 doll. železné rudy. Úhrnná cena těžby nerostné r. 1906 činí 9 mill. doll. R. 1905 bylo 3219 průmyslových podniků s kapitálem 135 mill. doll., s 98.853 zaměstnanými a s výrobou za 151 mill. doll.; nejdůležitější je průmysl bavlnářský, dřevařský, umělých hnojiv a mlynářský. Železnice mají délky 10.485 km^2 a elektrické tramwaye 600 km^2. Vývoz po moři ze Savannah r. 1906-7 měl cenu 63 mill., z Brunswicku 11 mill. doll. Koncem 1906 bylo v G-ii 484 bank veřejných s 24½ mill. doll. kapitálu. — Srv. Phillipps, G. (ve sbírce »American Commonwealth«, Boston, 1907).

* **Georgijevskij** Vasilij Timofejevič, spis. rus., inspektor duchov. škol v diecési kijev., jest znám svými spisy *Floriščeva pustyň* (Vjazniki, 1896, historicko-archaeol. popis); *Suzdaljskij Rizpoloženskij ženskij monastyr* (Vladimir, 1900); *Vladimir svjatoj i kreščenije Rusi* (1888); *Sv. blagovérnyj vel. kn. Andrej Bogoljubskij* (2. vyd., Petr., 1900).

* **Georgijský jazyk** viz Gruzínský jazyk.

* **Geórgios Monachos** 2) v. Synkellos.

Gera 2), hl. m. knížetství Reusokého ml. l., má 46.909 obyv. (1905).

* **Gerard** [džererd] Dorothea, spisovatelka angl. (* 1855 v Rochsoles ve Skotsku); byla vychována v Rakousku a provdala se zde za podmaršálka Longarda de Longgarde. Z jejích četných románův a novell uvádíme: *Lady Baby* (1888); *Recha* (1889); *A wrong man* (1895); *Miss Providence* (1897); *One Year* (1879); *Sawdust* (1901); *Holy Matrimony* (1902); *Made of Money* (1904); *The Compromise* (1906); *Itinerant Daughters* (1907). Ve spolku se svou sestrou Emilií G. vydala při počátku své literární činnosti romány *Reata* (1879); *Beggar My Neighbour* (1881); *The Waters of Hercules* (1883).

* **Gerasim** (Jared), spis. rus. († 1899), byl soukrom. docentem byzantských dějin

na universitě petrohradské a jest znám dissertací *Otzyvy o sv. Fotiji, patriarchě konstantinopoljskom, jego sovremennikov, v svjazi s istorijej političeskich partij Vizantijskoj imperiji* (Petr., 1874).

* **Gerber** Karel, ředitel kanceláře »Prvního čes. c. k. priv. vzájemně pojišťovacího ústavu« († 1899 v Praze). Byl známým odborníkem v kruzích assekuračních a předsedou spolku assekuračních úředníků. Z pera jeho vyšla celá řada odborných článkův a za jeho redakce vyšlo 11 ročníků »Assekuračního kalendáře«.

* **Gerbéviller** [žerbevilér], město ve franc dep. Meurthe et Moselle, arrond. Lunéville, 245 *m*, při Mortagni a Východní dráze, má zámek, pěstění chmele, lomy, krajkářství, výrobu prádla a pleteného zboží, 1540 obyv. (1900).

* **Gercenštějn** Michail Jakovlevič, národohospodář rus. (* 1859), studoval v Oděsse, od r. 1903 byl docentem na univ. moskevské a od r. 1904 professorem na moskevském ústavě národohospodářském. Vedle četných pojednání časopiseckých vydal o sobě: *Kredit dlja zemstv i gorodov* (Moskva, 1892); *Reforma ipotěčnago kredita v Germaniji* (t., 1900); *Ipotěčnyje banki i rost boljšich gorodov v Germaniji* (t., 1902); *Charjkovskij krach* (t., 1903); *Melkij kredit v trudach komitětov o nuždach seljsko chozjajstvennoj promyšlennosti i sberegatěljnyja kasy* (Moskva, 1904); *Novějšija těčenija v učeniji o pozemeljnom kreditě v Germaniji* (t., 1904); *Gosudarstvennoje strachovanije rabočich v Germaniji* (t., 1905); *Agrarnyj vopros. Krestjanskij bank. Vykupnyja operaciji* (t., 1905). Zavražděn od černosotěnců 31. čce 1906.

* **Gerco-Vinogradskij** Semen Titovič, spis. rus. (* 1848), studoval práva v Oděsse a pak byl feuilletonistou oděsských časopisů, podpisuje se Baron Iks. Feuilletony jeho budily velikou pozornost a r. 1879 k zakročení hr. Totlebena poslán byl do vých. Sibiře, odkud vrátil se r. 1880. R. 1882 vydal v Oděsse část svých feuilletonův o sobě.

Gerhardt 3) Karl Imm., mathematik, † 5. kv. 1899 v Halle.

* **Gerhardus Magnus** viz Groote 1).

* **Gerjusy**, sídlo správy zangezurského okruhu v jelisavetpolské gub. v rus. Zákavkází jihozáp. od Šuse v úvodí Arasu, r. 1904 stal se újezdným městem, má 3146 obyv. (1897).

von **Gerlach** 6) Jos., lékař něm., † 1896.

* de **Gerlache de Gomery** [žerlâš d'-] Adrien, belg. důstojník námořní a antarktický cestovatel (* 1866 v Hasseltu v Belgii), studoval na univ. v Brusselu, dal se r. 1886 k válečnému loďstvu a stal se 1890 důstojníkem. R. 1895 podnikl výpravu na ostrov Jana Mayena do Východního Grónska, byl pak velitelem belgické antarktické výpravy v l. 1897–99 na lodi »Belgica«. Získal si s Arctowským největší zásluhy o znamenitý vědecký zdar této výpravy, jež prozkoumala část Grahamovy země. R. 1901 vedl francouzsko-belgickou výzkumnou výpravu zoologickou do Perského zálivu, od r. 1902 je konservátorem král. musea přírodovědeckého v Bruselu. R. 1905 G. účastnil se výpravy vévody Filipa Orléanského do sev.-vých. Grónska. Napsal vedle menších článků vědeckých: *L'expédition antarctique belge* (Brussel, 1900); *Voyage de la Belgica. Quinze mois dans l'Antarctique* (Pař., 1901); je pořadatelem publikace vědeckých výsledků výpravy »Belgiky«.

Gerland Georg Cornelius jest od r. 1903 ředitelem ústavu seismologického ve Štrasburce; vydal ještě: *Erd- und Seebeben* (v »Anleitung z. wiss. Beobachtungen a. Reisen«, Hannover, 1905); *Immanuel Kant, seine geographischen und anthropologischen Arbeiten* (Berl., 1906).

* **Gerloci**, spis. chorv., viz Grlovič.

* **Gerlsdorf**, ves na Slovensku, viz Grlachovo.

* **Germ** Josip, akadem. malíř (* 1869 v Adlešiči v Krajině). Jest učitelem při akademii hr. Straky a c. k. kadetní škole v Praze. Hlavní jeho práce: *Uvítání J. V. cís. Františka Josefa po zemětřeseni r. 1895* v zasedací síni městské radnice v Lublani; *Belopečské jezero a Bled.*

* **German** Ludomil, spis. pol. (* 1851 v Dobrzycich v Haliči), studoval na univ. krakovské a pak stal se professorem na reálce. Psal referáty o literatuře pol. pro »Magazin für die Litteratur des Auslandes«. O sobě vydal: *Peloponez w starożytności i za dni naszych* (Jarosław, 1876); *Przegład dziejów literatury powszechnej* (Lvov, 1903, 3 d.) a j. Přel. z němčiny Nibelungy (Varš., 1884), »Fausta« (1883), Hauptmannova »Cramptona« (Varš., 1899) a j. Napsal text k opeře W. Żeleńského »Goplana«, kterou přel. do čes. Aug. Eug. Mužík.

German silver [džermen-], angl., nové stříbro, viz Argentan.

Gérome Jean L., malíř franc., † 10. led. 1904 v Pešti.

Gerometta 3) Jan, sloven. vlastenec a spis., † 20. kv. 1900 v Křemnici na Slovensku.

* **Gerov**, stč. jméno něm. m. Gera (v. t. 2).

Gerov Najden, spis. bulh., † 1900.

* **Gerritsz** Hessel, kartograf nizozemský (* v 2. pol. XVI. stol. a žil v Amsterdamě). R. 1629 dostalo se mu Východoindickou společností úkolu vyhotoviti mapu Batavska. G. náleží k učencům, kteří získali si nemalé zásluhy o rozšíření známostí o Rusku a Sibiři na západě. Vydal dva spisy Holanďana Isaaka Massy o Sibiři a mapu Ruska, která upravena je podle vlastnoruční mapy carevice Feodora Borisoviče Godunova. Posud není známo, jakým způsobem G. zaopatřil si materiál pro tuto práci, jisto je však, že mapa jeho správností i dokonalostí provedení daleko přesahuje všechny starší mapy Ruska na západě vydané. G. napsal též *Histoire du pays nommé Spitsberghe* etc. (Amsterdam, 1613). Podrobné ocenění činnosti

G-ovy obsahuji P. A. Tillova Nederlandsche bibliographie van land- en volkenkunde (Amsterdam, 1884) a Mémoire bibliographique sur les journaux de navigateurs néerlandais (t., 1867). O jeho mapě Ruska pojednává se v »Izvěstija Im. Ross. geograf. obšč.« XXV. 1889, i u Pynina »Istorija russkoj etnografii«.

* **Gerritsz** Dirk, nizoz. kapitán z Enkhuizen, první Holanďan, jenž navštívil Čínu a Japan a zahájil obchodní spojení s těmito zeměmi. Na nové obchodní cestě průlivem Magalhãesovým byl prý asi r. 1599 zahnán bouří až k 64° j. š., kde spatřil zemi sněhem pokrytou; Ruge a Wichmann dokázali však, že nedostal se než k 56° j. š. a že patrně nikdy neviděl Dirk-Gerritszova souostroví, po něm nazvaného. Srv. Wichmann, Dirck G. (Groninky, 1900).

Gers 2), depart. v již. Francii, má 6290 *km*² plochy a 238.448 obyv. (1901), 38 na 1 *km*².

Gerson 2) Wojciech, malíř pol., † 1901. Z pozdějších prací jeho uvádíme ještě *Zdobnictwo rekodzielnicze* (Varš., 1896). R. 1900 založil ve Varšavě čtrnáctideník »Świat artystyczny«.

* **Gersonówna** Marja, dcera malíře Gersona, sochařka pol. (* 1869 ve Varšavě), vzdělávala se u otce, později v Paříži a v letech 1896—98 u Puscha, Bougueraua a Ferriera Vystavovala práce své ve Varšavě, ve Lvově a v Saloně paříž., kde dosáhla vyznamenání »mention honorable« za skupinu *Útěk do Egypta* (1898). Z prací jejich uvádíme ještě: *Polibek*; *Mefisto*; *Náhrobek* a pod.

Gerstäcker 2) K. E. Adolf, entomolog, † 20. čce 1895 v Greifswaldě.

* **Geršenzon** Michail Osipovič, spis. rus. (* 1869), jest znám četnými studiemi, směřujícími k historicko-psychologickému rozboru rus. společnosti od doby Alexandra I. do konce let 40tých XIX. stol. Z jednotlivých úvah těch uvádíme: *Istorija odnoj družby*: *Granovskij, Gercen, Ogarev* (»Naučnoje Slovo«, 1903); *N. P. Ogarev i jego krépostnyje* (t., 1903) a j. R. 1904 vydal sebrané básně N. P. Ogareva.

* **Geršić** Giga (Gligorije), přední právník a státník srbský (* 1841 v Belé Crkvi). Práva studoval ve Vídni (tři léta) a v Pešti (čtvrtý rok). Do Pešti odešel jen proto, aby se mohl účastniti počátků hnutí omladiny (v. t.). Brzo stal se jedním z hlavních vůdců onoho hnutí. Po absolvování práv vstoupil do redakce »Srp. Dnevnika« a ihned na sebe obrátil pozornost jako obratný pisatel úvodních článků a feuilletonů. Když maďarská vláda list ten potlačila, a Miletic r. 1866 založil v Pešti »Zastavu«, G. byl hlavním jejím spolupracovníkem (Miletic psal články jen občas, jsa zabrán činnosti poslaneckou). Na podzim r. 1866 G. byl senátem veliké školy v Bělehradě zvolen za professora římského a mezinár. práva. Na kathedře nesetrval však ani rok, byv tehdejším Christic-Garašaninovým ministerstvem propuštěn jako přílišný omladinec. Odešel opět do Nového Sadu a pracoval v »Zastavě«. Když r. 1868 po zabití kníž. Michala nastalo pronásledování omladiny, byl G. z oněch málo jednotlivců, kteří vytrvali pod jejím praporem. Na pozdějších omladinských shromážděních v Becskereku, Kikindě, Novém Sadu a Vršci náležel k nejlepším řečníkům a náčelníkům omladinského hnutí. R. 1868 byl znova povolán na professorskou stolici do Bělehradu. Vedle vědy zabýval se i politikou a publicistikou (psal do Kaljevićovy »Srbije«, pak do »Samoupravy«, »Odjeku« a j. listů), bojuje za svobodomyslné zásady. Za příčinou zaječarského vzbouření r. 1883 uvězněn a postaven se svými přáteli před náhlý soud (viz Milan, str. 328 *a*), avšak uznán nevinným Na veliké škole zůstal jen do r. 1888. Když tehdy dosazen prvý ryze radikální kabinet Savy Grujiće, G. byl v něm min. spravedlnosti a zástupcem min. osvěty. Po brzkém odstoupení kabinetu toho vrátil se opět na Vel. školu, ale za krátko nastoupila zase radikální vláda, a tu znova přijal v ní křeslo min. spravedlnosti, kteréž podržel i v kabinetě Pašićově do r. 1892. Tehdy byl zvolen za člena státní rady, ve kterémž sboru zůstal do března r. 1894, kdy se opět vrátil na Velikou školu. V květnu r. 1898 zvolen za rektora; koncem března r. 1899 dán však bezdůvodně do pense. Časopis »Branič« zastal se G-e, pokládaje za nemožno, aby připravovaná tehdy universita mohla býti bez síly tak znamenité. Jako ministr a poslanec i universitní professor G. náležel k nejlepším řečníkům srbským. Pokud běží o činnost literární, patří k prvým a nejplodnějším spisovatelům právnickým. Napsal tyto učebnice: *Današnje ratno pravo za srp. vojsku, a poglavito za pitomce višeg kursa Voj. Akademije* (Bělehrad, 1882); *Sistem rimskog privatnog prava* (Instituce; t., 1882); *Današnje diplomatsko i konzularno pravo* (kn. I.: Uvod. Diplomatsko pravo; t., 1898). Z četných ostatních prací G-ových uvádíme: *Priroda državine i osnova njene pravne zaštite sa krit. pogledom na naš gradj. zakonik* (Bělehrad, 1885); *Jedno interesno prakticki važno pitanje iz današnjeg medjunarodnog prava* (Nový Sad, 1894; o finančních intervencích); *Naša diplom. struka s naroč. pogledom na njenu stručnu spremu, a posebno na izučavanje medjunar. prava* (Běl., 1894); *Pogled na neke novije pojave na polju ratnog prava* (t., 1894); *Najnovija nauka o štampi i sudski list*; *U oči skupštine*; *Pretres nekih ustavnih pitanja*; *Slobodna štampa i zakon o njoj*; *Pogled na najnoviji razvitak medjunarodnog prava i njegove nauke*; *Ustanci i intervencije po današnjem medjunar. pravu*; *Teritorijalne promene, nacionalna misao u staro, srednje i novo vreme*; *Medjunar. nauka o asilu i o izdavanju krivaca i Pitanje o smrtnoj kazni u našoj skupštini*; *Nešto o ratnom pravu u opšte i o njegovoj primeni u poslednjim velikim ratovima*; *Nešto o gradjanstvu sa gledišta medjunar. prava*; *Ispunjenje medjunar. ugovora po danasnjoj medjunarodno-pravnoj teoriji*; *Ustanova stalnoga izbornog suda u da-*

našnjoj medjunar. teoriji i praktici; *Pravo osvajanja (aneksije) i plebiscit u današnjoj medjunar. teoriji i praktici*; *Male države u današnjem medjunar. sklopu*; *Ustavna monarchija i načelo narodne suverenosti*; *Pogled na borbu centralizacije i samoupravе na zapadu i u nas*; *Kriticke napomene uz opredeljaje našeg gradj. zakonika o stvarima. I. Zbirne stvari*; *Pogled na medjunarodni i državopravni položaj Bosne i Herceg. i ostrva Kipra*; *Posle pedeset godina. Uspomene i refleksije o srpskome pokretu g. 1848*; *Le conflit douanier entre la Serbie et l'Autriche au point de vue du droit international* (»Revue gén. du droit intern. public.«, Pař., 1907). Bibliografii prací G-ových z oboru mezinár. práva uveřejnila brusselská »Revue du droit international et de législation comparée« (1898). Četná jest řada i publicistických prací G ových i jeho řečí. Odůvodněno jest přání, s mnoha stran vyslovené, aby práce ty vyšly v souborném vydání spisů G-ových.

* **Gervais** [žervé] Alfred Albert, admirál franc. (* 1837 v Provinsu). Vstoupil r. 1852 do služeb námořnických, účastnil se vojny Krymské a r. 1860 výpravy proti Číně, byl r. 1864—70 ordonančním důstojníkem velitele afrického loďstva, vynikl při obležení Paříže a jakožto fregatní kapitán velel od r. 1871 lodím v Okeánii a Kočinčině. R. 1878 byl námoř. attaché při vyslanectví londýnském a r. 1884 stal se členem námořní rady. Potom jmenován velitelem loďstva středomořského, r. 1886 chefem námořního štábu, r. 1887 contreadmirálem a r. 1889 velitelem pancéřového loďstva na Severním moři. R. 1892 povýšen na viceadmirála a chefa gen. štábu námořního a jest nyní gen. inspektorem námořnictva.

Ges, národové G., přezdívka veliké skupiny indiánských národů jihoamerických ve Východní Brazilii. Slabika »ges« ozývá se velmi často v jejich řeči a odtud přezdívka. Sousední kmenové Tupi-Indiánů nazývají je Tapuya, t. j. cizí. K nim náležejí Botokudi, Kayapó na horním Araguayi a Xingú, Akua čili Cherentes na horním, Apina-ges na dolním Tocantinsu, Suya na dolním Xingú, Kamés, Kaingang a Sokleng v jižní Brazilii. Příslušníci této skupiny kmenů spí na zemi a ne v rohožích a nosí zhusta koliky ve rtech. Šípy jejich mívají dlouhé špičky v podobě harpuny.

Geselschap 2) Fried., malíř něm., † 1. čna 1898 sebevraždou v Římě.

* **Gessen** Vladimir Matvějevič viz Hessen.

* **Gessmann** Albert, politik rakouský (* 1852 ve Vídni). Studoval ve Vídni filosofii a stal se úředníkem univ. knihovny; jako kustos byl r. 1903 dán na odpočinek s tit. vládního rady. Od r. 1878 účastní se horlivě veřejného života, nejdříve vídeňského, když r. 1882 byl zvolen do obecní rady; potom r. 1891 zvolen do říšské rady, 1896 do zem. sněmu a do dolnorakouského zem. výboru. Náleží k předákům křesťansko-sociální strany Luegrovy a r. 1908 byl prvním ministrem veřejných prací, kteréž ministerstvo zřízeno zákonem z 8. čce t. r. Odstoupil při demissi Beckova kabinetu dne 6. list. 1908.

* **Gessner** Teresina, herečka něm (* 3. čna 1865 ve Vicenze). Byla dcera rak. důstojníka a v l. 1875—81 navštěvovala činoherní školu vídeňské konservatoře. Po prvních pokusech ve Št. Hradci a Inšpruku byla angažována r. 1886 jako tragická milovnice k německému divadlu (Deutsches Theater) do Berlína, kde působila s úspěchem do r. 1894. Potom hrála na berlínském divadle (Berliner Theater) tragické heroiny a r. 1900 vrátila se ve své dřívější působiště. Od r. 1888 je provdána za herce Sommerstorffa. Vynikala zejména krásnými prostředky zevními a oduševněnou hrou.

* **Gessopainting** [džesopén-], malířská technika ve středověku v Italii obvyklá a nyní opět se vyskytnuvší, záleží v tom, že směs z křídy nebo sádry silně pastosně se nanáší, až vznikne dojem plochého reliefu, kterýž pak se pozlacuje nebo barvami nanáší.

* **Gešov** Iv. Ev., spis. a politik bulh. (* 1849 v Plovdivě). Nabyl prvotního vzdělání v rodišti, načež studoval v Manchestru v Owen College (nyní Viktoriina universita). Po nějaký čas se zabýval obchodem u svého otce a pak v Plovdivě. Byl ředitelem (ministrem) financí ve Vých. Rumelii, pak ředitelem Bulh. nár. banky a ministrem v Bulharsku. Tou dobou jest náčelníkem Národní strany. Přispíval do časopisů »Jurid. Pregled«, »Levostruj« (r. 1866), »Čitalište« (1870), »Nauka« a redigoval list »Marica«. Napsal do časop. »Periodič. Spisanie« důležité práce o zádruze: *Zadrugata v Zap. Bъlgarija* (kn. 21, též o sobě, Sofia, 1887) a *Zadružnoto vladenie i rabotenie v Bъlgarija* (kn. 28) též o sobě, Sofia, 1887). Mimo to uveřejnil: *Dumi i dela* (fin, hospod. studie, t., 1899); *Našite gradinarski družestva* (t., 1888). Zabýval se i krásným písemnictvím (napsal drama *Ivajlo* a j.).

* **Getz** Bernhard, právník a politik norský (* 1850 ve Strindenu u Drontheimu — † 1901 v Christianii). Byl od r. 1876 prof. práv na univ. v Christianii, pak v l. 1887—91 a od r. 1893 říšským advokátem král. Norského. Hl. jeho spisy jsou: *Om den sakaldte delagtighe i forbrydelser* (Christ., 1895); *Om påanke til höiere ret i civile og kriminelle sager* (t., 1884); *Om en forandret rettergangsmåde i straffesager* (t., 1885); *Das staatsrechtliche Verhältnis zwischen Finnland und Russland* (Lip., 1900). Byl z nejvlivnějších vůdcův umírněných konservativcův a v letech 1895—98 byl členem švédsko-norského unionského výboru. Jeho politické stanovisko ve věcech unie švédsko-norské mělo ve Švédsku mnoho nepřátel.

Gevaert Fr. Aug., hudební badatel a skladatel. Nová jeho díla: *Les problemes musicaux d'Aristote* (1899—1902, 3 d.); *Les origines du chant liturgique* (1890) a *La mélopée antique dans le chant de l'Eglise latin*

(1895) týkají se počátků církevní hudby a souvislosti s hymny antickými. Zemřel 24. pros. 1908 v Brusselu. *O. Z.*

* **Geyger** Ernst Moritz, rytec a sochař něm. (* 1861 v Rixdorfu), studoval v Berlíně nejprve na uměl. škole, potom t. na akademii, meškal potom určitou dobu ve Florencii a r. 1893 povolán do Drážďan jako professor grafiky; od r. 1896 přesídlil na stálo do Florencie, kterýž pobyt přerušil v l. 1900—04, kdy dlel v Berlíně. Maloval původně v oleji zvířata, zátiší, portraity. Z jeho rytin dlužno uvésti: *Primavera* podle Botticelliho a *Vyplašený jelen*, z jeho plastik *Lukostřelce* v parku v Sanssouci, *Býka* (v mramoru), *Medvědí kašnu* ve Vratislavi, *Ideální poprsí ženy* v Národ. galerii v Berlíně, allegorie *Vznešenost* a *Všednost*.

Ghika 8) Demitr, † 27. ún. 1897 v Bukurešti. — G. 10) Jón, † 4. kv. 1897 v Bukurešti.

* **Ghil** [gil] René, básník franc. (* 1862). R. 1886 obrátil na sebe po prvé pozornost veřejnosti nevelikou publikací: *Le traité du Verbe*, v níž vykládá theorii hudebnosti slova. Praví totiž, že každá samohláska v básnictví představuje určitou barvu, jako: *a* černou, *e* bílou, *o* modrou atd. G. vedle toho dokazuje, že i ze souhlásek má každá svůj zvláštní kolorit. Tak na příklad sloučení zvuků *r* a *i* činí dojem zvuku trub, fléten, klarinetův a pod., s druhé strany pak vzbuzuje představu o něžnosti, lásce atd. Publikace G-ova měla opravdový úspěch a způsobila řadu kritických úvah. Takovým způsobem G. stal se spolupracovníkem rozličných pařížských časopisů, kolem nichž seskupili se pak představitelé nových proudů v oblasti slovesnosti. R. 1889 G. uveřejnil první oddíl velikého cyklu: *L'oeuvre*, který podle jeho plánu měl se skládati ze 3 oddílův, a to: *Dire du Mieux*; *Dire des Sangs*; *Dire de la Loi*. První oddíl záležel z pěti knih, vycházejících každoročně. R. 1898 G. pracoval o druhém oddíle, jehož první kniha vyšla pod titulem: *Le pas humain*. Poesie G-ova představuje nám originální spojení filosofie s básnickou tvořivostí. G. jest horlivý stoupenec transformismu, zaváděje do své tvorby realistické obrazy soudobého života, vypomáhaje si namnoze speciálními technickými výrazy. Vůbec v celé tvorbě G-ově jeví se úporná snaha k vědeckosti s ryze subjektivním zřetelem k hudebnosti verše a ztajenému smyslu zvukův. *Tmk.*

Giacomelli 2) Hector, kreslič franc., † 29. list. v Mentoně.

Giacosa Giuseppe, dramatik italský, † 1 září 1906. Jeho veršované drama *Il conte Rosso* (Červený hrabě) přel. J. Vrchlický (Praha, 1900, J. Otto).

* **Gianturco** [džanturko] Emanuele, státník ital. (* 1857 v Aviglianu). Studoval v Neapoli současně práva a hudbu, byl pak advokátem a habilitoval se jako soukr. docent. R. 1889 zvolen do komory poslanců, kde se přidal k levici. R. 1892 jmenován řádným professorem obč. práva na univ. v Neapoli, r. 1893 byl stát. podsekretářem v ministerstvu práv, 1896—97 ministrem vyučování, pak min. spravedlnosti v min. Rudiniově. V l. 1900—1 řídil po druhé min. spravedlnosti. Napsal řadu cenných příruček právnických.

Giard Alfred, přírodozpytec franc., † 1908 v Paříži, byl členem Institutu, různých uč. společností cizích, též Král. české spol. nauk, čestným doktorem university oxfordské. Hlavní jeho díla jsou: *Recherches sur les Synascidies* (1872); *Principes de Biologie générale* (1877); *Contribution à l'étude des Bopyriens* (1887); *Recherches sur la castration parasitaire* (1887); *Controverses transformistes* (1900).

* **Gibbons** [gibns] Alfred Saint Hill, angl. cestovatel po Africe (* 1858), vstoupil do anglické armády a dosáhl hodnosti majora; v l. 1895—96 a 1898—1900 podnikl dvě veliké cesty do centrální Afriky. Na druhé cestě pronikl z území Barotsů sev. Zambezi přes rozvodí Lufiry k Tanganice a odtud k jezerům Kivu a Albert-Eduardovu. Odtud přes Ugandu dosáhl Nilu a po tomto dostal se do Egypta a pronikl tak první Afrikou od jihu k severu za dobu dvou let. Popsal své cesty v knihách: *Exploration and hunting in Central Africa* (Lond., 1897); *The Nile and Zambezi Systems as waterways* (t., 1901); *Through the heart of Africa, from south to north* (t., 1902) a *Africa, from south to north through Marotseland* (t., 1904).

Gibraltar, korunní kolonie britská, má 5 km^2 a 26.830 obyv. (1901), z nich 20.355 civilních. Nový veliký přístav s rozsáhlými doky, s oddělením pro torpedové lodi a ochranou proti přepadům torpedovým. Nové sklady uhelné a od r. 1905 nová nábřeží jsou již v užívání. Po dokončení celého plánu rekonstrukčního stačí přístav pro celé loďstvo atlantské, jehož bude hlavní basí. R. 1906 navštívily přístav lodi o 4,695.287 *t*. Bowles, G. a national danger (Lond., 1901); Lucas, Historical Geography of the British Colonies, sv. I. (Oxford, 1906).

* **Giddings** Franklin Henry, professor na Columbijské universitě v New Yorce, z nejlepších soudobých sociologů. Hlavní jeho díla jsou: *The Principles of Sociology* (1896, 3. vyd. 1898); *The Elements of Sociology*: A Text-Book for Colleges and Schools (1898); *Democracy and Empire*: With Studies of their Psychological, Economic and Moral Foundations (1900); *Inductive Sociology*: A Syllabus of Methods, Analyses and Classifications and Provisionally formulated Laws (1901). Vedle toho řada menších pojednání, jako na př.: *The Sociological Character of Political Economy*; nebo *Sociology and the Abstract Sciences*; *Is the Term Social Classes a Scientific Category?* a j. většinou uveřejněných v odborných revuích a časopisech. G-ovi společnost není organismem, nýbrž organisací. A poněvadž jest organisací vědomých bytostí, nepostačí vyložiti pouze

přírodní základ společenských jevů (fysické seskupení lidí), nýbrž i duševní stránku. Sociologie proto musí zosnovati nejen výklad objektivný, jenž vysvětluje společenské jevy pochodem přírodním, nýbrž i výklad subjektivný, jenž je vysvětluje faktem vědomí nebo pohnutky. Oba dva výklady ovšem musí být souvztažné. Přírodní pochod, jak ve společnosti tak u mořské řasy nebo u hvězdy ve vesmíru jest pochod formálního vývoje rovnováhou energie. Subjektivný výklad nutno budovati na základě psychologickém a tu pro sociologii nejzákladnějším společným a charakteristickým subjektivním faktem jest vědomí druhové (*consciousness of kind*). Všechno chování, jež můžeme zváti ve vlastním smyslu slova společenským, jest tímto vědomím druhovým určeno. Z něho jako z prvotného činitele prýští druhotný činitel lidské přirozenosti. Společenské seskupení (aggregace) bylo utvořeno nejprve zevnějšími podmínkami, jako jest dostatek potravy, vlastnosti podnebí, styky anebo srážky jednotlivců nebo kmenů. Potud jest postup přírodní. Nyní však uvnitř seskupení objeví se vědomí druhové u stejných jednotlivcův, a seskupení rozvine se ve sdružení, ve společnost (associaci). Vědomí druhové spoluurčuje všechny sociální jevy, všechno složení společenské, organisaci intellektuální, politickou, hospodářskou a p. Nejvyšší hodnota, v niž vyspívá, jest druh sám, či typ vědomého života. V sociologii vybírá jednak prvky a strukturu společnosti (a to nejprve společenskou populaci, pak společenského ducha, společenské složení a společenské zřízení); jednak vývoj společnosti (postup od sdružení živočišného, zóogenního, ke sdružení anthropogennímu a dále ke sdružení ethnogennímu a konečně sdružení nejvyššímu, demogennímu, v němž nastiňuje civilisaci vojensko-náboženskou, civilisaci svobodně právní a civilisaci hospodářsko-mravní). Spis zavírá vylíčením společenského pochodu, jeho zákona a příčiny. Společnost — tak je konečná formulace — jest organisací k vývoji humanity. Spis G-ův »Principles of Sociology« přeložil do jazyka českého prof. Břetislav Foustka (v Laichterově Výboru nejlepších spisů poučných, 1900). Spis »Elements of Sociology« jest školskou příručkou. Dílo »Inductive Sociology« je schematickým rozvržením společenských jevův a soustavou method sociologického šetření a badání; hodí se za podkladné dílo k pracím v sociolog. seminářích. *BFka.*

* **Gide** [žid] Charles, polit. oekonom franc. (* 1847 v Uzès, z rodičů protestantských). Studoval a nabyl hodnosti doktora práv na fakultě v Paříži, kde byl jeho bratr G 2) professorem. R. 1874 byl tam přijat jako agrégé, avšak hned vyslán na právnickou fakultu v Bordeaux, kde se stal r. 1879 professorem polit. oekonomie. R. 1881 přešel do Montpellieru a odtud pak později na právnickou fakultu v Paříži, kde působí až posud, jsa kromě toho professorem vyšší školy pro stavbu mostův a silnic. Napsal: *Principes d'économie politique* (Pař., 1883; posl. vyd. 1906; čes. Základy národ. hospodářství, Praha, 1895, přel. Salaba); *La coopération* (1900—5); *Économie sociale* (1902—7); *Les Sociétés coopératives de consommation* (1904). G. ceněn jest zvláště v literatuře anglické.

Giebichenstein, velká vesnice v prus. vládním obvodě meziborském, spojena jest od r. 1900 s městem Halle n. S.

* **Giejsztor** (Gieysztor) Jakób Kazimierz, spis. pol. (* 1827 — † 1897 ve Varšavě), studoval práva v Petrohradě a věnoval se pak hospodářství a činnosti sběratelské. R. 1857 byl delegátem kovenským v deputaci, domáhající se u cara zrušení roboty, r. 1861 byl z nejčinnějších členů kovenského komitétu pro otázky sel. stavu a pečoval všemožně o hmotné i duchovní zájmy venkovského lidu svého kraje. V letech 1880—82 byl členem ředitelstva »Towarzystwa Kredytowego« pro král. Polské. Od r. 1882 řídil ve Varšavě vydávání cenných a rozebraných knih a sebral hojně materiálu pro bibliografy pol., zachrániv a zabezpečiv mnoho dokumentů před zkázou. Vydal práce M. Kobiernického (1886) a H. Morsztyna a napsal mnoho úvah do časopisův pol., jako *Rozbitek* (1877); *Głos Litwina* (1877); *Litwa przed r. 1863* a j.

* **Giesenberg-Sodingen**, vesnice v prus. vládním obvodě arnsberském, venk. kraji dortmundském, má evang. a katol. kostel, uhelné doly, 2 parní cihelny a 4039 obyv. (1900). Tvoří od r. 1902 s obcemi Börnig a Holthausen amt Sodingen.

Giessen, hl. m. prov. Horní Hessy velkovév. Hessko-Darmstadtského, má 28.769 ob. (1905), z nich 2747 katolíkův a 913 židův.

* **Gifu**, hl. m. kenu t. jm. v japanské prov. Středním Nipponu, při řece Kisogawa, vých. od jezera Biwa, uzel četných železnic k oběma pobřežím, má 40.168 obyv. (1903). V okolních vodách provozuje se rybolov kormorány.

* **Giga** viz Gigue.

Gijon, hl. m. okresu špan. prov. Oviedu, má 47.544 obyv. (1900). Vývoz r. 1900 měl cenu 36·9 mill. peset, dovoz 38·0 mill. peset.

* **Gil** (Гиль) Christian Christianovič, numismatik rus. (* 1837 ve Wiesbadenu), r. 1868 přistěhoval se do Ruska a jal se sbírati rus. mince. Sbírka jeho stala se základem nejúplnějších sbírek rus. mincí hr. I. I. Tolstého. Cenná a jediná svého druhu sbírka mincí z rus. pobřeží Černého moře přešla v majetek velkokn. Aleksandra Michajloviče. Z prací jeho uvádíme: *Quelques remarques sur la collection Schubert* (Petr., 1883); *Tablicy rus. monet dvuch poslédnich stolětij* (2. vyd. t., 1898); *Russkija monety, čekanénnyja s 1801—1904 gg.* (t., 1904); *Ueber die bosporanischen Münzen mit den Monogrammen* (t., 1884); *Kleine Beiträge zur antiken Numismatik Südrusslands* (Moskva, 1886); *Novyja priobrěténija mojego sobranija* (Petr., 1891); *Opisanije monét, postupivšich v moje sobranije v 1892—93 gg.* (t., 1896).

* **Gilbert,** Hospitalierem navržené pojmenováni praktické jednotky magnetomotorické síly — $\frac{4\pi n i}{10}$ (*n* počet závitů magnetisujíci cívky, *i* intensita magnetisujícího proudu).

* **Gilbert** William, fysik a lékař angl. (* 1540 v Colchsetru — † 30. list. 1603 v Londýně). Studoval lékařstvi na universitě v Cambridgei, r. 1573 usadil se jako lékař v Londýně. Stal se osobním lékařem královny Alžběty a krále Jakuba I. **G.** jest otcem magnetismu a elektřiny. On první oddělil zjevy magnetické od elektrických, první proslovil, že zeměkoule jest obrovským magnetem, a aby mohl vykonati srovnávací pokusy, sestrojil si z magnetovce kouli. Objevil deklinaci magnetky a ukázal, že deklinace tato na různých místech zeměkoule je různá. Své práce v oboru magnetismu a elektřiny shrnul v klassickém díle: *De magnete, magneticisque corporibus et de magno magnete tellure physiologia nova* (1600).

Gilbert 4) John, angl. malíř a illustrátor, † 6. říj. 1897 v Londýně. — **G.** 5) William, napsal ještě kusy: *The yeoman of the Guard* (1888); *The Gondoliers* (1889); *Song of a Savoyard* (1890); *The Mountebanks* (1891); *His Excellenz* (1894) a *Birth day Souvenir* (1895). **G.** řídí nyní divadlo Savoy v Londýně. — **G.** 6) Otto, dějezpytec něm., žije na odpočinku v Halle n. S. K literární činnosti jeho jest dodati, že vydal tyto publikace: *Zur Frage der Raumausnützung von Büchermagazinen* (Greifswald, 1893); *Griech. Götterlehre* (Berl., 1898); *Die meteorologischen Theorien des griech. Altertums* (Lip., 1908). — **G.** 7) Gustav, historik něm., † 1899 v Gothě. Díla jeho *Handbuch d. griech. Staatsaltertümer* vyšel I. díl v 2. vydání (Lip., 1893).

* **Gilbert** Grove Karl, znamenitý geolog a geograf americký (* 1843 v Rochestru ve státě New-Yorku). Dovršil studia universitní v rodišti svém r. 1862, po mnoho let byl členem vědeckých výzkumných výprav do pustinných končin Dalekého Západu, v čci 1879 stal se geologem v nově organisovaném státním geologickém ústavě (*U. S. Geological Survey*) a r. 1889 sekčním přednostou (*chief geologist*) téhož ústavu. Byl praesidentem americké přírodovědecké společnosti a zastává mnoho jiných čestných funkcí. **G.** má vedle Kinga, Powella, Russella, Davise přední vynikající zásluhy o vybudování geomorfologie jakožto vědy samostatné. Zejména jeho studie tvarů pobřežních zůstanou povždy základním dílem tohoto oboru. Vedle Dalekého Západu oblast Velikých Jezer byla hlavním předmětem jeho studií. Slávu svou založil dvěma velikými monografiemi: *Geology of the Henry Mountains* (1877) a *Lake Bonneville* (1890). V poslední době měl vynikající účast při Harrimanově výpravě do Aljasky, z níž publikoval *Glaciers and the glaciation* jako III. sv. souborného díla. Byl členem kommisse pro zkoumání příčin a následků zemětřesení kalifornského r. 1906 a pracuje nyní v komitétě pro seismologii.

Gilbertovy ostrovy, souostroví v Tichém okeáně, od r. 1892 pod ochranou anglickou, mají asi 30.000 domorodých obyv. a 300 bělochů, zároveň s ostrovy Ellice činil dovoz r. 1900: 20.360 lib. st., vývoz 21.582 lib. st., z toho 21.165 lib. st. za kopru a 417 lib. st. za zuby žraločí.

* **Gilčenko** (Гильченко) Nikolaj Vasiljevič, anthropolog rus. (* 1858), byl vojen. lékařem na Kavkáze a pak lékařem vojen. nemocnice v Moskvě. V l. 1900—1 byl poslán ministerstvem vojen. do Mandžurie na inspekci tamních vojen. nemocnic. Na cestě zpáteční zajel do Japanu a od r. 1902 jest lékařem vojen. okruhu varšavského. Hlavni jeho práce jsou: *Osetiny* (Petr., 1890, dissertace); *Térskije kazaki* (t., 1891); *Le poids du cerveau chez quelques peuples du Caucase* (Moskva, 1892); *Antropologičeskij tip malorossov* (»Kijev. Starina, 1895); *Kubanskije kazaki* (Moskva, 1895) a j., většinou rozptýlené po časopisech.

* **Gilder** William Henry, amer. žurnalista a polární cestovatel (* 1838 ve Filadelfii — † 5. ún. 1900 v Morristownu, New Jersey), provázel 1878—80 Schwatku do King Williamslandu, účastnil se r. 1881 výpravy vyslané za účelem vyhledání »Jeanety« a putoval pak, když loď Rodgerova v moři Beringově shořela, po moři k Leně, kde spolupůsobil při záchraně trosečníků »Jeanetty«. Ve vojně francouzsko-annamské r. 1883 byl **G.** korrespondentem new-yorského »Heraldu« v Tonkině. **G** napsal: *Schwatka's search sledging in the Arctic in quest of the Franklin records* (New-York, 1881); *Ice pack and Tundra. An account of the search of the Jeanette and a sledge journey through Siberia* (t., 1883).

* **Gilder** Richard Watson, žurnalista a básník amer. (* 1844 v Bordentownu, New Jersey). Studoval práva ve Filadelfii a záhy stal se žurnalistou. Vydával r. 1869 měsíčník »Hours at Home«, r. 1870 vstoupil do redakce »Century Magazine«, jehož od r. 1881 je chefredaktorem. Založil »Society of American Artists«, »American Copyright League« a »Author's Club«, jakož vůbec o veřejný život literární a umělecký v New Yorku je velmi zasloužilý. Vydal otisky básní: *The New Day* (1875); *The Celestial Passion Lyrics*; *Two Worlds*; *The Great Remembrance and other Poems* (dohromady r. 1894 v jednom svazku: *Five Books of Song*); *For the Country* (1897); *In Palestine and other Poems* (1898); *Poems and Inscriptions* (1901); *A Christmas Wreath* (1903); *On the Heights* (1905); *A Book of Music* (1906).

Giles 2) Ernst (* 1847), angl. cestovatel po Australii, zemřel v Coolgardie v Záp. Australii 10. list. 1897.

Giljarovskij Vasilij Aleksějevič, spis. rus. (* 1855), sloužil ve vojště, později byl burlakem na Volze a továrním dělníkem, r. 1877 účastnil se jako dobrovolník války

rusko-turecké a konečně stal se hercem. Literárně činný jest od r. 1880, uveřejňuje feuilletony v časopisech s pseud Džura. Od r. 1890 vydává časop. »Žurnal Sporta«. Sbírka jeho básní *Zabytaja tětrad* (3. vyd., 1901) opěvá kozáckou svobodu, Don, Stěňku Razina a setkala se s úspěchem. Mimo to vydal sbírku *Negativy* (Moskva, 1900, líčí v ní svá putování); *Portnoj Jeroška i tarakany* (t., 1901, pro mládež); *Šivka prezdě i těper* (t., 1902); *Na rodině Gogolja* (t., 1902).

Gill David, astronom angl., vydal dále: *A determination of the solar parallax and mass of the Moon from observation of Iris, Victoria and Sapho in the years 1888 and 1889* (Kapské město, 1896); *Cape Photographie Durchmusterung* (t., 1896, 2 sv.); *Report on the Geodetic Survey of South-Africa* (t., 1896—1901).

Gille Philippe Émile, žurnalista franc., napsal ještě: *Causerie sur l'art et les artistes* (1894); *Les mercredis d'un critique* (1895); *Poésies* (1897) a j. Zemřel 19. bř. 1901 v Paříži.

* **Gillette** [žilet] William, herec a dram. spis. amer. (* 1857 v Hartfordu, Conn. ve Spoj. Obcích sev.-amer.). Debutoval r. 1877 v menších úlohách, pak od r. 1881 hrával ve vlastních kusech, z nichž nejznámější jsou: *Too Much Johnson*; *Secret Service*; *Sherlock Holmes* a *Clarice*. Na českých jevištích vedle Sherlocka Holmese dávány jeho: *Sever proti Jihu* (hra o 5 jedn., zpracoval Kühnl, 1901); *Mikado* (operetta, 1903); *Pokračování* (dvě scény, přel. Jar. Kvapil, 1900).

* **Gilolo** viz Halmahéra.

* **Gilson** [žilsõn] Paul, belg. hudebník (* 1865 v Brusselu) Studoval na konservatoři v Brusselu, kdež stal se r. 1900 professorem harmonie, načež r. 1902 jmenován professorem v Antverpách. Složil řadu děl orchestrálních moderního rázu jako symfonii *La Mer*, *Suitu na kanadské národní písně*, *skotské tance* a j., pak několik oper jako *Princezna Sluneční záře* (Antv., 1903), ballet *La Captive* (Brussel, 1902) a veliká díla sborová.

* **Gincburg** Ilja Jakovlevič, sochař rus. (* 1859), puvodem žid, žák Antokolského, s nímž pobyl také v Italii. Navrátiv se do Ruska, dovršil vzdělání na petrohradské akademii. Hlavní jeho práce jsou: *Pláč Jeremiášův na zříceninách Jerusalema*; *Chlapec vstupující do vody* (bronz); *Vlk jde* (terrakotta, vyznamenaná medaillí na pařiž. výstavě r. 1889); *Mladý hudebník* (v museu Alexandra III.); poprsí *V. V. Stasova* a sošky *L. N. Tolstého*, *P. Čajkovského* a j.

* **Giner** [chi-] Salvador, hud. skladatel špan. (* 1832). Vynikl hlavně jako skladatel oper, z nichž sluší především uvésti: *Sagunto*; *El Soñador*; *L'indovina*. Vedle toho složil znamenité oratorium *Judita*; dále symfonii *Las cuatro estaciones* (Čtvero ročních dob). Zmínky zasluhují i jeho symfonické básně, náboženský pochod a nádherná kantáta *Feria de Valencia*. *Tmk.*

* **Ginevra**, choť Artušova, viz Genevra.

* **Ginsberg** Aleksander, optik pol. (* 1871 v Sosnowicich), studoval mathematiku a fysiku v Paříži, později v Berlíně, načež věnoval se praktické optice, jíž vyučil se v závodě K. Zeisse. R. 1899 založil ve Varšavě s místními kapitalisty továrnu na optické přístroje »Fos« a vynalezl několik přístrojů, na něž získal patenty, jako »kryptoskop« (1902), »renometr-teodolit« a j.

* **Gintl** Otto, poslanec čes. (* 11. září 1838 v Praze). Studoval na malostranském gymnasiu a práva v Praze, kde r. 1863 dosáhl hodnosti doktorské. Usadil se r. 1871 jako advokát v Třebíči, r. 1873 v Hořovicích a r. 1891 na Kr. Vinohradech. R. 1898 provozování advokacie se vzdal. V l. 1878—80 byl poslancem na sněmu českém za městskou skupinu hořovickou jako kandidát strany národní. Přispíval do »Právníka« také praktickými případy z polských časopisů přeloženými a uveřejnil pojednání: *Jak může věřitel domáhati se svého práva, když brání v základ věcí dlužníkových zůstalo bez výsledku.* Dr. *N.*

G 2) Friedrich Wilhelm, prof. něm. techniky v Praze, magister pharm., doktor chemie, † 26. ún. 1908 v Praze. Z prací jeho sluší jmenovati na místě prvém: *Ueber die Chemie und den Betrieb der Weissgärberei* (Výmar); *Studien uber Crookes »strahlende Materie«* (Praha); *Berichte über die Weltausstellung Wien 1873 und zwar über Harzprodukte und Appreturmittel* (t.); *Ueber Zündwaaren und Explosivstoffe* (t.). Mimo tato samostatná díla napsal řadu směrodatných dobrozdání, jež vydal tiskem, jako na př.: *Gutachten uber die Beseitigung der Abwässer der Wollwäscherei*; *Ueber den Betrieb der Petroleum-Raffinerie*; *Ueber Cellulose-Fabrikation* a j. Drobnější práce jeho (asi 40) roztroušeny jsou v celé řadě odborných časopisův a ve zprávách učených společností. G. byl znamenitý, na slovo vzatý technolog, byl členem pražské městské zdravotní rady, v l. 1875, 1883, 1893 a 1907 rektorem německé techniky pražské, r. 1878 až 1887 zemským poslancem za Chomútov-Výprty, členem různých učených i státních institucí.

* **Gintl** Wilhelm Heinr., rytíř, chemik něm., syn před., prof. něm. techniky v Praze (* 18. říj. 1864 v Praze); studoval něm. universitu v Praze, r. 1894—96 byl assistentem prof. Goldschmieda tamtéž, r. 1896 assistentem všeob. a analytické chemie na něm. technice v Praze, r. 1901 stal se soukr. docentem, r. 1904 professorem téhož předmětu. Z prací jeho uvádíme: *Ueber das Urson*; *Ueber das Verhalten äthylglycolsauren Kalkes bei der trockenen Destillation*; *Ueber die Reduktion von Nitrobenzol*; *Studien uber die massanalytische Bestimmung des Eisens und eine neue Methode der Reduktion an Eisenoxydverbindungen*; s O. Grasem: *Ueber die allgemeine Anwendbarheit der Kjeldahl'schen Methode der Zerstörung organischer*

Substanzen für den Nachweis von Metallen in organischen Stoffen.

* **Gioja Tauro** [džoja-], staré *Metaurum*, přístavní město v ital. prov. Reggio di Calabria, v kraji Palmi, při Tyrrhenském moři a železnici z Neapole do Reggia, má lisovny oleje, rybářství, obchod po moři a 6205 obyv. (1901). Pobořeno bylo zemětřesením dne 28. pros. 1908.

Giolitti Giovanni, státník ital., v ún. 1901 přijal křeslo ministra vnitra v kabinetě Zanardelliově až do června r. 1903, kdy pro neshody s ministerským předsedou odstoupil. Když brzo potom celý kabinet padl, G. v listopadu t. r. sestavil nové ministerstvo a zahájil ostrý boj proti sociální demokracii. V břez. 1905, když parlament projevil mu nedůvěru, podal demissi. V květ. 1906 svěřeno mu bylo opět sestavení nového ministerstva.

* di **Giorgi** Antonie, spisovatelka něm. (* 1839 v Praze), účastnila se žurnalistické činnosti něm. listů pražských jako feuilletonistka píšíc essaye hlavně o působení novodobých vynikajících žen, též o látkách rázu psychologického a povšechně filosofického. Z jejích četných románů uveřejňovaných vesměs přílohou v listech pražských, pak též v »Breslauer Zeitung«, uvádíme: *Aus den Papieren eines Strafrichters*; *Der Archivar*; *Thermidor.* V prvých dobách své činnosti uveřejnila některé drobnější lyrické básně pod rodným svým jménem Antonie Kattyová v Mikovcově »Lumíru«, které jí pro list ten do češtiny překládal Alfred Waldau. Píše pod pseudonymem Julius Kehlheim.

* **Giovanelli** Karl, svob. pán, rak. ministr (* 1847 v Brescii), do justiční služby vstoupil r. 1869; byl okr. sudím, r. 1892 stal se radou vrchního zem. soudu v Inšpruku a t. r. radou správního soudu ve Vídni. V kabinetě Körbrově r. 1900 byl ministrem orby.

* **Girard** [žirár] Charles, chemik franc. (* 1830 — † 1898), prof. chemie a chemické technologie ústavu agronomického a na polytechniku v Paříži. Pracoval o produktech řepy cukrové, bramborův a cukru a pod. Napsal: *Composition chimique et valeurs alimentaires des diverses parties du grain de froment* (1885); *Recherches sur le developpement de la betterave a sucre* (1887); *Recherches sur la culture de la pomme de terre industrielle* (1889); *Etude chimique du procédé d'épuration des alcools* (1897); vydal *Dictionnaire de chimie industrielle* (1861—65, 5 d.).

* **Girard** Adam-Charles, chemik franc. (* 1837 v Paříži), vydal: *Traité des dérivés de la houille applicables à la production des matieres colorantes* (Pař., 1873), společně s de Lairem; *Les Laboratoires étrangers et municipaux*; *Documents sur les fabrifications des denrées alimentaires et sur les travaux du laboratoire municipal* (t., 1885—87); s de Brevausem: *La Margarine et le beurre artificiel* (t., 1889); s Pabstem: *Application de chimie organique* (t., 1892).

* **Girard City** [džirard siti], město v sev.-amer. státě Alabama, hrabství Russel, při řece Chattahoochee, má průmysl bavlnářský a dřevařský, 3840 obyv. (1900).

* **Girardville** [džirardvil], místo v hrabství Schuylkill sev.-amer. státu Pennsylvania, má veliké uhelné doly a 3666 obyv. (1900).

Giraud 5) Joseph Const. Victor, franc. cestovatel po Africe, † 22. srp. 1893.

* **Girdwojń** Michał, přírodozpytec pol. (* 1841 ve Vilně), vzdělal se v inženýrské akademii v Petrohradě, pak na hlavní škole varšavské a v l. 1870—73 studoval na rolnické škole v Poznani a na rolnické akademii v Proskově ve Slezsku. V l. 1874—78 navštěvoval přednášky na universitě krakovské. Vydal: *Anatomja pszczoły* (2. vyd. 1875, něm. překl. 1886—87, franc. překl. 1876 a 1880); *Nieco o przyrodzie łososia pospolitego* (1878; něm. překl. 1882); *Łodzie rybackie dla naszych jezior i stawów* (1881); *Pasorzyty ryb naszych* (1881); *Nieco o przyrodzie jesiotrowatych* (1885) a j.

* **Giroflé** [žiroflé], barvivo dehtové, vyrábí se působením chlóridu nitrosodimethylanilinu na směs metaxylidinu a paraxylidinu. Dává prášek rozpustný ve vodě i alkoholu barvou červenou; používá se ho v tisku tkanin k odstinování alizarinových violetí; mořenou bavlnu barví růžově-violově.

* **Giromagny** [žiromaňi], město ve franc. territoriu a arrond. belfortském, 470 *m* n. m. při řece Savoureuse a Východní dráze, má moderní kostel, přádelnu a tkalcovnu bavlny, továrnu na lučebniny a 3467 obyv. (1901). Při G. nachází se pevnost vnějšího okruhu belfortského.

Gironde 2), největší departement franc., má 10.726 km^2 s 821.131 obyv. (1901), 76 na 1 km^2.

* **Gisela,** planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 12. led. 1893. Označení (352). *Kvn.*

* **Giserich** viz Genserich.

* **Gismonda,** planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 3. září 1902. Označení (492). *Kvn.*

* **Giudicaria** [džudikaria], Judicarien, společný název střední části údolí Sarky a údolním rozvodím od ní odděleného údolí Chiese (Val Buona) až k jezeru Idro. Probíhá směrem jjz.-ssv., v severní pak části uhýbá se k východu. Vyniká krásou krajinnou a úrodností. Nejdůležitější místa jsou Tione, Stenico a Condino. Jménem G. označuje se velmi důležitá tektonická linie probíhající údolím, jež náleží k vnějšímu pásmu zlomů periadriatských a jsou v úzkém vztahu k dinarskému horstvu.

* **Giusso** [džuso] Girolamo, hrabě, státník ital. (* 1843 v Neapoli). Jako vážený velkostatkář v Neapolsku byl r. 1878 zvolen purkmistrem v Neapoli a 24. čce 1879 při attentátu jakéhos odmítnutého žadatele o městský úřad byl těžce raněn. Potom byl ředitelem banky neapolské a r. 1886 zvolen členem komory poslanců. Od února 1901 do března

1902 byl ministrem veř. prací v kabinetě Zanardelliově.

Gíze (Gizeh, Giseh), provincie v Horním Egyptě po obou stranách Nilu, mezi prov. Menúfie na sev. a Fajjúm na jihu, má 24.716 *km*², z čehož 956 *km*² vzdělané půdy, a 401.634 obyv. (1897), z nich 427 cizinců a 3498 kočovných Beduinů. Hl. město t. jm. na levém břehu Nilu má 16.877 obyv. (1897).

* **Gižiginsk,** okres v rus. sibiřské prov. Přímořské, má na 210.933 *km*² 7496 obyv. (1897). Hl. město t. jm. nedaleko ústí Gižigy do zálivu t. jm. má skladiště vojenských zásob, prachárnu a 435 obyv. (1897).

Gjalski Ksaver, spis. chorv. Z poslednějších prací jeho uvádíme: *Radmilović* (1895); *Mors*; *Osvit* (1892); *Irina ljubav*; *Iz Varmeginskih dana*; *Pod starimi krovovi*; *Tri pripovijesti bez naslova* a *Za materinsku riječ*. Mnohé jeho práce byly přel. do češtiny.

* **Gjedser,** vesnice na již. výběžku dánského ostrova Falsteru, v obci Gjedesby, v amtě Maribo, konečná stanice železnice Laaland-Falsterské. Přístav gjedserský spojen jest od 1. říj. 1903 trajektem s Warnemünde; je to posud nejdelší parní trajekt evropský (42 *km*) a jím dosáhlo se nejkratšího spojení do Kodaně a do Švédska. Zejména veliké jsou výhody pro dopravu zboží, která zkrátila se na př. z Berlína o 345 *km* proti trati dřívější Wansdrup-Fridericia. G. má 563 obyv. (1903), dánský celní úřad a maják.

Gjorgjevic Vladan, politik a spis. srb. Nějakou dobu byl vyslancem v Paříži a v Cařihradě. Když r. 1897 ministerstvo Simićovo padlo následkem roztržky s Milanem, G. sestavil nové ministerstvo z naprednǎkův a z osobních přátel Milanových. R. 1900 z návodu Milanova postavil se rozhodně proti sňatku Alexandra s Dragou Mašínovou, ale když úsilí jeho bylo marné, ministerstvo jeho odstoupilo. Odešel do vyhnanství a vydal několik brošur, v nichž snaží se obhájiti památku krále Milana. Srv. též čl. Jihoslované, str. 501 *b*.

Gjorgjić Ignjat, spis. chorv., srv. Jihoslované, str. 449 *b* sl.

* **Głąbiński** Stanisław, polit. oekonom polský (* 1862 ve Skolém, hejtm. stryjské, v Haliči). Studoval na gymnasiu v Samboru, na univ. ve Lvově, kdež nabyl r. 1887 hodnosti doktorské, načež se odebral ještě na university do Vídně a Berlína. R. 1888 povolán za supplenta polit. oekonomie do Lvova, byl tam r. 1889 habilitován jako docent tohoto předmětu a r. 1891 jako docent finančního práva. R. 1892 byl jmenován mimořádným, r. 1895 pak řádným professorem obou předmětův. Od r. 1902 jest činný i politicky, a to na říšské radě i v zemském sněmě haličském. Od r. 1907 jest předsedou sněmovního Kola polského i předsedou Kola polského na říšské radě. G. jest členem mnoha vědeckých korporací a čestným měšťanem mnoha haličských měst. Od r. 1882 uveřejnil řadu rozprav a děl z oboru polit. oekonomie. Z větších jeho prací uvádíme: *O systemie fizyokratów w ekonomice społecznej* (1888); *Waluta w Austryi* (1890); *System ekonomii społecznej* (společně s L. Bilińským, 3. vyd. sv. 2., 1893); *Wykład nauki skarbowej* (1894, dvě vyd.); *Pojecie nauki skarbowej* (1889—90); *Statystyka monarchji austrowęgierskiej* (1897); *Ekonomika społeczna* (1906, část I.).

Gladstone 1) William Ewart, státník angl., † 19 kv. 1898 na svém sídle Hawarden-Castle a pohřben 28. kv. v opatství westminsterském v Londýně. Srv. Ritchie, The real G. (Lond., 1898); Mc Carthy, The story of G. (t., 1898); Tollemache, Talks with Mr. G. (t., 1898); Bryce, G., his characteristics as man and statesman (New York, 1898); Mörley, Life of G. (Lond., 1903, 3 sv.). — G. 2) Herbert. V pros. 1905 jmenován ministrem vnitra.

* **Glagoljev** Sergěj Sergějevič, spis. rus., žak a nyní professor duchovní akademie moskevské. Hlavní jeho práce jsou: *O proischožděniji i pervobytnom sostojaniji roda čelověčeskago* (Moskva, 1894, dissertace); *Čudo i nauka* (Serg.-Posad, 1893); *Religija, kak predmet izučenija* (t., 1897); *Očerki po istoriji religij. I. Religija drevnějšich kuljturnych narodov* (t., 1902); *Patriotizm i christianstvo* (Moskva, 1904); *Religija v Japoniji i Koreje* (Charkov, 1904); *Astronomija i bogoslovije* (t., 1898) a j.

Glaisher James, meteorolog angl., † 1903.

* **Glanz** v. Eicha Hugo, svob. pán, ministr rak. (* 1848 ve Vídni), jako dobrovolník účastnil se válečné výpravy r. 1866 proti Prusům a po dokončených právnických studiích vstoupil do služeb v ministeriu vnitra; r. 1891 stal se sekčním chefem. V kabinetě Badeniho byl ministrem obchodu 1895—97.

* **Glaris** viz Glarus.

Glarus 1), kanton švýc., má 691 *km*² a 32.273 obyv. (1900, podle odhadu 1905: 31.785 obyv., 47 na 1 *km*², Němců, 75% ref., 24·8% katol.). Heer, Geschichte des Landes G. (t., 1898—99, 2 sv.); Jenny-Trümpy, Geschichte des Handels und der Industrie im Kanton G. (1899).

Glaser 4) Eduard, něm. cestovatel po Arabii, † 8. kv. 1908 v Mnichově.

Glasgow, největší město Skotska, má 735.906 obyv. (1901), z nich 70.000 Irů a 18.000 Keltů. Loďařství glasgowské je stále v rozkvětu, r. 1901 bylo tu vystavěno 129 železných lodí o 146.137 *t* pro britské příslušníky a 54 lodí o 19.600 *t* pro cizinu. Dovoz činil r. 1900 14,026.597 lib. st., vývoz britských produktů 18,109.237. cizích a koloniálních 374.297 lib. st. R. 1901 G. měl 1586 lodí (1141 parníků) o 1,606.852 *t*, přístav navštívilo 10 899 lodí o 3,757.271 *t*.

* **Glashütte,** město v saském kraji drážďanském, okr. Dippoldiswalde, při ř. Mohelnici a trati Mügeln u Perna-Altenberg, 330 *m* n. m., s evang. kostelem, má pomník Adolfa Lange, jenž r. 1845 zavedl tu hodinářství, školu hodinářskou; vynikající prů-

mysl hodinářský, jemnou mechaniku, výrobu počítacích strojů, lepenky a dřevěného zboží, pletení slámy, 2407 obyv. (1905). Je městem od r. 1506.

* **Glasson** [-sōn] Ernest-Désiré, právník franc. (* 1839 v Noyonu). Studoval práva ve Štrasburce a stal se tam pak professorem. R. 1865 jmenován professorem římského práva na právnické fakultě v Nancy, v čci 1867 pak obdržel místo jako agrégé na právnické fakultě v Paříži. Když Boutmy založil École des sciences politiques, povolal na ni r. 1874 G-a, který tam přednášel o srovnávacím právě. R. 1878 G. jmenován byl professorem civilního zákoníka na pařížské fakultě, avšak na této kathedře nesetrval dlouho, zaujav již r. 1879 uprázdněnou stolici civilního řízení, kterou podržel až do r. 1906. Hlavním předmětem literární činnosti G-ovy jest srovnávací historie francouzského, anglického a normanského práva. Sem spadají dvě největší jeho díla: *Histoire du droit et des institutions politiques, civiles et judiciaires de l'Angleterre* (1882—83, 6 sv.) a *Histoire du droit et des institutions de la France* (1887—92). Z ostatních prací G-ových uvádíme: *Le mariage civil et le divorce dans les principaux pays de l'Europe* (1879); *Les sources de la procedure civile française* (1882); *Le code civil et la question ouvrière* (1886); *Les communaux et le domaine rural a l'époque franque* (1890); *Les institutions primitives au Brésil* (1899); *Les rapports du pouvoir spirituel et du pouvoir temporel au moyen âge* (1890).

* **Glave** [glév] Edward James, angl. cestovatel po Africe (* 1863 v Anglii — † 22. kv. 1895 v Africe), vydal se r. 1883 za Stanleyem na Kongo, byl po šest let správcem stanice Lukolely, odebral se pak do Ameriky a navštívil i Aljasku. Na náklad časopisu »Century Magazine« navrátil se r. 1893 do Afriky, aby studoval tam poměry obchodu s otroky. Od východního pobřeží vydal se v listop. 1893 k jezeru Njasa, odtud kolem jezera Bangveola dostihl k Tanganice v září 1894, pronikl pak ke Kongu a plul po řece až do Matadi, kde zemřel, čekaje na parník k domovu. Zprávy o svých cestách uveřejňuje v časopisech, zejména v »Century Magazine«. samostatně vydal: *In savage Africa, or six years of adventure in Congoland*, s úvodem od H. M. Stanleye (Lond., 1892).

* **Glazov** Vladimir Gavrilovič, státník rus. (* 1848), vzdělal se v akademii gen. štábu, načež sloužil ve vojště, účastnil se rusko-turecké války r. 1877—78, byl jmenovitě v bojích u Svištova a na Šipce při oddílu gen. Radeckého, r. 1881 stal se náčelníkem štábu 10. kavkázská divise, od r. 1888 byl náčelníkem štábu pevnosti Kronštadtu, pak byl mimo jiné náčelníkem štábu finského okruhu, od r. 1901 náčelníkem akademie gen. štábu a konečně 10. dub. 1904 jmenován správcem ministerstva osvěty. Pod jeho předsednictvím 7.—17. srp. 1904 konán v Petrohradě sjezd kurátorů učeb. okruhů o potřebách vyššího a středního školství a v čci r. 1905 obrátil se k týmže kurátorům cirkulářem namířeným proti hnutí v kruzích professorských, směřujícímu k utvoření organisace na ochranu akad. svobod.

* **Glazunov** Aleksandr, skladatel rus. (* 1865 v Petrohradě), psal symfonie, symfonické básně (*Moře*; *Les*; *Jaro*; *Vremlin*; *Stěnka Razin* a j.), ballet *Raimund* a skladby smyčcové.

* **Glazura** krystallická na keramických výrobcích jest vynález pařížského chemika a keramika Alexandra Bigota. Krystallisace g-ry nabývá se pozvolným zchlazováním g-ry, v níž jsou rozpuštěny kovové soli. Tím dosáhne se na povrchu zvláštního, lesklého zrna, připomínajícího ledové květiny na zamrzlých oknech.

Głębocki Józef Teodor, voj. spisov. pol., † 1886 v Chrzanowě v Haliči, vydal ještě *Wspomnienia z r. 1830—31 czyli treściwe przedstawienie dziejów tegoz okresu* (2. v., Krakov, 1887) a *O wojenności wogóle, mianowicie polskiej* (t., 1883).

* **Głebocki** Józef, politik pol. (* 1856 — † 1903 v Poznani, byl členem prus. sněmu o pak říš. sněmu a činným členem pol. Kola. Hájil houževnatě zájmů pol. lidu proti Bülowu a při jednání o novém tarifu celním ppstavil se proti clu ze zboží, což mu získalo velikou popularitu, takže r. 1903 byl opětně zvolen poslancem.

Gledjević Antun srv. Jihoslované, str. 449 *a*.

v. **Gleichen-Russwurm** 2) Ludwig, malíř něm., † 1901.

* **Gleispach** Johann Nepomuk hr., státník rakouský (* 1840 v Gorici). Vstoupil r. 1861 do státní soudní služby a stal se postupně ve Št. Hradci substitutem státního zastupitelství, státním zástupcem a vrchním státním zástupcem a konečně praesidentem zemského soudu. R. 1892 jmenován praesidentem vrchního zemského soudu pro Štýrsko, Korutany a Krajinu, r. 1894 vyznamenán tajným radovstvím a r. 1895 povolán do panské sněmovny rakouské. Od září 1895 do 28. list. 1897 byl v kabinetě Badeniově ministrem spravedlnosti; r. 1898 stal se znova praesidentem vrchního zem. soudu v Hradci. V l. 1875—85 byl zemským poslancem štýrským.

* **Glinka** Aleksandr Sergějevič, spis. rus., píšící pod pseud. Volžskij (* v Simbirsku), studoval práva v moskev. universitě, ale pro účastenství ve student. hnutí r. 1901 a pro vydávání nelegálního časop. »Studěnčeskaja žizň« nějakou dobu vězněn a pak vypověděn do rodiště. Vydal o sobě *Dva očerka ob Uspenskom i Dostojevskom* (Petr., 1902) a *Očerki o Čechově* (t., 1903). Ostatní práce rozptýleny jsou po časopisech, jmenovitě v časop. »Novyj puť« a »Voprosy žizni«. Část jich vydal o sobě s názvem *Iz litěraturnych iskanij* (t., 1905). Jest zástupcem rus. novoidealismu, k němuž půdu připravil

v něm hlavně Dostojevskij, a tím druží se k P. B. Struvemu, S. Bulgakovu, Novodvorcevu, N. Berďajevu a j.

***Glinka-Jančevskij**, publicista ruský (* 1844), vystudoval inženýr. akademii, ale pro účastenství ve studentském hnutí uvězněn. V l. 1866—75 sloužil vo vojště v Turkistáně a zřídil ve střední Asii několik obchodních velkozávodů, ale neúspěch při pěstování bavlníku přivedl jej na mizinu. Od r. 1900 píše do »Nového Vremene«. O sobě vydal: *Osnovnyja načala socialjno ekonomičeskich preobrazovanij* (1883); *Krěposti-lageri* (1886); *Pagubnyja zabluždënija* (1899); *Vo imja ideji* (1900, odpověď na polemiku, již vyvolala kniha předešlá.

Gliński Kazimierz, spis. pol. (* 1850), studoval na universitě krakovské, pak cestoval po Německu, Italii a Španělsku, načež usadil se ve Varšavě. Vydal ještě: *Poezje* (1893); *Kwiaty bez woni* (1894); *Budownicy szczęścia* (1895); *Tarantula* (1896); *Chata Nikodema* (1896); *Kleska* (1897); *Wróci* (1898): *Losy* (1899); *Krzywda* (1899); *Bolesław Śmiały* (1896, tragédie); *Z życia i fantazji* (1899); *Ballady i powieści* (Varš., 1901); *Cecora* (t., 1902, 3 d.); *Pan Filip z Konopi* (t., 1902); *Żydzi* (t., 1901, dramat. obraz); *W Babinie* (t., 1903, 2 d.) a j. — Jeho syn G. Mieczysław (* 1865) vydal *Poezje* (t., 1902).

***Gliński** Henryk, spis. pol. (* 1853 ve Varšavě), studoval na technice a přírodní vědy na universitě v Petrohradě a v letech 1879—86 řídil vlastní knihtiskárnu tamže. Překládal do ruštiny z Kraszewského a Sienkiewicze a vydal mimo jiné *Mamusie, studja niedyskretne* (Krak., 1897). Píše též básně.

***Glinskij** Boris Borisovič, spis. rus. (* 1860), studoval na universitě petrohrad. a píše hlavně do časop. »Istoričeskij Věstnik«. V l. 1890—91 vydával »Sěvernyj Věstnik«. O sobě vydal monografie: *O. O. Miller* (Petr., 1890); *N. M. Jadrincev* (t., 1895); *V. G. Bělinskij i čestvovanije jego pamjati* (t., 1898); *Rus suděbnoje krasnorěčije* (t., 1897); *Carskija děti i jich nastavniki* (Moskva, 1899); *Očerki po istoriji rus. progressa* (Petr., 1900); *Kratčajšij železnodorožnyj puť iz centraljnoj Rossiji v Sredňuju Aziju* (t., 1899).

Gliszczyński Michał, historik polský, † 1874.

***Gliszczyński** Artur, spis. pol. (* 1869), přispíval do časopisův veršem i prosou a výbor svých básní vydal s názvem *Z mroku i dymu* (Varš., 1901).

Glivice, město v Prus. Slezsku, vlád. obvodě opolském, má 61.326 obyv. (1905), z nich 9712 evang. a 1941 židův.

The **Globe** [glób], londýnský konservativní večerník, zal. 1803 jako orgán whigův. S počátku byli vysocí státni úředníci jeho příznivci a spolupracovníky. R. 1866 změnil vlastníka i politický směr.

Gloger Zygmunt, ethnograf pol., vydal ještě: *Pieśni ludu* (1892, přes 1000 písní pol. s průvodem hudeb., zpracovaným Z. Noskowským); *Ze starych szpargałów ś. p. Karola Żery. Fraszki i opowiadania* (1893); *Skarbiec strzechy naszej* (1894); *Księga rzeczy polskich* (1896); *Rok polski w życiu, tradycji i pieśni* (Varš., 1900); *Geografja historyczna dawnej Polski* (2. vyd. Krakov, 1903); *Obrzad weselny polski z pieśniami i przemowami* (Varš., 1902); *Białowieża w albumie* (1902); *Dolinami rzek. Opisy podróży wzdłuż Niemna, Wisły, Bugu i Biebrzy* (1903) a j.

***Glos** Josef, právník čes. (* 1838). Věnoval se studiu práv a r. 1864 vstoupil do veřejné služby. R. 1885 stal se tajemníkem města Kroměříže. Přispívá do »Zeitschrift für Verwaltung«. Dr. *N.*

***Glos** Bohumil, právník čes. (* 1876 v Kroměříži), syn před. Studoval gymnasium v Kroměříži a práva v Praze a ve Vídni. R. 1899 vstoupil do soudní praxe na Moravě. Napsal: *Mládež zanedbaná, opuštěná a spustlá* (Brno, 1902).

Gloucester 1), Gloucestershire, hrabství v jihozáp. Anglii, má 3220 km^2 a 634.729 obyv. (1901), 197 na 1 km^2. — G. 2), hl. m. před., má 47.955 obyv. (1901), přístav r. 1901 navštívilo 3843 lodí s 439.894 *t*. — G. 3), přístavní město v sev.-amer. státě Massachusetts, má 26.121 obyv. (1900). Výrobou rybích konserv zabývá se 1194 dělníků (1900) a cena výroby činí na 4 mill. dollarů. — G. 4), průmyslové město v sev.-amer. státě New Jersey, má 6840 obyv. (1900).

Gloversville, město v sev.-amer. státě New York, má 18.349 obyv. (1900), r. 1900 vyrobilo se tu za $6^1/_2$ mill. dollarů rukavic.

***Glowno**, vesnice v prus. vlád. obvodě poznaňském, vých. od Poznaně, je uzlem železničních tratí z Poznaně do Hnězdna a z Poznaně do Wrześnie pruských státních drah i lokální trati do Środy, má dvě továrny na krycí lepenku, cihelnu a 2798 obyv. (1900).

***Glubokaja guba**, tři zálivy Bílého moře na sev. pobřeží Evropského Ruska, dva z nich na pobřeží Těrském, třetí na vých. břehu ostrova Soloveckého.

***Glubokovskij** Nikolaj Nikanorovič, spis. rus. (* 1863), professor duchovní akademie petrohrad.; z jeho spisů jsou hlavnější *Blažennyj Feodorit, jepiskop Kirrskij* (Moskva, 1890, dissertace); *Blagověstije sv. apostola Pavla po jego proischoždëniju i suščestvu* (t., 1897, dissertace doktorská); *Jevangelije i Jevangelija* (Charkov, 1896); *Grečeskij jazyk Bibliji, osobenno v Novom Zavětě, po sovremennomu sostojaniju nauki* (Petr., 1902) a j.

***Glücklich** Jul., historik čes. (* 1876 v Březových Horách), konal gymnasijní studia v Příbrami, potom studoval historii na fil. fakultě v Praze a ve Vídni, r. 1906 byl jmenován skut. učitelem na reálce v Praze-III., kde posud působí. Z jeho větších statí vytýkáme: *Utopie Tomáše Mora* (»Čes. Čas. hist.«, 1898); *K historii našeho politického programu* (»Naše Doba«, X.); *Mandát proti Bratřím z r. 1602* (»Věstník« Král. čes. spol. nauk, 1904); *Václava Budovce z Budova předmluva k prvnímu vydání jeho Antialkoranu*

z r. *1593* (Programm gymn. v Žitné ulici, 1906); *Prameny a vznik Budovcova Antialkoranu* (Gollův Sborník); *Václava Budovce z Budova korrespondence z let 1579—1619* (nákladem České akademie, 1908). Ve »Stud. Sborníku« (IV. roc.) podal překlad spisu dra Aug. Smetany »Bestimmungen unseres Vaterlandes Böhmen« a v »České Mysli« (1903) přeložil málo známé do té doby pojednání Smetanovo o Schellingově filosofii. Kromě toho psal referáty do »Naší Doby«, »České Mysli«, »Čes. Revue«, »Čes. Čas. Hist.« a přispíval do Ottova Slovníku Naučného. S K. Kroftou a V. Dykem vydal 2 sv. Sebraných spisů L. K. Hofmana.

Gluchov 1), město v král. Saském, kraji zvikavském, má 24.596 obyv. (1905). Výroba a vývoz vlněných látek hlavně do Ameriky. — **G.** 2), město v rus. gub. černigovské, má 14 856 obyv. (1897).

von **Glümer** 1) Adolf, generál prus., † 1896.

Glušinskij Josif Pavlovič, inženýr rus., † 1898.

* **Glutol,** gelatina formaldehydová, vyrábí se působením formaldehydu na gelatinu, a to 25 kapek na 500 *g* gelatiny, jež se potom v parách formaldehydových suší a práškuje. Užívá se jí v lékařství na rány tak, že se do rány nasýpá, aby přišla co nejvíc ve styk se zdravou tkaní, a rána se zatáhne aseptickým gázem.

* **Glycerinový klih** (*gelatina glycerinata*), připravuje se z 25 dílů nejjemnějšího klihu, 25 d. vody a 50 d. glycerinu. Klih vymočí se ve vodě a s glycerinem na vodní lázni roztaví.

Glykokoll, glycin, doznal obliby ve fotografii, poněvadž se z něho připravuje výborná vývojka fotografická. Siřičitan sodnatý rozpustí se v horké vodě, k němu přidá se **g.** a na konec potaš. Předpisů jest několik. Nejpohodlnější jest koncentrovaná vývojka glykokollová, ježto se dá uchovati po dobu libovolně dlouhou a jest ihned pouhým zředěním vodou k práci upotřebitelná. Další výhoda její záleží v tom, že ji snadno možno zachrániti desky i velmi silně přeexponované, ba i podexponované, není-li podexposice přílišná.

* **Glyptické plémě,** označení zavedené francouzskými archaeology pro pleistocaenní obyvatele Dordogně, kteří vyznačovali se značnou zručnosti v umění kreslířském a v rytí do kamene a kosti. Figury lidské znázorněné na řezbách toho původu vyznačují se prý steatopygií a z toho soudí někteří na příbuznost této pradávné racy s Negry neb Hottentoty.

Gmünd 1), Cmunt, město v Dol. Rakousích, má 2440 obyv. (1900), čilou českou menšinu hlavně z úředníků a zřízenců železničních a továrních. — **G.** 3), Schwäbisch-G., má 20.566 obyv. (1905), z nich 6469 evang. a 69 židův.

Gmunden, město v Hor. Rakousích, má 7126 obyv. (1900).

Gneist Heinr. Rud., práv. a politik něm., † 22. čce 1895 v Berlíně.

* **Gnesen,** m. uher., viz Gňazda.

Goa 1), portug. území při záp. pobřeží Přední Indie, má 3370 km^2 a 475.513 obyv. (1900), 141 na 1 km^2. R. 1906 dovezeno za 5,704 306 rupií, vyvezeno za 1,766.555 rupií, průvozný obchod do Britské Indie činil 12,203.226 rupií. Hl. přístav jest Murmagao, celkem přístavy navštívilo r. 1906 3097 obchodních lodí o 273.738 *t.* R. 1906 v okolí Murmagaa objevena rozsáhlá ložiska manganových rud a asi 20 dolů jest již založeno.

* **Goal** [gól], angl., branka; g.-keeper [gólkípr], brankář, při hře na kopanou, viz Míč.

de **Gobineau** Jos. A. hr. Z jeho literární pozůstalosti vydal prof. Schemann tragédii *Alexandre le Macédonien* (Štrasb., 1901). Do češt. přeložena jeho *La renaissance* (Praha, 1905) a *Nouvelles asiatiques* (Asijské novelly, přel. Adolf Gottwald, t., 1905, J. Otto).

* **Gobl** Kopidlanský viz Goebl.

Goblet René, státník franc., † 15. září 1905 v Paříži.

Godebski 3) Cyprjan, sochař pol.; z poslednějších prací jeho zasluhují zmínky pomník gen. *San Martina* v Limě v Peru; *Th. Gautiera* (v Paříži); *Berlioza*; *Tamberlicka*; *Rossiniho* (v museu výmarském); gen *Leflô* (v Paříži); *Matejky* a *Koperníka* (v Krakově) a *Mickiewicze* (ve Varšavě). Mimo to náleží mu mnoho pomníkův a portraitů, vyznačujících se věrností. R. 1872 jmenován byl professorem petrohrad. akademie.

Godefroid 2) Félix, harfenista, † 12. čce 1897 ve Villersu.

Godet 1) Fréderic, prot. bohoslovec švýc., † 1900.

Godetia Spach, bot., **G.** *rubicunda* Lehm., t. j. *Oenothera rubicunda* Steud., pupalka nachová, rostlina pro okrasu v zahradách pěstovaná, s vonnými květy barvy červené; jest svým původem z Kalifornie. Srv. Oenothera.

* **Godlewska** Ludwika, spis. pol. († 1901), otiskovala práce své s pseud. Exterus. Uvádíme z nich povídky *Kato* (Varš., 1898, 2 d.); *Po zdrowie* a jmenovitě *Dobrane pary* (t., 1900, vyznamenána první cenou v konkurse »Głosu« r. 1898).

* **Godlewski** Mścisław, právník polský (* v Krasocíně). Studoval práva ve Varšavě, Berlíně, Paříži a Heidelberce a po návratu z ciziny vstoupil do soudní služby. R. 1872 ujal se redakce »Bibljoteki umiejętności prawnych«, založené mladými právníky varšavskými, a vedl ji do r. 1877. V Bibliothéce té uveřejnil: překlad Delsolových Zasad kodeksu Napoleona (1874, 3 sv.); *Powody urzędowe do pierwszej księgi kodeksu cywilnego Królestwa Polskiego z r. 1825*; *Prace przygotowawcze do ustaw hypotecznych Król. Pol. z r. 1818 i 1825.* Od listop. 1875 redigoval časopis »Niwa«, kde uveřejnil značný počet svých prací; později stal se redaktorem »Słowa«.

* **Godlewski** Włodzimierz Teofil, právník lvovský (* 1865 v Haliči. Studoval do r. 1888 ve Lvově. R. 1894 stal se tam advokátem. Napsal: *Ograniczenie zwłoki w procesie wedle nowej austrjackiej procedury cywilnej* (Lvov, 1895); *Austrjacka reforma procesowa w zarysie* (Varšava, 1898); *Austrjackie prawo procesowe cywilne* (Lvov, 1900) a j.

Goebl František Jan, spis. čes., † 21. ún. 1899 na Žižkove. Dne 7. srp. 1867 jmenován odpovědným redaktorem »Nár. Listů«, ale vytrval v této funkci jen do 14. list. t. r., kdy byl vzat do vyšetřování pro zločin rušení veřejného pokoje a řádu tiskem spáchaný a odsouzen na 8 měsicû těžkého žaláře, kterýžto trest odseděl si v radnici novoměstské. Poslední dobou, ač stižen očním neduhem, byl literárně činný, vydávaje illustr. belletristický týdeník »České Granáty« a přispíval menšími povídkami do rozmanitých časopisův.

* **Gogebic**, místo v sev.-záp. části sev.-amer. státu Michigan, leží při jezeře t. jm. a nízkém návrší z huronského křemene, jež je velmi bohato železnými rudami. R. 1902 vytěženo tu 3,663.484 *t* železné rudy.

* **Gohfeld**, vesnice v prus. vládním obvodě mindenském, kraji herfordském při Weřře a trati státních drah Wustermark-Hannover-Hamm, má 2 evang. kostely, veliké továrny na doutníky, nábytek a moučné výrobky, parní mlýn, prameny železité a 6747 obyv. (1905).

* **Gohre** Paul, sociální politik něm. (* 1864 ve Wurzen). Zabýval se již za svých theologických studií problémy sociálními, a aby seznal z autopsie život a poměry dělnické, vstoupil 1890 jako dělník do továrny v Saské Kamenici a o zkušenostech zde nabytých vydal knihu, jež velikého účastenství došla a hojně překládána byla: *Drei Monate Fabrikarbeiter und Handwerksbursche* (Lip., 1891). R. 1891 řídil jako generální tajemník evangelicko sociálního kongressu anketu o poměrech dělnictva hospodářského; byl tolikéž nějakou dobu v duchovní správě ve Frankfurtě n. O. R. 1899 přimkl se k sociální demokracii. Mandátu do říš. sněmu, který získal r. 1903, brzy pro neshody se stranou se vzdal. Napsal dále *Die evang.-sociale Bewegung, ihre Geschichte u. ihre Ziele* (1896); *Wie ein Pfarrer Socialdemokrat wurde* (1900); *Vom Socialismus zum Liberalismus. Wandlungen der Nationalsocialen* (1902); *Die Heimarbeit im Erzgebirge* (1906); *Denkwürdigkeiten u. Erinnerungen eines Arbeiters* (d. I. 1903, II. 1904); *Lebensgeschichte eines modernen Fabrikarbeiters* (1905) a j.

Golcev Viktor Aleksandrovič, publicista rus., † 1906.

* **Golden** [gouldn], nové báňské místo v britské Columbii při řece Columbii a kanadské pacifické dráze, má spojení parníky do distriktu kootenayského a 705 obyv. (1901).

* **Golden City** [gouldn siti]. hl. m. hrabství Jefferson v sev.-amer. státě Colorado, 20 *km* záp. od Denveru, železničnl uzel, má theol. seminář, hornickou školu (*Jarvis Hall*), cihelny, hornictví a 2152 obyv. (1900).

Goldschmidt 5) L.. právník něm., † 16. čce 1897 ve Wilhelmshöhe. Srv. Riesser Levin G. (Berl, 1897).

* **Goldschmidt** Ludwig, filosof. spis. něm. (* 1853 v Sondershausenu), byl ředitelem obchodní školy v Gothě, nyní jest t. mathematickým revisorem pojišťovací společnosti pro život. Z jeho spisů, kteréž svědčí o stoupenectví k nauce Kantově, uvádíme: *Zur Würdigung der Kritik d. reinen Vernunft, Begleitschrift zu Mellins Marginalien d. Kr. d. r. V.* (1900); *Der Zusammenhang der Kantischen Kritiken* (1902); *Kants »Privatmeinungen« uber d. Jenseits u. d. Kantausgabe der Kgl. Preuss Ak. d. W. Ein Protest* (1905); *Kant u. Häckel. Freiheit u. Naturnotwendigkeit* (1906).

* **Goldschmidtova reakce**, chemická reakce zakládající se na oxydaci práškovaného aluminia kysličníky železa při vyšší temperatuře. Směs obou (thermit) se zapálí, při čemž se vyvine temperatura přes 3000°; vyredukované bezuhlikaté železo přichází do stavu tekutého, tvoříc s aluminiumoxydem tekutou strusku. Reakce této užívá se hlavně v mechanickém zpracování kovův; objevena byla drem Hansem Goldschmidtem v Essenu r. 1895.

* **Goldszmidt** Józef, právník pol. (* 1846 v Hruběšově v gub. lublinské, † 1869). Studoval ve Varšavě práva. Byl advokátem. Napsal: *Wizerunki wsławionych Zydów XIX. wieku* (1867 a 1868); *Życiorys Łukasza Koncewicza* (»Tygodnik Illustr.«); *Wykład prawa rozwodowego podług ustaw mojżeszowo-talmudycznych* (Varš., 1870; magist. dissert.); *Ostatnie dni pobytu Żydów w Hiszpanji* (1896); *O małżeństwie pod względem prawnym i obyczajowym* (1874).

Goleniščev-Kutuzov 5) Ars. Ark. od r. 1900 jest čestným členem petrohradské akademie. R. 1895 stal se tajemníkem carevny Marie Feodorovny a správcem carevniny kanceláře. V l. 1904—5 vyšlo v Petrohradě nové vydání jeho sebraných spisů *Sočiněnija* (3 d.).

Golesco 3) Aléxandru, inženýr a státník rumun., † 1881.

Golgi Camillo. Souborná díla jeho *Opera omnia* vyd. byla v Miláně 1903 ve 3 sv.

Golicyn 22) N. N., bibliograf rus., † 1893. — G. 24) B. B., kníže, r. 1893 byl jmenován profes. university jurjevské, od r. 1894 jest profes. námořní akademie a od r. 1897 přednáší fysiku v ženském institutě lékařském v Petrohradě. Vedle četných pojednání v odborných publikacích domácích i cizích vydal o sobě: *Izslědovanija po matěmatičeskoj fizikě* (Moskva, 1893); *O svojstvach meljčajších častic matěriji* (Petr., 1896).

* **Goljc-Miller** Ivan Ivanovič, spis. rus. (* 1842 — † 1871), studoval na universitě moskevské, ale pro politickou agitaci poslán byl do vyhnanství. Později žil v Minsku,

Kursku a Orlu. Překládal z Byrona, Lenaua a j. Psal také původní verše, z nichž některé byly uvedeny v hudbu, jako *Slušaj*; *Daj ruku mně*; *Blažen, kto s molodu.*

Goll 2) Jaroslav, historik čes. Po pracích přípravných vydal r. 1897 *Čechy a Prusy ve středověku*, nejrozsáhlejší své dílo, v němž také nejharmoničtěji shodl se G. historik s G-em básníkem, vědecká kritika s půvabným vypravováním. V roce osľavy stých narozenin Frant. Palackého G. publikoval tři práce o nepřekonatelném českém historiografu: *Palackého Würdigung* (v Památníku vyd. na oslavu stých narozenin Palackého), *Palackého program práce historické* (»Čes. Čas. hist.«, 1898) a *František Palacký* (t., 1898). Posledně jmenovaná práce vznikla značným rozšířením velkolepé přednášky, kterou G. měl v universitní schůzi, pořádané na oslavu Palackého Histor. klubem. Rázu apologetického jsou pojednání: *Zur Geschichte des Hussitenkrieges* (Věstník Král. čes. spol nauk, 1901) a *König Ottokars zweiter Kreuzzug* (»Mitteilungen des Instituts f. oesterreich. Geschichte«, 1902). V prvním hájí Tomkova Dějepisu města Prahy proti německému historiku S. Bindrovi, ve druhém vlastní své stanovisko proti Ad. Bachmannovi. Proti tomuto směřuje též G-ovo pojednání *K výkladu privilegia Friedricha II. pro království české* (»Věstník« Král. čes. spol. nauk, 1903) a brošura *Der Hass der Völker und die österreichischen Universitäten* (1902), v níž tónem klidným, ale rozhodným odmítl námitky Bachmannovy proti zřízení druhé české university. V »Čes. Časopise hist.«, jehož G. jest zakladatelem a posud redaktorem (nejprve s Rezkem, od r. 1897 s Pekařem, od r. 1909 s Pekařem a Kroftou), mimo řadu referátův uveřejnil delší články příležitostné: *Arnošt Denis* (roč. IX., 1903); *Ladislav Hofman* (roč. X., 1904); *V. V. Tomek* (roč. XI., 1905); *Po desíti letech* (roč. XI., 1905). Krom toho G. jest spolupracovníkem »Revue historique«, kde uveřejnil řadu bulletinů o nové české produkci historické. V proslulém svém histor. semináři G. odchoval si veliký počet žáků, kteří více méně přijali jeho zásady historic. badání (tak zv. G-ova škola). Tito uctili šedesáté narozeniny svého mistra vydáním rozsáhlého Sborníku prací historických (1906). — R. 1905 G. obdržel titul dvorního rady, v l. 1907—08 byl učitelem dějin arcíknížete Františka Karla. V r. 1907—08 byl rektorem české university. Installační jeho rektorská přednáška *Rozdělení pražské university před 25 lety*, která vzbudila rozruch, vyšla ve formě značně rozšířené (s četnými přílohami) nákladem »Historického klubu« (1908). — Srv. J. Šusta, Jaroslav G. (»Čechische Revue« I., 1906); K. Krofta, Jaroslav G. (»Čes. Čas. hist.«, XIII., 1907). *Slvk.*

* **Goller** Frant. Václav, cukrovarník čes. (* 4. říj. 1839 v Horažďovicích); studoval v Praze na První čes. reálce, absolvoval tamtéž r. 1860 odbor chem. na něm. technice, načež věnoval se cukrovarnictví. Byl ředitelem cukrovarů: v Poděbradech (od r. 1866), v Čes. Budějovicích (1873), v Křimicích u Plzně (1875) a v Král. Poli u Brna (1877 až 1880). Potom se stal techn. inspektorem cukrovarů »Živnostenské banky« a později centrál. ředitelem »Čes. společ. pro prům. cukerní«, sídlem v Praze, v kteréžto hodnosti působí až posud. Již jako student přispíval do »Obrazů života«, uveřejnil též některé pokusy básnické (*Žebrák lásky*). S Jos. Pflegerem a Ferd. Napravilem založil již r. 1869 »Spolek cukrovarníků vých. Čech«, jehož jednatelem byl do r. 1873. Za doby své působnosti v Praze vyvinoval značnou činnost spolkovou a literární, uveřejňoval v listech odborných, též denních politických a v samostatných brošurách své náhledy o časových otázkách průmyslu. Byl (1888 až 1902) členem pražské obchodní a živnost. komory, soudcem laikem c. k. soudu obchodního s titulem císařského rady, jest členem poradního sboru pro potravní daně v ministerstvu financí a předsedou »České chem. spol. pro vědu a průmysl« v Praze. V praktickém cukrovarnictví získal si zásluhy svou snahou po zlepšení manipulace, zejména vyráběl přímo z cukroviny řepové bílý písek krystallový (granulated) pro tuzemskou spotřebu. Snažil se sice již Jos. Pfleger r. 1858 vyráběti bílý písek (farin) proběl ováním cukroviny v centrifugách a dosáhl pěkných ukázek, ale teprve G. zaváděl výrobek takový s úspěchem do obchodu. R. 1878 G. ve spolku se strojníkem F. Wasgestianem v Král. Poli vynalezl diffusní nože s ostřím trojhranných žlábků, jež rozšířily se záhy a s úspěchem pode jménem »G-ových nožů« ve všech zemích cukr řepový vyrábějících. R. 1901 G. byl vyznamenán důstojnickým křížem řádu cís. Frant. Josefa. Velmi záslužné jest jeho působení ve spolku »Wenzigovo nadání«, které s jinými odchovanci první čes. reálky v Praze založil a jehož jest dlouholetým předsedou. *DČ.*

* **Gollerová** Elsa, spisovatelka a překladatelka (* 1. říj. 1868 v Trmicích u Ústí n. L.). Jest od r. 1897 stálou spolupracovnicí pražského německého deníku »Politik« (nyní »Union«), kde ve feuilletonu uveřejňuje své překlady i původní práce, hlavně genrové a cestopisné obrázky. Samostatně vydala překlad novelly A. P. Čechova »Aus meinem Leben« (v Bonnu n. R.) a Julia Zeyera »Duft« (Vůně; t.). Původní jsou *Gedichte* (Drážďany, 1905) a sbírka novell *Traume* (t., 1906).

Golovačev 2) Aleksěj Adrianovič, publicista rus., † 1903.

* **Golovatyj** Anton Andrejevič, kozák († 1797), uprchnuv z kijevské duchovní školy do Záporoží, stal se tam voj písařem a r. 1774 se Sidorem Bělým marně proti Potemkinovi hájil práv Zaporožců na kraje černomořské. R. 1787 byl členem zaporožské deputace, jež v Kremenčuku podala Kateřině II. adressu věrnosti, načež zřízeno bylo vojsko věrných kozáků, jež mělo účas-

tenství ve válce s Turky. G. vynikl jako velitel oddílu, pak jako velitel černomořské flotilly. Byl z hlavních činitelů při přesídlení kozáckého vojska do oblasti kubáňské. Srv. P. Korolenko, Pervyje četyre atamana byvšago černomorskago kazačjago vojska (Jekatěrinodar, 1892) a G. F. Kvitky povídku G., založenou na rodinných vzpomínkách (»Sočiněnija«, III. Charkov, 1889).

Golovin 7) Ch. S., technolog rus., † 1904.

Golovkinskij N. A., geolog rus., † 1897.

Goltermann 1) Georg Ed., virtuos a sklad., † 29. pros. 1898 ve Frankfurtě n. M. v. d. **Goltz** 4) Colmar, generál prus. Navrátiv se z Turecka (v pros. 1895), byl ustanoven velitelem 5. pěší divise ve Frankfurtě n. O., r. 1899 jmenován náčelníkem oddělení inženýrského a pionérského a zároveň vrchním inspektorem nad pevnostmi. R. 1902 byl jmenován velitelem prvního armádního sboru. Z posledních jeho prací dlužno vytknouti: *Von Rossbach bis Jena und Auerstedt* (2. vyd., Berl., 1906); *Krieg und Heerführung* (t., 2. vyd. 1901); *Anatolische Ausflüge* (t., 2. vyd. 1902); *Der thessalische Krieg und die türkische Armee* (t., 1898). Některé jeho práce vyšly turecky.

Golubev (Голубевъ) 3) Stěfan Timofejevič vydal ještě dissertaci *Kijevskij metropolit Petr Mogila i jego spodvižniki* (Kijev, 1898); *Něizvěstnoje polemičeskoje sočiněnije protiv popskich prizazanij k Jugo-Zapadnoj Rossiji* (z r. 1633, t., 1899).

* **Golubinskij** 2) J. J. od r. 1904 jest členem petrohr. akademie. O sobě vydal ještě *Istorija kanonizaciji svjatych v rus. cerkvi* (Moskva, 1903), r. 1901 a 1904 doplněný I. díl svého díla *Istorija rus. cerkvi.*

* **Golubovskij** Petr Vasiljevič, dějepisec rus. (* 1857), jest profes. na universitě kijevské a vydal o sobě: *Chronika Ditmara kak istočnik dlja rus. istoriji* (Kijev, 1879); *Istorija sěverskoj zemli do poloviny XIV. st.* (t., 1880); *Pečeněgi, torki i polovcy do našestvija tatar. Istorija južno-rus. stěpej IX.—XIV. vv.* (t., 1884); *Bolgary i chozary. Vostočnyje sosědi Rusi pri Vladimirě* (t., 1888); *Polovcy v Vengriji* (t., 1890); *Istorija Smolenskoj zemli do načala XV. v.* (t., 1895); *O matěrialach rus. istoriji i ob otnošeniji k nim v raznoje vremja* (1902); *Čto možno skazat v nastojaščeje vremja o ličnosti Lžedmitrija I.* (1901).

Gołuchowski 2) Agenor, hrabě, státník rak. V říjnu r. 1906 nespokojenost se zahraniční politikou, která byla mu projevována hlavně v Uhrách, přiměla ho k demissi. V poslední době svého úřadu přivodil svou pochybenou politikou na Balkáně napětí Rakouska se Srbskem. Nástupcem jeho stal se baron Lexa z Aehrenthalu.

Golyšev I. A., archaeol. rus., † 1896.

* **Gomati**, ř. vých.-ind., viz Gumti 1).

* **Gómès Leal** Antonio Duarte, bás. portug. (* 1849 v Lisaboně), jest horlivým stoupencem positivismu a hlavou převratného hnutí v politice, literatuře a náboženství; náleží k nejpopulárnějším soudobým literátům portugalským. Zapleten v tiskový process politický pro báseň *A traicão, carta a el rei D. Luiz* (1881) odsouzen byl do vězení. Z dalších jeho prací psaných vesměs s velikou vervou uvádíme: *A canalha* (1873); *Tributo de Sangro* (1873); *Claridades do Sul* (1875); *Hereje, carta á rainha* (1881); *O Renegado* (1881); *Historia de Jesus* (1884); *O Antechristo* (1884); *O Processo de Jesus*; *Poesia da sciencia*; *Poesia do extraordinario*; *A orgia*; *Troca á Inglaterra* (1891).

* **Gomile** (plur.) nazývají se v Bosně, Hercegovině, Černé Hoře a Dalmacii massivní kamenné nádoby monolithické, které z části snad pocházejí z doby předhistorické, většinou však ze staršího středověku. Jsou to patrně náhrobky velmožů, z části snad vyznání bogomilského, jak symboly na nich vytesané označují. Nápisy nacházejí se na nich poměrně zřídka, častěji kříž, symboly jiné neb hrubé skulptury postav a dějův.

Gomperz Theodor, odešel r. 1901 na odpočinek. Nejslavnějšího díla jeho *Griechische Denker* vyšly posud první dva díly (Lip., 1893—1902, 2. vyd. 1903) a první 2 sešity třetího dílu (t., 1906-7); dílo toto bylo přeloženo též do francouzštiny a angličtiny. V publikacích vídeňské akademie věd vydal dále tyto práce: *Beiträge zur Kritik u. Erklärung griech. Schriftsteller* V, VI, VII, VIII (1895, 1898, 1900 a 1905); *Bemerkungen über den ältesten Entwurf einer griech. Kurzschrift* (1895); *Zu Aristoteles' Poetik* II, III (1896); *Platonische Aufsätze* II, III, IV (1899, 1902, 1905); *Zur Chronologie des Stoikers Zenon* (1903). O sobě vyšly *Essays u. Erinnerungen* (Štutgart, 1904).

Gomulicki Wiktor Teofil, spis. pol. Z jeho prací vyšly o sobě ještě: *Złote ogniwa* (Varš., 1895); *Jeden z nowych* (t., 1895); *Zielony kajet* (t., 1896); *Romca Niedziele* (1896); *Obrazki weneckie* (1897); *Wyzwolona* (t., 1901, 2 d.); *Miecz i łokiecz* (t., 1903, 2 d., ze XVII. stol.). Překládá z Huga, Musseta, Heineho a j.

de **Goncourt** Edmond, spis. franc., † 16. čce 1896 v Champrosay u Paříže. Závětí založil Akademii G-ů (*Academie des G.*), sdružení spisovatelův o desíti členech, z nichž každý dostává ročních 6000 fr. a kteří co rok odměňují cenou 5000 fr. některé vynikající dílo prosaické. Závěť označila prvních deset spisovatelů-akademiků (byli to Émile Zola, Alphonse Daudet, Gustave Geoffroy, Léon Hennique, K. J. Huysmans, Paul Margueritte, Octave Mirbeau, Joseph Henry Rosny, Julius Rosny a Céard). Poněvadž výtěžek z prodeje G-em zanechaných uměleckých děl nestačil na potřebný kapitál k založení akademie, došlo k jejímu uskutečnění až r. 1904. Místo Alph. Daudeta († 1897) nastoupil jeho syn Léon a nově uprázdněná místa dostali Lucien Descaves a Élémir Bourges. Členové musí býti jen spisovateli a nesmějí býti zároveň členy Akademie francouzské. První cenou byl r. 1903 poctěn román »Force Ennemie« od John-Ant. Maua, spisovatele dotud

neznámého; r. 1904 dostal cenu Léon Frapié za román »La Maternelle«, r. 1905 Claude Farrère za román »Les civilisés«, r. 1906 bratří Jérôme a Jean Tharand za povídku »Dingley, l'illustre écrivain«. Do češtiny přeloženo z G-a Edm. dále: »Nevěstka Elisa« (přel. Josef Skalák, Praha, 1903); Herečka Faustinová, román (přel. Josef Skalák, t., 1905). Z G-a Edm. a Julesa přeloženo: »Karel Demailly, román (přel. Jar. Hladík, Praha, 1893—4); »Sestra Filomena« (přel. J. J. Benešovský-Veselý, t., 1896); »Germinie Lacerteusova«, román, přel. Pavla Moudrá, t., 1898); »Renáta Mauperinova«, román, přel. Adolf Holk, t., 1900, J. Otto).

* **Gonzaga**, hl. m. okresu v ital. prov. Mantově, v úrodné rovině mezi Pádem a Secchií, při železnici Modena-Mantova, má zbytky starých opevnění a rodného hradu rodu G., a asi 3000 obyv. (1901), jako obec 8041 ob.

Goodal 2) Frederik, genrista anglický, † 1904.

* **Goojrat** viz Gudžarát.

* **Goos** Karl, právník (kriminalista) a státník dánský (* 1835 v Rönne na Bornholmu). Byl r. 1861 jmenován professorem práv na kodaňské universitě; r. 1884 stal se vrchním inspektorem vězenství. Ve folkethingu (1880 až 84), resp. landsthingu (od r. 1885) náležel k nejpřednějším členům pravice, V l. 1891—94 byl ministrem kultu v ministerstvu Estrupově, r. 1900—1 pak ministrem justice v konservativním kabinetě Sehestedově. Svou spisovatelskou a akademickou činností měl veliký vliv na rozvoj dánské právní vědy. Hlavní spisy jeho jsou: *Indledning til den danske Strafferet* (Kodaň, 1875); *Den danske Strafferets almindelige Del* (1878); *Strafferetsplejens almindelige Grundsätninger* (1878); *Den danske Straffeproces i Forhold til Strafferetsplejens Grundsätninger* (1880); *Den nordiske Strafferet* (»Nordisk Retsencyklopadi«, 1882—99); *Forelåsninger over almindelig Retslåre* (1885—92, 2 sv.); *Forelåsninger over den danske Strafferets specielle Del* (1887); *Das Staatsrecht des Königreichs Dänemark* (v Marquardsenově Handbuch des öffentl. Rechts, Freiburk, 1889; dánsky (1890); *Den danske Strafferets specielle Del* (Kodaň, 1895—96, 3 sv.). V Holtzendorff-Jagemannově Handbuch des Gefängniswesens zpracoval oddíly o Velké Britannii, skandinavských státech a Rusku.

* **Goosen**, Goshen, bývalá boerská republika v Jižní Africe na západní hranici Jihoafrické republiky, zaujímala území 6790 km^2 se 17.000 obyv., 2000 bělochy a 15.000 domorodci. Založena byla r. 1884, ale ještě téhož roku prohlásila ji zároveň s okolním územím Anglie za část Kapské kolonie. Nyní je části britského Bečuánska. Hl. m. byl Mafeking, důležité tržiště.

Gopčević 2) Spir. vydal ještě: *Die französische Expedition nach Aegypten 1798—1801* (Berl., 1879); *Oberalbanien und seine Liga* (Lip., 1881) a r. 1904 dílo *Stara Srbija i Macedonija.*

* **Góralczyk** Jan Bronisław, sochař pol. (* 1878), vzdělal se na akademii krakovské a u Zumbusche ve Vídni, načež usadil se ve Lvově a záhy dobyl si jména jako umělecky dokonalý tlumočník scén ze života zvířat.

* **Gorazd**, pseud. Ant. Aškerce, viz Jihoslované, str. 419 *a*.

* **Gorb-Romaškevič** Feodosij Kosjmič, právník ruský (* 1857 — † 1907). Studoval práva na kijevské a charkovské universitě. R. 1887—88 počal přednášeti jako docent finančního práva na varšavské universitě; r. 1892 byl jmenován mimořádným, r. 1901 řádným professorem téhož předmětu. Prvou vědeckou prací G-a R-e byl kandidátský spis *Zakonodatěljstvo o rabotě ženščin i dětěj na fabrikach.* Hlavní jeho práce jsou: *Pozemeljnyj kadastr* (část I., Varš., 1892, magist. dissertace; část II. t., 1900, dokt. diss.; část II. 1907); *Pozemeljnyj nalog v praktikě zapadno-jevropejskich gosudarstv* (1900); *Lekciji po istoriji, těoriji i praktike ocěnki nědvižimych imuščestv, čitannyja dlja služaščich v statističeskom bjuro poltavskago gubernskago zemstva* (»Priloženija« k časopisu »Chutorjanin«, Poltava, 1902); *Očerki po istoriji, těoriji i praktike podatnoj ocěnki nědviž. imuščestv* (pokračování uvedených přednášek, »Lekciji«; »Russ. Ekonomic. Obozrěnije, od r. 1903).

Gorbunov Ivan Fedorovič, spisovatel a herec rus., † 1895. Sebrané jeho spisy vyšly jako příloha k »Nivě«.

* **Gorbunov** Alexandr Vladimirovič, právník rus. (* 1867). Absolvoval právnickou fakultu mosk. univ., byl asi tři léta v soudní službě. Byl docentem správního policejního práva na univ. v Moskvě a ve Varšavě, r. 1907 přešel na univ. moskevskou. Větší jeho práce jsou: *Načaljnoje obrazovanije v stolicě Germanskoj imperiji* (Moskva, 1901); *Kurs policejskago prava* (nové vyd. Varšava, 1903); *Garantiji ličnoj svobody v Angliji* Rostov na Donu, 1905); *Metodologičeskija osnovy disciplin, izučajuščich dějatěljnosť gosudarstva* (Varš., 1905).

* **Gorčakov** Michajil Ivanovič, právník a bohoslovec rus., viz Dodatky k X. sv.

* **Gordon** Abram Osipovič, soudobý práv. rus. Absolvovav práva v Moskvě, byl po několik let ve státní službě (u senátu). R. 1871 otevřel si v Petrohradě advokátní kancelář. Uveřejnil: *Predstavitěljstvo v graždanskom pravě* (Petr., 1878); *Naši obščestvennyja sobranija (kluby) s točki zrěnija juridičeskoj i oblasť priměněnija graždanskago iska* (t., 1883); *Princip otvětstvennosti želěznych dorog za uščerb, pričiněnnych pri ekspluataciji*; *Predstavitěljstvo bez polnomočija* (t., 1893); *Praktičeskija raboty po gražd. pravu* (t., 1905). Kromě toho G. uveřejnil mnoho prací v právn. časopisech, z nichž uvádíme zvláště: *Logičeskij sposob tolkovanija zakonov i stałji 1068 I. c. X. t.* (»Žurnal Grażd. i Ugol. Prava«, 1881).

* **Gorecka** Marja, spis. pol. (* 1835 v Paříži), dcera Adama Mickiewicze a manželka

malíře Tadeusze G-kého, syna básníka A. G-kého, vydala zajímavé memoiry o otci (1875) a jest známa překlady ze Sienkiewicze, Zacharjasiewicze a j. do franc.

* **Goremykin** Ivan Longinovič, státník rus. (* 1839, vystudovav práva, sloužil ve Varšavě, pak byl vicegubern. v Płocku a v Kielcích. V l. 1880—81 byl v kommissi I. I. Šamšinova pro revisi gub. saratovské a samarské, r. 1889 stal se prokurátorem a r. 1891 vydal velmi cenný *Svod uzakonénij i rasporjaženij pravitěljstva ob ustrojstvě seljskago sostojanija i učrežděnijach po kresťanskich dělach.* T. r. stal se pomocníkem min. spravedlnosti, r. 1894 jmenován senátorem, 2. dub. 1895 pomocníkem ministra a 15. říj. t. roku ministrem vnitřních záležitostí, v kterémž úřadě setrval do r. 1899. R. 1905 jmenován byl ve státní radě předsedou kommisse pro zvelebení selského stavu.

* **Gorev** Fedor Petrovič, herec rus. (* 1850), vystoupil na stát. divadle v Petrohradě r. 1877, ale přijat byl teprve r. 1880, načež záhy přesídlil se do Moskvy, kde hrál s pronikavým úspěchem. R. 1900 přešel k divadlu Koršovu a pak hrál na venkově.

* **Goreva** Jelizaveta Nikolajevna, herečka rus., choť před., divadelní dráhu zahájila v Oděsse a několikráte hrála v Berlíně a Lipsku. Po dva roky byla v čele vlastního divadla v Moskvě, které vynikalo vzorným repertoirem. R. 1895 byla členem stát. divadla, později opět vystupovala pohostinsku. Její repertoire jest melodramatický.

Gorice, hl. m. pokněžněného hrabství G. a Gradišky v Rak. Přímoří, má 1935 domů s 25.432 obyv., z nichž jest 24.900 katolíkův a podle jazyka obcovacího 16.112 Italů, 4754 Slovinců, 2760 Němců, 77 Srbochorvatův a 62 jiných.

Gorice a Gradiška, pokněžněné hrabství, díl Rakouského Přímoří, má 2918 km^2 a 232.897 obyv. (1900), 80 na 1 *km*, z nich 140.582 Slovinců, 81.136 Italů, 3498 Němců, 94 Srbochorvatů a 92 jiných, 232.148 katol., 749 jiných. Půda zdaněná zabírá 257.805 *ha*; 45.461 *ha* polí, 62.833 *ha* luk, 850 *ha* zahrad, 6997 *ha* vinic, 74.889 *ha* pastvin, 66.775 *ha* lesů. Velkostatků má 268, továren 55. Zemské finance r. 1903 vykazují potřebu 2,192.433 K, úhradu 3,176.706 K, přebytek 1,084.273 K, zemská přirážka činila r. 1904 154·1%, zemský dluh r. 1905 946.672 K. Sněm pokněžněného hrabství G. a G ky nemohl pro spory mezi Italy a Slovinci, majícími rovnováhu ve sněmu, po několik let řádně zasedati, teprve r. 1907 shodly se obě národní strany na kompromissu a na opravě volebního řádu tím způsobem, že ke starým volebním kuriím přidána nová všeobecná se 6 mandáty. Návrh na zavedení volební povinnosti byl však odmítnut. Srv. Opčinski rječnik za Austrijsko-Ilirsko Primorje (Víd., 1906); Dvorský, Die Handelsplätze in den Gebirgsregionen der Grafschaft Görz.

Gorjanovic Kramberger Dragutin, geolog chorv., je nyní dvorním radou. Proslul zejména nálezem bohatých zbytků diluviálního člověka v Krapině, které sám z části zpracoval a na mnohých kongressech vědeckých demonstroval. Zpracoval též několik listů speciální geologické mapy království Chorvatsko-Slavonského a vedle četných menších studií geologických vydal též *Die geotektonischen Verhältnisse des Agramer Gebirges* (Berl., 1907).

Gorkij Maksim, spis. rus., vlastním jménem Pěškov Aleksěj Maksimovič (* 11. bř. 1869 v Nižním Novgorodě), pochází z měšťácké rodiny dosti zámožné, ale v 7. roce úplně osiřel. Bohatý děd jeho tou dobou přišel na mizinu a chlapci nastala těžká doba strastí, potulek a odříkání, která v duši jeho zůstavila hořkost a byla příčinou, že později zvolil si symbolický pseudonym. Nejprve dán byl do obuvnického závodu, odkud prchl a dostal se za kuchtíka na volžský parník, kde nalezl prvního učitele v osobě vrchního kuchaře Smurého, jenž dílem laskavostí, dílem i bitím nutil chlapce ke čtení. Vlivem Smurého G. oblíbil si lidovou a romantickou četbu, což nezůstalo bez vlivu na jeho tvorbu pozdější. Touha po vzdělání vedla pak 15letého jinocha do Kazaně, ale z nedostatku prostředků musil vstoupiti do pekařského závodu. Doba ta náleží k nejtěžším v jeho životě a zde hlavně poznal život bosáků, jež ve svých dílech mistrně umí líčiti. Seznámiv se i se studenty tamními, počal zahloubávati se i nad otázkami společenskými. Ale hmotné poměry jeho byly tak bídné, že 19letý jinoch pokusil se o sebevraždu, střeliv se, na štěstí nikoliv smrtelně. Když se vyléčil, jal se obchodovati v jablkách a konečně dostal se do Caricyna jako železniční hlídač. Onemocněv ve službě, pozbyl tenoru a tím i místa zpěváka ve sboru, spojeného s vedlejším výdělkem. Vojenská povinnost přivedla ho opět do Nižního Novgorodu, ale poněvadž ho neodvedli, prodával po ulicích kvas. Zde počaly se opět jeho styky s intelligencí a G. stal se písařem u advokáta M. A. Lapina, jenž se ho vřele ujal a kterému podle vlastních slov jest zavázán nejvíce. Ale touha po dobrodružstvích vyhnala Pěškova i z tohoto útulku. Vydav se na cesty, prošel celou jižní Rus a živil se při tom prací, jaká se mu namanula. Vše, co líčí v *Konovalové*, v *Maljvě*, v *Čelkaši* a j., má ráz autobiografický. Při těchto potulkách G. sešel se s třetím svým rádcem A. F. Kaljužným, člověkem stojícím mimo společnost. Ten rozpoznal spisovatelský talent jeho a měl na něho rozhodný vliv. Počátek literární činnosti G kého vztahuje se k r. 1892, kdy nalézal se v Tiflise jako železniční dělník. V místním časop. »Kavkaz« otiskl tehdy povídku ze života cikánů *Makar Čudra* a domohl se úspěchu, načež navrátiv se do Nižního uveřejnil několik črt v místních a v kazaňských časopisech, ano i »Rus. Vědomosti« přinesly jeho povídku *Jemeljan Pyljaj.* V l. 1893—94 seznámil se v Nižním s V. G.

Korolenkem, který uvedl ho do »velké literatury«, jak vděčně sám uznává. Již r. 1895 vyšla v čas. »Rus. Bogatstvo« povídka jeho *Čelkaš*, pak v »Rus. Mysli« povídky *Ošibka* a *Suprugi Orlovy*, v »Novém Slově« práce *Toska*, *Konovalov*, *Byvšije ljudi* a konečně v »Sev. Věstniku« *Maljva* a *Ozornik*. V »Samarské Gazetě« otiskl řadu povídek s názvem *Těněvyje kartinki*; *Starucha Izergilj*; *Na plotach*; *Skuki radi*; *Odnaždy oseňju* a *Pésňa o Sokolě*, vedle básní a povídek, jež nepojaty v jeho sebrané spisy. V témže listě v l. 1895—96 měl denní feuilleton, podpisuje se Ijegudijil Chlamida. Ale všechny tyto práce, nejlepší z prvního období jeho činnosti literární, nezískaly mu ještě popularity, jaké se rázem domohl po r. 1897. K úspěchu dopomohlo mu čtenářstvo. R. 1898 vyšly dva svazky jeho povídek a pak sebrané spisy nákladem společ. »Znanije« a vydání tato v krátkosti rozešla se v obrovském počtu 100.000 exempl. R. 1900 jeho *Měščané* za 15 dní rozebráni v 15.000 výtiscích. Za úspěchem v obecenstvu přišel i úspěch v kritice. G. stal se takřka přes noc znamenitostí prvního řádu, jeho objevení ve společnosti budilo sensaci a zájem o autora přenesl se i za hranice. Ve dvou, třech letech práce jeho přeloženy byly do všech čelnějších jazyků a G. nabývá jména světového. Po r. 1898 byl spolupracovníkem marxistického časop. »Žizň«, kde otiskl romány *Foma Gordějev*, *Troje* a nedokončený román *Mužik*. Zde také otiskl po studentské demonstraci 4. bř. 1901 rhythmickou prosou psanou allegorii *Burevěstnik*, kde otevřeně sympathisoval s revolucionářským hnutím, načež časopis zastaven a G. v Nižním Novgorodě zatčen a pak vypověděn, při čemž zakázáno mu zdržovati se v sídelních a universitních městech. Koncem února 1902 zvolen byl za čestného člena petrohr. akademie, ale diplom, podepsaný velkokn. Konstantinem, předsedou akademie, byl policií zkonfiskován a volba zrušena, načež Korolenko a Čechov vzdali se rovněž čestného členství. Od r. 1900 G. skoro výhradně věnoval se tvorbě dramatické opět s nevšedním úspěchem. Jeho *Měščané* (1901) a zejména *Na dně* (1902), sehrané vzorně na divadle Stanislavského, hrány pak na čelnějších divadlech světových. Poslednější dočkala se v berlínském »Kleines Theater« za 1½ roku přes 500 představení. Ale další jeho dramat. práce *Dačniki* a *Děti Solnca* měly úspěch pouze prostřední. Obliba jeho tou dobou vubec počíná klesati. Počátkem r. 1905 připoutal k sobě všeobecnou pozornost. Před krvavými událostmi dne 9. led. účastnil se spisovatelské deputace ke kn. Svjatopolku Mirskému, aby zabránila krveprolití, načež téměř všichni členové byli zatčeni a uvězněni v pevnosti. G., u něhož našli koncept provolání, vyzývajícího společnost k protestu proti událostem 9. led., byl nejvíce kompromitován, ale po několika nedělích, patrně pod nátlakem veřejného mínění evropského, propuštěn. T. r. po 17. říj. založil v Petrohradě socialistický časopis »Novaja Žizň«, kde otiskoval feuilletony, čelící proti veškeré soudobé kultuře a proti »zbabělému a farisejskému měšťáctvu«, mezi něž dostal se i L. Tolstoj. To vše vyvolalo proti němu protesty a G. počátkem r. 1906 odebral se za hranice, navštívil Finsko, Švédsko, Dánsko, Německo a Francii, kde všude působil proti vnější půjčce rus. za min. Witteho a Durnova a proti rus. vládě vůbec. Konečně odebral se i do Ameriky, kde s počátku přijímali jej rovněž s nadšením. Ale když se zjistilo, že necestuje se svojí pravou chotí, přinutili jej vystěhovati se z hotelu, Mark Twain vzdal se předsednictví banketu, jenž měl býti uspořádán na jeho počest; tisk obořil se naň a G. zklamán byl nucen opustiti »zemi občanské svobody«, jak o ní snil. Základním rysem jeho talentu jest podivuhodná vnímavost a barvitost, svěžest a neobyčejný cit pro přírodu. Pozorovací schopnost jeho nevšímá si podrobností, jako spíše hledí zachytiti základní rysy. Tím vysvětluje se též jeho stručnost. Cit přírody jest význačnou vlastností jeho hrdinův a bývá tím silnější, že jest často jedinou radostí, dostupnou těmto »bosákům«. A vlastnosti tyto projevily se u G kého hned v prvních jeho pracích, dostupujíce ovšem vrcholu v jeho pracích větších. Dramatické práce jeho nejsou dramaty v pravém smyslu tohoto slova. Jest to řada obrazův a jednotlivých charakteristik, skvělých a vrývajících se do paměti četnými případnými aforismy. Z četné literatury třeba uvésti nejdůležitější: Adrianov, »Na dně« (Petr., 1903); Andrejevič (J. Solovjev), Kniga o M. Gorjkom i Čechově (t., 1900); Baťuškov, Kritičeskije očerki (t., 1900); Bocjanovskij, M. G. (2. vyd. t., 1903, velmi obsažná studie s příslušnou literaturou); Vogüe, M. G. (rus. překl. Moskva, 1902 a 1903 a Oděssa, 1903); Dillon, M. G., his life and writings (Lond., 1902, rus. překl. s názvem »Inostrannaja kritika o G-kom«, Petr., 1904); Kritičeskija staťji o proizveděnijach M. G-kago (Petr., 1901); N. Stěčkin, M. G. (t., 1904); M. G. i pričiny jego úspěcha (t., 1903); studii H. Ostwalda (Berl., 1904, s výčtem něm. překladů) a j. U nás romány jeho přel. J. Wagner, některé povídky A. G. Stín a div. hry sehrány s úspěchem na Národním divadle. Srv. článek J. Mikše (»Osvěta«, 1901). *Šnk.*

* **Gorlenko** Vasilij Petrovič, spis. rus. (* kol. 1855), vzdělal se v pařížské Sorbonně a psal do různých časopisů. V poslední době byl spolupracovníkem časopisu »Novoje Vremja«. O sobě vydal: *Južnorusskije očerki i portrety* (Kijev, 1898); *Ukrajinskija byli* (t., 1899); *Otbleski* (1905).

* **Gorlenko-Dolina** Mar. Iv. viz Dolina-Gorlenko (Dopl.).

* **Gorlitz** viz Zhořelec.

* **Gornfeld** (Горнфельдъ) Arkadij Georgijevič, spis. rus. (* 1867), studoval práva

na universitě charkovské a pak theorii slovesnosti tamže a v Berlíně. Literární činnost zahájil v časop. »Rus. Bogatstvo«, jehož jest nyní spoluredaktorem a kde otiskl hlavní své studie, jako: *Těorija i praktika izučenija literatury* (1901); *Rus. ženščiny Někrasova v novom osvěščeniji* (1904); *Eksperimentaljnoje iskusstvo* (1904) a j. Jest kritikem analytikem, hledajícím své zájmy v objektivní aesthetice. Jest také spolupracovníkem časopisů »Voschod«, »Syn Otěčestva« a j.

* **Goroděckij** Mitrofan Ivanovič, spis. rus. (* 1846 — † 1893), byl členem správní rady Selské banky, před tím sloužil v král. Polském a měl činné účastenství při vydání historických sborníků P. N. Baťuškova *Cholmskaja Rus* (Petr., 1887); *Volyň* (t., 1888); *Podolija* (t., 1891); *Bessarabija* (t., 1892). Mnoho prací otiskl v »Rus. Starině«, »Istor. Sborniku« a j.

* **Goroděnskij** Nikolaj Gavrilovič, spis. rus., docent moskevské akademie duchovní. Hlavní jeho práce jsou: *Nravstvennoje soznanije čelověčestva* (Sergijev Posad, 1903); *Otnošenije nravstvennosti k religiji* (t., 1895); *Učenije o prirožděnnosti u Lejbnica* (t., 1898); *Nravstvennaja filosofija V. S. Solovjeva* (t., 1899).

* **Gorodničij** viz Dodatky k X. sv.

* **Górski** Piotr, právník pol. (*1857 v Uleńci v Rus. Polsku). Studoval v Krakově a ve Vídni; r. 1881 byl povýšen za doktora. R. 1894 zvolen za poslance do sněmu lvovského a vstoupil do kola t. zv. poslanců krakovských, vedeného Dunajewským. R. 1897 zvolen byl do říšské rady. Napsal mnoho prací o potřebě reformy budgetu; přispíval zejména do »Przeglądu Polského«. R. 1894 vydal I. sv. díla *Samorząd gminny* a brošuru *Biurokracja i autonomia.*

* **Górski** Antoni, právník pol. (* 1862 v Uleńci). Studoval ve Vídni a Krakově, kde se stal r. 1891 professorem obchodního a směnečného práva. Napsal: *Die Reformbedürftigkeit des deutschen Commissionshandels* (Lip., 1897); *Das Marktwesen* (Víd., 1899); *W kwestji własności literackiej* (Varš., 1891); *Walka z drożyzną* (Krakov, 1893); *Handel terminowy zbożem* (t., 1898); *System podmiotowy w prawie handlowem* (t., 1900). Redigoval list »Ruch społeczny« a uveřejnil tam mnoho článků.

* **Górski** Konstanty Marjan, spis. pol. (* 1862), studoval práva ve Varšavě a v Berlíně, kde r. 1888 dosáhl doktorátu. Od r. 1896 po tři roky byl delegátem krakovské akademie v Paříži. Vydal: *Die Fabel vom Lowenantheil* (Berl., 1888); *Polska sztuka współczesna* (Krakov, 1895) a j. Píše též povídky, z nichž *Bibljoman* 1895) vyznamenána byla na konkurse »Czasu«.

* **Gorskij** Aleksandr Vasiljevič, církev. dějepisec rus. (* 1812 — † 1875), byl žákem duchovní akademie moskevské, kde pak přednášel církev. dějiny. Od r. 1864 byl rektorem téže akademie. R. 1849 vydal s K. I. Něvostrujevem *Opisanije slavjanskich rukopisej moskov. sinodaljnoj bibliotěki* (5 d.). Dále vydal cenné, na původních pramenech založené práce: *Istorija jevangeljskaja i cerkvi apostoljskoj* (2. vydání); *Istoričeskoje opisanije Svjato-Trojickoj Sergijevoj lavry* (několik vydání) a j. Mnoho jeho studií, zejm. z církev. dějin rus. a jihoslov., uveřejnil v časop. »Pribavlenija k Tvorenijam sv. otcev«, jehož byl redaktorem a hlavním spolupracovníkem. Srv. výčet jeho prací v díle S. K. Smirnova, Istorija moskov. duchov. akaděmiji, dále S. Popov, Rektor moskov. duchov. akaděmiji protoijerej A. V. G. (Sergijev Posad, 1897).

Gorst John, spis. a politik angl., byl v l. 1893—94 lord-rectorem university v Glasgowě, r. 1895—1902 v třetím kabinetě lorda Salisburyho místopředsedou Comitétu of Council of Education. Jakožto první britský delegát G. účastnil se v březnu 1890 mezinárodní konference pro ochranu dělnictva v Berlíně. Vydal *The Children of the Nation* (1907).

Göschen 2) George J. Při reorganisaci kabinetu Salisburyova odstoupil r. 1900 z ministerstva námořnictví a byl jako Viscount G. (jak se později podpisoval) povýšen do stavu peerského. R. 1903 napsal biografii svého děda Jiřího Joachima G-a. † 7. ún. 1907 v Londýně.

Goslar, krajské město v prus. vládním obvodu hildesheimském, má 17.818 obyv. (1905), z nich 1449 katol. a 146 židův.

Gosse 4) Edmund. Z jeho dalších prací uvádíme: *Questions and Issue* (1893); *Critical Kit-Kats* (1896); *History of Modern English Literature* (1897); *Illustrated Record of English Literature* (1903); *French Profiles* (1905); *Life of Sir Thomas Browne* (1895); *Henrik Ibsen* (1907).

v. **Gossler** Gustav, státník prus., † 1. říj. 1902 ve Gdansku.

* **Gostiša** Ivan, spis. chorv., školní inspektor, přeložil z Pflegra-Moravského »Roman iz maloga svijeća«, z Kraszewského »Drevna priča« a mnoho menších prací z češtiny a pol. pro »Vienac«.

* **Gostomski** Walery, spis. pol. (* 1854), vzdělal se na technice v Rize a jest znám prací *Arcydzieło poezji polskiej* (2. vyd. Krakov, 1897, rozbor Mickiewiczova »Pana Tadeusze«) a dílem *Historja literatury powszechnej* (Varš., 1898).

* **Gošićova** Tereza, pseudonym Polabská Tereza, spisovatelka čes. (* 23. čna 1851 v Pardubicích). Pobyla s rodiči na různých místech Rakousko-Uherského mocnářství a po návratu do vlasti oddala se spisovatelství. Nyní žije v Heřm. Městci. Své drobné práce, jako feuilletony, črty, povídky a cestopisy, uveřejnila v různých časopisech a v kalendářích. O sobě vydala: *Vzpomínky měděného kotle* (Praha, 1893); *Kvítky a klásky* (t., 1895); *Z mé cesty na Černou Horu* (»Náš Domov«, 1896); *Obrázek z venkova* (Praha, 1897); *Patero povídek* (t., 1907); *Paní maminka* (t., 1908) a j.

Got F. J. Edmond, herec franc., † 20. bř. 1901 v Paříži.

* **Götarike** viz Götaland 1).

* **Gotčár** Jan, spis. slovenský (* 1. čna 1823 v Makové na Slovensku — † 22. srp. 1883). Studoval na gymnasiu v Těšíně, Kečkemétě a Aradu, filosofii v Trnavě a vstoupil do semináře v Báňské Bystřici. R. 1846 jmenován gymn. učitelem. R. 1849 ustanoven za hl. notáře zvolenské stolice a potom za stoličného tajemníka. R. 1856 stal se ředitelem užhorodského gymnasia, r. 1860 opatem koblanským. Několik let byl referentem ve věcech školských u místodržitelství; r. 1867 dán na odpočinek, který trávil posléze v Račisdorfě. Cestoval po Bavorsku, Francii, Italii a Švýcarsku. Psával do »Peštbudinských Védomostí«, »Nár. Novin« pod pseud. Kysučan, přispíval též do »Ost u. West« a »Zukunft«. Z jeho pera pochází pamětní spis z r. 1873, jenž byl podán »Maticí slovenskou« uherskému ministrpraesidentovi Szlavymu. Dr. *N.*

Göteborg, hl. m. švéd. länu G. a Bohus, má 156.927 obyv. (1906). R. 1900 bylo tu 251 továren s 9598 dělníky a výrobou za 49·4 mill. šv. korun. G. má (1901) 247 vlastních lodí s 120.488 *t*, r. 1902 navštívilo přístav 3003 lodí z ciziny s 1,238.512 *t*.

Göteborg a Bohus, admin. okres v jihozáp. Švédsku, má 5047 km^2 a 362.213 obyv. (1906), 72 na 1 km^2.

Gotha, hl. m. vévodství Sasko-Gothajského, má 36 947 obyv. (1905).

* **Göthe** viz Goethe.

Gotinky, krajské město v prus. vládním obvodě hildesheimském, má 34.081 obyv. (1905), z nich 2771 katol. a 640 židů. K universitě gotinské náleží od r. 1901 nový geofysikální ústav a museum v Hainbergu.

Gottschall Rudolf vydal mezi jiným ještě: romány *Moderne Streber* (1896); *Aretin u. sein Haus* (1896); *Das verzauberte Schloss* (1898); *Auf freien Bahnen* (1900); *Parasiten* (1906); dramata: *Gutenberg* (1897); *Rahab* (1898); *Der Götze von Venedig* (1901); veselohry: *So zahlt man seine Schulden* (1904); *Alte Schulden* (1906) a studii *Zur Kritik des modernen Dramas* (1900).

* **Gottwald** Václav, hospodářský spis. čes. (* 1864 v Sezemicích). Vystudoval reálku v Pardubicích a od r. 1889 jest učitelem v Sezemicích u Pardubic. V l. 1887—99 byl redaktorem hospodářsko-zahradnického časopisu »Rozhled«. Samostatně vydal: *Chřestovna a její výnosnost* (Kut. Hora, 1886); *Hyacinty, lilie, tulipány a ostatní cibulovité květiny* (t., 1887); *Pastinák a jeho výnosnost* (t., 1888); *Květiny v pokoji* (Praha, 1897); *Vytrvalé květiny* (t., 1900) a jiné menší spisy týkající se pěstování květin v domácnosti a při hospodářství.

* **Götz** Wilhelm, geograf něm. (* 1844 ve Schnabelweidě v Horních Francích), studoval v l. 1861—65 theologii a filologii v Erlankách a v Lipsku, působil v l. 1867—74 jako duchovní správce ve vězeních v Lichtenau a Salzbachu, byl pak učitelem reálných škol v Kaiserslautern a v Mnichově, od r. 1886 byl docentem geografie na technice, r. 1890 stal se professorem král. bavorských vojenských vzdělávacích ústavův a r. 1899 professorem na technice tamtéž. Cestoval od r. 1882 několikráte v severní části poloostrova Balkánského, r. 1897 a 1899 v Rusku. Napsal mimo jiné: *Das Donaugebiet, mit Rücksicht auf seine Wasserstrassen nach den Hauptgesichtspunkten der wirtschaftlichen Geographie dargestellt* (Štutgart, 1882); *Die Verkehrswege im Dienste des Welthandels* (t., 1888); *Lehrbuch der wirtschaftlichen Geographie* (t., 1891); *Geographisch-historisches Handbuch von Bayern* (Mnichov, 1894—97 2. sv.); *Die Schiffahrt auf der obern Donau* (pamětní spis, Donauwörth); *Länderkunde von Bayern* (Lip., 1904); *Historische Geographie* (Vid., 1904); *Das Schwinden des Wassers in den höheren Bodenlagen* (Mnichov, 1905).

* **Götz** Georg, klass. filolog něm. (* 1849 v Gomperthausen). Studoval klass. filologii v Lipsku pod Ritschlem, pak byl vychovatelem v Rusku, r. 1875 stal se adjunktem ruského semináře v Lipsku, r. 1877 habilitoval se pro klassickou filologii na tamní universitě, r. 1879 stal se mimoř. a r. 1880 řád. prof. tohoto oboru v Jeně, kde působí posud. Náleží k nejlepším žákům Ritschlovým a nejlepším latinistům soudobým. Ve velikém kritickém vydání Ritschlova Plauta zpracoval *Epidica* (Lip., 1878), *Curculiona* (1879), *Aulularii* (1882), s Löwem společně *Asinarii* (1881), *Amphitruona* (1882) a *Poenula* (1884), dále opatřil nové edice *Mercatora* (1883), *Sticha* (1883), *Bacchides* (1886), *Pseudola* (1887) a komédie *Miles gloriosus* (1891). S F. Schöllem opatřil textové vydání Plauta ve sbírce Teubnerské (Lip., 1892—95). Dále vydává důležité dílo *Corpus glossariorum latinorum* (posud vyšly díl 2.—7., t., 1888—1903).

* **Götz** Leopold Karl, starokatol. církevní historik (* 1868 v Karlsruhe), byl professorem na starokatolickém semináři v Bonnu; je t. od r. 1902 mimoř. prof. filosofické fakulty. Z jeho spisů uvádíme: *Die geschichtliche Stellung und Aufgabe d. deutschen Altkatholizismus* (1896); *Geschichte der Slawenapostel Konstantinus und Methodius* (1897); *Leo XIII., seine Weltanschauung und seine Wirksamkeit quellenmässig dargestellt* (1899); *Jesuiten u. Jesuitinnen. La Société du Sacré Coeur* (1900); *Das Kiever Höhlenkloster als Kulturzentrum des vormongolischen Russlands* (1904); *Kirchenrechtliche u. kulturgeschitliche Denkmäler Altrusslands* (1905).

von **Götzen** Adolf, hrabě, něm. cestovatel po Africe, v l. 1896—98 žil jakožto vojenský attaché při vyslanectví ve Washingtoně a byl za španělsko-americké války přidělen vrchnímu veliteli americké armády. R. 1900 jmenován byl setníkem, v prosinci t. r. stal se nástupcem v. Lieberta jako guvernér Německé Východní Afriky, v březnu 1901 byl pak jmenován majorem a velitelem

koloniálního vojska tamtéž a zůstal tam až do r. 1906, kdy vystoupil ze služby s titulem Excellence. Doba jeho správy nebyla šťastná, usidlení Boerů se nepovedlo a nebezpečná povstání ohrožovala kolonii v poslední době jeho vlády. Napsal: *Durch Afrika von Ost nach West* (1895).

Gouda, město v nizozem. prov. Již. Hollance, má 22.303 obyv. (1900).

Gould 4) Benj., hvězdář amer., † 27. list. 1896 v New Yorce.

* **Gour** (plur. *gours*), jméno, které v Sahaře dává se osamělým vrchům, jež denudačním processem odděleny byly od pohoří, k němuž původně náležely. Obecný název francouzský pro takovéto vrchy je *témoins*, svědkové (minulosti). Sem náleží zvláště hojné malé *mesy*, osamělé plošné vysočiny na Dalekém Západě Americkém. G. je častým zjevem v územích s podnebím suchým.

* de **Gourmont** [gurmon] Rémy, spis. fr. (* 1858 na zámku de la Motte u Bazoche-en-Houlme, Orne). Po studiích na universitě v Caenu byl v l. 1883—91 úředníkem v Nár. knihovně, potom administrátorem časop. »Mercure de France«. Napsal: *Sixtine*, román 1890); *le Latin mystique*, studie literární (1892); *Lilith*, báseň dramat. (1892); román *le Fantome* (1893); bás. dram. *Théodat* (1893); *Histoires magiques* (1894); básně *Hiéroglyphes* (1894); *Proses moroses* (1894); *Pèlerins du Silence* (1896); *le Livre des Masques* (1896—98, 2. sv.); román *les Chevaux de Diomede* (1897); pohádky *D'un pays lointain* (1898); *les Saintes du Paradis*, báseň (1898); *Esthétique de la langue francaise* (1899); *le Longe d'une femme* (1899); *La Culture des idées* (1900); báseň *Simone* (1901); kritiky filosofické: *le Chemin de velours* (1902); *le Problème du style* (1902); *Épilogues* (1903, 1904, 1905, 3. sv.); *Physique de l'amour* (1903); *Promenades littéraires* (1904—06, 2. sv.); *Promenades philosophiques* (1905); romány: *Une nuit au Luxembourg* (1906) a *Un coeur virginal* (1907).

Gouvy Théod., hud. skl. franc., † 21. dub. 1898 v Lipsku.

Govan, záp. předměstí Glasgowa ve Skotsku, má 76.351 obyv. (1901).

* **Govedarski jazyk** viz Jihoslované, str. 496 *a*.

Govekar Fran, spis. slovenský, srv. Jihoslované, str. 420 *a*.

* **Govorucha-Otrok** Jurij Nikolajevič, viz Nikolajev.

* **Gower** [gauer], jeden z angl. ostrovů v Šalomounově souostroví, má 100 km^2. Nízký korálový ostrov, obklopený útesy korálovými, je hojně zalesněn.

Goyaz 1), stát Spojených Států brazilských, má 747.311 km^2 a 255.284 obyv. (1900), 0·3 na 1 km^2.

* **Grab,** osada v jižní části okresu trebinjského v Hercegovině v území kmene Zubci, má 247 obyv. moham. a pravosl. vyznání. Leží v horském Grabském polji, do něhož od východu sklání se mohutný ssuťový kužel nanesený za doby ledové od ledovců Orjenu. Tudy vede důležitá cesta z Trebinje do Konavlje a do Boky Kotorské.

* **Grabarj** Vladimir Emmanuilovič, právník ruský (* 1865). Studoval na mosk. univ. Tou dobou jest professorem mezinárod. práva na universitě v Jurjevě. Hlavní jeho práce: *Vojna i meždunarodnoje pravo* (Jurjev, 1893); *Joh. Wilh. Neumayr von Ramsla. Beitrag zur Geschichte der staatswissenschaftl. Literatur im Zeitalter des Hugo Groot* (t., 1897); *Rimskoje pravo v istoriji meždunarodnopravovych učenij. Elementy meždunar. prava v trudach legistov XII.—XIV. vv.* (t., 1901; jedna z kapitol toho spisu uveř. v »Revue gén. de droit int. public«, 1900, pod záhl. *L'époque de Bartole dans l'histoire du droit international*); *Něudačnaja popytka nacionalizaciji meždunar. prava* (t., 1901; všechny ty práce uveř. v »Učen. Zapiskach Jurj. Univ.«); *Objavlenije vojny v sovremennom meždunar. pravě* (Petr., 1904); *De legatis et legationibus tractatus varius.* Sbornik matěrialov po litěraturnoj istoriji posoljskago prava do 1625 g. (Jurjev, 1905). G. rediguje oddíl mezinárod. práva v díle »Slovarj Juridič. i Gosudarstvennych Nauk«.

* **Grabczewski** Bronislav Ljudvigovič, cestovatel ruskopolský (* 1855), studoval gymnasium ve Varšavě a dal se k vojsku. Jako důstojník sloužil ve střední Asii dlouhá léta, r. 1880 stal se pomocníkem újezdního náčelníka v Margeláně, kde naučil se řeči sartské a tádžické, r. 1885 byl přidělen pro zvláštní účely gubernátoru fergánskému, byl kommandován do Kašgaru a do Thien-šanu. Za zprávu o této cestě byl ruskou geograficlou společností vyznamenán stříbrnou medaillí. R. 1888 cestoval v Pamíru, Hindukuši a v přilehlých končinách na horním Indu a v čínském Turkistáně; za cestu tu vyznamenán byl zlatou medaillí. V týchž končinách cestoval ještě v l. 1891—92. Cesty jeho měly mnoho vědeckých a topografických resultátů velmi cenných, materiál jím nasbíraný zpracován byl Vojejkovem, gen. Tillem a A. Semenovem. R. 1903 G. stal se gubernátorem v Astrachanii a zemřel r. 1905.

* **Grabenhäuser** u Chvalšin v. Strouha.

* **Grabinski** Henryk, krajinář pol., viz Dodatky k X. sv.

* **Grabovskij** Pavel Arsenjevič, spis. malorus., viz Hrabovskij.

Grabow 1) nad Odrou připojil se r. 1900 ke Štětínu.

Grabowski 6) Bronisław, spisov. pol., † 24. pros. 1900 v Pinčově, kde byl prof. na rus. gymnasii. Srv. »Osvěta«, 1901, str. 173.

* **Grabowski** 8) Wojciech, malíř pol., viz Dodatky k X. sv.

* **Grabowski** Tadeusz, soudobý spis. pol., známý pracemi: *Michał G., jego pisma krytyczne i pojecia polityczne* (Krak., 1901); *Ludwik Osiński i ówczesna krytyka literacka* (t., 1901); *Poezja polska po roku 1863* (t., 1903).

* **Grabowski** Ignacy, spis. pol. (* 1866), studoval přírodní vědy ve Varšavě a chemii

v Mülhúsech, později pracoval jako chemik v továrnách, ale pak oddal se hospodářství a literatuře. Píše feuilletony pro »Kurjer Warszawski« a vydal komédie a dramata: *Szarada* (1896); *Bez wyjścia* (1897); *Weksel płatny* (1898); *Tabu* (1898); *Burza* (vyznamenána v konkurse Paderewského, 1899) a j. Novelly jeho rozptýleny jsou po časopisech.

Grad, Grado, lázeňské město v Rak. Přímoří, má (1900) 3973 obyv. italských (jen 23 Slovinců), má nyní velmi silnou návštěvu českou a město Praha vysílá tam každoročně skrofulosní děti k léčení.

Gradić Ignjat srv. Jihoslované, 449 *a*.

* **Graf** Max, hudební aesthetik něm. (* 1873 ve Vídni), konal studia gymnasijní v Praze a Vídni, kde pak studoval práva a zabýval se theoretickými studiemi hudebními. Jest učitelem hudební aesthetiky na vídeňské konservatoři a hudeb. kritikem v »N. Wiener Journal«. Mimo překlady některých hudebněhistorických děl francouzských uveřejnil *Deutsche Musik im 19. Jahrh.* (do češť. přel. H. Svoboda, Praha, 1901); *Wagner-Probleme u. andere Studien* (1900); *Die Musik im Zeitalter d. Renaissance* (1903).

Gräfe 4) Karl Alfred, lékař něm., † 12. dub. 1899 ve Výmaru.

* **Grafek** Josef, pseudonym Holínský, spis. čes. (* 10. led. 1841 v Jičíně — † 9. dub. 1907 t.), od r. 1864 knihkupec v Nové Pace, posléze od r. 1890 sollicitátor v advokátní kanceláři dra Kloučka. G. byl činným v životě spolkovém a zejména politickém. Vydal kulturní obrázky a povídky ze starého Jičína a jeho okolí, jako: *Zavržený*; *Mandalenka pana Klimenta*; *Vzpoura ve Vitinėvsi*; *Češovský myslivec* a j. Též redigoval místní satirický časopis »Satan« a »Žihavky«.

* **Gräfenberg,** město v bav. vládním obvodě Horních Francích, okr. forchheimském, při státní dráze Erlanky-G., 435 *m* n. m., má evang. kostel, zámek, soud, lesní úřad, lomy na vápenec a travertin, chmelařství a 1099 obyv. (1900); je městem od r. 1371. K jihozáp. vypíná se Eberhardsberg s Čertovým sto em a krásnou vyhlídkou.

* **Grafenort,** vesnice v prus. vládním obvodě vratislavském, v kraji bystřickém, při Kladské Nise a trati státních drah pruských Vratislav-Mittelwalde, 413 *m* n. m., má katol. kostel, zámek hraběte z Herbersteina, 2 minerální prameny s roční těžbou 400.000 lahví, pily a 1500 obyv. (1900). G. slul až do r. 1670 Arnoldiville čili Arnoldsdorf.

* **Grafenroda,** vesnice a klimatické místo v kraji ohrdrufském, vévodství Sasko-Gothajského, při Divoké Geře, tratích Erfurt-Ritschenhausen a Gotha G. pruských státních drah, má 2602 evang. obyv. (1905), výrobu zboží kamenného, kovového, ze skla, ze dřeva a porculánu, hodin věžních a smůly.

* **Grafnetter** Josef, žurnalista čes. (* 1844 v Praze — † 1908 na Král. Vinohradech). Absolvovav střední školu věnoval se žurnalistice. Po 27 let byl členem redakce »Politik« a kol r. 1898 stal se pražským zpravodajem vídeňské c. k. korrespondenční kanceláře.

* **Grafton,** hl. m. hrabství Taylor v Záp. Virginii, je železniční křižovatka s velikými dílnami železničními, má mlýny, pily, továrny na nábytek, obchod dřívím, uhlím a 5650 obyv. (1900).

Grahamova země, patrně souostroví v Antarktidě, bylo prozkoumáno za poslední doby výpravou zejména belgickou (Gerlache-Arctowski) v l. 1897—99, švédskou pod O. Nordenskjoldem (1902—03), francouzskou Charcotovou r. 1905. Geologickým prozkumem zjištěno, že pohoří souostrovím prostupující je pokračováním jihoamer. Cordillery a Arctowski dal jim jméno Antarctandy. Švédská výprava sebrala tu mnoho důležitého materiálu palaeontologického. G. z. leží na rozsáhlém podkladě celinném. Zalednění v době glaciální sahalo značně dále nežli nyní za okraj dnešní souše.

* **Graichman** Jakub, básník slovenský, školy Štúrovy (* 25. čce 1822 v Hybách ve stolici liptovské — † 9. čce 1897 t.). Po studiích gymn. v Kežmarku, Gemeru a Levoči vstoupil v Prašově na práva, ale později studoval theologii v Prešpurce a potom pobyl na universitě v Halle. Po svém návratu do vlasti zvolen byl knězem nejprve v Dobšině, potom v Paludzi, kde ho zastihla maďar. revoluce, po jejímž ukončení stal se soudcem v Lipt. sv. Mikuláši. R. 1846 »Nitra« a »Orel tatranský« přinesly po prvé jeho zpěvy, vyznačující se lehkou zpěvnou formou a látkami balladickými. Po Bottovi a Chalupkovi jest nejlepší balladista slovenský. Z jeho spisů dlužno uvésti: *Horní chlapci*; *Kostlivec*; *Ivan a Ludmila*; *Láska a smrt* a *Romanca* veselohra. Jeho *Básnické spisy* vyšly souborně v Ružomberku 1890.

Gramme Zénobe, elektrotech., † 20. led. 1901 v Bois de Colombe u Paříže.

* **Grammaequivalent** viz Grammolekula (Dopl.).

* **Grammolekula** (v chem.), množství látky vyjádřené molekulární vahou v grammech; na př. molekulární váha H_2SO_4 jest zhruba dána číslem 98; máme li 98 *g* H_2SO_4, jest množství ono g-lou; od g-ly liší se grammaequivalent. H_2SO_4 jakožto kyselina dvojsytná má aequivalent rovný polovině váhy molekulárné; jest tedy také její grammaequivalent roven polovině g-ly, tedy H_2SO_4 49 *g* jest grammaequivalent kyseliny sírové.

* **Grammos** viz Pindos.

Granada 1), provincie špan., má 12.768 km^2 a 514.143 obyv. (1906), 40 na 1 km^2. — G. 2), hl. m. před., má 75.900 obyv. (1900).

* **Grand Bassam** [grãn-], přístavní město ve franc. kolonii Slonové Pobřeží v Záp. Africe, při laguně nedaleko ústí řeky Akba do moře, má veliký železný přístavní most, byl dříve sídlem správy a je dosud nejdůležitějším střediskem obchodu kolonie. V okolí nachází se zlato. Má telefonní spojení s Bingerville.

* **Grand-Carteret** [grankartrè] Jean, franc. spis. a historik umění (* 1850 v Paříži), vyniká jako znalec kulturně-historicky zajímavých kreseb, rytin, illustrací atd. XIX. století, o čemž napsal: *Le XIXe siecle, classes, moeurs, usages, coutumes, inventions* (1893); před tím *la France jugée par l'Allemagne* (1886); *la Femme en Allemagne* (1887); *les Moeurs et la Carricature en France* (1887); *Bismarck en carricatures* (1894) a j. v.

Grandidier 3) Alfred je čestným předsedou Madagaskarského komitétu, v l. 1900 až 1901 byl praesidentem pařížské společnosti geografické a od té doby je jejím čestným předsedou.

* **Grandidier** Guillaume, geograf a cestovatel franc. (* 1873 v Paříži, cestoval mnoho po Madagaskaru, v jižní Africe i v Sev. Americe, vydává *Bibliographie de Madagascar* (1905—6. 2 sv), společně pak s Alfredem G em »Collection des ouvrages anciens concernant Madagascar« (dosud 5 sv.).

Grand Junction [grend dženkšn], hl. m. hrabství Mesa v sev.-amer. státě Colorado, při Grand Riveru, důležitá křižovatka železniční, má cukrovar a 3503 obyv. (1900).

* **Grandmougin** [granmužen] Charles Jean, spis. franc. (* 17. led. 1850 ve Vesoulu). Jest úředníkem válečného archivu a napsal: *Étude sur Wagner* (1873); *les Siestes*, básně (1874); *Prométhee* (1878); *Nouvelles poésies* (1880); *Souvenir d'Anvers* (1881); *Orphée* (1882); *Poèmes d'amour* (1884); *Le Vouivre* (1884); *Contes d'aujourd'hui* (1885); *Rimes de combat* (1886); *A pleines voiles* (1887); *les Naufrages de l'amour* (1889); *les Chansons du village* (1890); *les Serfs du Jura* (1890); dramata *Aryenis* (1891); *l'Enfant Jésus* (1891); *le Christ* (poctěno cenou franc. akad. 1892); *l'Empereur Napoleon* (1893). Mimo to: *Étude sur l'Esthétique musicale* (1900); *Contes amoureux* (1901); dramata: *Sang du Calvaire* (1905) a *la Mort de Carthage* (1907) a j.

Grand Rapids, hl. m. hrabství v sev.-amer. státě Michiganu, má 87.565 obyv. (1900). Průmyslová výroba v 824 závodech se 14.361 dělníky ceněna 1900 na 25 mill. dollarů.

* **Grand Rapids**, město v sev.-amer. státě Wisconsinu, hrabství Wood, križovatka železnic při vodopádech řeky Wisconsinu, má mnoho vodní síly, pily, průmysl dřevařský a 4493 obyv. (1900)

Granier de Cassagnac 2) Paul, † 4. list 1904.

* **Granowski** Franciszek Juljusz, publicista pol. (* 1861), studoval na rolnické akademii v Dublanech a pak ve Vídni, načež byl spolupracovníkem varšavských listův. Od r. 1880 vydával časop. »Gospodarz i przemysłowieć«, r. 1889 stal se redaktorem čas. »Wędrowiec«, r. 1890 počal vydávati dílo »Wielka Encyklopedja Illustrowana«, které r. 1899 přepustil společnosti literátův a učencův, a konečně r. 1897 jal se vydávati sbírku »Bibljoteka dzieł wyborowych«, která svojí lácí způsobila převrat v knihkupeckém trhu.

Grantova země byla prozkoumána podrobněji na vých. a sev. pobřeží výpravami Pearyho, na západní straně výpravou Sverdrupovou.

* **Granville**, město v australském státě v Novém Jižním Walesu, při železnici Sydney-Paramatta, má několik továren a 5098 obyv. (1901).

* **Grappin** Marie A. viz Delorme 2).

Gras 1) Basile, generál franc., † 1901 v Auxerre. — G. 2) Felix, básník prov., † 1901. Napsal dále historický román: *Li Ronge dou miejour* (1896, též ve franc. překladě: *Les rouges du midi*), jenž byl přeložen do mnoha jazyků.

Grasberger Hans, † 11. pros. 1898 ve Vídni.

Grassmann 2) Robert, math. a filosof něm., † 1901.

* **Grass Valley City** [grasveli siti], město v hrabství Nevadě, sev.-amer. státě Kalifornii, střediště důležitého zlatokopeckého okrsku v Sierře Nevadě, má hojně ovocných sadův a 4719 obyv. (1900).

* **Graszyński** Bonaventura, spis. pol. (* 1859 v Poznaňsku), studoval gymnasium v Lesně, universitu v Greifswaldě, načež se stal učitelem v Kobylnikách u Szamotul. R. 1903 přesídlil se do Haliče, byl učitelem v Stryji a Kołomyji, posléze pak na gymnasiu ve Lvově. První jeho práce je polská báseň *Wanda* (Poznaň, 1885), ostatní básně psal řecky. Jsou to: *Agia Sofia* (1897); *Hestias* (1899); *Anastasia* (1906).

* **Gratia** [grácia], planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze. Označení (424) 31. pros. 1896. *Kvn.*

* **Grätz**, m. v Pozn., viz Grodzisk.

* **Grätz** Leo, fys. něm. (* 1856 ve Vratislavi), studoval mathematiku a fysiku na universitě ve Vratislavi a Berlíně, r. 1883 habilitoval se na universitě v Mnichově, r. 1893 stal se tamtéž professorem fysiky. Napsal: *Die Elektrizität und ihre Anwendungen* (14. vyd. 1907); *Kompendium der Physik* (3. vyd. 1903); *Kurzer Abriss der Elektrizität* (4. vyd. 1905); *Das Licht und die Farben* (2. vyd. 1905).

* **Grau** Jan, herec čes. († 1897 v Praze v blázinci). Byl syn proslulého něm. herce Wilhelma G-a (v. t.), po němž zdědil veliký talent. Přes to, že se přidržoval příliš horlivě t. zv. »staré školy« a že trpěl částečnou vadou jazykovou, dovedl uchvátiti obecenstvo, jež si jej velice po mnoho let cenilo. Působil zvláště v Plzni za ředitele Pokorného a nějaký čas byl též angažován u »Zemského divadla« v Praze. V poslední době byl ředitelem malé společnosti herecké.

* **Grave** Leonid Grigorjevič, básník rus. (* 1842 — † 1891), byl advokátem v Nižním Novgorodě a přispíval básněmi do různých časopisů. Sbírka jich vyšla o sobě: *Stichotvorenija* (Moskva, 1892, s předmluvou P. J. Astafjeva). Překládal úspěšně z Leopardiho.

* **Gravier** [gravjé] Gabriel, historický geograf franc. (* 1827 v Sancoins, Cher — † 1904 v Rouenu), po sedmileté službě vojenské byl zaměstnán při úřadě lesním a později v l. 1856—95 při Compagnie des chemins de fer de l'Ouest. Účastnil se jako dobrovolník prusko-francouzské války, r. 1899 založil geografickou společnost normandskou, o niž získal si zásluhy tak vynikající, že jmenován byl jejím čestným předsedou. Napsal veliké množství pojednání z oboru historické geografie, z nichž nejdůležitější jsou samostatná díla: *Découvertes et Établissements de Cavelier de la Salle, de Rouen, dans l'Amérique du Nord* (Pař., 1870); *Relation du voyage des Dames Religieuses Ursulines de Rouen à la nouvelle Orleans* (t., 1872); *Le Canarien livre de la conquête et conversion des Canaries* (1402—1422) *par Jean de Béthencourt* (Rouen, 1874); *Découverte de l'Amérique par les Normands au Xe siècle* (t., 1874); *La cartographie de Madagascar* (Pař., 1896).

* **Graville-Sainte-Honorine** [gravil sẽntonorin], městys ve franc. depart. Seine Inférieure arrond. Le Havre, mezi Havrem a Harfleurem při pravém břehu Seinského chobotu a při západní dráze, má bývalé opatství s románským kostelem, zříceniny zámku, velikou sklárnu a 8358, jako obec 12.912 obyv. (1901).

* **Grawinkel** Karl, elektrotechnik něm. (* 1845 v Münsteru ve Vestfálsku — † 1894 v Berlíně), odborník v telegrafii a telefonii. Vydal: *Lehrbuch der Telegraphentechnik* (1876); *Die allgemeinen Fernsprecheinrichtungen der deutschen Reichs-Post- und Telegraphenverwaltung* (1882); *Lehrbuch der Telephonie und Mikrophonie* (1854). Se Streckerem vydal: *Jahrbücher für Elektrotechnik* (1888); *Telegraphentechnik* (1889); *Hilfsbuch für die Elektrotechnik* (1891). Do němčiny přeložil S. P. Thompsonova díla: »Dynamo-electric machinery« (1888—89) a »The Elektromagnet« (1898).

Gray 7) Elisha, elektrotechnik, † 1901 v Bostonu.

* **Graybner** Stanisław, soudobý spis. pol., známý dramatickými pracemi *Nie dojechali* (Krakov, 1892); *Fredzio* (1892); *Irena* (1893) a povídkami *Mamin synek* (1893); *Na warszawskim bruku* (1894) a j. Práce jeho hrají se na varšavské scéně.

* delle **Grazie** [grácie] Marie Eugenie, básnířka rak. (* 14. srp. 1864 v Běle Crkvě v Uhrách). Po smrti svého otce dostala se do Vídně, kde žije jako spisovatelka. Ač snaží se býti básnířkou moderní, tkví svými názory ještě v dobách starších. Hned první její sbírka básní *Gedichte* (Lip., 1882, 3. vyd. 1895) prozrazuje její značný talent lyrický. Po té vydala: epos *Hermann* (Víd., 1883, 2. vyd. 1885); drama *Saul* (t., 1885); povídky *Die Zigeunerin* (t., 1885); *Italienische Vignetten* (Lip., 1892); *Der Rebell* (t., 1893); mod. epos *Robespierre* (1894); *Moralische Walpurgisnacht* (t., 1896); satirickou hru proti moderní společnosti, pak dramata: *Schlagende Wetter* (1899); *Der Schatten* (1900); *Schwäne am Land* (1902); veselohru *Narren der Liebe* (1904) a drama *Ver sacrum* (1906), pak ještě povídky *Vom Wege* (1903 a 1906); *Dichter und Dichtkunst* (1904). Od r. 1903 vycházejí její *Sämtliche Werke*.

* **Grbalj** viz Župa 1).

* **Grbić** Franjo viz Gerbec.

* **Grčić** Jovan Milenko, spis. srb. (* 1846 — † 1875), vydal sbírku milostných a idyllických básní (Vídeň, 1869); jiné práce jeho vyšly v »Javoru« (1902), ve vídeň. »Srbadiji« (1875) a j.

* **Grdenić** Stjepan viz Jihoslované, str. 462 a.

Greater Britain, výraz, kterým dnes ještě tu a tam označuje se Britská říše jako celek, ačkoliv více ujalo se »The Empire«. Rovněž okřídlený výraz Froudeův »Oceana« má týž význam. Myšlenka užšího sjednocení říše, zejména po stránce hospodářské, jak pojali ji do svého problému imperialisté rázu Chamberlainova, je splněním idei, které v literatuře již před půl stoletím propagoval zejména Ch. Dilke. Srv. Seeley, The expansion of England (1895); Froude, The Oceana, or England and her colonies (1898); Jose, The growth of the empire, A handbook to the history of G. B. (Lond., 1905); Dilke, G B. (t., 1907).

* **Grebenka** Jevgenij, spis. malorus., viz Hrebinka.

Greely Adolphus Washington, polární cestovatel amer., stal se generalmajorem a kommandantem severní divise americké armády r. 1906; zemřel r. 1908. Vydal ještě: *American Explorers and Travellers* (1893) a *Handbook of Polar Exploration* (1906).

* **Greenaway** [grýneué] Kate, angl. malířka (* 1846 v Hampsteadě u Londýna — † 9. list. 1901 v Londýně). Proslula svými illustracemi knih pro děti, a to hlavně zase postavami dětí v kroji pohodlném, zdravém i malebném zároveň, s »bonnety« (čepci) atd. podle módy z doby královny Anny (*Queen Anne style*). Vydala knihy: *Under the window* (1879, též něm. Mnich., 1880); *The children of the parsonage* (1880); *Language of flowers* (1889); illustrovala R. Browningovu báseň The Pied Piper of Hamelin« (1891); W. F. Manorovu »English spellingbook« (1885) a j. v. Zmíněný kroj dětský rozšířil se po Evropě hlavně zásluhou G-ové.

Green Bay, hl. m. hrabství Brown v sev.-amer. státě Wisconsinu, má 18.684 obyv. (1900).

* **Greenfield** [grínfíld]; 1) G., hl. m. hrabství Franklin v sev.-amer. státě Massachusetts, při řece Connecticutu, má veliký průmysl nožířský a 7927 obyv. (1900). -- 2) G., hl. m. hrabství Hancock v sev.-amer. státě Indiana, má mlýny, pily a 4489 obyv. (1900).

* **Greenland** [grínlend], angl. jm. Grónska.

Greenock, přístavní město skotské, má 67.645 obyv. (1901). R. 1901 navštívilo jeho

přístav 12070 lodí o 1,963.030 *t*. Význam jeho pro rybářství mořské klesá.

* **Greensboro** [gríns-], hl. m. hrabství Guilford v sev.-amer. státě Sev. Karolina, má ženskou college, průmyslové školy pro bělochy i barevné, průmyslové zpracování tabáku, bavlny, výrobu strojův a 10.035 obyv. (1900).

* **Greensburg** [grínsbőrg]. 1) G., hl. m. hrabství Westmoreland v sev.-amer. státě Pennsylvanii, má ženský učitelský ústav, továrny, čilý obchod a 6508 obyv. (1900). - 2) G., hl. m. hrabství Decatur v sev.-amer. státě Indiana, má slevárny železa, lomy a 5034 obyv. (1900).

Greenwich 1), správní okres londýnského hrabství, dříve samostatné město, má 95.790 obyv. (1901). Slavná jeho hvězdárna je nyní ohrožena životem velkoměstským, který víc a více ji obklopuje, a bude asi za nedlouho přemístěna.

* **Gregh** Fernand, básník franc. (* 1873 v Paříži). Velmi záhy počal býti literárně činný a básně své uveřejňoval v různých časopisech. Všeobecně známým se stal r. 1896 básní, která mylně pokládána byla za výtvor Verlaineův, důsledkem čehož G. musil se veřejně obhájiti v časopisech před francouzskou veřejností. Ze samostatných sbírek G-ových sluší zvláště uvésti: *La maison de l'enfance* (1897), v níž básník líčí své dojmy z dětství a vzpomínky na svůj domov, potom sbírku: *La beauté de vivre* (1900), v níž kreslí, jak se má žíti, vkládaje do sbírky té motivy humánní i altruistické. V prvních svých plodech básnických G. objevil se přívržencem nových proudů v literatuře francouzské, zejména symbolismu a tvorby Verlaineovy. Později počal psáti v jiném duchu, čímž znepřátelil si dřívější své přátele. G. jest tou dobou z nejsympathičtějších představitelů soudobé literatury francouzské. R. 1901 vydány byly souborně jeho kritické články pod titulem: *La fenêtre ouverte*. Vedle toho ještě napsal: *Les Clartés humaines* (1904); *Étude sur Victor Hugo* (1904); *L'or des minutes* (1905). G. žije nyní v Paříži a byl v l. 1906—7 chefredaktorem časopisu »La Revue des Lettres«. *Tmk.*

* **Gregor** Josef, odborný spis. český (* 1861 v Táboře), vystudoval vědy přírodní v Praze, byl řadu let assistentem zoologie při Museu král. Českého a na universitě české, působil pak na školách středních v Praze, Písku, Chrudimi, Jičíně, Hradci Král., od r. 1900 jest prof. na reálce v Praze na Novém městě. Napsal drobné články v časopise »Vesmír« a učebnici zoologie pro školy hospodářské (Chrudim, 1901).

Gregorčič 1) Simon, básník slovinský, † 24. list 1906 v Gorici. *Dr. N.*

* **Gregorius** a Sancto Vincentio viz Dodatky k X. sv.

* **Gregorova** Františka viz Dodatky k X. sv.

Gregory 3) Augustus Charles stal se po výborném vyměření jižní hranice queenslandské ředitelem měřičských prací (Surveyor general) této kolonie a zůstal v úřadě po 20 let; ještě r. 1895 otevřel sedění australského sdružení pro pokrok vědecký přednáškou *The Geographical history of the Australian Continent during its successive phases of geological development* a zemřel r. 1905.

* **Gregory** John Walter, geolog angl. (* 1864 v Londýně), účastnil se v l. 1879—87 v otcově obchodě vlnou, r. 1891 cestoval za účelem geologických studií ve Skalných Horách a Velké pánvi severoamerické, badal v britské Východní Africe v l. 1892—93, byl přírodozpytcem výpravy S. Martina Conwaye na Spicberky r. 1896, assistentem geologického oddělení Britského musea v letech 1897—1900, ředitelem civilního vědeckého štábu antarktické výpravy anglické v l. 1900—4, v l. 1900—4 professorem geologie a mineralogie na universitě v Melbourne, vůdcem slavné výpravy do oblasti jezera Eyrova 1901—2, ředitelem geologického prozkumu kolonie Viktorie v l. 1902 až 1904 a od r. 1904 jest professorem geologie na universitě glasgowské ve Skotsku. Vedle velikého množství vědeckých článků z oboru geografie, geologie a palaeontologie uveřejnil zejména: *Narrative of a Journey to Mount Kenya and Lake Baringo* (1896); *The Dead Heart of Australia* (1906); *Australasia* (I. díl v Stanfondově sbírce, 1906).

Grégr 1) Edvard, politik čes., * 1827, † 5. kv. 1907 v Praze a pochován na hřbitově hradišťském u Lštění. — G. 2) Julius, politik čes., † 4. říj. 1896 v Praze.

* **Grégr** Antonín, bratranec dra Julia G-a (* 1860 v Březhradě — † 1902 v Praze). Gymnasium studoval v Kr. Hradci, práva na čes. universitě v Praze; potom pobyl 3 roky u vojska; r. 1893 přijat do redakce »Národ. Listů«, kde působil až do smrti. Dopisoval do krajinských listův a vydal: *Schematismus* [illegible] *a říš. poslanců* a *Kroniku politických a kulturních událostí v r. 1899* Praha, 1900).

* **Grégr** Prokop, syn dra Julia G-a (* 27. čna 1868 v Praze). Absolvoval gymnasium a lékař. fakultu v Praze; od ledna 1897 jest ředitelem a vydavatelem »Nár. Listů«. Píše zejména články politické a o sobě vydal brošuru: *Jednojazyčnost nebo dvojjazyčnost?* (Praha, 1902).

* **Grégrová** Isa (* 30. list. 1879 v Kralovicích u Plzně), dramatická umělkyně čes. Vzdělavši se herecky u Ot. Sklenářové-Malé, vystoupila po prvé dne 18. srpna 1895 na Národním divadle v Praze a byla u něhoi engažována až do dubna 1908, kdy se odebrala do soukromí. G. náleží mezi nejjemnější moderní herečky české. Ať interpretovala prosté, naivní zjevy dívčí nebo složitou, moderní duši ženskou, dovedla vždy obestříti své postavy prchavým kouzlem ryzího ženství a umělecké kultury. Z původní interprétky naivních, roztomilých dívčích zjevů vyvinula se dobou interprétka raffinovaných a slo-

žitých poesií, jaké se nabízejí ve Wildeových Salome a Mabel v »Ideálním manželství«. G. interpretovala obě s výsledkem nezapomenutelným. Její jméno se jménem Vojanovým a Kvapilové znamenají moderní herectví české, ve vlastním a pravém slova smyslu. Z dlouhé řady jejích výkonů buďtež mimo již zmíněné zaznamenány ještě tyto: Antoinetta v »Starých mládencích«, Akmé v »Pomstě Katullově«, Susanne ve »Světě nudy«, Puk ve »Snu noci svatojanské«, Zdislav v »Neklanovi«, Maryša, Hedvika v »Divoké kachně«, postavy veseloherní v komédiích Cuielově, Donnayově, Fleursově a mn. j., nehledě k repertoiru původnímu, z něhož najmě ve hrách Vrchlického, Jiráskových, Svobodových, Hladíkových, Kunětické a mn. j. vytvořila postavy rozkošné, svérázné, nezapomenutelné. *hl.*

Gregur P. srv. Jihoslované, str. 460 *a*.

Greifswald, universitní město v pruském vlád. obvodě štralsundském, má 23.767 obyv. (1905), z čehož 951 katol. a 95 židův.

Greiz, hl. m. něm. knížetství Reusského starší linie, má 23.114 obyv. (1905).

Grekov 4) Dimitr Panajotov, politik bulh., † 1901. Po pádu Stambulova (1894) věnoval se advokacii. Od ledna do října 1899 byl předsedou ministerstva a ministrem zahranič. záležitostí. Kabinet jeho byl sestaven z přívrženců Stambulova.

* **Grenard** Fernand, franc. cestovatel v Tibetě, viz Dutreuil de Rhins (Dopl.).

Grenfell George, missionář a cestovatel angl., provedl r. 1887 detailní prozkum řeky Kvango až k vodopádům Kingundži a sestrojil mapu jeho, která ve zmenšeném měřítku vyšla v »Geographical Journal« 1902; zemřel v Basoku v záp. Africe 1. čce 1906. Veškeru činnost jeho sebral a ocenil Harry Johnston, G. G. and the Congo (Lond., 1901).

* **Grenfell** Bernard Pyne, klass. filolog angl. (* 1869 v Birminghamu). Studoval v Oxfordě, od r. 1894 účastní se výkopů v Egyptě a získal si publikacemi svými nehynoucí zásluhy o papyrologii. Vydal: *The revenue laws of Ptolemy Philadelphus* (1896); *An Alexandrian erotic fragment and other greek papyri* (1896); *New classical fragments* (1897); *Sayings of our Lord from an early greek papyrus* (1897); *The Geneva fragment of Menander* (1898); *The Oxyrhynchus Papyri* (díl 1.—4., 1898 1904 ; *The Amherst Papyri* (1900—01, 2 d.); *Fayûm towns and their papyri* (1900); *The Tebtunis papyri* (1902—07, 2 d.); *Egypt Exploration Fund. The Hibeh Papyri* (1906). Většinu publikací papyrologických vydal spolu s A. S. Huntem.

Grenier 5) Édouard, básník fr., † 1901.

Grenoble, hl. m. franc. depart. Isère, má 64.059, jako obec 68.615 obyv. (1901).

Gréville 2) Henry, spisovatelka franc., † 26. kv. 1902 v Paříži. Napsala dále: *Le fil d'or* (1895); *Céphise* (1896); *Petite princesse* (1899); *Zoby* (1900); *Le coeur de Louise* (1901). Do češt. dále přeloženy romány: »Dědictví Xeniino.« Přel. P. Projsa (Praha, 1890); »Neznámé štěstí« (t., 1896); »Žena dobrodruhova« (t., 1900); »Ztracená.« Volně přeložila Ot. Petrová (t., 1902); »V šílené lásce« (t., 1903).

* **Grevs** Ivan Michajlovič, historik rus. (* 1860). Studoval na historicko filologické fakultě v Petrohradě, načež byl učitelem na středních školách tamtéž. R. 1889 habilitoval se jako soukr. docent na univ. petrohradské, v l. 1890—92 meškal za účelem dalších studií za hranicemi (hlavně v Italii a Paříži). Od podzimu r. 1892 až do r. 1899 přednášel dějiny středověku jak na univ., tak na vyšších ženských kursech a konal mimo to praktická seminární cvičení se svými posluchači a posluchačkami. R. 1899 byl zbaven práva přednášeti na universitě i na vyšších ženských kursech a byl učitelem soukr. žen. gymnasia Tagancevy. R. 1902 znova mu dovoleno přednášeti na universitě, kde jest od r. 1907 řádným professorem, i na vyšších ženských kursech (kdež přestal přednášeti r. 1904). G. zabývá se hlavně dějinami římského císařství a prvé poloviny středověku, rovněž dějinami italské renaissance. Prvou histor. práci napsal ještě jako student (*Rimsko-vizantijskoje gosudarstvo v VI. v. po zakonodatěljnomu sborniku Justiniana*). R. 1899 vydal magist. dissertaci *Očerki iz istoriji rimskago zemlevladěnija, preimuščestvenno v epochu imperiji*. V »Žurn. Min. Nar. Prosv.« jest uveřejněno pokračování této studie. G. přeložil do ruštiny dílo Fustela de Coulange o původu společ. zřízení staré Francie *Proischožděnije obščestvennago stroja drevněj Franciji* (2 sv.).

Grévy 2) Albert, státník franc., † 11. čce 1899 v Mont-sous-Vaudrey (Jura).

Grey 5) sir George, státník angl., † 19. září 1898 v Londýně, kde od r. 1894 žil. Srv. M. Roberts, The life of Sir George G. (Lond., 1899, 2 sv.)

* **Greymouth** [grémaudz], přístavní město na záp. pobřeží Jižního ostrova Nového Zealandu, při ústí řeky Grey, má zlatá pole, doly uhelné a 3746 obyv. (1901).

* **Grezzana** [-dzána], městys v ital. prov. veronské, má mramorové lomy, je známé naleziště zkamenělin a římských starožitností, má monumentální kostelní věž, ve Ville Allegri fresky Paola Veronese a jako obec 5230 obyv. (1901). Nedaleko jsou známý přirozený most Ponte di Veja a jeskyně krápníkové.

* **Grgičević** (Georgiceo) Atanasije, básník chorv., viz Jihoslované, str. 453 *a*.

* **Gribovskij** Vjačeslav Michajlovič, právník a belletrista rus. (* 1867). Studoval na petrohradské univ.; r. 1897 povýšen za magistra, r. 1903 za doktora stát. práva. Jest soukromým docentem petrohr. university a professorem dějin ruského práva v petrohr. archaeolog. ústavě. Vědecké jeho práce jsou: *Narod i vlasť v Vizantijskom gosudarstve* (Petr., 1897; magist. dissert.); *Vysšij sud i nadzor v Rossiji v pervuju polovinu carstvovanija Jekatěriny II.* (Petr., 1903; dokt. dis-

sert.). V oboru belletrie uveřejnil: *Studěnčeskije razskazy* (t., 1896) a *V gody junosti* (povídky, t., 1902). Četné jsou jeho práce časopisecké.

* **Gricenko** Nikolaj Nikolajevič, malíř rus. (* 1856 — † 1900), byl námořníkem a teprve po r. 1885 navštěvoval petrohradskou akademii, načež byl poslán do Paříže. R 1890 provázel následníka, nynějšího cara Mikuláše II., na východní cestě jeho a r. 1894 přidělen byl k námoř. ministerstvu. Z jeho četných aquarellův a obrazů, zobrazujících moře a pobřeží, jmenujeme *Noc na Tichém okeáně* (v museu Alexandra III.).

Grieg Edvard, hudební skladatel norský, † 4. září 1907 v Bergenu. R. 1891 jmenován dopisovatelem Institutu francouzského (akademie krásných umění, oddělení skladby hudební). Ač v posledních letech pro chatrné zdraví vzdal se již veškerých cest koncertních, podařilo se koncertnímu jednatelství Mojmíra Urbánka dostati jej v dubnu 1903 do Prahy, kde G. řídil své skladby a v hudebních poměrech nalezl takové zalíbení, že ještě jednou, v dubnu 1906, sem zavítal, sám svá klavírní lyrika tu interpretoval a třetí návštěvu slíbil, kterou překazila smrt. Po prvé koncertovala s ním virtuoska na klavír, Teresita Carreño-Tagliapietra, po druhé pěvkyně Cally Monradová. Byly to poslední jeho veliké úspěchy ve veřejnosti, jíž se jinak vzdaloval, trávě život svůj v tichém ústraní. Skladatelský jeho profil se nezměnil, ani počet skladeb valně nevzrostl (mnohé pozdější opus je pouze transkripcí). Seznam jich dlužno doplniti: klavírními skladbami op. 9, 14, 38, 41, 43, znamenitým koncertem pro piano a-moll op. 16 (o jedné větě), 3 romancemi s variacemi pro 2 klavíry; houslovou sonátou g-moll op. 13; koncertní ouverturou »Na podzim« op. 11, dvěma suitami z hudby k dram. »Peer Gynt« op. 46, symfonickými tanci pro veliký orchestr op. 64; písněmi op. 4, 5, 18, 21, 25, 26, 33, 39, 48, 49; krásnými *Žalmy* op. 74, volně podle starších norských kostelních nápěvů pro smíšený sbor a capella a baryton solo složenými. Z posmrtných děl zasluhuje pozoru druhý *kvartet F-dur*, jenž se důstojně řadí ke kvartettu prvnímu, s nímž mnohý rys má společný, ale dospěl pouze dvou vět. *-q.*

* **Grieskirchen**, město, v Hor. Rakousích, okr. hejtm. welském, při ř. Trattnachu a trati státních drah Wels-Pasov, má okr. soud, gotický farní chrám, starou radnici, pivovar a 1563 obyv. (1900). V okolí jsou zámky Parz, Schlüsselberg a Tollet.

* **Griffiths** [-fidz] Artur Bower, chemik a fysiolog angl. (* 1859 v Manchestru), prof. na farmaceut. škole v Londýně. Napsal: *Researches on micro-organisms* (1891); *The physiology of the invertebrata* (1892); *Manual of bacteriology* (1893).

* **Grigoriopol** 1) **G.**, město v rus. gub. chersonské, kraji tiraspolském, při Dněstru, má 2 ruské a 2 armen.-greg. kostely, synagogu, tovární zpracování koží a 7600 obyv. (1897). V okolí pěstuje se tabák, réva a ovoce. G. založili r. 1792 Armeni a nazvali ke cti knížete Grigorije Potěmkina. — 2) G., městys v kavkázské gub. stavropolské, na pravém břehu Kubaně, byl r. 1794 založen donskými kozáky a má asi 4000 obyv.

Grigorovič Dmitrij Vasiljevič, spis. rus., † 1900 v Petrohradě.

Grimaldi 3) Bernardino, státník ital., † 16. bř. 1897 v Římě.

* **Grimaux** [-mó] Louis Édouard, chemik franc. (* 1835 — † 1900), professor na l'École polytechnique, vynikl pracemi v chemii organické, zvláště v řadě aromatické, našel řadu nových synthes. Práce ty jsou uveřejněny v »Bull. de la Soc. chimique«, »Comptes rendus de l'Acad. des sc. de Paris«, »Annales de chimie et de physique«. Samostatně vydal: *Chimie organique élémentaire*; *Chimie inorganique élémentaire*; *Théories et notations chimiques*; *Lavoisier d'apres sa correspondance, ses manuscrits, ses papiers de famille* a *Oeuvres de Lavoisier*, jež poznámkami opatřil J. B. Dumas.

Grimm 8) David Ivanovič, architekt rus, † 1898. — **G.** 10) Hermann, spis. něm., † 1901 v Berlíně. K publikacím jeho dodati jest: *Homer's Ilias* (Berl., 1890—95); *Achim von Arnim und die ihm nahe standen* (spolu se Steigem, Štutgart, 1895, 1. díl); *Beiträge zur deutschen Kulturgeschichte* (Berl., 1897); *Fragmente* (t., 1900—2). Nejslavnější dílo G-ovo *Leben Michelangelo's* vyšlo v 10. vydání ve Štutgartě r. 1901, *Das Leben Raphaels* v 3. vyd. v Berlíně r. 1896.

* **Grimm** Ervin Davidovič, dějepisec rus. (* 1870), vzdělal se na universitě petrohradské, kde stal se pak professorem. Z jeho prací uvádíme; *Period vizantijsko-islamskoj kuljtury* (»Zápisky« kazan university, 1896) a *Izslědovanija po istoriji razvitija rimskoj imperatorskoj vlasti* (Petr., 1900—1)

* **Grimmen**, krajské město v prus. vládním obvodě štralsundském, křižovatka železničních tratí Berlín-Štralsund a Tribsees-Greifswald, má evang. kostel, soud, strojovku, pilu, cihelnu, pivovar a 3825 obyv. (1905).

* **Grinčenko** Boris Dmitrijevič, spis. malorus., viz Cajčenko (též Dopl.).

* **Griněvskaja** Izabella Arkaďjevna, spis. rus., zahájila literární činnost překlady z franc, načež jala se psáti jednoaktovky, z nichž *Trudovoj děň*; *Pjesa dlja razjězda*; *Požar*; *Urok tancev*; *Pismo* a j. s úspěchem hrají se i na státních divadlech. Sbírku povídek, většinou humoristických, vydala s názvem *Ogoňki* (Petr., 1900). Mimo to vydala sbírku básní *Stichotvorenija* (t., 1904). Zabývá se také kritikou. Velikého úspěchu dosáhla dramatickou básní *Bab* (t., 1903), čerpanou ze sociálně-náboženského hnutí perského a a hranou v Petrohradě s hlučným úspěchem. *Šnk.*

Grinnellova země 1), část velkého arktického ostrova na severu Ameriky, na západě od Grónska, byla zevrubně prozkou-

mána výpravami Pearyho a Sverdrupa v l. 1898—1902. Tvoří jeden celek se zemí Ellesmereovou, krále Oskara a Grantovou.

* **Grintovec** jest nejvyšší vrchol Savińských neboli Kamnických Alp (2558 *m*). Pro rozsáhlý výhled bývá velmi zhusta navštěvován, zejména též českými turisty. Pod G-vcem, na severní (korutanské) straně, jest totiž zbudována první a až do r. 1909 jediná. česká ochranná chyše v Alpách, »Česká chata«, majetek českého odboru Slovinského alpského družstva. Chata stojí ve výši 1535 *m*, na moréně v koutu zvaném Dolní Ravné a jest velmi krásně zařízena. Dospěti lze k ní dvěma cestami z Horního Jezera (v Korutanech) nebo též (přes Savińské sedlo) z údolí Logarského (ve Štyrsku). Z České chaty na G. počítá se $2^1/_2$—3 hodiny. Použiti možno dvou cest, české přes Mlinarské sedlo a Malý G., která jest sice závratná, ale docela bezpečná a pohodlná, a německé, která až na Dolšské sedlo zve se Kremserovou, a jest o něco těžší. Frekvence na České chatě jest značná, okolo 400 návštěvníků za saisonu, což u chat, vzdálených mnoho hodin cesty od železnice, je zjevem dosti řídkým. Dr. *Dvorský*.

* **Grippenberg** Oskar Kazimirovič, generál rus. (* 1838). V l. 1866—68 účastnil se vojenských operací v západním Turkistáně a vyznamenal se při pokoření chanátu buchárského a chokandského. Za války ruskoturecké byl velitelem moskevského pluku. R. 1904 (v říj.) postaven byl v čelo druhé mandžurské armády, ale pro neúspěchy a neshody s gen. Kuropatkinem byl brzo odvolán.

* **Griseldis**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 3. září 1902. Označení (493). *Kvn.*

Grisonsko, kanton švýc., má 7133 km^2 se 105 665 obyvatel (1900), podle odhadu z r. 1905: 107.605 obyv., 15 na 1 km^2. Podle národnosti bylo r. 1900: 49% Němců, 36% Rhaetorománův a 14% Italů, podle vyznání 53% evang. reformovaných, 47% katolíků.

Grlović Milan, spis. chorv., od r. 1888 byl redaktorem časop. »Prijatelj Naroda«, od r. 1894 časop. »Hrvatski Ljetopis« a j. V l. 1898—1900 vydal *Album zaslužnih Hrvata* se 150 životopisy, obsahujícími mnoho zpráv o staré i nové literatuře chorvatské.

* **Groba**, vesnice v okr. grossenhainském saského kraje drážďanského, při vtoku Dollnice do Labe, má 4040 obyv. (1905), poštu, telegraf, telefon, evang. kostel, veliký přístav, továrny na etherické oleje, průmysl dřevařský, akciovou válcovnu železa.

* **Grobben** Karl, zoolog něm. (* 1854), vystudoval vědy přírodní ve Vídni, r. 1875 stal se soukromým docentem, jest nyní prof. zoologie na universitě vídeňské. Práce jeho týkají se soustavy, tvarozpytu a vývojezpytu živočichů nižších, zvláště korýšův a měkkýšů. Z nich jmenujeme: *Die Entwicklungsgeschichte der Moina rectirostris* (1879); *Zur Kenntnis der Morphologie und Verwandtschaftsverhältnisse der Cephalopoden* (1886); *Das System der Lamellibranchiaten* (1892); *Zur Kenntnis der Morphologie, der Verwandtschaftsverhältnisse und des Systems der Mollusken* (1894). Zpracoval též nové (7.) vyd. Clausovy učebnice zoologie »Lehrbuch der Zoologie« (Marb., 1905).

* **Grodeck** viz Grudziądz.

Grodno, hl. m. gubernie v záp. Rusku, má 46.881 obyv. (1901). Grodenská gubernie má 38.669 km^2 a 1,617.859 obyv. (1897), 42 na 1 km^2.

* **Groh** František, klass. filolog český (* 13. list. 1863 ve Voděradech). Studoval v l. 1875—83 na akademickém gymn. v Praze, v l. 1883—89 na filosofické fakultě české university. Dosáhnuv r. 1889 approbace pro vyšší gymnasia, byl r. 1889—90 zkušebním kandidátem při gymn. v Truhlářské ulici v Praze, r. 1890—91 suppl oval na gymn. v Něm. Brodě, l. 1891—95 na gymn. v Žitné ulici v Praze, v l. 1895—98 byl prof. gymn. v Kolíně, 1898—1905 prof. akademického gymnasia v Praze. R. 1897—98 byl stipendistou rakouské vlády na universitách berlínské a lipské a poslouchal zde Vahlena, Kirchhoffa, Köhlera, Dielse, Wilamowitze, Brugmanna, Lipsia, Cichoria a Wachsmutha, r. 1899 habilitoval se na česká universitě pro odbor klassické filologie, r. 1903 vykonal s podporou rakouského ministerstva kultu a vyučování studijní cestu vědeckou po Italii a Řecku, r. 1905 byl jmenován mimoř. professorem klassické filologie. Byl již za let studentských literárně činný. Ve Sborníku paedagogického semináře, řízeného G. A. Lindnerem (Praha, 1886), uveřejnil dva články obsahu paedagogického. V »Listech filologických«, jichž spoluredaktorem jest od r. 1899, uveřejnil 17 článků z oboru klassické filologie, týkajících se Plauta, Homéra, Bakchylida, Thukydida, Platóna, Démosthena, Aristotelovy Ústavy athénské, epigrafiky, řeckých papyrů, řec. divadla a topografie athénské. Mimo »Listy filologické« uveřejnil tyto vesměs cenné a důkladné práce: *O jevišti divadla řeckého* (Progr. gymn. v Žitné ulici v Praze, 1895); *Divadelní představení v starých Athénách* (»Věstník českých professorů«, roč. VI., str. 183 sl.); *Co nám vypravují řecké nápisy* (»Česká Revue«, roč. V., str. 210 sl. a 309 sl.); *Původní plán Erechtheia* (»Sborník prací historických na počest J. Golla«, str. 41 sl.); *Řecké divadlo* (Praha, 1905—9, 4 části); *Jak studovati klassickou filologii?* (t., 1907). Dále opatřil 2. přepracované vydání Desoldova překladu Platónova Prótagory a Euthyfrona (t., 1894), 5. opravené a rozmnožené vydání Saskovy Mythologie Řekův a Římanův (t., 1898) a 8., úplně přepracované vydání prvního dílu Niederlovy Mluvnice řeckého jazyka (t., 1907). Mimo to uveřejnil hojné recense o filologických publikacích domácích i cizích v »Listech filologických«, v »Athenaeu«, ve »Wochenschrift für klassische Philologie«; v »Listech filologických« pocházejí »Drobné

zprávy«, v nichž referuje se stručně o nových badáních a publikacích filologických, z největší části od G-a. Jest též spolupracovníkem Ottova Slovníku Naučného.

* **Grocholski** Stanisław, malíř polský (* 1858), vzdělal se v Krakově, ve Vídni a v Mnichově, od r. 1885 usadil se v Mnichově, kde zařídil si malířskou školu. Z jeho obrazů jmenujeme: *Nemocné dítě*, *Čarodějka* a z nejlepších *Židé modlící se ve vagoně*.

Gromčevskij B. L., cestovatel ruský, † 1905.

Groninky 1), hl. m. provincie t. jm. v Nizozemsku, má 73.278 obyv. (1906). — G. 2), provincie v Nizozemsku, má 2298 km^2 a 323.888 obyv. (1906), 139 na 1 km^2.

Grónsko, veliký ostrov polární, bylo předmětem čilé činnosti výzkumné v posledních desitiletích. Dnes známy jsou celkové jeho obrysy, které zejména na severovýchodě velmi značně se liší od hypothetické čáry starší. Na severu ostrov Markhamův a Heilprinova země dříve počítaly se ke G-ku, ač jsou ostrovy samostatné. Sídla a život Eskimáků grónských, zejména těch, kteří bydlí na dalekém severu a na východním pobřeží vně dánské oblasti osadní, staly se předmětem pečlivého studia vědeckého. Dánská osada G. má 88.100 km^2, podle jiného data přes 110.000 km^2 s 11.893 obyv., 11.621 Eskimáky a 272 Evropany. V organisované území nenáleží dosud kmenové při Smithově průlivu a na východním pobřeží. Dovoz r. 1906 činil 1,027.000, vývoz 432.000 dánských korun.

Na západním pobřeží působily od r. 1895 některé officiální výpravy dánské v části obydlené, Peary r. 1901 doplnil dosavadní své výzkumy v nejsevernější části ostrova a dokázal, že souše nesahá za 84° s. š., na západním pobřeží působili Engell a Schjörrning r. 1902 v okolí Tasiusakského fjordu, Engell studoval pak 1903—4 pohyby ve vnitrozemském ledovci. Po 2½ roku badala literární výprava dánská, jíž účastnili se Mylius Erichsen, Knud Rasmussen a hrabě Moltke, při Melvilleově zátoce na sev.-záp. pobřeží s velikými výsledky v oboru geografie a ethnografie. Hornická výprava vedením E. Brunnerstedta objevila v záp. G-ku bohatá ložiska mědi a kryolithu, na něž vydáno právo kutací. Archaeologická výprava D. Brunna r. 1903 nalezla podél západního pobřeží asi 100 zřícenin osad Vikingů. W. Thalbitzer konal ethnologická zkoumání r. 1905 v okolí Diska a Egedesminde a pak téměř rok 1905–6 strávil v Angmaksaliku na vých. pobřeží. V létě 1906 konali vědecká studia na záp. pobřeží R. Trebitsch a G. Stiasny z Vídně. V zimě 1906—7 K. Rasmussen se svou sestrou konal ethnografická studia v okolí Umanaku a ohledal pobřeží až k mysu Yorkskému. R. 1907 dánská vláda založila na ostrově Disku biologickou stanici, prozatím pro 5 let. Od r. 1907 dlí Cookova výprava na sev.-záp. pobřeží u Etahu. Na pobřeží východním dvě výpravy, vedené Amdrupem, prozkoumaly území mezi 60° a 70° s. š. R. 1899 badal tu Nathorst, r. 1900 zoolog H. Kalthoff prozkoumal fjord císaře Františka Josefa I., v l. 1901—2 C. Krunse se svou chotí prozkoumal okrsek angmaksalický po stránce přírodovědecké a ethnologické. Výprava vévody Filipa Orléanského vedením A. de Gerlache prozkoumala vých. pobřeží až k 79° s. š. a nalezla u mysu Filippova na 79° 36' s. š. zříceniny eskimáckých sídlišť. Průzkum pobřeží v nejzazším severovýchodě až ke konečnému bodu výzkumu Pearyova provedla výprava, kterou vedl Mylius Erichsen (v. t., Dopl.) r. 1906. Výsledky její přes tragický konec hlavních účastníků jsou velmi významné. Srv. Peary, Northward over the great ice (New York, 1898, 2 sv.); Brunn, Faröerne, Island of Grönland (Kodaň, 1901); J. Fischer, Die Entdeckungen der Normannen in Amerika (Freiburg v B., 1902); Gerlache, La Banquise et la côte Nord-Est du Grönland au Nord du 77° L. N. en 1905 (»La Géographie«, 1906); Lorentzen, Adskillelse of Handel og Administration i Grönland (Kodaň, 1906); Mylius Erichsen a Moltke, Grönland, 1902—4 (t., 1906); týž, Grönland (t., 1907); Först, Geschichte der Entdeckung Grönlands von den ältesten Zeiten bis zum Anfang des 19. Jhdts. (Erlanky, 1906); Rasmussen, Neue Menschen (dán. v Kodani, něm. v Bernu, 1907); Kort over Grönland 1:2,000.000 (4 listy, Kodaň, 1906).

* **Groos** Karl, filosof a aesthetik něm. (* 1861 v Heidelberce), jest od r. 1901 professorem v Giessech. Zdůrazňuje ve svých aesthetických pracích pud hravosti jakožto základ aesthetické záliby. Sem spadají jeho *Einleitung in die Aesthetik* (1892); *Die Spiele d. Tiere* (2. vyd., 1907); *Die Spiele des Menschen* (1899); *Der ästhetische Genuss* (1902); *Das Seelenleben des Kindes* (2. vyd. rozšířené a přepracované, 1908).

* **Grootfontein**, hl. m. distriktu v sev.-vých. části Německé Jihozápadní Afriky, při pramenech levého přítoku řeky Omurambu Omatako v úrodné krajině, se 170 obyv., z nich 21 je Němců. Zde usadili se r. 1885 Boerové z Transvaalu a založili svobodný stát Upingtonii, ale již r. 1886 uznali ochranu německou.

Gropius 2) Martin, architekt něm., † 1880.

* **Gross** Hans, kriminalista něm. (* 1847 ve Št. Hradci). Po absolvování práv vstoupil r. 1869 ve svém rodišti do státní soudní služby; r. 1899 byl jmenován řádným professorem trestního práva na universitě v Černovicích, r. 1902 přešel na německou fakultu v Praze, od r. 1905 jest professorem téhož předmětu ve Št. Hradci. Jest původcem myšlenky kriminálních musei pro vyučovací účely a zřídil prvý takový ústav ve Št. Hradci. Napsal: *Entwurf einer Rechtsentwickelung* (Št. Hradec, 1873); *Ueber die Ehrenfolgen bei strafrechtlichen Verurteilungen* (t., 1874); *Die Entscheidungen des obersten Gerichts- u. Kas-*

sationshofes über den § 199a des Strafgesetzes, 1850–1878 (Vídeň, 1880); *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik* (Št. Hradec, 1893; 4. vyd. Mnichov, 1904; přelož. do sedmi jazyků); *Lehrbuch für den Ausforschungsdienst der Gendarmerie* (2. vyd. Št. Hradec, 1895); *Kriminalpsychologie* (t., 1898); *Gaunerwörterbuch* (podle C. Karmayra, Lip., 1899); *Gaunerzinken der Freistädter Handschrift* (t., 1899); *Enzyklopädie der Kriminalistik* (t., 1900); *Raritätenbetrug* (Berl., 1901); *Gesammelte kriminalistische Aufsätze* (Lip., 1902); *Die Erforschung des Sachverhalts strafbarer Handlungen* (Mnichov, 1902). Od r. 1898 G. vydává »Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik« (v Lipsku).

G. 3) Ferd., feuilletonista něm., † 21. pros. 1900 ve Vídni.

* **Gross** Gustav, politik rak. (* 1856 v Liberci). Byl 1877—81 ve státní službě, načež věnovav se studiu nár. hospodářství stal se mimoř. professorem toho odboru na víd. universitě. R. 1889 zvolen za Jihlavu do posl. sněmovny a připojil se zprvu ke spojené něm. levici, z níž však r. 1896 vystoupil a činně se účastnil boje proti Badeniho jazykovým nařízením r. 1897. R. 1902 zvolen i do moravského zem. sněmu. Nyní G. náleží německé straně pokrokové. Napsal: *Die Staatssubventionen für Privatbahnen* (Víd., 1882); *Die Lehre vom Unternehmergewinn* (Lip., 1884); *Karl Marx, eine Studie* (t., 1885); *Wirtschaftsformen und Wirtschaftsprincipien* (t., 1888).

Grosse 1) J. W., básník a novellista něm., † 1902.

* **Grossekowa**, roz. z Nowických, Marja Konstancja, spis. pol. (* 1864), vzdělala se ve Varšavě a měla vstoupiti na mathematic. fakultu v Paříži, ale z nedostatku prostředků přijala na venkově místo vychovatelky. Píše básně, z nichž *Apoteoza* a *Hafciarka* byly vyznamenány na konkurse časop. »Prawda«. Sbírku jich, *Poezje*, vydala ve Varšavě (1902).

Grossmannová-Brodská Ludmila. První své literární prvotiny uveřejnila ve Štolbově a Nevšímalově »Palečku«. Napsala celou řadu menších spisů pro útlejší mládež, z nichž uvádíme: *Dobrodružství barona Prášila* (Praha, 1897); *Dětské úsměvy* (Vel. Meziříčí, 1899); *V paprscích sluníčka* (t., 1900); *Jak život jde....* (t., 1900); *Vlastenecké rozpomínky* (t., 1901): *Nové povídky* (Praha, 1901); *V nebi i na zemi* (Vel. Meziř., 1903) a j.

* **Gross-Schüttüber**, ves v Čechách, viz Grosschod.

* **Groš** Karel, advokát v Praze (* 21. ún. 1865 v Praze). R. 1899 zvolen do sboru obec. starších, r. 1902 stal se II., r. 1903 I. náměstkem a r. 1906 starostou král. hl. města Prahy. Dr. *N.*

Grot 3) Nikolaj Jakovlevič, filos. rus., † 23. kv. (st. st.) 1899 v Kočetku nad Doncem. Životu a práci jeho posvěcena 51. kniha žurnálu »Voprosy filosofiji a psichologiji« (z r. 1900). Srv. též životopisnou stať V. Šenroka a studii Filosofskije vzgljady a naučnaja dějatělnosť N. J. G-a, jež tvoří úvod ke knize N. J. G., Filosofija i jeja obščija zadači (Petr., 1904). *Pp.*

* **Grot** Konstantin Karlovič, státník rus. († 1897), vzdělal se v carskoselském lyceu a byl gubernátorem samarským. Při zrušení roboty byl činným členem kommisse pro selské reformy, které předsedal N. A. Miljutin. R. 1863 uváděl v život systém akcizní a r. 1870 stal se členem státní rady. R. 1879 byl předsedou kommisse pro reformu vězenskou, a ač státní rada neschválila všech návrhů této kommisse, přece G. přičinil se o uplatnění hlavních zásad, jež pojaty byly v zákon z 11. pros. 1879. Později stal se státním sekretářem a ředitelem IV. oddělení carovy kanceláře.

Grote 2) Hermann, numismatik něm., † 3. bř. 1895 v Hannoveru.

* **Grotenfelt** Gustav, politik a dějepisec finský (* 1861). Absolvovav universitu v Helsingforsu, doplnil své vzdělání v Německu, načež se na téže universitě habilitoval. Z prací jeho finsky psaných dlužno vytknouti: *O trhu a městech finských za vlády prvních Vasovců* (Helsingfors, 1887); *Dějiny Finska v době reformace 1521–1617* (t., 1900–2). Znamenitá jest jeho německá práce *Die Wertschätzung in der Geschichte* (Lip., 1903). Od r. 1888 jest členem finského sněmu a předním vůdcem strany fennomanské.

Groth 1) Klaus, básník dolnoněmecký, † 1. čna 1899 v Kielu. Srv. Siercks, Klaus G., sein Leben u. seine Werke (Kiel, 1899); Bartels, Klaus G. (Lip., 1899).

* **Grotová** Natalie Petrovna, spisovatelka rus., manželka Jak. Kar. Grota (v. t. 2), rozená Semenovová (* 1824 — † 1899), psala do rozmanitých časopisů o otázkách paedagogických a jiných, účastnila se v některých pracích svého muže a po smrti jeho (spolu se synem Konstantinem Jakovlevičem Grotem [v. t. 4], dnes ředitelem všeobecného archivu minist. cis. dvora v Petrohradě) připravovala k tisku jeho korrespondenci a spisy. Z knih jejích jmenujeme: *J. K. Grot* (Petr., 1895); *Iz semejnoj chroniki* (t., 1900, posmrtné vydání). *Pp.*

Grove 1) sir William, právník a fysik angl., † 2. srpna 1896 v Londýně. — G. 2) sir George, inženýr a hudební znalec angl., † 30. kv. 1900 v Londýně.

Grube 3) V. F., lékař rak., † 1898.

Gruber 9) Joseph, lékař, odešel r. 1898 do výslužby a zemřel 31. bř. 1900.

* **Gruber** Max, lékař něm., syn G-a 7) Ign. (* 1853 ve Vídni). Vystudovav lékařství ve Vídni, byl assistentem při chem. laboratoriu a habilitoval se pro hygienu. R. 1884 stal se mimoř. prof. hygieny ve Št. Hradci, po třech letech přešel do Vídně, kdež se r. 1892 stal ř. prof. téhož oboru. Ježto pak vláda nechtěla vyhověti jeho návrhům na zřízení vhodného ústavu hygienického, odešel r. 1902 do Mnichova jakožto

prof. hygieny a bakteriologie. Práce jeho spadají v obor bakteriologie (agglutinace, immunita), zdravotnictví (filtrace vody, desinfekce vodními parami), zvláště t. zv. sociální hygieny. Zvláště sluší jmenovati: *Das Lebenswerk Pasteurs im Zusammenhang mit der gesamten Entwickelung der Bakteriologie* (1895); *Die bauliche Neugestaltung der Wiener medizinischen Fakultät* (1895); *Die Prostitution vom Standpunkte der Sozialhygiene aus betrachtet* (1900, 2. vyd. 1906); *Führt die Hygiene zur Entartung der Rasse?* (1903); *Hygiene des Geschlechtslebens dargestellt für Männer* (2. vyd. 1904) a j. v.

* **Gruber** Christian, geograf něm. (* 1858 ve Wassertrudingen — † 1906 v Mnichově). Studoval v l. 1878—83 techniku v Mnichově a byl od r. 1886 učitelem na městské škole obchodní, kde pak se stal professorem a působil až do smrti. Byl velmi činný v různých oborech geografie, zejména však úspěšně v geografii hospodářské; napsal mimo mnohé jiné: *Die Isar nach ihrer Entwickelung und ihren hydrolog. Verhältnissen* (Mnichov, 1899); *Das Ries, eine geographisch volkswirtschaftliche Studie* (Štutgart, 1899); *Wirtschaftsgeographie Deutschlands und der ausserdeutschen Kulturstaaten* (Lip., 1904); *Geographie als Bildungsfach* (t., 1904); *Wirtschaftsgeographie mit eingehender Berücksichtigung Deutschlands* (t, 1905); *Deutschlands Stellung auf dem Weltmarkt und deren Ursachen* (1906); *Ueber Wirtschaftsgeographie und wirtschaftsgeographischen Unterricht* (1906). Od r. 1885 vydával »Uebersichten uber die zur Landeskunde Bayerns erschienene Literatur«.

* **Gruber** Josef, polit. oekonom čes. (* 3. list. 1865 v Luži v Čechách). Studoval na gymnasiu v Litomyšli, od r. 1885 pak na čes. práv. fakultě v Praze, kde r. 1890 nabyl hodnosti doktorské. Byl po léta úředníkem (koncipistou, pak sekretářem) obchodní a živnostenské komory v Praze. R. 1901 habilitoval se za soukrom. docenta politické oekonomie na právn. fakultě čes. univ. v Praze. V lednu 1907 jmenován řádným professorem věd právních a státních na české technice v Praze. Vykonal cesty po Rakousku, Uhrách, Německu, Dánsku, Švédsku, Belgii, Hollandsku, Francii, Švýcarsku a Italii. Od r. 1896 jest redaktorem »Obzoru Národohospodářského«. Uveřejnil: překlad K. Bücherova »Vznik národního hospodářství« (1897, v Laichterově Výboru); Obchodní Sborník, část II., III., IV. a V. (1898—1900, oddíly *Veřejná správa živnost. a obchodní*; *Obchod tržní*; *Obchody splátkové a výprodeje*; *Živnost. inspektoři*; *Živn. společenstva a spolky*; *Obchodní a živn. komory*; *Výstavy, musea a školy obchodní*; *Míry a váhy*; *Veřejná skladiště*; *Pošta, telegraf a telefon*); dále: *Hospodářství a národnost v poměrech českoněmeckých* (1900, otisk z »O. N.«); *O světovém hospodářství* (1900); *Obchodní a živn. komora v Praze v prvním půlstoletí svého trvání* (1900, týž spis po německu ve 2 dílech, 1900 a 1901); *Finanční principy moderních prostředků dopravních* (1901); *O vodních cestách a vodní dopravě námořní a vnitrozemské* (1902); *Několik dat z hospod. statistiky* (1902, otisk z »O. N.«); *O komorách obchodních a živnostenských* (1903); *Průplavní projekty v Rakousku s čes. hlediska národněhospodářského* (1903, otisk z »O. N.«); *O vývoji živnost. zákonodárství v Rak. a o cílech reformy živn.* (1904); *Idea soběstačnosti v dějinném vývoji hospodářském* (1904, otisk ze »Sborníku věd práv. a státních«); *Nejnovější pokusy o reformu živnost. zákonodárství* (1906); *Splavnění Vltavy nad Prahou* (1907); *Technické museum pro král. České* (1908); *Obch. a živn. komora v Praze, její vývoj, dnešní činnost a organisace* (1908). Četná jsou G-ova pojednání v »Obzoru Národohosp.«, »Čase«, »Naší Době«, »České Revui«, »Čechische Revue«, »Rozhledech«, »Žen. Světě«, »Přehledu«, »Finanč. Listech«, »Nových Zprávách«, »Sonderjydske Aarboger« v Kodani a j., řada statí v Ottově Slovn. Naučném, zejm. z oboru živn. a dopravní politiky, celkem větších článků (kromě kratších zpráv, kritik a pravidelných rozhledů hospodář., finančních a dílem i sociálních v »Obzoru Národohosp.« a 1895—1905 »Naší Době«) na 150. Veřejné přednášky z oboru nár.-hosp. a soc. i hosp. politiky v universitních extensích, na kursech národohosp., živnost.-právních, tarifních a pod., v státovědecké a Čes. národohosp. společnosti a j. přes 120. G. jest dopisujícím členem Čes. akademie cís. Frant. Josefa, řádným členem a generálním jednatelem Národohospodář. ústavu při České akademii, členem poradního sboru pro vodní dráhy při c. k. ministerstvu obchodu, členem představenstva úrazové pojišťovny dělnické pro král. České v Praze, členem zemské rady železniční pro král. České, členem zemské statistické kommisse pro král. České v Praze, místopředsedou výboru pro konání lidových přednášek c. k. čes. vys. škol v Praze, místopředsedou sociálně-humanitní kommisse král. hlav. města Prahy a předm., místopředsedou Povltavské Jednoty v Č. Budějovicích a předsedou místního odboru této Jednoty v Praze, členem ředitelstva Jednoty k povzbuzení průmyslu v Praze, členem rady Národopisného Musea českoslov. v Praze, předsedou České společnosti národohospodářské (do konce 1908), členem c. k. zkušebních kommissí pro státní zkoušky odboru státovědeckého v Praze, pro kandidáty professury na vyšších školách (akademiích) obchodních, pro státní zkoušky z odboru zemědělsko-technického a oddělení zeměměřič. na c. k. čes. vys. škole technické v Praze, r. 1907—08 byl děkanem obecného oddělení téže vysoké školy techn. Byl (1901) vyznamenán zlatým záslužným křížem s korunou. Za své působnosti v pražské obch. a živn. komoře byl dlouholetým referentem v oboru školství průmyslového a obch., vodních drah, železnictví a tarifnictví, akce ke zvelebení malých živností a technologického prům. musea komorního.

* **Gruda** Antonín, čes. poslanec a buditel ve Slezsku (* 1844 v Mokrých Lazcích u Opavy — † 21. ún. 1903 v Kateřinkách). Studoval na gymnasiu v Opavě a Kroměříži, bohosloví v Olomouci, kde r. 1867 vysvěcen. Jako kaplan studoval práva a r. 1885 povýšen na doktora na české universitě. Stal se farářem v Mokrých Lazcích a r. 1897 v Kateřinkách. Od r. 1890 zastupoval obce opavské na sněmu slezském a o český lid ve Slezsku získal si hojné zásluhy. R. 1870 byl při založení »Opavského Týdeníka«, který v l. 1875—80 také řídil. R. 1878 založil »Matici Opavskou«, spolek pro kulturní vývoj českého lidu ve Slezsku, a byl osvědčeným jejím starostou. Byl jmenován konsistorním radou a přísedícím konsistoře biskupa Strossmajera v Djakově. Dr. *N.*

Grudziadz, město v prus. vládním obvodě kwidzynském, má 35.953 obyv. (1905).

* **Gruić** Sava, politik a generál srbský (* 1840). Absolvovav vojenskou školu v Bělehradě, vyslán byl do Německa a Ruska studovati vojenské vzory. R. 1873 byl pro ostré útoky na zlořády v srbské armádě zbaven hodnosti vojenské, brzy však rehabilitován a ustanoven ředitelem arsenálu v Kragujevci. Za války s Tureckem r. 1876 byl vrchním velitelem srbského dělostřelectva. Roku následujícího, stav se jako plukovník ministrem vojenství, zahájil energicky reformy v zanedbané armádě. Po demissi r. 1878 stal se vyslancem srbským v Sofii, r. 1882 v Athénách a tři léta později v Petrohradě. R. 1887 stal se ministrem vojenství a na krátkou dobu též ministerským předsedou. R. 1889 opět sestavil nový kabinet, který se udržel až do února 1891. Po pádu kabinetu byl jmenován vyslancem v Cařihradě. V l. 1893—94 byl opět ministerským předsedou. Po demissi zůstal v Bělehradě jako generál zálohy. Smýšlením G. jest umírněný radikál.

Grujić 1) Nikanor, bohoslovec a spis. srbský, † 8. dub. 1887 v Pakraci v Chorvatsku.

Grum-Gržimajlo 2) Grigorij Jefimovič, cestovatel rus., vydal posud 3 díly svého *Opisanije putěšestvija v Zapadnyj Kitaj* (Petr., 1896—1907).

* **Gruna**, hrad Glomačů, viz Grona.

* **Grund** Alfred, geograf něm. (* 1875 na Smíchově u Prahy), studoval v l. 1895—1900 ve Vídni a v Berlíně, habilitoval se r. 1904 pro všeobecnou geografii na universitě vídeňské a r. 1907 následoval svého učitele A. Pencka jako mimořádný professor do Berlína. G. jest od r. 1900 spolupracovníkem historického atlantu rakouských alpských zemí, cestoval v l. 1901, 1902 a 1905 po Bosně a Hercegovině, r. 1904 v severní Africe, r. 1905 a 1906 v Malé Asii, r. 1907 v Norsku; v l. 1905—07 byl redaktorem ročenky »Geographischer Jahresbericht aus Oesterreich«. Vydal vedle četných menších studií, zejména z oboru geomorfologie, díla: *Die Veränderungen der Topographie im Wiener Walde und Wiener Becken* (v Penckových »Geographische Abhandlungen«, Lip., 1901); *Die Karsthydrographie. Studien aus Westbosnien* (t., 1903); *Landeskunde von Oesterreich-Ungarn* (Lip., 1905).

* **Gruner** Hans, něm. cestovatel po Africe (* 1865 v Jeně), studoval mathematiku a fysiku na univ. v Jeně, zoologii a botaniku ve Freiburce v Br., zabýval se pak v l. 1887—91 studiemi chemickými, geologickými a geografickými a pracoval na hvězdárně v Jeně. R. 1892 byl pověřen úkolem proměniti vojenskou stanici Misahohe v něm. afr. osadě Togo ve vědeckou stanici pozorovací a r. 1894 vedl výpravu do vnitrozemí téže osady, prošel Gurmou, dorazil do Say na Nigiru, navštívil Gando a vrátil se územím Borgu do Toga, kde stal se velitelem stanice Sansanne Mangu. Ujednal mnoho ochranných smluv na své výpravě, z nichž však jen malá část byla později uznána, neboť současně působil v témž území Francouz Decoueur pro rozšíření protektorátu francouzského. G. jest posud jako okresní správce ve službách osadní správy v Togu.

Grunewald, villová čtvrt Berlína při nádraží grunewaldském, má gymnasium, lesní úřad, mnoho pěkných letohrádkův a 3230 obyv.; povstala r. 1889.

Grünhut Karl, právník rak. Z dalších spisův uvádíme: *Wechselrecht* (Lip., 1897, 2 sv.); *Grundriss des österr. Wechselrechts* (t., 1899); *Lehrbuch des Wechselrechts* (t., 1900).

Grünne z Pinchardu 3) Philipp, pol. zbrojmistr rak., † 1902 v ústavě choromyslných.

Grunta, osada v Čechách; 22 d., 141 obyv. č. (1900). Při zdejším kostele obnovena r. 1900 nábožen. maticí fara. Kostel vystavěn poč. XIX stol. na místě kdysi velikého chrámu gotického.

* **Grunwald** (*Grünwalde*), ves ve starých Prusích, v okr. královeckém na cestě z Gildenburgu do Hohensteinu, podle níž zvána bývá také velká bitva, svedená u nedalekého Tannenberka (v. t. 2).

* **Grünwald** Beneš, básník a spis. čes. (* 1867 v Praze). Vystudovav akadem. gymnasium a práv. fakultu v Praze, byl od r. 1891 praktikantem a potom auskultantem při okr. soudě a od r. 1896 jest okr. tajemníkem na Kladně. Cestoval mnoho po Čechách, Moravě a Slezsku, po Francii, po Belgii, po Italii, Švýcarsku, sev. Uhrách, Dalmacii a Černé Hoře. Samostatně vydal sbírky veršů: *Srdcem i kosmem* (Praha, 1898); *Zpěvy od bran zamčených* (t., 1901); jeho drobná belletrie roztroušena je po časopisech. Vedle toho pěstuje i hudbu, jak svědčí: *Klavírní suita* a *Sonata pro klavír* (Berlín) a jiné klavírní skladby v hudeb. příloze »Zlaté Prahy« roč. IX. a XI.

Gruson Hermann, průmyslník něm., † 31. led. 1895 v Magdeburce.

Gruss 4) Gustav, astronom čes., 15. čce 1897 jmenován řádným professorem astronomie na čes. univ. v Praze. R. 1902 zvolen

za řádného člena v mathematicko-přírodovědecké třídě Král. české společnosti nauk. Nákladem České akademie vydal dvojdílný spis: *Základové theoretické astronomie* (Praha, 1898, 1900). Z dalších prací uvádíme jen: *Příspěvek k algebraické části problému pro určení dráhy planety ze tří pozorování* (»Rozpravy« České akademie, II. třída. XIII. sv. č. 5); *Příspěvek k výpočtu parabolické dráhy komet ze tří posic* (t., XVI. sv. č 10).

* **Gruszecki** Artur, spis. pol. (* 1852 v Kołomyji), v Krakově vydával »Dwutygodnik archeologiczny« a byl redaktorem časop. »Wędrowiec«. V povídkách jeho patrný jest vliv Zolův. R. 1899 podnikl cestu do Brazilie, aby prozkoumal život pol. vystěhovalcův. O sobě vydal: *Tuzy* (Varš., 1894); *Nawrócony* (t., 1901); *Większościa* (t., 1902); *W tysiac lat* (t., 1902); *Na swobodzie* (t., 1903); *Tam, gdzie Wisła sie kończy* (t., 1903, 2 d.) a j. Do češť. přeloženo: »Přemožení«, povídka, přel. Břetislav Skalský (Praha, 1903); »Ve starém dvoře«, pov., přel. t. (Č. Bud., 1901).

* **Gruševskyj** Michail viz Hruševskyj.

Grützmacher L., virtuos na violoncello, † 26. ún. 1900 ve Výmaru.

Gruž, přístavní město Dubrovníka v Jižní Dalmacii, jest od r. 1901 konečnou stanicí trati v Gabele připojené k železnici Metković-Sarajevo, má 1546 obyv. srbochorvat.; r. 1902 přistalo tu 1360 lodí s 422.901 *t*. Má mnoho nových vill a vzmáhá se právě jako Dubrovník rostoucí návštěvou turistů a lázenských hostí.

* **Gryphia**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 25. říj. 1902. Označení (496). *Kvn.*

* **Grzybów**, dnes část města Varšavy, před r. 1650 osada Židům vyhrazená, kteří živili se drobným obchodem a průmyslem. R. 1650 Jan Grzybowski, starosta varšavský, obdržel privilej, aby tu založil městečko, které po něm bylo nazváno a r. 1771 spojeno s Varšavou. Konaly se tu pak trhy na dobytek a seno.

Gsell-Fels Theodor, spis. něm., † 12. říj. 1898 v Mnichově.

Gstom (nikoli Gstorn) viz Staň.

Guadalajara 1) G., prov. špan., má 12.113 km^2 a 206.539 obyv., 18 na 1 km^2. — G. 2), hl. m. před., má 11.144 obyv. (1900). — G. 3), hl. m. mexického státu Jalisco a po Mexiku nejdůležitější město republiky, má 101.208 obyv. (1900). Od té doby, co připojena je k síti centrální dráhy mexické, rozvíjí se velmi rychle v hospodářské centrum západních států středního Mexika. Je křižovatkou a centrem železničních trati Irapuato-G., Ameca-Etzatlan-G., Manzanillo-Colima-G. Spojení do přístavu San Blas je již projektováno. Velkolepá elektrárna v kañonu Rio Lerma u Oblatos má veliký význam pro další rozvoj města a okolí.

Guadalupe Hidalgo, slavné poutní město v Mexiku, má 5834 obyv. (1900).

Guadeloupe, ostrov v Malých Antillách, francouzská država, má 1603 km^2 plochy a 157.806 obyv. (1901), 98 na 1 km^2, s 5 dependencemi pak 1870 km^2 a 182.418 obyv. Rozpočet vykazuje r. 1906 4,755.962 fr. příjmův a vydání, příspěvek Francie 430 000, státní dluh 9,328.820 franků. Hlavní kultury tropické jsou: cukrová třtina na 27.632 *ha* s 28.200 zaměstnanými, káva na 5138 *ha* se 7935 osobami, kakao na 2540 *ha* a maniok na 6926 *ha*, lesy dosud málo vykořistěné pokrývají 71.956 *ha*. R. 1906 vyvezeno celkem za 15,456 408 fr., dovezeno za 12,867.069 fr. R. 1906 navštívilo ostrov 376 lodí o 302.632 *t*. Spojení s Evropou prostředkují dvě linie paroplavební.

* **Guadelupe de Canelones**, m. v Uruguayi, viz Canelones 2).

La **Guaira**, hlavní přístav Spojených států venezuelských, má s předměstím Maiquetia 14.000 obyv. Přístav navštívilo r. 1905—6 264 lodí s 729.414 *t*. G. byla blokována s ostatními přístavy venezuelskými 1902—3 mezinárodním loďstvem.

Guam, ostrov v souostroví Marian v Tichém okeáně, byl r. 1898 postoupen Španělskem Spojeným Obcím sev.-amer. a jest jim nyní lodní stanicí. Má 10.879 obyv., z nich 7500 v hl. m. Agaña. Školství je nyní anglické, zemědělská pokusná stanice je spojena s praktickým kursem. Dovoz 1906—7 činil 94.622 doll., vývoz 16.738 doll., z čehož 16.555 doll. za kopru. Nové cesty jsou ve stavbě a přístav jest upraven. Má telegrafické spojení s Japem v Karolinách, s Manilou, ostrovy Boninskými, San Franciskem a s Menadem na Celebesu. Má měsíční poštovní spojení se San Franciskem.

Guanajuato 1), stát mexický, má 28.363 km^2 a 1,065.317 obyv. (1900). Průměrem let 1896 až 1901 dobylo se jen za 3 1 mill. pesos stříbra a zlata. — G. 2) hl. m. před., má 49.486 obyv. (1900). Veliká část města vystavěná z adobe, t. j. z hald starých stříbrných dolů, byla povodněmi rozrušena a nyní materiál stavební znovu moderními methodami se zpracovává k dobývání stříbra a zejména zlata.

* **Guantánamo**, hl. m. distriktu t. jm. republiky Kuby při zálivě t. jm. (Bahia de G.) na východním pobřeží Kuby v rovině velmi úrodné a dobře vzdělané, kde se pěstuje zejména třtina cukrová. Má cukrovary a 7137 obyv. (1899) a spojeno je železnicí s přístavem svým zvaným La Caymanera. Podle smlouvy z 2. čce 1903 jsou G. a Bahia Honda pronajaty za uhelné stanice Spojeným Obcím sev.-amer. za roční nájemné 2000 doll.

Guatemala 1), středoamerická republika, má 113.030 km^2 a 1,842 134 obyv. (1903), z nich 750.615 bělochů a míšenců a 1,091.519 Indiánův a černochů, 15 na 1 km^2. Stát nemá žádného vztahu k církvím, školní návštěva je bezplatná a nucená; stát vydržoval r. 1903 1069 škol se 36.477 žáky. Státní ústav pro vyšší vzdělání má dobrou pověst po Střední Americe. Státní příjem činil r. 1906 30,500.773 doll., vydání 45,732.988 doll. Státní dluh vnější činil 1906 11,672.288 doll., vnitřní

55,130.181 doll. Podle státního zákona z r. 1894 půda státní s výjimkou hranic a pobřeží rozdělena jest v díly na prodej, které udílejí se však zdarma přistěhovalcům, obcím, školám neb na stavbu cest. R. 1906 vyvezlo se 683.124 *q* kávy, největší plantáže náležejí Němcům; 1680 akrů pokrývá tabák, cukru vyvezlo se r. 1906 15.719 *q*, banánů 516.719 klasů, kaučuku 3763 *t*. Vývoz dříví činil r. 1906 přes 200.000 m^2. R. 1900 vyvezlo se 13.118 *q* koží. Zlata dobývá se z náplavů Lav Quebradas u Yzabalu, stříbra v departm. Santa Rosa a Chiquimula, soli v departm. Alta Vera Paz a Santa Rosa. Vývoz r. 1906 činil 7,136.280 doll (kávy 6,159.695 doll., kaučuku 194.055 doll., dříví 178.440 doll., koží 280.565 doll., banánů 155.100 doll.), dovoz 7,220.760 doll., obchod jde ze dvou třetin do Spoj. Obcí. R. 1906 565 lodí o 948.657 *t* navštívilo přístavy guatemalské, z toho 422.229 *t* amerických lodí, 374.306 německých a 106.562 britských. Pravidelné hojné spojení do New Orleansu prostředkují lodi americké United Fruit Company. Železnic dostavěných je přes 700 *km*, nové projekty se uskutečňují. Ústava byla naposledy doplněna v čci 1903.

President Barrios vládl diktátorsky a dbal velmi prospěchu cizinců, zejména kapitalistů německých, súčastněných při zakládání kávových plantáží. Od r. 1897 byl nucen bojovati s povstalci a 10. ún. 1898 byl zastřelen před vládním palácem. Jeho nástupcem napřed prozatímně stal se licenciát Manuel Estrada Cabrera, který násilnými prostředky nejhrubšího zrna zlomil odpor proti sobě a udržel se až dosud v čele státu přes to, že mnohá povstání a spiknutí proti němu byla zosnována a do jisté míry i sympathiím v Mexiku se těšila. Cabrerovi podařilo se upevniti organisaci země, zlepšil státní hospodářství a podle vzoru Mexika podporuje usilovně investici cizího kapitálu.

Srv. Sapper, Das nördliche Mittelamerika. Reisen und Studien (Brunšvik, 1897; t., Ueber Gebirgsbau und Boden des nordlichen, Mittellamerika (Gotha, 1899), t., Mittelamerikanische Reisen und Studien aus den Jahren 1888—1900 Brunšvik, 1902); t., In den Vulcangebieten Mittelamerikas und Westindiens (Štutgart, 1905); Seler, Auf alten Wegen in Mexico und G., 1895—97 (Berl., 1900); t., Wissenschaftliche Ergebnisse einer Reise durch Mexico und G. (t., 1901); Niederlim, The Republic of G. (Philadelfia, 1898); Stephan, Le G. économique (Pař., 1906).

Guayana, země v Jižní Americe, jejíž severní díl zaujímají 3 kolonie: G. Britská má 246.470 km^2 a 295.848 obyv. (1903), 1·2 na 1 km^2, podle odhadu 1906 306.959 obyv. R. 1906—7 přistěhovalo se z Indie 2357, vystěhovalo 1410 kuliů, přistěhovalci z Východní Indie činí přes třetinu obyvatelstva Příjem kolonie r. 1906—7 činil 535.745, vydání 514.053 lib st. Cukr pěstuje se ve 45 velikých plantážích úhrnem na 72.390 akrech. R. 1906—7 vytěženo zlata za 311.740 lib. st., 4113 karátů diamantů za 6797 lib. st. Dovoz činil r. 1906—7 1,690.804 lib. st., vývoz 1,843.107 lib. st. R. 1906—7 navštívily přístavy kolonie lodi o 735.494 *t*. Železnice mají délky 151 *km*, vodní dráhy 740 *km*. — Srv. Crookall, British Guiana (Lond., 1898); Kirke, Twenty five years in British Guiana (t., 1898); Rodway, Guide-Book for British Guiana (Boston, 1898); Voeux, My colonial service in British Guiana etc. (Lond., 1903).

G. Nizozemská neboli Surinam má 129 100 km^2 a 75.465 obyv. (1905), 0·6 na 1 km^2; obyvatelstvo černošské, žijící více méně nezávisle, není v to pojato. Vydání kolonie r. 1907 činilo 4,373.000 holl. zl., příjem domácí 3,496.000, subvence 879.000 holl. zl. R. 1905 cukr pěstován na 5 plantážích (2166 *ha*) s 10,790.092 *kg*, kakao na 149 plantážích (17.003 *ha*) s 1,495.391 *kg* výtěžku. Zlata vyvezlo se r. 1905 za 1,402,176 holl. zl. R. 1905 navštívilo přístavy 224 lodí se 135.241 *t*. Dovoz r. 1905 činil 6,557.314 holl. zl., vývoz 4,431.733 holl. zl. V poslední době nákladem nizozemské zeměpisné společnosti byl vědecký prozkum G-ny Nizozemské proveden velmi důkladně. — Srv. Du Bois, Geologisch-bergmännische Skizzen aus Surinam (Freiberg, 1901); Thomson, Overzicht der geschiedenis van Suriname (Haag, 1901); Kol, Gegevens over Land en Volk van Suriname (Surinam, 1904).

G. Francouzská čili Cayenne má 78.900 km^2 a 32.908 obyv. (1901), 0·4 na 1 km^2, z nich 4097 sprostých zločinců, 2193 vypověděnců a 1885 Indiánů. Vlastní příjmy a vydání kolonie činily r. 1907 3,247.395 fr., vydání Francie zejména pro trestaneckou kolonii 6,262.978 fr. Zemědělství je nepatrné, výtěžek ryžování zlata r. 1906: 117.470 uncí, dále dobývá se stříbro, železo a fosfáty. R. 1906 činil dovoz 14,548.756 fr., vývoz 10,498.795 fr.; více než tři čtvrtiny obchodu jest se zemí mateřskou. — Srv. Maurel, Histoire de la G-ne française (Pař., 1896); Radway, In the Guiana forest (3. vyd. Lond., 1897); Brousseau, Les richesses de la Guyane française (Pař., 1901); Levat, La Guyane française en 1902 (t., 1902); André, Naturalist in the Guianas (Lond., 1904).

Hraniční spory mezi koloniemi a sousední G-nou Brazilskou a Venezuelskou byly vyřízeny již z části smlouvami: r. 1899 mezi Venezuelou a Britskou G-nou, r. 1900 mezi Brazilií a Francouzskou G-nou, r. 1905 mezi Francouzskou a Nizozemskou G-nou.

Guayaquil, hlavní přístav jihoamer. republiky Ecuadoru, má 51.000 obyv. (1893), vývoz činil roku 1902 18,106.038, dovoz 14 442 984 sucres.

***Gubarev** Aleksandr Petrovič, lékař rus. (* 1856). Vystudovav lékařství v Moskvě, byl nejprve činný jako anatom, r. 1897 stal se prof. porodnictví a gynaekologie v Moskvě, kdež působí posud. Jest činný též jako spisovatel odborně lék.

Guberti N. V., bibliograf rus., † 1896.

Gubin, město v prus. vlád. obvodě Frankfurt n. O., má 36.636 obyv. (1905).

* **Gubrinowicz** Bronisław, spis. pol. (* 1870 ve Lvově), vzdělal se v rodišti, kde dosáhl doktorátu, načež studoval na universitě berlinské a pobyl jako zástupce krakovské akademie v Římě, při čemž konal studia v archivu vatikánském. Později stal se skriptorem knihovny Ossolińských ve Lvově. Vydal o sobě řadu studií literárněhistorických, jako: *K. Brodziński* (Lvov, 1892); *W. Reklewski* (t., 1893); *P. Dantyszek* (t., 1894); *Malarze na dworze Jana III.* (t., 1896); *Romans w Polsce za czasów Stanisława Augusta* (t., 1904) a j. Mimo to pořídil kritické vydání »Pamiętnika Paska« (t., 1898) a nové vydání díla A. Małeckého o J. Słowackém (t., 1900).

* **Gubuluvajo**, Buluvajo, Bulawayo, hl. m. země Matabelů v britské kolonii Jižní Rhodesii v Africe jižní, sídlo správy anglické jihoafrické společnosti, leží 1400 *m* n. m. v úpatí Matoppo Hills ve vrchovišti řeky Guay při toku Zambesi, má municipální zřízení, asi 6000 obyv., z nichž 3000 bělochů, 4 kostely, 8 škol, nemocnici, bursu, 2 divadla, vodovod, elektrické osvětlení. Rozkládá se v pusté, prašné rovině a vystavěno je ve čtvercových blocích podle amerického způsobu se širokými ulicemi. Podnebí má zdravé. G. jest důležité střediště železniční sítě. Zde spojuje se hlavní trať od Kapského města s drahou přes Salisbury do Beiry i s tratí do Severozápadní Rhodesie, jiné dvě trati dosud nedokončené vedou do zlatých polí u Gwanda a dále v úvodí Limpopa. Do r. 1893, kdy říše Matabelů byla Angličany ztroskotána, G. bylo sídlem krále Matabelů Lobengoely.

Gučetić Stjepan srv. Jihoslované, str. 440 *b*. — G Bendevišević Savko srv. Jihoslované, str. 441 *b*. — G. Ivan srv. Jihoslované, str. 448 *a*.

* **Gudel** Vladimir, spis. chorv. (* 1869 v Krapině), jest professorem v Záhřebě a napsal hojně studií o literatuře chorvat., z nichž větší jsou: *Stare kajkavske drame* a *Njemački upliv u hrvatskoj knjizevnosti* (»Vienac«, 1903).

* **Gudrich** Rudolf, odborný spis. čes. (* 1862 v Hrabyni u Opavy). Absolvovav něm. ústav učitel. v Opavě, stal se učitelem v Kylešovicích a od r. 1897 jest naducitelem v Raduni u Opavy. Již jako student byl všestranně činný v životě spolkovém i veřejném, zakládal zejména ochotnická divadla, vynikl jako první zakladatel a organisátor čes. hasičských sborů a měl veliké účastenství v posílení čes. národnosti a rozvoji duševního i hmotného života ve Slezsku. Vydal: *Zakládání a úřadování čes. sborů dobrovolných hasičů* (Raduň, 1894); *Návod, jak vykonávati roční prohlídku požární* (t., 1896); *Rádce pro čes. sbory hasičské* (t., 1897). R. 1897 počal vydávati odborný časopis »Slezský Věstník hasičský«, jejž r. 1901 přeměnil v list politický »Slezský Věstník« s odbornou přílohou, čímž zůstal list orgánem hasičstva čes. ve Slezsku.

Guerrero, stát v republice Mexické, má 66.477 km^2 a 479.205 obyv. (1901). Utrpěl velmi značně velikými zemětřeseními v l. 1899, 1902 a 1906, zejména jeho západní hornatá část.

* **Guesde** Jules Basile, kollektivista franc. (* 1845 v Paříži); vystupoval nejprve jako republikánský žurnalista proti císařství, potom r. 1871 pro své účastenství při komuně unikl pětiletému žaláři odchodem do Švýcar, vrátil se ke konci r. 1876 a vydával týdeník »Égalité«. R. 1880 s Marxem, Engelsem a Lafarguem vypracoval politicko-oekonomický programm, který potom přijat byl na kongressu v Havru, a hájil ho i na dále proti t. zv. straně possibilistů. Do sněmovny volen byl r. 1893. Vedle obsáhlé činnosti žurnalistické vydal o sobě spisy, z nichž uvádíme: *Essai de catéchisme socialiste* (1878); *la République et les grèves* (1878); *le Programme du parti ouvrier, son histoire, ses considérants, ses articles* (s Lafarguem, 1883); *État, politique et morale de classe* (1901); *Quatre ans de lutte de classes à la chambre* (1902)

* **Guggenberger** Valerian, piarista a dlouholetý katecheta na gymnasiu v Rychnově n. Kn. (* 1845 ve Vicoměřicích na Moravě — † 1901 v Praze). R. 1869 vysvěcen na kněze. Vydal: *Katolická mravouka*. Pro 7. tř. gymn. (Praha, 1884, J. Otto); *Dějiny církve katolické pro střední školy* (t., 1888, J. Otto); *Katolická věrouka pro 6. tř. gymn* (Rychnov n. Kn., 2. vyd. 1898).

* **Guhrauerův rozvod** viz Rozvod, str. 21 *b*.

Guibert 4) Jos. Hip. srv. J. Paguelle de Follenay, Vie du cardinal G. (Pař., 1896, 2 sv.).

* **Guilbert** [gilbèr] Yvette, franc. umělkyně dramatická a lyrická (* 1869 v Paříži), původně choristka v Théâtre Variétés, potom solistka v jednom z předních Café concerts v Paříži, debutovala s úspěchem jako kabaretní zpěvačka i na svých pohostinných hrách v cizině. Napsala romány: *La Vedette* (1902) a *Demi-vieilles* (1902).

Guillaume 1) Claude, sochař franc., † 1899.

* **Guinea Francouzská** (*Guinée Francaise*), francouzská osada v západní Africe mezi $8^1/_2$ a 11^0 s. š. a 9^0 i 15^0 z. d., zaujímá pobřeží mezi Portugalskou G-eou a Sierrou Leone, ve vnitru pak hraničí s territoriem Senegambie a Niger i s republikou Liberií, má 275.100 km^2 a 1,470.000 obyv. (1904). Hl. m. jest Konakry na ostrově Tumba. Hlavní plodiny G ee F-ké jsou kaučuk, arachidy, bavlna, kopal a kolové ořechy. Obchod vzrůstá velmi rychle, r. 1907 činil dovoz 16·34 mill. fr., vývoz 15·99 mill. fr., z toho dovoz z Francie 6·095 mill. fr. a vývoz do Francie 5·496 mill. fr., přístavy navštívilo 460 lodí o 475.000 *t*. Železnice mají 220 *km* délky, hlavní trať dostavěna jest až na horní Niger. G. F. je částí francouz-

ské Západní Afriky, v čele jejím je guverneur s 6člennou radou správní. Aspe-Fleurimont, La Guinée française. Conakry et Rivières du Sud (Pař., 1900).

Guinea Nová, veliký ostrov sev. od Australie, je ve vnitru svém posud z veliké části neznáma. Prozkum děje se hlavně v zájmu tří koloniálních držav evropských států, jež se o G eu N-vou dělí. O probadání britské části největší zásluhy si získal dlouholetý guvernér Mac Gregor. R. 1904 působila tu ethnografická výprava vedením majora C. Danielse, r. 1905 A. Hunt a od r. 1906 nový guvernér Ch. Robinson. V nizozemské části pracovaly zejména výpravy A. Wichmanna 1902—3, veliká, kterou vedl Posthumus Meyjes, pak Rochemont, van Dissel, van Oosterzee 1904—5, Hondius van Herwerden 1905—6, van Hille 1902—6, Ruys 1905, Lorentz 1906. Vnitrozemí nizozemské části zůstává přese všechno úsilí až posud nejméně známo. V německé části badali Hellwig 1893, Ehlers 1895, 1896 Tappenbeck, Lauterbach a Kersting procestovali východní část německého území, jež prostudovaly též nové výpravy v l. 1898 a 1899—1900. Několik výprav hlavně za účelem studia rozšíření a dobývání kaučuku vedl Schlechter. Anthropologická studia konal tu Pöch 1904—6.

Britská N G., Territory of Papua, má 229.102 km^2 a 300.000 obyv., 1·3 na 1 km^2, z nich asi 600 Evropanův a 400 barevných cizich. Na správu této državy nákladem až do 15.000 lib. st. ročně přispívaly stejným dílem Nový Jižní Wales, Victoria a Queensland, r. 1901 dozor nad ní připadl společné vládě Australských státův, ale definitivní přidělení provedeno teprve t. zv. Papua-actem 1. září 1906 a nynější příspěvek činí 20.000 lib. st. Značná část domorodého obyvatelstva uznává již britskou ochranu a missie různých sekt působí tu se zdarem. Kolonie dělí se v 7 správních okresů. Kultura kokosových palem šíří se velmi značně. Vývoz kaučuku r. 1906 činil 7450 liber za 1145 lib. st., něco málo kávy a tabáku též se vyváží. Zlata vytěžilo se r. 1905 za 52.510 lib. st. R. 1906 činil dovoz 79.671 lib. st., vývoz 80.290 lib. st., navštívily přístavy lodi o 104.983 *t*. Veliké bohatství tropických pralesů na drahocenná dřeva a pryskyřice; šířící se kultura kokosových a sagových palem jakož i jiné zdárné kultury tropické slibují značný rozvoj kolonie do budoucnosti. Zlato těží se na ostrovech Louisiade, na různých místech hlavního ostrova a na ostrově Woodlarku, měď v okolí Port Moresby. Obchod jde hlavně do Queenslandu a Nového Jižního Walesu.

Nizozemská N. G. přísluší k residentství ternatskému, má s okolními ostrovy 394.789 km^2 a 240.000 (?) obyv., 0·6 na 1 km^2. Pro rozvoj a využitkování kolonie teprve v posledních letech něco se děje, bezpečné přístavy pro lodi válečné i obchodní jsou Dore, Amberkaki, Tecal a Dobbo.

Německá N. G., vlastně země císaře Viléma, je částí protektorátu Německá N. G., který vedle ní zaujímá též ostrovy Bismarckovy a Šalomounovy, Karoliny a Mariany, sídlo guvernéra, pak jest Herbertshöhe na ostrovech Bismarckových. Země císaře Viléma má 181.650 km^2 a 110.000 obyv., 0·6 na 1 km^2, 162 bělochů (1907), 207 cizích barevných ponejvíce Číňanů. Do r. 1899 správa a hospodářské využití protektorátu měla německá společnost pro N-vou G-eu, teprve 1. dub. t. r. stala se přímou državou podřízenou císařské vládě. V rozpočtu 1908—9 příjmy a vydání činí 1,523.469 mk., říšská subvence 1,141.569 mk. Pěstuje se hlavně kokosová palma a stromy dávající kaučuk. Domorodci prodávají kopru, perleť a trepang. Dobytku hovězímu, koním a kozám dobře se tu daří. Dovoz r. 1906 činil 917.498 mk., vývoz 42.167 mk. (hlavně kopra). R. 1906 navštívilo přístav Friedrich-Wilhelmshafen 94 lodí s 90.427 *t*. Důležity jsou též Berlinhafen a Konstantinhafen.

Srv. Thomson, British New Guinea (Lond., 1897); Clercq-Schmeltz, Ethnographische beschrijving van de West- en Noordkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea (Lejda, 1893); Chalmers, Pioneer life and work in New Guinea 1877—94 (t., 1895); Mac Gregor, British New Guinea (t., 1897); hrabě Pfeil, Studien und Beobachtungen aus der Südsee (Brunšvik, 1899); Krieger, Neuguinea (Berl., 1899); Blum, Neuguinea und der Bismarck-Archipel (t., 1900); Tappenbeck, Deutsch-Neuguinea (t., 1901); Wegener, Deutschland im Stillen Ozean (Bielefeld, 1903); Schmeltz, Beiträge zur Ethnographie von Neuguinea (Lejda, 1905); Pratt, Two years among New Guinea cannibals (Lond., 1906); Hille, Reizen in West-Nieuw-Guinea (T. Aardr. Gen. 1906 a 1907); Pöch, Meine Reise nach Neu-Guinea (Víd. akad., 1906); Wichmann, Nova G. (Lejda, 1907).

Guitainer srv. Brokoff 2).

* **Guizot** Maurice Guillaume, syn G-a 1) (* 1833 v Paříži — † 1892), byl professorem nejprve literatury francouzské, potom německé na Collège de France. Překládal z Macaulaye a vydal studii *Ménandre, la comédie et la société grecque* (1855).

* **Gujerat** viz Gudžarát.

* **Gul-Elv** viz Gula.

Gulhanský hatišerif, nařízení sultána Abdul Medžida z r. 1839, zv. též tanzimátem (v. t.), kterým bylo v Turecku zrušeno lenní zřízení, zavedeny důležité reformy státní správy a soudnictví a poddaní Porty prohlášeni za rovnoprávné.

* **Gulišambarov** Stěpan Iosifovič, národohospodář rus. (* 1849), studoval na technice petrohradské, pak byl redaktorem časop. »Bakinskija Izvěstija«, načež poslán byl do naftových dolův evropských i amerických, aby studoval poměry naftového trhu. Z jeho prací jsou nejdůležitější: *Sostojanije něftanoj promyšlennosti i fotogenovago proizvodstva v Baku* (1879); *Bibliogra-*

ija něfťanoj promyšlennosti (rus., něm., angl., franc., latin., vlaš., holland., švéd., špan., pol. a japan.); *Obzor meždunarodnago tovarnago obměna za 1888—93 gg*; *Meždunarodnaja torgovlja pticej i ptičjimi produktami* (1899); *Sravnitěljnaja statistika Rossiji v mirovom chozjajstvě i v rjadu velikich děržav v carstvovanije Aleksandra III.* (1905).

* **Guljajev** Aleksěj Michajlovič, právník rus. (* 1863 v Kijevě). Studoval na poltavském gymnasiu a pak na historicko-filologické fakultě v Kijevě. R. 1887 vykonal zkoušku za účelem dosažení hodnosti kandidáta práv a byl pak vyslán na berlínskou universitu, aby se připravoval k professuře římského práva. R. 1890 jmenován soukr docentem řím. práva na univ. v Derptě (Jurjevě). Vykonav příslušnou zkoušku a sepsav dissertaci k dosažení stupně magistra řím. práva, byl na podzim r. 1891 jmenován mimořádným professorem. Od r. 1895 (byv zatím povýšen na doktora) jest professorem civilního práva na univ. v Kijevě. V dub. 1896 byl zároveň jmenován členem kijevského okružného soudu. Napsal: *Predbračnyj dar v rimskom pravě i v pamjatnikach vizantij zakonodatěljstva* (Derpt, 1891); *Najem uslug* (t., 1893; *Ob otnošeniji russ. grazd. prava k pravu rimskomu* (Kijev, 1894); *Reforma jurid. obrazovanija v Germaniji* (Žur. Min. Just.«, 1897); *Kresťjanskij dvor* (t., 1899); *Obščij srok zemskoj davnosti* (t., 1900); *Vstrěčnyj isk v projektě novoj redakciji Uloz. grazd. sudoproiz.* (t., 1901); *Sviděťěljskija pokazanija* (t., 1902); *Pravo obščeje i městnoje* (1897); *Jedinstvo grazd. prava i projekt grazd. Uloženija* (Kijev, 1903); *Voprosy častnago prava v projektach zakonopoloženij o kresťjanach* (Kijev, 1904); *Buduščeje kresťjanskago zemlevladěnija* (t., 1905); *Russkoje graždanskoje pravo* (t., 1907).

* **Guljajevy koški**, ostrovy a mělčiny v Severním Ledovém moři, při pobřeží ruském na 68° 50′ s. š., uzavírají ústí Pečory spolu s kosou Ruskij Zavorot. Všech ostrovů je devět, mělčin pět.

Gull William, lékař angl., † 1890.

* **Gulyás** [guljáš] Pál, bibliograf a liter. historik maď. (* 1881 v Budapešti). Absolvoval gymnasijní a universitní studia ve svém rodišti. R. 1902 povýšen na doktora filosofie. Od r. 1905 jest úředníkem knihovny Národ. musea v Budapešti; r. 1907 byl jmenován kommissařem zemského musejního a knihovního inspektorátu, a sice pro lidové knihovny. Uveřejnil o sobě: *Péczeli József élete és jellemzése* (Bpešt, 1902); *A könyvkötés technikája* (t., 1904); *Joseph de Maistre, mint ember, iró és gondolkodó* (t., 1906); *Les Bibliotheques populaires de la Hongrie* (Besançon, 1907); *A. M. Nemz. Múzeum Széchényi Orsz. Könyvtárában lévő Aldinák leirójegyzéke* (t., 1908). Kromě toho uveřejnil četné články v časopisech, mezi nimi v »Magyar Konyvszemle«, jehož jest od r. 1905 spoluredaktorem.

Gümbel Karl Wilh., geolog, † 18. čna 1898 v Mnichově.

* **Gumiński** Władysław, malíř pol. (* 1822 ve Varšavě), dovršil vzdělání, jehož nabyl v rodišti, ve Vídni, potom pracoval ve Švýcarech, v Italii a ve Francii. Z jeho obrazů jmenujeme: *Kristus v hrobě*; *P. Marie Częstochowská*; *Bukový les*; *Canale Grande*; *Svatý Vojtěch*; *Ponte Rialto* a j.

Gumplowicz Ludwik, právník a polit. oekonom polsko-něm. Z novějších spisů dlužno uvésti: *Oesterr. Reichsgeschichte* (1896); *Allgem. Staatsrecht* (1897; 2. vyd. 1907); *Soziologische Essays* (1899; franc. 1900); *Geschichte der Staatstheorien* (1905). Některé ze starších jeho spisů jsou přeloženy do jaz. franc., angl., rus., ital. a špaň. — **G.** Maksymiljan Ernest, historik, syn před. (* 1864 v Krakově — † 1897 ve Vídni). Ve Št. Hradci byl povýšen na doktora práv; r. 1895 stal se lektorem polského jazyka na universitě ve Vídni. Ve spise *Balduin Gallus* (»Sitzungsber.« víd. akad., 1895) dokazuje, že autorem t. zv. Gallovy kroniky byl Balduin Gallus, biskup krušvický; kromě toho napsal: *Zur Geschichte Polens im Mittelalter* (Inšpruk, 1898) a jiné menší práce historické, jež zůstaly v rukopise.

Gumprecht Otto, hud. spis. něm., † 6. ún. 1900 v Meraně.

Gundling 3) Eduard, právník český, † 28. říj. 1905.

* **Gundorovskaja**, osada v donské oblasti, doneckém okruhu při levém břehu Donce, má 16 000 obyv. a kamenouhelné doly.

* **Gundrum** Fran, spis. chorv. (* 1856 v Oriovci), znám jest četnými rozpravami zdravotnickými, otištěnými po čelnějších časopisech chorv. O sobě vydal: *Duhan* (1902); *Alkohol-Otrov* (1904); *Alkohol i djeca* (1905); *O pivi* (1905) a j. Pěstuje také povídku a cestopis. Přeložil mnoho povídek z ruštiny a bulharštiny.

Gundulić Ivan Šiškov (*1677 — †1721) viz Jihoslované, str. 448 *a*.

* **Guniewicz** J. F., hudební skladatel polský († 25. listopadu 1882 v Poznani). Byl učitelem hudby v Poznani. Složil oratorium: *Niewola Babilońska*, jež ve Lvově provozováno s velikým úspěchem, několik orchestrálních děl, četné skladby klavírní i písně, jež doznaly veliké obliby a rozšíření.

* **Gunong-Tello** viz Gorontalo.

* **Gunter** [gontr] Archibald-Clavering, romanopisec angl. (* 1847 v Liverpoolu), studoval v Anglii, později v Americe v San Franciscu. Byl báňským inženýrem. Psáti počal r. 1877. Mnohé z jeho prací, sensačních to románů ze života anglo amerického, převedeny do češtiny, jako: *Ďáblovo plémě* (přel. Albieri); *Děvče beze jména* (přel. K. L. Kukla); *Krevní pomsta*; *Zločincův odkaz* a j. Velikého úspěchu došel svým románem *Mr. Potter du Texas*, který zdramatisoval pod titulem *That Frenchmann*.

Günther 6) Karl W., zvěrolékař něm., † 1896. — **G.** 9) Sigmund, slavný geograf něm., vydal ještě: *Die Phänologie, ein Grenzgebiet zwischen Biologie und Klimakunde*

(Münster, 1895); *Jakob Ziegler, ein bayerischer Geograph und Mathematiker* (Ansbach, 1896); *Kepler und Galilei* (Berl., 1896); *A. v. Humboldt und L. v. Buch* (t., 1900); *Entwickelungsgeschichte und Fortschritte der wissenschaftlichen Geographie im 19. Jhdt.* (t., 1901). V »Sammlung Göschen« vydal *Astronomische Geographie* a *Physische Geographie.* Dále napsal: *Das Zeitalter der Entdeckungen* (Lip., 1901); *Geschichte der anorganischen Naturwissenschaften im 19. Jhdt.* (t., 1901); *Ziele, Richtpunkte u. Methoden der modernen Völkerkunde* (Štutgart 1904); *Geschichte der Erdkunde* (Víd., 1904); *Erdpyramiden u. Büsserschnee als gleichartige Erosionsgebilde* (Mnichov, 1904); *Varenius* (Lip., 1905); *Geographische Studien* (Štutgart, 1907); *Ein Naturmodell der Dünenbildung* (Mnichov, 1907). Přepracoval svou starou příručku v ohromný *Handbuch der Geophysik*, od r. 1896 vydává »Münchener geographische Studien« a s Gotzem oblíbenou školní učebnici zeměpisu.

* **Gunthiar**, Gunther viz Gundikar.

* **Gurjev** (Гурьевъ) Aleksandr Nikolajevič, národohospodář rus. (* 1864), studoval práva na universitě petrohradské, načež sloužil v l. 1889—1903 v ministerstvě financí, kde byl z nejbližších spolupracovníků S. J. Witteho. Později věnoval se žurnalistice. Z jeho prací uvádíme: *Pitějnaja monopolija* (1893); *Reforma děněžnago obraščenija* (1896); *Promyšlennyje sindikaty* (1900); *Kreditnyja učrežděnija v Rossiji v XIX. st.* (1903).

Gurko Josif Vladimirovič, rus. generál jízdy, † 15. led. 1901. R. 1894 jmenován byl polním maršálkem a dán do výslužby.

Gurlitt 2) Louis T., krajinář něm., † 19. září 1897 v Naundorfu v Rudohoří.

* **Gurlitt** Cornelius (* 1850 v Nischwitzi v Sasku), přední soudobý něm. historik umění, nabyl jako syn jemného krajináře Ludvíka G a (v. t.) a proslulé spisovatelky Fanny Lewaldové velmi jemného vychování. Vystudovav architekturu v Berlíně, Štutgartě a Drážďanech, konal rozsáhlé umělecké cesty po Evropě. V l. 1879—87 působil při uměleckoprůmyslovém museu v Drážďanech, r. 1889 habilitoval se na technice v Charlottenburce, r. 1893 byl povolán za professora dějin umění v Drážďanech, kdež posud působí. Od r. 1903 vydává *Beiträge zur Bauwissenschaft*, od r. 1905 sbírku malých monografií a essayí *Die Kultur* (posud 30 sv.). Starší práce G ovy věnovány jsou dějinám architektury hl. saské, na př.: *Zeughaus, Zeughof und Brühl'sche Terrasse zu Dresden* (1877); *Sächsische Herrensitze und Schlösser* (1887); *Beschreibende Darstellung der Bau- und Kunstdenkmäler Sachsens* (od r. 1894 několik sv.); *Kunst unter Kurfürst Friedrich dem Weisen* (1897) atd., práce ty vedly G a k všeobecnému výkladu a dějinnému rozboru stavitelství porenaissančního, v němž na rozdíl od starších badatelů nalezl samostatné hodnoty výtvarné a tvůrčí, takže vedle H. Wölfflina po prvé ocenil baroko v celé jeho mohutné kráse; to zejména v díle *Geschichte des Barockstiles, des Rokoko und des Klassicismus* (1887—89), k němuž se řadí několik knih vyšetřujících základní problémy architektonické s hlediska dějinného vývoje, tak: *Im Bürgerhaus* (1888); *Beiträge zur Entwickelungsgeschichte der Gotik* (1892); několik monografií: *Kunst und Künstler am Vorabend der Reformation* (1890), *Andreas Schlüter* (1891); některá obecnější díla přehledná: *Baukunst Spaniens* (1893—97 s Junghändelem a Madrazem ve 3 sv.); *Die Baukunst Frankreichs* (1899—1900). Se zvláštním uměním dovede G. vyvolati městský architektonický obraz jako celku a najíti v něm duši města, tak v cyklických *Historische Städtebilder* (1900—6) a v malé vzorné monografii *Die Lutherstadt Wittenberg* (1903). Celé německé umění obsahuje jeho skvěle psané a s osobitým temperamentem pojaté historické dílo *Deutsche Kunst des 19. Jahrh.* (1899; 3 vyd., 1907), kde G. jest vedle dějepisce umění i nadšeným bojovníkem za nové směry výtvarné hl. impressionismus, jemuž platné služby prokázal též bratr G-ův Fritz, vlastník uměleckého obchodu v Berlíně; vedle knihy Mutherovy jsou dějiny G-ovy nejlepším dílem svého druhu. Obdobně psány jsou i veliké přehledné dějiny *Geschichte der Kunst* (1902, 2 sv.). G. přispěl i k poznání a ocenění anglického malířství v Německu. *AN.*

Gurlt 2) Ernst Julius, lékař něm., † 8. led. 1899 v Berlíně. Vyšlo od něho ještě: *Geschichte der Chirurgie u. ihrer Ausübung* (Berl., 1898, 3 sv.).

Gurma, říše černošská v záp. Súdáně mezi 11°—13° 30′ s. š. a 1°—3° 30′ v. d., byla r. 1897 připojena v ochrannou oblast francouzské kolonie Dahomé a r. 1907 při novém rozdělení dostala se ke kolonii Horní Senegal a Niger.

Gusev 3) Aleksandr Fedorovič, filosof rus., † 1904. Z dalších jeho prací uvádíme: *Poslědněje naše slovo o starokatoličestvě i jego rus. apologetach* (Kazaň, 1904); *O suščnosti religiozno-nravstvennago učenija L. N. Tolstogo* (t., 1902, doplněná dissertace).

* **Gusev** Sergěj Sergějevič, spis. rus. (* 1854 v Saratově), byl vyloučen z gymnasia pro novinářskou činnost, načež věnoval se žurnalistice a proslul zejména jako feuilletonista. O sobě vydal: *Naši obščestvennyja děla i bezdělje* (Petr., 1902); *Jevrej* (Oděssa, 1904). S I. A. Salovem napsal hru *Saratovskij anekdot* a na venkovských divadlech hraje se jeho fraška *Po svěžim slědam*, jež hrála se též na Nár. divadle.

* **Gusev** Sergěj Ivanovič, spis. rus. (* 1867), známější jménem G.-Orenburgskij, jako mladík vypomáhal otci při obchodě, ale pak vlivem povídek Glěba Uspenského stal se národ. učitelem a později byl po šest let knězem. R. 1898 vzdal se tohoto úřadu, který mu přinesl mnoho zklamání a byl mu příčinou kruté zkoušky a analyse,

a věnoval se literatuře. Redigoval po dva roky feuilleton v časop. »Kijevskaja Gazeta«, podpisuje se Mister Dorrit. R. 1903 vydavatelstvo »Znanije« vydalo sbírku jeho povídek, která získala mu zvučné jméno. Některé A. G. Stín přel. do češtiny. G. líčí výhradně kraj orenburský a z části Sibiř. Proto mnohé z povídek jeho mají ráz národopisný. Zejména jest výborným zobrazovatelem života rus. duchovenstva a jeho zlořádů. Polosymbolistický ráz má jeho práce *Strana Otcov* (Petr., 1905). *Šnk.*

Gussenbauer Karl, lékař něm., † 18. čna 1903 ve Vídni.

Güssfeldt Paul, něm. cestovatel vědecký, vydal ještě: *Grundzüge der astronomisch-geographischen Ortsbestimmungen auf Forschungsreisen* (Brunšvik, 1902). Třetí díl publikace G., Falkenstein, Pechuël-Loesche, *Die Loango-Expedition* (*1873—76*) vyšel ve Štutgartě 1907.

* **Gustav** Adolf, korunní princ švédský (* 16. čna 1858 jako prvorozený syn krále Oskara II). V l. 1884—91 byl místokrálem v Norsku, kde svými snahami o těsnější svazek unie skandinavské stal se nepopulárním a dostal se několikrát do konfliktu se sněmem. V posledních letech měl velikou účast ve vládě otce, vysokým věkem již chabého. R. 1881 pojal za choť Viktorii, princeznu badenskou, jež porodila mu tři syny: Gustava Adolfa (11. list. 1882), Viléma (17. čna 1884) a Ericha (20. dub. 1889). Po smrti svého otce Oskara II. nastoupil jako G. V. 8. pros. 1907 na trůn švédský.

* **Gustavsburg**, osada v hesské provincii starkenburské, kraji gross-gerauském, mezi Mohanem a Rýnem, šikmo proti Mohuči, má stanici G.-Kostheim, křižovatku tratí prussko-hesských státních drah Mohuč-Aschaffenburg, G.-Bischofsheim a Mohuč-Goldstein, velký přístav při Rýně, velikou strojovku (1300 dělníků), hesské měděné huti, 3 briketárny, loděnice a 1112 obyv. R. 1902 navštívilo přístav 2076 lodí s 1,139.423 *t* nákladu. G. má jméno po hradbě, kterou tu v zimě r. 1631—32 dal postaviti Gustav Adolf.

Gutenberg Johannes, něm. vynálezce knihtiskařství. R. 1901 zřízeno v Mohuči G-ovo Museum, o které pečuje zvláštní G-ův spolek (G.-Gesellschaft), zabývající se krom toho studiem dějin knihtiskařství. Z novější literatury o G-ovi třeba vytknouti: Börckel, G. und seine beruhmtesten Nachfolger im ersten Jahrhundert der Typographie (Frankfurt n. M., 1900); Zedler, G.-Forschungen (Lip., 1901).

* **Guth** Viktor, novinář čes. (* 19. pros. 1841 v Praze). Studoval práva v Praze, kde r. 1871 povýšen na doktora. R. 1874 stal se soudním tlumočníkem pro češtinu a r. 1897 pro němčinu. Nastoupil dráhu spisovatelskou r. 1858 v Melišově »Daliboru«. Po založení »Pražského Denníku« byl nějaký čas referentem obou úředních listů. R. 1868 vstoupil do redakce »Politik«, jejímž divadelním zpravodajem byl do r. 1895. Do r. 1900 byl recensentem divadelním »N. Politiky«. Mimo to přispíval také do »Zlaté Prahy« a j. R. 1879 byl dramaturgem král. čes. zem. divadla. Ve veřejném životě byl činný jako jednatel »Sokola pražského« r. 1863. *Dr. N.*

Guth Jiří od r. 1896 je professorem gymnasia v Truhlářské ulici v Praze. Vydal ještě samostatné spisy: *Obrazy z Tunisu* (pod pseudonymem Gaston Humbert, Praha, 1896, v »Matici lidu«); *Letem přes řecký kraj.* Feuilletony z cest (Praha, 1896); *Intimní listy z cest i necest* (Kostelec n. O., 1896); *Skizzy ze Švédska a Finska* (Praha, 1902); *Na moři a za mořem* (Kostelec n. O., 1902); *Obrázky z Francie* (Praha, 1902); *Pod sluncem jihu* (t., 1902); *Obrázky z Řecka* (t., 1902), tyto tři pro mládež; *Za horama Pyrenejskýma* (t., 1904); *Moje prázdniny v Americe.* Feuilletony a causerie z výstavní cesty (t., 1905); *Průvodce Prahou pro mládež* (t., 1906), pak pod pseud. A. Záruba průvodce *Mnichov* a *Vídeň.* Od r. 1897 rediguje »Časopis turistů«, v němž jest od něho množství rozmanitých statí, zejména z turistiky české. Pod pseudonymem Stanislav Jarkovský vydal díla belletristická, většinou novelly: *Počátky a konce. Nad propastí* (Praha, 1896); *Dcera professorova a jiné povídky* (t., 1897); *Idyllky pana adjunkta* (t., 1899); *Drobné genry* (t., 1900); *Střepiny a skořepiny* (t., 1905); *Vřes a kapradí* (t., 1906); *Na podzim v ořeší ...* (t., 1908), mimo rozmanité práce v různých listech belletristických. Do denníku »Politik« psal řadu feuilletonů a feuilletonistických cyklů, z nichž uvádíme zejména: *Transatlantische Ansichtskarten*; *Nachod, Stadt und Schloss* (vyšlo jako rukopis v Praze, 1902); *Im Fluge durch's Böhmerland*; *Im Lande der Basken*; *Ansichtskarten aus Stockholm*; *Ansichtskarten aus Finland*; *Ein Besuch bei Dr. Sven van Hedin* a mn. j. Jakožto člen Mezinárodního výboru pro hry olympijské a předseda Českého výboru pro hry olympijské má zásluhy o repraesentaci českého sportu v cizině a v l. 1900, 1906 a 1908 vedl české výpravy k olympijským hrám do Paříže, do Athén a do Londýna. O hrách olymp. napsal: *Hry olympické za starověku a za dob nejnovějších* (Praha, 1896) a řadu článků do přerůzných listů českých denních i revuí, i do »Politik«, pak i do listů sportovních. R. 1896 jmenován důstojníkem řec. řádu Spasitelova, r. 1907 důstojníkem franc. Akademie a od města Paříže dostalo se mu stříbrné medaille. Překlady uveřejnil ještě tyto: Bonnetain, *Útěk* a *Přednosta stanice* (Praha, 1897); Zola, *Paříž* (t., 1897), *Plodnost* (1900), *Práce* (1902), *Zabiják* (1909); Tinseau, *Na rozcestí* (1907); Foley Ch., *Nevděčník* (1899); M. Lais, *Německá panovačnost* (1901); P. d'Ivoi, *Tajemný doktor* (1902); P. de Coulevain, *Evino vítězství* (1902); P. Krüger, *Paměti presidenta P. Krügera* (1903); A. Schiel, *23 let bouře a slunečna v Jižní Africe* (1903); P. Loti, *Aziyadé* (1904)

a *Harémy kouzla zbavené* (1906); P. Bourget, *Milosrdenství ženy a jiné povídky* (1906). Mimo to redigoval překlady: Fr. Nansen, *Na severní točnu* (1897); O. Sverdrup, *Nová země na severu* (1903) a O. Nordenskjöld, *K jižní točně* (1909); s prof. A. Krausem přeložil: Sven Hedin, *V srdci Asie* (1904). Mimo to zpracoval část Čechy v illustr. díle »Oesterreich«, jež vydal J. Laurenčić (Vídeň, 1898), a byl spolupracovníkem Ottova Slovníku Nauč. až do jeho ukončení. V cestách svých pokračoval, namnoze s podporou ministerstva vyučování, a navštívil znovu Ameriku, Řecko a Španělsko, pak Portugalsko, Skotsko a j.

* **Guthrie** [gödzri], hl. m. sev.-amer. státu Oklahoma, v hrabství Logan, při řece Cimarron a železnici Santa Fé, má 10.006 obyv. (1900) a veliký obchod zemědělskými plodinami. G. založeno r. 1889 při prohlášení territoria Oklahomy.

Guthrie 2) J. C., básník skotský, † 1893.

* von **Guttenberg** Emil, rytíř, rak. ministr (* 1841 v Tamswegu v Salcpursku), účastnil se jako důstojník válečných výprav r. 1859 v Italii, r. 1866 v Čechách a potom v Bosně, načež se stal chefem železničního bureau v generálním štábu; r. 1895 jmenován polním maršálkem. V kabinetě Badeniho byl prvním železničním ministrem a odstoupil s Badenim v list. 1897.

* **Guyard** Stanislav viz Dodatky k X. sv.

Guyau Jean M. K literatuře srv. A. Fouillée, La morale, l'art et la religion d'après G. (Pař., 1889); Em. Carlebach, G., s. metaphys. Anschauungen (Vircp., 1896).

Guyot 2) Yves, politik a publicista franc., vydal dále řadu spisů národohospodářských, z nichž uvádíme: *Quesnay et la Physiocratie* (1896); *L'économie de l'effort* (1896); *Les travaux publics* (1897); *Dictionnaire du commerce, de l'industrie et de la banque* (1900); *La question des sucres* (1901); *Les conflits du travail et leur solution* (1903); *La démocratie individualiste* (1907); *Sophismes socialistes et faits économiques* (1907), a některé satirické romány, jako: *Un fou* (1884); *Un drôle* (1884).

* **Guz**, míra asijská viz Gos a Guja.

* **Gyangtse** [džangce], m. v již. Tibetu asi na poloviční cestě ze Siktimu do Lhassy na 29° s. š. a 39$^1/_2$° v. d. ve výši 3920 *m* n. m., při Nang-ču, pravém přítoku Sang-pa. Celé město, skládající se asi z 1000 domů, prostírá se na svazích dvou pahorků. Jeden věnčí starobylý a posvátný klášter Pak-hoichoide, t. j. chrám učeni, v němž žije asi 500 mnichů. Tu uložena je bohatá a velmi cenná knihovna nejvíce buddhistických knih náboženských. Na druhém pahorku zřízena byla již ve XIV. stol. tvrz, která chrání vstup ke Lhasse. Proto jest tu stálá posádka tibetských a čínských vojáků, v posledních letech značně sesilená. Hlavní význam G. tkví v obchodě, neboť tu se stýkají obchodníci tibetští s nepálskými a indickými zejména v zimě, ačkoliv tato bývá velmi tuhá a nepříjemná. Smlouvou z r. 1904 G. vedle Jatungu a Gartoku stalo se smluvným tržištěm mezi Tibetem a Indií. Byl to následek britské výpravy, která vnikla z Indie do Tibetu. Tehdy se tibetská posádka několik neděl statně hájila předvoji jejímu vedenému plukovníkem Younghusbandem. Až když přirazil 6. čce 1904 generál Macdonald s hlavním vojem ke G., bylo město dobyto a Angličané mohli pokračovati v pochodu dále na Lhassu.

* **Gyéva**, m. sedmihr., viz Déva.

Gyldén Hugo, astronom, † 9. list. 1896 ve Štokholmě.

* **Gymnasium reformní** viz Středoškolská reforma.

* **Gyp** [žip], spisovatelka franc., viz Martel de Janville.

* **Gyptis**, planetoida objevená G. Coggiou v Marseille 31. bř. 1899. Označení (444). *Kvn.*

* **Gyor** [ďor] viz Ráb 3).

* **Gyrcaeus**, bratr čes., viz Jirek Jan.

Gysis Nicolaus, malíř novořec., † 4. led. 1901 v Mnichově.

Gyula Békés, hl. m. uherské župy békésské, má 22.446 obyv. (1900), z nich 17.640 Maďarů, 2608 Rumunů, 1658 Němců a 510 Slováků, 11.075 řím. katol., 6517 evang. reform., 3190 pravosl. a 791 židův.

H.

* **Haack** Hermann, kartograf něm. (* 1872 ve Friedrichswerthu), stud. v Gothě, universitu v Halle, Gotinkách a Berlíně a vstoupil 1897 do zeměpisného ústavu Justa Perthesa v Gothě. Zpracoval několik školních atlantů, mapu Australie (1 : 5 mil.), rediguje časop. »Geogr. Anzeiger« a »Geogr. Kalender«; napsal *Jahresbericht über die Fortschritte der Kartographie* ve Wagnerově »Geograph. Jahrbuch« (1904); zpracoval nástěnnou mapu Palestiny, planiglobů, Německa, Evropy a j.

Haag 3), m. nizozemské, má 248.995 obyv. (1906).

* **Haagské konference** pro úpravu mezinárodního práva soukromého jest officiální institucí, která pracemi svými poskytuje většině státův evropských a v poslední době i jednomu ze států mimoevropských látku k jednotné úpravě tak nazvaného mezinárodního práva soukromého (v to čítajíc také mezinárodní právo processní), speciálně jednotných norem hraničných, t. j. předpisů, které ustanovují, podle kterého

z právních řádů soukromých sluší rozhodnouti mezinárodní poměry soukromoprávní. O dějinách a působení této instituce stůjž zde toto:

R. 1892 vláda nizozemská vyzvala vlády ostatních států evropských, aby obeslaly mezinárodní konferenci v Haagu, jejímž účelem byla označena úprava některých otázek mezinárodního práva soukromého. Nota tato doprovozena byla 1. memorandem, ve kterém vykládá se o předchozích pokusech mezinárodní kodifikace mezinárodního práva soukromého, o důležitosti látky, která měla tvořiti předmět jednání, a o cestách, po jakých bude nutno se bráti, má-li býti dosaženo harmonie právních řádů; 2. osnovou programmu, jenž ve formě dotazníku podrobuje rozboru celou skoro látku mezinárodního práva soukromého. Když pak pozvání to velkou většinou států příznivě bylo přijato (abstinenci ohlásila jen Anglie), delegáti byli pozváni ke dni 12. září 1893 do Haagu. Pozvání připojen byl ještě text ustanovení zákonných a smluvních v Nizozemí platných, která náležejí v obor mezinárodního práva soukromého a processního, a upozornění, že by vhodno bylo, aby i ostatní státové práci tu podnikli, ježto běží o důležitý materiál positivní, jenž patrně musí býti východiskem při jednání konference.

Konferenci obeslalo čtrnáct států evropských: Německo, Rakousko-Uhersko, Belgie, Dánsko, Španělsko, Francie, Italie, Lucembursko, Nizozemí, Portugalsko, Rumunsko, Rusko, Švýcary. Sedění zahájeno bylo 12. září a trvalo do 27. září. Předsedou zvolen byl Asser, vůbec intellektuální původce a duše celé akce. Asser předložil konferenci projekt vypracovaný na základě svrchu uvedeného dotazníku delegáty nizozemskými. Projekt, čítající 8 článků, obsahoval předpisy upravující takřka celou látku mezinárodního práva soukromého a vynikající části mezinárodního práva processního. O tomto projektu prohlásil francouzský delegát Renault, že upravuje látku příliš rozlehlou, a navrhoval, aby konference obmezila se na rozbor otázek z oboru mezinárodního práva manželského a processního. Po výměně mínění v této věci bylo usneseno, aby bylo rokováno: 1. o právu manželském, 2. o formě jednání právních, 3. o posloupnosti testamentární a intestátní, 4. o příslušnosti soudní a jinakých otázkách práva processního. Za účelem přípravy těchto otázek zřízeny byly čtyři kommisse a to pro právo manželské, pro ustanovení o formě jednání právních, pro ustanovení o posloupnosti dědické a pro právo processní. Osnovy kommissemi předložené byly pak po nevelikých změnách po vahy vesměs formální přijaty.

Krátce po ukončení konference prvé vláda nizozemská obrátila se na vlády ostatních státův, oznamujíc jim, že schválila v principu veškeré resoluce konferencí navržené, a proponovala, aby byly přijaty jako základ prací dalších. Zároveň navrhla, aby druhá konference sešla se 25. čna 1894 v Haagu, a zaslala seznam otázek, které by se měly státi předmětem jednání této druhé konference. Otázky ty byly: 1. Účinky manželství, pokud se týče osob i majetku manželů, neplatnost, rozloučení a rozvod manželství. 2. Poručenství a opatrovnictví. 3. Postavení cizinců na roveň domácím (processní kauce, právo chudinské). 4. Právo konkursní. 5. Posloupnost dědická.

Druhá konference konala se mezi 25. čnem a 13. čcem r. 1894. Zastoupeny byly vedle států, které obeslaly již konferenci prvou, ještě Švédsko a Norsko. Účelem konference druhé bylo jednak definitivně ustanoviti text předpisů přijatých do závěrečného protokolu ze dne 27. září 1893, jednak zabývati se studiem dalších otázek mezinárodního práva soukromého. Ku přípravě otázek zřízeno bylo po návrhu presidenta Assera pět kommissí, a to pro právo manželské, pro posloupnost dědickou, pro řízení soudní, pro právo poručenské, pro právo a řízení konkursní. Schůze konaná dne 27. čna věnována byla prohlášením delegátů jak officiálním tak ryze osobním, pokud se týče usnesení konference prvé. Osnovy tam usnesené schválily tu svými delegáty: Belgie, Španělsko, Italie a z části také Švýcary. Dánsko dalo prohlásiti své ohrazení, pokud se týče náhrady práva domicilu právem vlasti. Ostatní státové nezmocnili delegátů svých, aby učinili prohlášení officiální. Ve schůzích 29. čna a 3. čce podrobeny byly revisi body I., II., III. závěrečného protokolu z r. 1893 (ustanovení o manželství, o doručování listin soudních a mimosoudních, o listech dožádacích) na základě zpráv podaných kommissemi a byly body ty s nepatrnými změnami schváleny.

Pokud se týče předmětů po prvé na pořad konference uvedených, dlužno vytknouti: Kommisse prvá měla v rukou programm vlády nizozemské, obsahující: Účinky manželství, pokud se týče osob i majetku; rozloučení a neplatnost manželství; rozvod od stolu a lože. Kommisse vyloučila především majetkové právo manželské jako látku příliš obsáhlou a spletitou, která by dovedla absorbovati sama práci kommisse zvláštní. Také rozbor neplatnosti manželství byl zanechán, ježto kommisse měla za to, že rozřešení této otázky implicite jest obsaženo v usneseních konference z r. 1893 o uzavření sňatku manželského. Osnova potom kommissí vypracovaná obmezila se pak na sestavení předpisův, ustanovujících o účincích manželství po stránce osobní, o rozloučení a rozvodu od stolu a lože, jež pak došly schválení plena. — Práce kommisse druhé nebyly korunovány úspěchem naveskrz uspokojivým.

Kommisse třetí předložila plenu tři osnovy: Ustanovení o civilní vazbě toho obsahu, že civilní vazba, nechť si jest prostředkem exekučním či opatřením praeventivním, může býti vykonána proti příslušníkům některého ze smluvních států jen

v těch případech, kdy možno jí užíti proti domácím; osnovu ustanovující o processní kauci a osnovu ustanovující o právu chudých. Osnovy ty byly plenem přijaty takřka beze změn.

Kommisse čtvrtá předložila osnovu ustanovující o poručenství nad nezletilými, jež došla schválení plena. Kommisse pátá předložila osnovu jen provisorní.

Ze závěrečné schůze dlužno zaznamenati prohlášení prvního delegáta belgického, že má plnou moc podepsati usnesení o doručení spisův, o rekvisicích a kauci processní. Vyslovil pak naději, že i další dvě osnovy processní přijaty budou vládou belgickou. První delegát švýcarský ohlásil pohotovost vlády švýcarské schváliti osnovy ustanovující o právu manželském, doručování spisův a rekvisicích a vyslovil přesvědčení, že také tři ostatní osnovy processní budou schváleny.

Po ukončení druhé konference vláda nizozemská uvažovala o tom, jakým způsobem dlužno postupovati, aby byly přijaty osnovy odhlasované na konferenci druhé a aby nabyly platnosti zákonné ve státech tam zastoupených. Po delší úvaze bylo rozhodnuto, aby z celku vyňaty byly osnovy náležité v obor řízení soudního a aby navrženo bylo státům na konferenci zastoupeným ujednání smlouvy o tomto předmětu. Při rozhodnutí tom vláda nizozemská řídila se úvahou, že právě zmíněná ustanovení, v závěrečném protokolu z r. 1894 obsažená, majíce valný význam praktický, nejsou té povahy, že by mohla vzbuditi vážné námitky jednotlivých vlád. Poněvadž pak šlo o prvý pokus kodifikace mezinárodní, bylo pokládáno vhodným nekomplikovati příliš jednání vyjednáváním o všech bodech protokolu závěrečného. Bylo proto usneseno, aby partie, ustanovující o právu občanském, zůstaveny byly do té doby, až vejde v platnost smlouva ustanovující o projednaných otázkách řízení soudního. Ale toho dosaženo bylo až roku 1899. V měsíci listopadu r. 1894 vláda nizozemská předložila vládám, které na konferencích byly zastoupeny, osnovu smlouvy, jež takřka naveskrz shodovala se s osnovami do závěrečného protokolu z r. 1894, pod č. III. pojatými. Zkoumání osnovy potrvalo při některých státech značnou dobu. Švýcarská vláda žádala mimo to za jistou změnu, takže bylo nutno věc tu sděliti vládám ostatním, jež ji přijaly bezvýminečně mimo vládu italskou, která učinila jistou výhradu. Belgie, Španělsko, Francie, Italie, Lucembursko, Nizozemí, Portugalsko a Švýcary podepsaly konvenci dne 14. list. 1896. Dne 22. kv. 1897 těchto devět vlád podepsalo protokol dodatný. Do 30. pros. 1897 podepsaly konvenci a protokol dodatný i veškeré státy ostatní (naposled Rumunsko a Rusko). Dne 27. dub. 1899 vyměněny byly v Haagu ratifikace a čtyři týdny po ratifikaci (tak ustanovil protokol dodatný), t. j. dne 25. kv. 1899, konvence vstoupila v život.

Aby při pracích dalších bez velikých odkladů bylo dosaženo výsledků praktických, vláda nizozemská rozhodla se zříditi zvláštní kommissi za účelem provedení prací přípravných. Podobné kommisse zřídily i některé státy jiné. Když kommisse vládou nizozemskou zřízená ustanovení závěrečného protokolu byla prozkoumala, usneseno bylo pracovati k tomu, aby došla sankce ustanovení obsažená pod č. I, II a V v závěrečném protokolu z r. 1894 (ustanovení o manželství, poručenství, posloupnosti dědické a darování mortis causa). Dále bylo usneseno, aby navrženo bylo vládě nizozemské sestoupení třetí konference, jež by položila definitivní základy smluv mezinárodních, tuto látku upravujících. Na základě těchto usnesení byl pak v březnu 1897 rozeslán státům, které účastnily se konferencí předchozích, programm jednání zamýšlené třetí konference. Programm ten obsahuje svrchu zmíněná ustanovení č. I, II, V závěrečného protokolu z r. 1894, jimž přičiněny některé poznámky a změny, směřující ke zmírnění protiv mezi jednotlivými státy se objevivších, a mimo to osnovu ustanovení upravujících mezinárodní manželské právo majetkové. Spolu vláda nizozemská vyzvala vlády ostatní, aby sdělily jí své pochybnosti a připomínky, pokud se týče osnovy, a aby učinily eventuální návrhy. K tomuto vyzvání došly kommisse nizozemské prostřednictvím ministra zahraničních záležitostí četná prohlášení jednotlivých států. Veškeré tyto spisy zabývají se programmem nizozemským vytýkajíce, se kterými ustanoveními lze souhlasiti, která jsou nepřijatelná a v jakém směru měla by býti změněna. Kommisse zřízená vládou nizozemskou sestavila z listin těchto synoptický přehled tak upravený, že při každém článku osnovy seřazeny jsou návrhy a doplňky jednotlivými státy učiněné. Kommisse sama připojila poznámky své vlastní formulujíc přání, aby zastoupení státové předložili konferenci úplný soubor předpisů zákonných ustanovujících o překážkách manželství u nich platných; na konec dala otisknouti stručné pojednání z péra Asserova o zpětném odkazu v čl. 1 osnovy manželské přijatém. Přehled takto vypracovaný byl pak ostatním státům v polovici března 1900 rozeslán a třetí konference svolána na květen 1900.

Dne 29. kv. 1900 sešli se delegáti států pozvaných opětně v Haagu. Zastoupeny byly: Německo, Rakousko-Uhersko, Belgie, Dánsko, Španělsko, Francie, Italie, Lucembursko, Nizozemí, Portugalsko, Rumunsko, Rusko, Švédsko, Norsko, Švýcary.

Sedění ze dne 29. a 30. kv. věnována byla jednak debattě o tom, zdali dlužno rokovati toliko o předmětech obsažených v programmu vládou nizozemskou rozeslaném, či zda vhodno jest rokování rozšířiti na předměty další, tak, aby byla připravena látka pro konference pozdější (rozhodnutí učiněno bylo ve smyslu alternativy druhé),

jednak předběžné výměně mínění o jednotlivých bodech programmu. Potom bylo přistoupeno ke zřízení kommissí, a to čtyř: pro právo manželské, pro právo dědické, pro právo poručenské, pro právo konkursní a pro volbu nových otázek. Kommisse takto ustanovené sestoupily se ku práci a dne 6. čna započalo rokování v plenu.

Kommisse prvá předložila projekty tři: 1. projekt ustanovující o podmínkách platnosti manželství; 2. projekt ustanovující o rozloučení manželství a o rozvodu od stolu a lože; 3. projekt ustanovující o účincích manželství, *a*) pokud se týče postavení manželky; *b*) pokud se týče práva majetkového; *c*) pokud se týče rozloučení manželství a rozvodu od stolu a lože. Plenum přijalo osnovy uvedené pod č. 1. a 2., osnovy uvedené pod č. 3., jež kommisse sama prohlásila za provisorní, zanechány byly jednání pozdějšímu.

Kommisse druhá předložila jedinou osnovu ustanovující o posloupnosti dědické, o posledním pořízení a o darování na případ smrti, k nimž připojeno přání formulované delegátem rumunským, domáhající se přijetí jistých předpisů o příslušnosti soudů. Plenum osnovu po některých důležitých změnách schválilo.

Kommisse třetí předložila projekty tři: 1. projekt osnovy upravující poručenství nad nezletilými, 2. projekt osnovy upravující vydávání potvrzení o právu v jednotlivých státech platném, 3. projekt osnovy upravující opatrovnictví. Osnova prvá byla přijata, druhá byla zanechána jednání pozdějšímu; pokud týče se osnovy třetí bylo usneseno, aby vláda nizozemská předložila projekt k posouzení vládám států na konferenci zastoupených. Posléz uvedené opatření usneseno bylo také pokud týče se jediné osnovy předložené kommissí čtvrtou, osnovy totiž ustanovující o právu konkursním.

Dne 18. čna 1900 konference byla skončena a závěrečný protokol podepsán, delegáty dánským a norským však jen s výhradou tou, že jejich vládám není možno přizpůsobiti se konvencím, pokud tam lex originis zaujala místo, které v Dánsku a Norsku zaujímá lex domicilu.

Práce třetí konference může se honositi výsledkem velmi čestným. Dne 12. čna 1902 byly podepsány v Haagu tři konvence na závěrečném protokolu z r. 1900 založené a upravující *a*) konflikty právních řádů v oboru manželství, *b*) konflikty právních řádů a pravomocí soudních v oboru rozloučení manželství a rozvodu od stolu a lože, *c*) konflikty právních řádů v oboru poručenství nad nezletilými, těmito státy: Německem, Rakousko-Uherskem, Belgií, Španělskem, Francií, Italií, Lucemburskem, Nizozemskem, Portugalskem, Rumunskem, Švédskem a Švýcarskem. Konvence ty až na několik nepatrných změn stilistických shodují se úplně se závěrečným protokolem zmíněným. Dne 1. čna 1904 byly listiny o ratifikaci všech těchto smluv deponovány v Haagu zmocněnci sedmi států: Německa, Belgie, Francie, Lucemburska, Nizozemí, Rumunska, Švédska. O něco později ratifikovalo Španělsko smlouvu upravující právo poručenské. Smlouvy ty pak podle ustanovení v nich obsažených ve státech právě jmenovaných vstoupily v život dnem 31. čce 1904.

Ihned po skončení konference třetí jala se kommisse nizozemská připravovati látku pro jednání konference další. Body, o kterých tato měla jednati, byly vesměs již předem naznačeny a byly to: revise smlouvy upravující mezinárodní právo processní, která ujednána byla dne 14. list. 1896, pak osnovy smluv upravujících posloupnost dědickou, účinky manželství po stránce osobní i majetkové, opatrovnictví a právo konkursní. Podle ustáleného již zvyku byly projekty smluv sděleny vládám států účastněných a tyto vyzvány, aby se o nich vyjádřily. K vyzvání tomu došly četné spisy, které, jako se již stalo před konferencí třetí, sestaveny byly v synoptický přehled.

Čtvrtá konference zahájena byla dne 16. kv. 1904 a vedle států, které účastnily se konferencí předcházejících, přítomen byl také zástupce Japanska. Účastenství Dánska mělo však jen význam formální. Utvořeno bylo pět kommissí ku projednání pěti bodů programmu svrchu naznačených. Pokud se týče bodu posledního (právo konkursní), došla konference přesvědčení, že nelze poříditi osnovu smlouvy generální, ale vyslovila mínění, že text usnesený bude dobrým základem pro speciální smlouvy mezi jednotlivými státy. Pokud ostatních čtyř bodů se týče, bylo se konferencí doděláno výsledků konečných. A právě tak jako konference třetí může také konference čtvrtá vykázati se valným úspěchem. Dne 17. čce 1905 bylo přistoupeno ke sjednání smluv mezinárodních na základě osnov konferencí pořízených a sice podepsalo smlouvu upravující mezinárodní právo processní deset států (Německo, Španělsko, Francie, Italie, Lucembursko, Nizozemí, Portugalsko, Rumunsko, Rusko a Švédsko), smlouvy ustanovující o posloupnosti dědické, o účincích manželství po stránce osobní i majetkové, o opatrovnictví sedm států (Německo, Francie, Italie, Nizozemí, Portugalsko, Rumunsko a Švédsko). Nelze zajisté pochybovati, že po těchto začátcích k. h. pro úpravu mezinárodního práva soukromého, jež staly se již jakousi institucí stálou, v pracích budou pokračovati. *Kčř.*

***Haagské konference míru z r. 1899 a 1907.** Pod rostoucím tlakem stále stoupajícího zbrojení vojenských států sezvána byla k podnětu ruského císaře Mikuláše II. (cirkulář z 12/24 srp. 1898 a 30. pros. 1898 — 11. led. 1899) hollandskou vládou do Haagu k 18. kv. 1899 mezinárodní konference států, kteráž měla v zájmu zabezpečení obecného míru světového zabývati se dočasným ob-

mezením branných mocí, vyčerpávajících finanční síly národův, úpravou smírných prostředků válku vylučujících, jakož i práva válečného (najmě pro válku pozemní). Na konferenci zastoupeno bylo 26 států (137 degáty), všechny evropské státy, Spojené obce sev.-amer., Mexiko, Čina, Japan, Persie a Siam. Přípravné jednání konalo se ve 3 kommissích, z nichž prvá, rokující o obmezení zbrojení a válečných prostředků pro technické a politické obtíže dospěla jen k resoluci, kterouž poznačuje se »obmezení výdajů vojenských, svět nyní tak tížících, za naléhavě žádoucí k povznesení hmotného a mravního blahobytu lidstva«. Druhá kommisse (ohl. práva válečného) a třetí (ohl. smírného řešení mezinárodních sporů) měly však úspěch positivní.

Výsledky konference shrnuté v závěrečné aktě z 29. ún. 1899 jsou tyto: I. 3 konvence: 1. o smírné úpravě mezinárodních sporů (61 čl.), 2. o zákonech a obyčejích války (60 čl.), 3. o užití zásad konvence Genevské z r. 1864 ve válce námořní (14 čl.); 3 deklarace obsahující zákazy 1. metání střeliva a třaskavin z balonů neb jiným podobným novým způsobem (na 5 let), 2. užívání střeliva, jehož jediným účelem jest šíření zádušných neb omamujících plynů, 3. užívání kulí, jež se v lidském těle snadno rozšiřují nebo zplošťují (na př. t. zv. kuli dum-dum) neb zářezy jsou opatřeny; 6 přání, jež částečně příštím konferencím k vyřízení se odkazují, nebo vládám na uváženou doporučují, v příčině: 1. brzké revise Genevské konvence, 2. stanovení práv a povinností neutrálních mocí, 3. dalšího technického studia vlád o možnosti zavedení určitých typův a kalibrů střelných zbraní, 4. uvažování vládami o možnosti obmezení zbrojení a vojenských rozpočtů, 5. nedotknutelnosti soukromého majetku ve válce námořní, 6. bombardování otevřených přístavů, měst a míst ve válce námořní.

Znamenitý pokrok práva mezinárodního značí zvláště 1. konvence o smírném řešení sporů mezinárodních (či tak zv. konvence o rozhodčím soudnictví). Upravuje předem prostředky k řešení politických sporů: dobré služby a prostředkování; dále zavádí nové zařízení mezinárodních kommissí vyšetřovacích pro případy sporných fakt, jež záhy po prvé osvědčilo se dobře v případě známé noční srážky válečného loďstva ruského na cestě do japanských vod s rybářskými barkami anglickými blíž Hullu v průplavě La Manche (1904); konečně obsahuje obšírná mezinárodněprávní pravidla o rozhodčím soudnictví (příslušnost, složení soudu a řízení) k vyřizování sporů zvláště takových, při nichž jde o otázky právní, volenými soudci na z kladě úcty před právem. Dovolání se rozh. soudu utvořeného podle zvláštní stálé listiny soudcův a sestupujícího se zpravidla v Haagu jest fakultativní; nucené (obligatorní) rozhodčí soudnictví bylo vzhledem k odporu Německa zamítnuto. K provedení výroku rozhodčího zavazují se sepřené strany smlouvou rozhodčí. Správní úkony mezinár. rozh. soudu v Haagu opatřuje tamtéž stálá správní rada z diplomatů zřízená a kancelářské úkony soudní kancelář. Řízení rozhodčí upraveno jest podle zásady oficiální a skládá se z řízení přípravného a jednání ústního (protokolárního). Nebylo-li jinak smlouvou rozhodčí ujednáno, jest rozhodnutí konečné a pro strany závazné.

Konvence 2. o zákonech a obyčejích války pozemní zavazuje státy signatární k vydání příslušných předpisů pro vojska podle připojeného ke konvenci všeobecného reglementu, upravuje veškeré důležitější obory válečného práva na zemi, s výlukou práva neutrality a právních poměrů raněných a nemocných (k nimž hledí konvence Genevská z r. 1864, v. t.). Úprava ta vedena jest zásadami, že válka jest branný spor mezi státy a nikoliv mezi osobami soukromými, že sluší obmeziti ji co možná na vlastní její účel, t. j. na zjištění převahy branné moci jedné strany, že třeba vedení její a prostředky válečné uvésti na způsob a míru nejnutnějšího zla, bez zbytečného poškozování statků hmotných i osvětových a za šetření křesťanské lidskosti.

Konvence 3. konečně rozšířila pravidla konvence Genevské z 22. srpna 1864 ke zlepšení osudu raněných a nemocných ve válce pozemní přiměřeným způsobem též na válku námořní, kteráž posud právních výhod Genevské konvence citelně postrádala. Špitální lodi státní i neutrální, jejich personál, na nich se nalézající ranění, nemocní a trosečníci pod vlajkou nebo znakem červeného kříže požívají za jistých podmínek nedotknutelnosti; lodi takové vyňaty jsou z práva zajímacího a připuštěny do přístavů neutrálních států, pokud ovšem samy neutrality neporušují.

H-ká k. m. z r. 1899 nesplnila sice veškerých tužeb přátel hnutí za mírem; zvláště nebyla s to, aby řešila otázku rostoucího zbrojení. Význam konference neleží také v konvenci o válečném právě, ač i zde dosažen opět značný pokrok smluvní kodifikací obyčejového, dotud nedosti přesného práva a humanisací násilí válečného, pokud v životě mezinárodním jest ještě nezbytným. Tím větší a hlavní váhu sluší klásti na položení základů pro organisované rozhodčí soudnictví mezinárodní, v kterémž směru leží vlastně nejpotřebnější pokrok nedokonalého posud práva mezinárodního. Haagský rozhodčí soud zabýval se posud sice jen čtyřmi spory rázu finančního a právního; avšak myšlenka rozhodčího soudnictví mezinárodního vnikala po r. 1899 mnohem účinněji ještě než před tím do obecného právního přesvědčení národův i do mezinárodní praxe států. Podle vzoru anglo-francouzské smlouvy rozhodčí (z 14. říj. 1903) byly ujednány v letech následujících

četné dočasné nebo stálé všeobecné smlouvy rozhodčí, s povinností státi k haagskému soudu rozhodčímu ve sporných otázkách právních, ve sporech o výklad smluv, namnoze jen s výlukou otázek, týkajících se životních zájmů, nezávislosti nebo cti státu neb zájmů států třetích. Tento vývoj, posilovaný organisovaným hnutím t. zv. přátel míru, snahami pravidelných ročních interparlamentních konferencí a dojmy i zkušenostmi, jež v celém vzdělaném světě způsobila válka rusko-japanská (r. 1904 sl.), nutkal k brzkému pokračování v díle první h. k. m. Jedno z přání této konference bylo zatím splněno revisí Genevské konvence z r. 1864, provedenou zvláštní konferencí (36) států, kteráž k pozvání švýcarské vlády sešla se r. 1906 opět v Genevě a trvala od 1. čna až do 15. čce t. r., a jednáním jejím dosaženo, že smlouva z r. 1864 nahrazena konvencí novou z 6. čce 1906, doplněnou a zlepšenou.

Ke druhé h. k-ci m. zavdal podnět president Severoamerických států Roosevelt, jenž, vyhovuje žádosti interparlamentní konference v St. Louis (1904), přiměl po skončené válce rusko japanské (13. září 1905) cara Mikuláše II. k opětnému svolání konference na základě určitého, předem sjednaného programmu. Na konferenci té, jež zasedala v Haagu od 15. čna do 18. říj. 1908, bylo zastoupeno 45 států (mezi těmi též republiky středoamer. a jihoamerické). K projednání programmu ustaveny čtyři kommisse pro tyto otázky: 1. rozhodčí soudnictví, mezinárodní kommisse vyšetřovací a otázky souvislé; 2. zdokonalení úpravy zákonův a obyčejů války pozemní, zahájení nepřátelství, práva a povinnosti neutrálů za války pozemní a otázky souvislé; 3. bombardování přístavů, měst a míst brannou mocí námořní, torpedy, právní poměry válečných lodí v přístavech neutrálních, doplňky konvence Genevské pro válku námořní; 4. přeměna obchodních lodí ve válečné, soukromý majetek na moři, válečný kontraband a blokáda, ničení neutrálních kořistí v případech nouze, užití pravidel války pozemní ve válce námořní.

Otázka obmezení ve zbrojeních nebyla na programmu (pro námitky Německa a Ruska); Anglie však přes to přivedla ji k řeči a konference potvrdila jednomyslně resoluci v této příčině r. 1899 snesenou. Obšírná rokování o obligatorním rozhodčím soudnictví dospěla tentokrát aspoň k zásadnímu jednohlasnému uznání myšlenky té v závěrečné aktě; návrhy na organisaci zvláštního stálého soudu rozhodčího (vedle dosavadní stálé listiny rozhodčích pro soud haagský) vyřízeny přáním směřujícím ke zřízení soudu takového; návrh na ujednání všeobecné vzájemné smlouvy rozhodčí byl příznivě přijat však toliko 31 státy. Též otázka nedotknutelnosti soukromého majetku ve válce námořní byla řešena jen v některých méně důležitých kusech.

Positivní výsledky druhé h. k. m., shrnuté v závěrečné aktě z 18. říj. 1907, jsou tyto: I. 13 konvencí: 1. o smírném vyřizování mezinárodních sporů (zlepšená a doplněná 1. konvence z r. 1899, zvláště pokud jde o řízení v kommissích vyšetřovacích a před soudem rozhodčím (m. j. zavedením zvláštního řízení stručného pro spory menší) v 97 čl.; 2. o obmezení prostředků násilných při dobývání dluhů ze smluv bez předchozího výroku rozhodčího (otázka známá pode jménem doktriny Dragovy) v 7 čl.; 3. o zahájení nepřátelství (8 čl.); 4. o zákonech a obyčejích války pozemní (zlepšená a doplněná konvence 2. z r. 1899) v 9 čl. s příslušným normálním reglementem v 56 čl.; 5. o právech a povinnostech mocností a osob neutrálních v případech války pozemní (25 čl.), 6. o nakládání s nepřátelskými loďmi obchodními při vypuknutí nepřátelství (11 čl.); 7. o přeměně obchodních lodí ve válečné (12 čl.); 8. o kladení samočinných podmořských min kontaktních (13 čl.); 9. o bombardování brannou mocí námořní v době války (13 čl.); 10. o užití zásad konvence Genevské ve válce námořní (více v podrobnostech, nikoliv v zásadách přehlédnutá a doplněná 3. konvence z r. 1899 následkem změn, jež nastaly shora zmíněnou novou konvencí Genevskou z r. 1906) v 28 čl.; 11. o jistých obmezeních ve výkonu práva zajímacího a kořistného ve válce námořní (14 čl.); 12. o zřízení mezinárodního soudu kořistného (k návrhu Německa s podporou Anglie, jakožto odvolací mezinárodní instance pro stranická rozhodnutí národních soudů kořistných) v 57 čl; 13. o právech a povinnostech neutrálních mocností v případě války námořní (33 čl.). — Všecky tyto konvence jsou zvláštní oddělené akty s datem 18. říj. 1907 a se lhůtou k ratifikaci do 30. čna 1908 v Haagu. K nim pojí se: II. Deklarace o zákazu metání střeliva a třaskavin s ballonů neb jiným způsobem obdobným (obnova 1. deklarace z r. 1899, platná až do zakončení příští [3.] h. k. m.). III. Deklarace konstatující jednomyslné uznání zásady obligatorního rozhodčího soudnictví vůbec a zvláště bezvýjimečně pro případy výkladu a užití smluv. IV. Resoluce, kterouž potvrzuje se znovu resoluce z r. 1899 ohledně obmezení ve zbrojeních. V. 4 přání: 1. by signatární mocnosti přijaly připojenou k závěrečné aktě osnovu konvence o zřízení stálého soudního dvoru rozhodčího v Haagu (35 čl.) a ji uplatnily, jakmile dojde ke shodě o volbě soudcův a ustavení soudního dvoru; 2. by v případech války příslušné úřady civilní i vojenské ze zvláštní povinnosti péči měly o zabezpečení a ochranu pokojných poměrů, najmě styků obchodních a průmyslových mezi obyvatelstvem států válčících a zeměmi neutrálními; 3 by mocnosti upravily zvláštními konvencemi právní postavení cizinců, sídlících na jejich území, v příčině vojenských břemen; 4. by sdělání reglementu

o zákonech a obyčejích války námořní dáno bylo na pořad jednání příští konference a by každým způsobem mocnosti užívaly ve válce námořní zásad konvence o zákonech a obyčejích války pozemní.

Na konec konference doporučuje mocnostem shromáždění třetí konference míru v období asi takovém, jaké uplynulo od konference prvé, a pokládá za žádoucí, by k usnadnění prací konferenčních pověřen byl zvláštní přípravný výbor asi 2 léta před tím sestavením programmu.

Výsledky druhé h. k. m. pohybují se tudíž ve směru správně zaujatém dílem konference první z r. 1899. Zejména postupným dalším vytvářením organisovaných prostředků k řešení sporů mezinárodních a stanovením jistých záruk k jich častějšímu a pravidelnějšímu užívání ve sporech, jež nedotýkají se právě životních politických zájmů států, razí se cesta skutečnému pokroku práva mezinárodního a tím pak i provedení myšlenky obecného míru, pokud jest vůbec uskutečnitelná. — Srv. Trakal, Význam h. k. m. ve vývoji novodobého práva mezin. (»Sborník věd právních a státních«, 1902) a udanou tam další literaturu; K. u. k. Ministerium des Aeussern: Die zweite Haager Friedenskonferenz 1907 (t. zv. červená kniha; Víd., 1908). *Tkl.*

* **Haardt** von Hartenthurn Vincenc, kartograf rakouský (* 13. srpna 1843 v Jihlavě), studoval na tereziánské vojenské akademii ve Vídeňském Novém Městě a válečné škole ve Vídni a vstoupiv pak do činné služby dosáhl hodnosti setníka gener. štábu. Později byl ředitelem zeměpisného ústavu Holzlova a jest nyní přednostou vojenského kartograf. ústavu ve Vídni. Zpracoval celou řadu map, z nichž uvádíme zejména: *Wandkarte der Alpen*; *Ethnographische Karte von Asien*; *Nordpolarkarte*; *Südpolarkarte*; napsal: *Kartographie der Balkanhalbinsel*; *Geschichte des k. k. Militärgeogr. Institutes v. 1881 bis 1905* vedle četných rozprav menších.

Haarlem, m. nizozemské, má 64.069 obyv. (1899).

* **Haarlemský balsám,** směs jednoho dílu sirovaného lněného oleje a 3 d. oleje terpentinového; užívá se ho dryáčnicky jakožto hojivého prostředku proti všem nemocem.

* **Haas** Hippolyt, geolog něm. (* 1855 ve Štutgartě), habilitoval se r. 1883 a byl v l. 1887—1904 prof. palaeontologie na univ. v Kielu, kde posud přednáší jako professor honorarius. Pracoval zejména o geologii zemí alpských a švýcarského pohoří jurského a pro říš. průplavovou kommissi sestrojil geologický profil průplavu cís. Viléma. Napsal: *Die Brachiopoden der Juraformation von Elsass-Lothringen* (Štrasb., 1882); *Beiträge zur Kenntnis der liasischen Brachiopodenfauna von Südtirol und Venetien* (Kiel, 1884); *Étude monographique et critique des brachiopodes rhétiens et jurassiques des Alpes vaudoises et des contrées environnantes* (Curich, 1892); *Die geologische Bodenbeschaffenheit Schleswig-Holsteins* (Kiel, 1889); *Die Leitfossilien* (Lip., 1887); *Quellenkunde* (t., 1896); *Katechismus der Geologie* (7. vyd. t., 1901); *Versteinerungskunde* (2. vyd. t., 1902); *Aus der Sturm- und Drangperiode der Erde* (Berl., 1894, 2 sv.); *Deutsche Nordseeküste*, *Friesische Inseln und Helgoland* (Bielef., 1900); *Der Vulkan* (Berl., 1903). Mimo to vydal nástěnné tab.: *Wandtafeln für den Unterricht in der Geologie* (Kiel, 1894—98) a illustr. dílo: *Schleswig-Holstein meerumschlungen* (t., 1897). Napsal dále také román *Der Bergmeister von Grund* (Berl., 1898) a cestopis *Neapel und Sizilien* (t., 1904).

Haase 2) Friedrich. Srv. nyní R. Forster ve »Schlesische Zeitung« ze dne 4. led. 1908, »Berliner philologische Wochenschrift«, 1908, str. 255—256 (H. Peter).

Haasz 1) Ant. Dom., † 24. září 1901 na Král. Vyšehradě v Praze.

Habart Jan, lékař čes., † 1902.

* **Habenicht** Hermann, kartograf a zeměpisec něm. (* 1844 v Gothě), studoval gymnasium v rodišti, načež se vzdělával pod vedením Aug. Petermanna v Perthesově zeměpisném ústavě. Zpracoval veliké množství map a atlantů, jako: *Elementar-Atlas*, *Taschen-Atlas*, *See-Atlas*, *Stielers Hand-Atlas*; vydává se Sydowem školní nástěnné mapy a mn. j. Napsal: *Die Grundzüge im geolog. Bau Europas* (Gotha, 1881); *Grundriss einer exakten Schöpfungsgeschichte* (Víd., 1896). V četných pojednáních H. hlásá mínění, že v nitru země nalézají se mezi jádrem a kůrou zeměkoule spousty nahromaděných plynů rozžhavených a že změny podnebí Evropy závisí na ledu v nestejném množství každoročně u New-Foundlandu nahromaděného.

Haberlandt 2) Gottlieb, botanik něm. Další jeho důležité práce z oboru rostlinné fysiologie jsou: *Sinnesorgane im Pflanzenreich zur Perzeption mechanischer Reize* (Lip., 1901; 2. vyd. t., 1906); *Zur Statolithentheorie des Geotropismus* (»Jahrbuch für wissenschaftliche Botanik«, 1903); *Perzeption des Lichtreizes durch das Laubblatt* (ve Zprávách něm. bot. společnosti, 1904); *Lichtsinnesorgane der Laubblätter* (Lip., 1905).

* **Haberlandt** Michael, orientalista rak. (* 20. září 1860 ve Starých Hradech v Uhrách), studoval ve Vídni a Berlíně a působí nyní jako kustos anthropolog.-historického oddělení císař. přírodověd. musea ve Vídni, dále jest ředitelem ústavu Museum für österreich. Volkskunde a docentem všeobecného národopisu na vídeň. universitě. Napsal: *Indische Legenden* (1885); *Altindischer Geist* (1887); *Vasantasenâ* (1893); *Völkerkunde* (1898); *Ethnology* (1899); *Kultur im Alltag* (1900); *Die Hauptliteraturen des Orients* (1902, II); *Daca kumâracaritam* (1903); *Hugo Wolf* (1903); *H. Wolfs Briefe an H. Faisst* (1903); *Die Welt als Schönheit* (1904).

Habert Joh. Ev. † 1. září 1896 v Gmundenu. Posmrtně vyšly: *Beiträge zur musikalischen Komposition* (sv. I. *Harmonienlehre*,

sv. II. *Die Lehre vom einfachen Kontrapunkt*, 1899).

Habeš, africký domorodý stát, nabyl teprve v posledních letech určitějšího rozsahu na základě pohraničních smluv s rozličnými sousedními državami. Tak byly r. 1896 a 1897 upraveny hranice proti britskému a italskému Somálsku, načež byla 1898 zřízena zvláštní habešská rovníková provincie, která jde na j. k záp. břehu jez. Rudolfova a odtud k ital. Somálsku. Ale domorodci ogadenští ani Danákilové nechtějí o svrchovanosti habešské ničeho slyšeti, takže vláda tu musí často pro loupeže podnikané do država evropských států zakročovati zbrojnou mocí. V r. 1900 a 1902 stanoveny byly hranice proti anglo-egyptskému Súdánu a 1907 Britské Východ. Africe. V tomto rozsahu H. zabírá asi 800.000 *km*² s 9—11 mill. obyvatelů, mezi nimiž však vlastní Habešané jsou nejméně četní, kdežto převládají hamitští Somálci a Gallové.

Po skončení sporů s Italií zůstala v H-i stále jistá nechuť proti tomuto státu, čehož použily zejména Francie a Anglie, ale i jiné státy. Tak sjednány byly obch. smlouvy: se Spoj. Obcemi sev.-amer. (1903), Německem (1905), Rakousko-Uherskem (1905) a Belgií (1906). Zbudováním železnice z Džibuti do Dire-Dauy (u Harráru) v délce 309 *km* francouzským kapitálem obrácen byl hlavní proud obchodní do Džibuti, ač staré karavanní spojení s britskou Zejlou úplně nezaniklo. Tak vývoz r. 1906 činil do Džibuti 8·5 mill. K a Eritreje 4·5 mill. K a dovoz 13·4 mill. K a 8·3 mill. K. Důležitým faktem jest, že stoupá zejména vývoz kávy, ačkoliv jinak zemědělství v H-i spíše upadá. Káva jde jednak do Adenu, kde teprve se čistí, ale značné množství také se dopravuje na z. k Nilu. Veliké naděje kladou se do zbudování nových tratí. Tak nyní pokračuje se ve stavbě trati z Dire-Dáuy do Addis-Abeby a další díl rovněž franc. kapitálem budovaný půjde dále na z. a připojí se k anglo egyptské trati Kapské Město-Alexandrie. Italie získala koncessi ke stavbě dráhy východní H-i mezi Eritreji a ital. Somálskem. Telegrafních linií jest na 800 *km*, telefonní spojení má Addis-Abeba s Harrárem a Ankoberem. Významné pro obchod jest založení Státní banky Habešské r. 1905, která zřízena byla Národní bankou Egyptskou, pročež správa její také posud sídlí v Káhiře. Další novotou jest zavedení nové mince, tolaru Menílkova, jenž má míti stejnou cenu s rakouským tolarem tereziánským, ale není posud ani všude přijímán. Armáda habešská může míti v případě války 150—200.000 mužů, z nichž asi desátý díl jízdy. Dělostřelectvo má 7 batterií dobytých na Italech u Aduy.

Dějiny. Když Menílek odmítl uznati svrchovanost Italie nad H-í, nařídil rásu Mangašovi napadnouti území italské. Proto generál Baratieri vnikl koncem 1894 do Tigre, porazil Mangašu 13. led. 1895 u Coatitu a 16. led. u Senafe, načež obsadil celé Tigre. Rás Mangaša byl ještě jednou v říjnu poražen od Italův, ale tu zasáhl do boje sám Menílek. Již 7. pros. zničil předvoj italské armády u Amba Aladže a měsíc po tom jal se obléhati Makallu. Ač se tu major Gallieni hrdinně hájil, musel konečně 25. led. 1896 kapitulovati a povolen mu volný odchod. Rozhodnutí konečné však přinesla bitva u Aduy 1. bř. 1896. Vojsko Menílkovo v trojnásobné přesile nad Italy počalo se již rozcházeti a Menílkovi hrozila již porážka. I přiměl Menílek nepřímo Baratieriho k útoku, při čemž byli Italové na hlavu poraženi; na straně italské padlo 4000 mužů a 2000 zajato, na habešské bylo 3000 padlých. Na štěstí pro Italy Menílek nemohl postupovati dále do Eritreje a proto přišlo 26. říj. v Addis-Abebe k míru, jímž Italie vzdala se nároků na protektorát a uznala samostatnost H-e, dále stanoveny prozatímně hranice mezi H-í a Eritreou; přesnější vytčení jejich následovalo pak r. 1900. R. 1898 vzbouřil se rás Mangaša, syn neguše Jana, proti Menílkovi, jenž ho podezříval z tajného stranictví Italům, ale byl 1899 po divokém boji od harrárského rása Makonnena poražen a povstání udušeno. Nový vzruch válečný opakoval se 1900, kdy na území habešské vpadl mullá Abdullah Ašur. Vysláno bylo proti němu několik výprav, až konečně 1905 zajištěn mír. V pros. 1907 asi 2000 Habešanů vpadlo do Baidry, Revaje a Buracaby. Obyvatelstvo obrátilo se o pomoc k ital. residentovi v Lughu, načež došlo ke srážce, v níž obě strany utrpěly značných ztrát, a proto pokoj byl zase obnoven.

Pro rozvoj H-e je zvláště důležita smlouva s Anglií, Francií a Italií z 13. pros. 1906. Jí zaručuje se samostatnost a nynější rozsah H-e, uznávají se všechny zvláštní smlouvy s ostatními státy, všem národům zajišťuje se v obchodě úplná rovnoprávnost. Dále dotýká se zmíněných již koncessí železničních. Kdyby snad v budoucnosti vznikla příčina k nějakému zakročení některé moci v H-i, zavazuje se každá signatární velmoc dorozuměti se s ostatními dříve, než nějaké kroky proti H-i podnikne. Mimo to Anglii přislíbil r. 1901 Menílek, že jakékoliv vodní stavby na Modrém Nílu a jez. Taně provede vždy se souhlasem egyptské vlády. Aby předešel rozbrojům o nástupnictví, jmenoval 1908 svého vnuka Lidja Jeassu následníkem ve vládě. Celkem možno říci, že energii Menílkově zdařilo se přivésti H. na takový stupeň rozvoje a moci, jakého nikdy před tím nedostoupila.

K liter. zeměpisné sluší dodati: Combes, L'Abyssinie en 1896. Le pays, les habitants, la lutte italo-abyssine (Pař., 1896); hr. Gleichen, With the mission to Menelik. 1897 (Lond., 1898); Wylde, Modern Abyssinia (t., 1901); v. Falkenegg, Abessinien (Berl., 1902); Hentze, Am Hofe des Kaisers Menelik von Abessinien (Lip., 1905); Shinner, Abyssinia of to-day (Lond., 1907); Rosen, Eine deutsche Gesandtschaft in Abessinien

(Lip., 1907). V češtině vyšly vzpomínky člena ruského poselství do H-e Krasnova, Kozáci v H-i (Pr., 1902). — K dějinám: Glaser, Die Abessinier in Arabien u. Afrika (Mnich., 1895); Baratieri, Memorie d'Africa (Turin, 1897, franc. 1899); Schurtzovy dějiny v Helmolt's Weltgeschichte (3. sv., Lip., 1901); Morié, Histoire de l'Ethiopie (Pař., 1904, 2 sv.); Paez, Historia Aethiopiae (Řím, 1905, 2 sv.) a Almeida Historia Aethiopiae (Řím, 1907, 8 kn.). Z map: De Churand, Carta dimostrativa della Etiopia 1:1 mill. (Řím, 1894, 6 listů).

* **Habib Ullah**, emír afgánský (* 1872 v Samarkandě, kde tehdy jeho otec Abderrahmán dlel ve vyhnanství), nastoupil po smrti tohoto 3. říj. 1901. Pletichy, které proti němu osnovali bratr jeho Nasr Ullah, podporovaný Anglií, dále Išak a Ismajíl chán žijící z podpory ruské, a zejména nevlastní bratr Muhammed Omár, šťastně zmařil vypudiv posledního do Turkistánu. Sleduje politiku svého otce udržuje přátelské styky s oběma velmocemi Ruskem i Anglií. Řevnivost obou byla odklizena smlouvou z 31. srpna 1907 v ten smysl, že Anglie nepokusí se annektovati neb obsaditi nejmenší část území afgánského, aniž se bude míchati do vnitřní správy státu. Za to Rusko prohlásilo, že Afgánistán leží mimo sféru jeho zájmů a politická jednání bude vykonávati prostřednictvím vlády angl. Na obchodním poli oba státy budou si rovny. H. však stará se o doplnění své vojenské moci, jakož i zřízením pevnůstek při Dželabbádu pojistil si strategicky vliv na cestu kabúlsko-pešavarskou.

Habicht Ludwig, spis něm., † 1909 v Amalfi.

Habry, 267 d., 1768 obyv, čes. (1900).

* **Häckel** Ernst, přírodozp., v. Haeckel E.

* **Hackelhof** viz Dvory 8).

* **Hackenschmied** Hanuš (* 1871 v Příbrami) studoval na gymnasiu ve svém rodišti a na malířské akademii v Praze a v Mnichově. Dva roky pobyl v zemích jihoslovanských, ponejvíce v Dalmacii. V letech 1897—99 vystavoval v Krasoumné jednotě a Umělecké besedě, načež byl assistentem kreslení na reálce v Praze I., potom suppleval na gymn. v Táboře a na reálce v Žižkově. Od r. 1904 je professorem na české reálce v Č. Budějovicích. Přeložil do češtiny Kozarcovy *Dvě povídky* (ve »Světové knih.«) a řadu knih vlašských, najmě dramat: M. Pragovu »Ideální ženu«, »Panenky« a »Pochybnost«, R. Braccův »Triumf«, »Don Pietro Caruso« a »Není nad počestnost!«, D'Annunziův »Sen jarního jitra«, Buttiho »Honbu za požitkem«; v Kritické knihovně vydal Alimenův »Zločin v umění«, v Knihovně Rozhledů Sighelovu »Novou ženu«. K tisku hotový má překlad dvousvazkového díla C. Lombrosova »Politický zločin a revoluce«. Z norštiny přeložil Kiellandovy »Novelety« a »Elsu«, Björnsonovo drama »Nad naši sílu »II. (vesměs ve »Světové knihovně«) a A. G. Selmerové knihu pro mládež »Na norském fjordu«; z němčiny Schnitzlerovu grotesku »U zeleného papouška«, Hanssonovy »Tři novelly« (ve »Svět. knih.«) a »Všední ženy« a V. Hanse »Osud a vůle«, pokus o světový názor H. Ibsena (Hradec Kr.). Některé z jeho překladů byly provedeny v Národním divadle v Praze.

* **Hacker** Rudolf, lesník čes. (* 5. list. 1859 v Zelči u Tábora), vynašel r. 1882 sázecí stroj zv. školkovací, pomocí jehož lze sazenice sázeti do země, a r. 1901 secí stroj pro školky; t. r. sestrojil zjednodušený školkovací apparát pro menší školkovací práce. Literárně byl činný přispívaje články do odborných časopisů. Samostatně vydal: *Lesní hospodářská kniha* (1897).

* **Hackluyt** Richard viz Hakluyt.

Haddington 1), hrabství skotské, má 39.662 obyv. (1901); H 2/1 hl. m. téhož, 3992 obyv.

* **Hading** Jane, dramatická umělkyně franc. (* 25. list. 1859 v Marseilli); byla dcerou herce a hned od nejútlejšího mládí vystupovala v dětských úlohách. Již r. 1873 byla angažována k divadlu D'Alger, kde vynikalo její herecké nadání zvláště v komédiích. Odešla pak k divadlu chedíva v Káhiře, hrajíc tu rolle subrett a světaček. Vrátivši se do Marseille, byla angažována pro Palais-Royal v Paříži, pak vystupovala v divadle Renaissance; r. 1883 hrála v divadle Gymnase, za jehož ředitele M. Kouinga se 18. čna 1884 provdala, ale již v list. 1887 se s ním dala rozvésti. R. 1888 s Coquelinem podnikla uměleckou cestu po Americe a po svém návratu vystupovala v divadle Vaudeville. Na svých uměleckých cestách vystoupila též v Praze na jevišti Národního divadla (r. 1902 a r. 1904) s velikým úspěchem. Postavy, jež vytváří, vynikají svojí životností, k níž pojí se krása a elegance představitelky. Z bohatého jejího repertoiru sluší zvláště jmenovati: Cizinka, Dáma s kameliemi, Zkrocení zlé ženy, Tartuffe, Gunigové, Princezna Bagdádská, Majitel hutí, Sapfó, Frou Frou a mn. j.

* **Hadloub** (Hadloup) Joh. viz Hadlaub.

* **Hadow** [hedó] William Henry, angl. hud. skladatel a historik hudby (* 1859). Z nejhlavnějších jeho děl uvádíme: *Oxford history of music.* Vedle toho složil hymny, kantáty a znamenité skladby pro housle a klavír. *Tmk.*

* **Hadriani moles**, tak nazýváno mausoleum císaře Hadriana v Římě (viz Řím, str. 759 *b* — 760 *a*).

* **Hadžić** Antonije, spis. srb. (* 1834). Jest od deseti let předsedou »Matice Srbské« a duší srbského Národního divadla, které mu vděčí za vynikající vedení a znamenitý svůj répertoire. H. vedle toho po tři desetiletí rediguje divadelní časopis »Pozorište«, kde ukládá cenné své články o divadle. Mimo to rediguje ještě »Zbornik pozorišnich dela«, který vydává správa srb-

ského Národního divadla v Bělehradě od r. 1872. *Tmk.*

* **Hadžić** Osman Nuri, soudobý spis. chorv. Vyniká jako spisovatel povídek a románů. Spolu s Miličevićem napsal román *Osman-Azis*, který »Matice Hrvatská« vydala o třech dílech pod titulem: *Bez nade* (1895); *Na pragu novoga doba* (1896) a *Bez svrhe* (1897). *Tmk.*

* **Hádží Loja,** vůdce bosenské vzpoury (* v Sarajevu — † 1883 v Mekce), byl mezkařem v Sarajevu. Nabyl jakéhosi vzdělání, dovedl totiž arabsky psané modlitby čísti a jim rozuměti a tak se stal, třeba že psáti neuměl, učitelem v mešitě, kde jeho otec byl imámem (kazatelem). Putoval do Mekky, odkudž přišel s čestným názvem »hádží«. Populárním se stal r. 1863, kdy bouřil lid proti stavbě východořeckého chrámu v Sarajevu a byl vypověděn do Nového Pazaru; do Sarajeva se vrátil až r. 1878. Když vojsko rak.-uherské vtrhlo do Bosny, H. L. pokládán mezi muhammedánským obyvatelstvem přímo za svatého. Sesadil bosenského guvernéra Mazhar pašu a oznámil Portě, že se ujal diktatury. Po obsazení Sarajeva však vliv jeho poklesl. H. L. prchl do hor. 2. říj. 1878 byl chycen u Rogatice a dopraven do nemocnice, zraniv se náhodou střelnou ranou na noze. Vojenský soud odsoudil jej k pětiletému žaláři a H. L. deportován do Terezína; před uplynutím trestu obdržel milost r. 1883. H. L. sám boje se nikdy neúčastnil, ale byl výtečný organisátor odboje. Srv. Karl Braun, Sarajevo 1878 (1907).

Haeckel Ernst, přírodozpytec něm. Značný rozruch, veliké nadšení i odpor vzbudily dva jeho spisy přírodně-filosofické, přimykající se k dřívějšímu dílu jeho o monismu: *Die Welträtsel. Gemeinverständliche Studien uber monistische Philosophie* (Bonn, 1899; 8. vyd. t., 1902; lidové vyd. t., 1903; český překlad od K. Malíře, Záhady světa, 1905) a *Die Lebenswunder. Gemeinverständliche Studien uber Philosophie* (Štutg., 1904; 10. vyd. t., 1906; lidové vyd. t., 1906). Vedle nových vydání důležitějších spisů jeho sluší ještě upozorniti na tyto jeho další práce: *Ueber unsere gegenwärtige Kenntnis vom Ursprung des Menschen* (Bonn, 1898; 3.—7. vyd. t., 1899); *Kunstformen in der Natur* (Lip., 1899—1904, se 100 tab.), *Aus Insulinde. Malaiische Reisebriefe* (zprávy o cestě na Malajské souostroví r. 1900 podniknuté; v »Deutsche Rundschau«, 1901; samost. vyd. Bonn, 1901); *Wanderbilder* (Gera, 1905—7. 40 tab. podle vlastních aquarellů a olejomaleb). R. 1908 H. vzdal se učitelské své činnosti na universitě v Jeně, ku poctě jeho zřízeno tu museum fylogenetické, jež má shromažďovati doklady pro nauku vývojovou. Z jeho životopisů sluší zvláště uvésti: Bölsche, Ernst H. (3. vyd. Drážď., 1906; lidové vyd. Berl., 1907).

* **Haelleflinta,** min., viz Dodatky k XI. sv.

* **Haematococcus** viz Chlamydococcus.

* **Haematoidin** viz Bilirubin.

* **Haematologie,** z řec., nauka o krvi.

* **Haematopneumothorax** viz Haematothorax.

* **Haemoglobulin** viz Haemoglobin.

* **Haemosporidia,** zool., viz Sporozoa.

* **Haemothorax** viz Haematothorax.

* **Haenke** Tadeáš viz Hanke T.

von **Haerdtl** Eduard, astronom rak. (* 1861, † 1897).

Haffner 2) P. L., katol. theolog něm., † 1899.

Hagen, m. prus., má po připojení Eckeseye, Delsternu a Eppenhausenu 77.498 obyv.; nové Folkwangovo museum pro umění a vědu.

* **Hagen** Herm. Aug., zoolog něm., viz Hag.

* **Hagen** Johann G., astronom (* 1847 v Bregenzi), vystudovav na universitě v Münsteru, Bonnu, Ditton Hallu odešel do Ameriky, kdež r. 1888 stal se ředitelem hvězdárny v Georgetownu, r. 1906 pak ředitelem hvězdárny vatikánské. Napsal: *Synopsis der höheren Mathematik* (3 sv.); *Atlas Stellarum variabilium* (5 sv.); *Index Operum Leonardi Euleri. The Astronomical and Astrophysical.*

* **Hagen** Bernhard, cestovatel něm. (* 1853 v Gemersheimu v Rýnské Falci), studoval gymnasium ve Zweibrücken a lékařství na universitě v Mnichově. Po skončení studií nastoupil místo lékaře v Deli na vých. pobřeží Sumatry, kde si důkladně všímal poměrů svého okolí. Odtud podnikl dvě cesty do území Bataků kol jez. Toby. R. 1893 účastnil se nizozem. výpravy »Astrolabe« na Novou Guineu, ale musil se vrátiti. Při tom však pronikl z Palembangu přes Sumatru do Benkulenu. Od r. 1896 žije ve Frankfurtě, kde založil Anthropolog. společnost a r. 1904 Národopisné museum. R. 1905 dlel znova v ostrovní Indii. Napsal vedle mnohých drobnějších: *Anthropologische Studien aus Insulinde* (1890, nákl. amsterdam. akademie); *Pflanzen- und Tierleben von Deli auf der Ostküste Sumatras* (1890); *Unter den Papuas* (1899); *Anthropolog. Atlas der ostasiatischen u. melanesischen Völker* (1899); *Gesichtstypen-Atlas der ostasiatischen u. melanesischen Völker* a mnoho monografií o motýlech východoindických.

Hagenau, m. v Dol. Elsasku, má 18.737 obyv. (1905).

Hager 5) H. Herm., farmac. spis., † 26. led. 1897 v Nov. Rupíně.

Hagerup Georg Francis, právník a státník norský. R. 1895 postavil se v čelo koaličního ministerstva, jež si vytklo za úkol najíti půdu pro dohodu ve sporu se Švédskem, ale když volbami do storthingu r. 1897 nabyli převahy radikálové, odpůrci unie se Švédskem, H. odstoupil r. 1898.

Haggard Henry Rider, spis. angl., napsal ještě: *Montezuma's Daughter* (1894); *The People of the Mist* (1894); *Joan Haste* (1895); *Heart of the World* (1896); *Dr. Therne* (1898); *Swallow, a Story of the Great Trek* (1899); *The last Boer war* (1899), tendenční,

protiboerské dějiny poslední vojny; *A Farmer's Year* (1899); *Black Heart and White Heart* (1900); *Lysbeth, a Tale of the Dutch* (1901); *A Winter Pilgrimage* (1901); *Rural England* (1902, 2 sv.); *Pearl-Maiden* (1903); *Stella Fregelius* (1903); *The Brethren* (1904); *A Gardener's Year* (1905); *Ayesha or the Return of She* (1905); *The Poor and the Land* (1905); *The Way of the Spirit* (1906); *Benita* (1906); *Fair Margaret* (1907). Do češtiny přeloženo: »Pan plukovník« (přel. Jar. Stehlíček, Praha, 1897); »Nová Judita« (t., 1889) a »Kleopatra« (přel. Jos. Bartoš, t., 1899). H. byl v l. 1896—98 předsedou »Society of Authors« a v l. 1901 a 1902 cestoval Anglií za účelem studií agrikulturních. R. 1905 byl kommissařem britské vlády při armádě spásy ve Spoj. Obcích a vydal pak *Report on the Salvation Army Colonies in U. S. A., and at Hadleigh, England, with Scheme of National Land Settlement* (1905).

* **Hagiostrati,** turecký ostrov v Aegejském moři, 30 *km* jjz. od Lemna, má na ploše 43 km^2 asi 1000 obyv. Dostupuje výše 266 *m.*

* **Hagius** Johannes viz Hagen 3).

v. **Hagn** 2) Louis, malíř, † 15. led. 1898 v Mnichově.

* **Hagymásy** [haďmáši] Lajos, bás. maď., viz Tolnai Lajos.

Hahn 7) Karl Hugo, africký cestovatel, zemřel v Kapském městě 24. list. 1895. — von H. 9) Friedrich, právník německý, † 3. bř. 1897 v Lipsku.

* **Hahn** Friedrich, zeměpisec něm. (* 3. bř. 1852 v Glauzigu, kraj köthenský), studoval 1872—77 na universitě v Lipsku, kde se r. 1879 habilitoval pro zeměpis a jmenován byl 1884 mimořádným professorem. R. 1885 povolán byl na universitu v Královci. Napsal: *Ueber die Beziehungen der Sonnenfleckenperiode zu meteorolog. Erscheinungen* (Lip., 1878); *Ueber das Aufsteigen u. Sinken der Küsten* (t., 1879); *Inselstudien* (t., 1883); *Die Städte der norddeutschen Tiefebene* (Štutg., 1885); *Frankreich, Die britischen Inseln, Das Königreich Dänemark, Schweden u. Norwegen, Die nordischen Inseln* do Kirchhoffovy sbírky »Unser Wissen von der Erde« (Víd. a Praha od 1890); *Topograph. Führer durch das nordwestliche Deutschland* (Lip., 1895); *Afrika* (2. přepracované vyd. Sieversovy Afriky, Lip., 1901); *Berichte über die Fortschritte der Forschungen in Afrika u. Australien* (ve Wagnerově »Geogr. Jahrbuch« sv. 14., Gotha, 1891 sl.), četné článkv v »Peterm. Mitteilungen« (t.).

* **Hahn** Wiktor, soudobý spis. pol., známý četnými studiemi o Szymonowiczovi a J. Słowackém, jako: *Szymon Szymonowicz jako filolog* (Lvov, 1897); *O Słowackim: Kilka słów o genezie Mindowego, tragedji J. Słowackiego* (t., 1894); *Przyczynek do genezy Marji Sztuart J. Słowackiego* (t., 1895); *Studjum nad geneza Lilji Wenedy, tragedji J. Słowackiego* (t., 1894) a j.

Haidarábád, stát indický, má 11,141.142, hl. m. t. jm. 69.378 obyv. (1901).

* **Haidar-paša** viz Cařihrad, str. 157 *b.*

* **Haidea,** planetoida objevená fotograficky A Charloisem v Nizze 20 kv. 1893. Označení (368). *Kvn.*

Haifa, přístav syrský, je nyní východištěm dráhy do Damašku.

* **Haiming** (Unter-H.) viz Podolí 5).

* **Haisz** František, lidový písničkář pražský (* 1818 v Praze — † 1899 t. v chudobinci). Sběhnuv se řemesla, byl oblíbeným předzpěvákem na poutích a processích, pak kolovrátkářem. Složil množství písní a podobných »skládání«, nábožných i světských, vlasteneckých, historických, lyrických i satirických, po většině příležitostných a ke známým melodiím, jež sám zpíval po Praze a vydával tiskem (u Jana Spurného). Z nejznámějších písniček, z nichž mnohé zdomácněly, jsou: *píseň o hraběti Frydolínovi*, kdysi velmi populární; *Spi, Havlíčku, v svém hrobečku*; *Já jsem v Čechách narozený, otce matku mám*; *Pojďte, vy vlastenci, pojďte brzy se mnou, ať vyrvem vrahům naši českou zem* a j. V chudobinci psal H. obšírný svůj životopis. Jeho paměti uveřejnil Č. Zíbrt v »Č. Lidu« na r. 1908. Srv. též studii Nerudovu v »Lumíru« 1877. *Tmk.*

Haiti 2), černošská republika na ostrově t. jm. v Západní Indii, má 28.676 km^2 a 1,500.000 obyv. podle odhadu z r. 1906. Státní finance jsou ve velikém úpadku, dluh činí 26 mill. dollarů ve zlatě a 12½ mill. v penězích papírových a drobných, agio zlata činí přes 400%. Těžká vývozní cla jsou překážkou rozvoji tropické agrikultury, zejména pěstování kávy. Plantáže kakaovníku, tabáku a agave *pite* se množí. Vývoz dříví z tropických lesů je značný. Bohatství rudné leží ladem, pouze o dolování mědi dějí se pokusy, Vývoz roku 1904—5 cenil se na 8,907.862 doll., káva a kakao vyváží se hlavně do Francie, dříví a vlákna *pite* do Spoj. Obcí. Dovoz r. 1904—5 páčil se na 3,871.059 doll., z toho dodaly Spoj. Obce 71%, 10% Francie, 13% Anglie s koloniemi. Obchodní loďstvo republiky H. r. 1906 skládalo se z 5 parníků o 908 *t* a 13 plachetních lodí s 2280 *t.* V hlavních přístavech návštěva lodí byla r. 1906 takováto: Port au-Prince 206 lodí s 312.408 *t*, v Les Cayes 264 lodí s 312.294 *t*, největší podíl v tom má společnost Hamburk-Amerika. Železnice měly r. 1906 45 *km* délky, pro několik tratí byly uděleny koncesse. — Dějiny. Krutý president generál Hyppolite vzdoroval po několik let povstáním, až 27. bř. 1896 byl otráven. Nástupce jeho general Sim-Sam vládl klidně, teprve ke konci svého sedmiletí znesvářil se se senátem a v květnu r. 1902 vypuklo v Port au-Prince prudké vzbouření, při němž i lodi cizích mocí musily zakročiti. Prozatímní vláda, jíž v čele stál bývalý president Boisrond Canal, nedošla uznání a krutý boj vzplanul mezi kandidáty presidentství Firminem a Alexisem. Firmin byl po zakročení německé válečné lodi proti loupeživým choutkám loďstva jemu oddaného poražen

a Nord Alexis došel v dubnu 1903 volbou hodnosti presidenta. Doba jeho vládv byla pro hospodářský a kulturni pokrok H. celkem dosti přízniva, president více než osmdesátiletý dovedl s krutou energií čeliti všem úkladům a povstáním zosnovaným jeho odpůrci, teprve koncem list. 1908 vypukla všeobecná nespokojenost a Alexis opuštěn i vojskem uchýlil se na francouzskou loď. Presidentem zvolen generál Simon. — Srv. Tippenhauer, Die Insel H (Lip., 1893); Marcelin, H Études économiques, sociales et politiques Pař., 1893, 2 sv.; Justin, Études sur les institutions Haïtiennes (t., 1894-95, 2. sv.); Prichard, Where Black rules White (Lond., 1900); Léger, H., her History and Detractors (New York, 1907).

Hajda má 347 d., 37 obyv. čes,, 2901 něm. (1900), konsulát Spoj. Obci sev.-amer., museum pro výrobky průmyslu sklářského.

* **Hájek** Antonin, spis. čes. (* 1791 v Poličce — † 1863 v Ronově). Vystudovav lat. školy v Litomyšli, vstoupil do kláštera benediktinského u sv. Markéty v Břevnově, odkudž vystoupil r. 1814 a přijat do semináře v Kr. Hradci, kde také byl vysvěcen na kněze. Potom působil při duchov. správách své diécése, r. 1849 stal se farářem v Heřmani a r. 1860 v Ronově. Napsal: *Popsání král. věn. města Poličky a panství jeho, dle pramenů od r. 1265—1835* (Polička), kde je také jeho životopis.

* **Hájek** Jaroslav (* 27. list. 1882 v Hradci Kr., virtuos na housle. Na pražské konservatoři byl vynikajícím žákem prof. Ševčíka, Knittla a Steckra. Po absolvování byl r. 1903 angažován jako koncertní mistr k veliké »Filharmonii« v Helsingforsu ve Finsku, kde dobyl všeobecného obdivu kritiky, nejen vzhledem k své brillantní virtuosní technice, ale zvláště že vynikalo jeho pochopení a skutečně umělecké vniknutí v ducha skladby, jakož i jeho procítěná hra, přednes a temperament. R. 1904 stal se koncertním mistrem České filharmonie v Pavlovsku na Rusi a brzy potom doporučen prof. Ševčíkem za professora houslí na carskou hudební konservatoř v Saratově na Rusi, kdež posud působí jako chef houslového oddělení. Svými koncerty pak na Rusi, spolu se svým bratrem, koncertním mistrem na piano Emilem (* 3. bř. 1886) získal si velmi zvučné jméno.

* **Hajmrlov**, osada u Šumperka, viz Heimersthal.

* **Hajn** Antonín, politik a novinář čes. (* 24. čce 1868 v Solnici na Rychnovsku). Gymnasium absolvoval v Chrudimi, načež věnoval se studiu filosofie na universitě pražské Již za dob universitních svých studií oddal se značně ruchu politickému, jsa zejména z četných vůdců pokrokové mládeže studentské. Byl odsouzen v processu »Omladiny«, i potom ještě častěji pro politické své působení pronásledován. R. 1901 promovován byl na pražské fakultě filosofické na doktora filosofie. Nyní vydává a rediguje státoprávní časopis »Samostatnost«. Při květnových volbách r. 1907 do říšské rady na základě všeobecného práva hlasovacího zvolen byl poslancem v 23. volebním okrese Králové Dvůr n. L. na programm státoprávně-radikální. Samostatně vydal brošuru: *Mistr Jan Hus* (Praha, 1897, »Sokolská Matice«, III. díl); *Naše dělnictvo a české státní právo* (t., 1897, nákladem »Samostatnosti«); *Nebezpečí reakce ve školství* (t., 1899, knihovna »Samostatnosti«, sv. I.) a spis *Státoprávní politika* (spolu s drem Machačem, Ant. Hubkou, drem Kusým a drem J. Křížem. Knih. »Samostatnosti« sv. XI.). *Tmk.*

* **Hajn** Alois, žurnalista a spisovatel čes. (* 1870 v Solnici). Vystudovav gymnasium v Rychnově n. K. a filosof. fakultu v Praze a ve Vídni, věnoval se publicistice. V l. 1894—97 redigoval první čes. krejcarové časopisy pro lid »Lid« a »Ruch«, 1897—1900 týdeník »Osvětu lidu« v Kr. Hradci, kterou přenesl do Pardubic, kdež vychází nyní za jeho redakce 3kráte týdně. Samostatně vydal brošury: *Dva čeští biskupové* (Leopold z Háje a J. E. Brynych; Kr. Hradec, 1895); *Pravda o klerikalismu* (t., 1897); *Politické strany u nás* (Pardubice, 1903); *Ku programu pokrokové strany československé* (t., 1905); se svým bratrem Antonínem přeložil Limanowského »Dějiny sociálního hnutí v XIX. stol.« (Praha, 1892); z francouzštiny přeložil Laveleyův spis »Protestantismus a katolicismus ve svém vztahu ke svobodě a blahobytu národů« (t., 1895).

* **Hajnik** Imre, právní historik maďarský (* 1840 v Pešti — † 1902). Studoval ve Vídni a Budapešti. Byl zprvu professorem na prešpurské právní akademii, od r. 1865 na velkováradské a pak na košické král. akademii; r. 1867 přešel na akademii rábskou. R. 1873 stal se professorem všeobecných evropských a uherských právních dějin na budapeštské universitě. R. 1880 stal se řádným členem Akademie uherské. Napsal: *A királyi könyvek a vegyes házakbeli királyok korszakában* (Král. knihy v době králů z rozličných dynastií, 1879); *Az 1621 iki nagyszombati gyűlés és Pozsony meghódolása Ferdinándnak* (Trnavský sněm z r. 1621 a holdování Prešpurku Ferdinandovi, Rozpravy [Értekezések] Uh. akad., nová serie, hist. třída, V. kn.); *A zsidók Magyarországon a vegyes házakbeli királyok alatt* (Židé v Uhrách za králů z rozl. dynastií, t.); *Magyar alkotmány és jogtörténelem* (Uh. ústavní a právní dějiny, Pešť, 1872); *A magyar birósági szervezet és perjog az Árpád és a vegyesházi királyok alatt* (Uh. soudní organisace a processní právo za Arpádovců a králů z rozl. dynastií. vyd. Akad Uh., 1899; hlavní dílo autorovo): *Egyetemes európai jogtörténet* (Všeobecné evropské právní dějiny, 5. vyd. 1899); *Az örökös főispánság a magyar alkotmánytörténetben* (Děd. županství v uh. úst. dějinách »Tört. Értek«, XIII. 10).

* **Hajnrich** Vojt., básník čes., viz Heinrich 7).

***Hajota** Helena Janina z Boguckich Szolc-Rogozińska, spis. pol. (* 1862 v Sandoměři), vzdělala se ve Varšavě. Literární činnost zahájila jako dívka patnáctiletá povídkami, prozrazujícími pozorovatelský talent. R. 1883 vydala sbírku *Nowel*, jež dříve otištěny byly v časopisech, a dosáhla značného úspěchu, ano povídka *Wachlarz* byla přeložena do cizích jazyků. R. 1885 vyšel druhý svazek *Nowel* (*Co życie dało*; *Zgubiona*; *Czarne Paciorki* atd.). Veliké pozornosti těšil se její román *Błędne koło* (Krakov, 1887), čerpaný z kruhů literárně redakčních. Téhož r. 1887 vyšel tamže třetí svazek *Nowel*. R. 1888 provdala se za afrického cestovatele S. Szolc-Rogozińského a odcestovala s ním do zálivu Guinejského. Z tříletého pobytu v cizině čerpala látku ke sbírce *Z dalekich ladów* (Varš., 1893) a k povídce *Jak cień* (t., 1895). Z větších prací jejích uvádíme ještě: *Ich syn* (1894) a *Poezje* (1884) Mnoho básní a drobnějších povídek rozptýleno jest po časopisech. R. 1886 sehrána byla ve Varšavě její jednoaktovka *Co zwycięża*. *Šnk.*

***Hakatisté** sluje pruský spolek, který založen byl 3. list. 1894 v Poznaňsku pod názvem »Verein zur Förderung des Deutschtums in den Ostmarken« a který jest od 8. kv. 1899 zván »Deutscher Ostmarkenverein«. Popud k založení tohoto spolku pruského vyšel z hlavy Bismarckovy. Tento nepřítel Slovanstva, zejména Poláků poznaňských, při své návštěvě na svém zámku ve Varzinu v září 1894 důrazně napomínal pozdravivší jej tehdy deputace německé z Poznaňska a Záp. Pruska, aby byli Němci zrovna tak svorni a jednotni, jako jsou Poláci a aby zabránili nebezpečí polskému. Výzvy této ochotně ihned následoval Ferdinand Hansemann, který měl statky v Poznani a který jako veliký nepřítel Poláků všude šířil germanismus za pomoci svých přátel zemského hospodářského rady Kennemanna a majitele velkostatku rytíře Tiedemanna-Seeheima. Tito tři mužové založili výše zmíněný spolek a členové jeho zváni byli od Poláků h-ty podle začátečních písmen jmen jeho zakladatelů (*H. K. T.*). Spolek h-tů byl pod protektorátem knížete Bismarcka a obral si za úkol germanisovati všemi možnými prostředky polské obyvatelstvo v celém Poznaňsku. Především mělo býti německo-nacionální cítění všeho živlu německého v Poznaňsku národohospodářsky posilněno a tento živel měl se co nejvíce sjednotiti a ucelistviti. Činnost spolku tohoto záleží pak zejména v tom, všímati si všech otázek na poli ryze německonárodním a zastupovati veškeré interessy německých příslušníků vhodnými prostředky, hlavně pak má se čeliti polskému veřejnému tisku a tento má býti na všech stranách pronásledován a potírán. Dále tento pruský spolek hledí pilně k tomu, aby pozemky a veškeré jiné nemovitosti dostaly se v držení Němcův, aby živnosti a obchody opanovali příslušníci němečtí a aby i veškerá místa úřednická, jak státní, tak i samosprávná, byla doménou ryze německou. I dělnictvo německé má býti všude zaváděno. Středním vrstvám řemeslným a obchodním má býti napomáháno jednak získáváním zákaznictva a odběratelstva, jednak opatřováním levného a snadného úvěru. Vedle toho pak intence spolkové mají býti propagovány i příležitostnými přednáškami, na nichž mají se projednávati otázky národní, školské a náboženské. Mimo to založen byl stipendijní fond, nadace dra Ferd. Hansemanna a Bismarckova. Z obou dvou nadací dostává se stipendií mladým snaživým lidem stavu rolnického, obchodnického, živnostenského a řemeslnického k návštěvě odborných škol. Z nadace Bismarckovy mají býti podporováni především potřební a nuzní řemeslníci němečtí a to buď půjčkami nebo i peněžními dary. Spolek má v celém Poznaňsku, ve všech větších osadách místní skupiny nebo shromaždiště a koncem r. 1903 měl přes 30.000 členův. Od r. 1896 h. vydávají i svůj vlastní orgán měsíčník pod názvem »Die Ostmark«. Ačkoli spolek tento jest vlastně nepolitický, shromáždil přece ve svém středu všechny politické strany a skoro všechna vyznání na zdolání a vyhubení živlu polského. Z popudu tohoto germanisačního spolku jsou od r. 1898 obmezena značně shromažďovací práva Poláků. T. r. vláda pruská vypověděla z Poznaňska Poláky příslušné do království Polského a co chvíli rozpouštěla i polské spolky vědecké a umělecké, ano h. vypověděli i rozhodný boj všem zemědělským dělníkům jdoucím do Pruska a Poznaňska za prací buď z Ruska neb z král. Polského. Jak patrno, pruský spolek ten bojuje proti Polákům všemi zbraněmi hmotnými i všemi zbraněmi nemravného despotismu. *Tmk.*

Hakl Bohumil, spis. čes., † 12. září 1904 v Hořicích.

Hakodate, m. japan., má 83.313 obyv. (1903). Za války rusko-japanské bylo stanicí severní japanské eskadry a po příchodu Skrydlova do Vladivostoku bylo ohroženo bombardováním ruskými loděmi.

***Halabala** Methoděj (křestní jméno Ignác), katol. spis. morav. (* 16. list. 1833 v Hulíně na Moravě). Studoval nižší gymnasium ve Strážnici na Moravě, vyšší v Kroměříži, v l. 1853—54 polytechniku ve Vídni, v l. 1854—55 byl praktikantem při účtárně místodržitelské v Brně, r. 1855 vstoupil do řádu benediktinského v Rajhradě, r. 1858 složil slavné sliby, r. 1859 vysvěcen na kněze, načež v l. 1872—82 byl far. správcem v Sýrovicích a v l. 1882—83 na Černé Hoře na Moravě. H. je téměř po 60 roků literárně činný, s jeho jménem setkáváme se ve všech časopisech jak politických tak katolických na Moravě a ve Slezsku vycházejících; náleží ke kněžím-buditelům, kteří na Moravě působili nejen slovem, ale i perem po roce 1848. Z jeho spisů, jež vyšly o sobě, uvádíme: *Moravský Slavíček*, sbírka písní ná-

rodních (Uher. Skalice, 1868); *Svatí Cyrill a Method* (Brno, 1885); *Apology mravné.* Zrcadlo moudrosti sv. Cyrilla (t., 1885); *Životopis krále Svatopluka* (t., 1893); *Památka 1000 ročnice úmrtí Svatoplukova.* Báseň (Holešov, 1894). Srov. životopisné zprávy o H-lovi ve »Sborníku Velehradském« VI., 1899 od Jana Halouzky.

* **Halawe**, planetoida objevená fotograficky R. S. Duganem v Heidelberce 20. říj. 1903. Označení (518). *Kvn.*

* **Halban** Alfred, právník polský (* 1865 v Krakově). Studoval ve svém rodišti, ve Vídni, Berlíně a Paříži. R. 1897 stal se řádným professorem německého práva v Černovicích, odkud přešel r. 1905 do Lvova jako professor srovnávací právní vědy. Napsal: *Fustel de Coulanges jako historyk prawa średniowiecznego* (»Przegląd Polski«, 1890); *Entstehung des deutschen Immobiliareigenthums* (1894); *Zur Geschichte des deutschen Rechtes in Podolien, Wolhynien und der Ukraina* (1896); *Statyst. opis parafji polskich w XVIII. w.* (1898). Hlavní práce jeho jsou: *Powstanie własności nieruchomej germańskiej* a *Prawo rzymskie u ludów germańskich.*

Halbe Max, spis. něm., vydal dále dramata: *Mutter Erde* (1897); *Die Heimatlosen* (1899); *Das tausendjährige Reich* (1899); *Haus Rosenhagen* (1901); *Der Strom* (1904); komédii *Walpurgistag* (1902); *Die Insel der Seligen* (1905); vesnický román *Frau Meseck* (1897) a umělecký román *Ein Meteor* (1901).

Halberstadt 1), m. prus., má 45.529 ob. (1905), z nichž 4502 katol. a 753 Israelitův.

Halbertsma 4) Fj., lékař nizoz., † 1898.

* **Haldane** [hálden] Richard Burdon, angl. státník a filosof (* 1856), studoval práva v Edinburce a Gotinkách, věnoval se službě státní, r. 1902 stal se skutečným tajným radou (Privy Councillor), r. 1905 státním sekretářem v ministeriu vojenství a zavedl energické disciplinární vyšetřování pro nepořádky prováděné při zásobování vojska ve válce Boerské; na pozvání císaře Viléma studoval v Berlíně vojenskou organisaci. Napsal *Life of Adam Smith* (1887); *Education and Empire* (1902). S J. Kempem přeložil z Schopenhaura Die Welt als Wille u. Vorstellung *The World as Will and Idea* (Lond., 1883—86, 3 sv.) a vydal populární výklad Heglovy filosofie pod názvem *The Pathway to Reality* (sv. I. Lond., 1903; sv. II. t., 1904).

Hale 3) Horatio, linguista a národopisec amer., † 1897 v Clintoně (Ohio).— H. 4) Edward Everett, spis. amer., napsal ještě: *Franklin in France* (1881—88 2 sv.); *The life of Washington* (1887); *Sybil Knox or Home again* (1892); *Story of Massachussetts* (1892); *The new Ohio* (1892); *Practical Christianity, applied in the manufactures of woollens* (1892); *For fifty years.* Verses (1893); *Lights of two centuries.* Biographies (1895); *James Russel Lowell and his friends* (1895) a *Memories of an hundred years* (Boston, 1902, 2 sv.).

Hálek Vítězslav. Z nové literatury o H-kovi uvádíme obšírný článek L. Čecha v »Literatuře české XIX. stol.« III., 2 str. 194—270, kde citována ostatní literatura. Stejně významná jest kritická edice »Sebraných spisů« H lkových ve sbírce Laichtrově »Čeští spisovatelé XIX. století« od Jar. Vlčka (od r 1905 vydáno 6 sv.).

* **Hálek** Vlastimil, katol. kněz a spis. čes. (* 1868 v Pacově). Vystudovav gymnasium v Jindř. Hradci a bohosloví v Praze, kaplanoval na Zlíchově a od r. 1894 je farářem v Liboci. Napsal: *Kostel Zlíchovský u Prahy* (Praha, 1891); *Děje a památnosti král. obory »Hvězdy« u Liboce* (Liboc, 1901); *Královská kaple sv. Kříže u Prahy* (t., 1899); *Th. Dr. Innocenc Ant. Frencl, kněz spisovatel, a Petr Šafránek, učitel, dva slavní mužové čeští ze Stříbrných Hor* (Praha, 1903) a j. Vedle toho přispívá do různých časopisů katol a jest redaktorem »Hlasů Svatováclavských«, »Sv. Vojtěcha«, »Obrany víry« a kalendáře »Sv. Vojtěch«.

Halévy 5) Ludovic, spis. franc., † 8. kv. 1908. Napsal ještě: *Discours sur le prix de vertu* (1895). Kusy, jež sepsal spolu s Meilhacem, vyšly jakožto *Théâtre de Meilhac et H.* v 8 sv. (1900—2). Do češt. přel.: »Drama čarovných očí«, román, přel. K. Kádner (Praha, 1888); »Vesnický farář«, román, přel. Č. Lipina (t., 1888, u J. Otty); »Komediantka«, veselohra, přel. Eliška Pešková (t., 1880); »Nepřítelkyně kardinála Mazarina« (t., 1881); »Dvojí sňatek«, novella, přel. J. Guth (t., 1895); s Meilhacem: »Malý vévoda«, kom. operetta (t., 1878); »Modrovous«, kom. zpěvohra (t., 1874); »Bandité«, kom. operetta (t. 1873); »Krásná Helena«, kom. operetta (t., 1874); »Velkovévodkyně z Gerolšteinu«, kom. opera (t., 1873); »Carmen«, opera, přeložila Eliška Krásnohorská (t., 1893).

* **Halič**, obec v Uherském Slovensku, viz Gač.

Halič má podle posledního sčítání na 78.492 km^2 celkem 7,315.939 obyv. (70.865 vojen. osob), t. j. 93 obyv. na 1 km^2, takže proti r. 1890 přibývá 708.123 obyv. čili 10·72%. Podle národnosti bylo 3,988.702 Poláků (54·75%), 3,074.449 Malorusů (42·2%), 9014 Čechoslovanů (0·12%), 211.752 Němců (2·9%). Podle náboženství hlásilo se 3,350.512, tedy 45·8% obyvatelstva, k víře římsko-katolické, 3,104.103 (42·43%) k řecko-uniatské, 2233 k řecko-východní, 40.004 k augšpurskému vyznání, 5327 k helvetskému a 811.371 čili 11·09% jest židů. V politickém rozdělení nastala změna zřízením nového hejtmanství, takže jich je nyní 79. Volební reformou do říšské rady rozdělena byla H na 70 volebních okresů, z nichž v 36 volí se 2 poslanci. Obecných a měšťanských škol jest 4649, gymnasií 38, reálek 11, ústavů pro vzdělání učitelů a učitelek 16, průmyslových 104, z nichž 56 pokračovacích a kreslířských, obchodních škol 11. Zemský rozpočet činil dohromady 46,271.533 K (1905), zemských přirážek k reálným daním

bylo 65%, k osobním 71%, 1907: k reálným 72% a osobním 78%.

Dějiny H-e nabývají za posledních let nového rázu národnostními spory mezi Poláky a Rusíny, kteří těžce pocítili, že rozsáhlá autonomie H e je toliko ku prospěchu živlu polského, kdežto oni jsou využíváním této autonomie od Poláků zkracováni jak ve vývoji hospodářském, tak zejména kulturním a politickém. Poláci proto snaží se tuto autonomii H e co možná zvýšiti a upevniti, aby paralysovány byly snahy rusínské. Proto přejí si zejména vždy dělnosti vídeňské říš. rady, nečiní žádných obtíží vládě, která vychází vstříc jejich snahám, odloučili se proto v červnu 1900 od pravice, v níž byli spolčeni mimo jiné s českým klubem, mařícím obstrukcí pracovní schopnost parlamentu. V provoláních, vydaných k volbám do říš. rady r. 1900, politikové polského klubu zdůraznili důležitost parlamentu a jeho uvolnění od obstrukce.

Podle těchto voleb byli Poláci zastoupeni ve Vídni 61 poslanci polského klubu a 9 stojícími mimo klub, kdežto Rusínů zvoleno 9 různého politického smýšlení. — Sněm haličský r. 1901, který vždy klidně vyřizoval zemské záležitosti, byl ke konci svého trvání přerušen roztržkou mezi polskými a rusínskými poslanci, když došlo k zamítnutí návrhu posl. Barvinského, aby v Stanislavi bylo zřízeno rusínské gymnasium. Programm Rusínů byl do této doby již pevně formulován a při každé příležitosti akcentován. Záležel v úplném odloučení Rusínů od Poláků, v rozdělení zemské školní rady i všech úřadů podle národností. Ale Rusíni nedovedli prakticky, činem akcentovati své snahy. Ukázalo se to zejména při zemských volbách r. 1901, kdy Rusíni pochodili nejhůře, zejména proto, že byli roztříštěni na mnoho frakcí mezi sebou se potírajících. Polská vládnoucí strana však zvítězila úplně při těchto volbách, při nichž bylo použito nového volebního řádu, podle něhož byl počet městských poslanců zvýšen. Z dějin tohoto sněmu, voleného r. 1901, důležité jest vystoupení jeho proti pronásledování polského lidu v Poznaňsku. Jinak byl sněm jevištěm stálých bouří mezi Poláky a Rusíny, o jejichž národních požadavcích Poláci nechtěli nic slyšeti. Následkem toho ministerský předseda Körber odjel v září 1904 do H-e za tím účelem, aby se důkladně informoval o poměrech haličských. Při té příležitosti deputace Rusínů podala mu spis obsahující hlavní jejich požadavky: 1. aby c. k. úřady bez výjimky šetřily platných zákonů, 2. aby v rusínské části východní H-e (v Červené Rusi) jazyk rusínský stal se jednacím ve vnitřním i vnějším působení všech státních úřadů, 3. aby zavedeno bylo všeobecné, přímé a tajné hlasování při volbách do všech zákonodárných i samosprávných sborů, 4. aby zrušena byla nařízení, kterými se jazyk polský prohlašuje za úřední v H-i, a konečně aby odstraněno bylo nařízení o užívání fonetického pravopisu v rusínských školách místo etymologického, kteréžto nařízení mělo za účel odděliti haličské Rusíny od ruských. V list. 1904 stalo se jakési smíření na haličském sněmu mezi Poláky a Rusíny, povoleno zříditi rusín. gymnasium ve Stanislavi, v zemské školní radě ustanoven větší počet zástupců rusínských a slíbeno vyhověti i jiným jejich požadavkům. Zatím nastalo mezi rakouskými národy hnutí za všeob. rovné právo hlasovací do říš. rady. Toho se zejména též dovolávali Rusíni, jejichž poslanci r. 1905 uveřejnili manifest, v němž žádali přetvoření organismu říše na základě národnostní autonomie, volební opravu na základě všeobecného, přímého, rovného a tajného práva hlasovacího, přísné zachovávání ústavních práv a občanských svobod a obmezení administrativní libovůle, vyhovění osvětovým a hospodářským požadavkům rusínského národa i ostatních utiskovaných národů v Rakousku, spravedlivou a prospěchům všech národů vyhovující úpravu poměrů Rak.-Uherska. Než tato úprava poměrů všeobecným rovným právem hlasovacím nepřinesla Rusínům žádané nápravy; neboť kdežto jeden polský poslanec zastupuje průměrně 52.000 obyv., zastupuje rusínský 102.000 obyv. I dály se tudíž první volby poslanců mezi Rusíny podle všeobecného rovného volebního práva za všeobecné rozhořčenosti. Nicméně přece zvítězili se 32 poslanci proti 9 v minulé sněmovně. Nepřátelství mezi Poláky a Rusíny rozšířilo se i na lvovskou universitu, kde rusínští studenti se domáhali, aby zřízeny byly samostatné rusín. stolice do té doby, než bude zřízena rusínská universita, dále žádali, aby immatrikulace rusínských studentů r. 1907 dála se jazykem rusínským. To jim bylo slíbeno, ale nebylo splněno, následkem čehož došlo k řeži na universitě. 85 studentů rusínských bylo zatčeno a přes několikerá odvolání drženo bez vyšetřování ve vazbě; 125 jich pak bylo postaveno před zemský vídeňský soud zvlášť k tomu účelu delegovaný, ale většinou osvobozováni. Za dohru těchto událostí nutno pokládati vraždu místodržitele hr. Potockého na jaře r. 1908, kterou vykonal rusínský student Syčinskij. — Rusíni při vstupu do nové sněmovny prohlásili ústy posl. Vassilka, že musí své spojence hledati na levici, s ostatními Slovany že je bude pojiti jen akademické přátelství; na Čechy nevraží pro jejich chování ve příčině volební reformy. Podle toho chovali se Rusíni nejen ve Vídni, ale vůbec, neobeslali svými delegáty ani slovanský kongress r. 1908 v Praze. *Fgl.*

Halifax 1), m. angl., má 104.936 obyv. (1901). — H. 2), hl. m. Nového Skotska, má 40.832 obyv. (1901). Obchodní obrat páčil se r. 1900 na 14·5 mill. doll.; má opevněný válečný přístav.

Hall 8) James, geolog, † v srpnu 1898 v Albany (New York).

* **Hall** Richard Nicklin, angl. žurnalista a archaeolog (* 1853), vystudoval v Birminghamu. Potom se stal úředníkem rhodesijské společnosti pro kolonisaci a vydával »Matabele Times«. R. 1902 byl poslán C. Rhodesem prozkoumat zříceniny Vel. Zimbabve (v. t.), k jejichž rozřešení přispěl platně svými spisy. Napsal: *The ancient Ruins of Rhodesia a Great Zimbabwe* (Lond., 1902).

* **Halla** František, hospodář. spis. čes. (* 1871 v Přerově na Moravě). Absolvovav zemský ústav učitelský v rodišti, stal se odborným učitelem hospodář. školy v Čes. Brodě. Za účelem odborných studií procestoval státy středoevropské, jakož i země balkánské, Dánsko a již. Anglii. Vedle řady cestopisných feuilletonův a pojednání v různých listech hospodářských sepsal: *Hospodaření na půdách rašelinných* (Chrudim, 1899); *Výživné a požitkové rostliny krajin teplých* (t., 1904); *Rostlinopis pro školy rolnické* (Olomouc, 1906).

Halle 1) n. Sálou, m. prus., má 169.966 obyv. (1905), z nichž 7559 katol. a 1361 Israélitů. Na universitě studovalo v létě 1907 2355 posluchačův.

Hallé Charles, pianista, † 25. říj. 1895 v Manchestru. Srv. autobiografii vydanou jeho synem: Life and letters of Charles H. (Lond., 1896, 2 d.).

* **Haller** Johann, kardinál a arcibiskup salcpurský (* 1825 — † 1900), r. 1889 stal se proboštem kathedrály salcpurské, r. 1890 arcibiskupem, r. 1895 kardinálem. Byl směru přísně ultramontanního.

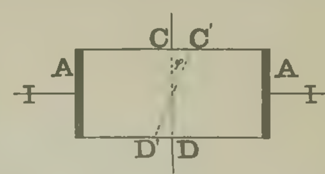
* **Haller** Johannes, církevní historik něm. a prof. střed. dějin na univ. v Giessech (* 16. říj. 1865 v Keisenu v Estonsku). Z prací jeho chválí se: *Papsttum und Kirchenreform* (I., Lip., 1903); *Concilium Basiliense* (1896 až 1903, 4 sv.).

* **Halliburton** [hálibort'n] William, lékař angl. (* 1860 v Londýně). Jest prof. fysiologie při král. kolleji (*Kings-College*) v Londýně a m. j. napsal: *Text book of chemical Physiology and Pathology* (1891); *Essentials of chemical Physiology* (1901); *Biochemistry of Muscle and Nerve* (1904).

Hallström 2) Ivar K., skladatel švéd., † 11 dub. 1901 ve Štokholmě.

* **Hallström** Per, spis. švédský (* 1866 ve Štokholmě). Studoval inženýrství, pobyl 2 léta v Americe, od r. 1891 byl amanuensem v telegrafní správě ve Štokholmě, pak věnoval se výlučně literatuře a byl r. 1908 jmenován členem švédské akademie. Práce H-ovy různých sujetů, v nichž se střídá humor s burleskním pathosem, ironie se satirou, smutek se vzdorem, něžná snivost, plná fantasie s živým citem pro skutečnost, jsou psány aristokraticky jemným, bohatým a barevným slohem. Debutoval sbírkou básní *Lyrik och fantasier* (1891), v nichž bylo pozorovati vliv Snoilského. Po té napsal řadu povídek buď z historie antické a středověké, nebo z moderního života, stejně obratně a raffinovaně: *Vilsna fåglar*; *Briljantsmycket* (1896); *Purpur* (1895); *Thanatos* (1901); *Skogslandet* (1904); *De fyra elementerna* (1906); romány: *Varen* (1898); *Döda fallet*; *Gustaf Sparvets roman*; *En skälmsroman*; *En gammal historia* a stilově a poeticky skvělé dramatické práce: *Bianca Capello* (1900); *En veneziansk komedi* (1901); *Grefven af Antwerpen* (1904); *Eroticon* (1908) vedle kritik a článků cestopisných.

* **Hallův zjev.** Do pole magnetického (v. t.) vložme obdélníkovou destičku vizmutovou tak, aby silokřivky magnetické byly kolmo na její šířku a délku. Prochází-li destičkou proud galvanický přivedený kratšími stranami destičky *A*, *A* (vyobr. č. 4998.), povstane působením pole mezi protilehlými

Č 4998. Hallův zjev.

body *C* a *D*, které jsou jinak téhož potenciálu, rozdíl potenciálný, který lze určiti výchylkou galvanometru spojeného s body *C* a *D*. Toto příčné působení (transversálný effekt) pole magnetického, které je u vizmutu provázeno též působením podélným (longitudinálný effekt), zjevným ve změně odporu, nazývá se H-lovým z-em. Theorie H lova z u vede k úměrnosti potenciálného rozdílu zjevu příčného (e) s intensitou proudu (J) jdoucího destičkou a nepřímo s tloušťkou destičky (δ). Pozorování potvrzují tyto výsledky theoretické. Pro některé látky a určité meze intensity pole magnetického jest elektromotorická síla e z-u H-lova úměrna intensitě pole M. V tomto případě lze psáti (podle uvedeného)

$$R = \frac{e\delta}{MJ},$$

čímž vyjádřen jest rotační koëfficient z u H lova *R*. H. z. lze si pak představiti stočením čar aequipotenciálných z původní polohy *CD* do polohy *C' D'* a stočení ono (φ) vyjádřiti

$$\operatorname{tg}\varphi = \frac{RM}{\varrho},$$

při čemž ϱ značí specifický odpor destičky do pole magnetického vložené (vyobr. č. 4998.). — Transversálný zjev galvanický objeven byl r. 1879 Hallem a to na tenkém lístku pozlátkovém. Methoda Hallova, kterou se napřed vyhledává k danému bodu *D* místo stejného potenciálu *C*, nežli se v okolí destičky vzbudí pole magnetické, je prakticky obtížná a nahrazena byla Lebretem a Everdingenem methodou pohodlnější. Vedle novějších method Righiovy, De Coudresovy a j. sluší zvláště připome-

nouti methodu prof. Koláčka, kterou nejen pohodlně a bezpečně měří se elektrom. síla z-u H-lova, ale i její asymmetrie zaviněná krystallickou strukturou zkoumaného materiálu. Podrobnosti viz: Fr. Koláček, Elektřina a magnetismus (»Sborník J. Č. M.«, IX., 1904, str. 246); Dr. V. Novák, Několik poznámek ku přednášce Dra V. Felixe »O z u H-lově« (»Čas. pro pěst. math. a fys.«, *38*, 41, 1908). Úplný přehled literatury viz H. Zahn, »Stand der experimentellen Forschung über galvanomagnetische und thermomagnetische Effekte« (»Jahrb. d. Radioaktivität und Elektronik«, *5*, 166, 1908). *nvk.*

Hallwich Hermann, poslanec a historik něm. Zasedal na čes. sněmu do r. 1898, v říš. radě do r. 1897, kdy z politické areny vytlačen všeněmci.

Halmstad, m. švéd., má 15.567 obyv. (1901).

***Haloklastit** č. petroklastit, třaskavina skládající se ze 74% ledku, 10% síry, 15% asfaltu a 1% dvojchrómanu draselnatého.

***Halouzka** Jan, spis. čes. (* 13. čce 1856 v Těšeticích u Olomouce). Absolvovav gymnasium v Olomouci, studoval práva v Praze. Složiv historicko-právní zkoušku, účastnil se jako jednoroční dobrovolník boje u Doboje-Lipače v Bosně. Absolvovav práva vstoupil do semináře v Olomouci, kde vysvěcen na kněze, načež kaplanoval na různých farách diécése; potom stal se farářem v Rešově, ve Veřovicích a nyní je v Mistříně u Kyjova. Již jako gymnasista přispíval veršem i prosou do čas. »Háj«, dále do Havelkovy »Koledy«, brněnského »Hlasu«, olomouckého »Pozoru« (kamž napsal r. 1878: *Paměti Křelovské* a *Paměti Podštátské*), do »Míru«, »Ottova Slovníku Nauč.«, »Obzoru«, do »Vlasti« (*Z let probuzení moravského*; *Dr. Jan Bílý*; *Jan Nečas* a j.), do »Našince«, kam píše drobné povídky. Samostatně vydal: *Paměti farnosti Těšetické* (1878); *Nejkrásnější dnové života* (Olomouc, 1885); *Životopis Jana Soukopa* (Třebíč, 1894); *Životopis B. M. Kuldy* (Praha, 1895); *Kněz-mecenáš Bedřich hr. Silva-Tarouca* (t., 1896, J. Otto); *Verše Soukopovy* (t., 1895, J. Otto); *Orel Tatranský šl. Medňanský z Medného* (t., 1897); *P. Method Halabala* (Olomouc, 1899); *Kněz družiny Sušilovy Frt. Dědek* (Praha, 1899); *Zbožné vzdechy* (t., 1898); *Některé doklady k činnosti a povahopisu B. M. Kuldy a kardinála Schwarzenberka* (t., 1907); *Ze života studentského B. M. Kuldy* (t., 1907); *Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě před r. 1848* (t., 1908). Redigoval 3 ročníky kalendáře »Sv. Hostýn«.

***Haloxylon** Bunge, bot., H. Ammodendron Bunge viz Saksaul.

Halpertova Eleonora L. z Zuczkowských, herečka pol., † 1895 ve Varšavě.

Halsbury Hardinge Stanley Giffard, státník britský, byl od června 1895 opět lordkancléřem v Salisburyově druhém kabinetě a r. 1898 povýšen do stavu hraběcího.

Halvorsen Jens B., bibliograf norský, † 22. ún. 1900 v Christianii.

***Hamal** sluje nosič a skladač břemen s obchodních lodí v balkánských a tureckých městech, zejména v Cařihradě. Tu bývá to Kurd, člověk chudý a velmi skromný, žijící hlavně o chlebě a vodě; jen trocha ovoce a zeleniny a koflík černé kávy s nezbytnou cigarrettou oslazují mu nejnutnější míru života. Vyznáním h. je muhammedán a nezná proto požitku lihových nápojů. Při tomto skromném živoření h. vleče na svém hřbetě břemena neuvěřitelné tíhy. Spí obyčejně na tvrdé zemi a tvrdá nosítka jsou mu poduškou. H-ové cařihradští, ač ubožáci, byli nejhlavnější podporou protirakouského bojkotu v Turecku a o jejich odpor rozbíjela se v první řadě možnost skládati bojkotované rakousko-uherské zboží s lodí a dopravovati je v kaicích, t. j. dlouhých, úzkých člunech na přístaviště. Bojkot tento vzplanul v Turecku pro annexi Bosny a Hercegoviny Rakouskem v říjnu r. 1908. *Tmk.*

***Hamann** Otto, zoolog něm. (* 1857 v Lipsku), vystudoval vědy přírodní v Jeně, byl tu assistentem zool. ústavu, r. 1882 stal se docentem zool. a srovnávací anatomie na universitě v Gotinkách, r. 1892 jmenován professorem a stal se knihovníkem král. bibliotheky v Berlíně. Pracoval odborně hlavně v oboru nauky o červech a ostnokožcích, známějším stal se polemikou s E. Haeckelem a stanoviskem k učení Darwinovu. Zpracoval oddíl o ostnokožcích v novém vydání velikého díla Bronnova (»Klassen u. Ordnungen des Tierreichs«, 1899—1907), dále pak ještě sluší uvésti: *Entwicklungslehre u. Darwinismus* (1892); *Die Nemathelminthen* (1891—90); *Prof. Haeckel u. seine Kampfweise* (1893); *Europäische Höhlenfauna* (1896).

***Hamasen**, bývalá nejsevernější provincie habešská s předními městy Kerenem a Asmarou, kteráž byla Italií zabrána a opevněna. Asmara jest nyní hl. m. italské Eritreje a bude spojena drahou s Masávou. V okolí těží se zlato.

***Hamberg** Hugo E., meteorolog švéd. (* 1847 v Upsale). Studoval na universitě v Upsale, kdež r. 1872 povýšen na doktora filosofie, r. 1874 stal se docentem na téže universitě, r. 1878 amanuensem a r. 1902 přednostou ústředního meteorologického ústavu ve Štokholmě. Napsal: *Om d. sa kallade luftelektriciteten* (Upsala, 1872); *Handledning vid meteorol. observ. anställande af E. Edlund* (t., 1882); *Hjelpreda vid väderleksförudsägelser* (1889).

***Hamburga**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem a A. Schwassmannem v Heidelberce 31. říj. 1899. Označení (449).

***Hamburger Nachrichten**, žurnál směru mírně liberálního, založený r. 1792. Po své demissi učinil ho Bismarck svým orgánem.

Hamburk 1), spolkový stát něm., má na 414 km^2 874.878 obyv. (1905), takže na

1 km^2 připadá 2114 obyv., největší to hustota obyv. mezi německými státy vůbec. Podle náboženství bylo tu 807.429 evangelíků, 40.389 řím. katolíků, 3362 jiných křesťanů, 19.602 židů. Rozpočet na r. 1908 vykazuje 127,803.135 mk. příjmů a 158,980.187 mk. výdajů; státní dluh dosáhl t. r. 587,228.261 mk. — H. 2), vlastní město po připojení předměstí St. Pauli a jiných má 802.793 (1905), podle odhadu z r. 1907: 854.472 obyv. Ve městě samém lze pozorovati silnou fluktuaci obyvatelstva z vnitřních částí do předměstí následkem rozsáhlé assanace prováděné v posledním desítiletí. Na místě starých, dřevěných domů s úzkými průčelími vznikají moderní obchodní domy s nesčetnými krámy. Proto také ve vnitřním městě nastal v l. 1880—1905 úbytek o 43.000 obyv. Při assanaci proražena byla široká třída mezi radnicí a hlav. nádražím. Rovněž i staré nedostatečné sýpky a skladiště nahrazeny byly moderními budovami. Z moderních staveb hamburských sluší uvésti především radnici r. 1897 otevřenou a nákladem 10$^1/_2$ mill. mk. postavenou s věží 100 *m* vysokou, dále r. 1900 otevřenou činohru (Deutsches Schauspielhaus), novou plaveckou školu v St. Pauli, novou budovu námořního úřadu, r. 1908 dokončenou hudební síň z fondu rejdaře C. Laeisza, nové rozsáhlé hlav. nádraží, musea, moderní velkolepé hotely, obchodní domy a paláce rejdařských společností. Četné starší budovy, jako bursa, justiční palác a pod. musily býti rozšířeny. Starobylý kostel sv. Michala shořevší i s věží 3. čce 1906 jest nyní v bývalé své podobě restaurován. Pro dopravu v budoucnosti bude důležitý labský tunel (posud ve stavbě). V posledních letech ozdoben byl H. četnými pomníky, jako Hagedornovým, Petersenovým, cís. Viléma, Columba, Cooka a Magalhaese, Laeisza a velkolepým pomníkem Bismarckovým, v nové budově hudební bude pomník Brahmsův od Klingera. Vyšší **školství** hamburské bylo zákonem z 11. říj. 1901 soustředěno v celek t. zv. Wissenschaftliche Anstalten des Staates Hamburg, jejž tvoří ředitelové jednotlivých vědeckých ústavů. R. 1907 složeno bylo 4.200.000 mk. t. zv. »Hamburgische wissenschaftliche Stiftung«, k němuž přistupuje millionový fond na stavbu přednáškové budovy. Nadání toto jest základem pro budoucí universitu; nyní se z něho vydržují docenti, podporují vědecké práce a vědecké výpravy a cesty. K četným vědeckým ústavům přibyl nový mineralog.-geologický ústav, založ. r. 1907, k vědeckým společnostem »Deutsche Gesellschaft für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften« (1901). — Největší rozvoj však znamenati jest na poli průmyslu a obchodu. Počet továren a jim podobných závodů dostoupil r. 1906—7 celkového čísla 4158, z nichž 520 s parním pohonem. V nich zaměstnáno jest 66.200 dělníků a to 18.212 v továrnách na stroje, nástroje a pod., 1092 v závodech pro poživatiny, 5782 v kovodělnickém, 5421 v dřevařském a řezbářském, 4646 v polygrafickém a 3794 v kožním průmyslu. Loděnic jest celkem devět, mezi nimi vyniká loděnice, strojírna a kotlárna Blohm a Voss s 5000 dělníky pro stavbu největších lodí válečných i obchodních. — Rozsáhlá plavba vyžadovala dalších nákladných staveb přístavních. R. 1903 otevřeny byly nové veliké přístavy (Kuhwärderhafen, Kaiser Wilhelm-Hafen, Ellerholzhafen) pro námořskou a Oderhafen pro poříční dopravu. Délka všech nábřeží měří 26·05 *km*, skladišť 12·21 *km* a jejich skladní plocha 401.860 m^2; délka tratí ve svobodném přístavě 163 *km*. Říční dopravě ponecháno jest nábřeží 31·80 *km* dlouhé s plochou hladiny as 60 *ha* velikou. Vlastní obchodní loďstvo vykazovalo koncem 1907: 480 plachetních lodí s 271.751 *t* a 686 parolodí o 1,256.679 *t*, dohromady 1166 lodí o 1,528.430 *t*. Obchod hamburský rapidně stoupá, jak ukazuje tato tabulka dopravy zboží po vodě i souši (bez kontant).

Dovoz:

Rok	váha v *t*	cena v 1000 mk.
1870	1,904.643	849,107
1880	4,500.073	1687,449
1890	8,239.915	2582,127
1900	14,818.413	3804,310
1901	14,690 289	3598,785
1902	14,691.125	3767,578
1903	16,401.077	4036,088
1904	15,948.871	4179,699
1905	17,968.513	4686,980
1906	19,607.357	5326,262

Vývoz:

Rok	váha v *t*	cena v 1000 mk.
1870	—	—
1880	2,870.714	1579.364
1890	5,004.322	2305,968
1900	9,345.181	3289,434
1901	9,407.763	3218,381
1902	9,449.289	3311,806
1903	10,292.068	3547,910
1904	10,068.702	3774,755
1905	11,887.738	4271,870
1906	12,964.538	4763,485

R. 1907 dovezeno bylo po moři zboží za 3577·3 mill. mk. a vyvezeno za 2802·3 mill. mk., s dopravou po dráze a řece, jakož i kontantami dovezeno celkem za 5882·9 mill. a vyvezeno za 5238 2 mill. mk. Ze summy připadalo (v mill. mk.) na

	dovoz	vývoz
přístavy německé	101·2	289·3
skandinavské země	117 3	266 1
Rusko	181·9	141·7
Vel. Britannii	635·1	513 8
Nizozemsko	48 6	44·8
Belgii	27·9	35·0
Francii	67·7	28·6
Španělsko a Portug.	72·0	66·2
Italii	36·6	22·4
Rakousko-Uher. a balkánské země	66·8	68 0

	dovoz	vývoz
na Spojené Obce sev.-amer.	589·5	346·6
Mexiko	41·7	54·8
Střední Ameriku	41·3	12·3
Západní Indii	44·0	37·4
Venezuelu	15·5	9·0
Brazilii	212·5	123·0
Uruguay	23·7	26·5
Argentinu	232·5	119·9
Chile	136·4	74·0
ostatní Ameriku	72·7	63·5
Asii	509·6	270·0
Afriku	87·9	48·3

K tomu pak přistupuje doprava po dráze a na hor. Labi 2261 9 mill. a 2802·2 mill. mk. Vedle dopravy zboží důležita jest osobní doprava od r. 1908 rovněž stoupající. Vystěhovalců z H-u bylo r. 1906 173 403 a do H-u 98.093. Potom následovalo silné poklesnutí následkem hospodářské krise v Sev. Americe, ale od konce 1907 lze zase pozorovati nenáhlé zlepšeni. — Po potlačení cholery zřízen byl hygienický ústav, zlepšen vodovod a od r. 1901 prováděna důkladná assanace ve starších částech města. R. 1906 provedena byla menší změna ve volebním řádě, proti které bylo zejména se strany sociálni demokracie demonstrováno. Ale volby vykonané v únoru 1907 proběhly klidně. Při nich získali sociálni demokraté 5 a měšťanská levice 3 mandáty.

* **Hambursko-americká paroplavební linie** (*Hamburg-Amerika-Linie*). Obstarávána jest nejstarší německou zámořskou společností »Hamburg-Amerikanische Packetfahrt-Aktien-Gesellschaft«, která jest zároveň z největších rejdařských firem na světě a má sídlo své v Hamburku. Původní kapitál 450 000 marek r. 1848 vzrostl na 100 mill. mk., dále jest tu nyní 39½ mill. mk. vypůjček a 20¾ mill. mk. reservního fondu. Vedle hlavní linie Hamburk-New-York obstarává dopravu Hamburk-Baltimore, Štětín-New-York, Hamb.-Filadelfie, Hamburk-Boston, Hamb.-Kanada, Hamb.-New-Orleans, Hamb.-Galveston, 10 západoindických a mexických linií, New-York-Italie (rychloplavba Janov-New-York spolu se Severoněm. Lloydem). Brazilské a laplatské přístavy navštěvuje 5 linií. Na západoamerickém pobřeží udržuje styk mezi Chile až do San Franciska a Pugetsoundu, rovněž z Portlandu jezdí parníky její do Číny a Japanu, kdežto další linie do Vých. Asie jde z New-Yorku Středozemním mořem. Hlavní linie východoasijská dotýká se Singapuru, Manily, Hong-kongu, Šanghaje, Cin-tau, Jokohamy, Kobe a Vladivostoku, majíc další připojení prostřednictvím jiných 7 východoasijských pobřežních linií. Mimo to zvláštní linie jest Hamburk-Kalkutta a spojení s přístavy na Rudém moři a Perském zálivě. S Afrikou udržuje spojení do Záp. a Jihozáp. Afriky a spolu s linií Woermannovou a Něm. Východoafrickou linií obstarává 10 linií; v posledních letech spolu s American Nile Steamer and Hotel Company v Káhiře provozuje paroplavbu na Nílu. Podobně od r. 1902 vykonává vlečnou službu mezi rýnskými přístavy a podniká výletní plavby do Orientu a okolo Severního mysu na Špicberky. Loďstvo H-ké p. l. skládá se (konc. 1907) ze 167 lodí a 209 pomocných plavidel o 962.000 registr. tunách (brutto). Vůči anglo-americkému rejdařskému trustu založenému 1902 v New-Yorce J. P. Morganem a spol. (International Mercantile Marine Company, v. t. Dopl.) zdařilo se H-ké p. l-ii spolu se Severoněm. Lloydem šťastně sjednati přátelskou smlouvu, jakož i tuto společnost vzdáliti od německých přístavův.

* **Hambursko-brémská africká paroplavební linie** (*Hamburg-Bremer Afrika-Linie*), dopravní linie akciové společnosti t. jm., původně Společnost pro čínskou pobřežní paroplavbu (*Chinesische Küstenfahrtgesellschaft*), vznikla r. 1906 v Hamburce. Obstarává dopravu mezi Hamburkem, Brémami, Rotterdamem nebo Antverpami jednak do Las Palmas, Teneriffy, Konakri, Sierry Leone, Monrovie, Bassamu a jiných přístavů zálivu Guinejského, jednak do Swakopmundu a Lüderitzovy zátoky a přístavů franc. Konga, Konžského státu a Angoly. Od poč. r. 1908 došlo k dohodě s hamburskoamerickou a Woermannovou linií o styk s africkými přístavy. Společnost má 9 parníků o 19.124 reg. *t*.

* **Hambursko-jihoamerická paroplavební společnost**, co do velikosti druhá hamburská linie paroplavební, založena byla 1871. Obstarává spojení s přístavy brazilskými a laplatskými a od 1901 pod argentinskou vlajkou vykonává službu na patagonském pobřeží až do Punta-Arenas. Od 1892 její parníky s malým ponorem navštěvují méně přístupné přístavy jako Rio Grande do Sul, Desterro, São Francisco, Paranagua a pod. Má 33 parníků, 4 vlečné parolodi, 32 pomocných plavidel, celkem o 138.800 reg. tunách (brutto). Akciový kapitál činí 11,250.000 marek vedle prioritní výpůjčky, jíž bylo 1902 v oběhu za 5,600.000 mk. Od poč. 1901 spolčeno jest s Hambursko-americkou paroplavební linií.

Hamel Louis Ernest, dějepisec franc., † 1898.

* van **Hamel** Gerard Anton, kriminalista hollandský (* 1842 v Haarlemu). Studoval v l. 1860—65 v Groninkách a Lejdě, byl v Lejdě povýšen za doktora, do r. 1878 byl státním zástupcem, pak ministerským radou pro právní věci v ministerstvě války. Od r. 1880 jest professorem trestního práva na amsterdamské universitě. H. náleží společně s Fr. v. Lisztem a Ad. Prinsem k hlavním zástupcům novějšího kriminologického směru trestní vědy právní a založil s oběma řečenými kriminalisty v tomto směru r. 1889 Mezinárodní kriminalistickou jednotu. R. 1896 založil v Amsterdamě spolek »Pro juventute«, který si obral za úkol studovati mladistvé

zločince a hájiti jich. Hlavní dílo jeho jest: *Inleiding tot de studie van het Nederlandsche strafrecht* (I. díl, Haag, 1890). Jest spoluvydavatelem listu »Tijdschrift voor strafrecht«.

Hamerling Robert. Dále přeložil Jarosl. Vrchlický *Ahasver v Římě*. Báseň o 6 zpěvech. (Praha, 1900, J. Otto).

* **Hameršmíd** J. F. v. Hammerschmied.

Hamilton 1), m. ve Skotsku, má 32.775, jako obec 40.371 obyv. (1901). — H. 2), m. v Kanadě, má 52.550 obyv. (1901). — H. 3), m. v sev.-amer. státě Ohiu, má 23.914 obyv. (1900).

* **Hamilton** John Angus Lushington Moore, angl. žurnalista a cestovatel (* v Londýně, vzdělal se v Anglii, Německu a Franci. Byl válečným korrespondentem různých žurnálů za války jihoafrické, za výpravy somálské a za války rusko-japanské. Cestoval 1901 na Dálném Východě, 1903 v Makedonii. 1905—6 ve střední Asii. Vydal *The Siege of Mafeking* (1900); *Korea* (1904); *Map of Korea* (1904); *The Oxus River* (1906); *Afghanistan* (1906); *The Indian Frontier* (1907).

* **Hamiltonia**, planetoida objevená fotograficky J. E. Keelerem na Lickově hvězdárně na Mount Hamiltonu v Kalifornii 6. pros. 1899. Označení (452). *Kvn.*

Hamm 1), m prus., má 38.429 obyv. (1905).

* **Hammada**, hamáda, kamenitá, štěrkem pokrytá poušť v Sahaře, v níž pouze místy vyrazí občas nízká trava. H-dy prostírají se zejména na z. Sahary a na hranicích Fezánu, kde se nazývá H-el-Homrá (t. j. červená).

* **Hammám Bira**, hojně navštěvované lázeňské místo v Alžírsku, 26 *km* sv. od Miliany v krásné horské poloze se solnými a železitými prameny, sady a vojen. nemocnicí. Blíže jsou zříceniny římských lázní *Aquae Calidae*. Sr. Normand, Une ville antique inédite: Aquae Calidae (Pař., 1903).

* **Hammám Meskutin**, lázně v alžírské prov. Constantine, na trati Bona-Constantine, 16 *km* jz. od Gelmy, ve vysoké poloze, má sirné, solné a železité prameny 78—95° teplé. Již za římské doby byly tu t. zv. *Aquae Tibilitanae*.

Hammarskjöld 2) Carl Gustav, právník a státník švéd., † 1898 ve Štokholmu. Stal se r. 1866 docentem, 1877 professorem národní oekonomie a finančního práva v Upsale, 1880 min. kultu a po svém odstoupení (na počátku r. 1888) členem nejv. soudu. Jako říšský poslanec (1879—81 a 1894—97) byl přívržencem liberálních zásad a dobyl si velikých zásluh o reformu vyššího školství ve Švédsku. Zpracoval Fantův spis *Vägledning för prester i äktenskapsmål* (Stokholm, 1873) a uveřejnil v »Teologisk Tidskrift« četné stati. Napsal ještě: *Tri Kyrka i fri Stat* (1886).

* **Hammer** Ignacy, právník polský (* 1818, † 1868). Byl professorem práv v Krakově. Napsal: *Die Bureaukratie in Galizien* (Vídeň, 1848; přel. do pols. jaz., vyd. ve Lvově) a *Prawo o małżeństwie katolików w cesarstwie Austrjackiem* (Krakov, 1856—57).

H. 4) Ed. Guido, malíř a kreslič, † 27. led. 1898 v Drážďanech.

* **Hammer** Ernst, německý geodaet a mathem. zeměpisec (* 1858 v Ludwigsburgu ve Virtembersku), studoval r. 1872—78 polytechniku ve Štutgartě, byl od r. 1884 professorem geodaesie na technice tamtéž. V l. 1884—1904 byl členem mezinárodní kommisse pro měření země. Napsal: *Lehr- und Handbuch der ebenen und sphärischen Trigonometrie* 3. vyd., Štutg., 1907); *Ueber den Verlauf der Isogonen im mittlern Württemberg* (t., 1886); *Nullmeridian und Weltzeit* (Hamb., 1888); *Die geographisch wichtigsten Kartenprojektionen* (Štutg., 1889); *Zur Abbildung des Erdellipsoids* (t., 1891); *Triangulierung zur Verbindung des rhein. Netzes mit dem bayr. Hauptdreiecknetz* (t., 1892); *Zeitbestimmung (Uhrkontrolle) ohne Instrumente* (t., 1893); *Astronomisches Nivellement durch Württemberg* (t., 1901); *Der Hammer-Fennelsche Tachymeter-Theodolit* (t., 1901); *Der logarithmische Rechenschieber* (3. vyd. Lahr, 1904); *Sechstellige Tafel der Werte* $\log (1+x) - \log (1-x)$ (Lip., 1902).

Hammerfest, m. norské, má 2298 obyv. (1900).

* v. **Hammerstein** Hans, svob. pán, státník prus. (* 1843 v Lüneburku — † 1905 v Berlíně). Byv po dlouhou dobu politickým úředníkem v Elsasku a Lotrinsku, jmenován byl r. 1901 pruským ministrem vnitra. Byl též činný literárně, napsav řadu studií hospodářských a historických.

Hammond W., lékař angl., † 1900.

* **Hammuda paša**, bej túniský (* 1759). Nastoupiv r. 1782 po smrti svého otce Ali-beje na trůn, zapletl se pro námořní loupežnictví svých poddaných do války s Benátčany, kteří bombardováním túniských přístavů vynutili si příznivý mír. Hlavním činem H-dovým jest osvobození Túniska od panství tureckého. Za dlouhé jeho vlády Tunisko povzneslo se též hospodářsky. Zemřel r. 1814. Nástupcem jeho stal se bratr jeho Osman.

Hammurábi (správněji Chammurábí), první král říše velkobabylónské asi 2200 př. Kr., syn krále Sinmuballita, z nejmocnějších a nejmohutnějších panovníků starověkého Východu. Jemu se připisuje zúrodnění Mesopotamie hustou sítí kanalisační, zbudování veliké sýpky v Babylóně, úprava daní a důchodů chrámových, péče o dopravu po suchu i po vodě a organisace vojska i kněžstva. Četné klínové nápisy na hliněných kuželech, votivních deskách a cihlách, ale především veliká sbírka korrespondence H-ho s jeho vasally podávají nám obraz o této činnosti. Zvláště důležita jest sbírka zákonův o 282 paragrafech na dioritovém válci $2^1/_2$ *m* vysokém, který byl koncem r. 1901 v Súsách archaeology de Morganem a Scheilem objeven a H-mu připsán. Jest to nejstarší známý zákoník vůbec. Poněvadž

sloup jest otlučen, možno na něm přečísti jen 247 paragrafů obsahujících soukromé a trestní právo babylónské, některá ustanovení o právech úředníků a četné předpisy o taxách. Zákoník byl již za H-ho rozmnožen a byl v užívání i v říši novobabylónské, od níž pak jej převzali Peršané. Zákoník H-ho byl vydán ve 4. svazku de Morganovy »Délégation en Perse« (Pař., 1902) od Scheila, angl. od Harpera The code of H. (Chicago, 1904). Srv. King, The letters and inscriptions of H. (Lond., 1898—1900, 3 sv.); Winckler, Die Gesetze H-s. Das älteste Gesetzbuch der Welt (3. vyd. Lip., 1903); t., Die Gesetze H-s in Umschrift und Uebersetzung (t., 1904); D. H. Müller, Die Gesetze H-s und ihr Verhältnis zur mosaischen Gesetzgebung sowie zu den XII Tafeln (Víd., 1903); J. Jeremias, Moses und H. (2. vyd. Lip., 1904); Kohler u. Peiser, H-s Gesetz Bd. 1.: Übersetzung, jurist. Widergabe, Erlauterung (Lip., 1904); Ulmer, H., sein Land u. seine Zeit (t., 1907); přehledně v. Cohn, Die Gesetze H-s (instalační řeč, Curich, 1903). — Někteří badatelé pokládali H-ho za totožného s biblickým Amraphelem (1 Mojžíš 14, 1), avšak nesprávně (srv. Bezold, Die babylonisch-assyr. Keilinschriften und ihre Bedeutung für das Alte Testament, Tubin., 1904).

***Hampejs** Karel, hud. skladatel čes. (* 27. bř. 1864 v Praze). Absolvovav varhanickou školu v Praze, působil jako varhaník při »Cyrillské Jednotě Pražské«, potom jako ředitel kůru na Král. Vinohradech a v Michli a nyní je ředitelem kůru v Nuslích a od r. 1895 učitelem zpěvu při státní reálce na Král. Vinohradech. Složil: *Stabat Mater* pro čtyři smíšené hlasy a solo s průvodem varhan (Praha, 1889); *Modlitba za vlast*, smíšený dvojsbor; *Dva sbory na slova čes. národ. písní*, pro mužský čtverozpěv (Praha, 1901); *Dva ženské sbory* a *Cyklus houslových skladeb* (t.); *Dvě sousedské* a *Pastorellu* z pastorální suity pro veliký orchestr (t., 1906 a 1907, přílohy »Zl. Prahy«) a několik drobnějších prací roztroušených v »Mladém Houslistovi«, »České Hudbě« a j. V rukopise chová mnoho komorních a orchestrálních prací, ze kterých byly provedeny Českou filharmonií *Serenady* pro smyč. orch. a *Symf. valčík* pro veliký orchestr. R. 1908 napsal melodramatickou hudbu k dramatu »Legenda o lásce«.

***Hampel** József, archaeolog maďarský (* 1849 v Pešti). Vystudoval v rodišti i střední školy a práva. Již jako právník uveřejnil r. 1868 rozpravu: *A báni méltóság eredetéről és történetéről* (O původu a dějinách bánské hodnosti). Od r. 1870 jest úředníkem Národ. musea v Bpešti (v oddělení mincí a starožitností, jehož je tou dobou ředitelem). Jest zároveň professorem numismatiky a klass. archaeologie na univ. v Budapešti. Napsal: *Aquincum történetének vázlata* (Náčrtek dějin Aquinka), 1870); *Antiquités préhistoriques de la Hongrie* (1876); *A nagyszentmiklósi kincs* (Poklad nagyszentmiklóšský, 1884; též něm.); *A bronzkor emlékei Magyarhonban* (Památky bronzové doby v Uhrách, 1886, 2. vyd. 1892; též něm. a franc.; 3. díl 1896); *A régibb középkor (IV.—X. sz.) emlékei Magyarországon* (Památky staršího středověku v U.; I. díl Bpešť, 1894; II. díl t., 1898); *Újabb tanulmányok a rézkorról* (Novější studie o době bronzové, t., 1895); *A honfoglalási kor hazai emlékei* (Domácí památky z doby zabrání Uher [t. od Maďarů], 1896). Mnoho prací H-ových vyšlo v »Arch. Értesitö« a v »Arch. Kozlemények«, jež rediguje.

***Hampl** Václav, histor. spis. čes. (* 1854 v Mikulovicích v Čechách — † 1903 v Rakovníce). Absolvovav reálné gymn. v Chrudimi, filosofickou fakultu v Praze, byl v l. 1880—85 učitelem a správcem obecných škol v okrese mělnickém, potom byl supplujícím učitelem při ústavě učitelském v Jičíně, při reálce v Pardubicích a od r. 1896 byl professorem na reálce v Rakovníce. Do programmu reálky v Pardubicích napsal: *Nastoupení Leopolda II. na trůn rakouský a jednání jeho o mír s Turky* (1891); *Úpadek Uher v l. 1520—30* (1892); do programmu reálky rakovnické: *Stížnosti a žádosti stavů slezských r. 1790—91* (1894); *Arcivévoda Albrecht*, nástin životopisný (1895); *Rozvoj školství v říši Rakousko-Uherské v l. 1848—98* (1898); samostatně vydal: *Arcivévoda Karel Ludvík a jeho kulturní význam* (Praha, 1897) a *Mathematický zeměpis s návodem, jak užiti lze globu* (t., 1903).

Hamsun Knut, spis. norský. Vzdor proti životu a hra lásky se životem jsou ideami těchto prací H-ových: dramat. trilogie *Ved Rigets Port* (1895), *Livets Spil* (1896) a *Aftenröde* (1898), verš. dramatu *Munken Vendt* (1902), činohry *Dronning Tamara* (1903), románů *Victoria* (přel. do češť.), *Svaermere* (1904), *Benoni* (1908). Mimo to vydal sbírku básní: *Det vilde Kor* (1904) a sbírky povídek, z části přel. do češtiny, z nichž některé vznikly z jeho dojmů na cestě po Rusku: *Siesta* (1897); *I Aeventyrland* (1903); *Kratskog* (1903); *Under Höststjaernen* (1906). Též několik liter. essayí a přednášek náleží k jeho činnosti. Do češtiny přeloženo dále: »Hlad«, přel. H. Kosterka (Praha, 1902); »Viktorie a jiné novelly«, přel. V. Petrů (t., 1900, J. Otto); »Nová země«, román, přel. V. P. (t., 1897, J. Otto); »Pan«, přel. H. Kosterka.

***Hamy** [amì] Théodore Jules Ernest, archaeolog franc. (* 1842 v Boulogne-sur-Mer — † v pros. 1908), vystudoval lékařství, načež byl assistentem přírodověd. musea a r. 1892 professorem anthropologie při museu. Byl generál. sekretářem »Société d'anthropologie«, předsedou »Société de géographie« a členem několika akademií a zahraničních společností anthropologických. Napsal celou řadu publikací z národopisu, histor. zeměpisu, dějin věd a pod. Uvádíme důležitější: *Pièces de paléontologie humaine* (1878); *Cronica ethnica* (1880); *Origines du musée d'ethnographie* (1890); *Études historiques géographi-*

ques (1890); *Galerie américaine du musée du Trocadéro* (1898) a j.

* **Hamza** František, lékař čes. (* 1868 v Kletečné u Humpolce). Vystudovav lékařství v Praze na čes. universitě, byl zprvu městským, pak obvodním lékařem v Luži a s obzvláštní zálibou se věnoval studiu zhojitelnosti tuberkulosy a skrofulosy. Za tím účelem koná od r. 1897 každoroční výzkumné cesty do ciziny a na vlastních zkušenostech založil v Luži léčebný ústav pro děti skrofulosní a tuberkulosní, jejž postupně rozšiřoval a zdokonaloval, tak že se stal ústavem vzorným. Výsledky jeho z největší části diaetetické a specifické methody byly tak příznivé, že r. 1908 ústav jeho jako »jubilejní ústav pro dítky skrofulosní v Luži« byl převzat do zemské správy království Českého a H. jmenován jeho ředitelem. Za účelem šíření známosti o svém léčebném způsobu konal řadu odborných přednášek a mimo menší črty zdravotní napsal též: *O skrofulose* (»Čas. lékařů čes.«, 1907); *Pojem skrofulosy* (»Rozhledy lékařské«, 1909) a *Boj naší doby proti tuberkulose* (Thomayerova Sbírka lék. předn., 1908); kromě toho vydal i *Črty ze Zálesí* (»Zvon«, 1905—8). Již jako medik byl činný jako starosta spolku českých mediků, jehož dějiny vydal, pak jako starosta ústředního akademického odboru Národopisné výstavy československé a také v Luži horlivě se účastnil života veřejného, jsa mimo jiné od r. 1902 do února 1909 starostou tohoto města.

* **Hanačík** Josef, klass. filolog čes. (* 1829 v Březnici na Moravě — † 1882 v Brně). Vystudovav šestitřídní gymnasium v Kroměříži, odbyv filosofická studia (t. zv. logiku a fysiku) v Olomouci a absolvovav dva ročníky práv oddal se na filosofické fakultě studiu klassických jazykův a české literatury. Supploval v Jičíně a v Jindřich. Hradci, pak stal se skutečným učitelem v Opavě a r. 1863 v Brně, kde mnoho let působil na jediném tehda a to německém gymnasiu společně s Mat. Procházkou a Šmídkem až do své smrti. — Ve čtyřech programmech (r. 1857 až 1860) tohoto německého ústavu vydal také svůj *překlad Sofokleovy tragedie Aias* a sice jazykem českým. — H. Vojtěch, syn před., klass. filolog čes. (* 1863 v Brně). Působil jako suppl. učitel na gymn. v Jindř. Hradci (1887), v Praze v Žitné ulici (do r. 1895), jako professor v Čes. Budějovicích (do r. 1907) a nyní v Jičíně. Jest spolupracovníkem Ottova Nauč. Slovníku, do jehož prvních dílů napsal hojnost článkův obsahu literárně-historického a mythologického z oboru klassické filologie. Vydal literárně-mythologickou studii *Achilleus* (ve dvou progr. gymn. v Žitné ul. v Praze r. 1889 a 1890). Do pojednání toho vloženy jsou četné překlady obsáhlých partií z nepřeložených do té doby spisovatelů, na př. Kointa Smyrenského, Statiovy Achilleidy, Catulla a j. Mimo to jest činný i na poli českého těsnopisu, jednak jako učitel na středních školách a v soukromých kroužcích pořádaných pro obecenstvo pražským, po případě budějovickým spolkem těsnopisným, jednak i literárně, četnými »návrhy k opravě soustavy« uveřejněnými buď v »Těsnopisných Listech« (roč. XXIV., 1896) nebo přímo podanými »Vědeckému sboru těsnopisnému«, ze kterýchžto oprav některé byly vědeckým sborem přijaty a zavedeny.

* **Hanamann** Josef, zemědělec (* 1837 v Josefově), studoval na gymnasiu v Hradci Kr., na vyšší reálce v Praze, na technice v Praze a na universitách v Mnichově a v Lipsku. R. 1864 zřídil výzkumný ústav pro průmysl a zemědělství, v l. 1864—89 byl inspektorem pivovarův a cukrovarů panství knížete Schwarzenberka a jest ředitelem kníž. schwarzenberského výzkumného ústavu v Lovosicích. Jest dop. členem říšského geol. ústavu a ústavu meteorolog. ve Vídni. V odborných časopisech a samostatně vydal velikou řadu prací z oboru agrochemického, zvláště pak s ohledem na zemědělství české. Z nich sluší zvláště uvésti: *Sechsjährige Vegetations- und Düngungsversuche mit gemauerten Kästen* (Praha, 1873); *Vegetations- und Enährungsversuche mit Zuckerrüben, mit Aschenanalysen* (společně s L. Kouřímským. »Archiv des preuss. Landesökonomie-Collegiums«, 1877); *Hefe u. Alkoholgährung nach dem heutigen Standpunkte der Wissenschaft* (Ústí n. L., 1878); *Ueber die chemische Zusammensetzung verschiedener Ackererden und Gesteine Böhmens und über ihren agronomischen Wert* (společně s L. Kouřímským. »Archiv pro přírodov. výzkum Čech«, 1890); *Die chemische Beschaffenheit der fliessenden Gewässer Böhmens*, sv. I. a II. (t., 1894 a 1898); *Das Nährstoffkapital südböhmischer Ackererden* (t., 1902); *Beiträge zur Ausbildung einer Methode behufs Feststellung des Düngerbedürfnisses der Ackererden durch die Pflanzenanalyse* (»Zeitschr. für das landw. Versuchswesen in Oesterreich«, 1904); *Ergebnisse mehrjähriger Düngungsversuche und Prüfung der Methode Sigmond-Schlösing* (t., 1908).

* **Hanamann** Antonín, inženýr český (* 1844 ve Starém Poddvorově na Moravě), studoval vysokou školu technickou v Brně, r. 1868 vstoupil do soukromé praxe, r. 1872 přijal místo u zemského výboru moravského, kdež r. 1873 jmenován zemským inženýrem a ředitelem znojemského oddělení stavebního, r. 1874 jmenován představeným zemského zemědělsko-technického odboru a zemským stavebním radou, r. 1899 pak vrchním zem. stav. radou. R. 1902 jmenován ministerstvem kultu místopředsedou zkušební kommisse pro státní zkoušky zeměměřičů, r. 1904 členem zkušební kommisse pro II. státní zkoušku z oboru stavitelství inženýrského a r. 1907 honorovaným docentem pro melioraci půdy a půdoznalství na české technice v Brně. Prakticky byl intensivně činný; projektoval a provedl větší počet staveb silničních, mostních, vodních a kulturně-technických, z nichž buďtež připomenuty: regulace horního toku řeky Dyje, hra-

zení bystřiny v severní části Moravy, údolní přehrada u Jevišovic (první stavba toho druhu v Rakousku), vodovody v Přerově, Prostějově, při nichž po prvé větší měrou užito násoskových studní a potrubí s automatickým odvzdušníkem zvláštní konstrukce, několik velikých mostů přes největší vodotoky moravské. Od r. 1897 jest předsedou »Spolku českých inženýrů v markrab. Moravském«, jakož i prvním jeho čestným členem; r. 1899 vyznamenán za práci svou pruským min. orby udělením korunního řádu III. tř.

***Hanar** Mojmír, pseudonym spisovatele morav. žijícího nyní v Paříži. Napsal básnické sbírky: *Sal a žal* (Místek, 1897); *Růže Velehradska* (Brno, 1900); *Orchidea* 1901—2 (t. 1903) a *Pomněnka*.

Hanau, m. prus., má 31.637 obyv. (1905).

***Hanausek** Eduard, technolog rak. (* 27. čce 1851 ve Weitwortu v Salcpurku). Vystudovav vys. školu technickou ve Vídni, stal se r. 1871 assistentem na vys. škole lesnické v Mariabrunnu, 1872 assistentem mechanické technologie na vídeňské technice, 1873 učitelem a 1874 professorem obchodní akademie ve Vídni, kdež nyní jest přednostou laboratoře pro zbožíznalství. Napsal: *Unterricht-Anstalten gewerblicher Richtungen in Oesterreich, Deutschland u. der Schweiz* (Víd., 1875): *Bericht über die Weltaustellung in Paris* (t., 1878); *Darstellung der wichtigsten anat.-physik. u. chem. Verhältnisse der Pflanzenkörper* (t., 1879); *Technologie der Drechslerkunst* (t., 1884); *25 Jahre fachlicher Fortbildung der Drechsler in Wien* (t., 1899). Kromě toho vydává *Erdmann-König: Allgemeine Warenkunde und Technologie* (14. vyd., 1906).

z **Hanavy** Vilém kn., † 1902 v Hořovicích.

Hands off [hends-], angl., ruce pryč! nedotýkati se!

Hanel 4) Jaromír. právní historik čes., vydal nejnověji dílo: *Všeobecné právo i státověda* (Praha, 1909, J. Otto). R. 1908 byl vyznamenán komturským křížem řádu Frant. Josefa.

Haněl 2) Ladislav, ředitel odborné školy pro uměl. zámečnictví v Kr. Hradci, napsal: *Zpracování kujneho železa, jeho vznik, vývoj, úpadek a znovuzrození* (Hradec Kr., 1896); *Práce uměl. zámečníka a kováře od století jedenáctého až na naši dobu* (t., 1898); *C. k. odborná škola pro umělecké zámečnictví ve Hradci Kr.* (t., 1899).

***Haněl** Ota, pseudonym Edgard Šteffen, spis. čes. (* 1875). Sepsal několik jednoaktovek jako *Zanevřel na ženy* (Karlín, 1894) a větší díla: *Die Seele* (dáváno v Německu), drama *Urvali květ než rozpučel* (dáváno na Národ. divadle v Brně r. 1906); *Potulky výstavou* (Praha, 1895). Píše také drobné básně.

Hanka Václav. Z nejnovějších prací o H kovi stačí uvésti podrobné studie J. Hanuše v »Literatuře České XIX. stol.« I., str. 649—905 a v »Listech filol.« 1906, str. 109 sl. (»Padesátiletá diskusse o Rukopisech«); V. A. Franceva »Očerki po istoriji češskago vozrožděnija« (Varš., 1902, str. 65 sl.); t., Pisma k Vjačeslavu Ganké iz slavjanskich zemel« (t., 1905); Jos. Smolíka »Zlaté mince s domnělým opisem *pegnaze*« (v »Rozpravách« Čes. akad., 1906)

Hankel 1) Wilhelm, fysik něm., † 1899 v Lipsku.

Hann Julius, rakouský meteorolog, byl 1897 jmenován řádným professorem na universitě ve Štýr. Hradci, 1900 professorem kosmické fysiky ve Vídni. Vydal dále: *Die Erde, ihre Atmosphäre u. Hydrosphäre* (1896); 2. vyd. *Handbuch der Klimatologie* (1897, 3 sv.), *Lehrbuch der Meteorologie* (Lip., 1900, 2. vyd. 1905); *Klimatographie von Niederösterreich* (1904).

***Hannak** Emanuel, paedagog rak. (* 1841 v Těšíně — † 27. ún. 1899 ve Vídni), působil jako středoškolský professor a ředitel ve Vídni. Psal učebnice dějepisu pro střed. školy, mimo to vydal některé historické monografie (některé v programmech), dále: *Methodik des Unterrichtes in der Geschichte* (1891) a *Geschichte der Pädagogik des Altertums* (1889). Do publikací New-Yorské Industrial Education Association psal *The training of teachers in Austria* (1889).

Hannover 1), provincie prus., má na 38.511 km^2, 2,753.699 obyv. (1905). — H. 2), město, má 250.024 obyv. (1905), spolu s přiléhajícími osadami asi 330.000 obyv.

***Hannover** Emil, spis. dánský (* 1864 v Kodani). Od svých 20 let píše o umění. První jeho větší dílo byla studie o *Watteauovi* (1889). Následovaly hluboce založené monografie o dánských umělcích: *Köbke* (1893); *Eckersberg* (1898); *Constantin Hansen* (1901) a díla: *Danmarks malerkunst* (1903); *Thorvaldsens Vaerker* (1907); *Dänische Kunst des 19. Jahrhunderts* (Lip., 1907). R. 1898 redigoval umělecký list »Kunstbladet«. V tomto listě, jakož i v jiných uveřejnil řadu pojednání hlavně o vynikajících umělcích XIX. stol. Cestoval po cizině. Jest od r. 1893 bibliothekářem a od r. 1906 ředitelem uměleckého prům. musea v Kodani.

Hanoi, hl. město franc. Tonkinu a od r. 1903 sídlo franc. generál. guvernéra Franc. Indočíny, má asi 103.000 obyv. (1900), novou velikou přádelnu a železný most, 1683 *m* dlouhý, vedoucí přes Song-ku do protilehlého Džialamu. Vedle paroplavebního spojení s mořem a Lao-kajem na čínských hranicích má nyní též železniční spojení s přímořským Hai-fongem, dále Nam-dinhem a Lung-čou v čínské prov. Kvan-tunu.

Hanotaux Gabriel, franc. státník a historik. V ministerstvu Melinově byl opět ministrem věcí zahraničních (od dub. 1896 do čna 1898). R. 1897 stal se členem francouzské akademie věd a umění. Z posledních jeho prací nejdůležitější je široce založená *Histoire de la France contemporaine* (od r. 1903 vyšly 3 svazky) líčící dějiny

Francie od r. 1871. R. 1896 druhým svazkem dokončil *Histoire du cardinal de Richelieu*. Dílo toto vyznamenáno cenou franc. akademie. Ostatní jeho práce jsou: *L'affaire de Madagascar* (Pař., 1896); *Tableau de la France en 1614. La France et la royauté avant Richelieu* (t., 1898); *L'energie française* (t., 1902);

* **Hanoteau** [anotó] Louis, generál franc. (* 1814 — † 1897), vystudoval školu polytechnickou, vstoupil do služeb armády francouzské a strávil největší část svého života v Alžíru, kde r. 1865 byl jmenován plukovníkem, r. 1870 generálem. Byl od r. 1873 dopisujícím členem Akademie. Svou literární činností přičinil se o rozšíření známostí o alžírském národě Kabylů, pokusiv se v několika samostatně vydaných spisech vyložiti jazyk, poesii a zvyky jeho. Spisy ty jsou: *Essai de grammaire Kabyle* (1858); *Poésies populaires de la Kabylie du Jurjura* (1867); *La Kabylie et les coutumes Kabyles* (1873).

* **Hanová** (Han) J. A., spis. rus., viz Ganová.

* **Hansa**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem a L. Carnerou v Heidelberce 21. kv. 1901. Dráha její vyznačuje se velikým sklonem k rovině ekliptiky při výstřednosti neobyčejně malé. Označení (480). *Kvn.*

* **Hansemann** Ferdinand, politik něm. (* 1861 — † 1900), byl statkářem v Poznaňsku a založil »Ostmarkverein«, jehož účelem jest germanisovati Poláky pod vládou pruskou. (Srv. Hakatisté, Dopl.)

* **Hansen** Hans Nikolaj, malíř dánský (* 1853 v Kodani). R. 1872—76 studoval na akademii. R. 1877 vystavil po prvé a odjel do Paříže, kde byl žákem Bonnatovým. Vyznačuje se pathosem, romantickou náladou a silným lyrismem, kteréžto vlastnosti dobře uplatnil jako illustrátor básnických děl (Oehlenschlägera, Shakespeara, Aerestrupa a j.), jakož i v leptech, jimž se později zcela věnoval. Z jeho obrazů nejlepší jsou *Děvče na hřbitově* (1880); *Žena ve vřesovišti.*

Hanslik 2) Eduard † 6. srp. 1904 v Badenu u Vídně. Jako pokračování díla *Die moderne Oper* vydal dále: *Fünf Jahre Musik 1891—95* (1896); *Am Ende d. Jahrhunderts* (1899); *Aus neuer u. neuester Zeit* (1900).

Hansmann Leopold, spis. čes. (* 17. ún. 1824 v Kvasicích na Moravě). Přeložil též Paoli Betty »Čest rodinná«, jež vyšla v »Domácí pokladnici zábavného čtení« na r. 1851. V l. 1847—64 vydával kalendář »Nejnovější morav.-slezský domácí přítel«, v němž uveřejňoval krátké původní povídky.

Hansson 1) Ola, novellista a essayista švéd. Přeloženo: »Průkopníci a věštci«, přel. H. Kosterka (Praha, 1898); »Tři novelly«, přel. Hanuš Hackenschmied (t., 1899, J. Otto); »Všední ženy«, přel. týž (t., 1903).

Hanšpach, městys, má 399 d., 8 obyv. č., 2960 něm. (1900).

Hantich Jindřich, spis. česko-franc. R. 1900 jmenován důstojníkem franc. akademie. Vedle spisů již uvedených napsal ještě: *Učebnici jazyka franc.* (Praha, 1897); *Konversační učebnici jazyka franc.* (t., 1899); *Světová výstava r. 1900* (t., 1900); *Osm dní v Paříži* (t., 1900); *Paříž a okolí* (t., 1900); *Dějinné právo Čech a federalistické snahy v Rakousku* (*Le droit historique de la Bohême et les tendances fédéralistes en Autriche* (t., 1904); *Prague* (Histoire-Arts-Économie, t., 1905); *La Bohême d'aujourd'hui* (Pař., 1905); *L'art tchèque au XIXe siecle* (Pař.-Praha, 1906); *La révolution de 1848 en Bohême* (Lyon, 1906); *Jean Huss* (Praha, 1906); *Le Génie de la France littéraire* (Praha, 1907); *La Musique tchèque* (Pař.-Praha, 1908); *Prague et ses environs* (Praha, 1909).

* **Hanus** Václav, spis. čes. (* 25. srp. 1866 v Jindř. Hradci). Vystudovav gymnasium ve svém rodišti a čes. filosof. fakultu v Praze, působil při středních školách v Uh. Hradišti, Pardubicích, Klatovech, Čáslavi, Litomyšli a Chrudimi. R. 1908 ustanoven za okres. škol. dozorce pro čes. školy školního okresu chrudimského. R. 1905 uděleno mu ministerstvem kultu a vyučování stipendium 2000 K na studijní cestu do Italie a Řecka za účelem studií archaeologických a filologických. Z původních jeho prací sluší uvésti: *Quintus Ennius* (programm gymn. v Klatovech na r. 1896) a články kulturně a literárně historické v různých časopisech a v »Ottově Slovníku Nauč.« Překládá téměř ze všech jazyků evropských, zvláště z italštiny a polštiny. Z ital. děl Gabr. d'Annunzia přeložil: »Dítě rozkoše« (Praha, 1897); »Nevinný« (t., 1900, J. Otto); »Násilníci a modláři« (t.); z Edm. de Amicis: společně s Jar. Vrchlickým: »Na oceáně« (t., 1898); »Albert« (t., Svět. knihovna č. 4.); »Vojenské povídky« (t., 1894); z G. Rovetty: »Mater dolorosa« (t., 1898); z P. Mantegazzy: »Umění oženiti se, Umění provdati se, Umění býti šťasten« (t., 1902); z E. Castelnuova »Nešťastník« (t., 1895); »Před odjezdem (t., 1894); z Contessy Lary: »Bludiště lásky« (t., 1897); z G. Rajbertiho: »Kočka« (t., 1905, J. Otto); z D. Mantovaniho: »Rinaldo bandita« (t., 1897); z Mariuly: »Irena« a »Bludičky« (t., J. Otto); »Monsignore a jiné novely« (t., 1896); z M. Seraové: »V lávě« (t., 1894); z pol. děl H. Sienkiewicze: »Ta třetí« (t., 1895 a 1901); »Na jasném břehu« (t., 1901); z Wilczyńského: »Voli robotníci« (t., 1897) a jiné drobné překlady v různých časopisech.

* **Hanuš** Jan (* 1843 v Lišově — † 1896 v Plzni). Studoval gymnasium a theologii v Čes. Budějovicích, odkud přešel na filosofickou fakultu v Praze a oddal se povolání učitelskému. Od r. 1873 působil jako professor v Plzni. Mimo drobnější práce časopisecké vydal tiskem: *Názorné tělosloví.* S velikým barvotiskovým atlasem (Praha, 1879); *Soustavný přehled a stanoviska rostlin cévnatých v okolí Plzně samorostlých a obecně pěstovaných* (Programm stát. real. gymn. v Plzni na r. 1884—5 a 1885—6; též o sobě) a *O pěstování ozdobných květin ve příbytku* (Zpráva

Městské čes. vyš. dívčí školy v Plzni na r. 1889).

H. 5) Josef, od r. 1903 docent pro dějiny české literatury na universitě pražské, od r. 1908 dopisující člen České akademie, napsal dále: *Život a spisy V. B. Nebeského* (Praha, 1896, v publik. Čes. akademie; nové zpracování v »Literatuře České XIX. století« III., 1905); *Z mladších let Fr. Palackého* (»Česká Revue«, 1898); charakteristiku vývoje české liter. historie od Dobrovského až po Vlčka a systematickou bibliografii studií literárně historických o literatuře staročeské za XIX. stol. (v Jubil. Památníku České akademie 1898; prvá stať také v Rozpravách filolog. věn. J. Gebauerovi 1898); *Český Macpherson.* Příspěvek k rozboru liter. činnosti Jos. Lindy a k provenienci RK. a RZ. (»Listy filolog.«, 1900); *Další svědectví o vynikající účasti Jos. Lindy na složení RKZ* (t., 1901); *Počátky novočeské romantiky* (v »Literatuře České XIX. stol.«, 1902, I. str. 648—905); *K rozboru a ocenění básnických prací Jaroslava Langra* (»Listy filolog.«, 1903); stať *Jaroslav Langer* (v »Literatuře České XIX. stol.« II., 1903); *Jan Pravoslav Koubek.* Jubilejní studie (»Česká Revue«. 1904, a v »Literatuře České XIX. st., III., 1905); *Padesátiletá diskusse o Rukopisech* (»Lis. Filolog.«, 1906), *Jan Gebauer* (»Čes. Čas. Hist.«, 1907); *Bohuslava Balbína Bohemia Docta* (t., 1906); *Z počátku Král. Čes. Společnosti Nauk* (t., 1908), ukázka z obšírných »Dějin čes. obrození a jeho literatury«, chystaných k tisku.

***Hanuš** Josef, inž. chemie, mimoř. professor chemie analytické a potravinářské na čes. technice v Praze (* 12. led. 1872 v Jilemnici); po ukončených studiích na obou vysokých školách pražských, českých i německých, stal se assistentem prof. Preise na čes. technice, r. 1907 jmenován adjunktem. Mezi tím pracoval i v laboratořích vratislavských a berlínských o potravinách, tucích, olejích, kaučuku a pod. R. 1902 se habilitoval na čes. technice pro obor chemie potravin a látek požitkových a jejich zkoušení chemické a mikroskopické. Od 1. říj. 1907 jest mimoř. professorem, od 1. led. 1908 mimoř. členem Král. čes. společnosti nauk. H-ovy práce týkají se hlavně chemie potravin jak po stránce výzkumné, tak i analytické. Uveřejňoval je v publikacích Král. čes. společnosti nauk, Akademie cís. Frant. Josefa, v »Zeitschrift für Untersuchung der Nahrungs- u. Genussmittel«. Mimo to napsal: *Agrikulturní chemie* v Naučných katechismech (Praha), do »Technických rozborů«: *Tuky a oleje mastné, vosky, mýdla, oleje miner., kaučuk; Rozbor plynů*; v »Rozpravách zemědělských« vydal: *Snaha po zužitkování vzdušného dusíku v hospodářství.* Četné články, referáty a pod. jsou v »Listech Chemických«, jichž jest redaktorem, v »Časopise pro průmysl chemický«, »Časopise pro veřejné zdravotnictví« a j.

***Hanzlík** Josef, inženýr čes., odborník železniční (* 24. dub. 1844 v Okoři u Prahy — † 6. čce 1896 v Praze), vystudovav reálku a techniku v Praze vstoupil do praxe k podnikatelské firmě Šebkově. Vedl stavbu dráhy v Stegerbachu v Rakousích, velikých dílen dráhy cís Frant. Jos. v Cmuntě, r. 1870 působil při stavbě dráhy plzeňsko-březenské, kdež dosáhl úspěchu velkolepou stavbou viaduktu přes Berounku. Jako vrchní inženýr státních drah přesazen k vlastní žádosti do Prahy, kdež spolučinný byl při založení Národní jednoty severočeské a Wenzigova nadání a j. sdružení vlasteneckých. Byl spolupracovníkem Ottova Slovníku Nauč. a přispíval články zejména národohospodářskými do různých časopisů.

***Hanzlík** Stanislav, meteorolog a klimatolog čes. (* 11. kv. 1878 v Plzni). Absolvoval gymnasium v rodišti a potom věnoval se studiu mathematiky, fysiky a meteorologie na české universitě, r. 1902 na universitě ve Štrasburce, později v Berlíně, kde také pracoval v meteorolog. ústavě v Postupimi a na aëronaut. observatoři v Tegelu. R. 1903 odebral se za dalším studiem meteorologie do Spoj. Obcí sev.-amer. Tu navštěvoval Harvard University v Cambridgei a r. 1904—5 studoval na U. S. Weather Bureau ve Washingtonu a na Columbian University tamtéž. Účastnil se mezinár. zeměpisného kongressu severoamerického, s nímž navštívil i Západ a Mexiko. R. 1905 odebral se jako účastník meteorolog.-astron. výpravy U. S. Marine Observatory do Španělska a Alžíru vyslané za účelem pozorování zatmění slunce. R. 1906 studoval na universitě ve Vídni a do r. 1908 na ústřed. meteorolog. ústavě tamtéž. V květnu 1908 habilitoval se pro meteorologii a klimatologii na české universitě v Praze. Napsal 3 kratší pojednání o cyklonech (anglicky) v »Monthly Weather Review« 1904 a 1906); *O studených a teplých anticyklonech* (»Rozpr. Král. čes. učené společn., Praha, 1907); *Die räumliche Verteilung der meteorolog. Elemente in den Antizyklonen. Ein Beitrag zur Entwickelungsgeschichte der Antizyklonen* (Denkschrift d. Wiener Akademie, 1908), vedle drobnějších prací ve »Věstníku« Čes. akademie a »Živě«.

Harambašić August jest advokátem v Záhřebě a poslancem, překládá hojně z ruštiny a z polštiny (skoro celého Sienkiewicze) a píše také politické úvahy. Jest redaktorem časop. »Hrvatska«. R. 1896 chorvatská Matice vydala jeho *Izbrane pjesme.*

***Harapat** Josef, spis. čes. (* 1850 v Licibořicích). Absolvovav gymn. a ústav učitel. v Praze, učiteloval na různých školách v Čechách, nyní je řídícím učitelem v Záběhlicích u Prahy. Přispěl četnými články skoro do všech paedag. časopisů čes. a samostatně vydal: *Písemnosti v souvislých příkladech* (Praha, 1897); *Reforma učby slohové ve školách obecných a měšťanských* (t., 1903); *Jak vyučovati živočichopisu na všech stupních školy obecné i měšťanské* (Vel. Meziříčí, 1904); *Biologie rostlin.* Sbornik ukázek z vyučovací

praxe nižších škol (Olomouc, 1905); *Silozpyt a lučba na všech stupních školy obecné i měšťan.* (Vel. Meziříčí, 1905); *Živnostenské písemnosti v souvislých příkladech* (Praha, 1906); *O člověku* (Vel. Meziříčí, 1907); *Rozpravy zeměpisné* (Praha, díl I. 1907, II. 1908. III. 1909).

Harburg, m. prus., má nyní nový most 600 *m* dlouhý a 55.678 obyv. (1905).

Harcourt William Vernon sir, státník angl., † 1904. Převzav r. 1892 ve čtvrtém ministerstvu Gladstonově úřad kancléře financí, podržel jej za Roseberyho do čna 1895. Od r. 1894 byl vůdcem liberální strany v dolní sněmovně až do konce r. 1898, kdy se sice vedení vzdal (neschvaluje imperialistických snah té strany v zahraniční politice), avšak zůstal z nejvlivnějších členů liberální strany v parlamentě.

Harden Maximilian, publicista něm. Svým týdeníkem »Zukunft«, jenž došel velmi značného rozšíření, stal se znenáhla skutečnou mocí veřejného mínění, jejíž postup zasahoval hluboce v politický život německý. Mravní význam H-ova působení tkví v tom, že od svých prvých takřka kroků publicistických až po vlivné své postavení v našich dnech důsledně, s neobyčejnou houževnatostí a ovšem i nevybíravým způsobem hájil myšlenku ústavní odpovědnosti v politice Německa. Tomu bylo, když po pádu Bismarckově otevřeně a ostře vystupoval proti Caprivimu, jenž byl pouhým nástrojem nezodpovědné, osobní politiky Viléma II.; tomu bylo v jeho boji proti hr. Walderseeovi i později v boji proti dvorské kamarille Eulenburgově-Moltkeově, která jen posilovala a podněcovala osobní režim Vilémův. Nebylo-li mu možno družinu Eulenburgovu zbaviti zhoubného vlivu bojem na poli politickém, nerozpakoval se sáhnouti k boji osobnímu, dotýkajícímu se nejintimnějšího života, žádostí a sklonův odpůrcových. Hraběte Moltkeho, kn. Eulenburga a jejich chráněnce mravně znemožnil u berlínského dvora, obviniv je a dokázav jim pohlavní perversitu (homosexualitu). Stejně rozhodně a to ne již pouze tiskem, nýbrž i na veřejných schůzích vystoupil r. 1908 proti osobní politice císařově po uveřejnění prohlášení Vilémových v »Daily Telegraph«, jimiž byla neobyčejně kompromittována v očích Evropy stálost a spolehlivost zahraničné politiky německé. Nejen síla mravní myšlenky, kterou i v bojích, zdánlivě jedině osobních, H. vždy zastupoval, propůjčovala jeho peru mocnou působivost. H. dovedl si získati vždy i nejpřesnější informace z kruhů nejvyšších, jimiž právě jeho projevy nabývaly váhy v aktuálních otázkách dne. Konečně i forma jeho projevů publicistických: břitký vtip, zžíravá ironie a ostrá, šlehavá satira, podávané slohem, nezapírajícím, že se H. učil na feuilletonistických, výbojných pracích Heineho, učinily ho odpůrcem obávaným. *G. Žd.*

***Harden** Z., pseudonym čes. spisovatele Jaroslava Hendrycha (v. t., Dopl.).

***Hardie** [hárdy] James Keir, angl. vůdce dělníků (* 1856 ve Skotsku). Od 7. do 24. roku pracoval v dolech v Ayrshiru, ale soukromě se vzdělal a řečnickým svým nadáním dovedl si získati velikou vážnost mezi svými druhy; proto byl zvolen tajemníkem »Lanarkshire-Trade-Union«. R. 1882 přešel na dráhu žurnalistickou a stal se redaktorem listu »Cumnock News«. Čím dále tím více se klonil k názorům sociální demokracie na evropské pevnině a v l. 1887—90 redigoval »Labour Leader« a r. 1892 zvolen do parlamentu. Od r. 1895 převzal opět redakci »Miner and Labour Leader«, orgán strany »Independent Labour Party«, od něho založené. Na novo zvolen do parlamentu r. 1906. Když jeho strana dostala do sněmovny 29 členů a ostatní strany dělnické 25 členů, oddělil se od většiny liberálněradikální a vede nadále svou stranu samostatně.

***Hardt** Ernst, básník a překladatel něm. (* 9. kv. 1876 v Grudziązu ve Vých. Prusich), po vojenských studiích oddal se literatuře, žil nejprve v Berlíně, pak několik let v Řecku, nyní ve Výmaru. Vydal básně přísné formální krásy *Aus den Tagen des Knaben* (1904); několik svazků novell povznášejících se místy k neobyčejné epické plastice: *Priester des Todes* (1898); *Bunt ist das Leben* (1902); *An den Toren des Lebens* (1904). Nejzajímavější jest H-ův rozvoj dramatický: počíná epigonským pokusem v duchu německých ibsenovců *Tote Zeit* (1898); hledá v tragédii »otcův a dětí« *Der Kampf um das Rosenrote* (1903) vyšší sloh realistický; po historické aktovce plné časového ovzduší a tepla *Ninon von L'Enclos* (1905) dospívá k tragédii velikého slohu *Tantris der Narr* (1907), v níž zralý psycholog a básník tragického pathosu podává své rázovité řešení tristanské pověsti na základě starofrancouzské verse. Drama to dosáhlo r. 1908 obou t. zv. Schillerových cen dramatických. Vzácný svůj smysl stilový, jenž jej staví do první řady slovesných umělců německých, vzdělal H. činností překladatelskou, kterou posvětil největším prosaikům francouzským, La Rochefoucauldovi, Vauvenarguesovi, Rousseauovi, Voltaireovi, Balzacovi, Flaubertovi a Tainovi; H-vy převody pokládají se všeobecně za klassické. *AN.*

Hardy 4) Thomas, novell. angl., vydal ještě: *Life's Little Ironies* (1894); *Inde the Obscure* (1895); *Wessex Poems* (1898); *Poems of the Past and the Present* (1901); *The Dynasts. A drame of the Napoleonic wars.* Díl 1. a 2. (Lond., 1906).

***Hardy** Edmund, dějepisec náboženství a jazykozpytec (* 1852 v Mohuči — † 1904 v Bonnu), vystudoval bohoslovectví a později i filosofii, načež se r. 1886 habilitoval ve Freiburce v Badensku, ale r. 1893 zřekl se professury a odešel do kláštera. Leč již r. 1894 znovu přijal professuru pro srovnávací náboženské dějiny a ind. literaturu na universitě ve Freiburce ve Švýcarsku. Tu působil do r. 1898, kdy se opět zřekl svého

místa a žil v soukromí ve Vircpurku a od r. 1903 v Bonnu. H. náleží mezi nejlepší znalce literatury páli. Napsal: *Der Begriff der Physis in der griechischen Philosophie. I.* (Berl., 1884); *Die allgemeine vergleichende Religionswissenschaft im akademischen Studium unserer Zeit* (Freib. i. Br., 1887); *Der Buddhismus* (Münster, 1890); *Die vedisch-brahmanische Religion des alten Indiens* (t., 1893); *Indische Religionsgeschichte* (Lip., 1898); *König Asoka* (Mohuč, 1902); *Buddha* (Lip., 1903) a pracoval o slovníku páli; materiál sebraný pořádá nyní Rhys Davids. H. vydal dále: Dhammapala: »Paramattha-Dīpanī« (Lond., 1894 a 1901); »Aisguttara-Nikāya« (t., 1896—1900); »Netti-Pakarana« (t., 1902) a sbírku *Darstellungen aus dem Gebiete der nichtchristl. Religionsgeschichte* (Münster, od 1890).

Hare Aug. John, spis. angl., uveřejnil autobiografii *The story of my life* (Lond., 1896, 3 sv.); † 1903.

Hareův galvanofor viz Rozžehadlo, str. 26 *b*.

***Harland** Henry, spis. angl. (* 1861 v Petrohradě — † 1905 v San Remu). Spolu s A. Beardsleyem a Johnem Lanem založil r. 1894 ill. čtvrtročník »The yellow Book«, jenž byl bojovným orgánem moder. směrů liter. v Anglii. Ztrávil většinu života v Římě a v Paříži. Ve svých románech: *Mademoiselle Miss*; *The Lady Paramount*; *My Friend Prospero* a j. jeví živost konversační a obratnost slohovou spíše francouzskou než anglickou. Znám se stal hlavně románem *The cardinal's snuff-box*.

***Harlas** František X., čes. spis. dějin umění (* 8. ún. 1865 v Praze). Studoval na universitě pražské dějiny umění a nabyv doktorátu filosofie jmenován byl assistentem při ředitelství musea král. hl. města Prahy, kde nyní jest adjunktem. H. psával do časopisu »Politik« feuilletony o věcech uměleckých, referáty i kritiky až do zaniknutí tohoto listu r. 1908. Od r. 1900 přispíval do »Osvěty«, »Máje«, »Rozhledů«, Ottova »Světozora« a od r. 1899 je spolupracovníkem »Ottova Slovníku Nauč.« O sobě napsal a vydal: *Z pokladů pražských* (Praha, 1901); *Doba a umění* (t., 1902); *Jak vzniká obraz* (t., 1906, »Pokladnice mládeže«, sv. 104); *České malířství XIX. stol.* (»České umění« I., t., 1908) a uspořádal *Pražský salon* (Rudolfinum, 1902). H. zaujímá jako kritik stanovisko konservativního historismu, klada vždy důraz na kontinuitu uměleckého vývoje a národní ráz v umění. Při tom píše se zřejmou snahou popularisační slohem přístupným a lehkým.

***Harlas** Ondřej, bratr před., akadem. malíř čes. (* 1884 v Praze). R. 1902 vstoupil na malíř. akademii pražskou pod Bukovcem a Ottenfeldem, cestoval po Čechách, Haliči, vystavoval krajiny a genry na kočovné výstavě po čes. venkově, s Jednotou výtvarných umělců v Plzni a Nechanicích a na vánočních výstavách »Umělecké besedy«. Jest illustrátorem časopisu »Máje«, »Švandy Dudáka« a »Českého Světa«.

Harley 2) George, lékař angl., † 1896.

***Harmach** Kamil, odborný spis. čes. (* 31. květ. 1870 v Milevsku). Absolvoval reálné gymn. v Táboře a čes. práv. fakultu v Praze, stal se r. 1897 po dvouleté právní praxi u krajského soudu v Táboře tajemníkem okr. výboru v Litomyšli, r. 1900 ve Velvarech. Od r. 1907 je činný jako žurnalista na Král. Vinohradech. R. 1899 začal vydávati »Věstník samosprávný a národohospodářský«, který r. 1907 přešel v majetek vydavatelstva »Zeměděl. Listů« a přeměněn v týdeník. Byl také zakladatelem »České Osvěty«. Přispívá do časopisů samosprávných a právnických a o sobě vydal několik brošur: *Právo domovské a ostatní svazky obecní v ohledu osobním* (Litomyšl, 1900); *O úkolech organisace samosprávného úřednictva* (Velvary, 1903); *Účetnictví venkovských obcí* (t., 1901).

Harnack 2) K. G. Adolf, evang. bohoslovec. Jmenován r. 1905 generálním ředitelem král. bibliotéky v Berlíně. Mimo jiné vydal ještě: *Das apostolische Glaubensbekenntnis. Ein geschichtlicher Bericht nebst einem Nachworte* (27. vyd. 1896); *Die Bruchstücke des Evangeliums und der Apokalypse des Petrus* (1893); *Geschichte der altchristl. Litteratur bis Eusebius* (1893—1904); *Das Christentum und die Geschichte* (4. vyd. 1897); *Das Wesen des Christentums. In 16 Vorlesungen* (1900); *Die Geschichte der königl. Preuss. Akademie d. Wissenschaften zu Berlin* (3 sv. 1900; též zkrácené vydání 1901). Do češt. přel. Fr. Žilka »Dějiny dogmatu« (Praha, 1903).

***Harnack** Otto, literární historik něm. (* 1857 v Erlankách), syn H-a 1), byl spoluredaktorem »Preussische Jahrbücher« v Berlíně, žil 1891—96 v Římě, načež byl professorem na technické škole v Darmstadtu, od r. 1905 ve Štutgartě. Napsal mimo jiné: *Die klassische Aesthetik der Deutschen* (1892); *Deutsches Kunstleben in Rom* (1896); *Goethe in der Epoche seiner Vollendung* (3. vyd. 1905); *Moderner Cicerone: Rom, Teil 2., neuere Kunst* (1903); *Der deutsche Klassizismus im Zeitalter Goethes* (1906) a dramatickou báseň *Napoleon* (1880).

Harrár, habešská provincie, r. 1891 sporná mezi Italií a Habeší, ale 1896 této přiřčená, prostředkuje po železničním spojení s Džibutim největší část zahraničního obchodu s Habeší. V posledních dobách vzmáhá se pěstění kávovníku a město H jest hlavním tržištěm na kávu. Ostatně v. Habeš (Dopl.).

Harris 5) Joel Chandler, spis. amer. Z dalších jeho publikací uvádíme: *Uncle Remus and his Friends* (1892); *Mr. Rabbit at Home* (1895); *The Story of Aaron* (1896); *Aaron in the Wildwoods* (1897); *Tales of the Home Folks* (1898); *The Chronicles of Aunt Minervy Ann* (1899).

Harrisburg, hl. m. sev.-amer. státu Pennsylvanie, má 50.167 obyv. (1900). Přes Susque-

hannu vede nyní železniční most o 48 obloucích.

Harrison 6) Benjamin, president severoamer., † 13. bř. 1901 v Indianopoli.

Hart 4) Heinrich, spis. něm., † 11. čna 1906. Vydával od r. 1900 se svým bratrem Juliem *Flugschriften zur Begründung einer neuen Weltanschauung*. Sebrané jeho spisy vycházejí od r. 1907 v Berlíně. — H. 5) Julius, vydal dále nábožensko-filosofické spisy *Der neue Gott* (1899) a *Die neue Welterkenntnis* (1902).

Harte Francis Bret, spis. amer., † 2. kv. 1902. Do čes. přel.: »Kalifornické povídky«, přel. J. V. Sládek (Praha, 1874); »Příběhy zamilovaných«, přel. E. Zungel (t., 1874); »Brown z Calaverasů«, přel. Otakar Klazar (»Čes. Koruna«, 1879); »V Carquinezském pralese« — »Oba svati na Podhoří«, přel. H. Miloš (Praha, 1888); »Thankfull Blossomova«, přel. J. J. Benešovský-Veselý (t., 1894); »Cressy«, přel. týž (t., 1898, J. Otto); »Skrýše v horách«, román, přel. Jaroslav Schiebel (Jilemnice, 1902).

von **Hartel** Wilhelm. R. 1899 povolán byl za správce ministerstva kultu a vyučování v kabinetě Claryově, od r. 1900 byl ministrem kultu a vyučování v kabinetech Körbrově a Gautschově, r. 1905 odstoupil. † 1907 ve Vídni. Národ náš a kulturní jeho potřeby měly v H-ovi urputného nepřítele.

***Hartel** August, stavitel něm. (* 1844 v Kolíně n. R. — † 1890 ve Štrasburce). Vzdělání svého nabyl na průmyslové škole v Kolíně, r. 1860 pracoval u stavitele Raschdorffa a Fr. Schmitze, stavitele dómu kolínského. Vystavěl r. 1881 několik budov průmyslové výstavy v Halle s K. Lipsiem, r. 1882—85 *kostel sv. Petra v Lipsku*, r. 1889 povolán za stavitele velechrámu ve Štrasburce. Napsal: *Moderne Kirchenbauten* (Berl., 1886—98); s Reckelmannem: *Aus unserer Mappe. Auswahl hervorragender Entwürfe* (1. serie, Lip., 1886, 2. ser. Berl., 1889); *Architektonische Details und Ornamente der kirchl. Baukunst in den Stilarten des Mittelalters* (Berl., 1891, 3. vyd. 1896); *Altäre und Kanzeln* (t., 1892 a 2. vyd. 1896); *Die hervorragendsten ältern Bauwerke in Köln a. Rh.* (Lip., 1896).

Hartford 1), hl. m. sev.-amer. státu Connecticutu, má 79.850 obyv. (1900).

Hartig 3) Karl Ernest, technolog něm., † 1900 v Drážďanech. — H. 4) Robert, lesník a botanik něm., † 1901.

Hartington Spencer Compton Cavendish. Teprve r. 1895 rozhodl se vstoupiti v nové ministerstvo Salisburyho jako praesident tajné rady a r. 1900 přejal ještě praesidentství nově utvořeného ministerstva vyučování, jehož se vzdal r. 1902, když v čelo kabinetu vstoupil Balfour, kdežto praesidentství tajné rady podržel i na dále.

***Hartl** Jindřich, hud. skladatel český (* 1856 — † 1900 ve Velké Kikindě v Uhrách). Absolvovav pražskou školu varhanickou, působil po 12 let při divadlech v Plzni, v Brně, na Smíchově a na Král. Vinohradech (v Kravíně), potom byl nějaký čas ředitelem kůru ve Velvarech, kde také zařídil si hudební ústav; od r. 1891 byl ředitelem kůru srbského chrámu a hudebního družstva »Gusle« ve Vel. Kikindě, při čemž vyučoval zpěvu a hudbě. H. byl všeobecně uznáván za dokonalého a talentovaného hudebníka a k mnohým nadějím opravňujícího skladatele. Složil opery: *Natalie* (1887) a *Oslavenec*, 10 operett (mezi nimi *Záboj a Ludiše*, Praha, 1890); předehru a melodramatickou hudbu k národní Šamberkově hře »Karel Havlíček Borovský«, zpracoval *České národní písně pro smyčcové kvartetto*, dále složil 5 mší, písně sólové, různé vložky do zpěvních frašek, četné skladby taneční, zejména mazurky, valčíky, polonaisu pro housle (Praha, 1875) a j. I hudba komorní nalezla v H-ovi velmi dobrého pěstitele. Přečetné jeho skladby jsou roztroušeny po většině v rukopisech.

Hartlaub Gustav, ornitholog něm., † 20. list. 1900 v Brémách.

Hartleben Otto Erich, básník něm. † 1905 v Gardone na Gardském jezeře. Žil v Berlíně až do r. 1901, kdy následkem svého porušeného zdraví přesídlil do Salò na Gardském jezeře. Další jeho činnost literární spadala hlavně v obor literatury dramatické. Napsal cyklus jednoaktovek *Die Befreiten* (*Die Lore*; *Die sittliche Forderung*; *Abschied vom Regiment*; *Der Fremde*; Berl., 1899); komédii *Ein wahrhaft guter Mensch* (t., 1899) a tragédii z důstojnického života: *Rosenmontag*, jíž dosáhl v Německu i v cizině neobyčejného úspěchu; pak komédii *Im grünen Baum zur Nachtigall*. Menší byla jeho činnost novellistická a básnická. Vydal povídku: *Der römische Maler* (Berl., 1898), pak *Liebe kleine Mama* (přel. do češtiny B. Tuček, Praha, 1907) a sbírku veršů *Der Halkyonier, ein Buch Schlussreime* (název pochází od jména básníkovy villy, již nazval Halkyon). Literární pozůstalost obsahovala: *Diogenes, Scenen einer Komödie in Versen* a *Tagebuch, Fragment eines Lebens*. Vydal vybrané epigrammy Angela Silesia pod titulem *Angelus Silesius* (Drážďany, 1896) a přeložil společně s Terezií Krügerovou z norštiny naturalistické drama Amalie Skramové »Agnette«. Z dřívějších jeho prací byla přeložena do češtiny V. Neumannem-Táborským »Anděla« (»Ochotnické divadlo«, sv. 192); »O utrženém knoflíčku«, přel. Alois Tuček (Praha); »Hana Jagertova«, komédie, přel. týž (t.).

Hartlepool, m. angl., má 22.723 obyv., kdežto obyvatelstvo blízkého West-H-u dostoupilo počtu 62.627 (1900).

Hartmanice 1), městečko, mají 111 d., 19 obyv. č.. 1005 něm. (1900).

Hartmann 12) Joh. Peter, skladatel dánský, † 10. bř. 1900 v Kodani. — H. 14) Alfred, spis. něm., † 9. pros. 1897 v Solothurně. — H. 20) Emil, hud. skladatel dán., † 19. čce 1898 v Kodani. — von H. 21)

Eduard, filosof něm., † 6. čna 1906 v Grosslichterfelde. Vydal dále: *Schellings philos. System* (1897); *Ethische Studien* (1898); *Geschichte der Metaphysik* (1899—1900, 2 sv.); *Die moderne Psychologie* (1901); *Weltanschauung der modernen Physik* (1902); *Das Problem des Lebens. Biolog. Studien* (1906); *System d. Philos. im Grundriss.* Sv. 1.: *Grundriss der Erkenntnislehre* (1907).

* **Hartmann** Antonín, právník český (* 3. srpna 1864 v Mladé Vožici), konal studia gymnasijní v Táboře, universitní ve Vídni a v Praze. Vstoupiv r. 1888 v soudní službu jest tajemníkem c. k. zem. soudu v Praze a kromě menších pojednání a praktických případův uveřejněných v »Právníku« vydal kommentovaná vydání: *Civilní řád soudní ze dne 1. srpna 1895 č. 113 ř. z. s uvozovacím zakonem a zákony a nařízeními v platnosti zachovanými* a *Exekuční řád ze dne 27. května 1896 č. 79 ř. z. s uvozovacím zákonem a zákony a nařízeními v platnosti zachovanými* (obé v Táboře 1898), pak v překladu *Sbírka vzorců k civil. řádu soudnímu a exekučnímu řádu* (t., 1898) a systematické dílo: *Služba u okresních soudů* (Ml. Boleslav, 1. díl 1902, 2. díl 1906—8).

* **Hartmann** Ludo Moritz, historik něm. (* 1865 ve Štutgartě), studoval na univ. ve Vídni, v Berlíně (ve škole Mommsenově) a ve Štrasburce. R. 1889 se habilitoval na univ. vídeňské pro římské a středověké dějiny. Hlavní dílo H-ovo týká se dějin Italie: *Geschichte Italiens im Mittelalter* (I. díl: *Das Königreich Italien*, Gotha, 1897; II. *Die Römer u. Langobarden bis zur Teilung Italiens*, 1900, a *Die Loslösung Italiens vom Oriente* 1903; III. *Italien u. die fränkische Herrschaft*, 1908). Vedle toho vydal ještě: *De exilio* (1889); *Untersuchungen zur Geschichte der byzant. Verwaltung in Italien* (1889); *Gregorii I. Registrum II.* (1892); *Corporis Chartarum Italiae specimen* (1902); *Zur Wirtschaftsgeschichte Italiens im früh. Mittelalter* (1904) a j. R. 1909 vydal obšírné dílo o Mommsenovi: *Theodor Mommsen* (v Gothě). Je vydavatelem časop. »Die Vierteljahrsschrift für Social- u. Wirtschaftsgeschichte«.

* **Hartmannová** Josefa, odborná spisov. čes. (* 11. ún. 1855 na zámku v Ronově nad Doubravkou), industriální učitelka v Litomyšli, od r. 1902 provdaná v Čáslavi. Napsala: *Mřížované vzory pletené* (Praha, 1888); *Vzory pletených hvězd, vložek a krajek* (t., 1890) a *Sbírka hustých pletených vzorů* (t., 1896).

Harzer Paul, astronom něm., od r. 1897 jest ředitelem hvězdárny v Kielu. Napsal dále: *Die säkularen Veränderungen der Bahnen der grossen Planeten* (1895).

* **Hasa** František, čes. inženýr strojnictví (* 4. ún. 1863 ve Stínově na Moravě). Vystudovav reálku »Matice Školské« v Prostějově, vstoupil na českou techniku v Praze, kdež v l. 1880—84 věnoval se studiu odboru strojnického. R. 1885—88 byl assistentem mechanické technologie na témž ústavě, v l. 1888—91 inženýrem v cukrovaru Schöllerově v Čáslavi, 1891—95 inženýrem firmy Marky, Bromovský a Schulz, načež přešel do cukrovarnického oddělení firmy Ringhofferovy na Smíchově. Odtud r. 1901 povolán na českou vys. školu technickou v Brně za řádného professora mechanické technologie. R. 1904—5 byl děkanem odboru strojnického, r. 1906—7 rektorem téhož ústavu. V říj. 1908 jmenován řádným professorem stolice mechanické technologie na české technice v Praze. Z praktické jeho činnosti buďtež uvedeny kromě běžných konstrukcí továrních: projekty vedení stavby a montáže surovárny v Čes. Brodě, Hatvaně v Uhrách, Zučce v Bukovině, surovárny s raffineriemi v Chytille v Rumunsku a v Břeclavě. Napsal: *Výroba sur. cukru* (v Červeného a Řehořovského »Technickém průvodci« II. d., 1899) a četná pojednání v různých odborných listech čes. i německých.

* **Hasebroek** [-bruk] Johannes Petrus, spis. nizoz. (* 1812 v Lejdě — † 30. března 1896 v Amsterdamě), působil jako duchovní na rozličných místech, posledně v Amsterodamě. Psal básně proniklé vroucí zbožností, jichž uveřejnil několik sbírek; trvalé ceny jest jeho sbírka humoristických skizz *Waarheid en Droomen* (Haarlem, 8. vyd. 1891), kterou uveřejnil pode jménem Jonathan.

* **Haspekl** Václav Eduard, akademický malíř čes. (* 1864 v Podkosti u Jičína). Absolvent praž. akademie malířské, nyní učitel na odborné škole malířské v Praze. Hlavní jeho práce jsou portraity v oleji, miniaturní portraity na porculánu a slonovině.

Hassert Kurt, zeměpisec něm., od r. 1899 byl professorem na univers. v Tubinkách a od r. 1902 působí na vysoké obchodní škole v Kolíně n. R. Podnikl četné cesty po Černé Hoře, sev. Albanii, Abruzzách, Umbrii, Kalabrii, střed. Francii, Sedmihradsku, Sev. Americe a Eritreji. R. 1906 byl vyslán něm. koloniálním úřadem do Kamerunu studovat horu Kamerun a okolní sopečné území. Vydal dále: *Deutschlands Kolonien* (Lip., 1899); pak doplněk: *Die neuen deutschen Erwerbungen in der Südsee* (t., 1903); *Die Polarforschung* (t., 1902); *Landeskunde des Königreichs Württemberg* (t., 1903); *Landeskunde u. Wirtschaftsgeographie des Festlandes Australien* (t., 1907); *Die Städte, geographisch betrachtet* (t., 1907). Společně s A. Kirchhoffem vydával *Bericht über die neuere Litteratur zur deutschen Landeskunde* (I. sv. Berl., 1901).

* **Hastha**, indická míra délková = 0·456 *m* = 24 angulas = 96—84 javas = 6144—5376 valavres.

* **Hašek** Roman, vl. Josef Roman H., básník čes. (* 7. kv. 1883 v Praze), po studiích na akad. gymnasiu v rodišti stal se magistrátním úředníkem města Prahy. Vydával v l. 1903—4 orgán nejmladší generace básnické »Moderní život«, v l. 1906—7 satirický list »Svítilny«. Obě jeho sbírky lyrických veršů *Umírající království* (Praha,

1902) a *Pohádka zelených očí a verše o stesku i výsměchu* (t., 1904) zpívají lehkou formou galantního a ironického popěvku, na nějž měla vliv lyrika V. Dykova, o milostných krisích a rozmarech mladého pochybovačného srdce. Též vydal v prose: *Historie »Modrého velblouda«* (t., 1908), burleskní to příběhy ze života pražské bohémy s bujnou vervou humoristickou. *AN.*

***Haškovec** Antonín, keramik český (* 12. ún. 1858 v Bechyni), studoval vys. školu technickou v Praze, po jejímž absolvování působil jako chemik v několika cukrovarech, načež stal se stipendistou výzkumného ústavu c. k. Rak. musea pro vědy a průmysl ve Vídni. Po roce poslán do odborné školy keramické do Znojma, odtud ustanoven byl odborným učitelem c. k. keramické školy v Bechyni. Různými cestami po Evropě nabyl zkušenosti theoretických i praktických, jež zužitkoval hlavně v řadě článkův a pojednání porůznu roztroušených, z nichž zejména zmínky zasluhují: *Hlíny tavitelné* (Zpráva c k. odb. školy v Bechyni 1889—90); *Suroviny keramické* (t.). V »Časopise pro průmysl chemický«: *O faienci*; *Kameniny*; *Fysikální vlastnosti hlin*; *Faience španělské a majolika*; v »Chemických Listech«: *Žluté glasury*; samostatně: *Navedení k rozborům hlíny a skla.*

***Haškovec** Ladislav, lékař čes. (* 18. kv. 1866 v Bechyni). Gymnasijní studie absolvoval v Jindř. Hradci a lékařské v Praze na české universitě, kdež r. 1891 promovoval. R. násl. se stal assistentem české psychiatrické kliniky, kdež pobyl až do habilitace za docenta chorob duševních r. 1896, kdy vstoupil do praxe soukromé; r. 1906 jmenován byl mimoř. prof. neuropathologie. Za odborným vzděláním podnikl řadu vědeckých cest do ciziny a k zabezpečení útulku pro studium neuropathologické přijal také r. 1905 primariát v nemocnici milosrdných bratří v Praze, kdež proň bylo zřízeno zvláštní oddělení pro choroby nervové. Velmi záhy počal býti činný literárně a počet jeho prací jest velmi rozsáhlý. Zejména záhy se zabýval studiem fysiologie a pathologie žlázy štítné, změn krevních za křečí, působení alkoholu na srdce a krevní oběh, významu krevního tlaku v chorobách duševních a nervových a podal řadu klinických pozorování o mnohých řídkých nebo méně známých nemocech nervových, pak o profylaxi tuberkulosy a sociálním dosahu sňatků lidí duševně zatížených. Jmenovitě dlužno aspoň uvésti: *Prof. Jan M. Charcot* (Praha, 1895, též něm.); *Zápisky z Paříže* (t., 1905); *Profylaxe tuberkulosy na základě posledních prací* (»Sbírka přednášek z oboru lék.« 1890; nové vyd. 1906); *Akromegalie* (t., 1892); *Nemoc Basedowova, její léčení a příčinosloví* (t., 1895; též franc.); *O autointoxikacích v chorobách nervových a duševních* (t., 1898; též něm.); *Spastické obrny dětské a choroby jim příbuzné* (t., 1899; též něm.); *O účinku thyroidinu na ústřední čivstvo* (»Rozpravy« Čes. akademie, 1896); *Příspěvek ke studiu činnosti žlázy štítné* (s dr. E. Formánkem, t., 1895; též něm.); *Další příspěvky k otázce o účinku šťávy thyreoidální na ústřední čivstvo* (t., 1900; též franc.); *Experimentální studie o účinku alkoholu na srdce a oběh krevní* (t., 1901, s dalšími pracemi v tomto směru z r. 1901, 1902 a 1906; též něm. a franc.); *O tlaku krevním v některých chorobách nervových a duševních a poměru jeho k některým chorobným symptomům zvlášť* (t., 1903; též něm.); *Případ endogenní chalikosy plicní* (»Sborník lékařský a klinický« 1891); *Sdružené pohyby v křeči písařské* (t., 1902; též franc.); *Akathisie* (t., 1902; též franc.); *O příčinách chorob nervových i duševních a kterak jim předcházeti* (»Lidové rozpravy lékařské«, 1900); *Snahy veřejného zdravotnictví v otázce smlouvy manželské* (t., 1902); *Úbytě míchy* (t., 1906); *O nervose* (t., 1907); *O hypnotickém účinku chloralosy* (»Čas. lékařů čes.«, 1894; též franc.); *Příspěvek ku léčbě delirii trementis* (t., 1895; též franc.); *Případ sporadického kretinismu, léčený praeparátem ze žlázy štítné* (t., 1895; též něm.) *Poznámky ku akromegalii* (t., 1895; též něm.); *Poznámky ku akroparesthesii* (t., 1897); *Obrna pseudobulbární* (t., 1898; též franc.); *Poznámky ku urobilinurii a haematoporfyrinurii toxické a v chorobách nervových přicházející* (t., 1899; též franc.); *K otázce o syringomyelickém rozštěpení citlivosti v myelitis transversa* (t., 1899; též franc.); *Příspěvek ku medikamentosní léčbě epilepsie* (t., 1899; též něm.); *Ereuthofobie* (t., 1900; též něm.); *Exophthalmus v nemoci Basedowově* (t., 1903; též něm.); *O tlaku krevním vůbec a v neurose traumatické zvlášť* (t., 1902; též franc.); *Syndrom thalamický* (t., 1904); *Poznámky ku stavům psychasthenickým* (t., 1904); *K symptomatologii a diagnostice poruch caudae equinae a conus medullaris* (t., 1905); *Meralgia paraesthetica* (»Rozhledy lékařské«, 1899; též něm.); *Nové příspěvky k otázce o vzniku nemoci Basedowovy* (t., 1899; též něm.); *Periferní obrna čivu lícního se současnou obrnou n. abducentis* (1899; též franc.); *Příspěvek k poznání některých postotitických affekcí mozkových* (1900; též něm.); *Nové cesty v therapii chorob nervových a duševních* (t., 1900; též něm.); *Poznámky ku galvanické resistenci hlavy* (»Revue v neurologii«, 1905; též franc.); *Therapie myxaedemu* (t., 1905; též něm.); *Adiposis dolorosa či nemoc Dercumova* (t., 1906; též franc.); *O významu individualisace nervově chorých* (t., 1907; též franc.); *Sociální význam chorob nervových* (t., 1908); *Slovo k dnešnímu hnutí spiritistickému* (»Čas. pro veřejné zdravotnictví«, 1903). Kromě toho napsal přehled českých prací z oboru neurologie a psychiatrie v l. 1848—98 do Památníku Č. akademie, řadu přednášek do věstníků rozličných sjezdů vědeckých a mnoho článků rázu populárního. Od studentských dob horlivě byl činný v životě spolkovém a v l. 1897—1903 zasedal i v lék. komoře pro kr. České R. 1899 založil a od té

doby řídí »Lidové rozpravy lékařské«, vydávané nákladem J. Otty, jež dospěly k č. 85., a r. 1903 založil vědecký sborník »Revue v neurologii, psychiatrii a fysikální therapii«.

***Haškovec** Miroslav Prokop, romanista čes. (* 1. ún. 1876 v Bechyni). Studoval filologii románskou na čes. universitě, kde dosáhl doktorátu filosofie; působil pak na reálkách v Praze, v Pardubicích, v Čes. Budějovicích a posléze v Karlíně. Od kv. 1908 jest docentem literatury franc. na čes. universitě. H. vykonal vědecké cesty do Francie a Švýcar (1902), po Slovensku (1903), do Paříže (1905), do Ruska (1907) a do Německa, kde studoval v Heidelberce (1907—8). Uveřejnil literární práce v časopisech, zvláště v »Slovanském Přehledě« (1900), »Národopisném Sborníku českomoravském« (1900), »Obzoru Literárním a Uměleckém« (1901), »Listech Filologických« (1902: *Rukopis Rokycanova Výkladu na evangelium sv. Jana*, jejž [z r. 1492] H. objevil v klášterní knihovně v Bechyni); v »Přehledu« (pod chiffrou M. P., od r. 1903), v »Naší Době« (od r. 1904, literární referáty pod chiffrou Hc.) a j. Z větších studií jmenujeme: *Žena v dramatech Dumasových* (»Ženský Svět«, 1906); *O tradici jazyka v literatuře* a *Ocenění Rabelaisa* (»Lumír, 1907); *Rabelaisova pohádka renaissance* (»Česká Mysl« 1908); *Rabelais et Jean Bouchet* (Revue des Études rabelaisiennes, 1908); *Rukopis Rokycanova Výkladu na evangelium sv. Jana* (ve výr. zprávě reálky v Pardubicích. 1903); *K poetice české epiky lidové* (ve výr. zprávě reálky v Č. Budějovicích, 1904); *Maitre Pierre Pathelin* (ve výr. zpr. reálky v Karlině, 1906. Samostatně vydal brošurku o Čelakovském (1899), studii *O vývoji moderních literatur* (1902); *Rabelais, studie literárně-historická* 1907) a v Knihovně paedagogických klassiků (sv. III.) *Rabelais, stati výchovné*.

Haštalský J. Sl., pseudonym Vincence Vávrv 2).

***Hatchettova hněď** [hače-], hnědý prášek používaný za hnědou barvu; chemicky kupriferrocyanid $Cu_2(FeC_6N_6)$, povstává srážením roztoku síranu měďnatého roztokem ferrocyankalia; ve zředěných kyselinách nerozpustná.

***Hatlák** Emanuel, žurnalista mor. (* 1851 v Sušici — † 1897 v Brně). Jako mladý právník přišel do Brna, kde ihned se účastnil veřejného i spolkového života. Novinářskou činnost zahájil r. 1884 v »Morav. Orlici«, potom střídavě byl členem redakce »Hlasu«, »Selských Listů«, »Mor. Listů« a konečně »Lidových Novin«. Také brněnský referát do »Nár. Listů« svého času obstarával a byl z nejpopulárnějších žurnalistů moravských.

Hatschek Berthold, zoolog něm., r. 1896 stal se professorem zoologie na universitě ve Vídni.

***Hatschek** Julius, právník něm. (* 1872 v Černovicích). Jest professorem na král. akademii v Poznani. Napsal: *Die Selbstverwaltung* (1898); *Die rechtliche Stellung des Fiskus im bayr. Gesetzbuch* (1899); *Englisches Staatsrecht* (I. Verfassung, 1905, II. Verwaltung, 1906),

Hattala Martin, filolog čes., † 11. led. 1903 v Praze.

z **Hatzfeldu** Hermann, kníže, vévoda zu Trachenberg (* 14. ún. 1848 v Trachenberku ve Slezsku), studoval práva a vstoupil do pruských stát. služeb justičních. Účastnil se vojny německo-francouzské a od smrti svého otce 20. čce 1874 je hlavou linie H-d Trachenberg. R. 1878 vstoupil do panské sněmovny pruské jakožto dědičný člena v říšském sněmu náležel v l. 1878—93 straně říšské. V l. 1894—1903 byl vrchním praesidentem slezským. Je král. nejv. číšníkem a 1. led. 1900 povýšen do stavu vévodského.

***Hauckland** Andreas, spis. norský (* 1873 v sev. Norsku). Do 15 let neměl školního vzdělání. Zaměstnával se tělesnou prací buď v lesích sev. Švédska nebo jako kameník v Throndhjemu. Procestoval v různém zaměstnání Švédsko a Rusko. Seznav důkladně na potulkách — je proto zván norským Gorkým — přírodu a život lidí severních končin Norska, vylíčil je v řadě povídek: *Bonsaks Fortaellinger* (1902); *Ol Jörgens Barndom*; *Hvide Naelter* (1904); *Hjemvé* (1905): *De store Skoge* (1905),

Hauer 1) Franz, ryt., geolog a palaeontolog rak., † 20. bř. 1899 ve Vídni. Srv. Bohm, Zur Erinnerung, an Franz H. (Vid., 1899).

***Hauchecorne** [óškorn] Wilhelm, horník a geolog něm. (* 1828 v Cáchách — † 1900 v Berlíně), stal se r. 1866 ředitelem hornické akademie v Berlíně, r. 1875 ředitelem pruského geol. ústavu. Zjednal si značné zásluhy o povznesení těchto ústavů, zejména o zřízení musea hornického a hutnického při této akademii a o provedení geol. výzkumu pruského.

***Hauner** Vilém Julius, mathematik čes. (* 1877 v Praze), studoval v Praze fakultu filosof., dosáhl t. doktorátu r. 1900, pak studoval v Lipsku (r. 1901) a v Cambridgei v Anglii (r. 1902). Napsal pojednání: *Geometrie neeuklidovská a její poměr k theorii poznání* (»Česká Mysl«, r. IV.) a *Geometrie neeuklidovská: Theorie Riemannova* (t., r. IX.). Přispíval též do »Času« (články o válce rusko-japanské hl. p. chif. -a-); do »Přehledu« píše pod značkou Mars.

Haupt 4) Ottomar, finančník něm., † 15. kv. 1898 v Paříži.

Hauptmann 3) Gerhart, přední dramatik něm. R. 1896 značí pro H-a epochu; ztroskotání velikého pokusu o naturalistické drama historické vedlo básníka na jiné cesty umělecké a mocně zasáhlo i do jeho lidské bytosti, zvláště když rozchodem s první chotí Marií roz. Thiemannovou a sňatkem s Markétou Marschalkovou nastal v jeho životě intimní převrat. Uchýlil se do

větší ještě samoty a za Schreiberhau zaměnil záhy krkonošské zátiší Agnetendorf, kdež žije posud, přerušiv pobyt jen rozsáhlými cestami po Anglii, Americe, Italii a Řecku. Po divadelním neúspěchu následovalo bezpříkladné vítězství dramatické pohádky, jež H-a učinila básníkem světovým, zasypávaným cenami, poctami, a pyšnícím se největším počtem vydání, divadelních provozování i překladů. Také umělecky jest r. 1896 mezníkem ve vývoji H-ově. Básník opouští naturalistickou malbu stavů a epický tok dějový, odkládá sociálněreformní tendence, posunuje massu do pozadí ve prospěch jednajícího jednotlivce, aby třeba za cenu experimentu a nejednotného tápání někdy i po stopách jiných mistrův usiloval o vnitřní dynamický vývoj charakterův, aby snažil se podložiti skutečnost ryze symbolicky vyšší ideí, aby dosáhl pohnutého dramatického života bez použití banálních effektů divadelnických. Ale i v druhé této periodě H. zůstává pronikavým a citově zaujatým zpodobovatelem skutečnosti, byť často pomíšené s pohádkou, synem rodné slezské půdy milujícím soucitně bídu jejích dětí, ryze germanským člověkem bolestné touhy, volající po osvobození a konečně nedostižným mistrem barvitého a plného slova básnického. Po této cestě jdou dramata: symbolická báchorka novoromantického kouzla, plná osobních vztahů *Die versunkene Glocke* (1896); temné drama osudové z krkonošského lidu *Fuhrmann Henschel* (1898); shakespearovská veselohra *Schluck und Jau* (1900); umělecká tragédie posvěcená mysteriu smrti *Michael Kramer* (1900); výsměšná komédie *Der rote Hahn* (1901) pokračující v ději staršího »Der Biberpelz«; legendární báchorka s námětem Hartmanna von der Aue *Der arme Heinrich* (1902); sociální drama krkavčí matky psané s naturalistickou silou a vysokou měrou soucitu *Rose Bernd* (1903); krkonošská symbolická pohádka promíšená velmi živou realitou *Und Pippa tanzt* (1906); burleskní komédie *Die Jungfern von Bischofsberg* (1907) a Grillparzerovská tragédie stáří v historickém rámci *Kaiser Karls Geisel* (1908). H. uveřejnil i své starší fragmenty *Elga* (1905), *Helios* a *Das Hirtenlied* (tyto dva v 6dílném souborném vydání r. 1907). R. 1909 vyšel krásný deník cestovní *Griechischer Frühling*. Do češtiny byla po r. 1896 přeložena tato dramata H-ova: »Tkalci« (1899) Jos. Krušinou ze Švamberka; »Bobří kožich« (1897) P. Nebeským (provoz. v cyklu »Máje« na Smíchově 1897 a v Měst. div. vinohr. 1908); »Potopený zvon« (1897) Fr. S. Procházkou (prov. na Nár. div. 1900); »Forman Henčl« (1899) Ant. Staškem (prov. na Nár. div. 1899); »Kollega Crampton«, přeložil B. Kaminský (1900); »Hanička«, sen v básni o dvou dílech, přel. Bedřich Šaloun (1905); »Elga« (1905), přel. J. Šach. Z obrovské již literatury o G. H-ovi viz zvl.: A. Bartels, G. H. (Výmar, 2. vyd. 1907); C. Wörner, G. H (Mnichov, 2. vyd. 1901); A. v. Hanstein, G. H (Lip., 1898); P. Schlenther, G. H. (Berl., 2. vyd. 1898); M. G. Conrad, Von E. Zola bis zu G. H. (Lip., 1892); Alf. Kerr, Das neue Drama (Berl., 1905); R. Arnold, Das moderne Drama (Štrasb., 1907); Benoist Hanappier, Le drame naturaliste en Allemagne (Pař., 1905); Stoeckius, Naturalism in the recent drama (New York, 1904); A. Procházka, G. H. (»Lit. Listy«, 1893); A. Kraus, G. H. (»Obzor Lit.«, 1899). *AN.*

* **Hauptmann** Carl, bratr před., spis. něm. (* 1858 v Obersalzbrunnu v Prus. Slezsku). Vykonav v Jeně a v Curichu přírodovědecká a filosofická studia, dosáhl gradu doktorského a usadil se v Schreiberhau v Krkonoších, kde žije posud. Hluboká dumavost a láska k horskému lidu, důsledný naturalismus a vroucí pronikání krkonošské přírody sdružují Carla H-a s mladším a proslavenějším bratrem; je-li však Gerhart svrchovaný mistr bohaté formy, zápasí myšlenkově těžší a složitější Carl H. s formou, s komposicí, technikou. Ač vedle Hermanna Stehra nejmistrněji vystihl duši německých obyvatelů pruského Krkonošska, nedobyl přece ani jako romanopisec, ani jako dramatik valných úspěchů zevních. Vydal romány: *Mathilde* (1902); *Einhard der Lächler* (1907); novellistické sbírky: *Sonnenwanderer* (1897); *Aus Hütten am Hange* (1902); *Miniaturen* (1904); *Einfältige* (1905); dramata: *Marianne* (1894); *Waldleute* (1895); *Ephraims Breite* (1898); *Die Bergschmiede* (1901); *Des Königs Harfe* (1902); *Die Austreibung* (1905) a *Moses* (1906); lyrický zápisník *Aus meinem Tagebuch* (1902) a některé práce filosofické. *AN.*

* **Hauránská dráha** v. Turecko (Dopl.), dráhy.

Hauréau Jean B., filosof a historik fr., † 29. dub. 1896 v Paříži.

* von **Hausegger** Friedrich, spis. hudební (* 1837 ve Vídni — † 1899 ve Št. Hradci), povoláním advokát, r. 1872 habilitoval se pro hudební vědu na universitě ve Št. Hradci. Z jeho spisů nejpozoruhodnější jest *Musik als Ausdruck* (1885), v němž odvozuje původ hudby z mimiky a řeči lidské jako prostředku výrazového. — v. H. Siegmund, syn před., hudební skladatel (* 1872 ve Št. Hradci), složil opery *Helfrid* (1893) a *Zinnober* (1898), symfonické básně *Dionysische Phantasie* (1897), *Barbarossa* (1899) a *Wieland der Schmied* (1903). Z vokálních skladeb jsou to *mužské sbory* bez průvodu i s průvodem orchestru, *Requiem* (1907) pro smíšený sbor, písně s průvodem orchestru (zvláště *Hymnen an die Nacht*, 1902) a četné *písně* s průvodem klavíru. H jest i výtečný dirigent a hudební spisovatel. *O. Z.*

* **Hausen** Reinhold Theodor, historik finský a ředitel finského státního archivu v Helsingforsu (* 1850 na Bomarsundě). Z prací jeho, týkajících se hlavně středověkých dějin finských, třeba vytknouti: *Anteckningar, gjorda under en antiqvarisk forskningsresa* (1872—87, 3 sv.); *Bidrag till Finlands historia* (1881—98, 2 sv.); *Finlands*

Medeltidssigill (1900). Novověkých dějin se týká *Utdrag ur Abo domkyrkas räkenskaper 1634—1790* (1901).

***Hauser** František, znamenitý pěvec dramatický a komponista (* 12. led. 1794 v Krasovicích — † 14. srpna 1870 ve Freiburce v Breisgau). Počátkům hudby učil se na škole v Kondratci a filosofii studoval v Praze. Ve zpěvu zdokonalil se u kapelníka Triebenseea a v theorii hudební u Tomáška, načež vystoupil r. 1817 jako Sarastro na divadle v Praze. R. 1821 odešel do Kasselu, r. 1825 do Drážďan, r. 1828 zpíval ve Vídni, potom v Berlíně, v Paříži a r. 1837 konal cestu do Italie. R. 1846 povolán do Mnichova za ředitele hudby na nově zřízené konservatoři tamní. Od r. 1864 žil na odpočinku ve Freiburce a v letní době navštěvoval často své rodiště. Jako pěvec vynikal neobyčejnou technikou, uměleckou vytříbeností, vřelým přednesem a v koloratuře závodil se slavnou Sontagovou. Vydal: *Gesangslehre für Lehrende* (1866) a sepsal thematický seznam skladeb Bachových. Na svém rodinném domku »u Kornfeštů« má výraznou podobiznu. — Jeho syn Moric † 1857 jako ředitel divadla v Královci a druhý syn Jan, operní pěvec, žije v Karlsruhe. Zajímavo, že všecky téměř německé slovníky dělají z H-a Němce a tvrdí, že Vídeň jest jeho rodištěm.

***Hauser** Otto, kritik a překladatel něm. (* 1876 v Diannes), žije ve Vídni. Goethem vydané heslo »světové literatury« má v H-ovi nejskvělejšího vyznavače a uskutečňovatele: ovládaje většinu řečí evropských i mongolských, maje vzácnou vnímavost a přizpůsobivost básnickou, opíraje se o vzdělání filologické a jazykozpytné, jsa mistrem veršové formy H. podal básnické překlady z různých literatur, zejména též slovanských. Vedle přebásnění Verlainea (1900), Rossettiho (1900), Swinburnea (1905), Wildea (1906), Dantova »Nového života« (1906), Begoviče (1906) vydal krásné anthologie z lyriky nizozemské (1901), belgické (1902), dánské (1904), japanské (1904), srbské (1908) a čínské (1908); z češtiny přeložil skvěle ukázky z Březiny a Sovy pro Bethgeovu »Die Lyrik des Auslandes in neuerer Zeit« (1907), jako vůbec H. je horlivý prostředkovatel poznání naší literatury v Německu. K překladům druží se studie o japanské (1904), čínské (1907) a starohebrejské (1909) poesii s hlediska srovnávacího, pak úvaha *Die Urform der Psalmen* (1907) atd. H. jest i básník jemného vkusu *Der Reigen der schönen Frauen* (1905), a novellista i romanopisec inspirace spíše učené než bezprostředně životní, na př. v povídkách *Ethnographische Novellen* (1901) a v románech *1848* (1907) a *Spinoza* (1908). *AN.*

Hausmann 4) Čeněk, inženýr český, † 13. list. 1896 v Praze.

***Hausmann** Václav Vlastimil, hudeb skladatel a spis. čes. (* 1. led. 1850 v Polici n. M. — † 11. dub. 1903 v Čes. Třebové, vraceje se z lázní Griesu, kde za příčinou choroby nervové dlel). H. vyvolil si po svém otci Antonínu, dlouholetém učiteli v Polici n. M., povolání učitelské. Po několika letech vzdal se této dráhy a věnoval se výhradně hudbě, působil jako kapelník a ředitel kůru v Bystřici n. Pernšt. a v Rožnově na Moravě, v Karlovci a Petrinji v Chorvatsku, v Něm. Brodě a naposled v Bílsku v Rak. Slezsku. Jako ředitel kůru v Něm. Brodě založil v l. 80tých XIX. stol »Jednotu českoslov. ředitelů kůru«, prvé to stavovské sdružení u nás, které však brzy zaniklo, redigoval časopis »Československ. Varhaník«, komponoval i sám vydával množství praktických skladeb chrámových i světských. Jeho velkonoční kantáta *Golgotha* jest u ředitelů kůru velmi oblíbena. Také v hudbě operní H. učinil zdařilé pokusy: *Před myslivnou* (Praha, 1869); *Frater Serafín* (t., 1881); vedle toho složil *Čtyři pohřební písně* pro smíšené hlasy s průvodem dechové hudby (Praha, 1891); *Tři vánoční zpěvy* pro smíšený sbor, solo a dvojzpěv s průvod. hudby a varhan (t., 1891); *Vánoční hru pro školu a dům* (Třebíč, 1894); *Sbírku vojenských písní v armádě rakouské zpívaných* (1900); *Hebdomas Sancta* (Praha, 1902). Pokusil se též ve tvorbě dramatické a napsal veselohry *Komedie v zahradě* (Praha, 1869); *Ženich z města* (t., 1881).

***Hausmann** Albin, professor Českoslov. obchodní akademie v Praze (* 1860 v Lužci n. Vlt.). Gymnasium studoval v Žatci, universitu v Praze, kde dosáhl hodnosti doktora práv. Po 13leté soudní a advokátní praxi stal se professorem obchodní akademie v Praze. Napsal: *Obchodní nauka* (Praha, díl I. 1905, II. 1906).

***Haussmannová** Amélie M., malířka čes., studovala v Paříži na École Julian. R. 1905 pořádala výstavu v Praze ve svém atelieru, ruský cyklus, dříve obsílala jarní výstavy v Rudolfině, hlavně krajinami náladovými, soumračnými motivy a pod. R. 1902 vystavila v »Saloně« v Paříži a r. 1906 na výstavě rak. v Londýně obdržela diplom čestného uznání. Nejnověji pracuje v oboru umělecké grafiky, pak také pohledy pražské, z nichž zakoupilo měst. museum pražské *Žateckou uličku.*

***Haussner** Alfred, technolog rak. (* 1859 v Srbském Vel. Sv. Mikuláši v Uhrách), studoval reálku a techniku ve Št. Hradci. R. 1886—89 byl assistentem mechanické technologie na něm. technice v Praze, r. 1889 soukromým docentem na technice ve Št. Hradci, r. 1894 řádným professorem mechanické technologie na něm. technice v Brně. Napsal: *Das Hobeln von Metallen*; *Hobeln u. Härte*; *Formen der Hebedaumen*; *Der Holländer*; *Ingenieur-Laboratorium*; *Werkzeuge für hohe Arbeitsgeschwindigkeit*; s Karmarschem pracoval o díle: *Handbuch der mechan. Technologie*; *Vorlesungen über mechan. Technologie d. Faserstoffe.*

Hauswirth Arnošt, opat benediktinský, † 4. bř. 1901 ve Vídni.

Havajské souostroví, bývalé království v Tichém okeáně, od r. 1900 territorium Spoj. Obcí sev.-amer., má na 16.702 km^2 154.000 obyv. (1900; podle odhadu r. 1906 192.407). Z 28.533 bělochů (1900) bylo 15.675 Portugalcův a 1730 Angličanů; dále tu žilo 25.762 Čiňanův a 61.115 Japanců. R. 1904—5 přistěhovalo se sem 5941 Japanců, 207 Číňanů, 4733 Korejců. Nyní jest Číňanům vstup zakázán. Domorodců ubývá; těchto bylo 29.787 nesmíšených a 7843 smíšených Kanaků. Ve čtyřech letech (1896—1900) ubylo jich tedy 1869. Zemědělství vzkvétá použitím zavodňování, jmenovitě pěstění cukr. třtiny a rýže. Od americké annexe rozmnožily se zvláště veliké plantáže. V červnu r. 1906 dovoz z cizích zemí činil 3,275.242 doll. a vývoz 56.313 doll. Styk H-ho s. se Spoj. Obcemi sev.-amer. jevil se takto: dovoz ze Spoj. Obcí činil 11,771.155 doll. a vývoz z H-ho s. do Spoj. Obcí 26,850.463 doll., v čemž bylo cukru za 25,495.427 doll., ovoce za 287.603 doll., kávy za 248.618 doll. a rýže za 223.012 doll. R. 1905—6 přistalo tu 453 lodí o 1,013.841 *t* a vyplulo 450 o 1,012.867 *t*. Meziostrovní kommunikaci obstarává 16 malých parníků. Železnic jest již kol 200 *km*, telefonu (přes 300 *km*) jest velmi užíváno, téměř každá rodina v Honolulu má svůj telefon. Nyní se zřizuje pro obchodní potřeby i bezdrátové telegrafní spojení mezi ostrovy.

Nynější ústava havajská prohlášena byla r. 1905. Správu territoria obstarává sněm skládající se z 15členného senátu, voleného na čtyři léta a 30členného domu representantů, volených na 2 roky. Zasedání obmezeno jest na 60 dní. Guvernér a tajemník jsou jmenováni na čtyři roky presidentem Spoj. Obcí, ostatní úředníky jmenuje guvernér se souhlasem senátu. V kongressu Spoj. Obcí zastupuje H. s. jeden delegát. Celé territorium rozděleno jest na 5 hrabství, ale domácí správa jest značně obmezena. Finance jsou nyní v rovnováze. R. 1906 činil důchod 3,320.098 doll. a výdaje 3,045.075 d. Dluh činil 3,861.000 doll. Vojsko skládá se ze 475 mužů Národní havajské gardy; v případě války může čítati 8300 mužů. — Snaze amerických plantážníků podařilo se 16. čna 1897 provésti annexi H-ho s. Spoj. Obcemi sev.-amer. Potom 6. čna 1899 prohlášeno bylo kongressem za část Unie a 30. dub. 1900 utvořeno z něho bylo territorium. Nejistota ve stycích mezi Unií a Japanem přiměla spolkovou vládu k vyslání oddílu válečného loďstva a k některým opevňovacím pracím v Honolulu, poněvadž v případě války japansko-americké bude H. s. prvním cílem útoku japanského jednak pro svou polohu, jednak pro značné procento japanského obyvatelstva. K literatuře dodati sluší: Kraut, Hawaii and a revolution (Lond., 1899); Brain, The transformation of Hawaii (t., 1899); Morris, Our island empire (Filad., 1899); Blackman, The making of Hawaii (t., 1899); Fauna Hawaiensis vyd. Sharp (t., od r. 1899); Twombly, Hawaii and its people (t., 1900); Weuleovy dějiny H-ho s. ve 2 sv. Helmoltovy Weltgeschichte (Lip., 1902); Logan, Hawai, its people, climate and resources (Honolulu, 1903); Taylor, Vacation days in Hawai and Japan (Lond., 1906); Annual Report (ročně).

Havana, hl. m. Kuby má 262.395 obyv. (1902). Za americké správy byla provedena četná zdravotnická opatření, takže počet případův onemocnění žlutou zimnicí značně poklesl. O dějinách v. Kuba (Dopl.).

***Havanská hněď,** hnědé barvivo organické, získané z odpadků při zpracování dehtu; používá se ho hlavně k tonování barev jiných.

Svatý **Havel** 2), hl. m. švýc. kantonu, má 52.934 obyv. (1907).

***Havelková** Vlasta, spisovatelka čes. (* 1858 v Blansku). Přilnuvši již v mládí (byla† dcerou archaeologa morav. Jindř. Wankla) k české archaeologii a práci národopisné, byla z prvních národopisných sběratelek na Moravě a v oboru tom vykonala veliké služby vlastní činností organisační vlasteneckému musejnímu spolku v Olomouci. R. 1886 účastnila se pořádání prvé národopisné výstavy v Olomouci a věnovala napotom síly své českému museu olomouckému. S nemenší horlivostí účastnila se přípravných prací pro »Národop. výstavu československan.« Od r. 1896 je kustodkou »Národopis. Musea« v Praze. Od r. 1885 je literárně činná; napsala četné studie a pojednání z oboru národopisu a archaeologie, pak črty drobné a feuilletony z oboru lidovědného do různých odborných, denních a místních časopisů čes., zejména do »Čas. vlasteneckého mus. spolku v Olomouci«, »Českého Lidu«, »Národopisného Sborníku Československého«, »Národopisného Věstníku« a j. O sobě vydala: *Vyšívání lidu moravského* (Olomouc, 1889); *Vývoj některých ornamentů našich lidových ve vyšívání* (t., 1898); *O symbolice v naší ornamentice* (Plzeň, 1903).

***Havelský** Josef, herec čes. (* 1868 v Praze — † 1905 t.). Po přání svých rodičů vyučil se hodinářství; ale náklonnost k divadlu uvedla jej na dráhu hereckou. Jako mladík hrával na divadlech ochotnických, zejména v »Dobrovském«; vlastní však karrieru divadelní zahájil v 18 letech »u Libuše« na Smíchově. Potom odebral se s hereckými společnostmi (Kratochvílovou, Budilovou a Pokorného) na čes. venkov. R. 1891 vystoupil s úspěchem na engagement v »Nár. divadle« ve hře »Diblík, šotek z hor«, načež byl angažován pro obor charakterní a 1. bř. 1891 vstoupil do svazku »Nár. divadla« jako člen činohry. Po dobu svého působení vytvořil ve svých hrách řadu rázovitých figurek, zejména ve hrách Stroupežnického, Štolbových, v Jiráskově »Lucerně« a j.

***Havlasa** Quido, hudební skladatel čes. (* 2. kv. 1839 ve Strunkovicích — † 14. led.

1909 v Heřmanově Městci). Vystudovav ústav učitelský a varhanickou školu v Praze učiteloval na různých místech, r. 1874 stal se kapelníkem a ředitelem hudby v Senji v Chorvatsku a jest od r. 1876 ředitelem kůru v Heřm. Městci. H. složil větší počet srbských sborů mužských i smíšených, skladby orchestrální a drobné skladby klavírní a od r. 1876 věnuje se pouze hudbě církevní. O sobě vydal tiskem: *Dva církevní zpěvy* pro smíšený sbor (Praha, 1870); *Škola pěvecká pro tenor i bas ku potřebě zpěváckých spolků* (Jindř, Hradec, 1871); *Stručná cvičení ve zpěvu ku potřebě katolických chorregentův* (t., 1871); *17 instruktivních skladeb pro piano* (t., 1889); *Davorije na Kosovu*. Pro malý orchestr (t.) a j. skladby menší v »Mladém houslistovi« a v »Mladém čes. pianistovi«.

***Havlasa** Jan, pseud. spisovatele čes. Jana Klecandy mladšího (v. t., Dopl.).

Havlíček Karel stal se v posledním desítiletí předmětem hojného badání u nás. Zájem o prostudování H čka vzbudil T. G. Masaryk svým spisem »K. H. Snahy a tužby politického probuzení«, jehož první vydání vyšlo r. 1896 a r. 1904 vydání druhé, přepracované, ale stejně H čka pojímající. Literárně historicky pokusil se r. 1905 Zd. Tobolka o nakreslení života a činnosti H-čkovy v III. díle Literatury české 19. st.; r. 1908 o H čkovi vydal obšírný spis E. Chalupný, kde methodou sociologickou obírá se H čkem a dochází většinou k týmž míněním, ke kterým došel Tobolka proti mínění Masarykovu. Zájem o H-čka způsobil, že jeho spisy byly hojně vydávány. R. 1897 vydal L. Quis Básnické spisy Karla H čka, které r. 1908 vyšly na novo pod názvem *Spisy* a doplněny o belletristické a kritické práce jeho. R. 1903 Quis vydal korrespondenci K. H-čka. Vydání polit. spisů K. H-čka v 5 d. uspořádal r. 1900—3 Zd. Tobolka. *Tbk.*

***Havlíček** Jaroslav, spis. čes. (* 11. čna 1881 v Praze). Absolvovav gymnasium v Praze, věnoval se studiu práv a později moderní filologii na universitě v Praze. Roku 1908 přejal redakci politického týdeníku »Sladkovský« v Lounech; od ún. 1909 je redaktorem »Mladobolesl. Listů«. Vedle prací roztroušených po časopisech vydal samostatně: *A to je dobré!* Žert o jednom jednání (Karlín, 1901); *Jako Tebe Kriste!* sociální aktovka (t., 1903); *Písně* (Praha, 1901); *Pohádka o jaru*, tříaktová hra (t., 1904); *Smutné chvíle*, verše (t., 1902); *Tvrdé sloky*, verše (t, 1902); r. 1907 vydal v Praze parafrasi pohádky o Honzíčkovi, illustr J. Ladou.

***Havlíček** Milan, sochař čes. (* 2. bř. 1873 v Kolíně n. L.), byl od r. 1887 učněm v atelieru mistra Bohuslava Schnircha, při čemž navštěvoval oddělení figurálního kreslení na uměl.-prům. škole v Praze. R. 1889 vstoupil do malířské akademie do figurálního odd. prof. Pirnera. Absolvovav akademii, pokračoval v dalších studiích, jsa žákem ateliérním; dostalo se mu pak za *Madonnu* stipendia. Pak vrátil se znova do Schnirchova atelieru a začal již pracovati samostatně. R. 1893 dobyl první ceny za skizzu sochy *hr. Jindřicha Clama Martinice*, kterou zhotovil pak v nadživotní velikosti odlitou v bronzu pro pantheon Českého musea; též za skizzu hr. Kašp. de Šternberka dostalo se mu ceny (druhé). R. 1897 byla mu svěřena figurální i ornamentální výzdoba budov *Obč. záložny* i *měšť. školy v Poděbradech*. Podniknuv studijní cestu do Sev. Italie a pobyv kratší dobu v Mnichově, vrátil se a zřídil si na Kr. Vinohradech atelier. Poslední práce jeho (1906) jest veliké sousoší *Tragédie* a *Komédie* nad průčelím městského divadla na Král. Vinohradech. *Pz.*

Havlík 4) Jos. Po 35leté službě u obce pražské odešel (r. 1908) jako ředitel hlavní výpravny na odpočinek. Vydal dále: *Z menšího obzoru* (»Ottova Lac. kn. n.«, 1898); napsal také cenou poctěné libretto *Kostnice sedlecká* s hudbou od Otakara Bradáče (dávána v Brně a v Plzni. — H 5) Ant. uveřejnil rozpravy: *O významu slovných shod rýmových pro poznání příbuznosti skládání staročeských* (v »ČČM.«, 1896); *K otázce významu slovných shod rýmových pro poznání příbuznosti skládání staročeských* (t., 1900); *Boj s drakem v Brněnské legendě o sv. Jiří* (t., 1907), jimiž významně pozměněna chronologie a osvětlena vzájemná závislost nejstarších památek poesie české.

***Havlík** František, spis. čes. (* 1872 v Proseči pod Ještědem). Vychodiv obecnou školu v rodišti, vypomáhal otci při domácím hospodářství a při tom se soukromě vzdělával čtením odborných a zábavných knih. R. 1893 založil ve své obci odbor »Nár. Jednoty severočes.«. Vedle menších příspěvků časopiseckých napsal obraz ze života čes. horalů z r. 1848 v 5 jedn.: *Schovanec a schovanka* (Praha, 1905, hráno v »Uranii«) a *Nemodlenec*, drama z Podještědí podle románu t. jm. K. Světlé (posud v rukopise).

***Havlovský** Jos. K., pseud. Jos. Košťátko (v. t.).

***Havnia**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 12. bř. 1893. Označení (362). *Kvn.*

Havránek 3) Bedřich, čes. krajinář, † 1. bř. 1899 v Praze.

***Havránek** Josef, theolog. spis. čes. (* 1846 v Kovárech — † 18. pros. 1904 v Praze). Gymnasium a bohosloví studoval v Praze, načež kaplanoval v Příbrami, kde se stal později professorem na tamním gymnasiu, odtud dostal se do Prahy za professora náboženství na akademickém gymnasiu. Ruchu literárního všímal si pilně a sám se ho účastnil několika příležitostnými rozpravami a posudky v časopisech theologických. O sobě napsal: *Biblické karaktery při umučení Páně* (Praha, 1899).

***Havránek** Karel V., spis. čes. (* 1853 v Jemnikách u Mladé Boleslavě). Absolvovav reálku v Ml. Boleslavi a v Čes. Lípě, vstoupil do služeb severozápadní dráhy, kde byl naposled revidentem v Děčíně n. L. Pro trva-

lou chorobu dán na odpočinek a nyní žije v Nymburce. Cestoval po Německu a Rakousku, o čemž uveřejnil črty a kresby v krajinských a pražských časopisech (*Klepy z cest* v »Nár. Politice« č. 263—70 na r. 1905). Své původní práce belletristické, překlady (hl. z ruštiny) a pod. uveřejňoval pod svým jménem a pod značkami: -ck; C. P., Karel Malý, Vladislav Sluka, E. Adam porůznu v časopisech, zejm. ve »Květech« (*Šátek*, 1901; *Kondukter Buřil*, 1902; *Jiskry v dýmu*, 1908); ve »Zvonu« (*Ještěrčí rada*, III. roč.; *V peristilu železnic* IV.-VI.; *Pozdní růže* VIII.); v »Besedách Lidu« (allegorické povídky: *Čáp a pes*); o sobě vydal: *Jakub Tvrdý*, humoreska veršem (Vel. Meziříčí, 1903); *Tíha svědomí*, 2 sv. (Praha, 1904, v »Libuši«); *Ukřižuj!* 2. sv. (t., 1908); *Trenčínské Teplice* (Vel. Meziříčí, 2. vyd. 1906); přeložil z Grig. Mačteta: Zbloudilý syn, román (Praha, »Besedy Lidu« na r. 1900), z Dostojevského: Idiot, román (t., 1903, »Rus. knihovna«, J. Otto); z M. J. Saltykova Ščedrina N. Kněžna Anna Lvovna (t., 1898, »Knihovna Besed Lidu«, J. Otto).

* **Havránek** Albert Jaroslav, soudobý dramatický spis. čes. Pro chudobu nemohl studovati a věnoval se povolání hereckému, byl krátký čas členem venkovské kočující div. společnosti a pak členem »Švandova divadla« na Smíchově; brzy toho zanechal a věnoval se literatuře; krátkými povídkami a básněmi přispíval do různých časopisů a pracoval v redakci »Divadelních Listů«, vydávaných zemřelým Ottou Fastrem. Napsal divadelní hry: *Ve víru života* (aktovka); *Ze světla do tmy* (aktovka hraná ve Švandově divadle na Smíchově; obě aktovky vyšly v Šimáčkově »Repertoiru čes. divadel«); *Pod tíhou svědomí*, čtyřaktové drama (hráno r. 1900 v cyklu moderních dramat ve Švandově divadle na Smíchově); poslední jeho práce jest *Jarní vody*, tříaktové drama (Praha, 1902). — Roku 1901 zmizel z Prahy a jest prý žurnalistou v Chicagu. *Vít Markus.*

* **Havránka** Jindřich, hospodář. spis. čes. (* 1841 v Myškovicích na Karlínsku). Absolvovav akadem. gymnasium v Praze a odbyv službu vojenskou, praktikoval na panství hr. Černína ve Vinoři; potom studoval na hospodář. ústavě v Liebwerdě, v l. 1863—65 byl správcem u hr. Westphalena na velkostatku Chlumu, prostřednictvím probošta Štulce dostal místo ředitele panství v Rusku, kdež pobyl 14 let a 4 roky v Haliči. R. 1883 vrátil se do své domoviny a složil zkoušky pro školy rolnické, načež stal se ředitelem zimní hospodářské školy v Jičíně, kde posud působí zvláště k povznesení českého ovocnictví četnými přednášami a kursy o zužitkování ovoce. Napsal: *Podręcznik do nauki gospodarstwa wejskiego* (Tarnów, 1882); *Zužitkování ovoce v domácnosti* (Praha, 1902); *Zužitkování zeleniny*. Po 15 roků redigoval odborný list »Přemysl« a dopisoval do »Ogrodnika Polskiego«.

* **Havransko** viz Havraň.

Le **Havre**, přístav franc., má 127.639, jako obec 130.196 obyv. (1901). Obchodní přístav jest od r. 1895 rozšiřován novými stavbami a nové přímořské nádraží (*gare maritime*) prostředkuje nyní přímé spojení s nádražím nákladním (*gare de tirage*). V obchodě drží se H. hned za Marseillí. Podíl jeho na obchodě s Francií činil r. 1906 2341 mill. franků.

Haweis Hugh, angl. duchovní a spis., † v ún. 1901.

* **Hawel** Rudolf, dramatik a spis. něm. (* 1860 ve Vídni), jest učitelem na obecných školách ve Vídni. Napsal: *Märchen für grosse Kinder* (1900), lidové hry *Mutter Sorge* (1900; do češť. přel. K. Lier) a *Fremde Leut* (1905), komédii *Die Politiker* (1904), činohru *Heimkehr* (1906), romány *Kleine Leute* (1904), *Erben des Elends* (1904) a j.

* **Hawkins** Anthony Hope, spis. angl. (* 1863 v Londýně). Studoval práva v Oxfordě, byl pak do r. 1894 advokátem v Londýně, ale potom věnoval se výhradně spisovatelství, zejména romanopisectví. Napsal pak: *A man of Mark* (1890); *The heart of princess Osra* (1896); *The Kings mirror* (1899); *Quisanté* (1900) a mimo to romány: *The Prisoner of Zenda*; *The Gold in the Car*; *The Dolly Dialogues*; *Rupert of Hentzan*; *Tristram of Blent*; *The Intrusions of Peggy*; *Double Harness*; *A Servant of the Public*; *Sohie of Kravonia*; *Tales of two People* a j. Z jeho úspěšných dramat uvádíme: *The Adventure of Lady Ursula* (1898) a *Pilkerton s Peerage.*

Hawthorne 1) Nathaniel. Do češť. přeloženo »Rudé písmo«, přel. F. Žilka (Praha, 1905, J. Otto) i »Archibald Malmaison«, novella (t., 1894).

* **Hay** [hé] John, státník sev.-amer. (* 1838 v Salemu v Indianě — † 1. čce 1905 v Newburce, Newhampshire). Studoval práva a stal se r. 1861 advokátem v Illinois, ale brzo potom přestěhoval se do Washingtonu, jsa sekretářem Lincolnovým. Ve vojně proti jižním státům byl plukovníkem. R. 1865 přešel do služeb diplomatických a byl činný jako legační sekretář v Paříži, ve Vídni a v Madridě. V l. 1879—81 byl prvním státním podsekretářem. R 1897 jmenován velevyslancem v Londýně, r. 1898, při vypuknutí vojny se Španělskem, ministrem záležitostí vnějších. V tomto úřadě zjednal 8 ún. 1900 s angl. vyslancem Pauncefotem t. zv. H.-Pauncefotovu smlouvu o průplavu Nicaragujském. Vynikl také jako spisovatel a básník; napsal: *Castillian days* (1871); *Pike County Ballads* (1871); *Poems* (1890) a s pluk. Nikolayem obšírný životopis *Abraham Lincoln* (New-York, 1890, 10 sv.).

* **Haycraft** [hékraft] John Berry, professor fysiologie v Edinburce, napsal *Darwinism and Race Progress* (čes. »Přírodní výběr«, přel. G. Žďárský, 1900) a *The Human Body.*

* **Hayessund** [héssond], mořská zátoka na vých. pobřeží Ellesmerovy a Grinellovy

země, pokládaná Greelym za průliv. Ale Peary prokázal 1899, že toto mínění jest nesprávné.

Haym Rudolf, filosof a literární historik něm., † 1901.

***Head** [hed] Barclay Vincent, numismatik angl. (* 1844). Důležitější jeho spisy jsou: *History of the Coinage of Syracuse* (1874); *The Coinage of Lydia and Persia* (1877); *History of the Coinage of Boeotia* (1881); *Guide to the Coins of the Ancients* (1881); *Historia numorum* (1887). Krom toho pořídil desitisvazkový katalog sbírky řeckých mincí v Britském museu v Londýně.

Headley Joel Tyler, historik sev.-amer., † 16. led. 1897 v Newburghu (New York).

Hebbel Friedrich. Historicko krit. vydání jeho spisů pořídil ve 12 sv. R. W. Werner Berl., 1901 sl.), výbor jeho hlavních děl K. Zeiss ve 4 sv. (Lip., 1899—1900). Do češt. přeloženo: »Judita«, tragédie v 5 děj., přel. K. Kamínek (Praha, 1898, J. Otto); »Marie Magdalena«, truchlohra ve 3 jed.; přel. K. Kamínek (t., 1902, J. Otto); »Gyges a jeho prsten«, tragédie v 5 aktech; přel. I. Sutnar (t., 1904, J. Otto).

Hebert 3) Antoine, franc. genrista a malíř, † 5. list. 1908 v Grenoblu.

***Heck** Korneli Juljusz, spis. pol. (1860), vzdělal se ve Lvově a za hranicemi, r. 1896 dosáhl doktorátu, vydal o sobě: *Żywot kozaków Lisowskich, poemat J. B. Zimorowicza* (Lvov, 1886); *Pobyt Władysława II. we Lwowie w 1634* (t., 1887); *Życie i dzieła J. B. i Szym. Zimorowiczów* (Krakov, 1894); *Troja w świetle najnowszych wykopalisk* (Lvov, 1895; *Profesor Brückner o Wacławie Potockim* (Krak., 1901); *Sz. Szymonowicz, jego żywot i dzieła* (t., 1903) a j.

Hedberg 2) Tor, spis švéd. Z dalších jeho dramatických prací uvádíme: *Judas* (zdramatisování jeho novelly t. jm., 1895); veselohru *Guld och gröna skogar* (1895, tištěno 1903); komedii *Kärlekens krokvägar* (1898); ideové faustovské drama *Gerhard Grimm* (1897); *Antonios frestelse*; *Amor och Hymen* (1905); mimo to pocházejí od něho ještě umělecké monografie: *Anders Zorn* (1901), *Bruno Liljefors* (1902) a *Richard Bergk* (1903) a sbírka básní reflektivní ceny *Dikter* (1896).

Hedenstjerna Karl, spis. švéd., † 12. říj. 1906 ve Štokholmu.

***Hedin** Sven šl., švéd. cestovatel a z největších badatelů asijských (* 19. ún. 1865 ve Štokholmu), studoval filosofii ve Štokholmu. Upsale, Berlíně a Halle, kde se obíral hlavně studiemi zeměpisnými. V l. 1885—86 cestoval v Persii, Mesopotamii a Kavkázsku, r. 1890 jako člen švédského poselstva dlel znova v Persii a podnikl výstup na Demávend, načež prošel v zimě přes Těrecký průsmyk do Kašgáru. Obdržev od krále Oskara II. podporu na cestu do vnitřní Asie, nastoupil 1894 tříletou výzkumnou expedici. Překročiv Pamír studoval ledovce Mustágh-aty, který se však marně pokoušel slézti, prozkoumal Čil-kul a pohoří Aličur. Potom pokusil se proraziti pouští Takla-makan, ale byl na cestě od svých průvodcův opuštěn a po strašných svízelích, kdy byl již blízek smrti, zachránil pouze holý život. Nicméně následujícího roku 1896 opatřiv se novými přístroji prošel touž pouští na nejširším jejím místě a obrátil se na Lob-nor; tu konstatoval značné změny v toku Tarimu a zejména Lob-noru. V srpnu 1896 překročil průsmykem 4900 *m* vysokým Kvenlun a pronikl do severního Tibetu. Tu objevil nová horská pásma, 23 solných jezer, načež zaměřil k Cajdamu a dorazil 15. bř. 1897 přes Si-ning-fu do Pekingu. Odtud se pak vrátil přes severní Čínu a Rusko do vlasti. Sotva zpracoval vědecky výsledky svých cest, nastoupil 1899 novou tříletou expedici do Asie. Vyšel s Kašgáru a plavil se po Tarimu až k Lob-noru, kde doplňoval své starší výzkumy a odkud podnikl vyjížďku na jz. až k Čerčenu, později věnoval se prozkumu pohoří severotibetských. Po tom pokusil se v přestrojení za poutníka vniknouti ze severu do Lhassy, ale byl ve vzdálenosti několikadenního pochodu úřady zadržen a přinucen obrátiti se na z. Po hrozných útrapách a po úplné téměř záhubě karavany dostal se do Lehu v Ladaku, ale odtud obrátil se opět na s. přes průsmyky v Karakorum do Kašgáru a do vlasti. Tu byl s nadšením uvítán, králem do šlechtického stavu povýšen a ode všech čelných zeměpisných společností vyznamenán. Ale r. 1905, získav nové podpory na cestu, vypravil se znova do Tibetu přes Persii a Indii. Vstup z Indie do Tibetu mu však nebyl anglickou vládou dovolen, na základě politických smluv mezi Anglií a Čínou. Proto obrátil se do Lehu, kde sestavil si karavanu a úmyslně rozšířil zprávu, že jde na sever. Ale po několikadenních pochodech obrátil se na v. a brzo vstoupil do krajiny Evropanům vůbec neznámé. Plných 83 dní cestoval za značných útrap, aniž potkal člověka. Za to našel stopy po zlatokopech, kteří v létě tu na zlatonosných polích pracují. Potom vydávaje se za sluhu ladackého kupce, za nějž se prohlašoval jeho nejspolehlivější průvodce, pronikl až do provincie Bongby, kam posud žádný Evropan nevkročil. Ale nedůvěra Tibeťanů a upozornění úřadů, že H. jistě dlí někde v Tibetu, stále ho pronásledovaly, až se musil konečně prozraditi. Byl přinucen ubírati se určitou cestou, ale i na té získal mnoho pro vědu. Konečně pak v listop. 1908 objevil se v Simle a tak všechny pověsti o jeho smrti byly rázem vyvráceny. Potom navštívil ještě Čínu, Japan a vrátil se pak do Evropy, jsa předmětem všeobecné úcty a pozornosti, jako na př. i ruského cara. Na této cestě doplnil naše známosti o Tibetu tak důkladně, že možno říci, že jím byly všechny důležitější problémy rozřešeny. Určil přesně prameny Brahmaputry, opravil obrysy Ghalaring-tsa a jiných jezer tibetských, objevil mohutná pohoří, jež sice svými vrcholky

nedostupují Himaláji, ale divokostí a vysokými přechody daleko nad ně předčí. Tvrzení H-ovo, jakoby on byl objevitelem druhého pásma himálajského, narazilo na odpor u Longstaffa, který přiznává H-ovi objevení jedné části pohoří, jinak však mnohé části byly již dříve známy zejm. angl. badatelům. Hlavní hřeben nazval pohořím Transhimalájským. Jeho výzkumy změněna byla mapa Tibetu tak, že dnes nutno Tibet pokládati za mohutnou vysočinu s vysokými pohořími směru celkem rovnoběžkového a nikoli za náhorní planinu. Na svých cestách stále si činil záznamy, prováděl astronomická měření, načrtával mapy i fotografoval, takže se z každé expedice vracel s bohatou vědeckou kořistí, kterou pak doma zpracovával. Touto činností získal si vedle Prževalského místo nejpřednějšího cestovatele vnitroasijského. Jeho hlavní práce, vedle menších článků jsou: *Genom Persien, Mesopotamien och Kaukasien* (Štokh., 1887); *General Prschevalskij's forskningsresor i Centralasien* (t., 1891); *Konung Oscars beskickning till Schahen af Persien år 1890* (t., 1889—91); *Genom Khorasan och Turkestan* (t., 1892—93, 2 sv.); *En färd genom Asien 1893—97* (t., 1898, něm. překlad Durch Asiens Wüsten, Lip., 1899, 2 sv.); *Die geographisch-wissenschaftlichen Ergebnisse meiner Reisen in Zentralasien 1894 bis 1897* (dopl. svaz. 131. k »Peterm. Mitteilungen«. Gotha, 1900); *Forskningar i Lop Nor-området 1895—97* (Štokh., 1902); *Tusen mil pa okända vägar* (t., 1903, česky *V srdci Asie*, Praha, 1904); *Meine letzte Reise durch Zentralasien* (5. sv. sbírky Angewandte Geographie, Halle, 1903); *Scientific results of a Journey in Central Asia 1899—1902* (Štokh., 1904—7, 7 sv. s atlasem).

* **Hedonal**, chemický praeparát, složení esther kyseliny methylpropylkarbinolkarbaminové; přichází do obchodu ve formě tablett, jež se podávají jakožto neškodný prostředek uspávací.

* **Hedwig**, planetoida objevená fotograficky L. Carnerou v Heidelberce 17. srpna 1901. Označení (476). *Kvn.*

Heemskerk 5) Jan, státník holl., † 9. říj. 1897 v Haagu.

* **Heer** Jakob Christoph, spis. něm. (* 1859 v Tässu u Winterthuru), byl redaktorem feuilletonu u »Neue Zuricher Zeitung«, v l. 1899—1902 redigoval ve Štutgartě »Gartenlaube«. Mimo řadu cestopisů a svazek básní *Blumen aus d. Heimat* (1893) napsal romány: *An heiligen Wässern* (1899); *Der König der Bernina* (25. vyd. 1900). *Felix Notvest* (1901); povídky: *Der Spruch der Fee* (1901) a *Jogelli* (9. vyd. 1900), které vesměs vynikají náladovostí a líčením horských krás alpských.

von **Hefner-Alteneck** 1) J. H., kreslíř a spis. něm., † 19. kv. 1903 v Mnichově.

* **Hegedüs** [-dus] Sandor, politik maď. (* 1847 v Sibiři — † 28. pros. 1906 v Pešti), byl záhy spolu s Jókaiem žurnalisticky činný při listu »Hon«; r. 1875 volen jako stoupenec liberální strany do říšského sněmu, kde jako i v delegacích se osvědčil důkladným znalcem financí a byl v resortu tom i literárně činný. Byl zástupcem vlády na mincovní konferenci v Brusselu. V kabinetě Széllově r. 1899 byl ministrem obchodu; odstoupil 4. bř. 1902.

von **Hegel** 2) Karl, historik německý, † 6. pros. 1901. Poslední jeho práce jsou: *Die Entstehung des deutschen Städtewesens* (Lip.. 1898); *Leben und Erinnerungen* (t., 1900).

* **Hegeler** Wilhelm, spis. něm. (* 1870 ve Varelu v Oldenbursku). Studoval v Mnichově, Janově a Berlíně filosofii a liter. historii a žije jako spisovatel v Grosslichterfelde u Berlína. Napsal romány: *Mutter Berta* (Berl., 1893); *Sonnige Tage* (t., 1898); *Nellys Millionen* (t,, 1899); *Ingenieur Horstmann* (t., 1900); *Pastor Klinghammer* (t., 1903), 4. vyd. 1904); *Flammen* (t., 1905) a *Pietro der Korsar u. die Jüdin Cheirinca* (1906), jež prozrazují duchaplného pozorovatele moderního života, jakož i umělecké tendence. Mimo to biografii *Heinr. v. Kleist* (Berl., 1904) a četné novelly.

Heger 2) Hynek Jakub. Ve Vídni po něm nazvána byla ulice »H-gasse. Po zrušení hřbitova Matzleinsdorfského H-ovi věnován »čestný« hrob na centrálním hřbitově. R. 1904 vyšla jeho podobizna (znova) v »Těsnopisných Listech« s článkem »K padesáté ročnici úmrtí H. J. H-a« od J. O. Pražáka, dále »Seznam dat, spisů a článků H-a se týkajících« pod názvem »Chronologie Hegrovská« z pera Jos. Düricha v »Těsn. Listech« a pokračování téhož článku obsahující »Poznámky a dodatky« od J. O. Pražáka (t., 1905). R. 1908 v Praze i v Poličce přiměřeně oslaveny byly sté narozeniny H-ovy. K uvedeným již životopisům přidej důkladný článek v úředním listě saském »Korrespondenzblatt« v roč. 53.: Ignaz Jakob H. Zur Hundertjahrfeier seines Geburtstages. Von Dr. Fritz David (v Drážďanech, 1908; s podobiznou); jiné menší životopisy vyšly v četných časopisech těsnop. českých i německých. *Pž.*

Heidelberg, m. v Badensku, má 49.151 obyv. 1905), mezi nimiž jest i silná osada Američanův a Angličanů. Na universitě studovalo v letním běhu 1908 2189 posluchačů, ze kterých bylo 99 žen. Navržená restaurace jedné části zámku setkala se r. 1907 s prudkým odporem jedné části uměleckých kruhů v celém Německu, takže vláda raději pověřila zvláštní uměleckou kommissi přepracováním návrhu obnovy.

* **Heidelberg** Fraňa Josef, akademický sochař čes. (* 27. září 1844 v Praze). V l. 1850—55 navštěvoval čes. reálku a potom se učil u svého otce sochařství a řezbářství. V l. 1860—65 pobyl na akademii umění v Praze, r. 1866 povolán do Oséku ve Slavonii, by tam připravoval žáky na příští akademii záhřebskou. Zde pobyl 3¹/₂ roku. R. 1869 navrátil se do Prahy a pracoval s Václ. Levým modely reliefu

náhrobku Šebkova a Lannova na Olšanech, pak reliefy *Adama a Evy* a *Zvěstování P. Marie* na karlínský chrám. Po smrti V. Levého provedl celou řadu našich výtečníků, jako *Žižku, Husa, Prokopa Velikého, Jiříka z Poděbrad*, pro obchod. a živnostenskou komoru praž. sochu *Přemysla oráče*, pro A. Reinwarta sochu *Lumíra*, do Chicaga v Sev. Americe sochu *sv. Vojtěcha* a *sv. Martina* v životní velikosti ze dřeva, do Vrčeně u Nepomuk *Krista na kříži*, do Rumburka *Krista na kříži, Madonnu a Jana*, do Horažďovic sochu *sv. Václava*, do Liberce *sochu Krista* a j. v. Jeho choť Vojtěška M., rozená Zadrobilková, byla svého času proslavenou pianistkou († 3. čna 1872 na Žižkově).

* **Heiden** Edward, agrikult. chemik (* 1835 v Greiswaldě — † 1888). Studoval stát. vědy, pak vědy přírodní, zvl. agrikulturní chemii a stal se r. 1857 assistentem chem. laboratoře akademie v Eldeně, pak působil ve Waldavě a v Berlíně. R. 1868 stal se předsedou pokusné stanice v Pomerecích u Budyšína. Napsal: *Die Phosphorsäure in ihren Beziehungen zur Landwirkschaft* (Berl., 1864); *Lehrbuch der Düngerlehre* (Stut., 1867—68, 3. svazek k tomu *Statik des Landbaues* Hannov, 1871); *Leitfaden der gesamten Düngerlehre und Statik des Landbaues* (3. vyd. Gräfe, t., 1892); *Die Düngerlehre* (Berl., 1875); *Bericht über die Arbeiten der landwirtschaftlichen Versuchsstation zu Pommritz 1868—69* (Štut., 1870); *Die landwirtschaftlichen Versuchsstationen* (2. vyd. Lip., 1874); *Untersuchungen uber die zweckmässigste Ernährung des Schweines* (Hannov., 1879); *Die menschlichen Exkremente* (t., 1882); *Wie wird schwerer roher Boden (Neuland) fruchtbar gemacht?* (t., 1883); *Die Verwertung der städtischen Fäkalien* (s Müllerem a v. Langsdoffem, t., 1885).

Heidenhain Rudolf, fysiolog něm., † 12. říj 1897 ve Vratislavi.

von **Heider** Gustav, historik umění, † 15. bř. 1897 ve Vídni.

* von **Heider** Arthur, zoolog něm. (* 1849), vystudoval lékařství ve Štýr. Hradci, byl tu assistentem při stolici fysiologie, r. 1878 stal se tu docentem zoologie na universitě, r. 1888 na technice, r. 1893 titul. mimoř. prof. na universitě a r. 1906 mimoř. prof. na technice. Význačné práce jeho týkají se polypů korálových: *Korallenstudien* I. a II. (»Zeitschrift f. wissensch. Zoologie«, 1886 a 1891).

* **Heider** Karl, zoolog něm. (* 1856 ve Vídni), vystudoval lékařství a vědy přírodní ve Štýr. Hradci a v Berlíně, r. 1885 stal se docentem na universitě berlínské, r. 1894 prof. zoologie na universitě v Inšpruce. Vynikl pracemi z oboru vývojezpytu živočichů nižších, zvláště hmyzu. Společně s Eug. Korscheltem (prof. na universitě v Marburce) jest autorem výborné učebnice srovnávacího vývojezpytu živočichů nižších: *Lehrbuch der vergleichenden Entwicklungsgeschichte der wirbellosen Tiere* (Jena, 1890 a sl.).

* **Heiderich** Franz, zeměpisec rakouský (* 25. říj. 1863 ve Vídni), studoval střední školu a universitu v rodišti, načež byl r. 1893—1905 professorem na Francisko-Josefinu v Modlingu a od r. 1905 působí na exportní akademii. Přepracoval známý zeměpis Balbiho a později vydal sám *Die Erde, eine allgemeine Länder- u. Völkerkunde* (Víd., 1896); *Länderkunde v. Europa* (2. vyd. Lip., Goschen, 1904); *Länderkunde d. aussereurop. Erdteile* (t.), *Schulgeographie* (2. vyd. 1906) a zpracoval hojné mapy.

Heigel Karl Aug., básník něm., † 1905 v Rivě.

* **Heijermans** Hermann, dramaturg a romanopisec nizoz. (* 1864 v Rotterdamu). Ještě mlád přišel do Amsterdamu a stal se zde novinářem a divadel. kritikem. R. 1897 počal vydávati sociálně-demokratický literární časopis »De jonge Gids«, který později zanikl. Žije nyní v přímořské obci Scheveningen a jest členem redakce sociálně-demokratického časopisu »De nieuwe tijd«. H. jest přívrženec krajního naturalismu. Jest bystrý kritik společnosti lidské, plný pevné víry ve své ideály, při tom však zůstává humoristou a příkrým realistou. Ačkoli H. jest původu židovského, potírá přece se vší rozhodností orthodoxní židovství. H. vyniká konečně jako jemný psychologický analysátor lidských povah. Z jeho spisů uvádíme: *Frinette* (1892); *Fleo* (1893); *Intérieurs* (1897); *Kamertjeszonde* (natural. román, 1897); *Diamantstad* (1903); *Gevleugelde Daden* (1905); *Biecht eener Schuldige*. Zvláště cenná jsou H-ova dramata: *Dora Kremer* (1893); *Ghetto* (1899); *Het zevende Gebod* (1900); *Op Hoop van Zegen* (1901); *Het Pantser* (1902); *Ora et labora* (1903); *Schakels* (1905); *Bloeimaand* (1905); *De Meid* (1906); Pod pseudonymem Samuel Falkland uveřejňoval od r. 1896 sbírku črt z nizozemského života maloměstského pod titulem: *Schetsen* (1896—1905, 10 sv.), v níž osvědčil se jako vynikající znatel lidu a znamenitý novellista. Do češť. přeloženo: »Naděje«, hra z námoří o 4 děj., přel. O. S. Vetti (Praha, 1902). *Tmk.*

Heilbronn, m. ve Virtembersku, má 40.004 obyv. (1905) a nové krematorium.

* **Heilprin** Angelo, americký geolog a zeměpisec, původem Maďar (* 1853 v Satoralja-Ujhely v Uhrách — † 17. čce 1907 v New Havenu) přišel v mladých letech do Spoj. Obcí sev.-amer. Vzdělal se v l. 1874—77 na Royal School of Mines v Anglii a od r. 1881 přednášel palaeontologii a geologii na Academy of Natural Science ve Filadelfii. R. 1886 vedl výpravu na Floridu, jejíž výsledky podal v díle: *On the Geographical and Geological Distribution of Animals*. R. 1890 cestoval v Mexiku, konstatoval, že nejvyšší hora mexická jest Orizaba, účinně se účastnil příprav a sbírek pro Pearyovu polární výpravu. R. 1898—99 navštívil Alasku, od r. 1902 věnoval se více vulkanismu a podnikl cestu na Martinique k činné ještě

sopce Mont-Pelé. R. 1903 povolán za professora na Yale-University v New-Havenu. Avšak na cestě do tropických lesů Guayany r. 1906 onemocněl zimnicí, které později podlehl. Až do své smrti hlásil se vždy k Maďarům: Napsal: *The Animal Life on Our Seashore*; *The Geological Evidences of Evolution*; *The Bermuda Islands*; *Alaska and the Klondike*; *Mont-Pelé and the Tragedy of Martinique.*

* **Heim** Karl, elektrotechnik něm. (* 1858 v Darmstadtě), professor elektrotechniky na polytechnice v Hannoveru, doktor filosofie, vydal: *Einrichtung elektr. Beleuchtungsanlagen für Gleichstrombetrieb* (Hannover, 1891); *Akkumulatoren für elektrische Anlagen* (t., 1892).

* **Heine** Wolfgang, politik něm (* 1861), jest z předních advokátů německých. Zprvu byl rozhodným antisemitou, znenáhla však sbližoval se se stranou sociálnědemokratickou, až počátkem r. 1890 zcela se k ní přidal. R. 1898 zvolen byl v Berlíně za poslance do říšského sněmu, r. 1903 zvolen pak opětně. Ve straně sociálnědemokratické jest přívržencem Bernsteinovým a z hlavních vůdců levého křídla této strany. Ze samostatných spisů H-ových sluší uvésti: *Wählen oder nichtwählen? Ein Wort zur Frage der Beteiligung an den preussischen Landtagswahlen* (Berl., 1898); *Die lex Heinze, ein Attentat auf Wissenschaft und Kunst* (t., 1899); *Die Socialdemokratie und die Schichten der Studierten* (t., 1900, do češtiny přel. Em. Rys, Praha, 1901). *Tmk.*

Heineke Walther Herm., lékař něm., † 28. dub. 1901 v Erlankách.

von **Heinemann** Otto, historik něm., † 6. čna 1904. Z posledních jeho prací jsou důležitější: *Ex libris. Sammlung der herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel* (Wolfenb., 1895); *Aus vergangenen Tagen, Lebenserinnerungen* (t, 1902). Veliké dílo *Die Handschriften der herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbuttel* dovedl až do svazku osmého (1904).

* von **Heinemann** Lothar, historik něm. (* 1859 v Brunšviku — † 23. ún. 1901 v Tubinkách, kde byl univ. professorem. Znamenité jest jeho dílo *Geschichte der Normannen in Italien*, I (Lip., 1894). Z ostatních prací jest důležitější: *Zur Entstehung der Stadtverfassung in Italien* (t., 1896).

* **Heinke** Curt, elektrotechnik něm. (* 1864 v Břeclavě), navštěvoval r. 1885 polytechniku v Charlottenburce, r. 1889 v Mnichově. R. 1890 jmenován assistentem elektrotechnické laboratoře na polytechnice v Mnichově, r. 1894 promován na doktora filosofie. T. r. jmenován soukromým docentem, r. 1900 řádným professorem a přednostou elektrotechnické laboratoře na témž ústavě. Napsal: *Grundvorstellungen uber Elektrizität* (Mnichov, 2. vyd. 1898); *Wechselstrommessungen und magnet. Messungen* (t., 1897); *Handbuch der Elektrotechnik* (t., sv. 1. 1900—04, sv. 2 1905 až 1907).

* **Heinold** baron Udyński Karel, zem. praesident slezský (* 1862). R. 1892 byl okr. kommissařem v Třebíči, potom v Olomouci, r. 1902 poslán jako dvor. rada k místodržitelství do Prahy, odtud ke správnímu soudu ve Vídni a od r. 1905 je zem. praesidentem ve Slezsku

Heinrich 5) Joseph, paedagog a politik, † 27 říj. 1908 v Hor. Krči u Prahy. Založil v Horní Krči vychovávací ústav pro dívky zv. »Cornelia«.

* **Heinrich** Vladimír (* 1884 v Peruci), hvězdář čes. Studoval na gymnasiu v Příbrami, v l. 1903—07 na filosofické fakultě v Praze. R. 1908 povýšen na doktora filosofie. T. r. v létě pracoval na hvězdárně ve Štrasburce. Napsal do »Věstníku Král. čes. společnosti nauk« (1907): *Předběžná zpráva o nové planetě v blízkosti Jupitera*; *Badání o dráze druhé planety skupiny Jupitera »(617) Patroclus«*. Příslušné výňatky uveřejnil též v časop. »Astronomische Nachrichten«. *Kvn.*

Heinze 1) Rudolf, kriminalista něm., † 18. kv. 1896 v Heidelberce.

Heinzel Richard, germanista, skončil 4. dub. 1905 sebevraždou ve Vídni.

* **Hejbal** Antonín, katol. spis. čes. (* 1814 ve Ptení) Byl posledně duchovním správcem v káznici ve Val Meziříčí na Moravě. Napsal populárně *Katolickou dogmatiku* čili *Učení víry katol. pro lid obecný* (Olomouc, 1861, Prostějov, 1863); *Výklad na evangelia* (Kr. Hradec, 1859) a *Katolický katechismus* (Brno, 1865). † 1886 ve Vlkoši u Přerova.

* **Hejda** Jan, naposled řídící učitel v Liblíně (* 1844 v Zavidově u Rakovníka — † 1897 v Břežanech u Kralovic). Studoval na reálce v Rakovníku a na učitel. ústavě v Praze. Literárního ruchu účastnil se články pro časopisy paedagogické a samostatně vydal: *Návod ku zpěvu* (Praha, 1879) a *Nauku o zpěvu* (t.).

Hejda František, spis. čes. Od r. 1898 jest členem redakce »Nár. Politiky«, kde podnes působí jako soudní referent a feuilletonista. Vedle četných povídek, novell, humoresek a črt v denních listech a belletristických časopisech napsal: *Karikatury*, humoresky (Praha, 1898); *Z davu*, povídky a črty (t., 1900); *Ze soudní síně*, drobné obrázky (t., 1904—6, 3 sv); *Krajané a kolemjdoucí*, humoresky (t., 1906); *Ve starém cechu*, povídka (t., 1906); *Na výsluní*, humoresky (t., 1907); *Vrabci na střeše*, humoresky (t., 1908, u J. Otty); *Pimprlata a komedianti*, humoresky (t., 1908); *Pohádka o Honzovi*, text k balet. pantomimě Osk. Nedbala (t., 1902); *Jižní krev*, veselohra o 1 jedn. (t., 1908).

* **Hejna** Vojtěch, pseudonym Ferd. Čenského.

H. Josef, spis. čes., † 8. srp. 1899 v Bernardicích u Tábora.

* **Hejnic** Otokar, historik a archaeolog čes. (* 29. květ. 1851 v Praze). Absolvovav čes. reálku a polytechniku v Praze, věnoval se inženýrství. Účastnil se trasování projektu dráhy ze Žatce do Čes. Lípy, ale pro nemoc opustil praxi a oddal se učitelství, stav se assistentem deskriptivní geometrie

při čes. reálce v Praze. Po roce přijal místo vychovatelské u Jana hr. Thuna v Cholticích. R. 1874 suppleval opět v Chrudimi, pak stal se professorem v Jičíně, po roce v Táboře, od r. 1891 na reálce v Kutné Hoře (do r. 1904). Pobyt v Hoře Kut. skýtal mu vděčné pole ke studiím umělecko-historickým. Srovnal a registroval bohatý archiv kutnohorský. Vedle četných pojednání v »Památkách archaeol.«, v »Podvysockých Listech« a j. časopisech napsal: *Listář k dějinám školství kutnohorského* (Praha, 1 0 . Čes. akademie); *Chrám sv. Jana Nep.* (1896); *Mor v Kutné Hoře r. 1714 a »Boží muka«* (1898); *Kamenný dům* (1903, vesměs v programmech kutnohor. reálky); pak delší pojednání *Brandlův poslední pobyt v Kut. Hoře* (»Pam. arch.« na r. 1903) a *Brandlova činnost v Sedleckém klášteře* (t., na r. 1904). Do tisku má připravený objemný spis: *Petr Brandl.* Od r. 1900 H. jest konservátorem c. k. centrál. kommisse a čestným měšťanem kutnohorským.

* **Hejret** Jan, publicista a spisovatel čes. (* 12. list. 1868 ve Zruči u Plzně). Vystudovav gymnasium v Plzni, věnoval se žurnalistice, působil delší dobu na Moravě, zejména jako menšinový pracovník byl redaktorem v Písku, načež přestoupil do redakce »Plzeň. Obzoru«; nyní je v redakci »Dne«. Také konal delší cesty po Černé Hoře a Rusku. Vedle žurnalistiky pěstuje slavistiku, v kterémž oboru napsal několik kulturně-historických studií a seznamuje českou veřejnost se světem slovanským časopiseckými referáty. H napsal několik populárních brošur (*O životě a působení Fr. Palackého*, *Fr. Lad. Čelakovský*, spisy cenou poctěné; *Jan Kolár, pěvec »Slávy dcery«*; *Katoličtí kněží jindy a nyní*; *O mistru Janu Husovi*; *Karel Havlíček Borovský*; *Národní divadlo a K. Havlíček*; *Při památce Husově*; *O mistru Janu*) a spisů, z nichž uvádíme: *K programu realistů* (Praha, 1900); *Mistr Jan Hus* (Plzeň, 1901); *Havlíček a naše politika* (t., 1903); sebral a vydal *Básně k památce Husově* (Jilemnice, 1902) a přeložil do češtiny A S. Budiloviče spis: »O všeslovanském jazyku« z Moskevského sborníku Pobědonosceva (Písek).

Hejtmánek 2) Václav, paedag. spis. čes., † 1898 ve St. Boleslavi.

* **Hejtmánek** František, pivovarník čes. (* 1839 v Hostomicích). V l. 1870-96 byl ředitelem akc. pivovaru na Smíchově; nyní jest předsedou »Zem. spolku pro průmysl pivovarský pro království Čes.«. Napsal *Akc. pivovar na Smíchově 1869—1894.* Paměti prvních dvacetipěti let (Smíchov, 1894).

H. 3) Ladislav, čes. spisovatel pro mládež, je nyní říd. učitelem II. obec. dív. školy v Libni. Dále napsal: *Z hor.* Obrázky z Krkonošska (t., 1886); *Libeň.* Histor. nástin (Libeň, 1896) a jiné menší poučně zábavné spisy pro mládež.

Hejzlar Frant., paedagog čes., † 18. list. 1899 v Praze.

Hek František Vladislav jest hlavním hrdinou Jiráskova »F. L. Věka«.

* **Hektografický inkoust** připravuje se z alkoholických koncentrovaných roztoků dehtových barviv za přidání glycerinu nebo arabské gummy, na př. 1 *g* methylové violeti, 1 *g* alkoholu a 8 *g* vody; nebo 1 *g* methylové violeti, 2 *g* nigrosinu, 6 *g* alkoholu, 0·5 *g* gummy a 3 *g* glycerinu.

* **Hektor,** planetoida objevená fotograficky A. Kopffem v Heidelberce 10. ún. 1907. Označení provisorní XM 1907, definitivní (624). Tvoří s planetoidami Achillem (v. t., Dopl.) a Patroklem (v. t., Dopl.) zajímavou skupinu planetoid. Oběžná doba H a jest něco přes 12 let, veliká poloosa dráhy = 5·28 (v. poloosa Země = 1), výstřednost = 0 04. sklon dráhy k ekliptice = 18°. *Kvn.*

Helbig 3) Wolfgang. Spis *Führer durch die öffentlichen Sammlungen klassischer Altertümer in Rom* vyšel ve 2. vyd. r. 1899 (Lip.). Dále sepsal: *Zu den homerischen Bestattungsgebräuchen* (Sitzungsb. d. bayer. Akad., phil.-hist. Cl., 1900, str. 199 sl.). V publikacích franc. akademie vydal tyto cenné studie: *Sur la question mycénienne* (1895); *Les vases du Dipylon et les Naucraries* (1898); *Les ἱππεῖς athéniens* (1902); *Les attributs des Saliens* (1905). Na počest 60tých narozenin H-ových vydán byl sborník Strena Helbigiana (Řím, 1899).

* **Helbich** Karel, lékař čes. (* 2. list. 1873 v Praze). Absolvovav gymnasijní studia na něm. novoměstském gymnasiu v Praze a lékařská na něm. universitě tamtéž, působil v l. 1898—1903 v Kraslicích jako lékař okr. nemocenské pokladny, od té doby pak v Praze VIII jako lékař okr. nem. pokladny pražské. Jest velmi horlivě činný v životě veřejném, sociálně-politickém vůbec i lékařském zvlášť, vyvolav jmenovitě odborovou organisaci českých pokladenských lékařů, jejímž je předsedou. Mimo rozsáhlou literární činnost povahy agitační napsal zvláště *Pohlavní choroby* (Praha, Hejda a Tuček, 1906). Krom toho jest lék. referentem mnohých odborných listů něm.

Helcelet 2) Ctibor, † 17. říj. 1904 ve Vyškově. Jako kandidát strany národní zasedal v poslanecké sněmovně do r. 1897 za venkovské obce brněnské. Byl též publicisticky činný a psal do »M. Orlice«, »Hlasu Nár.«, »Politik«, »Beobachter« a hlavně do »Vyškovských Novin«.

* **Helebrant** Antonín, pseudonym Miloslav Javorník, spis. čes. (* 1877 ve Lhotě). Vystudovav gymnasium v Příbrami, theologii v Praze, kaplanoval v Nýdku, Plané a nyní je katechetou na gymnasiu v Plzni. Vedle menších básní, povídek a článků roztroušených po časopisech, vydal: *Lesní růže* (Praha, 1905); *Pode mlýnem* (t., 1908) a *Světlovský zámek* (t., 1908).

Svatá **Helena,** britský ostrov v Atlantském okeáně, má 3526 obyv. (1906). Dovoz činil r. 1906 41.391 l. st. proti 100.478 l. st. r. 1902, vývoz 9262 proti 1755 l. st. ve zmi-

něných letech. Za války jihoafrické bylo tu internováno mnoho zajatých Boerův.

Helena, královna italská (* 1873), dcera knížete černohorského, provdala se za Viktora Emanuela, následníka italského, jenž r. 1900 nastoupil vládu po svém otci.

Helfert 2) Jos. Alx. Z četných dalších prací H-ových, z nichž většina vztahuje se k dějinám let 1848—49, buďtež jmenovány: *Im Vorjahre der öst. Revolution* (1899); *Völkerfrühling* (1901); *Februar bis März 1848* (1901); *Im Wiener konstituier. Reichstag* (1904); *Tiroler Landesverteidigung i. J. 1809* (1904); *Zwischen Mailand u. Olmütz*; *Wien im wunderschönen Monat Mai 1848* a mn. j. Nejobsáhlejší práce H-ova o této době jest: *Die österreichische Revolution 1848—49 im Zusammenhange mit der mitteleurop. Bewegung der Jahre 1848—49* (1898). Jiná větší práce sem náležející jest: *Erlebnisse u. Erinnerungen*, v niž podává většinou osobní paměti z let 1848 a 1849. R. 1901 vydal v Inšpruku objemné dílo: *Kaiser Franz I. von Oesterreich u. die Stiftung des lombardo-venezianischen Königreichs.* K dřívějším dějinám rak. se vztahuje: *Die welthistorische Bedeutung des Wiener Sieges 1683.* Všeobecného rázu je: *Staatliches Archivwesen*, kde H. vykládá důležitou otázku řízení archivů různých států centrální archivální kommissí. K témuž vztahuje se: *Action des Herrenhauses in d. Angelegenheit der staatlichen Archive.* — H. žije ve Vídni.

* **Helga,** planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 10. led. 1904. Označení (522). *Kvn.*

Helgoland, něm. ostrov v Severním moři, má 2334 obyv. (1905). Mořské lázně helgolandské hostí nyní průměrně ročně 23.000 návštěvníků. R. 1902 zbudován byl nový maják a v poslední době zřízena stanice pro telegrafii bez drátu. K biologickému ústavu připojeno bylo r. 1902 Severomořské museum (*Nordseemuseum*), dále r. 1907 zřízena stanice pro pozorování zemětřesení. Podle úmluvy s Anglií jsou Helgolanďané až do r. 1910 prosti vojenské služby i státních daní. T. zv. helgolandský sňatek, usnadněný hlavně tím, že nebyly požadovány na cizincích dokumenty z míst jejich stálého pobytu, byl r. 1900 znemožněn. R. 1908 staly se zde na pobřeží dvě značné strže.

* **Heliotherapie,** z řec., léčení světlem slunečním (viz t., Dopl.).

* **Heliotrop,** dehtové barvivo skupiny azové; hnědý, ve vodě červenou barvou se rozpouštějící prášek, barvící bavlnu v mýdelné lázni violově-začervenale; chemicky jest sodnatou solí kyseliny dianisidindiazodiethylbetanaftnylaminosulfonové.

* **Heliotrop** (*extrait de Héliotrope*), jemný parfum, přicházející k nám z jižní Francie, kde připravuje se z květů *Heliotropium peruvianum* macerací květů tukem a extrakcí tuku čistým alkoholem. Podobně získává se macerací květů v oleji heliotropový olej. H-ová voňavka přichází do obchodu velmi zřídka; obyčejně se napodobí vanillonem přísadou jiných voňavek.

* **Heliový olej,** vedlejší produkt přípravy parafinu z dehtu hnědouhelného; jest to směs uhlovodíků, vroucích v mezích 230 až 300°, o spec. váze 0·847; používá se ho ke svícení do lamp.

Helium jest nejnižší známý člen ze řady t. zv. »vzácných plynů«. Náleží do nullté gruppy periodického systému Mendělějeva a do druhé řady horizontálné. H. objeveno bylo spektrálnou analysí ve chromosféře sluneční (Lockyer a Frankland 1868). Jest obsaženo (často vedle argonu) v některých minerálech (na př. cleveitu, monazitu, samarskitu, broggeritu, fergusonitu, malakonu a j., které obsahují obyčejně uran vedle yttria, thoria a ostatních vzácných zemin), dále jest přítomno v některých minerálných vodách, v plynech unikajících ze země a v malém množství i ve vzduchu (1 objem h-ia v 245.300 objemech vzduchu). Rovněž plyny unikající z vodných roztoků solí radiových obsahují h. vedle kysliku a vodíku. H. jest plyn bezbarvý, bez chuti a zápachu, který se neslučuje s jinými prvky. Hustota jeho jest 0·139 (vzhledem ke vzduchu = 1) čili bezmála 2·0 (vzhledem k $O = 16$). Jest to vedle vodíku nejlehčí známý plyn. Poměr jeho specifických tepel za konstantního tlaku a objemu rovná se 1·652—1·67 (Ramsay, Langlet) a tvoří tudíž h. jednoatomové molekuly. Atomová a molekulárná váha jeho jest 3·96, čili okrouhle 4. Jeho tepelný koeficient roztaživosti jest $\frac{1}{273{\cdot}03}$. Ve vodě se rozpouští měrou nepatrnou (100 objemů vody pohlcuje při 15° toliko 1·4 objemu h-ia), v alkoholu a benzolu se vůbec nerozpouští. H. dlouho vzdorovalo veškerým pokusům o jeho zkapalnění. Teprve před krátkou dobou zkapalnil je Kamerlingh-Onnes (1908) tím, že je zchladil tekutým vzduchem a vodíkem na —259° a pak je nechal expandovati z tlaku 100 atmosfér. Bod varu kapalného h-ia jest 4·3° absolutní škály (měřené na teploměru heliovém), hustota jeho 0·15. Kritická teptota jest o málo vyšší 5° absol., kritický tlak 2—3 atmosféry. — H. jeví ze všech známých plynů nejmenší exponent lomu, totiž 1·000034 (oproti vakuu). Má charakteristické spektrum, které obsahuje řadu čar, z nichž nejvíce vynikají dvě červené a jedna zářivě žlutá (dvojitá); slabší jsou čáry zelené, modré a violové. Jest to látka elementárná. Mnohonásobně provedenou frakciovanou diffusí pórovitými stěnami nedala se aspoň rozděliti v jednodušší součástky (Ramsay, Collie a Travers). Za nízkých teplot hodí se výborně za thermometrickou substanci pro teploměry určené k měření nízkých teplot. Za vyšších teplot proniká stěnami nádob křemenných. H. souvisí přímo s prvky radioaktivními. Rutherford a Geiger dokazují, že α-částice vysílané radiem jsou atomy h-a opatřené elek-

trickým nábojem. Také přítomnost jeho v minerálech souvisí prý s radioaktivními přeměnami (Strutt). *Bb.*

***Helkeřice** viz Valkeřice.

*von **Hellenbach-Chech** Lazar, filosof rak., viz Dodatky k XI. sv. Srv. C. v. Richter, Palingenesis od. Generationismus? (1888).

***Heller** Antonín Al., včelař čes. (* 1790 ve St. Hůrce u Jihlavy — † 1873). V Ronově u Přibyslavě, kde převzal továrnu na papír, zřídil si originální včelník, pro nějž zřizoval zvláštní úle; r. 1847 sestrojil úl z hmoty papírové. Napsal spis: *Krátké poukázání praktické k poznání a užívání nových oulů neb příbytků pro včely, pak nářadí potřebného a jak se má s včelami v nich zacházeti* (Jihlava, 1849).

***Heller** Hermann, spis. něm., viz Dodatky k XI. sv.

H. 12) Servác, žurnalista a spisovatel čes. Ze spisů později vydaných uvádíme: *Za vlády Prusů.* Román z r. 1866 (Praha, 1896).

H. 13) Jan, právník čes. Po přestěhování do Prahy koncem r. 1900 počíná nové, a to hlavní období H ovy činnosti literární. Českou akademií r. 1903 vydán spis jeho *Svépomocný prodej zboží.* R. 1905 v »Knihovně sborníku věd právních«: *Základové práva elektřiny.* Při sjezdu právnickém r. 1904 H. byl místopředsedou první sekce. Ke sjezdu přispěl prací: *Síly přírodní čili energie co předmět právní ochrany.* Jako spoluredaktor »Právníka« přičinil se o zvelebení »deníku« i »hovorny« a uveřejnil též delší monografická pojednání. Takovými jsou delší práce: r. 1901: *O rak. právu telefonním*, r. 1906: *Právní jednání všedního života a moderní promlčení*; *Pseudo-Gnaeus Flavius* a *Křišení přirozeného práva*; r. 1907: *Přetížení c. k. nejvyššího soudu a návrhy na nápravu*; *O postavení státních úředníků*; r. 1908: *O pseudonymu.* Kratších článků a lit. referátů jest veliký počet, jako r. 1902: *Účinek velkých kodifikaci na činnost vědeckou*; r. 1904: *Právo na vlastním obraze*; t r.: *Právo na vlastním jméně*; r. 1905: *Vývoz vzácných uměleckých děl*; r. 1906: *O povinném čili nuceném kontrahování*; *Macecha* atd. Něco z toho uveřejněno též německy »Zeitschft f. Not« a v »G.-Halle«. Konal mimo to časté přednášky v »Práv. Jednotě«.

***Heller** Karel, právník čes. (* 11. říj. 1866 v Praze), syn skladatele Ferdinanda H-a (v. t. 9). Vystudoval práva na české universitě, kde r. 1890 dosáhl hodnosti doktorské. Byl v soudní praxi, r. 1891 mag. konc. praktikantem, posléze věnoval se advokacii a r. 1900 otevřel kancelář v Praze. S drem Kadlcem vydal *Německo českou terminologii úřední a právnickou* Přispíval i do Ottova Slovníku Naučného.

***Heller** Ferdinand, právník čes. (* 1867 v Praze), bratr před. Studoval v Praze práva a dosáhl hodnosti doktorské R. 1901 otevřel advokátní kancelář v Praze. Přispíval do Ottova Slovníku Naučného.

***Heller** Julius, odborný spis. čes. (* 1846 ve Slabcích u Rakovníka). Absolvovav niž. reálku v Rakovníce, ústav učitel. v Praze, stal se učitelem v Kožlanech, potom v Lounech, kde posud jest řídícím učitelem. Napsal: *Dějiny lounského vinařství* (Louny, 1888); *České vinařství* (t., 1889); *České prostonárodní písně pro škol. mládež* (t., 1902). Mimo to přispíval drobnými články do časopisů učitel. i hospodářských.

***Hellhoffit**, též Grusonova třaskavina, skládá se z kys. dusičné a nitrobenzolu neb dinitrobenzolu. Vynalezena byla r. 1881 dělostřeleckým setníkem Hellhoffem v Berlíně. Jest to hustá tekutina barvy tmavočervené, spec. váhy 1 4, účinku podobného jako dynamit.

Hellich 3) Jan, archaeolog čes. Jako předseda spolku pro zbudování pomníku králi Jiřímu z Poděbrad rozvinul celou energii, tak že za krátko opatřeno 20.000 zl.; přičiněním a nákladem jeho znovu zřízen kostelíček »Havířský« za mostem v Poděbradech, r. 1903 založil museum ve svém rodišti a daroval tam své obsáhlé sbírky. Po léta obírá se historií svého rodného kraje a výsledek jeho studií a prací archiválních je celá řada článků roztroušených po časopisech; o sobě vyšly jeho historické práce: *Libice, knížecí sídlo Slavníkovo* (Poděbrady, 1901); *Obec Bobnice u Nymburka* (Bobnice, 1900); *Rod rytířů Vaváků z Adlar* (Nymburk, 1902); *Poděbrady po bitvě bělohorské*; *Pečky-Podblatní* a j. Pro obsáhlé dílo »Poděbradsko« ochotně převzal veliký díl práce. Nejvíce svých studií historických uložil do časopisu »Věstník Poděbradska«.

H. 4) Bohuslav, vzdav se universitní docentury v Praze, stal se r. 1904 řídícím lékařem v Opořanech, r. 1908 pak ředitelem ústavu pro choromyslné v Praze. Mimo práce dříve uvedené napsal: *O syringomyelii* (Thomayerova sbírka přednášek lék., 1891); *O heterotopiích a regeneraci hmot nervových v míše člověka* (»Rozpravy« Č. akad., 1893); *Příspěvky k normální i pathologické stavbě míchy* (»Sborník klinický«, 1902); *Praehistorické lebky v Čechách ze sbírky Musea král. Českého* (»Památky archeologické, 1898, 1899); *O lebce sv. Ludmily a kritická úvaha o staročeských lebkách do XIII. stol.* (t., 1902); *Lebky bulharské* (Sofia, 1905).

Hellmann Gustav, meteorolog, vydal dále: *Der grosse Staubfall vom 9—12. März 1901*; *Die Niederschläge in den norddeutschen Stromgebieten* (Berl., 1906, 3 sv.); zpracovával mapy dešťových srážek v prus. provinciích (8 d., 1899—1903), *Regenkarte von Deutschland* (t., 1906) a vydává *Neudrucke von Schriften und Karten uber Metereologie u. Erdmagnetismus* (t. od 1893 15 sv.).

Hellmer Jan Jiří, houslař čes., viz Dodatky k XI. sv.

***Hellmer** Edmund, sochař něm. (* 1850 ve Vídni), nabyl vzdělání na polytechnice ve Vídni a na umělecké akademii t. pod Bauerem a Gasserem, delší dobu meškal

v Římě, byl zaměstnán při dekorativních pracích na rotundě a hlavních budovách vídeňské výstavy r. 1874 a jest odtud činný při plastických výzdobách všech monumentálních budov ve Vídni. Tak pracoval pro justiční palác sochu *Austrie*; pro universitu sousoší *Filosofie a theologie*; pro parlamentní budovu sousoší *Císař František Josef I. udílí ústavu*; *Pomník Goethův* a j. V chrámě sv.-štěpánském jest od něho z bronzu a mramoru nádherný barokový *pomník na vítězství r. 1683 nad Turky*. Jest od r. 1879 professorem sochařství na víd. umělecké akademii. Napsal: *Lehrjahre in der Plastik* (1900).

Hellmesberger 3) Joseph, † 26. dub. 1907 ve Vídni.

* **Hellriegel** Fr. H., něm. chemik agrikulturní, † 24. září 1895 v Bernburce.

Hellwag Konrad, inženýr něm., † 1882 ve Vídni. Napsal: *Eisenbahn-Bau Normalien für die k. k. priv. Oesterr. Nordwestbahn* (Víd., 1875—76, 8 sv.); *Die Bahnachse und das Längenprofil der Gotthardbahn* (Curich, 1876). Po jeho smrti vyšlo: *Die Gotthardbahn. Mein Konflikt mit der Verwaltung* (1882).

* **Helm** Klementine, spis. něm. (v. Beyrich, str. 918*a*), † 1896.

Helmerding Karl, komik, † 20. pros. 1899 v Berlíně.

* **Helmhacker** Rudolf, geolog čes. (* 1841 v Rokycanech). Studoval universitu a techniku v Praze, techniku ve Vídni a horní akademii v Příbrami, byl v l. 1864—65 horním inženýrem v Nučicích, 1865—72 ve Zbejšově u Rosic na Moravě, r. 1872 stal se docentem mineralogie, geologie a palaeontologie na horní akademii v Lubně, r. 1874 mimořádným a 1875 řádným professorem tamtéž, ale odešel r. 1881 za horního inženýra do Sibiře. Nyní žije v Praze. V oboru mineralogie hlavní jeho prací jest krystallografická monografie: *Ueber Baryte des eisensteinführenden böhmischen Untersilurs, sowie der Steinkohlenformation und über Baryt im Allgemeinen* (»Denkschr. d. Akad.«, Vídeň, 1871); kromě toho uveřejnil řadu zpráv o nerostech rosických (popsal odtud válait, hmotu příbuznou asfaltu), příbramských, korutanských a j. v »Jahrbuch der geol. Reichsanstalt, »Lotos«, Berg- und hüttenmännisches Jahrbuch der k. k. Bergakademien« a v Tschermakových »Mineralogische und petrographische Mitteilungen«, seznam příbramských nerostů v »Živě« 1864 a poznámky o nalezištích nerostných ve svých spisech geologických. Z montanistických prací H-ových hlavní jsou: *Ložiště železných rud u Prahy a Berouna* (společně s J. Válou v »Archivě pro přír. výzkum Čech«, 1874, resp. 1877) a *Antimonbergbau von Milešov bei Krásná Hora in Böhmen* (»Berg- und hüttenmänn. Jahrbuch«, 1874), dále zprávy o rudních ložiskách u Lukaviček, Chříče, Něm. Brodu, na Uiále, o ložích uhelných atd. V sedmdesátých letech H. mapoval geologicky ve středních a východních Čechách, a výsledkem těchto jeho prací jsou spisy uveřejněné v »Archivu pro výzkum Čech«, samostatně: *Geognostický popis krajiny mezi Benešovem a Sázavou* (1874) a společně s Janem Krejčím: *Vysvětlení geologické mapy okolí Pražského* (1879) s mapou v měřítku 1:86.400 a *Vysvětlivky ku geologické mapě Hor Železných a okolních okrsků ve východních Čechách* (1881). *Fr. Sl-k.*

von **Helmholtz** Hermann, přírodozpytec něm. Souborně vyšly: *Wissenschaftliche Abhandlungen* (Lip., 1881—95, 3 sv.); *Vorlesungen über theoretische Physik* (t., 1897-1903) a *Vorträge u. Reden* (5. vyd. 1903, 2 sv.). — K lit. srv. Königsberger, Hermann v. H., Untersuchungen über d. Grundlagen d. Mathematik u. Mechanik (Lip., 1896) a Hermann v. H. (Brunšvik, 1902—3, 3 sv.); Gross, Rob. Mayer u. Hermann v. H. (1898); Conrat, Hermann v. H.' psychologische Anschauungen (1904).

* **Helmolt** Hans Ferdinand, historik něm. (* 1865 v Drážďanech). Studoval na universitě v Lipsku, kde působili na něho hlavně Lamprecht a Ratzel, a v Bonnu. R. 1892 vydal doktorskou dissertaci *Konig Ruprechts Zug nach Italien*. Od r. 1894 jest redaktorem bibliografického institutu v Lipsku. V l. 1899—1907 vydal za spolupracovnictví četných historiků devítisvazkové dějiny světové *Weltgeschichte*. Vadou díla jest nehistorické rozdělení látky podle geografických theorií, některé však části zpracovány jsou velmi zdařile.

Helsingborg, m. švédské, má 24.670 ob. (1900).

Helsingfors, hlavní m. Finska, má 100.812 obyv. (1903), mezi nimiž 53% Finův a 44·5% Švédů, ostatní jsou Rusové a Němci. Universita helsingforská měla na jaře 1908 2337 posluchačů, ze kterých bylo 478 žen. Na technice studovalo 346 posluchačů (1906). Pro historické museum staví se nová budova.

Helsingör, m. dánské, má 13.902 obyv. (1901).

Helvella, chřapáč, rod hub vřeckatých (*Ascomycetes*) a to terčoplodých (*Discomycetes*), z pododdělení chřapáčovitých (*Helvellinei*, *Helvellaceae*). Z čeledi vlastních chřapáčovitých (*Helvellacei*, *Helvelleae*). Laloky čepicovitého klobouku na povrchu hladké; tím liší se od příbuzného rodu *Gyromitra*, jehož druhy dříve do rodu H. kladeny byly. Důležitější jedlé druhy jsou: čepice biskupská (H. *infula* Schaeff.) s čepicí obyčejně barvy skořicové; ch. jeptiška (H. *monachella* Fr.) s kloboukem barvy obyčejně kaštanové, někdy také tmavohnědé neb i fialové, konečně černající; ch. svraštělý (H. *crispa* Fr.) s kloboukem bělavým neb žlutavým a třeněm s podélnými vyniklými žebry a hlubokými ryhami; ch. jamkatý (H. *lacunosa* Fr.) s kloboukem šedočerným a podobným třeněm jako předešlý. Chřapáče vůbec jsou jedlé a obyčejně rostou z jara a ve mnohých krajinách jsou ve veliké oblibě jako smrže (*Morchella*), jež náležejí do téže čeledi. *Bezděk.*

Hemicephalus viz Dodatky k XI. sv.

***Henckel** (Генкель) German Germanović, spis. rus. (* 1865), studoval semitské jazyky na fakultě vých. jazyků v Petrohradě a uveřejnil hojně prací z dějin literatury hebrejské, jako monografii *O Saadiji Gaoně* (Petr., 1895), překl. z Jos. Flavia *Judějskija drevnosti* (t., 1899) a *O drevnosti jevrejskago naroda* (t., 1895), dále *Ueber die Möglichkeit eines semit. Ursprungs des Dithyrambus* (t., 1895) a j. Přeložil z Hommela *Istorija drevn. Vostoka*, z Bezolda *Istorija Assiriji i Vaviloniji* a mn. j.

***Henckell** Karl, moderní lyrik něm. (* 1864 v Hannoveru), po filosofických studiích v Heidelberce a v Berlíně věnoval se výhradně literatuře, účastnil se jako vydavatel manifestačního spisu »Moderne Dichtercharaktere« (1884), jako přednašeč i socialistický řečník sociálněliterárního převratu 80tých let, odešel do Curichu, kde byl knihkupcem, pořádal tu přednášky o moderní literatuře; nyní žije v Charlottenburce. H. jest talent výlučně lyrický kypící odvahou mládí a vzdávající se stejně vášnivě vznětům politického života i přírodním dojmům; teprve v mužných letech H. stal se z tendenčního bouřliváka a socialistického pěvce jemným básníkem přírody Goetheova posvěcení a monistického povědomí. Hlavní jeho sbírky veršů jsou: *Poetisches Skizzenbuch* (1885); *Strophen* (1886); *Amselrufe* (1888); *Diorama* (1890); *Trutznachtigall* (1891); *Aus meinem Liederbuche* (1892); *Zwischenspiel* (1894); *Gesammelte Gedichte* (1898); *Neues Leben* (1900); *Ausgewählte Gedichte* (1903); *Gipfel und Gründe* (1904); *Schwingungen* (1907). Mnohé z nich byly svou dobou pro socialistickou tendenci v Německu zakázány. Z přednášek o moderní poesii vzešly knihy: *Moderne Dichterabende* (1895) a *Deutsche Dichter seit Heine* (1907), vynikající důvěrně osobním vztahem k předmětu. *AN.*

***Hendrych** Jaroslav, pseud. Z. Harden, básník a spis. čes. (* 1875 v Praze). Gymnasium a práva vystudoval v Praze, kde r. 1898 povýšen na doktora práv. Ještě t. r. vstoupil do praxe k místodržitelství, kde nyní jest okr. kommissařem. Literárně po prvé vystoupil na veřejnost několika básněmi v »Lumíru«, potom ve »Volných Směrech« a v »Rozhledech«; o sobě vydal dvě sbírky básní: *Mně stůně mládí* (Praha, 1900) a *Žaltář* (t., 1901). Pro večery »Mladého sdružení« sepsal a upravil několik scén.

von **Henk** Ludw., viceadmirál něm., † 1894.

Henke 6) Wilhelm, anatom něm., † 1896.

***Henkelt**, pseudonym Josefa Jiřího Kolara.

Henley [henli] William Ernest, básník angl. (* 1849 v Gloucestru — † 1903), byl v l. 1877—95 žurnalisticky činný. Do té doby spadá první jeho sbírka lyrických básní *A book of verses* (1888); úspěchu rozhodného došel sbírkou *London voluntaries* (1893) a *Poems* (1898). Dále vydal sbírku rozprav *Views and Reviews* (2. vyd. 1892); *Tudor translations*; *Lyra heroica* (1892); *English lyrics: Chaucer to Poe* (1897) a j.

Henneberg 2) Joh. W., prof. hospodářské chemie, † 1890 v Greene.

Hennebert Eugène, vojenský spis. fr., † 1896 ve Versaillích.

***Hennebiqueova stavba** [enbík-] viz Železobétonové konstrukce.

***Henneguy** [engy] Louis Félix, embryolog a histolog franc. (* 1850 v Paříži). Studoval na lyceu Henri IV. a v Montpellieru, r. 1875 promovován doktorem lékařství, 1888 doktorem ès sciences naturelles. V l. 1881 až 1899 byl praeparátorem na Collège de France, v l. 1887—99 chargé de cours tamže. S Ranvierem redigoval »Archives d'Anatomie microscopique« a napsal: *Étude physiologique sur l'action des poisons* (1875); *Divisions des cellules embryonnaires chez les vertébrés*; *Traité des methodes techniques de l'anatomie microscopique* (1887—96—1902); *Recherches sur le dévéloppement des poissons osseux*; *Embryogénie de la truite* (doktorská these 1888) a j. Nyní H. je professorem na Collège de France, na École nationale d'agriculture v Grignonu a École nationale d'horticulture ve Versaillích, pak ředitelem laboratoře cytologické na École des hautes études.

Hennequin 3) Émile. Do češť. přeloženo dále: *Vědecká kritika*, přel. F. V. Krejčí (Praha, 1897).

Henner 1) Jean J., malíř franc., † 23. čce 1905 v Paříži.

H. 2) Kamil, kanonista český. R. 1900 jmenován řádným professorem české fakulty právnické, r. 1902 a 1908 byl jejím děkanem; r. 1904 zvolen dopisujícím, r. 1907 mimořádným členem České akademie. Jako dřívější professor Československé akademie obchodní v Praze zůstal věren obchodnímu školství a zastával úřad interního dozorce paedagogického na řečené akademii (od r. 1900) a na dvoutřídní škole Nového obchodního gremia v Praze (od r. 1903), kteréhožto úkolu se vzdal, když byl r. 1908 jmenován c. k. inspektorem českých vyšších škol obchodních v Čechách a na Moravě. Od r. 1892 jest členem zkušební kommisse pro kandidáty obchodních akademií a od r. 1902 předsedou správního výboru Hlávkových studentských kollejí. Další jeho publikace jsou: *Různění překážek manželských na veřejné a soukromé není kanonické* (Praha, 1899); *K nauce o rozdělování překážek manželských* (»Právník«, 1899); *Několik slov ku pěstění církevního práva* (»Sborník věd právních a státních«, 1901); *Úvod do uherského práva manželského* (t., 1904, svazek zvláštní: Pocta Randova); *O uherském právu manželském* (t., 1905; dvě poslední pojednání vyšla společně a samostatně pod názvem pojednání druhého, v Praze, 1904); *Poměr mezi státem a církví v Rakousku* (»Čes. Politika«, XXVIII. kniha Laichterova výboru spisů poučných; též zvláště, 1906); *Znovuzřízení kurie římské* (»Sborník«, 1909). V Mischler-Ulbri-

chove »Oesterr. Staatsworterbuch« (2. vyd., 1905 a sl.) uveřejnil tyto stati: *Amortisationsgesetze*; *Bischöfe*; *Interkonfessionelle Verhältnisse*; *Rechtsstellung der katholischen Kirche in Oesterreich*; *Rechtsstellung des Klerus*; *Konkordate*; *Pfarrer*; *Religionsgesellschaften* a *Religionsunterricht*). Referáty a zprávy ve »Sborníku«, články v Ottově Slovníku Naučném.

Hennings Joh. Fr., malíř, † 1899 v Mnichově.

* **Henningsova** Betty (roz. Betty Mathilde Schnell), slavná herečka dánská (* 26. říj. 1850 v Kodani), proslula nejen doma, ale i za hranicemi své vlasti především jako dokonalá představitelka žen Ibsenových. Byvši v dětství dána do balletní školy královského divadla kodaňského, upoutala záhy nejen svou gracií, ale i příjemným hláskem, tak že jí svěřovány také zpěvní dětské partie. Dospěvši 16 let, byla svým znamenitým balletním učitelem Bournonvillem vybrána pro hlavní rolli v dánském balletě »Valdemaru«, a to byl první její veliký úspěch na scéně. Tělesné její konstituci nesvědčilo však příliš namáhavé zaměstnání balletní, a proto ráda poslechla přátelských pokynů, aby se zkusila v činohře. R. 1870 debutovala v Molièreově »Škole žen«, a tímto výkonem bylo rozhodnuto o její budoucnosti. Všechny krásné vlastnosti, jež tímto výkonem projevila, zůstaly jí věrny po všechnu dobu divadelní činnosti, a když r. 1908 po 37leté působnosti rozloučila se v téže rolli s kodaňským obecenstvem, uznávalo se všeobecně, že svěžest jejího výkonu nijak neutrpěla životním s stárnutím. Druhým velikým úspěchem Betty Schnellové, jež r. 1879 provdala se za kand. phil. Henrika Hennigse, byla t. r. kreace Ibsenovy Nory v proslulé hře »Et Dukkehjem«. Betty H. první stvořila tuto nejpopulárnější ženu Ibsenovu, a odtud počala se její sláva jakožto ibsenistky. Hrajíc jinak obsáhlý repertoire klassický i moderní, v němž však graciésní a vniterné rolle vždy předstihovaly svou dokonalostí rolle tragické, dobyla si nejen doma, nýbrž i za hranicemi nejslavnějšího jména právě ve hrách Ibsenových, a vedle Nory zvláště Hedvika v »Divoké kachně« a poslední dobou paní Alvingová v »Strašidlech« proslavily její jméno. Těmito výkony oslnila také cizinu; r. 1902 hrála po prvé s velikým úspěchem v Berlíně, a r. 1904 zavítala k několika pohostinským hrám na Národním divadle do Prahy, kdež především její výkon v »Divoké kachně« byl svorně uznán za jeden z největších divadelních výkonů vůbec. Z té doby pochází také stať o Betty H-vé v »Literární pozůstalosti Hany Kvapilové«, kdež umělecký naturel dánské herečky vylíčen nejvýstižněji. R. 1908 H. opustila engagement u královského divadla v Kodani, uchýlivši se od té doby do soukromého života a odhodlávajíc se jen občas k pohostinským hrám svých nejproslulejších rollí.

* **Henriettin ostrov** viz De Longovy ostrovy (Dopl.).

* **Henry** v elektr. viz Elektrické jednotky (Dopl.), str. 348 *b*.

Henry Prosper, hvězdář franc., † následkem pádu v Alpách 25. čce 1903. — H. Paul, bratr před., † 7. led. 1905 v Paříži.

* **Henry** René, spis. a publicista franc. (* 1871 v Limoges). Pochází ze staré rodiny původu limousinského a lotrinského, mezi jejíž předky se zaznamenává slavný generál Jourdan. Studoval v Limoges, navštěvoval právnickou fakultu v Paříži a vysokou školu věd politických a r. 1895 dosáhl hodnosti doktorské a diplomu vysoké školy věd politických. Podnikl řadu studijních cest po Evropě. R. 1897 byl vyslán do Anglie jako člen studijní výpravy ministerstva orby. Velmi často zajížděl do zemí slovanských, procestoval Rusko, Balkán a Rakousko. Několikráte byl v Čechách a náleží ve Francii mezi nejdůkladnější znalce věcí slovanských. Některé cesty podnikl jako zástupce žurnálu »Temps« a jako konferencier vysoké školy věd politických. Rozsáhlá je jeho činnost spisovatelská. Vydal: *La petite propriété rurale en France* (1895); *La Suisse et la question des langues* (1897); *La question russe* (1907); *Empire ottoman et États balcaniques* (1908); *Questions d'Autriche-Hongrie et Question d'Orient* (1904; vyznamenáno cenou Akademie francouzské); *Des monts de Bohême au golfe Persique* (1908). H. je spolupracovníkem časopisu »Temps«, »Liberté«, »Revue bleue«, »Correspondent«, »L'Illustration«, »Questions diplomatiques et coloniales«, »Annales des sciences politiques« atd. V letech 1898—1902 byl tajemníkem Pavla Deschanela, presidenta sněmovny. R. 1898 byl jmenován generálním sekretářem Společnosti bývalých žáků vysoké školy věd politických a na téže škole byl r. 1908 jmenován professorem zeměpisu ethnografického. H. přispěl svou záslužnou činností literární ke značnému rozšíření znalosti věcí českých a slovanských ve Francii.

* **Hense** Otto, klass. filolog něm. (* 1845 v Halberstadtě). Studoval klass. filologii v l. 1864—68 v Lipsku, Erlankách a Halle, potom byl učitelem na ústavě Francklově, r. 1872 habilitoval se na tamní universitě, od r. 1876 byl řád. professorem ve Freiburce v Bad.; r. 1908 odešel na odpočinek. Vydal: *Teletis reliquiae* (Freiburg v Br., 1889); *Stobaiovo Florilegium* (spolu s C. Wachsmuthem, Berl., 1884—94), *Senekovy Listy* (Lip., 1898) a *Zlomky Musonia Rufa* (t., 1905). Mimo to sepsal: *Exercitationes criticae in Euripidis fabulas* (1868); *Heliodoreische Untersuchungen* (1870); *Kritische Blätter* (1872); *De Juba artigrapho* (Acta societatis philologae Lipsiensis, díl IV., Lip., 1875); *De Ionis fabulae Euripideae partibus choricis* (1876); *Der Chor des Sophokles* (1877); *Studien zu Sophokles* (Lip., 1880); *De Stobaei Florilegii excerptis Bruxellensibus* (1882); *Die Modificirung der Maske in der griech. Tragödie* (2. vyd., Freib. v B., 1905).

Konečně opatřil 2. edici Schneidewinova vydání Aischylova Agamemnona s něm. kommentářem (Berl., 1883).

***Hepřík** Alois Em., novinář čes. (* 1849 v Kolíně — † 27. pros. 1903 na Smíchově). Studoval reálku a byl úředníkem Rak.-uher. státní dráhy v Podmoklích. Později redigoval »Jizerana« v Ml. Boleslavi a »Polabana« v Hradci Kr. Potom přestoupil do redakce »Hlasu Národa«. Byl po nějaký čas vídeňským zpravodajem »Hlasu Národa«, načež redigoval rubriku národohospodářskou a místní zprávy. Byl též belletristicky činný a napsal řadu článků původních a přeložil několik románů.

***Herain** Jan, stavební archivář král. hl. m. Prahy a c. k. konservátor (* 14. kv. 1848 v Hořovicích). Vychodiv obecnou školu v rodišti, složil v l. 1861—63 zkoušky jako externista na reálce v Příbrami, načež vstoupil do praxe k staviteli Alfr. Hartmanovi v Hořovicích. R. 1867 odebral se do Prahy, kde byl kresličem u inž. Jana Kruliše až do jara r. 1870, načež byl zaměstnán při přestavbě Strousbergova zámku na Zbirově. Na podzim r. 1870 za účelem zdokonalení vstoupil na českou polytechniku, kde studoval dva roky a složil zkoušky s výborným prospěchem z pozemního stavitelství a z architektury. Po studiích vstoupil r. 1872 k civilnímu architektu Jos. Slovákovi v Karl. Varech, u něhož byl zaměstnán jako stavbyvedoucí až do r. 1874. V červnu 1876 přijal místo stavebního inženýra u firmy Novák a Jahn v Praze, kde setrval až do konce r. 1903, byv od r. 1895 vrchním inženýrem a přednostou oddělení stavebního. V době této působnosti vypracoval četné plány pivovarův a pod. Tak zvláště podle jeho plánů byly zbudovány velké *pivovary v Čes. Budějovicích* (český akciový), *na Král. Vinohradech*, *v Holešovicích*, *v Bráníku* u Prahy, *v Mor. Ostravě*, *Litovli* (na Moravě). Byv v úředním svém postavení velmi často vysílán na venek za příčinou staveb a zřízení pivovarů, procestoval nejen země koruny České, ale i Polsko, Bukovinu, Uhry, obojí Rakousy, Štýrsko, Krajinu, Chorvatsko, Srbsko, Bulharsko a Rumelii, čímž nabyl vítané příležitosti k poznání tamních památek a obyčejů lidových a tak své vědomosti v těchto oborech platně rozhojnil. R. 1884 složil zkoušku stavitelskou a pro svou působnost byl r. 1892 jmenován c. k. konservátorem; r. 1897 podnikl studijní cestu po Italii. Na podzim r. 1901 byl v Praze III. ve druhém sboru zvolen do obecního zastupitelstva pražského, kde setrval do podzimu 1903; 1. led. 1904 přijal nově systemisovaný úřad stavebního archiváře kr. hl. m. Prahy. Mimo to působí od r. 1887 jako člen kuratoria Musea kr. hl. m. Prahy, od r. 1893 ve výboru Jednoty pro obnovu kláštera bl. Anežky, od r. 1894 ve výboru Soupisné kommisse kr. hl. m. Prahy, od r. 1896 ve výboru Ústř. Matice škol., od r. 1896 jako starosta »Společnosti přátel starožitností českých v Praze«, je horlivým zástupcem myšlenky staropražské a ze zakladatelů »Klubu za Starou Prahu«; od r. 1898 jest referentem Zemské kommisse archaeol. při zemském výboru; od r. 1899 přísedícím Archaeol. kommisse čes. akademie, od r. 1900 ve výboru Jednoty pro dostavení dómu sv. Víta, od r. 1903 zasedá v kommissi pro úpravu a dokončení prací na hradě Karlšteině. Byl též činný i v umělecké kommissi r. 1896 při obci pražské zřízené, ale již r. 1898 se rozšedší. Na zem. jub. výstavě 1891 působil ve výboru oddělení uměleckého a retrospektivního, na výstavě národopisné 1895 byl ve výboru hlavním i v retrospektivním a dal zde podnět ke zbudování »Staré Prahy« (rynečku s kostelem sv. Linharta v XVII. stol.), jež byla přední attrakcí výstavní. Na výstavě architektury a inženýrství 1898 byl předsedou oddělení retrospektivního a dal myšlenku k panoramatu »Bitvy u Lipan«, provedenému L. Maroldem a V. Jansou. Při sletu všesokolském 1907 v Praze navrhl thema »Porážka císaře Sigmunda Janem Žižkou u Něm. Brodu r. 1422« k turnaji šachovému. Na jub. výstavě obch. komory 1908 vystavil v pavilloně m. Prahy 355 fotografií pražských portálů ze své sbírky a jako jednatel Soupisné kommisse vystavil i její sbírky, jež svou soubornosti velmi se líbily. K 300leté slavnosti úmrtí Tychona Brahe (24. říj. 1901), kterou pořádala obec pražská, H. byl pověřen vedením opravy náhrobku Tychonova v kostele týnském a jemu podařilo se 24. čna 1901 zjistiti zbytky mrtvoly Tychonovy zvláště podle umělého nosu, kteréhož Brahe užíval. H. jest i literárně činný v oboru uměleckém a historicko uměleckém. Podal mnoho zpráv o působení výtv. umělců v Čechách, psal do »Světozora«, »Památek archaeolog.«, »Zl. Prahy«, »Zpráv Spolku architektů a inž.«, »Technického Obzoru«, »Čas. Společnosti přátel starožitností českých v Praze«; zde mimo jiné uveřejnil i tyto větší práce, vydané i o sobě: *Kaple sv. Lazara na Nov. Městě Pražském* (1901); *O Vyšehradě starém i novějším. Vykopané zbytky rom. kaple sv. Vavřince na Vyšehradě* (1904); *Bronzová fontána v král. zahradě na hradě Pražském*; *Brána Písecká či Bruská na Malé Straně v Praze* (1905). Po smrti Ed. Herolda pokračoval v jeho »Malebných cestách po Praze«, ale díla nedokončil pro práce jiné. Ke sbírce 100 aquarellů »Stará Praha« od Václ. Jansy psal text k obr. č. 1—75 a 81. V díle »Staroměstský rynk v Praze« od dra Teige a H-a, dílu I. psal H. str. 30—201. Na podzim 1908 napsal text k dílu »Karlův most«, jež vyšlo jako praemie Uměl. besedy na r. 1909. Přispíval též do Ottova Slovníku Naučného.

Héraion. Výsledky výkopů konaných v H u argivském americkou školou archaeologickou řízením Ch. Waldsteinovým publikovány jsou v díle Waldsteinově: The Argive Heraeum (Boston, 1902—4, 2 d.).

* **Heraklin**, třaskavina, jež trhanou massu pouze drtí, ne kolem a do výše rozhazuje, dřevěné piliny 15 dílů impregnují se v roztoku 30 vody, 0·5 kyseliny pikrové, 0·5 ledku; po usušení se smísí se 17·5 ledku draselnatého, tolikéž ledku sodnatého a 7·5 síry; něm. patent Dickerhoffův.

Heráleo, má 125 d., 931 obyv. č., 9 něm. (1900), žel. stanici na trati Něm. Brod-Humpolec, sklárnu.

* **Heran** František, spis. čes. (* 1865 v Sedlčanech). Po studiích na niž. reálce a učitelském ústavě v Praze učiteloval na různých místech, posléze (od r. 1892) v Kralupech n. Vlt. Napsal: *O písni národní se zřetelem na naši dobu* (Praha, 1895); *O mravně zpustlé mládeži, toho příčinách a nápravě* (t., 1897); *Čtenáři »Oznamovatele«*, jednoaktovka (Karlín, 1891) a drama *Na podzim* (v rukopise). Býval spolupracovníkem »Učitel. Novin«, »Čes. Školy« a jiných časopisů paedagogických.

Herben Jan. K týdeníku »Času«, jenž r. 1894 stal se jeho vlastnictvím, založil r. 1896 belletristickou přílohu, která r. 1900 proměnila se v samostatný týdeník »Besedy Času«. Týdeník sám proměnil 1. led. 1900 v obdeník a 1. říj. t. r. v deník. Nemaje dosti prostředků k vydávání denního listu, H. postoupil deník »Čas« 1. led. 1906 družstvu »Pokrok«, jehož nakladem od té doby vychází rozšířen o středové přílohy vědecké. »Týdeník Čas« vycházel vedle deníku do konce r. 1907. Při »Času« založil *knihovnu*, ve které vyšly Masarykovy spisy: Česká otázka; Naše nynější krise; Jan Hus; Macharovi Boží bojovníci, dva svazky jeho Feuilletonů a Konfese literáta; Jungovy Půl roku v caiské říši a Rodina Petra Běla; Petra Bezruče Slezské číslo; Hráč Dostojevského; Foma Gordějev Gorkého; Strackova: Krev ve víře a pověře lidstva; Kunte, Cesty, kterými jsem šel. Mimo to založil *Knihovničku Času*, knihovnu drobných brošur, v níž vyšlo na 50 čísel. R. 1898 vydal prvý díl politických pamětí *Deset let proti proudu*, r. 1902 knihu *Bratr Jan Paleček*; r. 1907 knihu belletrie *Hostišov*, r. 1908 vyšlo 2. vyd. *Pokolení* (Telč), k němuž připsal třetí i nový díl s událostmi do konce XIX. stol.

* **Herbenová** Bronislava, rozená Foustková, choť před. (* 20. říj. 1861 v Brně), r. 1870 přestěhovala se s otcem Vil. Foustkou do Prahy, kdež vzdělávala se na městské vyšší dívčí škole a na c. k. čes. ústavě učitelek. V l. 1880—91 byla učitelkou na obecných školách v Karlíně a na Kr. Vinohradech. R. 1892 provdala se za spisovatele Jana Herbena. Vedle překladů z francouzštiny v Šimáčkově »Světozoru« a po časopisech rozptýlených přeložila z ruštiny I. A. Gončarova »Obyčejnou historii« (v Ottově »Ruské knihovně«), celou prosu A. N. Apuchtina (nákl. »Času«), objemné dílo L. Melšina »Ve světě vyvržených«, zápisky bývalého sibiřského vyhnance. Mimo to přeložila drobné práce ruských spisovatelů: Grigoroviče, Turgeněva, Dostojevského (»Žně z literatur« sv. XIV.: Dostojevskij). Jako spolupracovnice »Dětského koutku« v »Besedách Času« uspořádala z desíti ročníků »Besed Času« trojdílnou čítanku pro mládež *Dětský Koutek*, vydanou r. 1907. Některé původní povídky otištěny v »Besedách Času«.

Herberstein Ludvík, hrabě, † 1902 v Berlině. Byl vůdcem střední strany velkostatkářské na sněmě moravském.

Herbert 5) J. R., malíř angl., † 1890.

* **Herbertson** [hörb'rtsn] Andrew J., zeměpisec angl. (* v Galashielsu ve Skotsku), studoval na universitě ve Freiburce (v Bad.) a v Paříži; jest od 1905 lektorem zeměpisu na univers. v Oxfordě. Vydal: *Atlas of Meteorology* (částečně sám zpracoval); *Distribution of Rainfall* (1901); *Commercial Geography of the Woorld* (1903); *Handbook of Geography* (1907), vedle četných prací drobnějších. Vydává časopis »Geographical Teacher«; *Descriptive Geography* (1902—6, 6 sv.); *The Oxford Geographies* (1906—7). Společně se svou chotí vydal: *Man and his Work* (1899, »Člověk a jeho dílo«, přeložil do češtiny St. Nikolau, Praha, Otto, 1905).

Herbette Jules G., diplomat franc., odvolán r. 1896 z vyslanectva v Berlíně. Nástupcem jeho stal se markýz de Noailles; H. † 1901.

Hercen 2) Aleksandr, fysiolog rus., † 1906 v Lausanne.

* **Herculina** [-ku-], poměrně jasná planetoida, objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 20. dub. 1904. Označení (532).

* **Hercynia**, planetoida, byla objevena fotograficky M. Wolfem a A. Schwassmannem v Heidelberce 21. září 1900. Její označení (458).

* **Herczeg** Ferenc, romanopisec maďarský (* 12. září 1863 ve Vršci v jižních Uhrách). Rediguje illustrovaný týdeník »Uj Idok« (Nové Časy). Vynikl velmi záhy jako obratný novellista sbírkami novell: *Mutamur*; *Arianna*; *Az elso fecske* (První vlaštovka); pak romány: *Simon Zsuzsa* (Zuzana Šimonová), *Gyurkovics leányok* (Dcery Ďurkovićovy); *Gyurkovics fiúk* (Synové Ďurkovičovi); *Fenn és lenn* (Nahoře a dole); *Szabolcs házassága* (Manželství Sabolčovo). Všecky tyto knihy byly přeloženy do češtiny. Pokračováním cyklu o Ďurkovičích jsou další romány: *Gyurka és Sándor* (Jirka a Alexandr); *Andor és András* (Ondra a Ondřej). V románě *Pogányok* (Pohani) odbočil od oblíbeného svého společenského vypravování z doby přítomné a líčí v něm dobu příchodu svého národa do Evropy. Z téže doby jest drama *Bizánc*. Z ostatních románových prací jeho uvádíme: *Egy leány története* (Příběh dívky); *Idegenek között* (Mezi cizinci); *A honszerző* (Dobyvatel vlasti); *Lélekrablás* (Loupež duši) H. vynikl i jako spisovatel dramatický; sepsal řadu veseloher; »Promluvte s mamá« (Ďurkovičovy dcery) jest známa i v českém překladě. — H. jest členem uherské Akademie věd a umění, řádným členem Spo-

lečnosti Kisfaludyovy a předsedou Společnosti Petofiho.

Herčík 2) Ferdinand. R. 1900 byl povolán kuratoriem uměl.-prům. musea v Praze, aby provedl 6 velikých nástěnných obrazů ve schodišti budovy musejní, jimiž allegorisoval různá odvětví uměl. průmyslu. R. 1905 jmenován byl po † Fel. Jeneweinovi professorem na české technice v Brně. Jeho životopis a reprodukce jeho prací publikovány byly v III. ročníku časopisu »Díla« (1905). Z H-ových podobizen vyniká portrait prof. *Reinsberga* pro universitu malovaný, pak veliký portrait † pí. *Voitlové*. V Praze vystavoval r. 1907 *Interieur Svatovítského chrámu*.

de **Heredia** 2) José Maria, básník franc., † 1905 v Paříži. Jeho básnický profil načrtl Jaroslav Vrchlický v knize »Nové studie a podobizny« (1892) a celou sbírku »Trofeje« přeložil rozměrem originálu Jan Žeranovský (»Sborník světové poesie«, č. 68, Praha, 1900).

***Herfort** Karel, lékař čes. (* 8. srpna 1871 v Praze). Absolvovav malostranské něm. gymnasium v Praze a lékařská studia na české universitě, zabýval se zprvu studiemi embryologickými a stal se r. 1895 assistentem při českém ústavě fysiologickém. Věnovav se pak studiu chorob duševních stal se r. 1902 domácím lékařem a pak ředitelem Ernestina, ústavu pro výchovu a ošetřování slabomyslných dítek v Praze, r. 1906 pak docentem hygieny a somatologie při českém ústavě pro vzdělání učitelů v Praze. Za odborným studiem embryologickým i aby zevrubně seznal ústavy a školy pro slabomyslné děti, vykonal větší vědecké cesty a mimo drobnější práce napsal zvlášť: *Zrání a oplození vajíčka obratlovčího* (»Čas. lék. čes.«, 1898); *Pathol. anatomie idiotie* (t., 1909, též něm.); *O zařízení a vedení ústavů pro slabomyslné* (»Revue v neurologii«, 1906; též něm.); *Druhá rakouská konference péče pro slabomyslné ve Vídni* (t., 1906); *Konference pro slabomyslnictví a pomocné školství v Saské Kamenici* (»Paedag. Rozhledy«, 1908); *Dr. Karel Amerling* (t., 1908; též něm.); *O příčinách idiotie* (t., 1908); *Úvod do studia dítěte slabomyslného* (t., 1909); *Der Reifungsprocess im Ei von Petromyzon fluviatilis* (»Anat. Anzeiger«, 1903); *Die Conjugation der Vorkerne und die erste Furchungsspindel im Ei von Petromyzon fluviatilis* (t., 1899); *Die Reifung und Befruchtung des Eies von Petromyzon fluviatilis* (»Archiv f. mikrosk. Anat.«, 1900).

Hering 6) Frant. A., ředitel továrny Ringhofferovy, napsal: *Cestovní upomínky z Ameriky* (Praha, 1897).

Hérisson 2) Maurice, spis. franc., † 9. kv. 1898 v Constantine v Alž.

Herites František, spisovatel čes., nyní redaktor časopisu »Máj«. Z dalších jeho spisů vyšlo o sobě: *Návštěvy* (Praha, 1896, »Sal. bibliotheka«, sv. 96); *Bůh v lidu* (t., 1896, »Kabinet. knihovna«); *Měšťanská šlechta* (t., 1897, »Ottova Lacin. knihovna nár.«, sv. 146); *Na niti humoru* (t., 1897); *Vrásky duše* (t., 1897); *Vlny života* (t., 1900, »Ottova Lac. knihovna národ.«, sv. 179); *Nálady a zátiší* (t., 1901); *Pěkná hodinka* (t., 1902); *Vodňanské vzpomínky* (t., 1904); *Botanická pohádka* (1906) a do Ottových »Čech« napsal několik partií z jihozápadních Čech (t., 1893). Souborné vydání všech spisů H-ových počalo vycházeti počátkem června r. 1908 nákladem J. Otty v Praze.

***Heritesová** Marie, houslistka čes., dcera před. (* 1883 ve Vodňanech), absolvovala s prospěchem výborným pražskou konservatoř na proslulé škole prof. Otokara Ševčíka, jehož byla vůbec první žačkou. Koncertovala v Praze a po celých Čechách a Moravě, jakož po slovanském jihu, ve Vídni, Budapešti, Paříži a Londýně; na Rusi se slavnou carskou solistkou pí. Marií Gorlenko-Dolinou měla řadu vynikajících koncertů; na světové výstavě v St. Louis hrála o českém dni 6. srpna 1904, i následovaly koncerty v čelných městech Spoj. Obcí. M. H. provdala se za českého velkoprůmyslníka a spisovatele Jos. E. Kohna (Korna) v Bay City, Mich. V přední anglo-americké společnosti těší se pozornosti jako opravdová, hluboká umělkyně.

Herkner 2) Heinrich, publicista něm., napsal ještě: *Das Frauenstudium d. Nationalökonomie* (1899, do češt. přel. Olga Preissová, Ženy a studium národohospodářské, Praha, 1900); pak *Die Arbeitsfreude in Theorie und Praxis der Volkswirtschaft* (1905). Dr. J. E. Salaba přeložil jeho »Dělnickou otázku« (Praha, 1899) a »Sociální hnutí v Anglii (t., 1898). H. jest od r. 1907 prof. nár. hospodářství na technice v Berlíně. Povolání na techniku pražskou r. 1904 odmítl.

Herloš J. K. Narodil se r. 1802, byl syn krejčího; kmotrem mu byl otec K. Sladkovského. Křtěn byl Karel Bor. Šebestián (v. Jan Herain, »Nár. Politika« ze dne 13. září 1904).

***Herman** František, spis. čes. (* 1871 ve Slaném). Studoval na gymnasiu ve svém rodišti a na práv. fakultě čes. v Praze, kde r. 1894 povýšen na doktora práv. Od r. 1906 je konceptním úředníkem obce pražské. Mimo různé odborné a belletristické články roztroušené po časopisech o sobě vydal: *Ženská otázka sociální, význam její a způsoby jejího řešení* (Praha, 1899); *Anarchisté a jejich učení* (t., 1900); pak dramata: *Zachycen proudem* (Slaný, 1903); *Štědrý den* (Praha, 1904); *Dobrodinci* (t., 1905); *Železný kruh* (t., 1909); *Vysněné štěstí* (t., 1909).

Heřman 2) Jan, malíř čes., † 5. čna 1904 v Praze (na Malé straně). Účastnil se opravných prací na Karlšteině.

***Hermanson** Robert Fredrik, právník a politik finský (* 1846 v Uleåborgu). Stal se r. 1881 docentem a 1884 professorem práv na universitě v Helsingforsu a přednáší tam až posud státní a policejní právo a komorní vědu. Od r. 1897 byl členem stavovského zemského sněmu a hrál zvláště za

mimořádného jeho zasedání r. 1899 vynikající roli. V list. 1904 stal se členem ruskofinské kommisse pro otázku obmezení místní působnosti manifestu ze 3. (15.) ún. 1899 o obecném říšském zákonodárství. Z prací jeho jsou hlavní: *Om lagstiftningen, dess begrepp och förhallende till andra statliga funktioner* (O zákonodárství, pojmu o něm a o poměru jeho k jiným státním funkcím, 1881; dokt. dissertace); *Om Finlands ständer, deras förhallande till monarken och folket* (O finském sněmu, jeho poměru k panovníkovi a národu, 1884; professorská dissert.); *Finlands statsrättsliga ställning* (Státoprávní postavení Finska, 1892; ve spise tomto se dokazuje, že Finsko jest autonomní, avšak nesouverainní stát); *Bemötande i fråga om Finlands stattsrättsliga ställning* (1894); *Ein Beitrag zur Beurteilung der staatsrechtlichen Stellung des Grossfürstentums Finnland* (Lip., 1900). Ve »Věst. Jevropy« H. uveřejnil r. 1890 stať *Po voprosu o zakonach Finljandiji*, vyvolanou literárním vystoupením finofobů proti finské autonomii.

Hermant 2) Abel, spis. franc., napsal ještě memoiry jakožto dějiny moderní společnosti: *Souvenirs du Vicomte de Courpière par un témoin*; *Monsieur de Courpière marié*; *Confession d'un enfant d'hier*; *Confession d'un homme d'aujourd hui* (1903), obé jakási filosofická autobiografie trvalé ceny; *Les grands Bourgeois* (1906); *La Discorde* (1907), pak divadla: *la Meute* (1896), kterýž kus způsobil mu souboj s vévodou Zaháňským, *la Carriere* (1897); *les Transatlantiques* (1898), satira na sňatky franc. aristokratů s bohatými Američankami; *le Faubourg* (1899); *l'Empreinte*; *Sylvie ou la Curieuse d'Amour* (1900), jeho nejlepší kus z doby revoluce; *l'Esbrouffe* (1904); *La Belle Madame Héber*; *Chaîne anglaise* (s Camillem Oudinotem); *les Jacobins* (1907); *Monsieur de Courpiere* (1907).

* **Hermentaria**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 25. list. 1892. Označení 346). *Kvn.*

* **Hermesdorf**, vsi na Moravě, viz Temenice.

* **Hermin**, pseud. Hermenegilda Jirečka.

Hermite Charles, mathematik franc., † 14. led. 1901 v Paříži.

* **Herodias**, planetoida objevená fotograficky P. Götzem v Heidelberce 10. říj. 1904. Označení (546). *Kvn.*

* **Heroin**, bílý krystallický prášek chuti slabě hořké, získává se zahřetím morfinu s acetylchlóridem; chemicky lze ho vyjádřiti jakožto diacetylmorfin. Ve vodě a studeném alkoholu jest téměř nerozpustný, za to rozpouští se snadno v alkoholu vroucím, chlóroformu, benzolu, kyselinami převádí se na soli snadno rozpustné. Taje při 173°. Užívá se ho v lékařství ve formě chlóridu na místě morfinu při katarrhech dýchacích ústrojův.

Herold 5) Jos., právník a politik čes., † 4. dub. 1908 na Král. Vinohradech. Vedle působnosti parlamentární H. účastnil se též organisační činnosti národní. Byl z tvůrců Ústř. Matice školské a v poslední době podařilo se mu uvésti v náležitou činnost Národní radu, jejímž byl předsedou. Podporoval také propagandu českou v cizině. Účastnil se meziparlamentárních konferencí a o udržování styků francouzských založením »Correspondance tchèque« a osobní intervencí zjednal si značné zásluhy. Psal též četné články odborné pro »Nár. L.«, jako o novém soudním řádě, o Gautschových nařízeních atd. a mnohé drobnější úvahy v »Samosprávném Obzoru«. Jako intendant pečoval zejména o uměleckou stránku Národního divadla, postaral se i o jeho výzdobu a přičinil se o to, aby na pylony umístěny byly trigy Schnirchovy. R. 1907 vyznamenán byl komturským křížem řádu Fr. Jos. R. 1907 při říšských volbách na základě všeob. vol. práva hlasovacího zvolen za město Kr. Vinohrady. Dr. *N.*

* **Herout** Alois Ph. Dr., filolog a stenograf čes. (* 17. list. 1860 v Berouně). Vystudoval v Praze na čes. univ., působil na gymn. v Truhl. ulici v Praze, v Č. Budějovicích a od r. 1892 na gymn. na Král. Vinohradech; r. 1904 stal se ředitelem dívčího gymnasia škol. sester tamtéž; od r. 1908 jest lektorem těsnopisu na čes. technice. Vedle toho jest činný jako předseda ve Vědeckém sboru těsnop., dále v c. k. zkuš. kommissi pro těsnopis a v praž. spolku těsnopisců, jest členem kommisse pro zkoušení komorních stenografů. Z H-ovy činnosti literární uvádíme: *Těsnopis český dle soustavy Gabelsbergerovy* 10. vyd., které upravil s J. O. Pražákem a J. Machem (1905). S Machem rediguje od r. 1906 »Těsnopisné Listy«, v nichž má dlouhou řadu článků jak kritických (o různých soustavách), tak i paedagogicko-didaktických; biografie *Dr. Jos. Bernharda* (v progr. gymn. vinohr., 1908). V Machových »Těsnop. Zábavách« H. má řadu překladů z ruštiny« i články původní; je spolupracovníkem Ott. Slovn. Nauč. *Pž.*

* **Herpes tonsurans** viz Dodatky k XI. sv.

Herrfurth E. L., státník prus., † 14. ún. 1900 v Berlíně.

* **Herrmann** Gustav, něm. inženýr strojnictví (* 1836 v Halle n. S. — † 1907 v Cáchách). Vystudovav r. 1855—59 na průmyslovém ústavě v Berlíně, vstoupil do praxe; r. 1868 jmenován docentem na stavitelské akademii v Berlíně, r. 1870 řádným učitelem a r. 1872 professorom mechanické technologie na polytechnice v Cáchách. Vydal: *Das graphische Einmaleins* (Brunšvik, 1875); *Zur graphischen Statik der Maschinengetriebe* (t., 1879); *Der Reibungswinkel* (t., 1882); *Die graphische Behandlung der mechanischen Wärmetheorie* (Berl., 1885); *Die graphische Untersuchung der Zentrifugalregulatoren* (t., 1886); *Die graphische Theorie der Turbinen und Kreiselpumpen* (t., 1889, 1900, 1906); *Die gewerbliche Arbeit* (Cáchy, 1891); *Maschinen für Faserstoffindustrie* (Brunšvik

1894); *Die deutsche allgemeine Ausstellung für Unfallverhütung* (Cáchy, 1890). Zpracoval v l. 1871—1901 Weisbachovu »Lehrbuch der Ingenieur- und Maschinen-Mechanik«.

H. 6) Emanuel, právník a politický oekonom rakouský, † 1904. Studoval ve Vídni, Praze a St. Hradci, r. 1862 povýšen za doktora práv. R. 1871 stal se professorem oekonomie a financí na obch. akademii ve Vídni, následujícího roku pak jmenován sekčním šefem nově utvořené sekce průmyslu v min. obchodu ve Vídni. R. 1882 habilitován pro finanční vědu na univ. ve Vídni. Z liter. jeho prací hlavnější jsou: *Allgem. Wirtschaftslehre* (1868); *Leitfaden der Wirtschaftslehre* (1870); *Miniaturbilder aus dem Gebiete der Wirtschaft* (1872); *Principien der Wirtschaft* (Vid., 1873); *Naturgeschichte der Kleidung* (t., 1879); *Volkswirtschaft und Unterricht* (1888); *Sein und Werden im Raum und Zeit* (1889); *Technische Fragen und Probleme in der modernen Volkswirtschaft* (Lip., 1891); *Wirtschaftliche Fragen und Probleme* (t., 1893); *Das Geheimnis der Macht* (Berl., 1896); *Volkslieder aus Kärnten* (1867, 1873, 1882).

H. 9) Ignát, vynikající humorista čes. Vedle uvedené činnosti literární H. napsal ještě množství prací humoristických, roztroušených po časopisech, zejména ve »Švandovi Dudákovi«, jejž sám rediguje, a do nedělní přílohy »Nár. Listů«, k jejichž redakci od r. 1885 náleží. Ze spisů později vydaných uvádíme: *Z pražských zákoutí* (Praha, 1889); *Dvě pražské idylly* (t., 1896); *Otec Kondelík a ženich Vejvara* (t., 1898, 4. vyd. 1904); *Líčení z pražského života* (t., 1900); *Ztřeštěné historky* (t., 1902); *Na různé adresy* (t., 1902); *Mezi dětmi* (t., 1904); *Blednoucí obrázky* (t., 1905); S J. Teigem a Z. Wintrem *Pražské Ghetto* (1900). Jeho *Sebrané spisy* počaly vycházeti r. 1905 nákladem F. Topiče v Praze.

* **Herrmann** Max, něm. dějepisec literární (* 1865 v Berlíně), professor německé filologie na universitě v Berlíně. H. jest z předních žáků filologické školy Schererovy, z níž přijal a psychologicky prohloubil methodický požadavek, spatřující poslední cíl filologického studia ve zjištění tvůrčího processu v duši básníkově. Toto umění skvěle dosvědčil monografií »*Jahrmarktsfest zu Plundersweilern* (1900) a theoreticky vyložil v opětovaných universitních přednáškách o kritice literární. Vlastní pole badání H-ova jest ranní humanismus německý, jejž studuje se všestranného stanoviska kulturní, výtvarné i literární historie srovnávací. Sem hledí studie *Albrecht von Eyb und die Frühzeit des deutschen Humanismus* (1893); *Die Rezeption des Humanismus in Nürnberg* (1898) a *Ein feste Burg ist unser Gott* (1900), jakož i vydání *A. v. Eyb Deutsche Schriften* (1890) i H-em a Szamatólskim založená sbírka »Lateinische Literaturdenkmäler des XV. u. XVI. Jahrhunderts« (od r. 1891). Cenné příspěvky podal i k poznání staršího německého dramatu, zvl. Hanse Sachse. — Choť H-ova Helena roz. Schlesingrová (* 9. dub. 1877), doktorka filosofie, obdobným způsobem a s hlubokou introspekcí analysovala tvůrčí process u mladého Goethe a u Heine, hl. v monografii *Studien zu Heines Romanzero* (1906). *AN.*

H. 11) Karel šl. z Otavských, právník český (* 2. kv. 1866 v Kostelci n. Černými Lesy), byl jmenován r. 1897 mimořádným a r. 1904 řádným professorem obchodního a směnečného práva na čes. universitě. Jest dopisujícím členem Čes. akad. R. 1905 byl děkanem právnické fakulty. Napsal vedle habil. spisu *O právní povaze rektapapírů* (Praha, 1892): *Die rechtliche Verantwortlichkeit des Versicherers für seine Agenten* (1897); *Der internationale Urheberrechtsschutz zwischen Oesterreich u. dem deutschen Reiche* (1903); *Příspěvek k nauce o převodu práva z cenných papírů na jméno znějících* (»Právník«, 1901); *Der Begriff u. die rechtliche Bedeutung der Gefahrsänderung beim Versicherungsvertrage* (»Grunh. Zeitschr.«, 1901); *O právní povaze duplikátu železničního listu nákladního* (»Sborník věd práv. a stát.« I, 1901); *Zur rechtlichen Beurtheilung der Antragserklärung* (»Assek. J. B.«, 1902); *Právo z vynálezu v rak. zákoně patentním* (»Sborník v. pr. a st.«, III, 1903, též něm. v »Oesterr. Patentblatt«); *Architektonische Pläne im deutsch-österr. Urheberrechtsschutze* (»Ger. Z.«, 1902, č. 22); *Obchodní závod a práva k statkům nehmotným* (Randova pocta, »Sborník«, IV, 1904, též něm. v »Oesterr. Patentblatt«); *O právní ochraně ideálných zájmů autora díla liter. a uměl.* (1904, práce podaná prvnímu sjezdu čes. právníků); *K reformě soukr. práva pojišťovacího* (»Právník«, 1906); *Nekrolog. vzpomínka o Jos. Stupeckém* (»Sbor. v. pr. a st.«, 1908); *Projev smluvního konsensu a jeho vady dle nových osnov vládních* (»Právník«, 1908, č. 2. a 3.); *Die neueste Fortbildung des Urheberrechtsschutzes zwischen Oesterreich u. d. Deutschen Reiche* (»Zeitschr. f. d. gesammte Handels- u. Konkursrecht«, Stutgart, 1908); *Urheberrecht* (v Oesterr. Staatsworterbuch, 2. vyd., 1908); *O autorskoprávní ochraně děl architektonických* (»Právník«, 1909, č. 1. a 2., též o sobě).

* **Herrmann von Herrnritt** Rudolf, právník rak. (* 1865 v Praze). Jest soukr. docentem státního práva, správní vědy a rak. správního práva na universitě ve Vídni, řádným professorem rak. ústavního a správního práva na technice a professorem rak. státního práva a správní vědy na konsulární akademii tamtéž. Napsal: *Das österreichische Stiftungsrecht* (1896); *Nationalität und Recht* (1899); *Staatsform als Gegenstand der Verfassungs-Gesetzgebung und Änderung* (1901).

s'**Hertogenbosch**, město nizozem., má 32.345 obyv. (1902). O kathedrále napsal Hegeman monografii (1901).

Hertz 4) W., básník a literární dějepisec něm., † 7. led. 1902).

Hertzberg 3) Gustav Fried., † 1907 v Halle n. S. — H. 4) Raphael, finsko-švéd. spis. lidový, † 1896.

Hervieu Paul, spisovatel franc., napsal ještě: *La loi de l'homme* (»Comédie Franç.«, 1897); *La course au Flambeau* (»Vaudeville«, 1901); *L'Énigme* (»Com. Franç.«, 1901); *Théroigne de Méricourt* (div. Sary Bernhardtové, 1902); *le Dédale* (»Com. Franç.«, 1903) a *le Réveil* (t., 1905). Do češtiny přeloženy »Kleště« (M. Hofman, 1900) a »Záhada« (Ot. Theer, na Nár. div. 31. říj. 1905).

* **Herzán** Karel, inženýr čes., odborník ve stavbách z vyztuženého bétonu (* 1869 v Křižánkách na Moravě), studoval českou reálku v Kr. Hradci a v Karlíně a českou techniku (odbor staveb. inženýrství) v Praze. R. 1894 stal se inženýrem král. státních drah saských v Drážďanech, pak městským inženýrem v Záhřebě a konečně zařídil si s Uhlířem samostatnou kancelář a stavební podnikatelství v Praze. R. 1902 jmenován docentem encyklopaedie inženýrství a staveb bétonových na české technice v Brně a r. 1908 docentem české techniky v Praze. Byl první, kdo prováděl stavby, hlavně mostů, z vyztuženého bétonu v Čechách a na Moravě a jest v oboru tomto předním odborníkem. Jest též první, kdo v Rakousku při stavbách mostních použil zakládání bétonovými pilotami. Literárně jest činný v odborných časopisech. Samostatně vydal: *Béton a železo v moderních stavbách* (Praha, 1903); *Betonové mosty trámové a jich statické výpočty* (t., 1904); *Stavby moderního způsobu pro účely vodovodné* (t., 1905); *Betonové piloty a použití vyztuženého betonu při zakládání* (t., 1906); *Kritická úvaha k článku »O stavbách betonových, armovaných železem« otisknutému v »Technickém Obzoru« r. 1906* (t., 1907).

Herzer Jan, filolog čes., † 13. dub. 1903 v Praze.

* **Herzka** Adolf, fotochemik (* 29. září 1859 v Šlapanicích na Moravě), studoval na universitě vídeňské, načež vstoupil do atelieru dvorního fotografa Otty Mayera v Drážďanech a po $1^1/_2$leté činnosti přijal místo chemika v Unger-Hoffmannově továrně na suché fotografické desky v Drážďanech, kdež později stal se ředitelem. R. 1897 založil si vlastní továrnu na suché fotografické desky (H-kovy desky). Byl první, kdo zavedl v Německu výrobu platinového fotografického papíru a diapositivních desek. Svými výrobky vytlačil anglický fabrikát téhož druhu z Německa. Vydal: *Der Albumindruck* (Drážď., 1895); *Die Photographie* (t., 1895); *Photographische Chemie und Chemikalienkunde* (t., 1896).

* **Herzl** Theodor, vůdce sionistů (* 1860 v Budapešti — † 1904 v Edlachu v Dol. Rakousích). Studoval práva ve Vídni, vstoupil do rak. stát. služeb, ale záhy opět vystoupil a oddal se cele spisovatelství. Jeho divadelní kusy: *Das neue Ghetto*; *Unser Kätchen*; *Grethel*; *Prinzen aus Genieland*; *Solon in Lydien* a j. neměly úspěchu takového jako jeho essaye a povídky, zvl. *Das Palais Bourbon*. Bilder aus dem französischen Parlamentsleben (Lip., 1895) a *Philosophische Erzählungen* (Berl., 1900). V l. 1891—95 byl korrespondentem »Neue Freie Presse« v Paříži, kde také napsal svůj spis *Der Judenstaat* (Víd., 1896, 5. vyd. 1903), v němž hájí založení zvláštního židovského státu v Palestině jakožto jediné rozřešení židovské otázky, a brzo potom stal se z hlavních zástupců sionismu. R. 1897 řídil sionistické kongressy a vyjednával o židovské otázce s vládami ruskou, anglickou a egyptskou. V románě *Alt-Neuland* (Lip., 1902) líčí fantasticky kvetoucí židovský stát dvacet let po jeho založení. Sbírka jeho feuilletonů (*Feuilletons*, 2 sv.) vyšla ve Vídni r. 1904.

* **Herzog** František, katol. spis. čes. (* 10. říj. 1844 v Praze). Absolvovav gymnasium a studia theologická v Praze, byl r. 1867 na kněze vysvěcen a působil při far. správách své diécése. Od r. 1872 jest v Plzni. Vedle příspěvkův uveřejněných v časopisech katolických vydal o sobě 6 cyklů postních řečí a překládal z němčiny.

von **Herzogenberg** Heinr., hud. skladatel něm., † 9. říj. 1900 ve Wiesbadenu.

* **Heslo** v katalogisaci znamená záhlaví, pod nímž spis nebo pojednání se uvádí a jímž v abecedních seznamech určuje se též alfabetické pořadí slov. Podle toho jsou h-la: autorská, jakožto záznam jména spisovatelova, jímž může býti osoba jediná, dvě nebo více osob (spoluautorů), též jméno společnosti, korporace nebo konečně úřadu, dílo vydávajících; reálná, věcná, registrující předmět díla (článku). H. reálné může býti h-lem věcným v užším smyslu, kde registrujeme předmět nebo třídu předmětů (třídní), nebo ve smyslu širším, kde rozumí se jím též jednak h. titulové, odvozené z přesného znění titulu, jednak h. formálné, odvozené z literární formy díla (poesie, drama a p.). Registruje-li se h. nezkráceně, sluje úplné, neúplné sluje částečným. Logicky lze tříditi na h-la jednoduchá, vyjadřující pojem jediný (a obyčejně také jedním slovem vyznačená), a složená, jež mohou býti souřadná (koordinace), registrují-li dva nebo více pojmů koordinovaných, nebo podřadná, s pojmy subordinovanými. Konečně třídíme h-la na původní, se zněním původním, a h-la substituční, k nimž náleží revokace a h-la rozmanitě transformovaná, záležející ve vhodné změně původního titulu za účelem alfabetisačním. *L. J. Ž.*

Hesoun Jos., čes. kněz sev.-amer., † 4. čce 1906.

* **Hess** Theodor, professor střední školy (* 1849 v Strmilově). Studoval na reálce v Telči a ve Vídni, pak pobyl 3 léta na c. k. akademii výtvarných umění ve Vídni. R. 1878 účastnil se výpravy do Bosny. R. 1871—73 byl supplentem na nižší reálce v Telči, r. 1873—74 assistentem na II. vyš. reálce německé v Praze. Po vykonané zkoušce z kreslení pro vyšší reálky r. 1874 stal se skutečným učitelem na reálném gymnasiu v Chrudimi a r. 1889 na vyšším gymnasiu

v Praze, v Truhlářské ulici. R. 1903 odešel na odpočinek. Napsal několik rozprav z kreslení do různých časopisů. Samostatně vydal: *Stručný nástin harmonie barev* (Praha, 1876); *Nauka o měřických tvarech rovinných* (t., 1881); *Poučení o ornamentech* (t., 1900) a s Votrubou a Štěpánkem: *Nové kreslení pro školy obecné a měšťanské* (Chrudim, 1885). *Fmr.*

* **Hess** Pavel, lékař čes. (* 1863 v Ml. Boleslavi). Vystudovav lékařství v Praze, promovoval na české universitě, působil pak jako sek. lékař všeob. nemocnice v Praze, r. 1892 jmenován byl sek. lékařem ústavu pro choromyslné v Praze, r. 1898 stal se primářem v Dobřanech a působí nyní v Kosmonosích. Napsal: *O známkách chorob duševních* (»Lidové rozpravy lékařské«, 1906); *O léčení příjice injekcemi sozojodolovými* (»Čas. lék. čes.«, 1892); *O methodě Nisslově a významu jejím pro norm. a pathologickou anatomii buňky nervové i změnách buněk motor. předních rohů míšních při některých otravách* (spolu s dr. Mourkem, »Rozpr.« Čes. akademie, 1897); *O hnutí kanadských duchoborců 1902—03* (»Revue v neurologii«, 1905); *Studie o hermafroditismu* (t., 1908).

* **Hesse** Hermann, romanopisec něm. (* 1877 v Calwu ve Virtembersku), byl knihkupcem a žije nyní jako spisovatel v samotě Gaienhofen na Bodamském jezeře. H., jenž počal lyrickými knihami *Romantische Lieder* (1898), *Gedichte* (1901) našel svou individualitu v románech a novellách. Napojen tradicemi svého jihoněmeckého domova a bydliště, zamilován do idyllické přírody a prostých citových lidí, vzdávaje se rád náladové hře života a snu, vzdělav se na novellistických mistrech vlašské renaissance a podlehnuv i dojmům romantiky německé, stvořil tři typické romány: *Hermann Lauscher* (1901); *Peter Camenzind* (1904) a *Unterm Rad* (1905). Z nich druhý kus jest výchovným románem švýcarského snílka, jenž neupokojen širým světem nalézá štěstí až v prostotě domova; třetí historií dítěte rozdrceného koly zvrácené školské výchovy K románům H-ovým druží se povídky *Diesscits* (1907) a *Nachbarn* (1908). O hlubokém pochopení pro vlašskou národní kulturu svědčí H-ovy půvabné monografie *Boccaccio* (1904) a *Franz von Assisi* (1904). *AN.*

***Hessen** (rus. Гессенъ) Vladimir Matvějevič, právník rus. (* 1868). Studoval práva v Oděsse a stal se tam r. 1894 soukr. docentem. R. 1896 přešel na universitu petrohradskou a jest tam až posud soukr. docentem policejního práva; přednáší také o historii rus. práva v Aleksandrovském lyceu a o státním právě na polytechnice. Jest jedním z redaktorů »Prava« a »Věstnika Prava«. Náleží k nejpopulárnějším a nejvlivnějším vědeckým publicistům na Rusi. Svým filosofickým světovým názorem H. přimyká se k modernímu kritickému idealismu. Za právní stát v přesném slova smyslu pokládá jen parlamentní říši, založenou na zásadách postupného demokratismu, a vystupuje tedy proti ruské samovládné byrokracii. Z četných prací H-ových buďtež uvedeny zvláště: *Voprosy městnago samoupravlenija* (Petr., 1904); *Vozroždénije jestěstvennago prava* (t., 1902); *O prekraščeniji poddanstva* (»Žurnal Jur. Obšč.«, 1896, kn. 8. a 9.); *Narod i nacija* (»Obrazovanije«, 1898, č. 3. a 4.); *O značeniji gaagskoj konferenciji* (»Žurnal Min. Just.«, 1900, březen); *O naukě prava* (Vveděnije v sociologiju, pod red. N. I. Karějeva); *O pravovom gosudarstvě* (»Věstnik Prava«, 1905).

Hesse-Wartegg napsal dále: *China und Japan* (2. vyd. 1900); *Siam* (1898); *Schantung und Deutsch-China* (1899); *Samoa, Bismarckarchipel und Neu-Guinea* (1901); *Indien und seine Fürstenhöfe* (1907).

***Hessing** Friedrich, orthopaed něm. (* 1838 v Schönbornu u Rothenburgu n. T.). Vyučiv se zahradnictví, truhlářství, varhanářství a sedlářství, zabýval se mnoho myšlenkou, kterak by bylo lze zkřivené údy napravovati. I jal se sestrojovati rozličné přístroje, kterýmiž by se uvolňovalo zatížení ochuravělých údů, tak aby správně mohly se hojiti. Mnohé z jeho orthopaedických přístrojů dodělaly se úspěchů, tak že i jméno jeho v Německu proslulo a H. r. 1866 založil v Göggingách u Augšpurku vlastní orthopaedické sanatorium. Se stránky lékařské vytýká se mnohým jeho přístrojům nerationálnost. S L. Hassbauerem vydal spis *Orthopädische Therapie* (Víd., 1903).

Hessy, velkovévodství německé, má na 7688 km^2 1,209.175 obyv. (1905), z nichž 803.195 evangelíků, 372.643 katolíků a 24.696 židův.

Heš Vilém, operní pěvec čes., † 4. led. 1907 ve Vídni. O jeho angažování k opeře vídeňské r. 1896 zasazovala se zejména kněžna Metternichová a byl ve Vídni tou měrou oblíben, že dosáhl největší vůbec možné gáže. Od r. 1900 byl ženat s Adou Schrötterovou, dcerou komor. pěvce.

***Heš** Gustav, spis. čes. (* 2. bř. 1848 ve Falknově). Absolvovav gymnasium v Čes. Budějovicích a fakultu filosofickou v Praze, suppleval na reálce v Pardubicích, od r. 1881 jest professorem na gymnasiu jindřichohradeckém. Konal několik cest po Francii, Německu, Italii a na Balkáně, pobyl delší dobu v Athénách, Cařihradě a Smyrně. Kromě četných básní v listech belletristických, v almanachu českého studentstva na r. 1869 a v »Ruchu« na r. 1870 uveřejněných sepsal stati: *O právní moci hlavy čeledinné nad rodinou římskou* (programm gymn. v Jindř. Hradci, 1882); *Ze statistiky mocnářství Rakouského před sto lety se zvláštním zřetelem k zemi České* (t., 1888); *O působení Jana Vítěze ze Zredna a Jiřího z Poděbrad ve volbu Matyáše Korvína za krále uherského* (t., 1893); *Příspěvky k dějinám gymnasia jindřichohradeckého* (t., 1902—5); *Seznam veškerých vzorných pozemků v okresu Pardubickém, Holickém a Přeloučském* (Par-

dubice, 1881); *Dějiny gymnasia jindřichohradeckého* (Jindř. Hradec, 1895) a *Almanach na památku stého výročí znovuzřízení gymnasia jindřichohradeckého* (t., 1907).

***Heteradelphus** viz Dodatky k XI. sv.

Heterodidymus, heterodymus viz Heteradelphus (v Dodatcích k XI. sv.).

***Hetteš** Josef Ferd., malíř a illustrátor čes. (* 1864 v Jičíněvsi u Jičína). R. 1882 přišel na pražskou akademii a byl žákem professorů Fr. Čermáka, Lhoty a Sequense. Jako první práce vystavoval kartony s histor. komposicemi podle příkladu V. Brožíka a věnoval se illustrování. Hlavně kreslil obrázky do spisů pro mládež (Velikáni našich dějin, J. R. Vilímek), pro »Českou Kroniku« prof. Nováka, Lacinovu »Českomoravskou Kroniku«, Sienkiewiczovy a Herlošovy romány, menší knihy pro děti a pod. V »Zlaté Praze« vyšly reprodukce jeho kreseb: *Jiří z Poděbrad loučí se s Ladislavem Pohrobkem*; *Jan Jiskra z Brandýsa*; *Žižka u Korybuta*, *Jiří a legát Fantine del Valle.*

Hettner 2) Alfred, zeměpisec něm., napsal veliký počet článků do své »Geographische Zeitschrift«; dále: *Das Deutschtum in Süd-Brasilien und Süd-Chile* (1903); *Das europäische Russland* (1905); *Grundzuge der Länderkunde* I. sv. *Europa* (Lip., 1907).

Heubner 2) Otto L., lékař něm., napsal dále: *Klinische Studien über die Behandlung der Diphterie mit dem Behring'schen Heilserum* (1895); *Syphilis im Kindesalter* (1896); *Ueber chronische Nephritis und Albuminurie im Kindesalter* (1897); *Handbuch der Kinderkrankheiten* (1896); *Sänglingsernährung und Sänglings-Spitäler* (1897); *Lehrbuch der Kinderheilkunde* (1903).

***Heusler** Filip, katol. spis. čes. (* 1859 v Novém Městě na Moravě). Gymnasium studoval v Brně, theologii v Praze, ve Sv. Hippolytě a v Brně, kde 1884 vysvěcen na kněze; působil jako kaplan a farář na různých farách, posléze ve Střížově u Jihlavy a od r. 1907 žije na odpočinku ve svém rodišti. Napsal: *Vědy přírodní a bible* (Brno, 1888); *Kázání na všecky neděle a svátky* (Praha, 1894—1906, 10 sv.) a j. Od r. 1907 vydává v Praze vlastním nákladem »Homiletické Listy«.

***Heuzey** [özé] Léon Alexandre, archaeolog franc. (* 1831 v Rouenu). Byl professorem na École des Beaux-arts a je čestným ředitelem nár. musei francouzských a konservátorem orientálských starožitností v museu du Louvre. Napsal: *Exaltation de la fleur*; *Le mont Olympe et l'Acarnanie*; *Les opérations militaires de Jules César*; *Les origines orientales de l'art*; *Un palais chaldéen*; *Du principe de la draperie antique*; *Découverte en Chaldée*; *Le sceau de Gondéa.*

***Heveroch** Antonín, lékař čes. (* 29. led. 1869 v Minicích). Absolvovav gymnasijní studia ve Slaném a lékařská v Praze na čes. universitě, byl externím lékařem ve všeobecné nemocnici v Praze, stal se r. 1896 assistentem čes. psychiatrické kliniky a pak sek. lékařem zem. ústavu pro choromyslné v Praze, kteréžto místo opustil r. 1904 vstoupiv do soukromé praxe. R. 1899 se habilitoval pro psychiatrii a neurologii a r. 1906 stal se mimoř. professorem. Z jeho literární činnosti sluší zvláště uvésti: *Diagnostika chorob duševních* (Praha, 1904); *O podivínech a lidech nápadných* (t., 1901); *Odchylky duševní u mládeže školní* (»Dědictví Komenského«, 1904); *Myasthenia gravis pseudoparalytica* a *Paroxysmální obrny rodinné* (»Sbírka přednášek a rozprav«, 1895); *O psychologii davu* (t., 1897); *O katatonii* (t., 1904); *Vzácnější případy tabes dorsalis* (»Čas. lékařů čes.«, 1895); *Dědičná ataxie mozečková* (t., 1896); *Příspěvek k pathologii mostu Varolova* (t., 1896); *O nemoci Littleově* (t., 1898); *O stavech mrákotných* (t., 1898); *O tabes cervicalis* (t., 1898); *O morfologické skladbě krve při psychosách* (t., 1898); *Jak vyložiti vznik bludu* (t., 1900); *Transitorní postparoxysmální paraplegie u epileptiků* (t., 1901); *Achondroplasie* (t., 1903); *Saxová familiární amaurotická idiotie* (t., 1904); *O atrofii svalové typu Charcot-Marie* (t., 1904); *Zvláštní typ degenerovanosti* (t., 1904); *O transitorním deliriu v traumatické neurose* (t., 1904); *O stereohemidysmetresi* (t., 1908); *O příčinné souvislosti mezi hnilobou střevní a některými dermatosami* (»Rozpravy Čes. akademie«, 1896); *O mikroskopických nálezech v míše při progressivní paralyse* (t., 1898); *O syringomyelii* (Z II. int. kliniky, 1900); *Několik rysů povahy epileptické* (Thomayerův jub. sborník, 1902); *O některých vzácnějších formách ataxie* (»Sborník klinický«, 1903); *O myšlenkách podvržených a vyzrazených* (t., 1905); *O toulavosti z choroby* (»Zvon«, 1904); *O ztrátě schopnosti poznávati a vyznati se* (t., 1904); *O dětech chorobně lhavých* (»Paedagog. Rozhledy«, 1904); *O zločinnosti mládeže školní* (t., 1905); *O některých alkoholových poruchách duševních a jich významu v právu trestním* (»Právník«, 1904); *O afasiích, agnosiích, apraxiích* (»Lék. Rozhledy«, 1908); *O obsessích* (»Revue v neurologii«, 1908). Také v životě spolkovém a veřejném jest horlivě činný. Byl jednatelem spolku českých lékařů v Praze, r. 1904 zvolen byl za předsedu české sekce lékařské komory a r. 1907 praesidentem této komory. Mimo odborné cesty vědecké účastnil se činně i lékařských sjezdů domácích i zahraničných. O III. sjezdu českých přírodozpytců a lékařů v Praze r. 1901 byl tajemníkem interní sekce, o IV. sjezdu pak r. 1908 byl generálním tajemníkem sjezdovým. Kromě toho zvolen byl r. 1905 za I. místopředsedu spolku pro blaho epileptiků a jest ředitelem ústavu »Valentinum«.

Hexagonální soustava viz Krystall.

***Hexamethylentetramin** povstává působením ammoniaku ve formaldehyd, dává bílou hmotu krystallickou, jež jest rozpustná ve vodě, chloroformu a alkoholu, ne však v aetheru; chuti jest slaně sladké. Mírným zahřátím nebo kyselinami se ve vodném roztoku odštěpuje formaldehyd. Z té příčiny

užívá se ho v medicině ke vnitřní desinfekci při močových chorobách a pod. Počalo se ho též užívati ke konservování masa, avšak ze zdravotních příčin bylo to zakázáno.

von **Heydebrand und der Lasa** Tassilo, šachista něm., † 27. čce 1899. Vydal ještě: *Zur Geschichte und Litteratur des Schachspiels. Forschungen* (Lip., 1897).

Heyden 3) Otto, malíř něm., † 21. září 1897 v Gotinkách. — H. 4) August, malíř, † 1. čna 1897 v Berlíně.

Heyduk 3) Adolf, básník čes., žije ve výslužbě v Písku. Jeho *Sebrané spisy* počaly vycházeti r. 1897 nákladem J. Otty v Praze (dosud 47 dílů).

von **Heyking** Elisabeth, roz. hrab. Flemmingová, spisovatelka něm. (* 1861 v Karlsruhe), pochází z rodu Brentanova a Grimmova, žije v Berlíně a v Hamburce. Anonymně vydaný román ve formě dopisové *Briefe, die ihn nicht erreichten* (1903), jenž těže hojně z vlastních zažitků spisovatelčiných s úměrností a gracií slučoval vybraný exotismus s pěstěnou sensitivností, posunul H-ovou mezi nejčtenější autorky německé; dosáhl 77 vydání, byl překládán do cizích řečí (do češtiny p. t. »Listy, jež ho nedošly«, 1905). Úspěch zůstal věren i druhé knize její novellám *Der Tag Anderer* (1905). *AN.*

Heyrovský 3) Leopold, romanista čes. R. 1903 zvolen byl za člena Král. čes. spol. nauk, koncem r. 1904 pak mimořádným a r. 1907 řádným členem České akademie. R. 1908 zvolen za rektora české university. Své »Instituce římského práva« přepracoval úplně ve III. vyd. a sloučil s výkladem o dějinách práva římského: *Dějiny a systém soukromého práva římského* (Praha, J. Otto, 1901—3). Z menších prací H-kého uvádíme: *O řeckých a lat. listinách papyr. z Egypta* (»Sbor. věd pr. a stát.«, I, 1901); *Iudex datus civ. processu římského* (Pocta Randova, 1904); *O právní platnosti konstitucí císařů římských* (»Sbor. věd práv. a stát.«, IX, 1909).

Heyse 4) Paul, něm. básník a spis., vydal ještě novelly: *Männertreu. Der Sohn seines Vaters* (Štutg., 1897); *Medea. Er soll dein Herr sein* (t., 1898); *Die Macht der Stunde. Vroni* (t., 1899); *Neue Märchen* (t., 1899, 4. vyd. 1904); *Der Schutzengel* (Lip., 1900); *Novellen vom Gardasee* (Štutg., 1902); *Ninon und andere Novellen* (t., 1902); *San Vigilio* (t., 1902); romány: *Crone Stäudlin* (1905); *Gegen den Strom* (1907); pak dramata: *Maria von Magdala* (1899), jež zákazem divadelní censury v Prusku do r. 1904 dočkalo se 28. vydání; *Das verschleierte Bild zu Sais* (1901); *Ein Kanadier* (1904) i veselohry: *Der Bucklige von Schiras* (1898); *Die törichten Jungfrauen* (1903); dramatické skizzy z biblického pravěku a z dob klassických sebral v *Mythen und Mysterien* (Štutg., 1904). Zajímavy jsou jeho *Jugenderinnerungen und Bekenntnisse* (Berl., 1900). Mimo to: *Neue Gedichte und Jugendlieder* (Berl., 1897), *Ein Winter-Tagebuch. Gardone 1901—2.* V díle *Das litterarische München* (Mnich., 1899) jest reprodukováno jeho 25 portraitních skizz. Sebrané jeho spisy, romány a novelly vyšly v Berlíně (*Gesammelte Werke*, 29 sv., 1897 až 1899), sebrané novelly ve Štutgartě (10 sv., 1904); jeho *Dramatische Dichtungen* obsahují 38 sv. (Berl. a Štutg., 1864—1905).

Hg viz Dodatky k XI. sv.

* **Hibsch** J. E., petrograf a geolog něm. (* 1852 v Homolech u Litoměřic). Byl professorem německé reálky v Plzni, nyní jest professorem hospodářské akademie v Děčíně-Libverdě. V Plzni vydal: *Ueber krystallinische Kalke in den azoischen Schichten der Silur-Formation Böhmens* (s O. Rumlerem, progr. něm. reálky plzeňské, 1880). Hlavní zásluhou H-ovou jest geologický a petrografický výzkum Českého Středohoří, vynikající důkladností i vědeckým rázem; zvláště důležity jsou práce o vyvřelinách a jejich souvislosti genetické. Po řadě prací speciálních, publikovaných v »Jahrb. geol. Reichsanst.« a v Tschermakových »Mineralogische und petrographische Mitteilungen«, H. přikročil k vydávání soustavného díla o geologii Středomoří s mapou v měř. 1:25.000, jež vychází od r. 1895 v časopise posléze jmenovaném (*Geologische Karte des böhmischen Mittelgebirges nebst Erläuterungen*) a též samostatně. Kromě toho H. zpracoval i některé vyvřeliny cizí, zejména kavkázské.

* **Hickmann** Leo, zeměpisec a statistik rakouský (* 23. květ. 1834 v Terezíně — † 18. čce 1906 ve Vídni). Vystudoval v Praze a zabýval se od mládí popularisací zeměpisné vědy. Později se habilitoval pro moderní jazyky a národní hospodářství na něm. universitě v Praze. Po krátkém pobytu v Chebu, kde byl tajemníkem obchodní komory, nastoupil místo professora na gymnasiu v Liberci. Zde působil plných 30 let, načež odebral se na odpočinek do Vídně. H. byl z prvních, kdo se pokoušeli doplniti suché cifry názornými obrazci. Jeho »Kapesní atlas statistický« zpracoval v českém jazyce A. Mikolášek (Praha, 1902).

* **Hiecke** Václav, historik něm. (* 1852 — † 3. dub. 1895 v Praze), byl knihovníkem něm. hist. spolku a spoluredaktorem čas. »Mitteilungen des Ver. für die Gesch. der Deutsch. in Böh.«, kdež uveřejňoval většinu svých prací z čes. dějin vynikajících vzácnou nestranností; z nich buďtež jmenovány genealogická studie *Die Berka von Duba u. ihre Besitzungen in Böhmen* (»Mitt.«, XXIV. až XXVI.); dále bibliografická záslužná práce: *Literatur zur Geschichte der Industrie in Böhmen bis zum J. 1850* (1893).

Hiel Emanuel, bás. vlámský, † 27. srp. 1899 v Schaerbecku u Brusselu.

Hierapolis. Viz nyní Humann, Cichorius, Winter, Judeich: Altertümer von H. (4. doplňkový sešit časopisu »Jahrbuch d. archäol. Instituts«, Berl., 1898).

* de **Hieronymi** Károly, politik uher. (* 1836 v Budíně). Studoval vědy technické a r. 1867 byl tajemníkem v doprav. ministerstvu, r. 1874 stát. podsekretářem. Za-

sloužil se zvláště o reorganisaci ministerstva dopravy a o regulaci řek, pak o rozšíření želez. sítě uherské. R. 1872 stal se gen. ředitelem rak.-uh. st. dráhy a provedl, že byla sestátněna r. 1891. Od r. 1875 je členem parlamentu a v kab. Wekerlově (1892—95) byl ministrem vnitra; přičiňoval se pak zvláště o zavedení civilního sňatku. Koncem r. 1898 vystoupil ze strany liberální a připojil se k dissidentům, kteří až do utvoření kabinetu Szellova tvořili zvláštní stranu. V kabinetě Tiszově byl r. 1903 ministrem obchodu. Vydal několik spisův o stavbách průplavních a silničních a o regulaci Dunaje.

* **Higja** Josip (1753—1833) viz Jihoslované, str. 452 *a*.

* **Hilar** Karel, pseudonym Karla Bakule (v. t., Dopl.).

Hilarius Litoměřický. H-ia L-kého traktát k panu Janovi z Rožmberka vydal Zd. V. Tobolka (Praha, 1899), traktát o nejsvět. přijímání dr. A. Podlaha (t., 1905).

Hilbert Jaroslav. Dramatem *Vina* (1896) se rázem povznesl mezi nejpozoruhodnější zjevy novočeské literatury. Za slavnými vzory moderními vyšel od pozorování záhadných hlubin v duši lidské a nalezl tragické vlivy stínů minulosti, skutky předrážděného svědomí a tím drama srdce dívčího a pak mateřského. Též vlivy dědičnosti a fysiologické. Úspěch byl všeobecný doma i v cizině, neboť bylo drama hojně překládáno. R. 1897 napsal hru *O Boha* (1898), drama mateřské lásky a víry strachem vynucené. K fysiologii přibyla pathologie. Bylo censurou zapověděno a vyšlo znova s nazvem *Pěst* (1899). Stále úpornější boj o nové drama české vedl básníka k symbolismu, kde (v dramatě *Psanci*, 1900) opustil půdu reální a zabral se do čirých pomyslů a mátoh, mluvících řečí rovněž mátožnou. Hledal se český Maeterlinck a Ibsen. Místy velmi zdařený je *Falkenštejn* (psáno 1901, tisk 1903), veliké drama, v němž se historickým dějem líčí vzpoura veliké duše mužné proti malosti a všednosti. Jakési titánství nadprůměrných bytostí, splňujících svou vůli proti tyrannii osudu, sleduje H. ve všech dramatech. Ironický světobol zrazených mužů líčí drobné prosy *Naschvál pohádka* (»Rozhledy«, 1896) a *Ztracený ráj* (»Volné Směry«, 1897), a veršem scéna z trilogie *Pěvec* (t.). Psal též články časové a feuilletony; hájil potřeby modernisace Prahy; jménem mladých hájil Vrchlického (*Vrchlický-football*, »Volné Směry«, 1897), jemuž k jubileu složil »oslavnou scénu« (1903). Velmi poutavá a svěží je kniha *Lili a jiné povídky* (1901). Poslední jeho dílo jest aktovka *Česká komedie* (1909). *Vbk.*

* **Hilbert** Kamill, architekt čes. (* 1869 v Lounech), absolvoval průmyslovou školu v Plzni a potom byl v praxi u architekta R. Koukoly, načež odešel na akademii výtvarných umění ve Vídni, kde na škole pro středověké stavitelství získal cenu Schmidtovu a Hagenmüllerovu. Potom pracoval po pět let v atelieru vídeňského architekta Maxe Fleischera. R. 1896 usadil se jako stavitel v Lounech, kde navrhl a z části i stavěl několik domů nájemných, školy a sokolovnu. Po smrti Jos. Mockera byl r. 1899 jmenován stavitelem dómu sv. Víta v Praze, kde posud jest činný. Odtud řídil mnohé restaurace a dostavby stavebních památek, z nichž významnější jsou kostely *sv. Mikuláše v Lounech*, *sv. Štěpána v Kouřimi*, *sv. Petra a Pavla v Čáslavi*, *sv. Martina v Praze*, pak *hrad Štramberk* na Moravě. Dále H. navrhl *kostel do Štěchovic*, *kapli v Čakovicích*, dům na Riegrově nábřeží č. 7 v Praze, villu dra Franty v Dobřichovicích, některé domy v Plzni a j. Na výstavě obchodní komory v Praze r. 1908 vypravil *kostelík křesťanské akademie*. Soutěži na dostavbu radnice pražské účastnil se obou; v prvé získal jedné z obou II. cen, v druhé přisouzena jeho návrhu jedna z osmi druhých odměn 2400 K. Též užší soutěže na dostavbu kostela Panny Marie na Karlově se účastnil. R. 1906 byl jmenován členem ústřední kommisse pro historické a umělecké památky, ve které obstarává část českých referátů. R. 1908 převzal též úřad konservátora téže kommisse pro politické okresy slanský a lounský. Společně s drem A. Podlahou sepsal v Soupise uměl. a historických památek v král. Českém díl *Metropolitní chrám sv. Víta*. Jako architekt H. působí ve dvojím směru: jako restaurátor starých staveb a jako původce novostaveb. V oboru své působnosti prv jmenovaném není naprosto puristou, jakým byl ještě jeho předchůdce při chrámě sv.-vítském, Jos. Mocker, ale zachovává ve smyslu novodobého restaurátorství na starých památkách všecky stopy činnosti z různých slohových období, pokud mají jakousi cenu archaeologicko-historickou. Při chrámě sv.-vítském byla při smrti Jos. Mockera dostavba ve svých hlavních kusech buď zcela hotova nebo v stavební huti k osazení připravena, neb konečně v rysech předpravena. Na vnějšku zbylo dokončiti — kromě podružných některých částí stavby — hrot veliké věže místo nynější helmice z doby Ferdinanda I. pocházející a za Marie Terezie opravené. Také toto dokončení věže bylo Jos. Mockerem v podstatě v nákresu rozřešeno i ředitelstvím stavby přijato. Arch. H. nemínil však přidržeti se tvaru navrženého Mockerem, ale konal studia o nových variantách hrotu veliké věže. Myšlenky této, sepnouti své jméno s významnou pro Prahu silhouettou, byl však nucen se vzdáti pro odpor české veřejnosti, kteráž nemohla se smířiti s myšlenkou, že by zmizeti měly nynější věže mědí kryté, tak měkce ve svých liniích a zelenavé patině na obzoru se rýsující, a že by nahrazeny měly býti nějakou neogotickou neb moderní helmicí. Novostavby H-ovy z prvého období jeho činnosti jsou některé renaissanční, jiné neogotické. Od přesídlení do Prahy jsou všecky práce jeho pracovány na základě středověkých slohů s modernistním detailem. *A. Cechner.*

***Hildebrand** Richard, professor národ. hospodářství na universitě ve Št. Hradci (* 1840). R. 1867 habilitoval se na universitě v Lipsku, po dvou letech však povolán jako řádný professor do Št. Hradce, kde posud působí. Z prací jeho největší pozornost vzbudila kniha *Recht und Sitte auf den verschiedenen wirtschaftlichen Kulturstufen* (Jena, 1896). Z ostatních jeho spisů jsou důležitější: *Das Chequesystem und das Clearinghouse in London* (t., 1867); *Die Theorie des Geldes* (t., 1883).

***Hildebrandt** Theodor, malíř německý (* 1804 ve Štětíně — † 1874 v Düsseldorfě). Byl žákem akad. berlínské a Schadowův. Spřáteliv se s hercem Devrientem, počal malovati výjevy z dramat Gotheových a Shakespearových, které se velmi líbily, neboť romantické, divadelně upravené a sentimentální komposice vyhovovaly vkusu doby. R. 1829 seznal belgické malířství (Wapperse) a odtud stupňoval své effekty dramatickými pointami. R. 1836 namaloval *Zavraždění synů Eduardových* (galerie Raczyńských v Berlíně) a j. V majetku něm. císaře nachází se *Othello vypravující svá dobrodružství* (1847). H. byl z nejoblíbenějších portraitistů Porýní.

Hildesheim, m. prus., má 47.060 obyv. (1905).

Hildesheimský poklad jest nyní vzorně publikován E. Pernicem a F. Wintrem: Der Hildesheimer Silberfund der konigl. Museen zu Berlin (Berl., 1901). Srv. též Th. Blume, Der Hildesheimer Silberfund. Unter Benutzung der grundlegenden Schriften von H. Holzer, sowie der Arbeiten von J. Lessing, H. Graeven u. E. Baumann (Hildesheim, 1906).

***Hildltsch** Jacob, novellista nor. (* 1864 v Christianii). Byl zprvu obch. příručím, pak technikem, ale r. 1888 oddal se cele spisovatelství a procestoval skoro celou Evropu stnduje pilně lidský život. Napsal přes 100 krátkých skizz a novell, jež vydal v různých sbírkách, jako: *Under norsk Flag* (1889); *Bande-Lava och andre Fortaellinger* (1890); *Paa naert Hold* (1892); *Fremmede* (1893); *Vandreliv* (1895); *Sjö og Sjöfolk* (1895); *Paa Land og Sjö* (1897); *Kristiania portraetter* (1894); *Fra Alfaroli* (1896) a j. Pro svůj svěží, sympathický talent, svůj vtip a roztomilost, se kterou líčí východonorské sedláky, náleží k nejoblíbenějším spisovatelům norským.

***Hill** Rudolf, žurnalista a spis. čes. (* 1849 v Brušperku na Moravě — † 1902 v Opavě). Po smrti Zacpalově ujal se redakce »Opavského Týdeníku«, jejž pomocí vlastenců slezských řídil v duchu Zacpalově na prospěch věcí slezských. Účastnil se veřejného i spolkového života, zejména ve spolcích opavských, a náležel do předních řad vynikajících pracovníků slezských.

***Hille** Peter, básník něm. (* 11. září 1854 v Erwitzen ve Vestfálsku — † 7. kv. 1904 v Berlíně). H-ův život jest pestrý, dobrodružný román moderního vaganta. Kromě dalekých cest vyplnily jej nesoustavné studie, písařství, redaktorství, tuláctví, účast v kabaretě. Konec života ztrávil s reformní družinou berlínských literátů »Neue Gemeinschaft«, kteří starého muže učinili v literatuře známějším. Za života vyšly H ovy fragmentární romány *Die Sozialisten* (1887), *Semiramis* (1901) a *Kleopatra* (1901) a drama hluboké symbolické pravdy *Des Platonikers Sohn* (1896). Po smrti vydali jeho přátelé H-ovy *Gesammelte Werke* ve 4 sv. (1904—5), kdež kromě románu z Teutoburského lesa *Die Hassenburg* a dramatického zlomku *Myrddhin und Vivyan* po prvé byly otištěny jeho básně pod názvem *Blätter vom fünfzigjährigen Baum* a duchaplné zlomkovité *Gestalten und Aphorismen*. Všecka ta svrchovaně svérázná díla, jimž schází stilová jednota a ukázněnost, prozrazují básníka závratné lyrické hloubky, řídké naivity dětské, ale i břitkého ducha vybíjejícího se rychlými a jasnými blesky geniální improvisace. Srv. Heinrich Hart, P. H. (»Die Dichtung« XIV, 1905) a Arne Novák, P. H. (»Česká Revue«, 1909). *AN.*

***Hillebrandt** Alfred, sanskrtolog něm., (* 1853 v Grossnädlitz u Vratislavě). Studoval ve Vratislavi a Mnichově, habilitoval se ve Vratislavi, kdež byl r. 1888 jmenován řádným professorem; tam přednáší posud o sanskrtě a srovnávacím jazykozpytě. Napsal: *Ueber die Göttin Aditi* (Vratisl., 1876); *Varuna und Mitra*. Ein Beitrag zur Exegese des Veda (t., 1877); *Das altind. Neu- und Vollmondsopfer* (Jena, 1880); *Vedachrestomathie* (Berl., 1885); *S'ānkhāyana S'rauta Sōtra together with the commentary of Varadattasuta Anartīya* (Kalkutta, 1888); *Alt-Indien*. Kulturgeschichtliche Skizzen (Vrat., 1899). Hl. jeho dílo jest: *Vedische Mythologie* (1891—1902, 3 sv.).

Hiller 8) Ferdinand, hospodář spis. čes., † 19. bř. 1906 v Praze.

Hilšer Theodor, malíř čes. Veliké obrazy z první periody, biblických námětů, jako na př. *Thamar*, *Sardanapal* přiřazují H-a v barvě i komposici ke směru, sledovanému E. K. Liškou, kdežto v portraitech z této doby kloní se ke kolorismu Brožíkovu. Vůbec H. hlásí se svým uměním ke generaci koloristů vyšlých z tábora realistního malířství, neustávaje však ve svém snažení, aby své umělecké credo plně vyslovil, spojuje s dekorativním vzletem komposice barvu moderněji viděnou, jak dosvědčují jeho *opony* pro divadla v Přerově (1897) a Ml. Boleslavi (1908). V těchto pracích H. ukazuje se jako malíř zdravé smyslnosti, jako radostný hlasatel krásy tvarové i barevné. Známy jsou jeho dekorativně koncipované portraity, vždy výstižně charakterisující. Při tom maloval motivy krajinářské, lesní cesty, ovocný sad atd., oživené figurální stafáží. R. 1900 provedl v průmysl. museu v Chrudimi lunetty s allegorickými komposicemi. H. vystavoval v Rudolfině v Praze, ve Vídni, Varšavě, Mnichově, Štutgartě a j. Vedle jiných pracoval s Maroldem o *panoramatu bitvy u Lipan.*

Hilty Karl, právník a historik švýc. Z dalších jeho spisův uvádíme: *Aufgabe der akad. Jugend im Kampfe gegen den Alkoholismus* (1893); *Die orientalische Frage* (1896); *Ueber Neurasthenie* (1897); *De senectute* (1897); *Frauenstimmrecht* (1897); *Ueber Höflichkeit* (1898); *Für schlaflose Nächte* (1901; 3. vyd. 1902); *Briefe* (I. díl, 1. a 2. vyd. 1903); *Studien* (I. sv., 1904); *Neue Briefe* (1906).

Himálaja, horstvo asijské, podrobeno bylo v posledním desítiletí pilnému výzkumu, zejména pak slezeny byly některé vrcholky (v. Asie, výzkum, Dopl.). Poslední cestou Svena Hedina doplněn byl obraz H jí druhým pásmem t. zv. Transhimálajským, které sice výškou svých vrcholků nerovná se řetězu vlastnímu, ale průsmyky a sedla jeho leží mnohem výše. Důkladnějším prozkumem provedeným r. 1903 H. Woodem ukázalo se také, že název nejvyššího vrcholku H-jí Mount-Everest a Gaurisankar náleží různým horám, které strmí ve vzdálenosti 50 *km* od sebe. Mount Everest měří podle Wooda 8767 anebo 8817 *m*, kdežto Gaurisankar 7128 nebo 7130 *m*. Pokud se týče pohledu na M. Everest, nepůsobí tento zdaleka dojmem tak velkolepým jako na př. Kančindžinga a zejména Nanga-Parbát, který lze již viděti od paty. Wood, Report on the identification etc. (Kalk., 1904); Oestreich, Die Thäler des nordwestlichen Himalaya (doplň. sv. 155 k »Peterm. Mitteil.«, Gotha, 1906); Burrard a Hayden, High Asia. A sketch of the Geography and Geology of Himalaya Mountains and Tibet (Kalkutta, 1907).

* **Hingra**, druh Asy foetidy vyvážený z již. Persie a Afgánistánu.

* **Hinterlechner** Karel, geolog a petrograf slovinský (* 1874 v Lublani). Studoval ve svém rodišti a ve Vídni, kde r. 1899 promovován za doktora filosofie, byl 1898—99 assistentem geologie na německé technice v Brně, r. 1900 vstoupil do říšského geolog. ústavu ve Vídni, kde jest sekčním geologem. Od počátku své vědecké činnosti H. pracuje v Čechách o problémech geologických a petrografických. Důležito jest jeho zpracování čedičů východočeských, o nichž jedná hlavně práce: *Ueber Basaltgesteine aus Ostböhmen* (»Jahrbuch der geolog. Reichsanstalt«, 1900) a *O nekaterih tujih hribinah iz nefelinovega tefrita Kunétiške gore* (»Věst. Král. čes. spol. nauk«, 1902, něm. ve Verh. geol. Reichsanst.«, 1902), dále pak studium hornin z kambria tejřovického i jeho okolí (*O petrografičnih svojstvih nekaterih hribin iz zapadnočeškega kambrija in iz sosednjega ozemlja* (»Věstník Král. č. spol. nauk«, 1902, něm. týž rok v »Jahrb. d. geolog. Reichsanstalt«). Hlavní však význam pro geologii Čech mají jeho studie o krystallických břidlicích východočeských a západomoravských (*Der Gneisgranit und die Disloka ion von Pottenstein*, Jahrb. geol. R.-A., 1900; *Das kristallinische Gebiet von Reichenau*, t., 1904, objemná práce: *Geologische Verhältnisse im Gebiete des Karteıblattes Deutschbrod*, t., 1907; *O rulách východočeských*, Věstník IV. sjezdu čes. přírodozpytců a lékařů v Praze 1908, mapy geologické: *Deutschbrod*, *Iglau*, *Datschitz-Mähr. Budwitz*). Vykonav zvláště v Sasku studia srovnávací, H. došel názoru, že krystallické břidlice východočeské nejsou »prahory«, nýbrž sedimenty stáří neurčitého, přeměněné kontaktním účinkem žul. — H-ovy snahy o kulturní organisaci slovinskou směřují k vytvoření vědeckého centra, jež by připravilo půdu slovinské universitě, a k praktické vzájemnosti vědecké s ostatními Slovany, především s Čechy (*Slovenska znanstvena organizacija in naše vseučiliško vprašanje*, Lubl., 1908 a 1909), s nimiž H. pěstuje živé styky odborné. Napsal též učebnici mineralogie pro slovinská gymnasia (Lubl., 1903) a popularisující stati z oboru geologie do různých slovinských časopisů. *Fr. Sl-k.*

Hinzpeter Georg Ernst † 1907. Srv. »Internationale Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst u. Technik«, 1908, str. 801 sl.

* **Hipman** Karel František, spis česko-franc. (* 3. bř. 1867 v Praze), absolvoval nižší třídy gymnasijní a dán na obchod, kde ztrávil řadu roků jako komptoirista i tovární úředník. V letech devadesátých XIX. st. držel dva rozsáhlé obchody s kovovým zbožím, které později prodal. V létě 1895 vydal u Vilímka první sbírku francouzských článků o Češích *La Nation Tcheque, sa mission et son rôle en Europe* (za spolupracovnictví V. J. Duška, Gustava Eima, Eduarda Alberta, Karla Kadlce). Druhý svazek této sbírky, bohatě illustrovaný, vyšel nákladem vydavatelovým roku následujícího s příspěvky F. V. Krejčího, Bráfa, Louis Légera a j. Ke konci r. 1896 H. odjel do ciziny, bydlel střídavě v Curichu, Genevě, Bernu, Lucernu a dopisoval odtud do českých žurnálů, především do »Nár. Listů« i německých listů švýcarských. V Genevě (1897) vydal, opět svým nákladem, nákladný svazek *Prague et les Tchèques* s množstvím nádherných obrazů, za nimž následoval nejobjemnější svazek *Les Tchèques au XIXe siècle* s články býv. franc. ministra Flourense, prof. Louis Légera, Maurice Mureta, Cam. L'Huillierovy atd. Kniha, ozdobená i množstvím barevných reprodukcí, došla velikého povšimnutí v cizině. Účel H-ových publikací nebyl snad jen sbližovati Francouze s Čechy, ale vůbec šířiti vědomí o české kultuře v Evropě jazykem světovým. Konečně dosáhl i podpory municipality pražské i uznání České akademie. Vyšly pak ještě 2 svazky téhož díla; než nakladatel, zbaviv se jich vydáváním docela prostředků, musil od další práce propagační upustiti. Mezitím sbíral v cizině materiál pro dílo o stycích dávných Čechů s cizinou. Publikace historická nedočkala se však vydání podle původního plánu, vydána jen část obrazového materiálu pod titulem *Za Českou Slávou* se stručnými texty ze zápisků H-ových (pouze 16 sešitů). R. 1904 H. založil illustrovaný čtrnáctideník »Český Svět«, který v druhém ročníku na

týdeník proměněn. H. psal s počátku téměř veškerý text pro tento časopis sám pod různými jmény, zhotovoval si potřebné fotografie, ba i kresby záhlavní, a vedl administraci.

* **Hippo**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 25. srpna 1897. Označení (426). *Kvn.*

* **Hiro** Dragutin, chorvatský botanik a zeměpisec (* 17. dub. 1853 v Záhřebě), vystudoval nižší reálku a učitelský ústav, načež působil jako učitel na několika místech. Později stal se professorem na učitelském ústavě a přidělen botanickému ústavu při záhřebské universitě. Přírodovědecké vzdělání doplnil pak na universitě štýrsko-hradecké. Mezitím procestoval důkladně Chorvatsko, Slavonii, Dalmacii, částečně Bosnu, Krajinu, Štýrsko a částečně sev. Uhry. Od r. 1872 byl literárně činný přispívaje do různých časopisů nebo rediguje časopis »Hrvatski Planinar«. Jeho větši práce jsou: *Putopisi* (Bakar, 1878); *Slike iz hrvatske cvjetane* (Záhř., 1880); *Hrvatsko Primorje* (t., 1891); *Gorski kotar* (t., 1898); *Lika i Plitvička jezera* (t., 1900). — Spolu s jinými a jako hlavní redaktor vydal *Prirodni zemljopis Hrvatske*. Knjiga I. Lice naše domovine (Záhř., 1905). Z odborných prací uvádíme: *Flora okolice Bakarske* (Jihoslov. akademie, Záhř., 1884); *Vegetacija Gorskoga kotara* (t., 1896); *Jugozapadna visočina hrvatska u oro- i hidrografijskom pogledu* (t., 1889); *Revizija hrvat. flore* (t., sv. I. 1908) a řadu článků ve »Folklorističkom zborniku« téže akademie, »Oesterreich. Botan. Zeitschr.«, »Berichte d. botan. Gesellschaft« (v Berlíně), »Verhandlungen der zoolog.-botan. Gesellsch.« (ve Vídni), »Šumarski list« a j. vedle hojných příspěvků do belletristických časopisů (»Vienac«, »Hrvatski Svjetozor«, »Hrvatska Vrla«, »Nada«, »Prosvjet«) a dále napsal květenu Chorvatska do Ottova Slovníku Naučného.

Hirn 3) Joseph, historik rak., povolán v říj. 1897 do c. k. ministeria kultu a vyučování za minist. radu a r. 1899 jmenován po A. Huberovi řád. prof. rak. dějin na univ. ve Vídni, kde dosud působí. Napsal ještě: *Kanzler Biener und sein Prozess* (Inšpr., 1857, jako V. díl jeho a Wackernellových Quellen und Forschungen zur Geschichte, Literatur und Sprache Oesterreichs); *Die ersten Versuche Kais. Rudolf II. in den Alleinbesitz der Grafschaft Tirol zu gelangen* (1899); *Erbteilung und Zwischenreich in Tirol* (1903).

* **Hirošige** Ichirinsai, malíř japanský (* 1797 — † 1858), z největších krajinářů japanských. Zná již lineární perspektivu, zná jemné odstupňování barev vrstvou vzduchu obklopených, a jeho pohledy na moře, mosty, lesíky atd. jsou vždy jevištěm světelných a barevných divadel. U H. lze mluviti o náladové krajině, neboť maluje západy slunce, vycházející měsíc, večery atd. s vystižením všech jemných barevných odstínů. H. byl z posledních mistrů barevného dřevorytu japanského, používalť již evropských anilinových barviv a zanedbával technickou stránku, u Japanců tak vysoce vypěstěnou; jeho figurální štafáže zabíhají do karikatury.

Hirsch 7) Jeny, spisovatelka němec., † 1902. — H. 8) Adolf, astronom, † 15. dub. 1901 v Neuchâtelu. — von H. 9) Moritz. Jeho choť Klára, dcera belgického senátora Bischoffsheima (* 1833 v Antverpách — † 3. dub. 1899 v Paříži), odkázala čtyři pětiny svého jmění, 720 mill. K, po příkladě svého chotě židovským ústavům vzdělávacím a dobročinným. — H. 10) Max, polit. oekonom něm., † 1905.

Hirschberg 1) Aleksander, historik polský (* 1847 — † 1907). Gymnasium a universitu studoval ve Lvově; r. 1872 povýšen byl tamtéž za doktora filosofie. V letech 1872—75 byl supplujícím učitelem na vyšší reálce ve Lvově. R. 1875 stal se sekretářem ústavu Ossolińských, r. 1876 kustodem knihovny téhož ústavu. R. 1875 habilitoval se na univ. lvovské jako docent polských dějin, r. 1903 stal se mimoř. professorem. V l. 1882, 1890, 1891, 1895, 1896 a 1902 konal za vědeckými účely cesty do Uher, Francie, Italie, Ruska a Švédska. Kromě menších rozprav a článků napsal: *O życiu i pismach Justa Ludw. Decyusza* (Lvov, 1874); *Dyaryusz legacyi Jerzego Ossolińskiego* (t., 1878); *Jan Łaski, arcybiskup gnieźnieński, sprzymierzeńcem sułtana tureckiego* (t., 1879); *Przymierze z Francyą w r. 1524* (t., 1882); *Zbiór pamiętników do historyi powstania polskiego z r. 1830—31* (t., 1882); *Bibliografia powstania narodu polskiego z r. 1830—1831* (t., 1882); *Hieronim Łaski* (t., 1888); *Pamiętnik Stanisława Niemojewskiego* (t., 1899); *Polska a Moskwa w pierwszej połowie wieku XVII-go* (t., 1901). — H. 2) Julius, lékař něm., napsal dále: *Wörterbuch der Augenheilkunde* (1887); *Einführung in die Augenheilkunde* (1892, 1901); *Augenheilkunde des Aëtios* (1899); *Geschichte der Augenheilkunde im Altertum* (1899); *Gesch. d. Augenheilk. im Mittelalter und zu Beginn der Neuzeit* (1906); *Die arabischen Augenärzte* (s Lippertem, 1902); *Hilfswörterbuch zu Aristophanes* (1898).

Hirschfeld 2) Otto. K publikacím jeho dodati jest: V Corpus inscriptionum Latinarum (XIII. díl) vydal *Inscriptiones Aquitaniae et Lugdunensis* (Berl., 1899); *Inscriptiones Belgicae* (t., 1904); *Miliaria Galliarum et Germaniarum*, spolu s Th. Mommsenem a Domaszewským (t., 1907). Dále sepsal: *Lyon in der Römerzeit* (Víd., 1878); *Die Rangtitel in der röm. Kaiserzeit* (Berl., 1901); *Die kaiserlichen Verwaltungsbeamten bis auf Diocletian* (2. vyd. t., 1905); *Gedächtnisrede auf Th. Mommsen* (t., 1904). S Conzem a Benndorfem redigoval 1.—8. ročník časopisu »Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich« (Víd., 1877—84), s Benndorfem vydal 1.—5. sešit publikace »Abhandlungen des archäologisch-epigraphischen Seminars der Universität Wien (t., 1878 až 1885), s Th. Mommsenem a G. B. de Rossi vydával počínaje 7. dílem Ephemeris epi-

graphica (Berl., 1888 sl.). Na počest 60tých jeho narozenin vydán byl sborník: Beiträge zur alten Geschichte und griechisch römischen Alterthumskunde. Festschrift zu O. H-s 60. Geburtstage (t., 1903). *Vý.* — H. 4) Georg. Z dalších jeho prací uvádíme divadelní hry: *Zu Hause* (1896); *Agnes Jordan* (1898); *Pauline* (1899); *Der junge Goldner* (1901); *Spätfrühling* (1906) a romány: *Das grüne Band* (1905); *Das Mädchen von Lille* (1906).

* **Hirszband** Napoleon, spis. pol. (* 1861 ve Varšavě), studoval práva v rodišti a literárně činný jest od r. 1880. Vydal: *Studja i szkice filozoficzne* (1891); *W przesileniu* (1894); *Wszechpoemat i najnowsze jego dzieje* (1894); *Galerja ostatnich dni* (1897); *Nurty-ogniwa dramatyczne* (1899); *Juljusz Słowacki dzisiaj* (1900); *Dante Alighieri* (1900) a j.

Hirszenberg Samuel, malíř pol. Z pozdějších jeho obrazův uvádíme ještě *Polní mše*; *Porada* (vyznamenán medaillí v Berlíně); *Sobotní odpočinek* a zejména *Věčný žid* (vyznamenán na světové výstavě v Paříži 1900). R. 1893 usadil se v rodišti.

Hirt 2) Johann, sochař něm., † 19. srp. 1897 v Mnichově.

Hirzel 6) Ludwig, liter. historik něm., † 1. čna 1897 v Berně.

* **Hirzel** Rudolf, klass. filolog německý (* 1846 v Lipsku), od r. 1888 prof. klassické filologie na universitě v Jeně. Sepsal: *Untersuchungen zu Cicero's philosophischen Schriften* (Lip., 1877—83, 3 d.); *Der Dialog, ein literarhistorischer Versuch* (t., 1895, 2 d.); *Der Eid. Ein Beitrag zu seiner Geschichte* (t., 1902); *Themis, Dike und Verwandtes. Ein Beitrag zur Geschichte der Rechtsidee bei den Griechen* (t., 1907). *Vý.*

His Wilhelm, anatom něm., † 1904.

* **Hitschmann** Hugo H., zemědělský spis. něm, a vydavatel odbor. časopisů (* 1848 — † 1904). Studoval gymnasium v Jihlavě a vyšší hosp. ústav v Uher. Starých Hradech, načež se věnoval hosp. praxi ve Žďáře na Mor., v Praze, Mšeci a Postoloprtech. Později stal se učitelem na vyšším hosp. ústavě v Uher. St. Hradech, kteréhož místa se pro chorobu vzdal a převzal správu sklárny v Osredku v Chorvatsku. C. k. hospodářská společnost ve Vídni povolala jej za redaktora časopisů »Wiener Landwirtschaftliche Zeitung« a »Der praktische Landwirt«, kteréž později (1870) přešly v jeho majetek. Jako redaktor H. vyvinul velikou činnost a úsilí jeho podařilo se povznésti »Wiener Landw. Zeitung« na největší zemědělský časopis v Rakousku. K oběma jmenovaným časopisům připojil později nový »Oekonom«. R. 1883 založil »Oesterreichische Forst- und Jagdzeitung«, r. 1884 »Allgemeine Weinzeitung« a r. 1890 za hosp. výstavy ve Vídni vydával dočasně »Land- u. Forstwirtschaftliche Ausstellungszeitung«. Kromě časopisů vydal *Vademekum für den Landwirt.* H. má veliké zásluhy o pokrok zemědělství v naší říši, jehož byl vůbec vřelým obhájcem. Za 38leté činnosti redaktorské nedal si ujíti ani jediné příležitosti, kde bylo lze očekávati, že bude zemědělství rak. poškozeno, aby nebyl pozvedl svého varovného hlasu. Jako publicista byl velmi obratný a neúmorný. Ve směru národním byl velmi mírný a nestranný. Za své zásluhy o zemědělství vyznamenán byl od četných spolků čestným členstvím.

Hladík 3) Václav, spis. čes. Od r. 1898 byl v red. »Nár. Listů« při feuilletonu. V l. 1899—1906 řídil Ottův »Lumír«. Kromě do Paříže cestoval též do Anglie, Italie, Hollandska, Belgie a Německa. Uměleckou jeho touhou bylo poznati moderní svět český, národní a velkopražský, a vtěliti jej formou rovněž moderní, elegantní, co možná skvělou a poutavou. Škola jeho formy jest francouzská, druhu popisně naturalistického. Sám život pařížský působil na umělecký jeho smysl tak, že promítá rád do studií pražských barvy a sloh svých dojmů pařížských, čímž pravdu velkosvěta pražského zajímavě idealisuje. R. 1899 vydal *Ze samot a společnosti*, tři moderní historie, cestopisné črty a cyklus »Samoty«, řadu nálad, vše formou virtuosní. Dále romány *Trest* (1901) a *Vášeň a síla* (1902), drama *Závrať* (1902, týž rok v »Nár. divadle) a r. 1905 veliké romány *Evžen Voldan* o dvou dílech a *Valentinovy ženy*, r. 1906 *Barevné skizzy a malé povídky* a *Vlnobití* (feuill. »Nár. L.«, zvlášť 1908), r. 1909 knihu *O současné Francii*, listy z Paříže a vzpomínky (1894—1907), sbírku studií po různu vydaných o Paříži společenské, politické, divadelní a literární. Překlady: Z G. Ohneta »V záři millionů«, z A. Daudeta »Lydiin hřích«, z Maupassanta »Miláček«. Tito autoři, hlavně Daudet, vyznačují spolu H-ův umělecký ráz v přednostech i vadách, silnější v popisech, než v hloubce duší a idei. V posledních dvou románech (hlavně ve »Vlnobití«) se jeví snaha i o ty stránky. Jako uzřel Paříž dvojí, zevní, lesklou a svůdnou, mělkou a bezcennou, a pod ní vnitřní, pracovitou, tvůrčí a vzácnou, tak rozeznává též dvojí modernost a dvojí svět pražský, jež oba líčí pospolu. Zvláštní je, že zjevy světa povrchního, moderně banálního, světoobčany rozkoše, secessní aesthety atd. umí líčiti pravdivěji a živěji, zvláště ženy, než muže poctivé práce, jež líčí více úvahami a lyr. výlevy, než názorem. H. šířil usilovně české nadšení a víru v genia Francie. Bylo to uznáno, a praesident municipální rady pařížské za návštěvy v Praze (v srpnu 1908) poctil jej zlatou medaillí za zásluhy o styky českofrancouzské. *Vbk.*

* **Hladík** Jaroslav, spis. čes. († 15. říj. 1896 v Haagu v Hollandsku a pochován na hřbitově v Scheweningách); byl literárně činný a svými překlady z literatury francouzské opravňoval k největším nadějím. Mezi jinými přeložil Jeana Richepina »Povídku z cirku« (Praha, 1894, J. Otto).

Hlasiwetz Heinrich, chemik rak. Napsal: *Navedení ku kvantitativnému rozboru chemickému.* České vydání upravil Jiljí

Jahn (Praha, 1873). Napsal též některé texty k hudeb. skladbám Zd. Skuherského.

Hlať, název utvořený, značící krystall (v. t.).

* **Hlava** Jan, zasloužilý herec čes. (* 1832 v Semilech — † 5. čna 1899 v Brně v nemocnici). Působil v letech 50tých XIX. stol. s Tylem a míval také svou vlastní společnost. Zemřel opuštěn.

Hlava 2) Jaroslav r. 1898 a 1904 byl děkanem fak. lék. a r. 1906 rektorem české university. T. r. stal se doživotním členem panské sněmovny a r. 1908 dvorním radou. Dále publikoval zvláště druhé vydání prvé části své učebnice všeob. pathologie, histologie a bakteriologie, *Leuconostor hominis a jeho význam při akutních exanthemech* (»Čas. lék. čes.«, 1902 a v »Rozpr. Čes. akad.«, též něm.), *O podmínkách pathogenních vlastností, leuconostor hominis* (t., 1904); *Histologická struktura Koplikových skvrn* (t., 1905); *Embryoma dermoidale cerebri* (»Sborník klinický«, 1902); z kongressových přednášek pak možno uvésti *o karcinomu* (mezinár. sjezd. lék. v Paříži); *o maligní adenii* (III. sjezd čes. přírodozp. a lékařů); *o mykologických nálezech při spále a spalničkách* (t.); *angiomyxosarcoma antibrachii adnatum* (t.); *o karcinomech Röntgenových* (mezinár. sjezd lék. v Lisaboně) a j. v. Od moskevského mezinár. sjezdu lék. byl předsedou českého národního komitétu při všech sjezdech pozdějších a předsedou III. sjezdu českých přírodozpytcův a lékařů v Praze r. 1901. Taktéž v českém spolkovém životě lékařském je stále činný.

* **Hlaváček** František, spis. čes. (* 26. list. 1876 ve Slavkově na Moravě), po studiích gymnasijních, konaných v Brně, Hradci Kr. a Praze, věnoval se žurnalistice a přispíval četnými články národohospodářskými, politickými a o slovanských literaturách do »Času«, »Nár. Listů«, »Hlasu Národa«, do »Naší Doby«, »Obzoru Národohospodářského«, »Akademie« a j. Dále uveřejňoval články o českých věcech v časopisech polských, rusínských, chorvatských a rumunských. R. 1895 šířil ideje pokrokové mezi chorvat. studenty, studujícími v Praze, a dal tím podnět k založení pokrokového směru mezi studentstvem chorvatským a po té politické chorvatské strany pokrokové (*hrvatska napredna stranka*). Prvním orgánem tohoto směru byl měsíčník »Hrvatska Misao« (Chorvatská myšlenka), v Praze vydávaný, jejž H. redigoval. Když vláda maďarská, chtějíc potlačiti toto hnutí, odňala »Hrvatské Misli« dopravu do Chorvatska, list po roce změnil své jméno v »Novo Doba«, stav se již společným orgánem pokrokové mládeže chorvatské, srbské a slovinské a působil ve prospěch shody chorvatsko-srbské. Práce tato vedla také k založení srbské nezávislé strany v Chorvatsku (*srpska napredna stranka*), která ruku v ruce s chorvat. stranou pokrokovou pracuje pro shodu mezi těmito dvěma větvemi »jednoho národa s dvojím jménem«. H. přispěl také u nás k poznání Rusínů překlady soudobých spisovatelů rusínských: Ivana Franka, Boryse Hrinčenka, četnými články o nich, o velikém vědci rusínsko-ukrajinském, Mich. Dragomanovi a jiných, o politických poměrech Rusínů. H. byl také politicky činný v české straně lidové (realistické), ale později vzdal se činnosti politické. R. 1898 jmenován byl sekretářem Českého obchodního musea v Praze a redigoval orgán musea »Obchodní Listy«. Byv povolán po roce do obchodní a živnostenské komory pražské, převzal zde řízení vývozní kanceláře komorní; r. 1901 vyslán byl komorou do »Ústředny pro přípravu obchodních smluv« ve Vídni, kde účastnil se horlivě veřejného a spolkového života Čechův a Slovanů vídeňských; r. 1906 vyslán byl komorou jako její zástupce na mezinárodní výstavu v Miláně, kde dal podnět k pořádání mezinárodního kongressu v Praze 1908. Vrátiv se do Prahy, jmenován byl sekretářem Jubilejní výstavy obvodu obchodní komory pražské a přičinil se o uskutečnění a zdar hromadných návštěv slovanských.

* **Hlaváček** Karel, čes. básník a illustrátor (* 1874 v Praze — † 11. čna 1898 v Libni). H., jenž jak v kresbě tak v literatuře byl samouk, vyrůstající v chudobném ovzduší dělnické domácnosti a zápasící dlouho se smrtelnou chorobou, přimkl se celou svou činností k literární skupině »Moderní Revue«. Odchýliv se od svého debutu *Sokolské sonety* (1895), H. tíhl k umění psychickému, odvrácenému od skutečnosti a užívajícímu pro vystižení svých tesknych, bolestných, rozkladných a úpadkových nálad symbolů ze vzdálených, zašlých kultur. Ve sbírce lyriky *Pozdě k ránu* (1896), kde hluboký lyrismus autorův skrývá se ještě většinou za módní symbolistickou dekoraci, zpívá H. muka a mdloby úpadkové duše přesycené kulturou, při čemž pronikají příliš jeho vzory literární. Za to drobounký svazek *Mstivá kantiléna* (1898, 2. vyd. 1900), vydaný nedlouho před smrtí H-čkovou, zavírá ve svých XII lyrických číslech málem nejlepší kusy české poesie dekadentní: rázovité symboly provedené až do nejjemnějších odstínů kryjí se podivuhodně s vniterním obsahem, váženým z hlubin básníkova osudu; živel malebný i hodnota hudební zvyšují suggestivnost těchto veršů, nasycených fatalismem smrti, zmaru, marnosti. Souborné *Spisy K. H-čka*, vydané r. 1905 A. Procházkou, obsahují kromě těchto knih a hojných náladových básní i hojný cyklus referátův a studií o výtvarném umění, jež vydavatel právem nazývá »jedněmi z prvních rozhodných a cílevědomých signálů pro nastoupení nových drah v českém výtvarnictví«. H. byl též sám výtvarně činný, a ač obmezoval se jen na illustraci, přece ukázal bohaté nadání pro dekorativnost, stilisaci a náladovou archaičnost; i v kresbě viděl výlučný prostředek symbolisační pro život náladový Z illustrací jeho vyšel samostatně cyklu

obrazu ke knize A. Procházky »Prostibolo duše« (1897), kromě toho provodil kresbami knihy O. Březiny, A. Sovy, J. Karáska, St. Przybyszewského a své vlastní. Srv. o H-čkovi Jiří Karásek ze Lvovic, Impressionisté a ironikové (1903), »Mod. Revui« VIII. (1898) a »Rozhledy« VII. (1898). *AN.*

***Hlavatý** František, herec a dramat. spis. čes. (* 1873 v Žiželevsi u Král. Dvora n. L.). Absolvovav 7. gymn. třídu v Kr. Hradci odešel r. 1890 k divadelní společnosti M. Kozlanské a do r. 1898 cestoval po českém venkově s rozličnými společnostmi. R. 1898 angažován k »Nár. divadlu« v Brně, r. 1902 k měst. divadlu v Plzni, r. 1904 k lidov. divadlu »Uranii« v Praze a r. 1907 k měst. divadlu na Kr. Vinohradech, kde jest zároveň režisérem. Napsal celou řadu frašek, veseloher, lidových her, jež se staly repertoirními našich předměstských a venkovských divadel: *Mlsní kocouři* (Karlín, 1904); *Městská rada na námluvách* (t., 1905); *Stoupenky nihilismu* (t., 1906); *Bílá myška* (Praha, 1906); *Zlatý bůh*, sociální drama (Karlín, 1908); *Tajemná matka* (t., 1908); *Dobráček švec* (t., 1908) a j.

Hlavín Bartoloměj, malíř čes. (* 1846 v Běštíně u Hostomic — † 19. pros. 1904 v Praze). V 18. roce svém vstoupil na akademii pražskou, jejímž ředitelem byl Trenkwald, r. 1870 přešel na vídeň. akademii a po dvou letech do Mnichova. Již r. 1870 vystavoval v Praze genre *Loučení nevěsty s rodiči*, r. 1871 malbu *Jelen* k Rukopisu Královédvorskému, vystavenou též r. 1908 na jubil. výstavě v Rudolfině, r. 1872 obraz větších rozměrů *Vjezd Jaroslava ze Sternberka po vítězství nad Tatary do Olomouce*, r. 1874 *Pobití přelstěných Tatarů*, menší malby na motivy z Král. Rukopisu (*Kytice*, *Opuštěná*) a j. v. Hlavně však portraitoval, a tu také míval šťastnou ruku, svěžejší barvy a hbitější štětec, než na genrových obrázcích, poněkud hladkých a suchopárných. Jeho historické komposice také nepřesahovaly meze akademického, způsobného umění, a teprve v pozdější době dospěl k volnějšímu pojímání skutečnosti i k volnější technice. Zůstal v ústraní a zemřel jako málo známý, skromný umělec.

Hlavinka Alojs, spis. čes. R. 1901 navštívil Benátky a Padovu a vykonal cestu do Jerusalema a k Jordanu do Jericha. Z dalších jeho prací uvádíme: *O původu národní písně* (Praha, 1897); *Zvukové malůvky v národní písni* (t., 1898); *O zvučnosti jazyka čes.* (Brno, 1902); *Dějiny světa v obrazech* (t., Starý věk 1903, Středověk 1906 a Nový věk díl I. 1909); *Na kraji Hané*, obrázky z lidu (Olomouc, 1905).

***Hlávka** Antonín, rytíř (* 9. září 1825 v Přešticích), bratr Jos. H-ky, sloužil dlouhá léta při místodržitelství v Praze, až s titulem dvorního rady odešel na odpočinek. R. 1866 spolu se zástupci zemského výboru král. Českého drem Braunerem a drem Fr. L. Riegerem odvezl do Vídně českou královskou korunu s ostatními klenoty korunovačními. Zemřel 6. list. 1908 v Přešticích ustanoviv hlavními dědici svého jmění Čes. akademii cís. Františka Josefa a bratrovu Studentskou kollej.

Hlávka Josef. Usadiv se po zřízení České akademie trvale v Praze oddal se jako praesident řízení její činnosti, staral se o všecko až do podrobností a připlácel ze svého, kde pravidelné příjmy akademie nevystačovaly. Když byla r. 1899 založena česká vysoká škola technická v Brně, zabezpečil jí pět stipendií úhrnem 1200 K ročně. Hned pak dvě léta potom přikročil k novému velikému věnování, které bylo ve všem ryze jeho myšlenkou a počinem. Věnovalť 150.000 zl. na vystavění domu pro spolek »Studentské kolleje českých vysokých škol pražských«. I v tomto případě jako v jiných dřívějších nebylo úmyslem H-kovým podniknouti veliké založení výlučně na vlastní účet. Chtěl dáti jiným podnět a příležitost ke spoluúčasti dobročinné a proto zřídil zvláštní spolek, jenž by o vydržování a správu kollejí se staral. Rovněž mělo býti umožněno štědrým dobrodincům, aby zřídili nadace pro jednotlivá místa v kollejích. Chovanci platí 12 K měsíčně za byt, otop, světlo, prádlo, ranní a polední stravu i volný chléb. Míst v kollejích jest 214, přístupna jsou jen nemajetným, ale spolu výtečným studentům českých vysokých škol. Poslední veliký věnovací akt H-kův za života jeho spadá do r. 1906. Následkem jistého odkazu splaceno bylo mezi l. 1898—1903 k rukám F. L. Riegera na národní účel, jejž by on sám určil, úhrnem 100.000 K u Zemské banky, k čemuž přirůstaly úroky. Dr. F. L. Rieger v zásadě přistoupil na návrh svého zetě, aby peněz se užilo ke zřízení instituce, České akademii složením podobné, jež by pečovala o národohospodářský rozvoj český především vysíláním mladých talentů na zkušenou do velikých ústředí průmyslu a obchodu. H., slyše o tom záměru, projevil ochotu přidati ze svého 100.000 zl., obětuje-li Rieger k témuž cíli i národní dar sbírkou k 70. narozeninám jemu věnovaný, o němž H. věděl, že Rieger zamýšlí jej věnovati účelům národním. Rieger však dal mu určení jiné. Přes to po smrti Riegrově H. počal se znovu tím projektem obírati a na počátku r. 1906 společně s drem Albínem Bráfem podal vládě promemoria s hlavními osnovními myšlenkami stanov. Potkav pak se s ochotou vlády ústav takový povoliti, podjal se v letě 1906 s drem Bráfem vypracování stanov, při čemž bylo jeho specifickou myšlenkou, že nový ústav má býti k České akademii přičleněn. Ústav nazván »Národohospodářským ústavem při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze« a vytčeno mu povšechně za úkol, aby v mezích stanov »usiloval o zvelebování národohospodářské činnosti lidu českého ve směrech praktických, především povzbuzováním k po-

kroku ve všelikém oboru výrobní techniky (průmyslu, zemědělství, hornictví) i obchodu a péči o lepší zdatnost v oboru vyšších úkolů samostatného podnikání«. Podrobne pak jest mu uloženo: 1. stopovati národohospodářský stav a rozvoj v lidu českém, zjišťovati jeho nedostatky a mezery, povzbuzovati k jejich odklizování a mravní váhou svého hlasu působiti k podpoře a utužení hospodářských ctností v lidu českém vůbec; 2. udržovati ve stálé patrnosti všeliké talenty české, pokud vynikají v oboru výrobní techniky a obchodu, ať působí doma nebo v cizině, aby bylo možno v každém případě potřeby pozornost k nim obraceti a na místa je přiváděti, kde by své schopnosti mohli nejlépe uplatniti a zdokonaliti; 3. mladým mužům národnosti české, kteří osvědčili již také prakticky kromobyčejnou schopnost v nějakém oboru výrobní techniky neb obchodu, podporou mravní i hmotnou usnadňovati pobyt ve vynikajících místech výrobních neb obchodních za tím účelem, aby se utužili v příslušné odborné technice a nabyli rozhledu i zvýšené schopnosti podnikatelské zaměstnáním v závodech zvláště pokročilých a bezprostředným vnímáním života a ruchu důležitých prostředí výrobních a obchodních, tak aby potom mohli získaných zkušeností ve vlasti své plodně zužitkovati; 4. vypisovati veřejné soutěže na řešení problémů pro výrobní techniku některého oboru zvláště závažných; 5. podávati příslušným místům návrhy na změny v organisaci učelišť důležitých pro odborné vzdělání v některé větvi výrobní neb obchodní techniky, na zřizování nových způsobů takových učelišť aneb učitelských stolic i ústavů na vysokých školách a t. p.; 6. pořádati poučné výklady jednotlivé neb řadové o předmětech, jež se týkají jednotlivých nebo všech odvětví techniky výrobní a obchodní; 7. podporovati účely zákonodárství, jakož i státní a zemské správy tím, že ústav vždy bude hotov k požádáním příslušným podavati dobrá zdání v záležitostech, jež se dotýkají obecného národohospodářského dobra státu i země. Organismus ústavu se členy řádnými, dopisujícími i čestnými (zahraničnými), se sborovými seděními, odbory atd. jest obdobou organismu České akademie. Jmění měl ústav při založení 334.000 K (v čemž 200.000 K od H-ky), rozmnožilo se pak ještě o dar řádného člena, inž. Osvalda Životského (40.000 K). H. byl prvním praesidentem a tak mu nový ústav k srdci přirostl, že ještě v posledních hodinách svého života jím se obíral. Nedočkal se ani prvních známek jeho rozkvětu, neboť podlehl 11. bř. 1908 náhle ho překvapivší nemoci. Pohřben byl 15. bř. z Pantheonu musejního do rodinné hrobky v Přešticích. Nad rakví jeho v Pantheonu řečnili za Českou akademii ministr m. sl. ryt. Randa, za Národohospodářský ústav dv. rada dr. Bráf a za Studentské kolleje univ. prof. dr. Henner. Poslední vůle H-kova, daná dne 25. led. 1904, se všemi stanovami a podrobnými ustanoveními o legátech, vydala brošuru formátu foliového o 48 stranách. V § 1. této poslední vůle ustanoveno jest toto: Za universálního dědice veškerého svého jmění movitého i nemovitého jakéhokoliv druhu, tak jak toto jmění projednáním pozůstalosti zjištěno bude, ustanovuji právnickou osobu, která pro všechny časy nésti má jméno »Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových« a která podle »Statutu« k této mé poslední vůli připojeného ihned (nejdéle však do dvou roků) od mnou zde ustanovených vykonavatelů této mé poslední vůle, po mém úmrtí v život uvedena budiž. Toto »Nadání« má ten jediný úkol, aby svými každoročně vykázanými čistými příjmy, po úhradě všech legatárních a statutárních povinností a dle přesných ustanovení přiloženého »Statutu« podporovalo: V první řadě, a to podílem 70% veškerou vědeckou, literární a uměleckou činnost Národa českého a učinilo výsledky této činnosti, jakož i výsledky veškeré vědecké činnosti světové, kulturnímu životu národnímu tak přístupnými, aby mohl z nich ve všech směrech výkonné své činnosti přímo těžiti. V druhé řadě, a to podílem 30%, snaživé a způsobilé studenty vysokých škol pražských tím způsobem, aby poskytnutím částečného neb (bude-li možná) úplného zaopatření se mohli plnou svou silou věnovati výhradně jen úplnému svému vzdělání, na kterém se jak jich vlastní, tak i budoucnost celého národa zakládá. Ježto však »Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze« v první řadě a »Studentské kolleje českých vysokých škol pražských« v druhé řadě, úkolům těmto, kteréž jsou totožny s jejich vlastními statutárními úkoly, již částečně, pokud jejich prostředky stačí, vyhovují — ustanovuji zároveň: Aby po čas trvání obou těchto institucí toto »Nadání« s nimi vstoupilo na základě připojeného »Statutu« v přímé spojení, aby svým přispěním společné tyto úkoly mohly býti účelnějším a dokonalejším způsobem provedeny. A ježto nemovité jmění tohoto »Nadání« vyžaduje nepřetržitě stálého přičinění všeliké odborné znalosti a zkušenosti, tak že by bez velké škody na vlastní činnosti nemohlo býti ani od »České akademie« ani od »Studentské kolleje« obstaráno a ježto nelze ani slavný »Zemský výbor« jako ochránce a správce základního jmění »České akademie« správou nemovitého jmění obtěžovati, budiž od »České akademie«, »Studentské kolleje« a vykonavatelů mé poslední vůle zřízena zvláštní »Nadační správa«, které veškeré řízení celého tohoto nerozdílného nadačního jmění, na základě zmíněného již »Statutu« a za předsednictví dočasného praesidenta »České akademie císaře Františka Josefa«, jako jeho kurátora, tímto odevzdávám.« Nadaci uložena jest řada legátů. Jmění nadace činilo r. 1904 pozemky velkostatku Lužany s Vlčím, pražské a vídeňské domy H kovy a hotovosti i vklady

v Zemské bance a Živnostenské bance, úhrnem 4,655.282 K. Vykonavateli poslední vůle byli H-kou jmenováni JUdři K. T. Černý, J. Javůrek a K. Mattuš. Vzhledem k blížícímu se jubileu šedesátiletého panování císaře a krále Františka Josefa H. chtěl nadaci tu provésti ještě za živa a vyhraditi si toliko až do své smrti volné nakládání užitky. V předběžné k tomu cíli s c. k. aerárem ujednané úmluvě učinil pak jiné kvotové rozdělení výnosu, tak že měl určitý podíl připadnouti též Národohospodářskému ústavu. — Z vyznamenání, kterých se dostalo H-kovi v posledních dobách jeho života, zvláště jest uvésti: titul c. k. vrchního stavebního rady (1895), diplom čestného doktora filosofie, udělený jemu Jagellonskou universitou v Krakově (1900), rytířský kříž železné koruny II. třídy (1901), čestné doktorství věd technických udělené jemu českou pražskou vysokou školou technickou u příležitosti dvoustaletého jubilea založení technického učení v Praze (1906), čestné měšťanství obce pražské, velkokříž řádu Frant. Josefa (1907). — Životopisná data a příspěvky k ocenění díla i povahy: Alb. Vojt. Velflík, Život a působení prvního presidenta a zakladatele České akademie arch. Dr. Ph. a Dr. Techn. Josefa H-ky (Praha, Česká akademie, 1908); Bráf, Jak vznikla Česká akademie (»Osvěta«, 1901); t., Josef H., posmrtní vzpomínka (t., 1908).

***Hlenotok** váčku slzního viz Dodatky k XI. sv.

***Hlinecký** Matěj, odborný spis. a včelař čes. (* 1854 ve Skutči). Vystudovav nižší reálku ve Vys. Mýtě, vstoupil do praxe k poštovnímu úřadu v Chomútově, odkudž přeložen do Trutnova, potom do Pardubic a jako vrchní poštovní officiál do Mělníka. Vedle svého povolání zabývá se dlouhá léta s velikou zálibou včelařstvím. Na základě bohatých praktických a theoretických zkušeností vydal samostatně odborné spisy: *Úly americké vůbec, můj americký dvíčák a jednak zvláště* (Praha, 1904); *Výchova matek a rozmnožování včelstev v úlech úzkoširokých i stojanech* (Mělník, 1907); *Včela a její chov* (t., 1908). R. 1904 založil za pomoci několika přátel »Včelařský spolek« na Mělníce.

***Hlinka** Andrej, katol. kněz a národní buditel slovenský v Uhrách (* 27. září 1865 v Černové u Ružomberka v liptovské stol.). Pochází z rodiny ode dávna na Uh. Slovensku usedlé, kde rodiče jeho byli chudobní malorolníci. Po 6letém studiu na maďar. gymnasiu v Ružomberce zvoliv si stav duchovní byl přijat v semináři ve Spiši a r. 1889 vysvěcen na kněze, načež kaplanoval na různých místech jsa horliv ve správě duchovní a působě buditelsky na lid národně neuvědomělý. R. 1892 zvolen byl od patronátu slačanského farářem ve Třech Slačích u Ružomberka, kterouž obec hospodářsky i duševně pokleslou postavil za 13letého farařování na stupeň vzorných obcí slovenských. R. 1895 zvolen byl od městského zastupitelstva ružomberského jakožto patrona farářem v Ružomberce, kde poměry byly téměř takové — ne-li horší — jako kdysi ve Slačích. Město mělo přes million dluhů. H. prostudovav městské účty a rozpočty, odhalil nepořádky, takže při obecních volbách propadla stará strana a zvoleni byli do zastupitelstva řádní občané smýšlení většinou národně-slovenského. Tu začíná se kruté pronásledování Andreje H-ky. Propadlá strana, podporována jsouc vládou a politickými vůdci maďarských stran, usilovala H-ku odstraniti s fary ružomberské. Příležitost dána při říšských volbách na jaře r. 1906, kdy slovenská strana dosáhla úspěchu, kterýž připisován hlavně H-kovi. Pronásledování H-kovo má tedy dvojí motiv: lokální ružomberský a všeobecný politický, a provádí se s dvojí strany: světské i duchovní. Světská vrchnost dne 26. čna 1906 dala H-ku jako »buřiče« (§ 172, odst. 2. trest. zákona) zatknouti a po čas vyšetřovací vazby vsaditi do sprostého vězení. Od 26. list. do 3. pros. 1906 H. stál s 11 soudruhy před soudem v Ružomberku (sedrie), kdež odsouzen na 2 roky vězení a 1500 K pokuty. Po appellaci byl výrok ten i u král. tabule i u kurie (poslední instance 6. list. 1907) potvrzen a H. nastoupil 30. list. vězení, jež mu určeno v Szegedině. Mezitím stal se vražedný případ v rodisku H-kově, Černové. Jednak jako farář, jednak jako rodák postaral se, aby v Černové vystavěn byl filiální chrám. Černované prosili biskupa Parvyho, aby H. byl při biskupském posvěcení chrámu jako rehabilitovaný farář přítomen. Parvy přání tomu nevyhověl, posvěcení (konsekraci) odložil a nařídil zatímní požehnání (benedikci) nového kostela. H. mezitím odešel na Moravu, kamž byl od dra Kolíska volán ku přednáškám, a umíněností hlavně administrátora ružomberského Fischera se stalo, že lid v Černové, jenž se 27. říj. 1907 opřel vnucenému požehnání kostela zatarasiv kněžím přístup, byl od četníků postřílen, 12 na místě mrtvých, mnoho těžce i lehce raněných. Úřady hned pátraly po H-ovi a spolu s novinami nepřátelskými prohlašovaly jej nespravedlivě za původce »vzpoury« černovské a skládaly naň zodpovědnost za krveprolití. Totéž snažily se dokázati i při přelíčení černovského processu, zahájeném 2. bř. 1908. Dne 4. kv. 1908 byl H. postaven před porotu v Prešpurku pro dva, prý pobuřující články uveřejněné v »L'udových Novinách«. Přes skvělou obranu odsouzen byl na 1½ roku státního vězení a 1000 K pokuty. Počátkem r. 1909 doručena H-kovi nová obžaloba pro článek s jeho jménem uveřejněný v »Amerikánsko-slovenském zábavníku«. Článku toho H. do jmenovaného časopisu neposlal ani nenapsal, ba časopisu toho ani neznal. List otiskl článek ten ze »Slov. Týždenníka«, v němž nebyl ani konfiskován ani žalován. — Duchovní vrchnost jala se H-ku usilovněji pronásledovati po čas zmíněných voleb a to, jak H-kův biskup dr. Alex. Parvy ve své

obžalobě do Říma proti H-kovi poslané výslovně praví, na vyzvání vlády. Parvy H kovi zakázal všechnu účast na volebním ruchu. Omluvný list H-kův prohlásil za porušení povinné úcty a poslušnosti. Dne 5. kv. 1906 zbavil H-ku farářského úřadu. Dne 18. čna 1906 stihl jej suspensi z kněžství a úřadu a dne 19. čna odevzdán mu byl v residenci biskupské od biskupa samého příslušný dekret a ihned zaveden s ním výslech o podané proti němu ze dne 7. čna obžalobě několika farníků ružomberských, jako by byl faru ružomberskou nabyl svatokupecky hoštěním voličů v hospodách, rozdáváním peněz atd. H. jednak ihned ústně, jednak do týdne písemně podal obranu Parvymu. Dne 20. čna pak podal proti suspensi stížnost do Říma kongregaci koncilu, t. j. sboru kardinálů. Parvy byv z Říma vyzván, aby zdůvodnil suspensi, podal na H-ku špatně podepřenou obžalobu plnou překroucenin a podezření. Po vraždě černovské ve smyslu úřadů maďarských také Parvy označil v Římě H-ku za původce vzpoury a krveprolití a žádal u kurie římské úplné sesazení H-kovo s fary ružomberské. Římská kurie jednala o záležitosti v týdenních seděních velmi často a bedlivě, v plenárním zasedání kongregace koncilu pak po prvé 12. pros. 1908, kdež usilovné žádosti Parvyho za schválení suspense a sesazení H-kovo s fary nevyhověla, ale definitivní výrok odročila z důvodů jednak formálních (určitě), jednak věcných (pravděpodobně). Tento výsledek pokládá se za porážku Parvyho a za naději na vítězství H kovo v podstatných věcech. H-kova věc pokládá se nyní za věc celého národa, proto taká krutost vlády uherské proti němu. — Buditelská a bojovnická působnost H-kova jeví se dále v podpoře slovenského tisku hmotné i mravní. Jeho příspěvky v »Ľudových Novinách« jsou vzácného obsahu a původního rázu. Za hranicemi Slovenska, zvláště na Moravě a v Cechách, poznán a oceněn byl svými přednáškami »O kulturních poměrech na Slovensku«, konanými před nastoupením vězení szegedinského. V Praze přednášel pětkrát vždy za ohromného návalu. Záslužná jest H-kova činnost spisovatelská i v oboru ryze náboženském. Sepsal modlitební knihu *Nábožný kresťan*, umožnil vydání tří obřadných knih jazykem slovenským a ve vězení překládá Písmo sv. z uložení vydavatelského spolku sv. Vojtěcha. O H kových pracích a zápasech napsal hojně článkův i brošur dr. Alois Kolísek, professor v Hodoníně, jenž také jeho process v Římě zastupoval; povahopis H-kův naznačen některými rysy v divadelní hře Fr. Sokola Tůmy »Z pod jarma« (Praha, 1908); zvláště pak dlužno upozorniti, že případ H-kův tvoří význačný odstavec knihy skotsko-anglického spisovatele R. W. Setona-Watsona »Racial problems in Hungary« by Scotus Viator (Lond., 1908), kdež (v »Přídavcích«) jest otištěna v anglickém překladě H-kova obrana před porotou prešpurskou, jako vynikající výkon řečnický a doklad poctivosti zápasů slovenských.

Hlinsko 1) má 542 d., 4096 obyv. čes., 7 něm. (1900) okr. museum.

Hlohov, m. pruské, má 23.457 obyv. (1905), z nichž 7085 katolíkův a 630 židův. Opevnění na levém břehu Odry byla z většího dílu odstraněna.

***Hlošek** Jan, právník čes. (* 1858 ve Vážanech na Moravě). Studoval gymnasium v Brně, universitu ve Vídni a nabyl hodnosti doktora práv. Po právnických studiích věnoval se státní službě politické na Moravě a působil jako politický úředník v Brně, Hodoníně, Znojmě; od r. 1899 jest okr. hejtmanem v Holešově. Vydal: *Kommentář k morav. obecnímu řádu volebnímu* (Brno, 1897); národohospodářskou studii *Vodní družstva* (t., 1898, nákladem c. k. mor. hospodářské společnosti) a různá právnická a národohospodářská pojednání jmenovitě o právu volebním žen v odborných časopisech »Právníku« v Praze (1898), v českomor. »Národním Hospodáři« v Brně: *Vol. právo obcí do okresních silničních výborů* (1896); *Obecní a veřejný statek a volební právo z titulu placení daně a členství obecního* (1892); *Genossenschaftsbildung des Berufsstande der Landwirte in Oesterreich* (»Blatter f. Selbstverwaltung«, Brno, 1899) a j. v.

***Hloucha** Karel, spis. čes. (* 21. ún. 1880 v Podkování u Ml. Boleslavě). Absolvovav gymnasium a studia právnická v Praze, věnoval se soudní praxi. Již za studií přispíval do různých časopisů menšími články a o sobě vydal: *Hra osudu* (Praha, 1903); *Požár na Východě*, román z války rusko-japanské (t., 1906); *Podivuhodné Jiříčkovo cestování* (t., 1908) a *Země zakletá*, román (t., 1908).

***Hloucha** Josef (Joe), spisovatel čes. (* 1881 v Podkování u Ml. Boleslavě). Vystudoval nižší gymnasium v Ml. Boleslavi a v Praze, kdež také absolvoval Českoslovanskou obchodní akademii. V lednu 1906 podnikl cestu do Japanska, kdež pobyl 6 měsíců. Četné menší stati a povídky H-chovy přinesly »Zl. Praha«, »Světozor«, »Květy«, »Čes. Svět« a o sobě vydal: *Sakura ve vichřici* (Praha, 1905); dále *Zátopa* (t., 1906) a *Vzpomínky na Japonsko* (t., 1908).

Hluboká 1) má 135 d., 1444 obyv. čes. 36 něm. (1900).

Hluk, městys v okr. uherskoostrožském, má 595 d., 2845 obyv. čes., 4 něm. (1900); cihelna, 2 mlýny.

Hnanice 2) má 113 d., 13 obyv. čes., 582 něm. (1900), cihelnu, 2 mlýny.

***Hnátek** Jan, lékař čes. (* 9. pros. 1865 v Turnově). Gymnasijní i lékařské studie absolvoval v Praze, kdež r. 1889 promovoval. Byl pak externím lékařem v pražské všeob. nemocnici a po čtyři leta assistentem interní kliniky prof. Maixnera, načež vykonav vědeckou cestu po Anglii a Francii, habilitoval se r. 1898 pro vnitřní lékařství, řídil r. 1899 epidemickou nemocnici v Libni

a stal se r. 1903 mimoř. prof. i přednostou české univ. polikliniky, kterouž r. 1907 převedl do nových, přiměřenějších místností. Napsal: *O některých odchylných formách tabes dorsalis* (»Čas lék. čes.«, 1894); *Obrna velikého svalu pilovitého* (t., 1896); *O významu úrazu v chorobách vnitřních* (t., 1898); *Tetanus a neuritis* (t., 1904; též něm.); *O významu poliklinického studia pro výchovu lékařského dorostu* (t., 1903); *O therapeutickém významu uropherinu* (»Rozpravy« Čes. akad., 1894); *Některé poznámky ku klinickému obrazu mnohotné sklerosy ložiskové* (t., 1895); *Poruchy oběhu krevního a dýchání při plynatosti hrudní* (t., 1897; též něm.; *Vliv embolií na teplotu tělesnou* (t., 1903; též něm.); *O angiogenetickém nádoru sleziny* (t., 1901); *Reflex gastrolienální* (t., 1900—01; též něm.); *Příspěvek ku diagnostice arteriosklerosy centrálního čivstva* (»Sborník klinický«, 1902; též něm.); *Příspěvek ku pathogenese nemoci Raynaudovy* (t., 1906; též něm.); *Příspěvek ku reflektorické činnosti míchy* (z II. lék. kliniky, 1897); *O nosologickém postavení spastické spinální paralysy* (t., 1908); *Myositis acuta haemorrhagica* (t., roč. XII.); *O významu vojenské služby pro zdraví individua* (»Čas. pro veř. zdrav.«, 1907); *O volbě povolání* (t., 1908); *Polycythaemia myllopathica* (1907); *O vlivu tetanotoxinu na centra vasoconstrictorická* (Věstník IV. sjezdu česk. přírodozp. a lék., 1908); *O křídlovitých lopatkách* (t., 1908) a j.

* **Hnaťuk** Volodymyr, vynikající ethnograf rusínský (* 1871 ve vsi Velesněvě, bučacký okres, vých. Halič). Studoval na gymnasiu ve Stanislavově a na filosof. fakultě ve Lvově. Stal se učitelem lvovského rusínského gymnasia, ale pro slabé zdraví byl nucen opustiti své místo a věnoval se vědecké činnosti. Jest sekretářem Naukového Tovarystva imeny Ševčenka. Účastnil se činně r. 1899 i Ukrajinské vydavatelské jednoty i různých podniků podobných. Obrátil na sebe pozornost s počátku drobnými ethnografickými příspěvky a recensemi (1895—96), načež následovaly veliké ethnograf. sbírky, jež mu zjednaly jméno znamenitého sběratele a výborného vydavatele materiálu folkloristického a ethnologického. Zabývá se hlavně ethnografií haličských a uherských Rusínů. Do Uher podnikl několik exkursí nákladem Společnosti Ševčenkovy. Největší sbírky jim vydané jsou: *Etnografični materijaly z Uhorśkoji Rusy*, sv. I—III (»Etnograf. Zbirnyk Spol. Ševčenkovy«, sv. III až IV a IX); *Halyćko ruśki anekdoty* (t., sv. VI); *Halyćko-ruśki narodni ljegendy*, sv. I—II (t., sv. XII—XIII); *Znadoby do halyćko ruśkoji demonoljogiji*, sv. I. (t., sv. XV); *Kolomyjky*, sv. I—III (t., sv. XVII—XIX). Z H-ových studií z oboru rusínské ethnografie uvádíme: *Lirnyky* (1896); *Narodňa pożyva i sposib jiji pryprawy v Halyčyni* (1898); *Slovaćkyj opryšok Janošik v narodnij poeziji* (1899); *Pisenni novotvory v ukrajinśko-ruśkij narodnij slovesnosty* (1902). Mnoho zabýval se H. také rusínskou kolonisací Uher a dialekty rusínskými. Práce sem spadající jsou: *Ruśki oselji v Bačcji* (»Zapysky Spol. Ševč.«, sv. XXII); *Hungarico Ruthenica* (t., sv. XXVIII); *Rusyny Prjašivśkoji eparchiji i jich hovory* (t., sv. XXXV a XXXVI); *Slovaky čy Rusyny?* (t., sv. XLII); *Uhroruśki duchovni virši* (t., sv. XLVI—XLVII a XLIX); *Pryčynok do istoriji zasyn Halyćkych i Uhorskych Rusyniv* (»Ljit.-Nauk. Vistnyk«, kn. XI, 1899); *Rusíni v Uhrách* (»Slov. Přehled«, 1899). V časop. »Zapysky Nauk. Tovarystva imeny Ševčenka«, kde uveřejňuje své práce, vede též přehled literatury o ukrajinské ethnografii.

Hnězdno, m. v Poznani, má 23.726 obyv., mezi nimiž 7440 evangelíků a 980 židů (1906).

Hniloba srv. Dodatky k XI. sv.

* **Hobson** [hobsn] John Atkinson, spisovatel angl. (* 1858 v Derby), vystudoval v Oxfordě a v l. 1887—97 byl lektorem anglické literatury a hospodářství při extensích university oxfordské a londýnské. Napsal: *The Physiology of Industry* (1889); *Problems of Poverty* (1891); *The Evolution of Modern Capitalism* (1894); *The Problem of the Unemployed* (1896); *John Ruskin, Social Reformer* (1898); *The War in South Africa* (1900); *The Psychology of Jingoism*, *The Social Problem* (1901); *Imperialism* (1902); *International Trade* (1904); *Canada To-day* (1906) a četné články v anglických a amerických revuích.

Hobza Petr, přírodopisec čes., † 1901 v Brně, kdež od r. 1894 žil ve výslužbě.

* **Hobza** Antonín, kanonista čes. (* 6. led. 1876 v Roketnici u Třebíče na Moravě). Studia gymnasijní konal v Třebíči v l. 1888 až 1896, načež věnoval se studiu práv na čes. universitě v Praze. Po studiích přijal místo praefekta právnického oddělení v akademii hraběte Straky; dne 21. čna 1902 byl promovován na doktora práv; v červnu 1903 vstoupil do praxe soudní v Praze; v letním semestru 1904 konal studia v Bonnu n. Rýnem, kde navštěvoval zejména přednášky a seminární cvičení professorů Oldřicha Stutze a Arnošta Zitelmanna; v list. t. r. jmenován byl koncipistou zemského výboru král. Čes. a obdržel referát v zál. železničních a nadačních. Dne 19. května 1907 byl habilitován na české universitě pro právo církevní. Napsal: *Podvod při smlouvě manželské dle práva kanonického se zřetelem k círk. právu evangelickému a modern. zákonodárství státnímu* (»Knihovna Sborníku věd právních a státních«, Praha, 1906); *Poměr mezi státem a církví* (»Knihovna Samostatnosti«, 1909); *Betrug bei der Eheschliessung* (»Archiv für kath. Kirchenrecht«, 1908); *Církevní právo soukromé a veřejné* (»Sborník věd právních a st.«, 1908).

* **Höcker** Paul Oskar, romanopisec něm. (* 1865 v Meininkách), studoval na vysoké škole hudební v Berlíně theorii kontrapunktu a aesthetiku, byl až do r. 1891 kapelníkem, konal za účelem vzdělání obsáhlé cesty po Evropě, psal feuilletony, hudební a diva-

delní kritiky a usadil se r. 1906 v Berlíně jako redaktor a literát. Z jeho románů a novell, jichž látka jest vzata ponejvice z moderního života společenského, uvádíme: *Leichtsinniges Volk* (1893); *Polnische Wirtschaft* (1895); *Frau ein Doktor* (1897); *Letzter Flirt* (1901); *Zur Freiheit* 1905); *Dodi* (1906); *Don Juans Frau* (1906). Mimo to napsal drama *Das Machtwort* (1892), veselohru *Die Olympier* (1894) a činohru *Die Wappenhännse* (1903) a j.

* **Hockey** [hoke], angl. hra míčová, hraná na hřišti trávníkovém asi 90 *m* dlouhém a 45 *m* šir. Na obou koncích tohoto hříště jest branka utvořena dvěma kůly a příčnou tyčí. Účelem hry jest prohnati brankou protivníkovou (čety protivné) dřevěnou kouli, kterou lze popoháněti toliko dřevěnou holí, na konci zahnutou. Obdobný jest h. na ledě, při němž hráči jsou bruslaři a popohánějí buď dřevěnou kouli nebo kostku.

Hodek Gustav rytíř ze Želevic. Z dalších jeho publikací uvádíme: *Zemědělec a cukrovarník* (Praha, 1896); *Otázka vývozních praemií cukerních v roce 1898* (t., 1898); *Dvacet pět let (1876—1901) spolku pro průmysl cukrovarnický v Čechách* (t., 1901).

* **Hodge** [hodž] Frederick Webb, archaeolog americký (* 1864 v Plymouthu v Anglii), dostal se v chlapeckém věku do Ameriky, kde se vzdělával na Columbijské universitě (nyní George Washington University). Vstoupil 1884 do Geological Surveye, účastnil se 1886—89 Hemenwayovy archaeolog. expedice do Arizony a Nového Mexika. Potom působil při Smithsoman Institution ve Washingtoně. Podnikl 1895, 1897 a 1899 nové výpravy do Arizony a Nového Mexika, prozkoumal 1897 »Zakletou mesu« v N. Mexiku. Pak byl jmenován assistentem a správcem jednoho oddělení při výše jmenovaném ústavě. Vydal: *A handbook of American North of Mexico* (I. sv. 1907, II. připravuje); *Coronado's Route from Culiacan to Quivira* (1899), vydal cesty Franc. Vasq. Coronada a Alvara Nuñeza Cabery de Vaca vedle četných drobných prací; vydává »American Anthropologist«.

Hodgson 2) John Evan, genrista angl., † 19. čna 1895 v Londýně.

* **Hodgson** Shadworth Hollway, filosof angl. (* 1834 v Bostoně), náleží svým směrem k předním zástupcům kritického realismu anglického v periodě pokantovské, připouštěje analysu zkušenosti s vyloučením všech hypothes. Z jeho prací uvádíme: *Time and Space* (1865); *Principles of Reform in the Suffrage* (1866); *The Theory of Practice* (1870, 2 sv.); *The Philosophy of Reflection* (1878, 2 sv.); *The Metaphysic of Experience* (1898, 4 sv.).

* **Hodgsonová** viz Burnettová.

Hodinářství. Asi do poloviny XIX. stol. hodiny ať kapesní, ať velké nástěnné a stojací vyráběly se ručně. Levnosti jejich dosahovalo se hlavně přesnou a značnou dělbou práce. V té době v Americe z nedostatku zkušených odborných pracovníků počali zaváděti automatické stroje pro přesnou výrobu hlavních součástek hodinových, následkem čehož vznikl nový systém výroby hodin, který kolem r. 1865 znenáhla zavedli i v Evropě, zvláště ve Švýcarsku, aby takto Evropa mohla i nadále býti vládkyní na trhu hodinářském. Výroba založena byla od té doby na nejkrajnější dělbě práce. Domácti dělníci švýcarští hlavně po vesnicích žijící vyráběli každý určitou hodinovou součástku, které pak továrníci hromadně skupovali, a podobně organisovány byly i továrny v městech. Továrník totiž pronajímal zpracování jednotlivých hodinových součástek jednotlivým mistrům v oddělených dílnách. Dnes ovšem již ve všech státech, kde hodiny se vyrábějí, zavládla jediné výroba tovární. Co výroby švýcarské se tkne, vyrábějí se tam dnes hodiny pouze kapesní. Výrobou velikých hodin jak nástěnných, tak i stojacích Švýcaři se nezabývají. Nejnovější druhy kapesních hodin švýcarských po stránce technické hodinových strojů přináší továrna »Zenith«, jejíž majitel Georges Favre Jacot & Co. v Locle vyznamenán byl na výstavě pařížské r. 1900 velikou cenou. Tato továrna přinesla na trh r. 1908 kalibr stroje, který vzbudil po celém vzdělaném světě opravdovou sensaci a u něhož je zvláště patentováno natahovadlo a korrekční zařízení. Především jest to Amerika, která konsumuje tento patent z důvodu, že vyhledává jenom přesných hodin kapesních, nepřihlížejíc nikterak k jejich ceně materiální. Dotčená továrna švýcarská vyrábí šablonovité, ale naprosto přesné hodiny kapesní. Po boku jí stojí továrna »Omega«, která sice přidržuje se svých starých kalibrů, ale usilovně hledí stroje své zdokonaliti a toto zdokonalení omezuje se zejména na échappement (chod). Vlastníkem této továrny, založené v Bielu ve Švýcarsku, jest S. A. Louis Brandt & Co. V poslední době vrcholem výroby kapesních hodin je výroba hodinek plochých a v těchto druzích vyrábějí se dnes nejpřesnější druhy hodin. Tak na výstavě v Miláně r. 1906 firma Meyer ze Chaux-de-Fonds vystavovala hodiny vtěsnané celým svým strojem do stříbrného desetifranku. Továrna »Omega« zabývá se také velmi značnou výrobou hodin t. zv. tachymetrů, t. j. hodin s rozdělením na číselníku k určování rychlosti při různých závodech v běhu, při závodech automobilů, při dostizích koňských a pod. Továrna Francillon & Co. Fabrique de Longines v Saint-Imieru ve Švýcarsku, vyznamenaná na výstavě pařížské r. 1900 velikou cenou, vyrábí vynikající speciality v plochých hodinách, které vyznamenávají se zejména moderní skvostnou úpravou vnější. Jiné renommované továrny švýcarské jsou: Patek Philippe & Co. v Genevě, Badollett & Co. tamtéž, International Watch & Co. v Schaffhausech a Ulysse Nardin (zal. r. 1846) v Locle a Genevě. Téměř veškeré hodinářstvo jak evropské, tak

i americké zachváceno bylo v posledních pěti letech značnou horečkou vyráběti hodiny s dobou chodu pokud možno delší. Takovým způsobem vyrobeny byly kapesní hodiny 8denní. Na těch se přes další pokusy také setrvalo. Továrny, které se výhradně zabývají výrobou těchto osmidenních hodin kapesních, jsou: Graizely & Co., Gindrat-Delachaux v Chaux-de-Fonds, Georges Ducommun v Locle a Schild frères v Granges ve Švýcarsku. Přišloť se při různých pokusech i na to, že možno sice sestrojiti kapesní hodiny i s delším chodem, na př. 30 dnů, ale v tomto případě jest podmínkou, že hodinový stroj musí býti velmi silný a dlouhého chodu dosahuje se pomocí dvou per a dvou bubínků. Stroj je v tomto případě umístěn ve 2 patrech, hodiny jsou proto velmi silné a těžké a proto i nepraktické. Z důvodu toho se tedy nevyrábějí. Doposud i hodiny osmidenní vykazují chod dosti nepravidelný, což přičísti dlužno především té okolnosti, že veliké a silné pero se příliš upotřebuje, s počátku vyznačujíc se větší silou, ke konci pak mnohem již menší, stroj jde s počátku rychleji, ke konci však pomaleji. Delšího chodu vůbec dosahuje se především vřazením ještě jednoho nebo i dvou kol do stroje mezi bubínek a kolo minutové, čímž se stává, že celý ručičkový stroj posune se ze středu číselníku a nachází se obyčejně na hořejší straně jeho, kdežto u denních hodin kapesních stává minutové kolo vždy ve středu a na něm nachází se ručička minutová. Okolnost, že číselník posunutý ze středu vždycky vypadne malý a nečitelný, mimo to že hodiny tyto nemohou býti opatřeny vteřinovou ručičkou, přiměla českého hodináře Františka Hartmanna, rodáka pražského, k sestrojení osmidenních hodin s normálním číselníkem opatřeným vteřinami a ručičkovým strojem ze středu. Hlavní přednosti a výhody této soustavy jsou v tom, že stroj 8 dní jdoucí neliší se valně od stroje hodin jednodenních, což je značně výhodné ve výrobě, poněvadž netřeba opatřovati nové stroje pro kalibr těchto hodin. Chodu osmidenního dosahuje se převodem umístěným na zadní straně na minutníku a poměry otáčecí celého soukolí jsou tyto: Bubínek : minutník = 9 : 1; minutník : kolo mezilehlé = 16 : 1; kolo mezilehlé : kolo vteřinové = 15 : 1, následkem čehož vteřinové kolo otáčí se jednou za minutu a kolo mezilehlé jednou za 15 minut, kolo minutové jednou za 4 hodiny a bubínek jednou za 36 hodin. Předpokládáme-li, že bubínek má $6^1/_2$ otočení či otoček, vykazuje pak stroj chod skoro 10denní, takže lze od něho požadovati přesného chodu aspoň osmidenního. Výrobu těchto hodin obstarává továrna Graizely & Co. v Chaux-de-Fonds. Sestrojení toto patentováno r. 1906 ve Švýcarsku pod čís. 33.103, v Německu pod čís. 175.275 a ve Spoj. Obcích sev.-amer. pod čís. 816.321 t. r. Největší fabrikace kapesních hodin je tou dobou ve Švýcarsku, která také ovládá světový trh. Tak Geneva od r. 1587, Locle od r. 1680, Chaux-de-Fonds a nejnověji Biel ve Švýcarsku jsou střediska výroby kapesních hodin. Výroba sama rozvětvena jest dnes po 10 kantonech. Ve Švýcarsku vyrábějí se dnes hodiny i v pouzdrech kožených, v t. zv. portefeuillích a vedle toho i drobounké hodinky ozdobné v miniaturním provedení, jakož i známé hodiny cestovní, dříve výlučně vyráběné ve Francii. Co se týče francouzské výroby hodin, dlužno poznamenati, že výroba značně poklesla a Francie obmezuje se nyní na výrobu hodin nejlevnějších, zejména v pouzdrech kovových. Výroba drahocenných figurálních hodin pařížských je dnes úplně v úpadku. Teprve poslední dobou začíná se jaksi jeviti zase zájem o tyto nádherné monumentální hodiny a to nejen ve Francii samotné, nýbrž i v Německu a také i u nás, zejména v Praze. V Paříži vyrábějí se nyní hlavně chronometry a stojací i cestovní hodiny. Střediskem pak francouzské výroby kapesních hodin je Besançon. Dne 21. list. 1793 Národní shromáždění v Paříži usneslo se založiti zde národní továrnu na kapesní hodiny a zplnomocnilo za tím účelem Laurenta Mégevanda, aby povolal z Neuchâtelu švýcarské hodináře. Továrna tato byla zprvu rukodílná. Později usadili se v Besançonu i jiní hodináři švýcarští, kteří výrobou kapesních hodin Besançon znamenitě proslavili. Zakladatel národní továrny na hodiny v Besançonu zemřel úplně chud v tamní nemocnici r. 1814, zasažen byv rakouskou kulí při bombardování města. Dnes zaměstnáno v Besançonu 40.000 hodinářských dělníků, kteří vyrobí ročně 200.000 hodinek zlatých, 275.000 stříbrných a 200.000 niklových a ocelových.

Fabrikace hodin v Anglii soustředěna jest v Londýně, kde vyrábějí se především chronometry, v Birminghamu, Liverpoolu, Manchestru a Coventry. Anglické kapesní hodiny mají sice dobrou a velikou pověst, dobré hodiny švýcarské jsou však ve stavbě mnohem lepší. — Ve Spoj. Obcích sev.-amer. jest po delší dobu v rozkvětu fabrikace hodin kyvadlových i kapesních a to především ve Walthamu ve státě Massachusetts a v Elginu ve státě Illinois. Rusko vyrábí levné a hrubé hodiny nástěnné, t. zv. chodunce či jokalščiky, které vyrábějí domáčtí dělníci hlavně ve vsi Sarapové v gubernii moskevské. Levné hodiny kapesní dodává také Varšava. V Německu kapesní hodiny vyrábějí se především v Glashütte v Sasku, kde byla založena r. 1845 továrna na kapesní hodiny A. Langem, zemřelým roku 1875. Továrna tato jest originální a těší se doposud světové pověsti; jí po boku stojí druhá proslulá továrna J. Assmann, vedle firmy Straffer a Rohde, které vyrábějí zejména dobré kyvadlové hodiny astronomické. V poslední době vyskytlo se několik firem v Glashütte, které na úkor dobré pověsti glashuttských hodin prodá-

vají horší druhy hodin švýcarských. V Silberberku v Pruském Slezsku jest od r. 1854 sídlo výroby rovněž dobrých hodin kapesních. Výroba levných a dobrých kyvadlových hodin soustředěna jest v Černém lese badenském a virtemberském. První začátky tamní výroby sahají k počátkům 2. pol. XVII. stol. a rozmohla se tam výroba teprve po roce 1780. Znamenité kyvadlové hodiny a regulátory vyrábějí se ve Freiburce v Pruském Slezsku a ve Schwenningenu i Schramberku ve Virtembersku. Výroba velikých hodin v Německu je vůbec co do techniky značně pokročilá a po r. 1860 zaveden byl zde americký způsob práce. V Německu nejsou docela žádnou zvláštností roční hodiny s kyvadlem rotačním, které vyrábějí hlavně Andreas Huber a Ph. Hauck v Mnichově, ano dosaženo bylo již i chodu 5--10letého. Cena ročních hodin je podle toho také dosti nízká. Další střediska výroby hodin v Německu jsou: Triberg, Villingen v Badensku, Neustadt, Rottweil, Speichingen, Futtlingen a j. Dobré chronometry vyrábí též Hamburk. Co se týče zdokonalení a vynálezů v posledním desetiletí u hodin nástěnných, obmezily se tyto především na zdokonalení bití, pokud se týče hlasu. (Zvučná pera nahrazují se ocelovými tyčemi, na které doléhají či dopadají kladívka, jejichž konce obaleny jsou koží, čímž nabývá se hlubokého, mohutného hlasu nepodobného hlasu zvonu.)

Co se týče Rakouska, máme továrny v Chomútově a Broumově v Čechách, v Karlsteině a Ebensee v Dol. Rakousích, Bregenzi ve Vorarlbersku, Lauterachu v Tyrolích a ve Vídni na veliké hodiny a v Bludenzi v Tyrolích několik švýcarských firem na výrobu hodin kapesních. V Uhrách je továrna na kapesní hodiny ve Sv. Gotthardu. Továrny rakouské na kapesní hodiny zabývají se však toliko montáží strojů hodinových, sem ze Švýcarska dovezených za příčinou úspory cla.

Co se týče hodinkových pouzder, vyrábějí se za dnešní doby ve všech slozích moderních, hlavně pak empirových a secessních a tu sluší jmenovati zejména firmy Holy frères v Saint-Imier a Huguenin frères v Locle ve Švýcarsku, které se zabývají vyhradně výrobou pouzder a jejich dekorací. K výrobě pouzder hodinkových užívá se všech kovů. Pouzdra nejstarších hodin pokojových měla formu gotickou. Ozdoby prvních hodin kapesních náležejí k ranné renaissanci. V XVII. a XVIII. stol. byly i stroje zdobeny pohyblivými figurami, hracími stroji a pod. V posledních letech zabývají se i některé továrny švýcarské výrobou pouzder plaqué, které jsou tak trvanlivé, že za ně možno ručiti 20 let. Výroba těchto plaqué záleží v tom, že nataví se plátky zlata na desku z bronzové směsi a z této hmoty vyrábějí se potom pouzdra.

Co odborných škol hodinářských se tkne, jsou dnes ve Švýcarsku, Francii, Německu i Rakousku. Nejstarší takovou školou odbornou jest École d'horlogerie v Geneve, založená r. 1824. Má $2^1/_2$letní kurs, mimo to i vyšší kursy pro hodináře specialisty. Jiné školy jsou v Bielu, Saint-Imieru, Locle, Chaux-de-Fonds, Neuchâtelu a Fleurieru ve Švýc. V Německu založena byla hodinářská škola v Glashutte v Sasku Ústředním svazem německých hodinářů r. 1878. Má 3letní kurs pro učně a jednoroční kurs pro hodinářské pomocníky. R. 1877 založena byla hodinářská škola ve Furtwangenu v Badensku za účelem podporování výroby hodin v Černém lese. Má jednoroční kurs. Za podobným cílem jde hodinářská škola zal. r. 1900 ve Schwenningenu nad N. zejména pro jemné h. V Rakousku máme odbornou školu hodinářskou v Karlsteině, v Dol. Rakousích, která je státní a má přípravku a 3letní kurs. Z přípravky žáci přicházejí do I. ročníku, kde se pracují kapesní i veliké hodiny. Po absolvování I. ročníku žák musí se rozhodnouti buď pro veliké nebo kapesní hodiny a postupuje pak do II. a III. ročníku. I v Praze máme odbornou školu hodinářskou pro učně a to 4letou, která má 2 oddělení: oddělení pro výrobu hodin velikých a oddělení pro výrobu i správky hodin kapesních. Založena byla Společenstvem hodinářů pražských r. 1905. Bude co nejdříve reformována po způsobu školy v Karlsteině a v dohledné asi době bude i sestátněna. *Tmk.*

* **Hodinka** Antal, historik maďarský (* 1864 v Ladoméru v zemplinské stolici). Studoval ve Vídni diplomatiku, palaeografii a slavistiku. Potom se dostal do archivu společného ministerstva financí, pak do c. k. rodinné fideikomissní knihovny. Tou dobou jest professorem uherských dějin na filosofickém kursu právnické akademie v Prešpurku a zároveň soukromým docentem historie uhersko-slovanských styků na budapeštské universitě. Zabývá se hlavně dějinami jižních Slovanů. Napsal: *A szerb fejedelemség viszonya Magyarországhoz* (Poměr Srbského knížetství k Uhersku; »Történ. Tár« XII, 1889); *Magyarországra vonatkozó oklevelek olasz levéltárakból* (Listiny z vlašských archivů vztahující se na Uhry; »Magyar Könyvszemle«, 14. sv.); *A XII. század bizanci történetből* (Z byzantských dějin XII. stol.; t.); *Borics életrajza* (Životopis Boričův; t.); *A szerb történelem forrásai* (Prameny srb. dějin; »Történ. Tár«, 1891 a 1892); *Tanulmányok a bosnyák djakovdri püspökség történetéből* (Studia z dějin ďakovského biskupství; »Tort. Ért.« XVII 3). Společně s Thallóczym vydal I. sv. sbírky *Codex diplom. partium regno Hung. adnexarum* (materiál z let 1490 - 1527 týkající se Uher a chorvatského pohraničného území; vyšlo v Monum. Hung. historica, odd. Diplomataria, sv. 31, 1904). H. přeložil do maďarského jazyka části ruských letopisů, které se vztahují na Uhry (»Történ. Tár«, XII, 1889).

Hodkovice 1) mají 396 d., 381 obyv. č., 2742 něm. (1900).

Hodonín 3) má 1044 d., 3987 obyv. čes., 4976 něm., 55 j. národ. (1900), čes. a něm. zem. reálku, měst. zastavárnu, elektrárnu, státní hřebčinec, 2 mlýny, stroj. zámečnictví, 6 cihelen.

***Hodów,** haličská ves v okrese złoczówském blíže Pomořan, památná hrdinným odporem 600 Poláků pod vedením Zaborowského proti přesile Tatarů r. 1694. Tatarů tu zahynulo na 4000 mužů. Na památku této bitvy postavil tu Jan Sobieski kamenný památník v podobě pyramidy.

***Hodr** Jakub, theol. doktor (* 1848 v Čejkovicích na Moravě). R. 1873 vysvěcen na kněze, později stal se professorem církev. dějin na theolog. ústavě v Brně a r. 1901 jmenován kanovníkem při tamní kathedrál. kapitole. Napsal: *Tomáše V. Bílka Dějiny řádu Tovaryšstva Ježíšova* (Brno, 1898).

***Hoek van Holland** [húk-], nepatrná osada při ústí Nieuwe Waterweg v nizozem. prov. Již. Holland, konečná stanice trati Schiedam-H. hollandské dráhy a přístaviště paroplavební linie H.-Harwich v Anglii.

*von und zu **Hoensbroech** [hónsbróch] říš. hrabě Pavel (* 1852 na zámku Haagu) Studoval v Mohuči, pak filosofii na jesuit. kolleji v Stonyhurstě, pak práva v Německu a rok byl v pruské justiční praxi. Po rozsáhlých cestách po Evropě a sev. Africe vstoupil r. 1878 do řádu jesuitského, z něhož však r. 1892 opět vystoupil přešed r. 1895 k protestantismu a oženiv se. Jako literární advokát jesuitů napsal: *Der Kirchenstaat in seiner dogmatischen und historischen Bedeutung* (Freiburg, 1889); *Warum sollen die Jesuiten nicht nach Deutschland zurück* (t., 1890); *Geist des heil. Franz Xaver* (Paderb., 1891); *Die Preussischen Jahrbücher, Professor Harnack und die Jesuiten* (Berl., 1891); *Professor Tchackert und die authentischen Gesetze des Jesuitenordens* (t., 1891); *Christ und Widerchrist* (Freiburg, 1892) a j. Po svém vystoupení z řádu je H. z největších odpůrců ultramontanismu a od katolíků stejně nenáviděn jako obáván. Od r. 1902 vydává s E. v. Hartmannem, O. Pfleidererem a j. v Berlině časopis »Deutschland«. Napsal ještě: *Der Ultramontanismus, sein Wesen und seine Bekämpfung* (2. vyd. Berl., 1897); *Das Papsttum in seiner sozialkulturellen Wirksamkeit* (Lip., 1900, 4. vyd. 1902) a k tomu: *Die katholische Kritik uber mein Werk etc.* (t., 1902); pak drobné spisy *Mein Austritt aus dem Jesuitenorden* (Berl., 1893); *Ultramontane Leistungen* (1895); *Die römische Frage* (1895); *Religion oder Aberglaube* (1896); *Der Zweck heiligt die Mittel, als jesuitischer Grundsatz erwiesen* (3. vyd. Berl., 1904) a j.

***Hoernes** Moritz, praehistorický archaeolog něm. (* 1852 ve Vídni). Studoval na gymnasiu ve Vídni a na universitách ve Vídni a v Berlíně, r. 1885 vstoupil do služeb přírodnicko-historického dvorního musea ve Vídni, r. 1892 habilitoval se pro obor praehistorické archaeologie na universitě ve Vídni a stal se tamže r. 1899 prof. mimořádným. Vedle toho jest kustodem při dvorním museu přírodnicko-historickém v oddělení anthropologicko-ethnografickém. Řídil výzkumy praehistorické v Krajině, Korutanech, v Istrii a Bosně. Od r. 1893 jest redaktorem sborníku »Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien u. Herzegowina«. Sepsal: *Altertümer der Herzegowina u. Bosniens* (Víd., 1881); *Atlantis, ein mythologisches Märchen* (t., 1884); *Bosnien u. die Herzegowina* (t., 1888); *Dinarische Wanderungen* (t., 1888); *Urgeschichte des Menschen nach dem heutigen Stande der Wissenschaft* (t., 1891); *Oesterreich-Ungarn u. das Haus Habsburg* (Těšín, 1892); *Urgeschichte der Menschheit* (Lip., sbírka Goschenova, 1895, 3. vyd. 1905); *Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa* (t., 1898); *Der diluviale Mensch in Europa. Die Kulturstufen der älteren Steinzeit* (Brunšvik, 1903); *Natur- und Urgeschichte des Menschen* (Víd., 1909). *Vý.*

***Hoetzel** Jiří, právník český (* 1874 v Staněticích u Domažlic). Po studiích gymnasijních v Domažlicích a právnických na pražské universitě pobyl krátkou dobu v praxi soudní a advokátní. R. 1902 povolán do služeb zemského výboru král. Čes., kdež delší dobu pracoval v rekursním referátě prof. Pražáka. Z té doby pocházejí jeho práce z oboru honebního práva českého a rakouského vůbec, uveřejněné v »Právníku«, »Právn. Rozhledech«, »Samospr. Obzoru« a »Hospodář. Slovníku Nauč.« R. 1907 vydal v »Knihovně Sborníku věd práv. a státních« monografii *Nauka o správních aktech*, na základě kteréž byl habilitován na právnické fakultě pro správní vědu a rakouské právo správní. Do 2. vyd. »Oest. Staatsworterbuch« napsal pod heslem *Wegerecht* výklad rakouského práva silničního a cestního, jehož doplňkem jest pojednání vyšlé v »Právníku« 1908: *Rozvrh břemene zřizovacího a udržovacího při veřejných neerárních silnicích a cestách.* Přispíval též do Ottova Slov. Nauč.

***Hofbauer** viz Dvořák Klement (Dopl.).

***Hofbauer** Arnošt, malíř čes. (* 1876 v Praze). Pochází z rodiny malířské a po ukončení studií na nově zřízené c. k. uměl.-průmyslové škole v Praze vstoupil na akademii. Byl žákem prof. Hynaise. Z akademie přinesl si dobrou techniku malířskou, sám pak obeznámil se s grafickými technikami leptu, lithografie a dřevořezby (xylografie). Na výstavách spolku »Manes« bývaly jeho grafické listy mezi prvními a nejzajímavějšími ukázkami atelierového umění reprodukčního a do Moderní galerie král. Českého přijata byla xylografie (dvojbarevná) *Praha v zimě.* Dále je v galerii olej. studie *Tygrů.* Radu takových skizz šelem a jiné zvěře vystavoval H., když se připravoval k illustrování »Knihy džunglí« od Kiplinga. Také jako kreslíř *plakátů* vynikl H. (I. výstava »Manesa«, Přednáškový večer Hanny Kvapilové a j. v.), a jeho krajinářské studie, často oživené zvířaty nebo figurální stafáží potvrzují, že H.

náleží mezi moderní malíře, jimž barevná harmonie díla stojí nejvýše, aniž tím ubývá vzdušnosti a prostornosti obrazů. H. illustroval Hantichovu publikaci »Prague«. Od r. 1907 jest assistentem na uměl. průmyslové škole v Praze.

van 't **Hoff** 5) Jacob H. byl r. 1896 jmenován řád. hon. prof. na universitě v Berlíně a řád. členem akademie věd tamže. Jeho *Études de dynamique chimique* zpracoval německy E. Cohen (Lip., 1896) a jeho *Vorlesungen über Bildung und Spaltung von Doppelsalzen* Th. Paul (t., 1897). Mimo to napsal: *Untersuchungen über die Bildungsverhältnisse der ozeanischen Salzablagerungen* (1857—1905); *Vorlesungen über theoretische und physikalische Chemie* (1898—1900); *Acht Vorträge abgehalten an d. Universität Chicago* (1903); *Zur Bildung der ozeanischen Salzablagerungen* (1905). R. 1901 dostalo se mu ceny Nobelovy 160.000 mk. Působí posud v Berlíně. Srv. Cohen, Jacobus Hendrikus van t'H. (Lip., 1899).

* **Hoffa** Albert (* 1859 v Richmondu v Jižní Africe — † 1908 v Berlíně). Vystudovav lékařství ve Vircpurce a Freiburce v Br., habilitoval se r. 1886 ve Vircpurce pro chirurgii, r. 1897 stal se mř. prof. a r. 1902 prof. orthopaedické chirurgie, léčitelského tělocviku a massáže v Berlíně. Náleží mezi tvůrce moderní orthopaedie v Německu, jenž zejména úspěšně pracoval o zkřiveninách páteře a použití orthopaedie při nemocech nervových. Napsal jmenovitě: *Ueber Nephritis saturnina* (1886); *Natur des Milzbrandgiftes* (1885); *Lehrbuch der orthopädischen Chirurgie* (4. vyd. 1902); *Frakturen und Luxationen* (4. vyd. 1904); *Technik der Massage* (4. vyd. 1904); *Verbandlehre* (2. vyd. 1900); *Anleitung für Krankenpfleger* (1894); *Moderne Behandlung der angeborenen Hüftgelenksluxationen des Klumpfusses und der Spondylitis* (1900); *Die Orthopädie im Dienste der Nervenheilkunde* (1900); *Atlas und Grundriss der Verbandlehre* (3. vyd. 1904).

Höffding Harald, filosof dánský. Výbor jeho spisu počal vycházeti r. 1902 v Kodani.

Hoffmann 22) Fried. Ed., inženýr něm., † 3. pros. 1900 v Berlíně. — H. 24) Gustav, hud. sklad., † 21. květ. 1900 v Postupimi. — H. 25) Emanuel, † 1900 ve Vídni. Vydal ve vídeňském Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum *Augustinův spis de civitate dei* (kniha I.—XIII., 1899, kniha XIV.—XXII., 1901. — H. 26) Josef, krajinář, † 31. led. 1904 ve Vídni.

* **Hoffmann** Walter, ethnolog americký (* 1846 ve Weidasville v Pennsylvanii — † 1900 v Readingu), vystudoval lékařství a prodělal jako vojenský lékař válku něm.-franc. R. 1871 účastnil se jako lékař výpravy do Arizony a Nevady, 1872 jmenován do posádky v indiánské reservaci na Grand-Riveru v Dakotě, kde studoval jazyk Siouxů, 1877 stal se ethnologem při Geological Surveyi, 1876 členem Bureau of American Ethnology, kde se mohl věnovati úplně studiím indiánských jazyků. R. 1881 zabýval se posunkovou řečí a písmenovými znaky Mandanů, 1883 obrázkovým písmem na březové kůře u Indianů při Velkých jezerech, 1884 tetováním a řezbami Indiánů britsko-kolumbijských, 1885—86 snažil se rozřešiti skalní nápisy ve východ. státech, 1887—91 studoval tajné společnosti u Odžibvů a Menonomiů. Největší část výsledků svých studií uložil v »Reports of Ethnology Bureau«.

* **Hoffmann** František, od r. 1908 ředitel reálky v Turnově (* 1851 ve Všeradicích). Vystudovav gymnasium v Písku a filosofickou fakultu v Praze, suppleval v Ml. Boleslavi, r. 1886 stal se skutečným učitelem při gymnasiu v Kr. Hradci a r. 1901 v Ml. Boleslavi. Napsal: *Seznam jevnosnubných rostlin v nejbližším okolí mladoboleslavském* (programm gymn. v Ml. Boleslavi na r. 1884, 1885 a 1886); *Dřeviny okolí králohradeckého v zimě* (prog. gymn. v Kr. Hradci na r. 1892).

Hoffmeister 3) Karel, hud. skladatel a pianista čes. R. 1898 povolán byl do Prahy na konservatoř jako professor klavíru. Vedle svého nástroje vyučuje zde theorii hudební a homofonní skladbě a přednáší dějiny hudby. Koncertoval mnoho za svého pobytu na jihu, od r. 1898 vystupoval především s »Českým triem« jako jeho pianista po celou dobu, co sdružení trvalo. Interpretuje především skladby komorní. Kritické a hudebně-literární stati uveřejnil ve všech téměř čelnějších listech nejprve slovinských, pak čes. Zmínky zvláštní zasluhují jeho klavírní skladby: *Rhapsodie*, *Scherzo*, *Intermezzo*, *Valčík*, *Bledi spevi*, jež všecky vyšly v »Glas. Matici« v Lublani; dále: *Pesmi za višji glas* (Lublaň); *V soumraku a o smutných láskách*; *Tři písně* (Praha); *Písničky*; *Serenady*; *Pohádka máje* (Praha).

* **Hoffmeister** Ferdinand, dr. fil., klass. filolog čes. (* 2. ún. 1875 v Mn. Hradišti). Studoval klass. filologii na universitě pražské, v l. 1900—3 suppleval na malostranském gymn. v Praze a na gymn. v Táboře a Klatovech, od r. 1903 jest prof. gymn. v Pelhřimově. R. 1905 konal jako stipendista rakouské vlády studijní cestu po Italii a Řecku. Sepsal: *O chronologii komoedií Plautových* (programm gymn. táborského, 1903); *O ablativu na -d ve staré latině* (progr. gymn. pelhřimovského, 1904); *O Theokritovi* (t., 1906). Mimo to uveřejnil řadu důkladných pojednání a instruktivních recensí v »Listech filologických« a ve »Věstníku čes. professorů« a zpracoval řadu hesel z oboru řecké lyriky, na př. Sapfó, Solón, Theognis, Theokritos, Tyrtaios v Ottově Slovníku Naučném.

* **Hofhalter**, knihtiskař polský, viz Skrzetuski 1).

Höfler Karl Ad., ryt., dějepisec něm., † 30. pros. 1897 v Praze.

* **Höfler** Alois, paedagog a filosof něm. (* 1853 v Kirchdorfu v Hor. Rakousích), byl professorem na akademii Teresianské, potom se stal professorem filosofie na něm. univ. v Praze a r. 1907 ve Vídni. Mimo

učebnice o filosofické propaedeutice a přírodních vědách napsal: *Logik* (Praha, 1890); *Psychologie* (t., 1897); *Psychische Arbeit* (Hamb., 1894); *Metaphysische Theorien v. Leib u. Seele* (1897); *Kants Metaph. Anfangsgründe der Naturwissenschaften mit Studien zu gegenwärtiger Philosophie d. Mechanik* (1900); *Zur gegenwärtiger Naturphilosophie* (1904). Směr jeho jest vyslovený psychologismus. Získal si též platné zásluhy o reformu gymnasijního vyučování, hlavně o udržení filosofické propaedeutiky na rakouských gymnasiích.

* **Hofman** Ladislav, historik čes. (* 1876 v Meziříči u Opočna — † 3. list. 1903 jakožto úředník biblioteky Františkova musea v Brně), vystudoval gymn. v Hradci Kr., na univ. v Praze obíral se nejdříve studiem filologie, pak historie, v níž byl žákem hist. školy Gollovy, a připravoval se doma i v cizině (v Berlíně a Paříži) ke dráze akad. učitele historie nové doby. H. vynikal neobyčejným nadáním, energií pracovní, všestrannou intelligencí, jíž vyznačují se všecky jeho práce, jež byly po smrti vydány jeho přáteli (K. Kroftou, J. Glucklichem a V. Dykem) ve dvou svazcích r. 1904 nákladem Lidového a tiskařského družstva. V prvním svazku jsou obsaženy spisy vědecké, tři studie o Mickiewiczovi: *Adam Mickiewicz*, *Adam Mickiewicz a socialism* a *Novější a nejnovější literatura o Mickiewiczovi*, kterýmižto pracemi bylo u nás čestné vzpomenuto 100. narozenin básníkových r. 1898; dále je zde větší práce *Husité a koncilium Basilejské v l. 1431—32* a menší stati: *O organisaci historického studia na vys. školách v Paříži*; *Max Lenz*; *Bismarck*, konečně řada referátů. V díle druhém jsou obsaženy »Spisy smíšené«. Především nutno vytknouti *Denník*, který je vzácným dokumentem doby; dále je v tomto díle korrespondence H ova a spisy belletristické a filosofické (o náboženství). Vedle původní produkce byl H. činný jako překladatel, z franc. přeložil Le Bonovu »Duši davu« (1897), Fouilléeovu »Kritiku mravních soustav naší doby« (s Fr. Žákavcem, 1900), z rušt. S. Volkonského »Čtení z ruských dějin a z ruské literatury« (1901). Původní své práce H. uveřejňoval nejvíce v »Čes. Čas. Histor.«, byl též spolupracovníkem Ottova Nauč. Slov. Srv.: J. Goll, L. H. (»Čes. Čas. Hist.« X.) a úvod V. Dyka k Sebr. spisům.

Hofmann 7) Eduard, ryt., lékař rak., † 27. srpna 1897. — H. 8) Joseph, architekt něm., † 1904. — H. 9) Heinrich, hud. skladatel něm., † 1902. — H. 12) Mikuláš † 8. srpna 1907 ve Slatiňanech; byl od r. 1894 ředitelem čes. reálky na Starém městě v Praze. Z dalších jeho spisů buďtež uvedeny ještě: *Příspěvky ku methodice chemie na školách středních* (Hradec Kr., 1890); *Fysika pro ústavy učitelské* (Praha, 1902); *Dějiny ústavu od založení r. 1897 až do jeho doplnění r. 1901* (výroč. zpráva stát. reálky na Starém městě v Praze, 1901).

* **Hofmann** von Wellenhof Paul, politik něm. (* 1858 ve Vídni). Studoval filosofii ve Vídni a r. 1884 stal se professorem zem. reálky ve Št. Hradci, kde učil němčině a angličtině, dějepisu a zeměpisu. Politicky je činný od r. 1885 a v l. 1890—96 a 1898 až 1905 byl členem štýrsko-hradecké obecní rady. R. 1891 byl zvolen ve Št. Hradci do říšské rady, kde byl vynikajícím členem německé strany lidové. V l. 1897, 1901 a 1907 byl zvolen opětně. Od r. 1902 je také členem štýrského sněmu zemského a od r. 1907 členem zem. výboru štýrského. Napsal: *Steiermark, Kärnten, Krain und Küstenland* (v souborném díle Der Kampf um das Deutschtum, Mnich., 1899).

* **Hofmannova violeť**, iódová violeť, známé dehtové barvivo, nalezené r. 1863 A. V. Hofmannem; přichází do obchodu v různých druzích podle toho, zda bylo při přípravě použito působení iódmethylu nebo chlórmethylu nebo brómethylu na fuchsin nebo rosanilin. Rozeznává se tedy modravá violeť dahlia a červenavá violeť primula; tvoří tmavozelený, lesklý prášek nebo drobné kousky, rozpustné ve vodě až na ty, jež získány iódmethylem. Vlnu a hedvábí barví přímo, bavlnu jen předem mořenou. H. v. jest mnoho zatlačována lacinější violetí methylovou.

* von **Hofmannsthal** Hugo, básník něm. (* 1874 ve Vídni). H., syn bohaté vídeňské rodiny, upoutal již jako 17letý veršovaným lyrickým dramoletem *Gestern* (1891), vydaným pod pseudonymem Theophil Morren; zprvu pod druhým pseudonymem Loris, pak s vlastním jménem vyšly dramatické básně *Der Tod des Tizians* (1892), *Der Tor und der Tod* (1893 a 1900), *Die Frau im Fenster* (1898), *Die Hochzeit der Sobeide* (1899), *Der Abenteurer* (1899), poslední tři pod úhrnným titulem *Theater in Versen* (1899), *Der Kaiser und die Hexe* (1900), *Das Bergwerk zu Fallun* (1900), *Das kleine Welttheater* (1903). Potom obrátil se H. k stilisování klassických dramat: podle Sofoklea přebásnil *Elektru* (1903) a *Oidipa krále* (1907); k tomuto předeslal vlastní drama *Oedipus und die Sphinx* (1906); podle Otwaye vytvořil *Das gerettete Venedig* (1904). Celou, rozsahem skrovnou, ale hodnotou vynikající H-ovu žeň lyrickou shrnují *Gesammelte Gedichte* (1907). Od r. 1907 vycházejí též H-ovy essaye o literatuře a umění, okouzlující rozmanitostí forem a důsledností aesthetického stanoviska, pod názvem *Die prosaischen Schriften* (4 sv.), z nich vyšly knižně *Victor Hugo* (1905) a *Unterhaltungen über literarische Gegenstände* (1905). — H., jehož kulturně raffinovaný zjev nasycený poznatky historickými a filosofickými, dojmy výtvarnými i divadelními, zažitky z několika velikých cest, bohatou lekturou nejrůznějších literatur, vyrůstá z přesyceného ovzduší plutokracie vídeňské, jest umělec stilisace a essence. Všecku zevní i vnitřní skutečnost prožívanou výlučně mediem kultury

s účelnou rozvahou a s přísným výběrem stilisuje, nevyhýbaje se nikdy ani formou ani obsahem předchůdcům svým, zpracovavším tutéž látku. Jeho okouzlující hudba veršová, jeho umění sytého obrazu, jeho sladká svůdnost rýmů jsou uzpůsobeny, aby podaly pěnu a pel všech dojmů, nálad, zrakových vznětů, jak je přijímá svrchovaně sensibilní duše tohoto přejemnělého epigona, milujícího zvláště mdlobu života, smyslnou agonii lásky, tesknotu úpadku, melancholii blížící se smrti. Pravdivějším dojmem než starší dramata působí jeho formálně mistrovské básně lyrické a jeho literární studie, uplatňující plně vnímavost H-ovu. V poslední době H. usiluje o veliký sloh tragický. Do češť. přel. kromě několika essayí drama »Císař a čarodějka« (1905). Srv. E. Sulger Gebing, H. v. H. (Lip., 1905) a Ant. Vančura, Problémy nového dramatu něm. (Progr. reál. v Hodoníně, 1908). *AN.*

* **Hogarth** David George, angl. archaeolog a zeměpisec (* 1862 v Barton-on-Humber), vzdělal se v Oxfordě. Podnikl celou řadu cest (1887, 1890, 1891, 1894) po Malé Asii, r. 1888 prováděl archaeologické vykopávky v Pafu, 1894 v Dehél Bahari, 1895 v Alexandrii, 1896 ve Fajjúmu, 1899 a 1903 v Naukratě, 1904—5 v Efesu, 1906—7 v Sijútu. V l. 1897—1900 byl ředitelem britské školy v Athénách a od r. 1899 ředitelem nadání pro krétské vykopávky. Řídil proto velmi důležité vykopávky v Knossu a Diktejské jeskyni r. 1900 a následujícího roku v Zakru. Napsal vedle četných článků do Encyclopaedie britanské a časopisů: *Devia Cypria* (1890); *Modern and Ancient Roads in Eastern Asia Minor* (1892); *A Wandering Scholar in the Levant* (1892); *Philip and Alexander of Macedon* (1897); *The Nearer East* (1901); *The Penetration of Arabia* (1904); *The Archaic Artemisia of Ephesus* (1907).

* z **Hohenberka** Žofie Marie Josefina Albína, kněžna, choť následníka rak. trůnu arciknížete Františka Ferdinanda d'Este, rozená hraběnka Chotková z Chotkova a Vojnína (* 1. bř. 1868). Vešla ve sňatek 1. čce 1900 v Zákupech. V den sňatku byla hraběnka Chotková císařem Františkem Josefem I. povýšena do stavu knížecího s titulem z H. podle starohabsburského, nyní hohenzollernského hradu Hohenberka (viz Hohenberg 2), když rod Hohenzollernský k užívání tohoto jména byl dal své svolení. Kněžně i jejím dětem přísluší titul Knížecí Milosti, členům kníž. rodu a jejich potomkům titul Jasnosti. Srv. František 18) Ferdinand d'Este (Dopl., str. 448).

Hohenlohe 4) Schillingsfürst Chlodwig Karl, kníže, kancléř něm. Za jeho kancléřství pronajato r. 1898 Kiaučou Německu, r. 1898 byla získána část Samojského souostroví a r. 1899 odkoupeny ostrovy Karolinské, Palauské a Marianské od Španělska. V říjnu 1900 odstoupil z úřadu kancléřského a žil v soukromí. † 6. čce 1901. Nemalou sensaci způsobily *Denkwürdigkeiten des Fürsten H.*, vydané po jeho smrti (Stuttgart, 1906, 2 d.). Srv. Rust, Reichskanzler Fürst Chlodwig zu H. und seine Brüder (Dusseld., 1897); von Volderndorff, Vom Reichskanzler Fürsten von H., Erinnerungen (Mnich., 1902). — H. 5) Gustav Adolf, kardinál, † 30. říj. 1896 v Římě.

* **Hohensalza** viz Inowrocław (Dopl.).

v. **Hohenwarth** 7) Karl, hr., † 26. dub. 1899 ve Vídni.

Hohenzollern, knížetství pruské, má 68 098 obyv. (1905).

* **Hooh** Jan, spis. čes. (* 1860 v Hrubčicích u Prostějova). Gymnasium vystudoval v Olomouci, práva v Praze, kde povýšen na doktora práv. Nyní jest advokátem v Prostějově. Vykonal několik cest po slovanském jihu, Italii, Švýcarsku i Německu, je činný v životě spolkovém, veřejném i literárním. Vedle příspěvků ve víden. »Šotku«, »Švandě Dudákovi« a j. napsal *Hanácké obrázky* (Olom., 1903).

* **Hochenburger** Viktor, rytíř, politik rak. (* 1857 ve Št. Hradci), věnoval se advokacii a r. 1889 otevřel kancelář ve Št. Hradci. Náleží k zakladatelům strany německo-lidové. Do říš. rady volen r. 1897; 20. dub. t. r. podal návrh na obžalobu ministerstva Badeniova pro vydání jazykových výnosů. Mandátu vzdal se r. 1901. 11. ún. 1909 stal se ministrem justice v druhém kabinetě Bienerthově.

* **Hochenegg** Julius, lékař něm. (* 1859 ve Vídni). Vystudoval lékařství ve Vídni a byl tu dlouholetým assistentem prof. Ad. Alberta. R. 1889 se tu habilitoval pro chirurgii, v l. 1891—1904 byl přednostou chirurg. oddělení při poliklinice, r. 1894 stal se prof. mimoř., r. 1902 prof. řádným a r. 1904 přednostou II. chirurg. kliniky ve Vídni. Napsal zvl.: *Ueber symmetrische Gangrän und lokale Asphyxie* (1886); *Jahresber. der I. chirurg. Klinik d. Hof-R. Prof. Albert in Wien* (1889) a j.

* **Hochmann** Josef, šachista čes. (* 27. ún. 1803 v Načeradci — † 18. čna 1873 ve Vetlé u Roudnice). R. 1827 vysvěcen na kněze v Praze. Byl kaplanem v Roudnici, r. 1847 stal se farářem v Košticích n. O., potom děkanem v Sedlci u Prčic a konečně osob. děkanem ve Vetlé. Sepsal rozličné příležitostné básně a přispíval do »Květů«. Byl pěstitelem šachu a podával úlohy šachovní do různých časopisů. (Životopis a podobizna ve »Světozoru« 1873.)

* **Holain** Ludvík, hud. skladatel čes. (* 1843 ve St. Bělé u Mor. Ostravy). Maturoval na gymnasiu v Olomouci a t. absolvoval theologii, r. 1869 stal se knězem a zároveň učitelem a vychovatelem v semináři kroměřížském. V l. 1871—72 navštěvoval filosofickou fakultu v Praze, r. 1874 stal se professorem na gymnasiu v Kroměříži, od r. 1890 je farářem ve Slavoníně na Moravě. Vydal: *Plesy duchovní*, kostel. zpěvník pro 4 smíš. hlasy (Brno, 1883); *Průvod varhan k úplnému kancionálu arcidiecese olomúcké*, k němu 2 díly *Předehry a dohry* (Olomouc, 1889); dále *Li-*

taniae lauret. pro smíš. sbor s varhan.; *Te Deum laudamus* pro smíš. sbor s varhan.; upravil *150 lidových písní morav.* pro jeden hlas s průvodem harmonia, aneb pro 4 smíš. hlasy (Olomouc, 1905). V Bínkově »Varytu« vydal několik původních skladeb a harmonisovaných písní lidových.

Holany mají 90 d., 475 obyv. něm. (1900).

Holárek Emil, malíř čes. R. 1907 uspořádal v Rudolfině II. »Soubornou výstavu« svých děl. Z pozdějších jeho prací dlužno uvésti: *Reflexe z katechismu*, padesát listů perokreseb (Praha, 1901); *Sen*, cyklus sonetů Jar. Vrchlického ke kresbám (t., 1901); *Noc*, 24 perokreseb v dvoubarevné reprodukci (t., 1901); illustroval pohádku o »Nadšení« Jar. Kvapila, »Bojem unaven« a j.

Holas Alois, od r. 1898 prof. II. čes. gymn. v Brně, byl do konce r. 1908 redaktorem »Věstníku těsnopisného«. R. 1901 usnesením Vědeckého sboru těsnop. byly vedle Durichova a Krondlova »Pokusu o původní soustavu« i H-ovy základy uznány za schopny, by tvořily podklad k dalším pracím sboru, a když si z kritik a rozborů těch soustav vyčetl vůdčí požadavky hledané soustavy, H. podal Vědeckému sboru r. 1905 nový pokus: *Nástin československ. soustavy rychlopisné* (vydán tiskem 1905), založiv jej na studiu všech tří uznaných prací, maje účelem prostředkovati mezi nimi. R. 1907 »Nástin« vydán byl v rouše ruském: *Očerk čecho-slavjanskoj skoropisnoj ili stenografičeskoj sistémy v vidě russkom* R. 1908 vydal jako dovršení svých prací *Učebnici českého (čes.-slov.) rychlopisu, kterou ke svému »Nástinu« a »Očerku«, přizpůsobuje ji 10. vyd. »Těsnopisu českého«, sestavil A. H.* »Očerk« byl ruským minist. nár. osvěty schválen r. 1908 jako nepovinná rukověť pro fakul. vyučování. H. sepsal mimo to *Přípravy k dějinám Liviovým* (1902, 2. vyd. 1907); dále 4 učebnice pro induktivní postup při vyučování latině. Jsou to: *Latinská čítanka a cvičebnice pro I. a II. tř.*; *Návodná cvičebnice ku skladbě jaz. lat. pro III. a IV. tř.*, jež došly minist. schválení. Od r. 1905 H. jest čestným členem brněnského a od r. 1907 dopis. čl. bulh. spolku těsn. »Barzopis«. *Pž.*

Holden Edward S., hvězdář amer., napsal ještě: *Memorials of William Cranch Bond* (1897); *Elementary astronomy* (1898); pak: *Mogul emperors of Hindustan 1398—1707* (1894); *Primer of heraldry* (1898) a j. Pode jménem Singleton napsal řadu prací belletristických. R. 1898 H. složil ředitelství hvězdárny na vrchu Hamiltonu.

Holdich [hóldič] sir Thomas Hungerford (* 13. ún. 1843 v Dingleyi, Northans, studoval na woolwichské akademii a vstoupil 1862 do vojska. Účastnil se jako důstojník 1867 bhútánské, 1867 habešské výpravy, 1878—80 afgánské války. Od 1884 byl členem četných pohraničních kommissí a 1902—3 pověřen rozhodnutím pohraniční otázky chilsko-argentinské. Napsal: *The Indian Borderland* (1901); *The Countries of the King's Award* (1904); *India* (1904); *Tibet* (1906). Zastával se vždy přátelského vymezení anglo-ruské sféry zájmů v Asii, což se mu také většinou podařilo a čímž položeny nové základy k anglické politice posledních let.

Holeček 1) Josef, spis. a žurnalista čes. Vedle spisů již uvedených vydal ještě: *Církev latinská a náboženská jednota Slovanů* (Praha, 1885); *Obšit* (t., 1887); *Naši* (t., 1898—1909: *Naši*; *Bartoň*; *Výprava*; *Boubín*; *Adamova svatba*; *Země*; *Vojna*); *Německý smrad na Rusi*, humoreska (t., 1898); *Na Černou Horu a Černá Hora koncem věku* (t., 1899); *Bosna a Hercegovina za okupace* (t., 1901); *Černohorští junáci*, tři povídky, vyňaté z »Junáckých kreseb černohorských« a pro mládež upravené učitelem Fišerem, jenž také z části »Našich« pořídil pro mládež čtení pod názvem *Chlapci ze Stožic* (Tábor, 1905); přeložil finskou národní lyriku »Kanteletar« (Praha, 1905), »Srbskou národní epiku« (1909) a celou řadu feuilletonů uveřejnil v »Nár. Listech« na prospěch věcí slovanských.

H. 2) František S., spis. čes., nyní účetní revident při místodržitelství v Praze. Vedle drobných prací časopiseckých vydal o sobě tyto povídky: *Vyznavači slunce a jiné povídky* (Praha, 1905, »Libuše«); *V rukou sudiček* (t., 1905); *Nový svět* (t., 1907) a *Před jasným dnem* (»Zvon«, 1904).

***Holeček** Antonín, čes. inženýr strojnictví (* 1851 v Stradonicích u Berouna), vystudovav vyšší reálku a českou techniku (odbor strojnický) v Praze, vstoupil r. 1875 do praxe a zaměstnán byl až do r. 1886 v různých předních závodech strojnických v Čechách a na Moravě. R. 1886 jmenován professorem c. k. české státní průmyslové školy v Brně, r. 1903 přednostou strojnického odboru na témž ústavě. Je přísežným stálým znalcem c. k. zem. soudu pro odbor strojnický a technologický, přísedícím rozhodčího soudu úrazové pojišťovny dělnické a zkušebním kommissařem pro obsluhovatele parních kotlův a strojův. Je též literárně činný. Samostatně vydal: *Kapesní kniha pro inženýry, stavitele, žáky průmyslových škol a praktické strojníky* (Praha, 2. vyd. 1900).

***Holeček** Bohumil, stavitel (* 1853 ve Vršovicích), působil ve své rodné obci po mnoho let jako starosta. Napsal a tiskem vydal *monografii města Vršovic* a *životopis JUDra Jos. Herolda.* Na poli humanitním osvědčil se zejména tím, že vlastním nákladem postavil nadační dům jako útulek pro chudé občany.

***Holeček** František, spis. čes. (* 1871 ve Vlkonicích). Vystudovav gymnasium v Klatovech, theologii v Čes. Budějovicích, vysvěcen byl r. 1894 na kněze, kaplanoval v Blovicích, Petrovicích u Sušice, v l. 1898 až 1902 byl katechetou ve Strakonicích, 1901 až 1906 studoval filosofii v Praze. Od r. 1906 pak byl prof. nábož. na reálce na Kr. Vinohradech a od r. 1908 je professorem moder. řečí na reálce v Písku. Napsal vedle řady kratších literár. pojednání, feuilletonů a p. v růz.

časopisech literární studie: *Anatole France a jeho kritické názory* (»Lit. Hlídka«, 1894); *Pavel Bourget* (t., 1895); *H. Taine o povaze a vzniku díla uměleckého* (Lit. Listy, 1894—95); *Reakční kniha* (»N. Život«, 1896); *Mravnost v umění* (»Hlídka«, 1896); *Ferdinand Brunetière, kritik moralista* (t., 1897); *Fr. L. Čelakovský* (»N. Život«, 1899); povídky: *Cinna*, (»Obrana«, 1893); *Utahal ji* (»Nový Život«, 1896); o sobě pak vydal *František Pravda* (Brno, 1907).

* **Holešňané** viz Golešinci.

* **Holešov** 2) má 429 d., 5074 obyv. čes., 293 něm., 2 j národ. (1900), zemskou reálku, zim. školu hospodař., lázně, sladovnu, 2 mlýny, výrobu mýdla, pletení punčoch, stroj zámečnictví a j.

* **Holewinski** Józef, ryjec pol. (* 1848 ve Varšavě), žák prof. Gersona a Styfiho, byl 25 let spolupracovníkem a po 10 let redaktorem časop. »Kłosy« a přispíval též do berlín. vydání »Moderne Kunst«. Nejlepší jsou jeho rytiny obrazů Matejkových, Brandtových, Gierymského a j. — Syn jeho Jan (* 1871) jest illustrátorem časop. »Tygodnik Illustrowany« a j.

* **Hólí**, svátek v Indii na počest jara a jeho tvůrčí síly slavený okolo 19. bř. Svou rozpustilostí, nevázaností, někdy i hrubými žerty připomíná římské saturnalie nebo masopustní veselí.

Holice 1) mají 788 d., 5273 obyv. čes. (1900).

* **Holk** Adolf, moderní filolog čes. (* 1873 v Psinicích). Vystudovav gymnasium v Jičíně, universitu v Praze, působil jako supplent při školách středních v Praze; od r. 1904 jest professorem na reálce v Nymburce. Byl delší dobu členem redakce »Ottova Slovníku Nauč.«, do něhož přispíval články romanistickými, a překládal z jazyka franc. J. a E. Goncourtů »Renáta Mauperinová« (Praha, 1900, u J. Otty). Ukázky překladu starofranc. chantefable o »Aucassinu a Nicolettě« vyšly v programmu reálky nymburské na r. 1906 a o sobě (Praha, 1909).

* **Hollanďan bludný**, podle pověsti báječná osoba, která hraje v pověře námořnické vynikající úlohu. Je to prý bezbožný hollandský kapitán van Straaten, který chtěje dokázati svou neváźnost křesťanské víry, vyplul na Veliký pátek z přístavu, začež jest odsouzen bez ustání potulovati se po moři. Původně pověst lokalisována na končiny kolem Mysu Dobré Naděje, později přenesena na všecka moře. Loď, která na své cestě potká b ného H a, propadne prý zkáze. Pověst tuto zpracovali v románu kapitán Marryat *The flying Dutchman* a A. E. Brachvogel *Der fliegende Holländer*; J. Heine ve spise *Aus den Memoiren des Herrn Schnabelewopski* končí tuto pověsť básnicky tak, že b ného H-a vysvobodí z jeho zakletí oběť milující ženy. Podle toho pak zpracoval i R. Wagner svou známou operu *Der fliegende Holländer*. Srv. Fletcher-Basset, Legends and superstitions of the sea and the sailors (Chicago, 1885); Sébillot, Légendes, croyances et superstitions de la mer (Pař., 1887); H. Schmidt, Seemannssagen und Schiffermärchen (Berl., 1849).

Holm 1) Adolf, † 1900 ve Freiburce v Badensku. Díla *Geschichte Siciliens im Altertum* vyšel r. 1898 svazek III. S Deeckem a W. Soltauem vydal: *Kulturgeschichte des klassischen Altertums* (Lip., 1897).

* **Holman** Bohuslav, odborný spis. čes. (* 1864 v Příbrami). Absolvovav reálku a obor chemický na čes. technice v Praze, uchýlil se do soukromé praxe. R. 1893 přijal supplenturu na reálce v Pardubicích, potom assistenturu na čes. technice, professuru na obchodní škole v Prostějově a na obchodní akademii v Brně. R. 1901 stal se honorovaným docentem na čes. technice v Brně. V Brně založil »Stálou výstavu a tržnici řemeslných výrobků« a list výstavní (nyní »Morav. Živnostník«), v němž psal hlavně o otázce učednické a o denním vyučování na školách pokračovacích; dal podnět k založení »Klubu přátel umění«, k pořádání kursů účetnických a výstav učednických na Moravě. R. 1900 počal vydávati laciné pomůcky pro živnostníky *Živnostenské epištoly*. R. 1906 založil orgán »Obchodní obzor«, jehož byl po 2 roky redaktorem. Vedle článků v různých časopisech napsal: *O topení plyny* (Brno 1902, výroč. zpráva čes. vyš. obch. školy; *Výroba umělého hedvábí z buničiny* (t., 1903) a j.

Holmès Augusta, skladatelka franc., † 1903 v Paříži.

Holmgren Alarik Frithjof, fysiolog švéd., † 1897 v Upsale.

* **Holmia**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 6. pros. 1896. Označení (378) *Kvn.*

* **Holokain**, náhražka kokainu v medicině oční, krystallický prášek nesnadno rozpustný, tající při 121°.

Holst 2) Hermann Eduard, historik něm., † 1904.

* **Holstein** Ludvig, básník dánský, syn hraběte Chr. E. H-a (* 1864 v Langebaeksgaardu). Student od r. 1883. Psal básně a novelly do časopisů. Debutoval r. 1895 sbírkou básní, kterou na sebe upozornil jako orig. talent jemného, graciésního lyrického nadání směru Chr. Wintherova. R. 1898 vydal lyr. drama *Tove. Et kjaerlighedsdrama.*

Holsten Karl J., evang. bohoslovec něm., † 1897 (nikoli 1876).

Holub 2) Emil, cestovatel africký, zemřel 21. ún. 1902 a byl pochován ve Vídni, kdež mu postaven náhrobek. V Nerudově ulici na Malé straně v Praze zasazena mu byla Českou společností zeměvědnou pamětní deska. Životopis H-ův s výňatky z jeho cest napsal B. Bauše, Život a cesty dra E. H-a (Praha, 1907, J. Otto).

* **Holub** Bonifác Jan (* 1847 v Doksanech u Roudnice n. L.). Vystudovav gymnasium v Litoměřicích vstoupil do kláštera

v Břevnově a studoval theologii v Praze. R. 1873 vysvěcen na kněze, načež po několikaletém kaplanování stal se farářem v Břevnově a pak v Metličanech u N. Bydžova. Napsal a vydal: *Paměti farnosti u sv. Markéty v Břevnově a blízkého okolí* (Praha, 1890) a *Odkryté poklady* (t., 1893).

* **Holub** Čeněk (* 1849 v Čáslavi). V letech 1873—88 působil jako výpomocný učitel na různých školách; zabýval se plány na zdokonalení methodiky počátečního vyučování čtení a vydal svým nákladem o tom několik brošurek: *Národní slabikář*; *Návod k systematickému roztřídění českých učebnic čtení*; *Pojednání o spracování, určování a posuzování českých učebnic čtení*; *Vyučování čtení*; *Česká učebnice čtení* a j., které však u učitelstva zůstaly nepovšimnuty. Také ze zábav počtářských vydal některé letáky. *Fmr.*

* **Holub** Alois, paedag. spis. čes. (* 1860 v Ujkovicích). Studoval v Ml. Boleslavi a v Jičíně; nyní jest učitelem v Lysé n. L. Vydal 15 ročníků »Nového kalendáře učitelského«, redigoval po několik roků »Kalendář čes. studentstva«, mimo to v hojném počtu a vlastním nákladem vydává pomůcky pro školy (ministerstvem schválené *Cenníky k vyučování počtům*; *Obrazy ze Sv. Země*; *Diagram míchání a harmonie barev*; *Moderní abecedy ku kreslení ve škole*), praktické a methodické spisy pro učitele (*Tělocvik pro školy obecné i měšťanské*; *Tělocvičné hry*; 4 sv. *Národních písní pro školu* [12 vyd.]; *Poštovnice k vyučování slohu* [36 vyd.]; *Ptáci — přírody strážci*); spisy pro mládež (*Pohádková knihovna pro čes. děti*; *Sedm set prostonárodních hádanek pro mládež* a j.). Dále vydal 2 roč. »Krásného čtení«, vydává V. roč. »České dívky« s přílohou »Vzory ženských ruč. prací«. »H ův Učitelský Rádce« přinesl řadu praktických spisů a pomůcek pro učitele od rozličných autorů.

* **Holubinka** viz Dodatky k XI. sv.

* **Holý** Josef, básník čes. (* 7. ún. 1874 v Košíku u Rožďalovic). Po gymnasijních studiích v Jičíně a filologických v Praze H. stal se professorem v Plzni, na lyc. »Vesny« v Brně, na reálce ve Velkém Meziříčí, nyní působí na stát. průmyslové škole v Brně. První, formálně samorostlá sbírka lyriky H-lého *Památník a Skokády* (1897; »Skokády« samy po druhé 1908) odlišovala se drsnou, často prostonárodně zbarvenou notou od současné, většinou dekadentní a formalistní lyriky mladého pokolení; touto cestou šly dále sbírky: *Padavky* (1897); *Elegie* (1903) rázu meditativního; erótické písně a popěvky *Panenčiny knížky* (1905) a pokračování jich *Adamovské lesy* (1905, 2. vyd 1906). Lehký, chvílemi ironický popěvek, koketní hra rozmarné lásky, tulácká nálada naivního dítěte přírody daří se H-lému v těchto sbírkách nejlépe. Na moderní reflexi filosofickou a sociální, na náboženský a mravní titanismus, oč vše často se pokouší, nestačí však jeho síly; jeho improvisace na tato themata nemívají ani plastické jasnosti ani básnické povýšenosti. O tom svědčí rozměrný náběh k české faustiádě v prostonárodním slohu *Vašíček Nejlů* (1899 a 1901, 2 d.) i sbírka ballad sociálních námětů *Mračna* (1908). Všude u H lého proniká i jeho útočná dravost, polemický temperament, osobní zaujetí: výrazem těchto rysů jsou jeho politické a literární *Satyry* (1903) a pak invektivní brošurka *Svatba v Adamovských lesích* (1906). *AN.*

Holz Arno, spis. něm., vydal dále: veselohru *Socialaristokraten* (1896); satiru *Die Blechschmiede* (1903); *Die tragische Komödie Traumulus* (s O. Jerschkem, 1904); tragédii *Sonnenfinsternis* (1907) a j.

* **Home** [hóm] Daniel Dunglas, proslulé medium spiritistické (* 1833 v Edinburce). Pocházel z rodiny skotské slynoucí jasnozrakostí (v. t.) a zdědil po ní značnou náklonnost k mysticismu. Míval různá vidění a obeznámiv se s učením spiritistickým, proslul záhy jako výborné medium. Procestoval Italii, Francii a Rusko a stal se předmětem vážných vědeckých badání. Zejména Crookes, Butlerov a Aksakov konali s ním rozmanité experimenty. Hrál důležitou rolli i při dvoře císaře Napoleona III. R. 1856 přijal katolickou víru. O něco později zemřel ve veliké nouzi, zůstaviv zajímavé paměti pod názvem: *Révélation sur ma vie surnaturelle* (2. vyd., Paříž, 1863). *Tmk.*

von **Homeyer** 3) Alex., ornitholog něm., † 1903.

* **Homoeomorfie**, synon. isomorfie, viz Isomorfismus.

* **Homoláč** Oldřich, malíř čes. (* 1872 v Praze), navštěvoval pražskou akademii, kdež byl žákem prof. Hynaise. H. osvojil si plynnou techniku olejomalby, v níž prováděl podobizny sytě zbarvené, v zašeřených interieurech arranžované. Ale také v malbě pastellem i aquarellem vynikl, jak jeho práce ve výstavách »Manesa« a Krasoumné jednoty v Rudolfině dosvědčovaly.

Homolka Josef. kartograf, † v pros. 1907 v Bardějově v Uhrách. Životopisný nástin od Adámka v »Osvětě« 1908.

* **Homolka**, rodina houslařů českých: 1) Eman. Adam (* 1796 ve Velvarech — † 1849 v Praze). Byl žákem Kašp. Strnada a od r. 1821 samostatně činný ve svém rodišti, jsa ve svém oboru dovedným mistrem. — 2) Ferd. Jos., bratr před. a jeho žák (* 1810 ve Velvarech — † 1862 v K. Hoře); byl činný v Nov. Bydžově a Kutné Hoře v l. 1837—62. Byl mistrem prvého řádu. — 3) Jan Štěp., bratr před. a žák Emanuela A. (* 1800 ve Velvarech — † 1883 v Praze). Byl činný v Praze a K. Hoře v letech 1847—82. — 4) Vinc. Eman., syn a žák Eman. A. (* 1826 ve Velvarech — † 1861 t.). Nadaný tento mistr byl zdatně činný ve Vídni a Velvarech v l. 1854—61. — 5) Ferd. Aug., syn a žák Eman. A. (* 1828 ve Velvarech — † 1890 na Kr. Vinohradech). Pracoval u Kratschmanna ve Znojmě, Frant. Schmida a Fischera ve Vídni, Jos. Barchánka

v Šoproni, Fietsche v Linci a velmi krátký čas jen u Jana Dvořáka v Praze. Byl nejvýznamnější čes. houslař své doby, umělec ryze ideální, jenž znal mistrně napodobiti do nejmenších podrobností práce vlašských mistrů. Též jako opravce požíval světové pověsti. — 6) Ferd. Jos., syn a žák H-y 2) (* 1842 v N. Bydžově — † 1863 v Kutné Hoře). — 7) Eman. Eduard, syn a žák Ferd. Augusta (* 1860 v Praze). Náleží k nejpřednějším repraesentantům dnešního čes. umění houslařského. Má syna Eduarda Ferd. (* 1886), též umění housl. vyučeného.

* **Homolle** [omòl] Théophile, archaeolog franc. (* 1848 v Paříži). Studoval na École normale, potom stal se členem francouzské školy archaeologické v Athénách, v l. 1876 až 1887 řídil výkopy na Délu a v l. 1892 až 1901 v Delfech. Navrátiv se do Francie stal se prof. v Nancy, pak prof. na Collège de France, r. 1891 ředitelem franc. školy archaeologické v Athénách, r. 1904 jmenován byl ředitelem národních musei franc. Od r. 1892 jest členem franc. akademie. Vydává od r. 1902 nádhernou publikaci *Les touilles de Delphes*. Mimo to sepsal: *Les archives de l'intendance sacrée a Delos* (Pař., 1887); *De antiquissimis Dianae simulacris Deliacis* (t., 1887) a uveřejnil veliké množství pojednání v časopisech odborných, zejména v »Bulletin de correspondance hellénique«.

* **Homosexualismus** jest jeden z různých způsobů zvráceného pohlavního cítění a konání; jest to smilstvo mezi osobami téhož pohlaví, záležející buď v platónické lásce, kdy pouhým pohledem na krásnou tvář neb obnažené části muže nastává u druhého muže ukojení pohlavní; druhý stupeň záleží ve vzájemném samoprznění a třetí stupeň jest ohavný čin, vyskytující se u lidí vyžilých, mravně zpustlých nebo chorých aneb u lidí, kteří obyčejným způsobem nemohou hověti pudu pohlavnímu. Muž ukájí tu pud pohlavní v zadní části těla druhého muže — paederastií. Ten, kdo trpí, aby s ním takové smilné činy byly páchány, zove se passivním paederastem, ten, kdo je provádí, aktivním paederastem. Zvrácené tyto výstřelky ukájení pudu pohlavního jsou známy od nejstarších dob, trestaly se také smrtí ohněm, ale v posledních letech tato neřest značně v různých kruzích společnosti lidské se rozšířila tak, že v některých místech jsou i ústavy a místa nabízející a chovající místo zpustlých děvčat zpustlé mladíky k takovým zvráceným úkonům. Takové smilné činy ruší nejen tělesnou neporušenost a mají někdy v zápětí nakažlivé nemoci, ale hlavně hluboce ruší mravní zdatnost. Jsou také případy, kdy h. byla výsledkem poruch duševních, jež ovšem neušly pozorovateli. Smilstvo mezi osobami ženskými se zove tribadie (lesbická láska). — Činy homosexuální jsou trestány podle č. 129 tr. z. jakožto »smilstvo proti přirozenosti« těžkým žalářem od 1 do 5 let; bylo-li však užito některého z prostředků v § 125 tr. z. jmenovaných, uložiti se má trest od 5 do 10 let, a jest-li tu některá z okolností v § 126 tr. z. obsažených, i trest tam ustanovený. *VS.*

*von **Hompesch** Alfred, hrabě, politik něm. (* 1826 na zámku Voordtu v Belgii). Studoval v Heidelberce a Berlíně, načež spravoval statek Rurich u Linnichu. V l. 1867 až 1870 byl členem severoněm. říš. sněmu, od r. 1874 je členem něm. říš. sněmu a od r. 1893 předsedou střední frakce. Je také doživotním členem panské sněmovny pruské.

Honduras 1), středoamerická republika, má na 119.820 km^2 500.136 obyv. (1905), z nichž jest asi 90.000 necivilisovaných Indiánů. — O vzdělanost pečuje universita v Tegucigalpě a právnická fakulta v Comayagué, které měly 1902 135 posluchačů, na středních školách studovalo 646 žákův a na 851 obecných vzdělávalo se 30.025 žáků. — Finance jeví malé zlepšení. Rozpočet na r. 1906 vykazuje 3,535.078 pesů důchodův a 3,294.747 pesů příjmů, které plynou hlavně z cel a monopolů. Státní dluh v čci 1907 dostoupil 5,398.570 l. st., ale úroky se neplatí od 1872. Vnitřní dluh 1906 činil 3,125.993 pesů. — Zemědělství se znenáhla lepší, zejména stoupá vývoz banánů z atlantského pobřeží. Značný vývoz dobytka na Kubu závisí na vnitropolitických poměrech a proto silně kolísá. Ve všem jeví se nedostatek pracovních sil, ač vláda ochotně poskytuje výhodné podmínky společnostem zemědělským i těžařským. Posledním brání zase nedostatek dopravních prostředků. Dovoz dostoupil 1906—7 2,331.517 doll. a vývoz 2,012.410 doll. V tomto mají převahu jednak banány (930.916), rudy (444.333) a dobytek (132.168 doll.). Přes 63% dovezeného zboží (tkaniny, kolonialní zboží) pochází ze Spoj. Obci sev.-amer. a 87% jde tamtéž. — Obchod. loďstvo mělo 1905 3 parníky o 1572 *t* (netto) a 2 plachetní lodi o 199 *t*. — Stálého vojska je 500 mužů vedle 20.000 m. milice. — Po P. Bonillovi následoval 1899 Ter. Sierra a 1903 Man. Bonilla, nyní vede správu pres. Miguel R. Dávila. V pros. 1907 sestoupili se zástupci pěti středoamerických států na konferenci ve Washingtoně a sjednali mimo jiné smlouvu o mír, jíž se zavazují všechny státy předložiti své spory rozhodčímu soudu, jehož členové jsou jmenováni súčastněnými státy. Rozhodnutí soudu tohoto jsou závazná pro všechny strany. Z literatury uvádíme: Jalhay, Le république H. (Antverpy, 1899); Sapper, Das nordliche Mittelamerika (Brunšv., 1899); H. Geographical sketch of H., Natural resources (Washington, 1904). — H. 3), angl. osada, má 41.007 obyv. (1906); hl. m. Belize 9113 obyv. Obchod silně stoupá, neboť proti r. 1902—3, kdy dovezeno za 252.634 l. st. a vyvezeno za 280.290 l. st., dostoupil r. 1906 až 1907 vývoz 452.786 l. st., dovoz 415.433 l. st. Vývoz dřeva mahagonového a barevného stále stojí na prvním místě, pak následuje vývoz banánů, cedr. dříví, kokos. ořechů.

Větší díl všeho jde do Anglie. V Belize zřízena r. 1903 banka pro Britský H.

Honegger Johann Jakob, kulturní dějepisec něm., † 7. list. 1896 ve Stäfě u Curišského jezera.

Honejsek Václ., † 28. ún. 1905 v Praze.

Hong-Kong, britská osada, má na 126 km^2 a 334 372 obyv. (1906), k tomu najaté území (Kaulung, *Kowloon*) r. 1898 měřící 886 km^2, má 102 894 obyv. Evropanů jest tu, nečítaje posádku, 8395. Ke školám přistupuje lékařská škola pro Číňany vyhovující dobře svému úkolu. Roku 1906 činily řádné důchody 6,622.070 l. st., mimořádné 412.941, výdaje řádné 5,328.820 a mimořádné 1,503.789. Následkem nutných zdravotnických opatření, dále záruk pro stavbu dráhy do Kantonu dostoupily závazky 625.236 l. st. Z Anglie pouze dovezlo se sem zboží za 3,065.149 l. st. a vyvezlo do Anglie za 638 507 l. st. R. 1906 navštívilo přístavy H-u 7786 lodí o 9·9 mill. registr. *t.*, mimo 14.183 džonk o 1·3 mill. *t.* Počet rybářských a jiných člunů navštěvujících přístavy odhaduje se na 15.000. Vystěhovalectví a přistěhovalectví čínské procházející H-em jeví známky klesání. R. 1905 se přistěhovalo 64.341 a vystěhovalo 140.483. V červnu 1898 najala Anglie nové území na 99 let zabírající přístav Kaulung, okolí zát. k Mirs Bay a Deep Bay a ostrov Lan-tao. Následkem toho Kaulung konkurruje nyní úspěšně s Victorií. Roux, H., colonie anglaise (Poitiers, 1903).

* **Honl** Ivan, lékař čes. (* 1866 ve Zbejšově na Moravě). Absolvovav gymnasijní studia v Brně a lékařská na čes. universitě v Praze, stal se nejprve demonstrátorem a pak assistentem čes. ústavu pathol. a bakt. prof. Hlavy, habilitoval se r. 1898 pro bakteriologii a stal se r. 1904 mimoř. prof. téhož oboru; od r. 1905 je prosektorem okr. nemocnice na Kr. Vinohradech. Vykonav několik studijních cest účastnil se mezinár. sjezdů lék. a vydal řadu větších i drobnějších publikací odborných. Z nich buďtež uvedeny aspoň: *Bakteriologie* (Praha, 1905, spolu s prof. Hlavou), prvá učebnice v tomto oboru v jazyce českém; *Ochrana a boj proti tuberkulose* (t., 1901); *Aetiologický rozbor zánětů plicních* (Thomayerova sbírka přednášek z oboru lék., 1896); *K diagnose cholery asijské* (»Čas. lék čes.«, 1892); *Několik poznámek o příčinách přítomné epidemie tyfove v Praze* (t., 1894); *O domnělých škodlivých následných účincích sera antidifterického* (t., 1895); *Pozorovaný případ ozhřivky* (*malleus*) *u člověka* (t., 1895; též něm.); *Přísp. k seznání associačního účinku bakterií* (též něm., 1894, s Pešinou); *Bakteriální komplikace úplavice cukrové* (t., 1897; též něm.); *Mor dýmějový* (t.; též něm.); *Léčení vředu bércových proteiny bakterií* (t., 1899, spolu s Bukovským); *Serum vaccinicum a jeho účinky* (t., 1895, spolu s prof. Hlavou); *O zánětu plic spalničkovém* (t., též něm., 1898); *O chování se bacillu tyfového vzhledem k reakci Vidalové* (t., 1898); *Exper. pneumokokkový oedem a jeho diagn. význam* (t., 1898 a něm.); *Bakter diagnosa tuberkulosy* (t., 1902); *Sinuitis frontalis et pachymeningitis externa purul. gr ppalis* (t., 1905); *Podstata i vznik meningitis cerebrospinalis epidemicae a prostředky proti jejímu šíření* (t., 1906); *O prosekturách a diagnostických ústavech* (t., 1908); *O pyogenních vlastnostech bac. tyfového* (»Rozpravy« Č. akad., 1893); *O aktinomykose* (t., 1893, spolu s prof. Hlavou); *O biologickém rozpoznávání druhů krevních* (»Živa«, 1901; též něm.); *Zvláštnější případ perforat peritonitidy* (»Lék. Rozhledy«, 1904); *Praktické upotřebení bacillu tyfu myšího* (»Zemědělské Listy«); *Echygenitální, smrtné affekce postgonorrhoické* (1899) a j. v Od r. 1901 jest redaktorem »Lék. Rozhledů«.

Honolulu, hl. m. Havajského souostroví, má 39.305 obyv. (1900); nyní provádějí se tu rozsáhlé přístavní stavby a přístav se vyhlubuje. H. má nové elektrické osvětlení a téměř každá rodina má svůj telefon.

* **Hons** Ladislav, paedag. spis. čes. (* 1863 v Libkovicích pod Řípem). Absolvovav ústav učitelský v Jičíně, působil při několika obec. školách a od r. 1899 jest učitelem při škole měšť. v Roudnici n. L. Napsal *Mluvnici v přehledu* (Roudnice, 1896); s Ad. Pfeiffrem *Popis hejtmanství Roudnického* (t., 1897) a s Fr. Kučerou *Pravopis na školách pokračovacích* (t., 1903).

* **Honsa** Jan, čes. malíř krajin (* 1876), žák pražské akademie, člen výtvar. spolku »Manesa«. Jeho krajiny, známé z výstav spolkových i jarních (v Rudolfině), dosvědčují, že H. je moderní umělec, jenž v přírodě hledá odraz své vlastní nálady. Tuto snaží se v obraze tlumočiti prostými prostředky, hl vně barvou jemně odstupňovanou, zvučivou. Při tom volívá jednoduché motivy krajinářské, přehledných rysů, s výhledy na kraj mírně zvlněný. Maluje širokým štětcem, nanášeje barevné skvrny lehce a hebce na plochu obrazu.

* **Honza** Jan, od r. 1899 professor malostranského gymnasia v Praze (* 1856 v Pelejicích u Veselí n. L.). Studoval na gymnasiu v Čes. Budějovicích a na universitě v Praze. Suppleval na reálce v Pardubicích, v Karlíně a na gymnasiu v Nov. Bydžově, kde se stal professorem. Napsal: *Paměti o školách v král. věn. městě Nov. Bydžově* (Výroč. zpráva gymn. v Nov. Bydžově na r. 1898—99); *O pivovarství v král. věn. m. Nov. Bydžově* (N. Bydžov, 1900). Do »Pam. archaeol.« napsal řadu článků z oboru archaeologie a historie kulturní.

* **Honzík** František, soudobý malíř čes., studoval ve Francii, odkud na výstavy spolku »Manesa« zasílal své mariny (*Bretonský břeh*; *Veslaři* a j.). H. maluje takové motivy s vervou, barvou poněkud šedavou, ztemnělou, ale s vystižením vzduchových a světelných nálad.

Hopfen 2) Hans, básník něm., † 19. list. 1904 v Grosslichterfelde. Náležel k básnickému kruhu krále Maxa II.

Hopfgarten 1) August, malíř něm., † 26. čce 1896 v Berlíně.

Hopkinson John, angl. inženýr a elektrotechnik, † 27. srp. 1898 spadnuv při slézání hory Petite dent de Veisivi ve Švýcarsku i se svými 2 dcerami a synem.

Hoppe 2) Ernst, mathematik něm., † 1900.

Hora 22) Kosová má 146 d., 1040 obyv. čes., 3 něm., jako obec polit. 362 d., 2556 obyv. čes., 7 něm. (1900), žel. stanicí na tr. Votice-Sedlčany. — H. 24) Krásná má 128 d., 945 obyv. čes. (1900). — H. 37) sv. Kateřiny má 296 d., 1504 obyv. čes. (1900). — H. 45) Černá má 194 d., 1391 obyv. čes., 8 něm. (1900).

Hora 1) Antonín, děkan metropolitní kapitoly u sv. Víta v Praze, † 15. kv. 1906 v Praze. — H. 2) Josef V., spis. čes. Vydal ještě: *Procházky po škol. okresích Strakonickém a Sušickém, jakož i po přítocích hořejší Otavy* (t., 1894); *Otavské perly a chov perlorodky říčné* (Strakonice, 1894).

***Hora** Václav, právník čes. (* 9. září 1873 v Kozojedech). Studoval gymnasium v Plzni (1884—92), práva na čes. universitě v Praze (1892—96) a v Lipsku, vstoupil do služby soudní a byl habilitován r. 1907 na čes. universitě v Praze jako docent rak. řízení soudního. Vydal r. 1906 v knihovně Sborníku věd právních a státních spis *Nauka o přístupu*, r. 1907 v téže knihovně spis *Processní úkony dle práva rakouského*, dále články v odborných časopisech právnických: *Kvitance a náklady její v řízení exekučním* (»Právník«, 1903); *Nesouhlas stavu knihovního se stavem skutečným v řízení exekučním* (»Právn. Rozhledy«, 1904); *O důvodu zmatečnosti dle § 477 č. 9 c. ř. s* (»Právník«, 1905), dobrozdání k otázce 1., 2. a 4. sekce druhé prvního sjezdu českých právníků r. 1904, dále pojednání: *Může-li soud poručenský rozhodnouti o výši alimentace, jíž otec nemanželskému dítěti má poskytovati, v řízení nesporném* (»Právník«, 1906); *Veřejná obchodní společnost v processu* (»Sborník«, 1908); *O právní stránce jazykové otázky u soudů* (vydáno ve zvláštní zprávě »Právnickou jednotou« v Praze 1908 a kromě toho v »Právníku« 1908); *O právu opravy v civilním processu* (»Sborník«, 1908); *Ještě slovo k výkladu na § 206 odst. 1 ex. ř.* (»Zprávy práv. jednoty morav.«, 1908).

Horáček Cyrill, politický oekonom čes. (* 1862 v Praze). Vystudoval akademické gymnasium v Praze 1874—81, universitu v Praze 1882—85, promovován na doktora práv 1886. R. 1885—86 byl právním praktikantem u soudu, 1887—88 adv. concipientem, 1889—1902 tajemníkem městské spořitelny pražské. R. 1898 habilitoval se jakožto soukr. docent národního hospodářství na právnické fakultě čes. university, r. 1901 jmenován mimořádným, r. 1907 řádným professorem; r. 1908—9 byl děkanem fakulty. Jest dopisujícím členem České akademie, řádným členem Národohospodář. ústavu, člneem poradního sboru úřadu pro statistiku práce při ministerstvě obchodu, náhradníkem zemědělské rady při ministerstvě orby, členem výboru českého odboru zemědělské rady pro král. České, místopředsedou statistické kommisse král. hl. města Prahy. Vydal samostatné spisy: *Naše hospodářské nedostatky* (Praha, 1894); *Příspěvek k otázce agrárne* (t., 1894); *Počátky českého hnutí dělnického* (v »Rozpravách« Čes. akademie, 1896); *Nauka o mezdním fondu* (Praha, 1897); *Výminek* (t., 1900); *Bytová otázka a městská renta pozemková* (t., 1905). Mimo to četné práce a příspěvky ve »Sborníku věd právních a státních«, různých revuích a časopisech, Ottově Slovníku Nauč., »Oest. Staatswörterbuch«, spisech spolku pro sociální politiku, »Národohosp. Obzoru«, »Právníku« atd. Vyvinul hojnou činnost přednáškovou a spolupůsobil při různých anketách národohosp. a finančně politických. R. 1885 byl starostou Akad. čten. spolku, r. 1902—5 členem sboru obecních starších král. hl. města Prahy a r. 1904 členem měst. rady.

Horák 4) Václ., gen. křižovníků, † 20 srp. 1902 v Praze. Byl děkanem kollegia doktorů bohosloví, infulovaným praelátem království Českého. Byl též literárně činný a psával do »Časopisu katolického duchovenstva«. R. 1897 povolán do panské sněmovny, kde usedl na pravici. Vyznamenán r. 1898 komturským křížem řádu Frant. Josefa s hvězdou.

***Horák** Jan, aquarellista čes. (* 1815), viz Dodatky k XI. sv.

***Horák** Václav, rybnikářský praktik (* 15. list. 1815 v Třeboni — † 27. ún. 1900 v Č. Budějovicích na odpočinku). Vystudovav v Č. Krumlově něm. nižší reálku, vstoupil jako assistent do služeb kn. Schwarzenberka, potom postoupil za vrchního správce v sev. Čechách, konečně stal se ředitelem panství v Třeboni, kde působil 25 roků. Na základě dlouholetých zkušeností a praktického hospodářství sepsal několik spisů z oboru hospodářského, z nichž nejdůležitější jest: *Die Teichwirtschaft mit besonderer Rücksicht auf das südliche Böhmen* (Praha, 1869) Podle spisu tohoto napsal Fr. Špatný své »Rybnikářství«.

***Horák** Josef, jazykozpytec čes. (* 7. čna 1862 v Hoření Brusnici v Čechách). Školního vzdělání nabyl v Král. Dvoře, kde též absolvoval r. 1881 kurs učitelský. Pak byl učitelem v Hořicích na škole ob. a měšť.; jako učitel studoval soukromě, podrobil se maturitní zkoušce v Jičíně a zapsán byl na filos. fakultě v Praze a ve Vídni. Na univ. vídeňské dosáhl r. 1888 doktorátu a r. 1890 vykonal zkoušky způsobilosti z češtiny a němčiny pro střední školy. R. 1890—1904 působil na ústavě učitelském v Praze, na c. k. čes. reálce t. v Ječné ul., na ústavě učitelském v Plzni a na c. k. reálce v Praze na Starém městě. R. 1904 odešel z příčin zdravotních na dočasnou dovolenou. H. napsal řadu pojednání z oboru srovn. jazykozpytu indoevr.; zejm. *Ein kleiner Beitrag zum altsloven. Lexikon* (v Jagicově »Archiv f. sl. Philol.«, XII.); *O kořenných determina-*

tivech ə, ā, ē, ō v »Rozpravách filol.«, věnovaných J. Gebauerovi (1898); *K etymologii komparativního kmene mьnjьs-* (»Listy filol.«, XXVI); *K odsutí -t ve 3. os. praes. ve slovanštině* (t., XXVII); *Ke stupňovaní ve slovanštině* (t., XXIX, XXX), mimo některé překlady ze sanskrtu ve »Věstníku č. prof.«. Spis *Z konjugace souhláskové* (1896) byl poctěn jubilejní cenou Král. čes. spol. nauk a vyšel jako č. VII. v řadě spisů touto cenou poctěných. Spisy H ovy vyznačuje samostatnost jeho vědecké práce. *Ztý.*

* **Horák** Ladislav, spis. čes. (* 1874 v Mičově na Želez. Horách). Absolvovav ústav učitelský v Hoře Kutné působil rok na odborné škole pro průmysl dřevařský v Chrudimi, pak několik roků na škole obec. ve svém rodišti a od r. 1901 jest učitelem na školách pražských. Napsal: *Výklady z čes. dějin kulturních* (Vel. Čermná, 1905); *Příruční dějiny národa Českého* (t., 1907, s archaeologickou mapou Čech jeho otce) a j. Vydal také 3 řady *Národních koled českomoravských v nářečí původním* v úpravě pro dět. hlasy s průvodem harmonia (Praha).

* **Horák** Antonín Vojtěch, hud. skladatel čes. (* 7. čce 1875 v Praze). Studoval nižší reálku a ústav učitelský v Praze, kde r. 1894 maturoval. Po 2 letech opustil dráhu učitelskou a věnoval se hudbě pod prof. O. Hornikem na klavír, pod Zdeňkem Fibichem ve skladbě hudební. R. 1901 byl dirigentem Národ. divadla v Brně, potom kapelníkem Měst. divadla v Plzni a chorvat. národ. divadla v Oseku ve Slavonii, nyní Lidového divadla M. Zieglerové v Praze Libni. Za svého pobytu v Plzni dirigoval koncerty Čes. filharmonie v Praze. Složil: *Na večer Bílé soboty*, opera v 1 aktu na slova Ad. Weniga (premiéra v Nár. divadle r. 1898); *První májová noc* pro soli, sbor a archestr na slova K. J. Erbena (provoz. v Praze); *Babička*, opera ve 3 jed. a dohře, podle Bož. Němcové na slova Ad. Weniga (premiéra v Nár. divadle r. 1900); *Jan Výrava*, průvodní hra ke dramatu Fr. Šuberta (prov. v Nár. divadle); *Nosáček*, pohádka-melodram podle V. Hauffa, text od Ad. Weniga; hudba ke hrám: *Oslí kůže*; *Strakonický dudák*; *Jiříkovo vidění*; *Lucerna* psány pro měst. divadlo v Plzni. Vedle toho chová ještě jiné menši skladby v rukopise.

* **Horák** Bohuslav, botanogeograf (*14. říj. 1877 na Žižkově), vystudoval univ. v Praze, kdež r. 1902 promovoval. Působil jako professor na reálkách v Pardubicích a v Karlíně a nyní na gymnasiu v Rokycanech, kde se činně účastnil založení musea a rediguje jeho měsíčník »Brdský Kraj«, vedle drobné národní práce v celém kraji. V l. 1897 a 1898 podnikl botanogeografickou cestu na Černou Horu a r. 1902 na Krym. Napsal: *Ergebnisse einer botan. Reise nach Montenegro* (»Zprávy Král. čes. společn. nauk«, 1898); *Zweiter Beitrag zur Flora Montenegros* (»Botan. Zeitschrift«, 1899); *Černá Hora* (»Sborník čes. společn. zeměvědné«, roč. VI.—VII., též samostatně); *Krajem černohorským* (Výroč. zpráva karlínské reálky, 1903); *O poměru doby ledové ku floře mediteranní* (»Rozpravy« Čes. akad., 1902); *Z jižní Tauridy* (»Sbor. čes. společn. zeměvěd.«, 1905), vedle různých článků populárních.

* **Horáková** Hedvika, rodné jméno Černovická, pseudonym Abigail, spisovatelka čes. (* 1871 v Turnově). Věnovavši se divadlu, strávila několik let u venkovských společností. R. 1899 usadila se se svým chotěm v Praze, kde navštěvovala operní školu Pivodovu. V tu dobu spadá také její činnost literární; psala krátkou belletrii do různých časopisův a v dubnu 1903 sehrána její dramatická prvotina *Očista*, drama o 1 děj. (Praha, 1903), ve Švandově divadle na Smíchově, následujícího roku v září sehráno v Nár. divadle čtyřaktové drama *Dolorosa* (Praha, 1904); z dalších her vyšlo tiskem: *Pariové*, hra o jednom děj. (t., 1905); *Páni*, hra o 3 děj., poctěná cenou Náprstkovou (t., 1908); *Jarní vody*, veselohra o 3 jedn. (t., 1908). Drama o 4 jedn. *Ejhle člověk* hráno v Nár. divadle, ale nevyšlo posud tiskem. Jest známa jako recitátorka pohádek po čes. a moravském venkově. — Její choť Horák Jožka (* 1869 v Radvanicích) je známý čes. recitátor (hlavně na školách středních).

* **Horálek** František, hud. skladatel čes. (* 1815 v Chrudimi — † 1872 t.). Absolvovav praž. konservatoř, vrátil se do svého rodiště, kde po několika letech stal se ředitelem kůru. Vedle pěstování hudby kostelní, pořádání akademií a provozování některých oper pokusil se ve skladbách církevních i světských. Složil mše do *es*, do *c*, několik offertorií, graduale, Ave Maria, salve, rekviem, několik kusů tanečních a některé skladby žertovné.

* **Horálek** Josef, spis. čes. (* 1850 v Hradišti u Vlašimě). Vystudovav ústav učitel. v Praze, působil jako učitel v Týnci n. Sáz., v Kácově a od r. 1878 jest řídicím učitelem v Hraz. Ratajích. Vedle článků methodických psal povídky do časopisů »Náš Domov« a zpracoval některé pověsti sebrané kolem Rataj. Z delších povídek o sobě vydal *Rodinné drama* (Vel. Meziříčí, 1903) a s Jos. Bartlem *Illustrovaného průvodce po Sázavě* (Praha, 1902, nákl. J. Otty).

Horažďovice mají 326 d., 3277 obyv. č., 19 něm. (1900), měst. museum.

Horbaczewski Jan, professor lučby lékařské na čes. universitě. Vedle činnosti badatelské a učitelské účastnil se po řadu let prací c. k. zemské zdravotní rady a od r. 1906 nejvyšší říšské zdravotní rady v obojích oborech, jako člen řádný. R. 1902—3 byl rektorem čes. university Karlo-Ferdinandovy, r. 1904—5 opětně děkanem čes. fakulty lékařské a r. 1905 jmenován dvorním radou. Z publikační činnosti dlužno vytknouti tyto práce: *O dokazování barviva krevního* (III. sjezd českých přírodozpytců a lékařů r. 1901; v práci této uvedena jest nová a výhodná methoda isolace haematoporfyrinu); *K otázce tvoření se tuku v těle živočiš-*

ném (týž sjezd); *Nitroprussidová reakce bílkovin* (IV. sjezd čes. přírodozpytců a lékařů r. 1908). Největší díl práce H-kého je snesen ve čtyřdílné *Chemii lékařské*, která vedle chemie nerostné (I. díl), ústrojné (II. díl) obsahuje 2 díly chemie fysiologické. Jsouc psána od věhlasného badatele a zkušeného učitele, kniha tato je jak vzornou učebnicí, tak i poradní knihou lékaře a obsahujíc veškerá důležitá data literatury do té doby uveřejněná, je odborníkům badajícím vítanou pomůckou.

* **Horcicka** Adalbert, historik něm. Jest professorem na Alžbětinském gymnasiu ve Vídni a redaktorem časop. »Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen«. Uveřejnil: *Das Urkundenbuch der kgl. Stadt Aussig* (1896); *Stifters kunsthistorische Schriften* (XIV. sv. souborného vydání, 1902); *Das vollständige Registrum Slavorum* (Emauský klášter v Praze, 1904) a j.

* **Horčička** Josef, paedag. spis. čes. (* 1870 v Čes. Třebové). Absolvovav ústav učitelský v Kr. Hradci, působí od r. 1888 jako učitel na obec. a od r. 1892 na měšť. škole dívčí v Ústí n. Orl. Sepsal nebo spolupůsobil při sepsání četných schválených cvičebnic pro čes. školy: *Česká mluvnice pro školy obecné*, 4 d. (Praha, 1901, J. Otto); *Čítanka pro měšť. školy*, 3. díl (t., 1900, J. Otto); *Stručné dějiny národů slovanských* (1901); *Stručný dějepisek rakouský* (1904); s J. Nešporem: *Stručný nástin písemnictví čes.* (t., 1909, 11. vyd., J. Otto); *Početnice pro měšť. školy chlap. i dívčí*, 3 d. (t., 1899, J. Otto); *Dějepis pro měšť. školy chlapecké* (t., 1909); *Dějepis pro měšť. školy dívčí* (t., 1909); *Početnice pro pokrač. kursy při školách měšťanských* (t., 1907, J. Otto); *Průvodce po vých. Čechách* (t., 1903); *Průvodce po Ústí n. Orl. a okolí* (Ústí n. Orl., 1903); s E. Ruferem 1. a 2. díl *Čítanky pro měšť. školy* (Praha, 1902, J. Otto); s J. V. Klímou: *Čítanka pro pokračovací kursy při školách měšťanských* (t., 1907, J. Otto) a *Lidová čítanka Svazu Osvětového* (t., 1907, J. Otto) a j. Dále sepsal s J. Nešporem methodické knihy pro učitele: *Rádce učitelův k přípravám na četbu čítankovou*, 2 d. (t., 1897) a objemnou a důkladnou *Methodiku počtův*, 3 d. (t., 1906, J. Otto) a j.

* **Hordynski** Zdzisław, spis. pol. (* 1856 — † 1895), byl skriptorem universitní knihovny ve Lvově a vydal o sobě: *O towarzystwie Szubrawców* (Lvov, 1883); *Lata szkolne Brodzińskiego* (t., 1888); *Mickiewicz i Brodziński* (t., 1890); *Obraz piśmiennictwa polskiego od XV do XIX wieku* (Krakov, 1893).

* **Horenský** František, spis. čes. (* 1866 v Pašovicích na Moravě). Absolvovav gymnasium v Olomouci a čes. filosofickou fakultu v Praze, věnoval se učitelství; nyní jest učitelem v Boršicích u Kyjova na Moravě. Napsal: *Slovácké obrázky* (Telč, 1893); *Nové obrázky ze Slovácka* (t., 1899).

Hořepník má 143 d., 976 obyv. č. (1900).

Hořica Ignát, spis. a žurnalista čes., † 4. dub. 1902 v Marseille, pohřben 13. dub. na Král. Vyšehradě. Vedle otázek národních H. zabýval se také otázkami živnostenskými, jimiž připravoval se na dráhu politickou. Četné přednášky v Praze a po čes. venkově a hojná účast v rokování dokazují, že se velmi dobře vpracoval v tento obor. R. 1897 zvolen za poslance do poslanecké sněmovny za měst. skupinu příbramskou, kdež zastával úřad zapisovatele. R. 1901 vyslán touž skupinou na sněm království Čes. Ve sněmovně vynikl jako dobrý řečník a neohrožený a ohnivý obhájce národa českého, zejména velikou váhu kladl na obhájení národní cti, což se ukázalo, když vešel v souboj s poslancem K. H. Wolfem. Dlouhá léta byl hl. spolupracovníkem časopisu »Hostimil«, kamž napsal mnoho článkův a pojednání týkajících se otázek živnostenských, o otázkách národních psal hlavně do »Nár. Listů«. Psával také pod pseudonymem J. H. Bučovský. Ze spisů později vydaných dlužno uvésti: *Drobné črty a povídky vojenské* (Praha, 2. rozmn. vyd. 1893, 3. vyd. pooprav. 1900), *Osoby a věci v Chorvatsku* (t., 1896); *Listy z Čech. Obrázky z Moravy a ze Slezska* (Tábor, 1898); *O poměrech Čechů a Němců v zemích českých i v Rakousku se zřetelem k událostem v r. 1897* (Praha, 1898); *Povídky a feuilletony* (t., 1901); *Věra Budínská* (Plzeň, 1901); *Poslední řeč poslance I. H-ce, proslovená v poslanecké sněmovně 12. března 1902 za debaty o rozpočtu ministerstva zem. obrany* (Praha, 1902). Také přeložil Prévostovy »Polopanny« (t., 1896) a Zolův román »Doktor Pascal« (t.).

Hořice 1), město v hejtm. novopackém, má 787 d., 7817 obyv. čes., 4 něm. (1900), obchodní školu. — H. 2) mají 143 d., 10 obyv. čes., 1222 něm. (1900).

Hořicová-Laudová v. Dodatky k XV. sv.

Hořínek Vojtěch, odbor. spis. český, † 21. ún. 1903 v Praze.

* **Horký** František, malíř čes. (* 1879 v Praze), žák pražské akademie a to hlavně prof. H. Schwaigra. Vystavoval kolorované kresby pohádkových motivů, jimiž následoval svého učitele a mistra Schwaigra, v Rudolfině a v saloně Topičově. Byly to: *Vodník*; *Návštěva u čarodějnice*; *Perníková chaloupka* a j.

* **Horký** Karel, spis. a novinář český (* 25. dub. 1879 v Ronově u Čáslavě). Vydával 1901—3 venkovský list »Žďár«, 1903—4 lidový časopis »Kramerius«, r. 1907 a 1908 byl redaktorem, feuilletonistou a divadelním referentem týdeníku »Národní Obzor« r. 1909 založil »Horkého Týdeník«. Žije v Praze. H. jest talent žurnalistický, vynikající živým smyslem pro denní události, jasným lidovým slohem, řízným vtipem a vysoce vyvinutým citem pro společenskou spravedlnost. O tom svědčí kromě jeho podniků novinářských a časových brošurek *Mizerie* (1904) a *Sedm dní v Lurdech* (1905 jmenovitě jeho soubor feuilletonů *Pátek* (1908), z nejlepších feuilletonistických českých knih poslední doby. Veršová produkce H-kého vykazující dvě sbírky *Paličovy sloky*

(1904) a *Když vesla vypadnou* (1906) vrací se s vášnivou jednostranností ke dvěma sferám, k útočné společenské satiře a k pathologii soudobé erótiky; satirickou veršovanou hříčkou jest i »*kus zatracené historie*« *Incognito* (1904). Jako dramatik nepostoupil H. posud nad pokusy: pokusem jest jak žert *Srážka vlaků* (1902), tak jednoaktovka sociální vzpoury pod šaškovskou čapkou *Kašpárek* (1906, provoz. na Smíchově 1906), tak sentimentální dramatická báseň o jednom dějství *Vodopád Giessbach* (1908, provoz. na Nár. div. v Praze 1908). *AN.*

Hormuzaki viz Hurmuzachi (Dopl.).

* **Horn** Eduard, hudební skladatel čes. (* 18 září 1832 v Praze). Vystudoval staroměstské gymnasium v Praze a práva ve Vídni, kde také povýšen na doktora práv. Již z mládí přiučoval se hudbě soukromě u mistrů Píče a Prokše a ve Vídni později pokračoval ve svém hudebním studiu u kontrapunktisty Simona Sechtra. Železnou pílí a byv podporován talentem nad jiné bohatým přivedl to za nedlouho na pianistu první třídy. Umělecké cesty vykonal po celé téměř Evropě, zejména v Londýně (koncertoval v křišťálovém paláci), v Birminghamu a j. Když se mu omrzel život potulný, usadil se ve Florencii a později ve Vídni, kde přijal místo professora hudby v klavírním ústavě Horákově. Zde počíná se nová perioda jeho života, neboť popřáno mu bylo, aby skladby jeho byly veřejně provozovány. Avšak tehdejší bouřlivá doba byla uměnám nepříznivá. Tím se také stalo, že jeho skladby, ač vynikají originálností myšlének, zvláštním jich zpracováním, neslýchanou dotud modulací a neobvyklou formou, zůstaly neznámy, nevydány a byvše občas provedeny v koncertech komorních i filharmonických, zanikly a přišly v zapomenutí. Přes nepříznivou kritiku často na potupu skladeb jeho hozenou nedal se H. zviklati na dráze vytčené, vstoupal výš a výše a dočkal se v 50. roce svého věku, že skladby jeho doznaly náležitého ocenění a uznání. Ze skladeb jeho, pokud tiskem vyšly, sluší uvésti: *Duo* pro dvě piana (op. 5), 4ruční *pochody*, 3 *dvojzpěvy*, *klavírní sonáta* (op. 14), *obrazy z jihu* (op. 15), *polonézu*, 3 klavírní skladby, 4 písně pro mezzosoprán (op. 16), smyčcové kvartetto (op. 10), smyčcové trio, klavírní trio H-moll a *Plášť Konfuciův*, komickou operu ve 3 jedn. (Vídeň, 1883). Mnohé symfonie, kvintetta, mnohé české sbory a písně jsou v rukopise. (Srv. »Dalibor«, 1882.)

* **Horn** Józa Miroslav, odborný učitel a spis. (* 1868 ve Vilímově), vyučil se podkovářství u otce Josefa v Praze, načež odebral se za odborným vzděláním do Drážďan, Berlína, Mnichova a Vídně. Práce sokolská zanesla jej r. 1898 do Sofie v Bulharsku, kdež jsa učitelem podkovářství při vojenském arsenále působil při zakládání sokolské soustavy Tyršovy. Po návratu svém r. 1901 stal se učitelem na odb. škole podkovářské v Praze, od r. 1906 jest říd. učitelem kursů podkovářských při Technol. průmysl. museu v Praze. Četné jsou jeho práce v odbor. »Kovář. Listech«, jichž jest redaktorem, o sobě pak vydal: *Podkovářské zrcadlo*, učebnici škol podkovářských a odb. kursův.

* **Horn** Antonín (pseud. Mitovský), odb. spis. čes. (* 1880 v Praze). Absolvovav reál. gymnasium, studoval práva v Praze, načež vstoupil do služeb zemských. Jako tajemník Zemské jednoty společenstev kovářů a podkovářů v král. Českém působí činně přednáškami po venkově českém pro organisování odb. společenstev a přispívá pracemi svými původními i překlady do odb. listů, zejm. »Kovářských listů«. Napsal zejména: *O rakouském řádě živnostenském zvl. vzhledem ku stavu kovářskému a podkovářskému* (Praha, 1907); *Pod jeden štít — odborného sdružení* (t., 1908); *Účetnictví při živnosti kovářské a podkovářské* (t., 1909).

Hornby Geoffrey T., sir, admirál britský, † 3. bř. 1895 v Londýně. Život jeho popsala pí Egertonová, Admiral of the fleet Sir G. P. H. (Lond., 1896).

* **Hornitos** [orní-], špan., malé konické vršky, které jako miniaturní sopky vznikají na chladnoucích lávových proudech, tlakem plynů unikajících z hloubky. Plyny takové vají až 4 *m* vysoké. Velmi hojné jsou na rozsáhlém pustém lávovém poli mexické sopky Jorullo, které pro neschůdnost svou nazývá se *malpais*. Z h. na lávových proudech Vesuvu unikají páry po několik měsíců, při sopce Avača na Kamčatce dýmají ještě déle než rok po výbuchu.

Hornof 2) Martin Boh., † 7. dub. 1902 v Pardubicích.

Horný Antonín, vlastenec čes., † 12. říj. 1908 ve Vídni.

Hořovice 1) mají 391 d., 3554 obyv. čes., 18 něm. (1900).

Hořovský 2) Eduard, † 25. ún. 1898 ve Vídni. Obšírný životopis napsal dr. Jaroslav J. Jahn do VIII. roč. »Čas. pro průmysl chemický (Praha, 1898).

* **Horský** K., pseud. Em. Miřiovského.

Horst 2) Julius, generál a ministr rak., † 1904 ve Štýr. Hradci.

* **Horvat** Rudolf, spis. chorvat. (* 1873 v Koprivnici), jest profes. na reál. gymnasii v Petrinji a uveřejnil mnoho povídek v listech chorvat., jmenovitě ve »Vijenci«. Mimo to napsal *Hrvatski pokret 1848. Rat Hrvata s Magjarima*; *Povjest Hrvatska* (populární dějiny chorvat.) a j.

Horváth 5) Baltazar, býv. ministr uher., † 28. říj. 1898 v Budapešti.

* **Horváth** János, právník maďarský (* 1853 v Kečkemetu). Jest státním zástupcem a soukromým docentem uherského státního práva na univ. v Budapešti. Napsal: *A magyar királyság közjoga* (Veřejné právo Uh. království; Bpešt, 1894); *Az 1722—23. I.—III. törvénycikkek által elfogadott pragmatica sanctio lényege* (Podstata pragm. sankce přijaté zák. čl. I—III. r. 1722—23; Rozpravy uh. práv. spolku, XVI. sv., seš. 4); *A közös*

ügyek előzményei és fejlodése, 1526—1848 (Počátky a vývoj společných záležitostí v l. 1526—1848; Bpešť, 1902); *Az 1867 évi kiegyezés* (Vyrovnání z r. 1867; t., 1895); *Kossuth Lajos mint Festmegye követe és mint miniszter* (Kossuth jako poslanec a ministr; t., 1895). H. zabývá se hlavně ústavním vývojem Uher v l. 1687—1867, a to se stanoviska Deákova.

Hory 5) Březové mají 407 d., 5532 ob. čes., 10 něm. (1900). — H 7) Kašperské mají 198 d., 124 obyv. čes., 2081 něm. (1900). — H. 12) Matky Boží mají 104 d., 650 obyv. čes., 3 něm. (1900). — H. 19) Stříbrné nad Nalžovem mají 125 d., 702 obyv. čes. (1900).

***Hory** Mariánské (do r. 1903 obec Lhotka, v. t. 73), město na Moravě, hejtm. a okr. Mor. Ostrava; 293 d., 5031 obyv. čes., 2026 pol., 348 něm. (1900), pš., telegraf, telefon, čes. měšť. šk., 2letá pokrač. šk. hornická, žel. stanice místní dráhy Přívoz-Vítkovice, spořitelna, továrna na výrobu věterek a mech. dílna, slevárna kovů, cihelna, raffinerie lihu a j. Dne 1. dub. 1907 povýšeny na město.

*z **Hory** Ladislav, pseud. čes. spis. Antonína Ladislava Dlaska.

Hospodářství rybniční v. Rybnikářství, str. 399.

Hosta, Hostia, bot., rod rostlinný pojmenovaný botanikem Leop. Trattinnikem ku poctě rak. botanika a lékaře Nik. Thom. Hosta. Jest toliko soujménem (synonym) rodu Funkia (v. t.).

***Hostaš** Karel, právník a spis. český (* 11. bř. 1854 v Poleni u Klatov). Vystudovav gymnasium v Klatovech a práva v Praze, kde byl povýšen za doktora práv, usadil se (1889) jako praktický advokát v Klatovech, kde působí posud. V Klatovech byl všestranně činný v životě spolkovém i veřejném, hlavně ku povznesení samosprávy obecní a okresní. Vedle toho pracuje v oboru české archaeologie a historie. R. 1882 založil v Klatovech městské museum, jež spravuje až podnes a kam uložil četné nálezy z předhistorických i pozdějších pohřebišť a sídlišť jím prozkoumaných. Výsledky svých badání v oboru tomto ukládal v »Pam. archaeol. a místopisných (*Mohyly na Husíně* díl XIII, XIV a XIX; *Mohyly u Poleňky* a *Hrob Habartický*, díl XII; *Staré pohřebiště v Klatovech*; *Kostrové hroby u Janovic*; *Kulturní jáma u Klatov*, díl XX), »Čes. Lidu« (*Mohyly Ostřetické na Klatovsku*, díl I.), ve »Věstníku českoslov. musei« I., do »ČČM.« na r. 1896 (*O Klatovské rodině Krystyanů z Koldína*) a j. O sobě vydal s Ferd. Vaňkem: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Klatovském* (Praha, 1899), *Sušickém* (t., 1900); *Domažlickém* (t., 1902) a *Přeštickém* (t., 1907). R. 1895 zvolen členem archaeol. kommisse při Čes. akademii a r. 1908 jmenován konservátorem.

Hostěhradice mají 301 d., 21 obyv. čes., 1288 něm. (1900), 2 mlýny, 2 cihelny.

Hostim má 134 d., 717 obyv. čes., 42 něm. (1900), cihelnu a zříceniny tvrze Bukoviny.

Hostinné má 389 d., 104 obyv. čes., 4024 obyv. něm. (1900).

Hostinský 2) Otakar. Ruchu Národopisné výstavy r. 1895 H. súčastnil se znamenitou měrou, jsa upravovatelem oddělení »Lidová píseň, hudba, tanec«. Výtěžkem z toho byla druhá řada úvah srovnávacích: *Písně o kalině, o znečce nebo pasačce, o sirotkovi a j. v. s příbuzenstvem svým* (»Č. Lid«, V). Další práce hudební jsou *Hudba v Čechách* (překlad stati *Musik* z Oesterr.-Ungar. Monarchie in Wort und Bild«), zvláště pak kniha *Bedřich Smetana a jeho boj o moderní českou hudbu* (1901). Tam vedle statí nových, zvláště vzpomínkových, H. shrnuje veškeré své práce Smetany a bojů v l. 1868—74 se týkající. *Česká světská píseň lidová* (1906) shrnuje podobně předešlé články o tomto předmětu hlavně v »Č. Lidu« uveřejněné. *Vzpomínky na Fibicha* po smrti Fibichově v »Daliboru« započaté pokračují posud v tomto časopise. Spisek *Antonín Dvořák ve vývoji naší dramatické hudby* (1908) byl původně psán do souborného »Uměleckou Besedou« projektovaného díla o Dvořákovi. Do »České Mysli« H. přispěl dvěma většími články: Přehledem *O experimentální aesthetice* (1900) a statí *Esthetické názory Gottfrieda Sempera* (1905). Vedle menších článků příležitostných sluší jmenovati ještě spis *O socialisaci umění* (1903), článek *Gottfried Semper a umělecký průmysl* (»Dílo«, 1904) a spis *Umění a společnost* (1907). Od r. 1905 H. jest předsedou pracovního výboru pro českou lidovou píseň v Čechách, části to rozsáhlého podniku ministerského »Národní píseň v Rakousku«, jenž má účel sebrati pokud možno úplně lidové písně všech národů rakouských. R. 1909 jmenován c. k. dvor. radou. *O. Z.*

Hostomice 1) mají 341 d., 2286 obyv. čes. (1900), 6tř. obec. a 3tř. měšť. šk., žel. stanici na tr. Zad. Třebáň-Lochovice. — H. 2) nad Bělou, hejtm. Duchcov, má 148 d., 1324 obyv. čes., 1554 něm. (1900), evang. kazatelský úřad, pš., žel. zastávka, sklárna, kamenné lomy, 7 cihelen, 2 mlýny. 5. pros. 1905 povýšeny na městys.

Hostouň 1) má 170 d., 23 obyv. čes., 1181 něm. (1900).

Hošek 1) Ignác. Z novějších prací uvádíme: překlad povídky Tolstého »Julius a Pamfilius« (v »Rus. knih.« 1895); články: *O poměru jazyka písní národních k místnímu nářečí* (»Rozpravy« Čes. akad., 1897); *Nářečí českomoravské*, díl I. a II. (t., 1900 a 1905); *Příspěvek ku tvorbě slov na -ík* (»Věstník č. professorův«, VII.); *K etymologii jména »Morava«* (»Č. Museum filol.«, 1901); *Poznámka ke Gebauerovu Slovníku staročeskému* (t., 1901); *O moravských a východočeských tvarech: koňa, slepica atd.* (t., 1902); *Dialektické povídky z východních Čech* (»Český Lid«, roč. V—IX); *Obrázky z cesty po Italii* (3. roční zpráva

č. reálky v Hodoníně, 1897); pokus všeslovanského jazyka pod názvem: *Grammatik der neuslavischen Sprache* (1907). — H. 2) František, výtvarný umělec čes., † 1895 (nikoli 1896).

* **Hošek** František Xaver, katol. spis. čes. (* 5. list. 1827 v Brně). Studia gymn., filosof. a theolog. vykonal ve svém rodišti a na universitě víděň. povýšen na doktora theologie; pak působil nějaký čas v duchovní správě a r. 1856 stal se professorem na theolog. fakultě v Brně. Nyní žije v Meránu. Napsal: *Život a spisy sv. Aurelia Augustina, biskupa Hipponského* (Brno, 1863); *Balthasar Hubmeier a počátkové Novokřestěnstva na Moravě* (t., 1867). Také přispíval do »Časopisu Matice Moravské«, do »Morav. Orlice«, do víděň. »Vaterlandu« a do Brněn. deníku »Stimmen aus Mähren«.

* **Hoši Toru**, politik japanský, původně advokát. R. 1891 byl jakožto předseda dolní sněmovny vyloučen ze sedění, poněvadž jakožto advokát kompromittoval svou čest; nicméně pak při volbách a později i ve sněmovně hrál znovu vynikající úlohu ve straně liberální. R. 1896 byl jmenován vyslancem ve Washingtoně, ale r. 1898 vzdal se tohoto místa, chtěje se cele věnovati karrieře parlamentní. Když byl od markýze Ita v říjnu r. 1900 povolán za ministra dopravnictví, vznikla proti němu v parlamentě bouře odporu. H. vzdal se ministerského portefeuille, ale zůstal v dolní sněmovně a byl tam i v zastupitelství hlavního města Tokia neunavně činný, až posléze byl 22. června 1901 od politického jakéhos fanatika zavražděn.

Hošťálkov srv. Dodatky k XI. sv.

* **Hostice** Šumavské viz Dod. k XI. sv.

Hoštka 1) má 248 d., 51 obyv. čes., 1161 něm. (1900).

* **Hotowetz** Rudolf, polit. oekonom čes. (* 12. říj. 1865 v Říčanech), studoval v Praze a Rychnově n. Kněž. Práva na české universitě v Praze absolvoval 1887. Nabyl hodnosti doktora práv 1888. V lednu 1888 vstoupil jako konc. praktikant k místodržitelství v Praze; v březnu 1891 stal se konceptním adjunktem obch. a živn. komory v Praze, od r. 1903 jest jejím sekretářem. Vyznamenán titulem vládního rady. Jest řádným členem Národohospodářského ústavu u České akademie, dopisujícím členem obchodního musea ve Filadelfii a Vývozního spolku v Praze, Officier de l'instruction publique, předsedou zemské úřadovny I. v Praze pro pensijní pojištění úředníků. — V obch. komoře vykonal četné a velké práce, zejm. o rak.-uher. vyrovnání, o kartelnictví, o reorganisaci živnost. úřadův, o konsulárním zřízení, o celním tarifu a obchodních smlouvách atd. Pořádal první velkou průmyslovou anketu (1897) v pražské komoře, proslovil myšlenku výstavy pražské komory 1908, vypracoval její organisaci a byl jejím ředitelem. Redigoval společně s drem Gruberem sbírku »Obchodní sborník«, v němž sám psal o zákonné úpravě živností, o zákoně obchodním, patentním atd., o nemocenském a úrazovém pojištění atd. Sepsal a v »Knihovně Merkuru« vydal: *Různé rady a pokyny pro obchodnictvo.* V »Politik« a v »Nár. Listech« vyšla řada jeho článkův o mlecím řízení. Dlouhou řadu článkův uveřejnil v časopisech: »Obzor Národohospodářský«, »Sborník věd právních a státních«, »Česká Revue«, »Čechische Revue«, »Zeit«, »Handelsmuseum«, »Zukunft«, »Zeitschrift für Verwaltung«, »Revue d'Économie politique«, »The international Monthly« a j. Přispíval i do Ottova Slov. Naučného.

Houdek 3) Vítězslav. Z ministerstva vnitra byl r. 1908 povolán do služeb morav. místodržitelství, jehož nyní jest vicepraesidentem. Pokračuje stále v pracích týkajících se vlastivědy moravské po stránce kulturněhistorické a uveřejňuje je v moravských časopisech, zejména v »Čas. Mat. Moravské«, »Čas. vlast. mus. spolku« v Olomouci. V onom zejména uveřejnil v ročn. 1899 až 1902: *Stručný soupis historických a uměleckých památek na Moravě*, kteroužto prací H. obmýšlel připraviti půdu budoucímu obšírnému soupisu památek moravských. Vedle toho vydal ještě: *Kralický kostelíček a památnosti jeho* (»ČMM.«, 1900); *Prostějovské nápisy*; *Nápisy a pomníky z Litovelska* a j.

* **Houdek** František, fysik čes. (* 17. dub. 1847 v Hracholuskách u Netolic), studoval gymnasium v Č. Budějovicích a v Praze a r. 1867—71 mathematiku a fysiku na pražské universitě. R. 1873 nabyl způsobilosti vyučovati mathematice a fysice na vyšších gymnasiích jazykem českým a r. 1874 povýšen na doktora filosofie. Po 25letém vyučování na středních školách vstoupil r. 1895 do výslužby. Byl činný ve veřejném životě. Jeho přičiněním r. 1884 založena »Národní Jednota Pošumavská«, jejímž byl prvním starostou. Ve Vlachově Březí zřízena první škola ke zvelebení průmyslu dřevařského, která později zanikla, na Horách Kašperských Pošumavská záložna a ve Volyni košíkářská škola. I v peněžních ústavech byl činný. V »Obchodní záložně« byl členem představenstva od začátku (1874) a po 20 let (v l. 1887—1907) předsedou. V l. 1893—1909 byl censorem »Živnostenské banky«. V letech 1908—9 byl předsedou zařizovacího výboru »První pražské zaručovací banky«. Od r. 1902 jest starostou společenstva mechaniků, optiků a elektrotechniků. V srpnu 1874 zakoupil s Jos. Hervertem, assistentem fysiky na technice, továrnu na fysikální stroje, jejímž výhradním vlastníkem se stal po smrti Hervertově (r. 1878). Byl předsedou skupiny pro přístroje mathematické, fysikální atd. při obou jubilejních výstavách r. 1891 a 1908. Od r. 1894 je členem obecního představenstva a městské rady v Bubenči, od r. 1906 náměstkem starosty. Zde zasadil se o kanalisaci Letné r. 1899, o povýšení obce na město r. 1904 a o připojení Bubenče ku Praze r. 1907. Od r. 1905 jest předsedou politického spolku »Beseda« v Bubenči. Zde za-

sadil se o zřízení elektrické dráhy třídou Belcrediho k vodárně na Letné r. 1907 a o založení občanské záložny v Bubenči t. r. Sestavil *Dějepis Jednoty českých mathematiků* (1872); *O činnosti Národní jednoty pošumavské* (1885). Do »Časopisu pro pěstování mathematiky a fysiky« přispěl celou řadou článků z experimentální fysiky. V l. 1873 až 1875 byl redaktorem »Věstníku jednoty českých mathematiků«, který jednota vydávala místo výročních zpráv.

* **Houdek** Vladimír, básník čes. (* 1870, † 29. srpna 1908 v Praze), vystudovav gymn. v Žitné ul. v Praze, vstoupil na fakultu filosofickou, přišel potom k vojsku a odešel odtud jako nadporučík zeměbrany do civilní služby státní; působil některou dobu jako poštovní assistent na rozličných místech na venkově. Zemřel v ústavu choromyslných. H. byl talent melancholický a teskný. Jeho poesie nesoucí se veršem ne dosti koncisním a hudebním kontrastuje s artismem našich symbolistů v devadesátých letech XIX. stol., jest však vždy svá, vzdorná a ponure sebevědomá. Zanechal dvé sbírek veršů *Vykvetly bliny* (1899) a *V pavučinách nervů* (1901).

* van **Houten** [hautn] Samuel, státník holl. (* 1837 v Groninkách), volen 1869 po slancem pro druhou komoru, kde náležel radikálnímu křídlu liberálnímu, r. 1894 vstoupil do ministeria vnitra a r. 1895 podal návrh na rozšíření práva volebního. Ve volbách podle zákona toho prováděných v čnu 1897 podlehl, načež s celým kabinetem odstoupil. Napsal: *De staatsleer van Mr. Thorbecke* (2. vyd. Haarlem, 1888); *Bijdragen tot den strijd over God, eigendom en familie* (t., 2. vyd. 1883); *Staatskundige brieven* (t., 1885 a pokračování 1893); *Das Kausalgesetz in der Sozia wissenschaft* (t., 1888).

* **Houžvička** Karel, pravé jméno Karla Viky (v. t.).

* **Hoven** Johann viz Vesque von Püttlingen.

* **Hovervešl** z Hobrfeldu v. Habervešl z Habernfeldu.

* **Hovorková** Olga, malířka čes. (* 1874 v Praze). Byla žačkou pražské a mnichovské akademie malířské. Nyní žije střídavě v Praze a v Mnichově. Vystavovala v Praze v Rudolfině studie portraitní a genrovité motivy, plynně malované. Její obrazy vyznamenávají se svěžestí pojetí a hřejnou barvitosti. Hl. práce *Adagio*; *Nesnadná úloha*; *V pilné práci*; *Dědeček* a j.

von **Hoyer** 3) Egbert, technolog něm., jest od r. 1894 ředitelem polytechniky v Mnichově.

Hoyos-Sprinzenstein Arnošt Karel, hr. (* 1830), místopředseda panské sněmovny rak, † 21. srpna 1903 ve Vídni. Vystudovav práva vstoupil r. 1848 do armády, načež po smrti otcově ujal se správy zděděných panství. Býval poslancem na sněmu dolnorakouském a od r. 1861 byl dědičným členem panské sněmovny, v níž hlásil se ke straně střední. R. 1873 dostalo se mu hodnosti tajného rady a r. 1889 udělen mu řád zlatého rouna. Býval důvěrným přítelem kor. prince Rudolfa. Srv. Hoyos, str. 717 *a*.

* **Hozdecký** Josef, žurnalista a spis. čes. (* 1851 ve Všeni u Turnova). Studoval na učitel. ústavě v Olomouci. R. 1878 založil v Praze časopis »Světlo«, jejž r. 1887 přenesl do Slaného, kdež jej dosud rediguje. Od r. 1888 vydává a rediguje »Svobodného Občana«. Psal také politické a protiklerikální brošury: *O sv. Janu Nep.*, *Epištola k čes. rolnictvu*; *Stanovy svobodomyslné církve rozumové* a j.

Hrabák Josef, vynikající český inženýr strojnický a odborník v hornictví a hutnictví, r. 1899 vstoupil do výslužby jmenován jsa dvorním radou, r. 1908 jmenován čestným doktorem věd hornických na hornické akademii v Příbrami. Vydal dále: *Úplné porovnávací tabulky měr a vah* (Praha, 1875); *Hornictví a hutnictví v král. Českém* (t., 1902); *Terminologický slovník hutnický zvláště železářství v král. Českém* (t., 1907). Do tisku připravuje *Železářství v Čechách jindy a nyní*.

* **Hrabovskij** (Грабовскии), též Pavlo Hrab (Грабъ), spis. malorus. (* 1864), byl r. 1886 vypověděn administrační cestou do gub. irkutské a pro hromadný protest proti utiskování vypověděných, otištěný v zahraničných listech, poslán do Viljujska. R 1896 dovoleno mu vrátiti se do Jakutska a pak do gub. tobolské, kde zemřel. Vydal sbírky básní: *Prolisok* (Lvov, 1894); *Z čužogo polja* (t., 1895); *Z pivnoči* (t., 1896); *Dolja* (t., 1897); *Kobza* (Černigov, 1899); *Choma Bačlaj* (t., 1899); *Ivan Surik* a j. V theoret. článcích žádá od básníka, aby byl vůdcem lidu. Většina básní jeho napsána jest pod dojmem žaláře a dýše z nich jen občas naděje v lepší budoucnost.

Hrabyně má 129 d., 900 obyv. čes., 33 něm. (1900), telegraf, pout. místo, 2 mlýny.

Hradec 10) Jindřichův má 668 d., 8684 obyv. čes., 520 něm., 43 j. národ. (1900). — H 11) Králové má 325 d., 8229 obyv. čes., 1257 něm. (1159 voj.), 199 jiné národnosti (1900), měst. lyceum dívčí, od r. 1906 okres. finanč. ředitelství. R. 1903 měst. okres škol. zrušen a H. připojen k venkovskému škol. okresu. — H. 12) Králové Nový má 256 d., 2682 obyv. čes. (1900), telegraf, telefon, průmysl. šk. pokrač. Rodiště bratří spisovatelů Ant. a Aug. Eug. Mužíků a Václava ryt. Pešiny z Čechorodu. — H. 17) u Opavy má 25 d., 102 obyv. čes., 48 něm. (1900).

* **Hradec Nový** (*New Hradec*), osada čes. ve Spoj. Obcích sev.-amer., ve státě Severní Dakota, okres Dunn, poblíže železniční trati Northern Pacific, má 1218 obyv. katolíků. Kostel sv. Petra a Pavla založen r. 1898, v r. 1907 farní, škola o pěti jednotřídních expositurách, pošta, stanice mezistátního telefonu, hojnost kamenného uhlí. V okolí pěstuje se téměř výhradně pšenice. Osadu založili Češi z Ruska sem se vystěhovavší. Původně obyvatelé vesnic v kraji chrudim-

ském, v okolí Svratky, Litomyšle, kteří v letech 60—80tých XIX. stol. opustivše vlast zalidnili pusté krajiny na Krymu v Rusku. Odtud pak, nenalezše tam trvalých domovů, stěhovali se do Sev. Dakoty, kde nabyli značné zámožnosti. Osadu zorganisoval a posud řídí její duch. správce Rev. Edvard Kasal, kněz diécése královéhradecké.

* **Hradecký** Tomáš viz Rešel.

* **Hradecký** F. A., pseudonym Frant. Ant. Zemana.

Hrádek 1) má 387 d., 26 obyv. čes., 3806 něm. (1900). — H. 44) Nový má 252 d., 1453 obyv. čes., 3 něm. (1900). — H. 56) má 447 d., 16 obyv. čes., 2034 něm. (1900).

* **Hrádek** (*Wünschelburg*), m. v Pr. Slezsku, viz Radek.

Hrádek František, praelát arcijáhen metropolit. kapitoly u sv. Víta v Praze, † 8. čna 1903.

Hradiště 1) má 158 d., 66 obyv. čes., 800 něm. (1900); cihelna. — H. 27) Mnichovo má 395 d., 3685 obyv. čes., 20 něm. (1900), okr. museum, pilu, cihelnu. — H. 31) Uherské má 382 d., 4139 obyv. čes., 937 něm. (1900), 2 octárny, výrobu sirek a j. — H. 32) nad Znojmem má 63 d., 107 obyv. čes., 297 něm. (1900), lázně.

* **Hradištský** F. D., pseud. F. D. Zenkla.

* z **Hrádku** Ludmila, pseudonym Boženy Němcové.

* **Hradská** Anežka, pseud. L. Šebkové.

Hrady 2) Nové mají 168 d., 132 obyv. čes., 1451 něm. (1900), panský lihovar.

Hranice 6) mají 590 d., 5083 obyv. čes., 2373 něm., 134 j. národ. (1900), poutnický kostel sv. Antonína, vyš. ústav lesnický, školu pro pěstování lesů, zimní školu hospodář., kadetní školu pro jízdu, kasárna zem. obrany, měst. lázně, sladovnu, sýrárnu, velikou továrnu na vodovody a pumpy, továrnu na zboží hedvábné, mlýn, 2 cihelny a j.

Hranilović 2) Hinko šlechtic Cvetašin, zeměpisec chorv., působí nyní jako řádný professor na universitě záhřebské. Procestoval a seznal důkladně všechny chorvatské kraje. Napsal vedle četných drobnějších článků z oboru dějin, vychovatelství a zdravotnictví: *Prilozi sintetičko-analitičkom postupku geografske metodike* (1893); *Uvod u metodiku znanstvene geografije* (1897); *Dizanje a spuštanje kontinenta* (1894); *Piscina u Puteolu*; *Zemljopis Hrvatske, Slavonije i Dalmacije* (společně s Drag. Hircem); dále: *Teorija razdolja*; *Geotektonička pitanja iz našega Krasa*; *Što nam treba u zemljopisu?*; fysikální část popisu Chorvatska, Slavonie atd. v »Oesterr.-ungar. Monarchie in Wort und Bild«; *Opci zemljopis, priručnik za sveučilišnu nauku*; zeměpis Chorvatska pro Ottův Slovník Naučný. Zpracoval Kozennův školní atlas a zeměpis Umlauftův a j. v.

* **Hráský** Jan Vladimír, inženýr čes., přední odborník v zemědělství (* 20. dub. 1857 v Babulech v Haliči, avšak z rodičů českých z Poděbradska pochozích). Otec jeho, Ladislav H., byl nadlesním, jenž vedle odborných publikací v němčině pokusil se i v české belletrii v letech třicátých a čtyřicátých v »Čes. Včele«. H. po smrti otcově studoval na čes. reálce pražské, pak na technice, kde r. 1878 absolvoval odbor stav. inž., načež vstoupil do civ. praxe, pak byl assistentem vodního stavitelství na čes. technice. V době té podnikl pomocí stipendia obce pražské studijní cestu střední a záp. Evropou v oboru kanalisace měst, vodárenství a meliorací. R. 1884 jmenován zemským inženýrem v Lublani, kde setrval až do r. 1897 pracuje v hrazení bystřin, úpravách řek, v melioraci krašských dolin, opatření vodou krajinského Krasu, zejm. skupinovými vodovody a j. O jeho hydrologickém výzkumu krajinského Krasu, o objevech jeskynních toků pojednává blíže F. Kraus v díle svém »Die Höhlenkunde« (Vídeň, 1894), jakož i podal o něm zprávu C. A. Martel ve franc. akad. věd 1895. Za působnosti své v Lublani H. podnikl několik studijních cest v oboru meliorací, byl po 12 let členem rady městské v Lublani, jako předseda technické sekce magistrátní byl činný při stavebním obrodu města po zemětřesení. Podle projektu jeho vybudována kanalisace Lublaně. Byl prvým předsedou a spoluzakladatelem turistického spolku »Slovensko planinsko društvo«. Při odchodu svém z Krajinska obdržel čestná občanství ve Velké a Malé Račné, v Dolním Logatci, čestná uznání městského zastupitelstva Lublaně, Rybnice, Nov. Města, Kočevje a j. R. 1897 povolán byl za řádného professora kulturní techniky na české vysoké škole technické v Praze a jeho přičiněním zatímné tříročníkové běhy přeměněny r. 1906 na řádný odbor čtyřročníkový. Působil též ke zřízení fakulty zemědělské. R. 1900—1 byl rektorem, několikrát přednostou odborovým. R. 1901 byl zvolen zemským, r. 1907 říšským poslancem za městskou skupinu pardubickou jako stoupenec nár. strany svobodomyslné. Na radě říšské jest předsedou sdružení poslanců polabských a sleduje hlavně zájmy hospodářství vodního a stavu technického. R. 1908 jmenován byl státním inspektorem čes. zem. středních škol hospodářských a školy lukařské. Ve veřejné činnosti snaží se populárními přednáškami v Čechách a na Moravě šířiti porozumění pro rationálné úpravy vodní a byl odborným poradcem v otázkách vodárenských mnoha městům v Čechách, na Moravě, Haliči a j. Z literární činnosti uvádíme původní pojednání ve »Zprávách spolku architektů a inž. v král. Českém«: *Zprávy z cest v oboru vodního stavitelství* (1884, 1885); *O kvantitativném výzkumu vody podzemní* (1904) a jiná drobnější. Ve Vlčkově »Osvětě« v roč. 1888 *V útrobách Krasu.* S prof. drem Velichem redigoval »Rozpravy zemědělské« a v nich uveřejnil v prvém sešitě *Uplavnění toků v zájmu zemědělství.* Různá odborná pojednání v »Časopise pro veřejné zdravotnictví« (*Vodovod král. města Písku*), ve »Zprávách o III. sjezdu čes. mat., pří-

ıodozpytců a lékařů«, v »Zemědělských Listech«, ve »Středním Labi«. V různých listech uveřejnil řadu populárních svých přednášek z oboru vodocestného, jakož i kulturní studii *Primož Trubar* (»Čas«, 1908). R. 1906 a 1907 redigoval měsíční přílohu ke všem slovinským deníkům »Slovenski tehnik«. V německé řeči vydal: *Ueber die Einheitlichkeit der technischen Lösung der Wasserstrassen und des anliegenden Geländes* na sjezdu pro vnitroplavbu v Mannheimu 1901; *Unsere Wasserwirtschaft. Ein technisches Jubiläum* (»Čechische Revue«, 1906); *Der Pardubitz-Prerauer Schiffahrts-Kanal* (»Mitteilungen des Zentralvereins für Fluss- und Kanalwirtschaft«, 1902). Řadu pojednání v »Jahresberichte des technischen Vereins für Krain« (roč. 1887—91), jakož i obsáhlá odborná pojednání o vodním hospodářství v Krajinsku ve zprávách zem. výboru krajinského v roč. 1885—98 a j. v.

Hraše Jan Karel, spis. čes., † 6. kv. 1907 v Náchodě, kde žil na odpočinku jako ředitel měšť. školy. Vedle uvedených spisů vydal ještě: *Nové bajky* (Třebíč, 1891); *Zkazky z našich vod a lesů* (Praha, 1896); *Vodník z Podkrkonoší* (t., 1897); *Kulihrášek* (t., 1899); *Náchod* (Náchod, 1902); *Ze starých přástev* (Písek, 1902); *Národní pohádky, pověsti a historické obrázky* (Praha, 1903, 2. opravené a rozmnožené vyd.).

* **Hraše** Jan, lékař čes. (* 4. listop. 1853 v Bělé u Něm. Brodu). Absolvovav lékařská studia v Praze, vstoupil r. 1879 do služeb nemocnice v Brně a stal se tu r. 1884 primářem zemského ústavu pro choromyslné. R. 1887 povolán byl za primáře zem. ústavu pro choromyslné v Praze, po roce do Dobřan, kdež se stal r. 1894 ředitelem, uplatniv tu zkušenosti své nabyté delší věd. cestou v cizině. R. 1909 stal se ředitelem nového zemského ústavu pro choromyslné v Bohnicích u Prahy. Z literární jeho činnosti dlužno uvésti: *Ošetřování choromyslných* (Praha, 1908, též něm.); *Příspěvek k suggestivní therapii* (»Časop. lék. čes.«, 1889); *Ústavy pro choromyslné v Čechách a příčiny jich přeplnění* (t.); *Psychosy senilní a vztah jejich ku psychosám jiným* (t., 1890); *Choromyslnictví země české a další jeho úkoly* (t., 1894); *Časové úvahy k naší péči o duševně nemocné* (»Rozhledy«, 1908).

* **Hrazdira** Cyrill M., skladatel čes. (* 17. led. 1868 v Rájci na Moravě). Gymnasium studoval v Brně a tamtéž absolvoval celou varhanickou školu za ředitelství Janačkova. Po odbyté vojenské službě jmenován byl 1. kv. 1891 ředitelem kůru v Polské Ostravě ve Slezsku, r. 1898 kapelníkem námořním v Sevastopoli v Rusku, na jaře r. 1899 carským kapelníkem v kijevském dragounském pluku. Na podzim t. r. po návratu do vlasti stal se ředitelem kůru v Přívoze na Moravě. V l. 1903—07 byl prvním kapelníkem Národního divadla v Brně, od té doby až do dnešního dne je ředitelem hudební školy hudeb. spolku »Hlahol« ve Velikém Meziříčí na Moravě. Činnost H-rova v komposici hudební datuje se hlavně od počátku služby vojenské. Prvé jeho skladby klavírní, písně a sbory vyšly na doporučení skladatele čes. Jos. Nešvery v zaniklém již Binkově »Varytě«, později u nakladatele R. Papauschka v Mor. Ostravě a J. Kittla tamtéž, v »Arionu« a »Lyře« v Drážďanech, v hudební příloze »Oesterreichische Musik- und Theaterzeitung« ve Vídni a konečně v časopise »Česká Hudba« vycházejícím v Hoře Kutné. Počet skladeb podle opusů přesahuje op. 70. a jsou v něm zahrnuty skladby všech oborů. Z větších skladeb H-rových sluší uvésti: *Zasněžená země* (kantáta pro veliký sbor a orchestr); *Te Deum laudamus* (hymnus) a *Náš hymnus* (pro sola, sbor a orchestr; obě poslední skladby poctěny cenami České akademie v Praze). Dále napsal opery: *Osudná sázka* (jednoaktová) a *Ječmínek* (tříaktová). Z orchestrálních skladeb H-ových uvádíme: *Jarní idyllu*, *Ouverturu* k »Neklanu« a *Valašský motiv*. Z poslednějších prací H-rových sluší jmenovati: Dvě náladové písně s průvodem orchestru: *Mignon* a *Nevěrný*, lidovou píseň *Za tú našu slovenčinu* a velikou českou mši pro ženský sbor s průvodem varhan. Mimo to H. složil I. symfonii pro veliký orchestr, balladu pro sola, sbor a orchestr, *Má Morava*, cyklus tří symfonických básní pro veliký orchestr. Konečně H. napsal i pěknou hudbu k Jiráskově »Lucerně«. *Tmk.*

Hrbek 2) František, † 24. led. 1899 v Kr. Vinohradech.

* **Hrbek** Václav, spis. čes. (* 1867 v Hořovicích). Po studiích právnických usadil se jako praktický advokát v Chlumci n. C., pak v Pardubicích. Účastnil se pokrokového hnutí studentského, pracoval velmi činně v životě spolkovém i veřejném, byl spoluzakladatelem »Radikálních Listů« a jest členem výkonného výboru strany státoprávně pokrokové. O sobě vydal několik brošur politických: *Pravda o Akadem. čten. spolku*; *Jan Hus* (Praha, 1903) a j.; do »Vzděláv. bibliotéky« přeložil dva romány Maupassantovy: »Petr a Jan« a »Život« (Praha, 1895). Byl též redaktorem (r. 1898) zaniklé satirické revue »Petrklíče«.

* **Hrčić** Fran, soudobý spis. chorvatský, známý dramaty *U sumraku* (1905) a *More* (1906), sehranými na divadle záhřebském.

Hrdina Josef L., spis. čes., nyní revident při účtárně finanč. zemského ředitelství v Praze. Z pozdějších prací uvádíme: *Vlastní silou*, román (Praha, 1902): *Humoresky* (t., 1904); *Nedělní feuilletony*, 2 sv. (t., 1904); *Teta blondýna*, román (t., 1906); *Chudé květy* (t., 1907).

* **Hrdlička** Václav, spis. čes. (* 1829 v Sobotce — † 12. srpna 1892 v Boratině na Volyni). Vysvěcen na kněze, stal se katechetou na reálce v K. Hoře. R. 1851 vydával s Václ. Bendlem spis satiricko humoristický »Rachejtle« a psal do různých časopisů. R. 1870 odešel do Ruska pro neshody

s nadřízenými úřady a působil v Podhájci jako správce českobratrské církve. R. 1890 stal se professorem gymnasia v Kijevě.

***Hrdlička** Aleš, proslulý anthropolog amer. (* 1869 v Humpolci v Čechách), vystěhoval se jako hoch s otcem do Ameriky, studoval vedle praktického zaměstnání lékařství, byl r. 1892 graduován na novoyorském Eclectic Medical College, r. 1893 tamtéž na Homoepathic Medical College, r. 1894 podrobil se ostatním zkouškám v Baltimore a byl jmenován jakožto »Intern« ve státním ústavě pro choromyslné v Middletonu N. Y. Zde počal obírati se studiemi anthropologickými. R. 1896 odešel do Paříže za příčinou studia anatomie a anthropologie. V l. 1896—98 zabýval se studiemi mezi šílenými zločinci, idioty a epileptiky, r. 1898 podnikl expedici mezi primitivní kmeny mexické, r. 1899 vypravil se mezi Indiány novomexické a do Colorada, rok po tom mezi Indiány jižního Colorada a Utahu, Nového Mexika a Arizony, r. 1902 podnikl dvě veliké výpravy do jihozápadních Států a Mexika. Mezitím byl vědeckým spolupracovníkem novoyorského přírodovědeckého musea a r. 1903 stal se kurátorem anthropologických sbírek v národním museu ve Washingtoně. R. 1908 vypravil se na studijní cestu do Egypta. Z jeho pojednání a spisů, velmi četných, možno uvésti jen část: *Ku pathologii snů* (»Čas. lék. čes.«, 1898); *Marked human bones from a prehistoric Tarasco Indian burial place in the state of Michoacan Mexico* (spolu s Lumholtzem; »Bull. Amer. Mus. Nat. Hist.«, 1898); *Dimensions of pituitary Fossa or Sella turcica in the white and the negro races* (»Arch. Neurol. a Psychopath.«, 1898); *Anthropological investigations on one thousand white and coloured children of both sexes, the inmates of the New York* (»Juvenile Asylum«, New York a Albany, 1899), *Physical and physiological observations on the Navaho* (»Amer. Anthrop.« N. S. 2, 1900); *An Eskimo brain* (t., N. S. 3, 1901); *Divisions of the parietal bone in man and other mammals* (»Bull. Amer. Mus. Nat. Hist.«, 1903); *The »Chichimecs« and their ancient culture, with notes on the Tepecanos and the ruin of La Quemada, Mexico* (»Amer. Anthrop.« N, S. S.); *Notes on the Indians of Sonora, Mexico* (»Amer. Anthrop.« N. S. 6, 1904); *Skeletal Remains suggesting or attributed to early man in North America* (Bur. Am. Ethnol. Bul. 33, Washington, 1907). Velikou zásluhu získal si pečlivým a hlubokým oceněním severoamerických fossilních zbytků člověka, kterým nadobro vymýtil některé starší bludy.

***Hrečulevič** v. Grečulevič.

***Hrejsa** Ferdinand, evang. theol. spis. čes. (* 19. led. 1867 v Humpolci). Studoval gymnasium v Pelhřimově a Kolíně, bohosloví na universitě ve Vídni, Vratislavi a Erlankách, nyní jest evang. farářem a superintendenčním náměstkem v Praze. Vydává a rediguje (od r. 1903) časopis »Evangel. Církevník«, v letech 1903—4 byl redaktorem »Pravdy« O sobě vydal: *Evang. církev a. v. v Trnávce* (Praha, 1900); *Jan Hus*, báseň (Trnávka, 1898); *České vyznání z r. 1575* (Praha, 1903); *Katechismus evang. náboženství a. v.* (t., 1907, 2. vyd.), pak několik menších brošur: *Co nám chce Hus říci dnes?* (Praha, 1907); *Naše evang. zásady* (t. 1907); *Moderní člověk a náboženství* (t., 1908) a j. a články v evang. časopisech a kalendářích. Za přední jeho součinnosti byl vydán »Církevní zpěvník pro evang. křesťany«, jejž sestavil zpěvníkový odbor východní evang. superintendence a. v. v Čechách. Nákladem Evang. Matice a. v. (Praha, 1904).

Hřímalý 1) Vojtěch, hudeb. skladatel čes., † 15. čna 1908. R. 1887 odešel na krátko do Lvova, odkud však navrátil se znovu do Černovic a zde zjednal si veliké zásluhy hlavně o život hudební a rozvoj jeho. V Černovicích H. složil čtyři kantáty, jednu koncertní a jednu slavnostní ouverturu, scénu pro baryton s průvodem orchestru, koncert pro housle s průvodem orchestru, skvostný kvartet pro smyčcový orchestr, celou řadu sborů a církevních skladeb, upravil dále znovu Bartákovu školu pro housle, zkomponoval veliké *Requiem*, napsal rozbor Beethovenovy »Deváté symfonie«. Vedle toho vydal tiskem přednášku svou: *O hudebním umění a hudebních umělcích*, kterou měl jako ředitel hudby na universitě černovické. H. byl také ředitelem zemského spolku pro vzdělání hudební v Bukovině sídlem v Černovicích. Za své zásluhy na poli hudebním vyznamenán byl císařem rak. rytířským křížem Františka Josefa. Počátkem r. 1908 uchýlil se do sanatoria »Rudolfinerhaus« v Döblinku u Vídně, kde po krátké, ale trapné nemoci zemřel. *Tmk.*

***Hřímalý** Jaromír, bratr před., virtuos a hud. skladatel čes. (* v Plzni — † 25. čna 1905 v Helsingforsu), záhy proslul jako absolvent konservatoře a po skvělé dráze koncertní povolán byl do Ruska a později jmenován byl professorem hry na violoncello v Helsingforsu. H. náleží k předním představitelům a tlumočníkům české hudby v cizině.

***Hrinčenko** Boris, spis. malorus. známý pseudonymem Vasil Čajčenko (v. t.).

***Hřiště** jest volné místo pod širým nebem nebo řidčeji kryté, vyhrazené ke hrám dětským, athletickým nebo sportům různého druhu, z nichž některé (football, hockey a j.) přímo takového h. vyžadují. V dobách novějších stává se h. ve velikých městech, kde mládež má méně příležitosti k volnému pohybu než na venkově, hygienickou potřebou a bývá ve veřejných sadech nebo jiných okolních končinách zvláštní místo pro h. reservováno. Zhusta bývá h. nejen obehnáno ohradou, ale také opatřeno tribunami pro diváctvo. V Praze zřízena jsou rozsáhlá h. na Letné.

Hrnčíř František, spis. čes., nyní učitel v Nymburce, vydává místopisný časopis »Věstník« (X. roč.) a od r. 1904 obrázkový časopis »Dětský Máj«. V l. 1903 redigoval ča-

sopis »Dětské Květy«. Z jeho pozdějších povídek vyšly o sobě: *Jasno i chmurno* (Praha, 1902); *Snění a život* (Nymburk, 1904); *Jařmo hroudy* (t., 1905); *Zlaté dno* (t., 1906); *Nová země* (t., 1907); *Zápas* (t., 1908); *Záhuba Vršovců* (Praha, 1895); *Zdar a zmar* (t., 1901); *Staré pověsti* (t., 1901).

* **Hrobský** Adam Felix, spis. česk., byl farářem podobojí v Borotíně, odkud před vojskem Buquoyovým odešel snad do Votic, kdež byl bratrským kazatelem. Odtud hned po novém roce 1623 byl nucen s rodinou opustiti faru a odešel do okolí Petrovic na Sedlčansku. Tam nějaký čas zdržoval se v Klisenci a později s jinými svého vyznání vyšel nejspíše ze země do vyhnanství. Na faře borotínské v pamět. knize uvádí se jeho spis: *Žalmové Obecní Svatého Davida, jichžto se v kostelích křesťanských při nešpořích užívati obyčej má* (1611). *R. Cikhart.*

* **Hrobský** Karel Em., hud. spis. český (* 1877 v Čes. Budějovicích). Absolvoval českou reálku ve svém rodišti a techniku v Praze, kde také navštěvoval československou klavírní akademii a theorii hudební nauky u ředitele kůru J. Zelinky. Nyní působí jako úředník technické kontroly finanční. Jeho skladby a články literární vydány většinou v časopise »Česká Hudba«, o sobě pak vyšlo: *Hudební slovník* (Kut. Hora, 1901, jako příloha »Č. Hudby«); *Hudba kulturních národů ve starověku* (t., 1903); *Povltavské perličky*, cyklus písní na slova B. z Hvězdy a jiné menší skladby v »Ml. Houslistovi«.

Hroby 1), m. v okr. a hejtm. duchcovském, 225 d., 597 ob. čes., 2948 něm. (1900).

* **Hromada** Antonín, komorní pěvec virtemberský (* 1841 na Kladně — † 1901 ve Štutgartě). Již mlád věnoval se divadelní dráze, ale v Praze neuznávali jeho schopnosti a talent, proto odebral se do ciziny. R. 1866 vystoupil s velikým úspěchem ve Webrově opeře »Čarostřelec« v partii »Otakara« na divadle ve Štutgartě. Časem zde uplatnil své umění do té míry, že se stal ozdobou divadla. Byl také učitelem zpěvu na konservatoři ve Stutgartě.

* **Hroník** Jan, paedag. spis. čes. (* 1851 v Příčovech u Sedlčan). Studoval na reálce a učitel. ústavě v Praze a od r. 1873 byl učitelem v Žižkově, kde stal se r. 1899 ředitelem měšť. školy dívčí. Napsal četné články do různých časopisů paedagogických a několik didaktických knížek.

Hronov nad Metují v okr. a hejtm. náchodském má 261 d., 3671 obyv. čes., 32 něm. (1900), léčebné lázně, měst. museum, továrnu na lepenku, pilu, mlýn a 2 cihelny.

Hrotovice mají 188 d., 1218 obyv. čes., 21 něm. (1900), 2 cihelny.

Hrozňata, správná forma stčes. (z *Grozněta*) za polatinštělé Hroznata (v. t.).

Hroznětín 1) má 221 d., 2186 obyv. něm. (1900), strojírnu a slévárnu železa, 2 cihelny, 3 mlýny a 3 pily, rukavičkářství.

* **Hrozný** Bedřich, orientalista čes. (* 6. kv. 1879 v Lysé n. L.). Studoval gymnasium v Praze, poslední rok v Kolíně (1889—97), orientální filologii na univ. ve Vídni (jeden sem. i na evangel. theol. fakultě tamže). Povýšen byv zde na doktora filosofie r. 1901, ztrávil jako státní stipendista zimní běh 1901—2 v Berlíně (hlavně u assyriologa Delitzsche), letní běh 1902 v Londýně, studuje v britském museu klínové nápisy. Jako výsledek svých studií uveřejnil ve sborníku »Mitteilungen der Vorderas. Gesellschaft« r. 1903: *Sumerisch-babylonische Mythen von dem Gotte Niurag (Ninib)*. Vstoupiv r. 1902 do služeb vídeňské univ. knihovny, kde posud působí, účastnil se v srpnu a září 1904 jako assyriolog výkopů Sellinových v Ta'anneku v sev. Palestině. Před tím již vydal čtyři texty klínové Sellinem v Ta'anneku r. 1903 vykopané, jako *Die Keilschrifttexte von Ta'annek* (1904, dodatkem ke spisu Sellinovu o Tell Ta'annek v »Denkschriften« vid. akad. věd, L). Nápisy, jež sám nalezl, vydal rovněž dodatkem k Sellinově »Eine Nachlese auf dem Tell Ta'annek in Palestina« jako *Die neugefundenen Keilschrifttexte von Ta'annek* (t., LII, 1905). R. 1905 habilitoval se na vídeňské filosofické fakultě jako docent semitských jazyků se zvláštním zřetelem k badání klínopisnému. Od té doby jest i horlivým přispěvatelem odborných časopisů (»Beiträge zur Assyriologie«, »Zeitschrift für Assyriologie«, »Orient. Litteraturzeitung«, »Revue Sémitique« a hlavně »Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes«), do nichž přispívá články vědeckými i recensemi. Populární črty uveřejnil v »Naší Době«, »Času«, »Husovi« a j. Nyní pracuje o dějinách nejstarší babylónské říše se zvláštním zřetelem ke stránce kulturně-historické. V národě našem je H. prvý skutečný odborník pracující samostatně na poli assyriologie. *Dk.*

* **Hruban** Moric, politik čes. (* 30. list. 1862 v Brodku u Nezamyslic na Moravě). Studoval na gymnasiu v Olomouci a práva na universitě vídeňské, kde také r. 1888 povýšen na doktora. Ve Vídni byl předsedou Akad. čtenářského spolku a zastupoval středisko českých akademiků na různých manifestacích slovanského studentstva. Dokončiv praxi soudní v Olomouci, vstoupil do advokátní kanceláře poslance dra Žáčka a r. 1895 usadil se jako advokát v Olomouci. H. horlivě účastnil se veřejného života, byl činný v »Národní jednotě«, ve »Vlasteneckém musejním spolku« olomouckém, pořádal cyklus právnických přednášek v klubu českých obchodníků a živnostníků, jež také vydány tiskem. Veřejně jest činný ve směru katolickém jako organisátor a řečník. Od r. 1901 zasedá ve sněmovně poslanecké za okres uh.-brodský a od r. 1902 také na sněmě moravském. Jest předsedou výkonného výboru katolické strany národní na Moravě a předsedou klubu poslanců téže strany na sněmě moravském, jakož i předsedou klubu na radě říšské. V březnu 1908 byl jmenován praesidentem zemské životní pojišťovny pro

markrabství Moravské. Jest také publicisticky činný. R. 1907 obdržel ryt. kříž papežského řádu sv. Řehoře, r. 1908 komthurský kříž řádu cis. Františka Josefa. Dr. *N.*

* **Hrubeš** Josef, sochař a řezbář čes. (* 1844 v Praze — † 1899 t.). Byl žákem pražské akademie, po jejímž absolvování si zařídil řezbářskou dílnu. Prováděl větší práce řezbářské podle návrhů svých i cizích, tak *hlavní oltář chrámu sv. Petra a Pavla na Vyšehradě* a *oltář v arkýřové kapli* na radnici staroměstské podle návrhů arch. Mockra, dále *řezbářskou výzdobu dvorního vlaku*, objednaného v továrně Ringhofferově a j. v.

Hrubý 4) Josef, spis. čes. Od r. 1905 žije na odpočinku v Brně. Vydal ještě knihy veršů: *Jahůdky*, řada I. a II. (Brno, 1887); epigrammy: *O Brněnském draku* (t., 1905); *Epigramy* (t., kniha I. 1905, II. a III. 1906); *Sto hyperbol na školní gramatiku* (t., 1907); *Tatar na vlastence, novináře a j.* (t., 1908); *Psí filosofie*, veršíky (Praha, 1908); s F. Vymazalem napsal *Už umím německy* (Telč, 1907). Některé jeho básně, mezi nimi i ballada, uvedeny v hudbu. Napsal též celou řadu proslovů, jež byly jednotlivě tiskem vydány, a psal pod pseudonymy L. Havluj, J. Libochovský a j.

H. 6) Timothej, † 6. bř. 1898 ve Valašském Meziříčí. Jeho *Výbor z literatury řecké a římské* vyšel ve 4. vydání úplně přepracován O. Vaňorným (Praha, 1903).

* **Hrubý** Václav (* 21. list. 1848 v Horní Libochové u Vel. Meziříčí). Po vykonaných studiích gymnasijních (v Jihlavě a v Praze) a právnických stal se r. 1872 notářským koncipientem v Kolíně. R. 1874 přestoupil do soudní služby na Moravě. R. 1880 byl přeložen jako soudní adjunkt ke krajskému soudu v Těšíně. Odtud věnoval všecku svoji další práci životní lidu slezskému, jeho národním a kulturním potřebám. Založil (1895) »Noviny Těšínské«, byl spoluzakladatelem »Matice Osvěty Lidové«, »Slezského kalendáře« a j. R. 1890 dobyl z rukou německých poslanecký mandát za okres frýdecký do zemského sněmu slezského, kde se stal vynikajícím mluvčím i pracovníkem slovanské menšiny. Jako zástupce Slezska byl zvolen r. 1901 za okres slánský v Čechách do říšské rady, v níž se osvědčil zejména, když šlo o volební opravu, kterou říšská rada byla postavena na základ demokratický. R. 1908 povolán byl z Opavy, kde byl od r. 1886 náměstkem státního zástupce, od r. 1894 soudním radou a od r. 1902 vrchním radou, k nejvyššímu soudu do Vídně. Vedle své činnosti politické konal i studia jazykovědná (napsal *Praktickou příručku slovanských jazyků*) a uveřejnil řadu článků a pojednání z nejvlastnějšího svého oboru, z vědy právnické. *G. Žd.*

* **Hrubý** Petr, klass. filolog čes. (* 1858 v Jilemnici). Studoval v l. 1870—78 na gymn. v Hradci Kr., v l. 1878—83 na filosofické fakultě v Praze, od r. 1883 působil jako supplující učitel, od r. 1892 jako provisorní učitel gymn. v Praze, od r. 1895 působí jako prof. na gymnasiu ve Slaném. Podal zdařilý překlad Ciceronových řečí pro S. Roscio Amerino, de imperio Cn. Pompei a divinatio in Caecilium v Královĕ sbírce klassiků řec. a řím. (Praha, 1893, 1895 a 1901) a Lysiovy řeči proti Agoratovi (programm gymnasia ve Slaném za r. 1897—98). Mimo to vydal *Cvičebné knihy jazyka latinského* pro třídu III. a IV. společné s F. Hrbkem (Praha, 1896 a 1897) a pro třídu VII. a VIII., dále *Cvičebné knihy jazyka řeckého pro česká gymnasia*, díl I. a II. (t., 1899 a 1901) a uveřejnil hojné recense v »Listech filologických« v roč. XVII.—XXIV. a XXVI. Mimo to přispíval do »Svobodného Občana«, do časopisů »Světlo« a »Slanský Obzor«, kterýžto poslední list redigoval od r. 1900 do 1905.

* **Hrubý** Emanuel (* 21. kv. 1865 v Občově u Příbramě). Pro hmotný nedostatek musil opustiti právnické studium universitní, složil zkoušky učitelské a působil jako učitel na Podřipsku, odkudž pro veřejné své působení národně-politické byl přeložen na Německobrodsko. Proto vzdal se svého úřadu učitelského a stal se redaktorem »Hlasů z Podřipska«. R. 1897 byl pověřen redaktorstvím »Obrany Zemědělců« a tajemnictvím Sdružení českých zemědělců v Praze. Zde se ujal neobyčejně horlivě práce a jeho neunavnosti a agitačnímu přičinění děkovala česká strana agrární za své prvé, větší úspěchy. R. 1901 zvolen byl poslancem do říšské rady za venkovskou skupinu kolínskou a do zemského sněmu českého za venkovský okres říčanský. Ve straně agrární zaujímal místo velmi vlivné a byl jednatelem jejího výkonného výboru. Dlouho však v činnosti politické nesetrval. Paušálová aféra s kartelem cukrovarnickým přiměla ho k ústupu ze života politického. *G. Žd.*

* **Hrubý** Hynek, filolog čes. (* 1873 na Kr. Vinohradech). Studoval na reál. gymnasiu a na filosofické fakultě čes. university v Praze, načež působil na reálkách v Jičíně, v Praze, v Nov. Městě na Moravě, v Kut. Hoře a od r. 1902 je professorem na čes. státní škole průmyslové v Plzni Drobné články vědecké uveřejnil v »Listech filologických«, v »Rozpravách filologických věnovaných J. Gebauerovi«, v »Ottově Slovníku Nauč.« a v programmu zem. reálky v Nov. Městě na Moravě na r. 1900 (*Kategorie metafys. a gram.*; *jejich historický vývoj a vzájemný poměr*); o sobě vydal v publikacích Král. čes. spol. nauk spis *České postilly*, poctěný cenou jubil. fondu téže spol. (Praha, 1902).

* **Hrudička** Alois, kněz a spis. čes., viz Dodatky k XI. sv. Dále vydal: *Kostel Matky Boží a jiné církevní památky města Telče* (Telč, 1899); *Františka Slavatová a doba její* (Brno, 1902); *Topografie diécése brněnské s obrazy a mapami* (t., 1907). R. 1908 jmenován tajným komořím papežským.

Hruš Leopold † 30. led. 1901 v Pardubicích sebevraždou.

***Hruševśkyj** Mychajlo, přední historik rusinský (* 1866 v Cholmu ze staré, ale chudé duchovenské rodiny Hrušů, zv. později Hruševskými). Otec jeho Serhij, učitel řeckouniatského gymnasia, přestěhoval se již r. 1869 na Kavkáz. V Stavropolu (do r. 1878) a pak ve Vladikavkazu H. trávil léta mládí. R. 1880 vstoupil do tiflíského gymnasia. Záhy pokusil se na poli belletrie; v »Dile« r. 1885 uveřejněna byla jeho práce *Bech-al-Džugur*. Již tehdy pojal myšlenku státi se ukrajinským spisovatelem. V l. 1886 až 1890 studoval na historicko-filologické fakultě kijevské univ. Z té doby (r. 1887) pochází jeho seminární práce *Južnorusskije gospodarskije zamki v pol. XVI. v.* (přepracovaná vyšla v »Univ. Izv.« v Kijevě, 1890), jakož i prvé veliké dílo jeho *Istorija Kijevskoj zemli ot smerti Jaroslava do konca XIV. v.* (Kijev, t., 1891), za něž dostal zlatou medailli a ponechán ve svazku university, aby se připravoval k docentuře. R. 1893 vykonal magisterskou zkoušku a pracoval o dissertaci *Barskoje starostvo* (Kijev, 1894), s níž zároveň vydal 2 sv. materiálií, *Akty Barskago starostva XVII.—XVIII. v.* (»Archiv Jugozap Rossiji«. č. VIII, sv. I. a II., 1894). Již během těchto prací rak. vláda (min. Gautsch) vyjednávala s H kým, aby přijal na lvovské univ. kathedru všeob. dějin se zvláštním zřetelem k historii vých. Evropy. H. nabídku přijal. Ve Lvově postavil se hned v čelo vědeckého hnutí ukrajinského a reorganisoval činnost Naukové Společnosti Ševčenkovy. »Zapysky« této společnosti (I. sv.) započaty byly statí jeho *Hromadśkyj ruch na Ukrajini-Rusy v XVIII. rici* (r. 1892) ještě, když žil na Rusi. Nyní ujal se redakce »Zapysek« (formálním redaktorem stal se teprve r. 1905), jež proměnil z ročníku nejprve na kvartálník a pak dvouměsíčník a do nichž ukládal četné své práce. Kromě toho založil ve Spol. Ševčenkově (r. 1895) některé speciální publikace, jako »Žerela do istoriji Ukrajiny-Rusy«, »Etnografičnyj Zbirnyk« a j., sám rediguje prvé svazky. Účastnil se také polit. života haličských Rusínů, pracoval o reformě »národovství« a stal se členem výkonného výboru reformované strany »národovců«. Brzo však byl nucen z výboru vystoupiti a držel se levého křídla strany, jehož orgánem byl od r. 1898 vycházející »Ljiteraturno-naukovyj Vistnyk« (ve kterýžto list se proměnil dřívější illustr. týdeník »Zorja«). Tím znepřátelil si officiální vůdce národovců, vedle nichž útočili na něho v době bojův o universitu v l. 1901—3 i Poláci. Počátkem r. 1897 stal se předsedou Spol. Ševčenkovy. Koncem r. 1898 vystoupil s myšlenkou, aby na oslavu 100letého trvání ukrajinské literatury byla založena vydavatelská společnost rusínská. Tak vznikla r. 1899 »Ukrajinško-ruśka vydavnyča spilka«, akciová společnost, jež se stala brzo největší nakladatelskou institucí rusínskou (od r. 1904 vydává i »Ljiteraturno nauk. Vistnyk«); H. byl v ní předsedou dozorčí rady a pak předsedou ředitelstva. Veliká jest učitelská i literární činnost H-kého. V historickém svém semináři připravil celou řadu mladých badatelů a sám vykonal obrovskou práci vědeckou. Největším dílem jeho jest *Istorija Ukrajiny-Rusy* (dosud vyšlo 6 svazků, I. r. 1898; podle 2. jeho vyd. pořízen něm. překlad, *Geschichte des ukrainischen (ruthenischen) Volkes*, Lip., 1906; VI. sv. vydán r. 1907; český referát viz ve »Sborníku věd práv. a stát«, r. IX, 1909). Monumentální tato práce bude míti nejméně 9 svazků. Ve stručném zpracování obsažena jest látka uvedených dějin ve spise H-kého *Očerk istoriji ukrajinskago naroda* (1. vyd. 1904, 2. vyd. 1906). H. vydal r. 1895 ve sbírce »Žerela do istoriji Ukrajiny-Rusy« 4 sv. lustrací a inventářů t. zv. »královských statků« záp. Ukrajiny XVI. stol., a to lustrace statků haličských, cholmských a podolských z let 1564—65 a 1570. Z ostatních prací H-kého uvádíme: *Rozvidky i materialy do istoriji Ukrajiny-Rusy* (kn. I.—V.); *Vyjimky z žerel do istoriji Ukrajiny-Rusy* (kn. I, do pol. XI. stol., 1895); *Chronoljogija podij Halycko-volynśkoji litopysy* (1901); *Materialy do istoriji suspil'no-polityčnych i ekonomičnych vidnosyn Zachidňoji Ukrajiny* (č. I., 1905); *Pro davni časy na Ukrajini* (popul. dějiny Ukrajiny; 1907); *Materijaly do istoriji Kolijivščyny* (1904); *Spirni pytanňa staroruśkoji etnografiji* (1904); *Osvoboždénije Rossiji i ukrainskij vopros* (1907); *Z bižučoj chvylji* (1908). — Úplný seznam všech prací H kého (i belletristických) až do r. 1904 podán jest Iv. Levyćkým v knize Naukovyj Zbirnyk, pryśvjačenyj profesorovy Mych. H komu učenykamy j prychylnykamy (Lvov, 1906). — Viz životopis H kého ve »Slov. Přehledě« Ad. Černého 1909, sešit lednový).

***Hruševśkyj** Oleksandr, historik rusínský, mladší bratr před. (* 1877). Střední školy absolvoval ve Vladikavkaze, universitu v Kijevě. Professorskou činnost započal r. 1907 jako docent university v Oděsse, přednášeje o dějinách ukrajinských a ruských. Prvý započal tehdy v Rusku přednášeti na universitě ukrajinským jazykem. Když to bylo ministerstvem zakázáno, přešel na moskevskou universitu. Prvá práce jeho byla věnována starým dějinám Ukrajiny (*Pinskoje Polěsje XI—XVI. vv.*, 1901—3, 2 d.). Později přešel k novější době (*Po katastrofi 1708 roku*; řada statí z historie Ukrajiny na počátku XVIII. stol., v »Zapyskach Nauk. Tovar. im. Ševčenka« za r. 1907). Zabývá se zvláště historií ukrajinského kulturního života a literatury XIX. v: *M. A. Maksimovič* (»Izvěstija Petěrb. Akad.«, 1906); *Iz charjkovskich lět N. I. Kostomarova* (»Žurn. Min. Nar. Prosv.«, 1908); *Z sorokovych rokiv* (»Zap. Nauk. Tov. im. Ševč.«, 1908); *Sučasne ukrajinske pyśmenstvo v joho typovych predstavnykach* (»Ljiter.-nauk. Vistnyk«, 1907 až 1908) a j.

Hruška 2) Jan Fr., spis. čes, působil na gymnasiu domažlickém, klatovském, jin-

dřicho-hradeckém a na reálce v Pardubicích; od r. 1902 je professorem v Plzni. Z novějších jeho prací uvádíme: *Záblesky staré chodské slávy* (Praha, 1904, J. Otto); *Dialektický slovník chodský* (t., 1907, Čes. akademie); *Chodské bajky* (t., 1901, J. Otto); *Nové chodské bajky* (t., 1905); *O chodském podřečí u Bož. Němcové* a j. a pro věřící intelligenci vydal knížku s meditací *Chléb náš vezdejší* (t., 1904). R 1896 zvolen pro Chodsko jednatelem archaeolog. kommisse při »Čes. akademii« v Praze.

* **Hruška** František, hud. sklad. círk., viz Dodatky k XI. sv.

* **Hruška** Jaroslav, pravé jméno spisov. čes. H. Udena 2).

* **Hruška** Zdeněk, od r. 1896 advokát ve Vys. Mýtě (* 1864 ve Vodňanech). Jest pomocným učitelem zákonovědy a národního hospodářství na rolnicko-lukařské škole ve Vys. Mýtě. Napsal: *Hospodář. zákonověda pro Čechy a Moravu* (Chrudim, 2. vyd. 1901).

* **Hruška** Jaroslav O., spis. čes. (* 25. čce 1866 v Humpolci), studoval na gymnasiu v Pelhřimově a Táboře, na filosof. fakultě v Praze a v Lipsku. Působiv na různých středních ústavech (v Kolíně, Rakovníce, Pardubicích), stal se r. 1896 professorem na reálce v Hradci Kr. Obíral se nejprve slovanskou filologií, z níž napsal obsáhlou studii *O výrazích doplňkových* (»Fil. Listy«, 1890); *Mistr Jan Hus ve svých spisech* (»Ev. Církevník«, 1890 a 1891) a drobnější články. Později věnoval se úplně studiu románské filologie, za kterýmžto účelem pobyl nějaký čas v Genevě a potom v Paříži. Z tohoto oboru napsal: *O pramenech Sofonisby Giov. Giorgio Trissina* (progr. gymn. v Kolíně, 1894); *Etudes sur la syntaxe des symbolistes et des décadents* (progr. reál. v Hradci Kr., 1902) a články a posudky o francouzské řeči a literatuře do »Fil. Listů«, »Naší Doby«, »Květů«, »Literárního Obzoru«, »Časopisu čes. profess.«, »Z. f. d. Realschulwesen« a j.

Hrušová 2), nyní hejtm. Frýdek, okres Pol. Ostrava, povýšena 1908 na městys.

Hrušovany 4) mají 389 d., 189 obyv. čes., 2138 něm., 8 j. nár. (1900).

Hrys Emanuel, paedag. spis. český, † 26. bř. 1906 v Plzni, kde byl ředitelem paedagogia. Napsal: *Stručné vychovatelství a vyučovatelství* (Praha, 1897, 2. vyd. 1899).

Hubáček 2) Josef, publicista čes., † 5. bř. 1900 v Praze jako chef redaktor »Hlasu Národa«. Psával též pod pseudonymem Pyšišvor Emanuel.

* **Hubáček** Gustav, pravé jméno Alexandra Stráně.

Hubálek 2) Karel O., pseudonym Javorský K. O., spis. čes. (* 1859 v Dlouhé Třebové). Vystudoval ústav učitel. v Kut. Hoře, jest nyní ředitelem na měšť. škole ve Výprachticích. Ze spisů později vydaných uvádíme: *Drak*, loutková hra (N. Město n. M., 1888; *Ochotnické merendy* (Karlín, 1905); *Při drobné práci národní* (t., 1896); *Pro českou školu*, obraz ze života (Praha, 1905).

Huber 12) Alfons, historik rak., stal se po smrti Arnethově generálním tájemníkem cís. akademie věd ve Vídni, jejíž 50leté dějiny ještě uveřejnil; † 23 list. 1898 ve Vídni.

* **Hubka** Antonín, politik a spisov. čes. (* 1872 v Kralovicích u Plzně). Vystudovav gymnasium, stal se úředníkem zem. výboru. R. 1907 zvolen říš. poslancem. Procestoval několikrát kraje Čech a Moravy národně smíšené, cestoval v Dol. Rakousích a konal k seznání německých poměrů obsáhlou cestu Německou říší. H. jest všestranně činný v životě spolkovém i veřejném, zvláště pracoval ku povznesení našich menšin v uzavřeném území. Literární činnost ve směru tomto jest dosti obsáhlá. Uvádíme z ní: *Naše menšiny a smíšené kraje na českém jihu* (Praha, 1899); s Fr. Joklíkem: *Vládní předlohy jazykové. Vládní předlohy o krajských vládách* (t., 1900); *Sčítání lidu* (t., 1900); *Čechové v Dol. Rakousích* (t., 1901); *Národnostní a kulturní význam čes. stát. práva* ve sbírce »Státoprávní politika« (t, 1903); *Zemědělská společenstva* (t., 1903); *Menšinová práce* (t., 1904); *Soukromé sčítání lidu r. 1900* (1906), mimo to články v různých revuích a j. Založil a redigoval menšinový list »Pošumaví« (r. 1903 až 1907), v l. 1898—1901 redigoval kalendář čes. menšin »Národní Stráž«.

Hübner 7) Karel, paedag. spisov. čes., † 10. říj. 1903 v Budňanech. — H. 8) Emil, filolog něm., † 21. ún. 1901 v Berlíně.

* **Hübner** Josef, novinář a spisov. český (* 18. bř. 1854 v Czegledu v Uhrách). Studoval na akad. gymnasiu v Praze. V l. 1872 až 1881 byl spolupracovníkem »Posla z Prahy«, »Hospodáře«, »Pokroku«, »Opavského Týdeníku«, »Slovana amerického«, »Horníka«, »Kutnohorských Listů«, »Newyorker Zeitung« a j., kamž přispíval po většině pod pseudonymem Pořičskij. Absolvovav práva, vstoupil do stát. služby ve Sv. Hippolytu a jest finančním tajemníkem ve Vídni. Zde horlivě účastnil se života spolkového, zejména jako regisseur a jednatel »Slovanské besedy«, jejíž dějiny napsal do Almanachu Čechů vídeňských. Mimo různé články do »Věstníku« a belletristické překlady přeložil mnoho divadelních kusů, mezi jiným: »Adelaidy« podle Ludvíka, Kotzebuovy »Nešťastníky«, Wildbrandtovu »Dceru p. Fabricia«. Z původních jeho her uvádíme *Ten pravý až naposled*.

* **Hübner** Václav, žurnalista čes. (* 11. čna 1857 v Praze), účastnil se již v studentských letech horlivě národního ruchu a byl po několik let předsedou starého Akad. čten. spolku. Pro účast ve známé chuchelské aféře r. 1881 znemožněno mu bylo dokončit studia na universitě pražské, tehdy ještě německé, na níž studoval a absolvoval medicinu, načež věnoval se žurnalistice. R. 1882 založil a redigoval studentský časopis »Hlasy z vysokých škol«, jenž zdárně přispíval ku pěstování styků se studentstvem slovanským, s nímž H. udržoval čilé styky osobní, zejména se studenty polskými. R. 1883 založil první

orgán českých menšin na severu »Hlasy z Polabí« v Litoměřicích, jež po roce byly přeloženy pod názvem »Český Sever« do Terezína. V době svého působení v Litoměřicích a v Terezíně rozvinul horlivou činnost přednáškovou a pořádal více než 300 přednášek, při čemž platně pracoval pro »Nár. Jednotu Severočeskou«, tehdy založenou, když byl dříve zorganisoval české spolky ve zněmčilém území v »Župní jednotu českých Besed«. V době této zorganisoval s drem Paříkem, drem Šamánkem a drem Hansgirgem národní činnost v Podrudohoří, na severu Čech a v Podkrkonoší. Jako redaktor »Č. Severu« stál několikráte před porotou ryze německou v Litoměřicích pro urážku na cti způsobenou tiskem z motivů národnostních. Byl také odsouzen do vězení na 6 neděl a k četným ztrátám z časopisecké kauce. Hlavně pro toto stálé pronásledování svého listu přijal r. 1886 nabídnuté mu místo redaktora »Moravské Orlice« v Brně, kde vyvinul nejhorlivější činnost v »Národní Jednotě«, ve výborech pro volby do obchodních komor, a byl pilným řečníkem na schůzích v Brně i po venkově. Hlavně věnoval se činnosti v Družstvu Národního divadla v Brně; záhy stal se jednatelem Družstva a intendantem Nár. divadla v Brně. Když v lednu 1891 zemřel tehdejší ředitel Nár. divadla v Brně Pavel Švanda ze Semčic, Družstvo zvolilo jeho nástupcem a ředitelem K. H. Když pak Družstvo rozhodlo se vésti Nár. divadlo ve vlastní režii, H. sestavil novou výbornou společnost, u niž byl také po prvé angažován slavený nyní tenorista K. Burian. Četní členové této společnosti jsou dnes předními členy Nár. divadla v Praze, jako pí. Ryšavá, Vávra, Želenský, Šír a j., mimo druhou choť H ovu, bývalou sl. Slatinskou-Rufferovou. (První chotí H-ovou byla Anna Justová, která v Litoměřicích, Terezíně a pak i v Brně byla velice činná ve věcech národních.) Než dobrý tento divadelní podnik byl na tehdejší poměry příliš nákladný, tak že se divadlu hrubě nedařilo. V dubnu 1892 H. odstoupil z ředitelství, načež sestavil si vlastní činoherní soubor, jenž pěstoval většinou národní hry a těšil se nejlepší pověsti. R. 1894 opustil H. divadlo a věnoval se opět žurnalistice, v níž nepřestal býti činný ani po dobu své divadelní působnosti. Od r. 1895 jest členem redakce »Nár. Politiky. H. přispíval již v letech studentských do četných časopisů belletristických a v době své divadelní činnosti přeložil a upravil celou řadu divadelních her. Byl pilným dopisovatelem četných časopisů, zejména »Plzeňských Listů«, »Pozoru«, »Lidových Novin« atd. Různé jeho příspěvky byly otištěny v čelných časopisech, »Zl. Praze«, »Světozoru« a j. Po 8 let H. rediguje také »Časopis českého úřednictva železničního«. *Vřnek.*

* **Hübnerová** (Slatinská) Marie, divadelní umělkyně čes. (* 11. čce 1866 ve Slatině u Žamberka, vystupovala u společnosti Košnerovy, Švandy ze Semčic, potom u společnosti Ludvíkovy. V saisoně 1891—92 vystupovala na českém divadle v Brně. R. 1895 vstoupila do Švandovy společnosti na Smíchově a po úspěšných pohostinských vystoupeních na Národním divadle byla tu 15. ún. 1896 trvale engažována pro obor mladších úloh charakterních, jenž však její umělecké tvořivosti nestačil a proto často pokouši se i v jiných oborech. Repertoire její zahrnuje v sobě právě tak úlohy veselohernì jako vážné postavy moderního dramatu, k jejichž uměleckému podání se druží vzácná svědomitost při jich studiu.

* **Hübsch** Martin viz Schongauer.

* **Hübsch** Josef, akadem. malíř a spis. čes. (* 1861 v Karlíně). Jest žákem pražské akademie malířské. Hlavní obor jeho působnosti jest kulturně-umělecký a výtvarný. Přispěl obraznými pracemi do »Zl. Prahy«, vydává sbírku uměl. obrazů pro dům a školu, vymaloval na 100 obrazů chrámových a restauroval asi 25 chrámů v Čechách, na Moravě a v Rakousích. Redigoval časopis »Božetěch« a o sobě vydal illustrované dílo *Rozhledy v umění výtvarném a církevním.*

* **Hücke** Jan, odborný spis. čes. (* 16. list. 1850 v Praze). Navštěvoval obecnou školu v Praze, t. zv. ústav Jungmannův v nynější Smetanově ulici, načež r. 1869 vstoupil do učení k svému strýci Františku H-mu, kožišníku v Mostě, kde se také vyučil. Potom zcestoval Čechy a Německo. Navrátiv se do vlasti vstoupil r. 1877 do proslulého závodu kožišnického firmy Řivnáčovy v Praze, kde setrval až do r. 1888. V l. 1888—1901 založil si vlastní závod moderního kožišnictví. R. 1901 vstoupil pak poznovu do závodu Řivnáčova jako jeho zástupce, kde působí doposud. Samostatně vydal: *Názvosloví kožešnické* (Praha, 1878); *Historické paměti řemesla kožešnického v Čechách od počátku až do spojení všech tří cechů r. 1785* (nákl. společenstva kožišníků pražských na oslavu 100letého trvání firmy Řivnáčovy, Praha, 1900). Vedle toho H. hojně přispíval odbornými články do časopisů kožišnických a proslul jako vynikající odborník na poli umělého moderního kožišnictví. *Tmk.*

* **Hudec** Jan, chemik čes., odborník v cukrovarství (* 1862 v Zářičanech u Čáslavě), studoval reálku a českou techniku (odbor chemický) v Praze, načež vstoupil do praxe cukrovarnické, zaměstnán byv též krátký čas v technické kanceláři stroj. závodů firmy Bromovský, Schulz a Söhr. Nyní jest správcem cukrovaru v Kroměříži. Jest autorem způsobu saturací šťáv s 1% vápna a odlučování ammoniaku z brýdových par. Toto dal si patentovati. Vydal: *Nástin praktického cukrovarství* (Kroměříž. 1899; 3. vyd. Praha, 1903); *Nástin praktického mlynářství* (Praha, 1908). Kromě toho přispívá články do různých časopisů odborných.

* **Hudeček** Stanislav, soudobý illustrátor čes., absolvent pražské akademie. Četné jsou jeho illustrace k románům Dumasovým (na-

klad. J. R. Vilímkovo), dále návrhy na plakáty a j. práce dekorativní.

* **Hudeček** Antonín, čes. malíř krajin (* 1872). Jako žák pražské akademie stál ještě pod vlivem prof. Jul. Mařáka, ale když vystoupil na veřejnost, nebylo v jeho malbách nic z romantismu lesních samot a houštin, za to mnoho světla a v něm se chvějících barevných odstínů. H. hledá v přírodě především barevné hodnoty, jak také dokazují jeho figurální motivy, akty dětí v zeleni zahrad nebo dívčí tělo před barevnou draperií. Jako člen spolku »Manesa« H. vystavoval ve výstavách spolkových obrazy z čes. kraje, podzimní motivy, pohledy na zčeřenou hladinu potoka, sluncem osvětlenou, pak pobřežní motivy z cesty k moři, v saloně Topičově r. 1907 práce z posledních let. Vyniká v malbě soumračných nálad.

* **Huenna,** planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 8. led. 1894. Označení (379). *Kvn.*

Hueppe Ferdinand napsal a vydal dále: *Handbuch der Hygiene* (1899); *Der moderne Vegetarianismus* (1900); *Ueber Krankheitsursachen vom Standpunkt der naturwissenschaftlichen Medizin* (1901); *Alkoholmissbrauch und Abstinenz* (1904); *Zur Sozialhygiene der Tuberkulose* (1904).

Hughes 2) Thomas, spis. a politik angl., † 1896. — H. 3) David Edwin, elektrotechnik angl., † 1900.

Hugues Clovis, politik a historik franc., † 11. čna 1907 v Paříži.

* **Huch** Ricarda, spisovatelka německá (* 18. čce 1864 v Brunšviku). Pocházejíc ze zámožné a vysoce vzdělané rodiny kupecké, H-ová si přinášela již z rodného Brunšvika r. 1887 do Curichu, kam se odebírala na studie, velikou průpravu a kulturu. R. 1891 promovovala tamže prací *Neutralität der Eidgenossenschaft während des spanischen Erbfolgekrieges* na doktorku filosofie a nastoupila bibliotekářské místo při městské knihovně v Curichu, jež zastávala do r. 1896, přijímajíc hojné vzněty ze švýcarské přírody, literatury, kultury. Po krátkém pobytu v Brémách odešla do Vídně, kdež se 1899 zasnoubila s vlašským lékařem Cecconim, s ním žila ve Florencii, Terstu a nejdéle v Mnichově. V poslední době vstoupila v nový svazek se svým bratrancem Richardem H-chem a žije s ním nyní v rodném Brunšviku. Literární činnost R. H-ové, jež své první knihy vydala pod pseudonymem Richard Hugo, objímá nejrůznější druhy slovesné. První počátky její jsou dramatické: historická veselohra *Der Bundesschwur* (1891) a drama z vlašské renaissance *Evoë* (1892). Pak obrací se k lyrice a výpravné prose. Její *Gedichte* (1894, nové vyd. 1908), stojící pod vlivem K. F. Meyera, zpívají ve výmluvných strofách romantického zbarvení o vášnivé lásce k životu; *Neue Gedichte* (1907) předvádějí ve formě podivuhodně ukázněné sytou a zářivou erotiku zralé bytosti ženské. Hned první román H-ové *Erinnerungen von Ludolf Ursleu dem Jüngeren* (1893), který slohem plným barev a tepla v romantické stilisaci vypravuje tragické osudy posledního potomka patricijské rodiny v Hamburce, byl velikým básnickým vítězstvím a znamenal i epochu svým zdoláním románové techniky naturalistické, po té cestě jdou další romány H-ové: *Aus der Triumphgasse* (1901); *Vita somnium breve* (1902); *Von den Königen und der Krone* (1904) a cyklická *Geschichte von Garibaldi*, z níž posud vyšlo: *Die Verteidigung Roms* (1906) a *Der Kampf um Rom* (1907). K těmto románům, v nichž neobyčejně šťastně slučuje se renaissanční plnost a opojnost života s romantickou fantasií, druží se příbuzné svazky povídek, které namnoze nesou pečeť ducha G. Kellera: *Der Mondreigen von Schlaraffis* (1896); *Teufel ien* (1897); *Frà Celeste* (1899) a *Seifenblasen* (1905). Velikou svou kulturu literární a uměleckou H-ová osvědčila i několika svazky essayí: dvojdílná kulturní filosofie romantiky *Blütezeit der Romantik* (1899) a *Ausbreitung und Verfall der Romantik* (1902) přinesla zcela nové světlo do literárně-historického zkoumání o romantice; výstižná monografie *Gottfried Keller* (1905) sloučila vřelou lásku k básnikovi s uměním charakteristiky; souběžně s Garibaldiovskými romány vznikla kniha podobizen z vlašské literární i politické obnovy *Risorgimento* (1908). Srv. H. Bleuler-Waser, Ueber R. H (Berl., 1904); E. A. Regener, R. H. (Lipsko, 1905). — I ostatní rodina R. H-ové, vykazující směs ducha románského a severoněmeckého, obdařena jest značným nadáním spisovatelským. Starší její bratr Rudolf H. (* 1862 v Porto Allegre) kromě vtipného pamfletu *Mehr Goethe* (1899) upozornil na sebe drsným humorem a mužnou ironií románů *Hans der Träumer* (1902), *Der Frauen wunderlich Wesen* (1905) a *Komödianten des Lebens* (1906). Bratranec její Friedrich H. (* 1873 v Brunšviku), autor románů *Peter Michel* (1901), *Geschwister* (1903), *Wandlungen* (1905) a *Mao* (1907) jest zádumčivý snílek, vládnoucí románovým slohem plaché něhy a harmonické krásy. *A.N.*

* **Hujer** Oldřich, jazykozpytec český (* 25. listop. 1880 v Pačeřicích u Turnova), studoval na gymnasiu v Praze a v Příbrami, kdež maturoval r. 1899, pak na filosofické fakultě čes. university v l. 1899—1904 slovanskou a klassickou filologii (zvl. u prof. Gebauera a Krále) a srovnávací jazykozpyt (u prof. Zubatého); r. 1904 dosáhl učitelské approbace pro gymnasia, r. 1905 povýšen na doktora filosofie. Suppleval na akademickém gymnasiu v Praze (1904—5), pak působil jakožto professor na gymnasiu v Čáslavi a na Kr. Vinohradech. Napsal několik pojednání z oboru srovnávacího jazykozpytu: *Slovanské zájmeno »čьso«* (»Listy filol.«, XXIX); *Drobnosti grammatické*: I. *Slovanské zájmeno »vьsь«*. II. *Čes. pepř, peř, peprný, perný* (t., XXX.); *K etymologii slova »panъ«* (t., XXXI.); *Dissimilace souhlásek v češtině* (Programm

akadem. gymnasia v Praze 1904—5); *K české přehlásce a v ě* (»Listy filol.«, XXXIV.); *Slav. domovь, dolovь* (Indogerm. Forschungen, XXIII.); *Příspěvky grammatické a etymologické*: 1. *Lat. cuius, slov. čьjь*, 2. *Stind. kaṅkanah*, sl. *kakolь*, 3. *Slov. sabota, sobota* (»Listy filol.«, XXXV., 214 sl.); *Slovanská komposita obsahující předložku* [illegible] (Programm čes. gymnasia na Kr. Vinohradech, 1907—8). Psal také referáty o jazykozpytné literatuře v »Listech filologických«. *Hš.*

Hulakovský 2) Jan Ev., spis. čes., † 6. říj. 1899 na Smíchově.

* **Hulicius** Frant. Stanislav (* 1825 ve Mšeně — † 6. pros. 1894 t.). Jako přítel Havlíčkův přispíval do jeho »Národních Novin« a kutnoh. »Slovana« a napsal několik povídek roztroušených po časopisech. Do listů českoamerických podával zprávy o veřejném životě českém. Byl starostou města Mšena a dal základ k jeho městskému museu. Byl s chotí svou zákeřnicky zavražděn.

Hulín 2) má 433 d., 3051 obyv. čes., 52 něm., 4 j. národ. (1900), sladovnu, 2 mlýny, výrobu nápojů, strojní zámečnictví a j.

* **Hůlka** Josef Ant., biskup českobudějovický (* 10. ún. 1851 ve Velenovech, v okr. planickém), studoval v Klatovech, bohosloví v Č. Budějovicích, kde r. 1875 vysvěcen na kněze. Kaplanoval v Blatné, Soběslavi, ve Chvalšinách a byl administrátorem u Sv. Kamene. R. 1889 stal se spirituálem kněžského semináře v Č. Budějovicích, 1893 kancléřem a ředitelem biskupské konsistorní kanceláře a r. 1900 jmenován sídelním kanovníkem v kapitole českobudějovické. R. 1904 ustanoven generálním vikářem biskupa dr. M. Říhy, po jehož smrti (7. ún. 1907) zvolen kapitolním vikářem, načež koncem t. r. jmenován biskupem, dne 6. led. 1908 posvěcen a hned potom nastolen na prestol budějovický. Biskup H. v mladších letech obíral se i činností literární, psával do Rodlerových kalendářů, do »Budivoje« a o sobě vydal větší spis *O odpustcích* (»Dědictví svatojanské«, 1891), menší pak brošury *Církevní řády, spolky a bratrstva v diecési budějovické*; *Poutní chrám P. Marie Sněžné u sv. Kamene* a j. v. *Jzk.*

* **Hůlka** Karel, hudeb. spis. čes. (* 1853 na Lánech u N. Strašecí). Jest odbor. učitelem na měšť. škole v Rakovníce. Pracuje hlavně v historii starší čes. hudby, o čemž napsal několik pojednání a článků do časopisův a o sobě vydal: *Uvedení do historického koncertu* (Rakovník); *Jiří Benda*, histor. studie (Praha, 1903); dále vydal *Album starších čes. mistrů pro piano* (t., 1891) a k vydání nově upravil D. Turka *60 cvičení pro mladé pianisty* (t.).

Hull 1), m. v Anglii, má 240.618 obyv. (1901).

* **Hullská zápletka.** Druhé tichomořské válečné loďstvo ruské vypraveno bylo pod vrchním velením viceadmirála Rožestvenského z Baltického moře na Dálný Východ proti Japansku v noci na 22. říj. 1904 a setkalo se na Dogger Banku poblíže města Hullu v Severním moři s anglickými rybářskými čluny, které bombardovalo. Jeden anglický člun byl potopen a několik lidí bylo zabito. Pět granátů z obrněnce »Kníže Suvorov« padlo i do ruského křižáku »Aurora« a usmrtilo v něm kněze a poranilo jednoho důstojníka. Příčina bombardování na základě vysvětlení viceadmirála Rožestvenského a ruských námořníků záležela v tom, že mezi anglickými loďmi Rusové uviděli zcela zřetelně dvě japanské lodi torpedové, po nichž i stříleli a jednu z nich potopili. Angličtí námořníci naproti tomu tvrdili, že mezi nimi nebylo a býti ani nemohlo torpedových lodí japanských. Tato srážka vyvolala v Anglii velmi značné rozhořčení. Ruská vláda navrhla, aby hullská episoda byla předložena k rozřešení mezinárodní kommissi po způsobu mírové konference haagské z r. 1899, do těch dob ještě činně nevystoupivší. Anglie na návrh ten přistoupila. Na základě vzájemného dohodnutí obou vlád kommisse dotčená měla snésti doklady o zmíněné příhodě a jejímu rozhodnutí měly se obě účastněné vlády podrobiti. Členové dotčené kommisse byli ruský admirál Dubasov a anglický admirál Bumont. Rusko přibralo ke kommissi Francii, která jmenovala admirála Fournéea, Anglie pak Spoj. Obce sev.-amer., které jmenovaly admirála Davisa. Dne 22. pros. 1904 kommisse sešla se v Paříži a zvolila za pátého svého člena rakouského admirála Spauna. Zasedání kommisse trvala od 9. ledna do 25. ún. 1905 a předsedou jejím byl franc. admirál Fournée. Resultátem šetření této kommisse bylo, že japanských torpedových lodí nikdo neviděl mimo ruské námořníky. Toto rozhodnutí bylo přijato všemi hlasy proti hlasu rus. admirála Dubasova. Důsledkem toho bylo usnesení, že za kanonádu hullskou odpovídá toliko viceadmirál Rožestvenskij. Tím kommisse pokládala úlohu svou za skončenu. Ostatní pak, zejména pokud se týče dohody o náhradu Ruska za způsobenou katastrofu, bylo ujednáno cestou diplomatickou mezi oběma účastněnými vládami. Rusko zaplatilo vládě anglické 65.000 liber sterl. odškodného, čímž byli již vypořádáni i postižení rybáři. *Tmk.*

* **Hülsen** Christian, archaeolog a epigrafik něm. (* 1858 v Charlottenburce). Studoval na gymnasiu v Charlottenburce a na universitě berlínské (1876—80), r. 1881—82 byl stipendistou archaeologického ústavu německého, v l. 1882—85 žil v Italii obíraje se studiemi epigrafickými a topografickými, v l. 1885—87 působil jako gymn. učitel v Berlíně a ve Vel. Lichterfelde, od r. 1887 jest 2. sekretářem archaeol. ústavu německého v Římě. H. náleží k nejlepším znalcům topografie Říma a latinské epigrafiky. V Corpus inscriptionum Latinarum v díle VI. (nápisy města Říma) zpracoval oddělení 2., 3., 4. a 5. (Berl., 1882—1902), dále zpracoval 3. oddělení I. dílu Jordanovy Topographie der Stadt Rom in Alterthum (t., 1907). Dále

vydal: *Formae urbis Romae antiquae* (spolu s Kiepertem, t., 1896); *Die Thermen des Caracalla* (t., 1898); *Romae veteris tabula in usum scholarum descripta.* Wandplan von Rom mit 2 Spezialplanen Urbis incrementa regionatim discripta, Urbis pars media duplici maioris tabulae modulo descripta (t., 1902, 2. vyd. 1905); *Die Ausgrabungen auf dem Forum Romanum 1898—1902* (Řím, 1902); *Die Ausgrabungen auf dem Forum Romanum 1902—4* (t.. 1905); *Das Forum Romanum, seine Geschichte u. seine Denkmäler* (t., 1904, 2. vyd. 1905). Mimo to uveřejnil množství pojednání v odborných časopisech vědeckých, zejména v Mitteilungen des römischen Instituts. *Vý.*

Hultsch Friedrich, filolog něm., † 7. dub. 1906 v Drážďanech.

Humbert 2), král italský. V Římě spáchán naň 22. dub. 1897 vražedný attentát, když jel k dostihům. Pachatel útoku byl 29. kv. t. r. odsouzen k doživotnímu trestu na galejích. H. podlehl attentátu druhému 29. čce 1900 v Monze. Pachatel odsouzen k doživotnímu žaláři.

* **Humbert** Gaston, pseudonym Jiřího Gutha.

Hume 1) David. Do češť. přeložil z něho J. Škola: »Zkoumání o zásadách mravnosti« a »Zkoumání o rozumu lidském« (Praha, 1899), »Přirozené dějiny náboženství« a »Rozmluvy o náboženství přirozeném« (t., 1900).

* **Hume** Martin Andrew Sharp, dějepisec angl. (* 1847 v Londýně), vzdělal se v Madridě, později vstoupil do anglického vojska a byl přidělen turecké armádě na Lomu za války rusko-turecké. Vzdav se povolání vojenského, věnoval se studiu anglických a španělských dějin a působí jako docent španělské literatury a dějin na universitě v Cambridgei. Napsal: *Chronicle of Henry VIII.* (1889); *Calendar of Spanish State Papers, Elizabeth*, 4 sv.; *Courtships of Queen Elizabeth* (1896 a 1904); *The Year after the Armada* (1896); *Sir Walther Raleigh* (1897); *Philip II. of Spain* (1897); *Spain, its Greatness and Decay* (1898); *Modern Spain* (1899); *A History of the Spanish People* (1901); *Cambridge Modern History* sv. III. a IV. (1904, 1905); *Through Portugal* (1907) a mn. jiných vedle četných článků v časopisech.

Huml Ant. Václ., spis. čes., † 1. list. 1897 na Kr. Vinohradech.

* **Huml** Jan, paedagog čes. (* 1855 v Roseči u Jindř. Hradce), studoval na školách reálných, ústavě učit. v Soběslavi a vyšší prům. škole v Liberci Byl učitelem na dív. měšť. a pokrač. prům. škole v Táboře, ředitelem obecné a měšť. škol, jakož i pokr. školy prům. v Čes. Brodě, okr. škol. inspektorem pro okr. německobrodský. R. 1899 ustanoven professorem na paedagogiu v Poličce, od r. 1907 působí na paedagogiu v Hradci Kr. Sepsal různá pojednání zejména z oboru školství odborného a samostatně vydal: *Paměti o školách Českobrodských od nejstarších dob do r. 1888* (nákl. m. š. r. v Č. Brodě, 1888); *Methodiku krasopisu pro ústavy učit.* (Polička, 1902, nákl. vl.) a method. příručky pro kandidáty učit. z přírodopisu a z kreslení. Pro jubil. výstavu 1891 sestavil diagramm vývoje školství v okresu českobrodském.

Humorální pathologie, mínění o původu nemocí ze zkažených šťav (*humores*) tělesných, opak solidární p.

* **Humpalová-Zemanová** Josefa, spisovatelka a publicistka českoamerická (* 9. led. 1870 v Sušici — † 23. dub. 1906 v Praze). Základů školního vzdělání nabyla v Americe. Když pak 1882 vrátil se její otec, upřímný vlastenec, i s rodinou z Chicaga do Čech a usadil se v Písku, navštěvovala tam vyšší dívčí školu. Po smrti své manželky otec vrátil se opět do Ameriky, kde Josefa pokračovala ve svém vzdělání. Studovala na ženské kolleji Western Reserve University v Clevelandě filosofii, psychologii, historii a literaturu. Vedle studia psala články (pod pseudonymem M. A. Kalinová) a pořádala přednášky. Záhy získala si přízeň studentstva, takže zvolena vrchní redaktorkou universitního listu »College Folio«, při jehož založení spolupůsobila. Skončivši studium universitní, cestovala po Kalifornii a vydala popis této cesty. Pilně všímala si potřeb českých žen, majíc úmysl vydávati časopis pro české ženy. Skutečně r. 1894 počala vydávati »Ženské Listy«, jež dovedla ke značnému rozkvětu. R. 1894 vstoupila do Social Settlementu Hull-House, kde za dva roky nabyla znalosti sociálních prací; obor těchto vědomostí pak doplnila absolvováním vyššího kursu sociologie prof. Ellyho na universitě chicagské. Horlivě též byla činna na poli filanthropickém. Tou dobou byla povolána za školní úřednici města Chicaga (*Truantofficier*) a setrvala tu po čtyři roky. Veliká jí též náleží zásluha, že američtí Čechové s úspěchem zúčastnili se Národopisné výstavy českoslovanská v Praze r. 1895. Na sjezdě slovanských novinářů v Clevelandě r. 1897 zvolena jednatelkou. R. 1902 vydala se na cestu po Evropě, při čemž navštívila Čechy a Moravu. R. 1904 přijala místo sekretářky »Ženského Klubu« v Praze. Redigovala zde časopis »Šťastný domov« až do dubna 1905. Vydala *Amerika v pravém světle* (Praha, 1903).

Humperdinck Engelbert, hud. skladatel něm. Melodram *Die Königskinder* (1898) a opery *Die sieben Geislein* (1897) a *Dornröschen* (1902), jejichž sujety po úspěchu »Perníkové chaloupky« H. též z říše pohádek volil, zklamaly očekávání, v skladatele kladené; byly jen kopií této. Přes to přijetí jich, jakož i *Maurské rhapsodie* (1898), k hudební slavnosti komponované, bylo velmi vlídné. H. obdržel r. 1896 titul »kr. pruského professora« a byl povolán — nějaký čas v Boppardu n. Rýnem pouze komposicí se zabývav — za přednostu »akademické mistrovské školy« do Berlína (zároveň je členem senátu král. akad. umění). *O. Z.*

Humpolec 1) má 542 d., 5876 obyv. čes., 2 něm. (1900), sirotčinec, cihelnu, stroj. zámečnictví, barvírnu a výrobu punčoch.

***Huňadi** viz Hunyadi.

***Hungaria**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 11. září 1898. Střední vzdálenost její od Slunce jest menši než vzdálenosti všech planetoid před ní objevených vyjma Eros (v. t.). Jméno dostala při sjezde astronomů v Budapešti r. 1898. Označení (434). *Kvn.*

Hunt 9) Alfred William, malíř angl., † 3. kv. 1896 v Londýně.

Hünten Franz, hud. sklad. něm., viz Dodatky k XI. sv. — H. 2) Emil Johannes, něm. malíř bitev, † 1902 v Düsseldorfu.

Hunter 3) William, státník a spis. angl., † 8. ún. 1900 v Londýně. Vydal ještě: *Life of Brian Houghton Hodgson, British resident of the court of Nepal* (1896) a *The overthron of English in Spice Archipelago* (1899) jakožto první díl dějin Britské Indie.

***Hupner** Karel, básník čes. (* 1858 — † 1888 v Klatovech). Naposled byl auskultantem okr. soudu v Klatovech. H. náležel k mladším básníkům, kteří vystoupili na veřejnost na sklonku let sedmdesátých a poč. let osmdesátých XIX. stol. Některé jeho básně otištěny byly v »Ruchu« a jiných časopisech pražských. Zabýval se též studiem literatury italské.

Hůrky 1), městečko 672 *m* n. m., má 89 d., 449 obyv. něm. (1900), cihelnu.

***Hurmuzachi**, vynikající rumunská rodina, jejíž členové měli a dosud mají důležitou rolli v kulturním a politickém životě Rumunů, zejména bukovinských. Otec bukovinské větve Hů byl Docsachi (Eudoxius) H. (* 1782 v Multansku — † 1857 v Černovicích). Přistěhoval se do Černovic již r. 1804, avšak zůstal i na dále poddaným multanským, tak že pak měl dvojí státní občanství. To bylo příčinou, že jak on, tak i jeho potomci zůstali nejen dobrými Rumuny, nýbrž i věrnými občany rakouskými. Politický ruch multanský v l. 1821—48 přivedl do Bukoviny mnoho multanských Rumunů. Všichni docházeli v domě H-ově přijetí a podpory. H. byl za to od multanského knížete r. 1827 vyznamenán bojarskou hodností »velkého agy« a r. 1856 hodností »velkého dvorníka« (min. vnitra). Z dvanácti jeho dětí proslavili se synové: Konstantin, Eudoxius, Jiří, Alexander a Mikuláš. — H. Constantin, právník a státník rumunský (* 1811 v Černovicích — † 1869 ve Vídni), absolvoval střední studia v Černovicích a práva (r. 1834) ve Vídni. Od r. 1844 sídlil v Multansku, kde provozoval advokacii. R. 1850 byl jmenován členem kommisse pro reorganisaci školství a r. 1852 členem kommisse zákonodárné, pro niž sepsal návrh trestního zákona. Za tuto svou činnost jmenován »agou« a pak »velkým dvornikem«. Nabyv r. 1856 státního občanství rumunského, vstoupil do výboru pro unii obou rumunských knížetství, valašského a multanského, a propagoval horlivě myšlenku jednoty. R. 1857 byl zvolen do národního multanského shromáždění a účastnil se formulování pěti článků národních požadavků. R. 1859 po zvolení Alexandra Cusy za jediného panovníka obou knížetství (ještě se zvláštní správou) H. byl povolán do nově utvořeného kabinetu jako min. spravedlnosti. V l. 1860—61 byl členem a pak vicepraesidentem zákonodárného sboru; r. 1861 stal se znova min. sprav. Unaven jsa politickou činností, vystoupil na čas z veřejného života. R. 1867 zvolen do bukureštského sněmu, ale již r. 1868 byl nucen odebrati se do Vídně za příčinou léčení. — H. Docsachi (viz XI. sv., Hormuzaki Eudoxius), historik rum. (* 1812 v Černovicích — † 1874), absolvovav ve Vídni (r. 1835) práva, studoval tam ve státních archivech a zabýval se historií. Za polit. hnutí r. 1848 vstoupil do nár. gardy vídeňské, avšak brzo se vrátil do vlasti a účastnil se národního a autonomního ruchu bukovinského, jenž došel výrazu v petici z června 1848 a v zavedení rumunského jazyka na theolog. ústavě, jakož i ve zřízení stolice pro rumunský jazyk a literaturu na filosofii v Černovicích. R. 1849 sepsal a spolu s deputací odevzdal rak. císaři v Kroměříži pamětní spis vztahující se k petici z r. 1848. Výsledkem onoho spisu bylo uznání Bukoviny za zvláštní korunní zemi (vévodství). Na sklonku r. 1849 povolán do Kroměříže min. Bachem v záležitosti týkající se správní reorganisace Bukoviny a byl pověřen překladem do rumunštiny rozličných nařízení, jakož i civilního a trestního zákona. R. 1850 jmenován od Schmerlinga členem kommisse pro vypracování rumunské právnické terminologie, jakož i kommisse pro revisi a doplnění rumunských učebnic pro Bukovinu. Po potlačení polit. hnutí pokračoval v histor. studiích ve vídeňských archivech. Od r. 1861 volen byl do bukovinského sněmu i do poslanecké sněmovny ve Vídni. Když r. 1860 Bukovina byla znova přivtělena k Haliči, H. vystupoval proti tomu nejen ve spise podaném panovníkovi a ministerstvu, nýbrž i ve vídeňských a mnichovských časopisech. Autonomie Bukoviny znova bylo tím dosaženo. R. 1862 H. byl jmenován náměstkem zem. hejtmana a r. 1864 hejtmanem bukovinským. R. 1872 povýšen za své zásluhy za barona. Od r. 1871 stál v čele t. zv. ústavověrné strany v zemi. Politická činnost byla mu v l. 1861—74 překážkou v dokončení rumunských dějin. Rukopis (něm.) vydala po jeho smrti rum. akademie pod tit. *Fragmente zur Geschichte der Rumänen* (Bukur., 1878—86, 5 sv.), s rum. překladem (o 1 sv., t., 1879); rovněž tak sbírku na 3000 listin: *Documente privitoare la istoria Românilor* (8 sv.; ve sbírce té se pokračuje jinými spisovateli, ale pod týmž titulem dále). — H. Georgiu, publicista a politik rum. (* 1817 v Černovicích — † 1882). Střední školy ab-

solvoval v rodišti, práva r. 1839 ve Vídni. Vstoupil do státní služby u zemské vlády bukovinské, avšak setrval tam jen dvě léta, načež převzal do vlastní správy otcovský statek a s otcem i s bratry účastnil se národního hnutí bukovinských Rumunův. Od října 1848 do pros. 1849 vydával a redigoval rumunsko-německý časopis »Bukovina«. Od r. 1850 podporoval rumunský kulturní ruch, přispívaje k tomu, aby bukovinská knihovna zřízená r. 1851 byla opatřena rumunskými knihami, zasazuje se o to, aby byly zakládány rumunské střední školy atd Pracoval také o reorganisaci bukovinské (rumunské) církve a o její autonomní zastoupení orgánem, složeným z duchovních i laiků, předsedal na národním shromáždění z 11/23. čna 1870 a ve výboru zvoleném k dosažení autonomie oné církve, byl pak členem kommisse dosazené v březnu 1871 za příčinou sepsání kongressového statutu s volebního řádu a r. 1873 vedl do Vídně deputaci, která měla vymoci povolení círk. kongressu. Od r. 1863 do 1878 byl zemským poslancem v Bukovině. Volen byl také za poslance říšského a v l. 1874 a 1875 zasazoval se o zřízení černovické university s několika parallelními stolicemi rumunskými. Byl až do své smrti předsedou kulturního a literárního spolku rumunského v Bukovině, založeného r. 1863, a přispíval i do časopisu vydávaného oním spolkem od r. 1865 do pros. 1869. R. 1881 povýšen byl do stavu baronského. — H. Alecu, publicista a politik rumunský (* 1823 v Černovicích — † 1871 v Neapoli). Absolvoval gymnasium ve svém rodišti a práva r. 1845 ve Vídni. Jako ostatní členové rodiny účastnil se rumunského národního ruchu. Redigoval po svém bratru Georgiovi časopis »Bukovina«. Uveřejnil mnoho prací v listě vydávaném kulturním a literárním spolkem rumunským v Bukovině. R. 1867 zvolen za zemského poslance a brzo po tom i za poslance na říšskou radu rakouskou. — H. Nicolau (* 1826 v Černovicích) absolvovav gymnasium ve svém rodišti, ztrávil nějaký rok v Paříži a Berlíně, načež žil do r. 1859 na otcovském statku v Černovce. Podobně jako bratří jeho působil na kulturním poli bukovinských Rumunů. R. 1881 povýšen do stavu baronského. — H. Docsuta, politik rumunský (* 1845 v Černovicích), absolvoval r. 1868 ve Vídni práva, vstoupil do polit. služby v Bukovině. R. 1876 povolán do ministerstva vnitra; po dvou letech stal se okresním hejtmanem, s počátku v Sučavě, pak v Černovicích. R. 1891 vstoupil do pense. Od r. 1883 byl stále členem bukovinského sněmu, od r. 1891 i poslancem na říšské radě. V obou zákonodárných sborech vykonal velmi mnoho pro kulturní potřeby bukovinských Rumunů. — H. Constantin N., publicista rumunský, syn Mikuláše (Nicolaua) H-ho (* 1863 v Černovicích), studoval filosofii a práva dílem ve svém rodišti, dílem ve Vídni. R. 1889 vstoupil k finanční prokuratuře v Černovicích, ale po roce zase vystoupil. Od té doby zabývá se publicistikou, přispívaje do rozličných časopisů rumunských a německých. Vedle toho pěstuje s oblibou studium přírodních věd a uveřejnil rozličné práce z toho oboru. — H. Alexandru N., právník rumunský, syn Mikuláše H-ho (* 1869 v Černovicích). R. 1890 absolvoval práva v Černovicích. Jest úředníkem u tamní fin. prokuratury. Účastní se rovněž kulturního a polit. ruchu své vlasti. R. 1899 byl zvolen za místopředsedu kulturního a literárního spolku rumunského v Bukovině.

* **Hurt** František, čes. spis. pro mládež (* 31. pros. 1838 ve Lhotě v okr. kralovickém — † 22. září 1899 na Žižkově). Studoval na německé vyš. reál. škole a kursu při české vyš. reálce v Praze a nabyv způsobilosti k učitelství na nižších školách reálných pro obor technický, působil na reálce v Třeboni, potom na denní průmyslové a hospodář. škole a na měšť. školách v Karlině a naposled jako ředitel na dívčí škole v Žižkově. I literárně byl činný, napsal řadu divadel. kusů pro děti, jež otištěny jsou ve sbírce »Storchovo národní loutkové divadlo« a povídky ve sbírce »Storchova Knihovna povídek z blízkých i dalných krajů« a v »Malé knihovně« a vydal praktické rozmluvy česko-německé *Čech a Němec* (Karlín, 1897).

* **Hurtig** Alfred, geometr český (* 1850 v Manětíně). Absolvovav vyš. reálku v Písku a podrobiv se potřebným zkouškám geometrovským na pražské polytechnice, vstoupil do praxe k různým firmám podnikatelským jako geometr, r. 1874 přestoupil do služeb obce pražské, kde postupoval v úřadě až roku 1907 jmenován stavebním radou a r. 1908 odešel na odpočinek. Zabýval se hlavně kartografií města Prahy a nejbližšího okolí, uveřejniv samostatně několik polohopisných plánů Prahy a jejího nejbližšího okolí v měřítku 1 : 4000 a 1 : 10.000, jež se dočkaly několika vydání. Vedle toho pochází od něho *Schematismus Prahy a předměstí* (Praha, 1883 a 1889).

* **Hurychová** Marie, pseud. Marie Calma, spisovatelka čes. (* 8. září 1883 v Unhošti). Absolvovavši Pivodovu školu pěveckou, vystoupila na koncertech v Praze, ve Vídni a v Mnichově. Potom chtěla se zcela věnovati divadlu, ale na žádost rodičů musila od úmyslu toho upustiti a oddala se literatuře. První její verše otiskla »Vesna« a prosu »Zl. Praha« na r. 1905. Potom H. vydala o sobě čtyři knihy: *Nálady* (Praha, 1905); *Pohádky* (t., 1906); *Světlušky* (t., 1907); *Sny jarních nocí* (t., 1908). Z větších prací časopiseckých dlužno uvésti: *Píseň lásky*, román (»Zl. Praha«, 1906); *Třtiny*, román (t., 1908); *Dopisy zesnulé přítelkyně* (»Zvon«, 1906); *Sochařka* (t., 1908) a j. Na podzim r. 1908 provdala se za MUdra Veselého, ředitele lázní v Luhačovicích.

Hus Jan. Z hojné literatury o H-ovi dodáváme: pěkné články o H-ovi od V. No-

votného (v »Zl. Praze«, 1903) a Jos. Pekaře (v Pamětním listě, vyd. k položení základního kamene pomníku H-ova, 1903); dále obšírný životopis od V. Flajšhanse, M. Jan řečený H. z Husince (Praha); Lenz Ant., M. Jan H. Životopisný nástin (t., 1907), v němž shrnuty monograf. rozpravy z »Vlasti«; K. B. Mádl, Wie sah H. aus? (»Čech. Revue«, II, 81 sl.); F. Černý, H. a Wiklif (v »ČMM.«, 1903); V. Flajšhans, H. a Wiklif (t., 1904); F. Černý, H. a Bible Litoměřická (»Lis. Filol.«, XXIV); Nejedlý Z., H-ova reforma kostelního zpěvu (»ČČH.«, XIII) a téhož obšírné dílo Počátky husitského zpěvu (Praha, 1907); V. Flajšhans, Literární činnost M. Jana Husi (Praha, 1900), k čemuž hojné doplňky sám autor podal ve »Věstníku Čes. Akademie« (IX sl.), v »Čes. Museu Filol.« (VI), v »ČČM.« (LXXI sl.), v »Osvětě« (XXX, XXXIV) a j.; Menčík F., O dvou spisech H-ových (»ČČM.«, 1897); V. Novotný, Listy H-ovy. Poznámky kritické a chronologické (»Věstník Král. Čes. spol. nauk«, 1898). Edice: Flajšhansovo vydání Postilly v jazyce obnoveném (Praha, 1899) a hlavně téhož Spisy M. Jana H i od r. 1903 (viz Flajšhans V., Dopl.); V. Novotného vydání spisku O svatokupectví (v Ottově Svět. Knih. č. 604—6, 1907). Podrobnou bibliografii o H-ovi, domácí i cizí, podává Rejstřík bibliografický Čes. Časopisu Histor. (od r. 1895) a Zíbrtova Bibliografie české historie.

***Husák** Rudolf, lékárník čes. (* 18. led. 1840 v Něm. Brodě), absolvovav nižší gymnasium v Něm. Brodě, věnoval se praxi lékárnické. R. 1861 vstoupil do farmaceutského kursu na universitě pražské. Odbyv zkoušky, působil prakticky v Praze, Jičíně a v Semilech, kde trvale se usadil, zakoupiv si r. 1879 tamtéž lékárnu. Byl horlivě činný působě v obecním i okr. výboru; 16 let byl okresním starostou semilským a za jeho úřadování město i okres neobvykle rozkvetly. R. 1878 vynalezl se svým přítelem Vinc. Kwayserem hektograf a hektografickou massu zv. Kwayser-H-ovu, skládající se ze 4 d. glycerinu, hustoly 30^0 Beaumé, 1 d. gelatiny, 2 d. vody. Vynálezu tomuto dostalo se uznání priority ve všech zemích, jen v Německu bylo mu podniknouti krutý zápas právní, avšak i zde rozsudkem soudním r. 1879 v Berlíně zvítězil. Za své záslužné práce vyznamenán r. 1898 rytířským křížem řádu Frant. Josefa, r. 1900 jmenován čestným měšťanem semilským.

Husemann Th. G., lékař něm., † 13. ún. 1901 v Gotinkách.

Husinec 1) má 192 d., 1563 obyv. čes. (1900), 2 mlýny, cihelnu, valchu. R. 1905 povýšen na město.

***Husová** Anna R., spisovatelka česká (* 22. září 1857 v Křešťovicích na Písecku). Vystudovavši ústav pro vzdělávání učitelek v Praze, byla učitelkou v Protivíně, ve Vodňanech a od r. 1893 jest učitelkou na dívčí škole měšťanské v Písku. Přispívá do listů učitelských a časopisů belletristických. Samostatně vydala povídky pro mládež, z nichž uvádíme: *V čarovném sadě*, 2 d. (Praha, 1890); *Bílý závoj* (t., 1891); *Několik povídek o rostlinách* (t., 1892); *Pestré kvítky* (t., 1893); *Drobné povídky* (Písek, 1895); *Příhody ztraceného hocha* (t., 1896); *Z lesních potulek* (t., 1897); *Z pohádkové říše* (Vel. Meziříčí, 1900); *Druhá Libuše* (t., 1900); *Pod Dívčím kamenem* (t., 1900); *Květy srdce* (Písek, 1901); *Pohádky mého otce* (Vel. Meziříčí, 1903); *Z lesního zátiší* (t., 1904) a j.

***Huss** Henryk, inženýr pol. (* 1838 v Krakově), vzdělal se v rodišti a ve Vídni a účastnil se stavby dráhy Karla Ludvíka r. 1858, pak řídil část stavby dráhy bydhošťské a v l. 1863—67 byl vrchním inženýrem při stavbě dráhy Terespolské, načež řídil stavbu dráhy spojující trať varšavsko-vídeňskou s drahami pravého břehu Visly. R. 1883 povolán byl za hlavního inženýra při stavbě státních drah Poleských. Vynikl hlavně projektem trati přes močály pińské, jejíž stavbu sám řídil. Vydal *Album drah od Vilna do Równého* (1883—85). — H. Józef, inženýr pol., bratr před., studoval v Krakově a v Berlíně a r. 1875 stal se samostatným architektem. Náleží mu mnoho vynikajících staveb ve Varšavě i v městech venkovských, jako budova *Polské banky*, *palác hr. Tyszkiewicze* v Zadroczi u Vilna, *dům firmy B. Herseho* ve stilu Ludvíka XI. a mn. j.

Hustopeč má 588 d., 354 obyv. čes., 3223 něm. (1900), veřej. nemocnici, 3 mlýny, výrobu octa, mýdla, sodové vody a lihových nápojů, 5 cihelen a továrny na hliněné zboží.

Hustopeče mají 176 d., 1143 obyv. čes., 16 něm., 2 j. národ. (1900), pivovar a 2 mlýny.

***Hušek** Jan Hostivít, hospodář. spis. čes. (* 1815 v Nedělišti — † 1872 v Kut. Hoře), byl správcem různých velkostatků a r. 1860 přestěhoval se do Kut. Hory, kdež si zařídil živnost hostinskou a žil ve stycích velmi přátelských s K. Havlíčkem; také byl znám s V. Hankou, B. Němcovou, V. Klicperou, K. Sabinou a j. V době poslední persekuce r. 1869 byl pro tábor lidu na »Kaňku« uvězněn. I literárně byl činný v Havlíčkových »Národních Novinách«, »Čes. Včele«, »Hospodář. Novinách«. O sobě vydal populární spisy: *Naučení o chování všeho druhu drůbeže* (Praha, 1864); *Poučení o škodném hmyzu na řípě a buráku* (t., 1864); *Drůbežnictví* (t., 1889). — Jeho syn Jaromír (* 1852 v Indicích) redigoval a vydával antisemitské časopisy »České Zájmy« a »Naše Zájmy«, psal politické, národohospodář. a cestopisné články do časopisů a vydal několik politických a antisemitských brošur. Překládal pilně z ruštiny.

***Hutterer** Rudolf, odborný spisov. čes. (* 1854 v Praze). Absolvovav čes. reálku a inženýrství na čes. technice v Praze, působil po 2 roky při dílnách stát. drah, potom učiteloval na Kladně, v Žižkově, na Kr. Vinohradech a od r. 1895 jest ředitelem měšť. školy ve Vršovicích u Prahy. O sobě vydal

odborné dílo *Zámkářství* (Praha, 1895); *Stručný přehled dějin umění výtvarných* (Praha, 1904); společně s Mikulášem Bendou: trojdílnou učebnici *Měřictví a rýsování pro školy měšťanské* (Praha, 1894, dosud 7 vydání) a trojdílné předlohové dílo: *Rýsování pro školy měšťanské, průmyslové pokračovací a příslušně odborné* (t., 1894) a j.

* **Hüttler** Antonín (pseud. Č. Ostravický), soudobý básník slezský. Vydal sbírku básní *Šerem k ránu* (Brno, 1900, v níž některé básně mají vlastenecké a sociální motivy, připomínajíce svým vzletem a tendencí Bezruče, a *Některé pověsti slezské veršem* (Opava, 1900).

* **Huyn** Pavel hrabě, biskup brněnský (* 17. ún. 1868 v Brně). Je syn polního zbrojmistra a komořího Jana H-a. Vysvěcen na kněze r. 1892 a dosáhl hodnosti doktora bohosloví, práv a filosofie. Byl farářem v Běhařovicích u Hrotovic na Moravě a apoštolským missionářem. R. 1904, když dr. Bauer jmenován arcibiskupem olomouckým, H. stal se jeho nástupcem na biskupském stolci brněnském. Dr. *N.*

Huysmans 3) Joris K., romanopisec franc., † 12. kv. 1907 v Paříži.

Huzová 2) Německá, městec, má 258 d., 4 obyv. čes., 1723 něm. (1900), telegraf, telefon, sýrárnu, výrobu lihových nápojů a tkalcovství.

* **Hvězda** Jaromír dr., pseud. Eliáše Tobiáše (viz Tisovský).

Hvězdlice 1) Nové mají 144 d., 838 obyv. čes. (1900), pálení lihových nápojů, 4 mlýny.

* **Hvězdoves** viz Sterndorf.

Hviezdoslav. Vyšly 3 sv. »Sebr. spisů básnických« péčí »Knihkupecko-nakladatelského spolku« v Turč. sv. Martině.

* **Hybeš** Josef, politik čes. (* 1851 v Dašicích). Pochází z rodičů velmi chudých a již jako 9letý chlapec byl továrním dělníkem. R. 1867 přešel do Vídně jako dělník a účastnil se čile dělnického ruchu, tak že byl několikráte vyšetřován i odsouzen. R. 1879 oddal se žurnalistice a redigoval různé dělnické listy v Praze a v Brně. Od r. 1895 rediguje čas. »Textilník«. R. 1907 zvolen za stranu sociálně-demokratickou v Bučovicích na Moravě do říšské rady, jíž náležel už dříve. Napsal několik brošur, jako: *Zajímavé vzpomínky na činnost soudruhův a organisaci od vzniku hnutí až do konce let sedmdesátých* (Brno, 1900); *Tajné spolčování* (t., 1900); *Radikální taktika z dob druhého rozkolu v hnutí sociálně-demokratickém v Rakousku z let osmdesátých* (t., 1901); *Nezaměstnanost dělnictva a sociální demokracie. Řeč* na říš. radě (t., 1902); *Četnická inkvisice v Rakousku. Řeč* na říš. radě (Praha, 1902).

* **Hýbl** Josef, odbor. spis. čes. (* 1857 v Čáslavi). Studoval na reálce a ústavě učitel. v Kut. Hoře, učiteloval v Lomnici u Třeboně a j. a od r. 1887 jest odborným učitelem na měšť. dívčí a na tkalcovské škole v Ústí n. Orl. Společně s Ed. Augustinkem vydal první českou knihu z oboru textil. průmyslu: *Nauka o materiálu v tkalcovství* (Brno, 1894; 2. vyd. Nové Město n. M., 1897); přeložil H. Kinzera a O. Fiedlera »Technologii ručního tkalcovství« (Olomouc, 1895, 2 d.); K. Mikolaschka »Tkalcovství mechanické« (N. Město n. M., 1897).

* **Hýbl** František, historik čes. (* 6. kv. 1875 v Plumlově). Historii studoval na čes. universitě, kde r. 1898 dosáhl doktorátu filosofie, a nyní jest professorem reálných škol na Žižkově. H. obírá se jednak dějinami českými starší doby, jednak dějinami jižních Slovanů. Z jeho prací, jež vyšly v »Čes. Čas. Hist.«, buďtež jmenovány: *Počátky minoritů v Čechách a na Moravě* (1896); *Brun Querfurtský a jeho životopis sv. Vojtěcha* (1898); *Slovanská liturgie na Moravě v IX. věku* (1908). Do »Gollova Sborníku« přispěl prací: *Bulharsko po vymření rodu Asěnovců.* Kromě toho byl H. několik let spolupracovníkem Ottova Slovníku Naučného.

* **Hýbner** Josef, čes. strojník důlní (*25. čce 1839 ve Strenicích u Ml. Boleslavě), absolvoval reálku a techniku v Praze a konal odborná studia hornická a hutnická ve Šťávnici a Příbrami. R. 1863 obdržel místo ve státní službě v uherské Nagybánya, kdež vedle vynikající činnosti v odboru strojnictví sluší též zmíniti se o působnosti jeho na maďarské tamní škole hornické. R. 1872 byl ostravským velkoprůmyslníkem J. Vondráčkem (v. t.) povolán k dolům vítkovickým v Mor. Ostravě, kdež jako inspektor působí posud. V oboru strojnictví a podniků stavebních H. má zvučné jméno. Vědecké cesty konal několikráte po Anglii, Francii, Německu. Literární jeho práce v odborných časopisech a encyklopaediích vynikají vzácnou důkladností. Samostatně vydal učebné knihy z oboru strojnictví důlního pro horní školu v Mor. Ostravě, kdež od počátku jejího založení r. 1874 jako ředitel a učitel platně působí. Činnost jeho byla uznána udělením ryt. řádu Františka Josefa r. 1906. *Ča.*

* **Hybris,** planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 18. pros. 1897. Označení (430). *Kvn.*

* **Hydraulický telegraf** sluje starý způsob telegrafování pomocí vody. Stanice vysílací byla spojena se stanicí přijímací vodním potrubím a změnou tlaku nebo podle doby výtoku, množství vyteklé vody byla zřízena abeceda. Aineias Taktikos navrhl v Řecku ve IV. stol. př. Kr. **h. t.**, při kterém z různých poloh vodní hladiny v reservoirech staničních, spojených navzájem potrubím, sestavena byla dorozumívací abeceda.

* **Hydrazetin,** acetylfenylhydrazin, povstává varem fenylhydrazinu s ledovou kyselinou octovou; jest to bílý, krystallický prášek bez chuti a zápachu, tající při 128°; bylo ho užíváno v lékařství jako antipyretika, ale pro sekundární jeho účinky od něho upuštěno.

Hydrocele či hydrokele, z řec., vodná kýla (staroč. vodné tele), povstává, na-

hromadí-li se ve štěrbinovité pochvě chámového provazce i varlete zánětný výpotek, na př. po úrazu při jízdě na koni, tělocviku a pod. Podle rozsahu a povahy výpotku řídí se léčení: někdy stačí klid s obkladky, jindy je třeba vak nabodávati a vypouštěti tekutinu, jindy možno po vypuštění tekutiny vstřikovati tinkturu iódovou do vaku, by dosaženo bylo reaktivního slepení stěn vakových, nebo nutno v úporných případech i část stěny této vyříznouti.

* **Hydrocycle,** hydrocykl, jest název vodního bycíklu sestrojeného Čechem Fr. Kašparem v Túnisu. Jest to obyčejný velociped, opatřený na zpodku dvěma plechovými plováky přes 3 *m* dl. K pohybu jeho ve vodě upotřebeno je lodního šroubu, hnaného obyčejným převodem od pedalů kola. Vynálezce dosáhl při pokusu konaném v únoru 1909, že dráhu z přístavu túnisského do Goulotty vykonal za 1 hod. 20 min. přes protivný směr větru.

* **Hydrodynamický tlak** sluje přírůstek neb úbytek tlaku hydrostatického, jež povstanou při toku, pohybu tekutiny. Proté ká-li pravidelně tekutina potrubím o různém průřezu, musí v téže době každým průřezem protékati stejné množství. Z toho plyne, že rychlosti toku ve větších průřezích musí býti menší a v menších větší, což opět je možno jen tenkráte, když h. t. ve větším průřezu bude větší než v menším.

* **Hydroelektrika** viz Vodní elektrika (Dopl.).

* **Hydroiódidy** viz Iódhydráty.

* **Hydrolith** sluje spojení vodíku s vápníkem zcela obdobné karbidu vápenatému. Sloučenina tato ve styku s vodou vyvíjí čistý vodík a za zbytek dává hašené vápno. Kilogramm h-u dává až 1 m^3 vodíku. H. vynalezl George Jaubert, spolupracovník franc. chemika prof. H. Moissana.

* **Hydroplan,** motorový člun sestrojený Francouzem Le Lasem r. 1907 a vyznačující se malým třením a malou dotekovou plochou vodní. Člun vlastně jen jako saně po vodě se smýká, místo aby, jak u obyčejných člunů, vodu prorážel. R. 1908 rak. nadporučík ryt. z Korwinu konal na jezeře Aberském pokus se svým h-em a dosáhl rychlosti 60 *km* za 1 hod. Člun jeho na zpodku měl dvě nakloněné roviny, v prostřed oddělené zubem. Lodní šroub hnací byl skloněn od vodorovného směru asi o 12° a pohybován motorem o 12 koň. silách. Působením šroubu a nakloněných rovin vyjede loď nad povrch vodní a jen 2 hranami smýká se po vodním povrchu.

* **Hydrosféra,** povrch zemský vodou pokrytý. — H., též ovzduší vyplněné vodními parami.

* **Hydrostatický tlak** je tlak povstalý v tekutině, když tato jest v klidu, v rovnováze.

* **Hydrový systém** viz Lavinové obchody.

* **Hyele** viz Elca.

* **Hylmar** Václav, professor (* 1841 v Nové Pace — † 31. kv. 1904 na Smíchově). Po studiích gymn. v Jičíně a univers. v Praze byl dlouhá léta professorem na gymnasiu malostranském v Praze. R. 1901 odešel na odpočinek a zároveň nastoupil professuru na akademii hr. Straky, kde působil až do smrti. Také literárně byl činný napsav důkladnou rozpravu do programmu reál. gymn. malostranského na r. 1877: *O některých stránkách mluvy Petra Chelčického, zvláště syntaktických.* Za jeho redakce vyšlo druhé vydání »Matičního Brusu jazyka čes.« a I. svazek »České encyklopedie paedagogické«.

* **Hymenocallis,** bot., podrod rostlinný zahrnující některé druhy rodu Pancratium (v. t.).

Hynek František, operní pěvec čes. (* 1836, nikoliv 1842), † 25. ún. 1905.

* **Hynek** Kristián, lékař čes. (* 15. září 1879 v Mnichově). Absolvovav studia v Praze na akad. gymnasiu a na české fakultě lékařské, byl ext. lékařem v pražské všeob. nemocnici a stal se r. 1907 assistentem na I. české int. klinice, vykonav před tím větší studijní cestu do ciziny. Zabývá se specialisticky studiem krve a napsal m. j.: *Roentgenotherapie leukaemie* (»Časopis lékařů čes.«, 1905); *Haemovoluminimetr co přístroj k makroskopické diagnostice krevního onemocnění* (t., 1905): *Tři případy chronického ikteru s tumorem sleziny bez bilirubinurie* (t., 1906); *O leukaemii jakožto syndromu a vztahu jejím k chorobám krve a krvetvorných orgánů* (t., 1907); *Ankylostomiasis v české pánvi uhelné* (»Sborník klinický«, 1904); *Léčení leukaemie Röntgenovými paprsky* (t., 1904); *Pokus roentgenotherapie anaemie perniciosní a příspěvek k objasnění této choroby* (t., 1906); *Úvod k vyšetřování krve* (»Revue v neurologii«, 1906); *O koefficientech krevních* a *Diagnostika ascitů* (»Věstník« IV. sjezdu čes. přír. a lékařů v Praze 1908); *Die cytolytische Therapie der perniziösen Anaemie* (»Neue Therapie«, 1906); *Ueber leukaemische Blutveränderungen* (»Klinisch-therapeutische Wochenschrift«, 1907); *Ueber die Vereinfachung der Arnethschen neutrophilen Blutbilder* (»Folia haematologica«, 1909).

* **Hypholoma,** třepenitka, rod hub bedlovitých (*Agaricacei*) z podčeledi bedlovitých vlastních (*Agaricei*) ze skupiny závojnatých (*Velati*) Klobouk dužninatý; s počátku kraj jeho spojený se třeněm závojem sotva kožitým, klkatým neb skoro jen pavučinovitým, který, když se klobouk rozložil, zanechává na kraji jeho mázdrovité, klkaté neb na konci třepenité zbytky; řidčeji na třeni povstává mázdrovitý, nepravidelný, roztřepený, nepravý prsten aneb jen pavučinovitá, více méně přichliplá nebo zpodním krajem odstálá vlákna; výtrusy jsou černě neb nachově hnědé. Některé druhy v různých spisech uvádějí se jako jedovaté neb podezřelé. Všeobecně pokládá se za jedovatou t. svazčitá, H. *fasciculare* Sacc., která matena bývá s opeňkou (*Pholiota muta-*

bilis Sch.) pro velikou podobnost barvy klobouku, velikosti i tvaru; klobouk 4—5 *cm* v průměru mající jest na kraji žlutý, uprostřed více méně červenavý; dužnina jeho, třeň vně i uvnitř sírově žlutý; lupeny, s počátku sírově žluté, brzy zelenají až do černava; roste v trsech na zahnívajících pařezích obyčejně stromů jehličnatých. Jedlé druhy jsou: t. Caudolleova (H. *Candolleanum* Fr.), t. cihlová (H. *sublateritium* Sch.), t. přívěskatá (H. *appendiculatum* B.). *Bezděk.*

***Hyposkop,** miřidlo u ručnic, zbraní, u něhož pomocí zrcadel dosahuje se, že záměrná linie spadá pod osu ručnice a tím umožněno hlavu střelce krýti i při výstřelu.

***Hyppolite** Louis, president republiky Haiti, † 24. bř. 1896 Srv. Haiti, str. 751 *a*.

***Hýsek** Miloslav, liter. historik čes. (* 15. led. 1885 v Němčicích u Sloupu na Moravě). Gymnasium navštěvoval v Brně; universitní studia konal v Praze, v Berlíně, ve Vídni a promovoval r. 1908 v Praze. Pobyl nějakou dobu také v Drážďanech, Mnichově a Krakově. Po mladistvých pokusech básnických a prosaických se soustředil k práci literárně-historické a kromě článků uveřejněných v různých časopisech (»Čas. Mat. Mor.«, »ČČM.«, »Listy fil.«, »Hlídka«, »Archiv f. slav. Phil.«, »Lumír«, »Mor. Sl. Revue«, »Rozhledy«, »Přehled«) a listech denních vydal básně a feuilletony Merhautovy u Otty.

Ch.

Chabařovice mají 423 d., 94 obyv. čes., 5239 něm. (1900), měšť. šk., mlýn, 2 pily, továrnu na kokosové knoflíky.

***Chabarovka** sluje od r. 1895 Chabarovsk, má 14.932 obyv., 2 ruské kostely, čínský chrám v čínské čtvrti, park s pomníkem hrab. Muravjeva Amurského, železniční školu, národopisné museum s knihovnou, ruský časopis, filiálku Ruské říšské banky, 2 loděnice a živou stanici trati Chabarovsk-Vladivostok. Nově získá provedením přiamurské železnice. — Újezd má 122.257 km^2 a 27.269 obyv.

***Chabert** August, právní historik rakouský (* 1818 — † 1849). Napsal zajímavý pokus státních a právních dějin rakouských: *Bruchstück einer Staats- und Rechtsgeschichte der deutsch österreichischen Länder* (»Denkschriften« cís. akad., filosof.-histor. třída, sv. III. a IV., Víd., 1852 a 1853).

***Chachani** [čačany], hora v Peru (Jižní Amerika), 19 *km* od Arequipy, 6096 *m* vysoká, na níž ve výši 5075 *m* byla 1894 zřízena meteorologická stanice na světě vůbec nejvýše položená.

***Chachanov** Aleksandr Solomonovič, orientalista rus. (* 1866), vzdělal se na universitě moskevské, kde od r. 1900 přednáší dějiny gruzínské a literaturu gruz. Hlavní jeho práce *Očerki po istoriji gruzinskoj slovesnosti* (Moskva 1895—1902, 3 části) podává přehled památek gruz. literatury od nejstarší doby do konce stol. XVIII. Z ostatních uvádíme: *Krěpostnoje pravo v Gruziji do prisojediněnija jeja k Rossiji* (prvotně gruzínsky, Tiflis, 1890); *Drevnějšije preděly razselenija gruzin po Mal. Aziji* (Moskva, 1890 a 1892); *Archeologičeskaja ekskursija na Kavkaz* (t., 1897); *Φυσιολόγος en traduction Géorg* (Petrohr., 1898); *Histoire de Géorgie* (t., 1900) a mn. j. prací časopiseckých i vydání textů gruz.

***Challar**, důležité obchodní m. a stanice Východočínské dráhy při řece t. jm. v čínské prov. Holung-hiangu, 120 *km* od ruské hranice, skládá se ze dvou částí: staré obehnané hradbami, jimiž se vchází dvěma branami do vnitřního města, skládajícího se z hliněných domkův, a nové moderní čtvrti při nádraží vzniknuvší, obývané úředníky a dělníky dráhy. Obyvatelstva jest asi 5000 duší, ale v letních měsících počet tento stoupne, neboť sem přicházejí čínští kupci z Tsitsikaru, od Dolo-noru a z prov. Šansi a obchodují tu s ruskými kupci, kteří od nich překupují za různé zboží čaj. Ch. je sídlem správy západ. části Holung kiangu.

Chalanskij Michail Georgijevič, literární historik a folklorista ruský, vydal dále: *Čerty narodnago govora Ščigrovskago ujězda Kurskoj gub. s priloženijem narodnych pěsen*; *O vlijaniji V. L. Puškina na poetičeskoje tvorčestvo A. S. Puškina* (Charkov, 1900); *J. P. Polonskij v jego poeziji* (t., 1900); *Bylina o židovině* (Varš., 1900); *O členě v rus. jazykě* (Petr., 1901); *Ekskursija v oblasť drevnich rukopisej i staropečatnych izdanij* (Charkov, 1900—2) a j.

Chalkografie viz Ryjectví, str. 430.

Châlons-sur-Marne, m. franc., má 21.290, jako obec 26.737 obyv. (1901).

Châlon-sur-Saône, m. franc., má 25.265, jako obec 29.058 obyv. (1901).

***Chaloupecký** Josef, lékař čes. (* 1864 v Semilech). Vystudovav gymnasium v Liberci a v Jičíně, lékařství pak v Praze na české universitě, stal se r. 1892 obvodním a panským lékařem ve Vácově u Volyně. Jest horlivě činný zvláště ve spolkovém životě lékařském a přečetnými články jmenovitě ve »Věstníku« (příl. »Časop. lékařů čes.«) přispěl k objasnění mnohých otázek sociálního postavení zvl. venkovských lékařů se týkajících, jejichž zájmů jest energickým zástupcem. Jako větší samostatnou práci napsal *O fušerství a fušerech* (»Lidové rozpravy lék.«, 1903), v »Lék. Rozhledech« pak uveřejnil některé případy z lékařské praxe.

***Chaloupecký** Václav, spis. a historik čes. (* 1883 v Dětenicích u Turnova), jest drem fil. a žije jako úředník kníž. knihovny v Roudnici. Psal původně lyrické verše lehké zádumčivé ironie, ale odvrátil se od nich k studiu historie a diplomatiky. Vedle článků v »Čes. Čas. histor.« a »Časop. Společnosti přátel starožitností« publikoval knihu *Jan IV. z Dražic, poslední biskup pražský* (1908), cenný to příspěvek k poznání kulturního života českého ve XIV. věku. *AN.*

***Chaloupky** u Štok viz Filipov 1).

Chalupa 4) Karel, spis. čes., † 6. čna 1904 v Praze. Vydal ještě: *Z pražského ovzduší* (Praha, 1897); *Ze staré Prahy* (t., 1898); *Pohádky a báchorky* (t., 1898); *Z tajů pověstí pražských* (t, 1904).

***Chalupecký** Jindřich, lékař čes. (* 20. říj. 1864 v Praze). Absolvovav studia na akad. gymnasiu a české lék. fakultě v Praze, byl až do r. 1896 assistentem při oční klinice prof. Schöbla, r. 1901 se habilitoval pro lékařství oční a stal se pak ordinujícím lékařem při české univ. poliklinice; krom toho působí od r. 1899 jako přísežný znalec při rozhodčím soudu úrazové pojišťovny pro království České. Vykonal též řadu věd. cest do ciziny. Mimo velikou řadu odborných referátův a jiných drobných črt napsal: *Oční lékařství* (Praha, 1902; 2. vyd. t., 1908); *Injekce podspojivkové* (»Sbírka přednášek a rozprav lék.«, 1896) a pro širší kruhy *Hudba barev* (»Lid. rozpr. lék.«, 1905) a *Heinrich Heine* (v Praze 1908). Z časopiseckých prací sluší uvésti: *Luxatio bulbi* (»Čas. lék. čes., 1891; též něm.); *O vzácnější formě luetické iridocyelitidy* (t., 1892); *Vzácný druh cizího tělesa v čočce* (t., 1895, též něm.); *O operaci katarakty* (t., 1897); *O působení paprsků Roentgenových* (1897; též něm.; pak t., 1899); *O aseptice, antiseptice a infekci v lékařství očním* (t., 1898); *O vidmech barevných či chromatopsiích* (t., 1900; též něm.); *Další příspěvek k známosti erythropsie* (t., 1902); *Vztah vzájemný příznaků očních při soucitném onemocnění a traumatické neurose* (t., 1902; též něm.); *Barevné slyšení* (t., 1903; též něm.); *Deprese a reklinace katarakty* (t., 1903); *Glaukom v lékařství úrazovém* (t., 1905); *Poranění oka vápnem* (t., 1907); *Oční příznaky při traumatické neurose* (»Revue v neurologii«, 1904; též něm.); *Z duševního života slepých* (t., 1906); *Vzácnější traumatické onemocnění rohovky* (»Lék. Rozhl.«, 1907); *O souvislosti glaukomu se zákalem čočky* (t., 1907). Z jeho souborných referátů pak dlužno uvésti zvláště práce o soucitném onemocnění a paprscích Becquerelových.

***Chalupný** Emanuel, čes. právník a spis. (* v pros. 1879 v Táboře), studoval gymnasium v Táboře a práva na čes. universitě v Praze, kde dosáhl hodnosti doktorské. R. 1903 oddal se advokátní praxi, zabývaje se při tom studiemi vědeckými a filosofickými, žurnalistikou a kritikou, zvl. literární a politickou. Vedle četných větších i menších článkův a studií v časopisech a listech: ve »Studentských Směrech«, jež redigoval 1901 a 1902 (*K reformě škol středních*, 1901); v »Čase«, jejž redigoval 1903—4; v »Přehledu«, jejž rediguje od r. 1906 (*Otokar Březina*, 1902), v »Rozhledech«, »Naší Době«, »Čechische Revue«, »Právníku«, »Právnických Rozhledech« (*O zlořádech v soudnictví*, 1907), »Obzoru Národohospodářskem«, »České Mysli«, »Almanachu Slavie« (*Úvod ke studiu věd právních a politických*, 1903—4) a j., z nichž některé přeloženy do srb. a chorv., vydal samostatné spisy: *České studentstvo v posledním čtvrtstoletí* (1902); *Studentská otázka a studentské sebevraždy* (1903); *Poměry táborského dělnictva* (1904); *Úvod do sociologie* (1905); *Slovo našim studentům* (1906); *Národní povaha česká* (1907); *Havlíček*. Obraz psychologický a sociologický (Litomyšl, 1908), nejobšírnější a nejvýznamnější ze studií Ch-ného (srv. »Čes. Cas. Hist.«, 1909, 100 sl.); *Antika a moderní život* (1908); *Sokolstvo, tělocvik a studentstvo* (1908). Ch. překládal také básně z polštiny a němčiny a podal drobné ukázky z Engelsa, Lange a Höffdinga.

Chamberlain 2) Joseph. R. 1895 po pádu Roseberyho vstoupil do třetího kabinetu Salisburyova jako ministr kolonií, a jeho největší snahou bylo, aby kolonie anglické přivedl do svazku co možná nejtěsnějšího. K tomu účelu svolal konferenci ministrů předních kolonií r. 1897 a 1902 při příležitosti 60letého jubilea vladařského král. Viktorie a korunovace krále Eduarda. O neúspěšném vpádu Jamesonově do Transvaalu r. 1895 prohlásil, že se stal bez jeho vědomí, ale uložené mu vyšetřování v té příčině vedl způsobem nápadným ve prospěch Jamesona a jeho druhů. Výsledkem koloniální jeho politiky bylo vypovědění války jihoafrickým republikám na podzim r. 1899, po jejíž celý průběh stál bezohledně na bezpodmínečném podrobení obou zemí, čímž vyvolal proti sobě nenávist skoro celé Evropy. Po ukončení války na počátku jara 1903 navštívil obě pokořené boerské republiky. Zásady své politiky zahraniční a koloniální vyslovil ve spise: *Foreign and colonial speeches* (1897). Srv. Filon, Jos. Ch. et le socialisme d'État (»Revue des Deux Mondes«, 1889) a biogr. Yeyesovu (Lond., 1896) a Viallateovu (Paříž, 1899).

***Chamberlain** Basil Hall, angl. orientalista a býv. professor japanštiny a filologie na universitě v Tokiu (* 18. říj. 1850 v Southsea, žije v Tokiu). Napsal: *The Classical Poetry of the Japanese* (1880); *A Romanised Japanese Beader* (1886); *The Language, Mythology, and Geographical Nomenclature of Japan viewed in the Light of Aino Studies* (1887); *Luchuan Grammar* (1895); *Handbook of Colloquial Japanese* (3. vyd. 1888); *Practical Introduction to Study of Japanese Writting* (2. vyd. 1905); *Things Japanese* (5. vyd. 1905); spolu s W. B. Masonem Murrayův *Japan* (3 a násl. vyd. 1891—1907) vedle četných článků v »Transactions of the Asiatic Society of Japan« a j.

* **Chamberlain** Houston Stewart, spis. něm. (* 2. září 1855 v Portsmouthu). Je syn admirála Williama Char. Ch a a studoval zprvu na lyceu ve Versaillech, pak v Genevě vědy přírodní, posléze hudební vědy ve Vídni. Je nadšeným přítelem Wagnerovým a napsal: *Das Drama Richard Wagners* (Lip., 1892) a biografii *Richard Wagner* (illustr., Mnich., 1896, přel. do franc. 1900); pak *Die ersten 20 Jahre der Bayreuther Bühnenfestspiele* (Bayr., 1896). Mimo to *Recherches sur la sève ascendante* (Neuchâtel, 1897), pak dílo historicko filosofické *Das neunzehnte Jahrhundert* (I. díl *Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts*, Mnich., 1899, 4. vyd. 1903) a *Parsifal Märchen* (t., 1900); *Worte Christi* (t., 1901, 2. vyd. 1903); *Drei Bühnendichtungen* (t., 1902); *Immanuel Kant, Die Persönlichkeit als Einführung in das Werk* (t., 1905); *Arische Weltanschauung* (Berl., 1905, 3. vyd. 1907) a j. S F. Poskem vydal *Heinr. v. Stein und seine Weltanschauung* (t., 1903, 2. vyd. Mnich., 1905). Žije ve Vídni jako spisovatel.

* **Chamberlain** Alexander Francis, anthropolog americký (* 12. led. 1865 v Kenninghallu v Anglii), přišel záhy do Ameriky, kde se vzdělal a působil později na universitě ve Forontu a na Clark-University ve Worcesteru (Mass.), kde posud žije. R. 1891 účastnil se vědecké expedice ke Kootenayským Indiánům, od 1902 jest redaktorem »Journal of American Folk-Lore«. Napsal: *The Kootenay Indians* (1892); *The Child and Childhood in Folk-Thought* (1896); *The Child, a Study in the Evolution of Man* (1900); *Poems* (1904) a mnoho jiných článků.

* **Chamberlin** Thomas Chrowder, geolog americký (* 25. září 1843 v Mattoonu v Illinois), studoval na Beloit College, v letech 1869—73 byl professorem přírodních věd na wisconsinské normální státní škole, v l. 1873—84 professorem v Beloitu, r. 1887 stal se praesidentem university wisconsinské v Madisonu a od r. 1892 je přednostou geologického oddělení na universitě v Chicagu. Ch ovo základní dílo je veliká geologie státu Wisconsinu z let osmdesátých, činnost jeho vědecká je velmi rozsáhlá v nejrůznějších oborech geofysiky a geologie a roztroušena po vědeckých časopisech amerických. Zejména pěstoval nauku o ledovcích, studoval též podrobně ledovce grónské a applikoval výsledky tamní na diluviální vnitrozemský ledovec americký, theoreticky uplatnil se též theoriemi kosmogonickými i o geologických klimatech. Spolu s R. Salisburym vydal v l. 1905—6 třísvazkovou příručku geologie, největší posud americkou knihu toho druhu mající za základ téměř výhradně poměry americké.

Chambéry, m. franc., má 15.683, jako obec 22 108 obyv. (1901).

* de **Chambley** sir, pseud. Edm. Haraucourta v. t.).

* **Chambre étoilée** [šanbr etoalé] (angl. *Star Chamber*), hvězdná komora, v angl. soudnictví za Tudorovců a Stuartů slul tak nejvyšší soudní dvůr mající veliká privilegia, sloužící despotickým snahám králů jmenovaných rodů. Byl zřízen Jindřichem VII. Tudorem (1485—1509) a vynášel rozsudky bez porot a neodvolatelně — dopouštěje se při tom často křiklavých přehmatů. Odstranění ch. é. bylo proto také v obsahu »petice za právo (*petition of right*), kterou podal třetí parlament Karlu I. Stuartu r. 1628, který sice slíbil petici provésti, ale nedostál slovu. Účelu petice dosaženo r. 1649 popravou krále, čímž byla též zrušena ch. é. (Srv. Britannie Veliká, dějiny str. 693 *a*, 695 *b*, 704 *a*, 705 *b*.)

Chamfort Sébastien Roch, spis. franc. Srv. o něm: M. Pelisson, Ch. Étude sur sa vie, son caractère et ses écrits (Pař.. 1898).

* **Chamiec** Jaksa Antoni, politik pol. (* 1840 v Andrychowě), studoval na universitě kijevské, lvovské a vídeňské, r. 1868 byl v ministeriu orby ve Vídni, načež r. 1879 přesídlil se do Haliče a stal se tajemníkem ministra hr. A. Potockého. R. 1883 zvolen byl do říš. rady a do sněmu halič., v l. 1890 až 1894 byl přísedícím zem. výboru a konečně stal se zástupcem zem. maršálka.

* **Chamiec** Ksawery (* 1848 v gub. kijevské), studoval práva v Kijevě a věnoval se pak hospodářství, načež byl advokátem v Kijevě. Náleží mu studie o Ukrajině *Wśród stepów i jarów* (»Bibliot. Warszaw«, 1894), dále ethnologicko-hist. studie o Bascích: *Tajemnica Pireneów* (t., 1897). R. 1894 daroval caršav. průmyslovému museu 12 map, znázorňujících rozvoj hornictví v Polsku.

* **Chaminade** [šaminád] Cécile, hud. skladatelka franc. (* 1861). Proslula zejména svými orchestrovými skladbami. Z větších jejích skladeb jmenujeme komickou operu: *La Sévillane*, baliet *Callirhoë* a *Les Amazones* (skladba pro sbor a orchestr). *Tmk.*

* **Chamisal** [ča-] viz Chaparral (Dopl.).

Chammurábí, Chammuragaš v. Hammurábí (Dopl.).

Champollion 2) Jean François le Jeune. Srv. nyní H. Hartleben, Ch Sein Leben u. sein Werk (Berl., 1906, 2 d.). — Ch. 3) Figeac Aimé, archaeolog franc., † 20. bř. 1894.

* **Champseix** [šansè], franc. spisov. a agitátorka socialistická, známá pod pseudonymem André Leo (* 1829 v Lusignanu — † 1900), založila deník La Sociale a měla činnou účast v kommuně, po jejímž potlačení se odebrala do Švýcar, kde trávila život v nedostatku a zapomenutí. Z jejích prací uvádíme: *Un mariage scandaleux* (1861); *Une vieille fille* (1864); *Un divorce* (1865); *Légendes corréziennes* (1870); *Marianne* (1877); *Le petit Moi* (1892); *La justice des choses* (1892).

Chamski Mieczyslaw, spis. polský, † 1900 ve Lvově

* **Chantepie de la Saussaye** [šant'pí d'la sósèj] Pierre Daniel, theolog nizozem. (* 1848 v Leuwarden), studoval v Utrechtu, pak v Bonnu sanskrt a dějiny, nějakou dobu byl jako farář v duchovní správě, potom se

stal professorem na univ. v Amsterdamě a r. 1899 v Lejdě. Napsal: *Lehrbuch der Religionsgeschichte* (1887—89, 2 sv.; 1. sv. přel. do angličtiny); 2. vyd. vyšlo 1897 za spolupráce ještě jiných učenců; sbírku řečí, kritik a úvah o časových otázkách pod názvem *Zekerheid en Twijfel* (1893); *Geschiedenis van den Godsdienst der Germanen* (1900); *Het leven van Nicolaus Beets* (2. vyd. 1906) a anglicky psané dílo *Germanic mythology* (1901). Od r. 1901 jest spoluredaktorem politicko-literární revue »Onze Euw«.

* **Chapadas** [čapá-], též Itá baba (»plochá hora«), nazývají se v hornatině Východní Brazilie zbytky vysočin dříve patrně rozlehlých, které vystupují nad okolní hornatinu strmě a jsou provázeny hlubokými ostrými úžlabinami. Poněvadž na nich vegetace pro sucho po větší část roku se nedaří, nazývají se též Sertãos.

* **Chaparral** [čaparàl], název Mexičanů pro husté trnité křoví i pro plošiny a svahy jím porostlé. Chamisal značí křoviny netrnité, snáze průchodné. Obou názvů používá se všeobecně též v jihozápadě Spoj. Obcí vedle severnějšího *sage brush*. Cowboyové a lovci oblékají na sebe silné nohavice z hovězí kůže, třeba-li jim dráti se takovými houštinami, rovněž celý předek koně pokrývá se takovým tvrdým koženým pancéřem.

* **Charbin**, Harbin, m. v Mandžusku, důležitá stanice Východočínské dráhy, od níž se tu dělí odbočka na Vladivostok, 8 *km* od pravého břehu Sungari, má kolem 12.000 ob., pravoslavný chrám, silný obchod, hojně skladišť, filiálku Rusko-čínské banky a železniční dílny. Jižně od Ch-u jsou doly na kamenné uhlí.

* **Charoot** Jean Baptiste Étienne, lékař a cestovatel franc. (* 15. čce 1867 v Neuilly-sur-Seine), vystudoval lékařství, načež byl přednostou kliniky pro nervové nemoci při lékařské fakultě a přidělen byl Pasteurovu ústavu. Podnikl vědeckou expedici k jižnímu pólu. Dne 23. srpna 1903 vyplul na lodi »Français« z Havru, aby prozkoumal souostroví Palmerovo a Grahamovu zemi. Pronikl průlivem Belgiky, přezimoval na Wandel-Islandu, ale pokus dostati se k Zemi Alexandra I., jejíž existence však jest prokázána, se mu pro led nezdařil. Prozkoumav ještě severozápadní pobřeží Grahamovy země, navrátil se pro škody způsobené lodi 4. bř. 1905 do Patagonie, přinášeje hojnou kořist nejen kartografickou, ale i četná pozorování klimatická a magnetická vedle značných sbírek. — V srpnu 1908 Ch. opustil opět Havre a vydal se na druhou cestu. Úkolem jejím jest návštěva fossilních uloženin odkrytých švéd. expedicí u Mount-Bransfieldu a na Seymourově ostrově. Potom zřídí si stanici na Wandel-Islandu a pokusí se proniknouti pomocí motorových saní do neznámého posud území jižně od Loubetova ostrova. O první cestě podal zprávu: *Le Francais au pôle sud 1903—5* (Pař., 1905).

* **Charedž** viz Charak.

* **Charizomenov** Sergěj Andrejevič, statistik rus. (* 1854). Absolvoval r. 1876 studia na moskevské universitě. Počal se r. 1880 zabývati statistikou, prováděje na vlastní útraty podvorný popis kustarného průmyslu v západní části vladimirské gubernie (»Promysly Vlad. gub.«, II., III. a V. 1882—84). R. 1884 spolu s K. A. Vernerem († 1902) konal podobnou práci v tavrické gub. (»Sb. stat. svěd. po Tavrič. gub., Melitopoljskoj u.«, č. II., 1884). Od r. 1885 do r. 1892 řídil zemská stat. studia saratovské gub., při čemž popsal sedm újezdů (»Sborn. stat. svěd. po Sarat gub.«, sv. V—VII, IX—XII. 1886—87), sestavil svod stat. zpráv o celé gub. (t., sv. VIII, 1887) a organisoval běžnou statistiku (»Sel.-chozjajstv. obzory Sarat. gub.«, za léta 1885—91). Zároveň se činně účastnil organisace zem. period. orgánu »Sbornik Sarat. Zemstva« a uspořádání zemské hospodářské a průmyslové výstavy v Saratově r. 1889. V l. 1892—98 zabýval se prakticky hospodářstvím na svém statku v sarat. gub. a v té době účastnil se organisace prvého oblastného sjezdu hospod. sedmi jihových. gub. ruských (1893). Od r. 1898 do r. 1901 řídil odhadní a hospodářský popis tulské gub. (»Mat. dlja oceňki nědviž. imušč. Tuljskoj. gub.«, 1901) a od r. 1901 řídí podobné práce tverského gub. zemstva. Ch. přispíval i do časopisů, jako »Russ. Myslj«, »Mosk. Juridič. Věstnik« a j.

Charkov má 174.000 obyv. (1901). — Charkovská gubernie má podle sčítání r. 1897: 2,492.316 obyv., z nichž 2,009 411 Malorusův, ostatní jsou Židé, Poláci, Němci žijící hlavně ve městech. V dumě má ch. gub. 11 poslancův. Odhad na r. 1905 vykazuje číslo 2,919.700 obyv.

* **Charlampovič** Konstantin Vasiljevič, církevní spis. rus. (* 1870), jest docentem university kazanské. Hlavní jeho práce jsou: *Zapadnorusskija pravoslavnyja školy XVI i načala XVII v., otnošenije jich k inoslavnym, religioznoje obučenije v nich i zaslugi jich* . . . (Kazaň, 1898, dissertace, vyznamenaná od akademie petrohr. praemií hr. Uvarova); *Zapadno-russkocerkovnyja bratstva i jich prosvětitěljnaja dějatěljnosť v koncě XVI i načalě XVII v.* (Petr., 1999); *K voprosu o suščnosti rus. raskola staroobrjadstva* (Kazaň, 1900); *K voprosu o prosvěščeniji na Rusi v do-mongoljskij period* (Lvov, 1902); *Borjba školjnych vlijanij v do Petrovskoj Rusi* (Kijev, 1902); *N. I. Iljminskij i altajskaja missija* (Kazaň, 1905) a j.

Charlemont 1) Eduard, malíř, † 9. ún. 1906 ve Vídni.

Charleston 1), m. v sev.-amer. státě Již. Karolině. má 55.807 obyv. (1900).

Charlois [šarloà] Auguste Honoré Pierre, hvězdář franc. (* 26. list. 1864 v La Cadière, Var). Stal se r. 1885 assistentem, r. 1897 místoředitelem hvězdárny v Nizze a objevil v l. 1887—99 přes 90 nových oběžnic, většinou cestou fotografickou. Mimo to

podal veliké množství pozorování oběžnic a vlasatic.

* **Charlotte**, planetoida objevená fotograficky P. Gotzem v Heidelberce 11. září 1904. Označení (543). *Kvn.*

Charlottenburg pruské m. blíže Berlína, má 239.559 obyv. (1905), z nichž 27.976 katolíků a 15.604 židů. Má novou budovu pro vysokou školu hudební a radnici, jakož i pomníky Alfr. Kruppa a Werthera Siemense.

* **Charousek** Čeněk V., c. k. inspektor ovocnictví a mlékařství v ministerstvu orby ve Vídni (* 1861 v Žernově v Čechách). Pořádá odborné přednášky po českém venkově; z jeho odborných prací uvádíme: *Zužitkování ovoce* (Plzeň, 1897); *Otázka mlékařská* (Beroun, 1900); s G. Pöschlem *Několik slov o družstvech mlékařských a jich zdanění* (Praha, 1898); *Ueber Obstmostfabrikation in Frankreich* (1890); *Unsere Milchwirthschaft* (1893); *Die Milchwirthschaft auf den Radstädter-Tauern* (1893); *Entwurf eines Statutes für Molkereigenossenschaften mit beschränkter Haftung* (1895). Mimo to vydává každoročně v minist. orby statistiku o zužitkování mléka.

* **Charpentier** Ladislav, pseud. Ladislava Tesaře (v. t. 6).

* **Charpentier** Gustav, hudební skladatel (* 25. čce 1860 v Dieuze v Lotrinsku), žák pařížské konservatoře, obdržel r. 1887 římskou cenu za kantátu *Didon*, r. 1889 v Brusselu provedenou. Složil orchestrální suitu *Impressions d'Italie*, symfonické drama o čtyřech odděleních *La vie du poete* pro soli, sbor a orchestr (vlastní text 1893), orchestrální skladby (částečně se sborem) *Les fleurs du mal* podle básní Baudelaireových (1894), *orchestrální suitu* (druhou, 1894), *Impressions fautes* pro sbor a orchestr (1895). Operou *Le couronnemant de la Muse* z r. 1898, v cizině i u nás pod jménem *Louisa* dávanou, stal se všeobecně známým. Ch. jest z nejnadanějších soudobých skladatelů francouzských, hudba jeho vyniká mezi vrstevníky hloubkou a bohatostí. V »Louise« řeší s úspěchem hudební zpracování látky zcela realistické, z typického života pařížského (Montmartre) vzaté. Do češtiny přeložena *Louisa* od V. J. Novotného (Pr., 1902). *O. Z.*

* **Charran** (Charránu) v. Harrán.

* **Chartered-Company** [čart'rd kompeny] čili úředně British South African Company, britsko-jihoafrická společnost, slove společnost skládající se ze členů vysoké šlechty a peněžní aristokracie anglické, jež vládním výnosem (*charter*, odtud zkrácené jméno) ze dne 15. říj. 1889 nabyla téměř úplné samostatnosti (toliko s vyloučením věcí zahraničných) ve správě afrického území mezi 16 a 35° j. š., obsahujícím Matabelsko, Mašonsko a zemi Manika, souhrnným jménem Jižní Rhodesie (v. Rhodesia). Od r. 1899 má Ch. C. také protektorát nad severozáp. Rhodesií (Barotse) a od r. 1900 nad severových. Rhodesií. Angličan Rudd nabyl r. 1888 v zastoupení jihoafrické společnosti zlatokopů od náčelníka Matabelů Lo-Benguly koupí výhradné právo dobývati zlata v jeho zemi. Brzo potom vystoupil Maund jménem Exploring Company s týmiž nároky, a po něm následovali ještě jiní. Cecilu Rhodesovi, tehda členu kapského parlamentu a zakladateli De Beers Diamond Mining Company v Kimberley, podařilo se spojiti zájmy všech v uvedené Ch. C. Hned po založení té společnosti výprava vedená plukovníkem Pennefatherem v září r. 1890 obsadila Mašonsko a v květnu 1891 střetla se v krvavém boji u Massi Kessi s Portugalci, od nichž angl. vláda vynutila smlouvou z 11. čna 1891 zemi Maniku pro společnost. R. 1893 byli podrobeni Matabelové pod Lo-Bengulou a podrobeni přímé nadvládě Ch. C. Ještě r. 1896 bylo třeba udusiti novou vzpouru Matabelů. Do nové osady, jejíž hlavní částí jest Matabelsko s hl. městem Gubuluvajem a která nejen že se hodí pro zemědělství a chov dobytka, ale jest zejména bohata zlatem, hrnuli se osadníci a zlatokopové ve velikém množství a r. 1897 měla 7000 bělochů, r. 1899 hl. město Gubuluvajo samo mělo 4000 obyv. Společnost začala s akc. kapitálem 1 mill. lib. st. (r. 1898 zvýšen na 5 mill.). Vůči domorodým náčelníkům je Ch. C. naprosto samostatná, byť i podléhala vrchnímu dozoru anglické vlády. V Gubuluvaju má své sídlo politický agent a civilní administrátor; druhá stanice je na Macloutse a mezi oběma těmito místy jsou čtyři tvrze (Toli, Victoria, Charter a Salisbury). Hlavní stanice obchodní jsou: Gubuluvajo, Salisbury, Tati, Emhlangen, Umbanjin, Hopefountain, Happy Valley a Inchangana. Společnost má vlastní ochranný sbor 1300 mužů, vlastní poštovní známky a kolky. R. 1896—97 vystavěla železnou dráhu z Mafekingu do Gubuluvaja (926 *km*), r. 1899 z Beiry do Salisbury (1737 *km*), jiež pak převzala Kapská osada. Telegrafní síť je 2969 *km* dlouhá. Nejbohatší zlatá pole jsou při stoku řek Simbro a Umsuli, jiná jsou u řek Sabakwe, Morose a Umsvari. Ale Ch. C. setkala se s nevelikým zdarem finančním, který přiveden byl dílem nevalným dosavadním výnosem zlata, dílem slabým přílivem nového kapitálu, ztíženého vysokými poplatky, pak také nezdařeným vpádem do Jihoafrické republiky r. 1896 a svrchu zmíněným povstáním domorodců v l. 1896—97. Srv. Mathers, Zambesia (Lond., 1891); R. Churchill, Men, mines and animals in South Africa (t., 1892); Wills a Collingridge, The downfall of Lobengula (t., 1894); Leonard, How we made Rhodesia (t., 1896); Selous, Sunshine and storm in Rhodesia (t., 1896); Theal, South Africa (t., 1897); Toit, Rhodesia past and present (t., 1897); Younghusband, South Africa of to-day (t., 1897); Bryce, Impressions of South Africa (t., 1897); Selous, The economic value of Rhodesia (»Scott. Geop Mag.«, XIII., 1892); Peters, Im Goldland des Alterthums (Mnich., 1902).

Chartres, m. franc., má 19.232, jako obec 23.431 obyv. (1901).

Chartreuse, slavný kartusiánský klášter, byl zákonem z 1. čce 1901 zrušen a mniši byli r. 1903 přinuceni opustiti klášter. Odebrali se jednak do Italie (do Farnety), jednak do Tarragony ve Španělsku, kde vyrábějí dále proslulý svůj likér. Továrnu jejich ve Fourvoirie zabrala vláda, načež řád se soudně domáhal ochrany své známky obchodní, ale marně.

* **Chartulari** Dmitrij Fedorovič, znalec rus. rozkolu (* 1833), sloužil v ministerstvě vnitř. záležitostí a byl hlavním spolupracovníkem při zákoně o rozkolnických sňatcích (z 19. dub. 1874) a při zákoně o udělení rozkolníkům některých občanských práv (z 3. květ. 1883). Napsal: *O zapečataniji Rogožskich raskoljničeskich altarej v Moskvě v 1856 g.* a *Istoričeskoje izslédovanije měro prijatij ministerstva vnutrennich děl po raskolu v samago učreždénija sego ministěrstva do konca carstvovanija Aleksandra II.* (chová se v rukopise). Jeho péčí zřízeno v Petrohradě rozkolnické museum.

* **Chartulari** Konstantin Fedorovič, právník rus. (* 1841). Absolvovav právnickou fakultu v Petrohradě, vstoupil k min. spravedlnosti, kde setrval do zavedení nových soudních zákonův a pak se stal členem petrohradského advokátního výboru. Od r. 1867 byl ředitelem petrohr. výboru vězenského spolku, od r. 1893 jest členem správy petrohr. mužského dobročinného vězenského výboru; po dvě čtyřletí byl členem petrohr. městské rady, v l. 1878—81 i čestným mirovým soudcem v Petrohradě. Napsal: *O svjatotatstvě* (Petr., 1863); v »Izvěst. Gorodskoj Dumy« a v »Golose« řadu statí rázu historicko-zákonodárného, jako na př. *Istoričesko-zakonodatěljnoje izslédovanije ob aukcionistach i aukcionnych kamerach*; *Zakljuěenije o beregovom pravě*; *O notarialjnom sborě*, *Gorodskoje predstavitěljstvo* (vyšlo i o sobě, Petr., 1882) a j. R. 1891 vydal *Itogi prošlago, 1866—1891* (popis trestních processů a soudní řeči), r. 1899 *Pravo suda i pomilovanija kak prerogativy Rossijskoj děržavnosti* (srovnávací historicko-zákonodárná studie, 5 sv.).

Chartúm, hl. m. egyptského Súdánu, byl po porážce mahdistů r. 1898 znovu postaven a rychle se rozvíjí. Čítá již nyní 34.688 obyv., spolu s Omdurmánem 74.504 obyv., má široké třídy, nábřeží, pouliční tramwaye, Gordon College, palác guvernérův, četné úřední budovy a pomník gener. Gordona sedícího na velbloudu, postavený r. 1902 od Onslowa Forda. Od r. 1900 Ch. je spojen železnicí se severem (Vádí Halfou); stanice dráhy jest v protilehlé Halfiji s 8000 obyv. Srv. Geyer, Khartoum (Víd., 1907).

* **Charuzin** Michail Nikolajevič, právník a publicista rus. (* 1860 — † 1888). Absolvovav práva na mosk. univ., připravoval se tam pro stolici státního práva (1885). Ještě jako student sbíral ve vjatské gubernii právní obyčeje Čeremisů, Voťaků a Tatarů. Sebraný materiál vyšel v »Jurid. Věstniku« (1883) pod záhl. *Očerki jurid. byta narodnostéj sarapuljskago ujězda vjatskoj gub.* R. 1881, 1882 a 1883 podnikl cestu do oblasti donského vojska; výsledkem toho byla práce *Svěděnija o kazackich obščinach na Donu* (M., 1885). Účastnil se prací mosk. oddělení ethnografie při Obščestvě ljub. jestěstvoznanija, kde byl sekretářem. Se svým bratrem Nikolajem sestavil *Programmu dlja sobiranija nar. jurid. obyčajev* (Moskva, 1887). R. 1887 stal se úředníkem zvláštních příkazů při estonském gubernátorovi. V Revelu zabýval se baltickou otázkou; studoval dějiny balt. území, sbíral archivní prameny, jež uveřejňoval v redigovaném jím listě »Estljandskije Gubernskije Vědomosti«, studoval ethnografii rozličných národností gubernie atd. R. 1888 vydal tyto spisy: *Ukazatělj chronologičeskij i sistématičeskij zakonov dlja pribaltijskich gubernij s 1704 po 1888 gg.* (Revel); *Baltijskaja konstitucija* (Moskva); *Pravoslavije na ostrovach Dago i Vorms* (Revel); *Pjuchtica — svjatoje město* (Revel); *Estljandskaja Svjatyňa* (Revel). Kromě toho uveřejňoval v »Mosk. Vědomostech« pod pseudonymem Nikolajev Bezimjannyj *Pisjma s Baltijskoj okrainy*.

* **Charuzin** Alexěj Nikolajevič, rus. ethnograf a anthropolog, bratr před. (* 1864), vystudoval universitu v Moskvě, načež byl vyslán na vědeckou cestu do Zakavkází (1885 a 1889), na Krym a k Aegejskému moři (1886), do kirgízské Bukejevské stepi (1889), na Kavkáz (1891). R. 1899 vypraven byl Carskou zeměpisnou společností do Bosny a Hercegoviny. Redigoval kratší dobu »Dnevnik Anthropologičeskago Otděla« a »Vremennik Estljandskoj guberniji«. Od r. 1891 byl ve službách státních a zabýval se zvláště studiem agrárních poměrů v Estonsku, od r. 1902 jmenován ředitelem kanceláře generál. gubernátora ve Vilně. Napsal: *Stěpnyje očerki* (Moskva, 1888); *Kirgizy Bukejevskoi ordy* (t., 1899 a 1891); *Kurgany Bukejevskoj stepi* (t., 1890); *Drevnija mogily Gurzufa i Guguša na južnom beregu Kryma* (t., 1890); *Tatary južnago berega Kryma* (t., 1891); *K antropologiji naselenija Estljandskoj guberniji* (Revel, 1894); *Krestjanskoje zemlevladěnije v Estljandskoj guberniji* (I. a II. sv. t., 1895, poctěno akad. nauk); *Bosnija-Gercegovina* (Petr., 1901).

* **Charuzin** Nikolaj Nikolajevič, ethnograf, archaeolog a historik rus., bratr před. (* 1865 — † 1900). Studoval práva na moskevské a jurjevské univ. Již za universitních studií sestavil s bratrem svým Michailem Nikolajevičem programm pro sbírání zpráv o právních obyčejích (»Izvěstija Obšč. Ljub. Jestěstv., Antrop. i Etnogr.«, 48, 1888). Po studiích věnoval se úplně pracím v ethnograf. oddělení »Obšč. Ljub. Jestěstv., Antrop. i Etnogr.«, kdež se stal redaktorem »Sbornika svěděnij dlja izučenija byta krestjanskago naselenija Rossiji« (1890—91, 3 seš.). Zpracoval materiál, sebraný od něho společně s V. F. Millerem na Kavkáze r. 1886;

výsledkem toho byly stati jeho ve »Věstn. Jevr.« (1888): *Po goram sévernago Kavkaza* a ve »Sbor. matěrialov po etnogr. pri Daškovskom muzejě« *Zamětki o jurid. bytě Čečencev Ingušej* (III.). R. 1887 vyslán byl »Obšč. Jestěstv.« na ruský sever a vykonal tam se sestrou Věrou obtížnou cestu za účelem prostudování bytu Loparů v pudožském a kolském újezdě; r. 1888 podnikl cestu na Krym, r. 1889 na Krym a do černigovské gub.. r. 1890 do vjatské a permské gub., r. 1891 na Kavkáz, r. 1892 do Estonska. Výsledkem cesty na sever byly přednášky v ethnogr. oddělení: *O loparskoj byvaljščině i pésně*, *Iz matěrialov, sobrannych sredi krestjan pudožskago ujězda* (1889); *O dvuch tipach Loparej* a j. a pak veliké dílo *Russkije Lopari. Očerki prošlago i sovremennago byta* (Moskva, 1890: »Trudy Etnogr. otděl.«, X.). Od samého počátku založení časop. »Etnograf. Obozrěnije« **Ch.** byl z jeho nejčinnějších přispěvatelův. Od r. 1893 sloužil s počátku v archivu minist. spravedlnosti, pak v historickém museu. Od r. 1898 byl soukromým docentem ethnografie na moskevské universitě a v Lazarevském ústavě východních jazyků. Kromě prací uvedených uveřejnil: *O najdach* (čarodějnicích) *u drevnich i sovremennych Loparej* (M., 1889); *Očerk istoriji razvitija žilišča u Finnov* (»Etnogr. Obozr.«, 24, 25, 1895); *Istorija razvitija žilišča u kočevych i polukočevych ťurkskich i mongoljskich narodnostěj Rossiji* (t., 28, 29, 1896); *Očerki pervobytnago prava. Semja i rod* (t., 1898; autor zabýval se mnoho studiem rodinného zřízení; přípravou k tomu byla řada statí pod názv. *Iz zapadnojevropejskoj etnograf. literatury*, »Etnogr. Obozr.«, 24., 26., 27., 31., 40.—41.); *Medvěžja prisjaga u Osťakov i Vogulov* (t., 1899); *Obzor doistoričeskoj archeologiji v Balt. gubernijach* (Revel, 1893); *O někotorych svěděnijach po istoriji Kokkenchuzena* (t., 1896); *K istoriji g. Gercepe v Livoniji* (t., 1895). Po smrti autorově vyšly jeho univ. přednášky pod názv. *Etnografija*, a sice I. díl: Časť obščaja i matěrialjnaja kuljtura (Petr., 1901); II. díl: Semja i rod (t., 1903); III. díl: Sobstvennosť i pervobytnoje gosudarstvo, IV. díl: Vérovanija. — Srv. Speranskij, N. N. **Ch.** (Něžin, 1900).

***Charuzina** Věra Nikolajevna, ruská spisovatelka v oboru národopisném, sestra před. bratří (* 1867), vzdělala se na gymnasiu v Moskvě, pak poslouchala přednášky z dějin rodiny, náboženství a národopisu v Paříži. Již 1887 podnikla cestu do oloněcké gubernie a do Laponska s N. N. Charuzinem. jejž později také na ostatních cestách obyčejně doprovázela. Napsala: *Na Séveré. Putévyja vpečatlénija* (Moskva, 1889); *Ukazatel etnografičeskich statěj, poměščennych v německich učenych i važnějších periodičeskich izdanijach Baltijskich gubernij* (»Etnogr. Obozrěnije«, kn. XX—XXII); *Skazki russkich inorodcev* (Moskva, 1898); *Votjaki* (t., 1899) a množství článkův a bibliograf. přehledů v »Etnograf. Obozrěnijach« a řadu belletristických prací v různých časopisech. Spolu s N. N. Charuzinem redigovala překlad I. sv. Helmoltovy »Weltgeschichte« a Langovy »Mythology«.

***Charvát** Alois, dramat. umělec český (* 31. pros. 1857 v Příbrami). Po delší dobu působil úspěšně při Švandově divadle na Smíchově a vynikl hlavně v úloze Vocílky ve »Strakonickém dudáku«, Kesslera v »Zápase motýlů«, Celestina v »Mamsel Nitouche« a notáře Rýdla ve »Žních«. Od r. 1907 je režisérem Měst. div. na Kr. Vinohradech.

***Charvát** Karel (* 1858 ve Vortové u Hlinska). Studoval gymnasium v Chrudimi, filosofickou fakultu v Praze, načež působil na čes. gymn. v Brně, v Třebíči a v Olomouci. Napsal cvičebnici: *Lehrgang der böhm. Sprache für deutsche Mittelschulen* I., II. a III. díl (Olom., 1892—95), v níž po prvé pokusil se učiti češtině methodou analyticko-direktní.

***Charvát** Josef, farář ve Vel. Čakovicích (* 1860 v Budapešti v Uhrách). R. 1884 vysvěcen na kněze. Napsal: *Farní osada Velké Čakovice* (Praha, 1902).

***Charvát** Jan Vladimír, spisov. český (* 1870 — † 6. říj. 1906 v Podmoklech). Byl jako učitel ve službách Ústřední Matice škol. a naposled byl řídícím učitelem matiční školy v Podmoklech. Náležel k nejlepším silám učitelským ve službách školství menšinového. Literární jeho příspěvky ze života čes. menšin náležejí mezi cenné příspěvky Věstníku Nár. Jednoty Severočes. O sobě vydal *Z českého jihu*, sbírka jihočes. podání lidového (Praha, 1898, »Matice lidu«).

***Charybdis**, planetoida objevená fotograficky 7. bř. 1894 A. Charloisem v Nizze. Označení (388). *Kvn.*

Chaskovo, bulh. m. ve Východ. Rumelii, má 15.061 obyv. (1906). Bývalý chaskovský kraj přísluší nyní ke kraji starozagorskému.

***Chassin** [šasen] Charles Louis, publicista franc. (* 1831 v Nantes — † 1901), uveřejňoval důležité korrespondence v »Journal de Saint-Pétersbourg«, psal do rozličných žurnálů francouzských, založil »La Démocratie« (1868—70) a »La Semaine républicaine« (1877). Z jeho četných politických spisův uvádíme: *La Hongrie, son génie et sa mission* (1855); *Manin et l'Italie* (1859); *Le Poete de la révolution hongroise Alexandre Petoefi* (1860); *Ladislas Téleki* (1861); *Le génie de la Révolution* (1863-65, 2 sv.); *L'Église et les derniers serfs* (1880); *Les Elections et les Cahiers de Paris en 1789* (1888—89, 4 sv.); *La Vendée patriote* (1892—93, 6 sv.); *Les Pacificateurs de l'Ouest* (1897—99, 3 sv.).

***Chassis** [šasi], z fr. *chassis*, zpodek vozu čili podvozek, v. Automobil, str. 70 (Dopl.).

***Chatangská výprava** podniknuta byla za vedení geologa Tolmačeva r. 1905 k prozkumu Chatangy a jejího okolí. Nejprve se vybral sem sám Tolmačev r. 1904, načež se sem vydala 1905 hlavní část expedice, která prozkoumala v dubnu Jesejské jezero a určila jeho polohu o dva stupně jižněji. Dále opravila na základě vyměřování zpráv

Tunguzů prameny Chatangy i Dolní Tunguzky. Odtud vrátila se podle Chatangy na s. k moři, a přes Anabaru došla opět k Jesejskému jezeru. Odtud se Tolmačev vrátil do Vitimska s bohatou vědeckou kořistí, kdežto astronom Backlund zvolil si návrat přes Turuchansk.

Châteauroux, m. franc., má 21.058, jako obec 24.957 obyv. (1901).

Châtellerault, m. franc., má 17.962, jako obec 20.801 obyv. (1901).

Chatham 1), přístavní m. anglické, má 40.753 obyv. (1901).

* **Chat noir** v. Dodatky ke XII. sv.

Chattanooga, m. v sev.-amer. státě Tennessee, má již 30.154 obyv. (1900).

Chaudordy Jean B. Alex. Damaze, hrabě a státník franc., † 26. bř. 1899 v Paříži.

* **Chauffeur** [šofor], fr., topič; osoba zřízená k ošetřování a obyčejně též k řízení automobilů.

Chaumont 2), m. franc., má 11.697, jako obec 14.622 obyv. (1901).

* **Chaura** Edmund, architekt a měst. stavitel v Poděbradech (* 1856 v Němčicích u Volyně). Vystudovav reálné gymn. a techniku v Praze, účastnil se jako záložní důstojník okkupace bosenské r. 1878. Provedl řadu budov, škol a vill v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Uhrách. Odborné články uveřejnil v »Techn. Listech« a ve »Zprávách architektů a inženýrů pro království Čes.« a o sobě vydal: *Obrázky z okkupace v Bosně* (Praha, 1893) a *Válka prusko-rakouská 1866* (t., 1902, 3. vyd.). Vedle toho redigoval 4 ročníky »Kalendáře čes. stavitelů«.

* **Chausson** [šoson] Ernest, hud. skladatel franc. (* 1855 v Paříži — † 10. čna 1899 pádem s bicyklu na svém statku Limay u Nantes). náleží svými skladbami směru Berlioz-Lisztovu. Úspěchu došel operou *Artus*, hudbou k Shakespearově *Bouři*, symfonickou básní *Viviane* a některými skladbami komorními a orchestrálními.

Chavanne Jos., zeměpisec rak., † 7. pros. 1902 v Buenos-Airech.

* **Chavannes** [šavàn] Eduard Emmanuel, sinolog franc. (* 5. října 1865 v Lyoně), studoval v rodišti, 1889 byl pověřen vědeckým posláním do Číny, později byl přidělen k franc. vyslanectví v Pekingu, 1893 stal se professorem čínštiny a čínské literatury na Collège de France, r. 1907 podnikl druhou vědeckou cestu do Číny. Napsal: *La Sculpture sur pierre en Chine au temps des deux dynasties Han*; *Mémoires sur les réligieux éminents qui allerent chercher la loi dans les pays d'Occident* (I-tsing); *Mémoires historiques de Se-Ma-Ts'ien*; *Documents sur les Ton kins occidentaux* a j.

* **Chavskij** Petr Vasiljevič, právník a chronolog rus. (* 1791 — † 1876). V l. 1815 až 1817 studoval na moskev. univ. práva u prof. Sněgireva a Davydova, načež pověřen přednáškami o ruských dějinách a právu v kanceláři senátu pro úředníky připravující se za auditory. V přednášce za tím účelem r. 1818 uveřejněné kritisuje skoro celou tehdejší literaturu právnickou. R. 1817 vydal spis *O naslědstvě zavěščatěljnom, rodstvennom i vymoročnom*, histor.-dogmatickou studii, v níž projevil velikou znalost tehdejšího dosti chaotického zákonodárství. Zvolen byv za korrespondenta kommisse pro sepsání zákonův, Ch. vydal její pomocí *Sobranije rossijskich zakonov* (v chronol. pořádku). R. 1822 jmenován byl redaktorem oné kommisse i uspořádal soustavnou sbírku zákonův o šlechtě, kupectvu, říš. radě, senátu a ministerstvech i zákonů civ. a trestních, zákonův o soudní organisaci a soudním řízení i j. (o 16 sv.). Po zrušení řečené kommisse Ch byl přidělen druhému oddělení vlastní císařovy kanceláře a stal se jedním z činných spolupracovníků hr. M. M. Speranského při vydání Úplné sbírky zákonů rus. Po mnohá léta pracoval i o ruské chronologii a genealogii. Počínajíc od 30. let XIX. stol. uveřejnil mnoho statí o chronologii v časopisech, jako v »Otěč. Zap.«, »Čtěnijach Obšč. Istor. i Drev. Ross.«, »Žurn. Min. Nar. Prosv.« a j. R. 1839 vydal *Ukazatělj istočnikov istoriji i geografiji Moskvy s jeja drevnim ujězdom*; r. 1852 spis *Ob istočnikach istoriji Moskvy i Mosk. universitěta*. Větší prací Ch-kého byly *Chronologičeskija tablicy* (1848, 3 kn.). Jiné práce Ch-kého z oboru chronologie jsou: *Istinnoje značenije vrucělěta* (»Ž. M. N. Prosv.«, 1850, č. 12); *Istinnoje značenije ključa granic* (t., 1851); *Sokraščennyja chronologičeskija tablicy* (1856); *Měsjaceslovy, kalendari i svjatcy russkije* (1856); *O tysjačelětiji gosud. Rossij. i sposobach proverki i ispravlenija vremjasčislenija, pokazannago v russ. lětopisjach* (1861); *Tablicy dlja proverki godov v russ. lětopisjach* (1864); *Opyt ispravlenija nědostatkov v russ. lětopisjach, istorijach gosud. Ross., měsjaceslovach, kalendarjach i svjatcach* (1862). Hlavní práce Ch-kého z genealogie jsou: *Predki i potomstvo roda Romanovych* (1865); *Sokraščennaja rodoslovnaja rospisj k genealogičeskomu izslědovaniju o rodě Romanovych* (1868); *Věčnyj ukazatělj vremeni dinastiji carstvovanija doma Romanovych* (1872). Kromě toho Ch. napsal ještě asi 40 brošur z historie a pomocných jejich věd.

* **Chcebuzín** viz Sebuzín.

Cheb má 1162 d., 158 obyv. č., 20.202 n., 65 j. národ. (1900), měst. reálku, rolnickou a lesnickou školu, museum.

Check došel u nás úpravy zákonem z 3. dub. 1906, č. 84 ř. z., jakožto poukázka rázu formálného, již po zákoně na viděnou splatná, kterouž přikazuje checkovatel checkovníku výplatu určité částky peněz ze své pohledanosti. Podle toho, jak určuje se osoba z ch-u oprávněná, náleží ch. mezi rekta-, ordre- neb auporteurpapíry. Pro checkovatele nevyžaduje se zvláštní kvalifikace, naproti tomu checkovníkem býti může (pod neplatností ch-u) jen osoba »passivně checkově způsobilá« (totiž: c. k. poštovní

spořitelna, veřejné banky a ústavy ku přijímání peněz na cizí účet statutárně oprávněné, podniky v rejstřík obchodní resp. společenstevní zapsané, jež po živnostensku provozují jednání bankéřská). »Pohledanosti« jest právní poměr mezi checkovatelem a checkovníkem, jenž opravňuje checkovatele disponovati u checkovníka dotyčnou summou. Zákon checkový vztahuje se jen na ch-y peněžné; pouze poplatkový předpis § 25. vztažen též na ch-y t. zv. poukazní č. převodní (přikazující přepis s konta na konto) a effektové (znějící na cenné papíry). Platebním místem může býti jen místo závodu checkovníkova neb odúčtovny, v níž on jest účasten. Distantia loci vůči místu vydání se dopouští. — Převod ch-u na řad znějícího provádí se indossamentem, jenž podléhá jak co do formy, tak co do účinků celkem zásadám práva směnečného. Skripturními dlužníky z ch-u jsou checkovatel, indossanti resp. skripturní rukojmí těchto osob — vesměs dlužníci regressní. Checkovník dlužníkem skripturním není (akcept ch-u se neuznává); on jest jen z mimocheckovního poměru k checkovateli (t. zv. checkové ujednání, o něž opírá se »pohledanost« checkovatele) povinen k výplatě ch-u, nejsa v závazném skripturním poměru k vlastníku ch-u. Nevyplatí-li checkovník summu checkovou, může checkový věřitel uplatniti postih, praesentoval-li ch. k placení v zákonné lhůtě praesentační (srv. § 9. zák.), a opatřil-li o tom buď protestaci notářskou resp. soudní nebo potvrzení checkovníka na ch-u resp. potvrzení odúčtovny, že byl ch. včas praesentován a nevyplacen. Osvědčení tato musí se státi v první všední den po praesentaci. Postihový nárok promlčuje se při ch-u v Evropě splatném ve 3, při ch-u mimo Evropu splatném v 6 měsících. Nedošel-li ch. výplaty pro nedostatek nebo nestačitelnost pohledanosti v době praesentace, stihá checkovatele také pokuta 3% neuhrazené summy checkové, kterou vyslovuje civilní soudce obyčejně k návrhu vlastníka ch-u (do 3 měsíců po praesentaci učiněnému), podle zásad řízení nesporného, anebo i z povinnosti úřadu (do 6 měsíců po praesentaci), nabyl-li soudce sporem před ním provedeným vědomosti o skutkové podstatě této. Pokuta plyne do pokladny státní. Checkovník jest povinen výplatu odepříti, zvěděl-li o uvalení konkursu na checkovatele. Odvolání checkovatelovo jest důvodem k odepření výplaty (důvodem »dishonoračním«): *a*) došlo-li při rektachecku neb ordrechecku, checkovníku přímo zaslaném, ještě před výplatou jeho, *b*) stalo-li se po promeškání praesentační lhůty nebo pro případ promeškání jejího. Checkovatel neb indossant může hotovou výplatu ch-u vyloučiti doložkou »jen k zúčtování« na líc ch-u vepříč psanou nebo tištěnou; tu může pak ch-u býti použito jen ke zúčtování s checkovníkem neb jeho girovým zákazníkem. Positivně řešena jest otázka o zodpovědnosti za výplatu ch-u falešného nebo zfalšovaného: Škoda stihá tu obyčejně checkovníka; na ch-u uvedený checkovatel nese škodu jen, pokud ho stihá vina v příčině padělání nebo zfalšování, jakož i tenkráte, když jednání těchto se dopustili zřízenci, jichž při úkonech s ch-y používá. Četné jiné otázky upraveny odkazem k normám práva směnečného. V říši Německé upraveno právo checkové rovněž novým zákonem z 11. bř. 1908, v hlavních rysech způsobem souhlasným. — Z literatury srovnati jest v popředí články Pavlíčkovy v »Právníku«, jakož i ve štutgartské »Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht« (1908). *Hmn.*

Chelčický Petr. Z nejnovější literatury o něm dodáváme: E. Smetánkovo vydání dvoudílné »Postilly« se slovníkem a indexem (v »Comeniu«, Věd. odbor č. 8. a 9., Praha, 1900 a 1903); E. Smetánka, K Postille Ch-kého (»Listy Filol.«, XXX.); vydání N. V. Jastrebova, P. Ch-kago O trogiem lidu rzeč — o duchownych a o swietskych (Sborník otděl. rus. jazyka i slovesnosti Imp. akad. nauk, t. LXXVII., 1903) s obšírným a důkladným úvodem; A. Lenz, Soustava učení P. Ch-kého (»Sborník Hist. Kroužku«, I.); t., Z jakých příčin jmenuje P. Ch. Viklifa Protivou (»Vlasť«, XVII.); Krofta K., Kněz Jan Protiva z Nové Vsi a Ch-kého »mistr Protiva« (»ČČM.«, LXXIV.); M. Svoboda, Příspěvek k otázce Ch-kého »Mistra Protivy« (t., 1906); N. V. Jastrebov, Ch-kij i Gus. Očerk po istoriji gusitskoj mysli (Novyj sbornik statěj po slavjanověděniju, Petr., 1905); t., Etjudy o P. Ch-kom i jego vremeni. Iz istoriji gusitskoj mysli. (Petr., 1908; srv. obšírný ref. Kroftův v »ČČM.«, 1909, str. 59 sl.); J. Th. Müller, Starý rukopis dvou spisů P. Ch-kého (»ČČM.«, XIII., 163 sl.).

Chełm 1), m. v rus. gub. lubelské, má 19.236 obyv. (1897).

* **Chełmiński** Wincenty, spis. pol., známý pseud. Korwin (* 1851 — † 1887), byl správcem knihtiskárny E. Orzeszkowé a vydal několik sbírek básní a povídek, jako: *Listky opadłe* (Varš., 1873); *Z życia* (1887); *Strofy oderwane*; *Z księgi pamiatek*; *Danilo*; *Zbyteczny* a satiry *Żałoba*; *Kabala*; *Przedostatnie posługi* a j.

* **Chełmońska** Marja, spis. pol. (* 1859), choť malíře J. Ch-kého, přispívala veršem i prosou do různých časopisův a vydala několik novell s pseud. S. Orsza, jakož i sbírku písní *Młody pieśniarz*. Od r. 1895 jest redaktorkou a vydavatelkou časop. »Kurjer Niedzielny«, vycházejícího nyní s názvem »Tygodnik Polski«. Vydává též *Album biograficzne zasłużonych Polaków i Polek XIX. wieku.*

Chelmsford, m. angl., má 12.580 obyv. (1901).

Chelmsford 2) Frederick August, vítěz nad Zulukafry, r. 1893 vstoupil do výslužby; zemřel 9. dubna 1905.

Chelsea 2), m. v severoamer. státě Massachussetsu, má 34.072 obyv. (1900).

Cheltenham, lázeňské město v Anglii, má 49.439 obyv. (1901).

Chemiatrie viz Iatrochemie.

* **Chemická harmonika** v. Harmonika, str. 898 *a*.

Chemická reakce viz Reakce.

* **Chemická technologie** v. Technologie, str. 149 *b*.

Chemický průmysl, průmyslové odvětví zabývající se výrobou chemických praeparátů. Některé oddíly ch kého p-u počátkem svým spadají do dávných dob, jsou to na př. výroba mýdel, olejů, klihu, třísla a j., naproti tomu největší část jeho děkuje za vznik svůj vědeckým badáním posledního století, ba i posledních desetiletí. Ch. p. se v kulturních státech neobyčejně vzmohl, byť i některé země vynikly pouze jednostranně. U nás vynikající jest tedy cukrovarství a pivovarství, ve Štýrsku zas železářství, Německo pak v celku vyniká téměř ve všech směrech ch kého p-u; příčinu toho dlužno hledati v úplném dostatku theoreticky vzdělaných jednotlivců, jimž i vysoká učení i vláda, vidouc z toho prospěch svůj vlastní, často se zvláštní blahovůlí přichází vstříc.

* **Chemiluminiscence** viz Fosforescence.

* **Chemitropismus** tolik co Chemotaxis (v. t.).

Chemulpo, Čemulpo, přístav Soeulu na záp. pobřeží Koreje, s prostrannou rejdou v zimě jen z části zamrzávající, spojené železniční tratí asi 38 *km* dlouhou, telegrafem a telefonem se Soeulem, má 27.000 obyv. Dělí se na tři části: korejskou čtvrt, spleť hlinitých, nevzhledných chatrčí, větší čínskou, obchodní střed města s krámy, hostinci a domy evrop. a amer. missionářů, konečně japanskou, kde mají japanské obchod. domy své agentury a sídlí bývalý konsul, nyní resident, jehož rukou prochází všechna agenda týkající se zahran. styků. Značný obchod zabývá se jednak dovozem koloniálního zboží, jednak vývozem plodin, trepangu, koží a j. Zámořský styk usnadňují pravidelná spojení s Port-Arthurem, Čifu a Nagasakim. V přístavě chemulpském byly brzo po vyhlášení války rusko-japanské napadeny ruské lodi, křižník »Varjag« a dělová lodice »Korejec« od jap. flotilly pod contreadmirálem Uriu a zničeny, načež Ch. obsazeno Japanci a počalo s vysazováním vojska, jež pak obsadilo Soeul.

Chenavard 2) Paul Joseph, malíř franc., † 12. dub. 1892 v Lyoně.

* **Chéradame** André, politický a národohospodářský spis. franc. (* 6. srpna 1871 v Écouché Orne v Normandii), žák slavného dějepisce Sorela, jehož salon byl střediskem mladistvých publicistů, kteří pozorněji jali se pozorovati věci východní a zejména otázky slovanské. První dílo, jež Ch-ovi získalo rázem proslulosti v kruzích novinářských a diplomatických celé Evropy, bylo vydáno u Plon-Nourrit et Cie v Paříži pod názvem: *L'Europe et la question d'Autriche au seuil du XXe siecle* (české vydání »Evropa a otázka rakouská na prahu XX. století« nákl. »Samostatnosti« r. 1905; rus. vydání r. 1903 v Petrohradě). Druhý spis *L'Allemagne, la France et la question d'Autriche* (1902) jest lidovější zpracování otázek týkajících se udržení evropské rovnováhy proti příboji expanse germanské, jenž žene se od severu k moři Středozemnímu a přes Balkán do Asie. Speciálně významem politickým a hospodářským dráhy Bagdádské zabývá se kniha *La question d'Orient, la Macédoine, le chemin de fer de Bagdad* (1903). Ke svému doktorátu práv Ch. vyvolil si thesi: *De la condition juridique des colonies allemandes* (1905). Rozpínavost a imperialismus německý v koloniích probírá a vysvětluje spis *La colonisation et les colonies allemandes*. Značnou pozornost vzbudil též spis Ch-ův o světovém, politickém a hospodářském významu války ruskojapanské: *Le monde et la guerre russo-japonaise* (1906), jemuž Akademie věd politických udělila r. 1903 cenu. Veškerá díla Ch-ova jsou ovocem pilných studií, četných cest a styků osobních. Ch. procestoval Belgii, Nizozemí, Německo, Čechy, Rakouské a uherské země, Rusko, Rumunsko, země balkánské, Kanadu, Japon, Koreu, Čínu, Tonkin, Indii a j. v. Ch. byl nebo posud jest spolupracovníkem listů a revuí: »L'Éclair«, »la Revue hebdomadaire«, »le Correspondant«, l'Énergie Française«, »le Petit Journal«. O českých snahách a otázkách napsal nesčetnou řadu článkův a studií. Stil jeho jest jasný a přesvědčivý. Úsudek jeho jest přesný a střízlivý. *E. Č.*

Cherbourg, válečný přístav franc., má 34.326, jako obec 42.938 obyv. (1901). Na přístavní stavby, zejména rozšíření přístavu, bylo v posledních letech věnováno 49 mill. frankův.

Cherbuliez 4) Charles Victor, spisov. franc., † 2. čce 1899 v Paříži. Do čes. přeloženo dále El. Řehákovou »Král Apepi«, novella (Praha, 1895); »Klam«, román (t., 1898); »Hrabě Kosta«, román (Praha, 1904, J. Otto); »Dobrodružství šílence«, román, přel. V. Patejdl (Plzeň, 1903); »Adam Dřevčický z Dřevčic«, obraz ze života, přel. E. J. Šlechta (Praha, 1902).

Chersonská gubernie podle sčítání r. 1897 má 2,733.612 obyv. (na město Cherson připadá 59.000). Z tohoto počtu jest 2,060.372 Rusů, 332.537 Židů, 147.218 Rumunů, 123.453 Němců, 30.894 Poláků a 25.685 Bulharů. R. 1905 bylo napočteno 3,215.700 obyv. Do dumy vysílá Ch. g. 11 členův.

* **Cheruskia**, planetoida objevená fotograficky P. Gotzem v Heidelberce 26. čce 1905. Označení (568). *Kvn.*

de **Cherville** Gaspard Georges, markýz, spis. franc., † 10. kv. 1898 v Noisy-le-Roi.

Chesnelong Pierre Charles, politik † 1899.

Chester 1), m. angl., má 36.281 obyv. (1901). — **Ch.** 2), m. v sev.-amer. státě Pennsylvanii, má 33.988 obyv. (1900).

Chesterfield 1) Phil. Dormer St., hrabě. »Napomenutí mému synu« přel. Jan Váňa (Praha, 1902—3).

* **Chevalier** Ludwig, něm. spis. paedagogický a filosofický (* 1831 ve Vídni), byl řadu let professorem na něm. gymn. malostranském v Praze, potom až do r. 1900 ředitelem něm. gymn. ve Štěpánské ulici. Napsal mimo jiné: *Realgymnasium* (1870); *Der deutsche Sprachunterricht an böhm. Gymnasien* (1871); *Philosophie Schopenhauers in Uebereinstimmungs- u. Differenzpunkten mit der Kantischen* (1870); *Ueber den Unterricht in der philos. Propaedeutik* (Programm gymn. 1885—88); *Zur Poetik und Ballade* (Progr. gymn. 1891—95); *Entstehen und Werden des Selbstbewusstseins* (Progr. gymn. 1896—1901).

* **Chevsuři**, malý kavkázský národek asi 6½ tisíce duší čítající, obývá Chevsuriji (v t., Dopl.). Ačkoliv jsou nejblíže příbuzní Gruzincům, nejsou kmenem jednolitým, nýbrž mnohé okolnosti ukazují, že vznikli z horalů, kteří sem uprchli od různých kmenů. Proto není tu také nějakého určitého typu. Povahově jsou líčeni jako lid veselý, pohostinský, hrdý, ale prudký, neboť při nejmenší urážce vznikají často pravidelné bitky, v nichž bývá mnoho raněných, ano i mrtvých. Zvláštností jest silně vyvinutý individualismus; synové ihned po svatbě se od rodiny oddělují a své dědictví vyzdvihují. Sat svůj zdobí hojnými výšivkami, které připomínají íránské vzory. Ve zvycích zachovalo se mnoho primitivních rysů, jako povinná krevní msta, únos nevěsty a j. Podle názorů náboženských **Ch.** sice náležejí ke křesťanům, ale přejali mnoho od jiných vyznání. Tak s obzvláštní zálibou, odpovídající ovšem oblíbené zahálčivosti a touze po besedování, světí nejen neděli, ale i židovskou sobotu a muhammedánský pátek, ba přinášeli i krvavé oběti a uctívali dřevěné sošky, věští z letu ptákův a věří v dobré i zlé duchy. Poslední dobou duchovenstvo obmezilo poněkud tyto zvyky.

* **Chevsurije**, hornaté území rus. v Kavkázsku, při horním toku Těreku, Assy a Arguně, obydlené Chevsury; přísluší k tiflíské gubernii.

Cheyenne City, m. v sev.-amer. státě Wyomingu, má 14.087 obyv. (1900).

* **Cheyne** [čejn] Thomas Kelly, theolog angl. (* 1841), jest od r. 1885 professorem biblické exegese na universitě oxfordské a kanovníkem rochesterským. Vydal celou řadu studií biblických, zejména výkladů kritických k Isaiášovi (*The Prophecies of Isaiah*, 2 sv., 1880—81; *Introduction to the Book of Isaiah*, 1895; *Isaiah, critically revised text and translation in Sacred Books of the Old testament*, 1897—99 a j.), nový překlad žalmů (1884—88, opět 1904) a studii o žaltáři *The Origin and Religious Contents of the Psalter* (1891); dále napsal: *Job and Salomon* (1887); *Founders of Old Testament Criticism* (1894); *Jewish Religious Life after the Exile* (1898); *Critica Biblica* (1904); *Bible Problems and the New Materials for their Solution* (1904); *Traditions and Reliefs of Ancient Israel* (1907).

* **Cheysson** [šesõn] Émile, sociolog franc. (* 1836 v Nîmes), byl ředitelem strojírny světové výstavy v Paříži r. 1867, ředitelem státních mlýnů v Paříži za obležení 1870—71, ředitelem továren v Creusotu v l. 1871—76 a ředitelem v ministeriu veřejných prací v l. 1876—84. Napsal: *Cent budgets de familles ouvrières*; *Albums de statistique graphique*; *le Pain du siège*; *l'Alcoolisme*; *les Accidents du travail*; *la Mutualité et le rôle de la femme*; *les Taudis*; *les Méthodes de statistique* a j.

* **Chiala** [kjala] Luigi, publicista italský (* 29. led. 1834 v Ivrei). Studoval filologii a v l. 1859 a 1866 bojoval proti Rakousku. Hájil horlivě generála Lamarmory ve spisech: *Le général Lamarmora et l'alliance prussienne* (Pař., 1868); *Cenni storici sui preliminari della guerra del 1866 e sulla bataglia di Custoza* (Flor., 1870—72) a *Ancora un po' piu di luce* (Turin, 1902), nehledě k *Ricordi della giovinezza di Alfonso Lamarmora* (1879). V l. 1870—76 redigoval »Rivista militare« a r. 1882 zvolen do komory poslanců. R. 1892 jmenován senátorem. Napsal ješte: *Dal 1858 al 1892* (Turin, 1892—93, 3 seš.); *Politica segreta di Napoleone III. e di Cavour* (t., 1895); *Giacomo Dina e l'opera sua nelle vicende del risorgimento italiano* (t., 1896 a sl.); *Le Triplice e la Duplice Alleanza* (t., 1897); *La vita e i tempi del generale Gius. Dabormida. Regno di Carlo Alberto 1848—49* (t., 1897); *Pagine di storia contemporanea* (t., 1897). Vydal také *Lettere di Camillo Cavour* (Turin, 1883—87, 6 sv.).

Chiapas, stát mexický, má na 70.524 km^2 363 607 obyv. (1900).

Chiari 4) Hans stal se r. 1906 prof. pathol. anatomie ve Štrasburce a vydal dále: *Geschichte der pathol. Anatomie* (v »Handbuch d. Gesch. d. Medizin«, 1903) a *Leichenuntersuchungen und Leichenbeschau* (1906).

* **Chiari** Ottokar, lékař něm. (* 1853 v Praze), syn **Ch**-ho 2), vystudoval lékařství ve Vídni, r. 1882 se tu habilitoval, r. 1891 se stal mimoř. a r. 1907 řádným prof. laryngologie a rhinoskopie. Napsal: *Krankheiten der Nase* (1902); *Krankheiten des Rachens* (1903); *Die Krankheiten des Kehlkopfes und der Luftröhre* (1905) a j. v.

Chiarini 2) Giuseppe, bás. ital., † 4. srp. 1908.

Chiaves Desiderato, básník a státník ital., † 30. čna 1895 v Turině.

Chicago m. v sev.-amer. státě Illinois, zůstává stále na druhém místě mezi městy Unie, majíc nyní podle odhadu 1907 2,367.000 obyv. proti 1,698.575 obyv. r. 1900. — Rovněž návštěva university chicagské rychle stoupá, neboť 1906 studovalo tu u 351 professorův a docentů 4598 posl. — R. 1893 byla tu uspořádána světová neboli Columbova výstava World's Columbian-Exposition, jíž se

účastnily všechny státy. Zabírala plochu 268·65 *ha* velikou a prostírala se v délce 2·4 *km* podle břehu jezera. Výdaje činily 25·5 mill. doll., příjem 28·1 mill. doll., čistý zisk po uhrazení všech závazků 1·8 mill. doll. Návštěvníků bylo 21,463.256. Z budov zůstaly pouze tři: umělecká budova s Freldovým museem, klášter La Rabida, přestavěný na nemocnici a německý dům, darovaný něm. vládou městu.

Chilandarec Sava také po roce 1896, kdy vytištěn byl jeho popis Rukopisů a starotisků chilandarských ve »Věstníku« historické třídy Král. české společnosti nauk č. VI, zabýval se pracemi v knihovně a třídil i popisoval také originální listiny kláštera chilandarského. S použitím článků, vyšlých ve Vlčkově »Osvětě«, sestavil širší popis poloostrova Athonského a jeho klášterů, jenž v srbském překladě professora Jiřího B. Dimiće vyšel v Bělehradě 1898 ve státní tiskárně pod názvem Sveta Gora (stran 337 s mapou). Historická čast vyšla též ve zpracování bulharském r. 1899 v sofijském časopise »Periodičesko Spisanie«. Mnich Sava hleděl také způsobiti, aby rada starších kláštera chilandarského ve dvorech zavedla polní hospodářství podle způsobu evropského; v tom směru tam působí také vliv srbský od několika let, když srbská vláda ujala se poněkud kláštera chilandarského jakožto založení prvotně srbského, poskytuje mu ročně peněžitou podporu i poslala tam některé zdokonalené náčiní hospodářské. Ale výsledek toho vynasnažení jest posud malý, dílem také proto, že zemřel jeden z českých vychovanců Savových (mnich Daniel), jenž od pěstouna svého byl veden k polnímu hospodářství a spravoval dvůr Kumici podle návodu a pod dozorem otce Savy. Ze tří Čechů, které Sava přivedl s sebou do Chilandaru, zůstává na živě již jen jeden, klášterským jménem Pankratij, jenž jest popem v bratrstvu klášterském. Větší životopis otce Savy, dílem podle osobních příznivých dojmů, napsal černohorský posluchač athénské university Gavriel Dožić a vydal jej ve květnovém sešitě 1908 ve »Vjesniku srpske crkve« pod názvem: Sava Ch., prilog za noviju istoriju srpske lavre Chilandara. *Klk.*

Child 3) Francis James † 1896.

* **Childers** [čild'rs] Hugh Culling Eardley, státník angl. (* 25. čna 1827 v Londýně, † 29. led. 1896 t.). Byl r. 1850 členem vlády australské kolonie Viktorie. Po 7 letech vrátil se jako gen. agent kolonie do Anglie a byl zvolen r. 1860 do dolní sněmovny. R. 1864 stal se lordem admirality a r. 1865 sekretářem pokladu. Za Gladstona byl r. 1868 prvním lordem admirality, ale pro svou spořivost vůči námořnictvu musil v březnu r. 1871 odstoupiti. V l. 1872—73 byl jakožto kancléř lancasterský opět členem kabinetu a převzal znovu úřad gener. agenta pro osadu Viktorii. V Gladstonově druhém ministerstvě byl 1880—82 stát. sekretářem války, pak do června 1885 kancléřem pokladu, v Gladstonově třetím kabinetě od led. do srp. 1886 ministrem vnitra. Jeho syn, podplukovník Spencer Ch. vydal *Life and correspondence of Rt. Hon. Hugh C. E. Ch., 1827—96* (Lond., 1901, 2 sv.).

Chile, republika jihoamerická, má na 755.100 km^2 3,399.928 obyv. (1905); podle nejnovějšího měření 759.000 km^2 a podle sčítání z 28. list. 1907 jen 3,249.960 obyv. Při sčítání r. 1895 bylo cizinců 72.812, z nichž 42.105 Evropanů, totiž 1490 přísluš. rak.-uherských, 7049 Němců, 8296 Španělů, 7809 Francouzů, 6241 Angličanů, 7587 Italů, 1570 Švýcarův a 2003 jiných Evropanů. Z 29.687 Američanů bylo 13.695 Peruanců, 7531 Argentinců, 6654 Bolivanů. Pohyb obyvatelstva jevil se takto: r. 1905 bylo 17.274 svateb, 120 013 porodů, 112.905 úmrtí, takže porody převyšují úmrtí o 7108. Na větší vzrůst přistěhovalectví není prozatím veliké naděje, ač vláda ochotně je podporuje. V l. 1901—5 usadilo se tu 14.000 přistěhovalců. Tak 1903 usadilo se ve Valdivii 54 boerských rodin, vedle nich 29 rozličné národnosti (19 německých), v Budi 77, v Nové Italii 23 rodin, na Chiloë 118 rodin a vedle toho smlouvou hledáni jsou dělníci francouzští, italští a španělští. Vzdělání jest posud na stupni nízkém, neboť plných 70 procent nováčků r. 1901 neumělo ani psáti ani čísti. R. 1905 bylo 2099 obecných škol. Produkce plodin jest dosti značná. R. 1907 urodilo se 4,293.497 kvintalů pšenice a 678.664 kvintalů ječmene. Vinice měřily (1905) 19.096 *ha* a poskytly 553.038 *hl* vína a 9758 pálenky. R. 1903 bylo v Ch. 182.821 koní, 32.443 mezků, 829.953 kusů hověz. dobytka, 1,335.332 ovcí, 135.471 vepřů a 165.280 koz. Chov dobytka se znenáhla rozvíjí, jmenovitě ovcí na Ohňové zemi a v Patagonii. Přes to hlavní bohatství země tkví v nerostech. R. 1903 bylo zaměstnáno těžbou nerostů 46.592 lidí, z nich 24.445 v dolech na ledek. Těžba tohoto v posledních letech stoupala dosti pravidelně, 1902: 1,330.598 *t*, 1903: 1,452.283 *t*, 1904: 1,486.190 *t*, 1905: 1,668.976 t, 1906: 1,799.000 *t*, 1907: 1,782.000 *t*. Proto také ve vývoze ledek repraesentuje číslo největší. Bylo totiž 1907 vyvezeno ledku za 206,203 tisíc pesů, mědi 25.949, iódu 4,202, bóraxu 3,961, pšenice 3,555, koží 2,547, vlny 2,459, bobů 2,017 tisíc pesů. Celkový dovoz a vývoz znenáhla stoupá: tak roku 1904 dovezeno bylo zboží za 164,793.913 pesů, 1905: 196,897.731, 1906: 237,697.642, 1907: 293,681.865 pesů; vývoz v příslušných letech: 222,202.616, 273,375.344, 289,621.397, 280,080.730 pesů. Z toho připadlo r. 1907 na dovoz z Anglie 113,503 tisíce pesů, vývoz 141,410, z Německa dovoz 74,310, vývoz 56,402, ze Spojených Obcí sev.-amerických 31,124 a 24,895, Francie 16,094 a 16,433; Belgie 10,197 a 3,810, Peru 8.795 a 3,347; Argentiny 10,015 a 3,574, Italie 8,232 a 1,318; Španělska 2,707 a 1,220 tisíc pesů. Spojení s cizinou prostředkuje 25 přístavů, v jejichž

čele stojí Iquique, Valparaiso, Pisagua, Coquimbo, Coronal a Antofagasta. Do chilských přístavů vplulo 13.971 lodí o 24,645.751 *t* a vyplulo 13.952 lodí o 24,159.898 *t*. Vlastního obchodního loďstva bylo r. 1905 54 parníků o 42.873 *t* (netto) a 34 plachetních lodí o 39.349 *t* (netto). Drah bylo 1907 2485 *km* státních, 2810 *km* soukromých, celkem 5295 *km*; nová dráha se buduje z Aricy do La Paz. Poštovních úřadů bylo 865, telegraf. linií 19.061 *km*, telefonních 12.767 *km*. — Podle zákona z r. 1900 všichni zbraně schopní občané jsou povinni po určitou dobu službou vojenskou. Stálého vojska jest 18.000 m., v době války však kolem 150.000. Loďstvo 1907 mělo 32 plavidel o 42.555 *t*, mezi nimi 1 obrněnec, 2 obrněné, 4 kryté křižáky, 9 torpedovek z l. 1886—96, 6 torpedoborců z l. 1896—1901. Státní dluh zahraniční činil r. 1906 280,634.400 pesů ve zlatě, spolu vnitřním 287,034.100 pesů ve zlatě, 147,480.965 v papírech.

Dějiny. Vláda Errárizova byla slabá, neboť krise ministerská stíhala krisi, ve finanční administraci klesala poctivost, musily býti znovu zavedeny papírové peníze, ač právě silné stoupnutí ceny mědi zlepšovalo státní příjmy. Příčinu tohoto vnitřního neklidu lze spatřovati také v situaci zahraniční v otázkách o hranice. Tak z napiatého poměru s Argentinou hrozila několikráte válka. Naposled to bylo brzo po nastoupení G. Riesca, který byl r. 1901 zvolen za presidenta. Ch. chtělo tehdy stavěti silnici na sporném území; proti tomu Argentina protestovala a obě republiky počaly zbrojiti. Podle všeho nedostatek peněz, jež nechtěli evropští a američtí finančníci státům zapůjčiti, přiměl obě strany k náladě smírnější a tak 25. pros. 1901 jmenovaly rozhodčím soudcem ve svém sporu anglického krále Eduarda VII. a 20. kv. 1902 shodly se, že zbrojení zastaví a všechny další sporné záležitosti rovněž smírčímu soudu odevzdají. Král anglický pronesl rozsudek 21. list 1902, jímž přiřčena Ch. větší část sporného území. Na poměr s Argentinou měl často vliv spor s Peru a Bolivií. Podle smlouvy 1884 mělo se po desíti letech v provincii Tacně provésti všeobecné hlasování, ke kterému státu má býti připojena. Ale po desíti letech plebiscit pro spory nebyl proveden, a když konečně i sama chilská vláda r. 1898 se rozhodla buď plebiscit vykonati anebo spor předložiti královně-vladařce španělské, chilský kongress nepřistoupil na tento návrh. R. 1904 dosaženo bylo s Bolivií dohody, ale spory s Peru byly zase r. 1908 obnoveny a konány nové přípravy k válce. Po presidentu Riescovi zvolen byl 18. září 1906 Pedro Montt. Z novější literatury: Anrique a Silva, Ensayo de una Bibliografia Historica i Geográfica de Ch. (Santiago, 1902); Barros Arana, Historia general de Ch. (16 sv., ukonč. 1902), Beltrán y Róspido, Los Pueblos Hispano Americanos en el Siglo XX. (Madrid, 1904); M. Conway, Aconcagua and Tierra del Fuego (Lond., 1902); Wright, The Republic of Ch. (t., 1905); Elliot, Ch., Its History and Development (t., 1907)

* **Chilesotti** [ki-] Oskar, hudební badatel (* 12. čna 1848 v Bassanu), doktor práv, obrátil se zcela k vědecké práci hudební. Starou hudební literaturu loutnovou snažil se oživiti přednáškami, demonstracemi i vydáváním příslušných skladeb v moderní notaci: *Capricci armonici sopra la Chitarra spagnuola del Conte Ludovico Roncall* (1881); *Biblioteca di rarità musicali* v pěti dílech, mezi jiným klavírní výtah »Arianny« (1727) od Marc Intreccia, dále *Da un codice »Lautenbuch« del Cinquecento* (1890) a *Canzonette del XVI secolo ad una voce con accomp. di pianoforte*. Z historicko-aesthetických prací jest to *I nostri maestri del passato* (1882) atd. Četné články roztroušeny jsou v různých hudebních časopisech. *O. Z.*

* **Chilkat-river** [čilket rivr], pobřežní řeka v jihových Alasce, vlévající se do zálivu t. jm. průlivu Lynnova. Od ní vede Chilkatský průsmyk k hornímu Jukonu.

* **Chilkootský průsmyk** [čilkut-], horský přechod v sev. amer. territoriu Alasce, na $59^1/_2{}^0$ s š. a 135^0 z d., 1070 *m* vysoký, umožňuje přístup z Dyea Inletu přes Coast Range do poříčí Jukonu. Proto ho bylo před zbudováním trati jdoucí ze Shagwaye přes White Pass hojně používáno kovkopy, kteří se ubírali do Klondiku.

Chilkov 3) Michail Ivanovic kníže, rus. státník (* 1843). Vystudovav kurs pážecího sboru, sloužil v mysliveckém pluku tělesné stráže ruské. R. 1860 podnikl cestu po Evropě a Americe, načež byl mírovým prostředníkem. R. 1864 znova odjel do Ameriky a sloužil u anglickoamerické společnosti pro stavbu zaatlantské železné dráhy (v Jižní Americe) zprvu jako prostý dělník, pak jako topič a řídič lokomotivy. Asi rok byl zámečníkem továrny na lokomotivy v Liverpoolu. Potom byl staničním chefem na kursko-kijevské a moskevsko-rjazanské železné dráze. R. 1880 byl vyzván gen. Anněnkovem, aby se ujal stavby železniční trati na Kizil-Arvat. R. 1882 byl v Bulharsku správcem ministerstva veř. prací, komunikací, obchodu a zemědělství. R. 1885 navrátil se na Rus a znova působil na zakaspické železné dráze; r. 1892 byl jmenován vládním ředitelem poviselských železných drah, pak chefem samarsko-zlatoustovské, orenburské, orlovsko grjazské a livenské železné dráhy. R. 1894 jmenován hlavním inspektorem žel. drah, a od r. 1895 ministrem kommunikací. Dobyl si velikých zásluh o vystavění sibiřské dráhy. R 1905 odešel do výslužby. Zemřel náhle 21. bř. 1909.

* **Chinampo**, Či nan-po, korejský přístav na sev. záp. pobřeží, v již. části provincie Jižní Phong-an, při ústí Ta tongu, jest důležitým střediskem bohaté a úrodné provincie. V ní tu sídlí mnoho japanských kupců. Ch. bylo r. 1897 otevřeno cizímu obchodu a vyváží se odtud hojně obilí, lu-

štěnin, tabáku a kožišin. Na blízku jsou zlaté doly.

* **Chingan** viz Burejské hory.

* **Chinioïdin** tolik co chinoidin (v. t.).

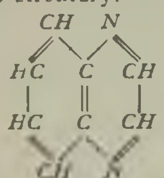
* **Chinitz-Tettau** viz Vchynice 2).

* **Chinoftalon**, chinophthalon, barvivo chemického složení $C_{18}H_{11}NO_2$, zv. chinolinová žluť (v. t.), užívá se ho též ku přípravě lihových laků, voskových nátěrů, barev.

* **Chinosol**, oxychinolinsíran draselnatý, žlutý, krystallický prášek, rozpustný ve vodě, ne však v alkoholu, doporučoval se jako antiseptikum, náhražka fenolu, sublimátu a jódoformu.

* **Chinova** (Хинъ) Rašel Mironovna, spis. rus. (* 1863), vydala o sobě sbírky povídek *Siluety* (Moskva, 1894) a *Pod goru* (t., 1900), v nichž líčí život rus. intelligentních tříd v Rusku i za hranicemi a z části vystupuje proti židovské buržoasii.

* **Chinoxaliny**, benzoparadiaziny, $C_8H_6N_2$, podle struktury:

povstávají z orthofenylendiaminů s glyoxalem a jinými 1, 2 diketosloučeninami. Benzoin, furcin, arabinosa, glukosa kondensují se také orthofenyldiaminy na ch. Jsou to slabé base, zápachu piperidinovitého nebo chinolinového; v alkoholu a aetheru rozpouštějí se snadno, v horké vodě špatněji než v studené. Vůči oxydačním prostředkům jsou stálé, redukcí dávají hydrochinoxaliny. **Ch.** dávají též řadu barviv.

Chipiez Charles, architekt a archaeolog franc., † 1901 v Paříži.

* **Chirjakov** (Хирьяковъ) Aleksandr Modestovič, spis. rus., podpisující se A. Sakmarov (* 1863), přispíval do různých časopisův a byl redaktorem spisů pro lid, vydávaných firmou »Posrednik«. O sobě vydal *Legendy ljubvi* (Petr., 1898) a *Bělyj něvoljnik* (t., 1898).

* **Chirol** [čirol] Valentine, žurnalista angl. (* 1852), vykonal veliké cesty po Evropě a Malé Asii, Egyptě, Persii a Vých. Asii, navštívil Spoj. Obce sev.-amer. a britské kolonie, načež se usadil v Berlíně a dopisoval odtud po několik roků do čas. »Times«, při němž jest od r. 1899 redaktorem zahraničních záležitostí. Sepsal: *Twixt Greek and Turk* (1881); *The Far Eastern Question* (1896); *The Middle Eastern Question* (1903) a hojné články do časopisův.

* **Chitrovo** Vasilij Nikolajevič, spis. rus. (* 1834 — † 1903), sloužil v ministerstvě nár. osvěty a vydal o sobě: *Naučnoje značenije raskopok, proizveděnnych pravosl. palestinskim obščestvom na rus. městé bliz chrama Groba Gospodňa v Ijerusalimě* (Petr., 1885); *Něděľja v Palestině* (t., 1879); *Palestina i Sinaj* (t., 1876 a 1886, 2 d.); *Pisma o sv. Zemlě* (t., 1898) a j. Byl spoluzakladatelem rus. Palestinské společnosti.

Chivot Henri, dramatik franc., † 1897.

* **Chlebnikov** Nikolaj Ivanovič, právník rus. (* 1840 — † 1880). Studoval práva na moskevské universitě. Byl na varšavské universitě professorem státního práva, pak professorem filosofie a encyklopaedie práva na universitě v Kijevě. V magist. dissertaci *O vlijaniji obščestva na organizaciju gosudarstva v carskij period russkoj istoriji* (Petr., 1869) pokusil se podati filosofickou charakteristiku carské doby, sahající sice od r. 1547 do r. 1721, avšak dovedené jím jen do smrti Alekséje Michajloviče. Autor v knize své příliš generalisuje; zjevy, jež pokládá za význačné pro líčenou dobu, vyskytují se i v dobách jiných. Přes to dílo jeho není bez významu ani dnes; jeť pokusem vyložiti některé hospodářské zjevy ruských dějin. V doktorské dissertaci *Obščestvo i gosudarstvo v do-mongoljskij period russkoj istoriji* (Petr., 1872) spisovatel vykládá theorii a historii rodového života u Arijců i Semitův, dále postupnou emancipaci slovansko ruských plemen od rodového života. Od založení Ruského státu do r. 1237 shledává autor v rozvoji ruského obyvatelstva tři doby: 1. dobu vnějšího čili mechanického spojení plemen v jeden stát (862—1054); 2. dobu panování patriarchálních idejí a poměrů (1054—1155); 3. dobu politické desorganisace a mravního úpadku (1155—1237). I tato práce jest smělým pokusem, opírajícím se více o apriorní spekulaci než o faktické studium historického materiálu. Kromě toho **Ch.** napsal: *Pravo i gosudarstvo v jich obojudnych otnošenijach* (Varšava, 1875) a *Izslědovanija i charaktěristiki* (»Kij. Univ. Izv.«, 1878, též o sobě, 1879).

* **Chlebowska** Marja, malířka polská, choť Ch-kého 4) Poraje (* 1864 v Rzeszowě v Haliči), vzdělala se v Krakově a Paříži. Z jejích prací uvádíme: *Arabka s pomoranči*; *Smyrenská tanečnice*; *Před mešitou*; *Strážce mešity*. Jest provdána po druhé za Madejského.

Chlędowski 3) Kazimierz stal se 2. říj. 1899 po Jędrzejowiczovi ministrem pro Halič v kabinetě Claryově a zůstal jím i v kabinetě Wittkově, s nímž zároveň 18. led. 1900 odstoupil. **Ch** jest znám jako znalec umění a použil značného svého jmění k založení znamenité sbírky umělecké.

* **Chloe**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 21. bř. 1895. Označení (402). *Kvn.*

* **Chlop** viz Chlap.

* **Chłopicki** Jan, válečník pol. († 1866 ve Vilně), r. 1807 opustil rodný dům a ve Varšavě vstoupil k vojsku, načež účastnil se výprav Napoleonových až do r. 1813. Později sloužil ve Španělsku pod Kozietulským. R. 1849 vyšly ve Vilně jeho *Pamiętniki* redakcí J. Podbereskcho. — **Ch.** 2) Edward, spis. pol., † 1894 v nemocnici ve Varšavě.

***Chlopin** Grigorij Vitaljevič, lékař rus. (* 1863). Vystudovav lékařství v Petrohradě, stal se r. 1896 mimoř. prof. hygieny v Jurjevě, odkudž byl r. 1906 povolán za prof. zdravotnictví na klinický ústav velkokněžny Heleny Pavlovny v Petrohradě. Vykonav v l. 1897—99 delší vědecké cesty za hranicemi, byl vysílán na řadu inspekčních cest v Povolží a na pobřeží Kaspického moře jmenovitě v dobách trvajících nebo hrozících epidemií. Napsal řadu zdravotnických prací, a to jednak pozorování rozličných zdravotnických závad, jmenovitě znečištění vod a vzduchu se týkajících, jednak i prací pokusných.

Chlór. Elektrolysou kyseliny chlorovodíkové obdržíme na anodě čistý **ch.**, obsahuje-li kyselina víc než 23% *HCl*. Používá-li se roztoků zředěnějších, vyvíjí se s ním zároveň vždy něco kyslíku. Poměr jest asi ten, že při kyselině 3% získáme **ch**-u sotva 50%, přepočítáno na spotřebované množství proudu. Přidáme-li ke zředěné kyselině chlóridu sodnatého, jeví se výtěžek **ch**-u jako při kyselině koncentrované, poněvadž se sekundární reakcí také vyvíjí volný **ch**. Při elektrolytickém rozkladu chlóridův alkalií tvoří se alkali a **ch.**, jenž se odvádí, tlakem ztužuje a zpracovává na chlórové vápno nebo kyselinu solnou. Vedeme-li totiž **ch.** s vodní parou přes slabě žhoucí koks nebo dřevěné uhlí, tvoří se chlórovodík a kysličník uhličitý nebo uhelnatý, podle rovnice:

$$C + H_2O + Cl_2 = 2\,HCl + CO;$$
$$C + 2\,H_2O + 2\,Cl_2 = 4\,HCl + CO_2.$$

Chlorálhydrát připravuje se také elektrolyticky v destillačním kotle s diafragmatem, naplněným horkým roztokem chlórkalcia. Za kathodu slouží měď, anodou jest pohyblivý uhel, jenž jest zároveň míchačkou. K anodě přidává se po částkách alkohol a pracuje se při 100°. Na anodě vyvinutý chlór reaguje s alkoholem, při čemž tvořící se kyselina chlórovodíková neutralisuje při kathodě vznikající kalihydrát. Po skončeném chlórování se partie oddestilluje, destillační produkt se nasytí kuchyňskou solí, čímž vyloučí se **ch.** Hodina HP dává 50 *g* **ch** u. Také z glukosy, škrobu a cukru lze tímto způsobem získati **ch.**

***Chloralosa,** kondensační produkt chlorálu a glukosy; tvoří bezbarvé jehlice, jež chutnají hořce, rozpouštějí se snadno v teplé vodě, tají při 184—186°; užívá se jí v lékařství jakožto prostředku utišujícího a uspávajícího.

***Chlórid** draselnatý viz Draslík, str. 933 *b*. — **Ch.** sodnatý viz Natrium, str. 1066 *b*.

***Chloris,** planetoida objevená fotograficky A. Charloisem 7. led. 1896 v Nizze. Označení (410). *Kvn.*

***Chlórnatrium** = kuchyňská sůl.

***Chlórometrie,** chlórimetrie, druh chemické analysy ke zjištění množství účinného chlóru. na př. v chlórovém vápně. Z různých udávaných method nejobvyklejší jest Penot-Mohrerova, jež zamlouvá se snadností, dávajíc mimo to dobré resultáty. Náleží k titračním methodám iódometrickým a záleží v tom, že arseničná kyselina v alkalickém roztoku působením činného chlóru přechází v kyselinu arsénovou. V nadbytek titrovaného roztoku kyseliny arseničné působíme vodným roztokem odváženého množství chlórového vápna a přebytek nezměněné kyseliny arseničné se určí titrací centinormálním roztokem iódovým. Odečtením nalezeného množství možno snadno vypočísti množství kyseliny arseničné přešlé v arsenovou a z té potom množství chlóru.

***Chlórová voda** viz Chlór, str. 239 *b*.

***Chludov** Aleksěj Ivanovič, sběratel rus. rukopisů (* 1818 — † 1882), byl moskev. kupcem a shromáždil ze záliby sbírku vzácných památek rukopisných (430 čísel) i tištěných (624 knihy). Bohatá tato sbírka dostala se odkazem Nikolskému klášteru v Moskvě. Srv. N. Subbotin, V pamjať ob A. I. Ch-ě (Moskva, 1882) a N. Bokačev, Opisi rus. bibliotěk (Petr., 1890).

Chlum 29) Marianský má 113 d., 877 obyv. něm. (1900).

Chlumec 4) nad Cidlinou má 387 d., 3638 obyv. čes., 10 něm. (1900), 2 slevárny železa, sušárnu na čekanku. — **Ch.** 7) má 225 d., 1865 obyv. čes., 178 něm. (1900), měšť. šk., poutnické místo, sklárnu. — **Ch.** 9) Vysoký, městec, má 76 d., 672 obyv. čes., 4 něm. (1900).

Chlumecký 3) Adam, básník čes. Od r. 1907 je farářem ve Skrbeni u Olomouce. Vydal řadu histor. povídek: *Ze staré rychty* (Praha, 1906); *Husité na Moravě* (Brno, 1908); *Staré vdavky* (Praha, 1908); *Pan Mikeš Zůl* (Brno, 1908); *Zkáza Velehradu* (t., 1908); *Ode žní do žní* (t., 1908); *Ze starých přástek* (t., 1908); *Pan Janek Talafús* (t., 1909).

***Chlumecký** Jaroslav, pseud. Jaroslava Golla (v. t. 2).

Chlumín 1) má 115 d., 671 obyv. čes. (1900).

Chmelenský Ladislav, herec čes., vnuk Ch-kého Jos. Krasoslava (* 1860 v Praze), vystudovav reálku, počal studovati architekturu, ale na radu Fr. Kolára a K. Šimanovského věnoval se r. 1879 divadlu a byl angažován k činohře Král. zem. div. v Praze. Potom sloužil v Uhrách jako aktivní poručík dragonů Windischgrätzových od r. 1881 do 1886, kdy přestoupil do civilní služby státní a stal se sekretářem na c. k. odborné škole v Chrudimi, v kterém úřadě setrval až do r. 1889. Byv vyzván baronem Pražákem a drem Stránským, stal se r. 1892 ředitelem Národ. divadla v Brně. Rok potom zřídil si společnost vlastní, v rozměrech před tím u divadelních společností nevídaných. Společnost tato o 70 členech hrála r. 1893 ve Vídni a provedla tam za odporu Němců celou řadu skvělých představení, pobyvši tu celých 10 týdnů. Z Vídně odebral se **Ch.** se svou společností do Čech a pobyv zde do

jara r. 1894, odjel se společností do Dalmacie, kdež se mu dostalo nadšeného přijetí. Vrátiv se, cestoval se svou pečlivé vybranou společností po Čechách, ale hmotnými neúspěchy pozbyl celého svého znamenitého jmění, a vzdav se dráhy divadelní, stal se r. 1901 sekretářem na c. k. umělecko-průmyslové škole v Praze. Přispíval do různých almanachův a časopisů (»Světozora«, »Zlaté Prahy«, »Illustr. Světa« a j.) a přeložil přes 30 divadelních her z francouzštiny a němčiny na jazyk český. Pro tisk připravuje obsáhlou monografii *Ve službách Bellony a Thalie*, v níž líčí rozmarným způsobem příhody ve vojště a u divadla zažité. Při mezinárodní hudební a divadelní výstavě r. 1892 ve Vídni konané byl zvolen členem kommisse.

* **Chmieliński** Józef, herec pol. (* 1862 ve Varšavě), byl žákem Deryngovým a J. Kotarbińského. R. 1885 vystoupil po prvé na varšavské scéně, pak hrál v Łodzi a od r. 1890 ve Lvově, kde náleží k předním silám, vynikaje přednesem, intelligencí a oduševnělostí hry.

Chmielowski 3) Piotr, literární historik a kritik pol., † v dubnu 1904 ve Lvově.

* **Chmyrov** Michail Dmitrijevič, spis. rus. (* 1830 — † 1872), sloužil ve vojště a od r. 1860 jal se otiskovati dějepisné práce v časopisech. O sobě vydal: *Alfavitnospravočnyj perečeň rus. udělnych kňazej i členov carstvujuščago doma Romanovych* (Petrohr., 1871); *Alfavitnospravočnyj perečeň gosudarej rus. i zaměčatěljnějších osob jich krovi* (t., 1870); *Polnoje i obstojatěljnoje sobranije aněkdotov četyrech šutov: Balakireva, D'Akosty, Perillo i Kuljkovskago* (t., 1869); *Istoričeskija staťji* (t., 1873) a j. Jeho bohatou knihovnu získalo cís. rus. historické museum.

* **Choo** Václav, politik, novinář a spisov. čes. (* 23. září 1860 v Nové Huti u Křivoklátu). Po skončených gymnasijních studiích věnoval se studiu právnickému na české universitě pražské, které absolvoval. Potom působil v různých advokátních kancelářích a byl po delší dobu koncipientem u dra. Sobotky ve Zbraslavi. Záhy věnoval se žurnalistice a přispíval hojně do časopisů strany národně sociální jako její stoupenec. R. 1901 zvolen byl do říšské rady po prvé. Při všeobecných volbách na základě všeobecného a rovného práva hlasovacího r. 1907 podlehl. Za poslance do říšské rady zvolen byl teprve r. 1908 po zemřelém dru Jos. Heroldovi za Král. Vinohrady. Ch. jest vedle poslance Klofáče z nejvlivnějších a nejbystřejších poslanců a politiků strany národně sociální. Přispíval do různých časopisů, zejména do »České Stráže«, »Rozhledů«, »Času«, »Naší Doby«, »Samostatnosti« a »České Demokracie«, zvláště pak »Českého Slova« jako hlavního orgánu strany. Vedle toho vydal několik publikací samostatných, z nichž sluší hlavně uvésti: *České státní právo, jeho důvody a cíle* (Olomouc, 1900); *Dějiny sociálních idejí* (Praha, 1902); *Úkoly vojenské politiky české*. Dále napsal: *Po národohospodářském sjezdu* (Praha, 1895); *O národnosti* (Brno, 1900); *Jan Hus, jeho doba, život a význam* (Praha, 1900). *Tmk.*

Choceň má 442 d., 4320 obyv. čes., 9 něm. (1900), seniorát helv. vyznání, městskou opatrovnu, telefon, přádelnu na bavlnu, mechan. tkalcovnu o 500 mechan. stavech. elektrárnu pro osvětlení města, parní pilu. Fid. panství přešlo na Karla kn. Kinského ze Vchynic. Opodál města dvě tvrziště: Hlaváčova Zítkov.

* **Chocerady** viz Kocerady.

Chociszewski Józef, spis. pol. Z jeho pozdějších prací uvádíme: *Piśmiennictwo polskie w życiorysach naszych najznakomitszych pisarzy* (Poznaň, 1882 a 1903); *Bukiet pieśni świątowych* (t., 1883); *Humorysta polski* (1894); *Księga Sybilijska o przyszłości* (1895); *Ilustrowane dzieje po rozbiorzie Polski* (Krakov, 1887) a j.

* **Chocolat du Gabon** viz Dika.

* **Chodenschloss** viz Trhanov.

Chodounský 1) Karel jmenován byl r. 1902 ř. prof. farmakologie a farmakognosie při české fak. lékařské, jejímž děkanem jest ve stud. roce 1908/9. Z dalších jeho prací literárních mimo úvahy a články v »Čas. lék. čes.«, »Klinickém sborníku«, »Zvonu« a j. nutno uvésti: *Farmakologie* (Praha, 1905), jež je prvou učebnicí tohoto oboru v jazyce českém; *Nastuzení i choroby z nastuzení* (t., 1906, též něm. Vídeň, 1907), rozbírající kriticky neudržitelnost mínění o nastuzení jako příčině nemocí; *O příčinách chorob vnitřních* (»Lidové rozpravy lékařské«, 1903); *Fysiologický účin alkaloidů kurare* (s dr. Babákem; »Rozpr. čes. akad.«, 1902); *Reformbestrebungen in der Therapie* (»Wiener klin. Rundschau«, 1906). Z oboru turistiky sluší připomenouti mimo jiné, že uvedl v život český odbor slovinského alpského družstva. — Ch. 2) František, čes. odborník pivovarský, byl v l. 1896—1905 ředitelem výzkumného ústavu pro průmysl pivovarský a r. 1906—7 ředitelem sladovnické školy v Praze. Provedl technické inspekce pivovarů v Čechách, na Moravě, v Haliči, v Uhrách, Chorvatsku a v Srbsku a uvedl v činnost pneumatické sladovny ve Vídni, Pešti, Köbangii, Brašovu a v Brně. Napsal v »Encyklopedii pivovarství«, vydávané kuratoriem I. sladovnické školy: *Pivovarství* (z 1905) a ve »Zprávách výzkumného ústavu pro průmysl pivovarský« několik článkův odborných.

Chodov 1) má 350 d., 11 obyv. čes., 5310 něm. (1900), měšť. školu pro chl. a div., slevárnu železa, pilu, 3 cihelny.

Chodowiecki Daniel, malíř. Biografii jeho napsal Wolfg. v. Oettingen: Daniel v. Ch, ein Berliner Künstlerleben im 18. Jahrdt. (Berl, 1895).

* **Chodowiecki** Bogumil, malíř polský, bratr Ch-kého Daniela (* 1728 — † 1781), pracoval po výtce jako ryjec podle kreseb svých i svého bratra Daniela. Proslul však také jako malíř miniaturných podobizen a rád maloval bitvy, honby a koně, jak tomu jest až podnes u pol. malířův.

***Chodowiecki** Wilhelm, syn Daniela Ch-kého, rytec a kreslíř polský (* 1765 — † 1805). Pracoval spolu s otcem o rytinách podle kreseb jeho a často je podpisoval vlastním jménem.

***Chodskij** Leonid Vladimirovič, polit. oekonom rus. (* 1854). Studoval v hornickém ústavě. Vykonav na petrohradské universitě zkoušku kandidáta práv, nabyl r. 1883 hodnosti magistra polit. oekonomie za dissertaci *Pozemeljnyj kredit i otnošenije jego k krestjanskomu zemlevladěniju* a r. 1891 za dissertaci *Zemlja i zemledělec* hodnost doktora polit. oekonomie. R. 1881 stal se učitelem petrohr. obchodní školy, r. 1885 docentem polit. oekonomie a statistiky v petrohr. lesnickém ústavě. R. 1892 jmenován soukromým docentem petrohr. university, kde jest od r. 1895 professorem finančního práva. Mimo práce uvedené napsal: *Vozzrěnija zemstv po voprosu o rasšireniji krestjanskago zemlevladěnija* (Petr., 1880); *Ekonomičeskije principy krestjanskoj reformy i ich vozmožnoje razvitije* (»Russ. Mysl«, 1881); *Po voprosu ob uděševleniji pozemeljnago kredita* (t., 1884); *Očerk razvitija pozemeljnych otnošenij gosudarstvennych krestjan* (t., 1889); *O podochodnom nalogě* (t., 1893); *Soljanoj nalog* (»Věst. Jevr.«, 1893); *K voprosu o seljskochozjajstv. krizisě* (»Tr. Imp. Voljn. Ekon. Obšč.«, 1895); *K voprosu o vozstanovleniji metalličeskago obraščenija v Rossiji* (1896). Vydal též učebnice z oboru polit. oekon. (1. vyd. 1884, 2. vyd. 1887), z oboru financí (*Osnovy gosudarstvennago chozjajstva*, 1894) a statistiky (1896). Účastnil se vydání Zemského Ježegodnika (vyd. »Imp. Voljn. Ekon. Obšč.«) za l. 1878, 1879 a 1880 a redigoval tento sborník za l. 1884—86. Od r. 1900 do 1905 vydával měsíčník »Narodnoje Chozjajstvo«. Na konci r. 1904 založil časopis »Naša Žizň«, později listy »Tovarišč« a »Stoličnaja Počta«. Za otištění v časop. »Naša Žizň« manifestu výboru dělnických zástupců v r. 1906 byl odsouzen k šestiměsíčnímu žaláři. — Do češtiny přeložen ze spisů Ch-kého *Vývoj vědy národohospodářské* (1. vyd. 1888, 3. vyd. 1893).

Chodyński 1) Adam Antoni, spis. pol., † 1902 v Kaliszi.

***Chodziński** Kazimierz, řezbář polský (* 1861 v Lancutě v Haliči), vzdělával se ve Vídni a v Krakově. Provedl sochy: *Stařec*; *Tančící Faun*; *Bálová toiletta*; *Modlící se vězeň*. Na jeho plastikách chválí se realistická věrnost modelace a živý, pravdivý pohyb.

Chodzkiewicz Władysław, spisovatel, inženýr a orientalista pol., † 1898 v Neuilly u Paříže.

Choohlov Ivan Danilovič, ruský vyslanec v Persii a Buchaře ve stol. XVII., v l. 1605—6 byl vojvodou na Těreku a v Astrachani, odkud Zarucki poslal jej se žádostí za pomoc k šáhovi. Ch. získal náklonnost šáhovu a zdržel se v Persii do zvolení za cara Michala Fedoroviče, jenž žádal za vydání Ch-a. Šáh svolil na záruku, že Ch-u nic se nestane, načež tento usadil se v Kazani. R. 1620 byl vyslán v čele poselství do Buchary, odkud vrátil se r. 1622. Příhody své vylíčil živě a podrobně v rukopise, jenž vydán s názvem *Sbornik kňazja Ch-a* (Petr., 1879).

***Choohrjakova** Ljudmilla Christoforovna, spis. rus. (* 1843), uveřejnila s pseud. L. Simonova hojně povídek, článků národopisných, publicistických a j. v časopisech. O sobě vydala: *Oleňka* (Petr., 1876); *Laača* (t., 1883, ze života Voguličů); *Eze* (t., 1883, ze života Osťaků) a j. Z románů jejích vyniká národopisný román *Baskoj*, dále *Čortovo jabloko*; *Běglyje*; *Ubila* a *Otdochnuť by*.

Choińska-Jeske Ludmiła, hudeb. skladatelka pol., † 1898 ve Varšavě.

Choiński-Jeske 3) Teodor, spis. pol. Z pozdějších prací jeho zasluhují zmínky: *Majaki* (1895); *Trubadurowie* (1901); *Gasnace słonce* (1896; přel. do češt. Aug. Kubeš, Praha, 1900); *Ostatni Rzymianie* (1897) a j. Jeho dramat. práce *Na stracovym posterunku*; *Sara Weisblum* (1891) a *Ostatni akt* (1895) sehrány byly na scéně krakovské, lvovské a poznaňské. Srv. článek A. Dobrowolského (»Niwa«, 1896). Delší dobu byl také redaktorem sbírky »Bibljoteka dzieł wyborowych« a časop. »Wędrowiec«.

Chojecki 2) Edmund, spis. a publicista pol., † 1898 v Paříži.

***Choles** viz Colové.

***Choleva** Nikolaj Josifovič, právník rus (* 1858 — † 1899). Absolvovav práva na petrohradské universitě, vstoupil do advokátní služby při petrohradském soudním dvoru. R. 1886 otevřel si advokátní kancelář. Zemřel následkem nervové nemoci, povstalé přepracováním. V l. 1883—92 vydával časopis »Rostovskij na Donu Listok«. Byl čestným mírovým soudcem města Kerče. Účastnil se prací kommisse pro sbírání právních obyčejů při ethnografickém oddělení Cís. geograf. spolku. Vyznamenal se zvláště v processu vedeném pro otrávení Maksimenka (1889). V posledních letech života často vystupoval v literárních processech, obhajuje redaktory a spisovatele, žalované pro tiskové delikty.

***Choljava** Maksim, pseud. M. P. Čechova (v. t., Dopl.).

***Cholmská Rus** (Холмская Русь), sluje obyčejné území gub. lublinské a siedlecké a újezdův augustovského (suvalské gub.) a mazoveckého (lomžinské gub.). Pro svou polohu za ř. Buhem nazývalo se též Zabužím neb krajem zabužským. V kraji tom ležela nejspíše ona červenská města, jež opanoval sv. Vladimír při výpravě r. 981 a která nalézala se pod vládou kijevských knížat do stol. XII. V době údělů vznikaly jednotlivé oblasti (lublinská, brestská, ch. a j.), jejichž hranice stále se měnily. Za vzrůstu knížetství Haličského větší část tohoto území stala se jeho součástí. Tataři r. 1240 zpustošili i Ch-kou R., ale Danijil Romanovič Haličský

obnovil rozbořená města a vsi, povolal nové osadníky a pečoval o zvelebení kraje. Po jeho smrti r. 1264 území rozděleno mezi jeho syny a vnuky. R. 1366 část náležející Juriji Daniloviči, totiž cholmskobělský újezd, byla zabrána Kazimírem Velikým. Jihových. část nalézala se v moci Litevců. Po svatbě litevského kn. Jagajly s pol. král. Jadvigou (1386) pol. vliv počíná silně pronikati i na Ch-kou R. Unie lublinská z r. 1569 vedla k přímé polonisaci tohoto kraje, načež tlačila se do popředí otázka náboženská. Na Ch-kou R. proniklo křesťanství, podle podání, dílem z Moravy, dílem z Kijeva, ale hned v prvních dobách působili zde i kazatelé katoličtí. Danijil Romanovič založil pro Ch-kou R. pravosl. biskupství v Ugrovsku (1223), které bylo přeneseno v Chełm. Unie z r. 1569, která pod kulturním vlivem Polska zapustila kořeny v Ch-ké R-i, zjitřila náboženský rozbroj. Při prvním rozdělení Polska (1772) jižní část Ch-ké R-i připadla Rakousku, kdežto severní ponechána Polsku. Při třetím rozdělení Polska (1795) připadla Rakousku celá Ch. R. mimo malou část od ř. Buhu k hranici litevské, která připadla Rusku. Teprve smlouvou vídeňskou r. 1815 celá Ch. R. přivtělena ke království Polskému. Od pol. povstání r. 1831 rus. vláda snažila se vyzvednouti ruskou národnost a pravoslaví proti uniátstvu, a úsilí toto zesíleno po povstání pol. z r. 1863. Tak kn. Čerkasskij odňal patronát pol. statkářům nad chrámy uniátskými, zrušil kláštery basiliánské a j. kláštery katol., zreorganisoval uniátské školy a zavedl pravidelnou bohoslužbu podle církve vých. Kněží protivící se tomu byli odstraněni. Tak na př. biskup Kalinskij byl vypověděn do Vjatky. Ale nově jmenovaný biskup chełmský M. Kuzemskij jednal opatrně a byl odhodlán k ústupkům, pročež r. 1871 dán na odpočinek a r. 1873 povýšen za biskupa M. Popel, jenž vydal nařízení, aby bohoslužba byla očištěna od katolického živlu a vrátila se k původnímu stavu pravoslav. Přechodná doba stanovena do 1. led. 1874. Opatření toto setkalo se v mnohých místech s odporem uniátů, kteří místy se pozdvihli, ale byli potrestáni cestou administrační. Za pobytu Alexandra II. ve Varšavě v čnu r. 1874 uniáti vyslali k němu deputaci, aby nařízení o bohoslužbě bylo odvoláno, ale deputace nebyla předpuštěna. Alexandr II. sdělil jí pouze, že žádosti jejich nemůže býti vyhověno. V březnu r. 1875 vyslána deputace s Popelem v čele do Petrohradu, načež k její žádosti 11. kv. t. r. následovalo úřední připojení uniátů k pravosl. církvi. R. 1905 zřízeno pak pravosl. biskupství se sídlem v Ch-łmu. V nejnovější době vznikla snaha, aby Ch. R. byla odloučena od král. Polského a připojena i v administrační příčině k Rusku. Srv. Petrov, Ch-kaja R. (Petr., 1887); Dĕmjanovič, Matĕrialy dlja istoriji vozsojedinĕnija uniatov byvšej Ch-koj jeparchiji s pravoslavnoju cerkovju (Varš., 1878); F. Korallov, Otkrytije pravoslavnoj Ch-koj jeparchiji 8 senťabrja 1905 g., v svjazi s kratkim obzorom istoričeskich suděb Cholmščiny i Podljašja (Chełm, 1906); V. A. Francev, Karty rus. i pravosl. naselenija Ch-koj R-i s statist. tablicami k nim (Varšava, 1909).

de **Cholnoky** [čol-] Jenö, vynikající geograf a cestovatel maďarský (* 1870 ve Veszprému), studoval gymnasium v rodišti, techniku v Budapešti a byl 1892—94 jako inženýr assistentem při stolici vodních staveb. R. 1892 stal se spolupracovníkem prof. Lóczyho při prozkumu Blatenského jezera a pak assistentem geografie na universitě v Budapešti. R. 1896 nastoupil cestu do Číny, procestoval předem delta Jang-tse-kiangu, pak severní Čínu a Mongolsko, na třetí cestě Jižní Čínu, na čtvrté Mandžusko, na páté úvodí Hoang-ha. Studie jeho týkaly se především morfologie a geologie, pilně však všímal si též obyvatelstva i vyspělosti jeho po stránce technické. Zásluhy jeho o systematiku horstva východoasijského jsou velmi značné. V létě 1898 vrátil se, r. 1902 stal se doktorem a docentem geografie i byl r. 1905 povolán za řádného professora do Kolozsváru. Jest sekretářem uher. zeměpisné společnosti a redaktorem »Földrajzi Közlemények« od r. 1904. Vedle některých cest po celé Evropě věnuje se studiím při jezeře Blatenském a v nížině Dolnouherské. Z publikací jeho dlužno jmenovati: *Limnologie des Plattensees* (Budapešť-Vídeň, 1897); *Farbenerscheinungen des Balatonsees* (t., 1905); *Das Eis des Balatonsees* (t., 1909); *Hydrographie des Balatonsees* (t., 1909), vesměs ve sbírce »Result. d. wiss. Erforsch. des Plattensees«, I. 3; *Vorläufiger Bericht über meine Forschungsreise in China* (Peterm. Geogr. Mitt., 1899); *Kurze Zusammenfassung der wissenschaftlichen Ergebnisse meiner Reise in China und in der Mandschurei in den Jahren 1896—98* (»Verh. d. Ges. f. Erdk.«, Berl., 1899); *Kurze Zusammenfassung der orotektonischen Verhältnisse d. südl. Mandschurei* (»Földtani Közlöny«, Budapešť, 1899; články z oboru anthropogeografie, zvláště technických podniků čínských se týkající, v publ. o III. asijské expedici hraběte Zichyho; *Bewegungsgesetze des Flugsandes* (»Földtani Közlöny«, Budapešť, 1902); *Künstliche Bewässerung und Völkerwanderung* (»Geogr. Zeitschr.«, 1909); mnoho populárních spisů z oboru geografie a cestopis *A sárkányok országából* (»Ze země draků«, Veszprém, 1900).

* **Cholodkovskij** Nikolaj Aleksandrovič, zoolog rus. (* 1858 v Irkutsku), vystudoval lékařství a vědy přírodní v Petrohradě, v l. 1887—91 byl docentem zoologie na universitě petrohradské, jest prof. zoologie na vojenské lékařské akademii a na lesnickém institutě v Petrohradě. Vynikl zvláště pracemi v oboru anatomie, vývojezpytu a životozpytu hmyzů. Jmenujeme z nich hlavně: *Contributions à la morphologie de l'appareil urinaire des lepidoptères* (»Archives de Bio-

logie«, 1887); *K biologiji i sistematikě roda Chermes* (v časop. lesního institutu, Petr., 1891); *Embrionaljnoje razvitijě prussaka* (Petr., 1891); *Beiträge zu einer Monographie der Coniferen-Läuse* (z Tr. Russk. Entomol. Obšč.«, 1896 a 1897); *K biologiji tlej s složným ciklom razvitija* (ve Sborníku lesního institutu, Petr., 1900). Jako příručky vydal: *Kurs entomologiji* (2. vyd. Petr., 1896); *Atlas čelověčeskich glist* (t., 1899). Vydal také překlady některých cizích děl přírodovědných, zabývá se též krásnou literaturou, r 1878 vyšel jeho překlad Goethova »Fausta«, jenž dočkal se několika vydání, též uveřejnil překlady čelných spisovatelů německých a anglických.

Choltice 1) mají 106 d., 919 ob. č. (1900).

* **Chomutický**, pseud. V. Gabriela (v. t. 8).

Chomútov má 1059 d., 393 obyv. čes., 15.044 něm., 57 j. národn. (1900).

Chopin [šopen] Frederyk Fr., * 22. ún. 1810 (podle nově nalezeného křestního listu; srv. »Neue Berliner Musik-Zeitung«, 1893).

Choroszewski Wincenty, inženýr pol.-rus., † 1901.

* **Chorošchin** Aleksandr Pavlovič, spis. rus. († 1875), sloužil ve vojště, r. 1868 účastnil se výpravy buchárské a vynikl 14. srpna 1870 při dobytí města Kitabu. R. 1873 byl členem rady, zřízené při chanátě chívském a shromáždil hojně materiálu národopisného a statistického. R. 1874 pokořil část Afgánců, kteří se vzbouřili proti Rusům. V boji u Machranu r. 1875 pronásledoval s částí kozáků nepřítele, ale zahynul i s oddílem. Vedle drobnějších prací časopiseckých vydal: *Očerki Turkestana* (1872); *Turkestan* (»Vojen. Sbornik«, 1873); *Šamdy ili Taly* (t., 1873) a j.

* **Chortvica** v. Chortyca.

* **Chorvatecký**, pseud. Josefa Düricha.

Chorvatsko a Slavonsko mělo podle sčítání r. 1900 celkem 2.400 944 obyv. občanských a 15.588 vojenských, což proti sčítání r. 1890 značí přírůstek pouze 9 81%. V l. 1880—90 činil 15 53%. Příčinu hledati sluší ve vzmáhajícím se vystěhovalectví a menším přílivu přistěhovalců. Pro budoucnost důležité jest klesání počtu Srbo-Chorvatů ve východních stolicích a přírůstek cizinců. V Belovaru-Križevcích bylo r. 1900: Maďarů 4·6% proti 1·4% r. 1890 a Čechů 3·7%, v Požeze ubylo Srbo-Chorvatů o 2·9%, nejčetnější po nich byli Češi: 6·4% proti 0 7% r. 1890, a Maďaři: 6% (+ 1·4%); jsou tu obce, v nichž Chorvati nemají ani prosté většiny. Ve Virovitici ubylo Srbo-Chorvatů o 1·7%, z Nechorvatů nejčetnější byli Němci (14·3%), Maďaři (14·2%). Ve Srěmu ubylo Srbo-Chorvatů o 1·3%. Jediným potěšitelnějším znamením jest, že se celkově přece jeví obrat k lepšímu, neboť jevil-li se úbytek Srbo-Chorvatů v l. 1880—90 o 2 6%, činil r. 1890—1900 necelé 1%. Příliv Čechů poněkud opadl, neboť v l. 1880—90 se přistěhovalo 12.937 a v l. 1890—1900 pouze 4067.

Stolice a samostatná města	Obyv. všeho	Srbo-Chorvatů	Slovinců	Čechů	Slováků	Rusínů	Maďarů	Němců	jiných
Lika-Krbava . .	209.341	208.909	66	92	10	—	60	134	70
Modruš-Rjeka . .	228.306	224.586	1.363	186	58	4	601	512	1.142
Záhřeb	477.740	469.954	4.468	1.302	101	2	1.598	1.784	1.031
Hl. m. Záhřeb . .	57.690	46.195	6 027	955	87	16	2.805	4.250	667
Varaždín	267.846	264.022	1.902	238	51	2	630	797	287
Město Varaždín .	11.494	10.739	686	75	75	2	438	858	57
Belovar-Križevci	300.951	268.705	2.332	11.?27	156	27	14.050	4.217	1.495
Požega	228.096	183.112	969	14 769	1.245	181	13.762	12.965	2.358
Virovitica	217.845	146.505	897	1.913	4.169	93	31.001	31.141	2.452
Město Osěk . . .	23 018	9.511	148	266	109	1	2.297	12.436	162
Srěm	365.100	262.693	972	743	11.330	4.323	22.783	59.941	3.875
Město Zemun .	14.517	6.649	45	122	85	22	756	7.086	314
Celkem . .	2,400.944	2,101.580	19.875	31.888	17.476	4.673	90.781	136.121	13.910

Ve příčině náboženské zvýšil se počet řím. katolíků o 1·25%, zmenšil pravoslavných o 2·32%.

Stolice a samostatná města	řím.-katol.	řecko-katol.	pravosl.	evang.	israel.
Lika-Krbava	102.123	7	107.176	27	7
Modruš-Rjeka	154.276	8	73.632	194	335
Záhřeb	360.515	7.411	110.553	308	1.422
Hl. m. Záhřeb	54.166	150	2.712	703	3.237
Varaždín	264.681	8	2.252	97	888
Město Varaždín	11.836	18	250	96	728
Belovar-Križevci	252.656	255	44.872	2.132	2.271
Požega	161.883	217	59.332	5.486	2.390
Virovitica	168.028	97	40.829	6 099	2 974
Město Osěk	20.111	19	2.092	627	2.070
Srěm	162.543	4.645	167.455	27.794	3.248
Město Zemun	8.599	36	5.363	429	646
Celkem . .	1,721.416	12.871	616.518	43.992	20.216

Na zvýšení **vzdělanosti** jest potřeba mnoho pracovati. Znát z veškerých obyvatelů více než šestiletých psáti a čísti 44·4%; v Lice-Krbavě pouze 21·3%, v Záhřebě 31·2%.

Dějiny 1895—1908. Poměry na počátku vlády bána Khuena Hédervárya byly celkem klidné, takže se zdálo, že snad přece dojde k trvalému vyjasnění poměrů mezi Ch kem a Uhrami; dělnost záhřebského sněmu byla umožněna a v kulturní příčině Chorvaté získali jisté úspěchy. Klid však nenastal. Hlasy ozývající se již dříve porůznu proti vlivu vlády na volby, proti zastaralému systému volebnímu opakovaly se stále s důrazem větším a větším. Když pak spojením daně spotřební a produkční v lednu nastalo r. 1902 poklesnutí zemského hospodářství a zemský budget vykazoval jistý deficit, opposice vystoupila zjevně proti vládě Khuena Hédervárya, která se otevřeně postavila do služeb zájmů maďarských, těžce se při tom dotýkajíc hospodářských i politických interessů chorvatských. V lednu r. 1903 konaly společné shromáždění opposiční strany (nezávislá národní, radikálnější strana práva, Frankova i Starčevićova strana čistého práva) a usnesly se na společném postupu a přijaly jméno »**chorvatská opposiční strana práva**«. V této straně spojeny byly i opposiční živly chorvatské v Dalmacii a Istrii, odkudž bylo shromáždění také obesláno. Sjednocenost měla se jeviti nejen ve sněmě a při volbách, nýbrž i ve vší politice národní v zemích obývaných Chorvaty. Za nedlouho potom došlo k velikým bouřím nejprve v Záhřebě, později v celé zemi, k nimž dán podnět výhradným zaváděním maďarských znakův a nápisů na staničních budovách uh. stát. drah v Ch-ku, což zjevně odporuje zákonu, který v Ch-ku pro společné věci s Uhry stanoví znak obou zemí spojených korunou sv. Štěpána a jazyk chorvatský jakožto v zemi úřední. Rozhorlení a popuzení mysli takto přivozené proti Maďarům se stupňovalo pro útisk politický a hospodářský. Schůze lidu, za něž opposice žádala, byly vesměs zakazovány. Železničnímu spojení s Dalmacií a jiným drahám Ch-ku nutným stavěli se Maďaři soustavně na odpor. Selský lid i v krajích velmi úrodných trpěl r. 1902 hladem a za příčinu vší bidy pokládal Maďary a »Maďarony«, proti nimž vznikly veliké demonstrace po celé zemi, jež měly v zápětí hromadné zatýkání, žalařování, tíhu výjimečného stavu — vše bez valného úspěchu. V noci na 10. květen rozlétlo se po zemi veliké množství protimaďarských spisků, v nichž činilo se vyzvání ke strhání maďarských praporův a vyslovovaly nejostřejší protesty proti maď. vládě. Z Dalmacie rozšířen manifest, v němž chorvatský lid se vyzýval, aby se nepoddával, nýbrž vytrval a držel se zásady: všichni za jednoho a jeden za všechny. Proti postupu bána Khuena vyslovili se též velící generálové v Záhřebě. Podmaršálek Canić na př. — jako velitel zemské obrany — vyložil bánovi, že tato obrana nemůže býti vysílána proti demonstrantům, kteří by se jistě uklidnili, kdyby odstoupil bán Khuen Héderváry. Canić byl pak povolán do Vídně a nahrazen generálem Berchtolsheimem, který rovněž nesouhlasil s počínáním bánovým. Tyto bouřlivé události nalezly ohlasu i v uherské sněmovně i ve vídeňském parlamentu. Náčelník uherské vlády Széll pojednávaje o nich pravil mimo jiné: »Uhry nesmějí k tomu déle lhostejně přihlížeti, nýbrž musí se uchopiti všech prostředků moci, aby opanovaly situaci.« Stejným způsobem vyslovila se celá maďarská sněmovna. Situace utvořila se postupem věcí konečně tak, že postavení bána Khuena-Hédervárya se stalo neudržitelným. Nástupcem jeho jmenován 1. čce 1903 hr. Theodor Pejačević, za něhož sice nenastal ihned úplný klid, denně docházelo ještě na různých místech k půtkám lidu s četnictvem, takže teprve v 10. měsíci své vlády mohl svolati sněm, přece však nutno vytknouti, že sám v těchto chvílích nevystupoval proti lidu a činil pokusy, aby mysli byly uklidněny. Zejména jeho řeč při zahájení sněmu 15. dub. 1904 působila upokojivě, tisku uvolnil a nezakazoval opposiční schůze. R. 1905 v srpnu opposice konala v Oseku za velikého účastenství sjezd, na němž akcentovala zejména přání, aby se všecky opposiční strany proti vládě sloučily a aby výbor sdružené opposice vyjednával se Srby o koalici. K této také skutečně došlo, čímž vliv opposice v zemi značně se vzmohl na úkor t. zv. strany národní, ve skutečnosti vládní, která dříve po kolik desítiletí byla u vesla. R. 1907 došlo mezi Chorvaty a uherskou vládou k nové dohodě po dlouhém vyjednávání a ač výsledek této dohody nebyl veliký, přece veřejnost chorvatská jej přijala s povděkem. Listy chorvatské vděčně zaznamenávaly tehdy, že v Pešti nahlédli, že základní zákony se v Ch ku neprovádějí, nýbrž že tam vládne starý režim liberálních vlád, že na konferencích pešťských křivdy počaly býti odstraňovány a je prý naděje, že sanace bude konečně provedena. Dohoda tato netrvala však dlouho. Ještě t. r. došlo na říš sněmu uherském k několikatýdenní obstrukci chorvatských poslanců, když vláda předložila sněmu pragmatiku o železničních úřednících a zřízencích, v níž Chorvati právem viděli porušení vyrovnání z r. 1868, podle něhož jedině chorvatská řeč je v Ch-ku a S-ku oprávněna. Vláda nemohouc obstrukci zmoci, prohlásila ústy ministra Kossutha, že ustanovení o služební pragmatice provede cestou administrativní, proti čemuž zdvihli rázný protest poslanci a odvolali se k chorvatskému sněmu. Když pak opustili sněmovnu, tato pragmatiku přijala. Stejným způsobem zachovali se magnáti chorvatští v magn. sněmovně, která rovněž po jejich odchodu předlohu přijala.

Tento nový čin maďarské vlády vyvolal opětné bouře v celém Ch-ku i S-ku, čímž bán Pejačević byl nucen odstoupiti. Koalice

chorvatsko-srbská vydala o celém jednání a roztržce s vládou k lidu provolání, v němž slibovala, že bude všemi ústavními prostředky bojovati proti zavedení maďarské řeči na území Chorvatského království a proti nadvládě Maďarů, dále zdůrazňovala celý souhrn otázek a sporů mezi Uhrami a Ch kem, které musí býti znovu upraveny způsobem, jenž by království Chorvatskému zaručoval jeho samostatnost.

Pohnutý byl také rok 1908 v dějinách Ch ka, jehož poslanci prováděli v Pešti obstrukci důsledně a neohroženě proti všem plánům maďarským namířeným proti samostatnému postavení země. V úřad bána nastoupil P. Rakodczay, který za krátko byl pešťskou vládou přinucen se vzdáti, načež jmenován vynikající člen unionistické strany bar. Rauch, jehož otec před 40 lety proslul jako nepřítel Ch-ka. Při jeho příchodu do Záhřeba se udály vážné demonstrace, při nichž bán byl insultován. Při zahájení sněmu slíbil, že se bude přesně držeti vyrovnání z r. 1868 a že jazyková otázka musí býti řešena tak, aby na příště nemohlo dojíti ke sporům. Při sněmovních volbách, které byly sledovány s velikým zájmem i mimo hranice Ch-ka, nový bán utrpěl zdrcující porážku, zvítězilo totiž z 88 poslanců 56 opposičních, členů to chorvatsko-srbské koalice. Pod dojmem vítězství opposice chorvatské učinil předseda uh vlády dr. Wekerle projev, v němž mimo jiné pravil: »Bán zůstane na svém místě, pokud bude provozovati politiku, o níž se s námi dohodl. Bán je exponentem naší politiky v Ch ku; je nejen zástupcem naší politiky, nýbrž také doplňující součástí této politiky.« Zároveň pohrozil Ch-ku, že bán ve srozumění s pešťskou vládou použije všech krajních prostředků. Sněm svolán 12. bř.; v první schůzi bán přečetl král. poselství, v němž se uvádí, že se musí odstraniti všecky vzniklé neshody, otázka jazyková musí býti upravena, kompetence sněmu rozšířena, co se týče vyměřování daní. Ve druhé schůzi však přečten královský reskript, že se sněm odročuje, načež ovšem nastala ve sněmovně bouře, i nebylo možno přiměti poslance k odchodu. Chorvatsko srbská koalice vydala manifest, v němž praví mimo jiné: »Boj vedený nyní v Ch ku týká se dvou zásad: ústavnosti a absolutismu. Koalice zaujímá stanovisko, že spor, jenž mezi Ch kem a Uhrami vypukl, je spor dvou království a dvou národů. Proto ohrazujeme se jako absolutní většina chorvatského sněmu proti tomu, aby tento spor byl řešen jednostranně a tedy protizákonné. Král. Uherské je ve sporu tom stranou interessovanou, tedy předpojatou. Koalice v tomto boji neochabne. Bude všemi zákonnými a ústavními prostředky pokračovati v nesmiřitelném boji proti neústavní vládě bar. Raucha i proti každé jiné vládě chorvatské, která by zaujímala podobné stanovisko. Rovněž bude také bojovati proti vládě pešťské, pokud se král. Chorvatské nedomůže prostředků, aby svůj poměr k Uherskému král. mohlo upraviti tak, aby tím mohla býti zabezpečena nezávislost a svoboda Ch-ka.«

Vláda bar. Raucha došla naprostého odsouzení v uh. sněmovně ústy srb. poslance dra. Polita. Přes 300 studujících bylo nuceno na jaře 1908 opustiti Záhřeb i odešlo většinou na českou universitu do Prahy. Koalice vydala k lidu nový manifest, projevujíc v něm úctu všem obětem politického boje a prohlašujíc, že boj započatý povede důsledně, pokud nedosáhne rovnoprávnosti a svobody Chorvatského království, zaručené dějinami a positivními zákony, jakož i královskými přísahami. Vláda barona Raucha vidouc největší překážku své maďarské politiky v Ch-ku v pevném svazku opposiční strany chorvatsko-srbské, pokusila se rozbíti tuto koalici obviněním srbských členů z velezrádných úmyslů směřujících nejen proti říši, ale zejména proti král. Chorvatskému. Obvinění založila na brošuře, kterou vydal chorvatsky a německy koncem července 1908 v Budapešti Jiří Nastić pod názvem *Finale*. V ní odhaluje domnělé veliké spiknutí srbské, jehož duší prý jsou Karađorđevićové a jež směřuje ke spojení Srbů bosenských a chorvatských v jeden státní celek politický, sociální a kulturní; srbský živel chová prý krajně velezrádné plány a je prý proniknut nebezpečnou protichorvatskou náladou. Na základě Nastićova odhalení brošurou »Finale« nastalo hromadné zatýkání Srbů v Ch-ku a za vinu jim kladena »velezráda«. Celkem 53 Srbů ponecháno ve vazbě a to od srpna 1908. Poněvadž státní zastupitelství dlouho otálelo s vypracováním obžalobného spisu, uvězněni počali odpírati všecku potravu a tím donutili vládu, že jim konečně přečtena obžaloba, koncipovaná na 107 stránkách veliké osmerky. Maďaronskou tendenci spisu Nastićova chorvatští vlastenci ihned pronikli a zaujali k němu případné stanovisko. Celý process dostal se před záhřebský soud v březnu r. 1909 za značné pozornosti nejen našeho světa, ale celé Evropy. Process posud ukončen není. (Srv. články Št. Radiče v »Osvětě«, jako: Volební muka v Ch-ku, 1902; Roztržka mezi Uhrami a Ch-kem, 1907; Věci chorvatské, 1908; Současné Ch., Praha, 1900; práci dra K. Kadlce: »O ústavě Chorvatské«, t., 1909). *Fgl.*

Chotěboř má 522 d., 4056 obyv. čes. (1900), 3 mlýny, pilu, 4 cihelny, výrobu punčoch a vlasových sítének.

Chotěbuz 2), pruské m., má po připojení Žandova r. 1904 46.270 obyv. (1905), mezi nimiž 2575 katolíkův.

Chotek z Chotkova a Vojnína Rudolf, hrabě (srv. XII., 372), * 23. čna 1832 — † 1. říj. 1894 v Gaadenu v Uhrách. Od r. 1883 do r. 1889 byl poslancem na sněmu českém jako kandidát historické šlechty za nesvěřenský velkostatek. V panské sněmovně od r. 1879 náležel pravici. Byl též členem tabule magnátův a chorvatského sněmu.

V posledních letech uchýlil se do života soukromého. — Ch Emerich hr. (* 30. pros. 1833) stal se majorátním pánem r. 1894 po smrti před. R. 1895 zvolen byl za nesvěřenský velkostatek do českého sněmu jako kandidát konservativních velkostatkářů za fideikommiss. R. 1901 nekandidoval. V panské sněmovně náleží pravici, kam jako člen dědičný nastoupil 28. dub. 1896. — Ch. Ferdinand hr. (* 25. čce 1838 ve Veltrusích). R. 1871 opustil státní službu. Přísedícím zem. výboru byl do r. 1889 za kurii velkostatkářskou. V l. 1894–1905 zasedal na radě říšské jako kandidát historické šlechty za budějovickou skupinu nesvěřenských velkostatků. R. 1893 vyznamenán byl komturským křížem řádu Františka Josefa. — Žofie (XII. 373 *b*) 1. čce 1900 provdala se v Zákupech za arciknížete Františka Ferdinanda d'Este a povýšena do stavu knížecího se jménem Hohenberg a praedikátem Knížecí milost. Srv. z Hohenberka Žofie (Dopl.). Dr. *N.*

Chotětov r. 1903 povýšen na městys.

Chotusice mají 175 d., 1407 obyv. čes. (1900), zámek se zámeckým kaplanstvím.

* **Chouba,** čes. jm. přítoku Dunaje v Dol. Rak., viz Kamp 2).

Choulant 2) Ludw. Theodor, architekt a malíř, † 12. čce 1900 v Drážďanech.

Chovanskij Aleksěj Andrejevič, filolog rus. (* 1814), † 1899.

* von der **Chowen** Otto Karl, šlechtic kuronský, vůdce povstání (* 1740). R. 1769 kuronský vévoda Biron vzdal se trůnu ve prospěch svého syna Petra, avšak vyhradil si příjmy z některých lén. Kuronská šlechta viděla v tom porušení svých práv a jsouc mimo to nespokojena s oupnutím ruského vlivu, vzbouřila se. Vůdcem povstání byl mladý von der Ch. Vznikla myšlenka svrhnouti rusofilskou dynastii a Ch navrhl za vévodu saského prince Karla. Aby si zabezpečil pomoc Polska, odebral se do Varšavy. Ruská vláda brzo se dověděla o plánech kuronské šlechty, a Kateřina II. nařídila svému varšavskému ministru-residentovi Soldernu, aby vymohl u polské vlády uvěznění kuronského emissara. R. 1771 Ch byl uvězněn, při čemž konfiskována veškera jeho polit. korrespondence. Pobyv nějaký čas v pultuské pevnosti, byl s největší opatrností převezen do Rigy. Jméno jeho zatajováno, i vydáván za poručíka Pekštyna. Ve vězení v Rize onemocněl, načež r. 1774 propuštěn. — Bartěněv, Osmnadcatyj věk (sv. III., Vypiski iz archiva kanceljariji Pribaltijskago gen. gubernatora).

* **Chozrev paša,** tur. politik, žil v 1. pol. XIX. stol. a † 1855. R. 1804 byl pašou egyptským, po vzbouření Mehmeda Alího byl nucen vzdáti se vlády nad Egyptem i odebral se do Turecka. Zde účastnil se jako velitel několika oddílů války s Řeckem a to se štěstím střídavým. Stav se později ministrem vojenství provedl za pomoci něm. odborníků reorganisaci tur. armády. R. 1838 stal se velikým vezírem, a po smrti Mahmuda II. (1839) byl nějaký čas plnomocným vládcem za nezletilého Abdula Medžída, načež r. 1840 byl úplně zbaven své moci a vynikajícího vlivu, později však opět povolán jako ministr bez určitého ressortu, účastně se i nyní opravných snah, směřujících k reorganisaci Turecka.

Chrasť 1) má 315 d., 2036 obyv. čes. 1900), mlýn, továrnu na papírové špičky k doutníkům.

Chrastava 1) má 353 d., 119 obyv. čes., 3317 něm. (1900).

* **Chrastecký,** pseud. Jana Květ. Klumpara (v. t.).

Chrástek Michal, sloven. kněz a spis., † 28. čna 1900 v Tékovském Sv. Križi.

Chrastina Jan, veršovec československý, * 1729.

Chraszczewska Helena, dramat. umělkyně pol, r. 1898 provdala se za Palińského, člena varšav. scény. Hra její vyniká živým temperamentem a propracovaností podrobností, tak že náleží k předním ozdobám pol. divadla.

* **Chres** (Cherso) viz Čres.

Chřibská 1), okr. hejtm. a soud Warnsdorf, má 269 d, 1735 obyv. něm. (1900), slévárnu železa, výrobu octa, kartonáží, vaty a nití.

von **Christ** 2) Wilhelm † 1906 v Mnichově. V publikacích bavorské akademie věd vydal tyto práce: *Heptas antiquarisch-philologischer Miszellen* (»Sitzungsb.«, 1900); *Philologische Studien* [illegible] *Clemens Alexandrinus* (»Abhandlungen«, 1900); *Plutarch's Dialog von Daimonion des Sokrates* (»Sitzungsb.«, 1901); *Grundfragen der melischen Metrik der Griechen* (»Abhandlungen«, 1902); *Die überlieferte Auswahl theokritischer Gedichte* (»Sitzungsb«, 1903); *Griechische Nachrichten über Italien* (t., 1905); *Sprachliche Verwandtschaft der Gräko-Italiker* (t., 1906). Chovo dílo *Geschichte der griechischen Litteratur* vychází v 5. vydání ve zpracování W. Schmidově (Mnichov, 1908); *Führer durch das k. Antiquarium in München* vyšel v novém vydání za přispění H. Thiersche, K. Dyroffa a L. Curtia t. r. 1901. Srv. O. Crusius, W. v. Ch., Gedachtnisrede (Mnichov, 1907); »Archiv für lat. Lexikographie«, XIV, 610. *Vý.*

Christaller 1) Gottlieb, missionář něm., † 16. pros 1895 ve Štutgartě.

* **Christen** Ada, pravým jménem Breden Christiane (* 1844 ve Vídni — † 1901 t.), byla herečkou a po svém druhém sňatku s rak. rytmistrem v. Breden žila ve Vídni, oddána jsouc tvorbě literární. Její erotika jest realisticko-romantického směru Heinova. Uvádíme sbírky básní *Lieder einer Verlorenen* (3. vyd. 1873); *Aus der Asche* (1870); *Schatten* (1873); *Aus der Tiefe* (1878); román *Ella* (1872) a z novell *Jungfer Mutter* (1892).

* **Christensen** Hjalmar, norský kritik, dramatik a romanopisec (* 5. kv. 1869 ve Förde, Sondfjord). Studoval práva, načež stal se dramaturgem divadla v Christianii.

Svými romány: *En Frisindet* (1889); *Mat Blod* (novelly, 1891); *Bastarder* (1893); dramaty: *Loth's Hustru* (1892); *En Seirherre* (1893) a essayemi *Unge Nordmaend* (1893) a *Arne Garborg* (1894) zaujímá vynikající místo mezi moderními literáty norskými. Ve svých básních líčí typy dekadentův a se zálibou řeší psychologické a sociální problémy.

Christchurch 2), m. na Novém Zealandě, má s předměstími 57.041 obyv. (1901).

* **Christiani** Grigorij Grigorjevič, vojenský spis. rus. (* 1863), vzdělal se v akademii gen. štábu v Petrohradě, kde jest professorem vojen. statistiky. Mimo dissertaci *Peredovoj téatr vojennych déjstvij Avstro-Vengriji* (Petr., 1908) vydal o sobě: *Galputskaja oblasť Avstro-Vengriji* (t., 1899); *Vojennyj obzor vostočnych oblastéj Germaniji* (t., 1905); *Vojennyj obzor séverozapadnoj Indiji* (t., 1906) a j.

Christiania, hl. m. Norska, má 227.626 obyv. (1900) proti 151.239 obyv. r. 1891. V posledních letech jest tu pozorovati veliký rozkvět. R. 1899 dokončena byla stavba Národního divadla, dále zbudován nový justiční palác, kathedrální škola, museum pro umělecký průmysl, historické museum, na ostrůvku Bygdo zřízeno bylo r. 1901 norské národopisné museum. Město ozdobeno bylo pomníky H. Ibsena, Björnstjerna Björnsona, dramaturga Joh. Bruuna a j. Universitu navštěvovalo r. 1908 kolem 1500 posluchačů. R. 1904 otevřen tu byl Norský Nobelův ústav, Det Norske Nobelinstitut, za účelem podpory mírového hnutí. Od r. 1901 přeměněna byla pouliční koňská dráha v elektrickou.

* **Christianovič** Nikolaj Filippovič, hud. skladatel rus. (* 1828 — † 1890), komponoval hudbu k »Démonu« Lermontova, mnoho písní, skladeb pro piano a j. Mimo to vydal: *Pisma o Šopeně, Šuberte i Šumaně* a *Kurs elementarnoj téoriji.*

* **Christian Science** [kristjen sajens], také scientismus, křesťanská věda, slove metafysická methoda léčební, kterou založila Mrs. Mary Baker Eddy, vyloživši její zásady ve spise Science and health, with key to the scriptures (Boston, 1903, 252. vyd.). Podle učení jejího popírá se hřích a nemoc na základě poznání, že Bůh, jakožto absolutní dobro, jest vše ve všem, a že zlo nemá žádného existenčního oprávnění, odvozujíc se z provinění vlastního nebo z viny všeobecnosti. Odstraní a léčí se modlitbou křesťanské vědy, t. j. snahou po jasném porozumění fakta, že všecko zlo a všechen trud možno přemoci nejvýš dobrotivým, ostatek neosobně myšleným bohem, jeho všemohoucností a všudypřítomností, jakmile si jen člověk uvědomí své duševní spojení se základním elementem všeho bytí. Zjevení Boha v Kristu (který byl prvním »scientistou«) pojímá se na základě slov bible vedoucích k věčnému životu (srv. Marek 16, 17 a 18, list Jakubův, 5, 14—15): dogmata, církevní formy a vláda kněží zavrhují se jakožto pouta volného duševního vývoje člověka i náboženství. Při prosté bohoslužbě předčítají dva »čtoucí« střídavě několik míst z bible a z učebnice křesťanské vědy. První církev přívrženců těchto názorů zvaných scientisté byla založena r. 1879 v Bostoně a dnes existuje přes 500 uznaných církevních obcí po celém světě roztroušených s počtem přívrženců přes million čítajícím. R. 1883 Mrs. Eddy založila časopis »Ch. S. journal«, a hnutí, jemuž říkají také eddysmus, přeneslo se i do Evropy, najmě do Švýcarska a do Německa, kde (v Hannoveru) vychází od r. 1900 »Das deutsche Monatsheft der christlich-wissenschaftlichen oder metaphysischen Heilmethode«, jakožto orgán spolku »Vereinigung christlicher Wissenschaft in Deutschland«, jejž vydává sl. M. Schönová. Snahy »scientistů vylučují veškeru činnost politickou, tudíž i církevněpolitickou. V jejich léčebnách konají se nejen shromáždění modlitební a bohoslužby, ale také kursy učebné, a tvoří jednoty pro křesťanskou vědu, vedené uzdravovateli neb uzdravovatelkami, jakési nové »církve« neb obce. Jakož připisují nábožné četbě scientických knih léčebný účinek, tak zvláště modlitba v přítomnosti nemocných, od nichž se žádá toliko koncentrace ducha, t. j. nábožné soustředění myšlenek, přispívá k vyléčení chorob i chronických a takových, které podle zkušenosti lékařských lze vyléčiti jen včasnou operací. Ba i na vzdálené nemocné modlitba může s prospěchem působiti. Uzdravovatelé prý při léčebné modlitbě hrouží se docela v ducha božího a dovedou nařídíti paprsky léčivého ducha božského na věřící nemocné. Souvislost tohoto učení s okkultismem a spiritismem jest patrna a zneužívání víry i modlitby, kterou nezřídka omešká se včasná a rozumná pomoc lékařská, jakož i nedůstojnost představy boha této methodě za základ sloužící, jest na jevě. Z jiných spisů scientických Mrs. Eddy ještě uvádíme: Retrospection and introspection (1891); Christ and Christmas (báseň s illustr., 1893); Pulpit and press (1895); Unity of good and unreality of evil (1887); No and yes (1891); Rudimental divine science (1891); Christian healing (1886); People's idea of God (1886). Srv. také Stöcker und Schwabedissen, Christliche Wissenschaft u. Glaubensheilung (Berl., 1902); Hudson, Psychische Heilkunde Christl. Wissenschaft, Gebetsheilungen u. s. w. (Lip., 1902); Moll, Gesundbeten, Medizin und Okkultismus (Berlin, 1902). *Gh*

Christianssand, m. v Norsku, má 14.666 obyv. (1900).

Christianssund, město norské, má 12.050 obyv. (1900).

Christić 1) Nikola, státník srbský, † 1902. — **Ch.** 2) Filip r. 1895 na radu krále Milana postaven v čelo ministerstva, ale nepodařilo se mu vymoci na skupštině potřebnou výpůjčku a ustoupil ještě t. r. Zemřel v dub. 1905 v Mentone.

* **Christmas Island** [krismes ajlend] viz Vánoční ostrov.

* **Christoffel** Elwin Bruno, mathematik něm. (* 10. list. 1829 v Montjoie — † 15. bř. 1900 ve Štrasburce). Studoval v Berlíně, kde se stal r. 1851 soukr. docentem, 1862 prof. polytechniky v Curichu, r. 1872—94 byl prof. na universitě ve Štrasburce. Vynikl pracemi o vyšší analytice a mathem. fysice. Zvl. pozoruhodna jest jeho práce *Allgemeine Theorie der geodätischen Dreiecke* (Berl., 1869, »Abh. d. Berl. Akademie«).

* **Christofit**, min., viz Sfalerit.

* **Christov** Kirill, básník bulhar. (* 1875), již v prvních jeho sbornících *Pěsni i vъzdiški* (1896) a *Trépeti* (1897) projevilo se jeho nevšední samostatné nadání. Ve sborniku *Večerni sénki* (1899) pozoruhodna jest analyse duševních hnutí s nádechem tesknoty po volném životě a bouřné mladosti, již vlast s úzkými poměry a primitivními mravy zdá se nedostačitelnou, tak že opouští vyšlapané cesty a noří se do šumného víru životního. Klidnějším tónem nesou se básně *Na krъstopъť*, v nichž individualita básníkova prosycena jest motivy národními, které vystupují zřejmě ve sbírce *Samodivska kitka* (1905). Píše také úvahy kritické a povídky. Poslednější jsou méně zdařilé podobně jako jeho náběhy k symbolismu ve sbírce *Stъlpotvorenije* (1905). Nejlepší práce jeho vydány ve sbírce *Izbrani stichotvorenija* (1904, s předmluvou I. Vazova).

* **Chrómatická aberrace** viz Čočka, str. 806 *a*.

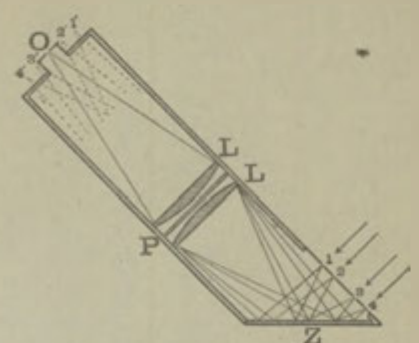
* **Chrómatická polarisace** viz Polarisace, str. 66 *a*.

* **Chromatometr** viz Kolorimetr.

* **Chrómogenní bakterie**, bakterie vytvořující barviva buď jakožto bezcenné výměšky, jež diffundují výživnou půdou neb ukládají se v těle, majíce zcela určitý biologický účel analogicky asi jako chlorofyll vyšších rostlin, ježto napomáhají bakteriím využitkovati energii slunečního paprsku k assimilaci kyseliny uhličité.

* **Chrómosféra** viz Slunce, str. 476 *a*.

* **Chrómoskop**, Ivesův diffrakční ch. je přístroj pro pozorování fotografií v přirozených barvách (v. t.) zhotovených methodou Wood Ivesovou. Takový obrázek jest úplně průhledný na vrstvě gelatinové, složený z proužků podobných proužkům Jollyho, zhotovených však pomocí tří mřížek ohybových, jimiž se kopírují původní tři diapositivy zhotovené ze tří základních negativů. Na desku s chrómovou gelatinou přiloží se mřížka ohybová (v. Ohyb), kterou povstal příslušný negativ, a napříč k této položí se mříž složená z proužků průhledných, oddělených dvojnásobně širokými proužky tmavými. Podobně provedou se další dvě exposice, z diapositivu druhého, krytého příslušnou mřížkou při posunutí příčné mřížky o šířku proužku průhledného atd. Po třetí exposici vyvolá se chrómovaná deska a resultuje čirý, gelatinový obrázek složený z Jollyho proužků, z nichž každý je příčně ryhován jako příslušná mřížka. Tento obrázek vkládá se do ch., jehož průřez ukazuje vyobr. č. 4999. Bílé světlo vchází do

Č. 4999. Chrómoskop.

přístroje vodorovnými štěrbinami 1, 2, 3, 4, odráží se od zrcadla *Z* a zobrazuje se systémem čoček *L*, *L* na druhém konci ch-u v 1′, 2′, 3′, 4′. Vloží-li se mezi čočky *L*, *L* obrázek *P*, paprsky bílé světlo skládající uhnou se mřížkovou strukturou obrázku z původní dráhy a místo bílých obrázkův u 1′, 2′, 3′, 4′ povstanou spektra, z nichž spektra prvého řádu od štěrbin 2 a 3 padnou na štěrbinu *O*, a spektra druhého řádu od štěrbin 1, 4 padnou též na štěrbinu *O*. Pozorovatel se dívá štěrbinou *O* oběma očima a vidí obraz v přirozených barvách. Vidí totiž z oněch spekter na určitém místě obrázku jen tu barvu, kterou mu příslušné místo svým ryhováním na základě ohybu světla posílá. Dvojitým ch-em Ivesovým lze pozorovati podobné obrázky stereoskopické. Přístroj tento nazývá se pak stereochromoskopem. *nvk.*

* **Chromosomy** (v. Vajíčko a tabulku při něm) jsou tělíska, v něž se mění hmota jádra buněčného při dělení, anebo naopak definováno, jsou to tělíska, z nichž upravuje se jádro buněčné po rozdělení buňky. Zákonitost, s kterou se odehrávají oba tyto pochody jak u zvířat tak i rostlin, dále struktura a počet ch-mů, ukazují, že hmota, z níž se tato tělíska skládají, jest zcela jiná než plasma těla buněčného (cytoplasma) a že hraje nejdůležitější, byť i ne dosud zcela objasněnou funkci v životě buňky. Pokud jest tato v klidu, nedělíc se, prostírá se ve šťávě jaderné pouze síť t. zv. achromatická čili lininová s roztroušenými zrnečky chromatickými. V době přípravy k dělení jádra čili v profasi změní se sítivo jaderné v určitý počet tělísek tyčinkovitých neb stuhovitých, t. j. ch-mů, jež později absorbují i šťávu jadernou. Při vlastním dělení, t. j. v metafasi, rozštěpí se ch. vždy podélně a každá polovina na konci dělení č. v telofasi účastní se s ostatními ch. tvoření

jádra dceřinného, bez účasti plasmy buněčné. Při těchto pochodech jeví se, že ch. mohou býti velikosti veskrze stejných, což jest zjev nejobyčejnější, ale jindy, jako u hmyzů, jsou ch. velikosti různých, avšak tak, že jednu a tutéž velikost opětují ch. dva, čili jsou po párech přítomny (idiochromosomy). Mimo to objevují se u některých skupin jako u hmyzů (rovnokřídlých) a u ssavců vedle idiochromosomů ještě t. zv. allosomy (monosomy a diplosomy), jež se dělí jen v určité životní fasi buněčné a i jinak chemicky i fysikalně liší se od idiochromosomů. Byly objeveny teprve v době novější a tudíž jest význam jejich zcela tajemný. Zvláštní význam musí se přičítati ch-mům v buňkách pohlavních, kdy se nalézají ch. v nejdokonalejším rozvoji a život svůj prozrazují řadou podivuhodných pochodů. (Viz zrání vajíčka v hesle Vajíčko, str. 319). Ježto pak každý organismus typicky oplozený počíná život svůj splynutím dvou pohlavních buněk, stejným počtem ch-mův opatřených, musí se počet tento před oplozením redukovati na polovinu, nemá-li nastati porušení vývoje zmnožením hmoty chromatické. Nová badání skutečně dokázala, že taková redukce ve všech případech existuje, avšak o způsobu tohoto významného děje výklady badatelů se rozcházejí. Podle jedněch děje se tak při »redukčním dělení«, kdežto v nejnovější době vykládá se redukce jakožto kopulace dvou a dvou ch-mů před dělením zracím. Ze všech dosavadních poznatkův o tvarosloví a fysiologii ch-mů jde na jevo, že pochody výše vyložené opětují se s určitou zákonitostí a že tedy ch. představují konstantní jednotky, sprovázející pochody buněčné. Tak povstala nauka o individualitě ch-mů, podle níž tato tělíska představují elementárné organismy, jež v buňce vedou svůj samostatný život. Tvar jejich mění se za určitých podmínek; jakožto tyčinky a vlákna jeví se v době klidu ve tvaru sítiva ponořeného ve šťávu jadernou v době činnosti fysiologické. Mnohé nesnáze stojí nauce o individualitě ch-mů v cestě, celkem však nabývá toto učení více pravděpodobnosti, byť i nepřicházela tatáž hmota chromatická s generace na generaci, nýbrž dvě po sobě jdoucí pokolení mají se k sobě tak, jako matka k dceři. Tento novější výklad zakládá se na zjištění důležitých věcných skutečností o skladbě ch-mů. Dle nich každý ch. skládá se z podkladu achromatického a vnější chromatické spirály. Při vzniku jádra hmota achromatická rozplyne se ve šťávu jadernou, chromatická spirála pak přechází v nový ch-om dceřinný tím, že se zrůzní v nový podklad achromatický a spirálu novou, z nejmenších tělísek chromatických (chromiol) tvořenou. *V.*

***Chrómová zeleň,** jméno různých chrómových barev. Nejobyčejnější z nich jest kysličník chrómitý Cr_2O_3, dávající skvostnou zelenou barvu pro sklo a porculánové malby. Mimo to jménem ch-vé z-ě rozumí se i chrómoxydhydrát, fosforečné a bórové soli chrómu. Barvy tyto jmenovány bývají v obchodě též: Pannetierova, Arnaudova, Plessyova, Guignetova, smaragdová zeleň. Podstatně od barev těchto se liší směsi berlínské modři s chrómovou žlutí, obyčejně s přísadou křídy, sádry, síranu olovnatého, síranu barnatého, hlinky bílé a pod. Tyto barvy prodávají se pod jmény: resedová, rumělková, myrtová, šťavná, mechová, olejová, hedvábná, neapolská, bronzová zeleň; užívá se jich jako barev natěracích, k výrobě barevných papírů, tapet i jako barev malířských.

***Chronisothermy,** křivky udávající stejnou teplotu vzduchu v různé době roční i denní. Sestrojují se takto: Na souřadnicové osy x, y, kolmé na sobě, nanášejí se na př. na osu x hodiny denní, na osu y dni v roce. V průsečíku těchto dvou souřadnic vztyčí se kolmice k rovině obou os x, y a na ní nanese se příslušná temperatura vzduchu, odpovídající datu dne i hodině měření. Konce těchto kolmic vyplňují plochu a průsečnice její s rovinami rovnoběžnými s rovinou souřadnicových os x y jsou křivky, jež slují ch.

***Chronobarometr** viz Barometr, 353 *b.*

***Chronofotografie,** fotochronografie, jest způsob, kterým rozkládají se dané pohyby na řadu okamžitých obrázků fotografických, které jsou časově o stejnou dobu posunuty. Později užito bylo takových to okamžitých obrázků k reprodukci původního pohybu na základě trvání vjemů zrakových. Podrobnosti o tom viz Kinematografie. Od kinematografie liší se ch. také tím, že se na postupujícím pruhu, který zachycuje jednotlivé momentní obrázky pohybujícího se předmětu, spolu zaznamenává plynoucí čas (jako při chronografii, v. t.). Vědecky bylo použito ch. k fotografii geom. ploch vytvořených danou čarou tvořící, jež realisována bílým drátem pohybovala se po řídicí čáře před pozadím úplně tmavým. Další použití jest při studiu četných pohybů, na př. padající, vržené těleso, let ptáka, pohyb plazu, pohyby jednotlivých svalův atd. Zajímavé pohyby kapalin studovali ch-ií Froude, Reynolds, Shaw a Marey. Marey použil této methody i pro pohyby plynův a obdržel velmi zajímavé fotografie proudícího plynu, jemuž v cestu postaveny různé překážky. Podrobnosti viz dr. Marey, Exposition d'instruments et d'images relatifs à l'histoire de la Chronophotographie (»Musée Centennal de la Classe 12 à l'Exposition Universelle Internationale de 1900 à Paris). V české literatuře čl. K. Amerlinga, Užití fotografie ke studiu pohybu (»Příroda a škola« V, 140, 1907). *nvk.*

Chropiň má 315 d., 2511 obyv. čes., 36 n. (1910).

Chroustovice mají 142 d., 885 obyv. čes. (1900)

***Chruckij** Ivan Trofimovič, malíř rus. (* 1806 — † 1852), absolvoval akademii pe-

trohradskou a vynikl jako malíř ovoce, květin atd., jež zobrazoval s neobyčejnou věrností a pečlivostí. Z jeho obrazův uvádíme: *Ovoce a květy*; *Stařenka pletoucí punčochu*. Některé z jeho prací chovají se v moskev. sbírkách, v Treťjakovské galerii a j.

Chrudim má 998 d., 12.988 obyv. čes. (1900), dívčí lyceum.

* **Chruščov** Dmitrij Ivanovič, státník rus. (* 1816 — † 1864). Studoval na charkovské univ. V l. 1854—55 byl ředitelem oddělení duchovních záležitostí cizozemských konfessí a účastnil se činně samosprávy města Petrohradu. Jmenován byv r. 1856 druhem (*tovarišč*) ministra říšských statků, náležel k nejčinnějším členům kommisse pro uspořádání poměrů komornich sedláků; r. 1857 předložil cís. Aleksandrovi II. velmi zajimavé a obsažné memorandum o postaveni zmíněných sedláků (viz *Istoričeskije materialy iz archiva min. gosud. imuščestv*, seš. I., Petr., 1881); podle zprávy j. A. Solovjeva (»Russkaja Starina«, 1881, sv. 30) vydal v l. 1860—62 v Berlíně sebrané jím *Matěrialy dlja istoriji upraznděnija krěpostnago sostojanija poměščičjich kresťjan v Rossiji v carstvovanije imp. Aleksandra II.* Brzo po odstoupení hr. Kiseleva opustil min. říš. statků i Ch.; napsal pamětní spis na obranu hr. Kiseleva a objasnil rozdíl v názorech na činnost ministerstva říš. statků jak svých i hr. Kiseleva, tak i nového ministra říš. statků M. N. Muravjeva (viz zmíněné shora *Istorič. matěrijaly*). V posledních letech života byl senátorem. Srv. Ikonnikov, Opyt russkoj istoriografiji (Kijev, 1891—92).

* **Chruščov** Ivan Petrovič, literár. historik rus. (* 1841), studoval na universitě moskevské a petrohradské, potom v Německu a Švýcarsku, pak přednášel dějiny rus. literatury v Kijevě a v l. 1896—99 byl kurátorem charkov. učebného okruhu. Z četných jeho pojednání vyšly o sobě: *Besedy po rus. litěraturě* (1871); *O drevně-rus. istoričeskich pověsťach i skazanijach* (1878); *O žizni i trudach D. V. Polěnova* (1879) a j. *Šnk.*

* **Chruščov-Sokolnikov** (Хрущовъ Сокольниковъ) Gavrijil Aleksandrovič, spis. rus. (* 1845 — † 1890), uveřejnil pod různými pseudonymy množství veršů, jmenovitě humoristických a satirických, jakož i veršovaný román *Velikosvětskaja Nana*. R. 1876 založil časop. »Moskovskoje Obozrěnije«, později byl spoluredaktorem časop. »Zvězda« a »Svět«. V tomto otiskl několik románů, jež měly úspěch u novinářského obecenstva. Psal také práce dramatické, z nichž některé censura zakázala. U nás J. J. Benešovský-Veselý přeložil komédii »Dravci« (Jičín, 1882). *Šnk.*

* **Chrysaminová kyselina**, polychrómová, aloeová, tetranitrodioxyanthrachinon, tetranitrochrysazin, $C_{14}H_4N_4O_{12}$ nebo $C_{14}H_2(NO_2)_4(OH)_2O_2$, povstává působením kyseliny dusičné na aloe nebo kyselinu chrysofanovou; tvoří žluté krystally, chutná hořce, rozpouští se v alkoholu, nesnadno ve vodě barvíc ji purpurově červeně, zahřívána vybuchuje; s basemi tvoří soli nesnadno rozpustné, kovově zelené nebo purpurově červené, při zahřívání vybuchující. Vařena se sirníky alkalií dává temně modrou tekutinu, z níž krystalluje měděně červený, v procházejícím světle modrý hydrochrysamid, tetramidodioxyanthrachinon. Redukcí a eliminováním amidové skupiny povstává chrysazin. Ch. k. barví vlnu temně hnědě, hedvábí purpurově hnědě, octanem hlinitým mořenou bavlnu violově.

* **Chrysochalkos**, chrysochalk, slitina z 90·5% mědi, 7·9% zinku, 1·6% olova neb z 93·6% mědi, 6·4% zinku. Jest barvy podobné zlatu, snadno se zpracovává v drát, plech. Používá se ho k výrobě nepravých, zlatu podobných laciných předmětů luxusních nebo k nepravému pozlacování.

Chrzanowski 4) Leon, spis. pol., † 1899.

* **Chrzanowski** Bernard, advokát a politik pol. (* 1861). Studoval v Krakově a Berlíně; sídlí stále v Poznani. Po prvé zvolen do parlamentu německého v Poznani r. 1890, naposledy r. 1903. Vystoupením svým ve sněmě obrátil na sebe pozornost a získal sympathii voličův.

* **Chrzanowski** Ignacy, spis. pol. (* 1866), studoval ve Varšavě, pak ve Vratislavi, v Berlíně a v Paříži. Vrátiv se r. 1894 do Varšavy, věnoval se literatuře a dráze učitelské. Od r. 1898 jest spoluredaktorem časopisu »Przeglad Pedagogiczny«. Četná pojednání jeho roztroušena jsou po časopisech. O sobě vydal: *Facecje Mikołaja Reja* (Krak., 1894); *Okruchy literackie* (Varš., 1903); *Anonima protestanta XVI. w. Erotyki, Fraszki, Epigramata* (1903); *Kazania sejmowe Skargi* (1903) a j. V l. 1900—1 byl redaktorem časop. »Ateneum«.

* **Chuďakov** (Худяковъ) Ivan Aleksandrovič, sběratel nár. písní rus. († 1876), byl absolventem university moskevské a obrátil na sebe pozornost sborníky *Sbornik velikorus. narod. istoričeskich pěsen* (Moskva, 1861); *Sbornik velikorus. skazok* (t., 1861—62, 3 d.); *Velikorus. zagadki* (t., 1864) a *Rus. skazka* (t., 1863). V poslední práci snaží se řešiti úkol ryze lidového rus. názoru světového a poměr k němu literatury umělé. Mnoho úvah jeho o nár. poesii rus. rozptýleno jest po časopisech.

Chuděnice 1) mají 146 d., 1117 obyv. č. (1900).

Chudinství. Vlastní článek tohoto záhlaví dotýká se vedle rakouského též ch. v Anglii, Francii, Italii a Německu. Podstatné změny, jež mezi tím v ch. jmenovaných zemí nastaly, jsou tyto: V Rakousku byly zákonem ze 3. dub. 1901 č. 62. ř. z. přikázány prozatím na 10 let části přebytků kumulativních sirotčích pokladen oněm zemím, kde pokladny ty existují (Čechy, Morava, Slezsko, D. a H. Rakousy, Salcpursko a Halič) za účelem péče o chudé sirotky, děti opuštěné a mravně zpustlé; z příspěvků těch utvořila většina dotčených zemí zvláštní

fondy. Zákonný podklad všeobecné chudinské péče se nezměnil. V rámci platných zákonů pokročila však značně organisace ch. Zejména mnoho větších obcí zavedlo zvláštní chudinské řády, po většině podle systému elberfeldského, podle něhož chudinská správa v obci nabývá autonomie, na rozdíl od t. zv. ch. magistrátního. R. 1906 mělo v Čechách 22 obcí s více než 5000 obyvateli chudinský řád. — Zvláštní péče věnuje se nejnověji ochraně mládeže, k jejímuž účelnému provádění zřizují se po obcích i okresích (v Čechách) »sirotčí rady«. — Též zákony o sprostředkování práce (říš. zák. z r. 1902, čes. zem. z r. 1903, halič. zem. z r. 1904) a starší zákony o stravovnách (z l. 1888—95) nezůstaly bez příznivého reflexu na ch. Zmínky zasluhuje konečně veliký vzmach ch. soukromého, dnes téměř výhradně spolkového, nejrůznějších forem a směrů, které doplňuje nedostatečné posud působení péče veřejné, zejména, kde běží o péči odbornou. V Čechách r. 1906 bylo 1058 dobročinných spolků. Spolkovému ch. nedostává se však žádoucí organisace.

Ve Francii postoupila značně myšlenka obligatorního ch. veřejného; zákonem z r. 1893 přiřčen byl všem francouzským státním příslušníkům v nouzi a nemoci nárok na bezplatnou lékařskou pomoc, po případě na přijetí do nemocnice na útraty obce, v níž mají podpůrné bydliště, pokud se týče na útraty departementu. Další účinný krok v tom směru znamená zákon z r. 1905; zákon tento zaručuje každému Francouzi, který není s to, aby si vydělal na nejnutnější potřeby a jest buď 70 let starý neb neduživý neb nevyléčitelně nemocný, měsíční podporu mezi 5 až 20 franky. Všeobecné povinnosti, podporovati veškeré chudé, posud není, nicméně jest už dnes značně rozšířen kruh osob, jimž náleží chudinská podpora.

Obdobný vývoj lze pozorovati též v Italii, kde je veřejná péče chudinská jen fakultativní, podobně jako ve Francii. Podle zákona o veřejné bezpečnosti z r. 1889 obec jest povinna podporovati všechny osoby k práci nezpůsobilé, kdežto před tím byla povinnost obce v oboru ch. obmezena na bezplatné lékařské opatření a na částečnou náhradu nákladu nalezineckého. Žebrota se má zamezovati, žebravé pasy se vydávati nesmějí. Není-li obec příslušná (podle rodiště chudého) s to, aby bez rozvratu svých financí nesla břemeno chudinské, nastupuje povinnost svazkům širším. Dalšími zákony z l. 1890 a 1904 zlepšena byla správa chudinská, posilněna kontrola, zavedeny dozorčí obvody, provinciální kommisse a upravena služba inspekční. Při tom dlužno podotknouti, že zákonům těm a veřejnému dozoru podřízeny jsou též soukromé dobročinné nadace a jiné právnické osoby, které se zabývají podporou chudých. *Es.*

Chun Karl, zoolog něm., r. 1898 stal se prof. zoologie na universitě v Lipsku jakožto nástupce Leuckartův. Vykonal výzkumnou cestu do moře Středozemního a na ostrovy Kanárské. R. 1898—99 byl vůdcem něm. výzkumné cesty na lodi »Valdivia« za účelem studia hlubin mořských. Podal o tom zprávu v díle: *Aus den Tiefen des Weltmeers* (Jena, 1900; 2. vyd. t., 1902) a vědecké výsledky výzkumu vydává ve sborníku: *Wissenschaftliche Ergebnisse der Deutschen Tiefsee-expedition auf dem Dampfer Valdivia* (Jena. 1902 sl.). Z jiných jeho prací ještě jmenujeme: *Atlantis. Biologische Studien uber pelagische Organismen* (Štutg., 1895—96); *Tiefen- und Oberflächenfauna des östl. Atlantischen Oceans* (ve zprávách berl. akad. věd).

* **Chunchuzové**, chunchuczi, t. j. červenobradáči, jest název zlodějských a loupežnických tlup v Mandžusku, skládajících se z vrahů, lupičův a jiných individuí, kterým bylo prchnouti před úřady. Jsou důkladně zorganisováni a mají mezi usedlým obyvatelstvem hojné stoupence, kteří jim podávají spolehlivé zprávy o naději na lup. Mnozí bývalí ch. založili si vesnice a živí se zemědělstvím, jen občas podporujíce své nepokojné druhy. Tito napadají nejraději bohaté kupce, odvlékají je do zajetí a žádají pak vysoké výkupné. Na rolnících jen v čas nouze páchají loupeže. Čínská vláda s nimi nemůže nic poříditi, protože namnoze z jejich středu rekrutují se vojáci, kteří je pak mají pronásledovati. Řádění jejich dostoupilo takového stupně, že určité osady platily jim pravidelné dávky za něž ch. zaručili svobodný průvoz zboží a bezpečnost majetku. Když Rusové obsadili Mandžusko, snažili se tomuto nesnesitelnému stavu učiniti přítrž; i vyslány byly trestné expedice pod Kaulbarsem, Cerpickým, Miščenkem, kteří moc ch-zů zlomili. Ve válce rusko-japanské byli za to rozhodnými nepřáteli Rusů a zůstali jimi i nyní po částečném vyklizení Mandžuska od Rusů. Napadají často stanice, personál i vlaky Východočínské dráhy, takže vozba na ní vážně jest ohrožena. Vyplenění těchto rot jest z nejvážnějších otázek budoucnosti Mandžuska.

Chuquet Arthur Maxime, literární historik a válečný dějep. franc. (* 1853 v Rocroi), studoval germanskou filologii v Lipsku a Berlíně; od r. 1901 jest professorem na vyšší vojenské škole v Paříži. Z literárních jeho studií uvádíme dále: *Jean Jacques Rousseau* (1893); *Paris en 1790* (1895); *Stendhal-Beyle* (1902); významnější jsou jeho historicko-vojenské spisy: *Les Guerres de la Révolution* (1886—95, 11 sv); *La Guerre 1870—71* (1895); *La jeunesse de Napoleon I.* (1897—99, 3 sv.); *L'Alsace en 1814* (1900); *Dugommier* (1904); *La légion germanique* (1905); *Charles de Hesse* (1906).

Chur, hl. m. švýc. Grisonska, má 11.532 obyv. (1900).

Church 2) Fred. Edwin, krajinář amer., † 7. dub. 1900 v New Yorku.

Churchill 2) Randolf H. S., státník angl., † 24. led. 1895 v Londýně. Srv. Escolt,

R. S. Ch. as a product of his age (Lond., 1895).

***Churchill** Winston Leonard Spencer, syn Ch-a 2), spis. angl. (* 30. list. 1874). Sloužil ve vojště anglickém, ale za kubanské vzpoury r. 1895 vstoupil do služeb španělských. Potom sloužil zase v Indii a v Súdánu a při vypuknutí války boerské v jižní Africe vstoupil do lehké jízdy anglické; při tom byl také válečným zpravodajem »Morning Postu«. Byl zajat od Boerův, ale prchl z Pretorie a vrátil se do Anglie, kde byl r. 1900 zvolen do sněmovny poslanecké. Napsal: *The River war* (Lond., 1899, 2 sv., nové vyd. 1902) o válce súdánské, pak o válce boerské *London to Ladysmith via Pretoria* (t., 1900); *Ian Hamiltons March* (t., 1900). Mimo to: *The story of the Malakand Field Force* (1898); *Lord Randolph* Ch. (1906, 2. vyd. 1907) a *My African Journey* (1908). Je státním podsekretářem pro kolonie.

***Churšid paša** v. Guyon 2).

***Chusnice** v. Choustník.

***Chůze** jest úkon velmi složitý, jímž dvounohý nebo čtyřnohý živočich na pevné půdě s místa se pohybuje. Ježto pak pro souřadnost těchto pohybů je potřebí velmi dokonalého ovládání četných skupin svalových zvláště z ústředního nervstva, mají mnohé choroby nervové, ať již vyvinuté nebo v počátcích se nalézající, také vliv na chůzi, pročež při klinickém studiu těchto nemocí se jakost i zvláštní úchylky ch. podrobně sledují nejenom pouhýma očima, nýbrž i rozličnými pomůckami grafickými.

***Chval** Jan, klass. filolog čes. (* 1859 v Přetíně). Studoval na gymn. v Klatovech a na filosofické fakultě čes. university v Praze, v l. 1890—96 byl supplentem při čes. gymn. v Plzni a v l. 1896—98 při čes. reálce tamže, od r. 1898 jest prof. gymn. v Táboře. Podal překlad Kebétova Pinaku s úvodem (progr. čes. gymn. v Plzni, 1891) a sepsal: *Aesthetický rozbor Sofokleova Aianta* (Praha, 1888); *Příspěvek k aesthetickému posudku Sofokleova Filoktéta* (»Krok« 1888); *Dramatický rozpor v Sofokleově Filoktétu po stránce umělecké* (»Literární Listy«, 1888); *O oekonomii a soustavě Sof. Filoktéta* (»Krok«, 1890); *O hodnotě mravného vzdělání doma, ve škole a ve veřejnosti* (progr. městské vyšší školy dívčí v Plzni na r. 1894—95).

***Chvalovský** Edmund (* 26. čce 1839 v Praze), vystudoval vyšší reálku a techniku v Praze. Účastniv se již jako student ochotnických představení, stal se členem, později režisérem divadla u sv. Mikuláše a dne 18. list. 1862 členem kr. č. z. Prozatímního divadla v Praze. Pobyv se společností P. Švandy 1865 v Plzni, vrátil se 1866 k Proz. div. do Prahy a zůstal členem jeho i Národního div. až do 1902, kdy odešel na odpočinek. Vyučoval na operní škole Smetanově deklamaci a mimice, i stal se 1870 režisérem opery Proz. divadla, později i různých jiných her. Když při Národním div. byla založena dramatická škola herecká, Ch. jmenován na ní učitelem dějin umění, slohův a krojů. V činohře býval Ch. zaměstnán v menších úlohách, jež svědomitě prováděl ku prospěchu uměleckého ensemblu. Nyní žije v Soběslavi. *Št.*

Chvalšiny mají 147 d., 29 obyv. čes., 1220 něm. (1900), 3 pily, 2 cihelny.

***Chvastov** v. Fastov.

***Chvojka** Antonín, lékař čes. (* 25. list. 1865 v Olešné u Liblína). Vystudovav reálné gymnasium v Plzni a absolvovav lék. studia na čes. universitě v Praze, byl až do r. 1900 assistentem při babické škole v Praze, načež se tu usadil jako praktický lékař. Mimo četné odborné referáty a souborné články napsal: *Příspěvek ke zkušenostem o narkose aetherové* (»Čas. lék. čes.«, 1896); *Intrauterinní kolpeurysa* (t., 1897); *Missed labour při centrální vcestné placentě* (t., 1905); *O gynaekologické massáži* (»Věstník III. sjezdu čes. přírodozp. a lékařů« a pak »Lék. Rozhl.«, 1901); *O příčinách deviací děložních* (»Věstník IV. sjezdu přír. a lék.«, 1908).

***Chvojnický** Franko, pseud. Františka Sasinka.

***Chvolson** (Chvoljson) Orest Danilovič, fysik rus. (* 1852 v Petrohradě). Byl syn Danijila Abramoviče Ch-a. Absolvovav gymnasium, vstoupil r. 1869 na fys.-mathematickou fakultu university petrohradské, kdež ukončil studia r. 1873, obdržev zlatou medailli za literární práci: *O vozmožnych skorostjach i uslovijach ravnověsija soprikasajuščichsja poverchnostěj.* Potom odebral se na universitu lipskou, kde studoval mathematiku a fysiku do konce r. 1874. R. 1875 složil zkoušku magisterskou a r. 1876 podal dissertaci: *O mechanizme magnitnoj indukciji v stali.* R. 1876 Ch. stal se soukromým docentem na universitě v Petrohradě a r. 1880 podal doktorskou dissertaci: *O magnitnych uspokojiteljach.* V l. 1886—94 Ch. byl professorem fysiky na bývalém technickém učilišti pošt a telegrafu. R. 1890 jmenován mimořádným professorem fysiky na universitě petrohradské a od r. 1891 přednáší fysiku též na vyšších kursech ženských. V l. 1896 až 1897 přednášel o elektřině na důstojnické škole dělostřelecké v Kronštadtě. Ch. jest nyní řádným professorem mathematiky a fysiky na universitě v Petrohradě, dopisujícím členem akademie věd a členem vědeckého komitétu ministerstva osvěty. Vědecké práce Ch-ovy dotýkají se skoro všech oborů fysiky. Z nich pak zvláště vynikají práce z oboru magnetismu, thermiky a diffuse světla. Velikého uznání doznaly práce Ch-ovy z oboru aktinometrie. Ch. sám zkonstruoval zvláštní systém aktinometrů, kterých užívá se v Rusku i v cizině. Práce své Ch. otiskoval v »Zap. Akademiji Nauk«, »Žurn. Fiziko-Chimičeskago Obšč.«, »Annalen der Physik«, »Bulletin de l'Acad.«, »Repert. für Physik«, »Zeitschr. für Mathem.«, »Meteorologičeskom Sborniké«, v časopise »Električestvo«. Vedle toho ještě napsal: *Ob interferenciji ně vpolně odnorodnago světa; Dif-*

frakcija električeskich lučej; *Teorija električeskich lučej*; *Osnovanija teoriji vnutrennéj diffuziji světa*; *Fotometričeskija izslědovanija vnutrennéj diffuziji světa* a v. j. Ch. jest z nejlepších ruských popularisátorů fysiky. Jeho populární přednášky z fysiky těší se nejlepší pověsti. Jemu přísluší též nejlepší dnešní ruská učebnice fysiky: *Kurs fiziki* (sv. I., 1897; sv. II. 1898, sv. III. 1900). *Tmk.*

* **Chvostov** Veniamin Michajlovič, právník rus. (* 1868). Studoval na moskevské universitě, kde se pak stal professorem římského práva. R. 1895 za dissertaci *Opyt charaktěristiki poňatij aequitas i aequum jus v rimskoj klassičeskoj jurispruděnciji* (Moskva) dosáhl hodnosti magistra římského práva, r. 1898 pak za dissertaci *Naturaljnyja objazatěljstva po rimskomu pravu* (t.) stal se doktorem téhož předmětu. Mimo jiné napsal: *Sistěma rimskago prava* (všeob. část, 1902); *Veščnoje pravo* (1901); *Semejnoje i naslědstvennoje pravo* (1900).

* **Chvostova** Aleksandra Petrovna, spis. rus., roz. Cheraskova (* 1768 — † 1853), vydala r. 1796 *Kamin i Ručejek*, práci psanou pěknou mluvou v duchu sentimentálním, která setkala se s ohromným úspěchem a byla přeložena do angl., franc. a něm. V jejím domě scházeli se všichni tehdejší vynikající spisovatelé petrohradšti. Když na počátku XIX. stol. ve vyšších kruzích rus. počal nabývati vrchu mysticismus, Ch. sblížila se s těmito kruhy a napsala v tomto duchu řadu úvah, jako: *Pisjmo christianki, toskujuščej po gorněm svojem otěčestvě* (1815) a j. Za pronásledování mystiků Ch. vypovězena do Kijeva, kde byla představenou ženského učiliště hr. A. V. Levaševové.

* **Chvostova** Jekatěrina Aleksandrovna, roz. Suškova, spis. rus. (* 1812 — † 1868), vydala *Zapiski*, líčící moskevskou a petrohrad. společnost v 1. pol. XIX. stol. Lermontov jako 16letý jinoch byl okouzlen její krásou, ale odpuzen jejími úsměšky, záhy k ní ochladl. »Zapisky« její vydány o sobě r. 1870. Tou dobou vyvolaly mnoho námitek se strany příbuzných.

* **Chvoyka** Adam viz Chvojka.

* **Chwalibóg** Hipolit, právník polský (* 1824 v Plocku — † 1902). Býval professorem obchodního práva a civilního soudního řízení na t. zv. hlavní škole; později stal se hlavním prokurátorem při IX. depart. řídícího senátu. Náležel k předním spolupracovníkům listu »Przegląd Sądowy«, v němž (v rubrice Pytania prawne) uveřejňoval rozpravy týkající se civ. práva. Vyšla tam i jeho rozprava *Wykład postępowania sadowego cywilnego* (též o sobě, Varšava, 1872).

* **Chylec** viz Veselíčko 2).

* **Chyliński** Michał, publicista pol. (* 1853 v Stanislawowě), vystudovav na universitě lvovské, vyučoval nějakou dobu na gymnasiu v Krakově a otiskl tou dobou hojně rozprav, jako: *Kołłataj wobec Targowicy* (1875); *Kołłataj w powstaniu Kościuszkowskiem* (1876); *Scholastyczna epoka literatury polskiej* (»Niwa«, 1882); *Ruiny starego Halicza* (1884) a j. Mimo to vydal pro vyš. školy střední dílo *Historja Polska*. R. 1884 vstoupil do redakce časop. »Czas« v Krakově a brzo potom stal se redaktorem tohoto deníku. Od r. 1897 jest místopředsedou svazu slovanských novinářů, jehož prací a sjezdů pilně se účastní. Od r. 1887 jest členem městské rady krakovské a r. 1903 zvolen byl místostarostou.

Chýnov 1) má 136 d., 1308 obyv. čes., 18 něm. (1900), 2 mlýny. Cís. rozhodnutím z 25. září 1903 povýšen na město.

Chýše má 219 d., 36 obyv. čes., 1276 něm. (1900).

I.

* **Ia**, úřední zkratek za Iowa.

Ibl Čeněk, spis. čes., † 25. bř. 1902 na Král. Vinohradech.

* **Ibráhim** ben Ja'kúb, španělský žid, který v 2. pol. X. stol. podnikl obchodní cestu po Německu a zemích slovanských a podal o ní zprávu chalífovi Kordovskému. Mimo jiné procestoval i Čechy, kraje polabské, Polsko a kraje severní. Zprávu jeho ve výtahu zachoval španělsko-arabský geograf al-Bekri († 1094). S ruským překladem vydali ji Kunik a Rosen: »Izvěstija Al Bekri i drugich avtorov o Rusi i Slavjanach«, příloha k 32 sv. spisů Akademie nauk, 1878, 49 (Petrohr., 1878); hollandsky de Goeje v akad. amsterdamské 1880, z toho česky J. Jireček v »ČČM.« 1878 a 1880, 293 sl., srv. »Archaeol. Památky« XI., »Světozor« XIII. Srv. dále: Jacob, Ein arab. Berichterstalter aus dem X. oder XI. Jhrh. (Berl., 1890, 17) a další literaturu v Zíbrtově Bibliografii české historie I. 145—6. Arabský text otiskl Sedláček ve své Mluvnici jaz. arabského (Praha, 1898). *Dk.*

Ibsen Henrik Johan, dramatik norský, † 23. kv. 1906 v Christianii. Do češtiny přeloženy dramatické práce: »Podpory společnosti« (Praha, 1878); »Příšery«, přel. A. Lucek (t., 1890); »Spolek mladých«, přel. týž (t., 1891); »John Gabriel Borkman« (t., 1897); »Bílí koně« (Rosmersholm), přel. Eliška Pešková (t., 1888); »Rosmersholm«, přel. K. Kučera (t., 1898); »Nápadníci trůnu«, přel. J. Vrchlický (t., 1898, J. Otto); »Divoká kachna«, přel. H. Kosterka (t., 1899); »Divoká kachna«, přel. dr. Arnošt Kraus (dáváno v Nár. div. 15. led. 1904); »Stavitel Solness«, přel. H. Kosterka (t., 1905); »Hedda Gablerová«, přel. H. Kosterka, a »Básně«, přel. K. Kučera (t., 1899)

***Ibsen** Aage, spis. dánský (* 1847). Studoval práva, pak lékařství. Od r. 1880 lékař. Cestoval mnoho po Grónsku, o jehož přírodě a lidu psal články do »Illustr. Tidende«. R. 1894 vydal první svou knihu *Nordlys*; následovaly románové práce, u širšího čtenářstva oblíbené a vyznačující se líčením charakterů ženských: *Söster Helene*; *Fröken Student*; *Jacob Linde*; *Den unge Praestefrue*; *Hans Lykkes Aeventyr*; *Verdens Ende*; *Ellen*; *Harriet Mörch* a j.

***Ibsen** Sigurd, politik a spis. norský, syn Henrika I-a (* 1859 v Christianii). Žil v l. 1864—84 v Italii a Německu, studoval práva v Římě a Mnichově. Od r. 1885 byl úředníkem ve švéd. minist. zahraničních záležitostí, r. 1889 při vyslanectvu ve Washingtonu a ve Vídni. Na universitě v Christianii přednášel sociální vědy (1896—97). R. 1899 stal se expedičním chefem depart. vnitř. záležitostí, r. 1902 členem norské státní rady a r. 1903 členem minist. Hagerupova jako státní ministr Norska ve Štokholmu. Byl přívržencem unie norsko-švédské, napsal o tom polit. studii *Unionen* (1891). Byl též redaktorem revue »Nyt Tidsskrift« (1892—95) a listu »Ringeren« (1898—99). Napsal několik studií politických a vydal své studie pod titulem *Maend og Magter* (1894).

Iça 1), správně Ica [ika], město a departemento rep. Peru.

***Iceland** [ajslend], angl. jméno Islandu.

Idaho, stát Spojených Obcí sev.-amer., má 218.362 km^2 a 161.772 obyv. (1900), podle odhadu z r. 1906: 205.704 obyv., 0·9 na 1 km^2. Obyvatelstvo jest velikou většinou původu germanského, z barevných 1467 Číňanů, 1291 Japanců a 4226 Indiánů. Zemědělství povznáší se velmi velkolepými pracemi zavodňovacími, r. 1907 bylo již hotovo 3789 angl. mil struh nákladem 11,257.000 doll., jež dodávají vodu na 3,266.386 akrů. Nejdůležitější plodinou jest pšenice, jež r. 1907 dala na 342.000 akrech 8,639.000 bushelů v ceně 5,788.000 dollarů; sklizeň ovsa byla 5,706.000 bushelů, ječmene 2,181.000 bushelů, cukrovky 25.418 *t*. V chovu dobytka nejdůležitější jsou ovce, r. 1907 páčil se jejich počet na 3,648.000 kusů, jež daly za 3,681.000 mill. vlny. I. má asi 20,000.000 akrů lesa, z části v t. zv. lesních reservách. Hornictví zaměstnává asi 7000 dělníků. R. 1906 vytěžilo se zlata za 1,149.100 dollarů, stříbra za 6,042.606 doll., mědi za 1,655.563 doll., olova za 13,351.338 doll.; nerostů celkem za 22,721.174 doll. Průmyslová výroba páčila se r. 1905 na 8 768.743 doll., nejdůležitější jsou průmysl dřevařský s výrobou za 2,834.506 doll. a mlynářský s výrobou za 1,584.473 doll. Železnic má 2475 *km*, vedle 185 *km* městských drah. — The State of I. (Institutions, Industries, Resources. By the Commissioner of Immigration Boisé, 1905).

Idar, město v knížetství Birkenfeldském v Oldenbursku, má 4816 obyv. (1900), o brusírnách idarských psal Kořenský, zejména v »Živě« r. 1908.

***Idioplasma** viz Neodarwinismus, str. 188 *b*.

Idźkowski Adam, stavitel pol. (* 1801 — † 1879), mimo uvedená již díla zanechal v rukopise *Domy wiejskie* s 54 vyobrazeními a 380 plány.

***Igbo** viz Ibo.

***Igeljstrom** Andrej Viktorovič, spis. rus.-finský (* 1860), sloužil ve vojště, ale r. 1885 jako člen varšavské socialistické organisace »Proletariat« vypověděn na Sibiř. R. 1889 zbaven hodnosti důstojnické, ale dovoleno mu vrátiti se. Jest správcem universitní rus. knihovny a lektorem rus. jazyka v Helsingforsu. Přispívá do rus. listův a do finských píše úvahy o rus. věcech. S I. Manderštamem vydal švédsko-rus. slovník (1905).

***Iglesias** Pablo, proslulý socialista špan. (* 1850 v St. Juan de Ferrol). R. 1868 stal se členem mezinárodního svazu dělnického, r. 1871 členem federativní rady špan. v mezinárodním svazu a r. 1878 organisoval stranu dělnicko-socialistickou ve Španělsku, jsa předsedou »Asociacion del arte de imprimir« a »Federacion tipografica«. R. 1882 organisoval stávku typografického dělnictva v Madridě, která skončila se záhy úplným vítězstvím požadavků jeho, ale I-ovi vynesla za to 5 měsíců žaláře. I. vyniká hlavně jako prozíravý a důmyslný organisátor dělnictva. Již za mladých let byl horlivým přispěvatelem socialistického časopisu »La Emancipacion«. R. 1885 stal se redaktorem časopisu »El Socialista«. Na mezinárodních sjezdech strany sociálně-demokratické v Paříži, Brusselu a Curichu měl význačné účastenství, vyniknuv zejména jako ohnivý a obratný řečník. R. 1891 kandidoval do sněmu špan., ale nezvítězil. Od té doby věnoval se jedině socialistickému tisku a sociálně-demokratickým organisacím dělnictva špan. *Tmk.*

Ignatěv 2) N. P., státník a generál rus., † v čci 1908. Poslední léta svého života trávil v ústraní skoro úplně slep. — I. 3) Alexěj Pavlovič r. 1896 jmenován byl členem státní rady a r. 1905 předsedou kommisse pro ochranu státního pořádku a pro ochranu vyznaní.

Ignaťjev (Игнатьевъ) viz Ignatěv.

***Ignatov** Ilja Nikolajevič, spis. rus. (* 1858), studoval lékařství v Moskvě, ale pro studentské hnutí byl zatčen, 1½ roku vězněn a pak vypověděn do gub. vjatské. Odbyv vojenskou povinnost, dokončil studia v Paříži; později vrátil se do Ruska a byl zemským lékařem v moskevské gub. R. 1893 stal se členem redakce »Rus. Vědomostí«. S pseud. I. Astachov vydal sbírku povídek *Roman v turjmě* (1899). Psal také o rus. poměrech do časop. »Rivista moderna di Cultura«. V úvahách kritických chová se nesympathicky k symbolismu a dekadentstvu, ač nepopírá nadání a literární zájem u některých jejich zástupcův. *Šnk.*

Ignatović 2) Jakub (Ignjatović Jakov) viz Jihoslované, str. 497 *b*.

***Iguidi** viz Igidi.

*

Ihne Wilhelm, historik něm., † 1902.

***Ihre** Johann viz Dodatky ke XII. sv.

»**Ich dien**«, symbolická průpověď, heslo prince Waleského, a znamená ve walištině tolik co »Váš muž« nebo »Váš krajan«. Anglický král Eduard I., vítěz nad Llewellinem a podmanitel hrab. Waleského, slíbil svým novým poddaným, že jim dá za panovníka svého prvorozeného prince. Když se mu pak narodil r. 1284 v Carnarvonu v sev. Walesu syn, potomní král Eduard II., ukázal jej král shromážděným hrabatům waleským a označil jako budoucího jejich vladaře slovy: »I. d.«. Mylně jsou tato slova vykládána jako německá a rovněž mylně jsou vkládána v ústa čes. králi Janu Lucemburskému v bitvě u Kreščaku r. 1346.

***Ijegudijil Chlamida**, pseud. M. Gorkého (v. t., Dopl.).

***Ikišima**, malý, ale velmi hustě obydlený ostrov japanský severozáp. od Kiušiu, má 153 km^2 s 36.530 obyv. (1898), 275 na 1 km^2.

Ikonognosie v. Dodatky ke XII. sv.

***Ikonomachie**. z řec., boj proti uctívání obrazů svatých.

***Ikonometr**, též hledač, sluje pomocné zařízení na fotografickém apparátě, kterým umožněno jest rychlé postavení apparátu do správné polohy, aby jasný, zřetelný obraz padl na fotografickou desku.

***Ikornikov** Vasilij Aleksandrovič, spis. rus. (* 1859 — † 1888), studoval na universitě v Petrohradě a mimo práce časopisecké vydal o sobě: *A. V. Žukovskij* (Petr., 1885); *M. J. Lermontov* (t., 1887).

***Ile du Diable** [íl dy diábl], Ďábelský ostrov, v. Salut.

*L **Ile Rousse** [íl rus], m. na sev. břehu ostrova Korsiky, v arrond. Calvi, při železnici Ponte Leccia-Calvi, má moderní kostel, monumentální kašnu s pomníkem Paoliho, obchodní soud, přístav, mořské lázně, výrobu doutníkův a cukrovinek, vývoz oleje, jižního ovoce, obilí, dříví, hedvábí a j., 1847 obyv. (1901). I. R. založeno bylo Paolim r. 1758 a dostalo jméno po nedalekých ostrůvcích Iles Rousses, skládajících se z červené žuly.

Ilford, m. v angl. hrabství essexském, má 41.234 obyv. (1901).

***Ilg** Alfred, habešský státník (* asi r. 1855 ve Švýcarsku), studoval na polytechnice v Curichu, stal se strojním inženýrem v Bernu a v květnu r. 1878 vydal se jako inženýr pro stavbu pevností a j. do Habeše, kde za třicet let svého pobytu vystavěl velmi mnoho mostů, stok a cest zejména v sídelních městech císařských a jejich okolí. Získal si veliké zásluhy o zavedení telegrafu a telefonu, řídil stavbu pevností, zakládání pracháren a továren na zbraně. Mnohotvárné své schopnosti dovedl využitkovati tak, že stal se důvěrným rádcem císaře Menilka a měl též veliký vliv na zahraniční politiku habešskou. Od r. 1896 jest státním radou. I. získal si veliké zásluhy o vědecký prozkum Habeše tím, že jak officiálním tak i soukromým výpravám diplomatickým i vědeckým vymáhal velmi ochotně podporu úřední, též přímé poznatky jeho jsou zajisté veliké ceny, ale postavení jeho posud nedovolilo mu sděliti je vědecké veřejnosti. Ač rodem švýcarský Němec, I. pokládán vždy za podpůrce úzkého svazku Habeše s Francií, třeba že i officiálním výpravám německé i rakousko-uherské vyšel vstříc velmi ochotně.

Ilić (Ilijć) 4) Timofej (Timotije) srv. Jihoslované, str. 493 *b*. — I. 6) Jovan, † 1901. Srv. Jihoslované, str. 498 *a*. — I. 7) Dragutin, srv. Jihoslované, str. 501 *b*.

***Ilić** (Ilijć) Vojislav, básník srb. (* 1862, † 1894), srv. Jihoslované, str. 502 *a*. Soubor básní jeho vydán byl v Bělehradě (3. vyd., 1892). R. 1895 přátelé jeho vydali na jeho počest almanach »Vojislavljeva spomenica«.

***Ilić** (Ilijć) Milutin viz Jihoslované, str. 502 *a*.

***Ili-cho** v. Ilijský kraj.

***Ilijašević** Stjepan, básník chorvatský (* 1. led. 1814 v Orlovci — † 3. led. 1903 ve Varaždíně). Vystudovav filosofii v Záhřebě a v Pešti dosáhnuv doktorátu theologie, působil po delší dobu v záhřebské konsistoři za biskupů Alagoviće a Haulika, r. 1850 povolán do Vídně, kde byl chorvatským důvěrníkem v ministerstvu osvěty. Potom byl škol. radou v Záhřebě, kteréhožto úřadu se r. 1857 vzdal a stal se kanovníkem. I. získal si veliké zásluhy o školství chorvatské, napsal pro národní školy první chorvatské čítanky a jiné pomůcky školní. Jako básník náleží mezi poslední básníky chorvatské z doby illyrismu, jeho lyrika je podobna svým směrem básním B. Jablonského a vyšla r. 1876 v Záhřebě pod titulem *Vybrané písně*, ve třech oddílech: Víra, Vlast a Různé písně. V posledních letech byl stoupencem opposiční strany chorvatské. Viz Jihoslované, str. 483 *a*.

***Iljev** Atanazi, folklorista bulhar. (* 1852 v Staré Zagoře), studoval také v Srbsku a v Čechách. R. 1875 byl Turky vězněn a zbaven práva vyučovati na gymnasii. Po osvobození Bulharska byl prefektem departementů Kizil Agače, Staré Zagory a Šumly do r. 1886. S drem Šišmanovem redigoval »Zbornik za narodni umotvorenija i knižnina«, vydávaný ministerstvem osvěty, kde otiskl mnoho sebraného jím materiálu o bulh. písních, obyčejích atd.

***Iljinskij** (Ильинскій) Aleksandr Aleksandrovič, skladatel rus. (* 1859), jest profes. theorie hudby ve škole rus. filharmonic. společnosti. Z jeho skladeb uvádíme *Chorvatské tance*, hudbu k tragédiím »Car Oidipos«, »Filoktet«, ouverturu k tragédii A. Tolstého »Car Feodor«, symfonii *Psycho*, kantáty *Strekoza*; *Rusalka*, operu *Bachčisarajskij fontan*, písně atd.

***Iljminskij** (Ильминскій) Nikolaj Ivanovič, orientalista rus. (* 1822 — † 1891), vzdělal se na duchov. akademii kazaňské, kde potom vyučoval jazyku arab. a turec.

Vedle toho předuášel také na universitě kazaňské. Přeložil mnoho církev. knih a j. do tatarštiny. O sobě vydal: *Istorija prorokov Rabguzy na džagatajskom narěčiji* (Kazaň, 1859); *Samoučitělj rus. gramoty dlja kirgizov* (t., 1861); *Ir Targyň, kirgizskaja pověsť* (t., 1861); *Opyty perelożenij christ. věroučitěljnych knig na tatarskij i dr. inorodčeskije jazy-ki v načalě těkuščago stol.* (t., 1885) a mn. j. Srv. N. I. I., Izbrannyja města iz pedagogičeskich sočiněnij; někotoryja svěděnija o jego dějatěljnosti i o poslědnich dňach jego žizni (1892); N. Voskresenskij, O perepiskě N. I. I-kago s kreščenymi tatarami (Kazaň, 1896); K. Charlampovič, N. I. I. i altajskaja missija (t., 1905).

Ille Ed. V. J., malíř a kreslíř německý, † 18. pros. 1900 v Mnichově.

* **Illés** [-léš] József, soudobý právník maď., soukr. docent uherských právních a ústavních dějin na universitě v Budapešti. Napsal: *Az ujkori alkotmány fejlődés elemei* (Prvky ústavního vývoje nové doby); *Házassági vagyonjog az Arpádok alatt* (Majetkové právo manželské za Árpádovců); *A magyar szerzódési jog az Arpádok korában* (»Uherské smluvní právo za Árp.; 1901); *Öröklés a nöi vagyonban az Arpádok korában* (Dědění ženského majetku za Árp., Bpešt, 1906). I. napsal též rozličné články z uherských právních dějin do uh. právnického slovníku Magyar jogi lexikon (red. Desid. Márkusem).

* **Illiberis** v. Iliberis.

Illinois 1), stát ve Spoj. Obcích sev.-amer., má 146.756 km^2 a 4,821.550 obyv. (1900), podle odhadu z r. 1906: 5,418.670 obyv., 37 na 1 km^2. Pouze 85.078 z nich bylo barevných, 1583 Asiatů (Číňanů a Japanců), 16 Indiánů; 966.747 narodilo se v cizině, z nich 332.169 v Německu, 114.563 v Irsku, 67.949 v Polsku, 99.147 ve Švédsku, 64.390 v Anglii, 50.595 v Kanadě a 38.570 bylo Čechů přistěhovalých. Dvě pětiny obyvatelstva připadají na největší město státu Chicago. Hlavní plodiny zemědělské daly r. 1907 tuto sklizeň: kukuřice 342,756.000 bushelů, oves 101,675.000 bushelů, pšenice 40,104.000 bushelů, brambory 13,398.000 bushelů, seno 3,730.000 *t*. R. 1907 bylo tu 3,393.000 kusů skotu, 4,041.293 vepřového bravu. 1,575.000 koní, 777.022 ovcí a 142.000 mulů. Stříž vlny ceněna r. 1906 na 1,022.450 dollarů. R. 1905 I. měl 14.921 průmyslových závodů s kapitálem 975,844.799 doll., se 433.957 zaměstnanými a tržbou čistou 1,410.342.129 doll. Nejdůležitější průmyslové obory jsou masný s kapitálem 80·5 mill. doll., 26.953 zaměstnanými a výrobou za 317·3 mill. doll., železářský s kap. 58·5 mill., 18.358 dělníky a výrobou za 87·3 mill. doll., strojnický s kap. 84·5 mill., 36.528 dělníky a výrobou za 80 mill. doll., oděvnický s 224 mill. kap., 24 973 dělníky a výrobou za 67·5 mill. doll., výroba lihovin s kap. 44·5 mill. doll., 4725 dělníky a výrobou za 17·8 mill. doll. Jatky spotřebovaly 2,643.028 volů, 3,634.216 ovčího a 7,854.370 vepřového bravu a 295.928 telat. Hlavním nerostným produktem I-u jest uhlí. Uhelné okrsky mají celkem na 110.000 km^2 rozlohy. R. 1906 bylo 61.988 lidí zaměstnáno v dolech, těžba činila 40 mill. *t* v ceně 44,763.062 doll. Petroleje dobylo se r. 1906: 4,397.050 barrelů za 3,274.818 doll., přírodního plynu za 87.211 doll., zinku za 34,404, fluoridů za 160.623 doll., stavebního kamene za 2,961.436 doll., cementu za 2,461.494 doll., za výrobky z hlíny 12,634.181, železa za 47,128.000 doll., celkem celá nerostná těžba r. 1906 za 121,188.306 doll. V I-u jest 172 *km* průplavů, 19.000 *km* železnic na 4000 *km* drah elektrických. — Mather, The making of I. (Chicago, 1900); Greene, The Government of I. (»Handbooks of American Governments.« New York a Londýn, 1904); Finley, I. (»American Commonwealth« Series, Boston).

* **Illyesházy** de Eadem [ilješ-] v. Illésházy.

Ilmatar, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 1. bř. 1894. Označení (385). — Původně bylo dáno jméno I. (v. t.) planetoidě (330) objevené Wolfem 19. bř. 1892; teprve později shledáno, že jest totožná s planetoidou (298) Baptistina. Na místo tím uvolněné zařazena planetoida (330) Adalberta (v. t, Dopl.). *Kvn.*

Ilnicka Marya, spis. polská, † 1895.

* **Ilo** viz Illo.

Ilorin, nyní hl. m. provincie t. jm. v britské kolonii Severní Nigerii.

* **Imbert** [ěnbèr] de Saint-Amand Arthur, baron, spis. franc. (* 1834 v Paříži — † 1900 t.), věnoval se dráze diplomatické; napsal řadu zajímavých spisů kulturně dobových a historických, z nichž uvádíme: *les Femmes de la cour des derniers Valois* (1871); *Portraits de femmes francaises du XVIII*e *et du XIX*e *siecle* (1869); *les Femmes de Versailles* (1875, 5 sv.) a *les Femmes des Tuileries* (1880—94, 27 sv.), kteréž poslední dílo obsahuje zajímavé sdělení o Marii Antoinettě, císařovnách Josefině, Marii Louise, o vévodkyních de Berry, d'Angoulême a j.

Imbriani Poerio Matteo Renato, politik ital., † 1901.

Imeretinskij 3) Aleks. Konst., kníže, od r. 1897 generální gubernátor varšavský, † 30. list. 1900 ve Varšavě.

* **Imertál** viz Jammerthal.

Imiš 1) Hendrich Jaroměr, zasloužilý vůdce Luž. Srbův evang., † 12. pros. 1898. Za své zásluhy vyznamenán byl ryt. křížem král. saského záslužného řádu I. tř. a 8. kv. 1896 u příležitosti 50letého jubilea jeho činnosti učitelské a církevní jmenovala jej lipská fakulta theologická doktorem theologie. Ze spisů jeho uvádíme ještě tyto: *Łužiska wustawa a zjednoćene zamoženje łužiskeho wjesneho wokrjesa* (1849); *Čorneho boha nawalnosć w sudženju a pokornosć w zjednanju* (1849); *Mala čahobiblija* (1850); *Serbske konfirmacijske wopisma* (1853); *Wustawki serbsk. luth. knihowneho towařstwa* (1862); *Intonacije saksk. cyrk. agendy* (1864); *Škit Boži* (1866);

Die innere Mission unter den Wenden, přednáška (1881).

***Impedance** viz Proud elektrický, str. 807 *b*.

***Impedanční cívky** čili škrticí cívky slují v elektrotechnice cívky s ovinutým isolovaným drátem měděným a s jádrem železným složeným z drátů. Vyznačují se malým elektrickým odporem ohmovým, ale za to velikou indukcí vlastní zv. samoindukcí. Používá se jich v telegrafii bez drátů, při bleskosvodech a pod.

***Imperial British East Africa** [impíriel britiš íst èfrika] viz Ibea.

***Imperial Institute** [impíriel institjút], »říšský ústav«, tak slu|e v Londýně ústav založený r. 1887 na paměť 50leté vlády král. Viktorie, jehož účelem je ztělesňovati myšlenku jednoty veleříše Britské a jehož účelům byla 11. kv. 1893 za účasti královny Viktorie a zástupců všech britských kolonií otevřena zvláštní budova velikých rozměrů. V budově této jsou některé síně zařízeny podle rázu jednotlivých britských osad, obsahujíce ukázky kultury jejich, jiné síně určeny jsou konferencím, přednáškám, bibliothece a čítárně, v níž jsou všecky koloniální časopisy, konečně některé jsou určeny společenskému styku obyvatelů kolonií dlících právě v Londýně. I. I. vydává ročně: The Year Book of the I. I (od 1892) a od r. 1895 vychází též měsíčník »I. I. Journal«.

***Imre**, středověké jm. ostrova Fehmarn.

von **Inama-Sternegg** Karl Theodor, polit. oekonom a statistik něm., † 28. list. 1908 v Inšpruku. Z dalších prací jeho uvésti sluší: *Die persönlichen Verhältnisse der Wiener Armen* (Víd., 1899); *Staatswissenschaftliche Abhandlungen* (Lip., 1903). Hlavního jeho díla *Deutsche Wirtschaftsgeschichte* vyšel r. 1901 svazek třetí.

***Indengi** viz Santa Cruz 1).

***Index** časopisecký a knižní shrnuje veškeru látku časopisnou v přehledný celek. Látkou, již jest seřaditi, dlužno rozuměti jednak věci, předměty, jednak autory článkův a statí. Řadicí princip jest dvojí: klassifikace nebo abeceda. Podle toho jest lišiti I. soustavný a abecední. Spojíme-li oba principy v jedno, nabudeme I-u abecedně soustavného. Vznikne tedy, jestliže látku systematicky seřazenou uspořádáme alfabeticky. Podle látky, již registruje, dělí se na I. reálný, věcný (I. *rerum*), jehož zvláštním případem jest I. titulový a jmenný, t. j. osobní a místní (I. *nominum*, I. *locorum*); a I. autorský (I. *auctorum*); spojením obou vznikne I. sdružený. Podle toho, zda registrujeme jediný ročník či řadu ročníků téhož časopisu, nabudeme I-u výročního, resp. hromadného (kumulativného); indexujeme-li však řadu různých časopisů, vznikne I. všeobecný. Přihlížejíce konečně k revokacím, dělíme I. na syndetický (s odkazy) a asyndetický (bez nich). Uspořádání I-u řídí se pravidly v celku shodnými s pravidly katalogisace knižní. *L. J. Ž.*

Indiana, stát ve Spoj. Obcích sev.-amer., má 94.153 *km*² a 2,516.462 obyv. (1900), podle odhadu r. 1906: 2,710.898 obyv., 29 na 1 *km*². R. 1900 bylo narozených v cizině 141.121: 73.548 v Německu, 16.306 v Irsku a 10.874 v Anglii; r. 1905 bylo celkem 44.114 porodů, 36.502 úmrtí, 26.797 sňatků a 3844 rozvodů; podíl úmrtí byl 14·0 na tisíc. 94% celé rozlohy zužitkuje se zemědělsky, hlavní plodiny jsou kukuřice (1907: 108,840.000 bushelů), pšenice (34,013.000 bushelů), oves, seno a brambory. Tabákem posázeno bylo r. 1907: 15.000 akrův a sklizeno 14,100.000 liber za 1,199.000 dollarů. Pěstuje se též mnoho rajských jablek, jiné zeleniny a ovocné stromy. Dobytka bylo r. 1907: 798.102 koní, 1,193.888 skotu, 1,190.828 ovec a 2,924.879 prasat. R. 1906 nastřiženo 2,750.000 liber vlny. Uhelné okrsky státu mají na 17.000 *km*² plochy a 20.970 dělníků zaměstnává se těžbou uhlí, výnos r. 1906 byl 12 mill. *t* za 13,116.261 doll.; petroleje vytěžilo se 7,673.477 barrelů za 6,770.066 doll., přírodního plynu za 1,750.717 doll.; vápence za 3,725.565 doll., cementu za 5,200.000 doll., hliněných výrobků za 7,158.234 doll. Nerostné prameny daly vody za 452.360 doll. Celkový výnos nerostné tržby 34,472.776 doll. Průmyslovou výrobou r. 1905 zaměstnávalo se 176.227 osob, surovin použilo se za 220,507.007 doll. a vyrobilo zboží za 393,954.405 doll. Mlynářský průmysl pracoval s kapitálem 12 mill. doll. a 2289 dělníky a s výrobou za 36½ mill. doll., masný s kapit. 7·4 mill. doll., 3140 dělníky a výrobou za 29·4 mill. doll., výroba nápojů s 11 mill. doll. kap., 1650 dělníky a výrobou za 267 mill. doll., strojnický s kap. 22 mill. doll., 10.927 dělníky a výrobou za 23 mill. doll., železářský s kap. 23 mill. doll., 7215 dělníky a výrobou za 17 mill. doll. Paroplavba provozuje se na jezeře Michiganském a řekách Wabashi i Ohiu, železnic má I. 11.300 *km* vedle 2800 *km* elektrických drah. — Census of Manufactures, I. 1905, U. S. Census Bulletin No. 38. (Washington, 1906); Dunn, I. (Boston, Mass.).

Indianapolis, hl. m. sev.-amer. státu Indiana, má 169.164 obyv. (1900). Průmysl vykazoval 1910 závodů s 25.511 dělníky a výrobou za 68·7 mill. doll. Cena zdaněného jmění 133 mill. doll.

Indiánské území, Indian Territory, ve Spoj. Obcích sev.-amer., byla po několikaletém jednání aktem kongressu ze 16. čna 1906 spojeno s dosavadním territoriem Oklahomou ve stát Oklahoma (v. t.).

Indie Východní, Britsko-indické císařství, má podle sčítání z 1. března 1901: 4,826.100 *km*² a 295,213.000 obyv., 61 na 1 *km*²; z toho připadá na bezprostřední britské državy 2,843.447 *km*² a 232,072.832 obyv., 82 na 1 *km*², na domorodé státy poplatné 1,748.870 *km*² s 62,288.224 obyv., 36 na 1 *km*², na území, v němž census se nekonal, 189.900 *km*² se 700.000 obyv., na protektorát v Arabii a na v. Sokotru 43.879 *km*² a 152.000 obyv. Z obyv. britské državy bylo 117,897.437

mužského a 114,175.395 ženského, dom. států 32,054.387 mužského a 30,233.837 ženského pohlaví. Data démografická jsou posud velmi neúplná. Poměr úmrtnosti k narozením je v některých letech velmi nepříznivý, tak že některé správní obvody a domorodé státy vykazují značný úbytek obyvatelstva za desítiletí. Kuliů vystěhovalo se z I. v l. 1901—6 88.640, z nich největší část do Natalu, na Mauritius, do Britské Guayany, Trinidadu, Fidži a do Nizozemské Guayany. Pokud se týče příslušnosti plemenné, bylo 221 16 mill. Arijců, 59·69 mill. Dravidů-Mundů, 11·71 mill. Indočíňanů, 0 27 mill. Evropanů; 87·14 mill. mluvilo hindí, 44·62 mill. bengali, 20 7 mill. telugu, 18·24 mill. maráthí, 17·07 mill. pendžábi, 16·53 mill. tamil jakožto jazykem mateřským, 252.388 angličtinou. 641.854 osob bylo původem z ciziny a to 526.149 z Asie, 96.653 ze Spojeného království. Podle náboženského vyznání bylo 207,147.026 hindů, 62,458.077 muhammedánů, 9,476.759 buddhistů, 8,584.148 ctitelů přírody, 2,923.241 křesťanů (1.202.169 římsko katol., 453.099 anglikánů, 322.586 Syrů sjednoc., 248.741 Syrů nesjednoc., baptistů 221.040), 2,195.339 sikhů, 1,334.148 džajnů, 94.190 parsů a 18.228 židů. Zemědělství je stále nejdůležitějším zaměstnáním obyvatelstva, r. 1905—6 bylo vzděláno 238,261.343 akrů půdy: 73,400.528 rýží, 22,402.307 pšenicí, 87,852.611 jiným obilím, 2,241.750 cukrovou třtinou, 507.920 čajovníkem, 13,099.359 bavlnou, 12,501.253 olejnatými rostlinami, 401.138 indychem, 1,018.506 tabákem, 3,140.822 džutou a 99.160 kávovníkem. R. 1906 bylo zavodňováno 22,998.435 akrů uměle, z toho 15,162.440 ve velkém. Zvláštní kommisse pro umělé zavodňování podala za léta 1901—3 bohaté výsledky svých studií, které slouží nyní za základ podniků dalších. Lesní reservy zaujímají již přes 430.000 km^2.

Výrobou bavlněných látek zabývalo se r. 1906—7 214 továren s 54.966 stavy, 5,243.198 vřeteny, 199.676 dělníky; výrobou z džuty 42 továren s 24.088 stavy, 497.496 vřeteny a 159.747 dělníky; výrobou z vlny 6 továren se 759 stavy a 27.105 vřeteny; výrobou papíru 7 továren se 4421 dělníky a výrobou 49 mill. liber. Piva uvařilo se r. 1906: 5,599.930 gallonů.

R. 1906 bylo tu celkem 1728 společností podnikatelských se splaceným kapitálem 418,352.329 rupií, z toho bylo bank a pojišťovacích ústavů 590 s kap. 45,035.686 rupií, dopravních společností 26 s kap. 33,827.055 rupií, obchodní společností 404 s kapitálem 51,713.979 rupií, čajových plantáží 135 s kap. 33,863.369 rupií, uhelných podniků dolovacích 48 s kap. 22,673.248 rupií, tkalcoven bavlny 175 s kap. 120,487.168 rupií, tkalcoven džuty 25 s kap. 44,246.350 rupií, tkalcoven jiných 19 s kap. 11,326.017 rupií, cukrovarů 11 s kap. 4,507.937 rupií. T. r. bylo v I-ii celkem 292 dolů uhelných, které daly celkem 9,783.250 *t* uhlí v ceně 28,680.655 rupií, paliva dovezeno r. 1906—7 257.203 *t*, zaměstnaných v dolech bylo 99.138. R. 1906—7 činil dovoz po moři 107,881.339 lib. st., vývoz 121,595.051 lib. st., dovoz po souši 6,609.306 lib. st., vývoz 5,178.597 lib. st. Z toho Spojené království má dovoz 48·2 mill., vývoz 31 29 mill., britské državy dovoz 5·56 mill. a vývoz 21·05 mill., Německo dovoz 3·86 mill., vývoz 13·15 mill., Spojené Obce dovoz 1·70 mill., vývoz 10·41 mill., Belgie dovoz 2·9 mill , vývoz 4·8 mill., Rakousko-Uhersko dovoz 2·05 mill., vývoz 4 01 mill. rupií. Nejdůležitější předměty dovozu jsou: látky bavlněné za 25 13 mill., železné a ocelové zboží za 6·59 mill., cukr za 5·82 mill., stroje za 3 86 mill., železniční potřeby za 2·77 mill., příze bavlněná za 2·15 mill., petrolej za 1·62 mill., vlněné látky za 1·37 mill., hedvábné látky za 1·22 mill., sklo za 0·81 mill., nástroje za 0 8 mill., arekové ořechy za 0·77 mill.; vývozu: džuta za 17·98 mill., bavlna za 14·65 mill., rýže za 12·35 mill., džutové zboží za 10·46 mill., kůže za 10·23 mill., bavlněná příze za 6 93 mill., čaj za 6·57 mill., opium za 6·2 mill., pšenice za 5·23 mill., laky za 2·25 mill., lněné semeno za 2·17 mill., sesam za 1·69 mill., řepkové semeno za 1 64 mill., vlna za 1·62 mill., zboží bavlněné za 1·181 mill. lib. st.

R. 1906—7 vplulo do přístavů I. V. 2478 lodí britských s 5,466.954 *t*, 351 britsko-indických s 80.171 *t*, 544 cizích s 1,279.535 *t* a domorodých 1394 s 93.323 *t*. R. 1906—7 bylo vystavěno v indických loděnicích 124 lodí o 5583 *t*, registrováno pak jest původně v indických přístavech 185 lodí o 27.571 *t*. Silnic stavěných má I. V. na 100.000 *km*, jiných cest na 200.000 *km*, železnic 30. dub. 1907: 48.296 *km*, z toho tři čtvrtiny státních. Kapitál v železnicích koncem r. 1906 uložený činil 3 851,382.000 rupií, příjem r. 1906 441,173.000 rupií, počet cestujících 271,063.000, zboží 58,869.000 *t*, dopravní vydání 220,074.000, čistý výnos pak 5 83% kapitálů. Poštovních úřadů r. 1907 bylo 56.703, r. 1906—7 dopraveno dopisů 705,328.432 kusů, novin 44,045.566 kusů, zboží 5,281.884 kusů, balíků 46,521.568 kusů, celkem 801,177.450 kusů. Telegrafní síť státní měla r. 1907 108.769 *km* délky, depeší vypraveno 11,385.166.

Podle návrhů vlády indické z r. 1898 měla býti zavedena též zlatá měna do I. V., navrhy ty přijaty 15. září 1899; ale zlaté peníze neměly se raziti v I-ii. Výtěžek při ražení stříbrných rupií zůstává z poloviny jako »Gold Standard Reserve« k udržení rovnováhy v měně, z poloviny přispívá ke stavbě železnic. R. 1907 kolovalo za 469,519.260 rupií papírových peněz; poštovní spořitelní banky, počtem 8071, měly roku 1905—6 1,115.758 vkladatelů a 139,925.769 rupií.

V ústavě nestaly se změny, za to však v administrativním rozdělení. Nová Severozápadní pohraniční provincie byla utvořena 9. list. 1901 z distriktů a agentství za Indem při hranici Afgánistánu, Severozápadní Provincie a Oudh sloučeny t. r. ve »Spojené provincie Agra a Oudh« a 16. října 1905

utvořena nová provincie Východní Bengál a Assam.

Finance jsou v lepším stavu od zavedení pevného poměru stříbrné měny, státní příjem r. 1907—8 činil 1125,193.000 rupií, vydání 1113,573.000 rupií, nepočítaje v to vydání na investice železniční a umělé zavodňování částkou 120,726.000 rupií. V příjmech největší položky daly: daně pozemkové (mimo zvláštní poplatky za umělé zavodňování) 298,639.000 r., z monopolu opiového 84,907.000 r., z cel 65,277.000 r., z daní spotřebních 88,477 000, ze solního monopolu 65,437.000 r.; největší vydání je na armádu 294,606.000 r. Státní dluh činí (1906) celkem 3,661,336.135 r., z toho 196.861.585 skonsolidovaného dluhu v Anglii, 1260,810.618 r. v I-ii a 203,663.932 r. neskonsolidovaného dluhu v I ii Vojenská správa byla zreorganisována r. 1904, ale ze čtyř velitelství ustanovena tři a vedle nich dvě samostatné divise. R. 1907 celá vojenská moc rozdělena ve dvě armády, severní a jižní. Severní dělí se v pět divisí a tři pohraniční brigády, jižní ve 4 divise, posádku v Barmě a garnisonu v Adenu. Velitelé jsou lieutenantgenerálové a odpovídají za kázeň a výcvik vojska, administrativní práce řídí však jednotliví divisijní generálové. Celé vojsko dělí se v britská oddělení s 2681 důstojníky a 71.960 vojáky, a v domorodá oddělení s 3389 britskými důstojníky, 151.858 domorodými důstojníky a mužstvem; celkem je aktivní stav 6070 důstojníků, 223.818 mužstva, 229.888 dohromady. Domorodé státy zavázány jsou k dodání celkem 20.189 pomocného vojska.

Posice britskoindické správy stává se obtížnější a obtížnější. Jednak v poslední době uvědomění Asiatů rozvojem vzdělání u vyšších tříd a zvláště po vítězství Japanců velmi rychle vzrůstá, a jednak zastaralý vyssávací systém zdaňovací, hrozná hladová léta a morová rána veškeré obyvatelstvo zlým způsobem tíží a proti evropské vládě vrozený odpor nebezpečně posilují. Národní kongressy indické již od čtvrtstoletí každého druhého roku zasedají ve velikých městech císařství a požadují důrazněji a důrazněji reformy zejména hospodářské a kulturní, v nejnovější době však i ústavní; aby zavedena byla totiž ústava konstituční. Nové rozdělení provincií, zejména rozdvojení Bengálu ve dvě administrativní oblasti, mají za účel snazší ovládnutí odbojného ducha u domorodců, zvláště Hindů, jejichž nejčilejší organisace právě v těchto provinciích pracují. Okázalé slavnosti za přítomnosti členů královské rodiny, jako prohlášení krále Eduarda VII. císařem v Dehli 1. led. 1903, a návštěva prince Waleského 1906 nemají vlivu na veřejné mínění. Vláda snaží se najíti oporu v muhammedánech a proto staví se dosti příznivě k panislamismu nyní tak horlivě propagovanému. Nebezpečí zahraniční zatím zejména po katastrofě ruské politiky v Asii velmi pokleslo; ostatně již dík výborné organisaci vojenské i policejní Anglie mohla použíti indického vojska ve válce proti Boerům a veškeré války posledních let byly jen boje s bojovnými kmeny pohraničními, které zaujaly malé množství bojujících, třeba že trvaly dlouho a často značných vyžadovaly obětí. Za místokrálovství lorda Elgina provedena byla 15. ledna 1896 smlouva s Francií stran držav v Zadní Indii a o neutralisaci Siamu; r. 1897—99 bojovalo se se střídavým štěstím loupeživými horskými kmeny na hranici afgánské a teprve po dvou letech mohl diktovati jim nový místokrál Lord Curzon podmínky míru, v nichž musili uznati vrchní panství anglické v okolí Chaiberského průsmyku. Nedostatky vojenské organisace objevivší se při této válce bylo odstraniti novému nejvyššímu veliteli branné moci indické lordu Kitchenerovi. Na obranu hranice proti kmenům afgánským zřízena byla nová hraniční provincie r. 1901, mnohé pronikavé návrhy Kitchenerovy nedošly však schválení v radě indické, zejména místokrál lord Curzon byl proti nim, na konec však návrhy Kitchenerovy zvítězily u koruny a lord Curzon, který v době sedmi let získal si veliké zásluhy, odstoupil. V list. 1905 jmenován byl místokrálem earl of Minto. Chyby Curzonovy v politice perské napravila teprve loňská smlouva s Ruskem o zájmové sféry do jisté míry; s úspěchem velikým setkala se výprava do Tibetu r. 1904, kterou využitkována příležitost daná válkou rus.-japonskou. Smlouva spojenecká s Japanskem a nové úmluvy s Ruskem slouží hlavně k tomu, aby pojistily Anglii neutralitu těchto mocností, bude-li jí co činiti s povstáním v I-ii. — General Report on The Census of India, 1901 (Lond., 1904); Statistical abstract for British India (ročenka); Adye, Indian Frontier Policy. Historical sketch (Lond., 1897); Ribbentrop, Forestry in British-India (Kalkutta, 1900); Boulger, India in the 19th. Century (Lond., 1901); Mukherji, Handbook of indish agriculture (Kalkutta, 1901); Digby, Prosperous British India (Lond., 1901); Lilly, India and its Problems (t., 1902); Tozer, British India and its trade (t., 1903); Dutt, Economic History of British India (t., 1902); Forrest, Cities of India (Westminster, 1903); Strachey, India: Its Administration and Progress (Lond., 1903); Wilson, Irrigation in India (Washington, 1903); Buckley, The Irrigation works of India (Lond., 1905); Walther, Die englische Herrschaft in India (Halle, 1906); Hesse-Wartegg, Indien u. seine Fürstenhöfe (Štutgart, 1906); Morrison, New ideas in India during the nineteenth century (t., 1907); Yusuf-Ali, Life and labour of the people of India (Lond., 1907); Johnston, Bathy-Orographical map of India. 1:3,000.000 (Londýn); t., India (osm map v měř. 1:5,900.000; t.); Joppen, Historical Atlas of India (t., 1907); Lyall, The Rise and Expansion of the British Dominion in India (Lond., 1907).

***Indikátor fásový** v. Elektromotory (Dopl.), str. 371 *b*.

***Indočína Francouzská** zaujímá francouzské osady, protektoráty a zájmové oblasti v Zadní Indii. Skládá se z 5 držav, Annamu, Kambodže, Kočinčíny, Tonkinu, území Laů a territoria Kvang-čeu-van. V čele správy jest generální gouverneur v Hanoi s ministerstvem a vysokou radou pro I-nu, která 3. čce 1897 byla znovu ustavena. Má 663.700 *km*² a 15,858.514 obyv. (1906), 24 na 1 *km*², z toho má Annam 135.000 *km*² s 5,565.597 obyv., 41 na 1 *km*²; Kambodža 96.900 *km*² a 1,237.864 obyv., 13 na 1 *km*²; Kočinčína 56.900 *km*² a 2,843.667 obyv., 50 na 1 *km*²; Tonkin 119.200 *km*² a 5,688.589 obyv., 48 na 1 *km*²; území Laů 255 *km*² a 346.487 obyv., 1·3 na 1 *km*², Kvang-čeu-van 710 *km*² a 176.310 ob., 252 na 1 *km*². Od r. 1887 tvoří I. jednotné celní území, r. 1906 činil dovoz 220,685.801 franků, z toho 86·73 mill. fr. z Francie a kolonií francouzských, vývoz 176,896.771 fr.; z toho 38·89 mill. fr. do Francie a kolonií; hlavní předměty vývozu byly: rýže za 71·2 mill. fr., cín za 13·8 mill., ryby za 11·8 mill., vlněná příze za 10·6 mill., pepř za 5·4 mill., uhlí kamenné za 4·6 mill., kůže za 4·1 mill., bavlna za 3·05 mill., kaučuk za 2·5 mill., zboží kovové za 2·2 mill. R. 1906 celkem 1646 lodí o 1,505.015 navštívilo přístavy, z nich 312 francouzských s 691.067 *t*, 146 anglických s 333.046 *t* a 191 německých s 226.279 *t*. Železniční síť měla roku 1908 1144 *km* délky tratí hotových, skoro 2000 *km* jest buď ve stavbě nebo projektováno. V programmu železničním, pro který usnesena výpůjčka 200 mill. fr., jest hlavní trať z Tonkinu do Kočinčíny a síť železnic rozbíhajících se na všechny strany ze Saigonu na jihu a z Hanoi na severu. Do r. 1901 sloužily teprve dvě trati dopravě, Saigon-Mytho 81 *km* v Kočinčíně a Phulang-thuong-Langson 104 *km* v Tonkinu. Nyní hotovy jsou z Hai-fong-Hanoi-Viétry-Laokai 379 *km*, Hanoi-Vinh 324 *km*, Turan-Hue 105 *km*, Hue Quangtri 62 *km*, Saigon-Khanh-hoa 422 *km*, Phan-rang-Langbian 103 *km*. Veškeré železnice jsou majetkem státu. Na stavbu silnic vydává se mnoho zejména v území Laů. Telegrafní síť má linie zdéli 13.621 *km*, počet úřadů 284, telefonní 401 *km* s 657 apparáty, poštovních úřadů jest 261, které r. 1905 dopravily 4,014.117 zásilek ve vnitřní a 8,235.741 v zahraniční službě.

Zřízení soudní bylo r. 1905 zreformováno, zejména odstraněno mučení. Celá I. má společný rozpočet, vedle toho pak zvláštní každá z držav ji skládajících. Rozpočet r. 1908 vykazoval příjmy a vyd. 32.805.000 fr., rozpočet pro Annam 2,915.000 fr., pro Tonkin 5,893.000 fr., pro Kambodžu 2,582.000, pro Laos 1,018.000 fr. Roku 1907 přispěla Francie 14½ mill. fr. pro Kočinčínu a 29½ mill. fr. pro Tonkin a Annam hlavně na vyzbrojení. Vojsko skládá se ze 14.309 mužů evropského vojska a 18.427 domorodého, dohromady 32.736 mužů. Vrchní velitel je v třídě velitele armádního sboru francouzského. Loďstvo tvoří eskadra velmi moderní se 4500 muži posádky. Banka Indočínská má kapitál 36 mill. franků a 24,265.000 fr. fondů reservních a má do r. 1920 výsadu na bankovní obchod i podnikání průmyslová v I-ně a Nové Kaledonii. Bankovek jejích bylo 31. pros. 1906 v oběhu za 56 mill. fr. Jednotkou měny je piaster a pak stejně cenný mexický dollar. Do $^1/_{10}$ piastru jsou drobné mince stříbrné, pro $^1/_{100}$ a $^1/_{375}$ piastru bronzové.

Annam (v. t., Dopl.).

Kambodža má vedle domorodců 40.000 Malajců, 250.000 Číňanů a Annamitův a asi 350 Evropanů. Velmi důležité je pěstování pepře, jež vynáší asi 750.000 *kg* ročně a zaměstnává v 61 vesnicích 4780 rolníků. Pěstování bavlny roste, činí 9000 *t* ročně a vyváží se všechna. Sůl se dobývá, důležité továrny na vylušťování bavlněného semene jsou v Khsach-Kandalu u Pnom-Penhu. Vnější obchod jde hlavně přes Saigon, r. 1905 jen 75 lodí o 2156 *t* navštívilo zdejší přístavy. Dovoz r. 1905 činil 8,518.375 fr., vývoz 1,970.325 fr., v dovoze jsou zejména sůl, víno, látky a zbraně, ve vývoze solené ryby, bavlna, tabák, rýže a lodice. Po smrti krále Norodoma nastoupil r. 1904 bratr jeho Sisovath na trůn a navštívil r. 1906 Evropu.

Kočinčína r. 1901 měla 231.902 Kambodžanů, 92.075 Číňanů, 4932 Francouzů, 2537 evropského a 2667 domorodého vojska. Podle vyznání je 73.234 katolíkův a 1,688.270 buddhistů. Vzdělání slouží 380 škol s 800 učiteli a 19.000 žáky, v Saigonu je lékařská škola. Hlavní plodinou jest rýže, která pěstuje se na 1,358.706 *ha*. Sčítání dobytka z r. 1901 dalo 11 243 koní, 241.744 buvolů, 109.071 skotu, 709.380 prasat, 3492 ovec a koz. Veliké práce meliorační dějí se ve středních a jihozápadních provinciích. Průplav zdéli 331 *km* mezi řekami Vaico a Saigonem otevřen byl r. 1900 a odvodňuje na 25.000 *ha*, stejná rozloha získána pro kulturu průplavem od ústí Bassaku do Cailonu zdéli 41 *km*. Připravují se meliorace na dalších 150.000 *ha*. Rybářstvím zaměstnává se 73.520 člunů na řekách a 3000 při pobřeží, vynáší na 2·8 mill. fr. ročně. Mlýnů na rýži jest 9 v Saigonu a v Cholonu s denní výrobou 450—900 *t*. Tamtéž jsou 2 pily a 2 mydlárny. Uhelný důl v Mong-Sonu r. 1905 vytěžil 20.000 *t* uhlí. Obchod je hlavně v rukou Evropanů a Číňanů, drobným obchodem zaměstnává se však na 22.000 Annamitů. Vývoz rýže roku 1906 ceněn na 3,007.720 lib. st., dále vyvážejí se ryby, pepř, bavlna, kopra, hedvábí, garnáti, kly rybí, kůže, kardamom. V přístavech r. 1905 zakotvilo 496 lodí o 1,117.054 *t*.

Tonkin má 33.000 Číňanův a 3900 Evropanů; na 400.000 katolíků. Hlavním produktem zemědělství jest rýže, jež vyváží se hlavně do Hong-kongu. Asi 500.000 *kg* surového hedvábí se vyrábí ročně a z toho tři pětiny spotřebují se v zemi. V Hai-fongu

jest přádelna na bavlnu s 16.000 vřeteny a 600 dělníky, v Hanoi přádelna s 10.000 vřeteny. Dobývá se měď a železo dobré jakosti, roční výroba uhelných dolů v Hongay činí 269.000 *t* (1905). Dobývá se též sůl. R. 1905 dovoz činil 87,535.550 fr., vývoz 34,841.850 fr., v dovoze vynikají kovy a kovové nářadí, příze a látky, nápoje; ve vývoze rýže a produkty říše zvířecí. V přístavech r. 1905 zakotvilo 1001 lodí s 242.119 *t*. Do r. 1897 byl král annamský v Tonkinu zastoupen vicekrálem, v červenci t. r. vzdal se král tohoto zastoupení a francouzská vrchní residence zaujala jeho místo. Hl. m. Hanoi jest od r. 1902 hl. m. celé I-ny místo Saigonu.

V území Laû hl. m. jest Vien-tiane; skládá se ze států Luang-Prahang, jehož král má k ruce francouzského administrátora, Bassac a Muong Sing. Bohaté lesy teakové se exploitují a dřevo plaví se po Mekongu do Saigonu. Na dolování zlata, cínu, olova a drahokamů dostaly koncesse francouzské společnosti. Doprava po Mekongu jest umožněna v oblasti Khongských peřejí železnicí v délce 6·5 *km*. Na základech správy participují ostatní díly I-ny.

Území Kvang-čeu-van na čínském pobřeží najala Francie od Číny r. 1898, zvětšeno bylo r. 1899 připojením dvou ostrovů v zálivu a r. 1900 dáno pod vrchní správu generálního gouverneura I ny. Dovoz r. 1906 činil 2,359.248 doll., vývoz 1,911.835 doll. Hlavní předměty dovozu jsou bavlněná příze 638.600 doll., opium 417.302 doll., petrolej 282.040 doll., vývozu slaměné pytle 512.627 doll., vepřový dobytek 434.400 doll., rohože 160.124 doll. Přístav je prohlášen svobodným a pravidelně kotví tu lodi dvou francouzských společností.

***Indravar** viz Indór 2).

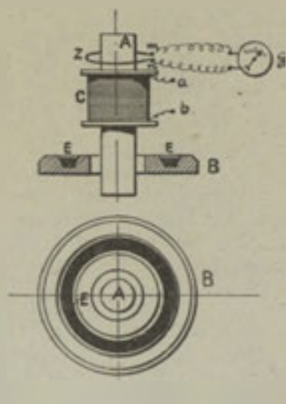
***Inductorium**, každý přístroj, zařízení, kterým možno přeměňovati napětí elektrického proudu, hlavně z nízké hodnoty na vysokou, na př. transformátor, ruhmkorff a pod.

***Indukční cívka** v elektrotechnice značí každou cívku skládající se z dvojího vinutí primárního a sekundárního a ze železného jádra sestaveného z vyžíhaných drátů z nejměkčího železa švédského.

***Indukční konstanta specifická,** tolik co dielektrická konstanta, viz Dielektrikum, str. 493 *a*.

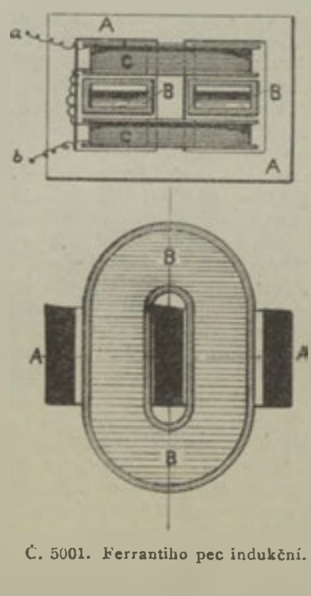
***Indukční motory** v. Elektromotory (Dopl.), str. 372 *b*.

***Indukční pec** čili transformátorová, též bezelektrodová pec jest elektrická pec, ve které vyvíjí se teplo, žár způsobem nepřímým, t. j. elektrickým proudem, vyvozeným t. zv. indukcí (v. t.). Princip peci je tento: Na železném tělese *A* (vyobr. č. 5000.) navlečena jest cívka *C* opatřená závity z isolovaného drátu měděného. Konce *m*, *n* závitu *Z* spojeny buďtež s galvanoměrem *G*. Zapne-li se do svorek cívkových *a*, *b* elektrický proud stejnosměrný, tu ve chvíli zapětí nebo přerušení odchýlí se ručka galvanoměru jednou v pravo, po druhé v levo. Elektrický proud protékající cívkou *C* zmagnetuje železné jádro *A* a povstalé silokřivky magnetické vyrobí při spojení

Č. 5000. Princip indukční peci.

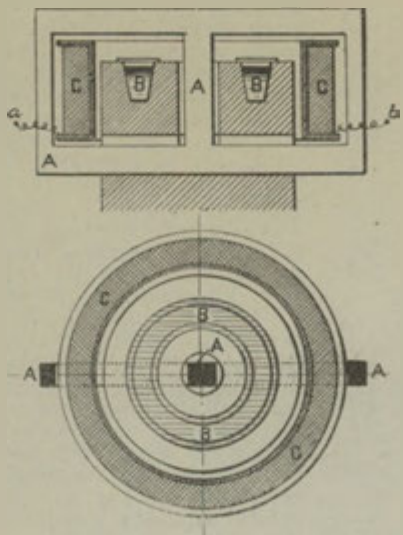
nebo přerušení nebo vůbec při nějaké změně magnetisujícího proudu v závitě *Z* nový proud zv. indukovaný. Použije-li se k magnetování jádra *A* střídavého proudu, odpadá veškeré zapínání nebo přerušování proudu. Vypneme-li galvanoměr a spojíme-li svorky *m n* mezi sebou čili na krátko, bude závitem *Z* kolovati veliká intensita, která podle počtu závitů cívky *C* a velikosti

Č. 5001. Ferrantiho pec indukční.

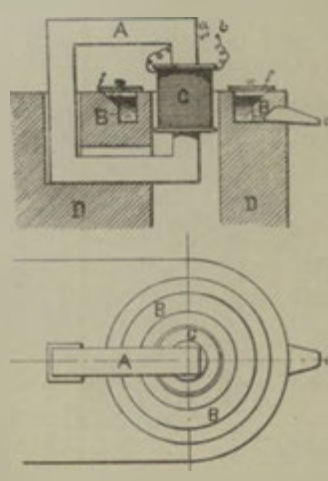
intensity jimi protékající může závit rozžhaviti až i přepáliti. Upraví-li se místo závitu *Z* zděný prsten *B* s kruhovým žlabem *E* a naplní-li se žlab roztaveným kovem, bude

tento zastupovati závit Z na krátko spojený. Magnetické silokřivky železného tělesa A indukují v roztaveném kovu elektrický proud, který vyvíjí nové teplo a ohřívá ta-

Č. 5002. Colbyho pec indukční.

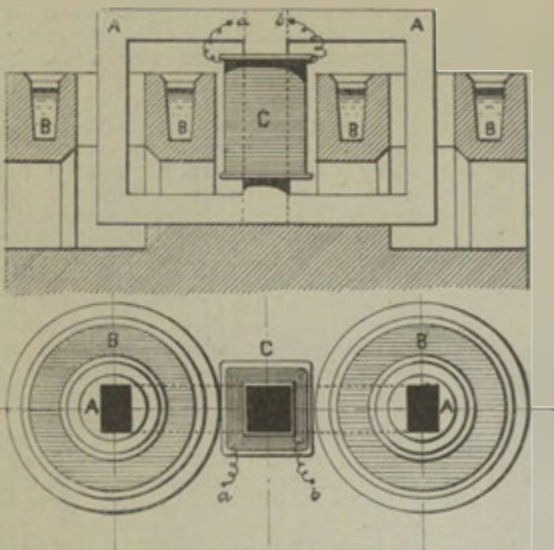
veninu. Na této myšlence konstruovány jsou i. p-i elektrické. Jak z vyobr. č. 5000. viděti, jest i. p. vlastně elektrickým transformátorem. Primárním vninutím je cívka C, sekundárním pak žlab E s roztaveným kovem. Z toho důvodu sluje též pecí transformátorovou. Výhodnou vlastností tohoto druhu elektrických pecí jest: 1. možno u nich užíti přímo střídavého elektrického proudu o vysokém napětí; 2. není zde silných závitů měděných, ačkoliv k vyvinuti tepla používá se velikých intensit; 3. není žádných elektrod jako na př. u elektrických pecí obloukových, tedy neznečišťuje se mechanicky ni chemicky roztavená látka cizí hmotou. Poslední vlastnost je vlastně příčinou existence i. p-i. Nebýti průmyslového upotřebení jejího v železářství, pro čištění čili raffinaci železa, pro výrobu oceli nebo kujného železa ze surového, bylo by dnes i. p-i málo používáno. Vynálezcem jejím jest Ferranti. První patent jeho pochází z r. 1887. Vyobr. č. 5001. podává zařízení první i. p-i elektrické. Jádro železné A sestaveno je z plechů železných od sebe isolovaných papírem a tvoří uzavřené těleso. Ve středu umístěna je vlastní pec B z ohnivzdorného zdiva. Prostora tavicí jest úzká, plochá. Magnetisující čili primární cívky C C jsou též ploché a umístěny jsou na střední části transformátoru A a to nad tavicím žlabem a pod ním. Do svorek a b přivádí se primární proud střídavý. Myšlenka Ferrantiho nedošla praktického upotřebení; rovněž tentýž osud stihl i. p. Američana Colbyho z r. 1890, jejíž zařízení podává vyobr. č. 5002. A značí železné těleso transformátorové, C magnetisující cívku, B tavicí žlab. Primární cívka C je na vnějšku žlabu a soustředně s tímto objímá střední část transformátoru A. Přívod proudu děje se svorkou a, odvod svorkou b. Teprve konstrukcí Kjellinovou z r. 1899, hlavně však myšlenkou jeho prakticky upotřebiti i. p-i k výrobě oceli ze surového železa, nastal obrat k lepšímu rozvoji. Vyobr. č. 5003. podává zařízení první Kjellinovy i. p-i. Ve zdivě D vystaveném z obyčejných cihel uložen jest jednoduchý transformátor A. Na jednom jeho rameni umístěna jest magnetisující cívka C. Tavicí žlab B jest soustředný s primární cívkou a vyzděn jest šamotkami. Víka f přikrývající prostoru tavicí tvoří segmenty z mezikruží; zdvíhají se buď ručně nebo pákami a řetězy. Vypouštění roztaveného kovu děje se výtokem e. Pec tato postavena Kjellinem r. 1899 pro železářské závody Benediksovy v Gysingu ve Švédsku, a to jen pro pokusy. Zdařilé výsledky vedly vlastníka k definitivnímu postavení větší peci r. 1900, která za 24 hod. vyrobila 270 kg oceli ze surového železa. Upotřebené dynamo mělo effekt 78 kilowatt. Obsah peci stačil na 80 kg materiálu. Zlepšení na nové peci v témže roce postavené snížilo spotřebu elektrického proudu tak, že při stroji o 58 kilowattech dosaženo za 24 hod. 600—700 kg vyrobené oceli s obsahem peci na 180 kg taveniny. Nyní stavějí se Kjellinovy peci s tavicí prostorou na 300—8000 kg materiálu a s gene-

Č. 5003. Kjellinova pec indukční.

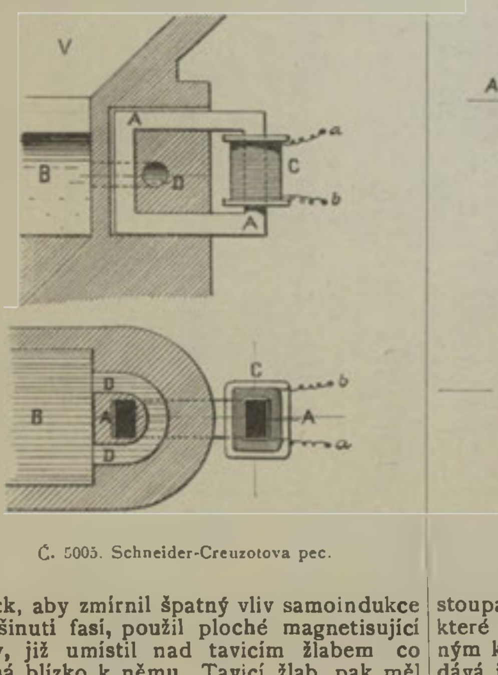
rátory o 60—1000 koňských silách. Použitý proud střídavý dává lepší výsledky, když má menší počet period za 1 vteřinu. Kjellin při peci 170kilowattové použil 15 period;

jinak jsou v činnosti peci 450kilowattové s proudem o 11 periodách a 1000koňové peci o 5 periodách za 1 vteř. Malé peci dělají se nehybné, veliké jsou obyčejně sklopné,

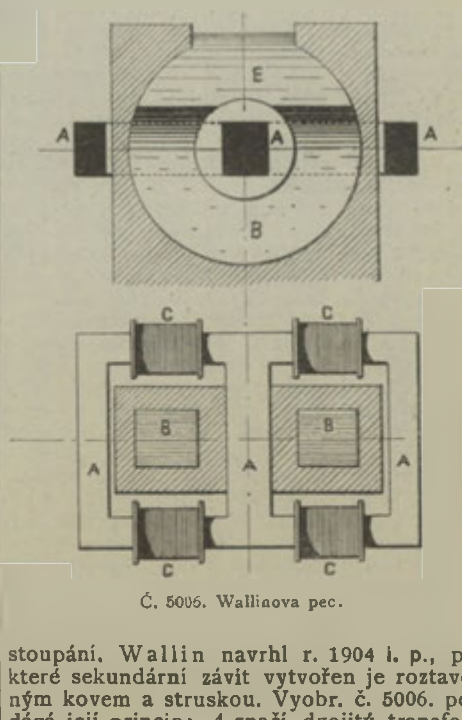

Č. 5004. Hiorthova pec.

pomocí elektrického motoru. R. 1905 Kjellin použil ve své peci též dvojitého transformátoru, jako použili před ním Ferranti a Colby.

Č. 5005. Schneider-Creuzotova pec.

Č. 5006. Wallinova pec.

Frick, aby zmírnil špatný vliv samoindukce a pošinutí fasí, použil ploché magnetisující cívky, jež umístil nad tavicím žlabem co možná blízko k němu. Tavicí žlab pak měl malý poloměr, aby byl co nejblíže k železnému jádru transformátoru. Hiorthova i. p. je dvojitá, u níž tavicí prostory *B B* (vyobr. č. 5004.) položeny jsou soustředně s krajními rameny transformátoru *A*. Magnetisující cívka *C* je na střední části pevné, kdežto levou a pravou část transformátoru možno od střední části odpojiti neb opět přišroubovati. U tohoto typu nejsou nikdy současně v činnosti obě peci, nýbrž vždy jen jedna. Část transformátoru, připadající na pec nejsoucí v chodu, se odpojuje a v činnosti jest jen zbývající jednoduchý transformátor. Schneider-Creuzot připojil i. p. k vysoké peci *V* (vyobr. č. 5005.) tím způsobem, že roztavený kov z nístěje *B* vede se do poloprstenové prostory *D*. Tato naplněna roztaveným kovem tvoří sekundární závit transformátoru *A*, jehož primární cívkou jest cívka *C*. Roztavený kov indukovaným proudem se ohřeje ještě na vyšší teplotu, vymění si místo s méně teplým a tak nastává příznivé proudění a míšení. Podobné myšlenky použil Gin r. 1906 sestrojiv i. p. s tavicím žlabem o různém stoupání. Wallin navrhl r. 1904 i. p., při které sekundární závit vytvořen je roztaveným kovem a struskou. Vyobr. č. 5006. podává její princip: *A* značí dvojitý transfor-

mátor, *C* jsou magnetisující cívky primární, *B* tavicí prostora, *E* struska. Plnění děje se shora skrze strusku. Podobně zařízena je pec Snydersova též z r. 1904. *Brož.*

***Indukční přístroje měřicí** viz Měřicí přístroje (Dopl.).

***Indukční telegrafie** je telegrafie bez drátu pomocí indukcí; v. Telegrafie, str. 175 *b* sl.

***Indukční topení elektrické** v. Elektrické topení (Dopl.), str. 354 *b*.

***Induktance** v. Elektrické jednotky (Dopl.), str. 348 *b* a Proud elektrický.

***Induktivní kapacita** v. Elektrická kapacita, str. 488 *a*.

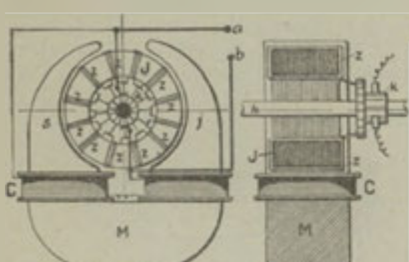
***Induktivní odpor** sluje v elektrotechnice každý elektrický odpor, kterým prochází-li střídavý elektrický proud, vzbuzuje se v něm indukce, tedy každý odpor sestavený ze závitův.

***Induktivní repulse** v. Elektroinduktivní repulse (Dopl.).

***Induktivní vodič** v elektrotechnice každé těleso dobře vodící elektrický proud, v němž při střídavém proudu vzniká indukce.

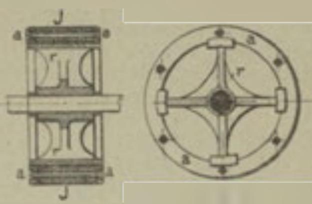
***Induktometr** název pro audiometr nebo pro indukční váhy, vůbec pro každý přístroj, ve kterém použito jest indukce k nějakému měření.

Induktor, kotva, armatura (angl. *armature*, fr. *induit*, něm. *Anker*) sluje v elektrotechnice část stroje elektrického, kteráž

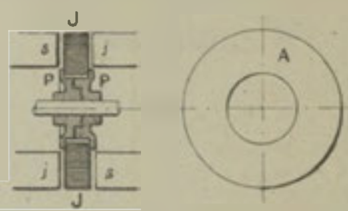
Č. 5007. Induktor stroje dynamoelektrického.

opatřena jsouc závity isolovaného drátu měděného, vyrábí v těchto elektrický proud, následkem sečení, změny magnetických silokřivek. Při strojích na proud stejnosměrný elektrických strojů býval I. dřevěný, později místo dřeva užilo se železné kostry, aby se magnetickým silokřivkám usnadnila cesta od pólu k pólu. Podle tvaru kostry rozezná-

Č. 5010. Prstenový induktor válcový s rosettou.

váme I. prstenový (*Ringanker*) a bubnový (*Trommelanker*). Prvý prstenový I. sestrojen byl r. 1864 Pacinottim, prakticky doznal širšího upotřebení až r. 1870, kdy Gramme nezávisle na Pacinottim sestrojil I. zcela obdobný. Prstenový I. *J* (vyobr. č. 5007. a 5008.), jak nyní se staví, skládá

Č. 5011. Kotoučový induktor prstenový.

se z dutého válce sestaveného z kovaných plechů železných, isolovaných od sebe papírem nebo fermeží, vodním sklem, grafitem, aby se zamezilo tvoření vířivých čili Foucaultových proudů. Vnitřní dutina jest veliká. Vinutí vede se po vnějším i vnitřním povrchu válce. Je-li průměr I-u prstenového menší než délka měřená rovnoběžně s osou, sluje prstenový I. válcový (vyobr. č. 5009. a 5010.); nebo průměr je větší než délka, pak sluje kotoučový (vyobr. č. 5011.). Ve vyobr. č. 5009. je železné těleso *Ž* I-u *J* sestaveno z plechů tvaru *A* (též bývá z drátů)

Č. 5008. Prstenový induktor.

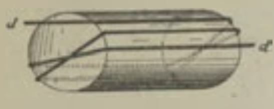

Č. 5009. Detailní uspořádání prstenového induktoru válcového.

jest I. *J* (vyobr. č. 5007.) otáčivý, při strojích na proud střídavý bývá obyčejně nehybný a sluje stator. Může však se též točiti a pak sluje rotor. V prvých počátcích ztuženo mosaznou objímkou *d* upevněnou na hřídeli pomocí pera a šroubové matky, dále kuželovitými částmi *a*, *b*, jež zase v radiálném směru upínají. Kol železné části *J*

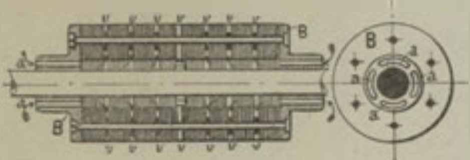
vinuty jsou závity *c*. Ve vyobr. č. 5010. naznačen jiný způsob ztužení a upevnění prstenového i-u válcového a to pomocí dvou mosazných věnců̊v *a*, na přední a zadní čelní ploše umístěných, a šrouby. Takto stažené plechy nasadı se na rosettu *R* a pak teprve se i. navíjí. Výhodné vlastnosti i-u prstenového jsou: 1. menší váha následkem veliké vnitřní dutiny; 2. snadná oprava vinutí. Nevýhodou jeho jest, že z celého navinutého drátu pracují pro výrobu elektrického proudu jen části závitů nalézající se jen na vnějším povrchu i-u, což činí toliko asi třetinu z úhrnné délky. Části na vnitřní ploše a na čelních plochách slouží jen jako dráty spojovací. Důsledkem toho je, že elektrický odpor i-u je větší, než by měl býti. Prstenového i-u používá se hlavně pro veliké stroje.

Bubnový i. vynalezen r. 1872 Hefner-Alteneckem, tehdáž inženýrem firmy Siemens a Halske v Berlíně. Jest v podstatě plným válcem (vyobr. č. 5012.) ze železa kovaného,

Č. 5012. Bubnový induktor.

sestaveným z plechů od sebe isolovaných papírem, s malou dutinou pro hřídel. Vinutí vede se jen po vnějším povrchu železné kostry. Vyobr. č. 5013. podává detailní uspořádání i-u bubnového. Plechy staženy jsou litými kotouči *B* pomocí šroubů isolovaných

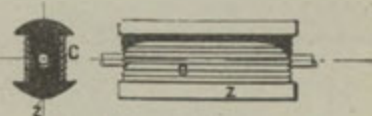

Č. 5013. Detailní uspořádání induktoru bubnového.

od plechův i od kotouče. V nábojích kotoučů *B*, *B* jsou ventılační otvory *a a*, kterými vniká čerstvý vzduch do vnitřní prostory mezi hřídelem a plechy induktorovými, aby otvory *v* opět oteplený unikl. Zařízením tímto má se chladiti oteplený i. K vyztužení ventilačních průduchů jsou na šroubech malé desky z tvrzené gummy. Vinutí provádí se buď na hladkém povrchu i u, neb jest tento opatřen drážkami otevřenými, polootevřenými neb zavřenými. V prvních dvou případech spíná se vinutí. Výhodnou vlastností i-u bubnového jest lepší zužitkování navinutého drátu měděného, neboť zde délka drátu, v níž se proud vyrábí, činí přibližně $^2/_3$ celkové délky. Při týchž podmínkách dává tedy i. bubnový napětí přibližně 2krát větší než i. prstenový, nebo má-li dávati totéž napětí, spotřebuje se na vinutí bubnové polovina drátu, jehož potřebuje i. prstenový; i. bubnový má mnohem více železa než prstenový; větší jeho hmota otáčecí působí jako setrvačník a stroj jde rovnoměrněji. Nevýhodou jeho je větší váha a nesnadné opravování chyb ve vinutí; i. bubnový staví se hlavně pro malé a střední stroje.

Plechy upotřebené na i. jsou z kujného železa měkkého nejlepší jakosti. Tloušťka bývá 0·3—0·6 *mm*, při menších rozměrech jsou z jednoho kusu, při větších skládaјi se ze segmentů mezi sebou přeplátovaných. Rozdělením železného materiálu v plechy isolované od sebe papírem (tloušťka papíru bývá 0·02—0 06 *mm*) zamezuje se povstání vířivých proudů, měkkostí železa zmenšuje se pak škodný účinek hystereses. Vinutí do intensity 200 amper bývá ještě z jednoduchého drátu průřezu kruhového, přes 200 amper béře se vinutí složené z většího počtu slabších drátů čili kable, nebo používá se tyčí či travers měděných. Ať jest i. prstenový či bubnový, spíná se jeho vinutí t. zv. bandáží, skládající se z drátů mosazných nebo bronzových od vinutí dobře isolovaných. Po utažení se bandáž na několika místech po celé šířce spájí. Úkolem jejím je zameziti, aby vinutí se nevypialo následkem síly odstředivé.

Kromě uvedených tvarův užívá se ještě: i-u pólového při strojích na proudy střídavé, u kterého železné těleso opatřeno je póly a je takové konstrukce jako elektromagnety u strojů vícepólových; Siemensův i. (vyobr. č. 5014.) sestrojený Siemen-

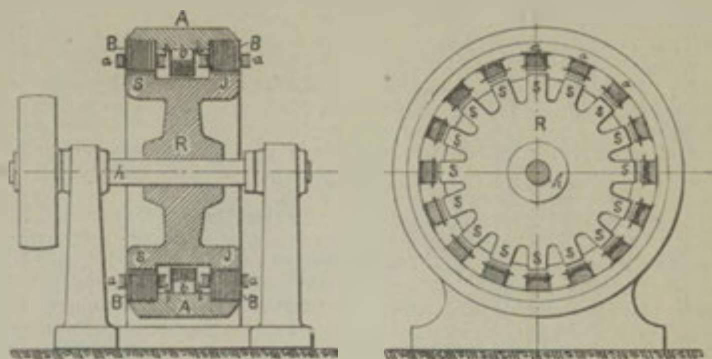

Č. 5014. Siemensova kotva.

sem r. 1857, zv. též válcový i., je massivní nebo z plechu složené železné těleso tvaru I, na jehož středním žebru navinuty jsou závity *C* isolovaného drátu měděného (používá se ho ještě při malých strojích magnetoindukčních; kulový i. zv. Thomson Houstonův skládá se z jádra tvaru ellipsoidu zhotoveného z drátů železných a na něm vinuty jsou tři cívky o 120° od sebe odchýlené, tak že vytvoří tvar kulový. — I. sluje též každý stroj či přístroj, kterým vyrábí se elektrický proud pomocí indukce. — I-em nazývá se také ruhmkorff (v. t). *Brož.*

***Induktorové stroje** v elektrotechnice slují stroje elektrické na střídavý proud bez prstenů, kroužků sběracích. Skládají se ze železné otáčivé části *R* (vyobr. č. 5015.) zvané rotor, jež tvoří elektromagnet stroje, a z pevné části *A* zv. stator, na níž upevněny jsou dva prsteny *B*, *B* z plechů isolo-

vaných od sebe papírem. Prsteny vybíhají v póly a na nich nasazeny jsou cívky *a*, *a*, v nichž vyrábí se indukovaný proud střídavý. Celá část *A* s prsteny *B*, *B* sluje též induktor. Elektromagnet *R* má své magnetisující vinutí v cívce *b*, která upevněna je na induktor *A*. Ať rotor *R* stojí neb se točí, je vždy magnetisován cívkou *b*, do kteréž se vpouští stejnosměrný proud tak, že na jedné jeho straně vzniknou severní póly *S*, na druhé jižní *J*. Svorky jak pro magnetisující proud stejnosměrný, tak pro vyrobený proud stří-

Č. 5015. Indu[illegible]ý stroj.

davý jsou umístěny na induktoru *A* a není tudíž u strojů těchto žádných sběracích prstenů, kroužkův a kartáčkův.

* **Industria**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 8. března 1894. Označení (389). *Kvn.*

* **Indy** v. Víly.

d'**Indy** Paul, hud. skladatel franc., napsal dále opery *Fervaal* a *l'Étranger*, provozované v Brusselu a na Komické Opeře v Paříži a legendu *Sauge fleurie* (1907).

* **Ineman** Rudolf, dramatický umělec (* 1861 v Praze — † 12. list. 1907 t.). Studoval reálku a obchodní školu Skřivanovu a vyučil se v závodě otcově zlatnictví. Nedlouho byl i samostatným živnostníkem, avšak z touhy, aby mohl se věnovati umění, vzdal se obchodu. R. 1896 odebral se do Brna, kdež jej angažoval řed. Hübner. Se společností Ludvíkovou prodělal jako regisseuer umělecké tournée po Sev. Americe, načež přijal místo vrchního regisseura u Národního divadla v Lublani, kde pobyl šest a půl roku. V čci r. 1899 vystoupil pohostinsky na Národním divadle v Praze, rok potom pak engažován. Umělecká jeho činnost vynikala svérázností a všestranností. Bylť schopen se stejným úspěchem vystoupiti ve vážné úloze právě jako v komické nebo charakterní. Vynikající též bylo jeho umění regisseurské. Asi rok před smrtí propukla u něho duševní choroba, jíž též podlehl.

* **Ineva**, asteroida, viz Dodatky ke XII. sv.

* **Ingeborg**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 1. list. 1894. Dodatečně nalezena na desce fotografické ze dne 18. list. 1891. Se stanoviska theoretické astronomie jest tato planetoida zajímavá tím, že při ní po prvé vyskytl se případ, kdy ze dvou míst nedala se odvoditi kruhová dráha. Označení provisorní [1894 B E], definitivní (391). *Kvn.*

Ingelheim 1) Dolní, městys v hesské prov. Rheinhessen, má 3703 obyv. (1905). Karel IV. založil 14. led. 1354 v Dolním I-u jakožto domnělém rodišti Karla Velikého proboštství a chrám řeholních kanovníků lateránských, na počest sv. Václava a Karla Velikého, ustanoviv, aby dosazováni byli jen řeholníci z kláštera Karlovského v Praze, »rodilí Čechové, milého jazyka českého, *amabilis linguae boemicalis.*« Proboštství dolnoingelheimské, zřízené pro čtyři řeholníky národnosti české, slušelo skutečně ke kanonii Karlovarské v Praze a trvalo v tomto způsobu až do reformace.

Ingelow Jane, básnířka angl., † 20. čce 1897 v Londýně.

* **Ingman** Santeri, spis. a novinář finský (* 1866). První z finských spisovatelů počal psáti romány na sujety historické. Vedle toho I. vyniká jako plodný a velmi nadaný belletrista i jako neúnavný publicista a politik. Od samého založení orgánu mladofennomanské strany »Päivälehti« r. 1890 byl členem redakce časopisu tohoto a v l. 1899 až 1904, t. j. až do zaniknutí časopisu, I. byl i zodpovědným redaktorem jeho. Práce jeho novinářské posvěceny hlavně otázkám sociálním. R. 1896 byl také předsedou dělnické delegace finské. Ze samostatných spisů I-ových uvádíme: *Iltapuhteeksi* (I. sv. 1890, II. sv. 1896); *Aikansa lapsipuoli* (román, 1895); *Juho Wesainen* (1893); *Anna Fleming* (1898). Vedle toho napsal řadu povídek a dvě historická dramata. I. jemným a lehkým humorem rýsuje národní život finský, zvláště pak rád obírá se prvními pocity probouzející se lásky mladých dívek. *Tmk.*

Ingolstadt, město v bav. vládním obvodě Oberbayern, má 23.531 obyv. (1905).

***Ingram** John H., angl. literární historik (* 1849), zabýval se hlavně E. A. Poem a vydal: *Life of E. A. Poe* (1880); *Poe's Tales and Poems* (s životopisným pojednáním, 1884); *Poe's Poems and Essays* (s memoirem, Tauchnitznovo vyd.); *Poe's Tales* (t, 1884); *The Raven* (s kommentářem, 1885); *Poe's complete Poetical Works* (s poznámkami a memoirem, 1888); dále vydal: *Life of E. B. Browning* (1888); *Haunted Houses and Family Traditions* (1901); *Christopher Marlowe* (1903) a j.

***Ingressivní** zátoky ve smyslu morfologickém nacházíme na pobřežích moří neb jezer, která vykazují značnou positivní změnu pobřežní čáry. Moře vyplňuje pobřežní nížinu i dolní tok řek proměňuje v choboty, pohoří bez úpatí a srázně noří se pod hladinu. Dobrý příklad I-ho pobřeží jest dalmatské. I. moře na rozdíl od transgressivních jsou ta, do nichž moře vniklo následkem násilné poruchy tektonické, a mívají značnou hloubku. Příkladem jest Středozemní moře, Rudé moře, Kalifornský záliv.

***Ingwelde**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 26. bř. 1905. Označení (561). *Kvn.*

***Inka**, příjmí dávané Garcilasovi de la Vega (v. t. 2).

***Inkadescenční světlo** viz Žárové světlo.

***Inkandescence**, tolik co bílý žár, sluje stav tělesa způsobený teplem, při kterém toto vysílá bílé paprsky světelné.

***Innviertel** v. Innská čtvrť.

***Inouye** Kaoru hrabě, dříve I. Bunda, státník japanský (* 1835 v Čošu). R. 1863 cestoval s Item za účelem studia evropských poměrů do Evropy a pobyl dva roky v Anglii. Za obležení Simonoseki vrátil se domů, pln obdivu pro kulturu evropskou, pro kterou horlivě v Japansku se zasazoval, jakož i pro přístup cizinců do Japanska a později snažil se také zvelebiti domácí národní hospodářství. R. 1875 provázel Kurodu do Koree a r. 1878 byl jmenován na místě zavražděného Okuby ministrem veřejných prací, r. 1881 ministrem vnějších záležitostí a provedl revisi smluv, načež r. 1884 povýšen do stavu hraběcího. Po nezdaru revise r. 1888 ustoupil a byl potom v l. 1888—89 ministrem zemědělství a obchodu, r. 1892 ministrem vnitra. Ve vojně s Čínou byl r. 1894 vyslancem v Korei, jejímž vládcem byl pak do srpna r. 1895. Na krátký čas vrátil se tam ještě v říjnu, když jeho nástupce vicomte Miura se zúčastnil státního převratu v Soeulu. R. 1898 jmenován v kabinetě markýze Ita ministrem financí a r. 1903, před vypuknutím vojny s Ruskem, byl zvláštním rádcem koruny. Je také členem rady starých státníků. t. zv. genró. Jeho adoptivní syn hrabě Katsunoske I. (* 1861 v Jamaguči) jest od r. 1898 japan. vyslancem při dvoře berlínském a r. 1906 povýšen na velevyslance.

Inowrocław, město v prus. vlád. obvodě bydhoštském, sluje od r. 1905 úředně Hohensalza a má 24.471 obyv. (1905).

***Insam**, sochař rak., v. Insom.

Insinuace, lat., důminka, namlouvání, našeptávání. O významě právním v. díl XII.

Instruč 1), krajské město v prus. vlád. obv. gombinském, má 28.902 obyv. (1905).

Inšpruk, hl. m. hrabství Tyrolského, má 27.056 obyv. (1900). Stal se smutně pověstným násilnými štvanicemi, kterými Němci v posledních letech vypudili italské studenty z university. — Okr. hejtmanství inšprucké má na 2088 km^2 68.019 obyv. (1900).

***Integrální šrouby** slují mikrometrické šrouby, t. j. šrouby o jemných závitech, s výškou závitů 0·25—0·5 *mm*, mající dvoji šroubové závity s opačným chodem. Upotřebuje se jich pro jemné měření, jemný pohyb.

***Intensita** elektrická, v. Proud elektrický. — I. magnetická v. Magnetismus, str. 605 *b*. — I. (effekt) pracovní viz Práce, str. 378 *a*.

***Interferrikum** v elektrotechnice název prostory vzduchové mezi magnety a induktorem strojův elektrických.

Interkalární požitky viz Intercalaria.

***International Mercantile Marine Company** [intrnéš'nel morkentil merin kömpeni], veliký trust pro mořskou dopravu, byl zřízen J. Pierpontem Morganem r. 1902 a nazývá se též Morgan trust. Trust tento spojil samostatné dříve podniky American Line (zal. 1871) a Atlantic Transport Line (zal. 1889) a pak zakoupil i tři veliké anglické podniky Leyland Line (zal. 1892), White Star Line (1869) a Dominion Line. Trust vládne kapitálem 120 mill. dollarů, v čele jeho stojí 13 ředitelů, z nichž 5 sídlí v Anglii a tvoří zvláštní sekci. Loďstvo I. M. M. C. mělo roku 1905 131 parníků s 1,013.608 *t* (brutto). Výbojný postup trustu vzbudil v Německu obavy, že snad pokusí se i o získání značného vlivu na Severoněmecký Lloyd nebo společnosti Hamburg-Amerika zakoupením velké části podílů, ač nestalo se tak a obě německé společnosti vešly s trustem ve výhodné obchodní úmluvy, aby ubránily se nepřátelské soutěži. Lodi I. M. M. C. prostředkují téměř výhradně spojení mezi přístavy Velké Britannie a Amerikou. Dosud trust nevyplácel dividend a výnos nestačil posud k přiměřeným odpisům na ceně parníků.

***Interruptor** tolik co elektrický přerušovač (v. t., Dopl.).

Intze Otto † 28. pros. 1904.

Inverness 1) hrabství ve Skotsku, má na 11.021 km^2 90.182 obyv., 8 na 1 km^2. — I. 2), hl. m. téhož má 21.193 obyv. (1900).

***Inverse kvadratická** v. Hirst Thomas.

***Inversor** v elektrotechnice sluje přístroj, kterým možno obraceti, měniti směr elek-

trického proudu. Sluje též gyrotrop, pachytrop, kommutátor.

***Invertní lampy** v. Žárové světlo, str. 758 *b*.

***Iódipin**, iódovaný olej sesamový, připravený působením chloriódu na olej sesamový, přichází do obchodu ve dvou druzích, a to: s 10 aneb 25% iódu. Analogický praeparát brómovaný sluje brómipin. I-y tvoří světle žlutou olejovitou tekutinu, užívanou v lékařství na místě kaliumiódidu.

***Iódkyan**, NCJ, sloučenina obdobná kyanovodíku; dává krásné, bílé prismatické krystally dobře sublimující, intensivního zápachu po kyanu a iódu. Jest prudce jedovatý; užívá se ho s prospěchem ke chránění sbírek entomologických.

***Iódobenzol**, $C_6H_5JO_2$, pevná hmota explosivní, produkt oxydace iódosobenzolu C_6H_5JO, jenž povstal zas indirektní oxydací iódbenzolu C_6H_5J.

***Iódoformin** jest sloučenina iódoformu s urotropinem, hexamethylentetraminem $(CH_2)_6N_4$; užívá se ho v medicině.

***Iódoniumhydroxyd**, skupina $J . OH$, kde iód vystupuje jakožto prvek trojmocný, zásaditého charakteru; tak na př. difenyliódoniumhydroxyd, silná base

$$(C_6H_5)_2 = J . OH.$$

***Iódopyrin**, iódantipyrin, připravuje se působením chlóriódu na antipyrin; dává bezbarvý, krystallický prášek, nerozpustný ve vodě studené a v alkoholu, rozpustný však ve vodě horké; taje při 160°; v lékařství se předpisuje proti horečce a bolestem hlavy jako antipyrin.

Iódosobenzol viz Iódobenzol (Dopl.).

Iódová zeleň, noční zeleň, Metternichova zeleň (fr. *vertlumière*) povstává zahřátím chlórmethylu nebo iódmethylu s rosanilinem a methylnatým alkoholem v autoklávu na 100°; jest podvojnou solí chlórmethylhexamethylrosanilinchlórhydrátu Tvoří nádherné, kovově lesklé, světle zelené krystally, rozpouštějící se v alkoholu barvou modrozelenou. Novější dobou jest zatlačována sloučeninou pararosanilinovou, methylovou zeleni.

***Iodylin**, náhražka iódoformu, nejedovatá, nedráždící sloučenina iódsalicylanu vismutového; nerozpouští se ani ve vodě ani v alkoholu a možno ji bez rozkladu dobře sterilisovati.

***Iolanda**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 28. dub. 1903. Označení (509). *Kvn.*

***Ionescu** Jan, řečený z Bradu, agronom rumunský (* 24. čce 1818 v Romanu — † 17. pros. 1891 t.). Studoval v Jasech a Paříži, r. 1846 jmenován professorem na »Academia Mihaileană«, účastnil se r. 1848 revoluce v Bukurešti, načež vypověděn z vlasti, utekl se do Cařihradu, kde byl spolupracovníkem v »Journal de Constantinople«. Později stal se ředitelem sult. školy agrikulturní a administrátorem panství vel. vezíra Rešida-paši, v kterémžto úřadě s velikým prospěchem působil řadu let. Vrátiv se do vlasti, uvězněn byl v klášteře Německém (manăstirea Neamtuluĭ) pro agitace vyvaziti pozemky ve prospěch sedláků, o jejichž emancipaci proti bojarům již r. 1848 pracoval. R. 1864 radil kníž. Cuzovi, aby dal rolníkům půdu, a jmenován gener. inspektorem agrikulturním, když vyvazovací zákony vydány. R. 1870 založil vzornou školu rolnickou v Bradu, prvý ústav toho druhu v Rumunsku. Jako poslanec (1876—83) prorazil mnohými hospodářskými reformami, zvl. zákonem, aby se pozemky státní prodaly v malých losech rolníkům. Jeho zásluhou vypracovány základy prvého úřadu statistického v Multansku (1859—60), zavedeny byly hospodářské stroje do Rumunska, provedena organisace expositur agrikulturních a spolupůsobení rolnictva. Pokroky agrikultury rumunské jsou v úzkém spojení s jeho činnosti. Ze spisů jeho nejznamenitější jsou: *Calendarul bunului gospodar* (Kalendář dobrého hospodáře, 1. vyd. 1846, 3. vyd. 1861); *Excursion agricole à Brousse* (1849); *Excursion agricole dans la Dobrogea* (1850); *La Thessalie telle qu'elle est et telle qu'elle peut être* (1851); *Excursion agricole dans l'Asie-Mineure* (1855); *Compte rendu de l'administration des domaines de Rechid Pacha* (1854); *Agrikultura Romana în Judeţele* (v krajích) *Dorohoiu* (1865); *Mehedinţi* (1868); *Putna* (1869); *Agrikultura Română dela Brad* (1886). Revue: »Foaia (list) de Agrikultura«, »Jurnalul de Agrikultura« (1857—58); »Těranul Român« (Rumunský rolník, 1862—63). *Drož.*

***Ionescu** Mikuláš, politik a vynikající řečník parlamentní, mladší bratr před. (* 1820), studoval v Jasech, kde redigoval r. 1856 časopis »Steaua Dunarii« (Hvězda dunajská) a 1857—58 »L'étoile du Danube« v Brusselu. Později, když jmenován byl professorem na lyceu a potom na universitě jasské, účastnil se činně života politického a v kabinetě J. Brătiana byl několik měsíců ministrem zahraničných věcí. I. je řádným členem akademie rumunské. Spisy jeho jsou: *Discursuri asupra epocei lui Mateiu Basarab şi Vasile Lupu* (Úvahy o době Matěje Basaraba a Vasila Lupa, 1868); *Cuvêntari parlamentare* (Řeči parlament., 1879); *Proclamarea regatului* (Proklamace království, 1881); *Despre împěrăţia romăno-bulgară* (O říši rumunsko-bulharské, 1888); *Restaurarea monumentelor naţionale* (Obnovení památníků národních, 1891). *Drož.*

***Ionescu** Take, politik a advokát rumunský (* 1858 v Ploješti). Absolvoval gymnasium v Bukurešti, práva v Paříži. Vrátiv se r. 1881 do vlasti, stal se brzo jedním z předních advokátů a zároveň se účastnil politického života. S počátku psal do ultraliberálního listu »Românul«. R. 1884 zvolen byv za poslance, vstoupil r. 1885 do opposice; časem se připojil ke straně konservativní, v jejímž středu náležel k obratnějším řečníkům. Od list. 1891 do října 1895 byl ministrem kultu v posledním kabinetě Laskara

Catargiua; jako ministr kultu vstoupil i do kabinetu G. Gr. Cantacuzina v dubnu 1899, avšak na počátku r. 1900 vyměnil svůj portefeuille za finance. Znám je zvláště jeho boj z let 1896—99 s býv. min. předsedou Dimitrem A. Sturdzou v otázce sedmihradské. Pro rum. gymnasium v Brašově založil nadání. Napsal: *De la cession des créances* (Pař., 1878); *De la condition de l'enfant naturel à Rome* (t., 1881); *Divorţurile noastre* (1883); *Discursuri parlamentare* (1887); *La Politique étrangère de la Roumanie* (1891); *Legea clerului* (1893); *Proiect de lege pentru învăţăméntul secundar şi superior* (1895); *Chestiunea macedoneană* (1897); *Discursuri politice* (sv. I., 1897). Redigoval r. 1889 polit. deník »Liberté Romaine« a jest z předních přispěvatelů časopisu »Timpul«.

Ionón, skvostná umělá voňavka, tvořící se podle objevitele Tiemana při třepání několik dní trvajícím stejných množství citralu a acetonu s barytovou vodou, načež na produkt působí se zředěnou kyselinou sírovou a glycerinem. I. jest olejovitá, s vodní parou destillující kapalina, spec. hm. 0·922 až 0·946, destilluje ve vakuu při 134—140°. Vydává nádhernou vůni po fialkách a užívá se jí v alkoholickém roztoku v parfumerii.

Ionty, iontová č. ionisační theorie viz Elektrolytická dissociace (Dopl.) a Elektronová theorie (Dopl.).

***Iorga** Nicolae, historik rumunský (* 1871 v Botošanech). Studoval na universitě v Jaších a v Paříži, kde nabyl hodnosti diplomatického eleva za práci *Philippe de Mézières, 1327—1405, et la Croisade au XIVe siècle* (Paříž). Potom pokračoval ve studiích v Berlíně a Lipsku a povýšen za doktora filosofie, napsav práci *Thomas III, marquis de Saluces* (Pař., 1893). Vrátiv se do vlasti, stal se professorem dějin středověkých i novověkých na univ. v Bukurešti. Činnost literární zahájil r. 1890 jako kritik a belletrista. Tyto starší jeho práce vyšly ve sbírkách: *Poesii* (1890 až 1893); *Amintiri din Italia, Giosue Carducci* (1895) a ve dvou svazcích náčrtkův o literatuře rumunské. Z dalších prací I-gových uvádíme: *Despre conceptia actuală a istoriei şi genesa ei*; *Despre utilitatea generală a studiilor istorici, lecţii de dischidere din 1894 şi 1895*; *Basta şi Mihaiu Viteazul* (1895); *Luptele Românilor cu Turcii dela Mihaiu Viteazul încoace*; *Cultura româna sub Fanarioţi* (1898); *Dece Maiu* (1898); *Acte şi fragmente cu privire la istoria Românilor adunate din depositele de manuscrisc ale Apusului* (1895 až 1897, 3 sv.). V Ročnících Rum. Akad. uveřejnil: *Contribuţiuni la istoria Munteniei din a doua jumĕtate a secl. XVI.* (1896); *Pretendenţi domnesci în secl. XVI.* (1898); *Manuscripte din biblioteci străine relative la istoria Românilor* (1898 a 1899); *Documente noue în mare parte românesci relative la Petru Schiopul şi Mihaiu Viteazul* (1898); *Socotelile Brasovului şi scrisori românesci cătră sfat în secl. XVII*; *Socotelile Sibiiului* (1899); *Cronicarii muntenesci din secl. XVII* (1899, 1900); *Călători, Ambasadori şi misionari în ţerile noastre şi asupra ţerilor noastre* (1899). Kromě toho buďtež uvedeny tyto monumentální publikace I-govy: *Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XVe siècle* (Paříž, 1899, 2 sv.); *Documente româneşti din Archivele Bistriţei* (1899); *Une nouvelle biographie de J. Basilicos* (1899); *Relaţiile comerciale ale ţerilor noastre cu Lembergul* (1900); *Istoria Chiliei şi Cetăţei Albe* (1900) a j. Vydal též X. a XI. sv. sbírky listin Hurmuzachiho. Něm. uveř. *Geschichte des osman. Reiches* (I. sv. do r. 1453, Gotha, 1908).

***Iorgovici** [-vič] Pavel, z předních zákopníků probuzení rumunského v Banátě (* 28. dub. 1764 ve vsi Varadii, komit. temešský, kdež otec jeho byl knězem), studovav práva v Pešti, Prešpurce a ve Vídni, odebral se do Říma, kdež po tři léta shledával po knihovnách dokumenty a nápisy ponášející se k historii a jazyku rumunskému; z Říma pustil se do Paříže a Londýna, odkud vrátiv se do Vídně, jmenován byl od biskupa vršeckého Sacabenta konsistorním advokátem. Zde napsal *Observaţiile de limba română* (Pozorování o jazyce rumunském), vytištěné l. 1797 v Budíně, přeložil mnohé listiny, sebrané v Římě, a napsal glossář ve čtvero řečech: rumunské, německé, latinské a francouzské. Literární činnost I-ova vzbudila nelibost Srbů, zvláště když počal psáti písmem latinským. Následkem intrik a žalob srbských I. zbaven byl místa, uvržen do vězení a knihy jeho i rukopisy spáleny. Když však nebylo mu možno nic dokázati, byl r. 1805 osvobozen a zaměstnán jako professor při gymnasiu vršeckém. Tu počal znova pracovati o svém glossáři a dospěl až k písmeni M. R. 1808, právě když měl býti jmenován ředitelem škol rumunského pluku z Karansebeše, zemřel náhle, byv dle pověsti otráven. Napsal též: *Scurta istorie a Românilor din Dacia* (Krátké dějiny Rumunů z Dacie). *Drož.*

Iowa, stát ve Spoj. Obcích sev.-amer., má 145.415 km^2 a 2,231.853 obyv. (1900), podle odhadu z r. 1906: 2,205.690 obyv., 15 na 1 km^2. Z toho bylo 2,218.667 bílých, 12.693 barevných, 111 Asiatů a 382 Indiánů; 305.920 narodilo se v cizině, z těch 123.162 v Německu, 29.875 ve Švédsku, 28.321 v Irsku, 25.634 v Norsku a 21.627 v Anglii. Z obyvatelstva staršího 10 let bylo 40·7% zaměstnáno při zemědělství, 6·7% v povolání veřejném, 8·0 ve službě osobní, 16·4 při obchodě a dopravě, 16·1% v průmyslu, 12·1% dělníků necvičených. Poslední změna ústavy byla r. 1904. I. jest velikou převahou stát zemědělský. R. 1900 měl 34,574.337 akrův orné půdy. R. 1907 sklizeň kukuřice činila 270,220.000 bushelů, pšenice 7,653.000 bushelů, brambor 11,985.000 bushelů, sena 4,900.000 *t*, lněného semene 235.000 bushelů. R. 1907 bylo sečteno 1,390.950 koní, 1.555.300 krav, 8,584.503 prasat a 703.902 ovcí. Stříž vlny činila 1,625.000 liber za 910.000 doll. Uhelná pole Iowy mají rozlohu asi 26.000 km^2

a pracuje v nich 15.260 dělníků, dobylo se uhlí r. 1906 za 11,619.455 dollarů. Olovo a železo, sádra, okr a minerální vody dávají malý výtěžek, lomy 499.416 doll. a zboží z hlíny za 3,469.027 doll. Celkem nerostná produkce r. 1906 činila 17,347.800 doll. Průmyslové výrobky měly r. 1906 cenu 160,572.313 doll. Nejdůležitější odvětví zpracují zemědělské produkty. Jatky r. 1905 pohltily 91.564 volů, 8546 telat, 13 071 ovcí a 2,070.473 prasat. Mlékárny vyrobily 90,981.766 liber másla a 2.829.745 liber sýra. V mlýnech vyrobilo se 1,717.688 barrelů pšeničné mouky vedle jiných produktův a asi 133 800 *t* krmení pro dobytek. Průmysl masný pracoval s kapitálem 7·3 mill. doll., 3088 zaměstnanými a výrobou za 30 mill. doll., mlékárny s kap. 2·8 mill. doll., 1121 dělníky a výrobou za 14·7 mill. doll., mlynářství s 5 2 mill. doll., 770 dělníky a výrobou za 12·1 mill.

* **Ippen** Bohdan Antonín, rak. diplomat a vědecký spis. (* 1861 v Sezemicích u Pardubic), studoval na orientální akademii ve Vídni, byl po 13 let v konsulární službě v sandžaku novopazarském a v Albanii, naposled generálním konsulem ve Skadru; nyní jest rakouským delegátem při mezinárodní kommissi finanční v Athénách. Je z nejlepších znatelů praktických novopazarského sandžaku, Kosova polje, severní Albanie i Černé Hory; vedle toho cestoval po Palestině, Syrii i Zajordání. Publikace jeho, vesměs ceny velmi trvalé, jsou *Novibazar und Kossovo* (*Das alte Rascien*, Víd., 1891; anonymně); *Denkmäler verschiedener Alter stufen aus Albanien* (»Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien u. d. Hercegovina«, Víd., 1903, VIII. sv.); *Skutari und die nordalbanische Küstenebene* (»Zur Kunde der Balkanhalbinsel«, Víd., 1906): *Die Gebirge des Nordwestlichen Albaniens* (»Abhandlungen der geogr. Ges.«, Víd., 1908).

Iquique, vynikající přístav a hl. m. provincie Tarapacá v sev. Chile v Již. Americe, má 3500 obyv. (1905).

Irkutsk, hl. m. sibiřské gubernie t. jm., má 51.473 obyv. (1897). — Irkutská gubernie na 743.472 km^2 514.267 obyv., 0·7 na 1 km^2. — Generální gubernie irkutská má 7,271.641 km^2 a 1,354.308 obyv., 0 2 na 1 km^2, přísluší od r. 1898 k sibiřskému okruhu vojenskému.

Irmer Karl, krajinář něm., † 10. list. 1900 v Düsseldorfu.

* **Iro** Karel, poslanec něm. (* 25. září 1861 v Chebu), studoval reálku, potom vyučil se cukrářství a převzal otcovský závod. Záhy však odebral se do Vídně jako kočující učitel »Schulvereinu für Deutsche«. Potom převzal řízení Schönererova listu »Unverfälschte deutsche Worte«. R. 1895 vyslán po prvé do českého sněmu jako kandidát všeněmecké strany za město Cheb. Při budžetní debatě sněmovní r. 1896 prohlásil se pro nezávislost Chebska. R. 1897 zvolen do říšské rady za obce planské, r. 1907 zvolen teprve v užší volbě proti agrárníkovi. Jest vlastním tvůrcem všeněmeckého hnutí v Čechách. Dr. *N.*

* **Iron** Ralph, pseud. O. Schreinerové.

Irsko mělo podle sčítání r. 1901 4,458.775 obyv., t. j. na 1 km^2 53 duší, podle odhadu 1908 jen 4,363.351 obyv. Z prvního čísla připadá 3,308.661 na příslušníky církve řím.-katolické, 581.089 anglikánské, 453.173 presbyteriánské, 62.006 methodisty a 63.846 jiné. Poslední desítiletí vykazuje nejmenší počet vystěhovalců (460.917 duší proti 734.480 v l. 1881—90). R. 1902 vystěhovalo se 40.190 Irů, 1903: 39.789, 1904: 36.902, 1905: 30.676, 1906: 35.344, celkem od 1. května 1851 do 31. prosince 1906 opustilo I. neméně než 4,063.933 obyv. Ve správě nastala r. 1898 značná změna, neboť zavedeny byly hrabské a okresní rady (*County a District Councils*) pro místní správu s rozsáhlou pravomocí. Volební právo do těchto sborů nebylo však dáno kněžím všech církví.

Dějiny. Konservativní ministerstvo Salisburyovo nesáhlo k represaliím, spíše hledělo v některých směrech projeviti smýšlení smířlivé; tak r. 1896 přijat zákon, jímž se více usnadňoval přechod pronajatých pozemků do vlastnictví nájemcova a zabraňovalo se, aby nebylo zvyšováno nájemné z půdy meliorované samými nájemci. R. 1898 rozšířena byla lokální autonomie (v. výše), následujícího r. sir Balfour předložil návrh na zřízení katolické university v Dublině doufaje, že tak vyhoví náboženským snahám Irův. Ale návrh jeho byl přijat chladně nejen od přívrženců Balfourových, ale i od Irův. Mezi těmito nastával obrat k ostřejšímu vystoupení. Již 1898 irský vyslanec William O'Bryan založil »United Irish League« (spojenou irskou ligu), která se rychle vzmáhala a nabyla významu stejně důležitého, jako kdysi zemědělská liga z poč. let osmdesátých. Účelem této ligy bylo zlomiti moc anglických velkostatkářů v I-ku a z nájemců učiniti skutečné vlastníky statků jimi spravovaných. Od zemědělské a nationální ligy liší se tím, že nepracuje tak často násilnými prostředky (vraždami, žhářstvím, mrzačením dobytka), nýbrž více bojkotem svých nepřátel a neplacením nájemného vlastníkům pozemků. Za jihoafrické války žurnalistika irská sympathisovala s Boery a zástupci irští v parlamentě bojovali často ve prospěch Boerů proti vládě. Přes to irské pluky vyznamenaly se chrabrostí na bojišti jihoafrickém a královna Viktorie za tyto zásluhy vojáků odhodlala se po 39 letech navštíviti v dubnu 1900 I., kde byla sympathicky uvítána. Pro další průběh však bylo důležité opětné sjednocení irské opposice (30. led. 1900), která při volbách na konci t. r. zajistila si 82 mandátů v poslanecké sněmovně. Těmito úspěchy posíleni irští poslanci počali ostřeji a ostřeji vystupovati v parlamentě, jakož i agrární hnutí v I-ku se vzmáhalo nebezpečnou měrou. Proto v dub. 1902 vláda prohlásila výjimečný stav v 9 hrabstvích a ve městech Corku a Waterfordu a čelní čle-

nové výše zmíněné ligy i poslanci trestáni. Opětné útoky Irů v parlamentě r. 1902 byly hlavně příčinou přitužení jednacího řádu ve sněmovně, ba jedna část změn byla zavedena přímo proti nim. Teprve koncem r. 1902 nastávalo uklidnění, z něhož vyšel nový pozemkový zákon *Irish Land Act* přijatý ve třetím čtení 21. čce 1903. Jím učiněn značný pokrok v agrárních poměrech I-ka a k míru v zemi. Jím má býti umožněn přechod všech prodejných velkostatků do vlastnictví nájemců. K tomu cíli stát zaopatřil si výpůjčkou $2^3/_4$% prostředky k zakoupení pozemků; prodej i koupě půdy děje se pod kontrolou státu. Při prodaných pozemcích zůstává však stát i nadále spoluvlastníkem a má právo chrániti statky před nadměrným zatížením hypothékami anebo přílišnou parcelací. Irský kancléř odhadoval potřebnou summu peněz k tomuto výkupu na 150 mill. l. st. Dobré přijetí, jehož se dostalo v I-ku Eduardu VII. r. 1903, dalo vznik mínění, že opposice v I-ku ubývá a nastává uklidnění. Ale Viktorii dostalo se také podobných poct a Irové proto nevystupovali ani později poněkud mírněji proti anglické vládě. Skutečně r. 1904 vzplanula v I-ku opět mocně agitace pro homerule, při čemž nejvýznamnějším momentem bylo, že i sdružení irských velkostatkářů, které až posud bylo rozhodným odpůrcem irského nacionalismu, požadovalo samosprávu pro I. Zemská konference velkostatkářů ustavila se v irskou reformní společnost a za hlavní zásadu si vytkla, že — poněvadž jen Irové nejlépe rozumějí potřebám své země — mají ji také sami spravovati. Dále žádala tato reformní společnost pro I. kontrolu zemských financí, dozor na školy, právo řešiti otázku bydliště. Výslovně o homerulu nemluvila, ale skutečně hlavní ideovou snahou její byla úplná samospráva pro I. Při parlament. volbách r. 1906 iršti nacionalisté získali 83 hlasův.

Irving 4) John Henry Brodribb, herec angl., † 1905 v Londýně.

Isabella 5) Maria Luisa, býv. královna špan., † 1904 v Paříži. Jak za panování svého syna Alfonsa XII., tak i za panování svého vnuka Alfonsa XIII. málokdy zavítala do Španělska, trávíc život svůj hlavně v Paříži, kdež i zemřela.

***Isachsen** Gunnar Ingvald, norský kartograf a polární cestovatel (* 1868 v Dröbaku), dosáhl ve vojště hodnosti rytmistra, načež se oddal studiím na námořní observatoři v Hamburce a později ve Wilhesmhafenu. Účastnil se výpravy kap. Sverdrupa na lodi »Fram« a 1906 a 1907 vedl výpravu na Špicberky vyslanou kníž. Albertem Monackým. Na dvou vyjížďkách bylo vyměřeno asi 1000 km^2 plochy sev. části Špicberk, proveden prozkum geologický a získána hojná kořist pro studium ledovců. Na r. 1909 I. chystá se opětně na novou expedici k výzkumu území mezi Icefjordem a Belsundem.

***Isbarta**, Isparta, nyní úředně Hámidabad, t. j. město Hámidovo, hl. m. sandžaku t. jm. v konijském vilájetu v tur. Malé Asii, leží 1070 *m* vysoko, 43 *km* jihozáp. od železniční stanice Dinér a má spojení s jízdnou silnicí i s Egerdirem při jezeře t. jm. Má asi 18.000 muham. obyv., dvě školy turecké, jednu řeckou, agenturu Dette Publique Ottomane a tabákové režie, poštovní stanici první třídy. Plodiny sandžaku jsou obilí, len, tragant, opium, kůže, dříví, mandle, bavlna. Hlavní průmysl jest tkaní koberců asi ve 120 dílnách, z nichž dvě veliké pracují výhradně pro Londýn. Tkaním zaměstnávají se ženy a dívky. Pracují se veliké, v Evropě oblíbené koberce do salonů i *sidjade*, koberce do mešit, podle starých vzorů perských. Provozuje se též jirchářství a výroba růžové vody. Bázár je značně veliký a bývá dobře zásoben evropským i domácím zbožím.

***Isenburg** Karel, hr., byl hlavou hrab. linie I.-Büdingenské v Meerholzu, kdež 30. bř. 1900 zemřel. Nástupcem jeho stal se jeho syn z prvního manželství, hr. Gustav (* 1863). Hlavou knížecí větve I.-Birsteinské byl kníže Karel, který zemřel 5. dub. 1899 na zámku Ostrově (*Schlackenwerth*) v Čechách, ustoupiv již dříve z veřejného života, jehož se byl účastnil jako horlivý zástupce ultramontánních názorů na sněmě hesském a jako spisovatel různých brošur, v nichž názory své vykládal. Hlavou rodu po něm se stal nejstarší syn Leopold (* 10. bř. 1866).

***Ischyrius** Christ. viz Sterck.

***Iskra**, přítok Dunaje v Bulharsku, viz Isker.

***Isla de Pinos** viz Guanaja.

Island, ostrov v Atlantském okeáně, má podle nejnovějšího měření 103.000 km^2; na obydlitelném území 42.068 km^2 velikém 78.470 obyv. (1901). Dovoz z Dánska r. 1906 činil 5,322.000 dán. korun, vývoz 4,762.000 dán. kor. Od r. 1906 I. jest spojen s Dánskem přes Faröry kabelem. Od téhož r. 1906 plují islandské lodi pod vlastní vlajkou: bílý sokol v modrém poli. — Od r. 1882 mají na I-ě vdané ženy přes 25 let čítající úplné volební právo rovné s muži, od r. 1884 každý držitel pozemku jest povinen pronajmouti pozemek, který by zůstal nevzdělán. R. 1885 opětováno bylo přání po nové ústavě, podle níž by měl I. úplnou autonomii k Dánsku. Ale král stále odpíral potvrzení její až 3. říj. 1903 došlo k dohodě. Za to že se althing zřekl požadovati úplnou autonomii, jmenován byl samostatný ministr pro I., který bydlí v Reykjaviku a odpověden jest islandskému althingu. Nová ústava tato vstoupila v platnost r. 1904. Ale přes to touha po nezávislosti neutuchla, nýbrž poč. r. 1909 zahájeno bylo jednání s dánskou vládou o pouhou personální unii. Srv. Bisiker, Across Iceland (Lond., 1902); Zügmeyer, Eine Reise durch I. 1902 (Víd., 1903); Stefánsson, Flora I s (Kod., 1901); Bruun, Det höje Nord (t., 1902); četné práce Thoroddsenovy, poslední I. (v Ergänzheft 152 a 153 Peterm. Mitteil., Gotha, 1905.

až 1906); Herrmann, I. in Vergangenheit u. Gegenwart (Lip., 1907, 2 sv.).

* de l'**Isle** [il] Guillaume, geograf královské akademie věd v Paříži, žil v 1. pol. XVIII. stol. a vydal ve čtyřech různých vydáních mapu Polsky *Tabula Regni Poloniae, Ducatus Lithuaniae etc., ad usum Serenissimi Burchundiae Ducis* (Amsterdam, 1734).

* **Ismaíli**, sekta muh., v. Bohrové.

* **Isnikmid**, m. v M. Asii, v. Ismid.

* **Isogammy** v. Dodatky ke XII. sv.

* **Isogeothermické plochy** viz Země, str. 544.

* **Isogey** v. Dodatky ke XII. sv.

* **Isochrony**, čáry na mapě spojující veškerá místa, do nichž lze z daného střediště doraziti za určitou dobu. S vědeckého stanoviska pojednal o I-nách zejména Schjerning, Studien über Isochronenkarten (Zeitschrift d. Ges. f. Erdk., Berl., 1903), u nás V. Nový, Isochronická mapa Čech (»Čas. Turistů«, 1904, samostatně Zeměpisná knihovna)

* **Isolace** v elektrotechnice značí každý špatný vodič elektřiny, kterým se chrání, obklopuje vodič dobrý, aby se z něho elektřina neztrácela do okolí. Dráty pro elektrickou síť rozváděcí, pro elektrická vedení, ovíjejí či omotávají se přízi bavlněnou, lněnou, konopím, džutou, hedvábím, papírem, kaučukem, guttaperchou a pod., při čemž napojují se ještě různými oleji, pryskyřicemi, aby se zvýšila dobrá jakost I. Poněvadž i nejšpatnější vodič čili nejlepší isolátor přece elektřinu vodí, uniká i při dobré I-ci sítě elektrický proud skrze isolační objímku z měděného jádra kladné části sítě do země a ze země skrze I-ci do záporné části vedení, jsa ztracen pro užitečnou práci. Tím nastávají pro celý podnik ztráty, které při špatné nebo pokažené I-ci mohou dosáhnouti i takové velikosti, že se stránky finanční lépe jest rozvodnou síť znovu zříditi, než se starou dále pracovati. Elektrickému proudu, který prochází skrze I-ci, říká se isolační proud, a odpor, který při tom I. toku tohoto proudu klade, sluje isolační odpor.

Jest důležito znáti isolační odpor vedení rozvodné sítě elektrické již dříve, než se kladou, než se odevzdávají v činnost, konečně i když jsou v chodu, neboť na jeho velikosti záleží finanční zdar celého podniku. Velikost odporu isolační objímky drátu měděného, průřezu kruhového určí se podle vzorce:

$$O = \frac{r_s}{2\pi l} \log nat \frac{R}{r}.$$

O značí isolační odpor objímky (v ohmech), r_s je specifický isolační odpor (v ohmech), l značí délku drátu (isolační objímky) v *cm*, R poloměr drátu i s I-cí, r poloměr jádra měděného, obé v *cm*.

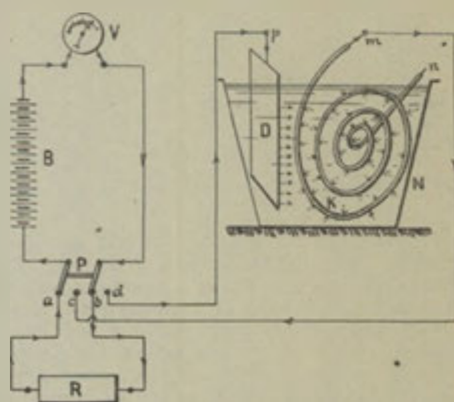
Specifický isolační odpor jest odpor I. o 1 cm^3, t. j. odpor isolační látky o průřezu 1 cm^2 a délky 1 *cm*. Poněvadž bývá veliký, udává se místo v ohmech v megohmech (1 megohm = 1,000.000 ohmů). Z celkového odporu O určí se podle rovnice:

$$r_s = \frac{2\pi l}{\log nat \frac{R}{r}} \times O.$$

Velikost jeho bývá u: guttaperche 7×10^9, gummi 10^{10}, papíru napojeného terpentinovým olejem 3.10^9, džuty 12.10^9, šelaku 9.10^9, paraffinu 24.10^9, vody 3.10^5—10^8 megohmů.

Vyšetření velikosti isolačního odporu provádí se měřením a to vždy s napětím použitého elektrického proudu tak velikým, jaké elektrické vedení, síť, bude míti v pravidelné své činnosti.

Měření isolačního odporu kabelu elektrického, není-li ještě uložen v zemi, provádí se takto: Kabel K (vyobr. č. 5016.)

Č. 5016. Měření isolace kabelu před uložením do země.

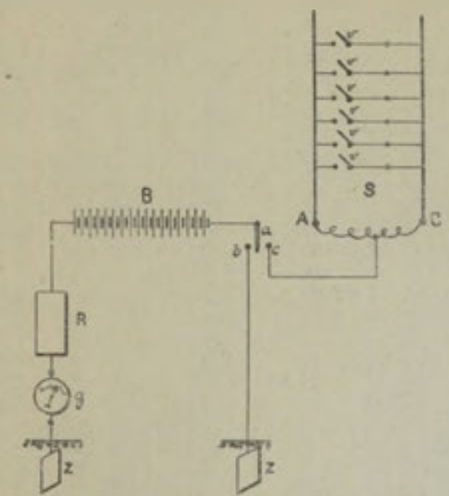
stočí se v kotouč a vloží se do nádoby N naplněné vodou, a to tak, aby oba konce jádra měděného m, n vyčnívaly nad vodou. Do téže nádoby vložíme kovovou desku D a spojíme body p, m pomocí měděných drátů s doteky c, d, náležejícím přepinači P. Batterie akkumulátorů neb galvanických článků B, o napětí takovém, jaké kabel bude míti, až bude v činnosti, spojí se s citlivým galvanoměrem V a s přepinačem P. Druhé doteky a, b tohoto přepinače spojí se s rheostatem R o velikém odporu, na př. 100.000 ohm. Nejdříve přepne se přepinač P na doteky a, b a změří se na galvanoměru V odchylka δ_1; pak přepne se přepinač na doteky c, d a určí se odchylka δ_2 na galvanoměru. Z těchto odchylek vyšetří se isolační odpor X podle rovnice

$$X = R \frac{\delta_1}{\delta_2},$$

při čemž R je vložený odpor v rheostatu. Ježto R volí se veliké, nebrává se do počtu ani vnitřní odpor batterie, ani odpor galvanoměru.

Měření I. elektrické sítě, není-li v chodu, tedy sítě již položené, ale bez

proudu elektrického, provádí se opět pomocí batterie článkové *B* (vyobr. č. 5017.) nebo pomocí jiného zdroje elektrického s takovým napětím, jaké má síť měřená, když

Č. 5017. Měření isolace elektr. sítě, když není v chodu.

je v chodu. Jednu svorku batterie spojíme přes rheostat *R* galvanoměru *G* do země *Z*; druhou svorku připojíme k jednopólovému přepinači *a*, jehož dotek *b* spojen jest s deskou *Z* zakopanou v zemi (nebo s potrubím vodním, plynovým, v zemi se nalézajícím) a dotek *c* spojen s rozvodnou sítí, která se má měřiti. V síti té vypnou se všechny lampy, motory a spojí se její konce *A*, *C* mezi sebou. Je-li odpor galvanoměru *G* a vloženo-li do rheostatu *R* ohm, bude protékati intensita i_1, jejíž velikost určí se podle Ohmova zákona:

$$i_1 = \frac{E}{G+R+r} = k\,\delta_1 .$$

E je elektromotorická síla batterie *B*, *r* její vnitřní odpor, δ_1 odchylka galvanoměru, *k* konstanta galvanoměru, závisící na jeho konstruktivních rozměrech.

Přepne-li se přepinač *a* na dotek *c*, půjde proud z batterie *B* do sítě *AC*, skrze isolační její obal do země, deskou *Z* do galvanoměru *G* a přes rheostat *R* k druhému pólu batterie. Velikost intensity i_2 určíme

$$i_2 = \frac{E}{G+R+r+X} = k\,\delta_2,$$

(δ_2 odchylka galvanoměru).

Dělením obou rovnic dostane se

$$\frac{\delta_1}{\delta_2} = \frac{G+R+r+X}{G+R+r} \text{ čili}$$

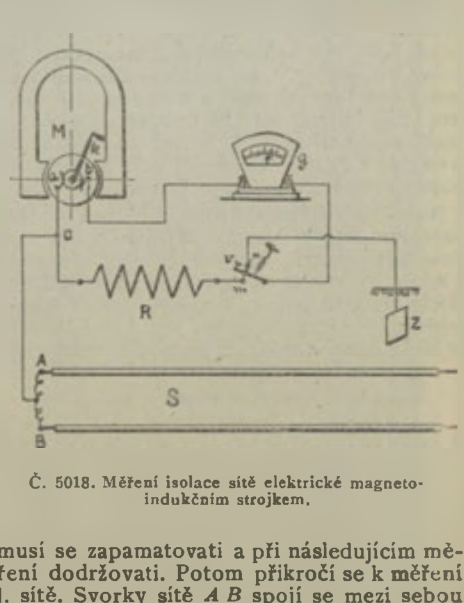
$$X = (G+R+r)\left[\frac{\delta_1}{\delta_2} - 1\right].$$

Vezme-li se místo citlivého galvanoměru citlivý voltmetr o velikém odporu, na př. 30.000 ohm, možno ve výpočtu veličiny *R*, *r* vynechati, poněvadž oproti odporu voltmetru budou nepatrné. Pak vyšetří se isolační odpor *X* dané sítě podle rovnice:

$$X = G\left[\frac{\delta_1}{\delta_2} - 1\right].$$

Doporučuje se zaříditi spojení tak, aby kladný pól byl připojen k zemi a záporný na síť, která se má zkoušeti.

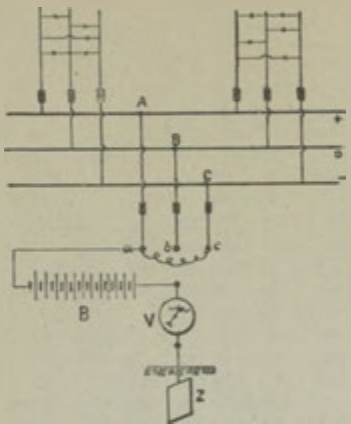
Místo těžké batterie článkové používá se výhodněji za elektrický zdroj s t r o j k u m a g n e t o i n d u k č n í h o. Vyobr. č. 5018. podává uspořádání praktického přístroje ke zkoušení i. se strojkem magnetoindukčním. Skládá se z indukčního strojku *M*, galvanoměru *G*, klíče *v* a srovnávacího odporu *R*. Strojek složen ze silného ocelového magnetu podkovového; mezi jeho póly otáčí se induktor obyčejně tvaru I (sv. S i e m e n s o v a k o t v a; v. I n d u k t o r, Dopl.). Otáčejíce klikou *k*, vyvíjíme v závitech induktoru elektrický proud. Převod s kliky na hřídel induktoru bývá obyčejně volen tak, že, otáčí-li se *k* třikráte za 1 vteřinu, vyvíjí se napětí 120 neb 240 volt. Vyrobený proud jde do galvanoměru *G*, odtud stisknutím klíče *v* na dotek *m*, jde do srovnávacího odporu *R* a přes svorku *C* ke druhému kartáčku *A* indukčního apparátu. Odpor *R* bývá 10.000 ohm. Měření provádí se takto: Nejdříve se vyzkouší správnost přístroje; k tomu cíli stiskneme vypinač *v* na dotek *m*, otáčíme klikou *k* třikráte za 1 vteř. Ukáže-li ručka galvanoměru na stupnici dílek označený 10.000 ohm., je přístroj správný; neukazuje-li správně, třeba měniti rychlosti točení, až dosáhneme odchylky 10.000. Rychlost tato

Č. 5018. Měření isolace sítě elektrické magnetoindukčním strojkem.

musí se zapamatovati a při následujícím měření dodržovati. Potom přikročí se k měření i. sítě. Svorky sítě *A B* spojí se mezi sebou a se svorkou *C*, svorka *n* spojí se s deskou

Z v zemi uloženou a klíč *v* se uvolní; klikou *k* otáčí se předepsanou rychlostí. Kolik ohm ukáže ručka na stupnici, tolik měří isolační odpor sítě. Pro montáž a k vyšetřování chyb

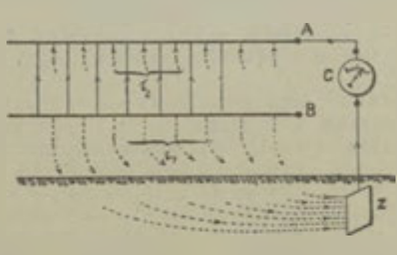
Č. 5019. Měření isolace elektrické sítě třívodičové.

v síti mívá indukční apparát místo galvanoměru elektrický zvonek.

Měření I. sítě třívodičové s holým středním drátem, když jí neprochází elektrický proud, provádí se podobně, jak u sítě dvojvodičové: Batterie článková *B* (vyobr. č. 5019.) spojí se kladným pólem přes voltmetr *V* do země *Z*, kdežto záporný pól připojíme ke svorce *b*, která jest opět připojena k nullovému vodiči *B* sítě třívodičové *A*, *B*, *C*. Nullový vodič je bez i., holý, spojený se zemí. Na voltmetru *V* odečteme napětí δ_1; pak spojí se svorky *A*, *C* mezi sebou a záporný pól batterie přepne se s *b* do *a*; voltmetr ukáže napětí δ_2. Isolační odpor *X* vyšetří se podle vzorce

$$X = R\left(\frac{\delta_1}{\delta_2} - 1\right),$$

při čemž *R* značí odpor voltmetru. K dosažení dobrých výsledků třeba upotřebiti

Č. 5020. Měření isolace elektrické sítě v chodu

citlivého voltmetru o velikém odporu, na př. 30.000 ohm i více.

Měření I. elektrické sítě v chodu se nalézající provádí se opět voltmetrem o velikém odporu *R*. Nejprve se svorky voltmetru *C* připojí na svorky sítě *A*, *B* (vyobr. č. 5020.) a změří se napětí proudu v síti protékajícího. Budiž jeho hodnota *V*. Pak spojí se jedna svorka voltmetru *C* se zemí, druhá se svorkou *A* a změří se napětí δ_1, načež se s *A* zapne voltmetr na *B* a změří se napětí δ_2. Isolační odpor *X* vyšetří se z rovnice:

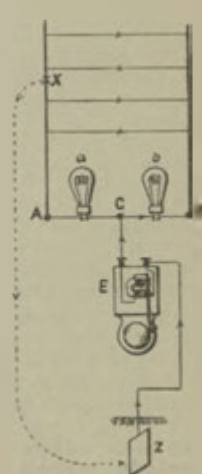
$$X = R\left(\frac{V}{\delta_1 - \delta_2} - 1\right)$$

Pro síť třívodičovou platí tentýž vzorec, jenže třeba bráti za: *V* napětí mezi kladným vodičem a nullovým, δ_1 napětí mezi kladným vodičem a zemí a δ_2 napětí mezi nullovým vodičem a zemí.

Měření I. elektrické sítě s proudem střídavým děje se jako u sítě bez proudu, ovšem s výjimkou, že se konce vedení nespojí mezi sebou. Upotřebí se batterie článkové nebo zdroje elektrického se stejnosměrným proudem, který jedním pólem zahne se do země, druhým na citlivý voltmetr pro stejnosměrný proud o velikém odporu. Od druhé svorky voltmetru vede se drát, jehož konec nejprve spojíme se zemí a dostaneme napětí *V*; pak připojí se na síť a voltmetr měří jen stejnosměrný proud skrze isolační sítě proniklý. Střídavý nemá naň vlivu. Je-li odchylka voltmetru δ_1, bude isolační odpor

$$X = R\left(\frac{V}{\delta_1} - 1\right)$$

Ke stálému kontrolování jakosti i. sítě, v chodu se nalézající, používá se zvláštních automatických přístrojů signálových, které, jakmile klesne velikost isolačního odporu na hodnotu pro finanční effekt sítě nevýhodnou neb stane-li se nějaké porušení i., ihned stav ten hlásí silným elektrickým zvoněním. Podstatné uspořádání takového přístroje podává vyobr. č. 5021. Dvě elektrické žárovky *a*, *b* s napětím o něco málo menším než panuje v síti, zapnou se za sebou a do svorek sítě *A B*. K bodu *C* připne se elektrický zvonek *E*, jehož druhá svorka spojena jest se zemí *Z*. Je-li I. v obou větvích *A*, *B* správná, svítí obě žárovky stejně a elektrický zvonek je tichý.

Č. 5021. Automatický přístroj k ohlašování poruchy v isolaci.

Stane-li se na př. v polovičce *A* v místě *X* porušení I., uniká proud v místě tom do země, desky *Z* a od této přes elektrický

zvonek do bodu *C* přes žárovku *b* do záporné polovičky sítě *B*. Zvonek bude zvoniti a zároveň bude žárovka *a* svítiti slaběji a žárovka *b* silně. Čím více I. je porušena, tím silněji zvonek zvoní, tím rozdílněji lampy svítí. Porušení i. jest vždy ve větvi zapiaté u žárovky slabě svítící.

Při installaci elektrické sítě v Rakousku se hledí, by velikost isolačního odporu vyhověla rovnici

$$X = 5000 \frac{V}{I}$$

V značí největši napětí sítě (ve voltech), *I* kolující intensitu, vyjádřenou v amperech. Hodnota tato byla zavedena vídeňským spolkem elektrotechnickým a jen dobrovolně se dodržuje, neboť není uzákoněna. V Německu zákonem ustanoveno bylo a to v letech 1896—1902, že elektrická síť s napětím do 250 volt musila míti isolační odpor v hlavním vedení $\frac{1,000.000}{n}$ ohmů, ve hlavních odbočkách $10.000 + \frac{1,000.000}{n}$ ohmů. Pro napětí 250—1000 volt bylo předepsáno pro hlavní vedení $\frac{3,000.000}{n}$ a hlavní odbočky $10.000 + \frac{3,000.000}{n}$ ohmů; *n* značilo počet elektrických žárovek zapiatých v síti (za 1 obloukovou lampu neb 1 koňskou sílu motoru bráno 10 žárovek). R. 1903 zákon ten změněn a platí: Vedení mezi dvěma pojistkami má míti isolační odpor tak veliký, aby isolační proud nebyl větší než 0 001 amper, což platí jen do napětí 250 volt. Pro vyšší napětí ustanovuje se:

Isolační odpor má býti

od 250—300	volt	nejméně	250.000	ohmů
» 300—400	»	»	280.000	»
» 400—500	»	»	330.000	»
» 500 - 600	»	»	375.000	»
» 600—700	»	»	410.000	»
» 700—800	»	»	440.000	»
» 800--900	»	»	460.000	»
» 900—1000	»	»	480.000	»

Pro napětí přes 1000 volt má býti isolační odpor takový, aby 1 voltu napětí odpovídalo 500 ohmů. Isolační odpor venkovských vedení (holých, neisolovaných) při napětí do 250 volt a při vlhké povětrnosti předpisuje se 20.000 ohm na 1 *km* jednoduché délky; pro vysoké napětí vyžaduje se na 1 volt napětí a na 1 *km* jednoduché délky 80 ohm, nemusí však celkově přesahovati 1,500.000 ohmů. *Brož.*

***Isolační odpor** v. Isolace (Dopl.).

***Isolační proud** v. Isolace (Dopl.).

***Isola Nosti,** pseud. Lad. Tůmy (v. t. 8).

***Isosmotické roztoky** viz Roztoky, str. 15 *b*.

Isostasie kůry zemské v. Hory, str. 647 *b*.

***Isotonické roztoky** viz Roztoky, str. 15 *b*.

***Ispirescu** Petr, z nejlepších sběratelů populární literatury rumunské, zvl. pohádek (* 1830 v Bukurešti — † 21. list. 1887 t.). Věnovav se typografii, stal se posléze ředitelem knihtiskárny deníku »Românul«; mimo to zařídil si vlastní závod, v němž se tiskly annály akademie rumunské. Vydal: *Snoave sau poveşti populare, adunate din gurile celor ce nu sciu multe* (Anekdoty nebo vypravování lidová, sebraná z úst těch, kteří nevědí mnoho, 1873); *Isprăvile şi viaţa lui Mihaiu Viteazul* (Skutky a život Michala Hrdinného, 1876); *Din poveştile unchiaşului sfătos, basme păgânesci* (Z vypravování zkušeného strýčka, pohádky pohanské, 1879); *Pilde şi ghicitori* (Paraboly a hádanky, 1880); *Legende sau basmele Românilor* (Legendy neboli pohádky rumunské, 1882, 2. nezměněné vyd. 1892), sbírka všech pohádek, autorem posud uveřejněných (celkem 37), vyjma pohádky pohanské, jiż Haşdéu doprovodil úvodem všeobecným; *Jucării şi jocuri de copii* (Hračky a hry dětské, 1885); *Despre pomul crăciunului* (O stromu vánočním, 1886); *Basme, snoave şi glume* (Báchorky, anekdoty a žerty, 1883). Mnoho pohádek a lidových vypravování zůstalo v rukopise, některých užil Lazar Saineanu v monumentálním díle svém »Basmele române«. — Po Creangovi I. pokládán bývá za nejlepšího pohádkáře rumunského. Zajímavo jest, jak si vedl při práci: dal si vypravovati báchorku několikrát a činil si krátké poznámky; srovnával pečlivě různá znění, uvažoval, které motivy nejlépe k sobě se hodí, spojil je v celek, dada jim formu ze svého. V pohádkách jeho zní jazyk ryze lidový, jejž znal jako málokdo. Şaineanu vytýká mu, že lid nemluví ani tak krásně ani tak správně, jak by se z jeho pohádek souditi dalo, jakož i že mnohé varianty vynechal. Povážíme-li, že I. školského vzdělání neměl (většinu spisů vydal bez svého jména s pouhým označením »un culegëtor-tipograf«, sběratel-typograf), omluvíme tyto i jiné snad výtky (řeč jeho pohádek, sebraných z různých provincií, blíží se spisovnému jazyku bukureštskému, dialektů nedbajíc). *Drož.*

Issy 1) I.-les-Moulineaux, vesnice záp. od Paříže, má 16.639 obyv. (1901). V okolí rozsáhlé vojenské cvičiště, v poslední době postoupené k pokusům vzduchoplavců (W. Wright).

***Istachr**, arab. jm. Persepole (v. t.).

***Istiman** v. Zlatica.

***Istrin** Vasilij Michajlovič, liter. historik rus. (* 1865), studoval v Moskvě a jest profes. rus. slovesnosti na universitě v Oděsse. Vedle četných pojednání z literatury starorus., jmenovitě o apokryfech, otištěných v »Izvěstích« II. oddělení petrohr. akademie, napsal: *Aleksandrija rus. chronografov* (1893, dissertace); *Otkrovenije Mefodija Patarskago i apokrifičeskija viděnija Danijila* (Moskva, 1897) a j.

***Istrovalaši** v. Rumuni, str. 106 *a* a Čiribirci.

***Istvánffy** Malvina, pseud. B. Adorjána (v. t.).

***Isirkov** Anastas, geograf bulh. (* 5. dub. 1868 v Lovči), studoval gymnasium v Trnově, v l. 1888—91 na vysoké škole v Sofii; po jednoroční učitelské činnosti ve Varně studoval v l. 1892—95 v Lipsku, kde podstoupil doktorát. R. 1896 byl vyslán ministerstvem na speciální studie do Berlína, ještě pak r. 1899 do Vídně a 1900 do Paříže. Do r. 1898 byl professorem gymnasia v Sofii, kde se r. 1898 habilitoval a r. 1903 jmenován byl mimořádným professorem vysoké školy, nyní university. Hlavním oborem vědecké činnosti I-a jest geografie popisná a historická, jeho zásluhou jest vzkříšeni zájmu o systematická studia geografická v Bulharsku. Podle vzoru Cvijičova podal návod pro podrobný anthropogeografický prozkum zemí Bulhary obývaných a organisuje tento mnohoslibný podnik. Z četných prací a pojednání jeho zejména zasluhují zmínky: *Südbulgarien. Seine Bodengestaltung, Erzeugnisse, Bevölkerung, Wirtschaft und geistige Kultur* (Lip., 1896); *Romunska Dobrudža* (»Bъlgarski Pregled«, 1898); *Grad Varna* (»Periodičesko Spisanie«, 1905); *Prinos kam geografijata na knjažestvo Bъlgaria* (»Periodičesko Spisanie«, 1908); *Étude ethnographique sur les Slaves de Macédoine* (Paříž, 1908).

***Iška** František, zakladatel a farář čes. církve národní (* 1863 v Ločenicích u Čes. Budějovic). Studoval na gymnasiu, po jehož absolvování věnoval se studiím theologickým. Potom byl nějakou dobu katolickým kaplanem. Později vystoupil z církve katolické a studoval na fakultě vídeňské práva, která pak dokončil na universitě v Curichu, kdež dosáhl i hodnosti doktorské. Navrátiv se do Čech, stal se v Praze zakladatelem čes. církve národní, známé pode jménem »starokatolické«, jejímž byl zároveň i prvním farářem. Krátký čas byl redaktorem časopisu »Národní Katolík«, v Praze vycházejícího. Uchýliv se potom do Spoj. Obcí sev.-amer., založil v Chicagu rovněž čes. církev národní. Zde také dosud působí. Ze samostatných jeho spisů sluší uvésti: *Národní církev československá* (Praha); *Kněžské bezženství* (t., 1899); *Kazatel Betlémský* (t., 1901); *Mučedník Kostnický, jeho život, učení a význam* (t., 1900); *České starokatolické hnutí* (t., 1902); *Mistr Jan Hus, mučedník kostnický. Jeho život, učení a význam* (t., 1902); *Pryč s coelibátem!* (t., 1902); *Svobodomyslná výchova dítek. Rukověť pro rodiče a přátele mládeže* (Chicago, 1903) a j. *Tmk.*

***Ištib**, Ištip v. Štip.

Itagaki Taisuke, hrabě, politik japan. Byl pro svůj veliký parlamentární vliv po vojně s Čínou jmenován ministrem vnitra v kabinetě markýze Ita, jejž však sám přivedl k pádu koalicí se stranou pokrokovou vedenou hrabětem Okumou. R. 1898 silně agitoval proti zamýšlenému zvýšení daně pozemkové a spojil se za tím účelem i s hrab. Okumou. V koaličním kabinetě Okuma I. zůstal jen tři měsíce a změniv své mínění o dani pozemkové, nabídl své služby vládnímu kabinetu Yamagatovu. Pro nemoc vzdal se r. 1898 vedení strany liberální.

***Italia**, planetoida objevená fotograficky L. Carnerou v Heidelberce 23. srpna 1901. Označení (477). *Kvn.*

Italie. Podle posledního sčítání obyvatelstva 10. února 1901 měla I. celkem 32,475.253 duše a s osobami dočasně nepřítomnými 32,965.504 duše; odhad z 1. led. 1908 stanoví počet obyv. na 33,909.776. Rozdělení obyv. na jednotlivé provincie a compartimenti jeví se pak takto:

	Sčítání 10. ún. 1901	Odhad 1. led. 1908	Hustota na 1 km^2
Alessandria . .	881.833	843.710	166
Cuneo	638.235	656.887	88
Novarra	743.115	708.116	118
Turin	1,124.218	1,161.112	113
Piemont .	3,317.401	3,369.825	121·25
Janov . .	934.627	1,020.275	249
Porto Maurizio	142.846	153.059	130
Ligurie . . .	1,077.473	1,173.334	189·5
Bergamo . . .	459.594	510.342	185
Brescia	538.427	564.403	121
Como . . .	580.214	620.913	217
Cremona . . .	327.838	333.135	190
Mantova . . .	311.942	309.586	132
Milán	1,442.179	1,579.514	499
Pavia	496.969	493.099	148
Sondrio . .	125.565	132.746	42
Lombardie .	4,282.728	4,543.738	191·75
Belluno	192.800	213.283	64
Benátky	401.241	437.869	181
Padova	443.227	483.417	226
Rovigo . . .	221.904	231·537	131
Treviso	412.267	460.030	186
Verona . . .	422.437	444.016	145
Vicenza	447.999	479.762	175
Videm (Udine)	592.592	662.722	101
Benátsko . .	3,134.467	3,412.636	151·125
Bologna . . .	527.367	540.119	144
Ferrara	271.776	288.672	110
Forli	280.823	291.992	155
Modena	315.804	330.919	127
Parma	294.159	297.970	92
Piacenza . . .	245.126	247.037	100
Ravenna . . .	235.485	237.791	129
Reggio nell' Emilia	274.495	286.030	125
Emilia . . .	2,445.035	2,522.530	122 75
Arezzo	271.676	280.521	85
Florencie . . .	939.054	982.442	167
Grosseto . . .	144.722	153.776	34
Livorno . .	123.877	134.998	391
Lucca	319.523	337.065	233
Massa a Carrara	195.631	213.727	120
Pisa . . .	320.829	335.149	110
Siena	233.830	237.763	62
Toskána . .	2,549.142	2,675.441	150·25

	Sčítání 10. ún. 1901	Odhad 1. led. 1908	Hustota na 1 km^2
Ancona	302.172	308.272	159
Ascoli Piceno .	245.172	248.996	121
Macerata . . .	259.429	258.348	92
Pesaro e Urbino	253 982	261.246	90
Marky . .	1,060.755	1,076.862	115 5
Perugia (Umbrie)	667 210	693.253	71
Řím (Latium)	1,196.909	1,286.030	108
Aquila degli Abruzzi .	396.629	404.536	63
Campobasso	366.571	366.458	84
Chieti . .	370.907	378.012	128
Teramo . .	307.444	317.307	115
Abruzzi e Molise	1,441.551	1,466.313	97 50
Avellino . . .	402.425	400.413	132
Benevento . .	256.504	258.803	122
Caserta	785.357	792.349	150
Neapol	1,151.834	1,202.626	1324
Salerno	564.328	559.335	113
Kampanie	3,160.448	3,213.526	368·2
Bari delle Puglie	827.698	862.921	161
Foggia . .	425.450	445.134	64
Lecce . .	706.520	755.987	111
Apulie . . .	1,959.668	2,064.042	112
Potenza (Basilicata) .	490.705	469.540	47
Catanzaro . . .	476.227	489 845	93
Cosenza . . .	465.267	481.791	72
Reggio di Calabria	428.714	451.349	143
Kalabrie .	1,370.208	1,422.975	102·7
Caltanisetta . .	327 977	336.943	103
Catania . . .	705.412	731.926	147
Girgenti . . .	371.638	379.207	125
Messina . . .	543.809	549.007	170
Palermo . . .	785.357	766.187	152
Syrakusy . . .	427.507	449.464	120
Trapani . .	368.099	370.266	151
Sicilie . . .	3,529.799	3,583.000	138 3
Cagliari .	483.548	515.682	38
Sassari . . .	308.206	335.051	31
Sardinie . .	791.754	850.733	34·5
Úhrnem . .	32,475.253	33,909.776	118

Nejhustším obyvatelstvem honosí se prov. neapolská s neobyčejným počtem 1324 duší na 1 km^2, po ní pak následují Milán (499), Livorno (391), Janov (249), Lucca (233), Padova (226), Como (217); naproti tomu skrovnou lidnatost vykazuje Sardinie, kde provincie sassarijská má toliko 31 duší na 1 km^2 a cagliarijská 38 duší, na poloostrově pak řídce jsou zalidněny jen Grosseto (34), Sondrio (42) a Potenza (47). Vzrůst obyv. přirozeným rozmnožováním jest v posledních letech rovnoměrný a pohybuje se celkem mezi 350.000—380.000 duší. R. 1907 pohyb obyvatelstva vykazoval sňatků 260.072, narozených v témž roce (i s mrtvými novorozenci) 1,110 354, úmrtí 748.354, mrtvých novorozeňat 48.021 a přebytek činil 362.000; vyšší byl přebytek r. 1904, kdy činil 386.827 duší. Proti tomuto vzrůstu stojí však značné vystěhovalectví, jež činí dvakráte tolik co přirozený vzrůst, a kdyby mezi vystěhovalci nebylo mnoho takových, kteří po jisté době zase do I. se vracejí, musil by se objeviti úbytek obyvatelstva; tak vystěhovalo se r. 1903 celkem 507.976 duší, 1904: 471.191, 1905: 726.331, 1906: 787.977 a 1907: 704.675 příslušníků italských, kterážto ztráta nenahrazuje se současným přílivem přistěhovalců do země. Vystěhovalci vyhledávají nejvíce země zámořské, kdežto do zemí evropských a krajin kolem moře Středozemního odchází jich něco přes třetinu; r. 1907 odebralo se do zemí evropských a středomořských celkem 288.774 duší, do zámořských krajů 415.901; tam zase nejvíce jich přijímají Spojené Obce sev.-amer. (285.731), Argentina (90.282) a Uruguay (2885), nicméně i Kanada láká přistěhovalce z I., jichž v l. 1903—6 přibylo tam úhrnem 19.248, jakož i Brazilie (r. 1906: 27.808 duší). Absolutně nejvíce obyv. ztrácí stěhováním Sicilie (1906: 127.603), potom Benátsko (104.885) a Kampanie (89.769), naproti tomu poměrně připadá největší ztráta na Kalabrii (4·06%), Abruzzi e Molise (4·01%), Basilicatu (3·83%), nejmenší na Sardinii (0·80%) a Ligurii (0 76%). Cizinců v I-ii udává poslední sčítání (1901) toliko 61.606 (z nich bylo jen 37.762 v království Italském usedlých), a to z Rakouska 10 943, ze Švýcar 10.757, z Německa 10.745, z Velké Británnie 8768, z Francie 6953, ze Spoj. Obcí sev.-amer. 2907, z Ruska 1503, ze Španělska 1400, z Argentiny 772, z Uher 673. Podle náboženství přiznávalo se 31,539.863 duší k vyznání katolickému, 65.595 bylo evangelíků, 2472 pravoslavných, 35.617 židů, jiných vyznání 338, bez vyznání 36.092 a vyznání neznámého 795.276 duší. Vzdělání obyvatelstva znenáhla se vzmáhá a návštěva škol obecných jak veřejných tak soukromých v posledních čtyřiceti letech vzrostla z 1,000.000 žáků na 2,733.000, nicméně posud I. náleží k zemím, kde ještě dobrá třetina obyv. jsou analfabeti. R. 1891 bylo ze všech branců 40·3% neznalých čtení a psaní, ale r. 1901 již jen 32·6%, 1902: 32·7%, 1903: 30·7%, 1904: 31·2% a 1905: 30·6%; téměř totožné poměry objevují se u ostatního obyvatelstva mužského (1905: 30·3%), ale u žen jest procento značně vyšší (1891: 59 2%, 1901: 46·1%, 1905: 43·5%). Nejvíce analfabetů vykazují průměrně ostrovy (70·4%), pak následuje I. jižní se 69·7%, I. střední s 51·5% a I. severní s 28·3% (r. 1895, při čemž ovšem dítky do 6 let věku jsou vyloučeny); podle jednotlivých krajin nejníže ve vzdělání stojí Kalabrie se 78·7% analfabetů, nejvýše Piemont se 17·7%. Co do zaměstnání obyv. bylo podle sčítání r. 1901 (obyv. do 9 let jest vyloučeno):

zemědělců a rybářů	9,666.467
zaměstnaných v průmysle	3,989.816
» v obchodě a při dopravě	1,196.744

domácího služebnictva	574.855
úředníků, duchovních, vojáků a při svobodných živnostech . .	844.644
bez určitého povolání	9,103.378
neznámého povolání	10.603
Úhrnem . . .	25,386.507
Obyvat. do 9 let	7,088.746

Jest tedy zemědělství stále ještě nejdůležitější živností obyv., avšak v posledních letech rozmohla se i činnost průmyslová (jmenovitě v sev. I-ii) dílem na základě starších počátků, dílem zavedením nových odvětví do země takovou měrou, že nejenom značně obmezuje dovoz cizích tovarů, ba ve mnohém směru již uhrazuje spotřebu domácí, ba vystupuje již i výbojně svým vývozem na cizích trzích. I samo zemědělství současně pozměnilo svou tvářnost, neboť vzdělávání půdy stalo se mnohem intensivnějším, ale zužitkování plodin hospodářských děje se posud málo po obchodnicku na základě družstevním. R. 1906 byla osetá plocha a sklizeň jednotlivých plodin tato:

	Rozloha v *ha*	Sklizeň 1905 v *hl*	Sklizeň 1906 v *hl*
Pšenice . .	5,137.000	56,561.000	62,185.000
Kukuřice . .	1,817.000	34,276.000	32,776.000
Rýže	154.000	8,584.000	9,244.000
Vinná réva .	3,779.000	29,289.000	29,784.000
Olivy .	1,101.000	3,412.000	1,113.000
Tabák (1905)	5.037	7,078.150 *kg*	—

Vedle těchto plodin jest veledůležitým odvětvím italského zemědělství pěstování ovoce, jež kromě ovoce středoevropského dodává na trhy severní fíky, mandle, svatojanský chléb, jmenovitě však pomoranče a citrony, jejichž vývoz s rozvojem prostředků dopravních neobyčejně se rozmohl. R. 1903—4 počítalo se 16,700.000 stromův oranžovníkových a citroníkových, jež vydaly 6,560.000 *q* plodů a z toho 3,100.000 *q* pro vývoz do ciziny; hlavním sídlem tohoto ovocnářství jest Sicilie a jižní I., jež dodávají na trh 91% všeho jižního ovoce z I. Pohodlná kultura tato způsobila již také jistou hyperprodukci, nicméně bude možno nadbytek ovoce zužitkovati zpracováním na konservy. Výtěžek olivového oleje, jak z čísel výše uvedených patrno, v jednotlivých letech silně kolísá a nad to trpí značně soutěží lacinějších surrogátů, jako jsou olej ze semene bavlníkového nebo z podzemnice olejné. Na postupu je též pěstování konopí, jehož sklizeň v l. 1896 až 1900 činila ročně průměrně 727.700 *q*, ale r. 1905 byla odhadována již na 900.000 až 1,000.000 *q*. Veliké pokroky činí také pěstování cukrovky v sev. I-ii a související s tím cukrovarství. V chovu dobytka nezměnilo se mnoho, jakkoli v sev. I-ii v mlékaření a sýrařství jeví se jistý pokrok; jenom chov ovec poskytl r. 1906 pro vývoz 32.411 kusů (naproti tomu dovezeno 4474 kusy) a rovněž chov vepřů (vyvezeno 86.325 kusův a dovezeno 1036 kusů). Chov bource morušového, kvetoucí nejvíce v Piemontě a v Lombardii, roste stále; kdežto r. 1876 byl výtěžek surového hedvábí toliko 1,293.000 *kg*, bylo v pětiletí 1901—5 ročně průměrně vyzískáno na 52,400.000 *kg* kokonův a 5,260.000 *kg* surového hedvábí. Rybolovem r. 1906 zabývalo se celkem 24.880 lodí a člunův o nosnosti 72 096 *t*, z nichž 72 člunů o 561 *t* provozovalo lov korálův a 60 člunů o nosnosti 1641 *t* lov mořských hub; rybářů bylo 97.618, z nichž 5802 provozovalo lov na širém moři nebo v mořích cizích. Cena ulovených ryb r. 1905 odhadována na 15,544.242 lir (odhad nepochybně příliš nízký), z čehož na lov tuňáků připadá 3,480.928 lir; cena získaných korálů byla 313.500 lir. Z nerostného bohatství vytěžila I. r. 1906 za 92,717.592 lir rozmanitých rud a jiných nerostů kromě dekoračního kamene, a to z 931 dolů prací 66.186 dělníků (nejvíce bylo jich zaměstnáno při těžbě síry, totiž 29.206); vyzískáno železné rudy za 7,048.776 lir, manganové rudy za 116.950 lir, rudy měděné za 5,514.644 lir, zinkové za 20,162.788 lir, olověné za 7,649.047 lir, stříbrné za 57.600 lir, zlaté za 213.600 lir, rtuti za 1,619.944 lir, nerostného paliva za 4,191.876 lir, síry za 36,910.901 lir, soli, tuhy, bóraxu, petroleje, asfaltu dohromady za 6,499.166 lir.

Průmysl italský v poslední době povznesl se měrou dříve netušenou a rozvoj jeho je tím podivuhodnější, že I má jen nepatrné množství uhlí vlastního a musí skoro veškeru svou spotřebu opatřovati dovozem z ciziny. Náhradou za to stala se vodní síla, kterou moderní technika pomocí turbin vyvozuje energii elektrickou pro pohon strojů. Síla nahromaděná ve vodách italských odhaduje se nejméně na 4 mill. kilowatt a dnes má I. vedle Švýcarska nejrozsáhlejší elektrárny, jež zásobují nejen jednotlivá města, nýbrž celé okresy průmyslové. Jmenovitě sev. I., kde i veliká jezera nacházejí se celkem ještě 150 *m* nad povrchem Pádské nížiny, využila těchto poměrů příznivých v rozsáhlých poměrech a vykazuje kromě velikého počtu továren hnaných silou elektrickou i několik státních tratí železničních s pohonem elektrickým. Mimo tyto okolnosti přispěly k rozvoji průmyslu italského i nízké mzdy dělnické, možnost zaměstnávati dítky a zaváděti práci noční, nedostatek různých opatření sociálních pro dělnictvo, čímž výtěžek továren stoupá, a konečně značná ochrana celní, jíž se domácí výrobě od státu dostává. Nejmocněji povznesl se průmysl textilní a z toho opět bavlnářství, v němž nyní mezi zeměmi evropskými I. zaujala místo páté. R. 1877 zabývalo se jím toliko 53.484 osob, r. 1907 již 135.000, počet závodů stoupl v téže době ze 647 na 997, počet vřeten ze 760.000 na 3,800.000. Zároveň však průmysl tento povznesl se nejen co do rozsáhlosti výroby, nýbrž pokročil neobyčejně co do jakosti tovarů, takže nejen skoro úplně nahrazuje domácí spotřebu, nýbrž pracuje již značnou měrou pro vývoz. V čele tohoto průmyslu

stojí Lombardie, v ní opět lví podíl připadá provincii milánské. Značný pokrok jeví se také v průmyslu hedvábnickém (191.000 zaměstnaných), vlnařském (38.000 duší) a při zpracovávání konopí (26.000 zaměstnaných). jakož i v průmysle konfekčním (jmenovitě ve výrobě deštníkův a slunečníkův), ač není rozvoj jejich tak mohutný jako v průmysle bavlnářském. Podobným překotným vzrůstem honosí se také průmysl lučební pracující ve mnohém odvětví také již pro vývoz, dále výroba mechanických vozidel, zvláště automobilů (v tomto odvětví však jeví se v poslední době značné poklesnutí) a v cukrovarství; r. 1898—99 byly v I-ii tolikro 4 cukrovary a jejich výroba činila 5972 *t*, kdežto r. 1906—7 bylo jich již 32 s výr. 106.383 *t*.

Podobným způsobem jako průmysl rozvíjí se v poslední době také obchod italský. R. 1871—75 činil zahraniční obchod I. průměrně 2240 mill. lir a zůstal na té výši celkem do r. 1895; potom však 1896 - 1900 povznesl se na 2500 mill., 1901—5 na 3300 mill., 1906 na 4400 mill. a 1907 na 4800 mill. (bez drahých kovů) a prvých 10 měsíců r. 1908 vykazuje 2475 mill. lir. Dovoz r. 1871—75 činil 1181 mill., r. 1907 stoupl na 2881 mill., vývoz ze 1073 mill. (1871—75) povznesl se na 1949 mill. v l. 1890—1907, tedy za 17 let, vzrůst obchodu italského činí neméně než 117·90%, kdežto současně povznesl se v Německu o 92·46%, ve Velké Britannii o 55·33%, ve Francii o 33%, v Rakousko-Uhersku o 65·06%, v Rusku o 52%, v Belgii o 112·98% a ve Švýcarsku o 72·42%.

Dovoz a vývoz I. v posledních letech byl tento (v tisících lir):

Roku	Dovoz	Vývoz	Průvoz
1903	2018.340	1524·212	35,691
1904	1958.266	1606.932	49,117
1905	2234.144	1739.166	47,732
1906	2708.441	1937.741	53,744
1907	2928.634	1857.300	—

V obchodě se zbožím připadaly největší položky v dovoze (v tisících lir) na

obilí	300,000
bavlnu	245,300
hedvábí	232,000
uhlí	214,900
stroje	157,100
železo	138,200
dříví	97,300
kůže	85,800
vlnu	72,100
lučebniny	66,000
měď, mosaz a bronz	55,000
ryby	49,200
vlněné látky	42,000

Ve vývoze nejdůležitější položky obsahovaly (v tisících lir)

hedvábí	636,200
bavlněné látky	107,600
hedvábné látky	87,300
dševěné a slaměné zboží	74,100
olivový olej	71,700
vejce	56,500
konopí	46,900
lučebniny	45,500
ovoce (mimo jižní)	44,900
sýr	36,500
víno	36,300
kůže	35,000
síra	33,000
jižní ovoce	32,300

Účastenství pak jednotlivých států na obchodě italském bylo toto (v millionech lir):

	V dovoze	Ve vývoze
Velká Britannie	450·7	132·1
Belgie	69·3	71·2
Francie	244·4	218·6
Švýcarsko	85·0	381·5
Rakousko-Uhersko	227·7	139·4
Německo	398·1	256·6
Rusko	193·5	10·5
Rumunsko	86·4	6·1
Turecko evropské	38·4	69·7
Řecko	3·7	8·3
Španělsko	30·9	11·8
Turecko asijské	17·1	13·8
Britská Indie	119·1	22·6
Čína	80·5	3·1
ostatní Asie	44·4	6·5
Egypt	15·8	61·8
ostatní Afrika	31·0	23·6
Spoj. Obce sev.-amer.	311·3	240·7
Brazilie	22·9	19·1
Argentina	47·5	136·8
ostatní Amerika	13·9	33·9

Se vzrůstem obchodu zdokonalují se a rozmnožují také dopravní prostředky. Železnic bylo 31. kv. 1908 v dopravě celkem 16.726 *km*, z nichž 12.770 *km* jest státních; ruch na drahách italských vzrostl zvláště od otevření tunnelu gotthardského, jímž značná část obchodu středoevropského obrátila se směrem na Janov k moři Středozemnímu, a není pochybnosti, že také tunel simplonský značnou měrou přispěje k rozmnožení dopravy po drahách italských. Poštovních úřadů r. 1905—6 počítalo se celkem 9772. Telegraf měl v I-ii 30. čce 1906 úhrnem 49.921 *km* čar, 206.934 *km* drátův a 6867 úřadů. Telefon 1905—6 zastoupen byl pro službu místní 119 stanicemi se 6212 *km* čar, 101.946 *km* drátů, pro dorozumívání meziměstské zřízeno bylo 180 stanic s 5950 *km* čar, 9312 *km* drátů, hovoren telefonních vůbec bylo v I-ii 37.245. Také lodní doprava 1906 byla velmi živá; celkem do přístavův italských připlulo 105.941 lodí o 41,823.970 *t* a to 41.625 parníkův o 38,894.811 *t* a 64.316 lodí plachetních o 2,929.079 *t*; italských 30.220 parníkův o 21,398.870 *t* a 62.957 lodí plachetních o 2,783.624 *t*. Naproti tomu vyplulo celkem 105.959 lodí o 41,645.181 *t* a to 41.528 parníků o 38,716.500 *t* a 64.431 lodí plachetních o 2,928.681 *t*; z nich opět ital. vlajku neslo 30.161 parníkův o 21,305.162 *t* a 63.053 plachetnic o 2,785.146 *t*. Vlastní obchodní loďstvo I. r. 1907 čítalo úhrnem

5529 registrovaných lodí o nosnosti 1,000.797 *t*, a to 548 parníkův o 497.537 *t* a 4981 lodí plachetních o 503.260 *t* (proti r. 1906 jeví se úbytek o 24.706 *t* a proti 1905 o 31.813 *t*.).

Finance království Italského po velikých opravách berních v posledních letech vykazují značné přebytky, jichž dosaženo jmenovitě zvýšením cel, jakož i zavedením nových daní, nicméně nesmí se přehlížeti, že při tom zůstaly stále v platnosti mnohé daně, jež těžce doléhají na široké vrstvy obyvatelstva; účetní závěrky za poslední léta byly tyto (v lirách):

	Příjem	Vydání	Přebytek
1903-4	1890,284.951	1856,470.103	33,814.848
1904-5	1950,620.942	1902,822.656	47,798.286
1905-6	2562,152.714	2498,631.328	63,521.386
1906-7	2256,039.986	2154,190.700	101,849.286

Rozpočet na r. 1908—9 stanoví 2128,936.549 lir příjmův a 2083,322.791 lir vydání, tedy přebytek 45,613.758 lir; státní dluh 1. čce 1908 činil úhrnem 493,965.852 lir, což vyžaduje ročního umořování (1907-8) 1,034.219 lir.

Branná moc pozemská 1908 čítá v míru úhrnem, bez vojska rozloženého v koloniích afrických 13.765 důstojníků, 272.187 poddůstojníkův a mužstva a 52.548 koní; válečná síla vojska činí 1,126.301 muže (z toho 39.067 důstojníků) a nad to 2,274.737 mužů territoriální milice. Válečné loďstvo 1908 mělo 16 bitevních lodí I. třídy, 5 bitevních lodí II. tř., 2 bitevní lodi III. tř., 4 bitevní lodi IV. tř., 8 bitevních lodí V. tř. a 11 lodí bitevních VI. tř., 17 honců torpedových, 26 torpedových člunů pro službu na širém moři, 8 torpedových člunů I. tř., 54 torpedové čluny II. tř. a 19 torpedovek III. tř., 5 člunů podmořských, 3 pomocné lodi I. tř., 4 pomocné lodi II. tř., 6 pomocných lodí III. tř., 14 pomocných lodí IV. tř., 26 lodí pro službu přístavní, 32 lodi dopravní, 10 baggrů, 27 pomocných křižáků a 1 dělový člun poříční, úhrnem 298 lodí o nosnosti 530.707 *t* a 896.630 koňských silách s 506 děly více než desíticentimetrovými a 1467 děly menšího kalibru a 25.642 mužů posádky; k tomu druží se 4968 mužů zaměstnaných ve službách přístavních a pobřežních, úhrnem tedy jest 29.535 mužů námořnictva Ve stavbě nacházelo se: 8 bitevních lodí I. tř. o 102.152 *t*, 1 bitevní loď V. tř., 2 honci torpedoví, 4 podmořské čluny, 1 loď pro službu přístavní, 3 lodi vlečné, 2 dělové čluny poříční.

Dějiny (1896—1909). Dějiny I. na sklonku stol. XIX. a na počátku následujícího byly velmi rušné; I. prodělala za tu dobu značné krisí, otřesův a převratů vnitřních a rovněž mezinárodní postavení její doznalo jistých změn.

R. 1896 I. zaměstnávala se též řešením orientální otázky, jež se přihlásila povstáním na Krétě. I. postavila se po bok ostatním velmocem a účastnila se obsazení Kréty vedením admirála Canevara. Když pak válka řecko-turecká přece vypukla, I. officiální zachovala přísnou neutralitu, ač v lidu, ano i mezi poslanci ve sněmovně ozývaly se srdečné sympathie pro Řecko a pod vedením Menottiho Garibaldiho a Ciprianiho utvořil se sbor dobrovolníků, hotových postaviti se po bok Řeků.

V březnu 1897 předseda Rudini rozpustil sněmovnu a vypsal na 21. a 28. bř. nové volby, při nichž doufal nabýti volebních výsledků příznivějších pro vládní politiku, než se stalo při posledních volbách za Crispiho. Skutečně volby dopadly v jeho smyslu, neboť bylo zvoleno 300 poslanců vládních a 200 opposičních. Tím podařilo se vládě v červnu provésti změnu zákona o reorganisaci vojska a rovněž získati souhlas sněmovny v africké její politice, pro niž bylo postoupeno 9 mill. lir a ustanoveno, aby africké kolonii italské dán byl ráz ryze vojenský; pohraniční pevnost Kasála za jisté odškodnění postoupena Angličanům. Méně šťastna byla vláda Rudiniho v politice finanční, která vyvolávala bouře i pouliční a byla také příčinou krise kabinetu, jež vypukla 3. pros. 1897. Byv pověřen opětným sestavením kabinetu, Rudini snažil se, aby přibráním členův opposice do něho zlepšil situaci, což se mu do jisté míry podařilo, třeba že ne na dlouho. Všeobecně neblahé poměry hospodářské a stoupající obilní ceny byly příčinou veliké nespokojenosti v zemi, která se víc a více stupňovala až ve skutečnou revoluci sociální. Bouře počaly se na Sicilii v lednu 1898, za krátko potom vypukly hrozivé nepokoje v Anconě, Sinigaglii a Florencii, načež — ač bylo clo obilní značně sníženo, posléze vůbec zrušeno — bouře zachvátily celou zemi, v 27 provinciích byly vojskem krvavě potlačeny, při čemž velmi mnoho osob bylo usmrceno a poraněno. Nejhrozivější podoby nabylo hnutí v Miláně ve dnech 7.—9. kv., na ulicích stavěny barikády, nezaměstnaným stávkujícím dělníkům provádějícím revoluci přicházeli v houfech na pomoc rolníci z dalekého i blízkého okolí, ano i studenti z Pavie. Revoluce byla přece krvavě překonána palbou z děl, při níž 80 osob přišlo o život a přemnoho lidí k vážným úrazům. V ministerstvu vznikl vážný spor o to, jak nutno zabrániti pro příště podobným pozdvižením, a poněvadž nebylo možno spor odstraniti, kabinet 28. kv. demittoval a Rudini po čtvrté pověřen sestavením nového. Nová vláda uvítána ve sněmovně s odporem, a následkem toho Rudini se svým kabinetem opět odstoupil a sestavením nového pověřen generál Pelloux, jenž podržel též správu vnitřních záležitostí, kdežto Canevaro byl pověřen vedením záležitostí zahraničných. Ze záležitostí, jimiž se italský parlament potom zaměstnával, nutno vytknouti akci směřující ke svolání mezinárodní konference na potlačení anarchismu, jemuž krátce před tím padla za oběť rak. císařovna Alžběta a dříve franc. pres. Carnot. Značného významu bylo ujednání obchodní smlouvy s Francií, která byla sněmovnou přijata 12. ún. 1899 a která pro I. zname-

nala nejen odstranění dlouho trvajících třenic obchodních se sousedem a získání pozoruhodného prospěchu hospodářského, ale i politické sblížení Francie s I-ií. Méně štěstí měla vládní ital. politika v jiné otázce. Při povstání čínských boxerů v létě 1899 snažily se evropské velmoci, aby získaly na čínském pobřeží pevný bod, odkud by uplatňovaly svůj vliv v Číně. Mezi nimi byla také I., která se ucházela u čínské vlády o pronajetí zátoky San-munské v provincii Če-kiang. Čína však se rozhodně opřela úmyslu I., která — marně dlouho vyjednávajíc a spoléhajíc při tom na podporu Anglie — zakusila úplného nezdaru v této příčině. To zavdalo podnět k bouřlivým výstupům sněmovny proti vládě, v níž následkem toho došlo ke změně v zahraničním ministerstvu, jehož řízením byl pověřen zkušený Visconti Venosta, který vysvětlil sněmovně, že I. neměla v Číně žádných dobyvačných úmyslů, nýbrž snažila se získati toliko svým lodím vlastní stanoviště.

Již předcházející kabinet v březnu, poněvadž všecky prostředky jeho k udržení a zjednání veřejného klidu se neosvědčily, předložil parlamentu čtyři návrhy obmezujících změn zákonů, první o právu shromažďovacím, druhý o spolčovacím, třetí o tisku, čtvrtý čelil k zabránění stávek železničních, telegrafních a poštovních úředníků. Poslední návrh byl 9 bř. všeobecným přijetím uzákoněn, ale první tři narazily na prudký odpor opposice, jež všemi obstrukčními prostředky zamezila hlasování o příslušných návrzích. Totéž opakovalo se v červnu, když sněmovna projednávala ony návrhy, bouře následovala za bouří, až posléze 22. čna sněmovna odročena a 23. potom byly všecky tři zákony prohlášeny za platné cestou královského nařízení, načež za krátko sněmovna vůbec uzavřena. Pellouxovo ministerstvo stálo na tom, aby zákony byly provedeny, a král prohlásil, že menšina není oprávněna diktovati zemi svou vůli, čemuž většina sněmovny projevila souhlas. Kassační soud však 22. ún. 1900 prohlásil nařízení královské za neplatné, a tak vláda byla přinucena znova sněmovně návrhy předložiti za příčinou uzákonění, což však vedlo k novým bouřím, jež mařily všecko jednání. Vláda, aby překonala obstrukci, navrhla změnu jednacího řádu, jež byla 3. dub. většinou sněmovny přijata. Touto změnou dáno předsedovi značné právo proti vzdorujícím poslancům, proti nimž v krajních případech může použíti i branné moci. Krajní strana opustila sněmovnu, podavši dříve ostrý protest proti změně — trvajíc pevně na tom, aby bylo svoláno zvláštní ustavující shromáždění ke změně ústavy, po případě k zavedení republiky. Sněmovna byla odročena, 15. kv. znova svolána a hned první schůze opposicí učiněna neschopnou práce. Boj obstrukce s parlamentem byl příkřejší než předešle, situace zhoršena ještě neochotou předsedy Colomba prováděti zostřený jednací řád. Aby nedošlo k nejhoršímu, byla sněmovna rozpuštěna a při nových volbách 3. čna prošla opět většina vládní (304 proti 204). Ale menšina ujala se hned při zahajovacích sezeních odhodlaně znova obstrukce, aby potlačila odporný jí jednací řád, a poněvadž vyjednávání o vyrovnání s opposicí se zmařilo, Pelloux 18. čna podal žádost za propuštěnou.

Po mnohých průtazích sestavil nové ministerstvo stařičký Saracco, jenž vzal do svého ministerstva dva členy ústavní opposice a slíbil, že ve sněmovně bude šetřeno svobody slova a jednací řád že si má dáti sněmovna svolením všech stran, čímž i opposice stala se smířlivější. Nový jednací řád, který sice zrušoval přísná ustanovení dřívějšího, nicméně ponechával předsedovi stále dosti rozsáhlou disciplinární moc a prostředky k překažení obstrukce, byl přijat 2. čce, načež po vyřízení rozpočtu sněmovna odročena za uspokojujícího přesvědčení, že těžká vnitřní krise byla konečně rozřešena. Nálada tato těžce byla rozrušena novým neštěstím, které za krátko postihlo zemi. V městě Monze 29. čce (1900) byl král Humbert zavražděn anarchistou Brescim, který vypálil proti králi několik ran z revolveru. Nástupcem Humbertovým se stal jediný syn, který měl posud titul »prince Neapolského« jako Viktor Emanuel III. Změna na trůně neměla v zápětí žádné změny ve vládě, neboť nový král podržel dosavadní ministerstvo a v proklamaci k národu 3. srpna slíbil, že bude vládnouti podle vzoru svého děda a otce a že vždy bude šetřiti zásad liberálních. V listopadu Saracco uveřejnil obšírný vládní programm, jehož provedením zamýšlel I-ii zbaviti dvojího tíživého zla: nedostatku finančního a s ním souvisících zlořádů domácích. Mínil provésti pronikavou opravu berní, která by nejmenším poplatníkům zjednala úlevy a postihla kapitalisty, průmyslníky a obchodníky měrou větší než dosud. K provedení tohoto »upřímně míněného záměru« však nedostalo se mu dosti podpory sněmovny, v níž opět počaly se ozývati opposiční elementy, a zejména pak ne dosti času, neboť 6. ún. 1901 Saracco odstoupil se svým kabinetem, když mu byl podán ve sněmovně projev nedůvěry opposice, k němuž dalo podnět rozpuštění dělnické komory v Janově. Nový kabinet sestavil Zanardelli opřev se při tom ještě více o levici než předchůdce; zahraničné záležitosti v něm svěřeny Prinettimu. Dne 7. bř. svolána sněmovna, jíž Zanardelli přednesl svůj program, v němž položil zvláštní důraz na uvolnění nižších vrstev důkladnou reformou berní, již podařilo se z části provésti nenáhlým odstraněním tíživé kommunální daně z mouky.

V zahraniční politice I. v tomto roce nutno vytknouti další utužení přátelského poměru k Francii, jež stalo se návštěvou italského loďstva pod vedením vévody Janovského v Toulonu, kde jím byl president

Loubet srdečně uvítán. Návštěva tato byla prohlášena za politicky velmi významnou mimo jiné též ústy franc. ministra zahr. věcí Delcasséa, který pravil, že mezi Francií a I-ií není již žádné otázky Středozemního moře, Tripolsko se všemi pozadními zeměmi jest vyhrazeno I-ii, která vedle Francie se stává hlavní mocí na Středozemním moři, k čemuž propůjčuje souhlas i Rusko, takže v seskupení evropském nastává místo trojspolku sblížení mezi světem slovanským a románským. I jinak I. postupovala v zahraniční politice šťastně a sebevědomě, uplatnila svůj vliv nejen v Tripolsku, také v Albanii, v turecké provincii Jemenu italské vojsko v říjnu 1902 zničilo kolonii mořských loupežníků, rušících eritrejský obchod, a v pros 1902 zúčastnila se po boku Německa a Velké Britannie blokády Venezuely provedené za účelem, aby tato byla donucena dostáti svým finančním závazkům vůči velmocem.

Nová parlamentární kampaň byla po prvé Viktorem Emanuelem zahájena 20. ún. 1902 trůnní řečí, v níž akcentoval vypracování zákonů směřujících k nápravě stavu pracujícího lidu, zejména pokud se týče pracovní smlouvy, dále doporučil parlamentu zákon o usnadnění rozvodu manželství. Za krátkých následujících prázdnin parlamentu se politická situace změnila v neprospěch vlády. Ministr veřejných prací Giusso totiž krátce před opětným zahájením sněmování podal žádost za propuštěnou a v Turině vypukla stávka železničního personálu, která proti vládě opět popudila levici. Tak se stalo, že při volbě předsedy sněmovny neobdržel vládní kandidát většiny, což bylo příčinou, že kabinet podal žádost za propuštěnou, jež nebyla králem přijata. Situace se zlepšila teprve, když vláda získala socialisty tím, že vyšla vstříc železničním stávkujícím. Shoda ovšem netrvala dlouho, neboť v dub. 1903 — když odstupoval ze zdravotních příčin ministr vnějších záležitostí Prinetti — celý kabinet Zanardelliho se připojil žádostí za propuštěnou pro těžká obviňování námořní správy od socialistů. Žádosti tentokráte vyhověno nebylo, ale když 21. říj. byla opětována, král ji přijal a pověřil dosavadního ministra vnitra G i o l i t t i h o sestavením nové vlády, pro niž Giolitti marně snažil se získati též účast radikálův a socialistů, tak že byl nucen konečně opříti se jen o umírněné živly pravice. Při představení kabinetu sněmovně ohlásil Giolitti řadu reforem rázu sociálního, hospodářského a finančního. — Do této doby spadá též změna na stolci papežském. Stařičký papež L e v XIII. (v. t.) zemřel 20. čce 1903 a nástupcem jeho se stal benátský kardinál Giuseppe Sarto, který přijal název P i u s X. (v. t.). Předcházela ho pověst, že bude více náboženským a méně politickým, než byl jeho předchůdce, a že za něho dojde ke zlepšení poměru Vatikánu k Italskému království. Pověst ta se ukázala klamnou, neboť ve své allokuci, kterou zahajoval nový papež první konsistorium za své vlády, prohlásil, že nemůže kráčeti jinou cestou než jeho předchůdce Lev XIII., politika že nemůže se odloučiti od papežského úřadu učitelského ve věcech víry a mravnosti, zvláště proto, že papežství musí s hlavami států a vládami udržovati styky, aby zajistilo bezpečnost a svobodu katolictví. — Téhož roku došlo ještě k návštěvě italských královských manželů v Paříži, kterážto návštěva znamenala další značný krok ke sblížení obou států, jež zpečetěno návštěvou presidenta Loubeta v Římě roku následujícího. Sblížení toto bylo ve Vídni a v Berlině vykládáno jako povážlivé otřesení trvalosti trojspolku. Italský ministr zahr. záležitostí T i t t o n i však se vyjádřil, že I. zůstane i nadále v trojspolku, poněvadž jej pokládá za rukojemství míru a poněvadž nebyl na překážku italsko-francouzskému sblížení.

Vláda Giolittiho nenarazila při svém nastoupení na žádný větší odpor, v obou sněmovnách jí vyslovena důvěra. Poměr tento byl zkalen na podzim 1904, když vypukla v několika italských městech všeobecná stávka dělnického lidu, při níž došlo i ke krvavým srážkám s vojskem, což mělo za následek roztržku mezi vládou a socialistickými poslanci, kteří na četných schůzích energicky žádali, aby vláda odstoupila a svolán byl sněm. Giolitti nevyhověl těmto žádostem, naopak rozpustil sněmovnu v úmyslu utvořiti si ve sněmovně majoritu bez socialistů. Záměr jeho se zdařil, neboť při všeobecných volbách 6. list. 1904 prošli značnou většinou kandidáti vládní, tak že opposice v nové sněmovně byla značně slabší. K vítězství vládnímu přispěla okolnost, že voleb se všude zúčastnila strana katolická — uznávající světská práva papežova —, ač dřívější zákaz kurie, aby se katolíci voleb neúčastnili, zrušen nebyl, ale přestoupení jeho tentokrát mlčky trpěno, což všeobecně vykládáno jako znamení značného zlepšení poměru mezi papežem a politickou I ií. Značné rozpaky způsobeny vládě velikými protirakouskými demonstracemi vypuknuvšími téměř ve všech větších městech italských z té příčiny, že německá akad. mládež v Inšpruku křiklavým způsobem pohanila ital. prof. Gubernatisa. Italská vláda potlačila protirakouské demonstrace a ministr Tittoni hned v jedné z prvních schůzí sněmovny, která se v novém svém složení sešla 3. pros., vyslovil své politování nad událostmi těmi, ale také přesvědčení vlády, že »výstřednosti rozčilených davů« nemohou nikterak zkaliti dobrý poměr I. k Rakousku. Ohradil se rozhodně proti projednávání věcí těch ve sněmovně, ježto by se to mohlo pokládati za vměšování do záležitostí cizí říše. Ale rozčilení způsobené událostmi inšpruckými neutuchlo, hluboce zasáhlo do širokého života politického, jemuž dalo takřka nový ráz. V čelných městech dály se hlučné schůze, na nichž se prudce útočilo proti Rakousku, namnoze usnášeny resoluce válečného obsahu. Nálada tato byla jen zesílena žádostí

vlády ke sněmovně o 200 millionů válečných úvěrů, jichž — jak vláda odůvodňovala — je nutně potřebí k branným opatřením na východních a severních hranicích země. Když Fortis, nástupce Giolittiho (který pro vážný stav zdravotní byl nucen odstoupiti), představoval své ministerstvo sněmovně a poukázal při tom s velikým důrazem na nezbytnou nutnost zbrojení, zástupci všech stran, také sociální demokraté, prohlásili, že žádané úvěry vládě ochotně povolí. Hlavní příčinou této nálady, k níž podnět daly zmíněné události inšprucké, bylo jisté křížení se zájmů I. a Rakouska na Balkánském poloostrově. K odstranění každého vážnějšího nedorozumění konali ministři zahraničních záležitostí — Goluchowski a Tittoni — několikrát společné schůze (v dubnu 1904 v Opatiji, 1905 v Benátkách), na nichž vždy byla zjednána dohoda jak v otázkách týkajících se Jaderského moře, tak Balkánského poloostrova. I-ii zejména dostalo se ujištění, že Rakousko nezasáhne jednostranně do rozrušených poměrů v Makedonii a jmenovitě v Albanii, kterou I. prohlašovala za sféru vlastních zájmů. Při každé takovéto příležitosti officiálními činiteli znova bylo akcentováno srdečné přátelství mezi Rakouskem a I-ií a pevné trvání trojspolku, ač ve skutečnosti vnitřní italské poměry byly zcela opačné.

Kabinet Fortisův, dostav se do sporu s komorou poslanců v příčině politiky obchodní, odstoupil v březnu 1906. Nástupce jeho Sidney Sonnino z téže příčiny byl nucen demittovati po necelé tříměsíční vládě v květnu. Po něm opět byl povolán k sestavení kabinetu Giolitti, který zahájil svou činnost konversí 5procentních a 4procentních rent a tím způsobil, že vláda mohla přinésti větší finanční oběti na zlepšení železnic a dopravy, jež byly soukromými společnostmi značně zanedbávány. Všeobecné zlepšení italských financí umožnilo také vládě přispěti značnější měrou krajům postiženým živelními pohromami, z nichž nejzhoubnější byl výbuch Vesuvu v dubnu 1906, kterým zničeny i celé dědiny, a zemětřesení v Kalabrii v srpnu. Za dalších dvou let politické poměry italské byly celkem klidné. R. 1908 opět propuklo protirakouské smýšlení italského lidu v bouřlivé demonstrace; osobnosti vlivného veřejného postavení (posl. a člen státní rady Brunialti, býv. min. zahr. zálež. Prinetti a j.) učinily ostré projevy i proti trojspolku i proti Rakousku, s nímž spojenectví I. podle všeobecné nálady v zemi prohlašováno jen na papíře — přese všechno popírání officiosního tisku. Při annexi Bosny a Hercegoviny Rakouskem na podzim r. 1908 veškerá I. — officiální i neofficiální — postavila se na odpor proti kroku Rakouska, odvolávajíc se jednak na smlouvu ministrů Aehrenthala a Tittoniho v Desiu r. 1907, podle níž bylo stanoveno, že Rakousko v případě změn na Balkáně neobsadí jednostranně žádného území, jednak prohlašujíc annexi za porušení smlouvy Berlínské z r. 1878. Celé I. zmocňovala se nálada válečná proti Rakousku; ale nesmírné živelní neštěstí, které stihlo Kalabrii a Sicilii ke konci prosince r. 1908 neobyčejným zemětřesením, jemuž padlo mimo mnoho jiných z veliké části za oběť kvetoucí město Messina na Sicilii a Reggio v Kalabrii a při němž počet lidských obětí přesahoval všecky dosavadní katastrofy živelní, kterými I. tak často trpí, odvrátilo pozornost I. od poměrů zahraničních a upoutalo ji všecku výhradně k sobě. Později však, když následky neštěstí byly pomocí — přicházející nejen z ostatní I., ale i z mnohých jiných končin Evropy — zmírněny a politickým záležitostem vnitřním i zejména vnějším, značně rozvířeným událostmi na Balkáně, věnován zřetel, I. všemi svými sympathiemi podporovala požadavky Srbska a Černé Hory proti Rakousku. Nicméně později — po ujednání rakousko-turecké smlouvy o dodatečném prodeji annektované Bosny a Hercegoviny — I. spolu s ostatními velmocemi uznala ke konci března 1909 právní platnost této dohody a tím též přispěla k odvrácení hrozícího válečného konfliktu rakousko-srbského.

Lit.: Arangio-Ruiz, Storia costituzionale del regno d'Italia 1848—1898 (Florencie 1899); Orsi, L'Italia moderna. Storia degli ultimi 150 anni (Milán, 1900; totéž v Lipsku od Götze 1902); Commandini, L'Italia nei cento anni del secolo XIX. (Milán, 1901, 1. sv.). *Fgl.*

***Itasca State Park**, jeden z veřejných parků ve Spoj. Obcích sev.-amer., ve státě Minnesotě, zaujímá jezero Itasku a prameny Mississippi.

***Itimbiri**, přítok Konga (v. t. 686*a*).

Ito Hirobumi, kníže, státník japanský, byl od srpna 1892 do srpna 1896 předsedou ministerstva a za jeho vlády provedena revise smluv s Anglií, vojna s Čínou, ujednán mír v Simonoseki a ostrov Formosa přivtělen k říši. Za to byl I. povýšen na markýze. Ale když se uchopil vesla vládního po třetí r. 1898, nepodařilo se mu provésti finanční reformu svého přítele Inouye (v. t.), načež se v čci t. r. poděkoval a odjel do Číny, kde strana reformní chtěla užíti jeho vlivu u dvora. Za příčinou parlamentních zápletek byl povolán od mikada zpět do Japanska, kde r. 1900 založil novou stranu zvanou Rikken seiyu kai (spolek ústavověrných politických přátel), pro kterou získal většinu poslanců pod vedením Hoshi Toru. V říjnu 1900 postaven byl opět v čelo vlády, ale ustoupil již v květnu 1901 a nastoupil svou pátou cestu do Evropy, kde navštívil zejména Petrohrad, Berlín a Londýn. Přičiňoval se zvláště o anglicko-japanskou smlouvu, ujednanou pak 30. led. 1902. R. 1903 byl jmenován předsedou státní rady (*sumitsuin*) a v březnu 1904 odebral se jako zvláštní vyslanec do Koreje, kde sjednal smlouvu japansko-korejskou ze dne 17. bř. 1904 a v prosinci 1905 jmenován generálním resi-

dentem korejským. R. 1907 povýšen do stavu knížecího.

* **Iva,** planetoida objevená fotograficky R. S. Duganem v Heidelberce 4. list. 1902. Dráha její jest velmi výstředná. Označení (497). *Kvn.*

* **Ivan** Kronštadtský viz Sergijev.

Ivancov-Platonov Aleksandr Michajlovič, bohoslovec rus., † 1894. Z pozdějších jeho prací uvádíme: *K izslědovanijam o Fotiji, patriarchě konstantinopoljskom, po povodu soveršivšagosja tysjačelětija so vremeni končiny jego* (Petr., 1892); *Istinnoje poňatije o česti i faljšivyja predstavlenija o něj* (Moskva, 1894); *O zapadnych věroispovědanijach* (t., 1894) a j. Srv. S. Trubeckoj, Naučnaja dějatěljnosť A. M. I-a-P-a (»Voprosy filosofiji i psichologiji«, sv. 27); A. P. Lebeděv, Prof. A. M. I, ja i svjašč. Dobronravov, zaščitnik pervago (Moskva, 1899); t., Iz istoriji vselenskich soborov IV i V věkov . . . (t., 1882); t., Cerkovnaja istoriografija v glavnych jeja predstavitěljach s IV věka po XX (Petr., 1903).

Ivančice mají 643 d., 3925 obyv. čes., 151 n. (1900), parní mlýn, tavení loje, 3 cihelny.

* **Ivanjukov** Ivan Ivanovič, polit. oekonom rus. (* 1844 ve volyňské gubernii ze šlecht. rodiny). Byl důstojníkem jízdy, brzo však opustil službu a poslouchal přednášky na přírodovědecké, filologické a právnické fakultě petrohr. univ. Absolvovav r. 1867, odjel do Ameriky, aby se tam seznámil se životem socialistických obcí. R. 1870 po magisterské dissertaci *Ekonomičeskaja těorija Makleoda* byl jmenován professorem finančního práva ve Varšavě; r. 1873 přešel na Petrovskou akademii, na kathedru politické oekonomie a statistiky. Za ruskoturecké války r. 1877—78 spravoval finance nově osvobozeného Bulharska. R. 1881 vydal doktorskou dissertaci *Osnovnyja položenija ekonomičeskoj politiki s Ad. Smita do nastojaščago vremeni.* Po zavření Petrovské akademie stal se z hlavních spolupracovníků čas. »Russkija Vědomosti« a »Russkaja Mysl«. I. jest stoupencem historicko-realistické školy polit. oekonomie; jeví se to zvláště v jeho učebnici: *Političeskaja ekonomija kak učenije o processě razvitija ekonomičeskich javlenij* (3. vyd. 1891). Ve mnohém směru drží se názorů K. Marxa. Napsal ještě: *Paděnije krěpostnago prava v Rossiji* (1882); *Sintěz učenij ob ekonomičeskoj politikě* (»Russ. Myslj«, 1880, č. 2. a 9.); *Očerk istoriji polit. ekonomiji* (t., 1883, č. 10., 1884, č. 4.); *Obščinnoje zemlevladěnije* (t., 1885 č. 1.); *Svoboda vněšněj torgovli i protěkcionizm* (»Věstn. Jevr.«, 1885 č. 1.); *V Svanětiji* (t., 1883, č. 8. a 9.) a j.

Ivanov 16) Ivan Ivanovič, literární historik rus. (* 1862), od r. 1893 byl docentem kulturních dějin XVIII. a XIX. stol. na universitě moskev. O sobě vydal: *Političeskaja rolj franc. těatra v svjazi s filosofijej XVIII. v.* (Moskva, 1895); *I. S. Turgeněv* (Petr., 1896); *Ljudi i fakty zapadnoj kuljtury* (t., 1898); *Istorija rus. kritiki* (t., 1898 a 1890); *Iz zapadnoj kuljtury* (2 sborníky, t., 1899 a 1890); *Novaja kuljturnaja sila. Rus. pisatěli XIX. v.* (t., 1901); *Pravda i poezija mirovoj ljubvi* (o Korolenkovi, t., 1900), životopis Shakespearův (t., 1896), Ostrovského (t., 1899) a j. I. jest eklektik, přihlížející ke skvělosti formy, která ve spojení s nevšední sčetlostí staví jej do přední řady literárních historiků ruských. *Šnk.*

* **Ivanov** Sergěj Ivanovič, sochař rus. (* 1828 — † 1903). Vzdělával se nejprve na malířské a sochařské škole moskevské u proslulého mistra N. A. Ramazanova. R. 1854 dostalo se mu za sochu *Chlapec v lázni* (sádrový odlitek její chová se v Ruském museu cara Alexandra III. v Petrohradě, mramorový exemplář je v Treťjakovské galerii v Moskvě) titulu akademika. Po smrti Ramazanova r. 1863 stal se professorem výtvarného umění na dotčeném učilišti moskevském. Se svými výtvory I. velmi zřídka se objevoval na veřejných výstavách uměleckých. Sluší z nich jmenovati: *Neapolský rybářík s ulitou*; *Ap. Ondřej* (pro moskevské historické museum); dále sousoší: *Láska mateřská*; *Chlapec na koni*; *Políbení Jidášovo*; *Tigr zakousnuvší se do šíje soba* a *Lvice se svými mláďaty.* Mimo to I. vypracoval projekt pomníku A. S. Puškina a poprsí herců: Šumského a Sadovského, umělkyně Živokiné a bajkáře Krylova. *Tmk.*

* **Ivanov** Nikolaj Aleksandrovič, státník rus. (* 1842 — † 1904), vzdělal se v dělostřelecké škole a byl pomocníkem M. G. Černajeva a K. P. Kaufmana při podmanění Chokandců a Chívy. Jmenovitě vynikl při dobytí Taškentu. Potom byl správcem podrobených těchto zemí a získal si zásluhy o zvelebení obchodu v nich. Nějakou dobu byl vojen. gubernátorem Fergánské oblasti, pak zástupcem velitele vojsk v Turkistáně a konečně r. 1901 jmenován byl gen. gubernátorem turkistánským. Za jeho správy připojena byla k Rusku oblast zakaspická.

* **Ivanov** Aleksandr Trofimovič, dramat. spis. rus., známý pseud. Trofimov (* 1844 — † 1888), byl hercem petrohrad. divadla Alexandrinského. Vedle humoristických črt napsal hojně frašek, veseloher a scén, z nichž mnohé těší se dosud úspěchu, jako: *Odnogo polja jagoda* (3. vyd. Petr., 1877); *Na Peskach* (Moskva, 1873); *Razvedemsja* (Petr, 1877); *Kozočka* (t., 1880); *Ogorčenija vměsto obručenija* (1880); *Pojězd opozdal* (1881); *Metěl* (1887); *Ja-boljšaja* (1888) a j. Vydal též *Sbornik těatraljnych pjes dlja domašnich spektaklej* (2. vyd. 1881).

* **Ivanov** Konstantin Aleksějevič, dějepisec rus. (* 1858), vystudoval v Petrohradě a jest ředitelem gymnasia v Narvě. Vydal o sobě: *Srednověkovyj zamok i jego obitatěli* (Petr., 1898); *Srednověkovyj gorod i jego obitatěli* (t., 1900); *Srednověkovaja děrevňa i jeja obitatěli* (t., 1903); *Srednověkovyj monastyr i jego obitatěli* (t., 1902); *Trubadury, truvery i minnězengery* (t., 1901); *Vo-*

stok i mify (t., 1903) a j., zejména dějiny starého věku (t., 1902), středověku (t., 1902) a novověku (t., 1903).

***Ivanov** Vjačeslav Ivanovič, básník rus. (* 1866), studoval na universitě v Moskvě a v Berlíně, načež usadil se v Římě. Literární činnost zahájil r. 1898 původními verši, pak překládal z Pindara, r. 1901 cestoval po Řecku a jiných krajích, zabývaje se studiem kultu Dionysova. Vedle básní v časopisech vydal sbírky *Kormčija zvězdy. Knigi liriki* (Petr., 1903) a *Prozračnost* (1904). Jest symbolistou a mystikem do té míry, že poesie jeho stává se až nesrozumitelnou. Forma jeho oplývá výrazy vzatými z jazyka církevněslovanského, což vyvolává parodie a úsměšky kritiky, ač nelze popírati spisovateli básnického nadání. I. pohlíží na poesii jako na něco vyššího, co nesmí býti dostupno zástupu, a sám blíží se k řec. dithyrambu a j. formám antické poesie. *Šnk.*

***Ivanov,** pseud. Mil. Dežmana (v. t., Dopl.).

***Ivanova** Jelizaveta Michajlovna, spis. rus. († 1882), choť rus. vicekonsula v Chaňkou, vedle cestopisu do Číny a j. črt z čín. života vydala o sobě *Kitaj* (Moskva, 1882).

Ivanovice 2) mají 465 d., 2674 obyv. čes., 47 něm. (1900), 4 cihelny, 2 mlýny a j.

Ivanovskij 7) Aleksěj Osipovič, orientalista rus., † 1903.

***Ivanovskij** Aleksěj Arseňjevič, anthropolog rus. (* 1886), vzdělal se na universitě moskevské, kde jest docentem, procestoval střední Asii, Mongolsko, Kavkáz a j. země. Od r. 1900 vydává »Rus. Antropologičeskij Žurnal«. Vedle četných pojednání v odborných listech vydal o sobě: *Ob antropologičeskom sostavě naselenija Rossiji* (dissertace); *Mongoly-torgonty* (Moskva, 1893); *Die Mongolei* (Lip., 1895).

***Ivanovskoje**, m. rus., v. Ivanovka 1).

***Ivaščenko** Ivan Samojlovič, finančník rus. (* 1850), vystudoval práva v Petrohradě a jest členem správy říšské banky rus. Vydal: *Ježegodnik rus. kreditnych učrežděnij, 1877-81* (Petr., 1880—86); *Otčet gosudarstvennago banka po vykupnoj operaciji s otkrytija vykupa po 1 janvarja 1892 g.* (t., 1893) a j.

***Ivčenko** Valerian Jakovlevič, belletrista rus., viz Světlov.

***Iveković** Oton, malíř chorv. (* 1869 v Klanici). Jest odchovanec vídeňské akademie (Eisenmengera, r. 1892 v Mnichově u Lindenschmidta. Maluje výjevy z chorvatských dějin, na př. *Dobytí Szigetu* v jihoslovanské akademii nachází se obraz *Na Kordunu*, r. 1903 v Praze vystavený. Z jiných jeho prací uvádíme: *Žnečky*; *První zeleň*; *Portrait rodiny umělcovy*; *Záhřeb ve sněhu*; *Na jaře*.

***Iversen** Julius Gotlieb (Julij Bogdanovič), numismatik rus. (* 1823 v Revelu — † 1900), vzdělal se v Jurjevě a vyučoval na petrohr. školách klass. jazykům. R. 1879 stal se vrchním správcem sbírky mincí v petrohr. Ermitáži. Z četných jeho pojednání uvádíme: *Medali, požalovannyja Jekatěrinoju II. někotorym licam Donskago vojska* (1870); *Medali na dějanija Petra Vel.* (1872); *Slovarj medaljěrov i drugich lic, imena kotorych vstrěčajutsja na rus medaljach* (1874); *Medali v česť rus. gosudarstvennych dějatělej i častnych lic* (1878—83, nejdůležitější jeho práce). *Medali, vybityja v carstvovanije Aleksandra II.* (1880) a j.

***Iwein** v. Ivain.

***Ixografie** viz Skiagrafie.

***Izabel** viz Jezabel.

***Izac** Heinrich viz Isaak 2).

***Izdebné** viz Jistebná.

***Izdebska** Władysława z Rogozińskich, spis. pol. (* 1829 — 1902), kráčejíc v šlepějích Hoffmannové z Tańskich snažila se štípiti mládeži pol. zásady mravnosti a víry četnými povídkami, jako *Wieczory z Babunia*; *Praca bogactwem*; *Pamiętnik Babuni* a j., otiskovanými v časop. i o sobě. Mimo to vydala *Teatrzyk dla młodego wieku.*

Izmail, město v rus. gub. bessarabské, má 33.607 obyv. (1897).

***Izjumská sakma** viz Šljach.

***Izmajlov** Aleksandr Aleksějevič, spis. rus. (* 1873), vystudoval v duchovní akademii petrohrad. a od r. 1895 otiskl množství povídek v různých časopisech, z části s pseud. Smolenskij. Od r. 1898 jest členem redakce časop. »Birževyja Vědomosti«. O sobě vydal: *Černyj voron* (Petr., 1903); *Rybje slovo* (t., 1903); *V burse* (t., 1903); *Oseni mertvoj cvěty zapozdalyje* (t., 1905); *Stichotvorenija* (t., 1905). Nejlépe daří se mu povídky ze života duchovních; některé z nich byly přeloženy do češtiny. Jako literární kritik stojí mimo ustálené školy a všímá si pečlivě každé význačné události literární. *Šnk.*

***Izvěkov** Nikolaj Dmitrijevič, duchovní spis. rus. (* 1858), vzdělal se v duchovní akademii moskev. a vydal: *Ijerarchija sěvero afrikanskoj cerkvi* (Vilno, 1884, dissertace); *Istoričeskij očerk sostojanija pravoslavnoj cerkvi v litovskoj jeparchiji za vremja s 1839 po 1889 g.* (Moskva, 1899) a j.

***Izvolenskij** Nikolaj Pavlovič, spis. rus., známý pracemi: *Gnědič, kak orator, filolog i patriot* (1883); *Istoriko-literaturnyj razbor Slova o Polku Igorja* (1886), jakož i překladem tohoto Slova.

Izvolskij A. P. byl později vyslancem v Kodani a r. 1908 stal se zahraničním ministrem rus V tomto úřadě ujednal smlouvu s Anglií, kterou přesně byl vymezen vliv obou soupeřících mocností v Persii a Tibetě, a svolil k požadavku Rakouska, přivtěliti Bosnu a Hercegovinu bezprostředně k říši. Když pak Srbsko pobouřeno annexí chystalo proti ní branný odpor, I. radil vládě srbské ke smírné dohodě s Rakouskem a ve spolku s ostatními mocnostmi toho také dosáhl.

***Izynžul** v. Inžul.

***Ižerská kancelář** v. Ingermanlandská kancelář.

J.

***J** v chemii značka pro ió d; ve fys. pro joule, jednotku práce.
***Jabern** v. Javorská.
Jablonec 1) nad Jizerou (447 *m* n. m.) má 143 d., 1014 obyv. čes., 374 něm. (1900), četn. stanici, želez. stanici na tr. Liberec-Tannwald-Grünthal. — J. 2) nad Nisou (513 *m* n. m.) má 1534 d., 237 obyv. čes., 20.297 něm. (1900), reál. gymnasium, obch. akademii.
Jablonné 1) má 401 d., 6 obyv. čes., 2576 něm. (1900). — J. 2) nad Orlicí má 147 d., 1141 obyvatelů čes., 7 něm. (1900). R. 1907 povýšeno na město.
***Jablonovskij** Aleksandr Aleksandrovič, spis. rus. (* 1870), vystudoval práva v Petrohradě a literárně činným jest od r. 1893. V l. 1903—5 psal satirické feuilletony *Rodnyja kartiny* do časop. »Obrazovanije«, později byl spolupracovníkem časop. »Syn Otěčestva«, »Tovarišč« a »Russkoje Slovo« (v Moskvě). Povídky jeho vyšly ve 2 sbornících. Velikému úspěchu těšila se zejména povídka *Gimnazisty* (»Mir Božij«, 1901).
***Jabłonowski** Aleksander, dějepisec pol. (* 1829), vykonal universitní studia v Kijevě a v Jurjevě, načež pobyl delší dobu za hranicemi. Z prací jeho jsou hlavnější: *Krzysztof Grzymułtowski wojewoda poznański* (1876); *Starostwa Ukraińskie w pierwszej połowie XVII w.* (1874); *Ziemia Wołyńska w połowie XVI w.* (1877); *Sprawy wołoskie za Jagiellonów* (1878) vesměs v publikacích »Wydawnictwo źródel dziejowych«. V díle »Polska XVI wieku pod względem geograficznym i statystycznym« náležejí mu monografie: *Wołyń i Podole* (1889); *Ukraina* (dvě části); *Ukraina, Kijów, Bracław* (1896). Vedle četných pojednání časopiseckých vydal o sobě ještě: *Ziemie ruskie, Ruś Czerwona* (Varš., 1902). — Jest členem akademie krakovské.
***Jablonowski** Władysław, spis. pol. (* 1866), studoval v Genevě, v Paříži a v Lipsku a literární činnost zahájil r. 1887. Procestoval Turecko, Albanii a j.-vých. kraje, nějakou dobu žil za Urálem a r. 1895 usadil se ve Varšavě. Přispívá hojně do předních listů pol. jmenovitě z oboru literární kritiky. O sobě vydal sbírku novell *W zatoce śmierci*, studii o Słowackém *Dusza poety* a *Chwila obecna.* R. 1903 stal se redaktorem sbírky »Bibljoteka dzieł wyborowych«.
Jabłoński 4) Izydor, nábož. malíř pol., † 1905. V l. 1860—70 byl po Matejkovi nejlepším malířem pol.
***Jabłoński** Antoni, architekt pol. (* 1854 v Kaliszi), vzdělal se v umělecké akademii petrohradské, pak studoval přírodní vědy na universitě tamže, načež usadil se ve Varšavě jako stavitel. Vystavěl mezi jiným budovu universitní knihovny, ústavu pathologického a mn. j. Vydal: *Co jest logika w architekturze* (Varš., 1899).
Jablunkov má 348 d., 33 obyv. čes., 2186 pol., 473 něm. (1900).
***Jabu** v. Jebu.
***Jacek**, poduška, viz Dodatky ke XII. sv.
***Jacimirskij** Aleksandr Ivanovič, slavista rus. (* 1870 v Bajramči v jižní Bessarabii a pochází z učitelské rodiny). Studoval na gymnasiu v Kišiněvě a v l. 1893—97 na historicko-filologické fakultě v Moskvě. Zájem o slavistiku projevil již v 5. třídě gymnasia, kdy v létě pěšky cestoval po monastýrech Bessarabie a seznamoval se s památkami slovanské kultury. V době svých universitních studií uveřejňoval rozličné své práce v publikacích ruské Akademie nauk, Archaeol. spolku, Spolku dějin a starožitností ruských a moskevské university, kde vyšla práce jeho *Iz slavjanskich rukopisej. Těksty i zamětki* (Moskva, 1898). Po skončení univ. studií s diplomem 1. třídy byl vyslán oddělením rus. jaz. a liter. Akademie nauk do Rumunska. Výsledkem toho bylo veliké dílo J-kého *Slavjanskija i russkija rukopisi rumynskich bibliotěk* (vyd. Akad. nauk, 1905). J. stal se potom stipendiátem Akademie. R. 1904 vydal dissertaci *Grigorij Camblak*, za niž (ještě v rukopise) obdržel cenu Lomonosova a kromě toho i přímo hodnost doktora slovanské filologie (prvý případ v Rusku, kde s pominutím stupně magisterského nabývá se hned doktorátu). Potom J. připuštěn za soukromého docenta petrohr. univ. a přednáší od r. 1906. J. pracuje v nejrůznějších oborech slavistiky a jest tou dobou jediným slovanským badatelem, který si obral za úkol studovati kulturu a jazyk Rumunů. Píše několika slovanskými jazyky. Z prací jeho — mimo dotčené — uvádíme zvláště tyto: *Opisj star. slav. i russkich rukopisej sobranija P. I. Ščukina* (Moskva, 1896 a 1897); *Iz istoriji slavj. pisjmennosti v Moldaviji i Valachiji XV—XVII. vv.* (Petr., 1906); *Iz istoriji slavj. propovědi v Moldaviji* (t., 1906); *Sovremennaja rumynskaja belletristika* (»Věstnik inostr. litěr.«, 1906); *Po rozpuštění říšské dumy* (»Naše Doba«, 1906); *Moldavskija gramoty v paleografičeskom i diplomatičeskom otnošenijach* (»Russ. Filolog. Věst.«, 1906); *Ivan Vazov* (»Blъg. Sbirka«, 1906); *Původ umění podle starých a nových theorií* (»Národ. Věst. Českosl.«, 1906 a 1907); *Ot pervobitnata pesen do iskustvenata poezija* (»Blъg. Sbirka«, 1907); *Národopisné Museum cís. Aleksandra III. v Petrohradě* (»Nár. Věst. Českosl.«, 1906); *Škola u sovremennych slavjan v faktach i cifrach* (»Russ. Škola«, 1906); *Iz istoriji kuljt. i litěr. snošenij rumyn s ser-*

bami (»Slavj. Izvěstija«, 1906); *Něskoljko momentov iz istoriji russ. religioznago misticizma v XIX. st.* (»Strannik«, 1906); *Ruská literatura r. 1905* (»Slov. Přehled«, 1906); *Prvé dni ruského parlamentu* (»Naše Doba«, 1906); *Ruská literatura r. 1906* (»Slov. Přehled«, 1907); *Lže-Petr III. u černogorcev* (»Istor. Věst.«, 1907); *Mickevič i Puškin v novom osvěščeniji* (»Věst. Jevr.«, 1907); *Pěvec jara, snův i illusí* (*K. M. Fofanov*) (»Slov. Přehled«, 1907); *Obzor novych izslědovanij i izdanij po istoriji russ. literatury* (»Russ. Škola«, 1906—8); *Żywioł słowiański u Rumunów i walka z nim idei łacińskiej* (»Świat. Słow.«, 1907); *Melkije těksty i zamětki po star. slav. i russk. literaturam* (Petr., 1907); *Novějšaja poljskaja litěratura. Ot vozstanija 1863 g. do našich dněj* (Petr., 1908, 2 sv.); *Nikolaj Milesku Spafarij* (Kazaň, 1908); *Puškin v Bessarabiji* (Bibl. vel. pisatělej., Puškin, sv. II., 1908); *Stěpan Gavrilovič Petrov-Skitalec* (»Slov Přehled«, 1908); *Slavjanskij mir v jego cělom* (»Narodn. Obrazovanije«, 1908); *Ruská literatura v r. 1907* (»Slov. Přehled«, 1908); *Značenije rumynskoj filologiji dlja slav. i romanskich izučenij* (»Žurnal Min. Nar. Prosv.«, 1908); *Otgoloski slav. poroty v obyčnom pravě u rumyn XV—XVII. vv.* (»Zbornik u slavu Vatr. Jagića«. Berl., 1908).

* **Jacknowicz** Jan viz Jachnowicz.

* **Jacksonův kov** [džeksnův -], slitina mědi 46 dílů, cinu 1—4 d., zinku 22·26 d.; užívá se ho na výrobu lisovaného zboží kovového.

Jacksonville 1), m. v sev.-amer. státě Florida, má 28.429 obyv. (1900), z nich 57% barevných.

* **Jacobi** Hermann Georg, sanskrtista a jazykozpytec něm. (* 11. ún. 1850 v Kolíně n. R.). Studoval v Bonnu a v Berlíně filologii, zvl. orientální, v l. 1873—74 podnikl cestu do Indie a roku 1875 habilitoval se v Bonnu. Byl pak professorem v Münsteru a v Kielu, od r. 1889 je řádným professorem v Bonnu. Badal zejména o grammatice prákrtské, o džáinismu, epické a klassické literatuře sanskrtské, indské metrice a chronologii, a napsal: *The Kalpasutra of Bhadrabāhu* (Lip., 1879); *The Acārānga Sūtra of the Cvetāmbara Jains* (Lond., 1882); *Sthavirāvalī Charita or Pariśishtaparvan by Hemachandra* (Kalkutta, 1891) a v Sacred Books of the East (sv. 22. a 45.) přeložil *Acārānga*, *Kalpa*, *Uttarādhyayana* a *Sutrakritānga Sutra* (Oxford, 1884, 1895). Mimo to uveřejnil: *De astrologiae Indicae Hora appellatae originibus* (Bonn, 1872); *Ausgewählte Erzählungen in Māhārāshtrī* (Lip., 1886); *Das Rāmāyana*, Geschichte und Inhalt (Bonn, 1893); *The computation of Hindu dates in inscriptions* etc. (v »Epigraphia Indica« sv. I., Kalkutta, 1892); *Kompositum und Nebensatz*. Studien über die indogerm. Sprachentwicklung (Bonn, 1897) a *Mahābhārata* (t., 1903).

* **Jacobiho jednotka**, starší jednotka intensity elektrického proudu, nyní již neužívaná. Byla to intensita, která procházejíc vodou, do níž přidáno kyseliny sírové, vyvinula za 1 min. 1 cm^3 třaskavého plynu při tlaku 760 *mm* sloupce rtuťového a tepla 0° C.

* **Jacobowski** Ludwig, básník německý (* 21. led. 1868 ve Střelně v Poznaňsku — † 2. pros. 1900 ve Weissensee u Berlína). Pocházel z chudé židovské rodiny poznaňské a ústrk židovstva byl z hlavních motivů jeho tvorby; druhým byly nepřetržité rány osudu naň doléhající. Jeho studia historická, filosofická a literární v Berlíně a ve Freiburku přivedla jej k literatuře, kde vystoupil jako vnímavý kritik a šťastný šiřitel poesie v lidu. Jeho vlastní tvorba, nesená zvláštní hloubavosti, přimykala se epigonsky k cizím vzorům a rozběhla se tolika proudy, že básník nemohl nikde vytvořiti slohu vlastního. Z ní vynikají lyrické sbírky *Aus bewegten Stunden* (1888); *Aus Tag und Traum* (1896); *Leuchtende Tage* (1900); román židovství *Werther der Jude* (1892); prosaická parafrase severské mythologie *Loki, Roman eines Gottes* (1899). Do češtiny A. Ondráčkem přeloženy novelly »A Satan se smál« (Praha, 1902). Srv. J. Krejčí, Studie z novější liter. něm., 1904, 30—61. *AN.*

Jacobsen 3) J. P. Román »Niels Lyhne« přel. A. Lucek a J. Sterzinger (Pr., 1891).

Jacobsthal 1) Johann E., architekt něm., † 1. led. 1902 v Charlottenburce.

* **Jacołda** v. Jasiołda.

* **Jacolliot** [žakoljō] Louis, spis. franc. (* 1837 v Charolles — † 1890 v Saint-Thibaut-les Vignes), byl soudním praesidentem v Čandarnagaru a potom Tahiti a za dlouholetého pobytu v Indii získal hojně látky pro svá díla, jež však více se nesou směrem romantické fantastiky než pravdy vědecké. Uvádíme: *les Moeurs et les Femmes de l'extrême Orient* (1873—74, 2 sv.); *Histoire des Vierges* (1874); *le Spiritisme dans le monde* (1875); *les Traditions indo-asiatiques* (1876); *l'Olympe brahmanique* (1881); *Histoire naturelle et sociale de l'humanité* (1884) a z dobrodružných románů: *les Mangeurs de feu* (1887); *les Ravageurs de la mer* (1890); *l'Affaire de la rue de la Banque* (1890).

* **Jacomart**, jacquemart, angl. název kovových sošek u zvonů tlukoucích kladívkem na zvon.

* **Jacquotot** [žakoto], malířka, viz Jaquotot.

Jadassohn Salomon, hud. skladatel a theoretik něm., † 1902 v Lipsku.

* **Jadrníček** Karel, práv. spis. čes. (* 1855 ve Fryštáku na Moravě). Vystudovav gymn. v Kroměříži a práva ve Vídni, vstoupil do státní služby, nyní je tajemníkem u poplatkového úřadu v Opavě. Vedle odborných článků časopiseckých vydal samostatně: *Poplatky z převodu majetku nemovitého dle zákona ze dne 18. čna 1902 ř. z. č. 74* (Opava, 1901, vyšlo ještě ve 3 řečech); *Das Gebührenaequivalent* (t., 1900); *Zákon o konvertování* (t., 1907, čes. a něm.). Jest upřímný vlastenec a podporovatel národního života v Opavě.

* **Jaeger** Henrik Bernhard, liter. historik norský (* 1854 v m. Bergen — † 1895

v Christianii). Studoval v Christianii, Berlíně, Mnichově a Vídni a v l. 1879—83 byl scénickým instruktorem divadla v Christianii, v l. 1880—90 divadla v m. Bergen. Podlehl námahám své činnosti žurnalistické dříve, než mohl dokončiti své hl. dílo *Illustretet norsk Litteraturhistorie* (Kodaň, 1892—96, doplnil a vydal Otto Andersen). Jeho slavnostní spis *Henrik Ibsen* (t., 1888) je hlavním pramenem pro poznání a ocenění H. Ibsena. Mimo to napsal: *En gammel Kaerlighedshistorie* (Christiania, 1891), zajímavá historie lásky P. A. Heiberga a jeho choti Thomasiny Gyllembourgovy; pak *Bergen og Bergenserne* (Bergen, 1889); *Kristiania og Kristianienserne* (Christiania, 1890); *Mixed Pickles*, výbor jeho literár. a divadelních feuilletonů (t., 1890) a kusy divadelní.

* **Jaenisch** Karolina viz Pavlova 1).

Jafa, přístavní město v Syrii, má 21,364 obyv., z toho 13.511 muham., 4853 křesťanů, 3000 židů. Dovoz r. 1900 měl cenu 7 mill. marků, vývoz 9·3 mill.; přístav navštívilo 421 parníků o 507.575 *t* a 434 plachetních lodí s 15.955 *t*.

Jaffé 2) Th. Julius, herec něm., † 11. dub. 1898 v Drážďanech.

Jager, město v Uhrách, má 25.893 obyv. (1900), z nich 25.296 Maďarů, 341 Němců, 133 Slováků; 2642 židův.

Jäger 5) Oskar povolán r. 1901 za prof. paedagogiky do Brunu. Jako druhý díl svého »Paedagog. Testament« vydal *Lehrkunst und Lehrhandwerk* (1897).

Jagić Vatroslav, rytíř, s obdivuhodnou svěžestí tělesnou i duševní pokračuje dále ve vědecké práci na poli slovanské filologie. R. 1897 vydal: *Istočniki dlja istoriji slavjanskoj filologiji II. Novyja pisьma Dobrovskago, Kopitara i drugich jugozapadnych Slavjan* (Petr., 1897, ve spisích petrohr. akademie). Je to nová, bohatá sbírka dopisů, které pěstovatelé slovanské filologie u západních a jižních Slovanů v dlouhém období od r. 1785 do r. 1861 vzájemně vyměňovali, mezi nimiž vynikají listy Dobrovského Jiřímu Rybayovi, psané v desítiletí 1785—95, dále autobiografické záznamy Kopitarovy atd. (srv. »Listy fil.«, 1898, 411 sl.). R. 1898 objevily se spisy: *Evangelium Dobromiri*. Ein altmaced. Denkmal der ksl. Sprache des XII. Jahrh. I. Gramm. Teil. II. Lex.-krit. Teil. (Ve spisích víd. akademie, sv. CXL.) Rozprava podává podrobný mluvnický a lexikální rozbor starobulh. památky jazykové, která patrně přepsána byla z předlohy hlaholské (srv. »Listy fil.«, 1898, 409 sl. a 1899, 66 sl.); *Bericht uber einen mittelbulg. Zlatoust des 13.—14. Jahrh.* (ve spisích víd. akad., sv. CXXXIX.), obsahový a také mluvnický rozbor starobulh. rukopisu, v němž se nalézá 29 »slov« (řeči) sv. Jana Zlatoústého. (Srv. »Listy fil.«, 1899, 142 sl.); *Kritičeskija zamětki k slavjanskomu perevodu dvuch apokrifičeskich skazanij* (v Izvěstijích petrohr. akademie, III. sv.), otisk a rozbor dvou apokryfů novozákonních: Prvoevang. sv. Jakuba a Listu Pilátova do Říma, ze starobulh. rukopisu v němž jsou i svrchu vzpomenutá »slova« sv. Jana Zlatoústého (srv. »Listy fil.«, 1899, 143 sl.). V následujícím r. 1899 J. uveřejnil důležité a cenné příspěvky ke slovanské vazbě větné: *Beiträge zur slavischen Syntax.* Zur Analyse des einfachen Satzes: Erste Hälfte (ve spisích vídeňské akad., sv. XLVI.). Pozoruhodný je tu zvláště »kriticko-bibliografický« přehled rozprav o slovanské vazbě. (Srv. »Listy fil.«, 1900, 64 sl.) Z téhož roku pochází též soubor starosrbského typika čili domácího řádu pro klášter Chilandarský na hoře Athonské: *Tipik Hilendarski i njegov grčki izvor.* (Ve spis. bělehr. ak., »Spom.«, XXXIV.) Rozpravou se objasňuje literární činnost sv. Sávy, jemuž se tento řád připisoval. (Srv. »Listy fil.«, 1900, 72 sl.) R. 1900 J. vydal neobyčejně důležitou a obsažnou rozpravu o vzniku církevního jazyka slovanského: *Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslav. Sprache.* (Ve spisích vídeňské akad., sv. XLVII.) Rozprava má tři části. V první podává se rozbor historických zpráv o době, v níž položeny byly základy prvního slovanského písemnictví; v druhé části nalézáme výklady o původě písma hlaholského a zároveň o vlasti círk. slovanského jazyka, na jehož lexikální povahu obrací se pozornost v části třetí (srv. »Listy fil.«, 1901, 58 sl.; »Arch.« 23, 242 sl.). K oslavě stých narozenin velikého ruského básníka A. S. Puškina J. sepsal podrobný bibliogr. přehled puškinské literatury srbsko chorvatské a rozbor předních překladů: *A. S. Puškin v jugoslavjanskich literaturach* (Petr., 1901). Přispěním Iv. D. Šišmanova (pro liter. bulh.), Mil. Šrepela (pro liter. chorv.) a Iv. Prijatela (pro liter. slovin.) rozšířena byla kniha na všechny jihoslovanské národní větve. (Srv. »Listy fil.«, 1902, 68 sl.). R. 1902 J. vydal důležitý chorv.-hlah. text legendy o sv. Václavu, z rukopisu lublaňského, jenž psán byl okolo r. 1400: *Legenda o sv. Vjačeslavě.* (Zvl. otisk z »Rus. filol. věstníku«), s příslušným rozborem a výkladem. (Srv. »L. fil.«, 1902, 291 sl.). Vzácný objev slovansko-čes. gloss uveřejnil J. v rozpravě: *Kirchen slavisch-böhmische Glossen saec. XI.—XII.* (Ve spisích vídeňské akad., 1903). Dlouhá léta J. připravoval veliké vydání staroslov. žaltáře. Předcházely studie: *Ein unedierter griechischer Psalmenkommentar* (ve spisech vídeňské akad., 1904, ve sv. L) a *Zwei serbische Psalter* (ve spise Strzygowského, vyd. ve spisích vídeňské akad., 1906, sv. LII). Konečně r. 1907 objevila se veliká edice: **Словѣньскаꙗ псалътꙑрь.** *Psalterium bononiense.* (Víd., XI a 968 str.). Za základ položeny texty dvou starobulh. žaltářů: bolognského (z doby cara Asjena II., 1217—41) a pogodinského (z XI.—XII. stol.), oba opatřené t. zv. kommentářem, k nimž připojena stále různočtení z ostatních nejstarších žaltářů: sinajského (XI. stol.), sofijského (XIV. stol.), bukureštského (z téže doby) a j. Je to kritické vydání starobulh. žaltáře kommento-

vaného, v každém směru dokonalé a vzorné, vynikající též nádhernou úpravou a ukázkami. Ve velikém sborníku »Die Kultur der Gegenwart«, jejž vydává P. Hinneberg, v I. díle, odděl. 9, vyd. 1908, J. pojednává o předmětu *Die slawischen Sprachen* (39 str.). Kromě toho J. vydal četné menší rozpravy a pokračuje ve vydávání ústředního orgánu slovanské filologie: »Archiv für slavische Philologie«, jenž r. 1908 dospěl do XXX. svazku. V tomto roce J. dosáhl 70. roku svého věku. Na počest jeho vydán byl od jeho četných žákův a ctitelů *Zbornik u slavu Vatroslava J* a (Berl., 725 str.), který na prvním místě přináší »bibliografický soupis« celé jeho velikolepé literární činnosti, posud nikterak neukončené. V posledních letech J. podnikl nový úkol, uvázav se v redakci velké Encyklopaedie slovanské filologie, která nákladem petrohradské akademie bude vydána. Do tohoto souborného díla připravuje J. četné rozpravy, především obšírné *Dějiny slovanské filologie*, jež se již tisknou a záhy budou vydány. Jiné rozpravy, zejména o slovanských runách, o písmé hlaholském a j., budou následovati. Koncem šk. roku 1907-8, J. dosáhnuv 70. roku svého věku, po 21leté působnosti opustil učitelskou stolici při vídeňské universitě, o kterou si získal i tu zásluhu, že r. 1892 učinil návrh a horlivě se o jeho uskutečnění staral, aby povolán byl na ni druhý slovanský filolog (r. 1893 prof. Jos. Konst. Jireček, jenž tam působí). Četná vyznamenání, kterých se J ovi dostalo v posledním desítiletí (stal se čestným doktorem universit: petrohradské, budapeštské, krakovské, čestným členem universit: moskevské, charkovské, oděsské; skutečným tajným radou ruským; vyznamenán byl: rak. čestným odznakem pro umění a vědu, komt. řádem cís. Fr. Jos. s hvězdou, rus. komand. řádem sv. Vlad, nor. ř. Olaf., komand. řádem bulh. pour le mér.; zvolen za přespol. člena akademií věd: krakovské, pražské, mnichovské, budapeštské, Kr. české spol. nauk, věd. spol. v Christianii, dopis. členem akad. berlínské, čestným členem akad. bukureštské atd.) rozmnožena byla při odchodu na trvalý odpočinek (koncem září 1908) nejv. povýšením do stavu rytířského, dále volbou za přespol. člena akademie berlínské, za čestného člena universit petrohradské a kijevské, konečně udělením bavor. řádu Maximil. pro umění a vědu. *Pastrnek.*

Jagielski Ludwik, malíř a spis. pol., † 1884.

* **Jagn** Nikolaj Aleksandrovič, rus. vynálezce-samouk (* 1849 — † 1905), vzdělával se v Petrovsko-Razumovské zemědělské akademii, kde jako 20letý jinoch zhotovil pro kabinet hygrometr a druh pumpy, začež byl jmenován mechanickým inženýrem. Později pracoval ve slevárně Vojejkova v simbirské gub. Z ostatních jeho vynálezů zmínky zasluhuje hlavně »Drug kočegara«, přístroj k automatic. naplnění kotlu vodou a udržování jí v určité výši, za který vyznamenán byl zlatou medaillí na výstavě filadelfské. Navrátiv se z Ameriky, sestrojil hydromotor (pracující na Něvě a v Lyoně), samovar-sterilisátor, elastiped, hermetickou zátku a mn. j. Zabýval se též vzduchoplavbou a na poslední paříž. výstavě dosáhl diplomu. Za rusko-japanské války sestavil projekt ponorné lodice systému docela nového. Z jeho tištěných prací rázu všeobecného známa jest hlavně *Gipotéza mirozdanija.*

* **Jagor** Andreas Theodor, něm. cestovatel a ethnolog (* 1816 — † 1900), v letech 1859—61 badal na Filipinách, na Javě a na Malackém poloostrově; výsledkem jeho studií byly vedle cenných sbírek, nyní v berlínském museu národopisném, práce: *Singapore, Malakka, Java* (Berl., 1866); *Reisen in den Philippinen* (t., 1873); *Ostindisches Handwerk und Gewerbe mit Rücksicht auf den europäischen Arbeitsmarkt* (t., 1878).

Jahn 7) Heinrich Albert, archaeolog švýc., † 1900 v Berně. — J. 9) Jiljí Vratislav, paedagog čes., † 18. květ. 1902 v Praze. — J. 10) Richard, dr. techn., byl v l. 1897—1908 velmi činný jako člen poradního sboru pro úrazové a nemocenské pojišťování v min. vnitra, člen pracovní rady a kommisse pro zamezení úrazů v min. obchodu, přísedící obchodního soudu v Praze, předseda českého volebního výboru pro úrazové pojišťování, předseda Spolku pro zkoušení a přehlížení parních kotlů v král. Českém, místopředseda Svazu rakouských průmyslníků atd. R. 1898 zvolen byl místopředsedou Stálé delegace sjezdu rakouských architektův a inženýrů ve Vídni. R. 1906 vzdal se hodnosti I. náměstka starosty král. hlavního města Prahy a předsedy správní rady městských elektrických podniků pražských a také členství sboru obecních starších. T. r. česká vys. škola technická v Praze v uznání jeho zásluh propůjčila mu čestný titul doktora technických věd. R. 1907 J. vzdal se předsednictví Spolku architektův a inženýrů v král. Českém a spolek, jenž za jeho vedení znamenitě prospíval, uznal zásluhy jeho tím, že ho jmenoval čestným svým členem. R. 1907 J. jmenován byl také členem národohospodářského ústavu při České akademii pro vědy, umění a slovesnost a vyznamenán komthurským křížem řádu cís. Františka Josefa I. R. 1908 vzdal se pro nemoc i členství v Obchodní a živnostenské komoře v Praze a věnuje se skoro výhradně řízení firmy Novák a Jahn, první české spec. továrny pro zařizování pivovarův a lihovarův. — J. 11) Zdeněk, chemik, † 29. říj. 1906 v Plzni. — J. 12) Wilhelm, dirigent něm., † 21. dub. 1900 ve Vídni. — J. 13) Methoděj, spis. čes. (viz Dodatky ke XIII. sv., poslední str.). Od r. 1900 je správcem školy v Komárovicích na Moravě. Z později vydaných prací vyšly o sobě: *Zapadlé úhory* (Praha, 1900, J. Otto); *Údolím života* (t., 1902, J. Otto); *Kruhy na vodách* (t., 1903); *Tiché světy* (t., 1905, J. Otto); *Duhová vidma*, román (t., 1907, J. Otto); *Stopy*

v rosách (t., 1908, J. Otto); *Večerní stíny* (Olomouc, 1908).

* **Jahn** Jaromír, bratr J-a 9) Jiljího a J-a 11) Zdeňka (* 19. čna 1843 v Pardubicích). Z gymn. královéhradeckého přestoupil na kadetní ústav v Łobzově u Krakova, pak na ženijní akademii v Louce u Znojma. Stav se r. 1863 poručíkem v 36. p. pl. pobyl s plukem svým v Benátkách a r. 1866 ve Veroně; v bitvě u Custozzy byl raněn; v letech 1867—83 působil jako učitel na divisní škole v Olomouci, na kadetních školách v Kismártonu a v Praze, dále na vojenských reálkách v Hranicích a v Kysku; odbyv štábní kurs stal se r. 1890 majorem u 24. pl. v Przemyśli, kdež i vyučoval členy intendance ruštině; v l. 1891—94 byl velitelem dopl. okresu v Kołomyji. Za činnost učitelskou vysloveno mu bylo Nejvyšši uznání a přiřčena zásl. medaille; nyní žije ve výslužbě na Král. Vinohradech. Na školách svrchu jmenovaných učil hlavně zeměpisu a dějepisu (z nichž vykonal r. 1873 i stát. zkoušku pro vyš. reálky), těsnopisu, z něhož approbován byl »s vyznamenáním«, vedle toho učil též botanice a po mnoho let češtině. Četné vědecké přednášky měl pro kruhy důstojnické a v pražské »Zeměvědné společnosti«. Tiskem uveřejnil: *Stanovisko vědy zeměpisné* (»Osvěta«, 1872); *Historický přehled novějších náhledů o podobě země...* (t., 1884); *Úsudky o národě českém...* (»Zeměp. Sborník«, 1886); *Rusové a Angličané v Střední Asii. Stavba zákaspické železnice* (t., 1887); *Méandry řek* (t., 1887); *Vycházka do Východních Karpat* (»Sborník č. spol. zeměvědné«) a *Laguny benátské* (t., 1897). *Pž.*

* **Jahn** Jaroslav Jiljí, geolog a palaeontolog čes. (* 1865 v Pardubicích), studoval a maturoval na reálce ve svém rodišti, později vykonal maturitu na gymnasiu v Chrudimi, poslouchal vědy přírodní na čes. universitě v Praze, kde nabyl r. 1890 doktorátu filosofie a složil státní zkoušky pro střední školy. Poslouchal pak v l. 1891—93 na universitě ve Vídni. Byl r. 1891—93 volontairem při palaeontologickém oddělení dvorního musea vídeňského, r. 1893 assistentem palaeontologického ústavu vídeňské university, podřízeného prof. Waagenovi. T. r. jmenován volontairem, pak praktikantem a r. 1897 assistentem, sekčním geologem c. k. říšského geologického ústavu vídeňského, v jehož svazku setrval do r. 1899, kdy byl jmenován mimořádným, r. 1901 řádným professorem geologie a mineralogie české vysoké školy technické v Brně, jejímž rektorem byl r. 1902. Účastnil se r. 1891 a 1892 geologického mapování říšského geologického ústavu vídeňského v Alpách za vedení chefgeologa dra Bittnera. Založil r. 1902 v Brně Kommissi pro přírodovědecké prozkoumání Moravy. Zařídil při české technice v Brně geologicko-mineralogický ústav a založil při něm bohaté sbírky. Jest dopisujícím členem Král. české společnosti nauk a České akademie, členem c. k. říšského geologického ústavu ve Vídni, pokračovatelem díla Barrandeova, mapujícím geologem říšského geologického ústavu ve Vídni, ředitelem geologicko-petrograficko-palaeontologických sbírek zemského musea moravského. Vědecké jeho práce odnášejí se k palaeontologii českého diluvia, ke stratigrafii, tektonice a palaeontologii kambria, siluru a devonu středních Čech i Železných hor, ke stratigrafii, tektonice a faunistickým poměrům i minerálním vodám východočeského útvaru křídového, k tektonice Moravy a k otázce o stáří severomoravských a slezských vyhaslých sopek. Jako člen říšského geologického ústavu vídeňského mapoval ve východních Čechách území zabrané listy generálního štábu v měřít. 1 : 75.000: Vysoké Mýto-Litomyšl, Pardubice L. Týnice, Nový Bydžov-Rychnov, Týniště-Žamberk. Hojně jest od něho referátův o geologických, petrografických, mineralogických a palaeontologických pracích českých autorů ve »Verhandlungen« c. k. říšského geologického ústavu vídeňského, v »Geologisches Zentralblatt« a j. Z prací jeho buďtež uvedeny: *Ueber die in den nordböhmischen Pyropensanden vorkommenden Versteinerungen der Teplitzer und Priesener Schichten* (»Anzeiger d. kais. Akademie d. Wissenschaft«, Víd., 1891. »Annalen d. k. k. naturhistor. Hofmuseums«, Víd., 1891); *Ein Beitrag zur Kenntnis der Fauna der Priesener Schichten der böhmischen Kreideformation* (»Jahrb. der k. k. geolog. Reichsanst.«, Víd., 1891); *Zur Frage über die Bildung des Erdöls* (t., 1892); *Vorläufiger Bericht uber die Dendroiden des böhmischen Silur* (»Sitzungsber. d. kais. Akadem. d. Wissenschaft.«, Víd., 1892); *Ueber die stratigraphischen Verhältnisse der Etage E im böhmischen Silur* (»Verhandl. der k. k. geolog. Reichsanst.«, Víd., 1892); *Beiträge zur Stratigraphie und Tektonik der mittelböhmischen Silurformation.* Anhang: *Das Palaeozoicum in Ostböhmen* (»Jahrb. d. k. k. geolog. Reichsanst.«, 1892); *Ueber das Tejřovicer Cambrium* (»Verhandl. d. k. k. geol. Reichsanst.«, Víd., 1893); *Bericht über die Aufnahmsarbeiten im Gebiete von Hohenmauth-Leitomischl. Kartenblatt Zone 6, Coll. XIV.* (t., 1893); *Duslia, eine neue Conchyliengattung aus dem böhmischen Untersilur, nebst einigen Bemerkungen über die Gattung Triopus Barr.* (»Anzeiger d. kais. Akademie d. Wissenschaft.«, Víd., 1893; »Sitzungsbericht d. kais. Akademie d. Wissenschaft.«, t., 1893); *Einige Bemerkungen über das böhmische Silur und über die Bildung des Erdöls* (»Verhandl. d. k. k. geol. Reichsanst.«, Víd., 1893); *Ueber bemerkenswerte Fossilentypen aus dem böhmischen Cambrium* (t., 1894); *Bericht über die Aufnahmsarbeiten im Gebiete der oberen Kreide in Ostböhmen* (t., 1895); *Einige Beiträge zur Kenntnis der böhmischen Kreideformation* (»Jahrb. d. k. k. geol. Reichsanst.«, Víd., 1895); *Ueber die geologischen Verhältnisse des Cambrium von Tejřovic und Skrej in Böhmen* (t., 1895); *Das erste Vorkommen von pleistocaener Teichkreide in Böhmen* (»Verhandl. d. k. k. geol.

Reichsanst.«, Víd., 1895); *Bericht über die Aufnahmsarbeiten im Gebiete zwischen Pardubitz, Elbe-Teinitz, Neu-Bydzov und Königgrätz in Ostböhmen, Kartenblatt Zone 5, Col. XIII* (t., 1896); *Basalttuff-Brekcie mit silurischen Fossilien in Ostböhmen* (t., 1896); *O siluru ve východních Čechách* (»Sborník české společnosti zeměvědné«, Praha, 1896); *Kambrium mezi Lohovicemi a Tejřovicemi* (»Věstník Král. čes. společ. nauk«, Praha, 1897, čís. 39); *O silurském útvaru ve východních Čechách* (t., 1898, čís. 13); *Ueber das Vorkommen der Moldavite in den nordböhmischen Pyropeusanden* (»Verhandl. d. k. k. geolog. Reichsanst.«, Víd., 1899); s prof. drem W. Waagenem: *Système silurien du centre de la Bohême. Vol. VII. Famille de Crinoïdes* (Praha, 1899); *O dnešním stavu otázky hercynské* (»Časopis morav. musea zem. v Brně«, 1902); *Ueber die Etage H im mittelböhmischen Devon* (»Verhandl. d. k. k. geolog. Reichsanst.«, Víd., 1903); *Ueber das Vorkommen von Bonebed im Turon des östlichen Böhmens* (t., Víd., 1904, č. 14); *Ueber die Brachiopodenfauna der Bande d_1* (t., 1904, č. 12); *O některých geologických novinkách z Čech a Moravy* (»Čas. mor. musea zem.«, Brno, 1904, č. 2.); *Bericht über die Excursion I. in das mittelböhmische Palaeozoicum* (Comptes Rendus. IX. Congrès géol. internat. de Vienne, 1903); *Einige neue Fossilienfundorte in der böhmischen Kreideformation* (»Jahrb. d. k. k. geol. Reichsanst.«, Víd., 1904); *O Krušnohorských vrstvách* ($d_1\alpha$) (»Rozpravy Čes. akademie«, Praha, 1904, č. 30); *Vorläufiger Bericht über die Klippenfacies im böhmischen Cenoman* (»Verhandl. d. k. k. geol. Reichsanst.«, Víd., 1904, č. 13); *Ueber die erloschenen Vulkane bei Freudenthal in Schlesien* (t., Víd., 1906, č. 4); *Ueber das quartäre Alter der Basalteruptionen im mährisch-schlesischen Nieder-Gesenke* (»Sitzungsbericht. d. kais. Akademie d. Wissenschaft.«, Víd., 1907); *Poznámky k návrhu, aby se město Brno a okolní obce zaopatřovaly pitnou vodou z okrsku brezovského* (nákladem zem. výboru markrab. Mor., Brno, 1907—8); *O původu čedičových koulí na Jaklovci u Moravské Ostravy* (Zprávy kommisse pro přírodovědecké prozkoumání Moravy, Brno, 1898); *Ueber die Altersfrage der sudetischen Basalteruptionen* (»Sitzungsber. d. kais. Akademie d. Wissenschaft.«, Víd., 1909). *VJP.*

Jähns 2) Max, prus. spisov. vojenský, † 19. září 1900 v Berlíně.

* **Jahołky** v. Hajilky.

* **Jahorlyk** viz Jagorlyk.

* **Jachontov** Aleksandr Nikolajevič, spis. rus. (* 1820 — † 1890), pod vlivem Puškinovým jal se psáti verše, jež r. 1884 vyšly souborně. Vedle Puškina jest v nich znáti vliv A. Tolstého, Majkova a Někrasova. Pěkné jsou jeho překlady z Goethea, Schillera, Heineho, Mickiewicze a j.

Jáchymov 1) má s předměstími 840 d., 15 obyv. čes., 7300 něm. (1900).

* **Jáchymov** u Jablonného, v. Joachimsdorf.

* **Jajickij gorodok**, pův. jméno m. Uralska (v. t.).

* **Jajza** v. Jajce.

Jak, zool., v. Poëphagus gruniens.

* **Jakab** Elek, historik maď. (* 1820 v Szt.-Gerice (Marosszék) — † 1897 v Budapešti). Studoval v Kluži. R. 1843 vstoupil do služby k sedmihrad. král. thesaurariátu a setrval tam do r. 1848. Pro účastenství v revoluci byl uvězněn a pak internován ve svém rodišti, kdež se zabýval hospodářstvím a hist. studiemi. R. 1854 povolal ho hr. Mikó do Kluže za svého sekretáře. R. 1861 jmenován registrátorem sedmihr. zemské vlády, r. 1863 stal se místoředitelem, r. 1867 hlavním ředitelem archivu zem. vlády. Když byl r. 1873 tento archiv odvezen do Budapešti, bylo J-ovi uloženo jeho uspořádání, i jmenován místoarchivářem uh. zem. archivu, r. 1893 pak archivářem. Hlavní práce jeho jsou: *A magyar korona feletti küzdelem a XVI. században* (Boje o uh. korunu v XVI. stol.; Kluž, 1861); *Segesvári Bálint kronikája* (Kronika Val. Segesvárího; »Magyar Tort. Tár); *Az erdélyi apátságok története* (Dějiny sedmihradských opatství; t.); *A királyföldi viszonyok ismertetése* (O t. zv. fundus regius; Pešt, 1868); *Kolozsvár története* (Dějiny Kluže, s diplomatářem; I. sv. 1869, II. a III. sv. 1889); *Az utolsó Apafi* (Poslední A.; Bpešt, 1875); *Emlékek a szabadságharc idejéből* (Vzpomínky z doby války za svobodu; t., 1879); *Fiume* (t., 1881).

* **Jakarandové** dřevo, j. listy, v. Jacaranda.

Jakšić (Jakšić) Juraj srv. Jihoslované, str. 498 *a*.

Jakesch 1) Alexander, malíř českoněmecký, vyniká jako malíř podobizen staromistrovským koloritem a virtuosním přednesem. Některé jeho genrové obrazy byly reprodukovány v illustr. listech, *U klavíru* nebo *Stará píseň* též v barvotisku jako praemie Krasoumné Jednoty v Praze. — J. 2) Jindřich věnoval se hlavně moderní grafice a leptal mnoho listů též barevně. Je z německých malířů, kteří se druží k českým umělcům v obdivu krásy Prahy, a leptal řadu pražských motivů náladových.

* **Jakeš** Václav, malíř český (* 1872 v Praze — † 1903 t.). Byl žákem pražské akademie u prof. Sequense a Hynaise. Mocně na J-e působil Hynais, ale J. nedopracoval se většího díla uměleckého a zemřel dříve, než si dobyl uznání veřejnosti.

* **Jakimov** Vasilij Petrovič viz Jekimov.

* **Jakobi** Johann v. Wallhausen.

* **Jakobi** Simon Leonard, právník něm. (* 1832 — † 1900), syn mathematikův. Byl professorem berlínské university. Hlavní jeho práce týkají se továrního a civil. zákonodárství, jako: *Die Fabrikgesetzgebung des deutschen Reiches und der Einzelnstaaten* (Berl., 1877); *Die Gewerbegesetzgebung im Deutschen Reiche* (t., 1874); *Der Gewerbebetrieb im Umherziehen* (t., 1879); *Das Innungs-*

gesetz vom 18. Juli 1818 (t., 1882); *Das persönliche Eherecht des bürgerl. Gesetzbuches für das deutsche Reich* (t., 1897; 2. vyd. 1899); *Die sittliche Pflicht im bürgerl. Gesetzbuch* (t., 1900).

Jakobij Valerij Ivanovic, historický malíř rus., † 1902.

Jakoubek ze Stříbra. Z novější literatury připomínáme článek V. Kybala, M. Matěj z Janova a M. J. ze S. Srovnávací kapitola v Antikristu (v »ČČH.«, XI, 22 sl.).

***Jakovenko** Valentin Ivanovič, spis. rus. (* 1859), byl spolupracovníkem časop. »Sěvernyj Věstnik«, kde vedl obzor provinciálního života, a nyní řídí vydavatelský podnik zesnulého Pavlenkova. O sobě vydal *Sbornik matěrialov dlja istoriji tverskago zemstva* (Tver, 1884), mnoho životopisův a j.

***Jakovlev** Grigorij, sektář rus. (* 1703, † 1756), žil asi 20 let v klášteře Vygorěckém, pak 7 let v klášteře Sergijevě a seznámil se s hlavními činiteli sekty bezpopovské. R. 1748 odjel do Petrohradu a předložil synodu své zápisky a vrátiv se k pravoslaví, sestavil *Izvěščenije pravednoje o raskolě bezpopovščiny*, kde podal svůj životopis a sebral velmi cenný materiál. Práci tu vydal N. Subbotin s názvem *Byvšago bezpopovca G rija J-va Izvěščenije pravednoje o raskolě bezpopovščiny* (Moskva, 1888, s biografií a přesným snímkem mapy).

***Jakovlev** Vladimir Aleksějevič, literární historik rus. (* 1840 — † 1896), byl professorem ve Varšavě a v Oděsse. Vydal o sobě: *Domostroj* (2. vyd. Oděssa, 1887); *Skazanija o Carjgradě po drevnim rukopisam* (Petr., 1868); *Pamjatniki rus. litěratury XI i XIII vv.* (t., 1872); *Drevně-kijevskija religioznyja skazanija* (Varš., 1875); *Opyt izslědovanija Izmaragda* (Oděssa, 1893); *Značenije našego kraja v žizni i dějatělnosti A. S. Puškina* (t., 1887) a j.

***Jakovlev** Vasilij Jakovlevič, spis. rus., známý pseudonymem Bogučarskij (* 1861), sloužil ve vojště a nějakou dobu žil ve vyhnanství ve vých. Sibiři. Piše do časop. »Mir Božij« zajímavé studie o politických proudech rus. Z původních, o sobě vydaných prací jeho uvádíme: *Georg Vašington* (Moskva, 1895)! *Tri zapadnika 40-ych gg.* (Čaadajev, Bělinskij, Hercen; Petr., 1902, z usnesení ministerské rady konfiskováno) a j.

***Jakovleva** Julija Ivanovna, spisov. rus., známá pseudonymem Julija Bezrodnaja (* 1859), vystudoval vyšši ženské kursy v Petrohradě a provdala se za básnika Minského. Z četných povídek vydala o sobě *Oforty* (Petr., 1892). Na konkurse petrohr. literárně-umělec. divadla byla vyznamenána její hra *Rusalka*, ale ministerstvo vnitř. záležitosti provozování její zakázalo.

***Jakovleva** Zoja Julianovna, rozená Ruščicová, soudobá spis. rus. R. 1899 vydala v Petrohradě sbírku povidek. Její drama *Pozdno* hrálo se na státních divadlech.

Jaksch 2) Rudolf, vydal r. 1907 6. vyd. své klin. diagnostiky jako *Klinische Diagnostik der inneren Krankheiten mittels bakteriologischer, chemischer und mikroskopischer Untersuchungsmethoden.* Jest činný i jako nacionálni politik něm.

***Jakš** Václav, odborný spis. včelařský (* 1862 v Protivině). Vystudoval ústav učit. v Soběslavi a od r. 1903 jest učitelem na měšť. škole ve svém rodišti. Je též kočovným učitelem včelařství. Vedle odborných článků v »Čes. Včelaři« a »Morav. Včele« vydal o sobě: *Včelař začátečník* (Praha, 2. vyd. 1902); *Vosk, jeho čištění a užití* (t., 1898).

***Jakši** Josef, malíř čes. (* 4. bř. 1874 v Bavorově — † 20. září 1908 v nemocnici v Prachaticích). Zálibu v malování povzbuzoval v něm literát Josef Tesař. J. stal se malířem pokojův, a tu ve Vodňanech upozornil na sebe básnika J. Zeyera. Přičiněním tohoto byl přijat na pražskou c. k. uměl.-prům. školu, kde vyučovali prof. Fr. Ženíšek a Schikaneder, odtud pak přešel na akademii. R. 1903 obdržel stipendium, r. 1906 Turkovu cenu. J. vynikal z mladší generace malířské svým svérázným koloritem, poněkud připomínajícím díla starých mistrů, s hlubokými zahnědlými stíny a zlatitými světly. Ale J. nenapodobuje pouze vzhled galerijních obrazů, nýbrž dívá se na skutečnost očima moderního malíře, kreslí a maluje věrně podle přírody, a jen si libuje v souzvuku hřejných barev, jak je v přírodě zpozoruje při západu slunce. V této barevné tonině udržuje své komposice, ano i portraity a studie dělného lidu na venkově. V posmrtné výstavě jeho prací v lednu-únoru 1909 sneseny byly všecky jeho malby i náčrty, hlavně pak tu byly *Podobizna rodičů*; *Madonna s anděly*; *Ctirad a Šárka*; böcklinovsky koncipovaná i malovaná *Mořská idylla*; *Lamači*; *Haviři*; *Kořenáři*; *Sekáči*; *Ovčák* a j. Nedokončeny zůstaly komposice: *Boj s Kentaury*; *Stvoření člověka*; *Návrat z pouti.* Tíha hroudy v jeho díle všude je patrna, J. je také jako malíř tichý, poněkud těžkopádný venkovan, při tom však ovládal své umění rukou tak silnou a zároveň citlivou, že jeho náhlý skon znamenal ztrátu pro české malířství na prahu XX. stol. velmi bolestnou.

Jakšić 3) Vladimir, statistik srbský, † 1899 v Bělehradě. Viz »Glasnik« 71, str. 292—325.

***Jakšić** Juraj, malíř a básník srbský, v. Jakčić a srv. Jihoslované, str. 498*a*.

*Sv. **Jakub** pod Svídnicí v. Pračov 1).

***Jakub** František, malíř čes. (* 1875), žák pražské akademie, vystoupil na výstavách v Rudolfině velikými malbami náladových pohledů na pražské přístavy a nábřeží. Maloval tyto motivy pro barevnou harmonii osobitého rázu, s jemným citem pro atmosférickou náladu chvíle. Jeho pozdější figurální komposice, allegorie *Jara* atd., opět laděny jsou na barevné akkordy individuálního složení. Pod vlivem franc. malíře Le Sidanera, jehož práce byly v Praze spolkem »Manes« vystaveny, vzniklo několik J-ových

obrazů zašeřených krajin náladových. J. maluje i takové motivy zajímavě, rozkládaje barevné tóny po způsobu Sidanera, ale zachovávaje svou svěžest barevného zření.

* **Jakub** František, žurnalista čes. (* 1878 v Myslibořicích na Moravě). Studoval na gymnasiu v Třebíči a práva na fakultě v Praze. Od r. 1904 rediguje »Žďár«. Vydal lidovou satirickou báseň *Poslední soud* (Rokycany, 1904).

Jakubec 2) Jan, od r. 1903 docent literatury čes. na české universitě. K pracím jeho dodáváme: *K počátkům studií slavistických v XVIII. stol* (»Listy filol.«, XXVIII); *Tři čeští epigramatikové* (»Obzor Liter. a Um.«, II); *Čelakovský a Havlíček* (t., III); *Jiráskova belletrie historická* (»Lumír«, XXXIV); *Česká poesie politická do Havlíčka* (»Naše Doba«, XI); *Německé verše K. Havlíčka* (»Lis. filol.«, XXXI); *Havlíček's Tiroler Elegien* (»Čech. Revue«, I). J. měl vynikající účast v »Literatuře české XIX. stol.« (v díle I: *Povaha josefinismu*; *Josefinské ideje a snahy v tehdejší literatuře u nás*; *Studie historické*; *Vznik a rozvoj studií slavistických*; *Dobrovský buditel*; *Uvědomování vlastenecké, zejména jazykové*; *Jan Nejedlý*; *Josef Jungmann*; v díle II.: *Mladý Šafařík a Palacký*; *Kollár básník a buditel*; *Frant. Lad. Čelakovský*; v díle III.: *Kar. Havlíček básník*). Spolu s Arne Novákem napsal *Geschichte der čechischen Litteratur* (Lip., 1907, ve sbírce Amelangově »Die Literaturen des Ostens in Einzeldarstellungen«). J. vydal Básně Palackého (1898) a v Ottově Světové knihovně Kollárovu Slávy Dceru a Cestopis (č. 307–314 a 576–579) a jako přílohu k »Naší Době« vydává *Dějiny literatury české* (od r. 1908). Obšírnější ocenění prací J-bcových, jež patří k nejvýznamnějším v naší literární historii, podal Jar. Vlček v »Lis. Filol.« 1909.

* **Jakubovič** Vasilij Filippovič, lékař rus. (* 1857). Vystudovav lékařství na lék.-chirurgické akademii v Petrohradě, stal se tu r. 1886 soukromým docentem dětského lékařství a r. 1904 prof. téhož oboru na Novorossijské universitě v Oděsse, kdež působí posud. Z řady jeho prací odborných možno uvésti mimo jiné: *Tabes dorsualis v dětsk. vozrastě* (1883; též něm.); *O vlijaniji antipirina na těmperaturu i metamorfoz dětěj lichoradjaščich i zdorovych* (1885; též něm.); *K učeniju o metamorfoze pri brjušnom tifě u dětěj* (1887); též něm.) a řadu prací, týkajících se hygieny školní. dále vydal *Rukovodstvo k diagnostikě dětskich bolězněj i sposobam izslědovanija u dětěj* (Petr., 1890).

* **Jakubovič** Petr Filippovič, spis. rus., známější pseudonymem L. Meljšin a jako kritik pseudonymem P. F. Griněvič (* 1860), vystudoval na filologické fakultě petrohr. university (1882), po tři roky byl vězněn v pevnosti petropavlovské a vojenským soudem odsouzen k smrti pro účastenství ve spiknutí Lopatinově, ale trest změněn mu ve vyhnanství. R. 1899 dlel v gub. tobolské a dovoleno mu léčiti se v Kazani a v Petrohradě. Literární činnost zahájil r. 1878. R. 1881 vydal almanach *Otklik*. Mimo to vydal o sobě: *Stichotvorenija* (5. vyd. Petr., 1903, 2 d.); *Mir otverženych* (t., 1896, 2 d., několik vydání); *Pasynki žizni*. *Razskazy* (2. vyd. t., 1901); *Očerki russkoj poeziji* (t., 1903); *Russkaja muza. Sobranije lučšich stichotvorenij rus. poetov XIX věka* (t., 1904). J. náleží k předním básníkům Někrasovské školy a toto zabarvení nese také výbor poesie rus. básníků. Všeobecného uznání došel prací »Mir otveržennych«, přeloženou do cizích jazykův a vystihující realisticky věrně život rus. vypověděncův.

Jakubowski 4) Adam, spisov. polský, † 1882.

* **Jakubowski** Leopold, právník a polit. oekonom polský (* 1819 v Lemieszówce na Podolí — † 1873 t.). Studoval v Kijevě a Petrohradě a pak v Heidelberce a Paříži, načež přednášel o oekonomii v jedné z vyšších škol v Petrohradě. Uveřejnil vedle prací časopiseckých: *Pierwotys prawa czyli encyklopedja prawoznawstwa* (Petr., 1860); *Zasady gospodarstwa społecznego* (Žitoměř, 1861).

Jakuškin 2) Jevgenij Ivanovič, právník a ethnograf rus., † 1905. Vydal *Zapiski* svého otce (Moskva, 1905), jež jsou cenným materiálem pro dobu děkabristů.

* **Jakuškin** Ivan Dmitrijevič, vynikající děkabrista (v. t.) rus. (* 1793 — † 1857 v Moskvě), autor pozoruhodných memoirů, vydaných v Londýně (1862) a v Lipsku (2. vyd., 1875), líčících život jeho i jiných spolutrpitelů v žaláři a ve vyhnanství.

* **Jakuškin** Vjačeslav Jevgenijevič, spis. rus. (* 1856), vystudoval dějiny na universitě moskev., kde byl pak docentem. O sobě vydal dissertaci *Očerki po istoriji rus. pozemeljnoj politiki v XVIII i XIX v.* (Moskva, 1890); sborník statí *O Puškině* (t., 1899); *Radiščev i Puškin* (t., 1887). Nějakou dobu byl členem redakce deníku »Russkija Vědomosti«. R. 1899 pro řeč o Puškinovi, pronesenou v zasedání společnosti přátel slovesnosti, vypověděn byl do Jaroslavle. R. 1887 redigoval vydání »Oněgina«, »Borisa Godunova« a »Poltavy«. R. 1903 redigoval vydání komédie Gribojědova »Gore ot uma« a petrohr. akademie nauk svěřila mu po smrti L. N. Majkova redakci akademických vydání spisů Puškinových.

* **Jákútský jazyk.** Nově obíral se otázkou jákútštiny ruský orientalista W. Radloff. Na základě materiálu v novém velikém slovníku jákútském od E. K. Pekarského a styku s domorodcem Maliginem a mezi Jákúty vyrostlým Vasiljevem odůvodnil nyní své již ve spise »Phonetik der nordl. Türksprachen« pronesené mínění, že odchylky ve vokalisaci kmenových slabik v jákútštině (a čuváštině) poukazují k tomu, že tyto jazyky povstaly z neturecských jazyků turkisací, jež nastala v dřívější době. Rozborem nového obsáhlého materiálu shledal z počtu 1748 získaných kmenů (mimo slova v posl. století z ruštiny převzatá) 32·5% tureckých prvků.

(celkem 572 kmenů), 25·9% (452 kmenů ryze mongolských (91 z kmenů těch vyskytuje se i v turečtině, ale asi jako z mongolštiny přejatá cizí slova), kdežto 41·6% nelze prozatím určiti. Jsou tu snad cizí slova z tunguzštiny, samojedštiny, ostjačtiny, jukagirštiny, ale veliká část zdá se Radloffovi původu jistě mongolského, jak soudí z toho, že mnohé z nich vykazují zřejmé přítvorky mongolské. Bezpečný úsudek nepřipouštěl mu nedostatek mongol. materiálu jazykového. Vzhledem k uvedenému percentuálnému ohledání materiálu je dána dvojí možnost. Buď je jákútština jazykem původně tureckým, který se však záhy od ostatních tureckých jazyků odloučil a styky s Mongoly a sousedními národy nyní mongolskými a jinými prvky jazykovými je silně prostoupen; nebo je to jazyk původně mongolský, přesycený prvky cizími, který teprve dlením doby plně se turkisoval. V XVII. stol. konstatuje Radloff již týž jazyk, jak se jeví nyní; Radloff rozhoduje se pro druhou možnost. Dnešní jákútština jest ovšem jazyk turecký. Stalo se tak přesným provedením harmonie vokálové; ale silně dravidské jazyky připomínající assimilace konsonantů stýkajících se při agglutinaci, jak její počátky vykazuje nejnovější fase vývojová jazyků tureckých, jejíž provedení však je cizí nejen jazykům tureckým, ale i uralsko-altajským vůbec, je pro jákútštinu zvláště význačná. Turecké kmeny, pokud v jákútštině se vyskytují, náležejí rozmanitým stadiím vývoje tureckých jazyků. Slova náležející nejstarší turečtině jsou většinou hláskoslovně tak změněna, že neturecké vlivy, které na ně působily, jsou zřejmé. Analogické tvořeniny podle vzoru mongolského činí pravděpodobným, že v doby, kdy tyto nejstarší turecké prvky sem vnikaly, převládal v jazyce vliv mongolský, jemuž před tím podlehl původní, nyní neurčitelný jazyk. Vliv turecký byl dílem dlouhého processu a působení mnoha tureckých dialektův; ale poslední jednotná vlna jazyková udělala z jazyka jazyk turecký. Výsledkem jejím je nynější zvláštní ráz, jejž Radloff označuje takřka poturečkým. Nebo změna udála se v cizím prostředí, v němž širé lány dělily jazyk od tureckých soukmenovců, tak že chyběl jakýkoli styk s ostatními jazyky tureckými. I typ Jákútů jeví podle Heckera stopy tohoto míšení. Pro vývoj tureckých jazyků skýtá tím způsobem jákútština neocenitelný materiál, třeba není podle Radloffa tím, zač posud vydávána: starobylým jazykem tureckým, který záhy se oddělil od sesterských jazykův a proto poskytuje údaje o prvém stupni vývoje tureckých hlásek. Souvislých historických zpráv o pravěku Jákútů ovšem nemáme. Rusové poznali je r. 1620 a to v nynějším území, vých. a sev. od středního toku Viluje a podél Leny. Od mongolských Burjátů byli v té době odděleni širokým pruhem území tunguzského. Před tím zajisté Jákútové bydlili mnohem více na jz., u Bajkalu (moře v jákútštině zove se posud *bajagal*). Jméno Jákuti dali jim Rusové, kteří slyšeli je od Tunguzů jako *Joka*, *Jaka* a s pl. konc. u Burjatů jako *Jakut*. Sami zvou se *Sacha* = člověk, plně zvali se *Uránchai Sacha* (= nyní: smělý, obratný člověk. Ale Radloff usuzuje, že původně název označoval Jákúty jako Sacha Urangchaie, pohraniční U. = Mongoly). Srv. W. Radloff, Die jakutische Sprache in ihrem Verhältnisse zu den Türksprachen (Petrohrad, 1908). *Dk.*

* **Jal** [žal] Augustin, spis. franc. (* 1795 v Lyonu — † 1873 ve Vernonu). Studoval na námořnické škole v Brestu, ale byv odtud r. 1816 vyloučen, odebral se do Paříže, kde stal se spolupracovníkem některých listů liberální opposice. Tou dobou uveřejnil řadu studií a duchaplných causerií z oboru kritiky umělecké: *L'Ombre de Diderot et le Bossu du marais* (Pař., 1819); *L'artiste et le philosophe* (t., 1824); *Esquisses, croquis, pochades, ou tout ce que l'on voudra sur le Salon de 1829* (t., 1829); *Le peuple au sacre* (t., 1829); *Salon de 1831, ébauches critiques* (t., 1831); *Les causeries du Louvre, salon de 1833* (t., 1833). R. 1831 byl povolán do ministerstva námořnictví a vyslán odtud v úřední funkci do Italie, Řecka a Turecka. Ovocem zkušeností zde nabytých a studií zde vykonaných byly spisy: *L'archéologie navale* (t., 1839); *Le glossaire nautique* (t., 1848); *La flotte de César* (t., 1861); *Abraham Duquesne et la marine de son temps* (t., 1872). Hlavní však jeho dílo, plod dvacetileté, neúmorné práce v archivech a registraturách notářských jest: *Dictionnaire critique de biographie et d'histoire* (t., 1864, 2. vyd. 1871). Dále sepsal: *Scènes de la vie maritime* (t., 1832, 2 d.); *De Paris à Naples* (t., 1835, 2 d.); *Soirées du gaillard d'arrière* (t., 1840, 3 d.). Autobiografie jeho: *Souvenirs d'un homme de lettres* (t., 1877) vyšla po jeho smrti redakcí P. Margryho.

Jalabert Charles Fr., malíř fr., † 1901.

* **Jalapin**, glykosid $C_{34}H_{56}O_{16}$, obsažen jest v pryskyřici jalapové (*resina Jalapae*), rozpadá se snadno v glukosu a jalapinol $C_{32}H_{62}$[illegible]

* **Jalukiang**, Jalu, pohraniční řeka mezi Koreou a Čínou; pramení se j. od 42° s. š. na Čang-paj-šanu a vlévá se širokým otevřeným ústím do Korejské zátoky. V ústí tvoří veliký ostrov, na jehož východ. břehu leží město Vidžu. Jest památná bitvou svedenou tu 17. září 1894 mezi Číňany a Japanci, kteří tu napadli čínské lodstvo pod admirálem Tingem. Potom 24. říj. t. r. armáda japanská překročila tu hranice čínské a zapudila čínské vojsko 15.000 mužů čítající. Viz Čínsko-japanská válka (Dopl.).

* **Jamaicin**, synonymum berberinu (v. t.).

Jamajka 14. led. 1907 navštívena zemětřesením původu vulkanického, zničeno hl. město Kingston, ve 3 minutách nižší části přístavu třemi nárazy zničeny. Účinek otřesu patrný v průměru 15—20 *km*. Dno mořské v přístavě pokleslo, tím zlepšeny jeho po-

měry hloubkové. Podle sčítání 1906 (r. 1901 z příčin finančních nebylo) má J. 829.929 obyv., 76 na 1 km^2. Dovoz r. 1906 měl cenu 2,261.469 lib. st., vývoz 1,192.007 lib. st.; r. 1907 dovezeno bavlny za 341.182, ryb za 182.972, rýže za 44.679 l. st. Vyvezeno (1907) cukru za 118.544, rumu za 134.114, kávy 88.464, banánů 880.531, oranže za 70.951 l. st. atd. Zatížení lodí připluvších a odpluvších (1906—7) 3,026.476 *t*. Příjem (1906—7) 1,018.000 lib. st., výdej 957.000, dluh 3,654.000. Telefonní linie má 152 mil délky, telegrafní 889 mil, železnice 184½ míle, trati elektrické 18½ míle, trati tramwayové 8¼ míle. Livingstone, Black J. (Lond., 1900); Forrest a J. Henderson, Jamaica (t., 1907); Henderson, Jamaica (1907, New York), H. Pasche: Im Fluge durch J. und Cuba (Štutgart, 1900), Cundal, Studies in Jamaica history (Londýn, 1900). *Hčk.*

Jambon [žānbō̄n] Marcel, malíř franc. (* 1848 v Barbezieux — † 1. říj. 1908 v Paříži), vynikl jako malíř divadelních dekorací netoliko v komposici, kresbě a barvě, ale dovedl mistrně zacházeti se světelnými effekty a oekonomií prostoru. Byl důstojníkem čestné legie.

James 1) George Payne R., spisov. angl. Do češtiny: »Urození lupiči«, histor. román, přel. J. V. Houška (Praha, 1874); »Eugen Pickering«, přel. V. Černý (t., 1883). — J. 4) William, filosof amer. Z jeho dalších prací uvádíme *Text-Book of Psychology* (1892); *Talks to Teachers on Psychology and to Students on Life's Ideals* (1899); *Pragmatism: A New Name for some Old Ways of Thinking* (1907).

* **James** Florence (Warden Florence), spisovatelka angl. (* 1857), vzdělávala se v Brightoně a ve Francii, byla vychovatelkou (1875—80), pak herečkou (1880—85). Sepsala romány: *The House on the Marsh*; *A Prince of Darkness*; *A Witch of the Hills*; *Ralph Ryder of Brent*; *Those Westerton Girls*; *A Passage through Bohemia*; *The Jun by the Shore*; *Tom Dawson*; *Mad Sir Geoffrey*; *The man with the Amber Eyes*; *Blindman s Marriage* a několik her divadelních.

* **James** Lionel, žurnalista angl. (* 1871), účastnil se několika výprav válečných jako korrespondent čas. »Times« a vydal několik spisů: *With the Chitral Relief Force* (1895); *Indian Frontier War* (1897—98); *On the Heels of de Wet* (1902); *The Boy Galloper* (1903); *The Yellow war* (1905) a j.

Jameson Leander Starr účastnil se jihoafrické vojny 1899—1900, byl r. 1900 volen členem zákonodárného shromáždění v Kapsku, t. r. ředitelem De Beers-Society a r. 1902 britské jihoafrické společnosti. Po vítězství progressistů při nových volbách v únoru 1904 stal se v Kapsku předsedou ministerstva.

* **Jamirn** v. Jaroměř 2).

* **Jamné** u Rychnova viz Jámy 1).

Jamont Édouard Fernand, generál franc., v lednu r. 1895 byl jmenován gener. inspektorem armády, koncem r. 1897 generalissimem franc. vojska a 4. července 1900 vstoupil do výslužby, neshodnuv se s ministerstvem o obsazení gen. štábu. Jeho nástupcem stal se generál Brugère.

* **Jan**, řeka sibiřská, v. Jana.

* **Jan** Silvanus viz Jeronym 3) Pražský.

* **Jan** ze Středy v. ze Středy Jan.

* **Jan** z Příbramě v. Příbram 1).

* **Jan** Albrecht, vévoda meklenburský, nynější regent vévodství Brunšvického (nar. 8. pros. 1857 ve Zvěříně jako třetí syn velkovévody Bedřicha Františka II.), vstoupil do gardového pluku krále pruského v Postupimi, dosáhl v něm hodnosti majora, načež vystoupil ze služeb vojenských a věnoval se koloniální politice, v níž dosáhl jistých úspěchů, jsa prvním předsedou něm. koloniální společnosti a členem koloniální rady. Po smrti svého nejstaršího bratra, velkovévody Bedřicha Františka III. († 1897) převzal za nezletilého ještě synovce velkovévodu Bedřicha Františka IV. regentství v Mekl.-Zvěřínsku a r. 1907 v Brunšvicku (v. t., Dopl.).

von **Jan** Carl, filolog něm., † 4. září 1899 v Adelboden (Švýc.).

Janáček Lev, hud. čes. Nová jeho díla jsou: opery *Její pastorkyňa* na repert. v Brně (klavírní výtah vydán Klubem přátel umění v Brně) a *Osud* (přijatá vinohradským divadlem); *Čtvero mužských sborů* (vydáno Moj. Urbánkem); Průvody nár. písní moravských: *Kytice* (vydal E. Šolc). V rukopise je *Maryčka Magdónova.*

Janauschek Fanny, tragédka česká, † 29. list. 1904 v Novém Yorku v tamním sanatoriu. R. 1873 vrátila se do vlasti. Ale brzo potom věnovala se výhradně scéně anglické a po opětovném příjezdu do Ameriky nabyla obrovského jmění. Zemřela však v citelné nouzi, neboť nešťastnými spekulacemi obchodními přišla o veškeren majetek.

* **Jancsó** [-čó] Benedikt, publicista maď. (* 1854 v Gelencze, komitát Háromszék v Sedmihradsku). Studoval filosofii v Kluži a ve Vídni. Byl gymnasijním professorem v Pančově, Aradu a Budapešti. V Aradu redigoval didakticko-polit. list »Középiskolai Szemle«, v Budapešti pak »Kozoktatásügyi Szemle«. Uveřejnil několik didaktických spisů. Jest znám však více svými pracemi týkajícími se rumunské otázky národnostní. R. 1892 byl vyslán ministrem kultu do Rumunska, aby tam studoval kulturní, sociální a školské poměry. Účastnil se také jako zpravodaj četných politických schůzí uherských Rumunů. R. 1894 za vlády Bánffyovy byl přijat za sekretáře do sekce národností v ministerstvu vnitra řízené Alex. Jeszenszkým; tam setrval do r. 1899, kdy za ministerstva Széllova sekce ta byla zrušena. J. vrátil se pak ke svému učitelskému povolání. Z prací jeho o Rumunech buďtež uvedeny zvláště: *Dákoromanizmus és magyar kulturpolitika* (Bpešt, 1892); *Román politikai és történelmi tanulmányok* (2 sv.); *Szabadságharczunk és a dákó-*

román törekvések (Bpešt, 1895); *Arad vármegye és város monografiája.*

* **Janča** Jan, žurnalista a spis. čes. (* 1866 ve Vlčnové na Moravě). Po studiích na čes. gymnasiu v Olomouci a na právnické fakultě v Praze věnoval se žurnalistice a literatuře. Žurnalisticky působil v Olomouci, Kolíně, Uh. Hradišti, Prostějově a od 1. čce 1896 ve Vídni jako vydavatel vlastního týdeníku (vlastně obdeníku) »Slovan«; od r. 1908 je vrchním redaktorem »Víden. Deníku«. J. vykonal četné studijní cesty po Uherském Slovensku, Mor. Slovači a Dol. Rakousích, jejichž dojmy vypsal v článcích belletristických, folkloristických a politických v časopisech »Lumíru«, »Zlaté Praze«, »Květech«, »Nár. Listech«, Roháčkově »Nivě«, »Slovanu«, »Pozoru«, »Víden. Deníku« a j. Z belletristických prací vedle příspěvků v »Lumíru«, »Květech« a »Zl. Praze« vydal: *Paprsky a stíny* (Praha, 1892); *Na poušti života* (Olomouc, 1893, »Slovan. Matice«, sv. II.); *Z města a venkova* (Praha, 1899, J. Otto) a *Orfanův románek.* J. jest také horlivým pracovníkem pro čes. menšinu v Dol. Rakousích, v jejíž prospěch napsal celou řadu článků a brošurku *Školská otázka v Dol. Rakousích*, konal přednášky po čes. venkově, dal podnět ke zřízení »Národní rady« ve Vídni a v l. 1898 až 1899 provedl hromadnou akci za zřízení obec. a veřej. škol v XVI., XVII. a XVIII, okrese vídeňském, ve Floridsdorfu a v Cáhnově.

* **Janda** Antonín, spis. čes. (* 1849 ve Chvalíně u Roudnice). Po studiích na reálce a učitel. ústavu v Litoměřicích působil na obec. škole v Střešovicích u Prahy a od r. 1875 v Budyni n. O. V Budyni uspořádal měst. archiv a na základě archivních studií napsal *Dějiny města Budyně n. O.* (Roudnice, 1892); *Topografii města Budyně* (zůstala v rukopise); *Rozvoj národního školství okresu roudnického* (Roudnice, 1908).

* **Janda** Václav, politik a národohospodář čes. (* 1835 v Budohosticích u Velvar — † 25. bř. 1902), byl po čtyřicet let vlivným činitelem a vůdcem Podřipska v zápase národním, státoprávním a pokrokovém. Za absolutismu po vydání Schmerlingovy oktrojírky s odhodlaností vystoupil na kolbiště politické. První činnost jeho nesla se za rozkvětem hospodářských spolků, jmenovitě na Velvarsku, kde byl tajemníkem a potom i předsedou jednoho z nich. V těch právě dobách Schmerling, policejní ministr Mecséry a místodržitel Kellersperg obmezovali způsobem přímo krutým působnost hospodářských spolků, v nichž viděli símě a živý pramen veškeré odhodlanosti a organisace rolnictva českého. R. 1867, kdy v květnu konán první tábor českého lidu na Řípu, J. pro opposiční řeč, kterou tam promluvil, odsouzen na rok žaláře, kterýž trest nejvyšším soudem zmírněn na šest měsíců. J. si jej odpykal v trestnici novoměstské v Praze. R. 1873 J. byl volen do říšské rady a r. 1878 přijal mandát na sněm království Českého. V říšské radě dne 3. kv. 1889 J. proslovil památnou řeč o krisi rolnické zaviněné centralismem. K J-dovu jménu pojí se i první návrh na zavedení přímých voleb v obcích venkovských. J. zřídil »Selskou jednotu« a podniky k ochraně rolnictva. J. od počátku činnosti své náležel k národní straně svobodomyslné. Nikdy netlačil se do popředí, ale nelekal se čeliti nikomu, bylo-li toho třeba. O vzorném hospodářství a osobních vlastnostech J-dových se zápalem vypravují i Bulhaři, Srbové a Chorvaté, kteří přicházeli do Čech za příčinou poznání našich zemědělských pokroků. *Tmk.* — Jeho syn J. Heřman, politik čes. (* 1860 v Budohosticích — † 1904 t.), byl poslancem na radě říšské a na zemském sněmu českém a předsedou českého odboru zemědělské rady. Náležel k národní straně svobodomyslné a byl vynikajícím členem jejím. Byl rovněž rázovitým repraesentantem našeho Podřipska.

* **Janda** Václav Boleslav (*1852 v Praze), studoval gymnasium u piaristů na Novém městě Pražském, pak varhanickou školu za ředitele Fr. Zd. Skuherského, kdež odbyv též 3. ročník pro ředitele kůru, stal se r. 1874 varhaníkem u Nejsv. Trojice v Podskalí, potom v kostele křižovnickém, a v kostele P. Marie Sněžné u františkánů za ředitele Jana Nep. Maýra. R. 1885 byl městskou radou pražskou jmenován ředitelem kůru u sv. Haštala, na to potom u sv. Petra na Poříči a v r. 1897 ředitelem kůru v chrámě Týnském. Jako skladatel věnoval se hlavně hudbě chrámové a napsal přes 500 *mottet*, několik *mší*, mezi nimi též i pastorální mše pro smíšený sbor s prův. varhan neb orchestru, *rekviem*, *Slavnostní fanfáru* do C-dur pro 3 trubky, trombon a timpani a j. Nákladem vlastním vydal *Missa in hon. Sct. Petri* do D-dur pro smíš. sbor s prův. varhan neb orchestru; *Rekviem do e-moll* pro mužský sbor a *Te Deum saeculare.* Když r. 1898 usneseno v městské radě pražské pořádati každoročně v Týnském chrámě slavné rekviem za zvěčnělou královnu a císařovnu Annu, za Ferdinanda Dobrotivého a za císařovnu Alžbětu, zároveň nařízeno řediteli kůru J-dovi, aby při mších těch provozoval skladby jen českých mistrův, a tu jeho péčí nastudovány a provozovány skladby Vitáskovy, Tomáškovy, Maškovy, Zvonařovy, Führerovy.

* **Janda** Jiří, zoolog čes. (* 1865 v Praze), studoval na gymnasiu a universitě v Praze, byl později assistentem prof. Vejdovského, učil vědám přírodním na středních školách v Uh. Hradišti, Kroměříži, Val. Meziříčí, Brně, Praze (Holešovicích), nyní jest prof. na akad. gymnasiu v Praze. Hlavním odborem vědeckého studia jeho jest ornithologie, jest autorem formou i obsahem vynikajících statí populárně přírodovědeckých a učinil se zasloužilým ve snaze o zařízení zoologické zahrady v Praze. Z prací jeho buďtež uvedeny: *Příspěvky k soustavě Gordiidů* (ve spisech Král. č. spol. nauk, 1893);

Poznámky k soust. Gordiidů (t., 1894); *Poznámky ornithologické z okolí Val. Meziříčí* (programm gymn., Val. Meziříčí, 1898); *Kalendář jarního tahu ptactva* (t., 1899); *Na ruském severu* (progr. gymn., Brno, 1903); *Ochrana hosp. užitečného ptactva* (pomocí zem. rady morav., Brno, 1904); *Ptactvo okolí kroměřížského* (kommissi pro výzkum Moravy, 1906); *Přehled zeměděl. důležitého ptactva* (pomocí zeměd. rady král. Českého, Praha, 1905). Dále vydal tyto knihy: *Užitečné ptactvo našeho domova* (Praha, 1899); *Atlas ptactva středoevropského* (t., 1902); *Procházky přírodou* (t., 1905); *Les, dojmy a obrazy z přírody* (t., 1906); *Všemi díly světa* (část přírodop., t., 1907); *Stručná ornithologie všeobecná* (t., 1908).

* **Janda** Viktor, zoolog čes. (* 1880 v Litomyšli), studoval na gymnasiu v Litomyšli a na universitě české v Praze. Stav se doktorem fil. a složiv státní zkoušky, věnoval se úřadu učitelskému na školách středních, působí nyní na reálce v Pardubicích. Vědecké práce jeho týkají se studia vyšších červův a jevů regeneračních. Jsou to: *Příspěvky ku poznání rodu Aeolosoma* (»Věstník« Král. č. spol. nauk, 1900); *Ueber die Regeneration d. centr. Nervensystems u. Mesoblasts bei Rhynchelmis* (t., 1902); *O regeneračních dějích u členovců. Část I.* (t., 1908).

Jandečka Václ., paedagog čes., † 5. bř. 1898 v N. Bydžově.

Jandrić Matija srv. Jihoslované, str. 462 *a*.

* **Janeček** Jaroslav, pseudonym Emil Wiesner, žurnalista a spis. čes. (* 28. led. 1870 v Pardubicích). Studoval na reálce ve svém rodišti a učitel. ústavě v Jičíně, načež krátkou dobu byl učitelem; r. 1897 vstoupil do redakce nakladatelství Jos. R. Vilímka a r. 1908 do redakce »Hlasu Národa«. Vedle prací časopiseckých vydal o sobě: *Podzimní růže*, básně (Žižkov, 1892); *Ambrož*, román (Praha, »Vlast« 1891—92); *Před branou vyšších světů* (t., 1903); *Volání ke břehům věčnosti* (t., 1908); dále přeložil z A. S. Puškina: Piková dáma a ostatní krásná prosa (Praha, 1898); Slovanské pohádky (t., 1898); Z G. A. Mačtěta: Sibiřské povídky (Žižkov, 1894); z J. Vernea: Dvacet tisíc mil pod mořem (Praha, 1897); z N. Krzyżanowské: Světla Čech (Praha, 1906); z Maine Reyd: Za běloušem (Praha, 1898); z Barboura: Závěť bankéřova (Praha, 1908). V l. 1893—97 vydával časopis pro okkultismus »Hvězda záhrobní«, v l. 1903—6 časopis v podobném směru »Nové Slunce«, r. 1905 časopis pro křesťanskou mystiku »Pokoj tobě«.

Janěnko 2) Jakov Fedosějevič, malíř rus., † 1852.

* **Janequin** Clément v. Jannequin.

* **Janet** 1) Paul, filosof franc., † 4. října 1899 v Paříži. Do češt. »Dějiny vědy politické se zřetelem k mravovědě« přeložil dr. Břet. Foustka (Kr. Vinohrady, 1895); »Rodina«, čtení o praktické mravovědě, přeložil Václ. Černý (Praha, 1902).

Janežič Anton srv. Jihoslované, str. 415 *b* sl.

* **Janicki** Ignacy, spis. pol. (* 1823 — † 1886), přednášel nějakou dobu mathematiku a fysiku na technice krakovské, pak byl vychovatelem synů Z. Krasinského a knihovníkem v knihovně hr. Krasińských. Jeho redakcí vydány byly: *Akta poselskie i korespondencje F. Krasińskiego 1558—76* (Krak., 1872); *Saady. Perska ksiega na pol. jezyk przełożona ot Imci pana S. Otwinowskiego* (t., 1879); *Akta historyczne do panowania Stefana Batorego* (Varš., 1881); *Pamietniki do historji życia i czynów Jana Sobieskiego przez F. Dupont'a* (t., 1885).

* **Janina**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 29. led. 1894. Označení (383). *Kvn.*

* **Janišova** Karolina viz Pavlova 1).

Janitschek 2) Maria, spisovatelka něm. (roz. Tölk), provdala se za mnichovského dějepisce umění Huberta J-a a žije i po jeho smrti v Mnichově. Z dalších jejích novell uvádíme: *Vom Weibe* (1896); *Frauenkraft* (1900); z románů: *Gott hat es gewollt* (1895); *Ninive* (1896); *Ins Leben verwirrt* (1897); *Die neue Eva* (1902) a j. *AN.*

* **Janke** Arthur Wilhelm, vojenský spis. a cestovatel něm. (* 31. srp. 1843 v Bublicích v Pomořanech), studoval gymnasium ve Sloupě pomořanském, práva v Bonnu a v Halle. Účastnil se válek v l. 1866 a 1870 jako pruský důstojník, v l. 1890—95 byl ředitelem válečné školy v Hlohově a v l. 1895 až 1897 plukovníkem v Toruni. Cestoval mnoho a zejména za účelem historicko-geografickým podnikl vědeckou cestu po Malé Asii r. 1902; místopisný materiál této výpravy sloužil též účelu praktickému. Uveřejnil: *Reiseerinnerungen aus Italien, Griechenland und vom Orient* (Berl., 1874); *Skizzen aus dem europäischen Russland* (t., 1877 a 1879); *Die Belagerungen der Stadt Trier 1673 bis 1675* a *Aus der Schlacht an der Lönzer Brücke am 21./8. 1675* (Trevír, 1890); *Auf Alexanders des Grossen Pfaden.* Eine Reise nach Kleinasien (Berl., 1904); *Die Ergebnisse einer historisch-geographischen Studienreise in Kleinasien 1902* (»Zeitschrift d. Ges. f. Erdkunde«, 1904).

* **Janke** Zikmund (pseud. Dvorský), lékař čes. (* 24 ún. 1865 ve Dvoře Král. n. L.). Vystudovav lékařství v Praze, působil jako praktický lékař v Ostředku a Trhové Kamenici, načež se r. 1899 usadil v Praze jako odborný lékař pro nemoci nosní, oční, krční a pro vady řeči, v létě pak působí jako odborný lázeňský lékař v Luhačovicích. Literární produkce jeho je velmi rozsáhlá. Napsal zvláště: *Vady řeči a jak se jich chrániti* (Praha, 1900); *Čítanka pro koktavé* (t., 1900); *Praktická cvičebnice a čítanka pro koktavé* (t., 1906); *O vzniku, průběhu a léčení koktavosti* (Hora Kutná, 1900); *O krvácení z nosu* (Karlín, 1904); *O rýmě, chrapotu a kašli* (t., 1907); *Léčivá moc vod Luhačovských* (t., 1908). Kromě toho napsal řadu prací belletristických a di-

vadelních kusů: *Plovoucí oblaka*, básně (Praha, 1890); *Z jiného světa*, drama o 1 jedn. (t., 1896); *Dvě děti*, veselohra o 1 jedn. (Karlín, 1899); *Tři psaní Nerudova s nebe*, idylka veršem (Chrudim, 1899); *Morová rána v Praze 1900*, fraška se zpěvy o 4 jedn. (Praha, 1902); *Volná křídla* (t.) a j. Je též velmi čilý v životě spolkovém, jmenovitě v jednotách divadelních, pěveckých a spolcích lékařských, jsa zvláště starostou sdružení českých praktických a odborných lékařů v Praze.

***Janko** Josef, vynikající germanista čes. (* 25. říj. 1869 v Libštátě). Gymnasium studoval v Hostinném a v Liberci, filosofii a zvláště jazykozpyt od r. 1887 na filos. fakultách čes. i něm. v Praze. Byl od počátku germanistou, ale pod Gebauerem vzdělal se též na slavistu. Působil na gymn. v Klatovech a na čes. reálce v Karlíně a v Hradci Králové, v l. 1899—1908 jako professor na čes. reálce v Praze-III. Od r. 1900 byl zároveň lektorem něm. jazyka a od r. 1904 soukromým docentem srovn. mluvnice jazyků germanských na čes. universitě v Praze. R. 1905 pobyl na universitách v Německu, hlavně v Lipsku a v Berlině, r. 1907 tři měsíce ve Skandinavii a zvláště v Upsale; nabízenou téhož roku professuru germ. jazyků na ženské universitě Bryn Mawr College u Filadelfie nepřijal. R. 1908 byl jmenován mimoř. professorem německé řeči a literatury při čes. universitě v Praze. Od r. 1906 jest mimořádným členem Král. čes. společnosti nauk, od r. 1907 dopisujícím členem České akademie. Vlastním oborem J-vým jest germanská mluvnice, založená na fonetickém rozboru a na srovnávání s jinými jazyky indoevropskými, dále styky germanskoslovanské a tudíž otázka pravěku slovanského. V literatuře horlivě se zabývá Shakespearem a básnictvím lidovým. Napsal: *Soustava dlouhých slabik koncových v staré germanštině* (nákl. Král. č. spol. nauk, 1903, poctěno cenou Šetkovou, výtah v »Indogerm. Forschungen, Anzeiger«, XV); *Germanisch ē² und die sogen. reduplizierenden Praeterita* (v »Indogerm. Forsch.« XX); *Zum Lautwert des gotischen h* (»Prager Deut. Studien«, VIII); *Západoslov. *tъnъ* (»Listy filolog.«, XXXI). K pravěku indoevropskému a hlavně slovanskému se táhnou a Peiskerovu theorii o porobě praslovanské vyvracejí přímo nepřímo články: *Zur ältesten Sozial- u. Wirtschaftsgeschichte der Slaven* (»Čech. Revue«, I, 1907); *O slovanských »slovích a věcech« v ohledu národopisném* (»Národop. Věstn. Čslov.«, II, 1907); *O stycích starých Slovanů s Turkotatary a Germany s hlediska jazykozpytného* (»Věstn.« Č. akad., 1908, německý výňatek z toho v časop. »Glotta« II a výtah ve »Worter u. Sachen« I, 1909); *Jak soudíme dnes o starých Indoevropanech* (»Národop. Věstn. Čslov.«, III, 1908) atp. Z prací literárních uvádíme: *O romantismu a realismu v básnictví* (progr. karlínské čes. reálky, 1897); *O sečtělosti Shakespearově* (»Věst.« Č. akad., 1905); *O Shakespearových vztazích k Rakousku a k Čechám* (»Čes. Čas. Hist.«, 1907; totéž v »Shakespeare-Jahrbuch«, 1909); *Vybrané obrazy metaforické lidových písní československých* (Zprávy c. k. čes. reálky v Praze-III, 1903—5); *Die Allegorie der Minnegrotte bei Gottfried v. Strassburg* (»Věst.« Král. č. spol. nauk, 1906); *Sophus Bugge* (»Přehled«, 1907). Vedle celé řady obšírných a pracných referátů v předních časopisech germanské a německé filologie přeložil a s textem připravil k vydání švédsky psaný *»Český pláč« Jiřího Holíka* z r. 1672 (v »Hist. archivu« Čes. akad., 1909). Je horlivý účastník universitní extense a lidové přednášky jeho (12 o Shakespearovi, 6 o slov. pravěku) vycházejí právě tiskem (v Ottově »Sbírce předn. a rozprav«). Svůj názor na úkoly české filologie projevil v historické skizze *Rückblick auf das Viertljahrhundert 1882—1907* (»Čech. Revue«, II, 1908) a tamže v článku *Eine neue Sprachwissenschaft* ostře odsoudil etymologický dilettantismus, samolibě pěstovaný M. Žunkovičem, Vojt. Srbou a Jos. Kuffnerem. *Hš.*

Jankov 1), 512 *m* n. m., má 79 d., 684 obyv. čes. (1900), telegraf.

Janković 2) Emanuil srv. Jihoslované, str. 492 *a*.

***Jankowski** Józef, básník pol. (* 1865), studoval na universitě varšavské a r. 1896 stal se redaktorem časopisu »Kurjer świateczny«. Přispívá básněmi do čelnějších listů pol. a o sobě vydal: *Staccato* (1892); *Siostra Łucja* (1894); *Żyje* (jednoaktovka veršem, 1894); *Lalka* (2. vyd., 1899, verš. satirický žert); *Rytmy i Rymy* (1897); *Z serji lirycznej* (1900) a j.

***János** [jánoš], maď., Jan.

***Janoslavice**, jméno obce Sviňova (okr. hejtm. Zábřeh na Moravě) od r. 1903.

Janošík Jan od r. 1902 jest řádným členem České akademie a od r. 1904 sekretářem její II. třídy, v l. 1899 a 1906 byl děkanem české fakulty lékařské, zároveň jest i ředitelem kursů pro učitele tělocviku na středních školách. Z další jeho činnosti publikační sluší uvésti: *Poznámky k vývoji ještěrek* (»Rozpravy« České akademie, 1898, též franc.); *O vývoji krvinek u amniot* (t., 1902; též franc.); *Cirkulace ve slezině* (t., 1902; též něm. v »Arch. f. mikr. Anat.«); *O vývoji předledviny a Wolffova vývodu u ssavců* (t., 1904; též něm. v »Arch. f. mikr. An.«); *O poměru meta- a mesonefros* (t., 1905 a 1906); *O poměru vývodu jaterního a vývodů pankreatu u člověka* (t., 1909; též franc v »Arch. de biologie«); *Ueber die Entwickelung der Nachniere* (»Arch. f. Anat. u. Physiologie«, 1907); *Anatomie člověka s Atlasem anat.*, ukončené r. 1901.

Janota 3) Eugenjusz, paedagog a spis. pol., † 1878 ve Lvově.

***Janota** Otokar Jindřich, romanista čes. (* 2. čce 1882 na Král. Vinohradech), studoval gymnasium v Praze, universitu v Praze, v Římě a v Lausanně, kde podobně jako v Genevě obíral se vedle román. jazyků také paedagogikou. Od r. 1905 působí

na středních školách v Praze, 1906 promovován na doktora, r. 1908 vykonal studijní cestu po Španělsku, jejíž popis vydá tiskem, 1908 jmenován lektorem španělštiny při universitě české. Vydal *Španělskou mluvnici jazyka peruanského* z rukopisu universitní knihovny, s doprovodem grammat. a slovníčkem i se studií o vývoji španělštiny po stránce fonetické (Praha, 1908, v publ. Král. čes. spol. nauk); *Dvě románské verse legendy o sv. Kosmovi a Damianu* (t., 1909) a chystá k tisku *Pověst o Tristramu a Isoldě v moderních literaturách, zejm. romanských*, s edicí textův.

* **Janoušek** Josef (* 1849 v Josefově v Čechách). Vystudovav gymnasium v Kr. Hradci, universitu v Praze, byl supplentem při čes. ústavě ke vzdělání učitelů v Brně, od r. 1875 professorem v Příboře a od r. 1895 při čes. ústavě učitelek v Brně; od r. 1906 žije na odpočinku v Jundrově u Brna. Napsal *Geometrii pro ústavy učitelské* (Brno, 1883, 2. vyd. 1896); *O výchově a vzdělání dívčím* (Výroč. zpráva čes. ústavu učitelek v Brně, 1900); *O nepravidelném rozptylu světla* (»Čas. pro pěstování mathem. a fysiky« v Praze 1872); *Einige Beobachtungsweisen der Luftschwingungen* (Poggendorffs Annalen der Physik und Chemie na r. 1872).

* **Janoušek** Jaroslav, histor. spis. čes. (* 27. dub. 1854 v Táboře — † 12. prosince 1897 v Telči). Studoval na reálce ve svém rodišti, na čes. technice v Praze a uměl.-průmyslové škole ve Vídni, načež byl supplujícím učitelem při čes. reálce v Praze a od r. 1884 professorem na zemské vyš. reálce v Telči na Moravě. Telč a její okolí, bohaté stavitelskými a uměleckými památkami, byly J-škovi bohatým a málo posud známým pramenem k histor. studiu. Nejprve upravil zachovalý měst. a špitální archiv v Telči a sepsal s J. Beringerem (v. t.) monografii: *Město a panství Telč* (Telč, 1892); *Město a panství Dačice* (Dačice, 1895) Vedle toho různá pojednání odborná přinesly »Časopis Matice Mor.«, »Časopis musej. spolku olomouc., »Sborník historický« na r. 1886 (*Měst. archiv v Telči na Moravě*), Ottův Slov. Nauč., »Vlastivěda Mor.«, »Čes. Kreslíř«, »Mittheilungen der k. k. Central Commission für Erforschung u. Erhaltung der Kunst- u. histor. Denkmale« a j. J. byl korrespondentem c. k. centrál. kommisse pro vyzkoumání a zachování uměl. a histor. památek ve Vídni, dopisujícím členem archaeolog. sboru Musea král. Čes. a jednatelem archaeol. kommisse při Čes. akademii pro politický okres dačický a zakladatelem měst. musea v Telči.

* **Janoušek** František, spis. čes. (* 1859 ve Vel. Kyšicích u Unhoště). Absolvovav ústav učitelský, působil jako učitel při obec. školách, nyní je řídícím učitelem v Petrovicích u Rakovníka. Napsal: *Dějiny obce, kostela a školy ve Hředlích u Rakovníka* (Hředly, 1903); *Hředské pověsti a upomínky* (t., 1904); *Prosté obrázky* (t., 1905); *Pověsti z Rakovnicka* (Karlín, 1907).

Janov 12) má 245 d., 4 obyv. čes., 1357 něm. (1900).

Janov, m. ital., má (1906) jako obec 234.710 obyv. Lodí připlulo (1905) 6158 o 6,434.234 *t*, odplulo 6122 o 6,378.453 *t*; celkem 12.280 lodí o 12,812.687 *t*. Doprava zboží (1902) na suchu i souši činila 3,756.955 t v ceně 1062·8 mill. lir, z toho dovoz 3,137.923 *t* v ceně 592·8 mill. lir, vývoz 240.204 *t* za 270 mill. lir, transito 378.828 *t* za 199·9 mill. lir. Nejvíce se dováží bavlna a zboží bavlněné, obilí, mouka, drogy, zboží koloniální, uhlí; vyváží se hedvábí a zboží hedvábné, víno, olej. R. 1902 ubíralo se přes J. 62.266 vystěhovalců (1901 : 103.536), nejvíce do Argentiny a Spoj. Obcí.

z **Janova** Matěj. Z nejnovější literatury dodáváme studii dra Vlast. Kybala, M. Matěj z J. Jeho život, spisy a učení (Praha, 1905, v jubil. spisech Král. čes. spol. nauk) a téhož vydání Regulae Veteris et Novi Testamenti, I (Inšpruk, 1908).

Janovice 10) Červené mají 121 d., 699 obyv. čes. (1900), telegraf. — J. 11) nad Úhlavou mají 189 d., 1026 obyv. čes. (1900). — J. 12) Uhlířské mají 265 d., 1960 obyv. čes. (1900); dvě školy měšť., želez. stanici na tr. Kolín-Čerčany-Pyšely. — J. 13) Vrchotovy mají 40 d., 294 obyv. čes. (1900).

* **Janovice**, ves u Mostu, v. Janov 3). — J. u Hostinného viz Johannesgunst.

* **Janovický** Jaroslav Vl., pseud. R. Schustera (v. t. 3).

* **Janovskij** Kirill Petrovič, paedagog rus. (* 1822 — † 1902), pocházel z rodiny malorus. a vystudoval v Kijevě, načež učil mathematice a fysice na různých gymnasiích, r. 1856 stal se inspektorem a r. 1862 ředitelem gymnasia v Kišiněvě, pak byl zástupcem kurátora učebného okruhu petrohradského a r. 1878 jmenován kurátorem učebného okruhu kavkázského, kde osvědčil se jako výborný organisátor a podporovatel odborného školství. R. 1900 jmenován byl členem státní rady. Hlavní jeho práce jsou: *Mysli o vospitaniji i obučeniji* (1900); *Obměn i postojannoje dviženije materiji, kak uslovije mirovoj žizni voobšče i v častnosti žizni organičeskoj* (Petr., 1900). Jeho péčí vydán »Sbornik matěrialov dlja opisanija městnostěj i plemen Kavkaza«.

Janovský Vítězslav převzal po smrti prof. Michla ředitelství české dětské nemocnice, o jejíž zvelebení jest neúnavně činný. Mimo příspěvky v Lesserově encyklopaedii kožních nemocí a v Mráčkově příruční knize kožních nemocí (hyperkeratosy) napsal zvlášť: *O léčení sklerodermie* (»Čas. lék. čes.«, 1898); *O sero- a organotherapii syfilis a kožních onemocnění* (t., 1899) a pak dějiny prostituce v díle »Mann und Weib« (1908).

* **Janovský** František, katol. spis. čes. (* 1860 v Třebíči na Moravě). Vystudovav gymnasium a bohosloví v Brně, byl katechetou na střed. školách v Hustopeči, Brně, Třebíči a od r. 1902 je prof. náboženství při ústavě

ke vzdělání učitelek v Brně. Již jako bohoslovec přispíval různými články do katolických časopisův, o sobě pak vydal řadu *kázání* a několik tendenčních obrázků z křesťanských dějin.

* **Janowicz** Andrzej, spis. a hud. skladatel pol. (* 1830 v Oděsse — † 1902 v Žitoměři), znám jest povídkami, jako: *Jedynak* (Kijev, 1856); *Wilkołaki* (Varš., 1860); *Żebracy* (Krakov, 1863) a j. Z jeho skladeb uvádějí se hlavně *Duma o hetmanie Koszyrskim*; *Mše*, *kvartetto* a pod.

* **Janowicz** Radwan Aleksander, právník polský (* 1843). Studoval ve Lvově. R. 1881 habilitoval se na lvovské univ. pro civilní řízení; r. 1883 byl jmenován mimořádným a r. 1887 řádným professorem německého práva. Od r. 1890 jest vicepraesidentem okresní školní rady. Napsal: *O interwencji tak zwanej ubocznej* (Varšava, 1882); *O projekcie noweli egzekucyjnej wedle elaboratu rady państwa* (Lvov, 1875); *O znaczeniu i skutkach orzeczeń najwyższego trybunału sprawiedliwości* (t., 1881); *Kupno renty* (t., 1883); *Historja prawa niemieckiego* (t., 1886 až 1894).

Janowski Jan Nep., publicista polský, † 1888.

* **Jansbork**, m. ve Vých. Prusích, v. Johannisburg.

* **Janský** Jan, lékař čes. (* 3. dub. 1873). Absolvovav gymnasijní studie v Praze na akademickém gymnasiu a lékařská na čes. universitě v Praze, promovoval tu r. 1898 a stal se r. násl. assistentem čes. psychiatrické kliniky; r. 1907 se habilitoval pro psychiatrii. Napsal: *O psychické infekci* (»Sborník klinický«, 1904); *Delirium acutum* (t., 1906); *Haematologické studie u psychotiků* (t., 1906); *Dosud nepopsaný případ familiární amaurotické idiotie* (t., 1908); *O podstatě hysterie* (Časop. lék. čes.«, 1904); *O prognose akutních psychos* (t., 1905); *Neurofibrilly za poměrů normálních a pathologických* (t., 1905); *O serodiagnostické zkoušce Wassermann Plautově* (t., 1907); *Nový příznak traumatické neurosy* (»Revue v neurologii«, 1908).

Janson [žanson] 2) Paul, politik belg. R. 1894 zvolen byl do senátu, kde zasedal až do r. 1900. R. 1900 a 1904 znovu byl zvolen poslancem. Od r. 1894 politika J-ova je v nejužším spojení s politikou strany sociálně demokratické, ačkoli J. se k ní posud nepřipojil, zachovávaje si jinak úplnou nezávislost v jednání a hlasování. *Tmk.*

Janssen 5) Peter, malíř něm., jmenován 1895 ředitelem umělecké akademie v Düsseldorfu.

* **Janszky** Ludvik, generál rak. (* 1832 — † 27. list. 1900 ve Vídni), stal se známým demonstracemi maďarskými proti společné armádě. Jako velitel 61. brigády budínské J. r. 1886 položil věnec na pomník vojáků padlých při obléhání Budína r. 1848 a se hřbitova kommandoval celou brigádu k pomníku gener. Hentziho v Budíně, kde v delší řeči slavil Hentziho jako vzor vojína hrdinného a praporu věrného. Maďaři demonstrovali pouličními výtržnostmi, vytloukli J-kému okna a žádali zadostučinění. Výtržnosti opakovaly se denně celý měsíc. V říšském sněmu podávány interpellace, ministerský předseda Tisza odsoudil jednání J-kého, který však místo potrestání postoupil na sborového velitele, kdežto sborový velitel hrabě Edelsheim Gyulai dán byl do pense. V agitacích pokračovalo se po 4 měsíce, stáliť v jejich čele říšští poslanci; teprve když pro uklidnění mysli v denním rozkaze (uveřejněném v úředním listě 11. srpna) vysvětleno, že Gyulai dán byl do pense z příčin ryze vojenských, agitace přestaly. *Droz.*

* **Janšić** v. Jakšić 1).

* **Jante** v. Ilanz.

* **Janů** Antonín, paedagog. spisov. český (* 1852 v Ml. Vožici — † 1899 t.). Naposled byl ředitelem měšť. školy v Nuslích. Napsal: *O sebevědomí učitelském* (Pardubice, 1894); *Jazyk mateřský a škola obecná* (Praha, 1897); *Jan Sluníčko, národní učitel* (t., 1898).

* **Janžulová** (Янжулъ) Jekatěrina Nikolajevna, roz. Veljaševa, spis. rus. (*1873), jest chotí profes. Ivana Ivanoviče Janžula (v. t.) a spolupracovnicí při jeho vědeckých pracích. Samostatně vydala: *Rukodělije kak predmet obučenija v narodnoj školě* (1890); *Amerikanskaja škola* (Petr., 2. vyd. 1904) a j. Od r. 1900 jest členem vědec. komitétu ministerstva nár. osvěty.

* **Japaconitin** v. Aconitin.

Japan. Mírem Portsmouthským dne 5. září 1905 J-sko získalo nové a to dosti značné území, totiž Kuang-tung na poloostrově Liaotunském s Port-Arthurem a Ta-lien-vanem, dále jižní část ostrova Sachalinu až po 50° s. š. (Karafuto) a posléze vrchní panství nad Koreí. Jest tedy nyní rozloha a počet obyvatelstva toto (ostrovy Boninské jsou při tom připojeny ke Střednímu Nipponu, souostroví Liu-Kiu ke Kiušiu a Kurily k ostrovu Hokkaido):

	Rozloha v km^2	Obyv.	na 1 km^2
Střední Nippon (1903)	94.793	17,988.546	190
Severní Nippon »	78.225	7,075.571	90
Západní Nippon »	53.561	10,396.425	194
Šikoku . . . . »	18.210	3,167.707	174
Kiušiu . . . . »	43.615	7,260.910	167
Hokkaido (Jezu) »	94 012	843.717	9
Japan, 1903:	382.416	46,732.876	122
» 1908:	—	49,319.166	129
Formosa (Taivan) 1908	34.974	3,178.884	91
Vulkanské ostrovy	22	—	—
Již. Sachalin (Karafuto, 1907)	12.456	20.467	0·6
Kuang-tung . . .	3.162	175.471	129
Japanská říše	452.922	52,924.202	117

V uvedeném počtu obyv. obsaženo bylo (1906) 19.129 cizinců, a to 12.463 Číňané, 2181 Angličan, 1657 Američanů, 686 Němců, 540 Francouzů, 254 Korejců, 231 Rusů a 196 Portugalců, 99 Švýcarů a 93 Hollanďané; naproti tomu Japanců žilo 1906 v cizině

97.166 a to 80.453 ve Spoj. Obcích sev.-amer. nebo jejich koloniích, 31.093 v Korei (1904) a 11.783 ve Velké Britannii nebo jejích osadách. Pohyb obyvatelstva byl v posledních letech tento:

	Sňatků	porodů	úmrtí	přebytek
1901	378.262	1,487.477	922.549	564.928
1902	395.052	1,493.599	952 252	541.347
1903	371.187	1,647.467	933.834	713 633
1904	399.218	1,591.365	999.621	591.744
1905	351.260	1,599.131	1,044.855	554 276

V uvedeném přehledu nejsou však pojata mrtvá rozeňata, jichž bylo 1901: 155.489, r. 1902: 157.708, r. 1903: 153.920, r. 1904: 147.058 a 1905: 142.092. Podle pohlaví počítalo se ve vlastním J-u r. 1903 mužů 23,601.640 a žen 23,131.236, jeví se tu tedy poměry odchylné od poměrů západoevropských, že totiž obyvatelstvo mužské má převahu nad ženským. Sociálně dělí se obyv. ve členy císařské rodiny (r. 1905 úhrnem 66, kteří však nejsou pojati do celkového počtu obyvatelstva), na šlechtu vyšší (*kazoku*, úhrnem 5055 duší), rytíře či nižší šlechtu (*šizoku*, celkem 2,167.389 duší) a obecný lid v počtu 44,551.830 duší, v kterémžto počtu zahrnuti jsou též Ainové na ostrově Hokkaido (17.783 duše). Vzdělání obyv. i širokých vrstev lidu nachází se na výši dosti značné a vzrůstá v novější době neustále, jednak zavedením povinné návštěvy školní, jednak zakládáním rozmanitých škol všeobecně vzdělávacích i odborných; i jinak je postaráno o vzdělání lidu, neboť 31. bř. 1906 byla v J-u 101 knihovna o 1,277.010 svazcích; t. r. bylo vydáno 27.095 různých knih a vycházelo 1775 časopisů.

Hlavním zaměstnáním obyv. je stále ještě zemědělství, ačkoli v nejnovější době obyvatelstvo obrací se rozsáhlou měrou také k jiným živnostem, jmenovitě k průmyslu. Hospodářský rozvoj J-u za poslední desítiletí vyplývá z těchto čísel: 1896 bylo splaceného kapitálu v různých podnicích 298 millionů jenů, r. 1901 již 820 mill. jenů, deposit bankovních v Tokiu bylo r. 1893 celkem 37 mill. jenů, r. 1903 však 132·6 mill. a v Osace v téže době 10·5 a 76·7 mill. jenů. Dne 1. ledna 1906 veškera zdaněná půda v J-u náležející soukromníkům a míst. korporacím zabírala 13,981.688 cho (à 0·9918 *ha*), z toho pak připadlo na role 5,229.395, na lesy 7,162.367 a na lučiny 1,166.124. Nejdůležitější plodinou pěstovanou zůstává stále rýže v rozmanitých odrůdách, k ní pak druží se ječmen a v poslední době vzmáhá se i pěstování žita; r. 1906 věnováno bylo rýži 2,898.793 cho a sklizeno úhrnem 46,302.530 koku (à 1·746 *hl*), pšenice zabírala 443.187 cho se sklizní 3,962.265 koku, ječmenem oseto bylo 669.838 cho a vytěženo 9,445.238 koku, kdežto role žitná vzrostla na 700.888 cho a poskytla 6,957.932 koku zrní. Čaje sklizeno t. r. 7,060.079 kvanů (à 3·75 *kg*) a cukru (největším dílem třtinového) vyrobeno r. 1905 úhrnem 139,542.554 kvanů. Chov dobytka jen zvolna se vzmáhá a nemá té důležitosti jako ostatní živnosti; r. 1905 počítalo se v J-u 1,167.610 kusů dobytka hovězího, 1,367.615 koní, 3590 ovec (dříve jich v J-u vůbec nebylo a také se jim tu nedaří), 72.121 koz, 228.204 vepřů; daleko nejdůležitějším však odvětvím v chovu zvířectva zůstává chov bource, jenž 1905 poskytl 2,723.333 koku kokonů, z nichž vyzískáno 2,606.124 kvanů surového hedvábí. Nemenší důležitost má také rybolov provozovaný s velikou energií nejen na pobřežích japanských, nýbrž i u ostrova Sachalinu a při březích sibiřských, k čemuž si J-sko vyhradilo právo zvláštní úmluvou s Ruskem (r. 1907); hrubé produkty mořské roku 1905 měly cenu neméně než 50,261.626 jenů, a zpracování jejich poskytlo další výtěžek 35,500.016 jenů. Nerostné bohatství J-ska ukazuje se hojnějším a hojnějším a hornictví nabývá vždy větších rozměrů, jmenovitě těžba uhlí stále stoupá a jakkoli domácí spotřeba neustále vzrůstá, přece vzmáhá se i vývoz jeho, směřující nejvíce do Hong-kongu, Číny, Britské Indie a j., a to nejvíce z přístavů Modži, Kučinotsu, Nagasaki a Karatsu; rovněž přibývá výtěžku petroleje, jehož zřídla zjištěna i kolem Tokia, který však na ten čas má hlavní okresy své kolem Niigaty a u Echiga na Hokkaidu. R. 1905 vytěženo celkem zlata 812.764 nomme (à 3·7799 *g*), stříbra 22,103.408 nomme, mědi 59,158.327 kinů (à 0·5 *kg*), olova 3,787.006 kinů, železa 14,189.913 kvanů (à 3·75 *kg*), antimonu 476.664 kinů, manganové rudy 6,818.432 kinů, uhlí 11,593.292 *t*, síry 41,087.568 kinův a petroleje 1,187.136 koku (à 1·746 *hl*). Pro rozvoj průmyslu činí vláda japanská, seč jest. Jako Anglie, Francie a Německo vyslaly studijní kommisse do vých. Asie, tak také J. vysílá od r. 1891 znalce průmyslové do záp. Evropy, zvláště do Anglie, aby tam studovali nové methody ve výrobě tovární, jmenovitě v železářství. Pro povznesení domácí výroby i obchodu podniká velmi mnoho průmyslová rada nově zřízená a summy, jež od r. 1895 vloženy do podniků továrních, bank, obchodních společností a p., jdou do milliard. Největšího rozvoje nabyl průmysl bavlnářský, jenž r. 1905 vykazoval 78 přádelen o 1,402.931 vřetenech, zaměstnával 12.183 mužův a 53.728 žen a vyrobil za 44,137.858 jenů příze. Hedvábnictví t. r. dodalo výrobků za 157,745.229 jenů. Neméně vzmáhá se železářství (státní závody ve Vakamatsu), stavba lodí (v Nagasaki), jíž se zabývalo 34.000 osob, hrnčířství a výroba porculánu (13.600 dělníků), výroba zápalek (54.600 dělníků) atd. Jakkoli pak J. ve mnohém odvětví soutěží již na trzích východoasijských s průmyslem evropským, přece ještě drahnou dobu sám bude potřebovati dovozu tovarů.

Obchod J-u v posledních letech vzrostl neobyčejně rychle; kdežto r. 1901 vykazoval ve zboží dovoz za 255,820.645 jenů a vývoz za 252,349.543 jenů (k tomu ještě drahých kovů dovezeno za 10,960.750 jenů a vyve-

zeno za 14,349.099 jenů), byla cena jeho v l. 1905, 1906 a 1907 tato:

	Dovoz	Vývoz
1905	488,538.017 jenů	321.533.610 jenů
1906	418,784.108 »	423,754.892 »
1907	494,467.346 »	432,412.873 »

K tomu pak druží se ještě obchod s drahými kovy, jenž v témž období činil

	Dovoz	Vývoz
1905	31,506.973 jenů	16,354.757 jenů
1906	47,211.197 »	25,784.436 »
1907	8,256.503 »	18,759.285 »

V obchodě se zbožím zaujímaly nejdůležitější položky (v tisících jenů):

V dovoze:

bavlna	115,642
rýže	30,931
pokrutiny	21,042
železo	20,910
cukr	19,865
bavlněné tkaniny	15,540
vlna	14,353
petrolej	14,325
železo	14,047
vlněné tkaniny	10,934
boby	10,026
pšenice a pšeničná mouka	9,882
síran ammonatý	8,227
indych	5,877
stroje	5,736

Naproti tomu vyvezeno (v tisících jenů):

surového hedvábí	za 116,889
hedvábných výrobků	» 34,647
bavlněné příze	» 30,343
mědi	» 29,263
uhlí	» 19,053
bavlněného zboží	» 14,490
čaje	» 11,756
zápalek	» 9,447
zboží porculánového a hrnčířského	» 7,216
odpadků hedvábných	» 6,243
rohože	» 5,743
kafr	» 5,027.

Vzájemné styky obchodní s jednotlivými státy byly r. 1907 tyto (v tisících jenů):

	Dovoz	Vývoz
Velká Britannie	116,245	32,443
Francie	7,025	42,533
Německo	47,668	11,256
Ostatní Evropa	24,275	18,134
Korea	16,372	32,792
Čina	67,992	106,020
Hongkong	821	24,385
Francouzská Indo-Čína	8,663	250
Hollandská Indie	22,039	2,261
Britská Indie	74,593	13,088
Ostatní Asie	9,616	12,971
Spojené Obce sev.-amer.	80,697	131,101
Jiné země	18,461	15,179
Úhrnem	494,467	432,413

Železnice 31. břez. 1907 měřily celkem 7737 *km*; značný díl jich byl v posledních letech převzat do správy státní, tak že nyní jest již 5015 *km* drah státních a toliko 2722 *km* drah soukromých. Pošta upravená podle vzoru evropského měla r. 1906—7 celkem 6857 úřadů, jež dopravily celkem 358,404.000 listů, 675,496.000 korrespondenčních lístků, 204,251.000 tiskopisův a vzorků zboží, 15,104.000 dopisů s penězi a 907,731.000 poukázek; příjmy státní z pošt a telegrafu činily 89,910.180 franků a vydání 64,499.389 fr. Telegrafní spojení v téže době (1906—7) zastoupeno bylo 2815 úřady, délka čar činila 34.525 *km*, délka drátů 151.580 *km*; celkem posláno 24,418.462 telegrammův, a to 20,433.578 domácích, 1,220.678 mezinárodních, 2,764.026 služebních. Telefon měl celkem 46.390 hovoren; pro místní dorozumění zřízeno bylo celkem 47 stanic o délce čar telefonních 3243 *km* a délce drátů 197.605 *km* a se 152,780 580 rozmluvami. Pro hovory meziměstské trvají 244 stanice, délka čar činí 2754 *km*, délka drátů 229.68 *km*, rozmluv bylo 1,995.260. Obchodní loďstvo japanské mělo 1. led. 1908 úhrnem 27.130 lodí o nosnosti 3,979.010 *t*; z toho bylo 2139 parníků stavby evropské o 1,115.880 *t*, 4728 lodí plachetních o 365.559 *t* a 20.263 menších plachetních lodí budovaných po způsobu japanském o nosnosti 2,497.571 *t*. V přístavech japanských r. 1897 kotvilo úhrnem 13.831 lodí o 20,336.695 *t*, z nichž bylo japanských 9496 o 8,867.436 *t*, britských 2273 o 6,279.357 *t*, německých 680 o 1,851.468 *t* a jiných 1382 o 3,338.434 *t*.

V politických poměrech pozoruhodna jest oprava volebního řádu do sněmovny poslanecké, jež přijata byla v březnu 1900 a podle níž volby po prvé byly konány v srpnu 1902. Poslanců jest nyní 379, rozdělených nestejným počtem na jednotlivé okresy volební; průměrně připadá jeden poslanec na 126.000 duší. Hlasování je tajné. Aktivní právo volební má každý Japanec mužského pohlaví. jenž dovršil 25. rok věku, jest ve svém okrese volebním aspoň rok usedlý a platí aspoň 10 jenů daně pozemkové po 1 rok, nebo 10 jenů jiných přímých daní po 2 roky. Passivní právo přísluší každému mužskému Japanci, jenž má plné volební právo aktivní a dosáhl 30 let věku, avšak vyloučeni jsou z tohoto práva úředníci císařského dvora, soudcové, úředníci policejní, důstojníci vojska pozemského i námořního, jakož i mužstvo, pokud jsou v činné službě, osoby duchovní, studenti, učitelé obecných škol, státní dodavatelé a úředníci zaměstnaní při volbách (avšak toliko v okrese své působnosti). Předseda a místopředseda sněmovny jmenováni jsou panovníkem ze tří kandidátů navržených sněmovnou; předsedové obou sněmoven dostávají ročního platu 5000 jenů, místopředsedové 3000 jenů, poslanci po 2000 jenů, avšak jest dovoleno tohoto platu se vzdáti. Finance státní v posledních letech ukazují tuto rozvahu:

	Příjmy:	Vydání:
1902—3 . .	297,341.424 jenů	289,226.731 jenů
1903—4 . .	260,228.758 »	249.596.131 »
1904—5 . .	327,466.936 »	277,055.682 »
1905—6 . .	508,473.473 »	420,731.068 »
1906—7 . .	514,852.319 »	463,875.135 »

Rozpočet na r. 1908—9 vykazuje příjmů 619,797.671 jenů, a to řádných 475,737.999, mimořádných 144,059.672, a stejnou summu vydání, z čehož jest 427,194.793 vydání řádných a 192,602.878 jenů mimořádných. Státní dluh 31. bř. 1908 činil 2276,346.452 jenů, z čehož připadá 1110,645.228 na dluh vnitřní a 1165,701.224 jenů na závazky zahraniční. Branná moc pozemská obsahuje celkem 19 divisí, z nichž 17 jest rozloženo v J u samém, 1 divise v Korei a jedna v Mandžusku. Každá divise obsahuje 2 brigády pěchoty po 2 plucích (à 3 prapory), 1 pluk jízdy po 3 eskadronách, 1 pluk polního dělostřelectva o 12 batteriích (a 6 děl), 1 prapor zákopníků o 3 setninách a 1 prapor vozatajstva o 2 setninách. Mimo to zřízeny jsou 2 samostatné brigády jízdy po 2 plucích (à 5 eskadron), 2 samostatné brigády dělostřelectva po 3 plucích (à 6 batterií), 1 pluk železniční o 4 setninách, 1 prapor telegrafní a 6 pluků a 3 samostatné batterie dělostřelectva pevnostního a pobřežního. V míru má divise na 12.500 mužů, ve válce na 24.000 mužů; síla všeho vojska v míru činí 220.000 až 230.000 mužů (přesná čísla zachovávají se v tajnosti); ve válce činí síla polní armády na 300.000 mužů, záloha 200.000, náhradní záloha na 100.000 mužů. Sílu domobrany nelze stanoviti ani přibližně. Námořní branná moc r. 1908 obsahuje 13 bitevních lodí 1. třídy, 13 obrněných křižáků 1. tř., 10 křižáků 2. tř., 8 křižáků 3. tř., 12 obrněnců pro obranu pobřežní, 2 dopravní lodi, 6 dělových člunů 1. tř., 7 lodí návěštních, 55 honců torped, úhrnem 126 lodí o 505.712 *t*. Mimo to má námořnictvo k disposici 16 torpedových člunů 1 tř., 35 torpedových člunů 2 tř. a 18 torp. člunů 3. tř., jakož i loďstvo paroplavební společnosti »Nippon Jusen Kaiša« (75 parníků).

Dějiny. Úspěchy, dobytými ve válce s Čínou, vzrostlo sebevědomí Japanců měrou neobyčejnou, takže od té doby hleděli nabýti vůdčího postavení v celé vých. Asii a jmenovitě dosíci rozhodujícího vlivu na Korei, jež tvoří most z J-u do ostatní Asie a bývala již ode dávna cílem výbojů japanských. Parlament r. 1895 povolil 200 mill. jenů na rozmnožení loďstva, pro něž v Evropě učiněny veliké objednávky. Ale povolnost, s jakou předseda ministerstva, markýz Ito, ustoupil v otázce liao-tunské mocnostem evropským, vzbudila značnou nevoli ve straně starojapanské, a neshody odtud vzniklé vedly ke krisi vládní a posléze k pádu celého ministerstva (1896). Odtud střídaly se rychle vlády za sebou a do konce r. 1898 měl J. čtveré ministerstvo (Matsukatovo, Itovo, Okumovo, Yamagatovo) a v téže době byl parlament třikráte rozpuštěn. Při volbách vláda obyčejně zvítězila, ale mezi oběma nejsilnějšími stranami ve sněmovně, liberální a progressistickou nebylo jednoty, ačkoli jinak tvořily obyčejně vládní většinu. Vedoucí strana liberální, jejímž náčelníkem byl Hoši Toru, neváhala na př. osočiti u císaře ministra vyučování Osaniho (v kabinetě Okumově), že jest nepřítelem monarchie a přívržencem republiky, a při postátňování železnic za ministerstva Yamagatova nemohla odmítnouti výtku zjevné korrupce, že totiž za povolnost svou vůči vládě zjednala mnohým předákům svým rozmanitých výhod hmotných. Současně provedena také oprava řádu volebního, jímž počet poslanců rozmnožen na 379 a census snížen s 15 jenů na 10: nicméně i při tom ukázaly se sobecké účely jednotlivých poslanců, kteří při opravě té zajistili si také zvýšení poslaneckého platu z 800 na 2000 jenů. Markýz Ito, jenž byl mezi předními strůjci opravy volební, doufal, že parlament, vyšlý z voleb širších vrstev národa, bude míti více idealismu a tím také více schopnosti ke vládě, avšak celkem se v předpokladech svých zklamal. Nicméně i za těchto zmatků vnitřních provedena řada oprav skutečně záslužných. Za těžkou příhanu pokládáno v J-u stále konsulární soudnictví, jemuž podléhali příslušníci cizích států. Aby se dokázalo, že J. má nároky na plnou rovnoprávnost s ostatními státy kulturními, po níž toužil už 25 let, vláda provedla dalekosáhlé opravy zákonodárné (trestní zákon, soudní řád trestní i civilní, zákoník občanský, obchodní zákon a j.), načež při ujednávání nových obchodních smluv žádala od jednotlivých států zrušení konsulárních soudů. Toho také dosáhla nejprve u Velké Britannie, která již r. 1894 ujednala za nových podmínek smlouvu obchodní, a potom též u státův ostatních. Smlouvy tyto nabyly platnosti r. 1899 a v náhradu za odstranění soudů konsulárních dáno cizincům právo provozovati obchod po celé zemi. Evropané i Američané podléhají od té doby soudům japanským a musí platiti daň výdělkovou i daň z příjmů. Nicméně úřadové japanští při té příležitosti dali na jevo dosti neobratnosti a působili cizincům stále mnoho obtíží a nepříjemností, jmenovitě stále otáleli přese všecky protesty, kdykoli běželo o potvrzení vlastnictví pozemků dříve nabytých, ačkoli smlouvami toto potvrzení výslovně bylo vymíněno. Následkem toho cizí kapitál vyhýbal se J-u, ačkoli vláda právě pro přivábení jeho a pro snazší sjednávání zahraničních půjček r. 1897 zavedla zlatou měnu. Zlá krise obchodní, vzniklá namnoze z uvedených příčin nemohla býti zažehnána různými subvencemi, jež vláda poskytovala některým odvětvím průmyslovým neb obchodním (zvláště na přímý vývoz hedvábí a čaje), a vývozu zlata ze země stále přibývalo; kruhy obchodní naléhaly velmi rozhodně na vládu, aby byla zrušena poslední obmezování při nabývání pozemků, dolů a p. se strany ci-

zinců, kdežto zase úřady vzpíraly se tomu úzkostlivě ze strachu před hospodářskou invasí cizinců. Záležitost o nabývání pozemků přikázána posléze smírčímu soudu v Haagu, ale brzo válkou rusko-japanskou zatlačena do pozadí. Potěšitelnějším zjevem ve vnitřních záležitostech bylo potlačení odboje na ostrově Formose, kdež domorodci byli prohlásili nezávislou republiku; s velikým napětím sil vojenských podařilo se jednotlivé tlupy povstalců zničiti i v nejodlehlejších končinách hornatého vnitrozemí. V politice zahraniční J. choval se celkem zdrželivě. Byl sice ve spojení s povstalci na souostroví Filipově, ale proti obsazení jich ničeho nenamítal, jako již dříve při zabrání souostroví Havaiského Spojenými Obcemi sev.-amer. zůstalo jen při mírném protestu. Obtížnější byly poměry v Korei a Číně. V Korei, která vítězstvím Japanců nad Čínou nabyla úplné nezávislosti, J. závodil s Ruskem o vliv, a to celkem úspěšně. Když však vyslanec jeho Miura se svými pomocníky dal 7. říj. 1895 úkladně zavražditi královnu, která u krále působila proti přívržencům J u, bylo rázem veta po převážném vlivu japanském na dvoře v Soeulu. Vláda japanská vzdala se také dobrovolně dosavadní své rolle a dohodla se úmluvou v Petrohradě (9. čna 1896) s Ruskem v ten smysl, aby každé z obou mocností bylo dovoleno k ochraně vlastních poddaných a kommunikačních prostředků od ní zřízených vydržovati posádku až 1000 mužů. Později však, když Rusko nabylo práva vydržovati posádky v čínském Mandžusku k ochraně svých tratí železničních a J-sko postup jeho na čínském území žárlivě sledovalo, dostalo se mu v náhradu smlouvou z r. 1898 opět značnějších ústupků na Korei. Některé pozdější rozmíšky s Ruskem vyrovnány vždycky na základě této úmluvy. V zápletkách čínských přálo veřejné mínění lidu japanského přívržencům vnitřních oprav a také sympathie vlády je provázela. J. propůjčil místokráli Čang-či-tungovi potřebných instruktorů vojenských i technických a přijal do svých vojenských škol 150 mladých Číňanů, mezi nimi i syna místokrálova, avšak za povstání boxerského v Číně přidružil se rozhodně k mocnostem západoevropským a nabídl se podniknouti sám o sobě vše k vyproštění vyslanců v obležených v Pekingu, jenom žádal, aby mu k tomu bylo dáno také svolení mocností evropských. Také v Pekingu Japanci stáli věrně po boku Evropanův i Američanův a přednosta vyslanecké kanceláře japanské Sugijama byl první úřední osobou, jež padla za oběť rozvášněným davům čínským, byv 11. čna 1900 na ulici v Pekingu zavražděn. K zakročení J-u samotného nedošlo, nýbrž k zakročení společnému, nicméně Japanci jsouce k tomu povoláni již zeměpisnou polohou, byli první, kteří vyslali pomocné sbory na území čínské. Již 29. čna vyplula z Hirošimy první brigáda, po níž záhy následovala druhá a posléze byl J. mezi vojsky spojenců zastoupen 23.000 mužů pod generálem Jamagučim. Vojsko toto účastnilo se všech bojů kolem Tien-tsinu i před Pekingem a přispělo rozsáhlou měrou k vyproštění vyslanců. Do začátku října 1900 shodovala se při této okkupaci politika japanská se zámysly ostatních mocností kromě Ruska a Ameriky, nicméně později J. počal se opírati různým požadavkům západních mocností vedených Německem, odepřel účastenství na mnohých trestných výpravách a 12. října počal již odvolávati znenáhla vojsko své domů. Celkem však snažil se zachovati samostatnost a celistvost Číny a proto bez jakékoli výhrady přistoupil ke smlouvě anglicko-německé, ujednané dne 16. říj. 1900, kteráž měla cíl podobný. Později, když ruská okkupace v Mandžusku vzbuzovala u Japanců vážné obavy, došlo ještě ke zvláštní smlouvě anglicko-japanské, učiněné dne 30. led. 1902, podle níž oba státové zaručovali se za celistvost a nezávislost Číny a Korey a zavazovali se ku vzájemné pomoci, kdyby jeden nebo druhý stát byl zapleten ve válku s koalicí několika států. Zároveň s těmito událostmi nastal též mohutný obrat ve vnitřní politice. Markýz Ito počal v září 1900 zakládati novou stranu v parlamentě, kteráž za vedení Itova měla obsáhnouti nejlepší a nejschopnější síly v parlamentě a tím státi se ke vládě nejzpůsobilejší. Programm nové strany, v němž nejdůležitější místo zaujímala rozsáhlá oprava správní, byl dosti mlhavý, a také jméno nové straně dáno docela všeobecné: »Jednota ústavověrných přátel politických« (*Rikken-Seiju-Kai*). Do nové strany přešla hned většina poslanců z dosavadní nejčetnější strany (*Jijuto*) a mimo to ještě značný počet poslanců z jiných frakcí, takže Ito stal se vůdcem většiny ve sněmovně. Požadavkem, aby vláda změnila diplomatický postup v záležitostech čínských, donutil ministerstvo Yamagatovo k odstoupení a sám sestavil novou vládu ze státníků sobě úplně oddaných a mimo to za ministra dopravy povolán Hoši Torn, který již dříve byl hral vynikající rolli politickou, ač ne příliš čestnou. Tak byl Ito předsedou ministerstva i vůdcem většiny ve sněmovně, proti níž konservativci (pod vedením prince Konoje) a radikálové byli bezmocni. A poněvadž Ito jsa důvěrníkem císařovým má veliký vliv na jednotlivá ministerstva i když sám není členem vlády, zdálo se, že vláda jeho bude míti dlouhé trvání, nicméně umíněnost ministra financí Vatanabe způsobila krisi a pád vlády. V zápětí potom následovalo zřízení korunní rady, do které povoláni markýzové Ito, Yamagata a Ojama a hrabata Inouye a Matsukata a jež stala se rozhodující instancí a hlavním poradním sborem, postaveným i nad radu ministerskou. Pod záštitou této rady hrabě Katsura sestavil nové ministerstvo, jež jak v úřadnictvu, tak i v parlamentě nabylo větší váhy, avšak proto přece nenastal klidný běh prací parlamentárních. Ačkoli markýz Ito, jenž sjednal

1902 s Velkou Britannií smlouvu výše zmíněnou, po návratu svém do J u vzdal se spojení se stranou, již byl ve sněmovně utvořil, a ačkoli energický agitátor Hoši Torn byl úkladně zavražděn (v čnu 1901), vláda při předloze o rozmnožení loďstva r. 1902 narazila na tuhý odpor sněmovny, když zamýšlela výdaje s tím spojené krýti přirážkou k dani pozemkové. Ani rozpuštění parlamentu (27. pros. 1902) nepomohlo, neboť při nových volbách (1. bř. 1903) opposiční strany (Sejjukai a Šimpoto) vrátily se do sněmovny ve většině, takže vládě nezbylo, než vyhledávati dorozumění s opposicí; někteří členové její vstoupili do ministerstva, vláda pak upustivši od předlohy přirážkové, uchýlila se k výpůjčce, načež lodní předloha přijata velikou většinou. Zatím postoupila do popředí opět otázka východoasijská. Již to, že Rusko získalo jižní cíp poloostrova Liaotunského nájmem od Číny a založilo tam mohutnou pevnost Port-Arthur (území, které J-sko bylo získalo mírem Simonoseckým a které na zakročení Ruska musilo vrátiti), způsobilo mnoho zlé krve, k tomu však přidružily se ještě ruské pokroky v Mandžusku a na Korei. Strach, aby dočasná okkupace nezměnila se časem v trvalé zabrání této země, přiměl diplomaty japanské, že ve spolku se zástupci anglickými a americkými činili v Petrohradě i v Pekingu námitky proti další okkupaci. Odpor vlády čínské, který snadno dal se vzbuditi, přiměl posléze Rusko k závazku, že od 1901 ve třech lhůtách odvolá své vojsko z Mandžuska a neponechá tam leč mužstvo potřebné k ochraně tratí železničních. Mimo to nastaly také spory o postup v Korei; tam dostalo se r. 1896 ruskému podnikatelstvu na 5 let koncesse k vytěžování lesů v údolí řeky Jalu, avšak k ochraně dřevorubců bylo nutno zřizovati na území tom vojenské stanice, kteréž zvolna posunovány dál a dále. Když pak zřízena stanice v Jongampo při ústí řeky Jalu, zakročil japanský vyslanec v Korei Hajaši proti tomu ostrým protestem u vlády korejské. Vláda japanská učinila návrh v Petrohradě (notou 12. srp. 1903), aby vzájemným dohodnutím spory východoasijské mezi oběma vládami byly odstraněny, ale když hned potom jmenován admirál Aleksějev místokrálem Dálného Východu, pokládala to za osten proti sobě namířený. Když pak jednání, přeložené zatím do Tokia, táhlo se do délky (ruský vyslanec baron Rosen zůstal od 30. říj. do 12. pros. bez instrukcí), vzmáhala se nespokojenost mezi lidem, který již dávno prahl po energickém, ba docela válečném vystoupení proti Rusku, a napiatost veřejného mínění ještě byla stupňována agitacemi konservativní strany a spolku protiruského, v jehož čele stálo několik professorův university tokijské. Sněmovna po zahájení svém (10. pros. 1903) usnesla se na adresse k císaři a odhlasovala ministerstvu nedůvěru pro slabošskou politiku zahraniční, byla však rozpuštěna a v jednání s Ruskem pokračováno. Největší obtíže v jednání působilo, že Rusko o Mandžusku nechtělo vyjednávati s jinou mocí než s Čínou, a na druhé straně zase J. nechtěl přistoupiti na to, aby sev. třetina Korey byla prohlášena za pásmo neutrální. Když pak nota japanská ze dne 13. led. 1904, žádající za pevné vymezení práv japanských poddaných v Mandžusku, do 5. ún. 1904 zůstala bez odpovědi, přerušeno další jednání a vyslanec japanský odvolán z Petrohradu. Zatím již nebylo tajemstvím, že ve státní radě nabyla vrchu politika rozhodného činu, a nebylo také překvapením, když loďstvo japanské zničilo ruský křižák »Varjag« a dělovou lodici »Gorjec« u Čemulpa, přístavu to pro hlavní město korejské, a když hned po tom v noci 8. a 9. února podniknut útok na ruské loďstvo na rejdě Port-Arthurské. Tím více byl skutkem tím překvapen ostatní svět, poněvadž přepadení to stalo se úkladně bez jakéhokoli prohlášení války. Rychle po tom následovalo obsazení jižní Korey a hl. města Soeulu, jakož i pochod na Pin-jang. Japanskému admirálu Togovi podařilo se po delším úsilí uzavříti loďstvo ruské v Port-Arthuru a tím zabezpečiti Japancům dopravu vojska, kdežto ruské loďstvo ve Vladivostoku nemohlo nepříteli způsobiti větších škod. Tak se stalo, že J. rychle mohl vypraviti vojska svá do Korey a Mandžuska, dříve než Rusové se mohli dobře připraviti k válce. První armáda pod Kurokim vynutila si bitvou u Ču-lien-čengu (1. kv. 1904) přechod přes řeku Jalu, druhá armáda pod generálem Oku přistala 5. kv. u Piceva a po vražedné bitvě na Nanšanu, horském to hřbetě již. od Kinčeu, zmocnila se převlaky Kinčeuské a připravovala se k obležení Port-Arthuru, kdežto třetí armáda pod Nogim vystoupila ve dnech od 19. kv. do 1. čna 1904 u Takušanu na břeh pevniny asijské a dala se spolu s vojskem Kurokiho na pochod proti Liao-janu, hlavnímu stanu ruskému. Nový parlament zvolený 1. bř. 1904 povolil ochotně žádané úvěry na válku a zvýšil podpory pro pozůstalé po padlých. Po četných vítězstvích na souši i na moři (u Liao-janu, Mukdenu, ostrova Cušimy), došlo prostřednictvím presidenta Spoj. Obcí sev.-amer. k jednání o mír v americkém Portsmouthu, který sjednán 5. září 1905 (bližší v. Rusko-japanská válka). Mírem tím J sko dosáhlo uznání své nadvlády v Korei s obmezením, že tam nesmí zaváděti takových opatření vojenských, jež by mohla odpůrce ohroziti, dále získalo Kuang-tung (již. cíp poloostrova Liao-tunského, najatý dříve Ruskem) s Port-Arthurem, Dalným a Talien-vanem, část mandžuských drah železných od Kuang-čin tse do Port-Arthuru s uhelnými doly při nich zřízenými, a již. díl ostrova Sachalinu po 50° sev. šíř. Při železnicích, za něž Rusko nedostalo náhrady, zavázalo se J-sko, že jich bude užívati jen k účelům hospodářským a ne vojenským, ale přece dosáhlo práva vydržovati vojenské

hlídky k ochraně trati nejvýše 15 mužů na 1 *km*; rovněž zakázána všecka opatření při průlivu Tatarském neb úžině Lapérouseově, jež by mohla tam býti plavbě na závadu. Válečné náhrady J. od Ruska nedosáhl. Mezitím co zuřily boje v Mandžusku, J. dostalo Koreu úplně pod svůj protektorát; volena sice forma velmi mírná, ale ve skutečnosti jest Korea nyní J-u poddána. Úmluvou, kterou ujednal markýz Ito 18. list. 1905, snížen počet vojska korejského na 1000 mužů, J-sko převzalo zahraniční zastupování Korey, správa pošt, telegrafův a železnic úplně odevzdána v ruce úředníků japanských a posléze veškery vnitřní záležitosti podřízeny dozoru generálního guvernéra japanského. Nedlouho před sjednáním míru Portsmouthského došlo též k nové úmluvě mezi Velkou Britannií a J-em (12. srp. 1905). Oba státové zavázali se ke vzájemné pomoci, kdyby území jednoho nebo druhého státu na půdě asijské bylo ohroženo, čímž závazky obou států proti smlouvě z r. 1902 značně zvýšeny, ačkoli mnohé úsudky v novinách i v parlamentě japanském pronesené a kritisující brannou moc anglickou dosti povržlivě způsobily mnoho nevole v anglických kruzích politických. Válka rusko-japanská uvalila na zemi ohromný státní dluh 1820 millionů jenů, nad to neúroda, povodně a jiné pohromy živelní způsobily hlad i značnou krisi hospodářskou, nicméně přes to vláda ve finančním plánu svém na r. 1906 prohlásila, že bude s to, aby dluh tento umořila do r. 1939; při tom však naprosto nemělo býti šetřeno na branné moci, ba naopak povoleny veliké náklady jmenovitě na doplnění válečného loďstva. A poněvadž také postátnění železnic vyžádalo si neméně než 500 millionů jenů, bylo nutno potřebný náklad opatřiti jednak neobyčejným zvýšením cel, jednak bezohledným vytěžováním Mandžuska a Korey. Z jiných zařízení vnitropolitických zasluhuje zmínky ještě zavedení nucené návštěvy školní (r. 1905). Ačkoli pak vládní většina v parlamentě jest dosti bezpečna (1908: Sejjukai, vlastní vládní strana čítá 187 členy, Kenseihonto, pokroková strana, 72 členy a klub Daido, vládě přátelský, 23 členů, oppoisiční Jukokai 27 čl., 70 divokých atd.), není přece ve vládě stálosti a ministerstva se neustále střídají od 14. čce 1908 jest předsedou ministerstva markýz Katsura). V záležitostech zahraničních J. snaží se dále nabýti v celém Tichomoří postavení dominujícího. Veliký jeho vliv v Číně utrpěl sice jednak vypínavostí Japanců v samé Číně i v Mandžusku, a zápletky pro zabavení podloudnické lodi »Tatsumaru« vedly docela k bojkotu japanského zboží v Číně, čímž obchod japanský utrpěl značné ztráty; také ostatní národové, mající v Mandžusku zájmy obchodní, stěžují si na Japance pro bezohledné a sobecké vykořisťování země na úkor ostatních národů. S Ruskem, které 1907 odvedlo poslední svá vojska z Mandžuska, učiněna t. r. smlouva obchodní na základě vzájemných největších výhod a smlouva o rybolovu na pobřeží sibiřském jakožto doplněk míru Portsmouthského; rovněž s Francií 23. bř. 1907 učiněna úmluva o vzájemných výhodách obchodních a zároveň zabezpečena v ní nedotknutelnost Číny i rovnoprávnost všech civilisovaných národů na půdě čínské. Naproti tomu se Spojenými Obcemi sev.-amer., které dříve J. všemožně finančně podporovaly, nastalo v posledních letech značné napětí. Na podzim r. 1906 stát Kalifornský z nechuti naproti vystěhovalcům východoasijským vyloučil všecky Čiňany a Japance z veřejných škol bělošských. J-sko protestovalo proti tomu a president americký Roosevelt snažil se přiměti sněmovnu kalifornskou ke zrušení tohoto usnesení, nicméně neměl prostředkův, aby Kalifornii donutil k povolnosti, poněvadž školské otázky jsou vnitřní záležitostí jednotlivých států. Po delším jednání nalezeno východisko v ten smysl, že J-sko se zavázalo nevydávati již svým poddaným průvodních listů do Ameriky, načež vláda kalifornská dřívější usnesení zrušila (v březnu 1907). Když však 1908 zákon o vyloučení dětí mongolských znovu přijat, nastala opět bouře v J-sku a hrozeno dokonce branným zakročením, takže vláda Spoj. Obcí vyslala rychle atlantské loďstvo válečné na ostrovy Filipovy. Loďstvo toto navštívilo také přístavy japanské, kdež bylo skvěle uvítáno, avšak tajená nevraživost pro odstrkování Japanců v Americe stále trvá.

***Jappen** viz Jobi.

***Jarkovský** Stanislav, belletristický pseudonym dra Jiřího Gutha (v. t.).

***Jarmulka** viz Jamułka.

***Järnefelt** Arvid, spis. finský (* 11. list. 1861 v Pulkově). Studoval práva v Helsingforsu, ale věnoval se pak cele spisovatelství zabývaje se při tom řemeslem a rolnictvím po příkladě Tolstého, který naň svým učením velmi působil. První jeho román *Isänmaa* (1892) líčí život selských studentů a jejich vlastenecké snahy. Druhý román *Ihmiskohtaloja* (1894) obsahuje jeho filosofické vyznání víry. Knihy *Heräämiseni* (1894) a *Puhtauden Ihanne* (1897) jsou upřímnou zpovědí jako Rousseauovy »Confessions«. O otázkách sociálních jednají romány: *Veljekset* (1900); *Helena* (1902) a *Maaemon lapsia* (1905). Zajímavá jsou i jeho dramata: *Samuel Croëll* (1899); *Orjan oppi* (1902) a báchorka *Kuolema* (1903). Veliký rozruch způsobila jeho novella *Maria* (1897), čelící proti obyčejnému pojímání početí P. Marie. Spisy jeho vynikají vzletnou, poetickou řečí.

Jarník Jan U. v posledních letech věnoval se hlavně činnosti veřejné, studentské a okrašlovací. Tak napsal ke sjezdu českých professorů o letnicích r. 1902 brošuru: *Humanitního spolku slasti a strasti.* O sociální otázce studentské přednášel častěji, mezi jiným též při manifestační schůzi na Žofíně r. 1905. Sem náleží článek *Per aspera ad astra* v »Prázdninách« r. 1906 v Brně a *Kus*

retrospektivy v almanachu »Majales« v Litomyšli r. 1907. V kuratoriu Mensy akademické se staral o informaci veřejnosti. Tak napsal již v květnu 1900: *O poměru Mensy akad. ke spolkům a fondům podpůrným* a jiné články, posledně *Návštěva Milostivé v Mense akademické*, o vánocích 1906. Z jara 1903 založil »Svépomoc«, spolek pro opatřováni zaměstnání nemajetným studujícím čes. vysokých škol pražských, jehož předsedou byl po prvních 5 roků, staral se o zřízeni kanceláře sociálně-statistické studentstva vysokoškolského v Praze, dal popud k pořádání I. všestudentské slavnosti 1904 a t. r. založen jím jako trvalý její výsledek Svaz československého studentstva, k němuž se odnáší otisk jeho přednášky: *O genesi a úkolech Svazu*. Co se týče akce okrašlovací, spadá sem založení Svazu českých spolků okrašlovacích koncem r. 1904, jemuž věnováno mnoho přednášek a článků. Prvním z nich byl: *O důležitosti spolků okrašlovacích a potřebě jich organisace* v časopise »Zátiší« a ve Studentském almanachu r. 1904, poslední *O úkolech okrašlování*, otisk přednášky o slavnosti akadem. spolku »Dobroslav« v Hradci Kr. r. 1908. V uznání této své intensivní činnosti J. byl jmenován čestným členem přečetných institucí; stal se též officier d'Académie v Paříži a řádným členem Čes. akademie a uděleno mu též čestné měšťanství v jeho rodišti Potštýně, kde jmenován též čestným členem založeného jím spolku okrašlovacího, jehož jest téměř plných 30 roků předsedou. O svých studiích rumunských otiskuje serii článků ve 43. ročníku měsíčníku »Convorbiri Literare« v Bukurešti pod názvem *Drumul pe care am mers* (Cesta, kterou jsem šel).

* **Jarník** Hertvík, romanista čes. (*12. pros. 1877 ve Vídni), syn před. Vybyv gymnasium v Praze, absolvoval filos. studia ve Vídni, kdež r. 1900 nabyl doktorátu; krom kratší cesty mezi Rumuny r. 1899 pobyl na studiích ve Štrasburce i v Paříži. Působil od r. 1904 při knihovně pražských technik, od r. 1908 jest úředníkem Zem. knihovny a docentem franc. literatury na čes. technice v Brně. Samostatně vydal: *Studie über die Komposition der Fierabras-Dichtungen* (Halle, 1903); několik drobných článků v odborných časopisech. Přispíval též do Ottova Slovníku Nauč.

* **Jarno** Jiří, hudeb. skladatel uher. (* 1868). Vynikl hlavně jako skladatel oper, z nichž úspěchu doznaly zejména *Die schwarze Kaschka* (1895) a *Der zerbrochene Krug* (1903). Tmk.

Jarockij Vasilij Gavrilovič, národohospodář rus., vydal ještě: *Obezpečenije narodnago prodavoljstvija v svjazi s chlébnoj promyšlennosťju* a *Odnostoronňaja téorija ekonomičeskago razvitija*. Mimo to v r. 1886 a 1898 vydány jeho přednášky o finančním právu. Přednášel též ve »Společnosti pro šíření obchodních nauk« v Petrohradě, jejíž obchodní kursy od r. 1903 řídí.

Jarolímek 3) Vincenc, vynikající mathematik čes., r. 1904 jmenován zemským škol. inspektorem pro české střední školy na Moravě, kde přijal také kurátorství zemského Františkova musea v Brně. Nechtěje tak záhy svůj nový a důležitý úřad opustiti, nepřijal ještě t. r. mu učiněného čestného nabídnutí stolice deskriptivní geometrie sborem professorským c. k. české vysoké školy technické v Brně, ale habilitoval se ku přání sboru professorského na této vysoké škole jakožto docent »synthetické geometrie v prostoru« se zvláštním zřením ke kandidátům professury na školách, kde se jeho přednášky, vynikající jak po stránce věcné i formální, těšily veliké oblibě posluchačů, zejména kandidátů učitelství. R. 1906 stal se professorem deskriptivní geometrie na c. k. české vysoké škole technické v Praze, kdež působí dosud. Za svou vynikající činnost vědeckou byl již r. 1897 jmenován dopisujícím členem České akademie věd slovesnosti a umění a r. 1907 mimořádným členem Královské české společnosti nauk. T. r. stal se také členem c. k. zkušební kommisse pro učitelství na gymnasiích a školách reálných a zkušebné kommisse pro učitelství kreslení na školách středních. Jeho čelnější práce, jež tak jako jeho četné učebnice středoškolské vyznačují se přesností výrazu a jasností výkladu a obsahují velezajímavé výsledky vlastního badání hlavně v oboru geometrie, jsou: v »Rozpravách České akademie: *O prvcích dvojpřímkových, jež obsaženy jsou v symmetrickém svazku kuželoseček* (1898); *O homothetických kuželosečkách na dvou plochách stupně druhého* (1898; druhá část 1901); *K theorii imaginárných direkčních útvarů v soustavách polárných* (1902); v »Rozpravách« Král. české společnosti nauk: *O speciálním kvadratickém komplexu tetraedrálním* (1906); v »Časopise pro pěstování mathematiky a fysiky«: *Křivky světlosti ploch měřických* (1872); *O rozvinutelné ploše normál kuželové plochy stupně druhého* (1879); *Příspěvek k vyšším řadám arithmetickým* (1877); *O průmětě průseku dvou točných ploch 2. řádu na společnou rovinu hlavní* (1882); *O některých geometrických místech přímkových atd.* (1891); *Kterak strojiti reálnou plochu kulovou z prvků imaginárných* (1903) a mnoho jiných; v »Programmu c. k. 1. české reálky pražské: *První uvedení do theorie geometrických veličin imaginárných* (1833); *O průseku dvou trojosých ploch 2. řádu o společné rovině hlavní* (1885); *Studie o rotační ploše kuželové* (*sférické úlohy Apolloniovy a Pappusovy*, 1888); *O speciální ploše stupně třetího* (1902); v Programmu c. k. reálky v Hradci Kr.: *O některých geometrických místech středu plochy kulové* (1893) a v Programmu reálného gymnasia dra Made v Praze: *Centrálné osvětlení geometrických ploch* (1871), kdež po prvé řešen, a to důmyslným způsobem, problém o konstrukcích křivek intensitních (isofot) na rovinách a plochách křivých při osvětlení centrálném. Jeho spis: *Základové geometrie polohy v ro-*

vině a v prostoru (nákladem »České Matice techn.«, 1908) podává nový doklad o J-mkově mistrovském zpracování této velmi zajímavé partie vědy geometrické, jež dlužno pokládati za žádoucí doplnění spisův obou slavných českých geometrů bratří Weyrů. Roku pak 1909 vydal spolu s prof. Bedřichem Procházkou týmž nákladem *Přednášky o deskriptivní geometrii*, konané na české vysoké škole technické v Praze. Jest rytířem řádu Františka Josefa; r. 1903 jmenován c. k. vládním radou. — Jeho choť Milada, skladatelka čes. (* 1847 v Praze — † 1886 t.), byla učitelkou piana, vystupovala často na koncertech a vydala tiskem *U potoka*, zůstavivši jiné skladby v rukopise (*Fantasie na »Prodanou nevěstu«*; *Variace na čes. národní písně* a j.).

* **Jarolímek** Ladislav, spis. čes., v. Kirilov.

Jaroměř 1) má s předměstími 568 d., 6555 obyv. čes., 91 něm. (1900).

Jaroměřice 1) hejtm. Mor. Budějovice, mají 484 d., 2774 obyv. čes., 3 něm. (1900), měšť. a zimní šk. hospodář., 2 cihelny.

* **Jaroněk** Bohumír, malíř (krajinář) čes. (* 1866 ve Zlíně na Moravě). Studoval nižší německou reálku v Novém Jičíně a c. k. odb. školu ve Valaš. Meziříčí. 5 let pracoval v dílnách keramických, byl pak dekorat. architektem a kresličem uměl.-průmyslovým. Když mu bylo 30 let, uskutečnil konečně svou touhu a věnoval se zcela malířství. Jest samouk: nestudoval na žádném uměl. učilišti malířském. Jako malíř žil po dobu 5 let střídavě v Egyptě, Palestyně, Syrii, Cařihradě, Řecku, Italii, ve Francii, Belgii a Německu. Od r. 1898 žije ve Val. Meziříčí, jehož přírodní krásy interpretovati zvolil si za své životní dílo. Umělecky objevil četné kraje Valašska, které až dotud nikdy malíře nespatřily. Jest to hlavně Štramberk a jeho okolí, Velké Kunčice a některé dědiny na Vsacku. Štramberk zejména zobrazil v několika seriích obrazů aquarellem, olejem, temperou a tužkou. Ve Štramberce našel prostředí nejlépe mu odpovídající, které mož ná trvale vtisklo jeho následujícím pracím ráz domorodý a raçový. Usiluje o sloh ve tradicích národních, který dochází nejsilnějšího výrazu v jeho velikých barevných dřevorytech, které mají ve 30 listech asi tvořiti cyklus krás a zvláštností Moravy, zejména Valašska. *br.*

* **Jaroněk** Alois, architekt (* 1870 ve Zlíně), studoval nižší gymnasium a c. k. odb. školu ve Valaš. Meziříčí. Cestoval v Orientě. Pracoval řadu let v dílnách keramických v cizině. Od r. 1900 žije ve Val. Meziříčí. Věnuje se uměleckému průmyslu, zejména nábytkové architektuře a keramice. Na uměl. výstavách účastnil se svými malovanými keramikami, jejichž sloh vyniká raçovým, moravským rázem, aniž převzal něco hotového z národních motivův. *br.*

* **Jaroslavcev** Andrej Konstantinovič, spis. rus. (* 1815 — † 1884), byl censorem v Petrohradě a přítelem P. P. Jeršova (v. t.), jehož životopis napsal (Petr., 1872). O sobě mimo jiné vydal: *Ljubov muzikanta* (t., 1842); *Progulka na Imatru* (t., 1858); *Na dačě i na balě* (t., 1860); *N. A. Děstunis* (t., 1866).

Jaroslavice 2) mají 431 d., 2216 obyv. něm. (1900).

* **Jaroš** František, spisovatel český dětských divadelních her (* 1846 v Rakovníku). Studoval na reálce ve svém rodišti a na technice v Praze. R. 1871 byl zaměstnán jako příruči v cukrovaru v Rakovníce, kde si později se svým bratrem zřídil směnární a bankovní obchod a také knihkupectví. V l. 1876—77 podučiteloval v Hlinsku a potom v Čes. Brodě, kde jako měst. úředník působí posud. V l. 1867—72 napsal divadelní hry: *Omylové světem vládnou*; *Deklarant*; *Léčení lásky*; *Básník a štolba*; z dětských jeho divadelních prací známy jsou: *Vodní královna* (Praha, 1897); *Štědrovečerní pohádka* (t., 1897); *Krakonoš* (Jilemnice, 1902); *Dědouškovy sny a pohádky* (t., 1902); *Tři haléře* (t., 1902) a j. Přeložil také některé divadelní hry Hackländrovy.

Jarošenko Nikolaj Aleksandrovič, malíř rus. (* 1846 — † 1898).

* **Jaroveo** B., pseud. Jos. V. Šimáka (v. t. 2).

* **Jarym** (tatarské slovo) značí »polovinu«. J. padša (polovina vladaře), titul turkistánského generálního gubernátora, utvořený tamními tuzemci. *Tmk.*

Jasanovič Josef, spis. čes., nyní katecheta na čes. gymnasiu v Olomouci. R. 1892 založil obrázkový a zábavně poučný časopis »Náš Domov«, jejž rediguje. Vedle toho uveřejnil básně, povídky, články národopisné v různých časopisech moravských.

* **Jaselda**, v. Jasiołda.

Jasinski 3) Jan Tomasz, herec a dramatický spis. pol., † 1879. — **J.** 5) Feliks, ryjec pol., † 1901 v Puteaux ve Francii.

Jasinskij Jeronim Jeronimovič, známější pseud. Maksim Bělinskij. Z poslednějších prací jeho vzbudil zájem román *Tarakanij bunt*, satirický obraz zatemnělosti rus. lidu. R. 1900 založil časopis »Ježeměsjačnyja Sočiněnija« a později čas. »Beséda« a »Živopisec«, v nichž vystupoval jako horlivý zástupce symbolismu. R. 1888—89 vyšlo *Polnoje sobranije pověstěj i razskazov* (Petr., 4 d.), pak *Sobranije romanov* (t., 3 d.) a *Stichotvorenija* (t., 1888—90, 3. vyd.) Mimo drobnější práce jeho vyšli u nás jeho »Tragikové« (Praha, 1889, přel. F. Vrána).

* **Jasinskij** Feliks Stanislavovič, inženýr rus. (* 1856 — † 1899). Gymnasium a inženýrský ústav studoval ve Varšavě, r. 1878 vstoupil t. do služby Ústřední společnosti ruských železných drah. V l. 1880 až 1888 byl městským inženýrem ve Vilně, kde provedl mnohé znamenité práce, jako: regulaci řeky Vilejky, kanalisaci větší části městské a potom vystavěl zde most Poplavský a Zarěčenský. R. 1890 vstoupil do služeb

Nikolajevské železné dráhy, kdež se stal přednostou technického oddělení, r. 1892 přidělen zde službou vrchnímu inženýru. Za vedení J-kého vykonána řada projektů. Mnohé důležité projekty J-kého popsány byly v »Izvěstijach sobranij inženěrov putěj soobščenija«, kde r. 1893 otisknuta byla zvláště cenná jeho práce: *Priměněnije uravnověšennych ferm k železnym stropilam* (zvl. vyd. Petr., 1893). R. 1892 J. byl redaktorem časopisu »Izvěstija sobranija inženěrov putěj soobščenija«, v němž uveřejnil mnoho svých prací, jako: *Opyt razvitija těoriji prodoljnago izgiba* (1892 a zvl. vyd. t., 1893); *Zamětka o reljsovych stykach na mostach v svjazi s voprosom o vertikaljnych kolebanijach ferm* (t., 1893); *K voprosu o soprotivleniji rěšetčatych ferm vypučivaniju* (t., 1893); *Vlijanije tormoženija pojězdov na pročnosť projězžej časti želěznych mostov* (t., 1894); *K voprosu o razloženiji složnych statičeski opredělimych ferm na prostyja sistémy* (t., 1898); *Opyt obščej těoriji ravnověsija sooruženij* (t., 1899). R. 1894 J-kému za literární práci: *O soprotivleniji prodoljnomu izgibu* dostalo se od ústavu drah a dopravy cara Alexandra I. jmenování adjunktem. J. byl později též professorem mechaniky na ústavě tomto v Petrohradě. Byl spolupracovníkem časopisu »Sbornik instituta putěj soobščenija«.

* **Jasinskij** Michail Nikitič, právní historik rus. Životopis ve XIII. sv., str. 1114. Jest professorem dějin ruského práva na universitě v Kijevě. Z dalších prací buďtež uvedeny: *Matěrialy dlja istoriji sudoustrojstva i sudoproizvodstva v Litovsko-Russkom gosudarstvě* (sv. I., Kijev, 1897); *Lekciji po vněšněj istoriji russ. prava* (t., 1898); *Luckij tribunal kak vysšaja suděb. instancija dlja Volynskago, Braclav. i Kijevskago vojevodstv* (t., 1899—1900); *Glavnyj Litovskij tribunal* (t. 1901); *Ščislenije sutočnago vremeni v Zap. Rossiji i v Poljšě v XVI—XVII. vv.* (t., 1902); *Selo i vervj Russkoj Pravdy* (»Kij. Univ. Izv.«, 1906). Redigoval »Sbornik statěj po istoriji prava v česť M. F. Vladimirskago-Budanova« (Kijev, 1904), do něhož sám přispěl prací *Zakupy Russkoj Pravdy i pamjatnikov zap. russ. prava.*

* **Jasinskij** Anton Nikitič, historik rus., viz Dodatky ke XIII. sv. Další práce, jež obrátily k sobě pozornost i v našich časopisech vědeckých, jsou: *Sodějstvije Čechov uspěcham germanizaciji na beregach Baltijskago morja* (1898); *Očerki i izsledovanija po socialjnoj i ekonomičeskoj istoriji Čechiji v srednije věka* (Jurjev, 1901), kde J. na základě důkladného prostudování českých urbářů doby předhusitské líčí sociální a hospodářské poměry české v době předhusitské. (Srv. »ČČM.«, 1901, str. 282); ve »Sborniku statěj po istoriji prava« (1903) uveřejnil stať: *Vvedenije »německago« prava v selach Čechiji XIV věka*, v níž vykládá podstatu kupného práva.

* **Jasnopoljskij** Nikolaj Petrovič, národohospodář rus. (* 1846), vystudoval v Kijevě, kde stal se pak professorem na universitě. Hlavní jeho práce jest *O geografičeskom raspreděleniji gosudarstvennych dochodov i raschodov Rossiji* (Kijev, 1891 a 1897, 2 d.). Náleží k historic. škole národohospodářů rus.

* **Jass** Jan, dřevorytec čes. (* 26. dub. 1845 v Praze — † 17. říj. 1903 na Král. Vinohradech). Studoval reálku a vstoupil do dřevoryteckého ústavu Bellmannova. V letech šedesátých a sedmdesátých obstarával hlavně dřevorytiny pro Hálkovy »Květy« a »Světozor«. Mimo to pracoval 28 let o rytinách pro díla toskánského velkovévody.

Jassnik Deutsch- viz Jasenice 4) Německé.

* **Jastrebov** Ivan Stěpanovič, spis. rus. (* 1839 — † 1894), vzdělal se v duchov. akademii kazaňské a byl konsulem v Prizreně a gen. konsulem v Soluni. Vedle statí časopiseckých vydal o sobě: *Obyčaji i pěsni tureckich serbov v Prizreně, Ipekě, Moravě i Dabrě* (2. vyd. Petr., 1889).

* **Jastrebov** Vladimir Nikolajevič, soudobý archaeolog rus., hlavní jeho práce jsou: *Malorusskija prozvišča Chersonskoj gub.* (1893) a *Matěrialy po etnografiji Novorossijskago kraja* (1894).

* **Jastrebov** N. V., historik rus., docent dějin slov. národů na petrohradské universitě (* 1869 ve Vetluze v gub. kostromské z rodiny kněžské). Z popudu svého učitele slavisty V. N. Lamanského jal se studovati české hnutí náboženské po ideové stránce, při čemž hlavní pozornost obrátil na vyvrcholení českého náboženského myšlení jevící se v Jednotě Bratrské a jejím duševním původci Petru Chelčickém. R. 1895 vydal v »Žurnalu min. narodn. prosv.« podrobnou studii *O životě a literární činnosti Petra Chelčického*, načež následovalo několik menších prací svědčících o důkladné znalosti předmětu i literatury i o samostatnosti soudu. R. 1902 uveřejnil v »ČČH.« stať: *Bratra Jana Blahoslava spis O původu Jednoty Bratrské a řádu v ní*; J. v ní dokazuje, že domněle ztracený spis Blahoslavův O původu Jednoty bratrské je zachován v rukopise musejním, již před tím nikterak neznámém. Spis ten J. také vydal v Petrohradě r. 1902 ve »Sborniku otdělenija russkago jazyka i slovesnosti imperat. akad. nauk«, svazek LXXI. V témže Sborníku jako LXXVII sv. r. 1903 J. vydal s obšírným a důkladným úvodem Chelčického již dříve známý, dosud však nevydaný a neprozkoumaný spis »O trojím lidu« pod názvem: *Petra Chelčickago O trogiem lidu rzec — o duchownych a o swietskych.* R. 1905 ve »Sborniku Lamanského« uveřejnil: *Chelčickij i Gus, očerk po istoriji gusitskoj mysli.* Konečně r. 1908 vyšla první část jeho velikého díla o Chelčickém pod názvem: *Etjudy o Petrě Chelčickem i jego vremeni.* Iz istoriji gusitskoj mysli. I. O díle tom srv. obšírnou studii K. Krofty v »ČČH« XV. Pod redakcí jeho přeloženy byly do ruštiny dvě právně-historické práce polské:

Stan. Kutrzeby *Očerk istoriji obščestvenno-gosudarstvennago stroja Poljši* (Petr., 1907) a O. Balzera *K istoriji obščestvenno-gosudarstvennago stroja Poljši* (t., 1908).

* **Jastrow** Hermann, právník něm. (* 1849 v Nákle). Jest soudním úředníkem. Uveřejnil: *Formularbuch und Notariatsrecht* (14. vyd., 1903, 2 d.); *Rechtsgrundsätze der Entscheidungen des Kammergerichts* Berl., 1889—92; 2. vyd. 1895); *Die allgemeine Gerichtsordnung* (t., 1891); *Handbuch für amtsrichterliche Geschäfte* (t., 1893); *Das Recht der Frau nach dem bürgerl. Gesetzbuche* (t., 1897); *Gesetze über die freiwillige Gerichtsbarkeit* (t., 1898; 3. vyd. 1902); *Recht der unehelichen Kinder* (t., 1901).

* **Jastrow** Ignaz, právník něm. (* 1856 v Nákle). Studoval na univ. ve Vratislavi, Berlíně a Gotinkách. Zabýval se s počátku dějinami (pomáhal Leop v. Ranke), pak polit. oekonomií. R. 1885 habilitoval se na univ. v Berlíně, kde jest tou dobou mimoř. professorem státních věd, vedle čehož jest od r. 1906 professorem a zároveň rektorem tamní vysoké školy obchodní. Napsal: *Zur strafrechtlichen Stellung der Sklaven bei Deutschen u. Angelsachsen* (Vratislav, 1878); *Pufendorfs Lehre von der Monstrosität der Reichsverfassung* (1882); *Geschichte des deutschen Einheitsraumes* (1885; 4. vyd. 1891); *Welthandelsstrassen in der Geschichte des Abendlandes* (1886); *Urkundenbuch zur neueren Verfassungsgeschichte* (1889); *Das Interesse des Kaufmannsstandes am bürgerl. Gesetzbuche* (1890); *Selbsteinschätzung u. geistliche Arbeit* (1891); *Sozialliberal. Die Aufgaben des Liberalismus in Preussen* (2. vyd. 1894); *Das Dreiklassensystem. Die preuss. Wahlreform vom Standpunkte sozialer Politik* (1894); *Einrichtung von Arbeitsnachweisen u. Arbeitsnachweisverbänden* (1898); *Die Stellung der Privatdozenten* (1896); *Kommunale Anleihen* (1900); *Sozialpolitik u. Verwaltungswissenschaft* (1902). Byl spolupracovníkem díla »Deutsche Geschichte im Zeitalter der Hohenstaufen« (1897—1901). Vydává: »Das Gewerbe- und Kaufmannsgericht«, »Der Arbeitsmarkt«, dříve též »Jahresberichte der Geschichtswissenschaft« (1881—94) a »Soziale Praxis« (1895 až 1897).

* **Jastrow** Józef, psycholog polský (* 1863 ve Varšavě), od mládí vychován byl v Americe, vzdělal se na universitě v Pennsylvanii a jest od r. 1888 professorem srovnávací psychologie na univ. v Madisonu. Vydal o sobě: *Comparative psychology* (1890); *The time-relations of mental phenomena* (1890); *Fact and Fable in Psychology* (1900).

Jastrzebowski Wojciech, přírodozpytec pol., † 1882.

* **Jászföldvár** viz Tiszaföldvár.

* **Jaśkowski** Jan, básník pol. (* 1807 — † 1882), r. 1830 účastnil se jako student povstání, později byl soukromým učitelem a konečně věnoval se hospodářství. Psal ballady, legendy, elegie a j., z nichž vynikají: *Ballada, jakich wiele*; *Grosz wdowi*; *Na kwiat powoju* a pod. Sbírka jich vyšla r. 1883 ve Varšavě. Překládal též z Petrarky a Danteho.

* **Jataka** (džátaka) viz Buddhismus, str. 839 *a*.

* **Jauerburg** viz Javorník 11).

* **Jaune d'or** [žon dor], bouton d'or, naftalinová žluť, manchesterská žluť, Martova žluť, vápenatá sůl dinitro-α-naftolu $C_{10}H_5(NO_2)_2OH$; používá se jí k barvení vlny na žluto.

Jauner Franz, řed. div., † 23. ún. 1900 sebevraždou ve Vídni.

Jaurès 2) Jean, politik franc., byl r. 1902 znovu zvolen do sněmovny poslanecké, kde brojil horlivě proti odvetě a přimlouval se za sblížení s Německem. Pomocí radikálů a socialistů zvolen v lednu 1903 místopředsedou sněmovny. Přičiňoval se také o rehabilitaci Dreyfusovu. Napsal ještě: *Le socialisme et l'enseignement* (Pař., 1899); *Histoire socialiste 1789—1900* (t., 1901); *La Legislative* (t., 1902); *Études socialistes* (t., 1902) a j. Jeho řeči vyšly jako *Discours parlamentaires* (t., 1904 a sl.). J. je spolupracovníkem »la Petite République« a r. 1904 založil časopis »L'Humanité«.

* **Jaurlyk** viz Jagorlyk.

Java měla r. 1905 s Madurou 30,098.008 obyv. (64.917 Evropanů), 229 na 1 km^2. Batavia 138.551, Surakarta 100.667, Surabaja 150 198 obyv. Příjem (1907) 167,373.758 zl., výdej 168,773.265 (—1,400.507) zl. Dovoz (1905) celkový 218,781.371, vývoz 309,103.428. Železnic (1905) 2950 mil, telegr. linií 8613 mil. Výroba cukru (1905) 1,002.135 *t*, produkce čaje 11,228.628 *kg* (1905), tabáku 29,626.847 *kg*. Botanik H. Fitting konal studia důležitých rostlin kaučukových, Heger (ředitel ethnogr. musea ve Vídni studia ethnografická, H. Morin zoologická a botanická badání, choť prof. Zelenky pokračuje v badání A. Duboise, bohaté výsledky v příčině rozřešení otázky Pithecauthropa, četné nálezy zpracovaných předmětů poukazují na přítomnost člověka ve vrstvách Kendenge u Trinil.

* **Javol**, velikou reklamou doporučovaný prostředek pro vzrůst vlasů, jest v podstatě roztok potaše parfumovaný citronovým olejem s přimíšením několika olejů mastných; někteří udávají, že obsahuje též roztok bóraxu.

* **Javor** J. K., pseud. Jos. Kouby (v. t.).

* **Javoriv**, m. halič., v. Jaworów.

Javorník 9) má 272 d., 2003 obyv. něm. (1900), měšť. šk., veřej. nemocnici, městské lázně, telefon, 2 pivovary a truhlářství.

* **Javorník** Miloslav, pseud. Antonína Helebranta (v. t., Dopl.).

* **Javorov** P. K., básník bulhar. (* kol 1876), náleží k předním lyrikům bulhar. a poesie jeho oplývá pessimismem, ač ozývají se v ní též motivy občanské, jmenovitě sympathie k selskému stavu (*Graduška*; *Na nivata*). Nejlepší prací jeho jest symbolistická idylla *Kaliopa*, v níž živel osobní těsně splývá s občanským. J. účastnil se bojů v Makedonii a sem vztahují se jeho

makedonské sonety, věnované hlavně tragické smrti bojovníka G. Dělčeva, jehož nejlepší životopis též napsal (1904). V novějších básních jeho patrný jest vliv něm. a rus. dekadentů. Jeho sborník *Stichotvorenija* dočkal se několika vydání. Srv. předmluvu P. Slavejkova (ve vydání z r. 1904).

* **Javorskaja** (vlastně kn. Barjatinskaja) Lidija Borisovna, dram. umělkyně rus. (* 1872 v Kijevě), absolvovala dramat. kursy v Petrohradě a od r. 1893 vystupovala v Koršově moskev. divadle, kde záhy vynikla, tak že r. 1895 pozvána byla k petrohrad. literárně-umělec. divadlu. R. 1901 založila v Petrohradě vlastní »Novyj těatr.« Vynikla v repertoiru klassickém i moderním, jmenovitě v pracích Ostrovského, Čechova, Ibsena, Shakespeara, Sofoklea a j.

* **Javorský** Ivan, pseud. Jana Javornického (v. t.). — **J.** Karel O., pseud. Karla O. Hubálka (v. t. 2).

Javůrek 3) Karel, malíř čes., † 24. břez. 1909 v Praze. **J.** byl ve svém atelieru až do poslední chvíle činný. Asi před 8 roky svěřeno mu restaurování uměleckých obrazů v kostele sv. Jindřicha, při čem stala se mu nehoda, že zlámal si nohu. Po přestálé nemoci pokračoval ve své práci, již také dokončil. Provedl ještě řadu cenných obrazův a naposled tři obrazy na thema z evangelia. Sledoval až do poslední chvíle všechny události týkající se zejména uměleckého života českého. Jeho žačkou bývala malířka květin Jenny Schermaulova.

* **Javůrek** Norbert Mdr., vojen. nadlékař a hudební skladatel čes. (* 18. led. 1839 ve Vojn. Městci — † 29. led. 1880). Vydal *České národní písně na Moravě a ve Slezsku ze sbírky P. Fr. Sušila.* Průvodem piana opatřil (Praha, 1878).

* **Javůrek** Jan, právník a stenograf čes. (* 1851 ve Svrkyni), studoval akad. gymn. a práva v Praze; r. 1884 usídlil se jako advokát v Hradci Kr., odkud r. 1889 přesídlil se do Prahy, 1892 jmenován byl zkuš. kommissařem při stát. zkouškách judiciálních, působí též při advok. komoře od r. 1890 jako zkuš. kommissař při zkouškách advokátních, jako člen disc. rady a zastupitelstva komory. Po řadu let působil jako komorní stenograf české i něm. řeči ve stenografické kanceláři sněmu Českého, jsa též jednatelem I. pražského sp. stenogr. Gabelsbergerských. Přednášel též národ. hospod. a statistiku na škole Žen. výrob. spolku v Praze. V »Práv. jednotě« činně se účastní přednášek z oboru věd právních, z nichž zejména *O právním postavení žurnalistů*, *O stavebních pohledávkách* vydány byly též tiskem. Po zřízení »Stud. kolleji« v Praze zesnulým praesidentem Jos. Hlávkou povolán byl do kuratoria tohoto ústavu a byv jmenován spolu s drem K. Mattušem a drem Tom. Černým vykonavatelem poslední vůle Hlávkovy, též na čas života svého do správy nadačního jmění tímto zůstaveného. Rovněž 1908 při zřízení Stud. kollejí čes. vys. škol v Brně hrabětem Václavem Kounicem činně byl účasten návrhem stanov a prováděním prací zařizovacích.

* **Javůrek** Josef Fr., novinář a spis. čes. (* 1859 v Hořicích — † 23. kv. 1898 v Turnově). Studoval střední školu v Přerově na Moravě, načež byl pošt. a advokátním úředníkem v Praze a v Kolíně, od r. 1890 tajemníkem »Československé obchodnické besedy v Praze«. V té době psal odborné články do »Nár. Listů« a vydal spisek: *Pomocnictvo obchodní v zrcadle pravdy* (Praha, 1892). R. 1893 přestoupil do redakce »Hlasu Národa« a odtud do redakce »Pražských úředních novin«. **J.** překládal taktéž moderní literatury německé: Schnitzlerovu činohru »Milkování« (Praha, 1896) a novellu »Umírání«, dále dva romány A. Mattheye »Tisícovka« a »189-H-981«. Také v belletrii pokusil se povídkou *Na dobré cestě* (Praha, 1897). Do časopisů psal s počátku pod pseudonymem Bohuš Allegri.

Jaworski Apolinář, rytíř, státník rak. Když utvořeno ministerstvo Badeniovo, **J.** snažil se o obnovení shody česko-polské, ujednané se Staročechy a zaniklé vstupem Mladočechů do parlamentu r. 1891. Připravil styky hr. Badenia s českými poslanci, a stav se předsedou výkonného výboru znovu zřízené pravice, stavěl se něm. obstrukci co nejrozhodněji na odpor. V čele pravice zůstal i za Thuna i za Claryho, ano i když čeští poslanci zahájili obstrukci a dr. Korber zřídil svůj neutrální kabinet. Před zrušením jazykových nařízení Badeniových varoval, později však se smířil s jejich zrušením a přiměl i polský klub, v němž vždy měl rozhodující vliv, aby na stanovisko jeho přistoupil. Zemřel 23. říj. 1904 ve Lvově.

* **Jaworski** Władysław Leopold, právník pol. (* 1865 v Karsech v království Polském). Studoval v Sandoměři a v Krakově; r. 1889 nabyl hodnosti doktorské. R. 1898 jmenován byl professorem civilního práva rak. na univ. v Krakově. Vydal o dvou svazcích hypoteční právo rak. a napsal kommentář k rak. obč. zák. R. 1900 stal se redaktorem »Czasu«. Zabývá se také politikou; náleží ke straně konservativní a jest ze zakladatelů polit. sdružení Klub konserwatywny. Byl zvolen za Krakov do haličského sněmu.

* **Jazyk**, jazyková kolejnice (*aiguille*) viz Výměna.

* **Jazyková nařízení**. Názvem tímto bývají označovány předpisy vydané na sklonku let devadesátých XIX. stol. pro Čechy a Moravu o užívání obou zemských jazyků, češtiny a němčiny, v úředním jednání, ač vlastně se názvem dotčeným rozuměti mají jakékoli předpisy týkající se užívání jistých jazyků v úředním styku. Nejdříve byla vydána t. zv. Badeniova j. n., a to 5. dub. 1897 č. 12 a 13 z. z. pro Čechy a 22. dub. 1897 č. 29 a 30 z. z. pro Moravu. Zavádí se jimi mimo jiné vnitřní úřední jazyk český. Stanoví se, aby bylo užíváno jazyka prvního ústního

přednesu nebo podání při všech úředních úkonech, sloužících k vyřízení či rozhodnutí věci, čítajíc v to i návrh referentův a poradu v senátě. Úředníci měli býti znalí obou zemských jazyků. Již následujícího roku byla Badeniova j. n. zrušena, resp. nahrazena j-vými n-mi Gautschovými ze 24. ún. 1898 č. 16 z. z. pro Čechy a č. 19 z. z. pro Moravu. Gautsch upravil vnitřní úřední jazyk jinak pro Čechy a jinak pro Moravu. Kdežto na Moravě platily všechny úřady za smíšené, stanoveno bylo v Čechách trojí území, české, německé a smíšené. Úřady jednojazyčné měly uvnitř užívati svého jazyka, úřady smíšené pak jazyka podání strany. I nařízení Gautschova byla zrušena, a to j-vými n-mi Claryovými ze 14. říj. 1899 č. 29 z. z. pro Čechy a č. 77 pro Moravu. Pro soudy vyložil je t. zv. výnos Kindingerův ze dne 16. říj. 1899 č. 298 Pr., svědčící vrchním soudům v Praze a Brně. Nařízeními Claryovými znova zaveden stav, který trval před nařízeními Badeniovými. Více o j-vých n-ních viz v práci Ed. Körnera, Národnostní a jazyková otázka v Předlitavsku (»Česká Politika«, red. Zd. Tobolky, I. sv., 1906).

* **Jazyková otázka** v. Jednací jazyk.

* **Jażdżewski** Władysław, právník pol. (* 1835 — † 1905). Absolvovav práva, věnoval se advokacii, vedle čehož pracoval se zálibou na poli archaeologie a numismatiky. Byl vicepraesidentem »Towarzystwa przyjaciół nauk« v Poznani. Společně s Erzepkým počal vydávati »Zapiski archeologiczne; uveřejnil též: *Wiadomości i uwagi o malowanych naczyniach grobowych, znalezionych w W. Ks. Poznańskiem* (1880); *Wykopaliska jarocińskie, a mianowicie monety Bolesławów czeskich* (1879).

Jeaffreson John C., spis. angl., † 1901.

* Saint **Jean d'Acre** viz Akka.

* **Jed** hadí v. Hadi, str. 712 *b*.

* **Jedlička** Josef, paedagog. spis. český (* 1828 v Petrovicích u Rakovníka — † 1896 v Praze v. v.). V Praze studoval na škole varhanické a později na vzorné škole na Malé straně, r. 1849 stal se učitelem v Rakovníce a po 3 letech učitelem na tamní reálce, r. 1865 jmenován řídícím farní školy v Dobříši a r. 1868 učitelem cvičné školy při ústavě učitelském v Praze. J. vynikl jako paedagog a byl též literárně činný, sepsav asi 40 paedagogických a didaktických pojednání a spisů, z nichž mnohé za tehdejších dob novým ideám školským razily dráhu a platně působily v rozvoj tehdejšího školství českého.

* **Jedlička** Václav, učitel měšť. školy v Nymburce (* 1848 v Černilově u Král. Hradce). Napsal turistický spis: *Železné hory* (Praha, 1892), povídky pro mládež: *Diviš Žehušický z Nestajova* (Praha, 1893) a *Pod Lidmickým dubem*. Překládá též z francouzštiny.

* **Jedlička** Josef, čes. inženýr strojnický (* 25. čce 1868 ve Zbirohu), absolvoval r. 1886 vyšší reálku v Praze a r. 1890 českou techniku v Praze (odbor stroj.). Byl r. 1891 až 1892 assistentem u prof. Salaby na české technice a studoval potom hornickou akademii v Příbrami. Od r. 1893 byl inženýrem v továrně F. Ringhoffer na Smíchově. Mezi tím r. 1895 habilitoval se jako docent z obecné nauky o strojích, r. 1903 jmenován byl mimořádným, 1906 řádným professorem na české technice v Praze. Z literárních jeho prací jmenujeme: *Verwendung des überhitzten Dampfes bei d. Dampfmaschinen* (»Ztschr. f. Zuckerindustrie«, 1901); *O zentourech* (»Tech. Obzor«, 1902); *Ein Beitrag zur Umwandlungsfrage der bisherigen Zweibufferwagen in Wagen mit selbstthätiger Mittelkuppelung* (»Organ f. d. Fortsch. des Eisenbahnwesens«, 1901); *Wie hoch soll der Dampf bei den Dampfmaschinen überhitzt werden* (»Oesterr. Zeitschrift f. Berg- u. Hüttenwesen«, 1900); *Využitkování a spotřeba tepla při prvních strojích pístových* (»Zprávy spolku arch. a inž. v král. Českém«, 1905). Vykonal studijní cesty po Sev. Americe, Anglii, Francii, Švédsku, Švýcarsku, Belgii, Německu atd.

* **Jedlička** Rudolf, chirurg čes. (* 20. ún. 1869 v Lysé n. L.), syn dra Michala J-ky (1844—1907), praktického lékaře, známého zvláště jako porodníka. Absolvoval studia lékařská na české universitě, promovoval r. 1895, byl pak externím lékařem na interním oddělení prof. Maixnera, načež se stal operačním chovancem při chirurgické klinice prof. Maydla, v lednu r. 1898 klinickým assistentem a r. 1901 se habilitoval pro chirurgii. Od své assistentury vykonal četné a rozsáhlé cesty za účelem seznání moderních léčebných ústavů, a účastnil se i četných odborných a mezinárodních sjezdů lékařských. Zkušeností takto nabytých vydatnou měrou využil k vypravení chirurgické kliniky za posledních let Maydlových, čímž nejenom proveden tu byl přechod od antisepse k asepsi, nýbrž i rozličné nové methody, jako na př. použití paprsků Röntgenových v chirurgii, hned v nejprvnějších počátcích tu byly v plném vystižení jejich theoretického i praktického významu zkoumány a prováděny, tak že na př. roentgenogrammy z české chirurgické kliniky budily právem podiv na mezinárodní výstavě v Paříži r. 1900, ukazujíce vrchol, až kam skiagrafie té doby dospěla. Za assistentury a docentury své častěji zastupoval a suppleval svého onemocnělého učitele, zvláště pak řídil chirurgickou kliniku po celý rok po úmrtí prof. Maydla, r. 1907 pak jmenován byl mimoř. prof. chirurgie. Mimo četné přednášky sluší z jeho literární činnosti zvláště vytknouti: *O skiagrafii a skiaskopii paprsky Roentgenovými a jejich diagnostické ceně v chirurgii* (»Čas. lék. čes.«, 1899, s 21 pův. illustr.; totéž v obsáhlejší formě i rusky v »Bolničnaja Gazetta Botkina«), prvá rakouská práce o skiagrafii a z nejpřednějších skiagrafických prací té doby vůbec, obsahující řadu positivních výsledků. Dále publikoval: *O podkožních prothesách paraffinových* (t., 1903); *Případ komplikovaného nádoru ledviny, zho-*

jený nefrektomií s resekcí celého vystupujícího tračníku (t., 1903); *O subarachneoidálních iniekcích a chirurgické spinální analgesii* (»Sborník klinický«, 1901); *Kasuistický příspěvek k operativní léčbě epilepsie* (»Revue v neurologii«, 1906); *Ueber die skiagraphische Diagnostik der Ellenbogenverletzungen* (»Fortschritte a. d. Gebiete der Roentgenstrahlen«, 1899); *Die topographische Anatomie des Ellenbogengelenkes* (Hamburk, 1900, ve sbírce »Atlas der norm. u. path. Anatomie in typischen Roentgenbildern«); *Zur operativen Behandlung des chronischen Magengeschwüres und dessen Begleiterscheinungen* (Praha, 1904, s 5 tab.), veliká monografická práce s novými hledisky a methodami operativními. — Také jeho mladší bratr Michal J. jest chirurgem, žákem Maydlovým a po delší již dobu assistentem Rydygierovým ve Lvově.

* **Jedlička** Břetislav, pseud. Brodský, spis. čes. (* 1873 v Čes. Brodě). Studoval na reál. gymnasiu a ústavě učitel. v Praze, nyní jest učitelem obecné a měšť. školy v Praze na Karlově a redaktorem časopisu »Krásy našeho domova«. Cestoval po Německu, Švýcarsku a Italii, pěstuje styky s Jihoslovany, o čemž uveřejnil řadu úvah a feuilletonů v různých časopisech, a o sobě vydal: *Kus mládí*, verše (Praha, 1896); *Pérokresby*, několik povídek (t., 1898, 2. vyd. 1899); *Cestou necestou*, povídky a črty (t., 1904); *Obžinky*, libretto k opeře O. Bradáče (t., 1898).

* **Jednofásový asynchronní motor** viz Elektromotory (Dopl.), str. 372 *b*.

* **Jednofásový motor** viz Elektromotory (Dopl.), str. 371 *a*.

* **Jednoklonná soustava** viz Krystali, str. 301 *a*.

Jedovnice má 224 d., 1731 obyv. čes. (1900), telefon, 2 mlýny, 3 pily a 3 cihelny; kostel farní jest zároveň děkanský, 5tř. šk. s 1 paral., radnici, telegraf a telefon, na náměstí sochu Karla Havlíčka Borovského (z r. 1900), továrnu na lihoviny, barvírnu. Císař Rudolf II. udělil městečku zvláštní pečeť: půl jelena modrého v červeném poli.

* **Jedrzejowicz** Adam, rytíř, státník rak. (* 17. pros. 1847). Studoval v Krakově a ve Vídni, r. 1870 povýšen na doktora práv, vstoupil r. 1872 do státních služeb a byl r. 1876 přidělen ministerstvu orby. Ale r. 1878 vystoupil ze služeb státních a věnoval se správě svých statků u Rzeszowa v Haliči. R. 1883 zvolen poslancem halič. sněmu, r. 1889 členem zem. výboru. R. 1891 zvolen poslancem do říšské rady, r. 1894 místopředsedou polského klubu. Od března 1898 do říj. 1899 byl v kabinetě Thunově polským ministrem krajanem. R. 1907 jmenován doživotním členem panské sněmovny.

* **Jedubaba** viz Ježibaba.

Jefremov 3) Petr, bibliograf ruský, † v lednu 1909 v Petrohradě.

* **Jehlam** viz Džihlam.

* **Jehuda,** Kara Ben J., pseud. Karla Judy (v. t., Dopl.).

* **Jech** Jan Otakar, průmyslník (* 1858 v Praze — † 1906 t.). Absolvovav nižší gymnasium, vyučil se kovářství, načež zdokonaloval se v Drážďanech, Berlíně a Hamburce. R. 1876 ujal se sám po smrti svého otce živnosti; energií postavil nepatrný závod svůj na vysoký stupeň, že průmyslový dům jeho (podkovářství, kočáry a automobily) jest znám nejen v zemích českých, ale i v Rusku a zemích balkánských. R. 1891 zvolen do obecního zastupitelstva pražského, r. 1894 starostou Společenstva kovářů kr. hl. m. Prahy, v kteréžto hodnosti svolal prvý sjezd kovářstva československého r. 1895 do Prahy. R. 1897 založil odbor. list »Kovář Československý« a dal podnět k založení prvé odb. učňovské školy podkovářské; organisoval tolikéž kováře ve společenstva a připravil půdu k utvoření Zemské jednoty společ. kovářů a podkovářů r. 1904.

* **Jechnice** viz Jehnice.

* **Jechnitz** viz Jesenice 1).

* **Jejský limán** viz Jeja.

* **Jekelfalussy** [-ši] József, statistik maď. (* 1849 v Rimavské Sobotě). Vystudovav práva, byl povýšen za doktora. R. 1869 vstoupil do zemské statistické kanceláře uherské a stal se r. 1892 jejím ředitelem. Napsal mezi jiným: *Obyvatelstvo zemí koruny Sv. Štěpána* (maď., 1882): *Uherský domácký průmysl* (maď., 1884) a j. Od r. 1888 redigoval list »Nemzetgazdasági szemle«, přeměněný (r. 1895) na »Kozgazdasági szemle«. Vydává společně s J. Varghou Ročník ekonomický a statistický a s L. Lángem Statistiku Uher.

* **Jeker** viz Geer.

* **Jekler** Josef, spis. čes. (* 1876 v Praze). Vystudoval akademické gymnasium a jest nyní učitelem obecné školy v Praze. Vedle příspěvků básnických roztroušených po časopisech napsal veršovanou aktovku *Konec* (Praha. 1903).

* **Jelena,** král. italská, viz Helena (Dopl.).

Jeleni 3) Horní má 252 d., 1577 obyv. čes. (1900).

* **Jeleńska** Emma, spis. pol., vedle prací folkloristických, otiskovaných v listech domácích i zahraničných, vydala několik povídek, jako *Panienka*; *Dwór w Halimiszkach* (1903); *Z miłości* (1903) a j.

* **Jeleński** Jan, spis. pol. (* 1845), od r. 1882 jest redaktorem antisemitského čas. »Rola«. Týmže směrem nesou se jeho práce *O samopomocy w kształceniu sie* (Varš., 1873); *Niemcy, Żydzi i my* (t., 1876); *Dworacy Żydów* (1878) a j.

Jelínek 12) Hugo, cukrovarník čes. Ve své brošuře vydané r. 1864 (*Abhandlung uber das Verfahren der Reinigung der Rübensäfte nach der Methode von Frey und Jelinek*) J. vyličil svůj epochální vynález čištění šťávy řepové vápnem a plynem uhličitým v jedné nádobě a jedinou operací na rozdíl od způsobu podle Périer-Possoza (»double carbonatation«). Tato J-nkova saturace kalů (»carbonation trouble«) byla — jak vy-

nálezce ve zmíněné brošurce doznal, umožněna pouze železnými kalolisy, jež Č. Daněk tehdy schválně k tomu účelu byl sestrojil. R. 1894 při 60letém jubileu J-nkovu, jakož i na oslavu 30letého trvání jeho saturace, vyšlo druhé nezměněné vydání onoho památného spisu v jazyce českém i německém. J. přeměnil též starou pec koksovou, primitivního tvaru a nedostatečné výkonnosti, úpravou topení a racionálným přizpůsobením zvětšeného kužele vnitřního tak, že potom poskytovala k účelům saturace dostatek vápna i plynu uhličitého a byla svého času zavedena pode jménem vápenky J-nkovy v celém Rakousku. R. 1865 J. přesídlil se do Plzně a věnoval se tam rozsáhlé činnosti průmyslové. Založil ve společném majetku se svým bývalým chefem, ředitelem J. Pokorným, lihovar s výrobou lisovaného droždí obilního a podle vlastních plánů a jakožto podnikatel stavby provedl tamtéž akciový cukrovar, papírnu a plzenecký pivovar. R. 1867 plzeňská obchodní komora zvolila jej za svého zástupce na sněmu zemském. ale již r. 1868 J. vzdal se činnosti politické, a převzav zastoupení slovutného Fl. Roberta, zaváděl téhož způsob těžení šťávy pomocí diffuse ve Francii, Belgii a v Německu. Všeobecná krise národohospodářská r. 1873, v nížto J. pozbyl celého svého jmění, přiměla jej k tomu, že stal se opět úředníkem ve službách cizích, zejména na Rusi. Do Čech vrátil se až r. 1881 a od té doby až do své smrti měl v Praze sídlo jakožto technický zástupce Škodových velkozávodů plzeňských. Důmyslné své výzkumy experimentálné a z nich logicky odvozené důsledky o zákonech racionálného odpařování šťav uveřejňoval po výtce v domácích časopisech odborných (1881—84), načež vydal je souhrnem v samostatném spise r. 1886 (*Odpařováky a stanice odpařovací*), jenž r. 1886 vyšel v druhém vydání a našed hojného rozšíření zjednal J-nkovi uznání odborníků, jakožto přední autority v tomto směru technické manipulace. Mimo známé »kufrovité« odpařováky a vakua vyzrňovací došly též ostatní jeho vynálezy — protiproudný zahřívač, kataraktový kondensátor a j. mnohonásobného užívání. J-nkovy technické publikace, založené vesměs na pokusech a na přesném pozorování, neméně jeho bystré polemiky v listech odborných, zavdaly podnět k mnohonásobným dalším pracím jiných techniků, zvláště v zahraničí, tak že popudem J nkovým vznikla celá obsáhlá literatura o theorii a praxi odpařování šťav a jejich racionálném čištění (Kuthe-Anders a j.). Znamenité a ve svém způsobu ojedinělé sbírky J-nkem sestavených, pod jeho dozorem vypracovaných výkresů, diagrammů a modelů, znázorňujících retrospektivně zařízení starých cukrovarů, též vyobrazení nových strojů — hlavní to attrakce pavillonu cukrovar. na zemské jubil. výstavě v Praze r. 1891 — staly se pak krystallisačním jádrem svého druhu prvního musea cukrovarnického, jež založil prof. K. Preis při české polytechnice. Podobně záslužnou činnost osvědčil J. také r. 1894—5 jako předseda installačního komitétu cukrovar. na českoslov. výstavě národopisné. Oslava 60letého jubilea J nkova, pořádaná v Praze dne 31. bř. 1894 zástupci českých cukrovarů, strojíren a spolkův odborných, byla nadšenou manifestací popularity J-nkovy. Časté a namáhavé cesty, podnikané za každého počasí do vzdálených oblastí zemí cukr vyrábějících, podryly jeho již od mladosti nevalně pevné zdraví. V říjnu 1900 onemocněl influenzou, ale když přes to vážil cestu do Vídně, zhoršila se jeho choroba, kteréžto podlehl v Praze dne 10. dub. 1901. *DČ.*

* **Jelínek** Jan Jaroslav, paedagog a spis. čes. (* 1829 v Putimi u Písku — † 1907 v Třebíči na Moravě). Studoval na gymnasiu v Čes. Budějovicích a učitelském ústavě v Praze, načež působil r. 1855 na hl. škole v Humpolci, r. 1857 stal se nadučitelem v Třebíči, r. 1870 okr. inspektorem na Velko-Meziříčsku a r. 1896 odešel na odpočinek a žil v Třebíči. Vedle článků paedagogických roztroušených po časopisech vydal samostatně: *Kronika měst. chlapecké školy v Třebíči* (Třebíč, 1882); *Cesta do Lublaně a do Benátek* (Vel. Meziříčí, 1888); *Upomínky ze svého mládí* (t., 1895).

* **Jelínek** Josef, mladší bratr Bohdana Jelínka (v. t. 15), spis. čes. (* 1854 v Cholticích). V l. 1868—72 studoval v Kr. Hradci, v l. 1872—75 na akadem. gymnasiu v Praze a po vykonaných studiích na filosofické fakultě v Praze byl učitelem klassické filologie a češtiny při gymn. v Písku, Třeboni, Rychnově n. Kn., Něm. Brodě; nyní je professorem v Čáslavi. Vedle epických a lyrických básní v různých knihách a časopisech (ve »Světozoru« 1874, v »Kvítí od Vltavy« Písek, 1881, v »Otavanu« od r. 1880, v »Ohlase chrudimském« 1881 a j.) vydal samostatně: *Květy lásky a upomínek*, básně (Praha, 1898); *Zlatá pohádka*, báseň (programm gymn. čásl. na r. 1889); *Smír*, báseň (t., 1908); *Latinské knihy formulí ve službě školské*, pojednání (programm gymn. třeboň. na r. 1894).

* **Jelínek** Hanuš, spis. čes. (* 3. září 1878 v Příbrami), studoval gymnasium v Příbrami, universitu v Praze a na Sorbonně v Paříži (1897 a 1899). R. 1898 supploval na obchod. škole v Mělnice, 1900 na reálce v Žižkově, od r. 1901 jest professorem na Českoslovan. akademii obchodní v Praze. Cestoval po Německu, sev. Francii, Belgii a Hollandsku, r. 1909 povýšen na doktora filosofie. Vydal sbírky veršů: *Δέδυκε μὲν ἁ σελάνα καὶ Πληϊάδες* (Praha, 1898) a *Konec Karnevalu* (t., 1902); lyr. románek *Sentimentalita mládí* (t., 1902, v Kosterkově sbírce »Symposion«); *Melancholikové.* Studie z dějin sensibility v literatuře franc. (Praha, 1908, u J. Otty) a řadu drobností v časopisech; tak v l. 1900—3 vedl rubriku Lettres tchèques v »Mercure de France« (pod pseud. Jean Otokar), kde

vydal i studii *La poesie moderne tcheque* (1900), dále články *Johan Riclus* (v »Rozhledech«, 1901), *Madame de Noailles* (v »Lumíru«, 1907); *Tristan Curbière* (t., 1907); *Chateaubriand v Čechách* (v »Pokrok. Revui«, 1907). Přeložil: L. de Robertův román »Něžný« (Praha, Otto, 1902), Ch. Baudelairea »Malé básně v prose« (t., 1901); H. Becquea »Pařížanka« (t., 1906); Francis Jamme »Klára d'Alabouse« (»Moderní Bibl.«, 1906); Molièreovy »Précieusy« (pro Nár. div.); Donnay »Houpačka«; J. de Porto-Riche »Zamilovaná«; R. Coolus »Rafael«; Goncourt »Henriette Maréchal«; Brieux »Bělinka« (vesměs pro cykly Kruhu čes. spisovatelů); J. Jullien »Moře«; Caillavet a Flers »Láska bdí«, G. Wied »2×2 = 5« a j.

* **Jelínek** Jan, dr. techn., docent nauky pro pěstování obilovin a zpracování jich ve mlýnech při čes. vys. škole technické v Praze (* 1879 ve Skrejích na Moravě). Studoval na čes. technice v Praze obor chemie, 1904 byl na mlynářské stanici v Berlíně; od r. 1901 assistentem na čes. technice při stolici produkce rostlinné, od r. 1908 soukr. docentem. Napsal: *O vlivu sklovitých a moučnatých zrn na potomstvo u pšenice* (Přerov, »Sbornik zemědělský«, 1905, 1906); *O rozkladu gelatiny plísněmi* (Král. čes. spol. nauk, Praha, 1907); *O dědičnosti dusíku u pšenice* (»Zeměd. Listy«, 1908). Vedle toho uveřejnil kratší pojednání a referáty z oboru pěstování a ušlechťování rostlin v odborných listech a některé práce s prof. Stoklasou z oboru fysiologie rostlinné.

* **Jelinková** Františka, provd. Burianová, operní pěvkyně čes. (* 1870 v Praze), vystudovala v operní škole Lukesově v Praze, vystupovala pohostinsku na Národním divadle v Praze, načež se obrátila k opeře německé a stala se členem dvorní opery drážďanské. R. 1893 zpívala v Berlíně v »Prodané nevěstě« pod A. Baumanem. Provdavši se za tenoristu Karla Buriana, byla angažována r. 1900—1 u Nár. div. v Praze, načež opět se vrátila s chotěm k opeře německé do Drážďan. Zpívala nejprve »mladistvé« partie dramatické, později také partie »vysoko dramatické«. Dokonalé ovládání umění zpěvného, vydatný zvučný hlas, pevnost na jevišti a případná hra učinily z umělkyně sílu pozoruhodné výše. Pořad jejích úloh jest velice rozsáhlý (Mařenka, Alžběta, Vendulka, Elsa, Milada, Marketa a m. j.).

* **Jellačić** (Jellachich) v. Jelačić.

* **Jellinek** Georg, právník něm. (* 1851 v Lipsku ze židovských rodičů (otec jeho Adolf [† 1893] byl židovským theologem). Studoval na univ. ve Vídni, Heidelberce a Lipsku. R. 1874 vstoupil do rak. polit. služby, r. 1879 vystoupil z ní a byl habilitován na univ. ve Vídni. R. 1883 jmenován mimořádným, r. 1889 řádným professorem státního práva v Basileji, od r. 1891 jest v Heidelberce. Uveřejnil: *Die socialethische Bedeutung von Recht, Unrecht u. Strafe* (1878); *Die rechtliche Natur der Staatsverträge* (1880); *Die Lehre von den Staatsverbindungen* (1882); *Oesterreich-Ungarn u. Rumänien in der Donaufrage* (1884); *Verfassungsgerichtshof für Oesterreich* (1885); *Gesetz u. Verordnung* (1887); *System der subjekt. öffentl. Rechte* (1892, 2. vyd. 1905); *Adam in der Staatslehre* (1893); *Die Erklärung der Menschen- u. Bürgerrechte* (2. vyd. 1904); *Ueber Staatsfragmente* (1896); *Das Recht des modernen Staats* (*Allg. Staatslehre*, 2. vyd. 1905); do češtiny přel. B. Foustka, Všeobecná státověda, Praha, 1905); *Das Pluralwahlrecht u. seine Wirkungen* (1905). Od r. 1895 vyd. s Anschützem »Staats- u. völkerrechtl. Abhandlungen«; kromě toho vyd. »Jahrbuch des offentl. Rechts der Gegenwart«.

* **Jelovšek** Vladimir, spis chorv. (* 1879 v Oseku), jest lékařem v Záhřebě a studoval též v Praze, kde vydával a redigoval »Zbornik«. Přispíval též do čes. časopisův a psával o čes. věcech do čelnějších listů chorvat. O sobě vydal dva díly básní *Simfonije*.

Jełowicki 2) Aleksander, kazatel pol. V novější době vyšly ještě: *Listy duchowne* (Vilno, 1903); *Moje wspomnienia 1805—38* (4. vyd. Krakov, 1903).

Jemčina, ves v Čechách, srv. Dodatky ke XIII. sv.

* **Jemeršić** Ivan Nep., vlastenecký kněz a spis. chorv. (* 17. dub. 1864 ve vsi Jezero pocházeje po matce z české krve). R. 1887 byl vysvěcen na kněze a poslán za kaplana do Grubišna-polje (v záhřebské arcidiecési), kde byl 1890 ustanoven administrátorem a rok potom farářem, jímž je posud. Spisovatelstvím zabýval se již jako bohoslovec, píše kratší povídky a překládaje hojně ze slovanských jazyků, především z češtiny pro čas. »Věstnik« a »Hrvatski učitelj«; vědecké spisy své uveřejňoval v čas. »Franjevački Glasnik« vycház. v Sarajevě. Z prací jeho větší jsou: *Posljednji časovi djeva Ive* (1888); *Milosrdna sestra* (1889), dále r. 1895 vydal velikou filos.-theol. studii, r. 1896 knihu: *Bog i Hrvatska ili ozbiljne misii za vieru i domovinu*, r. 1904: *Kopnom morem*; *Na Plitvicka jezera*, 1905: *Bez slobode*. J. zabývá se též horlivě politikou, jsa přislušníkem strany dra Ant. Starčeviće; je tajemníkem spolku pro vydávání politických knih pro lid. Pro své výroky odsuzující maďarský postup v Chorvatsku byl několikráte persekvován a i vězněn. R. 1899 J. vydal znamenitý populární spis *Hrvatski narod*, jehož prvé vydání konfiskováno. Opravené druhé vydání uvítáno co nejvřeleji. Spis obsahuje zeměpis Chorvatska, krátké dějiny jeho až do doby nejnovější, dějiny literatury a obrození chorvatského, obšírnější dějiny chorv. státního práva a výklad nynějšího stavu národa chorv. a jeho vyhlídky do budoucnosti (do češt. přel. Fr. Žundálek). Výrazem vřelých sympathií J-ových k Čechům je vzorný překlad Tomkových dějin království Českého *Povjest kraljevine české* (1899), který věnuje »vzájemnému poznávání, pravému bratrství a opravdové lásce Čechů a Horvatů. *Fgl.*

Jemnice 2), hejtm. Mor. Budějovice, má 475 d., 2701 obyv. čes., 201 něm. (1900), měšť. šk., měst. archiv, želez. stanici na tr. Mor. Budějovice **J.**

* **Jen,** řeka sibiřská, v. Jana.

* **Jen** (yen), peníz japanský, viz Japan, str. 51 *a*.

* **Jena**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 14. března 1904. Jméno dostala při valné schůzi Astronom. společnosti v Jeně r. 1906. Označení (526). *Kvn.*

* **Jenö** Jan, inženýr čes. (* 1841 v Jičíně — † 1896 v Pulji), studoval reálku a horní akademii a vstoupil pak jako důstojnický aspirant k válečnému námořnictvu. R. 1869 stal se praporníkem řadové lodi (hodnost aequivalentní s nadporučíkem), r. 1871 přestoupil do sboru dělostřeleckých inženýrů ve vál. námořnictvu jako inženýr 3. třídy. Postoupil časem až na vrchního inženýra 2. tř. (hodnost aequivalentní s podplukovníkem) a měl před sebou nejlepší vyhlídky na základě své velmi úspěšné činnosti, když 1896 podlehl epidemii tyfové, tehdy v Pulji řádící. Vedle své úřední činnosti, která měla vždy charakter vědecký, zabýval se dělostřeleckými vynálezy, z nichž některých ještě dnes se užívá. Uveden buď zvláště excentrový mířicí přístroj, jehož zařízení pro používání v noci zejména budilo podiv, dále elektrické a frikční zapalovače pro děla; závěr pro tyto zapalovače a j. v. Apparátu pro odpalování děl ve vodorovné poloze lodi, jejž měl ke konci svého života v práci, nedokončil. *J. Hásek.*

* **Jendrassik** Ernö, lékař uher. (* 1858 v Kološi). Absolvovav lékařská studia v Pešti, habilitoval se r. 1887, r. 1893 se stal mimoř. a r. 1903 ř. prof. neurologie v Budapešti. Napsal řadu odborných statí v jazyku maďarském, německém a francouzském.

* **Jendrzejowicz** Adam, rytíř, v. Jędrzejowicz (Dopl.).

Jenewein Felix, malíř čes., † 3. led. 1905 jako prof. čes. techn. brněnské. Jeho kartony pro nástěnné malby kostela v Ottakringu ve Vídni, pak cyklus kreseb *Mor*, několik lehce kolorovaných kartonů (*Pohřeb sebevraha*, *Bílá Hora*) doplňují seznam jeho životního díla.

* **Jeníček** Václav Vladimír, archaeolog. spis. čes. (* 1873 v Luži u Vys. Mýta). Absolvovav gymnasium v Litomyšli, studoval na filosofické fakultě čes. v Praze. Od r. 1898 jest učitelem při obecné škole v Čáslavi. Zde společně s Klim. Čermákem ujal se řízení archaeolog. spolku »Čáslav. Včely«, r. 1903 založil revui »Českoslovanské letopisy musejní«, v níž vedle jiných odborných článků otiskl *Soupis českých musei v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* Pro dějiny okresů v obvodu býv. kraje čáslavského vydává od r. 1906 časopis »Čáslavský Kraj«. Na záchranu starožitných památek vydal brošuru: *Kostel sv. Bartoloměje v Luži* (Čáslav, 1903). Vedle delšího pojednání *Rod pánů Slavatů z Chlumu a Košmberka* (Čáslav, 1899) napsal četné feuilletony a články obsahu archaeologicko-historického v krajinských listech, pak v »Památ. archaeolog.« a »Světozoru« někdy se značkami *Jnčk.*, *Vl. Ol.* nebo s pseud. Jan Pravda).

* **Jenidže** v. Janica.

* **Jeni-gul** viz Ingul.

Jenike Ludwik, spis. pol., † 1903.

Jeníkov 5) Golčův má 269 d., 2283 obyv. čes. (1900). — **J.** 6) Větrný (663 *m* n. m.), má 144 d, 912 obyv. čes, 3 něm. (1900), četn. stanici, pš.

Jenisejsk, okružní m. v sibiřské gubernii t. jm., ma 11.539 obyv. (1897).

Jenisejská gubernie má 2 556.755·5 km^2, z čehož 9623·3 km^2 připadá na ostrovy Sev. Ledového moře a 14.450·3 km^2 na vnitrozemní jezera, a 570.161 obyv., t. j. 0·22 na 1 km^2. Přísluší ke generální gubernii irkutské.

* **Jenko** Simon, básník slovinský, v. Jihoslované, str. 417 *a*.

* **Jensen** Alfred, vynikající slavista švéd. Jeho biografii viz Dodatky ke sv. XIII. pod chybným heslem Jens 8). Srv. »Světozor« na r. 1895, str. 202. Do švédštiny přeložil Nerudovy »Kosmické písně«, Čechovy »Písně otroka« a Zeyerovu »Sbírku legend« a napsal literární studii *Jaroslav Vrchlický*, ze švédštiny přel. Arnošt Kraus (Praha, 1906, J. Otto).

* **Jensen** Johannes V., spis. dánský (* 1873 v Jutsku), žije střídavě v Kodani a v Sev. Americe. **J.** vystoupil r. 1896 jako typický dekadent, otrávený nemocí století a »chorobou severu« až k rozervanosti a ke zděšené hrůze před životem, ale již v těchto prvních knihách *Dánové* a *Einar Elkaar* ukázal prudkou originálnost svého pozorovatelského umění, úžasnou jemnost a odstíněnost smyslů, schopnost pro divokou burlesku a smělou komiku. Hledaje nezvyklé sensace života primitivního a pudového, prchl z nenáviděného literárního ovzduší kodaňského, ztratil se na několik let mezi svými selskými rodáky v Iylandě pod svahy »Nebeského pohoří« a s neobyčejným pochopením pro raçovou rázovitost tohoto kmene čistokrevně germanského vydal dva svazky směle realistických povídek *Lidé z Himmerlandu* a *Nové povídky z Himmerlandu.* Veliké cesty po střední a jižní Evropě, po Asii a Sev. Americe otevřely **J**ovi smysly pro ethnické a krajinné sensace a rozvinuly jeho kult plné raçy, pudové síly, průmyslové i politické dynamiky. Jmenovitě Spojené Obce staly se jeho druhým domovem a našly v něm nejen psychologa své křiklavé a zmatené životní směsi, ale i apoštola svého »amerikanismu«, milliardářského titanismu, Rooseveltovského individualismu. Americké náměty mají jeho oba veliké romány *Madame d'Ora* a *Kolo*, vyplňující detektivně sensační rámec oslňující psychologií hrůzy, zločinu, zázraku, ukrutenství a síly; ohlasem dobrodružných cest po světě jsou jeho novelly *Svět jest hluboký* závratného koloritu; do prvních záblesků lidské civilisace uvedl **J**a v románě *Ledovec* jeho zájem ethnický. Kniha essayí strhující výmluvnosti a smělých kulturně psycholo-

gických postřehů *Nový svět* zabývá se především amerikanismem, selským světem severním a jeho civilisačními projevy a vrcholí myšlenkou t. zv. »outingu«, t. j. plným rozvitím pudového germanského člověka ve volné přírodě. J. jest bez odporu nejrázovitější duch dánské literatury posledního desetiletí. Srv. Hj. Christensen, Danske Digtere i Nutiden (Kodaň, 1904). *AN.*

Jenštýn 1) má 57 d., 364 obyv. čes. (1900).

* **Jentsch** Karl, publicista něm. (* 1833 v Landshútu). Studoval katol. theologii ve Vratislavi, byl r. 1856 vysvěcen, přestoupil pro nesouhlas svůj s papežskou neomylností ke starokatolicismu a byl až do r. 1882 farářem v Nise. Z jeho spisův uvádíme: *Geschichtsphilosophische Gedanken* (2. vyd. 1903); *Weder Kommunismus noch Kapitalismus* (1893); *Die Agrarkrisis* (1899); *Drei Spaziergänge eines Laien ins klassische Altertum* (1900); *Sexualethik, Sexualjustiz, Sexualpolitik* (1900); *Hellentum und Christentum* (1903).

Jephson [džefs'n] Arthur Jermy Mounteney, angl. cestovatel po Africe (* v Stanfield Hallu, hr. norfolkském), jako poručík účastnil se výpravy k osvobození Emina paše pod velením H. M. Stanleye, byl více než rok v zajetí odbojníků v Aequatorii a byl pak z hlavních činitelů pracujících proti slávě H. M. Stanleye, od r. 1895 byl ve dvorské službě a zemřel 22. říj. 1908. Napsal: *Emin Pasha and the Rebellion at the Equator* (Lond., 1890, přelož. do češtiny); *The Story of a Billiard Ball* (Lond., 1897); *Stories told in an African Forest* (t., 1902).

* **Jeřábek** viz Pantograf.

Jeřábek 5) Viktor Kamill, spis. čes. Absolvovav vyš. reálku v Litomyšli, ústav učitel. v Kut. Hoře, učil na různých školách a nyní je řídícím učitelem v Obřanech u Brna. Cestoval po Rakousko-Uhersku, Italii, Švýcarsku, Německu, účastnil se organisace života učitelského, byl i delší čas předsedou učitel. jednoty »Budče brněnské«, redigoval lid. belletristický list »Čtení besední«, přispíval do »Zlaté Prahy«, »Máje«, »Komenského«, »Věstníku učitelského« a vydal sbírky prosy: *Bodří maloměšťáci* (Vel. Meziříčí, 1901); *Idylla staničky Třešňůvské* (t., 1904); *Doma* (t., 1904); *Počestná obec Valčice* (Olomouc, 1908); romány: *Anna Bystrická* (Praha, 1898); *Dobytí Podolan* (Mor. Ostrava, 1907); cestopisy: *Drobnosti z cest* (Vel. Meziříčí, 1904); *Ku břehům Baltu* (Praha, 1904); *Na příč Italií* (t., 1904). Ve svých povídkách kreslí realisticky soudobý život moravský v duchu belletrie Kosmákovy a Stránecké.

* **Jeřábek** Josef, hud. skladatel a spis. čes. (* 1853 v Karlíně). Absolvovav českou techniku v Praze, věnoval se hudbě a zabýval se soukr. vyučováním. Složil větší počet skladeb klavírních a písní sborových, komorních i orchestrálních, operu *Svatba na Klecanech* (děj podle V. B. Třebízského), velikou předehru k Šubertovu dramatu »Drama čtyř chudých stěn«, melodram *Sennen a Lioba* na báseň L. Arletha. V l. 1882—83 byl hudebním referentem »Nár. Listů«, potom Varyta«, r. 1896 »Času«, r. 1900 uveřejnil ve »Květech« studii *O moderním slohu hudebním, zvláště operním*, v »Divadel. Listech« v l. 1903—4 uveřejnil zajímavé příspěvky k životopisům Fibicha, Dvořáka, Ad. Čecha a j.

* **Jeřábek** Josef, hospodář. spisov. čes. (* 1857 v Zárybech u Brandýsa n. L.). Odbyv školy hospodář. byl hospodář. úředníkem na panství v Lánech, Jesenici a ve Štiříně, r. 1889 vstoupil do služeb zemědělské rady, kde je nyní ústředním pokladníkem. Napsal několik spisů o drůbežnictví: *Nemoci drůbeže* (Praha, 1891); *Zdárný chov drůbeže* (t., 1899); *Návod k chovu drůbeže* (t., 1905); *Žír drůbeže a zpeněžení drůbežnických produktů* (t., 1907) a j. Po 18 let rediguje »J-bkův hospodář. kapesní kalendář«.

Jeřábek Luboš (* 1864 v Praze), syn Jana J-bka (v. t.), studoval na malostran. reál. gymnasiu a promovován na doktora práv, načež vstoupil do soudní praxe, kde nyní jest soudcem. Záhy věnoval se veřejnému životu a to hlavně úpravě městské (*O novém stavebním řádě*, 1899; *Upravení Star. Města*, v »Rozhledech«, I.), zachování starých památek (v »Klubu za Starou Prahu«), v kteréžto příčině vydal i některé spisy illustrované a alba, jako s Mrštíkem a Emlerem *Za Starou Prahu* (1902), *Starý žid. hřbitov Pražský* (1903, též německy); *Pražské zahrady a paláce* (1904); *Malá Strana a problém jejího upravení* (1904); *Boj proti starobylému rázu Prahy od stol. XVIII. až na naši dobu* (1905); *Chrám a věže sv.-Vítské* (1905), různé články v »Kráse našeho domova« a j. Pro tuto činnost a účastenství ve stycích českofranc. jmenován byl důstojníkem franc. akademie a obdržel veškeré medaille m. Paříže, stal se čestným členem Spolku přátel památek Pařížských a ve Vídni c. k. konservátorem. Ve sboru obec. starších (od r. 1899) a na sněmu českém (od r. 1908) náleží ke straně národní.

* **Jeřábkové**, rodina knihtiskařská, jež působila v Praze od sklonku XVII. až do poč. XIX. stol. Jmenovitě připomínají se Jan Karel Jeřábek v l. 1687—1712, Karel Josef v l. 1713—29, Jan Julius v l. 1729 až 1770, pak Jan Karel a František, po jehož smrti vedla závod vdova Johanna do r. 1802.

* **Jeragola** viz Ejragola.

* de **Jerena** [che-] Ferrandes v. Garci.

* **Jerie** Josef, lékař čes. (* 1871 ve Valtěřicích u Jilemnice). Absolvovav studie na čes. fak. lékařské, promovoval r. 1897, byl pak operačním chovancem při chirurgické a později při gynaekologicko-porodnické klinice, stal se r. 1900 assistentem kliniky porodnické, r. 1905 kliniky gynaekologické a vstoupil r. 1908 do soukromé praxe v Praze. Z jeho literární činnosti sluší mimo přednášky zvláště uvésti: *Sectio caesarea vaginalis sec. Dührssen* (»Čas. lék. čes.«, 1904); *Mimoděložní těhotenství s živým plodem* (t., 1906); *Rychlá mechanická dilatace hrdla dě-*

ložního (t., 1907); *Serotherapie tetanu* (t., 1907, též něm.); *Primární karcinom vaginy* (t., 1909); *Nová methoda intraabdominálního zkrácení oblých vazů při retroversi dělohy* (t., 1909, též něm.); *Tuberkulosa ženských genitalií a její lokalisace na čípku* (»Sborník lékařský«, 1908); *Eine Modifikation der Aufnahmstechnik bei der Skiagraphie der Blasensteine* (»Fortschritte a. d. Geb. d. Roentgenstrahlen«, 1908).

* **Jermilov,** herec rus., viz Sadovskij.

* **Jermolov** Klaudius Aleksějevič (* 1824), syn J-a 1), účastnil se bojů na Kavkáze a na Krymu, kdež vynikl zejména při hájení Sevastopole; v boji o Kars stál pod Muravjevem, bojoval ve 106 bitvách, posléze stal se generálem a zemřel v čnu 1895 ve Vilně.

* **Jernštedt** Viktor Karlovic, klass. filolog. rus. (* 1854 v Petrohradě — † 1902 t.). Studoval na historicko-filologické fakultě petrohradské university, pak kollationoval rukopisy attických řečníků v Londýně, Oxfordě a Cambridgei. Navrátiv se, stal se učitelem při petrohradském progymnasii a zároveň přednášel na universitě tamní o řec. literatuře. R. 1880 nabyl hodnosti magistra řec. literatury dissertací: *Ob osnovach téksta Antokida, Iseja, Dinarcha, Antifonta a Likurga* (Petr., 1880), jež jest kritickými epilegomeny k vydání *Antifónta* (Antiphontis orationes, t., 1880). Potom konal po 3 léta studijní cesty po Řecku a Italii, obíraje se hlavně studiem epigrafiky, archaeologie a byzantské filologie. R. 1891 uveřejnil cennou dissertaci doktorskou: *Porfirijevskije otryvki iz attičeskoj komediji*, velmi důležitou pro text a rekonstrukci Menandrovy komédie Φασμα. Od r. 1891 byl redaktorem oddělení pro klassickou filologii v »Žurnálu« ministerstva národní osvěty a sekretářem klass. oddělení carského ruského archaeologického spolku. R. 1893 byl zvolen za člena petrohradské akademie. V »Žurnálu« ministerstva národní osvěty uveřejnil asi 20 cenných pojednání vědeckých, jež většinou jsou znovu otištěna v J-ových *Opuscula* (t., 1907), vydaných Žebelevem, Kraševinnikovem a Ceretelim. Konečně vydal společně s Byčkovem soupis rukopisů sbírky Porfyriovy (*Otčet Imper. publ. bibl. za 1883 g.*, t., 1885). *Vy.*

* **Jerome** [džeróm] Jerome Klapka, humorista angl. (* 1859), sepsal řadu románů: *On the Stage and Off* (1888); *Idle Thoughts of an Idle Fellow* (1889); humor. povídky: *Three men in a Boat* (1889, přel. Theodor a Emil Háchové, Pr., 1902); *Diary of a Pilgrimage* (1891); *Novel Notes* (1893); *John Ingerfield* (1894); veselohry: *Barbara* (1886); *Fennel* (1888); *Sunset* (1888); *New Lamps for Old* (1890); *Ruth* (1890); *Wood Barrow Farm* (1891); *Prude's Progress* (1895); *Rise of Dick Halward* (1896); dále *Sketches in Lavender* (1897); *Letters to Clorinda* (1898); *The Second Thoughts of an Idle Fellow* (1898); *Three men on the Bummel* (1900); *Miss Hobbs* (1900; přel. K. Mušek, dáváno 25. bř. 1902 na Nár. divadle); *Paul Kelver* (1902); *Tea Table Talk* (1903); *Tommy & Co.* (1904); *Idle Ideas in 1905*; *Susan in Search of a Husband* (1906); *Passing of the third Floor Back* (1907); *The Angel and the Autor* (1908).

Jerrold 1) Douglas. Jeho *Mrs Caudle s curtain lectures* přeložili Jan Vokáč: »Řeči a kázání paní Kateřiny Hubáčkové« (Praha, 1898) a J. J. Benešovský-Veselý: »Manželská kázáníčka paní Caudlové« (t., 1905).

* **Jerrold** [dže-] Walter Copeland, spis. a žurnalista angl. (* 1865), zabývá se studiemi literárními a napsal: *Michael Faraday, Man of Science* (1891); *W. E. Gladstone, England's Great Commoner* (1893); *Oliver Wendell Holmes* (1893); *Monsense, Monsense!* (1901); *Monograf of George Meredith* (1902); *The Autolycus of the Bookstalls* (1902; *Charles Lamb* (1905); *Thomas Hood: His Life and Times* (1907); *Highways and Bynays in Kent* (1907) a několik knížek pro děti.

* **Jerusalem** Wilhelm, filosof německý (* 1854 v Dřenicích u Chrudimě), studoval něm. gymn. na Malé straně v Praze a t. na universitě klassickou filologii a filosofii a působil na gymnasiích v Praze, Mikulově a Vídni. Zde se r. 1891 habilitoval pro filosofii, r. 1907 odešel z professury gymnasijní na odpočinek s titulem vlád. rady, ale jako soukromý docent koná své přednášky dále za četného účastenství posluchačstva. Jest stoupencem evolucionismu. V psychologii hájí stanovisko biologické jako heuristický princip a v theorii poznání staví se proti Kantovu idealismu a apriorismu; kategorie usuzovací jsou zkušenosti vyzískané, sevšeobecněné apercepce. Ethiku, poněvadž běží o poznání zákonů jejího vývoje, staví na základ sociologický; cítění aesthetické jest mu analogií fysiologického zažívání slasti a odtud také odvoditelno. Napsal: *Ueber philos. Sprachbetrachtung* (1886); *Lehrbuch d. emp. Psychologie* (4. vyd. 1907); *L. Bridgman* (2. vyd. 1891); *Die Urteilsfunktion* (1895); *Psychologie im Dienste d. Grammatik u. Interpretation* (1896); *Einleitung in d. Philosophie* (4. vyd. 1909); *Kants Bedeutung für d. Gegenwart* (1904); *Gedanken u. Denker. Gesammelte Aufsätze* (1905); *Der kritische Idealismus u. d. reine Logik* (1905). V paedagogice středoškolské trvá na udržení klass. studií a domáhá se intensivní průpravy učitelův. Sem náleží jeho *Aufgaben des Mittelschullehrers* (1903).

* **Jeruš**, čes. jméno dolnorak. města Geras (v. t.).

* **Jervin**, $C_{26}H_{37}NO_3 + 2H_2O$, alkaloid ocúnovitých rostlin, zvláště v kořenech *Veratrum album* a *V. viride*; tvoří bezbarvé krystally.

* **Jesau** v. Ježená.

* **Jeseň** (*Gessing*) u Žlutic v. Jesinky.

Jesenice 1) má 216 d., 8 obyv. čes., 1324 něm. (1900).

* **Jesenice**, ves u Třebíče, v. Jasenice 3).

* **Jesenius** v. Jesen Pavel a Jesenský 2) Jan.

* **Jesenný** u Jaroměře v. Jásená 1).

Jesenská Růžena, spisovatelka česká. Z později vyšlých prací uvádíme: *Písně k tvé duši*, básně (Praha, 1899); *Novelly* (t., 1900, J. Otto); *Touha a láska*, novelly (t., 1902, J. Otto); *Niva a jiná prosa* (t., 1902); *Jarní píseň* (t., 1902); *Ballady a písně* (t., 1904, J. Otto); *Rudé západy* (t., 1904); *Legenda ze smutné země*, román (t., 1907, J. Otto); *Mimo svět*, povídky (t., 1909); *V pozdní chvíli*, básně (t., 1909) a z G. Eliota přeložila »Silas Marner, tkadlec z Raveloe« (t., 1894, J. Otto).

* **Jesenský** Jan, zubní lékař čes. (* 6. bř. 1870 v Praze). Vystudovav malostranské gymnasium v Praze, absolvoval studia lékařská na čes. universitě, kdež byl promován r. 1894, načež se věnoval speciálnímu studiu nemocí zubních, pro kterýžto obor se r. 1903 habilitoval. Z jeho literární činnosti možno uvésti: *Úvaha o vývinu kazu* (»Čas. lék. čes.«, 1898); *Nehody při extrakci zubů* (t., 1899); *Bakterielní antagonismus v dutině ústní a jeho význam pro lidský organismus* (t., 1902); *O t. zv. bezsklovinných rudimentních zubech* (t., 1906); *O vývoji zubních cev* (»Rozpr.« Č. akad., 1905); *Postextrační změny v kostře tváře* (»Zubní lékařství«, 1906); *Roentgenodiagnostika v zubním lékařství* (t., 1907); *Několik zajímavých případů anomálního vývinu chrupu* (t., 1907); *Stomatitis aphthosa s celkovými příznaky* (t., 1907); *Zuby a jich ošetřování* (Bibl. sp. pop., 1904); *An effective cure of suppurative inflamation of the upper jaw by means of pyocyaneo protein* (»Dent. Cos.«, 1901); *O profilaktyce próchnicy zębów* (»Prz. d.«, 1902).

* **Jeschkersdorf** v. Útěžkov.

* **Jeske-Choiński** viz Choiński-Jeske (Dopl.).

* **Jeskýňky** v. Jezinky.

* **Jessen** (Jesenius) v. Jesen.

* **Jessonda**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 15. listop. 1904. Označení (549). *Kvn.*

* **Jestiboř**, Jesutboř v. Šitboř 1).

Jestřebí 1) má 119 d., 538 obyv. něm. (1900).

* **Jet** [džet], angl., název kamenného uhlí, jež jest tak tvrdé, že je lze brousiti a leštiti; užívá se ho hlavně k hotovení smutečních damských ozdob; často bývá napodobováno černým sklem. Srv. uhlí, str. 97.

* **Jetolin**, název černé barvy používané k označování prádla. Bývá to obyčejně anilinová čerň.

* **Jetta**, planetoida objevená fotograficky P. Götzem v Heidelberce 11. září 1904. Označení (544). *Kvn.*

Jettel Evžen, krajinář mor., † 27. srpna 1901 v Terstu.

* **Jettenitz** v. Řetenice 1).

Jettmar Josef, chemik český, napsal a vydal ještě: *Jak rostliny žijí* (Praha, 1889); *Doly Šstassfurtské* (t., 1889); *Vody Králové-Hradecké* (t., 1896); *Co přinese rolnictvu zákon o potravinách?* (t., 1897, J. Otto); *Čeho je třeba našemu koželužství* (t., 1898); *Výklady o theorii výroby kožní a její kontrolly vědecké* (Kr. Hradec, 1899) a jiná pojednání a brošury.

* **Jeune moraliste** [žŏn moralist], pseud. Em. Deschampsa (v. t. 3).

Jevíčko 1) má 371 d., 2158 obyv. čes., 297 něm. (1900), měst. nemocnici, akc. pivovar a sladovnu, 5 mlýnů a kamenné lomy. Obecná škola utrakvistická byla změněna na šestitřídnou českou; přibyla mateřská školka, měšťanská škola dívčí a pokračovací škola průmyslová. Na místě zrušeného pravov. pivovaru postaven akc. pivovar se sladovnou a zřízeny cihelna a pila (strojní). Peněžní ústavy: Záložna (od r. 1865); úvěrní družstvo živnostenské. Nádraží leží na trati Třebovice-Skalice.

* **Jeviště volné** v. Freie Buhne (Dopl.).

Jevons [dživ'ns] Frank Byron, klass. filolog angl. (* 1858), jest od r. 1902 prof. na universitě durhamské. Sepsal: *The Development of the Athenian Democracy*; *A History of Greek Literature* (3. vyd. 1889); *The Prehistoric Antiquities of the Aryan Peoples* (1890); *Plutarchs Roman Questions* (1892); *A Manuel of Greek Antiquities* (2. vyd. 1895); *An Introduction to the History of Religion* (2. vyd. 1896); *Evolution* (1900); *Religion in Evolution* (1906).

* **Jewett** [džuet] Sarah Orne, amer. spisovatelka (* 3. září 1849 v South Berwicku, Maine). Žije střídavě v S. Berwicku a v Bostonu, zabývajíc se výhradně spisovatelstvím. Líčí věrně a s velikým porozuměním novoanglický život venkovský a dobyla si značné popularity svými vesnickými povídkami, jako: *Deep Haven* (1877); *A country doctor* (1884); *Tales of New England* (1890); *Strangers and wayfarers* (1891); *The country of the Pointed Firs* (1896). Mimo to nověji napsala: *A March Island*; *A white Heron, and other Stories*; *The King of Foky Island, and other People*; *Old Friends and New*; *Country by Ways*; *The Mate of the Daylight and Friends Ashore*; *Tales of New England*; *Betty Leicester*; *Play-Days*; *Story of the Normans*; *The Queen's Twin*; *The Tory Lover* a j.

Jezbera Frant., slavista rusko-český, † 3. listop. 1901 ve Varšavě, zanechav po sobě velikou sbírku různých předmětů, jakési historicko-národopisné museum všeslovanské, jež sestavil ze skrovných svých prostředkův a jež ve své bohatosti vzbuzovalo opravdový respekt.

* **Jezberovský** z Olivé Hory, v. Jezbera z Kolivé Hory.

* **Jezdinský** František, klass. filolog a historik čes. (* 16. led. 1858 v Hrabačově). Studoval na gymnasiu v Jičíně a na universitě v Praze, v l. 1883—92 působil jako supplent na některých středních školách v Praze, v l. 1892—96 byl provisorním učitelem gymn. v Něm. Brodě, 1896—98 prof. ve Vys. Mýtě, 1898—1905 v Něm. Brodě a od r. 1905 působí jako prof. gymn. v Pelhřimově. R. 1898 obdržev cestovní stipendium ministerstva kultu a vyučování, konal vědecké studijní cesty po Řecku, ostrovech řeckého archi-

pelagu a po Malé Asii. Mimo to procestoval Německo, Švýcarsko, Italii, Sicilii a Tunis. Cestopisné své dojmy zpracoval v těchto spisech: *Mořské květy* (cestopisné obrázky z Kyklad, Capri a Rujany, Něm. Brod, 1902); *Ve vlasti myrt a tacet* (obrázky z ostrova Losinu, progr. gymn. v Pelhřimově, 1907); *Krkonoše* (t., 1908). Dále sepsal: *Některé myšlenky o samočinnosti* (Progr. gymnasia v Něm. Brodě, 1893) a *Antický vkus* (t., 1902). Konečně uveřejnil též několik pojednání ve »Věstníku čes. professorů«, »Sborníku zeměvědném«, v »Čes. Museu filol.«, v »Zl. Praze« a v »Nár. Listech«.

* **Jezeřičské jezero,** veliké jezero na prus. jezerní plošině na hranici Východních a Západních Prus mezi Saalfeldem a Něm. Jílovým, 100 *m* n. m., 38 *km* zdéli, až 6 *km* zšíři, odtéká k řece Drevnici a je přístupno plavbě průplavem Elblągsko-Hornozemským. Jedno rameno tohoto průplavu vniká do něho od Liebenmühlu, druhé pak spojuje se s jezerem Ewingským.

Jezierski 4) Feliks, spis. pol., † 1901.

* **Jezinka** viz Ježibaba.

* **Jeziorański** Feliks, právník a publicista polský (* 1820 v Dombrově, gub. sedlecká — † 1896 ve Varšavě), studoval vědy technické a práva. R. 1838 stal se úředníkem civilního tribunálu varšavského, postupem času pak appellačním soudcem. Vystoupil ze služby s vyhlášením soudní reformy. R. 1879 založil list »Gazeta Sadowa« a byl až do své smrti jeho redaktorem. Uveřejnil: *Ustawy hypoteczne i przepisy o zatwierdzaniu aktów notarjalnych* (Varš., 1882—96, 2 d.); *W obronie praktyki sadowej*; *O celu i znaczeniu przepisow o zatwierdzaniu aktów notarjalnych*; *O rożnych rodzajach wpisów hypotecznych niestanowczych*; *Podręcznik dla sadów pokoju Król. Polskiego* (1878); *O prawie stron do pojednania sie* (1870); *O znaczeniu kontraktow pozahypotekowych* (1875).

Jezvé má 136 d., 718 obyv. čes. (1900).

* **Ježdík** Čeněk, lékař čes. (* 1860 v Průhonicích). Vystudovav I. reálné a vyšší gymnasium ve Spálené ul. v Praze a lékařství na pražské společné a pak české fakultě lékařské, byl nejprve demonstrátorem a pak assistentem při českém ústavě anatomickém za prof. Steffala, pak assistentem porodnické školy prof. Webera, načež r. 1889 se usadil v Hlinsku jako městský a pak jako obvodní lékař. Již jako medik byl horlivě činný v životě spolkovém a touž horlivou činnost vyvinul i v Hlinsku nejenom v životě spolkovém, zvl. sokolském a lékařském, ale i ve veřejné správě města, jmenovitě jako člen městského zastupitelstva i starosta města Hlinska. Z literární jeho činnosti sluší uvésti: *Příspěvek ke vzniku a léčbě osteomalacie* (»Čas. lék. čes.«, 1900); *O působení par formalinových na pertussis, chřipku atd.* (t., 1901); *Infantilismus myxoedematosus* (»Revue v neurologii«, 1904).

Ježek 3) Jan. Z nových jeho spisův uvádíme: veliký životopis *sv. Vojtěcha* (v »Dědictví sv. Prokopa«, Praha, 1898); *Kneippovy byliny léčivé* (t., 1899); životopis *Jana z Jenštejna* (1900); *Šeb. Kneippa život a práce*; *Kneippovo léčení* (1900); *Sv. Jeronyma dva listy vychovatelské* (v »Knihovně katechetské«, 1901); povídky: *Sociální demokrat* (1901); *Z lidových soudů* (1903); *Časové obrázky a úvahy* (I. 1904, II. 1908); *Novomodní švindl* II. ř. (1906) a j. Dále napsal: *Obrana víry pro náš lid* (1905); r. 1906 opravil *Katolickou mravouku* Guggenbergrovu pro střední školy, r. 1907 přepracoval *Dějepis zjevení Božího* v učebnice dvě pro III. a IV. třídu reálni a r. 1908 vydal 6 sv. řečí k mládeži. Do tisku chystá zevrubný životopis prvního arcibiskupa pražského *Arnošta z Pardubic*, křesť. *symboliku*, *glossář*, několik svazků povídek, exhort a kázání pro lid.

J. 4) Václav, žurnalista a spis. český, vydal dále překlady hasič. spisů: Jakobova »Nebezpečenství ohně v hospodářství«, Dembického »Dítě, střez se světla, ohně!« a Reichlova »O činnosti sboru hasičského v jednotlivých měsících«. V l. 1905—8 byl po Schwarzovi redaktorem »Samosprávného Obzoru«, nyní jest členem redakce »Správního Obzoru«. Samostatně vydal: *Pracovní sjezd okresních zastupitelstev kraje chrudimského konaný dne 23. února 1905* a v otisku vyjdou dějiny okresního zastupitelstva chrudimského, napsané pro »Chrudimsko a Nasavrcko«. Tři léta rediguje známý chrudimský list sylvestrovský »Sůvu-Klapačku«.

* **Ježíšovi sluhové** viz Jesuaté sv. Jeronyma.

* **Ježovy** v. Ježov 3).

Jičín 1) má 705 d., 9338 obyv. čes., 366 něm., 44 jiné národ. (i s vojen. posádkou, 1900). — **J.** 2) Nový, má 919 d., 1088 obyv. čes., 10.654 něm., 53 jiné národ. (1900), střed. šk. hospodář., měst. museum. — **J.** 3) Starý má 93 d., 651 obyv. čes., 5 něm. (1900), telegraf.

Jičínský 4) Vilém, odborný spis. hornický, † 9. říj. 1902 v Praze. Vedle uvedených spisů vydal ještě: *Několik slov a číslic pro rakousko uherského horníka při uhelných dolech* (Praha, 1903).

* **Jičínský,** pseudonym Jana Šnejdárka (v. t. 1).

Jihlava má 1296 d., 4228 obyv. č., 19.765 něm., 173 jiné národ. (1900).

Jihoafrická republika, v l. 1884—1900 úřední název svobodného státu zvaného dříve Transvaal, od 1. září 1900 území prohlášeno za britskou kolonii pode jménem Transvaal, v niž přeměněna, když 31. kv. 1902 ujednán byl mír po nešťastné válce Boerů s Anglicany (viz Transvaal).

Jilemnice má 274 d., 2851 obyv. čes., 7 něm. 1900).

Jílové 1) má 219 d., 1393 obyv. něm. (1900). — **J.** 2) má 207 d., 1506 obyv. čes., 2 něm. (1900), hospodyňskou a měšť. školu.

* **Jílové** v Rak. Slez. v. Jílovec.

* **Jílovec,** ves u Vyš. Brodu, v. Jílovice 3).

***Jílovský** Ot., pseud. O. Joska (v. t., Dopl.).

Jimramov 1) 500 *m* n. m., má 205 d., 1350 obyv. čes. (1900), 3 mlýny, pilu a domácký průmysl tkalcovství.

Jince, městec, má 113 d., 887 obyv. čes. (1900), vodoléčitelský ústav.

Jindra Jakub Al., spis. čes., † 1908 v Krči.

***Jindra** Jan Nepom., katol. spis. český (* 1863 v Kutné Hoře). Absolvovav gymnasium v Něm. Brodě a theologii v Kr. Hradci, vysvěcen r. 1888 na kněze, potom kaplanoval v Dobrušce, r. 1892 nastoupil studia na vyšším vzdělávacím ústavě pro kněze u sv. Augustina ve Vídni, kdež r. 1897 povýšen na doktora theologie; r. 1901 jmenován řádným professorem pastýřského bohosloví při semináři královéhradeckém. Vedle četných článků v »Obraně víry«, »Vlasti«, »Rádci duchovním«, »Kazateli« a jiných časopisech vydal samostatně některé řeči slavnostní a jiné spisy jako: *Pramen života* (Kr. Hradec, 1902); *Katechetika* (t., 1904); *Zpovědník* (t., 1905); *Perutě míru* (t., 1907) a j.

***Jindra** Jan, spis. čes. (* 1877 v Nymburce). Jest inženýrem Českomoravské továrny na stroje v Libni. Od r. 1900 rediguje sborník »Epochu«, »Knihovnu Epochy« a »Malou Knihovnu Epochy« a o sobě vydal bibliografický spis *Česká literatura technická* (Praha, 1904).

***Jindřich** I., král haitský, v. Christophe 1).

***Jindřich** Vladimír Albrecht Arnošt, princ nizozemský, vévoda meklenburskozvěřínský (* 19. dub 1876 ve Zvěříně), nejmladší syn velkovév. Bedřicha Frant. II. meklenbursko-zvěřínského. Studoval 1888 až 1894 na Vitzthumském gymnasiu v Drážďanech a hned potom podnikl s cestovatelem Ehlersem cestu do Indie. R. 1897 vstoupil do vojenských služeb pruských, načež 16. září 1900 zasnoubil se s královnou Viléminou Hollandskou a 23. led. 1901 byl jmenován princem nizozemským, nizozem. kontreadmirálem a generalmajorem à la suite a členem státní rady s hlasem poradním, jakož i meklenburským a pruským generalmajorem. V dubnu 1904 jmenován generallieutenantem hollandské armády pozemské a koloniální a viceadmiralem holland. loďstva.

***Jindřich** Albert Vilém, princ pruský (* 14. srpna 1862 v Postupimi), druhý syn cís. Bedřicha III. a bratr cís. Viléma II. Studoval 1875—77 gymn. v Kasselu a věnoval se pak službě námořní. V l. 1878—80 podnikl cestu kolem světa, v l. 1882—84 byl v Záp. Indii a v jiných dílech Ameriky, pak studoval na námoř. akademii v Kielu. Postupoval pak a r. 1898 jako viceadmirál vyslán s loďstvem do Vých. Asie, odkudž vrátil se 1900. R. 1901 jmenován admirálem něm. loďstva a r. 1903 chefem námořní stanice Baltického moře. R. 1902 navštívil Spoj. Obce sev.-amer. na rozkaz císaře Viléma II. Je také admirálem anglickým a rakouským a r. 1900 jmenován čestným doktorem techniky v Charlottenburce. R. 1888 pojal za choť princeznu Irenu Hesskou, dceru velkovév. Ludvíka IV. Srv. Langguth, Prinz Heinrich in Preussen (Halle, 1891); Werner, Princ H. v. Preussen (Berl., 1894) a v. Fakenegg, Prinz H. in Amerika (1902).

***Jindřich** Jindřich, hud. skladatel čes. (* 5. bř. 1876 v Klenči u Domažlic). Studoval učit. ústav v Soběslavi a jest učitelem v Domažlicích. Počátkům hudby učil se u svého otce, učitele a výborného hudebníka v Klenči a hudební skladbu studoval u Vítězslava Nováka, klavírní hru u prof. Karla Hoffmeistera. R. 1905 dostal první cenu v soutěži Prvé pěvecké a hudeb. župy české za smíš. sbor *Píseň jarní*, t. r. obdržel cenu Kl. Kalašové od Čes. akademie za *Písně* a muž. sbor *Sv. Václave* (Praha, 1903) a r. 1908 první cenu »Dvořákova základu« za smíšený 8hlasý sbor *České písni* (Praha, 1900) v soutěži Ústř. jednoty zpěv. spolků československých ve Vídni. Vydal tiskem celou řadu skladeb, většinou písní a sborů, z nichž vyjímáme: Melodram *Holoubek* (Praha, 1903); *12 chodských písní* s prův. klavíru (Plzeň, 1903); *Písně* s prův. klavíru (Praha, 1904); *Památce Nerudově*, cyklus 10 písní (t., 1905); *Písně večera* s prův. harfy nebo klavíru (t., 1906); muž. sbor *Chorál* (t., 1906); smíš. sbory *Česká písnička* (t., 1907) a *Píseň jarní* (t., 1907); *Jaro*, cyklus 10 písní s prův. klavíru (t., 1908); *Sny o lásce*, písně (t., 1908); *Třicet čes. nár. písní z Domažlicka* s prův. klav. (t., 1909); *Tři ženské sbory* (t., 1909) a j.

Jindřichovice 1) mají 303 d., 1782 obyv. něm. (1900).

***Jingo** [džingo] anglické vulgární klnutí vzniklé bezpochyby ze slova Jesus, také a zejména označení anglických konservativců za vlády lorda Beaconsfielda v l. 1874—80, chauvinských anglických vlastenců; odtud jingoism tolik co chauvinismus strany toryů. Výraz tento přešel r. 1898 také na poměry severoamerické. Původ významu tohoto sluší hledati v pouličním popěvku oblíbeném v l. 1877 a 1878 a užívajícím se slovy We don't want to fight, by J., jejž G. W. Hunt († 1904 v Londýně) komponoval r. 1877 pro zpěváka chantanů Macdermotta. Rčení by J. vyskytuje se již r. 1770 u Oliviera Goldsmitha.

***Jinoslavný**, u Rusů křesťan církve jiné než pravoslavné.

***Jinověrec** u Rusů nekřesťan.

Jirák Alois † 21. dub. 1907 v Jindř. Hradci jako tamní inful. probošt.

Jiránek 2) Josef, český virtuos na klavír a hudeb. skladatel. Vydal: *Skladby pro cello* a *Školu hudebních okras*. — J. 4) Alois, hud. skladatel čes., složil opery: *Dagmar*; *Lešetínský kovář*; *Klavírní trio*; *Pozdrav z Ruska*, fantasie na ruské národní písně (Praha, 1904) a j.

***Jiráni** Otakar, dr. fil., klass. filolog čes. (* 10. led. 1879 v Něm. Brodě). Studoval na

gymn. v Něm. Brodě, pak na filos. fakultě v Praze, r. 1901 stal se gymn. prof. v Kyjově, r. 1904 v Litomyšli, r. 1906 přikázán službou k malostranskému gymn. v Praze. R. 1907—8 studoval jako stipendista rak. ministerstva vyučování na univ. berlínské, poslouchaje tu Wilamowitze, Dielse, Nordena atd. Uveřejnil hojná a vesměs cenná pojednání z oboru řec. a řím. literatury, starožitností státních, metriky a řím. mythologie v »Listech filologických«; největší z nich jest výborná studie: *Mythologické prameny Arnobiova spisu Adversus nationes* (»Listy filol.«, 1908). V témž časopise uveřejnil četné recense odborných spisů domácích i cizích, v »Ottově Slov. Naučném« zpracoval veliké množství hesel z oboru státních starožitností, řec. a řím. literatury a mythologie a v programmu gymn. v Kyjově (na r. 1902): *O pravosti Hekataiovy periegese.*

Jirásek Alois dokončil v posledních deseti letech tři svá veliká cyklická díla: *F. L. Věk* dokončen pátým dílem (1905—6, Sebr. sp. XXXIV); celek tvoří obraz obrozenské doby, jíž J. spojuje s dobou starší, umělecké i historické ceny Podán tu na základě studia dokumentárních pramenů, oživených a doplněných uměleckou invencí, vývoj národního života za celé půlstoletí, celkem od vypuzení češtiny až zase do uvedení její ve školy a úřady. Jednotlivé vrstvy národa, J-skem již dříve vylíčené, shrnuty tu v jednu velikou uměleckou kroniku, jejímž románovým středem jest postava dobrušského kupce Heka a tragédie života Václava Thama. Látkou pendantem, časově pokračováním tohoto cyklu jest »nová kronika *U nás*«, jíž J. po I. dílu »Úhor« (1895 až 1896, Sebr. sp. XXIII) doplnil díly II. »Novina« (1897—98, t., XXVII), III »Osetek« (1901—2, t., XXX) a IV. »Zeměžluč« (1902 až 1903, t., XXXI). Jest to obraz národního i sociálního obrození českého lidu venkovského, od tmy (»Úhor«) ke světlu, zkalenému povážlivými stránkami české povahy (»Zeměžluč«). Buditelem lidu jest tu kněz Havlovický (ze skutečnosti vzatý Jos. Regner), jenž bojuje se vší temnotou v lidu, ač bez úplného vítězství. Tato veliká kronika selského lidu jest zároveň umělecký památník, jejž J. postavil svému rodnému kraji (Hronovsku). Všechny rozmanité stránky lidového života, zbarveného v tomto pohraničním kraji i individuálními rysy kraje (české vesnice v Prusku, pašeráctví, spory konfessijní), jsou tu zachyceny v bohatý ethnografický obraz, v němž odehrává se tragédie duše lidu i romány lidských srdcí. Trilogií *Bratrstvo* J. vrátil se k XV. stol., aby v tomto díle po obraze vzniku husitství (»Mezi proudy«) a jeho vrcholu (»Proti všem«) vytvořil obraz zániku a konce husitské slávy. Dílo složeno jest ze »tří rhapsodií«: I. »Bitva u Lučence« (1898—99, Sebr. sp. XXVIII), II. »Mária« (1903—4, t., XXXII), III. »Žebráci« (1906 - 9, Sebr. spisy XXXV). Rozkvět a pád českých rot v Uhrách podán tu v celé své historické souvislosti. V díle jest znamenitě vystižena hlavní nálada: úpadek husitské myšlenky i u bratříků. Z božích bojovníků stávají se žoldnéři, mravně tato česká vojska klesají, z původní přímosti Táborské zbývá sotva stín. Proto dílo začíná slavným činem českých rot, bitvou u Lučence, odtud však jejich sláva klesá, až jsou rozprášeny nadobro; jen jednotlivci zbyli, žebráci. Toto ovzduší zachyceno jest zvláštní tvrdostí a drsností v J-skově vypravování. I románový živel jest tu stejně tvrdý: Mária, krásná žena, jest zosobnění úpadku těchto rot; mstí se Čechům, nenávidí je, hlavní zbraní jest jí její krásné tělo, jímž stahuje ve své nástrahy dědice starých Táborů, neznajících ženské krásy. Tímto dílem J. dokončil náš největší obraz husitské doby, od prvních počátků do konečného pádu. — Z drobných prací J-skových vznikla v této době jeho sbírka povídek pro studenty *Ze zašlých dob* (1902), z jiných *Ballada z rokoka* (1900) a dva *Starosvětské obrázky* (1903 a 1906, tento ve »Zvonu«). Vedle toho vyšla řada statí spíše memoirových než belletristických, z nichž mnohé zajímají jako studie k J-skovým velikým dílům, zvláště k »F. L. Věkovi«, z doby obrozenské: *Na Dobřanské faře* (1897); *Herecký souboj v Boudě* (1900); *Dva obhájci Husovi v 18. století* (1903); *Z pamětí českého důstojníka* (1904) a zvláště důležité zápisky *Z nekrologu MDra J. T. Helda* (1905) a *Z pamětí samotářových* (1907, ve »Zvonu«). Mimo to třeba uvésti: *Muráň* (1897); *O »Babičce« Boženy Němcové* (1901); *Frant. Pravda* (1897, v »Lumíru«); *Malý prorok českobrodský* (1900) a *Tomás Famfule, švališer* (1901). Tyto drobné práce, pokud neudáno jinak, shrnuty jsou v druhý svazek *Rozmanité prosy* (Sebr. spisy XXXIII, 1905). — V oboru dramatickém J. vytvořil řadu děl, jež ho dnes staví mezi nejplodnější a význačné naše dramatiky: po realistickém dramatě z venkovského života *Vojnarce* (1891) vytvořil historickou veselohru *Kolébka* (1893) z doby mládí Václava IV., jako pendant ke svým obrazům »Mezi proudy«, načež po neprovozované aktovce *Zkouška* (1894) vrátil se k vesnickému dramatu a vytvořil silné naturalistické drama *Otec* (1894). Ve vážném dramatě vyvrcholil pak *Emigrantem* (1898), řešícím ryze český a hluboký problém českého člověka XVIII. stol., zápasícího mezi starým, konservativním ideálem víry otců a novým, v budoucnost hledícím ideálem národního obrození, mezi tradicí husitskou a novým světlem obrozenství. *M. D. Rettigová* (1901) jest posud vrcholné veseloherní dílo J-kovo, v němž veseloherní ráz úzce se přimyká k rázu českého života doby předbřeznové; svěžest J-skova líčení ve »Filosofské historii« přenesena tu na scénu, na níž postaveny figurky malého tehdy našeho světa v neobyčejné plastičnosti. *Jan Žižka* (1903) jest spíše slavnostní obraz z doby husitské než vlastní drama, proto se pohybuje co

možno v klidných liniích, jimiž Žižka nestává se ani pouhým, nám citově vzdáleným válečným hrdinou, ani zase neklesá příliš v obor všednosti. V této střední linii tkví právě problém, uvésti Žižku na scénu. Za to *Gero* (1904) jest bouřlivý obraz nezahalené tendence, vylíčiti temnými barvami následky slovanské nesvornosti a podati drsný obraz ze života Polabských Slovanů. V největším kontrastu *Lucerna* (1905) jest lidová hra, u J-ska nezvykle allegorická, jež burcuje k uvědomění zdravou sílu lidu; pohádkové i zase veselé scény zjednaly této hře i beze zření k její tendenci největší popularitu. S podobnou tendencí chce působiti *Samota* (1908) na střední vrstvy; zde však není dosti spojitosti mezi rušným životem dneška a maloměstským životem, připomínajícím »M. D. Rettigovou«. — Do cizích jazyků přeloženi zvláště »Psohlavci«: do němčiny (od B. Lepaře, 1904), do ruštiny (nově V. Južaninem, 1905), do polštiny (K. Wysłouchowa, 1902), do chorvatštiny (Št. Radičem, 1906), do slovinštiny dvakrát (1907), dále »Gero« do lužičtiny (Andrický, 1907), »Lucerna« do němčiny (Sp. Wukadinovič, 1906), »V cizích službách« do slovinštiny (1900) »Filosofská historie« s illustracemi A. Kašpara vyšla r. 1904. Sebrané spisy nákl. J. Otty (posud 35 svazků) vycházejí podle dílů až ve 4. vydání. — Literatura: J. Voborník, A. J. (1901); Al. Tuček, A. J. (1901); Zd Nejedlý, A. J. (»ČČM.«, 1901—2, též o sobě); J. Jakubec, J-skova historická belletrie (»Lumír«, 1907), mimo hojné jubilejní články z r. 1901 a kritiky jednotlivých děl. *ZNjý*.

* **Jirásek** Jaroslav, spis. čes. (* 1840 na Nov. Hradci Král.). Vystudovav vyš. reálku v Praze, konal odborná studia na čes. technice, universitě a malířské akademii v Praze. Potom působil jako assistent na čes. reálce a jiných školách pražských a posléze byl ředitelem obecné i měšť. školy chlapecké Praha VIII. Vedle menších příspěvků časopiseckých napsal několik spisků o krasopise a jeho vyučování.

* **Jirásek** František, hudeb. spis. čes. (* 1856 v Třebenicích — † 1906 v Jičíně). Absolvovav jednoroční běh na ústavě varhanickém v Praze, zastával po 4 roky místo ředitele kůru ve svém rodišti, v l. 1884—91 byl ředitelem kůru v Hořicích a od r. 1891 v Jičíně. Hlavní těžiště jeho literární činnosti tkví v myšlence reformy hudby církevní, jako toho jsou dokladem četné články a pojednání uveřejněné v časopise »Cyrill« a »Lýra«. Tři spisy o hudbě zůstaly v rukopise.

* **Jirásek** Jan, lékař čes. (* 23. ún. 1867 v Hradci Kr.). Absolvovav studia gymnasijní v Chrudimi a lékařská v Praze na české universitě, usadil se jako praktický lékař v Humpolci a rozvinul mimo odborně lékařskou i značnou činnost spolkovou a publikační. Z lékařských jeho prací literárních sluší uvésti články o tabes dorsalis, elefantiasi a léčení rakovin kožních (»Čas. lék. čes.«), o epilepsii a epidemii pneumonie lobární (»Lék. Rozhl.«) a neuritis multiplex (»Revue v neurologii«).

Jireček 2) Hermenegild ryt. ze Samokova, právní historik čes. Z dalších prací jeho uvádíme: *Palackého práce o dějinách právních* (Památník na oslavu Palackého, 1898); *Životopisy některých právníků XIII. a XIV. v.* (»Věstník« Kr. čes. spol. nauk, 1898); *Právnický život v Čechách a na Moravě* (Praha-Brno, 1903); *Prove. Historický slovar slovanského práva* (t., 1904); *Staročeské právní zvyky* (»Čes. Lid«, 1905—7); *Paměti města i kraje Vysokomýtského* (Vys. Mýto, 1899—1908); *Václav Mladějovec z Mladějova* (»Čas. Mat. Mor.«, 1899); *Čechoslované a civilisace* (»Osvěta«, 1897—1900); *Kosmas a Kristian* (t., 1904); *Slovo o společné obcovací řeči všech Slovanů* (t., 1908); *Zpomínka na rod Vršovců* (Vys. Mýto, 1908); *Volné rozpravy*: č. 1. Báseň Jaroslav rkp. Kralodv. (1904), č. 2. Skazka o dívčí válce v Čechách (1905), č. 3. Kosmas a jeho kronika (1906), č. 4. Příspěvky k rozpoznání Rukopisu Kralodv. (1907), č. 5. Rozmanitosti dějepravné (1908). Autobiografie J-čkovy týkají se stati jeho: *Zpomínky z mladých let* (»Hlas«, Nedělní List, 1898); *Zpomínka na redaktorskou domácnost Havlíčkovu* (»Památce Havlíčkově«, Kut. Hora, 1906); *České učení u kor. prince Rudolfa* (»Osvěta«, 1906); *Seznam spisů, jež v oboru hist. práva mezi r. 1855 a 1905 vydal Dr. Herm. J. ze Samokova* (1907). — **J.** 3) Konstantin, přední slavista čes. Jest od r. 1898 řádným členem cis. akademie vídeňské, mimoř. členem Král. čes. spol. nauk, dopisujícím členem akademií v Mnichově a Budapešti, čestným členem Rus. Archaeol. Institutu v Cařihradě, skut. členem C. k. Arch. Inst. ve Vídni atd. R. 1908 jmenován byl dvorním radou. Z dalších spisu J-čkových od r. 1898 uvádíme: *Die Bedeutung von Ragusa in der Handelsgeschichte des Mittelalters* (slavn. předn. ve vid. akad., »Almanach der Kais. Akad. d. Wiss.«, 49, 1899); *Zwei Urkunden aus Nordalbanien* (»Archiv f. slav. Phil.«, 21, 1899; s Thallóczym); *Beiträge zur ragusanischen Litteraturgeschichte* (t., 21, 1899); *Die cyrill. Inschrift vom J. 993* (t., 21, 1899; s Jagićem); *Das Gesetzbuch des serb. Caren Stephan Dušan* (t., 22, 1900); *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters* (1901—4, 3 sv., »Denkschriften« víd. akad.); *Z výletu do Paříže* (»Osvěta«, 1901); *O bojišti na Kreščaku* (t., 1902); *Plan eines Corpus der griech. Urkunden des Mittelalters u. der neueren Zeit* (Mnichov, 1903; přijato od mezinár. associace Akad.); *Die mittelalterl. Kanzlei der Ragusaner* (»Arch. f. slav. Phil.«, 25—26, 1903—4); *Liber statutorum civitatis Ragusii z r. 1272* (Monum. hist. jurid. Slavor. merid., Záhřeb, 1904, s Bogišićem); *Oesterreich u. der Orient* (hl. obch. dějiny) v jubil. díle, redig. od bar. Helferta: An Ehren u. an Siegen reich, Bilder aus Oesterreichs Geschichte (bez r., 1907); *Dohodak stonski, koji su Dubrovčani*

davali srpskome manastiru sv. Arhangjela Mihajla u Jerusalimu i povelje o njemu cara Uroša (1358) i carice Mare (1479) (Zbornik u slavu V. Jagića, Berl., 1908; obě listiny jsou padělky). **J.** jest i přispěvatelem Ottova Slov. Naučného. Články jeho (Makedonie, Srbsko a j.) náležejí k nejcennějším statím tohoto slovníku. Velmi důležité a cenné jsou **J**-čkovy bibliograf. přehledy o jihosl. dějinách do r. 1900 v berlínských »Jahresberichte« (kapit. Südslaven), dále jeho referáty o nových slov. knihách v »Osvětě«, Jagićově »Archivě«, »Byz. Zeitschrift«, »Mitt. des Instituts für österr. Gesch.«, »Oesterr. Gymnasialzeitschrift«. Velikou sensaci vzbudil **J**-čkův článek o násilném potlačení bulh. university, *Die bulg. Universität*, v příl. mnich. »Allg. Zeitung« 13. ún. 1907 (přel. v čet. bulh., srb., chorv. listech). — Životopisné črty o **J**-čkovi: v »Osvětě« od V. Vlčka (1904) a od V. N. Zlatarského, Dejnost-ta na dr. Konst. **J.** v Bъlgarija, v »Period. Spisan.«, sv. 66, roč. 17. (1905). Bibliografii jeho spisů napsali Božo Cvjetković a Jos. Nagy (Dalmatinci), Trudovete na prof. dr. Konst. J. **J**-a, 1854—1904 (příl. k »Period. Spis.«, 1905; 29 str., 189 čísel).

* **Jirečková** Noemi, šlechtična ze Samokova, dcera Jirečka 2) a pí. Julie rodem Wokaunové, pianistka. Na piané vzdělala se v rodišti svém Vídni u prof. Schmitta. Jako 12letá vystoupila r. 1886 po prvé v Litomyšli a od svého 17. roku koncertovala ve velikých koncertech vídeňských, v Praze, v Brně, v Plzni, Chrudimi, Pardubicích, Kr. Hradci, Kolíně, Kut. Hoře, Č. Budějovicích, Jihlavě, Táboře, Turnově, Jičíně, Vys. Mýtě, Kroměříži, zůstavujíc všude památku samostatné, svérázné umělkyně. Ve hře zdokonalila se u Stavenhagena ve Výmaru, jenž ji nazval »velikým talentem«. Veliký vliv na ráz jejího umění měl mistr Fr. Ondříček, s kterým r. 1895 konala uměleckou cestu po Moravě a Čechách. Pianista D'Albert i ředitel Arthur Nikisch v Lipsku slyševše hru její, věštili mladé umělkyni velikou budoucnost. R. 1899 koncertovala v Berlíně a 10. led. 1904 na populárním symfonickém koncertě »Čes. Filharmonie« v Praze. Také ve spisování se pokusila, vydavši dvé pojednání: *Lussiner See* a *Die Welt der Sonnen.*

* **Jirence** v. Jirny 2).

Jiřetín 1), hejtm. Warnsdorf, má 252 d., 2 obyv. čes., 2471 něm. (1900), sirotčinec. — **J.** 4) Dolní má 163 d., 851 obyv. čes., 2593 něm. (1900), lékárnu, pš., telegraf.

Jiří 30), král saský. Nastoupil na trůn po svém bratru Albertovi 19. čna 1902, zemřel po 2leté vládě 15. říj. 1904 v Pilnici ve věku 72 let. Z manželství jeho narodili se čtyři princové, z nichž nejstarši Bedřich August (toho jména III.) stal se jeho nástupcem, a dvě princezny, z nichž mladší Marie Josefa stala se chotí arciknížete Otty Rakouského (v. t., Dopl.).

* **Jiří** Černý, osvoboditel Srbska na poč. XIX. stol., viz Karaďorđě.

* **Jiří** Bedřich Albert, princ Waleský, druhorozený syn velkobritského krále Eduarda VII. a dědic velkobritského trůnu (* 3. čna 1865 v Marlborough-House). R. 1877 vstoupil do služeb námořnických a r. 1879 podnikl na lodi »Bacchante« tříletou cestu kolem světa. Po smrti svého staršího bratra vév. Alberta Viktora of Clarence 14. ledna 1892 stal se nástupcem trůnu a jmenován vévodou Yorkským. Dne 6. čce 1893 pojal za choť nevěstu svého zesnulého bratra princeznu Victorii Mary of Teck (*26. kv. 1871), ze kteréhož manželství pošlo pět synů a dcera. R. 1901 byl jmenován vévodou Cornwallským a t. r. nastoupil s chotí cestu za účelem návštěvy britských kolonií do Australie, Jižní Afriky a Sev. Ameriky a byl po svém návratu jmenován princem Waleským. R. 1908 navštívil Kanadu. Nyní jest kontreadmirálem britského loďstva. O cestách jeho srv. Mackenzie-Wallace, The web of empire. Diary of the tour of the duke and duchess of York in 1901 (Lond., 1902); Knight, With the royal tour (t., 1902); Maxwell, With the Ophir round the Empire (t., 1902).

* **Jiří**, princ řecký (* 1869), syn řec. krále Jiří I., měl v řecko-turecké válce r. 1897 jako viceadmirál vrchní velení nad řeckým loďstvem v Aegejském moři, ale k bitvě nedošlo. Na návrh ruského cara byl jmenován vrch. kommissařem Kréty a 21. pros. 1898 ujal se vlády nad ostrovem, kde záhy zavedl klid a pořádek. Několikráte se zasazoval u velmocí o sjednocení Kréty s Řeckem a na podzim r. 1904 podnikl za tím účelem okružní cestu po evropských dvorech. Poněvadž jeho snahy nesetkaly se s úspěchem, složil v září 1906 svůj úřad a opustil ostrov. Dne 12. pros. 1907 pojal za choť princeznu Marii Bonapartovnu. Účastnil se r. 1896 a 1906 v čele technického odboru reorganisace her olympijských v Athénách způsobem velmi účinným.

* **Jiří** Alexandrovič, velkokníže nástupce ruského trůnu, druhý syn Alexandra III., * 1869 a zemřel 10. čce 1899 v Abbás-Túmánu (v Zakavkásku).

* Sv. **Jiří** u Slatiňan v. Třibubny.

Jiřice 7) mají 164 d., 66 obyv. čes., 653 něm. (1900), 3 cihelny.

* **Jiříček** Alexander, novinář a spis. čes. (* 1853 v Kelči na Moravě — † 1906 v Olomouci). Vystudovav práva věnoval se advokacii, ale později oddal se žurnalistice a po úmrtí Josefa Černocha (v. t.), zakladatele »Našince«, ujal se vedení listu toho a stal se také jeho majetníkem. Psal zvláště články politické a národohospodářské a získal si hlavně zásluhy o Slezsko, kdež šťastné volby do sněmu zemského za obce venkovské byly hlavně jeho dílem. Také o české věci v Olomouci získal si nemalé zásluhy.

Jiřík 1) Richard, spisov. čes., jest od r. 1904 ředitelem měst. školy obchodní ve Vyškově na Moravě. R. 1900 podnikl studijní cestu do Paříže a Londýna, již popsal

v delší črtě: *Z Paříže do Londýna* (Brno, 1900); dále vydal: *Německo-český obchodní slovník* (Brno, 1901); *Stručná mluvnice jazyka německého pro Čechy* (Vídeň, 1902); *Účetnictví pro školy obchodní* (Vyškov, 1907); *Stručné výklady nejlepších dramat Shakespearových* (t., 1906); z Marka Twaina přeložil: Vybrané humoresky (Praha, 1899, J. Otto); Mosazná láhev (t., 1901, J. Otto) a j. — J 2) Frant. X., spis. čes., nyní adjunkt uměl.-průmysl. musea obchod., docent čes. techniky a akademie umění v Praze. Napsal vedle různých menších a větších pojednání po časopisech roztroušených z oboru umění *Vývoj českého malířství v XIX. stol.* (Pr., 1909).

* **Jiřík** Jan, bratr český, v. Jirek.

* **Jiříkovský** Antonín, herec čes. (* 19. list. 1860 na Kr. Vinohradech), vyučil se obuvnictví, navštěvoval školu obchodní, načež 1881 stal se členem nejprve Čížkovy divadelní společnosti, potom jiných, zvláště Budilovy, Pištěkovy a Švandovy; s těmi hrál v zimě v Plzni a v českém Národním divadle v Brně, v letě v pražských arénách, zvláště na Smíchově a v divadle výstavy architektů a inženýrů v Praze. Později měl býti angažován k Národnímu divadlu v Praze, s čehož sešlo tím, že správa Nár. divadla nebyla 1900 zadána Družstvu Nár. div. Ale když toto Družstvo obdrželo správu nového Městského divadla Kr. Vinohrad, přijat byl J. řed. Šubertem za člena tohoto divadla, kdež posud působí. Nadání jest mnohostranného, hraje se stejným zdarem úlohy charakterní jako milovnické a hrdinné (Něklužev, Kean, Alving, Švanda, Budil, Celimar, Antonio a četné j.), jsa snahy veliké. V době tohoto engagementu J. vykonal také studijní cestu uměleckou po Německu, Švýcarsku, Italii a Francii. *Št.*

Jirkov 1) má 391 d., 6 obyv. čes., 4526 něm. (1900), telefon.

* **Jiroušek** Tomáš Jos., křesťan. socialista a spis. čes. (* 30. kv. 1858 na Zlíchově u Prahy). Svým zaměstnáním je strojník. V l. 1885—88 redigoval v Brně křesťan. sociální časopis »Dělník«, v l. 1891—1900 »Dělnické Noviny«, v l. 1894—99 »Hornické Listy« a od r. 1900 v Praze vydává a rediguje »Naše Listy«. Samostatně vydal: *Dějiny sociálního hnutí v zemích koruny České od r. 1840—1900* (Praha, 1900) a jiné menší brošury, letáky ze současné doby a života dělnického.

* **Jiroušek** Jaroslav, žurnalista a spisov. čes. (* 1881 v Ouvalech u Prahy, † 27. dub. 1903 na Král. Vinohradech). Dva semestry studoval na universitě v Lipsku, ale pro chorobu vzdal se dalších studií a věnoval se žurnalistice. Redigoval časopis »Nové Listy«, »Slovo«, psával do »Zlaté Prahy« články feuilletonistické a causerie, přispíval i do jiných listů pracemi původními i překlady zejména z francouzštiny a angličtiny; Tak přeložil z P. Bourgeta »Fysiologie moderní lásky« (Praha, 1904); z Alexandra Dumasa st. »Válka žen« (t., 1903); z A. Hamona »Duševní povaha anarchisty« (t., 1899); z P. a V. Margueritteů »Pohroma« (t., 1903); z E. Bellamyho »Rovnost« (t., 1899); z H. G. Wellsu »Válka světů« (t., 1903).

Jiroveo Vojtěch, hud. skladatel český. Jeho opera *Hans Sachs* byla nedlouho před r. 1903 nalezena v drážďanské knihovně dvorního divadla v rukopisné partituře se zpěvními a orchestrálními hlasy a rukopisnou knížkou souffleurskou. Opera byla r. 1834 provedena neb aspoň studována, o čemž svědčí mnohé poznámky tužkou, jež učinil kapelník a regisseur (»Dalibor«, 1903, str. 125 a 183).

Jiruš 2) Bohuslav, † 16. listop. 1901 v Praze, ustanoviv Museum král. Českého svým universálním dědicem.

* **Jirůtka** František, učitel měšť. školy v Nové Pace (* 1864 v Podlevíně u N. Paky). Vydal: *Okres novopacký v dějinách národních* (N. Paka, 1898); *Výběr ovocných druhů pro okres novopacký* a založil časopis hospodář. spolku tamtéž pod jménem »Zprávy« a po delší čas jej redigoval.

* **Jiskrová telegrafie** (něm. *Funkentelegraphie*), název zavedený A. Slabým, professorem elektrotechniky v Charlottenburgu, pro druh telegrafie bez drátu, který používá elektrické jiskry, výboje, pro výrobu telegrafujících vln elektrických.

Jistebnice 1) má 227 d., 1512 obyv. čes., 7 něm. (1900).

* **Jistebno** v. Stebno 1).

* **Jiterní pole** viz Dodatky ke XIII. sv.

Jivová (571 *m* n. m.) má 214 d., 1 obyv. čes., 1813 něm (1900), mlékárnu, polu.

Jižní Australie má 392.664 obyv., 0 16 na 1 km^2 (1907); r. 1906 bylo porodů 8921, sňatků 2679, úmrtí 3872, vystěhovalo se 12.201, přistěhovalo 15.264. Příjem (1907) 3,195.285, výdej 2,897.612 lib. st., dluh státní (1907) 30,473.968 lib. st. Dovoz (1906) 9,702.264 lib. st., vývoz 11,933.171. Loďstvo registrované 1906: 308 o 56 994 *t*. Připlulo 1301 loď o 2,785.199 *t*, vypluly 1304 lodi o 2,779.109 *t*. Železnic měly (1907) 3004 mil., telef. linie 8957, telegraf 25.140 *km* (1906). Cena minerální produkce (1906) 845.018 lib. st., mědi 718.609, zlata 58.453 lib. st. Stav dobytka (1907): 6,624.941 ovcí, 325.774 hovězího dobytka a 206.633 koní. R. 1906—7 vzděláváno 3,246.824 akrů, pšenicí oseto 1,681.982, sklizeno (1906) 17,466.501 bushelů pšenice. Vínem osázeno 23.603 akrů, produkce vína (1906) činí 2,441.504 gallonů, vyvezeno 562.819 gallonů. Branná moc (1908) vykazuje 8629 mužů milice a 219 mužů pro službu námořní. Hl. město Adelaide má (1906) 175.641 obyvatel. Allan Davidson r. 1907 podnikl výpravu v sev. končinách J. A. a prozkoumal zeměpisné poměry horských řetězů Murchisonova a Davenportu.

Jižní Holland má (1907) 1,340.057 obyv., 443 na 1 km^2; hl. m. Haag (1907) 250.504 lidí.

Joachim 1) Joseph, virtuos německý, † 15. srpna 1907 v Berlíně. — Jeho choť Amalie, zpěvačka něm., † 3. ún. 1899 t.

* **Jodas** Josef, folklorista čes. (* 26. čna 1828 v Sytové — † 1. kv. 1906 v Železnici u Jičína). S počátku působil jako výpomocný učitel, potom přestoupil jako diurnista k zeměpanským úřadům, stal se kancelistou, pak lístovním v Nové Pace. Přestoupiv k úřadům samosprávným, stal se sekretářem okresu zastupitelského v Nov. Městě n. M. a konečně zemřel jako okr. hejtman ve výslužbě. Za svého pobytu v Nov. Městě byl horlivým spolupracovníkem Šimáčkova »Posla z Prahy« v oboru samosprávy. Vedle toho sbíral pilně lidové pověsti z okolí Podkrkonošska, jež podle vzoru Erbenových pověstí vydal v básnické úpravě ve 2 svazcích pod titulem *Národní pověsti* (Nové Město, 1878); *Pověsti Krkonošské* (Telč, 1894); dále *Památky z Nového Města nad Metují*: Ohlas písní samouka Václava Otty Albína Pummra (N. Město n. M., 1878); *Památnosti Nového Města n. M.* Dle zápisku Františka Slavíka (Jaroměř, 1892). Jako výborný hudebník slynul po celém okolí.

Jodl 2) Fr., filosof něm., vydal ještě *Gedanken u. Reformkatholicismus* (1902), *L. Feuerbach* (1904).

* **Joelfest** v. Jul.

* **Jogand-Pagès** [žoganpažé] v. Taxil.

* **Jogi**, novoindická forma tvaru Yogin. V. Džogi.

* **Johannes** de Monte Regio v. Regiomontanus.

* **Johannes** Grammaticus viz Filoponus.

* **Johannesberg** u Čes. Budějovic, viz Sv. Jan 2). — J. u Hostouně v. Johanneshutte. — J., předměstí Javornika ve Sl., v. Johannisberk. — J., ves prus., v. Johannisberg.

Johannesburg, m. v jižní Africe, má 158.580 obyv. (1904). V pros. 1895 potlačeno povstání Uitlanderů, jež však tvořilo východisko jihoafrické války, během které 31. kv. 1900 J. od Angličanů obsazen. Železnice přes Pretorii do Delagoa, přes Stauderton spojení s Durbanem, lokální dráhy do Krügersdorpu na severu a Skringe na jihu.

* **Johannesdorf** u Plané v. St. Johann 3).

* **Johannisdorf** v. Janov 6).

* **Johansen** Fredrik Hjalmer viz Dodatky ke XIII. sv.

* **Johansson** Johan, švéd. politik a spis. (* 1840 ve dvorci Rigshyttan ve farnosti Nora, Nerike — † 2. ún. 1905 ve Štokholmě). Zděděv r. 1858 statek, získal si racionálním hospodařením záhy značné jmění, takže mohl doplniti své nedostatečné školní vzdělání. V l 1870–1902 byl členem, zhusta také praesidentem podle stáří druhé říšské komory, kde byl s počátku přívržencem strany rolnické, po jejímž rozštěpení r. 1888 přiklonil se ke »staré« straně rolnické a účastnil se vynikajícím způsobem nového spojení obou křídel r. 1895. Od r. 1892 a před tím v l. 1884–88 byl splnomocněncem kontoru říšského dluhu. Jeho historicko-topografické publikace týkají se vesměs jeho rodné provincie. Napsal zejména: *Om Noraskog. Äldre och nyare anteckningar* (Štokholm, 1875–87, 4 seš.); *Noraskogs arkiv. Bergshistoriska samlingar och anteckningar* (1889–1903, 10 seš.); *Bidrag till Karlskoga Kronika* (1895); mimo to: *Försvar och grundskatter* (1884); *Svenskt Porträttgalleri-Riksdagen 1896* (s biogr. daty, 1896); *Sakregister till Rikets ständers protokoll 1809–1866* (1884–93, 2 sv.): *Register till Riksdagens protokoll 1867–1899* (1893 až 1900).

John 6) Jan, přírodopisec čes., jest od r. 1906 ředitelem reálky v Táboře. Zpracoval dále české vydání Bramsova obrazového díla »Das Mineralreich in Wort u. Bild« pod titulem *Říše nerostná obrazem i slovem* (Praha, 1907).

* Saint **Johns** (Saint Johnstown), hl. m. ostrova Antigua, v. St. John 6).

* Saint **John's Island** [džonz ajlend] v. St. John 2).

Johnston 7) sir Harry Hamilton byl v l. 1897–99 generálním konsulem v Túnisu a pak zvláštním kommissionářem, vrchním velitelem a generál. konsulem pro Ugandský protektorát. Žije nyní v Anglii, vyznamenán čestnými funkcemi i medaillemi učených společností anglických. Napsal ještě mimo jiné: *A History of the Colonisation of Africa by Alien Races* (1899); *The Uganda protectorate* (1902); *British Mammals* (1903); *The Nile Quest* (*History of the Exploration of the Nile*; 1903); *Liberia* (1906); *George Grenfell and the Congo* (1907).

* **Johrnsdorf** v. Třemešek 2).

Jochelson V. P., cestovatel rus., byl vypověděn v poslední čtvrtce XIX. stol. do Vých. Sibiře (Jakutska), osvojil si ve vyhnanství jazyky tamních domorodců a podal o nich v »Izvěstijách« a »Zapiskách« imp. rus. geogr. obščestva zajímavé zprávy. Potom obdržel milost a účastní se výprav, jež k prozkoumání národností obývajících na severních březích Tichého okeánu vysílají se z Ameriky. Viz »Izvěstija imp. russk. geogr. obščestva« r. 1907 sv. XLIII stať »Etnologické problémy na severnych beregach Tichago Okeana«. Dr. —*n*.

Joinville 2) Franç. Ferd., princ, † 16. čna 1900 v Paříži. — Choť jeho princezna Františka † 27. bř. 1898 t.

Jókai Mór, romanopisec maď., † 5. kv. 1904 v Pešti. Vedle již uvedených ještě přeloženo do češtiny: »Cikánský baron«, fantastická povídka, přel. Fr. Brábek (Praha, 1894); »Ubozí boháči«, román, přel. G. N. Mayerhoffer (t., 1901); »Krotitel duší«, román, přel. t. (t., 1901); »Bílá paní«, román (Příloha »Lid. Novin« v Brně na r. 1898); »Dáma s dlouhými vlasy«, humoreska, přel. B. Andres (Praha, 1894, J. Otto); »Divotvorný hráč«, román (t., Příl. »Nár. Politiky«, 1886); »Dvě svatby«, povídka, přel. Bohd. Andres (t., 1896, J. Otto); »Zlatá svatba«, román (t., 1888); »Bezejmenný zámek«, román, přel. G. N. Mayerhoffer (Ml. Boleslav, 1893, »Bibliotéka Světová« č. 28); »Jednou a na věky«,

román (Praha, 1884); »Urozený podvodník«, román, přel. L. Mračský (Rom. příloha »N. Politiky« na r. 1893—4; »Kresby a malby«, novelly, přel. Lud. Kostolný (Příloha »Hlasu Národa« na r. 1891—92); »Novelly a povídky« (Vel. Meziříčí, 1893); »V tajemné zemi zlata«, román (Praha, 1889); »Zlatá maska« přel. G. N. Mayerhoffer (t., 1889); »Anděl pomsty«, přel. Fr. Záhorský (t., 1891); »Papoušek«, přel. týž (t., 1891); »Knížecí vězeň«, povídka, přel. F. Z. (t., 1891); »Muž kamenného srdce«, román (t., 1887).

Jokl Ferdinand, spis. čes., † 4. srp. 1905 v lázních Gräfenberských ve Slezsku. Z pozdějších spisů dlužno uvésti: *Nová methoda rus. jazyka jakožto první čítanka a učebnice pro školy i učení soukromé* (Brno, 1900); *Výcvik ve čtení písma ruského, srbského a bulharského na textech českých* (t., 1902); *Evropská hnutí za zjednodušení pravopisu* (t., 1902).

* **Joklík** František, právník a spis. čes. (* 26. pros. 1865 v Brně). Studoval gymnasium v Uh. Hradišti a práva na čes. universitě v Praze, kde r. 1889 povýšen na doktora. Vstoupil do soudní praxe v Uh. Hradišti, působil v Místku a r. 1893 jmenován soud. adjunktem v Bílsku, r. 1899 přeložen do Prostějova. Roztrpčen nepříznivými jazykovými poměry u soudů moravských, zažádal t. r. do pense a odebral se do Prahy, kde věnoval se úplně spisovatelství. Přispíval do časopisův a vydal o sobě. *Kritika mladočeské politiky* (Praha, 1899); *Justiční poměry rakouské* (t., 1899); *Kritika programu realismu* (t., 1900); *Katechismus občanského práva rakouského* (t., 1900); *O poměrech českého národního školství a učitelstva v království Českém* (t., 1900); *Katechismus rakouského práva obchodního a směnečného* (t., 1901); *Osnova ústavy českého státu dle uspořádání státoprávního* (t., 1901); *Zastavení exekuce dle rakouského exekučního řádu a související s tím instituce* (t., 1901); s Ant. Hubkou: *Vládní předlohy jazykové* (t., 1900).

* **Jókö** viz Voda 34) Dobrá.

Jokohama. Skorem všechny státy evropské jsou zde zastoupeny konsuláty, Německo gen. konsulem. Dovoz činil r. 1905: 188,716.000 a vývoz 145,585.000 jenů. Hlavně vyváženo hedvábí a hedvábné látky, čaj a měď. Plavba vykazovala (r. 1899) 1299 připluvších a odpluvších lodí; r. 1905 přistalo 924 lodí o 2 847.631 *t*.

* **Jomirn** viz Jaroměř 2).

Joncieres Félix Ludger, hud. sklad. a kritik franc., † 1903 v Paříži.

* **Jones** Edward, z posledních bardův waleských, hud. spisovatel (* 1752 v Henblasu ve Walesu — † 1824 v Londýně). Vynikl také jako virtuos na harfu a r. 1783 stal se dvorním bardem knížete waleského, pozdějšího angl. krále Jiřího IV. Napsal: *Musical and poetical relicts of the welsh bards, with a general history of the bards and druids and a dissertation on the musical instruments of the aboriginal Britons* (1786) a *The bardic museum* (1782, 3. vyd. 1824).

* **Jones** Henry Arthur, dramat. spis. angl. (* 1851), napsal velikou řadu divadelních kusů, z nichž některé se na jevišti líbily. Jmenujeme: *Silver King* (1882); *Saints and Sinners* (1884); *Middleman* (1889); *Judah* (1890); *The Dancing Girl* (1891); *Crusaders* (1891); *The Bauble Shop* (1893); *The Tempter* (1893); *The Masqueraders* (1894); *The Case of Rebelious Susan* (1894); *The Triumph of Philistines* (1895); *Michael and his lost Angel* (1896); *The Rogue's Comedy* (1896); *The Physician* (1897); *The Liars* (1897); *The Manœvres of Jane* (1898); *Carnac Sahib* (1899); *The Lackey's Carnival*; *Mrs. Dane's Defence* (1900); *The Princess's Nose* (1902); *Chance, the Idol* (1902); *Whitewashing Julia* (1903); *Joseph Entangled* (1904); *The Chevaleer* (1904); *The Heroic Stubbs*; *The Hypocrites* (1906); *The Evangelist* (1907).

Jordan 11) Wilhelm, geodaet něm., † 24. dub. 1899 v Hannoveru.

* **Jörg** Joseph Edmund, politik bavor. (* 23. pros. 1819 v Immenstadtě v Algavsku — † 18. list. 1901 v Landshutě). Studoval zprvu theologii, pak historii a vstoupil r. 1847 do služeb archiválních. R. 1866 stal se kraj. archivářem dolnobavorským na zámku Trausnitzi v Landshutu. Od r. 1865 byl členem bav. komory a stál v čele opposiční strany »vlastenců«. R. 1870 způsobil pád ministerstva Hohenloheova, ale darmo se stavěl proti centralistickým snahám pruským. V letech 1874—78 byl členem říšského sněmu a smýšlením byl ultramontán; vynikl svou řeči proti Bismarckově zahraniční politice. R. 1880 ustoupil naprosto s politického kolbiště. Napsal: *Deutschland in der Revolutionsperiode von 1522—1526* (Freiburg, 1851); *Geschichte des Protestantismus in seiner neuesten Entwickelung* (t., 1857); *Die neue Aera in Preussen* (t., 1860) a *Geschichte der sozialpolitischen Parteien in Deutschland* (t., 1867). Mimo to redigoval od r. 1852 ultramontanní »Historisch-politische Blatter«.

* **Jörgau** viz Gyergyó.

* São **Jorge** dos Ilhéos viz Ilhéos.

Jörgensen 2) Adolf Ditlev, dějepisec dán., † 5. říj. 1897 v Kodani.

* **Jörgensen** Jens Johannes, spis. dánský, viz Dodatky ke XIII. sv. J. studoval pilně novější literaturu franc., o níž napsal několik essayí. Vlivem této literatury a hlavně Huysmansovým oddal se novokatolicismu, jsa jeho hlavním představitelem v Dánsku. Další jeho práce: *Lignelser* (1898); *Helvede fiender* (1898); *Omvendelse* (1899); *Livs lögn og livssandhed* (1899); *Vor Frue af Danmark* (1900); *Eva*; *En Apostel* (1900); *Romerske Helgenbilder* (1902); *Den hellige Ild* (1902); *Pilgrimsbogen* (1903); *Graes* (1904) jsou proniknuty moderní dekadencí náboženskou. J. je předním stilistou a essayistou (*Essais*, 1906) dánským a v básních plných nálad a sytých barev jeví jemný lyrický cit a smysl pro přírodu a samotu. Srv. Hj. Christensen, Danske Digtere; Nutiden (1904); C. E. Jensen, Vore Dages Digtere (1898).

* **Jorkasch-Koch** Adolf svob. pán, úředník rak. (* 1848 ve Lvově), vystudovav právnickou fakultu ve svém rodišti, vstoupil do státní služby u finančního ředitelství tamtéž; r. 1875 povolán do Vídně k ministerstvu financí, v němž r. 1891 za Dunajewského stal se minist. radou maje přidělen celní referát. R. 1896 stal se odborovým přednostou, 2. říj. 1899 jmenován tajným radou. Od 22. pros. 1899 do 18. led. 1900 pověřen správou ministerstva financí v přechodném kabinetě Wittkově a opět v prvním kabinetě Bienerthově od 16. list. 1908 do 11. ún. 1909, načež vrátil se opět do finančního ministerstva. Zemřel 23. dub. 1909 ve Vídni.

Josef 7) Karel Ludvík, arcikníže rak., † 13. čna 1905 ve Rjece.

Josefov 1) má 132 d., 4260 obyv. čes., 1586 něm., 172 jiné národ. (i s vojen. posádkou, 1900), měšť. školu, telefon. Sborové velitelství r. 1908 přeloženo odtud do Litoměřic.

* **Josefov** u Třeboně viz Josefodol 5).

*Neu-**Josefsthal** viz Josefová.

* **Josek** Otakar, spis. čes. (* 10. dub. 1854 v Jílovém), studoval gymnasium a filosof. fakultu v Praze, načež byl supplentem na gymnasiu budějovickém, pak professorem v Příbrami, v Písku a posléze v Praze (od r. 1899). Pod různými pseudonymy (Ot. Jílovský, Jos. Otta, Jaroslav Božek, O. Staněk, J. Blažek, Pavel Sazima, J. Bláha, J. Říha) psal již od let 70tých básně, humoresky, feuilletony a jiné drobnosti do »Světozora«, »Palečka«, »Zlatých Klasů«, »Hlasu Národa«, »Nár. Listův« a j. Obšírnější články filosofické a historické podal v programmu píseckého gymnasia (1895 až 1896: *Kterak sestrojujeme si představu budoucnosti*), do »Čes. Mysli« (1900—3: *Filosofie Ruskinova*; *Zevšednění mysli* a j.), do »Zvonu« (*Taje básnické inspirace*, 1904), »Sborníku právních a státních věd« (*Sociální dění a zákonnost*) a hlavně do »Osvěty« (*O kultuře a lidském štěstí*, 1901; *Památce dra Jos. Durdíka*, 1902; *Herbert Spencer a jeho nauka*, 1904; *Milostný román Fr. Palackého*, 1905; *V. V. Tomek*, 1905; *Čeští sedláci a jejich vrchnosti od 1626 do konce XVII. stol.*, 1906; *Památce dra Boh. Riegra*, 1907; *Jak se kázávalo našim předkům před 150 lety*, 1907 a j.). J. přeložil také W. St. Jewonsa Počátky logiky (ve »Filos. Bibl.« Čes. akad. č. 1, 1906).

Joséphin viz Soulary.

* **Josif** I., exarcha bulharské církve v Cařihradě (* 1840 v Koloferu). Světské jméno jeho bylo Lazar Jovčev, studoval práva v Paříži, byl spolupracovníkem bulharských novin v Cařihradě, až jej samostatné zřízení bulharské církve přivedlo do karriéry duchovní, v níž po válce rusko-turecké dospěl hodnosti exarchy. R. 1902 slavil 25leté jubileum svého exarchátu, při kterémžto příležitosti vyšel o jeho činnosti slavnostní bulharský spis: »Pohled na činnost bulharské exarchie v l. 1877—1902«. První část obsahuje životopis exarchův s podobiznou, druhá část zajímavý přehled bulharského školství v Turecku, hlavně v Makedonii za posledního čtvrtstoletí. R. 1890 J. vymohl po dlouhém namahání, aby směly v Cařihradě vycházeti bulharské »Noviny«, později přejmenované na »Zvěsti«, jež se staly hlavním orgánem Bulharů v Turecku, o jejichž kulturní dosavadní rozvoj se především přičinil exarcha J.

* **Josifiani**, přívrženci Josifa (v. t. 1) Volockého. Srv. též Rusko, str. 220 *b*, 309 *a*.

Jósika Miklós, romanopisec maď. Do češt. přeloženo: »Abafi«, román, přel. V. Pok (Praha, 1883); »Nevěrní věrní«, humor. povídka (t., 1894).

Još Hrvatska ni propala, politická píseň chorvatská, viz Jihoslované, str. 468 *b*.

* **Joubert** [žubér] Petrus Jacobus, generál boerský (* 20. led. 1831 v Cango — † 27. bř. 1900 v Pretorii). Pocházel z rodiny hugenotské a jako dítě přesídlil se z Kapské kolonie s rodiči do Natalu, pak do Transvaalu, kde se stal farmářem. R. 1875 zvolen do nár. rady, r. 1876 do rady výkonné a r. 1880 při vypuknutí vojny proti Anglii svěřeno mu vrchní velení jako velícímu generálovi. Vynikl pak vítězstvím nad gen. Colleyem 27. ún. 1881 na Majuba-Hillu. Za cesty pres. Krügera do Evropy v l. 1883 až 1884 zastupoval jej v předsednictví, ač později se stal Krügerovým politickým i osobním nepřítelem; dvakráte (1893 a 1898) také proti Krügerovi kandidoval, ale propadl. Dne 1. led. 1896 porazil u Krügersdorpu tlupy Jamesonovy. Potom řídil zbrojení republiky k očekávané vojně s Anglií, ač osobně se zasazoval o to, aby dosažení občanského práva v republice bylo usnadněno. R. 1899 zaslal královně Viktorii pamětní spis o jihoafrické krisi. Při vypuknutí vojny jihoafrické stál v čele spojených vojsk republikánských, řídil boje kolem Ladysmithu, ale po kapitulaci Cronjeově u Paardebergu (27. ún. 1900) musil od dalšího obléhání upustiti, jakož vůbec nedovedl využíti úspěchů zprvu dobytých. Odebral se pak do Pretorie, kde zemřel.

* **Joulemetr** [džaulmetr] sluje elektrické počitadlo měřící elektrickou práci v jednotkách t. zv. voltcoulombech.

* **Jouleův zákon** [džaulův] udává, jak možno vyšetřiti množství tepla vyvinuté elektrickým proudem. Jest zvláštním účinkem elektřiny, že tato, prochází-li nějakým tělesem, vždy těleso to otepli. Množství vyvinutého tepla vyjadřuje J. z. rovnicí:

$$Q = 0{\cdot}24\, i^2 r \,.\, t.$$

Značí pak: Q množství tepla vyjádřené v malých kaloriích (grammkaloriích), i intensitu elektrického proudu v amperech, r elektrický odpor tělesa, kterým proud prochází, vyjádřený v ohmech, a t dobu, po kterou proud teče, vyjádřenou ve vteřinách. J. z. možno vyjádřiti ještě v těchto tvarech:

$$Q = 0{\cdot}24\, V \,.\, i \,.\, t,$$

neboť $V = i.r$ a značí napětí ve voltech

$$Q = 0{\cdot}24 \frac{V^2}{r} . t,$$

když dosadı se za $i = \frac{V}{r}$.

Konstanta 0·24 značí množství tepla, jež vyvine 1 watt za 1 vteř., a určí se takto: Mechanická práce 425 *kgm* vyvine 1 kilogrammkalorii tepla (K) = 1000 grammkalorií (k). Jest tedy

$$1\ kgm = \frac{1000}{425}\ k,$$

$$1\ \text{watt} = \frac{1}{9{\cdot}81}\ kgm = \frac{1000}{425.9{\cdot}81}\ k = 0{\cdot}239,$$

$$1\ \text{watt} = 0{\cdot}24\ k.$$

J. z. byl objeven r. 1848 Joulem.

* **Jourde** [žurd] François, politik franc. (* 1843 v Chassagne, Puy de Dôme — † 1893 v Nizze). Byl zprvu bankovním úředníkem a obchodníkem, pak založil časopis »La Pipe en bois«, r. 1871 byl členem Kommuny, členem finanční kommisse a finančním delegátem. Jeho obezřetnosti bylo děkovati, že Banka francouzská zachránila za obležení Paříže 3 milliardy svého depotu. J. hlasoval proti zřízení výboru pro obecné blaho a 30. květ. byv zatčen, byl odsouzen k deportaci. Byl převezen do N. Kaledonie, odkudž r. 1874 prchl s Rochefortem a Pascalem Groussetem a usadil se ve Švýcarsku, pak ve Štrasburce a konečně v Brusselu, načež po amnestii r. 1877 vrátil se do Francie. Žil pak v soukromí. Napsal: *Les Condamnés politiques en Nouvelle Calédonie.* Récit de deux évadés (1876, s Groussetem) a zajímavé *Souvenirs d'un membre de la Commune* (Brussel, 1877).

Jovanović 10) Zmaj Jovan, básník srbský, † 14. čna 1904 v Novém Sadě.

* **Jovanović** Kosta, státník a spis. srbský (* 1832 v Bělehradě — † 1895 t.). Nižší, střední i velikou školu absolvoval ve svém rodišti, načež v Německu studoval polit. oekonomii. Navrátiv se do vlasti, stal se professorem veliké školy, později sekretářem v min. vnitra, kdež časem postoupil za sekčního chefa a konečně se stal pomocníkem ministra. R. 1883 jmenován okružným náčelníkem. Krátkou dobu byl i min. osvěty. Zemřel jako člen státní rady srbské. Napsal: *O preinačenju i uregjenju naše poreske sisteme* (Bělehrad, 1860); *Rečnik sviju varoši, varošica, sela i zaselaka u Srbiji* (t., 1872); *Narodna jekonomija za svakoga* (t., 1872); *Da li da se ukinu okružna načelstva* (t., 1887).

* **Jovanović** Vladimir, spisovatel srbský (* 1858 v Šabci — † 1899 t.), vystudoval v Bělehradě a vyučoval na růz. gymnasiích, posledně v Bělehradě. Znám jest hlavně jako satirický básník. O sobě vydal: *Iz detinjstva* (1890); *Iz samačkog života* (1890); *Iz prestoničnog života*; *Iz bračnog života* (1892) a j. Hojně překládal z francouz., anglic., rus., maďar. a něm. jazyka a sbírky jeho překladů vyšly r. 1889 a 1891. R. 1893 vydala srb. Zádruha sbírku jeho překl. *S francuzkoga Parnasa.*

* **Jovanović** Aleksa S., soudobý právník srbský, býv. soudní úředník a pak ministr. Napsal: *Zadruga po propisima našeg Gragjanskog zakonika* (»Glasnik Srp. Učenog Društva«. 1872, kn. 36); *Krivokletstvo* (»Porota« I., 1880); *Nužna odbrana i stanje nužde* (t., I.); *Istorijski razvitak srpske zadruge*, s dodatkem: *Prinosci za istoriju starog srp. prava* (Bělehrad, 1896); *Prinosci za istoriju starog srp. prava*, II. díl (t., 1900); *Logoteti u crkvi i državi srpskoj.* Prilog čl. 35, 36 i 57 Dušan. Zak. (t., 1886); *Nasledno pravo u starih Srba.* Prilog čl. 100 i 101 Dušanovog zakonika (t., 1888); *Pravda i uprava u vranjskoj pokrajini za vlade Turaka* (»Branič« III., 1889; též o sobě); *Primeri starog srpskog pravosudja* (t. V., 1898); *Pravda i uprava u Srbiji od 1804 do 1839 god.* (t. VI., 1899); *Stavilac i tepačija* (t. VI., 1899); *Izborno pravo ženskinja u Kraljevini Srbiji* (Bělehrad, 1898) a j.

* **Jovanović** Ljubomir, historik srbský (* 1865 v Kotoru). Gymnasium studoval v rodišti, historii na veliké škole v Bělehradě. S počátku byl professorem na středních školách v Bělehradě, r. 1899 povolán na velikou školu, aby tam přednášel o dějinách jihoslov. literatury. V prosinci 1901 jmenován bibliotekářem Národní bibliotéky. V červnu 1903 stal se řádným professorem dějin srbského národa na veliké škole a ustanoven pak v únoru 1905 i za řádného professora na bělehradské universitě. Jest řádným členem Srbské akademie. Uveřejnil: *Dukljaninova Papratna* (»Starinar«, 1884); *Nov spomenik mletačke vladavine na srpskom primorju* (t., IV.); *Ratovanje hercega Stjepana s Dubrovnikom i njegovim saveznicima* (»God. Nik. Čupića«, X., i o sobě); *Stjepan Vukčić Kosača* (I. a II., 1435—1404, »Glas Srb. Akad.«, XXVIII); *Istorija srpskog naroda za srednje škole* (do konce XV. stol.; pod týmž záhl. pro členy Srb. Knjiž. Zadr., do poč. XI. v.; jedno i druhé ve spojení s Lj. Kovačevićem); *Gjorgje Branković* (»Delo«, 11. a 12.); *Istoriski elementi sadašnje nacionalne borbe na Primorju i Sava Bjelanović i Srpstvo na Primorju* (t., 14. a 15); *Simo Matavulj* (t., kn. 19.); *Narodna i državna slava* (»Brankovo kolo«, 1897); *Jedna knjiga o legitimnom pravu abzburškog doma na Bosnu i Hercegovinu* (»Delo«, kn. 22); *O Bosni s početka VII. do sredine XII. veka* (»Brankovo kolo«, 1900); *Srbská literatura r. 1899* (»Slov. Přehled«, Praha, 1900); *Srpska književnost u 1900 god.* (»Srp. Knjiž. Glasnik« I.); *Pregled nacionalnopolitičkog života srpskog u XIX. veku* (t., II. a III.); *Jovan Rajić, istorik srpski* (t., III.); *Prilošci hronologiji života Stevana Nemanje i svetoga Save* (»Glas«, 64); *O srpskom ustanku* (vyd. Srb. akad., 1904). J. zabývá se i politikou. V poslední době jest předsedou skupštiny srbské. Jako takový vystoupil v rakousko-srbském konfliktu za příčinou annexe Bosny a Herceginy opětovně velmi ostře proti Rakousko-Uhersku.

***Jovanović** Slobodan, právník srbský (* 1869). Absolvoval r. 1886 gymnasium v Bělehradě, právnickou fakultu pak r. 1890 v Genevě. Vstoupil r. 1892 do státní soudní služby, a'e ještě t. r. přesazen do ministerstva vnějších záležitostí, kde zůstal do r. 1897, kdy se stal mimořádným professorem státního práva na veliké škole v Bělehradě. R. 1900 jmenován řádným professorem veliké školy, r. 1905 řádným professorem university. Uveřejnil: *O društvenom ugovoru* (»Srpski Pregled«, 1895); *O suverenosti* (»Branić«, 1897); *O dvodomnom sistemu* (»Branić«, 1899); *Jovan Hadžić, srpski zakonopisac* (Život i rad d-ra Jovana Hadžića Svetića, 1899); *Velika narodna skupština* (»Branić«, 1900); *Može li naša Skupština odbaciti budžet u celini* (»Finansijski Pregled«, 1900); *Obrazovanje Narodne Skupštine* (»Branič«, 1901); *Srpsko-bugarski rat* (1901); *Spoljašnja politika Srbije od 1835 do Berlinskog kongresa* (»Srpski Književ. Glasnik«, 1901); *Engleski parlamentarizam* (t., 1902); *Svetozar Marković* (1903); *Naše ustavno pitanje u XIX. veku* (»Srp. Književ. Glasnik«, 1905); *Osnovi pravne teorije o državi* (1906); *Osnovi javnog prava kraljevine Srbije* (I. kn. Ustavno pravo, Bělehrad, 1907).

***Jovanović Morski** Milan, spis. srbský (* 1834 v Jarkovci v Uhrách — † 1896 v Bělehradě), vystudoval lékařství ve Vídni, načež přednášel zdravotnictví a soudní lékařství v bělehrad. Veliké škole. Nějakou dobu byl knížecím lékařem na Cetyni, pak ve službách rakouského Lloydu podnikl cestu do Číny. R. 1882 byl povolán do Srbska, kde stal se konečně profes. vojenské akademie. Napsal dramat. práce *Kraljeva seja* (Nový Sad, 1872); *San i java* (1874); *Krstonosci* (»Brankovo Kolo«, 1897); *Nesugjeni* (1881) a allegorii *Demon*. Vedle toho psal cestopisy (*S mora i sa suva*; *Tamo amo po Istoku* a j.) a studie (*Pogled na dramsku literaturu o Kosovu*, 1890; *Pogled na indijsku dramu*) a pod.

***Jozek** Ladislav, hospodář. spis. český (* 1861 v Popovicích u Jičína). Vystudovav gymnasium v Jičíně a vyš. hospodář. ústav v Táboře, byl hospodář. úředníkem na panství mnichovohradišťském, potom učitelem při zimní škole v Jičíně, při střed. škole hospod. v Chrudimi a od r. 1886 jest ředitelem zimní školy hospodář. v Čes. Brodě. Konal i odborná studia v cizině. Jest spoluzakladatelem agrární strany české. Býval členem redakce »Obrany zemědělců«, redaktorem »Časopisu jednot učitelstva zeměděl. v Čechách a na Moravě«, redaktorem časopisu »Rádce zemědělců« a vydává »Zprávy hospodář. pokusné stanice v Čes. Brodě«. O sobě vydal: *Polní hospodářství na světové výstavě pařížské* (Praha, 1902); *Hospodářská síla říše Ruské* (t., 1904); *Podstata a úspěchy chlévní kontroly ve Švédsku* (Brno, 1908).

***Juan** de Barbalonga, J. de Mayo et Barbudo, malíř nizoz., v. Vermeyen.

***Jubilatrix**, planetoida objevená 4. list. 1907 J. Palisou ve Vídni. Označení (652). Jméno obdržela na sjezdě astronomů ve Vídni r. 1908. *Kvn.*

***Jubinal** [žübinàl] Achille, spis. a politik franc. (* 1810 v Paříži — † 1875), byl žákem École des chartes a záhy vynikl publikacemi, jako: *Jongleurs et trouveres ou Choix de saluts, épitres, rêveries et autres pieces légères des XIIIe et XIVe siecles* (1835); *Légende latine de S. Brandaines* (1836); *Mystères du XVe siecle* (1836—37), *Anciennes tapisseries historiques* (1837); *L'Armeria Real de Madrid* (1837); *Oeuvres complètes de Ruteboeuf* (1839); *Nouveau recueil de contes, dits, fabliaux et autres pieces inédites de XIIIe, XIVe et XVe siecle* (1839—42). V l. 1839—45 J. byl professorem literatury italské a španělské na universitě v Montpellieru, potom studoval v Haagu rukopisy francouzské. Za císařství zabýval se také politikou a byl v l. 1852 a 1869 volen poslancem; po nějaký čas řídil časopis »l'Estafette. R. 1863 věnoval městu Bagnères svou bohatnu knihovnu a sbírku uměleckých předmětův.

***Jud**, reformátor šváč., v. Judae.

***Juda** Karel, spis. čes. (* 1871 v Kamenici n. L.). Vystudovav gymnasium v Pelhřimově a moderní filologii na čes. universitě v Praze, působil na gymnasiu v Praze a na reálkách v Žižkově, v Novém Městě na Mor. a Prostějově, odkudž byl přesazen do Příbora. Příčinou toho byla t. zv. »affaira Judova«: J. napsal pod svým pseudon. Kara Ben Jehuda úvodní stať ke katalogu prostějovské výstavy Fr. Kupky (o vánocích 1905) a byl pro jeden odstavec jako professor veřejně napaden a pak i u úřadů nadřízených obviněn tamním farářem Dostálem-Lutinovem, z čehož vznikla i Judova polemická brošura obranná *Judův případ* (Prostějov, 1906). Od r. 1902 J. je literárně činný, píše drobné články obsahu časového, politického, pokrokového a odborně školského v nejrozmanitějších časopisech, pak satiry, humoresky a povídky. Účastnil se nějaký čas vydávání a redakce pokrokových časopisů »Slova« v Prostějově, »Lubiny« a »Čtenáře« v Příboře; na Moravě vůbec přispěl mnoho do všech téměř pokrokových listův a činně účastnil se osvětové práce mezi lidem, kde působil, a volebních prací. Samostatně napsal a vydal pseudonymně: *Chudé osení*. Směs žalu, humoru, satiry a ironie (Vel. Meziříčí, 1901) a *Za plotem*. Humoresky a satiry (Praha, 1903), dále literární studii *Václav Kosmák* (N. Město u Žďáru, 1901).

***Judeu** [žu-] v. Silva 1).

***Judicarien** [žüdikarjen] v. Giudicaria (Dopl.).

***Judicium pugnae** v. Souboj soudní.

***Judin** Gennadij Vasiljevič, bibliofil rus. (* 1840), cestoval mnoho po Sibiři a později založil v Krasnojarsku rozsáhlou knihovnu, z největších soukromých knihoven rus., obsahující přes 80.000 čísel, mezi nimi všechny rus. časopisy, staré listiny a rytiny. Vedle toho vydal svým nákladem vědecké

práce Titova, Kulešova, Lopareva, Vengerova, fotograf. vydání Radziwiłłowského Nestora a j. Sestavil *Matèrialy dlja istoriji goroda Čuchomly i roda Kostromičej ljudinych* (Krasnojarsk, 1902). Srv. N. Bakaj, Zaměčatěljnoje knigochranilišče (Moskva, 1896).

* **Juchtová červeň**, dehtové barvivo, fuchsin, znečištěný fosfinem.

* **Julienne** [žüljèn], fr., drobné kousky rozmanitých sušených vařiv, zejména zeleniny; odtud *potage à la j.*, polévka z vařiv a zelenin na drobno rozkrájených.

* **Julienův kov**, slitina 4 dílů antimonu, 96 dílů olova.

* **Jumala** jest ve finské mythologii původně název božstva hromu (finské *jum* znači hřmíti a *la* značí bydliště, j. tudíž: bydliště hromu). J. odpovídá slovansko-litevskému bohu Perunu. Potom slovo J. označovalo boha mraků, později i boha nebes. Znenáhla význam tohoto slova se rozšiřoval a na konec označoval vůbec mocného boha a slovo to přeneseno bylo i na božstvo křesťanské. J. uctíván byl zvláště v Biarmii a na již. břehu Bílého moře, kde vztyčena byla ohromná socha jeho se stříbrným měšcem plným peněz. Jemu připisovalo se i stvoření světa. Lidé vděčí mu zejména za šťastné dni vesny a za pravidelné střídání dne i noci. On posílá též hrom a blesky na zemi. Lidé jsou taktéž stvořeni od J-ly. V těžkých onemocněních bývá rovněž vzýván o pomoc. Jména J. užívá se i u Čeremisů, Estonců, Zyrjanů, Samojedů, Laponcův a j. Epitheta jeho jsou: *Ylijumala*, t. j. vyšší bůh, a *Ukko*, t. j. stařec. Ještě dnes užívá se v některých krajích finských rčení, jako: *J-gá* (s Bohem) n. *Kosť J.* (pozdrav Bůh) a j. *Tmk.*

* **Junctim** [junk-], lat. (adv. od *jungere*), spojeně, sloučeně. Výrazu toho užívá se velmi často v politice; mluví se zejména o návrzích a záležitostech, jež musí býti projednávány j., t. j. ve spojitosti.

Jung 5) Emil, geograf něm., † 1902. — J. 7) Vilém, mathem. čes., † 16. říj. 1908 v Praze sebevraždou. — J. 8) Václav, spis. čes. Vrátiv se z Ameriky do své vlasti byl učitelem jazyka anglického na »Českoslov. obchodní akademii« v Praze a v redakci »Času«. Potom odebral se na cesty po Rusku a po opětném jednoročním pobytu v Praze vrátil se na krátkou dobu do Ameriky. Navrátiv se do Čech r. 1903 byl žurnalistou a lektorem angl. jazyka na čes. universitě a od r. 1907 je professorem jazyka angl. na obchodní akademii v Plzni. Napsal původní román ze života Čechův amerických: *Na prahu nového světa a rodina Petra Běla* (Praha, 1903); cestopis *Půl roku v Carské říši* (t., 1903); *Mluvnici jazyka anglického* (t., 1909), přeložil Otwayovu tragédii »Zachránění Benátek« (Praha, 1908). R. 1906 začal pracovati o velikém slovníku jazyka anglického, který vychází nákladem J. Otty v Praze.

* **Jung** Henri Théodore, generál a spis. franc. (* 1833 v Paříži — † 3. říj. 1896 t.), vzdělal se ve vojenské škole Saint-Cyr, odbyl vojenskou kampaň francouzsko-německou, r. 1883 byl jmenován plukovníkem, r. 1886 chefem kabinetu ministeria války, r. 1887 brigádníkem, podal demissi r. 1891, r. 1893 volen do parlamentu. Z jeho prací uvádíme: *L'Academie de guerre de Berlin* (1877); *Bonaparte et son temps d'après documents inédits* (1880—81, 3 sv.); *Lucien Bonaparte et ses mémoires* (1882—83, 3 sv.); *M. Moltke et ses Mémoires* (1890); *La République et l'Armée* (1892); *De la Paix* (1896).

* **Jung** Rudolf, historik něm. (* 1859). Je ředitelem archivu města Frankfurtu n. M., k jehož dějinám vztahuje se většina prací J-ových, z nichž zejména jsou důležity: *Quellen zur Frankfurter Geschichte* (Frankf., 1888); *Inventare des Frankfurter Stadtarchivs* (t., 1889—92); *Das historische Archiv der Stadt Frankfurt a. M.* (t., 1896); spolu s K. Wolfem vydal: *Die Baudenkmäler in Frankfurt a. M.* (1896—98). Vedle toho vydal ještě: *Herzog Gottfried d. Bärtige von Lothringen unter Heinrich IV.* (1884) a *Goethes Briefwechsel mit Antonie Brentano 1814 bis 1821* (Výmar, 1896).

* **Junge** (Jungius) Joachim v. Jung.

Jungfrau, horský massiv ve skupině Finsteraarhornské, na nějž vede nyní elektricky hnaná ozubená dráha spojující řadu velkolepých vyhlídkových míst této skupiny. První část trati — provedená v l. 1896—98 švýc. ingenieurem Strubem — počíná se v Scheideku a konči se ve stanici »Eigergletscher«, 2 *km* vzdálené a položené 2223 *m* n. m. Další trať — počínající asi 200 *m* za Eigergletscherem — byla vedena tunnelem, a stavba zejména pro nedostatek potřebného finančního nákladu postupovala dosti pomalu. V únoru 1904 byla otevřena další stanice tunnelová »Eigerwand«, jež jest položena 2868 *m* n. m., třetí stanice podle plánů bude ve výši 3162 (»Eismeer«) a čtvrtá »Jungfraujoch« ve výši 3396, ležíc od počáteční stanice ve vzdálenosti 9·6 *km*. Mezi dvěma posledními vypočteno dosti příkré stoupání (67 na 1000). Vrcholu massivu — vzdáleného od poslední stanice ještě asi 66 *m* — má býti dosaženo zvláštním zdvihadlem, ač v původních plánech nebylo zamýšleno provésti dráhu až na tento nejvyšší bod, nýbrž jen ke stanici Eismeer.

Junghans 1) Josef, lyrik a dram. spis. čes. Poslední jeho práce jest moderní drama *Prometheus*, věnovaná »Svazu osvětovému« v Praze. Z odborných prací sluší uvésti: *Pravidla řízení i právní pomoci při stavbách vodních* (»Mlynář« na r. 1903), pak samostatný spis *Administrativní a soudní řízení při stavbě železných drah* (Slaný, 1904).

* **Junimea** [žunimea] 1), rum.; tak slula soukromá společnost bez stanov, jež se skládala z pěstitelů rumunské literatury a vědy a počala svou činnost r. 1863 v týdenních schůzích u T. Maiorescua, V. Pogora a později Jakuba Negruzziho v Jašich; kromě toho členové její konali i veřejné přednášky. Vedle dotčených osob byli prvými jejími

členy P. P. Carp, T. Rosetti, G. Gare, Leon Negruzzi, u něhož se scházeli časem mnozí jiní spisovatelé rumunští a v jich čele V. Alexandri. V prvých letech čtly se na soukromých schůzích J ey skoro všechny tehdejší literární práce rumunské a vedly se tam rozhovory o literárních a kulturních otázkách rumunského národa. Jako orgán této společnosti založen časopis »*Convorbiri literare*«, jehož prvé číslo vyšlo 1. bř. 1867. Revue tato, vycházející až podnes, byla prvých 28 let redigována Jak. Negruzzim; 1. led. 1895 převzal redakci komitét, skládající se z mladších spisovatelů. V řečeném časopise vyšly četné cenné literární práce rumunské, jako básně Eminescuovy, povídky Greangovy, komédie Caragialeovy, básně a dramata Alexandriho, práce J. Ghikovy, kritiky Maiorescuovy atd.

* **Junimisté** [žu-], rum., jest název soudobé politické strany rumunské, pojmenované tak podle literární a vědecké společnosti Junimea (v. t.). Strana tato seskupila se především kolem svých vůdců P. P. Carpa a Teodora Rosettiho. Jako konstituční monarchisté byli J. zástupci ideí reformních, toužící po zlepšení zákonodárství a společenských zařízení, zejména jsouce přívrženci zařízení a kultury západoevropské, bojujíce houževnatě proti dominujícímu korrupčnímu systému byzantinskému. Z důvodů těchto odloučili se asi v polovici let 80tých XIX. stol. od starokonservativní strany bojarské a od té doby nazývali se také mladokonservativci. J. byli vlastně umírnění konservativci, usilujíce v zahraniční politice o sblížení s Německem. R. 1888 po pádu liberálního kabinetu Bratianuova bylo utvořeno 24. bř. t. r. ministerstvo z vůdců J-tů, jehož předsedou byl T. Rosetti, P. P. Carp ministrem věcí zahraničních a Alexandru Stirbei ministrem veřejných prací. Jiní členové tohoto ministerstva byli j. Maiorescu, Germani, Marghiloman. Dne 28. bř. 1889 bylo toto ministerstvo pro vnitřní neshody propuštěno, načež nastoupil 29. bř. t. r. konservativní kabinet Lascara Catargiua, který však vládl jen 7 měsícův a znovu nastoupil teprve 27. list. 1891 a vládl až do 3. říj. 1895. Od druhého nastoupení vlády kabinetu Catargiuova j. splynuli s konservativní a vládnoucí stranou bojarskou skoro úplně. *Tmk.*

* **Junkerská učiliště** jsou rus. vojenské ústavy pro přípravu poddůstojníkův od pěchoty a jízdy k důstojnické hodnosti. Asi do 60tých let XIX. stol. j. u. dodávala asi třetinu veškerého počtu důstojníků potřebných pro armádu rus. Po ukončení krymské války v l. 1853—56 bylo ustanoveno zříditi j. u. při všech vojenských armádních sborech, ale pro nedostatek peněžních prostředků a nevhodnou organisaci vojenských ústavů při sborových štábech založena pouze tři j. u. Do j-kých u-šť přijímáni byli poddůstojníci všech národností a vyznání, mimo vyznání židovské. Kurs v učilištích těchto trval 2 léta. Absolventi gymnasií a škol reálných mohli vstoupiti hned do druhého ročníku. Karriera absolventů j-kých u-šť šla zpravidla do podplukovníka. R. 1901 zreformována byla všechna j. u. a kurs v nich trvá nyní 3 léta. Přednáší se hlavně: taktika, voj. historie, topografie, nauka o fortifikaci, dělostřelectví, voj. správě a voj. zákonodárství, dále voj. geografie a o voj. ústavech; v j-kých u-tích jízdeckých a kozáckých přednáší se mimo to ještě hippologie. *Tmk.*

* **Jün-nan** (»od oblaků na jih«), jihozápadní provincie čínská, mající rozlohy 396.700 km^2; na záp. hraničí s Barmou, na sev. s provincií Si-čuenem, na vých. s provinciemi Kuei-čeu a Kvang-si a na jihu s Tonkinem a Barmou. Zeměpisná poloha její jest určena $22^1/_2{}^0$ až 28^0 sev. šíř. a $97^1/_2{}^0$ až 105^0 vých. délky od Greenwiche. Z řek zavodňujících provincii J. nejdůležitější je Kinša-Kiang (»řeka zlatonosná«) zvaná více Jang-tse-Kiang, protékající provincii zejména svým horním tokem, západní části jsou zavlažovány horním tokem řeky Saluen a Me-kong a konečně jihovýchod její přísluší do oblasti řek Si-Kiang a Song-ka. J. je převážně vysočinou. Vyšší hřebeny horské provázejí na severu tok řek jako předěly vodní a ve svých nejvyšších částech jsou větší část roku pokryty sněhem. Náhorní roviny a údolí řek mají zdravé podnebí s mírnými monsúnovými dešti od června do září. Jen horký, hluboko položený jihovýchod je nezdravý. Horští obyvatelé (Miao-tse) pěstují ponejvíce kukuřici, pohanku a brambory, na rovinách a v údolích pěstuje se pšenice, rýže, boby, hrách, hořčice, opium, čajovník, různé druhy ovocných stromů, zelenina, cukrová třtina a indigo zejména v tropickém jihovýchodu. Chov dobytka hovězího, vepřového, chov koní a mezků je značně vyvinut. Zvláštní důležitosti pro obyvatelstvo provincie J. je hornictví, neboť J. jest z čínských provincií na minerály nejbohatších; zejména se doluje na železo, měď, cín a olovo; kromě toho J. skýtá zinek, zlato, rtuť, jakož i kamenné uhlí a v oblasti Me-kongu u Šun-mingu a u Jun-čan cenný jadeit. Průmysl zdejší skýtá znamenité zboží hedvábné, kožené, železné a měděné. Hlav. městem je Jün-nan-fu (v. t.) mající asi 200.000 obyv. Od r. 1889 je v Mong-tse, od r. 1897 v Se-mau otevřen hraniční celní úřad. Podle Supana z r. 1894 čítá obyvatelstvo kol 11,700.000 duší a je raçově i nábožensky značně pestré. Nejstarší obyvatelé jsou horští kmenové Miao-tse, k nimž od počátku podrobení provincie přicházeli čínští kolonisté, jejichž potomci se s nimi do značné míry smísili podrževše však své původní čínské mravy a způsoby životní. Třetí element obyvatelstva provincie J. je původu mongolsko-tatarského a hlásí se vyznáním k islamu.

Dějiny. Jihozápadní Čína stala se sev. Číňanům známou teprve za času dynastie Han (202 př. Kr. až 200 po Kr.) a byla podrobena v l. 106—104 od cís. Han-Wuti. Domorodci většinou prchli do hor před doby-

vateli a zde udrželi si z části svou nezávislost. V l. 1115—1280 provincie J. tvořila z největší části samostatný stát zv. království Ta-li s hlav. městem t. jm. Teprve za dynastie Ming (1368—1644) podařilo se Čiňanům podrobiti J. úplně. Muhammedáni žili s Čiňany po dlouhá století v úplném míru až do povstání Panthai, jež zmítalo po 19 let celou provincií. V l. 1895—96 procestoval J. princ Jindřich Orleánský a s ním zvláštní poselstvo lyonské obchodnické obce, aby J. přivedly do těsnějšího vztahu s obchodními zájmy francouzských provincií v Zadní Indii. Jinak však anglický obchod — pohybující se zejména po řece Si-Kiangu — má zde také rozhodující slovo. Lit.: Rocher, La province du Yün-Nan (Paříž, 1879—80, 2 sv.); W. Gill, The River of the Golden Sand (Lond., 1880, 2 sv.); Pettermanns Mitteilungen roč. 1883 (Gotha); Colquhoun, Across Chryse (Lond., 1882, 2 sv., též něm.); Princ Jindřich Orléanský, Du Tonkin au Yunnan (Pař., 1895) a řada statí Rouvierových (La province Yunnan et les Routes, qui y mènent) v »Revue Géographique« (1896 a 1897).

* **Jün-nan-fu**, hl. město čín. provincie Jünnan, leží na 25° 4′ sev. šíř. a na 102° 52′ vých. délky od Greenwiche, rozkládá se na sev. straně velikého jezera Thian-ši (»nebeské jezero«), 1960 *m* n. m.; je residencí místokrále t. j. vrchního místodržitele provincií Jün-nan a Kuei-čeu, jakož i sídlem místodržitele provincie Jün-nan samé. Město je dobře opevněno, obehnáno zdí 10 *km* dlouhou; obyvatelstvo, jehož napočítáno 200.000 duší, živí se především průmyslem, a látky hedvábné, koberce, kožené a kovové zboží odtud rozvážejí se po celé Číně. Marco Polo popisuje J. pode jménem Yachi (Jači) jako veliké a pěkné město, kde žijí kupci a obratní řemeslníci, saracéni (mohammedáni) a modláři, jakož i nestoriáni.

* **Junonium** v. Cadmium.

Jupiter 2), oběžnice. Šestý měsíc objevil fotograficky jako hvězdičku 14. vel. 3. pros. 1904 C. D. Perrine, astronom Lickovy hvězdárny na Mount Hamiltonu v Kalifornii. Později nalezen tento měsíc též na snímcích exponovaných r. 1894 a 1899 na observatoři Harvardovy kolleje v Cambridgei, Mass. Sedmý měsíc objevil fotograficky jako hvězdičku 16. vel. rovněž Perrine 2. led. 1905. Oba tyto měsíce krouží kolem J-a v drahách, jež svými rozměry značně předčí dráhy pěti měsíců dřív objevených. Pokládáme-li velikou poloosu dráhovou čtvrtého, nejvzdálenějšího měsíce J-ova za jednotku, jest pro 6. měsíc veliká poloosa dráhy = 6·0, pro 7. měsíc 6·2. Pohyb měsíců v drahách jest direktní. Výstřednosti drah jsou 0·16 a 0·03, sklony drah k rovině dráhy J-ovy činí 28° a 32°, doby oběžné jsou 251 dní a 265 dní. Osmý měsíc objevil fotograficky jako hvězdičku 16. vel. 27. led. 1908 P. Melotte, assistent hvězdárny greenwichské. S počátku byl tento měsíc pokládán za planetoidu skupiny J-ovy a obdržel proto též provisorní označení 1908 CJ. Kolem J-a krouží retrográdně v době asi 931 dne čili 2½ roku. Tak značná doba oběžná nebyla posud známa pro žádný měsíc v soustavě sluneční. Střední vzdálenost jeho od J-a v jednotkách poloosy dráhy zemské jest 0·17, výstřednost neobyčejně veliká 0·42, sklon dráhy k rovníku J-ovu 145°. *Kvn.*

von **Juraschek** Franz, statistik rak., r. 1895 jmenován dvorním radou, r. 1905 stal se praesidentem c. k. statistické ústř. kommisse ve Vídni. Z dalších jeho spisův uvádíme: *Ortsgemeinde u. Ortschaft* (1895); *Die österr. Städte in der Reichsratswahlordnung* (1896); *Staaten Europas* (pokrač. v publikaci Brachelliově, 1905).

* von **Jurein** (též Jurain) Joseph, theolog a právník rak. (* 1726 v Brně — † 1812 ve Vídni). Vstoupil do jesuitské kolleje u sv. Klimenta v Praze. R. 1765 poslán řádem jesuitským do Italie, kde byl s počátku v Loretu, pak u sv. Petra v Římě německým zpovědníkem. Vrátiv se po zrušení řádu do vlasti, povýšen r. 1778 na šlechtice a stal se kanovníkem u sv. Petra a Pavla v Brně. Od r. 1784 vzdav se kanovnictví, žil jako soukromý učenec ve Vídni. Napsal: *Lucubrationes ethico-politicae in jus naturae* (Praha, 1759); *Dissertationes ethicae ex jure naturae de duello, dominio maris commerciorumque origine* (t., 1759); *Commentationes politicae de praesidiis reipublicae* (t., 1760); *Commentarius in jus gentium* (t., 1760).

* **Jurenka** Hanuš, lékař a spisov. český (* 19. dub. 1831 v Kolešovicích — † 27. led. 1882 v Březnici). Studoval gymnasium v Litomyšli, lékařství v Praze, kde 1855 na doktora povýšen. Ve válce srbsko-bulharské byl lékařem Srbů. R. 1878 zvolen za starostu v Březnici, kde se usadil jako praktický lékař. Přepracoval do češtiny *Z říše ovzduší* pro »Matici Lidu«.

* **Jurgenson** Petr Ivanovič, nakladatel rus. (* 1836 — † 1903). Po důkladné průpravě obchodní usídlil se v Moskvě, kde založil proslulou nakladatelskou firmu hudebních děl. První vydal levné rus. vydání skladeb Mendelssohnových, Chopinových, Schumannových a j. Skladby všech slavných skladatelů rus. vyšly nákladem jeho. Dnešní nakladatelský katalog této firmy čítá 29.000 čísel. J. spolupůsobil též při založení moskevské hudební konservatoře carskou hudební společností rus., kde byl z hlavních ředitelů. — Jeho syn J. Boris Petrovič (* 1868) sestavil thematický seznam hudebních skladeb P. J. Čajkovského. Vedle toho vydal brošuru: *K projektu zakonopoloženij ob avtorskom pravě na muzykaljnyja proizvedénija*, *Tmk.*

* **Jürgenthal** viz Jiřetín 1).

Jurgevič Vladislav Norbertovič, filolog a archaeolog rus. (* 1818 — † 1898), byl profes. na lyceu v Oděsse a horlivě zabýval se studiem starých kolonií v již. Rusku a výsledky otiskoval v »Zápiskách« oděsské společnosti dějin a starožitností, jejímž byl

místopředsedou. O sobě vydal: *De mundiciis veterum Graecorum et Romanorum* (1847); *De Jovis Lycaei natura cognominisque huius ratione* (1866). Srv. Pamjati viceprezidenta Imp. Oděs. Obščestva Istoriji i Drevnostěj V. N. J-a (Oděssa, 1899).

* **Jurićevá** Marija, spis. chorv. (* 1876), jest spolupracovnicí časop. »Obzor« a známa jest satirickými aktovkami, románem *Vlatko Šaretić* a dramaty *Evica Gubćeva* a *Petrica Kerempuch* (spolu s S. Vodvářkou), sebranými na záhřebské scéně.

* **Juriga** Ferdiš, katol. kněz, buditel a politik slovenský (* 1874 ve Gbelích v západ. stolici nitranské. Od čtvrté třídy gymnasijní studoval v Ostřihomě jako klerik, bohosloví studoval na universitě ve Vídni jako chovanec maďarského ústavu Pazmaneum. Probuzené vědomí slovenské již zde hleděl vpraviti též svým druhům. Jako mladý kněz vstoupil do života s ustáleným názorem životním a s hotovým programmem pracovním. R. 1899 dostal se do Slovenského Medera v jižní stolici nitranské a po třech letech octl se v Blumenthale, německém to předměstí Prešpurku. Dokončil theologická rigorosa a pokračoval ve studiu literatury ruské a polské, jákož i ve filosofii. R. 1906 stal se farářem ve Vajnorech (*Szőlős*) u Prešpurku a poslancem na říšský sněm uherský. Jeho přítulnost k lidu rolnickému, jeho láska ke slovenčině učinila jej miláčkem lidu. Jeho přičiněním celá pásma severozápadních Uher jsou uvědoměna v přesvědčení slovenském. Pro dva články v L'udových Novinách« (bývalých »Katol. Nov.«) byl odsouzen na dvě léta státního vězení, které si též odbyl věnovav se tam studiu řečí, národohospodářství a filosofie. Ráz jeho povahy osobní i pera jeho lze poznati také z pěkného spisku »U Ferdiše J-gy« od známého slovenského pracovníka dra Al. Koliska (Prostějov, 1907). Životopis J-gův uveřejněn v »Našem Slovensku« 1909 z pera Novákova.

* Sv. **Jurij**, ves korut., viz Sternberg 2).

* **Jurkevič** Pamfil Danilovič, filosof rus. (* 1827 — † 1874), vzdělal se v duchov. akademii kijevské a byl profess. na moskevské universitě. Z jeho prací čelnější: *Iděja* (»Žurnal« ministerstva nár. osvěty, 1859); *Matérializm i zadači filosofiji* (t., 1860); *Razum po učeniju Platona i opyt po učeniju Kanta* (řeč při universitním shromáždění v Moskvě, 1866); *Kurs obščej pedagogiki s priloženijami* (Moskva, 1869); *Ctěnija o vospitaniji* (t., 1865) a j. J. stal se předmětem útoků Černyševského, s nimž však šťastně polemisoval. V. Solovjev velmi si vážil filosofických prací J-ových, s nimiž sbližovala jej náklonnost k mysticismu.

* **Jurkevič** Petr Iljič, dram. spis. rus. († 1884), známý jest též pseud. P. Medvědskij a P. Golubin. Z četných jeho prací, držících se dlouho na repertoiru, nejznámější jsou: *Gajdamak-Gorkuša*; *Pogoňa za sčastjem*; *Utoplennik* a j.

Jurkina Anna viz Carští (Dopl.).

* **Jurkovič** Dušan, architekt čes. (* 1868 v Turé Lúce v nitranské stolici v Uhrách). Studoval nižší gymn. v Šoproni v Uhrách a odebral se pak do Vídně, kde absolvoval státní průmyslovou školu. Po delší stavební praxi usadil se v Brně jako architekt. Navrhl *lázeňské budovy v Luhačovicích* na Moravě, dále několik domů rodinných a vill na Radhošti, v Praze a j. J. jest také literárně činný; r. 1900 vydal péčí »Klubu přátel umění« v Brně *Pustevně na Radhošti* a od r. 1907 vydává v sešitech *Práce lidu našeho*. Zásluhou J-ovou byla pozornost veřejnosti české i cizí obrácena k málo dosud přebranému pokladu původní krásy, tkvící v lidovém umění československém. V nejlepších svých stavbách, v »Pustevnách« radhošťských, podal přesvědčivý důkaz, že jest možno navázati na lidovou kulturu domácí a vytvořiti svérázné české stavby, hovící zároveň potřebám moderním. Mnohem později, když t. zv. secessní sloh úplně zabředl v nevkusné výstřednosti, bylo ve Vídni směrodatnými kruhy vydáno heslo pěstovati umění na základě památek domácích. *A. Cechner.*

* **Jursa** Jan, paedagog čes. (* 1853 v Postřelhomě), studoval gymn. v Kroměříži a universitu v Praze a ve Vídni, kde oddal se filologii slovanské, románské a germanské. Supploval od r. 1880 v Karlině, potom na reálném a vyšším gymn. ve Spálené ulici v Praze, vyučuje zároveň výpomocně na státní prům. škole. R. 1890 byl jmenován professorem na c. k. ústavě učitelek v Praze. R. 1896 byla naň vznesena úloha upraviti nové knihoskladní čítanky a r. 1901 byl trvale přidělen službou k ústřednímu ředitelství knihoskladů ve Vídni. Mimo drobné práce z oborů kritiky románské, české mluvnice a methodiky, roztroušené po časopisech, vydal o sobě: kommentované vydání *Misanthropa* (1886); *Čítanka českoněmecká pro školy průmyslové a pokračovací* (1887); *Čítanka pro ústavy učitelské* (s professorem Vorovkou), I—IV, nové vydání (1897—1908) a *Čítanky pro školy obecné.*

* **Juršev** Simon Petrovič viz Sergij 3).

* **Justh** Julian, politik maď. (* 13. led. 1850). Vstoupil záhy do služby státní. Potom cestoval po Německu, Italii a Francii. Navrátiv se zorganisoval stranu nezávislých v uherské župě csanádské. R. 1884 a 1887 zvolen byl poslancem za m. Makó, v téže župě ležící. R. 1891 J. připojil se úplně ke frakci t. zv. ugronistů a zvolen byl za jejího vicepraesidenta. R. 1893 zvolen byl pak za praesidenta strany nezávislosti. R. 1895 při vzniklém rozporu mezi politickými stranami J. přimkl se ke frakci nezávislých, jejíž vůdcem byl tehdy Eötvös Károly. J. byl též vynikajícím členem strany osmačtyřicátníků. J. jest tou dobou předsedou poslanecké sněmovny uherské, v kterėžto hodnosti proslul svým bezohledným vystupováním, zejména proti poslancům nemaďarským. Jako přední člen strany nezávislosti dobyl si značného vlivu i ve vládních kruzích rakous-

kých. Hlavně pak v poslední době nese se osobnost J-ova značně do popředí. Příčinou toho jsou návrhy vyšlé z hlavy J-ovy na domnělé uspokojení národnosti nemaďarských v Uhrách. Zvláště zdá se býti nakloněn Rumunům uherským. J. praví sice, že chce přirozený vývoj národností nemaďarských, ale trvá neoblomně na zavedení maďarštiny do všech škol jako jazyka státního. Jinak J. bývá nazýván »mužem veliké budoucnosti«, neboť mu má připadnouti zvláště rozřešení příštích politických úkolův uherských. *Tmk.*

* **Justicia** [chu-] Mayor de Aragon, kdysi vysoký aragonský úřad, jenž obmezoval soudní moc krále ve prospěch osobní i majetkové svobody aragonské šlechty. Úřad tento nabyl velikého významu ve XIV. stol., když arag. šlechta pozbyla práva branného odporu proti nezákonným skutkům krále. Místo zrušeného práva branného odporu nabyla šlechta ústavní záruky v osobě j-ie, kterýžto úředník byl dosazován a do r. 1441 i sesazován králem. Teprv od r. 1441 stal se úředníkem doživotním a nesesaditelným. Podle zákona vydaného sněmem (*cortes*) r. 1265 J. byl vybírán z nižší šlechty. Po 150 let (od pol. XV. stol.) nalézal se úřad ten stále v rukou rodiny Lanus. Tribunál j-ie skládal se vedle náčelníka jeho z 5 členů, doktorů práv, jmenovaných králem ze 16 kandidátů, kortesy navrhovaných. Kromě toho měl úřad ten dosti velikou kancelář, jež exekvovala vynesené rozsudky. J. byl nejvyšším vykladatelem a ochráncem aragonských svobod (*fueros*). Zasahoval do soudnictví král. soudův, a zpozoroval-li porušení dotčených svobod, rozhodoval samostatně ve věcech civilních i trestních, a zvláště běželo-li o konflikt mezi králem a šlechtou. Svým vetem mohl kontrolovati, ba dokonce sesazovati ministry. J. užíval ve svém úřadě hlavně dvou prostředků: t. zv. firmy a manifestace. Firma (*firma del derecho*, *juris forma*) spočívala v právě nejv. soudce potahovati před svůj soud případy, jež měly rozsuzovati soudy královské. Manifestací rozumělo se právo j-ie držeti ve vazbě osoby stíhané administrativou, dokud věc nebude rozhodnuta příslušným soudem. Aby J. nezneužíval své moci, byl odpověden 4 inkvisitorům, voleným ode všech čtyř stavův Aragonského království. Jen kortesy mohly jej souditi. Institut j-ie potrval skoro do konce panování Filipa II. Když byl poslední J. v Saragosse popraven (20. pros. 1591), učinil sněm r. 1592 — po vůli Filipa II. — z bývalého nejv. soudce a jeho pomocníkův obyčejné úředníky závislé na králi. — Piskorskij, Istorija Ispaniji i Portugaliji; týž, Kastiljskije kortesy.

* **Júsufzájové**, obyv. Afgánistánu (v. t., str. 331 *b*).

* **Juškevič** Viktor Adamovič, právník rus. (* 1867 — † 1908). Vystudovav na učilišti právních věd, odebral se do Berlína, aby se tam v ruském ústavě římského práva připravoval na universitní professuru. R. 1894 stal se docentem Děmidovského právnického lycea v Jaroslavi, r. 1900 jmenován tamtéž professorem římského a civilního práva. R. 1901 přešel na tomskou universitu a přednášel tam až do r. 1905 o obchodním právu. T. r. přesazen na učiliště právních věd, při čemž od r. 1906—7 přednášel i na lyceu cesaroviče Mikuláše v Moskvě. Uveřejnil: *Učenija pandekt o naplyvě, jurid. prirodě rusla publičnych rěk* . . . (magist. dissertace, 1889); *Napoleon I. na popriščě gražd. pravověděnija i zakonodatěljstva* (1905). Přeložil také do ruštiny Cyhlarzovy Instituce (2. vyd.). Jako posmrtné dílo J-ovo chystá se vydání velikého spisu jeho o držbě, jehož část vyšla v »Zapiskách lycea cesaroviče Mikuláše«.

* **Juškevič** Semen Solomonovič, spis. rus. (* 1868), vystudoval lékařství v Paříži a r. 1897 otiskl v časop. »Rus. Bogatstvo« povídku *Portnoj*. R. 1906 vydány v Petrohradě 2 sv. jeho povídek, v nichž líčí duševní život židovské společnosti na Rusi. Z dramat. prací jeho jest nejlepší *Korolj*.

* **Juvačev** Ivan Pavlovič, pseud. Mirol jubov, spis. rus. (* 1860 v Petrohradě); touha po dobrodružstvích vedla ho do námořní školy v Kronštadtě, odkud vyšel jako námořní důstojník, načež sloužil při černomořském loďstvu. R. 1882 vstoupil do námořní akademie, ale zatím jako člen revoluční organisace byl zatčen, uvězněn a po 4leté samovazbě odvezen na Sachalin, kde ztrávil 8 let. R. 1895 stal se kapitánem parníku »Inženěr« ve Vladivostoku a po 2 letech dovoleno mu vrátiti se do Ruska. R. 1899 byl úplně rehabilitován, načež cestoval po Egyptě, Syrii a střední Asii. Přispívá hojně do časop., jmenovitě do »Istoričes. Věstnika«. O sobě vydal vzpomínky na svůj pobyt na Sachalině, které byly přeloženy do několika jazykův. U nás přeložil je J. Wagner (*Osm let na Sachalině*, Praha, 1902).

* **Juvenile Societies** [džúvinajl sosajtis] viz Friendly Societies.

* **Južakov** Sergěj Nikolajevič, publicista rus. (* 1849), vzdělal se na universitě oděsské a od r. 1868 jest literárně činný. Přispíval hlavně do »Rus. Mysli« a od r. 1893 byl členem redakce časop. »Russkoje Bogatstvo«. O sobě vydal: *Sociologičeskije etudy* (Petr., 1891 a 1896, 2 d.); *Dobrovolec Petěrburg* (1894); *Anglorusskaja rasprja* (1885); *Afganistan* (1885); *M. M. Speranskij* (1891); *Ž. Ž. Russo* (1893); *Ljubov i sčastje v proizveděnijach Puškina* (Oděssa, 1895) a j. Vycházeje ze široce humanního světového názoru, J. přimyká se k subjektivní škole sociologistické, kterou pokládá za speciálně ruskou, a vidí v sociálním pokroku vyrovnávání vnitřních i vnějších poměrů života i prostředí, při čemž zápas mezi lidmi mění se v zápas lidí, spojených solidaritou, s přírodou, což vede k tendenci uvésti v rovnováhu rozmnožení obyvatelstva s rozmnožením prostředků. *Šnk.*

K.

***K**, ve fys. zkratek za kilogrammkalorii čili velkou kalorii. — k zkratek za grammkalorii čili malou kalorii.

Kàan z Albestu Jindřich zvolen v list. 1907 ředitelem pražské konservatoře hudby.

***Kaarsberg** Hans, spis. dánský (* 1854). Vystudovav lékařství, provozuje od r. 1880 praxi. Cestoval mnoho po cizině, hlavně v Asii a napsal nejen zajímavé cestopisy, nýbrž i povídky většinou se sujety z cest; jako: *Stort vildt* (1901); *For en Winteraften*; *Mutterlillen*; *Mennesker*; *Folkene paa Nakkebjerg*; *Traenge Stier*; *Sort og Rodt*; *Prins Hafiz Rejse til Sangeh Illeh*.

***Kabát** Martin, spis. čes. (* 1841 v Hracholuskách na Šumavě). Absolvovav gymnasium v Jindř. Hradci, theologii v Praze, kde r. 1869 vysvěcen na kněze; od r. 1886 jest farářem v Družci. Přeložil z francouzštiny řeči Bossuetovy, kázání Bourdaloueova a popsal své cesty po Švýcarsku, Italii, Francii a Sv. zemi.

***Kabelgramm**, název telegrammu zaslaného podmořským kabelem.

***Kabelík** Jan, literární historik a spisov. čes. (* 1864 v Přerově na Moravě). Vystudovav gymnasium ve svém rodišti a filosofickou fakultu v Praze supploval v l. 1885 až 1887 na české reálce v Brně, rok v Telči, od r. 1888 na gymnasiu v Přerově, kde se stal r. 1892 definitivním professorem; od r. 1899 působil jako professor při čes. průmyslové škole v Plzni a od r. 1902 při stát. průmyslové škole na Smíchově. Z činnosti školní vyrostly práce, směřující především ku prospěchu mládeže středoškol.: *O četbě dramat na školách střed.* S ukázkou rozboru Bozděchova »Barona Goertze« (Progr. gymn. přerov., 1894); *Povídky ze Shakespeara* (Telč, 1899); *Výbor z prosy Jana Nerudy* (Praha, 1902); školní vydání *Drei Expeditionen in ferne Länder* (Třebíč, 1900); *Goethes Hermann u. Dorothea* (Telč, 1903) a B. Němcové *Babičky* (t., 1903) i drobnější články ve »Věstníku česk. professorů«. Po přání Fr. Bartoše přepracovává jeho čítanky středoškol., dosud IV. (Brno, 1906), sám pak sestavil *Českou čítanku průmyslovou* (Praha, 1904) a pro I. tř. škol stř. (Brno, 1908). — Z oboru lit.-hist. vedle drobných prací časopiseckých budiž uvedeno: *O Shakespearových dramatech v Čechách* (Praha, 1885); *Sv. Hurban-Vajanský* (»ČMM.«, 1897); *Leopold Hansmann* (t., 1907); *Literarní pozůstalost M. Fr. Klácela* (t., 1907); *Z doby nár. obrození Moravy* (Lid. čítanka mor., 1907); *M. F. Klácel* (Praha, 1908); v České lit. XIX. stol. líčí rozvoj literatury české na Moravě a ve Slezsku. Z prací těch, vynikajících svědomitou akribií a hloubkou, vyrostla vydání *Klácelova Feriny Lišáka* (Praha, 1906) a Antoše Dohnala *První povídky hanácké* (Telč, 1897). Pro Korrespondenci moravskoslez. buditelů, vydáv. »Mat. Mor.«, podal I. sv.: Korrespondence Jana Helceleta. — K slavnosti posvěcení ruského pomníku na Olšanech sepsal pamětní spis: *Ruský vojenský pomník náhrobní z r. 1813 v Praze* (také něm. *Das russische Krieger- u. Grabdenkmal vom J. 1813 in Prag*), vydaný podnětem a péčí Praž. místního komitétu pro zřizování voj. pomn. v Čechách (Praha, 1906), začež poctěn rus. rytířským řádem sv. Stanislava III. tř. *red.*

***Kabelit**, isolační látka používaná při výrobě elektrických kabelův. Osvědčila dobré vlastnosti i při kabelech s napětím větším než 10.000 volt.

***Kabelová telegrafie**, název podmořské telegrafie používající k telegrafování kabelu (v. Telegrafie, str. 174 *b*).

***Kabelové dráhy**, tolik co lanové dráhy (v. t.).

Kablukov Nikolaj Aleksějevič, jest nyní profes. statistiky na universitě moskevské a účastní se pilně prací moskev. zemstva. Rediguje »Statističeskij Ježegodnik Moskov. guberniji«. O sobě vydal ještě: *Ob uslovijach razvitija krestjanskago chozjajstva v Rossiji* (Moskva, 1898).

***Kablukov** Ivan Aleksějevič, chemik rus. (* 1857), studoval v Moskvě a v Petrohradě, později pracoval za hranicemi. Od r. 1902 jest profes. chemie na universitě moskev. O sobě vydal: *Gliceriny ili trechatomnyje spirty i jich proizvodnyja* (Moskva, 1887); *Sovremennyja téoriji rastvorov v svjazi s učenijami o chimičeskom ravnovésiji* (t., 1891); *Osnovnyja načala fizičeskoj chimiji* (t., 1901—2); *Očerki iz istoriji elektrochimiji za XIX věk* (t., 1901); *Osnovnyja načala néorganičeskoj chimiji* (3. vyd. t., 1904); *Konspekt lekcij po metallurgiji železa* (t., 1897); *Konspekt lekcij po téchnologiji strojitélnych materialov* (t., 1897); *O vinodéliji iz meda* (t., 1899, s I. Antuševičem) a j.

Kabrhel Gustav jest od r. 1897 řádným členem poradního sboru ministerstva vnitra v záležitostech kontroly obchodu potravinami, od r. 1906 řád. členem c. k. zemské zdravotní rady a od r. 1908 členem poradního sboru pro statistiku práce při ministerstvě orby. Z další jeho činnosti publikační sluší uvésti učebnici *Zdravověda*, z níž dosud vyšlo 9 seš., obsahující zpracování těchto kapitol: Vzduch, oděv. půda, klima, zásobování vodou, obydlí, zakládání měst, topení, větrání, osvětlování. Dále: *O biochemickém čistění odpadových vod stokových* (»Úvahy a rozpravy zdravotnické«, 1901); *Snížený tlak vzduchu a nemoc horská* (t., 1902); *Theorie a praxe posuzování vod pitných* (Praha, 1900; též něm., Mnichov, 1900); *Otázka zá-*

sobování vodou v Praze (t., 1901); *Abstinentismus a význam jeho pro jednotlivce i společnost* (t., 1906; též něm., Mnichov, 1906); *Stanovení effektu a Studie o effektu filtračním vod zpodních* (»Rozpr. Čes. akad.«, tř. II., a »Časop. lék. čes.«; též něm. v »Arch. für Hyg«.); *Vytápění a větrání škol* (»Čas. pro veř. zdrav.«, 1903; též něm.); *O některých choulostivých bodech otázky zásobování měst vodou* (t., 1900; též něm.). Něm. pak napsal práce o hygieně kompresse vzduchové (»Hyg. Rundschau«), příspěvek k otázce pěstění anaerobních bakterií (»Centralbl. f. Bakt.«), o účinku alkoholu na plasma zárodkové (»Arch. f. Hyg.«).

Kácov 1) má 109 d., 801 obyv. čes. (1900), správa Nejvyšších soukromých statků, želez. stanice na tr. Světlá-K.-Rataje.

Kačanovskij Vladimir Vasiljevič † 1901. Vydal ještě: *Istorija Serbiji v polovině XIV v. do konca XV v.* (Kijev, 1899).

* **Kačári**, národ ve vých. Asii, v. Bodo.

* **Kačer** Jan Zl., kněz církevní a spis. čes. (* 1848 v Břehově na Budějovicku, † 1898) studoval v Jindř. Hradci, bohosloví v Praze a byl r. 1874 vysvěcen na kněze. Kaplanovav krátce v Kynšperku, poslán do Tří Seker, r. 1875 povolán do Prahy za kaplana k sv. Trojici na Spálené ulici, odkud r. 1881 přešel k sv. Štěpánu, načež r. 1892 stal se duchovním správcem na Karlově. — Psával do »Čecha«, do brněn. »Obzoru«, r. 1889 vydal modlitební knihu *Touha po vlasti nebeské* pro jinochy a muže (2. vyd. 1906) a r. 1892 upravil podle Ekerta návštěvníkům Karlovské svatyně spisek *Karlov.* *Jžk.*

Kačić Miošić Andrija, spis. chorv., * ok. 1696 — † 1760

Kadaň má 660 d., 57 obyv. čes., 7292 něm., 27 j. národnosti (1900).

Kade Otto, hud. spis. a skladatel něm., † 19. čce 1900 v Dobřanech (*Dobberan*) v Meklenbursku.

* **Kadelburg** Gustav, herec a spisov. veseloher (* 26. čce 1851 v Budapešti). Byl vychován ve Vídni a v 17. roce věnoval se dráze divadelní. Byl nejprve v Lipsku a v Halle, pak r. 1871 dostal se na Wallnertheater do Berlína. Krátkou dobu působil ve Vídni a v Hamburce, pak trvale, až do r. 1894, na německém divadle v Berlíně, kde hrál bonvivanty a charakterní komiky. Dílem sám, dílem také s jinými sepsal řadu frašek a veseloher, z nichž uvádíme: *In Zivil* (Berl., 1893); *Der Hungerturm*; *Mauerblümchen*; *Zwei Wappen*; *Zum wohltätigen Zweck*; *Hans Hukkebein*, s H. Wilkenem: *Migräne* (Mühlh., 1901); s O. Blumenthalem: *Grossstadtluft*; *Orientreise*; *Das Theaterdorf*; *Im weissen Rössl* (z nejoblíbenějších; Berl., 1898); *Als ich wiederkam* (t., 1902) a *Der blinde Passagier*; s Schönthanem: *Goldfische*; *Die berühmte Frau*; *Der Herr Senator* a *Zwei glückliche Tage*; s F. v. Zobelitz: *Ein Familientag* (1904); posléze: *Der Weg zur Hölle* a *Der letzte Funke* (s Blumenthalem, 1907). Souborně vyšly jeho *Dramatische Werke* sv. 1—4. Berl., 1899. Napsal ještě: *Humoristische Kleinigkeiten* (Charlottenb., 1899). Do čes. přel. »Praha je Praha« (Praha, 1892); »Dva šťastné dny« (t., 1893); »Hloupý August« (t., 1897).

Kadeřávek Eugen, spis. čes., napsal dále: *Obrana základů víry katolické* ve 2 sv. (Praha, 1899); *Morálka filosofická* (t., 1906); *Padesát professorů vysokých škol upřímných katolíků v 19. stol.* (t., 1904); *O darwinismu* (t., 1905). Od r. 1905 žije na odpočinku v Praze.

* **Kadeřávek** Václav, inženýr čes. (* 1835 v Praze — † 2. ún. 1881 t.), vynálezce samoletu (v. t.), byl též literárně činný, překládal české básně do němčiny, zejména Hálkovy »Večerní písně«, básně Heydukovy, Štulcovy a Vrchlického. Do »Politik« psal feuilletony podepsané pseud. K. D. Ravek. Poslední jeho práce literární byla studie o Vrchlického »Dojmech a rozmarech« v »Politik«.

* **Kadeti ruští**, politická strana ruská. Viz Duma říšská (Dopl.), str. 302 *a*.

* **Kadinen** v. Terpeny.

* **Kadlčák** Josef M., spis. čes. (* 1856 v Březnici u Zlína). Po studiích na reálce a učitel. ústavě v Olomouci a potom v Příboře byl učitelem hospodář. školy v Místku a nyní jest ředitelem pokračovací školy průmyslové ve Frýdlantě na Moravě, zemským a říšským poslancem moravské strany katolické, redaktorem »Selského Obzoru«. Konal na sta odborných a poučných přednášek, a po více než 30 roků účastní se veřejného ruchu na Moravě. Od r. 1877 je literárně činný, jest přispívatelem a stálým spolupracovníkem četných odborných časopisů morav., píše drobné povídky ze života lidu moravského, cestopisy, kritiky, studie a články obsahu politického a o sobě vydal: *Rádce hospodářský* (Místek, 1897); *Z haličských potulek* (Brno, 1899); *Tři obrázky z moravských luhů* (Praha, 1899); *Včelařské Besedy* (Přívoz, 1899); *Římská pouť Moravanů* (Frýdlant, 1900); *Z tajů života* (Brno, 1901); *Bez lásky a víry* (Praha, 1902) a j.

* **Kadlec** Bohdan, publicista a spis. čes. (* 1862 v Boskovicích na Moravě). Absolvovav gymnasium v Přerově na Moravě, působil mezi jiným po 8 roků ve službách finanč. stráže a od r. 1898 jest měst. tajemníkem v Libochovicích. R. 1897 založil a rediguje odborný list »Zájmy finanč. stráže« a před tím za pobytu v Bystřici p. Host. byl redaktorem »Samosprávných Listů« a r. 1898 založil ještě s jinými přáteli v Libochovicích »Podřipský Obzor«. Vedle četných odborných článkův a publikací vydal také *České názvosloví* pro finanční stráž.

Kadlec Karel, právní historik čes., r. 1899 byl habilitován pro právní dějiny slovanské na čes. právnické fakultě, r. 1905 jmenován byl professorem mimořádným, r. 1909 pak řádným. Jest mimoř. členem Král. české spol. nauk a České akademie, členem Rus. archaeol. institutu v Cařihradě a dopisujícím

členem Srbské král. akademie a Jihoslov. akademie v Záhřebě. Uveřejnil dále: *O poddanství a robotě v zemích českých* (»Mor. Revue«, Brno, 1899, i o sobě); *Rodinný nedíl čili zádruha v právu slovanském* (Praha, 1898); *K »Slovu o zádruze«* (kritická úvaha o nové Peiskrově theorii; »Národop. Věst. Českosl.« VI, 1900; i o sobě); *Rodinný nedíl ve světle dat srovnavacích dějin právních* (»Čas. Mat. Mor.«, 1901; i o sobě); *Základní otázky slov. práv. dějin* (»Sbor. věd práv. a stát.« I, 1901); *Štěpán z Vrbovce a jeho Tripartitum* (t., II, 1902); *Verböczyovo Tripartitum a soukromé právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažené* (»Rozpr.« Čes. akad., 1902); *Agrární právo v Bosně a Hercegovině* (»Knihovna Sborníku věd pr. a st.«, 1903); *Valtazar Bogišić* (»ČČM.«, 1903); *O trudovych associacijach u slavjan* (Sbornik statěj po ist. prava izd. v česť Vladimirskago-Budanova, Kijev, 1903; též česky: *O kooperačních sdruženích v právu slov.*, »Sbornik v. pr. a st.«, IV, 1904; i něm. *Ueber die Arbeitsgenossenschaften im slav. Recht*, »Zeitschrift f. vergleich. Rechtswiss.«, XVII, Štutgart, 1904); *Dějiny ruského práva* (Ottův Slovník N., i zvláště, 1904); *O potřebě slovanských právních starožitností* (Pocta Randova, 1904); *Einige Bemerkungen über das ungar. und böhm. Staatsrecht* (»Jahrbuch der Intern. Vereinigung f. vergl. Rechtswiss. u. Volkswirtschaftslehre zu Berlin«, VIII. sv.); *O katedrách historie slov. práv* (»Sbornik statěj v česť Lamanskago«, Petr., 1906); *Národnostní a jaz. otázka v Uhrách* (»Česká Politika«, red. Zd. Tobolky, I, v Praze 1906); *Uherská a chorv. ústava v hlavních črtách* (t., dílu II. část 1., 1907); *Uherské ústavní dějiny* (otisk z Ottova Slov. Nauč., 1907); *Přehled ústavních dějin Moravy* (1. část, do r. 1628 v »Mor. čítance«, Telč, 1907; druhá část, od r. 1628 do 1848 v »Čas. Mat. Mor.«, 1908); *Stručný přehled historické a právněhistor. literatury maďarské* (»Sborník v. pr. a st.«, VII, 1907); *Ústavní dějiny Polska podle nových badání* (»ČČM.«, 1908); *O počátku kulturních vlivů slovanských na Maďary* (»Osvěta«, 1908); *Stefana Verbecija Tripartitum* (text Pergošićova překladu z r. 1574, s úvod. články a slovníkem; vyd. Srbské Král. Akad., Bělehrad, 1909). K. opatřil posmrtné vydání univ. přednášek prof. B. Riegra »Říšské dějiny rakouské« (Praha, 1908) a napsal do »Osvěty« tyto tři větší biografie: *Herm. Jirečka* (1896), *A. Randy* (1898) a *Jar. Čelakovského* (1906). Nesčetné jsou jeho články v Ottově Slov. Naučném, jakož i referáty o nových zjevech v literatuře právně-historické, zejm. slovanské.

***Kadleček** Rudolf, hud. skladatel čes. (* 1856 v Kut. Hoře). Navštěvoval reálné školy ve svém rodišti, v l. 1880—81 zaměstnán při technickém odboru v cukrovaru ve St. Benátkách; ale opustil toto místo a věnoval se zcela hudbě. Působil jako kapelník na Vsetině, v l. 1885—89 na něm. a pak na čes. hudeb. škole v Kroměříži, r. 1890 založil vlastní hudební školu v Mor. Ostravě, která trvá posud. Psal ponejvíce skladby klavírní a houslové slohem lehkým i méně dovedným pianistům přístupným, jako: *Slovan jsem a Slovan budu* (Mor. Ostrava, 1890); *Taneční melodie* (t., 1894) a jiné menší skladby v hudeb. časopisech. Z větších děl rukopisných sluší jmenovati Saphirovu balladu *Důvěra dítka* v českém překladě pro smíšený sbor a soli s prův. piana; z Kalusových »Valašských písní«: *Na luskách* a *Valašské helekání* pro veliký sbor smíšený a sola s prův. piana. Dále napsal *Theorie hmatníku houslového* (t., 1905); *O výchově hudební* (Přívoz). Hudební referáty o skladateli tom přinesly »Moravská Orlice«, »Lidové Noviny«, »Ostravsko« a j.

***Kadlečík** Jan, evang. spis. čes. (* 13. ún. 1851 v Trenčíně na Slovensku). Po studiích v Trenčíně a Prešpurce stal se r. 1875 evang. farářem v Plávnici, r. 1879 v Németfalu a r. 1889 v Hošťalkové na Moravě, kde působí posud. Od r. 1879 dopisoval do různých evang. církev. listů čes. a sloven. a někdy i maďar. články poučné a povídky a samostatně vydal: *Život Pána Ježíše Krista* (Hošťalková, 1889); historickou povídku jazykem maďarským *Karaffa Antal* (Budapešť, 1902); evang. kázání *Nestydím se za evangelium Kristovo* (t., 1907).

Kadlubovskij Arsenij Petrovič, spis. rus. (* 1867), vystudoval v Něžíně a jest docentem na universitě charkovské. Hlavní jeho spisy jsou: *Gumannyje motivy v tvorčestvě Puškina* (Kijev, 1899); *Očerki po istoriji drevněrusskoj litěratury žitij svjatych* (Varš., 1902).

***Kadmin**, antimagnetická slitina kadmia a zlata, používaná na výrobu kapesních hodinek.

***Kadmiová žluť** viz Cadmium, str. 15*a*.

***Kadmiový článek** viz Westonův článek.

***Kadmiumbrómid**, brómkadmium, $CdBr_2$, tvoří se při rozpouštění kadmia nebo jeho kysličníku v kyselině brómovodíkové, nebo při digesci kadmia s brómem a vodou; tvoří bezbarvé krystally snadno větrající, o 4 molekulách vody krystallové, rozpouští se ve vodě a v alkoholu, taje, sublimuje; používá se ho ve fotografii.

***Kadmiumchlórid**, chlórkadmium, $CdCl_2$; tvoří se zcela obdobně jako kadmiumbrómid a chová se podobně jak on; také jeho používá se ve fotografii.

***Kadmiumiódid**, iódkadmium, CdJ_2, zcela obdobný brómidu a chlóridu; liší se od předešlých tím, že nevětrá, krystally jeho mají perleťový lesk a vážou 4 molekuly krystallové vody; použití jako u předešlých.

Kádner Karel, spis. a hud. skladatel čes., vydal ještě tyto spisy: libretta *Stána* (hudbu složil J. Malát; Praha, 1904); *Černé jezero* (t., 1904); *Veselé námluvy* (t., 1907); dále *Rondinetto* pro housle a klavír (t., 1904, 9. vyd.) a přeložil z francouzštiny Coquelinovy »Monology« a j.

***Kádner** Otakar, filosof a paedagog čes. (* 1870 v Úhonicích), absolvoval gymnasium v Praze a t. čes. universitu, kde studoval klass. filologii a filosofii, působil na středních školách v Praze, Roudnici, Rychnově n. Kn., Pardubicích, Kolíně a Králové Dvoře n. L.; od r. 1907 je professorem c. k. gymnasia v Praze v Truhlářské ul. Povýšen na doktora filosofie r. 1896, habilitoval se r. 1907 na čes. filosof. fakultě pro filosofii a paedagogiku. Mimo jiné napsal: *O ctižádosti* (programm gymn. v Roudnici, 1897); *O quantifikaci predikátu v logice* (progr. gymn. v Rychnově, 1898); *Jazykové jevy v logice* (1902); *Experimentální zkoumání method pravopisných* (»Paedag. Rozhl.«, XIX.); *Příspěvky k paedagogice experimentální* (1906); *O životě, nauce a spisech Lockeových* (úvodem k Brejchovu překladu Lockea, 1906); *Kollárovy paedagogické názory a návrhy* (»Paedag. Rozhledy«, XX. a XXI); *Dva nové doklady ze zvířecí psychologie* (progr. gymn. v Truhl. ul., 1907); *K. Sl. Amerling* (»Čechische Revue«, II.); *O typech představivosti dětské* (1907); *Snahy o universitní vzdělání učitelstva v cizině* (»Paedag. Rozhl.«, XXI); *K dějinám českého slabikáře v době obrození* (t.); *Škola v lese* (1908). Od r. 1902 je spoluredaktorem »Paedag. Rozhledů«. V tisku jest I. díl jeho třídílných *Dějin paedagogiky* (1909 a sl.). Do »Čes. Mysli« napsal přehled chorvatské odborné literatury filosofické a paedagogické, začež zvolen čestným členem chorvatského Pedagoško-književnog zbora v Záhřebě (1905).

***Kadraba** Eduard, malíř čes. (* 1860 v Praze — † 1902 t.). Ukončiv studium umělecko průmyslové, vynikl v povolání tom tak, že možno jej počítati mezi první spolupracovníky na poli tom v Čechách. Na jubilejní výstavě v Praze r. 1891 obdržel za své práce zlatou medailli, na výstavě národopisné čestný diplom, na výstavě architektův a inženýrů medailli bronzovou. Celé dekorativní a nábytkové uspořádání vnitřku velkolepých hostinských místností, jako Hotel Pupp v Karl. Varech a etablissement Ronacherův v Berlíně, jest jeho prací. Pavillon Kubinzkého na výstavě jubilejní 1901 zařízen podle jeho návrhu. Jako spolupracovník účastnil se výzdoby vlaku pro J. V. císaře rakouského.

***Kafira** v. Kafara.

Kafka 2) Josef, přírodopisec čes. Z dalších jeho prací dlužno zvláště ještě uvésti: *Pamětní spis o zoologické a akklimatační zahradě v Praze* (Praha, 1899); *Šelmy (carnivora) země české žijící i fossilní* (Archiv pro přírodov. prozkoumání Čech, díl X., 1901; vyznamenáno cenou z nadace Turkovy); *Chodové, strážcové hranic českých* (»Dalekohledu« sv. I.; Praha, 1901); *Praha* (Illustr. průvodce po král. Českém, díl XVIII, t., 1901); *Illustrovaný slovník umění kuchařského* (společně s manželkou Magdalénou, t., 1902, 2 d.); *Domácí Vševěd. Illustrovaný sborník vědomostí ze všech oborů domácího hospodářství* (t., 1905 sl.); *Poříčím Mrliny a Cidliny. Jičínsko, Hořicko a okolí Dvora Králové* (»Čechy«, díl X; t., 1906); *Abecední seznam věcný ke dvaceti (XI.—XXX.) ročníkům »Vesmíru«* (t., 1906); *O chovu salmonidů. Zpráva o pokusech se salmonidy a intensivním jejich krmení* (t., 1906). Od r. 1896 působí jako expert rybářství při praesidiu rady zemědělské pro král. České.

***Kafka** Rudolf, dramat. umělec (* 17. led. 1866 v Plzni). Absolvovav r. 1886 Skřivanovu obchodní školu v Praze, věnoval se divadlu. První engagement měl u společ. Choděrovy na Moravě r. 1888. V říj. t. r. přešel ke společnosti Kratochvílově, načež v srpnu 1889 byl přijat ke společnosti ředitele Frant. Pokorného. Po roce přijal engagement u ředitele Jos. Muška. R. 1892 nastoupil u nově utvořené společnosti Lad. Chmelenského, jež pak r. 1893 pohostinsky vystupovala ve Vídni, kdež svými výkony K. dosáhl takých úspěchů, že dvě německá divadla vídeňská se o něho ucházela. Rozhodl se pro Josefské divadlo, u něhož pobyl rok, načež další tři roky byl zaměstnán u lidového divadla. Odtamtud byl získán ředitelem Šubertem pro Národní divadlo v Praze, kde po prvé vystoupil 10. list. 1895 a působí tu posud. K. vyniká v oboru komických úloh; vytvořil celou řadu postav jak ze starší tak i novější literatury dramatické, věnovav stejnou píli a pozornost i menším úlohám a náležitě je takto uplatniv.

***Kafka** Václav, lékař čes. (* 1868 v Hradci Kr.). Absolvovav lékařská studia na české fak. lékařské, promovoval r. 1893, byl pak oper. chovancem a pak i assistentem při chirurgické klinice prof. Maydla, r. 1902 stal se operatérem a později primářem chirurgického i orthopaedického oddělení české dětské nemocnice, r. 1908 pak zařídil v Praze léčebný ústav pro orthopaedii a mechanotherapii. Z jeho literární činnosti dlužno uvésti aspoň: *O kongenitálních luxacích coxae a jich therapii* (»Věstník IV. sjezdu českých přírodozp. a lék.«, 1908), obsahující výtěžky z jeho operatérské působnosti v české dětské nemocnici.

***Kafka** Bohumil, sochař český (* 1878 v Nové Pace), byl žákem akademie pražské v atelieru prof. Myslbeka. Již jeho práce na akademii vystavované prozrazovaly nevšední nadání a to ve směru naturalistického líčení skutečnosti. K. vytvářel přírodní detail, vždy s velikou bystrostí pozorovaný, nadmíru rázovitě, ano jeho sklon k přecharakterisování forem býval od počátku patrný. Pozdější práce jeho potvrdily, že K. náleží k nejtemperamentnějším plastikům mladší generace sochařské v Čechách a že jeho jemný smysl pro skutečnost je spojen s uměleckou noblessou, která se vyjadřuje osobitým, slohovým pojetím přírody. Delší pobyt v Paříži doplnil K-kovo umělecké vzdělání, seznámiv jej s Rodinem a jeho následovníky. Dekorativní náměty, náhrobky, desky, pomníky komponuje K. nezávisle na vzorcích starších i novějších s nevšední fantasií a jeho ornamen-

tace je vždy původní. Originalitou vyniká jeho návrh na *pomník císařovny Alžběty*. V moderní galerii nacházejí se *Podobizny dvou dětí* a cínový relief *Po koupeli v moři*. Z podobizen vyniká poprsí *dra Mattuše.*

Kaftan 1) Jan, inženýr čes., † 22. dub. 1909 v Praze. R. 1900 podařilo se poslanci K-ovi společně s poslancem Kaizlem za ministerstva Körbrova dosíci zákona o vodních cestách, který byl skutečně 11. čna 1901 prohlášen a kterým byla zabezpečena velkolepá stavba průplavu dunajsko-oderského, průplavu vídeňsko-budějovického a odersko-pardubického, jakož i kanalisování řek Vltava-Praha a Mělník-Jaroměř. Nemenší horlivostí K. snažil se o postátnění našich velikých soukromých drah a podařilo se spolupůsobením české delegace postátniti dráhy Ferdinandovu Severní, Českou severní, Rak. severozápadní a Společnost státní dráhy v březnu r. 1909. Poslancem říšské rady byl od r. 1891. Při volbách r. 1907 zvolen za V. volební okres pražský. Byl členem kommisse pro kontrolu státního dluhu, průkopníkem všeobecného hlasovacího práva, čestným doktorem věd technických české techniky, čestným občanem 11 měst českých.

* **Kaftyr** v. Kaptur.

von **Kahlenberg** Hans, pseudonym něm. spisovatelky Heleny von Monbart (* 1870 v Heiligenstadtu), žijící v Berlíně. Mezi německými spisovatelkami vyniká K. ostrou schopností pozorovatelskou, břitkou ironií, lehkým tónem vypravovatelským, neohroženou smělostí ve zpracování erótických látek v celku, jest to dravý temperament skeptického aristokrata. Z jejích románů líčících většinou vznešenou společnost setkaly se s obecným úspěchem: *Die Familie von Barchwitz* (1899); *Die Sembritzkys* (1899); *Eva Sehring* (1901); *Die starke Frau von Gernheim* (1904); *Der Weg des Lebens* (1905) a *Der König* (1906). Nepokryté odhalení pohlavního života mladičké dívky pomohlo novelle *Nixchen* (1899) k veřejnému skandálu. *AN.*

* **Kahlig** Isidor (* 1858 v Poličné u Val. Meziříčí). Absolvovav něm. reálku v Kroměříži a techniku ve Vídni, jest od r. 1896 ředitelem ústavu hraběte Pöttinga v Olomouci. Napsal: *K dějinám hradu Helfštýna u města Lipníka* (výr. zpráva lipnických škol na r. 1886—88); *Hrad Helfštýn na Moravě*, monografie (Olomouc, 1897, také německy); *Bankrot města Lipníka* (výr. zpráva Ústavu hr. Pöttinga v Olomouci na r. 1897) a j.

Kahlík František, historik čes., † 8. ún. 1908 v Zábřeze na Mor.

* **Kahoolawe** v. Kahulaui.

Kahraba, arabské pojmenování jantaru.

* **Kachanov** Michail Semenovič, státník rus. (* 1833 — † 1900). Absolvovav práva, nastoupil službu státní. V l. 1872—80 byl gubernátorem pskovským, spravujícím věci ministerského komitétu. Dne 6. srpna 1880 jmenován byl pomocníkem ministra vnitra hr. Lorisa-Melikova. R. 1881 stal se členem rus. státní rady a zasedal v departementu státní oekonomie. T. r. jmenován byl i předsedou t. zv. Kachanovské kommisse (v. t.), která měla za účel reformovati místní administrativu podle návrhů ministra vnitra hr. N. P. Ignaťjeva. *Tmk.*

* **Kachník** Josef, Th. dr., spisovatel čes. (* 1859 v Nivnici). V letech 1896—1903 byl ředitelem ústavu ke vzdělání učitelek v Olomouci, od roku 1901 je professorem mravovědy při theologické fakultě v Olomouci, od r. 1894 jednatelem archaeol. kommisse Čes. akademie. Vydal ještě: *Dějiny filosofie* (Praha, 1904); *Ethika Spencerova a výchova* (Ivančice, 1906); *Práce*, úvahy ethicko-sociální (Praha, 1906); *Rolník živitel*, črty hospodářsko-sociální (t., 1908); *Ethica socialis seu sociologia* (Olomouc, 1909); *O filosofii sv. Augustina* (»Hlídka« na r. 1897) a četná pojednání v časopise »Vychovatel. Listy« (od r. 1903.

Kaibel Georg, klass. filolog, † 1901 v Gotinkách. K publikacím jeho dodati jest kritické vydání *Athénaia* (Lip., 1887—90, 3 d.), *Galénova Protreptika* (Berl., 1894) a *Prolegomen περὶ κωμῳδίας* (»Abhandlungen der k. Gesell. d. Wiss. zu Göttingen«, díl II., čís. 4, 1898). Sbírky zlomků řec. komiků ve Wilamowitzově sbírce (Poetarum Graecorum fragmenta) vyšel pouze 1. díl, obsahující komédii dórskou, mimy a flyaky (Berl., 1899). Aristotelovy Ústavy athénské, kterou vydal spolu s Wilamowitzem, vyšlo 3. vyd. r. 1898. Srv. Biograph. Jahrbuch 1904, str. 15—71. *Vý.*

* **Kai Garib** viz Vaal.

* **Kaiki**, japanská tkanina hedvábná, známá v Evropě jménem »prací hedvábí« (*Waschseide*); hotoví se z vyvařeného a přibarveného hedvábí surového; tká se zřídka na hladko.

* **Kaindl** Raimund Fr., professor a historiograf (* 1866 v Černovicích v Bukovině), uveřejnil řadu studií historických a ethnograf. o Bukovině, z nichž uvádíme: *Geschichte der Bukowina* (1888—98, 3 d.); *Zur Geschichte der Stadt Czernowitz* (1887); *Kleine Studien zur Altertumskunde der Bukowina* (1893); *Der rumänisch-archäologische Verein in der Bukowina* (1894); *Kleine Beiträge zur Kunde der Bukowina* (1897); *Die Ruthenen in der Bukowina* (2 d., 1889 a 1890, 2 d.); *Die Huzulen* (Víd., 1893); *Aus der Volksüberlieferung der Rumänen in der Bukowina* (Frankfurt, 1898); *Das Entstehen und die Entwickelung der Lippowaner Kolonien in der Bukowina* (Víd., 1896) a j. O životě, obyčejích a pověrách Huculův a Rusínův uveřejnil mimo vzpomenuté spisy ještě asi 16 brošur. *Drož.*

* **Kainkový kořen** (*radix caincae*, fr. *racine de caince*, angl. *cainca root*), dřevnatý kořen rostlinného rodu *Chiococca* (*Rubiaceae*), rostoucí v tropické Americe, a to *Ch. racemosa* ze Záp. Indie a *Ch. anguifuga*, *desinfolia* a *scandens* z Brazilie. Kořen žvýkán má chuť slabě kávovou, přecházející v zahořkle svraskavou; obsahuje *kaincin*, jenž působí jako purgativum; dříve užívalo se ho i k většímu odměšování moče a tím i proti vodnatelnosti.

Kaiser 3) Jan Willem, ryjec holl., † 30. list. 1900 v Lejdě.

Kaizl 1) Edmund, spis. čes., † 1900 v Karlíně. — K. 2) Josef. Jako ministr financí K. postaven byl před úkol, aby provedl v parlamentě předlohy o rakouskouherském vyrovnání, jež ujednány byly r. 1906 mezi rakouskou vládou Badeniho a uherskou vládou Banffyho. Úkol tento byl proto zvláště obtížný, že německé strany, pobouřené jazykovými nařízeními vlády Badeniovy a potom Gautschovy, mařily parlamentární činnost obstrukcí. Ježto jednání ve výboru poslanecké sněmovny, ve kterém K. předlohy vyrovnávací jménem vlády zastupoval, bylo německými členy do nekonečna protahováno, prodloužena byla cís. nař. z 30. pros. 1898 provisorně na rok platnost dřívějších předpisův, upravujících vzájemné hospodářské poměry rakousko-uherské. Když poměry politické na říšské radě ani v r. 1899 se nezměnily, provedeno bylo vyrovnání r. 1896 mezi obojími vládami smluvené cís. nař. z 21. září 1899 s modifikacemi podle t. zv. Szellovy formule. Před tím K. provedl cís. nař. ze 17. čce 1899 změny v dani pivní (sazba zaokrouhlena z 16·7 kr. z *hl* na 17 kr. = 34 h), v dani z lihu (hlavně změna v rozdělení kontingentů rakouského a uherského) a z cukru (sazba zvýšena z 13 zl. ze 100 *kg* na 19 zl. = 38 K a ohledně tohoto zvýšení sazby o 12 K zavedeno ve vzájemném obchodu mezi Rakouskem a Uherskem přikazovací řízení). Zvýšené daně cukerní, jakož i zvýšeného výnosu poplatků z převodů majetkových, jež K. nově upravil cís. nař. ze 16. srpna 1899, použito k úhradě zvýšených nákladů, jež způsobeny byly značným zlepšením platů stát. úředníků (zákony z 19. září 1898). Ve vnitřním úřadování svého odboru K. snažil se uplatniti zásadu spravedlivého zastoupení českého národa. Též měl vynikající vliv na vydání cís. rozhodnutí, kterým zřízena byla česká vysoká škola technická v Brně. Následkem neurovnaných politických poměrů podala vláda Thunova a s ní i K. dne 13. září 1899 demissi, jež byla císařem dne 2. říj. 1899 přijata, když již dříve před tím K. vyznamenán byl hodností skutečného tajného rady. Potom K. vstoupil do řad poslaneckých, vykonávaje rozhodující vliv na další politický postup klubu poslaneckého, který nabídl mu r. 1900 předsednictví; když K. odmítl, byl volen za místopředsedu klubu. Při zemských a říšských volbách v l. 1900 až 1901 K. zvolen znovu za poslance zemského a říšského (ve volebním okrese Smíchov-Karlín). V této době uplatňoval svůj vliv, aby převedl poslanecký klub český z obstrukčního postupu, zahájeného zrušením jazykových nařízení (16. říj. 1899), na cestu positivní politiky. Pomůckou k tomu měl býti vodocestný zákon (z 11. čna 1901), zaručující veliké stavby průplavní (Dunaj-Odra-Visla, Visla-Dněstr, Dunaj-Vltava), splavnění hlavních toků v Čechách (Labe, Vltava) a regulaci přítoků těchto. Připravuje náladu pro podzimní zasedání říšské rady, zachvácen byl na svém letním sídle v Miskovicích náhle nemocí, na kterou předčasně dne 19. srpna 1901 skonal. Literární činnost K-ova z poslednější doby obmezovala se jen na články v odborných listech, ve kterých pojednával o jazykové otázce a o otázkách vodocestných.

* **Kajetáni** viz Theatini.

* **Kajsakové** (Kazakové) v. Kirgizové.

* **Kakai** Aranyos, pseud. Korn. Ábrányiho (v. t. 4).

* **Kakaové máslo,** k-ový olej (*oleum cacao*), tuk z kakaových bobů; dobývá se z nich po vyloupání a rozemletí lisováním při 70—80°; po zfiltrování a ztuhnutí jest barvy zažloutle bílé, tužší než lůj, při 15° křehký, páchne mírně po kakau, rozpouští se v ústech zvolna s příjemnou, jakoby chladivou, mastnou příchutí; spec. váha 0·95 až 0·96, rozpouští se v aetheru, taje při 30° až 33°, zvolna tuhne; podstatné součástky jeho jsou stearin, palmitin a olein, žlukne velmi pomalu. Staré máslo jest skoro bezbarvé. Používá se ho při fabrikaci čokolády, na masti, ceráty, pomády na rty, jemná mýdla a pod.

* **Kakaové mýdlo,** jemné mýdlo připravované z kakaového másla.

* **Kakodyl,** arséndimethyl, $As_2(CH_3)_4$, součást Cadetovy tekutiny, povstávající destillací kyseliny arseničné s octanem draselnatým. Tvoří bezbarvou, nesmírně jedovatou tekutinu, páchne strašně protivně, jest ve vodě nerozpustný, tuhne při — 6° v krystallickou hmotu, vře při 170°, na vzduchu se zapaluje a shoří na kyselinu arséničnou, uhličitou a vodu. Za volného přístupu vzduchu dává kakodyloxyd (alkarsin, arséndimethyloxyd) $As_2(CH_3)_4O$, tvořící hlavní součástku Cadetovy tekutiny; páchne rovněž, jest velmi jedovatý, tuhne při — 25°, vře při 120°, slučuje se s kyselinami i zásadami, na vzduchu se oxyduje na kyselinu kakodylovou $As(CH_3)_2O.OH$. Dává krystally bezbarvé, bez zápachu, ve vodě snadno rozpustné, při 200° tající za rozkladu, chutná slabě kysele, není jedovatá, se zásadami dává soli, nesnadno se oxyduje, snadno redukuje. Zápach kakodylový vyvozuje se často k důkazu arsénu.

Kálal 2) Karel, spis. čes. a slovenofil. R. 1904—6 byl ředitelem dívčí školy »Světlé« ve Vel. Meziříčí na Mor. a od r. 1906 jest ředitelem průmyslové a obchod. školy dívčí v Písku. O sobě vydal ještě: *Zpod Tater* (Ružomberok, 1896); *Slovenské pohádky* (Bohnice, 1897); *O kouření* (Lysá n. L., 1900); *Účinky lihových nápojů* (t., 1900); *Na krásném Slovensku* (Praha, 1903); *Jděte na Slovensko!* (2. vyd. 1908); *Slovensko a Slováci* (»Matice Lidu«, 1905); *Obrázky zpod Tater* (Praha, 1907); *Co si dva hoši dopisovali* (Čes. Budějovice, 1909); *Životní program* (Lysá n. L., 1909); připisuje se mu též autorství brošurek: *Die Unterdrückung der Slovaken durch die Magyaren* (Praha, 1903) a *Vyhubit*

(Telč, 1907, a 2. vyd. 1908 pod pseud. R. Targo). K. vykonal mnoho pro Slovensko a pro sloven. vzájemnost spisy i přednáškami po Moravě, Slezsku a Čechách, s jinými ještě požádal o veřejný projev Björnsona (1907) a A. Denise. Řadu let byl spoluredaktorem slovenského vychovat. časopisu »Dom a škola«, svolávaje sem i jiné spisovatele české. Časopis tento pěstoval co nejúčinněji československou vzájemnost; v něm vzkličil t. zv. učitelský česko-slovenský kroužek (1895) i obnovená československá Jednota v Praze (1896). Na podnět K-ův jal se r. 1887 K. Salva vydávati dět. časopis »Priateľ dietok«, na jeho podnět založena »Denica« (1898). K. spolupůsobil při vytváření mladé strany, t. zv. hlasistů, přejících československé vzájemnosti.

* **Kálal** Josef, spis. čes. (* 21. říj. 1849 ve Smolči u Písku — † 17. čna 1881 v Netolicích). Vystudoval gymnasium v Písku a práva v Praze. R. 1874 vstoupil do soudní praxe v Písku, r. 1878 stal se soud. adjunktem ve Skutči, odkud přeložen do Netolic. Byl prvým starostou »Štítného« a starostou řečnického spolku »Slavie«. Redigoval almanachy »Anemonky« a III. ročník »Ruchu«, kdež uveřejnil básně. Přeložil většinu básní Bérangerových.

* **Kálal** Jan, odborný spis. čes. (* 1865 v Bernardicích u Tábora). Vystudovav gymnasium v Písku a složiv zkoušku dospělosti na učitel. ústavě v Kr. Hradci, učiteloval při obec. školách a od r. 1891 působí jako učitel ve svém rodišti. Od r. 1901 koná jako expert králikářství čes. odboru rady zemědělské v Praze kočovné přednášky z oboru racionálního králikářství po Čechách a Moravě. Napsal řadu pojednání a samostatných spisů o chovu králíků, z nichž uvádíme nejdůležitější: *Racionelní chov králíků ve službách malorolníka* (Praha, 1896); *Králík, jeho národohospodářský význam* (Bernardice, 1898); *Králík flanderský čili belgický, jeho chov a pěstování* (t., 1899); *Chov králíků* (1903) a j. Od r. 1902 rediguje odbor. časopis »Králikář Československý«. R. 1898 založil »První český spolek kralikářský« v Bernardicích; r. 1902 »Ústřední Jednotu kralikářů československých« v Praze.

* **Kalambakské dřevo** viz Excoecaria.

Kalamis. Srv. nyní E. Reisch, Jahreshefte der osterr. archaeol. Institutes, r. IX. (1906), str. 199—268; Studniczka, K. (Abhandlungen der sächs. Gesell. d. Wissenschaften, phil. hist. Cl., díl XXV, čís. 4, Lip., 1907). *Vý.*

* **Kalanda**. část Glarnských Alp, viz Calanda.

* **Kalandra** Albert Jan, básník a spisov. čes. (* 1826 ve Vys. Mýtě, † 17. dub. 1909 ve Frenštátě p. Radh.). Dokončiv studia na technice v Praze, působil jako technický inženýr při »Společnosti Lujsina silnice« v Chorvatsku, potom ve Vídni, kde se účastnil všestranně života spolkového a národního. Jeho básně otištěny v olomoucké »Hvězdě«, jiné příspěvky v »Ladě«, »Světozoru« a »Slovanském kalendáři« a j.; o sobě vydal důležitý spis: *Dějiny Slovanské besedy ve Vídni* (Vídeň, 1895) a veselohry *Šabes* a *Po volbách*. Od r. 1902 žil jako ředitel ve výslužbě ve Frenštátě pod Radhoštěm.

Kalantan, Kelantan, malajský stát na poloostrově Malackém, postoupen byl 1909 Anglii.

* **Kaľa Šergat** v. Assúr 2).

Kalašnikov 2) Petr Iv. † 1897.

Kalat-el-Ballút viz Caltabellotta.

* **Kalavesi** v. Kallavesi.

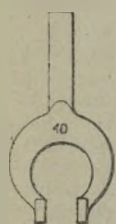
* **Kalciumcyanamid**, $CaCN_2$, sloučenina chemická, vznikající podle Franka a Cara převáděním dusíku přes žhoucí kalciumkarbid, jenž váže při této reakci asi 25% dusíku své váhy. Průměrné složení technického praeparátu vykazuje asi 20—21% dusíku, 40—42% kalcia a 17—18% dusíku. K. osvědčil se výborným hnojivem umělým, náhražkou chilského ledku, poněvadž jeho dusík v půdě pozvolna přechází v ammoniak a kyselinu dusičnou. Při hnojení užívá se na výsevu 1 *ha* asi 150—300 *kg*, což odpovídá 30—60 *kg* dusíku. Mimo to používá se ho poslední dobou i jako výchozího materiálu pro přípravu celé řady chemických praeparátů. Směs k-u se solemi snadno tajícími slouží při kalení ocelových nástrojův a tvrzení pancéřových ploten; směs ta přichází do obchodu pod jménem ferrodur.

* **Kaleo**, ř. v již. Rusku, v. Kalka 2).

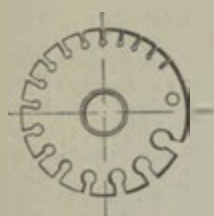
Kaledonie Nová, država franc. v Tichém oceáně, měla r. 1901 úhrnem 54.415 obyv. a 1906 toliko 53,346 obyv. (2·7 na 1 km^2), z čehož bylo 22.147 bělochů, 27.833 domorodců a 3336 přistěhovalců původu neevropského (Malajců, Číňanů, Indů). Trestanců počítalo se úhrnem 7034 duše, a to 6741 mužův a 293 ženy; 1750 z nich bylo odsouzeno k těžké práci. Pro vzdělání obyv. zřízeno jest 40 škol, jež 1906 navštěvovalo 1974 žáků. Zemědělství a hornictví jsou živnosti nejdůležitější; ono poskytlo pro vývoz kávy za 482.458 fr. (1906) a kopry za 379.264 fr., toto zvláště rudy niklové 130.688 *t*, kobaltové rudy 2487 *t* a rudy chrómové 57.367 *t*. Dovoz r. 1906 činil 10,412.220 fr. (z toho připadlo 6,138.791 na zboží původu francouzského) a vývoz 9,209.637 fr. (za 2,718.048 fr. vyvezeno do Francie); mimo Francii směřuje obchod nejvíce do Australie, která na N. K-ii jest zúčastněna dosti značným kapitálem v různých podnicích. Kabel spojuje Teudiés Bundabergem v australském Queenslandě, telegraf měří 1019 *km* (1905), telefon 716 *km* (1905), poštovních úřadů jest 39 (1906); železnice staví se z Numey do Burailu, ale teprve 16 *km* jest hotovo (1908). Do přístavu v Numei r. 1906 připlulo 137 lodí o 206.162 *t* a vyplulo 139 lodí o 207.526 *t*. Příspěvek Francie na kolonii tuto činil (v rozpočtu na rok 1908) úhrnem 3,213.142 fr., z čehož připadalo na opatření trestanecká 1,709.037 franků, dluh kolonie (1907) činí 7,560.000 fr.

* **Kalgoorlie**, hornické město v jihozáp. části britské kolonie Záp. Australie, 38 *km* sev.-vých. od Coolgardie, jest střediskem zlatonosného okresu »East Coolgardie«, jenž má 18.000 obyv. a kromě zlata, jakožto produktu nejdůležitějšího, těží také jiné kovy. S pobřežím spojeno jest K. železnicí, vedoucí z Perthu přes Coolgardie a K do Kanavny; z K vede odbočka na sev. do Menziesu. Poněvadž okolní kraj jest zcela pustý, přivádí do K. vodu obrovský vodovod až z Darling Range při záp. pobřeží Australie z veliké nádrže u Mundaringu.

* **Kalibr** ve strojnictví značí měřicí nástroj upotřebený při výrobě předmětů ve větším množství a stejných rozměrů ke kon-

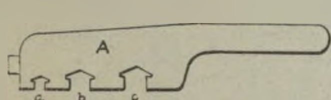

Č. 5022.
Kalibr plochý.

Č. 5023.
Kalibr na plech, drát.

trole míry těchto. Třídí se na k. plochý (vyobr. č. 5022., 5023., 5024.) a k. válcový (vyobr. č. 5025., 5026.). Onen je tvaru deskovitého, ploché šablony opatřené otvory

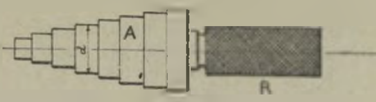

Č. 5024. Kalibr na šroubové matky.

tvaru a rozměru kontrolovaného předmětu. Otvory tyto opatřeny jsou čísly, udávajícími jejich rozměry. Používá se ho na měření tlouštěk tyčí, plechu, klínu, průměru drátů, šroubových matek, šroubův a p. Vyobr. č. 5023. značí německý způsob k-u na plech. Kruhovitá deska opatřena je různými zářezy číslovanými tak, že tloušťka plechu nebo průměr drátu měřeného = $^{1}/_{10}$ čísla příslušného otvoru, kterým jdou těsně. Vyobr. č. 5024. značí k. na šroubové matky; jest to deska ocelová opatřená zářezy *a*, *b*, *c* odpovídajícími polovičnímu průřezu matky. Podobně zařízeny jsou k-y na klíny. K válcový slouží na měření průměru válců, hřídelů, dutin. Jest tvaru válce plného (vyobr. č. 5025., část *A*) nebo dutého (vyobr. č. 5025., část *B*). V onom případě určen je ke kontrolování průměru dutin, ve druhém na kontrolování průměru hřídelů. Měření provádí se takto: Při soustruhování hřídelů občas zkouší se na hřídel navléknouti k. *B*. Jde-li těsně na hřídel, jest dosaženo žádaného prů-

Č. 5025.
Kalibr válcový.

Č. 5026. Kalibr válcový na několik dutin.

měru. Podobně při dutinách, na př. při vytáčení otvorů ložiskových, pánvích, vkládá se do dutin část *A*; jde-li těsně, je dosaženo průměru udaného k em. Velikost průměru určuje číslo vyražené na obvodu k-u. Vyobr. č. 5026. je k. válcový na měření dutin a umožňuje kontrolovati několik dutin o různých průměrech. Část *A* vkládá se do otvorů část *R* značí rukojeť.

* **Kalić** Mita, spis. srbský (* 1847 — † 1909 v Somboru v Uhrách, kde byl professorem místního srbského ústavu učitelského. Uveřejnil řadu básní v časopisech »Danica«, »Stražilovo«, »Brankovo kolo« a j. Dále veselohry: *Preki lek*; *Moj dźep*; *Svekrva*; *Maksim* a *Po komandi*, jež všechny obdržely cenu »Srbské Matice« a vyšly dílem v »Letopise Mat.« a ve »Zborniku pozorišnih dela«, dílem — dvě poslední — ve zvláštním vydání v Somboru (»Maksim« 1897, »Po komandi« 1900). Úspěchu se nedodělaly některé jiné veselohry K-ovy, jako na př. *Krivotvorci*. K. napsal také dramata *Deoba Jakšića* (1906) a *Rastko-Sava Nemanjić* a kromě toho rozličné učebnice srbského a německého jazyka, učebnice srbské literatury pro střední školy i jiné knihy a stati. Má v kulturních dějinách srbských značný význam i tím, že působil na srbském území v jižních Uhrách, ohroženém od Maďarův.

Kalina 5) Antoni, slavista pol., † v květ. 1906 ve Lvově.

* **Kalina** Antonín P., žurnalista český (* 1873 v Čelakovicích). R. 1900 redigoval »Lounské Hlasy«, v l. 1902—7 »Čes. Jih« a od r. 1908 jest redaktorem »Smíchovských Listů«. Knižně vydal: *Myšlenky a hesla našich dnů* (Praha, 1906) a r. 1908 svým nákladem *Chvíle premitání* a *Divadelní a čtenářské návštěvy*.

* **Kalinda** v. Džamna.

* **Kalinová** M. A., pseud. Humpalové-Zemanové (v. t., Dopl.).

Kalinovskij 2) Jakov Nikolajevič, národní hospodář rus., † 1903.

* **Kaliště** viz Gully.

* **Kaliumacetát,** octan draselnatý (*kalium aceticum*) získává se rozpouštěním karbonátu v malém nadbytku kyseliny octové; zbývá také jako vedlejší produkt při výrobě olověné běloby. Tvoří bílé, listovité krystally, na vzduchu se rozplývá; znám jest od sta-

rých dob jménem *terra foliata tartari* jakožto diuretikum.

* **Kaliumbrómid, kaliumchlórid, kaliumchlorát, kaliumcyanid, kaliumiódid, kaliumperchlorát** viz Draslík, str. 933—34.

* **Kaliumpermanganát**, manganistan draselnatý, viz Mangan, str. 765 *b*.

* **Kaliumrhodanid** viz Rhodankalium.

* **Kaliumsulfát** viz Draslík, str. 933.

* **Kalkulograf**, název přístroje používaného v telefonii, jímž se zaznamenává trvání telefonického rozhovoru.

Kallab Jaroslav, právník čes. (kriminalista, * 24. čna 1879 v Nov. Městě na Moravě). Absolvovav právní studia, vstoupil do c. k. soudní služby státní a jest tou dobou soudcem u zemského soudu v Praze. V květnu r. 1908 byl habilitován na české universitě pro rak. trestní právo a trestní řád. Uveřejnil: *Základy nauky o způsobilosti býti stranou a o příslušnosti soudu v trestním řízení rak.* (»Knihovna Sborníku věd práv. a stát.«, Praha, 1907, habil. práce). Přispívá do »Právníku« a »Sborníku věd práv. a stát.«.

* **Kallaš** Vladimir Vladimirovič, spis. rus. (* 1866), vzdělal se na univ. moskevské a působí na moskev. školách. O sobě vydal: *Položenije něsposobnych k trudu starikov v pervobytnom obščestvě* (Moskva, 1889); *Palij i Mazepa v narodnoj poeziji* (t., 1889); *Čto sdělano Jekatěrinoj II. dlja rus. narodnago prosvěščenija* (t., 1896); *Novyje trudy po istoriji školy i prosvěščenija* (t., 1897); *Iz istoriji jekatěrinskoj školy* (t., 1898); *Něskoljko dogadok i soobraženij o Slově o Polku Igorevě* (t., 1900); *Iz istoriji malorusskoj literatury 20-ych gg. XIX v.* (Kijev, 1900); *Matěrialy i zamětki po istoriji rus. literatury* (Petr., 1901) a j. Redigoval prvni vědecké vydání spisů I. A. Krylova (Petr., 1903—5).

Kállay Benj. šl. z Nagykálló, státník mað., † 13. čce 1903 ve Vídni. Správu Bosny a Hercegoviny řídil do své smrti. Životopis jeho napsal Lud. Thallóczy, Benjamin K. Gedenkrede (Bpešt, 1909; též mað.).

Kallenbach 2) Jos., literární historik polský, jest od r. 1905 prof. literatury na univ. ve Lvově. Publikoval dále: *Zygmunt Krasiński. Życie i twórczość lat młodych 1812—1837* (1904).

Kallus 2) Rudolf, zem. poslanec morav., † 28. ún. 1899 ve svém rodišti.

Č. 5027. Kalorifer Andrewův.

* **Kalorifer** Andrewův je fysikální přístroj k určení specifického tepla různých tekutin. Jest vlastně obyčejným teploměrem bez stupnice s dvěma značkami *a*, *b* (vyobr. č. 5027.). Při určování specifického tepla ohřeje se k. *A*, až rtuť stoupne přes značku *b*, načež se nechá vychladnouti, až rtuť přesně dojde na znamení *b*, pak se vloží do odváženého množství vody a nechá se v ní potud, až rtuť klesne ke značce *a*. Zároveň měří se přesným teploměrem, oč stoupla teplota vody. K. se pak opět ohřeje ke značce *b* a pokus se opakuje, jenže místo do vody vloží se do zkoušené tekutiny. Byla-li vzata stejná váha tekutiny jako vody, bude teplo odevzdané k-em vodě $= m_1\, c_1\, t_1$ (m_1 značí hmotu vody, c_1 specifické teplo vody, t_1 temperaturu vody) a v tekutině $m_1\, c_2\, .\, t_3$ (m_1 hmota, c_2 spec. teplo a t_2 teplota tekutiny). V obou případech je množství tepelné stejné, tedy

$$m_1\, c_1\, t_1 = m_1\, c_2\, t_2$$
$$c_1\, t_1 = c_2\, t_3$$
$$\frac{c_2}{c_1} = \frac{t_1}{t_3}.$$

Je-li specifické teplo vody $c_1 = 1$, bude

$$c_2 = \frac{t_1}{t_3}.$$

Kalousek 1) Jos., historik čes., dosáhnuv r. 1908 sedmdesátého roku věku svého, odebral se z professury na odpočinek, při čemž obdržel titul dvorního rady. R. 1906 byl spolu s professory Čelakovským, B. Riegrem a Stupeckým od zemského výboru požádán za objasnění právních poměrů hradu Pražského, napsal k tomu cíli *Stručný přehled dějin hradu Pražského*, který vedle dobrých zdání Riegrova a Stupeckého vyšel r. 1907 v knize »O král. hradě Pražském«, jež vřazena byla do knihovny Sborníku věd právních a státních. *Obrana knížete Václava Svatého* vyšla v 2. rozmnoženém vydání v Praze r. 1901. Ostatně nejvíce zaměstnán byl redakcí »Archivu Českého«, jehož tisk dokročil již k dílu XXVIII. Vlastní prací sebral a vydává v něm velikou sbírku pramenů k historii stavu selského v Čechách, jež má název: *Řády selské a instrukce hospodářské z let 1350—1850.* Tato sbírka pramenů vyplňuje již celé tři díly Archivu Českého (XXII., XXIII., XIV.), čtvrtý (XV.) se tiskne a dodavky mají vyjíti v díle XXIX. V České akademii jest předsedou stálé kommisse k vydávání pramenů náboženského hnutí českého ve XIV. a XV. věku. Životopisné nástiny a kritické úvahy o literárním působení K-skově vyšly r. 1908 v »Hlídce Času« i nákladem Historického Spolku od V. Novotného a jinde. — 2) K. Vladislav, filolog čes., † 26. pros. 1906 v Praze. Srov. nekrolog od R. Knížete v progr. gymn. v Křemencově ulici v Praze na r. 1907.

* **Kaltenbrunn**, ves u Prešpurka, viz Dúbravka.

* **Kaltenbrunner** Ferdinand, něm. historik a professor univ. v Inšpruku (* 1851, † 1902). Byl mezi prvními, kdo pracovali v archivě vatikánském po jeho otevření jako jeden z prvních členův a později také správce rakouského ústavu historického v Římě. Sebral tu materiál pro dějiny prvních králů něm. z rodu Habsburského a zároveň konal diplomatická studia o středověkých registrech papežských. Plodem těchto prací jest jednak pečlivá edice: *Actenstücke zur Geschichte des deutschen Reiches unter den Königen Rudolf I. und Albrecht I.* (Víd. 1889 jako 1. sv. »Mitt. aus d. Vat. Arch.«), jednak

několik dalších velmi cenných pojednání z oboru papežské diplomatiky, z nichž nejdůležitější jsou: *Römische Studien* (»Mitt. des Inst. f. öst. Geschfor.«, V.—VII., 1884—86). Důležitější z nich jsou: I. Die päpstlichen Register des XIII. Jh., II. Die Fragmente der ältesten Registra Brevium im Vaticanischen Archive, III. Die Briefsammlung des Berardus von Neapoli. Jejich cena záleží v tom, že jimi bylo po prvé podáno soustavné a podrobné poučení o formální stránce celých velikých partií papežských register.

* **Kalugin** Ivan Ivanovič, národohospodář rus. (* 1867), jest profes. novoalexandrijského ústavu nár. hospodářství a lesnictví. Z četných jeho prací, směřujících hlavně k povznesení praktického hospodářství rus., uvádíme: *Glavnějšije momenty v oblasti těoriji skotozavodskago iskusstva* (Varš., 1904); *Iskusstvennyj vyvod cypljat* (t., 1905); *Kormovyja normy i kormovyja tablicy* (t., 1905) a pod. Od r. 1896 rediguje »Zapiski Novo-Aleksandrijskago Instituta«.

Kalus Josef, básník čes. Od r. 1908 nadučitel v Dol. Čeladné na Moravě. Vydal dále: *Přímořské dojmy a elegie* (Nový Jičín, 1903); *Kopretiny* (Nymburk, 1904); *Valašsko v písních* (Mor. Ostrava, 1906) a ve Vlčkově »Osvětě« uveřejnil cykly: *Když u nás peří derou*; *Na hubách* a j.

* **Kalvoda** Alois, malíř čes. (* 1875 ve Šlapanicích u Brna). Absolvoval pražskou akademii za prof. Jul. Mařáka, ale již jako akademik odchyloval se od směru školy, od malování náladových krajin melancholických a tíhl k dekorativnějšímu pojetí krajiny v barvě i ve výseku motivu. Po této stránce jsou dobrými ukázkami jeho díla olej. malby uložené v moderní galerii král. Českého: *Břízy* a *Ráno na rovině*. K. maluje prosté motivy českého kraje štětcem širokým, velmi směle a švižně, barvou jasnou a přece šťavnatě zvučivou. Miluje náměty jednoduché, výhled do kraje mezi kmeny stromů v popředí stojících, nebo na pozadí strání, rozmanitě polnostmi, lesíky, cestami vzorkovaných. Náladu chvíle vystihuje s jemným citem. Namaloval řadu illustrací k dílu *Buchlov* (B. Kočí), k albu *České Švýcarsko* a j. Od r. 1908 jest redaktorem časopisu »Dílo«, vydávaného »Jednotou výtvarných umělců českých«.

* **Kamanin** Ivan Michajlovič, dějepisec rus. (* 1850), vystudoval na universitě kijevské a vydal o sobě: *K voprosu o kazačestvě do Bogdana Chměljnickago* (Kijev, 1894); *Očerk getmanstva P. Sagajdačnago* (1901); *Naučnyja i litěraturnyja proizveděnija N. V. Gogolja po istoriji Malorossiji* (1902) a j.

* **Kamarýt** Antonín, čes. spis. paedag. (* 1861 ve Chmelné u Vlašimě). Vystudoval ústav učitelský v Praze a nyní jest učitelem měšť. školy v Praze. O sobě vydal: *Učitelé a školství na Národopisné výstavě r. 1895* (Praha, 1896); *Rodokmen panovníků čes.* (t., 1897); *Z české kroniky* (t., 1899); *O báječném vzniku některých českých měst* (t., 1901); *O životě našich pohanských předků* (t., 1901) a několik cvičebnic pro školy měšť.

Kamberk má 100 d., 600 obyv. čes. (1900).

Kamčatka. K literatuře o ní viz K. Bogdanovič, Geolog. Skizze von Kamtschatka (»Peterm. Mitt.«, 1904); Demidoff, A Shooting Trip to Kamchatka (Lond., 1904); V. N. Tjušov, Po zapadnomu beregu K-ki (»Zapiski imp. rus. geogr. obščestva«, sv. XXXVII, 1906); G. A. Kramarenko, Putěšestvije na K-ku i obslědovanije jejo v rybolovnom otnošeniji z r. 1907 (»Izvěstija imp. rus. geograf. obščestva«, 1908, sv. XLIV).

von **Kameke** 2) Otto, krajinář něm., † 8. čna 1899 v Berlíně.

* **Kámen** kotelný viz Kotel, str. 979 *b* a Vápenaté sloučeniny, str. 403. — K. mléčný viz Galaktolith (Dopl.). — K. vodní viz Brousek.

* **Kámen** Vítkův viz Vítkův Hrádek.

* **Kamének** leptavý viz Draslík, str. 933 *a*. — K. slzný viz Dacryolithy. — K. žilný viz Phlebolith.

Kamenice 10) Česká má 501 d., 20 obyv. čes., 4552 něm. (1900). — K. 18) nad Lipou má 312 d., 2106 obyv. čes. (1900). Od dubna 1905 sídlo okr. hejtmanství, k němuž příslušejí soudní okresy: K. a Počátky s 453·23 *km*², 5078 d., 35.688 obyv. čes., 21 něm. (1900). — K. 21) Trhová má 128 d., 1240 obyv. čes. (1900), akc. společnost pro průmysl sklářský, telegraf. — K. 22) má 271 d., 1856 obyv. čes. (1900), 8 mlýnů, 3 pily, 2 cihelny.

Kameníček František, historik čes., přikročil v posledních 10 letech k sebrání a vydání důležitého a nadmíru bohatého materiálu týkajícího se dějin Moravy ve všech vztazích. Materiál ten pečlivě upravený vydal nákl. mor. zemského výboru pod názvem *Zemské sněmy a sjezdy moravské*. První díl — vydaný r. 1900 — podává složení sněmů moravských, obor jejich působnosti a jejich význam v době od zvolení Habsburků za české panovníky až do obnoveného zřízení zemského (1628); druhý jedná o soudnictví, o zřízení vojenském, o stycích Moravy se zeměmi sousedními (vyšel 1903), třetí díl (1905) obírá se náboženskými, jazykovými, ústavními a sociálními poměry země. Drobnějších prací vydal K. v poslední době několik a jsou roztroušeny po vědeckých časopisech, především moravských. Dne 9. srp. 1904 jmenován tit. mimoř. professorem rak. dějin na čes. technice a 3. ún. 1907 ředitelem I. čes. gymn. v Brně.

* **Kamenná** Dolní viz Přibislavov.

* **Kamenné**, ves slez., viz Steingrund.

Kamenskaja 1) Marja Fedorovna, spis. ruská. † 1898.

Kamenskij Gavrijil Pavlovič, národohospodář rus. (* 1824 — 1898), vzdělal se na universitě petrohrad. a byl agentem rus. ministerstva financí v Londýně, při čemž zastupoval Rusko na různých konferencích a výstavách. Otiskl mnoho statí

v časop. »Times«. Hlavní jeho prací jest dílo *Finansovaja politika Angliji za 6 lét toriiskago pravitéljstva s 1887—88 po 1892 až 1893 gg.* (Petr., 1895).

* **Kamenz**, m. sas., viz Kamenec 13). — K., ves v Pr. Slez., viz Kamienica 2).

* **Kameralistický** viz Kamerální.

Kamerun 1), něm. kolonie v záp. Africe, nabyl upravení hranic také na straně jižní (úmluvami z r. 1901 a 1902), kdež hranice vede nyní podél řeky Campa až k 10_0 v. d., potom podél 2° 10′ 20″ s. š. až k řece Sanze; rozloha jeho činí 495.000 km^2 a počet obyv. 3,500.000 duší (7 na 1 km^2), z čehož 896 jest Evropanů. Hospodářským vytěžováním K u zabývá se nyní 11 společností, jež mají sídlo své v Hamburce nebo v Berlíně. Veliké naděje skládají se v tamní plantáže, rozložené nejvíce na úrodných svazích pohoří Kamerúnského, ale zřízené také již na mnohých místech ve vnitrozemí, kde jednotlivé společnosti zavedly pěstování kakaovníku a stromů poskytujících kaučuku (nejvíce *Kickxia africana*). Roku 1904 měly společnosti plantážnické v majetku 76.351 *ha* půdy, z níž bylo přes 6000 *ha* vzděláno, (z toho 5232 osázeno kakaovníkem). Také chov dobytka, provozovaný rozsáhlou měrou i na vládních stanicích, se povznáší. Obchod kolonie r. 1907 vykazoval 17,297.000 marek dovozu a 15,867.000 mk vývozu; v dovoze zastoupeny jsou nejrozmanitější tovary evropské, kdežto ve vývoze zaujímají přední místo kaučuk (za 4·7 mill. mk.), palmová jádra (2 mill.), kakao (1·2 mill.), palmový olej (0·937 mill.) a slonovina (0·905 mill.). Železnic (1907) nachází se 160 *km* ve stavbě; pošta, telegraf a telefon vykazují (1906) 28 stanic, 616.809 dopravených zásilek, 24.577 poukázek, 25.541 telegrammův a 164.940 telefonních hovorů; lodí v přístavech kamerúnských (1906) kotvilo 363 o 982.000 *tn.* Příjmy kolonie na r. 1908—09 rozpočteny jsou na 3,830 100 mk., k čemuž přistupuje půjčka 4,000.000 mk., a příspěvek říše 2,780.139 mk., výdaje rozvrženy na 10,610.239 mk. Branná moc obsahuje 1300 domorodých vojínů se 63 důstojníky a úředníky a 91 poddůstojníky (bělochy). — V letech devadesátých kromě výprav ryze výzkumných bylo nutno podnikati též četné výpravy proti nepokojným a odbojným domorodcům v různých krajinách kolonie, při čemž pokračovaly též prozkum a mapování země. Při tom vynikli Stetten v Adamavě 1893 (smlouva se sultánem adamavským), 1895 v Buei a proti Bakokům, Uechtritz a Passarge 1894 také v Adamavě až k hornímu toku Benue; Kamptz 1898 na jihu. Ačkoli r. 1900 usurpátor Rabah a 1901 Fad-el-Allah byli od Francouzův úplně poraženi a Jola od Angličanů dobyta a tím Němcům cesta na sev. do Adamavy a k jezeru Čadskému značně usnadněna, přece drobné boje s domorodci trvají dále (Kamptz, Dominik, Pavel, v. Putlitz) a bezpečnost v území onom zajišťuje se četnými stanicemi vojenskými. — Srv. Wohlmann, Plantagenbau in K. (Berl. 1896); Hutter, Wanderungen und Forschungen im Hinterlande von K. (Brunšvik 1902); Bauer, Die deutsche Benuë-Tschadsee-Expedition 1902-3 (Berl. 1904); Esch, Solger, Oppenheim a Jäkel, Beiträge zur Geologie von K. (Štutgart, 1904); Karte der Kamerunmündungen (vyd. říšským ústavem námoř., Berl. 1895); Sprigade a Moisel, Grosser deutscher Kolonialatlas: 1 seš.: K. (6 listů v měř. 1:1,000.000, t., 1901); Langhans, Die Schutzgebiete K. und Togo (4 listy v měř. 1 : 2,000.000, Gotha, 1907).

* **Kamfin** v. Pryskyřičný olej.

z Kamieńskich Mielęcka Zofija viz Kamińská.

* **Kamilavka** jest název čapky původně z velbloudí srsti, která nosila se na Východě k ochraně hlavy před slunečním úpalem. Později K. stala se součástí oděvu osob stavu duchovního a doznala tvaru válcovitého, rozšiřujícího se směrem nahoru. Dělala se pak ze suroviny cennější. Nyní k. tvoří součást oděvu všech, kdož mají právo nositi řízu mnišskou, totiž ijerodiakonův a ijeromonachův. Světští duchovní nosí k-ku z barchanu barvy fialové, mniši pak barvy černé i mimo bohoslužby. *Tmk.*

Kamimura Hikonojo, japan. místoadmirál (* 1850 v prov. Satsumě), účastnil se jako poručík pěchoty bojů za obnovení císařství a byl u Šivakavy těžce zraněn. Po dvouletých studiích na universitě tokijské vstoupil 1872 do námořnictva a účastnil se 1874 výprav proti divokým kmenům na Formose. R. 1894 bojoval na řece Jalu a spolupůsobil při vysazování vojska v zátoce talienvanské. R. 1904 byl při zahájení války japansko-ruské velitelem druhé japanské eskadry. Již v noci 8. ún. 1904 účastnil se útoku na ruské loďstvo v Port-Arthuru. 22. ún. podnikl však bezúspěšné bombardování Vladivostoku. Později křižoval v Japanském moři staraje se o to, aby japanské lodi nemohly býti napadeny loďmi vladivostockého oddílu, který mu také několikrát unikl. Proto vznikla proti němu u Japanců veliká nechuť a časopisy doporučovaly mu harakiri. Pochroumanou pověst si napravil 14. srp. 1904, kdy potopil ruský křižák »Rurik« a poškodil »Gromoboje« a »Rossiju«. 20. srpna t. r. zastihl na Korsakovské rejdě »Novik«, prorazivší portarthurskou blokádu, a potopil ho. Od té doby K. náleží k nejlepším velitelům japanského námořnictva.

Kamínek Karel, spis. čes., nyní adjunkt magistrátní. Vedle uvedených již spisů vydal ještě: *Hasnoucí světla*, lyrická hra (»Moderní Revue«, 1898); *Nové cesty*, 1aktové drama (Praha, 1904); *Dvě*, 3aktové drama (t., 1905); *Bouře*, 1aktové drama (»Lumír«, 1909); přeložil Kellera »Lidé Seldwylští« (t., 1900); F. Hebbela »Maria Magdalena«, občan. truchlohra ve 3 jedn. (t., 1902, J. Otto); »Judita«, tragédie o 3 děj. (t., 1898, J. Otto); C. F. Meyera

»Pokušení Peskarovo«, novella (t., 1905, J. Otto) a j. Je redaktorem »Ottova Divadelního Slovníku naučného«.

Kaminský Bohdan, rodným jménem Karel Bušek, básník čes., od r. 1899 vydal veršem *Doma i jinde* (1899); *Povídky veršem* (1900); *Noemi* (1902, veršovaná novella k illustracím L. Maroldovým); *Na viole d'amour* (1905). V nich nepřipojil nových rysů ke své dosavadní tvorbě básnické a chýle se spíše k drobné epice než k lyrice, projevil svůj causeristický vtip a bodrý rozmar. Starší novellistické práce shrnul do sbírek: *Bumbrlíček a jiné* (1901); *Rozházené kapitoly* (1902) a *Z ráje vyhnaný* (1903). Pro Národní divadlo pořídil některé překlady, na př. Hauptmannova »Kollegy Cramptona« (1900), Molièreova »Tartuffa« (1904) a Fuldovy »Blíženky« (1904), vynikající hladkou formou veršovou. Z cesty na Východ, hlavně do Cařihradu, uveřejnil v »Národ. Listech« řadu feuilletonů, jako vůbec psal často a ne bez úspěchu causerie pod čáru. *AN.*

* **Kammerbühl**, čedičový kužel (497 *m* vys.), asi 1 hod. od Chebu v Čechách. Je to vyhaslá sopka, která nepochybně se zvedala jako ostrov z jezera, jež vyplňovalo dolinu, ve které se nyní prostírají Frant. Lázně a okolní slatiny.

* **Kamnické Alpy** (Steiner Alpen) v. Krajina, str. 3*a*.

Kamper Jaroslav, novinář a spis. čes. Od r. 1902, kdy přičinil se o založení »Kruhu českých spisovatelů«, věnoval zvláštní pozornost českým poměrům divadelním, přičinil se o uspořádání několika cyklů divadelních na Smíchově a v divadle »Urania« a tu předvedl řadu vynikajících a dotud zanedbaných dramatiků cizích českému obecenstvu. R. 1904 měl přední účast na vydání polemicko-reformní brošury *Národní divadlo a české drama*. Činně stál při založení »Městského divadla Kr. Vinohrad« a r. 1908 zaujal tu místo dramaturga. Řadu her, hlavně francouzských, pro divadlo to přeložil a na něm inscenoval. S divadlem souvisí i jeho práce o českých dramaticích, jmenovitě o *L. Stroupežnickém* (v »ČČM.«, 1900 a 1901), *J. J. Kolarovi* (v »Obzoru lit. a uměl.«, 1902), *E. Bozděchovi* (ve »Věstníku čes. prof.«, 1905), vyznačující se pěkně sebraným materiálem, leč vyhýbající se kritickému ocenění. To platí i o jeho *Juliu Zeyerovi* (v »ČČM.«, 1901) *K. H. Máchovi* (v »Lit. čes. XIX. stol.«, III., 1). Z výtvarných studií, zabývajících se hlavně XVII. a XVIII. věkem v Praze vydal samostatně monografii *Václav Vavřinec Rainer* (1907); v poslední době spolupracuje na »Soupisu památek«, vyd. Čes. akademií. V novellistice vydal jen »románovou historii jako tisíc jiných«, *Bílá láska* (1904), v níž nepatrný příběh staromódní zahalil širokým a barvitým líčením krás staropražských, jeví se žákem V. Mrštíka. R. 1902 redigoval Jaroslavem Vlčkem založený »Obzor literární a umělecký«, r. 1909 stal se redaktorem »Květů«. V květnu 1909 vystoupil ze svazu divadla na Král. Vinohradech. *AN.*

* **Kampylometr** v. Arcometr (Dopl.)

* **Kamskaja**, pseud. J. A. Slavcové (v. t.).

Kamýk 7) má 67 d., 471 obyv. čes. (1900), pš. a telegraf.

* **Kan** Cornelius Marius, geograf nizozem., v. Dodatky ke XIII. sv.

Kanada. Hranice sev.-záp. naproti severoamerickému territoriu Alasce upravena byla od rozhraničovací kommisse r. 1903 a smlouvou mezi Velkou Britannií a Spoj. Obcemi dne 16. srp. 1906; neshody, jež posud trvají o hranici mezi Novým Brunšvikem a severoamerickým státem Maine, mají býti upraveny zvláštní kommissí. Také ve vnitřním rozdělení K-dy nastaly změny; dne 1. září 1905 z dosavadních čtyř territorií Alberty, Saskačevanu, Athapasky a Assiniboie utvořeny dvě nové provincie Alberta a Saskačevan a také ve hranicích territoria Keewatinu nastaly malé změny. Nynější rozloha a počet obyv. z r. 1901 jsou tyto:

Prov.	km^2	obyv.
Ostrov prince Edvarda .	5700	103.259
Nové Skotsko	55.500	459.574
Nový Brunšvik . .	72.500	331.120
Quebec	911.300	1,648.898
Ontario	675.600	2,182.974
Manitoba	191.000	255.211
Britská Columbie	926.100	178.657
Alberta	656.600	72.841
Saskačevan	649.100	91.460
Territ.		
Keewatin	1,338.000	9.800
Jukon	536.300	27.219
Mackenzie	1,436.000	5,216
Ungava	923.000	5'113
Franklin	1,295.000	—
Kanada úhrnem	9,659.400	5,371.315

R. 1906 napočteno v Manitobě 365.688, v Saskačevaně 257.763 a v Albertě 185.412 duší. Z počtu výše uvedeného za r. 1901 bylo 2,751.708 mužův a 2,619.608 žen. Značný vzrůst obyvatelstva vysvětluje se též hojným stěhováním do K-dy a počet přistěhovalců roste rok od roku; r. 1901 přistěhovalo se celkem 49.149 duší, 1902: 67.379, r. 1903: 128.364, 1904: 130.331, 1905: 146.266, 1906: 189.064 a 1907: 277.376 duší. Podle náboženství počítalo se (r. 1901) 2,229.600 římských katolíků, 916.886 methodistů, 842.442 presbyteriánů, 680.620 anglikánů, 316.477 baptistů, 326.638 jiných vyznání a 58.652 duší neznámého vyznání nebo pohanů. Vzdělání obyvat. nachází se na vysokém stupni; r. 1906 počítalo se v K dě úhrnem 20 566 škol a náklad na školy činil 15,010.729 dollarů. Nejdůležitější zdroj výživy všeho obyv. tvoří posud orba a chov dobytka, jakkoli v posledních letech hornictví a průmysl stále se mocněji vyvíjí. R. 1901 bylo od osadníků zabráno celkem

63,422.338 akrů půdy, z níž bylo 19,763.747 akrů rolí. Největší díl půdy věnován jest pšenici a ovsu; tyto dvě obiliny zaujímaly r. 1906 ve hlavních provinciích (Ontariu, Manitobě, Saskačevanu, Novém Brunšviku a Albertě) prvá 6,042.349 akrů, s niehž sklizeno 153,102.451 bušlův, oves pak zabíral 5,220.787 akrů se sklizní 321,606.663 bušlů. V Ontarijsku mimo to pěstován tabák na 6087 akrech, vinná réva na 12.785 akrech a ze 6,898.810 jabloní vytěženo 35,006.991 bušlů jablek; zemědělská statistika v ostatních státech jest nespolehlivá a nedokonalá. Užitku většího a většího poskytují rozsáhlé lesy kanadské, jejichž rozloha udává se na 3,234.387 km^2; dřevorubství a výroba dřevěných výrobků náležejí k nejdůležitějším odvětvím průmyslovým a vyrobily 1906 za 38,824.170 doll. zboží, z něhož do Spojen. Obcí severoamerických a do Velké Britanie vyvezeno za 12,498.758 doll.; také výroba dřevoviny rychle vzrůstá a r. 1906 vyvezeno jí za 3,478.150 doll., r. 1907 za 2,984.945 doll. Chov dobytka r. 1901 vykazoval 1,577.493 koně, 5,576.411 kusů hovězího dobytka, 2,511.239 ovec a 2,353.838 vepřů. Vedle vývozu živého dobytka, masa zamraženého, naloženého a uzeného roste v poslední době též vývoz másla; r. 1906 vyvezeno na 107.917 *t* sýra, 17.016 *t* másla a 51.454 *t* slaniny a uzených ryb. Značný výnos ode dávna dává rybolov; r. 1905 činil výtěžek jeho 29,479.562 doll. (r. 1904 jen 23,516.439 doll.), a to tresek za 3,421.400 doll., lososů za 8,989.942, sledí za 2,303.485, makrel za 958.223 a raků a krabů mořských za 3,906.998 doll. Největší zisk z toho připadal na Nové Skotsko (8,259.085 doll.), Britskou Columbii (9,850.216 doll.) a Nový Brunšvik (14,847.090 doll.). Těžba nerostů vynesla roku 1906 celkem 80,000.048 doll. (r. 1904 jen 60.073.897 doll.). Nejdůležitějším nerostem v K-dě dobývaným jest nyní zlato, jehož nejvíce poskytují nyní Britská Columbie a territorium Jukonské, nicméně s výnosem zvolna klesajícím (následkem vyčerpání ryží, kde těžba byla velmi snadná); r. 1906 vyzískáno zlata za 11,495.201 doll. (ale 1905 za 14,610.395 doll., r. 1904 za 16,462.517 a 1903 za 18.834.490 doll.); z ostatních nerostů dobyto bylo uhlí za 19,732.019 dol.l, niklu za 8,948.834, asbestu za 1,970.878 doll., mědi za 10,994.095, stříbra za 5,723.097, olova za 3,066.094, surového železa (z rud kanadských i z ciziny dovezených) za 7,823.020 a portlandského cementu vyrobeno za 3,164.807 doll. Veliké naděje skládají se v ložiska uhelná v sev.-záp. territoriích, jejichž rozloha páčí se na 168.400 km^2. Průmysl v K-dě stále se vzmáhá, ačkoli r. 1907 stržen byl též do krise, která zachvátila sousední Spoj. Obce sev.-amer. R. 1905 počítalo se v zemi celkem 15.796 závodů s kapitál. 846,585.023 doll. a 392.530 dělníky a zřízenci. Vyrobené zboží mělo cenu 718,352.603 doll. a nejdůležitější položky v tom zabíraly: hospodářské stroje, kovové nástroje, parní kotly, obuv, výrobky ze železa a oceli.

Také obchod stále roste, ačkoli v kritickém roce 1907 jeví se úbytek; dovoz a vývoz činil:

Roku	Dovoz	Vývoz
1903:	225,849.724 doll.	241,214.961 doll.
1904:	213,521.235 »	259,211.803 »
1905:	203,316.872 »	266,834.417 »
1906:	256,586.630 »	294,267.616 »
1907:	205,277.197 »	259,786.007 »

Nejdůležitější zboží dovozné bylo (1906):

Vlněné výrobky	za 17,476.875 doll.
železo, ocel a výrobky železné i ocelové	» 44,572.016 »
uhlí a koks	» 20,465.207 »
luštěniny	» 1,588.835 »
bavlněné výrobky	» 9,879.956 »
čaj	» 3,665.781 »
cukr a melasa	» 11.385.363 »
bavlna	» 8,239.725 »
hedvábí a hedváb. tkaniny	» 4,331.352 »
kožišiny	» 4,704.124 »
drogy a lučebniny . . .	» 7,679.876 »
kukuřice	» 6,179.948 »

Vývoz naproti tomu obsahoval zejména:

sýr	za 22,006.384 doll.
hovězí dobytek	» 10,932.539 »
slaninu	» 9,018.470 »
máslo	» 4,011.609 »
dříví a výrobky dřevěné	» 34,097.317 »
pšenici	» 20,397.629 »
mouku	» 4,095 207 »
ovoce	» 3,351.519 »
tresky	» 3,087.744 »
lososy	» 2,550.595 »
uhlí	» 3,346.402 »
zlatou rudu	» 7,226.954 »
měděnou rudu	» 5,127.953 »
stříbrnou rudu	» 5,507.259 »
kůže a kožené výrobky .	» 1,499.833 »
kožišiny	» 2,658.330 »

Účastenství jednotlivých států na obchodě tom bylo r. 1907—8 toto (v tisících doll.):

	Dovoz	Vývoz
Velká Britannie . . .	94,905	134,484
Britské kolonie . . .	16,280	13,263
Nizozemí	1,426	856
Belgie	2,381	3,377
Francie	9,902	1,806
Německo	5,163	2,376
Rakousko-Uhersko .	1,332	12
Švýcary	2,735	18
Japan	2,177	741
Spojené Obce . . .	210,653	113,521
Jiné země	8,420	9,553
Úhrnem . .	358,374	280,007

Zboží anglické požívá v K-dě proti ostatním státům zvláštních úlev celních. Dopravní prostředky v K-dě těší se veliké pozornosti jak ústřední vlády, tak i vlád provinciálních. R. 1907 bylo celkem 37.444 *km*

železnic, ze kterých pozoruhodna jest zvláště nová dráha tichomořská (*Grand Trunk Pacific Railway*), jejíž stavba rychle pokračuje; stavbu její provádí jednak zvláštní společnost (z Winnipegu do Port Simpsonu při Tichém okeáně), jednak ústřední vláda kanadská (z Monctonu do Winnipegu pode jménem *National Trans-Continental Railway*). Průplavy, jež nyní tvoří přímou, nepřetržitou cestu od velikých jezer kanadských do Atlantského okeánu, měří 4344 *km*. Pošta má (1907) 10.879 úřadů; telegraf se 3111 úřady má 52,263 *km* čar a 202.366 *km* drátů, telefon (1903—04) vykazuje 33.372 *km* čar a 345.045 *km* drátů. Obchodní loďstvo kanadské mělo r. 1906 celkem 7516 lodí o 663.415 *t*, z nichž bylo 2811 parníků o 225.625 *t*; do přístavů kanadských r. 1906 připlulo 78.584 lodí o 23,543.604 *t* a vyplulo 75.491 lodí o 22,780.458 *t*; v celém ruchu plavebním značnou převahu mají lodi britské a domácí.

Finance kanadské jsou ve stavu příznivém. Účetní závěr od 30. čna 1906 do 31 bř. 1907 vykazuje celkem 67,999.328 doll. příjmův a 51,542.161 doll. vydání, tedy přebytek 26,457.167 doll.; státní dluh obnáší 379,966.826 doll., proti němuž stojí státní aktiva summou 116,294.966 doll., tak že čistý dluh činí celkem 263,671.860 doll. — Lucas, Historical geography of the British Colonies (sv. 5., Oxford, 1900); Lucas, History of Canada (Londýn, 1901, 5 sv.); Hopkins Progress of Canada in the century (t., 1902); Bradlew, Canada in the twenthieth century (t., 1903); Oppel, Landeskunde des brittischen Nordamerika (Lip., 1906); White, Map of the Dominion of Canada and New Foundland (měř. 1 : 2,217.600, 8 listů, Ottawa, 1902).

Dějiny. Chamberlainův imperialismus, snažící se přivésti angl. kolonie do nejtěsnějšího svazku s mateřskou zemí, byl v K dě prováděn od r. 1898 jmenovitě gen. guvernérem lordem Mintoem. 18. pros. 1899 navrhl první ministr Sir W. Laurier, aby na ohrožené bojiště jihoafrické byly vyslány pomocné sbory, kterýžto návrh přijat a proveden 12. ún. 1900. Sněmovna kanadská schválila 13. bř. politiku premiera, při čemž i strana konservativců, vedená Sirem Ch. Tupperem a potírající celní politiku Laurierovu, respektující ve smyslu Chamberlainově především interessy mateřské země, projevila mu smýšlení loyální vzhledem k těžkému válečnému stavu v jižní Africe. Nové volby, vykonané 7. listopadu 1900, znamenaly pronikavé vítězství liberálů, čímž postavení Laurierovo značně se upevnilo. Nicméně přese všecku loyalitu Laurierovu, projevovanou Chamberlainovým imperialistickym plánům, hnutí směřující k samostatnosti K-dy pod heslem »K. pro Kanaďany«, učinilo značné pokroky. Hnutí toto má hlavní oporu v četném, od dávných dob v K-dě usedlém obyvatelstvu francouzském, jemuž bylo zakoušeti jistých ústrků, způsobených lordem Mintoem při příležitoti cesty angl. korunního prince, kterou tento konal K-dou v září a říjnu 1901. Směr tento je též posilován četnými americkými přistěhovalci přicházejícími ze Spoj. Obcí a proniknutými myšlenkou všestranné emancipace Ameriky od Evropy. Tato protiangl. nálada veliké části obyvatelstva K-dy značně se přiostřila sporem o hranice Alasky, nepříznivě pro K-du vyřízeným: 17. říj. 1903 sestoupivši se rozhodčí soud, a skládající se ze 3 zástupcův Unie, 2 K-dy a 1 Anglie, přiřkl 4 hlasy proti 2 důležitý kanál Lynn Spojeným Obcím, kdežto K-dě jen průliv Portland a ostrov Pearse. Kanaďané v tom spatřovali špatné zastoupení svých zájmův a proto jen zdůrazňovali požadavek samosprávy země, což jali se tentokráte prováděti i prakticky. Tak již v dubnu roku násl. učinili o své ujmě značnou celní přirážku na něm. zboží, za krátko vláda se usnesla stavěti vlastní loďstvo, ano, byl i vysloven na konci roku 1904 návrh po samostatném konsulárním zastoupení kanadských obchodních zájmů. Lit.: Hodgins, British and American diplomacy affecting Canada 1782—1899 (Toronto, 1900); Bourinot, Canada under British rule 1760—1900 (Cambridge, 1900); Hopkins, Progress of Canada in the century (Lond., 1900); Bradshaw, Self-Government in Canada and how it was achieved (t., 1903).

* **Kanadol**, frakce surového petroleje, vroucí asi při 60°, o spec. váze 0·650—0·700, jest směsí uhlovodíků řady aethanové.

* **Kanálové paprsky** č. paprsky Goldsteinovy jsou tmavým zářením, které povstává při elektrickém výboji v plynu silně zředěném za kathodou, která jest opatřena četnými otvory a dělí trubici na dva díly. Při dostatečném spádu kathodovém objeví se za kathodou, t. j. ve směru od anody ke kathodě za touto světélkování plynu (v přímém pokračování otvorů v kathodě). Toto světélkování jest účinek tmavých p-ků k-vých. J. J. Thomson, Wien a Stark ukázali, že podstatou těchto paprsků jsou molekuly plynu, které se pohybují mnohem volněji nežli nosiči paprsků kathodových (v. t.), a že tyto molekuly mají náboj positivní. Silné pole elektrické resp. magnetické uchyluje k. p. poněkud a lze z této úchylky určiti velikost unášených částic. Výsledky jsou ve značných mezích proměnné a lze z nich souditi na podobnou složitost k-vých p-ků, jakou ukazuje záření Röntgenovo (v. t.). Směr úchylky k-vých p-ků, která nastane ať polem magnetickým, či elektrickým, dokazuje zřejmě, že náboj částic je positivní. Odtud ujal se též název »paprsků positivních«. Molekulové nosiče k-vých p-ků dokázal zajímavými paprsky Stark. Pozoroval totiž spektrum světélkujícího plynu za kathodou a to ve směru kolmém k p kům k-vým a při postavení spektroskopu proti směru těchto paprsků, po případě ve směru pokud možno shodném se směrem kanálového záření. Při prvém postavení spektrum skládalo

se z ostrých čar plynu, při obou dalších způsobech pozorování ukázal se vedle ostré čáry světelný pruh, jehož intensity od středu ke krajům ubývalo, a který je svědectvím, že se zdroj svítící vzhledem k pozorovateli určitou rychlostí pohybuje. Rychlost tato mohla býti určena podle principu Dopplerova; ukázala se pak souhlasnou s číslem, které pro tuto veličinu vyšlo z pozorování úchylek známým polem elektrickým resp. magnetickým. Složitost k-vých p-ků záleží jednak na nestálosti kathodového spádu, jednak na přimíšeninách plynu svítícího. K. p. objevil r. 1886 Goldstein (viz »Berl. Sitzungsber.« *39*, 691, 1886). Podrobnosti viz: Joh. Stark, Die Elektricität in Gasen (Lip., 1902); J. J. Thomson, Conduction of Electricity through Gases (Lond., 1906, 2. vyd.; něm. překlad E. Marxe v Lipsku, 1906). Literaturu viz v článku Přehledy pokroků fysiky za rok 1901 až 1907 ve »Věstníku« Čes. akademie. *nvk.*

* **Kanarin** (něm. *Persulfocyangelb*), žluté barvivo k tisku na kartouny a pod.; tvoří žlutý prášek nádechu oranžového, nerozpustný ve vodě a alkoholu; povstává působením chlóru nebo kyseliny dusičné na rhodankalium.

Kanárské ostrovy. Obyvatelů 358.564 (1900); sídlo guvernérovo Santa Cruz má 38.419 obyv. Srv. z Woerlových cestovních příruček Die Canarischen Inseln (1906) a Kurt Müller, Die Kanarischen Inseln (ve slavnostním spise 18. sjezdu něm. geografů ve Vratislavi 1901).

* **Kančev** Vasil, ministr bulh. († 6. ún. 1902 v Sofii), rodem Makedonec. Vynikl jako spisovatel a znalec Makedonie. Znám jest spis jeho *Makedonija, etnografija i statistika*. Za ministerstva Karavelova a Daneva byl místopředsedou sobranije. Když Karavelov odstoupil, jmenován ministrem vyučování v kabinetě Daneva. Zavražděn byl propuštěným učitelem Karandžulovem.

* **Kandert** Josef, architekt a stavitel čes. (* 1838 v Praze — † 26. list. 1901 t.). Po vykonaných studiích na reálných a technických školách pražských a po průpravné praxi stal se stavitelem v Praze, kde vystavěl několik velikých domů nájemných a obchodních, zejména »Eliščiny« lázně (společně s architektem Ottou Ehlenem), domy Veiderův a Thonetův v Ovocné ulici, dům Glauberův v Sadové třídě a j. v. V mužných letech svého života věnoval se činnosti veřejné ve prospěch rodného svého města; zasedal v l. 1874—96 v obecním zastupitelstvu pražském, kdež byl od r. 1875 též členem rady městské a v l. 1887—90 byl náměstkem starosty města Prahy. Jako člen a předseda dozorčí kommisse staral se o opravu Prašné brány. Za zásluhy udělen mu zlatý záslužný kříž s korunou a ryt. řád císaře Františka Josefa, správou města Prahy věnována mu byla zlatá medaille král. hl. města Prahy. V poslední své vůli objevil se K. jako maecenáš český, ustanoviv hlavním dědicem svého značného jmění Ústřední Matici školskou. *A. Cechner.*

* **Kaněra** Cyrill, spis. čes. (* 1840 v Hor. Radechové). Vystudovav gymnasium v Kr. Hradci, vstoupil r. 1862 do kláštera u sv. Markéty ve Vel. Břevnově, kde r. 1867 vysvěcen na kněze, načež kaplanoval na řádových farách; od r. 1900 jest osobním děkanem v Polici n. M. Vedle samostatných spisů obsahu církevního napsal *Pamětnosti farní osady Policke nad Metují* (Police n. M., 1872); *Farní osada sv. Vojtěcha v Počáplích* (Terezín, 1900). Opsal též pro opatskou knihovnu v Broumově obšírnou kroniku města Police, kterou sepsal Jan Lege, koželuh v Polici, ale tiskem nevydal.

* **Kaněra** Josef, ryt., státník rak. (* 1854 v Horní Radechové u Náchoda). Po odbytých gymnasijních a právnických studiích vstoupil r. 1877 do státní služby u pražského místodržitelství, kde byl přidělen zemské školní radě. R. 1880 byl povolán do ministerstva vyučování. Tam byl zaměstnán nejdříve v oddělení právnickém, potom v oddělení obecného školství, jehož referentem r. 1895 se stal. R. 1901 byl jmenován sekčním chefem a vede správu obecného a středního školství. Za vedení jeho byla provedena reforma měšťanských a středních škol a byl vydán definitivní řád obecného školství. Od 15. listop. 1908 do 13. ún. 1909 byl správcem ministerstva kultu a vyučování.

Kanitz 1) Filip Felix, cestovatel, vydal právě rok před svou smrtí I. sv. *Das Königreich Serbien und das Serbenvolk von der Römerzeit bis zur Gegenwart* (Lip., 1903). Zemřel 5. led. 1904 ve Vídni.

Kank má 171 d., 1293 obyv. čes. (1900).

* **Kankles** viz Kantele.

* **Kaňkovský** Ferdinand, herec český (* 1858 v Dobříči u Zbraslavě), vystudoval nižší reálku a školu obchodní v Praze. Od r. 1874 hrával na ochotnických divadlech, r. 1876 vstoupil k div. společnosti Fr. Pokorného, r. 1881 k zemskému Prozatímnému divadlu českému v Praze, kde pobyl do r. 1883. R. 1881 odsouzen byl pro účast v chuchelské aféře proti buršům k pětiměsíčnému žaláři. Od r. 1883 pobyl u společnosti Pavla Švandy ze Semčic, Pištěkovy, Budilovy, u Nár. div. v Brně, společnosti divadel východočeských a j., nyní, r. 1909, jest členem a režisérem Pištěkova divadla na Kr. Vinohradech. Hrál úlohy milovnické, hrdinné, později charakterní (Hamlet, Karel IV., Prokop, Vítek, Derblay, Pešek, Dvořák a j.). Sepsal hru *Povinnost*, která r. 1905 dávala se na Smíchově, a přeložil několik ruských her Spažinského, povídek a jiných prací. *St.*

Kanteletar, sbírka čudské národní lyriky, přel. Jos. Holeček (1904).

* **Kantonská řeka** viz Cu-kiang.

* **Kantorovič** Jakov Abramovič, právník rus. (* 1859). Studoval na právnické fakultě petrohradské univ. Jest advokátem

okruhu petrohradského soud. dvora. R. 1903 stal se redaktorem časopisů »Suděbnoje Obozrěnije«, »Věstnik senatskoj praktiki« a »Věstnik zakonodatěljstva i cirkuljarnych rasporjaženij« Hlavní práce jeho jsou: *Sredněvěkovyje processy o věďmach* (Petr., 2. vyd. 1899); *Litěraturnaja sobstvennosť* (3. vyd. 1899); *Ženščina v pravě* (3. vyd. 1899); *Processy protiv živothych v srednije věka* (Petr., 1898); *Pravo na istinu. Etiko-juridičeskij očerk* (t., 1904); *Iz oblasti věrotěrpimosti* (t., 1904); *Kljatva po sovremennym učenijam* (t., 1904) a j.

***Kapic** Juraj, soudobý spis. chorv. Povoláním svým jest učitel a redaktor »Pučkog lista«. Ze spisů jeho uvádíme: *Mila Grpolića, poljička junakinja god. 1649* (Split, 1886); *Sa putovanja od Senjske Rijeke do Beča, Budimpešte i Zagreba. Od Splita do Trsta te preko sve Italije. Po Hercegovini i Bosni* (Split, 1900). Nyní žije ve Splitu. *Tmk.*

***Kapillární světlo** sluje elektrické světlo, které povstane, prochází-li elektrický výboj úzkými, kapilárními otvory skleněných rour. Použije-li se k vývoji elektrických jisker ruhmkorffu o doskoku 25 *cm*, dostává se intensivní světlo, podobné světlu lampy obloukové. Delším trváním se však skleněné roury zahřívají, světlo slábne, konečně hasne, neboť výboj elektrický najde si cestu ohřátými skleněnými stěnami. Má-li se dosíci k-ho s la trvalejšího, třeba kapillární roury chladiti vodou.

***Kapitance** v elektrotechnice značí Hospitalierem navržené pojmenování specifické kapacity.

Kapitulace. Když se muslimští národové počali stýkati v Asii, Africe a Evropě s národy jiného náboženství, nemohli užívati pro jinověrce svého práva, poněvadž mělo povahu ryze náboženskou. Proto dovolovali podřízeným sobě národům, aby se soudili podle svých obyčejů pomocí svých soudců. Tak se Muhammed II. dohodl s náčelníky náboženských obcí a vydal řadu aktů, jimiž přiznal křesťanům zároveň se svobodou vyznání i ono právo. Touž koncessi učinil i židům a Armenům. Poněvadž muslimští národové, málo nakloněni obchodu, připouštěli, aby cizinci vedli v jejich zemích obchod, udělovali i jim, zároveň se svobodou usazování a vedení obchodu, výsadu, aby se soudili pomocí svých krajanů, konsulův, od nich volených nebo z jejich vlasti vysílaných. Takto se osvobozovali cizinci od místních zákonův a úřadův. Tyto výsady jim byly poskytovány buď ve formě smluv ujednávaných mezi muslimskými panovníky a jejich vlastí nebo ve formě jednostranných aktů, fermanů a j., vydávaných muslimskými panovníky. Ty smlouvy a akty zovou se po evropsku k. (*capitulazioni*, *capitulations*, *capitulationes*) — od rozdělení na odstavce, kapitoly —; v muslimských kancelářích označují se nejčastěji arabským slovem ahd, ahdname. Jako nejstarší uvádí se k. ujednaná r. 1133 mezi Pisou a Marokkem, jež nás bohužel nedošla v plném textu. Byly však starší, nám neznámé. Nejstarší, jejíž celý text se zachoval, jest z r. 1149; byla smluvena mezi Pisou a muhammedánským vladařem Valencie. Nejdůležitější jsou k. Turecka ve prospěch Francie, z nichž prvá jest smlouvou, učiněnou r. 1535 mezi Františkem I. a sultánem Solimanem Velikým. S počátku však byly k. jednostranné akty. Smlouva z r. 1535 byla výjimkou. Teprve v XVIII. stol. se ujednávaly smlouvy mezi Portou a evropskými státy, v nichž byly potvrzovány výsady dříve poskytnuté nebo byly udělovány nové. Jednostranné akty obsahovaly slib, ba i přísahu se strany sultánovy, že jich nezruší, dokud potrvá přátelství mezi ním a jiným státem. Avšak přes slavnostní prohlášení akty ty neměly závazné moci skutečných smluv a mohly býti rušeny. V XIX. stol. však všechny jednostranné k. byly potvrzeny nebo obnoveny s obchodními smlouvami Turecka a nabyly tak pravé smluvní, t. j. dvoustranné povahy. Původní k. byly dočasné, ne tedy trvalé. Bylyť ujednávány nebo vydávány na doživotí sultána nebo na doživotí smlouvajících se suverénů. Teprve později, od poloviny XVIII. stol., k. staly se trvalými, závaznými pro všechny nástupce sultána, který je podepsal. K. zabezpečují cizincům osobní svobodu, svobodu pohybu a obchodu, svobodu náboženství, obleku atd., a zprošťují je do značné míry místní soudní moci (*immunité de juridiction*), prohlašujíce je ve většině případů podřízenými soudní moci konsulově (*juridiction consulaire*), jmenovitě ve všech trestních a civilních věcech mezi nimi. To vedlo některé spisovatele k výroku, že požívají poloexterritoriality (*quasi-exterritorialité*), kterýžto termin není vědecky správný. Kapitulační soustava existuje, mimo Turecko, v Egyptě, kde od r. 1874 jsou zavedeny t. zv. smíšené soudy, v Bulharsku, kde r. 1907 byla odstraněna závaznost konsulské ochrany a zúžena kompetence konsulské jurisdikce ve prospěch místní, pak v Číně, Persii, Siamu, Kambodži, Maskatu, Marokku, Zanzibaru a j. Japan se jí zprostil r. 1899. Prof. Dr. *M. Popoviliev.*

***Kapla,** ves korut., viz Kappel 4).

Kaplice 1) má 341 d., 209 obyv. čes., 2214 něm. (1900)

***Kaplický** Augustin, spis. čes. (* 25. kv. 1854 ve Vlašimi). Studoval gymnasium v Písku a Klatovech, bohosloví v Č. Budějovicích a r. 1877 vysvěcen na kněze. Působil jako kaplan v Loučimi a stal se farářem ve Zhůři u Hartmanic. Napsal životopis Rudolfa Mayera a básně v časopise »Svatobor«; mimo to přispíval do brněnského »Obzoru«, »Šumavanu« a »Posla ze Sušice« pod pseudonymem Jaromír Chod. Uveřejnil též básně ve »Zlaté Praze« a »Vlasti« a složil scénickou deklamaci *Andělé života* (Praha, 1889).

***Kapnion** v. Reuchlin 1).

***Kapnist** Petr Ivanovič, hrabě, spis. rus (* 1830 — † 1898), vystudoval práva v Moskvě a byl redaktorem časop. »Pravi-

těljstvennyj Věstnik«. Psal veršem i prosou a po jeho smrti práce jeho vydány s názvem *Sočiněnija* (Moskva, 1901, 2 d.). Vystupoval příkře proti hnutí 60 let XIX. stol. a úsudky jeho o zástupcích tohoto hnutí byly své doby ve vládních kruzích směrodatné.

* **Kapnist** Petr Alekséjevič hrabě, rus. diplomat (* 1839 v Poltavě — † 2. prosince 1904 ve Vídni). Byl zprvu při ruském vyslanectvu v Římě a v Paříži, v l. 1884—92 mimoř. vyslancem v Haagu, potom senátorem a od května 1895 velvyslancem ve Vídni. Po celý čas svého působení tamže snažil se upevniti sblížení, jež mezi Ruskem a Rakouskem nastalo přičiněním zesnulého knížete Lobanova, a rakousko-ruská úmluva o reformách v Makedonii je z veliké části jeho dílem. R. 1884—85 zastupoval Rusko na berlínské konferenci Konžské. Nástupcem jeho ve Vídni stal se římský vyslanec kníže Urusov.

* **Kapnist** Pavel Aleksandrovič, hrabě, spis. rus. (* 1842 — † 1904), sloužil v ministerstvu spravedlnosti a byl nějakou dobu správcem kanceláře tohoto ministerstva, načež od r. 1880 byl kurátorem moskev. učebného okruhu a od r. 1895 senátorem. Vydal: *Klassicizm, kak něobchodimaja osnova gimnazičeskago obrazovanija* (1891); *Istoričeskij očerk razvitija realjnago obrazovanija v Germanii do 80tych godov našego stolětija* (1899); *K voprosu o reorganizaciji sredňago obrazovanija* (1901) a j.

* **Kappacismus** v. Dysarthrie.

* **Kapras** Jan, právní historik čes. (* 17. led. 1880 v Brně), syn před. Studia práv konal v Inšpruku, Praze, Berlíně. Promovován r. 1903 v Praze. Habilitován na jaře 1905 pro české právní dějiny, r. 1907 rozšířena mu venia docendi také na obor práva německého. Uveřejnil: *K dějinám českého zástavního práva* (1903); *Poručenství nad sirotky v právu českém* (1904); *Das Pfandrecht im böhm.-mährischen Stadt- u. Bergrechte* (1906); *Pozůstatky knih zemského práva knížetství Opavského* (díl I. 1906, díl II. 1908); *Kniha svědomí města Nového Bydžova z l. 1311—1470* (1907); *Manželské právo majetkové v českém právu zemském* (1908); *Vrchní poručenství v čes. právu* (»Sborník věd stát. a práv.«, IV); *O zletilosti dle českého práva* (»Čas. Mat. Mor.«, 1904); *Rukopisy Děčínské* (»ČČM.«, 1904); *Das Pfandrecht im altböhmischen Landrecht* (»Zeitschr. für vergl. Rechtswissenschaft«, XVII a XVIII); *Pozůstatky zemského práva Opavského a Krnovského* (»Sborník v. pr. a st.«, VI); *Die Vormundschaft im altböhmischen Landrechte* (»Zeitschr. f. vergl. RW.«, XVIII); *Zemské knihy Opolsko-Ratibořské* (»ČČM.«, 1907); *Testament knížete Přemka Opavského a jeho provedení* (»Věstník Mat. Opav.«, 1907); *Mährens staatsrechtliches Verhältnis zum Deutschen Reiche u. zu Böhmen im Mittelalter* (»Čechische Revue«, 1907); *Státoprávní poměr Moravy k říši Německé a ke koruně České ve středověku* (»ČČM.«, 1907); *O státoprávních poměrech Opavska* (»Věstník Mat. Opav.«, 1908—9); *Oberschlesische Landbücher* (»Zeitsch. f. Gesch. Schlesiens«, 1908); *K otázce české úřední řeči* (»Pokroková Revue«, 1908; »Union-Politik« 1908); *Zemský soud a zemské knihy Těšínské* (»ČČM.«, 1909).

Kapsko mělo podle sčitání r. 1904 úhrnem 717.388 km^2 a 2,409.804 obyv., z nichž bylo 579.741 bělochů a 1,830 063 domorodců. Na jednotlivé části kolonie rozděleno bylo takto:

	km^2	obyv.	na 1 km^2
Vlastní Kapsko . .	535.746	1,489.691	2·8
Transkeisko . .	6.609	177.730	27
Tembujsko . . .	10.662	231.472	21
Pondsko	10.167	202.757	20
Země Vých. Griquů	19.668	222.685	11
Bečuánsko . . .	133.442	84.472	0·6
Velrybí zátoka . .	1.114	997	0·9

V pohybu obyv. v posledních letech napočteno:

	1905	1906	1907
sňatků	10.542	11.052	10.554
porodů	[illegible]	57.870	60.415
úmrtí	36.699	35.609	35.491
přistěhovalců . .	33.775	34.041	29.767
vystěhovalců . .	34.533	40.180	39.550.

Podle náboženství náleží 1,305 453 obyv. různým vyznáním protestantským, 37.782 je katolíků, 22.623 muhammedánů a 19.537 židů; 1,015.760 duší označených ve statistice za lid bez určitého náboženství jsou vesměs domorodci nebo míšenci. Školní vzdělání není povinné a proto není divu, že r. 1904 z obyvatelstva evropského původu neméně než 22·23% mužů a 24·03% žen neznalo ani čísti ani psáti. Zemědělství provozuje se na 132,532.249 akrech zabrané půdy (31. pros. 1906), ze které však značný díl posud slouží za pastviny, ale pokud uvedená půda jest vzdělána, o tom nedostává se novějších údajů; země posud nezabraná obsahuje 44,844.411 akrů, lesy pokrývají 1396 km^2. Chov dobytka, nejdůležitější živnost obyv. kapského, utrpěl velice válkou jihoafrickou, neboť veliká část stád byla tehdy zničena; od té doby však zase se vzmáhá, a jmenovitě chov ovec neustálým zušlechťováním vynikajícími plemeny nabývá značného významu; r. 1904 napočteno 11,818.824 ovec, 7,162.463 koz (mezi nimi mnoho angorských), 1,954.390 kusů hovězího dobytka, 419.963 koní a mezků, 385.945 vepřův a 357.970 pštrosů. Průmysl zastoupen byl r. 1904 celkem 2527 závody, jež dohromady zaměstnávaly 30.318 dělníkův i zřízencův. Obchod od války jihoafrické ukazuje značné poklesnutí dovozu a stoupání vývozu; kdežto r. 1902 dovoz činil 34,220.500 lib. sterl. a vývoz 17,456.151 lib. sterl., bylo r. 1906 dovezeno za 18,200.124, vyvezeno za 40,492.233 lib. st. a r. 1907 jen za 16,928.000 a 47,087.000 lib. sterl. Nejdůležitější zboží vývozné jest zlato (1907 za 28,226 000 lib. sterl., avšak podotknouti dlužno, že největší díl tohoto zlata z K ka vyváženého pochází z Transvaalu a

Rhodesie), démanty (za 8,983.000 lib. sterl.), vlna (2,535.000), pštrosí pera (1,820.000), srst angorských koz (915.000), kůže a kožišiny (809.000), dobytek (775.000), měděná ruda (577.000), třaskaviny (501.000) a obilí i mouka (426.000 lib. sterl.). V dovoze přední místo zaujímají výrobky průmyslu textilního, oděv a p. za 4,647.216 lib. sterl. (1906), dále potraviny, nápoje (za 4,488.055 lib. sterl.) a j. Obchodní styk K-ka s předními státy a osadami byl r. 1907 tento (v lib. sterl.):

	Dovoz	Vývoz
Velká Britannie . . .	8,824.000	42,885.000
Německo	843.000	709.000
Ostatní Britská Jižní Afrika	2,408.000	2,994.000
Mauritius	302.000	9.000
Britská Indie	255.000	—
Australie	1,066.000	10.000
Spoj. Obce sev.-amer.	1,143.000	83.000.

Z přístavů zaujímá posud prvé místo Kapské město, kterým největší díl vývozu se ubírá do ciziny (r. 1906 dovoz 8,080.558 lib. sterl., vývoz 17,385.432 lib. sterl.), kdežto dovoz nyní z velikého dílu volí cestu také již přes Port Elizabeth (r. 1906: 6,855.729 dovozu) a East London (4,344.315 lib. sterl. dovozu). Obchodního loďstva mělo K. r. 1907: 54 lodí o 5842 *t*, tak že veškeru dopravu zahraniční obstarávají evropské paroplavební společnosti převážnou většinou britské; r. 1907 připlulo do přístavů kapských 2607 lodí o 11,653.454 *t* a vyplulo 2631 lodí o 11,664.684 *t*. Železných drah r. 1907 bylo úhrnem 5979 *km*, a to 5237 *km* trati státních a jen 742 *km* drah soukromých. Pošta má 1086 úřadů, telegraf 598 úřadů, 13.202 *km* čar s 51.812 *km* drátů. Finance K-ka vykazují v účetní závěrce za r. 1906—7 celkem 7,701.192 lib. sterl. příjmů a 8,349.316 lib. sterl. vydání, tedy schodek 648.124 lib. sterl. Státní dluh (31. pros. 1907) činí úhrnem 46,267.290 lib. sterl.

Srv. South African Year Book (Lond., roč.); hr. Kinsky, The Diplomatist's Handbook for Africa (t., 1898); Rogers, Introduction to the Geology of South Africa (t., 1904); Gibbons, Africa from South to North (t., 1904, 2 sv.); Colquhoun, The Afrikander Land (t., 1906).

Dějiny. V letech devadesátých XIX. stol. vnitřní politika K-ka nabyla značné důležitosti, poněvadž od r. 1895 bylo jasněji a jasněji viděti, že válečný konflikt Anglie s boerskými republikami, při němž K-ku připadne značná úloha, je nevyhnutelný. V kapském parlamentě utvořily se dvě veliké strany politické, z nichž jedna měla především na zřeteli zájmy selského obyvatelstva kapského (t. zv. *Afrikander-Bond*), druhá — pokroková, progressistická, stojící pod vlivem Cecila Rhodesa (v. t.) — hájila zájmů průmyslových a obchodních příslušníků K-ka nepouštějíc při tom se zřetele myšlenku britského imperialismu. — Progressistické ministerstvo sira Gordona Sprigga, na něž silný vliv vykonával Rhodes, dosáhlo v čnu 1898 uzákonění předlohy o novém rozdělení volebních okresů, jímž vzrostl počet příslušníků Rhodesovy strany. Když svaz afrikandrů provedl, aby parlament vyslovil ministerstvu nedůvěru, byl tento 22. čna rozpuštěn. Při nových volbách zvítězili afrikandři jen 40 proti 39. Novým projevem nespokojenosti bylo 10. říj. ministerstvo Spriggovo svrženo a vůdce strany selské Schreiner pověřen sestaviti nové. Po přijetí žádaného nového volebního zákona a po rozpuštění parlamentu byly v březnu a dubnu 1899 nové volby, při nichž podařilo se afrikandrům většinu svou o něco zesíliti.

Všecky četné pokusy této strany, aby zabránila válce Anglie s jihoafrickými republikami, zůstaly bez úspěchu; angl. ministr kolonií Chamberlain, podněcován Rhodesem a guvernérem K-ka sirem A. Milnerem, poslal 4. říj. do Pretorie odmítavou odpověď. Ve válce samé (v. Jihoafrická republika, Dopl.) kapská vláda zachovala neutralitu. Angličtí obyvatelé K-ka (počtem asi 26.000) vstoupili jako dobrovolníci do řad vojska angl.; v krajích obsazených Boery hollandské obyvatelstvo přeběhlo k těmto; jinak však povstání kapských soukmenovců boerských nenabylo zatím většího rozměru. Přísně loyální ministerský předseda Schreiner zamýšlel dodatečně schváliti rozsudky britského voj. soudu vydané na jaře 1900 proti kapským rebellům; účastníkům hodlal jednak odepříti volební právo — až na 5 let, jednak nebezpečnější buřiče přísně potrestati. Když pak přednesl 12. čna 1900 své návrhy parlamentu, nenalezl pro ně opory ani ve své straně, ani v ministerstvu. Následkem toho Schreiner odstoupil a na jeho místo opět povolán Sprigg, který 18. čna sestavil novou vládu většinou smýšlení anglického, jež, jsouc podporována ze značné části stranou afrikandrů, měla v parlamentě většinu. Za tohoto ministerstva byl pak skutečně — ovšem po dlouhých bouřlivých jednáních — přijat návrh, podle kterého všichni, kdo přidali se za boerského vpádu do K-ka k nepříteli, byli i po odbytí trestu zbaveni práva volebního; resoluce, kterou se schvalovala annexe obou republik, přijata většinou jen nepatrnou. Svaz afrikandrů pořádal 6. pros. 1901 ve Worcesteru kongress, jehož se zúčastnilo 3000 delegátů zastupujících 130.000 příslušníků svých a jenž se usnesl na požadavku samostatnosti obou republik a odvolání kapského guvernéra Milnera. Tím se Boerové osmělili na konci prosince učiniti větší organisovaný vpád do K-ka míníce rozjitřiti všeobecné povstání v K-u, což se jim celkem nepodařilo, ježto také vláda rozsáhlými opatřeními bezpečnostními, posléze vyhlášením práva válečného v K-ku účinky boerského vpádu včas dovedla paralysovati.

Po ujednání míru v Pretorii (31. kv. 1902) nastala ve vnitřní politice K-ka značná změna. Agitací za zrušení trvající ústavy, kterou hlásali krajní progressisté (Smart, Jameson a j.)

a kterou podporoval Milner, stali se z bývalých nepřátel vlády jejími spojenci: ministerstvo Spriggovo jen posílilo své ohrožené postavení spojivši se se svazem agrární strany afrikandrů (v srpnu 1902). Ale naděje svazu — čerpané zejména za dvouměsíční cesty Chamberlainovy do pokořených republik — v mírné vystoupení Anglie vůči povstalcům za války splnily se jen měrou nepatrnou: 24. bř. guvernér svolil k propuštění všech zajatých.

Při Spriggově pokusu o uklidnění plemenné zášti v K-ku svaz agrární odloučil se od předsedy vlády, 4. září 1902 vznikl zjevný konflikt mezi nimi, který pak se vlekl dále a byl na podzim 1903 příčinou rozpuštění dolní i horní sněmovny kapské. Progressisté všech odstínů se srazili a při volbách v ún. 1904 po prvé získali většinu, ač jen o několik hlasů; sám předseda Sprigg — zastupující vždy mírnější směr politický — osobně podlehl v okrese East London, který od r. 1869 zastupoval. Po něm řídil nové ministerstvo — rázu radikálně progressivného — od 21. ún. 1904 Jameson. Ministerstvo skládalo se ze 7 členů, mezi nimiž byl jen jeden (T. W. Smartt), který náležel také předcházejícímu; složení bylo vysloveně anglického, příslušník hollandského obyvatelstva nebyl v něm žádný, rodilí Jihoafričané (z angl. krve však) jen dva; tím ovšem na ten čas živel ryze kapský byl z vlády vyloučen.

O spojení K-ka s ostatními osadami jihoafrickými ve Spojené Státy jihoafrické v. t. (Dopl.).

Srv.: Bryden, A history of South Africa (Lond., 1004); E. F. Knight, South Africa after the war (t., 1903).

Kapsko-káhirská transafrická železnice jest projektovaná trať mezi Kapským Městem a Káhirou resp. Alexandrií přes celou pevninu africkou, aby tak byly spojeny anglické osady jihoafrické přes Britskou Východ. Afriku a Súdán s Egyptem. Délka projektované trati měří 5875 angl. mil čili 9455 *km*, avšak na 3025 *km* bude použito vodních cest (Nílu, Bílého Nílu a jezer). Jednotlivé díly železnice jsou již hotovy, jiné se stavějí. Tak hotova je trať z Káhiry do Assuánu, z Vádí-Halfy do Chartúmu a z Kapského Města do Broken-Hillu (v Rhodesii), celkem 5045 *km*. Z poslední stanice půjde do Kituty na již. konci Tanganjíky, parolodí do Usumbury na sev. konci téhož jezera, odtud dráha k jez. Kivu; parolodí přes Kivu, pak drahou k jez. Albertovu. Přes toto a Bílým Nílem parolodí do Dufilé, odtud opět drahou do Redžafu. Z Redžafu parolodí do Chartúmu, drahou do Vádí-Halfy, parolodí do Assuánu a konečně drahou do Káhiry. Plánu tomuto věnuje anglická veřejnost velikou pozornost a s nelibostí nese každé ohrožení třeba zdánlivé tohoto projektu se strany Belgie nebo Německa.

***Kaptan** v. Kapudan.

***Kaptěrev** Nikolaj Fedorovič, spis. rus. (* 1847), ukončiv studia v duchov. akademii moskevské, stal se professorem dějin tamže. Hlavní jeho práce jsou: *Charaktěr otnošenij Rossiji k pravoslavnomu Vostoku v XVI. i XVII. stol.* (Moskva, 1884); *Snošenija ijerusalimskich patriarchov s rus. pravitěljstvom s poloviny XVI. do konca XVIII. stol.* (Petr., 1895); *Snošenija ijerusal. patriarchov s rus. pravitěl. v těkuščem stolětiji* (t., 1898); *Snošenija ijerusalim. patriarcha Dosifeja s rus. pravitěljstvom* (Moskva, 1891); *Světskije archijerejskije činovniki v drevněj Rusi* (t., 1874); *Patriarch Nikon i jego protivniki v dělě ispravlenija cerkovnych obrjadov* (t., 1887). Poslednější práce pro některé nové názory vyvolala polemiku, a ač mnozí z učenců přiklonili se ke K-u, Pobědonoscev zakázal spisovateli otiskovati další studie o Nikonovi. *Šnk.*

***Kapteyn** Johannes Cornelius, hvězdář hollandský (* 19. led. 1851 v Barneveldu v Hollandsku). Byl roku 1875 astronomem hvězdárny v Lejdě, 1878 professorem astronomie na universitě v Groninkách. S Gillem provedl velikou fotografickou revisi jižního nebe z Kapského města. Určil také parallaxy na kruhu poledníkovém.

Kapustin 2) Michail Nikolajevič, právník rus., † 1899.

***Karabčevskij** Nikolaj Platonovič, právník ruský (* 1851). Absolvoval práva na petrohr. univ. Od r. 1879 jest advokátem okruhu petrohradského soudního dvora. Proslul jako znamenitý soudní řečník a stal se jedním z nejhledanějších obhájců ve věcech trestních. Vystupoval ve veliké řadě komplikovaných trestních záležitostí, jakož i v processech politických. R. 1901 vydal sbírku svých soudních řečí (r. 1902 vyšla ve 2. vyd.). Jest také belletristou. Na tomto poli uvésti sluší zvláště jeho práci *Gospodin Arskov* (»Věstnik Jevropy«). R. 1905 uveřejnil p. názv. *Pripodňataja zavěsa* souborně své belletristické práce, verše a básně v prose. Své publicistické stati a soudní obrázky vydal r. 1902 pod tit. *Okolo pravosudija.* Rediguje časopis »Jurist«.

***Kara Ben Jehuda**, pseud. Karla Judy (v. t., Dopl.).

***Karácsonyi** [-čoňi] János, historik maďar. (*1858). Jest professorem círk. dějin a círk. práva na bohoslov. semináři ve Vel. Váradě. Uveřejnil: *Magyarország és a nyugati egyházszakadás* (Uhry a rozpadnutí se záp. církve; Vel. Várad, 1885), *Szent Gellért élete és művei* (Život a práce sv. Gerharda, Bpešt, 1887); *Szent István oklevelei és a Szilveszter bulla* (t., 1891); *Békés vármegye története* (Dějiny komitátu békešského, 1896); *Honfoglalás és Erdély* (Zabrání Uher a Sedmihrady; Bpešt, 1896); *Bethlen Gábor erdélyi fejedelem osei* (Předkové kn. G. Bethlena; Turul, 1897); *Az aranybulla* (Zlatá bulla; »Tort. Értek.«, XVIII., 7 s., 1899); *Szent Imre herczeg* (Vévoda sv. Emerich; Bpešt, 1899); *A hamis, hibáskeletű és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400—19* (Seznam nepravých, chybně datovaných a nedato-

vaných listin do roku 1400; Bpešt, 1902); *A magyar nemzetségei a XIV. század közepéig* (Uh. rody do pol. XIV. stol., 2 sv. a 1. část 3. sv., 1902; 2. část 3. sv. napsal Csoma, Magyar nemzetségi czimerek [Uh. rodinné znaky], 1904); *Magyarország egyháztörténete* (Dějiny uh. církve; Vel. Várad, 1906). Společně s Borovszkým **K.** vydal (nákladem velkováradské kapitoly) r. 1903 proslulé Váradské regestrum z počátku XIII. stol. (*Az idorendbe szedett váradi tüzesvaspróbalajstrom*). Spol. s Bunyitayem a Rapaiczem redigoval sbírku pramenů k círk. děj. uh. z doby reformace, *Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitujitás korából* (Bpešt, 1902).

* **Karaimové** v. Karaité.

Karas 1) František Lad., hudební skladatel čes., *1804. — **K.** 3) Matěj, učitel a spis. čes.. † 19. října 1898 v Praze.

* **Karas** Josef Alois, grafolog a spis. čes. (* 1867 v Netvořicích). Absolvovav gymnasium vstoupil do státní služby finanční, již po 6 letech opustil přijav místo soukromého úředníka na čes. severu, kde účastnil se po 10 let života menšinového. Od r. 1900 jest soukromým úředníkem v Praze. Psal drobnější práce feuilletonistické do časopisův a řídil po léta grafologické rubriky ve »Zl. Praze«, »Illustrov. Světě«, »Světozoru« a »Besedách Lidu«. Za dobu tu zbudoval podle vzorů francouzských, ital. a něm. jakousi vlastní methodu písmozpytnou, již uložil do *Učebnice grafologické pro samouky*.

* **Karas** Jan, technický chemik (* 1868 v Unhošti), studoval čes. techniku, pobyl nějaký čas v cukrovarech a jiných továrnách chemických. Napsal: *Olej minerálný* (Praha, 1905), a přispívá do »Časopisu pro průmysl chemický«.

* **Karas** J. F., spis. čes. (* 1876 v Tišnově na Moravě). Studoval na gymnasiu v Brně, později byl hercem, písařem a r. 1904 věnoval se literatuře. Vydal romanetto *Ďábel v ráji* (»Mor. Noviny«, 1904); *Pohádka duše* (Turnov, 1904); *Píseň Jabotova*, román (t., 1905) a j.

Karásek 2) Josef žije od r. 1899 ve Vídni jako soukromý učenec a spisovatel. K literární činnosti dodáváme: V l. 1899 až 1902 psal rubriku o slovanských literaturách do »Čes. Revue«, kde uveřejnil delší stati o *Ap. Majkovu, o bulhar. časopisectvu*, o své cestě severoitalské, o *pobytu Havlíčkově v Brixenu* a j. V »Naší Době« psal o *vývoji rus. žurnalistiky*, o *Macedonii a Albanii*, o *Havlíčkově poměru k Slovincům*, v »Čas. Matice Mor.« o *Paprockém* (1903). V »Letopise Matice srbské« vydal 1903 studii *Češka literatura u novije doba* (posl. část zpracoval něm. pro »Oesterr. Ungar. Revue«) a ve sbírce Goeschenově dva svazky *Slavische Literaturgeschichte* (1906), jež vyšla také v rus. překladě (srov. ref. v »Arch. für slav. Phil.« a v »Žurn. minist. narod. prosvěšč.«) Do Jagićova Zborniku napsal studii *Epistola Abgari ad Christum* (1908), do Jagičova »Archivu« obšírný posudek o J. Jakubcově a A. Novákově »Geschichte der čechischen Litteratur« (1909). *Dubrovačke legende* s úvodem vydá Jihoslovan. Akademie. Četné drobné feuilletony, vzpomínky, referáty (zejm. o knize Holečkově »Naši«) přinesla »Morav. Orlice«, v níž **K.** v posledních letech vede rubriku slovan. a čes. literatury.

* **Karásek** Jan, ředitel měst. ubytovacího kommisařství v Praze v. v. (* 1829 v Čičově u Blovic — † 16. bř. 1908 v Praze) Po studiích gymn. v Plzni a právnických v Praze působil ve službách vojenských a od r. 1865 u obce pražské. Již na svých studiích byl literárně činný, a přeložil do češtiny veršem F. Halmovu dramatickou báseň »Syn pouště«, která provozována byla na stavovském divadle v Praze a v aréně ve »Pštrosce« a z italštiny několik veseloher, mezi jinými Jak. Ciconia veselohru »Jediná dcera«.

* **Karásek** Jaroslav, odborný spis. čes. (*1862 ve Vys. Mýtě). Vystudoval reálku v Litomyšli, učitel. ústav v Kut. Hoře, byl učitelem ve svém rodišti a od r. 1898 jest učitelem tělocviku při prvním čes. gymnasiu v Brně. Napsal četná pojednání do odborných listův a o sobě vydal: *O cvičení dospělých* (Praha, 1900); *Škola a výchova tělesná* (t., 1902, J. Otto). Jest zakladatelem a redaktorem časopisu »Tělesná výchova«.

* **Karásek** ze Lvovic Jiří, básník a spis. čes. (* 24. dub. 1874 na Smíchově). R. 1907 podnikl cestu na rakouský jih a do Italie. V l. 1898—1902 vydal essaye *Ideje zítřku* (Praha, 1898), obsahující charakteristiky H. Ibsena a Walta Whitmana, intimní tragédii *Hořící duše* (t., 1899, provoz. po prvé 1. ún. 1899 na Smíchově) a román českého typu dekadentního *Gotická duše* (t., 1900). R. 1902 přistoupil **K.** k vydání *Sebraných spisů* (Praha, doposud 14 sv.), pro něž starší své práce většinou přepracoval, kriticky vybral a sestavil do nových skupin; jest to vydání definitivní a obsahuje lyriku, novellistiku, dramata i kritické studie. Básně své **K.** shrnul do tří svazků: *Hovory se smrtí* (1903) obsahují lyriku rozkladu, smrti, zmaru, úpadku individuálního i kulturního; *Sodoma* (1905, první vyd. z r. 1895 propadlo konfiskaci) opěvuje krise churavé a výjimečné erotiky; *Endymion* (1909) jest knihou bolestné touhy po hellénské kráse. Z prosy přinesly »Sebrané spisy« svazek novell *Lásky absurdné* (1904), z nichž *Legenda o melancholickém princi*, psaná r. 1896 pod vlivem Huysmansovým, precisuje psychologicky i aestheticky pojem dekadence, druhé vyd. románu *Gotická duše* (1905), okkultistický *Román Manfréda Macmillena* (1907) řešící v náladovém staropražském oramování psychopathický problém dvojnictví a slibují román *Scarabaeus* (1909). Jako dramatik **K.** postoupil od nezdařeného náběhu k intimní hře psychologické ke scenickým básním, usilujícím

o přísný stil a o krásu vybraně exotickou, hra nálad, dekorativní kouzlo, hudba slov, lyrická něha převyšují tu jistotu charakteristiky a pevnost stavby; pohříchu hry ty, daleko vynikající nad český divadelní průměr, byly odmítnnty Národním divadlem i nemohly přezkoumati veřejně svou scénickou účinnost. Jsou to: dramatická báseň z hellénistické kultury *Apollonius z Tyany* (1905); zeyerovská čínská pohádka o 2 dějstvích *Sen o říši krásy* (1907) a renaissanční drama *Cesare Borgia* (1908). Do čtyř knih vybral K. nejvýznačnějši své kritiky a essaye literární, divadelní a výtvarné, otiskované v »Literárních Listech«, »Moderní Revui«, »Rozhledech« a »Życie«, vždy dal statím celistvý ráz a vyložil v předmluvách základní zásady své aesthetiky krajně individualistické a protisociální, milující výjimku a paradox, naprostý odklon od skutečnosti a důslednou stilisaci života, čímž vším K. jeví se věrným žákem O. Wildea. V *Renaissančních touhách v umění* (1902) sdružil řadu podobizen význačných představitelů výtvarného i slovesného umění XIX. věku, pokud dávají tušiti cestv umění nového (nejdelší studie věnována J. Nerudovi); v *Impressionistech a ironicích* (1903) zpodobil a ocenil všecky čelnější spisovatele české let 90.; *Chimaerické výpravy* (1906) obsahují vedle theoretických »volných dogmat« aesthetických řadu úvah o moderní tvorbě románských národův a soustavnou studii o vývoji francouzské kritiky literární XIX. věku; *Umění jako kritika života* (1906) věnuje se charakteristice básníků německých a severských nové doby a znovu zahrnuje knihu »Ideje zítřku«. — K. nejhlouběji pojal z českých básníků-kritiků pojem dekadence, onoho složitého a bolestného duševního stavu, jenž nadchází přílišným a únavným nahromaděním bohatství kulturního, poznatků filosofických, tradice umělecké. S počátku vystihoval dekadenci hlavně dojmově a náladově, s celou přejemnělostí vjemovou a citovou a s odrazy jejími ve sféře fysiologické. Promysliv však později dekadenci i ideově, dospěl k nihilistické filosofii marnosti a illusornosti veškerého poznání. Ježto však K. jest rozený umělec, vyňal z dekadence i prvky aestheticky positivné: kult slohové, vybroušené krásy, úctu před básnickou tradicí, smysl pro odstín verše, slova, obrazu, přísnou disciplinu v umění, které jest mu jedinou skutečností mezi tolika illusemi a odumírajícími klamy. Vliv jeho na novou českou lyriku jest hluboký a právem byly jeho básně častěji překládány do němčiny a polštiny. *AN.*

Karatheodory Alex., státník turecký, † 1906.

* **Karaulašské hory** v. Verchojanský hřbet.

* **Karavajev** Vjačeslav Fedorovič, statistik rus., jest statistic. úředníkem města Baku a vydal mimo jiné: *Bibliografičeskij obzor zemskoj statističeskoj literatury so vremeni učreždenija zemstv 1864—1901 gg.* (»Trudy« císařské národohosp. společnosti petrohrad.).

* **Karavanseráj** v. Karavana, str. 1018*a*.

* **Karavanská dráha** v. Taurská dráha (Dopl.).

Karavelov 2) Petko, politik bulharský, † v ún. 1903. Vyšed ze žaláře poč. r. 1895, zaujal nepřátelské stanovisko proti nastoupení Ferdinandovu na bulh. stolec knížecí, avšak když Ferdinand uznán byl samou vládou ruskou r. 1896, smířil se s knížecí vládou touto a činně účastnil se potom i vládních porad. R. 1901 K. byl pověřen sestavením kabinetu ze svých stoupenců, t. zv. karavelistů, demokratické strany bulharské. Vedle toho K přibral do kabinetu i stoupence Cankova. V této vládě K. vedl správu ministerstva financí. Kabinet tento měl charakter ryze demokratický. Přes to však nemohl zabrániti deficitu státnímu, důsledkem čehož nebyl také s to, aby si získal přízeň národa. Podal proto v prosinci 1901 demissi. *Tmk.*

* **Karban** František, orientalista český (* 1868 v Radlicích). Vystudovav akadem. gymnasium a 3 ročníky theologie na universitě v Praze, odešel na theologické učiliště do Lince, kde byl na kněze vysvěcen, načež kaplanoval v Hor. Rakousích. Vrátiv se do arcidiécése pražské, věnoval se vyš. studiím theolog. a právnickým, při čemž působil jako katecheta v Plzenci a v Mirošově. R. 1907 povýšen v Praze na doktora theologie. O sobě vydal: *Arabsky čísti a psáti* (Praha, 1901); *Syrsky čísti a psáti pro samouky* (t., 1901); *Porta linguarum orientalium bohemica* (t.); *Slovník hebrejskočes. ku knize Ruth* (Lip., 1902); *Slovník a poznámky k 'Obadja* (t., 1903); *Slovník a vysvětlivky ku knize Berešíth* (t., 1903).

* **Karbonát** v. Uhlík, str. 100 a.

* **Karbonisování**, zuhelňování, v elektrotechnice značí při výrobě elektrických žárovek s vláknem zuhelněným srážení uhlíku na vlákno pomocí elektrického proudu, aby se nabylo stejnoměrného průměru a určitého elektrického odporu svíticího vlákna. K. děje se tím způsobem, že vlákno uzavře se do prostory naplněné plynným neb kapalným uhlovodíkem; pak se vpustí do něho elektrický proud, až se rozžhaví. Žárem rozkládá se uhlovodík a čistý uhlík se sráží na vlákně. Bílý žár může trvati jen chvilku, jinak nastává mocné, ale nepravidelné srážení uhlíku.

Karbonit, carbonit, jméno třaskaviny skládající se z nitrobenzolu, moučky křemenné neb cellulosy, dusičnanu draselnatého a barnatého.

* **Karbulka** Josef, virtuos na housle a hud. skladatel čes. (* 1866 v Praze). Ve 14. roce vstoupil na pražskou konservatoř za ředitelství Bennewitzova. Odbyv vojen. povinnost, přijal místo koncertního mistra v symfonickém orchestru v Italii, kdež s velikým úspěchem koncertoval ve větších městech. Potom pobyl 3 semestry jako žák virtuosa

Joachima v Berlíně, r. 1892 stal se professorem hry na housle na konservatoři v Záhřebě a od r. 1895 je professorem na konservatoři v Oděsse. Jako virtuos na housle dobyl si evropského jména.

Kardica stala se při novém správním rozdělení Řecka (zákonem 6. čce 1899) hlavním městem zvláštního nomu podle ní nazvaného, jenž zaujímá 2531 *km*² s 92.941 obyv. (1907); město samo r. 1896 mělo 9446 duší (obec 16.663).

* **Karditsa**: 1) K., vesnice v Řecku, nomos Attika, nedaleko vých. břehu jezera Kopaiského. Nedaleko odtud zříceniny starověkého města Akraifie a svatyně Apollóna Ptóiského, kde konány r. 1885 výkopy franc. školou archaeologickou za řízení Holleauxova. — 2) K. v. Kardica.

von **Kardorff** (nikoli Kardoff) Wilhelm, politik něm., † 21. čce 1907.

Karějev Nikolaj Ivanovič (nikoliv Pavlovič), r. 1899 byl zbaven professury na universitě petrohrad., načež přednášel na vyš. ženských kursech a v lyceu Alexandrovském; od r. 1902 přednáší na národohospodář. oddělení petrohrad. techniky. Vyvinul organisátorskou činnost v jednotě svépomoci rus. spisovatelů, v jednotě učitelů vyš. škol, v historic. společnosti v literár. fondu a od r. 1904 jest též členem městské rady petrohradské. Z pozdějších jeho prací uvádíme: *Gosudarstvo — gorod antičnago mira*; *Monarchiji drevňago Vostoka i greko-rimskago mira*; *Vveděnije v izučenije sociologiji*; *Staryje i novyje etudy ob ekonomičeskom matěrializmě*; *Političeskaja istorija Franciji v XIX v.*; *Obščij chod vsemirnoj istoriji*; *Besědy o vyrabotkě mirosozercanija*; *Mysli ob osnovach nravstvennosti*; *Mysli o suščnosti obščestvennoj dějatěljnosti*; *Idealy obščago obrazovanija*; *Glavnyja obobščenija vsemirnoj istoriji*; *Polonica* a j. Mnohé z nich, směřující hlavně k sebevzdělání mládeže, dočkaly se mnoha vydání a hojně se překládají. Vydal také učebnice dějin starověku, středověku i novověku. V Praze měl několik přednášek.

Karel 42) (Dom Carlos I.), král port., zavražděn na projížďce Lisabonem 1. ún. 1908. S ním zároveň podlehl kulím útočníkův syn jeho a nástupce trůnu Ludvík Filip. Nastoupil vládu ml. syn Dom Manuel II. (* 15. list. 1889). — K. 47), král rum. Srv. Dem. Sturdza, Charles I., roi de Roumanie. Chronique, actes, documents (Bukur., 1900 a sl.). — K. 54) Alexander August Jan, velkovévoda sasko-výmarský, † 5. led. 1901. Jeho memoiry o událostech versailleských r. 1871 vydal O. Lorenz: Kaiser Wilhelm und die Begründung des Reichs 1866 bis 1871 (Jena, 1902). Jeho choti Žofii byl vnuky Goetheovými odkázán goetheovský rodinný archiv, který pod jejím protektorátem byl zřízen jakožto »Goethe- und Schiller-Archiv«, pro nějž dala zbudovati velkolepou budovu. Po Karlovi nastoupil jeho vnuk Vilém Arnošt, nynější velkovévoda. Srv. Kuno Fischer, Gedächtnisrede auf die Grossherzogin Sophie (Heidelberg 1897) und den Grossherzog (t., 1901); G. Richter, Zur Erinnerung an K. Alexander (Jena, 1901); K. Alexander, Grossherzog von Sachsen, in seinen Briefen an Frau Fanny Lewald-Stahr (vyd. G. Jansen, Berl., 1904).

* **Karel** František Josef, arcikníže rak., praesumptivní následník trůnu po arcikníž. Františkovi Ferdinandovi (* 17. srp. 1887 jako nejstarší syn arcikn. Otty a Marie Josefy Saské). Úmrtím jeho otce arcikn. Otty přešlo na něj právo následnictví, jehož již dříve se zřekl strýc jeho František Ferdinand z Este pro své ditky, pocházející ze sňatku s kněž. Hohenbergovou. Vzdělání jeho z Čechů řídili dv. radové Ott, Bráf (státní vědy a nár. hospodářství) a Goll (historie) v l. 1907—8, když sídlil v Praze na Hradčanech.

* **Karel** Eduard, vévoda sasko-koburský a gothský, vévoda z Albany (* 19. čce 1884 v Claremontu), pohrobní syn vév. Leopolda z Albany († 28. bř. 1884), čtvrtého syna královny Viktorie, byl po smrti dědičného prince Alfreda (6. ún. 1899), když vévoda of Connaught a jeho jediný syn vzdali se svých dědičných práv, prohlášen nástupcem svého strýce, vévody Alfreda a zákonem ze 30. čce 1899 uznán nástupcem po smrti vládnoucího vévody. Vévodkyně žila se svým synem s počátku ve Štutgartě, od r. 1900 v Postupimi, kde byl princ kadetem v pruské armádě. Od r. 1903 studoval v Bonnu a byl pak poručíkem v 1. gard. pěším pluku v Postupimi. Po smrti vévody Alfreda 31. čce 1900 K. stal se vévodou; poručníkem i vladařem byl za něho děd. princ Arnošt Hohenlohe-Langenburg, zeť zesnulého vévody. Vládu nastoupil K. 19. čce 1905.

* **Karel** Theodor, princ bavorský (* 1839 v Possenhofenu), byl původně důstojníkem dělostřeleckým, věnoval se pak studiu lékařství, promovoval v Mnichově a provozuje od r. 1880 lékařskou praxi, zvl. oční, v Tegernsee. Z očního lékařství napsal odborné práce o anatomii a fysiologii sklivce, o nádorech očnicových a pak o jemnějších změnách při chorobách míšních.

* **Karel** z Prahy, pseud. K. Vrátného (v. t.).

* **Karelský břeh** sluje sev. část záp. pobřeží Bílého moře (v ruské gub. archangelské) od ústí řeky Kemi až k sev. cípu zálivu Kandalackého.

* **Karhan** Václav, vojen. spis. čes. (* 1859 v Radešíně u Libochovic). Absolvovav akademické gymnasium v Praze, vstoupil jako jednoroční dobrovolník do vojska, kde se dal aktivovati, načež sloužil u různých posádek v Čechách a r. 1904 odešel do výslužby. V l. 1890—92 vydal v Praze české překlady »Služebných řádů« I.—III., pak »Cvičného řádu« pro c. k. vojsko, vedle toho psal do »Čes. Revue« a »Času« různé úvahy o branném zákoně, o taktických zásadách a o válce, o otázkách národohospodář. a zemědělských (*Družstevnictví u nás a jinde*; *Rayonový kartel v cukrovarství*; *Mlékařství* a j.).

* **Karchi** [kerki], hl. město provincie t. jm. středoasijského chánátu Buchárského, ležící při jihozáp. jeho hranici na řece Amu Darja, zde 700 *m* široké, po níž parníky plují zpět až k Petro-Alexandrovsku. K. jest obehnáno zdí a příkopy, má 3 mešity, bázár, je to důležitá stanice karavan, je sídlem beje; má ruskou posádku, skládající se z praporu pěchoty, 2 setnin kozáků a 2 batterií dělostřelectva. Obyvatelstva má 20.000 duší. Hlavní část města rozkládá se na levém břehu Darje, na pravém leží pevnost Karikdži (Lerkiča), kde jest umístěna rus. posádka. Veliká silnice karavan, táhnoucí se chánátem směrem jihových., zde se rozděluje na několik směrů: do údolí Amu-Darje, do afgánského Turkistánu, do Vachánu, do území zakaspického a j.

* **Kari**, ostrov v Oněžském jezeře v sev. Rusku, v gub. oloněcké, v zálivě zvaném Sandalské jezero, jest proslulý lomy na mramor červeně žíhaný, jehož bylo užito k výzdobě Izakijevské kathedrály v Petrohradě; nyní jsou lomy zanedbány.

Karić Vladimír, geograf srbský, † 1893.

* **Karlénová-Flygaré** viz Carlénová.

* **Karlfeldt** Erik Axel, básník švédský (* 1864 ve Folkärna v Dalekarlii). Studoval v Upsale. R. 1893 byl učitelem v Djursholmu, r. 1895 na vys. lidové škole ve Wermlandu. Od r. 1900 amanuensis král. knihovny ve Štokholmě a od roku 1903 bibliotekář zemědělské akademie tamže. Je členem švédské král. akademie. Vedle Frödinga jest velmi populárním básníkem rázu ryze národního, jenž ve svých básních, plných harmonie a upřímného citu, opěvá sílu, jaro a zdraví. Vydal sbírky básní: *Fridolins visor* (1898); *Fridolins lustgård* (1901); *Fridolins poesi och Dalmålningar pa rim* (1902); *Vildmarks och kärleksvisor* (1902); *Flora och Pomona*. Srv. Forfattare moderna svenska II. (1904); Sveriges National-litteratur, sv. XXIII. *HKa.*

* **Karlík** Jan, pseud. Ladislava Pospíšila (v. t. 5, str. 301 *b*).

Karlín 1) má 428 d., 17.771 obyv. čes., 3401 něm., 93 j. národ. (1900).

Karliński 2) Frańciszek Mich., hvězdář pol., vstoupil r. 1902 na odpočinek a † 21. bř. 1906 v Krakově. Skoro až do své smrti uveřejňoval příspěvky ke klimatografii Haliče, pozorování krakovské hvězdárny a stav vody na haličských řekách.

* **Karlócza** [-ca] viz Karlovci.

* **Karlon** Alois, konservativní politik rak. (* 1. ún. 1835 v Trofaiachu ve Štýrsku — † 1902 ve Št. Hradci), vystudovav theologii, stal se r. 1856 učitelem na arcibisk. semináři ve Št. Hradci a r. 1867 ředitelem téhož ústavu, načež jmenován kanovníkem. Od r. 1870 byl poslancem na sněmě štýrském a zvolen i do zemského výboru, v němž setrval do r. 1896. R. 1874 podal ve štýrském sněmě jménem konservativních poslanců ohrazení proti tehdejší volební opravě a proti platnosti ústavy. Jakožto poslanec na říšské radě byl členem klubu Hohenwartova háje vždy zásad spravedlnosti a často hlasuje s poslanci českými; pak přestoupil ke katolickému středu. Později již nekandidoval.

* **Karlowa** Otto, právník něm. (* 11. ún. 1836 v Bückeburgu, † 4. led. 1904 v Heidelberce), studoval v Gotinkách, Berlíně a Jeně práva a historii, r. 1861 se habilitoval v Bonnu na juristické fakultě, odkudž 1867 jako professor povolán do Greifswaldu a odtud po 5letém působení za profes. řím. práva a civilního processu do Heidelberka. Z jeho spisů zvláště jmenujeme: *Beiträge zur Geschichte des römischen Zivilprocesses* (Bonn, 1865); *Die Formen der römischen Ehe und Manus* (t., 1868); *Der röm. Zivilprocess zur Zeit der Legisaktionen* (Berl., 1872); *Das Rechtsgeschäft u. seine Wirkung* (t., 1877); *Ueber die Rezeption des röm. Rechts in Deutschland mit besond. Rücksicht auf Kurpfalz* (Heidelberk, 1878); *Intra pomoerium u. extra pomoerium, ein Beitrag zum röm. Staatsrecht* (t., 1896). Nejdůležitější a největší dílo jeho jest: *Römische Rechtsgeschichte* (Lipsko, 1898—1901, 3 d.) R. 1886 K. účastnil se sporu o pravost dopisu Marie Stuartovny (*M. St. angebliche Briefe an den Grafen J. Bothwell*).

Karlowicz Jan, ethnograf a jazykozpytec polský, † 1903.

Karlsruhe 1) má i s posádkou 97.183 duší, z čehož připadá na evangeliky 50.670, katolíky 43.063, Židy 2576 (1900). V K. vystavěn nedávno starokatolický chrám a odhalen pomník císaře Viléma I. — K. 2) má 2108 obyv. (1900).

* **Karlsthaler Bad** viz Schlangenbad.

* **Karlweiss** C., pseud. K. Weisse (v. t. 9).

* **Karma**, v sanskritě karman, čin, skutek, hlavní dogma brahmanismu, buddhismu a džáinismu, souvisící úzce s učením o putování duší. Podle něho osud člověka po smrti závisí na jeho činech v minulém životě. Podle svých skutků narodí se člověk znovu buď na nebi, na zemi nebo v pekle ve stavu vyšším nebo nižším. Skutky člověka předpisují tedy duši její pouť. Učení o k-mě jest učením vyrovnávající spravedlnosti.

* **Karnallit** v. Draslík, str. 934 *a*).

* **Karník** Jan, pseud. Jos. Svítila (v. t. 2).

* **Káro**, pseud. Josefa V. Hrubého.

Karoliny dostaly se úmluvou dne 30. čna 1899 v moc Německa, začež toto vyplatilo Španělsku náhradu 25,000.000 peset. Obyv. měly r. 1906 41.550 duší, z nichž bylo 150 bělochů. Bojovní domorodci, s nimiž též Španělé musili vésti časté půtky, byli znenáhla do r. 1904 donuceni zachovávati mír. Pro administrativní správu rozděleny jsou nyní K. na dva okresy: Východní K. rozkládající se na vých. od 148° z. d. s ostrovem Ponape, na němž sídlí místoguvernér, a Západní K., k nimž počítá se též souostroví Palauské a jejichž politický správce sídlí na Japu. Z ostrova Japu vede kabel do Šanghaje v Číně a do Menada na ostrově Celebesu a mimo to odbočka kabelová na ostrov Guam v Maria-

nech, kdež se připojuje k americkému kabelu, vedoucímu ze San Franciska do Manily. Dovoz ostrovů činil (1906) 850.000 mk a vývoz, v němž vynikající místo zaujímá kopra, 427.090 mk.; v přístavech karolinských kotvilo (r. 1906) celkem 70 lodí o 25.000 *t.* — Christian, The Caroline Islands (Lond., 1899); Finsch, Karolinen und Marianen (Hamburk, 1900); Friedrichsen, Die Karolinen (t., 1902); Hassert, Die neuen deutschen Erwerbungen in der Südsee (Lip. 1903); Langhans, Karte der deutschen Verwaltungsbezirke der Karolinen, Palau und Marianen (Gotha, 1899).

*de **Károlyi** Árpád, historik maď., místoředitel vídeňského c. a k. domácího, dvorského a státního archivu (* 1853 v Budapešti). Studoval ve svém rodišti práva. R. 1888 stal se úředníkem c. a k. domácího, dvorského a státního archivu ve Vídni. Od r. 1883—1898 byl professorem c. a k. orientální (nyní konsulské) akademie. Uveřejnil: *Buda és Pest visszavívása 1686* (Zpětné dobytí Budína a Pešti r. 1686; Bpešt, 1886); *Adalék a nagyváradi béke s az 1536—38 évek történetéhez* (Příspěvek k velkovárad. míru a k dějinám let 1536—38; t., 1879); *A Dobó-Balassa-féle összeeskuvés történetéhez 1569—72* (K dějinám spiknutí Dobó-Balassovského, t., 1879); *Magyar huszárok a schmalkaldi háboruban* (»Századok«, 1877); *Martinuzzi levelezése* (Korrespondence M.; »Tötén. Tár«); *Illésházy hütlenségi pere* (Spor pro nevěru Illésházyovu; t., 1882—83); *A 22. artikulus* (»Bpesti Szemle«, 1889); *A vallásszabadság kérdése a korponai gyűlésen* (Otázka náboženské svobody na krajinském sněmě; t., 1894); *A korponai országgyulés 1605* (Bpešt, 1896); *A kiegyezés ügye a kassai országgyűlésen 1606 tavaszán* (Záležitost vyrovnání na sněmě košickém; t., 1899); *Bocskai szerepe a történetben* (Bocskaiova rolle v dějinách; »Értekezések«, Uh. akad., 1898); *Idősb Szögyény-Marich László országbíró emlékirataíról* (O pamětech zemského sudí Lad. Szögyénye Mariche st.; »Budapesti Szemle«, 1903); *Bocskay és a bécsi béke* (B. a Vídeňský mír; »Századok«, 1907); *Az Arpádok, mint a magyar nemzeti királyság és társadalom szervezoi* (Arpádovci jako organisátoři uh. národ. království a obyvatelstva, v pamětn. díle »Árpád és az Arpádok«, 1908).

* **Károlyváros** [károljvároš] viz Karlovec 3).

* **Karonin**, pseud. N. J. Petropavlovského.

Karotin, organické barvivo $C_{18}H_{24}O$, zaviňující zbarvení žluté řepy a celé řady jiných součástí rostlinných, jest fytosterinaesther kyseliny stearové a palmitové; tvoří podstatnou součást barviva šafránového (*Crocus*), zvaného dříve krocin nebo polychroit; srv. Chlorofyll.

Karpenko Karyj † 1907.

* **Karpówka**, rameno Visly (v. t.)

* **Karri-karri** v. Kalahári.

Karsten 3) G., něm. fysik, * 15. bř. 1900 v Kielu.

Kartel. V posledních desíti letech moc k-ů vzrostla měrou neobyčejnou, vynikly však i stinné stránky jejich více, nežli tomu bylo dříve. Působení k-ů pocítily silně nejenom vrstvy dělníkův a konsumentů, nýbrž i postraníci (*outsiders*, t. j. podnikatelé, kteří k-u se neúčastní), obchodníci a dodavatelé k-u. Ovšem ve všech těchto vrstvách jest veliké množství jednotlivců, kteří z existence k-u mají buď přímo neb aspoň nepřímo značný zisk, takže nazírání na k-y není nikterak jednotné. Ale tu část těchto vrstev, která působením k-ů jest poškozována, možno snáze organisovati a může rozvinouti větší moc, nežli dělníci a zejména konsumenti; proto na nevýhodné působení k-u jest nyní upozorňováno více než kdy jindy. Vlády i parlamenty různých států počínají se vážně zabývati otázkou k-ů, aniž posud našel se prostředek proti jejich škodným vlivům. V Německu uspořádána byla vládou rozsáhlá anketa o k-ích, jejíž výsledky však sotva budou moci tvořiti podklad pro zakročení zákonné. — V Uhrách vláda předložila osnovu zákona o k-ích, velmi radikální, ale velmi naivní, ťak že na její uskutečnění není ani pomyšlení. Osnova ta přikazuje k-u, aby nakupoval suroviny za určité ceny a aby prodával výrobky své za určité ceny, nařizuje mu, že musí kupovati i že musí prodávati. Vláda uherská ostatně sama osnově té nepřikládala zvláštního významu. V rakouské sněmovně poslanecké přijat byl zákon, zakazující k. rayonový. Vymohli jej řepaři, ač nepatrný praktický význam jeho byl zřejmý. Panská sněmovna však zákon ten nevyřídila. V nové sněmovně pokouší se právě (r. 1909) výbor národohospodářský o vypracování zákona o k-ích; s jakým výsledkem, nelze ještě říci. — Také právnické sjezdy (německé v Berlíně a v Inšpruku, český v Praze) zabývaly se obšírně otázkou k-ů; bylo sice uznáváno, že zasáhnutí moci státní jest nutno, ale o provedení tohoto poznání nebylo dosaženo jednoty. Prostředek, jemuž původně byla přiznávána ohromná důležitost, registrování k-ův a jejich smluv, pozbývá čím dále tím více významu, poněvadž k-y dnes nebojí se světla veřejnosti a netají se ani svou existencí ani obratem svých úmluv. Ze všech navrhovaných prostředků jest pouze jediný, který by opravdu účinně dovedl udržeti činnost k-ů v náležitých mezích: *soutěž veřejnoprávních organisací*, jež by podkopati mohla monopolové postavení k-ů. — Literatura o k-ích v posledních několika letech neobyčejně se rozmnožila, tak že možno uvésti jenom některá díla: Kontradiktorische Verhandlungen über die deutschen Kartelle; Verhandlungen des deutschen Juristentages in Berlin; Verhandlungen des deutschen Juristentages in Innsbruck; Sjezd českých právníků; Gruber, die Kartelle; viz též literaturu uvedenou v článku o trustech. Přehledy nové literatury o k-ích uveřejňují

zejména veliké národohospodářské revue německé: Schmollerova, Conradova a Sombartova. *L Wr.*

* **Karthli**, viz Kartalanie, Iberia a Gruzie.

* **Karvakrol**, $C_{10} H_{14} O$, isomerní sloučenina s thymolem, v aetherických olejích z rostlinných rodů *Origanum* a *Satureja*, tvoří bezbarvé krystally při 0° tající. Povstává zahřátím kafru s iódem a při zahřívání kyseliny fosforečné s karvolem.

* **Karven**, tolik co limonen (v. t.).

Karviň dne 1. pros. 1908 povýšena na městys.

* **Karvol** viz Karvon (Dopl.).

* **Karvon**, karvol, methylpropylbenzolová sloučenina řady aromatické, $C_{10}H_{14}O$, přihází se v kmínovém oleji (*oleum carvi*), čítá se do skupiny kafrů. Jest výchozím materiálem pro přípravu isomérního karvakrolu; s hydroxylaminem dává karvoxim, jenž se jako k. vyskytá ve třech modifikacích opticky různých.

* **Karwicki** Stanisław, hr. Dunin, politický reformátor pol. z dob Augusta II., autor díla o reformě Polska z r. 1709, které vydal S. Krzyżanowski s názvem *Stanisław Dunin K. de ordinanda republica* (Krakov, 1871) a v němž jeví se stoupencem zásad ryze konstitučních.

* **Karwicki** Józef Dunin, soudobý spis. pol., vydal o sobě: *Szkice obyczajowe i historyczne* (Varš., 1882); *Ze starego autoramentu* (t., 1898—99, 2 d.); *Z moich wspomnień* (t., 1901—2); *Z zamglonej i niedawno minionej przeszłości* (t., 1901) a j.

Karyšev Nikolaj Aleksandrovič, polit. oekonom rus., † 1905 v Moskvě. Byl od r. 1896 do 1904 professorem polit. oekonomie a statistiky v moskevském hospodářském ústavě. Konal několik kursů ve vyšší škole společenských věd v Paříži. Byl činným členem aleksandrovského újezdného a jekatěrinoslavského gubernského zemstva. Účastnil se zemského sjezdu 6.—9. listop. 1904 v Petrohradě. Po r. 1895 uveřejnil: *Trud — jego rolj i uslovija priloženija v proizvodstvě* (»Obrazovatěljnaja Bibliot.« O. Popové, 1897); *Zemskija chodatajstva 1865—1884* (Moskva, 1900); *Iz litěratury voprosa o krupnom i melkom seljskom chozjajstvě* (»Bibl. Obščestv. nauk«, Moskva, 1905; vyšlo už po smrti K-a se statí F. Fortunatova a úplným seznamem spisů K-a).

* **Kasaba**, délková míra v Egyptě (v. t., str. 418.

* **Kasalovský** Josef, inženýr čes. (* 1845 v Dol. Lhotě u Boskovic — † 30. říj. 1899 na Král. Vinohradech). Studoval v Brně a v Praze, cestoval po zemích západních, nějaký čas byl v praxi v Gentu v Belgii u vynikající strojírny van der Kerghoff. Navrátiv se do Čech, byl činný u pražských strojíren »dříve Ruston a spol.« a F. Ringhoffer, později stal se sekretářem firmy Vondráček a Bratří Guttmannové v Mor. Ostravě. Touha po samostatnosti vedla jej opět do Prahy, kde založil a s úspěchem řídil svou vlastní technickou kancelář pro stavbu strojů, jež stala se hledanou nejen v Rakousko-Uhersku, nýbrž také v Rusku, Německu a ve Francii. V létě 1880 vypracoval v Karl. Varech s cukrovarníky Divišem a Grossem konstruktivní detaily a zajišťovací úřední závěrky pro automatické počitadlo diffuseuru, jež zavedeno bylo vládou ve všech cukrovarech říše Rak.-uher. jakožto základ vyměřování daně cukerní. Stýkaje se od té doby častěji s cukrovarníky, K. věnoval se převážně a se zálibou studiu otázek cukrovarnických. Mimo různá pojednání technologická rázu všeobecného, jež uveřejnil v časopisech zahraničných a tuzemských — zejména v »Oesterr. Berg- und Hüttenwesen«, K. vynikl svými pracemi o využitkování tepla, o racionálném odpařování šťav a sestrojením některých nových zařízení mechanických. Z jeho pojednání, jež uveřejnil v domácích časopisech (»Listy Cukrovarnické«, »Zeitschr. für Zuckerind. in Bohmen« a j.), uvádíme tyto: *Notizen über Gasanalysen und einen Gasanalysen- und Zugmessapparat* (1878); *Notizen über Kohlenersparniss* (1881). Polemického rázu byla kritika: *Časové posouzení regulátorů diffusní práce* (1885). Z oboru racionálného nahřívání a odpařování šťav napsal: *O stanicích odparovacích dle soustavy Rillieux* (1886); *O ceně nahřívání šťávy před vstupem do I. tělesa brýdovými parami* atd. (1889); *Nové theoretické vylíčení rozpočtu odpařovacích stanic s mnohonásobným účinkem* (1884) a j. v. Samostatně vydána byla praktická rukověť: *Taschenbuch für Feuerungstechniker* (1884). Z novot, jež K. po výtce dal si patentovati a z veliké části veřejně popsal, zasluhují býti uvedeny: Plochý rošt ke spalování spikavého uhlí; žaluziový rošt; přístroj a plynojem k rozborům kouřových plynů a k měření tahu; teploměr soustavy Merita-K.; zahřívání a odpařování pomocí Fieldových trubek (1884); osmosový přístroj s rozvinutým protiproudem (1885); vakuový ceďák s vložkami ze spirálného drátu (1888); vakuum na nepřetržité sváření cukrovin; dvojčatný kotel k současné výrobě par různého napětí; registrující dynamometr a j. Požívaje obliby a vážnosti v kruzích průmyslových, K. působil v mnohých funkcích, zejména jakožto správní rada České společnosti pro průmysl cukerní. Životopis jeho uveřejnil K. C. Neumann v »Listech Cukrovar.« XVIII., str. 106. *DČ.*

* **Kasanda** Vojtěch, právník čes. (* 1850 v Kundraticích u Veselí n. L.). Gymnasium studoval v Čes. Budějovicích, práva v Praze; r. 1877 nabyl hodnosti doktorské. R. 1882 usadil se jako advokát v Březnici, od r. 1895 jest advokátem v Praze. K. účastnil se již jako student života spolkového. V Březnici stál v popředí života národního a působil zejména v oboru samosprávy. Po přesídlení do Prahy účastnil se založení »Časopisu čes. advokátů« a pak »Právnických Rozhledů«,

dále úpravy národnostních poměrů v advokátní komoře pro král. České. Od r. 1905 jest předsedou disciplinární rady pro advokáty v král. Českém. Literárně přispíval do časopisů »Právník«, »Časopis čes. advokátů« a »Právnické Rozhledy«. Uvésti sluší zvláště tyto jeho stati v »Právníku«: *O žalobě dle nového civ. řádu* (r. XXXVII.) a *Kdy náležejí pohledávky z pojištění na život do pozůstalosti pojištěného* (roč. XLIII.); v »Čas. čes. adv.« (II.): *Ručení podnikatele za náhradu škody dle úrazového zákona*; v »Právn. Rozhledech«: *Zástavní právo na patentech* (roč. III.); *Ochrana proti kartelům* (r. IV.); *Jazyková otázka chebská* (roč. IX.; též o sobě).

Kasejovice mají 319 d., 1463 obyv. čes. (1900), žel. stanici na tr. Nepomuky-Blatná.

* **Kaschau** viz Košice.

Kaskádní batterie viz Lejdská láhev (str. 816 *b*).

Kaskádní spojení v elektrotechnice sluje spojení seriové čili za sebou.

* **Kasmené** v. Scicli.

* **Kasparek** Franciszek Ksawery, právník pol. (* 1844 v Samboru v Haliči, † 1903). Absolvovav gymnas. studia ve svém rodišti, poslouchal v l. 1863—65 práva na universitě ve Lvově a pak v Krakově, kde povýšen r. 1869 i za doktora. V l. 1866—72 byl úředníkem fin. prokuratury, pak soudu. R. 1871 stal se docentem právní filosofie na univ. v Krakově, r. 1872 jmenován mimoř. professorem právní filosofie a mezinár. práva, r. 1875 pak řádným professorem těch předmětů s povinností přednášeti i o ústavním právu rak., správní vědě. Organisoval r. 1887 prvý sjezd právníků a oekonomů polských v Krakově. Uveřejnil: *Zasady główne ustaw małżeńskich kościoła katolickiego ze stanowiska filozofji prawa* (Krakov, 1872); *Zasady Hugona Grocjusza o prawie interwencji, ze stanowiska dzisiejszej nauki filozoficznego i pozytywnego prawa narodów* (t., 1872); *Poglad na życie i pisma Hugona Grocjusza* (t., 1873); *Kilka uwag o rejencji wedle prawa austrjackiego* (Lvov, 1874); *Du droit en vigueur en Galicie en ce qui concerne l'usage officiel des différentes langues* (»Revue de droit international«, 1874); *Powszechna ksiega ustaw cywilnych* (s prof. Zatorským, Těšín, 1875); *Narodowość i jej stanowisko wobec państwa i ludzkości* (»Przegląd Polski«, 1877); *Uwagi krytyczne o galicyjskiej organizacji gminnej i wnioski reformy* (»Rozprawy« Akad. Krak., XIII, 1880); *Prawo polityczne ogólne* (Krakov, I. 1877, II. 1881); *Ueber die Kriegsgefangenschaft* (Víd., 1884); *Prace instytutu dla prawa narodów w przedmiocie prawa międzynarodowego prywatnego* (»Rozprawy« Akad. Krak., XVIII, 1884); *O zastępstwie mniejszości w reprezentacjach ludowych* (»Przegląd Polski«, 1885); *O radzie stanu i jej znaczeniu w monarchji konstyt.* (»Rozprawy«, XIX, 1885); *Podręcznik prawa politycz.* (Krakov, I. 1888, II. 1894); *Z dziedziny prawa międzynarodowego. Konferencja w Hadze 7. września 1893* (t., 1894); *Druga konferencja w Hadze, celem kodyfikacji prawa międzynar. pryw. od 25./6.-13./7. 1894* (t., 1894); *Nauka administracji i prawo administr. austrjackie* (t., I. 1897).

Kasprowicz Jan, básník pol. Z pozdějších sbírek jeho uvádíme: *Ginacemu światu* (Lvov, 1902); *Miłość* (t., 1902); *Moja pieśń wieczorna* (t., 1902); *Salve regina* (t., 1902). Jako jinoch účastnil se dělnického hnutí ve Slezsku a odpykal to 6měsíčním žalářem. V první sbírce (*Poezye*, 1889) lze stopovati směs realismu s modernismem a zápas ten možno pozorovati i na jeho pracích pozdějších. Jest především pěvcem nešťastného osudu lidu, očekávající lepší doby od rozvoje společnosti, ale nevnášející do ní nenávisti k jiným stavům, poněvadž vychází z přesvědčení, že budoucnost náleží lidu. Disharmonie tato jeví se i v jeho formě, která dostupuje největšího souladu v pracích *Z chłopskiego zagonu* (1891); *Anima lacrimans* (1894); *Woitek Skiba* (1892); *Świat się kończy* (1891) a částečně ve sbírce *Z wichrów i hal* (1896). Dotýkaje se všech zjevů společenského života, K. úplně sympathisuje s trpícími a rmoutí se z marného úsilí lidského, ze slabosti vůle a z těžkých podmínek životních, ale nepadá duchem a naděje v lepší budoucnost dodává mu nové síly. Někteří upírali mu název básníka a jmenovitě sonety jeho (*Miłość*, 1895 a 1902) zdály se mnohým veršovanými úvodníky novinářskými, neboť upřímná, silná a časem hluboká demokratická poesije K-ova postrádá někdy pelu a vzletu. Konečně v poesiji jeho vystupuje i živel nábožensko-společenský. Sem spadají básně *Chrystus* (dotýkající se vzniku myšlenky o poslání prorockém v duši Kristově a konfiskovaná); *Na wzgórzu śmierci* (1898). Nejlepší jeho práce přinesl Feldmanův »Wybór poezyi Młodej Polski« (Krakov, 1903). Pěkné jsou jeho překlady z Byrona, Shakespeara, Hauptmanna a j.

* **Kasr** (*el Kasr* = hrad), ves na lev. břehu Eufrátu v asijsko-tureckém vilájetě bagdádském, leží uprostřed zřícenin slavného kdysi Babylóna. Bezprostředně na vých. odtud zdvíhá se pahorek t. jm., jenž kryje zbytky nádherného královského paláce vystavěného od Nabopolassara (625—605 př. Kr.) a znova zřízeného a nádherně ozdobeného od Nebukadnesara (605—562). R. 1899 počali se zde vykopávky něm. orientální společnosti.

* **Kasr Tina** v. Constantine.

* **Kassner** Karl, meteorolog něm. (* 1. list. 1864 v Berlíně), vystudoval v rodišti, byl v l. 1888—90 zaměstnán jako astronom na berlínské Uranii a hvězdárně, vstoupil pak r. 1890 do služby pruského meteorologického institutu, jehož vědeckým spolupracovníkem jest až posud v hodnosti observátora, r. 1901 habilitoval se jako soukromý docent meteorologie na technice v Charlottenburce. Napsal mnoho vědeckých pojednání z oboru meteorologie, populárních článkův a spisů z agrární meteorologie a pak články obsahu národopisného o Bulharsku a dobrou monografií Bulharska. K. cestoval mnohokráte po

Bulharsku v l. 1900—7 a je výborný znalec této slovanské země. Z prací jeho vynikají: *Ueber kreisähnliche Cyklonen* (dissertace; Berl., 1893); *Untersuchungen über die Bewölkungsverhältnisse von Tiflis* (Hamburk, 1898); *Landeskunde Bulgariens* (Berl., 1907); *Das Wetter und seine Bedeutung für das praktische Leben* (Lip., 1908); *Das Reich der Wolken und Niederschläge* (t., 1909). Vydal dva meteorologické globy pro leden a červenec v Berlíně r. 1907 jako pomůcku vyučovací a sestrojil samočinný měřič vypařování »atmograf« i kapesní úhloměr. *dš.*

* **Kassner** Rudolf, essayista něm. (* 1873 ve Vel. Pavlovicích na Mor.), žije ve Vídni. Jeho knihy uměleckých a filosofických essayí: *Die Mystik, die Künstler und das Leben* (1900); *Der indische Idealismus* (1903); *Die Moral der Musik* (1905); *Motive* (1906) a *Melancholia* (1908) jsou hlubokými pohledy do tajemných dílen moderního hnutí novoidealistického a bohatými příspěvky ke genesi umělecké mystiky; namnoze prozrazují vliv anglický. Jiný zdroj myšlenkové inspirace K ovy prozrazují jeho mistrovské překlady dialogů Platónových (posud 5 rozmluv). *AN.*

Kassowitz Max napsal dále: *Allgemeine Biologie* (1899—1906, 4 sv.); *Metabolismus und Immunität* (1907).

Kast z Ebelsberku Michal K., sv. p. (* 15. říj. 1859 v Nedělištích u Kr. Hradce, otec jeho byl rytmistrem a matka roz. sv. pí. Dobřenská), věnoval se právům a službě politické; počátkem let devadesátých XIX. stol. vstoupil do ministerstva obchodu. Po smrti svého otce r. 1895 vystoupil ze služby státní a věnoval se správě svých statků v Hor. Rakousích. V téže době byl zvolen na zem. sněm hornorakouský, kde také zastával místo v zem. výboru. R. 1897 jmenován zem. hejtmanem pro Hor. Rakousy a 7. bř. 1898 ministrem orby v ministerstvu Thunově, z něhož propuštěn 2. říj. 1899 vyznamenán želez. korunou I. tř.

* **Kastner** Jan, řezbář čes. (* 16. kv. 1860 ve Vrchlabí), působí jako professor na c. k. uměl. průmyslové škole v Praze. Řezby jeho vynikají moderním pojetím, jsou dekorativně působivé, slohově podbarvené, aniž jsou prostými kopiemi starých slohových útvarů. Tak provedl velikou *Českou Madonnu se sv. Václavem a sv. Ludmilou* (podle této skulptury K. Špillar maloval obraz reprodukcí »Unie« velmi rozšířený), rozličné oltářní řezby, nábytek, dekorativní části dřevěné pro interieury, které pražská c. k. uměl. prům. škola vystavovala v Paříži r. 1900, a j. v. K. své řezby polychromuje, a jest i v tom zcela moderní umělec, nezávislý na akademických tradicích.

* **Kastner** Jaroslav, chemik čes. (*31. pros. 1877 v Praze), studoval na čes. universitě a technice chemii; byl supplentem v Praze, pak jmenován do Plzně, odtud na staroměstskou reálku do Prahy. Zabýval se studiem rostlinných glykosidů a napsal: *O cukerných složkách krocinu a vikrokrocinu* (Král. spol. nauk, Praha, 1901); *Vliv rozpustidla na rychlost reakce mezi sirouhlíkem a anilinem* (výroč. zpráva c. k. reálky, Praha-II, 1905); *O novém rhamnosidu z Ipomoea Turpethum* (»Rozpravy« Čes. akademie, Praha, 1906); mimo to napsal s prof. Němečkem učebnici *Chemie organická* pro vyšší reálky (Praha, 1907) a různé články technické.

* **Kastráti**, kmen albanský (viz Albanie, str. 598 *a*).

* **Káš** Vojtěch, čes. inženýr strojnictví důlního a hutního (* 1847), studoval reálné školy a českou techniku v Praze, v l. 1870 až 1873 příbramskou a lubenskou horní akademii, načež se stal assistentem, později adjunktem na lubenské akademii, později pak professorem vysoké montanní školy v Příbrami, kdež posud zdárně působí. Sepsal pojednání z oboru strojnictví důlního a hutního, v odborných časopisech a encyklopaediích uveřejněná (v »Berg- u. Hüttenwesen«, »Jahrbuch d. Bergakademien«, »Oesterr. Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen«). Byl vyznamenán řádem želez. koruny III. tř.

Kašpar Ludvík Bohumil, reform. farář a spis. čes., †1901 na Král. Vinohradech, vydav ještě (anonymně) důkladnou *Biblickou konkordanci* k bibli bratrské (Pr., 1901) o 1006 str.

* **Kašpar** Josef, spis. čes. (* 1863 v Častolovicích). Studoval na gymnasiu v Rychnově n. K., bohosloví v Kr. Hradci, v l. 1885—86 v čes. kolleji v Římě, kde na ústavě Propagandy poslouchal filosofii. R. 1899 povýšen na doktora theologie. Kaplanoval v Dobrušce a nyní jest katechetou na reál. gymnasiu v Nov. Bydžově. Napsal: *Paměti o věcech duchovních v král. věn. městě Novém Bydžově* (Nový Bydžov, 1903); *Šlechtičtí rodové v Chlumci n. Cidl. ve stol. XVI.* (»Sborník histor. kroužku«, 1905); *Z minulosti města Chlumce n. C.* (t., 1905); *Šlechtičtí rodové v Novém Bydžově* (»Pam. archaeol.«, 1904 a 1905); *Nový Bydžov a r. 1620* (»Sbor. histor. kroužku«, 1907); *Jak se v XVI. a XVII. stol. v Nov. Bydžově ženili a vdávali* (t., 1908); *Giordano Bruno*. Jeho život a filos. (»Hlídka«, 1906).

* **Kašpar** Bohumil, hudeb. spis. český (* 1870 v Holicích), žák Ed. Treglera a Vitěz. Nováka. R. 1897 složiv stát. zkoušky ze zpěvu a hudby, působil r. 1892 při zemském divadle v Krajové v Rumunsku, v l. 1893 až 1905 jako ředitel kůru v Dašicích u Pardubic, r. 1906 v Dobrovici, r. 1907 ve Slaném a od 1. říj. 1907 jest ředitelem kůru basiliky sv. Václava na Smíchově. Napsal o sobě: *Obřady sv. týdne* (Praha, 1903); *Pašije* pro smíš. sbor (t., 1903); *Školy pro flétnu a pikolu, klarinet a lesní roh* (t., 1903). Od r. 1895 psal do »Dalibora« a »Cyrilla« a od r. 1908 do »Hud. Revue« o hudbě církevní, kritiky o sociálních poměrech a snahách našeho hudebnictva; pod pseudonymem Zd. A. Schütz verše a belletrii ze života hudebníků. Vynikl též jako organisátor českého hudebnictva směrem sociálním i cyrillským.

* **Kašpar** Karel, theolog. spis. čes. (* 16. kv. 1870 v Mirošově u Rokycan). Studia gymna-

sijní konal v Plzni, načež r. 1888 poslán byl do české kolleje v Římě na studia filosofická a theologická. V ún. 1893 vysvěcen v Římě na kněžství a t. r. povýšen tamtéž na doktora theologie. Navrátiv se do Čech kaplanoval ve Svojšíně, ale již r. 1896 znovu poslán do Říma, by jako kaplan Animy studoval na papežské universitě sv. Apollináře obojí právo. Promovovav v něm r. 1898, byl ustanoven kaplanem u sv. Mikuláše v Praze na Malé straně, rok potom jmenován byl spirituálem a professorem na šlechtické akademii hr. Straky a v ún. 1907 zvolen za kanovníka v. v. metropolitní kapitoly u sv. Víta na hradě pražském. Pracuje hlavně v oboru bohosloví. Vydal: *Cesta k životu*, řeči dogmaticko-apologetické (Praha, 1900); *Papež Lev XIII. a Česká kollej v Římě* (Programm gymn. akademie hr. Straky na r. 1903; též něm.); *Církevní zákonodárství o náboženských kongregacích* (t., Praha, 1903—4, 2 d.). Z překladů jeho uvádíme Ehrhardův spis: »Východní církevní otázka a úkol Rakouska při jejím řešení« (1902).

***Kašpar** Adolf, malíř čes. (* 1877 v Bludově na Moravě), absolvent pražské akademie. Na veřejnost vystoupil po prvé jako illustrátor a upoutal na sebe pozornost rázovitostí svých kreseb, v nichž reminiscence na Jos. Mánesa byly spojeny s vřelým realistním smyslem pro skutečnost. K. záhy si oblíbil dobu empiru a vžil se do českého života oné doby, jak dokázal svými illustracemi k jubilejnímu vydání *Babičky* B. Němcové (»Unie«) a kresbami k *básním J. Nerudy*, k dílu *Ghetto pražské* (Winter-Teige-Herrmann), k *Filosofské historii* od Al. Jiráska (1904, J. Otto), a k *Mistru Kampanu* od Z Wintra (1909, J. Otto), k rozličným knihám pro děti atd. Novější dobou věnoval se grafice a leptal několik zajímavých listů, z nichž největší je *Loutkové divadlo*. Řada jeho rytin i kreseb vyličuje půvaby staré Prahy a K. zvláště trefně vystihuje zádumčivou krásu tichých zákoutí i pittoreskních prospektů pražských.

***Kašpárek** Theodor, lékař a zvěrolékař čes. (* 21. dub. 1864 v Horažďovicích). Absolvovav gymnasijní studie v Chrudimi a lékařská v Praze i ve Vídni, zabýval se po nějaký čas psychiatrií, načež vykonav studia na zvěrolékařském ústavě ve Vídni, podnikl větší studijní cestu po Uhrách, Německu a Francii, pracoval pak v bakteriologickém ústavě Weichselbaumově a v ústavě pro ochranné očkování proti vzteklině u Paltaufa, zabývaje se vyráběním sera proti sněti slezinné a protitetanového, jakož i tuberkulinu, jehož používal k diagnostickému očkování. V době té stal se městským lékařem ve Vídni, roku 1898 mimořádným profesorem veterinární policie a nauky o zvířecích nákazách při čes. fakultě lékařské v Praze a byl r. 1908 povolán za ř. prof. produkce živočišné a pathologie domácích zvířat při čes. vys. škole technické v Praze. Z literární jeho činnosti možno uvésti mimo řadu informativních článků v rozličných denních, hospodářských a zvěrolékařských listech: *O vztazích studia morů zvířecích k lékařství* (»Čas. lék. čes., 1898); *Zvláštní nákaza u holubů způsobena vniknutím cizopasníků živočišných do střev* (»Praž. Hosp. Noviny«, 1902, též něm.); *O methodách ochranného očkování proti sněti chřestivé* (»Zvěrolék. Obzor«, 1906); *Methody studia nauky o racách zvířat domácích* (t., 1908); *Beitrag zu den Infectionsversuchen mit Sarcosporidien* »Centralbl. f. Bact. u. Parasitenkunde«, 1895); *Ueber den Einfluss des Nervensystems auf die Localisation von Mikroorganismen in Gelenken* (»Wiener Klin. Wochenschr.«, 1895); *Ueber Infektionsfähigkeit der Pflanzen durch Milzbrandböden* »Archiv f. d. ges. Physiol.«, 1896); *Bericht uber Versuche mit Mäusetyphus an der Landesackerbauschule in Požega* (»Wr. Landw. Zeitung«, 1898); *Ueber die diagnostische Tuberkulinimpfung und ihre Bedeutung für die Prophylaxis der Tuberkulose* (»Med. chir. Zentralblatt«, 1899); *Beitrag zur Prophylaxis der Lungenwurmseuche* (Archiv f. wiss. u. prakt. Tierheilkunde, 1900); *Die influenzartige Kaninchenseuche* (»Oest. Monatschr. f. Tierheilk.«, 1902); *Ueber einen Fall von Ausbruch der Tollwut 7 Monate nach der Pasteurischen Schutzimpfung* (»Berl. klin. Wochensch.«, 1902). Zároveň jest redaktorem »Zvěrolékařského Obzoru«.

***Kataforese,** z řec., sluje vpravování léčivých látek do těla lidského prostřednictvím elektrického proudu skrze kůži, organismus lidský, aniž tento se poruší, neb odstraňování některých minerálních jedů z těla týmž způsobem.

Katalinić-Jeretov Richard, básník a spis. chorv. (* 8. led. 1869 ve Volosce v Istrii). Gymnasium studoval v Kostajnici, obchodní akademii pak ve Rjece; načež věnoval se s plným úsilím obchodu. První práce K-ovy otištěny byly v listě »Naše Sloga«, načež následovaly 3 samostatné svazky básní: *Pozdrav istarskog Hrvata*, *Mrtvoj majci* a *Primorkinje*. Vedle toho napsal řadu črt a krátkých novell prosou, které roztroušeny jsou po časopisech »Iskra«, »Balkan«, »Prosvjeta« a »Vienac«. Ve spolku s Viktorem Carem Eminem napsal pod pseudonymem Jeretov-Emin několik obrázkův a portraitů z Istrie. Z češtiny ztlumočil několik básní Vrchlického, otisknuv je v »Iskře«. Od r. 1898 meškal v Londýně a nyní žije v Paříži.

*ten **Kate** Herman Frederik Karel, nizozem. anthropolog a cestovatel (* 21. srp. 1858 v Amsterdamě), studoval soukromě, později navštěvoval university v Lejdě, Paříži, Berlíně a j., kde se vzdělával na lékaře, ale potom se obíral vědami přírodními. Podnikl několik vědeckých cest v Sev. a Jižní Americe, nizozem. Východ. Indii a Polynésii na náklad zeměpisné společnosti v Amsterdamě; byl musej. konservátorem v La Platě a žil několik let v Ja-

panu. Napsal: *Reizen Timorgroepen—Polynesie, Observ.t. anthropolog. en Onderzoekingen in N.-Amerika*; *Reis in de Guyane*; *Anthropologie des Peuples d'Océanie*; *Ethnographie der Timorgruppe*; *Anciens Habitants de la Region Calchaquie* a četné články menší.

* **Katharinabrand** viz Brand 1).

* **Kathedrový socialismus** v. Socialismus, str. 574 *b*.

* **Kathrein** Theodor, politik rak. Po volbách do říš. rady r. 1901 byl zvolen předsedou nově utvořeného (z centra a katolické strany lidové) katolického klubu středu. V srpnu 1904 byl po odstoupení hraběte Brandise jmenován zemským hejtmanem tyrolským a v tomto úřadě snaží se rozřešiti otázku autonomie tyrolských Vlachů bez administrativního rozdělení země.

* **Katić** Dmitrije, politik srb. (* 1843 — † 1899). Od 1874 až do smrti byl s malými přestávkami poslancem skupštiny. Zprvu náležel ke straně liberální, později spolu s Todorovićem, Pašićem byl ze zakladatelů strany radikální. Jako přívrženec pravého demokratismu, zůstal po celý život pouze rolníkem a drobným trhovcem, neusiluje nikterak státi se politikem z professe. Byl proto nejváženějším členem své strany a nikdy také nepřistoupil na různé kompromissy s vládou za pouhý snad portefeuille nebo jinou výhodu. Od r. 1889 do převratu r. 1894 stranil se politického kolbiště. Potom vrhl se znovu do politického života a byl střídavě místopředsedou a předsedou skupštiny až do své smrti. *Tmk.*

* **Katolická strana lidová** v rak. říšské radě utvořila se r. 1895 z klubu Hohenwartova za vůdcovství Dipauliova a Ebenhochova. Členové její byli němečtí poslanci z Alpských zemí sledujíce cíle klerikální. Byli nakloněni požadavkům českým. Po volbách r. 1907 připojili se ke straně křesťansko-sociální. (Srv. Ebenloch, Dopl.) V Uhrách utvořila se pod vedením Ferd. Zichyho r. 1893 k. s. l. k potírání liberálních zákonů církevních.

Katovice 1) mají 137 d., 898 obyv. čes., 2 něm. (1900).

Katski 2) Antoni, pianista a skladatel, * 7. pros. 1899 v Petrohradě.

* **Katsura Taro**, markýz, japanský státník a vojevůdce (* 1848 v Čočšiu). Vynikl již r. 1864 jako prostý samurai v bojích proti Angličanům, Francouzům a Američanům a ve zmatcích r. 1867 bylo mu uloženo chrániti cís. palác v Kiotu. Později účastnil se podmanění severních částí Japanska, dotud věrných Togukawovi. V r. 1870—73 studoval v Berlíně vojenství, povýšen v l. 1874 na majora a byl v l. 1875—78 voj. attaché při berlinském dvoře. Potom jmenován v list. 1878 tajemníkem kabinetu japanského (Dajokan). Od r. 1882 byl činný v japanském ministerstvu války. R. 1890 byl jmenován general.-lieutenantem a velitelem 3. divise v Nagoji. Ve válce čínsko japanské 1894 až 1895 vynikl v Korei a v Mandžusku a po jejím ukončení vyznamenán titulem vicomta. R. 1897 byl guvernérem Formosy, od led. 1898 do pros. 1900 ministrem vojenství, kteréhož místa se vzdal pro nemoc. Ale v červnu 1901 byl sám jmenován předsedou ministerstva a v pros. 1905 povolán do veliké vojenské rady. Za něho sjednána r. 1902 smlouva anglická, r. 1903 rozšířená. Byl rovněž velmi činný při ujednání míru s Rusy. Předsedou ministerstva zůstal do led. 1906. R. 1902 povýšen na hraběte, r. 1907 jmenován markýzem.

* **Katz** Leopold, právník čes. (* 29. září 1854 v Jistebnici). Studoval na gymnasiu v Táboře a práva v Praze, kde r. 1881 povýšen na doktora. Usadil se jako advokát v Praze r. 1885. R. 1872 objevil ve farním archivu v Jistebnici husitský kancionál z XV. stol., který se nyní nalézá v Českém museu. K. byl též literárně činný a do »Památek archaeologických« napsal monografii Jistebnice.

Katzer 2) Bedřich, geolog, jmenován byl r. 1900 přednostou zemského geologického ústavu pro Bosnu a Hercegovinu v Sarajevě. Vydal dále: *Die geologischen Grundlagen der Wasserversorgungs-Frage von D. Tuzla in Bosnien* (D. Tuzla 1899); *Das Eisenerzgebiet von Vareš in Bosnien* (Víd., 1900, s geolog. mapou); *Geolog. Führer durch Bosnien u. die Hercegovina* (Saraj., 1903 s 8 map. a četnými illustr.); *Grundzüge der Geologie des unteren Amazonas-Gebietes* (Lip., 1905). *Geschichtlicher Ueberblick der geologischen Erforschung Bosniens und der Hercegovina* (Saraj., 1904); *Die Schwefelkies- u. Kupferkieslagerstätten Bosniens u. d. Hercegovina* (1905); *Geologische Uebersichtskarte von Bosnien-Hercegovina* 1:200.000 (I. list, šestidílný, Sarajevo, 1907), II. list D. Tuzla, 1909); *Die Fahlerz- u. Quecksilbererzlagerstätten Bosniens u. d. Herzeg.* (Víd., 1907); *Die Braunkohlenablagerung von Ugljevik bei Bjelina in Nordostbosnien* (t., 1907); *Beitrag zur Geologie von Ceará* (»Denkschr« vídeňské akademie, 1905); *Přetvary nížiny amazonské* (»Sborn. čes. společn. zeměvědné«, VIII.) a řadu menších článkův a referátů.

Kaufmann 8) David, židovský theolog a spis., † 7. čce 1899 v Karl. Varech.

Kaulbach 2) Friedrich, malíř něm. † 1903.

Kaulbars 1 Nikolaj Vasiljevič, baron, gen. rus., † 3. pros. 1906. Byl od r. 1899 členem vědeckého výboru hlavního štábu v Petrohradě. Napsal ještě: *Les armées de la Triple-Alliance*; *L'armée austro hongroise* (Paříž, 1893). *Tmk.*. — K. 2) Aleksandr byl jmenován r. 1897 velitelem nově utvořeného druhého jízdního sboru v záp. Rusku. R. 1900 byl jakožto chef 2. sibiřského armádního sboru v Číně a r. 1904 stal se vrch. velitelem oděsského vojen. okruhu, v listopadu t. r. velitelem 3. a v březnu 1905 2. mandžuské armády.

***Kaunický** Josef, čes. stavitel pian (* 1820 v Černínách v okr. kutnohorském — † 1908 v Žižově u Uhl. Janovic). Vychodiv obecnou školu v Žehušicích, učil se 3 léta truhlářství. Po vyučení vstoupil do dílny J. Fritze ve Vídni, kde stavěla se piana; po 3 letech odešel do Pešti, kde pracoval v jedné z největších továren na piana. R. 1848 odebral se do Hamburku, kdež u mistra Issermanna vycvičil se mechanice, r. 1850 odešel do Londýna, kdež 25 let pracoval v jedné z největších továren na piana, stav se po 16letém působení jejím správcem. R. 1875 vrátil se do Čech. R. 1857 byl vyznamenán za práci svou na výstavě londýnské zlatou medaillí a r. 1862 bronzovou medaillí, jež obdržel z ruky královny Viktorie. Založil museum čáslavské, jež po něm pojmenováno, darovav mu své bohaté sbírky v ceně 160.000 K. Byl dopisujícím členem Musejní společnosti král. Českého a vyznamenán zlatým záslužným křížem. Ve svém stáři darovav veškeré jmění své museu, živil se laděním pian, a když pak ohluchl, skýtalo mu město Čáslav podporu, z které, ač byla malá, ještě K kupoval předměty pro museum.

***Kaunicová-Čermáková** Josefina viz z Kounic, str. 1001 *a*.

***Kauppis-Heikki** (Heikki Kauppinen), finský lidový básník (* 1862 v Jisalmi). Byl zprvu čeledínem na dvorci faráře Brofelda, otce Juhani Aho. Synové farářovi poskytli mu prvního vzdělání a K.-H. sám se pak vzdělal na učitele. První jeho sbírka novell prozrazuje sice značnou závislost na Ahovi, ale také samostatný talent a svižný humor. Pak vydal čtyři větší novelly: *Mäkijär-viläiset*; *Viija*; *Kirottua työtä* a *Laara*, z nichž dýše zasmušile pessimistický názor životní. Ve všech líčí životní vývoj žen s věrností téměř fotografickou. Stejného rázu jsou i jeho novější práce, z nichž vynikají zvláště novelly *Tarinoita ja tapahtumia* (1897).

***Kausek** Antonín, hospodář. spis. (* 1851 v Břeclavě na Moravě). Působil jako správce hospodářský na panství kolínském, falknovském a nyní Ervína hr. Nostitze-Rhieneka v Měšicích. Byl členem agrární ankety, delegátem statistické kanceláře a dopisujícím členem vinařského spolku pro král. České, od r. 1883 je zpravodajem ministerstva orby. V l. 1904 5 doporučoval vrchní hnojení řepy, zhotoviv vhodný stroj zv. hnojůvkový řádkovač. Napsal: *České vinařství* (Praha, 1878, 2. vyd. 1881) a j.

***Kausik** Jan, malíř pol. (* 1860 ve Varšavě), studoval na kreslířské škole varšavské, kde se stal potom professorem. Později odebral se na malířskou akademii do Mnichova. Z četných maleb jeho sluší zvláště uvésti: *Poklad babiččin*; *Milosrdný skutek*; *Narození P Marie*; *Překupník španělský* a j.

Kautsky Karl Johann, něm. spis. social., sídlí nyní v Berlíně. Napsal ještě: *Die Agrarfrage* (Štutgart, 1899, 2. vyd. 1902); *Bernstein und das sozialdemokratische Programm* (t., 1899); *Handelspolitik und Sozialdemokratie* (t., 1901); *Die soziale Revolution* (Berl., 1903).

Kavakami Soroku, vicomte, generál japanský (* 18? list. 1847 — † 11. kv. 1899) Pomáhal vládě při potlačení vzpoury satsumské r. 1877 a od r. 1885 byl vicepraesidentem a vlastním vůdcem gen. štábu. V letech 1887—88 konal v Německu odborná studia, jejichž výsledkem byla reorganisace voj. akademie a zavedení pravidelných manévrů v Japaně. Jeho dílem bylo také strategické vedení vojny s Čínou, začež dostalo se mu r. 1895 titulu vicomte. R. 1895 podnikl informační cestu do Siamu, r. 1898 do Sibiře.

Kavalárová Johanna, operní pěvkyně čes., vystoupivši na Nár. divadle naposled 2. pros. 1899 v Tylově báchorce »Jiříkovo vidění«, uchýlila se v soukromí.

***Kavalier** František, zakladatel skláren na Sázavě (* 1796 v Krasoňovicích u Ledče). Byl synem taviče. Vyučiv se sklářem, pracoval v Těchobuzi po 10 let jako sklář, odkudž se přestěhoval do huti v Pohledu u Něm. Brodu. Zde pobyl jen po krátkou dobu. Jako dělník zaujat dávno myšlenkou státi se samostatným, najal r. 1830 ještě se dvěma soudruhy-dělníky huť v Ostředku u Benešova. Jsa spolunájemcem sklárny, sám o všecko všudy se staraje, pracoval i zde dále jako sklář po plných 7 let. Po 10 letech zakoupil na Sázavě r. 1835 mlýn zv. »Káček« a na jeho pozemku položeny základy ke skelným hutím, kterýmž dáno jméno »Skelné huti sv. Prokopa«. 5. čna 1837 započalo se tu pracovati. Po smrti Františkově r. 1853 ujali se správy sklárny jeho synové Josef (* 1831 v Ostředku) a Eduard (* 1833 t.). Pospolu pobyli na Sázavě do r. 1858. Potom mladší Eduard K. se starším svým bratrem Antonínem, magistrem farmacie (* 1827 v Těchobuzi — † 1898 v Praze), převzali pachtem skelnou huť Prohořský Hrádek (*Schlössles*) u Žlutic, kdež netušených bylo jim překonávati nesnází a svízelův. Místo po Eduardovi na Sázavě nastoupil bratr František (* 1829 v Pohledu), jenž r. 1848 zatčen a po dlouhé vazbě k smrti odsouzen; po udělení milosti odsouzen k 20letému žaláři a internován r. 1848 v Komárně v Uhrách, amnestován byl r. 1854; † na Sázavě r. 1874. Po 10 letech, když došel nájem Prohořského Hrádku, bratří Antonín a Eduard vystavěli novou sklárnu v Bezvěrově u Manětína, nazvavše ji »Novou Sázavou«, jejímž držitelem stal se Eduard K. († 1909 v Praze). Po mnoha letech klopotné práce, když vyspěl věkem a odbornými vědomostmi vynikl jeho jediný syn Eduard (* 1872 v Nové Sázavě), otec mu Novou Sázavu postoupil. On však, schvácen krutým neduhem, po dlouhém utrpení skonal r. 1907 ve věku 35 let, učiniv velikolepé odkazy vlastenecké, a to: Ústř. Matici Škol. odkázal 80.000 K, Severočes. jednotě 40.000 K, Pošumavské jednotě rovněž 40.000 K. Nová Sázava připadla odkazem vlastníka Eduarda K-a syna Vladimírovi K-ovi

(* 1861 v Sázavě), jemuž po smrti jeho otce Josefa r. 1903 připadla také správa a užívání původní sklárny na Sázavě. O Vladimírovi K-ovi po zásluze s vděkem budiž podotknuto, že v obou dotčených sklárnách dávno již skvěle rozřešil otázku dělnickou i otázku sociální. *Al. Wg.*

* **Kavalírní perspektiva** viz Isometrická projekce, str. 812 *a*.

Kaván 2) Franta, krajinář čes., † 1906.

* **Kaván** Jiří, astronom čes. (* 1877 v Praze). Studoval na gymnasiu v Křemencově ul. a filosofii na čes. univ. v Praze. Od r. 1900 jest assistentem astronomického ústavu při čes. universitě. R. 1902 stal se doktorem filosofie. V l. 1902—3 suppl oval na reálce v Praze-I, od r. 1903—4 působí pak na gymnasiu v Praze-III. Vykonal řadu pozorování létavic, měsíců Jupiterových, zatmění Měsíce a Slunce a j. Příslušné články o těchto pozorováních uveřejnil hlavně ve »Zprávách astronomických«. Mimo to napsal: *Úlohy ze sférické astronomie* (Praha, 1905); *Úvod do sférické astronomie* (programm gymnasia v Praze-III., 1905—6 až 1908—9). Soukromě zabýval se též hudbou. Jako doprovazeč i jako samostatný výkonný umělec vynikl zvláště ve hře na varhany.

Kavanjin (nikoli Kavarjin) Jerolim, básn. jihoslov., v. Jihoslované, str. 453 *a*.

* **Kavka** Matěj Norbert, paedagog čes. (* 1813 v Horním Ročově v Čechách — † 3. list. 1892 v Praze), ukončiv r. 1833 studia gymn. na Malé straně v Praze a pak studia filosofická na universitě, studoval na fakultě právnické v l. 1835—39 a přijal r. 1839 místo vychovatelské v rodině knížete Augusta Longina z Lobkovic, kdež mu svěřeno vychování prince Jiřího (* 1835). V postavení tom pobyl až do r. 1849, kdy nastoupil úřad gymn. učitele v Chebu, pak na akad. gymnasiu v Praze od r. 1853 až do května r. 1857, kdy jmenován prozatímním správcem a pak ředitelem opavského gymn. ve Slezsku; r. 1862 jmenován ředitelem něm. gymn. na Malé straně v Praze a od r. 1873—84 byl po Tomáši Bílkovi ředitelem akad. gymnasia. Byl členem sboru obecních starších od r. 1865 do 1890.

* **Kavka** Václav Julius, pseudonym V. K. Častolovský, Sudimír Pražský, právník a spis. čes. (* 12. dub. 1840 v Častolovicích). Vystudovav akadem. gymnasium a práva v Praze, vstoupil r. 1863 jako konceptní praktikant k místodržitelství v Praze, r. 1866 stal se tajemníkem okr. zastupitelstva v Jilemnici, potom byl aktuárem okr. úřadu v Hořovicích, r. 1869 adjunktem okr. soudu v Nechanicích, pak na Smíchově a posléze při zemském soudě v Praze, kdež r. 1885 jmenován radním tajemníkem, ve kterémžto úřadě setrval do r. 1898, kdy odešel na odpočinek; žije v Soběslavi. Napsal divadelní hry: *Švihák a dělník* (Praha, 2. vyd. 1888); *D. S.* (obě dávány již na proz. čes. zem. divadle); historickou veselohru *Kleofáš*; veselohru *Z naší doby*; dále přeložil řadu divadelních kusů z němčiny, jež vyšly v Pospíšilově »Divadelní bibliotéce« až na Kleofáše a z Nestroje »Pěkné nadělení« v »Divadelním ochotníku«; dále *Bandité v Krkonoších*, jednoaktovka (Nové divadelní hry). Přispíval též do »Právníka« a »Švandy dudáka«. Posléze vydal své vzpomínky pod titulem *Mé paměti* (Praha, 1906).

* **Kavka** Bohuslav, spis. český (* 1869 v Praze). Studoval práva, zejména úrazové a nemocenské pojišťování a zákonodárství živnostenské. Od založení »Úrazové pojišť.« (r. 1889) řídí jako tajemník čes. sboru volby a celou agendu čes. strany. Od r. 1900 je tajemníkem Spolku čes. žurnalistů. R. 1902 založil a rediguje časopis »Divadlo«. Napsal: *O významu a důležitosti úrazových pojišťoven* (Praha, 1895).

* **Kayser** Emanuel, geolog a palaeontolog něm. (* 1845 v Královci), studoval na univ. v Halle, Heidelberce a v Berlíně, r. 1872 stal se soukromým docentem na univ. berlínské a geologem na zemském geol. ústavě v Berlíně, r. 1881 prof. geologie na hornické akad. v Berlíně, r. 1885 prof. geologie a palaeontologie na universitě v Marburce. Práce jeho týkají se geol. a palaeont. studia prvohor něm., vedle toho pak vydal praktickou učebnici: *Lehrbuch der Geologie*; I. Teil: *Allgemeine Geologie* (Štutg., 1893; 2. vyd. t., 1905); II. Teil: *Geologische Formationskunde* (t., 1891: 2. vyd. t., 1902).

* **Kazak** Luganskij, pseudonym ruského spis. V. J. Dala (v. t.).

* **Kazancev** Nikolaj Vladimirovič, spis. rus. (* 1849 — † 1904), větší část jeho povídek vyšla o sobě r. 1898. Z dramatických prací jeho jmenujeme: *Vsjakomu svoje*; *Na svojich městach*; *Po rassějanosti*; *Byvajet*; *Razbityja illjuziji*; *Staryja čuvstva živuči.* R. 1870 založil zvláštní kolonii v kirgizských stepích u Petropavlovska, později přesídlil se do Jekatěrinburku.

* **Kazancev** Leonid Nikolajevič, právník rus. (* 1854 — † 1896). Studoval na Děmidovském právnickém lyceu v Jaroslavi. Byl professorem řím. práva na kijevské universitě. Hlavní jeho práce jsou: *Poňatije predstavitěljstva* (»Jurid. Věstnik«, 1882); *Odna iz severnych obščin* (t., 1883, kn. 6—7); *Svobodnoje představitěljstvo v rimskom gražd. pravě* (magist. dissert., Kijev, 1884).

* **Kazatelský řád**, kazatelští bratři v. Dominik sv. a Dominikáni.

* **Kazbecký průsmyk** (*Porta Caucasi*, *P. Cumana*) v. Darjal.

* **Kazda** Jan, pseud. Svat. Čecha (v. t. 5).

* **Kazennaja palata** v. Finance, str. 243*b*.

Kaznačić 2) Ivan August, spis. jihoslov., * 1817 — † 1883.

Kdyně 1) Nová má 246 d., 2324 obyv. čes., 37 něm. (1900), měšť. šk., 2 továrny na stroj. vyšívání, cihelnu.

* **Keane** August Henry, ethnolog a zeměpisec angl. (* 1. června 1833 v Corku), vystudoval v Anglii a působil jako professor hindustánštiny na univers. kolleji londýnské.

Napsal řadu větších prací, jako Stanfordovu Asii, Afriku, Střední a Jižní Ameriku; *Ethnology*; *Man Past and Present*; *The Gold of Ophir*; *The Boer States*; *The World's Peoples* a jiné práce anthropologické, v nichž údaje týkající se Slovanů sluší bráti se značnou reservou. Mimo to přispěl mnohými články do »Brit. Encyclopaedie«, »Nature«, »Edinburgh Review«, »Geograph. Journal« atd.

***Keane** John Fryer Thomas (All Hajj Mohammud Amin, cestovatel a žurnalista angl. (* 4. říj. 1854 ve Whitby), vzdělal se soukromě. V 12 letech prchl na moře, stal se plavcem a navštívil různé končiny zeměkoule. Vykonal v l. 1878—79 poutnickou cestu do Mekky a Mediny, potom byl žurnalistou a korrespondentem ve franc. Indočíně), 1890 přišel do Australie, kde pronikl hluboko do neznámých končin a jest původcem hrazení polí drátem. Žije v Queenslandu. Napsal: *Mere Shakings* (1874); *Six Months in Mecca* (1881); *My Yourney to Medinah* (1881); *On Blue Waters in the Merchant Service* (1883); *Three Years Wanderer s Life* (1887).

***Kebab**, turecká skopová pečeně s cibulí, pepřem, vejci a rýží.

Kebés Český překlad Kebétova Pinaku s úvodem podal J. Chval v programmu českého gymnasia v Plzni na r. 1891.

***Kebrle** Josef, včelař čes. (* 1847 ve Strašicích). Nyní je nesídelním kanovníkem kapitoly vyšehradské a farářem v Přistoupimi. Od r. 1883 rediguje časopis »Čes. Včelař«, od r. 1885 je předsedou zem. ústř. spolku včelařského pro království České. Vydal: *Dějiny českého včelařství* (Praha, 1879, čes. a něm.) a *Památník včelařů československých* (t., 1896).

***Keddie** Henrietta, pseudonymem Sarah Tytler, spisovatelka angl. (* 1827). V l. 1848—70 řídila dívčí školu v Cupar-Fife, 1870—84 žila v Londýně oddána pracím literárním, od té doby v Oxfordě. Sepsala: *Nut Brown Maids* (1860); *Papers for Thoughtful Girls* (1862); *Citoyenne Jacqueline* (1865); *St. Mungo's City* (1885); *French Janet* (1889); *The Macdonald Lass* (1895); *Rachel Langton* (1896); *Mrs. Carmichael's Goddesses* (1898); *Six Royal Ladies of the House of Hanover* (1898); *A Loyal Little Maid* (1899); *Miss Nance* (1899); *A Crazy Moment* (1899); *Logan s Loyalty*; *A Young Dragon* (1900); *Women must weep* (1901); *Three men of mark* (1901); *The Machinations of Janet* (1903); *The Girles of Inverharns* (1906); *The Countess of Huntingdon and her Circle* (1907).

***Kedrenos** (*Cedrenus*) Georgios viz Dodatky ke XIV. sv.

***Kedrin** Jevgenij Ivanovič, advokát a společenský činitel rus. (* 1851 v Chersoně). Studoval práva na petrohradské universitě, načež se věnoval advokacii. Proslul jako znamenitý obhájce. R. 1882 na př. se účastnil processu 22 terroristů, háje Alex. Michajlova, r. 1883 hájil Stefanoviče, organisace Čigirinského buntu a důstojníka Buceviče, člena strany »Národní svobody«. Od r. 1889 jest členem městské rady petrohr. a dobyl si neobyčejných zásluh o mnohé městské podniky.

***Kedzierski** Apolonjusz, malíř pol. (* 1861), byl žákem Gersonovým a zdokonalil se v Mnichově. Z obrazů jeho uvádíme: *Pokoutní rádce*; *Vesnický astronom*; *Rybáři* a pod. Zabývá se též dekoračním malířstvím. Dosáhl vyznamenání na výstavách v Chicagu a v Paříži (1894).

***Keeler** [kíl'r] James Edward, hvězdář amer. (* 10. září 1857 v La Salle, Illinois — † 13. srp. v San Francisku). Studoval v Baltimore, Heidelberce a Berlíně, stal se r. 1889 ředitelem hvězdárny v Alleghany a professorem na Western-University v Pennsylvanii, r. 1898 ředitelem hvězdárny Lickovy. Získal si zásluhy zvl. o astrofysiku, najmě pracemi spektroskopickými. Stanovil pro většinu stálic a mlhovin rychlost jejich pohybu a cestou spektroskopickou dokázal, že kruh Saturnův není massou souvislou, nýbrž že se skládá z hustých svodů tělisek velmi malých. Crossleyovým reflektorem podařilo se mu fotografovati mlhoviny a dokázal tím zároveň velikou výhodu reflektorů před refraktory.

***Keeling** [kíling] Elsa D'Esterre, angl. spisovatelka (* v Dublině). Byvši vychována v Německu, byla pak zaměstnána při angl. vyslanectví ve Štutgartě a angl. konsulátě ve Frankfurtě n. M., pak v l. 1884—90 byla učitelkou na High School v Londýně. Jako spisovatelka debutovala r. 1884 humor. povídkami *Three sisters*; *a highly original family* a *Bib and tucker*; *recollections of an infant in arms*, pak téhož roku vydala *How the first Queen of England was wooed and won*. Po té následovaly *A professor's wooing* (1886) a rozkošné dětské historky uveřejnila v *Orchardscroft* (1892) a v *Old maids and young* (1895). V knize *Queens serf* (1898) napodobila mluvu a sloh XVIII. století, avšak s nevalným štěstím. Příznivě byla přijata její anthologie *The music of the poets*: *Musicians birth day book* (3. vyd. 1898).

***Kehlheim** Julius viz di Giorgi Antonie (Dopl.).

***Kehr** Paul, dějezpytec něm. (* 1860 ve Waltershausen), studoval dějiny na univ. v Gotinkách, Mnichově a ve Vídni, stal se v l. 1884—88 spolupracovníkem díla »Monumenta Germaniae historica«; za sebráním materiálu pro tuto publikaci konal delší vědecké cesty v Italii. R. 1889 se habilitoval pro středověké dějiny v Marburce, kdež r. 1893 byl jmenován professorem; r. 1895 byl povolán do Gotink a r. 1903 ustanoven ředitelem pruského historic. ústavu v Římě. K. vydal: *Päpstliche Urkunden u. Regesten aus den Jahren 1353—78* (1889); *Die Urkunden Ottos III.* (1890); *Urkundenbuch des Hochstifts Merseburg* (1900); *Regesta pontificum* (1906).

Kehrbach Karl, paedagog a filos. něm., † 21. říj. 1905 v Berlíně.

***Keim** Franz, dramatik něm. (* 1840 v Lambachu v Hor. Rakousích), nucen byv

z hmotných příčin přerušiti svá filosofická studia ve Vídni, stal se kassovním úředníkem u jižní dráhy; dokončiv však přece studia po osmi letech, stal se r. 1875 gymn. professorem ve Sv. Hipollytě, r. 1898 z příčin zdravotních odešel na odpočinek. Napsal tragédie *Sulamith* (k níž předmluvu psal H. Laube, 1875); *Mephistopheles in Rom* (1891); *Die Amelungen* (1904); činohry: *Der Schark von Dürnstein* (1891); *Die Spinnerin am Kreuz* (1892); *Der Weg zum Glück* (1897) a jiné dramatické práce opětovaně provozované. Mimo to vydal básně: *Sturmlied der Siebenbürger Sachsen* (1881); *Aus dem Sturmgesang des Lebens* (1887); *Lieder aus der weiten Welt* (1902), vesměs živě cítěné.

***Kejdana** Josef, spis. čes. (* 1877 v Hořenicích u Jaroměře). Studoval na něm. reálce v Trutnově a od 17. roku svého věku jest úředníkem v závodech barona z Ringhofferů. Literárně vystoupil na veřejnost řadou povídek v »Polabanu« na r. 1901. O sobě vydal: *Šílenci*, venkovský obrázek, Jaroměř, 1902; 3. vyd. 1903 na Král. Vinohradech); *Matčin hřích*, obraz ze života (Kr. Vinohrady, 1904). R. 1905 počal vydávati souborné vydání svých spisů, z nichž vyšlo: *Evangelička* (Smíchov, 1905); *Doktor Petřík* (t., 1905); *Bezdětná* (t., 1905) a 4. vyd. *Šílenců* (t., 1906).

***Kejmar** Václav, malíř čes. (* 1869 v Unhošti), žák pražské akademie z atelieru prof. Pirnera. Z jeho prvních obrazův upoutal pozornost: *Praotec Čech*, jenž má rysy † praesidenta Jos. Hlávky. K. žil po delší dobu v Chorvatsku, ve Slunji nedaleko Plitvických jezer a odtud přinášel s sebou obrazy krásných krajin i lidu chorvatského. Mezi tím maloval podobizny (*Šulce*; *pí. Vikové-Kunětické*; *pí. Ryšavé*; *portrait děvčátka*) a nakreslil několik illustrací ze života chorvatských venkovanů. V dvoraně vinohradské záložny provedl řadu dekorativních lunett.

Kekule von Stradonitz Reinhard. Údaj, že † r. 1896 (díl XIV., str. 143), zakládá se na omylu. Jest posud živ a horlivě literárně činný. K publikacím jeho dodati jest: *E. Curtius*. Gedächtnisrede (Berl., 1896); *Ueber Copien einer Frauenstatue aus der Zeit des Phidias* (berlínský programm Winckelmannský, 1897); *Ueber das Bruchstück einer Portraitstatuette Alexanders des Grossen* (Sitzungsber. d. Berliner Akad., 1899); *Vorläufiger Bericht über die von d. kgl. Museen begonnenen Ausgrabungen in Milet* (t., 1900); *Ueber das Relief mit der Inschrift Corpus inscr. Latin. VI, 426* (t., 1901); *Ueber ein Bildnis des Perikles in d. kgl. Museen* (berlínský programm Winckelmannský, 1901); *Ueber das Bruchstück einer altattischen Stele* (Sitzungsb. d. Berliner Akad., 1902); *Ueber den Apoll des Kanachos* (t., 1903); *Echelos u. Basile, Attisches Relief aus Rhodos in d. kgl. Museen* (berlínský programm Winckelmannský, 1904); *Die griech. Skulptur* (Handbücher der kgl. Museen zu Berlin, díl XI., 1906, 2. vyd. 1908); *Die Bildnisse des Sokrates* (Abhandlungen der Berliner Akad., 1908); *Die Bronzen von Dodona*, vyd. společně s H. Winnefeldem (Berl. 1909). *Vy.*

Kelbl z Gejzinku Adalbert (XIV, 145 *a*) † 28. pros. 1908 v Lanškrouně. Býval předsedou německého odboru zemědělské rady pro král. České.

Kelč má 362 d., 2060 obyv. čes., 3 něm. (1900), žel. stanici na tr. Hranice Vsetín, pilu a výrobu dřevěnek.

Keler Ivan Petrovič, malíř ruský, † 1899.

Keleti 2) Gustav Bedřich, malíř a kritik maď., † 1902.

Kelle Johann, germanista, † 30. ledna 1909 v Praze.

van der **Kellen** Joh. Ph., ryjec nizoz., † 1906 v Baaru u Amsterdamu.

Keller 4) Ludw., dějep. něm. Z dalších jeho prací uvádíme: *Die Comeniusgesellschaft* (1893); *Die böhm. Brüder und ihre Vorläufer* (1894); *Die Anfänge d. Reformation u. die Ketzerschulen* (1896); *Grundfragen d. Reformat.-Gesch.* (1897); *Die Akademien d. Platoniker im Altertum* (1899); *Die röm. Akademie u. die altschriftl. Katakomben* (1899); *Der grosse Kurfürst und die Begründung des modernen Toleranzstaates* (1901); *Die heil. Zahlen u. die Symbolik d. Katakomben* (1906). — K. 11) Gerard, spis. nizoz., † v led. 1899 v Arnheimu. — K. 14) Otto. K publikacím jeho dodati jest: Kritického vydání *Horatia*, pořízeného K em a Holderem, vyšel díl I. v 2. vydání r. 1899 v Lipsku, školní vydání, pořízené jím a Häussnerem, vyšlo v 3. vydání t. 1903. Dále vydal: *Pseudoacronis scholia in Horatium vetustiora* (t., 1902—4, 2 d.) a uveřejnil něm. překlad Horatiových Listů, pořízený společně s A. Bacmeisterem (t., 1891).

***Keller** Fedor Eduardovič, hr., gen. rus. (* 1850 — † 1904), studoval na Nikolajevské akademii generálního štábu. V l. 1877 až 1878 účastnil se rus.-turecké války a byl náčelníkem štábu bulharského sboru, r. 1878 jmenován byl velitelem první granátnické divise. Roku 1879 poslán byl na Balkánský poloostrov za účelem vymezení hranic bulharských mezinárodní kommissí. V l. 1894 až 1899 byl ředitelem pažecího sboru, potom jmenován byl jekatěrinoslavským gubernátorem. R. 1904 odešel k ruské armádě do Mandžuska a velel východnímu oddílu; tam padl dne 18. čce t. r. *Tmk.*

***Keller** Ernst Mathias, státník něm. Byl prus. ministrem vnitra a snažil se vším způsobem potříti sociální demokracii německou za pomoci orgánů policejních. V říšském sněmu něm. byl z hlavních obránců tak zv. »Umsturzvorlage«, předlohy zákona z l. 1894—95, kterou mělo se čeliti veškerým snahám směřujícím na zavedení jiného státního pořádku. Říšský sněm spatřoval v předloze této přímý útok na tisk, umění a vědu a proto ji v květnu 1895 ve druhém čtení zamítl. T. r. K. žádal za propuštěnou. Ačkoli K. byl všude nejvýš nenáviděn, v srpnu r. 1897 císař Vilém II. jmenoval jej vrchním

praesidentem Šlesvik-Holštýnska. Zde K. prováděl politiku germanisační. V srpnu r. 1901 jmenován na místo Puttkammera státním sekretářem v Elsasku-Lotrinsku. I zde získal si smutnou pověst zvláště zostřeným prohlížením pasů. *Tmk.*

***Keller** Helen, hluchoněmá a slepá spisovatelka angl. (* 27. června 1880 v Puscambii, Alabama v Sev. Americe). Narodila se docela zdravá, ale v útlém mládí přišla spálou o zrak a sluch. V osmém jejím roce stala se jí učitelkou Miss Anne Mansfield Sullivan, která ji vzdělala tou měrou, že r. 1896 mohla navštěvovati školu Horace Mannovu v Bostoně a tam vedením miss Sary Fullerové naučila se psáti, ba i mluviti. Potom studovala na Harvardské universitě v Cambridgei u Bostonu. Napsala vlastní životopis (»Povídka mého života«, přel. Jos. Humpalová-Zemanová, Praha, 1904, »Matice lidu«).

***Kello** Juraj, sloven. vlastenec a spisov. († 3. led. 1897 v Bardějově). Byl dlouhá léta evang. farářem na Slovensku; jako spisovatel znám byl pod pseudonymem Petruškin.

Keltie [kelti] John Scott, zeměpisec a statistik angl. (* 29. bř. 1840 v Dundee), vzdělal se v Perthu a Edinburce a působil při závodě Chambersově a Macmillanově, později byl knihovníkem lond. zeměpisné společnosti. Napsal: *History of Scottish Highlands and Clans* (1874); *Report of Geographical Education* (1886); *Applied Geography* (2. vyd. 1908); *The Partition of Africa* (1894); vydává »Statesman's Year Book« od r. 1880, mnohosvazkové dílo: »The Story of Exploration«, rediguje »Geograph. Journal« a píše drobnější zeměpisné články do časopisův.

Lord **Kelvin** (dř. William Thomson), fysik angl., † 17. pros. 1907 v Londýně.

***Kempf** Paul, astronom něm. (* 3. čna 1856 v Berlíně). Studoval v Heidelberce a v Berlíně, byl r. 1878 assistentem, 1894 observátorem na astrofysikální observatoři v Postupimi. Napsal: *Untersuchungen uber die Ptolemaeische Theorie der Mondbewegung* (Berl., 1878), pak v publikacích uvedené observatoře: *Untersuchungen uber die Masse des Jupiter* (1882); *Bestimmung der Wellenlängen von 300 Linien im Sonnenspektrum* (s G. Müllerem, 1885); *Beobachtungen von Nebelflecken und Sternhaufen* (1893); *Photometrische Durchmusterung des nördlichen Himmels, enthaltend alle Sterne der Bonner Durchmusterung bis zur Grosse 7·5* (s G. Müllerem, 1894—99, 2 d.); *Untersuchungen über die Absorption des Sternenlichts in der Erdatmosphäre, angestellt auf dem Aetna und in Catania* (s G. Müllerem, 1897) a j.

***Kempf** Julio, paedagogický spis. chorv. (* 25. led. 1864 v Požeze, kdež je řídícím učitelem). Napsal několik článků a rozprav pro mládež do časopisů »Smilj«, »Pobratim«, paedagogické rozpravy psal do čas. »Napredek« a dalm. listu »Zori«. K. také napsal několik cestopisných knih, jako: *Listové z Afriky* (1891) a *Nové listové z Afriky* (1894). R. 1892 vydal chorv. paedagogický sbor ve své knihovně pro mládež K-ovo dílo: *Od Save do Adrije*, cestopisné črty po Bosně a Hercegovině a r. 1902 *Uz obalu Adrije* (Mimo břeh Adrije), po Chorvatském Přímoří.

***Kempner** Stanisław Aleksander, národohospodář a publicista pol. (* 1857 v Kaliszi), vystudoval práva ve Varšavě a r. 1881 vstoupil do redakce časop. »Gazeta Handlowa«. Vydal o sobě: *Bismarck* (1890); *Pieniadze, zarys teorji monetarnej* (1897); *Przesilenie pieniężne* (1900); *Nowe prady w organizacji przedsiębiorczej* (1900); *Zasady ekonomji społecznej* (1901); *Badania i szkice ekonomiczne* (1902); *Handel w przeszłości i stanie dzisiejszym swiata* (1901, s T. Korzonem) a pod. Redigoval dílo »Encyklopedja Handlowa« (1890) a j.

***Ken**, délková míra japanská, v. Japan, str. 51 *a*.

***Kendall** Henry Clarence, básník angl. (* 1841 — † 1882). Narodil se v Novém Jižním Walesu v Australii a zván byl všude »národním básníkem australským«. Nikdo před ním s takovou láskou a tak věrně neličil poesii australských krajin jako K. Z hlavních jeho spisů sluší jmenovati: *Leaves from an Australian Forest* (1869); *Song from the Mountains* (1880). *Tmk.*

***Kendík** Josef Ladislav, spisov. čes. (* 1818 ve Všeni u Turnova — † 1884 v Dřítni u Bílé Hůrky). R. 1842 vysvěcen na Kněze, kaplanoval v Lysé a ve Mšeně, byl farářem v Mlazovicích u Klatov, odkud r. 1870 odešel na odpočinek do Dřítně. Byl literárně činný a přispíval do Pospíšilových »Květův« a jiných časopisů básněmi. Zabýval se také mluvozpytem. (Srv. »Osv.« XIV.) Dr. *N.*

Kenig Józef, publicista a kritik polský, † 13. bř. 1900 ve Varšavě.

Kennan George, cest. amer., v l. 1889-98 přednášel ve Spojených Obcích sev.-amer., byl r. 1898 za války špan.-americké na Kubě zvláštním dopisovatelem časop. »The Outlook«, r. 1901 vypovězen z Ruska, 1902 odebral se na ostr. Martinique při výbuchu sopky Mont Pelée, 1904—6 byl korrespondentem v Asii. Mimo *Siberia and the Exile System* (1890, 2 sv.) sepsal: *Campaigning in Cuba* (1899); *Folk Tales of Napoleon* (1902); *The Tragedy of Pelée* (1902).

***Kennedy** Bart, spisovatel angl. (* 1861 v Leedsu z irských rodičů). Od 6. do 20. roku pracoval v továrnách na bavlnu, potom pustil se na moře, potuloval se po Spojen. Obcích sev.-amer., žil a bojoval s Indiány, hledal zlato v Klondyku, konečně stal se divadelním hercem a zpěvákem. Sepsal: *Darab's Wine-cup*; *The Wandering Romanoff*; *A Man adrift*; *A Sailor Tramp*; *London in Shadow*; *A Tramp in Spain*; *Slavery*; *The Green Sphinx*; *A Tramp Camp*; *Wander Pictures.*

***Kenyon** [kenjen] Frederic George, klass. filolog angl. (* 1863 v Londýně).

Studoval v Oxfordě, r. 1889 stal se assistentem Britského musea v Londýně, r. 1898 jmenován tamže assistant to keeper v oddělení rukopisném. Jest čestným doktorem filosofie university v Halle n. S., dopisujícím členem akademií berlínské a bolognské, řád. členem British Academy. K. náleží k nejpřednějším znalcům papyrologie. K objevil v papyrových svitcích Britského musea *Aristotelovu Ústavu athénskou*, kterou vydal poprvé v Londýně r. 1891 (3. vyd. 1892), po druhé v berlínském »Corpus Aristotelicum« r. 1904, anglický překlad téhož spisu vydal v Londýně r. 1891, sbírku *básní Héróndových*, kterou uveřejnil r. 1891, a *básní Bakchylidových*, kterou vydal r. 1897. Mimo to uveřejnil: *Classical texts from Papyri in the British Museum* (Lond., 1891, zde otištěny jsou též nově objevené básně Héróndovy, k tomu: *Some new fragments of Herodas*, Lip., 1901); *Hyperides, orations against Athenogenes and Philippides* (Lond., 1892); *A catalogue of Greek Papyri in the British Museum* (t., 1893—1907, díl 1.—3.); *Our bible and the ancient manuscripts* (t., 1893, 3. vyd. 1898); *The Palaeography of Greek Papyri* (t., 1899); *Facsimiles of biblical manuscripts in the British Museum* (t., 1900); *Handbook to the textual criticism of the New Testament* (t., 1901); kritické vydání *Hypereida* (t., 1907). V obor literatury anglické náležejí tyto publikace: *vydání básní R. Browningových* (*Poems, t.*, 1906); *The Brownings for the Young* (t., 1896); *Robert Browning and Alfred Domett* (t., 1906); *Letters of Elisabeth Barrett Browning* (t., 1897); *Poems of E. B. Browning* (t., 1897). *Vý.*

* **Kepka** Karel H., architekt čes. a c. k. professor na české vysoké škole technické v Brně (* 1869 v Plzni). Po studiích na reálných školách v Plzni odebral se do Prahy na českou techniku, kterou absolvoval s vyznamenáním. Potom vstoupil do praxe a později stal se assistentem prof. J. Pacolda na české technice. R. 1898 jmenován byl professorem státní průmyslové školy v Brně, r. 1901 honorovaným docentem české vysoké školy technické tamtéž, kdež stal se r. 1906 mimořádným a r. 1908 řádným professorem pozemního stavitelství. Účastnil se různých soutěží, ve kterých získal 10 cen, z nichž 5 cen prvních. Za své účastenství při výstavě architektury v Praze r. 1898 obdržel stříbrnou medailli. Navrhl řadu staveb, z nichž postavil zejména budovu *zdlożny v Poděbradech* a *faru s kostelem v Husovicích* u Brna. Jako architekt K. pracuje na základě české renaissance a gotiky a podařilo se mu na stavbách jeho přizpůsobiti tyto slohy moderním proudům a potřebám. *A. Cechner*

* **Kepková** Terezie, roz. Novotná, dramat. spisovatelka čes. (* 1870 na Smíchově). Původně měla se státi učitelkou, ale touha po umění uvedla ji na dráhu divadelní Po studiu u E. Peškové engažována F. Pokorným k brněnskému Národnímu divadlu pro obor prvních naivních milovnic. R. 1887 přešla k divad. společnosti V. Budila v Plzni, při níž pobyla do r. 1892, kdy se provdala za pokladníka Josefa Kepku v Plzni. Vedle několika satirických črt napsala a samostatně vydala: *Záhada*, dramat. scéna (»Divadelní Listy«, 1901); *Dýchánek paní doktorové* (Praha, 1901); *Vykoupení*, drama o 4 děj. (t.); *Finale*, aktovka (t., 1902); *Achillova pata*, veselohra o 3 jednáních (Plzeň, 1903).

* **Képotaf**, řec., náhrobek, nacházející se v zahradě.

Keppel 3) sir Henry, admirál angl., † 17. led. 1904 v Londýně.

de **Kératry** 2) Émile, hr., politik a novinář franc., † 1904. Napsal ještě: *Petits mémoires* (Pař., 1898).

* **Kerbedz** Stanislav Valerianovič, inženýr rus. (* 1810 — † 1899), studoval ve Vilně a v Petrohradě, později byl poslán za hranice, načež jal se propagovati stavbu rus. železnic. V l. 1840—42 sestavil projekt Nikolajevského mostu v Petrohradě, který byl pod jeho vedením dostavěn r. 1850. Dále mu náležejí projetky mostů varšavsko-petrohradské železnice, projekty železnic Petrohrad—Petěrhof a Ligava—Krasnoje Selo a projekt mostu Alexandrovského ve Varšavě. R. 1872 byl předsedou kommisse pro zřízení petrohradského a kronštadtského přístavu a r. 1878 předsedou kommisse pro stavbu ladožských kanálů. Od r. 1883 byl předsedou technického oddělení v ministerstvě komunikací. Vědecké práce otiskoval v časop. »Žurnal Putěj Soobščenija« (1840 až 61).

* **Keresztényfalu** [kerestýň-] viz Neustadt 2).

* **Keresztény Sziget** [kerestýň siget] viz Grossau.

* **Keresztes-Mezö** [-teš-] viz Zlatná.

* **Kernic** Ivan (pseud. Mihael Gorski), spis. chorv. Tou dobou je královským kommissařem v Záhřebě. Vyniká jako bystrý kritik a novellista. R. 1901 vydal svou první sbírku novell pod názvem *Ljubavna priča* a r. 1906 druhou sbírku drobných črt nadepsanou *Ljudi obični i neobični*. Vedle toho K. proslavil se i na poli dramatického umění svými lehkými a svižnými komédiemi: *Kako to nekoć bijaše*; *Rozalinda* a *Jubilej u Jedrini*. K. přispívá hojně i do různých časopisů literárních svými básněmi. *Tmk.*

* de **Kéroualle** [kerual] Louise Renée, vévodkyně z Portsmouthu a Aubigny, maîtressa angl. krále Karla II. (* 1649 v Bretagni — † 17. listopadu 1734). Přišla r. 1670 jakožto dvorní dáma vévodkyně Henrietty Orléánské, sestry Karla II., s ní do Londýna, kde se ihned zalíbila králi. Když po smrti vévodkyně styky Karlovy s Francií chladly, byla K. znovu poslána od Ludvíka XIV. do Anglie a stavši se r. 1671 maîtressou Karla II., působila naň velmi účinně ve prospěch Francie a katolicismu. Její syn (* 29. července 1672) byl povýšen na vé-

vodu z Richmondu, ona sama pak jmenována r. 1673 vévodkyní z Portsmouthu a na prosby Karlovy daroval jí Ludvík XIV. r. 1674 panství Aubigny a r. 1684 titul vévodkyně z Aubigny. Svůj vliv na krále Karla II. přes jeho občasnou nevěru vykonávala až do jeho smrti a teprve za Viléma III., který zrušil její anglickou pensi, vrátila se do Francie, kde žila po většině v Aubigny. Srv. Forneron, Louise de K., duchesse de Portsmouth (Pař., 1886),

* **Kerr** Alfred, kritik něm. (* 1867 ve Vratislavi), žije v Berlíně jako divadelní referent deníku »Der Tag« a revue »Neue Rundschau«. K. vyšel z literárněhistorické školy berlínské a upoutal hned s počátku pronikavými psychologickými i aesthetickými rozbory romantické poesie *C. Brentanos Jugenddichtungen* (1894), *Godwi* (1898). Jako divadelní kritik postavil svůj úžasný dar charakteristiky, svou jedinečnou schopnost synthetické literární podobizny, svůj soustředěný, barevný a břitký sloh, svou neohroženou ironii do služeb moderního německého dramatu poibsenovského, hlavně Hauptmannova. K. byl v Německu první, kdož hlásal a obhájil práva kritiky jako autonomního útvaru uměleckého. Tresť K-ových kritických soudův o moderních dramaticích podává kniha *Das neue Drama* (1904); výbor nejzdařilejších charakteristik herců *Schauspielkunst* (1904). Rozruch vzbudila i prudká a pronikavá K-ova polemika proti H. Sudermannovi (1903). *AN.*

* **Kérygma**, řec. ohlášení, poselství. V době novozákonní a starokřesťanské označovalo se slovem k. veřejné zvěstování evangelia, určené pro pohany a nekřtěné, kdežto druhý obvyklý výraz pro zvěstování křesťanství, homilie (ὁμιλία, v. t.), naznačoval již svým slovním původem důvěrnější způsob kázání evangelia před pokřtěnými křesťany a v rámci bohoslužebném. Někteří (jmen. evangel.) theoretikové praktického bohosloví činí posud tento rozdíl, užívajíce k. jako vědeckého pojmenování pro kázání evangelia v jeho formě missijní, sledující vzbuzení a založení vědomí křesťanského (kázání missijní), kdežto homilií označují kázání, jež v mezích kultu má za účel rozvinuti a udržení křesť. vědomí (kázání sborové). (Srv. Kéryktika, Dopl.) — Ve starokřesťanském písemnictví nese jméno k. apokryfický spis, zvaný *Κήρυγμα Πέτρου* (Kázání Petrovo), povstalý v kruzích židokřesť., o němž máme zprávu a již také stopy pochybností o jeho apoštolském původu v církevních dějinách Eusebiových (H. Eccl. 3_{13}). Spis ten, podle všeho identický s »Učením Petra«, jež někteří círk. otcové citují, je vlastně rázu apologetického a svou podstatou missijním kázáním, vloženým v ústa apoštolu Petrovi a určeným pro pohany a pohanokřesťany. Jeho skrovné uchované zbytky označují Egypt jako místo a prvá dvě desítiletí druhého století jako dobu jeho vzniku. *vfr.*

* **Kéryktika** jest odborné pojmenování důležité a nedávno osamostatnělé větve evangel. praktické theologie, obírající se naukou o missijní činnosti církevní, jež náleží podle protest. názoru k podstatným projevům života církevního. Pojmenování toto, r. 1844 R. Stierem (ovšem pro veškeru kazatelskou činnost církevní) zavedené, není posud ještě pro nauku o missijní činnosti církevní trvale ujato (v. Zezschwitz) a soutěží s jinými názvy, jako »missijní theorií«, halieutikou (r. 1829 Sickel, van Oosterzee) aneb evangelistikou, z nichž má tato vedle k. největší naději na všeobecné ustálení a přijetí. (Srv. Kérygma.) *vfr.*

* **Kesterčanek** Fran Žaver, prof. na král. lesní akademii university v Záhřebě (* 14. říj. 1856 v Záhřebě), odborný spisovatel v lesnictví, jest redaktorem chorv. listu »Šumarski List« (Lesnický List).

* **Kesteven**, jihozáp. část lincolnského hrabství v Anglii, od r. 1888 zvláštní hrabství, mající rozlohy 1885 km^2 a 103.962 obyv., 55 na 1 km^2 (1901).

* **Kešková** Natalie Petrovna, choť srb. krále Milana, viz Natalie.

Ketrzynski Wojciech, historik polský. Z četných dalších vědeckých prací K-kého zejména buďtež vytknuty: *Das Culmer Land und die Südgrenze von Pomeranien* (Královec, 1886); *O dwóch nieznanych historykach polskich* (o Ondřejovi Drżążyńském a Stanislavovi, opatu olivském v l. 1330—56; Lvov, 1886); *Założenie i wyposażenie biskupstwa płockiego* (t., 1886); *O nieznanej epopei z XV. w.* (t., 1887); *30 dokumentów katedry płockiej 1230—1370* (t., 1888). V »Rozpravách« krakovské Akademie«, jejíž K. je členem, vyšly mimo jiné tyto důkladné práce: *Studja nad dokumentami XII. wieku* (1891); *O granicach Polski w X w.* (1892); *O rocznikach polskich* (1896); *Przyczynki do historji Piastowczów i Polski piastowskiej* (1898); *Najdawniejsze żywoty sw. Wojciecha i ich autorowie* (1898); *O Słowianach mieszkajacych niegdyś między Renem a Łaba, Sala i Czerska granica* (1899). Vedle »Rozprav« král. ak. jsou to jmenovitě »Roczniki Towarzystwa przyjaciół nauk« v Poznani, »Przewodnik naukowy i literacki«, »Ateneum«, »Przegląd literacki« a z něm. časopisů »Zeitschr. des Vereins für Gesch. u. Altertumskunde Schlesiens«, kdež K. uveřejňuje své práce.

* **Ketrzynski** Stanislaw, syn před., historik polský. Vzdělav se na domácí universitě ve Lvově, odešel r 1900 za studijními účely do Říma, kde pobyl delší čas. Hlavní práce jeho uloženy jsou v »Rozpravách« lvovské historicko-filosofické společnosti a v »Kwartalniku historycznėm«. Důležitější jsou: *Kazimierz Odnowiciel*; *O zaginionym żywocie św. Wojciecha*; *O rzekomej wyprawie Władysława Hermana na Szczecin r. 1091* (1900). Spolu s prof. Finklem vydal Gallovu kroniku pod titulem: *Gallus anonymus Chronicon* (Lvov, 1899), o níž napsal delší stať *Gall anonim i jego kronika.*

von **Ketteler** Klemens, svob. pán, diplomat něm. (* 1853 v Postupimi), započal svou dráhu úřednickou v Číně, pak jmenován legačním sekretářem ve Washingtonu, byl správcem cís. vyslanectví v Mexiku a jmenován r. 1899 vyslancem v Pekingu, kde v červnu r. 1900 při povstání boxerském byl jednou z prvních padlých obětí.

* **Kettner** Jindřich, stenograf český (* 24. srpna 1848 ve Mšeně u Mělníka). Vystudovav reálku v Č. Lípě a obch. učiliště Skřivanovo v Praze, byl po čas stavby Čes. severní dráhy a Rak. sev.-západní pokladníkem, později účetním v Roudnici. V letech 1873—98 byl účetním v dřevním obchodě hr. K. Buquoye v Čes. Budějovicích. Tam zahájil i svou činnost stenografickou a vydavatelskou. R. 1887 K. založil spolu s prof. J. Honzíkem »Spolek stenografů Gabelsbergerských«, jehož po 11 let byl předsedou. Hlavní záslužná práce jeho jest *»Slovníček samoznaků a zkrácenin... těsnopisu českého...«* ve dvou dílech (I. díl 1889 v Čes. Budějovicích); VII. vyd. vyšlo 1906 spolu s III. vyd. II. dílu v jednom svazku v Praze, kdež autor jest od r. 1898 revidentem v centrální kanceláři hraběte K. Buquoye. K. jest znám jako stenokalligraf; autografoval sám své »Slovníčky«, jakož i »Šotka«, zábavný list stenografický (1892—1894). Jeho slovníčky byly jakožto vhodná učební pomůcka schváleny od ministerstva vyučování a na několika výstavách vyznamenány, *Př.*

Key 2) Ellen, spisovatelka švédská. V poslednější době zdržovala se většinou v cizině, hlavně v Německu, kde přednáškami a essayemi získala mnoho přívrženců pro své moderní názory, pro které ve Švédsku dostalo se jí názvu »apoštol požitků«. Z četných prací, hojně do němčiny překládaných, uvádíme: *Kvinnopsychologi och kvinnlig logik* (1896); *Bildning*; *Tankebilder* (1898); *Människor* (1899); *Fredstanker* (1899) *Skönhed för alla* (3. vyd. 1905); *Barnets århundrade* 2 d., 1900); *I Finnland och Ryssland* (1900); *Lifslinjer* (3. d., 1906); *Rahel Varnhagen* (1908) a j. Viz: Nyström-Hamilton L., E. K., En lifsbild (1904); Nemenyi; E. K. (Berl., 1904) a j. Do češtiny »Essays« přel. Anna Sychravá (Praha, 1902); »Škola budoucnosti« (t., 1901). — K. 3) Ernst A. po r. 1897 odešel na odpočinek. Z jeho lékařských prací sluší ještě vytknouti rozsáhlé studie o školské hygieně a zdravotním stavu školní mládeže. Z nich možno uvésti: *Pubertätsentwickelung und das Verhältnis derselben zu den Krankheitserscheinungen der Schuljugend* (1890).

* **Khaki** [kéki], tenké sukno temně brunátné, jehož se používá na oděv vojska anglického ve Vých. Indii. *Tmk.*

Khell 2) Karel Petr, † 11. bř. 1908 v Praze. Vydal ještě: *Účetní příklady k praktickému provádění v knihách obchodních* (Praha, 1891); *Materialie ku podvojnému účetnictví* (t., 1898, 3 vyd.).

Khevenhüller (K.-Metsch-Aichelberg) Jan Frant. Kar., kníže (* 1839 v Ladendorfu — † 11. září 1905 v Riegersburce u Retzu v D. Rak. malarií). Byl mezi rakouskými důstojníky, kteří arcikn. Maximiliána provázeli do Mexika, a z těch nemnoha věrných, kdo u něho setrvali do poslední chvíle. V bitvě u Queretara byl spolu s císařem a osobním jeho lékařem dr. Baschem zajat; ze zajetí pak propuštěn, aby v lednu 1868 s Tegetthoffem doprovodil mrtvolu Maximiliánovu do vlasti. Ve svém zámku Riegersburce choval četné památky po nešťastném císaři. Po svém otci Richardu kn. K-ovi stal se hlavou rodiny K-ů, a dědicem četných statků ve všech téměř zemích rak.-uher., v Čechách zejména Kom. Hrádku; zastával úřad vrchního zem. hofmistra v Rakousích a vrchního zem. štolby v Korutanech, byl dědičným členem panské sněmovny, magnátem v Uhrách, komořím, tajným radou, majorem m. sl. atd.; mimo jiná vyznamenání měl též řád zlatého rouna. Majorát knížecí rodiny K-ů přešel smrtí jeho na hr. Antonína K-a (* 26. čce 1873 ve Vídni), syna hr. Sigmunda, bratra Janova. Z Janových sester jest hr. Marie Terezie provdána za Karla sv. p. z Rummerskirchu a hr. Elina za hr. Grundemanna z Falkenberka.

* **Khol** František, inženýr a spis. čes. (* 4. list. 1877 na Smíchově). Vystudovav reálku v Pardubicích a čes. techniku v Praze, byl v l. 1900—4 assistentem při stolici geologie a mineralogie na čes. technice a nyní jest amanuensem knihovny Musea království Čes., kdež je správcem oddělení přírodovědeckého a technického. Četné povídky, studie literární, referáty kulturní a umělecké uveřejnil v různých časopisech; o sobě vydal: *Vij*, fantastická pohádka o jednom dějství s předehrou, hudba od K. Moora (Praha, 1903, dáváno na Národním divadle v Praze a v Brně); *Zlatý věk*, scéna slavnostní (t., 1904); *Hjördis*, text opery o 4 jednáních s hudbou od K. Moora (t., 1904) a *In memoriam prof. dra A. Slavíka* (t., 1907).

Khuen Hédervāry Karel, hrabě, státník uher., byl bánem chorvatským skoro dvacet let a snažil se upevniti v Chorvatsku uherskou státní myšlenku, čímž vzbudil proti sobě silnou opposici, zvláště na konec své činnosti bánské. Koncem června 1903 byl znova povolán v čelo uherského ministerstva po Szellovi. Jeho odchod z Chorvatska byl provázen událostmi tou měrou bouřlivými, že byl tam prohlášen stav obležení. V Uhrách však, kde měl rozřešiti krisi vzniklou z konfliktu o vojenské předloze, počínal si mnohem mírněji, takže se mu aspoň podařilo přiměti Františka Kossutha, aby upustil od obstrukce. Ale radikálové strany osmačtyřicátníků postavili se proti tomu a opustili Kossutha. Následoval pád K-a H-ho 10. srpna 1903 v následcích nekalé podplatnické aféry jeho přítele hrab. Lad. Szapáryho. Vyšetřovací kommisse hned

potom dosazená však osvobodila hraběte Szapáryho. K. H. byl zatím (v čci) zvolen v Temešváru členem parlamentu a účastnil se dále jednání. Když hraběti Tiszovi se nepodařilo sestaviti nový kabinet, byl K.-H. znovu (22. září) jmenován předsedou ministerstva, ale obstrukce sotva jej připustila ke slovu. Když 29. září toliko akademicky odmítl zasahování rakouského premiera Körbra do práv uherských, jeho vlastní strana jej opustila a 8. listopadu K. H. opět ustoupil. V březnu 1904 byl jmenován v kabinetě svého nástupce Tiszy ministrem a latere a brzo potom kancléřem řádu sv. Štěpána. Po nových volbách 1. ún. 1905 podal zároveň s ostatními členy kabinetu demissi.

Kiaučou. Německé území v K. měří 500 *km*² se 70.000 obyv, k čemuž nutno přičísti zátoku rovněž 500 *km*² rozsáhlou. Byla zde zřízena něm. škola, jíž navštěvují též dítky činské. V okolí K-a působí čtyři missionářské společnosti, tři německé, jimž dány k volné disposici rozsáhlé komplexy polí, a jedna americká (American Presbyterian Mission). — Obchodní význam K a za posledních 10 let značně vzrostl; s okolními důležitými místy navázáno poštovní spojení. R. 1899 v červnu byla udělena syndikátu právě se z obchodních a průmyslových kruhů sestoupivšímu koncesse ke stavbě dráhy z K-a přes Veih-sien do Tsi-nan-fu. Se stavbou této dráhy veliké důležitosti pro obchodní význam K-a počalo se v září 1899 a podle smlouvy povolena k jejímu provedení lhůta 5 let; délka její jest 450 *km*. Rovněž úpravě přístavu věnovala vláda značnou pozornost, chtíc, aby při otevření dráhy K.-Veih-sien mohly velké lodi obchodní v něm kotviti, což dříve pro mělkost jeho nebylo možno. Aby obchodní rozvoj zdejší byl co nejvíce podepřen, dána místní správě značná samostatnost vůči centrálnímu koloniálnímu úřadu v říši. Srv. Denkschrift, betreffend die Entwickelung des Kiautschougebiets 1898—99 (Berl., 1899); Das deutsche Kiautschougebiet und seine Bevölkerung. Karten Krokis, statistische Tabellen etc. (t., 1899).

* **Kidd** Benjamin, sociolog angl. (* 1858), procestoval r. 1898 za účelem studií oekonomických Spojené Obce sev.-amer. a Kanadu a r. 1902 již Afriku, o kteréž poslední cestě uveřejnil řadu článků v »Times« 1902 až 1903 pod názvem *Economic South Africa*. Vydal: *Social Evolution* (1894; přel. do většiny evrop. jazyků, do češt. přel. J. Škola, Praha 1899); *The Control of the Tropics* (1898); *Principles of Western Civilisation* (1902). Chce, aby biologické methody bylo užíváno také se strany historiků, poněvadž přirozený výběr jest jediným činitelem organické evoluce. Individium jsouc sobecké nemá zájmu na rozvoji celku, a tu nastupuje náboženství ve svou úlohu, jež hlásajíc altruismus způsobuje, že konání jednotlivcovo se přizpůsobuje účelům sociálního vývoje. Srov. o něm Lord Farrer v »Contemp. Rev.« 1894.

Kiefer Friedrich, politik něm., † 2. září 1895 ve Freiburce v Br.

* **Kiejnowski** Władysław, polský kněz řádu jesuitského a spis. (* 1801). Napsal dvě biografie mučedníků jesuitských: *Krótki opis życia bł. Jana Britto* (Lvov, 1854); *Życie i męczeństwo bł. Jedrzeja Boboli* (t., 2. vyd. 1855). Důležitý je také překlad Brownova díla: Bibljoteka pisarzów aystencji polskiej Towarzystwa Jezusowego (Poznaň, 1862).

Kielland Alexander, spis. norský † 6. dub. 1906 ve Stavangeru). V poslední době vzdal se literární činnosti, vydav pouze dvousvazkové dílo o Napoleonu, pro něhož jeví veliké nadšení *Omkring Napoleon* (1905). Po jeho smrti vydali synové jeho dopisy (*Breve*, I. sv., 1907), neboť dopisování bylo jeho zálibou. Sebrané spisy K-ovy vyšly dvakrát jako jubilejní a jako vzpomínkové vydání (1907—8) ve 2 sv. Do češtiny přel. H. Hackenschmied vánoční povídku »Elsa« (Praha, 1902, J. Otto); »Novelety« I.—II. (t., »Světová knihovna«); »Na pastorském dvoře a jiné novelly« (t., 1896).

* **Kielland** Jens Zettlitz, spis. norský, syn před. (* 1873 ve Stavangeru). Dětství ztrávil s rodiči v cizině. Studoval od 1892 a dokončil právn. studia 1898, kdy odjel do Francie. Pobyv 3 léta v Paříži a Marsilii, vrátil se do Stavangeru. Ve svých románech; *Byen med det store hjerte* (1901); *To Brödre* (1906); *Eugenie*; *Aue Marie* (1903); *Raegster* (1901); *Det store Tyveri i Mynten* (1907) líčí zajímavě maloměstský život.

* **Kielmansegg** Erich, hrabě, rak. ministr (* 1847 v Hannoveru), vstoupil do státní služby 1870, byl okresním hejtmanem v Badenu u Vídně, pak v Šestidomích, r. 1885 dvor. radou v Celovci; r. 1889 stal se chefem v ministeriu vnitra a v říjnu náměstkem v Dol. Rakousích; po odstoupení koaličního ministeria Windischgrätzova 18. čna 1895 jmenován ministrem vnitra a stál v čele provisorního ministerstva úřednického až do ustavení kabinetu Badeniho 2. října 1895, kdy se vrátil na své místo náměstka. Napsal mimo kroniku svého rodu: *Ernst August, Herzog zu Braunschweig Lüneburg*; *Briefe an Johann v. Wandt* (1901); *Geschäftsvereinfachung und Kanzeleireform bei öffentlichen Aemtern und Behörden* (1906).

Kiepert 1) H., kartograf něm., † 21. dub. 1899 v Berlíně.

Kietz 2) Gustav, sochař něm., † 24. čna 1908 v Lubhošti (Laubegast) u Drážďan.

* **Kigil** viz Ilič.

Kijevská gubernie měla při sčítání 1897 3,559 229 obyv., takže podle počtu obyvatelstva stojí na prvním místě mezi všemi guberniemi, podle hustoty na třetím. Z počtu toho bylo 3,034.961 Rusů (2,819.145 Malorusů), 430.489 Židů, 68.791 Poláků. Pravoslavných 2,985.736, židů 433.728, katolíků 106.733.

* **Kikodze**, spis. gruzínský, v. Gavrijil G. M. (Dopl.).

* **Kilia**, planetoida objevená fotograficky L. Carnerou v Heidelberce 21. dub. 1901. Označení (470). *Kvn.*

Kilima Ndžaro, nejvyšší hora africká, byla v poslední době předmětem důležité výzkumné cesty, které s velikým nákladem se podjala v létě 1898 něm. výprava vedená opět Hansem Meyerem; touto cestou byly posavadní kusé známosti o K. N-ru značně doplněny. Cesta dála se na základě programmu důkladně promyšleného a vědecké její výsledky byly opravdu bohaté. Meyer vystoupil nejprve do voj. stanice Moschi, ležící na jižním svahu K. N-ra, odtud po vých. straně hory Mavensi postoupil do výše 3900 *m*, načež sestoupil do krajiny Useri a po sev. svahu dále postupoval vzhůru do Leitokitoku, o kteréžto končině — dotud neznámé — jakož i o celé další severových. rozsedlině podal zevrubný obraz. Potom postoupil ke kratéru Kibo a zde obrátil především zřetel ke stavu ledovců, jenž od poslední výpravy r. 1889 značně se změnil. Největší massy ledové spočívají na severní a vých. straně kratéru ještě dnes, ale led ten nebyl starý, většinou loňský, u něhož též konstatováno silné tání. Veškerá stopa vulkanické činnosti zde zmizela. Na západní straně Kiba, již zaplavily silné proudy lávy a zvrstvily rovinovitě, byly odkryty tři ledovce — až 4900 *m* vysoké — z nichž střední nazván ledovcem Drygalského. Potom Meyer sestoupil do končiny zv. Šira, odtud do Džaggy a po odpočinku zde nastoupena nová cesta na Kibo a to tentokráte se strany jižní. Tato strana — vykazující více než 6 ledovců hluboko pokrytých popelem — rovněž dotud nebyla dotčena vědeckými výpravami. Zkoumáním stavu ledu zjištěny zejména pro povrchové vrstvy jeho na záp. a vých. straně značné rozdíly a dále konstatováno, že ledovce K. N-a kdysi byly mnohem rozlehlejší a že tedy i tropická Afrika měla kdysi jakousi periodu glacialní. Podle tektonického stavu K. N-a Meyer usoudil celý jeho systém. Původně povstala vulkanická kupole Mavensi, načež teprve byl proudy lávovými vyřinuvšími se na záp. straně zformován Kibo. Vyšší původně Mavensi se rozpadal do jisté míry, kdežto Kibo dalšími vulkanickými nánosy rostl, posléze však i tomuto působením živlů ubylo výše. Nyní vulkanismus v celém území K. N-a jest úplně vyhaslý. Srv. Hans Meyer, Kilimandjaro. Reisen u. Studien (Berl., 1900); Volkeus, Der Kilimandscharo (t., 1897); Widenmann, Die Kilimandscharo-Bevolkerung (Ergänzungsheft 129 zu Petermanns Mitteil., Gotha, 1899).

* **Kilima Ndžaro**, kraj něm. vých. Afriky, mající 160.000 obyv., rozkládá se kol horského massivu t. jm. a kol pohoří Pare. Hlavní město je Moschi, vojenské stanice zde jsou Marangu a Kisuani, sídla katol. missií Kibošo, Kilema a Rombo (*Fischerstadt*), evangel. lutherských Nkarungo (Kwarango), Mamba, Moschi a Schira.

* **Kilometrová fotografie** čili rotační fotografie sluje strojová výroba fotografických otisků ve velikém množství. Stroj k tomu používaný skládá se: 1. ze zařízení, kterým se vyrábí papírový pás s fotografickou vrstvou citlivou; 2. ze zařízení, kterým citlivý papír automaticky se osvětluje skrze negativ; 3. zařízení, které provádí vyvolávání a fixování fotografických obrazů. Strojem takovým lze denně vyrobiti fotografických snímků vyplňujících pás 1000 *m* čili 1 *km* dlouhý, odtud jméno k. f. Původ její jest v Americe.

Kimberley John Wodehouse, hr., politik angl., † 1902.

Kimla Rudolf stal se r. 1899 mimoř. prof. a jeho úsilí se podařilo, že při českém ústavě path.-anatomickém bylo r. 1907 zřízeno zvláštní samostatné oddělení pro path. histologii. Pracemi svými podal zvláště kritické studie k otázce tuberkulosy a příjice, jakož i t. zv. vrozené hypoplasie latentní. Z nich sluší uvésti *O vrozené tuberkulose a jejím vztahu ku propagaci tuberkulosy* (»Čas. lék. čes.«, 1896); *O immunisačních pokusech a serotherapii u tuberkulosy* (t., 1897); *Příspěvek ku poznání bac. tuberkulosy a jeho produktů* (»Rozpr. Čes. akad., 1898; spol. s V. Poupětem a A. Veselým); *Tuberkulosa člověka a její vztah k perlovině* (»Čas. lék. čes.«, 1902); *Spirochaete palida a její význam pro aetiologii syphilis* (t., 1905 a 1906); *Syphylis experimentálna* (t., 1906); *Nekrosa tonsilly při tyfu u dítěte* (t., 1909); *O vrozených chorobách orgánů žlázových* (»Rozpr. Čes. akad.«, 1899); *O vrozených nezánětlivých stenosách pravého ústí tepenného* (»Čas. lék. čes.«, 1899; též něm.); *Latentní hypoplasie vrozená složitých orgánů žlázových při vrozené příjici* (t., 1905, též něm.); *Hansemannova malakoplakie vesicae urinariae a její vztah k tuberkulose měchýře močového* (t., 1906; též něm.); *Cystitis caseosa* (t., 1906; též něm.). Krom toho napsal bibliografii české pathologické anatomie v letech 1848—98 v Památníku České akademie, 1898.

* **Kimono**, tunika japanská, zpředu otevřená, se širokými rukávy; spíná se pasem, zvaným obi.

* von **Kindinger** Eduard, rytíř, právník rak. (* 1833 v Miláně). Vystudovav práva, byl státním zástupcem ve Welsu, pak v Inšpruku, potom soudcem u vídeňského zem. soudu, praesidentem krajského soudu v Tridentě, dvorním radou u nejv. soud. dvora, až r. 1896 jmenován praesidentem vrchního zem. soudu v Terstu. Za Claryho stal se 2. říj. 1899 ministrem spravedlnosti a byl s ním účasten zrušení Gautschových nařízení jazykových, jimiž práva jazyku českému min. Badenim přiznaná již značně byla okleštěna. Po odstoupení kabinetu Claryova (22. pros. 1899) stal se znova praesidentem vrch. zem. soudu v Terstu a setrval v tomto úřadě až do r. 1907.

***Kindl** Karel, hospodář. spis. čes. (* 1861 v Řenčově). Studoval na reálce v Rakovnice a na čes technice v Praze. Od r. 1899 jest ředitelem zimní školy hospodář. v Roudnici. Napsal: *Hospodář. správověda* (Chrudim, 1898) a řadu článků do odbor. listů.

***Kinématoskiagrafie** viz Skiagrafie, str. 263 *a*.

***Kinétogenesis** v. Neolamarckismus.

***Kinétograf** sluje přístroj, kterým se zhotovují obrazy pro kinetoskop. — K. též název Edisonova kinetoskopu spojeného s fonografem, takže jím lze viděti obrazy osob se pohybujících a zároveň slyšeti jejich mluvu, zpěv. — K. sluje též přístroj fysikální, kterým graficky vyznačuje se nějaký pohyb.

***Kinétosy**, z řec. označeni pro choroby, povstávajíci z úrazů (traumatické neurosy) nebo i z menších, ale dlouho trvajících mechanických vlivů, jako na př. při křeči písařské.

***King** Leonard William, assistent při egyptských a assyrských starožitninách Britského musea (* 1869 v Londýně). Řídil vykopávky v Kujundžiku (Ninive) pro Britské museum, sbíral skalní nápisy v Assyrii, Persii a Kurdistáně, cestoval po Babylónii, Egyptě, Syrii a Malé Asii. Z jeho vědeckých prací uvádíme: *Babylonian Magic and Sorcery* (1896); *Cuneiform Texts from Babylonian Tablets in the British Museum* (1896—97); *First Steps in Assyrian* (1898); *The Letters and Inscriptions of Hammurabi, King of Babylon* (1898—1900, 3 sv.); *Babylonian Religion and Mythology* (1899); *Assyrian Language* (1901); *Guide to the Babylonian and Assyrian Antiquities in the British Museum* (1900; s drem Wallisem Budgem); *The Seven Tablets of Creation* (1902, 2 sv.); *Annals of the Kings of Assyria* (sv. I. s drem W. Budgem, 1902); *The Sculptures and Inscriptions of Darius the Great on the Rock of Behistûn in Persia* (s R. C. Thompsonem, 1907); *Records of the Reign of Tukulti-Ninib I. and Chronicles concerning early Babylonian Kings* (Studies in Eastern History sv. I.-III., 1904 až 1907).

Kingsley 1) Charles. Do češt. »Hypatie nebo Noví nepřátelé se starou tváří« přel. Čeněk Dušek (Praha, 1896); též V. Šnajdr (Cleveland, 1896).

***Kinley** Mac W., v. Mac Kinley.

***Kin-lun** v. Urga.

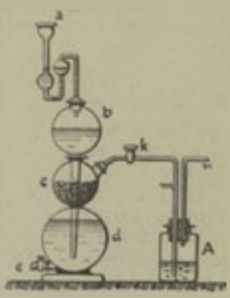
***Kinnereth** v. Tiberiadské jezero.

Kinský Ferdinand, kníže (sv. XIV., str. 245; * 22. říj. 1834 ve Vídni — † 2. led. 1904 v Heřm. Městci), počítán sice jakožto dědičný člen rak. panské sněmovny nominálně ke straně ústavověrné šlechty, neúčastnil se však politického a veřejného života. Nezaujímal také žádný ze státních neb vojenských úřadů — první po dlouhé řadě předků. Věnoval se správě rozsáhlých statků, které zanechal v hospodářském rozkvětu. Za něho vznikl na panstvích knížecích veliký hospodářský průmysl. Ovšem byl podmíněn rozmachem hospodářství za jeho předchůdců. Začátek XIX. stol. přivodil tento předpoklad. Theoretická nauka hospodářská, z Anglie přes Německo v Čechách se rozšířivší, zrevolucionovala způsob obdělávání polí, odstranila úhoření, zmnožila osevní půdu a zařadila nové rostliny v osevní postup. Průmysl přišel po té, když nalezl nové produkty polní a starých plodin zvýšený výnos. Tak se zrodily na panstvích K ch cukrovary, lihovary a pivovary s velkoprůmyslnou výrobou jejich. Ve výborné organisaci statků knížecích stáli v popředí hosp. rada Mühel a ředitel J. Bezdíček, hospodářský spisovatel a pro lesnictví inspektor Baumgartner. Vlídnou a skromnou povahou svou, mocí rodinných styků a hospodářské potence kn. F. K. zaujímal přední místo ve společnosti rodové aristokracie vídeňské. Při slavnostních příležitostech dvorských fungoval jakožto doyen rytířů řádu zlat. rouna. Byl po řadu let organisátorem parforsních honů ročně u Pardubic pořádaných. Před padesátiletým výročím jich utrpěl pádem s koně, neočekávaně se vzepiavšího, poranění dne 17. list. 1903 u vsi Pardubiček, k čemuž přidružil se zánět plic; tomu podlehl. Ze sňatku jeho s kněžnou Marií z Lichtensteinu († 1905) pošlo šest dítek: 1. hr. Karel (* 29. list. 1858 ve Vídni), který pojal za choť r. 1895 Elišku hraběnku Wolff-Metternich z Grachtu. Diplomatickou karrieru počal r. 1880, byv jmenován attachém při rak. vyslanectví v Londýně, po dokončených právních studiích a službě vojenské, kterou opustil v hodnosti rytmistra. Po Londýnu, kdež pobyl sedm let, zanesla jej služba diplomatická v rychlých obměnách do Berlína (1887), Paříže (1889), Brusselu (1894), Drážďan (1895), Říma (1897) a r. 1898 do Petrohradu. Zde v intervalu mezi vyslanectvím kníž. Fr. z Liechtensteinu a barona Lexy z Aehrenthalu řídil jakožto vyslanecký rada diplomatické jednání o úmluvy rusko-rakouské o vymezení sfér obou mocí na Balkáně, které potom vtěleny ve formální smlouvy. V Petrohradě pobyl do r. 1903, kdy byl povolán do Paříže na místo prvního vyslaneckého rady s titulem plnomocného ministra. Zde řídil agendu vyslaneckou opět samostatně za churavého vyslance hr. Wolkensteina. Náhlá smrt otcova přerušila tuto karrieru předčasně. Kn. Karel sídlí v zimních měsících ve Vídni, v létě na panstvích v Čechách, jejichž úpravě stavitelské věnuje veliké náklady. Také krásný park v Budenicích u Slaného, oblíbené sídlo nezapomenutelného kn. Rudolfa, buditele českého, opět byl restaurován. Kn. Karel ztratil choť svou kn. Elišku r. 1909, která zemřela v Káhiře v Egyptě, nezanechavši dítek. 2. Vilemína (* 1857) provdala se r. 1878 za kníž. Frant. Jos. z Auersperku, pána na Žlebích a Slatiňanech. 3. Hr. Rudolf (* 1859), pán na Freistadtu (Cáhlav), Freiwaldu a Karrachsthalu v Hor. Rakousích, Benátkách a Lysé v Čechách, jehož choť jest hr. Marie Vlčková,

dcera známého maecenáše umění, hr. Jana Vlčka na Hlučíně; z manželství toho pochází šest dcer. 4. Františka Marie (* 1861), choť kníž. Alfreda Montenuova, prvního dvorního hofmistra. 5. Eliška Vilemína (* 1865), provdaná za hr. Jana Vlčka ml.; 6. hr. Ferdinand Vincenc (* 1866), pán na Horažďovicích a Mor. Krumlově, první dvorský štolba, tajný rada, zasnoubený r. 1892 v Praze s princeznou Aglajou z Auersperka, z kteréhož sňatku pocházejí tři synové a čtyři dcery; 7. Marie Klotilda (* 1878), choť hr. Otakara Černína z Chudenic, pána na Vinoři. — K. Bedřich Karel, hrabě, syn Josefův (XIV, 245; * 13. ún. 1834 ve Vídni — † 23. září 1899). Oddal se službě vojenské, kterouž opustil r. 1865 v hodnosti rytmistra, načež věnoval se správě svých statků, zejm. Kostelce n. O. V l. 1865—66 a od r. 1883 byl poslancem na sněmě českém a r. 1879 též na radě říšské, kde byl členem českého klubu. R. 1890 účastnil se vyrovnávacích konferencí českoněmeckých (t. zv. punktací). Po r. 1891 pro chorobu neúčastnil se prací parlamentních. R. 1893 povolán za doživotního člena do panské sněmovny, v níž přihlásil se ku pravici. Panství kostelecké n. O. ujal po něm jeho syn František Josef (* 11. kv. 1879), c. a k. komoří, který pojal r. 1908 za choť Pavlínu hraběnku Bellegarde.

Kipling Rudyard, vydal dále: *Second Jungle Book* (1895); *The Seven Seas* (1896); *Captains Courageous* (1897); *The Day's Work* (1898); *From Sea to Sea* (1899); *Kim* (1901); *Just so Stories for Little Childern* (1902); *The Five Nations* (1903); *Traffics and Discoveries* (1904); *Puck of Pook's Hill* (1906). R. 1907 obdržel Nobelovu cenu pro literaturu. Srv. Le Galienne, Rudyard K. (Lond., 1900). — Do češt.: »Kniha džunglí«, přel. P. Moudrá (Praha, 1899); »Druhá kniha džunglí«, přel. táž (t., 1901); »Kim«, román, přel. táž (t., 1903, J. Otto); »Několik povídek«, přel. Josef Bartoš (t., J. Otto); »Povídky z Indie«, přel. dr. Emil Hácha (t., J. Otto); »Pohádky«, přel. P. Moudrá (t., 1904); »Statečný kapitán«, přel. táž (t., 1904); »Vybrané povídky«, přel. Jos. Bartoš (t., 1904, J. Otto).

* **Kippův přístroj** sluje chemický přístroj na vyvinutí vodíku neb kyseliny uhličité. Skládá se z tělesa *c d*, do něhož je vsunuta nádoba *b* s dlouhým trychtýřovitým koncem, sahajícím téměř až na dno nádoby *d*. Do prostory *c* dává se látka, ze které má se žádaný plyn vyvinouti, na př. při vodíku granulovaný zinek. Skleněnou nálevkou *a* přilévá se zředěná kyselina sírová hustoty 1·162 až hladina ve zpodní prostoře *d* stoupne do prostory *c*, v níž se nalézá zinek. Stykem kyseliny sírové se zinkem vyvíjí se vodík, který otevřením kohoutku *k* lze vypouštěti rourou *m* skrze vodu do nádoby *A*, odkudž možno jej rourou *n* odvésti na místo spotřeby. Nádoba *A* s vodou sluje vodní uzavírka, neboť odlučuje prostor, kde se plyn vyrábí, od prostory, kde se spotřebuje, aby se tím zamezilo převedení explose do nádoby *c*. Je-li spotřeba plynu menší než výroba, bude tlak v prostoře *c* vzrůstati, tím vytlačovati se bude kyselina z prostory této do nádoby *d* a odtud zpět do *b*. Styk kyseliny se zinkem se zmenší neb úplně přeruší a tím i vývoj vodíku se zmenší neb zastaví. Je-li spotřeba vodíku veliká, tu klesá tlak v nádobě *c*, atmosférickým tlakem žene se kyselina z nádoby *b* do *d* a odtud do *c*; styk kyseliny se zinkem se zvětší a tím výroba vodíku stane se mocnější. K. p. samočinně si reguluje výrobu plynu podle spotřeby.

Č. 5028. Kippův přístroj.

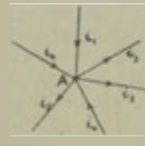
* **Király** [-rálj] János, právník maďarský (* 1858 v Kyseku). Byl vojenským auditorem. R. 1896 jmenován mimořádným professorem uh. ústavních a právních dějin, jakož i všeobecné evropské právní historie na universitě v Budapešti. Napsal: *A pozsonyi nagy-dunai vám- és révjog története* (Dějiny prešpurského velkodunajského celního a převozního práva; Prešpurk, 1890); *Pozsonyi város joga a középkorban* (Právo města Prešpurku ve středověku; Bpešt, 1894).

Kirchhoff 2) Adolf, klass. filolog něm., † 26. ún. 1908 v Berlíně. Srv. Wilamowitz, A. K., Rede (Berl., 1908). — K. 3) Albrecht, bibliograf něm., † 1902. — K. 4) Th., něm.-amer. básník a spis., † 10. bř. 1899 v San Francisku. — K. 5) Alfred, zeměpisec něm., † 1904.

* **Kirchhoffovy zákony** umožňují určiti velikosti intensit elektrického proudu a odporů vedení v případech složitého rozvětvení proudového. Jsou dva K. z. První zákon zní: Algebraický součet intensit v uzlovém bodě $= 0$. Uzlovým bodem sluje bod, kde se sbíhá několik vedení elektrických, na př. bod *A* (vyobr. č. 5029.). Rovnicí vyjádří se první K-fův z-on takto:

$$\Sigma i = 0.$$

Pro případ naznačený ve vyobr. č. 5029. bude:

Č. 5029. První zákon Kirchhoffův.

Č. 5030. Druhý zákon Kirchhoffův.

$$i_1 - i_2 - i_3 + i_4 - i_5 + i_6 = 0,$$

při čemž pro intensity směřující k uzlovému bodu A vzato znaménko kladné a pro opačný směr znaménko záporné. Převedou-li se všechny záporné členy na druhou stranu rovnice, bude:

$$i_1 + i_4 + i_6 = i_2 + i_3 + i_5.$$

Levá strana rovnice značí intensity k bodu A přitékající, pravá pak odtékající. Možno tudíž první K-fův z-on vysloviti: Přítok = odtoku.

Druhý z-on K-fův platí jen pro uzavřený obvod elektrický a zní: Algebraický součet součinu z intensit a odporů jednotlivých větví uzavřeného elektrického obvodu rovná se algebraickému součtu elektromotorických sil v obvodě tom se nalézajících, tedy:

$$\Sigma i \,.\, r = \Sigma e,$$

při čemž, jdeme-li ve směru proudu, čili po šipce, dostane součin $i\,r$ znaménko kladné, jdeme-li proti proudu čili proti šipce, znaménko záporné. Uzavřeným obvodem elektrickým nazýváme obvod, v němž, vyjdouce z jednoho bodu a jdouce po jednotlivých jeho větvích, vrátíme se k bodu, z něhož jsme vyšli. Vezme-li se v rozvětvení proudovém vyobr. č. 5030. uzavřený obvod e, A, r, B, e, bude:

$$I \times r + i_1 \times r_1 = e.$$

r jest odpor větve, kterou protéká intensita I; v celém obvodě jest jen jeden článek, tedy jest $\Sigma e = e$. Pro uzavřený obvod $Ar_1\ Br_3$ platí:

$$i_1 \,.\, r_1 - i_3 r_3 = 0.$$

V celém obvodě není žádný zdroj elektrický, tedy $\Sigma e = 0$. Pro uzavřený obvod $Ae_2\ Be_2\ A$ bude

$$I \,.\, r + i_2 r_2 = e - e_2.$$

V obvodě tomto jsou články e a e_2; jelikož jsou spojeny proti sobě, dostane článek druhý znaménko záporné. Byly-li by spojeny za sebou, měl by i druhý článek znaménko kladné. *Brož.*

Kirchner 2) Theodor, hud. skladatel něm., † 1903. — K. 3) Friedrich, filosof. spis. něm., † 5. bř. 1900 v Berlíně.

* **Kirov** Stefan, publicista a právník bulh., (* 1861 ve Staré Zagoře). Studoval v Robert-College v Cařihradě, pak na filosofické fakultě (oddělení věd sociálních) v Genevě, na universitě v Praze, na filosofické fakultě v Lipsku a na právnické fakultě university v Brusselu. Vrátiv se do vlasti byl zprvu telegrafním úředníkem, pak tajemníkem statistické kanceláře, tajemníkem a bibliotékářem v ministerstvu války; konal též přednášky na vojenské škole. Od r. 1894 — s přestávkou $1^1/_2$ roku, kdy byl hlavním redaktorem časopisu »Vesti«, orgánu bulharského exarchátu v Cařihradě — jest professorem právnické fakulty na vysoké škole, resp. universitě v Sofii, a to professorem práva ústavního a správního. Za jeho rektorství r. 1906—7 byla v lednu r. 1907 sofijská universita stambulovskou vládou zavřena a teprve r. 1908 zas otevřena. K. pracuje proti absolutistickým snahám ve vnitřní i vnější politice bulharské. Jest z těch, kdo si přejí dorozumění mezi zeměmi a národy balkánského poloostrova a založení federace balkánských států. Náleží k zakladatelům nové radikálně demokratické strany, jejímž hlavním cílem jest potírati osobní režim a pracovati o zavedení parlamentní vlády v Bulharsku. R. 1904 založil list »Graždanin«, jejž redigoval po jeden rok. Po uzavření university založil veliký denník téhož jména a vydával i redigoval jej až do opětného otevření university v únoru 1908. V srpnu 1908 zřízen byl podnětem K-a v Sofii t. zv. svazový komitét, soustřeďující zástupce všech polit. stran bulh. Předsedou jest známý bulharský turkofil Grigorij Načovič, sekretářem K. S počátku K. psal básnické essaie a překládal. Hlavní jeho práce týkají se ústavního práva bulharského, jako o 4. čl. bulh. ústavy, o čl. 47. konstituce a suspendování některých článků zákona o úřednících (Sofia, 1903), všeobecná úvaha o bulharské ústavě a její historie (»Graždanin«, 1904; za příčinou 25letého trvání bulharské ústavy ze 16. dub. 1879), o nuceném hlasování, o volbě většinou hlasův a volbě většinou relativní, o federaci a konfederaci, o nutnosti zavedení správního soudnictví v Bulharsku (referát na 1. sjezdu bulhar. právníků ze 7. čce 1905 v Sofii), kritická úvaha o textu bulh. ústavy (»Godišnik« sofijské univ. za rok 1904/5); stať Komu náleží suverenita v Bulharsku (»Demokratič. Pregled«, Sofia, 1906). Poslední práce K-ova *Vsprosst na denja* (»Demokrat. Pregled«, 1909) jedná o poměrech Bulharska k ústavnímu Turecku. K. přeložil do bulh., resp. výklady opatřil některé cizí ústavy, zejm. francouzskou, belgickou, srbskou, německou, švýcarskou, jakož i ústavu Spoj. Obcí sev.-amer.

Kirpičnikov Aleksandr Ivanovič, literární historik rus., † 1903 v Moskvě.

* **Kirsch** Johann, historik něm., (* 1861 v Dippachu). Filosofii a theologii studoval v Lucemburku, křesťanskou archaeologii a církevní dějiny v Římě. R. 1888 ustanoven prvním ředitelem právě založeného historického institutu Görresovy společnosti v Římě a r. 1890 jmenován professorem patrologie a křesťanské archaeologie na universitě ve Freiburce. K. je velmi produktivním dějepiscem a z četných jeho prací, vztahujících se většinou k středověkým církevním dějinám, buďtež jmenovitě vytknuty: *Die christlichen Kultusgebäude im Altertum* (1893); *Die päpstlichen Kollektorien in Deutschland während d. 14. Jahrh.* (1894); *Die Finanzverwaltung d. Kardinalkollegiums im XIII. u. XIV. Jahrh.* (1895); *Die Rückkehr der Päpste Urban V. u. Gregor XI. von Avignon nach Rom* (1898); *Die christliche Epigrafik u. ihre Bedeutung für die kirchengesch. Forschung* (1898); *Die päpstlichen*

Annaten in Deutschland während des XIV. Jahrh. (1903). R. 1903 vydal první část velkého díla *Illustrierte Geschichte der katholischen Kirche.* Menší práce uveřejňuje K. v časopisech vycházejících za jeho spoluredaktorství, jako: Forschungen zur christl. Lit- u. Dogmengesch.«; »Römische Quartalschrift für christl. Altertumskunde und für Kirchengesch.«; »Zeitsch. für schweizerische Kirchengesch. a j.

* von **Kisch** Katharina, svob. paní, viz Schratt; její manžel zemřel 20. kv. 1909.

* **Kisielewski** Jan August, dramat. spis. pol. (* 1876 v Rzeszowě v Haliči), studoval na universitě krakov. a obrátil na sebe pozornost dramaty: *Wsieci*; *Spotkanie*; *Karykatury*; *Sonata cierpienia*, které vynikají živým dialogem, znalostí scény a silnou charakteristikou. »Karikatury« byly sehrány s úspěchem i na Nár. divadle. K. s Rydlem, Wyśpiańským, Przybyszewským a Kasprowiczem náleží k předním zástupcům pol. modernismu.

* **Kismárton** [kiš-] v. Eisenstadt.

* **Kisvárda** [kis-] v. Várad 2).

* **Kiškin** Nikolaj Semenović, lékař rus., (* 1859). Vystudovav lékařství na voj. lék. chirurg. akademii, habilitoval se r. 1890 v Moskvě pro lék. diagnostiku a propaedeutiku, r. 1901 pak se stal prof. a ředitelem kliniky pro diagnostiku a propaedeutiku vnitřních nemocí. Z literárních jeho prací dlužno uvésti: *K fiziologiji kišečnoj peristaljtiki v zavisimosti jeja ot krovoobraščenija i innervaciji* (1885); *K voprosu o suščestvovaniji fermenta v mokrotě legočnych boljnych* (1889); *O chloroze* (1898) a j.

* **Kišpatić** Mijat, mineralog chorvatský (* 1851 v Oseku). Vystudoval ve svém rodišti, universitu ve Vídni; jest professorem mineralogie na universitě v Záhřebě. Procestoval za účely výzkumnými Chorvatsko-Slavonsko, Bosnu a Hercegovinu, Dalmacii a vulkanická území jihoitalská. Uveřejnil od r. 1879 v jazyce chorv. a něm. řadu prací, hlavně z oboru petrografie, jimiž přispěl k poznání hornin hl. chorvatských, bosenských a štýrských (*Die Entstehung der Halbopale im Augitandesit von Gleichenberg* Víd., 1881; *Die Trachyte der Fruškagora*, t., 1882; *Kristalinsko kamenje Fruške gore* Záhř., 1887; *Eruptivno kamenje u Dalmaciji*, (t., 1892); *Die kristallinische Gesteine der bosnischen Serpentinzone*, Saraj., 1900; *Rude u Hrvatskoj*, Záhř., 1901, a j.) Vedle toho sepsal populární díla vydaná Maticí Hrvatskou v l. 1878—93: *Slike iz rudstva*; *Slike iz geologije*; *Kukci*; *Iz bilinskog svieta* atd. a několik přírodopisných učebnic pro střední školy. *Fr. Sl-k.*

* **Kitasato** Šibasakuro, bakteriolog japanský (* 1856 v Kitasatomuře v Japansku) byl r. 1885 japanskou vládou za lékař. studiemi vyslán do Německa, kdež zvláště v Berlíně u R. Kocha se věnoval bakteriologii s takovým zdarem, že po prvé vypěstil bacilla tetanu, určil prakt. methody pro kultivování anaerobií a s Behringem léčebné účinky ser proti záškrtu a tetanu. Obdržev titul prof. uchýlil se r. 1893 do Japanska a stal se tu ředitelem ústavu pro studium nemocí nakažlivých. Vedle Yersina objevil r. 1894 bacilla moru východ. a pak spolu se svým assistentem Shigou r. 1898 také bacilla úplavice

Kitchener Horatio Herb., viscount, generál anglický. Za své zásluhy byl jmenován lordem chartúmským a parlament mu daroval 30.000 l. st. R. 1899 jmenován byl generál. guvernérem v Súdánu, ale ještě koncem t. r. povýšen na general-lieutenanta a poslán jako náčelník generál. štábu lorda Robertsa do Jižní Afriky. Jeho zásluhou byli Boeři konečně poraženi a donuceni se vzdáti. Za to obdržel titul viscounta a čestný dar 50.000 l. st. R. 1902 jmenován vrchním velitelem britské armády v Indii, kde prohlédl řádně všechna opevnění. Psal také menší články do Blackwoodova »Magazinu«. Steevens, With K. to Khartoum (Lond., 1898); Aitken, Lord K. of Kh. (t., 1900); Groser, Lord K., story of his life (t., 1901).

* **Kittlová** Emma viz Destinnová (Dopl.).

* **Kizevetter** Aleksandr Aleksandrovič, historik rus. (* 1866). Po gymnasijních studiích vzdělával se na historicko-filologické fakultě moskevské university. R. 1903 podal dissertaci na hodnost magistra rus historie pod titulem: *Posadskaja obščina v Rossiji XVIII. stolětija.* Vedle toho napsal řadu statí z rus. historie v různých časopisech, jako: »Russkaja Myslj«, »Russkoje Bogatstvo«, »Obrazovanije«, »Žurnal dlja vsěch«, »Žurnal Ministerstva Narodnago Prosvěščenija« a j. Posléze napsal mnoho črt vědecko-populárních, které vyšly později jako samostatné brošury. K. jest nyní docentem a přednáší na universitě v Moskvě a v moskevských ženských kursech rus. dějiny. *Tmk.*

* **Kjaeltringové** v. Dánsko, str. 4 *b*.

* **Kjerrman** Anna, roz. Wahlenberg, spisovatelka švéd. (* 1858 ve Štokholme). Píše drobnější skizzy, romány (*Små själar*; *Underliga vägar*; *Eustor man*; *Bindande Band*); její dramatické práce, veselohry a činohry jsou pro dobré psychologické založení oblíbenými kusy repertoirními ve Švédsku. Z jejích větších dramatických prací uvádíme: *Farbror Pål*; *På vakt*; *Två valspråk.*

Klaar Alfred jest od r. 1901 redaktorem »Vossische Zeitung« v Berlíně. Napsal ještě: *Der Faust-Cyklus* (1899); *Wir u. die Humanität* (1902); jako úvod ke spisům Grillparzerovým: *Grillparzers Leben u. Schaffen* (1903); *Schiller u. Goethe* (1905).

Klaczko Julian † 26. list. 1906 v Krakově.

* **Kladívkový přerušovač** viz Elektr. přerušovač (Dopl.), str. 356 *a*.

* **Kladkowo** v. Golinowo.

Kladno 1) má 1499 d., 18.269 obyv. čes., 250 něm. (1900), vyš. reál. šk., vychovávací dívčí ústav.

* **Klado** Nikolaj Lavrenťjevič, námoř. spis. rus. (* 1861), vzdělal se v námoř. akademii a provázel následníka, nynějšího cara Mikuláše II. na cestě kolem světa, načež vyučoval v námořní akademii a jiných školách námoř. Později účastnil se manévrů franc. loďstva a za rusko-japan. války uspořádal řadu přednášek o důležitosti váleč. loďstva. V dubnu r. 1904 byl jmenován náčelníkem vojensko-námoř. kommunikaci a admirál Skrydlov vzal jej s sebou k portarthurské eskadře, ale blokáda její přiměla jej uchýliti se do Vladivostoku, odkud v srpnu vrátil se do Petrohradu. V říjnu t. r. na obrněnci »Kníže Suvorov« vyslán s druhou eskadrou do tichomořských vod, ale odvolán z Viga, aby vydal svědectví o aféře hullské. Později obrátil na sebe pozornost články otištěnými v »Novém Vremeni« s pseud. Priboj, které vyvolaly vzrušení v rus. veřejnosti a ve vládních kruzích. Z vědeckých jeho prací uvádíme: *Vojennyja dějstvija na moré po vremja japonsko-kitajskoj vojny* (Petr., 1896); *Istorija vojenno-morskago iskusstva* (t., 1897); *Organizacija morskoj sily* (t., 1900, přel. do franc.); *Osnovy sovremennago vojenno-morskago děla* (t., 1901); *Sovremennaja morskaja artillerija* (t., 1903); *Sila i sostav sovremennago flota* (t., 1903); *Sovremennaja morskaja vojna. Zamětki o rus.-jap. vojné* (t., 1905, přel. do angl.) a j.

Kladruby 1) mají 201 d., 1351 obyv. něm. (1900), sladovnu, cihelnu.

Kladsko, kraj v Pruském Slezsku, má 168.556 obyv., z toho evangelíků 8381, židů 264 (1900); Čechů bydlí v K-ku 4745. — K. 2), krajské město, má (s posádkou) 14.926 obyv., z toho 2564 evangelíků a 183 židů (1901).

* **Klaić** Petr, politik chorv., syn K-e 1) Michala). Věnoval se studiu práv a dosáhl hodnosti doktorské. Usadil se jako advokát v Zadru. R. 1896 zvolen do poslanecké sněmovny, kde zastupoval v letech 1897—1907 V. kurii zaderskou. Byl členem jihoslovanského klubu. R. 1907 nekandidoval.

* **Klak**, slovanské jméno Glockneru (v. t.).

* **Klanová-Paznerová** Marie v. Panznerová-Klanová M.

* **Klánovice** viz Šestajovice 2).

* **Klanovka** v. Zátiší.

Klapálek Frant., zoolog čes. Z dalších jeho prací zvláště ještě uvádíme: *Příspěvek ke znalosti Neuropteroid z Krajiny a Korutan* (»Rozpr.« Čes. akad., 1900); *Plekopterologické studie* (t., 1900); *Neuropteroidák* (Zpráva o cestě hr. Zichyho do Stř. Asie, Budapešť, 1900); *O morfologii kroužků a přívěsků pohlavních u Trichopter* (»Rozpr.« Č. akad., 1902 a 1903); *O nových a málo známých druzích palaearktických Neuropteroid* (t., 1901); *Zur Kenntniss der Neuropteroiden von Ungarn, Bosnien und Herzegowina* (»Termész. Füz.«, 1902); *Tres Perlidos de España* (»Bol. de la Soc. esp. de Hist. nat.«, 1902); *Čmeláci země České* (»Archiv pro přírodověd. prozk. Čech«, 1902); *Zpráva o výzkumu českých Neuropteroid v r. 1902* (»Věst.« Č. akad., XII), *Atlas brouků středoevropských* (Praha, 1903); *Ueber die Gonopoden der Insekten und die Bedeutung derselben für die Systematik* (»Zool. Anzeig.«, 1904); *Evropské druhy čeledi Dictyopterygidae* (»Rozpr.« Č. akad., 1904); *Noch einige Bemerkungen uber die Gonopoden der Insekten* (»Zool. Anz.«, 1904); *Plecopteren* (Hamburger Magelhaensische Sammelreise, 1904); *Zpráva o výsledcích cesty do Transylvanských Alp a Vysokých Tater* (»Věst.« Č. akad., 1904); *Conspectus Plecopterorum Bohemiae* (»Čas. Č. Spol. Entom.«, 1905); *Plecopteren und Ephemeriden aus Java* (»Mitt. aus d. Naturh. Museum«, Hamburk, 1902); *Příspěvek ke znalosti fauny Neuropteroid Chorvatska, Slavonska i zemí sousedních* (»Rozpr.« Č. akad., 1906); *Algunos Myrmeleónidos y Ascaláfidos de Persia y Siria recogidos por el Sr. Martínez de la Escalera* (»Bol. de la Real Soc. españ. de Hist. natur«, 1906); *Revise a Synopsis evropských Dictyopterygid* (»Rozpr.« Č. akad., 1906); *Dos neurópteros de la Guinea española* (»Memor. de la Soc. Esp. de Hist. Nat.«, 1906); *Klíč evropských druhů čeledi Taeniopterygidae* (»Čas. Č. Spol. Entom.«, 1906); *Evropské druhy rodu Perla Geoffr.* (»Rozpr.« Č. akad., 1907); *Plecoptera* (Filchner, Expedition China-Tibet. Zoologisch-Botanische Ergebnisse, Berl., 1907); *Příspěvek ke znalosti rodu Pteronarcys Newm.* (»Rozpr.« Č. akad.«, 1907); *Pteronarcys sachalina sp. n., die zweite asiatische Art der Gattung* (»Annuaire du Mus. zoolog. de l'Acad. Imp. des Scien. de St. Pétersbourg«, 1908); *Ze života hmyzu* (Praha, 1908); *Revise rodu Acroneuria Pict.* (»Rozpr.« Č. akad., 1909); *Plecoptera u. Ephemerida* (Die Süszwasserfauna Deutschlands, Jena, 1909). K. konal další výzkumné a studijní cesty do již. Štýrska, Krajiny a Korutan (1899), do sev. Štýrska (1902), do Transylvánských Alp a Tater (1904), do Londýna, Paříže a Curichu (1906), do Tater a vých. Karpat (1908). Jest dopisujícím členem Čes. akademie, »Soc. Esp. de Hist. Nat.« v Madridě a od r. 1904 předsedou »České Společnosti Entomologické«, při jejímž založení spolupůsobil.

* **Klapka** Jerome v. Jerome (Dopl.).

Klapý. Sesouvání půdy opakovalo se v rozměrech mnohem větších v březnu 1900.

* **Klas**, stálice, v. Spica.

* **Klassifikace** v knihovnictví jest účelné spořádání knih, sloužící za podklad jejich soupisu, katalogů (v. t.). V podstatných rysech shoduje se s k-cí vědeckou, kterou pro potřeby správní dlužno ovšem prakticky upraviti. Z četných druhů k-cí v knihovnách užívaných, pomineme-li třídění, resp. řazení mechanická, numerická nebo chronologická, sluší uvésti klassifikační schema navržené J. Garneriem a zlepšené J. Brunetem, Hartwigovo, Quinn-Brownovo, C. Cutterovo, Britského Musea, Deweyovo a j. Literaturu viz A. Graesel, Handbuch der Bibliothekslehre (Lip., 1902). Srv. Lad. J. Živný, O třídění knih (»Čes. Osvěta«, III 10 sl.). *L. J. Ž.*

Klášterec 1) má 247 d., 2295 obyv. něm. (1900), minerál. pramen (klášterská kyselka), továrnu na hliněné zboží.

* **Klášterec** nad Svídnicí v. Pračov 1).

Klášterský Antonín, spis. český, sekretář zemskéno výboru, v němž vypracoval osnovy zákonů o okr. záložnách hospodářských. Od r. 1898 vydal knihy veršů: *Sonety tiché pohody* (1899); *Nové básně* (1901); *Cestou podle moře* (1902); *Sny a toulky* (1905) a *Sonety prchavých okamžiků* (1907). Knihy ty po stránce vniterného obsahu básnického nepřinesly obohacení do činnosti K-kého, ale zachytily nové scenerie krajinné a životní a zejména ve formě sonetu prohloubily jeho techniku veršovou. To platí i o jeho hojných překladech básnických, v nichž od intimní lyriky postoupil až k poesii reflexivní a meditační, hlavně anglické. Z Byrona přel. »Vězně Chillonského« (1900), »Mazeppu« (1902) a »Parisinu« (1904); z Longfellowa »Básně« (1902); z Eug. Lee-Hamiltona »Sonety imaginární a sonety bezkřídlých hodin« (1908); z Elizabeth Barrett Browningové »Sonety portugalské« (1908). Poslední dva překlady klassických děl sonettových dokazují zvláštní disciplinu formy, zvláštní koncisnost výrazu. Od Aldriche a Longfellowa postoupil K. ke studiu novodobé lyriky zaatlantské a shrnul výsledky jeho ve 2 sv. *Moderní poesie americké* (I. vyšel 1906, II. je v tisku). Napsal i několik veršovaných knih pro děti: *Myška na zkušené* (1899); *Modré zvonky* a z angl. originálů přeložil 4 sv. pohádek. Účastnil se jako literární referent redakční práce ve »Světozoru« a v »Máji«.

Klatovy mají 713 d., 11.648 obyv. čes., 469 něm., 7 j. národ. (1900); reálné a vyšší gymnasium mění se v 8třídní reálné.

* **Klaudi** Josef, čes. inž.-chemik († 29. říj. 1908 v Praze). Býval assistentem anorganické i analytické chemie na čes. technice v Praze, potom správcem rolnicko-chemického výzkumného ústavu rady zemědělské pro království České, kterýžto ústav řídil od roku 1890 a svou odbornou zdatností přivedl k nemalému rozkvětu. Také měl v Praze vlastní chemickou laboratoř. Četnými pracemi přispěl do odborných listů českých a z větších prací vydal samostatně: *Porušování a zkoušení potravin* (Praha, 1890); *Stručný návod ku zkoušení potravin a poživatin* (t., 1890); *Zkoumání hnojiv* a j.

* **Klaus** Alois, spis. čes. (* 1872 v Heřm. Městci). Po studiích na gymn. v Chrudimi a paedagogiu v Kut. Hoře působil jako uč. na různých školách, nyní jest učitelem v Chrudimi a výkonným redaktorem díla »Chrudimsko a Nasavrcko«, do něhož přispěl historií okresu a jednotlivých obcí. Vedle menších prací historicko-topografických vydal o sobě: *Lichnice* (Hora Kut.; 1898); *Heřmanův Městec a okolí* (Heř. Městec, 1900); *Průvodce po Železných Horách* (t., 1901); *Průvodce po Heřmanově Městci a Železných Horách* (t., 1901); illustr. dílo *Do říše půlměsíce* (1901) a j. Také byl po několik let redaktorem týdeníku »Zlatý Domov« a »Čes. Hospodyně«. Přispěl též do »Ottova Slovníku Nauč.«.

* **Klaustrofobie** v. Agorafobie.

Klazar Otakar, spis. čes., napsal ještě: *Momentky*, drobné povídky a humoresky (Jilemnice, 1904).

* **Klebs** Georg, botanik něm. (* 1857 v Nyborku (Neidenburgu ve Vých. Prusích), vystudovav vědy přírodní, byl assistentem proslulých botaniků de Baryho, Sachse a Pfeffera, r. 1883 stal se docentem bot. na universitě v Tubinkách, r. 1887 prof. bot. v Basileji, r. 1898 v Halle, r. 1907 v Heidelberce. Vynikl tvarozpytnými a soustavnými studiemi řas, pokusnými studiemi jednajícími o podmínkách rozmnožovacích nižších rostlin, jakož i pracemi z oboru pokusného vývojezpytu rostlinného. Zvláště sluší vytknouti: *Zur Kenntnis niederer Algenformen* (»Bot. Zeitung«, 1881); *Ueber die Fortpflanzungs-Physiologie der niederen Organismen, der Protobionten. Specieller Theil. Die Bedingungen der Fortpflanzung bei einigen Algen u. Pilzen* (Jena, 1896); *Willkürliche Entwickelungsänderungeu bei Pflanzen*, (t., 1903); *Ueber künstliche Metamorphosen* (Halle, 1907).

Klecanda Jan starši, spis. čes. Časopis »Vyšehrad« s přílohou »Svatvečer«, jejž vydával po 13 let; byl velmi opposiční a radikální a proto stíhán četnými konfiskacemi až r. 1895 úředně zastaven. Když K-dovi nebylo dovoleno v Praze vydávati »Slovana«, odešel do Pardubic, kde s velikými obětmi vydával »Český Venkov«. Dva processy pro zločiny pobuřování atd. -- v Praze výjimečný soud, v Chrudimi porota — zastaveny po zrušení výjimečného stavu, načež K. vrátil se do Prahy a jal se vydávati »Vyšehrad« znova, však s úpadkem tiskárny padl i »Vyšehrad« (r. 1900). Potom vstoupil jako redaktor do nakladatelství Josefa R. Vilímka, kdež redigoval »Devatenácté století slovem i obrazem«, po jehož zakončení byl rok (1902—1903) členem redakce »Obrany Zemědělců«, odkud vystoupil z důvodů politických. V l. 1904—5 redigoval a psal »Obrazový zpravodaj z bojiště« a kroniku: *Válka rusko-japonská*; leč choroba nervová donutila jej na čas vzdáti se veškeré literární práce. V l. 1907—8 byl redaktorem Vilímkových »Humoristických Listů«, do nichž přispíval vedle jiného i četnými básněmi pod pseudonymy: Kalina, Kopřiva, Juvenal a j. »Humoristické Listy« za svého redigování značně povznesl, i co do obsahu, i co do části obrázkové. Ale nervová choroba vypudila K-du i z redace »Hum. Listů« a ulevila teprve počátkem r. 1909. Belletristické práce K-dovy uveřejněné ve »Svatvečeru«, obmezeny byly jen na kruh čtenářů »Vyšehradu«. Teprve když r. 1902 počaly vycházeti jeho »Sebrané spisy«, poznala i širší veřejnost K-du jako romanopisce, povídkáře a humoristu. Jeho Sebrané spisy otištěny a pře-

pracovány ze »Svatvečeru«; svými vojenskými povídkami uvedl se K. zároveň s Albierim do literatury. Sluší zvláště uvésti: *Na bojišti* (Praha, 4. vyd. 1907; přeloženo do němčiny, chorvatštiny, vlaštiny); *Vojáci v míru* (t., 1901); *Z nekrvavé vojny* (t., 1905); dále drobné povídky a humoresky: *Tvrdé hlavy* (t., 1901); *Divoké koření* (t., 1902); *Hrdinové malých románů* (t., 1904); *Povídky starého redaktora* (t., 1905); *Mezi víry a skalisky* (t., 1908) a lesnické humoresky: *Prach a broky* (t., 1908); romány a delší povídky: *Páter Vojtěch* (t., 1903); *V panské službě* (t., 1903); *Karacson Aladár* (t., 1904); *Maloměstský apoštol* (t., 1905); *Starý hřích* t., 1906); *Pod tíhou práce* (t., 1906); *Sokové* (t., 1906); *Cizí krev* (t., 1907); *Matčino vítězství* (t., 1907); *Perly v blátě* (t., 1907); *Pohádka lesní samoty* (t., 1908); četné povídky pro mládež jako *Škola života* a *Pan učitel*. Hlavní těžiště činnosti K-dovy tkví ve »Vyšehradu« a »Svatvečeru«, do nichž po 13 let vedle polit. článků, feuilletonů, románův a povídek psal populární poučné články ze všech oborů lidského vědění. Vedle uvedených spisů vyšlo (Sebraných spisů č. XV.) *Ve službách národa*, obrázky působení matičního učitelstva. V době oslav jubilea zrušení roboty vydal *Vznik, rozvoj a zrušení roboty* (Praha, 1898). Měl také veliké účastenství při počátečném ruchu zakládání Raiffeisenek a jiných svépomocných družstev rolnických, tak že i v tomto směru osvědčil činnost záslužnou a v pravý čas.

* **Klecanda** Jan mladší, pseud. Jan Havlasa, syn před., spis. čes. (* 22. pros. 1883 v Teplicích). Vystudovav gymnasium v Žitné ulici, poslouchal na české universitě filosofii, ale záhy věnoval se spisovatelství. Již za dob studentských přispíval do časopisův a vydal dvě sbírky povídek. Jako náružívý turista konal cesty po Slovensku a Italii a r. 1903 byl by se málem stal obětí své cesty po Tatrách, chytiv se do medvědí pasti, kterýžto případ popsal v povídce *Devatenáct a půl*. R. 1904 odešel na světovou výstavu do St. Louisu ve Spojených Obcích sev.-amer., kdež posud žije jako česko-americký žurnalista. Napsal a o sobě vydal: *Horské stíny* (Ružomberk, r. 1901 u Salvy); *Mezi životem a smrtí* (Telč, 1902); *Tatranské povídky* (Praha 1902); *Mimo lásku i nenávist* (t., 1903); *Povídky z Tater* (t., 1904); *Pod skalnatými štíty* (t., 1904); *Případy skoro neobyčejné* (t., 1904); *Jak sny umírají* (t., 1906) *Lidé na horách* (t., 1907, J. Otto). Vedle toho psal drobné povídky, črty cestopisné do »Vyšehradu« »Svatvečera« a j. časopisů. V l. 1902—4 referoval do »Nuova Antologia« o čes. věcech a v novější době píše i do anglicko-amerických listův o věcech slovanských a překládá básně Sv. Čecha (Písně otroka) a J. Vrchlického do angličtiny, snaže se seznámiti cizinu se svou vlastí. Přeložil též do češtiny O. Wildeho »Vějíř lady Windermerové«.

* **Kleczyński** Józef, professor statistiky a správního práva v Krakově (* 1841 v gub. podolské), † 1900.

Kleebergová Klotilda, virtuoska francouzská, † 7. ún. 1909 v Brusselu, kdež žila od svého sňatku se sochařem Samuelem.

Klein 15) Max, sochař uher., † 7. září 1908 v Berlíně. — K. 18) Wilh. sepsal dále: *Praxitelische Studien* (Lip., 1899); *Geschichte der Griech. Kunst* (t., 1904—7, 3 d.). — K. 19) Franz, právník rakouský, jmenován 31. pros. 1904 správcem min. spravedlnosti, v červnu 1906 v kabinetu Beckově ministrem. Odstoupil (opětně s kabinetem Beckovým) 15. listop. 1908. Z dalších prací jeho buďtež uvedeny: *Vorlesungen uber die Praxis des Zivilprozesses* (1900); *Zeit und Geistesstromungen im Prozess* (1902); *Rechtsformen der Gebrauchsleihe* (1902); *Verbesserung des Ehrenschutzes* (1903); *Entwicklungen in Verfassung und Recht der Aktiengesellschaften* (1904). Jako ministr spravedlnosti K. nebyl přítelem českého národa. Ukázalo se to zvláště při jmenování soudců v českých zemích a při vypuzování českého jazyka se strany německých soudců ve zněmčeném území. Před samým odchodem z ministerstva K. nařídil vyšetřování proti českým soudcům na Moravě, kteří ve vzájemném styku úředním v českých věcech užívali jazyka českého.

* **Klein** (Clain) Jan Innocenc, baron ze Sadu, biskup sjednocené církve rumunské (* 1692 v Sadu u Sibině, † 27. září 1768 v Římě). Rodina jmenovala se původně Micu, jméno K. (překlad příjmení rumunského) přijal teprve později. K. vysvěcen byv 25. říj. 1730 na biskupa, přijal jméno Jana II. Když K. nastoupil, sjednocená církev rumunská byla v úpadku, unie přidržovali se bezmála jenom popové. Jsa všeobecně znám a těše se důvěře národa svého, způsobil, že mnozí z Rumunů k unii zase se vrátili. Uplatniv v církvi myšlenku rumunskou, stal se vlastním jejím zakladatelem. K. postavení své nepojímal jako ryze církevní a takové skutečně nebylo. Přijaliť Rumuni unii hlavně proto, aby postavení své ve veřejném životě zlepšili. Ale naděje jejich se nesplnily a Rumuni, ať sjednocení nebo nesjednocení, ještě po 30 letech od přijetí unie byli v zemi pouze trpěni a většina z nich byli k hroudě připoutaní robotníci. K. připomněl tehdy vídeňskému dvoru rovnoprávnost Rumunům přislibovanou, bez níž sjednocená rumunská církev nemohla existovati. Ale provésti tuto myšlenku bylo nesnadno pro odpor stavů. Je s podivením, že podařilo se K-ovi vydobýti si v zemském sněmu sedmihradském místa a dosíci toho, aby uznáván byl od stavů za zástupce bezprávných dotud Rumunů. Dosáhl toho svou neúnavností, zmužilostí, kterou se bil za věc, jíž chtěl i vídeňský dvůr, a oblibou, které se těšil u svého národa. A když konečně r. 1743 Marie Terezie navrhla sněmu artikul,

aby sjednocení Rumuni prohlášeni byli za pravé syny vlasti, stavové neosmělili se veřejně proti tomu hlasovati. Tím se situace Rumunů podstatně změnila. Výluka Rumunů z veřejného života byla dříve zákonná, avšak od r. 1743 byla nezákonností. A když stavové zpěčovali se prováděti zákon přijatý, K. tvrdošijně a zoufalou odhodlaností naléhal na vídeňský dvůr, aby zákon byl uplatněn. V zápase tom podlehl a byl nucen uprchnouti do Říma, kde zemřel ve vyhnanství. K. přeložil biskupskou stolici z Fogaraše do Blaže (Balázsfalva) a zajistil tamnímu basiliánskému klášteru dotaci pro 12 mnichů. Tito mniši byli prvým rumunským kollegiem učitelským. Zásluhou K ovou vzniklo 1748 druhé řecko-katolické biskupství ve Velkém Varadíně. Ale teprve r. 1850 došlo k úplnému národnostnímu odloučení a tím také k jednotě spojené církve rumunské. *Drož.*

***Klein** (Clain) Samoilă (Samuel), jeromonach (mnich s vysvěcením kněžským), vynikající historiograf, filolog a theolog rumunský, synovec před. (* 1745 v Sadu u Sibině — † po životě pohnutém jako korrektor v Budíně 13. kv. 1806). K. stal se nesmrtelným spisy svými filologickými, historickými, theologickými a filosofickými z míry četnými a obsažnými, že se až podivujeme, kterak za krátkou dobu 25 let tolik mohl napsati. Nebylo literáta za jeho let, který by byl tak mistrně ovládal rumunštinu jako K. Sloh jeho byl lehký a jasný, dovedl se však povznésti k eleganci a vzácné kráse. (V té příčině zvl. vyniká dedikace jeho díla »Teologia moraliceasca«.) Ze spisů jeho theologických (počtem 25) nejvíce proslavena jest *Dissertatio de matrimoniis*; K-ův rumunský překlad bible dosud jest nejlepší. Na poli filologie vynikl prvou grammatikou rumun. jazyka (*O gramatică româneasca*) a propagandou latinky proti kyrillici. (Prvý jeho spis, tištěný 1801 v Sibini latinkou, jsou modlitby.) V četných spisech historických snažil se dokázati latinský původ Rumunův a odhaliti jejich minulost Omyly jeho v těch příčinách snadno se vysvětlují nedostatkem pramenův a obtížemi prvotního badání. K jest z nejpřednějších spisovatelů rumunských a nejzásluhnějších mužův o kulturu národa rumunského. Ze spisů jeho uvedeny buďte: *Logica* (v Budíně); *Metafisica*; *Dreptul naturel* (Právo přirozené, Sibiň, 1800); *Aritmetica*; *Viaţa şi fabulele lui Isop* (Život a bajky Aesopovy); *Elementa linguae daco romanae sive valachicae* (Videň, 1780); *Dicţionar* (slovník) *latin-romângermân şi român-latin-ungar germân*; *Brevis notitia Historiae Valochorum ab origine Gentis usque secl. XVIII*; *Istoria Românilor Transilvani, Munteni şi Moldoveni împreună cu faptele principilor* (Dějiny Rumunů Transsylvanských, Muntenův a Multanců spolu se skutky knížat); *De origine Daco-Romanorum*. *Drož.*

***Klein** Alois J., spis. čes. (* 1866 ve Frantolich u Prachatic), absolvovav české gymnasium v Budějovicích studoval t. theologii, r. 1888 vedle theologie studoval moderní jazyky na německé universitě v Praze a byv r. 1889 v Celovci vysvěcen, odebral se v říjnu t. r. do Spojených Obcí sev.-amer., kde působil v duchovní správě ve Wahoo (Nebr.), v Crete (Nebr.); od r. 1893 jest sídlem jeho působnosti město Brainard, Nebr. Vzděláním linguistickým a řečnickým na sebe upozornil kruhy hierarchické, i byl již r. 1898 jmenován biskupským radou a synodálním examinátorem mladšího duchovenstva. Náležíť ku předním repraesentantům čes. kleru amerického. Literárně činným jest od r. 1883 přispívaje do časopisů českých i českoamerických pode jménem vlastním i pseudonymy prosou, jakož i ukázkami z rukopisného cyklu původních veršů *Z oblastí prérijních*, jenž je připraven k tisku, a ukázkami z angl. z Ch. Lamba (Five Tales from Shahespeare), Wash. Irvinga (Alhambra) a drobných básní z Longfellowa, T. Moorea a Byrona; z něm. přeložil román dra Karla Maye »V Tichém okeáně« (St. Louis, Mo., 1901). Jeho práce z oboru včelařského uloženy jsou v angl. publikacích sev.-amerických: »Bee Keepers' Review«, »American Bee Journal« a j. a pracuje právě o české učebnici včelařské na základě method amerických. Jest přispěvatelem Ottova Slovníku Naučného.

***Kleinbressel** viz Vraclavka.

Kleinmichel 2) Richard, hud. skladatel něm. † 1901

***Kleinmondová** Lidmila, soudobá malířka zátiší, květin a ovoce, vystavovala v Rudolfině, v »Um. Besedě«, v »Jednotě výtvar. umělců« své obrazy svěže malované, po výtce gouache, ale též olejomalby.

Kleinwächter 2) Friedrich, politický oekonom rak. Z dalších spisů dlužno uvésti: *Das Einkommen und seine Verteilung* (1896); *Die Entwicklung des Geld- u. Währungswesens in Oesterreich-Ungarn unter Franz Joseph I.* (1896); *Zur Reform des österr. Aktienrechts* (1899); *Sociale Gruppe u. Strafrecht* (1900); *Lehrbuch der Nationalökonomie* (1902).

***Klejslová-Krákorová** Františka, čes. spisovatelka-samoučka (* 1860 v Hranicích na Moravě — † 9. čna 1900 na Žižkově). Nedlouho chodila ve svém rodišti do školy, načež živila se šitím, při čemž v její duši se chvěly a rozvíjely květy ryzí poesie. Její písně a básně otištěné ve »Květech« a v »Lumíru« připomínaly tóny národních písní. Vedle toho několik črt přinesl »Lumír« (*Viděla jsem ji*, 1895; *Hlavala*, 1896; *Otec chudých*, 1897).

***Klejzar** Josef, spis. čes. (* 15. ún. 1820 v Zlonině, † 27. říj. 1882 v Latowici v Poznani). Vystudovav gymnasium, vstoupil k praemonstrátům do Želiva. Vysvěcen na kněze a poslán na gymnasium do N. Brodu za učitele. R. 1848 přestoupil k evang. církvi a stal se kazatelem v Praze, odkud dostal se do Slezska, kde r. 1868 se stal pastorem v Latowici u Ostrowa (v Poznaňsku). Dopisoval do paedag. týdeníku »Posla z Budče«, do »Paedagogia« a j.

*

***Klemenc** Dmitrij Aleksandrovič, národopisec rus. (* 1847), nabyl vyššího vzdělání na kazanské a petrohradské universitě, kde však nedokončil studia, věnovav se politické činnosti. V l. 1873—80 pracoval v několika organisacích revolucionářských, přispíval do čas. Lavrova »V pered« a jiných listů. Když pak byl 1880 poslán na Sibiř, pobyl tam patnáct let, ale poslední dobrovolně zabývaje se anthropologií a národopisem a podnikaje i větší cesty za účelem studia kmenů sibiřských. Jeho zeměpisné a národopisné práce byly uveřejněny v sibiřských časopisech anebo vydány petrohrad. zeměpisnou společností. Vrátiv se ze Sibiře do Petrohradu, jmenován byl kustodem národop. musea cara Alexandra III. Samostatně vydal *Drevnosti minusinskago muzeja. Pamjatniki metalličeskich epoch* (Tomsk, 1886); *Zamětki o želtoj opasnosti* a *G. N. Potanin* (»Russk. Bogat.«, 1905).

***Klementič**. pseud. Kl. Čermáka (v. t. 11).

Kleneč 1) má 176 d., 1195 obyv. čes., 16 něm. (1900), 2 pily, cihelnu.

***Klenka** z Vlastimilu Richard, rytíř, architekt čes. a c. k. professor umělecko-průmyslové školy pražské (* 1873 v Praze). Absolvovav reálné školy v Karlíně a vysoké školy technické v Praze, kde studoval odbor architektury, prodlel krátkou dobu v praxi u prof. J. Schulze při stavbě umělecko-průmyslového musea, načež r. 1898 odebral se do Paříže. Tam studoval s počátku v atelierech architektů prof. Dehrie a prof. Raulína, potom pracoval r. 1899 u arch. Benouvilla pro pařížskou výstavu světovou. R. 1900 stal se členem kanceláře společnosti »Paris-Lyon-Méditerranée«, kdež byl zejména činný při stavbě Jižního nádraží pařížského. V ten čas procestoval Francii, Španělsko, Anglii a r. 1901 Italii. Výsledky svých cest, aquarellové studie, vystavil ke konci r. 1901 v pražském Rudolfině. Výstavou touto upozornil na sebe tou měrou, že byl r. 1902 jmenován professorem nauky o slohu a konstrukcích stavebních na umělecko-průmyslové škole a Praze. R. 1905 podnikl za účelem studia uměleckého průmyslu cestu do Cařihradu a po Malé Asii a r. 1907 po Švédsku a Norsku. K. účastnil se několika soutěží architektonických, tak na úpravu Starého města pražského r. 1901, kde návrh jeho získal III. cenu, a na úpravu pláně Letenské r. 1902, v níž poctěn byl návrh jeho I. cenou. Jako výkonný architekt K. navrhl několik průčelí domů, pro hudební festival r. 1904 navrhl úpravu výstavního paláce ve Stromovce, pro výstavu jubilejní r. 1908 pavillon obchodní a živnostenské komory pražské a restauraci pivovaru »u Primasů«. Pro J. ryt. Wohanku restauroval zámeček v Ouholičkách a pro kr. zemského mistra tance K. Linka úpravu tanečního sálu. V oboru uměleckého průmyslu navrhl mnoho zařízení bytů, náhrobků, keramik a j. v. Jest spoluredaktorem uměleckého časopisu »Dílo«. Jako umělec K. vyniká jemným vkusem, na němž jest patrný vliv studia ve Francii. V architektuře se zálibou pracuje na základě slohu barokního; poslední jeho práce jsou moderního, svérázného směru. *Ant. Cechner.*

***Klenovskij** Nikolaj Semenovič, hud. skladatel rus. (* 1857), vzdělal se v konservatoři moskev. a jest zástupcem ředitele dvorní kapely v Petrohradě a inspektorem hudeb. školy. Z jeho skladeb jmenujeme ballety: *Prelesti Gašiša* (1885); *Světlana* (1886); *Salanga* (1900); dále hudbu k »Messalině«, »Antoniovi a Kleopatře«, orchestrovou suitu *Miraži*, dvě kantáty k slavnostem Puškinovým, gruzínské písně atd. Byl spolupracovníkem Meljgunova při sbírání rus. nár. písní. R. 1893 uspořádal v Moskvě koncert z nár. písní různých národů. Písně ty vydal pak s názvem *Etnografičeskij koncert.*

***Klepal** Otakar, inženýr strojnický v Berlíně (* 1863 v Hradci Kr.), vystudoval ve svém rodišti vyšší reálku, čes. techn. absolvoval r. 1885. Po pětileté činnosti jako inženýr v čelných závodech domácích vydal se r. 1890 na cesty do ciziny a procestoval sev. Francii, Belgii, Holland, celé Německo a Rakousko. Podle návrhů jeho byly provedeny 2400koňový válecí stroj a 2600koňové parní dmychadlo pro huti a vysoké peci v Donawitzi (Štýrsko), strojní zařízení elektráren v M. Gladbachu (Pruské Porýní), v Edenkobenu a Sinsheimu (ve Falci). Výborně se osvědčila jeho rychloběžná čerpadla, kompressory, zejména na vysoký tlak a dmychadla patentovaná ve všech průmyslových státech a parní stroje s regulátorem se hmotou setrvačnou, vedle celé řady menších vynálezů. Z řady odborných prací uvádíme: *Grafický výpočet zkusmo regulátorů na hřídeli* (zvláštní otisk ze »Zpráv Spolku arch. a inž. v král. Čes.«), *Parní stroje na světové výstavě v Paříži r. 1900* (t., zvláštní otisk), *Rychloběžné kompressory a čerpadla s novou konstrukcí ventilovou* (t., 1907); *O stlačování a zkapalňování plynů* (t., 1908); *Kompressory na vysoký tlak* (t., 1909). Vedle toho napsal řadu menších článků politických a národohospodářských v různých listech.

***Klepátko** v telegr. v. Sounder.

***Klicman** Ladislav, historik čes. (* 5. září 1867 ve Velkém Újezdě u Rakovníka), studoval gymnasium v Praze, filosofickou fakultu tamtéž a nabyv historického vzdělání v seminářích prof. Emlera a Golla, věnoval se odbor. studiu pomocných věd historických na ústavě pro rakouský dějezpyt ve Vídni v l. 1890—93. Za těchto studií podnikl s podporou min. vyučování a Čes. akademie v letech 1892—93 dvě delší vědecké cesty po rukopisných knihovnách v Rakousku a Německu za účelem studií o předchůdcích Husových. (Zpráva o první cestě 1892 vyšla ve »Věstníku České akademie« roč. II., 1893). Složiv státní zkoušku na řečeném ústavě, byl od zem. výboru král. Čes. v l. 1893—96 vyslán jako zemský stipendista do Říma, aby ve Vatikáně a jiných archivech a knihovnách sbíral prameny pro dějiny české. O vědeckém

studiu ve Vatikáně sepsal pojednání *Z Vatikánu* (»Č. Čas. Hist«, roč. I.). R. 1896 byl jmenován archivním koncipistou ve stavu archivů podřízených ministerstvu vnitra, r. 1897 povýšen za doktora filosofie, r. 1899 stal se archivářem a 1904 archivním ředitelem, zůstávaje po celý ten čas až posud službou přidělen c. k. místodržitelskému archivu v Praze. Kromě uvedených prací sepsal: *Studie o Milíčovi z Kroměříže I. Kdo jest spisovatelem Knížek o zarmouceních velikých církve svaté i každé duše věrné?* (»Listy Filol.«, roč., XVII.); *Počátky kláštera Doubravnického na Moravě* (»Č. Č. H.« r. IV.) a jiné drobnější články tamtéž r. III. a V., *Der Wiener Process gegen Hieronymus von Prag 1410—12* (»Mitt. des Instit. für Oester. Geschichtsforsch.«, XXI.); dále vydal tiskem historické prameny: *Processus iudiciarius contra Jeronimum de Praga habitus Viennae A. 1410—12* (Histor. Archiv Čes. akad. č. 12, 1898) a *Acta Clementis VI pontificis Romani 1342—1352* (Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia, Tomus I., Praha, 1903).

Klicpera 2) Václav Kliment. Soubor všech spisů V. K. K-ry počal vycházeti r. 1906 redakcí F. A. Šuberta v Praze. Dosud vydány díl I. (s úvodem literárně historickým), obsahující K-rova dramatická díla veseloherní a tři části dílu II., obsahujícího dramatická díla vážná. Dílem III. budou K-rovy práce belletrijné, veršované a j. Připravuje toto vydání našel redaktor v bibliothece Musea království Českého r. 1906 rukopisy některých her K-rových, jež byly pokládány za ztraceny. Jsou to celé rukopisy veseloher: *Tajný pověrec*; *Krása a nekrasa*; *Der Traum*; dále zlomky veseloher: *Myslivci*; *Nizozemec v Praze*; *Zwei und fünfzig* (německý, ale rýmovaným veršem psaný buď originál, buď překlad »Veselohry na mostě«); počátek činohry *Laudon u Bělehradu*, zlomek truchlohry *Pytláci*; dramatické předehry *Der 19. April* a *Habsburgs Mauer* a mimo to jiné rukopisy známých prací K-rových. Mezi svými vlastními listinami našel F. A. Šubert r. 1907 rukopisný, do té doby neznámý zlomek hry *Laudon u Bělehradu*. Dále zjištěno, že K. napsal nedochovanou nám hru *Staré a Nové město*. Konečně r. 1908 oznámil bibliotekář Musea král. Čes. prof. dr. Č. Zíbrt, F. A. Šubertovi, že se našla ještě část literární pozůstalosti K-rovy, odevzdaná Museu spolu s hořejšími rukopisy r. 1900 pí. Marii Čelakovskou. V těch, vedle četné korrespondence K-rovy, objeveny zlomky některých, posud zcela neznámých her. Jsou to: *Václav IV. ve vazbě*, drama v trojím dějství, veršem a občas i rýmem psané; německý *Prinz Olav der Falkenauer*, dramatisches Gedicht in 3 Akten (61 stran) a téhož jiný fragment (16 stran): dramatisches Gedicht in 4 Akten, dále část *Pytláků*, rozvrhy několika scén, dvou německých a jedné české hry bez nápisů, něm. rozvrh hry *Jaroslav ze Šternberka* (»Tataři u Olomouce«) s některými českými dialogy a něm. překlad *Lesní hvězdy*. Veselohra *»Nové století«*, pokládaná za původní práci K-rovu, objevila se býti překladem hry německé. Rukopisy her posud neznámých a fragmenty jiných přichystány jsou k vydání ve zmíněném shora Souboru spisů K-rových, v němž uveřejněny již i některé dopisy K-rovy. Ty a jiné posud nevydané psány byly J. H. Pospíšilovi, Jaroslavu Pospíšilovi, dru Gabrielovi a manželce K-rově Anně (z l. 1842—56). Nalezenými rukopisy jeví se pero K-rovo stejně dovedným ve spisovnictví německém jako českém, ano dovednost jeho ve verši německém je bez odporu mnohem větší nežli v českém. Tak jest K. obrazem celé své doby v každém vzhledě z německého života k českému se probírající a postupující. Jinak literární profil K-rův zůstává i při nich týž, jakým se ukázal pracemi již známými. *Št.*

***Klíč** telegrafní, sbírka významových slov, v. Code (Dopl.).

***Klíční kost** viz Clavicula.

Kliebert Karel, hudebník čes., † 23. kv. 1907 ve Vircpurku. Třeba souvislost K-ova s vlastí naší nebyla nikdy těsná, chápal plně a oceňoval spravedlivě dílo Smetanovo v době, kdy nebylo ještě ani na počátku své vítězné dráhy. I bojoval sám česky psanými články za dílo našeho mistra. Časopis »Dalibor« v l. 80tých XIX. století čítal ho k svým spolupracovníkům. Pokus, po smrti Dvořákově, získati ho pro konservatoř pražskou, se nezdařil.

Klier Čeněk, právník čes., r. 1902 byl jmenován tajemníkem, r. 1906 nám. ředitele a r. 1909 ředitelem Měst. spořitelny pražské. Uvedl v činnost »Hypoteč. ústav« této spořitelny, jenž vydává zástavní listy (první české zástavní listy spořitelní). Z dalších jeho prací uvésti dlužno zvláště tyto: *Berní povinnosti spořitelen a záložen* (sv. I. Daň výdělková, 1905; sv. II. Daň důchodová, osobní daň z příjmu, daň ze služného a daně z nemovitostí, 1906; sv. III. Daň z obchodu s cennými papíry, ekvivalent poplatkový a poplatky, 1907; vesměs nákladem Svazu čes. spořitelen v Praze); *Rak. zákon o šeku* (1907); *České spořitelnictví v zemích koruny České do r. 1906* (1908). Ve »Spořitelním Obzoru« a v něm. spořitelních a finančních listech uveřejnil řadu odborných článků. Rovněž přispíval r. 1906 a 1907 do časopisu »Politik« jako stálý spolupracovník řadou článků národohospodářských pod chifrou Č. K. R. 1906 sepsal veselohru *Ďábli*, jež hrána byla v divadle »Uranie« v Praze.

Klika 2) Josef, paedagog čes., † 24. břez. 1906 v Praze.

***Klíma** Stanislav, spis. čes. (* 1878 v Mnich. Hradišti), nyní učitel v Záběhlicích u Prahy. Vedle článků o Slovensku ve »Slov. Přehledu«, »Časopise Turistů« a »Času« vydal stručného průvodce: *Vzhůru na Slovensko* (Praha, 1899); *Z pamětí města Zbraslavic u Kut. Hory* (t., 1901); *O národních poměrech na Slovensku* (Poděbrady, 1902) a sebral slovenské místní názvy obcí a uveřejnil je v Nie-

derlově Národopisné mapě uherských Slováků (Praha, 1903).

* **Klimčenko** Konstantin Michajlovič, sochař rus. (* 1816 — † 1849), vzdělal se na akademii petrohradské a později pracoval v Římě. Mimo vnější výzdobu na chrámě Spasitelově v Moskvě uvádíme z jeho prací: *Paris*; *Dívka se zrcadlem*; *Karamzin čte své dějiny před Alexandrem I.*; *Bakchantka* a pod.

* **Kliment** Josef, právník český (* 1857 v Lomnici n. Pop.). Absolvovav práva na universitě pražské věnoval se advokacii a r. 1890 otevřel advokátní kancelář v Praze. Jako obhájce ve věcech trestních účasten byl známého processu »Omladiny« a »Svatováclavské záložny«. Přispíval do »Právníka«, »Gerichtshalle«, »Gerichts-Zeitung«, »Oest. Rechtslexicon« a do »Všeobecného slovníku právního« vydávaného drem Fr. Veselým.

* **Kliment** Václav, operní pěvec (* 12. srp. 1863 v Praze jako nejmladší 14 dětí komorníka u hr. Mitrovského). Vychodiv s výborným prospěchem obchodní školu Ant. Skřivana, věnoval se typografii a byl do svého 27. roku korrektorem a faktorem u M. Schulze v Praze. Vyučiv se hře na housle a klavír, účinkoval jako zpěvák ve spolku pražských typografů, vzdělal se u Karla Čecha v umění pěveckém a byl 1892 po úspěšném vystoupení přijat za člena Národního divadla v Praze. První jeho vynikající úlohou byl Kalibán ve Fibichově »Bouři«; načež následovala celá řada jiných: Kecal, Chrudoš, otec Paloucký, Rarach, Dargun, Přibek, Shylok, Rubač, Soukup, Dubrovský, Mefistofeles, Sarastro, Figaro, Leporello, Marcel, Kardinál, Otec (v Luise) a m. j. Vstoupiv tak do přední řady umělcův Nár. div., K. obdržel četné nabídky k prvním německým operám (Vídeň, Drážďany, Mnichov a j.), ale zůstal věren Nár. div., kde posud (1909) působí. T r. zvolen za starostu Jednoty čes. herectva. *Št.*

Klimeš Filip, spis. čes., † 27. bř. 1886 v Plzni.

* **Klimeš** Josef, deklarant čes. (* 1828 v Nové Vsi u Chotěboře — † 1900 v Chrudimi). Studoval gymnasium v Něm. Brodě, Kr. Hradci a Litomyšli, techniku ve Vídni a v Praze, kde se zabýval hudbou a vyspěl v znamenitého houslistu a tenoristu; zde vešel v přátelství s Laubem a jinými předními hudebníky. R. 1850 převzal po otci známý mlýn chrudimský »Janderov«; r. 1860 zvolen za poslance sněmovního, v kterémžto postavení podepsal deklaraci a setrval až do pádu staročechů. Říšským poslancem byl od r. 1873 do 1885, okresním starostou byl v l. 1865--1872, kdy další volba jeho nepotvrzena, pak 1886—87, starostou města od 1861 do 1878 a pak od r. 1888 do 1900. Za návštěvy císařovy r. 1866 vyznamenán rytířským řádem Františka Josefa I. Jméno K-ovo pojí s celým novodobým rozkvětem Chrudimě, i po stránce archaeologické, humanitní, školské (založeny jeho působením mimo obecné dvojí školy jak chlapecké tak dívčí ještě měšťanská dívčí a chlapecká, hosp. škola od prvého počátku, reálka přeměněn v nižší reálné a vyšší gymnasium, opatrovny atd.), i hospodářské (byl zakladatelem cukrovaru, lihovaru, družstva, jež zakoupilo cukrovary Libice, Močovice, Choltice a najalo panství choltické, spořitelny a pod.), i společenské a hudební.

Klimkovice 2) mají 268 d., 1819 obyv. čes., 24 pol., 240 něm. (1900), dívčí vyučovací a vychovávací ústav.

* **Klimt** Gustav, malíř německý (* 1862 v Baumgartenu u Vídně), byl absolventem umělecko-průmysl. školy vídeňské a věnoval se malířství dekorativnímu. S počátku přidržoval se směru koloristní školy Rahlovy, ovšem se zdůrazněním realismu v kresbě i barvě a prováděl hlavně divadelní opony a nástropní dekorace, na př. v Liberci (se svým bratrem Arnoštem a s Frant. Motschem), v Karl. Varech, ve Rjece. Pro zámek Peleš u Sinaje maloval rumunskému králi několik portraitů (pro rodokmen) a gobeliny (1883). Když pak u něho objednány nástropní malby do schodiště dvor. divadla ve Vídni, překvapil K. veřejnost pojetím těchto dekorací zcela odchylným od dřívějších prací svých. Komponoval podle vkusu japanských malířů s realistní pravdivostí skupiny i jednotlivé postavy do prostoru assymetricky, prokreslil je až naturalistně, ale provedl je v barvách lomených, velmi zjasněných a při tom se stanoviska ryze dekorativního volených, sestylisoval tedy malby podle zásad individualistního modernismu a také způsob, kterým vyjadřoval myšlenky obrazův, allegorie a symboly, byl vynalezen zcela osobitě a proto také nesnadno srozumitelný. Kritika vytýkala K-ovi při tom ještě úmyslný cynismus, koketování s dekadencí atd. Ještě více K. pobouřil veřejnost svými nástropními malbami pro universitu vídeňskou (allegorie filosofie, lékařství a právnictví), kde ještě více se blíží japanismu a dekoračnímu primitivismu ve tvarech i barvách.

Klinckowström Rudolf Mauritz, vojín, politik a spis. švédský, † 20. list. 1902 ve Štokholmě. V l. 1878—99 utvořil v první říšské sněmovně svou stranu a hlasoval často s radikály, jejichž snahy o věčný mír a mezinárodní rozhodčí soud sdílel. Jeho parlamentní řeči a návrhy tvoří několik svazků.

* von **Klinckowström** Karl Ludwig Friedrich, hrabě, politik něm. (* 11. čce 1846 v Korklacku u Gerdauen — † 29. led. 1902 v Berlíně). R. 1863 vstoupil do pruské armády, účastnil se vojen r. 1866 a 1870—71 a vystoupiv jako rytmistr, oddal se správě svého statku Korklacku. R. 1888 stal se landratem kraje Gerdauen a r. 1889 povolán do pruské panské sněmovny; r. 1898 zvolen do něm. říšského sněmu, kde náležel frakci konservativní. Byl průkopníkem svazu zemědělců a napsal: *Dr. Buchenbergers Agrarpolitik und die Forderungen der Landwirtschaft* (Berl., 1898).

* **Klineberger** Bohdan, právník český (* 22. dub. 1859 v Ratajích u Bechyně). Vy-

konal střední studie na reálném gymnasiu v Táboře a práva na vídeňské fakultě, kdež dosáhl hodnosti doktorské. Věnoval se s počátku činnosti soudcovské, přešel však k advokacii, v níž působí od r. 1889 jsa usazen v Milevsku. V »Besedách Času« uveřejnil řadu novell a satir. Z prací jeho právnických uvádíme: V »Samosprávném Obzoru: v letech 1885—87 pojednání: *Několik otázek samosprávy*; r. 1894 *O veřejném statku*; v »Právníku« r. 1886 *O výměnku*; *O amortisačním počtu pro uhrazovací kapitál*; r. 1894 *O povaze sekvestrace dle osnovy exekučního řádu*; r. 1895 *O osnově exekuč. řádu a agrární krisi*; v »Českomoravském nár. hospodáři« r. 1889: *Sprostředkovací úřady*; r. 1891 *Soukromé právo a sociální rovnost*; r. 1895 *Směry agrární politiky*; r. 1896 *Sociální obsah nového exekuč. řádu*; v »Národohosp. Obzoru«: r. 1896 *Směry agrární politiky*; *Zásada úhradnosti hypoték. pohledávek*, v »České Revui« 1900: *Rolnický úvěr*, a kromě toho v právnických časop. německých řadu článků. Z právnicko-filosofických prací zasluhuje zmínky: K-ova studie v České Mysli« r. 1902: *Právní cit a citové »právo*; r. 1903 *Politická filosofie*; r. 1907 *Společenský cit*. — Práce tyto jsou úryvky připravovaného díla sociologického; významu sociologického jest také samostatné dílo z r. 1906 *Náboženský cit*, v němž nábožnost stejně jako mravnost a právní cit podřazena jako útvar společenský pod všeobecný pojem společenskosti.

Klinger 2) Max. Po velikém úspěchu svých leptových cyklů K. jal se prováděti veliké malby, obrazy olejové, jimiž hlavně řešíval problémy komposiční a myšlenkové. Mezitím však vždy znovu se vracel k rydlu, a dokončil cykly leptů: *O jedné lásce*, *Život* a *O smrti*, v nichž se přiblížil způsobu starých mistrů německé grafiky co do vážnosti a výraznosti komposice i co do kreslířské rázovitosti; v moderním duchu procítil svá themata a rukou lehčí a hbitější je zpracoval. R. 1887 vzniklo první větší malířské dílo K-ovo *Soud Paridův*; r. 1891 *Ukřižování*; 1892 *L'heure bleue*; r. 1893 *Pieta* a *Nymfa*; 1897 *Kristus v Olympu*; pak maloval K. nástěnné dekorace v lipské universitě a tu i tam menší olej. obraz (*Sirény* atd.). Mistrná kresba, přesná a pravdivá, na těchto pracích je v rozporu s malbou. K náleží ke koloristům, ale je malíř v pravdě německý také co do našedlosti barvy, která je dosti těžká, málo ovzduším prochvěná. Za to K. vyniká jako plastik svou originálností. Jest i ve své zálibě pro polychromii soch zcela moderní a dosahuje barevných effektů kombinováním různého materiálu, na př. bílého a barevného mramoru, bronzu a kosti R. 1894 dokončil sochu *Salome*; r. 1895 *Kassandru*; pak provedl *Beethovena*, relief *Spící dívky*, poprsí filosofa *Bedř. Nietzsche*, *tabulový nástavec* pro novou radnici v Lipsku. Nejnověji dokončil návrh na *pomník Brahmsův* pro Vídeň a na *pomník Rich. Wagnera*. K-ovy plastiky působí hlavně směsí klassicismu a individuální fantastičnosti, neboť K. zná a ctí antiku, klade studium její za základ svým postavám, ale zcela osobitě pak zkoncipuje své dílo, vyjadřuje se vždy jako umělec své doby. která neuznává přísnosti antického kánonu. Tak vzbudil sedící *Beethoven*, zpola olympský zjev, zpola břitce charakterisovaný skladatel, jenž v hluchotě své naslouchá hudbě nadpozemské, mnoho podivu i odporu.

***Klír** Antonín, inženýr čes., odborník ve stavitelství vodním (* 1864 ve Strašicích), studoval českou reálku a techniku v Praze, r. 1890 vstoupil do státní stavební služby. Účastnil se přípravných prací pro kanalisování Vltavy a Labe, pracoval na projektu zdýmadla u Troje, jehož stavbu též řídil a svěřena mu sekční správa labské trati z Mělníka do Litoměřic se čtyřmi zdýmadly. Dosáhnuv doktorátu věd technických, habilitoval se r. 1905 na české technice pro stavbu vodních cest a stal se nástupcem prof. Petrlíka na stolici vodního stavitelství. Literárně je činný, přispívaje do různých odborných listů českých a německých. Samostatně vydal: *Stavby kommisse pro kanalisování Vltavy a Labe* (Praha, 1908).

***Klobásový jed** v. Botulismus.

Klobouky 2) mají 486 d., 2334 obyv. čes., 11 něm. (1900), měšť. šk., 3 mlýny, pálení lihových nápojů, 3 cihelny.

Klobúky mají 496 d., 2839 obyv. čes., 67 něm. (1900), 2 mlýny, pilu, cihelnu.

Klodt 3) Michajil Petrovič, baron, malíř rus., † 1902.

***Klofáč** Václav Jaroslav, žurnalista a politik čes. (* 1868 v Něm. Brodě). Po studiích na gymnasiu v rodišti a na filosof. fakultě v Praze stal se r. 1890 členem redakce »Nár. Listů«. Již jako akademik věnoval se veřejnému životu a stál v popředí studentstva pokrokového. Jako novinář všímal si bedlivě dělnictva. Po jednoroční službě vojenské započal svou činnost organisátorskou. Protistátoprávní prohlášení sociálních demokratů na říš. radě 1897 bylo mu podnětem, aby energicky organisoval dělnictvo národní. Opíraje se o maloživnostnictvo, úřednictvo a malorolnictvo, vytvořil za pomoci svých přátel stranu nazvanou národně sociální. R. 1899 vystoupil ze strany mladočeské a působil nadále jako žurnalista národněsociální. Založil »Českou obec dělnickou« a »Ústřední školu dělnickou«. R. 1901 zvolen byl zároveň na dvou místech do říšské rady, a to za městskou skupinu kladenskou a litomyšlskou; ponechal si mandát poslední; r. 1907 volen do ř. rady za městskou skupinu vys. mýtskou, do zem. sněmu zvolen r. 1908. Upozornil na sebe jmenovitě v delegacích řečmi o zahr. politice v Bosně a otázkách armádních. Vykonal několik velikých cest na Balkán v době makedonského povstání. do Ruska, Sibiře a na bojiště mandžuské, do Srbska a Bulharska po annexi Bosny. Napsal a vydal několik brošur obsahu politického a na prospěch strany národně sociální.

***Klondike**, Klondyke viz Dodatky ke XIV. sv.

z **Klopota** Jan, pseud. humor. básníka čes. Jana Michala (v. t. 2).

Klopp Onno, něm. historik a vychovatel arciknížete následníka Františka Ferdinanda, † 9. srpna 1903 ve Vídni.

Klose 2) Antonín, spis. čes., † 21. září 1906 v Praze, pohřben na Zbiroze. Vydal ještě: *Drobty*, novelly (Praha, 1899, J. Otto); *Z tohoto světa*, básně (t., 1901) a delší povídku ve »Zlaté Praze«.

Klostermann 2) Karel, spis. čes. Z později vydaných spisů vyšlo o sobě: *Za štěstím*, román ze života víděň. Čechů (Praha, 1895); *Kam spějí děti*, román (t., 1901); *Bílý Samun* (t., 1903); *Světák z Podlesí*, román (t., 1905); *Ze šumavského Podlesí* (t., 1908); *Pošumavské rhapsodie* (t., 1908); *Urvané listy*, poutavé obrázky pošumavských lidí (t., 1908).

***Klotilde**, planetoida objevená J. Palisou ve Vídni 31. pros. 1905. Označení (583). *Kvn.*

Klouček 1) Celda. Z dalších jeho prací dlužno aspoň uvésti: fasadu a dekor. plastiky na domě Wohankově v Praze; *museum* v Plzni (spolu s arch. Škorpilem); *palác Pražské úvěrní banky* (spolu s arch. Blechou, se kterým provedl ještě jiné domy v Praze, jmenovitě na Havlíčkově nám. a Riegrově nábřeží), většinu *interieuru* uměl. prům. školy na výstavě v Paříži z r. 1900, umístěného nyní v uměl. prům. museu v Praze. Srv. také *Celda K. a jeho žáci. 50 světlotisků dle provedených plastik* (Vídeň, nákl. Schrotha a spol., 1906, též zvl. vyd. něm.). — K. 2) Jaroslav, knihkupec a nakladatel pražský, † 1. pros. 1904 v Praze.

***Kluczborek** (něm. *Kreuzburg*, m. v prus. Horním Slezsku, ve vlád. obvodě opolském nad Stobravou, sv. od Opolí, opodál hranic ruských, má 10.230 obyv. (1900), z nichž 4013 katolíků a 276 židů, katol. a evang. kostel, gymnasium, ústav pro vzdělání učitelů, provinc. ústav pro choromyslné, sirotčinec, cukrovar, výroba sudů, lepenky, strojnictví. K. byl již r. 1252 nadán městskými právy a náležel ke knížetství Břežskému Jest rodištěm Gustava Freytaga.

***Kluž** viz Kolozsvár.

Klvaňa Josef, přírodopisec a národopisec čes. Z dalších jeho prací z oboru geologie, zeměpisu a národopisu uvádíme: *Geologie Moravy* (»Ottův Slov. Nauč.«, čl. Morava); *Pokryvačské břidlice u Střelné na Moravě* (»Čas. Mat. Mor.«, 1899); *Geologická mapa Moravy a Slezska* (2. vyd., 1900); *Slovensko, zeměpisný náčrtek* (Praemie »Umělecké besedy« na r. 1901); *Zeměpisný ráz Moravy* (»Moravská čítanka«, 1907); *Mapa okr. hejtmanství Kyjovského* (1908); *Popis okr hejtmanství Kyjovského* (1909); *Kroj hanácký vůbec a Tovačovský zvlaště* (»Národopis. Sborník«, 1900); *Haná, jak bývala* (»Čas. Musea Mor.«, 1907); *Kroje lidové na Moravě* (»Moravská čítanka« 1907); *Kroje lidové na mor. Slovensku* (»Annales Musei Francisci« a »Čas. Mus. Mor.«, 1887—1909; popis všech 24 krojů mor. Slovenska, jak bývaly a posud se zachovaly). Za příčinou studií hlavně geologických, zeměpisných, uměleckých i národopisných K. podnikl četné cesty po Rakousko-Uhersku celém i do ciziny: do Anglie, do Paříže a již. Francie, do Belgie a Hollandska, do Německa, Italie a na Balkán. Od příchodu svého na Slovensko moravské sbírá památky lidového umění, hlavně staré výšivky zdejší. Sbírka jeho náleží se srovnávacími doklady z Čech a Uherského Slovenska k nejpamátnějším na Moravě.

***Kmeť** Andrej, vlastenec a učenec slovenský (* 19. list. 1841 ve Bzenici ve stolici tekovské — † 16. ún. 1908 v Turč. Sv. Martině). Studoval gymnasium ve Šťávnici a Trnavě, theologii v Ostřihomě, kde r. 1865 vysvěcen na kněze; potom 3 léta kaplanoval v Senohradu ve stolici hontské, odtud povolán na chudou faru do Krnišova a naposled na Prenčove kde pobyl do r. 1906, kdy pro churavost odešel na odpočinek do Turč. Sv. Martina, aby se oddal práci musejní. Literární činnost započal v ostřihomském semináři, odkudž psával do časopisu »Cyrill a Metod« a »Vojtech«. Jako kaplan napsal řadu odborných článků do hospodář. časopisu »Obzor«, kde zvláště upozorňoval na zanedbané ovocnářství a napsal dobrou příručku pro sedláka sloven. *Hospodar na Slovensku*, která po vytištění podlehla konfiskaci. Od té doby věnoval se úplně práci vědecké. Byl znatel květeny slovenské, objevil řadu nových typů, z nichž některé i cizina pojmenovala podle jeho jména. I v geologii a archaeologii dodělal se dobrých výsledků. R. 1895 založil »Musealnou slovenskou společnost«, jejímž byl vzorným předsedou a k jejíž budově r. 1906 o výročních slavnostech položil základní kámen. Veliká jest i národopisná činnost jeho; jeť z prvních na Slovensku, kdo poznal svéráznosti lidu slovenského, o čemž napsal několik článků (*O výšivkách a čepkách v Honte*; *Osvaldovo Tovaryšstvo 1893*) a zakupoval hojně národopisný materiál pro »Musealní sloven. společnost; třetinu sbírek zakoupil sám ze své chudé štoly a daroval museu. Se zručností žen slovenských ve vyšívání a krajkářství seznamoval i cizinu. Pěkné kollekce slovenského vyšívání a krajek vystavoval na výstavě vídeňské r. 1873, na jubilejní výstavě pražské r. 1891 a Národopisné r. 1895. K. zorganisoval i malé družstvo, jež posílá nyní práci slovenských žen samostatně až do Ameriky. Také vydal o sobě separátní otisk z »Tovaryšstva« *Veleba Sitna* (Ružomberk, 1894).

***Kmety** [-ť] Károly, právník a politik uher. (* 1863 v Hódmező-Vásárhely). R. 1889 stal se sekretářem min. spravedlnosti Desideria Szilágyiho, a tu bylo mu uloženo, aby mu podával rozličná dobrozdání, týkající se veř. práva. R. 1892 jmenován řádným professorem prešpurské král. akademie, r. 1896 pak mimořádným a později řádným professorem správního práva na universitě v Budapešti.

Jest činný i politicky. Od několika let náleží k předním členům říšského sněmu uherského. Napsal: *A porosz közigazgatási reformról* (O pruské reformě veř. správy, Bpešt, 1891); *A közigazgatási bíróságok hatáskörének szabályozásáról* (O úpravě působnosti správních soudů, t., 1891); *A hatásköri összeütközések bírósága* (Spory o příslušnost, t., 1895); *A magyar közigazgatási jog kézikönyve* (Příruční kniha uher. správního práva, několik vydání, prvé z r. 1897); *A magyar közjog tankönyve* (Učebnice uh. ústavního práva, 3. vyd., Bpešt, 1905).

Kmínek-Szedlo Giovanni, egyptolog ital., † 1897 v Bologni jako bibliotekář a archivář universitní.

* **Kmita** Wacław, pseud. H. Jablonského (v. t. 3).

Knahl Jan, skladatel čes., † 17. září 1901 v Praze. Od něho pochází sbor: *Tam tichou nad Lužnicí* a j.

* **Knapp** Mamert, knihtiskař čes. (* 9. kv. 1837 na Mělníce — † 27. čna 1896 v Karlíně). Vyučiv se knihkupectví, byl účetním u firmy I. L. Kober v Praze. R. 1866 založil s Jos. Mikulášem v Karlíně tiskárnu a knihkupectví a r. 1881 ujal se závodu sám. Vydal mnoho knih zábavných, divadelních a paedagogických, jakož i několik hudebnin. Účastnil se též života spolkového a byl členem obecního zastupitelstva v Karlíně (»Osvěta«, 1897, 142).

* **Knapp** Georg Friedrich, politický oekonom a statistik něm. (* 1842 v Giessen). Jest professorem na univ. ve Štrasburce. Uveřejnil: *Ueber die Ermittelung der Sterblichkeit aus den Aufzeichnungen der Bevölkerungsstatistik* (Lip., 1868); *Die Sterblichkeit in Sachsen* (t. 1869); *Theorie des Bevölkerungswechsels* (Brunšvik, 1874); *Die Bauernbefreiung u. der Ursprung der Landarbeiter in den altern Teilen Preussens* (Lip., 1887, 2 sv.); *Die Landarbeiter in Knechtschaft u. Freiheit* (t. 1891); *Grundherrschaft u. Rittergut* (t., 1897). Od r. 1886 vyd. »Abhandlungen aus dem staatswissenschaftl. Seminar zu Strassburg«.

* **Knapp** Ludwig, lékař něm. (* 1868 v Chomútově). Vystudovav lékařství ve Št. Hradci, byl assistentem Rosthornovým při stolici gynaekologie na německé universitě v Praze, r. 1897 se tu habilitoval a r. 1902 se stal mimořádným prof. gynaekologie a porodnictví. Napsal: *Der Scheintod der Neugeborenen* (1898); *Geburtshilfliche Propädeutik* (1899); *Geburtshilfliche Diätetik und Therapie* (1902); *Grundzüge der gynäkologischen Massagebehandlung* (1902); *Physiologie des Wochenbetts* (1904); *Theologie und Geburtshilfe. Nach F. E. Cangiamila's sacra embryologia* (1908) a j. v.

Knaus 2) Rudolf, spis. čes., vydal ještě: *Návod ku kreslení map zemí Rakousko-Uherských na tabuli školní a v sešity* (Praha, 1902); *Zeměpis mathematický, věcně probraný pomocí globu indukčního* (t., 1903), obojí práce informační k účelům školským.

* von **Knebel** Walther, zeměpisec a geolog něm. (* 13. dub. 1880 v Javorech ve Slezsku, utopil se při zkoumání jezera blíže sopky Askja na Islandě 10. čce 1907). Vystudoval v Mnichově a věnoval se badání istrijského Krasu, Franckého Jury, Taunu a Eifelu. R. 1905 navštívil po prvé Island, 1906 Kanárské ostrovy a 1907 vydal se s podporou berlínské akademie na Island, odkud se již nevrátil. Napsal: *Beiträge zur Kenntnis der Ueberschiebungeu am vulkanischen Ries zu Nördlingen* (1902); *Studien über die vulkanischen Phänomene im Nördlinger Ries* (1904); *Höhlenkunde mit Berücksichtigung der Karstphänomene* (Brunšvik, 1906); *Vulkanismus* (Osterwieck, 1907), velikou práci o Kanárských ostrovech a Islandě však nedokončil.

* **Kneidl** František, paedagog český (* 1855 v Timakově na Plzeňsku). Studoval na gymnasiu v Plzni a na ústavě učitelském v Praze, kde r. 1874 maturoval. Působil na školách v Radnicích, Kladně a Karlíně, kde stal se r. 1888 říd. učitel. obecné šk. dívčí, r. 1890 ředitelem ob. a měšť. šk. chlap. Sepsal: *Dějiny školství města Karlína* (Karlín, 1891); redigoval jubilejní spis »Paměti škol. okresu karlínského« (t., 1898) a zpracoval učebné knihy počtářské a zeměpisné pro žactvo škol měšťanských. Byl po delší dobu členem zastupitelstva obecního a místní rady školní v Karlíně; od r. 1899 byl jako zástupce učitelstva členem c. k. okr. rady školní v Karlíně. R. 1903 byl ministrem kultu a vyučování povolán do ankety pro reorganisaci škol měšťanských. Po řed. Jos. Kořenském byl druhým předsedou Pražské jednoty učit. »Komenský«. R. 1880 zvolen byl do prvního výboru »Ústřední Matice školské«, kde svěřeny mu byly funkce pokladníka a po smrti řed. J. Maška r. 1886 úkol I. místopředsedy. Když r. 1901 dvorní rada Jar. Čelakovský, jenž od r. 1891 byl po dru L. Riegrovi druhým starostou »Ústřední Matice školské«, tento čestný úřad složil, stal se K. jeho nástupcem a prokazoval »Matici« služby neocenitelné.

Kneisel Rudolf, herec a spis. něm., † 19. září 1899 v Pankově u Berlína.

Kněževes má 227 d., 1687 obyv. čes. (1900).

* **Kněževský,** Kněžovský Václav, pseud. Václava Hornofa (v. t. 1).

Kněžmost má 153 d., 898 obyv. čes. (1900).

* **Kniaziołucki** Sewerin, rytíř, rakouský úředník (* 1853 v Haliči) studoval práva a byl činný zprvu při dráze Albrechtově, pak v ústavě pro úvěr pozemkový a povolán odtud od Bilińského do gener. ředitelství státních drah, r. 1895 do min. financí, kde pracoval v záležitostech osobních a železničních. V říjnu r. 1899 byl v ministerstvu Claryově správcem minist. financí, ale ustoupil již 22. pros. na své místo sekčního chefa.

Knies 1) Karel, nár. hospodář něm., † 3. srpna 1898 v Heidelberce.

***Knight** Edward Frederick, žurnalista a spis. angl. (* 1852). Cestoval po Jižní Americe, Turecku, v Jižní Africe, Střední Asii, byl válečným korrespondentem čas. »Times« na výpravě Hunza-nagarské 1891, v Matabelsku 1893—95, na Madagaskaru 1895, v Súdáně 1896 a 1897—98, v Řecku 1897, na Kubě 1898, ve Španělsku 1899, v Jižní Africe 1899—1900 (kde byl u Belmontu raněn a přišel o pravé rámě). Z jeho spisů uvádíme: *Albania and Montenegro*; *The Cruise of the Falcon*; *The Falcon on the Baltic*; *Where three Empires meet*; *Madagascar in War Time*; *Rhodesia to-day*; *Letters from the Sudan*; *A desperate Voyage*; *Small Boat Sailing*; *With the Royal Tour* a j.

Knihnice má 169 d., 1009 obyvatelů čes. (1900), mlýn.

Knin 2) Nový má 205 d., 1259 obyv. čes. (1900).

Knittl Karel, zvolen byl po odchodu Bennewitzově za ředitele pražské konservatoře hudby a rozvinul zde blahodárnou činnost paedagogickou. Koncerty ústavu pod jeho řízením dosáhly vysoké úrovně umělecké. Zemřel náhle dne 17. bř. 1907 v Praze.

***Knobelsdorff-Brenkenhoff** Nataly, roz. von Eschstruth (* 1860 v Hofgeismaru v Hessích), napsala řadu románův a novell, z nichž mnohé opětovaného vydání se dočkaly, jako: *Polnisch Blut*; *Hazard*; *Hofluft, eine Hofgeschichte*; *Von Gottes Gnaden*; *Der Stern des Glückes* a j. Pokusila se mimo to také na poli dramatickém. Illustrované vyd. jejích spisů vychází od r. 1899 v Lipsku.

Knoll 2) Konrad, sochař, † 14. čna 1899 v Mnichově.

***Knoop** Gerhard, belletrista něm. (*1861 v Brémách). Byl povoláním svým technik. R. 1885 odebral se do Ruska a stal se chemikem v Danilovské proslulé továrně u Moskvy. Na poli literárním vynikl jako romanopisec a novellista. Ačkoli spisy jeho vesměs napsány byly v Rusku, přece látka k nim čerpána byla ze života německého. Řada jeho črt a korrespondence byla otištěna i v časopisech rus., jako: »Věstnik Znanija«, »Naučnoje Slovo«, Věstnik Samoobrazovanija«, »Donskaja Rěč«, »Novosti«, které vesměs vzbudily zájem a pozornost ruských čtenářů. Ze samostatných jeho spisů uvádíme: *Die Karburg* (1897); *Die Decadenten* (1898); *Die erlösende Wahrheit* (1899); *Das Element* (1901); *Die Pilgerschaft Sebalds Soeker's* (1903), kterýž poslední román nejvýše se cení. *Tmk.*

***Knopf** Rudolf, prot. bohoslovec (nar. v Bílsku v Rak. Slezsku). Byl priv. docentem a později mimořádným professorem theologie v Marburce v Hessích a působí od r. 1907 jako professor vědy novozákonní na evang. bohoslovecké fakultě ve Vídni. Vydal kromě j.: *Der erste Clemensbrief.* (Unters. und herausg. Lip., 1899); obsáhlé dílo: *Das nachapostolische Zeitalter.* Gesch. der christl. Gemeinden vom Beginn der Flavierdynastie bis zu Ende Hadrians dargestellt (Tubinky, 1905); *Die Zukunftshoffnungen d. Urchristentums* (1907).

***Knornová** Julie v. Šamberková.

***Knotz** Alfred, poslanec něm. (* 1845 v Litoměřicích — † 9. list. 1906 v Ústí nad Labem). Věnoval se studiu práv a dosáhl hodnosti doktorské. Usadil se jako advokát v Č. Lipě. R. 1885 zvolen za městský okres děčínský do poslanecké sněmovny, kde svým bezohledným německým radikalismem stal se předchůdcem pozdějších Všeněmců. Nejznámější z jeho parlamentních řečí je ta, v níž mluvil o Rakousku jako o »dohořívajícím františku«. Při volbách všeobecných r. 1901 propadl. Stejně bezohledně vystupoval na českém sněmu, kde do r. 1889 zastupoval venkovské obce děčínské. Přesídliv se potom do Kremže, připojil se ke straně křesťansko-sociální a volen byl do sněmu dolnorakouského. V posledních letech přestěhoval se do Ústí n. L. a stranil se politického života.

***Knovízská kultura**, mladší doba bronzová, v. Popelnice.

***Kny** Leopold, botanik něm. (* 1841 ve Vratislavi); studoval na universitách ve Vratislavi, Mnichově a Berlíně, r. 1767 stal se docentem bot. na universitě berlínské, r. 1873 tamtéž mimoř. prof. rostlinné fysiologie a ředitelem ústavu pro rostlinnou fysiologii, r. 1881 vedle toho prof. botaniky na vysoké škole zemědělské v Berlíně. Pracoval hlavně v oboru vývojezpytu jatrovek a kapradin. Vydal: *Beiträge zur Entwickelungsgeschichte der laubigen Lebermose* (Lip., 1864); *Ueber Bau und Entwickelung des Farnantheridiums* (ve spisech berlínské akad. věd., 1869); *Beiträge zur Entwickelungsgeschichte der Farnkräuter* (Pringsheimovy »Jahrbücher für wissensch. Bot.«, 1872); *Entwickelung der Parkeriaceen* (»Nova Acta Academiae Leop. Carol.«, 1875); *Ueber das Dickenwachstum des Holzkörpers in seiner Abhängigkeit von äusseren Einflüssen* (Berl., 1882); *Wandtafeln für den botanischen Unterricht* (s vysvětl. textem, t., 1874—95).

***Koaliční ministerstvo** jest ministerstvo složené ze členů rozličných stran (takové na př. bylo v Rakousku ministerstvo Windischgrätzovo, jež nastoupilo po kabinetu Taaffově v listop. 1893, v Uhrách pak ministerstvo Wekerlovo, jež bylo u vesla od dubna 1906 do května 1909).

***Kobell** Louise, spisovatelka něm. (*1828 v Mnichově — † 28. pros. 1901), t. provdaná za bavorského státního radu Eisenharta, pronikla svými dobovými studiemi, jako: *Ignaz v. Döllinger, Erinnerungen* (1891); *Unter den vier ersten Königen Bayerns* (1894, 2 sv.); *König Ludwig von Bayern u. die Kunst* (1898); *Miniaturen und Initialen aus Handschriften des 4.—16. Jahrhundertes* (2. vyd., 1892); *Monographien der bayrischen Königsschlösser* (1898); *Jos. Viktor v. Scheffel u. seine Familie* (1901). K politickým událostem r. 1870 vztahuje se *König Lud-*

wig II. u. Bismarck im J. 1870 (2. vydání, 1899).

Köberle Georg, dramatik něm., † 7. čna 1898 v Drážďanech.

Koberstein Karl, herec a spisovatel německý, † 15. září 1899 ve Wilmersdorfu u Berlína.

* **Kobert** Rudolf, lékař něm. (* 1854 v Bitterfeldu). Vystudovav lékařství v Halle, odešel r. 1886 jako prof. farmakologie, diaetetiky a dějin lékařství do Derptu (Jurjeva). R. 1894 převzal řízení Brehmerova léčebného ústavu v Görbersdorfu, r. 1899 pak přešel do Roztok v Mekl. jako prof. farmakologie a fys. chemie. Napsal zvl.: *Ueber die Bestandtheile und Wirkungen des Mutterkornes* (1884); *Ueber den Zustand der Pharmakologie vor 18 Jahrhunderten* (1887); *Kompendium der praktischen Toxikologie* (1887, 4. vyd., 1903); *Arzneiverordnungslehre* (1888, 3. vyd. 1900); *Lehrbuch der Intoxikationen* (1893, 2. vyd. 1902—6, 2 sv.); *Zur Geschichte des Bieres* (1896); *Lehrbuch der Pharmakotherapie* (1897); *Ueber Giftfische und Fischgifte* (3. vyd., 1905). Kromě toho vydal »Arbeiten des pharmakologischen Instituts zu Dorpat« (1888--96, 14 sv.) a »Historische Studien des pharmakologischen Instituts zu Dorpat« (1889—96, 5 sv.)

* **Koblic** Jindřich (pseudonym Louis Arleth), básník a spis. čes. (* 13. čce 1876 v Praze). Vychodiv měšťanskou školu, dán na učení do obchodu a vzdělával se tudíž jen soukromě. Napsal řadu veršovaných sbírek i prosy: *Poesie*; *Z dum barda* (obě 1897); *Kniha Osamělého* (Praha, 1901); *Písně Miriaminy* (t., 1902); *Zpověď Samarita o Lazaře*, historie lásky v šesti částech; *Vyvolení hladu a štěstí*, události dvou dnů; *Zbabělost Idara*, román ve dvou dílech, všecky tři posud v rukopise, podobně jako kniha ballad a elegií *Po všem*, verše *Pozemství*, *Láska*, *Co je nám po tom*, dramat. žerty *Dědictví z Vídně* (censurou zakázáno) a *Trest na ženu*, kniha povídek *Vypravování mrzouta z domku poblíže Prahy* a kniha studií *Úvahy věčné časové* a j. Psal také do časopisů, jmen. do víděň. »Slavie«.

* **Kobliha** Abraham, pseud. Jana Váni (v. t. 2).

* **Kobliha** Gustav, odborný spis. čes. (* 1854 v Čestíně u Klatov). Maturoval na reálce v Plzni a v l. 1873—78 absolvoval chemii na čes. technice v Praze, načež se stal odborným učitelem při měšť. škole v Humpolci, kde jest nyní ředitelem dívčí školy měšťanské. Napsal: *Fysika pro I. měšť. školu* (Praha, 1886); *Fysika a meteorologie pro nižší školy hospodář.* (Humpolec, 2. vyd. 1900); *Stručná nauka o potravinách* (Ivančice, 1900); *Nauka o potravinách* (Praha, 1904); *Humpolec a jeho okolí* (Humpolec, 1896) a dvě historické povídky pro mládež: *Tataři pod Hostýnem* a *Záboj a Slavoj* (Vel. Meziříčí, 1903); *Návrh, jak upraviti nynější slabikář* (ve spisech »Dědictví Komenského« v Praze).

* **Kocerady**, Chocerady, starobylá far. ves v Čechách, nad pr. břehem Sázavy, hejtm. Čes. Brod, okr. Kostelec n. Čer. Lesy, pš. Ondřejov; 99 d., 692 obyv. čes., 4 něm., 5 jiné národ. (1900); kostel Nanebevzetí P. Marie ze XVII. stol. (ve XIV. stol. far.), 3tř. šk., železniční zastávka na tr. Kolín-Čerčany-Pyšely, mlýn, cihelna, letní sídlo a výletní místo Pražanů. Přes Sázavu vede nový, r. 1887 vystavěný most. Starý dřevěný most voda odplavila a nový se nestavěl. Tu se stalo, že, když r. 1886 přes rozvodněnou Sázavu převáželi se lidé k biřmování do kostela, prám se překotil a skoro všichni na něm se utopili.

* **Kocian** Julius (* 22. kv. 1852 v Ústí n. O.). Vystudovav nižší gymnasium a ústav učitel. v Praze, věnoval se učitelství; nyní je učitelem na obec. dívčí škole a spolu vyučuje houslím na chlap. škole měšťan. ve svém rodišti. Vydal: *Počátkové hry houslové* (Hor. Moštěnice, 1888). Tutéž rozšířenou, přepracovanou synem Jaroslavem, harmonisovanou k vyučování sborovému, jednotlivců i pro samouky vydal: *Počátky hry na housle* (Praha, 1902).

* **Kocian** Quido, sochař čes. (* 1872 v Ústí n. O.), žák prof. J. V. Myslbeka na pražské akademii. Jeho skupina *Abel* byla objednávkou ministerstva kultu a vyučování provedena v bronzu, a K. ustanoven professorem na kamenické škole v Hořicích. K. náleží ke skupině sochařů, kteří pod vlivem Myslbekovy individuality přikloňovali se k realistnímu podání přírody, spojenému s volností komposiční, prostou akademické ztrnulosti. K. modeluje při tom širokou technikou, zjednodušuje relief tvarů k účinku dekorativnímu, kde toho účel plastiky vyžaduje.

* **Kocian** Jaroslav, virtuos na housle (* 22. ún. 1883 v Ústí n. O.). Je syn učitelův; nabyv ve svém rodišti školního vzdělání, vstoupil r. 1896 na pražskou konservatoř hudby k prof. Ševčíkovi, který však vzhledem k jeho vynikajícímu hudebnímu nadání, již po pěti letech — místo obvyklých šesti — udělil mu absolutorium. Zároveň r. 1898 až 1901 navštěvoval tříletý theoreticko-praktický kurs pro skladbu. Po absolvování pořádal řadu koncertů s velikým úspěchem. V saisoně 1901—2 nastoupil umělecké tournée po Čechách a Moravě, pak pořádal šest koncertů ve Vídni a v Londýně. V saisoně 1902--3 koncertoval v českých a moravských městech, ve francouzské Rivieře, v Londýně a jiných anglických městech a ve Spojených Obcích sev.-amer., kde uspořádal 58 koncertů. V saisoně 1903—4 podnikl uměleckou cestu po Čechách, Moravě, Německu, Rusku, Uhrách a Haliči; v saisoně 1904—5 opět navštívil Uhry a Halič, pak koncertoval v Pruském Slezsku, Chorvatsku a Ruském Polsku, v Berlíně, v Drážďanech, na Kavkáze v Tiflise a v severní Italii, kde zvláště dostalo se mu od kritiky vřelého uznání a vesměs zván »druhým Paganinim«. V Janově dostalo se mu toho vyznamenání, že byl vyzván

městskou radou, aby zahrál skladby Paganiniho na památné »kvarnerky«, jež jsou tam chovány jako drahocenná reliquie po Paganinim. R. 1905—6 koncertoval po Čechách a Moravě, pak v Haliči a Bukovině a opět v Londýně. R. 1906—7 navštívil opět Spoj. Obce sev.-americké, v saisoně 1907 až 1908 konal uměleckou cestu po Přímoří, Krajině, Chorvatsku a Slavonii, po Uhrách a jižní Italii, kde v Palermě hrál před německým císařem Vilémem II. a byl jím vyznamenán řádem pruského orla ve zlatě, rubínech a diamantech. Pak odebral se do severní Afriky, načež se vrátil přes Neapol a Řím do vlasti. Počínaje říjnem 1908 přijal místo professora a chefa houslového oddělení při konservatoři v Oděsse na Rusi, kdež s působícími tam professory Čechy Stupkou, Permannem a Zelenkou utvořil »Oděsský český kvartet«. Skladby jeho pro housle s průvodem piana jsou *Dumka* (vyd. v Londýně); *Folks at home*; *Serenade*; *Humoreska* (vyd. u Schirnera v New Yorku); *Serenada Cloptonovi věnovaná* (též s orchestrem, vyd. v Praze u Fr. Urbánka). *Tři sbory* a *sbor slavnostní* pro čtyřhlasé sbory mužské: *Čtyři písně* pro dva ženské hlasy s průvodem piana (obé v Praze u Kotrby).

Kocián Václav, spis. čes, † 28. bř. 1904 na Olšanech u Prahy.

* **Kociančič** Bartol viz Jihoslované, str. 459 *b*.

Kocor Karel A., hud. skladatel luž.-srbský, † 19. kv. 1904 v Ketlicích. Z dalších jeho vokálních skladeb uvádíme světské oratorium: *Počasy* (1. část *Naléčo* 1860, 2. *Podléčo* 1883, 3. *Léčo abo žně* 1883, 4. *Nazyma* 1886, 5. *Zyma* 1889; většinou na slova Zejlefovova); *So zwoni měr* (na slova Zejlefova, *Serbski requiem* (1894); *tyrihłósne mužske chory za cyrkwinske swjedźenje* (1995, s texty od Zejlefa, Kiliana, Domašky, Imišové, Kunìga a j.); *Wodźan*, zpěvohra ve 4 obrazích na slova H. Dučmana (1896). Poslední jeho dílo bylo *Laetare* (na slova dra Sauerweina). Složil též množství skladeb instrumentálních. Byl původcem výročních pěveckých slavností luž.-srbských, jež konány od r. 1845 (s přestávkou 9 let: 1852–60), jsa jejich dirigentem až do r. 1895.

Koc z Dobrše Vilém, svob. pán (XIV., str. 483 *a*), * 1839 v Praze, † 1906 v Turjanském Bystrém u Mukačova. Byl c. k. komořím a rytmistrem m. sl. Býval též poslancem na sněmě král. Českého a na říšské radě jako zástupce německých poslanců ústaváckých.

* **Koczyński** Michał, právník polský, professor na krakovské universitě, † 1903.

* **Kocubynśkyj** Mychajlo, přední novellista ukrajinský (* 1864 ve Vynnyci v ruském Podolí ze staré bojarské zchudlé rodiny). Na duševní jeho vývoj měla veliký vliv jeho matka. Již jako devítiletý hoch skládal verše podle vzoru národních písní. Na prahu mládí zakusil však hmotný nedostatek, když otec jeho — úředník — pozbyl svého místa a matka oslepla, následkem čehož pak rodinné starosti spadly na bedra 15letého hocha. Ke všemu zapletl se ještě v 17 letech do politického processu a zatarasil si tím cestu k lepší existenci. R. 1892 podařilo se mu konečně dostati místo v agronomické expedici na ruském jihu, v Bessarabii a Krymu, kde ztrávil pět let. Doba ta měla hluboký vliv na jeho tvůrčí činnost (bessarabská a krymská themata v jeho novellách). Onemocněv a ztrativ místo na Krymu, stal se redaktorem časop. »Volyň« v Žitomiru. Od r. 1898 řídí oddělení selsko-hospodářské statistiky v gubernském zemstvu v Černigově. Své práce počal uveřejňovati r. 1890 v haličských časopisech. Pozornost vzbudily zvláště jeho povídky z multanského života (*Dlja zahaljnoho dobra*, *Po ljudśkomu*), po nichž následovala řada novell krymských (*V putach šajtana*; *Na kameny*; *Pid minaretamy*). Působilo v nich jednak originální, exotické prostředí a život, jednak neobyčejně jemné, umělecké zpracování a dokonalá forma. Povídky jeho z doby do r. 1905 vyšly ve Lvově ve 4 sv. nákladem sdružení »Vydavnyča Spilka«, částečně pak v kijevském vydání. Zmíněná malebnost a detailní propracovanost zůstaly význačnými známkami tvorby K-kého i později. K. nepublikuje příliš mnoho, ale za to všechno, co pochází z jeho pera, je velmi pečlivě provedeno. V poslední době K. přešel k psychologickým novellám z ukrajinského života na Rusi (*Smich*; *Nevidomyj*; *Persona grata*). V poslední jeho práci *Intermezzo* (»Ljiter.-Nauk. Vistnyk«, 1909, I.) pozoruji se tóny úplně nové, modernistické.

Kočetov 3) Jevg. Lvovič, spis. rus. † 1905. Valná část jeho literární činnosti zabírá Balkánskou otázku.

Kočí František, spis. čes. (* 22. čce 1800 v Muťovicích u Rakovníka — † 24. čna 1880 v Hostími u M. Budějovic), studoval gymnasium v Praze a byl posléz panským důchodním v Hostími na Moravě. Napsal do ČČM. (1838) báseň *K vlasti*, do »Květů« (1834) báseň *Přátelství*, r. 1836 báseň *Smutek zpěvcův*, 1836 *O jazyku*. Do »Čechoslava« r. 1824 přeložil bajky.

* **Kočičí oko** v. Chrysoberyll a Křemen.

Kočinčína v. Indočína (Dopl.).

* **Kočo**, dávný název řeky Dněpru u Mojžíše Chorentského čili *Κουζον* u Konstantina Porfyrogenita.

Kočubinskij Aleksandr Aleks., slavista rus., † 1907 v Oděsse.

* **Kodak**, ochranná značka, jíž používá závod Eastman a spol. v Rochesteru a v Londýně pro své výrobky fotografické, na př. pro fotografické apparáty, filmy a pod.

* **Kodama** Gentaro, vicomte, generál japanský (* 15. ún. 1852 v Tohujamě na ostr. Šikoku — † 23. čce 1906 v Tokiu), pocházel z rodu samurajského a byl v mládí zapleten ve spiknutí proti šogunovi. Všechen majetek mu byl zkonfiskován, pročež účastnil se horlivě boje za obnovu císařství a byl pak

po ukončení války povolán do válečného ministerstva. R. 1885 byl jmenován náčelníkem vojen. akademie, 1889 generál-majorem; 1891 podnikl cestu do Evropy. Navrátiv se, byl jmenován zástupcem ministerstva války a 1894—95 za války s Čínou byl náčelníkem císařského hlav. stanu v Hirošimě. Za své zásluhy byl povýšen do stavu šlechtického, 1897 vyslán jako guvernér na Formosu, kde setrval, i když byl na čas ministrem války. Za rusko-japanské války byl náčelníkem štábu pod maršálkem Ojamou a účastnil se operací v Mandžusku. V dubnu r. 1906 stal se náčelníkem generál. štábu, ale brzo potom zemřel.

Kodaň. R. 1901 a 1902 byla ke K-ni připojena předměstí Sundby, Bally a Brondshöi. R. 1901 měla K. i s Frederiksbergem a s nově připojenými částmi města 476.806 ob. Statistický pohyb obyv. r. 1902 jeví se takto: narodilo se 12.313 dětí (2839 nemanželských), zemřelo 6508 osob (v obou číslech započítáno 306 mrtvě narozených); sňatků bylo 3326. Náboženstvím přísluší největší procento obyvatelstva vyznání evangel.-lutherskému, katolíků bylo 2600, separatistů 5000 a židů 2800. Budov měla K. r. 1901 asi 13.000. Z četných nově vystavěných budov veřejných buďtež jmenovány: Frederickova všeobecná nemocnice (vystavěná v l. 1885—92), veliká nemocnice v Sundby (1902), pracovna na Ladegaardenu mezi Vester- a Nörrebro a městský ústav pro sestárlé chudé (t. zv. Alder domshjem vyst. 1897—1901). Z nových peněžních ústavů důležity jsou: diskontní banka (zříz. 1895); banka maloobchodníků (1895); pozemková (1895) a revisní 1903). — Z hospodářství K-ě budiž uvedeno, že r. 1903 příjmy činily 17,500.000 K, vydání 18.300.000 K. Lit. Histor.: Bering-Liisberg, Köbenhavn i gamle Dage (Kodaň, 1898); Boguslawski, Der Zug der Engländer gegen Kopenhagen im Fruhjahr 1801 (Berl., 1891). — Popisná: Hecquet, Kopenhagen u. seine Umgebungen (19. vyd. Berl, 1903); Volckmann, Kopenhagen u. seine nächste Umgebung (3. vyd. Roztoky v Mekl., 1905); Y. Nielsen, Norwegen, Schweden und Dänemark) (v Meyerových Reisebücher).

***Kodet** Emanuel, sochař čes. (* 1880 v Pelhřimově), absolvoval uměl. prům. školu v Praze u prof. St. Suchardy. Vystavoval na jubil. výstavě 1908 plastiku *Tvá láska, ženo, drtí.*

***Kodok**, od r. 1904 jméno Fašody (v. t., Dopl.).

***Koďousek** Václav (* 1839 v Doudlebech). Studoval na gymnasiu v Rychnově n. K., r. 1859 vstoupil dobrovolně k vojsku, kde postoupil za setníka. R. 1866 účastnil se války prusko-rakouské. Vedle svého povolání obírá se numismatikou a archaeologií. Napsal *Monografii Doudleb n. Orl.* (Praha, 1877) a několik menších statí pod pseudonymem.

***Koedukace** (z lat.) slove soustava společné výchovy obou pohlaví, obvyklá zvláště v Sev. Americe, tak že hoši i děvčata až do 18. roku i déle jsou vyučováni v týchže školách beze všeho rozdílu a požadavky na obě pohlaví jsou tytéž. U nás jenom na nižších stupních venkovských škol jest někde vyučování společné, ačkoli nejnověji i střední a vysoké školy otvírají se ženskému pohlaví; všeobecně však posud výchova i vyučování jsou rozděleny. Po příkladu americkém, kde k-ci pokládají za přirozenou, úspornou, paedagogicky účelnou a blahodárnou, má k. i v Evropě mnoho přívrženců. Tak P. C. Palmgren založil r. 1876 ve Štokholmě Palmgrenska Samskola, vyšší školu pro obě pohlaví, jejíž výsledky ve Švédsku všude se uznávají, a r. 1880 pastor K. T. Broberg v Helsingforsu Nya Svenska Läroverk, a našel ve Finsku mnoho následovníků. Také v Dánsku a Norsku je mnoho škol společných, jež v Německu, kde jim říkají *Gesamtschulen*, mají méně příznivců. Ve Švýcarsku, v Italii a v Britannii některá vyšší učiliště jsou i ženám přístupna. Nejvíce proti k-ci se staví kruhy lékařské, tvrdíce, že k. je ženské konstituci a jejímu vývoji na neprospěch. K-ci zastávají nejvíce přívrženci ženské emancipace. Tolik jest jisto, že K. možna jest mnohem spíše tam, kde ženské pohlaví těší se větší volnosti, jako právě v Americe. Srv. Palmgren, Gemeinsame Erziehung (v Reins Enzyklopädisches Handbuch der Pädagogik sv. 2., 2. vyd. Langensalza, 1904); Wätzoldt, Koedukation (ve Wychgramově »Deutsche Zeitschrift für ausländisches Unterrichtswesen«, sv. I., Lip., 1896), Monographies on Education in the United States of America (Washington, 1900 a z. t. 3. díl W. T. Harris, Elementary Education.

***Koeit**, Kueit, Kovejt, drobný arabský stát na Perském zálivu, jehož šejch jest pouze nominálně závislý na Turecku. Spory, které trvají řadu let mezi K-em, sousedními arabskými státy a tureckou vládou, mají svůj původ v rivalitě Německa a Anglie o výborný přístav. Tento leží při zálivu 30 *km* širokém a 15 *km* dlouhém, který jest rozhodně nejlepším přístavištěm v celém zálivu Perském. Poněvadž ústí Šat-el-Arabu jest pro písky nesnadno přístupné a ostatní pobřeží bažinaté, měla se tu končiti projektovaná dráha Bagdadská, ačkoliv okolní krajina jest pustá a neúrodná. Nesváry domácích vládců našly však ozvěnu v politice Německa a Anglie. R. 1896 zmocnil se v K-u vlády Mabrúk (Mubarak) ibn-Sába a zapudil strýce praetendentů Jusúfa Ibrahíma. Tento se uchýlil k emíru Abd-ul-Azízovi, vladaři v Džebelu Šamáru. Aby se Mabrúk pomstil Abd-ul-Azízovi, spojil se s náčelníkem Muntefických Arabů na dol. Tigridu sídlících a nedávno turecké vládě podrobených. Abd-ul-Aziz obávaje se jejich útoků prosil sultána za ochranu. Turecká vláda skutečně zakročila, hleděla obě strany uklidniti, což se však nezdařilo. Došlo skutečně k bojům, za nichž Mabrúk jen v jediné bitvě ztratil 5000 mužů a postavil se r. 1901 dobrovolně pod

ochranu Anglie. Tato nabídku ochotně přijala, neboť tím dostala ve svou moc jedinou možnou konečnou stanici bagdádské dráhy.

__Koerner__ Eduard, právník český (1863 v Tachově). Absolvoval 1881 c. k. státní gymnasium v Plzni a r. 1885 právnickou fakultu čes. univ. v Praze; 1888 byl povýšen na doktora práv, 1892 zapsán jako advokát v Praze. Od r. 1905 jest místopředsedou, od r. 1908 předsedou advokátní komory v král. Českém. V únoru 1908 zvolen poslancem na sněm český za města Slaný-Louny-Rakovník-Velvary. Jest autorem návrhu na volební opravu pro český sněm na základě všeob. práva hlasovacího s poměrným zastoupením, kterýž návrh podal dne 15. září 1908. Vyznamenán 1908 důstojnickým křížem řádu Františka Josefa. Ve veřejném životě jest činný od r. 1907 jako příslušník a zemský poslanec národní strany svobodomyslné. Mimo práce pravnické a politické v různých časopisech a revuích uveřejnil samostatně: *Obmezení působnosti či reforma porot?* (1904, »Knih. Právn. Rozhledů«); *O postavení advokacie v ústrojí státním a společenském* (t., 1904; též něm. *Ueber das Wesen der Advokatur*, Vídeň, 1905); *O národní a jazykové otázce v Předlitavsku* (Praha, 1906); *O poměrném zastoupení při volbách* (1907); *Živnostenská politika* (Louny, 1908).

*__Koff__ Pierre, pseud. P. J. Delcourta (v. t.).

__Kofránek__ Ladislav, sochař čes. (24. dub. 1880 ve Vojicích). Na pražské akademii byl žákem prof. J. V. Myslbeka. Z prvních prací jeho byla socha dívky *Po koupeli*, vystavená v Rudolfině 1904. K. sleduje směr moderního čes. sochařství, které se vyprostilo ze ztrnulosti akademismu a v přimknutí k přírodě hledá výrazu pro své ideály, k nimž náleží především věrnost a pravdivost v podání skutečnosti. V novějších pracích a studiích K. snaží se zachytiti pohyb, charakteristickou posu, jak toho plastický impressionismus vyžaduje.

__Kogel__ R., kazatel něm., † 2. čce 1896 v Berlíně.

*__Koherer__ vir Radiokonduktor a Telegrafie bez drátu, str. 176 *a*.

*__Kohl__ Václav, bývalý vrchní hasič při sboru obce pražské, potom městský manipulační úředník a velitel sboru dobrovolných hasičů v Klatovech. Napsal mezi jiným: *Hasičství* (Klatovy, 1875); *Návod ku praktickému vycvičení sborů dobrovolných hasičů* (Pardubice, 1882).

__Kohlbrügge__ Heřman B., doktor bohosloví, farář, zakladatel nizozemsko-reformované církve v Elberfeldě (1803 v Amsterdamě — † 5. bř. 1875 v Elberfeldě). Do češtiny: *Postilla*, přeložil H. z Tardy (Kolín, 1870; 2. vyd. Praha, 1878); *Vysvětlující a utvrzující otázky a odpovědi k Heidelberskému katechismu* (Praha, 1877); *Malý katechismus*, přeložil B. Fleišer (t., 3. vyd. 1880); *Deset kázání na základě písem svatých* (Vídeň, 1898); *Dvacet pět kázání o Skutcích sv. apoštolů, kap. 2—10* (Brno, 1902).

*__Kohler__ Joseph, právník něm. Z dalších prací jeho dlužno uvésti: *Rechtsvergleich. Studien* (1889); *Studien aus dem Strafrecht* (1891—97); *Treu und Glauben im Verkehr* (1893); *Beiträge zur Geschichte des röm. Rechts in Deutschland* (s Liesegangem 1896—98); *Industrierechtliche Abhandlungen und Gutachten* (1899—1901); *Carolina* (se Scheelem, 1900; též školní vydání Caroliny, se Scheelem, 1900); *Dantes heilige Reise, I. Purgatorio* (volné zbásnění, 1901); *II. Inferno* (1902); *III. Paradiso* (1903); *Aus Petrarcas Sonettenschatz* (I. 1903; II. 1904); *Zwölf Studien zum bürgerl. Gesetzbuche* I. 1900); *Vom Lebenspfad* (sebrané essaye, 1902); *Einführung in die Rechtswissenschaft* (2. vyd. 1905); *Bambergensis* (se Scheelem 1902; *Bamb.* (v dolnoněm. textu, se Scheelem, 1904); *Das Eigenbild im Recht* (1903); *Verbrechertypen in Shakespears Dramen* (1903); *Lehrbuch des bürgerl. Rechts* (I. 1904, II. 1906); *Aus Kultur und Leben* (sebrané essaye, 1904); *Geist des Christentums* (1904); *Urk. Beitrage zur Gesch. des Zivilprozesses* (I. 1904); *Die Patentgesetze aller Völker* (s Mintzem, 1905 a n.); *Urheberrecht an Schriftwerken u. Verlagsrecht* (1906).

__Köhler__ 5) Ulrich † 1903 v Berlíně.

__Köhler__ Walther, církevní historik něm. (27. pros. 1870 v Elberfeldu). Vzdělav se na předních universitách něm., dosáhl r. 1895 doktorátu v Heidelberce, načež působil nějaký čas v Tubinkách; r. 1900 stal se univ. docentem v Giessenu, r. 1904 professorem tamže. Z děl jeho, obírajících se především dějinami lutherské reformace, nejdůležitější jsou: *Luthers Schrift an den christlichen Adel der deutschen Nation im Spiegel der Kultur- u. Zeitgeschichte* (1895); *Luther u. die Kirchengeschichte* (1900); *Die Entstehung des Problems Staat u. Kirche* (1903); *Kritische Ausgabe von Luthers 95 Thesen mit Gegenschriften* (1903); *Katholicismus u Reformation* (1905); *Alfred Megler* (1906); *Die Anfänge des Pietismus in Giessen* (1907). K. je vydavatelem časopisů: »Zeitschr. für deutsche Philologie«, »Z. für Kirchengeschichte«, »Theologische Studien u. Kritiken«, kromě toho je referentem dějin reformace při publikaci »Theol. Jahresberichte«.

*__Köhlerová__ Marie v. Ryšavá.

__Kohlfürst__ Ludwig, rak. inženýr a elektrotechnik (1. kv. 1840 ve Štýr. Hradci). Vystudovav techniku v Hradci, vstoupil r. 1862 do služeb severní dráhy cís. Ferd., r. 1870 přešel ke dráze buštěhradské, kdež přidělen k oboru telegrafnímu a signalovému. Vydal: *Ueber elektrische Distanzsignale* (Praha, 1878); *F. Křižík's elektrisches Blocksignal* (t., 1878); *Die Ausübung des Telegraphendienstes bei Eisenbahnen* (t., 1878); *Die elektrischen Wasserstandsanzeiger* (Berl., 1881); *Die elektrischen Einrichtungen der Eisenbahnen und Signalwesen* (Víd., 1873); *Die Fortentwickelung der elektrischen Eisenbahneinrichtungen* (t., 1891); *Die elektrischen Telegraphen und Signalmittel*

auf der Frankfurter internationalen Ausstellung 1891 (Štuttgart, 1893); *Der elektrische Betrieb der Eisenbahnen* (Praha, 1895); *Die selbsttätige Zugdeckungseinrichtung auf Strassen, Leicht- und Vollbahnen* (Štutg., 1903); S Zetzschem zpracoval 4. svazek *Handbuch der elektrischen Telegraphie.*

* **Kohlmünzer** Karel, hospodář. spis. čes. (* 1871 v Týně n. Vlt.), nyní kníž. arcibiskup. správce hospodářství a rybnikářství v Rožmitále, vydal: *Umělý chov pstruhů* (Praha, 1895); *Hnojiva přirozená i strojená* (t., 1895); *Lukařství* (t., 1896).

* **Kohmann** Floryan, vlastní jméno Władysława Florjarského (v. d.).

Kohn 2) Theodor, arcibiskup olomoucký, dostal se pro příkrost a takřka krutost své povahy v ostrý konflikt jak se svými osadníky tak i kněžími, kteří podali na něho stížnost u papežské stolice. Sbor kardinálů, jemuž bylo vyšetření těchto stížností svěřeno, uznal jejich oprávněnost a K. vzdal se k domluvě papežově správy arcibiskupství v březnu 1904. K. potom odešel do Dolních Rakous, aby v tichu klášterním trávil další život, provázen jsa nelibostí kněžstva i lidu, jež si naprosto odcizil svou tvrdostí a příkrostí projevovanou zejména v druhé polovici svého 11letého arcibiskupování. Hledě k mimořádným poměrům zaviněným takovýmto vystupováním K-ovým, papež vyhradil si jmenovati nástupce K-ova, jímž se konečně stal v létě 1904 brněnský biskup Fr. Bauer.

* **Kohn** Moritz v. Kaposi.

* **Köhne** Paul, právník něm. (* 1856 ve Gdansku). Jest soudním úředníkem. Uveřejnil: *Reichsgesetze betreffend Krankenversicherung der Arbeiten* (1892); *Der deutsche Strafprozess u. seine Reform* (1895); *Das deutsche Vormundschaftsrecht* (se Schultzensteinem, 1901); *Die Nachlassbehandlung, das Erbrecht, Familienrecht u. Vormundschaftsrecht* (s Feistem, 1902).

Kohout 2) František, knihkupec čes., † 7. srp. 1899 v Praze. — Jeho syn František (* 1873 v Praze) vede knihkupectví a nakladatelství pod firmou Bursík a K. dále.

* **Kohoutek** luční, bot., viz Coronaria

* **Kohút** Josef, spis. slovenský (* 1828 v Ústi v Hor. Oravě — † 1900 v Dol. Kubíně). R 1851 vysvěcen na kněze a od r. 1854 byl duchovním správcem v Dol. Kubíně. Zabýval se hlavně studiemi dějepisnými a místopisnými a literární historií (dobou Bernolákovou).

Koch 15) Robert byl r. 1896 povolán kapskou vládou do jižní Afriky ke studiím moru hovězího dobytka, pak studoval indický mor v Bombayi a brzy potom morní nemoci ve východní Africe. Mimo jiné počínají se tu jeho pronikavé studie o trypanosomech a jmenovitě o malarii, v nichž později pokračoval v Italii a pak i ve Vých. Indii. I tu K. dokázal stejně jako dříve u tuberkulosy, cholery a moru, že nejdůležitějším přenašečem nákazy je nemocný člověk sám, tak že úspěšné potírání nakažlivých nemocí závisí jedině na vyléčení nemocných lidí a zamezení dalšího šíření nákazy jimi. R. 1903 povolán byl opětně anglickou vládou do jižní Afriky, kdež poznal v t. zv. pobřežní horečce hovězího dobytka a úmoru koní choroby podmíněné drobnými parasity v krvi žijícími a určil methody k umělé ochraně dobytka proti těmto zhoubným chorobám; rovněž obohatil novými zkušenostmi vědomosti o chorobách, jež jsou způsobeny trypanosomy. Z další jeho publikační činnosti možno uvésti; *Ueber neue Tuberkulinpräparate* (1897); *Aerztliche Beobachtungen in den Tropen* (1897); *Reiseberichte über Rinderpest, Bubonenpest in Indien und Afrika, Tsetse- oder Surra-Krankheit, Texasfieber, tropische Malaria, Schwarzwasserfieber* (1898); *Ueber die Verbreitung der Bubonenpest* (1898); *Ergebnisse der vom Deutschen Reich ausgesandten Malaria-Expedition* (1900); *Die Bekämpfung des Typhus* (1902). Srv. Löffler, Robert K. Zum 60. Geburtstage (»D. med. Wochenschr.«, 1903).

* **Koch** Simon, spis. dánský (* 1871 ve Frederiksbergu). R. 1895 složil právnické zkoušky. Zprvu psal anonymně do listu »København«. R. 1893 spoluzaložil list mladé generace »Taarnet«. Ve svých románech z moderního života (*Haabet og den haablöse* (1901); *Ung Krigsman* (1903); *Likkenid* (1905); *Digteren* (1907); *April* (1907) a j.) je upřímným a spolehlivým hloubatelem o životě a jeho úzkostech a pochybnostech, předkládaje své dojmy s klidem a chladností, avšak při tom barvitým slohem a s lehkou ironií. *HKa.*

*z **Kochanowa** Bonawentura, pseud. Leona hr. Potockého (v. t. str. 335 *a*).

Kojetín 6) má 759 d., 5977 obyv. čes., 51 něm. (1900), zimní šk. hospodář., 4 cihelny.

* **Kokorev** 1) Vasilij Aleksandrovič, finančník rus., — K. 2) Ivan Timofejevič, spis. rus., viz Dodatky ke XIV. sv.

* **Kokořínský** Václav Hanuš, pseudonym Václava Reischela (v. t.).

Kokory mají 206 d., 1112 obyv. čes. (1900), hospodyňskou šk., minerální lázně.

* **Kokovcov** Vladimir Nikolajevič, státník rus. (* 1847), vzdělal se v lyceu Alexandrovském, záhy stal se zástupcem stát. sekretáře, pak ministra financí a v l. 1902—4 byl stát. sekretářem. Tou dobou předsedal v různých kommissích, jmenovitě v kommissi pro zvelebení selského stavu v guberniích středorus. V ún. 1904 jmenován byl správcem ministerstva financí a v březnu t. r. finanč. ministrem. V té hodnosti sjednal několik půjček k vojenským účelům, zvýšil daň z dědictví, z piva, sirek, kvasnic, poplatky kolkové a j. Dne 15. čce 1904 obnovena obchodní smlouva s Německem a r. 1905 zřídil kommissi pro zlepšení životních podmínek dělníků továrních v celé říši, ale zasedání této kommisse pro odpor velkoprůmyslníků byla v říjnu t. r. přerušena. Dne 24. říj. 1905 jmenován byl členem říš. rady. Vydal: *Postuplenije obyknovennych go-*

sud. dochodov za Slětije 1887—1891 v sravněniji s smětnymi za tože vremja naznačeniiami (Petr., 1893); *Sistěmatičeskij sbornik uzakoněnij i rasporjaženij po turemnoj časti* (t. 1894, s S. V. Ruchlovem).

***Kokovcov** Pavel Konstantinovič, orientalista rus. (* 1861), vystudoval na fakultě vých. jazyků při universitě petrohradské, kde je professorem hebrejské a syrské slovesnosti. Z četných prací jeho uvádíme: *Kniga sravněnija jevrejskago jazyka s arabskim Abu Ibragima Ibn Baruna, ispanskago jevreja konca XI i načala XII věka* (dissertace); *Iz knigi i besědy upominanija Mojiseja Ibn Ezry* (1895); *Tolkovanije Tanchuma iz Ijerusalima na knigu proroka Iony* (1897); *Otkrytyj v Paljmiré kňazjem S. S. Abamelek-Lazarevym kameň stamožennym tarifom 137 g. po R. Chr. i něobchodimosť priobrěténija jego dlja Rossiji* (1900) a j. Mimo jiné redigoval překlad církevních knih na starosyrský jazyk.

Koláček František, čes. fysik theoretický, přešel r. 1900 na čes. vys. školu technickou v Brně jako řádný professor fysiky technické a zařídil tam ve dvou letech v provisorních místnostech v budově »Vesny« ústav fysikální. V krátké té lhůtě opatřil pro tento ústav výběr strojů zejména měřicích, který svědčí o K-čkovi nejen jako vynikajícím theoretikovi, ale i o četných jeho zkušenostech na poli pokusném, kterých nabyl vlastní prací v poměrech nevalně příznivých jako dlouholetý učitel gymnasijní. Na technice brněnské, která byla tou dobou ve svých začátcích, K. přednášel vedle technické fysiky též o vybraných statích z elektřiny, přihlížeje hlavně k elektrotechnice, a o mechanice analytické. Po dvou letech, v nichž místo theoretického fysika na pražské universitě obsazeno nebylo, K. vrátil se na universitu do Prahy, kde od té doby trvale působí. Z větších souborných prací K-čkových stala se již v XIV. díle str. 530 zmínka o jeho *Hydrodynamice*, která vyšla jako II. díl »Sborníku Jednoty českých mathematiků« v Praze r. 1899. Jest to dílo ve mnohém ohledu originální, jako další obsáhlý spis K-čkův: *Elektřina a magnetismus. Výklady theoretické*, který vydán byl jako IX. číslo zmíněného »Sborníku« r. 1904 v Praze. Kniha tato nese patrný znak K-čkových výkladův universitních, ceněných obzvláště pro svou jasnost a důkladnou propracovanost theoretických dedukcí. Proti cizojazyčným spisům theoretickým elektřina K-čkova vyniká četností dat experimentálných, kterými je theorie stále provázena a dotvrzována. Další theoretické práce K-čkovy jsou v »Annalen der Physik«: *Ueber Magnetostriktion* (*13*, 1, 1903); *Einfache Herleitung der Formeln für die Deformation eines ferromagnetischen Drahtes im Magnetfelde* (*14*, 177, 1904); *Ueber die Polarisation der Grenzlinien der totalen Reflexion* (*20*, 433, 1906); *Zur Theorie der elektromagnetischen Gleichungen in bewegten Medien* (*23*, 698, 1907). Ve »Physikalische Zeitschrift«: *Ueber die ponderomotorischen Kräfte, welchen ein homogenes Dielektrikum in einem veränderlichen elektromagnetischen Felde unterworfen ist* (*5*, 45 a 455, 1904); *Magnetostriktion* (*6*, 143, 1905). Po svém návratu do Prahy K. vymohl si zařízení fysikální laboratoře pro vlastní vědecké práce, která v nejbližší době přenesena bude z místnosti provisorní do nového ústavu theoretické fysiky u Karlova na Novém městě pražském. R. 1908 vyznamenán byl K. řádem železné koruny. *nvk.*

Kolář 2) Josef, Z nových publikací dodáváme: *O skloněniji prilagatěljnych slavjanskich i indojevropejskich voobšče I. II.* (»Russkij filolog. Věstnik«, Varš., 1902—3); *Něskoljko zaměčanij po povodu russkago pravovisanija* (Sbornik v česť V. I. Lamanskago, Petr., 1905); *O ruském přízvuku.* I.—VI. (1900—1906); *Pobratimství* od L Botiće (ve »Sborníku« České akademie, 1900). — K. 3) Martin. Po smrti jeho vyšlo nákladem Čes. akademie obsáhlé dílo *Česká heraldika.*

***Kolář** Václav, technik čes. (* 1840 v Bašnicích u Hořic — 31. pros. 1900 v Sofii) vystudoval reálné školy v Praze. Jako technik vstoupil po vypuknutí polského povstání r. 1863 za dobrovolníka k polským povstalcům proti ruskému vojsku. Po ukončení tohoto povstání byl jako poručík postrkem dopraven do Hořic a zde internován. Po nějakém čase prchl z domova a stal se v Srbském Bělehradě kresličem u stavitele. Později zašel do Bukurešti v Rumunsku, kde jako kreslič u architekta obrátil na sebe pozornost znalců, že obdržel státní stipendium rumunské k dalšímu technickému studiu ve Vídni a v Paříži, načež několik let sloužil v rumunském ministerstvu veřejných staveb. Po vypuknutí rusko-turecké války vstoupil jako technik do ruské armády, byl přidělen k generálnímu štábu a řídil v technickém sboru přechod vojska přes Dunaj. Byl vyznamenán řádem sv. Anny. Po válce byl přidělen v Sofii ke gubernátoru generálu Dondukovu-Korsakovu a později šel s ním jako gubernátorem na Ural, kde několik roků setrval. Později usadil se v Sofii, kde jako architekt provedl největší a nejkrásnější budovy státní a to: *knížecí konak, kadetní učiliště* a velkolepou *budovu vojenského klubu.* Poslední jeho stavbou státní měl býti velkolepý metropolitní chrám ke cti sv. Alexandra Něvského na památku caře Osvoboditele Bulharska; plán měl hotový, ale když vláda při této stavbě nad ním chtěla postaviti mladého architekta Bulhara, pokládal to K. za nezaslouženou nedůvěru, vzdal se státní služby a žil bez výslužby jako soukromník. Měl velikou sbírku zbraní orientálských a starožitností, hlavně mincí, která po jeho smrti po částech prodána.

***Kolarac** Ilija (Milosavljević), maecenáš srbský (* kolem r. 1800 ve vsi Kolari ve smederevském okruhu z otce Milosava, od čehož jeho jméno — † 1878 v Bělehradě). Byl obchodníkem. Oženiv se r. 1827 s dcerou obchodníka Milutina Radovanoviče, na-

byl s ní značného jmění, jež dále rozmnožoval. S počátku vedl obchod v Bělehradě, pak v Pančevě, odkud se r. 1856 vrátil opět do Bělehradu, kde po nějaký čas dodával státu salnytr a zabýval se též dolováním. Od r. 1861 věnoval každoročně k podpoře literatury srbské 100 dukátů, čímž vznikl literární fond Ilije Milosavljeviće K-arce. R. 1877 sepsal poslední vůli, v níž veškerý svůj majetek zůstavil dvěma fondům: 1. pro universitu, 2. k podpoře literatury. Oba fondy spravuje šestičlenný výbor. Prvé jeho členy jmenoval sám K., zmocniv je, aby se podle potřeby sami doplňovali. R. 1886 vstoupil v život literární fond K-rcův. Oba fondy činily tehdy již bezmála 1 mil. denárů.

* **Kolaric-Kišur** Rudolf, spis. chorv. (* 3. list. 1882 v Záhřebu). Vynikl na poli románu i dramatu. Z dramatických prací sluší uvésti: *Pred noc* a *Kćer*, které provozovány byly na král. chorv. scéně r. 1906, a potom čtyřaktové drama *Sin*, které vyšlo tiskem v »Pokretu«. Posléze napsal román *Laž* a sbírku básní pod titulem *Stihovi*.

* **Kolařík** Šimon, právník čes. (*28. říj. 1868 v Unějovicích u N. Kdyně). Studoval na gymnasiu v Domažlicích a práva na české universitě ve Vídni, kdež r. 1895 povýšen na doktora. Vstoupil do služeb zemědělské rady a jmenován r. 1907 sekretářem. Byl literárně činný a přispíval do »Zemědělské Politiky«, »České Revue«, »Zemědělských Zpráv« a do denních listů. Samostatně vydal *Zájmová společenstva rolnická* (Praha, 1902).

Kolárský Antonín, spis. čes., † 1867 ve Vel. Losenici.

* **Kolárský** Antonín, hospodář. spis. čes. (* 8. ún. 1861 v Jaroměři). Absolvovav hospodář. školu v Chrudimi působil jako hospodář správce při praktickém hospodářství na různých velkostatcích a od r. 1892 věnoval se odborné literatuře. V l. 1892–96 redigoval časopis »Hospodář československý«, r. 1896 založil »Zemědělské Listy«, jichž je posud redaktorem a žije na svém hospodářství v Berouně. Sepsal *Pěstování řepy cukrovky* (Praha, 1894); *Zelené hnojení* (t., 1894); *Škůdcové řepy cukrovky* (t., 1895); *Vápnění půdy a význam vápna v polním hospodářství* (1896); *Katechismus praktického hnojaření* (3. vyd. 1908); *Co může cukrovar za různých poměrů výroby a cen cukru platiti za řepu* (t., 1907) a jiné menší práce. Redigoval a vydával kalendář »Zemědělských Listů« a od r. 1903 rediguje nově založený kalendář »Český družstevní kalendář« a populární měsíčník »Naše Kampelička«. Pod pseudon. A. K. Jaroměřský napsal některé menší práce belletristické.

Kölbing E., filolog něm., † 9. srpna 1899.

* **Kölcsey** L., herečka maď., viz Bláhová.

* **Kolčak** A., cestovatel ruský, napsal v »Izvěstijách imp. russ. geogr. obščestva« z r. 1906 sv. XLII. článek: *Posledňaja expedicija na ostrov Benneta snarjažennaja Akademijej Nauk dlja poiskov barona Tollja*. (Do češtiny přeložil dr Jan Karhan »Vesmír«, 1907). *Dr. —n*

Koldewey Karl, polární plavec něm., † 18. čna 1908.

* **Koldínský** Alois, spis. čes. (* 8. září 1857 v Jestbořicích u Pardubic). Vystudovav gymnasium v Chrudimi a práva v Praze, byl r. 1882 povýšen na doktora práv. R. 1888 otevřel advokátní kancelář na Smíchově. R. 1889 zvolen do sněmu království Českého za venkovské obce skupiny Pardubice, Přelouč Holice a r. 1896, 1901 a 1908 za město Smíchov. Vedle toho byl okr. starostou okr. smíchovského, nyní je starostou města Smíchova. Vydal *Rakouské směnečné právo* (Praha, 1887); dále divadelní hry: *Medium*, fraška o 3 jednáních (otištěno v brněn. »Nedělních Listech« na r. 1889 a v Pardubicích 1891); *Hraběnka z Podskalí*, lidová hra (otištěna ve sbírce »Knihovna Divadla«); lidové hry, dávané pod pseudonymem Anonyma: *Švábova agentura*; *Děti Tovarovy*; *Oběť lásky*; *Paroháči*; *Azorek z Chicaga*; *Odpusť nám naše viny*; *Doktorka Rixiová*; *Mužská zástěra* a j. R. 1900 koupil dům na Smíchově »u kněžny Libuše« i s divadlem, jež vkusně upravil na lidové divadlo intimní.

* **Koldovská** Růžena (* 1877 v Praze), soudobá operní pěvkyně, vystoupila v Nár. divadle v Praze po prvé r. 1895 jako Micaela v »Carmen«, dále o premiéře Fibichovy »Bouře« (Miranda); po třetí jako Mařenka v »Prodané nevěstě«, načež přijata do svazku tohoto ústavu, kdež působila až do r. 1900, kdy se uchýlila do soukromí. Zpívala partie mladodramatické a koloraturní, jsouc nadána sopránem přirozené krásy a spojujíc umění pěvecké s výrazným podáním hereckým. Zvl. vynikla mezi jiným jako »Traviata«, Nedda (»Komedianti«), Jitka (»Dalibor«), Karolina (»Dvě vdovy«), Ludiše (»Braniboři v Č.«), Mimi (»Bohema«), Dot (»Domácí cvrček«), Norma (»Norma«). Sulamit (»Sábská královna«), Olympie a Antonie (»Hoffmannovy povídky«) a Julia (»Jakobín«). R. 1906 vystoupila v činohře Národního divadla jako Salome (»Salome«) a Magda (»Domov«). Provdala se po druhé r. 1907 za Miloše Čtrnáctého, spis. a red. »Nár. Politiky«.

* **Koleda** Jan Václav viz Cikáda.

* **Kolejnicová brzda** viz Elektrické brzdění (Dopl.), str. 341.

* **Kölen** viz Skandinavie, str. 253 *b*.

* **Kolessa** Alexandr, filolog a politik rusínský (* 1867 v Sopotu v Haliči). Studoval na universitě ve Lvově a Černovicích a byl ve Vídni povýšen na doktora. Byl habilitován na černovické universitě a jest od r. 1901 professorem rusínského jazyka a literatury ve Lvově. R. 1907 byl zvolen v 69. volebním okrese v Haliči (Trębowka) za poslance do říšské rady. Jest členem četných vědeckých společností. Z příkazu vlády podnikl studijní cesty po celém Rusku. Jest činný i literárně.

Kolešovice mají 224 d., 202 obyv. čes, 1238 něm. (1900), mlýn.

Kolín 1) má 1116 d., 14.990 obyv. čes., 16 něm. (1900), od r. 1908 8tř. reál. gymnasium. — K. 3) n. R., město pruske, má 428.722 obyv., se sousedními obcemi celkem 505.011 obyv. (1905). K novým budovám a ústavům přistoupily budova obchodní školy, uměl.-prům. musea, nové městské divadlo (největší v Německu vůbec), strojnická škola, anthropolog museum. R. 1907 bylo zrušeno několik dalších opevnění. Mezi vzdělávacími ústavy stojí nyní na předním místě vysoká obchod. škola zřízená r. 1901 a akademie pro praktické lékařství otevřená r. 1904. Pro lodní dopravu zbudovány byly nové loděnice a přístavní hráze.

Kolineo má 140 d., 948 obyv. čes. (1900), 3 mlýny, 2 pily.

***Kolísek** František, kněz círk. (* 1851 v Protivanově na Moravě — † 1906). Studoval v Prostějově na reálce, v Brně na gymnasii, kdež působil jako vychovatel ve známé tehdy první rodině vlastenecké továrníka J. Rudiše (u něhož vzalo počátek české divadlo brněnské). R. 1879 byv vysvěcen na kněze, po 3nedělním kaplanování v Tišnově stal se kaplanem na domě v Brně, kdež postupoval, až se stal farářem dómským a konsistorním radou. R. 1889 byl promovován na doktora bohosloví. K. byl předně všeobecně ctěn a vážen pro svou lidumilnost. Působil dlouhá léta na středních ústavech brněnských jako katecheta. Zvláštní zásluhy získal si o opravu chrámového zpěvu jednak jako předseda »Cyrillské jednoty«, jednak vydáním »Cyrillského kancionálku«, jako vůbec hudební život v Brně mu mnoho vděčí. Zmínky zasluhuje také jeho činnost homilitecká jak slovem (byl oblíbeným kazatelem lidovým), tak perem (vydal 2 sbírky kázání).

***Kolísek** Leopold, bratr před., círk. spis. čes. (* 1859 v Protivanově). Absolvovav čes. gymnasium a fakultu bohosloveckou v Brně, kaplanoval na různých farách své diécése a nyní jest farářem v Předklášteří na Moravě a konsist. radou. Vedle četných příspěvků časopiseckých napsal: *Blahoslavená P. Maria v příkladech* (Brno, díl I., 1893, II. 1894); *Zdrávas Maria!* (t., 1903); *Velebná Svátost Oltářní v příkladech*; řadu spisův o Lurdech a pod.

***Kolísek** Alois, bratr před., spis. čes. (* 1. dub. 1868 v Protivanově na Moravě). Studoval I. čes gymnasium a theologii v Brně, kdež r. 1891 vysvěcen na kněze, pak kaplanoval rok v Náměšti n. Osl., načež studoval v Římě na rak. ústavě Anima, kde nabyl doktorátu filosofie. Po kratičkém kaplanování v Miroslavě byl od r. 1894 duchovním správcem a katechetou na zem. ústavě hluchoněmých v Ivančicích, od r. 1898 jest professorem náboženství na české reálce v Hodoníně. Vyznamenán křížem »Pro ecclesia et Pontifice«. Napsal: *Dr. Pius Maria Mortara* (Brno, 1894); *Náhrobek Pia IX.* (Praha, 1896); *Některé vzpomínky na českou vlast v Italii* (Hodonín, 1900); *U Ferdiše Jurigy* (Prostějov, 1907); *O Andreji Hlinkovi* (Vídeň 1907); *K černovsko-ružomberskému procesu* (Brno, 1908, pod pseudonymem Ivanov); *Příspěvek k divadelní otázce* (Brno, 1904); *Kněz a krásné písemnictví* (»Nový život«, 1907); *Moravská činnost Fr. A Slavíka* (Brno, 1907); *Poesie lidové písně* (»Dalibor«, 1908) a j. Účastnil se velmi činně života veřejného, zejména spolkového v Hodoníně, v poslední době hlavně jako předseda »Společnosti slovenského musea«, konal četné přednášky na Moravě, v Čechách a ve Vídni, organisoval výstavy v Hodoníně a rozličné podniky národní, vynikl jako přítel, sběratel a podporovatel lidového umění a mnoho působil pro československou vzájemnost dav také podnět ku přednáškové akci Andreje Hlinky na Moravě a v Čechách a přičiniv se o vítězství Hlinkovo v Římě ve sporu s bisk. Parvym.

***Kolísko** Hugo, paedag. spis. čes. (* 1856 ve Vys. Mýtě), nyní učitel ve výslužbě na Král. Vinohradech. Jeho učebnice pro školy obecné dočkaly se takové obliby, že některé vyšly až v 18. vydání a jsou rozšířeny v ½ mill. výtisc ch. Vydává každoročně »Kalendář pro mládež«, napsal několik zábavných knížek a divadla (*Prokop Vel.* a *Pan baron*) pro mládež.

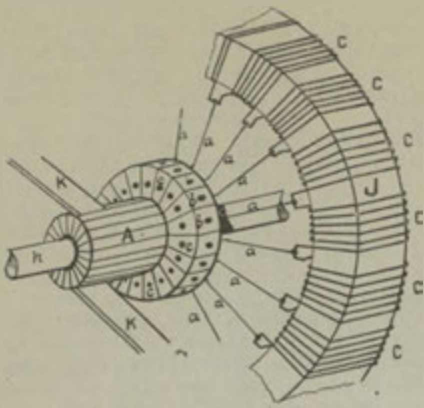
***Koljubakin** Boris Michajlovič, vojenský spisovatel rus. (* 1853), vzdělával se v akademii gen. štábu a účastnil se rusko-turecké války r. 1877—78. Jest professorem vojenství na akademii gen. štábu. O sobě vydal: *Vospominanija oficera Kobuletskago otrjada* (Petrohrad, 1897); *Erivanskij otrjad v kampaniji 1877—78 gg.*; *Veděnije boja na počvě postanovky voprosa v vojskach germanskoj armiji* (t., 1902, přel. do franc., něm. a bulhar.); *Svojstvo i bojevoje upotreblenije skorostrěljnoj artilleriji* (t., 1903) a j.

Kollár Jan. Z novější literatury Kollárovské dodáváme obšírnou stať J. Jakubce v Literatuře České XIX. stol. II. a téhož populární vydání »Slávy Dcery« (v Ottově »Světové knihovně« č. 307—314) a »Cestopisu« (t., č. 570—579).

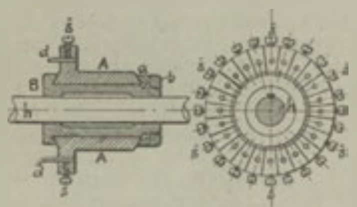
***Kollektorový motor,** tolik co komutátorový motor (v. Elektromotory, Dopl., str. 373).

***Kollektorový stroj** v elektrotechn. sluje každý stroj na výrobu nebo spotřebu elektrického proudu opatřený kollektorem. Připojení kollektoru s vinutím stroje podává vyobr. č. 5031. Připojovací dráty *a* spojují konce cívek *C* navinutých na induktoru *I* s jednotlivými segmenty kollektoru *A* tím způsobem, že zastrčeny jsou do otvoru *c* a zde zaletovány, neb šrouby v otvorech *b* přitaženy nebo přišroubovány i zaletovány. Kartáčky *K* sbírají proud s kollektoru (je-li stroj dynamem na stejnosměrný proud), aby jej dodaly do sítě rozvodné, nebo přivádějí elektrický proud do kollektoru (je li stroj elektromotorem), aby odtud rozveden byl do

vinutí induktorova. Detailní uspořádání kollektoru podává vyobr. č. 5032. Segmenty kollektoru *A* uloženy jsou na pouzdru *B*, a to isolovaně. Přitlačný prsten *a*, rovněž isolovaný, od segmentů *A* je tlačen šroubovou matkou *b* našroubovanou na konci objímky *B*. Objímka tato jest uklínována nebo pomocí pera pevně nasazena na hřídel *h*. Okraje kollektorových segmentův opatřeny jsou otvory, do nichž vkládají se konce *d* drátů spojující segmenty s vinutím stroje. Šrouby *s* se konce těsně přitáhnou.

Č. 5031. Kollektorový stroj.

Č. 5032. Detailní uspořádání kollektoru.

***Kolligativní vlastnosti** v. Additivní vlastnosti (Dopl.).

Kollmann 5) Hynek, historik čes., badal s přestávkami v l. 1899—1903 v archivě Propagandy a ve Vatikáně a výsledkem tohoto badání jest veliká publikace: *Acta Sac. Congregationis de Propaganda fide res gestas Bohemicas illustrantia*, k tisku připravená nákladem zemským.

***Kollodiální roztoky** viz Roztoky, str. 16 *b*.

***Kollodin** čili nytroxylin, třaskavina vyráběná z dřevitých vláken podobným způsobem, jak se vyrábí střelná bavlna z obyčejné bavlny. K ochraně proti vlhku přidává se kollodium.

***Kolman** Karel, literární kritik a spis. čes. (* 1878 ve Staré Skřeněři u N. Bydžova). Po gymn. a universitních studiích věnoval se advokátní praxi; r. 1909 otevřel advokátní kancelář v Praze. Jako člen redakce »Hlasu Národa« zabýval se hlavně kritickým a literárně-uměleckým referátem. Přispíval do různých revuí, hlavně »Rozhledů« a jiných časopisů delšími články, o Puškinovi (v »Čes. Revui«), o Žukovském (ve »Slovanském Přehledu«), o Gogolovi, Bělinském, Dostojevském, o Tolstém, o němž také vydal knihu k jubileu r. 1908 *L. N. Tolstoj* (nákl. »Samostatnosti«) a z jehož spisů vydal soubor pod titulem: *Tolstého čítanka* (Přerov, 1908). Samostatně vydal: *Dominik*, román (Praha, 1904); *Sedláci*, román (t., 1904); *Mušky*, hra o 3 jedn. (t., 1906); *Zimní král*, hist. drama o 3 jedn. (t., 1908); *Vychovatel*, hra o 3 jedn r. 1908 poctěna cenou vinohradského divadla, dále historické hry: *Šlechtici*, komédie z doby cís. Rudolfa, a *Táboři*, měšťan. drama z doby husitské (obdržely měst. cenu z nadání arch. J. Novotného) a drama *Svatí*. Dále přeložil romány Marka Twaina: Dobrodružství Toma Sawyera (Praha, 1901, J. Otto); Dobrodružství Frantíka Finna (t., 1901, J. Otto); Cesty Toma Sawyera (t., 1901, J. Otto); z Paula Bourgeta: Poutnice, novella (t., 1906, J. Otto), ze Solovjeva: L. N. Tolstoj (t., 1898); z V. G. Bělinského: Kritické články (t., 1906, J. Otto); Puškin: (t., 1905, J. Pelcl) a j.

***Koloniální školy** jsou ty, které byly zejména v Německu, Hollandsku, Anglii vyvolány nedostatkem lidí schopných vyhověti úkolům ryze hospodářským politiky koloniální. Zejména v Německu v letech devadesátých byl silně pociťován tento nedostatek civilních lidí — nikoli tedy koloniálních úředníků nebo důstojníků —, kteří by dovedli dokonale hospodářsky těžiti z kolonií nedávno nabytých. Tehdy horlivým působením rýnského svazu evangelický africký spolek založil **k. š**lu ve Witzenhausenu nad Werrou u Kasselu. Již dříve v Anglii a Hollandsku všeobecně uznána potřeba praktického, jmenovitě hospodářského vzdělání úředníkův a kolonistů, jakého neskýtají školy posavadní, na př. School of modern oriental studies v Angli, akademie v Delftu a Lejdě, nebo francouzská École coloniale — sloužící veskrz theoretickému vzdělání vyšších vládních úředníků. Tak zařízeny školy vychovávající k prakticko-hospodářskému povolání v koloniích, jako jest anglická Colonial college and training farms v Harwichi, hollandská říš. zemědělská škola ve Wageningen a franc. koloniální škola u Nantes. Wageninská škola má tři odborná oddělení: zemědělské, zahradnické a vyšší rolnické, jemuž slouží jako přípravka zvláštní měšťanská škola a skýtá průpravu převážně theoreticko-vědeckou. Proti tomu anglická škola — umístěná na velikém panství a mající rozsáhlé hospodářství dobytčí — podává především vzdělání praktické. Německá **k. š**-la Wilhelmshof u Witzenhausen stojí mezi jmenovanými učilišti — převážně vědeckým hollandským a ryze praktickým anglickým —

asi uprostřed. Účelům jejím slouží panství Witzenhausen, případně zařízené s rozsáhlými pronajatými polnostmi a pastvisky, jež umožňují mnohostranné hospodářství a chov dobytka. Vedle hospodářství polního obligátními předměty jsou různá řemesla, zahradnictví, ovocné plantážnictví, vinařství, lesnictví, dále se podává důkladný návod k využitkování vodní síly a j. Přírodopisný institut stará se o theoretické vyučování zemědělské. Vedle toho účelům této k. š. slouží tabáková továrna ve Witzenhausenu, lesnická akademie v Mündenu, různé veřejné budovy v Kasselu, vodárny, zahrady, parky, zemědělský institut v Gotinkách a j. Přirozeně neschází ani hojně bohatých stipendií, jež usnadňují značně zdejší studium něm. K. š-ola Wilhelmshof je vedena spo'ečností r. 1898 se utvořivší, jejímž pře sedou je Vilém kníže z Wiedu a jejíž základní kapitál činí 116.000 mk. Sbor professorský čítá 7 členů stálých, vedle nichž přednášejí professoři různých universit. Povinnost studijní trvající 2 léta — dělí se v tato oddělení: 1. odd. školního theoretického vzdělání, 2. odd. správy statku a zemědělství, 3. odd. zahradnictví a tropické kultury, 4. odd. řemesel. Srv. o tom Fabrius Nachrichten über die deutsche Kolonialschule Wilhelmshof (Witzenhausen, 1899). Ve Francii témuž účelu slouží r. 1893 ze soukromých sbírek založené koloniální museum v Marseilli, jež ročně vydává »Anna'es de l'Institut colonial; na náklad města Marseille (1 mill. fr.) zřízena vedle musea k. š-ola (Institut colonial) a jiná škola pro koloniální zdravotnictví (École de médecin coloniale). Konečně r. 1899 otevřena v Tunisu École coloniale de Tunis.

***Kolosov** Aleksandr Aleksandrovič, histolog rus. (* 1862) Vzdělav se v lékařství v Charkově a Moskvě, stal se r. 1892 docentem, r. 1895 mř. a r. 1898 řádným prof. histologie a embryologie ve Varšavě, kdež působí až posud. Napsal: *O strojen'ji plevroperitoneljnago i sosudistago epitelija* (1892; též něm., 1893); *Zur Anatomie und Physiologie der Drüsenepithelzellen* (»Anat. Anz.« 1902) a j. práce o technice histologické.

***Kolosov** Nikolaj Aleksandrovič, spis. rus. (* 1863), vzdělal se v duchovní akademii moskevské. Z prací jeho uvádíme: *Tipy pravoslav. duchovenstva v rus. světskoj litěratuře* (Moskva, 1898—1904); *Nravstvennoje sostojanije rus. obščestva po vydajuščimsja proizvedénijam rus. litěratury* (t., 1903); *Papskij Rim v dvuch novějších katoličeskich istoričeskich romanach* (t., 1900); *Mirosozercanije i geroji Maksima Gorjkago pred sudom pravoslav. čitatělja* (t., 1904) a j.

Kloušek Jan, národohospodář a finančník čes. Až do r. 1899 byl professorem na Česko-slov. obch. akademii v Praze. R. 1899 byl povolán do ministerstva financí, kde byl sekčním radou až do konce 1901. Od té doby je řádným professorem národního hospodářství, finanční vědy a statistiky na české technice v Brně. Vydal ještě: Spisy samostatné: *Mathematická theorie důchodů jistých a půjček annuitních* (Praha, 1904); *System národního hospodářství.* Část I., všeobecná (t., 1908); *Cenné papíry, jich význam národohospodářský, veřejný a obchodní* (t., 1897, 2. vyd. 1909).

Koloveč má 222 d., 1329 obyv. čes. (1900), akc. továrnu na zboží z ovčí vlny a přádelnu na česanou a povlakovou přízi, 4 cihelny.

***Kolovrat** Jevpatij v. Jevpatij Kolovrat.

z **Kolovrat** Krakovský-Novohradský Jindřich hrabě (XIV, str. 605 *a*) † 19. bř. 1904 v Březnici. Byl v l. 1875—80 okr. hejtmanem v Ústí n. L. a po nějakou dobu též zemským poslancem. Dcera jeho Malvina je chotí svob. p. Hanuše Skrbenského z Hříště. Poněvadž mužských potomků nezanechal, vznikl po jeho smrti spor o svěřenství K ů mezi Leopoldem hr. K-em-Krakovským, pánem na Týnici u Klatov, a Bohušem hr. K em-Krakovským-Libšteinským, pánem na Rychnově n. Kn., jenž onomu upíral právo k nástupnictví na základě úmluvy členů rodu z K. z 27. led. 1629, kterýmž děti zplozené z manželek původu občanského z nástupnictví se vylučují; spor rozhodnut r. 1906 nejvyšším soudním dvorem ve prospěch Leopolda (v. níže). — z K. Krakovský Rudolf, hrabě (XIV, 605 *a*), proslavený včelař čes. (* 1830 — † 24. čna 1903 na Smíchově). R. 1872 uvedl do Evropy cyperské včely, čímž nabyl světového jména. Vzácné své sbírky věnoval král. hospodář. akademii v Táboře. — z K. Krakovský Leopold (XIV, 605 *b*), velkostatkář v Týnci u Klatov (* 1852). Vynikl jako šiřitel zájmův agrárních na hospodář. kongressech světových, na radě říšské i v něm. sekci rady zemědělské, kde zastupuje čes. Ústřed. Hospodářskou Společnost ve výboru. Napsal pozoruhodnou brošuru o bimetallismu, pro nějž zvláště horuje. — z K. Krakovský-Libšteinský Bohuš, hrabě (XIV, 605 *b*; * 11. říj. 1876 v Rychnově n. Kn.), syn hr. Zdeňka z K. Studoval na gymnasiu v Rychnově n. Kn. a absolvoval práva na české universitě v Praze r. 1899. Jest komořím, důstojníkem v záloze, čestným rytířem řádu maltézského, členem okr. výborů v Rychnově, N. Městě n. Met., Opočně a Rokytnici. Po svém otci nastoupil jako dědičný člen v panské sněmovně, kde hlásí se k pravici. K je zakládajícím členem »Matice české« a podporovatelem umění a českých škol menšinových.

***Kolpitis**, řec., zánět lůna, zvl. pochvy.

***Koluníó** Martin viz Rota 1).

***Komarčić** Laza, belletrista a publicista srbský (* 1839 — † 1908). Byl s počátku venkovským učitelem, později se přestěhoval do Bělehradu, kde redigoval (do r. 1896) časopis »Videlo«, v němž uveřejňoval své politické stati, povídky, romány a j. Oblíbenou formou jeho tvorby byl román, který však nevybočoval u něho z rámce ethnografického obrazu. Uveřejnil romány: *Drago-*

cena orlica (1880); *Moj kočijaš* (1887); *Bezdušnici* (1889); *Kant našega doba* (1893); *Dva amaneta* (1893); *Jedan razoren um* (1893); *Pretci i potomci* (1901); *Jedna ugašena zvezda* (1902); *Prosioci* (1905); *Mučenici za svobodu* (1907). Napsal i několik povídek, jako: *Zapisnik jednog pokojnika*; *Poslednje zbogom* a *Šachmat* (1894).

* **Komáromy** András, historik maďarský (* 1861 v Péterfalvě v ugočské stolici). Studoval na filosof. fakultě v Budapešti. Vstoupil do služeb zemského archivu v Budapešti, kde jest tou dobou vicearchivářem. R. 1900 byl habilitován na univ. v Budapešti. Napsal mimo jiné: *Ugocsa vármegye keletkezése* (Vznik ugoč. komitatu, »Tort. Értek.« Uh. akad., XVI, 7, 1896); *Báthory Gábor történetéhez* (»Hadtört. Kozlemények«, 1896); *Kálló mint végvár* (Kálló jako pohraničný hrad, t., 1897); *A szent korona és Bethlen Gábor* (Svatá koruna a Gabr. Bethlen, »Századok«, 1898); *A szabad hajduk történetére vonatkozó levéltári kutatások* (Arch. badání k dějinám svob. hajduků, »Tört. Értek.« XVII, 6, 1898).

Komarov 4) Aleksandr Visarionovič, generál rus., † 1904 — K. 5) Visarion Vis., publicista rus., † 4. led. 1908 v Petrohradě.

* **Komarov** Vladimir Leontijevič, rus. zeměpisec a botanik (* 1869 v Petrohradě), vystudoval přírodovědeckou fakultu university ve svém rodišti. Již jako student vykonal dvě cesty do samarkandského okruhu, jejichž výsledkem byly práce o floře zeravšánského úvodí vyznamenané zlatou medaillí. Po ukončení studií byl vyslán jako přírodnický znalec ke stavbě poamurské železnice a potom 2 roky cestoval po Mandžusku, začež si získal cenu Prževalského. R. 1898 byl konservátorem botanické zahrady v Petrohradě, r. 1902 habilitoval se na universitě tamtéž. R. 1902 vykonal cestu po Sajanských horách a navštívil i okolí Kosogolu. Napsal: *Usloviji dalnějšéj kolonizaciji Amura* (XXXII. »Izvěst.« rus. zeměp. společn.); *Flora Maňčžuriji* (I. sv. 1902).

* **Kombinační elektromotor** viz Elektromotory (Dopl.), str. 373 *b*.

Komenský Jan Amos po vyvrácení Strážnice pobýval u svého poručníka ve mlýně za Nivnicí, proto v Herborně podepsal se jako »Nivanus«. Spisek jeho *Listové do nebe* skládá se z pěti listů, v prvním chudí stěžují si na útisk bohatých, ve druhém Kristus jim odpovídá a těší je, ve třetím napomíná bohaté, proti čemuž ti ve čtvrtém se brání, v pátém Kristus je odkazuje na poslední soud. Spisek nově vydán od J. Kvačaly 1902. — Přísloví K. sbíral původně pro slovník (»Poklad jazyka českého«), ale užil jich i v jiných spisech; tak vybral z nich k oživení učení latinského ta, jež se obsahem ku »Bráně jazyků« hodila, a srovnal je jakožto *Moudrost starých Čechů za zrcadlo vystavená potomkům* (nové vydání v Praze 1902). O *Manuálníku* čili jádru bible K. pracoval záhy, neboť se zachoval skvostný rukopis jeho, vlastní rukou spisovatelovou pořízený z r. 1627 v Anglii, odkudž získán Fr. Borovským a věnován Museu král. Českého. — Nové vydání Fysiky (*Physicae ad lumen divinum reformatae Synopsis*), spolu se spiskem o teple a zimě i rozpravou proti Cartesiovi, uspořádal a překladem německým i zevrubnými poznámkami a úvodem opatřil dr. Josef Reber (v Giessech, 1896). *Rozprava k Vratislavským* (z r. 1637) byla první soustavnou methodikou latiny, kterou K. k svým knihám vydal, a má význam i tím, že po prvé tu naznačen školský cíl prací vševědných (vyd. v českém překladě Aug. Krejčího ve IV. sv. »Knihovny paedag. klas.« v Praze, nákl. Dědictví Kom., 1908). Název »Pansophia«, jehož potom K. pravidelně užíval, pochází spíše ze spisu současného filosofa Jak. Boehme, jehož K. znal již od r. 1626. — V Uhřích K. po zmařených nadějích v politickou pomoc švédskou vyhledával též pomoci pro svou sklíčenou církev, jak patrno z politického spisku: *Sermo secretus Nathanis ad Davidem*, zachovaného arci jen rukopisně. Politického významu proti papežství byl též spisek: *Syllogismus orbis terrarum practicus*, v němž dokazuje, že hlava církve římské to jest, jež ruší mír světový stěží zjednaný. — R. 1660 K. na požádání poslal do Anglie latinský překlad Řádu Jednoty bratrské a připojil k němu povzbuzení o potřebě řádu a kázně v každé církvi, obrácené proti Independentům. — Poslední spis, dohotovený nedlouho před smrtí, jest *Triertium catholicum*, jímž K. zamýšlel zjednati úplný souhlas mezi myšlením, mluvením a konáním. Je to první praktický důsledek z hotové *Brány věcí*, jíž nedlouho před tím po práci více než třicetileté definitivně dokončil (oba spisy vydány tiskem teprve r. 1681 a vyšly též v českém překladě Jos. Šmahy). Bibliografie českých spisův a překladů, jakož i zpráv životopisných sestavena v prvních ročnících »Čas. Moravského Musea Zemsk.«. Také »Rejstřík bibliograf. Čes. Čas. Histor.« (od r. 1895) pečlivě registruje domácí i cizí Comeniana. Úplné vydání spisů K-kého chystá učitelstvo moravské pod vrchní redakcí prof. J. Kvačaly. *JNk.*

* **Komitét Dálného Východu** založen byl 30. září 1903 spolu se zřízením místodržitelství na Dalekém Východě (v. Dalnij Vostok). K. tento byl pod předsednictvím cara a členy jeho byli: ministr vnitra, financí, věcí zahraničních, vojenství a námořnictví, místodržitel na Dalekém Východě a některé osoby zvláště carem jmenované. Úkolem tohoto k. bylo, pečovati o zákonodárství týkající se Dalekého Východu, dbáti o příjmy a vydání jeho, spravovati sibiřskou dráhu železnou a chrániti ji, jakož i všímati si otázek sibiřského stěhování obyvatelstva. Všechny otázky tyto řešeny byly na zvláštní příkaz carův. K. trval necelá 2 léta. Dne 8. čna 1905 byl rozpuštěn důsledkem změněných poměrů na Dalekém Východě. *Tmk.*

***Komiti** jest název členů bulharských revolučních komitétů v Makedonii, zvaných »komita«, odtud i jméno k. Tito k. organisovali se již r. 1868 za nezdařené válečné výpravy Dimitrije Hádžiho a Štěpána Karadži proti Turkům. Od této doby stali se k. postrachem Turecké říše, pročež se konečně osvobození Bulharska úplně zdařilo. Tyto revoluční vojenské tlupy prosluly zejména v posledních letech XX. stol. Tak r. 1900 vznikly poznovu silné revoluční oddíly k tů pod vůdcovstvím Bulhara Borisa Sarafova, rodilého v Sofii, které celou Makedonii trvale znepokojovaly. To vedlo častěji i k vážným mezinárodním zápletkám, zvláště pro násilné činy a mnohdy i loupežné vraždy k tův. *Tmk.*

***Kommisarževská** Věra Fedorovna soudobá dramatická umělkyně ruská (* 1868), hrála s neobyčejným úspěchem po rus. venkově a r. 1896 byla přijata za člena Alexandrinského divadla petrohradského, kde vynikla v moderním repertoiru. R. 1904 založila vlastní divadlo v Petrohradě »Dramat českij těatr«, v němž pěstuje vážný repertoire. Hra její vyniká prostotou a přirozeností v celé stupnici psychologie ženy milující i trpící.

***Kommunální obligace** nazývají se 1 dlužní úpisy vydávané obcemi (kommunami), 2. dlužní úpisy vydávané úvěrními ústavy, zejména pozemkovými bankami, a to na základě zápůjček poskytovaných veřejnoprávním korporacím, jako obcím, okresům, melioračním i jiným svazům nebo i na základě zápůjček poskytovaných za garancie veřejnoprávních korporací. Zemská banka království Českého vydává k. o. na základě zápůjček poskytovaných zemi, okresům neb obcím. Viz Banka, str. 246 *b*.

Kommutátor v. též Inversor (Dopl.).

***Kommutátorový motor** v. Elektromotory (Dopl.). str. 373 *a*.

***Komora hvězdná** v. Chambre étoilée (Dopl.).

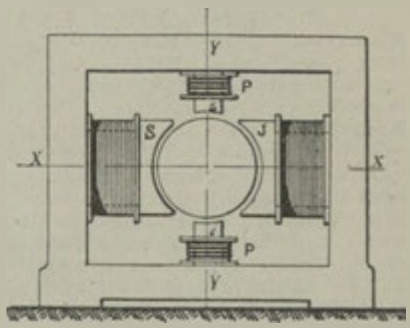
***Komornicka** Marja, básnířka polská (* 1876), vzdělala se ve Varšavě a v Cambridgei a náleží k literár. zástupcům »mladého Polska«. O sobě vydala: *Skice* (1894); *Baśnie* (1900); *Psalmodje* (1900); *Biesy* (1903); drama *Skrzywdzieni* (1894); povídku *Halszka* a jiné. Vyznačuje se prudkou vznětlivostí mladé individuální duše, nostalgií, effektností a touhou po výšinách krásy.

***Komorov** Zlý (luž.-srb. Zły Komorow) v. Senftenberg 2).

Komorovky viz Ručnice, str. 56.

***Komory řemeslnické** V oboru otázky řemeslnické sluší vyvíjeti komorovou činnost k rám ř kým. Těchto komor u nás není. Volání po k rách ř-kých rozdvojením obchodních a živn. komor v komory dvojího druhu je často heslem málo propracovaným, které, vzniknuvši zejména po vzoru německém, málo přihlíží k našim poměrům domácím. Činnost shora naznačenou obstarávají dnešní obchodní a živn. komory velmi dobře a s prostředky mnohem většími, než by získati mohly samostatné k-y ř-é. V kruzích řemeslnických dříve přehlížely se také posuny politické i národní, které by asi byly vyvolány rozdělením. Působnost k-or ř kých přiznána byla poslední novellou k živn. řádu téměř úplně jednotám společenstev a obchodních gremií. Zejména také zákonným usnadněním poradních sborův okresních vyšlo se přáním živnostnictva vstříc, takže náš poradní sbor i s jednotou okresní má celkem kompetenci větší, nežli říšsko-něm. ř-ká k-ra, jejíž ostatně krásná úroveň za poměrů v organisačních podstatně jiných je výslednicí prací hlavně odborného úřednictva. Otázka k or ř kých v stavovském hnutí živnostenském poslední dobou mizí. *Polák.*

***Kompensační póly**. reversní čili obratné póly (angl. *interpols*, fr. *pôles auxiliaires*, něm. *Wendepolen*), v elektrotechnice slují pomocné póly *P*, *P*, (vyobr. č. 5033.), jež uspořádávají se u strojů

Č. 5033. Kompensační póly.

dynamoelektrických na proud stejnoměrný, aby se při různém zatížení zamezilo jiskření na kartáčcích stroje. Vinutí jejich spojeno je s induktorem seriově tak, že plná intensita vyrobená strojem magnetuje k. p. Umístěny jsou v ose *Y Y* kolmé ke spojnici hlavních pólů strojových *S J*, tedy kolmo ku přímce *X X*, aby redukovaly příčné magnetické působení induktoru čili aby působily proti reakci induktoru na magnety.

***Kompoundní motor** v. Elektromotory (Dopl.), str. 370 *a*.

***Kompradorové** v. Čína, str. 696 *a*.

***Komrs** Ludvík, vynikající čes. inženýr železniční (* 1825 v Humpolci — † 1908 na Smíchově). Studoval gymnasium v Těšíně ve Slezsku, techniku v Praze, načež vstoupil do služeb státních drah. Byl činný po 20 let mimo vlast; provedl dráhy mezi Frankenmarktem, a Salcpurkem, mezi Taufkirchenem a Pasovem. Vrátiv se do Čech, stavěl dráhu pražsko-duchcovskou a jmenován jejím ředitelem. Přepracovával plány dráhy do Moldavy s překročením Rudohoří a podle jeho plánů dráha vystavěna.

R. 1886 vstoupil do výslužby a pracoval pro blaho obcí smíchovské a humpolecké. Byl dlouholetým předsedou inženýrské komory, zakladatelem »Národní záložny v Praze«, členem železniční rady, čestným měšťanem města Humpolce.

***Komura**, baron, diplomat japan. Studoval ve Spoj. Obcích sev.-amer. Potom vstoupil do služby státní jako tlumočník v jap. ministerstvu spravedlnosti, ale záhy přestoupil do služeb ministerstva věcí zahraničních. V době války čínsko-japanské v l. 1894—95 byl pobočníkem vrchního velitele armády jap. maršálka Jamagaty jako diplomatický jeho rádce. Od té doby stoupala diplomatická karriéra K-rova. Potom byl vyslancem Japanské říše ve Washingtoně, Soeulu, Petrohradě a Pekingu, odkud byl povolán hrab. Katsurou r. 1904 za ministra věcí zahraničních, právě před vypuknutím války rusko-jap.

Komzák Karel, hudební skladatel čes. (viz Dodatky ke XIV. sv.), † 22. dubna 1905 v Badenu u Vídně (padnuv pod kola rozjíždějícího se vlaku). Ve 20 letech povolán za kapelníka divadla v Linci a r. 1871 za vojenského kapelníká k 7. a r. 1883 k 84. pěšímu pluku. V posledn ch letech řídil lázeň. kapelu v Badenu. R. 1901 povolán za dirigenta populár. symfonických koncertů do Vídně. Jeho operetta *David a Goliath* dávána r. 1892 ve Vídni s dobrým výsledkem.

***Konczyński** Tadeusz, polský dramatický básník († 1875 v Krakově), napsal: *Kajetan Orug* (1901); *Hadem tesknoty* (Varš., 1901); *Otchłań*, (t., 1903).

***Kondakar** slují slovanské zpěvní rukopisy XI.—XIX. stol psané t zv. »kondakarným« písmem. Hl. jejich obsah tvoří »kondaky«, t. j. krátké chvalozpěvy na toho kterého svatého. V té příčině známy jsou zejména »Blagověščenskij k.« v Carské veřejné bibliotece, který náleží k nejstarším knihám rus., potom k. Trojické lavry z XI. až XII. století, k. synodální knihovny XIII. stol. a 3 k-y z pozdějších dob.

***Kondensátorový telefon** v. Elektrostatický telefon (Dopl.).

***Kondratěnko** Roman Isidorovič, gen. rus. (* 1857), vzdělával se ve vojen. škole inženýrské a v akademii gen. štábu a byl náčelníkem štábu vojsk oblasti urálské, brigád. velitelem a od konce čce r. 1904 měl vynikající účastenství při obraně Port-Arthuru, kde byl skutečným náčelníkem a duší veškeré obrany do 2. pros. r. 1904, kdy padl při obraně své posice. Vynikl zejména 13. čna 1904 při odražení útoku na Zelené hory, kdy osobní chrabrostí nadchl vojíny a zachránil posici téměř již ztracenou. Proslul nejen chrabrostí, ale i mravní neporušeností a vynikajícími vědomostmi odbornými.

***Kondukční motor** v. Elektromotory (Dopl.), str. 373 *a*.

***Konduktance,** vodivost, sluje reciproká hodnota elektrického odporu tělesa.

***Konduktivita** v elektrotechnice sluje vodivost tělesa připadající na jednotku objemovou.

***Koneczny** Feliks, historik a slavista polský (* 1862 v Krakově). Jest tou dobou skriptorem universitní knihovny v Krakově. Jest z nejhorlivějších pěstitelů vzájemnosti slovanské vůbec a českopolské zvláště. Rediguje »Świat Słowiański«. V května 1909 uspořádal v Praze (na Kr. Vinohradech) tři české přednášky o českopolských stycích v historii. Z četných prací jeho uvádíme zvláště *Dzieje Polski* (sv. I. Krakov, 1902; sv. II Łódź, 1903).

***Konglutin** v. Bílkoviny, str. 65 *a*.

Kongo 3), býv. stát, nyní Belgické K., má na 2,324.600 km^2, včetně s enklavou Lado 48.200 velikou, dohromady 2,382.800 km^2, asi 15·5 mill. obyv. Z tohoto počtu připadá na bělochy pouze 2760, z nichž opět 1587 Belgičanů. Zmíněná enklava Lado byla Anglií pouze pronajata Konžskému státu a nájemná smlouva z 12. květ. 1894 v Brusselu ujednaná má platnost nejdéle 6 měsíců po smrti Leopolda II. Potom bude Lado vráceno anglo-egyptskému Súdánu. Hlavním produktem zůstává i nyní kaučuk, jehož se vyvezlo r. 1907 za 44 mill. fr., slonovina (6·4 mill.), palmové oříšky (2 mill.), bílý kopal (2 mill.), zlato (1·5 mill., palmový olej (1·5 mill.), kakao (1 mill.), jež se tu výborně daří. Mezi vývozné plodiny nově vstupuje i tabák, k jehož pěstění založeny tu rozsáhlé plantáže. Obchod stoupá skoro rapidně. Tak r. 1907 činil speciální dovoz 25,182.000 fr., generální 33,437.000 fr. a speciální vývoz 58,895.000 fr., generální 77,540.000 proti 18,080 000 fr. speciál. dovozu, 20,699.000 generál. a 50,069.000 speciálního vývozu, 56,962.349 generálního r. 1902. Z prvních summ připadlo na Belgii zboží dovezeného 18 mill. fr., vyvezeného 53 mill., na Vel. Britannii 2·9 mill. a 0·6 mill., Německo 1 mill. a 0·2 mill., Nizozemsko 0·5 mill. a 0·5 mill., Francie 0·8 mill. a 0·03 mill. fr. Tento utěšený rozvoj obchodu souvisí s usnadňováním styku přímořských přístavů. Především jest to umožnění dopravy po Kongu a podle Konga, jehož splavnost jest třikráte přerušena. Proto byla tu vždy zbudována dráha. Na dol. toku jest trať Matadi-Léopoldville, na středním nová trať Stanleyville-Ponthierville a ještě výše se buduje nyní trať Kindu-Kongola. Od Kalengveských vodopádů, kde se končí splavnost řeky, staví se železnice směrem jihovýchod. do Katangy, takže vznikne dopravní čára 3750 *km* dlouhá od pobřeží až na již. hranici. R. 1907 bylo v činnosti celkem 688 *km* železnic. Stát přísluší k světovému svazu poštovnímu a měl 50 pošt. úřadů. Vojska bez evropských vojínů jest 13661 mužů. Výdaje státní 1906 činily 28 mill fr., příjmy 34 mill., rozpočet na r. 1908 vykazuje příjmů 35 mill., výdajů 40 mill. fr. — Znak Konžského státu má stříbrný vodorovný pás v modrém poli nesoucí štít s černým lvem ve žlutém poli. V hořejším levém rohu jest pětihrotá zlatá

hvězda. Táž jest i ve středu modré vlajky. R. 1888 založen řád africké hvězdy (5 tříd).

Dějiny. R. 1890 ustanoveno, že Belgie poskytne Konžskému státu nezúročitelnou půjčku 25 mill. fr. do r. 1901 a za to po uplynutí této doby má právo K. annektovati. Od r. 1891 šířila se država Konžského státu značnou měrou. Téhož roku uznalo Portugalsko právo K-ga zabrati říši Muata Jamby, výpravami Stairse, Delcommunea a Biy podrobena byla Katanga. Za to výprava van Kerkhovena od Stanley Poolu k Nilu r. 1890 způsobila povstání na střed. Kongu vznícené Araby, a teprve po tříletém úsilí zjednán klid. Nové expedice musily býti povolány proti postupujícím mahdistům; obsazeno bylo horní Uelle a nebezpečenství pominulo teprve zničením říše mahdiho (1898). R. 1901 upraven byl poměr K-ga k Belgii tím způsobem, že král Leopold, který r. 1889 K. Belgii odkázal, zůstane nadále svrchovaným pánem, kdežto Belgie se prozatím annexe a zaplacení svrchu uvedeného dluhu vzdává. Kdyby však Belgie vzdala se úplně myšlenky annexe, bude jí zmíněná summa vrácena. V následujících letech vyskytly se proti správě Konžského státu časté stížnosti rozšiřované nejvíce anglickými listy, které líčily ukrutnosti páchané na domorodcích a žalovaly, že se ve všem proti mezinárodní úmluvě dává přednost belgickým kupcům. Když se k těmto hlasům připojila i anglická vláda a po ní i jiné státy, dosazena byla vyšetřující kommisse, která prokázala neoprávněnost výtek anglických listův, ale pokárala způsob zadávání koncessí obchod firmám. K tomu cíli sestavena 14členná komisse k vypracování příslušných oprav. Část jich byl 1906 také provedena. Dne 29. list. 1907 došlo mezi zástupci K-ga a Belgie k smlouvě o převzetí K ga Belgií. Teprve po delším váhání byla smlouva tato 20. srp. 1908 sněmovnou a 9. září senátem přijata. K prohlášeno belgickou osadou a nazváno Congo belge. — Důkladnou monografii o řece Kongu a poměrech v úvodí podal Švambera, K. (Praha, od r. 1902 3 sv.); L'État Indépendant du Congo (Bruss., 6 sv., úřední); Donny, Manuel du Voyageur et du Résident au Congo (3 sv. a dod., Bruss., 1900—1); Mountmorres, Congo Independant State (Lond., 1906); Castelein, L'État du Congo (Bruss., 1907); mapa od Wauterse (1 : 2,000.000, 4 listy, Bruss., 1900); mnoho zpráv přináší »Le Mouvement Géographique«.

K. 4) Francouzské, francouzská država a správní území, má na 1,762.000 *km*² asi 3,652.000 obyv. (1907), vesměs černochů; Evropanů jest kolem 200 hlav. Dělí se od r. 1906 na tři osady: Gabun (hl. m. Libreville), Střední K. (hl. m. Brazzaville) a Ubanžsko-Šarisko-Čadská osada (Fort-de-Possel). Území Čadské jest spravováno jako territorium. Výdaje Francie na celou osadu rozvrženy byly na r. 1908 na 3.780.329 fr., vojenská síla skládá se z 3036 mužů. Hospodářské koncesse poskytnuté společnostem se neosvědčily. Vadí nedostatek kommunikace, proto jest v projektu dráha Libreville-Kongo. R. 1906 činil vývoz 18 mill. fr. a dovoz 11 mill. fr., nejvíce zboží šlo přístavem librevilleským. Srv. Rouget, L'expansion coloniale au Congo franç. (Pař., 1906).

***Kongresovka** (kongressové Polsko) je bývalé království Polské v rozsahu vytknutém na Vídeňském kongresse r. 1815; postaveno bylo pod panství ruského cara, který mu ponechal samostatné rozhodování o svých záležitostech a dal mu velmi liberální ústavu 27. list. 1815. Po povstání r. 1830 byla K. připojena k říši carově.

***Kongressy ženské** uspořádány byly v poslední době ženského hnutí namířeného k dosažení rovnoprávnosti žen s muži ve směru národohospodářském, právním i politickém. Kongressy ty konány byly hlavně ve mnohých státech západoevropských. V té příčině sluší zejména jmenovati kongress v Paříži z r. 1889 a 1896, v Berlíně z r. 1896 a 1904, v Brusselu z r. 1898, v Londýně z r. 1899 a v Chicagu z r. 1893. Programem jednání těchto kongressů bylo: Občanská svéprávnost ženy, její voličské právo aktivní i passivní, právo účastenství ve veřejné správě i samosprávě, postavení ženy v rodině, výchova a školní její vzdělání, reforma ženského úboru a ženské hygieny, boj proti prostituci a obchodu s t. zv. lidským masem.

***Kongur-dag** (Kondur-dag, Inakdag), sněžná hora Malého Kavkázu v Zakavkázsku, vys. 3402 *m*.

***Koni** Anatolij Fedorovič, právník rus. (* 1844 v Petrohradě). Absolvovav práva v Moskvě, připravoval se na professuru trestního práva, ale pak vstoupil do státní služby, a to k min. války. Po zavedení soudní reformy přešel k soudnictví a působil hlavně v oboru státního zastupitelství. R. 1885 jmenován vrchním prokurorem kassačního departementu senátu, r. 1891 senátorem trestního kassačního depart. senátu, ale brzo zase se vrátil do úřadu vrch. prokurora. Od r. 1876 do 1883 přednášel na cís. učilišti práv o theorii a praxi trestního řízení. R. 1896 opustil místo vrchního prokurora a vrátil se k funkcím senátora. R. 1900 přešel z trest. kassačního departementu do všeobecného oddělení senátu. Byl členem rozličných zákonodárných kommissí, jako (v l. 1894—99) kommisse pro revisi soudních zákonů; r. 1904 jmenován členem kommisse pro uvedení v život trestního zákonika z r. 1903, r. 1905 jmenován členem komitétu pro revisi tiskového práva. R. 1903 zvolen do petrohradské městské dumy. Proslul jako znamenitý soudní řečník. Sbírka starších jeho řečí vyšla ve 2 vyd.; pozdější jeho řeči vydány pod názv. *Za poslědnije gody* r. 1895 (za léta 1885—95; 2. vyd 1899); *Suděbnyja rěči* (3. vyd. 1899, 4. vyd. 1905). Uveřejnil mnoho biografií, zejména biografie hlavních činitelů soudní reformy, Zamjatnina, Buckovského, Rovinského, Stojanovského, Zarudného a Kovalevského (příl. k »Věstn. Samoobrazovanija). Četné

jsou časopisecké stati K ho. Práce netýkající se soudnictví vyšly souborně v knize *Očerki i vospominanija* (Petr., 1906).

Konia, m. maloasijské, spojena jest nyní drahou s Eskišehrem a Bulgurlu. V okolí provádí turecká vláda veliké zavodňovací stavby za účelem lepšího využitkování úrodné roviny.

Konice 3) má 332 d., 2015 obyv. čes., 70 něm. (1900), výrobu oleje, škrobárnu, 4 tkalcovny na žíněné zboží.

von **König** 4) Rob., paedagog, † 9. dub. 1900 v Postupimi. — K 6) Rudolf, fysik franc., † 1901.

* **Konkordátní banky** nazývají se cedulové banky švýcarské, jež učinily dohodnutí (konkordát), že budou své bankovky vzájemně vypláceti, pokud to prostředky jednotlivých bank dovolují a pokud banka, jež bankovky vydala, plní své závazky.

* **Kononěnko** Mojisej Stěpanovič, malorus. spis. samouk (* 1864); z jeho sbírek jsou čelnější: *Neščasne kochanňa* (Kijev 1883); *Lira* (t., 1885); *Z Bohom na zmahajs*; *Moskal, zmij ta car vna*; *Zlodij*; *Ratuj* (1892); *M z narod* (1894); *Na seli* (1898) a j.

Konopnicka Marja, básnířka a spisovatelka pol. Napsala ještě: *Listy* (básně, Varšava 1893); *Poezje, serja IV.* (t., 1896); *Linje i dzwięki* (básně, Krakov, 1897): *Nowele* (Varš., 1897); *Dym* (t., 1898); *Ludzie i rzeczy* (skizzy a obrázky, t., 1898); *Italia* (t. 1901); *Trzy studja*; *O komedji bohaterskiej Edmunda Rostanda*; *Juljusz II. Juljana Klaczki*, *Krzyżacy H. Sienkiewicza* (t., 1902). Vedle toho K. napsala řadu cenných rozprav literárních. — Do češtiny: »Výbor poesie« přeložil Fr. J. Pavlišta (Praha, 1897, J. Otto); »Pod zákonem«, přel. Břetislav Skalský (t., 1901); »Italia, přel. Pavla Maternová (t., 1902): »Z dobré studánky«, přeložila táž (t., 1903).

* **Konoskop** v. Polarisační přístroje.

Konrád 2) Josef Deográt, spisovatel český. R. 1903 jmenován přednostou od borů životních a r. 1909 náměstkem ředitele při bance »Slavii«. Mimo spisy již uvedené vydal ještě o sobě: *Druhá láska* (Praha, 1899); *Hřích* (t., 1900); *Bludná srdce* (t., 1903); *Pavučiny* (t., 1905); *Bouřlivádci* (t., 1906); *Zpívající ryba a tuleň, který kouří*, dětský román (t., 1907). Vedle toho napsal cestopis po již. Dalmacii v »Osvětě« na r. 1886 a v posledních letech řadu menších prací belletristických, článkův odborných (o pojišťování), článků životopisných atd. Psával do Šimáčkova »Světozora«, »Lumíra«, »Zl. Prahy« také pod různými pseudonymy: Toten, A. B. Ceda, Neznámý, Bezejmenný, Pěnkava, Laurent a j. Jeho životopis uveřejnil »Máj« na r. 1909, str. 348.

Konradi Jevgenija Ivanovna, spisovatelka rus., † 1898.

* **Konradin**, vévoda švábský (* 1252 — † 1268), viz Konrad 10).

* **Konservování starožitností** stalo se důležitým požadavkem moderní doby, hlavně v musejnictví zdůrazňovaným. Snahy po zachování starobylého rázu měst, hradů, osad, pak jednotlivých budov, chrámů, kaplí, paláců v. atd., konečně předmětů uměleckých i historických, které stářím utrpěly, vedly k ochraňování, po případě ke sbírání těchto památek a k úvahám i pokusům o k., t. j. o udržení jich ve stavu, v jakém na přítomnost se zachovaly. K. s. tedy nezabývá se opravami, doplňky a jinými změnami jmenovaných památek, než toliko má na zřeteli manipulace a výkony takové, jimiž na vzhledu a tvaru nic se nemění, ale vlivům času, tedy tlení, plesnivění, rozpadávání, vyrudnutí, rezavění, zašpinění, deformování se čelí. Stavitelské památky (kostely, hrady, budovy občanské atd.) konservují se nejlépe úpravou krytů (střech, stropů, kleneb) a opatřením otvorů (oken, dveří), aby vlhko (déšť, sníh) dovnitř nevnikaly. Při tom dlužno šetřiti původního stavu krytin, oken, dveří atd., t. j. upraviti vše tak, jak posud bylo, nebo nové částky takové také jako nové přídatky odlišně vypraviti. Sochy, pomníky ovětrané, rozpukané lze sporami utužiti, když tím pohled na ně není rušen, nebo šetrně vytmeliti, jinak nutno je chrániti přístřešky (ve případech výjimečných), nejlépe ovšem přenesením do krytých místností, na př. do musejních. Kamennou sochu, která má zůstati pod širým nebem na svém původním místě, nelze však konservovati nátěrem, jak se činívalo, jen mramorové skulptury se napouštějí olejem, aby povětrnosti vzdorovaly. Bronzové sochy není třeba zvláště praeparovati, stačí je umýti, při čemž starší patiny (aerugo nobilis) budiž šetřeno. Dřevěné sochy a řezby konservují se buď obnovou své malby (na místě) nebo přenesením do sbírek musejních neb uměleckých, když pak lze je napustili benzinem (zničení červotočů); menší řezby valně setlelé a se drobící, do klihového roztoku ponořené, po uschnutí nabudou pevnějšího povrchu; nutno však je chrániti před navlhnutím. V musejních sbírkách stává se to udržováním rovnoměrné temperatury (všeobecné pravidlo k. s), uzavřením v zasklených skříních (ochrana před prachem) a ochranou před přímým dopadáním slunečních paprsků. Tyto hlavní požadavky nutno klásti také při k. textilií (látek, rouch, kostýmů, obuví, kožených věcí), maleb drobných i rytin. Hliněné předměty není třeba zvláště konservovati, jen před prachem chrániti. Kachle syrové (nepolévané), takové též nádoby, sošky se myjí ve vodě vlažné s přísadou sody nebo mýdla, neb vyvařují se ve vodě, aby byly zbaveny nasáklých tuků neb jiné nečistoty. Polévané nádobí (porculán, majolika, fayence, kamenina) po vyčištění (umytí) bez všelikého k. se uchovává. Sklo, najmě starší, chrání se před kalcinováním nebo kalením nátěrem zaponlaku (C. F. Heyde, Berlín S. O. neb E. Raudnitz ve Vídni VII.), jehož lze také upotřebiti ke k. železa (zbraní, zámečnických výrobkův atd.) Železné předměty chráníme před rezavěním též nátěrem slabého pokostu, rovněž

tak patinované staré bronzy. Lehké naolejování stačí u hrubších a větších prací ze železa, když je pak za sucha otřeme pytlovinou neb jinými hadry. Před moly a útoky hmyzu jsou látky, pergamen, kůže atd. nejlépe chraněny dobrým (patentovým) uzávěrem vitrin, jenž zároveň zabraňuje vznikání prachu. Dříve oblíbený kafr nemá žádného účinku, jedovatých praeparátů cyanovodíkových nutno užívati s velikou opatrností. Větší kusy textilní (gobelíny, koberce), pak též prapory a různé výšivky, jsou-li vetché, konservují se šetrným podšitím na pevné latce, prapory též na síti hedvábné neb režné, pak lze je i volně zavěsiti. Knihy buďtež chráněny před prachem a světlem jako textilie, vzácné tisky a rukopis v pouzdrech. Zkornatělé vazby kožené nabudou barvy i vzhledu lehounkým olejováním (bukvicovým olejem), ale nutno je pak pečlivě chrániti před zaprášením. Mince a medaille stříbrné a zlaté není třeba konservovati; bronzové, cínové, mosazné po případě zaponem, jenž se hodí též na drobnější práce kovové (náčiní, ozdoby a j.). Řezby z kosti a rohu po očištění nejlépe chovati v suchu a za sklem (ve skříních a vitrinách). Obrazy na dřevě konservují se parketáží (roštem dřevěným), vytmelením červotočivých otvorů (po zničení hmyzu) a trhlin, malby na plátně podložením nového plátna (rentoilováním) neb i umělým přenesením malby na nový podklad, což lze provésti též u tabulových obrazů dřevěných opatrným snětím zetlelého dřeva, když obrazová plocha byla dříve zalepena, načež se zbylá tenká vrstva s malbou přilepí na nové plátno. Všeobecně konservují se malby olejové i temperové pokostem (fermeží), jenž chrání povrch malby před přímým vlivem vlhka, prachu i mechanických nehod. V musejních sbírkách přispívá ke k. s. pravidelné větrání místností i jednotlivých skříní, v nichž jsou textilie, nábytek at j.; dlužno však dbáti vhodné doby roční, zabrániti při tom náhlým změnám teploty, přístupu slunečních paprsků a vniknutí prachu. Předměty zvláště cenné, které za přístupu vzduchu chemicky se rozkládají, na př. staré bronzy, železné jemné práce, uchovávají se pod skleněnými poklopy, dobře zatmelenými, do nichž vzduch nemá přístupu, které totiž dolejším okrajem spočívají v drážce naplněné minerálním olejem. Vlhkost vzduchu uvnitř skříně ruší se vložením žíravého natronu nebo chlórkalcia. Hliněné předměty starověké, na př. assyr. válce s nápisy, lze konservovati dodatečným vypálením v plynové peci.

* **Konsistoriální zřízení** jest útvar evangelické ústavy církevní, podle něhož panovník jako nejvyšší biskup (iure episcopali) přenáší svou pravomoc nad církví (*ius in sacra*) na konsistoře, zvláštní sbory z duchovních a světských údů složené a v jeho zastoupení pravomoc církevní konající (*iura vicaria.*) V tomto smyslu vznikla konsistoria (konsistoře) v době reformační, když se moc církevní dostala do rukou knížat světských. Jsouce s počátku zavedením jen provisorním, staly se konsistoře záhy v evangelických zemích zavedením trvalým. Prvá konsistoř byla zřízena r. 1542 ve Vitemberce z nutné potřeby nějakého úřadu pro řízení záležitostí manželských, biskupům odňatých. Od r. 1555 byly pak konsistoře všeobecně zaváděny, spravujíce po většině záležitosti manželské a exkommunikační. Časem byl obor působnosti jejich značně rozšířen; péče o správnost učení a vysluhování svátostí, dozor na úřadování a život duchovenstva, správa jmění církevního a disciplinární pravomoc nad duchovními spadaly v působnost konsistoří. V nové době byla jim však tato pravomoc disciplinární spolu se záležitostmi manželskými a školskými odňata a úřadům státním přikázána. Práva, jež si panovník vyhrazoval, byla jmenovitě zákonodárství, právo dispensační a udělování úřadů církevních (*iura regiminis ecclesiastici servata*). V zemích, ve kterých panovník přestoupil ke katolicismu, správa evangelické církve docela byla svěřována konsistořím (tak v Sasku r. 1697, Virtembersku 1734, Hessich-Kasselsku 1754 a j.). I v zemích převážně katolických byly pro evangelické poddané zřizovány konsistoře. Během XVIII. stol. moc konsistoří přešla skoro vesměs na politické úřady vládní, od poloviny XIX. stol. byly však zase konsistoře nebo církevní rady jako orgány církevní pravomoci státu zřizovány. Viz též čl. Evangelická církev.

* **Konskaja** (Konka) řeka v rus. gub. jekatěrinoslavské a tavrické, l. přít. Dněpru 213·2 *km* dl. Koncem XVIII. stol. tvořila říšskou hranici a podél břehů jejích byla řada pevností, jejichž zbytky spatřiti lze podnes.

* **Konstantan**, slitina kovová skládající se z 50% mědi a 50% niklu nebo z 58% mědi, 41% niklu a 1% manganu. Její specifický odpor elektrický jest 0·5 Ohm a koëfficient teploty 0·000025—0·0001. Odpor je skoro konstantní při změně teploty, odtud její jméno. Používá se ho na výrobu měřicích rheostatův.

Konstantin 14), vévoda Spartský, korunní princ řecký, v měsíci březnu 1897 jmenován byl vrchním velitelem armády řecké bojující v Thessalii proti Turkům. Utrpěl řadu větších porážek. Veřejné mínění vinilo jej z nezdaru válečných operací. R. 1899 K. uveřejnil proto pamětní spis, v němž podrobně vyložil na základě úředních zpráv veškeré příčiny nezdaru válečného, zejména nepřipravenost a nepohotovost Řecka k válce, a poukázal při té příležitosti na nedostatky organisace armády řec. a ostře kritisoval i činnost generála Makrise a Smolenského. Zároveň učinil vážné návrhy na reorganisaci armády. Ačkoliv tento pamětní spis obsahoval věrné vylíčení mnohých skutečností, přece neuspokojil široké veřejnosti a to tím méně, když K. r. 1900 jmenován generalissimem a vrch-

ním velitelem celé řecké armády a když vedle toho dostal ještě i zvláštní zmocnění k reorganisaci její. Další dítky z manželství jeho s princeznou Žofií Pruskou jsou: Pavel (* 14. pros. 1901) a Irena (* 13. ún. 1904). *Tmk.*

* **Konstantinov** Aleko, spis. bulh. (* 1863), již jako žák gymnasia gabrovského psal verše, později studoval práva v Odésse a r. 1885 stal se soudcem, pak členem prokuratury v Sofii, ale pozbyv místa věnoval se literatuře a advokacii. Již jeho humoristická báseň *Pésen za Plemeň-Tena i Slobod Madžara* (1882) napodobí národní písně a líčí Rusko jako dobrou matku Slovanstva a Rakousko jako zlou tetku Slovanův. Stambulovština, jež zbavila ho místa, poskytovala mu hojně látky k četným feuilletonům, které od r. 1894 přinášely časop. »Zname« a »Mlada Blgarija«. Jsa demokratem z přesvědčení, rozeným satirikem ohnivé povahy a vzdělaným Evropanem byl z nejmocnějších nepřátel vládního násilí a dne 11. kv. 1897 byl zákeřně přepaden a smrtelně raněn. Na místě vraždy postaven pomník s nápisem: »Poutníče, zvěstuj příštímu pokolení, že zde padl, zabit zjednaným vrahem, básník spisovatel A. K« Význam jeho v bulharské společnosti a literatuře přirovnává se k významu Ščedrinovu u Rusů. Nejlepší jeho satira *Baj-Gaňa*, líčící příběhy prostého Bulhara-politikáře, jest velmi populární a »bajgaňovščina« stala se případným názvem úzkého politického šovinismu v Bulharsku. Z povídek jeho, majících rovněž ráz publicistický, jmenujeme: *Jedin nesčakvan godež*; *Ot mnogo um*; *Pazi Bože slěpo, da progleda*; *Družestvo* a pod. Hojně překládal a psal také cestopisy, ano zkoušel své síly i v dramatě (*Na svobodna počva*). Sebrané spisy vydány s názvem *Sčinenija* (Sofia, 1901 a 1903, s předmluvou a kommentářem P. Slavejkova). Životopis jeho, vydal M. Uvaliv (Plovdiv, 1900). Srv. též Kalendarče A. K. za god 1904 (Sofia, 1904).

Konstantinovićová Natalie (* 1882), zasnoubila se 11. bř. 1902 s černohorským princem Mirkem, druhorozeným synem knížete Mikuláše. Její otec Alexander je vnuk Anny, dcery Jevrema Obrenoviće, jehož bratr založil dynastii Obrenovićů a sestry Miloše, setníka rumunského, jehož synem byl král Milan. K ćové, rodina velmi zámožná, žili v nepřátelství s králem srbským Alexandrem. Plukovník Alexander K-ić opustil Srbsko za Milanem, jehož byl přívržencem. (»Osvěta«, 1902) *Dr. N.*

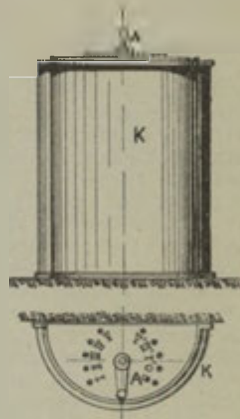
* **Konstitutivní vlastnosti** v chemii viz Additivní vlastnosti (Dopl.).

* **Kontagiosní nemoci** v. Infekční nemoci.

* **Kontingent lihový** v. Lihovarnictví, str. 2.

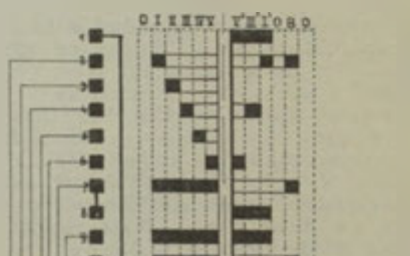
Kontrolní hodiny jsou v dílnách, továrnách používané hodiny se zařízením, které automaticky tiskne dělníkům na kontrolních lístcích čas, kdy práci nastoupili nebo z práce odešli. K. h. pro zjišťování správně konaných obchůzek stráže, hlídek jsou obyčejné přesně jdoucí hodiny se zapisovacím přístrojem, který proudem elektrickým bývá uváděn v činnost. Stráž zapne zapinač nebo stiskne dotek, tím zavede se elektrický proud, který uvede v činnost páku zapisovacího přístroje a na odvinujícím se papíře vytiskne se čas stisknutí.

* **Kontrolor** (angl. *controller*, fr. *contrôleur*, něm. *Kontroller*, *Fahrschalter*) značí v elektrotechnice přístroj, zařízení při elektrických motorových vozech, elektrických výtazích, otáčidlech, jeřábech a pod., kterým možno regulovati rychlost jízdy, pohybu, ovládati hnací elektrické motory. Skládá se z plechové skříně *K* (vyobr. č. 5034.) tvaru poloválce, v ní umístěn je zapínací válec s kovovými doteky různě uspořádanými, které při otočení válce klikou *A* přicházejí ve styk s kartáčky čili dotekovými pery a zavádějí tak různá spojení proudová.

Č. 5034. Kontrolor.]

Na svršku skříně je rozvodná klika *A* a doteky s příslušným vyznačením. Vyobr. č. 5035.

Č. 5035. Vnitřní zařízení kontroloru.

podává vnitřní uspořádání k u a pro jasnější pochopení jeho působnosti, je hlavní zapínací válec kreslen rozvinutý. Doteky na-

něm uspořádané jsou vyznačeny černě. Zapínací válec bývá buď z látky isolační, pak kovové doteky se na něj přišroubují, nebo skládá se z kruhových segmentů kovových, neb, jak se nyní obyčejně dělá, jest válec celý kovový, mosazný s povrchem opatřeným isolační vrstvou. Kovové doteky v posledním případě vystupují pak z válce jako kruhová žebra, pasy. Stranou rovnoběžně s osou válce umístěno jest 11 kartáčků čili dotekových per, jež spojovacími dráty připojeny jsou jednak ke spouštěcímu rheostatu *R*, jednak do svorek *D*, *B*, *C*, *F* a odtud do vinutí na magnetech motoru *M*, a do jeho induktoru *I*. Sítí *S* přivádí se hnací proud do k-u. Elektromagnet *E* slouží ke zhasínání jisker povstalých mezi kartáčky a doteky na válci. Svislými čárkovanými čarami rozdělen povrch válce zapínacího na partie, které při otáčení kliky *A* (vyobr. č. 5034.) přijdou pod kartáčky 1 - 11. Zpodní část válce zapínacího až ke kartáčku 8 je samostatnou částí dobře isolovanou od části hořejší. Obě části na venek tvoří jeden válec se společnou osou otáčivou. Otočí-li se klikou *A* (vyobr. č. 1.) na dotek 0 (v rozvinutém válci jsou tři polohy nullové, dvě krajní však po opětném stočení plochy do válce spadnou do sebe), přijde část válce 0 (vyobr. č. 5035.) pod kartáčky. Část tato nemá žádných vystupujících doteků, kromě toho povrch jest opatřen isolovanou vrstvou, jest tedy veškerý dotek s 11 kartáčky přerušen čili motor stojí. Otočí-li se klikou do polohy I, dotýká se zapínací válec svým dotekem kartáčku 2, 7, 9, 10 a tím vykazuje cestu elektrickému proudu z přívodné sítě *S* do svorky *B*, kartáčku 9 doteky na zpodní části válce do kartáčku 10, svorky F_1 do induktoru *I*, svorky *D*, kartáčku 7, hořejší částí zapínacího válce do kartáčku 2, odtud skrze celý předpínací rheostat *R* do elektromagnetu *E*, do magnetického vinutí motoru *M*, zpět k záporné svorce sítě *S*. Motor následkem předepiatého celého rheostatu má slabý proud, tudíž rozbíhá se zvolna. Přijde-li klika *A* do polohy II, vypne se z obvodu odpor 2′ 3′ v poloze III odpor 2′ 3′ a 3′ 4′ atd., až v poloze V je vypiat celý rheostat. Motor má plný proud, jde tedy plnou rychlostí. Přesune-li se klika na dotek *B*, je proud ze sítě *S* přerušen, motor běží jako dynamo a vyrobený elektrický proud jde z induktoru *I* přes svorku *F* do kartáčku 10, zpodní částí zapínacího válce do kartáčku 11, do magnetického vinutí motoru, odtud do zhasinače *E*, rheostatu *R*, kartáčku 2 svrchní části zapínacího válce do kartáčku 7 k zápornému kartáčku stroje. Je tedy touto polohou kliky zavedeno elektrické brzdění. V dalších polohách I′, III′, V′ vypíná se rheostat *R* a tím mocněji se elektricky brzdí. K. této konstrukce nemá možnost obrátiti chod, a chce-li se u elektrických tramwayí s tímto k-em dosíci zpětné jízdy, musí se zapnouti k. na druhé plošině vozu (vůz má dva k-y, na přední a zadní plošině umístěné).

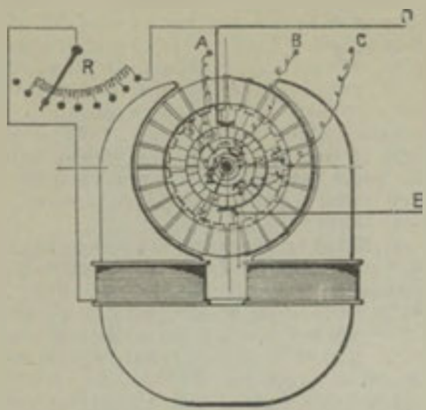
K. se zařízením k obrácení chodu, má kromě kliky *A* ještě jednu malou kliku a kromě hlavního zapínacího válce ještě jeden malý válec reversní s doteky. Vše je zařízeno tak, že možno otočiti malou klikou čili obrátiti chod motoru jen tenkráte, když klika *A* je na poloze 0 či proud je přerušen, rovněž nemožno kliku *A* neb reversní kliku sejmouti nebo nasaditi v jiné poloze, než když proud je přerušen. Při elektrických tramwayích se dvěma motory bývá k. zařízen tak, že při spouštění zapínají se motory i jejich předpínací odpory seriově, dalším otáčením kliky spojují se předpínací odpory na krátko, až jsou jen motory zapiaty ovšem za sebou, pak přejde se na spojení parallelní a zas předpínací odpory postupně se spojují na krátko, až běží jen motory s plným napětím síťovým. K. má též zařízení zachycovací, aby kliky zapínací nemohly samovolně polohu svou změniti. *Brož.*

***Konůpek** Jan, klassický filolog český (* 1. července 1855 v Libichově). Studoval v l. 1866—74 na gymnasiu v Ml. Boleslavi a v l. 1874—77 na filosofické fakultě v Praze, r. 1877 - 84 byl supplentem při gymn. v Ml. Boleslavi, r. 1884—99 prof. v Novém Bydžově, od r. 1899 jest prof. gymn. v Křemencově ulici v Praze. Ve výročních zprávách gymnasia v Novém Bydžově na rok 1893 a 1895 uveřejnil překlad druhé knihy *Thukydidovy* a v Bibliotéce klassiků řec. a řím., vydávané III. třídou České akademie, podal velmi zdařilý překlad celého díla Thukydidova (Praha, 1907—9).

***Konvekce** viz Elektrická konvekce (Dopl.).

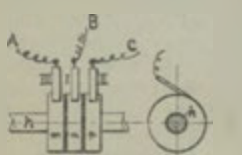
Konvenční pokuta (něm. *Konventionalstrafe*, *Vertragsstrafe*, *Vergütungsbetrag*) jest summa peněz nebo jiné plnění, jež někdo slibuje pro případ, že svůj závazek nesplní buď vůbec nebo způsobem náležitým. K. p. slouží věřiteli za prostředek, kterým se dlužník donucuje, aby dostál své povinnosti, nechce-li platiti onu pokutu. K. p. propadá, jakmile dlužník měl plniti, avšak neplnil, když tedy hlavní pohledávka jest splatná, leda že by podle úmyslu stran dlužník měl býti věřitelem dříve upomenut. Byl-li dlužník povinen k opominutí, propadá k. p., jakmile jednal proti této své povinnosti. Byla li k. p. slibena pro případ, že dlužník nesplní svou povinnost, nemůže věřitel podle Code civil (čl. 1229) a podle něm. obč. zák. (§ 340) žádati i pokutu i splnění smlouvy, nýbrž jen jedno z obého. Podle rak. občan. zák. (§ 1336) není však dlužník tím, že zaplatil k p tu, zproštěn závazku splniti smlouvu. K p. nahrazuje tu pouze škodu utrpěnou tím, že nebylo řádně plněno. Nemravné jest vymiňovati si ve smlouvě pro případ nepořádného plnění, aby dlužník nejen zaplatil k. p tu, nýbrž aby věřitel vedle toho mohl žádati ještě vedle splnění smlouvy i za náhradu škody.

***Konvertor** v elektrotechnice značí stroj, kterým možno proud střídavý přeměniti na stejnosměrný nebo naopak a který má jen jediný induktor o jednom toliko vinutí. K. je vlastne stroj na stejnosměrný proud, který kromě kollektoru má též sběrací kroužky pro proud střídavý. Vyobr. č. 5036. podává uspořádání k u. Sběrací

Č. 5036. Konvertor.

kroužky *m*, *n*, *p* (vyobr. č. 5037.), které jsou od hřídele *h* i od sebe pečlivě isolovány, jsou spojeny buď se segmenty kollektorovými nebo přímo s vinutím induktorovým tak, že připojovací body jsou od sebe vzdáleny o 120° čili o $\frac{1}{3}$ periody, mají-li prsteny býti pro třífásový proud s fásemi o 120° pošinutými. Sběrací kroužky ve vyobr. č. 5036. jsou pro zřetelnost kresleny o různých průměrech, jsou však podle vyobr. č. 5037. o průměrech stejných. Prsten *p* spojen je s kollektorovým segmentem *a*, prsten *m* se segmentem *b* a prsten *n* se segmentem *c*. Všech tří prstenů dotýkají se kartáčky I, II, III a od nich vedou dráty do svorek stroje *A*, *B*, *C*. K. může býti

Č. 5037. Sběrací kroužky konvertoru.

stavěn buď jako seriové dynamo na stejnosměrný proud elektrický, nebo jako derivační či jako kompoudní. Vpouští-li se svorkami *ABC* proud střídavý třífásový, běží stroj jako synchronní motor a zároveň možno ze svorek *C D* bráti proud stejnosměrný. Tohoto způsobu používá se při elektrárnách se střídavým proudem ku přeměně střídavého proudu na stejnosměrný za účelem nabíjení akkumulátorů pro elektrické tramwaye. Vpustí-li se do svorek *CD* stejnosměrný proud, běží k. jako elektromotor na stejnoměrný proud a zároveň možno ze svorek jeho *A*, *B*, *C* bráti třífásový proud střídavý s fásemi o 120° pošinutými.

Konyskij 2) Ołeksander, spis. maloruský, † 1900.

***Konzul** Štěpán Istrianin v. Konsul.

***Kopaná** viz Míč.

***Kopecký** Karel, přírodovědec český (* 2. led. 1852 v Něm. Brodě). Vystudovav gymnasium ve svém rodišti a přírodní vědy na universitě v Praze, suppleval na reál. gymnasiu v Chrudimi, odkudž povolán za professora na vyš. gymnasium do Rychnova n. Kn., kde působí posud. O sobě vydal: *Analytická květena okolí Rychnova n. Kn.* (Programm gymnasia rychnovského na r. 1884 až 1887); *Klíč k určování důležitých nerostů* (Rychnov n. Kn., 1885); *Ze života ptáků* Praha, 1886); *Zimní spánek zvířat* (t., 1887, J. Otto); Malý Brehm č. 5: *O nerostech* (t., 1902); *Mineralogie a geologie* (t., 1907); dále *O zdravotnictví školním* (Programm gymn. rychnovského na r. 1905); *O autoritě* (t., 1908—9). Vedle toho četné články paedagogicko-didaktické ve »Věstn. čes. professorů«, »Čes. Jinochu« a j.

***Kopecký** Josef, pedolog čes. (* 1865 v Desné). Absolvovav reálku v Litomyšli a vysokou školu zeměd. ve Vídni, vstoupil r. 1890 do technické kanceláře rady zemědělské v Praze, kde později stal se vrchním inženýrem-pedologem a svěřeno mu bylo vedení oddělení pedologického. Věnoval se fysikálnímu výzkumu půd a k účelům těmto sestrojil několik nových přístrojů. R. 1907 svěřeny mu byly přednášky z pedologie a meteorologie na české vysoké škole technické v Praze i jmenován honor. docentem s tit. mimoř. professora. Vydal tyto práce vědecké: *Klasifikace půd pro melior. práce drenážní se zřetelem k mech. rozboru půd* (Praha, 1899; též něm., 1901); *Fysikálné vlastnosti půd* (t., 1902; něm. 1904); *Neue Erfahrungen auf dem Gebiete der Bodenentwässerung mittels Drainage* (Ref. mezinár. kongressu zeměd. ve Vídni, 1907); *Pojednání o agronomicko pedologickém prozkoumání části okresu velvarského* (Praha, 1909).

***Kopeček Svatojanský** v. Sv. Jan 9).

***Kopera** Felix, polský historik umění (* 1871 v Krakově). Studoval na univ. krakovské, basilejské a berlínské. Po delších studiích v cizině byl habilitován na univ. v Krakově pro dějiny kultury v Polsku a vých. Evropě. Od r. 1901 jest ředitelem Národního musea v Krakově. Uveřejnil: *Tak zwana korona Bolesława Chrobrego i pierwsze insignia koronne Polski* (»Przeglad Polski«, 1898); *Dary z Polski dla Erazma z Rotterdamu* (»Sprawozdania komisyi historyi sztuki Akad. Umiej.«, sv. VI.); *Miniatury rękopisów polskiego pochodzenia w bibliotece w Petersburgu* (t., sv. VI.); *Monety rzymskie znajdowane na naszych ziemiach* (»Wiadomości numizm.-archeol.«, 1896—97); *Grobowiec króla Jana Olbrachta i pierwsze slady odrodzenia w Polsce* (»Przeglad Polski«, 1895); *Dzieje skarbca koronnego w Polsce* (Kraków, 1904);

Pomniki Krakowa (Krakov-Varšava, 1904, 3 sv); *Wit Stwosz w Krakowie* (10. sv »Rocznika krakowskiego«, Krakov, 1907); *Spis druków epoki jagiellońskiej w zbiorze Emeryka Hutten Czap kiego w Krakowie* (t., 1900); *Spis rycin w Zbiorze Emeryka Hutten Czapskiego* (t., 1901).

Kopf 3) Josef, sochař něm., † 1903 v Římě.

* **Kopfstein** Václav, chirurg čes. (* 1863 ve Voticích v Čechách). Absolvovav gymnasijní studie v Táboře a lékařské ve Vídni, kdež r. 1889 promovoval, přišel r. 1891 s prof. Maydlem do Prahy jako jeho assistent a stal se r. 1896 primářem nemocnice v Ml. Boleslavi, kdež působí posud. Z jeho literárních prací dlužno uvésti: *O empyemu hrudním* (Praha, 1895); *Dva případy aktinomykosy u člověka* (»Čas. lék. čes.«, 1892); *Příspěvek k transplantaci eburneální* (t., 1893; též něm.); *Nádory žlázy karotické* (t., 1894; též něm.); *Případ laterálního nádoru krčního vzdušného* (t., 1895; též něm.); *Příspěvek ku spontánním rupturám srdce* (t., 1897); *Příspěvek ku chirurgii plic* (t., 1898; též něm.); *Kasuistické příspěvky z chirurgie žaludeční a střevní* (t., 1900); *Sdělení k operativnímu léčení přední hnisavé mediastinitidy* (t., 1901; též něm.); *Kasuistika vzácných nádorů v chirurgii* (t., 1904); *Cystis pancreatica* (t., 1905); *Rozsáhlé resekce střevní* (Věstník IV. sjezdu č. přírodozp. a lékařů, 1908); *Implantace karcinomu a theorie Adamkiewiczova* (»Rozpr.« Č. akad., 1893; též něm.), mimo řadu sdělení kasuistických a zpráv, uveřejněných v »Čas. lék. čes«, »Sborníku klinickém«, »Revui pro neurologii« a lék. listech něm.

Kopidlno 1) má 245 d, 2102 obyv. čes., 2 něm. (1900), mlýn.

Kopp 5) Georg, kardinál a kníže biskup vratislavský. R. 1903 vystupoval proti Polákům slezským, používaje náboženství za prostředek politické agitace a prováděje i nátlak na voliče pol. Zvláště smutně proslul pronásledováním pol. poslance Korfantyho (v. t. Dopl.). V době konklave Pia X. po smrti papeže Lva XIII. r. 1903 silně agitoval proti kardinálu Rampollovi, prohlásiv jej za nezpůsobilého na trůn papežský zejména se stanoviska něm.

* **Kopp** Josef, politik něm. (* 1827 v Deblině na Moravě — † 22. ledn. 1907 ve Vídni. Studoval na gymnasiu v Brně, věnoval se studiu práv ve Vídni a dosáhl hodnosti doktorské. Usadil se jako advokát ve Vídni. Byl legionářem r. 1848. Již r. 1868 zvolen do dolnorakouského sněmu a býval přísedícím zem. výboru. R. 1873 stal se říšským poslancem. Z VI. okresu vídeňského, kde zvítězil po něm antisemita dr. Pattai r. 1885, musil hledati přístřeší ve vnitřním městě. Byl dříve vůdcem německé strany pokrokové, která se přeměnila později v německou spojenou levici. K. znám též z processu Bloch-Rohling v příčině rituální vraždy obhajováním býv. poslance z Haliče rabína dra Blocha. Dr. *N.*

Köppen 2) Karl Friedrich Albert † 13. kv. 1898 v Lichtenthalu v Badensku. — K. 4) Vladimir jest od 1903 přednostou stanice hamburské mořské observatoře v Gross-Borstelu; napsal dále: *Grundlinien der maritimen Meteorologie* (Hamb., 1899); *Klimalehre* (Lip., 1899, Goschen); *Versuch einer Klassifikation der Klimate, vorzugsweise nach ihren Beziehungen zur Pflanzenwelt* (t., 1901); *Klimakunde*, I. sv. *Allgemeine Klimalehre* (2. vyd. t., 1906).

* **Kopta** Václav viz Dodatky ke XIV. sv.

* **Korablev** Vasilij Nikolajevič, spis. rus. (* 1873), ukončil studia na filosofické fakultě petrohradské university a cestoval mnoho po Balkáně. R. 1896 vypověděla jej rakouská policie z Bosny a r. 1899 srbská policie ze Srbska jako nebezpečného agitátora. Vedle četných prací v rus. i srb. časopisech vydal o sobě: *Poezija Vladimira Solovjeva* (Petr., 1901).

* von **Körber** Ernst, rakouský státník (* 6. listop. 1850 v Tridentu). Studoval na tereziánské akademii a práva ve Vídni a r. 1872 vstoupil do služeb justičních; hned po 2 letech byl povolán do ministerstva obchodu. R. 1887 stal se tamže přednostou praesidiální kanceláře. Osvědčil se při organisaci státních drah tak, že r. 1892 jmenován odborným přednostou. R. 1895 stal se generálním ředitelem stát. drah a vypracoval statuty nového ministerstva železnic. Potom jmenován r. 1896 za Badeniho skut. tajným radou a prvním odb. přednostou v ministerstvu vnitra. V listp. 1897 převzal v kabinetě Gautschově ministerstvo obchodu, zůstal po pádu tohoto ministerstva v březnu 1898 v disponibilitě a povolán v září t. r. do panské sněmovny. 1. říj. 1899 jmenován ministrem vnitra v ministerstvu Claryově, po jehož odstoupení stal se 19. led. 1900 sám předsedou ministerstva a měl uloženo zdolati českou obstrukci a učiniti parlament dělným. Ale poněvadž obstrukce hned potom v květnu vypukla znova, K. byl nucen říšskou radu odročiti a také druhý jeho pokus dosíci parlamentního povolení státních nezbytností v září se nezdařil a říšská rada byla 7. září rozpuštěna. K. vládl nadále paragrafem 14. a vypsal na leden 1901 nové volby. Nicméně hned první sedění počalo ve znamení nové obstrukce, kterou se mu podařilo zmírniti předlohou investiční a zákonem o vodních stavbách. Na podzim říšská rada znova byla nedělnou, takže 9. pros. K. krotil radikálními prostředky. V říjnu 1902 pokusil se novými poradami Čechův a Němcův upraviti jazykové poměry v Čechách, ale marně. V dubnu 1903 byl vyznamenán velkokřížem řádu svatoštěpánského pro svoje snahy o rakousko-uherské vyrovnání. Od 18. říj. 1902 měl K. také portefeuille justice. Pro zmatky uherské r. 1903 K. podal 7. čce demissi, která však nejvýše lichotivým přípisem koruny nebyla přijata. K-ovi byla přičítána iniciativa císařova armádního rozkazu ze dne 17. září 1903, jímž císař odmítl národní požadavky uherské, týkající se armády, pročež Maďaři naň prudce

počali útočiti. Za vlády K-ovy došlo k bouřím inšpruckým pro vlašskou právnickou fakultu a K. čím dále tím více klonil se na stranu Němců, tak že ministr-krajan dr. Rezek podal demissi a jmenován po něm dr. Randa. Češi trvali při své obstrukci a poč. prosince utrpělo ministerstvo v budgetním výboru citelnou porážku, tak že K. podal demissi, která 31. pros. 1904 byla přijata. Od těch dob K. žije v soukromí.

***Korber** Vilém, vůdce theoretických anarchistů v Čechách (* 1854 v Praze — † 11. pros. 1899 ve Vršovicích). Býval spoluvlastníkem domu »u Lodi« v Marianské ulici v Praze. Se svým bratrem Ceňkem účastnil se pumového atentátu v noci na 11. čna 1869 před budovou policejního ředitelství. Od těch dob byl několikrát pohnán před soud a naposled před porotním soudem v Mostě uznán byl nevinným. Hlavním působištěm jeho byl Most a Lom (*Bruch*) a naposled Praha, kde organisoval duchovní anarchisty. Po 5 roků vydával časopis »Omladinu«. Napsal několik brošur a letáků (*Ethický anarchismus*; *Proveditelnost anarchie*; *Kam spěje sociální demokracie*; *Anarchismus a komunistické kolonie a j.*).

***Kordač** František, katol. theolog. čes. (* 1852 v Seleticích u Libáně). Studoval gymnasium v bisk. semináři v Bohusudově (*Mariaschein*) u Teplic 1865—73 s maturitní zkouškou na něm. gymn. v Praze na Malé straně. Filosofii v l. 1873—76 a napotom theologii 1876—80 v Collegium Germanicum v Římě s promocí na doktora obou fakult. Když se navrátil ze studií, nebylo jeho žádosti za propuštění z litoměřické diécése za účelem habilitace k docentuře filosofie v Praze vyhověno pro nedostatek kněží. První veřejný úřad zastával jako kaplan v duchovní správě v Liberci v l. 1880—85; v l. 1885 až 1905 byl professorem na theol. ústavě v Litoměřicích, v l. 1890—1905 byl zároveň rektorem kněžského semináře t. R. 1905 stal se řádným professorem filosofie a křesť. apologie při theol. fakultě c. k. české university Karlo-Ferd., zařídil též katol. týdeník »Volk« a knihtiskárnu v Litoměřicích a j. Četné jeho články obsahu theologicko-filosofického a církevně politického přinášejí »Čech«, »Čas. katol. duchovenstva« (zde delší stať *O autoritě*, 1900), pražská »Politik« (zde větší články: *Theologische Studienreform*; *Wissenschaft und Religion*; *Philosophie und Theologie im Organismus d. Universitätsstudien*, kteréž články vyšly též v samostatném otisku česky a německy, r. 1906), vídeňský »Vaterland« Zschokkeho »Theolog. Studien« (*D. bischöfliche Klerikalseminarium in Leitmeritz 1894*), »Linzer Theol. Quartalschrift« a j.

***Kordeš** Boř., pseud. Frant. Pravosl. Voláka (v. t.).

***Kordoš** Gustáv, paedag. spis. slovenský († v pros. 1908 v Levoči). Býval professorem stát. reálky v Levoči a z nejznamenitějších spisovatelů původních učebných knih slovenských.

Korea. Na ploše 218.650 *km²* veliké obývalo podle sčítání r. 1906 celkem 9,781.671 obyv., z nichž bylo 98.495 Japanců, 3661 Číňanů, 286 Američanů, 138 Angličanů, 103 Francouzové, 102 ostat. Evropané. Římských katolíků bylo 55.806 (1901), protestantů 27.980. V dopravnictví učiněn byl od poslední války značný pokrok; trať Soeul-Fusan byla dostavěna hned po vypuknutí války. K ní přistupují trati starší Soeul-Chemulpo, dále Fusan-Masampo a třetí půjde z Taidenu do Mokhpa. Na sv. vede nyní trať Soeul-Vidžu. Drah bylo již r. 1905 celkem 1108 *km*. Telegrafních linií 4625 *km*. — Vojsko korejské bylo r. 1907 až na 1 prapor císař. tělesné stráže rozpuštěno.

Dějiny. Mezi Ruskem a Japanskem byla stran K-ey ujednána r. 1898 smlouva, kterou se obě tyto velmoci navzájem zavázaly zdržovati se na příště všeho zasahování do vnitřních politických poměrů korejských. Tím však rivalita obou sousedů zde neustala, naopak přiostřovala se stále, zejména rostoucí obchodní vliv ruský v K-ei, podporovaný dostavěním sibiřské dráhy, popuzoval Japansko tak, že toto nevidělo již jiného prostředku k zamezení dalšího šíření vlivu a moci ruské v K-ei než válku, kterou začali Japanci v únoru 1904. Japansko stran K-ey zejména žádalo uznání všech svých práv, kterých v K-ei dobylo, uznání práva chovati na K-ei vlastní vojsko k ochraně japanských poddaných a železnic, jakož i závazek, že Rusko nepodnikne na K-ei nic, co by mohlo vésti k zápletkám mezi oběma státy. Za této rusko-japanské války (v. t.) K. stala se dějištěm prvních srážek. Japanci obsadili hlavní město korejské Soeul, odzbrojili zde domácí vojsko v počtu asi 6000 mužů, veškeru správu země vzali do svých rukou. 10. bř. 1904 byla mezi Japanem a K-eou ujednána zvláštní jednota »na obranu i výboj«. Po míru Portsmouthském, jenž znamenal zajištění K-ey zájmům japanským, novou smlouvou z 18. list. 1905 stanoveno, že veškero zastoupení K-ey v záležitostech zahraničních béře na se Japan, jemuž připadl také dozorčí úkol prostřednictvím generálního guvernéra ve vnitřní správě. Tímto gener. guvernérem byl jmenován v prosinci 1905 markýz Ito. 19. čce 1907 císař Yi-hong byl Japanem donucen vzdáti se vlády ve prospěch svého syna Ičaka (* 25. bř. 1874). Srv. Griffis, Corea: the Hermit Nation (7. vyd. New York a Lond., 1904); Hamilton, K. (Lond., 1904); Vautier a Frandin, En Corée (Pař., 1904); Hulbert, History of Corea (Soeul, 1905); týž, The Passing of K. (Lond., 1906); Mc. Kenzie, The Unweiled East (t., 1906).

Koreo Jan jmenován r. 1908 ředitelem gymnasia v Třebíči na Moravě.

***Korel** viz Kandalacká zátoka.

Korelin Mich. Sergějevič, rus. dějepisec italského humanismu, † 13. led. 1899 v Moskvě. Srv. o něm: N. Karějev, Ruský dějepisec italského humanismu (»ČČH«, 1901),

dále obšírný čl. prof. Guerriera v »Otčetu Moskovskago universitěta« na r. 1899.

Kořenský Josef cestoval ještě r. 1900 až 1901 v Australii, Tasmanii, na Nov. Zealandu, tichomořských ostrovech, přes Javu, Singapur do Hongkongu a do Japanu a vrátil se sibiřskou drahou do Prahy. Tuto cestu popsal ve dvousvazkovém díle *K protinožcům* (Praha, Otto, 1901—3). Pro mládež napsal *Žaponsko* (t., 1899) a *Z Číny oklikami do vlasti* (t., 1899) jakožto 2. a 3. část »Cest po světě«, potom *Afriku* (t., 1899) a *Australii* (t., 1903). V serii »Nových cest po světě« vydal: I. *Plavba do Australie*; II. *Na Labutí řece*; III *Cesty po Australii Jižní*; IV. *Cesty po Viktorii a Tasmanii*; V. *Na jihu Nového Zelandu*; VI. *Na severu N. Zelandu*; VII. *V Jižním moři*; VIII. *Ve Východní Australii*; IX. *V Malajsku*; X. *V Siamu a Číně* (Praha, Otto, 1907—9). R. 1907 navštívil Skotsko a Anglii, r. 1908 Laponsko za příčinou studií magnetitových baní a vrátil se přes New Castle domů.

Korevo Nik. Nikolajevič, právník rus., sestavil a vydal v Petrohradě v letech 1899 až 1909 třísvazkový »Ključ k finljandskym zakonam« pod záhlavím »Alfavitnyj ukazatěl po postanovlenijam Velikago knjažestva Finljandskago«, podle něhož lze snadno stopovati vývoj kterékoli finské instituce. K snazší orientaci každý předmět vedle ruského názvu opatřen jest názvem švédským a finským, za kterýmžto účelem K. vyhledal a dílem nově vytvořil ze švédské a finské právnické literatury terminologii. *Dr-n.*

***Korfanty** Wojciech, novinář a politik pol. (* 1873). Studoval v Berlíně a ve Vratislavi. Založil a stále rediguje časopis »Górnoślązak« v duchu ryze národním. R. 1903 kandidoval do říšského sněmu německého a byl zvolen. Byl pak prvním poslancem pol. z Horního Slezska na říšském sněmu něm. vůbec. Zvolení K-ho za poslance tak velice podráždilo duchovenstvo něm., že vystoupil proti němu i sám kardinál a vratislavský kníže-biskup Kopp, ano i biskup krakovský kardinál Pużyna. Koncem r. 1904 vystoupil na říšském sněmu něm. v znamenité a skvělé řeči proti terrorismu něm. a proti utlačování Poláků slezských. Tou dobou K. vstoupil také do kola poslanců pol. v Berlíně. Krajské shromáždění voličských delegátů jmenovalo K-ho r. 1904 kandidátem do sněmu prus. Kandidatura ta pokládána byla za protest celého živlu pol. proti germanisátorské činnosti duchovenstva něm. v Pruském Slezsku. T. r. K. zvolen do sněmu prus. za volební okres wrzešeňský. *Tmk.*

***Korinfskij** Apollon Apollonovič, básník rus. (* 1868), studoval v Simbirsku a literární činnost zahájil feuilletony v listech provinciálních. Později jal se přispívati verši do časopisů petrohradských, načež stal se redaktorem časop. »Sěver« a v letech 1895—1904 byl zástupcem hlavního redaktora časop. »Pravitěljstvennyj Věstnik«. O sobě vydal: *Pěsni serdca* (2. vyd., Moskva, 1896); *Černyja rozy* (Petr., 1896); *Těni žizni* (t., 1897); *Gimn krasotě* (t., 1899); *V lučach mečty* (t., 1905); *Byvaljščiny. Skazanija, kartiny i dumy* (3. vyd. t., 1900), dále překlady: *Pěsni Baumbacha* (t., 1905); *Polnoje sobranije pěsen Beranže* (t., 1904—5) a j. Prosou vydal: *Voljnaja ptica* (2. vyd., Moskva, 1905); *Narodnaja Rus. Kruglyj god skazanij, pověrij, obyčajev i poslovic rus. naroda* (t., 1901); *Trudovoj god rus. kresťjanina* (t., 1904); *V mirě skazanij. Novyje očerki narodnoj Rusi* (Petr., 1905); *Poezija K. K. Slučevskago* (t., 1900); *D. N. Sadovnikov i jego poezija* (t., 1900) a j. Oplývá skvělou formou bez přílišné hloubky a v epice podléhá vlivu A. Tolstého.

Korinth. Od r. 1896 podniká americká archaeologická společnost athénská vedením Richardsonovým v K-ě vykopávky; 4½ až 6 *m* pod povrchem odkryto především antické theatrum, dále dlážděná ulice nedaleko tržiště. Válka řecko-turecká přerušila práci úspěšně postupující; po ní r. 1898 práce obnovena, při čemž byl v hloubi 9 *m* odkryt proslulý pramen Peiréné, při němž stojící budova — popsaná Pausaniem — obzvláště v dobrém stavu zachována. Mezi tržištěm a přístavem Lechaionem nalezeny propylaie, rovněž Pausaniem popsané, dále dórský Apollónův chrám, před nímž ještě stojí sedm sloupů, konečně odkryty velkolepé zbytky studnice Glaučiny, připomínané v pověsti o Medeji a Glauce, manželce Iasónově.

Kořistka Karel Frant. Edv., geodaet a zeměpisec čes., † 19. led. 1906 v Praze.

***Koritić** Fran v. Jihoslované, str. 462*b*.

***Korkinskaja**. pův. jméno m. Išimu (v. t. 2).

Korkunov Nikolaj Michajlovič, právník rus., † 1904.

Kornilov 2) Ivan Petrovič † 1901. Vydal ještě: *Pamjati grafa M. N. Muravjeva* (Petr., 1898); *Rus. dělo v Sěvero Zapadnom krajě* (t., 1901, s velmi cennými zprávami o školním vzdělání a světských i duchov. školách vilenského okruhu učebného).

***Kornit**, náhražka rohoviny, připravená z práškovitých odpadků rohoviny s nějakým spojivem silným tlakem v lisu hydraulickém.

***Korobka** Nikolaj Ivanovič, kritik rus. (* 1872), studoval na universitě kijevské a petrohradské, pak byl inspektorem škol v gub. volyňské, načež stal se professorem na učitelském ústavě petrohradském. Přispíval do čelných listů rus. a o sobě vydal: *Očerki litěraturnych nastrojenij* (Petr., 1903); *Ličnosť v rus. obščestvě i litěraturě načala XIX v.* (t., 1904) a j.

Koronowo nad Brdou (*Crone an der Brahe*), m. v prus. vlád. obvodě bydhošťském, 20 *km* sev. od Bydhoště, má 5267 obyv. (1905), z nichž většina Poláků, kostel ze XIII. stol., trestnici, zemědělství a hrnčířství.

Korösi (Korossy) Josef, statistik maďarský, † 23. čna 1909 v Budapešti.

***Korpuskulární theorie**, J. J. Thomasonem vyslovená theorie, podle které každý

chemický atom možno si mysliti sestavený z velikého množství malých, elektřinou nabitých, hmotných částeček, zv. korpuskule. Hmota těchto částeček jest asi tisickrát menší nežli hmota atomu nejlehčího prvku vodíku. K. t. sluje též u mnohých elektronovou theorií (v. t., Dopl.).

* **Korpuskule**, též elektron, v. Korpuskulární theorie (Dopl.).

* **Korrose** i korrase, názvy, jichž užívá se pro některé složky rušivé činnosti sil exogenních na povrchu zemském. Přesně není obsah pojmů těchto stanoven, ale nejsprávnějším asi jest vymeziti korrosi jakožto chemické působení vod dešťových na povrch hornin, kdežto korrasí třeba rozuměti mechanické rozrušení povrchu hornin hmotnými částicemi, jež pak vítr odnáší. Často však oba pojmy se změňují a zaměňují i s erosí (v. t.).

* **Korsuň** m. v rus. gub. kijevské, n. ř. Rosji. Město toto založeno bylo nejspíše velikým knížetem Jaroslavem. Ve XII. stol. K. byl již znamenitým městem, o něž zápasila mnohá knížata ruská. Ve XIII.—XV. stol. byl často zpustošen, až posléze stal se i liduprázdným. R. 1584 bratří Višněvečtí dostali od Štěpána Báthoriho povolení k opevnění tohoto města. Poblíže K-ě Bohdan Chmělnickij zvítězil r 1649 nad Poláky. R. 1787 v K i bylo setkání krále Stanislava Augusta s císařem Josefem II. R. 1799 K. darován byl kn. Lopuchinovi; knížecí rodina tato má jej v držení podnes. Je zde starobylý zámek obklíčený hlubokými příkopy a vysokými náspy. Bylo zde nalezeno mnoho vzácných a starožitných předmětů, zvláště mincí. K. má 5712 obyv., mužský klášter ze XVII. stol., 2 pravoslavné chrámy, synagogu, nemocnici, 2 cukrovary. V okolí K-ě nacházejí se větší průmyslové závody.

Korš 2) Jevgenij Fedorovič, žurnalista rus., † 1897.

* **Kortukál** v. Partikál.

Korutany. Podle sčítání r. 1900 měly K. 367.324 duší (od sčítání 1890 vzrůst o 1·75 proc.); na 1 km^2 připadá 35 obyv. Z celkového počtu obyvatelstva připadá na Němce 269.960 duší či 71·54% a na Slovince 90.495 či 28·39%. Až na 20.383 augšp. evangel. byli všichni katolíci.

Korvín Jan D., básník čes., † 1905 v Praze. Po léta přispíval pod pseud. Danko do »Humor. Listů« a »Šípů«; po nějaký čas vydával a redigoval odborný list »Záloženské Zájmy«.

* **Korwin**, pseud. Winc. Chelmińského (v. t., Dopl.).

Koryčany mají 445 d., 2433 obyv. čes., 151 něm. (1900).

* **Korytowski** Witold, státník rak. Vstoupil r. 1875 k dolnorak. finanční prokuratuře. Za Dunajewského byl r. 1880 jako ministerský koncipista povolán do praesidiální kanceláře ministerstva financí a měl vynikající účast na celní revisi r. 1882 a na vyjednáváních o vyrovnání s Uhry r. 1887. R. 1891 stal se zemským finančním ředitelem ve Lvově. V ún. 1901 jmenován tajným radou. Energickou rukou uvedl do pořádku berní poměry haličské. V červnu 1906 povolán do kabinetu Beckova za ministra financí. Odstoupil v říj. 1908.

Korzon Tadeusz, historik polský, bibliotekář hr. Zamojského ve Varšavě. Z dalších děl K-ových nutno vytknouti jeho novodobé dějiny: *Hystorya nowożytna*, jejíž první část, vydaná r. 1889 v Krakově, sahá do r. 1648, druhá — vyšlá 1903 tamže — pokračuje do r. 1788. Mezitím K. obíral se důkladnými studiemi monografickými, jejichž plodem byla obsáhlá a důležitá díla o dějinách Polska za Stanislava Augusta (*Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta* 2. vyd. 1897) a Jana Sobieského (*Dola i niedola Jana Sobieskiego*, vyd. r. 1898). Vynikajícími vlastnostmi děl K-ových jsou široký obzor, všeobecně historické hledisko, dokonalá methoda, populární forma a znamenitý výběr látky, takže jeho díla o všeobecných novověkých dějinách náležejí k nejlepším svého druhu.

* **Koržinskij** Sergěj Ivanovič, botanik ruský (* 1861 v Astrachani — † 1900 v Petrohradě), studoval na gymn. v Astrachani, pak vědy přírodní na universitě v Kazani, kdež také vystudoval a stal se soukromým docentem botaniky, od r. 1888 byl prof. botaniky na universitě v Tomsku, od r. 1892 působil jakožto hlavní botanik v carské botanické zahradě petrohradské. Zabýval se hlavně výzkumem rostlinogeografickým a floristickým východního Ruska, Uralu a záp. Sibiře a napsal mimo jiné objemnou květenu *Tentamen florae Rossiae orientalis, id est provinciarum Kazan, Wiatka, Perm, Ufa, Orenburg, Samara partis borealis atque Simbirsk* (Petrohrad 1898, 4°, 596 str., 2 mapy), které nejlépe svědčí o jeho neúmorné píli při floristickém studiu území tak rozsáhlého a poměrně málo známého, zároveň pak podává přehled rostlinogeografických poměrů pěkně zachycený na přiložené mapce. Vedle toho napsal řadu pojednání (*Trudy kaz. obšč. jestěstv.*, díl X., XIII., XIV., XVII., XVIII.; »Bot. Centralblatt«, 1886) a dlouho zabýval se otázkami vývojovými. K. první poznal, že nové formy rostlinné vznikají pojednou, skokem jako stálé, dědičné tvary, a užil pro tento zjev názvu heterogenese. Vypracoval pak velice duchaplnou theorii o vznikání druhů skokem (heterogenesi), pro kterouž snesl zvláště ze zahradnictví množství dokladů. Jeho theorie uveřejněna v r. 1901 v časopisu »Flora«, »Heterogenesis und Evolution«. K. chtěl ještě pokusně dokázati platnost svých názorů, bohužel smrt náhle přervala další jeho dílo. Světoznámá nyní H. de Vriesova theorie mutační jest totožná s theorií K-kého, jenž v dějinách biologie navždy podrží čestné místo jako zakladatel a tvůrce této theorie.

* **Kos** Franc, historik slovinský (* 24. pros. 1853 v Selcích u Štofje Loky v Kraňsku). Nižší gymnasium studoval v Krani, vyšší

v Lublani, universitu ve Vídni, kde nabyl i doktorátu. Na podzim r. 1881 stal se supplentem na gymnasiu v Gorici, o dvě léta později pak byl jmenován hlavním učitelem na tamním ženském učitelském ústavě, kde působí posud. Jen tři léta mezi tím (1888, 1889 a 1890) žil v Kopru, kam byl přeložen. Uveřejnil tyto knihy: *Spomenica tisočletnice Metodove smrti* (vyd. »Matica Slov.«, 1885); *Vzgojeslovje* (vyd. Mat. Slov.«, 1890); *Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja* (»Mat. Slov.«, 1894); *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku* (v Lublani, I. sv., 1902, obsahuje dobu od r. 501—800; II. sv., 1906, obsahuje dobu 801—1000; jest tu uveřejněn důležitý pramenný materiál pro dějiny Slovinců z přečetných letopisů, listin a j. pramenů). Četné stati K-ovy uveřejněny jsou v těchto časopisech: »Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko«, »Ljubljanski Zvon«, »Kres«, »Letopis Matice Slov.«, »Dom in Svet«, »Vjesnik Zemaljskog arkiva« (v Záhřebě) a j. Většinou pojednává se tu o středověkých dějinách Slovinců. Z prací těch uvádíme: *Slovenci za Karola Velikoga* (»Ljublj Zvon«, 1882); *O osebnih imenih pri starih Slovencih* (»Letopis« 1886); *Regesti k domači zgodovini IX. stoletja* (»Izvestja«, 1894); *Kdaj so Slovenci prišli v svojo sedanje domovino?* (t., 1896); *Oglej ki in gradeški škofje v začatku srednjega veka* (t., 1896); *Črtice o naši domovini pred prihodom Slovencev* (»Letopis« 1897); *Iz zgodovine Jugoslovanov v 6. stoletju* (»Izv.«, 1898); *Prvi nastop Slovencev v zgodovini* (t., 1901).

* **Kose** Otakar, lékař čes. (* 1868 v Trnové u Zbraslavě). Absolvovav lékařská studia v Praze na české universitě, promovoval tu r. 1882, byl assistentem int. kliniky prof. Maixnera, r. 1901 se habilitoval a r. 1906 se stal primářem zemské nemocnice v Olomouci. Z literárních jeho prací možno zvláště uvésti: *Základy diaetetiky* (Praha, 1906); *Příspěvek k biologii bact coli comm.* (»Časop. lék. česk.« 1894); *Serum antistaphylococcicum* (t., 1896); *Therapie infusemi solnými při anaemiích* (»Práce z II. lék. kliniky«, 1900); *O embolii a infarktu plic* (t., 1902); *Příspěvek ku seznání účinku nikotinu na srdce* (»Sborník klinický«, 1904).

* **Koseová** Terezie roz. Mixová, básnířka čes. (* 1875 v Polské Ostravě). Pod pseudonymem Teréza Dubrovská o sobě vydala: *Písně* (Praha, 1903) a *Nové písně* (t., 1903).

Kosiakiewicz Wincenty r. 1901 vydal ve Varšavě *Poezye.*

Kosina 1) Jan Ev., spis. a paedagog čes. Po odchodu z úřadu zemského škol. inspektora žil na odpočinku nejdříve v Bohdanči u Pardubic a potom v Olomouci, kde 12. pros. 1899 zemřel. Vedle uvedené činnosti literární napsal ještě dva díly svých pamětí pod titulem *Život starého kantora* (Olomouc, 1899). Dílo, vynikající zajímavým obsahem a plastickým líčením, s mluvou místy archaisticky zabarvenou, vzbudilo velikou pozornost, nedospělo však dále než do K nových prvních let jinošských. Ve III. díle »Života starého kantora« podal Arnošt Vávra životopisný obraz J. E. K-ny a rozbor »Hovorů olympských«. — K. 4) Jaroslav, historik čes. Z později vydaných prací dlužno uvésti: *Velikáni našich dějin* (Praha, 1903); 5. vydání »Obrázkových dějin národu českého« od Rezka-Dolenského (t., 1902); doplňky a vysvětlujícími poznámkami opatřil nový čes. překlad F. Mignetovy »Historie franc. revoluce« (Praha, 1907, Matice lidu) a vydal: *Učebnici všeobecného zeměpisu pro nižší třídy středních škol* (Praha, 1904; 2. vyd. 1909).

Koskinen Yrjo, dějepisec fin. Počátkem výbojné politiky generála Bobrikova zastával se rozřešení otázky znárodnění manifestu ze dne 15. ún. 1899 v určitém smyslu. T. r. vzdal se členství senátu, které zastával již od r. 1882. R 1900 dosáhl svého dřívějšího význačného postavení ve své straně hájíci samobytné národnosti finské a jejích práv. Ve zvláštním dopise K. vyzývá ji, aby provedla dřívější programm a zrušila veškeré svazky se stranou švédskou. Celá politika kompromissů a ústupků strany starofennomanské v posledních letech jest ve značné míře dílem K-ovým. K. zemřel r. 1903.

* **Kosmatyj lyrik,** pseud. P. V. Bykova.

Kosmonosy mají 247 d., 2980 obyv. čes., 292 něm. (1900).

Kosočtverečná soustava v. Krystall, str. 301.

* **Kosor** Josip, spisov. chorv. Narodil se v Drniši v Dalmacii. Vynikl především jako novellista, Své skizzy a novelly uveřejňuje hlavně v časopisech »Vijenac«, »Savremenik«, »Pokret« a »Obzor«. Samostatně vydal: *Optužba*; *Crni glasovi*; *Rasap.*

Kosořský, pseud. Josefa Boj. Pichla (v. t. 2).

Kossak 4) Wojciech maloval pro národní výstavu lvovskou r. 1894 bitevní panoramu *Bitva u Racławic*, dále panoramy *Přechod přes Berezinu* r. 1812 a *Bitva u pyramid.* Sídlí v Paříži.

* **Kossel** Albrecht, lékař něm. (* 1853 v Roztokách v Mekl.). Jako žák i assistent Hoppe Seylenův habilitoval se r. 1881 ve Štrasburce, stal se r. 1886 mř. prof. v Berlíně, r. 1895 ř. prof. fysiologie v Marburce a r. 1901 v Heidelberce, kdež působí posud. Napsal řadu důl. prací osvětlujících niterné pochody v buňkách při výměně látek v těle. Uvésti sluší aspoň: *Untersuchungen uber die Nukleine und ihre Spaltungsprodukte* (1881); *Die Gewebe des menschlichen Körpers und ihre mikroskopische Untersuchung* (1889—91, spolu s Behrensem a Schiefferdeckerem); *Leitfaden für medizinisch-chemische Kurse* (5. vyd. 1904).

* **Kossel** Hermann, bratr před., lékař něm. (* 1864 v Roztokách v Mekl.). Jako člen něm. cis. zdravotního úřadu byl r. 1898 vyslán jako průvodce Kochův do Italie ke studiu malarie, r. 1899 pak studoval mor v Oportu, r. 1904 pak se stal prof. hygieny v Giessech, kdež působí posud. Podal řadu prací epidemiologických a zvl. napsal: *Die*

Behandlung der Diphtherie mit Behrings Heilserum (13. vyd. 1895).

* **Kos**o v. Kasos.

* **Kossuth** Ferencz, státník maď. (* 16. list. 1841). Je druhorozený syn K-a Lájose a odešel r. 1848 s otcem do ciziny. Studoval v Paříži a v Londýně. Byl dva roky činný v Anglii jako inženýr a r. 1861 šel do Italie, kde se účastnil železničních staveb v Ligurii; r. 1864 vynikl při stavbě tunnelu Mont-Ceniského. R. 1873 byl gen. ředitelem Cesenské hornické společnosti, později byl jmenován technickým kommissařem ital. drah; r. 1877 stal se gen. ředitelem velké Impresa Industriale Italia. Po smrti svého otce vrátil se r. 1894 do vlasti, přijal státní občanství maďarské a byl 1895 zvolen do říšského sněmu, kde převzal vedení frakce strany nezávislosti. V l. 1903—4 několikráte se neshodl se svou stranou a také vleklá choroba vadívala mu v energickém vystupování. Když koncem 1904 opposiční strany se sjednotily chtíce svrhnouti Tiszu, K. jako předseda koalovaných stran řídil volební ruch a v lednu 1905 spolu s A. Apponyim dobyl 165 mandátův a způsobil pád Tiszův a staré strany liberální. Potom byl vůdcem nejsilnější strany nového říšského sněmu a 12. ún. byl přijat od krále. Od r. 1906 jest vůdcem parlamentární většiny a od dub. 1906 minist. obchodu v kabinetě Wekerlově.

Kostanecki Kazimierz, anatom polský (* 1863 v Myšakově v král. Polském). Gymnasijní studia absolvoval v Poznani, lékařská pak v Berlíně, byl pak assistentem při anat. ústavě v Berlíně a Giessách, načež se stal r. 1894 prof. anatomie v Krakově, kdež dosud působí. Napsal řadu prací z oboru anatomie srovnávací, histologie i embryologie.

Kostecki Platon, spis rus.-pol., † 1. kv. 1908 ve Lvově.

Kostelec 14) nad Černými Lesy má 437 d., 5015 obyv. čes., 6 n. (1900). — **K.** 15) Červený má 320 d., 3910 obyv. českých, 32 n. (1900), elektrické osvětlení města. — K. 18) nad Labem, město v hejtm. a okr. brandýském, má 391 d., 2601 obyv. čes. (1900). — K. 20) nad Orlicí má 521 d., 4902 obyv čes. (1900). — K. 25) má 299 d., 1864 obyv. čes. (1900), 2 mlýny, sirkárnu.

Kosteletzky Vincenc F. † ve ville Strakovce v Dejvicích.

Kosterka Hugo, překladatel čes., nyní poštovní účetní úředník v Praze. Ze skandinavských jazyků přeložil H. Ibsena dramata: »Stavitel Solness«; »Hedda Gablerova« (provozováno v cyklu »Kruhu«); S. Michaelisa »Aebelö«, román (»Symposion«, 1906); G. Fiune »Mladí hříšníci«, povídky; A. Skramové »Povídky o manželství« (»Knihy dobrých autorů«, 1907, 1908); H. Banga »Šedý dům«, román (»Vzdělávací bibliothéka«, 1908). Nyní spolurediguje uměl. list »Dílo«.

* **Kostík**, zčeštělé jméno fosforu (v. t.).

Köstlin 3) J. † 1902 v Halle.

* **Kostlivý** Stanislav, meteorolog čes. (* 1847 v Domažlicích — † 7. říj. 1905 ve Vídni), studoval v Praze a vstoupil 1871 jako assistent do meteorolog. ústavu ve Vídni, r. 1879 jmenován byl adjunktem, 1898 místoředitelem, 1899 vlád. radou. Získal si veliké zásluhy o zmíněný ústav, jakož i o zřízení četných pozorovacích stanic, zejména pak o zřízení a udržování stanice meteorologické na Sonnblicku. V posledních letech byl přednostou sekce pro povětrnostní telegrafii. Napsal vedle četných článků: *Zusammenstellung der Monats und Jahresmittel, sowie der Extreme und meteorolog. Beobachtungen in Bodenbach in Böhmen 1828—1870* (Jahrbuch der Zentralanstalt); *Temperaturen und Regen in Niederösterreich* (Víd., 1893); *Pozdní mrazy a předpověď nočních mrazů vůbec* (»Čas. čes. mathem. a fysiků«, XVIII.); *Normale 5tägig. Wärmemittel in Reaumurgraden für 24 Stationen, bezogen auf den 20jährigen Zeitraum 1848—67* (»Sitzungsber. d. Wiener Akadem.«, sv. LXXVII., 1878); *Der tägliche und jährliche Gang der Temperatur zu Port Said und Suez* (t., II. odděl., sv. LXXVII., 1878); *Ueber die Temperaturverhältnisse von Prag* (»Rozpr. Král. čes. společ. nauk«, VII., 1887); *Der tägliche Temperaturgang von Wien, Hohe Warte, für die Gesamtheit aller Tage* (»Denkschr. der k. Akademie der Wissensch. in Wien«, sv. LXXIII., 1901). Nedokončena zůstala jeho větší práce: *Das Klima von Beyrut*, rovněž chystal se vydati českou *Učebnici meteorologie.* — Syn jeho dr. Stanislav K., chirurg, jest assistentem české chirurg. kliniky prof. Kukuly v Praze.

* **Kostrenčić** Ivan, spis. chorv. (* 1844 v Crkvenici v Chorv. Přímoří). Je nyní král. bibliotekářem v Záhřebě a tajemníkem »Matice Hrvatské«. Má velikou zásluhu o vydání mnoha starých rukopisů. Mimo to samostatně vydal v Pešti cenné dílo: *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der protestantischen Literatur der Südslaven in den J. 1559—1585.*

Kostyčev Pavel Andrejevič, národní hospodář rus., † 1895.

* **Košar,** název lehké přenosné ohrady, do které se zahání dobytek na noc, aby pohnojil pozemek svahovitý, nepřístupný k dovozu mrvy chlévské.

* **Košarování** čili rouhování sluje způsob hnojení pozemků zřizováním ohrad zv. košar (v. t.). Používá se ho v Anglii, Francii, záp. Německu.

* **Košcak** Toma viz Jihoslované, str. 463 *a*.

* **Koščević** Vjekoslav, spis. chorv. (* 1866 v Palanjku u Siseka v Chorvatsku). Jest nyní učitelem v Záhřebě a rediguje »Preporod«, nový paedagogický časopis chorv. moderního směru. Samostatně napsal dramata: *Puškinova smrt*, provozované na scéně král. chorv. divadla záhřebského r. 1903 a *Ženidba Hrvoje Hrvata.*

Košín z Radostova Josef, spis. čes., napsal ještě: *Nejnovější pohádky* (Praha, 1899); *Slunce i mračna* (t., 1899); *Pšenice a koukol* (t., 1900); *Květy plné i hluché* (t., 1900); *Stromky rovné a křivé* (t., 1900).

Košíře mají 202 d., 7194 obyv. čes., 11 něm. (1900), soukr. léčebný ústav.

* **Košnář** Julius, spis. čes. (* 1862 v Praze). Studoval na malostranském obec. a reál. gymnasiu a na theologické fakultě v Praze, byl r. 1887 na kněze vysvěcen, načež působil po 10 roků jako katecheta při měšť. školách vinohradských a od r. 1897 je professorem náboženství na staroměstské reálce v Praze. Napsal: *Poutnická místa v Čechách* (Praha, 1904); *Legendy o P. Marii, založené na lidových pověstech slovanských* (t., 1902); *Pět legend ze staré Prahy* (t., 1903); *Z pražského zátiší — na jiném vzduchu*, sbírka povídek (t., 1900). Překládal z polského jazyka četné povídky, jichž knižně vydal 5 svazků. Časopisy katolické přinesly četné jeho práce (někdy pod pseudonymem J. B. Strejček) z oboru historie, archaeologie a umění církevního.

Košťál 2) Josef, folklorista čes. Vystudovav gymnasium v Kr. Hradci a filosofii v Praze, působil jako professor při reál. gymnasiu v Nov. Bydžově a od r. 1899 v Praze. Vedle svého povolání zabývá se studiem lidovědy, přispívá do »Čes. Lidu«, »Vesny«, »Ottova Slovníku Nauč.« a j. Vydal o sobě: *Lidová mluva na Bydžovsku* a *Zaříkávání v nemocech* (obé ve výroč. zprávách gymn. v Praze na r. 1902 a 1903); *Živočišstvo v podání prostonárodním* (Vel. Meziříčí, 1899); *Rostlinstvo v podání prostonárodním* (t., 1902); *Ze světa pohádek a bájí* (Praha, 1903); *Pohádky, báchorky a pověsti* (Telč, I. 1906, II. 1909); *Drobné báje, pohádky a pověsti* (t., 1909). Stať *Vodník* z »Čes. Lidu« přeložil dr. J. Melich do jazyka maďar. a uveřejnil v čas. »Ethnographia« roč. VI. — K. 3) František Jiří, populární spisovatel čes., † 8. kv. 1909 ve Skuhrově nad Bělou. Vedle jiných po různu uveřejněných povídek i humoresek ponejvíce z horského svého ovzduší vydal ještě o sobě; *Časové obrázky* (Praha, 1899); *Tři obrázky z našich hor* (t., 1900); *Obecní sirotci* (t., 1904); *Ze života horského lidu* (t., 1900); *Ve spárech dravcových* (Hradec Kr., 1907); *Z horských far a z jich okolí* (Praha, 1908); *Z úsměvu hor a podhoří* a *Ze chmur podhoří* (1909). Vydal též tiskem několik svých duchovních řečí.

Kotarbiński 1) Jozef Karol r. 1900 stal se po Pawlikowském ředitelem divadla krakovského, jehož byl členem od r. 1896. S M. Wołowským napsal komédii *Nie wypada* (1888).

* **Koťátko** Josef, spis. čes. (* 1869 v Havlovicích pod Ještědem). Absolvovav vyš. reálku v Kr. Hradci působil po 15 let jako pošt. úředník v Turnově a nyní jest poštmistrem ve Vys. Veselí n. C. Pod pseudonymem Jos. K. Havlovský napsal: *Uhaslé ohně*, povídka z Poještědí (Turnov, 1903); *Kališníci*, histor. povídky (t., 1904); *Písmáci*, historický román (t.). Též napsal: *Dějiny jednoty sokolské v Turnově* (1862—92), které jsou zároveň dějinami kulturního probuzení Turnova.

* **Kotau**, správněji kou-tou, čínská poklona vzdávaná poddaným mocnému pánu pokleknutím a tím, že třikrát dotkne se čelem země. Před císařem nařízena byla trojnásobná poklona. Tento obřad způsobil dříve evropským diplomatům, kteří nechtěli podobnému zvyku se podrobiti, veliké spory a obtíže, až od 70. let XIX. století zástupcové velmocí byli povinného k. zproštěni.

Kotěra Jan. Z jeho prací buďtež uvedeny: *Dům* č. p 777-II. p. L. Peterky na Václavském nám. v Praze; *okresní dům* v Hradci Král.; *divadlo* a *spolkový dům* v Prostějově; *villy* dra Tondra v St. Gilgenu, prof. Suchardy v Bubenči, jiné v Černošicích, Bechyni, Strašnicích; *vodárenské budovy* města Vršovic; rozestavěno podle jeho plánů *museum* v Hradci Kr.; *škola* pro Králův Dvůr; *nová budova právnické fakulty* české university. Na výstavě obchodní a živnost. komory pražské 1908 provedl *pavillon obchodu*, velikou síň obloukovitého půdorysu a navrhl *pavillon školství*. K pořádal a upravoval umělecké výstavy české v cizině, a to r. 1904 v St. Louis (Amerika), v Mnichově 1905, v Londýně výstavu »Manesa« 1905. U Schrolla ve Vídni vydal *Moje a mých žáků práce*. K. je spolupracovníkem »Volných Směrů« a »Stylu«.

Kotljarevskij 3) Něstor Aleksandrovič vydal ještě: *Mirovaja skorb v koncě prošlago i v načalě našego veka* (Petr., 1908); *N. V. Gogol, Očerk iz istoriji rus. pověsti i dramy* (t., 1903); *Lermontov. Ličnost poeta i jego proizveděnija* (2. vyd. t., 1905).

Kotsmich Vojtěch, spis. čes., † 31. bř. 1906 v Praze.

Kott 2) Frant. Št. jest mimoř. členem Král. české společnosti nauk. Přeložil ještě: *Gaja Velleja Paterkula Dějiny římské až ku konsulátu M. Vinicia* (Praha, 1902) a *M. Juniana Justina Výtahy z dějin Filippských Pompeia Troga* (t., 1905)

* **Kottwitz** viz Chotějovice 1).

* **Kotvík** viz Gottweih.

* **Kotýnek** František, lékař čes. (* 9. list. 1863 v Hulicích u. D. Kralovic). Absolvovav gymnasijní studia v Chrudimi a lékařská v Praze na české universitě, promovoval tu r. 1889, načež se r. násl. usadil jako prakt. lékař na Žižkově, kdež se stal r. 1897 městským lékařem. Stále byl horlivě činný v životě politickém, společenském a národním. Obzvláště sluší vytknouti jeho neúmornou činnost ve spolkovém životě lékařském, jmenovitě velikou jeho práci o provedení tuhé organisace lékařské, kterouž jako starosta ústřední jednoty českých lékařů řídí. Rovněž jest činný i v lékařské komoře pro království České a v podpůrné nemocenské sekci ústřední jednoty českých lékařů.

Kouble 2) Jos., spis. čes. Vydal překlad dramatu knížete Nikoly I. »Balkánská cařice« (J. Otto, »Světová knih.«, 1902). V rukopise chová dále překlady ostatních tiskem vydaných básnických děl Nikoly I., jež v rukopise byly knížeti předloženy a jím autoriso-

vány. Jsou to *Pjesnik i Vila*, lyricko-epická báseň, jakási apotheosa Srbstva s průzorem do dějinné jeho budoucnosti, jedna z nejvýznačnějších a nejrázovitějších prací knížete, epos *Hajdana*, dramatická báseň *Kníže Arvanit* a *Sebrané drobné básně*.

* **Koudela** Josef, český právník a poslanec (* 2. čce 1845 v Pokojově u Žďáru na Moravě). Studoval na gymnasiu v Jihlavě a v Praze, kde také povýšen na doktora práv Usadil se jako advokát v Prostějově r. 1876, odkud přesídlil se r. 1885 do Brna. V Prostějově byl spoluzakladatelem Matice školské, jež vydržovala českou reálku, a založil spolek k vydržování českých mateřských školek. Za své zásluhy byl prvním českým obec. zastupitelstvem jmenován čestným měšťanem prostějovským. V Brně jest členem ředitelstva Hypoteční banky, správní rady Cyrillomethodějské záložny, moravské akc. knihtiskárny. R. 1895 stál v čele moravského výboru k uspořádání národopisné výstavy. Od r. 1884 zasedá na sněmé moravském, v poslední době jako poslanec strany katolicko národní. Po smrti dra Fanderlika r. 1895 zastával úřad přísedícího zem. výboru. Provedl potřebná jednání s vládou stran zřízení zemědělské rady. R. 1901 zvolen za obce brněnské do sněmovny poslanecké. R. 1906 zvolen do zem. výboru; r. 1907 při říšských volbách nekandidoval. Při panovnickém jubileu r. 1908 povýšen do stavu šlechtického.

* **Koudela** Jan, polit. oekonom čes. (* 1880 v Prostějově). Vystudovav práva vstoupil k advokacii. R. 1908 byl habilitován na české právnické fakultě v Praze na základě spisu *Základy theorie mezinárodních směn* (Knih. Sborníku věd práv. a stát., 1908) pro polit. oekonomii.

Koudelka Florián, odborný spis. čes. (* 1862 v Brně), vrchní okres. zvěrolékař ve Vyškově na Moravě. Vedle svého povolání obírá se praehistorií a anthropologií a výzkumem moravských jeskyň. Literárně vystoupil r. 1880 v denních listech a odborných časopisech. Samostatně vydal: *Domácí zvěrolékař* (Telč, 1902); *Ze zapomenutého kraje Moravy* (Brno, 1889); *Punkva a Macocha; podzemní plavba Punkvou a výprava do propasti Macochy* (Vyškov, 1899); s M. Křížem *Průvodce do moravských jeskyň*. I. a II. (Vyškov-Ždánice, 1900—2) a j. Srv. jeho *Seznam literárních prací, článků, pojednání a spisů, jež uveřejnil* (Vyškov, 1902).

z **Kounic** hr. Václav (srv. XIV. sv., str. 1001 *a*. V den druhého svého sňatku 12. kv. 1908 JUDr. Václav hr. z K., bývalý poslanec zemský a říšský, prohlásil, že ve srozumění se svou chotí Josefinou roz. Horovou věnuje na oslavu 60letého panování cís. a krále Františka Josefa svůj dům čp. 617 jdoucí do čtyř ulic (Giskrovy, Herltovy, Rudolfovy a do Radvitova nám.) v Brně, mající cenu 600.000 K, k účelům studentských kollejí českých vysokých škol v Brně, které po způsobu Hlávkových kollejí v Praze zříditi se mají za tím účelem, aby snaživým a nemajetným studentům rodu a jazyka československého, po případě i jiných národů slovanských zdarma poskytovaly hlavně bytu a podle prostředkův i stravy, pomůcek vzdělávacích, cestovného a pod. Za tím účelem sestoupilo se na vyzvání a podle volby zakladatelovy a s ním v čele prozatímní komité, aby vypracovalo návrh stanov pro spolek se sídlem v Brně, jenž by věnování uvedl v život a převzal na sebe jeho provedení. Podle stanov těch, které byly c. k. místodržitelstvím na Moravě vynesením z 18. září 1908 č. 51283 schváleny, ustavil se »Spolek K-ovy studentské kolleje českých vysokých škol v Brně« se sídlem tamže ve valné hromadě konané v říjnu 1908. Podle stanov jest protektorem spolku zakladatel, jenž jmenuje též svého nástupce, po němž se protektor volí z českých zakladatelů spolku, za které se pokládají osoby fysické nebo právnické, které věnují nejméně 10.000 K najednou neb nejdéle v 25 lhůtách ročních. Po zakladateli, jenž svůj základ zaplatil, zřídí a pojmenuje se navždy místo pro jednoho chovance, jejž zakladatel v rámci stanov smí určiti. Krom toho má spolek členy zakládající (200 K najednou neb v 5 ročních lhůtách), skutečné (10 K ročně) a přispívající (2 K ročně). Za prvního předsedu výboru zvolen též zakladatel Václav hrabě K. Jmění spolku tvoří základ zakladatelem věnovaný, příspěvky zakladatelův a členův a další věnování. Ježto dům věnovaný jest domem činžovním a musil by k účelům kolleje býti přestavěn, věnuje se podle stanov část příjmu ročně podpoře studujících ve způsobu ročních podpor a zbytek má se ukládati jako stavební fond. Věnování sloužiti má podle stanov nejen studujícím stávající již české vysoké školy technické v Brně, nýbrž výslovně též studujícím budoucí české university na Moravě. Pro škol. rok 1908—9 bylv již roční podpory udíleny. *rb.*

Kounice 1) mají 167 d., 1305 obyv. čes., 3 něm. (1900), sladovnu. — K. 4) Dolní mají 480 d., 1896 obyv. čes., 774 něm. (1900), mlýn, 2 cihelny. — K. 6) Horní mají 82 d., 504 obyv čes. (1900), pilu, cihelnu.

Kouřim 1) má 408 d., 3122 obyv. čes., 2 něm. (1900).

Kousal Josef, spis. čes. a farář v Mříčné. Napsal ještě: *Šest neděl v Orientě* (Mříčná, 1902); *O trestu smrti* (Kr. Hradec, 1901); *O ústavním životě v Rakousku* (t., 1904) a j.

* **Koutek** Jan, spisovatel čes. (* 1833 — † 5. led. 1899 v Praze.) V letech šedesátých XIX. stol. byl okres. tajemníkem v Benešově, později byl zaměstnán u banky »Slavie« a konečně vstoupil k magistrátu král. hlav. města Prahy. Psal odborné články a překládal z češtiny. Vydal překlad Čechových »Písní otroka« (Štutgart, 1898) a Sovovy básně proti Mommsenovi. Zanechal v rukopise větší část překladu básní Čechových »Modlitby k Neznámému« a Kollárových znělek.

* **Kou-tou** v. Kotau (Dopl.).

* **Kovačić** Ante, spis. chorvat., v. Jihoslované, str. 487 *a*.

* **Kovachich** [kovačič] Martin Jiří, uherský historik a diplomatik (* 1743 v Šenkvici u Prešpurka — † 1821 v Budíně). Byl kustodem peštské universitní knihovny. Prozkoumal v l. 1810—15 společně se svým synem na vlastní náklady uherské archivy a odkázal na 300 svazků rukopisův Uherskému Národnímu museu. Z publikací jeho dlužno uvésti zvláště: *Vestigia comitiorum* (Budín, 1790); *Supplementum ad Vestigia com.* (1798—1801, 3 sv.); *Institutum diplom.-historicum* (Pešt, 1791); *Scriptores rerum hungar. minores hactenus inediti* (Budín, 1878, 2 sv.); *Formulae solennes styli in Cancellaria curiaque regum* (Pešt. 1799); *Codex authenticus juris tavernicalis* (Budín, 1803); *Sammlung kleiner noch ungedruckter Stücke* (sv. 1, t., 1805); *Codex juris decretalis eccles. Hungariae* (Pešt, 1815, 2 sv.). Sbírky pramenův uherského práva, jež K. a jeho syn vydali, jsou důležitým doplňkem starší, soukromé sice, ale officiálně užívané sbírky, nazv. Corpus juris hungarici.

* **Kovachich** Josef Mikuláš, syn před., uh. právní historik a diplomatik (* 1798 v Budíně — † 1878 ve Vídni). Byl svým otcem uveden do studia diplomatiky, načež mu účinně pomáhal. R. 1817 stal se adjunktem Uh. Národ. musea, r. 1825 úředníkem a r. 1832 chefem zemského archivu. R. 1870 vstoupil do výslužby. Z děl jeho uvádíme: *Monumenta veteris legislationis Hungariae* (Kluž a Záhřeh, 1815, 2 sv.); *Lectiones variantes Decretorum comitialium* (Pešt, 1816); *Epicrisis documentorum* (t., 1817); *Sylloge decretorum comitialium incl. regni Hungariae* (t., 1818, 3 sv.); *Notitiae praeliminares ad Syllogen decretorum* (Pešť, 1820).

Kovalevskij 3) Aleks. Amfr., zoolog rus. † 22. listopadu 1901 v Petrohradě. — 5) K. Pavel Osipović, malíř rus., † v bř. 1903 v Petrohradě.

* **Kovalevskij** Vladimir Ivanovič, státník rus. (* 1844), studoval v zemědělské škole a sloužil v ministerstvě státních statků, r. 1900 stal se pomocníkem ministra financí a měl přímé účastenství ve všech opatřeních k povznesení rus. průmyslu a obchodu. Mimo jiné vydal: *Statističeskij očerk moločnago chozjajstva v sěvernoj i srednich polosach Jevropejskoj Rossiji* (s I. O. Levickým, 1879); *Proizvoditěljnyje sily Rossiji* (Petr., 1896); *Rossija v koncě XIX. věka* (t.. 1900).

* **Kovalevskij** Maksim Maksimovič, z nejslavnějších rus. právních historikův a sociologů (* 1851 z bohaté šlechtické rodiny charkovské gubernie). Studoval na chark. universitě, pak v Berlíně, Paříži a Londýně. V Anglii měli na něho veliký vliv Maine, Bryce i jiní učenci. Od r. 1877 do 1887 byl professorem stát. práva a srovnávací právní historie na univ. v Moskvě. Potom pořádal přednášky ve Štokholmě, Oxfordu i jiných městech a dlouhý čas zdržoval se vůbec v cizině. R. 1900 zřídil v Paříži vyšší ruskou školu státních věd, v níž každý rok konal přednášky o státním právě, vedle čehož občas stále přednášel v rozličných cizozemských městech (jako na př. v chicagské univ.). R. 1905 vrátil se do Ruska, aby se účastnil politického života, a náleží k předním členům říšské dumy ruské. Jest zároveň řádným professorem stát. práva na petrohr. ústavě polytechnickém i na universitě. Vědecká činnost K kého jest neobyčejně bohatá a pestrá. Práce jeho možno rozděliti na dvě skupiny. Jedny týkají se hlavně právních a sociálně-hospodářských dějin záp. Evropy, druhé pak obyčejového práva a primitivního právního zřízení lidské společnosti. Velmi mnoho z prací K kého vyšlo již původně v cizím jazyku, a jiná jeho díla, napsaná pův. rusky, vycházejí v četných překladech v jazyce francouzském, německém i j., tak že jméno autorovo je známo po celé Evropě. Příznačné pro K kého jest, že věnuje ve svých dílech zvláštní pozornost zjevům sociálně-hospodářským, jež pokládá za základ zjevů právních. Z přečetných jeho děl uvádíme: *Opyty po istoriji jurisdikciji nalogov vo Franciji s XIV. v. do smerti Ljudvika XIV.* (Moskva, 1877); *Istorija policejskoj administraciji v anglijskich grafstvach s drevnějšich vremen do smerti Eduarda I.* (Praha, 1877, magist. dissert.); *Obščestvennyj strój Angliji v koncě srednich věkov* (Moskva, 1880, dokt. dissert.); *Proischoždénije sovremennoj demokratiji* (Moskva, 1895—97, 4 sv.); *Ekonomičeskij rost Jevropy do vozniknovenija kapitalizma* (t., 1898 a sl., 4 sv. něm. *Die ökonom. Entwicklung Europas bis zum Beginn der kapital. Wirtschaftsform*, Berl., 1901 až 1905); *Ekonomičeskij strój v Rossiji* (1900); *Sovremennyje sociologi* (1905); *Očerk istoriji raspadénija obščinnago zemlevladénija v kantoně Vaadt* (Lond.; něm. vyd. v Curichu, 1876); *Istoriko-sravnitěljnyj metod v jurisprudénciji i prijemy izučenija istoriji prava* (Moskva, 1880); *Obščinnoje zemlevladěnije, pričiny, chod i poslědstvija jego razloženija* (t., 1879); *Sovremennyj obyčaj i drevnij zakon. Obyčnoje pravo osetin v istoriko sravnit. osvěščeniji* (t., 1886, přel. do franc., 1893); *Pervobytnoje pravo* (t., 1876); *Zakon i obyčaj na Kavkazě* (t., 1887); *Tableau des origines et de l'évolution de la famille et de la propriété* (Štokholm, 1890; rus. překlad Tolšina, Petr., 1895); Angl. vyšly jeho oxfordské přednášky O soudobých obyčejích a starých zákonech na Rusi, franc. (v »Nouvelle Revue historique de droit«) jeho Studie o rus. obyč. právě atd. Četné jsou i jeho řeči přednesené na rozličných vědeckých sjezdech a ještě četnější jeho časopisecké články.

* **Kovář** Jindřich, herec čes. (* 1858 v Praze — † 8. září 1901 na Smíchově), absolvovav nižší gymnasium vyučil se xylografii a řezbářství. R. 1876 stal se členem divadelní společnosti F. Pokorného, r. 1892 s Ludvíkovou společností a r. 1896 s Wan-

dererem a Engelbertovou-Hajzlerovou dlel v Americe. R. 1895 byl na Smíchově, r. 1892 až 1899 v »Uranii« v Praze. Hrál s úspěchem komické rolle charakterní. *Št.*

***Kovář** František, klass. filolog čes. (* 30. led. 1860 v Bizradci). Studoval gymn. v Rychnově nad Kněž. 1874—82, pak klass. filologii na universitě vídeňské. R. 1888 byl tamže promovován na doktora filosofie. Působil jako supplent, resp. jako professor při českém gymn. v Kroměříži a ve Valašském Meziříčí, od r. 1899 jest prof. českého gymnasia v Olomouci. Sepsal: *Legum Platonicarum libri alterius vindiciae* (progr. gymn. ve Valašském Meziříčí na r. 1893 a 1894); *Příspěvky k výkladu homérských epithet μέροψ a νῶροψ* (»České museum filologické«, roč. I.,); *K výkladu genetivu dotykového v řečtině a češtině* (t., roč. II); *K výkladu genetivu vlastního* (t., roč. IV.); *K etymologii jmen Achaios a Acheloos*; *K původu jmen děd a dědina* (t., roč. IV.); *K soukromé četbě z jazyků staroklassických* (progr. gymnás. ve Valašském Meziříčí, 1896); *Otázka tištěných reálií normálních k povinné četbě staroklassické* (progr. čes. gymn. v Olomouci, 1900). Mimo to uveřejnil recense a drobné články v »Zeitschrift f. österr. Gymnasien« a ve »Wiener Studien«.

***Kovář** František, chemik český (* 21. ún. 1862 ve Kčenove u Olešnice na Moravě); studoval v Litomyšli, chemii a přírodopis na české universitě a technice v Praze; 1886—89 byl assistentem při mineralogickém oddělení Musea král. Českého, 1889—93 assistentem při stolici analytické chemie na čes. technice, od r. 1893 professorem Československ. obchodní akademie v Praze. Vynikl hlavně jako analytik-mineralog. Z četných jeho prací sluší uvésti: v Král. spol. nauk vydal: *Chemický výzkum fosforečnanů z hlin diluviálních z okolí Vysočan, Vinoře* a *Ouval* (1889; v Rozpravách Akademie: *Chemický výzkum pěti moravských minerálů* (V., 15); *O zajímavém fosforečnanu z Velkého Tresného u Mor. Olešnice* (V., 15); *Rozbor titanového železa ze Štěpanovky v Rusku* (V., 37); *Chemický výzkum některých minerálů z okolí Mor. Olešnice* VII., 9); *Chem. výzkum některých nerostů z okolí výběžku poličského* (VIII., 28); *Chemický výzkum některých bulharských minerálů* (IX., 37); mimo to uveřejnil na 30 různých prací analytických v »Listech Chemických«, »Časopise pro průmysl chemický«, »Verhandlungen der k. k. geolog. Reichsanstalt in Wien« a j.

***Kovář** Jan, český chemik technický, (* 1863 v Ústí n. O.), studoval čes. techniku v Praze. Jako praktický chemik pobyl několik let v Rusku, Americe. Činnost jeho obrácena hlavně k otázkám praktického chemika cukrovarnického: Největší spis jeho jest: *O mazadlech, jich upotřebení a zkoušení* (Praha, 1899); důležitá jsou i jeho pojednání: *Nova, rychlá a exaktní methoda ku stanovení stupňů Ballingových* (»Listy Cukrovar.«, 1901); *Studien über den Kompensations-Polarimetr* (Oe.-u. Zeitschr. für d. Zuckerindustrie u. Landwirt., 1908). Pro praktickou potřebu konstruoval »saccharometrická závaží« a »pyknometr s korrekční tarou«.

***Kovář** Bohumil, bratr Jindř. K-e, herec čes. (* 24. čna 1865 v Praze), studoval nižší gymnasium a obchodní školu. Byv účetním vstoupil 1886 k divadlu, do 1892 v zimních obdobích u řed. Kubíka ve Švandově divadle na Smíchově. Jako zpěvní komik byl 1892—95 členem Švandovy společnosti, 1896—98 u Pištěka v Plzni, Brně a na Kr. Vinohradech, 1899 v »Uranii« Za nynějšího družstva byl tam nejprve tajemníkem ředitelovým, zástupcem ředitele a od r. 1897 jest vrchním režiserem a artistickým správcem divadla, při čemž spolu účinkuje jako umělec. Výborně se mu daří zvlášť měkké povahy jemnocitné, starší (otcové) i mladší. *Št.*

***Kovář** Karel, odborný spis. čes. (* 1868 v Praze — † 12. kv. 1905 t.). Po studiích gymn. v Praze a zvěrolékařských ve Vídni působil jako assistent při čes. universitě a potom byl učitelem podkovářské školy v Karlině a naposled zvěrolékařem král. hl. města Prahy. Vedle četných článkův a pojednání v odborných listech napsal a o sobě vydal: *Mikrofotografie* (Praha, 1901); *Nauka o znalosti kopyta koňského a kování koní* (t., 1904); *Podkovářství* (t., 1904) a j.

***Kovařík** Josef, poslanec český (* 1855). Převzal hospodářství v Čiháni u Klatov. Byl též v oboru hospodářství a samosprávy literárně činný. Od r. 1892 jest členem výboru českého odboru zemědělské rady. R. 1895 zvolen za okr. starostu planického, ale nebyl císařem potvrzen, teprve r. 1899 volba jeho došla potvrzení. R. 1895 a 1901 vyslán do českého sněmu za obce klatovské jako kandidát strany svobodomyslné. R. 1907 při říšských volbách kandidoval, ale podlehl Vydal několik brošur.

***Kovařík** Jan, hudebník čes. (* 10. dub. 1856 v Netolicích — † 26. čce 1883). Studoval na paedagogiu v Hradci Kr. a byl učitelem v Hořicích. Dopisoval do »Daliboru«. Sestavil veliký národní zpěvník.

***Kovářík** František, čes. inženýr strojnický (* 1865 v Prostějově na Moravě), studoval reálku v Prostějově a techniku (odbor strojnický) ve Vídni. Jmenován r. 1887 assistentem strojnictví na vídeňské technice, r. 1890 konstruktérem stavby strojů tamtéž, a r. 1893 svěřeno mu též vyučování stroj. rýsování na témž ústavě. R. 1896 stal se spoluvlastníkem strojnické továrny F. a J. Kovářík v Prostějově, r. 1902 promovován na české technice v Brně na doktora věd technických, r. 1903 jmenován členem zkušební kommisse pro II. státní zkoušku pro českou techniku v Brně, r. 1904 stal se honorovaným docentem pro stavbu hospodářských strojů na témž ústavě, r. 1908 jmenován dopisujícím členem Národohospodář-

ského ústavu při české akademii věd v Praze. Literárně byl činný napsav řadu článků odborných hlavně v »Zeitsch. österr. Ing. u. Arch.«; mnohé z nich vydal též samostatně.

Kovařovic Karel, hudební skladatel a dirigent čes. Lyrická opera *Na starém bělidle* (provedená 1901 v Národním divadle) neuchvátila, ač hudebně »Psohlavců« jest bohatší, takovou měrou jako předešlá, především vinou nedramatického sujetu (Boženy Němcové »Babička«; i zpracování libretta zůstává zcela epické). Když r. 1900 K se stal chefem opery Národního divadla, odmlčel se jako skladatel, aby tím více věnoval se této nové činnosti. Reorganisovav ne bez obtíží orchestr divadelní, vytvořil z něho umělecky nejdisciplinovanější hudební náš sbor. Z obsáhlé činnosti jeho uvésti lze jen nejvýznamnější; provedení předních českých novinek. Foersterova »Jessika«, Ostrčilův »Vlasty skon« a »Kunálovy oči«. Z cizích na př. Gluckův »Orfeus«, Beethovenův »Fidelio«, Mozartova »Figarova svatba«, Corneliův »Lazebník bagdadský«, Wagnerův »Bludný Holanďan« atd. Méně šťastny byly (až na Charpentierovu »Louisu«) pokusy o uvedení francouzské opery. Z oper nově nastudovaných nutno uvésti především všechny opery Smetanovy, jehož jest K. mistrovským interpretem a většinu Fibichových (nejnověji »Messinská nevěsta«). Tak jako provedení oper jest pod jeho taktovkou vždy na nebývalé umělecké výši, jsou i koncerty tu a tam jím dirigované (divadelní i »Orchestrální jednoty«), na nichž provedl obtížné práce Smetanovy (»Pražský karneval«), Novákovy (»O věčné touze«, »Toman a lesní panna«) a Sukovy (»Asraël«, »Pohádka léta«). Té doby jest K. nesporně nejlepším naším dirigentem.

* **Kovejt** v. Koeit (Dopl.).

Kovno, hlavní město rus. gubernie, má 73.543 obyv. (1897). Gubernie kovenská má 1,544.564 obyv., z nichž 575.000 Litevců, 445.000 Žmudů, 212 000 Židů, 140.000 Poláků, 64.000 Velkorusů, 38.000 Bělorusů, 35.000 Lotyšů, 22.000 Němců. K nábož. římsko-katol. hlásí se 1,180.000 obyv., k židovskému 212.000, lutheránskému 59 000, pravoslavnému 47.000, k staroobřadcům 33.000 obyv.

Kovy vzácné Řadíme k nim zlato a kovy platinové: ruthenium, rhodium, palladium, osmium, iridium a platinu. Jeví vesměs vysokou váhu specifickou, zvláštní lesk, pěknou barvu a nepatrné specifické teplo. Jejich lesk a barva souvisí s okolností, že k. velmi úplně odrážejí právě ty paprsky světelné, které samy silně pohlcují; paprsky jimi odražené jsou zároveň ellipticky polarisovány. K. v. jsou dále tažné, kujné a dají se svářeti. Nepodléhají ani za studena ani za tepla chemickým změnám působením vzduchu jsouce, zvláště v kompaktní formě, na vzduchu velmi stálé. pročež se v přírodě vyskytují nejčastěji ryzí. Netvoří ochotně sloučenin a sloučeniny jejich se snadno rozkládají při zahřívání. Ve zlato a platinu nepůsobí za žádné teploty ani kyslík, ani vodík, ani dusík, ani vodní pára, rozpouštějí se však oba v lučavce král. Rhodium a iridium jsou oproti kyselinám a halogénům ještě stálejší, nerozpouštějíce se ani v lučavce královské; jeví kromě toho vyšší bod tání a značnější tvrdost nežli zlato a platina. Ruthenium a osmium vyznačují se body tání nadmíru vysokými (nad 2000°). Odolávají však atmosférickým vlivům mnohem hůře než předchozí; zahříváme-li je na vzduchu nebo v kyslíku, spalují se v těkavé kysličníky povahy kyselé. Jediné palladium z nich rozpouští se i v kyselině dusičné. Ve smyslu elektrochemickém vyznačují se velmi nepatrnou snahou přijmouti positivní náboj elektrický a přejíti tak ve stav kationtů. *Bb.*

* **Kovžinskoje**, jezero v rus. gub. oloněcké, 54 7 km^2 rozlohy. Z něho vytéká řeka Západní Kovža.

* **Kowalewo** v. Schönsee.

* z **Kowalskich** Elżbieta v. Drużbacka.

Kow-loon, Kau-lung, v. Hong-Kong (Dopl.).

* **Kozak** Eugenin, slavista (* 1857 v Bukovině), jest knězem a profes. slovanské filologie na universitě v Černovicích. Připravil k vydání text a překlad slovanských listin archivu brašovského a vydal nejlepší sbírbu bukovinských nápisů s rozsáhlým komentářem: *Die Inschriften aus der Bukovina. Epigraphische Beiträge zur Quellenkunde der Landes- und Kirchengeschichte. I. Theil. Steininschriften* (Vídeň, 1903).

Kozák 2) František, spis. čes. Z později vydaných spisů v uvádíme *Marta*, zlatá kniha pro čes. dívky a matky (Kut. Hora, 1898); *V duchu a v pravdě* (Čáslav 1898); *Anjel vězňů: Alžběta Fryova* (Praha, 1899); *Nauka o Písmu sv. a Dějiny Božího zjevení ve knihách Starého a Nového Zákona* (Čáslav, 1901) a j. — K. 3) Martin, spis. čes. Vedle uvedených spisů napsal ještě: *Mistr Jan Rokycana* (Rokycany, 1898); *Směska*, sbírka bájek, povídek, pohádek a pověstí (Praha, 1900) a j.

* **Kozák** Jan, paedag. spis. čes. (* 1860 v Lisku na Moravě). Absolvovav ústav učitelský v Brně učiteloval s počátku v Čechách a potom na různých místech na Moravě, nyní jest řídícím učitelem v Ubušíně. Napsal četné články do časopisů paedagogických a samostatně vydal několik učebnic (hl. početnice) pro školy obecné.

* **Kozarac** Josip, spis. chorv. (* 1858 ve Vinkovcích v Slavonii — † 1906 t.), absolvovav ve svém rodišti vyšší gymnasium, odešel do Vídně na vysokou školu zemědělskou studovat lesnictví. Dokončiv studia ve Vídni, působil jakožto lesnický úředník na různých místech v bývalé Vojenské Hranici a v posledních letech svého života zastával úřad kr. státního nadlesního ve svém rodišti. Z hojných prací jeho, vesměs však rozměrů nevelikých, přeloženy některé též do češtiny: *Dona Inez* (v »Knihovně Besed lidu« na r. 1898); *Dvě povídky* (ve »Světové knihovně« 1899); *Mrtvé kapitály* (Praha, 1900). Líčí realisticky a s psychologickou prohloubeností život všech vrstev slavonského obyvatelstva.

* **Kozel**, ves u Chebu, viz Gosel.

Kozlov 2) Aleksěj Aleksandrovič, filosof rus., † 1901 v Petrohradě. R. 1886 založil první časopis filosofický na Rusi pod názvem »Filosofskij trechměsjačnik«.

* **Kozlov** Petr Kuzmič, slavný cestovatel a botanik rus. (* 1863 v Duchovščině gub. smolenské). Účastnil se již v l. 1883—85 čtvrté výpravy Prževalského po střední Asii, potom v hodnosti podporučíka doprovázel v l. 1889—90 Pěvcova na jeho třetí expedici, která vyšla z Jarkandu a pronikla z oasy Nijiy do Tibetu. V l. 1893—94 cestoval opětně s Roborovským ve Vých. Turkistánu a v Nan-šanu. V l. 1899—1901 K. postaven byl v čelo veliké tibetské expedice, která překročila Altaj, prozkoumala důkladně východní část Gobi, kolem Narynnoru pronikla až k pramenům Mekonku (Lan-tsan-kiangu) a vrátila se opět na s. kolem Kuku-noru do Sibiře. R. 1907 K. vydal se znova do Asie a sice vyrazil z Kjachty do Alašanu a ke Kuku-noru, došel do Kansu, kde studuje květenu, zvířenu i obyvatelstvo a pokusí se proniknouti do Ssičuenu. Soudě podle posavadních jeho zpráv, bude vědecká kořist stejně bohata jako při výpravě předcházející Tuto vylíčil ve spise *Mongolija i Kam. Trudy ekspediciji R. Geogr. Obščestva 1800—1901.* (Petr., 1906—7, 5 sv.).

* **Kozłowski** Władysław, přírodozpytec a filosof pol. (* 1858 v Kijevě), dosáhl doktorátu v Krakově v l. 1880—89 zdržoval se v Sibiři, pak žil v Krakově, načež odebral se do Sev. Ameriky, kde pořádal přednášky pro pol. osadníky. R. 1898 vrátil se do Evropy a sbíral materiál k životopisu Kościuszkovu a Pułaského, načež stal se místopředsedou lidové university Mickiewiczovy v Krakově. Z četných jeho prací jmenujeme důležitější: *Życie rośliny* (Varš. 1894); *Historja naturalna* (t., 1900); *Wykład fizjologji roślin* (t., 1895); *Psychologiczne źródła niektorych zasadniczych praw przyrody* (t., 1899); *Szkice filosoficzne* (Łodź, 1900); *Misja Kościuszki do Paryża w r. 1793* (Lvov, 1899); *Listy Kniaziewicza do Darowskiego i Kościuszki* (t., 1899) a j.

* **Kozłowski** Stanisław, dramat. spis. pol. (* 1860 ve Varšavě), po prvním jeho dramatě *Albert, wójt krakowski* (1886) následovaly práce *Esterka*; *Turniej*; *Taboryci*; *Djana* (Varš., 1901); *Luminarz* a *Reduta* (1903). Obsahem čerpány jsou z větší části z pol. dějin neb ze soudobého života literárně vědeckých kroužků varšavských. Vyznačují se pěkným veršem, humorem a effektností, ač nemají hloubky. Zabývá se též literární kritikou. *Šnk.*

* **Koźmian** Stanisłav, spisovatel polský (* 1811 — † 1885 v Poznani), události r. 1831 vypudily jej za hranice, kde navázal styky s četnými mysliteli anglickými. V Londýně přeložil pět dramat Shakespearových a napsal dílo *Anglja i Polska* (Poznaň (1862). Vedle toho psal také básně *Mowa polska*, t., 1861 a j.) Od r. 1875 byl předsedou poznaňského »Towarzystwa przyj. nauk«. Byl přítelem Z. Krasińského. Vydal ještě *Pisma wierszem i prozą* (t., 1870—72, 2 d.). Srv. K. S., 1811-1885 (Krakov, 1885). — **K.** 2) Stanisław, spis. pol. (* 1836), byl spolupracovníkem při vydání politické satiry »Teka stanczyka« (1869). Z jeho spisů jsou nejdůležitější: *Listy o Galicyi do Gazety Polskiej* (Krakov, 1877); *Ludwik Wodzicki* (t., 1894); *Rzecz o roku 1863* (2. vyd. t, 1896, něm. překlad s názv. »Das Jahr 1863. Polen und europ. Diplomatie«, Vídeň, 1896). *Pisma polityczne* (Krak., 1903). *O działaniach i dziełach Bismarka* (t., 1902) a j.

* **Kožený** Božislav, právník čes. (* 1859 v Těšanech u Brna — † 1908 v Praze) Studoval na česk. gymnasiu v Brně a na universitě v Praze, kde r. 1885 povýšen byl na doktora práv. Usadil se v Praze jako advokát r. 1893. Přispíval do odborných časopisův a od r. 1893 byl právním referentem »Československého Hospodáře«. Samostatně vydal spisy: *Exekuční novela, zakon z 10. června 1887 č. 74 ř. z.* (Karlín, 1887); *Řád stavební pro království České* (t., 1889); *Zřízení obecní a řád volení v obcích král. Českého* (Praha, 1890); *Die Gemeindeordnung u. Gemeindewahlordnung für das Königreich Böhmen* (t., 1890); *Řád živnostenský s příslušnými zákony a nařízeními* (t., 1891); *Zákon o myslivosti k ochraně majetku polního a k zvelebení rybářství pro království České* (1892); *Obecný zákonník občanský* (1898); *Die Jagd- und Feldschutzgesetze nebst den Massregeln zur Hebung der Fischerei im Königreiche Böhmen* (1895).

* **Kožičić** Šimun v. Jihoslované, str. 427 *b* a 439 *b*.

* **Kožíšek** Josef, spis. čes. (* 1861 v Lužanech u Přeštic). Vystudovav reálné gymnasium v Plzni a ústav učitel. v Příbrami učiteloval na různých místech, nyní jest řídícím učitelem v Zapech u Brandýsa n. L. Napsal několik spisů pro mládež veršem i prosou: *Jiskry a plamínky* (Praha 1893); *Doma i na sluníčku* (t., 1901); *Chudobky u cest* (t. 1901); *Oku i srdečku* (t., 1891); *S andílky a motýlky* (t., 1894); *Pozdravy domů a z domova* (t., 1897) a j.

Kožlany mají 294 d., 2008 obyv. čes. (1900), žel stanici na tr. Rakovník—Mladotice, 3 cihelny.

* **Kračmar** Karel, publicista čes. (* 1845 v Dol. Štěpánově na Moravě — † 1904 v Prostějově). R. 1870 vysvěcen byv na kněze působil několik roků v duchovní správě zejména jako farář v Buchlovicích a Ženklavě na Moravě a později jako redaktor »Olmützer Zeitung«. K. byl vzácný a ryzí charakter a osobnost velmi oblíbená ve společenských kruzích. Bývalý arcibiskup olomoucký Kohn však na něho zanevřel, poněvadž hájil české věci neohroženě i vůči němu. Podnět ke konfliktu mezi arcibiskupem Kohnem a K-em zavdaly články v brněn. »Hlasu« O národnostních poměrech v arcidiécési olomoucké a o nebezpečí, jež hrozilo z protičeského vystupování arcibis-

Kohna arcidiécési. Články tyto nebyly nikým podepsány a tu arcibiskup Kohn nařídil K-ovi vypátrati pisatele, načež K. doznal se, že on jest autorem těchto článků. Po této affaiře dopraven K. do blázince. K. později se uzdravil a uchýlil se do Prostějova, kde jej město ustanovilo farářem, při měst. nemocnici, ale arcibiskup Kohn mu zapověděl vykonávání veškerých funkcí církevních a styk se společností. K. byl vzorem kněze a lidumila, mužem všestranných vědomostí.

* **Kraepelin** Karl, přírodopisec německý (* 1848 v Nové Střelici), vystudoval vědy přírodní na universitách v Gotinkách a v Lipsku, byl učitelem na středních školách v Lipsku a v Hamburce, r. 1889 stal se ředitelem přírodověd. musea v Hamburce. Vědecké práce jeho týkají se soustavného studia sladkovodních mechovek a živočichů pavoukovitých. Vydal dále tyto zdařilé příručky učební a díla populárně přírodovědecká: *Excursionsflora von Nord- u. Mitteldeutschland* (1906); *Leitfaden für den zoologischen Unterricht* (1907); *Leitfaden für den biologischen Unterricht* (1907); *Leitfaden für den botanischen Unterricht* (1908); *Die Beziehungen der Tiere zu einander und zur Pflanzenwelt* (1005); *Naturstudien im Hause* (1905; český překlad R. Augenthallera: »Studie přírody v bytě«, I. a II. díl, v Ottově »Světové knihovně«, 1907); *Naturstudien in der Sommerfrische* (1906); *Naturstudien im Garten* (1907; čes. překlad od R. Augenthalera: »Studie přírody v zahradě« I. a II. díl v Ottově »Světové knihovně«, 1909); *Naturstudien in Wald u. Feld* (1907).

* **Kraepelin** Emil, lékař něm. (* 1856 v Nové Střelici) Vzdělav se v lékařství v Mnichově a Lipsku, stal se r. 1886 prof. psychiatrie v Jurjevě, r. 1890 v Heidelberce a r. 1903 v Mnichově. Badacích method pokusné psychologie užívá v psychiatrii rozsáhlou měrou. Z četné jeho literární činnosti sluší uvésti: *Psychyatrie. Ein Lehrbuch für Studierende und Aerzte* (Lip., 1883, 7. vydání 1904); *Zur Ueberbindungsfrage* (t., 1897); *Die psychiatrischen Aufgaben des Staates* (t., 1900); *Ueber geistige Arbeit* (4. vyd. 1903, do češt. přeložil V. Glaser, O duševní práci, Praha, J. Otto, 1906).

Krafft-Ebing 4) Richard († 22. pros. 1902 v Mariagrünn u Št. Hradce). Vzdav se r. 1902 professury, přesídlil do Št. Hradce. Z jeho literární činnosti možno dále uvésti *Psychosis monstrualis* (Štutgart, 1902), 7. vyd. jeho učebnic psychiatrie (1903); 2. vyd. soudní psychopathologie (1900) a 12. vyd. sexuální psychopathie (1903), jež dočkala se i překladů do sedmera cizích jazyků.

Krag 1) Thomas P., spis. norský, vydal dále: *Enken* (1898); *Hjem* (1900); *Det glade Hjörne* (1901); *Sorte Skove* (1903); *Daudmandsholmen* (1903); *Gunvor Kjeld* (1904); *Ildliljen* (1905); *Stenbanken* (1905); *Det Allerhelligste* (1907) a dram. práce: *Kong Aagon* (1894); *Hegtemaend og Lygtemaend* (1903). — K. 2) Vilhelm, básník norský, vydal dále: *Mariana* (1902); *Lille Bodil* (1902); *Den gamle Garde* (1903); *Isaac Kapergast* (1901); *Isaac Seehusen* (1900); *Jul i Skrivegaarden* (1899); *Thea Marie* (1904); *Vandrings mand* (1907) a dram. práce: *Livet en Leg* (1901); *De gode Gamle* (1905); *Den sidste Dag* (1897); *Baldevins Bryllup* (1900); *Sangen om Florens* (1907) a j.

* **Krahmer** Gustav, generalmajor v ruském vojsku a něm. zeměpisec (* 29. pros. 1839 v Elbingerode — † 7. říj. 1905 ve Wernigerode a. H.), sloužil nejprve v ruské armádě, a když se 1893 musil pro chorobu vzdáti vojenské dráhy, věnoval se literární práci. Jeho hlavní dílo vedle četných drobných článků v jest sedmisvazková politicko-geografická studie *Russland in Asien: Das transkaspische Gebiet* (Berl., 1905); *Sibirien u. die Sibirische Eisenbahn*, (Lip., 2. vyd. 1900); *Russland in Mittelasien* (t., 1898); *Russland in Ostasien* (t., 1899); *Das Nordöstliche Küstengebiet* (t., 1902); *Die Beziehungen Russlands zu Persien* (t., 1903); *Die Beziehungen Russlands zu Japan* (t., 1904). Horlivě psal a referoval do »Peterm. Mitteilungen«.

* **Krajačević** Mikula, zv. Sartorius, spis. chorv., v. Jihoslované, str. 456 *b*.

* **Krajan** B., pseudonym Lud. Boh. Kašpara (v. t.).

Krajewski 2) Aleksander, spis. pol., † 1903 ve Varšavě.

Krajina měla při sčítání 1900: 508.150 ob., z nichž bylo 475.302 Slovinců, 28.177 Němců, 175 Srbo-chorvatů a 259 Vlachů. Katolické církvi příslušelo 506.916, evangelíků bylo 413 a řeckovýchodních 289. Podle téhož sčítání bylo 358 obcí s 3305 osadami.

Krajník Miroslav, spis. čes., † 3. čce 1907 v Praze a pohřben na hřbitově karlickém u Dobřichovic. Posledně byl předsedou »První čes. zajišťovací banky« a starostou »Klubu národní strany svobodomyslné« v Praze.

Král 4) Josef, učitel, † 3. čna 1903 v Praze. — K. 5) Josef, klass. filolog čes. Pokračuje v záslužné činnosti své učitelské a vědecké, K. uveřejnil kromě četných recensí jednak pojednání z mythologie *Ctění předků* (»Listy filol.«, 1903) a obsáhlou serii článků *O nynějším stavu badání mythologického* (t., 1900), jednak z oboru klassické filologie (*Homerský text*, t., 1899), a *Poznámky k Sofokl. Elektře* (t., 1901), hlavně však zabral se do studií metrických a prosodických. Ovocem jich byly jednak články (*Ein einheitliches prosodisches Prinzip des Nonnos*, »Wiener Studien«, 1907), zvláště české prosodie se týkající (*Hexametry nejstaršího cisiojanu českého*, »Listy fil.«, 1903; *O poměru české prosodie časoměrné i přízvučné k rozm. antickým* t., 1901; *Ještě něco o poměru čes. prosodie přízvučné a časoměrné k rozměrům antickým* t., 1902), jednak spisy *Řecká a římská metrika*, z níž dosud vyšel (nákl. »Jedn. filol.« v Praze, 1906) první svazek, probírající řady daktylské, anapaestické, trochejské, iambické, iónské, choriambické a paionské,

Česká prosodie (Praha, 1909, ve »Světové knihovně«). Ze škol. vydání klassiků řeckých vyšla K ova »Antigona« ve 3. (Praha, 1906) a »Elektra« ve 2. vydání (t., 1902) a uchystáno jest vydání Sofokleova »Krále Oidipa«. Významná práce a jednomyslně od kritiky s pochvalou přijatá jest překlad *Aischylovy Oresteie* (vyšel ve »Světové knihovně«, 1902), jímž umožněno provozování této velkolepé řecké trilogie na »Národ. divadle« r. 1907. — K. byl zvolen r. 1908 za řádného člena České akademie cís. Frant. Josefa pro vědy, slovesnost a umění a řádného člena Král. české společnosti nauk a vyznamenán čestným doktorátem university v St. Andrews (ve Skotsku) Viz Almanach České akademie, roč. XIX. (1908), str. 47—49. *Ča.*

* **Král** Josef, malíř čes. (* 1877), absolvoval na praž. akademii krajinářskou školu u prof. Mařáka a po jeho smrti u prof. Ottenfelda. První jeho malby nesly se směrem »náladové krajiny« (intimní krajiny), ale již v nich byly patrny snahy po zdůraznění barevné noty každého motivu. K. maloval *Starý park* a pod. náměty s ohledem na dekorativní účinek, ale pak přešel zcela k malbě náladové a volbou motivů stavěl se na stanovisko moderní. Večerní motivy z předměstí a z Prahy, se stafáží parníků, vozův elektr. dráhy, železničních parostrojů a pod. Také na cestách po Německu, z Mnichova, z Hamburka přinášel studie z nádraží a z přístavů, lehce a svižně malované, naplněné výborně odpozorovaným ovzduším prosyceným parou a dýmem. Řadu kreseb ze Starého Mnichova a Norimberka přinesla »Zl. Praha«, kdež také řada maleb K-ových byla reprodukována

Král z Dobré Vody Vojtěch. Napsal a vydal objemné dílo: *Heraldiku* (Praha, 1900—1) a *Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien* (t., 1904).

Kralice 2) mají 160 d., 988 obyv. čes. (1900), 2 mlýny.

* **Králíček** Antonín, hist. spis. čes. (* 1846 v Bohuslavicích u N. Města n. Met.). Studoval na nižším gymnasiu v Broumově, na vyš. v Kr. Hradci, v semináři t., na filosofické fakultě university v Praze (dějepis, zeměpis a jazyk čes.); od r. 1875 suppleval při něm. zemské reálce ve Šternberce na Moravě, od r. 1880 byl professorem při něm. zemské reálce v Kroměříži a od r. 1896 při něm. zemské reálce v Brně, kde působí posud. Napsal studie historické vesměs něm.: *Hercynia, Fergunna, Krkonoše* (programm reálky v Kroměříži na r. 1890); *Sarmatské hory, hora Peuke a Karpates Kl. Ptolemaea* (t., na r. 1894 a 1895); *Kde ležela Felicie a byla-li tvrzí římskou* (»Notizenblatt des Vereines f. Gesch. Mährens und Schlesiens«, 1896); *Podunajští národové staré Germanie dle C. Tacita a Kl. Ptolemaea* (programm reálky zem. v Brně na r. 1897); *Tak zv. zeměpisec Bavorský a Morava* (»Ztschr. des Vereines f. Gesch. Mährens u. Schlesiens, 1898); *Východní velká Germanie Kl. Ptolemaea* (programm zem. reálky v Brně na r. 1901); *Národ Anartes C. Jul. Caesara a Anartoi i Anartofraktoi Kl. Ptolemaea* (t., na r. 1908 a 1909); a česky monografii svého rodiště: *Paměti obce Bohuslavic v okresu Nov. Města nad Met.* (Bohuslavice, 1907).

* von **Kralik** Mathilde, něm. hudební skladatelka (* 3. pros. 1857 v Linci), žijící ve Vídni, skladatelka písní (*Jugendlieder, Lieder im heiligen Geist*, 44 písní na slova Richarda z K-ů, *Büchlein der Unweisheit* a j.), ballady (*Prinz Eugenius*), napsala též skladby klavírní, *sonatu* pro klavír a housle, *trio* z F-dur pro klavír, housle a cello, *symfonii* z F-moll, čtyřhlasou *mši* s varhanami, operu *Weissblume* na slova R. z K-ů, slavnostní *ouverturu*, dvě *kantaty* pro sóli, sbor a orchestr a mn. j. Symfonie provedena byla i v Praze koncem února 1904. Při písních chválí se zvláště hloubka citová a při skladbách vůbec vážná snaha umělecká. *Št.*

Králíky 1) mají 380 d., 133 obyv. čes., 3472 něm. (1900), zemskou polepšovnu, továrnu na lepenku ke krytí střech.

Královec 1), m. pruské, má po připojení Mittelhufen 223.770 obyv., z nichž 10.320 katolíků a 4415 židů. Rekonstrukce dómu byla 1907 dokončena. Na universitě studovalo 1908: 1286 posluchačů. R. 1898 otevřena při ní Palaestra Albertina pro pěstování ušlechtilého sportu. Pro povznesení obchodu zřizuje se svobodný přístav.

* **Kralovec** J. O., žurnalista a spis. čes. (* 1874 v Domažlicích). Absolvovav gymnasium v Kolíně, studoval práva na universitě pražské; později pobyl v Paříži, v Londýně (delší dobu), v Hollandsku; potom redigoval »Mladoboleslavské Listy«, od r. 1906 jest redaktorem v pražské filiálce c. k. telegr. koresp kanceláře. O sobě vydal: *Jedovaté črty* (Praha, 1904); *Mezi barevnými světly*, železniční román (t., 1905); *Když světla pohasnou*, román (t., jako příloha »Čes. illustr. Listů« na r. 1907); dále divadelní hry: *Chvíle rozvratu*, aktovka; *Román Slávky*, čtyřaktová hra se zpěvy (premiera Lid. divadla v Libni na r. 1906), přeložil V. Sardoua »Čarodějku«, Th. Barrièrea »Anděl smrti« a j. Vedle toho napsal řadu feuilletonův a povídek otištěných po různu v časopisech.

Kralovice 1) mají 334 d., 2059 obyv. českých (1900). — K. 7) Dolní, mají 94 d., 733 obyv. čes. (1900), lihovar.

* **Kralupský**, pseudonym spisovatele čes. Jana Jodla (v. t. 1).

Kralupy 1) nad Vltavou, město, má 198 d., 2437 obyv. čes., 17 něm. (1900). — K. 2) Německé mají 163 d., 1222 obyv. něm. (1900), výroba stávkového zboží.

Kramář 3) Oldřich, filosof čes., uveřejnil dále: *Der Unterricht an der Mittelschule u. besonders dem Gymnasium* (řada pojednání v »Politik«; *Úvahy o střední škole* přeložil Ema Čapek v Praze, nákladem »Časopisu pokrokového studentstva«, 1902); *O výchově a učitelstvu* (Praha, 1904); *O ethickém a sociálním významu manželství* (řada

pojednání v časop. »Rozhledy«, 1905). V časop. »Česká Mysl« 1899—1904: *Základy metafysiky*; *O citech a obrazotvornosti*; *O původu časomíry*. V časop. »Pokroková Revue« 1906: *O stupních vědomí*. V časop. »Přehled« 1906: *O poměru ústrojenstva k vesmíru*. Kromě toho menší pojednání paedagogická v »Politik« a v listech učitelských. — K. 4) Karel, vynikající politik čes. Jeho působnost — zejména v posledních letech — dotýká se skoro všech otázek a snah politického života českého; vyšinulť se K. všestrannou intelligencí, vzácným smyslem pro pochopení daných poměrů, pro pochopení psychologických momentů v politice, uměním bystře rozeznávati situaci, opatrnou volbou případné taktiky a zejména též neúmornou intensitou pracovní na místo vůdčího českého politika, tlumočícího vždy nejdůležitější projevy české politiky. Bohatá činnost tato tvoří velikou část politických dějin českých posledních let. Po zrušení Badeniových jazykových nařízení ministerský předseda Gautsch pracoval o nových, při čemž K. zastupoval pražské vedení strany svobodomyslné. Český sněm r. 1898 projednával holdovací adressu k 50letému jubileu vlády cís. Františka Josefa I. a K. jsa zpravodajem adressní kommisse, energicky se ohradil proti místodržitelovu výroku namířenému proti adresse a doporučil sněmovně, aby přes prohlášení vlády adressní návrh přijala; to se i stalo. R. 1898 při aféře slovíčka »zde«, jímž se počali hlásiti vojíni české národnosti, K. — vida mimo jiné umírněnost Maďarů v té příčině — horlil proti rozdmychování této otázky, ukazuje na nebezpečí znepřáteliti si vojenské kruhy — nám tehdy v boji s Němci příznivé. Jednání o jazykové otázce za Korbra účastnil se K. vedle dra Engla měrou největší. Při renunciaci arcikn. Františka Ferdinanda K. jménem čes. klubu přednesl v parlamentě deklaraci, v níž akcentoval, že renunciace má býti předložena zemským sněmům, jakožto nositelům smluvního poměru mezi dynastií a královstvími a zeměmi. Zřízení Moderní galerie král. Českého, jejímž je K. nyní předsedou — je dílem K-ovým; při založení jejím K. hájil myšlenku společné instituce pro oba národy a v tom smyslu celé jednání jako předseda vedl. Když r. 1903 pangermánské hnutí kryjící se heslem »Los von Rom« nabývalo povážlivého rozsahu, K. napsal dva články do »Revue de Paris« a londýnské »National Review«, v nichž poukázal na světové nebezpečí pangermanismu; zejména angl. stať, v níž K. vyložil nebezpečí něm. rozpínavosti pro světovou rovnováhu, hospodářské dobývání Turecka a Malé Asie Německem, zvláště drahou bagdadskou — vyvolala velikou pozornost anglické veřejnosti. R. 1903 český klub dostal se pro upuštění od obstrukce za aery Körbrovy do tuhého rozporu s českou veřejností, a tu K. horlivě slovem i písmem přesvědčoval o správnosti stanoviska čes. klubu, ukazuje, že obstrukce nemůže býti účelem, nýbrž jen taktickým prostředkem, že je zbytečno ji užívati, nevede-li k cíli. Ač původně bylo mnoho zejména na K. útočeno, přece veřejnost přesností jeho vývodů se přesvědčila o správnosti taktiky K-em hájené. Když Körber nedodržel slibů daných celé delegaci a především dru K ovi, předně, že vláda nebude činiti úředníkům žádných výtek, budou-li opět užívati českého jazyka ve vnitřní službě, a za druhé slib založení české university na Moravě, K postavil se do naprosté opposice proti Korbrovi a přes odchylné stanovisko většiny klubu usiloval spolu s Pacákem a Stránským o jeho pád. — Zavedení všeobecného rovného hlasovacího práva do rakouského parlamentu je především dílem K-vým. R. 1905 v září K. učinil v klubu konkrétní návrh, podle něhož se měla vyzvati vláda, aby do dvou měsíců podala parlamentu návrh zákona, kterým by do říš. radv bylo zavedeno všeobecné přímé a rovné právo volební. Návrh, v klubu přijatý bez debaty, podali sněmovně dr. Pacák, Stránský a K, který jej odůvodnil skvělou řečí prodchnutou vřelými city opravdové lásky k demokratismu a politické spravedlnosti vůči všem ve státě. Pro návrh se vyslovila veliká většina sněmovny. Celou další akci za reformu volebního práva s české strany vedl K. i za Gautsche, Hohenloha a ovšem i za Becka. Po vstupu Pacákově do kabinetu Beckova K. zvolen předsedou čes. Klubu, jehož byl dotud místopředsedou. Dne 2. a 3. bř. 1907 konal se v Praze sjezd svobodomyslné strany, na němž K. zdůraznil heslo t. zv. politiky positivní, jež znamená získávati moc a pevné posice ve státní správě, osazovati centrální úřady také našimi lidmi, aby tak ústřední státní moc, která rozvojem zákonodárství a moderní hospodářské a sociální státní správy hlouběji a hlouběji zasahuje do veškerého života obyvatelstva, nezůstala výhradně německou; tím má býti dosaženo aspoň z části toho, aby národ byl spravován vlastními lidmi. Tuto positivní politiku K. šíře dokumentoval jednak ve svých spisech: *Poznámky o české politice* (Praha, 1906) a *Dějiny české politiky od r. 1879* (Praha, 1909), jednak v četných polemikách, vedených s »Národními Listy«, které se rozešly s officiálním K-ovým vedením svobodomyslné strany, jejímž orgánem dotud byly, právě pro politiku positivní, již neschvalovaly. Při prvních volbách podle všeobecného hlasovacího práva v máji 1907 K zvolen za město Něm. Brod. Při utvoření Národního klubu — svazu to říš. poslanců s národním programmem — K. zvolen předsedou. Na říš. radě i na zemském sněmě je volen K. do nejdůležitějších výborů, je zejména členem vyrovnávacího a budžetního výboru, každý rok zasedá v delegacích, kde jmenovitě jeho řečnické výkony, věnované zahraniční politice, kterou K. přehlíží se vzácným rozhledem, vyvolávají všestrannou pozornost. Slovanská poli-

tika K ova nese se za cílem duševního, vnitřního sjednocení Slovanstva; odtud jeho návštěva spolu s lublaňským starostou Hribarem a Starorusem haličským drem Glěbovickým v Petrohradě v květ. 1908 a 1909. Slovanský kongress v Praze r. 1908 konán z podnětu a za předsednictví K-ova. Jinak měl K. ve všech akcích hospodářských, kulturních i politických na zem. sněmu i na říš. radě vynikající účast, jež došla zaslouženého respektu i mezi Němci. Tak na př. když K. se zasadil o zlepšení existenčních podmínek professorů středoškolských i vysokoškolských r. 1906, dostalo se českému poslanci K-ovi vřelého děkovacího projevu od mimořádných professorů vídeňské university. Svou politickou činnost doprovází K. hojnými články ve vědeckých revuích — domácích i cizích — i denním tisku (dříve v »Nár. Listech«, vedle toho v »Lučanu«, později v »Nové České Politice«, a po zániku této ve »Dni«), nevyhýbá se polemice a věcné kritice; z větších prací K ových vedle jmenovaných budiž ještě vytknuta stať *Rakouská zahraniční politika v XIX. stol.* (Praha, 1900). K. horlivě se zasazuje o důstojnost politického života, práva zákonodárných sborů hájí vždy až náruživě. Parlamentní řečnické výkony K-ovy pro skvělou formu v slově i přednesu, pro bohatost myšlenkovou si podmaňují hlubokým dojmem celou sněmovnu. *Fgl.*

Kramberger Ernesto, spis. chorv. (* 1843 ve Slatině v Bosně). Jest nyní ředitelem král. gymnasia v Požeze. Přispíval hojně do různých časopisů, jako »Vijenac«, »Prosvjet« a j. Samostatně vydal publikaci: *Školstvo.* Z drobnějších jeho prací sluší jmenovati: *Uprošnjak, Doktor Medicinović; Žabja republika i Koncert u Frkljevcima; Slikar i Dvolični Kaput* a j. v. *Tmk.*

Kramoliš Čeněk, spis. čes., od r. 1905 odborný učitel na měšť. škole ve Vyškově a od r. 1908 okr. školní inspektor v Hranicích na Moravě. Vedle uvedených spisů ještě napsal: *Tři valašské povídky* (»Slezská Kronika« na r. 1897); *Obrázky z Valašska* (Vel. Meziříčí, 1898); *Sbírka přísloví, pořekadel a pranostik* (Vyškov, 1900); *Z potulného života* (Brno, 1900); *Z manželského ráje.* I. a II. díl (Praha, 1903); *Z našeho venkova* (Vyškov, 1903); *Vyzráli na pána* (Vel. Meziříčí, 1904); *Strážcové hor* (Praha, 1905); do »Vlastivědy« Moravské napsal: *Rožnovský okres* (Brno, 1907) a j. menší povídky otištěny porůznu po časopisech.

***Krandijevská** Anastasija Romanovna, rozená Tarchanova, spis. rus. (* 1865), záhy počala psáti a obrátila na sebe pozornost povídkou *To bylo ranněju vesnoju* (»Rus. Mysl«, 1896, 2. vyd., Moskva, 1905). Vedle sbírky *Ničtožnyje* (t., 1905) vydala ještě řadu povídek v levných vydáních pro lid, jako *Dlja duši; Na rabotu; Doč naroda; Toljko čas* (něm. překl. jako příloha časop. »Arbeiter-Zeitung«) a j., v nichž zachycuje celkové obrysy doby se zabarvením nervosně zlobným, často dostupujícím hysterie. Vyšla vůbec ze zastřené tesknoty Čechova a snaží se vystihnouti psychologii lidí krutě postižených, kteří při nepochybném snažení po ideálu nemají síly a duševní hloubky snášeti rány osudu. Při tom nesvaluje veškeru vinu pouze na společenské poměry, nýbrž nelítostně a pravdivě osvětluje život lidí nyjících, stále se hryžících, degenerovaných, neurastheniků, nevěřících a bloudících v přítmí rozporů. Zvlášť falešný pathos tohoto neurasthenického frasérství vystihuje s pravou uměleckou delikátností. *Šnk.*

***Kranich** Jan, spis. čes (* 1870 v Dol. Studýnkách na sev. Moravě). Absolvovav ústav učitel. v Příboře působil v l. 1891—97 při obec školách, v l. 1897—1903 na měšť. škole v Příboře, v l. 1903—5 byl cvičným učitelem při ústavě učitel. v Brně a od r. 1905 je professorem při ústavě učitelském v Pol. Ostravě. Vydal společně s Jos. Mňukem a † Ant. Ugwitzem: *Moravské Kravařsko* (Příbor, 1908); dále sám: *Přehledy z věd přírodních* (Příbor, 1901; 2. vyd. Olomouc, 1902); vydává a rediguje měsíčník »Přírodu«, »Sborník příruček«, Knihovnu »Přírody a Školy«, pořádá české vydání Schroder-Kullových »Biologických obrazů živočichopisných«; z polštiny přeložil Romana Załozieckiho »Kamenný olej a zemní vosk čili ozokerit«; z němčiny paedagogické spisy dra E. Haufeho »Listy matkám« (Praha, 1903) a »Základy přirozené výchovy« (t., 1904).

***Kranichfeljd** Vladimir Pavlovič, spis. rus. (* 1865), studoval na reálce v Pinsku, ale byl po dvakráte vězněn. V l. 1895—96 řídil statistické práce voroněžského zemstva, později redigoval časop. »Uralec«. R. 1900 dovoleno mu usadit se v Petrohradě, načež jal se přispívati do různých časopisů. O sobě vydal: *A. S Puškin* (Uralsk, 1899); *T. G. Ševčenko, pěvec Ukrajny i Zaporožja* (Petr., 1901).

***Kranjčević** Silvije Stratimir, vynikající básník chorv. (* 17. ún. 1865 v Senji — † 29. říj. 1908 v Sarajevě). Vystudovav v Senji gymnasium, po přání otcově vstoupil do tamního semináře theologického. R. 1883 byl přijat k doporučení senjského biskupa Posiloviće do kolleje germanskomaďarské v Římě, kde poslouchal filosofii. Procházky po Římě a dojmy tam vzbuzené přesvědčily ho, že se nehodí ke stavu duchovnímu. Svěřiv se svými pochybnostmi biskupu Strossmayerovi, vystoupil z kolleje a odebral se do Záhřeba, kde se ho na přímluvu Strossmayerovu ujal kanovník Rački. Jako mimořádný posluchač navštěvoval učitelský ústav v Záhřebě a r. 1886 podrobil se zkoušce pro školy měšťanské. Potom dostal místo na obchodní škole v Mostaru, kde učil chorvatskému jazyku, literatuře, zeměpisu a historii. Byv osočen, že propaguje myšlenku chorvatskou, byl přeložen do Livna, kde působil do r. 1888. Odtud dostal se do Bjeliny v nejvýchodnější části Bosny, r. 1897

vrátil se zase do Livna a po roce povolán byl na učitelský ústav do Sarajeva, kde se usadil již trvale. Službou byl přidělen zemské vládě a svěřena mu redakce belletristického časopisu »Nada«. Když r. 1904 »Nada« zašla, jmenován byl ředitelem obchodní skoly v Sarajevě. Brzo potom onemocněl, podrobil se bolestné operaci ve Vídni, nepřestal však churavěti, až konečně smrt zbavila ho tělesné trýzně. Pochován byl na novém hřbitově Koševu v Sarajevě. — Básně počal K. uveřejňovati od r. 1883 po různu v časopisech (»Hrvatské Vile«, »Balkanu«, »Vienci«). První sbírka básní jeho s názvem *Bugarkinje* vyšla v Senji r. 1885. Druhou sbírku *Izabrane pjesme* vydala r. 1898 »Matica Hrvatska«. Pokračováním a doplňkem jejím byla třetí sbírka *Trzaji* (Záchvěje), vydaná r. 1902 v Dolní Tuzle. R. 1908 družstvo chorvatských spisovatelů v Záhřebě pořídilo ve prospěch těžce nemocného básníka nádherné vydání všech jeho básní. V pozůstalosti K-ově nalezeno bylo je tě mnoho veršů posud neuveřejněných, několik fragmentův a náčrtků povídek, jednoho románu a několika dramat. K. jako básník vyšel z prostředí domácího, ale silou svého nadání povznesl se mezi nejlepší básníky slovanské doby přítomné. Básně Aug. Šenoy, prohřaté láskou k národu a vlasti, proniknuté vznešenými ideami volnosti, pravdy a humanity, působily mocným kouzlem na mladistvou mysl jeho a rozkřesaly v něm tvůrčí jiskru. Základním motivem jeho »Bugarkyň« je rovněž oddaná láska k otčině a k národu, avšak K. básnickým rozmachem, hloubkou citu a silou výrazu povznesl se nad klidnou poesii Šenoovu. Básnický výraz mladého pěvce byl mnohem smělejší, objímal širší horizonty, měl ohnivější barvitost a sílu. Také idea svobody zněla v jeho verších silněji a mohutněji. Struna politicko-vlastenecká chvěla se i v druhé sbírce »Vybrané básně« a ozvala se nejvroucněji v nadšené hymně vlastenecké »Moj dom«, ale vedle toho zavzněly tu nové tóny. Projevuje se v nich básník-myslitel, jenž úsilovně přemítá o záhadách lidského bytí, chce vniknouti v odvěké taje všehomíra a věčnosti, a mučí se těžkou otázkou po smyslu života. Podobného rázu jsou také jeho verše ve sbírce »Záchvěje«. Žíznivá touha po pravdě a poznání charakterisuje vůbec ducha básníkova. On právem mohl o sobě říci: »K nebesům mířím povzdechem světa, ve hříchu srdce s horoucí krví po pravdě pátrám« (Monolog). Neklidný a zkoumavý jeho duch hledal odpovědi na záhadné problémy života a všehomíra, ale positivní věda, do níž se samotářsky nořil, neuspokojila jeho zvědavost, spíše v něm budila roje nových pochyb a mučivých otázek. Ani v nauce křesťanské, jak ji hlásají officiální zástupci církve, nenašel, po čem toužil. Slovo Kristovo o nejvyšší lásce, bratrství a svobodě nestalo se tělem. Bída, násilí, podvod, lež, křivda stále vládnou světem; nejsme nebi blíže, jsme od něho vždy — dále, trpce volá básník. Zbývá mu jen vědomí, že všecko, co je krásné, ladné a dobré, jest pouze plodem našeho snění. I příroda zdá se mu strašnou sfingou, která skrývá tajemnou hádanku světa. Přece však neupadá v beznadějný pessimismus, nýbrž věří v mystickou moc práce, utrpení a slz, a v nádherných visích věští příchod nové doby, kdy »člověčenstvo svobodného ducha poceluje bílá víla, víla pravdy, víla lásky, chleba, víla svobody a světla«. Jako veliký umělec řeči, nejsilnější básník svobody politické i duševní a jako hluboký symbolista K. zůstane ozdobou moderní literatury chorvatské. Básně jeho překládá do češtiny Adolf Černý (v »Slov. Přehledu«, v »Květech«, v »Hlídce«, »Času«). Srv. M. Marjanović, Hrvatska misao, 1902, (»Zvono«, 1908); T. St. Grabowski, Przewodnik naukowy i literacki (1907), J. Milaković (»Slov. Přehled« 1908) atd. *Ml.*

* **Krankenheil** viz Tolz.

* **Kraňsko** v. Krajina.

* **Krapka** Josef, pseudonym Náchodský, spoluzakladatel, organisátor sociálnědemokratického hnutí československého (* 22. čce 1862 v Náchodě — † 13. dub. 1909 v Prostějově na Moravě). Navštěvoval 3 ročníky reálky, ale po úmrtí matky poslán poručníkem do Vídně, kde se vyučil truhlářství. Potom navštěvoval kurs na škole průmyslové ve Vídni, načež za pomoci státní subvence cestoval do Německa, Francie, Anglie, Ruska, Rumunska a Srbska. Vrátiv se do Vídně pracoval několik roků ve větších dílnách a byl kresličem dvor. dodavatele Klöpfera. Potom odešel do Čech, kde as po 2letém zaměstnání při řemesle stal se kočovným hercem u společnosti Kozlanské, Knáblovy a j. Od r. 1889 věnoval se úplně agitační činnosti a žurnalistice. R. 1888 redigoval truhlářský list »Rajblik a Hoblík«, r. 1889 byl účetním první Dělnické pekárny v Praze. Potom redigoval postupně listy »Bič«, »Heslo«, »Sociální demokrat«, »Truhlářské Listy«, »Rovnost« v Brně, »Dělnické Listy« ve Vídni a »Hlas Lidu« v Prostějově, »Dělnický kalendář« a první pamětní listy květnové. Byl žurnalista, řečník, agitátor, pro činnost svou nejednou stíhaný a odsouzený, a literát. Napsal a o sobě vydal: *Chudobky*, sbírka básní (Praha, 1892); *Válka*, píseň v 11 dějstvích. *Smrt za svobodu*, píseň o 1 dějství (t., 1892); *O životě a působení Ferdinanda Lassalla* (t., 1893); *Z různých kruhů*, povídky (t., 1894); *Z pamětí štváče*, sbírka povídek (Prostějov, 1905); *Obrázky z Valašska* (t., 1905); *Odsouzená*, divadelní hra (t., 1904); *Vzpomínky na mezinárodní kongres socialistů ve Štutgartě*; *Marná oběť*, obraz ze života; *Exulant*, *Ulámané květy* a *Černé slze* zůstaly v rukopise. Dále přeložil B. Engelse »Původ rodiny, majetku a státu«; F. Lassalla »Věda a dělnictvo«, »Dělnický program« (Praha, Vídeň v l. 1892—98). Jinak jsou jeho práce roztroušeny pokud se týká belletrie po všech čelnějších sociálně-demokratických

časopisech českých, hlavně však v »Děl. Listech« a »Hlasu Lidu«.

***Krapotín** viz Rapotín.

Krása 2) Alois, žurnalista čes., † 13. bř. 1900 v Praze.

Krasiński 7) Zygmunt. Kritické vydání veškerých jeho spisů (6 sv.) vyšlo 1909 ve Lvově péčí Tad. Piniho, s úvodem a životopisem básníka od Józéfa Kallenbacha (2 sv.).

Krásl František, spis. čes., † 1907 v Praze. R. 1901 stal se světícím biskupem pražským, r. 1906 proboštem metropolitní kapitoly pražské. Z archivu arcibiskupského počal vydávati zprávy o stavu farností v Čechách na rozhraní XVII. a XVIII. věku; publikace té vyšel toliko prvý svazek.

Kraslice mají 1093 d., 7 obyv. čes., 11.252 něm. (1900), lázně, bělidla, továrny na hedvábný samet, na véby, zboží stávkové a celluloidové, výrobu kartonáží.

Krásná 3) má 217 d., 2106 obyv. čes., 198 něm. (1900), slevárnu železa, továrnu na želez. postele a drátěné žíněnky, výrobu nábytku, 2 mlýny.

Krásnohorská Eliška. Z literatury o K-ké dodáváme: Jar. Vrchlický, E. K-ké dílo básnické (»Osv.«, 1907); J. K. Doležal, El. K. (»Archiv f. slav. Phil.«, XXIX.)

***Krasnopěvkov** Lev Vas. viz Leonid 2).

***Krasnopolski** Horác, právník rakouský (* 1842 v Pistyni v Haliči — † 1908). Studoval na universitě v Praze, kdež dosáhl r. 1868 hodnosti doktorské. R. 1872 byl na téže universitě habilitován, r. 1876 stal se mimořádným professorem rakouského obč. práva a po úmrtí Krainzově r. 1881 řádným professorem téhož oboru. Po rozdělení university působil na německé universitě až do své smrti. Hlavní jeho spisy: *Das Anfechtungsrecht der Gläubiger nach österr. Recht* 1889); *Zur Auslegung des § 63 des österr. allg. bürgerl. Gesetzbuches, impedimentum ordinis*, a replika proti Brentanovi (1895); *Der Verlöbnisbruch im österr. Rechte* (1904); *Erörterungen aus dem österr. Schadenersatzrechte. Zugleich eine Replik* (1908); *Die Haftpflicht der Eisenbahnen nach österr. Recht* (»Oesterr. Staatsworterbuch«). Vydal též kritiku novelly k občanskému zák. rak. (1908).

***Krasnoseljcev** Nikolaj Fomič, církev. dějepisec rus. (* 1845 — † 1898), byl professorem duchov. akademie kazaňské a pak university oděs. Dlel delší dobu v Italii, kde zabýval se studiem křesťanské archaeologie. Čelnější jeho práce jsou: *Zapadnyja missiji protiv tatar jazyčnikov i osobenno muchomedan* (Kazaň, 1872); *Očerki iz istoriji christianskago chrama* (t., 1881); *O proischoždéniji christian. chrama* (t., 1881); *Slavjanskija rukopisi patriaršej bibliotěki v Ijerusalimě* (t., 1888); *Patriarch Fotij i vizantijskoje služenije jego vremeni* (Oděssa, 1892); *O drevnich liturgičeskich tolkovanijach* (t., 1894) a j.

***Krasnov** Nikolaj Ivanovič, spis. rus. (* 1833 — † 1900), vzděláván se v akademii gen. štábu. Hlavní jeho práce jsou: *Zemlja vojska Donskago* (Petr., 1863); *Kazak Ivan Bogatyj. Epilog Bulavinskago bunta* (Novočerkask, 1882); *Těrskije kazaki* (vyznamenáno zlatou medaillí petrohradské akademie); *Kazaki v načalě XIX. v.* (Petr., 1896). Z jeho povídek vyšly o sobě: *Na ozeré* (t., 1895). *Doncy* (t., 1896); *Vagram* (t., 1898).

***Krasnov** Andrej Nikolajevič, zeměpisec rus. (* 1862 v Petrohradě), vystudoval na universitě petrohradské. Již 1882 vyslán byl za botanickým studiem do jižní části tomské gubernie, r. 1883 studoval květenu v gub. nižněgorodské a na základě toho vydal spis *O proischoždéniji černozema*. Později pracoval v kalmycké stepi, 1886 poslán k výzkumu Thien šanu, při čemž pronikl do Číny, Kuldže a Kašgáru. Prodlev nějaký čas v záp. Evropě napsal r. 1889 dissertaci *Opyt istoriji razvitija flory južnoj časti vostočnago Tjan-Šanja* a jmenován pak mimořád., r. 1894 řádným professorem na charkovské universitě. V této době vykonal delší cesty po Kavkáze, sev. Americe, na Sachalin, do Japanu, Javy a na Ceylon. Tento ostrov jakož i Indii, Japan a Čínu navštívil po druhé 1895 byv poslán vládou studovat pěstění čaje a pokusit se o založení čajovníkových plantáží v Kavkázsku. Vedle uvedených prací napsal *Zamětka o rastitěljnosti Altaja* (v »Trudach« petrohr. přírodověd. společnosti, 1886); *Matěrialy dlja znakomstva s floroj sěvernoj granicy černozemnago prostranstva* (t.); *O zavisimosti meždu počvoju i rastitěljnostju v černozemnoj polosě Evrop. Rossiji* (»Matěrialy po izučeniju russkich počv«, 1886 a 1887); *Geobotaničeskija izslědovanija v kalmyckich stěpjach* (»Izvěst. Imp. Rus. Geogr. Obšč.«, sv. XXII); *Travjanyja stepi sěvernago polušarija* (»Izv. Imp. obščestva ljubitělej jestěstvoznanija při moskov. universitětě, sv. 83); do Kirchhoffovy sbírky »Unser Wissen von der Erde« napsal *Russland* (Víd.-Lip., 1907), vedle celé řady menších publikací a článků vědeckých a populárních zejména v knížkách »Něděli« a »Istoričesk. Věstniku«.

***Krasnov** Platon Nikolajevič, spis. rus. (* 1866), vystudoval přírodní vědy na universitě petrohradské a přispíval pak hojně do časopisů »Něděljа«, »Vsem. Illjustracija«, »Novosti« a j. O sobě vydal: *Iz zapadnych lirikov* (Petr., 1901); *Elegiji ljubvi Albija Tibulla* (Moskva, 1901); *Sibir pod vlijanijem reljsovago puti* (Petr., 1902).

***Krasnov** Aleksandr Vasiljevič, astronom a geodaet rus. (* 1866 v Tambově na Rusi). Po skončených gymnasijních studiích vstoupil na universitu kazaňskou. R. 1893 odebral se do Německa a studoval zejména v Gotinkách u professora W. Schura, později v Paříži u professora F. Tisseranda a N. Poincarého na Sorbonně a u M. Lévyho v Collège de France. R. 1894 K. stal se soukromým docentem na universitě kazaň-

ské, r. 1895 povýšen na magistra astronomie, r. 1898 jmenován byl mimořádným professorem astronomie a geodaesie na universtě varšavské. R. 1900 povýšen byl na doktora hvězdářství. R. 1902 jmenován byl řádným professorem na universitě varšavské. Četné jsou K-ovy učené práce z oboru astronomie i geodaesie, z nichž zvláště sluší jmenovati: *Ob odnom sposobě polučenija intěgrala Jakobijeva uravněnija dlja dviženija luny* (»Trudy Astronom. Obser. Kazan. Univ.«, č. X); *Apsidnaja krivaja i osobennyja rěšenija diff. uravněnija geocentričeskoj orbity luny* (»Varšavskija Univ. Izv.«, 1900); *Ueber singuläre Auflösungen der Diff.-Gleichung der geocentr. Mondbahn* (»Astronom. Nachrichten«, č. 3773); *Oprědělenije tjažesti dlja astronomic. observ. kazan. univ.* (»Trudy Observ.«, č. IX). Vedle toho napsal cennou práci: *Konspekty publičnych čtěnij po astronomiji* (»Izv. Kazan. Fiz.-Mat. Občš.«, 1895) a *Kopernikova reforma planětnoj astronomiji* (»Trudy Varšav. sjezda prepodavatělej matem. i fiziki«, 1902) a j. *Tmk.*

* **Krasnožen** Michail Jegorovič, kanonista rus. (* 1860). Studoval práva na mosk. univ., kde se stal r. 1891 soukromým docentem. R. 1893 po dissertaci *Tolkovatěli kanoničeskago kodeksa vostočnoj cerkvi — Aristin, Zonara i Valsamon* povýšen za magistra a jmenován professorem círk. práva na jurjevské universitě. Novějši jeho práce: *Proischožděnije starokatoličestva i IV. internacionaljnyj starokatoličejskij kongress v Věně* (Jurjev, 1898); *Znamenityj russkij kanonist A. S. Pavlov* (t., 1899): *Kratkij očerk cerkovnago prava* (t., 1900); *Posobije k izučeniju cerkovnago prava* (t., 1900); *Inověrcy na Rusi* (sv. I. *Položenije něpravoslavnych christian v Rossiji*, (t., 1903); *K voprosu o svobodě sověsti i o věrotěrpimosti* (t., 1905); *Ljubopytnyje voprosy drevné-cerkovnoj praktiki* (t., 1905); *O razvodě v Rossiji* (Moskva, 1899); *Staryje i novyje zakony o braké* (Jurjev, 1898); *Staryje i novyje zakony o razvodě* (t., 1904).

* **Krasnyj Krest**, původně K. K. narodnoj voli, t. j. červený kříž svobody lidu, slul původně spolek poskytující pomoci politickým vězňům a vypověděncům založený v Paříži r. 1882 P. L. Lavrovem (v. t. 1) a jinými ruskými emigranty. Odbočky tohoto spolku zřízeny byly skoro ve všech větších městech rus. Každá odbočka byla vlastně samostatným spolkem nemajícím skoro žádného styku s ostatními odbočkami. Spolky K-ného K-u pořádaly také hudební, literární a umělecké dýchánky ve prospěch chudých rodin nebo ve prospěch jiných lidumilných účelův a peníze vybrané věnovaly obyčejně rodinám uvězněných. Veškerá činnost K-ného K-u měla zůstati policii utajena. Proto také členové tohoto spolku byli přijímáni s největší přísností a přihlíženo co nejvíce nejen k osobnímu charakteru, nýbrž i k jejich způsobilosti pro propagandu. Často podařilo se policii dostati do svých rukou různé listiny K-ného K-u, a tu zkonfiskovala obyčejně peníze spolkové a členy buď uveznila nebo vypověděla. Tak se stalo, že činnost některého místního K-ného K-u namnoze ustala po celá léta, později však zase se vzkřísila. Většina spolků K-ného K-u uveřejňovala měsíčně své účty ve formě hektografovaných listů. Tyto účty mohou býti cenným historickým pramenem, zejména pokud se týče kriminální statistiky. Listy tyto bylo nebezpečno uschovávati, a do ciziny dostávaly se velmi nepravidelně. Proto souborné jejich kollekce ani není. Počátkem r. 1905 činnost K-ného K-u nabyla značných rozměrů. Spolek rozšířil své funkce a působil skoro veřejně. Po 17. říj. 1905 odbočky K-ného K-u počaly dokonce ve mnohých městech rus. otiskovati své zprávy i v časopisech, zároveň však činnost jejich počala zkomírati. Odbočky K-ného K-u zachovávaly povždy úplnou politickou nestrannost a ochotně pomáhaly všem trpícím za politická provinění, ať byli politického zbarvení jakéhokoliv. *Tmk.*

Krastel Fritz, herec něm., † 1908.

* **Krasyćkyj** Fotij, přední ukrajinský malíř a znalec národní ornamentiky, příbuzný Ševčenkův (* 1873 ve vsi Zelené Dibrově zvenihorod. ujezdu na Kijevsku). Studoval na umělecké malířské škole v Kijevě a Oděsse, pak v petrohrad. akademii (genrové oddělení). Drží se směru naturalisticko-ethnografického. Nejznámější jeho obrazy jsou: *Host ze Záporoží*; *Ve svátek*; *U studně* a j., jakož i portraity vynikajících mužů ukrajinských.

* **Krátkolebost** v. Brachycefalie.

Krátký 1) Václav, spis. čes., † 11. kv. 1907 v Táboře jako učitel na odpočinku.

Kratochvíl 4) Josef, žurnalista a spis. čes., od r. 1903 redaktor »Budivoje« v Čes. Budějovicích. Vedle uvedených již prací vydal ještě historické povídky: *Mikuláš Žampach z Pottenšteina* a *Růže Plumlovská*, povídku *Zámělský zvoník*, epicko-romantickou báseň *Vyhnanci* (»Olomoucká Koleda«), *Eva ze Závořic*, historický obraz v 5 jedn. (Praha, 1904) a řadu různých povídek po časopisech a překladů dramatických kusů z němčiny, m. j. Lessingovy veselohry »Mína z Barnhelmu« (Ottova »Světová knihovna«).

* **Kratochvíl** Václav (* 1. dub. 1861 v Mlčehostech u Řipu). Studoval na akad. gymnasiu v Praze a na čes. universitě filosofickou fakultu (v histor. semináři prof. Emlera a Golla, ve filosofickém prof. Masaryka); potom v l. 1887—89 na ústavě pro děj. rak. ve Vídni, kde přednášeli pomocné nauky historické Th. v. Sickel, zakladatel diplomatiky v době moderní, a E. Mühlbacher. Při ústavě tom podrobil se státní zkoušce z oborů historických. R. 1890—91 dlel jako stipendista zem. výboru král. Českého v archivech státních a papežských ve Florencii a Římě. V Římě zejména sbíral materiál v archivu Propagandy fide k dějinám protireformace v Čechách, společně s H. Kollmannem. Oba tito badatelé byli první z ci-

zinců, kteří měli přístup do tohoto důležitého archivu. V říjnu 1891 stal se úředníkem dvorského a stát. archivu ve Vídni, kde nyní zastává místo dvor. a stát. archiváře. V nové budově stát. archivu dal podnět k zařízení fotografického atelieru k účelům badání archivního, kteréžto zařízení také provedl. Přispíval články z oboru dějin a archivnictví do »Čas. Čes. histor.« a do »ČČM.« (o registrech z dvor. kanceláře české, o zřízení archivní rady, o hollandské nauce archivní a o organisaci archivnictví v Rakousku, o poměru kn. Kinského k Beethovenovi (v Beethoven's Jahrbuch II. a j. v.).

***Kratochvíl** Augustin, spis. čes. (* 29. srp. 1865 v Bučovicích na Moravě). Studoval čes. gymnasium a theologický ústav v Brně, kde r. 1892 byl na kněze vysvěcen. Od r. 1899 kaplanuje v Popovicích na Moravě. Připojiv se ke spisovatelům »Morav. Vlastivědy«, popsal pro ni: *Ivančický okres* (Brno, 1904) a *Velkomeziříčský okres* (t., 1907). Dále napsal: *Ivančice, bvv. královské mesto na Moravě* (Ivančice, 1906); vydal svým nákladem: *Archiv městečka Mohelna* (Třebíč, 1906); *Archiv městečka Měřína* (Popovice, 1906); *Archiv Pravlova a Prostoměřic* (t., 1906); *Písemné památky na zámku Černé* (t., 1906); *Archiv Dol. Kounic, města na Moravě* (., 1907).

***Kratochvíl** Josef, filosofický spis. čes. (* 1882 v Dolních Kounicích na Moravě). Po skončených studiích gymnasijních v Brně odebral se na filosofická studia do Italie, kde věnoval se po 3 roky (1901—4) speciálně studiu filosofie a pomocných věd přírodných: (vyšší math., fysice, fysiologii atd.), vedle praktického studia cizích řečí. Studium v Římě, kdež na univer. Gregoriánské byl též promovován, vedlo K-a i ke studiu uměleckých památek. Navrátiv se z Říma, studoval střídavě v Praze a ve Vídni moderní a klassickou filologii a složil prof. zkoušky státní. Stav se vychovatelem u hr. Leopolda ze Šternberka, počal pilně přispívati do českých i cizojazyčných revuí, zvl. »České Mysli«, »Hlídky«, »Vychovatelských Listů« a »Nov. Života«, »Hrvatské Straže«, »Rivista internazionale« a j. R. 1908 založil a rediguje s Bitnarem a Pacovským měsíčník pro umění a filosofii »Meditace«. Samostatně vydal knihy: *Problém duše v řecké filosofii* (Ivančice, 1906); *Filosofa Seneky rozhovor o duševním klidu a krátkosti života* (t., 1907); *Záhada Boha v antické filosofii* (Praha, 1908); *Pojem a význam mystiky* (t., 1908); *Dnešní otázky filosofické* (t., 1909). — Veškero filosofické snažení K-ovo směřuje za synthesou moderního smýšlení filosofického s kulturou křesťanskou. Pracuje o všech důležitých otázkách filosofie, psychologie, ethiky, noétiky, zvláště však o dějinách filosofie. V metafysice hlasá novoidealismus, směr snažící se o vyrovnání rovnováhy mezi světem vnějším a vnitřním, říší smyslnou a nadsmyslnou, a to dvojím směrem, jednak návratem k minulosti, jednak assimilací k moderním výsledkům myšlení. Tedy vyslovený opak převládajícího dnes v Čechách positivismu. O české filosofii informuje v Italii, Chorvatsku.

***Kraupner** František, hospodář. spis čes. (* kol. 1856 — † 20. bř. 1900 v Praze). Absolvovav hospodář. ústav v Liebwerdě, vstoupil do služeb hrabat Chotků ve Veltrusích, kde r. 1870 stal se hospodář. ředitelem a zůstal v této hodnosti do r. 1895, kdy odešel na odpočinek. K. byl na slovo vzatý oekonom, byl literárně činný a vedle četných menších publikací odborných v jazyku čes. i německém vydal čes.: *O chovu hovězího dobytka* (Praha, 1871) a *Plemena, tvary těla a živobytí skotu* (t , 1873).

Kraus 3) Alfred, sv. p., taj. rada, † 28. ún. 1909 ve Vídni. — K. 5) Franz Xaver † 1901 v San Remu. Srv. Braig, Zur Erinnerung an F. X. K. (Freiburg, 1902); Hauviller, F. X. K. (Kolmar, 1904). — K. 7) Arnošt, germanista čes., jest od ledna 1906 ř. v. professorem čes. university v Praze a mimořádným členem Král. č. spol. nauk; jest dopisujícím členem spolku dánských spisovatelů »Dansk forfatter-forening«. Z dalších jeho prací uvádíme: *Stará historie česká v německé literatuře* (Praha, 1902); *K Smilově Nové radě* (»Listy filol.«, XXXI., 1904); *Dánsko, jeho hmotná a duševní kultura* (Praha, Otto, 1908); *J. F. Opiz' Autobiographie* (»Věstník Král. č. sp. nauk«, 1909); *Faustsplitter* (v »Untersuchungen u. Quellen« II., 1908); *Grillparzerfunde in Neuhaus* (»Euphorion«, 1909); *Kong Kristian IV. Kärlighedsbreve* (»Gads danske Magazin«, 1909); *První kniha německá* (učebnice) atd. Od r. 1892 navštěvuje často Skandinavii a zvláště Dánsko, původně za účelem studií filologických, které však později ustoupily zájmům kulturním a národním. Tak r. 1900 konal přednášku *O norském husflidu*, která měla v zápětí založení družstva k povznesení uměleckého průmyslu domáckého, »Zádruha«, v jehož správní radě zasedá podnes. R. 1901 vedl 1. výpravu českých rolníků do Dánska, k níž se pojily některé jiné (na př. 1909), vyjednal vyslání dánských kontrolních assistentů do Čech a mladých českých rolníků do Dánska. Přeložil důležitý norský spis Hertzbergův *Sdružování evropského zemědělstva* (1901) a několik knih mlékařských. R. 1904 vypravil se do Goteborku a Štokholmu, aby sbíral vzpomínky žijících ještě žáků Smetanových; o své cestě vydal stati *Smetana v Göteborku* (»Věstník Čes. akademie« a »Květy«) a přinesl s sebou několik neznámých hudebnin a obrazů mistrových. Nejnověji snaží se založiti spolek intelligentů, znalých jazyků malonárodních, aby navázali kulturní styky se všemi malými národy. O tomto svém »Babelu« psal »v Čech. Revue« a přednášel v září 1908 v Kodani. V l. 1906—8 vydával »Čechische Revue«.

***Kraus** Friedrich, lékař něm. (* 1858 v Podmoklích). Vystudovav lékařství v Praze, byl assistentem Kahlerovým ve Vídni, stal se tu r. 1893 mř. prof., r. 1894 ř. prof. vn. lékařství v Št. Hradci, odkudž byl r. 1902 povolán za prof. a přednostu II. int. kliniky

do Berlína. Zabývá se především otázkami z oboru lékařské lučby a napsal zvl.: *Die Ermüdung als ein Mass der Konstitution und uber Säureautointoxikation* (1897); *Erkrankungen der Mundhöhle und der Speiseröhre* (v Nothnagelově spec. therapii); *Krankheiten der Blutdrüsen* (v Ebsteinově příručce, 1900).

***Kraus** Alois dr., německý zeměpisec (* 8. ún. 1863 v Cerhenicích v Čechách), vystudoval gymnasium a něm. universitu v Praze, působil v l. 1894—1902 na pražské něm. obchodní akademii, při čemž občas se věnoval studiu na universitě berlínské. R. 1903 povolán na vysokou obchod. školu do Frankfurtu, kde působí posud. R. 1905 habilitoval se na Akademii für Sozial- u. Handelswissenschaften tamtéž. Podnikl řadu cest, z nichž nejdůležitější jest návštěva Ceylonu, Indie, Kašmíru a Bélúdžistánu. Napsal: *Aufgabe u. Methode der Wirtschaftsgeographie* (Berlín, 1897); *Landbau u. Landbauzonen Russlands* (Praha, 1899, progr. obchod. akad.); *Die handelspolitische Situation Deutschlands* (t., 1900); *Versuch einer Geschichte der Handels- und Wirtschaftsgeographie* (Frankfurt, 1905) a četné články menši.

Krause 4) Ernst Ludwig, spis. něm., † 1903.

***Krause** Fedor, lékař něm. (* 1857 ve Fridlandu ve Slezsku. Jako assistent Volkmannův habilitoval se r. 1887 v Halle pro chirurgii, r. 1889 stal se prof. mimořád. a přešel r. 1900 do Berlína. Zabývá se především tuberkulosou kosti a oper. léčením neuralgii čivův obličejových, zvl. pak napsal: *Tuberkulose der Knochen u. Gelenke* (1891 a 1899); *Neuralgie d. Trigeminus* (1896); *Neuralgien des Kopfes* (1902); *Hirnchirurgie* (1904).

Kraushar Aleksander, spis. pol., vydal ještě: *Losy Miączyńskiego, marszałka konfederacji barskiej 1769–1793* (Varš., 1901); *Towarzystwo królewskie przyjaciół nauk 1800—1832* (Krakov, 1901); *Barss, palestrant warszawski, jego misja polityczna we Francji 1792—1800* (Lvov, 1903).

Krauss 4) Friedrich S. (pseud. Suljo serhatlija), ethnograf něm. Uveřejnil dále: *Die Zeugung in Sitte, Brauch u. Glauben der Südslaven* (1890—1901, 3 č.); *Allgemeine Methodik der Völkerkunde* (s L. Schermanem, 1899); *Die Anmut des Frauenleibes* (1904); *Südslavische Volksüberlieferungen, die sich auf den Geschlechtsverkehr beziehen* (I., 1904); *Die Volkskunde in den Jahren 1897—1902* (»Romanische Forschungen«, Erlanky, 1903); *Streifzüge im Reiche der Frauenschönheit* (1903); *Slavische Volksforschungen. Abhandlungen uber Glauben, Gewohnheitsrechte, Sitten, Bräuche u. die Guslarenlieder der Südslaven* (Lip., 1908). Od r. 1903 vydává časopis »Anthropophyteia«, přístupný jen užšímu kruhu interessentův a vyloučený z obecného prodeje. Překládá mnoho ze slovanských jazyků do němčiny.

***Kravčinskij** Sergěj Michajlovič v. Stěpňak.

***Kravkov** Nikolaj Pavlovič, lékař rus. (* 1865). Absolvovav lékařská studia v Petrohradě a vykonav delší vědeckou cestu za hranice, stal se r. 1899 prof. farmakologie při vojensko-lékařské akademii v Petrohradě, kdež působí posud. Napsal zvláště: *Obščij sposob polučenija néorganizovannych fermentov v vodnych nastojach* (1887); *Ob amyloidě, experimentaljno vyzyvajemom u životnych* (1894); *Sovremennyja problemy farmakologiji i matérializm* (1903); *O jadovitom sekretě kožnych želez u žab* (1904); *Osnovy farmakologiji* (1905); *Ueber die qualitative Zusammensetzung des Harnes und der Epidermis bei Psoriasis universalis* (1891); *Ueber die Kohlehydratgruppe im Eiweismolekul* (1896).

***Krček** (Krczek) František, dr. fil., gymn. professor ve Lvově (* 8. říj. 1869 ve Lvově z otce Čecha a matky Polky). Obírá se srovnávacím jazykozpytem, filologií indickou a slovanskou, překládá z češtiny do polštiny a referuje o českých věcech do časopisů polských. Četné jeho překlady z češtiny do polštiny přinesly různé časopisy polské, zejména lvovské. Z překladův o sobě vydal A. Jiráskův »Raj świata« (Krakov, 1897) a J. Vrchlického: »Legenda o św. Prokopie« (Lvov, 1901). Vedle toho vydal dissertační práci *Modlitewnik Nawojki* (1894). R. 1900 redigoval časopis »Przyjaciel młodzieży«.

Krčín 1) má 157 d., 1554 obyv. čes. (1900), výroba zboží cementového.

***Krčmář** Jan, právník český (* 1877 v Praze). Gymnasium studoval v Plzni a v Praze; studia universitní vykonal v Praze, nějaký čas pobyl i v Lipsku. Povýšen byl r. 1901 sub auspiciis imperatoris za doktora práv. R. 1900 vstoupil do soudní praxe; t. r. jmenován auskultantem. R. 1902 udělena mu venia legendi pro právo občanské. R. 1904 jmenován byl ředitelem universitní kanceláře, r. 1907 mimoř. professorem obč. práva na univ. v Praze. Od r. 1907/8 jest spoluredaktorem »Sborníku věd právních a státních«. Napsal vedle menších pojednání a referátů ve »Sborníku věd práv. a stát.«, v »Právníku« a v »Právn. Rozhledech«: *O smlouvě námezdní* (1902, »Knih. Sborníku věd práv. a stát.); *Úvod do mezinárodního práva soukromého* (t., 1906).

Krecar Ant. Vedle řady článků filosofických, z vychovatelství a školství v různých paedagogických časopisech podal i práce historické ve věstníku musejního a literárního spolku »Slanský Obzor«, jejž rediguje (zejm. *Paměti města Slaného*) i v jub. almanachu na oslavu 250letého trvání gymnasia, jejž uspořádal 1908 (*Dějiny slanského gymnasia 1658—1892*).

***Krecar** Jan, bratr předešlého (* 1866 v Pecce), professor v Král. Dvoře n. L., uveřejnil samostatně i v různých časopisech větší řadu článků z oboru historie (*K otázce volby Ferdinanda I. v Čechách* v »Čas. Matice Mor.«; *Dějiny říše Rakousko-uherské v pře-*

hledu; *Ill. průvodce Prahou a okolím*), ze statistiky a místopisu (*Rumunsko*; *Příspěvky k dějinám a místopisu okresu slanského*), z genealogie *O pánech z Martinic*); z lit. historie *Adolf Heyduk*; *Fr. F. Procházka* ve »Slavině«, jejž některý čas redigoval); z lidovědy (v »Nár. Politice«, »Zábavných Listech«, »U domácího krbu«, »Hospodáři Československém« a jinde). Též vydal básně Jar. Herdy (v. t.)

* **Kredba** Václav, spis. čes. (* 18. čna 1868 v Praze). Studoval na malostranském gymnasiu a absolvoval práva na české universitě. Vstoupil r. 1895 k místodržitelství, r. 1896 k magistrátu v Praze, kde r. 1901 jmenován mag. kommissařem a r. 1907 mag. sekretářem. Překládá pilně z polštiny do časopisův a do »Levných svazků novel«.

* **Kredelsování** v. Slepci, str. 357 *b*.

Krehl Ludolf, semitista něm., † 1901 v Lipsku.

Krechowiecki Adam rediguje ve Lvově úřední noviny. Z historických prací jeho jsou nejoblíbenější ještě: *Fiat lux*. *Obraz historyczny z czasów Jadwigi i Jagełły* (1901); *O tron* (cyklus, obsahující práce: *Ostatni dynasta*, 1889; *Piast*, 1898; *Sława*, 1901; *Mrok*, 1905). Povídky ty nevynikají psychologií jako spíše vnější effektností a tendencí protišlechtickou. Z ostatních jmenujeme ještě *Rdza* (1898) a *Jeden dzień* (1902).

* **Kreisinger** Josef (* 1857 v Čičově), gymn. a theologii studoval v Praze, kde r. 1882 vysvěcen na kněze, načež kaplanoval ve Slavkově a v Litni, kde jest od r. 1892 farářem. Napsal *Liteň a přifařené k ní obce* (Beroun, 1896).

* **Krejč** v. Kregcz.

* **Krejča** Josef V., spis. a žurnalista čes., viz Libenský Vlaslav.

Krejčí 6) Augustin, od r. 1900 jest prof. gymnas. v Praze v Žitné ulici. Podal dále zdařilý překlad *Aristofanových Jezdců* (programm gymn. v Žitné ulici v Praze na r. 1903 a 1904) a *Ptáků* (v Hrubého Výboru z literatury řecké a římské, Praha, 1903) a rovněž zdařilé překlady *Komenského Didaktiky veliké* (Knihovna paedagogických klassiků, svazek I., t., 1905) a *Rozpravy k Vratislavským a Didaktiky analytické* (t., sv. IV., 1908). — K. 7) František, od r. 1905 mimořádný professor české university. K. vychází od fenomenálního či psychofysického parallelismu, t. j. že duševní jest nám dáno jen v průvodu nervových pochodů, tak že máme dvě rovnoběžné řady jevů vnitřních a vnějších, mezi nimiž ovšem není příčinné souvislosti, že zákony dění duševního nelze jinak stanoviti než na základě nervových dějů sdružených, z čehož plyne opět, že duševní jevy jsou vysvětleny, když jejich časová souvislost jest uvedena ve vztah s kausální souvislostí nervových korrelátů, a stanoví za psychický element, který stejně vyhovuje požadavkům logickým jako filosofickým, počitek (sensace) t. j. duševní pochod, jenž vzniká vnějším popudem a záleží v uvědomění si nějakého obsahu (kvality), libosti nebo nelibosti a v reakci motorické. Z počitku o stránce obsahové, citové a volní vyvíjejí se složitější stavy duševní. Jak se tento vývoj děje, ukazuje K. především ve stěžejním svém díle *Psychologii*, jíž posud vyšly čtyři díly (»Dědictví Komenského«, 1902, 1904, 1906 a 1909). Poměr ke starším a soudobým směrům psychologickým i k jejich repraesentantům vymezil K. mimo uvedená díla v *Rozhledech po nynějším stavu psychologie* (v »ČCM.«, 1897), v *Obzoru psychologickém* v »Naší Době« 1898 a v *Psychologických rozhledech* v »České Mysli«, kde tvoří stálou rubriku; poměr empirické psychologie k theorii vývojové naznačil ve studii *Záhada vývoje v psychologii* (Programm gymn. na Král. Vinohradech, 1900). Psychofysický parallelismus, jehož obhájení K. věnoval úvahu *K otázce psychofysického paralellismu* (»Česká Mysl«, 1902), tvoří vlastní basi, na níž vybudoval svůj positivistický systém. Vyrůstá organicky z počátků v *Zákonu associačním*, aby po menších studiích (*Volné listy o nynější filosofii* v »České Mysli«, 1900; *Kantův apriorism*, t., 1901; *O filosofii Smetanově*, »Knihovnička Času«, č. 14.; *Bedřich Nietzsche*, t., 1902 a *Rozhledech povšechných* v »České Mysli« 1901, v nichž referováno hlavně o literatuře Nietzscheho se týkající) vyvrcholil v díle *O filosofii přítomnosti* (1904). K. hodnotí v něm pod zorným úhlem sporu vědy a náboženství, z něhož právě rodí se filosofie, bohatství myšlenkové zejména doby přítomné a rýsuje několika charakteristickými tahy výhled do budoucnosti, k níž ukazuje sklon k pantheistickému nazírání největších soudobých myslitelů. Ethice positivistické dostalo se obšírného rozboru v díle *Svoboda, vůle a mravnost* (1907), kde K. v důsledcích svého positivismu stojí na stanovisku, že mravnost jest uvědomění si podmínek blaženého života, sleduje její vývoj, který pramení v pudu sebezáchovy přechází ze stadia egoismu a čirého rozkošnictví v ideál humanity, k němuž lidstvo spěje. V tomto positivistickém pojetí stojí ovšem mravnost výše než náboženství a může býti jedině půdou, z níž má vzrůstati i snažení paedagogické. Paedagogické názory své shrnul K. ve spise *Positivism a výchova* (»Dědictví Komenského«, 1906) a v menších úvahách (*Náboženství, mravnost, škola* v »Paedagog. Rozhledech«, 1905; *Cíl výchovy a volná škola* v »Hlídce Času«, pros. 1906, leden a únor 1907 a *Volná škola* v »Paedagog. Rozhledech«, 1908, *Noch einige Gedanken uber die Antike* v »Čechische Revue« I.). Aesthetické kredo K-ho obsahuje stať *O významu umění ve vývoji* (»Naše Doba«, 1901), v níž autor se stanoviska theorie vývojové dospívá k názoru, že umění je pudová anticipace vývoje a že jen s tohoto hlediska možno vystihnouti pravou cenu umění a

s plným vědomím oddati se požitku z něho. Z drobnějších dlužno ještě uvésti starší studii *Mezinárodní svaz ethický* (»Česká Mysl«, 1905); *Augustin Smetana v boji o náboženství* (t., 1905, knižně nákladem Volné Myšlenky 2. vyd. 1908); *Arnošt Haeckl* (»Česká Mysl«, 1906); *David Bedřich Strauss* (nákladem Volné Myšlenky 1908, konfiskováno); *O filosofii Tolstého* (»Paedagog. Rozhledy«, 1909); *L. N. Tolstoj, filosof* (»Česká Mysl«, 1909, knižně přepracováno nákladem Volné Myšlenky, 1909) a spisek *Náboženství a mravnost* (nákladem Volné Myšlenky 1909). Jeho přičiněním vycházejí Spisy Augustina Smetany (první svazek s jeho předmluvou 1903), za jeho redakce vydává se Sborník Durdíkův (nákladem Filosofické Jednoty), do něhož napsal stať o Durdíkově metafysice, založil »Českou Mysl«, jejímž je hlavním redaktorem a do níž napsal mimo jiné studii *P. Josef Piťha, kněz-myslitel* (1902), diskussi s prof. Králem o Původu náboženství (1903), *Tomáš Kvasnička* (1906) a *O Hostinského filosofii* (1907). Do »Čechische Revue« napsal r. 1907 studii *Otakar Hostinský*. Přičiněním K-ho a za jeho redakce došlo k vydávání překladu Schopenhauerova díla Die Welt als Wille und Vorstellung v příloze »České Mysli« 1909. K. všímá si bedlivě též veřejného života, jak o tom svědčí jeho zajímavé poznámky v Drobných zprávách v »Čes. Mysli« a především památná řeč »O významu kongresu Volné Myšlenky v září 1907«. *Ant. Klimt.* — K. 8) **František** V., spis. a novinář čes., vydal řadu monografií literárnědějepisných, studií umělecky kritických a essayí. Literárnědějepisné monografie, shrnující kriticky známou látku a vykládající ji moderními methodami psychologie umělecké a kulturní, jsou *Julius Zeyer* (Praha, 1901); *Jan Neruda* (t., 1902); *Karel Hynek Mácha* (t., 1907); doplňuje je kniha *Zrození básníka* (t., 1907) v níž K. hledá vývojovou ideu českých dějin slovesných a pokouší se zvážiti a oceniti veškeré součinitele, kteří ať kladně ať záporně působili na vytváření básnického typu v Čechách. Výsledkem hudebních studií a snahy vnésti i do českých hudebních dějin velikou vývojovou tendenci kulturní jest kritická monografie *Bedřich Smetana* (t., 1899), kde však K. podlehl jednostranně Nietzscheově kritice Wagnera a příliš libovolně zacházel s fakty historickými; německý jeho spisek *Friedrich Smetana* (Berl., 1906), vydaný ve sbírce »Moderne Musiker«, má ráz spíše informační. Již v literárně kritických svých monografiích K. obracel svůj zor rád ke kulturnímu zítřku, a vůbec přemýšlení o spolupráci umělcově, jmenovitě básníkově na nových útvarech společenských tvoří ústřední bod jeho kulturní filosofie. V ní slévá se socialismus s evolučním snem Nietzscheovým, umělecký chiliasmus s tendencí t. zv. Volné myšlenky; K. slibuje si příští nové radostné civilisace od výchovy svobodných občanův, od emancipace náboženské, od vítězství uměleckého smyslu nad moralismem a utilitářstvím. To vykládají jeho knihy essayí: *Věčné jitro v umění* (Praha, 1903); *Výchova nových lidí* (t., 1904); *Náboženství a moderní ideál člověka* (t., 1905) a *Sen nové kultury* (t., 1906). V nich sloh K-ho, tíhnoucí vůbec k barevné i řečnické sytosti, stává se hymnickým; ale hojné zajímavé kulturní příklady, literární narážky, umělecké charakteristiky zachraňují jej před neživou abstraktností. K. získal si zásluhy i jako literární zprostředkovatel a to jednak články o české literatuře v »Zeit«, »Oesterreichische Rundschau«, »Literarisches Echo« a »Arbeiterzeitung«, jednak překlady na př. V. Hugových Dělníků moře (1903) a Heijersmanovy hry »Na faře« (1909). Zmínky zasluhují i jeho úvody k některým svazkům »Světové knih.« *AN.* — K. 9) **Jan**, germanista čes. Z dalších prací uvádíme: *Valdštejn v dramatické a románové poesii německé* (»ČČH.«, 1899); *Grillparzerův poměr k filosofii* (»Česká Mysl«, 1901); *Studie z novější literatury německé* (Praha, 1904); *Marie Ebnerová z Eschenbachu, Ossip Schubin, Carmen Sylva* (»Naše Doba«, 1901, 1908); *Dvě novodobé messiady* (»Česká Mysl«, 1908); *O středohornoněmecké mluvě spisovné* (»Věstník Král. čes. společnosti nauk«, 1906) a řadu článků v literární »Hlídce Času« 1906. Přel.: Nietzsche, »Nečasové úvahy«, (»Otázky a názory«).

* **Krejčí Rudolf**, právník čes. (* 1860 v Nov. Bydžově). Studoval gymn. v Hradci Kr., práva na c. k. české universitě. Hodnosti doktorské nabyl r. 1884. Po $1^1/_2$leté praxi u c. k. zemské školní rady byl jmenován r. 1884 koncipistou zemského výboru král. Českého, kde působí posud, byv jmenován r. 1900 radou. Z nařízení zemského výboru podnikl studijní cesty po Německu, Švýcarsku, Belgii a některých korunních zemích rakouských za účelem prozkoumání zařízení veřejné správy proti živlům nezaměstnaným a organisace pojišťování živelního. Vypracoval osnovy zákonův o zařízení stravoven pro osoby prácí hledající a o úpravě veřejného bezplatného všeobecného sprostředkování práce. Po uzákonění osnov těch provedl organisaci zmíněných ústavů v celé zemi. Touto úpravou zprostředkovávání práce království České předstihlo všechny ostatní země, jsouc první zemí, která upravila prostředkování práce na podkladě veřejnoprávním. Úprava ta má zejména velikou důležitost též pro zemědělství. Mimo to vypracoval sněmovní předlohy o zřízení zemské pojišťovny proti ohni, krupobití a pádu dobytka. Od počátku úřední své činnosti pracuje též v referátě melioračním a o úpravě řek. Byl též horlivě činný v sociálně-humanitní kommissi obce král. hlavního města Prahy. K jeho návrhu byly zřízeny některé instituce obecní. Literárně byl činný v oboru sociálně-politickém a veř. správy. Uvésti sluší: *K úpravě hnanectví*; *Podporování meliorací* (obé v »Čes. Revui«, 1904); *Mezinárodní obrana proti obchodu s děvčaty* (»Nová Česká Revue«, 1905);

Naturalverpflegstationen (v Mischlerově »Österreichisches Staatsworterbuch«, 2. vyd.). Četné odborné články sociálně-politické uveřejnil v denních listech »Národní Listy« a »Den« (též pod pseudonymem) a pojednání z oboru veřejné správy v »Samosprávném Obzoru«. Jest též přispěvatelem »Ottova Slovníku Naučného«. Při sjezdech rakouských ústavů pro zprostředkovávání práce měl následující referáty: »*Živnostenská novella s ohledem na sprostředkování práce provozované po živnostensku, na sprostředkování práce živnostenských společenstev a na veřejnoprávný průkaz práce* (ve Vídni r. 1907) a »*Veřejnoprávní sprostředkování práce a zemědělství* (v Praze r. 1908). Při druhém sjezdu českých měst r. 1908 referoval »O sociálně politických úkolech obcí« (též tiskem).

* **Krejčí** A. J., pravé jméno Alexandra Jaroslava Dubce (v. t. 2).

* **Krejčí** Dobroslav, statistik čes., syn K-ho 4) Josefa (* 1869 v Humpolci). Gymnasium studoval v Pelhřimově a Hradci Kr., práva na čes. universitě pražské, kde byl 15. čna 1891 povýšen na doktora práv. Po delší praxi soudní a advokátní jmenován koncem r. 1897 koncipistou Zemské statistické kanceláře král. Českého v Praze, jejímž jest od r. 1904 tajemníkem a náměstkem přednosty; od 1. list. 1905, po odchodu Kořistkově, řídí sám její práce. V létě 1898 studoval praxi statistickou ve Vídni a Št. Hradci; r. 1900 vyslán ke studiu výsledků moderní statistiky na svět. výstavu do Paříže. Účastnil se od r. 1904 prací všech schůzí konference pro zemskou statistiku (samosprávnou), r. 1904 v Inšpruce, 1906 v Gorici, 1907 v Brně a 1908 v Salcpurce; od r. 1905 je po Kořistkovi také členem stálého výboru konference té. V prosinci 1908 jmenován byl dopisujícím členem c. k. ústřední statistické komisse. Odbornou činnost literární zahájil r. 1892 v čas. »Právník«. Později věnoval se zcela svým zvláštním oborům, statistice a samosprávě, jež ho arci nezřídka zavádějí na pole věd spřízněných, národ. hospodářství, finanč. vědy, fin. práva, sociologie, démografie a správního práva. Ze všech těch oborů psal četné stati do odborných časopisů i listů politických. Řada hlavních jeho prací statistických vyšla však ve »Zprávách Zemského statistického úřadu kr. Čes.« v Praze od r. 1899. Počínaje seš. VI. 2. jest K. jediným redaktorem českého i něm. vydání těchto »Zpráv«. — V souborném díle »Česká politika« vyšly r. 1907 práce K-ho: *Nynější ústava zemská království a zemí na říš. radě zast.*« a první tři stati v oddílu Správa mocn. Rak.-Uherského: *Úvod* (zákl. pojmy atd.), *Přehled vývoje veřejné správy v našich zemích* a *Nynější organismus rak. správy zeměpanské.* Ve spise vydaném ku podnětu Nár. rady r. 1905: »Národnostní poplatnost a zemské hospodářství v kr. Čes.« vyšla úvaha K-ho *Jsou-li Němci v našem zem. hospodářství zkracováni?* (též německy v překl. dra Jiř. Hötzla). — Ve sbírce »Rozpravy zemědělské« vydány jakožto č. IX. r. 1907 výklady jeho *O statistice sklizně*, v »Přednáškách pro lid« (vyd. ústř. výb. N. J. S.) jakožto č. 6. r. 1896 *O národní hrdosti*, atd.

Krejčík 2) Karel, malíř, † 4. led. 1901 v Praze.

Krek Gregorij † 2. srp. 1905. Vydal ještě ve Štutgartě *Slavische Anthologie*.

* **Krek** Jan, politik slovinský (* 1865 ve Sv. Gregoru v Krajině), studoval gymnasium a theologii v Lublani; r. 1888 byl vysvěcen. Jest professorem na theologickém ústavě v Lublani a zemským a říšským poslancem. Náleží ke slovinské straně národní.

Křemen Karel, historik čes. R. 1908 vstoupil do výslužby, ale hned potom přijal místo ředitele na městském ústavě pro vzdělávání učitelek v Litomyšli, kde působí posud. Za působení svého v Praze obíral se horlivě obsáhlými studiemi starých památek pražských a stal se tu známým zejména výklady svými, těšícími se obzvláštnímu účastenství na král. hradě Pražském, v staroměstské radnici, v chrámě týnském, na starém židovském hřbitově a jiných památných místech.

* **Křemen** Josef Alois, paedag. spis. čes. (* 1857 v Táboře). Vystudovav ústav učitelský v Soběslavi, působil na různých obec. školách, od r. 1899 jest odbor. učitelem v Kutné Hoře. Vedle svého povolání věnuje se včelařství a literatuře. Napsal řadu článků paedagogicko-didaktických, hospodářských, včelařských a belletristických do různých časopisův a kalendářů lidových a o sobě vydal: *Prvopočátečné vyučování* (Praha, 1895); *Naše země* (Smíchov, 1899); *Školní zahrada* (Praha, 1899); *Československé báje a povídky o Pánu Ježíši* (t., 1905); *Moderní včelařství* (t., 1908) a j.

* **Křemen** Václav, spis. čes. (* 1864 v Táboře). Studoval na reál. gymnasiu ve svém rodišti, paedagogiu v Kut. Hoře a Soběslavi, načež věnoval se učitelství; od r. 1904 je řídicím učitelem v Lipanech u Zbraslavě. O sobě vydal: *Pohádky a pověsti* (Žižkov, 1897); *Cvičení pravopisná* (Praha, 1891); *Školský zákonník*, 2 d. (t., 1892 a 1904) a v letech 1896—98 redigoval »Sokolský kalendář« a v l. 1902 a 1903 vydával svým nákladem »Domácího učitele«.

Krementz Philipp, kardinál a arcibiskup kolínský, † 6. kv. 1899 v Kolíně n. R.

* **Kremer** Hugo rytíř von Auenrode, právník něm. (* 1833 ve Vídni — † 1888 t.). Práva studoval na vídeňské universitě. Působením germanisty prof. Philipsa oddal se horlivě zvláště studiím právně-historickým. R. 1855 povýšen byl na doktora práv, načež se odebral ještě na gotinskou a berlínskou universitu, aby se připravoval k akademické dráze. R. 1859 habilitoval se na pešťské universitě pro německé říšské a právní dějiny a přednášel tam po dva semestry. V zimním semestru 1861 obdržel veniam legendi na univ. ve Vídni a byl r. 1868 jmenován mimořádným professorem. Na podzim r. 1874 přešel na pražskou universitu jako řádný

professor něm. práva a přednášel zároveň právo státní. Vydal *Dobré zdání o otázce šlesvicko-holštýnské* (něm). Náležel svého času k hlavním sloupům pražského němectví, jsa členem ředitelstva německého kasina, členem výboru něm. divadelního spolku a vynikajícím členem sboru důvěrníků českých Němců.

Křemže 1) má 91 d., 726 obyv. čes., 5 něm. (1900), cihelnu.

Křen 2) Jan, spis. čes. R. 1894 stal se redaktorem »Podbečvana« a »Hranicko-Lipnických Novin« v Hranicích a od r. 1899 měst. tajemníkem v Napajedlích, kdež založil spořitelnu. K. je všestranně činný v životě spolkovém i veřejném, pracuje hlavně na povznesení zájmů samosprávných a národohospodářských a také literární činnost jeho jest dosti obsáhlá. Z později vydaných spisův uvádíme: *Volební řád obcí moravských* (Telč, 1906); *Obecní rádce* (t., 1909); *Spořitelna města Napajedel, její úkol a poslání* (Napajedla, 1908); několik brošurek týkajících se zájmů sokolských; větší spis *Z dějin cvičení tělesných v Čechách* (Praha, 1901) a *Čítanku české mládeže soustředěné v jednotách sokolských* (Val. Meziříčí, 1900). Z belletrie vydal: *Zmařené životy* (t., 1899); *Proč jsem Sokolem* (Praha, 1909) a *Cíl snah sokolských* (Napajedla, 1909). Práce tato byla přeložena i do několika jazyků slovanských.

Křenová má 113 d., 933 obyv. čes. (1900), tkalcovství.

* **Kreosotal** (*Kreosotum carbonicum*) povstává působením *COCl* na kreosotnatrium; tvoří žlutavou olejovitou tekutinu, páchnoucí nepatrně po kreosotu, neleptající; užívá se ho proto v medicině.

* **Křepelová** Matilda (roz. Kröpflová, provdaná Winklerová, herečka čes., * 14. bř. 1851 v Praze — † 17. ún. 1906 v Řevnicích). Působila nejprve u divadelní družiny Pištěkovy a Švandovy (v l. 1869—83), kde ve franc. veselohrách a komédiích podala výkony velmi dobré, a v l. 1883—96 u Národ. divadla, kde neušlo její umělecké působení. R. 1883 vystoupila na engagement v úloze baronky ve »Frou Frou« a v Evě z Losů v »Magdaleně«, načež záhy přešla do starého oboru a vytvořila řadu postav, jimž dovedla dáti nejen tělo, ale i duši životné bytosti. Vynikla zvláště v úlohách jako Dubská ve »Furiantech«, Vrbová v »Hrobčickém z Hrobcic«, Heineková ve »Cti«, Havlová ve »Vojnarce«, Řehačka ve »Světě malých lidí« a j.

* **Kress** Karel, inženýr čes. (* 1848 v Seči u Plzně). Vystudovav vys. školu technickou v Praze vstoupil r. 1871 ke dráze Eliščině. Vystavěl několik nových drah, mezi jinými istrijskou dráhu státní. R. 1882 učinil se samostatným a pracoval jako podnikatel a úředně opráv. civ. inženýr. Provedl celou řadu městských vodovodů, na př. ve Vršovicích, Košířích, Roudnici, Třeboni, Ústí, Mor. Ostravě. Vystavěl první přepážku zděnou v Čechách (Mar. Lázně), prováděl záchranné práce při sesouvání půdy v Klapém a v Ročově. Jako spoluvlastník firmy K. a Bernard stavěl: letenskou štolu kanalisační, podchycení mostu Karla IV. v Praze pomocí pneumatických kesonů, regulaci Labe u Kr. Hradce. Od r. 1902 je předsedou inženýrské komory v král. Českém.

* **Kressenbrunn**, historické místo v Dol. Rakousích, severně od vtoku Moravy do Dunaje. U K-u svedl Přemysl Otakar II. 12. čce 1260 vítěznou bitvu s uherským králem Belou. Na místě svého vítězství založil město Marchegg, které při znamenitých privilegiích, jimiž zakladatel je nadal, rychle se šířilo spojujíc okolní místa v jedno, čímž se patrně stalo, že K. zanikl.

* **Kressida**, planetoida objevená fotograficky P. Gotzem v Heidelberce 14. říj. 1904. Označení (548). *Kvn.*

* **Křesťané israélští** sluje náboženská sekta založená r. 1884 v Kišiněvě Josefem Rabinovičem pod názvem »Obščiny chrama Izrailja Novago Zavěta v imja Spasitělja«. Zakladatel sekty této obral si za úkol rozřešiti otázku židovskou na základě přiblížení židovství ke křesťanství. Přívrženci sekty zůstávali sice židy, ale vedle toho uznávali Krista jako Mesiáše a věřili i v jedinou církev apoštolskou. První modlitebna otevřena byla v Kišiněvě v pros. 1884. Učení Rabinovičovo vyvolalo značnou polemiku mezi židy a bylo i předmětem nesčíslných článkův a rozprav v periodických časopisech ruských. Mnozí viděli v idei tohoto učení cestu ke splynutí židů s původním obyvatelstvem ruským. Jinak sekta ta úspěchu nedoznala. *Tmk.*

* **Křesťanská věda** viz Christian Science (Dopl.).

* **Křesťansko-latinská literatura** viz Latinská literatura 2).

* **Křesťansko-sociální strana** v rakouské radě říšské jest z nejpočetnějších. Po volbách r. 1907 čítá 96 poslanců. Má většinu tolikéž na sněmě dolnorakouském a ve vídeňské radnici. Její vůdcové jsou princ Alois Liechtenstein, dr. Gessmann a dr. Lueger (srv. Socialismus, str. 574 *a*). V Německu vzaly počátek snahy křesťansko sociální na basi vyznání evangelických r. 1878 dvorním kazatelem Stöckrem v Berlíně jako protiváha sociálně-demokratické agitaci hlavně Mostově. Dobou na sebe vzaly silné zabarvení antisemitské. Rozpory ve straně vzniknuvší vedly na sjezdu v Eisenachu v čnu 1895 k rozdělení ve dvě skupiny, kde pak rok potom skupina mladší vedena faráři Naumannem, Gohrem a j. zdůrazňujíc více stránku socialistickou, založila svou národně-sociální stranu, jejíž organisace se však rozešla již r. 1903. Srv. Wenck, Die Geschichte der Nationalsozialen von 1895—1903 (1905). Co katolického směru se tkne, zahájen byl biskupem Kettelerem (v. t.) již r. 1863 a udržován činností Görresova spolku (viz Görres) založeného r. 1876. V Anglii podobné cíle sleduje Fabian Society a r. 1889 v Oxfordě založená Christian Social Union.

Stejné směry vytvořily se v Belgii pod farářem Daensem, v Italii je vedl abbé Murri, ve Francii hrabě A. de Mun a Gayraud.

* **Křesťanský socialismus** v. Socialismus, str. 574 *a*.

* **Krešić** Milan, spis. chorv. (* 1844 v Karlovicích v Chorvatsku). Jest nyní tajemníkem záhřebské obchodní komory. Napsal mnoho rozprav a studií o obchodních komorách a výstavách, jako o pařížské r. 1878 a 1904, italských a j. Vedle toho přeložil mnohá národohospodářská a sociologická díla. V l. 1876—80 K. redigoval obchodnický časopis »Trgovački List«, v l. 1884—96 časopis »Obrtnik« a r. 1897 převzal redakci odborného časopisu »Trgovački-obrtni svijet«. K. je též předsedou svazu chorvatských sdružení pěveckých. *Tmk.*

Kréta má podle definitivního výsledku sčítání r. 1900 310.185 obyv., z nichž bylo 269.848 řecko východních, 33.496 muhammedánů, 728 židů. Do čísla onoho nezapočteno 6113 cizinců, mezi nimiž bylo 3977 řeckých a 1075 tureckých poddaných. V l. 1880 až 1900 vzrostl počet obyv. vůbec o 22.890; Řeků přibylo 62.256, ale muhammedánů ubylo 39.955 duší. Hl. m. Kanea má 24.537 obyv. (1900). Prozatímní rozpočet vykazoval r. 1907 až 1908 5,950.220 drachem příjmův a 4,662.096 drachem vydání. Státní dluh r. 1907 činil 5,317.226 dr. R. 1901 stát koupil od Turecka solný monopol za $1^1/_2$ mill. dr. Dovoz zboží znenáhla stoupá (r. 1907: $18^3/_4$ mill. dr.), vývoz zůstává skoro stálý (11·9 mill. drach.). R. 1907 navštívilo krétské přístavy 2679 lodí o 1,247.223 *t*, z nichž polovina pod vlajkou rakousko-uherskou.

Od r. 1900 dějí se na K-tě výkopy na různých místech. Již Homér znal K-tu jako lidnatý ostrov o stu městech a řecká tradice svorně vyprávěla o velké moci slavného krétského krále Minóa. A tak archaeologové obraceli svůj zřetel dávno ke K-tě. R. 1884 v Gortyně v jz. K-tě objeveno t. zv. městské právo gortynské Fabriciem a Halbherrem, r. 1886 chtěl zde kopati Schliemann, ale pro přepiaté požadavky vlastníků půdy a pro politické zápletky od toho upustil. Na jaře r. 1900 začal kopati v Knóssu oxfordský praehistorik Artur J. Evans a odkryl zde zbytky rozsáhlého knížecího sídla, větší a velkolepější, než dosud kde byly známy. V práci pokračováno ještě r. 1908. Zároveň s Evansem začali kopati ve Faistu a brzy potom v Hagia Triada (blízko u jižního pobřeží K-ty) italští archaeologové (F. Halbherr, L. Savignoni, Pernier, Paribeni a j.) a vykopali zbytky dvou paláců jiných, podobného zařízení jako v Knóssu, ale menších. Vedle toho řadu významných výkopů provedla britská archaeologická škola, davši svým členem Hogarthem pátrati po zbytcích starého města Knóssu, prozkoumati jeskyni *diktejskou*, známé ve starověku sídlo kultu Zeva krétského, který tu byl uctíván až do doby, kdy se Řekové, nebo lépe řečeno Dórové, dostali na ostrov, dále pobřežní město Zakro; od jiných členů téže školy kopáno pak v bývalém hl. městě vých. K-ty Praisu, jež však z dob předmykénských vydalo jenom malou kořist, a potom hlavně od r. 1903—07 v Palaikastru, kde objeveno celé město, které bylo obýváno téměř po celou dobu bronzovou, totiž jistě již na počátku třetího tisíciletí př. Kr. Američanka miss Harriet Boyd odkopala v s.-v. K-tě r. 1901 město Gurnii, Seager osadu ve Vasilike, na ostrůvku Pseiře (r. 1907) a na Mochlu (r. 1908) v zálivu mirabellském zbytky města. Kromě toho četná pohřebiště, zbytky budov i celých osad odkryl Xanthudidis, zejména v Kumase, Hag. Onufrios, Mulianě, Artse, Erganu, H. Eiréné, Porti, Sitei a j. Zprávy o výkopech angl. jsou uveřejněny v »Annual of the british school at Athens« (od r. 1900 v ročn. VI. a sl.) a v Journal of hellenic studies« od r. 1901, o výkopech italských v »Monumenti antichi«, jež vydává římská akademie dei Lincei, od r. 1901 (ročn. VI. a sl.) a ve zprávách (Rendiconti) téže akademie, jakož i v »Memorie del reale istituto Lombardo« od 1902 počínajíc, o amerických v »American journal of the archaeology« 1901 (ročn. V.) i v sl., o řeckých v [illegible] *ἀρχαιολογική* 1904, 1906, 1907. Zprávy ty jsou vesměs jenom prozatímní, neníť ještě všechen materiál publikován, a práce výkopné samy leckde nejsou skončeny.

V Knóssu vidíme největší starověký palác s budovami k němu příslušejícími, s bohatou výzdobou freskovou i skulpturní, keramikou a různými předměty, týkajícími se kultu a náboženství. Knóssos vydal též na 2000 hliněných desek pokrytých písmem. Ačkoliv dnes je písmo to posud nerozřešeno, přece jsou tyto desky historicky jedním z nejdůležitějších nálezů, protože jenom v nich leží možnost, že doba 3. a 2. tisíciletí před Kr., posud praehistorická, promění se v dobu úplně historickou. A druhá důležitá věc v Knóssu jest, že se zde našla neolithická vrstva 6—8 *m* silná, pod zbytky doby bronzové. Poněvadž bronzová doba počíná se na K-tě nedlouho po r. 4000 př. Kr., začali podle odhadu Evansova sídliti na pahorku Knóssijském lidé již prý kol 12.000 až 14.000 let př. Kr. I víme-li, že nutně takový údaj nelze pokládati za přesný, nutno pokládati Knóssos za nejstarší sídliště v Aegejském moři. A tento fakt je nanejvýš důležitý, chceme-li rozhodnouti, odkud přišli lidé, kteří vytvořili kulturu krétskou.

Historicky nejdůležitějším nálezem jsou nepatrné často zbytky keramické, a to proto, že se vyskytují za všech dob a že umožňují tak nejsnáze chronologicky určiti všechny nálezy. Duncan Mackenzie zjistil, že keramika knóssijská jeví od počátku až do konce, totiž od neolithické doby až do konce doby bronzové, asi 1000 l. př. Kr., nenáhlý, nepřetržitý vývoj. Z toho lze usuzovati, že na K-tě bydlili od začátku tiž lidé. Protože není pravděpodobno, že by v tak dávných dobách na K-tu se byli přistěhovali Indo-

evropané, zdá se správným závěr, že kultura krétská jest domorodá, neindoevropská, a tudíž neřecká. Poněvadž se ukázalo, že keramika (i ostatní nálezy) na ostatních místech krétských jeví tytéž typické znaky a týž sled vrstev jako v Knóssu, Evans mohl právem užiti Knóssu za dělidlo pro rozdělení veškeré kultury krétské. A tak rozdělil celou bronzovou dobu krétskou, již nazývá minójskou, podle krále Minóa — jakožto představitele moci krétské — na tři hlavní období: ranou, střední a pozdní dobu minójskou, a z těch tří období každé opět ve tři oddíly. My v tomto stručném přehledě budeme si všímati jen oněch tří period hlavních.

O poměru »mykénské« kultury ke kultuře krétské lze říci toto: Hlavním představitelem »mykénské« kultury pro nás jsou nálezy ze 6 hradních hrobů v Mykénách. Předměty stejného rázu, jako jsou nálezy mykénské, objevují se v Knóssu a na K-tě vůbec ve vrstvách hořejších, jež Evans klade do pozdní doby minójské. Tedy lze říci, že mykénská kultura je mladší, anebo správněji, že dnes známe lépe starši fase krétské civilisace než mykénské.

Stavitelství. Paláce krétské jsou vystavěny vesměs na návrších; byly založeny terrasovitě a měly jedno, v nižších částech dvě i více poschodí (v Knóssu). Proti palácům řeckým či »mykénským« vyznačuji se tím, že nebyly ohrazeny. Palác knóssijský byl orientován od jihu k severu. Středem jeho byl podélný dvůr (60 $\times$ 25 *m*), kolem něhož dokola byly rozloženy komnaty. Dvůr sám a záp. křídlo byly na jedné rovině, vých. křídlo bylo na úrovni nižší, na umělé terrase svahu, sklánějícího se k říčce Kairatu, a mělo tři, snad čtyři poschodí. Hlavní vchod byl od s. z města a zbytky zdí podél vchodu Evans pokládá za kasárny posádky, která střehla zde palác. Ale r. 1907 Evans přišel na j. straně paláce na nový dvůr a nové budovy kol něho rozložené a na jiný hlavni vchod do paláce od j. Výsledky budou popsány teprve asi v XIII. ročníku »Annual of the British School at Athens«. Kromě ústředního dvoru jest rozsáhlý dvůr na záp. straně, jehož ohraničení a určení není posud známo. Záp. křídlo dělí se ve dvě části dlouhou chodbou od j. k s. Po levé ruce u samé záp. zdi jest dlouhá řada skladišť, totiž dlouhých úzkých komor, otvírajících se vesměs na onu dlouhou chodbu; uvnitř stojí podél stěn namnoze úplně jsouce zachovány veliké hliněné sudy (πίϑοι) na víno, olej a obilí. Pod podlahou skladišť i pod podlahou dlouhé chodby byly obdélníkové, kamennými deskami obložené jámy — patrně schrány, dnes bohužel téměř úplně prázdné. Poněvadž do obytných komnat po pravé ruce chodby vcházelo se nikoliv z této chodby, nýbrž z ústředního dvora a celá dlouhá chodba dostávala světlo jenom dveřmi na již a sev. konci, patrno, že skladiště, jsouce naprosto bez oken, musila býti osvětlována svítilnami, jejichž závěsy skutečně také nalezeny na zdi. Z přízemních komnat záp. křídla zasluhuji zmínky zvláště dvě síně se dvěma kamennými sloupy uprostřed a pak síň s trůnem, neveliká komnata, k níž vcházelo se po několika stupních; tato síň měla kolem dokola stěn kamenné lavice, uprostřed pravé stěny zvláštní křeslo s vysokým kamenným lenochem, jež objevitelé nazývají »trůnem«. Podle zbytku schodiště nyní objeveného je patrno, že celé záp. křídlo mělo také síně a snad větší v 1. poschodí. Velmi mnoho jest zachováno ve vých. křídle, kde podle Evansova domnění vyvíjel se rodinný a soukromý život královské rodiny, kde zdržovala se královna a její služebnice. Podle zachovaných fresek jest patrno, že žena v krétských palácích požívala plné svobody. Vidíme na př. na fresce t. zv. miniaturní, jež zobrazuje jistě výjevy z palácového života, skupiny pánů a dam živě se bavících. A proto zdá se, že repraesentační místnosti nebyly jenom v záp. křídle, nýbrž i ve křídle vých. K paláci náležely také některé stavby jiné, stojící na blízku jeho, t. zv. »jihov. dům« s mnoha místnostmi a na sv. asi 200 *m* od paláce t. zv. villa královská s jednou větší síní, v jejímž pozadí byl výklenek se sedadlem; tuto síň Evans pokládá za vzor pozdějších basilik. Na sz. rohu paláce bylo dlážděné místo, uzavřené se dvou stran řadou kamenných, dlouhých stupňů, na nichž mohlo státi nebo seděti na 500 osob a dívati se na pěstní zápasy nebo sborové tance, jež provozovány asi o svátcích a slavnostech a bývaly oblíbenou zábavou lidí minójských. Odtud Evans nazval místo to »divadlem«. Od divadla jde přímo na z. dlážděná cesta z doby minójské s chodníky po obou stranách, celkem 3·60 *m* široká, po jejíchž obou stranách objeveno po různu několik budov, z nich jedna, podle většího množství kovových hrotů šípových a podle značek na popsaných hliněných deskách, pokládá se za zbrojnici.

Paláce ve Faistu a H. Triada způsobem stavby, plánem (ve Faistu na př. také dva dvory, ústř. a záp. i »divadlo«) a výzdobou podobají se paláci knóssijskému, jenže jsou menší. Celkový ráz paláců krétských lze shrnouti asi takto: Jednotlivé síně neimponují svými rozměry, monumentálně působí jen široké otevřené schodiště ve Faistu před hlavním vchodem do paláce, ale síní bohatě vyzdobených freskami nebo štukovými, malovanými reliefy bylo velmi mnoho. Proti mykénským palácům v Řecku krétské paláce nemají megara, totiž hlavní přijímací komnaty s ohništěm a čtyřmi sloupy uprostřed. Na K-tě nebylo potřebí chrániti se takto proti zimě, jako ve studenějším Řecku. Zde třeba spíše bylo ochrany proti vedru. Proto vidíme všude, pokud možná, místo stěn sloupy (dřevěné), hojně dveří, balustrády, chodby, sloupořadí, světliky, aby přístup a proud vzduchu byl co největší. Také hojně pěkných vyhlídek, jak se

zdá, bylo zákonem stavitelů krétských paláců. Že paláce krétské byly stavěny o jednom a více poschodích, konečně by nebylo tak divné, ale obecně překvapilo, že již i tehdy obyčejné domy městské mívaly 2—3 poschodí a že města minójská (na př. Gurnia, Palaikastro, Zakro a j.) podobala se svým vzhledem, úpravou domův i ulic menším venkovským městům dnešním, jen že ulice byly užší a byly buď rovnoběžné (Gurnia) nebo vybíhaly kolmo do třídy hlavní (Palaikastro). Jak vyhlížela průčelí tehdejších domů, o tom podávají docela authentický obraz porculánové malé destičky z Knóssu, jež pocházejí podle mínění Evansova z nějaké mosaiky. Na nich vidíme namalovaná průčelí domův o dvou a třech poschodích se zasklenými neb otevřenými balkony vzhledu docela dnešního. A v domech v Palaikastru leckde jsou stopy schodů, které vedly do poschodí, a to již za ranné doby minójské. Za nejstarších dob stavívaly se příbytky také na K-tě, jak toho máme doklady nyní z Řecka (v Orchomenu v Boiótii, v Sesklo a Dimini v Thessalii), oblé. Elliptická stavba v Chamaizi ve vých. K-tě, rozdělená příčkami uvnitř asi na 16 místností, jest asi přechodním tvarem k stavbám pozdějším. A kopulové hrobky, jež vyskytují se na K-tě dříve než v Řecku, jsou patrným přežitkem původních oblých obydlí. Krétské paláce, jež byly zbořeny asi nepřátelským vpádem na K-tu ke konci XV. stol. př. Kr., představují patrně vrchol tehdejšího umění stavitelského. Svou rozsáhlostí, terrasovitým založením, důmyslným systémem osvětlovacím, svým vodovodem, který do Knóssu přiváděl pitnou vodu ze stráně vzdálené půl hodiny cesty, kanalisací, jež svou dokonalostí a důmyslem vzbudila podiv dnešních inženýrů, jakož i výzdobou ukazují umění stavitelské na stupni značně vysokém.

U m ě n í o s t a t n í. Opatrnosti Evansově máme děkovati za to, že se podařilo v Knóssu sebrati značné kusy spadlé omítky, pokryté vesměs freskami, které zdobily stěny síní i komnat. Fresky zobrazují slavnostní průvody, postavy žen a dívek, jinocha nesoucího vásu, hocha sbírajícího květy šafránové atd. Stejně vzácné kusy nalezeny i v Hag. Triada, kdežto ve Faistu nezachováno nic. Nos lidí na všech freskách jest zřejmě nesemitský. Způsob nazírání je docela jiný než egyptský neb assyrský, nikde neběží o zobrazení královského majestátu jako v Egyptě nebo v babylónském umění, nýbrž o věrné vystižení života. Raffinovaný půvab linií štíhlého těla jinocha s vásou, zdravím kypící postavy dívek s plným poprsím a otevřeným, veselým pohledem ukazují ideál krétského malíře. Tím jsou neobyčejně blízcí našemu nazírání; proto objevitelé svorně uznávali, že nelze nalézti nic podobného těmto realistickým kresbám až teprv za italské renaissance nebo za rokoka a za dob ještě pozdějších. Pravdivé pozorování přírody jest silou krétského umění, ale jest také jeho slabostí. Postavy živočišné i postavy lidské s neobyčejně věrným postřehem okamžité situace působí na nás zcela moderně. A co se týče obsahu, vidíme z výzdoby paláce knóssijského, jakým asi směrem pohyboval se dvorský život: slavnostními průvody, hrami, divadlem, podívanou na náboženské slavnosti, spojené s náboženskými obřady. Jako celý palác knóssijského vladaře prohlašuje Evans za sídlo knížete kněžského a myslí, že celé záp. křídlo paláce bylo zasvěceno bohoslužbě, tak zdá se podle fresek, že náboženské slavnosti s průvody, sborovými tanci, pěstními závody i zápasy s býky bývaly v Knóssu i jinde na K tě oblíbenou podívanou. Tak bohatých zlatých nálezů, jaké máme z Mykén nebo jako jsou proslulé dva zlaté poháry vafijské, K. až posud nemá; v té příčině K. byla důkladně prohledána již ve starověku. Ale umělecky jsou nám dostatečnou náhradou na př. malované nástěnné r e l i e f y knóssijské: hlava býka, mistrovsky provedená s překvapující pravdivostí, a několik nádob ozdobených postavami lidskými v reliefu, v á s a z H. T r i a d a, s průvodem 27 ženců nebo vracejících se vojínů (?), r h y t o n, zobrazující v několika pásmech zápasy s býky, jako pohár vafijský, a pěstní zápasníky, dále úlomek jiné steatitové vásy s několika vojíny, z nichž zejména náčelník a jeden vojín svou životností jsou mistrovské ukázky veliké dovednosti krétských umělců. Reliefy původně byly obloženy tepaným zlatým plechem. Na K-tě bylo nalezeno dále množství hliněných o t i s k ů p e č e t í, které bývaly přivěšovány jako kontrolní značky na př. při uschování zásob, nebo na bedny a pytle se zbožím atd. I tyto nepatrné předměty mají pro nás cenu tím, že jsou na nich zobrazeny různé výjevy ze života každodenního i náboženského, jako posvátné stromy, neb tak zvaná dvojitá sekera, jež se na K-tě vyskytuje velmi zhusta a jež jistě měla nějaký náboženský význam buď jako přívlastek boha, nebo jako jeho zosobnění, nebo daemoni, totiž smíšené postavy zvířecí i lidské (Minotaur), nebo bohyně stojící před svou svatyní na hromádce kamení se dvěma lvy po stranách a s adorantem. A i zde vidíme všude touž pravdivost a živost výrazu a správně zachycené pohyby. Jedna zvláštnost bije do očí při mužských postavách: příliš tenký pás proti šířce ramen. Nelze říci, že by to bylo napodobení egyptského umění, spíše, že umělec chce tím způsobem vyjádřiti ideál mužské krásy, sílu, mrštnost a eleganci, jež zdály se mu podmíněny štíhlostí boků a šířkou ramen. Výkopy krétské umožnily nám dále sledovati vývoj kroje mužského i ženského od nejstarší doby. Už tehdy na K-tě ženský kroj vykazuje proměny mnohem větší a vývoj bohatší než kroj mužský. Máme hlavně dvě skupiny nálezů, z nichž

můžeme souditi o kroji, a to votivní terrakotové, malované sošky z Petsofy nedaleko Palaikastra, jež pocházejí ze střední doby minójské, a pak fresky a reliefy z dob druhého paláce v Knóssu a Hag. Triada. Mezi oběma skupinami jest inverval jistě aspoň 1000 let a vidíme zvláštní věc, že totiž mužský kroj jest stejný na figurkách z Petsofy jako u jinocha s vásou z Knóssu nebo u náčelníka na steatitové váse z H. Triada: krátký šat kol beder, jenž v bocích byl spiat pasem, za nímž někdy zastrčena krátká, široká dýka. Látka a úprava tohoto bederního šatu je arci různá. Většina figurek mužských nemá žádné pokrývky na hlavě; jednou vidíme nízké plstěné čepice, několikrát vysokou do hrotu vybíhající čepici, jakou nosí němečtí sedláci; na nohou nosily se opánky s řemením, jež se vinulo až k lýtkám, nebo boty s holinkami, docela podobné našim. Lidé urození nosili na holých pažích a na zápěstí zlaté náramky a na krku řetězy neb šňůry jantarových nebo zlatých perel. Při slavnostních příležitostech nosilo se dlouhé roucho vrchní, jak viděti na knóssijské fresce zobrazující processí nebo na malovaném sarkofagu z Hag. Triada. Ženský kroj za to hodně se podobá našemu dnešnímu. Na ženské figuře z Petsofy vidíme sukni krinolinového zvonového střihu, z látky bíle a černě pruhované, a živůtek z jiné látky, vpředu hluboce vystřižený, takže ňadra jsou téměř úplně obnažena, a vzadu odstávající od krku a vybíhající ve vysoký límec à la Medici. Na hlavě nosily ženy klobouky tvarů tak fantastických, že podobají se překvapujícím způsobem našim dnešním kloboukům. Na freskách pak z Knóssu a porculánových soškách vidíme, že živůtky vpředu otevřené s krátkými rukávy trvají posud, ale sukně jsou střihu jiného, přiléhající těsně k tělu a s našitými volány (sr. na př. kněžku z Knóssu), působící dojmem zcela moderním. Na některých kamejích a pečetích vidíme, že ženy nosily také místo sukní dlouhé, široké nohavice. Na dvou freskách z Knóssu vidíme blusy s prolamovanými vložkami. Zvláštní zmínky zasluhují vysoké umělecké účesy krétských dam. Vlasy spadají vzadu na šíji buď volně v bohatých prsténcích, nebo ve spletených copech a do čela přehozena krátká, želízkem upravená kadeř.

Zmínili jsme se nahoře o důležitosti keramiky pro chronologické určení. Vývoj krétské keramiky můžeme sledovati od nejstarší neolithické doby až do příchodu Dórů na K-tu kolem r. 1000 př. Kr. Nejprv vidíme na prostých tvarech nádob hotovených ze surové hlíny v ruce bez hrnčířského kruhu, prostý čarový a bodový ornament (geometrický) a to rytý. V druhé půlce neolithické vrstvy knóssijské (asi od 5 *m* počínajíc) začínají vryté čáry a body zaplňovati se bílou barvou a tím teprv vzniká ornament v pravém smyslu. Ale ornamentu malovaného za neolithické doby na K-tě není. Tato novota ujímá se teprv na začátku doby bronzové čili minójské. Geometrický ornament trvá sice pořád, ale záhy obohacuje se tím, že objevují se křivky a spirály. Co se týče malby, jest tu od počátku vedle sebe dvojí způsob: buď je světlý ornament malován na tmavém, lesklém pozadí, anebo jest půda světlá a ornament tmavý. Z těchto dvou původních, jednobarevných slohů vyvíjí se za střední doby minójské nový sloh polychromní (barva oranžová, červená, světle žlutá, fialová, bílá) t. zv. kamarský (odtud, že větší počet těchto vás byl ponejprv nalezen u vsi Kamares, na úpatí hory Idy), který jest typickou keramikou krétskou. Tvary jsou velmi rozmanité; zachovaly se překrásné ukázky (nejvíce poháry) tohoto slohu. Některé vázy mají stěny tak tenké jako skořápka vajec a jsou jemné jako čínský porculán; některé jsou zdobeny jemnými ratolestmi v reliefu. Ke konci střední minójské doby, asi ok. r. 1800 př. Kr., staví se na místě prvního paláce, zničeného ohněm nebo nějakou jinou katastrofou, palác druhý v Knóssu (a ve Faistu), a krétskému umění nastává doba rozkvětu. V malířství i plastice nabývá vrchu naturalismus. A poněvadž keramika bývá vždycky závislá na velikém umění malířském, hledí i keramik vyhověti požadavkům doby tím, že upouští od dosavadního polychromního slohu geometrického, vrací se k monochromnímu slohu, al tak, že nyní velikou většinou užívá tmavého ornamentu na světlé půdě a hledí napodobiti předměty přírodní. Ale poněvadž stupnice barev, kterou může disponovati malíř keramický, jest chudší než paleta malířova, jest nucen uchylovati se ke konvenci: maluje na př., jak vidíme na zachované krásné váse, lilie celé na př. bílou barvou na fialovém pozadí a hledá svou sílu v pravdivosti kresby. Ale na dlouho tento sloh v keramice se neudržel, protože nutně byl by se stal jednotvárným. Brzy jej vystřídal sloh stilisovaný, protože sliboval větší rozmanitost; angličtí archaeologové nazývají jej slohem palácovým, ježto spadá do poslední doby paláce, kdy i v malířství začíná naturalismus ustupovati umění stilisovanému. Z té doby máme nádherné ukázky, na př. v přepychové váse přes 1 *m* vysoké z »král. villy« z Knóssu, na níž zobrazena rostlina i květ papyru v reliefu. Co bylo nazýváno před výkopy krétskými slohem »mykénským« (tmavý ornament na světlé půdě) v keramice, to vyskytuje se, jak nyní vidíme, na K-tě také a vidíme nyní pravou genesi toho slohu. Možná, že v Řecku nebo na Kykladách objeví se časem stejný sled vrstev, který nám ukáže, že vývoj v Řecku děl se podobným způsobem od nejstarších dob jako na K-tě. Podnes je K ta jediným místem, které nám vysvětluje vznik »mykénského« slohu způsobem naprosto přesvědčivým. Ke konci minójské doby stávají se na K-tě obecnými ony vásy »třmenové«, které Furtwängler prohlásil za

zvláště význačné pro 3. a 4. období slohu mykénského. (Srv. Furtwängler-Löschcke, Mykenische Vasen.) Vásy ty nazvány tak odtud, že obě ucha, jsouce umístěna na vrchu nádoby proti sobě a opřena o hrdlo její, činí půlkruh v podobě jízdeckého třmene. Ale toto hrdlo, o něž se ucha opírají, jest plné a pravé ústí nádoby jest vedle. — Nejčastějším ornamentem jsou mořští živočichové, obyčejně polyp s dlouhými chapadly. Inventář tvaru krétské keramiky jest skoro stejný jako všude v aegejské oblasti, v Troji, na Kykladách, v Řecku; jenom nádob napodobujících postavu lidskou nebo zvířecí je poměrně málo. Za rané doby minójské viděti na K tě silný vliv keramiky kykladské, rytý ornament zaplňován bílou barvou. Z toho lze souditi, že za té doby Kyklady ve vývoji svém byly před K-tou. A lze si to dobře vysvětliti tím, že ostrovy exportovaly mramor a že obsidián, z něhož se vyráběly nože, břitvy, na ostrově Mélu vyskytuje se jedině. Tento obsidián mélský nalézáme již v neolithické, »předdynastické« době v Egyptě. Odtud jest patrno, že plavba a obchod v Aegejském moři byl vyvinut již kolem 4000 let př. Kr., a spolu vysvětleno, proč Kyklady za oněch raných dob domohly se blahobytu.

Náboženství. Zdá se, že k nejstaršímu způsobu kultu na K-tě náležejí posvátné kameny, sloupy a stromy, že původně božstvo nezobrazováno v podobě lidské, nýbrž že bylo ctěno anikonicky. Sloupy nalezeny nejen v Knóssu ve třech případech, uvnitř paláce prostřed síní, ve vi le královské na místech, kde architekturně nejsou nutny, ale i ve dvou domech ve městě Knóssu a ve dvou domech fylakopských i v Palaikastru. Sloupy mají vyrytý na sobě znak dvojité sekery, který na K-tě i mimo K-tu má význam náboženský (na př. hlavní bůh karský uctívaný v Labraundách má za přívlastek dvojitou sekeru zv. po kársku *labrys*, odtud také asi pochází název Labraundy a Zeus Labrandeus a bezpochyby také krétský Labyrinthos) a kolem dokola jsou různé votivní dary. Vedle sloupů uvésti jest t. zv. posvátné rohy, náboženský symbol docela nepochybný, jenž vyskytuje se také v náboženstvích semitských, na př. u Židů. Kde hledati jest původ ctění kamenů, jest nejisto, snad v meteorech. Vedle kamenů velmi záhy byly předmětem náboženské úcty stromy: na kamejích zobrazen jest věřící před stromem. Kameny a stromy patrně pokládají se za ob časný příbytek boha, a holubice, která se snáší na sloup a na něm sedí, znamená, že božstvo, jehož konkretisací holubice právě jest, sneslo se snad s nebes na sloup. Ale záhy umělci krétští pokoušejí se božstvo představiti si v lidské podobě. Toho stupně anthropomorfisace jako v 1. tisíciletí př. Kr. ovšem za doby minójské se nedosáhlo. Největší soška bohyně »hadí« z Knóssu je jenom asi 27 *cm*. Soch v životní velikosti na K-tě není, ač Babylón i Egypt jich v té době vyráběly množství. Jako holubice sedící na sloupu je symbolem božstva nebeského, tak vidíme, že kolem sloupu, na př. ve svatyňce v Guranii a v Prinii vine se vzhůru had — snad znázornění zevní, podsvětní stránky božstva. Později umělci zobrazují božstvo v lidské podobě, výhradně jen ve dvojí formě, buď jako bohyni, a to častěji, nebo jako boha, méně často. Proto zdá se, že uctívána byla na K tě jenom dvojice božská, krétská bohyně Matka, jejímž symbolem byla holubice i had, průvodčími jejími lvi nebo lvice a přívlastky dvojitá sekera, právě jako u mužského boha. A vzpomeneme-li, jak tuhý život mají náboženské představy, a vzpomeneme-li na tradici řeckou o krétské bohyni Rhei a synu jejím krétském Diovi, uznáme asi, že tyto dvě postavy božské našli Řekové v náboženství původním. Z anikonického kultu lze vysvětliti, že není na K-tě žádných velikých chrámů, nýbrž jen malé svatyňky, jako ta, kterou našel Evans v Knóssu, malá to síňka s podiem, oltářem, idoly, soškami věřících, vásami, škeblemi, docela v témž uspořádání, jak původně v XV. stol. př. Kr. minójští obyvatelé knóssijského paláce ji opustili. Hlavním předmětem zde bylo poprsí bohyně, jakoby vyrůstající z kuželovitého podstavce, jež na hlavě má holubici; soška jest tak veliká jako naše větší šachová figurka. Porculánová soška bohyně, kol které se vinou tři hadi a která pochází z jiné svatyňky palácové, jest jen asi 27 *cm* vysoká. Ale přes to Kréťané přinášeli bohům svým oběti zápalné i krvavé. Vidíme to z toho, že v knóssijském paláci v záp. i ústředním dvoře jsou zbytky několika oltářův a na malovaném sarkofagu v H. Triada vidíme celý průběh oběti, svázaného býka na obětním stole, jak mu z krku prýští krev do nádoby stojící pod ním. A hromady kostí a popela nalezené kol oltářů jsou dalším potvrzením. — Jaká byla víra minójských lidí o osudech člověka po smrti, toho lze se ze zachovalých zbytků jen dohadovati. — Hroby krétské jsou několika tvarů, buď malé skříňkové hroby, obložené kamennými deskami se skrčenci uvnitř, nebo malé terrakottové sarkofagy, do nichž byly kosti vloženy teprv při druhém pohřbení, protože na př. někdy lebka je položena nahoře na ostatních kostech, nebo je tam kostí více než z jedné mrtvoly, nebo jsou to kupolové hroby, nebo ohrady, v nichž bylo složeno množství kostí. Ve hrobech z ostrovů jako dary obětní shledáváme hliněné nebo mramorové vásy, idoly, obyčejně ženské postavy s rukama složenými pod prsy na životě (bohyně?). Zvláštní význam má tu malovaný sarkofag z H. Triada, kde přinášejí se oběti mrtvému, který stojí před hrobkou. Na jiných sarkofazích vidíme, kterak ryba nesoucí na hřbetě ptáka, podobného našemu havranu — symbol duše —, pluje snad k ostrovům blaženým. Podle toho by se zdálo, že věřili v život posmrtný. — Hlavní literaturu až do r. 1908, jakož i podrobnější vylíčení

otázek, jichž tuto jsme se dotkli jen stručně, viz v Peroutkových Dějinách řeckých, I. (Praha, 1908). *Per.*

Dějiny (1898—1909). Princ Jiří, který jako kommissař K-ty ujal se úřadu 21. pros. 1898, obdržel na tři léta plnou moc (v list. 1901 byla obnovena), aby zjednal klid na ostrově a zavedl autonomní jeho správu při plném uznání suverenních práv sultánových; oba zúčastněné státy vyhradily mu millon franků na uhrazení nejnutnějších nákladů. Princ přistal na ostrově 22. pros. a hned potom jal se prováděti svůj úkol, při čemž narazil na značné obtíže. Zejména byla to otázka finanční, která poctivé jeho snaze působila veliké překážky. Povolená půjčka 9 millionů nestačila, aby přibližně restaurovala pokleslý stav zemědělský, rovněž nestačila 3procentní celní přirážka jako státní náhrada všech škod povolená krétskou radou vyslanců v Římě. Ačkoli muhammedáni měli svého zástupce v »radě krétského státu« a princ Jiří všemožně jim vycházel vstříc, stěhovali se hromadně do Malé Asie, při čemž mnoho nepomohlo, když v říjnu 1899 byla založena krétská banka za tím účelem, aby držitelům pozemkův a rolníkům skýtala půjčky a hypotéky při nízkých procentech. Na počátku 1900 zavedena nová obecní ústava. Poměry na ostrově zatím uklidnily se do té míry, že koncem února 1902 mohla býti odvolána gendarmerie italskými důstojníky organisovaná. Vojenský zákon z r. 1900, který v podstatě zaváděl všeobecnou brannou povinnost, nařizoval, že ročně jen 600 rekrutů má býti k činné službě voláno; vrchní velení a výzbroj této milice byl svěřen cizím důstojníkům. Na počátku ledna 1901 byla prohlášena ústava přijatá národním shromážděním již r. 1899: podle ní kníže se dělil o zákonodárnou moc s komorou poslanců volených lidem, civilní lista jeho činila 200.000 fr.; státní řečí prohlášena řečtina. R. 1901 vzniká na K-tě silné hnutí opposičních živlů národních, jimž v čele stál býv. direktor justice Venizelos a kteří původně domáhali se zříditi z K-ty samostatné knížetství pod svrchovaností tureckou, jako tomu bylo do podzimu r. 1908 u knížetství Bulharského (orgánem této opposiční nationální strany byl týdeník »Kiryx«). Později opposice formulovala důrazně svůj požadavek v ten smysl, abu velmoci svolily ke spojení ostrova s Řeckem. Tuto tužbu Kréťanů vrchní kommisař princ Jiří přednesl velmocem odvolávaje se při tom na všeobecné usnesení obyvatelstva ostrovního, ale snahy jeho zůstaly bez úspěchu. Následkem toho nespokojenost na K-tě značně vzrostla. V Therisse sešli se na jaře 1905 zástupcové všech krajů, prohlásili spojení K-ty s Řeckem a řeckého krále Jiřího provolali svým panovníkem. Totéž opakoval krétský sněm ve svém sedění 20. dub. 1905: přijal totiž za velikého nadšení resoluci, v níž vysloveno spojení K-ty s Řeckem; poslanci přisahali věrnost králi Jiřímu a řecké ústavě a krétské prapory na veřejných budovách nahrazeny řeckými. Ale garanční mocnosti prohlásily s největší rozhodností, že za nynějších poměrů není žádná změna politického stavu na K-tě možná; učinily tak z obavy, že by splnění tužby Kréťanů mělo neblahý vliv na průběh událostí v zemích Balkánských právě tehdy značně rozvířených. Princ Jiří z nezdaru nad dosavadními pokusy o připojení K-ty k Řecku vzdal se r. 1906 úřadu vrchního kommissaře ostrova. Jeho nástupcem stal se řecký státník Zaimis, za jehož prvního ministerstva v l. 1897—99 byla vybojována řecko-turecká válka. Kréťané však myšlenky spojení ostrova s Řeckem se již nevzdali přese všecky nezdary posavadní, při každé vhodnější příležitosti ji vyslovovali s nejsilnějším důrazem. R. 1908 při značném rozruchu poměrů balkánských způsobených annexí Bosny a Hercegoviny a prohlášením samostatnosti Bulharska Kréťané pokusili se znova provésti svůj plán, ovšem opět bez příslušného schválení velmocí, čímž otázka krétská zůstává vlastně i na dále otevřenou a nevyřízenou. — Lit.: Laroche, La Crète ancienne et moderne (Pař., 1898); Bothmer, Kreta in Vergangenheit u. Gegenwart (Lip., 1899); Bérardy, Les affaires de Crète (Pař., 1898).

***Kretschmann** Theobald, virtuos na violoncello, skladatel a kapelník ve Vídni (* 1850 ve Vinařích u Prahy, kde otec jeho byl hospodářským správcem hraběte Černína). Absolvovav konservatoř r. 1870, koncertoval na violoncello s velikým úspěchem v Rakousku, Rusku a Německu, r. 1873 stal se solistou orchestrálního spolku ve Vratislavi, kde tak vynikl, že r. 1876 povolán byl Richardem Wagnerem ke slavnostním hrám v Bayreuthu. Zde seznámil se s Hanušem Richtrem a Josefem Hellmesbergrem, kteří jej pohnuli k tomu, že r. 1879 přesídlil se do Vídně, od které doby neustále ve Vídni sídlí, vyjížděje odtud na kratší koncertní cesty. R. 1879 založil také smyčcové kvartetto, které dosáhlo velikých úspěchů a jako K-ovo kvartetto v kruzích hudebníků veliké se těšilo oblibě. R. 1889 stal se kapelníkem ve votivním kostele vídeňském. Napsal mnoho písní, několik mší, dvě rekvia, asi 150 chrámových skladeb, množství pochodů, tanců, kvartett, sborův atd. Také jeho parodie na operu »Salome« *Salome II.* těšila se velikému úspěchu jak ve Vídni, Št. Hradci, tak i v Německu R. 1906 stal se kapelníkem »Lidové opery« ve Vídni. R. 1906 vyjednávalo s ním »Národní divadlo« v Praze o místo kapelníka a dirigoval tam také několik oper, avšak rodinné poměry mu nedovolily, trvale v Praze se usaditi. *B. H.*

***Kretschmayr** Heinrich, historik rak. (* 1870 v Mostě nad Litavou v Dol. Rak.). Jest ředitelem všeobecného archivu c. k. ministerstva vnitra a zároveň docentem dějin středověku i novější doby na universitě ve Vídni. Uveřejnil: *Ludovico Gritti* (1896); *Das deutsche Reichsvizekanzleramt* (1897); *Ge-*

schichte von Venedig (I. sv., 1905). Z pozůstalosti býv. archiváře Tomáše Fellnera vydal veliké trojsvazkové dílo: *Die österreichische Zentralverwaltung* (1907), důležité pro dějiny centrálních úřadů rakouských i pro české dějiny ústavní. Jeť tam uveřejněn bohatý materiál archivní.

* **Kretší** Jindřich, polit. spis. čes. (* 1856 v Nechanicích). Jest ředitelem obec. školy a tajemníkem »Klubu národní strany svobodomyslné« v Praze. Napsal několik polit. brošur a úvah (*Stručný památník »Klubu nár. strany svobodomyslné«*; *Úvahy*; *Sjezd strany*; *O činnosti klubu* a j.).

* **Kreusa**, planetoida objevená fotograficky M. Volfem v Heidelberce 26 čna. 1902. Dodatečně nalezena též na desce exponované 11. čna. 1902 R. S. Duganem v Heidelberce. Označení (488). *Kvn.*

* **Kreuzburg** v. Kluczborek (Dopl.).

Krev. Na základě přesnějších vyšetřování krve změnily se v posledních letech názory na různé životní, fysiologické i pathologické pochody v těle lidském a vytváří se tak zvolna na místě převládající před nedávnem theorii cellulární (buničné), kde všechny jevy životní byly hledány v buňkách samotných, theorie neohumorální (nová šťávová) čili neovitalismus. Byly objeveny různé nové, dříve netušené vlastnosti krve, byly nalezeny, či lépe správně oceněny různé ústroje v těle našem uložené, které zdánlivě nemají významu v organismu, o nichž se však ukázalo, jakou důležitost pro život chovají tím, že vylučují určité k životu nutné látky přímo do krve anebo do lymfy. Jsou to t. zv. žlázy s utajenou sekrecí. Jest nade vši pochybnost prokázáno, že všechny elementy našeho těla jsou stále jaksi omývány proudem krve anebo plasmy krevní, pomocí krve a nervů spojeny jsou všechny části těla v jeden organický celek, a když spojení toto přestává, ustává i život v těle, anebo v příslušné jeho části.

O intensitě tohoto spojení snadno si učiníme představu, vzpomeneme-li si, že částice nějaká v krvi kroužící může za 23 vteřin proběhnouti velikým i malým oběhem krevním a vrátiti se na své původní místo. Stačí proto nepatrná chvíle, aby na př. bacilly do krve vniklé byly rozneseny po celém těle a nakazily tak všechny tkaně i ústroje, podobně i jedy v některém malém okrsku těla vyráběné mohou současně otravovati nejen své okolí, ale i celý organismus. Množství těch jedů nemusí býti ani příliš veliké, neboť vzhledem k rychlosti proudu krevního projde orgány ohromné množství krve — tak na př. projde plícemi za 24 hodin 20.000 litrů krve, ledvinami 130 l. Proudí-li tedy nějaký jed v krvi, jsou buňky těla přímo jakoby v jedovaté lázni uloženy, jako jsou za zdraví omývány látkami výživnými a k životu nutnými. K. jest tedy nutnou podmínkou všeho života v těle našem prostředkujíc výměnu látek a plynů (dýchání tkaní). Vedle toho účastní se i aktivně, jaksi samostatně obrany těla tím, že dovede vyrobiti ohromnou spoustu protijedů. (Viz Serum.) Poslední příčinou ovšem jsou zde zase různé funkce buněk, a to t. zv. parciální (částečné) funkce buněk, kde různých pochodů assimilačních a dissimilačních se účastní v prvé řadě jen některé částice buňky.

Nové výzkumy o červených krvinkách týkají se jejich jemnějšího složení a jest zde ještě mnoho rozporů. Také forma červených krvinek jest nyní pokládána za jinou, totiž za útvar vchlípeného míče, čímž by ovšem dýchací plocha krvinek byla ještě větší, než se vzhledem k původní formě za to mělo. Mimo to se ukázalo, že kyslík, jejž červené krvinky ve tkaních vydávají, má vlastnosti plynu právě se vyvíjejícího a tím uskutečňuje se v těle okysličování takového stupně, jaké by se jinak mohlo díti jen při teplotě mnohem vyšší, než jaká odpovídá teplotě lidského těla. Z chorob, při nichž hlavní úlohu hrají červené krvinky, byly jednak objeveny choroby dříve nepoznané, t. zv. *polycytaemia rubra* (mnohobuničnost rudá) provázená zbarvením pokožky intensivně červeným a nádorem sleziny, jednak přesněji byly praecisovány různé druhy a příčiny chudokrevnosti. Předně bylo poznáno, že nekaždý člověk bledé pokožky je chudokrevný, nýbrž že zde běží buď o neprůsvitnost pokožky, anebo o zúžení, po příp. křečovité stažení kožních cev krevních. Chudokrevnosti rozděleny ve 2 skupiny: aktivní a passivní. Chudokrevnost totiž vzniká poruchou rovnováhy mezi spotřebou a výrobou krvinek. Tam, kde spotřeba stoupá tak, že výroba nestačí, běží o chudokrevnost aktivní, kde opačně spotřeba zůstává normální, ale klesá výroba, jest chudokrevnost passivní. Aktivní chudokrevnosti jsou mnohem častější; jsou buď primární, na základě ztrát krve jakýmkoli způsobem na venek (krvácení), anebo jest krev ničena různými jedy v těle lidském vyráběnými nebo do něho vpravovanými (rakoviny a j. zhoubné nádory, choroby vysilující, zejména tuberkulosa, cizopasníci střevní i jinde usídlení, otravy olovem a j.). Krvácivosti vrozené, rodinné i získané byly přesněji od sebe odlišeny a zejména jejich léčba značně pokročila. Překvapujících výsledků v léčení chorob krevních dosaženo též použitím Röntgenových paprsků. V diagnostice jednak chorob krevních, jednak i jiných, zvláště u arteriosklerosy (zkornatění cév), začíná se značně uplatňovati měření vazkosti krve (viskosimetrie). Krevní destičky dnes pokládáme za produkt srážení krve a nemají žádného zvláštního významu, než pro rozpoznání různých krvácivostí.

Bílé krvinky znova byly zevrubně probádány a shledány u nich vlastnosti, jimiž se stávají nevyhnutelnými pro uchování života zejména v boji s jedy a po-

dobnými produkty výměny látek. V nich odehrávají se tvorby protijedů, které při rozpadu bílých krvinek dostávají se do sera krevního a tomuto propůjčují léčivé moci. Hlavně příslušejí tyto vlastnosti bílým krvinkám zrněným a to skupině neutrofilně zrněných. Ale i nezrněným leukocytům — t. zv. lymfocytům — příslušejí důležité úkoly, zejména při obraně proti jedům povahy tukové (lipoidům) a proti bacillům tuberkulosním, jejichž tukovitý obal rozpouštějí a umožňují jiným látkám bacilly učiniti neškodnými. Fagocytosa bílých krvinek nověji zevrubně jest probadána a lze schopnost tuto i měřiti. Mečnikov nejnověji vyslovil i domněnku, že zvýšená fagocytosa zaviňuje předčasné stárnutí. Pro účastenství bílých krvinek při různých chorobách zejména infekčních byla vybudována celá spousta různých pravidel dávajících důležitá vodítka pro posouzení stavu nemocných, po případě i prognosy a diagnosy choroby. Bylo nalezeno, že u normálního člověka jsou bílé krvinky různých druhů v určitém poměru zastoupeny — t. zv. rovnováha bílých krvinek — a stupeň i jakost tohoto vyšinutí se mění podle druhu a těžkosti choroby i lze těmito změnami aspoň částečně zjistiti, do jaké míry jest organismus příslušný schopen čeliti té které nemoci. V diagnostice i léčbě vlastních chorob bílých krvinek, t. zv. bělokrevnosti a nepravé bělokrevnosti (leukaemie a pseudoleukaemie) dosaženo značného pokroku. Jednak lze snáze jednotlivé druhy od sebe odděliti, jednak lze některé tyto choroby rozpoznati v jejich začátcích a obmeziti vhodnou léčbou postup a šíření choroby.

Cizopasníků krve mimo dříve již prozkoumané parasity malarie (bahenní zimnice) a zvratného tyfu bylo objeveno veliké množství vyvolávajících skoro vesměs nemoci v tropických krajích se vyskytující u člověka i u různých zvířat. Jsou to trypanosomata (bičíkovci), způsobující většinou smrtelné choroby u koní, oslů, mezkův a hovězího dobytka a u člověka dávající původ t. zv. spavé nemoci. Škodlivina vniká do těla bodnutím much (tsetse) anebo klíští. Nalezena dále zvláštní choroboplodná tělíska v bílých krvinkách u choroby hlavně v Indii se vyskytující zvané Kala azar, kde hlavním příznakem jest nádor sleziny a chronický zánět jaterní. Zjištěno dále, že dočasně v krvi krouží larvy různých červů i v našich krajinách se nalézající — trichin a ankylostom (při t. zv. nemoci horníků). Nalezeno též, že těžké příznaky infekční choroby provázející mají většinou vznik v zaplavení krve příslušnými mikroby (tyfus, rheumatismus, zánět plic a j.). Dr. *Hynek.*

* **Krevingové**, plémě skoro vymřelé, žijící v bauském újezdě v kuronské gubernii ve vsi Memeljgofě. Praotcové K-gů byli prý v XVIII. stol. Memeljgofem ze svého dosavadního bydliště na ostrově Ezelu převedeni do bauského újezda a usídleni ve vsi Memeljgofě na místo sedláků vyhynuvších zde morem. Jméno K. čili Krevinni, t. j. Rusáčkové, vykládá se tím, že Estonci dříve jako staří poddaní počítáváni byli k Rusům. Nyní K. skoro úplně splynuli s Lotyši, liší se však od nich svérázností svého oděvu. Poč. XIX. stol. bylo jich okolo 1500 hlav. Pravděpodobně asi K. pocházejí od Estonců, kteří při budování bauského zámku r. 1456 přesídlili se do Estonska. Jiní se domnívají, že K. jsou potomci dávných obyvatelů Kuronska. Wiedemann čítá K gy k Finům. Mluví nářečím krevským (v. t., Dopl.). *Tmk.*

* **Krevské nářečí** sluje nářečí, kterým počátkem XIX. stol. mluvilo několik tisíc lidí obývavších jižně od Mitavy v rus. gubernii kuronské. Nářečí to zachovalo se měrou tak skrovnou, že se ani nepodařilo sestaviti úplný slovník jeho. Tímto nářečím mluvili Krevingové (v. t., Dopl.). R. 1846 znamenitý jazykozpytec finský A. M. Sjögren (v. t.) nalezl několik Krevingů, zachovavších si ještě trpkou vzpomínku na jazyk svých předkův. *Tmk.*

Kroh 3) Fr. Vladimír † 29. září 1905 na Smíchově.

* **Křidlo** Bedřich, klavírní virtuos a hudební sklad. čes. (* 11. září 1876 v Kopidlně — † 11. srp. 1902 v Jičíně). Hudebního vzdělání nabyl na pražské konservatoři, kdež ve škole klavírní v oddělení prof. J. Jiránka vzdělal se na znamenitého virtuosa. Vedle toho studoval skladbu u prof. Steckra, Knittla a Dvořáka. Po absolvování konservatoře připravoval se k umělecké soutěži světové o cenu Rubinsteinovu r. 1900 ve Vídni. K. s úspěchem účastnil se této světové konkurrence a na základě toho nabídnuto mu místo professora při carské konservatoři v Kišiněvě na Rusi, kdež pobyl 2 leta. Skladby jeho jsou vesměs rázu zádumčivého, snivého, a svědčí o značném nadání K vě. Ze skladeb vyšlo tiskem: *České tance* pro klavír op. 7 (Praha, 1900); *Klavírní skladby*, op. 9 (t., 1900); *Mých písní peruť* a *Modlitba na Řípu*, 2 mužské sbory (t., 1899); *Mrtvá láska*, mužský sbor (t., 1901) a 9 poetických skladeb *Pro velké a malé děti*, op. 12 (t., 1903, posmrtné vydání). Rukopisná pozůstalost: *Smyčcové kvartetto G mol*; *Příchod vesny*, symfonický obraz pro velký orchestr; *Klavírní trio*; *Dvojitý smyčcový kvartett* a několik písní s průvodem klavíru. K. jako virtuos vynikal elegantní, lehkou a vybroušenou technikou, věrným a přesným pochopením každé skladby a přednesem.

Krieghammer Edmond, rak. ministr války, demissionoval 19. pros. 1902; † 21. srp. 1906 v Ischlu.

* **Křikava** Louis, spis. čes. (* 12. pros. 1873 v Přešticích). Nyní jest soukromým úředníkem v Praze. Přispíval do »Světozora«, »Zvonu«, »Máje«, »Času« a hlavně »Besed Času« pod pseudonymem Blažej Jordán a o sobě vydal verše: *Z nocí bezhvězdných* (Praha, 1899) a *Pyrrhovo vítězství* (t., 1899).

***Krim** A, pseudonym Emanuele Miřiovského (v. t. 1).

Křinec má 186 d., 1078 obyv. čes. (1900).

***Krippner** Pavel, klassický filolog čes. (* 1853 v Oplotě v Čechách). Po studiích na českém gymnasiu plzeňském a na universitě pražské působil jako učitel od r. 1876 až 1879 na akad. gymnasiu a městské střední škole v Praze, od r. 1879 do 1900 na gymn. v Přerově na Mor. a od r. 1900 posléz jako ředitel nově založeného stát. gymnasia v Boskovicích. Napsal delší studii: *Jak prospívalo básnictví římské v 1. stol. po Kristu* a *Methodické příspěvky k četbě první knihy Liviovy* (do programmu gymn. přerovského r. 1887 až 1888 a r. 1896), několik článků method. o četbě latinské na gymnasiích (ve »Věstníku česk. prof.« roč. I., III. a VII.), o reáliích římských (t., roč. VI.), pak řadu posudkův o nejnovějších plodech literatury české v »Komenském« a »Hlídce literární«. *Bý.*

Kristián 15), král dánský, † 29. led. 1906 v Kodani. Nástupcem po něm stal se syn jeho Bedřich VIII.

***Křivánek** Jindřich, čes. inženýr zemědělský (* 1861 v Jičíněvsi), absolvoval českou reálku a techniku (odbor chemický) v Praze, vyšší hospodářský ústav v Táboře. Po $2^1/_2$leté praxi hospodářské složil učitelské zkoušky pro rolnické a vyšší hospodářské školy. R. 1887 přijal místo učitelské na hospodářské škole v Roudnici, r. 1888 stal se ředitelem hospodář. školy v Jindř. Hradci a r. 1906 ředitelem lukařské a rolnické školy ve Vys. Mýtě, kdež působí podnes. R. 1897 až 1900 studoval odbor kultur.-inženýrský na české technice v Praze a dvouletý kurs pro geometry tamtéž, vykonav r. 1900 druhou státní zkoušku kultur.-technickou. Působil v technické kanceláři zemědělské rady, účastnil se prací při kultivování rašelin v Oldenbursku, hrazení bystřin v Zellu. R. 1903 až 1904 byl assistentem na české technice při stolici kulturně inženýrské. Od r. 1904 jest úředně oprav. kulturním technikem a civ. geometrem. Vykonal řadu přednášek a kursů zvláště z oboru lukařského. Vydal: *Osobní daň z příjmu s ohledem na rolnictvo*; *O družstvech rolnických, zvláště družstevních lihovarech* (J. Hradec, 1903); *O významu a zřizování družstev. mlékáren*; *Zužitkování ovoce a zeleniny*; *Scelování či kommassace pozemků*; *Hospodářské školy zimní či pokračovací*; *Upravení kultur. technické služby v Čechách.*

***Krivcov** Aleksandr Sergějevič, právník rus. (* 1868). Vystudovav práva na moskevské univ., vzdělával se dále v ruském semináři římského práva na universitě v Berlíně. Jest professorem římského práva na jurjevské univ. Uveřejnil: *Deliktsfähigkeit der Gemeinde* (Berl., 1894); *Abstraktnyja i matérialjnyja objazatěljstva v russkom i v sovremennom graždanskom pravě* (Jurjev, 1898): *Obščeje učenije ob ubytkach* (t., 1902).

***Krivenko** Vasilij Silovič, spis. rus. (* 1854), sloužil ve vojště a pak při ministerstvě carského dvora. O sobě vydal: *Sbornik kratkich svěděnij o pravitěljstvennych učrežděnijach* (Petr., 1889); *Očerki Kavkaza* (t., 1891); *Po Dagestanu*; *V dali ot rodnych* (t., 1896); *V dorogě i na městě* (t., 1899); *Junkerskije gody* (t., 1898); *Na okrajinach* (t., 1901) a j.

***Krivočekovo,** vesnice v rus.-sib. gubernii tomské, na pravém břehu Obi, blíže ústí řeky Iny; Ob je v K-vě překlenuta mostem zdéli 1110 *m*, přes nějž vede trať veliké sibiřské dráhy a jímž je spojena západosibiřská linie této dráhy (Čeljabinsk-Omsk) se středosibiřskou (Ob-Krasnojarsk-Irkutsk). Stavba dráhy, jakož i plavba lodí po Obi dodala K vu, nepatrné dříve vesnici, nemalého významu.

Křivoklát, městys, má 125 d., 774 obyv. čes., 34 něm. (1900).

***Křivoklátský,** pseud. Jana Šlechty 2).

Křivsoudov má 124 d., 774 obyv. čes. (1900).

***Křivule** viz Retorta.

***Krizman** Tomislav, malíř jihoslovanský (* 1883 v Karlovci v županiji srěmské). Nejprve navštěvoval soukromou školu B. Csikosse v Záhřebě a potom umělecko-průmyslovou školu ve Vídni. Nyní žije ve Vídni. Z jeho prací dlužno uvésti: *U jezera*; *Podzim*; *Partie z Krasu*; *V přístavě*; *Olivy*; *Za soumraku*; *Poslední paprsky*; *Pinie*; *Na Lapadu u Dubrovníka*; *V přímoří*; *Pinie u Bonazza*; *Břízy*; *U moře* a j.

Kříž 5) Martin, archaeolog čes., vedle menších prací a pojednání časopiseckých vydal ještě o sobě: *Příspěvek k jeskynní literatuře* (Brno, 1900); *Punkva-Macocha a Sloup na Moravě* (t., 1900) a s Floriánem Koudelkou: *Průvodce do moravských jeskyní* (Ždánice-Vyškov, 1900).

***Kříž** Adam, odborný spis. čes. (* 1852 v Prostějově — † 1909). Vystudovav něm. vyšší reálku ve svém rodišti, věnoval se učitelství, posléze byl řídícím učitelem v Malenovicích na Moravě. V l. 80tých XIX. stol. byl redaktorem »Slováckého Hospodáře« a později vydával sám »Hospodářský Obzor«. Vida na vlastní oči škody, které činí řeka Morava, věnoval se agitaci na upravení této řeky a zřízení průplavu dunajsko-oderského. Články o této otázce vzbudily i pozornost zpravodajů na radě říšské. O sobě vydal dva spisy: *Historie upravení řeky Moravy* a *Průplav Dunaj-Oderský, jeho dějiny, stavba a význam národohospodářský* (Přerov, 1901)

Křižanov 4) má 246 d., 1455 obyv. čes, 21 něm. (1900), bělidlo, 3 cihelny.

Kříženecký Rudolf r. 1904 jmenován mimoř. professorem stavby pozemní k účelům zvláštním a technického kreslení pro obor inženýrský na čes. vys. škole technické v Praze. Řídil opravu chrámu sv. Mikuláše na St. městě v Praze. R. 1907 vyznamenán rus. řádem sv. Anny III. tř. Byl projektantem zem. jub. výstavy v Praze r. 1908.

Křižík Frant. r. 1905 povolán za doživotního člena panské sněmovny; r. 1906 zvolen členem Národohospodářského ústavu

při Čes. akademii; r. 1908 vyznamenán komthurským křížem Frant. Josefa s hvězdou.

Křižíkova lampa v. Lampy, str. 604 *b*.

Križko Pavel, kulturní historik slovenský, * 25. bř. 1902 v Báňské Kremnici.

Krk. R. 1905 zřízeno zde samostatné hejtmanství.

* **Krkání** v. Říhání.

Krnka 1) Sylvestr, † 4. led. 1903 v Michli.

Krnov 2) má 872 d., 141 obyv. čes., 35 polských, 13.274 něm., 2 j. národ. (1900), divadlo, museum.

Krooin viz Karotin (Dopl.).

* **Krofta** Václav, spis. a bás. čes. (* 22. list. 1875 v Hor. Bříze u Plzně). Studoval na reál. gymnasiu v Plzni, učitel. ústavu v Příbrami a r. 1902 na universitě v Genevě; nyni jest učitelem měšť. školy v Plzni. Vedle různých črt, básní, jež otiskly »Národní Listy«, »Plzeň. Obzor«, »Zvon«, »Osvěta«, »Máj«, »Květy«, vydal samostatně 3 sbírky básní: *Pohádky smutných očí* (Plzeň, 1901); *Nálady osamění* (Král. Vinohrady, 1908) a *Na horké půdě* (Plzeň, 1908).

* **Krofta** Kamil, historik čes. (* 1876 v Plzni jako syn posl. Jos. K-ty, v. t.). Po gymn. studiích v Plzni oddal se historickému studiu na univ. v Praze a ve Vídni, kde byl též řádným členem ústavu pro rak. dějezpyt. V l. 1899—1901 pracoval z uložení zem. výboru král. Čes. v archivě vatikánském v Římě a kromě toho navštívil za účelem věd. studia mnohé archivy domácí i cizí. R. 1901 vstoupil jako praktikant do služeb zem. archivu král. Čes., jehož koncipistou jmenován r. 1904. R. 1905 se habilitoval jako docent rakouských dějin na české universitě. R. 1904 byl zvolen dopisujícím členem Čes. akademie a r. 1905 mimoř. členem Král. čes. společnosti nauk. K. uveřejnil zejména tato historická pojednání: *O poměru t. zv. kroniky Třeboňské k Starým letopisům českým* (»Věst.« Kr. čes. spol. nauk, 1897); *Kněz Jan Protiva z Nové Vsi a Chelčického »mistr Protiva«* (»ČČM.«, 1900); *O některých spisech M. Jana z Příbramě* (t., 1900); *K papežské approbaci volby Václava IV.* (t., 1901); *K literární činnosti M. Jana Příbrama a M. Jana Rokycany* (t., 1903). Vedle toho uveřejnil řadu cenných prací v »Čes. Čas. Historickém,« jako: *Z Vatikánu* (1900); *Kněz Jakub, stoupenec Matěje z Janova* (1901); *Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské* (1904, 1906 a 1908; posud neukončeno); *Jaroslav Goll* (1907); *N. V. Jastrebova Studie o Petru Chelčickém a jeho době* (1909). Dále vyšlo od K-ty: *Zur Geschichte der husitischen Bewegung* (»Mitt. d. Inst. f. öst. Geschichtsforsch.«, 1902); *České badání v archivě Vatikánském* (»Zpr. zem. arch., I., 1906); *Sněmy české* (t., II., 1908); *František Dvorský* (t., 1908); *Dekret Kutnohorský* (v publikaci t. jm. »Hist. Klubu«, 1909). Samostatně vydal jako pátý díl publikace »Monumenta Bohemiae Vaticana«: *Listiny papežů Urbana VI. a Bonifáce IX. z l. 1378 až 1404*) vyšlo ve 2 sv. r. 1903 a 1905). Pro publikaci zem. archivu *Sněmy české od r. 1526 až po naši dobu* bylo mu uloženo zpracova období 1605—10. První díl, který obsahuje prameny z r. 1605 (XI. sv. »Sněmů«), dán do tisku 1909; obšírný úvod ke sněmovním aktům toho roku, vypisující mimo jiné právní postavení nábož. stran v Čechách v l. 1575 až 1605, byl vydán r. 1908 v samostatném otisku s názvem *Sněmy české r. 1605* (též něm.). K. připravil — spolu s J. Glücklichem a V. Dykem — k vydání Sebrané spisy L. K. Hofmana (1904 a 1905, 2 sv.) a r. 1906 redigoval — společně s J. Bidlem a G. Friedrichem — Gollův Sborník, v němž uveřejnil *Řím a Čechy v době předhusitské*.

* **Krolj** Mojsej Aaronovič, právník rus. (* 1862). Studoval práva na oděsské universitě. V únoru r. 1887 byl zatčen, jsa obviněn ze zločinu proti státu; na konci r. 1888 vypověděn administračním řízením do východní Sibiře. Přebývaje v zabajkalské oblasti, K. studoval právnický a hospodářský život Burjatů a napsal řadu článků z oboru ethnografie, uveřejněných v »Izvěstijach Vostočno-Sib. Otděl. Imp. Russ. Geogr. Obšč.« a v pracích trojickosavského a čitinského oddělení téhož Geogr. spolku. R. 1895 vrátil se na Rus. R. 1897 účastnil se výpravy pro studium držby a užívání půdy v zabajkalské oblasti a sestavil 10. svazek »Materiálů« výpravou vydaných: *Formy zemlepolizovanija v Zabajkaljskoj oblasti*. Práce tato podává obraz vývoje užívání půdy od forem nejprimitivnějších k novějším. Z ostatních prací K-ových sluší uvésti zvláště: *Rolj železnych dorog i vodnych putěj soobščenija v gruzovom transportě Volžskago rajona* (Petr., 1902); a *Remeslennyj trud sredi jevrejev v Zapadnoj Rossiji* (»Sbornik matěrialov ob ekonomičeskom položeniji jevrejev v Rossiji«, sv. I.). K. uveřejňoval své stati v časop.: »Vostočnoje Obozrěnije«, »Sibirj«, »Novoje Slovo«, »S.-Petěrburgskija Vědomosti«, »Sěvernyj Kurjer«, »Mir Božij,« »Žizň«, »Naučnoje Obozrěnije«, »Voschod«, »Syn Otěčestva« a j.

Krolop Frant., operní pěvec, † 30. kv. 1897 v Berlíně.

Kroměříž má 1123 d., 12 316 obyv. čes., 1460 něm., 69 j. národ. (1900), měst. museum a archiv, zemskou donucovací pracovnu, všeobec. nemocnici, filiálku zem. ústavu pro choromyslné.

Kronawetter Ferd., politik rak., zůstal poslancem říšské rady až do r. 1902; v letech 1896—1902 býval také členem sněmu dolnorakouského.

Kronbauer Rudolf Jar., spisovatel čes., nyni kommisař zemského financ. ředitelství v Praze. Od 1885 je členem redakce »Hlasu Národa«, ve které je divadelním referentem a redaktorem »Nedělních listů«. Je redaktorem rubriky »Z českého života« belletr. týdeniku »Máje«. Z později vydaných spisů vyšlo: *Ze dna společenské propasti* (Praha, 1899); *Bez matek a bez otcu* (t., 1900); *Jizvy* (t., 1900); *Síla hroudy* (t., 1901, J. Otto);

Řina I. a II. díl (t., 1901); *Z pražských katakomb* (t., 1901); *Děti v jeskyních* (t., 1902); *Ze života naší bohémy* (t., 1904); *Pět polopanen* (t., 1904); *Záhadné příběhy a vzpomínky* (t., 1904, J. Otto); *Dvanáct hodin v pancéřové síni* (t., 1905); *Duellanti* (t., 1906); *Vzpomínky* (t., 1907, J. Otto); *Sedmá velmoc* (t., 1907); *Duna* (t., 1907).

Krondl 1) Ant. stal se r. 1900 zemským školním inspektorem při zemské škol. radě v Brně. K tisku má připravený: *Těsnopis slovanský dle vlastní soustavy*. — K. 2) Josef † 19. srpna 1903 v Poleni u Klatov. Od r. 1901 byl ředitelem kanceláře Obchodní a průmyslové komory v Praze. Životopisy přinesly všecky české i jinoslovanské listy těsnopisné, dále »Nár. Listy« a »Dresdener Korrespondenzblatt«. Na hrobě jeho v Poleni odhalen r. 1908 pomník, postavený péčí I. praž. spolku stenogr. *Př.*

* **Krone**, m. prus., v. Koronowo (Dopl.).

Krones Fr. X. ryt. z Marchlandu, historik rak., † 17. říj. 1902 ve Štýr. Hradci.

Kropatschek Alfred rytíř v dub. 1907 zproštěn úřadu gen. inspektora dělostřelectva, při kteréž příležitosti vyznamenán velkokřížem řádu Leopoldova.

Kropotkin Petr Aleksejevič, kníže, rus. publicista, přírodozpytec a anarchista. Uveřejnil: v Reclusově Géographie universelle díl o Rusku; *In Russian and French prisons* (Lond., 1887); *A la recherche du pain* (1892); *Memoirs of a revolutionist* (Lond., 1899, 2 sv.; něm. 3. vyd., Štutgart, 1903, 2 sv.; přel. též do franc. a rus. jaz.; spis jest neocenitelným pramenem pro dějiny revolučního hnutí na Rusi v sedmdesátých letech XIX. stol. a částečně i v době pozdější; *Vzaimopomošč sredi životnych i ljuděj* (rus. překlad A. Nikolajeva, Petr., 1904; něm. překlad, *Gegenseitige Hilfe in der Entwicklung*, Lip., 1905); *Ideals and realities in russian literature* (Lond., 1905; něm. Lip., 1905). Od konce r. 1905 počínají revoluční spisy K-ovy vycházeti i v ruských vydáních; tak na př. vyšly *Rěči revoljucioněra* (Petr., 1906). Česky vyšly ze spisů K-ových: Námezdní soustava (Mezinár. Knihovna, č. 7; New York, 1892); Slova vzpůrcova (Paroles d'un révolté, Mezin. Knih., č. 14—15; New York, 1899); Kommunismus a anarchie (Mezin. Knih., č. 16; New York, 1901; jiný překlad od Stan. Neumanna, Knihovna Nového Kultu, sv. III.; Praha, 1901); Kollektivism a komunism (přel. V. Körber, nákl. red. »Omladiny«, Praha, 1899); Velká revoluce (Knih. Nov. Kultu, roč. III. čís. 1.; Praha, 1903). — Srov. o K-ovi: Stěpňak, Podpoljnaja Rossija (Petr., 1905); Laurentius, Kropotkins Morallehre deren Beziehungen zu Nietzsche (Drážďany, 1896).

Krosno 2) m. pruské, má 7447 obyvatel (1905) a vzkvétá obchodem od usplavnění Odry.

* **Krossen**, m. prus., viz Krosno 2).

* **Krost** Josef, čes. inženýr, odborník plynárenský (* 1840 v Praze). Vystudovav čes. reálku a techniku v Praze vstoupil r. 1863 do služeb městského stavebního úřadu pražského a přidělen r. 1864 ke stavbě první pražské obecní plynárny v Žižkově. Později samostatně provedl podle svých návrhů stavbu druhé pražské plynárny v Holešovicích, rekonstrukci plynárny smíchovské obcí pražskou zakoupené, stavbu plynárny ve Slaném, Rokycanech, Klatovech, Kutné Hoře a j. Vypracoval návrhy na plynárnu v Brně, Krakově. R. 1890 jmenován ředitelem všech tří plynáren pražských. R. 1905 odebral se na odpočinek. R. 1883 postavil v plynárně žižkovské pokusnou stanici pro elektrické osvětlování, prvou v Čechách. Provedl r. 1884 podle vlastních návrhů elektrické osvětlování zasedací síně a některých úřadoven na radnici staroměstské, r. 1885 elektrické osvětlování Žofína pomocí plynových motorů. Sestrojil novou plynovou pec generátorovou, zvláštní fotometr, dovolující i za denního světla konati měření. R. 1870—72 byl redaktorem »Zpráv spolku architektů a inženýrů v král. Českém«. Tiskem vydal: *Zpráva o elektrickém osvětlování na mezinárodní výstavě elektrické v Mnichově r. 1882* (Praha, 1882); *Výstavní katalog Pražských obecních plynáren* (t., 1891). Kromě toho napsal různá pojednání z oboru plynárenského a elektrotechnického ve »Zprávách spolku archit. a inženýrů«.

* **Kroupa** Emanuel, operní pěvec čes. (* 24. pros. 1857 jako syn mlynářův v Kochánku n. J.). Absolvoval měšť. a obchodní školu, oddal se umění zpěvnému, v němž vycvičen Jak. Schwarzem v Praze, i byl r. 1883 angažován k Prozatímnému divadlu českému v Praze jako barytonista, později tři léta u ředitele Pištěka, od června 1887 řed. Šubertem k Národnímu div. v Praze. R. 1889 obrátil se k německé opeře, při níž působil v Berlíně (u Krolla), Kasselu, Vratislavi a r. 1893 opět v Berlíně u Baumanna v »Prod. nevěstě«, po odstoupení Baumannově byl správcem jeho opery v Divadle pod lipami. Později byl členem divadel v Záhřebě a Splitu do r. 1897, odtud jako první barytonista členem dvorní opery v Mnichově. R. 1900 zakončil dráhu divadelní jako angažovaný člen, vystupoval pohostinsku (v Praze 1902 a 1903) i jinde a stal se učitelem sólového zpěvu na kr. bavorské akademii v Mnichově, kdež působí posud. Vynikající partie umělcovy jsou Přemysl, Vladislav, Bludný Holanďan, Tell, Escamillo, Zrinski, Wolfram, Tellramund, Jago, Nelusco a j. *Št.*

* **Krstev** Krsťu, spis. bulh. (* kol 1865), vzdělal se v Německu a jest profes. filosofie v Sofii. Vydával časop. »Literaturno-naučno spisanije« (1890); »Kritika« (1891) a z nejlepších bulhar. časop. »Misъl« (od r. 1892). Z jeho prací jsou nejdůležitější: *Kritiki i Eťudi* (1895) a *Litěraturni i filosofski studiji* (1897, o P. Slavejkovu, S. Michajlovském a A. Konstantinovu). Jako kritik přihlíží především k formě.

* **Krstić** Nikola, právník a státník srbský (* 1829 ve Vácově v Uhrách — † 1902 v Bě-

lehradě). Absolvovav r. 1846 ve svém rodišti gymnasium, přijat byl jako chovanec Srbské Matice do Tekelijovského ústavu v Pešti a studoval nejprve filosofii. Po roce stal se členem nově utvořené pešťské Omladiny srbské, jejímž úkolem bylo cvičiti se v mateřském jazyku a seznamovati se se srbskou a slovanskými literaturami. V revolučním roce 1848 odešel z Pešti do Karlovců a sloužil tam jako protokolista srbskému Národnímu výboru (do října 1848). Na počátku r. 1849 nalézáme ho jako podsekretáře srbského výboru novobečejského, který pracoval v Novém Sadě. Po nastalé reakci absolutismu K. vrátil se do Pešti, aby dokončil studia. Dosáhnuv v červnu 1851 filosof. doktorátu, vstoupil na práva. Se svolením ministerstva připuštěn byl ke zkoušce již po 3 semestrech. Od března r. 1853 působil po několik měsíců jako professor novosadského srb. gymnasia. Na podzim r. 1853 jmenován byl professorem encyklopaedie práva a historie zákonoznalství na právn. fakultě lycea v Bělehradě, tehdy nově organisovaného. R. 1854 povýšen na pešťské univ. za doktora práv. Po 9leté professuře jmenován r. 1862 náčelníkem polic. oddělení v min. vnitra, r. 1865 pak členem kassačního soudu srb. a r. 1875 jeho praesidentem. Po několik let (od r. 1863) byl též členem právnického výboru v min. financí. R. 1884 jmenován členem a po 10 letech vicepraesidentem státní rady; když však dne 9. kv. 1894 ústava z r. 1888 byla suspendována, dán do výslužby. Ještě po svém odchodu z právn. fakulty bělehradské přednášel při mimořádných příležitostech na veliké škole bělehradské (v letech 1872—75 o právu civilním). Po abdikaci krále Milana r. 1889 byl učitelem nezletilého krále Alexandra. Jako státník a politik K. náležel ke straně konservativní a byl oblíbenou osobou u kníž. Michala Obrenoviće. Proto po smrti knížete pozbyl svého dřívějšího vlivu. Za krále Milana, když nastoupila r. 1873 nová konservativní vláda, K byl jmenován knížecím poslancem, ale nepůsobil v této funkci dlouho. — Prvé literární práce K-ovy spadají do oboru právních dějin. Krátce po příchodu do Bělehradu uveřejnil: *Razmatranja o Dušanovom zakoniku* (»Glasnik Druš. Srp. Slovesn.«, VI, VII, 1854 a 1855), dvě studie z ústav. práva srb.: 1. o polit. postavení a právech obyvatelstva v Srb. státě, 2. o státním zřízení srbském. V této druhé studii, nadepsané *Razmatranja o starim srpskim pravima* přihlížel již nejen k Dušanovu zákoníku, nýbrž i k jiným starým písemným památkám srbského práva. Pokračováním práce té jsou další 2 studie (rovněž v »Glasniku«, IX, 1857 a XI, 1859): ve 3. jedná se o orgánech státní vlády a správy (o sněmích, panovníku a úřadech), ve 4. o církevním právu. K. pustil se také do překladu Maciejowského Historie slov. práv (překládal z něm. překladu I. vydání). Překlad vydala Matice Srbská r. 1856 (v Budíně): *Istoria slavenskih prava.* V překladu svém K. doplnil část jednající o srbském právu. Kromě toho uveřejnil K.: *Odgovori na nekoliko pitanja iz srpske istorie* (»Glasnik«, VII, 1855); *Kratka istorija srpskog naroda za osnovne škole* (Bělehrad, I. vyd. 1860; několik vyd.); *Obrazi iz obšte istorije* (popul. spis, Nový Sad, 1860); *Obštyj zemljopis za srbske gymnazije* (Bělehrad, 1861; tato kniha byla po delší dobu učebnicí na středních školách srb.); *Istorija srpskoga naroda* (I. sv. t., 1863, II. sv. 1864; dílo sepsané pro konkurs uveřejněný Srb. Matici a poctěné cenou); *Boj pod Beogradom u god. 1456* (»Glasnik Srp. Učen. Druš.«, XIX, 1866; na základě uherských pramenů); *Beleške pokojnog vladike Mušickog o Filipu Višnjiću* (»Glasnik«, XX, 1866). Soudní služba K-ova vyvolala řadu menších statí právnických. Seznam jich uvádí K-ův biograf Stojan Novaković v knize »Dr. Nikola K.« věnované Srb. akademii spisovatelově památce (1908, str. 69—70). Práce tyto ocenil v téže knize (str. 93—304) prof. Živojin Perić. K. založil také literární fond spravovaný Srbskou akademií a nesoucí zakladatelovo jméno. Koncem r. 1907 činilo jmění tohoto fondu 76.270 dinárů.

Krubner Josef, hospodář čes., † 1904 v Hořicích jako jub. ředitel c. k. velkostatkův.

Krucemburk má 189 d., 1560 obyv. čes., 5 něm. (1900).

Krug 3) Arnold, hud. sklad. něm., † 5. srpna 1904 v Hamburce.

Krüger 5) Štěpán Jan Pavel. Byl zvolen po třetí presidentem Jihoafrické republiky r. 1898 proti Joubertovi a byl velmi populární, jsa znám pode jménem »Oom Paul«. Za jeho vlády dostalo se Transvaalsku prvních železnic; objevení zlatonosných polí na Witwatersrandu využil účelnými zákony k obohacení státního pokladu a r. 1895 podařilo se mu po dlouhém vyjednávání dostati zemi Svazijskou pod ochranu republiky. S Německem učinil obchodní smlouvu, ale rozhodně nechtěl přistoupiti k jihoafrické celní jednotě. K. držel se velmi houževnatě staré ústavy transvaalské přes to, že část anglických přistěhovalců (Uitlanders) v Johannesburce velmi úsilně žádala politickou rovnoprávnost s Boery. Vzpouru z toho vzniklou r. 1895 v Johannesburce rychle dovedl potlačiti a postavil se energicky proti vpádu Chartered Company pod vůdcovstvím Jamesonovým počátkem června 1896. Přes to, že K. potom vydal Jamesona a ostatní anglické důstojníky angl. vládě a náčelníkům vzpoury udělil milost, přiostřovaly se poměry víc a víc, tak že ani schůzka K-ova s angl. vrch. kommissařem jihoafrickým sirem Alfredem Milnerem v Bloemfonteinu 4. čna r. 1899 nemohla již zabrániti válce angloafrické. K. dobře ji předvídal a po několik let staral se o náležitou přípravu republiky a její výzbroj, a zjednal spolek se svob. státem Oraňským. Když pak anglické vojsko dobylo konečně větší části Transvaalska a obsadilo Pretorii, K. odhodlal se k cestě do Evropy, aby osobně si vyžádal prostřednic-

tvi velmoci ve prospěch republiky. 12. září 1900 odebral se do portug. přístavu Lourenço Marquez, odkudž 19. října t. r. vyplul na křižáku »Geldern«, jenž byl mu dán k disposici vládou nizozemskou, a přibyl nejprve do Francie, kde byl 22. listop. v Marseilli s velikou okázalostí uvítán a potom v Paříži přijat od presidenta Loubeta. Ale na jeho prosby o zakročení diplomatické dostalo se mu vyhýbavé odpovědi a císař Vilém II. i car Mikuláš II. zdráhali se jej přijmouti. Proto odebral se do Haagu a později do Utrechtu, odkud darmo hleděl působiti ve prospěch vlasti. Ujednání míru 31. kv. 1902, jež stalo se bez jeho účasti, přijal s oddaností a zemřel dva roky potom v noci na den 14. čce 1904 v Clarensu u Montreux ve Švýcarsku. Jeho tělo bylo převezeno do Pretorie a tam pohřbeno 16. pros. 1904. K. byl dvakrát ženat (r. 1846 a po druhé 1853 se Zuzanou roz. Du Plessis, † 20. čce 1901). Srv. Lebenserinnerungen des Presidenten Paul K. vydal Schowalter (Mnich., 1902, do čest. přel. dr. Jiří Guth Paměti presidenta P. K a, Praha 1903); Statham, Paul K. and his times (Boston, 1898); van Oordt, Paul K. en de opkomst der Zuid-Afrikaansche Republick (Kapské město, 1898).

Kruglov Alexandr Vasiljevič, spis. rus. Do češtiny: »Flašinetář« (Praha, 1877); »Hlava rodiny« přeložil Josef Kojecký (Vel. Meziříčí, 1901); »Ivan Ivanovič As‿el«, přeložil týž (t., 1903).

Krumbacher Karl. K publikacím jeho dodati jest: *Die Moskauer Sammlung mittelgriechischer Sprichwörter* »(Sitzungsb. d. bayer. Akad.«, 1900, str. 339 sl.); *Ein dialogischer Threnos auf den Fall von Konstantinopel* (t., 1901, str. 329 sl.); *Romanos u. Kyriakos* (t., 1901, str. 693 sl.); *Das Problem der neugriechischen Schriftsprache.* Festrede (Mnichov, 1902); *Das mittelgriechische Fischbuch* (»Sitzungsb. d. bayer Akad.«, 1903, str. 345 sl.); *Die Akrostichis in d. griech. Kirchenpoesie* (t., 1904, str. 551 sl.); *Eine neue Handschrift des Digenis Akritas* (t., 1904, str. 309 sl.); *Ein vulgärgriechischer Weiberspiegel* (t., 1905, str. 335 sl.); *Die Photographie im Dienste der Geisteswissenschaften* (»Neue Jahrbücher für das klass. Altertum«, 1906); *Ein serbisch-byzantinischer Verlobungsring* (»Sitzungsb. d. bayer. Akad.«, 1906, str. 421 sl.); *Miscellen zu Romanos* (»Abhandl. d. bayer. Akad.«, 1907). V Hinnebergově Kultur der Gegenwart (díl I., oddělení 8) podal nástin byzantské literatury (Lip., 1905, 2. vyd. 1907). Jako doplněk k »Byzantinische Zeitschrift« vydává od r. 1898 »Byzantinisches Archiv«. K. je z nejpřednějších zástupců byzantské filologie za naší doby. *Vý.*

Krumlov 1) Český má 764 d., 1317 obyv. čes., 7317 něm. (1900), továrnu na nábytek, 2 pily a 4 mlýny. — K. 2) Moravský má 330 d., 879 obyv. čes. 1233 něm. (1900), mechanickou tkalcovnu, 2 cihelny a cukrovar.

* **Krumlovský** František, dramatický umělec (* 12. list. 1817 v Praze — † 30. čce 1875 v Prostějově na Moravě). Působil nejdříve u německých hereckých společností, s nimiž prošel Čechy, Moravu, Německo i Uhry. Koncem r. 1842 vrátil se do Prahy a byl angažován ředitelem stavovského divadla pražského Stögrem pro hry české i německé. Zvláště důležitá byla jeho působnost při českých představeních, která tehdy počal Stöger pořádati. Avšak z jara r. 1844 Stöger přestal hráti česky a zároveň mizí na čas i stopa K kého, jenž nejspíše asi odebral se tou dobou do Německa. Jisto jest, že nějakou dobu byl též při Karlově divadle ve Vídni. Teprve r. 1846 opět se ocitá v Praze a zůstal tu pod ředitelem Hoffmannem až do r. 1850, kdy českému divadlu následkem vzmáhající se reakce zastavena zemská subvence, což mělo za následek propuštění herců nebo snížení jejich platů. K. též opustil české divadlo a připojil se ke společnosti Tylově, s níž vydal se na uměleckou pout po českém venkově; byl předním členem Tylovy herecké družiny. Koncem r. 1852 K. opustil Tyla a přešel ke společnosti německé, avšak již v čci 1853 působí u společnosti Štanderovy. V 2. polovině r. 1854 opět mizí na dva roky jeho stopa; teprve zase r. 1856 nacházíme ho u společnosti Zöllnerovy. Neuspořádané poměry, v nichž tou dobou žil, budí u něho rostoucí roztrpčenost a nespokojenost, na něž K. snažil se zapomenouti a proto oddával se pití. Delší dobu pak byl u společnosti Sternfeldovy, tu však opustiv, bloudil již bez cíle od společnosti ke společnosti a chátraje pozvolna duševně i tělesně, oddal se úplně potulnému životu, až bídně zhynul. Byl herec neobyčejně nadaný a vytvářel jednotlivé postavy, zvláště hrdinné, s neobyčejnou životností, k čemuž nemálo též přispívala mohutná jeho postava. Z nejlepších jeho výkonů byl Žižka v »Žižkově smrti« J. J. Kolára, pak Břetislav v »Břetislavu a Jitce« vedle řady postav klassického repertoiru. — Podrobnější zprávy o K kém viz v článku Fr. K. od Jak. Arbesa ve »Květech« 1885-I.

* **Krúna** Dolní viz Otradov 2).

Krupka 1) má 393 d., 139 obyv. čes., 3314 něm. (1900), hnědouhelné doly, továrnu na stuhy a stávkové zboží, pilu.

Krupp Friedrich Alfred, průmyslník něm., † 22. list. 1902 na své ville Hügel. Byl jmenován členem prus. panské sněmovny a v l. 1893—98 byl členem říšského sněmu. R. 1904 zbudována mu byla v Kielu bronzová socha. Podle jeho poslední vůle byly továrny K-ovy 1. čce 1903 proměněny ve společnost akciovou, ale všecky akcie jsou majetkem rodiny K-ovy. — Závody K ovy zaměstnávají nyní 45.289 osob (4190 úředníků), jimž K. věnoval velikou pozornost, zejména zbudováním dělnických kolonií Alfredshof, Friedrichshof a Altenhof, pak zřizováním pensijních a podpůrných pokladen a spořitelen. Srv. Klein a Hehemann, F. A. K. (Essen, 1903); F. A. K. und sein Werk (Brunšvik, 1904); Haeck, Die Kruppwerke

(Berl., 1906) a Statistische Angaben (1905) vydala firma Friedrich K.

* **Kruppin** je slitina niklu a oceli, již vyrábějí závody Kruppovy v Essenu. Má specifický odpor elektrický $r_s = 0{\cdot}85$ ohm při 20° C, koëfficient temperatury $\alpha = 0{\cdot}00077$, pevnost v tahu 60 *kg* na 1 mm^2. Pro vysoký specifický odpor používá se ho v elektrotechnice na výrobu rheostatů spouštěcích, předpínacích, zatěžovacích a elektrických přístrojů ohřevných.

Kruse 2) Heinrich, básník a publicista něm., † 1902.

* **Krušec**, úlomek, částka, kus něčeho (k soli); pak značí všelikou rudu (sirný, železný, zlatý k.).

* **Krušina** František, právník český (* 23. srpna 1848 ve Velenovicích). Studoval na gymnasiu v Budějovicích a v Klatovech, práva v Praze. R. 1874 vstoupil do soudní praxe a působil v Plzni, Planici, Počátkách, Kr. Vinohradech a r. 1897 stal se radou z. soudu v Praze. Přispíval do »Právníka« a »Gerichtshalle« a vydal: *O vyhledávání pozemků železničních* (Tábor, 1900).

Krušina ze Švamberka Josef, spis. čes., od r. 1902 učitel na Žižkově. Z pozdějších prací vydal o sobě: *O několika děvčátkách a chlapcích* (Praha, 1903); *V domovské obci* (Nymburk, 1905); *O Karlu Havlíčku Borovském* (Praha, 1906); *Z prvních potyček*, několik povídek (t., 1907) a *U Benešů* (t., 1908). Četné články lidopisné z pohoří Jizerského otiskl v »Ruchu«, »Vesně«, »Zl. Praze« a j.

* **Krutojarčenko**, pseud. L. P. Bljumnera (v. t., Dopl.).

* **Kryčevśkyj** Vasyl, přední ukrajinský aquarellista, architekt a znalec ukrajinského stilu (* 1872 ve vsi Vorožbě, lebedynśkého újezdu, charkov. gub.; otec jeho byl zemským ranhojičem). Studoval v charkovské technické škole, specialisoval se zvláště na aquarellu, načež se zabýval studiem ukrajinského ornamentu národního a jeho používáním v architektuře. Z prací jeho vyniká zvláště monumentální *budova poltavského zemstva* v ukrajinském stilu architektonickém, ozdobená neobyčejně působivě a slohově.

* **Kryf** Alois Pius, poslanec čes. (* 1. kv. 1865 v Plaňanech). Studoval na reálce v Praze a absolvoval pozemní stavitelství na české technice. Byl v l. 1887—89 starostou býv. Akadem. čtenářského spolku. R. 1890 byl vydavatelem »Časopisu českého studentstva«. R. 1891 převzal rodinný statek. Je členem výboru českého odboru zemědělské rady. V l. 1897—1900 zasedal na radě říšské za venkovské obce kolínské jako kandidát strany svobodomyslné. R. 1907 při říšských volbách podlehl. Na český sněm zvolen r. 1895. Po volbách r. 1901 zůstal mimo klub a s radikálními poslanci podal v 1. schůzi sněmovní ohražení.

Krylov 4) Viktor Aleksandrovič † 1906 v Moskvě.

* **Krymśkyj** Agatangel, vynikající ukrajinský filolog, orientalista a básník (* 1871 ve Vladimiru Volyňském). Studoval v kolleji Pavla Galagana v Kijevě, pak v Lazarevském institutě vých. jazyků v Moskvě a na historicko-filologické fakultě moskevské university. Potom pobyl dvě léta na vědecké cestě v Syrii, hlavně v Bejrútě s jeho bohatými rukopisnými bibliotékami. Vrátiv se do Moskvy, byl do r. 1900 soukromým lektorem v Lazarevském institutě; r. 1900 stal se mimořádným professorem arabské literatury a historie muslimského východu. Vedle toho nepřestal zabývati se ukrajinským jazykem, literaturou a folklorem. Hlavnější jeho práce jsou: *Semitskije jazyki i narody Teodora Nöldeke v obrabotkě A. Krymskago* (I. O semitskich jazykach, II. Jazyk jevrejsko-finikijskij, III. Aramejskij j.; Moskva, 1903; »Trudy po vostokověděniju«, izdav. Lazar. Instit. vost. jaz., seš. V.); *Islam, jego vozniknovenije i starějšij period jego istoriji* (Moskva, 1901); *Istorija musuljmanstva* (část I. a II., Moskva, 1903; »Trudy po vostokov.«, XII.); *Očerk razvitija sufijstva do konca III. v. gidžry* (Moskva, 1895; otisk ze 2. sv. publ. Drevnosti Vostočnych trudov Imp. Mosk. Archeol. Obšč.); *Istorija Persiji, jeja litěratury i děrvišskoj těosofiji* (I.—II., Ot epochi chalifov do mongoljskago našestvija, Moskva, 1903; »Trudy po vostokov.«, XVI.); *Istorija arabov, ich chalifat, ich daljnějšija suďby i kratkij očerk arabskoj literatury* (M., 1903; »Trudy po vostokov.«, XV.); *Filologija i Pogodinskaja gipoteza* (1904); *Musulmanstvo i joho budučnisť* (1904); *Drevněkijevskij govor* (1907); *Ukrainskaja gramatika* (I.—II., 1907—8). K. vydal r. 1895 i sbírku povídek, *Povistky i eskizy*, r. 1905 román *Lahovśkyj* a pak ve sbírce *Palmove hyllja* (1902—8) své básně.

* **Kryński** Jan, sochař polský (* 1849 — † 1890), vzdělal se v akademii petrohradské a v Římě. Později založil ve Varšavě slévárnu, kde zhotovil pomníky *Krasiewského*, *Sarbiewského*, *Kościuszky*, poprsí *Sigmunda Augusta*, *Báthoriho* a j.

* **Kryptokalvinisté** (od řeckého κρυπτός, tajný, skrytý) sluli v 2. pol. XVI. století u přísně orthodoxních bohoslovců lutherských přívrženci mírnějších názorů Melanchthonových, kteří jmenovitě v učení o večeři Páně klonili se k učení Kalvinovu, snažíce se o sloučení obou proudů reformačních. Již mezi Lutherem a Melanchthonem ukazovaly se záhy značné různosti v učení. Melanchthonův humanistický způsob myšlení, snažící se odkrýti v dogmatech myšlenky s náboženskými náhledy humanismu slučitelné a vyhýbající se prázdným hádkám i hlubokým paradoxům na stanovisku víry zbudovaných názorů Lutherových, vedl Melanchthona k věcným odchylkám od Luthera, jež se svérázně projevily jmenovitě v novém vydání »Loci communes« r. 1535. Zvláště ve 3 bodech Melanchthon různil se od Luthera. Opustil

deterministický ráz reformace a učil synergismu neboli spolupůsobení lidské vůle při dosahování Boží milosti, čímž se příčinnost hříchu od Boha vzdalovala a lidská zodpovědnost podporovala, měl jiné mínění o nutnosti dobrých skutkův a od r. 1530 zaujímal též pod vlivem Oekolampadovým jiné stanovisko v učení o večeři Páně, maje všechna bližší metafysická určení za zbytečná a klada důraz výhradně na duchovní požívání těla Kristova, ve kterémž smyslu pozměnil též článek o večeři Páně v novém lat. vydání vyznání augšpurského r. 1540 (Confessio Augustana variata). Ke zjevnému poznání a projevu dalekosáhlosti těchto různých mínění za života Lutherova ještě nedošlo, jednak opatrností Melanchthonovou, jednak i důvěrou Lutherovou v přátelství Melanchthonovo; po smrti Lutherově vedly však mezi žáky obou reformátorů jejich různosti v učení ke zjevnému a dalekosáhlému nepřátelství. Nejprve dalo t. zv. lipské interim r. 1548, na přání kurfiršta Morice bohoslovci university vitemberské a jm. Melanchthonem vypracované, svým proti římskému stanovisku jak v učení, tak i na praktickém poli smířlivým rázem podnět k těžkým sporům, jež vytvořily v prot. bohosloví zjevný rozdíl směru lutherského a melanchthonského a vedly k rozdělení něm. prot. bohoslovců ve dva tábory nepřátelské. Jeden z nich tvořili přívrženci Melanchthonovi, zvaní »filipisté«, proti nimž urputný boj vedli druzí, přísní lutheráni, mající v čele vášnivého Flaccia Illyrika. Když pak byl v tu dobu vystoupením Joachima Westphala v Hamburku (1552) proti Kalvinovi též ještě dán podnět k novým sporům o večeři Páně, které na konec nadobro rozpoltily reformaci v lutherství a kalvinismus, Melanchthon i přes dovolávání a vybízení obou súčastněných stran varoval se přímého zasáhnutí ve zmíněný spor, ne ovšem z toho důvodu, že by se snad nechtěl veřejně přiznati k míněním Kalvinovým, jimž vskutku stál velmi blízko, nesdíleje však přece některých učení genevského reformátora, jako ovšem i na druhé straně neměl žádného zájmu pro Lutherovo učení o ubikvitě. Melanchthon mlčel prostě proto, poněvadž pokládal všechny hádky o této věci za zbytečné a spokojoval se toliko tím, že dochází při večeři Páně k pravému společenství věřící duše s tělem Kristovým. Mlčení jeho i opatrné stanovisko, které ve sporu tomto zaujímal, vyneslo mu však u přísných lutheránských bohoslovců podezření z kryptokalvinismu.

R. 1560 byl Melanchthon smrtí sproštěn »zuřivosti theologů« (*rabies theologorum*) a nyní teprve vyvinul se zmíněný rozpor docela ve své příkrosti, kterou přivodilo zvláště zasahování státní moci. Obě saské země stály proti sobě: albertinské kurfirštství bylo s universitou vitemberskou filipistické, ernestinské vévodství stálo na stanovisku přísně lutherském, jež mělo v Jeně a Virtembersku svoji oporu. Neblahé následky stálých sporů v nitru protestantismu nezůstaly skryty ani katolíkům a nutkaly k zakročení a hledání nápravy. Protestantská knížata ujala se věci, ale jejich snahy o stanovení jednotného učení a sloučení něm. protestantů v t. zv. frankfurtském recessu (1558) nevedly k očekávanému výsledku pro odpor vévody saského Jana Bedřicha. Z jeho nařízení Flaccius vypracoval r. 1559 spolu s jinými bohoslovci Konfutaci výmarskou, obsahující přísné a obšírné vyznání víry, proti které Kašpar Peucer, zeť Melanchthonův, vydal r. 1560 Corpus doctrinae christianae, v němž byly různé dogmatické spisy Melanchthonovy i jiné v jedno sloučeny. Peucer měl i jinak jako osobní lékař kurfiršta Augusta, Moricova bratra a nástupce (1553 až 1586), veliký vliv, jehož používal ve prospěch své strany, klamající kurfiršta, přísně luthersky smýšlejícího, avšak bohoslovecky neznalého, co do své pravověrnosti. V klamu tom dovedli filipisté kurfiršta udržeti i luthersky znějícími výrazy v Consensus Dresdensis (1571) a dosáhli na něm, že flacciánské bohoslovce v Jeně úřadu zbavil a ze země vypověděl. Když však brzo potom (1574) byl v Lipsku z pozůstalosti melanchthonsky smýšlejícího Jana Curea vydán spis »Exegesis perspicua controversiae de coena Domini«, v němž se bez obalu hlásalo Kalvinovo mínění o večeři Páně, nastal náhlý obrat ve smýšlení kurfirštově; pronásledování a žalařování stíhalo z jeho rozkazu hlavy saského kryptokalvinismu (Krakov, Stössel, Peucer a j.) a v Sasku zavládlo opět ryzí lutherství. Kurfiršt August stal se pak též podporovatelem snah o stvoření jednotného učení něm. lutheránů, které se znova ve Virtembersku přičiněním Jakuba Andreae zrodily a konečně po tříletém jednání r. 1577 vedly k vypracování dogmatického díla, t. zv. Formula Concordiae. Tato rozhodla sporné otázky dogmatické v neprospěch směru Melanchthonova a byvši r. 1580 spolu se staršími konfessemi a jinými spisy sloučena v jeden celek, v t. zv. Knihu Svornosti, zakončila dogmatický vývoj lutherství a stala se základem rodící se lutherské orthodoxie. »Konkordií« byl protestantismus definitivně rozpoltěn v lutherství a kalvinismus, a melanchthonianismus, jenž byl až dosavad pojítkem obou, přešel po většině zjevně v kalvinismus, ačkoliv leckde, jako v Šlesvicko-Holštýnsku, Hessích a j., i v lutherské církvi udržel se mírný duch Melanchthonův, veda k houževnatému odporu proti Formuli Svornosti. Několik territorií německých (Nassavsko, Brémy, Anhalt, Hessy-Kasselsko, Lippe a Falcko) vymanilo se však z kryptokalvinismu a přijalo zjevně kalvinismus, nikoli však v jeho podobě původní, nýbrž jmenovitě na poli církevního zřízení značně zmírněný.

Ani v Sasku nebyla Formula Concordiae s to, aby hned kryptokalvinismus odstranila. Po smrti kurfiršta Augusta (1586) krypto-

kalvinismus za jeho syna Kristiána I. nabyl opět značného rozsahu a vlivu, jmenovitě přičiněním kurfirštova kancléře Mikul. Crella Kurfiršt Kristián, jenž vlivem svého švakra, falckraběte Jana Kazimíra, zhostil se konfessijní přísnosti svého otce, viděl jasně v zavedení Formule Concordiae seslabení protestantismu a vzdal se ve své politice směru přísně lutherského. Jeho brzká smrt (1591) zhatila však pojednou vyhlídky kryptokalvinismu. Za nezletilého jeho syna Kristiána II. ujal se prozatímně vlády saskoaltenburský vévoda Bedřich Vilém, přísně lutherský, a vystupoval příkře proti k-tům. Pro očistu země od k-tů byla nařízena církevní visitace a kazatelé byli nuceni pod ztrátou úřadu k podpisu čtyř visitačních artikulů (o večeři Páně, o osobě Kristově, křtu a vyvolení) rázu přísně lutherského a rozhodně protikalvinského. Kancléř Crell byl zatčen a po zdlouhavém processu r. 1601 sťat. Bylo mu kladeno za vinu netoliko to, že se snažil získati kurfiršta pro kalvinismus, nýbrž že radil též ke spojenectví s Francií proti císaři. Právě tento politický důvod pomohl protivníkům Crellovým u císařského dvoru a zavinil justiční vraždu na Crellovi spáchanou. S Crellem zanikl kryptokalvinismus v Sasku téměř docela; jednak ohledy na politický význam kalvinismu, jednak přísně lutherské smýšlení saského lidu, jež ovšem z veliké části i samotný kalvinismus svým nepřátelstvím proti lutherství zavinil, urychlily v Sasku i jinde zaniknutí kryptokalvinismu a pomáhaly utvářeti typ přísně exklusivní církve lutherské. *vfr.*

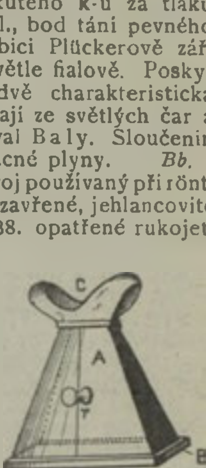
* **Kryptokatolicismus**, tajný katolicismus, byl v XVII. stol. přísnými lutherskými bohoslovci ve Vitemberku vytýkán Jiřímu Calixtovi (v. t.), professoru evangel. bohosloví v Helmstedtu, pro jeho irénické snahy konfessionální. V nové době slove k-mem dosti silný směr v církvi anglikánské, katolisující ve věrouce a tíhnoucí k římskému obřadnictví. Nejsilnějším takovým hnutím byl puseyismus (pjúzismus), pojmenovaný po svém zakladateli Eduardu Puseyovi. Extremní jeho přívrženci přešli přestupem do církve římské, následkem čehož k. nabyl v církvi anglikánské jiného rázu a obmezil se pouze na sklon vysokých kruhů hierarchických k římsko-katolickému způsobu kultu. V této formě trvá k. v církvi anglikánské jako t. zv. ritualismus ještě posud a představuje hnutí velmi silné a reformačnímu rázu církve anglikánské nebezpečné. Viz Mettgenberg, Ritualismus und Romanismus in England. *vfr.*

Kryptokenotický spor viz Kenotikové.

* **Kryptol** viz Elektrické topení (Dopl.), str. 354 *b*

Krypton náleží do skupiny t. zv. »vzácných plynů« a jest obsažen vedle helia, argonu, neonu a xenonu v atmosféře zemské. Vzduch obsahuje ho celkem 0 000014% (podle váhy), takže 1 díl k-u připadá na 7 millionů váhových čili 20 millionů objemových dílů vzduchu (Ramsay). Objevili jej r. 1898 Ramsay a Travers frakciovanou destillací velikých množství tekutého vzduchu a tekutého argonu. Jest to plyn bezbarvý, chemicky úplně netečný. Jeho atomová váha jest 81·8; číslo toto jest zároveň jeho váhou molekulárnou, ježto k. tvoří podobně jako ostatní vzácné plyny molekuly jednoatomové, o čemž svědčí ta okolnost, že poměr jeho specifických tepel za konstantního tlaku a objemu blíží se hodnotě 1·66, která platí o všech plynech, jež jsou schopny existovati v molekulách jednoatomových. Za teploty 210·5° absol. (t. zv. »kritické teploty«) možno jej tlakem sloupce rtuťového 4124 *cm* zdali proměniti v kapalinu, jejíž 1 cm^3 váží 2·155 *gr*. Bod varu tekutého k-u za tlaku 1 atm. činí 121 33° absol., bod tání pevného k-u 104° absol. V trubici Plückerově září pod sníženým tlakem světle fialově. Poskytuje podle okolností dvě charakteristická spektra, která se skládají ze světlých čar a jež důkladně prostudoval Baly. Sloučenin netvoří jako ostatní vzácné plyny. *Bb.*

* **Kryptoskop** je přístroj používaný při röntgenování. Skládá se z uzavřené, jehlancovité skřínky *A* (vyobr. č. 5038. opatřené rukojetí *r*. Na širším konci zasouvá se rám *B* s deskou mající na vnitřní straně fluoreskující nátěr; druhý konec *C* upraven tak, že těsně přilehne k obličeji pozorovatelovu. Vzdálenost desky *B* od *C* rovná se dálce zřetelného vidění. Přístroj ten dovoluje viděti na vnitřní straně desky *B* röntgenové obrazy způsobené Rontgenovou lampou, aniž třeba místnost zatemniti.

Č. 5038. Kryptoskop.

Kryry mají 350 d., 26 obyv. čes., 2208 něm. (1900), 6 cihelen.

Krysiński Dominik, polit. oekonom polský (* 1786 ve Varšavě — † 1853). Byl professorem polit. oekonomie na universitě varšavské a členem varš. Towarzystwa przyjaciól nauk. Uveřejnil: *O ekonomji politycznej* (Varš. 1812); *O arytmetyce politycznej* (»Rocz. Tow. warsz. przyj. nauk«, sv. X); *Niektóre mysli o nauce gospodarstwa narodowego* Varš., 1829) a j. Jeho *Kurs ekonomji politycznej* zůstal v rukopise.

Kryštůfek 1) František Xav. obdržel r. 1905 titul a hodnost dvorního rady a od Pia X. byl jmenován domácím prelátem papežským. R. 1909 stal se členem sboru pro přesnost víry (Consilium a Vigilantia). — Jsa od r. 1894 předsedou »Spolku přátel katolických škol bratrských«, byl hlavním činitelem, že r. 1898 »Školní bratří« uvedeni byli do Bubenče u Prahy, a jeho neúmornou snahou byl český učitelský ústav »Školních bratří« v Bubenči od ministerstva r. 1909 povolen

a otevřen. Jest od r. 1896 předsedou »Historického kroužku« při »Vlasti«, zasedá od r. 1891 ve výboru »Dědictví sv. Prokopa« a od r. 1894 v ředitelství »Křesťanské akademie«. Z další jeho literární činnosti uvádíme čl.: *Obce nemají práva poskytovati záložhy na stavbu chrámů* (v »Časop kat. duchovenstva« 1900); *Obce nemají práva věnovati milodary a příspěvky na stavbu kostelů* (t., 1899); *Patron, třeba byl vlastníkem kostela, nemůže jej propůjčiti jinověrcům ke spoluužívání* (t., 1900); *Jansenismus a jeho záhubný vliv na katolické státy v Evropě* (t., 1905); *Papež suverén a garanční zákon italský ze dne 13. května 1871* (t., 1908); *Sesazení Václava IV. s království římského a papež Bonifacius IX.* (ve »Sborníku historického kroužku«, 1902). O sobě vydal: *Protestantství v Čechách až do bitvy Bělohorské 1517—1620* (Praha, 1906); *Bitva na Bílé Hoře* (nákladem »Vlasti«, t., 1908). — K. 2) Jan, historik čes. K vědeckým pracím dříve jmenovaným nutno doplniti: *Dva obrazy z dějin národa českého r. 1848* (Maďarská deputace u říšského sněmu ve Vídni a poslancové čeští. Říjnové povstání r. 1848 a národ český; Praha, 1902); *Gorgei a Vilagoš* (t., 1902). K fkovy »Dějiny nové doby« obsahují pět svazků.

* **Krytí vnější**, k. vnitřní v. Rozvod, str. 20. *b*.

* **Krytočinné** (sloveso) v. Deponens.

* **Krýzl** Karel, chemik a spis. čes. (* 1871 v Lounech). Absolvovav čes. reálku a čes. techniku v Praze, byl zaměstnán jako technický assistent v roln. akc. cukrovaru v Lounech, potom suppleval na obchodní škole v Prostějově a obchodní akademii v Kr. Hradci, kde jest od r. 1900 professorem a zároveň soudním znalcem pro chemii při krajském soudě. Vydal čtyři učebnice pro žáky obchodních akademií: *Nauka o zboží*, díl I. a II.; *Chemie organická s chemickou technologií*; *Chemie minerální s chemickou technologií* (vesměs v Praze, v l. 1906—9).

* **Krzywicki** Ludwik, vynikající sociolog, anthropolog a oekonom polský (* 1859 v plocké gub.). Absolvoval na mathem.-přírodovědecké fakultě ve Varšavě r. 1881; v l. 1883–86 studoval v knihovnách Lipska, Curichu a Paříže, doplňuje své vzdělání filosofické řízením Wundta, Avenaria a v anthropolog. škole v Paříži. Literární činnost K-kého jest velmi bohatá. Uveřejnil: *Ludy* (náčrt ethnické anthropologie, 1892; přelož. do rus. 1896); *Antropologja. Podręcznik systematyczny* (část I.: Rasy fizyczne, 1897; část II.: Rasy psychiczne, 1901); *Za atlantykem*. Szkice z podróży po St. Zjednoconych (1895); *Przed i po 1 października* (1890); *Cerebracja żywiołowa* 1898); *Przełom w produkcji środków spożywczych w drugiej połowie XIX w.* (Varš., 1903); *Stowarzyszenia spożywcze* (t., 1903); *Kwestja rolna* (1903). K. přispíval do četných časopisů, jako: »Przegląd tygodniowy« (1883—87); »Głos« (1887 až 1889); »Gazeta polska« (1892—99; »Ateneum« (1886–95); »Bibl. Warszawska« (1892 až 1899). Redigoval »Tygodnik powszechny« (1890).

* **Krzyżanowska** Natalie, spisovatelka polská, píšící zejména pod pseudonymem Anatol K-ki. Napsala: *Dva prady*, společenský román (Varš, 1890); *Mimoza* (t., 1894); *Pasierby* (1896); *W wieżach*, kniha novell (1897).

* **Ksiażek** Władysław, spis. pol., v. Lętowski.

Kuba, středoamerická republika pod ochranou Spojených Obcí sev.-amerických, má na 118.833 km^2 2,048.980 obyv. (1907). Mezi 228.741 obyv. v cizině narozenými bylo 185.393 ze Španělska, 11.217 z Číny, 7948 z Afriky, 6713 ze Spoj. Obcí sev.-amer., 2918 z Portorika a 4280 z ostatní Západ. Indie. Z 31.227 přistěhovalců r. 1907—8 bylo 24.792 Španělů. Hlavním produktem zůstává stále cukr. třtina a tabák; z 869.733 akrů vzdělané půdy připadá 457.363 akrů na plantáže cukr. třtiny a 84.100 na tabákové. Cukrovarů jest 207 a v Havanně přes 116 velikých a 111 menších továren na tabák, zaměstnávajících 18.000 dělníků. Bylyť sem přeneseny mnohé tabákové závody z New Yorku, čímž značnou měrou poškozeni byli i Čechové v doutníkových továrnách tamních pracující. Obchodní styk se Spojenými Obcemi vzrůstá sice ponenáhlu, ale pravidelně. Z celkového dovozu 104 mill. doll. připadá na tyto 51 mill., na Anglii 15 mill., Španělsko 9 mill., ostat. Ameriku 9 mill., z celkového vývozu 104 mill. na Unii 90 mill., Anglii $4^1/_2$ mill., Španělsko 0.5 mill., ostatní Ameriku $2^1/_2$ mil. doll. (1907). Železničních tratí bylo 1908 3055 *km*. Vojsko podle zákona ze 4. dub. 1908 skládá se ze stálého vojska 4979 mužů, guardia rural a milice. Ale zákon posud úplně proveden není. Státní rozpočet na 1908—9 vykazuje 29,415.163 doll. příjmů a 24,285.303 doll. vydání. — Po nešťastném průběhu války došlo 10. pros. 1898 k míru Pařížskému, jímž se Španělsko zřeklo svrchovanosti nad Kubou a 1. ledna 1899 vydalo ji Spoj. Obcím sev.-amer. R. 1901 seskupilo se ústavodárné shromáždění, které přijalo návrh na ústavu. Podle této náleží zákonodárná moc kongressu, jenž se skládá ze senátu a sněmovny poslanců, moc výkonná svěřuje se presidentu na čtyři léta volenému. Návrh byl předložen nejprve ke schválení Unii, která jej uznala po přijetí některých podmínek. Pak K. nesmí vstupovati s cizími státy ve smlouvy, jež by mohly ohroziti její samostatnost, činiti dluhy, na něž by nemohly důchody stačiti, a přiznává se právo intervence se strany Spoj. Obcí sev.-amer. V únoru r. 1902 zvoleni president a místopresident a v květnu nové vládě odevzdána formálně státní správa. Ještě těsnější styky s Unií byly upraveny postoupením uhelných stanic v zál. Guantanamském a Bahie Hondy pro loďstvo spolkové a 1903 vzájemnou obchod. smlouvou. Ale naděje Kubanců, kteří bojovali tak dlouho za svou svobodu, byly částečně zklamány, neboť víc

a více poznávali, že to byly hospodářské zájmy amerických kapitalistův a nikoliv snad ryzí zájem pro svobodu Kuby, jež vedly Unii k zakročení proti Španělsku. Dále ukázalo se, že přijatá ústava se pro Kubu nehodí a liberální strana nepořádky tak snadno neodstraní. Tolikéž i sklon k násilnostem proti politickým protivníkům, hrající v kreolských republikách velikou rolli, vedl k opětným nepokojům na Kubě, takže v srpnu 1906 spolková vláda ujala se opětně prozatímní vlády a teprve 24. led. 1909 nastoupil nově zvolený president José Miguel Gomez. — Srv. Rowan a Ramsey, The Island of Cuba (Lond., 1898); Roosevelt, The Rough Riders (t., 1899); Piron, L'île Cuba (Pař., 1898); Galbalnan, Cuba and International Relations (Lond., 1902).

Kubala Ludwik, dějepisec pol. (* 1838), jest profes. gymnasia ve Lvově. Vydal ještě: *Jan Czarnkowski i jego Kronika* (Varš., 1871); *Handel i przemysł za czasów Stanisława Augusta* (Krak., 1872); *Kilka uwag nad powstaniem i znaczeniem cesarstwa rzymskiego* (Lvov, 1880) a j. Proslulé jeho *Szkice historyczne* vyšly r. 1898 v Krakově ve 3. vyd.

* **Kubary** Jan, cestovatel pol. (* 1846 ve Varšavě — † 1896), studoval lékařství v rodišti, ale vystěhovav se do Německa, stal se agentem obchod. domu Godeffroy a byl vyslán na ostrovy Tichomořské, aby sbíral materiál pro Godeffroyské museum v Hamburce. R. 1874 usadil se na ostrově Ponape, náležejícím k ostrovům Karolinským, a r. 1882 navštívil Japan. Pracoval též pro berlínské museum ethnografické. Práce jeho přinášely časop. »Journal des Museum Godeffroy«, »Ateneum«, »Tygodnik Illustrowany« a j. O sobě vydal: *Ethnographische Beiträge zur Kenntniss des Karolinen Archipels* (Lip., 1895, s 35 tabulkami); *Die sozialen Einrichtungen der Palauer* 1895.

* **Kubát** Norbert, čes. hudebník a skladatel (* 12. bř. 1863 v Uhl. Janovicích). Absolvovav (r. 1882) pražskou školu varhanickou věnoval se koncertní hře na housle. Byl po nějakou dobu houslovým solistou u vojenské kapely pluku čís. 72. Potom usadil se v Kolíně, kde si zřídil vlastní hudební školu a stal se ředitelem kůru při hlavním chrámě. Od r. 1895 je ředitelem kůru při arciděkanském chrámě, sbormistrem »Hlaholu« a učitelem zpěvu při čes. reálce v Plzni. Hudební činnost K ova v Plzni je všeobecně uznávána. S tamním »Hlaholem« provedl četné velkolepé skladby jako: Dvořákovo: »Te Deum«, Žalm 149, Sv. Ludmilu, Svatební košili, Nešverovo: De profundis, Haydnovo: Stvoření světa, Mozartovo: Requiem a j. Odbor »Hlaholu« secvičil k takové dokonalosti, že obdržel první cenu v pěveckých zápasech v Bruselu r. 1900 a na světové výstavě v Paříži. V Praze r. 1904 K. osvědčil se jako výborný dirigent při prvním čes. Festivalu. Složil řadu církevních i světských skladeb sborových (*150 krátkých předeher pro varhany*. Praha, 1899; *Deset mužských sborů a capella*, *Mše D-dur* a j.).

* **Kubata** Jakub, rodák ze Zbudova na Blatech Zbudovských či Svobodných v okr. hlubockém, zástupce selských práv a svobod oproti držiteli panství hlubockého p. Adamovi z Hradce, byl z rozkazu tohoto jako rebell r. 1581 uprostřed Blat popraven. »K. dal hlavu za Blata« je rčení k ději o tom jednajícímu se vztahující a poznamenává se po prvé r. 1750, kdy opravována rustikální a dominikální fase. K-tovy kameny na Blatech u potoka Soudného označují K tovo popraviště. Při nich postaven r. 1904 z podnětu F. M. Čapka pomník K tův 11 *m* vysoký a v sousední vsi Zbudově K-tova škola s krajovým museem. Bohatá literatura o tradici Kubatovské uvádí se v seznamu »Bibliogr. Č. H.«, díl III., sv. 2, str. 477—480.

* **Kubátová** Marie, operní pěvkyně čes. (* 10. pros. 1876 v Ouběnicích u Dobříše). Absolvovavši operní školu Lukesovu, byla záhy angažována jako oper. pěvkyně k Nár. divadlu v Praze. Vynikajíc krásným sytým hlasem sopranovým i uměním zpěvním, záhy si osvojila bohatý pořad úloh, zpívajíc ve všech operách Smetanových, dále Dvořákových, Fibichových, Kovařovicových i jiných skladatelů českých. Úspěchu bývala by na prospěch poněkud větší míra temperamentu, jejž nahrazuje umělkyně vděkem a jemností procítění. Hlavní její úlohy: Mařenka, Vendulka, Blaženka, Hedvika, kněžna v »Rusalce«, Hortensie v »Babičce«, Nefta v »Asraelu«, Micaela v »Carmen« a j. *Št.*

* **Kubbet** (Gubbet), kraj ve francouz. východoafr. kolonii na pobřeží Somálském, na nejzápadnějším konci zálivu Tádžúrského, kotlině to, do které vede úzká cesta K. až Kharab. K. je písečnatý kraj, málo úrodný a nejvýše prospěšný pastvou.

* **Kübeck** v. Kübau Karl Friedrich, svob. pán, státník rak. (* 1780 v Jihlavě — † 11. září 1855 v Hadersdorfu u Vídně), studoval ve Vídni a Praze, vstoupil r. 1800 do státních služeb, r. 1814 stal se referentem finanční státní rady, k jeho a Pillersdorfovu návrhu zřízena 1848 Národní banka; r. 1841 předloživ plán působil k tomu, že státní rada se rozhodla pro zavedení drah železných, ale také jejich pronajetí; r. 1846 dal základ nynější síti telegrafní. R. 1848 byl poslancem na sněmu kroměřížském a koncem r. 1849 vyslán jako delegát vlády rakouské do Frankfurtu a na podzim 1850 jmenován od císaře presidentem zřízené říšské rady; organisační statut sboru toho pod předsednictvím K ovým vypracován a v dubnu r. 1851 schválen. Srv. K. und Metternich, Denkschriften und Briefe (vydal Beer v pojednání akademie věd ve Vídni, 1897).

Kubelík Jan, slavný houslista český, r. 1899 nastoupil rozsáhlé tournée. Procestoval několikrát celou Evropu, v l. 1901 až 1902, 1905—6, 1907—8 navštívil Sev. Ameriku. V saisoně 1907—8 procestoval

též Australii i Nový Zealand. Všecka tato tournée stala se známými po celém světě. K. všude zahrnován obdivem obecenstva, nejnadšenější chválou kritiky a vyznamenáními vlád a panovníků; má ruský řád sv. Anny, papežský komthurský řád Řehořův, rumunský Benemerenti I. třídy a důstojnický rumunské koruny, virtemberskou velikou zlatou medailli, od londýnské Filharmonie obdržel Velikou zlatou medailli Beethovenovu a j. Dne 1. led. 1903 zasnoubil se s komtessou Mariannou Csákyovou, dcerou senátního praesidenta Wolfganga šl. Szélla v Debrecíně, blízkého příbuzného bývalého uherského ministerského předsedy Kálmána Szélla. Sňatek konán později. V dubnu 1903 municipální výbor král. sv. města Debrecína udělil K-ovi státní občanství. Dne 1. ún. 1904 K koupil od knížete Hohenloha za 560.000 K velkostatek Býchory u Kolína a učinil z něho stálé své sídlo.

Kubelka 2) Václav vydal překlad Suetoniových Životů řím. císařů (Bibliotéka klassiků řec. a řím. vydávaná Českou akademií č. 6. Praha, 1903).

* **Kubert** Ferdinand A., odborný spis. český (* 1828 v Rokycanech — † 1888 t.). Býval lékárníkem a od r. 1868 až do své smrti byl starostou okr. zastupitelstva rokycanského. Napsal: *Praktické zápisky pro řemeslníka a živnostníka* (Praha, díl I. 1863, II. 1864; 2. vyd. 1873); *Rovnomocniny prvků a sloučenin, jich formule a procentové složení a analytické tabulky* K-ovy.

Kubeš 2) Adolf, hist. spis. čes., † 16. čna 1908 v Brně.

* **Kubeš** Jan, inženýr čes. (* 1861 v Praze), studoval reálku a českou techniku (odbor stavebního inženýrství) v Praze, byl assistentem u dvor. rady prof. Pacolda na české technice v Praze, r. 1886 jmenován professorem průmyslové školy v Plzni, r. 1888 inspektorem pokračovacích škol tamtéž. Vydal: *Truhlářství stavební i nábytkové* (Plzeň, 1892); *Základové architektury renaissanční* (t., 1893); *Sestrojné stavitelství* (t., 1897); *O zavedení českých lidových tvarů a ozdob v nábytkovém truhlářství* (t., 1897). Počal s vydáváním předlohového díla ze stavebních řemesel pro pokračovací školy.

* **Kubíček** Jan, theolog katolický (* 1857 v Klášterci na Moravě), absolvoval gymnasium v Kroměříži, theologii v Olomouci, r. 1880 byl vysvěcen, působil v duchovní správě v Konici, potom u sv. Michala v Olomouci, načež povolán za adjunkta bohoslovecké fakulty v Olomouci. R. 1887 ustanoven katechetou na c. k. něm. gymnasiu tamtéž, r. 1890 jmenován mimořádným, r. 1894 řádným professorem pastýřského bohosloví při theolog. fakultě v Olomouci. Opětně byl děkanem sboru professorského této fakulty. R. 1887 vydal samostatně v Olomouci dějepisnou práci: *Promulgatio ss. concilii Tridentini in Moravia*. R. 1894 založil a až do 1897 redigoval časopis věnovaný posvátnému řečnictví »Kazatel«, kde uveřejňoval duchovní řeči, posudky a vědecké články z oboru homiletiky. Přispívá mimo to z různých oborů pastorálky do »Časopisu katolického duchovenstva«, do »Theolog.-praktische Quartalschrift« v Linci a »Vychovatelských Listů«. Jest spolupracovníkem »Českého slovníku bohovědného«.

* **Kubíček** Antonín, spis. čes. (* 26. čna 1864 v Klášterci na Moravě). Gymn. studia konal v Kroměříži, theologická v Olomouci, kde dosáhl hodnosti doktorské. Potom byl kaplanem na Vsetíně a v Kelči, od r. 1891 učitelem náboženství při něm. ústavě učitelek v Opavě a od r. 1903 je téže hodnosti při ústavě učitelském v Kroměříži. Uveřejnil četná pojednání v »Časopise katolického duchovenstva«, v »Časopise Matice Moravské« na r. 1899 (*Opavský žaltář*), ve »Sborníku historického kroužku« na rok 1901 a 1902 (*Dva staré breviáře Olomoucké*, vyšlo též o sobě), ve »Věstníku Matice Opavské« na r. 1903 (*Sbírka právních formulářů moravských v Opavě chovaná*, též o sobě a v I. škol. zprávě učitel. ústavu v Kroměříži: *Piaristé a jich školy*; *Jindřich Institoris, papež. inkvisitor v Čechách a na Moravě* (Praha, 1902); *Starý breviář Německého řádu* (t., 1902) a j.

* **Kubíček** Metoděj, bratr před., spis. čes. (* 1867 v Klášterci na Moravě). Vystudovav gymnasium v Přerově a bohosloví v Olomouci, byl r. 1890 vysvěcen na kněze a r. 1898 promovován na doktora theologie. Potom kaplanoval ve Wiesenberku, v letech 1892—1902 ve Svitavách, kde zvláště ujímal se čes. dělnického lidu a účastnil se činně práce menšinové. Od r. 1902 je professorem náboženství na gymn. v Přerově. V l. 1900—1 vedl redakci katol. týdeníku »Grenzpost« ve Svitavách a vydal o sobě: *Povinnosti katolíků za našich dob* (Praha, 1900); Marxův *Vědecký socialismus a budoucí společnost* (Brno, 1907) a do »Vychovatel. Listů« na r. 1908 napsal stať: *Darvinismus a výchova* a j.

* **Kubíčková** Anna, herečka čes. (* 2. srp. 1845 v Praze — † 1. bř. 1906 t.). R. 1862 nastoupila dráhu hereckou u společnosti Zöllnerovy v Horažďovicích, potom s dobrou průpravou Elišky Peškové stala se po 2 letech členem prozat. divadla. R. 1865 přešla ke společnosti Švandově do Plzně, kde 1. list. vystoupila v úloze Julie Capuletovy, načež hrávala první úlohy milovnické. R. 1868 provdala se za Josefa Frankovského (v. t.) a s ním přešla k Prozatímnímu divadlu, kde již r. 1866 podala pohostinsku novou řadu svých rolí (Jura v »Dráteníku«, Hermie ve »Snu noci Svatojanské«, Jane Eyreova v »Sirotku Lowoodském«, donna Isaura ve »Škole života« a j.). U Prozat. divadla pobyla do r. 1873, načež věnovala se rodinnému zátiší.

* **Kubík** Jan, herec čes. (* 1849 v Praze), navštěvoval akademické gymnasium v Praze a stav se typografem počal jako ochotník

hráti r. 1864 na Smíchově u Zlatého anděla, kde byli režiséry Grund, Paleček a Stanislav. R. 1866 vstoupil za člena do putujících divadelních společností, také Kramuelovy, od níž přešel ke společnosti Pavla Švandy ze Semčic, později r. 1878 byl rok členem Prozatímného divadla v Praze, potom opět společnosti Švandovy. U té, na Smíchově, stal se posléze artistickým ředitelem a vrchním režisérem, když byl před tím jednu dobu vedl divadlo smíchovské na svůj vrub. R. 1907 převzal, za Marie Zieglerové, spoluvedení Lidového divadla v Praze-Libni, kdež posud je činný. Byv po léta dramatickým učitelem, vychoval celou řadu herců. — K. Josef, syn před. (* 1877 v Praze), absolvoval akademické gymnasium, odbyv maturitu věnoval se divadlu, které hrával již za studentských let jako ochotník. Působiv devět let na Švandově divadle na Smíchově jako herec úloh charakterních a jako režisér operet, přešel r. 1907 k Lidovému divadlu Marie Zieglerové v Praze-Libni.

* **Kubina**, řeka v rus. gub. vologodské, vlévající se do jezera Kubenského, 336·86 *km* dlouhá.

* **Kubina** Andrej, básník a vlastenec slovenský († 30. bř. 1900 v Trnavě). Byl rodák ze stolice prešpurské a syn nebohatého zemana. Gymnasium studoval v Prešpurce a byv na kněze posvěcen stal se farářem v Dol. Krupé nedaleko Trnavy, kde působil do r. 1891. V tu dobu byl literárně činný, vydal sbírku básní pod pseudonymem A. Záhorského (1. vyd. 1886) a básnickou rozpravu *Ondrej Skala* (Ružomberk, 1893). Koncem let 80tých XIX století založil noviny pro lid »Poutník sv.-vojtěšský«, při nichž se osvědčil jako dobrý populární pisatel. Pro spory vzniklé ve spolku sv. Vojtěcha vzdal se redakce i fary a vstoupil r. 1891 do řádu jesuitského v Inšpruku. Později působil jako missionář řádu opět na Slovensku a vydal ještě několik pobožných knížek pro lid.

* **Kubis** Adolf, publicista čes. (* 1876 v Brušperku na Moravě). Po gymnasijních a filosofických studiích působil čtyři roky na gymnasiu a reálce v Mor. Ostravě, věnuje se veřejné práci osvětné a přednáškové na Ostravsku moravském i slezském. Byl spoluzakladatelem »Ostrav. Deníku« a »Revue mor.-slezské«. Od r. 1906 je tajemníkem Národní Jednoty pro severní a východní Moravu v Olomouci. Jest publicisticky činný při různých časopisech moravských. Samostatně vydal: *Slezské potřeby školské* (Praha, 1899); *Pro očistu Moravy* (Olomouc, 1907). Rediguje čtvrtý rok »Věstník Národní Jednoty v Olomouci«.

* **Kubišta** Josef, historik čes. (* 4. pros. 1840 ve Slaném — † 20. bř. 1907 v Čes. Budějovicích). Vystudovav piaristské gymnasium v Mostě šel do Prahy na universitu, kde s počátku věnoval se filologii, ale po půl letě uchýlil se k historii. R. 1864 dostal se za supplenta do Čes. Budějovic na gymnasium německé. Rok potom dosáhl doktorátu filosofie. K. vyučoval na gymnasiu dějinám, zeměpisu, filosofické propaedeutice a němčině, konal toto své povolání s velikou svědomitostí a s plným úspěchem, ale také vlastenecké činnosti Čechů českobudějovických účastnil se skromně a tiše, ale pilně a platně. Ačkoliv náležel mezi mladé členy, čes. Beseda zvolila jej ihned za místopředsedu. Když pak šlechetný biskup Jirsík zakládal čes. gymnasium v Čes. Budějovicích, nabídl K-tovi místo ředitele, ale on nabídky té nepřijal. R. 1868 vyznamenán K. čestným členstvím čes. Besedy, načež přijal místo definitivního učitele na gymnasiu v Jičíně, kde pobyl pouze 3 léta, kdy vrátil se na ústav, kde učitelskou svou dráhu započal. Uprázdněné místo ředitele na ústavě, na němž působil, ač mu po zásluze náleželo, nemohl dostati, poněvadž »obcoval mnoho s českou společností«. R. 1904 odešel na odpočinek a teprve potom požádán za ředitele českého ústavu pro vzdělávání učitelek u sv. Josefa v Čes. Budějovicích, kteréžto místo se vzácnou ochotou zastával. Jen málo lidí ví, jaké měl K. pěkné nadání spisovatelské. Z přílišné skromnosti své dal se jenom zřídka pohnouti, aby této své hřivny užil. Historické studie psal do »Budivoje« (*O Rakousku a Německu*), *Polska před sto lety* (»Osvěta«, 1873); *Zur Lehre des Magisters Johannes Hus* (programm něm. gymn. v Č. Budějovicích na r. 1881); *Zur methodischen Behandlung des Urtheilsverhältnisses* (t., 1884); pod pseud. Josef Procházka napsal do »Osvěty«: *Ferdinand Dobrotivý a jeho doba* (1876); *Biskup Jan V. Jirsík* (1883); *Bismarck a Hohenzollerovské císařství* (1890); *Paměti Besedy Českobudějovické od r. 1862—1887* (ale ani tu jména svého nepřipojil) a do místní publikace napsal životopis dra Aug. Zátky.

* **Kubr** Stanislav, politik čes. (* 1862 v Kněževsi — † 21. říj. 1908 t.), studoval nižší gymn. malostranské, potom hospodářskou školu. Převzav r. 1887 otcovský statek jal se také působiti ve věcech samosprávných. R. 1899 stal se náměstkem okr. starosty, potom delegátem čes. odboru zemědělské rady a konečně předsedou odboru toho. Stál v čele strany agrární. Jeho to také bylo přičiněním, že Sdružení čes. zemědělců, původně jen odborové a nepolitické, ustavilo se jako politická vlastní strana »agrární«, a jako její vůdce volen r. 1901 do rady říš. za okres smíchovský, t. r. volen členem státní železniční rady za radu zemědělskou a r. 1908 do ředitelstva pojišťovací banky »Slavie«. Byl z prvních, kdo zahájili boj proti kartelům a blankoterminovým obchodům obilním.

* **Kucovlaši**, Aromuni, Cincaři či Macedovlaši v. Rumuni.

Kučera 1) Josef, technolog čes., † 1907.

* **Kučera** Josef Jakub, čes. evang. farář a superintendent augšp. vyzn. (* 1846 ve Víchové Lhotě u Jilemnice — † 8. dub. 1905 v Opatovicích u Čáslavě). Studoval gymnasium v Lovčanech v Uhrách a v Jičíně, boho-

sloví a filosofii ve Vídni, načež byl dvě léta superintendentním vikářem v Praze a od r. 1872 až do své smrti farářem evangel. sboru a. v. v Opatovicích u Čáslavě, kde horlivou péčí svou tento ve 4 okres. hejtmanstvích a as 80 vesnicích rozptýlený sbor duchovně i hmotně zvelebil. R. 1894 zvolen byl konseniorem a po rozdělení české evang. a. v. superintendence v německou západní a českou východní r. 1902 náměstkem prvého superintendenta této, Karla Ed. z Lány, po jehož brzké smrti byl r. 1903 téměř jednomyslnou volbou sborů sám povolán za jeho nástupce. Jeho a prof. Skalského působením založen r. 1892 vzdělavatelný a nakladatelský spolek »Evangelická Matice augšp. vyznání v Rakousku«. K. byl též čilým zájmem i vlastní prací účasten mnoha spisů spolkem tímto vydaných, jmenovitě pečoval o úpravu a vydání »Círk. zpěvníku pro evangelické křesťany«. Sám vydal pro potřebu evang. škol *Děje starého i nového zákona* (ve větším a menším vydání r. 1900) a býval i jinak literárně činný; jmen. v círk. časopise »Evangel. Církevníku«. V kalendáři »Husu«, Ev. Maticí vydávaném, uveřejnil r. 1891 poutavou povídku *Kletba* (s pseudonymem J. K. Víšek) a r. 1899 obšírné *Dějiny evang. církve a. v. v Opatovicích*. Též vydal *Řeči duchovní proslovené při svěcení ev. školy v Opatovicích* (1879) a obrannou brošuru *Před sto lety a nyní* (1900). Na popud K-ry byla též Ev. Maticí vydána Česká konfesse z r. 1575 a na důkaz historické kontinuity nynější české církve lutherské se starou církví českou na superintendentním shromáždění r. 1903 prohlášena pro českou evangel. církev a. v. rovnocennou s věroučně závaznou konfessí augšpurskou. *vfr.*

***Kučera** Oton, fysik, mathematik a astronom chorv. (* 1857 v Petrinji). Je professorem na reálném gymnasiu v Záhřebě a redaktorem časopisu »Vijesnik naravoslovnog društva«. Mimo rozpravy a mnohé učené články vydal ještě tyto cenné spisy: *Crte o magnetizmu i elektriciteti* (nákladem Matice Hrvatské); *Naše nebo. Crtice iz astronomije* (nákl. Mat. Hrv.); *Vrijeme. Crtice iz meteorologije* (nákl. Mat. Hrv.); *Magnetizam i elektricitet* (náklad. Družtva sv. Jeronima); *Općena aritmetika i algebra za vise razrede srednjih škola. Zbirka primjera i zadaća iz općene arithmetike i algebre*; *Počela fizike za niže razrede srednjih škola*; *Eksperimentalna fizika na osnovi novijega mišljenja*; *Valovi i zrake*; *Uredba svemira.* *Tmk.*

***Kučera** Jan, spis. český (* 1860 v Uh. Brodě). Absolvovav něm. ústav učitelský v Olomouci, působil ve Val. Kloboucích, v Rudimově, ve Veletinách a nyní jest učitelem v Uh. Brodě. Do »Časopisu muzej. spolku olomouckého« přispěl několika pracemi (*Nové životopisné zprávy o J. A. Komenském*; *Zprávy o předhistorických nálezech v okolí Uh. Brodu*; *Rukopisné památky města Uh. Brodu*), do »Čes. Lidu« (*Pravěká sídliště v poříčí Olšavy, Vlary a Senice*) a napsal: *Paměti král. města Uherského Brodu* (Brno, 1903).

***Kučera** Otakar, humorista a spis. čes. (* 1863 v Praze — † 1906 t.). Gymn. a filosofická studia konal v Praze. Pěvecké nadání a vydatný hluboký bassový hlas přivedly jej na jeviště; pobyl nějakou dobu při brněnském čes. divadle za ředitelství Švandova, potom vstoupil do knihkupectví Urbánkova a konečně do služeb obce pražské. Vedle menších prací humoristických napsal libretto k Rozkošného opeře *Stoja*, složil několik komických scén a časových kupletů a pořídil řadu překladů různých písní.

***Kučera** Bohumil, fysik čes. (* 22. bř. 1874 v Semilech), studoval r. 1893—97 čes. universitu v Praze a to hlavně fysiku a mathematiku, r. 1898 dosáhl hodnosti doktora filosofie a approbace pro učitelský úřad středoškolský. R. 1897 jmenován assistentem fysiky na čes. universitě v Praze. R. 1899 studoval na technice v Curichu; r. 1900 byl assistentem a r. 1902—3 docentem na vys. škole technické v Darmstadtě v Hessích. R. 1903 jmenován docentem experimentální fysiky a assistentem fysikálního ústavu na čes. universitě v Praze. T. r. zvolen dopisujícím členem II. tř. České akademie věd. R. 1908 jmenován mimoř. professorem experimentální fysiky na české universitě v Praze. Jest mimoř. členem Král. české společnosti nauk, zahraničním členem »Société française de Physique« v Paříži. Samostatně vydal: *Die Oberflächenspannung von polarisiertem Quecksilber* (Lip., 1903); *Příspěvek ku kalibraci velmi úzkých kapillar a měření povrchového napětí vážením kapek* (Praha, 1903); *O adhesi u vodních roztoků řady mastných kyselin* (t., 1903). Od r. 1903 rediguje společně s prof. dr. K. Petrem »Časopis pro pěstování mathematiky a fysiky«. Od r. 1902 vydává společně s jinými odborníky každoročně Přehled pokroků fysiky ve »Věstníku« České akademie.

***Kučerov** Michail Grigorjevič, soudobý chemik rus. Studoval poltavské voj. gymnasium a Michajlovské dělostřelecké učiliště, načež vstoupil na petrohradský ústav zemědělský, kde studoval hlavně chemii. Po absolvování ústavu r. 1872 stal se při chemické laboratoři ústavní laborantem. Po smrti professora N. N. Sokolova r. 1877 a přeměně ústavu ze zemědělského na lesní přednášel na témže analytickou chemii. R. 1891 stal se docentem a později professorem mimořádným na témž ústavě, kde působí podnes. K. napsal řadu cenných prací otištěných v odborných časopisech rus. i jinojazyčných, z nichž hlavně uvádíme: *O sinérodistych sojediněnijach difenila i karbodifenilovych kislotach* (»Žurn. Russk. Fiz.-Chim. Obšč.«, 1873); *Nabljuděnija nad chimičeskoj prirodoj bromistago vinila* (t., 1875 a 1881); *Ob okisleniji cholevoj kisloty* (t., 1879, 1880 a 1881); *O novom sposobě gidrataciji acetilenov* (t., 1881); *O dějstviji acetilenov na soli okisi rtuti* (t., 1882); *O sposobě točnago*

količestvennago opredělenija sivušnago masla v spirtach (t., 1895) a j. K. hojně přispívá i do různých periodických časopisů hospodářských. R. 1893 jmenován byl členem technického komitétu při ministerstvě financí. R. 1895 poslán byl na studijní cestu do Anglie, Francie a Rakouska, hlavně aby seznal falšování vín, poživatin a potravin. Výsledky svých studií v tomto oboru vydal ve zvláštním spise r. 1895.

* **Kučing** viz Saravak.

* **Kučum**, poslední chán sibiřský, syn kirgízského chána Murtazy, žil v 2. pol. XVI. stol. Usmrtil kol r. 1563 Jedigera, knížete Tatarů sibiřských, obývajících nynější tobolskou gubernii, a stal se takto vládnoucím chánem nade všemi oblastmi podél břehů řeky Irtyše, Tobolu a Obi. Vedle toho vládl i nad barabinskými Tatary a irtyšskými Ostjaky. Zmocniv se sibiřského panství platil s počátku ruskému caru jasak a proto jej r. 1569 Ivan Hrozný přijal pod svou ochranu, s podmínkou, že bude platiti jasak i na dále. Chtěje se zbaviti této daně, K. navázal styky s Čeremisy a ještě i s jinými národy sibiřskými a podnítil je k povstání. Proto Ivan dovolil Stroganovým zbudovati na březích Tobolu opevnění proti K-ovi a pustil se sám do války s K em za přispění kozáků donských a povolžských. Za tři léta Jermak, vůdce kozáků, dobyl Iskeru, hlavního města sibiřského. K. utekl se do Išimských stepí. R. 1591 K. byl na hlavu poražen vojvodou Vladimirem Masalským-Kolcovem, přes to však válčil s Rusy dále, zejména na březích horního Irtyše. R. 1595 K. byl vypuzen ze Sibiře vojvodou Domožirovem, avšak po 2 létech obnovil zase své nájezdy. R. 1598 byl poražen na hlavu vojvodou Vojejkovem, jeho rodina zajata a odvedena do zajetí do Moskvy. K. spasil se útěkem. Žil potom ve stepích horního Irtyše a kradl skot kočovným Kalmykům. Chtěje se spasiti před jejich pomstou, uchýlil se k Nogajům, kteří jej později zavraždili. *Tmk.*

* **Kudlata** Vojta, knihkup. účetní, bibliograf čes. (* 1870 v Klatovech). Vydal: *České časopisectvo XX. věku* (Praha, 1903); *Klatovy, město královské* (pod pseud. Proboštů, Klatovy, 1903); *Letní sídla lázeňská a léčebná místa v zemích koruny České* (Praha, 1904); *Český katalog bibliografický za léta 1898 až 1903* (t., 1906).

* **Kudreveckij** Vasilij Vasiljevič, lékař rus. (* 1859). Vystudovav na voj. lék. akademii v Petrohradě a vykonav dále věd. cesty za hranicemi, stal se r. 1895 prof. fakultní therapeutické kliniky ve Varšavě, kdež působí posud. Napsal: *Matěrialy k fiziologiji podželudočnoj železy* (1890; totéž něm. 1894); *Ueber Tuberkulose des Pankreas* (1892); *Recherches expérimentales sur l'immunisation contre la diphthérie* (1893).

* **Kudrjavskij** Dmitrij Nikolajevič, filolog rus. (* 1867), studoval na universitě petrohradské a jest professorem srovnávacího jazykozpytu v Jurjevě. Z prací jeho uvádíme: *Kak žili ljudi v starinu. Očerki pervobytnoj kuljtury* (2. vyd. Jurjev, 1902); *Četyre stadiji v žizni drevňago indusa* (t., 1900); *Načaljnaja sanskritskaja christomatija* (se slovníčkem a stručnou mluvnicí, t., 1903); *Izslědovanija v oblasti drevně-indijskich domašnich obrjadov* (t., 1904). Vedle toho vydal několik učebnic lat. jazyka

Kudrnáč Václav, spis. čes. (* 1856). Od r. 1908 řídí turistický časopis »Čes. Ráj« v Turnově a pokračuje ve vydávání politických adressářů pro království České (vydáno 30 dílů). Sepsal dále divadelní hry: *Jan Skála* (Turnov, 1900); *Kozákovský poklad* (t., 1901); *Matčino srdce* (t., 1903); *Tři granáty* (t., 1903); *Vzpomínky ze [illegible] dob* (t., 1906); *Různé povídky* (t., 1908) a j.

* **Kudrnka** Florián, pseud. Jos. Bubeníčka (v. t. Dopl.).

* **Kueit** viz Koeit (Dopl.).

z **Kuenburka** Gandolf, hrabě, ponechal si mandát i jakožto senátní praesident při nejvyšším soudě a po vstupu Plenerově do kabinetu Windischgrätzova náležel k vůdcům spojené levice, ale pro opposiční smýšlení jisté části své strany složil v lednu r. 1897 mandát, načež povolán do panské sněmovny.

Kuffner 1) Josef, novinář a spisov. čes. Od r. 1889 vykonal četné cesty po Německu, Francii. Rusku, Rakousku, Švýcarsku a Slovanském jihu, napsal řadu studií a pojednání do denních listův a samostatně vydal: *Čeho nám třeba*, brošura (Praha, 1898); *Zdání a podoby* (t., 1900); *Scéna za scénou* (t., 1900, J. Otto); *Slovanské svity* (t., 1903, J. Otto); *Časy letí* (t., 1904). — K. 2) Karel jmenován byl r. 1900 řádným prof. při české fak. lékařské a mimo články povahy kasuistické napsal dále zvl.: *Statistické zkušenosti o psychosách alkoholových* (»Čas. lék. čes.«, 1901); *Zkušenosti o demenci afatické* (t., 1902); *Psychiatrie a reforma paenální legislatury* (t., 1906). — K. 3) Hanuš, žurnalista a voj. spis. čes. Samostatně vydal: *Husitské vojny v obrazech* (Kr. Vinohrady, 1907). Ve spise tomto zobrazeno na 61 mapkách a plánech, co prameny a přední historikové naši i němečtí sdělují o válkách těchto.

* **Kuh** Efraim Moses (* 1731 ve Vratislavi — † 1790), pocházel z rodiny židovské a byl obchodním příručím v Berlíně. Záliba k literatuře svedla jej od jeho povolání, pozbyl všeho svého jmění a zešílel. Jeho písně, ódy, epigrammy vyšly jako *Hinterlassene Werke* ve 2 sv. 1792 v Curichu. Srv. Keyserling, Der Dichter E. K. (Berl., 1863).

* **Kuhač** František Ž., hudeb. spis. a skladatel chorvat. (* 20. list. 1834 v Osěku). Pochází ze staré rodiny šlechtické Kuhačeviců, která později ve Slavonii a v Uhrách se poněmčila a zaměnila své původní jméno v Koch. Ve svém rodišti navštěvoval 5 gymn. tříd, načež r. 1848 opustil gymnasijní studia a odešel v Miholjac k učiteli Beckovi, aby se připravil na další studia. R. 1850 vstoupil do praeparandy v Pešti a r. 1855 obdržel vysvědčení jako professor na reálce. Za po-

bytu svého v Pešti dal se zapsati na tamní hudební konservatoř. Úsilí své věnoval sbírání písní jihoslovanských a plných 20 let pracoval o veliké této úloze. V zimě vyučoval v Osěku ve hře na klavír a na jaře odcházel do některé jihoslovanské země, aby sbíral národní popěvky, různé hudební nástroje, hudební výtvory tamních hudebních skladatelův a vůbec vše, co souviselo s jihoslovanskou hudbou a její historií. R. 1871 přestěhoval se do Záhřeba, kde byl nějakou dobu professorem hudební theorie a hry klavírní na zemské škole hudební, a zde přispěním chorvatského sněmu vydal objemné dílo *Južno slov. narod. popjevke* (Záhřeb, 1879). Z dalších spisů dlužno uvésti: *Kategizam glasbe* (překlad to Lobeova díla »Katechismus der Musik«); *Opis i poviest narodnih glasbala jugoslovjena* (Rad jugosl. akademie kn. XXXVIII a XXXIV a o sobě, Záhřeb, 1877); *Josef Haydn a chorvatské písně* (v díle tomto dokazuje notovými příklady, že Haydn čerpal pro své symfonie motivy z chorvatských národních písní); do díla »Die österr.-ung. Monarchie in Wort und Bild« r. 1892 napsal: *Die Musik in Dalmatien u. Istrien*; dále *Die Stimmung der Tonleiter bei verschiedenen Volkern u. zu verschiedenen Zeiten*. Ve spise tomto vyvozuje theorii, že u Jihoslovanů existuje škála t. zv. »slovanská«, na jejímž základě i zvláštní způsob harmonisace je podle jeho theorie nutný. (Srv. »Kalendář čes. hudebníkův« na r. 1896).

* **Kúhistán**, kraj. perská, viz ʻI r á k A d ž m i.

* **Kúh-i-Taftán** (»vařící vrch«), sopka v perské krajině Sarhád, prov. Kirmán, nedaleko hranic Beludžistánu, 3900—4000 *m* vys.; obyvatelé Sarhádu, ač jsou muhammedáni, zahrnují K.-i-T. pověrečnou úctou. Vrch této sopky tvoří rovinu o průměru 360 *m*, na níž jsou dvě vyvýšeniny, v r c h o b ě t í, kde se podávají oběti, a m a t e ř s k ý v r c h se dvěma jícny, z nichž vychází sirná pára a plameny.

*von **Kuhlberg** P a v e l, rus. generallieutenant (* 1843 v Kuronsku ze staré šlechtické rodiny — † 22. ledna 1909 v Tiflise) vystudoval fysicko-mathematickou fakultu v Jurjevě, pak geodaetické oddělení Nikolajevské akademie, pak sloužil u zákopníkův a od r. 1877 řídil na Kavkáze astronomické práce a mapování Kavkázska. Byl od r. 1892 náčelníkem kavkázského topografického oddělení generálního štábu. Ač se r. 1877—78 účastnil války rusko-turecké na bojišti asijském, přece mnohem větší část jeho činnosti byla věnována práci vědecké, jejíž plody uveřejněny byly ve sborníku kavkázské geografické společnosti v Tiflise (viz »Globus«, 1909, sešit 13). Dr. —*n.*

* **Kühne** W i l h e l m, fysiolog něm. (* 1837 v Hamburku — † 1900 v Heidelberku). Vzdělav se v lékařství v Gotinkách, Jeně, Berlíně Paříži a ve Vídni, stal se r. 1868 prof. fysiologie v Amsterdamě, r. 1871 pak v Heidelberce. Odborná i literární jeho činnost byla rozsáhlá, nejznámějším pak se stal objevením vidmého purpuru v oku. Z liter. jeho prací možno uvésti: *Myologische Untersuchungen* (1860); *Ueber die peripherischen Endorgane der motorischen Nerven* (1862); *Untersuchungen uber das Protoplasma und die Kontaktilität* (1864); *Lehrbuch der physiologischen Chemie* (1866—68). Dále sluší uvésti zpracování fysiologie oka spolu s Fickem a Heringem (1879) a vydání sborníku »Untersuchungen aus dem physiologischen Institut zu Heidelberg« (1877—82, 4 sv.).

Kühner R a f a e l. Druhý díl 3. vydání K-ovy Ausführliche Grammatik der griech. Sprache, obsahující skladbu, opatřil B. Gerth (Hannover 1894—1904, 2 d.). Dále K. vydal: *Elementargrammatik der latein. Sprache* (1841, 44. vyd. 1887), *Lateinische Vorschule* (t., 1842, 18. vyd. 1878) a *Schulgrammatik der latein. Sprache* (t., 1842, 5. vyd. 1861).

Kühnl J a n, spis. čes., † 1904 v Praze.

* **Kucharzewski** L u d w i k, sochař pol. (* 1840 — † 1889), vzdělal se ve Varšavě, potom pracoval v Paříži a v Římě. Z jeho prací jsou čelnější: *Dívka s palmou*; *Chléb a víno*; *Den a noc*; dále poprsí *Koperníka*, *Falkowského* a j. Náleží k předním výtvarníkům pol.

* **Kuchlovský** A d a m, pseudonym Josefa V é v o d y (v. J a s a n o v i č).

* **Kuchov** v. K a h o v 2).

* **Kuchynka** V o j t a, virtuos na kontrabas a hudební skladatel čes. (* 7. kv. 1873 v Novém Strašecí). Na kontrabas byl žákem prof. V. Sládka, na jehož radu věnoval se koncertování. V l. 1891—93 absolvoval varhanickou i komposiční školu professora K. Steckera a mistra A. Dvořáka; potom působil jako sbormistr různých pěveckých kroužkův a jako učitel hry na klavír. R. 1897 povolán za učitele klavíru k princezně Amalii z Fürstenberka na zámek Leontinský u Křivoklátu a od r. 1900 je koncertním mistrem na kontrabas v orchestru král. čes. Národ. divadla v Praze. Složil nejvíce skladeb na kontrabas, které chová v rukopise, dále napsal řadu písní, jež vyšly tiskem: *Lipové květy* (8 písní); *Tré písní pro tenor*; *Dvě písně pro bas*; v hudeb. příloze »Zlaté Prahy«; některé písně, klavírní skladby, skladba pro housle s průvodem klavíru a jiné v »Hudebních Květech«. Jako virtuos na kontrabas dobyl si zvučného jména i za hranicemi.

* **Kuchyňská latina** viz L a t i n s k ý j a z y k, str. 705 *b*.

* **Kujawiak**, polský tanec podobný rozšířenému tanci polskému *obertasu* (v. t.), od kterého však se liší tím, že jest úplně volný, pokud se týče tančících párův. Melodie k-u jest plna síly a svěžesti lidové. *Tmk.*

* **Kujundžić** A b e r d a r M i l a n, spis. srb., (* 1842 — † 1893), vystudoval na filosof. fakutě ve Vídni a dovršil vzdělání v Mnichově, Paříži a Oxfordě, načež přednášel od r. 1866 filosofii na Veliké škole v Bělehradě. Nějakou dobu byl vyslancem a plno-

mocným ministrem Milanovým v Římě. Pěstoval lyriku a r. 1861 vydal báseň o 6 zpěvech *Srpski patrijar ili S. Deževe na Dunav*. Sbírky jeho básní vyšly r. 1868 a 1870. Psal také články odborné, jako *Filosofija u Srba*. *Prvo doba* (»Glasnik«, 1868) a p.

Kúka, býv. hlavní m. súdánského státu Bornu, byla r. 1898 přepadena loupežnou výpravou Rabaha, někdejšího otroka egyptského místodržícího Zibéra, který Bornu podmanil, úplně zničena a srovnána se zemí; sídelním městem vládců Bornu stalo se potom Dikóa (30 *km* již. od Čadského jez.) Na jaře 1902 britská vláda rozhodla se annektovati území kol jezera Čadského a do K-ky částečně restaurované dosaditi residenta a trvalou vojenskou posádku.

Kükenthal Willy, cestovatel německý. R. 1894 podnikl s podporou Senckenbergovy přírodozpytné společnosti ve Frankfurtě n. M. vědeckou cestu na Malajský archipel, zejména aby probádal Molukky. Velikou pozornost věnoval mořské fauně těchto končin, tři cesty věnoval ostrovu Halmaheře, kterýžto ostrov důkladně probádal zoologicky a ethnograficky. Potom odebral se na Celebes a přes Singapur na Borneo, kde sledoval tok řeky Burum v délí 200 mil. Výsledky této cesty jsou obsaženy v díle: *Forschungsreise in den Molukken und in Borneo* (Frankf., 1896) a v 23. a 24. sv. »Abhandlungen der Senckenbergischen Gesellschaft« ve Frankfurtě vycházejících. Kromě toho napsal: *Leitfaden für das zoologische Praktikum* (t., 1898).

Kukla Karel Ladislav, spis. a žurnalista čes. Poč. měsíce října 1906 opustil redakci časopisu »Svět zvířat« a stal se ředitelem vydavatelského závodu B. Kočího v Praze a zároveň i chefredaktorem týdeníku »Národní Obzor« tamtéž vydávaného. Ale po krátké době vzdal se chefredaktorství v tomto listě, a když r. 1908 dotčené nakladatelství přistoupilo k vydávání satiricko-humoristického časopisu »Veselá kopa«, K stal se jeho redaktorem. Na sklonku r. 1908 redakce té se vzdal a ze závodu jmenovaného vystoupil. V téže době založil illustr. časopis »Zoologická Zahrada«, jehož jest i redaktorem. Z dalších literárních prací K-lových sluší jmenovati: *Zvířata a lidé*, rozmarná povídka. Illustrovali Stanislav Lolek a Adolf Kašpar (Olomouc, 1903); *Pajmáma Rokosová*, román (»Milotický Hospodář«, 1904); *Noční Prahou*, humoristický román (Praha, 1905). Vedle toho K. přeložil do češtiny A. Cl. Gunterův román »Děvče beze jména« (t., 1892) a F. M. Galicinův »Život bez lásky« (t., 1891). V »Zoologické Zahradě« počal právě vycházeti K-lův původní román *Revoluce*. *Tmk.*

***Kukla** Antonín, odborný spis. český (* 14. čna 1858 ve Všetatech u Rakovníka). Absolvovav studia technická působil jako chemik v cukrovaru, potom byl assistentem technické chemie a mikroskopie při čes. technice v Praze. Za účelem dalšího vzdělání odešel na studijní cesty do ciziny, jmenovitě pracoval delší dobu v zymotechnickém ústavě u prof. E. Hansena v Kodani a v jiných podobných ústavech v Německu. Vrátiv se do Prahy stal se ředitelem výzkumného ústavu pro průmysl pivovarský v Čechách, kterýžto ústav řídil po 9 roků. Nyní má vlastní výzkumný ústav pivovarský v Praze. Vedle drobných článků chemických uveřejnil několik prací z oboru cukrovarnického, pivovarského, chemie kvasné v listech německých (i francouzských) a českých (*Příspěvky k osmose melassy*; *Typy čes. kvasnic a jejich posuzování pro praxi technickou*; *O posuzování hodnoty ječmene a sladu se stanoviska látek*).

Kukleny mají 200 d., 2897 obyv. čes. (1900), továrnu na výrobu kovového zboží.

***Kukula** Richard, bibliotekář (* 1857 v Konjici ve Štýrsku). Studoval na gymnasiu v Mariboru a na universitách ve Št. Hradci a v Praze. R. 1882 byl promovován na doktora filosofie, r. 1884 vstoupil jako volontaire do služeb c. k. universitní knihovny vídeňské, stal se r. 1887 tamže amanuensem, r. 1890 jmenován skriptorem studijní knihovny v Celovci, r. 1895 bibliotekářem král. knihovny v Berlíně, r. 1897 stal se kustodem a t. r. bibliotekářem c. k. veřejné a universitní knihovny v Praze, r. 1906 vyznamenán titulem vládního rady. Sepsal: *De tribus Pseudoacronianorum scholiorum recensionibus* (Vídeň, 1883); *Amts-Instruction für die Ausarbeitung des Zettelkataloges der k. k. öffentlichen und Universitäts-Bibliothek in Prag* (Lip., 1897) a mimo to uveřejnil řadu článků v odborných časopisech (»Zentralbl. f. Bibliothekswesen«, »Zeitschrift für Bücherfreunde« a j.).

Kukula Otakar jmenován byl r. 1901 mimoř. prof., r. 1904 pak jako nástupce Maydlův řád. prof. chirurgie. O IV. sjezdu českých přírodozpytcův a lékařů v Praze r. 1908 řídil s prof. Deylem jednání sekce chirurgické, v níž jmenovitě zahájil velikou rozpravu o léčení appendicitid a zánětů slepého střeva. Z dalších jeho prací literárních možno uvésti zvláště: *Příspěvek k pathologii a therapii střelných ran žaludku* (»Čas. lék. čes«, 1899; též něm.); *Prof. dr. Ed. Albert*. Nekrolog (t., 1900); *O autointoxikacích při occlusích střevních* (t., 1901; též něm.); *O nové methodě nefropese* (t., 1902); *K chirurgické therapii cholelithiasy* (1906); *K pathologii a aetiologii lupavé kyčle* (t., 1908; též něm); *Indikace chirurgické therapie cholelithiasy* (t., 1908); *K aetiologii enterorrhagií po uskřinutých kýlách* (»Sborník klinický«, 1899); *Aetiologie a pathologie zánětů slepého střeva a jeho červíkovitého přívěsku* (t., 1896); *Léčení komplikovaných fraktur vnitřními, resorbce schopnými prothesami galalithovými* (»Rozpr.« Čes. akad., 1908); *Úvodní přednáška* (»Rozhl. lék.«, 1904); *Die Blasennaht beim hohen Steinschnitt auf Grund der bakteriolog. Untersuchungen des Harnes* (»Arch. f. klin. Chirurgie«, sv. 64).

Kulakovskij 1) Platon Andrejevič, v l. 1898—1905 byl hlavním redaktorem časop. »Pravitěljstvennyj Věstnik«.

* **Kulangsu,** malý čínský ostrov, příslušející administrativně ku provincii Fu-kieu, leží proti přístavu Amoy. Usadila se zde anglická kolonie, čítající asi 300 členů, většinou kupců, kteří mají své sklady v Amoy. R. 1857 byla zde založena Swinburnem přírodovědecká společnost. R. 1899 ujednala Anglie s Čínou smlouvu, kterou si zajistila slib čínské vlády, že K. nepostoupí žádné cizí moci.

* **Kulawski** Walenty, historik polský (* 1796 v Boleslavci — † 1862 v Krakově, kdež přednášel dějiny na lyceu sv. Anny). Byl přítelem Lelewela, s nímž zamýšlel napsati veliké dějiny světové, ale události politické znemožnily tento záměr. K. zanechal jen mnoho sebraného materiálu a kromě toho rukopisné veliké dílo: *Historja Piastów śląskich* ve 13 sv. Ukázky z něho byly tištěny v programmech jmenovaného lycea a v »Rocznikach Towarz. Naukow«.

Kulda Beneš Meth., spis. čes., † 6. kv. 1903 v Praze.

* **Kulerski** Wiktor, poslanec pol. v něm. říš. sněmě (* 1864), povoláním učitel, založil časop. »Gazeta Grudziądzka«, který přičinil se nemálo o probuzení pol. vědomí národního v Záp. Prusích. Ve sněmě hájí horlivě pol. tisku proti šikánám něm. vlády.

* **Kulhánek** Josef, hospod. spisov. čes. (* 1841 v Černůtkách u Hořic). Absolvovav ústav učitelský v Kr. Hradci učiteloval na různých školách obec. a od r. 1876 jest učitelem v Hořicích. Byl po několik roků redaktorem hospodář. listu »Oběžník« a samostatně vydal: *O melioraci pozemků* (Hořice, 1884); *Hospodaření na velkostatku Cerekvice-Třebovětice* (t., 1884); *Plastická mapa hor Jizerských a Krkonošských* s jižním a východ. podhořím, jež byla r. 1891 vyznamenána bronzovou medaillí na »Jubilejní výstavě« v Praze.

* **Kulibin** Nikolaj Aleksandrovič, horní inženýr rus. (* 1831 — † 1903). Byl vnuk proslulého mechanika Ivana Petroviče K-a (v. t.). Po ukončení studií na horním učilišti r. 1851 odebral se do pohoří Altajského, aby zde prohlédl horní závody. Potom odešel do Německa a Belgie na 2 léta studovat metallurgii. R. 1855 jmenován professorem metallurgie v ústavě jednoty horních inženýrů. R. 1864 byl poslán do tambovské gubernie zkoušeti ložiska kamenného uhlí a železné rudy. R. 1866 jmenován řádným prof. hornictví a hutnictví. R. 1867 vyslán byl ruskou vládou na pařížskou mezinárodní výstavu jako expert. R. 1868 odebral se na Urál, kde pobyl do r. 1870. R. 1873 poslán byl na studie do Anglie a do Skotska. R. 1876 jmenován byl řádným členem horního vědeckého komitétu ruského. R. 1882 jmenován ředitelem horního departementu. Skoro 30letá professorská činnost K-ova vychovala celé pokolení horních inženýrů. Zvláště velice zasloužil se o složité processy hutnické, což mu dobylo pověsti skoro světové. Z význačných jeho spisův a prací sluší jmenovati: *Geognostičeskij očerk Tambovskoj guberniji* (»Zap. Miner. Obščestva«); *Kazennoje gornoje proizvodstvo v Prussiji* (»Gornyj Žurnal«, 1896); *Izslědovanije nikkelevago izumruda* (»Zap. Mineralog. Obšč.«, 1865); *Kačestvennoje izpytanije lavrovita* (t., 1866) a j.

* **Kulikoro,** místo ve franc. Súdánu, na levém břehu řeky Nigiru, 65 *km* na vých. od vojenské stanice Bammako, stanice flotily na Nigiru, jehož splavnost zde se končí, a K. má býti podle plánův konečnou stanicí senegalské dráhy. Nigir zde při normálním stavu vody (0·8 *m*) lze přebroditi.

* **Kulikov** Nikolaj Nikolajevič, dramatický spis. rus. (* 1844 — † 1898), užívající pseudonymu Nikolajev. Z prací jeho největšímu úspěchu těšily se na rus. divadlech: *Po osobomu poručeniju*; *Tětěňka*; *Tajna* a jiné.

* **Kulin,** bán, srv. Bosna, str. 137 *b* a Jihoslované, str. 432 *a*.

Kuliové. Otázka čínských k-iů (též čínská otázka) byla i v poslední době předmětem častých sociálních potíží nejen Spoj. Obcí, ale i jiných území amerických, asijských i australských, jež staly se cílem čínského vystěhovalectví; přes četné smlouvy, zákony a zákazy o stěhování k-iů otázka ta není vyřízena tak, aby byly na různých místech zažehnány obavy před hrozící převahou žlutého plemene nad bílým. R. 1884 vydán ve Spoj. Obcích zákon, jímž na 10 let suspendováno stěhování Číňanů do země. Zákon ten minul se cíle, což vedlo k velikým akcím mezi Čínou a Spoj. Obcemi v l. 1886—88 za tím účelem, aby dosaženo bylo úplného zákazu čínským stát. příslušníkům stěhovati se do Ameriky. Jednání se nezdařilo a tak Spoj. Obce 1. říj. 1888 o své újmě vydaly zákon, jímž přístup čínským přistěhovalcům na amer. půdu zakázán; zůstal však bez valného úspěchu, neboť k. dávali se vyloďovati v Mexiku nebo v Kanadě a odtud přes nestřežené hranice se ubírali do Spoj. Obcí. R. 1890 napočítáno v záp. části Spoj. Obcí 107.454 Číňanů. V květ. 1892 byl přes protest čínské vlády obnoven protičínský zákon z r. 1884 na dalších 10 let se zostřenými doplňky. Na to hrozila Čína Spoj. Obcím, že vystoupí podobným způsobem proti americkým příslušníkům žijícím v Číně. Konečně v letě 1894 byla otázka upravena novou smlouvou s Čínou na 10 let. — Také v Britské Columbii, nejzápad. části dominia kanadského, dály se pokusy obmeziti další příliv čínského živlu, rovněž s nevelikými výsledky. Zákon z r. 1884 ukládal výslovně každému Číňanu 10 doll. daní, později 50. Podobnými ustanoveními pokoušely se australské kolonie uchrániti se od čínského přistěhovalectví, ač tam r. 1891 na 3 mill. Evropanů připadalo pouze 40.000 čínských k-iů. R. 1887 provincie Queensland stanovila zákonem vysokou daň z hlavy na každého nově přišlého Číňana (10 lib. sterl.), jež po odečtení výloh vlády se zase vrací-

vala, jestliže zdaněný kolonii opouštěl. Zákonu přidán doplněk stanovící, kolik která loď může vyloditi k-iů, což bylo několikráte zostřeno. Podobné zákony vydaly Nový Jižní Wales, Victoria, Nový Zealand, Jižní Australie. — V ruském území asijském bylo původně Čiňanům usazovati se vůbec zakázáno, později dovoleno s obmezením, že smějí vykonávati jen určitá zaměstnání; kromě toho v poslední době následkem politických událostí počet k-iů na ruském území značně se zmenšil. Zvláště palčivou jest otázka k-iů v nizozemské Vých. Indii, kde žije asi $^1/_2$ mill. Čiňanů a každý rok jich značně přibývá. Lit.: Gibson, The Chinese in America (Cincinnati, 1871); Withams, Our relations with the Chinese Empire (San Francisco, 1877); Richmond M. Smith, Emigration and immigration (N. York, 1890); P. K. Brown, Exclusion of the Chinese (Boston, 1891); Grazer, Ein Rassenkampf in der neuen Welt (v měsíč. »Nord u. Süd«, Vratislav, 1891); Cailleux, La Question Chinoise aux États-Unis et dans les possessions des puissances étrangères (Pař., 1898); Gottwaldt, Die überseeische Auswanderung der Chinesen (Brémy, 1903).

***Kullmann** Eduard Franz Ludwig, dělník bednářský (* 1853 v Magdeburce — † 1892 v káznici v Amberku). Toužil pomstíti křivdy a bezpráví na katolících páchané v náboženské válce zvané »Kulturkampf« a proto dne 13. čce 1874 střelil na původce jejího kn. Bismarcka v Chyžicích z revolveru. Bismarck byl jenom lehce raněn. K. byl zatčen a odsouzen k 14letému žaláři.

***Kulp** Vojtěch, poslanec čes. (* 14. února 1850 v Hor. Moštěnici u Přerova). Studoval na gymnasiu v Kroměříži a práva ve Vídni. R. 1873 vstoupil do soudní praxe a stal se soud. adjunktem, posléze soudcem v Kroměříži. R. 1878 účastnil se výpravy do Bosny, začež obdržel válečnou medailli. Po desítileté službě vzdal se soudní karriery a věnoval se správě svých realit a veřejnému životu. R. 1884 zvolen do obec. zastupitelstva města Kroměříže, které ho r. 1887 zvolilo za starostu. Úřad ten zastával do r. 1896. Za něho rozšířeno české nižší gymnasium ve vyšší a zřízeno české paedagogium. R. 1890, 1896, 1902 a 1906 vyslán do sněmu moravského jako kandidát strany národní za město Kroměříž. Do rady říšské zvolen za městskou skupinu kroměřížskou r. 1891, 1897, 1901 a 1907. Za své zásluhy r. 1898 vyznamenán ryt. křížem řádu cís. Fr. Josefa a r. 1885 při schůzce císaře rakouského s carem ruským Alexandrem III. v Kroměříži udělen mu ryt. kříž řádu sv. Stanislava III. třídy.

***Kulpa** (lat. *Colapis*), pobočka Sávy přicházející z Krasu; prameny má v komitátu Modrus-Rjeka, tvoří od Osiunice až k Mottlingu hranici mezi Krajinou a Chorvatskem, u Karlovce se stává splavnou; tok její je 379 *km* dlouhý, z čehož ku plavbě lze použíti 136 *km*; vlévá se do Sávy s levé strany u Sisku. Největší přítoky K-py jsou s prava: Dobra, Korana, a Glina, s leva Blatnice a Odra. Nad K-pou u Sisku svedena 22. června 1593 bitva, v níž Uhři porazili Turky.

***Külpe** Oswald (* 1862) byl assistentem ve Wundtově psychologickém ústavě, v Lipsku v l. 1887—94, nyní jest od r. 1894 professorem filosofie a aesthetiky ve Vircpurce. Napsal: *Grundriss der Psychologie* (1893); *Einleitung in die Philosophie* (4. vyd. 1907, do češť. přel. podle 2. vyd. Fr. Lukavský, Praha, 1900); *Philosophie der Gegenwart in Deutschland* (3. vyd. 1905); *Im. Kant* (1907). K. pokládá dualismus za hypothesu posud ještě udržitelnou, jakož i substantialitu duše, a theismus jest mu z praktických důvodů nejpřiměřenějším názorem světovým.

Kulteranismus v. Gongorismus.

***Kumamoto**, hlavní m. kenu t. jm. na japanském ostr. Kiu-šiu, poblíž ústí Širakavy, železniční stanice, má 59.717 obyv. (1903), vyšší střední školu. Z konce XVI. stol. pochází hrad posud dobře zachovaný, z největších v celém Japanu.

***Kumanin** Fedor Aleksandrovič, spis. rus. (* 1855 — † 1896), založil časopisy: »Těatralj«, »Těatraljnaja Bibliotěka«, »Čitatělj« a zejména umělecký měsíčník »Artist«, v němž pilně všímal si též umění českého, přinášeje o něm pravidelné referáty a korrespondence. Přeložil několik prací Sudermannových a napsal mimo jiné komedii *Žoržinka* (s O. N. Čjuminou). *Šnk.*

***Kumanudi** Kosta, právník srbský (* 1874 v Bělehradě). Absolvovav ve svém rodišti gymnasijní studia, dosáhl na pařížské právnické fakultě licenciátu a doktorátu práv. V list. 1902 stal se docentem veliké školy bělehradské pro správní právo; v květnu 1904 jmenován mimořád. professorem veliké školy, v březnu 1905 mimoř. professorem téhož předmětu na bělehradské universitě. Uveřejnil: *Les traités d'alliance au XIX siecle* (Paříž, 1901); *Naše zakonodavstvo o činovnicima* (Bělehrad, 1904); *Pravni položaj odstupelih ministara* (t., 1904); *Pogled na ulogu Rusije i Austrije u istočnom pitanju* (t., 1904); *Jedan ministar finansija iz XVIII veka: Turgot* (t., 1904). Z četných jeho prací, uveřejněných v »Srp. Knjiž. Glasniku«, uvádíme: *O Bosni a Hercegovini*; *Dogadjaji pred Berlinskim kongresom*; *O političkim reformama u Staroj Srbiji i Maćedoniji*; *O političkim strankama*; *Nemačka socijalna demokratija*; *Zakon o činovnicima gradjanskog reda*; *Socialistička država*; *Tursko zakonodavstvo o zemlji*. V »Glasu prava, sudstva i administracije« za rok 1903 uveřejnil čtyry články: *O izvršnoj vlasti.*

***Kumejki**, ves v rus. gub. kijevské nedaleko řeky Dněpru, památná bitvou 18. pros. 1637, ve které Mikuláš Potocki, pol. hejtman královský, porazil na hlavu ruské kozáky pod vůdcovstvím Pavljukovým. *Tmk.*

Kumičić Evgenij, spis. chorv., † 1904.

***Kumykové**, národ plemene turecko-tatarského, usazený na Kavkaze, v poříčí

řeky Tereku na břehu Kaspického moře; čítá asi 100.000 duší, které se živí ponejvíce pastevstvím; rolnictví u něho je na nízkém stupni.

* **Kuna**, staré železné náčiní užívané při trestech, v podobě obruči, kterým spínáno hrdlo nebo ruce.

* **Kunc** Jan, hud. skladatel (* 1883 v Doubravici na Mor.). Studoval učitelský ústav a varhanickou školu v Brně, na konservatoři a u Vít. Nováka v Praze. Jest nyní učitelem v Brně. Již r. 1904 byl v Brně dáván večer písní K-ových, jimiž rázem si vynutil všeobecnou pozornost. K. je skladatel ryzího citu a moderních prostředků. R. 1908 byla v Brně dávána jeho veliká skladba *Sedmdesát tisíc* na Bezručova slova pro sbor a orchestr, r. 1909 velký kvartett. Jest hud. kritikem »Mor. Kraje« a »Snahy«.

Kund Richard, cestovatel africký, † 1904.

* **Kundrát** František, tech. chem. čes. (* 1856 v Plzni); studoval čes. techniku v Praze, pobyl 1878—84 v praxi cukrovarnické, r. 1885 otevřel první analytickou laboratoř jako výzkumnou stanici potravní. Hlavní jeho práce jsou hydrochemické. Ve směru tom napsal: *Hydrochemické poměry obcí zastupitelského okresu plzeňského* (Plzeň, 1901); jest pilným přispěvatelem do »Chemických Listů«, »Zeitschrift f. Nahrungsm. u. Hygiene«; mimo to sepsal knihy: *Mydlářství a svíčkářství* (Praha); *Silice a voňavkářství* (t.); *Koření, drogy a léčiva* (t.); *Jedy* (t.). Od r. 1897 jest městským chemikem v Plzni, redaktorem »Plzeňských Hospodářských Novin« a správcem okresního ústavu výzkumného.

* **Kundry**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 27. pros. 1904. Označení (553). *Kvn.*

* **Kunert** Maxmilián, pseud. M. Kurt, spis. čes. (* 1877 ve Valaš. Meziříčí). Vystudovav gymn. ve svém rodišti, práva na universitách v Inšpruku a v Praze, vstoupil do státní služby, nyní je finanč. koncipistou v Novém Jičíně na Moravě. Literárně vystoupil na veřejnost ve feuilletonech »Ostravského Deníku« a jako spolupracovník »Moravsko-slezské Revue«. Samostatně napsal: *Zkáza*, drama (hráno v Národním divadle v Brně a jinde); *Básně* (Knihovna morav. autorů na r. 1908); *Všichni tři* (dáváno v Národ. divadle v Praze a j.).

Kung, princ čínský, † 2 kv. 1898.

* **Kuničić** Petar, spis. chorv. (* 28. led. 1862 v Dolu na ostr. Hvaru, kdež je nyní naďučitelem ve Starém Gradu). Napsal mnoho delších článků pod vlastním jménem i pseudonymem do nejrůznějších časopisů chorvatských. Samostatně vydal: *Fupoljci*, sbírka písní i prosy (Zader, 1887); *Viški boj* (Záhř., 1892); *Modra špilja na Biševu* (t., 1893); *Stjepan Buzolić* (t., 1894); *Uspomene*, sbírka písní (t., 1896); *Kumpanija* (t., 1897); *Lokrum* (Sarajevo, 1897); *Mjesec dana pješke* (Záhř., 1898); *Vrbovska i njezina rijetkost* (Sarajevo, 1902). Kromě toho přeložil do své mateřštiny několik děl; zejména z italštiny (»Srce« od Edm. d'Amicis, »Glava« od Mantegazzy a j.).

Kunovice 1) mají 766 d., 4057 obyv. čes., 9 něm. (1900), 2 mlékárny, 3 cihelny.

Kunštát 1) má 142 d., 36 obyv. čes., 818 něm. (1900), telegraf. a telefonní stanici, výrobu krabiček z dřevěných draček (provozuje se jako domácký průmysl). — K. 2) má 152 d., 1183 obyv. čes., 5 něm. (1900).

* **Kunte** Ladislav, žurnalista a spis. čes. (* 22. dub. 1874 v Čestíně). R. 1896 vysvěcen byv v Král. Hradci na kněze, kaplanoval a naposled delší dobu v Dobrušce. R. 1905 vystoupil z katol. církve a vstoupil do redakce »Času«, kdež uveřejňoval feuilletony pod titulem *Cestami, kudy jsem šel*, jež vydal r. 1907 knižně.

Kunvald 1) má 364 d., 1815 obyv. čes., 4 něm (1900), mlékařské a hospodář. družstvo, spořitel. spolek, sýrárnu, 2 pily a výrobu šindele.

Kunžák má 290 d., 2291 obyv. čes. (1900), 5 mlýnů, 4 pily, kamenné lomy, cihelnu.

Kunžvarta má 88 d., 724 obyv. něm. (1900), sirkárnu.

* **Kupka** František, malíř čes. (* 22. září 1871 v Dobrušce). Z pražské akademie odešel záhy do Paříže a tam se usadil. Jako pražský akademik nikterak neprozrazoval zvláštního nadání, ale z Paříže zasílal kresby, které svou vervou i myšlenkovou pointou vzbuzovaly pozornost. Ve »Zlaté Praze« vyšly takto *Tanec hieratický* (indický) a *tanec moderní* (kankan) a j., až pak číslo pařížské »Assiette au beurre, s titulem *L'Argent* (Peníze), jméno K-kovo rázem zpopularisovalo. R. 1903 vystavoval s »Manesem«, jehož je členem, také olejné malby, barevné lepty (*Cesta ticha*), podobizny, r. 1905 pořádal zvláštní výstavu v Praze, kde zajímaly jeho kresby, illustrace i grafické listy, které vydalo nakladatelství B. Kočího 1907. Výstavy K-kových prací pořádány byly v Čechách v Kolíně, v Táboře. R. 1900 vyznamenán byl medaillí pařížské výstavy. K. ukázal se uměleckým temperamentem nevšední břitkosti, útočí na vše, co pokládá za vylhané a prohnilé, a dovede své nápady vtěliti kresbou virtuosní. Má něco z demoničností Fel. Ropse, je také znalcem ženského těla, ale i jako malíř skutečnosti vyniká lahodností barev a smyslem pro vzduchové nálady.

* **Kuprin** Aleksandr Ivanovič, spis. rus. (* 1870), sloužil ve vojště, ale r. 1894 vystoupil a věnoval se literatuře, přispívaje do různých časopisů. Vydal: *Kijevskije tipy* (Kijev, 1896); *Miniatury* (t., 1897); *Razskazy* (Petr., 1903 a 1906, 2. d.). Od r. 1901 jest spoluredaktorem časop. »Mir Božij« a vydavatelstva »Znanije« v Petrohradě. Největšímu úspěchu těšil se první sborník jeho povídek (»Razskazy«), v nichž podléhá vlivu předních rus. spisovatelů soudobých, jmenovitě Čechova. Z pozdějších zejména povídka *Pojedinok*, čerpaná z vojen. života, měla hlučný úspěch a byla přeložena do něm.,

franc., pol. a vlaštiny. V ní již lze stopovati protest proti pessimismu Čechova. Jinak úspěch povídky vysvětluje se danou chvílí, v níž obecenstvo dychtilo seznati příčiny katastrofy rus. armády na Východě, k čemu »Pojedinok«, napsaný ještě před válkou, podával jakýsi klíč. *Šnk.*

* **Kuřátka**, astron., v. Plejady.

* **Kurella** Franciszek, malíř polský (* 1836 — † 1902 ve Varšavě), vzdělal se ve Varšavě, potom pracoval v Drážďanech, v Paříži a v Mnichově. Z jeho obrazů jmenujeme: *Převoz nad Narvou*; *Zlatá rybka*; *Dychánek* a j.

Kuřim 2) má 253 d., 1523 obyv. čes., 87 něm. (1900), lihovar, dvě cihelny.

* **Kurino**, diplomat japanský. Počátkem r. 1900 jmenován byl velvyslancem japan. v Petrohradě, kde setrval do r. 1904, totiž do přerušení veškerých styků diplomatických při vyklízení Mandžuska. V době, kdy počaly se první vojenské zápletky mezi Ruskem a Japanem na Dálném Východě, odebral se do Japanska. *Tmk.*

Kuřivody mají 209 d., 1 obyv. čes., 1013 něm. (1900), výrobu šindele a 2 mechan. tkalcovny.

* **Kurkumeïn** (*Orange N.*, *Jaune N.*), dehtové barvivo skupiny barev azových; prášek žlutočervený, ve vodě rozpustný. Barví vlnu v kyselé lázni oranžově. Chemicky jest sodnatou solí paratoluidinorthosulfonové kyseliny azodifenylaminu. V obchodě bývá také citronin jmenován k-em.

* **Kuroki** Tamemoto, svob. pán, japanský generál (* 1844 v Kagošimě), vyznamenal se v bojích proti šogunátu na severu Honda, rovněž vynikl 1877 za povstání v Satsumě. Ve válce japansko-čínské byl velitelem divise a získal si zásluhy při dobytí Vei-hai-veie. R. 1903 jmenován byl členem válečné rady a velitelem druhé armády. V této hodnosti zahájil válečné operace na souši proti Rusům a vysadil vojsko na břehy korejské, překročil Jalu a odrazil útoky gener. Zasuliče. V červnu obsadil důležité průsmyky Fyn-šuj-lin a Mo-tien, čímž dokončeno bylo dobytí jižního Mandžuska. Po sloučení obou hlav. japanských armád velel na pravém křídle, získal řadu úspěchů proti Rusům, přinutil je vykliditi Liao-jang, obsadil uhelné doly v Jantangu, zúčastnil se bitev na Šache a u Mukdenu a pronásledoval Rusy až do Tie-lingu. Roku 1907 obdržel titul vicomte a jest nyní inspektorem armády. Palmer, With K. in Manchuria (Lond., 1904). V. Thomas, Trois mois avec K. (Paříž., 1905).

Kuropatkin Aleksěj Nikolajevič, generál rus., byl od svého povýšení na generál-lieutenanta až do r. 1897 vrchním velitelem v zakaspické oblasti. V led. 1898 jmenován byl ministrem války, 1901 povýšen na generála pěchoty a 1902 na generálního adjutanta. R 1903 K. podnikl inspekční cestu po Sibiřské dráze do Port-Arthuru, odkud pak navštívil Japan. Po vypuknutí války rusko-japanské v únoru 1904 jmenován byl velitelem pozemské armády v Dalekém Východě, ale vrchním velitelem již před tím ustanoven byl general-adjutant Aleksějev. K. doprovázen velikými nadějemi, přibyl poč. března do Liaojangu. Ale dosavadní průběh válečných událostí ukázal velikou nehotovost ruské armády, čímž i sám K. jako bývalý ministr války byl částečně vinen. Neúspěch následující bitvy u Turenčenu svedené gener. Zasuličem a u Vafangu, kde Stackelberg s malými silami vyrazil ku předu, byly částečně svalovány na K-a, ale posud nesnadno říci, zda právem, či neprávem. Jisto bylo, že mezi Aleksějevem a K em panovalo silné napětí následkem neshody ve válečném plánu. K. navrhoval ještě před svým odjezdem do Východní Asie vydání Port-Arthuru i celého jihu mandžuského Japancům, ústup k Charbinu, a zatím mělo se vojsko stále zesilovati. Plán jeho však zavržen a K. musil prováděti cizí návrh, s nímž úplně nesouhlasil. Útoku Zasuličova a ani výpadu Stackelbergova neschvaloval. Následující veliká porážka u Liaojangu donutila Rusy k ústupu, který byl proveden K-em bez velikých ztrát a ukázal jeho strategické schopnosti. V září vstoupila v činnost druhá mandžuská armáda, jíž postaven v čelo gener. Grippenberg Tento stál tedy na rovni s K-em. Téhož měsíce K. vydal armádní rozkaz, v němž oznamuje nástup ruské armády ku předu. Počátkem října sveden boj nad řekou Šache, ale obě strany udržely se ve svých posicích. Nedlouho po tom jmenován byl K. teprve vrchním velitelem všech válečných sil na souši i na moři, ale pozdě, neboť důvěra v K a u valné části veřejnosti byla zklamána. K stál nyní přes čtyři měsíce proti Japancům, až tito koncem led. 1905 nastoupili k útoku. Boj se soustřeďoval směrem k Mukdenu, až v pol. února Rusové vyklidili Mukden úplně. Zásluhou K-ovou ústup tento opět neskončil úplnou katastrofou. K. však nahrazen byl gener. Liněvičem. Když pak ruské loďstvo bylo u Cušimy zničeno, K. prosil cara, aby války neukončoval, že duch armády jest dobrý a že lze s jistotou počítati na vítězství. Ale mír byl přece sjednán. K. žil po ukončení války v ústraní a napsal své paměti ve čtyřech svazcích s mapami a plány. Jimi snaží se dokázati svou nevinu na nešťastných operacích v Mandžusku. D. Story, The campaign with K. (Lond., 1904).

* **Kuro-Šivo**, Kuro-šio, japansky »černá řeka«, mořský proud v Tichém okeáně vznikající mezi Formosou a Luzonem sev. od 20° s. š.; proudí směrem severním kol vých. břehů Formosy až k 30° s. š., kde se dělí na dvě větve. Hlavní proud, snadno rozeznatelný od ostatních vod svou temněmodrou barvou, postupuje kol východního pobřeží japanských ostrovův až do šířky Jokohamy, kde se obrací napříč přes

okeán k v. Tu také rychlost proudu se menší, ba sev.-vých. vítr často vodu skoro zastavuje. Silně ochlazen přibývá pak až k západoamerickému pobřeží. S pravé strany vysílá menší proudy k j.-z. a k j., s leva, při pobřeží sever. Honda, vniká mezi něj a pobřeží studený příhon Oja-šivo. Poněvadž K. svým směrem a významem připomíná Golfový proud, zdálo by se, že přispívá k oteplení Japanských břehův; avšak v zimě vanou v Japanu sev.-západ. větry, tedy teplota jeho nepřichází k platnosti. Klimaticky důležitější jest druhá větev, také Cušimským proudem nazývaná, která vniká Korejskou úžinou do Japanského moře, otepluje jeho východní část a jde jednak na s. Cugarskou úžinou opět do Tichého okeánu, jednak Lapérousovým průlivem proniká do Ochotského moře, v jehož jižní části se ztrácí. Tento proud přispívá k rozdílu podnebí pobřeží východojapanského a sibiřského.

***Kurpfalz** v. Falcko.

Kürsohner Josef, spis. a lexikograf něm., † 1902.

***Kursovní lístek** v. Bursa str. 969 *b*.

***Kurt** M., pseudonym spis. čes. Maxm. Kunerta (v. t., Dopl.).

***Kuru-moji**, silice vonného dřeva *Lindera sericea*, rostoucího v japanských horách; dobývá se destillací. Spec. váha 0 900, bod varu 180—240°, vůně velmi příjemná; nejlepší frakce jsou ty, jež vrou při 200° až 220°.

***Kurvimetr**, kurveometr, tolik co kartometr (v. t.).

Kurz 5) Vilém, spis. a politik čes., † 6. bř. 1902 na Král. Vinohradech.

***Kurzweil** Hilarius, pseud. A. W. Gerle (v. t.).

***Kusák** Alois, právník a novinář český (* 1866 v Lutopecnech na Moravě). Studoval gymnasium v Kroměříži a práva ve Vídni, kde dosáhl hodnosti doktorské. Zde udržoval styky se slovanskými studujícími a repraesentanty slovanské myšlenky jako Rusínem dvor. radou Dobrjanským a j. Byl spolupracovníkem »Parlamentäru«. V Kroměříži převzal »Kroměřížské Noviny«, jež r. 1889 proměnil ve »Velehrad«, v němž propagoval ruský jazyk a pravosłaví. Později věnoval se advokacii a r. 1906 usadil se jako advokát ve Vyzovicích.

***Kuskussu**, jméno jídla sev.-afrického, představující kaši pšeničnou nebo kukuřičnou promíšenou tukem a masem skopovým. *Tmk.*

Kussmaul Adolf, lékař něm., † 1902 v Heidelberku. Z další jeho činnosti možno jmenovati vynikající díla: *Jugenderinnerungen eines alten Arztes* (Štutg., 1899, 6. vyd. 1903) a *Aus meiner Dozentenzeit in Heidelberg* (t., 1902).

***Küssnachtské jezero** v. Čtyřkantonské jezero.

***Kustarný průmysl** viz Rusko, strana 189 *b* sl.

Kusý 3) Eman. ryt. z Dúbrav, odborný přednosta a býv. referent nejvyšší zdravotní rady, † 20. pros. 1905 ve Vídni.

***Kusýn** Richard, inženýr čes. (* 1849 na Semeringu), vystudovav střední školu v Táboře, vstoupil r. 1869 na českou techniku v Praze, kterou absolvoval r. 1874, načež vstoupil do služeb zemských, kdež setrval až do r. 1879. T. r. přijal místo inženýra a technického likvidátora u pojišťovací banky »Slavie«. Vydal: *Rozpočty staveb pozemních a odhady budov* (Praha, 1. vyd. 1890, 2. vyd. 1892); *Odhady budov a jich částí* (t., 1892); *O sešlosti budov a odhady budov* (vyňatek z díla »Rozpočty staveb pozemních«); *Praktický návod ku počítání dříví vazebního* (tabulky, t., 1903).

***Kušar** Marcel, filolog chorv. (* 1858), je professorem na gymnasiu v Zadaru. Zabývá se studiemi dialektologickými. Do sborníku »Oesterr.-ung. Monarchie in Wort u. Bild« napsal stať *O hrv. jeziku i književnosti u Dalmaciji*. Cenná jest tolikéž jeho studie *Povijest razvitka jezika hrvatskoga ili srpskoga*.

Kušněrev Ivan Nikolajevič, spis. ruský, † 1896.

Kušta Jan, geolog a palaeontolog čes., † 1. dub. 1900 v Praze.

***Kutba výhradní** v. Horní právo, str. 628 *a*.

***Kutina** Rudolf, spis. český (* 1866 v Pešti), uveřejnil v různých listech množství článkův a povídek, z nichž výbor 1891 a 1894 vydal pod názvy *Z karnevalu života* a *Črty veselé i vážné*. V »Sokole« pražském vydal K. v roce 1886 s Ig. Herrmannem obsahlou sbírku sokolských humoresek »Z brku sokolího« s příspěvky Svatopluka Cecha, Fr. Heritesa, Mikuláše Alše, Artuše Scheinera a j., r. 1891 a 1892 příležitostné spisy »Liber clevetarum bratra Palečka« a »Poutníka granadského« s příspěvky Čeňka Zíbrta, Jiřího Gutha, Artuše Scheinera a j. Jest městským adjunktem na Král. Vinohradech.

Kutlík Cyril, malíř čes., † 4. dubna 1900 v Srb. Bělehradě.

Kutná Hora má 926 d., 14.465 obyv. čes., 235 něm. 83 j. národ. (1900).

***Kutnohorský dekret** je mandát krále Václava IV. vydaný dne 18. ledna r. 1409 ve Vlasském dvoře v Kutné Hoře, kterým se zvrací dosavadní poměr čtyř národností na pražské universitě v ten smysl, že na příště Čechové — jakožto praví dědicové a obyvatelé této země — mají při všech universitních radách, soudech, zkouškách atd. užívati hlasů tří, kdežto ostatním — cizím — národům — dotud rozhodujícím hlasy třemi při vytčených příležitostech — se ponechává hlas toliko jeden. Příčinou vydání K-kého d-u byl neobyčejný vzrůst českých příslušníků pražské obce universitní ke konci XIV. a na poč. XV. století a podnět k němu byl dán, když universita třemi hlasy cizích národností odepřela podporo-

vati církevní politiku krále Václava IV., upustivšího tehdy od poslušenství obou papežů řím. Řehoře XII. a avign. Benedikta XIII. a přiklonivšího se ke sboru kardinálů v Pise volícímu papeže nového. O vydání K-kého d-u získal si zásluhu najmě Hus a Jeronym. Němečtí příslušníci universitní postavili se v ostrý odpor vůči dekretu, ale bez úspěchu; nechtíce se pak podrobiti novému stavu odhodlali se raději opustiti pražské vys. učení v květnu 1409 v počtu udávaném nestejně a odešli především do Lipska. Lit.: D. k. Přednášky a stati prof. V. Novotného, K. Krofty, Jos. Šusty a G. Friedricha vydané nákl. »Hist. Klubu« na paměť 500tého výročí vydání K-kého d-u (Praha, 1909). Ostatní lit. jest uvedena v Zibrtově Bibliografii, II., 1147—48. Srv. též Čechy, str. 219; Hus, str. 907).

***Kutrzeba** Stanisław, právní historik polský (* 1876 v Krakově). V l. 1886—94 studoval na gymnasiu sv. Anny v Krakově, 1894—98 na universitě tamtéž. R. 1898 povýšen za doktora práv. R. 1898—99 vyslán byl jako stipendista krakovské akademie do Říma, aby tam pracoval ve Vatikánském archivu, r. 1899—1900 studoval v Paříži. R. 1902 byl habilitován pro dějiny polského práva na universitě v Krakově, r. 1908 jmenován mimořádným professorem téhož předmětu. Jest c. k. konservátorem a členem historické a právnické kommisse krak. akademie. Z četných jeho prací uvádíme: *Historya rodziny Wieszynków* (Krakov, 1899); *Szos królewski w Polsce w XIV. i XV. wieku* (»Przegląd Polski«, 1900, i o sobě; viz »Čes. Čas. Hist.« VI., 1900, str. 378); *Finanse Krakowa w wiekach średnich* (Krakov, 1900); *Sady ziemskie i grodzkie w wiekach srednich* (Rozpr. krak. akad., 1901—2); *Handel Krakowa w wiekach średnich* (t., 1902); *Starostowie, ich początki i rozwój do końca XIV. wieku* (t. 1903); *Urzędy koronne i nadworne w Polsce do r. 1504* (Lvov, 1903); *Studya do historyi sadownictwa w Polsce* (»Przegląd prawa i admin.«, Lvov, 1901—03); *Skład sejmu polskiego, 1493—1793* (»Przegląd histor.«, Varšava, 1906); *Dawny zarząd Wawelu* (»Rocznik Krakowski«, VIII., 1906, též o sobě); *Mężobójstwo w prawie polskiem średniowiecznem* (»Rozpr. krak. akad.«, 1907); *Katalog krajowego archiwum w Krakowie* (Krakov, 1908); *Historya ustroju Polski w zarysie* (1. vyd. Lvov-Varšava, 1905; 2 vyd. t., 1908). Spis posléze uvedený byl dvakráte přeložen do ruštiny, po prvé J. Paškovičovou, Očerki istoriji gosud. i obščestven. stroja Poljši (Petr., 1907), po druhé pod redakcí N. V. Jastrebova, Očerk istoriji obščestvenno gosudarstvennago stroja Poljši (t., 1907). Dílo K-bovo vyvolalo zajímavou vědeckou polemiku mezi Balzerem a autorem. Viz Kadlec, Ústavní dějiny Polska podle nových badání (»ČČM.«, 1908 a 1909).

***Kutschker** Johann, kardinál a kníže-arcibiskup vídeňský (* 1810 v Loučkách (*Wiese*) v Rak. Slezsku — † 1881 ve Vídni). Studoval v Opavě v Olomouci a ve Vídni a stal se r. 1857 radou v ministerstvu kultu a vyučování, r. 1859 pak papežským domácím praelátem. R. 1862 byl vysvěcen za biskupa, r. 1876 stal se po Rauscherovi vídeňským arcibiskupem, r. 1877 kardinálem. Hlavním spisem jeho jest: *Das Eherecht der katholischen Kirche* (Víd., 1856 až 1859, 5 sv.). Vedle toho napsal: *Die gemischten Ehen* (t., 1838) a *Die Lehre vom Schadenersatz oder von der Restitution* (Olomouc, 1851).

Kuttan Karel V., spis. čes. Vydal ještě povídky: *V nesnázích života* (Vel. Meziříčí, 1900); *Mladost — Radost* (t., 1902) a přeložil z franc. »Vánoční povídky«.

***Kutvirt** Otakar, lékař čes. (* 29. bř. 1867 v Plzni), vystudoval gymnasium v Plzni, lékařská studia pak absolvoval v Praze na české universitě, kdež r. 1896 promovoval. Po delším praktikování ve všeob. nemocnici v Praze a po častějších cestách na odborné ústavy v cizině stal se assistentem při klinice pro choroby nosní a krční, pro kterýžto obor se r. 1907 i habilitoval. Mimo práce kasuistického obsahu napsal zvláště: *O lázeňském léčení chorob uší a hořeních cest dýchacích* (»Lékařské Rozhledy«, 1904); *O kysliku v otiatrii* (»Čas. lék. čes.«, 1902 a 1906); *O nádorech mandlí* (t., 1902); *Airol jako diagnostická pomůcka při chorobách ušních* (t., 1906); *Slyšení kojenců a novorozených* (t., 1909); *O isoformu v lék. ušním* (»Sborník lék.«, 1908).

***Kuun** Géza hr., orientalista maďarský (* 1837 — † 1905). Uveřejnil: *Codex cumanicus* (1880); *Relationum Hungarorum cum oriente gentibusque orientalis originis historia antiquissima* (Kluž, 1893—94, 2 sv.); *Fontes rerum Byzantinarum* (1893); *Additamenta ad codica Cumanorum* (1881); *Additamenta ad cod. Cum., nova series* (1883); *Hunyad vármegyéről* (O komitátu hunyadském, Etnographia, 1890; jazykový výklad místních jmen hun. kom.); *A brodnikok* (1892); *Jelentés a magyar honfoglalást illető arab s egyéb keleti kútfők-ől* (Zpráva o arabských a jiných orient. pramenech týkajících se zabrání Uher, »Akad. Értesítő«, 1894); *Keleti kútfők* (Bpešť, 1898); *Gurdézi szövege a magyarokról* (Text Gardêziho o Maďarech, »Akad. Értesítő«, 52. seš.); *Gurdézi o törökökről* (»Keleti Szemle«, 1901—2); *Hunyadmegye oskora. Hazánk lakói a római uralom megszünte után a honfoglalás idejéig* (Obyvatelé naší vlasti po zániku řím. panství až do zabrání Uher; Hunyad vármegye tört., I. sv., 1902). Ve sbírce A magyar honfoglalás kútfői (Prameny k zabrání Uher od Maďarů, 1900) uveřejnil orientální prameny týkající se Maďarův.

***Kuveit**, Kueit v. Koeit (Dopl.).

***Kuxhaven** v. Cuxhaven.

Kuyper Abraham, nizozem. theolog a politik, stav se r. 1894 opětovně členem druhé komory, spojil se s katolickou stra-

nou a způsobil 1901 pád liberálního ministeria, načež t. r. v čci utvořil křesťansko-konservativní ministerium, jehož předsednictví též převzal, jakož i portefeuille ministra vnitra, r. 1903 energicky potlačil stávku zřízenců železničních; odstoupil 3. čce 1905. Z jeho dalších publikací uvádíme: *Encyclopaedia theologiae* (1894, přel. do angličtiny); *Lectures on calvinism* (1898); *The work of the holy spirit* (1900); *De gemeene gratie* (1903).

***Kuzjmin-Karavajev** Vladimir Dmitrijevič, právník ruský. Byl do r. 1905 professorem trestního práva na vojensko-právní akademii v Petrohradě. Uveřejnil mezi jiným: *Vojenno ugolovnoje pravo* (1895); *Charakteristika obščej časti uloženija i vojinskago ustava o nakazanijach* (1890). Započal r. 1897 činnost v zemské samosprávě, byv zvolen za člena běžeckého újezdního a tverského gubernského sjezdu (*sobranija*). V lednu r. 1904 k žádosti min. vnitra Pleve byl nucen složiti členství tverského zemstva a petrohradské městské dumy. Na podzim téhož roku stal se znova členem zemstva. Od r. 1898 uveřejňoval řadu statí v časopise »Pravo«, »Věstnik Jevropy«, Sěvernyj Kurjer«, »Rusj« i j. Články a řeči týkající se zemské samosprávy a selského práva vydal souborně pod názvem *Zemstvo i děrevňa* (1904). R. 1905 jako honorární professor vojensko-právnické akadem. vstoupil do výslužby.

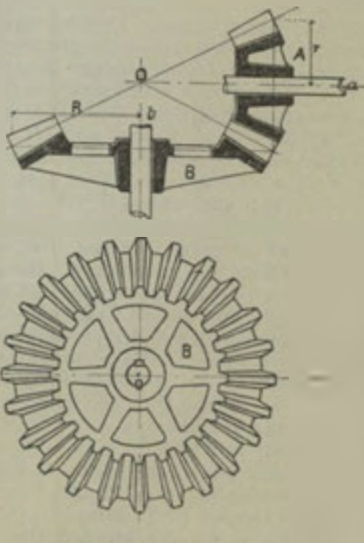
***Kuzmanović** Adalbert, spis. chorv. (* v Záhřebě). Vynikl na poli románu i dramatické poesie. R. 1901 Matice Hrvatská vydala jeho drama *Vitropir*, které provozováno bylo i na scéně král. chorv. zem. divadla záhřebského. Vedle toho napsal ještě dramata: *Za obraz*; *Republika u Magaraševcu*. Je spolupracovník časopisů »Vijenac« a »Kolo«. Žije nyní v Sarajevě. *Tmk.*

***Kuzmány** Pavel, syn Karla Kuzmányho (* v Báňské Bystřici — † 10. list. 1900 v Praze). Náležel mezi zakladatele »Živnostenské banky« v Praze a také byl prvním jejím ředitelem do r. 1874, kdy se vzdal místa toho pro churavost. Přispíval téměř do všech slovenských časopisů, zejména do »Nár. Novin« a »Pohľadů«, a do něm. »Politik« a samostatně vydal: *Rozpomienky a kresby* (Turč. Sv. Martin, 1900).

***Kuzněcov** Nikolaj Dmitrijevič, malíř ruský (* 1850). Je synem chudého rolníka z chersonské gubernie. Pod vlivem dojmů, které vzbudily v něm různé umělecké krajinské výstavy, oddal se malířství a brzo stal se žákem carské akademie umění, od níž dostalo se mu za cenné jeho práce tří stříbrných medaillí. Od r. 1881 počal svá díla vystavovati na výstavách uměleckých spolkův a jednot. R. 1897 jmenován byl professorem válečného malířství. Professury té se však vzdal po 2 letech. Často odjížděl do ciziny a seznámil se takto se všemi vynikajícími umělci evropskými. Z darovaných děl K. sestavil si obrazárnu, která jest z nejcennějších na ruském jihu. Z maleb, které na sebe obrátily značnou pozornost, sluší jmenovati: *Objížďka majetku*; *Maloruska odpočívající na trávě*; *Po obědě*; *Klíčnice*; *Stádo sviní* (všechny tyto malby uloženy jsou v Moskvě v Treťjakovské obrazárně); *Procházka vesnicí* (v obrazárně Chajnovského v Kijevě); *Starý měšťák*; *Stádo volů* (v obrazárně Tereščenka v Kijevě); *Mírový sprostředkovatel*; *Spící dívka* (v majetku cara Alexandra III.). Vedle toho provedl portraity přírodozpytce *A. O. Kovalevského* (v rus. museu cara Alexandra III. v Petrohradě); *I. J. Rěpina*; *V. Vasněcova*; *hr. M. M. Tolstého*; *P. Čajkovského* (v Treťjakovské obrazárně v Moskvě) a v. j. *Tmk.*

***Kuzněcov** Michail Michajlovič, chirurg rus. (* 1863). Vystudovav lékařství v Charkově, působil jako operatér při universit. klinice a stal se r. 1902 prof. chirurgické fakultní kliniky ve Varšavě, kdež působí posud. Z liter. prací jeho možno uvésti: *Sur la résection partielle du foie* (1896); *Ob artroděze* (1894); *K učeniju ob aseptičeskom sposobě operirovanija i léčenija ran* (1904); *K voprosu o chirurgičeskom léčeniji zabolěvanij želčnych putěj* (1905) a j. v.

***Kuželová kola** ve strojnictví slují kola ozubená nebo třecí, kterými se přenáší pohyb s hřídele na jiný hřídel s ním různoběžný. K. k. ozubená (vyobr. č. 5039.)

Č. 5039. Kuželová kola.

opatřena jsou na kuželovém svém povrchu zuby, které navzájem mezi sebou zabírají. Hřídel *a* protíná se s hřídelem *b* v bodě *o*. Tento bod a roztečné kružnice o poloměru *r*, *R* tvoří základní kužele, z kterých kola jsou vytvořena. Kužele sestrojené z roztečných kružnic a povrchových přímek

kolmých k povrchovým přímkám základních kuželů sluji doplňovací. Je-li n_1 počet otáček kola A a n_2 kola B, jest jejich převod

$$\omega = \frac{n_1}{n_2} = \frac{r_2}{r_1} = \frac{\zeta_1}{\zeta_2},$$

při čemž ζ_1 je počet zubů kola A, ζ_2 počet zubů kola B.

***Kužma** Bohumil, chemik čes. (* 1873 v Mořicích na Hané na Moravě). Vystudovav nižší gymnasium v Přerově započal praxi lékárnickou v Unčově. V l. 1892—94 studoval farmacii na české universitě v Praze, r. 1894 prohlášen magistrem farmacie, l. 1894—97 byl činný v různých lékárnách, hlavně v alpských zemích rakouských. Pojav úmysl věnovati se studiu chemie dal se 1897 zapsati jako mimořádný posluchač filosofie na české universitě v Praze a studoval dále, když byl mezitím (r. 1898) složil zkoušku maturitní, jako řádný posluchač až do r. 1902, kdy byl promovován za doktora filosofie. Pracoval též na ústavě pro chemii fysikální prof. W. Ostwalda v Lipsku a u amerického professora T. W. Richardse v Berlíně. Od r. 1899 jest assistentem chem. ústavu české university a jest přidělen prof. B. Braunerovi, jehož spolupracovníkem se od té doby stal. R. 1905 habilitoval se pro anorganickou chemii při české universitě v Praze, r. 1907 byl jmenován adjunktem chemického ústavu a přísežným znalcem z oboru chemie při c. k. zemském jakožto trestním soudě v Praze; r. 1909 byl navržen za mimoř. professora anorganické chemie farmaceutické. Uveřejnil tyto práce samostatné: *Příspěvek k analytickému studiu o telluru* (doktorská dissertace, Rozpravy čes. akad. třída II., ročn. X, číslo 31); *Studie o VIII. gruppě periodické soustavy Mendělějevovy. Vyšší kysličníky mědi a stříbra* (habilitační spis t. roč. XIV, čís. 11); společně s B. Braunerem: *Ueber die Trennung des Tellurs von den Schwermetallen und über die Bildung der Kupfersäure* (»Berichte der deutschen chem. Gesellschaft in Berlin«, ročn. 40); *O atomové váze bismutu* (IV. sjezd Českých přírodozpytců a lékařů, Praha, 1907); společně s J. Baborovským: *Studie o t. zv. elektrolytickém superoxydu stříbra* (»Rozpravy« Č. akad., tř. II., ročn. XVII., čís. 39; »Chemické Listy pro vědu a průmysl«, ročn. 3.). Vedle toho vydával v l. 1899—1903 ve »Věstníku« Čes. akademie soustavné přehledy literatury chemie anorganické. Tamtéž uveřejnil i články *O látkách radioaktivních* (»Věstník« Č. akad., ročn. 9 a 12), které dlužno pokládati za prvé shrnutí literatury o látkách radioaktivních vůbec. Ve »Věstníku« Č. ak. ročn. 13. vyšel též jeho referát pojednávající *O vyšších kyslíkatých sloučeninách*. Přispíval svými články kromě toho i do »Živy«, »Chemických Listů« a byl též spolupracovníkem Ottova Slovníku Nauč. *Bb.*

Kvačala Jan, vynikající badatel o Komenském, professor lutherské theologické fakulty v Jurjevě na Rusi, od r. 1886 bez ustání obírá se Komenským, a to s nejlepšími výsledky, tak že děl a statí jeho původních o slavném tom Čechovi je značná řada. R. 1887 vydal přehled *Novější literatura o Komenském*, r. 1888 německy *Comenius und Baco* a *Die Sprachenmethode des Comenius*, v letech následujících několik rozprav maďarských, ke stykům Komenského s Uhry se vztahujících. R. 1893 (v »ČČM.«) *Komenský a Des Cartes*. R. 1895 *Fünfzig Jahre in preussischem Hofpredigerdienste* (o vnukovi Komenského Dan. E. Jablonském). R. 1896 *Die deutschen Mitarbeiter an der pädagogischen Reform des Comenius*; *Eine böhmische Gesandtschaft in Berlin 1723*; *Komenský und das perpetuum mobile*. R. 1897 (v »ČČM.«) *Osudy Veliké Didaktiky za života spisovatelova*. R. 1898 (německy a slovensky) *Comenius und Rousseau, zwei Eiferer in der Geschichte der Erziehung*; *Jedna exulantská rodina česká* (o Figulovi, zeti Komenského, a Jablonském). R. 1899 *J. V. Andreäs Antheil an geheimen Gesellschaften*. R. 1900 *Neue Beiträge zum Briefwechsel zwischen D. E. Jablonski und G. W. Leibniz*; *Die Spanheim-Conferenz in Berlin*. R 1901 *Počátky berlínské Akademie, D. E. Jablonski und Grosspolen*. R. 1902 druhý svazek *Korrespondence Komenského* (nákl. Čes. akad.) s připojením řady menších spisků nově shledaných. R. 1903 *Rafael hr. Leszczyński*; *Z posledných dnóv Jana Husa*; *Novoveká filosofie u Slovanů*. V l. 1903—04 vydal (v »Monum. Germaniae paedag.«) dva svazky díla *Die pädagogische Reform des Comenius in Deutschland bis zum Ausgang des XVII. Jahrhunderts*, z nichž první obsahuje prameny z korrespondence a vydaných knih čerpané, druhý vývody z toho a příslušnou bibliografii. R. 1904 *Campanella li otcom novéj vychovovedy*. R. 1905 *Die neue Comenius-Literatur*; *Th. Campanella und die Pädagogik*. R. 1907 ve sborníku na oslavu V. J. Lamanského *Prielomy vo viere Komenského a Mickiewicza*. R. 1908 *Th. Companella und Ferdinand II.* a objemné dílo *Thomas Companella, ein Reformator der ausgehenden Renaissance*. Od Komenského vydal nově nalezenou knížku »Spicilegium didacticum« (1895) a »Listové do nebe« (1902). V zápiskách university jurjevské vydává své nové nálezy o Komenském pod názvem *Anecdota Comeniana*. V době nejnovější učitelská organisace moravská postavila jej v čelo zamýšleného velikého podniku, jejž chystá, t. vydání veškerých spisů Komenského, pro něž získal řadu spolupracovníků. *JNk.*

***Kvang-čeu-van** (*Kuang-tchéou-ouan*), franc. nájemné území na vých. pobřeží poloostrova Lei čeu, který vybíhá k j. Hai-nanu, náleževši k čínské provinci Kvangtungu, postoupeno bylo na 99 let Francii smlouvou 10. dubna 1898. Francie získala právo zříditi si tu válečný přístav a uhelnou stanici. Území skládá se z pruhu pobřeží kol prostorné a hluboké zátoky K., mající v prů-

měru asi 20 *km*. Zátoku uzavírá veliký ostrov Tan-hai ponechávaje na obou stranách vjezdy asi 1 *km* úzké. Na pobřeží a četných ostrovech v rozsahu kol 700 *km* bydlí 176.310 Číňanů (1906), kteří jsou hlavně zemědělci. Pěstuje se tu rýže, sladké bataty, cukr. třtina, podzemnice olejná, maniok a vyváží se cukr. třtina, olej a pletené rohože, jakož i vepřový dobytek. Dovoz skládá se hlavně z bavlněných látek, opia a petroleje. Francouzská vláda tu zřizuje válečný přístav, postavila tu také několik správních budov, r. 1902 prohlásila K. za svobodný přístav a projektuje odtud železniční trať na s do Vu-čeu na Si-kiangu. Politicky přísluší K. k Franc. Indočíně.

***Kvang-sü**, Kuang-si (»pokračování lesku«), vladařský název čínského císaře slujícího původně Tsaj-Tien K. (*2. srp. 1872 v Pekingu), jenž nastoupil vládu 12. led. 1875 pod poručnictvím své tety císařovny-vdovy Tsu-si. Oženiv se s dcerou mandžuského generála a nastoupiv 4. břez. 1889 vládu sám, poznal, že všechny neúspěchy v čínské zahraniční politice plynou z přílišného konservatismu čínské správy. Přiklonil se ke straně reformní a v l. 1896—97 provedl řadu důležitých oprav. Ale tyto narazily v konservativních a úřednických kruzích na takový odpor, že 22. září 1898 vypukla v paláci revoluce a K. byl nucen opětně uznati vrchní vládu císařovny-vdovy. Za vpádu spojeneckých vojsk do Pekingu v srpnu r. 1900 prchl do Singan fu a vrátil se teprve v pros. 1901. Zemřel 14. list. 1908 a nastoupil po něm synovec jeho Pu-yi, syn prince Čuna, * 11. ún. 1906, pročež místo něho vede vládu princ Čun.

***Kvantunská oblast**, bývalé ruské (nyní japanské) území najaté od Číny na poloostrově Liaotongském smlouvou ze 17. břez. 1898 ve velikosti 2784 km^2 ztraceno bylo opět mírem Portsmouthským 5. září 1905. Z hranice 453 *km* dlouhé připadá na suchozemskou část pouze 54 *km*. Za ní na pevnině táhne se ještě 100 *km* široký pruh neutrálního území. Ačkoliv pobřeží celého konce Liaotongského poloostrova je silně členité, přece jest veliká nouze o dobré, námořským lodím přístupné přístavy. Ve mnohých zálivech musí čekati i džunky na příliv, který tu dosahuje místy až 2 *m* výšky. Pouze zátoka Talienvanská (v. Dalnij, Dopl.) a Golubinnaja (*Pigeon Bai*) hodí se jakž takž za přístavy; jinak je tu potřeba přístavních staveb. Celé území prostupují výběžky jihomandžuské vysočiny, jejíž příkré a holé svahy dodávají krajině rázu smutného a nehostinného. Půda letními dešti splavená a suchými větry v zimě odvátá zachytila se v údolích říček a potoků, kde pouze lze s větším prospěchem provozovati rolnictví. Lesů téměř vůbec není a stromy jako duby, topole, ořechy rostou na úpatí strání nebo zakrývají hluboké rokle. Podnebí nelze nazvati zdravým, neboť horké léto znepříjemňují silné deště; za to zimy jsou suché a celkem mírné. Obyvatelstvo, kterého před válkou bylo asi $^1/_4$ mill. duší, jsou Číňané zabývající se téměř výhradně zemědělstvím; chov dobytka jest nepatrný; v průmysle má význam pouze těžení mořské soli. Část obyvatelstva živí se rybolovem. O událostech a místopisu v čl. Liaotong, Port Arthur, Dalnij, Rusko-japanská válka.

Kvapil 2) František, básník a spis. čes, r. 1908 jmenován byl rytířem řádu Františka Josefa pro zásluhy, jež si získal svou činností v Museu král. Českého. Z obsáhlejších jeho statí uvádíme z r. 1897 studie a vzpomínky literární *Kornel Ujejski* (»Zlatá Praha«); *Ze vzpomínek o Adamu Asnykovi* (»Nedělní Listy«); *Adam Asnyk* (»Osvěta«); r. 1898 studie *Adam Mickiewicz* (»Zlatá Praha«); *Adam Mickiewicz v Čechách* (»Osvěta«); *U hrobu Julia Słowackého* (»Slov. Přehled«); r. 1899 studii *Adam Mickiewicz v Moskvě* (»Květy«). R. 1900 vydal v Ottově Salonní bibliotéce knihu literárně-historických studií *Životem k idealu* (oddíly: Ze vzpomínek na Adama Asnyka; O Mickiewiczovi; Dvě silhouetty; spolu s překladem Mickiewiczových básní »Oda na mladost«, »Farys« a »Reduta Ordonova«). V l. 1900—4 byl spoluredaktorem »Časopisu Musea král. Českého«, maje na starosti oddíl moderní historie literární hlavně české a povšechně slovanské. R. 1905 uveřejnil v Ottově »Salonní bibliotéce« knihu lyriky *Když kvetly máky* (cykly: Údolím smutku, Vlny se vracejí, K slunci!). R. 1907 vyšla ve »Slov. Přehledu« obsáhlejší jeho studie literární *O Juliovi Słowackém*. V l. 1893—1908 uveřejnil v časopisech »Česká Revue«, »Slovanský Přehled«, »Zlatá Praha«, »Nedělní Listy« a j. v. řadu překladů z chystané veliké anthologie z moderní poesie polské. O sobě vyšly: V Ottově »Světové knihovně« nový jeho překlad »Nebožské komédie« od Zygmunta Krasińského s úvodní statí o vzniku tohoto díla (1900), a r. 1905 ve »Sborníku světové poesie« překlad »Irydiona« Zygm. Krasińského taktéž s obšírnějším úvodem literárně-historickým. R. 1906 přeložil »Gražinu« a 1907 »Knihy národu i poutnictva polského« od Ad. Mickiewicze s obsáhlým výborem jeho drobnějších básní, jež vyjdou ve »Sborníku světové poesie«, a r. 1908 uchystal k tisku výbor básní Kaz. Przerwy Tetmajera, určený pro týž sborník. R. 1909 přeložil tragédii Julia Słowackého »Beatrix Cenci« a dramatický fragment »Zlatá lebka« téhož básníka — K 3) Jaroslav stal se r. 1900 dramaturgem a později vrchním režisérem Národního divadla, kteréžto povolání upoutalo jej takřka výhradně na tuto novou dráhu umělceckou, na níž dosáhl úspěchů velmi pozoruhodných, často zcela mimořádných. Pro nové směry moderního umění scénického a režisérského znamená působnost K-ova v Národním divadle novou epochu, jejíž krásné a plodné výsledky, návrat ke klassickému repertoiru, uznala jednomyslně kritika domácí i vynikající znalci scénického umění z ciziny

(Hermann Bahr a jiní). Z největších úspěchů K-ovy režie jest jeho nastudování celé řady her Shakespearových (»Romeo a Julie«, »Hamlet«, »Mnoho povyku pro nic«, »Komédie plná omylů«, »Othello«), Ibsenových (»Divoká kachna«, »Strašidla« a hlavně »Paní z námoří«), z ruských her Gogolův »Revizor«, Gorkého »Měšťáci«, Pisemského »Hořký osud«, A. Čechova »Tři sestry«; Goetheův »Faust«, Aischylova »Oresteia« a mn. j. R. 1903 hrána v Národním divadle jeho tříaktová lyrická hra *Oblaka*, vynikající silnou poetickou náladou a krásnou formou, která záhy uvedena byla s úspěchem i na některá divadla německá a vyšla (překladem Rob. Saudka) v Reclamově »Universal-Bibliothek« s názvem »Freie Wolken«. Ruský překlad z péra Stef. Paškovské vyšel r. 1908 v petrohradském měsíčníku »Slavjanskij mir«. Krátce před tím přeložena do němčiny (Claudiem Běhalem) i jeho »Princezna Pampeliška« (Princessin Heidenröschen). R. 1906 často hrána v Národním divadle jeho pohádková feerie *Sirotek* s hudbou Ostrčilovou. V počet jeho prací dramatických dlužno zařaditi i libretto *Rusalky*, nejpopulárnější opery Ant. Dvořáka. Z lyrických svých prací vydal K. r. 1899 knihu *Trosky chrámu*, r. 1903 knihu básní *Andante*; definitivní vydání veškeré své lyriky vydal r. 1907 s názvem *Básně Jaroslava K a 1886—1906*, v kteréžto publikaci uzavřel podle vlastního prohlášení celou svou tvorbu lyrickou posledním cyklem básní *Závoje*. Pro Národní divadlo přeložil řadu cizích her, především Ibsenových (»Paní z námoří«, »Strašidla«, »Opory společnosti«, »Hedda Gablerová«, »Nepřítel lidu«), první díl B. Björnsonova dramatu »Nad naši sílu« (vyšly většinou ve »Svět. knihovně« Ottově, kterou K. rediguje od začátku) a j. R. 1909 dostalo se mu čestné nabídky na místo prvního režiséra novoyorské opery Metropolitan-house, kterou z osobních důvodů odmítl. Od r. 1903 jest členem IV. třídy Čes. akad.

Kvapilová 4) B o ž e n a, spisovatelka čes., uveřejnila r. 1904 knihu povídek pro mládež *V zahradě mládí* a dívčí výchovný román *Patnáctiletá*, jenž náleží mezi nejlepší práce toho druhu a v naší literatuře je zjevem takového způsobu ojedinělým. — 5) K. H a n n a, dram. umělkyně čes. (* 29 list. 1860 — † 8. dub. 1907 v Praze). Změna v ředitelství a správě Nár. divadla zastala K vou na výši vyspělosti a v plné expansi tvořivých sil, jimž také kladeny nyní úkoly jen umělecké, kterými K. rostla rychle v nejdokonalejší zjev umělkyně příznačného titulu »moderní«. Na těžkých problémech žen Björnsonových (Klára Sangová), Ibsenových (Nora, Ellida Wrangová), Gorkého (Taťana, »Měšťáci«) a Čechova (Máša, »Tři sestry«) vešla do spletitých a nervosní bolestí se tetelících hloubek těchto záhad dnešní ženské duše a vynesla odtud postavy uchvacující síly psychologické, kterou K. ztělesňovala uměním hereckým, jež se zdálo býti samým životem. Psychický realismus, vydávaný formou, jež byla ušlechtilým a vždycky nanejvýše případným a logickým výběrem ze složité změti života, dostoupil u K-vé vrcholu, který se mohl měřiti s největšími herečkami její doby. Umění K-vé ukázalo se nejvíce příbuzné umění Eleonory Duseové svojí citovou hloubkou a rozložitostí i také svým sklonem k výrazu bolesti a utrpení. Ale na místě moderní nervové ženy vůbec, kterou Duse svojí ženskou podstatí interpretuje, H. K. vytvářela galerii ženských postav, jež pouze na skrytých místech její osobitost ženy a umělkyné velké duševní kultury, citu a intelligence, v jeden řetěz vázala. Celé své ušlechtilé a sensitivní ženství přerozovala v uměleckou formu, a obojí bylo její životní vášní, jak to také v diskretním projevu Máji Zemanové (»Oblaka« J. Kvapila) vtělila. Bodrá, domácká, rozšafná dobrota M. D. Rettigové (Jirásek) ukazovala do budoucnosti; Markéta (»Faust«) čistou prostotnost dívčího citu a utrpení, a se světle smavým renaissančním humorem Blaženy (»Mnoho povyku«) odešla mimo vše nadání s jeviště. Pátého dne potom zemřela. Pohřeb v Praze byl nevídanou manifestací pro tuto vzácnou ženu a geniální umělkyni. Byla spálena v Sas. Kamenici; její popel jest v Praze uschován. »Literární pozůstalost H. K-vé« (Praha, 1907), obsahující novellistické náčrty a obrazy, dojmy a umělecké analysy, doplňuje obraz jejího uměleckého duševslovi. — Lit.: K. Engelmüller, H. K Životopisná studie (Pr., 1908). —*dl.*

Kvasice mají 271 d., 1737 obyv. čes., 27 něm (1900), pálenku kořalky, mlýn.

* **Kvef**, tur., závoj všeobecně užívaný na Východě ženami muhammedánskými. *Tmk.*

* **Květ** c í n o v ý viz C í n o v é s l o u č e n i n y.

* **Květ** J a r o s l a v, pseudonym Duchoslava P a n ý r k a (v. t. 2).

* **Květenský** J a r o s l a v, pseud. Ervína Š p i n d l e r a (v. t. 1).

* **Květnický** J a r o s l a v, pseud. Fr. A. Z e m a n a (v. t. 1).

* **Květnová manifestace** sluje světový svátek dělnický slavený prvního května každého roku. Vznik této oslavy datuje se od mezinárodního kongressu dělnického konaného v čci 1889 v Paříži. Na tomto kongressu Francouzi a Belgičané navrhli, aby v jeden a týž den, totiž 1. května, se po celé Evropě nepracovalo, a hlavním důvodem k tomu byla všeobecná manifestace dělnictva za uzákonění 8hodinného dne pracovního, kterým měl býti zabezpečen jak tělesný, tak i duševní vývoj lidu hmotně pracujícího. Všem parlamentům měla býti podána resoluce, na níž shromážděné dělnictvo se 1. května usneslo. Vedle vymáhání osmihodinného dne pracovního byla dalším programmem k-vé m. od samého prvopočátku reklamace všech politických práv občanských pro veškeré dělnictvo.

Silná agitace dělnického živlu pro k-vou m-ci byla však na druhé straně také příčinou, že i zaměstnavatelé v různých zemích se zorganisovali a požadavkům dělnictva v jistých směrech čelili. R. 1891 byla již k m. ve většině zemí slavena první neděli po 1. květnu, aby se takto zabránilo hromadným výlukám dělnictva se strany zaměstnavatelů. K. m. neobešla se také bez mnohých, hlavně pak krvavých demonstraci mezi vojskem a policií a manifestanty. Zejména rok 1891 vykazoval namnoze krvavé srážky v den k-vé m. R. 1892 k. m. měla průběh značně klidnější, poněvadž připadl 1. květen na neděli. Sociální demokraté ve mnohých státech evropských slaví k-vou m-ci až první neděli po prvním květnu a v den 1. května odpočívá práce jenom tehdy, není-li nebezpečí krvavé srážky s ozbrojenou mocí státní nebo nebezpečí výluky pro porušení pracovní smlouvy. U nás v Čechách slavena byla první k. m. ve čtvrtek dne 1. května 1890 dělnictvem sociálně demokratickým na ostrově Střeleckém. Praha skýtala tehdy zajímavý obrázek pouliční. Nikde nebylo zříti povozů, ani kočárů, zámožnější třída obyvatelstva nevycházela ani na ulici, mnohé krámy byly po celý den uzavřeny, vojsko bylo vesměs konsignováno a veškeré mužstvo policie mělo rovněž pohotovost. K-vou m-ci tuto velmi jemně a oduševněle nakreslil básník náš Jan Neruda v nedělním feuilletonu »Národních Listů« ze dne 4. kv. t. r. a ve skvostné perokresbě zachytil i tehdejší stísněnost a zamlklost pouličního života pražského. — Když po březnových volbách r. 1897 do říšské rady za zřízenou tehdy V. kurii voličů dostali se čeští sociální demokraté po prvé do říšské rady a učinili známý projev o státním právu českém, část dělnictva se proto od sociálních demokratův odtrhla a založila pod vedením J. V. Klofáče (v. t.) vlastní stranu národních sociálů, kteří t. r. slavili také již samostatně svou první k-ou m-ci. Od těch dob národní sociálové slaví k-vou m-ci vždy 1. neděli po 1. květnu, tudíž letos již po dvanácté s programmem obdobným programmu k-vé m. sociálnědemokratické. *Tmk.*

Kvíčala Jan, vstoupil 1. října 1905 na odpočinek, při čemž vyznamenán řádem císaře Leopolda. † 10. čna 1908 v Potštýně nad O. K publikacím jeho dodati jest: *Adnotationes criticae ad Euripidis fragmenta* (»České Museum filologické«, 1900); *Příspěvky k posouzení Euripidových tragoedií* (t. 1902); *Observationes ad cyclicz Graecorum fragmenta* (t., 1903 sl.); *Observationes ad Enni Annalium fragmenta* (t. 1902); *Quaestiones Ennianae* (»Eos«, 1902); *Enniana* (»Zeitschrift für österr. Gymnasien«, 1906); *K Athenaiovi* (»Čes. Museum filologické«, 1904); *Různé příspěvky ke skladbě a fraseologii* (t., 1902, 1904); *Příspěvky k dějinám řeckého dějepisectví* (t., 1904); *Slovo o řečtině* (t., 1900); *Příspěvky ku poznání Kollárova působení* (t., 1903); *Příspěvky k dějinám lyrického a tragického básnictví řeckého* (»Rozpravy Čes. akademie«, 1908). Srv. Almanach České akademie«, ročník XIX (1908) str. 115—137 (R. Novák.). *Vý.*

***Kvíčala** Josef, čes. právník a šachista, syn předešlého (* 1862 v Praze — † 1908 v Brandýse n. O.). Maturoval r. 1880 na akad. gymnasiu a absolvoval r. 1884 práva na české universitě. Dosáhnuv hodnosti doktorské, věnoval se advokacii. Byl v kanceláři svého strýce dra Antonína K-ly v Praze. R. 1903 usadil se v Místku. Přispíval též do Ottova Slovníku Naučného.

***Kvisa**, přítok Bobry, v, Queiss.

***Kvota** (lat. *quota*, totiž *pars*), část celku, na př. zisku nebo ztráty, jež připadá na některou ze súčastněných stran. V Rakousko-Uhersku vešlo v obyčej od ujednání vyrovnání s Uherskem v r. 1867 nazývati tak poměrnou část nákladů na společné záležitosti rakousko-uherské, hrazenou na jedné straně zeměmi zastoupenými na říšské radě (zkráceně »Rakouskem«) a na druhé straně zeměmi koruny sv. Štěpána (Uherskem). Původně (podle rak. zák. ze 24. pros. 1867 číslo 2. ř. z. pro rok 1868 a podle uher. zák. čl. 14. z r. 1868) země zastoupené na říšské radě přispívaly k nákladu na společné záležitosti 70 procenty, země uherské pak 30 procenty. Podle poslední úpravy (rak. zák. ze 30. pros. 1907 č. 280 ř. z.) činí k. Předlitavska 63·6 % a k. Uherska 36·4%, a to na dobu od 1. ledna 1908 do 31. prosince 1917. — Také v Chorvatsku nazývá se k-tou příspěvek na společné náklady uhersko-chorvatské (čítajíc v to i společné náklady rakousko-uherské). Podle prvního vyrovnání uhersko-chorvatského z r. 1868 stanovena byla k. pro Chorvatsko na 6·44%, pro Uhry na 93·56%. Podle posledního (čtvrtého) finančního vyrovnání uhersko-chorvatského z r. 1906 (chorv. zákon ze 29. čce 1906) zvýšena byla chorvatská k. na 8·127%, kdežto k. uherská snížena. Ale ani první, ani poslední k. nemá pro Chorvatsko významu praktického, poněvadž ve skutečnosti Chorvatsko odvádí (opět podle vyrovnání s Uherskem), k hrazení společných záležitostí rakousko-uhersko-chorvatských 56% svých příjmů, kdežto ostatek — t. j. 44% si ponechává pro své zemské (t. zv. autonomní) potřeby. Dotčenými 56% svých příjmů vyhovuje Chorvatsko úplně svým závazkům naproti Uhersku, ať už oněch 56% příjmů chorvatských se rovná k-tě (totiž podle posledního vyrovnání 8·127% společných výdejů) čili nic. K. má tedy pro Chorvatsko význam jen theoretický. Hlavní jest pro ně t. zv. tangenta, jak slují procenta, jež si může Chorvatsko ponechati pro své zemské potřeby. Původně (v prvním vyrovnání z r. 1868) nebyla ani tangenta měřítkem praktickým, nýbrž vedle k-ty (již v prvním vyrovnání theoretické) přiznáno Chorvatsku právo, aby ze svých příjmů

mohlo věnovati na zemské potřeby paušál 2,200.000 zl.; ostatek mělo odváděti na společné náklady, bez ohledu, zda se bude zbytek rovnati k-tě Summa 2,200.000 zl. se rovnala 45% tehdejších příjmů Chorvatska, a proto stanoveno již v prvním vyrovnání (theoreticky), že ke hrazení nákladů samosprávy chorvatské se užije 45% veškerých příjmů, ač v praxi Chorvatsku vyměřen pevný paušál. Při revisi prvého vyrovnání z r. 1873 odstraněn byl paušál a zavedena tangenta 45% bez ohledu na summu. (Poznalo Chorvatsko po 1. vyrovnání, že paušál není pro ně výhodný. Činil méně než 45%.) Podle třetího (z r. 1889) i čtvrtého finančního vyrovnání uherskochorvatského (z r. 1906) činí tangenta 44%. Srv. též Uhersko, str. 91. *-dlc.*

* **Kwaysser** Vincenc, technický chemik čes. (* 1837 v Jeseném u Semil); studoval techniku v Praze a vstoupil jakožto chemik-kolorista do praxe. Zabýval se hlavně methodami kopírovacími, z kterýchžto prací vznikl vynález hektografu, při čemž napomáhal mu přítel jeho semilský lékárník Rudolf Husák. Původní jejich massa hektografická byla: 4 díly glycerinu 30° Bé, 1 d. gelatiny a 2 d. vody. Pro hektograf připravil K. s Husákem řadu anilinových inkoustů, jež pak uvedli do obchodu. Vynález obou byl patentován r. 1878. K. odebral se r. 1900 na odpočinek do Prahy, kde † 2. bř. 1901.

* **Kwaysserová** Marie, spisovatelka čes. (* 3. dub. 1849 v Semilech), prožila mládí v Sychrově a ve Svijanech, potom v Praze oddala se vychovatelství a jest nyní učitelkou ve Smržovce u Tannwaldu. Literatury účastnila se pěknými překlady čes. básníků do němčiny: Erbena, Čecha, Vrchlického, Krásnohorské, Sovy, Škampy a j. Jmenovitě přeložila výbor z básní Jar. Vrchlického (Lip., 1893; drobnější ukázky v »Politik«, 1893 až 1900). Přispěla do Albertovy anthologie »Poesie aus Böhmen« (ve Vídni); překlady její otištěny také v »Slavische Anthologie« prof. G. Kreka, vydané ve Štutgartě. R. 1907 vydala sbírku básní původních *Z tichého horského světa*. Životopis K-vé s ukázkami prací přinesl »Ženský Svět« (1909).

Kwiatkowski 3) Saturnin, dějepisec pol., † 1902.

* **Kybal** Vlastimil, historik čes. (* 1880). Oddav se studiu dějin na české universitě v Praze, stal se žákem hist. školy Gollovy. První práce K-ovy věnované osobě Matěje z Janova vyšly v »Čes. Čas. Historickém« a jsou to: *M. Matěj z Janova a M. Jakoubek ze Stříbra*, srovnávací studie o antikristu (1905); *Mistr Matěj z Janova* (1905). R. 1905 vydal na základě předcházejících monografií obšírný spis *Matěj z Janova, jeho život, spisy a učení*, práce velmi záslužná, jež byla vyznamenána jubilejní cenou Král. čes. společnosti nauk. Do Gollova Sborníku přispěl statí *Milíčův sen*; r. 1907 vyšla ve »Věstníku« Král. čes. společnosti nauk práce *Jindřich IV. a Rudolf II.*, v níž podává důležité příspěvky o zahraniční politice Francie a domu rakouského v l. 1592—1610. T. r. vyšla v Inšpruku K-em pečlivě vypravená edice spisu Mat. z Janova: *De regulis veteris et novi testamenti I.* Mimo to napsal K. u příležitosti kongressu historiků v Berlíně 1908: *Dějiny a dějepisci na mezinárodním kongressu hist. v Berlíně* (»Naše Doba«, XVI). Kromě toho r. 1905 K. přeložil z franc. Sabatierův Nástin filosofie náboženství (u J. Laichtra).

Kyjov 5) má 366 d., 3652 obyv. čes., 298 něm. (1900), stát. čes. vyš. gymnasium, továrny na cukrovinky a kroupy, 2 cihelny.

* **Kyklopské ostrovy** viz Faraglioni.

Kýla krevní v. Haematokele. — K. městková v. Varikokélé. — K. vodná viz Hydrocele (Dopl.).

Kynšperk 1) má 505 d., 4456 obyv. něm. (1900), pivovar, továrnu na spouštěcí záclony a žaluzie, pilu, přádelnu na vlněnou mykanou a vikuňskou přízi, 3 továrny na tkané zboží a výrobu bílého prádla.

Kynžvart, město, hejtm. Mariánské Lázně; 243 d., 15 obyv. čes., 1999 něm. (1900).

* **Kyriakos** Anastasios Diomedes, vynikající církevní dějepisec řecký, professor bohoslovecké fakulty v Athénách. Ze spisů jeho vyniká jmenovitě *Ἰστορία ἐκκλησιαστική* (Církevní dějiny, 2 d., Athény, 1881); *Μελεταί* (t., 1888); *Dějiny východních církví od r. 1453—1898* (něm. od Rausche, 1902).

* **Kysela** Josef, operní pěvec a herec i režisér čes. (* 1839 v Dolních Kralovicích — † 13. led. 1904 na Smíchově). Účastniv se r. 1848 pražských bouří, uprchl odtud a vstoupil k německému putujícímu divadlu v říši Rakouské, na němž účinkoval i jako herec i jako zpěvák tenorista. Když se otevřelo Prozatímné divadlo české, povolán byl k němu jako operetní tenor. Vyniknuv velice v tom oboru, vytvořil také v intencích B. Smetany první postavu Vaška v »Prodané nevěstě«. Koncem let šedesátých vstoupil za člena k divadlu Pavla Švandy ze Semčic i účinkoval s ním na všech místech jeho působení, zvláště na Smíchově, jako herec, zpěvák a režisér. K. náležel k tehdejším předním dramatickým umělcům českým a bylo jen litovati, že další jeho umělecký vzestup nedál se u Prozatímného divadla. *Št.*

* **Kysučan**, pseud. J. Gotčára (v. t., Dopl.).

Kyšperk 1) má 244 d., 1871 obyv. čes., 7 něm. (1900), měst. museum.

* **Kytka** František, nakladatel český (* 13. kv. 1845 v Želenicích u Slaného — † 20. pros. 1898 v Praze). Studoval na gymnasiu v Litoměřicích, načež vstoupil do knihkupecké praxe v Praze. R. 1866 vstoupil jako kadet do vojska a byl v bitvě u Podola těžce zraněn. R. 1871 zařídil si v Praze knihkupectví, pozornost svou obrátil k české kartografii a vydával bibliothéku zábavných spisů. Zasedal ve sboru pražských obecních starších od r. 1880 a byl též členem rady městské. Za zásluhy vyznamenán byl zlatou medaillí m. Prahy. R. 1889 zvolen za Hradčany do sněmu čes. jako kandidát strany národní

L.

Labický August, skladatel tanců a dirigent lázeň. kapely v Karl. Varech (* 1832), † 1903.

* **Lábler** Frant., skladatel čes. (* 1805 v Unhošti — † 15. září 1851 v Praze), byl ředitelem hudby chrámové v Praze. Píseň česká a zpěv sborový měl v něm nadaného pěstitele; mnohé z jeho čtyřhlasých skladeb pro mužský sbor dlouho se udržely na programmech pěveckých (*Várka*; *Přátelská*; *Společenská*; *Staročeská*). Komponoval mše, offertoria, gradualia, z nichž mnohé ukazují patrný vliv vládnoucího tehdy směru italského. Jako samostatné dílo chválí se jeho *rekviem*, z C-dur pro čtyřhlasý mužský sbor.

* **Lábler** Karel, spis. čes. (* 18. srp. 1852 v Brandýse n. L. — † 1. srp. 1902 v Chrudimi, pochován ve svém rodišti). Gymn. a lékárnická studia konal v Praze, kde r. 1875 dosáhl hodnosti magistra farmacie. R. 1880 koupil lékárnu v Litoměřicích, již po čtyřech létech prodal a r. 1889 koupil opět lékárnu v Chrudimi. Vedle svého povolání byl literárně činný, psal odborná pojednání do litoměřické »Pharmaceut. Rundschau«, »Pharmaceutische Centralhalle«, do odborných listů vídeňských a zejména do »Časopisu čes. lékárnictva«, jejž r. 1881 s A. Vomáčkou založil a po několik roků vydával. O sobě vydal: *Technika lékárnická* (vyšla jako příloha k »Časopisu čes. lékárnictva« na r. 1891, 1892 a 1893), přeložil z něm. 8. vyd. »Farmakopoea rakouská« (Praha, 1896), dále napsal *Listář král. věnného města Chrudimě* (Chrudim, 1900); *Dějiny sboru střeleckého v Brandýse n. L.* (1891); *Vinařství v Chrudimi* a různé články v »Památkách východočeských«. Vedle toho nacházíme jeho příspěvky z oboru historie v »ČČM.«, »Čes. Lidu«, »Časopise přátel starožitností« a j. V l. 80tých XIX. stol. založil i prvou rakouskou stanici pro zkoumání potravin.

Labler-Daskovský Ladislav, hudební skladatel a kritik (* 1844 — † 1870). Býval ředitelem kůru u sv. Trojice v Podskalí.

* **Labouchère** [-bušér] Henry, politik a publicista angl. (* 1831 v Londýně). Pocházel z hugenotské rodiny francouzské. Vstoupiv r. 1854 do diplomatické služby anglické, stal se r. 1861 tajemníkem v anglickém velvyslanectví v Cařihradě. R. 1864 tuto službu opustil a věnoval se novinářství a politice. Opětovaně byv zvolen poslancem v l. 1865 až 1880 zaujal vynikající postavení jako energický a výmluvný představitel radikálního křídla strany liberální. Byl nezdolným nepřítelem trojspolku, za to horlivě zasazoval se vždy o spolek Anglie s Francií. L. často přivedl do nesnází konservativní kabinet lorda Salisburyho. V oblasti vnitřní politiky L. jeví se horlivým zástupcem zákonného upravení dělnické otázky a demokratických reforem. Pozoruhodné byly řeči L-ovy co do pronikavé reformy anglické sněmovny horní. S E. Gladstonem zasazoval se o uzákonění homerule. Při utvoření kabinetu Gladstoneova r. 1892 málem by se býval stal jeho členem, kdyby nebyla vystoupila proti povolání jeho sama královna Viktorie. R. 1877 založil satirický časopis »Truth«. Velikou pozornost celé anglické společnosti vzbudily jeho dopisy z Paříže v době obležení jejího Prušáky, otištěné v časopise anglickém »Daily News«. V době války s Boery v l. 1899 až 1902 L. byl energickým protivníkem politiky přející válce. R. 1900 zvolen byl opětně poslancem sněmovny dolní. R. 1906 zřekl se však dobrovolně kandidatury. L. náleží k pokrokovým radikálům anglickým, majícím silný sklon k republikanismu. *Tmk.*

Labrador byl podroben dalšímu výzkumu zejména Lowa, Bella, Eatona, Hinda a j., kteří v l. 1897 a 1898 prozkoumali území nyní Ungavou nazývané. R. 1903 Leon Hubbard a Dillon Wallace podnikli pokus dostati se od North-West-riveru k jez. Michikamanu, ale Hubbard hladem zahynul, ktežto Wallace byl šťastně zachráněn indiánskými lovci. Nicméně již r. 1905 Wallace vypravil se znova k jezeru vyšed od Hamiltonovy zátoky, sledoval tok Georgriveru až k jeho ústí, kde stihl expedici pí. Hubbardové, hledající svého manžela, a dorazil se sáňkami taženými psy k pobřeží novofoundlandskému. Nejodvážnější cestu podnikl americký inženýr Tasker proniknuv přes celý L. od Hudsonova zálivu do zátoky Ungavské. Expedice ušla s těží záhubě. Hubbard L., A woman's way through unknown L. (Lond., 1908).

* **Labran** (též Lavran, Labrang-Gomba), buddhistický klášter na severovýchodním okraji vysočiny tibetské Ngamdo na 35° s. š. a 102° v. d., 3982 *m* n. m. v úzkém údolí horské říčky San-ču, jež se s leva vlévá do Lu-ču, pravého přítoku Hoang-ha. Rozloha měří na délku 1 *km*, na šířku ½ *km*. Ulice jsou úzké a křivolaké, avšak velmi čisté. Četné chrámy barvy bílé, žluté a červené a smělé přímočaré architektury působí čarovným dojmem. Klášter byl založen r. 1710 učeným filosofem a hlasatelem buddhismu »Agvan-condujem« a vyniká posud přísnou kázní mnichů svých, jichž bývá okolo 5000. Každý mnich má svůj vlastní domek. Ke klášteru náleží pět škol, v nichž vyučuje se filosofii, symbolice a lékařství. Ruský Burjat evropsky vzdělaný B. B. Baradijn žil v L. od 23. čna 1906—23. ledna 1907 a uveřejnil předběžnou zprávu o něm, jeho zřízení a životě mnichů: »Putěšestvije v L.« (»Izvěstija imp. rusk. geogr. ob-

ščestva«, sv. XLIV, 1908). V říjnu 1907 navštívil jej něm. cestovatel dr. Albrecht Tafel, r. 1908 franc. kapitán d'Ollone, r. 1900 a 1908 ruský cestovatel P. K. Kozlov. Dr. —*n*

* **Labskodunajský průplav** sluje umělá vodní dráha, která spojiti má úvodí řeky Labe v Čechách s úvodím Dunaje a utvořiti souvislou vodní cestu od moře Severního k Černému. Pro dráhu tuto hlavně dva směry přicházejí k platnosti, starší, ale mnohem obtížnější projekt je provésti průplav rozvodím mezi Dunajem a horní Vltavou (vltavsko-dunajský průplav, v. t), novější, který též mnohem více nadějí má na provedení, ze středního Labe od Pardubic do řeky Moravy u Přerova, vlastní to l. p. známý též pod názvy pardubicko-přerovský, nebo labskodunajsko-oderský p. Průběhem půldruha století objevilo se mnoho projektů na vystavění průplavu mezi Labem a Dunajem jakož i mezi Odrou a Dunajem, ale pro spojení Labe s Dunajem volila se vždy cesta Vltavou, ač přirozené podmínky pro ni jsou mnohem nepříznivější. Teprve vážné snahy o regulaci a usplavnění středního Labe od Mělníka proti proudu k Hradci Král. neb k Jaroměři, které se osvědčují s důrazem větším a větším, daly podnět k projektu průplavu od Pardubic k Přerovu, jenž však ještě ve veliké osnově zákona o stavbě vodních cest z r. 1901 objevuje se pouze na místě druhém, po průplave oderskodunajském a vltavskodunajském. Již odborná kritika této předlohy a rovněž i pozdější studie ukázaly velmi zjevně, že průplav tento má jak po stránce technické, tak i po národohospodářské podklad mnohem příznivější nežli průplav vltavskodunajský, a dnes lze míti skoro za jisto, že, dojde-li skutečně k vystavění průplavů, bude míti přednost a bude proveden po dokončení průplavu oderskodunajského, ač-li nebude vůbec uznán za nejdůležitější trať průplavní. Ve spojení s velikými vodními stavbami haličskými procházela by pak veliká vodní cesta od dolního Labe přes Kolín, Budějovice, Třebovou, Přerov, Bohumín, Krakov a Przemysl k Dněstru a k ní pojily by se vedlejší trati: usplavněná Vltava, průplav k Nov. Městu n. Metují, odbočka po Moravě k Dunaji i několik jiných menších k místům hospodářsky důležitým. K usplavněné trati středního Labe mezi Mělníkem a Hradcem Kr. v Pardubicích připojí se průplav, který povede odtud Loučnou k Chocni do Tiché Orlice, přes Českou a Moravskou Třebovou k Lošticům, odtud pak po pravém břehu Moravy podél Litovle a Olomouce k Přerovu, kde spojí se s průplavem oderskodunajským. Odborníci moravští žádají též vystavění odbočného průplavu od Loštic k Mohelnici a Zábřehu. Délka této umělé vodní dráhy bude 180—188 *km*, náklad stavební asi 130 mill. K, vedle nákladu na kanalisaci Labe k Hradci Král. částkou asi 40 mill. korun. Rozvodí u Třebovic má 417 *m* výše a jest nad hladinou Labe i nad hladinou Moravy u Přerova téměř stejně (200 *m*) vysoko. Tunnelem 4·3 *km* dlouhým od Čes. Třebové bylo by lze rozvodí snížiti na 380 *m*. Zimní doba mrazů, po kterou by plavba ustala, trvá asi 100 dní. Proti průplavu vltavskodunajskému jsou mu velikou výhodou příznivější poměry terrainu i podnebi, pouze zaopatření dostatečného množství vody činí podobné potíže. Obtíže technické jsou značně menší a též doba zimního klidu o něco kratší. Celá jeho trať vede územím hustě obydleným, s pokročilým zemědělstvím i průmyslem, proti tomu vltavskodunajský průplav protíná z největší části území nehostinné, neproduktivní. Proti průplavu oderskodunajskému má l. p. tu přednost, že může státi se velikou mezinárodní cestou obchodní, poněvadž Labi a ústí jeho přísluší mnohem větší úloha ve světové dopravě, nežli Odře, která příliš jest daleko na východ od střediska světové dopravy při Severním moři; vedle toho pak ještě od Bohumína třeba Odru usplavniti na pruské půdě až do Kozlu, neboť jen až sem je kanalisace řeky posud provedena. Lze za to míti, že oderskodunajský průplav od Přerova k Bohumínu bude míti ve světové dopravě důležitost jen potud, že spojí l. p. s vodními cestami dále k Visle a k Dněstru. Národohospodářský význam průplavu nesnadno odhadovati předem, právě tak i zodpovídati otázku, zda se bude vypláceti. Neschází pochybovačův ani přívrženců velmi rozhodných. Jako hlavní zboží dopravní uvádí se uhlí, jak černé z revíru moravskoostravského, tak i hnědé ze severozápadních Čech, obilí, mouka, luštěniny, cukr, ovoce, dříví, třísloviny, haličský i rumunský petrolej. Kvetoucí průmysl podél středního Labe došel by též laciné vývozní dráhy značně příznivější, nežli je trať vltavská. Uskutečnění průplavu jest liknavým prováděním vodocestného zákona značně odstrčeno a má přijíti na řadu až po průplavu oderskodunajském, nejdříve snad r. 1913.

Labzin 2) Nikolaj Filippovič, do r. 1880 byl ředitelem petrohradské řemeslnické školy a r. 1893 zastupoval ruskou vládu při ujednání obchod. smlouvy s Německem. Vydal ještě: *Istorikostatističeskij obzor razvitija metalličeskich promyslov i mašinostrojenija v Rossiji* (Petr., 1886); *Proizvodstvo metalličeskich izdělij v Rossiji* (t., 1893 a 1896); *Kurs téchnologiji metallov* (t., 1896—1900).

Lacaze-Duthiers Félix Joseph Henri, zoolog franc., † 1901.

Lacina Jos., historik čes., † 21. čna 1908. Jeho syn dr. L. Václav (* 1877 — † 28. pros. 1905 jako prof. čes. reálky v Praze-II.) osvědčil se zvl. studií *Budišínský rukopis Štítného Řečí besedních* (v »Listech filol.« 1899) a stati o *Štítném* v Ott. Sl. N. důkladným pracovníkem v čes. filologii.

***Lacina** František, divadelní ředitel čes. (* 1863 ve Žďáře na Mor.), vystudoval nižší gymnasium v Brně, načež pobyl dvě léta na ústavě učitelském. R. 1880 odešel bez vědomí rodičů k divadelní společnosti Vil. Jelínka do Roudnice, odtud k Braunovi, K vůli rodičům vrátil se k nim do Vídně, kam přesídlili, vystudoval s výborným prospěchem obchodní školu a přijal místo u firmy velkoobchodní. Ale touha po divadle odvedla jej po čtyřech měsících opět k divadlu. U společnosti Václava Svobody v Kroměříži pojal za choť dceru ředitelovu a 1894 převzal jeho společnost. R. 1897 až 1905 přijal vedení českého Národního divadla v Brně, které umělecky i hmotně velmi povznesl. S operou podnikl tři výpravy, 1902 z Prešpurka na slovanský jih (Split, Sarajevo, Osěk a j.), 1903 do Rumunska (Krajova, Bukurešť, Jassy a j.), do Bukoviny (Černovice) a Haliče (Stanislawów, Lvov, Tarnów a j.), 1905 do Prešpurka a Šoproně. Od r. 1905 převzal divadlo sdružených východočeských měst a 1909 od podzimu opět české Národ. divadlo v Brně. L. jest intelligentní, obezřetný a podnikavý ředitel, hledící vždy jak jen možno k umělecké stránce divadla. *Št.*

***Lactariella**, bot. jméno zdrobnělé od *Lactarius* (ryzec, mléčník), jež dal Schroter ryzci sazovému n. černohlávku, *L. lignyotu*, stanoviv tak nový rod pro ryzce s výtrusy živě okrovými na rozdíl rodu *Lactari*, jehož druhy mají výtrusy čistě bílé, neb jen světle žlutavé (jako na př. ryzec pravý, *Lactari deliciosus*). Černohlávek jest jedlý; od ryzců podobně tmavě zbarvených snadno ihned se rozezná tím, že lupeny tlustě žebrovité sbíhají po třeni, jenž nahoře jest nepravidelně hluboce rýhován. *Bezděk.*

Lactarius, bot., v. Ryzec.

***Lacinová** Praskovja Aleksandrovna v. Lětněv.

***Lada** Černá v. Schwarzhaid.

Ladányi [-ňi] Gedeon, historik maď. (*1824 v Hiripu v komit. szatmárském — † 1886 v Kluži). Vystudoval v Debrecíně práva a stal se gymnasijním professorem, r. 1860 pak professorem na debrecínské právní akademii. R. 1872 jmenován professorem všeobecných dějin na klužské universitě. Z histor. jeho prací buďtež uvedeny zvláště: *A magyar nemzet története rövid kivonatban* (Dějiny uh. národa v krátkém výtahu, Debrecín, 1860; 5. vyd. t., 1882); *Magyarország története* (Dějiny Uherska, t., 1867, 2. vyd. 1883); *Magyar alkotmány története* (Dějiny uh. ústavy, t., 1863, 3. vyd. 1873); *A magyar királyság alkotmány története a szatmári békekötésig* (Ústavní dějiny Uh. království až do míru Szatmárského, t., 1871, 2. sv.).

Ladecký Jan, spis. čes., † 20. čce. 1907 v Praze. V posledních letech referoval o nových dramatech a jejich provedení zejména do »Osvěty«, »Zvonu« a j. a připravoval k vydání »Divadelní slovník«, jehož vydání se bohužel nedočkal.

***Laduchin** Nikolaj Michajlovič, hud. skladatel a spis. rus. (* 1860). Z cenných jeho skladeb sluší uvésti: *V sumerkach* (pro smyčcový orchestr); *Symfonické variace pro velký orchestr*; *Liturgie Jana Zlatoústého* (pro 4hlasový sbor). Vedle toho složil 100 dětských písní pro 1, 2 a 3 hlasy, romance, skladby pro housle a klavír a j. Konečně napsal: *Opyt praktičeskago izučenija intervalov, gamm i ritma*; *Kratkoja enciklopedija téoriji muzyki*; *Rukovodstvo k praktičeskomu izučeniju garmoniji* a *Sbornik zadač. Tmk.*

Ladysmith [lédismidz], město v záp. části brit. kolonie Natal, ležící na Klip-Riveru, pobočce Tugely, a na vých. výběžčích Dračích hor; má asi 4500 obyv., železniční spojení s Durbanem, Johannesburgem a Harrismithem, Za jihoafrické války byl L. — hájený generálem Whiteem — 30. říj. 1899 Boery obklíčen. Několikerý pokus gen. Bullera osvoboditi obležený L. byl vždy se značnými ztrátami Boery zmařen; teprve po kapitulaci gen. Cronjea u Paardenbergu Boerové byli 28. ún. 1900 nuceni upustiti od dalšího obléhání L-u. — Srv. Mac Hugh, The siege of L. (Londýn 1900); Pearse, Four month besieged: The story of L. (t., 1900).

***Lælia**, bot., L. orientalis Desv., t. j. *Bunias orientalis* L. v. Bunias.

***Lafargue** [lafárg] Paul, národohospodář, politik a socialista franc. (* 1842 na Kubě). Studoval v Paříži lékařství. Pro účastenství své na studentských demonstracích proti druhému císařství vyloučen byl z lékařské fakulty pařížské. Lékařská studia dokončil potom v Londýně, kde seznámil se s Marxem a stal se z proudhonisty horlivým přívržencem socialismu Marxova. L. stal se v Londýně členem generální rady mezinárodní associace dělnické, v níž zastupoval Španělsko. R. 1870 oženil se s dcerou Marxovou a navrátil se do Paříže. Od pařížské kommuny dostalo se mu rozkazu, aby organisoval povstání v jih.-záp. Francii, které však nedoznalo úspěchu. Po pádu kommuny L. uchýlil se do Španělska a odtud do Portugalska, kde se horlivě účastnil všech počinu socialistických. Po vyhlášení amnestie L. znovu navrátil se do Francie. Spolu s Guesdem a Devillem L. byl vůdcem sociálních demokratů francouzských v duchu Marxově. Byl první hlavní propagátor ryzího marxismu ve Francii. Za účastenství své v krvavých manifestacích ve Fourmies r. 1891 odsouzen byl do žaláře. T. r. však byl zvolen poslancem do parlamentu francouzského a propuštěn na svobodu. Napsal řadu knih a úvah, objasňujících nauku hospodářského materialismu. Psal do různých časopisů, byl spolupracovníkem i ruských novin a byl i původcem známého hesla: *Unissez-vous donc, peuples!* (Proletáři všech zemí, spojte se!). Z jeho samostatných publikací sluší především uvésti: *Le droit à la paresse*; *La*

religion du capital; *Matérialisme économique de Charles Marx* (do češtiny přel. Grau, Kladno, 1900); *La propriété, origine et évolution*; *Le Communisme et l'évolution économique* (přel. do češtiny, Praha, 1895). Spisy L-ovy přeloženy byly skoro do všech řečí evropských. Při posledních všeobecných volbách do franc. parlamentu L. utrpěl značnou porážku. *Tmk.*

Lagarde Paul Anton, orientalista něm. Kromě děl filologických a jazykozpytných napsal též řadu skvělých úvah politických, náboženských a paedagogických, jež, shrnuty r. 1874 do svazku *Deutsche Schriften* (defin. vyd. 1891 a častěji), staly se přímo evangeliem moderní německé filosofie národnostní, která založena na příkrém individualismu a tíhnouc k aristokratismu, slučuje náboženství s národností, káže antisemitismus a pracuje k obrodě výchovou. Stati L-ovy, psané mohutným a svérázným slohem těžkého pathosu, působily mocně na vzrůst národního sebevědomí německého. L., osobnost velmi rázovitá, psal i verše, *Gedichte* (1885) a *Am Strande* (1887), rovněž slohově výrazné. (Viz životopis od choti L-ovy Anny, Gotinky, 1894, essay Platzhoff-Lejeunův, Berl., 1903 a srv. též »Čes. Mysl« roč. VI., 1905.) *AN.*

***Lagerlöfova** Selma, spisovatelka švédská (* 20. list. 1858 na dvorci Märbacka ve Vermlandu). R. 1880 vstoupila ve Štokholmu do ústavu učitelek a v l. 1885—95 byla učitelkou v Landskroně. R. 1891 vyšel první její cenou poctěný román *Gösta Berlings Saga* (6. vyd., 1904), kterým postavila se v řady prvních spisovatelů švédských. Toto dílo plné obrazivosti mělo po realistické literatuře let osmdesátých veliký úspěch vynikajíc mohutnou romantikou. Napsala mimo to povídky a novelly: *Osynliga länkar* (1894); *Ett äfventyr i Vineta* (1895); román *Antikrists mirakler* (1897) jednající o těžkých problémech sociálních a obsahující výtečná líčení sicilského života; *Drottningari Kungahälla* (1899); *En herregårdssägen* (1899); román *Jerusalem* (1901—2, 2. d.); *Kristuslegender* (1904); *Herr Arnes penningar* (1905) a *Nils Holgersons underbara uesa genom Sverige* (1906). R. 1904 vyšly její *Samlade romaner och berättelser*. Od r. 1895 L. tráví mnoho času na cestách a mnohé z jejích povídek jednají v cizině. Byť někdy líčení její bylo jednotvárné, je vždy velkolepé a klidné. Srv. Levertin, Selma L. (1904). Do češtiny »Antikristovy zázraky« přeložil O. S. Vetti (Praha, 1900, J. Otto); »Poklad pana Arne« přeložila Jindra Kopecká (t., 1905, J. Otto); »Psanci a jiné povídky« přel. H. Kosterka (Praha, 1904).

Lagorio Lev Feliksovič, malíř rus., † 1905.

Łaguna Stosław, historik polský, †1900. Z dalších jeho prací jmenujeme: *Nowa hypoteza o pochodzeniu szlachty polskiej* (1890); *Pierwsze wieki kościoła polskiego* (1891); *Rodowód Piastów* (1897). — Srv. J. K. Kochanowski, Stosław Ł. jako historyk (»Ateneum«, 1901, leden).

***Láho** Jan, evang. duchovní a první potoleranční superintendent evang.-lutherské církve v Čechách (* 22. dub. 1738 v městě Radvány v stolici zvolenské v Uhrách), byv ordinován k úřadu kazatelskému r. 1767, působil nejprve jako kazatel ve své vlasti v Berzeku (v stolici gemerské). L. byl prvním z evang. duchovních, kteří přišli po vydání patentu tolerančního ze Slovenska do Čech. V Čechách působil od r. 1782 až do září r. 1785 na nejstarším lutherském sboru v Krucemburku u Chotěboře, načež se odebral zpět do své vlasti na slovenský sbor Petrka u Pešti. L. byl muž znamenitý a ve svém úřadě věrný; vláda svěřila mu, ustanovivší v dubnu r. 1784 úřad evang. superintendentů, čestný úřad superintendenta církve augšp. vyzn. v Čechách, jejž zastával L. až do svého odchodu z Čech, přispěv nemálo v mnohém ohledu k organisování nově se tvořící evang.-lutherské církve české. Další data L-va života ve vlasti jeho nejsou přesně zjištěna. *vfr.*

Lahor Jean v. Cazalis.

***Lahovari** Jiří J. (* 1838 v Rîmniku-Vîlceï), studoval v Bukurešti, Berlíně, Heidelberce a Karlsruhe, načež stal se inženýrem, byl potom (1871—76) gener. ředitelem pošt a telegrafův a (r. 1876) radou nejv. účetního dvora, jehož praesidentem stal se r. 1893. Ku přání krále Karla I. založil spolu s jinými rumun. geograf. společnost, jejímž generál. sekretářem jest podnes. Jeho zásluhou uveřejňovány zprávy této společnosti, sbírány a vydány materiály nutné pro geograf. slovník země Rumunské. Pod názvem *Hârtii vechi* (staré papíry) uveřejnil v »Convorbiri literare« řadu starých zajímavých aktův a listin, pod pseudonymem pak Gil četné novelly a náčrty. *Drož.*

***Lahovari** Alexander, politik rumun. (* 1841 — † 1897), studoval v Paříži, kde povýšen také na doktora práv. Vrátiv se 1865 do vlasti, přidržel se strany konservativní, jejímž byl členem nejenergičtějším. Byl několikráte ministrem, posléze (až do říj. 1895) ministrem zahraničních záležitostí. Po smrti jeho vydána sbírka jeho řečí parlamentních. *Drož.*

***Lahovary** Jakub, brigádník a rumun. ministr války (* 1846), náleží k nejzpůsobilejším generálům rumunským; v armádě provedl důležité, pronikavé reformy. *Drož.*

***Lachenal** [laš'nàl] Adrien, stát. švýc. (* 1849 v Genevě). Byl advokátem v Genevě a v l. 1881—84 zastupoval Genevu ve stavovské radě, později v radě národní, jejímž předsedou byl v l. 1891—92. R. 1892 byl zvolen do spolkové rady, r. 1895 byl jejím místopředsedou, r. 1896 předsedou, ale r. 1899 vzdal se svého členství v radě spolkové. R. 1900 byl členem rady stavovské, r. 1903 jejím předsedou. L. jest z nejvíce vynikajících zástupců strany radikální.

Laichter Josef, spis. čes., nyní sekretář finanční prokuratury v Praze, napsal ještě román *Na přechodu* (Praha, 1908).

***Lainé** Jules Armand, právník franc. (* 1841 v Nérondes — † 1908 v Paříži. Byl professorem mezinárodního práva na právnické fakultě v Paříži. Napsal: *Traité élémentaire de droit criminel*; *Introduction au droit international privé*; *Des personnes morales en droit international privé*; *De l'application des lois étrangères en France et en Belgique*; *De l'exécution en France des sentences arbitraires étrangères, considérations sur le droit international privé* (Kritická zpráva o sezeních haagských konferenci v l. 1893 až 1894—1900—4); *Introductions à la revue du droit international privé* (1905); *La theorie du renvoi en droit international privé* (1906—7).

Laistner L., spis. něm., † 29. bř. 1896 ve Štutgartě.

***Lakové esthery**, jméno nových druhů laků nátěrových, jež jsou mnohem vydatnější než laky kopálové, tak že dva díly l-vých e-rů stačí na plochu potřebující laků kopálových díly tři. L. e. nanášejí se velmi tence, jinak by neproschly. Nátěry jsou stálejší i proti vzduchu i proti vlhku. Jak již ze jména patrno, povstávají l. e. působením alkoholů na kyseliny pryskyřic za vystoupení molekuly vody.

***Laktarin**, sušený a práškovaný kaseïn, užívaný jako zahušťovadlo barev při tisku tkanin, ke kterémuž účelu rozpouští se ve zředěném ammoniaku na hmotu gummovitou.

***Lallace** v. Lambdacismus.

Lamanskij 1) Jevgenij Ivanovič, finančník rus., † 1902.

Lambeaux Jules, sochař belg., † 6. čna 1908 v Brusselu.

***Lambik**, belgické kyselé pivo; obsahuje 3·66 extraktu, 5·02 alkoholu, 0·43 proteïnu, 0·56 maltosy, 1·68 dextrinu, 0·89 kyseliny mléčné, 0·20 kyseliny uhličité.

Lambl 3) Jan B. r. 1906 vyznamenán komthurským křížem Frant. Josefa; r. 1908 jmenován čestným doktorem techniky. Vydal ještě: *Substance statková a účetnictví hospodářské* (Praha, 1904).

***Lambrior** Alexander, filolog rumun. (* 1846 ve vsi Soci, kraj Neamtu — † 20. září 1883). Vystudovav stal se professorem lycea Botošanského, potom professorem historie na vojenské škole jasské, kdež v »Convorbiri literare« uveřejnil několik studií, mezi nimi zvláště v pojednání o rukopisu Iordachiho Goleska (Golescul) »Pilde, povătuirişi cuvînte adevărate şi povesti« (Příklady, poučení a vypravování pravdivá i pohádky), za niž vyznamenán byl státním stipendiem, aby pokračovati mohl ve studiích v cizině. L. odebral se do Paříže, kdež účastnil se kursů jazyků románských na universitě a v revui »Romania« uveřejňoval badání svá o jazyce rumunském. Vrátiv se do Rumunska, jmenován byl professorem lycea jasského a přispíval do »Convorbiri literare«; ze článků zde uveřejněných uvésti dlužno *Indreptarin* (v ročníku XV.), v němž L. vypracoval vědecké základy rumunského pravopisu fonetického. Jeho *Carte de cetire cu litere cirilice* (Čítanka s písmeny cyrillskými, Jassy, 1882) opatřena jest znamenitým, obšírným úvodem filologickým. *Drož.*

***Lambsdorff**, hrabě, viz Lamsdorf (Dopl.).

***Lamp** Ernst August, hvězdář něm. (* 1850 v Kopperpahlu u Kielu — † 10. kv. 1901 v Ruandě ve Vých. Německé Africe). Studoval na universitě v Kielu, Berlíně a Gotinkách. Od r. 1874 pracoval v geodétickém ústavě v Berlíně, odkud r. 1877 přešel na hvězdárnu v Kielu. R. 1883 jmenován mimoř. prof. astronomie. R. 1897 přidělen geod. ústavu v Postupimi a poslán později (r. 1900) do Afriky s kommissí, která měla regulovati hranice mezi německým územím a státem Kongo. Z prací L-ových dlužno uvésti: *Der scheinbare Ort des Polarsterns* (Kiel, 1874); *Das Aequinoctium für 1860. etc.* (t., 1882); *Der Brorsensche Comet* (t. 1892); *Definitive Bahnbestimmung des Cometen 1891 I.* (t., 1894). Za pobytu v Kielu vykonal revisní pozorování pro katalog hvězdný Helsingfors—Gotha; mimo to spolupůsobil v redakci »Astr. Nachr.« Objevil kometu 1896 I. Perrine—L. *Kvn.*

***Lamp** Johann Christian, hvězdář německý, bratr před. (* 1857 v Kopperpahlu u Kielu — † 18. září 1891 v Davosu). Studoval na universitě v Kielu a Berlíně. V l. 1882—88 pracoval na soukromé hvězdárně v Bothkampu, později účastnil se jako assistent A. Anwerse v Berlíně prací, týkajících se hlavně hvězdného katalogu berlínského. Napsal kromě několika menších článků v »Astr. Nachr.« pojednání *Neue Berechnung der Parallaxe von 61 Cygni etc.* (Kiel, 1883). *Kvn.*

***Lampa** mluvící viz Telefonie bez drátu.

***Lampas**, fr., malovaná čínská látka hedvábná, u níž vzorky plasticky vystupují. — L-y, pruhy z látky barevné nebo zlaté u kalhot uniforem vojenských, úřednických a jiných.

***Lampetia**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 4. list. 1894. Označení (393). *Kvn.*

Lamprecht Karl Gotthart, historik něm. Ke spisům jeho již jmenovaným doplniti dlužno: *Kant und Herder als Theoretiker der Geschichtswissenschaft* (1898); *Die historische Methode d. Herrn von Below* (1899); *Die kulturhistorische Methode* (1900); *What is history* (1905); *Americana* (1906). Od r. 1901 vydal 3 doplňkové svazky svých »Deutsche Geschichte« pod názvem: *Zur jüngsten deutschen Vergangenheit* (poslední 1907), v nichž jmenovitě jest obsažen rozbor vedoucích ideji něm. vnitřní i vnější politiky XIX. stol. R. 1905 vydal knihu *Moderne Geschichtswissenschaft*, v níž podává své pojetí moder-

ního dějepisectví — jež podle L. a je především vědou sociálně psychologickou, na rozdíl od pojetí staršího repraesentovaného Rankem, jež zdůrazňovalo v dějinách moment individuálně psychologický. R. 1903 založil sbírku »Geschichtliche Untersuchungen« pro dissertace vycházející z jeho semináře a r. 1908 jeho prací založen rozsáhlý dějezpytný ústav »Königlich-sächsisches Institut für Kultur und Universalgeschichte«, jemuž L. stojí v čele a jehož účelem je soustřediti prostředky ke studiu dějin světových v nejširším rozsahu.

* **Lamsdorf** (pův. Lambsdorff) Vladimir Nikolajevič, hrabě, státník ruský (* 1845 — † 19. bř. 1907 v San Remu). Pocházel z rodu vestfálského svob. pánů von der Wenge, z nichž jeden nabyl r. 1817 titulu hraběte z Lambsdorffu. Byl vychován na Alexandrijském lyceu v Petrohradě a r. 1866 vstoupil do ministerstva zahraničných věcí. R. 1872 byl jmenován druhým, r. 1875 prvním sekretářem ministerským a r. 1878 provázel knížete Gorčakova k Berlínskému kongressu. Později účastnil se v průvodu carově schůzek v Alexandrovu, Gdansku, Skierniewicích a Kroměříži. R. 1892 stal se členem ministerské rady, za Muravjeva r. 1897 ministerským pomocníkem. Po smrti Muravjeva v čci 1900 byl jmenován správcem, 6. led. 1901 skutečným ministrem zahranič. záležitostí. Koncem r. 1902 podařilo se mu zjednati úmluvu zvanou Mürzstežskou s Rakousko-Uherskem k uklidnění balkánských zmatků, za kterýmž účelem podnikl cestu do Bělehradu, Sofie a Vídně. R. 1904 L. obmezil příliš velikou pravomoc místodržitele Aleksějeva ve Vých. Asii, ale míru s Japanskem nedosáhl. R. 1905 přešel do ministerstva Witteova, s nímž také v květnu 1906 odstoupil, načež povolán do panské sněmovny. Byl přítelem míru a dal podnět ke svolání haagské konference.

* **Lancaster**, pseud. G. E. Mackaye (v. t.).

* **Lancaster** William Joseph Cosens, spis. angl. (* 1851 ve Weymouthu), civilní inženýr ve službách britské admirality, vykonal mnoho cest po mořích a napsal řadu povídek námořnických pod pseudonymem Harry Collingwood, zejména: *The Secret of the Sands* (1879); *Under the Meteor Flag* (1884); *Voyage of the »Aurora«* (1885); *Pirate Island* (1885); *The Congo Rovers* (1886); *Log of the »Flying Fish«* (1887); *The Rover's Secret* (1888); *Missing Merchantman* (1889); *Doctor of the »Juliet«* (1892); *Cruise of the »Esmeralda«* (1894); *The Pirate Slaver* (1895); *Jack Beresford's Yarn* (1896); *Log of a Privateersman* (1896); *The homeward Voyage* (1897); *An Ocean Chase* (1898); *The Castaways* (1899); *A Pirate of the Caribees* (1900); *Dick Leslies Luck*; *Across the Spanish Main* (1906); *Geoffrey Harrington s Adventures* (1907).

Lanciani Rodolfo. K publikacím jeho dodati jest: *The destruction of ancient Rome* (New York, 1899, 2. vyd. 1901); *Storia degli scavi di Roma e notizie intorno le collezioni romane di antichità* (Řím, 1902—4, 2 d.); *La villa Adriana: guida e descrizione* (t., 1906). *Vý.*

* de **Lanclos** Ninon v. Lenclos.

Landelle Charles, malíř franc., † v říjnu 1908.

Landfras Vilém, knihtiskař a nakladatel čes., † 1. čna 1902 v Jindř. Hradci.

* von **Landmann** Robert, státník bav (* 12. led. 1845 v Grossweingarten ve Střed. Francích). Byl tajemníkem obch. průmysl. komory v Augspurce, potom byl členem redakce »Allgem. Zeitung« a r. 1876 povolán do ministerstva vnitra. R. 1886 byl členem kommisse pro vyšetřování toku Rýna, 1890 německým delegátem při mezinár. konferenci pro ochranu dělníků v Berlíně, r. 1891 bav zmocněncem při spolkové radě v Berlíně a r. 1895 jmenován bav. ministrem kultu a vyučování. R. 1902 dostal se do konfliktu s vircpurským senátem pro jmenování prof. dějin Chrousta řádným a zadal t. r. za propuštěnou. Napsal: *Kommentar zur Gewerbeordnung* (Nordl., 1884, 4. vyd. 1903, 2 sv.); *Kommentar zum Unfallversicherungsgesetz* (t., 1886) a *Kommentar zum Invaliditäts- u. Altersversicherungsgesetz* (s Raspem t., 1891, 2 vyd., 1900). R. 1899 povýšen do dědičného stavu šlechtického.

Landois 1) Hermann, zoolog a spis. něm., † 1905 v Munsten. — L. 2) Leonard, fysiolog něm., † 1902.

* **Landor** A. Henry Savage, cestovatel angl. (* 1865 ve Florencii), vnuk básníka Waltera Savage L-a. Vzdělav se ve Florencii a v Paříži, vydal se na cesty nejdříve do Asie, navštívil Japan, Čínu, Koreu, Jižní Mongolsko, Tibet, Indii, Nepal, Jeso, Persii, Belúdžistán a Filipiny, potom odebral se do Ameriky, do Australie a konečně do Afriky. Na těchto cestách provázel r. 1900 vojsko spojenecké do Pekingu, r. 1902 pustil se z Ruska po zemi přes Persii a Afgánistán do Kalkutty, rok 1903 ztrávil v archipelagu Filipinském a Suluském, r. 1906 podnikl cestu napříč Afrikou z Franc. Somálska přes Súdan, Timbuktu do St. Louis. Sepsal: *Alone viz Hairy Ainu, or 3800 Miles on a Pack saddle*; *Corea, or the Land of the Morning Calm*; *A Journey to the Sacred Mountain of Siao ou-tai-shan*; *In the Forbidden Land* (1898; přelož. ve výtahu do češtiny »Po zakázaných cestách« od Jar. Pšeničky, »Matice lidu«, 1905); *China and the Allies* (1901); *Across Coveted Lands* (1902); *The Gems of the East* (1904); *Tibet and Nepal* (1905); *Across Wildest Africa* (1908).

* **Landsberg**, Windisch-L., m. štýrské, v. Podčetertek.

* **Landsberg** Ernst, právník něm. (* 1860 ve Stolbergu u Cách), habilitoval se r. 1883 v Bonnu a stal se tam r. 1887 mimořádným, r. 1899 pak řádným professorem římského a trestního práva. Uveřejnil: *Ueber die Entstehung der Regel Quidquid non agnoscit glossa, nec agnoscit forum* (Bonn, 1879); *Die Glosse des Accursius und ihre Lehre vom*

Eigentum (Lip., 1883); *Das Recht des bürgerl. Gesetzbuches* (Berl., 1904); *Injuria und Beleidigung* (Bonn, 1886); *Das Furtum des bösgläubigen Besitzers* (t., 1888); *Die sogenannten Kommissivdelikte durch Unterlassung* (Freiburg, 1890); *Zur Biografie von Christian Thomasius* (Festschrift, Bonn, 1894); *Rechtsfalle zum bürgerl. Gesetzbuch* (t., 1900). Vydal též »Quaestiones« glossátora Azzona (Freiburk, 1888) a pokračování díla svého učitele J. Aug. Rodericha Stintzinga *Geschichte der deutschen Rechtswissenschaft* (vydal druhé oddělení a připojil třetí, Mnichov, 1884 a 1898).

*de **Lanessan** Jean Marie Antoine, učenec a politik franc. (* 13. čce 1843 v St.-André-de-Cubzac, Gironde), vystudovav lékařství a přírodní vědy byl r. 1863—70 lodním lékařem, účastnil se r. 1870—71 války jako lékař mobilní gardy a r. 1875 jmenován byl professorem přírodopisu na lékař. fakultě v Paříži. Od r. 1881 byl radikálním členem komory pařížské a zabýval se studiemi hospodářsko-politickými. K tomu cíli vykonal r. 1886—87 cestu po franc. koloniích. R. 1891 jmenován byl generál. gouverneurem Indočíny, ale byl r. 1894 opět odvolán. V l. 1898—1906 byl poslancem za Lyon a r. 1899—1902 ministrem námořnictva v kabinetě Waldeck-Rousseauově. Jest politickým ředitelem »Siècle«. Napsal: *Du protoplasma végétal* (1876); *La lutte pour l'existence et l'association pour la lutte* (1881); *Manuel d'histoire naturelle médicale* (1881—82, 2 sv., 2. vyd. 1885); *Traité de zoologie* (1. sv. 1882); *La botanique* (1882); *Le transformisme* (1883); *Flore de Paris* (1884); *L'expansion coloniale de la France* (1886); *La Tunisie* (1887); *L'Indo-Chine française* (1888); *La marine francaise au printemps en 1890* (1890); *La colonisation francaise en Indo-Chine* (1895); *Principes de colonisation* (1896); *La République démocratique* (1897); *La lutte pour l'existence et l'évolution des sociétés* (1903); *La concurrence sociale et des devoirs sociaux* (1904); *La morale des religions*; *Les enseignements maritimes de la guerre russo-japonaise* (1905); *L'État et les Églises en France depuis les origines jusqu'à la séparation* (1906); *Les missions et leur protectorat* (1907); *L'éducation de la France moderne* (1907).

Lang Andrew vydal ještě tyto spisy: *Prince Ricardo of Pantouflia* (1893); *True Story Book* (1893); *St. Andrews* (1893); *Yellow Fairy Book* (1894); *Ban and Arriere Ban* (1894); *Cock Lane and Common Sense* (1894); *My Own Fairy Book* (1895); *Life of John Gibson Lockhart* (1896); *Pickle, the Spy* (1897); *The World's Desire*; *The Making of Religion* (1898); *The Compagnons of Pickle* (1898); *The Homeric Hymns* (1899); *The Red Book of Animals* (1899); *A History of Scotland from the Roman Occupation* (sv. I.); *Prince Charles Edward* (1900); *Magic and Religion* (1901); *Alfred Tennyson* (1901); *The Mystery of Mary Stuart* (1901); *The Disentanglers* (1902); *The Valet's Tragedy* (1903); *John Knox and the Reformation* (1905); *Homer and his Age* (1906); *Olive Fairy Book* (1907).

***Lang** Arnold, zoolog něm. (* 1855 v Oftringen, kanton Aargau), studoval vědy přírodní na universitách v Genevě a v Jeně, r. 1876—78 byl soukromým docentem zoologie v Bernu, r. 1878—85 assistentem při zool. stanici v Neapoli, r. 1885—86 assistentem a docentem zool. v Jeně, r. 1886—89 tamtéž prof. fylogenie, od r. 1889 prof. zoologie a srovnávací anatomie na universitě a na polytechnice v Curichu. Vynikl hlavně studiem z oboru mořských hlístů plochých, nověji studiem míšenců, i jest autorem výborné učebnice srovnávací anatomie živočichů bezobratlých. Hlavní jeho práce: *Die Polycladen* (*Seeplanarien*) *des Golfes von Neapel* (Fauna u. Flora des Golfes von Neapel, XI; Lip., 1884); *Lehrbuch der vergleichenden Anatomie* (1. vyd. Jena, 1888 a sl.; 2. vyd. t., 1900 sl.); *Beiträge zu einer Trophocoeltheorie* (»Jen. Zeitschr. f. Naturwissensch.«, 1903); *Varietätenbildung bei Helix hortensis u. Helix nemoralis* (1909).

***Lang** Alois, spis. čes. (* 12. čna 1869 v Držovicích na Moravě). Vystudovav gymn. v Kroměříži, theologii v Olomouci, byl r. 1898 povýšen na doktora theologie, načež ještě t. r. ustanoven za professora náboženství na čes. zemské reálce v Mor. Ostravě. Vedle menších studií v »Novém Životě« (*František z Assisi*; *August Strindberg*; *Abaelard a Heloisa*), v »Obrázkové Revui« (*Po Dunaji na Krim*), v »Hlídce« (*Buddha a ženy*) vydal samostatně: *Buddhismus* (Mor. Ostrava, 1904) a do zprávy reál. gymn. v Mor. Ostravě na r. 1900 napsal *Po stopách světce z Assisi*.

***Langbehn** Julius, spisovatel něm., proslul anonymně vydanou knihou *Rembrandt als Erzieher. Von einem Deutschen* (Lip., 1890), jež došla 45 vyd. Jest to v duchu Nietzscheově, de Lagardeově a Carlyleově psaná neúprosná kritika národního a kulturního úpadku německého charakteru, která důsledně prováděným požadavkem vytváření silných osobností, nadšeným kultem umělecké tvorby, příkrým stanoviskem čistoty raçové, hledá vysvobození z dobové tísně a kulturní mdloby. Rembrandta, jehož však necharakterisuje, nýbrž jen rhapsodicky vzývá, volí L. za typický příklad oné vytoužené silné umělecké osobnosti ryze germanské. Vším tím, zejména pak svým vášnivým voláním po stilové ryzosti, kniha působila hluboce, a to nejen v literatuře; také t. zv. »Heimatkunst« odvolává se k L-ovi. L. zůstal improvisatorem; ostatní jeho spisy, na př. *Lieder eines Deutschen* (Drážď., 1891) zklamaly. *AN.*

Lange 4) E. Philipp, romanopisec něm. † 20. ún. 1899 v Postupimi.

***Lange** Helene, feministka něm. (* 1848 v Oldenburce). Nabyvši dostatečného vzdělání paedagogického, řídila v Berlíně reální kursy pro ženy, které r. 1893 proměněny v kursy gymnasijní. Jest v předsednictvu International Council of Women. Z jejích publikací uvádíme: *Frauenbildung* (1889) a

z rozkazu prus. ministerstva kultu pro výstavu v Chicagu r. 1893 pracovanou *Entwickelung und Stand des höh. Mädchenschulwesens in Deutschland*; *Grundfragen der Mädchenschulreform* (1903).

* **Lange** Thor, spisovatel dánský (* 1851 v Kodani). Věnoval se studiu řečí a složil filolog. zkoušku r. 1874. Stal se potom professorem klassických řečí na východní akademii v Moskvě a r. 1887 dánským konsulem tamže. R. 1894 dostal doktorát filos. za pojednání o Al. Tolstém. Byl jmenován ruským státním radou. Jest obratný a něžný básník směru lidových písní a hbitý překladatel hlavně slovanské poesie lidové. Vydal sbírky básní: *Gennem farvet Glas* (1894); *Nocturner* (1897); *Strengespil* (1906); *Fjerne Melodier*; *Skizzer og Fantasier*; mimo to dojmy z Ruska a slovan. zemí: *Fra Rusland*; *Wesna*; *Sarniza*; *I donske Farver*; *Fra fremmede Lande* a sbírku novell.

* **Lange** Antoni, básník pol. (* 1863), studoval na filosofické fakultě varšavské university a pak žil delší dobu v Paříži. Proslul jako theoretik symbolismu (*Studja z literatury francuzskiej*, 1897; *Studja i wrażenia*, 1899) a překlady z moderních spisovatelů, jmenovitě francouz. Původní básně vydal ve sbírkách *Poezje* (1895, 1898, 1900); *Wybor z poezyi* (1900); *Fragmenta* (1901) a *Poezje wybrane* (1901). L pokládá se spolu s Miriamem za zakladatele pol. symbolismu, ač jeho poesie není prosta též jiných vlivů, jako parnassismu a impressionismu. Obsahem jeho poesie není život jedince, nýbrž člověčenstvo ve svém celku, čímž liší se podstatně od ostatních básníků »mladého Polska«. Verš jeho je neobyčejně pružný a básník bývá zván proto virtuosem formy, jíž nejednou pěje nadšenou hymnu. Srv. A. Mazanowski, Młoda Polska (Krak., 1902). *Šnk.*

* **Lange** Sven, spis. dánský (* 1868 v Kodani). Studoval historii umění. Žil v l. 1893 až 1895 v Paříži, potom v Mnichově, jsa tam redaktorem »Simplicissima«. R. 1897 vrátil se do Kodaně. Napsal veselohry: *En Martyr*; *Kaerlighedens Narre*; *Iris*; *De poetiske Vindmagere*; *De unmyndige Röst*; dramata: *De stille Stuer*; *En Digters Kaerlighed*; *En Forbryder*; *Kvindelykke*; povídky *Engelche og andre Fortaellinger*; romány: *Hjaertets Gaerninger*; *Sommerleg* a j. Ve svých pracích zachycuje s utajenou skepsí, se zatvrzelým pessimismem, slohem pružné elegance mnohobarvé, těkavé a složené povahy, plné nuancí a rozmaru, z ruchu velkoměsta.

* **Langen** Eugen, inženýr něm. (* 8. říj. 1833 v Kolíně n. R. — † 2. říj. 1895 t.), vystudovav vys. školu technickou v Karlsruhe (odbor strojnický), vstoupil do Friedrich-Wilhelmových hutí v Troisdorfu; pak převzal po svém bratru vedení raffinerie cukru v Kolíně, založil s E. Pfeiferem cukrovar v Elsdorfu, Euskirchenu. Společně s J. Ottou sestrojil r. 1867 atmosférický plynový motor a založil továrnu na plynové motory v Deutzu a továrnu na stroje v Grevenbroichu. S Klostermannem a W. Siemensem založil r. 1870 spolek na ochranu patentů. Vynalezl: stupňový rošt, pec na přečišťování uhlí, zařízení na výrobu cukru v deskách (pro výrobu kostkového cukru), dvojkolejnou dráhu visutou.

Langen Joseph, starokatolický theolog něm., † 1901.

* **Langen** Albert, vydavatel německý (* 1869 — † 30. dub. 1909 v Mnichově), založil r. 1896 humoristicko-satirický list »Simplicissimus«, v němž k spolupracovnictví dovedl soustřediti přední umělce karikaturisty jako Brunnera Paula, Th. Heineho, Guldbranssona a j. Jeho nákladem vycházely knihy Björnsonovy, Hamsunovy, Roda Rodovy, Ludvíka Thomy. Byl zetěm Bjornsonovým.

Langer 4) Karl, mědiryjec německý, † 1895.

von **Langer** Carl, rytíř, anatom něm. (* 1819 ve Vídni — † 1887 t.). Vzdělav se v lékařství ve Vídni a v Praze, byl prosektorem ve Vídni, r. 1850 se stal prof. zoologie při univ. v Pešti, r. 1856 prof. anatomie při Josefinu ve Vídni a r. 1870, po zrušení Josefina II. prof. anatomie při lékařské fakultě. Napsal řadu spec. prací zvl. o kůži a vzrůstu vlasův, o vlásečnicích, o vzrůstu kostí a povaze kloubů, nad jiné však vyniká jeho koncisní učebnice anatomie *Lehrbuch der systematischen und topographischen Anatomie* (4.—6. vyd. poř. jeho žák Toldt, 1897).

* **Langer** Karel, krajinář český (* 1878 v Jaroměři), absolvoval praž. akademii u prof. Jul. Mařáka a Ottenfelda. Již prvními malbami na výstavách Krasoumné jednoty v Rudolfině vynikl jako ličitel intimních půvabů kvetoucích mezí, zákoutí zahradních a pod. Směsice pestrých skvrn ve světle a stínu zajímají jeho mysl a hbitým štětcem je zachycuje. Také zátiší (červené zátiší se zlat. čepcem venkovským z r. 1909) maluje barvou svítivou a technikou velmi osobitou. Ve »Zlaté Praze« byly reprodukovány některé jeho vystavené malby.

* **Langhoffer** August, zoolog chorv. (* 1863 ve St. Pazové). Jest nyní professorem zoologie na universitě v Záhřebě, ředitelem zoologického oddělení tamního Národního musea chorvatského a členem zkušebné kommisse pro kandidáty professury na středních školách. Napsal mnoho zoologických rozprav a studií, z nichž sluší zejména uvésti: *Prilozi entomološkoj fauni Hrvatske* (*Rhycota* L.).

Langley 2) S. P., astrofysik americký, † 27. února 1906. Z pojednání dotud neuvedených dlužno vytknouti ještě: *The new astronomy* (Boston, 1887); *The temperature of the moon* (Washington, 1889); *The history of a doctrine* (Silliman, »Amer. journal of science«, 1889; *The cheapest form of light* (t., 1890); *Good seeing* (t., 1903); *The solar constants and related problems* (»Astro-

phys. Journal«, 1903); *The 1900 solar eclipse expedition of the Astrophysical observatory of the Smithsonian institution* (1904); *The meteorological work of the Smithsonian institution* (1893). Vydal *Annals of the Astrophysical observatory of the Smithsonian institution* (vol. I., 1900, 2. vyd. 1902); *Possible variations of solar radiation and its probable effect on terrestrial temperatures* (»Astrophysical Journal«, 1904). Zabýval se též vzduchoplavbou; sem náleží pojednání: *Experiments in aerodynamics* (»Smithsonian contrib. t. knowl.«, 1891); *Recherches expériment. aërodynamiques* (»Comptes rendus, vol. 113); *The internal work of the wind* (Silliman. »Amer. Journal«, 1894). *Kvn.*

Langlois 2) Charles Victor, historik franc. Z vědeckých jeho prací buďtež na doplněnou vytknuty: *Instruments bibliographiques* (1896); *Histoire du moyen âge* (1901); *L'inquisition* (1902); *La préparation professionnelle à l'enseignement secondaire* (1902); *Questions d'histoire et d'enseignement* (1902); *La société francaise au XIIIe siecle* (1903); *Histoire de l'écriture en France* (1905).

* **Langmann** Philipp, spis. něm. (* 1862 v Brně), za doby svých technických studií věnoval se chemii, byl ředitelem továrny, pak továrním úředníkem; žije nyní ve Vídni jako spisovatel. Jest stoupenec směru moderně realistického. Napsal sbírky novell *Arbeiterleben* (1893); *Realistische Erzählungen* (1895); *Ein junger Mann von 1895 und andere Novellen* (1896); román *Leben und Musik* (1904) a řadu dramat *Getrud Antless* (1900); *Korporal Stöhr* (1901); *Die Herzmarke* (1901); *Gerwins Liebestod* (1904); *Anna v. Ridell* (1905); největšího úspěchu došlo dělnické drama *Bartel Turaser* (1897, do čest. přel. K. Želenský pod titulem Bartoš Tuřanský, Praha, 1899).

Langrand-Dumonceau André † v dub. 1900 v Římě, kde přebýval od té doby, kdy se vrátil z Ameriky.

Lanius J. M., pseudonym Jana Miroslava Masáka (v. t., Dopl.).

Lanna 2) Vojtěch r. 1907 povýšen do stavu svob. pánův.

* **Lannovy sbírky**. Baron Lanna náleží do počtu slavných sběratelů předmětův uměleckých a starožitných, kteří spojovali svou sběratelskou libůstku s pravým porozuměním pro kvality artefaktů a se znalostí dějin uměleckých. Lanna sbíral skorem již před půl stoletím výrobky keramické, sklo, práce z kovu, šperky, řezby, drobné malby, rytiny atd., a to nejen v Praze, kde nebylo trhu na starožitnosti, ale též na svých cestách. Kupoval v Italii v dobách, kdy nebyl zakázán vývoz italských památek uměleckých, v Německu, ve Francii a na dražbách londýnských i pařížských. Tak vzrostly L. s. obsahem i cenou nad průměr sbírek soukromých a prosluly i za hranicemi českými. R. 1895 vydán katalog rytin (Das Kupferstichkabinet Lanna, Praha, 1895, 2. sv.) od H. W. Singera, a z této publikace bylo patrno, jaké poklady starého grafického umění tam obsaženy. Dílo A. Dürera, H. S. Behama, t. zv. Kleinmeistrů, dílo Rembrandtovo, staré italské rytiny a j. tu zastoupeny exempláři vzácně krásnými a »stavy tisku«, t. j. avant la lettre, remarque a tisky na zkoušku. Nescházel Hollar s četnými pracemi, rod Sadelerů atd. Zároveň doplnila se sbírka skleněných výrobků v kollekci téměř ideálně úplnou, v níž bez mezer doložen vývoj sklářství za starověku (antické sklo), na Východě (Persie, Arabie, Indie), a ve středověku (italské sklo), německé a české sklo z novější doby (XVI., XVII., XVIII. stol.) je skvěle repraesentováno celými řadami předmětů vynikající krásy a rázovitosti. Benátské poháry křídlaté, skla millefiori a petinet, čiré sklo z českých hutí, křišťalové sklenice řezané a ryté, pak smaltované sklo, veliké pinty, mázy a poháry se znaky českých pánů, s nápisy a letopočty, sklo nizozemské, ryté diamantem, francouzské, anglické atd., misy, talíře, vázy, košíčky a jiné předměty ze skla »předeného« neb taženého i foukaného druží se tu k celku museální hodnoty v pravdě neobyčejné. Tuto sbírku skla daroval bar. L. r. 1907 umělecko-průmyslovému museu obchodní a živnost. komory v Praze, tak že nyní sbírka skla v tomto museu náleží mezi nejznamenitější evropské. Hned po tomto bohatém věnování rozhodl se bar. L. zrušiti své sbírky, a vystavil je v místnostech uměl.-prům. musea veřejnosti. Ukázalo se, že i sbírka keramická je velmi cenná, obsahujíc na př. antické, egyptské, assyrské a babylónské práce z pál. hliny, čínské zboží kameninové porýnskou kameninu, džbánky francké a saské, anglické, turecké i perské, pak porculán míšeňský, mezi ním celé řady nejstarších výrobků Böttgerovských, berlínský, vídeňský, český (Praha, Loket, Slavkov, Klášterec atd.), čínský a japanský. Kachle a části kamen, dlaždičky syrové i pestře polévané rovněž tu se nacházejí. Skvostné jsou mísy a nádoby maurské, azulejo (dlaždičky) španělské, pak vzácné práce Palissyho, sèvreský porculán, italské majoliky (mimo da Fiesole, Robbia) a j. Práce z kovu, najmě šperky, cínové džbány a mísy renaissanční; mezi nimi obrovská baňka sládků pražských, měděné, mozasné a bronzové předměty (drobné plastiky), olověné plakety (Pavel van Vianen), smalty (krabičky, destičky francouzského smaltu z Limoges), látky a výšivky, voskové práce, řezby z rohu, kosti a perleti, jemné kamenné řezby z mastku úbělu, solenhofenského kamene, z dřeva, práce z kůže a miniatury, hodinky, medaille byly pak katalogisovány dr. Leischingem z Brna (náklad. K. W. Hiersemanna Lipsko, 1909, folio, 49 stránek textu a 142 katalogu, 160 vyobrazení, cena 100 mk), a budou dražbou rozprodány, jako se stalo se sbírkou rytin ve Štutgartě, 12.—22. kv. 1909 H. G. Gutekunste, při čemž dosaženo vysokých cen za starší rytiny německé a nizozemské.

Veliká cena L-nových s-rek, zájem ciziny o ně a účastenství nejcelnějších museí a galerií evropských, jakož hlavně soutěž amerických sběratelův a jejich agentů zabránily, aby sbírky tyto byly nám zachovány, a jen velkomyslným darem bar. Lanny byla skvostná kollekce skla Praze zajištěna. *F. H-s.*

Lansdowne 3) Henry v list. 1900 ministerium vojenství, pro jehož vedení za jihoafrické války činěny mu prudké výčitky, zaměnil za ministerstvo záležitostí vnějších.

***Lanseré** (Lanceray) Jevgenij Aleksandrovič, sochař rus. (* 1848 — † 1887). Pocházel z rodiny francouzské, v Rusku po napoleonské válce usedlé, a byl také francouzským uměním odchován. Realismus jest základem jeho plastické tvorby, a nejvíce vynikal sousošími menšího měřítka. Byly to postavy kozáků, Kabardinců, Armenů, Čerkesů, mužici a jejich koně i psi atd. Nejznámější z jeho prací jsou: *Trojka* (1869); *Cestou do trhu* (1870); *Carský sokolník ze XVII. stol.* (1872); *Donští kozáci* (skupina tří jezdcův u pramene) a j. v. L. modeloval takové náměty s neobyčejnou živostí a výtečně zobrazoval zvířata.

Lanson 2) Gustave. Jeho »Histoire nationale de la littérature française« vyšla v 9. vyd. r. 1906 (do češt. přel. Oldř. Sýkora pod názvem »Dějiny novodobé literatury franc.« I. a II. d., Praha, 1899). Vydal Voltaireovy »Lettres philosophiques« (1908).

Lanškroun má 794 d., 181 obyv. čes., 5883 něm., 5 j. národ. (1900).

Lantner 1) Ferd., houslař čes., † 22. list. 1906 v Praze.

*z **Lányi** Eliáš, slovenský evangel. duchovní a superintendent (* 1570 v Slov. Pravně — † 5. list. 1618), byl po studiích na domácích školách konaných nejprve učitelem na škole v Jelšavě a později na gymnasiu ve Špiši. R. 1594 stal se L. kazatelem v Mošovci a zároveň seniorem v Turci. Byv povolán palatinem Jiřím Thurzem za dvorního kazatele do Bitči, stal se tuto r. 1608 seniorem trenčanským a byl r. 1610 na významné synodě v Žilině jednohlasně zvolen superintendentem církví trenčanských, zvolenských a liptovských. Jako superintendent L. bděl všemožně nad svěřenými sobě sbory a získal si o vývoj slovenské evang. církve na počátku XVII. stol. veliké zásluhy. R. 1612 přeložil a zavedl do škol Lutherův Malý katechismus. L. vynikl též jako skladatel duchovních písní. Dva jeho synové, Zachariáš a Řehoř, stali se později superintendenty a z potomků jeho mnozí stáli ve službách evangel. církve, i na půdě české. *vfr.*

*z **Lányi** Karel Bohuslav, čes. evang. spisovatel církevní (* 1870 v Černilově u Hradce Král.), jest syn Karla Ed. z L. (v. t.). Po studiích gymnasijních v Hradci Kr. (1888) podrobil se po předběžné theoretické i praktické přípravě zkoušce na učitelském ústavě v Hradci Kr., chtěje se pro studia bohoslovecká a povolání duchovenské připraviti i se stanoviska paedagogického. Bohosloví studoval čtyři léta ve Vratislavi, Vídni, Lipsku a Erlankách, zabývaje se i studiem filosofie. R. 1893 stal se v Šonově u Náchoda farářem a působil na tamním dvojjazyčném sboru téměř 12 let. Jsa zároveň zámeckým kazatelem v Náchodě, byl při odchodu ze Šonova vyznamenán od kníž. ze Schaumburg-Lippe čestným křížem kníž. Schaumburg-Lippského domácího řádu. R. 1904 povolán za duchovního tajemníka c. k. ev. vrchní círk. rady ve Vídni, kde působí až posud. Vydal sbírku kázání: *Není blaha bez Ježíše* (1895) a uveřejnil nákladem traktátního odboru »Evangel, Matice« různé spisky (*Nedělní klid*, 1897; *Jeroným Savonarola*, 1898; *Budiž věrný až do smrti*, obrazy z doby utrpení prvních křesťanů, 1898; *Odpovědi na obvyklé vymluvy a námitky ve věcech náboženských* (podle slovenského »Nevyhováraj se«, 1900) a *Na prahu nového století* (1901). Obšírnější spis jest: *Bitva na Bílé Hoře a její následky* (1900); vydává vědecko-lidové pojednání *Náboženství v životě lidstva* v časopise »Česká Rodina«. V jazyku německém napsal m. j. *Die Geschichte der Heidenmission* (1908, též polsky a česky); *Heil dem Kaiser* (1898); *Unseres Kaisers Leid und Freud*, kázání (1908).

*z **Lányi** Martin, bratr před. (* 1874 v Černilově u Hradce Kr.). Absolvoval chrudimskou školu hospodářskou, stal se r. 1896 po odborné přípravě missijním oekonomem ve službách evang. missijní společnosti lipské a působil ve Východní Africe pod Kilimandžarem mezi černošským kmenem Džaggů, nejprve v Moši a později v Mambě. Po 12letém působení ve službách missijní společnosti zřídil r. 1908 samostatnou českou farmu tamtéž. Své dojmy a zkušenosti vylíčil několikrát: *O životě a náboženství černošského kmene Džaggů* (»Evangel. Církevník«, 1897); *O evangelické missii mezi Džaggy ve Vých. Africe* (kal. »Hus«, 1901); *Z Kilimandžara do Čech* (»Hus«, 1904); *Ze života a zkušenosti Čechů na Kilimandžaru* (kal. »Hus«, 1908). Náprstkovo museum v Praze chová obsažnou sbírku z L-ova působiště.

Lanžhot má 534 d., 2909 obyv. čes. (1900).

***Laodica**, planetoida objevená fotograficky R. S. Duganem v Heidelberce 19. ún. 1903. Označení (507). Jest totožná s planetoidou [1896 DE], jež byla objevena 31. pros. 1896 A. Charloisem v Nizze, avšak pro nedostatek pozorovacího materiálu byla pokládána za ztracenou. *Kvn.*

***Lao-kaj**, Bao-thany, obchod. město ve franc. Ton-kinu, sz. od Hanoie, při hran. čínské, na levém břehu Song-ky, jest nyní důležitou pohraniční stanicí r. 1908 otevřené trati Hanoi–L.–Jün-nan.

Laokoón 2). Při výkopech dánských na Rhodu objeven byl nápis, na němž Athanadóros, syn Hagésandrův, uvádí se jako tvůrce dvou portraitních soch v Lindu. Nápis klásti jest do r. 42 př. Kr. (Blinkenberg-Kinch, Troisième rapport sur l'exploration

archéologique de Rhodos, Kodaň, 1905). Tímto nápisem určen jest věk jednoho ze tří původců L-ta. Podle toho náležel by L. asi v polovici I. stol. př. Kr. Srv. dále: H. Pudor, L. Kunsttheoretische Essays (Lip., 1902); L. Pollack, Der rechte Arm L's (»Röm. Mitteilungen«, XX, 277 sl.); F. Studniczka, Zu Laokoonbildwerken (»Jahrbuch d. Instituts«, XXII, 138 sl.); J. Déchelette v »Revue archéologique«, 1903. *Vý.*

* **Lăpădatu** Jan Al., básník a spis. rumun. (* 6. čce 1844 — † 25. bř. 1878 jako professor gymnasia brašovského v Sedmihradsku). L. založil spolu s Visarionem Romanem »Včelu Karpatskou« (*Albina Carpaţilor*), z nejlepších illustr. časopisů v Sedmihradsku, a řídil ji od srp. 1877 do bř. 1878; v ní uveřejnil čtvero histor. novell z minulosti národa rumunského, několik básní, dva cestopisy a j. L. byl též hlav. spolupracovníkem časop. »Orientul Latin«, jenž přinášel jeho studie sociální a paedagogické. *Drož.*

* di **Lapo** Giacomo viz Jakub 25).

* de **Lapparent** Albert, inž. a geolog franc., viz Cochon de Lapparent.

* **Larévellière-Lépeaux** v. Révellière-Lépeaux.

* **Larcher** Claude, pseud. P. Bourgeta (Dopl.).

* **Larin** S., pseud. Pavla Durdíka.

* **Larisch-Mönnich** viz Laryš 2).

L'Arronge Ad., dramatik něm., † 25. kv. 1908 v Kostnici. Do češt.: »Dcery pana Zajíčka«, hra o 4 jedn., přel. Olga Fastrová (Karlín, 1902).

* **Larsen** Karl Halfdan Eduard, spis. dánský (* 1860 v Rendsborgu). Studoval státní a právní vědy. Potom cestoval a žil nějaký čas v Německu. Nabyl titulu prof. Od r. 1889 jest literárně činný. Napsal dramata: *Kvinder*, *Aere* (1889); *Ei blot til Lyst* (1894); romány: *Den brogede Bog* (1891); *Dr. X.* (1896); *Fra det gamle Voldkvarter* (1899); *Sexten Aar* (1900); *En Kvindes Skriftemaal* (3. vyd.); *Axel Holcks Optegnelser*; *Kresjan Vesterbro* (1897, 4. vyd.); *Udenfor Rangklasserne* (1896); *I det gamle Voldkvarter*; *De Ensomme* (1903); cestopisy: *Lystfart*; *Om det store hellige Rusland* (1896, dojmy z Ruska); *Modet og den blanke Klinge* (1898, studie ze Španělska); *Poetisk Tyskland* a *Det skönne Portugal*; studie z kulturního života dánského: *Dansk soldatensprog* (1895); *Danske maend* (1898); *Under den sidste Krig* (1898); *Vort Folk i 64.* — Ve svých románech líčí život kodaňský, hlavně žen různých tříd, proletářův a zchátralých existencí moderní společnosti, a spíše jako malíř než psycholog vyhledává neobvyklé pittoreskní typy, jež kreslí i s jejich zvláštnostmi a s odchylnostmi v řeči, neboť je dobrý znatel jargonu. Jeho reflexe mají hloubku a líčení charakterů svěžest a temperament. Jest obratný stylista a přináleží ke generaci H. Banga, P. Nansena a j. Srv. C. E. Jensen, Vore Dages Digtere; Hj. Christensen, Danske Digtere.

Laryš-Mönnich Jindřich, hrabě (sv. XV., str. 671), jest zemským hejtmanem slezským, předsedou slezské zemědělské a lesnické jednoty a rytířem souv. řádu maltézského.

* **Laserpitin**, alkaloid kořene *Laserpitium latifolium*, v němž jest ho 1·5%; tvoří veliké, lesklé, bezbarvé, prismatické krystally, ve vodě nerozpustné, rozpustné v aetheru a benzolu, tající při 118°. L. vařením s *KOH* štěpí se na kyselinu angelikovou a laserol.

* **Láska** Jan Jaroslav, žurnalista a spis. čes. (* 1838 v Bezděčíně u Lomnice n. P.). Vystudovav gymn. v Jičíně, filosofii v Praze, byl vychovatelem na venkově, při čemž dopisoval do denních listů. Navrátiv se do Prahy, věnoval se žurnalistice, byl zodpovědným redaktorem »Slovana«, po jehož zaniknutí vstoupil do redakce »Čes. Novin« (»Posla z Prahy«) a když tyto přestaly vycházeti, přijal místo korrektora v »Národ. Politice«, kde působí posud. Přispíval a přispívá do různých belletristických listů, kalendářův atd. pracemi původními a překlady z jazyka polského a francouzského.

Lasker 2) Emanuel, šachista něm. Američané si jej přisvojují. Další jeho veliká vítězství jako r. 1900 v Paříži, upevnila jeho světovou pověst. Potom byl učitelem mathematiky na různých učilištích v Anglii a v Americe, až teprve r. 1904 zúčastnil se velikého mezinárodního turnaje v Cambridge Springs (v Sev. Americe), při němž první ceny dobyl Američan F. J. Marshall, kdežto L. musil se spokojiti s cenou druhou. L. jest z budovatelů moderní šachové školy a jeho hra vyniká zvláště ostrovtipným posuzováním posic. Od r. 1905 rediguje »Lasker's Chess Magazine« od r. 1907 také »The Chess Player's Scrapbook«. Také vydal dílo: *Common sense in chess* (Lond., 1896) a mathematické rozpravy *An essay on the geometrical calculus* (v »Proceedings of the London Mathematical Society« 1895 až 1896), pak *Struggle* (Lond., 1907).

* **Laskomerský**, pseud. G. Zechentera.

* **Laskowski** Kazimierz, spis. polský (* 1861), jest spolupracovníkem časopisu »Kurjer warszawski«, kde podpisuje se El. Aswor. Vydal o sobě *Wierse* (Varš., 1900 až 1901); *Melodye* (t., 1904); *Zrośli z ziemia* (t., 1901); *Wojców slady* (t., 1901); *Pogrzeb* (t., 1902); *Banki myd owe* (t., 1902); *Z chłopskiej piersi* (t., 1902) a j. Svými názory stojí nejblíže tvorbě K. Junosze.

* **Lassar** Oskar, lékař německý (* 1849 v Hamburce — † 22. pros. 1907 v Berlíně). Po skončených studiích lékařských zařídil v Berlíně soukr. kliniku pro kožní choroby, r. 1880 se habilitoval a r. 1893 byl jmenován professorem. Napsal řadu odborných prací z oboru pathologie i therapie nemocí kožních.

* **Lassar-Cohn**, chemik něm. (* 6. září 1858 v Hamburce), prof. university v Královci. Napsal: *Arbeitsmethoden f. organisch.-chem. Laboratorien*; *Moderne Chemie*, *Chemie im tägl. Leben* (přeložil do češt. R. Kauders);

Einführung in d. Chemie a jiné práce týkající se moči, žaludečních šťav, žluči a pod.

Lassen 2) Eduard, hud. skladatel dán., † 1904.

* **Lasserre** [-ser] Pierre, lit. historik fr., débutoval knihou *La morale de Nietzsche* (1905), stal se však rázem slavným dílem *Le romantisme francais* (1907), které bylo L-ovou doktorskou thesí na Sorbonně. Dílo jeho vynikající jak velikou učeností tak kulturněpsychologickým bystrozrakem, ukazuje skvělým a nebojácným způsobem, jak romantika, dcera Rousseaua a Revoluce, jest rozkladem národního ducha a odvěké tradice francouzské, popřením umělecké kázně a literárního svědomí. L-ův soud příkrý, ale zdůvodněný, vyvolal souběžně s Lemaîtreovými výklady o Rousseauovi, velikou diskussi a stejně vášnivý odpor jako souhlas.

Lasswitz Kurd, novellista a filosof něm. (* 1848 ve Vratislavi), jest učitelem mathematiky na gymnasiu v Gothě. Jest tvůrcem přírodovědecké báchorky. Sem náležejí jeho romány: *Auf zwei Planeten* a *Aspira, Roman einer Wolke* a báchorky: *Seifenblasen* a *Nie u. Immer.* Z filosofických publikací zaznamenati jest: *Die Lehre Kants* (1883); *Geschichte d. Atomistik* (1890, 2 sv.); *G. Th. Fechner* (2. vyd. 1902); *Wirklichkeiten* (2 vyd. 1903). Do češtiny »Na Zemi a Martu«, román, přeložil Kl. V. (Telč, 1904).

* **Lasturnice**, geom., viz Conchoida.

* **Laszowski** Emilij Filip, pol. erbu Szeliga, historik chorvatský (* 1. dub. 1868 v městě Brlogu na Kupě). Absolvovav gymnasium v Záhřebě, byl r. 1887—88 zapsán na medic. fakultě hradecké, avšak r. 1888 přešel na právnickou fakultu v Záhřebě, kterou absolvoval r. 1893. Již r. 1891 přijat byl do chorv. zem. archivu, kde byl r. 1897 jmenován adjunktem; r. 1904 byl povýšen za aktuára kr. zem. vlády v Záhřebě, přiděleného kr. chorv. zem. archivu. R. 1900 byl zvolen do výboru chorvat. archaeol. spolku, jehož jest (od r. 1905) tajemníkem. R. 1907 zvolen byl za člena Jihoslov. akademie; jest též členem zemské kommisse pro názvosloví obcí a míst v Chorvatsku a Slavonii. Již r. 1889 napsal do karlovackého »Svjetla« práci *Grad Brlog i njegovi gospodari.* Od té doby uveřejnil: *Grad Ribnik* (Záhřeb, 1893); *Hrv. zem. arkiv* (»Prosvjeta«, 1894); *Oko Kupe i Korane* (společně s Rad Lopašićem, Záhřeb, 1895); *Dnevnik bar. Baltas. Patračića* (»Starine«, 27); *Franjo bar. Tomašic, gouverneur Dalmacije* (Záhřeb, 1895); *Vojna Hrvata protiv Turaka u Crnoj gori god. 1788* (»Prosvjeta«, 1896); *Ban Ivan Vitovac* (t., 1898); *Krčeliceva knjižnica* (t., 1898); *Porodica Ratkaja Velikotaborskih* (t.); *Grb plemena Mogorovića* (»Vjesnik hrv. arkeol. društva«, 1896 až 1987); *Prilog hrvat. sfragistici* (t, I., II); *Izvěstaji Ivana Pieronia o hrvat. krajiškim utvrdama* (»Starine«, 29); *Stara hrv. podgorska županija* (»Rad«, 138); *Prilog za povjest Kacijanerove vojne u Slavoniji* (»Vjesnik hrv. zem. arkiva«, 1900); *Prilozi za povjest hrv. vojne krajine* (t.); *Rad krvijeća za kraljevine Hrv., Slav. i Dalm. oko sačuvanja i gojenja šuma, 1767—1779* (»Šumarski List«, 1902); *Hrv. povjesne gradjevine I.* (Záhřeb, 1902); *Matica plemstva županije požeške, srijemske i virovitičke* (t., 1903); *Listine općine Sv. Jelene Koruške kod Križevaca* (t., 1904); *Povjesni spomenici plem. općine Turopolja* (t., 1904—8, 4 sv.; histor. prameny k dějinám šlecht. obce turopolské); *Prilog k povjesti opatije Topuske* (»Starine«, 32). L. založil též prvý chorv. heraldický a genealogický časopis »Vitezović«. Spolupracoval při díle Bojničićově Der Adel von Kroatien u. Slavonien a při díle Oesterr. Monarchie in Wort und Bild. Od r. 1900 jest redaktorem »Prosvjety«. R. 1905 město Záhřeb svěřilo mu vydávání Histor. monument města Záhřeba, jichž Ivan Tkalčic vydal dva svazky. Četnými pracemi přispěl L. do rozličných časopisů. Zásluhou L-kého Klub braće hrv. »Zmaja«, jehož jest L. předsedou založil hřebské městské museum a knihovnu.

* **Lašek** Hanuš, operní pěvec čes. (* 9. kv. 1869 v Plasích u Plzně). Studoval na učitelském ústavě v Příbrami. Jako učitel na obec. škole v Kladně dojížděl do Prahy a studoval zpěv u mistra Pecha. V lednu r. 1885 L. pozván byl tehdejším ředitelem Národního divadla v Praze F. A. Šubertem ke zkoušce. Tato dopadla příznivě. Divadlo platilo od té doby L-škovi samo učitele zpěvu Ed. Stolze a poskytlo mu i sustentačního platu měsíčního 40 zl. Po prvé L. vystoupil jako host na Národním divadle v Praze dne 18. list. 1886 v »Čarostřelci« jako »Liborin«. V září 1887 angažován byl jako lyrický tenor k městskému německému divadlu v Opavě, odtud angažován byl řed. c. k. dvorní opery ve Vídni W. Jahnem pro tento ústav, kde prodlel do r. 1891. Potom přešel k městské opeře v Brémách, odkudž angažován r. 1892 řed F. A. Šubertem pro Národní divadlo v Praze, kde prodlel do r. 1897. Z Prahy přešel jako hrdinný tenor ke král. dvorní opeře do Drážďan, kde pobyl do r. 1899. V l. 1899—1900 L. působil jako host u opery v Gdansku. R. 1904 povolán byl za professora zpěvu na hudební konservatoř do Aberdeenu ve Skotsku, kde setrval do poloviny r. 1908. T. r. přesídlil se trvale do Prahy, kde si založil vlastní školu pro zpěv operní. Celkový počet Laškových operních prvních i druhých partů je 110. K nejoblíbenějším partiím jeho dlužno čítati: Manrico (v »Troubadouru«), Jeníka (v »Prodané nevěstě«), Vasco de Gama (v »Afričance«), Malinu (v »Netopýru«), Barinkaye (v »Cikánském baronu«), Lohengrina, Dráteníka od Škroupa a j. v. L. jest vedle toho i literárně činným. Psal odborné články paedagogicko-pěvecké, z oboru fysiologie hlasu a přispívá i do denních časopisů čes. drobnými črtami z oboru divadelnictví. Samostatně vydal: *Kriteria staro-*

vlašských pěveckých škol století XVII. a XVIII. (Praha, 1908). *Tmk.*

* **Latas** Michal v. Omer paša.

* **Lathyrismus**, lat., provleklá choroba, podobná pellagře, vznikající po požívání hrachorovitých luštěnin a objevující se zvláště v Italii a v Alžíru. Také u koní a ovcí pozoruje se podobné onemocnění, zvl. v severoamerických stepích.

* **Latinské císařství** v. Dandolo 1), Řekové, str. 465 a Byzantské císařství, str. 1021*b*.

Latkin 1) Nikolaj Vasiljevič, topograf rus., † 1904.

de **Latour** Max, hrabě, vnuk L-a 2) Theodora, ministr rak. (* 1848 ve Št. Hradci), vstoupil r. 1873 do ministeria vyučování, r. 1882 stal se náměstkem v Dalmacii, r. 1886 radou a 1892 sekčním chefem v minist. vyučování; za Gautsche 1897—98 byl ministrem vyučování; r. 1900 povolán do panské sněmovny.

Latour von Thurmburg Josef, generál rak., † 28. pros. 1903.

* **Latscher** z Lauendorfu Julius, svob. pán, generál rak. (* 22. čce 1846 v Jihlavě). R. 1905 jmenován velitelem 9. armádního sboru v Josefově a povýšen na pol zbrojmistra. Dne 30. říj. 1906 jmenován ministrem zeměbrany, s kteréhož úřadu odstoupil v pros. 1907 a stal se potom velícím generálem v Prešpurce. V lednu 1909 odešel do výslužby.

* **Latyšové** v. Lotyšové.

* **Laubau** v. Lubáň.

Laubová Anna (* 1834 v Nové Huti u Berouna — † 27. pros. 1899 v Moskvě), choť Ferdinanda Laube (v. t.), byla posléze professorkou zpěvu na konservatoři v Moskvě. Měla též v mladých letech operní školu v Praze.

* **Lauda** Richard, malíř čes. (* 3. led. 1873 v Jistebnici). Studoval na reál. gymnasiu v Táboře, ale byl dán na kupectví v Ml. Vožici. R. 1895 vstoupil na akademii malířskou k prof. Pirnerovi, u něhož pobyl šest let. Mezi tím r. 1900 podnikl společně s malířem Fr. Šimonem cestu do Dalmacie. Sám líčí, že z celé cesty po jihu přes Italii nejhlubším dojmem naň působily staré mosaiky u sv. Marka a primitivové v akadem. galerii v Benátkách. Po absolvování akademie obdržel tříměsíční stipendium Hlávkovo a znovu navštívil Italii (1902). Je však pro jeho uměleckou individualitu příznačné, že hned po ukončení svých akadem. studií se vrátil do svého rodného města a že podle vlastních slov jest jeho přáním, »by nemusil se s tímto krajem nikdy rozloučiti«. R. 1904 použil druhého stipendia Hlávkova k cestě do Mnichova, kde se na graf. škole prof. Heimanna vycvičil v lithografování. Tuto svou grafickou dovednost využitkoval L. v publikacích Unie *Radosti malých* a *Rodiče a děti*, jimiž líčí život venkovského dítěte. Prostota a poetická nálada těchto kreseb zjednaly L-dovi zaslouženou pochvalu veřejnosti. L. vystavoval r. 1908 v Saloně Topičově řadu svých prací, originály zmíněných již kreseb, olejové studie krajinářské (jistebnické motivy za soumraku atd.) i figurální. Ukázal, že je příslušníkem skupiny moderních koloristů, kteří barevnými harmoniemi vyjadřují náladu chvíle, při čemž si libují v jednoduchých motivech.

Laudová-Hořicová Marie (v. Dodatky k XV. sv.). R. 1897 byla L. po prvé pozvána za hranice české vlasti a hrála ve Lvově s uměleckým úspěchem tak pronikavým, že byla nucena ztrojnásobiti ujednaný počet her pohostinských. R. 1899 hrála pohostinsku v Záhřebě a dva roky potom v král. divadle v Bělehradě, jsouc první českou umělkyní, z jejíchž úst české slovo v Srbsku zaznělo. Byl jí udělen řád sv. Sávy. Jestliže L. na polské, chorvatské a srbské scéně dosáhla úspěchů nevídaných, byly pohostinské její hry ve světě slovanském korunovány svrchovaným úspěchem v Rusku r. 1903, kde od vystoupení k vystoupení získávala sympathie sobě, umění českému a českému národu. Hrála též v soukromém carském divadle v Petěrhofu a byla vyznamenána carevnou nádhernými dary. R. 1907 byla jmenována za zásluhy, jichž dobyla si interpretací francouzských rollí, důstojníkem Francouzské akademie. L. jest i literárně činna. Již v 18letech zastupovala v Plzni v redakci svého chotě, když byl nucen odjeti za povinností vojenskou, a vládla pérem tak ostrým, že by si bývala málem vypsala vězení — ovšem politické. Herecké črty, feuilletony a j. uveřejňovala v »Nár. Listech«, »Zl. Praze«, »Nár. Pol.«, »Lumíru«, »Osvětě« a j. Také redigovala jeden rok »Pařížské Mody« kdež zejména duchaplné, svižně psané její črty pod pseud. Štika vzbuzovaly pozornost. Získala si také velmi zvučné jméno jako recitátorka a jako pořadatelka samostatných přednášek. Mnoho cestuje a ovládá sedm moderních jazyků. Zvláštním rysem geniální této umělkyně jest vybraný vkus Sama komponuje a kreslí své divadelní toiletty a kostymy, vždy přesně harmonující s charakterem i dobou role. Jako režisér osvědčila se umělkyně hlavně při pořádání ruských představení v Praze. Podrobné životopisy a články o ní přinesly »Zl. Praha«, »Divadlo«, »Světozor«, »České ill. Listy«, »Nové ill. Listy«, »Vesna«, »Le Monde Moderne«, ruská »Niva«, chorvatská »Provojeta«, srbský »Ill. Gl.«, »Pozorni List«, polské »Gazeta Lwowska«, »Gaz. Nar.«, »Echo«, terstská »La Pensée Slave«, angl »In Town« a j.

* **Lauermannová** Anna viz Felix Tever.

* **Lauff** Joseph, básník něm. (* 1855 v Kolíně), absolvovav pruskou dělostřelecko-ženijní školu stal se r. 1890 setníkem a 1898 majorem a zároveň jmenován od něm. císaře dramaturgem král. divadla ve Wiesbadenu, kterýž úřad složil r. 1903. K rozkazu císaře Viléma II. napsal *Der Burggraf* (1897, 6. vyd. 1900), *Der Eisenzahn* (1899), *Unterm Sturmhut* (1901), tři dramata odnášející se k historii rodu hohenzollerského, jimiž silně

narazil na odpor umělecké kritiky. Z románové jeho tvorby opírající se o látky historické uvádíme díla dočkavší se opětovaných vydání: *Die Hexe.* Eine Regensburger Geschichte; *Regina coeli.* Eine Geschichte aus dem Abfall der Niederlande; *Der Mönch v. Sankt Sebalt*; *Im Rosenhag* a *Kärrekiek*, jehož látku později zdramatisoval v truchlohře *Der Heerohme* (1902). Z jeho eposů uvádíme: *Jahn van Calker*, ein Malerlied vom Niederrhein (1887); *Der Helfensteiner*, ein Sang aus dem Bauernkriege (1889); *Die Geisslerin* (1900, 4. vyd. 1902) K nejposlednějším jeho pracím náležejí romány: *Frau Aleit* (1905) a *Die Tanzmamsell* (1907) a tragédie *Die Deichgraf* (1907).

***de Launay** Nicolas v. Delaunay (Dopl.).

***Laura**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 9. led. 1901. Označení (467). *Kvn.*

***Laureacum** v. Lorch 3).

***Laurier** [lorjé] sir Wilfrid, státník kanadský (* 1841 v St. Liu, Kanada), přišel r. 1874 do kanadského parlamentu za stranu liberální, a když ta r. 1896 nabyla vrchu, stal se premierministrem. Zahájil politiku vysokého ochranného cla a jeho působením Kanada vypověděla obchodní smlouvu Německu. Důsledně hájí politiky spojenectví s Anglií. R. 1900 s povolením kanadského parlamentu vypravil dobrovolnické čety na pomoc Anglii proti Boerům. R. 1902 účastnil se korunovačních slavností Eduarda VII. v Londýně. Srv. Willison, Sir Wilfrid L. and the liberal party (Lond., 1903, 2 sv.).

Lausanne, město švýc., má 55.741 obyv. (1908), z nových budov vyniká Ruminův palác obsahující posluchárny, laboratoře a kantonální knihovnu, spolkový poštovní palác, budova kontonální banky. Universitu navštěvovalo v l. 1908—9 1198 posl.

***Laušmanová** Marie, operní a operettní zpěvačka (* 8. ún. 1858 v Jilemnici). R. 1875 absolvovala pražskou hudební akademii ředitele Tauwitze, kde se učila hře na klavír a zpěvu. Po roce přešla na operní školu Fr. Pivody, kde absolvovala II. a III. roč. Od říj. r. 1875 engažována jako koloraturní operní a operettní subretta k městskému divadlu do Teplic a od dubna 1876 k zatímnímu čes divadlu a potom k Národ. divadlu v Praze, kde k prvnímu představení zvolila si úlohu Zerlinky v »Donu Juanu« od Mozarta. Od prvního vystoupení slavila trvalé triumfy, podmanivši si svým zpěvem a hrou veškeré obecenstvo divadelní. Po skončení smlouvy měla nastoupiti engagement ve Vratislavi, ale zůstala v Praze a postoupila z oboru subretty do oboru mladistvé pěvkyně dramatické; r. 1885 vstoupila na místo koloraturní primadonny při »Nár. divadle«, kde v celku působila 14 let (do r. 1891). Jako subretta vynikla v »Malém vévodovi«, »Boccacciu«, »Krásné Peršance« a j. a jako mladistvá dramatická pěvkyně jako Bětuška v opeře »Šelma sedlák«, Barča v »Hubičce«, Micaela v »Carmen«, Popelka v opeře Rozkošného, Elvíra v »Don Juanu« a j. Za svého působení v »Nár. divadle« zpívala Mařenku v »Prodané nevěstě« v Plzni, koncertovala v »Blumensäle« ve Vídni, dostala lichotivé nabídky k carské opeře do Petrohradu a k dvorní opeře ve Vídni, jež odmítla a zůstala věrna naší scéně. V poslední době založila v Praze vyšší pěveckou školu, aby odchovala našemu uměleckému stánku nové umělecké a zdatné síly. Srv. »Český Granát«, roč. I. (Turnov, 1908).

Lauterbach 1) má 261 d., 1628 obyv. něm. (1900), pilu, výrobu sudových dužin a cihelnu.

***Lavdovskij** Michail Dorimedontovič, lékař rus. (* 1846 — † 1902). Vystudovav lékařství na voj. lék. chirurgické akademii v Petrohradě, byl za dalším vzděláním poslán za hranice, načež vrátiv se, habilitoval se r. 1878 pro histologii a embryologii a r. 1895 stal se prof. týchž oborů. Z četných jeho prací možno uvésti: *Gistologija koncevogo apparata ulitkovago nerva, s predvaritělјnym soobščenijem o strukture mjakotnych nervov voobšče* (1874); *Iz zamětok po mikroskopičeskoj technikě* (1874, 1877, 1885); *Po povodu novějščich izslědovanij o strojeniji sljunnych želez i o morfologičeskich javlenijach v nich pri otděleniji* (1880); *Zum Nachweis der Axencylinder-structurbestandtheile von markhaltigen Nervenfasern* (1878); *Blut und Jodsäure und der sogenannte Chemotropismus* a j. v.

***Lavinové obchody** (též hydrový systém zvané) záležejí v tom, že prodávající prodá kupujícímu poukázku na určitý předmět za část kupní ceny, na př. za desitinu, vydá však předmět jen tehdy, když kupující prodal dalších 9 poukázek za stejnou částku a se stejným závazkem — vydá tedy zboží, až když jest úplně zaplaceno, a slevy hradí konečně ti, jimž se nepodařilo rozprodati dalších devět poukázek. Novota věci značně lákala a bylo takovým způsobem odbýváno zboží pochybné jakosti za ceny značně vysoké. Nyní jsou l. o. u nás zakázány, ale přes to objevují se čas od času obchody tyto v nové podobě. *α. π.*

Lavisse Ernest, historik franc. V poslední době L. obrátil všechen svůj vědecký zřetel ke své monumentální *Histoire de France*, která jeho redakcí dospěla již osmého svazku. Dvojdílný sedmý svazek obsahující historii Ludvíka XIV. je vlastním dílem L.ovým. (Díl I. Louis XIV. La religion. Les lettres et les arts. La Guerre 1643—1685. díl II.: Louis XIV. La Fronde, le Roi, Colbert). Do osmého díl napsal stati závěrečné: Le roi, La famille royale, La cour dans la dernière période du règne. Do češt. byl přeložen jeho Přehled politických dějin Evropy V. Černým (Praha 1899).

***Lavran** v. Labran (Dopl.).

Lavrov 1) Petr Lavrovič filosof rus., † 25. led. 1900. Z vyhnanství ve vologodské gub. přispíval do časop. »Otěčestvennyja Zapiski« a »Nědělja«, kde otiskl s pseud. Mi-

trov svá proslulá *Istoričeskija pisjma*. R. 1870 G. Lopatin zorganisoval jeho útěk z Kandikova, načež L. usadil se v Paříži a pak v Londýně, kde seznámil se s Marxem a j. theoretiky socialismu. R. 1872 přesídlil se do Curichu, kde k žádosti rus. revolucionářské mládeže vydával časop. »Vpered«, vystupující nejen proti rus. vládě, ale i proti anarchismu Bakuninovu. Když revoluční hnutí narodniků bylo potlačeno (1874 až 1875) a stoupenci jeho pozatýkáni, L. stal se r. 1882 spoluzakladatelem »Červeného Kříže Narodni Vůle«, načež byl z Francie vypověděn, ale r. 1883 dovoleno mu vrátit se do Paříže kde žil do smrti. V l. 1883—86 vydával »Věstnik Narodnoj Voli« a v l. 1892 až 1896 měl účastenství při vydávání díla »Matěrialy dlja istoriji rus. socialjno-revoljucionnago dviženija«. Mnohé práce jeho rozptýleny jsou po domácích i cizích časopisech pod různými pseudonymy. Některé vyšly souborně s pseud. S. S. Arnoldi: *Zadači ponimanija istoriji. Projekt vveděnija v izučenije evoljuciji čelověčeskoj mysli* (Moskva, 1898); *Sovremennyja učenija o nravstvennosti a jeja istorija* (Petr., 1904); *Komu prinadležit budusčeje: Iz rukopisej 1890—ch gg.* (t., 1905); S pseud. Dolenga: *Važnějšije momenty v istoriji mysli* (Moskva 1903) a j. Jeho *Istoričeskija pisma* vydalo nově »Rus. Bogatstvo« (Petr., 1905; do češ. přeložila Pavla Moudrá, Praha, 1903). Srv. Semiděsjatilětije P. L. L-a (Geneva, 1893); Karějev, Těorija ličnosti P. L. L-a (»Istoričes. Obozrěnije«, 1901); J. Halaida, P. L. (»Socialist. Monatschrift«, 1900) a j. *Šnk.*

* St. **Lawrence River** [lórens rivr] v. Sv. Vavřince řeka.

Lax Joseph, sochař něm., † 19. bř. 1909 ve Vídni.

* **Laxa** Otokar, dr. techn., chemik, docent mlékařství na čes. technice v Praze (* 1874 v Karlíně); studoval na čes. technice chemii a na čes. fakultě medicinské bakteriologii. R. 1897 stal se assistentem c. k. všeob. ústavu pro zkoumání potravin, r. 1907 adjunktem téhož ústavu, r. 1905 soukr. docentem mlékařství při čes. technice v Praze. Vykonal řadu studijních cest po Německu, Dánsku, Švýcarech, Italii za účelem studia mlékařství. Napsal: *O rozkladu tuku máselného působením mikroorganismů* »Rozpr.« Čes. akad., 1901); *O působení kyseliny mléčné v kasein a parakasein* (t., 1905); *O vlivu laktosy a kyseliny mléčné na rozklad kaseinu, způsobený mikroorganismy* (t., 1907); *O racionelním zužitkování mléka* (»Rozpravy zemědělské«); *O mlékaření* (t.); *O máslaření* (t.); *Praktické úvahy z mlékařské bakteriologie* (Praha, 1903, J. Otto); *Chemické zkoušení mléka a mléčných výrobků* (t., 1907, J. Otto); *O zásobování Prahy a předměstských obcí mlékem* (t., 1905); *Ovčí sýrařství na Slovácku* (Brno, 1908); v »List. cukrovar.«: *O thermofilním bacillu z produktů cukrovarnických* (1898); *Bakteriologické studie produktů během normálného chodu v cukrovarech* (1900) a řadu článků v »Českých Listech hospodářských« a »Časopise pro průmysl chemický«. Mimo to napsal: *Orografie skupiny Mangartské* a *Skupina Mangartská, nomenklatura* (ze slovanských hor, Praha, 1907).

* **Laxan**, laxatol, laxen, počišťující prostředky, jejichž účinná látka jest fenolftalein.

* **Láz** Suchá v. Sucháloza.

* **Lazar** Jiří, zakladatel národních škol v Rumunsku (* 1779 v Avrigu v Sedmihradsku — † 1823 t.), studoval v Kluži a ve Vídni. Vrátiv se do Sibině, jmenován byl katechetou theologického semináře. R. 1816 obrátil se v Bukureštu k eforii školní s návrhem na zřízení školy rumunské, v níž by se rozličné nauky a vědy podávaly v národním jazyce rumunském. Po dlouhých odkladech žádosti jeho vyhověno a dána mu malá místnost v rozsáhlé budově sv. Sávy, kde zařídil školu s hloučkem žáků, u nichž probouzel zájem pro vědu a zvláště lásku k rodné řeči a národní uvědomění. Škola zapouštěla kořeny den ode dne hlubší; žáci, naučivše se grammatice, arithmetice, geografii, kreslení atd., pokračovali na studiích již speciálnějších ve filosofii a mathematice, používajíce na konec této ku provádění plánů topografických a kreseb konstruktivních. Za pět let, co trvala škola L ova, mnozí posluchači vynikli a k vybídnutí L-ovu eforie školská vyslala čtyři mladíky na universitu pisanskou, aby se vzdělali na professory škol národních. Leč události válečné r. 1821 (revoluce Tudora Vladimireska) zavřely školu L-ovu, a L. sám, zbaven sil i nadějí, churav, opustil Bukurešt a vrátil se do svého rodiště Avriga, kde mu r. 1864 postaven pomník. Po L-ovi zbylo jediné dílo, nazvané *Povăţuitorul tinerimeĭ* (Vůdce mládeže), napsané r. 1820 a r. 1826 vytištěné v Budíně. Působení L ovo mělo výsledky skvělé. Řecké školy zanikaly a na jejich místě povstávaly školy rumunské. Tak zařízeny byly národní školy v Bukureštu (1823), ve Slatině (1824), v Krajové (1826). *Drož.*

Lazarevskij Aleksandr Matvějevič, dějepisec rus., † 1902.

* **Lazarevskij** Nikolaj Ivanovič, právník rus. (* 1868). Absolvovav r. 1892 práva na petrohradské universitě, byl ponechán ve svazku universitním, aby se připravoval pro stolici státního práva. R. 1905 stal se soukromým docentem. Od r. 1898 jest jedním z odpovědných redaktorů »Prava«, kde uveřejnil mimo jiné: *Soobraženija komitěta ministrov* (1905); *Gosud. duma i učastije jeja v dělach zakonodatěljstva*; *Pravila o vyborach v gosud. dumu*; *Vremennyja pravila o sobranijach*; *Avtonomija* (1906). Ve sbírce »Konstitucionnoje gosudarstvo« (Petr., 1905) uveřejnil: *Narodnoje predstavitěljstvo i jego město v sistěmě drugich gosud. ustanovlenij*. R. 1905 vydal větší práci: *Otvětstvennosť za ubytki pričiněnnyje dolžnostnymi licami.*

Lazarus Moritz, filosof něm., vydal dále: *Treu u. frei. Gesammelte Reden u. Vorträge über Juden u. Judentum* (1887) a *Die Ethik*

des Judentums (1878). Zemřel 13. dub. 1903 v Meranu. K literat. srv. Alfr. Leicht, L. als Begründer d Völkerpsychologie (1904).

* **Lazecký** (jinak Glabazňa) Jan, čes. lidový básník (* 9. pros. 1860 v Mokrých Lazcích ve Slezsku). Navštěvoval jen jednotřídní školu ve svém rodišti, kde nyní rolníci. R. 1878 ponejprv dal se do veršování; některé jeho básně otištěny byly ve »Slez. Kalendáři«, »Vlasti«, »Hasičských Novinách«, »Václavě«. Jeho sbírka asi 120 básniček vystavena byla mezi lidovou literaturou na »Národop. výstavě českoslovanské« r. 1895.

Lázně 1) Františkovy, mají 174 d., 1690 obyv. něm. (1900). — L. 2) Janské mají 84 d., 3 obyv. čes., 258 něm. (1900). — L. 5) Marianské, nyní sídlo okr. hejtmanství, mají 340 d., 25 obyv. čes., 4504 něm. (1900).

* **Le,** Leh, hl. město Ladáku (Střed. Tibetu) na 34° 10′ s. š. a 77° 40′ v. d., ve výši 3517 *m* n. m., 5 *km* sev. od pravého břehu Indu, má kol 4000 obyv., krásný palác rádži, hvězdárnu, silný obchod s vlnou a východiště karavan kupců a zlatokopců na v. do Tibetu. Odtud také v posledních letech vyšly některé vědecké výpravy jako Sven-Hedina, Zugmayera a j.

* **Lea** [lí] Henry, Charles, historik americký (* 1825), studia konal na evropských universitách v Giessech a Moskvě; je historik velmi produktivní a speciálním oborem jeho jsou dějiny katolického kultu a inkvisice. Z vynikajících jeho děl budiž zejména vytknuto: *Superstition and Force* (1. vyd. 1866, 4. vyd. 1892); *Studies in Church History* (1869); *History of the Inquisition of the middle Ages* (N. York, 1888; franc. 1899; něm. 1905—6); *Chapters from the Religions History of Spain* (1890); *History of the Auricular Confession and Indulgences* (1869); *The Moriscos of Spain, their Conversion and Expulsion* (1901); *History of the Spanish Inquisition* (1. sv. 1906, celé dílo vypočteno na 4 sv.) *The Inquisition in the Dependencies of Spain* (N. York 1908). Při vydání posledního spisu bylo celé životní jeho dílo podrobeno ostré kritice s hlediska katolického v knize P. M. Baumgartena: Die Werke von Ch. H. L und verwandte Bücher (Münster, 1908). Menších statí hojně uveřejnil v různých časopisech, zejména v »Cambrigde Modern History«.

* **Le Barillier** Berthe Corinne, spisovatelka franc. (* 1868 v Bordeaux), napsala řadu historických románů hlavně z antického života dobře dobově i v osobnostech charakterisovaných. Uvádíme básnické dílo: *Femmes antiques* (1899, poctěno cenou franc. akademie); romány *Cléopatre* (1892); *Ximenès* (1893, poctěno cenou franc. akademie); *le Double joug* (1897); *la Danseuse de Pompéi* (1898); *le Mirage* (1902); *les Vierges de Syracuse* (1904); *la Beauté d'Alcias* (1905); *les Délices de Mantoue* (1906); *l'Ascension du bonheur* (1907). Pseudonymně píše pod jmenem Jean Bertheroy.

* **Lebaudy** [l'bodì] Jacques, proslulý boháč franc. (* kolem r. 1858 v Enghienu ve francouzském dep. Seine-et-Oise.) Je syn vynikajícího francouzského průmyslníka a politika Jeana Gustava L-ho, zakladatele světoznámé raffinerie v La Villette u Paříže. S počátku L. věnoval se průmyslovému závodu otcovskému, který zdědil a řídil po smrti otcově r. 1889 spolu s bratrem svým Pavlem, jenž je ředitelem celého tohoto obrovského podniku cukrovarnického. Potom L. hojně cestoval, zejména po Africe. V l. 1903—4 cestoval zvláště po poušti Saharské a prohlásil, že oblasti, které do té doby nikomu nepřináleží, zabírá pod své žezlo. Současně se proklamoval jako Jakub I., císař saharský. Jisto je, že počin L-ho měl ráz ryze politický a že nepřímo byla celé této známé události účastna vláda franc. L. v posledních letech vystoupil ze závodů lavilletteských, byv druhými dědici vyplacen. Jmění L-ho čítá se ua 150 millionů franků. Žije na různých místech, nejvíce však tráví v Paříži.

* **Lebeda** v. Leptis.

Lebeda 5) Otakar, malíř čes., zastřelil se 14. dub. 1901 v Malé Chuchli u Prahy. Vystavoval v Krasoumné jednotě v Rudolfině. Dne 15. října 1901 otevřena posmrtná výstava jeho prací v Praze, k níž Katalog a životopis napsal K. D. Mráz (Praha, 1901). Jeho obraz: *Město a hrad Jindř. Hradec* dán (1900) obcí pražskou darem městu Paříži.

* **Lebeda** Vavřinec, pseudonym Ignáta Herrmanna ve »Švandu Dudákovi«.

Lebeděv 6) Vasilij Aleksandrovič, právník rus., † 1909 v Petrohradě. Přednášel finanční právo na universitě petrohradské až do r. 1908. Vydaný jím *Kurs finansovago prava* 1882—85, 2 sv., 4 sešity jest znamenitým příspěvkem vědy finanční a zasluhuje pozornosti pro důkladný rozbor obecného pojmu o financích a pro důkladný rozbor finančního hospodářství státu a jeho zřízení a povahy státních potřeb, finančních institucí a rozpočtových soustav. Byl také činný v žurnalistice od r. 1861, s počátku v čas. »Promyšlennost«, potom v časop. »Seljskoje chozjajstvo i lěsovodstvo«, »Molva«, Novoje Vremja« a j. V l. 80tých XIX. stol. byla v »Novém Vremeni« vytištěna řada jeho úvodních článků o různých otázkách finančních a oekonomických, r. 1893 články *O konversijach gosudarstvennych zajmov.* Dr.—*n.*

* **Lebeděv** Aleksěj Petrovič, duchov. spis. rus., profes. církev. dějin na duchov. akademii moskevské; z četných jeho spisův uvádíme: *Iz istoriji vselenskich soborov* (Moskva, 1876); *Vselenskije sobory IV i V věkov* (t., 1879); *Iz istoriji vselenskich soborov IV i V v.* (t., 1882); *Cerkovnaja istoriografija v glavnych jeja predstavitěljach s IV. věka po XX* (2. vyd. Petr., 1903); *Epocha goněnij na christian i utverždénije christianstva v greko-rimskom miré pri Konstantině Velikom* (3. vyd. t., 1904); *Vselenskije sobory VI, VII i VIII. v.* (2. vyd. Moskva, 1897); *Istorija greko-vostoč-*

noj cerkvi pod vlastiju turok (2. vyd. Petr., 1904); *Duchovenstvo drevněj vselenskoj cerkvi* (Moskva, 1905) a pod.

***Le Blanc** Max, chemik něm. (* 26. kv. 1865 v Bartenu v Prusku). Studoval na universitě v Tubinkách, Mnichově a Berlíně, r. 1888 stal se assistentem na universitě v Berlíně, r. 1889 v Lipsku. R. 1891 habilitoval se na universitě lipské, r. 1895 jmenován mimořádným professorem tamtéž. V l. 1896—1901 řídil továrnu na barvy, r. 1901 povolán za řádného professora a ředitele ústavu chemického na vysoké škole technické v Karlsruhe a r. 1906 jmenován nástupcem prof. Ostwalda na universitě lipské. Vydal: *Die Darstellung des Chroms und seiner Verbindungen mit Hilfen des elektrischen Stroms* (Halle, 1902); *Lehrbuch der Elektrochemie* (Lip., 4. vyd. 1906).

Lebon André byl ministrem osad až do r. 1898, kdy podal demissi, poněvadž při volbách do komory poslanecké neobdržel mandátu. Z dalších jeho publikací uvádíme: *La politique francaise en Afrique de 1896 à 1898* (1901).

***Lebon** Gustave, lékař, ethnograf a archaeolog franc. (* 1841 v Nogent-le-Rotrou, Eure et-Loir), stav se doktorem lékařství, zabýval se hlavně hygienou a fysiologií; s úspěchem pracoval též v ethnografii a archaeologii a r. 1884 byl vládou francouz. vyslán do Indie za architekturními studiemi buddhistických památek stavebních. Z jeho publikací, z nichž mnohé jsou nádherně illustrovány, uvádíme: *l'Homme et les sociétés, leurs origines et leur histoire* (2. vyd. 1880); *la Civilisation des Arabes* (1884); *les Civilisations de l'Inde* (1887); *les Monuments de l'Inde* (1894), *les Lois psychologiques de l'évolution des peuples* (do češtiny přeložil M. Křepinský, »Psycholog. zákony vývoje národů«, Praha, 1898); *Psychologie des foules* (do češť. přeložil L. K. Hoffmann, »Duše davů«, Praha, 1897).

***Lebret** [l'brè] Georges, politik franc. (* 1853 v Étampes), prof. civilního práva na univ. v Caenu, byl r. 1893 a 1898 volen za stranu mírných republikánův a v kabinetě Dupuyho převzal r. 1898 ministerstvo spravedlnosti, jež zastával až do r. 1899. Napsal: *Etude sur la propriété fonciere en Angleterre* (1882). Rediguje »Revue critique de législation et de jurisprudence«.

Lecky William Ed. H, historik angl., v l. 1895—1903 byl zástupcem univ. dublinské v dolní sněmovně; † 22. říj. 1903 v Londýně. Z jeho publikací uvádíme ještě: *Democracy and Liberty* (2. vyd. 1899, 2 sv.). Do češť.: »Dějiny racionalismu v Evropě« přeložil dr. Gustav Žďárský (Praha, 1902).

***Le Clerque** [l'klerk] Anna M. viz Dogrumova.

Leconte de Lisle Charles, básník fr. Do češt.: Nová řada básní, přeložil J. Vrchlický (Praha, 1901, J. Otto).

***Lecoq de Boisbaudran** [l'kok d'boabodrã], chemik franc. (* 1838 v Cognaku v Charante), objevil prvek gallium. Pracoval též mnoho ve spektroskopii. Výsledky svých prací uveřejňoval v »Annales de chimie et de physique«, »Bulletin de la Société chimique«, »Comptes rendus de l'Académie des sciences« a j. O sobě vydal *Spectrus lumineux* (Pař., 1874).

***Léčení světlem.** Vliv světla na člověka jest již dávno znám. Tmavá obydlí známa byla lékařům jako obydlí nezdravá, i zjevný byl nepříznivý vliv pošmourného počasí na průběh chorob. Naopak pokládáno po věky slunce za činitele blahodárného. Než teprve v dobách nejnovějších, hlavně přičiněním dánského badatele Finsena, analysováno bylo působení světla a založeno bylo účelné l. s. na základě zkušenosti, získaných badáním přírodozpytným. Věc má se v krátkosti asi takto: Jak známo, lze světlo sluneční (ale také jiné) rozložiti hranolem skleněným na barevné vidmo paprsků viditelných okem, a vedle nich byly ještě zjištěny paprsky ultračervené i ultrafialové zraku nedostižitelné. U všech těchto paprsků bylo zkoumáno, jak působí na člověka. I bylo zjištěno, že červené a oranžové působí pocit tepla, žluté a zelené působí jako paprsky světelné, modré a fialové účinkují lučebně, přivádějíce jisté změny ve tkaních, s kterými se setkávají. Z těchto úkazů bylo teprve možno si objasniti některé již dříve známé účinky slunečních paprsků. Bylo totiž dříve již známo, že na úpalu slunečním dostaví se jakýsi zánět kožní, jenž připomíná úkazy po popálení kůže ohněm, ale dostavuje se až za několik hodin po působení slunce. Myslívalo se, že účinek ten jest vyvolán teplem, žárem slunečním. A tu shledáno bylo, že změny takové lze vyvolati chladnými paprsky fialovými neb neviditelnými paprsky ultrafialovými. Není to jen účinek tepla, nýbrž hlavně účinek lučební, vyvolaný paprsky fialovými. Při těchto změnách zánětlivých, na kůži vyvolaných, jest zajímavo, že zanechají po sobě pigmentaci kůže, t. j., že prostoupena jest po nich kůže tmavými zrnéčky barviva, jež činí ji temnou. Taková »opálená«, jak říkáme, kůže není již citlivou vůči slunci — zánět v ní se již nedostaví. Též příčina tohoto zjevu byla zjištěna: ona zrnéčka zadržují totiž paprsky lučebně působící a chrání tkaně živočišné před zánětem. Nyní rozumíme tomu, proč temně zbarvena kůže plemen bydlících v horkých pásmech a proč přibývá intensity zbarvení s blízkostí rovníku. Změny, v kůži vyvolané světlem, byly zkoumány také drobnohledně a zjištěno bylo, že odehrávají se hlavně na cevách krevních a v krvi samé. Tím vystižen byl vliv slunce na kůži lidskou, ale nebyl a není posud objasněn vliv na povšechný stav člověka. Bylo však nalezeno ledacos, co objasňuje aspoň některé stránky tohoto vlivu. Shledáno bylo totiž, že paprsky sluneční, a to jmenovitě paprsky fialové, ničí vydatně mikroorganismy, a to nejen bakterie a bacilly, nýbrž i plísně a

pod., a to tak mocně, že předstihují mnohé z t. zv. prostředků desinfekčních. Tím si dovedeme vysvětliti nezdravost temných bytův a temných koutů v našich příbytcích. Tolik na objasnění podkladu l. s. Co do praktického provádění známe dnes celou řadu různých method. Jak z uvedeného patrno, jest nám znám zejména vliv světla na kůži a není divu, že jsou to zejména choroby kožní, jež nejsnáze jsou světlu přístupny a jejichž léčení jest též nejvíce známo. Běží obyčejně o části kůže, neb zřídka jest celá kůže chorobou zachvácena. A tu zhotoveny byly lampy, jež soustřeďují v sobě mnoho paprsků slunečních a vedou je soustředěné na určité místo kůže. Aby kůže nebyla popálena, zadržují se zvláštním zařízením paprsky tepelné a propouštějí se jen paprsky fialové, lučebně působící. Takovýmito lampami, lampami Finsenovými, dosaženo bylo skvělých výsledkův u celé řady chorob, z nichž jmenujeme nejvážnější, smutně známý lupus. Ale toto léčeni sluncem má svou vadu — slunce není nám vždy k službám! Proto zavedeny byly Finsenem mocné lampy elektrické, znamenité svítivosti, a osvědčily se při chorobách kožních ještě lépe, ježto vidmo jejich obsahuje více fialových a ultrafialových paprsků, než vidmo sluneční. Toto l. s. v užším slova smysle osvědčuje se, jak již řečeno, nepopiratelně při chorobách kožních. Ale léčitelé světlem doporučují tuto léčbu při celé řadě jiných chorob vnitřních, ač účinek jest tu záhadný. Spíše se osvědčují při celkových chorobách, na př. bledničce, chudokrevnosti, tuberkulose, neurasthenii a pod. t. zv. světelné koupele přírodní (heliotherapie). Ty záležejí v tom, že vydáváme tělo obnažené paprskům slunečním, hlavu při tom ovšem chráníce. Po takové lázni koupeme se v řece, rybníce neb moři, nebo přidružíme k lázním těm vodoléčbu. Výsledky léčební bývají tu překvapující. Zajisté že zde působí celá řada činitelů, z nichž jedním hlavním jest světlo. Při elektrických lázních světelných ve zvláštních skříních tělo vydává se vlivu obyčejných žárovek, ale činitelem tu není tak světlo, jako teplo. Jsou to vlastně potné lázně, jež liší se od parních a pod. zejména svou jednoduchou elegancí a snadným ovládáním. Světlo při nich nespadá na váhu: ať sedíme v nich šatem zakryti neb obnaženi, účinek je stejný; dostaví se hojný pot. — Při všech těchto methodách působíme světlem přímo. Ale známy jsou způsoby, při nichž se uplatňuje vliv negativní, totiž, že zabraňujeme přístupu určitým paprskům. Bylo shledáno, že některé choroby nakažlivé, při nichž se vyskytuje na kůži osutina, zejména neštovice, méně spalničky a spála, probíhají mnohem lépe, když zabráníme přístup paprskům fialovým a ultrafialovým. Dělá se to tak, že okna zalepí se silným červeným papírem a zastrou červenými záclonami. Světlo umělé — nejméně škodnou je svíčka, nejvíce škodným světlo elektrické — utlumí se tmavočervenými stinítky. Na dveře se pověsí těžká červená záclona. V takovémto »červeném« pokoji neštovice na př. nehnisají a nezanechají jizev. Ale také při spále a spalničkách zjištěn byl snazší průběh. Ovšem třeba takto pokoj upraviti hned v prvním počátku choroby; čím později se tak stane, tím méně naděje na úspěch. Zdá se, že při této methodě zabraňuje se jen těžšímu onemocnění kůže. *Mlad.*

* **Leda** Josef, pseudonym dra Edvarda Lederera (v. t. Dopl.).

* **Ledebour** Georg, vynikající politik něm. (* 1850), byl nejprve učitelem, potom věnoval se novinářství a stal se spolupracovníkem radikálního berlínského časopisu »Volkszeitung«, který později stal se časopisem sociálně demokratickým. L. často vystoupil na táborech a sjezdech strany sociálně demokratické. Vynikl hlavně jako břitký řečník. Jeho řeči vyznačují se jmenovitě bystrostí úsudku a nevyrovnatelným sarkasmem. Když nastal boj ve straně sociálně demokratické mezi revisionisty a orthodoxisty, L. zaujal místo na nejkrajnějším křídle orthodoxismu. Po smrti Liebknechtově r. 1900 byl zvolen v Berlíně na jeho místo do říšského sněmu. R. 1903 zvolen byl opětně. V říšském sněmu německém náleží k vynikajícím členům strany sociálně demokratické. *Tmk.*

z **Ledeburu** Jan (XV, 768), konservativní politik rak. (* 1842 — † 14. kv. 1903 v Praze). Byl majetníkem panství Kostomlat, Křemýše, Všebořic a Milešova. Jako ministr orby odstoupil s kabinetem Badeniovým (r. 1897). — Choť jeho Karolina roz. Černínová z Chuděnic † 14. dub. 1907 v Praze.

Ledeč 1) má 260 d., 2160 obyv. čes. (1900).

Lednice má 223 d., 1401 obyv. čes. (1900), 5 cihelen a truhlářství.

Le Dentu [ľdanty] A., lékař franc. (* 1841 v La Basse Terre na Guadeloupe). Působil jako nemocniční lékař v těchto ústavech pařížských po sobě: Salpetrière, St. Antoine, St. Louis, Necter a od r. 1904 Hotel-Dieu. Zabýval se zvl. chirurgií ústrojí močového a napsal jmenovitě: *Traité des maladies des voies urinaires* (s prof. Voillemierem); *Affections chirurgicales des reins* (1892); *Clinique chirurgicale* (1904); *Le cancer du sein* (s P. Delhetem) a j. v.

* **Lederer** Eduard, spis. čes. (* 15. čce 1859 v Chotovinách u Tábora). Studoval na něm. gymnasiu v Praze na Novém městě. Absolvovav universitu tehdáž utrakvistickou promovoval na čes. universitě jako doktor práv, načež vstoupil do advokátní praxe v Praze a nyní je od r. 1890 advokátem v Jindř. Hradci. Literárně vystoupil na veřejnost v Arbesově »Šotku« a od založení »Česko židovských Listů« stal se jejich stálým spolupracovníkem. V hnutí česko-židovském vydal různé brošury, jako: *Český a německý antisemitism*; *Česko-židovská otázka* (Praha, 1899); pak objemnější knihu *Žid*

v dnešní společnosti (Jindř. Hradec, 1902). Vedle toho napsal řadu prací belletristických do »Nivy«, »Hlasu Národa«, »Čes. Politiky«, politických článkův a studií do »Rozhledů«, »Času«, »Přehledu« a j. Samostatně vydal několik dramatických prací, z nichž uvádíme: *Divadelní opona*, veselohra o 3 jedn. (Č. Budějovice, 1899); *Stará písnička*, dram. scéna; aktovky: *Závěrek* a *Putička*; *Český Honza*, pohádku o 3 jedn. (Č. Budějovice, 1904), kterou zpracoval i na libretto o 3 jedn. k němuž Kar. Moor složil hudbu; dále *Paleček*, »Českého Honzy« druhý díl, pohádka o 3 jedn.; *Můj Muky*, veselohru o 3 jednáních (Praha, 1904.) Do »Českožidovských Listů« napsal román *Na zapadlé hroudě* (1903) a o sobě vydal *Pohádky pro velké i malé děti* (Čes. Budějovice, 1904), kniha to pozoruhodného obsahu i směru, dobrého jádra myšlenkového a uměleckého, která se může beze všech přeháněk srovnati i s Andersenem. V poslední době vyšla jeho dram. práce *Právo k životu*. Píše pod pseudonymem Josef Leda nebo jen Leda.

Lednice 2) má 363 d., 77 obyv. čes., 2134 něm. (1900), milosrdné sestry sv. Vincence Pavl. s nemocnicí.

* **Ledóchowski**, hraběcí rodina, původně rod Halků, pochází — podle tradice — z bojara Halky, který byl pokrevním příbuzným Vladimíra Vel., zavedl křesťanství na jeho dvoře a mečem ho hájil, začež dostalo se mu znaku »Szaława«. Prastará tato rodina volyňská obdržela r. 1457 od Kazimíra Jagellovce praedikát z »Ledóchowa«, »L.«. R. 1800 přiznán jí hraběcí stav haličský a rakouský, potvrzený též r. 1845 pro Rusko. Z rodu toho pocházeli též: L. Mieczysław (XV, 771), kardinál, † 22. čce 1902 v Římě. — L. Zygmunt, hrabě, kanovník metropolitní kapitoly v Olomouci (* 26. led. 1861 v Salcpurce; otec: hr. Ant. Frant., c. k. komoří, matka: Isabella, roz. bar. Zessnerová ze Spitzenberku). Mládí své ztrávil v Uher. Hradišti a v Praze; gymnasium absolvoval v Kremsmünsteru v Horních Rakousích, potom pobyl několik semestrů na práv. fakultě ve Št. Hradci, načež věnoval se bohosloví v konviktě jesuitském a na universitě v Inšpruku. R. 1887 byv vysvěcen na kněze vstoupil do řádu jesuitského, kde po absolvování noviciátu a rhétoriky ve Sv. Ondřeji v Korutanech obíral se filosofií v Prešpurce a theologií v Inšpruku, působil ve výchově mládeže a v duchovní správě v Bohusudově, ve Vídni a v Praze, kdež r. 1898 založil »Patronát Mládeže«, asyl to pro řemeslnou mládež, s dílnami. R. 1902 stav se knězem světským arcidiécése pražské ustanoven byl rektorem uvedeného ústavu. R. 1905 (4. čna) zvolen za kanovníka kapitoly v Olomouci, načež působil jako probošt (od 17. bř. 1906 do 30. list. 1907) kolleg. kapitoly v Kroměříži a nyní je sídel. kanovníkem v Olomouci. Literární práce své ukládá do časopisu »Patronát Mládeže« a j.

* **Ledové moře** viz Polární moře.

Ledr Jos., spis. čes. Vydal dále *Dějiny města Uhlíř. Janovic* (Kut. Hora, 1909).

Ledvice, městec, hejtm. duchcov., má 250 d., 1670 obyv. čes., 2352 něm., 4 j. národ. (1900), pobočku Rakousko-uherské banky.

* **Lee** Anna v. Shakers.

* **Lee** Vernon viz Paget 3) Violet.

* **Lee** Sidney, liter. historik angl. (* 1859), vydával »Dictionary of National Biography« a proslul svými vzornými pracemi o anglické literatuře renaissanční; jeho *Life of William Shakespeare* (1898) jest nejpřednější dílo o Shakespeareovi; jeho *The Great Englishmen of XVI. Century* (1904) v 6 velkých podobiznách plně vystihují myšlenkové a umělecké ovzduší doby Alžbětiny, k jejímuž pochopení L. přispěl i vydav příkladně *The Elizabethan Sonnettes* (1905). *AN.*

Leer Genrich Antonovič, voj. spis. rus., † 1904.

Leger Karel, básník čes. Vedle dříve uvedených vyšly samostatně veršem: *Fantastické povídky* (Praha, 1901); *Ballada o mrtvém ševci a mladé tanečnici* (t., 1905); *Český román* (t., 1905); prosou: *Petr a Pavel*, studie k románu (Kolín, 1901); *Hořký román* (Praha, 1906); práce dramatické: *Staří páni*, hra o 3 jedn. (t., 1904); *Jaro*, *Podzim*, dvě jednoaktové idylly (t., 1907, provozováno v Národ. divadle); *V zakletém zámku*, veselohra o 4 jedn. (t., 1907, provozováno s úspěchem v měst. divadle na Král. Vinohradech).

Leger Louis, slavista franc., byl jmenován r. 1900 členem institutu Académie des Inscriptions et Belles Lettres; byl vůbec první slavista, který byl členem akademie. Dne 26. říj. 1901 četl ve veřejném sedění pěti akademií práci o Češích u Kreščaku. Tato práce byla východiskem mezinárodní subskripce, jíž se účastnily Čechy, Francie a Lucembursko a jež vynesla asi 12.000 fr. Sbírka tato měla účelem nahraditi starý kříž v Kreščaku důstojným pomníkem tamže. Pomník tento byl odhalen 1. říj. 1905 za přítomnosti delegátů vlády francouzské, lucemburské, měst Paříže a Prahy a institutu de France. L. byl při této příčině vyznamenán vysokým řádem lucemburským a zlatou medaillí města Prahy. R. 1900 byl jmenován dopisujícím členem České akademie. R. 1906 byl hostem měst Prahy a Kr. Hradce, kde měl přednášky. R. 1908 byl v Praze znova. Je členem výboru Alliance française v Paříži a předsedou sekce evropské, v níž hájí zejm. zájmů slovanských. Vydal: *Mythologie slave* (1900, srbský překlad vyšel v Bělehradě); *Russes et Slaves* (1902, 3 sv.); *Les Souvenirs d'un slavophile* (1905); *Moscou* (1904) a *Prague* (1907), obé ve sbírce »Villes d'art«; pak *Histoire de Russie* a *Histoire de la littérature russe* (1908, 1 sv. Marko Koraliewitch). Velmi často psával do revuí francouzských o Čechách (zvl. v »Revue des Deux Mondes«, »Bibliothèque univ erselle«, »Journal des Savants«, »Nouvelle Revue« a j.) R. 1908 napsal do »Nouvelle Revue«

pozoruhodnou stať *Paris et Prague* a v »Le Correspondant« (25. února 1909) studii o dru. F. L. Riegrovi, v níž uveřejňuje četné dotud neznámé dopisy Riegrovy. V závěti své L. odkazuje museu pražskému veškeru svoji korrespondenci, kterou přes půl stoleti udržoval s vynikajícími osobami slovanskými. Dlužno ještě uvésti, že v »Nouvelle Revue« uveřejnil *Souvenirs du siege de Paris*, ježto sám prodělal obležení Paříže jako poddůstojník. L. stále udržuje čilé styky s českým světem literárním a politickým a jest z nejhlavnějších podporovatelů vzájemnosti česko-francouzské slovem i skutkem.

* **Legien** Karel Rudolf, politik něm. (* 1. pros. 1861 v Malborku). Byl povoláním soustružník a účastnil se horlivě života odborových organisací dělnických; později přidal se výlučně ke straně sociálně demokratické. R. 1893 kandidoval po prvé za stranu tu do říšského sněmu něm. R. 1898 a 1903 byl zvolen opětně poslancem jako sociální demokrat. Ve straně hraje velmi důležitou úlohu jako zástupce národohospodářské politiky německých odborových organisací sociálně demokratických. L. přináleží k sociálně demokratickému revisionismu. Žije nyní v Berlíně. Napsal: *Das Koalitionsrecht der deutschen Arbeiter in Theorie und Praxis.* *Tmk.*

* **Legislační období** (něm. *Legislaturperiode*), doba, na kterou se volí zákonodárný sbor. Říšská rada rak. a český zemský sněm mají na př. šestileté l. o., říšský sněm uherský pak pětileté (podobně jako říšský sněm německý a pruský zemský sněm). L. o. dělí se dále na období zasedací čili zasedání (*Sessionen*), totiž období trvající od zahájení porad zákonodárného sboru až do jejich uzavření (nikoliv odročení).

Lego 3) Jan, skriptor musejní, † 17. září 1906 na Žižkově.

Legouvé Gabriel Jean Baptiste, dramatik franc., † 14. bř. 1903 v Paříži.

* **Leh** v. Le (Dopl.).

* **Lehár** František, hudební skladatel (* 30. dub. 1870 v Komárně v Uhrách). Složil operu *Kukuska* (premiéra v Lipsku 1896). Usídliv se ve Vídni stal se populárním operetami: *Wiener Frauen* (1902); *Der Rastelbinder* (»Dráteníček«); *Der Göttergatte* (1904), zvláště pak *Die lustige Wittwe* (»Veselá vdova«, hrána v N. Yorku r. 1908 s neobyčejným úspěchem finančním) a *Der Mann mit drei Frauen.* Původem jest Slovák.

Lehmann 10) Mikuláš † 10. dub. 1906 v Praze. Byl s Fugnerem, prof. Novotným a j. zakladatelem a řadu let knihkupcem, jakož i pokladníkem prvního praž. spolku stenografů. V kommissi jeho knihkupectví vyšlo r. 1863 první a 1864 druhé vydání »Těsnopisu českého«. *Pž.*

* **Lehmann** Otto, fysik něm. (* 13. led. 1855 v Kostnici), studoval universitu ve Strasburce. Jako učitel působil ve Freiburce, Mülhuzích. R. 1883 stal se docentem a pak professorem na vysoké škole technické v Cáchách, r. 1880 professorem elektrotechniky na polytechnice v Drážďanech a 1889 professorem fysiky na vysoké škole technické v Karlsruhe. Vydal: *Physikalische Technik* (Lip., 1885); *Molekularphysik mit besonderer Berücksichtigung mikroskopischer Untersuchungen* (t., 1888—89, 2 sv.); *J. Fricks Physik. Technik* (6. vyd. Brunšvík 1890—95, 2 sv.). *Die Krystalanalyse* (Lip., 1891); *Elektricität und Licht* (Brunšvík, 1895); *Physik und Politik* (Karlsruhe, 1901); *Flüssige Krystalle* (Lip, 1906); *Die scheinbar lebenden Krystalle* (t., 1907, *Die wichtigsten Begriffe und Gesetze der Physik* (Berl., 1907).

Lehner Ferdinand Jos. Životního díla L-ova: *Dějiny umění národa českého* posud vyšly tři svazky nákladem »Unie« v Praze (I. 1903, stran 398; II. 1905 stran 469; III. 1908, stran 728). Tím ukončeny dějiny umění doby románské. V díle tom předvádějí se mnohotvárné výtvory nejstaršího našeho umění v soustavné roztříděnosti a mnohosti, jaké se nikdo dříve nenadál. Krom tohoto soustavného díla L. zjednal si skvělou zásluhu o historii českého umění objasněním t. zv. kodexu Vyšehradského, který vydal tiskem s věrnými reprodukcemi nádherných obrazův a iniciálek pod názvem: *Česká škola malířská XI. věku, korunovační evangelistář krále Vratislava řečený kodex Vyšehradský* (Praha, 1902). Název sám naznačuje hlavní výtěžek, jehož došel autor studiem tohoto nejstaršího illuminovaného kodexu českého a srovnáním jeho s třemi sourodými kodexy, kteréž se chovají v Praze, v Krakově a ve Hnězdně. — L. zvolen řádným členem České akademie 30. list. 1907, dne 2. pros. 1908 udělen mu řád železné koruny III. třídy. *Nk.*

* **Lehnert** Josef, rytíř, cestovatel rak. (* 2. čce 1841 v Miláně — † 29. ún. 1896 ve Vídni), vystudoval na námořní akademii ve Rjece, byl 1861 jmenován důstojníkem účastnil se 1866 bitvy u Visu a několika námořských výprav, zejména plavby kolem světa na korvettě »Erzherzog Friedrich« r. 1874—76. Potom povýšen byl do stavu rytířského, 1889 jmenován linijním kapitánem, 1895 kontreadmirálem. Napsal: *Um die Erde* (Víd., 1878, 2 sv.) a *Geschichte der österreichisch - venezianischen Kriegsmarine 1797—1802* (t., 1891).

Lehnice, pruské město ve Slezsku, má 59.706 obyv. (1905).

* **Lehn-Sedlnitz** v. Sedlnice 2).

* **Lecher** Otto, politik něm. (* 1860 ve Vídni), po absolvování právnických studií ve Vídni vstoupil r. 1881 do služeb obchodní a živnostenské komory brněnské, kde jest nyní tajemníkem. Jest poslancem na říš. radě od r. 1897 za Brno I.; náleží ke straně německo pokrokové. Známá jest jest jeho obstrukční řeč 12 hodin trvající o vyrovnávacím provisoriu před pádem kabinetu Badeniho.

Leicester, angl. město, má 211.574 obyv. (1901).

* **Leicester** of Holkham, hrabě, viz Coke 2).

* **Leijden** v. Lejda.

Leist Burkard Wilh., právník něm., † 31. pros. 1906 v Jeně.

* **Leistikow** Walter, něm. malíř a kritik umělecký (* 1865 v Brombergu — † v čci 1908 v sanatoriu v Schlachtensee u Berlína), náležel s Liebermannem k zakladatelům secesse. Známy jsou jeho náladové krajiny z okolí berlínského, zejména z Grunewaldu. Tíhl k dekorativnímu stilu a uměl. průmyslu. R. 1907 jmenován professorem. Napsal román *Auf der Schwelle* a řadu artistických pojednání.

* **Leixões** [le-išóiš], nový přist m. Oporto (v. t.).

Lejkin Nikolaj Ivanovic † 1906 v Petrohradě. U nás vyšly souborně překlady »Humoresky« (»Knihovna Besed lidu«, přel. V. Mrštík) a »Pod jižním nebem« (přeložil V. Unzeitig, u J. Otty).

Leland Charles Godfrey, spis. amer., † 1903.

* **Lelio** v. Riccoboni 1).

Lemaitre 2) Jules, spisovatel franc., napsal ještě: *Contes blancs* (1900); *En Marge des vieux livres* (1905); pak *Opinions à répandre* (1901); *Théories et impressions* (1904); Drama *La Massiere* (1905). Do češt. přeloženy jeho »Sérénus« a jiné povídky (Praha, 1905). Srv. E. Sansot-Orland, Jules L. (Pař., 1903).

* Le **Léman**, Lac L. (lat. *Lemanus Lacus*), v. Genevské jezero.

* **Lemański** Jan, satirik a bajkář pol. (* 1865 v Głażewě gub. płocké), vystudoval práva na universitě varšavské (1894) a přispíval básněmi do různých časopisů, jmenovitě od r. 1901 do časopisu »Chimera«. Literární jméno získaly mu bajky (o sobě *Bajky*, 1903), oplývající nelítostným sarkasmem a stojící obsahem i formou na výši doby. Vedle toho vydal *Proza ironiczna* (1904); Srv. A. Nowaczyński, Wczasy literackie (Varš., 1906, str. 224—235). *Šnk.*

* **Le Metel** viz Boisrobert.

* **Lemke** Michail Konstantinovič, spis. rus. (* 1872), sloužil ve vojště, později redigoval časopis »Orlovskij Věstnik«, »Pridněprovskij Kraj« a j. O sobě vydal; *Očerki po istoriji rus. cenzury i žurnalistiki XIX. stol.* (Petr., 1904); *Epocha cenzurnych reform 1859—1865 gg.* (t., 1904); *Dumy žurnalista* (t., 1903); *Nikolaj Michajlovič Jadrincev* (t., 1904). Pořídil též 2. vyd. zápisek Nikitěnkových (t., 1905).

Lemnius Simon. Viz nyní P. Merker, S. L. Ein Humanistenleben (Quellen und Forschungen zur Sprach- u. Culturgeschichte der germanischen Volker. svazek 104, Strasburk 1908).

* **Lemnius** Dr. W., pseud. G. Björlina (v. t., Dopl.).

* **Lemoine** Emil, mathem., viz Dodatky k XV. sv.

Lemström K. S., fysik, † 1904.

* **Lenard** Philipp Eduard Anton (* 7. čce 1862 v Prešpurce), fysik, který se proslavil četnými výzkumy o paprscích kathodových; studoval v Pešti, Vídni, Berlíně a Heidelberce, kde promovován r. 1886 na doktora filosofie. R. 1894 stal se mimořádným professorem ve Vratislavi, odkud za rok přešel do Cách na vys. školu technickou. Po krátkém pobytu v Heidelberce, kde zastával professuru theoretické fysiky, jmenován byl řádným professorem fysiky a ředitelem fysikálního ústavu university v Kielu. Převážná většina prací L.ových týká se kathodových paprsků (v. t.). L. dokázal, že v evakuované trubici šíří se při elektrickém výboji z kathody tmavé záření, které jest dáno rychlým postupem negativně nabitých částic (elektronionů). Rychlost postupná těchto paprsků kathodových jest velmi různá podle způsobu, kterým paprsky povstávají. Lze je totiž vzbuditi na kovových předmětech ozářením těchto kovů paprsky ultrafialovými, povstávají též na kovech žhoucích. V posléze jmenovaných případech vznikají paprsky o menší rychlosti. L. studoval tyto paprsky nejen v původním prostoru evakuovaném, ale též ve vzduchu obyčejného tlaku, po př. v prostoru odděleném, v němž bylo možno tlak plynu měniti. K těmto pokusům sestrojil zvláštní trubice, opatřené malým okénkem aluminiovým, proti kathodě postaveným (trubice L.ovy). Paprsky kathodové prošly tímto okénkem do prostoru sousedního; v prostoru tomto L. studoval úchylky způsobené v původní přímé dráze paprsků polem magnetickým a elektrickým (L.ovy paprsky, v. t., Dopl.). L. ukázal dále reflexi těchto paprsků a tvoření sekundárních paprsků kathodových při této reflexi, jakož i rozptylování těchto paprsků v různých ústředích. Z úchylky paprsků kathodových polem magnetickým a elektrickým, resp. z úchylky magnetické a napětí na elektrodách, L. určil poměr náboje a hmoty elektronu. Z jiných prací L.ových zvláštní zmínky zasluhují jeho práce o původu emissních čar spektrálných v elektrickém oblouku a obsáhlé studium fosforescence, které podnikl s Klattem. L. vydal r. 1894 Hertzovu klassickou mechaniku (»Principien des Mechanik«, Lipsko) a rok potom Hertzovy »Schriften vermischten Inhalts«. Za vědecké zásluhy vyznamenán byl L. četnými cenami a medaillemi. Tak r. 1896 udělena mu byla vídeňskou akademií cena Baumgartnerova, královskou společností v Londýně medaille Rumfordova, r. 1897 Lacazeova cena akademie pařížské a zlatá medaille Matteucciova od italské společnosti věd v Římě. Práce L.ovy uveřejněny valnou většinou v »Annalen d. Physik« r. 1887 počínaje. *nvk.*

* **Lenardovy paprsky** jsou paprsky povstávající při průchodu paprsků kathodových teninkou destičkou aluminiovou do sousedního prostoru. Tímto prostorem může býti okolní atmosfera, nebo též zvláštní, dutá

nádoba, již lze naplniti tím neb oním plynem libovolně zředěným. V případě druhém jest studium L-vých p-ků pohodlnější. Paprsky tyto uchylují se polem magnetickým i elektrickým právě tak jako kathodové a také pro poměr mezi nábojem a hmotou jejich nosičů vychází totéž číslo jako pro paprsky kathodové. Není tudíž zásadního rozdílu mezi p-ky L-vými a kathodovými a názvu zvláštního užívá se proto, že dopadem kathodových paprsků na aluminium vzniká sekundární záření kathodové, které je pomalejší. Průchodem paprsků kathodových destičkou aluminiovou změní se původní homogenní záření na nehomogenní (jak Leithäusser pokusem dokázal), které různým ústředím různě se absorbuje. Podrobnosti viz ve spise J. J. Thomsonově, Elektrizitäts-Durchgang in Gasen, přeložil E. Marx (Lip., 1906). *nvk.*

Lenbach Franz, malíř něm., † 6 kv. 1904 v Mnichově.

* **Lenfant** [lanfan] Jacques, dějepisec (* 13. dub. 1661 v Beausse ve Francii — † 7. srp. 1728), byl syn kazatele reform. církve, který po odvolání Nanteského ediktu prchl do Marburka v Hessích, kde zemřel. L. vystudoval ještě theologii ve Francii a stal se farářem při francouzském kostele v Heidelberce, odkud při vpádu Francouzů do Falce prchl dále do Berlína. Tu byl kazatelem franc. reform. obce a dvor. kazatelem král. Žofie Charlotty. Napsal tři větší historické práce: *Histoire du concile de Constance* (1714, 2. vyd. 1727, 2 sv.); *Histoire du concile de Pise* (1724, 2 sv.) a *Histoire de la guerre des Hussites et du concile de Bâle* (1729, 2 sv.)

* **Lenfant** [lanfan] Eugène Armand, cestovatel franc. (* 11. dub. 1865 v Melunu), vstoupil 1886 do franc. koloniální armády a jest nyní velitelem kolon. dělostřelectva. V l. 1893—96 cestoval v Annamu a Tonkinu, r. 1901 vedl expedici na Dol. Nigiru, r. 1903—7 zkoumal poříči Nigiru, Benue a okolí Čadského jezera, kde podle jeho mínění existuje přirozené spojení mezi Čadským jezerem a Benue. Jeho objev vyvolal ve Francii velikou pozornost a také naděje. Napsal: *Exploration hydrographique du Niger* (1903); *Le Niger, voie ouverte à notre empire africain* (Pař., 1903); *La Grande route du Tchad* (t., 1905).

* **Lenhartz** Hermann, lékař něm. (* 1854 v Landbergenu ve Vestfálsku). Lékařství vystudoval v Marburce, Gotinkách a v Lipsku, kdež se r. 1886 habilitoval pro vnitřní lékařství, r. 1893 stal se prof. mimoř., r. 1895 ředitelem hamburské st. nemocnice, kteráž r. 1901 byla převedena do Eppendorfu. Napsal zvl.: *Mikroskopie und Chemie am Krankenbette* (1893, 5. vyd. 1906); *Die Erkrankungen der Luftröhre, der Bronchien und der Lungen* (1899, 2. vyd. 1904); *Erysipelas* (1899); *Die septischen Erkrankungen* (1903); *Der akute und chronische Gelenkrheumatismus* (1898); *Muskelerkrankungen* (1898).

* von **Lenhossek** Josef, lékař uherský (* 1818 v Budíně — † 1888 v Pešti), byl nejprve mimoř. prof. topografické anatomie v Pešti, pak prof. anatomie v Kološi a posléze v Pešti. Napsal zvl.: *Beiträge zur Erörterung der histologischen Verhältnisse des zentralen Nervensystems* (1858); *Neue Untersuchungen über den feineren Bau des zentralen Nervensystems des Menschen* (2. vyd. 1858).

* von **Lenhossek** Michal, syn před., lékař uher. (* 1863 v Pešti). Lékařství vystudoval v Pešti, kdež se habilitoval, r. 1889 stal se prosektorem v Basileji, r. 1893 ve Vircpurce, r. 1866 v Tubinkách, r. 1900 pak prof. anatomie v Pešti. Zabýval se taktéž studiemi neurologickými. Zvláště napsal: *Beiträge zur Histologie des Nervensystems und der Sinnesorgane* (1894); *Der feinere Bau des Nervensystems im Lichte neuester Forschungen* (2. vyd. 1895); *Die Geschmacksknospen* (1894).

* **Lenoch** Jan, právník čes. (* 2. led. 1839 v Tážalech u Olomouce). Studoval gymnasium v Olomouci a práva ve Vídni, kde r. 1865 dosáhl hodnosti doktorské. Usadil se r. 1872 jako advokát ve Vídni, kde horlivě účastnil se života českého, zejména ve Slovanském zpěváckém spolku a v Slovanské Besedě. Byl častým zástupcem stran před správním soudem, kde také zastupoval obec pražskou v záležitosti uličních tabulek. Byl též literárně činný, psal příležitostné básně a přispíval do »Právníka«. Dr. *N.*

Lenskij 2) Aleksandr Pavlovič, dramat. umělec rus. (* 1847 — † 1908), hrál s úspěchem po rus. venkově a r. 1876 povolán byl k moskev. Malému divadlu, kde náležel do své smrti k předním výkonným umělcům. Vynikal jmenovitě v repertoiru Ostrovského a v klassických dramatech cizích literatur, jmenovitě v tragédiích Shakespearových. Zabýval se též s úspěchem malířstvím.

Lenz 4) Antonín † 2. říj. 1901. R. 1902 vyznamenán byl komthurským křížem řádu Frant. Josefa s hvězdou. Ke svému »Učení M. Jana Husi« vydal tyto dodatky: *Synodální řeči M. Jana Husi* (»Vlasť«, 1899); *Několik dodatků k učení M. J. H.* (t.); *Pokus apologie svědků pře Husovy* (t., 1900); *Mistr Jan Hus* (kalendář »Hostýn«, 1901); *Historické nepravdy o Husovi* (t., 1902). Po smrti vyšly: *Učení M. J. Husi a učení sv. Augustina* (»Vlasť«, 1902); *M. J. Hus nebyl reformátor církve* (t., 1901); *Lze říci dle pravdy, že Hus, ač bloudil ve víře, byl uvnitř katolíkem?* (t., 1903). Veškeré učení Chelčického shrnul v rozsáhlém spise: *Soustava učení P. Chelčického na základě pramenů* (»Sborník hist. kroužku«, 1900—1). Sem náleží: *Z jakých příčin jmenuje P. Chelčický Mistra Jana Protivou* (»Vlasť«, 1901); *Sv. Tomáš Aquinský a M. J. Wiclif o řeholích* (»Sborník histor. kroužku«, 1902—4). Dále redigoval text díla: »Písmo svaté« s illustracemi od Doréa (J. Otto, 1892). — L. 5) Oskar, africký cestovatel a geolog, jmenován r. 1905 dvorním radou. — L. 6) Max, histor. něm., vydal

dále: *Martin Luther* (3. vyd. 1897); *Zur Kritik der Gedanken und Erinnerungen des Fürsten Bismarck* (1899); *Die grossen Mächte* (1900); *Geschichte Bismarcks* (1902); *Napoleon* (1905).

Leo 2) Friedrich. K publikacím jeho dodati jest: *De Horatio et Archilocho* (Gotinky, 1900); *Die griech.-römische Biographie nach ihrer litterarischen Form* (Lip., 1901); *De Ciri carmine coniectanea* (Gotinky, 1902); *Die Originalität der römischen Litteratur*. Festrede (t., 1904); *Der saturnische Vers* (Abhandl. d. kgl. Gesell. d. Wiss. zu Gottingen, díl VIII., čís. 5, 1905); *Analecta Plautina de figuris sermonis* (Gotinky, 1896, 1898, 1906, 3 části); *Der Monolog im Drama*. Ein Beitrag zur griech.-röm. Poetik (Abhandlungen der kgl. Gesell. d. Wiss. zu Göttingen, N. F., díl X. část 5, 1908). V Hinnebergově Kultur der Gegenwart podal nástin římské literatury (Lip. 1905, 2. vyd. 1907). Od r. 1901 jest spoluredaktorem časopisu »Hermes«. *Vý.*

* **Leo** André v. Champseix (Dopl.).

Leoncavallo Ruggiero. Také jeho další opery *Zaza* (1900) a císařem Vilémem objednaná *Roland von Berlin* (1904) jsou práce zcela slabé. »I pagliacci«, kteří založili jeho slávu, posud jediní ji udržují.

* **Leonier** Max, pseud. Jana Pavlíka (v. t., Dopl.).

* **Leonov** Maksim, rus. básník samouk. Již jako patnáctiletý hoch činil pokusy básnické. Později vydal *Prvé zvuky* a podepsal se Maksim Goremyka (Trpitel). R. 1898 vyšly básně jeho v druhém vydání. Může se o nich mluviti jako o kuriosu (»Osvěta« 29, 796).

Leopold 8), král belgický. Jeho choť arcikněžna Marie Jindřiška zemřela r. 1902. Srv. Mac Donnel, King L. II., his rule in Belgium and the Congo (Lond., 1905); Olchewsky et Garson, L. II., roi des Belges, sa vie et son règne (Brussel, 1905). — L. 21). Jeho vdova Antonie Neapolska † 8. list. 1898 na zámku Orthu u Gmundenu.

* **Leopoldov** (Leopoldsthal), lázně na Moravě, v. Smradávky.

* **Leopoldovo jezero** v. Rikva.

* **Leopoldstadt**, město uher., v. Leopoldov 2).

* **Leopoldův průplav** viz Dreisam.

Lepař 1) Jan, paedagog a spis. čes., † 1. čce 1902 na Kr. Vinohradech. — L. 2) František, klassický filolog čes., † 21. pros. 1899 v Jičíně. Byl velmi činný také v turistice. Jako několikaletý předseda jičínského odboru klubu čes. tur. získal si nemalé zásluhy o to, aby přírodní krásy celého okolí jičínského, zvláště pak Prachovských Skal dostaly se v širší známost. Napsal také několik pojednání do různých časopisů za tímto účelem. Poslední léta překládal a zpracoval řeckého spisovatele *Prokopia*. Právě při ukončení díla toho zastihla ho smrt. Rukopis díla toho zakoupila Česká akademie.

* **Lepař** Vladislav, právník čes., syn L-e 2) (* 1861 v Jičíně). Absolvovav gymnasium ve svém rodišti a českou universitu v Praze, věnoval se politické službě v Čechách. R. 1891 povolán byl pro nevšední znalost vodního práva do ministerstva orby, kdež jest ministerským radou, jako správce oddělení judiciálního pro záležitosti vodní, lesní a pod. V obor vodního práva spadá také většina pojednání menších i větších, které i pod různými pseudonymy zasílal do časopisů většinou vědeckých. Jako předseda akad. jednoty jičínské vydal popis *Prachovských skal* (Jičín).

* **Lepař** Zdeněk, bratr před. (* 1863 v Jičíně), absolvovav gymnasium v Jičíně a českou universitu v Praze, vstoupil do finanční služby státní, napřed v Čechách, později na Moravě, kdež působí až dosud jako fin. rada v Brně. Vědecké práce jeho spadají jednak v obor práva poplatkového, z něhož řadu článků ryze vědeckých i populárních přinesly různé časopisy, hlavně »Právník«, »Zprávy práv. jednoty moravské«, »Rozhledy Právnické«, »Mor. Revue« a »Naše Obec«. Vedle toho zabývá se populační statistikou hlavně zemí koruny České i jiných zemí slovanských. Články jeho uveřejněny byly v »Časopise Matice Moravské«, »Časopise Mor. Musea«, »Národ. Věstníku«, ale zvláště ve »Sborníku čes. zeměd. spol.«, v jehož knihovně vyšla také první část jeho *Měny obyvatelstva v zemích koruny České*. Za mládí svého sestavil plán Prachovských skal, r. 1905 pak zrevidoval české i německé vydání Holzlovy gener. mapy král. Českého.

* **Lepař** Mojmír, právník čes., syn L-e 1) (* 1867 v Praze). Studoval na akad. gymn. a na práv. fakultě čes. univ. v Praze, načež vstoupil do soudní praxe v Jihlavě, působil pak u soudu v Jemnici, Blansku a v Brně a jest tou dobou okresním soudcem a přednostou soudu v Napajedlích. Účastnil se vědeckou prací *O podmíněném odsouzení* sjezdu Českých právníků v Praze (1904); sepsal: *O urážkách na cti a důkazu pravdy* (Praha, 1902); upravil nově kommentovaná vydání »Trestního zákona« (t., 1901), jakož i vydání »Stavebních řádů« (t., 1901, 1903 a 1909). Ke zpopularisování vědy právní přispěl řadou článků v »Buditeli« (Mor. Bujovice) v l. 1899 a 1907 z práva civilního i trestního. Podobně uveřejnil několik statí v »Právnických Rozhledech« (1903—7), ve »Zprávách práv. jednoty moravské v Brně«, zejména o *Redakčním tajemství* a o *Použití fotografie v oborech soudních civilním i trestním* (1905 a 1907) a v »Obchodním Obzoru« (Brno, 1905—7) a j. Z cestopisů uvádíme črty *Po moravském Krasu* (Praha, Ottův »Illustr. svět.« r. III.) a *V sousedství mor. Krasu* (t., Ottův »Světozor«, 1905). Pod různými chifframi píše črty kriminální v populární formě.

Lepcke Ferdinand, sochař něm. (* 1866 v Koburku — † 12. bř. 1909 v Berlíně), modeloval s oblibou portraity umělcův a

učencův a pěstoval též plastický genre (*Tančící Mainada*; *Lučištnice*; *Fryné*). Hlavní dílo jeho jest monumentální *fontána* v Bydhošti. Jeho *Feidias stojící u hlavy Zevovy* jest v Berlínské národní Galerii. Byl držitelem státního atelieru v Berlíně.

* **Lepelletier** [l'peltjé] Edmond Adolphe de Bonhellier, publicista franc. (* 26. čna 1846 v Paříži). Byl advokátem, ale záhy se obrátil k žurnalistice. Byl spolupracovníkem listu »Nain Jaune« (1868) a r. 1870 účastnil se války francouzskou-německé. Potom vrátil se k žurnalistice a psal do četných listů. Napsal: *le Supplice d'une mere* (Pař., 1884); *l'Amant de coeur* (1884); *les Morts heureuses* (1885); *Laitou* (Brussel, 1885); *Claire Everard* (1888); *Madame Sans Gêne* (1894); *Une femme de cinquante ans* (1894) a j. Užíval pseudonymu Michel Pauper. Do čes. román »Madame Sans-Gêne«, přeložil K. Žďárský (Praha, 1897), »Syn Napoleonův«, přeložil Antonín Koudelka (t., 1900).

* **Lepié** Ferdinand, malíř čes. (* 1824 † 1883). Maloval pohledy na Prahu a krajinářské motivy podle vkusu generace z let 1850—60, a působil jako učitel kreslení též na Strahově, kdež se také zachovalo několik jeho olejových obrazů *Prahy*. Střízlivě a našedlou barvou vyličuje svůj předmět bez patrného smyslu pro světelné a vzduchové nálady.

* **Lépine** [lepìn] Raphael, lékař franc. (* 1840 v Lyoně). Působil jako interne v nemocnicích lyonských i pařížských jmenovitě jako žák Charcotův, pobyl též krátce v Lipsku u K. Ludwiga, působil pak jako klinický lékař v Paříži, r. 1875 se tu stal agrégé a r. 1877 klinickým prof. nově zřízené lék. fakulty v Lyoně, kdež působí posud. Literární jeho činost je velmi plodná. Napsalť četné práce o lokalisaci funkcí mozkových, o vasomotorech, o výměně látek v těle, zvláště o vyměšování moče, o diabetu a četné práce therapeutické. Všude projevuje se zřejmě zásada jeho, že lékař nemá mysliti jenom anatomicky, nýbrž i pathogenicky.

* **Lepkij** Danijil, soudobý spis. malorus., přispívá folkloristickými pracemi do časop. »Zorja«, kde uveřejnil také řadu povídek. Z prací těch uvádíme: *Narodni povirky pro vitěr*; *Svjatyj večir*; *Narodni zvyčai i obrydy po Ridzvi i Ščedryj večir*; *Vesňany zvyčai*; *Z viruvaňa našoho ljudu*; *Na sv. Andrija*; *Zemlja v ljudovij viri* a pod.

* **Leppin** Paul, německý básník pražský (* 27. list. 1878 v Praze), žije jako poštovní úředník v Praze. Vydal románové skizzy *Die Türen des Lebens* (Praha, 1901); *Daniel Jesus* (Berl., 1905) a *Der Berg der Erlösung* (t., 1908) a knihu veršů: *Glocken, die im Dunkel rufen* (Kolín n. R., 1903). L. jest v podstatě lyrik bohatého citového života, jehož záchvěvy zachycuje suggestivními verši novoromanticky laděnými; i v prose, která často líčí s báchorkovitou fantastičností odumírající svět ghetta a Starého města Pražského, podává místo postav a dějů náladové obrazy. *AN.*

* **Leproserie**, asyly a ústavy pro osoby malomocenstvím stižené. Prvé asyly byly zřízeny ve XIV. stol. a rozmohly se během středního věku tou měrou, že ve XII. a XIII. stol. se jich čítalo po veškerém světě křesťanském na 19.000. S ubývajícím malomocenstvím ubývá i l-ií, a mění se po většině na špitály a nemocnice. Dnes udržují se moderně zařízené l. jenom v krajinách, kdež malomocenství posud se vyskytuje, zvl. v Norsku (Bergen), záp. a jižním Rusku a vých. Německu (Memel).

* **Lepsius** Richard, geolog něm. (* 1851 v Berlíně), jest prof. na technice v Darmstadtě a ředitelem geolog. zem. ústavu hesského. Z jeho prací uvádíme geologickou mapu říše Německé v 27 listech (1894—97).

* **Lept**, obraz pořízený leptánim (v. t. a Rvjectví).

Lepta, plur. od nom. lepton (v. t.), mince řecká.

* **Le Queux** William, cestovatel a romanopisec angl. (* 1864 v Londýně). Studoval v Paříži, cestoval po Francii, Německu, Alžírsku, Marokku, navštívil Makedonii, Turecko, Černou Horu, Srbsko a Bulharsko, byl vyznamenán srbským řádem sv. Sávy, černohorským řádem Danilovým a j. Napsal romány: *Guilty Bonds* (1890); *Strange Tales of a Nihilist* (1890); *The great War in England in 1897* (1892); *Zoraida* (1894); *A secret Service* (1896); *Devil's Dice* (1896); *The Great White Queen* (1896); *The Eye of Istar* (1897); *Whoso findet a Wife* (1897); *Scribes and Pharisees* (1898); *England's Peril* (1899); *Secrets of Monte Carlo* (1899); *Of royal Blood* (1899); *Her Majesty's Minister* (1901); *The Court of Honour* (1901); *The Unnamed* (1902); *The Tickencote Treasure* (1902); *Secrets of the Foreign Office* (1903); *The Invasion of 1910* (1906); *The mysterious Mr. Millar* (1906); *The great Court Scandal* (1906); *The Observer of the Near East* (1907). Žije ve ville Le Queux v Toskánsku.

Lerch 2) Lev, malíř čes., † 1892. — **L.** 4) Matiáš, vynikající mathematik čes., působí od r. 1906 na české vysoké škole technické v Brně. R. 1900 obdržel hlavní cenu pařížské akademie věd za rozpravu: *Essais sur le calcul du nombre des classes de formes quadratiques binaires aux coëfficients entiers* (»Sav. étrangers«, sv. XXXIII. č. 2). Pracuje nyní hlavně v oboru theorie čísel, počtu integrálního a různých druhů zvláštních funkcí, z nichž zejména elliptické analogie funkce gamma jsou předmětem několika prací uveřejněných v »Rozpravách« České akademie. **L.** je též dopisujícím členem král společnosti věd v Lutichu.

* **Lerchheimer** ze Steinfeldenu Augustin v. Witekind.

Leroy-Beaulieu 1) Henry jest nyní ředitelem na École libre des sciences politiques. R. 1908 navštívil také Prahu. Napsal dále: *Etudes russes et européennes* (1897);

L'Antiprotestantisme (1901); *Les Doctrines de haine* (1902); *Les Congrégations religieuses et l'expansion de la France* (1903); *Christianisme et Démocratie*; *Christianisme et Socialisme* (1905). — L.-B. 2) Pierre Paul napsal dále: *Traité théoretique et pratique d'économie politique* (1896); *Chapitre des moeurs électorales en France de 1889 et 1890* (1890); *Le Sahara, le Soudan et les chemins de fer transsahariens* (1904); *L'Art de placer et gérer sa fortune* (1906).

* **Leroy-Beaulieu** Pierre, politik franc., syn před. (* 1871 v Olme-et-Villecun, Hérault), vystudoval polytechniku a byl dělostřeleckým důstojníkem. Od r. 1895 byl spolupracovníkem otcova listu »l'Économiste français« a r. 1896 »Revue des Deux-Mondes«. R. 1900 povolán na École libre des sciences politiques, kde přednáší hospodář. zeměpis a statistiku. Napsal: *Les nouvelles Sociétés anglo-saxonnes: Australie, Nouvelle-Zélande, Afrique du Sud* (1897); *La Rénovation de l'Asie: Sibérie, Chine, Japon* (1900); *Les États-Unis au XXe siecle* 1907).

Lesevič Vladimir Viktorovič, filosof rus., † 1905.

* **Lesja Ukrajinka**, pseudonym proslulé básnířky malorus. Larisy Petrovny Kosačové (* 1872), jest dcerou malorus. spis. Oleny Pčilky a neteří M. P. Drahomanova a od ranního mládí pohybovala se v kruzích literárních. Sborníky svých básní vydala r. 1893 a 1904 s názvem *Na krylach piseň*. Básně rázu politického otiskovala v malorus. časopisech haličských. Píše také povídky (*Taka ii dolja*; *Bida navčiť* a pod.).

* **Leskovar** Janko, spis. chorv. (* 12. pros. 1861 ve Valentinovu). Jest nyní učitelem v Záhřebu. Hojně přispívá svými črtami a skizzami do časopisů »Vijenac« a »Život«. Vynikl hlavně jako romanopisec. Z jeho románů sluší jmenovitě uvésti: *Propali dvori* (Záhřeb, 1896, do češť. přel. J. Hudec, Praha, J. Otto, 1906); *Sjene ljubavi* (t., 1898), které vydala Matice Hrvatská. *Tmk.*

Lessing 1) Gotthold E., básník něm. Do čes. »Miss Sara Sampsonová«, truchlohra v 5 jedn., přeložil J. Penížek (Praha, 1881, »Divadel. ochotník« sv. 196); »Nathan moudrý«, dram. báseň, přeložil J. Malý (t., »Divadelní bibliotéka«, sv. 50); »Mladý učenec«, veselohra o 3 jedn., podle L-a upravil Petr Zajíc (t., 1892); »Mína z Barnhelmu«, veselohra o 5 děj., přeložil Josef Kratochvíl (t., 1905, J. Otto); *Minna von Barnhelm oder das Soldatenglück.* Ein Lustspiel in fünf Aufzügen. Poznámkami a slovníčkem opatřil Leander Čech (Telč, 1900). — L. 3) Julius † 14. břez. 1909 v Berlíně (viz nekrolog Trendelenburgův v »Berliner philologische Wochenschrift«, 1909, sloupec 476 až 477). K publikacím jeho dodati jest: *Möbel aus der Zeit Louis XVI.* (Vorbilder-Hefte aus d. kgl. Kunstgewerbe-Museum zu Berlin, čís. 21, Berl., 1898); *Das Moderne in der Kunst* (Volkswirthschaftliche Zeitfragen, seš. 157, t., 1898); *Bronzen des XVIII. Jahrh.* (Vorbilder-Hefte, č. 22, t., 1898); *Das halbe Jahrhundert der Weltausstellungen* (Volkswirthschaftliche Zeitfragen, seš. 174, t., 1900); *Wandteppiche und Decken des Mittelalters in Deutschland* (t., 1900—3); *Die Wandteppiche aus dem Leben des Erzvaters Jacob* (Vorbilder-Hefte, čís. 25, t., 1900); *Geräthe aus Edelmetall des XVIII. Jahrh.* (Vorbilder-Hefte. č. 26, t., 1900); *Die Gewebesammlung des kgl. Kunstgewerbe-Museums zu Berlin* (t., 1902 – 8, 10 seš.); *Chinesische Bronzegefässe* (Vorbilder-Hefte, čís. 29, t., 1902); *Der pommersche Kunstschrank im kgl. Kunstgewerbe-Museum*, vyd. spolu s A. Brüningem (t., 1906). Dílo *Gold und Silber im Kunstgewerbemuseum* (Handbücher der kgl. Museen zu Berlin), vyšlo v 2. vydání r. 1907. L. byl též spolupracovníkem I. dílu 1. oddělení Hinnebergova spisu Die Kultur der Gegenwart: Allgemeine Grundlagen der Kultur der Gegenwart (Lip., 1905).

Lestkov 1) má 176 d, 1057 obyv. něm. (1900).

* **Lesum** viz Wümme.

* **Leszczyński** Edward, vyn. básník pol. (* 1880). Záhy vystoupil na kolbiště literární, uveřejňuje básně své v různých časopisech. R. 1901 vydal verše své v samostatné sbírce pod názvem: *Poezye*. L. vládne nesmírně krásnou formou a vybudoval ve svých plodech básnických vlastní názor všesvětový, ačkoli nelze zase upříti, že ve mnohých pracích jeho je znáti stopy cizích vlivů. Tak v *Cupio dissolvi* (1903) znáti značně vliv Przybyszewského, v *Ahasweru* (1904) Jana Kasprowicze, v *Jolantě* Wyspiańského a pod. Hlavním motivem tvorby L-kému jest triumf smrti vítězící a uspokojující, který u něho vystupuje jako živý obraz, jak o něm pol. kritika velmi pochvalně dokumentuje. *Tmk.*

* **Leš** viz Zámiš.

* **Lešan** A. K., pseudonym Antonína Klášterského (v. t.).

z **Lešehradu** Emanuel šlechtic viz Lešetický 3).

Lešetický 2) Vojtěch, spis. a paedagog čes., † 5. led. 1908 na Kr. Vinohradech. — L. 3) Josef Maria Emanuel šl. z Lešehradu, básník čes.; od r. 1903 úředník »Zemské banky království Českého«. Vedle uvedených spisů samostatně vydal veršem: *Písně na Pobřeží* (Kr. Vinohrady, 1900, Symposion, sv. 8); *Metempsychosy* (Praha, 1901); *Meditace* (t., 1901); *Cestou k ráji* (t., 1901); *V dnech šerých* (t., 1901); *Když kvetou růže* (Kr. Vinohrady, 1904); *Kantilény snů a vůní jara* (Praha, 1905); *Sny a Bolesti* (t., 1908); prosou: *Paní Modrovouska*, novella (t., 1900); *Ze zahrad života*, povídky (Vel. Meziříčí, 1901); *Jas a stín*, črty a nálady (Praha, 1902); divadelní hry: *Rodina*, aktovka (t., 1900); *Mimo život*, drama (t., 1901); *Podpora života*, drama (t., 1902); *Shroucení*, lyrická scéna (t., 1904); některé publikace různého obsahu: *Polemická brošura s »Katolickou Modernou«* (t., 1901); *Ideje a profily* (t., 1903); *Průseky* (t., 1903); básnické překlady:

Výbor z básní St. Mallarméa (t., 1899); Výbor básní Waltera Whitmana (t., 1901 a 1909); Moderní lyrika francouzská, výbor (Praha, 1902, J. Otto); Souhvězdí, překlady z franc. a angl. poesie (t., 1908); Alfred Mombert, výbor (t., 1908); Nipponari, ukázky žaponské lyriky (t., 1909); Z moderní lyriky německé (t., 1909). Vedle toho vydal též cizí knihy a překlady a pořádal četné veřejné přednášky.

* **Leška** Jan, vlastenec a spis. slovenský (* 5. kv. 1831 na Vrbovcích). Studoval gymnasium v Modré a theologii v Prešpurce a ve Vídni, načež kaplanoval na Myjavě, fařoval v Bukavici, v Brincích a nyní na Březové. Jako kaplan již pěl a mnohá píseň jeho znárodněla (na př.: *Vždycky sa len těšíš, ty Slovensko moje*). Horlivě přispíval články téměř do všech časopisů slovenských a r. 1877 počal vydávati cirk. časopis »Korouhev na Sioně«, v němž se ukázal nejen nadaným a vzdělaným literátem, ale i neohroženým bojovníkem za práva církve a národa. R. 1879 zvolen za seniora nitranského. Zakládá spolky hospodářské a záloženské, aby vymanil Slováky z područí maďarského. Jeho *Katechismus k vyučování dospělejších dítek křesťanských* vyšel v 6. vyd. (Turč. Sv. Martin, 1898).

* **Lešské pole** v. Lechfeld.

Letadla dynamická razí si poslední dobou vítězně cestu a dřívější ideál vzduchoplavců, řiditelný balon. ustupuje víc a víc do pozadí. Vynalezením motoru lehkého, veliké motorické síly, stal se problém mechanického letu možným. Kdežto parní stroj o 20 *kg* dosáhl stěží 1 koňské síly, konstruovány jsou nyní, zásluhou automobilismu, motory benzinové nevážící více než 1—2 *kg* pro 1 koň. sílu. Přechod od primitivního letu klouzavého (vol plané, Gleitflug) byl na snadě. Rozvoj l-l v poslední době, jeví se takto:

Aéroplany. První vážné experimenty s aéroplany bez motoru započal Lilienthal 1891. S apparátem tvaru ptačích křídel snášel se s pahorku 80 *m* vysokého. V Americe podnikali vzlety Chanute, Herring s přístroji málo odlišnými od nynějších aéroplanů (biplanů), k nimž daly popud komorové draky Hargraveovy. Ve Francii podnikali lety s přístroji vzoru amerického Ferber, Archdeacon, Voisin, Blériot a mnoho jiných. Pokusy děly se v Merlimontu a jinde. Později přístroje opatřeny plaváky a zkoušeny na Seině, jezeře Enghienském, Genevském, taženy jsouce motorovou lodicí. Let byl delší a dal se lépe pozorovati. Stanovena byla výhodná forma ploch nosných i stabiliačních zařízení. Přístroje takového amerického typu použil Santos Dumont, opatřiv jej koly a vrtulí s motorickým zařízením. Jeho stroj první v Evropě proletěl dráhu 100 *m* r. 1906 To byl důležitý krok k vytvoření skutečného stroje létacího — aéroplanu. Touže dobou pracovali Američané bratří W. a O. Wrightové a již r. 1903 ohlašovali znamenité úspěchy, teprve r. 1908 provedli ve Francii první vzlety před veřejností a dosáhli brzo potom nejlepších úspěchů vůbec. Letu 120 *km* délky, 115 *m* výšky dosáhli v prosinci 1908 u města Le Mans.

O vytvoření různých konstrukcí detailních a jejich ustavičné zdokonalování mají zásluhu hlavně bratří Voisinové, Farman, Delagrange, Blériot, R. Esnault-Pelterie, Gastambide-Mengin a mn. j. Jejich zásluhou ustálila se konstruktivní forma nosných ploch, vrtulí, středního tělesa aéroplanu, zařízení motorického a vyšetřeny experimentálně nutné dimense ploch nosných, nutná síla tažná vrtule, nutná motorická síla, přípustné zatížení aéroplanu a vůbec údaje nezbytné pro stavbu aéroplanů dalších, dokonalejších.

Zákony odporu vzduchu vysloveny již Newtonem, podrobnějšími pracemi se zabývali Borda, d'Alembert, Dubuat, Bossut, Hutton, Avanzini, Thibault, Duchemin, Renard, Tatin, Richet, Espitallier, Joessel, Wellner, v. Lossl, Budau a j. Eiffel stanovil experimentálně koëfficienty odporu vzduchu pro různé plochy a různé rychlosti na Eiffelově věži 1907. Výsledkem theoretických i experimentalných prací bylo, že aéroplany nabyly určitých forem Co do počtu ploch nad sebou postavených dělí se na monoplany o jediné nosné ploše (k níž ovšem se druží různé plochy stabilisační a kormidla u monoplanů pravidelně vzadu umístěná, biplany o dvou nosných plochách nad sebou, případně na triplany, multiplany. Typickým vzorem monoplanů jsou stroje: Robert Esnault-Pelterie, Gastambide Mengin, Blériot, Tatin. K nim druží se: Wuia, Raoul Vendôme, Guillebaud, Santos-Dumont, Aéroplany společnosti »Astra«, továrny »Antoinette«, Robart, Schnell, Pischoff-Koechlin, Solirène 1907 a j. Charakteristické biplany zhotovili: bratří W. a O. Wrightové, Santos-Dumont 1907, Ellehammer 1907, Ferber, bratři Voisinové, Henri Farman, Delagrange, Maurice Farman, Lejeune, Obre, Moore-Brabagon, Henri Fournier, Zipfel, Cody, René Gasnier, Guyot, Auffm-Ordt, Goupy, Caters, Malyński, stroje společnosti Baldwinovy, June Bug, (Red Wing, White Wing), Bischoff-Koechlin. Triplany zastoupeny jsou stroji: Ellehammer 1907, Bourson-Borgniss, Borgniss-Desbordes, Goupy, Grade, Caters, Jorch, Roë. Stroje odlišné formy jsou: Witzig, Lioré-Dutilleul, Baldwin, Graham Bell.

Stroje školy francouzské opatřeny jsou vzadu plochami stabilisačními a rozjíždějí se na kolech se silným zařízením perovým.

Američané Wrightové používají zvláštního vypouštěcího zařízení. Pádem závaží udělí se stroji počáteční rychlost. Stroj klouže při přistání na sanicích, na zpodu umístěných. Rovnováhy a řízení dosahuje

se skláněním části nosných ploch a kormidel.

Kdežto u balonův uvažujeme specifickou váhu tělesa, stačí u l-del dynamických uvažovati měrné zatížení a motorickou sílu připadající na 1 m^2. Zvětšením rychlosti roste čtverečně odpor aéroplanu. Nutná motorická síla roste kubicky s rychlostí, při tom však i nosná síla aéroplanu roste čtverečně. Nosná síla ballonův určitého obsahu je stále táž a užitím větší motorické síly zvětšíme pouze horizontálnou rychlost ballonu. Motorická síla aéroplanu kolísá mezi 30—50 *kgm* pro 1 m^2 nosné plochy, při čemž zatížení dosahuje hodnoty 10 až 20 *kg* na 1 m^2. Rychlost dosažená 13 až 20 *m* za 1 vteřinu. Aéroplan Wrightův na vrchole všech se nalézající, má plochu 50 m^2, váží 450 *kg*, pohybuje se rychlostí 60 *km* za hodinu. Motorická síla jeho jest 25 HP.

Jednoploché aéroplany Blériotův a R. E. Pelterie dosáhly větších rychlostí i většího měrného zatížení následkem pozoruhodného zmenšení čelného odporu. Oekonomičnost ploch zmenšována však malou stabilností stroje, pohybujícího se v prostředí nanejvýše neklidném, elastickém, o rychlosti i hustotě proměnlivé. Sebe lépe konstruované plochy nevykazují velikou oekonomii, není-li funkce jejich konstantní. Proto velikou váhu dlužno klásti na stabilitu stroje, jež má býti absolutní, prostorová, nezávislá na prostředí, v němž se stroj pohybuje, a automatická, nezávislá na zručnosti řidiče.

Stability podélné dosahuje se vhodným umístěním těžiště, též částečnou pohyblivostí těžiště (Blériot), plochami stabilisačními za hlavními plochami umístěnými (Voisin, Farman); více ploch nosných nad sebou též zvyšuje stabilitu aéroplanu.

Příčné stability dosáhne se mírným postavením ploch nosných šikmo vzhůru (Santos-Dumont), různým vyklenutím konců nosných ploch (Blériot, Etrich-Wels) nebo vhodným skláněním malých ploch stabilisačních na koncích křídel (Blériot). Wright dosahuje stability skláněním zadní části nosných ploch.

V poslední době poukazováno často na použití gyroskopu, jenž se na lodích znamenitě osvědčil, k dosažení stability aéroplanu. Sluší uvésti gyroskop Davidsonův, regulátory Urbánkovy, jež při naklonění aéroplanu uvedou ve spojení motor s různými sklonitelnými plochami aéroplanu, gyroskopické kyvadlo Marmonnierovo, jež přímo působí naklánění nosných ploch, gyroskopický aéroplan Žižkův, kde celé nosní plochy upraveny jakožto kotouče, setrvačníky, zajišťující stabilitu i říditelnost aéroplanu.

Helikoptery dosáhly též pozoruhodných výsledků. Mezi vážné projekty tohoto druhu dlužno čítati: Helikoptera inž. Légera v Monaku 1905; provedena v poloviční velikosti poháněna elektromotorem mimo stroj umístěným a skládala se ze dvou vrtulí na téže ose proti sobě se točících, kterouž osu bylo možno nakláněti vzhledem ke kostře stroje a z kormidla vertikálného. Model bratří Henri a Armanda Dufaux v Genevě 1905 s vrtulí průměru 2 *m* na osách po stranách motoru točících proti sobě. Celý model vážil 17 *kg* a unesl přívažek 6 *kg*. Jest to první model, jenž se vznesl vlastní silou. Cornu v Lisieux použil stroje rovněž o dvou osách proti sobě se točících, mezi nimiž umístěny malé sklonitelné plošky k dosažení pohybu horizontálného. Model asi 14 *kg* těžký o 2 HP se vznesl. Stroj ve skutečné velikosti provedený značně zklamal. Gyroplan Bréquet-Richet 1907 o čtyřech osách vertikálných, váhy 580 *kg* s motorem 50 HP. Dvě a dvě osy točí se proti sobě. Vrtule průměru 8 *m* o čtyřech ramenech mohou se mírně nakláněti. Odtud jméno gyroplan. Stroj udržel se 1 min. ve výši, stabilita však nebyla dokonalá. Bertin 1908 použil motoru 150 HP pohánějícího 2 vrtule na svislých osách 2 *m* 40 *cm* průměru konajících 1200 obrátek. Osu hnací vrtule možno ve směru horizontálném nakláněti. Stroj pro 2 osoby váží 300 *kg*. Dále třeba též uvésti: Otto Luytiès (1908) a M. Momin v Lyoně.

Přes výhodu, že mohou se vznésti přímo vzhůru, helikoptery z daleka nedosahují výsledků takových jako aéroplany. Nejsou ani dosti bezpečné, ani stabilní. Obtíže působí pohyb horizontálný, při kterém nosné šrouby nepracují oekonomicky. Obyčejně končí se kombinováním s aéroplanem. Tím se ovšem mechanismus komplikuje a výsledek není lepší, než jakého dosahuje prostý aéroplan.

Ornithoptery, orthoptery, stroje s mávajícími křídly nebo mechanismy křídla nahrazujícími, nedospěly vůbec ještě k žádným praktickým výsledkům. *E. Žižka.*

* **Letnění** v. Rybnikářství, str. 399 *b.*

* **Letninský** K., pseudonym Karla Lambla 1).

Letovice mají 312 d., 2671 obyv. čes., 107 něm. (1900), továrnu na krajky a výrobu chamottového zboží.

* von **Lettow-Vorbeck** Oskar, voj. spis. něm. (* 1839 v Treptově a. Rega — † 28. bř. 1904 v Oldenburce), účastnil se jako důstojník výprav r. 1866 a 1870; do výslužby odešel r. 1901 jako general-major. Mezi jiným vydal: *Geschichte d. Krieges von 1866 in Deutschland* (1896—1902, 3 sv.) a *Napoleons Untergang 1815*. Sv. I. (1904).

* **Leubner** František, básník »Katol. Moderny« (* 13. srp. 1867 v Dol. Beřkovicích). Studoval gymnasium v Roudnici, theologickou fakultu v Praze, kde r. 1892 vysvěcen na kněze, načež působil při duchovní správě v Čelivě, Bezdružicích, Schwaderbachu, Hřibinách a od r. 1904 je farářem v Bechlíně u Roudnice. Literárně vystoupil na veřejnost v »Obrázkové Revui« (později »Čes. Květy«)

kdež v l. 1900—4 obšírnější skladby epické učinily známějším nezvyklé jméno autorovo. Také »Vlast« v l. 1907—9 přinesla některé skladby dramatické (*Smrt kmotřička*; *Dozrály hrozny*; *O čest a milost* a j.). Jednotlivá čísla knih lyrických *Cantantibus organis* rozptýlena jsou po časopisech. Samostatně vydal: *Ballady a legendy* (Praha, 1896) a *Na okrajích kancionálu života* (t., 1897).

* **Leucocoprinus**, bělohnojník, rod hub bedlovitých (*Agaricacei*) z podčeledi bedlovitých vlastních (*Agaricei*). Namnoze počítán L. do rodu bedel, *Lepiota*, s nimiž má znaky společné; ale pro neobyčejnou svou pomíjivost, jakou vyznačují se hnojníky (*Coprinus*) s výtrusy černými, od nichž liší se L. výtrusy bílými, zařazen ve vlastní rod. Druh namnoze bělavý L. *caepestipes* (Gow), b. cibulkotřený, všecek žlutý, L. *luteus* (With.), b. žlutý, rostou ve sklenicích teplých; zvláště poslední prudce a omamivě páchne, bolení hlavy způsobuje.

z **Leuchtenberku** Jiří vévoda (XV, 953 *b*) dal se v list. 1906 rozvésti se svou chotí Anastasií, rozenou princeznou černohorskou, načež tato provdala se po druhé za rus. velkoknížete Nikolaje Nikolajeviče. — z L. Eugen vév. † 1. září 1901 v Petrohradě.

* **Leukamainy** viz Ptomainy.

* **Leukindigo**, indigová běl, $C_{16}H_{12}N_2O_2$, získává se redukcí indiga za přítomnosti basí, ve vodě jest nerozpustno, z roztoků jeho sráží kyslík vzdušný barvivo (modré indigo) zase zpět.

* **Leukolin** t. c. chinolin (v. t.).

* **Leukonová kyselina** viz Krotonové kyseliny.

* **Leuss** Heinrich, politik něm. Byl členem říšského sněmu něm. a pro křivou přísahu v hájení ženské cti byl odsouzen do těžkého žaláře. Vyšed z vězení, napsal a vydal sensační publikaci pod titulem: *Aus dem Zuchthause* (1904), která obrátila všeobecnou pozornost veřejnosti na poměry zavládnuvší ve státních vězeních pruských.

* **Leutwein** Theodor, gouverneur Německé Jihozápadní Afriky (* 1849 v Strümpfelbronnu v Badensku), vstoupil r. 1868 do vojska, r. 1869 povýšen byl na poručíka, r. 1877 na nadporučíka a r. 1885 na setníka. R. 1893 jmenován byl majorem. T. r. v listopadu odešel do Jihozápadní Afriky, aby tehdejšího vůdce povstaleckých hottentotských kmenů černošských Hendrika Witbooie přiměl k poslušnosti. Po vítězství svém u Naukluftu dne 9. září 1894. L. přinutil tohoto k uznání německé svrchovanosti. Za nedlouho L. dokázal, že v celé zemi svrchovanost německá došla uznání. R. 1895 jmenován byl zemským hejtmanem pokořených oblastí afrických, r. 1898 gouverneurem, r. 1900 povýšen na podplukovníka, r. 1902 na plukovníka a r. 1905 jmenován byl generálem. L-ovi bylo neustále válčiti s různými nepokojnými kmeny hottentotskými, které se přes tu chvíli proti Němcům bouřily. Zvláště silné bylo povstání v l. 1904—5. V konservativním tisku německém L. byl obviněn z přílišné mírnosti a zdrženlivosti vůči Hottentotům, ačkoli počet zastřelených vůdců a vynikajících povstalců podle jeho osobního doznání byl velmi značný. V liberálních a sociálně demokratických časopisech zase dokazovali, že celý systém německé vlády a správy, jejímž představitelem L. v Jihozápadní Africe byl, musí rozhodně přivoditi povstání tamních černošských kmenův. V čnu r. 1904 L. složil velení vojska afrického a v měsíci srpnu r. 1905 byl pak definitivně zproštěn gouverneurství. *Tmk.*

Lev XIII. Dne 20. ún. 1903 slavil 93letý papež za účasti všeho křesťanstva 25. výročí svého pontifikátu, kteréžto oslavy účastnili se všichni křesťanští vládcové — nevyjímaje ani ruského cara — blahopřejnými projevy; něm. císař a angl. král učinili Lvovi při té příležitosti návštěvu. Jubilea tohoto však papež L. XIII. dlouho nepřežil. Po celý jubilejní rok proskakovaly časté pověsti o chorobě papežově, vždy však byly odvolány. V červnu ohlášena zpráva, že L. umírá. Pozornost celého světa obrácena k Římu, těšilf se L. všeobecné vážnosti a úctě. Celý měsíc churavěl, až 20. čce 1903 zemřel. Všecky hlasy shodovaly se v tom, že L. XIII. byl z nejznamenitějších papežů seděvších kdy na stolci Petrově. Ač vládl již jako »vatikánský vězeň«, přece moudrou politikou podařilo se mu získati vliv ve státech, kde katolictví před tím nepožívalo přízně, založiv 140 nových biskupství v rozličných dílech světa. Německo na počátku Lvova pontifikátu bylo v boji s kurií, při smrti jeho bylo zastoupeno v Římě zrovna jako Rusko a Švýcarsko. Nástupcem jeho se stal benátský kardinál Sarto jako Pius X. (v. t.). Kromě dříve již vyjmenovaných spisů (XV, 960) nutno připomenouti vydání básnických spisů L-a XIII., jež obstaral Brunelli 1883: *Leonis XIII., Pont. Maximi, carmina*; něm. překlad Behringerův vyšel v Řezně 1887. Jinou sbírku vydal r. 1903 v Kolíně J. Bach: *Leonis XIII. carmina inscriptiones, numismata*; do něm. přeložil Barth (t., 1904). Liter. o L-ovi XIII. a jeho pontifikátu je již značná. Budiž vytčeno jen hlavní: Schlichter, Papst Leos XIII. Leben (7. vyd. 1894); Bonghi Leone XIII. e l' Italia (Milán, 1878); Tesi-Passerini, Leone XIII. ed il suo tempo (Turin, 1889); Weinandt, Leo XIII., seine Zeit, sein Pontifikat u. seine Erfolge (Kolín, 1892); de T'Serclaes, Le pape Léon XIII. (Pař. 1894, 2 sv.); Boyer d'Agen, La jeunesse de Léon XIII (t., 1896) a La prélature (t., 1900); Götz, Leo XIII., seine Weltauschauung u. seine Wirksamkeit (Gotha, 1899); Des Houx, Histoire de Léon XIII (Pař., 1900); de Germiny, La politique de Léon XIII (t., 1902); N. Schneider, Leo XIII., sein Leben u. Wirken (Kempten, 1903); M. Spahn, Leo XIII. (Mnichov, 1905); »Acta Leonis papae XIII.« (Pař., 1885—93, 6 sv.) obsahují materiál; rovněž Sämmtliche Rundschreiben (Freiburg, 1878—1904, lat. a něm., 6 sv.).

Srv. Adolf Srb, L. XIII. (Praha 1899): t., Papež L. XIII. (»Osvěta«, 1893).

* de **Leva** Giuseppe, historik ital. (* 1821 v Zadru — † 1895 v Padově), studoval ve Vídni a Padově, kde byl professorem dějin. Hlavní jeho dílo poctěné cenou akademie dei Lincei jest *Storia documentata di Carlo V. in correlazione all' Italia* (Ben., 1863—81, 4 sv.).

* **Levantské moře,** východní část Středozemního moře (v. t.).

* **Levasseur** Émile, statistik, zeměpisec a národní hospodář franc. (* 1828 v Paříži), stal se po skončených studiích (na »collège Bourbon« a r. 1849—52 na »École Normale«) professorem na lyceu v Alençoně, r. 1854 v Besançoně, r. 1856 dostal se do Paříže na »lycée St. Louis«, r. 1861 přešel na »lycée Napoléon« a r. 1872 povolán za professora národního hospodářství, zeměpisu a statistiky na Collège de France, kdež po smrti Gastona Parisa r. 1903 stal se administrátorem této vysoké školy; mimo to přednáší o statistice a hospodářském zeměpise na »Conservatoire des arts et métiers« a na »École libre de sciences politiques«. Za díla národohospodářská dostalo se mu třikráte ceny od »Académie de sciences morales et politiques« (r. 1858, 1860, 1864) a r. 1868 zvolen jest členem v tomto oddělení Institutu. O povznesení zeměpisu a statistiky ve Francii má L. veliké zásluhy. Nejen že zastupoval Francii na četných mezinárodních sjezdech zeměpisných a statistických po Evropě i Americe a jest spoluzakladatelem společnosti pro pěstování obchodního zeměpisu, nýbrž ujal se s velikou vytrvalostí zvláště reformy vyučování zeměpisného a náleží ku předním organisátorům tohoto předmětu ve Francii; moderní směr ve vyučování uváděl jednak spisy methodickými, jednak opatřováním nových učebnic, pomůcek učebních, map nástěnných i školních atlantů. Z těchto knih pozoruhodny jsou zvláště: *La France et ses colonies* (Pař., 3. vyd. 1903) a redigované jím *Cours de Géographie*, *Atlas classique* a *Grand Atlas de géographie, physique et politique* (t., 1890—92). L em z většího dílu vybudován byl také hospodářský zeměpis za zvláštní samostatný oddíl všeobecného zeměpisu. Z ostatních spisů jeho vynikají: *Recherches historiques sur le système du Law* (dissertace doktorská, Pař., 1854); *La question de l'or* (t., 1858); *Histoire des classes ouvrieres en France depuis la conquête de Jules César jusqu' à la Révolution* (t., 1859, 2 sv., 2. vyd. 1901—2) a pokračování toho díla: *Histoire des classes ouvrieres depuis 1789* (t., 1867, 2 sv., 2. vyd. 1903—4); *La France industrielle en 1789*, *L'Imprévoyance et l'Epargne* (t., 1866); *Rôle de l'intelligence dans la production* (t., 1867); *Cours d'économie rurale, industrielle et commerciale* (t., 1869, 3. vyd. 1886); *Précis d'économie politique* (t., 5. vyd. 1891); *Géographie et statistique* (t., 1888); *La population francaise. Histoire de la population avant 1789 et démographie de la France comparée à celle des autres nations au XIXe siècle* (t., 1889—91, 3 sv.); *Les Alpes et les grands ascensions* (t., 1889); *La statistique, son objet, son histoire* (t., 1890); *L'agriculture aux États-Unis* (t., 1895); *L'ouvrier américain* (t., 1897, 2 sv.); *L'enseignement primaire dans les pays civilisées* (t., 1897, doplňky 1904).

* **Levenko** Vladimir, pseudonym soudobého spis. malorus., jenž vydal povídky *Soldatskyj rozruch* (Lvov, 1891) a *Pany i ljude* (t., 1893). L. rád zobrazuje poměr selského lidu malorus. k statkářům a k duchovenstvu. V »Kijev. Starině« otiskl r. 1900 práci *Stare i nove*, v níž líčí sociální hnutí malorus. dělnictva a židovské řeže.

Levertin Oskar Ivar, švédský básník a liter. kritik, † 1908. Sebrané spisy jeho vycházejí od r. 1907 (celkem v 25 sv.). Srv. David Sprengel, O. L. (Štokh., 1908).

* von **Levetzow** Ulrike (* 1804 v Lipsku — † 13. list. 1899 na svém statku Třebivlicích). Byla dcerou meklenburského dvorního maršálka v. L-a. V l. 1822 a 1823 jezdívala se svou matkou do Marianských Lázní a Karlových Var, kde ji Goethe poznal a láskou k ní zahořel. Jí platí jeho báseň »Trilogie der Leidenschaften«. Její memoiry uveřejněny v »Deutsche Arbeit« (1904). Srv. Kirschner, Erinnerungen an Goethes Ulrike und an die Familie von L.-Rauch (Ústí n. L., 1904); A. Kraus, Goetheova poslední láska (»Věstník čes. prof.«, VIII, 1901).

Levetzow Cornelia, spisovatelka dánská. Také všechny její pozdější práce: romány a povídky: *Ved Juletiden*; *Bodil*; *Prövetider*; *Lysbilleder* a j. jsou hojně čteny. Pro děti napsala: *Havemanden*; *Ellens Hjem*; *Fra Bregnegaard* a jiné. R. 1875 dostala »Anckerské stipendium«.

z **Levetzowů** Karel, svobodný pán (* 1871 v Dobromělicích u Prostějova na Moravě). Otec jeho, bývalý důstojník rak. armády nyní velkostatkář v Divácích na Moravě, pochází ze staré známé rodiny L-ů v Meklenbursku jako potomek rodu z Polabských Slovanů. Matka byla rozená hrab. z Bukůvky. Studoval na gymnasiu v Kalksburgu, maturoval v Teresianu a práva absolvoval ve Vídni. Setrvav na krátko ve státní službě u obch. soudu, věnoval se výhradně literatuře procestovav napřed Španělsko a a Marokko r. 1894. Severoněmecko, Dánsko a Švédsko r. 1805 a Jižní Ameriku r. 1896. V l. 1901—1904 žil v Marseilli, pak 1905—8 v Berlíně, nyní opět v Marseilli, v Berlíně nebo Divácích, oddán literatuře a sportu. Roku 1896 vydal sbírku filosofických aforismu pod názvem *Gedanken eines Anderen von Ihmselbst* (Vídeň), r. 1899 pak vydal své básně *Höhenlieder* (t.). R. 1900 vydal *Buntes Tneater* a 1902 dramat. práci *Pierrots Leben, Leiden und Himmelfahrt* (Lip.) a r. 1906 *Louise Michel* (t.). R. 1909 mělo jeho mythol. drama *Der Bogen des Philoktet* značný úspěch na Berlínském divadle. Mimo to psal básně do »Pana« a prosu v »Oesterr. Rundschau« a jinde.

Z posledních prosaických prací třeba vzpomenouti ještě *Der grüne Esel*, *Opfer*, *Ein Wort*, které vyšly také jako zvláštní otisky v »Oesterr. Rundschau«. Přeložil též bratří Mrštíkův Aloise a Viléma Maryšu (posud v rukopise.) V tisku jsou *Wolfgang Kirchbaer*, ein Lebensbild a *Der eiserne Ring*, tragikomédie v 5 jednáních, obojí za spolu pracovnictví M. Luisy Beckerové. *Mršť.*

* **Levickij** Vladimir, soudobý spis. malorus., podpisující se pseud. V. Sičovyk a V. Lukič. V l. 1890—96 redigoval časop. »Zorja«, jenž náležel tou dobou k nejlepším časopisům maloruským, a vydal almanachy: *Vatra* (Stryj, 1897); *Ridnyj Ziljnik* (Lvov, 1890); *Kvitka* (t., 1890); *Levada* (t., 1892); *Ridna Stricha* (t., 1894).

* **Levin** Poul, spis. dánský (* 1869 v Kodani). R. 1887 studoval na universitě a dostal zlatou medailli ze severské filologie (1891). R. 1898 nabyl doktorátu fil. Napsal literární kritiky a aesthetické články: *Victor Hugo*; *Egne og Staeder*; *Den naturalistiscke Roman* (1907); *Smaa Kapitler af Dagens Historie* (1906); dramata: *Sejr*; *Fars penge*; povídky: *Den döde By* a j.

Levín 1) má 101 d., 491 obyv. něm. (1900); nyní stanice L.-Sedlo (*Geltschberg*), kde je také úřad telegraf. — L. 9) má 1350 obyv. větš. katol. (1905), celní úřad, tkalcovství.

* **Levitan** Isaak Iljič, malíř rus. (* 1861 — † 1900) vzdělával se na moskevském ústavě pro malbu a sochařství a již v 18. roce věku počal vystavovovati své obrazy, čímž vzbudil živý zájem veřejnosti i uměleckých kruhův. Potom přednášel na zmíněném moskevském ústavě. Vynikl především jako bystrý a vnímavý pozorovatel přírody, podávaje ve svých malbách poetické zladění její věrně a výstižně, namnoze i směle. Z význačných jeho maleb sluší především jmenovati: *Podzimní den v Sokolničkách*; *Po dešti*; *Mlýn na podzim*; *Mlha*; *Nad věčným klidem*; *Na Volze*; *Zůstatky minulosti*; *První zeleň*; *Vladimirka* (všechny tyto obrazy uloženy jsou v Treťjakovské obrazárně moskevské). Dále provedl: *Ranní vesna*; *Jezero*; *Bystřina*; *Na břehu moře*; *Soumrak*; *Studie z přírody* (obrazy ty jsou v museu cara Alexandra III. v Petrohradě).

* **Levitskij** Nikolaj Vasiljevič, právník rus. (* 1859). Absolvovav univ. studia, zabýval se publicistikou, načež byl sekretářem újezdné zemské správy; později se oddal advokacii. R. 1890 pojal myšlenku zaváděti v selském hospodaření formu artělnou. R. 1894 vznikla prvá jím založená artěl zemědělská. R. 1895 vypracoval normální artělnou smlouvu. Myšlenka L-kého se ujala a došla s počátku všestranné podpory; v krátké době vzniklo přes 100 artělí. Tato kooperační forma byla však od sedláků záhy opuštěna, a zemědělské artěle brzy se rozpadly. Pouze v městech mezi řemeslníky se L. dodělal většího úspěchu.

* **Levyćkyj** Ivan Emiljanovič, soudobý ukrajinský spis. a bibliograf (* 1850 v Berłohách u Kaluše v Haliči, kde jeho otec byl farářem). Absolvovav gymnasium ve Stanislavově, vstoupil r. 1870 na filosofickou fakultu vídeňské university a poslouchal tam hlavně přednášky z oboru slavistiky prof. Miklosiche jakož i přednášky o všeobecné historii. Vrátiv se do Haliče, usadil se ve Lvově a věnoval se publicistice a hlavně vědě, sbíraje materiái k dějinám rozvoje rusínského národa po obou stranách Karpat. Své práce převážně obsahu politického uveřejňoval v tehdejším jediném rusínském časopise lvovském »Slovo«, a když r. 1880 byl založen belletristický list »Zorja«, přispíval do něho statěmi literárněvědeckými. Pod pseudonymem Ivan z Berlih napsal také několik povídek pro lid a r. 1878 uveřejnil po polsku práci *Ruch Rusinów w pierwszej połowie wieku panowania Austryi w Galicyi*. Kromě toho byl v l. 1885 až 1887 redaktorem časopisu »Myr« (založeného zesnulým metropolitou, pozdějším kardinálem drem Silvestrem Sembratovičem, za účelem sjednocení rusínských stran). R. 1888 vydal I. a r. 1895 II. svazek hlavního svého díla *Halyćko-ruśka bibliografija XIX. viku*, dovedeného od r. 1801 do 1886. R. 1900 pustil se do velké publikace *Prykarpatśka Ruś v XIX. viku v portretach i biografijach jiji dijačiv*, jež byla rozpočtena na šest svazkův, ale vyšly jen 4 prvé sešity I. svazku. Dílo zastaveno pro nedostatek hmotných prostředků. R. 1903 L. uveřejnil v »Zapyskách Naukovoho tovarystva im. Ševčenka« práci *Halyćko-ruśka bibliografija za roky 1772—1800* a v V. sv. »Zbirnyka« sekce filosofické téhož spolku *O rozvoju narodovoho škilnyctva v Halyčyni v rr. 1772—1820*. Nyní se tiskne nákladem Nauk. tovar. im. Ševčenka jeho *Halyćko-ruśka bibliografija za roky 1887—1900*, čímž bude dokončeno veliké jeho bibliografické dílo.

* **Lewandowski** Stanisław Roman, sochař pol. (* 1857), studoval školu krásných umění v Krakově, potom ve Vídni, kde byl žákem Helmerovým a Kundmannovým. Za sochu *Thetis prosící Joviše o pomstu nad Trojany* dostalo se L-kému v soutěži r. 1886 císařské medaille. R. 1887 vystavil v Krakově dílo: *Slovan svrhující pouta*, za něž později obdržel ve Varšavě zlatou medailli. Dále ještě provedl dílo: *Žnečka polská*, četné pomníky a poprsí. Kromě toho píše studie a essaye z oboru aesthetiky a umělecké kritiky, zvláště v »Przegl. tygodn.« a »Tygodniku illustr.« a jiných časopisech polských. Žije ve Vídni.

Lewicki 2) Anatol, historik polský, † 25. dubna 1899 v Krakově.

Lexa z Aehrenthalu Alois Leopold, svobodný pán, rak.-uh. diplomat (* 27. září 1854 na Hrubé Skále v Čechách). Nastoupil diplom. dráhu 1877, byl attachém v Petrohradě a Paříži, pak v min. zevních záležitostí ve Vídni, 1888 opět v Petrohradě, 1894, znovu v ministerstvu, 1895 vyslancem v Bu-

kurešti, r. 1899 velevyslancem v Petrohradě. R. 1906 jmenován rak.-uh. min. zevních záležitostí po Goluchowském. Ježto byl v Petrohradě velmi oblíben a přičiňoval se o dohodu mezi Ruskem a Rakouskem, vzniklo v Berlíně (při příležitosti jeho jmenování) podezření, že je nepřítelem trojspolku. Mínění toto sám vyvrátil při prvním zahájení delegací za své vlády 25. list. 1906 prohlásiv, že zahraničná politika rakouskouherská bude se i na dále bráti týmže směrem jako za hr. Goluchowského a trojspolek že bude tvořiti i dále pevný její základ. Skutečně také především věnoval zřetel k tomu, aby upevnil dobrý poměr říše k Italii a Německu, vykonav za tím účelem návštěvu v Berlíně a sešed se s italským ministrem Tittonim v Desiu, kdež zjednána vzájemná dohoda s Italií v záležitostech balkánských. Maje tak zajištěnu jistou oporu v evropské mezinárodní konstellaci, L. jal se zesilovati a rozšiřovati moc a zájmy rak. na Balkáně. Ku provedení toho záměru vláda pojala plán — L. přednesl jej delegacím v Pešti na poč. roku 1908 — stavby rak.-uh. připojovacích drah k turecké hranici a železničního spojení Mitrovice a Soluně (t. zv. sandžacká dráha). Hlavním pak cílem balkánské politiky Lexovy byla annexe Bosny a Hercegoviny, jež provedena 8. říj. 1908 a v nejbližším zasedání delegací odůvodněna širokým exposé Lexovým. Krok tento vyvolal značný rozruch zahraničných poměrů, při němž nebyl vyloučen ani konflikt válečný (se Srbskem); nicméně později uznáním annexe všemi velmocemi posavadní balkánská politika Lexova došla uznání zejména i se strany koruny. 5. čna 1902 zasnoubil se s Pavlou Széchényiovou ze Sárváru a Felso Vedeku (* 25. list. 1871), dcerou hr. Emer. Széchényiho, uher. ministra královského dvoru.

* **Leyds** Willem Johannes, státník Jihoafrické republiky (* 1859 v Magelangu na Javě). Byl vychován v Amsterdamě, kde studoval práva a byv doporučen pres. Krügerovi za jeho pobytu v Evropě, odebral se do Afriky, kde byl jmenován r. 1884 generálním státním návladním Jihoafrické republiky. R. 1888 zvolen nár. radou za státního sekretáře, ač mohl tento úřad zastávati až následujícího roku, kdy dosáhl předepsaného věku 30 let. R. 1889 jmenován vrchním smírčím soudcem pro celou Jihoafrickou republiku. V l. 1893—97 volen znovu stát. sekretářem, vyjednával velmi obratně s evropskými mocnostmi a několikráte byl za tou příčinou v Evropě. R. 1898 byl jmenován zplnomocněným ministrem republiky v Haagu pro většinu evropských států a zasazoval se horlivě, ač bez úspěchu, o věc Boerů ve válce boersko-anglické. Od annexe republiky žije v soukromí v Utrechtu. Napsal: *De rechtsgrond der schadevergoeding voor preventieve hechtenis* (1884) a *Die erste Annexion Transvaals* (Berl., 1907). Ve svém postavení jako stát. sekretář byl pravou rukou pres. Krügera.

* **Leygues** [leg] Jean Claude Georges, politik franc. (* 1857 ve Villeneuve sur Lot), usadil se jako advokát ve svém rodišti, volen r. 1885 poslancem za pokrokovou stranu republikánskou v departementu Lot-et-Garonne; byl ministrem vyučování v kabinetě Dypuyho r. 1894 a 1898 a r. 1899 v kabinetě Waldeck-Rousseauově, kde působil k reorganisaci středního školství ve Francii, ministrem vnitra r. 1895 v kabinetě Ribotově a zastával ministerium osad v kabinetě Sarrienově r. 1906. Jeho sbírka básní *La lyre d'airain* (1883) byla poctěna cenou Akademie. Mimo to psal studie historické, politické a národohospodářské. Z jeho činnosti jako ministra vyučování pochází *l'École et la vie* (1904). Oprava pravopisu franc.

Lhassa byla stále cílem mnohých cestovatelů, jako Littledala, Svena Hedina a j., kteří však byli bdělostí tibetských stráží pokaždé donuceni k návratu. Za to podařilo se r. 1901 ruským poddaným lamaistům Nordrunovu a Zybikovu získati si svolení ke vstupu do L-sy, kde také odevzdali dary ruského cara dalaj-lamovi zaslané. Brzo po nich vplížil se sem Japanec Kavaguči, musil však prchnouti. Nejdůkladnější známost o L-se přinesla anglická expedice tibetská vedená Younghusbandem, která ve L-se několik neděl pobyla a tak tajemnou roušku posvátného města úplně odhalila (1904). Srv. Huc a Gabet, Cesty po Mongolsku, Číně atd. (Praha, 1888); P. Landon, L., an account of the country and people of Central Tibet (Lond., 1904, 2 sv.); Candler, The unweiling of L. (t., 1904); Millington, To L. at last (t., 1905); Waddel, L. and its mysteries (t., 1905).

Lhenice 1) má 198 d., 1380 obyv. čes. (1900); výroba zboží stávkového.

Lhota 309) Hroznová, městec, má 233 d., 1095 obyv. čes. (1900), pš., telegraf, lékárnu, mlýn.

Lhota 2) Antonín, malíř čes., † 10. říj. 1905 ve Volyni.

* **Lhota** Albín, krajinář čes. (* 1850 — † 1895). Chorobou sklíčený, nadaný malíř zanechal po sobě veliký počet drobných obrázků ceny nestejné, mezi nimiž se vyskytují výborně vystižené nálady z kraje českého, jednoduché motivky, bystře pozorované effekty světelné. L. maloval takové studie kvapně na destičky dřevěné nebo lepenkové, zřídka na plátno, olejovou barvou, mnohdy velmi svítivou.

* **Lhota** Josef, inženýr čes. (* 1856 ve Skyšicích v Čechách). Vystudovav reálku v Č. Lípě, vstoupil na techniku v Praze, kde r. 1868—74 studoval odbor stavebního inženýrství. R. 1878—79 byl assistentem deskriptivní geometrie na něm. technice v Praze, r. 1880—81 zaměstnán jako stavební technik při stavbě doku a mostu v námořním přístavě v Pulji. R. 1881—84 byl assistentem geodaesie na české technice v Praze, r. 1884 jmenován professorem státní průmyslové

školy tamtéž, r. 1904 povolán za ředitele průmyslové školy v Plzni. Vypracoval množství soutěžných plánů, z nichž buďtež jmenovány: *Regulační plán Hradce Králové* (s inž. Umbertem a Novákem), *školní budovy* v Sobotce a Jaroměři, Hořicích a j. Literárně byl činný přispívaje články do »Technického Obzoru«. Samostatně vydal: *Graphische Bestimmung der Spannungen in den Gliedern statisch bestimmter Brückenfachwerkträger* (Pulje, 1881); *Graphische Berechnung der Profildimensionen wasserführender Gruben* (Vídeň, 1884); *Diagram k vyšetření rozmerův u příkopů a kanálů vodních* (Praha, 1884); *Rektifikace některých strojů měřicích* (t., 1896); *Vyměřování půdy*. V l. 1892—94 byl redaktorem »Techn. Obzoru«, od r. 1908 je vládním radou.

* **Lhoták** ryt. ze Lhoty Kamil, lékař čes. (* 20. pros. 1876 v Praze). Absolvovav lékařská studia na české universitě v Praze, promovoval tu r. 1900. Vyšed ze školy Marešovy věnoval se odborným pracím fysiologickým a farmakologickým, stal se assistentem ústavu farmakologického a r. 1905 se z oboru toho habilitoval. Napsal: *Farmakognosie* (Praha, 1908), prvou učebnici v jazyku českém o tomto oboru; *Kritické poznámky k zákonu Pflügerovu* (»Rozpr.« Čes. akad., 1898, též něm.); *Výzkumy o účinku etheru a chloroformu na isolovaný sval* (t., 1904, též franc.); *O změnách činnosti svalové účinem některých látek* (t., 1906); *Rozpravy o účinku látek skupiny náprstníkové na činnost srdeční* (t., 1907); *Digitalis* (Thomayerova sbírka přednášek, 1908); *O zábraně a shoku* (»Sborník klin.«, 1904); *O fysiologické kontraktuře* (»Čas. lék. čes.«, 1902); *Rozprava o autointoxikaci* atd. (t., 1903); *O podmínkách určujících projevy duševní* (t., 1904); *O protijedech náprstníkových* (t., 1908); *Untersuchungen uber die Veränderungen der Muskelfunktion in einer Kohlendioxydathmosphäre* (»Arch. f. Anat. u. Phys.«, 1902); *Untersuchungen uber die tonische Kontraktur und kontraktorische Starre des Froschmuskels* (t., 1906); *Ueber den Antagonismus der physiologischen Wirkungen des Strophantins und des Cocainum hydrochloricum* (»Arch. internat. de pharmacodynamie«, 1909).

* **Lhotský** Matěj, professor náboženství při ústavě ke vzdělání učitelů v Soběslavi (* 1863 v Božejově u Pelhřimova). Vedle četných kázání a článků methodických v odborných listech vydal samostatně: *Methodický výklad katechismu* (s methodou psychologickou, analytickou; Tábor, 1902).

* **Liao-jang**, hl. město kraje v již. Mandžusku na dráze vedoucí z Charbina do Port Arthuru, 60 *km* jižně od Mukdenu, rozkládá se na levém břehu řeky Tai-tse-ho v prostranné kotlině, kdež se sbíhají důležité cesty od jihových., jihu a jihozáp.; tím L. nabývá veliké důležitosti strategické a tvoří jednak východisko pro válečné podniky proti sev. Číně, poloostrovu Liao-tunskému i proti Korei, jednak jest přirozenou hradbou na obranu hlavního města mandžuského Mukdenu. Obyvatelstva před válkou rusko-japanskou měl L. na 70.000 duší. Za války čínsko-japanské Japanci zmocnili se L-u bez velikého odporu; ale za války rusko japanské Rusové r. 1904 město opevnili a 29. a 30. srp. 1904 došlo tu k veliké bitvě, jež skončila se ústupem Rusů na Mukden (3. září). Pokus ruský (v říjnu 1904) zmocniti se opět této důležité posice, se nezdařil.

* **Liard-river** [liárd riv'r], levý přítok Makkenzie v Britské Sev. Americe, pramenící se na jz. svahu Pelly Mountains a vtékající do Mackenzie u Fort Simpsonu. Hlavní přítok jest Dease, jenž přichází s prava z jezera t. jm. Údolí L-u umožňuje od vých. přístup ke Cassiar Mountains bohatým na zlato.

Libáň 1) má 311 d., 1838 obyv. čes. (1900), cihelnu.

Libanios. Kritické vydání L ia opatřuje nyní R. Förster (Lip., 1903 sl., dosud 4 sv.).

* **Libčanský** F. C., pseud. Fr. Cyrilla Kampelíka (v. t.).

Libeň 1) připojena 12. září 1901 jako VIII. část ku Praze.

Liberec má 2071 d., 2505 obyv. čes., 30.498 něm., 62 j. národ. (1900).

Liberté V. L. viz Cajthaml (Dopl.).

Liběšice 1) povýšeny dne 31. led. 1909 na městys.

Libice 1) má 85 d., 608 obyv. čes. (1900).

* **Libický** Antonín, mathem. čes. (* 1854 v Pardubicích), vystudoval reálku v Pardubicích, techniku v Praze. Podrobiv se zkouškám z mathematiky a deskript. geometrie pro vyšší reálky (později také z fysiky), suploval při reálce v Pardubicích, v Litomyšli, v Roudnici, kdež se stal r. 1881 skut. učitelem a odkudž po 17letém působení přeložen na c. k. reálku na Kr. Vinohradech. Od r. 1906 jest ředitelem státní reálky v Hradci Kr. Přispíval do »Ottova Slov. Nauč.«, do »Časopisu pro pěstování mathem. a fysiky«, do »Věstníku ústřed. sp. čes. prof.«, 1906 a uveřejnil: *O momentech deviačních* (zpráva gymnasia roudnického, 1888); *Chronologický přehled dějin fysiky*, část I. a II. (zpráva c. k. reálky na Kr. Vinohradech, 1901, 1902). Též přepracoval učebnici Václ. Jandečky: *Geometrie pro vyšší gymnasia* (Planimetrie 1902, Trigonometrie 1904, Analytická geometrie 1906).

* **Libichovský** J. Ev., pseud. Jana Evang. Purkyně.

Libiny 2) Německé mají 529 d., 2 obyv. čes., 4675 něm. (1900).

Libochovice mají 328 d., 2131 obyv. čes., 28 něm. (1900), výrobu cementového zboží a cihel.

Libová 1) má 246 d., 1 obyv. čes., 2159 něm. (1900), veřej. nemocnici, 4 mlýny, 2 cihelny.

* **Librovič** (Librowicz) Sigismund Feliksovič, spis. rusko-pol. (* 1855), tajemník nakladatelské firmy M. O. Volf v Petrohradě. Přispíval do rus.-pol. a cizích časopisův užívaje často pseud. Viktor Rusakov. Vydal o sobě. *Puškin v por-*

tretach (Petr., 1890); *Car v plenu — istorija prebyvanija Vasilija Šujskago v Poljšě* (2. vyd. t., 1901); *Něpolomickij carevič — istorija legendy o korolevskom proischoždéniji Lžedimitrija* (t., 1903); *Petr Velikij i ženščiny* (t., 1904); *Razbytyja žizni* (t., 1898); *Mišurnyja karjery* (t., 1902); *Stara Polska* (1885); *Polacy w Syberji* (1884); *Schylock*; *Ueber den Kuss und das Küssen* (1877); *Die Marlitt* (1878) a j. Píše také povídky pro mládež: *Russkije Kolumby i Robinzony* (2. vyd. t., 1903); *Majskije sojuzy* (t., 1902); *Sur les bancs* (Paříž, 1894) a pod.

Libštát má 225 d., 1572 obyv. čes. (1900).

* **Libušiny lázně** v. Jezerka.

* **Licus** lat. jméno řeky Lech.

* **Ličkov** Leonid Semenovič, spis. rus. (* 1855), pracoval při zemských správách, jmenovitě v Irkutsku a Jenisejsku a přispíval do různých časopisův. O sobě vydal: *Očerki u prošlago i nastojaščago Černomorskago poberežja Kavkaza* (Kijev, 1904).

* **Lidov** Aleksandr Pavlovič, vyn. chemik rus. (* 1853). Po skončených studiích gymnasijních věnoval se studiu přírodních věd na universitě v Moskvě, později odešel na technologický ústav petrohradský, kde poslouchal chemii a který absolvoval r. 1877. V l. 1879—89 zabýval se praktickou chemií v různých závodech průmyslových. Potom jmenován byl adjunkt-professorem chemické technologie na technologickém ústavě charkovském, kde r. 1902 jmenován byl řádným professorem téhož předmětu a kde působí podnes. L. vynikl jako plodný spisovatel vědecký. Většina prací jeho z oboru chemie publikována byla v časopise »Žurnal Russk. Fiz.-Chim. Obšč«. Dále je stálým spolupracovníkem časopisů: »Technič. Sbornik«; »Izv. Južno-Russk. Obšč. Technologov«; »Věstnik žirovych veščestv«; »Neftjanoje Dělo« a j. L. vydal i několik publikací samostatných, z nichž jmenujeme: *Chimičeskaja technologija voloknistych veščestv* (Petr., 1900); *Jestéstvennnyja organičeskija kraski* (t., 1901); *Rukovodstvo k chimičeskomu izslědovaniju žirov i voskov* (Charkov, 1894); *Smoly i efirnyja masla* (Moskva, 1898); *O polučeniji trudno sgorajuščich uglerodistych gazov* (Charkov, 1900); *Vvedenije v chimičeskuju technologiju* (t., 1903); *Stočnyja vody otběljnych, krasiljnych i sitcepečatnych fabrik, jich očistka i obezvreživanije* (t., 1905) a j.

Lie 1) Jonas L., spis. nor., † 1908. Do češt. romány: »Když slunce zapadne« přeložil Václav Petrů (Praha, 1899, J. Otto); »V před, nikdy v zad« přeložil A. Zajc (t., 1897); »Nioba doby naší« přeložil V. P. (t., 1896, J. Otto); »Jasnovidce« přeložil O. S. Vetti (t., 1888).

* **Lieb** Lev, zní pravé jméno Michala Munkácsyho (v. t.).

* **Liebermann** Karl, chemik něm. (* 23. ún. 1842 v Berlíně), žák Bunsenův, professor university berlínské. Jméno získal si tím, že společně s Graebem 1868 odvodil alizarin od anthracenu a 1869 syntheticky připravil alizarin. Ostatní jeho práce všechny vztahují se k organické chemii všeobecné, organickým barvivům a alkaloidům.

von **Liebert** Eduard, generál prus., byl guvernérem Německé Vých. Afriky do r. 1901, kdy zároveň jmenován generálem. R. 1904 zřídil proti sociální demokracii říšský svaz všech Němců císaři a říši věrných a jest jeho předsedou a řídí jej s obzvláštní energií. Svaz ten založil r. 1907 v Berlíně i řečnickou školu, periodický list »Der reichstreue Arbeiter« a své vlastní knihkupectví; r. 1906 měl 144.000 členů. Polemicky proti socialismu postavil se L. též ve spisu *Die Entwickelung d. Socialdemokratie und ihr Einfluss auf das deutsche Heer* (1906). Z ostatních jeho prací uvádíme: *Die deutschen Kolonien im J. 1904* (1904); *Die deutschen Kolonien und ihre Zukunft* (1906).

* **Liebfrauenmilch**, druh rýnského vína z krajiny kolem Wormsu.

Liebknecht Wilhelm, socialista něm., † 7. srpna 1900 v Charlottenburce. Srv. Eisner, W. L. Sein Leben und Wirken (1900).

Liebreich 2) Oskar vzdav se r. 1907 professury, zemřel 2. čce 1908 v Berl.; z další jeho lit. činnosti možno uvésti: *Kompendium der Arzneiverordnung* (s Langgaardem, 5. vyd. 1902); *Enzyklopädie der Therapie* (s Mendelsohnem a Würzburgem, 1895—1900, 3 sv.).

Liebscher 1) Karel, malíř krajin a illustrátor, † 20. dub. 1906 v Praze. Z posledních jeho prací uvádíme: *Z pobřeží Abazzie* (v soukr. galerii Jeho Veličenstva cís. Frant. Josefa); veliký panoramatický obraz (tušovou kresbu) *Velké Prahy* (provedený pro měst. museum pražské).

* **Lieder** Wacław, spis. pol. (* 1867), vydal sbírky básní *Poezje* (1889) a *Z ksiegi lirycznej* (1890), které kritika přijala velmi nevlídně, tak že odpověděl úvahou: *Document wszetecze̜ństwa gazeciarskiego* (1892) a ostatní sbírky básní (1889—1903 neurčil k prodeji. Poesie jeho připomíná Słowackého. Jest pěvcem utrpení, klonícím se k mysticismu. Z ostatních prací jeho jmenujeme: *Gramatyka arabska* (1893) a *Abu Sajid Fadlulach ben Abu bchair i tegoż czterowierze* (1895).

* **Liehm** Antonín, krajinář čes. (* 1817 — † 1860), žák pražské akademie, odchovanec školy Ant. Manesa. L. měl více smyslu pro odstupňování barvy vlivem atmosférických změn, pro vzdušnou hloubku, ale maloval své pečlivě vybrané a upravené motivy často suše, s přílišným důrazem na podrobnostech, které vždy přespříliš propracovával. Na jubil. výstavě v Rudolfině r. 1908 zajímala *Podzimní krajina* pro značnou hloubku a jasnost barev.

z **Liechtensteina** Alfred, kníže, politik rakouský (* 11. čce 1842 v Praze — † 8. říj. 1907 na zámku Holleneggu ve Štýrsku), bratr Aloisův (XV, 1058 *a*). Vstoupil do rak. armády, účastnil se r. 1864 výpravy proti Dánsku a rovněž války s Pruskem

r. 1866. R. 1871 vystoupil z vojska a věnoval se činnosti politické, odebrav se na své statky do Štýrska. Zde byl zvolen r. 1873 za zemského poslance, r. 1879 do říšské rady, kdež s počátku náležel k straně Hohenwartově (pravice), později se odloučil a utvořil klub něm. poslanců klerikálních, jehož byl předsedou. Po smrti svého otce r. 1887 stal se dědičným členem panské sněmovny.

***Lienhart** Fritz, spis. něm. (* 1865 v Rothbachu v Elsasku). Po theologických a filologických studiích byl redaktorem v Berlíně, ale pak jako volný spisovatel vrátil se do elsaské otčiny, kde posud žije ve Štrasburce. L. jest lyrik, dramatik, publicista. Jeho knihy veršů *Lieder eines Elsässers* (1895) a *Gesammelte Gedichte* (1901) vroucí prostotou citu, živým líčením krajinným zakrývají nedostatky umělecké. Z L-ových četných dramat jsou významnější: *Eulenspiegels Ausfahrt* (1890); *Gottfried von Strassburg* (1897); veselohra *Münchhausen* (1900); *Wartburg-Trilogie* (1903—6), obsahující hry: *Heinrich von Ofterdingen*, *Die heilige Elisabeth* a *Luther auf der Wartburg*; pak *Harzer Bergtheater* (1907). Všecka tato dramata usilují o typické vystižení národních rysů charakterních, a pohrdajíce výslovně technickými i psychologickými vymoženostmi divadla realistického, chtějí býti vědomou reakcí a návratem k vlasteneckému historismu. Svou lyriku i své drama, jakož i méně významnou epiku veršem i prosou, L. postavil do služeb literárního důležitého hnutí t. zv. »Heimatkunst«, jež propaguje s Holštýncem A. Bartelsem. Hlavní zásady tohoto směru jsou decentralisace literární, secesse od Berlína a jeho velkoměstské kultury, odvrhnutí naturalismu a návrat k tradicím německého realismu 60. a 70. let XIX. stol., národní uvědomění v duchu konservativním, útěk z města na neporušenou půdu venkovskou, láskyplné ponoření do rázovitých zvláštností jednotlivých krajů atd. Hnutí to, přes svou tvrdošíjnou jednostrannost a přes svéhlavé nepochopení životních podmínek literatury moderní, působilo svým selským idealismem a zdravým tradicionalismem na písemnictví německé obrodně. L. stvořil pro ně orgány v listě »Die Heimat« (1899—1903) a v periodické publikaci »Wege nach Weimar (do r. 1906). Zásady své vyložil ve dvou knihách krajinářských a ethnopsychologických meditací: *Wasgaufahrten* (1895) a *Thüringer Tagebuch* (1903), pak v knihách essayí *Neue Ideale* (1901) a *Oberflächen-Kultur* (1904), jež předcházela programní invektiva *Die Vorherrschaft Berlins* (1900). *AN.*

»**Liepa naša domovina**«, národní hymna chorv., v. Jihoslované, str. 469 *a*.

Lier 2) Jan, spis. čes. Od r. 1900 jest lektorem »Národního divadla« v Praze, r. 1902 vyznamenán stříbrnou záslužnou medailí »Jednoty průmyslové« a r. 1908 jmenován (ad personam) ředitelem kanceláře i knihovny téže Jednoty. Kromě dalších různých prací, v časopisech otištěných, vydány od něho knižně novelly: *Pokuta* (Praha, 1902) a *V područí litery* (t., 1905). Pro Národní divadlo přeložil dalších 18 dramat z francouzského a 1 z vlaského jazyka. Z těch vydány až posud tiskem: T. Bernarda »Medocké vinice«, A. Dumasa st. »Vyzvání k tanci«, M. Maureye »Doporučení« (všecky 3 sv. v Div. knihovně »Máje« 1906), A. Capusa »Manželové paní Leontiny« a A. Valabrèguea i M. Hennequina »Ustupte ženám« (obě v Karlíně, 1908). Z četných, po časopisech roztroušených překladů jeho prací do cizích jazyků, zejména do polského a německého, vydána knižně novella »Celestyne« (Kürschners Bücherschatz, Berlín, 1901). S úřední jeho činností souvisí sepsání a otištění *Dějin Jednoty průmyslové 1833—1908* (75. výr. zpráva téže Jednoty) jakožto předchůdce chystaného obšírnějšího kulturněhistorického díla o témž předmětě.

***Lier** Karel, herec čes. (* 14. list. 1845 v Dobrušce). Navštěvoval pětitřídní školu v rodišti, načež v Praze dostalo se mu v domě dra Michla dalšího privátního vyučování. Hráti počal s Grundem, Palečkem a j. na ochotnickém divadle »U zlatého anděla« na Smíchově. Byv podporou dra Michla vzdělán v umění dramatickém od režiséra Prozatímného divadla J. Svobody, nastoupil divadelní dráhu v Plzni r. 1863 pod řed. Wahlburgem, jehož společnost hrála ještě česky a německy. České hry řídil F. Pokorný. Pobyv u jiných společností zvláště v Brně, L. hrál i ve Vídni r. 1893 se společností Ladislava Chmelenského, později stal se členem společnosti řed. Švandy ze Semčic a hrál ve výstavním divadle Uranii v Praze. Od té doby jest trvale členem a režisérem Švandova divadla na Smíchově. Se zdarem zvláště velikým podává vážné a veseloherní úlohy charakterní, veselohérní otce a světáky (Shylok, Rabbi Löw, Jan Výrava, Ben Juda, Jago, Hamlet, Petr Lebduška, Napoleon, Kounic, Billancourt, Mercadet, Mortimer), náleželje k předním hercům českým nadáním dramatickým i vzděláním. Sepsal hru *Pražský listonoš* a přeložil několik prací cizích. *Št.*

***Lieuwert** viz Leuwarden.

***Liguria**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 21. led. 1893. Označení (356). *Kvn.*

Li-Hung-Čang, státník a vojevůdce čínský (* 1823 — † 1900). R. 1899 stal se generálním guvernérem v provincii Kvang-tungu v Kantoně, kde ihned zahájil boj proti pirátům. Za poslední čínské války byl po pádu Pekingu zároveň s princem Čingem jmenován plnomocníkem čínské vlády. Při vyjednávání staral se všemožně, aby nebyla na Čínu podmínkami míru uvalena nesnesitelná břemena. L. byl státník, který si přál, aby jeho vlast žila s velmocemi v nejlepší shodě; jeho státnická způsobilost byla i v Evropě oceňována, což je patrno z toho, že byl nazýván »čínským Bismarckem«. Ač byl synem

chudého drvoštěpa, páčilo se jeho jmění na 2000 mill. marků.

* **Lichnovský** Robert, JUdr., hrabě, kanovník olomoucký (* 1822). Na rozkaz tehdejšího arcibiskupa napsal *Seznam a popis mincí a medaillí arcibiskupství olomouckého* (Olomouc, 1865). Dílo vyšlo jen ve 100 exemplářích a v celku je v něm popsáno 225 kusů mincí a medaillí.

* **Lichoběžníkové pravidlo** viz Bordovo pravidlo (Dopl.).

Lichtenberger Fr. Aug. † 1899.

* **Lichtenberger** Charles Ernest, liter. historik franc. (* 1847 ve Štrasburce), v letech 1878—80 professor německé literatury v Nancy, r. 1880—1907 professor rněm. literatury a řeči na Sorbonně v Paříži. Jeho práce zabývají se hlavně Goethem a slučují s filologickou přesností pojetí umělecké, na př.: *Étude sur les poésies lyriques de Goethe* (1878); *Le Théâtre de Goethe* (1881) a *Le Faust de Goethe* (1905); vzorné jest i jeho vydání Goetheova »Gotze« (1885).

* **Lichtenberger** Henri, lit. a kulturní historik franc. (* 1864 v Mülhúsích), v l. 1895 až 1907 professor něm. liter. v Nancy, od r. 1907 po předešlém na Sorbonně. Promován thesí o německých reduplikovaných praeteritech (1891) pracoval nejprve v jazykovědě, na př. *Histoire de la langue allemande* (1895). Ale již práce *Le Poème et la Légende des Nibelungen* (1891) osvědčila jeho skvělý talent literárně dějepisný. **L.** podává na podkladě velmi pronikavého studia dějiny idei literárních i filosofických a jeho knihy, psané skvěle a sytě, jsou nejpronikavějšími obrazy soudobé duševní kultury německé: *Richard Wagner, poete et penseur* (1898); *La Philosophie de Nietzsche* (1898, do češt. přeložena »Nietzscheova filosofie« od A. Procházky, 1900); *Henri Heine penseur* (1905) a *L'Allemagne moderne* (1908). Jeho vydání *Poésies lyriques de Goethe et Schiller* (1891) s notami a poznámkami požívá ve Francii pověsti díla klassického.

* **Lichtenberger** André, romanopisec a sociolog franc. (* 1870 ve Štrasburce), žije jako dr. filosofie a spisovatel v Paříži. Vedle sociologických děl historických: *Le Socialisme au XVIIIe siècle* (1895); *Le Socialisme et la Révolution francaise* (1898) a *Le Socialisme utopique* (1898) proslul jednak intimními románovými obrazy z Francie XVIII. věku: *Contes héroïques* (1897); *Monsieur de Migurac* (1904); *Gorri le forban* (1907) a *La folle aventure* (1908), jednak křehkými knihami dětských duší, plnými něhy a jasu: *Mon Petit Trott* (1898); *La petite soeur de Trott* (1898); *Notre Minnie* (1908) a j. Tyto práce, vesměs vyznamenané akademií franc., jsou z nejlepšího, čím franc. písemnictví může se v oboru dětské psychologie vykázati. *AN.*

* **Lichtwark** Alfred, něm. aesthetik a dějepisec umění (* 1852 v Hamburce). Studoval v Lipsku a v Berlíně, byl knihovníkem uměl.-průmyslového musea berlínského, r. 1886 vrátil se do rodiště jako ředitel tamní »Kunsthalle« .Od r. 1890 **L.** přetvořil hamburskou Kunsthalle a učinil z ní jednu z nejpřednějších uměleckých sbírek v Německu. Toho dosáhl tím, že protřídiv kriticky starší nahodilý inventář, položil hlavní váhu na domácí umění hamburské, které shromáždil pečlivě z chrámů i z majetku soukromého a v němž zkušeným zrakem znaleckým přímo odkryl tři veliké periody rozkvětu: dobu primitivů za slávy hansovní, značenou jmény mistra Franckeho a mistra Bertrama, dobu měšťanského malířství století XVII. s M. Scheitem v čele a dobu hamburské romantiky charakterisovanou osobnostmi Ph. O. Rungeho a Jul. Oldacha; všem těm nově objeveným umělcům **L.** věnoval důkladné studie, které vedle knih *Ornamentstich der deutschen Frührenaissance* (1887), *Deutsche Königstädte* (1898) a *Palastfenster und Flügelturen* (1901) postavily jej do první řady německých dějepisců umění. I tím, že pilně přihlížel ve sbírkách k velikým malířům soudobým, jakož i intimním uspořádáním stala se »Kunsthalle« v Hamburce vzornou galerií. Více ještě prosluly **L.**-ovy snahy umělecko-výchovné, přenesené z bohaté hamburské praxe do knih: *Makartbouquet und Blumenstrausz* (1894); *Wege und Ziele des Dilettantismus* (1894); *Bedeutung der Amateurphotographie* (1895); *Blumenkultus* (1897); *Die Seele und das Kunstwerk* (1899); *Erziehung des Farbensinnes* (1901); *Vom Arbeitsfeld des Dilettantismus* (1902) a *Uebungen in der Betrachtung von Kunstwerken* (1902). Tu ve stopách Ruskinových, s pevným přesvědčením o národním významu uměleckého vychování dětí i lidu, vede od nejprvnějších základů k věcnému pochopení uměleckých děl, k zušlechtění smyslu zrakového, k srdečné opravdovosti při vnímání výtvarném a k mravní vážnosti při výchově dětí pro umění. V té příčině **L.**-ův podnět přinesl mnoho ovoce a náleží k důležitým kulturním silám soudobého Německa. Do češt. přeložena ze spisu »Uebungen in der Betrachtung von Kunstwerken«, jejž celý chce vydati »Dědictví Komenského«, úvaha *Děti v obrazárnách* Zd. Wirthem (Kladno, 1903). *AN.*

Liliencron 2) Detlev. Vydal autobiografický román *Leben und Lüge* (1908).

Lilienfeld-Toalj Pavel Fedorovič, sociolog rus., † 1903.

* **Limacium**, botan., plžatka, rod hub stopkovýtrusých (*Basidiomycetes*), řádu rouškatých (*Hymenomycetes*), čeledi bedlovitých (*Agaricacei*) a to z podčeledi bedlovitých vlastních (*Agaricei*); náleží do skupiny šťavnatkovitých (*Hygrophorei*). Dříve počítána byla do rodu *Hygrophorus*; pro hlenovitě-pavučinovitý závoj, jenž spojuje kraj klobouku se třeněm za mladosti, později pak tvoří pomíjivý prsten, stanoven jest pro tyto šťavnatky nový rod **L.** Jedlé druhy jsou: **L.** *eburneum* Schröt., plžatka bělokostná; **L.** *chrysodon* Schröt., p. žlutozubá, znatelná podle pěkně žlutých zoubků na kraji klobouku, **L.** *penarium* Fr., p. ta-

bulová, s bělavožlutým kloboukem a žlutavými lupeny; **L.** *rubescens* Schröt., p. červenavá, snadno poznatelná podle toho, že všecka houba je spočátku bílá, brzy však dostává červené skvrny na klobouku neb celý klobouk zbarvuje se do nachověčervena, lupeny zvlášť na ostří; i třeň je červeně tečkovaný nebo skvrnatý. **L.** *olivaceo-album* Schröt., p. olivově bílá, **L.** *Vitellum* Schröt. (**L.** *hypothejus*), p. žlutolistá, **L.** *pudorinum* Fr., p. zardělá. *Bezděk.*

* **Limita,** limitum, limito, v obch. při nabídkách, koupi nebo prodeji nejvyšší neb nejnižší cena za zboží.

* **Limni,** novořecké jméno ostr. Lémna (v. t.).

* **Limnimetr,** měřicí přístroj, vodočet (v. t.), zaznamenávající graficky samočinně klesání a stoupání hladiny vodotoků, iezer, moří, udávající jejich výšky.

* **Limodorum,** hnědenec, rostl. rod čeledi vstavačovitých (*Orchideae*), jest zastoupen ve střed. Evropě druhem vzácně jen se vyskytujícím **L.** *abortivum* Sn. (*Orchis abortiva* L.), h. zvrhlým. Jest to bylina až půl *m* vys., bezlistá, nezelená, saprofytická, vyrůstající z válcovitého oddenku porostlého tlustými kořínky hnízdovitě spletenými. Lodyha bývá ocelově namodralá, porostlá místo listů pochvatými šupinami, na konci s klasem květů fialových, později žlutých, vyrůstajících z úžlabin listenů. Ve květech pysk přechází na zad v tenkou ostruhu asi tak dlouhou, jako je semeník. Roste ve světlých, listnatých lesích na podkladě vápenném velmi zřídka. V již. Moravě v lese Hlošku u Klobouk a u Kurdějova (sev.-záp. od Hustopeče). Kvete v čnu a čci. *Vm.*

* **Limosin** (Limousin) v. Jean de Limoges.

* **Lina,** planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 13. ledna 1901. Označení (468). *Kvn.*

* **Linalool** $C_{10}H_{17} — OH$, opticky aktivní, tertiární alkohol obsažený v lavandulovém oleji vedle linalylacetátu a estherů kyseliny máselné, propionové a valerové. Přechází velmi snadno v isomérní alkohol rhodinal či geraniol, tvořící hlavní součást růžového oleje.

Linberg Andrej Leonardovič, zeměpisec rus., † 1904.

Lincoln Abraham, president Spoj. Obcí sev.-amer. Srv. Chittenden, Recollections of president **L.** and his administration (New York, 1890); Barrett, Abr. **L.** and his presidency (Cincinnati, 1903—4). — Jeho syn Robert Todd **L.** (* 1843), byl advokátem v Chicagu, v l. 1881—85 ministrem vojenství, v l. 1889—93 vyslancem v Londýně.

van der **Linde** 2) Antonius, bibliograf něm., † 1897.

Lindemann 1) Eduard Eduardovič, hvězdář rus., † 1897.

* **Lindemann** Hugo, politik a sociolog něm. (* 1867 v Jaguarão v Již. Brasilii), studoval gymnasium v Ludwigsburce, pak filosofii na různých universitách německých. V l. 1892—96 pobyl v Anglii. R. 1903 zvolen do říš. sněmu německého, kde náleží k něm. revisionistické straně socialistické. Z jeho publikací uvádíme: *Handbuch d. Socialismus* (1894); *Munizipalsocialismus in England* (1897, přel. též do ruštiny); *Englische Gewerkvereinsbewegung* (1904, vydal pod pseudonymem Hugo); *Kommunale Arbeiterpolitik*; *Arbeiterpolitik und Wirtschaftspflege in der deutschen Städteverwaltung* (1905).

* von **Lindequist** Friedr., diplomat něm. (* 15. září 1862 ve Wortewitzu na Rujaně). Studoval práva, r. 1886 vstoupil do stát. služeb, r. 1892 dostal se do úřadu zahraničného a byl povolán do něm. jihozápadní Afriky jako soudce a zástupce zemského hejtmana. Od r. 1895 byl tamže zástupcem guvernéra a vrch. soudcem. R. 1900 jmenován cís. gen. konsulem pro brit. Jižní Afriku v Kapsku a r. 1905 jako nástupce Leutweinův guvernérem Něm. jihozápadní Afriky.

* **Lindhagen** Daniel Georg, hvězdář švédský (* 27. července 1819 v Askeby ve Švédsku — † 5. května 1906). Působil od r. 1847 na hvězdárně v Pulkově, od r. 1855 pak v Upsale. R. 1866 stal se stálým tajemníkem akademie věd ve Štokholmě; úřad ten zastával do r. 1901. Hlavním oborem jeho činnosti byly práce astronomicko-geodaetické. Z pojednání jeho dlužno uvésti: *Ueber die Genauigkeit der Sternörter in Lalande's Catalog* (Petrohrad, 1848); *De numero constante aberrationis et parallaxi annua stellae polaris etc.* (t., 1850); *Om terrestra refractions theorie* (Štokholm, 1856); *Geografiska ortsbestämningar pa Spetsbergen* (t., 1862); *Längenbestim. zwischen den Sternwarten Stockholm und Christiania* (t., 1891); *Geodätische Azimuth-Bestimm. auf der Sternwarte in Lund etc.* (t., 1891). *Kvn.*

* **Lindkvist** Rafael, novinář finský (* 1867). Po vykonaných studiích gymnasijních odebral se na universitu v Helsingforsu, zabývaje se hlavně studiem rus. jazyka a ruské literatury. Potom stal se spolupracovníkem nejlepších švédských časopisů, přispívaje do nich články a úvahami o ruské literatuře a rus. životě národním. **L.** vynikl především jako talentovaný překladatel z ruštiny do švédštiny. Přeložil několik set rus. básní pod titulem *Ur Rysslands sång* (1904); v nichž nalézáme zastoupeny národní písně rus. a byliny a básně Lomonosova, Tanovy a Skitaljcovy. — Kniha ta vyvolala živou odezvu ruských i švéd. kritikův. **L.** vedle toho rediguje humoristický časopis švéd. »Tyren«. *Tmk.*

Lindley 2) William, inženýr anglický, † 22. kv. 1900.

Lindner 3) Theodor, historik něm. Z dalších spisů jeho uvádíme: *Die Fabel von der Bestattung Karl des Grossen* (1893); *Die deutsche Königswahlen u. die Entstehung des Kurfürstentums* (1893); *Der Krieg ge-*

gen Frankreich u. die Einigung Deutschlands (1895); *Die sogen. Schenkungen Pippins, Karls d. Grossen, Ottos I. an die Päpste* (1896); *Der Hergang bei den deutschen Königswahlen* (1899); *Die deutsche Hanse* (1899); *Geschichtsphilosophie* (1901). Největší dílo L-ovo jsou: *Weltgeschichte seit der Völkerwanderung* (1901 až 1907).

* **Lindsay** [linse] Wallace Martin, klass. filolog skotský (* 1858 ve Fifeshire). Studoval v Edinburce, Glasgowě a Oxfordě, v l. 1880—99 byl fellowem při Jesus College v Oxfordě, od r. 1899 jest prof. latinské filologie na universitě v St. Andrews ve Skotsku. Jest členem British Academy. L. náleží k nejlepším latinistům soudobým. Opatřil kritická vydání *Plautových Captivi* (Lond., 1900, školní vydání téže komédie vyšlo již r. 1887), *Nonia* (Lip., 1903), *Martiala* (Oxford., 1903) a *Plauta* (t. 1904—05, 2 d.). Dále sepsal: *The latin language* (Oxford, 1894, něm. překlad vydal H. Nohl pod názvem: Die lat. Sprache. Ihre Laute, Stämme u. Flexionen in sprachgeschichtlicher Darstellung, Lip., 1897); *Short historical Latin grammar* (t., 1895); *Introduction to Latin textual emendation* (Lond.. 1897, franc. překlad opatřil Waltzing, Pař., 1898); *Handbook of Latin inscriptions* (Boston, 1898); *The Codex Turnebi of Plautus* (Oxford, 1898); *Nonius Marcellus' dictionary of republican Latin* (t., 1901); *The ancient editions of Martial* (t., 1903); *The ancient editions of Plautus* (t., 1904); *Syntax of Plautus* (t., 1907). V Bursianových—Krollových Jahresbericht über die Fortschritte der klass. Altertumswissenschaft na r. 1906 podal instruktivní přehled nejnovější literatury k Plautovi. *Vý.*

* **Liněvič** Nikolaj Petrovič, generál rus. (* 24. pros. 1838 v černigovské gub. — † 1908), studoval na gymnasiu v Černigově; r. 1855 byl povýšen na důstojníka, r. 1859 vyznamenal se ve válce proti kavkázským Čečencům, v l. 1877—78 velel 2. kavkázskému praporu myslivců, byl raněn a za chrabrost vyznamenán byl řádem sv. Jiří. R. 1884 velel 84. pěšímu pluku rus., r. 1889 jmenován byl generálem-majorem zakaspické brigády myslivců. R. 1895 přeložen byl do východní Sibiře. R. 1900 svěřeno bylo L-ovi vrchní velení prvního sibiřského sboru vojenského. V době válečné výpravy na Peking t. r. velel rus. oddělení vojenskému. Když pak r. 1904 vzplanula válka Ruska s Japanem, L. až do příchodu Kuropatkinova na jeviště válečných událostí dne 15. března t. r. byl vrchním velitelem mandžuské armády, později ustanoven velitelem nad vojskem okruhu vojenského v Poamuří. Při postavení nových armád rus. dne 22. říj. 1904 L. jmenován byl vrchním velitelem první armády mandžuské. Když pak bitva u Mukdenu učinila Kuropatkina nemožným v hodnosti generalissima, L. dne 9. března 1905 byl od cara ustanoven na jeho místo. Tou dobou hlavně v časopise rus. »Novoje Vremja« mnoho se psalo o L-ovi, o jeho jednoduchosti, o značné popularnosti jeho u vojska, o jeho znamenitém válečném geniu a pod. Pohříchu však až do ukončení války L. nevykonal ani jednoho znamenitějšího činu válečného. Uchránil pouze posice, do nichž Rusové byli vtěsnáni Japanci po bitvě mukdenské. Když potom proskakovaly pověsti o ujednání míru, L. spolu s Kuropatkinem posílal do Petrohradu telegrammy o výborném stavu vojska, o jeho nadšení válečném, že vítězství je zabezpečeno a že ujednati mír bylo by ohromným neštěstím pro Rusko. Po sjednání míru s Japanem r. 1905 L. s armádou setrval v Mandžusku a teprve v únoru 1906 zproštěn byl hodnosti vrchního velitele, načež odebral se do Petrohradu. *Tmk.*

Lingg Hermann, básn. něm., † 18. čna 1905 v Mnichově.

Linickij Petr Ivanovič, filosof rus. Z novějších jeho prací uvádíme: *Izjaščnaja literatura i filosofija* (Charkov, 1893); *Myšlenije naučnoje i něnaučnoje* (t., 1896); *O něobchodimosti metafiziki* (t., 1897); *Filosofija Eduarda Gauptmana* (t., 1898); *Osnovnyje voprosy filosofiji. Opyt sistématičeskago izloženija filosofiji* (Kijev, 1901); *Očerki istoriji filosofiji drevněj i novoj* (t., 1902); *K filosofiji istoriji* (t., 1902) a pod.

* **Linovskij** Nikolaj Osipovič, spis. rus., známý pseudonym N. Pružackij a Trofimov (* 1846), pochází z rodiny židovské a v l. 1879—84 žil ve vyhnanství v gub. oloněcké. V l. 1886—87 vydával časopis. »Něva«. O sobě vydal povídky ze života rus. židů: *Novyj Mojisej* (Petr., 1897); *Otveržennyj* (t.. 1897); *Běglyj* (t., 1898); *Geroji žizni* (t., 1898); *Děti roka* (t., 1898); *Meždu fantazijej i dějstvitělnosťju* (t., 1899); *Vo sně i na javu* (t., 1904) a j.

* **Linoxyn**, kaménkovitá hmota v tekutých rozpustidlech nerozpustná, chemického složení neznámého, tvořící se zaschnutím, oxydaci lněného oleje kyslíkem vzdušným.

Linzová Amélie, spisovatelka něm., † 1904.

Lion Just. K., spis. něm., † 1901.

Lipa 6) Česká má 815 d., 103 obyv. čes., 8990 něm. (1900). — L. 7) Krásná má 684 d., 5167 obyv. něm. (1900).

Lipasa, enzym působivý při kvašení lihovém.

* **Lipecký sjezd** konán byl ve dnech 17. až 21. čna (st. kal.) r. 1879, jehož účastnili se představitelé různých revolučních rus. kroužků té doby, jako: A. Michajlov, Kolotkevič, Željabov, Širjajev, Tichomirov, Kojatkovskij, N. Morozov Fomenko, Barannikov a j. Nejhlavnější a nejdůležitější úlohu na sjezdě tomto měl Željabov. Na sjezdě samém vzplanul boj mezi představiteli starého narodničestva (v. t.), nepřejícího terroru, a stoupenci revolučního terroru. Usneseno pak bylo přichýliti se k terroristickému způsobu zápasu, Strana vydávající časopis »Zemlja i Volja« vzala za své a vznikla strana vy-

dávající časopis »Narodnaja Volja«, s nímž se potom rozešel revoluční časopis »Černyj Pereděl«. *Tmk.*

Lipnice 1) má 235 d., 1148 obyv. čes. (1900).

Lipník 2) má 542 d., 4606 obyv. čes., 1152 něm., 7 j. národ. (1900), ústav pro léčení studenou vodou, 3 pivovary, pilu, 2 cihelny, výrobu korkových zátek, huněných střevíců, mýdla a cementu.

* **Lipochrómy**, žlutá nebo červená barviva žlutých tělísek (*corpora lutea*) očního epithelu ptákův a plazův; u těchto jmenuje se chrómofan, a to zas podle barvy chlórofan, xanthofan, rodofan; také barvivo žloudků ptačích luteïny sem náleží; barviva květů, tyčinek a pod.

Lipov ma 318 d., 1494 obyv. čes., 2 něm. (1900); 4 mlýny.

* **Lipovec** Jaroslav, pseud. Frant. Kubíčka (v. t.).

* **Lipovskij** Aleksandr Lavrenťjevic, spis. rus. (* 1867), vystudoval na universitě petrohradské a přispíval do časopisův úvahami o věcech slovanských. O sobě vydal knihu *Chorvaty* (Petr., 1900).

Lippert Julius, spis. a politik něm. K pracím již vytčeným připojujeme: *Ueber den Ursprung des Adels an der Hand der Geschichte des Adels in Böhmen* (»Zeitschr. für Socialwissensch.«, 1902); *Bürgerlicher Landbesitz im XIV. Jahrh.* (Zur Ständefrage jener Zeit; Praha, 1901). V »Deutsche Arbeit« roč. VII. uveřejnil široce založenou studii *W. W. Tomek* (1907) a v V. roč. téhož čas., jehož je spolupracovníkem, uveřejnil svoji autobiografii.

Lipps Theodor, filosof. něm. Přední z jeho dalších publikací jest: *Aesthetik, Psychologie d. Schönen und d. Kunst.* (Sv. I. *Grundlegung d. Aesthetik*, 1903; sv. II. *Aesthetische Betrachtung und bildende Kunst*, 1906). Od r. 1905 vydává »Psychologische Untersuchungen«.

Lipsius 4) Justus Hermann. K publikacím jeho dodati jest: Schomannova díla Griech. Alterthümer vydal 2. díl ve 4. zpracování v Berlíně r. 1902. Dále napsal: *Das attische Recht und Rechtsverfahren* (Lip., 1905—8, posud díl I. a II. 1. oddělení.

Lipsko, m. saské, má 503.672 obyv. (1905).

* **Liriope**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 16. led. 1896. Označení (414). *Kvn.*

Lisabon, hl. m. Portugalska, má 356.009 obyv. (1900).

Lisinski Vatroslav, hud. skladatel chorv. Jeho původní jméno Ignác Fuchs. Biografie viz Urbánkův kalendář čes. hudebníků na r. 1896 a »Dalibor« na r. 1903, str. 239.

Lissagaray Prosper, žurnalista franc., † 25. led. 1901 v Paříži. Do čes. »Dějiny komuny pařížské z r. 1871«, přeložil Vilém Körber (Praha, 1895) a J. Skalák (t., 1900).

* **List** Pavel, pseud. Václ. Schwaba (v. Dopl.).

Líšeň má 627 d., 4531 obyv. čes., 5 něm. (1900), lékárnu, sladovnu a cihelnu.

* **Lišenský** Davorin, pseud. Martina Kříže (v. t. 5).

Liška 4) Em. Kresc., malíř čes., † 18. led. 1903 v Praze. Poslední jeho větší malba *Vdovec* (spící za měsíční noci nad kolébkou, v které spí děcko, k němuž se sklání duch jeho matky), nachází se ve stálé obrazárně vlast. přátel umění v Rudolfině.

Lišov má 382 d., 2521 obyv. čes. (1900), 4 cihelny, koželužnu, 2 mlýny a po domácku obuvnictví a truhlářství.

* **Litauer** Jan Jakób, právník polský (* 1871). Od r. 1896 jest ve Varšavě advokátem. Uveřejnil: *Wszechnarodowe prawo cywilne w starożytnym Rzymie* (*jus gentium*; 1892); *O terminach i trybie podawania skarg w sprawach administracyjnych królestwa Polskiego* 1897); *Kodeks przemysłowca* (1899, společně s J. Langem). V »Gazetě Sadowé« uveřejnil řadu větších stati, jako: *O znaczeniu daty w testamencie własnoręcznym* (1895); *O udziale prokuratora w procesie cywilnym* (1896); *Osoby cywilne przed sadem vojennym* (1897); *O zesłaniu administracyjnem* (1899); *Status quo, czy sady ławnicze* (1902); *O nowej instytucji delegatów fabrycznych* (1904).

Liteň má 109 d., 954 obyv. čes. (1900), železn. stanice na trati Zad. Třebáň-L.

Litenčice mají 139 d., 776 obyv. čes., 3 něm. (1900), 2 mlýny.

* **Lithopone**, bílá barva krycí zhusta užívaná; jest směsí sirníku zinečnatého a baryumsulfátu. Připravuje se srážením síranu zinečnatého sírníkem barnatým.

* **Lithosféra** viz Země, str. 544 *a*.

* **Lithostróton**, řec., viz Sectile opus.

* **Lithotrit**, směs ledku, síry a uhlí smíšená s dřevěnou moučkou nebo dextrinem, lisovaná do patron tlakem 40 *t* na každý cm^2. Používá se ho k trhání skal; na volném vzduchu hoří jako prskavka zvolna.

* **Litněnský** Jaromír, pseud. Josefa Štětky 1).

Litoměřice mají 1016 d., 1329 obyv. čes., 11.532 něm., 38 j. národ. (1900). Co se týče armádního sboru, viz Josefov (Dopl.).

* **Litoměřický**, pseud. Xavera Menharda (v. t.).

Litomyšl má 770 d., 7989 obyv. čes., 56 něm., 3 j. národ. (1900), 8tř. reál. gymnasium.

Litovel má 508 d., 3160 obyv. čes., 1448 něm. (1900), čes. zem. reálku.

Litultovice mají 104 d., 555 obyv. čes., 47 něm., 10 j. národ. (1900).

* **Litvin** Michalon, ethnograf lat. Žil v XVI. stol. a v l. 1548—51 sepsal velmi zajímavé zápisky *O obyčejích Tatarů, Litvanů a Moskovitanů* vydané v Basileji r. 1615. Ruský překlad těchto zápisků s jejich textem latinským vytištěn byl N. V. Kalačovem v »Archivě istoriko-juridič. svěděnij, otnos. do Rossiji« (Petr., 1854, sv. 2.). *Tmk.*

Litvínov 2) Horní, sídlo okr. soudu, má 465 d.. 1119 obyv. čes., 7557 něm. (1900).

***Litvinov-Falinskij** Vladimir Petrovič, spis. rus. (* 1868), vystudoval na technice petrohradské, byl továrním inspektorem a r. 1905 stal se správcem průmyslového departamentu. Vydal: *Otvětstvennosť predprinimatělej za uvěčja i smerť rabočich po dějstvujuščim v Rossiji zakonam* (3. vyd. Petr., 1903); *Fabričnoje zakonodatěljstvo i fabričnaja inspekcija v Rossiji* (2. vyd. t., 1904); *Šelkovaja promyšlennosť v Rossiji* (t., 1902); *Novyj zakon o voznagražděniji uvěčnych rabočich* (2. vyd. t., 1904) a pod.

***Liverpoolská lampa** v. Lampy, str. 598 *a*.

***Ljackij** Jevgenij Aleksandrovič, spis rus. (* 1868), vystudoval na universitě moskevské a jest kustodem národopisného oddělení musea Alexandra III. O sobě vydal: *Matěrialy dlja izučenija tvorčestva i byta bělorusov. Vyp I. Poslovicy, pogovorki, zagadki* (Moskva, 1898); *Novootkrytyj žurnal Jekatěrinskoj epochy »Ně vsjo i ně ničevo«* (t., 1899); I. A. *Gončarov* (t., 1904).

***Ljaščenko** Arkadij Ioakimovič, spis. rus. (* 1871), odchovanec university petrohradské, inspektor obchodní školy v Petrohradě, vydal vedle stati časopiseckých: *Zamětki po izučeniju sovremennoj narodnoj poeziji* (Petr., 1894); *O moleniji Danijila Zatočnika* (t., 1896); *K istoriji rus. romana. Romany F. A. Emina* (t., 1898); *Revizor Gogolja i komedija Kvitki »Prijězžij iz stolicy«* (t., 1902) a j.

Ljubimov 1) Nikolaj Aleksějevič, fysik a publicista rus., † 1897.

***Ljugebilj** Karl Jakimovič, klass. filolog rus. (* 1830 — † 1886). Studoval na historicko filologické fakultě university petrohradské a stal se zde později prof. řecké literatury. Sepsal: *De Venere Coliade Genetyllide* (Petr., 1858, magisterská dissertace); *Ueber das Wesen u. die historische Bedeutung des Ostrakismos in Athen* (Lip., 1861); *Istoriko filologičeskija izslědovanija* (Petr., 1868, dissertace doktorská; německé zpracování vyšlo pod názvem: *Zur Geschichte der Staatsverfassung von Athen* v Lipsku 1871); *Der Genet. sing. der 2. altgriech. Declination* (»Neue Jahrb. für klass. Philologie«, 1881). Mimo to uveřejnil řadu pojednání v odborných časopisech vědeckých. Srv. Jernštedt, Opuscula (Petr., 1907), str. 328—341. *Vý.*

***Lleyda** v. Lerida 2).

***Lobitská zátoka** Lobito Bai, prostranný záliv na pobřeží portugal. osady Angoly severně od Katumbelly, může pojmouti pohodlně 70 lodí. Proto také odtud vychází železnice částečně v dopravě, částečně projektovaná Benguelsko-Katanžská dráha, která se má připojiti na trať Kapsko-Káhirskou.

z **Lobkovic** Jiří Kristián † 21. pros. 1908 v Praze. Za své zásluhy o českou samosprávu jmenován v den svých 70. narozenin 14. kv. 1905 čestným měšťanem Prahy a předměstí a jiných měst venkovských. Ze svého úřadu jako maršálek, jemuž v čele stál 24 let, odešel dne 10. pros. 1907.

z **Lobkovic** princ Ferdinand Jiří August (v. čl. z Lobkovic, sv. XVI., str. 227 *a*) jmenován 28. srpna 1908 nejvyšším zemským maršálkem král. Českého.

***Lobolithes** Jménem tímto označil Barrande zkamenělinu ze svrchního siluru českého a to z budňanského vápence (e_2) a hlavně z přechodních vrstev mezi tímto vápencem a zpodními křídlicemi graptolitovými. Jsou to kulovité schránky značných rozměrů (až 30 *cm* v průměru), jejichž stěna skládá se z desek krimoidových. Uvnitř rozděleny jsou přihrádkami v několik (4—6) komůrek a ty naznačeny jsou zevně zaškrcenim. Zevně často možno zříti kořeny stonků lilijicového a vykládají se tudíž schránky tyto za plovače starých lilijic, hlavně rodu *Scyphocrinus*. Již dříve popsal J. Hall v Americe podobné tvary pode jménem Camerocrinus. *Pa.*

***Lobon** de Salazar Franc. v. de Isla.

***Lobos** v. Islas de Lobos.

***Look-out**, angl. [lok-aut], tolik jako vypovědění z práce.

Lockroy 2) Ed. Simon, franc. publicista a politik. Volen za Paříž do sněmovny r. 1902 a 1906; místopředsedou sněmovny byl r. 1902 – 5. Napsal: *Défense navale* (1900); listy o německé marině *Du Weser à la Vistule* (1901); *les Marines française et allemande* (1904); *le Programme navale* (1906).

Lockyer Jos. Norman. České vydání jeho »Astronomie« vypravil J. Auštecký (Praha, 1899, J. Otto).

***Löose** v. Levoč.

Loď elektrická v. Elektrický člun (Dopl.).

Lodénice 1), městec, má 88 d, 1206 obyv. čes., 13 něm. (1900), žel. stanice na trati Dušníky-Beroun.

***Lodge** [lodž] sir Oliver Joseph, fysik angl. (* 12. led. 1851 v Penkhullu, Staffordshire). R. 1879 jmenován assistentem na University College v Londýně; r. 1881 až 1900 byl professorem fysiky na universitě v Liverpolu, od r. 1900 jest ředitem university v Birminghamu. Od r. 1887 je členem Royal Society v Londýně. Napsal: *Elementary Mechanics*; *Modern Views of Electricity*; *Pioners of Science*; *Signalling without Wires*; *Electrons* a j.

Loesche Georg, něm. prot. bohoslovec a historik (* 1855 v Berlíně), studoval theologii a filosofii v Bonnu, Tubinkách a Berlíně. R. 1880 stal se kazatelem něm. evangel. sboru ve Florencii, r. 1885 priv. docentem na univ. berlínské, odkud byl r. 1887 povolán jako mimořádný professor círk. dějin na evangel. theol. fakultu ve Vídni, kde až posud působí, byv jmenován r. 1889 professorem řádným; jest dvorním radou. Z četných literárních prací L-ových uvádíme: *De Augustino Plotinizante* (1880); *Haben die späteren neuplatonischen Polemiker gegen das Christentum das Werk des Celsus benutzt?* (1884); *Florenzer Predigten* (1884); *Ernst Moritz Arndt* (1884); *W. Carey, der Apostel*

Nord-Indiens (t., 1887); *J. A. Comenius, der Pädagoge u. Bischof* (1889); *Analecta Lutherana et Melanthoniana* (1892); *Joh. Mathesius* (1895, 2 d.); *Joh. Mathesius, Ausgewählte Werke* (4 d. s úvody a kommentářem: díl 1. a 2. v 2. vyd. 1896—1908); *Motivenbericht betr. die Aufnahme der k. k. ev. th. Facultät in den Verband der Wiener Universität* (1901, 2. vyd. 1906); *Geschichte des Protestantismus in Oestereich* (1902); *Die evang. Fürstinnen im Hause Habsburg* (1904); *Monumenta Austriae Evangelica.* Programm (1905, 3. vyd. 1909); *D. Gustav Frank* (1905); *Nic. Hermann, Ein Mandat Jesu Christi* (1908); *Luther, Melanthon, Calvin in Oesterreich-Ungarn*, zur vierten Jahrhundertfeier von Calvins Geburt (1909). Kromě toho vydal L. z pozůstalosti prof. G. Franka čtvrtý díl jeho objemného díla: »Geschichte der prot. Theologie« (1905), napsal hojně článků v círk. i odborně theologických a historických časopisech a je pilným spolupracovníkem mnoha encyklopaedií a kritických sborníků a časopisů. L-ův zájem a práce zabývá se v přední řadě dějinami rakouského protestantismu, k nimž L. nashromáždil již mnoho cenného materiálu pramenného, hodlaje časem přikročiti k důkladnému a obšírnému jejich vylíčení. L. je též od doby, co působí ve Vídni, duší a horlivým pracovníkem »společnosti pro dějiny protestantismu v Rakousku«, vydávaje každoročně jejím nákladem cenný sborník prací dějepisných (»Jahrbuch f. d. Geschichte d. Protestantismus in Oesterreich«). L účastní se vynikajícím způsobem práce rakouského hlav. spolku evangel. nadace Gustava Adolfa. Jako professor a předseda zkušební kommisse pro evangel. bohoslovce v Rakousku L. požívá nevšední úcty studentstva, jsa jeho vřelým příznivcem. Jméno L-ovo je pravou ozdobou vědeckého světa rakouského i protestantského života církevního v Rakousku. *vtr.*

Loewy Maurice, hvězdář francouzský, † 15. října 1907 v Paříži. Od roku 1896 byl ředitelem pařížské hvězdárny. Monumentálního díla *Atlas photographique de la Lune*, které vydával s P. Puiseuxem od r. 1896, vyšel sv. 10. r. 1908. *Kvn.*

Löffler 3) Friedrich, lékař něm., napsal dále: *Die Malariakrankheiten* (»Deutsche Klinik«, 1903); *Die Schutzimpfung gegen Maul- und Klauen-Seiche* (1903).

* **Löffler** Arnošt Konrád Abildgaard, zeměpisec dánský (* 28. ún. 1835 v Kodani), vystudoval přírodní vědy, národopis a později i dějepis na universitě kodaňské, na níž se také 1866 habilitoval a od r. 1888 jako mimořádný, 1898 jako řádný professor zeměpisu působí. R. 1901 založil zeměpisný ústav a získal si zásluhy o zavedení zeměpisu do gymnasijní osnovy. Napsal vedle řady článků: *Den skandinaviske Halvö* (Kod., 1860); *Larebog i physisk Geographie* (t., 1864); *Quelques réflexions sur les études géographiqnes* (t., 1879); *Vineland excursions of the ancient Scandinavians* (t., 1884); *Haandboog i Geographien* (3. vyd. 1885); »*Omrids af Geographien*« (t., 1893—98, 2 d.); *Die Geographie als Universitätsfach* (t., 1899); *Geographi og Rejser* (v »Dansk Tidskrift«, t., 1901); *Geographiens Udvikling, Opgave og Betydning* (v »Tilskueren«, 1905); *Dänemarks Natur u. Volk* (t., 1905) a jest spolupracovníkem »Geograph. Jahrbuchu«.

Löffler-Radymo Leopold, malíř pol., † 7. února 1908 v Krakově.

* Mount **Logan**, co do výšky druhý vrchol Sev. Ameriky, nejvyšší hora v Britské Sev. Americe, v jz. cípu Jukonského distriktu na hranicích Alasky, zdvíhá se do výše 5947 *m*. Pokryt jest ohromnými ledovci, které částečně souvisí s ledovci hory sv. Eliáše, strmící 43 *km* na jz.

Lochovice 1) mají 208 domů, 1448 obyv. čes. (1900), železitý pramen.

Lochvická (Лохвицкая) Mirra, též Marija, Aleksandrovna, provdaná Žiberová, básnířka rus. (* 1869 — † 1905), již v moskev. Aleksandrovském lyceu obrátila na sebe pozornost svými verši, z nichž část vydána po prvé r. 1888 v Moskvě. Od roku 1889 přispívala básněmi do všech čelnějších časopisů ruských. Básně její vydány o sobě v Moskvě 1896, 2. díl t. 1898, 3. díl v Petrohradě 1900, 4. díl t. 1903 a 5. díl t. 1905. R. 1900 vyšly první 2 díly ve 2. vyd. R. 1897 dosáhla od akademie polovici puškinské praemie za 1. díl a roku 1905 téže praemie za 5. díl svých sbírek. L. bývá po právu nazývána »ruská Sapfó«. Hlavním motivem její poesie jest láska, jíž věnuje zcela svůj nádherný, harmonický a lehký verš, neznajíc »občanských« motivův a zpřetrhávajíc svazky se vší »ideovou« poesií. Zná pouze touhu po štěstí, za něž jest odhodlána zápasiti s přesvědčením, že ho dostihne, a tím poesie její stává se apotheosou vášně, která teprve v posledním období ustupuje obavám před smrtí a strádáním, až ke konci upadá ve středověkou mystiku. U nás podala některé ukázky z její poesie P. Maternová v »Slov. Přehledu«. *Šnk.*

* **Loisy** [loazi] Alfred Firmin, abbé (* 1857 v Ambières, Marne), byl professorem na Institut catholique v Paříži (1881—93), potom na École pratique des hautes études (1900—4); byl pro svůj moderní směr stižen roku 1908 v březnu velikou exkommunikací podle dekretu inkvisiční kongregace. Napsal mezi jiným: *Histoire du Nouveau testament*; *la Religion d' Israël*; *les Mythes babyloniens et les premiers chapitres de la Genese*; *l' Évangile et l' Eglise*; *Autour d' un petit livre*; *Évangiles synoptiques*; *Simples réflexions.*

* **Lokay** Emanuel, entom. čes. (* 1822 v Cerhovicích — † v Praze 1880). Vystudoval akadem. gymnasium s filosofií v Praze. Od r. 1853 byl kustodem při ústavě fysiologickém prof. Jana z Purkyňů. Zabýval se horlivě ornithologií a entomologií; jako výborný znatel české zvířeny hmyzí byl zvolen clenem kommisse pro prozkoumání Čech, pro niž upravil řádný seznam českých brouků. Na-

psal *Život mravenců a popsání hlavních druhů mravenců v Čechách žijících* (»Živa, 1860«); *Seznam českých brouků* (nákladem »Archivu pro přírodověd. výzkum Čech«, 1869).

* **Lokay** Emanuel, entomolog český, syn před. (* 1853 v Praze). Vystudoval r. 1872 akad. gymnasium v Praze; r. 1877 promovován na doktora lékařství a jest od r. 1884 měst. okresním lékařem v Praze. Vyrostl v domě slavného professora dra Jana z Purkyňů. Veden otcem od mládí k entomologii, věnoval se hlavně studiu brouků, z nichž některé nové popsal. Cestoval za účelem entomologickým zejména v Italii, jižní Francii, Sedmihradsku, Haliči, Krajině. V »Časopise Českého Spolku Entomologů«, jehož jest spoluredaktorem, uveřejnil mimo jiné: *Coleoptera myrmecophila bohemica* (r. 1905, str. 33—50) a *Studie o rodu »Hladkoň«* (r. 1908, str. 103—138, též o sobě). Jako okr. lékař studoval hygienu školní a hygienu bytů chudiny pražské, o čemž napsal: *Vývin otázky o školní lavici* (7. a 8. výroční zpráva měst. fysikátu v Praze za rok 1888—89, vydáno 1891 obec. nákladem; strana 582—591); *Hygienický místopis okresu zdravotního VIII. v Praze* (čtvrti u sv. Petra, z něhož výtah uveřejněn v šesté výroční zprávě městského fysikátu pražského za r. 1887, vydáno 1890; str. 245—315).

Loket 1) má 364 d., 18 obyv. čes., 4300 něm., 18 j. národ. (1900).

Lokomotiva vyvíjela se v posledních letech značně jak v jednotlivostech, tak i ve všeobec. uspořádání. Úspěchy dosažené názorněny a předvedeny hlavně na světových výstavách v Lutichu r. 1905 a zvláště na dopravnické výstavě světové v Miláně 1906. Tak obyčejné skříňové topeniště kotlu lokomovního, jež nejvíce trpí a nejčastěji poruchy vykazuje, konstruktéři nahrazují systémem rour, kteréž na příklad u soustavy Brotanovy přiléhají k sobě těsně, dole kommunikujíce navzájem základní rourou, do níž ústí, a odvádějíce vyvinutou páru do společného sběrače nahoře na kotle, uzavírajíce tak prostor pro topení. Též ve způsobě kotlů vodotrubnatých byly konstruovány kotly lokomotivní s různými úspěchy. Spalování kouře věnuje se zvláště pozornost. Tak zdokonalil na př. Schleyder své zařízení na spalování kouře, jakož i lehčích uhelných, jež komínem se vyvrhují tím, že obé nassává širokou rourou pod kotlem vedenou z dymnice znovu do topeniště, čímž dosahuje značných úspor paliva. Leutz zavádí u lokomotiv rozvody ventilové a dosahuje tak následkem rychlejšího uzavírání páry menšího jejího škrcení a tím větší plnosti diagrammů čili větší práce páry. Pohyb ventilů děje se při tomto rozvodu jednak zpružinou, jednak výstupky na rozvodovém pravítku, které se posouvá nad parním válcem pod ventily řízeno jsouc některým známým rozvodem vratným. Americké vzory l-iv vyznačující se svými obrovskými rozměry kotlů, tím i značnými vahámi a v důsledku toho mnoha spřaženými nápravami a obrovskými výkony, zavádějí se šmahem i v Evropě. K principu l-iv sdružených přistupuje nyní i princip l-iv s přehřátou parou. Výroba přehřáté páry v kotlu l-vy vede k různým komplikacím kotlu, poněvadž nutno vyšetřiti prostor, kde by se zařízení takové dalo umístiti. Zařízení takové sluje přehřivač a skládá se obyčejně ze systému rour, kudy se vede pára v kotli vyrobená. Roury ty zahřívány jsou horkými plyny proudícími z topeniště do komína, takže přejímá do sebe další teplo, jež se zužitkuje jednak na vypaření částeček vodních parou stržených, jednak přímo zvyšuje teplotu páry nad teplotu, která by odpovídala jejímu tlaku. Pára takto přehřátá vnikajíc do chladnějších válců má za následek jen nepatrné ztráty srážením, výhoda to znamenající značnou úsporu paliva i vody. Přehřivačů bylo konstruováno pro lokomotivní kotly velmi mnoho. V provoze udržují se přehřivači Schmidtovi, jiż se provádějí buď jako přehřívači dymnicoví nebo plamenoví. Přehřivači dymnicoví uspořádáni jsou jako několikanásobný systém tenkostěnných rour v dymnici přirozeně zvětšené. Tyto roury ohřívány jsou plyny již upotřebenými, ale posud dosti horkými, by páru rourami dle potřeby proudící přehřály. Přehřivači plamencoví skládají se z několika plamencových rour o větším průměru v podélném kotle, kudy vnikají horké plyny. V rourách těch jsou roury menší dvakráte zahnuté, kudy probíhá mokrá pára z kotlu, než vnikne do parních válců. Účinnost přehřívání možno ze stojiště strojvůdcova říditi jednoduše tím, že se pakou libovolný počet těchto parních rour zavře. Jiní přehřivači jsou t. zv. žárovkoví, jako jest na př. přehřivač Piclockův nebo Clenchův. Tyto a podobné mají v kotli zvláštní oddělený prostor, kterým procházejí v neztenčeném počtu roury žárové zahřívajíce jej. Mokrá pára pak nucena jest tudy probíhati labyrintovitě vedena jsouc zvláštními vodícími deskami. Byli konstruováni i přehřivači zvláště vytápěni. — Úspěchy parní turbiny na poli všeobecného strojnictví nebyly ve stavbě l-iv posud ještě zužitkovány a jest užití parní turbiny pro l-vy teprve věcí pokusů. — Srv. Garbe, Dampflokomotiven der Gegenwart (Berl., 1907); Ritter v. Stockert, Handbuch des Eisenbahnmaschinenwesens (t., 1908). *Rka.*

* **Lola**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 31. října 1900. Označení (463). *Kvn.*

* **Lolek** Stanislav, krajinář čes. (* 1873 v Paloníně). Byl žákem prof. Mařáka a Ottenfelda, tíhl však k modernímu názoru na krajinu jako na jeviště barevných divadel, které resultují ze hry světla a stínu a proměn barvy tím podmíněných. L. maluje ze široka, plynně prosté krajinářské motivy, pláně, močály, chaty v lukách, vesnické domky, ploché stráně atd., ale barvou vždy sytou, vždy zvučivou. V Moderní galerii jsou jeho olej. malby: *Jihočeská krajina* a *Na blatech.*

Lolové, Laka, zbytek praobyvatelstva čínské provincie Jün-nanu a Ssi-čuenu v Taliang-šanu mezi levými pobočkami Ja-lungu a Min-kiangu. Jsou statní, urostlí horalé, žijící pod svými vlastními náčelníky, neboť čínské vládě se nikdy nepodrobili. Za to napadají často okolní území. Liší se od Číňanů i od Tibeťanů, jejich náboženství je pravá všehochut všech orientálních věr, mají písmo podobné čínskému a jazyk asi náleží do skupiny řečí tibetsko-birmanských. Posud však víme o nich dost málo. Naposledy je navštívil Ollone 1907. Lit.: Vial, Les Lolos. Histoire, religion, moeurs, langue, écriture (Šanghaj, 1898).

Lombroso Cesare. Z novějších spisů jeho vynikají: *L'uomo di genio in rapporto alla psichiatria, alla storia ed all' estetica* (1894); *Grafologia* (1895); *La funzione sociale del delitto* (1899), *Lezioni di medicina legale* (1903). Vedle toho řada odborných článků v časopisech italských i francouzských. Téměř všecky starší i novější spisy L-vy přeloženy do všech světových jazyků, zvl. románských. Originální, ba geniální někdy, theorie jeho nacházejí stejně nadšené vyznavače jako odpůrce. Žáci L-vi přečasto jeho theorie upřilišují a přivádějí v extrém.

* **Lombroso** Paola, dcera před., jest spisov. paedagogická. Z jejích spisů vynikají: *Saggi di psicologia del bambino* s úvodem od otce (1894, přeloženo do češt.); *La pricosi di Beccaria* (1897); *Povera gente* (1899); *Il problema della felicita* (1900), společně se sestrou svou Ginou vydává paměti L-vy: *Cesare L., memorie.*

Lomnice 6) nad Lužnicí má 271 d., 1763 obyv. čes., 11 něm. (1900). — L. 7) nad Popelkou má 473 d., 3534 obyv. čes. (1900); — L. 10) má 163 d., 1202 obyv. čes., 18 něm. (1900), mlýn, cihelnu a domácký průmysl tkalcovství.

* **Lomnický**, pseudonym Jana N. Vávry (v. t. 1).

Lomnický z Budče Šimon, veršovec čes. Srv. Fr. Mir. Čapek: Šimon L. z Budče (Čes. Budějovice, 1907).

Lomonosov Michail Vasiljevič, vynikající chemik a fysik ruský XVIII. století. Datum jeho narození není přesně známo. Byl první, kdo přednášel rusky o chemii. Jeho přičiněním byla r. 1748 zřízena první chemická laboratoř v Rusku. V l. 1741 až 1756 vydal řadu experimentálních prací i několik samostatných spisů, z nichž některé zůstaly v rukopisech a nebyly dokončeny. Svými názory předstihl daleko svou dobu. L neuznával na př. theorie flogistové, ačkoliv žil za jejího výhradného panství. O hoření a kalcinaci kovů měl správné mínění. V látkách předpokládal přítomnost velmi malých partikulí (»fysikálních monad«), kterých nemůžeme svými smysly postřehnouti; tím, že se tyto partikule určitým způsobem seskupují, vykládal vznik krystalů. Kladl veliký důraz na kvantitativní probadání chemických zjevů. Podstatu tepla hledal v pohybu, znal i zákony zachování hmoty a energie a tvořil si zajímavé představy o podstatě aetheru, světla a elektřiny. Byl první, kdo lišil od chemie čisté chemii fysikálnou, jejíž obor činnosti definoval slovy: »chemie fysikálná jest věda, která na základě zákonův a pokusů fysiky dokazuje příčiny toho, co se děje v látkách složených operacemi chemickými«. Ačkoli jeho názory chemické vynikaly nad tehdejší dobu, nedostalo se jim náležitého ocenění a upadly v zapomenutí, takže na vývoj badání chemického neměly vlivu. Podrobnosti o jeho činnosti nalezne čtenář ve spise Dra F. S. Štěrby, Dějiny chemie, část I. (Praha, 1907); B. N. Menšutkin, Annalen d. Naturphilosophie, IV., str. 204. *Bb.*

* **London** Jack, spis. amer. (* 1876 v San Francisku v Kalifornii). Prodělal život velmi dobrodružný, byl rybářem, námořníkem, tulákem, zlatokopem, žurnalistou a j. V 17. roce plavil se do Japanu, účastnil se v moři Behringově lovu tuleňů, potom potuloval se po Spojených Obcích sev.-amer. a Kanadě; nemaje stálého obydlí ani patrných prostředků k výživě octl se mnohokráte v šatlavě, r. 1897 hledal zlato v Klondiku, potom byl korrespondentem v Japanu, na Korei a v Mandžusku (1904) a konečně r. 1906 podnikl na jachtě plavbu kolem světa. Z jeho spisův uvádíme: *The Son of the Wolf* (1900); *The God of his Fathers*; *A Daughter of the Snows*; *The Children of the Frost*; *The People of the Abyss*; *The Cruise of the Dazzler*; *The Call of the Wild*; *The Sea Wolf* (1904); *The War of the Classes*; *The Game* (1905); *Tales of the Fish Patrol* (1905); *Moon-Face* (1906); *White Fang* (1906); *Iron Heel*; *The Road* (1908).

Londýn, hl. m. Anglie, má podle odhadu 1907 4,758.218, podle sčítání 1901 4,536.663 obyv. (obvod vnitřní), obvod vnější 6.580.616 obyv. Podle Charlesa Bootha připadá 0·9% na zloděje, nejvíce ze zločinů žijící, 7·5% na úplně chudé s občasným výdělkem, 22% na dělníky s výdělkem nepravidelným aneb nepatrným, 51·5% na dělníky s výdělkem pravidelným anebo lépe placené, 17·8% na střední a vyšší stavy.

* **Longard de Longgarde** Dorothea, spisovatelka angl. (* 1855 v Rochsolesu, Lanarkshire), dcera aberdeenského professora Gerarda, byla vychována jednak doma, jednak v klášteře Sacré Coeur ve Štýr. Hradci a provdala se r. 1886 za polního podmaršálka rak. Longarda de Longgarde. Nyní sídlí v Longardówce u Kosova v Haliči. Sepsala dlouhou řadu románů, z nichž jmenujeme: *Lady Baby*; *Orthodox* (1888); *Recha* (1889); *A Queen of Curds and Cream* (1892); *Lot 13* (1891); *The rich Miss Riddell* (1894); *A wrong Man* (1895); *Angela's Lover* (1896), *Miss Providence* (1897); *The supreme Crime* (1901); *The Million* (1901); *The Blood-Tax* (1902); *Holy Matrimony* (1902); *The eternel Woman* (1903); *Made of Money* (1904); *The three Essentials*

(1905); *The improbable Idyll* (1906); *Itinerant Daughters* (1907); *Restitution* (1908).

Lónyay Elemér, hrabě (* 1863), pojal 22. bř. 1900 za choť Štěpánku, ovdovělou korunní princeznu rakousko-uherskou. Jest c. a k. komořím a dědičným členem uher. sněmovny panské.

***Lopatin** German Aleksandrovič, politický agitátor rus. (* 1845 v Nižním Novgorodě), studoval přírodní vědy v Petrohradě a r. 1866 byl zatčen a vězněn v Petropavlovské pevnosti. Později byl poslán na Kavkáz, ale r. 1869 opět zatčen pro korrespondenci s Něčajevem a Bakuninem. Uprchnuv z vězení, dostal se do Kadnikova vologodské gub., kde dopomohl k útěku P. Lavrovu, za nímž odjel pak do Londýna, aby byl na blízku K. Marxovi, s nímž byl v přátelských stycích a jehož práce překládal do rušt. V Londýně stal se členem internacionály a zvolen do generální rady. R. 1870 odebral se na Sibiř, aby pomohl k útěku Černyševskému, ale byl zatčen. Soud jej osvobodil a L pracoval jako dělník v Irkutsku, odkud prchl r. 1872, dověděv se, že má býti opět zatčen. V Curichu byl pak spolupracovníkem P. Lavrova a několikrát tajně navštívil Rusko. R. 1880 byl chycen a vypověděn do Taškentu a pak do Vologdy, odkud podařilo se mu prchnouti do Paříže, kde účastnil se revolucionářských agitací rus. emigrace. R. 1884 na agitační cestě v Rusku byl zatčen a odsouzen pak do žaláře v Šlisselburgské pevnosti, odkud vyšel r. 1905 na základě manifestu z 23. říj.

Lopuchin 2) Aleksandr Pavlovič, duch. spis. rus., † 1904. Do r. 1902 redigoval »Christianskoje Čtěnije« a »Cerkovnyj Věstnik«, od r. 1899 převzal vydavatelství časop. »Strannik«, při němž vydával bohoslovecké spisy. Z posledních jeho prací uvádíme: *Nastojaščeje i buduščeje pravoslavija v Sěv. Amerikě* (Petr., 1897); *Stolětije pravoslav. missiji v Sěv. Amerikě* (t., 1895) a pod.

***Lorenc** Karel, paedag. čes. (* 3. pros. 1857 v Pardubicích). Studoval na reálce v Pardubicích a české technice v Praze; je zast. ředitelem měšť. chl. školy v Polné. Kromě různých menších prací vydal methodický spis *Učitel přírodopisu* (Praha, 1893); *Školní zahrada* (t., 1893); *Biologický ráz vyučování přírodopisného* (Humpolec, 1900) a *Výklady přírodopisné rázu biologického* (t., 1901). Posledními dvěma spisy pokusil se u nás první o reformu vyučování přírodopisu s rozhodným úspěchem a biologický ráz u vyučování tohoto předmětu u nás nyní vítězí. *Maka.*

***Lorentowicz** Jan, spis. pol. (* 1868), studoval v Piotrkowě a Częstochowě, načež odebral se do Paříže, aby pokračoval ve studiích anthropologických. Přispíval hojně do časopisů pol. i franc. a překládal vynikající díla franc. do polštiny i polská do franc. Z prací těch uvádíme: *Cywilizacja i wyludnienie* (»Głos«, 1890); *Spór o prawo ewolucji* (t., 1891); *Twórcy i krytyci* (»Przegład Tygodniowy«, 1896); *Filozofja krytyki literackiej* (t., 1896); *Nasi młodzi* (t., 1898); *Liryka M. Konopnickiej* (»Krytyka«, 1902); *Kult Boga wewnętrznego* (t., 1903) a pod. O sobě vydal *Wiek obłudy* (Vars., 1890, z Montegazzy); *Wybór nowel francuskich* a j.

Lorenz 2) Otokar, dějepisec něm., † 1904 v Jeně.

***Lorenz** Jindřich, knihkupec a nakladatel čes. (* 20. srp. 1854 v Třebíči na Moravě). Působil dlouhá léta ve velikých závodech knihkupeckých v Praze, Brně a Vídni, cestoval po Francii, Anglii, Italii a Německu, načež usadil se jako knihkupec ve svém rodišti (1880, samost. 1884). Pěstuje též obor nakladatelský a vedle jiných vydal řadu moderních kapesních slovníků řečí.

Lorey K. Jul., lesník něm., † 1901.

Loriš Jan, spis. čes., nyní professor na vyš. reálce na Král. Vinohradech. Vedle uvedených spisů vydal ještě: *Sborník hraběte Baworowského* (Praha, 1903); *Cvičivo pravopisné pro školy střední a školy příbuzné* (t., 1903); *Nářečí hornoostravské* (nákl. Čes. akad.).

Loserth Johann, historik rak. Z dalších spisů L ových jmenovati dlužno: *Geschichte des späteren Mittelalters vom 1197 bis 1492* (Mnichov, Berlín, 1903); *Genealogische Studien zur Gesch. des steirischen Uradels* (1905); *Das Haus Stubenberg bis zur Begründung der Habsburgischen Herrschaft in Steiermark* (1905). Vedle toho L. pokračoval v pracích věnovaných reformaci; pojednání a stati jeho z oboru dějin reformace uveřejněné na rozličných místech uvedeny jsou v 19. a 20. roč. čas. »Jahrbuch für Gesch. des Protestantismus in Oesterreich«. Jinak ještě L. věnoval značný zřetel církevním poměrům Anglie XIV. stol, obíraje se hlavně Wiklifem, jehož spis De civili dominio vydal s kritickým a historickým doprovodem (v l. 1900—4); v »Hist. Zeitschrift« (roč. 1905) uveřejnil *Neue Erscheinungen der Wiclif Literatur.* Konečně r. 1907 vydal druhý díl svých obšírných *Studien zur Kirchenpolitik Englands im XIV. Jahrhundert.*

***Losskij** Nikolaj Onufrijevič, spis. rus. (* 1870), pro atheismus a socialismus byl vyloučen z gymnasia a studoval pak ve Švýcarsku. Teprve později vrátil se do vlasti a dokončil vzdělání na universitě petrohradské, kde přednáší filosofii. R. 1905 byl redaktorem časop. »Voprosy žizni«. O sobě vydal: *Osnovnyja učenija psichologiji s točki zrěnija voljuntarizma* (Petr., 1903, dissertace, přel. do něm.) a vzorné překlady z Kanta a Kuno-Fischera.

***Lošan** František, práv. spis. český (* 16. dub. 1848 v Táboře — † 19. dub. 1909 na Kr. Vinohradech). Absolvovav gymnasium ve svém rodišti, právnickou fakultu v Praze, vstoupil (1871) do služeb státních, nejprve byl adjunktem u okr. soudu v Jičíně a v Čáslavi, potom okr. soudcem v Kamenici n. L., r. 1896 stal se radou při kraj. soudě v Chrudimi, r. 1899 při zem. soudě v Praze, kdež

převzal předsednictví nově zřízeného živnostenského soudu, který po 4 roky řídil, potom stal se radou vrch. zem. soudu a po dvou letech u vrchního zemského soudu. Brzo potom vstoupil do výslužby s titulem dvor. rady. L. byl plodný právnický spisovatel napsav 40 různých pojednání a úvah do »Právníka« a něm. odbor. časopisů a samostatně vydal: *O mapě knihy pozemkové v korunních zemích mocnářství Rakouského* (Tábor, 1899, 2. vyd.); *Sbírka příkladů, kterak mají vypraveny býti výměry, zápisy a potvrzení zápisů v záležitostech knihovních* (t., 1899); *Soudnictví živnostenské v Rakousku dle zákona ze dne 27. list. 1896 čís. 218 říš. zák.* (t., 1904). V poslední době pracoval na objemném díle *Soukromé právo zaměstnavatelů a zaměstnaných*, jehož vydání náhlou smrtí překaženo.

Lošťák 2) Ludvík, básník a hud. sklad. čes., vydal dále: *Život Edgara Allana Poea* (»Literární Listy«, 1896, překlad z angličtiny). Na to v l. 1903—5 vyšlo: *Chromatické kromobití* I. (dr. Otakar Hostinský), II. (Zdeněk Fibich), III. Ant. Dvořák, Vilém Blodek, Karel Šebor), IV. (Karel Kovařovic), V. (V. V. Zelený, Emanuel Chvála, Otevřený list Karlu Knitlovi, Morava, Jak se u nás vraždí, 1903—5); *Píseň bohatýrská*. Báseň ironická (1904); *Nápěvy v mol*; *Slova k písním*; *A tak jsem v mládí snil*. Básně (1905); *Ve vlasti tichošlápků*. Prosy satirické (1905); *Na věčnosti*. Báseň ironická (1906). Z jeho hudební produkce uvádíme: *Dvě básně lyrické* pro malý orchestr: a) *Večerní melodie*; b) *Píseň lásky* (1897); *Ouvertura do Es-dur*. Pro veliký orchestr (1901); *Rispetti*. Drobnokresby pro malý orchestr (1901); *Ouvertura do B-dur*. Pro veliký orchestr (1901); *Furianti*. Opera o třech jednáních. Slova podle »Naši furianti« od Lad. Stroupežnického napsal Ad. Wenig. Byla chefem opery Nár. divadla Karlem Kovařovicem zamítnuta (1904). Jest lektorem angličtiny na čes. universitě. Jako takový vydal: *English*. Praktická mluvnice jazyka anglického (1907); *Hand-book of English Conversation* (1908).

Loštice 1) mají 387 d., 2471 obyv. čes., 117 něm. (1900), 2 sladovny a pivovar, lihovar, několik sýráren, továrnu na zápalky, 2 koželužny, výrobu dřevěných zátek, vaty a tkalcovského zboží.

* **Lothar** Rudolf, vlastně Spitzer Rudolf, dramatik a kritik něm. (* 1865 v Budapešti), byl spolupracovníkem »Neue Freie Presse«, založil r. 1898 ve Vídni revui »Die Wage« a žije v Charlottenburce. Ve svých hojných dramatech, na př. *Der verschleierte König* (1891), *Wert des Lebens* (1891), *Cesar Borgias Ende* (1893), *Ritter, Tod und Teufel* (1896), *König Harlekin* (1900, v čes. překl. B. Kaminského prov. 1901 na Nár. divadle), *Die Königin von Cypern* (1905), *Die grosse Gemeinde* (1907) L. dovedl přizpůsobiti moderní látky vkusu obecenstva a využíti obratně novoromantické záliby pro dramatickou pohádku a divadlo renaissanční, ani francouzskou veseloherní technikou nepohrdl. Jeho práce o divadle: *Kritische Studien* (1895), *Das Wiener Burgtheater* (1900), *H. Ibsen* (1902), *Das deutsche Drama der Gegenwart* (1905) jsou spíše obratné feuilletony, klonící se ke kompromissu než promyšlené soudy a historické studie. *AN.*

* **Lotis**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 23. list. 1897. Označení (429). *Kvn.*

* **Lotrinský oheň** viz Rozžehadlo, 26 *b*.

Lotz Karl, malíř uher., † 1904.

Loubet Émile, státník franc. Jakožto president republiky vládl velmi ústavně a nestranně. Ve dnech 18.—21. září 1901 přijal návštěvu cara v Compiègni, jíž pak oplatil 20.—24. bř. 1902 v Carském Sele. Po svém presidentství 18. ún. 1906 uchýlil se na odpočinek. V dubnu r. 1909 podnikl cestu do Italie, kde byl nadšeně přijat. Návštěvu u papeže odmítl, čímž popudil proti sobě klerikály, ale za to způsobil přátelský poměr mezi Italií a Francií.

* **Loucký** Bohdan, pseud. Jos. Vévody (viz Jasanovič).

Loučka 9) Dlouhá Dolní má 228 d., 16 obyv. čes., 1820 něm. (1900), klášterní nemocnici, telegraf, 2 mlýny.

* **Loučovský** J. A. G., pseud. Josefa Ambrože Gabriela (v. t. 6).

* **Louis d'argent** [lui daržã], Louis blanc [lui blan], fr. mince stříbrná, viz Écu.

* **Loukota** Jakub, žurnalista čes. (* 1859 v Kardašové Řečici). Studoval gymnasium v Jindř. Hradci a v Čes. Budějovicích, práva v Praze. R. 1886 vstoupil jako redaktor do nakladatelství J. Otty v Praze, kde působí posud. Kromě drobných prací literárních a belletristických uveřejněných v »Nár. Listech, »Zlaté Praze«, »Švandu Dudákovi« rediguje od r. 1887 »Ottovu Lacinou knihovnu národní«, »Slovanský kalendář« a »Pražské Hospodářské Noviny«. Je též od počátku spolupracovníkem »Ottova Slovníku Nauč.«.

* **Loukota** Josef, malíř čes. (* 1879), byl žákem praž. akademie u prof. Schwaigra, jehož vliv v prvních malbách L.ových patrně se zračí. L. maluje výjevy ze života malých lidí (*Hádka v hospodě*), z ulic velkoměstských (typy z Mnichova) atd. Četné jeho studie a malby byly reprodukovány v »Zl. Praze«. Je stálým spolupracovníkem »Meggendorfer Humoristische Blätter«.

Louňovice 1) pod Blaníkem mají 112 d., 749 obyv. čes. (1900), telegraf, telefon, spořitel. a zálož. spolek, 2 mlýny a cihelnu.

* **Lounský** A. M., pseud. Ant. Mojžíše (v. t.).

* **Lounský** Frant. Jos., pseud. Frant. Jos. Dobicera (v. t.).

Louny mají 708 d., 10.130 obyv. čes., 61 něm. (1900).

* **Loutocký** Josef, paedag. spis. čes. (* 31. bř. 1868 v Hnojicích u Šternberka na Moravě). Absolvovav nižší gymnasium v Olomouci, ústav učitel. v Příboře, působil při

obec. škole v Nákle a v Laškově, nyní jest učitelem v Želechovicích u Unčova. Nakreslil a vydal *Školní mapu hejtmanství litovelského* (1897); *Školní mapu železniční na Moravě a ve Slezsku* (Želechovice, 1902); *Cestovní mapu železniční pro země koruny České* (t., (1903); *Počty maličkých* (t., 1903) a j. Jeho literární snažení nese se za reformou elementárního učení vůbec, zvláště počtů a čtení.

* **Louvet de Couvray** [luve d'kuvré] Jean Baptiste, spis. franc. a člen konventu (* 1760 v Paříži — † 1797). Jako knihkupecký příruči vydal kluzký román *Les amours du chevalier Faublas* (Paříž, 1787 až 1790, 3 d.) a počátkem revoluce byl přijat do klubu Jakobinů, načež vydal r. 1791 román *Émile de Varmont, ou le divorce nécessaire.* Ve shromáždění zákonodárném spojil se s Girondisty v časopise »La Sentinelle«, jejž vydával, hájil ministra Rolanda. V konventě žádal potrestání zářijových vrahů. 29. říj. 1792 dokonce obvinil Robespierrea ze snah po diktatuře. Potom prchl do Bretagně a skrýval se i v samé Paříži až do 9. thermidoru (27. čce) 1794. Vydal o tom pak *Quelques notices pour l'histoire et le récit de mes dangers* (Pař., 1795 a pozd.). Teprve v březnu 1795 zasedl opět v konventě a vstoupil do rady pěti set. *Mémoires de* L. vydal Aulard (Pař., 1899, 2 sv.).

* **Louys** [luís] Pierre, romanopisec a básník franc. (* 1870). Na veřejnost vystoupil r. 1891 sbírkou básní pod titulem *Astarté.* Všeobecné pozornosti dobyl si uveřejněním románu vzatého z antického života pod názvem *Aphrodite* (1896), který měl ohromný úspěch. Různé nepřístojnosti a nezřízenosti vylíčeny v něm do nejmenších a nejjemnějších detailů. Neméně i jeho lyrický román *Les chansons de Bilitis* (1894) vzbudil pozornost jako vzor literární mystifikace. L. vydával totiž své vlastní básně v prose za plody řecké básnířky *Bilitis.* Nápad tento doznal úspěchu tím, že nejen širší veřejnost, nýbrž i někteří specialisté literární byli uvedení v omyl a přijímali tyto nyjící a vzdychající básně za vzory antického života, který byl znovu objeven. Z dalších význačných spisů L ových zvláště jmenujeme: *La femme et le pantin* (román ze španělského života, 1898); *Les aventures du roi Pausole* (1900, román posmívající se boji s pornografickou literaturou vzplanuvšímu na popud franc. senátora Bérangera); *Léda* (1893); *Chrysis* (1893); *Ariadné* (1894); *Une volupté nouvelle* (1898); *Sanguines* (1903), *Archipel* (1906). *Tmk.*

Lovosice mají 398 d., 586 obyv. čes., 3927 něm. (1900), akc. společnost pro výrobu rostlinných olejů, továrnu na portland. cement.

Lovran, isterské lázně na rakouské rivieře, má po odloučení Mošenice 3320 obyv. (1900). V posledních letech postaveny tu byly četné letohrady a hôtely, jakož i zřízeno spojení elektrickou drahou s Ikou a Opatijí.

* **Löwl** Ferdinand, geolog a zeměpisec rak. (* 7. kv. 1856 v Prostějově — † následkem pádu se stěny Gaisbergu u Salcpurka 1. kv. 1908), studoval v Praze, Vídni a Bonnu. R. 1881 habilitoval se jako soukromný docent pro zeměpis na něm. universitě pražské, r. 1887 byl povolán na stolici zeměpisu na universitu černovickou. Zabýval se geologickým prozkumem Císařského lesa v Čechách a jeho vztahy ke Krušným Horám. V Alpách se interessoval nejvíce o Vys. Taury, zejména o skupinu Venedigeru, Deferreggské pohoří. Výsledky těchto prací uveřejnil v »Jahrbücher der k. k. Geolog. Reichsanstalt« ve Vídni (1881, 1894 a 1895). Vzniku údolí věnoval dvě práce; první vyšla v Petermann's Mitteil. (1882), v níž dokazuje, že průlomová údolí vznikla zpětnou abrasí; mínění své hájí a doplňuje pak v práci *Ueber Talbildung* (Praha, 1884). Dále napsal do Klarovy sbírky »Die Erdkunde« nazvané: *Geologie* (Vídeň, 1908) pro potřeby zeměpisců.

* **Loziński** Bronisław, publicista, historik a právník polský (* 1848 ve Smolnici v Haliči). Byl po vystudování práv úředníkem při haličském zemském výboru, později přešel do služby státní, z níž vystoupil r. 1890 jako místodržitelský rada. Již za universitních studií dopisoval do polit. listů, nejprve do vládní »Gazety Lwowské«. Později jako úředník zemského výboru a pak jako chef presidiální kanceláře u místodržitelství byl korrespondentem »Czasu« a vídeňské »Politische Correspondenz«. V l. 1895—98 dopisoval pod pseudonymem Idem do varšavského »Słowa«. R. 1896 zvolen za dopisujícího člena krakovské akademie. Jest autorem mnoha prací z oboru práva, sociologie a historie Haliče pod rakouskou vládou. Důležitější z nich jsou: *Juris ignorantia* (1893); *Prawo zwierząt* (1895); *Tłum* (1895); *Infamia* (1897); *Agenor hr. Gołuchowski* (1901); *Galicyjski Sejm Stanowy* (1905). Četné jsou jeho rozpravy z dějin Haliče za vlády rak. a zvláště o r. 1846, uveřejňované v l. 1901—6 v »Bibliotece Warszawské«, »Kwartalniku Histor.«, »Przeglądu Histor.« a »Przewodniku Naukowo-literackém«.

* **Ložské jezero** (Lacus Lugeus) viz Cirknica.

* **Luba** Jan, novinář a novellista polský (* 1854 — † 1904 u Vilna). Absolvovav krakovskou universitu, věnoval se žurnalistice. Vedle toho byl také učitelem, dekoračním malířem a založil polské divadlo ve zněmčelé Lodži.

Lubenec má 132 d., 6 obyv. čes., 828 něm. (1900), lékárnu, želez. stanici na trati Rakovník-Bečov, spořitelnu, mlýn a cihelnu.

* **Lublinski** Samuel, kritik něm. (* 1868 v Johannisburku ve Vých. Prusích), žije v Berlíně. Literárně kritické práce L-kého: *Jüdische Charaktere bei Grillparzer, Hebbel, Ludwig* (1899); *Die Bilanz der Moderne* (1904); *Shakespeares Problem in Hamlet* (1808) a *Der Ausgang der Moderne* (1908), jakož i úhrnné dílo dějepisné *Literatur*

und Gesellschaft im 19. Jahrh. (1899, 4 sv.) spočívají na širokých základech sociologických a svědčí o bystrém úsudku neodvislého pozorovatele. Jeho novelly *Gescheitert* (1901) i dramata *Peter von Russland* (1906); *Gunther und Brunhild* (1908) poutají psychologickou jemností, nemají však životní bezprostřednosti. *AN.*

* **Lubojacký** Angelus, katol. spis. čes. (* 1850 v Klimkovicích ve Slezsku — † 1904 v Místku na Moravě, pohřben ve svém rodišti. Jako kněz vstoupil teprve do řádu sv. Dominika, načež dostal se do Uher, potom do Uher. Hradiště, do Prahy a do Frýdku, kde se stal administrátorem u P. Marie, a později do Místku jako ředitel studentského konviktu, jejž sám založil pro chudé jinochy. Dále založil čes. ústav dominikánek pro vzdělávání učitelek v Řepčíně a zřídil výrobnu růženců pro zmrzačené a výživy neschopné dívky v Praze. Vedle toho napsal několik modlitebních knih (mezi nimi překlad Gusonova díla *Knížečka o věčné moudrosti* z r. 1341, Praha, 1885, s biografií) a řadu článků do katol. časopisů.

Lubomirski 7) Jan Tadeusz, kníže, historik polský, † 1908.

Lucca Pauline, slav. dramat. pěvkyně něm., † 28. ún 1908 ve Vídni.

* **Lucek** Alois N., překladatel čes. (* 1871 — † 17. srpna 1894 na Žižkově). Přeložil: *Vykoupen*, obrázek ve 2 děj. Podle Agrellova dramatu t. jm. (Karlín, 1893); z A Strindberga »Život na Hemso« (t., 1892).

Lucemburk, hl. m. velkovévodství Lucemburského, má 21.024 obyv. (1905), celé velkovévodství 246.455 obyv. Nyní tu vládne velkovévoda Vilém (* 22. dub. 1852), který nastoupil po svém otci 19. list. 1905; poněvadž nemá mužských potomků, přijat 6. čce 1907 zákon, podle něhož nastoupiti má nejstarší dcera panovníkova princezna Marie, nar. 14. čna 1894.

* **Lucernová** Camila, spisov. něm. a chorv. (* 1868 v Rivě v Tyrolsku). Je nyní učitelkou na ženském lyceu záhřebském. Napsala sbírku básní vydaných v němčině v Lipsku. Potom sociální dramata: *Na ruševinama*; *Tko je kriv?* (1903) a *Jedinac* (1904). Dramata tato provedena byla na král. chorvatském divadle v Záhřebě. L. vedle toho ještě napsala: *Die Ballade von Asan Agas Gattin und ihre Nachbildung durch Goethe* (Berl., 28. sv. »Forschungen z. n. Lg.«) a j. *Tmk.*

* **Luciani** Luigi, lékař ital. (* 1842 v Ascoli-Pisano). Habilitovav se v Bologni, byl pak po sobě prof. v Parmě, Sieně, Florencii a r. 1893 prof. fysiologie v Římě, kdež působí posud. Napsal řadu odborných prací o zažívání a trávení, o mozku a nervové soustavě vůbec.

* **Lucin**, směs benzolu s lihem; hoří plamenem jasně bílým, svítivým, užívá se jí proto k svícení.

Ludovisi villa. Antiky chované v této ville, jež po zboření jejím přeneseny byly do palazzo Piombino (*museo Boncompagni Ludovisi*), pokud arci nebyly již dříve rozprodány, zakoupeny byly v poslední době Italským státem a chovají se nyní v Museo delle Terme Diocleziane v Římě.

Ludvík 48) Salvator, vydal dále: *Panorama von Alexandrette* (Pr., 1901); *Sommertage auf Ithaka* (t., 1903); *Zante Spezieller Teil* (t., 1904); *Wintertage auf Ithaka* (t., 1905); *Ueber den Durchstich der Landenge von Stagno* (t., 1906); *Parga* (t., 1907, 2 sv.)

Ludvík 3) Emil, čes. spis. národohosp., † 5. čna 1894 v Praze.

Ludwig 1) Otto, spis. něm. Do češ. »Mezi nebem a zemí« přeložil A. E. Mužík (Praha, 1898, J. Otto) a Dr. J. Karásek (t., 1897). — **L.** 3) Alfred, jazykozpytec něm. V posledních letech uveřejnil ve »Věstníku« Král. čes. spol. nauk v Praze řadu menších studií z oboru jazykozpytu (na př. *Ueber die Verbalflexion der Dravidasprachen*, 1900), filologie staroind. (na př. *Ueber den Grundgedanken des Mahâbhârata*, 1900), řecké (*Ueber die Unmöglichkeit einer sog. Ur-Ilias*, 1901; *Ueber das Verhältnis der Peisistratischen Redaction zu dem Ganzen der Ilias* 1903; *Ukalegon in Ilias und Aeneis*, 1907 a j.) a hebrejské (*Analysis of the Book Jyyôb*, 1904; *Die Auffindung des Tôrâh im Tempel zu Jerusalem*, 1906). Od r. 1901 **L.** žije na odpočinku na Král. Vinohradech; když opouštěl úřad učitelský, byl vyznamenán titulem dv. rady. Mimo to vyznamenán řádem železné koruny 3. tř. (1898), čestným členstvím Americké vých. společnosti, přespolním členstvím Čes. akademie (1902) a j. *Ztý.*

* **Ludwig** Anton, spis. německý (* 1855 v Liberci), absolvoval ve svém rodišti školu tkalcovskou a obchodní, byl zaměstnán v různých továrnách jako kreslič vzorkův a knihvedoucí, věnoval se divadlu a pobyl po dvě léta u hereckých společností v Sasku. Obdržev místo jako hospodářský úředník v Haliči, setrval tam čtyři roky, načež se stal r. 1887 magistrátním úředníkem v Liberci. Mimo humoristické příspěvky ve feuilletonu liberecké »Deutsche Volkszeitung« (*Ein Fassel Bier*; *Posterestante*, též o sobě) vydal o sobě: *Album deutscher Gedichte* a politickou lidovou hru divadelní »*Volksgunst*« s patrnou tendencí protidemagogickou.

Ludwich Arthur. Opatřil dále veliké kritické vydání *Homérovy Iliady* (Lip., 1902 až 1907, 2 d.) a vydal: *Eudociae Augustae, Procli Lycii, Claudiani carminum graecorum reliquiae. Accedunt Blemyomachiae fragmenta* (t., 1897). V programmech university královecké vydal tyto práce: *Textkritische Untersuchungen uber d. mythologischen Scholien zu Homer's Ilias* I. II. III. IV. (1900, 1901 a 1903); *Der Karer Pigres u. sein Thierepos Batrachomachia. Die byzantin. Odysseuslegenden. Zwei Entgegnungen* (1900); *Besserungsvorschläge zu Kolluthos. Kritische Miszellen XXI.—XXIV.* (1901); *Ueber die Papyrus-Commentare zu d. homerischen Gedich-*

ten (1902); *Ueber zwei Scholien zu Heronдas u. einige Verderbnisse bei Babrios* (1902); *Kant u. der Humanismus* (1904); *Revision meiner Ausgabe des Homerischen Hermes-Hymnus. Kritische Miszellen. XXV.—XXVIII.* (1905); *Anekdota zur griech. Orthographie* I. II. III. IV. V. VI. VII. VIII. (1905, 1906, 1907, 1908, 1909). Dále sepsal: *Homerischer Hymnenbau nebst seinen Nachahmungen* (Lip., 1908). Vydal též Lehrsovy Kleine Schriften (Královec, 1902). *Vý.*

Lugard sir Frederick, angl. cestovatel v Africe; v l. 1896—97 podnikl výpravu k jez. Ngami, potom byl kommissařem hausských států pod ochranou britskou a 1900—6 vrchním kommissařem v Sev. Nigerii v Jebbě. Za jeho vedení byly připojeny Bidda, Kontagora, dobyta 1901 Jola, 1902 středisko otrokářského obchodu Bauči, podrobeny Bornu, 1903 Kano, Sokoto a Bornu. Tím získal si ohromné zásluhy o nejlepší osadu anglickou ve střed. Africe. Žije nyní v Londýně. Napsal též: *The story of the Uganda Protectorate* (Lond., 1900).

Lugovoj A. A., pseud. A. A. Tichonova (v. t. 1).

Luhačovice. Lázně přešly r. 1902 do rukou akciové společnosti s kapitálem 1,200.000 K, jenž má nyní býti zvýšen na 3,600.000 K. Lázně byly vůbec účelně zmodernisovány, zvláště prameny byly odborně zachyceny. Tím se ukázalo jejich bohatství na přirozenou kyselinu uhličitou do té doby neznámé, takže při léčení chorob srdečních a cevních L. mohou nyní úspěšně konkurrovati s Nauheimem. S postupným zdokonalováním lázní stoupá též i návštěva: r. 1901 bylo tu 1700 lázeňských hostí, r. 1908 pak 5053, nepočítaje turistů. Potěšitelným úkazem jest, že L. docházejí zvýšené obliby u Slovanů vůbec, zvláště u Rusův a Poláků.

Luchaire Denis J. A., historik franc. Když Lavisse se spojil s četnými spolupracovníky k sepsání dějin Francie (*Histoire de France*), byl mezi nimi též L., který napsal dvě knihy a to: *Les premiers Capétiens* (*987—1137*) svazku druhého část II. (1901) a *Louis VII—Philippe Auguste—Louis VIII 1137—1226*; sv. třetího část I. (Paříž, 1901). V posledních letech L. obíral se zvláště papežem Innocencem III. a jeho dobou. Vydal v l. 1905—8 čtyři monografie, jež se navzájem doplňují: *Innocent III, Rome et Italie*; *La croisade des Albigeios*; *La papauté et l'empire*; *Innocent III et la question d'Orient.* — L. byl členem akademie věd právních a politických a professorem univ. pařížské; † v list. 1908.

* **Luisa** Antoinetta Maria z Toskány, rozvedená manželka korunního prince, nyní krále saského Bedřicha Augusta III., (* 2. říj. 1870), je dcera velkovévody Ferdinanda IV. Toskánského. Provdána byvši 21. listopadu 1891, byla soudně rozvedena 11. ún. 1903 pro nevěru manželskou, načež dostala v čci t. r. titul hraběnky von Montignoso. 4. květ. 1903 povila v Lindavě dceru Annu Moniku Piu, která byla uznána za manželské dítě královo. L. žila po nějaký čas na zámku Ramo u Lyonu, pak na zámku Ventnoru na ostrově Wrightu, načež přestěhovala se v květnu r. 1904 na rodinný toskánský zámek Wartegg na jezeře Bodamském a později do Florencie. 25. září 1907 provdala se v Londýně za florenckého pianistu Enrica Toselliho.

Lukács 2) László, maďarský státník a finančník. Byl od r. 1895 v několika uherských kabinetech ministrem financí. Odstoupil v čnu 1905 s kabinetem Tiszovým.

* **Lukas** Georg A., zeměpisec rakouský (* 18. říj. 1875 ve Štýr. Hradci), vystudoval gymnasium ve Vidnavě a universitu ve Štýr. Hradci, kde r. 1898 promovoval a působí nyní jako professor na reálce štýrskohradecké. Spolu se svým učitelem Ed. Richtrem navštívil a poznal důkladně Alpy a rak.-uherské pomoří, později procestoval celou Střední Evropu. Napsal: *Orographie von Bosnien u. Hercegowina u. systemat. Einteilung des illyr. Gebirgslandes auf geolog. Grundlage* (»Glasnik«, 1899 a »Mitteilungen des bosn.-herc. Landesmuseums«, 1901); *Studien uber die geograph. Lage des österr.-ungar. Okkupationsgebietes* (Linec, 1903, program reálky); dále vydal odkaz Richtera *Beiträge zur Landeskunde Bosniens u. d. Hercegowina* (»Glasnik«, 1906 a 1907); *Eduard Richter* (Št. Hradec, 1905, progr. I. reálky) a četné články anthropogeografické v »Geogr. Zeitschrift«, »Zeitschrift für Schulgeographie«, »Deutsche Rundschau« a j.

Lukáš 4) Karel vydal v druhém, obsahem rozšířeném vydání knihu: *Nauka o zboží pro školy obchodní a průmyslové, jakož i k soukromému poučení* (Díl I., Praha 1900; d. II., t., 1903). R. 1907 stal se c. k. školním radou. *Pž.*

* **Lukaščík** Rudolf, žurnalista a spis. čes. (* 1863 v Muglinově ve Slezsku). Býval redaktorem časopisu »Dělnické Zájmy«, napsal a vydal několik brošur (*Pod praporem sociální demokracie, čili Moderní vyssavači* Lhotka u Mor. Ostravy; *Pro koho bojovalo ostravsko-karvínské hornictvo?*, 1903) a stojí v popředí křesťansko-sociálního hnutí dělnického na Ostravsku.

* **Lukášek** Josef Václav, evang. spis. círk. (* 1874 v Humpolci). Po studiích gymnasijních v Pelhřimově studoval evang. bohosloví ve Vídni a Erlankách. Působil delší dobu jako výp. kazatel, pak jako katecheta a duch. správce Lutherova ústavu v Hradci Kr. a 9 let a jako farář v Pozděchově na Moravě; nyní jest druhým farářem česk. evang. sboru augšp. vyzn. v Praze u sv. Salvátora. Přispívá básněmi, články a rozhledy do různých ev. círk. listů, jmen. »Ev. Církevníku«, jehož jest od r. 1908 sám redaktorem. Kromě toho jest redaktorem i jednatelem traktátního odboru »Ev. Matice a v.«. Samostatně vydal jako spisky a brošury: *Něco k naší minulosti* (obraz doby toleranční, 1899); *Dějiny ev nj. církve a. v.*

v Pozděchově (1900); *Naší mládeži* (básničky k štědroveč. slavnostem, 1902); *Dějiny evangelia z rodného kraje J. Am. Komenského* (1904); *K šedesátému výročí vlády Jeho V. cís. a kr. Fr. Josefa I.* (1908); *Dějiny evanjel. školství od toleranč. patentu až na naše časy* (1909); *K památce Husově* (leták, 1907). R. 1907 vyšel redakcí L. škovou »Kalendář Kostnické Jednoty«. *vfr.*

Lukavec 1) má 142 d., 959 obyv. čes. (1900).

* **Lukavský** Josef, herec a dram. spis. čes. (* 18. srp. 1874 v Podlesí u Příbramě). Studoval na gymnasiu v Příbrami, ale záhy vrhl se na pole herecké, působil několik let u venkovských divadelních společností, r. 1902 stal se členem Pištěkova »Lidového divadla« a r. 1908 smíchovské scény. Napsal několik divadelních her, z nichž všechny dávány na předměstských divadlech pražských se střídavým úspěchem a z nichž vyšlo tiskem: *Kamenný ideál*, hra o 3 jedn. (Karlín, 1903); *Slunce*, sociální drama o 4 děj. (t., 1904); *Májová noc*, obraz ze života o 3 jedn. (Praha, 1904). Také napsal dvě sbírky veršů: *Kalich rozkoše* (Kr. Vinohrady, 1904) a *Procitnutí*. O sociálních poměrech hereckých referoval do »J. K. Tyla«, »Divadelních Listů« a »Zájmů čes. herectva«.

Lukes Jan L., pěvec čes., † 24. ún. 1906 v Praze a pochován ve svém rodišti. Jeho obšírný životopis přinesla »Osvěta« na r. 1904, str. 539 a 957.

* **Lukió** V., pseud. Vl. Levického (Dopl.).

Lukov 5) má 81 d., 10 obyv. čes., 344 n. (1900), mlékárnu a 2 mlýny s pilami.

Luky 1) mají 92 d., 2 obyv. čes., 602 n. (1900). — L. 3) mají 193 d., 1465 obyv. čes., 38 něm. (1900), vlnopřádelnu a pilu.

* **Lullinův pokus**. L-ovým p-em sluje proražení kartonu (lepenky, dřeva atd.) jiskrou elektrickou, která přeskočí mezi svodiči vybíječe, postavenými šikmo k desce kartonu vloženého do jiskřiště. Proražení kartonu nastane na negativním pólu vybíječe a hrany otvoru jsou na obě strany na venek vychlípeny. L. p. vykládá se obyčejně na základě Lichtenbergových obrazů (v. t.). *nvk.*

Lullus 2), Lullius Raim. *Praktyka testamentu*. Z rukopisu klášterní bibliotheky na Strahově s úvodem a vysvětlivkami vydal Otakar Zachar (Praha, 1904).

* **Lumen** jest jednotka světelného proudu, který jest definován součinem intensity světelné (J) a prostorového úhlu (ω), tedy výrazem ... $J\omega$. Poněvadž se za jednotku intensity přijímá intensita lampy Hefnerovy ve směru vodorovném, jest l. množstvím energie světelné, které jednotkovým úhlem prostorovým proudí za 1 sec. Označení l. jest obyčejně *Lm*. Násobí li se proud světelný časem (T), má výraz $J \cdot \omega \cdot T$ význam množství světelného, měří-li se čas v hodinách a proud světelný v l., sluje příslušná jednotka množství světelného lumenhodinou. *nvk.*

* **Luminiscence** jest název pro všechny druhy světélkování, které nejsou způsobeny vysokou teplotou. Sem náleží světélkování fosforu, hnijícího dřeva, světélkování kazivce, který byl před tím mírně zahřát, světélkování sirníku vápenatého obsahujícího malé příměsky kovů, byl-li tento sirník před tím osvětlen, světélkování dvou kousků cukru, které po tmě o sebe třeme, atd. Podle toho, kterou energií byla l. způsobena, rozeznává se fotoluminiscence, elektroluminiscence, triboluminiscence, thermoluminiscence (v. t.) a chemiluminiscence. Úkazy fotoluminiscence uvádějí se staršími názvy fosforescence (v. t.) a fluorescence (v. t.), ačkoliv název zahrnuje též zjevy resonance optické (v. t.). Zjevy elektroluminiscenční jsou velmi rozmanité, podle různosti elektrických podmínek, kterými vznikají; sem náleží světélkování v evakuovaných trubicích, kterými jest veden výboj elektrický (srv. Röntgenovy paprsky, Kanálové paprsky, Dopl., Kathodové paprsky). Thermoluminiscenci nutno lišiti od záření tepelného, které jest podmíněno vysokou teplotou. Zákon Kirchhoffův (v. t.), který platí pro záření tepelné, neplatí pro žádný druh l., tudíž ani pro thermoluminiscenci, kterou se míní světélkování při teplotě nízké. V některých případech vyskytuje se l. vedle tepelného záření (záření punčošky Auerovy a pod.). Podrobnosti viz: H. Kayser, Handb. der Spektroskopie, II. díl (Lip., 1902). *nvk.*

* **Lungan** sušené plody čínské *Nephelium longanum*, též marmelada z nich. Plody jsou velikosti třešně, žluté až hnědavé, příjemně chutné. Ještě cennější jsou však plody *Nephelium Litchi*, pěstované také ve Východní Indii. Jsou větší, jasně červené, mají hnědá semena, obsahující průsvitnou, matně zamodralou huspeninu, chutí podobnou muškátovým hroznům vinným. Plody ty i s příbuznými sundskými *Nephelium Cappaceum* (*Ramputan*) přicházejí do obchodu.

* **Lupanar**, lat., u starých Římanů bordel (*lupa* = nevěstka); místnosti toho druhu zachovaly se v Pompejích. Viz Prostituce, str. 788 *a*, *b*.

von **Luschan** Felix, anthropolog a ethnograf něm. (* 11. srp. 1854 v Hollabrunnu u Vídně), vystudoval ve Vídni, kde také byl r. 1874—77 demonstrátorem na universitě, v l. 1878—79 účastnil se jako vojen. lékař bosenské okkupace. R. 1880 cestoval po Dalmacii a Černé Hoře, r. 1881 v Lykii a Karii, r. 1883 v sev. Syrii, r. 1884 v Pamfylii, r. 1890, 1891, 1894 a 1902 řídil vykopávky v Sendžirli, r. 1905 navštívil Jižní Afriku. R. 1882 habilitoval se na vídeňské universitě jako docent pro národopis, ale r. 1885 odešel do Berlína, kde byl nejprve assistentem při Museum für Völkerkunde, pak docentem anthropologie na tamní universitě, r. 1900 mimořádným professorem, r. 1904 ředitelem zmíněného musea. Napsal vedle nesčetných pojednání s E. Petersenem

Reisen in Lycien, Milyas und Kibyratis (Vid., 1888); *Beiträge der deutschen Schutzgebiete* (Berl., 1897); *Altertümer von Benin* (t., 1904) a vydával *Ausgrabungen von Sendschirli* (od r. 1893).

* **Lustig** Karel, spisov. čes. (* 29. pros. 1856 v Kard. Řečici). Studoval na gymnasiu v Jindř. Hradci, Č. Budějovicích a na ústavě učitelském v Soběslavi; načež působil při obecné škole ve Stráži, Milevsku, Bechyni a Soběslavi, kde jest od roku 1899 ředitelem měšť. a obecné školy chlapecké. V letech 1886—91 redigoval »Zpravodaje hospod. spol. pro polit. okres milevský«, rediguje a přispívá do publikací musejního spolku v Soběslavi (*Výstava v Soběslavi 1898, musejní sborníky roku 1900, 1901, 1903*). Od r. 1905 rediguje měsíčník »Staré i nové zvěsti ze Soběslavě a okolí«. Veliké zásluhy získal si o rozvoj musea soběslavského, jež se řadí mezi největší musea venkovská. Vedle toho napsal a vydal: *Na cestu životem* (Soběslav, 4. vyd. 1905) a *Žena* (t., 1904).

Łuszczewska Jadwiga, spisov. polská, † 25. září 1908 ve Varšavě.

* **Lutécienne** [lytesjèn], *rouge français*, červené barvivo dehtové, směs oranže II a červeně I.

Luthmer Ferdinand, architekt a spis. něm. Napsal ještě: *Das deutsche Wohnhaus der Renaissance* (Berl., 1897); *Gotische Ornamente* (Frankf., 1900); *Die Bau- und Kunstdenkmäler der Rheingau* (Wiesb., 1902); *Die Bau- und Kunstdenkmäler der östl. Taunus* (t., 1904); *Das deutsche Möbel der Vergangenheit* (Lipsko, 1902; *Bürgliche Möbel aus dem ersten Drittel des 19. Jahrh.* (Frankf., 1904).

Lützow 4) Frant., hrabě. R. 1897 stal se dopisujícím a 1902 přespolním členem Král. české společnosti nauk, r. 1900 přespolním členem Čes. akademie cís. Františka Josefa I. R. 1902 obdržel důstojnost čestného doktora české university v Praze. R. 1904 měl před oxfordskou universitou v Anglii přednášky o dějep. čes. *The historians of Bohemia* a 1905 dostal od oxfordské university důstojnost »doctor of letters« (*doctor literarum*). Roku 1906 byl čestným předsedou české výstavy v Londýně a hlavně následkem tamní jeho činnosti udělila mu 1907 městská rada pražská důstojnost čestného měšťana města Prahy. R. 1909 po úmrtí své matky hraběnky Jindřišky hrabě L. převzal panství Vamberk u Rychnova nad Kněžnou v Čechách. Roku 1902 vydal v Dentově sbírce »Mediaeval cities« *Prague* (2. vydání 1907), r. 1901 vydal anglický překlad Komenského Labyrintu Světa (*The labyrint of the world*, Iwan Sonnenschein 1901, 2. vydání 1902; 3. vyd. v Dentově sbírce »Temple Classics« 1904). Roku 1905 vydal své oxfordské přednášky pod jménem *Lectures on the Historians of Bohemia* (Oxford, 1905); pak roku 1909 větší knihu *The Life and Times of master John Hus*. V anglických časopisech psal v »Nineteenth Century«: *The Bohemian Question* (1898); *Austria at the end of the century* (1899); ve »Fortnightly Review« *The Austrian Elections* (1907); v »North American Review« *Stendhal a Study* (1905). Psal také četné články v »Pall Mall Magazine«, »English Historical Review« a jiných časopisech anglických. Po česku uveřejnil v »Lumíru« *Robert Browning*, studie (vyd. také ve zvlášt. otisku); *Nová kniha George Moore-a* a některé menší studie. Do »Pokrokové Revue« napsal *Postavení Čech ve sporu Rakousko-Uherském* a *Anglie po volbách*.

* **Lux** jest jednotka osvětlení, které jest definováno světelným proudem připadajícím na jednotku plochy. Jest tedy l. dán poměrem $\frac{\text{lumen}}{m^2}$, při čemž plocha se měří čtverečnými metry. Poněvadž poměr světelného proudu a plochy jest též poměrem intensity světelné a čtverce vzdálenosti osvětlené plochy od zdroje, může býti osvětlení určeno měřením intensity (v Hefnerových svíčkách) a vzdálenosti plochy od zdroje (v metrech). Označení l. jest *Lx*. *nvk*.

Luzzatti Luigi, státník italský, dojednal 21. listop. 1898 obch. smlouvu s Francií a v únoru 1899 byl jmenován členem pařížské Académie des sciences morales et politiques. R. 1900 stal se řádným professorem ústavního práva na universitě v Římě, ale od 3. listop. 1903 do 4. března 1905 byl znovu ministrem pokladu v kabinetě Giolittiově, pak po čtvrté od 8. února do 29. kv. 1906 v kabinetě Sonninově.

* **Lužanský** Em., pseudonym Emanuele Züngla.

* **Lužce**, Lužec, ves v Čechách, hejtm. Hořovice, okres Beroun, fara Sv. Jan pod Skalou, pošta Budňany; 33 domů, 212 obyv. čes. (1900), fil. kostel sv. Michala arch., 2tř. škola, mlýn. Nadační statek (155 *ha*) drží augustiniánský konvent u svatého Tomáše v Praze, který ho nabyl koupí již kolem r. 1369.

Luže má 281 d., 1624 obyv. čes. (1900). Roku 1908 zemská správa převzala zdejší léčebný ústav pro nemoci krtičnaté jako ústav »jubilejní« do své správy.

Lvov, hl. m. Haliče, má 159.877 obyv. (1900), z nichž 15.159 Malorusů, 20.409 Němců, podle náboženství 82.597 římských katolíků, 29.327 řeckých katolíků, 2833 evangelíků, 44.258 židů. V nov. době budují se v okolí veliká opevnění. — Universita měla roku 1908 3517 posluchačů, technika 1366, zvěrolékař. škola okolo 100. K učeným společnostem přistupuje Towarzystwo dla popierania nauki polskiej. Město ozdobeno bylo několika pomníky jako Alex Fredra, krále Jana Sobieského, hr. Goluchowského, básníka Ujejského a Mickiewicze.

Lvov 4) Michail Dmitrijevič, ruský chemik, † 1899.

Lvova, kněžna, v. Parlaghy Vilma.

* **Lykošin** Aleksandr Sergějevič, právník (* 1867). Studoval v Michajlovské dělostřelecké škole a na vojensko-právní aka-

demii. Jest professorem zákonoznalství v Michajlovské dělostřelecké škole a professorem vojenského soudního řízení v Alexandrovské vojensko-právní akademii. Literární činnost započal r. 1894 články z oboru práva v Encyklopedii vojennych i morskich nauk G. A. Lejera (sv. VII. a VIII.); později uveřejnil řadu statí ve vojenských i právnických časopisech. O sobě vydal: *Porjadok postanovljenija prigovorov v vojennych sudach* (Petr., 1896); *Konspekt lekcij po vojennomu sudoproizvodstvu* (t., 1900); *Učebnik zakonověděnija dlja vojennych i junkerskich učilišč* (t., 1902); *Ustav disciplinarnyj s razjasněnijami* (t., 1904).

* **Lynch** [linč] Henry Finnis Blosse, cestovatel angl. (* 1862 v Londýně), společník obchodní firmy »L. Brothers«, vykonal rozsáhlé cesty po krajinách východních mezi Indií a mořem Středozemním za účely vědeckými, politickými a obchodními; k jeho podnětu zřídila firma novou karavanní cestu od řeky Karúnu přes hory Bachtiarské do Ispahánu s ocelovými visutými mosty, jež byla otevřena obchodu r. 1900. Konečně L. procestoval Armenii, vystoupil na nejvyšší vrchol Araratu (1893) a vydal mapu a spis: *Armenia, Travels and Studies* (1901, 2 svazky).

Lyon, město francouz., má 392.361, jako obec 459.099 obyv. (1901).

* **Lyons** [lajons] H. G., archaeolog anglický (* 1864 v Londýně), byl do roku 1901 generálním ředitelem inženýrského odb. v Egyptě a prozkoumal i popsal staré památky stavitelské v severní Nubii, o nichž vydal *Report on the Island and Temples of Philae*. Nyní jest professorem zeměpisu v Glasgowě.

Lysá 1) nad Labem má 680 d., 4348 obyv. čes., 5 něm. (1900).

* **Lysenkov** Nikolaj Konstantinovič, lékař ruský (* 1865 v Moskvě). Vystudovav lékařství v Moskvě, habilitoval se tu r. 1897 pro chirurgii operativní a stal se roku 1902 professorem téhož oboru v Oděsse, kdež působí dosud. Z literární jeho činnosti možno uvésti *Topografičeskaja anatomija, operativnaja chirurgija čerepnoj polosti* (1898); *Bolězní šeji* s prof. Diakonovem, 1902).

Lysice mají 276 d., 1908 obyv. čes, 24 něm. (1900) a domácký průmysl tkalcovství.

* **Lyttelton** Alfred, mladší syn George William L-a (* 1857). Stal se r. 1881 advokátem v Londýně, pak r. 1895 zvolen byl do dolní sněmovny a 3. října 1903 jmenován na místě Josefa Chamberlaina ministrem osad v rekonstruovaném kabinetě Balfourově.

M.

* **Maass** Ernst, klass. filolog něm. (* 1856 v Kolobřehu). Studoval klassickou filologii v Tubinkách a v Greifswaldě, kde působil na něj hlavně Wilamowitz. R. 1880—82 konal studijní cesty po Italii, Francii a Anglii, r. 1883 habilitoval se v Berlíně, r. 1886 stal se řád. prof. v Greifswaldě, od r. 1895 jest řád. prof. v Marburce. Opatřil kritická vydání *scholií rukopisu Townleyánského k Iliadě* (Oxford, 1886—89, 2 d.), *Arata* (Berl., 1893) a *zbytků kommentářů k Aratovi* (t., 1898). Dále sepsal: *De biographis Graecis quaestiones selectae* (»Philologische Untersuchungen«, seš. 3., Berl., 1880); *Anecdota Eratosthenica* (t., seš. 6., 1883); *Aratea* (t., seš. 12., 1892); *Orpheus. Untersuchungen zur griechischen, römischen, altchristlichen Jenseitsdichtung und Religion* (Mnichov, 1895); *Aus der Farnesina. Hellenismus und Renaissance* (Marburk, 1902); *Die Tagesgötter in Rom u. den Provinzen* (Berl., 1902); *Griechen und Semiten auf dem Isthmus von Korinth. Religionsgeschichtliche Untersuchungen* (t., 1903); *Die Griechen in Südgallien* (»Jahreshefte d. osterr. archäol. Instituts«, 1906); *Der neue Paris* (Berl, 1907). Mimo to uveřejnil velikou řadu pojednání v programmech university marburské a v odborných časopisech filologických a archaeologických. *Vý.*

* **Ma'at**, egyptská bohyně pravdy. Bývá vyobrazována se pštrosím perem v ruce. M. jest patronkou soudců; všichni soudcové vyššího řádu sloužili jí jako kněží a vrchní soudce nosil její obraz jako odznak na krku.

* **Mabella**, planetoida objevená fotograficky R. S. Duganem v Heidelberce 20. kv. 1903. Označení (510). *Kvn.*

* **Macák** Jaroslav, žurnalista a spis. čes. (* 1877 v Kr. Hradci — † 12. dub. 1903). Pod pseudonymem Jan Klen napsal: *Mezi životy*, dram. akt (Kr. Hradec, 1902) a *Zákony*, scénická hříčka (t., 1902). Byl spoluredaktorem »Času« a »Osvěty Lidu«. Výbor z jeho spisů vydal r. 1904 akadem. spolek »Dobroslav«.

Macan 2) Karel Em., hud. skladatel čes. Vedle uvedených skladeb vyšlo ještě samostatně: *Pět nových písní* a *Jarní* (Praha, 1900); *Patnáct dětských písní* (Karlín, 1903); cyklus 12 písní *Smutná láska* (Praha, 1903 až 1909, J. Otto); klavírní skladby: *Tři momentky* (t., 1900, J. Otto); *U kolébky* (t., 1898, J. Otto); *Mladá láska* (t., 1906). Jiné větší i menší skladby chová posud v rukopise.

Mac Clintock Fr. Leop., cestovatel polární, † 18. list. 1907.

Macdonald 2) George, básník a novellista angl., † 1905 v Ashteadu.

* **Macedonski** Alexander, poeta a novellista rumunský (* 1854), studoval v Italii a již v mládí debutoval v literatuře, založiv některé rumunské denníky a revue více méně efemerní; mimo to byl spolupracovníkem časopisů francouzských a vlaských.

Ze spisů jeho uvádíme: *Prima Verba* (1872); *Parizina* (překlad z Byrona); *Ithalo* (báseň, 1878); *Poesii* (1882); *Excelsior*, básně (1894); *Bronzes*, básně v jazyce francouzském (1897); *Falimentue clerului ortodox român* (1898); z četných dramatických prací, předložených Národnímu divadlu v l. 1880—82, buďte zaznamenány: *Jadeş* (Sázka), veselohra; *Legenda unchiaşului* (Legenda strýčkova); *Sărăcie* (Chudoba) a j. *Drož.*

Macek Václav, kněz a círk. spis. čes. R. 1901 jako farář na Hluboké jmenován kanovníkem kathedrály kapitoly v Čes. Budějovicích. Napsal ještě: *Výklad evangel. parabol* (Praha, 1890); *Stav manželský a příprava k němu* (t., 1890) a *Cesta do Svaté země* (»Zábavy večerní«, roč. X, č. 2).

* **Macenauer** Josef, odborný spis. čes. (* 1823 v Letonicích na Moravě — † ?). V l. 1850—76 působil jako obecní tajemník v Příboře na Moravě, poslední leta života trávil na odpočinku v Prostějově. Napsal: *Obecní tajemník* (Brno, 1876); *Okresní spojovací a obecní silnice a cesty v markrabství Moravském* (Olomouc, 1878); *Samospráva obecní* (Brno, 1878, 3. vyd. přepracoval a doplnil dr. Fr. Roháček, t., 1899).

Macchiavelli Niccolò, historik a politik ital. Do češť. z něho přeložil a úvodem opatřil dr. Jos. Želisko: »Kníže« (Il Principe); »Úvahy« (Discorsi), obé (Praha, 1901, J. Otto).

Maciejowski 2) Ignacy, spis. polský, † 23 list. 1901 v Krakově, z pozdějších prací jeho uvádíme *W cieniu i w słońcu* (Varš., 1892); *Zalotnica* (Lvov, 1895); *Na szerokim świecie* (Krakov, 1895); *Starzy i młodzi* (t., 1896); *Biedronie* (t., 1896); *U progu sztuki* (Petr., 1897); *Zyzma* (t., 1896); *Po nad siły* (Varš., 1902).

* **Macierz Polska**, fundace polská ve Lvově, jejímž úkolem jest šířiti osvětu ve všech vrstvách polského lidu, za kterýmž účelem vydává větší i menší knihy psané populárně pro nejširší vrstvy. Myšlenka založení této fundace vznikla r. 1879, když slaveno bylo jubileum 50leté literární činnosti J. J. Kraszewského, a osoby, přející si, aby jejich jméno nebylo prozrazeno, složily za tím účelem peníze. Teprve po mnoha letech — r. 1902 — když oba zakladatelé zemřeli, dověděla se veřejnost, že to byli duchovní, kanovník Kaz. Hulanicki, probošt v Kamenci Podolském († 1874), a děkan Jan Sawicki, probošt ve Žvańci († 1902). V život vstoupila M. P. r. 1882, když základní kapitál odevzdán byl Kraszewskému, který zřídil z něho trvalou fundaci. Kapitál věnovaný zakladateli byl později rozmnožen veřejnými sbírkami jakož i věnováním jednotlivých soukromníků. R. 1904 činil základní kapitál 77.090 K. M. P. podporována jest také zemským sněmem haličským. R. 1902 spojena byla s Macierzí, t. j. odevzdána v její správu fundacya im. Tadeusza Kościuszki, jejíž základní jmění činilo 97.331 K. Správu M-e P-ké vedou dvě rady: rada dozorčí, v jejímž čele stojí kurátor (prvým kurátorem byl Kraszewski, pozdějšími pak postupně za sebou zemští maršálkové haličští) a rada výkonná skládá se ze sedmi osob. Z četných vyd. M-e P-ké uvésti dlužno zvláště malou populární *Encyklopedii* (o 8 sešit., 2. vyd. 1906—7) a dílo *Polska, obrazy i opisy*. M. P. vydala též řadu laciných malých spisků populárních jakož i některé básnické plody starších spisovatelů, na př. Pana Tadeusze Mickiewiczova (za 20 hal.).

* **Macierz Szkolna** (Školská Matice) zovou se polské školské spolky zřízené na způsob české Ústřední Matice školské. Starší jest M. S. pro knížetství Těšínské, založená r. 1886 Pavlem Stalmachem v Těšíně. Má za účel zakládati polské školy v Rakouském Slezsku, aby se polská školní mládež neponěmčovala nebo nepočešťovala. Roku 1895 M S. založila v Těšíně polské gymnasium, jež vydržovala až do r. 1903, kdy ústav ten byl postátněn. R. 1900 zřídila polskou školu národní v Těšíně, r. 1904 polskou opatrovnu v Michalkovicích, r. 1905 školy na Zbytcích v Německé Lutni a v Dětmarovicích atd. M. S. těšínská podporuje také studující gymnasia a semináře polského v Těšíně. — Podobný školský spolek pod názvem Polska M. S. vznikl r. 1906 v Ruském Polsku. Myšlenka založení jeho pochází sice z r. 1905, avšak veřejně počala působiti M. S. teprve r. 1906, byvši 21. čna 1906 ruskou vládou připuštěna; dne 8. čce konal se prvý sjezd jejích delegátů ve Varšavě. Zahájil jej Antoni Osuchowski, známý příznivce Školské Matice Slezské, který si dobyl největších zásluh o zřízení tohoto spolku. Polská M S., nyní již zrušená, měla za účel podporovati osvětu v polském národním duchu, a zakládala tedy a vydržovala polské opatrovny, národní, střední i vyšší školy, pořádala přednášky atd.

Mackay 3) John Henry, básník a romanopisec něm. Do češt. »Poslední povinnost« přel. J. E. Šlechta (Pr, 1903, J. Otto).

* **Mackensen** Fritz, malíř něm. (* 1866 Greene u Kreiensen), odchovanec düsseldorfské akademie, z ktere šel do Mnichova a pak do Karlsruhe a Berlína. R. 1884 zavítal náhodou do Worpswede, kde v tichém kraji měl zalíbení. Hans am Ende a Modersohn, pak Vinnen, Onerbeck a Vogeler přidali se k němu a vzniklo družstvo Worpswedských (v. t.). M. vystavoval v Praze r. 1903 s Worpswedskými, mimo jiné také *Hrouda* (venkované táhnoucí pluh). Jeho obrazy vyznamenávají se tlumenou harmonií našedlých barev, postavy jsou viděny v obrysech velikých, prostých, klid zapadlého kraje a resignace chudých lidí z nich vyznívají.

Mac Kinley William, president Spoj. Obcí sev.-amer. Koncem r. 1900 byl znovu zvolen presidentem na 4 léta. Avšak již dne 6. září 1901 byl při návštěvě výstavy v Buffalu americkým anarchistou polského původu Czolgoszem dvěma ranami z revolveru smrtelně zraněn. Poranění tomu podlehl dne 14. září

1901. Pohřben byl v Cantonu ve státě Ohio. Doba jeho presidentství byla epochou rozkvětu imperialismu a protekcionismu. Napsal též: *Speeches and addresses* (New-York, 1893).

* Mount **Mac Kinley**, u domorodců Tralejka, u Rusů Bolšaja (v angl. transkripci *Mount Bulshaia*), nejvyšší hora v Aljaských horách a v Sev. Americe vůbec, na 65° 5' s. š. a 151° z. d. od Greenw., na vrchovisku Sušitny a Kuskokvimu, ve vých. části aljaského distriktu Yukonlandu, strmí do výše 6238 *m* (podle Eldridge jen asi 5800 *m*).

* **Maclaren** Ian [mekláren aien] v. Watson John (Dopl.).

* **Macleod** Fiona, jméno literární mystifikace anglické XIX. stol. Jako nejkrásnější výkvět národně romantického hnutí »Celtic Renascence«, v jehož čele stojí veliký lyrik K. W. Yeats, vyšly v l. 1893—1905, pod výtečně zastřeným jménem gaellské básnířky Fiony M. knihy básní prosou i veršem: *Pharais*; *The Mountain Lovers*; *The Sin Eater* a jmenovitě *From the Hills of Dream*; *The Sunset of Old Tales* a *Wind and Wave* (»Vítr a vlny«, přel. B. K. »Angl. knih.« sv. XXI., 1906); jest to náladyplné oživení starých keltských mythů v kouzelně podaném rámci přírody severské, viděné zraky snílka a se zřetelnou příklonou k Ossianovi. R. 1905 odkryla se záhada. Fiona M. ukázala se pseudonymem anglického kritika a románopisce Williama Sharpa (* 1856 — † 1905). Sharp sám, jenž vyšel od praerafiaelismu, vynikl jako essayista a umělecký kritik a věnoval se i pod vlastním jménem obrození keltského národního svérázu, hl. anthologií *Lyra Celtica* (1887). Ale též jeho básně, uveřejňované pod vlastním jménem a sebrané pohrobně (1909) pod titulem *Songs and Poems Old and New* jsou výrazem básnické renaissance keltské a nejeví jiného rázu než díla Fiony M., jejíž tajemství Sharp až do smrti důmyslně, ano s humorem střehl. *AN.*

Macpherson James, Do češť. »Básně Ossianovy« přeložil Jos. Baudiš (Praha, 1903, J. Otto).

Mačtět Grigorij Aleksandrovič, spis. rus., † 1901.

* **Made in Germany** [méd in džermeny], angl., t. j. vyrobeno v Německu.

Madeyski-Poraj Stanisław, rytíř, státník rak. R. 1899 jmenován doživotním členem panské sněmovny. Napsal: *Studien zur Rechtsprechung des Reichsgerichts über Verletzung polit. Rechte* (2 seš., Vídeň a Praha, 1900—1).

Mádl K. B., spis. čes., prof. na c. k. uměl.-prům. škole v Praze, napsal pro »Věstník« Čes. akademie z r. 1898 *Přehled českého výtvarného umění*. Dále vydal: *Jos. Manes, jeho život a dílo*; *J. V. Myslbek*; *V. Hynais*; *Joža Úprka*; *XXI poprsí v triforiu chrámu Sv. Víta v Praze*. Původní stati napsal dále k publikacím: *Jul. Mařák*; *Václav Brožík* (s V. Olívou, J. Otto); *Luděk Marold* (s V. Olívou, J. Otto); *Ant. Chittursi* (J. Otto); *Špalíček jednoho sta písní a říkadel Mik. Aleše* (J. Otto). O sobě vydal: *Umění včera a dnes*, 2 d. Od r. 1897 přispívá do »Zlaté Prahy« články umělecko-historickými a referáty divadelními i výstavními, do »Národních Listů« od r. 1901, jakož i do časopisů a revuí čes. »Zvon«, »Česká Revue«, »Čechische Revue«, »Památky Archaeolog.«, »Zprávy architektů a inženýrů« a j. v.

* **Mádlo** Vojtěch, hud. sklad. čes. (* 3. pros. 1872 v Žižkově). Absolvovav (r. 1891) instrumentální i komposiční oddělení konservatoře pražské, pobyl rok v Kijevě na Rusi, 3 roky za voj. povinností, rok v Petrohradě, v l. 1897—98 byl kapelníkem divadel. společnosti Pavla Švandy ze Semčic, v l. 1898 až 1901 sboru »Nár. divadla« v Brně, načež přijal místo solisty na angl. roh v orchestru »Nár. divadla« v Praze, při čemž věnoval se skladbě a dobyl několika studijních podpor Čes. akademie za zadané skladby. Od r. 1908 jest kapelníkem c. a k. pěš. pluku čís. 18 v Brunecku v Tyrolsku. Již na konservatoři složil *Romanci pro hoboj* (která vyšla tiskem v Praze teprve r. 1906). Dále následovala: *Dramatická ouvertura pro velký orchestr* (t., 1903); jednoaktová opera *Pozdě* (provozována r. 1905 na Národ. divadle v Brně); celovečerní opera *Královniny diamanty* (v rukopise); *Miniaturní valčíky* (Praha, 1906); *Dětská suita* (t., 1907); *Dvě písně s průvodem harfy* (t., 1907); *Císařský jubil. pochod* (t., 1908); *Večerní nálady* v příloze »Zl. Prahy« (t., 1906, J. Otto); jiné skladby má v rukopise.

* **Madsen** Johanne, spisovatelka dánská (* 1877 v Kodani). R. 1899 cestovala do Německa a Francie. Žila nějaký čas ve Francii a v Londýně. Píše, hlavně pod pseudonymem Johanne, povídky pro mládež, především pro dívky, jež podobně jako romány Alcottové nalézají velikou oblibu u mladých čtenářů; děj k nim čerpá z vyšších tříd společenských. Jsou to: *Gesandten Börse*, *Komtesse Flory*; *Ida Sofie*; *Generalens Sönnedatter*; *Lotte Spante*; *Vennerne fra Etrétel*; *Karakterbogen* a j.

* **Madžarov** M. Iv., právník, státník a publicista bulharský (* 1854 v Koprivštici). Studoval na Robert-College v Cařihradě. Byl ředitelem školy v Tatar-Pazardžiku, prefekturním radou, členem vrchního soudu v Plovdivě, hlavním kontrolorem financí (ředitelem stát. účetního dvoru bulh.), ředitelem financí ve Vých. Rumelii, ministrem veřejných staveb a konečně publicistou v Sofii a poslancem. Společně s S. S. Bobčevem založil v Plovdivě časopis »Novini« (1886), »Juridič. Pregled« (1893) a »Bъlg. Sbirka« (1894), redigoval list »Marica« a přispíval do rozličných časopisů. Právnické práce jeho uvádí S. S. Bobčev, Jubilejen spomen za desetgodišninata na »Jurid. Pregled« (Sofia, 1902).

Maeterlinck Maurice, básník belg. Napsal ještě: *La vie des abeilles* (1901), v němž filosofie se zoologií se snoubí; *Temple enseveli* (1902) a *Le double jardin* (1904). Ve světle

docela novém jeví se v dramatě historickém *Monna Vanna* (1902); mimo to napsal pohádkové drama *Joyzelle* (1903), legendu *Le soeur Beatrix* (1903) a veselohru *Le miracle de saint Antoine* (1905). Souborně vyšla jeho dramata v *Théâtre de M.* M. (1904, 3 sv.) Do češtiny: »Princezna Maleina«, drama o 5 děj., přeložila M. Kalašová (Praha, 1894, J. Otto); »Tři básně dramatické«, přel. táž (t., 1896, J. Otto); »Pelléas a Melisanda«, přel. táž (t., 1900, J. Otto); »Monna Vanna«, hra o 3 jedn., přel. táž (t., 1903, J. Otto); »Sestra Beatrice«, zázrak o 3 dějstvích, přel. táž (t., 1903); »Aglavena a Selysetta«, přel. táž (t.); »Boj«, přeložil V. Říha (t., 1905). Srv. Jacobs, M., eine kritische Studie zur Einführung in seine Werke (Lip., 1901), Miessner, M's Werke (Berl., 1904); A. van Bever, Maurice M. (Pař., 1904).

Magdeburk, m. pruské, má 240.633 obyv. (1905), nové museum cís. Bedřicha pro umění a uměl. průmysl otevřené r. 1906.

* **Magdeburská zeleň**, směs berlínské modři s chrómovou žlutí.

* **Magerstein** Vinc. Th., odborný spis. (* 23. ledna 1843 v Písku). Absolvovav vyš. reálku a techniku v Praze, působil jako assistent chemie na vyšší hospodářské škole v Táboře, r. 1870 stal se učitelem na škole hospodářské v Heřmanicích ve Slezsku, kde vytrval do r. 1880, kdy přijal místo lihovarnického inspektora a později inspektora technické finanční kontroly. Přispíval do »Listů Chemických«, různých hospodářských časopisů českých i německých a o sobě vydal příruční knihu o lihovarnictví vzhledem k novému zákonu o dani z lihu: *Oesterr. Brennerei-Verwalter* (Víd., 1901).

* **Maginulf** viz Silvestr 4).

Magnaeanský legát viz Magnusson 1).

Magnésia 3) nad Maiandrem. Výkopy konanými Humannem, Kernem a j. objevena byla svatyně Artemidy Leukofryény a agora s chrámem Zeva Sósipolis. Objeveno bylo množství nápisů, článkův architektonických, méně skulptur. Některé památky chovají se nyní v Bedřichově museu v Berlíně, největší část však v museu cařihradském. Srv. O. Kern, Die Gründungsgeschichte von M. am Maiandros. Eine neue Urkunde erläutert (Berl., 1894); t., Die Inschriften von M. am Maeander (t., 1900); Humann, Kohte, Watzinger, M. am Maeander. Bericht uber die Ergebnisse der Ausgrabungen d. J. 1891—93 (t., 1904). *Vř.*

* **Magnetooptika** jest část optiky fysikální, jednající o zjevech světelných v poli magnetickém. Náleží sem stáčení polarisační roviny světla polem magnetickým, působení pole magnetického na světelné zdroje a dvojlom magnetický. Do prvé části náleží zjev Faradayův, Kerrův a Kundtův, do části druhé různé úkazy zjevu Zeemannova, východiskem v části třetí jsou pokusy Majoranovy. Faraday shledal stočení polarisační roviny, které nastalo při průchodu světla průhledným ústředím isotropickým, bylo-li toto vloženo do pole magnetického (Faradayovo sklo). Kerr pozoroval eliptickou rotaci světla odraženého od pólu elektromagnetu, kterou lze vyložiti též stočením polarisační roviny světla na pól dopadajícího. Výklad tento podporuje pozorování Kundtovo, který ukázal, že vrstvička železa, silná pouze $^1/_3$ délky světelné vlny, stočí polarisační rovinu (při průchodu světla vrstvičkou) o 4°. Některé emissní čáry spektrálné rozkládají se v poli magnetickém v několik složek určitě polarisovaných. Po zjevu tomto pátral již Faraday a r. 1885 pozoroval jej již Fievez, ale teprve po dalších jedenácti letech správně a podrobně jej zjistil Zeeman. Normálním úkazem jest tu dublet, souhlasí-li směr paprskův a silokřivek pole, nebo triplet, je-li pole k paprskům světelným kolmé. Mnohé čáry spektrálné ukazují však četné, složité úchylky od tohoto pravidla. (Srv. Zeemanův effekt.) Voigt ukázal r. 1899 slabý dvojlom magnetický při dopadu světla kolmo k silokřivkám pole. Majorana (1902) našel tento zjev velmi patrný při koloidálném roztoku kysličníku železitého. Poněvadž absorpce tohoto roztoku v pole magnetickém byla různá podle toho, zda procházelo světlo roztokem kolmo nebo rovnoběžně se silokřivkami, nazval Majorana koloidální roztoky železa magneticky-dichroitickými. Meslin připravil četné roztoky se suspendovanými částicemi, které v pole magnetickém ukazovaly dichroismus magnetický velmi pěkně (dvojchróman draselnatý suspendovaný v terpentinu atd.). Dále jsou velmi zajímavé zjevy absorpční, podléhající značným změnám v poli magnetickém. Becquerel ukázal, že se tyto zjevy zjednoduší nízkou teplotou látky zkoumané. Úkolem m-ky jest vyložiti pozorované zjevy jak kvalitativně tak i kvantitativně a to s jednotného stanoviska. O theoretický výklad pokusili se Voigt, Drude, E. Becquerel, Geest a j. Podrobnosti viz P. Drude, Lehrbuch der Optik (Lip., 2. vyd., 1906); R. W. Wood, Physical Optics (New York-Londýn, 1905); W. Voigt, Magneto- und Elektrooptik (Lip., 1908). *nvk.*

Magnussen Harro, sochař německý, † 3. list. 1908 v Grunewaldu. Vytvořil dále ještě řadu mramorových a bronzových monumentálních soch (*Lutherovu* pro Hamburk, *cís. Viléma I.* pro univers. budovu v Bonnu a j.).

Mahaffy John Pentland. K publikacím jeho dodati jest: *The empire of the Ptolemies* (1896); *The Flinders Petrie papyri deciphered and explained* (1892—1904, 3. d.); *The progress of Hellenisme in Alexanders empire* (Lond., 1905); *The silver age of the Greek world* (Chicago, 1906); *Rambles and studies in Greece* vyšly v 5. vyd. v Londýně 1907, *Greek life and thought from Alexander to the Roman conquest* v 3. vyd. 1896; *Hi-*

story of classical greek literature ve 4. vyd. 1903. *Vý.*

* **Mahalla** (arab. původně tábor, ležení) znamená v sev.-záp. Africe vojenský tábor a konečně i vojsko k nějaké výpravě sebrané.

Mahan Alfred Thayer, námořnický spis., súčastnil se války španělsko-americké a byl 1899 americkým zástupcem na mírové konferenci v Haagu. Napsal dále: *Lessons of the War with Spain* (1899); *A Short History of the South African War* (1900); *Types of Naval Officers* (1901); *Retrospect and Prospect* (1902); *Sea Power in its Relations to the War of 1812* (1905, 2 sv.); *From Sail to Steam* (1907); *Some Neglected Aspects of War* (1907).

* **Maharero** Samuel, náčelník Hererů v Něm. Jihozápadní Africe, syn Kamaherery, jenž se poddal 1885 Němcům, vzbouřil se poč. ledna 1904 a způsobil německým osadníkům značné škody, byl však přece zahnán do britského Bečuanska a usadil se u jezera Ngami pod policejním dohledem anglickým.

Mahdí; o zničení moci mahdistů v. Egypt, Dějiny (Dopl.).

* **Mahen** Jiří viz Vančura Antonín (Dopl.).

Mahler Gustav, skladatel a dirigent něm. Obmeziv se především na obor symfonie, M. vytvořil v tomto oboru díla nových forem a ohromného rozsahu. Po idylické *symfonii IV.* (1901, G-dur), jejíž finale obsahuje solový zpěv (sopran), následovala ohromná *symfonie V.* (1904) rázu heroicko-slavnostního a neméně rozsáhlá *VI.* více tragicky založená. M. jeví se tu jako mistr hudební architektoniky a instrumentace, jejíž náladové prostředky rozšiřuje řadou nástrojů bicích i hlasem lidským. Následuje *symfonie VII.* (první provedení v Praze 1908) se středními větami rozkošné drobnomalby hudební a *symfonie VIII.* (provedena v Mnichově 1909) vyčerpávající v ohromné formě všecky hudební prostředky hudby instrumentální i vokální. Z písní s průvodem klavíru neb orchestru vedle *Lieder eines fahrenden Gesellen* jest jmenovati cyklus *Des Knabens Wunderhorn* a *Kindertotenlieder*. Všechny skladby M-ovy mají znak moderní subjektivity skladatelovy, do nejmenších detailů sledované a vyjádřené. R. 1908 M. vzdal se ředitelství vídeňské opery a vystupuje pohostinsku jako dirigent, zvláště v Americe (vítězné uvedení »Prodané nevěsty«, tamtéž 1909). I jako dirigent — jeden z nejlepších soudobých — M. uplatňuje především subjektivní pojetí a reprodukci skladeb jak moderních tak i klassických. *O. Z.*

Mähly Jakob † 1902 v Basileji. Srv. »Biograph. Jahrbuch«, r. 1903, str. 86—89.

Mahrenholtz Rich., lit. historik něm., † 14. bř. 1909 v Drážďanech.

Mach 1) Arnošt r. 1902 ze zdravotních příčin vzdal se professury na univ. vídeňské. Roku 1901 jmenován členem panské sněmovny. Z původního svého oboru přiklonil se znenáhla k filosofii a napsal ještě: *Erkenntnis und Irrtum*. Skizzen zur Psychologie der Forschung (Lipsko, 1905). Ve svých názorech filosofických přiblížil se podobně jako Helmholtz, Zollner, Hertz a j. v oboru theoretického poznání ke Kantovi, jakož vůbec na vývoj novějších exaktních věd měla Kantova nauka o poznání značný vliv; vedle toho je positivistou. Srov. Theod. Beer, Die Weltanschauung eines modernen Naturforschers. Ein nicht kritisches Referat uber M-s Analyse der Empfindung (Drážďany, 1903); Rich. Königswald, Zur Kritik der M-schen Philosophie. Eine erkenntnis-theoretische Studie (Berl., 1903). — M 2) Bedřich, nyní prof. akad. gymnasia v Praze, vydal *Dějiny umění*. — M. 3) Adolf, nyní ředitel státní reálky v Náchodě, zhotovil dvě hvězdářské mapy do Ottova Zeměpisného Atlasu, zábavný hvězdářský ukazatel *Uranoskop* a přístroj pro stanovení východu a západu slunce, vydal *Sbírku úloh geometrických* pro střední školy a pod titulem *Nebe a Země*, populární astronomii. — M. 4) Josef, prof. státního gymnasia v Žižkově, po † Iblovi vydává dále jeho *Methodickou učebnici českého těsnopisu*; jest s drem Heroutem redaktorem »Těsnopisných Listův«. *Pž.*

* **Mach** František, skladatel čes. (* 1837 v Hostouni u Prahy). Složil množství tanečních kusův a různých programmových skladeb, ze kterých se těší oblibě opisem rozšířená fantasie na *Kde domov můj* pro křídlovku (1862); ouvertury *Národ sobě* (1881); *Karel Havlíček Borovský* (Vys. Mýto, 1885); *Popelka* (Jablonec nad Jizerou, 1896) a různé směsi národ. písní a vyňatků z oper. Býval kapelníkem v Kutné Hoře. — Jeho syn František Jiří, hudební skladatel český (* 1869 v Kutné Hoře), studoval paedagogium ve svém rodišti a nyní jest učitelem měšť. školy v Pečkách na dr. Mimo četné písně, sbory mužské i ženské a jiné skladby hlavně pro harmonium, varhany a housle vydal o sobě: *Te Deum*, *4 zpěvy k Božímu Tělu*, *Vánoční litanie* (Kutná Hora, 1897); *8 vánoc. zpěvů* (t., 1900); *9 vánočních zpěvů dítek* (t., 1908); *Sbírka duett pro housle* (Jablonec n. J. 1907); *Nocturno* (Praha, 1905).

Mácha Karel Hynek. Z nové literatury o Máchovi dodáváme: obšírnou stať Jar. Kampra v Literatuře České XIX. století III.; J. Vobornikovu knihu K. H. M. (v »Časop. Knih. zábavy a poučení« sv. XXI., 1907; srv. referát Arne Nováka v »Listech Filolog.« XXXIV, 1907, str. 388 sl.); F. V. Krejčího K. H. M. Kniha o českém básníku (Praha, 1907) a posléze edici Flajšhansovu Máchova Máje (Praha, 1905); Jar. Vlčka, Spisy K. H. Máchy (Praha, 1907, 2 sv.) s úvodem o básníkovi a jeho díle od Arne Nováka.

* **Machač** Karel Ludvík, spisovatel čes. (* 1867 v Praze). Absolvovav českou nižší reálku v Karlíně, učil se světlotisku v Praze a pak byl v uměleckém ústavě Lowyho ve-

Vídni, odkudž vrátil se do Prahy a stal se tiskárenským korrektorem. Ve straně národně-sociální byl všestranně činný v životě spolkovém i veřejném. O sobě vydal: *Pokrevenci*, román (Praha, 1896); *Matka*, povídka (t., 1896); *Pozdě*, drama; *Láska psancova*, historický obraz; *Zkáza*, soc. drama; *Uštvána*, drama; *Za živou vodou*, pohádka o 4 obrazích; *Spasitelka*, drama o 1 děj. a j. Byl i redaktorem »Čes. Kovopracovníka«, »Československé Stráže«, »Věstníku českoslov. číšnictva Otakar« a »Prava«.

Máchal Jan r. 1901 vyznamenán byl titulem mimořádného professora universitního a r. 1908 jmenován skutečným professorem mimořádným. Jest mimoř. členem České akademie a Král. čes. společnosti nauk. Do »Literatury české XIX. století« napsal kapitoly: *Počátky novočeské literatury dramatické a zábavné prosy* (I. díl); *V. Kl. Klicpera*; *J. J. Marek*; *J. K. Tyl*; *P. Chocholoušek*· *K. J. Erben* a *J. Kalina* (II. díl); *K. Sabina* (III/2 díl). Dále vydal práce: *O českém románu novodobém* (Praha, 1902); *O dvou českých komediích biblických z XVI. století* (»Věst Král. české společnosti nauk«, 1902); *Piotr Chmielowski* (»Český Čas. Hist.,« 1904); *Ze studií o Zeyerovi* (»Listy filolog.«, 1904); *Aesthetika Przybyszewského* (»N. Čes. Revue«, II, 1905): *A. N. Pypin* (»Čes. Čas. Hist.,« 1905); *F. B. Mikovec* (»Lumír«, XXXIV); *Staročeské velikonoční slavnosti dramatické* (»Věstník Král. české společnosti nauk«, 1906); *Bohumil Havlasa* (»Co měsíc dal«, II., 1906); *Drkolenský zbytek staročeských her dramatických* (»Listy filologické«, 1906); *Merežkovskij o Čechovu a Gorkém* (»Lumír«. 1906); *Josef Čejka* (Rokycany, 1906); *O Jos. Kaj. Tylovi* (Král. Vinohrady, 1906); *F. B. Mikovec jako divadelní kritik* (»Div. list Máje«, III, 1906); *Báje sloví slovanské* Praha, 1907); *Lístek z dějin české kritiky lit.* (»Česká Mysl«, VIII 1907); *H. G. Schauer* (»Alm. Majales«, Litomyšl, 1907); *Staročeské skladby dramatické původu liturgického* (Praha, 1908) a j.

Machán Karel † 30. června 1904 utonuv při koupání v Brajlově v Rumunsku.

Machar Josef Svatopluk, básník čes. Od r. 1900 obrátil zvláštní pozornost k Italii a k Řecku jakožto jevištím antického starověku, vykonal 3 cesty do Italie, kdež déle pobyl v Římě a v Neapoli. Od r. 1908 vydává s F. X. Šaldou revui »Novina«. Kniha veršů *Výlet na Krym* (1899) značí obrat v jeho tvorbě: z lyrika podmračných nálad a kulturních krisí přechodní doby stává se milencem jasu, pevných linií, klassické rovnováhy, jenž více a více tíhne k epice objektivní. Kniha *Golgatha* (1901), do které zahrnul verše z let 1896—1900, kromě mohutné titulní básně podává M-ovu ponurou filosofii dějin, a vedle řady krvavě ironických básní politických obsahuje několik ryze objektivních evokací biblického a římského starověku, příští to knihy in nuce. Ostatek tvoří drobná náladová lyrika, v níž pokračuje sbírka *Vteřiny* (1905). Roku 1906 knihami básní *V záři hellenského slunce* a *Jed z Judaey* vystupuje nový M. v plné zbroji; od počátku kultury předvádí tu vývoj lidstva až po rozklad Imperia církví a germanskými barbary. I Hellas musí ustoupiti římskému světu, jmenovitě Římu císařskému, v němž básník nalézá ztělesněn svůj kult síly, zákonnosti, účelné bezohlednosti, studené mužnosti. Knihy, místy suchopárné a studené, vyznívají zžíravou kritikou židovského a křesťanského názoru životního, jenž otrávil antiku a vzal lidstvu radost života. Knižně dosud neshrnuté básně o středověku, trpící namnoze mechanickým vykořisťováním pramenů, přenášejí tuto kritiku do dějin církevních. Výklad rozvoje M-ova podávají jeho feuilletony psané pro deník »Čas« a od roku 1901 knižně vydávané *Knihy feuilletonů* (1901 a 1902, 2 sv. *Prosa z let 1901-3* (1904); *Prosa z let 1904—5* (1906); *Prosa z roku 1906* (1907); *Veršem i prosou* (1908). Feuilletony těmi M. postavil se přímo po bok Nerudův: jest však dravější, útočnější a kulturně citlivější; nejcennější jsou stati o Vídni ve druhé a články o antice ve čtvrté z uvedených knih. Mezi své feuilletony čítá M. také vzpomínky z mládí *Konfesse literáta* (1901), sbírku břitkých epigrammův a invektiv literárních a politických; *Satiricon* (1904) a cestopis italský s bohatými, byť jednostrannými perspektivami kulturními a historickými, *Řím* (1907). Menšího významu jest M-ova drobná novellistika *Stará prosa* (1903) a *Hrst belletrie* (1905). Z M-a bylo hojně překládáno: »Magdaléna« Fuxem Jelenským do němč.; výbor z feuilletonů a veršů K. Drožem do němč.; »Řím« E. Saudkem do němčiny atd. *AN.*

* **Machát** František, historik a zeměpisec čes. (* 25. pros. 1876 v Horce u Olom.), vystudoval gymnasium v Olomouci a universitu v Praze, na níž 1904 promovoval. Působil na gymnasiu v Praze, na reálce v Žižkově, v Náchodě, později v Karlíně a nyní na gymn. v Praze. Cestoval v Německu, Alpách, sev. Italii, Černé Hoře a Skandinavii. Účastnil se sjezdu německých geografů v Kolíně n. R., Gdansku a Norimberce. Napsal: *Novokřtěnci na Moravě* (»Čes. Čas. Histor.«, 1897); *Náboženské poměry na Náchodsku v l. 1620—1660 dle archiv. pramenů* (Programm reálky v Náchodě, 1903); *Židé v Náchodě* (Sbornik prací histor. k 60tým naroz. J. Golla, 1906); *Das Schlossarchiv zu Nachod* (»Archiv zur neueren Gesch. Oesterreichs«, sv. I, č. 2. a 3., Víd., 1909). Po svém přeložení do Prahy věnoval se zeměvědě a 1907 jmenován spoluredaktorem Ottova Velkého Zeměpisného Atlasu, kam zpracoval jednak sám, jednak s jinými řadu map. Přispívá drobnějšími články a referáty do »Sborníku čes. společ. zeměvědné«.

Machov má 107 d., 675 obyv. čes. (1900).

Maignan Albert, malíř franc., † 28. září 1908.

* **Maior** Petr, spis. rumunský (* 1760 nebo 1761 v Căpusul de Câmpie v Sedmihradsku),

studoval v institutu de »Propaganda Fide« v Římě. Vrátiv se r. 1779, stal se mnichem, potom farářem a kanovníkem. Jsa farářem, jmenován byl revisorem a censorem řeckokatolických knih při knihtiskárně budínské. V Budíně (kam se odebral 1809) žil ještě 12 let, vyplněných činností literární. Z jeho prací uvádíme *Istoria pentru începutul Românilor în Dacia* (Historie o původu Rumunů v Dacii); *Animadversiones in recensionem de origine Valachorum*; *Reflexiones in responsum domini recensentis Viennensis ad Animadversiones*; *Contemplatio recensionis in Valachicam antecriticam*; *Ortographia romana sive latinovalachica una cum clavi*; *Istoria bisericei Românilor atât acestor dincoace, precum şi acelor dincolo de Dunăre* (Historie církevní Rumunů z té i oné strany Dunaje). M. byl spolupracovníkem Slovníku rumunsko-latinsko-maďarsko-německého (Lexiconul români-latino-ungaro nemtesc). — Není rumunského literáta, který by byl spisy svými tolik přispěl k probuzení národního citění jako Petr M. *Drož.*

* **Maior** Jiří, agronom rumunský (* 1855 v Šerkaji v Sedmihradsku), literně vzdělával se v Bukurešti, vědy agronomické studoval v Berlíně a Halle, kde promovoval. Hospodářskou praxi prodělal na rozličných panstvích v severním a středním Německu. R. 1887 jmenován byl professorem agrikultury v Jasech, dnes působí na ústřední škole agrikulturní ve Ferěstrěu (u Bukurešti) a v metropolitním semináři Nifonově v Bukurešti. Od M-a vyšly tyto spisy: *România Agricolă* (Rumunsko rolnické, Bukurešt, 1895), potom veliké dílo *Manual complet de agricultură raţională*, sv. I., II. (1897—1900). Je to prvé dílo toho druhu v jazyce rumunském a II. jeho svazek vyznamenán byl cenou akademie rumunské. M. je z nejlepších znalců agrikultury rumunské. Zná dobře také české poměry a interessuje se o otázku národnostní, jejíž proudy v Sedmihradsku, své otčině, řídí. (Srv. »Călimănesci« od Karla Droze ve »Venkově« z 5. led. 1908.) *Drož.*

* **Maiorescu** [-ku] M. Jan, publicista rumun. (* 1811 v Bučerdeji u Blaže v Sedmihradsku — † 4. září 1864). R. 1837 jmenován inspektorem a professorem na ústřední škole (gymnasii) v Krajové. Literární činnost, zvláště ostré kritiky, způsobily mu mnoho nepřátel, jejichž vlivem zbaven místa (r. 1843). R. 1848 jako poslanec, zmocněný prozatímní vládou bukureštskou, žil delší čas ve Frankfurtě n. M., kde horlivě působil pro věci rumunské. Odtud odešel do Vídně a do Sedmihradska, pracuje, aby Rakousko učinilo něco pro sedmihradské Rumuny, kteří za revoluce maďarské dali na jevo vzácnou věrnost dynastickou. Za tím účelem uveřejnil v díle »Die Romänen der osterreichischen Monarchie« tři zprávy o revoluci Rumunů sedmihradských. Jako vyšší úředník ministerstva spravedlnosti ve Vídni překládal (1853 až 1856) do rumunštiny zákony. R. 1857 podnikl studijní cestu k Rumunům istrijským, jejímž plodem byl *Itinerarul în Istria* s vokabulářem tohoto dialektu (Jasy, 1874; Bukurešt, 1900). R. 1859 jmenován byl ředitelem Eforie školní a potom professorem historie na literní fakultě. *Drož.*

* **Maiorescu** [-ku] Titus, státník a spis. rum. (* 1840 v Krajové), studoval v Bukurešti, Berlíně, Giessech a Paříži. R. 1861 uveřejnil spis *Einiges Philosophische in gemeinfasslicher Form* (Berl., 248 str.), malý to systém filosofický, v němž dobře obráží se charakteristika veškeré jeho činnosti: směr použíti problemů filosofických ve skutečném životě a dodati jim tolik životnosti, aby byly zajímavy pro všecky. Ve 22 letech (1862) jmenován byl ředitelem lycea a professorem dějepisu na universitě jaské. R. 1863, opustiv kathedru dějep., přijal stolici filosof. a stal se spolu rektorem. R. 1864 inscenován mu protivníky process pro zneužití úřední moci. Většina sboru profesorského projevila mu votum nedůvěry a M. zřekl se rektorátu. Za processu suspendován byl z úřadu, ale 17. kv. 1865 osvobozen a na své místo znovu dosazen. Aby se uživil za processu, chopil se advokatury, pořádal veřejné přednášky a spolupůsobil na utváření ovzduší, v němž vznikly základy společnosti »Junimea« (1865), jejíž duší byl. R. 1866 vydal práci *Despre scrierea limbii române* (O psaní jazyka rumunského, v Jasech), v níž útočil proti etymolog. pravopisu Cipariovu (Cipariu), klestě cestu dnešnímu pravopisu fonetickému. Zvolen byv na jaře 1871 poslancem, podporoval vládu Lascara Catargia, snažící se upevniti monarchii a pořádek státní. Pracoval k vývoji vyučování primárního, škol normálních a svobodě tisku, nezanedbávaje činnosti literární. Když 7. dub. 1874 jmenován byl ministrem kultu a vyučování, umožnil vydání dokumentů Hurmuzakových, zabezpečil důchody škol brašovských a uskutečnil restauraci kathedrály v Curtea de Argeş. Tehda vydal své literární kritiky pod názvem *Critice* (Buk., 1874), potom *Itinerariul în Istria şi Vocabularul Istriano român de Ioan M.* (Jasy, 1874) a konečně *Logiku* (Buk., 1876), dílo v rumun. literatuře didaktické posud nepřekonané. M. stal se repraesentantem strany konstituční a jmenován byl ještě dvakrát ministrem (posledně od 1890 do 1891). Po demissi stal se rektorem university bukureštské (1892—97). Činnost jeho politická obráží se v monumentálním díle *Discursuri parlamentare*, obsahující jeho řeči, proslovené v l. 1871—88 (1897—99, 3 sv.). K nim připojena jest historická skizza soudobých událostí politických, která spolu s publikací »Aus dem Leben Königs Karl« tvoří dva hlavní prameny občanských dějin této epochy. Politickým působením nezanikla literární činnost M-ova, nýbrž od r. 1884 (kdy byl jmenován professorem logiky a dějin soudobé filosofie na univ. bukureštské) se zdvojila novým proudem filosofickým. Zprvu byl to hlavně Schopenhauer, kterým se obíral, ale později ve zvláštních 3letých

kursech seznamoval obecenstvo s předními repraesentanty soudobé filosofie německé, anglické a francouzské. Když jeho »Critice« vyšly po druhé (Bukur., 1892—93), měly již 3 svazky a znamenaly vyvrcholení literární kritiky rumunské. Zmínky ještě zaslouží, že dnešní pravopis rumunský, přijatý akademií rumun., jest jeho dílem. *Drož.*

Maison 2) Rudolf, sochař něm., † 12. ún. 1904 v Mnichově.

Maixner 5) Emerich přejal po dv. radovi prof. Eiseltovi řízení I. interní kliniky lékařské a uvedl se v úřad ten velikou retrospektivní i programní přednáškou *Jan Bohumil Eiselt. Krátká historie Pražské lékařské fakulty. Hippokratismus ve vnitřní medicině* (»Čas. lék. čes.«, 1902). Roku 1900 přijal předsednictví českého pomocného spolku pro nemocné plicními chorobami v království Českém a za neúnavného vedení jeho byly pro tuberkulosní již zřízeny v Praze dispensář, sanatorium Albertinum v Žamberku a posléze sanatorium v Pleši u Dobříše. V týchž intencích činný jest i ve spolku pro reformu bytovou. Z ostatní jeho veřejné činnosti dlužno zvláště vytknouti, že r. 1908 byl předsedou IV. sjezdu českých přírodozpytcův a lékařův. R. 1909 jmenován byl dvorním radou. Z další jeho literární činnosti dlužno vytknouti: *Ledvina a syfilis* (»Čas. lék. čes.«, 1903); *Některé zkušenosti o angina pectoris* (t., 1905); *Flynatost hrudní a Roentgenovy paprsky* (t., 1905); *O arteriosklerose vnitřních orgánů* (t., 1905); *Neuritis multiplex s obrazem myasthenie* (t., 1908); *Endocarditis maligna ulcerosa* (»Sborník lékařský«, 1908); *Zur Pathogenese der Herzarythmie* (XIVe. Congrès international de médecine, Madrid, 1903).

* **Máj**, nakladatelské družstvo, spisovatelské společenstvo s ručením obmezeným, vzniklo ze svépomocných snah r. 1901 z lůna spolku českých belletristů M. a vydává knihy většinou belletristické. Orgánem jeho jest belletristický týdenník »M.«, od r. 1905 illustrovaný, který seskupil kolem sebe skupinu spisovatelů z M-e. V prvním výboru nakl. družstva M-e zasedali V. Štech jako předseda, pak dr. J. Borecký, J. Černý, J. Červenka, dr. J. Guth, Fr. Herites, Ig. Hořica, Ant. Klášterský, dr. R. J. Kronbauer, Vil. Mrštík, A. Sova a Jar. Vrchlický.

* **Majal** [-žal] Mathieu viz Desubas.

* **Majer** Alois Václav, katol. spis. čes. (* 12. září 1856 ve Vodňanech). Studoval na čes. gymnasii v Čes. Budějovicích, bohosloví v Praze a v Čes. Budějovicích, načež r. 1881 vstoupil do řádu bosých augustiniánů ve Lnářích, kdež r. 1884 vysvěcen na kněze. Od r. 1904 je převorem kláštera ve Lnářích, kde r. 1897 založil Raiffeisenovku a místní odbor Nár. Jednoty Pošum., jehož je stálým předsedou. Literárně působí v oboru nábožensk., včelařském i v belletristickém, přispívá do »Blahověsta«, »Čes. Včelaře«, »Mor. Včely« a j. Samostatně vydal: Biblické vánoční hry pro mládež (*Malí pastýřové betlemští*; *Tři králové*; *Na útěku do Egypta*; *Vyléčení*, Praha, 1889), dále *Včely*, veselohra o 3 jedn. (t., 1898); *Ženská otázka*, aktovka (t., 1898); *Rok 1848* (t., 1898); pro dítky vydal několik svazků básní, monografii kláštera *Památka 200letého trvání založení kláštera lnářského* (t., 1884) a mnohé drobné spisy a překlady obsahu náboženského a vzdělávacího.

Majkov 5) Apollon Aleksandrovič, slavista rus., † 1902.

* **Major** Antonín, žurnalista čes. (* 1848 v Chotči u Nové Paky). Je členem redakce »Prager Zeitungu« a »Prager Abendblattu«, dříve byl členem redakce »Politik«. Byl zpravodajem výstavy jubilejní i národopisné.

* **Major** Jaroslav, klášterním jménem Pantaleon, bratr před., círk. malíř český (* 1868 v Chotči). Jest mnichem řádu sv. Benedikta v Emausích v Praze a žákem umělecké školy beuronské. Provedl řadu maleb v chrámě sv. Gabriela na Smíchově, v chrámě bratří nejsvětější Svátosti v Čes. Budějovicích, v Malešicích u Tábora a byl spolučinný při obnovení a výzdobě krypty sv. Benedikta v Monte Cassiné v Italii.

* **Máka** (též Mák) Antonín Bohumil, spis. čes. (* 20. ún. 1867 ve Stružinci). Vystudovav gymn. v Jičíně, bohosloví v Kr. Hradci, kaplanoval v Železnici, v Polné a od r. 1909 jest farářem v Sopotech. Vedle příspěvků časopiseckých vydal samostatně: *Matrika obce Stružince 1630—1900* (Nový Jičín, 1901); *Mákova lípa* (t., 1902); *Lípa Dobrodějka* (t., 1905); *Matrika rodu Mákova 1652—1904* (t., 1905); *Město Polná* (Něm. Brod, 1903). Do Ottova Slovníku Naučného přispíval články topografickými a biografickými.

* **Makarewicz** Juliusz, kriminalista pol. (* 5. kv. 1872 v Samboru v Haliči jako syn inženýra, později ředitele státní dráhy). Gymnasium studoval v Tarnově a Krakově, universitu v Krakově. R. 1894 vydal se na další studia do ciziny. V Halle pracoval pod Lisztem, v Berlíně stýkal se s Kohlerem a Simmlem. Nějaký čas ztrávil i v Paříži. Vrátiv se do vlasti, uveřejnil tyto práce: *Das Wesen des Verbrechens* (Vídeň, 1896, u Manze); *Idealny zbieg przestępstw, w ustawie karnej austryackiej* (1897); *Évolution de la peine* (»Archives d'anthropologie criminelle«, 1898; přelož. do špan. v »Biblioteca jurid. de autores españoles y extranjeros«, 1907); *Einführung in die Philosophie des Strafrechts auf entwicklungsgeschichtlicher Grundlage* (Štutgart, 1906). Sbírka menších jeho rozprav vyšla pod názvem *Juristische Abhandlungen* I. (Vídeň, 1907, u Deuticke). Souběžně s prací vědeckou M. byl činný jako soudní úředník a univ. učitel. R. 1897 stal se samostatným vyšetřovacím soudcem při zem. soudě v Krakově a habilitoval se jako soukr. docent rak. trest. práva. R. 1904 byl jmenován mimořád. professorem téhož předmětu v Krakově; r. 1907 byl povolán jako professor řádný na universitu lvovskou.

Makarov 4) Stěpan Osipovič, admirál rus. R. 1899 byl přístavním velitelem v Kronštatě a r. 1901 podnikl s »Jermakem« výpravu k Zemi Frant. Josefa. V ún. 1904 vyslán do vých. Asie, aby převzal vedení ruského loďstva proti Japancům. Když však 31. bř. (13. dub.) 1904 jeho řadová loď »Petropavlovsk« narazila na podmořskou minu, zahynul M. s větší částí svého mužstva.

Makassar, hl. město nizozem. provincie Celebesu, má 21.399 obyv. (1900) a jest od r. 1906 svobodným přístavem.

Makedonie. Dějiny. V posledním desítiletí stala se M. jevištěm dějinných událostí, obracejících k sobě začasté úplně pozornosť politických kruhův evropských. Těžké její politické postavení — vyplývající z neprovedeného 23. čl. Berlínské smlouvy — zvýšené ještě naprosto různícími se snahami několika v M-ii se prostupujících a navzájem na sebe nevražících národností — Řeků, Rumunů (t. zv. Kucovlachů), Bulharův a muhammedánských Albanců, jež vesměs mají oporu v těchto svých snahách mezi svými soukmenovci v příslušných státech —, dále nepřízeň turecké vlády vůči opravám, v každém směru M-ii nesmírně nutným, protichůdnost interessů jednotlivých balkánských státův a posléz i vzájemná plemenná nenávist — byly asi hlavními příčinami četných krvavých událostí makedonských, dlouho trvající anarchie a hrozných útrap obyvatelstva, houfně prchajícího do ciziny před nejistým osudem v domovině. Programm t. zv. makedonského komitétu (je to ústřední výbor Makedonské jednoty vzniklé mezi Bulhary r. 1895) upřímně pracujícího ku provedení oprav vytčených Berlínskou smlouvou, byl silně proti mysli Rumunům a Řekům, turecká vláda pak v něm viděla přímo záměry velezrádné. Tento programm, jemuž sloužil časopis vyd. bulhar. a franc. »Reformi — Les Réformes«, žádal ve smyslu 23. čl. Berlínské smlouvy pro M-ii samosprávu, která by byla stejně příznivа všem národním živlům, které jsou v M-ii zastoupeny, a podle počtu a poměru jejich by je přivedla ku platnosti. Rumuni, vycházejíce z mínění, že jejich živel (t. j. cincarský či kucovlašský) má v M-ii převahu, činili si právo na ni, rovněž tak Řekové; mezi Rumunskem a Řeckem došlo r. 1901 ku přátelské smlouvě — výrazem jejím byla návštěva rum. studentů v Řecku všude ostentativně přijatých —, kterážto smlouva byla namířena především proti Bulharsku a proti řešení otázky makedonské ve smyslu samosprávy. Trvalé nepokoje zevně vypukly na jaře 1901, kdy v Gergelijsku se objevila bulharská povstalecká četa, která tím dala tureckým úřadům příčinu, aby štvaly proti Bulharům ukrutné bašibozuky albanské, při čemž Řekové pomáhali udavačstvím a podezříváním. Vláda bulharská přes to nepřála si žádného zasahování v záležitosti sousedního státu. Proto, když makedonský komitét svým nedosti opatrným vystupováním způsoboval jí jisté potíže u sousedních států, dala zatknouti jeho předsedu Borise Sarafova a 6 předních členů; bezprostředním podnětem tohoto kroku bylo chystané povstání v M ii. Tímto zakročením však vývoj těžkých událostí zastaven nebyl. Povstání přes zimu r. 1901 ustavši znova vzplanulo na jaře r. 1902 a rozšířilo se po celé zemi. Hlavními středisky jeho byly na záp. Bitolsko a Vodensko, na východě Perimské pohoří, odkud se šířilo podél celých bulh. hranic. Na Perimu vydáno provolání k bulharskému národu, aby se vzchopil a zvrhl konečně nenáviděné hnusné jho turecké, které ho nepřestává trýzniti. Nejnebezpečnějším živlem bulharským povstalcům byli Albanci, kteří se v různých částech země zařídili jako skutečná statní moc, proti níž se neodvážila turecká vláda vystoupiti. Zejména severní M. (Kosovsko, Nový Pazar) dostala se úplně v jejich moc, náčelník jejich Issa (Isa) Boljetinac zaujal zde místo vládce; zde ukrutnosti albanské, páchané na slovanském obyvatelstvu dostoupily rozsahu a stupně největšího. V střední a jižní části M. turecká vláda svolala muhammedány do zbraně; utvořilo se tu nepravidelné vojsko, bašibozuci, kteří se stali záhy postrachem křesťanského obyvatelstva a kteří konali lovy za povstaleckými četami bulharskými s ukrutností neslýchanou. Slovanské obyvatelstvo houfně opouštělo zemi a hledalo záchranu především za hranicemi bulharskými. Rusko a Rakousko podali v březnu 1902 bulharské vládě společnou notu, aby Bulharsko nepodporovalo povstání. Předseda ministerstva a min. zahran. věcí Danev ujistil, že Bulharsko nic neučiní, čím by porušilo své mezinárodní povinnosti, ale uprchlíkům makedonským že svých hranic zavírati nemůže; smutnému stavu v M ii že by se pomohlo jedině provedením oprav, čl. 23. Berlínské smlouvy nařízených. Podobného smyslu byl také pamětní spis maked. komitétu, který byl podán evropským velmocem. Kromě toho Danev odjel do Petrohradu, aby zde obrátil pozornost ruských činitelů politických k reformám pro M-ii. Týž účel měla cesta ruského diplomatického zástupce v Sofii Bachmatěva, od něhož vyžádal si i car informace o makedonských poměrech a který velice mnoho přispěl k rozhodnutí ruské vlády, že konečně obrátila vážný zřetel ke stavu M. Následky toho byly ihned patrny. Ruský velvyslanec v Cařihradě Zinovjev pokoušel se přiměti tureckou vládu k opravám a sám car v Jaltě poselstvu sultánovu projevil přání, aby nebezpečné hnutí v M ii rychlým odstraněním zlořádů bylo zažehnáno. Jinak činila ruská diplomacie na sofijskou vládu nátlak, aby se opřela všelikému hnutí revolučnímu v zemi. Bulharská vláda tomuto nátlaku vyhovujíc rozpustila 14. ún. 1903 makedonskou jednotu, jež zatím se rozpadla ve dvě samostatná křídla, v radikálnější B. Sarafova a mírnější Michajlovského; vynikající předáky její dala

zatknouti. Kromě toho dala hranice ostřeji hlídati, aby jednotlivci a celé čety nepřecházely z knížetství na území turecké a naopak; žádosti ministra války Paprikova za povolení 10 mill. lvů k doplnění vojenských zásob a potřeb na hranicích proti Turecku nebylo z ohledů na Rusko vyhověno — zejména též proto, že zatím Rusko učinilo kroky, které naplňovaly Bulhary nadějí, že konečně přece věc jejich není odkázána jen na ně. Tak ke konci r. 1902 došlo k vysoce významné politické cestě hr. Lamsdorffa na Balkán a do Vídně, jež byla takřka výhradně věnována poměrům v M ii. Hr. Lamsdorff přes Srbsko přijel do Sofie, kde mu podány bezpečné doklady o utrpení obyvatelstva, o anarchii za libovlády bašibozukův a vojáků tureckých; pro několik tisíc uprchlíků makedon. odevzdal carský dar 10.000 rublů. Kromě toho jednal s makedonským výborem a přijal deputaci Makedonců; při každé příležitosti důtklivě radil k zachování pokoje a pořádku a ujišťoval, že Rusko a Rakousko se ujmou oprav. Ve Vídni pak ujednány s Goluchowským návrhy oprav pro M ii. Tyto návrhy byly 21. ún. 1903 ruským a rakouským zástupcem podány v Cařihradě tur. vládě. Opravy ty svou neurčitostí nemohly poměrům zdaleka vyhověti. Pro vilájety soluňský, kosovský a bitolský navržen generální inspektor na řadu let, v nichž bez dohody s velmocemi nebude lze ho odvolati. Pro zachování veřejného pořádku jest oprávněn užívati tur. vojska, aniž potřebuje obraceti se pokaždé k ústřední vládě. Krajští valiové jsou povinni přesně se říditi jeho instrukcemi. Reorganisaci policie a četnictva provésti má turecká vláda s pomocí zahraničních odborníků. Četnictvo má býti zřízeno z muhammedánův a křesťanů podle poměru místního obyvatelstva. Proti zločinům Albanců má se Turecko chopiti náležitých prostředkův. Konečně stanoveny ještě některé finanční opravy rázu podřízenějšího. V reformách těch vše hlavní se ponechalo turecké vládě a sultán, který dotud byl proti všelikým opravám, vyslovil s nimi úplný souhlas. Generálním inspektorem jmenovaných tří okresů stal se Husein Hilmi paša, v jehož pravomoci vytknuto, že smí s vojskem táhnouti k potlačení nepořádkův.

Povstání samo přes zimu 1902 ustalo. Jednotlivé čety bily se ještě na různých místech blízkých bulharským hranicím, ale veliké hnutí ustalo tuhým zimním počasím. Vůdce ve vých. M ii Canev, bulh. plukovník v záloze, raněn vrátil se se svou četou přes zimu do Bulharska, kdežto Jankov, vystupující v záp. M-ii, odešel do Thessalie. Po celý podzimek a zimu menší oddíly organisovaly povstání, zařizovaly sklady zbraní a pum a připravovaly horské obyvatelstvo na jaro r. 1903, jemuž hleděno vstříc s velikou nejistotou. Tohoto roku skutečně hned na jaře rozpoutalo se po celém záp. Turecku nebezpečné hnutí, jemuž, zdálo se, že musí býti učiněna přítrž zakročením velmocí. Ukrutnosti, opakující se celý rok, připomínaly vyhlazovací boj v květnu 1876. Vůdcové povstalců byli většinou makedonští důstojníci, kteří sloužili v bulharské armádě, a jen částečně povstalečtí vojvodové. Nejkrvavější boje svedli slovanští povstalci, proti nimž postupovalo jednak tur. vojsko, jednak čety Albanců, u Kočan, Džumaje, Nevrokopu, v Dibře nad Drinem, u Radoviště nad Strumicí, u Smilinců, kde bojováno plných 5 dní, u Seliště a Gabrovských hor; rovněž na Kosovu prolito mnoho krve, kde řádili z Cařihradu podporovaní Albanci, kteří si zakázali všeliké opravy v M-ii. Vedle bojů v otevřeném poli odvažovali se povstalci dynamitových útoků na jednotlivá města, jako na Soluň, Drinopol a j. Vinu z těchto událostí, při nichž byli velmi těžce ohrožováni příslušníci států cizích, uvalovala turecká vládá na Bulharsko. Vidouc, že mezi makedonskými vzdělanci bulharskými myšlenka osvobození M. má nejvíce přívrženců, nařídila vláda v květnu 1903 hromadné zatýkání veškeré intelligence bulharské v M-ii chtíc tak seslabiti revoluční organisaci. Po dynamitovém útoku na Soluň (proveden 30. dub. 1903) Porta podávala bulharské vládě ultimatum. Předseda ministerstva a spolu ministr zahraničních věcí Danev nepřijal turecké noty, obrátil se však k evropským mocem, ukazuje na tur. ukrutnosti v Soluni, vraždění i nevinných dítek, na anarchii panující v Turecku. Diplomatické spojení Turecka s Bulharskem bylo potom úplně přerušeno; podél bulharských hranic rozložen veliký počet vojska a v každé vesnici mobilisováni bašibozuci; bulharské školy v M-ii zavřeny a bulharští kněží a biskupové zbaveni moci. Sofijská vláda vůči všem těmto krokům Porty zachovala se působením ruské diplomacie naprosto zdrželivě.

Evropská diplomacie všemu tomu nevěnovala náležitého pozoru. Více zřetele obrátila k M ii teprve po dvou vraždách ruských diplomatických zástupcův a to po zastřelení konsulů Ščerbiny v Mitrovici ke konci března 1903 a Rostkovského v Bitoli v polovici srpna; obě vraždy spáchány tur. vojínem. Událostmi těmi se stalo, že velmoci mající na Balkáně nejvíce zájmů — Rakousko, Rusko — odhodlaly se k ráznějšímu jednání ve prospěch reforem. Za tím účelem vykonal v říjnu 1903 ruský car cestu do Rakouska; ve štýrské vísce Mürzstegu konány důležité porady mezi panovníky a vůdčími státníky obou říší. Podle těchto porad mělo se dostati podpory utlačovanému obyvatelstvu, uprchlíci se měli beztrestně vrátiti, pobořené vesnice měly býti nákladem státu restaurovány. Aby tento programm byl prováděn, zřízena jakási dozorčí kontrola, která by Portu v provádění oprav podporovala. Tato kontrola měla se podle úmluvy z 25. list. skládati ze dvou civilních agentů — rakouského a ruského — a z četnictva složeného z důstojníků rak., rus. a italských a především

sloužiti reformnímu dílu gener. inspektora Huseina Hilmi paši. Vedle toho vytvořily se později ještě dobrovolnické sbory — srbský a řecký, aby chránily své soukmenovce proti postupu Bulharů. Boje se přes zmíněný pokus rakousko-ruský opakovaly, anarchie rostla, čímž se stalo, že sbor mezinárodního četnictva byl zesílen o anglické a francouzské důstojníky, — při čemž vrchní vedení svěřeno italskému generálu de Giorgiovi. Officiální červená kniha »vnitřní organisace« bulh. Makedonců (Zončevův komitét měl vlastní) zaznamenává v list. 1904 v čase od 1898 do 20. čce 1903 (= t. zv. přípravný čas) 1346 srážek mezi 4262 povstalci a 74.000 tur. vojáky, při čemž padlo 512 bulh. povstalců. Za organisovaného povstání od čce do října 1903 stálo 26.408 mužů ve zbrani a z nich 994 padlo v boji, jinak přišlo o život za povstání 4694 mužů, žen a dětí. Přes to všecky pokusy velmocí o přísnější mezinárodní uklidnění rozvířeného vilájetu Portou odmítány anebo neuspokojivě prováděny; opětné krvavé řeže 7. dub. 1905 v Zagoručanech nevyvolaly žádného zájmu Porty o klid, byly však příčinou vážných obav, že Bulharsko bude strženo do války s Tureckem, proti němuž bylo nuceno hájiti svých hranic. Tak indolence a nedbalost Porty způsobily všestrannou nespokojenost, vzájemnou hořkou zášť Srbů, Řeků, Bulharův a od r. 1905 od všeobecného oekumenického patriarchátu se emancipujících Kucovlachů. Přes energické zakročení velmocí v říjnu 1905 o zřízení finanční kontroly Porta odpovědí z 8. pros. 1905 setrvala na stavu dosavadním prohlašujíc krok velmocí za neoprávněné zasáhnutí do suverenních práv sultánových. Na to rozhodlo se Rakousko a Rusko spolu s Německem, Anglií a Francií podati Turecku kollektivní notu, již především žádaly za zřízení mezinárodní finanční kommisse pro mak. vilajet. Když i toto bylo odmítnuto, zúčastněné velmoci (kromě Německa) provedly velkou námořní demonstraci proti Turecku pod vrchním vedením rak. viceadmirála von Rippera. Demonstrace začala 26. list. před Mytilénou; 5. pros. bylo dosaženo hlavního účelu: Porta svolila ke všem hlavním bodům velmocenských požadavků; 18. pros. potom loďstvo opustilo Mytilénu a 23. t. m. měla mezinárodní finanční kommisse v Soluni první sedění.

Snahy velmocí však ani tentokráte — zrovna jako po punktacích Mürzstežských — nesetkaly se s trvalými výsledky. Následkem toho Velká Britannie energicky vzala sama na sebe vedení celé věci používajíc ku provedení úkolů finanční mezinárodní kommisse pro M-ii 3procentního zvýšení dovozných tureckých cel k dosažení jistých koncessí (stavba dráhy ze Smyrny do Aidin a j.). 9. list. 1906 zvýšena znova cla z 8 na 11 proc.; přes to však výsledky reforem se stále nedostavovaly. Na nezdaru tomto nic se nezměnilo zavražděním obou vůdců revolučních okresů, ani vraždou officiálního vůdce makedonského hnutí Borise Sarafova a jeho pomocníka Garbanova (10. pros. 1907). Na místo gen. de Giorgiho 21. bř. 1908 povolán rovněž ital. gen. Robilant, který 11. dub. ustanoven tureckým divisionářem. Počet jednotlivých zločinů, přepadání atd. se v M-ii nezmenšil; neboť na místo čet čítajících sta mužů, jejichž pohyby byly nanejvýš obtížné, nastoupily oddíly o 8—12 mužích, jichž pronásledování bylo velmi obtížné a málo účinné. Následkem toho sjednotily se při návštěvě krále Eduarda v Revalu Anglie a Rusko zříditi v M-ii »létací kolonnu« o 10—12.000 mužích pod vedením Hilmi paši a tak systematicky další existenci a řádění oněch čet znemožňovati. Další hrozící události v M-ii byly překonány obratem dne 24. čce 1908, kterým restaurována turecká konstituce z 23. bř. 1876 a kterým neslavně skončeno mezinárodní reformní dílo v M-ii. V září potom byli důstojníci mezinárodního makedonského četnictva na neurčitý čas propuštěni; část jich vstoupila 28. ún. 1909 ve služby Turecké říše. Úplné ozdravění poměrů makedonských závisí nyní na síle a upřímnosti nových činitelů osmanských: parlamentu a sultána.

Literatura: Bérard, La Macédonie (Pař., 1897); Mantegazza, Macedonia (Mil., 1903); Gopčević, Mazedonien u. Altserbien (Víd., 1899); Ilitscheff, Ein Beitrag zur Geographie von Mazedonien; Oestreich, Makedonien (v »Geogr. Zeitschrift«, Lip., 1904); Nicolaides, Die geschichtl. Entwickelung der maz. Frage (Berl., 1899) a Die neueste Phase der mazedonischen Frage (t., 1903); A. Petrović, Mazedonien u. die Lösung seines Problems (se srbského stanoviska, t., 1904); Rontier, La Macédoine et les puissances (Pař., 1904); Bérard, Pro Macedonia (t., 1904); Kasasis, L'hellénisme et la Macédonie (Athény, 1904); G. Verděne, La vérité sur la question macédonienne (Lip., 1905); »Balkan Question, by various writers« (vyd. L. Villari, Lond., 1905); Geljer, Geistliches u. Weltliches aus dem türk.-griechischen Orient (Lip., 1900); Peucher, Karte von Mazedonien, Altserbien u. Albanien 1:864.000 (2. vyd., 1903); O. Hoffmann, Die Makedonen, ihre Sprache und ihr Volkstum (Gotinky, 1906); J. Cvijić, Remarques sur l'etnographie de Macédoine (2. vyd., Pař., 1907); Brailsford, Macedonia, its races and their future (Lond., 1906); Forief, La justice turque et les réformes en Macédoine (Pař., 1907); Giov. Amadori-Virgilj, La questione Rumeliota e la politica italiana (Bitonto, 1908, 2 sv.); Niederle, Macedonská otázka (»Čes. Revue«, 1901, též samost.); A. Knotek, Balkán (Poměry v M-ii, 1902); Fr. Přibil, M. (»Osvěta«, 1907). *Fgl.*

Maksimov 2) Sergěj Vasiljevič, cestovatel a spis. rus., † 1901.

* **Maksimov** Nikolaj Vasiljevič, spis. rus. (* 1843 — † 1900), sloužil ve vojště a v rusko-turecké válce r. 1877—78 byl raněn u Plevna. Vedle korrespondencí z bojiště vydal: *Dvě vojny* (Petr., 1879); *Na dosugě*

(t., 1891, povídky); *Roman seljskoj děvuški* (studie o Taťáně Puškinově) a j.

* **Maksimov** Jevgenij Jakovlevič, válečný dopisovatel (* 1849 — † 1904), studoval práva v Petrohradě a pak sloužil ve vojště. R. 1875 odešel jako dobrovolník do Srbska a účastnil se války r. 1877—78. R. 1880 účastnil se při gen. Skobelovu výpravy achaltecké a r. 1896 byl v Habeši jako dopisovatel časop. »Novoje Vremja«. R. 1897 cestoval po střední Asii a za války boerské bojoval jako dobrovolník proti Angličanům. Za války rusko-japanské padl při ř. Šache.

* **Maksimov** Aleksandr Jakovlevič, spis. rus. (* 1851 — † 1896), sloužil při námořnictvu a vykonal několik cest kolem světa. Vedle četných dopisů v časop. »Novoje Vremja« vydal o sobě *Na Daljněm Vostoké* (3. vyd. Petr., 1898).

* **Maksimov** Jevgenij Dmitrijevič, spis. rus. (* 1858), byl učitelem, později pracoval při zemstvě a přispíval do různých časopisův, až se stal náčelníkem humanitního oddělení v ministerstvě vnitř. záležitostí. Vydal: *Zemskije finansy* (Petr., 1885); *Těrskoje kazačje vojsko* (Vladikavkaz, 1890); *Tuzemcy Sěvern. Kavkaza* (2 části, 1891); *Trudovaja pomošč, jeja osnovanija zadači i važnějšija formy* (Petr., 1898); *Proischozdénije niščenstva i měry borjby s nim* (t., 1901) a jiné.

* **Maksimov** Christo, spis. bulh. (* 1867, † 1902), byl učitelem a vydával časopisy »Učitel« (od r. 1893), »Prosvěta« (od r. 1902) a j. listy pokrokové. Vedle toho vydal sborník básní s pseud. Mirčo a sbírku povídek *Tamen svět*.

* **Maksimovič** Aleksandr Petrovič, rus. kartograf na konci XVIII. a poč. XIX. stol., byl úředníkem geografického oddílu v rus. ministerstvě osvěty. Jeho práce kartografické vynikají nad jiné práce soudobé spolehlivostí a jasností. Vydal: *Praktičeskaja podzemnaja geometrija, s prisovokuplenijem Djugamelevých tablic, izobrětennych dlja izčézanija trigonometričeskich vyčislenij prjamougoljnych triugoljnikov* (Petr., 1805); *Atlas Rossijskoj Imperiji* (t., 1824); *Atlas ili sobranije kart vsego zemnago šara, izdanyj dlja junošestva* (t., 1834, 2. vyd. 1838).

* **Makšejev** Fedor Andrejevič, vojenský spis. rus. (* 1855), vzdělal se v akademii gen. štábu a v l. 1883—85 sloužil při vojen. ministerstvě v Bulharsku, kde vyučoval též ve voj. škole v Sofii. Později byl povolán na petrohradskou akademii gen. štábu a r. 1904 stal se hlavním redaktorem časop. »Rus. Invalid« a »Vojennyj Sborník«. Z četných jeho spisův uvádíme: *Želěznyja dorogi v vojennom otnošeniji* (Petr., 1890 a 1892); *Vojennoje chozjajstvo i ustrojstvo ty'a* (t., 1893—97); *Polnyj kurs vojennago chozjajstva v mirnoje vremja* (t., 1904); *Kurs snabženij i vojennago chozjajstva v vojennoje vremja* (t., 1905) a pod.

* z **Małachowskich** K. viz Biernacka.

Malát Jan, hud. paedagog a skladatel čes., 10. čna 1904 obdržel od ministra vyučování titul ředitele a 1. září 1906 odešel na odpočinek. Vydal ještě tiskem tyto skladby: *Květy různých barev*, 8 písní s průvodem klavíru; *V jasu i stínu*, 6 písní s průvodem klavíru; *Když jsme se loučili . . .*; *Hubičky*; *Jak mám tě rád*; *Tak láska vešla v duši mou!* (Praha, vesměs nákladem J. Otty); *Vlastní silou*, veliký sbor pro smíšené hlasy (Zpěv. spolek »Lumír« v Praze); *Našim ženám*, pro 3 žen. hl. s průvodem klavíru; *Dvojzpěvy*, pro žen. hlasy s průvodem klavíru; *Pět písní* pro vyšší i hlubší hlas s průvodem klavíru; *Tři sbory* pro 4 žen. hlasy; *Dva sbory* pro muž. hlasy; *Album pro harmonium I.*; *Bělohradské zvony*, sbor pro smíš. hlasy; *Má píseň* a *Sen*, sbory pro 4 žen. hlasy (vesměs vyšlo v Praze); *Jaro* a *Rodné vísce*, sbory pro 4 žen. hlasy a *Z českých vesnic*, 5 sborů pro muž. hlasy (Ústřední jednota zpěv. spolků československých v Praze); *Jeník a Andulka*, vesnická povídka z českoslov. písní pro klavír na 2 ruce (Praha, 1908). Pořídil klavírní výtah ze Smetanovy opery »Čertova stěna« a úryvek opery »Viola« téhož mistra (vydala »Umělecká beseda« v Praze). R. 1907 dokončil 3aktovou komickou operu *Veselé námluvy* na text K. Kádnera, jež provozována byla 21. led. 1908 v »Městském divadle« na Král. Vinohradech, načež opakována ještě patnáctkrát. Několik skladeb má v rukopise.

* **Maleček** František, dr. fil. a bývalý rektor (1895—97) rak.-uher. poutnického domu v Jerusalemě (* 1859 v Nekoři — † 16. list. 1907 t.). R. 1885 vysvěcen byl na kněze. Působil jako kaplan při faře u sv. Mikuláše, při čemž byl lektorem vlaštiny při čes. universitě a technice. Vedle menších prací vydal *Jana Hasišt. z Lobkovic Putování k sv. hrobu* (»Světová knih.« 554.—555., 1907, J. Otto; v jiné úpravě s pozn. místopisnými 1906) a česky vypravil Maxe Gantnera *Mluvnici jazyka vlašského* (Praha, 1891, 2. vyd. 1892).

Malenovice 3) mají 245 d., 1509 obyv. čes., 4 něm. (1900), žel. stanici na tr. Otrokovice-Vyzovice.

Malešov 1) má 122 d., 859 obyv. čes. (1900).

* **Malevanščina**, jméno ruské sekty, jež vznikla r. 1889 v městě Tarašči kijev. gub. ze štundismu. Zakladatelem sekty té byl Krondra Malevannyj, jenž se vydával za mesiáše, oznámeného proroky. Sekta, vyznamenávající se krajním mysticismem a připomínající učení chlystů, r. 1895, počala se šířiti i do jiných gubernií, ač zakladatel r. 1892 byl uvězněn a internován v Kazani v blázinci, ano proniklo až do gub. irkutské.

Mali Christian, něm malíř, † 3. října 1906 v Mnichově.

* **Malickij** Pavel Ivanovič, spis. rus. (* 1852), absolvent duchov. akademie kijevské Mimo jiné vydal: *Paškovcy i jich bogoslovskija těnděnciji* (Tula, 1881); *Dějatěljnosť sv. bratjev Kirilla a Mefodija i jeja cerkovno-istorič. značenije* (t., 1885); *Tula. Istorič. očerk* (t., 1903)

* **Malický** Jan, pseud. J. V. Kamarýta (v. t. 1).

* **Malický záliv** (Malijský, Lamijský, Zitunský z.) v. Aegejské moře, 253 *a.*

* **Malinov** Aleksandr, státník bulharský (* 1867 v Pardakliích v Bessarabii). Studoval v Kijevě práva, nabyl r. 1889 bulharského státního občanství, stal se r. 1890 soudcem u krajského soudu v Plovdivě, brzo potom státním zástupcem, pak substitutem statního zástupce u appellačního soudu v Sofii. Od sklonku r. 1898 byl na krátko syndikem města Sofie, avšak již r. 1899 otevřel si advokátní kancelář a byl r. 1901 jako přívrženec starodemokratické strany Karavelova († 1902) zvolen do sobranija. Dne 29. led. 1908 byl jmenován předsedou ministerstva a ministrem pro veřejné stavby. M. jest strýcem býv. ministra spravedlnosti G. Zgureva (Stoilovce).

Malinowski 1) Franciszek Ksawery, filolog pol., † 1881. — M. 2) Lucyan, filolog pol., † 15. led. 1898 v Krakově.

* **Malířová** Helena roz. Nosková (* 1878 v Praze, spisovatelka čes., vydala knihv povídek: *Lidské srdce* (Praha, 1903); *Křehké květiny* (t., 1907) a *Ženy a děti* (t., 1908); pak román *Právo na štěstí* (t., 1908) a drama *Bratrství* (t., 1905; provozováno na Nár. divadle). M. kreslí ve svých novellistických pracích nejčastěji moderní ženské postavy a osudy, vystihujíc zvláště šťastně hru rozmaru a kouzlo sensitivnosti, vlastní dívčí duši soudobé; ráda stopuje i moderní dívku na cestě za společenským a mravním osamostatněním. Půvabný humor a lehká ironie vyznačují její živě a švižně psané práce. *AN.*

Malleson George Bruce, důstojník a historik angl., † 1898.

* **Mallin** Ivo, právník chorv. (* 1853 v Záhřebě). Jest bánským radou. Uveřejnil: *Actio Pauliana nadopunjak ovršnoga prava* (Záhřeb, 1884); *Kronologički alfabetski našastar k zborniku zakona i naredba valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavonija* (t., 1888 ; *Vijesti zemaljskog izložbenog odbora* (t., 1895); *Zaštita posjeda s osobitim obzirom na zakon od 8. V. 1890* (1892). Redigoval rozličné zákony.

* **Malling** Mathilda, spisovatelka švédská (* 1864 v Oskarfarnu). Studovala, načež odebrala se do Kodaně poslouchat přednášky G. Brandesa, kde se r. 1890 provdala a žila potom stále v Dánsku. Vystupovala jako spisovatelka zprvu pod pseud. Stella Kleve a napsala hist. romány z dob Napoleonových: *Roman om förste Konsul* (1894); *Fru Guvernören af Paris* (1898); *Eremitage-Idyllen* (1896); *Doña Isabel* (1898); pak romány z moderního života: *Skyttes pa Munkeboda* (1897); *Malin Skytte* (1900); *Damerna pa Markby* (1901); *Daggryning* (1902); *Nina* (1903); *Lilla Marica och hennes man* (1904); *Lady Elisabeth Percy* (1906); *Ninas Bröllopsresa*; a komédii *Fru Leonora* (1897). Její romány, překládané do jiných řečí, jeví přes romaneskní fantasie smysl pro životní realitu a svým duchaplným humorem, jemnocitem a příjemným slohem získávají si čtenářstvo. Předmětem jejich bývá líčení zálibnosti a bezděké stydlivosti u žen a prozrazují místy dosti uměleckých kvalit.

* **Malmberget**, osada na úpatí lesnatého pahorku, bohatého železnou rudou ve švéd. länu Norrbotten, sev. od Gellivary, konečná stanice odbočky Ofotské dráhy, má asi 7000 obyv. a veliké doly na želez. rudu. Vzkvetlo teprve po otevření Ofotské dráhy.

Malmström 3) Johan August, malíř švéd., † 1901.

Malot Hector Henri, romanopisec franc., † 18. čce 1907 v Paříži. Do češtiny romány: »V osidlech ženy« přeložil K. Kádner (Praha, 1884); »Pokušení« přeložil týž (t., 1886); »Bez rodiny« (t., 1887); »Osudy nalezence« přeložil J. J. Benešovský-Veselý (t., 1895); »Kletba zlého činu« (t., 1896); »Mladá láska« přeložil J. J. Svátek (t., 1897); »Poslední soud« (t., 1898); »Zlatachtivá žena« přeložil dr. Jan Hájský (t., 1902); »V proudech života« přeložila Otylie Petrová (t., 1903); »V rodině« přeložil A. B. (Hradec Kr., 1903).

Malovec z Malovic a Kosoře Antonín, sv. pán, pol. podmaršálek a velitel 13. armádního sboru v Záhřebě (* 1846), † 12. srp. 1905 na honě v Nisku v Haliči náhlou smrtí. Mrtvola jeho převezena do Prahy a pohřbena na hřbitově bubenečském. Jím po meči vymřel velmi rozšířený staročeský panský rod.

Malšice mají 143 d., 993 obyv. čes. (1900), žel. stanici na trati Bechyně-Tábor.

* **Maltáni** v. Johanité.

* von **Maltzahn-Gültz** Helmut, svob. pán, státník něm. (* 6. led. 1840 v Gültzu u Treptova v Pomořanech). Vstoupil do pruských státních služeb justičních, jež však r. 1866 opustil jako assessor a oddal se správě svých statků. V l. 1871—78 byl poslancem strany konservativní na říšském sněmě a vynikl tam zvláště jakožto generální řečník při debattách rozpočtových. R. 1888 byl jmenován státním sekretářem říš. pokladu. R. 1891 podařilo se mu provésti reformu daně cukerní. R. 1899 byl jmenován vrchním praesidentem provincie pomořanské.

Malý 4) Jan, klass. filolog. čes., † 1904 v Plzni.

* **Malý** Karel, odborný spis. čes. (* 1846 v Praze). Navštěvovav vyš. reálku a ústav učitel. v Praze, hospitoval r. 1867 při pražském ústavě pro hluchoněmé a složil z oboru vzdělávání chluchoněmých zkoušku, načež přijat byl za učitele téhož ústavu, kde působí posud. Vedle svého povolání zabýval se studiem forem a příčin odchylek mluvy zvláště u mládeže a byl také r. 1900 jmenován učitelem v kursech pro mládež nevýřečnou, které zřídila a vydržuje měst. rada pražská. Napsal: *Děti hluchoněmé, nedoslýchavé jakož i poruchami řeči stížené ve škole obecné* (Praha, 1896); *Návod ku nápravě porušené mluvy mládeže* (t., 1899); *Koktavost a jiné odchylky mluvy s methodickými cvičeními ku nápravě její dle methody prof. Bergnauda* (t., 1902, J. Otto) a jiné odborné spisy

má v rukopise. Přispíval též články odbornými do časopisů paedagogických.

* **Malý** Karel, pseud. K. V. Havránka (v. t., Dopl.).

* **Malý** Ladislav, spis. čes. (* 1862 v Příbrami). Navštěvovav reál. gymnasium ve svém rodišti a ústav učitel. v Praze, působil jako učitel v Dobříši, na Břez. Horách a nyní je řídícím učitelem ve St. Huti. Vedle článků roztroušených po časopisech paedagog. vydal samostatně: *Hračky dětí československých* (Praha, 1895); *Vzhůru na cesty*, leták (t., 1897) a *Vycházky a výlety po okolí Příbramském* (Příbram, 1897).

* **Malý** Václav, malíř čes. (* 1874), absolvent pražské akademie, vystavoval na jarních výstavách v Rudolfině, na výstavě Krásné Prahy r. 1907 a jinde obrazy olejové, motivy ze Staré Prahy, výjevy z pouličního života pražského, z Domažlic, krajinářské studie. M. maluje širokým štětcem, na dojem (impressionistně) a zachycuje náladu světelnou i vzduchovou velmi jemně.

Malyšev Kronid Iv., právník ruský, † 16. led. 1907 v Petrohradě.

Malyševskij Ivan Ignaťjevič † 1897. Z pozdějších prací jeho jmenujeme: *O zarožděniji religioznych sekt v Rossiji s racionalističeskim napravlenijem* (Kijev, 1884); *Proischožděnije rus. vel. kňagini Oljgi svjatoj* (t., 1889); *Sv. Ljudmila i Vjačeslav* (t., 1890) a pod. Srv. I. Korolkov, I. I. M. (t., 1897).

Manasejin 2) Vjačeslav Avksenťjevič, lékař a publicista rus., † 1901.

* **Mandaeové**, sekta původu gnóstického, jejíž zbytky, počtem asi 1500 duší, usedlé jsou posud v bažinatých nížinách dol. Babylónie, sblížili se s křesťanstvím ve II. stol. a průběhem doby své představy pomísili i názory assyrsko-babylónskými a perskými. Z předních úkonů náboženských u nich jako symbol očisty jest křest, dále přijímání chleba a vína a svěcení svátků. Kněžím jest sňatek přikázán a mnohoženství dovoleno. Četně byli rozšířeny ještě v XVII. stol., kdy se jich počítalo na 20.000 rodin. Srv. E. Babelon, Les Mendaites, leur histoire et doctrine religieuse (1882); J. H. Brandt, Die mandaische Religion (1889).

* **Mandel** Cyrill, malíř čes. (* 1873 — † 1907 ve Velké na Moravě), žák akademie pražské. Vrátil se na ves do své domoviny, kde pomocí a nabádáním J. Úprky počal zase pracovati. Vliv Úprkova umění byl v M-ových pracích patrný, ale barva jeho je ztlumena, vše obestřeno lehkou mlhou, která dodává barvám stříbrného přísvitu, a jenom v některých aquarellech, podobiznách a studiích děvušek slováckých zaskví se barva živěji. Studie krajinářské i figurální maloval pod vlivem Úprkova díla jako moderní malíř pleinairista. Četné jeho obrazy budily pozornost na výstavách v městech moravských, zeména naposled v Hodoníně.

* **Mandělštam** (Мандельштамъ) Iosif Jemeljanovič, spis. rus. (* 1846), ukončil studia na universitě charkovské a jest prof. rus. jazyka a rus. slovesnosti na universitě v Helsingforsu. Vydal: *Foma Štitnyj, kak odin iz predšestvennikov reformaciji* (Charkov, 1871); *Žemčužiny Turgeněvskoj poeziji* (1883); *O charaktěre Gogolevskago stilja* (Helsingfors, 1902); *Opyt objasněnija obyčajev indojevropejskich narodov, sozdannych pod vlijanijem mifologiji* (1882) a j. Sestavil též *Švedsko-russkij slovar* (s Igelstromem t., 1905).

Mandl Jos., malíř čes. K větším komposicím figurálním dostalo se M ovi příležitosti objednávkou *nástěnných obrazu pro foyer nového divadla plzeňského*. M. provedl je v tlumené barvitosti, která má svůj původ v pečlivých studiích podle přírody.

* **Mandrović** Paja dr., novinář srb. († 11. ún. 1905 ve Vel. Bocskereku). Býval redaktorem »Srbobrana«. V posledních letech opustil trnitou dráhu opposičního novináře a věnoval se praxi lékařské. *Kd.*

von **Mandry** Gustav, právník něm., † 1902.

Mandžusko bylo v nejstarších dobách osídleno kočovnickými Mongoly, ale již tehdy bylo také cílem četných vystěhovalců korejských a čínských. Poslední přenesli sem sice svoji kulturu, ale politicky byli stále bezvýznamní. Teprve v X. stol., když Čínská říše ocitla se v prudkých bouřích, došlo k politickému sjednocení M-ka pod náčelnictvím knížete Apaokhiho. Tato říše tak zmohutněla, že dobyla si severní Číny a dala jí také své jméno Kathaj. Později připojena byla i severní Korea. Ale r. 1211 napadeno bylo M. Mongoly pod slavným Kublajem, jenž je pak spojil s ostatními svými panstvími. Po více než stu letech (r. 1368) M. osvobodilo se z panství Mongolův, ale rozdělilo se opětně v několik říší. Teprve r. 1573 vystoupením kočovného a bojovného kmene Mandžuských Tatarů zřízen byl jednotný stát, z něhož pak vyšel výboj do Číny. Mandžuové opanovali Čínu (v. Čína) a největší díl jich opustil vlast, aby mohli udržeti celou Čínu ve svém područí. Přes to politický svazek M-ka s Čínou byl velmi volný a teprve r. 1860 dovoleno bylo Čiňanům volně se usazovati v M-ku. Smlouvou z 8. září r. 1896 Rusko nabylo práva zříditi M kem železnici a 27. kv. 1898 získalo nájmem zátoku Ta-lien-van a právo zakládati v M ku doly, továrny a skladiště. Za boxerského povstání r. 1900 Rusko obsadilo M. definitivně a podrželo je i potom, když se smlouvou z 8. dub. 1902 zavázalo postupně odvolávati posádky. Že Rusko nemínilo ustoupiti, svědčí carský ukaz z 12. srp. 1903 jímž se všechny vojenské oddíly soustředěné podle dráhy — na ochranu proti chunchuzům (v. t., Dopl.) — podřizují místodržitelstvu na Dalekém Východě. Proti této politice podalo Japansko v Petrohradě několikrát rozklady, jež Rusko odmítlo prohlašujíc správně celou záležitost za soukromou věc čínsko-ruskou. Proto udeřily 8. ún. 1904 japanské lodi bez všeho ohlášení války na ruské lodi kotvící ve vodách Žlutého

moře a rozvinula se rusko-japanská válka (v. t., Dopl.). Mírem portsmouthským v říj. 1905 bylo Rusko přinuceno vykliditi M., ale o správu železnic mandžuských se oba státy rozdělily. Japansko hledí uplatniti co nejvíce svůj vlív v jižním díle, ale i Čína věnuje nyní M-ku také zvýšenou pozornost. R. 1907 otevřeny byly cizímu obchodu města Čan-čun, Kirin, Charbin, Cicichar a Maňčžurija; v Dalném zřízena čínská námořní celnice. Kdežto význam Charbinu poklesá, zdvihá se pohraniční stanice Sever.-čínské dráhy Hsin-min-tun r. 1906 cizímu obchodu otevřená. Podle japanských zpráv prochází tu měsíčně zboží za 10 mill. jenů. Japanci připojili jihomandžuské trati k síti korejské a k dalšímu doplnění železničnímu založili r. 1906 Společnost jihomandžuských drah s kapitálem 220 mill. jenů. Proto také žárlivě střehou podniky se strany čínské. Tak když r. 1908 čínská vláda udělila anglické společnosti koncessi ke stavbě trati ze Hsin-min-tunu na s. do Tau-nan-fu a po případě do Mergenu, protestovala japanská vláda a spor není posud vyřízen. Poměr japansko-čínský v M-ku zkalen byl znova poč. r. 1909 sporem o Čien-tao, ostrov z Tumenu při hran. ussurijského kraje, který byl kolonisován Korejci pod ochranou japanskou a spojen železnicí s příst. korejským Chong jöngem. R. 1908 bylo tu 78.000 Korejců pracujících na polích náležejících Číňanům, jichž je tu celkem 21.903 vedle několika set Japonců. R. 1909 Korejci žádali čínskou vládu za protektorát, proti čemuž Japansko opětně protestovalo. Aby si Japansko zajistilo hospodářské postavení i ve střed. M-ku, hotoví se budovati trať transversální z Čan-čunu přes Kirin, Omeso k ústí Tumeni, čímž by Rusko bylo opětně donuceno k ústupu na hospodářském poli. Proto také nyní buduje dráhu amurskou. Podle posledních geologických výzkumů Y. S. Edělštejna není nerostné bohatství M-ka tak ohromné, zejména zlatonosný písek musil by býti moderními stroji ryžován, aby exploitace něco vynášela. Urál a některé končiny Sibiře je rozhodně předčí. Srv. Edělštejn, Ekskursije po šeňcinzskoj provinciji v južnoj Maňčžuriji (»Zap. Rus. Geograf. Obščestva« sv. 38, Petr., 1906).

Manes 4) Josef. Viz katalog VIII. výstavy spolku M.; Výstava J. M-a 1903 s úvodním slovem A. Scheinera; M. J. Výbor z jeho díla s úvodním textem Miloše Jiránka. Nákl. »Volných Směrů« (Praha, 1905).

Manětín má 200 d., 983 obyv. čes., 289 n. (1900).

*de **Manén** Joan, houslista špan. (* 1883 v Barceloně), koncertoval na pianě již jako dítě s neobyčejným úspěchem v Americe. V třináctém roce komponoval koncert pro housle, načež výhradně se vzdělával ve hře houslové. Koncertoval posud hlavně v Německu, Rusku a Hollandsku. Z četných jeho hudebních skladeb uvádíme symfonii *Nova Catalonia* a tragickou operu *Acte*, která po prvé byla provozována v drážďanské opeře v lednu 1908.

***Manganistan** draselnatý, kaliumpermanganát, viz Mangan, str. 765 *b*.

***Mangiuca** [-džuka] Simeon (* 1831 v Broštenech v Banátě — † 4. pros. 1890 v Oravici), studoval práva v Pešti a theologii ve Vršci, byl professorem v Temešváru a od r. 1869 advokátem v Oravici (v Banátě); byl čestným členem akademie rumunské. Z prací jeho nejznamenitější jest: *Dacoromanische Sprach- und Geschichtsforschung* (1890); obsahuje zajímavé studie o fonologii a morfologii jazyka rumunského a pojednání o Kronice Hurově (*Cronica lui Huru*, známý falsifikát, uveřejněný r. 1856 v Jasech Jiřím Asachim), o Koledě (*Colindă*) a histor. významu jména Valach neboli Vlach. *Drož.*

***Mangor** viz Antimagnetické slitiny (Dopl.).

Manchesterismus čili manchesterská škola jest původně jméno politické strany anglické, která hájila zájmů moderního angl. průmyslu proti velkostatkářské aristokracii. V čele této politické strany byli R. Cobden (v. t.) a J. Bright (v. t.), kteří opírali se o výbornou organisaci utvořenou proti obilním zákonům a pojmenovanou Anti-Corn-Law-League. Středisko této strany byl Manchester, odtud i jméno. Obchodní komora manchesterská podala r. 1839 na popud Cobdenův žádost k anglické sněmovně za zrušení obilních cel. Časopis »Manchester Times« byl prvním publicistickým orgánem, který se dal do služeb jmenované politické strany. M. sledoval co nejradikálněji zásady volného obchodu a po úporném boji v letech 1838—46 přivedl obilní cla také k pádu. V novější době m. jest označení takové národohospodářské školy, která vychází ze zásad přísně individualistických a která předkládá jako pravidlo fysiokratickou zásadu Laisser faire nejen pro vnější obchodní politiku, nýbrž i pro vnitřní národohospodářský život, a důsledkem toho pak žádá, aby intervence státu na poli hospodářském co nejvíce byla potlačena. *Tmk.*

Manchesterská žluť viz Jaune d'or (Dopl.).

***Manicura** [-kúra], lat., stejně jako pedicura, kosmetika rukou i nohou.

***Manium** viz Antimagnetické slitiny (Dopl.).

Mańkowski 2) Al., spis. pol., * 1862.

***Mann** Heinrich, spis. něm. (* 27. bř. 1873 v Lubeku z kupecké rodiny, v jejíchž žilách mísí se krev německá a kreolská). Vzdělav se na francouzském románě XVIII. a XIX. stol., z něhož překládal Choderlose de Laclos a An. France, M. snaží se vypracovati se z naturalistické prosy k přísnému epickému umění velikých vášní a typických osudů; vedle toho však pěstuje i břitkou románovou grotesku, řízenou smělou fantasií a trpkou satiričností. Jeho knihy jsou dílem romány: *Im Schlaraffenland* (1901); *Die Göttinnen oder die 3 Romane der Her-*

zogin von Assy (1903, 3 sv.); *Die Jagd nach Liebe* (1904); *Professor Unrat* (1905); *Schauspielerin* (1906); *Zwischen den Rassen* (1907); dílem svazky novell: *Das Wunderbare* (1897); *Flöten und Dolche* (1905); *Stürmische Morgen* (1906); *Die Bosen* (1908). Do češt. přel. Anna Böhmová »Novelly« (»Knih. Zl. Prahy«, 1906).

* **Mann** Thomas, spis. něm., bratr před. (* 6. čna 1875 v Lubeku). Zprvu byl zaměstnán u pojišťující společnosti proti požáru. Brzo však vzdal se tohoto praktického zaměstnání a poslouchal na universitě mnichovské dějiny o literatuře a umění. Pobyl na krátko v Italii a byl svou dobou i redaktorem časopisu »Simplicissimus«. Nyní žije v Mnichově. Dva zralé svazky novell M-ových *Der kleine Herr Friedemann* (1898) a *Tristan* (1903) obsahují v podstatě řadu psychologických skizz a epických studií k velikému románu *Buddenbrooks* (1901), jenž M-a učinil slavným a postavil do první řady moderních romanopisců německých (posud 43 vyd.). Tu M. s úchvatným uměním psychologické i dobové evokace líčí na čtyřech generacích historii patricijské a kupecké rodiny lubecké od obchodního a veřejného rozkvětu až k postupnému úpadku, rozkladu, vymření. Čerpaje mnoho z rodných pamětí a dětských vzpomínek, obklopuje své plasticky viděné postavy něžnou atmosférou účasti a soucitu, vládna jemným a zádumčivým humorem vytvořil tu M. jedinečné dílo plné tragické poesie a moudrosti, v němž naturalismus povznesen jest k opravdové kráse stilové. Také napsal M. »tři scény« renaissanční: *Fiorenza* (1906); v časopise »Die neue Rundschau« vychází jeho nový veliký román *Königliche Hochheit.* *AN.*

Mannheim, m. badenské, má 163.693 obyv. (1905), z nichž 83.104 evang., 70.544 katolíkův a 5998 židů; nové historické museum, nová budova bursy, umělec. domu a veliký přístav, otevřený r. 1907.

* **Mann im Monde**, pravým jménem Beta Ottomar H., spis. něm. (* 1845 v Berlíně), vychován byl v Anglii, odkud se r. 1861 vrátil do Berlína, praktikoval při hospodářství, potom odebral se na studia do Halle a Lipska; konal cesty po celé Evropě, Egyptě a Palestině. Literárně jest činný od r. 1867. Z jeho přečetných prací historických a sociálně-politických uvádíme: *Kernpunkt der sozialen Frage* (1873); *Russische Bilderbogen* (1875); *Warum liegen wir Deutsche in den Ketten der Schuldknechtschaft*; *Real- u. Personalkredit* (1892); *Regierung u. Antisemitismus* (1893); *Wir Azteken, hilfloses Volk!* (1894); *Kolonisation in Polen und die Fuchsmuhler Bauerntragödie.* Zwei Bilder aus dem deutschen Rechts- und Wirtschaftsleben (1896); *Koloniale Geld- u. Landfragen* (1897); *Das Buch von unseren Kolonien* (1902); *Ursachen d. gestiegenen Wohnungsnot in Deutschland* (1906). Mimo to psal novelly, romány, veselohry a satirické epos *Barbarossas Botschaft* (1896) a *Fünfsprachiges Lexikon für Amerikaner* (1905).

Mannlicher Ferdinand, civilní inženýr něm. R. 1899 byl povolán do rak. panské sněmovny a † 20. led. 1904 ve Vídni.

Mannstädt Wilhelm, spis. něm., † 1904.

Mansvet Quido, spis. čes. Od r. 1901 procestoval Egypt, část Persie, sev. Arabii, Syrii, Palestinu, Malou Asii, celou sev. Afriku, Řecko, Rhodos, Kandii, Balearské a Liparské ostrovy, sev.-záp. Marokko, část evrop. Turecka a v posledních letech co nejpodrobněji Švýcarsko, Francii a Španělsko, v jehož již. části př. rokem studie hodlá dokončiti. Všechny cesty počínaje r. 1893 vykonal na vlastní náklad. Vedle četných článků v cizích časopisech uveřejněných vydal ještě samostatně: *Z Jaffy do Jerusalema* (Praha 1894); *Messalina*, obraz ze života starořímského (t., 1903, J. Otto); *Dva obrazy ze života starořímskeho* (t., 1905, J. Otto); *Z ovzduší haremů a pouští* (t., 1909, J. Otto).

* **Mantzius** Karl, dánský herec a dějepisec divadla (* v Kodani), konal v Kodani a později v Paříži dílem studia romanistická a literární, dílem dramaturgická a herecká. R. 1883 stal se členem Národního divadla kodaňského a jak vzácnou hereckou intelligencí, tak silou rázovité charakteristiky zaujal mezi dánskými dramatickými umělci přední místo, zejména když ovládl stejně tak protilehlé úlohy, jako jsou daemonické charaktery Shakespeareovy, typy Molièreovy, moderní postavy z konversačních kusů Dumasa ml. a Edv. Brandesa. R. 1897 M. vrátil se ke studiu literárnímu a vydal řadu úhrnných děl z dějin divadelní organisace, praxe a kultury, která širokým názorem, barvitostí podání, zvláště pak praktickou znalostí divadelního mechanismu nemají ani ve velikých literaturách rovných a po právu přešla v překladech do angl., franc. a němčiny. Jsou to: *Divadelní umění ve starověku* (1897); *Divadelní umění ve středověku a renaissance* (1899); *Poměry divadla anglického za doby Shakespearovy* (1901) a jmenovitě *Doba Moliereova* (1904, *Molieretiden*); r. 1901 stal se na základě těchto děl doktorem university v Kodani. Viz M. Pellissonův překlad Molière, les Theâtres de son temps (1908). *AN.*

Manuel 3) Eugène, bás. a paedag. franc., † 1. čna 1901.

* **Manujilov** Aleksandr Appolonovič, národohospodář rus. (* 1861), vydal cenný spis: *Arenda zemli v Irlandiji* (Moskva, 1895), založený na studiu v Britském museu, a *Poňatije cennosti u ekonomistov klassičeskoj školy* (1900, dissertace). Od r. 1905 byl zástupcem rektora a po smrti kn. S. N. Trubeckého rektorem moskevské university.

Mára Václav, rvjec čes., † 3. čna 1902 v Praze.

* **Mařák** Otakar, op. pěvec čes. (* 5. led. 1872 v Ostřihomě v Uhrách). Vychován byl v Čechách, kde otec jest v Praze úředníkem dráhy Rak.-uh. státní společnosti. Absolvovav nižší reálku, M. vstoupil na umělecko-průmyslovou školu, odtud po dvou letech na malířskou akademii nejprve k prof. Pirnerovi,

potom k prof. Brožíkovi. Jako tenorista dilettant zpíval tu při různých příležitostech, jednou při večírku spolku »Manes«, kde jej slyšel ředitel Nár. divadla Šubert a poradil mu důtklivě, aby se vzdělal v operním zpěvu. M. tak učinil, vstoupil do pěvecké školy Paršové-Zikešové a již po dvou letech vystoupil v brněnském Národním divadle jako »Faust«. Nedlouho po tom byl vyzván řed. Šubertem k pohostinským hrám v Nár. divadle v Praze a přijat za člena. Přízně veřejnosti dobyl si takořka rázem. Po r. 1900 M. odešel do ciziny, kdež vystupoval jako slavený tenor na divadlech ve Frankfurtě n. M., Vídni, Drážďanech, Londýně, Lipsku, Mannheimu, Baden-Badenu, Ostende, Haagu, Wiesbadenu a j. Poslední dobou, r. 1909, je členem Komické opery v Berlíně, ale jde právě o jeho trvalé angažování ke dvorní opeře ve Vídni. M. vyniká překrásným a vysokým hlasem tenorovým, ušlechtilého timbru i veliké lahody, jakož i důkladným hudebním vzděláním; uchvacuje zpěvem všude, kde vystupuje. Z jeho hlavních úloh buďtež vyjmenovány Jeník v »Prodané«, Postillon z Lonjumeau, don José v »Carmen«, Trovatore, Raoul v »Hugenottech«, Lohengrin, George Brown v »Bílé paní«, Faust. *Št.*

Mařáková Pepa, malířka čes., † 1907 v Praze.

Marat Jean Paul, * 1744 (nikoli 1774), zavražděn 13. čce 1793.

* **Marat** František (* 22. říj. 1849 v Počepicích). Absolvovav (1870) akadem. gymnasium v Praze, vstoupil ještě t r. do ryt. řádu křižovníků s červ. hvězdou. Studia theologická konal na universitě pražské, r. 1875 na kněze vysvěcen, načež zůstal v Praze jako kooperátor u sv. Františka, při čemž vyučoval náboženství na ústavě Vocelově. Roku 1876 jmenován kaplanem v Kynšperku u Chebu, v l. 1882—83 byl administrátorem fary ve Fr. Láznich, r. 1884 kaplanoval v Karl. Varech, r. 1887 u sv. Františka v Praze a zároveň byl zástupcem novicmistra, r. 1888 stal se novicmistrem a knihovníkem, r. 1891 sekretářem a 20. list, 1902 zvolen generálem a velmistrem řádu. Od r. 1903 zasedá ve sněmu království Českého a r. 1905 jmenován doživotním členem panské sněmovny. Obnovil podle rozhodnutí předchůdce svého, velmistra Horáka, řádový kostel sv. Františka v Praze, dále obnoveny za něho kostely v Řevnicích, St. Kníně, Pšově, Mašovicích na Mor., zřízeny nové farní osady a nové far. budovy v Řevnicích, ve Fischern (Rybářích), Mühlessen u Chebu, Mašovicích na Moravě, nyní projednává se zřízení nové fary ve Věteřově na Moravě. Též plány pro novostavbu kláštera v Praze jsou hotovy a rozpočty se dokončují. Studijní cesty konal do Vratislavě a do Italie. Jako velmistr získal si veliké zásluhy o rozvoj a blaho řádu klášterního. Tiskem vydal jako rukopis: *Postulace křižovnických velmistrů* (Praha, 1895) a *Soupis poplatnictva 14 krajů království Českého z r. 1603* (t., 1898, Král. čes. společnost nauk). Jest přispěvatelem »Ottova Slovníku Nauč.«

Marbach 3) Hans, básník něm., † 1905 v Lipsku.

* **Marbachia**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 9. květ. 1905. Označení (565). *Kvn.*

* **Marcello** Helena v. Chraszczewska.

de **Marcère** Émile-Louis-Gustave Deshayes, státník franc., od r. 1905 je z 8 posledních nesesaditelných senátorů franc. R. 1902 založil časopis »La Voix nationale«, orgán koncentrace liberální a konservativní strany politické. Časopis tento neměl úspěchu ani významu a zanikl. M. ještě napsal: *Entretiens et Souvenirs politiques* (1894); *Histoire de l'Assemblée nationale* (2 sv.). *Tmk.*

Marcinkowski Antoni, spis. polský, * 1823 — † 1880 v Kijevě.

* **Marco** [-ku], váha portugalská = 229·5 *g*.

* **Marconi** Henryk, proslulý stavitel ital.-pol. (* 1792 v Bologni — † 1863 ve Varšavě). Ukončiv universitní studia ve svém rodišti a absolvovav tamní akademii umění, byl po čtyři léta professorem kreslení na lyceu v Lugo. Potom povolán byl do Polska od Ludvíka Pace, pocházejícího ze slavné šlechtické rodiny litevské, a r. 1822 přibyl do Varšavy. Zde nabyl značné vážnosti i proslulosti. Stal se členem rady stavitelů varšavských a profes. na škole krásných umění, kde působil v l. 1851—58. Ve Varšavě a jiných městech království Polského M. vystavěl mnoho znamenitých budov státních i soukromých, vynikajících provedením i po stránce umělecké. Jenom chrámů vystavěl přes dvacet, jako: *Chrám sv. Karla ve Varšavě, farní chrám ve Wilanově* a j. Dále vystavěl budovu *Zemského úvěrního spolku* ve Varšavě, *nemocnici sv. Lazara* t., 11 věznic v král. Polském a jiné význačné stavby. Vedle toho napsal: *O porzadkach architektonicznych z dodatkiem zbioru ozdób starożytnych* (Varšava, 1837, s tabulkami); *Zbiór projektow architektonicznych* (t., 1838, 2 seš.).

* **Marconi** Karol, malíř pol., syn před. (* 1826 ve Varšavě — † 1864 ve Florencii), vzdělával se s počátku ve svém rodišti u Chiariniho, r. 1844 odešel do Italie, kde studoval zejména slavná díla Raffaelova a oddal se potom úplně studiu malířství pomnikového. R. 1850 navrátil se do vlasti, kde rozvinul znamenitou a rozsáhlou činnost uměleckou, jejímž plodem jest množství uměleckých výtvorů značné ceny. Nejvýznačnějšími pracemi M ho jsou malby zdobící dvorany budovy Zemského úvěrního spolku ve Varšavě, představující tři hlavní epochy v dějinách rolnictví a jeho právech. Na hlavní arkádě jmenované budovy umístěna jest největší komposice mistrova: *Udělení statutu wiślického od Kazimíra Velikého.*

Marconi Guilelmo, vynálezce telegrafie jiskrové t. zv. »telegrafie bez drátu« (* 25. dub. 1874 v Griffone u Bologně), studoval polytechniku v Turině a zabýval se opakováním mnohých pokusův a sestavováním různých

přístrojů na statku svého otce u Bologně R. 1895 opakoval pokusy Hertzovy a místo resonátoru Hertzova užil kohereru, kterým se mu podařilo zachytiti vlny elektrické i na větší vzdálenosti. Postihnuv praktickou cenu tohoto uspořádání M. odebral se r. 1896 do Anglie, rodiště své matky, a provedl tam své pokusy s ředitelem pošt a telegrafů Williamem Preecem. Výsledky těchto pokusů přispěly značně k tomu, že již v roce následujícím založena byla společnost Wireless Telegraph-Company«, jíž se podařilo shromážditi veliký kapitál. M. pokračoval pak ve svých pokusech na stanicích u St. Catherine (na ostrově Wightu) a v Pocle (v Hampshire), při čemž původní systém ve mnohé příčině zdokonalil. V prosinci r. 1901 a v lednu 1902 podařilo se M-mu telegrafovati »bez drátu« přes okeán Atlantský. Hlavními vynálezy M-ovými jsou četná zlepšení na kohereru, sestrojení magnetického detektoru, vynález anteny a některých originálních spojení kruhů vysílacích resp. přijímacích. Ohromné rozšíření telegrafie jiskrové postavením četných stanic pobřežních a opatřením veliké většiny velikých parolodí tímto zařízením, upotřebení ve službě vojenské atd. nejlépe svědčí o veliké důležitosti vynálezu M-ova. Podrobnosti viz Telegrafie (bez drátu). *nvk.*

Marczali Henrik, přední historik maďarský (* 1856 v Marczali v šomoďském komitátě z rodiny židovské). Otec jeho Morgenstern byl rabínem. R. 1895 stal se řádným professorem dějin na univ. v Budapešti. Z dalších jeho prací uvádíme: *Aj újkor története* (Dějiny nové doby; Bpešť 1883–86, 3 sv.); *Mária Terézia, 1717–80* (t., 1891; M. Tört. Életrajzok, VII.); *A legújabb kor története, 1852–80* (Dějiny nejnovější doby, t., 1889—92); *Anonymus iskolai kiadása* (Školní vydání Anonyma, t., 1892); *A magyar történet kutfoinek kézikönyve* (Příruční kniha pramenů k uh. dějinám, Bpešť, 1902). Do milleniových dějin uh. redigovaných Al. Szilágyim napsal: *A vezérek kora és a királyság megalapítása* (Doba vůdců a založení království, I. sv.); *Magyarország története az Árpádok korában* (Dějiny Uher za Árpádovců, II. sv., 1896); *Magyarország története III. Károlytól a bécsi kongreszusig* (Děj. Uher od Karla III. do vídeňského kongressu, VIII. sv., 1898). M. redigoval též Velikou (12svazkovou) illustr. všeob. historii (*Nagy képes világtörténet*), do níž sám napsal šest svazků, a sice dobu reformace (sv. VII.), dobu protireformace (sv. VIII.), dobu absolutismu (sv. IX.), dobu revoluce a Napoleona (sv. X.), dobu reforem (sv. XI.) a o státních a společ. formách naší doby (sv. XII.). M. účastnil se i pramenné publikace »A magyar honfoglálás kúffői« (Prameny k zabrání Uher od Maďarů, 1900).

* **Marczewski** Hipolit, sochař polský (* 1853), vzdělával se u sochaře pol. Faustyna Cenglera ve Varšavě, později odešel do Říma, odkud vrátil se teprve r. 1885. M-kému dostalo se ceny v konkursu r. 1881 za sochu kněze *Augustina Kordeckého*, v soutěži na pomník skladatele pol. *Moniuszky* pro divadlo varšavské M. pověřen provedením tohoto pomníku, který r. 1901 postaven byl ve foyeru divadelním. Z dalších význačných výtvorů M-kého sluší jmenovati fragment *Honor*; *Golgotha* (v kathedrále włocławské), dále skupiny v bibliotece varšavské a v klubu veslařském tamtéž. *Tmk.*

* **Mareček** Bohumil, malíř čes. (* 1884), absolvent pražské akademie. Na sebe upozornil podobiznami, vystavenými na jubil. výstavě r. 1908, jakož i pracemi na jarní výstavě v Rudolfině 1909, kde zvláště *ženské akty*, malované v krajinářském prostředí, byly nápadny lahodou koloritu a osvětlení.

Marek 2) Jan Jindřich, spisov. český, * 4. list. 1803 (nikoli 1801). — M. 4) Václav, gymn professor v Praze. Zabýval se národní poesií jihoslovanskou a uveřejnil: *Boj na Kosově* (»Slov. Sborník«, 1886); *Studie z národních písní srbsko-chorvatských* (programm gymn. čáslavského na r. 1888); *Smailagič Meho* (»Literár. Listy«, 1887) a přeložil s V. Žanićem román A. Šenoy »Baron Ivica« (»Světozor«, 1876) a tím uvedl tohoto chorv. romanciera do literatury české.

* **Marek** Ludwik, hud. skladatel polský (* 1847 v Tarnopolu — † 1893 ve Lvově), vzdělával se u Liszta a Hanse Bülowa. Již v 10. roce věku vystoupil ve veřejném koncertě ve Lvově. R. 1870 usídlil se trvale ve Lvově a založil zde znamenitou školu hudební. Složil mnoho skladeb klavírních, pěkných písní, kantát a oper, celkem přes 100 různých skladeb. *Tmk.*

* **Mare Superum** v. Jaderské moře.

Mareš 3) František, historik čes., r. 1908 jmenován konservátorem centrální kommisse. Vydal dále: *Die Martinellifrage* Beiträge zur Geschichte der Wiener Barockbauten (Mitteilungen der Zentralkommission, XXVII, Víd., 1901); *Rozvrh far v archidiakonátu Bechyňském 1624* (»Věstník« Král. čes. spol. nauk, Praha, 1904); *Německý básník Theobald Hock v službách Rožmberských* (»Věstn. Čes. akad.«, t., 1904); *Novokřtěnci* (»Č. Čas. Hist.«, t., 1906); *Prokopa písaře Nového města Pražského: Praxis cancellariae* (»Hist. archiv Čes. akad.«, č. 32, t., 1908). — M. 4) Bohumil Karel, spis. evang., † 14. list. 1901 v Přelouči. — M. 5) František, fysiolog český. Mimo práci o dyspnoi a asfyxii (uveřejněnou v Pflügerově Archivu r. 1901, v níž rozlišují se příznaky přivozené nadbytkem kysličníku uhličitého od úkazů podmíněných nedostatkem kyslíku) týkají se další přírodovědecká pojednání M-ova hlavně fysiologické energetiky: *Princip zachování energie ve fysiologii* (Rozpravy Čes. akad. X, 2. tř., 1901); *Das Energieprinzip und die energetische Betrachtungsweise in der Physiologie* (»Biolog. Centralblatt«, 1902); *Les bilans énergétiques de l'economie animale doivent reposer sur le principe de la conservation de l'énergie, mais ils ne peuvent servir à démontrer ce principe*

(»Archives internat. de physiol.«, 1904, jichž je M. spoluvydavatelem); *Energetická bilance živého těla* (»Čas. lék. čes.«, 1904). Práce tyto mají vztah k řadě experimentálních publikací z fysiologického ústavu M em řízeného, týkajících se látkové a energetické výměny živočišného a lidského organismu, proti nimž byly porůznu pronášeny námitky. Stanovisko své hájil M. ve »Věstníku« Čes. akad. 1901 a odpovídal tamtéž na námitky (články: *Osvětlení úvahy p. prof. B. Raýmana Respirometrie a kalorimetrie živočišná*; *Osvětlení dodatku p. prof. R. k úvahám o resp. a kalor. živoč.* — dále pak na jiné útoky v »Čas. čes. lék.« r. 1903). Do značné míry byly tyto spory konkrétní illustraci odporu, který vznikal v kruzích mechanisticky smýšlejících přírodozpytců českých proti uvědoměle vitalistickému nazírání M-ovu, jenž za svého redigování »Živy« ustavičně upozorňoval na protimaterialistické proudy v přírodní vědě v cizině, očividně rostoucí. Kritika pojmových základů přírodní vědy vedla tu M e ke stále jasnějšímu usilování o to, aby pojmy přírodovědecké nebyly brány ontologicky, aby byla metafysika z přírodní vědy vyloučena a přírodní věda aby byla stavěna na positivním základě fenomenologickém, jak už před M em a současně s M-ovým kritickým úsilím celá řada cizích fysiků, chemiků, biologův i filosofů tymž směrem pracovala (Mach, Boltzmann, Ostwald, Wald, Driesch, Hartmann, Wagner a j.). V tomto boji proti naturalismu přírodovědeckému, jenž zasáhl v nové době i psychologii a vědy duchové, M. nalezl oporu v Kantovi: objektivná — přírodovědecká — methoda, abstrahující od subjektu a myslící si objekty jako existující, má veliký úspěch při výzkumech přírodovědeckých, ale naturalisté odtud došli k omylu, dovozujíce nepravdivost subjektu a jedinou pravdivost objektů; naproti tomu Kant ukázal, že pravdu třeba hledati v tom, co prožíváme a tvoříme, nikoli v objektech vnějšího světa. Tímto hlásáním návratu ke Kantovi M. vzbudil si opět odpor — u českých filosofů. Z příslušné bohaté publikační činnosti M-ovy uvádíme především veliké dílo filosofické *Idealism a realism v přírodní vědě* (1901, v kom. Řivnáče); dále *Principie theoretického poznání a mravného konání dle Kanta* (nákl. vlast., otisk z »Věst.« Král. čes. spol. nauk); *Konec sporu o idealism a realism v přírodní vědě* (nákl. vlast., 1903). Sem náleží též slavnostní přednáška M-ova při zahájení IV. sjezdu čes. přírodozpytcův a lékařů *Věda a kultura* (1908). — R. 1906—7 M. byl po druhé děkanem lékařské fakulty české university. R. 1906 vyšel prvý díl veliké jeho *Fysiologie: Fysiologie všeobecná*, r. 1908 druhý: *Pohyby a jejich innervace*; dílo toto celým pojetím i podrobným provedením řadí se k předním souborným dílům cizích literatur důstojně po bok. *Dr. E. B.*

Marey Étienne Jules, fysiolog franc., † 21. kv. 1904.

* **Margalits** [-lič] Ede, slavista maďarský (* 1849 v Záhřebe). Býval gymnasijním professorem; r. 1885 stal se ředitelem zomborského gymnasia, r. 1891 ředitelem budapešťského chorvatského internátu, r. 1895 mimořádným professorem chorv. jazyka a literatury na budapešťské universitě, r. 1899 professorem řádným. Z rozličných prací jeho uvésti sluší zvláště: *Horvát történelmi repertorium* (2 sv., 1900 a 1902, vyd. uher. akad.). Autor seznamuje tu s veškerou historickou prací Chorvatů tak, jak se jeví v publikacích Chorv. hist společnosti a Jihoslov. akademie od r. 1850 do r. 1899.

Margelán 2) Nový r. 1907 přezván ve Skobelev.

* **Margines**, lat, proužky papíru nepopsané nebo nepotisknuté, jmenovitě v knize.

Margueritte Paul a Victor. Do češt.: »Tobolka«, novella, přeložil —jv— (Praha, 1895, J. Otto); »Chlapíci«, přel. dr. B. Prusík (t., 1904); »Pohroma«, přel. J. Jiroušek (t., 1903); »Poum«, přel. A. Tuček (t., 1902); »Zlomený meč«, přel. K. Jenský (t., 1902); »Komuna«, přel. V. Unzeitig (t., 1904).

Marhan Michal, paedag. spis. čes. Od r. 1893 byl řídícím učitelem obecné školy chlapecké v Karlíně, kdež r. 1904 jmenován ředitelem. Vedle uvedených spisů vydal: *Početnice pro školy obecné* (Praha, 1903); *Povídky a pohádky* (t., 1909); Andersenovy *Báchorky* (t., 1909) a pod pseudonymem Jan Borecký *Enšpigla* (t., 1907). Od r. 1909 rediguje »Besedy Mládeže«.

Marchand 2) byl po svém návratu do vlasti nadšeně přivítán a zejména slaven stranou nationalistickou. R. 1902 povýšen byl na plukovníka, ale když kandidoval jako poslanec do parlamentu, byla jeho první volba pro volební podvody zrušena a po druhé zvolen nebyl. Poněvadž pak r. 1904 žádost jeho, aby vstoupiti mohl do služeb ruské armády v Mandžusku bojující, byla zamítnuta, vstoupil dobrovolně do výslužby, leč na bojiště se přece neodebral. Srov. Morphy, Le commandant M. et ses compagnons d'armes à travers l'Afrique (Pař., 1900); Poicier, De L'Oubanghi à Fachoda. M. et la mission de la mission Congo Nil (t., 1900); Castellani, M. L'Africain (t., 1902); Baratier, Mission M. itinéraire de la mission (mapa, t., 1903, 4 listy).

* **Marchand** Jacob Alfred, pravým jménem Kauffmann, spisov. franc. (* 1842 v Seltzu v Elsasku — † 1895 v Paříži), studoval protestantskou theologii ve Štrasburce, r. 1868 založil náboženský list »Progrès religieux«, r. 1869 jmenován pastorem, ale místa toho ještě t. r. se vzdal a usadil se v Paříži, kde byl stálým spolupracovníkem »Tempsu«. Napsal: *Le siege de Strasbourg* (1870); *Poètes lyriques de l'Autriche* (1880 až 1886, 2 sv.); *Moines et Nonnes* (1881—82 2 sv.); *Poètes et Penseurs* (1892) a j.

* **Marchet** Gustav, státník rak. (* 29. kv. 1846 v Badenu u Vídně), stal se r. 1882 professorem národního hospodářství na vysoké

škole zemědělské ve Vídni. R. 1891 zvolen byl poslancem do říšské rady za své rodné město, kde přidružil se k německé straně pokrokové a od té doby byl z nejvíce vynikajících členů jejích. Dne 2. června 1906 imenován byl rak. ministrem vyučování, kterýžto úřad zastával do 19. list. 1908, kdy po demissi kabinetu Beckova byl svého úřadu zproštěn. Za něho provedena reforma středoškolská. Napsal: *Holzhandel und Holzindustrie der Ostseeländer* (spolu s W. F. Exnerem, Výmar, 1876); *Zur Organisation des landwirtschaftlichen Kredits in Oesterreich* (Víd., 1876); *Studien über die Entwickelung der Verwaltungslehre in Deutschland* (Mnichov. 1885); *1848—1888. Ein Rückblick auf die Entwickelung der österreichischen Agrarverwaltung* (Víd, 1889); *1888—1898* (pokračování předešlého díla; t., 1899); *Das Recht des Landwirtes* (2. vyd. t., 1900, 2 sv.); *Ueber die rechtliche Stellung der Privatguterbeamten und die Altersversorgung der Privatangestellten* (t., 1896). *Tmk.*

Marchetti Filippo, hud. skladatel ital., † 19. led. 1902 v Římě.

* **Marchmont** [márč-] Arthur Williams, žurnalista a romanopisec anglický (* 1852), vydal romány: *Isa* (1887); *By Right of Sword* (1897; dramatisováno a provozováno v Americe 1902); *A Dash for a Throne* (1898); *The greatest Gift* (1899); *In the Name of a Woman* (1900); *For Love or Crown* (1901); *Sarita the Carlist* (1902); *When I was Czar* (1903); *By Snare of Love*; *The Queen's Advocate* (1904); *By Will of Woman*; *A Courier of Fortune* (1905); *By wit of Woman* (1906); *In the Cause of Freedom*; *The Man who was dead* (1907); *A Millionaire Girl*; *My lost Self* (1908).

* **Maria** Jaroslav, pseud. dram. spis. čes. Jaroslava Mayera (v. t. 14).

* **Marianini** Stefano Giovanni, fysik ital. (* 5. led. 1790 v Zeme u Novary v Piemontu — † 9. čna 1866), absolvoval práva a stal se doktorem práv. Obliba přírodních věd a mathematiky vedla jej však na jinou dráhu. R. 1817 byl adjunktem mathematiky a fysiky na universitě v Pavii, odtud přešel jako professor fysiky a užité mathematiky na lyceum v Benátkách. R. 1830 jmenován byl professorem experimentální fysiky na universitě v Modeně, kde od r. 1849 působil jako předseda v kommissi pro míry a váhy. M. zabýval se většinou elektrochemickými zjevy v galvanickém článku a studoval zejména příčiny a účinky galvanické polarisace, popsal podrobně zjevy indukční a magnetisaci železa výboji kondensátorů, sestavil nový galvanometr a pokusil se též o chemicko-kontaktní theorii článku. *nvk.*

* **Marianna**, planetoida objevená fotograficky J. H. Metcalfem v Tauntoně (Mass.) 16. ún. 1906. Označení (602). *Kvn.*

* **Mariásy** [-ši] Béla, politik a spis. maďarský (* 1824 v Berzéte v gemerské stolici — † 1897). Byl statkářem a nějaký čas zemským poslancem uherským. Uveřejnil mezi jiným: *A magyar törvényhozás és Magyarország történelme* (Uh. zákonodárství a dějiny Uher; Budapešť, 1884, Ráb, 1887—93, 18 sv.); *Magyarország közjoga* (Veřejné právo uherské; Ráb, 1893).

* **Mariavité**, náboženská sekta, jež povstala v posledních letech mezi rusko-polskými katolíky. Nazvána jest od horlivého ctění Bohorodičky. Ještě r. 1896, když už mezi některými seminaristy polskými existovalo hnutí zavrhující příliš světský způsob života polského duchovenstva, nemohli ani zasvěcení jednotlivci tušiti, co ze hnutí toho povstane. Podnět k jeho organisaci vyšel od — ženy, pí. Kozlowské, majitelky dílny na církevní řízy a jiné kostelní potřeby v Plocku. Dělnice zaměstnané u pí. Kozlowské — počtem okolo 40 — žijí po způsobu klášterním, nejsou však nijak vázány a mohou, kdykoli jim libo, vystoupiti. Pod vedením pí. Kozlowské organisovali se i mariavitští sektanti, resp. v čele jich budoucí mariavitští kněží. K návrhu bývalého katolického, nyní mariavitského kněze Tulaby byl přijat pro m ty »kodex života sv. Františka« (život podle evangelia a deseti přikázání božích). M. nejen že ponechali v platnosti coelibát, ale zakazují dokonce svým kněžím užívati ženské posluhy, odstranili štolové poplatky, ale naproti tomu zavedli stálý plat duchovenstva, obmezili zpověď žen a nedovolují politiku kněžstva. Původně přestali jen na těchto článcích, ale brzo přidali nový, zřekli se papeže. Za představeného svého zvolili p. Kowalského, který řídí celé hnutí. Velmi vhod přišel m-tům úkaz o konfesní svobodě; na jeho základě mohou nyní existovati a rozvinuli horlivou činnost. Hlavními středisky m-tů jsou města Plock a Łodź. S počátku bylo mariavitských kněží kolem 80, věřících pak ke 100.000. Když však hnutí počalo býti pronásledováno, čítalo se r. 1907 kněží jen 35, věřících pak 75—80.000. — Srv. čl. O m-tach (»Slavjanskija Izvěstija«, 1909, č. 1.).

* **Marie** Feodorovna, nynější carevna matka (* 26. list. 1847), dcera krále dánského Kristiána IX., provdala se dne 9. list. 1866 za nástupce trůnu ruského, potomního cara Alexandra III., přijala pravosláví a změnila hlavní křestní své jméno Dagmar za jméno M. F. M F. povila svému manželu: Mikuláše II., nynějšího cara ruského (* 18. kv. 1868); velkoknížete Jiřího (* 9. kv. 1871 — † 10. čce 1899); velkokněžnu Xenii (* 6. dub. 1875), provdanou 6. srpna 1894 za velkoknížete Alexandra Michajloviče; velkoknížete-následníka trůnu Michaila Alexandroviče (* 22. list. 1878); velkokněžnu Olgu (* 13. čna 1882), provdanou za vévodu Petra Oldenburského od 27. čce 1901. Po smrti svého manžela cara Alexandra III. dne 1. list. 1894 M. F. zůstala vdovou a má titul: carevna matka, s nímž jsou spojena zvláštní privilegia, v jistých směrech o mnoho větší, než jsou práva carevny, manželky panujícího právě cara. M. F. tráví nyní život

hlavně mimo Rusko, jako v Dánsku, Italii, Francii a j. Veliké účastenství, třeba nepřímé, měla též v rusko-jap. válce. *Tmk.*

* **Marienescu** [-ku] Athanas Marian M., folklorista rumunský (* 1830 v Lipové v Banátě), studoval v Aradě, Temešváru, Budapešti a ve Vídni, věnoval se soudní službě a 1900 jako soudce král. tabule budapeštské vstoupil do výslužby. Z jeho spisův uvádíme: *Balade, ineosobi istorice şi mitologice din poesia poporală* (Ballady, zvláště historické a mythologické z poesie lidové, Vídeň, 1867, zvl. otisk z »Albiny«); *Datorinţele noastre* (Naše povinnosti, Víd., 1868); *Steaua Magilor, cântece de nascerea lui Christos* (Hvězda magů, písně o narození Kristově, 1875); *Cultul păgân şi crestin* (Kult pohanský a křesťanský, 1884, vyd. akademie rumun. v Bukur.); *Studiu despre Celţi etc.* (Studie o Keltech atd., Karansebes, 1895). M. byl prvý, kdo počal sbírati pohádky rumun. a psal o nich studie, bera se cestou mythologů germanských Grimma a Norka; dokazuje, že jsou to staré mythy, někdy celé, jindy fragmenty z mythů zvláště řecko-římských. Výklady jeho nesnesou však přísného kriteria. V pojednáních historických snaží se dovoditi, že národ rumunský sídel svých v Dacii nikdy neopustil. Je řádným členem akademie rumunské. *Drozd.*

* **Marinov** D. I., bulharský publicista a sběratel právních obyčejů (* 1848 ve vsi Vlčedrma v lomské okoliji). Studoval na klassickém gymnasiu a na veliké škole v Bělehradě. Býval učitelem, soudním úředníkem, ředitelem sofijské národní bibliotéky a pak redaktorem exarchátniho časopisu »Vesti«. Uveřejnil mnoho prací jako: *Istoria na bъlgarskata literatura*; *Živa starina* (sbírka obyčejového práva, 6 sv.); *Službite na sv. Joakim Osog.*; *Materiali za vešce tvenata kultura na naroda* a j. Redigoval i »Relig. razkazy« (roč. I.—III.). Přispíval do časopisů »Jurid. Pregled«, »Sbornik za nar. umotvorenija«, »Bъlgarski Pregled«, »Bъlgarska Sbirka« a j.

* **Marinus** z Tyru v. Mapy, str. 809 a Ptolemaios 2).

* **Marion,** planetoida objevená fotograficky R. S. Duganem v Heidelberce 17. ún. 1903. Označení (506). *Kvn.*

Maris 2) Jakob, malíř holl., † 1899.

* **Marius**, pseudonym J. Gebauera (v. t., Dopl.).

Marjánko Ferdinand, žurnalista a spis. čes., † 13. kv. 1903 v Praze.

* **Marjanović** Milan, spis. chorv. (* 1879 v Kastvu v Istrii). Jest redaktorem karloveckého časopisu »Svjetlo« a spolupracovníkem chorv. časopisu »Obzor«. M. vyniká hlavně na poli publicistiky a kritiky. Ze samostatných spisů M-ových sluší zejména uvésti: *Pučke knjige* (4 sv.); *Iza Šenoe*; *Karijera* (sociální román); *Fragmenti* (Drobné črty). Vedle toho uveřejnil řadu rozprav kulturně politických a hojně přispívá i do chorv. časopisu »Crvena Hrvatska«. *Tmk.*

Markalous Václav, filolog čes., † 1905 v Chrudimi.

Márki Sándor, historik maď., uveřejnil dále: *A középkor fobb kronikásai a magyarok honfoglalása koráig* (Hlavní kronikáři středověcí před příchodem Maďarů do Uher). *II. Rákoczi Ferenc*, I. sv. 1676—1707 (1908). Napsal rozličné učebnice a příručky dějepisu a zeměpisu. Pod redakcí jeho vyšla Pamětní kniha věnovaná králi Matěji (*Mátyás király Emlékkönyv*, Bpešt, 1901). Společně s Beksicsem napsal X. sv. Milleniových dějin (Moderní Uhersko, 1848—95), redigovaných Szilágyim.

* **Markl** Bohumil, lékař čes. (* 1866 v Židlochovicích na Mor.). Absolvovav gymnasijní a pak lékařská studia v Praze, promovoval r. 1891 na české universitě, byl tu assistentem pathol.-anatom. ústavu, r. 1893 vstoupil jako zdrav. assistent do státní služby, r. 1897 byl povolán do ministerstva vnitra, vykonal větší studijní cesty po střední Evropě a byl r. 1902 jmenován zdrav. námořním inspektorem v Terstu, kdež působí posud, jsa od r. 1903 též mř. členem nejvyšší zdrav. rady. Z četných jeho publikací možno uvésti: *K aetiologii chřipky* (»Čas. lék. čes.«, 1892); *Experim. studie o resistenci viru vakciny kravské* (t., 1898); *Mor dýmějový* (»Sbírka přednášek a rozprav lék.«, 1900). Kromě toho napsal do rozličných mezinárodních sborníkův a časopisův odborných veliký počet kongressových referátův a speciálních prací obsahu zdravotnického (o lihovém světle žárovém, o ventilaci ve školách, o výživné ceně ryb), zvláště však bakteriologického a epidemiologického (toxiny moru, agglutinace morového bacilla, vliv krys při propagaci moru a rozličné methody jich hubení, případ moru na lodi »Calipso«, o mechanismu získané immunity proti moru, obrana organismu proti tuberkulosní infekci, immunita při infekci meningokokky a j. v.).

Markov 2) Jevgenij Lvovič, spis. rus., † 1903.

* **Marković** Dimitrije Cincar, generál a ministr srbský. Vyznamenal se ve válce srbsko-turecké r. 1876. Ve válce srbsko-bulharské M. velel pluku a r. 1898 jmenován byl chefem generálního štábu srb. Po smrti krále Milana 11. února 1901 stal se vrchním velitelem srbské armády a po krátkém ministerstvu Velimirovićově M. převzal dne 18. list. 1902 vládu do svých rukou. Za něho začaly se zase časové libovůle a nešetření zákonů. M. potlačoval konstituci, ujařmoval svobodu národní a prováděl nejhnusnější terror po celé zemi, v čemž mu ochotně pomáhal mladý král Alexander s královnou Dragou (v. t., Dopl.). Nastala hrozná reakce. Při nových volbách do skupštiny r. 1903 M. učinil neslušný nátlak na voličstvo, což vyvolalo v celé zemi ohromnou nenávist proti němu. V deštivé noci s 10. na 11. červen 1903, kdy byli zavražděni král Alexander i královna Draga, byl i M. ve svém bytě zabit. *Tmk.*

Markovio Franjo, spis. chorvatský (* 26. srpna 1845 v Križevcích v Chorvatsku). Jest nyní řádným professorem filosofie a aesthetiky na filosofické fakultě záhřebské. Vynikl na poli dramatu. Hlavně sluší v té příčině jmenovati: *Karlo Drački*; *Zvonimir* a *Benko Bot*. Sbírku jeho básní vydala »Matice Hrvatská« pod titulem: *Iz mladih dana*. Vedle toho uveřejnil řadu básní v časopise »Vijenac«, který od r. 1872 po řadu let redigoval. Zvláště však pracoval na poli filosofie a aesthetiky a vykonal v tom oboru velmi mnoho. Především sluší jmenovati veliké jeho dílo *Estetika*, vyd. král. zemskou vládou r. 1903 v Záhřebě. Dále napsal znamenitá pojednání o aesthetické ceně Gondulićova »Osmana« a Mažuranićova »Čengiće-agy«. M. také napsal velmi cenné rozpravy o aesthetickém obsahu chorvatských písní národních, chorvat. románu i chorv. ballady. V »Radu« Jihoslovanské akademie otištěny jsou mnohé práce z oboru toho. A na tomto poli M. neúmorně pracuje podnes. (Viz též Jihoslované, 445.)

* **Markovič** Julius, politik sloven. (* 21. pros. 1860 v Hrachově, stolice gemerské). Absolvovav gymnasium, studoval medicinu na univ. vídeňské. Nabyv r. 1884 doktorátu, usadil se jako praktický lékař v Myjavě, odkudž pro neustálé persekuce administrativních úřadů maďarských přesídlil se do Nov. Města n. Váh., kdež působí jakožto praktický lékař podnes. Na Považí — v okolí N. Města n. V. — nastal přesídlením M-ovým nový ruch, jevící se účinnou drobnou prací národní. M. založil r. 1890 v N. Městě n. V. »L'udovou banku«, jež z malých začátků neustále se vzmáhajíc náleží dnes se svým zákl. kapitálem 500.000 K a 3 mill. K vkladů k nejpřednějším slovenským ústavům peněžním. Jako politik vede s nadšením agressivní boj proti vládní politice maďarské. R. 1905 kandidoval M s národním programmem v okresu vrbovském, kteráž volba však zmařena úsilím vládní strany. Proti volbě podány rekursy, také volební předseda oznámen kriminálně, avšak maďarské soudy osvobodily vinníky, ba odsoudily dokonce petenty k zaplacení přes 20 000 K útrat. Že vláda maďarská hleděla M-ovi znemožniti vstup do parlamentu za každou cenu, patrno je také z toho, že nabídla se národní straně zajistiti zvolení kohokoli jiného, jen M-e ne, čehož však strana nepřijala. M. je činný též i na poli církevním, jsa dozorcem několika ev. církví, členem národní organisace, a činným v publicistice.

Marko-Vovčok, spisovatelka malorus., † 1907.

Marokko. Dějiny (1900—1909). Spor Francie s M-kem o skupinu oas tuátských (viz XVI, str. 884) vzniknuvší r. 1900, skončil se pro Francii příznivě v létě 1901. Francouzské vojsko podniklo r. 1900 výpravu proti oasám ležícím na jih od M ka. Když výprava ta se nepodařila, obrácen zřetel k oasám ležícím na vých. rozhraní M-ka. Gen. Servière obsadil 1. bř. 1901 Ksur-el-Kebír, hlavní oasu solného hřbetu Timmimuna, a gen. Risbourg ujednal s náčelníkem zaoujoským Kersasem v záp. Tuátě smlouvu. Potom ustanoven v dubnu od min. války velkovezírem Hadži Muktar, nakloněný Francii. Tehdy Francie žádala odškodnění za nedávné znásilnění svých příslušníků (t. zv. affera Pouzetova), jež vymáhal energickým svým vystupováním Révoil, diplomatický zástupce v Tangeru. Když jeho jednání nevedlo k žádanému cíli, odeslán křižák Assas, který 8. kv. přistál do vod marockých, a hned potom podáno ultimatum; ke konci května následovaly křižáky Pothuau, Du Chayla a Chanzy pod adm. Caillardem. Nicméně došlo i tentokráte v čas k dorozumění. V červnu navštívilo marocké poselstvo Anglii a potom Francii, jíž 20. čna potvrdilo držení osad tuátských a vedle toho slíbilo novou policejní hlídku pro jižní a západní hranice Alžíru. Na podzim potom hrozily M-ku nové zápletky se Španělskem pro dítky, které byly na sev.-západě uloupeny; spor však diplomaticky včas urovnán. Na počátku roku 1902 znova se vyskytla stará rivalita Anglie a Francie na dvoře marockém, k tomu přidružily se pak snahy Německa a Rakousko-Uherska vymoci od M-ka jistých výhod obchodních. Francie vymohla v únoru vydání nepřátelského jí arabského agitátora Bu-Amamy (= »otec turbanu«, vlastně Muhammed ben-el-Arba) z oasy Figig a obsazení této francouzskými a marockými kommissaři, kteří však 22. bř. byli nuceni odtáhnouti s nepořízenou. Dále dosáhla Francie protokoly z 20. dub. a 9. kv. možnost další stavby již. oránské dráhy — jež nyní se končí u Béchar-Colombu — do Táfiletu. Od října rozmnožily se ještě těžkosti M-ka následkem vystupování proroka Omara Serhuniho, který se vydával za Muleje Muhammeda, staršího a v Mekines zajatého bratra sultánova; byl zván Bu-Hamara (= »otec oslice« pro svoji zálibu v ježdění na ní). Přes energické zakročení proti němu nebylo možno jej odstraniti zrovna jako Bu-Amamu, který od podzimu 1904 pracoval s Omarou ruku v ruce. Ke konci r. 1902 zdvihli se také Kabylové tetuánští na severu. Nicméně reformám nakloněný sultán se ještě udržel, smířiv se opatrně se svým bratrem veřejně; na podzim r. 1903 přinesl další obět požadavkům svého lidu, nutě všecky cizince, aby opustili hlavní město Fés. Ke konci list. 1903 podal žádost za propuštěnou posavadní ministr války Sidi M'heddi el M'nebbi; jeho nástupcem se stal v prosinci Sidi Muhammed Gabbas, o němž se říkalo, že jest názorů konservativních. Na jaře roku 1904 vyskytla se zpráva — ostatně kolovavší již dříve —, že obě posud rivalisující velmoci — Francie a Anglie — se 8. dub. shodly v řadě sporných otázek (jako ohledně Sudánu, Egypta, Madagaskaru) v ten smysl, že M. zůstane pro příště vyhrazeno zájmům francouzským. Anglie slíbila, že nebude míti žádných in-

teressů na M-ku a rozhodnutí země pro mír způsobenému přičiněním Francie, jakož i nutným reformám administrativním, hospodářským, finančním a vojenským nebude klásti žádných překážek. Potom ujednána 6. říj. smlouva mezi Francií a Španělskem, pojišťující podíl Španělska na M-ku, a byla — jak vyžadovala smlouva z 8. dub. — sdělena Anglii; o officiálním sdělení německé vládě se nemluvilo. Že ona quasi ochranná vláda, která nyní spočívala na Francii, měla své nepříjemné stránky, ukázalo se při zajetí amerického příslušníka Perdicarise marockým náčelníkem Mulejem Ahmedem el-Raïsuli; americká námořní demonstrace 1. čna dosáhla propuštění zajatého vedle vyplnění jiných pokořujících podmínek, jež způsobil Ahmed svému sultánovi. Jinak v té době tvrdošíjně Anglie se exponovala pro ministra války el-M'nebbi ho, který v srpnu měl býti pro nesprávnosti v úřadě zajat. Tím ovšem protektorát Francie nad M-kem byl protržen. Nejtěžší ránu však utrpěly francouzské vyhlídky příliš prudkým vystoupením vlastního ministra vnějších záležitostí Delcasséa, jež — nehledě na jeho hrozivou řeč vůči marocké vládě — způsobilo nedbáním hosp. interessů německých přímé zakročení Německa. Kdežto franc. minist. předseda Saint René Taillandier od února 1905 ve Fésu s maghzenem a ad hoc svolanými notábly namáhavě pracoval o provedení reforem Francií projektovaných a vnucoval sultánovi myšlenku, že zastupuje nejen Francii, ale celou Evropu, přistal císař Vilém II. 31. bř. za své středomořské cesty v Tangeru a zde zdůrazňoval zcela jasně plnou suverenitu sultánovu a své pojetí marocké politiky volných dveří pro všecky národy. Toto významné prohlášení zatlačilo úplně do pozadí všecko, co bylo dotud umluveno mezi Francií, Anglií a Španělskem ku prospěchu M-ka a Německa. Výsledky toho byly hned patrny: Německu hned potom dostalo se satisfakce M-ka za zavraždění zpravodaje »Kölnische Zeitung« a dále dostalo se něm. lodím práva volné pobřežní plavby. Tehdy také bylo hladce vyřízeno propuštění marquise de Ségonzac, zajatého na čtvrté jeho vědecké cestě 2. bř. Jinak Francie, jež nahlédla chybné přehnání svých interessů, nedala na sobě znáti rozmrzelost: Delcassé 28. kv. požádal za propuštěnou po odmítnutí francouzských návrhů M-kem. Na základě posud platných ustanovení mezinárodní madridské konference z 3 čce 1880 dosáhl mimořádný vyslanec německý, hr. Tattenbach, který od 13. kv. jednal s marockou vládou, že 30. kv. vláda slíbila k vyřízení všech sporných otázek svolati novou konferenci evropských velmoci (vedle západoevropských také severoevropské a Ameriku). Během čna 1905 všecky súčastněné státy daly k tomu své svolení. Mezitím Španělsko a Německo usilovalo s dobrým výsledkem, aby při svěřování hospodářských svých zájmů byly M-kem respektovány. Na to 8. čce něm. vyslanec v Paříži, kn. Radolin, a franc. min. předseda se shodli, aby obě velmoci — Německo, Francie — jednak odvolaly svá vyslanectva z Fésu do Tangeru, jakmile se sestoupí konference, a jednak aby svými zástupci současně daly sultánovi rady k sestavení pevného programmu nastávající konference, čímž s něm. strany loyálně přiznány oprávněné nároky Francie jako sousedního státu M-ka. Suverenita a nezávislost sultánova, jakož i integrita jeho říše měly tvořiti základ a předpoklad všech zamýšlených reforem. Španělsko a Anglie činily účastenství na kongressu závislým na přijetí programmu jim předloženého. 28. září sjednotily se Německo (zást. Radolin) a Francie (Rouvier) o návrhu konference dále v ten rozum, že programm konference má obsahovati dále zřízení policie, návrhy pravidelného střežení a potlačení podloudné dopravy zbraní, finanční reformy (státní banku, daně) a dále pevné stanovení jistých základních linií k jistotě hospodářské svobody. Za místo schůze konferenčních zástupcův ustanoveno město Algeciras (v. t.) v jižním Španělsku. Sultán dal k tomu své svolení. Konference zahájena 16. led. 1906 (v. o ní Algeciras Dopl.). Konference skončila se k naprosté nespokojenosti politických kruhů německých, ježto pro Francii, která — jak se vyjádřil min. zahr. záležitostí Bourgeois — nemusila svým názorům přinésti žádných obětí, výsledky byly mnohem příznivější. Mezi Německem, podporovaným jediné rakouským delegátem, na jedné straně a mezi Ruskem a Italií, podporujícími zájmy francouzské, na druhé straně nastalo potom rozladění. M-ku pak samému klidu také nepřinesla. R. 1907 vypukly v zemi povážlivé nepokoje pobouřeného domácího obyvatelstva proti Evropanům, zejména v městech Tangeru, Rabatu, Casablance, Mazaganu a j. v.; při tom mnoho Evropanů povražděno Francouzská vláda vyslala tam několik válečných lodí a francouzské vojsko obsadilo odbojná města. Situace pak zhoršena tím, že bratr sultánův Mulej Hafid, odporující bratrově politice, jež se stále snažila o upokojení evropských mocí, prohlásil se sám za panovníka a postavil se v čelo kmenů, bojujících proti cizincům. U Casablanky došlo k bojům několikrát se opakujícím mezi francouzsko-španělským vojskem a domorodci, kterým bylo ustoupiti. Francouzská vláda nařídila veliteli okkupačního vojska, gen. Drudeovi, aby se uchopil offensivy. Dal se hned na postup, zničil marocký opevněný tábor Tadert a vzbudil tím u domorodců velké zděšení. Přes to vliv Muleje Hafida rostl stále. Na počátku r. 1908 Abdul Azíz, posavadní sultán, sesazen a Mulej Hafid povolán za panovníka. Abdulu Azizovi zůstalo jen jeho sídelní město Rabat a přístavní města, střežená od Francouzů. Nový sultán prohlásil nejprve, že nemá nepřátelských úmyslů proti Evropanům, že si přeje absolutní neutrality Evropanů v jeho boji s bratrem

a sliboval, že obnoví v M-ku klid a pořádek. Ale hned potom přišly zprávy, že káže »svatou válku« proti cizincům, jmenovitě proti Francouzům, poněvadž tito bojovali otevřeně ve spolku s vojskem sultána Abdula Aziza, na př. u Setatu (70 *km* již. od Casablanky), jehož dobyli. Na to francouzská vláda požádala Španělsko, aby vyslalo vojsko do M-ka. Španělská vláda tomu vyhověla, aby — jak notou oznámeno evropským velmocem — zabránila přechodu nepřátelských kmenů na španělské území; že však odvolá své vojsko, jakmile bude dána zaruka, že marocká vláda je dosti silna zavésti opět pořádek. V dalším boji obou bratrů nastal obrat Abdulu Azízovi nepříznivý. Vojska Muleje Hafida potřela úplně jeho vojenskou moc a prohlásila v celé zemi sultánem Muleje Hafida. Tento oznámil na podzim r. 1908 všem mocnostem své nastoupení na trůn a projevil ochotu uznati smlouvu algeciraskou v plném znění. V únoru r. 1909 byl všemi signatárními velmocemi uznán sultánem. Vedle toho 9. ún. 1909 došlo stran M-ka i mezi Francií a Německem ke smlouvě, podle které obě moci především se zavázaly navzájem nečiniti překážek svým obchodním zájmům; kromě toho Německo — sledující v M ku cíle jen hospodářské — uznávajíc, že zvláštní politické interessy Francie jsou úzce spojeny se zajištěním pořádku a míru v zemi, zavázalo se nečiniti těmto interessům žádných překážek.

Literatura. Geografická: Canal, Géographie générale du Maroc (Pař., 1902); de Legonzac, Voyages au Maroc (t., 1903); Aubin, Le Maroc d'aujourd'hui (t., 1904, něm. Berl., 1905 ; Cousin a Saurin, Le Maroc (Pař., 1905); M. Schanz, Nordafrika: M. (Halle, 1905); Hubner, Eine Pforte zum schwarzen Erdteil (t., 1904), Militärische u. geographische Betrachtungen über M. (Berlin, 1905); Immanuel, M., eine militärpolitische u. wirtschaftliche Frage unserer Zeit (t., 1903); Gentil, Mission de Segonzac. Explorations au Maroc (Pař., 1906); Erckmann, Le Maroc moderne (t.); G. Jeannot, Étude sociale, politique et économique sur le Maroc (Dijon, 1907); Th. Fischer, Die Seehäfen von M. (Berl., 1908). Dějepisná a politická: Werle, Deutschlands Beziehungen zu M. vom Beginn des Mittelalters bis zur Gegenwart (Koburg, 1902); Meakin, The Moorish Empire (Lond., 1901); T. H. Weir, The Shaikhs of Morocco in the XVI century (Edinb., 1904); M. Aflalo, The truth about Morocco (Lond., 1904, nestranně psáno); Ronard de Card, Les relations de l'Espagne et du Maroc pendant le XVIIIe et le XIXe siècles (Pař., 1904); A. Lous, L'établissement des dynasties des Chérifs au Maroc et leur rivalité avec les Turcs de la régence d'Alger 1509 à 1830 (»Publications de l'École des lettres d'Alger«, sv. 29, t., 1904); Playfair a Brown, Bibliography of Morocco (Lond., 1891); de Castries, Les sources inédites de l'histoire du Maroc, de 1530 à 1848 (sv. 1., t., 1905); de Castellan, Maroc 1904—1907 (t., 1907); Sainte-Chapelle, La campagne du Maroc et les enseignements de la guerre d'Afrique (t., 1909). — Mapy: de Flotte de Roquevaire, Carte du Maroc 1:1,000.000 (4 listy, Pař., 1904) a Essai d'une carte hypsométrique du Maroc, 1:3,000.000 (uveř. v »Annales de géogr.«, 1901); von Langenbucher, 1:2,000.000 (Berl., 1905). *Fgl.*

Maroquin v. Safián.

Marquardsen Heinrich, právník a politik něm., † 1897.

* **Marriot** Emil, spisovatelka něm., v. Mataja 1) Emilie.

Marshall 4) William, zoolog něm., † 16. září 1907 v Lipsku.

* **Marschalk** v. Ostheim Charlotte v. von Kalb 2).

* **Marschall** von Bieberstein Adolf, svob. pán, státník něm. (* 12. říj. 1842 v Neuershausen u Freiburka v Br.). Vstoupiv r. 1871 do soudních služeb badenských byl r. 1882 státním návladním v Mannheimu. V l. 1875—83 byl zástupcem statkářské šlechty v badenské první komoře a přičiňoval se o založení evangelické církevní strany. V l. 1878—81 zastupoval 10. badenský volební okres na říšském sněmě, kde se přidal k německým konservativcům. R. 1883 jmenován badenským vyslancem v Berlíně a členem spolkové rady. V l. 1884—90 byl členem říšského pojišťovacího ústavu a účastnil se horlivě ve spolkové radě i v říšském sněmě předběžných prací sociálně zákonodárných. Po odstoupení Bismarckově v březnu 1890 byl stát. sekretářem zahran. úřadu a řídil zejména jednání o smlouvách obchodních. V říj. 1894 jmenován pruským státním ministrem, pak v list. 1897 vyslancem Něm. říše v Cařihradě. — Jeho bratrovec Adolf M. v. B. (* 11. led. 1848), od r. 1900 tajný rada v badenském ministerstvě pro velkovévodský dům a zevní záležitosti, byl r. 1904 jmenován ministerským ředitelem a r. 1905 předsedou ministerstva.

* **Marszałkiewicz** Stanisław, miniaturista polský (* 1789 ve Varšavě — † 1872 t.), pobyl delší dobu v Drážďanech, kde studoval staré mistry. Maloval miniatury na kosti a papíře, počítá se jich kolem tisíc; nejlépe se mu dařila poprsí; maloval též miniatury starých i nových obrazův olejových.

Maršan Robert, právní historik čes. * 1875. R. 1902 povýšen za doktora práv. Od r 1901 jest v soudní službě v Praze. V září 1905 byl habilitován na právnické fakultě české univ. pro říšské dějiny rakouské. Konal archivní studia, zvl. ve Vídni. Uveřejnil: *Dějiny policejní organisace rakouské*, I. část (1904, »Knihovna Sborníku věd. práv. a stát.); *Vznik moderní policejní organisace rakouské* (»Sbor. věd. pr. a st.«, 1905). Vydal český nový *Volební řád do říšské rady* (2. vyd. 1907). Obracel pozornost i k polské otázce v Prusku a napsal: *Poláci pod vládou pruskou* (Praha, 1903); *Polská otázka v Prusku od r. 1815* (»Slov. Přehled«. 1908); sem spadají i jiné M-ovy články

v »České Revui«, 1902 a 1908. Z populárních jeho prací budiž uvedeno: *Boj o severní točnu* (1907).

* **Maršner** František, obchodník a průmyslník čes. (* 1857 v Buštěhradě). Studoval na reálce a obchodní škole v Praze. R. 1884 založil »Obchodní Listy«, jež později sloučil s »Čes. Lloydem«, jenž vychází posud. Do listu toho napsal řadu článků národohospodářských, nesoucích se za organisací čes. obchodu a průmyslu. Vedle toho psal odborné články do »Pokroku«, »Nár. Listů«, »Hlasu Národa« a j., a samostatně vydal: *Zimní výlet do Dalmacie a na Černou Horu* (Praha, 1895); *Cukerní kartel a prospěch z něho plynoucí* (t., 1902) a brošuru: *Jak předejíti zemědělské krisi* (t., 1902). R. 1889 založil v malých rozměrech na Kr. Vinohradech výrobu orientálských cukrovinek a čokolády, kterou přivedl k velikému rozkvětu, a r. 1901 přeměnil továrnu v akc. společnost s kapitálem millionovým. Společnost pod jeho vedením zdárně prospívá a náleží k nejpřednějším závodům v Rakousku. R. 1893 založil podobnou továrnu v Drážďanech. R. 1904 koupil velkostatek Sv. Jan pod Sk., jejž zvelebil, a tamní zámek, býv. klášter benediktinů ostrovských, upravil na lázně s ústavem vodoléčebným. Vynalezl nový, ve všech státech patentovaný způsob výroby másla z oleje kokosového, kteréž brzy trhy opanovalo. M. byl mezi zakladateli »Ústředního spolku českých kupců«, spolupůsobil při založení »Českého vývozního spolku« a od r. 1900 je předsedou »Čes. úvěrního ústavu« v Praze.

Maršov 1) díl I. má 86 d., 10 obyv. čes., 1251 něm. (1900). — M 2) díl II. má 48 d., 472 obyv. něm. (1900). — M. 3) díl III. 53 d., 329 obyv. něm. (1900). — M. 4) díl IV. 87 d., 22 obyv. čes., 661 něm. (1900).

Maršovice 1) mají 106 d, 742 obyv. čes. (1900).

Marteau Henri, houslista franc. Proslavil se svými koncerty i v Rusku a napsal též scénu pro orchestr a sbor pod názvem: *La voix de Jeanne d'Arc.* *Tmk.*

* **Marten** Miloš, pseud. čes. spis. Miloše Šebesty (v. t. 4).

* von **Martens** 1) Eduard, zoolog něm., † 1904. — M. 2) Fr., právník rus., † v červnu 1909. Měl též účastenství ve vyjednávání o mír mezi Ruskem a Japanem.

* **Martens** Adolf, strojní inženýr něm. (* 6. bř. 1850 v Backendorfu). Vystudovav průmyslovou akademii v Berlíně, vstoupil r. 1871 do služeb železničních v Bromberce, r. 1875 byl v kommissi pro znovuzřízení trati Berlín a Nordhausen-Wetzlar. Zabývaje se studiem vnitřního slohu železa a oceli, dal svými pracemi základ k vytvoření metallografie. R. 1884 uvázal se ve vedení berlínského technického ústavu pokusného, jenž zásluhou jeho přeměněn na veliký ústav technický pro zkoušení. Napsal: *Handbuch der Materialienkunde für den Maschinenbau* (Berl., 1898).

* **Martens** Kurt, spis. něm. (* 21. čce 1870 v Lipsku). Studoval v Heidelberce, Berlíně a Lipsku, byl činný jako referendář a žije teď jako vrchní zem. rada a spisovatel v Mnichově. Napsal novelly: *Sinkende Schwimmer* (1892); *Die gehetzten Seelen* (Berl., 1897); *Tagebuch einer Baronesse Treuth* (t., 1899); *Katastrophe* (t., 1904); pak romány: *Aus der Décadence* (t., 1898); *Die Vollendung* (t., 1902); *Kreislauf der Liebe* (t., 1906) a dramata: *Wie ein Strahl verglimmt* (t., 1895); *Kaspar Hauser* (t., 1903); *Der Freuden-Meister* (t., 1907), nečítaje různých kritik básní a j. v rozmanitých časopisech.

Martić Grga, spis. srb., † 30. srpna 1905 v klášteře kreševském.

* **Martin** [-tēn] Louis-Aimé, spis. franc. (* 1786 v Lyoně — † 22. čna 1847 v Paříži), stal se r. 1815 sekretářem komory poslanecké, potom professorem krásných umění a literatury na škole polytechnické a konečně bibliotekářem knihovny sv. Jenovefy. Byl žákem a přítelem Bernardina de Saint-Pierre, jehož vdovu pojal za choť. Úspěchu dodělal se hned prvními svými dvěma pracemi, které opětovaně byly vydány: *Étrennes à la jeunesse* (1809, 1812, 4 sv.) a *Lettres à Sophie sur la physique, la chimie et l'histoire naturelle* (1810, 2 sv.). Mimo to napsal: *l'Éducation des familles* (1834, poctěno cenou akademie); *Livre du coeur, entretiens des sages de tous les temps sur l'amitié* (1835); *Plan d'une bibliotheque universelle* (1838) a pořídil vydání s pečlivými kommentáry spisů Racineových, Molièreových, La Fontainových, La Rochefoucauldových a j.

Martinez 3) Campos Arsenio, gen. špan. Byv odvolán z Kuby zasedal v senátě, jehož předsedou se stal r. 1899. † 23. září 1900 v Zarauzu.

Martinique byl r. 1902 postižen výbuchem sopky Mont-Pelée (v. St.-Pierre 3).

Martin-Siemensův process v. Železářství, str. 785.

de **Martonne** [martòn] Emmanuel, vynikající zeměpisec franc. (* 8. dub. 1873 v Chabris, dep. Indre), studoval na lyceu v Lavalu, na universitách v Paříži, Lipsku a Berlíně. R. 1899 stal se professorem geografie na universitě v Rennes a r. 1905 byl jmenován professorem svého oboru a přednostou geografického ústavu na universitě v Lyonu, kdež jest též místopředsedou geografické společnosti. M. věnoval se s velikou energií prozkumu jižních Karpat, Rumunska, Sedmihradska a Srbska; podnikl tam cesty v l. 1896, 1897, 1899, 1900, 1904 a 1906 a uveřejnil výsledky svých prací v několika malých pojednáních i ve spisech: *La Valachie. essai de monographie géographique* (Pař., 1902); *Recherches sur la distribution géographique de la population en Valachie* (Pař. a Bukurešt, 1903); *Recherches sur l'évolution morphologique des Alpes de Transylvanie* (*Karpates méridionales*, Pař., 1907). U příležitosti geografického kongressu ve Washingtoně navštívil Spojené Obce, Mexiko a Ka-

nadu. M. je z nejpřednějších zástupců moderní geografie ve Francii a lze očekávati od něho velmi mnoho. Jeho příručka *Traité de géographie physique* (Pař., 1909) jest velikým činem pro tento obor vědy geografické a znamená veliký pokrok proti starším pracím tohoto způsobu po mnohé stránce.

* **Martova žluť** v. Jaune d'or (Dopl.).

Martynov 6) Ivan Michajlovič, archaeolog rus., † 1894.

* **Maruška** Jar., pseud. J. Merhouta (Dopl.).

* **Marvel** Ik v. Mitchell 3).

Marx 4) Friedrich, klass. filolog něm., r. 1906 stal se nástupcem Bücheleroným v Bonnu, kde působí posud. K publikacím jeho dodati jest: opatřil veliké kritické vydání *Lucilia* s kommentářem (Lip., 1904—5, 2 díly.)

Marycki Szymon, humanista pol., † 1575.

* **Masák** Jan Miroslav, spis. čes. (* 1884 na Kr. Vinohradech). Po studiích na reálce vinohradské vstoupil do služeb stát. drah; nyní jest úředníkem v Lounech. Vedle kratších studií a skizz v listech belletristických vydal samostatně: *Za duší*, dram. akt (Kr. Vinohrady 1902); *Oběť lásky*, železn. drama o 3 aktech (t., 1903); *Mladá krev*, sbírka veršů (Rokycany, 1905); *Stíny*, drobná prosa 1906); *Skulinou*, satirická studie (t., 1906) a drama *Odveta* (v ruk.). Některé své práce napsal pod pseudonymem J. M. Lanius.

Masaryk T. G. v posledních letech vedle intensivní činnosti politické a veřejné vůbec zabývá se nejvíce problémem náboženským. Poznav, že idea humanitní, ideál Českých Bratří, jest schopen vývoje, snaží se jíti dále a řešiti otázku náboženskou ve smyslu moderního poznání a cítění ve shodě s vědeckým badáním. Ve své knize *V boji o náboženství* (Praha, 1904) hlásá, že náboženství je potřebou i nutností vývoje jednotlivce i národa, je potřebou, jež se nedá nahraditi indifferentismem a liberalismem, ale nedá se též potlačiti násilím. Aby své náboženské názory jasněji uplatňoval, píše od r. 1903 *Kritické přehledy o životě církevním a náboženském* ve své revui »Naše Doba«. Účastnil se náboženské diskusse v Hradci Kr. r. 1906 a řeč jeho vydána pod názvem *Intelligence a náboženství* (Praha, 1907). K rozšiřování svých myšlenek vydává v Knihovničče »Času« menší brošurky: *Za svobodu svědomí a učení* (č. 44); *Věda a církev* (č. 48) a j.). Starší jeho práce vycházejí ve druhém, opraveném vydání, tak: *Česká otázka, Karel Havlíček, Naše nynější krise*; *Naše obrození a naše reformace*, německý pak spis *O sebevraždě* jakožto hromadném zjevu v moderní civilisaci vyšel v českém překlade r. 1905. Z nových prací větších počal uveřejňovati v »Naší Době« *Rukověť sociologie* a přispěl do souborného díla »Česká politika«. R. 1907 zvolen poslancem do říšské rady za moravský volební okres Rožnov; r. 1909 volen do delegací. *Krl.*

* **Máselná kyselina** viz Máselné kvašení.

* **Maslovskij** Ivan Fedorovič, lékař rus. (* 1837 — † 1904), byl porodníkem petrohradské nemocnice i v počtu osobních porodníků dvorních. Z jeho literárních prací možno uvésti: *Serozno-plastičeskij sposob ovariotomiji* (1867).

* **Masochismus** je perversní ukájení pudu pohlavního, spojené s trýzněním tělesným. Srv. Sacher-Masoch.

* **Mason** William, klavírní virtuos amer. (* 1828 v Bostoně — † 1908 v New Yorku), studoval v Lipsku pod Richtrem a Moschelesem, v Praze u Alex. Dreyschocka. Počátkem let padesátých seznámil se ve Výmaru s Lisztem, kterýž jevil živý interes o mladého umělce. R. 1855 vrátil se do Ameriky a usadil se v New Yorku, kde nemálo přispěl k rozvoji tamního hudebního života. Byl stoupencem hudby německé. Napsal některá methodická díla klavírní, tolikéž komponoval lehčí skladby. Jeho korrespondence s Lisztem uveřejněna částečně ve sbírce, kterou vydala La Mara.

* **Massalski** Edward Tomasz, historik a filolog polský (* 1800 na Litvě), studoval na jesuitských školách v Polocku, od r. 1853 přebýval ve Varšavě jako úředník veřejné bibliotéky. Tiskem vydal: *Pan Podstoli, albo czem jestésmy i czem być możemy* (Vilno, 1831–33, 5 sv.); *Tablice o równawcze wszystkich wiadomych monet, wag i miar, wyrachowaných na monety, miary i wagi nowe francuzskie, nowe polskie i rosyjskie* (Petr., 1834); *O skarbach słowiańskich, a szczególniej o gramatyce jezyga polskiego* (Varš., 1853); *Grammatyka polska* (Pař. 1861); dále vydal pod pseudonymem Art. Odr. Kamański ve Vilně (1858): *Gramatyka języka polskiego.*

* **Massey** [mesi] Gerald, básník a liter. historik angl. (* 29. květ. 1828 v Tringu, Hertfordshire). V 15. roce přišel do Londýna, kde se sám vzdělával a vydal sbírku básní *Voices of freedom and lyrics of love* (1850). Později napsal *The ballad of babe Christabel* (1854) a *A tale of eternity* (1869). Plodem dlouholetých studií je dílo *The secret drama of Shakespeare's sonnets* (1866, 3. rozmn. vyd. 1888). Sbírkou básní jest *My lyrical life* (1889, 2 sv.). M jest spisovatel mnohostranný a národní. Srv. Flower, Gerald M. poet, prophet and mystic (Boston, 1895).

* **Massiva**, bratranec Jugurthův, jejž tento úkladně v Římě zavraždil. V. Jugurtha, str. 654 *b*.

* **Masson** Frédéric, historik franc. (* 1847 v Paříži), jest bibliotekářem v ministeriu zevnějších záležitostí, od r. 1903 členem akademie. Z jeho spisů vztahujících se k době napoleonské uvádíme: *Napoleon et les femmes* (1893); *Napoleon chez lui* (1894); *Napoleon inconnu* (1895); *Joséphine impératrice* (1898); *Joséphine repudiée* (1901); *l'Impératrice Marie Louise* (1901); *Napoleon et son fils* (1903); *Napoleon et sa famille* (1897—906); *les Quadrilles à la cour de Napoleon I.* (1904); *le Sacre et le couronnement de Napoleon* (1908).

* **Masson-Forestier** Alfred, spis. franc. (* 1852 v Havru), vystudovav práva věnoval se literatuře. Jest spolupracovníkem předních žurnálů pařížských (»Revue des Deux-Mondes«, »Temps«, »Figaro«, »Revue Bleue« a j.). Napsal: *la Jambe coupée* (1894); *Remords d'advocat* (poctěno cenou akademie; do češt. přel. Al. Tuček »Advokátovo svědomí«, Praha, 1901); *Angoisses de juge* (1898); *Forêt-Noire d'Alsace* (1903); *l'Attaque nocturne* (1905), toto též zdramatisováno, jakož i dále pro divadlo napsal: *Médecin de campagne* a *Baraterie.*

* **Masturbace** v. Onanie.

* **Máša** Jan, od r. 1897 tajemník radv zeměděl. v Brně (* 1867 v Tišnově na Mor.), studoval gymnasium v Brně, práva v Praze. V l. 1890—97 byl redaktorem a vydavatelem časopisu »Orel« a »Orlice« v Telči, »Jihlav. Listů« a »Roln. Obzoru« v Jihlavě, kde založil školu hospodář.; 11 let rediguje časopis »Morav. Hospodář« a 8 let revui »Zeměděl. Politiku« a po několik let »Věstník národ. Jednoty«. Vedle článků roztroušených po časopisech hospodář. a politických vydal samostatně: *Moravské mlékárny* (Brno, 1900; *Závazná společenstva zemědělská* (t., 1903, 1904 a 1907) a *Závazná společenstva zemědělská a velkostatek* (t., 1907).

Mašek 2) Ign. † 2. říj. 1901 v Praze. — M. 4) Kar., spis. a básník čes. Mimo uvedené již spisy vydal ještě: *Popěvky tulácké* (Praha, 1900); *Bílý lístek* (t., 1902, J. Otto); *Nestřežené chvilky* (t., 1903); *Dceruška hostinského*, hradčanská povídka o 1 děj. (t., 1904); *Pierrotova loutna*, verše (t., 1904); *Betlém*, vánoční hra o 6 obrazech (t., 1905); *Král*, tragédie v 5 děj. (t., 1909); *Mlýn o samotě*, povídky zimních večerů (t., 1909).

* **Mašek** Vojtěch, zakladatel velkozávodu zahradnického a pěstování semen v Turnově (* 1829 v Dol. Lukavci u Přeštic — † 1902 v Turnově). Vyučiv se zahradnictví, pracoval v oboru tom v různých závodech. Zejména v cís. zahradách v Schönbrunně u Vídně, ve Veltrusích a konečně po 40 let u kn. Kamila Rohana na Sychrově, kde stal se záhy ředitelem zahrad, jež za jeho vedení byly světoznámé. R. 1873 založil velkozávod zahradnický, který se tehdy vedl pod firmou Karel Korselt a spol. a jehož r. 1895 stal se majetníkem sám. Za jeho vedení stal se závod známým nejen po Evropě, ale i Africe a Asii. Dosud náleží k prvním závodům toho druhu. Závod nyní převzal jeho syn dr. Karel M.

Mašić Nikola, malíř chorv., † 1906. Byl kustodem Strossmayerovy galerie a jeho práce dobyly vyznamenání na výstavách v Monaku, Záhřebě, Pešti a Paříži.

* **Mašík** Emil, čes. inženýr, odborník pro stavby železniční a silniční (* 6. čce 1861 v Jimramově na Moravě). Vystudovav českou techniku v Praze, vstoupil do služeb společnosti státní dráhy, kde se účinně zúčastnil četných prací ke zřízení nových a udržování starých trati železničních. R. 1893 přesazen k ředitelství společ. státní dráhy ve Vídni. Vypracoval hydrotechnický elaborát pro inundaci Loučné u Vys. Mýta a u Cerekvice pro vložení nových objektů na trati Choceň-Litomyšl, projektoval přejezd přes dráhu od náměstí v Kolíně k labskému mostu, silnici z Pohoře do Opočna, provedl důkaz o potřebě výměny mostu spol. státní dráhy přes Orlici; zúčastnil se vypracování mechanických zařízení k zabezpečení jízdy vlakové, rekonstrukcí takřka všech od r. 1893 změněných nádraží spol. státní dráhy, jako nádraží pořičanského, libeňského, česko-třebovského, v Brně, Skalici Boskovicích, Rájci, Lovosicích. Moravanech atd. R. 1908 jmenován professorem stavby silnic, železnic a tunnelů na české technice v Brně. Psal články do odborných časopisů českých i německých a jest vlastníkem patentu: perová podkladnice pod šrouby a tyrefony proti posouvání kolejnic.

* **Mašín** Josef, chemik čes. (* 1863 v Drahobudicích). Studoval českou reálku, techniku a universitu. Byl assistentem české techniky, r. 1889 jmenován professorem chemie na průmyslové škole v Praze. Vydal s prof. Vyrazilem: *Výroba cukru* (Praha, 2. vyd., 1899); *Železo a jeho výroba* (t., 2. vyd., 1900). Byl r. 1897—1904 redaktorem »Listů Chemických« a přispíval odbornými články do různých časopisův.

* **Maširević** Samuel, vlastenec srbský († 1870). Byl diakonem v Karlovcích. Později stal se biskupem v Temešváru a konečně r. 1864 jako nástupce Rajačićův patriarchou pravoslavných Srbů v Karlovcích. Byl přítelem Šafaříkovým, jemuž dal řadu vzácných rukopisů, jež uloženy jsou v českém národním museu, zejména Chodošský rukopis Dušanova Zákoníku, typik sv. Sávy, rukopis Domentiana a srbský překlad kroniky mnicha Hamartola a přepisy dvou listin cara Štěpána Dušana (»Osvěta«, 25, 502). Dr. *N.*

Maška Karel Jaroslav, badatel pravěku, z předních osteologů českých. R. 1900 zúčastnil se internationálního kongressu pro anthropologii a pravěkou archaeologii v Paříži, předloživ mu hlavní výsledky svých výzkumů na tábořišti lovců mamutích v Předmostí, jmenovitě krásně zachované kostry a výrobky plistocenního člověka (*La station paéolithique de Předmost en Moravie*). Při 4. sjezdu českých přírodozpytců a lékařů v Praze (1908) dokázal v kritickém rozboru: *Diluviální pes v Čechách a na Moravě*, že existence všech domnělých druhů diluviálních psů rodu *Canis* Gray v Čechách jest pochybna, na Moravě pak naprosto vyloučena. Za to předložil kongressu hojné zbytky skutečného divokého psa rodu Cuon (*Cuon europaeus* Bourg.), pro Čechy jediný posud nález ze Srbské sluje u Berouna. Při sjezdu Moravského archaeol. klubu v Kroměříži (1908) přednášel o *Uzákonění ochrany starožitností na Moravě*, vypracovav návrh zákona (»Pravěk«, 1909). Ve výroční zprávě reálky telecké a také samo-

statně uveřejnil pojednání *Čelist šipecká* (1903) ve »Verhandl. der k. k. geolog. Reichsanstalt«, 1904: *Mastodonrest bei Telč in Mähren*, v »Čas. morav. mus. společnosti« 1905: *Poznámky k diluv. nálezům v jeskyních mladečských*, v »Lidové čítance moravské« 1906 a samostatně: *Obrázky z pravěku moravského*. Za vynikající svou činnost vědeckou byl jmenován rytířem řádu Františka Josefa, dopis. členem Moravské mus. společnosti v Brně, Musea slezských starožitností ve Vratislavi a Archaeol. sboru při museu král. Českého v Praze.

* **Maštálka** Jindřich, poslanec český (* 22. ún. 1866 v Sobotce). Studoval na gymnasiu v Jičíně a Českoslov. obch. akademii v Praze. Na universitě v Genevě poslouchal přednášky o národním hospodářství a vědách sociálních. R. 1888 jmenován měst. tajemníkem v Sobotce. R. 1891 zvolen za delegáta a člena výboru českého odboru zemědělské rady, který jej vyslal r. 1896 do ústředního sboru. Spolupůsobil pro znovuzřízení cukrovaru v D. Bousově a byl jednatelem komitétu pro zřízení dráhy ze Sudoměře do St. Paky. Usiloval také o upravení řeky Jizery a Cidliny a jiných řek českých. Roku 1897 zvolen byl do rady říšské za městskou skupinu jičínskou. R. 1907 zvolen při nových volbách na základě všeob. hlasovacího práva opětně. R. 1902 jmenován byl vládou členem poradního sboru pro vodní dráhy. Účastnil se na radě říšské debat o rakouskouherském vyrovnání, o vodních drahách, o regulaci řek, o sestátňování drah, o cukerní otázce a byl činný ve mnohých kommissích. Jest členem zemské statistické kommise a ústředního sboru pro hájení zemědělských zájmů ve Vídni. R. 1901 zvolen do sněmu českého za město Lomnici jako kandidát strany svobodomyslné. Dr. *N.*

Mašťov 9) má 205 d., 11 obyv. českých, 1158 něm. (1900).

Matavulj Sima, spisov. chorv.-srbský, † 1908. Do češtiny »Dr. Vyklouz« přeložil Jan Jaroslav Koch (Praha, 1900).

Matějka Bohumil. R. 1904 jmenován mimořád. professorem dějin umění na čes. universitě. Z dalších jeho prací sluší uvésti: *České pavézy* (»Pam. arch.«, 1902); *Zbytky rom. chrámu na Vyšehradě* (t., 1903); Soupis památek historických a uměleckých v král. Českém, sv. XXIX. *Okres litomyšlský*, za spolupracovnictví J. Štěpánka a dr. Z. Wirtha (Praha, 1908).

* **Matějka** Josef, spis. čes (* 1879 v Záluží u Hořovic). Jest magistrátním úředníkem v Praze. Píše literární referáty do časopisů, novelly (*Překypělé síly*, *V okovech*, *Země*, *Mrtvý bod* ve »Květech« na r. 1900—3) a samostatně vydal román *Exotikové* (Praha, 1904).

* **Matějovská** Lidmila, rodem Vlčková (* 19. čna 1869 v Praze), herečka čes. Dosáhši péči svého otce, spisovatele Václava Vlčka, vzdělání tehdy mimořádného, vystupovala na ochotnických jevištích, nejprve v Ruském kroužku v Praze, potom v Měšťanské besedě na Král. Vinohradech. Dne 12. říj. 1890 debutovala v Národním divadle titulní úlohou Vlčkovy tragédie »Milada«; 1. lednem 1891 přijata za člena Nár. divadla; r. 1900 provdala se za člena téhož divadla Fr. Matějovského. Uměleckou výchovou tíhla s počátku více k úlohám povahy deklamační, v nichž jí byly na prospěch výborný přednes verše a hluboký vřelý hlas; ale ani úlohy povahy realistické nebyly jí daleky. Z jejích úloh hlavních jmenovány buďte dále: Monika, Eliška Přemyslovna, Marie Stuartovna, Oberon, Alena (»Noc na Karlštejně«), Nataša (»Náš přítel Někluzev«), Rozárka (»Paličova dcera«). *Št.*

* **Matějovský** František, herec český (* 21. bř. 1874 v Načeraci), studoval na malostranském gymnasiu v Praze, jako vokalista kostelů malostranských účinkoval po prvé v Národním divadle 1887 ve Dvořákově »Svaté Lidmile«. Absolvovav obchodní školu Skřivanovu stal se na Smíchově továrním úředníkem a hrával tam v jednotě »Kolar«. Při představení »Jana Výravy« r. 1893 poznal tam jeho nadání (v úloze Dvořáka) ředitel F. A. Šubert a přijal jej 1. čnem 1893 za člena Nár. divadla, kdež M. navštěvoval dramatickou školu a soukromě dále studoval u rež. Jos. Šmahy. Záhy vstoupil do úloh prvních milovníkův a mladých hrdinů (Romeo, Radúz, Tomeš v »Probuzencích«, Armand v »Dámě s kameliemi«, Max v »Myšce«, Benaja v »Sulamit«, Flahault v »Světa pán v županu« a mn. j.), pozdější dobou hraje i některé úlohy charakterní (Solenij ve »Třech sestrách«). V podání úloh jest mu zvláště příznivý jeho lahodný hlas a usilovná snaha umělecká. *Št.*

* **Materka** Antonín, archaeolog. spis. čes. (* 1849 v Kut. Hoře). Studoval na reálce ve svém rodišti a nyní je městským důchodním ve Vršovicích u Prahy. Obírá se kulturními dějinami Kut. Hory a výsledky svých studií uložil do »Památek archaeol.«, »Věstníku českoslovan. musei«, »Časopisu přátel starožitností čes.« a j.

* **Mathesis**, planetoida objevená fotograficky A. Schwassmannem v Heidelberce 28. bř. 1900. Označení (454). *Kvn.*

* **Mathon** Jaroslav, lékař český (* 1867 v Brně). Absolvovav gymnasijní studia v Brně a lékařská ve Vídni, působil tu jako operační chovanec u prof. Alberta i Chrobaka, r. 1897 pak jmenován byl primářem vše b. nemocnice v Prostějově, kdež působí posud, jsa platnou silou především jako odborný lékař, ale též jako vydatný činitel v kulturním ruchu Moravy vůbec. Je též horlivě činný jako spisovatel, přispívaje aesthet. články de různých listů; z odborné jeho činnosti lékařské dlužno uvésti spis: *Die chirurgische Nachbehandlung nach klinischen Erfahrungen für prakt. Aerzte und Studierende zusammen gestellt* (Víd., 1894).

Matice Evangelická augšp. vyznání v Rakousku nazývá se spolek, jehož úče-

lem jest probuzování a prohlubování evangel. života náboženského mezi lutherskými evangelíky českého jazyka v Rakousku, jmenovitě ve sborech českomoravských. Dosažení tohoto účelu sleduje M. výročními schůzemi, jež ve spojení s poučnými přednáškami po jednotlivých evang. sborech koná, a vydáváním vzdělavatelných náboženských knih a letáků. Kromě spolku ústředního vyvíjejí zdárnou činnost i jednotlivé odbory M., z nichž je nejdůležitější odbor traktátní, vydávající pravidelně malé spisky a letáky. Nejvíce přispívá M. k rozkvětu českých evang. sborův augšp. vyzn. a k povzbuzení jejich duchovního života zakládáním místních spolků po jednotlivých círk. sborech, které jsou leckde, jako na př. ve Vídni, téměř jediným útočištěm česk. evangelíků v rozptýlení a jedinou oporou pro působení mezi nimi. Z knih, jež M. vydala, zasluhují zmínky: České vyznání z r. 1575; Církevní zpěvník; Upomínka na den konfirmace; Biblická dějeprava a j. v. Hned od doby založení M vychází co rok jejím nákladem kalendář »Hus«, pečlivě sestavovaný a mezi evangelickým lidem velmi oblíbený. M. byla založena r. 1892. *vfr.*

Matice školské. Ústřední M. š ká dosáhla za 28 roků svého trvání netušeného vývoje. Základ k jejímu rozvoji položen již tím, že prvním předsedou r. 1880 zvolen byl dr. František Ladislav Rieger. Když se r. 1890 vzdal, zvolen předsedou JUdr. Jaromír Čelakovský. Po jeho resignaci pak ujal se předsednictví ředitel František Kneidl, který již r. 1880 byl členem výboru. Zdaru škol matičních napomáhalo účelné rozdělení práce. Odbor hospodářský (předseda JUdr. Jaroslav Pospíšil) stará se o rozhojnění příjmův a ochranu práv, odbor školský (předseda JUdr. Přemysl Šámal) o paedagogickou stránku a rozhojnění škol, ústřední školský komitét při odboru školském o zřizování škol veřejných. Odborně vynikli JUdr. Přemysl Šámal, ředitel F. Bělehrádek spiskem »Obecná škola národnostní kterak se zřizuje«, a tajemník Jan Dvořák. Na školách Ústř. M. š. vzdělává se na 12.000 českých dítek a zaměstnáno je při tom na 380 osob. M. udělila podpory školám na 247 místech. Ústř. M. š ká vydržuje v Čechách 45 obecných škol, na Moravě 11 a ve Slezsku 7, opatroven a školek mateřských 34 v Čechách, na Moravě 16 a ve Slezsku 4, úhrnem vydržuje dohromady 118 ústavů, počítajíc v to jednu střední školu. — Střední školy, které spravovala, zejména gymnasium v Místku, reálka v Hodoníně, gymnasium v Lipníku, gymnasium v Zábřeze přešly do správy veřejné. Vydání počítá se na 800.000 K. Za 28 roků trvání odevzdal český národ M ci 13,513.681 K 90 h a M. š-ká vydala 13,187.656 K 01 h. Mimo to nashromážděno za půl druhého millionu fondů z darů různých dobrodincův a z dotací M. Nejmohutnějším jest fond Kneidlův na zabezpečení pense matičního učitelstva a úřednictva. Ústř. M. š-ká vydala první české pohlednice, vydává matiční obětiny a několik cenných publikací, mezi nimiž knihy »Rodinná kronika« a »Náš miláček« zaslouží zvláštní pozornosti. M š-ká jest vládou uznána za spolek dobročinný a rozšířena jest ve všech zemích koruny Svatováclavské.

M. š-ká v Olomouci nesla náklad na vydržování matiční reálky, která od 1. led. 1907 přičiněním dra Jana Žáčka převzata do správy státní. — M. Cyrillo-Methodějská v Olomouci usiluje samostatně o zřízení katolického paedagogia a rozvoj katolického školství.

M. š ká ve Znojmě ustavena znovu r. 1906 za tím účelem, aby působila ke zřízení střední školy ve Znojmě, když tam škola matiční nahrazena veřejnou. — M. gymnasijní v Zábřeze přestavši přispívati na postátněné gymnasium, obrací zřetel svůj zejména k opatrovnám. — M. místecká po převzetí gymnasia do správy státní přispívá na věcné potřeby postátněného gymnasia a vydržuje měšťanskou školu. — M. ostravská, jejíž gymnasium reálné rozdělilo se ve vyšší gymnasium a ve vyšší reálku, nese věcné potřeby obou těchto ústavův. — M. Osvěty Lidové pro knížetství Těšínské, dříve v Těšíně, od r. 1908 v Polské Ostravě, stará se o povznesení menšinového školství slezského, zejména o zřizování opatroven, školek mateřských a škol obecných a usiluje i o zřizování potřebných škol středních. — M. Palackého v Novém Jičíně stará se o věcné potřeby školy Ústř. M š. v Novém Jičíně. — M. š-ká v Úsově stará se o zřízení a vydržování matiční školy tamtéž. — M. š ká v Dobré Vodě usilovala o zřízení obecné školy v Dobré Vodě, kde zřízena pak škola veřejná. — Spolek »Karolina Světlá« v Malém Dubě má zříditi měšťanskou školu v Dubě. — Spolek »Palacký« v Duchcově stará se o zřízení měšťanské školy v Duchcově. — Všecky tyto spolky, jakož i spolek »Komenský« ve Vídni, bohatě od Ústřední M. š podporovaný, jsou ve spojení s M cí Ústřední.

Matiegka Jindř., anthropolog čes., jmenován r. 1904 titulárním a r. 1908 skutečným mimoř. professorem anthropologie a démografie. Tím dosáhla čes. universita — zároveň s krakovskou — první z rakouských universit stolice pro fysickou anthropologii. T. r. 1908 M. vystoupil ze služeb zemského výboru král. Čes., kdež jako zemský zdrav. inspektor a později zem. zdrav. rada se byl účastnil zvláště také prací při organisaci a vybudování zem. humanitních ústavův. Z dalších četných publikací M kových buďtež jen uvedeny práce: *O váze mozku* (»Věstník« Král. čes. spol. nauk, 1902, XX; »Čas. lék. čes.«, 1903; »Revue v neurol.«, 1906 a j.); *O lebkách a kostrách indiánských ze S. Rosy* (»Věstník« Král. čes. spol. nauk, 1904, II) a *O hřebenovitých útvarech na lebkách lidských* (*Ueber die Kammbildungen* etc., »Sitzungsber.«

d. kais. Akad. d. Wiss. Wien. m. n. Kl., sv. CXV, 1906).

* **Matsukata** Masajoši, hrabě, japan. státník (* 1840 [1835?] v Kagošimě). Pocházel z rodiny samuraiův a po r. 1868 vstoupil jako guvernér nagasacký do služeb nové vlády císařské. R. 1871 jmenován úředníkem financ. ministerstva, r. 1874 nástupcem fin. ministra. Od r. 1878 byl činný jako vystavní kommissař při výstavách v Paříži, Sydneyi a Melbournu a r. 1880 jmenován ministrem vnitra, r. 1881 min. financí, načež r. 1891 vstoupili v čelo ministerstva. V l. 1881—85 provedl důkladnou reformu daní a založil říšskou banku (*Nippon Ginko*), začež povýšen do stavu hraběcího. V čci 1892 podal s celým ministerstvem demissi, ale byl r. 1896 po čínsko-japanské válce jmenován znovu předsedou ministerstva a zároveň min. financí. Jeho přičiněním zavedena zlatá měna, založena úvěrní banka a zreformován obchodní úvěr. R. 1897 sice ustoupil, ale po roce jmenován na novo min. financí v kab. Jamagatově; v němž zůstal do října r. 1900. R. 1902 zastupoval Japansko při angl. korunovaci. R. 1903 jmenován členem taj. stát. rady (*sumitsuin*) a členem rady starých státníků (*genro*). Napsal: *Report on the postbellum financial administration of Japan, 1896–1900* (Tokio, 1901).

* **Matteucci** [-uči] Carlo, fysik ital. (*20. čna 1811 ve Forli — † 25. čna 1868 v Dall'Ardenza u Livorna), byl professorem fysiky v Bologni (1832), v Ravenně (1838) a od r. 1840 na universitě v Pise. Později stal se generálním ředitelem telegrafu a r. 1862 jmenován ministrem vyučování. Přečetné M-ovy práce laboratorní uloženy jsou v »Ann. chim. phys.«, v genevském »Archiv sc. phys.«, v londýnských »Transactions« a Proceedings Roy. Soc.«, jakož i v »Nuovo Cimento« a »Politecnico«. Starší práce vztahují se k původním pokusům Galvaniho o »živočišné elektřině« a jsou rázu elektro-fysiologického, novější zabývají se hlavně různými problémy z oboru elektřiny galvanické a magnetismu. M. spolu s krajanem Barsantim a Francouzem Hugonem sestrojil r. 1858 plynový motor. *nvk.*

* **Matthias** Adolf, něm. spis. paedagogický (* 1. čna 1847 v Hannoveru). Studoval klass. a germanskou filologii a byl pak gymn. učitelem v Holzmindenu, Essenu, Bochumu, Neuweldu, pak 1884 gymn. ředitelem v Lemgo, 1885 ředitelem reál. gymn. v Dusseldorfě, r. 1898 jmenován školním radou a r. 1900 radou v pruském ministerstvě kultu. Napsal: *Griechische Wortkunde, im Anschluss an Xenophons Anabasis* (Berl., 1881, 2 vyd. 1886); *Kommentar zu Xenophons Anabasis* (t., 1883—84); *Hilfsbuch für den deutschen Sprachunterricht* (Düsseldorf, 1891, 6. vyd. 1907); *Praktische Pädagogik für höhere Lehranstalten* (Mnich., 1895, 3 vyd. 1903); *Aus Schule, Unterricht und Erziehung.* Gesammelte Aufsätze (t., 1902); *Wie werden wir Kinder des Glücks?* (t., 1902); *Wie erziehen wir unseren Sohn Benjamin?* (6. vyd. t., 1906); mimo to ve Velhagenově a Klasingově Sammlung deutscher Schulausgaben; *Das deutsche Volkslied* (2. vyd. Bielefeld, 1902) a *Die patriotische Lyrik der Befreiungskriege* (t., 1897). S R. Köpkem založil a řídí »Monatsschrift für höhere Schulen« (Berl., od r. 1902) a s jinými vydal *Handbuch des deutschen Unterrichts an den höheren Schulen* (Mnich., 1905).

* **Matthiessen** Heinrich Friedrich Ludwig, mathematik a fysik něm. (*22. září 1830 ve Fissau u Eutinu — † 1906 v Roztokách v Mekl.), studoval v Kielu mathematiku a vědy přírodní a působil na universitě kielské jako assistent a docent theoretické fysiky na tamním ústavě fysikálním. R. 1859 přešel na střední školu, odkud povolán r. 1874 za professora fysiky na universitu v Roztokách, kde působil 32 let. M. byl neobyčejně činný literárně, vydal několik učebnic arithmetiky, algebry, geometrie a sbírky úloh z těchto předmětů, vedle přečetných pojednání mathematických, geometrických a fysikálních. Z větších spisů sluší uvésti: *Grundriss der Dioptrik geschichteter Linsensysteme* (Lip., 1877); *Grundzüge der antiken und modernen Algebra der litteralen Gleichungen* (t., 1878) a řadu referátů dioptrických, které od r. 1877 uveřejňoval v »Tubinger Jahresber. d. Ophthalmologie«. Většina mathematických prací M-ových vyšla v Schlomilchově »Ztsch. Math. Phys.«, práce fysikální převážnou většinou optické, uveřejněny jsou v »Ann. d. Phys.« (Wiedemann a Drude), v Exnerově »Ref. d. Phys.« v Grafeově »Archiv f. Ophthalmologie«, Pflugerově »Archiv f. Physiol.« a v »Centralz. f. Optik u. Mech.«. *nvk.*

Mattuš 1) K., politik čes. R. 1907 obdržel hvězdu ke komturskému kříži řádu Františka Josefa.

Maturová Růžena, dram. pěvkyně čes., provdala se 23. dub. 1906 za Fr. Jílka, kapelníka Nár. divadla v Praze.

Matuszewski Ignacy. Z básní jeho nejproslulejší jest effektní *Taniec szkieletów* (1887). Z pozdějších studií uvádíme ještě: *Czarnoksiestwo i Medyumizm* (1896); *Swoi i obcy* (1898 a 1903); *Slowacki i nowa sztuka* (1902 a 1904); *Twórczość i twórcy* (1904). Některé byly přel. do ruštiny.

* **Mátyás** Florián, maď. filolog a kritik historických pramenů (* 1818 v Detrehembu v komitátě torda-aranyosském — † 1904 v Pětikostelí). Vydal pod názv. *Historiae hungaricae fontes domestici* 4 svazky rozličných kronik (Lipsko a Budapešt, 1881–85). V Histor. Rozpravách uh. akademie uveřejnil: *Történeti egyezések és tévedések* (Histor. konvence a bludy, »Tört. Ertek«. XVI, 10); *Egy honfoglalás elotti magyar hadjáratról Németországban és I. Endre, Kálmán király halala évéről* (O maď. vojenské výpravě do Němec před zabráním Uher a o roku úmrtí králů Ondřeje I. a Kolomana, t. XVII, 8, 1898); *A magyarok első hadjáratai Európában* (O prvých vojenských výpravách Ma-

ďarů v Evropě, t., XVII, 9, 1898); *Chronologiai megállapitások hazánk XI. és XII. századi történeteihez* (Chronologická určení k dějinám XI. a XII. stol., t., XVIII., 8, 1899); *Szt. László és Imre királyok végnapjai és II. Endre életévei, fogsága és temetése* (Poslední dni králů sv. Ladislava a Emericha a věk, uvězněni a pohřbení Ondřeje II., t., XIX, 1, 1900). M. zabýval se i filologií a napsal: *Magyar nyelvtörténeti szótár* (Maďarský histor. slovník, Pešť, 1868—69, 2 sv.).

Matyáš Václav, spis. čes. † 18. pros. 1904 v Ml. Boleslavi.

* **Matys** Václav, lékař čes., (* 1868 ve Smidarské Lhotě u N. Bydžova — † 18. list. 1908 v Praze). Absolvovav gymnasijní studia v N. Bydžově a lékařská v Praze na české fakultě lékařské, byl tu po 3 roky činný jako externí lékař a stal se r. 1898 assistentem české oční kliniky. R. 1905 se habilitoval pro okulistiku, r. 1907 byl navržen za professora mimoř. a jmenování jeho bylo ve Víd. úředním listě prohlášeno právě v den jeho pohřbu. Napsal a vydal: *Carcinoma epibulbare planum* (»Čas. lékařů čes.« 1903); *Conjunctivitis t. zv. Parinaudova* (t., 1904); *Zrůdnost oka podmíněná pruhem amniovým u embrya lidského ze 4. měsíce* (»Rozpravy« Čes. akad., 1904); *Vývin odvodných žlaz slzných* (t., 1904–5); *Vývin a topografie svalstva v orbitě* (t., 1907—8). Výsledky těchto svých prací uveřejnil také v jazyce německém.

* **Matzat** Heinrich, spis. něm (* 1846, † 24. srpna 1908 ve Weitburce). Studoval v Berlině a Královci filosofii, dějiny a geografii. R. 1876 stal se ředitelem hospodářského ústavu ve Weitburce. Z jeho děl uvádíme *Römische Chronologie* (1884); *Methodik d. geographischen Unterrichts* 1885 a hlavní jeho, cenou poctěné dílo: *Philosophie der Anpassung mit besonderer Berücksichtigung des Rechtes und des Standes* (1903).

* **Matzek** František, mathematik čes. (* 1833 v Písařově na Moravě — † 12. kv. 1870 v Brně). Vystudovav gymn. v Olomouci a techniku v Brně, stal se professorem v Olomouci, později v Brně a r. 1869 okr. škol. inspektorem pro čes. a něm. školy okresu brněnského a zároveň ředitelem učitel. průpravny v Brně. Sepsal: *Sedmimístné obecné logarithmy* (Brno, 1862, 3. vyd. 1868 něm.), jež vyšly též v řeči polské a maďarské; *Arithmetika* (t.); *Axonometrie* a jiné. Srv. »Mor. Orlice«, 1870, č. 110.

* **Matzner** Jan, chemik čes. (* 9 čna 1872 v Písku), studoval v Praze na čes. technice a universitě, po jichž absolvování stal se professorem na státní české reálce v Č. Budějovicích. Píše články z oboru chemie, napsal několik učebnic pro střední i jiné školy. Od něho vyšlo: *Úvaha o komplexních kyselinách* (Pardubice, 1894); *Chemický rozbor za mokra* (Č. Budějovice, 1895); *Chemický rozbor za sucha* (t., 1896); *Kvalitní analysa ústrojnin* (t., 1899); *Chemie analytická* díl I. (1899). Z učebnic: *Chemie organická pro reálky* (Praha, 1900); *Základy chemie a mineralogie* (t. 1900).

Mau 2) August, archaeolog něm., † 1909 v Římě. K publikacím jeho dodati jest: *Pompeji, its life and art* (Lond., 1899, 2. vyd. 1902); *Pompeji in Leben u. Kunst* (Lip., 1900, 2. vyd. 1908); *Katalog der Bibliothek des kaiserl. deutschen archäologischen Instituts in Rom* (Řím, 1900—2, 2 d). Praktický »Führer durch Pompeji« vyšel ve 4. vydání v Lipsku 1903. Mimo to uveřejnil velikou řadu pojednání o Pompejích, jichž byl tou dobou nejlepším znalcem, v »Römische Mitteilungen«.

Mauclaire Camille. Z dalších jeho publikací uvádíme romány: *la Ville Lumière* (1904); *les Meres sociales* (1907); povídky: *les Danaïdes* (1902); drama *le Génie est un crime* (1905); z jeho literárních essayí: *Impressionnisme* (1903); *Auguste Rodin* (1904); *Histoire de la peinture francaise 1800—1900* (1905); *De Watteau à Whistler* (1905).

Mauder Josef, sochař čes., r. 1907 dokončil *Hocha se psem* (psovoda), skupinu v bronzu odlitku, pro vchod městské spořitelny pražské. Postava hocha plná života pohybem velmi pravdivým se vzpírá velikému psu, jenž bystře pohlíží ke vchodu a snaží se vyprostiti z rukou chlapcových. O protějšku M. pracuje.

* **Maugham** [mogem] William Somerset, spis. angl. (* 1874), studoval v Canterbury a v Heidelberce a sepsal romány: *Liza of Lambetta* (1897); *The Making of a Saint* (1898); *Orientations* (1899); *The Hero* (1901); *Mrs. Craddock* (1902); *The Merry-go-ground* (1904); *The Land of the Blessed Virgin* (1905); *The Bishop's Apron* (1906). Dramata: *Schiffbruchig* (něm., 1902); *A man of Honour* (1903); *Lady Frederick* (1907); *Mrs. Dot, The Explorer* (1908).

von **Maurer** 2) Konrad, historik něm., † 1902.

van **Maurik** Justus, spis. nizoz., † 1904 v Amsterodamě.

Mauthner Fritz, spis. něm., vydal dále: *Beiträge zu einer Kritik d. Sprache: I. Sprache und Psychologie. II. Zur Sprachwissenschaft* (1901); *III. Grammatik u. Logik* (1902), z čehož do češt. přel. Ad. Gottwald Podstata řeči. Příspěvky ke kritice řeči: 1. č. I. svazku. (J. Otto, »Světová knihovna«, 1906); *Totengespräche* (1906).

Max 2) Emanuel, sochař, † 21. ún. 1901 v Praze. — M. 3) Gabriel, malíř, professor akademie malířské v Mnichově, jmenován (v list. 1900) čestným doktorem university v Jeně a od prince regenta bavorského povýšen (7. list. 1900) do stavu šlechtického.

Maydl Karel, chirurg čes., † 8. srpna 1903 v Dobřichovicích u Prahy. Za nedlouhou dobu jeho klinického působení v Praze, jež stíženo bylo těžkou chorobou ke konci jeho života, podařilo se jeho vzácným vlastnostem badatelským a učitelským, že soustředil kol sebe veškeren český dorost chirurgický v Čechách a stal se skutečným tvůrcem moderní chirurgické školy české, zvláště

i tím, že jeho žáky vnesena byla moderní chirurgie i mimo Prahu do okresních nemocnic. Z posledních literárních prací jeho sluší uvésti: *O operativním léčení nevpravitelných luxací v kyčli* (»Čas. lék. čes.«, 1903); *Weitere Beiträge zur Indikationsstellung der Jejunostomie* (»Wiener klinische Rundschau«, 1903); *O vrozeném vysokém stavu lopatky* (»Sborník klinický«, 1903, posmrtná práce, upravená k tisku R. Jedličkou, jenž popsaný stav nazval difformitou M-ovou).

* **Mayer** Ernst, právní historik německý (* 1862). Jest professorem soukromého a církevního práva a právních dějin německých na universitě ve Vircpurce. Hlavní práce jeho jest *Deutsche und französische Verfassungsgeschichte vom 9. bis zum 14. Jahrhundert* (Lipsko, 1899, 2 sv.).

* **Maysl** Albert, od r. 1903 tajemník obchodní a živnostenské komory v Čes. Budějovicích (* 1874 ve Slaném). Vystudoval gymnasium ve svém rodišti, práva v Praze, kde r. 1898 povýšen na doktora. Napsal: *Okres slanský na Národopisné výstavě českoslovanské v Praze r. 1895* (Slaný, 1895); *Slaný a jeho okolí* (t., 1900); *Třicet let činnosti Matice Školské v Č. Budějovicích 1872 až 1902* (Č. Budějovice, 1903).

Mazanowski Antoni, spis. pol., vyniká znalostí literár. prací, ale jako klerikál školy Tarnowského jest příliš tendenční a nedosti hluboký. Z pozdějších jeho prací jmenujeme: *Młoda Polska w powieści, liryce i dramacie* (Krakov, 1902). Měl účastenství při sestavení díla »Podręcznik do dziejów literatury polskiej« (t., 1901), které při vší tendenčnosti obsahuje hojně dat do doby nejnovější.

* **Mazurkevič** Vladimir Aleksandrovič, spis. rus. (* 1871), vystudoval práva v Petrohradě a věnoval se advokátní praxi. Nějakou dobu byl hercem. Vydal dva sborníky básní (Petr. 1894 a 1904), vyznačující se svěžestí a lehkostí formy. Mimo to vydal 5 sborníků povídek a sborník dramatických prací (t., 1901).

Mažuranić Vladimir, právník a básník chorvatský (* 1845 v Karlovci). Studoval gymnasium i práva v Záhřebě a dvě léta poslouchal práva i ve Vídni. Vstoupil r. 1867 do soudní služby, z níž vystoupil r. 1870 a přešel k advokacii. R. 1871 zvolilo ho rodné město Karlovec městským soudcem. R. 1873 jmenován byl státním zástupcem a sloužil v Ogulinu, r. 1875 jmenován kr. podžupanem v Karlovci a v Jastrebarské, kde se seznámil se zařízením starobylých zádruh. To ho přimělo ke studiu starých chorv. pramenů právních. Poněvadž trvání zádruh bylo ohroženo, uvažoval, jak by se právní poměry jich se týkající měly upraviti zákonem. Za několik let vyšlo z toho dílo dole uvedené. R. 1878 M. byl přidělen jako civilní kommissař gen. Filipovićovi v Bosně (v době okkupace). Později přidělen zemské vládě chorv. a jmenován (r. 1884) sekčním radou u justičního oddělení, kde mu uloženo sepsati osnovu zákona o zádruhách. Jest to práce úplně originální a samostatná, ačkoli M. měl příležitost na vědecké cestě Německem sebrati velmi mnoho materiálu pro srovnávací studie pro zádružnou otázku. Zákon ten (z 25. dub. 1894) byl jednohlasně přijat a sankcionován králem. M. napsal k němu i prováděcí návod. V květnu 1895 byl sice jmenován podpředsedou bánského soudu, avšak zůstal až do poč. r. 1898 ještě u zemské vlády. U bánského soudu vedl v posledních letech předsednickou agendu a jmenován v březnu 1908 konečně předsedou. Po léta M. sbíral právnické terminy ze starých právních pramenův a r. 1908 počal vydávati *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik* (vyd. Jihoslov. akad.), velmi důležitou pomůcku pro studium starého chorv. práva. M. pokusil se i na poli dramatickém. Uveřejnil drama *Grof Ivan* (poctěno cenou Matice Hrv. 1883) a žert *Anarhiste* (»Vienac«, 1889). Napsal také životopis svého strýce básníka D. Demetra (Mat. Hrv., 1891) a vydal básnická díla svého otce (Záhřeb, 1905) s úvodem a oceněním. V díle »Životopisi znamenitih Hrvata« vyšla od něho biografie politika Dragojla bar. Kušlana. Přispíval i do »Vience«.

* **M B.**, zkratek značící *Medicinae Baccalaureus* (lat.) nebo *Bachelor of Medicine* (angl.), t. j. bakalář lékařství, nejnižší stupeň lékařský v Anglii. Vedle toho M. B. značí též: *Musicae Baccalaureus* (lat.) nebo *Bachelor of Music* (angl.), bakalář hudby.

* **Mcelský** Jaroslav, pseud. Jos. J. Váni (v. t. 3).

* **Meakulpinský**, pseud. sloven. evang. kněze, jenž napsal *Co hatí Slováky* (Hodonín, 1902). Neprávem připisuje se tento spis K. Kálalovi.

Mečeříž má 132 d., 649 obyv. čes. (1900).

* **Mečový řád** špan. a port. v. Sv. Jakuba mečový řád.

* **Měděnec**, hor. město v hejtm přisečnickém, má 189 d., 3 obyv. čes., 1148 něm. (1900).

Meding Oskar, spis. něm., † 23. čce 1903 v Charlottenburku. Poslední z jeho prací jsou romány: *Ein Gespenst* (1902) a *Die Medici im Ringen und Kampf* (1902).

* **Mědiryjec** viz Ryjectví, str. 430 *a*.

Medle, Medlov, městec, má 194 d., 1425 obyv. něm. (1900), telegraf.

Medňanský Martin šl. z Medného, † 3. list. 1899 v Trenč. Istebníku.

* **Medvecký** Samuel, vynikající vlastenec a spis. sloven. (* 1845 ve Vel. Slatině ve stolici zvolenské — † 1896 ve Zvoleni). Gymn. studia konal na lyceu v B. Šťávnici, právnická ve Vídni a v Pešti, kde r. 1870 povýšen na doktora práv a kde r. 1871 složil notářskou zkoušku; r. 1872 usadil se jako »pravotár« ve Zvoleni. R. 1873 založil zvolenskou spořitelnu, která pod jeho správou velice zkvetla. M. účastnil se všech národních i hmotných podniků, nesoucích se k rozvoji a povznesení lidu slovenského. I literárně byl činný veršem ve »Sloven. Pohľa-

dech«, články politickými a národohospodářskými v »Národ. Novinách« a jiných časopisech slovenských.

Medvěděv 2) Petr Michajlovič, herec rus., † 1906. — M. 3) Lev Michajlovič, spis. rus., † 1904.

* **Medvěděva** Naděžda Michajlovna, provdaná Gajpukova, dramat. umělkyně rus. (* 1832 — † 1899), byla členem moskev. Malého divadla, kde vynikla v repertoiru Ostrovského, jenž napsal některé úlohy výhradně pro ni. Z jejích žaček vynikla hlavně Jermolova.

* **Medvědskij** Konstantin Petrovič, spis. rus. (* 1867), přispíval do různých časopisův a studie jeho o soudobých básnících vyšly o sobě. Podobně básně vyšly souborně (*Stichotvorenija*, Petr. 1889). V poslední době byl z předních publicistů »Moskev. Vědomostí« a obrátil na sebe pozornost ostrými výpady proti Michajlovskému.

* **Medvědskij** P, pseud. P. J. Jurkeviče (v. t., Dopl.).

* **Medžlis**, arab., shromáždění, sluje v turečtině obyčejně shromáždění, kollegium, soudní dvůr nebo konference. Zpravidla užívá se slova m. v Turecku o kollegiích, jsoucích k ruce provinciálním gubernátorům nebo o úřednících a notáblech toho kterého okresu s právem poradním nebo rozhodujícím o správních otázkách, daních a j., kteří vybíráni jsou ze zástupců rozličných obcí náboženských. V Persii užívá se slova m. o tamním parlamentě, který r. 1906 proslul v celém vzdělaném světě svými širokými sociálními reformami a otřásl materiálními zájmy vládnoucích feudálů, různých begův a chánův a hlavně odstraniv t. zv. odkupný systém, podle něhož důležitá administrativní místa a úřady prodávaly se dražebně, získal si uznání a vděku nejširších vrstev národních. Avšak nepřátelé m-u spojili se záhy s některými představiteli nevědomého duchovenstva perského, zřídili silnou stranu protikonstituční a počali prováděti značnou agitaci mezi obyvatelstvem proti m-u. Šáh sám potají posiloval tuto novou stranu v zemi, která mohla býti jedině věrnou oporou jeho absolutistických snah. I perským feudálům i šáhovi byl úhlavním nepřítelem m., proti němuž zahájili společně boj, jemuž m. zprvu vzdoroval, avšak poč. r. 1908 utrpěl úplnou porážku a obrozovací činnost jeho suspendována až do roku letošního, kdy m. má býti nadán podle nové ústavy také novými právy. *Tmk.*

* **Megaira**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 9. led. 1901. Označení (464). *Kvn.*

* **Mehlhorn** Pavel, prot. bohoslovec něm. (* 1851). Byl delší čas gymn. učitelem náboženství, pak professorem kazatelského semináře v Heidelberce a působí od r. 1893 v Lipsku jako farář tamního evangel. reform. sboru. Spisy jeho, jmenovitě jeho náboženské učebnice, vyznamenávají se důkladností a jasností, jsouce uznanými představiteli liberálního směru bohosloveckého. M vydal: *Grundriss der protestantischen Religionslehre* (5. vyd. 1906); *Die Bibel, ihr Inhalt und geschichtlicher Boden* (6. vyd. 1905); *Kirchengeschichte für höhere Schulen* (7. vyd. 1906); *Aus den Quellen der Kirchengeschichte* (2 d.); *Rechenschaft von unserm Christentum. Ein Büchlein für Konfirmandenstunden* (3. vyd. 1906); *Wahrheit und Dichtung im Leben Jesu* (»Aus Natur- u. Geisterwelt«, sv. 137, 1906); *Die Blütezeit der deutschen Mystik* (»Religiongesch. Volksbucher«, IV, 6; 1907). Kromě jiných kázání *Heidelberger Universitätspredigten* (1891) a *Aus Höhen und Tiefen* (»Mod. Predigtbibliothek«, 1906) a j. *vfr.*

* **Mehring** Franz, novinář a publicista něm. (* 27. ún. 1846 ve Schlawě v Prusku). R. 1901 stal se redaktorem časopisu »Leipziger Volkszeitung«. Touž dobou stal se i druhým redaktorem časopisu »Neue Zeit«. Za něho »Leipziger Volkszeitung« přidržela se krajního levého křídla sociální demokracie a vedla prudký zápas s Bernsteinem a socialistickým revisionismem. R. 1895 M. vydal spis: *Geschichte der deutschen Sozialdemokratie* (Štutgart, 2. vyd. 1904). Knihu s týmž thematem vydal již r. 1877 a byla tehdy namířena proti sociální demokracii. Nová kniha M ova však naopak nedopouští nijakých pochybností o učení sociálně-demokratickém. Vedle toho M. napsal ještě publikaci: *Die Gründung der deutschen Sozialdemokratie* a na paměť stého výročí Schillerova narození vydal knihu *Schiller* (1905). Dále vydal: *Aus dem litterarischen Nachlass von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle* (Štutgart, 1900—4). Před drážďanským sociálně-demokratickým sjezdem r. 1903 prudce agitoval proti sociálně-demokratickým spisovatelům, kteří spolupůsobí v měšťáckých časopisech. To vyvolalo proti němu ostrý výpad na drážďanském sjezdu se strany Jindřicha Brauna a jiných sociálních demokratův. Protivníci M-ovi obvinili jej ze lživosti, klevetnosti a pletichářství. M. navázal tou dobou styky s Maximiliánem Hardenem (v. t., též Dopl.) a přemlouval jej, aby napadl a poskvrnil čest sociálně-demokratických redaktorův. sám pak na sjezdu prohlásil, že vše vylíčí ve zvláštní brošuře. Do té doby že se vzdává redaktorství v »Neue Zeit« a »Leipziger Volkszeitung«. Brzo potom objevila se jeho brošura: *Meine Rechtfertigung. Ein nachträgliches Wort zum Dresdner Parteitage* (Lip., 1903). Čestný soud strany sociálně-demokratické ospravedlnil potom jednání M-ovo a dosadil jej znovu za redaktora dotčených časopisův. M. je vynikající literární talent, především pak proslul jako nepřekonatelný pamfletista.

Mechelin Leopold J. St., finský právník a státník. Z dalších spisů jeho dlužno uvésti: *Storfurstendömet Finlands grundlagar jemte bihang* (1876; nové přeprac. vyd. r. 1891; Základní zákony velkokníž. Finského); *Finlands grundlagars innehall* (1896, švéd., fin. a rus, Očerk osnovnych zakonov Finlj.);

Står Finlands rätt i strid med Rysslands fördel? (švéd., fin. a rus., Protivorěčat-li prava Finljandiji intěresam Rossiji?); *K voprosu o finljandskoj avtonomiji i osnovnych zakonach* (Štokholm, 1903; kritika brošury prof. Sergějevského pod týmž záhl.; rus., švéd. a fin.); *Herr von Plehwe och den finska frågan* (Štokholm, 1903). Háje vytrvale finskou ústavnost, M. byl r. 1890 jako člen senátu nucen vstoupiti do výslužby a r. 1903 z nařízení gener. gubernátora vypověděn z Finska a zbaven pense. Návrat jeho na konci r. 1904 do Helsingforsu za účelem účastenství na sněmě byl pravou triumfální cestou. Jako jeden z hlavních vůdců konstituční strany M. byl při obnově ústavy jmenován vicepraesidentem hospodářského departementu senátu.

Měcholupy 1) mají 114 d., 3 obyv. čes., 1134 něm. (1900).

***Meier-Graefe** Julius, umělecký kritik něm. (* 1867 v Řešici), žije v Berlíně. Hlavní práce M-a-G-ho, jenž psal také romány, věnovány jsou genetickému a technickému výkladu impressionistického hnutí a přispěly k vítězství ryze výtvarného nazírání v umělecké kritice nad obsahovým a literárním hodnocením obrazův; uchvacují skvělou výmluvností a smělým vyhledáváním hlubších spojitostí mezi zjevy zdánlivě vzdálenými. Přední jeho práce jsou: *Edw. Munch* (1895); *Ed. Manet und sein Kreis* (1902); *Der moderne Impressionismus* (1902); *Entwicklungsgeschichte der modernen Kunst* (1904, 3 sv.); *Der Fall Böcklin und die Lehre von den Einheiten* (1905); *Corot und Courbet* (1905); *Der junge Menzel* (1906) a *Die grossen Engländer* (1908). Některé stati M-a-G-ho tištěny ve »Volných Směrech« jako čes. originál. *AN.*

***Meilbeck** Lev, čes. agitátor socialistů (* 21. kv. 1850 v Čejči u Hodonína na Moravě — † 2. led. 1883 v Chicagu). Vyučiv se truhlářství, odjel r. 1873 do Ameriky. Za dva roky obdržel zaměstnání ve veřejné knihovně chicagské a r. 1878 zvolen do dolní sněmovny státu Illinois jako vřelý zástupce dělnictva. Přispíval též do časopisů amerických. Vydával humor. časopis »Brejle«.

***Meilbek** Josef, inženýr čes. (* 1850 v Hodoníně na Moravě). Vystudovav reálné školy v Praze přišel r. 1867 na strojnické oddělení techniky curišské, pracoval v kreslírně Rustonovy továrny v Praze a vydal se r. 1872 do Anglie. Maje doporučení od konstruktéra mostu Františka Josefa, R. Ordishe, obdržel místo kresliče v jeho kanceláři a počal se vpravovati do konstrukcí železných staveb mostových theoreticky i prakticky. Za čtyři léta osvojil si u Ordishe vědomosti i zkušenosti takové, že mohl býti pověřen konstrukcí obloukové střechy pro nádraží St. Enoch v Glasgowě o rozpětí 200 angl. stop. Osvědčiv se jako dovedná síla ještě v jiných pracích, přijal nabídku poradního inženýra dráhy Great Indian Peninsula Railway a kolonie Natalské a stal se vrchním konstruktérem. Té doby provedl konstrukci nádraží bombayského a železného mostu přes řeku Kei v Natalu. Po dokončení těchto prací M. nastoupil místo vrchního konstruktéra u poradního inženýra pro indickou dráhu Oudh and Rohilkund Railway, kde vypracoval a provedl konstrukci mohutného a prvního ocelového mostu přes řeku Gangu v Benaresu. Mostem tím vede železnice i hlavní silnice. Most sám je 1070 *m* dlouhý a přes 5 mill. *kg* těžký. R. 1870 M. stal se zástupcem poradního inženýra Jižní Australie a Tasmanie zaměstnán jsa hlavně konstrukcemi a inspekcí lokomotiv, wagonův a vůbec veškerých strojův a materiálu vyváženého z Anglie do obou řečených osad pro státní dráhy. R. 1881 byl jmenován vládním poradním inženýrem a vrchním inspektorem v Londýně pro Jižní Australii a později též pro Tasmanii, kteroužto zastupuje do dneška. Kromě toho zastupuje akciové společnosti The Mount Lyell Mining & Ry Co., The Eum Bay Railway Co., The Silverton Tramway Co., The Broken Hill Proprietary Co., The Chillagoe Co. V hostinném svém domě v Kewu u Londýna inž. M. vítá krajany z Čech, zpříjemňuje chvíle hudebním umělcům, překládá jim do angličtiny texty písní německých a francouzských a tlumočí verše nápěvů slovanských pro koncertní obecenstvo anglické. *Ký.*

Meili Friedrich, právník švýc. Uveřejnil dále: *Die internationalen Unionen über das Recht der Weltverkehrsanstalten und des geistigen Eigentums* (Lip., 1889); *Die Telegraphie u. Telephonie in ihrer rechtlicher Bedeutung für die kaufmännische Welt* (Vid., 1892); *Der erste europ. Staatenkongress über internationales Privatrecht* (t., 1894); *Der Staatsbankerott u. die moderne Jurisprudenz* (Berl., 1895); *Institutionen der vergleichenden Rechtswissenschaft* (Štutgart, 1898); *Die elektrischen Stark- u. Schwachstromanlagen u. die Gesetzgebung* (Curich, 1899); *Das internationale Privatrecht u. die Staatenkonferenzen in Haag* (1900); *Das internationale Civil- u. Handelsrecht auf Grund der Theorie, Gesetzgebung u. Praxis* (Curich, 1902); *Reflexionen uber die Execution auswärtiger Civilurteile* (1902); *Das internationale Civilprocessrecht* (1904—6). M. zastupoval švýcarskou spolkovou vládu na konferencích o soukromém mezinár. právě v Haagu r. 1893, 1894, 1900 a 1904 a byl mnohokrát žádán cizími vládami za dobrozdání v otázkách soukromého práva mezinárodního.

***Meinardus** Otto, historik něm. (* 1854 v Jeveru). Jest archivním radou a ředitelem král. státního archivu ve Vratislavi a zároveň předsedou Spolku pro dějiny Slezska. Uveřejnil: *Urkundenbuch der Stadt und des Stiftes Hameln* (1887); *Protokolle des brandenburgischen Geheimrats aus der Zeit des Grossen Kurfürsten* (1889—1907); *Der Katzenelnbog-Erbfolgestreit* (1899—1901); *Neumarkter Rechtsbuch* (1906).

***Meisl** Marek Mardochej viz M. M. Mayzl.

* **Meissner** Alfred, práv. spis. čes. (* 10. dub. 1871 v Ml. Boleslavi). Gymn. studia konal ve svém rodišti právnická ve Vídni a v Praze, kde r. 1894 na čes. universitě povýšen na doktora práv, potom věnoval se advokátní praxi v Praze, kde od r. 1901 má advokátní kancelář. Napsal společně s L. Wintrem: *Rukověť živnostenského soudnictví* (Praha, 1901); *Úrazové pojištění dělnické dle práva rakouského* (t., 1904); od r. 1898 je spoluredaktorem socialistické revue »Akademie«, kde uveřejnil řadu článků z oboru pojišťování a o otázce jazykové, zvláště o významu úředního jazyka pro dělnictvo. Náleží ke straně sociálně-demokratické, po 4 léta byl ve vydavatelstvu »Práva Lidu« a později byl též členem »Tiskového výboru strany«.

* **Mejia** [mechia] Thoma, generál mexický (* v Querétaru — † 19. čna 1867 t.). Před výpravou francouzskou do Mexika prohlásil se za vůdce strany konservativně-klerikální. Potom z prvních přidal se na stranu nového císaře Maximiliána a úspěšně zaň i válčil. Zvítězil u San Luis de Potosi dne 27. září 1863 a u Matelmala v květnu 1864. R. 1866 jmenován byl velitelem třetí divise territoriální, zvítězil potom nad generálem Escobedem a v čele třetího armádního sboru doprovázel Maximiliána do Querétara, hájil statečně této pevnosti, posléze však byl zajat a spolu s císařem a generálem Miramonem dne 19. června v Querétaru zastřelen. *Tmk.*

* **Mejsnar** František, spis. čes. (* 28. dub. 1860 v Dol. Štěpanicích), studoval na gymnasiu v Jičíně, pak na filosof. fakultě čes. university v Praze filologii klassickou. Od r. 1888, kdy approbován, působil na gymnasiích v Kr. Hradci, v Praze a v Král. Dvoře, od r. 1897 jest professorem obchodní akademie v Hradci Kr. Vedle drobných článků didaktických a literárních napsal obšírnou, pilnou učebnici pro obchodní akademie: *Přehled dějin literatury české* s důležitějšími ukázkami (z části v programmu obchodní akademie královéhradecké 1904—8, z části o sobě v Kr. Hradci 1909) a *Učebnici německého těsnopisu pro čes. stenografy* (1905). *Hš.*

* **Mejsnar** Vladimír, spis. čes. (* 31. kv. 1868 v Táboře), syn spisovatele Hynka M-a (v. t.). Studoval na gymnasiu v Táboře a na akad. gymnasiu v Praze. Práva absolvoval na české universitě, kde r. 1894 dosáhl hodnosti doktorské. Vstoupil r. 1893 k magistrátu král. hl. města Prahy, kde r. 1903 jmenován mag. sekretářem. Psal pod pseud. Cyril Vítek verše i prosu. Přispíval do »Zlaté Prahy«, »Jarého Věku«, »Nového Palečka«, »Č. Jihu«, »Jitřenky«, »Lady«, »Svatoboru«, »Posla ze Sušice«, »Poutníka od Otavy« a j.

* **Mekání** viz Aegofonie.

Meklenbursko. Velkovévodství M.-Zvěřínské má 625.045 obyv. (1905), z nichž 608.999 lutheránů, 12.093 katolíků. Velkovévodství M.-Střelické má 104.451 obyv., z nichž 100.314 evangel., 2499 katolíkův.

* **Melich** János, filolog maďarský (* 1872 v Szarvasi v Uhrách). Studoval v Szarvasi, Kežmarku, Kluži a Vídni. Jest kustodem knihovny Uher. národ. musea a zároveň universitním docentem v Budapešti. Podnikl studijní cesty do Německa, Ruska, Dalmacie a Bulharska. Zabývá se filologickými otázkami, týkajícími se maďarsko-slovanských vztahů. V tom oboru jest hlavním jeho dílem spis *Szláv jövevényszavaik* (Naše slova přijatá od Slovanů, dosud 1 svazek o 2 částech, Budapešť, 1903 a 1905; poctěno cenou Uher. akad.). Autor zkoumá tu křesťanskou terminologii maďarského jazyka a dospívá k výsledku, že Maďaři obraceni byli na křesť. víru nejen od Slovanů pravoslavných (bulharských), nýbrž i od katolických (hlavně slovinských). Uh. akademie svěřila mu (spolu se Z. Gombóczem) sepsání etymologického slovníku maď. jazyka. Do odborných časopisů maď. přispěl M. četnými rozpravami a články.

Melichar 1) Jan, spis. čes., † 24. ún. 1901 v Křižanově na Moravě. — M. 4) František, spis. čes. Napsal ještě: *Dějiny cechovnictví v Čechách* (Unhošť, 1902).

Méline Félix Jules, politik franc., byl r. 1903 zvolen do senátu. Napsal: *Le retour à la terre et la surproduction* (1905, 3. vyd.).

* **Melioranskij** Platon Michajlovič, orientalista rus. (* 1868 — † 1906). Byl professorem turecké a tatarské literatury na universitě petrohradské. Z jeho prací uvádíme: *Kirgizskija poslovicy i zagadki* (»Zápisky« vých. oddělení archaeol. společnosti petrohradské, 1893); *Kratkaja grammatika kazak-kirgizskago jazyka* (Petr., 1894—97, 2 části); *Tureckije elementy v jazykě Slova o Polku Igorevě* (»Izvěstija« oddělení rus. jazyka a slovesnosti petrohrad. akademie, 1902 a 1905) a j.

Meljnikov 4) Nikolaj Michajlovič, zoolog rus., † 1900.

* **Meljnikov-Razveděnkov** Nikolaj Fedotovič, path. anatom rus. (* 1866), žák lék. fak. moskevské, stal se r. 1902 prof. pathologické anatomie v Charkově, kdež působí posud. Z jeho literárních prací možno uvésti: *Ob iskustvennoj něvosprijimčivosti k sibirskoj jazvě* (1895); *Aljveoljarnyj echinokokk u čelověka i u životnych* (Charkov, 1902; též německy).

* **Meljšin** L., pseud. P. F. Jakuboviče (Dopl.).

* **Melkus** Dragan, malíř chorv. (* 1864 v Záhřebě). Studoval na malířské akademii v Mnichově, v Dusseldorfu, Karlsruhe a Paříži. Nyní žije ve Vukovaru v Chorvatsku, kde je na tamním reálném gymnasiu učitelem kreslení. M. je vynikající krajinář, malující hlavně pastelem. Předmětem jeho maleb jsou mu především smutné, melancholické večery na nivách slavonských. Z nejlepších obrazů M-ových sluší jmenovati *Zimu*. *Tmk.*

* **Mellanová** Barbora, rod. Fárová, spisovatelka česká (* 1861 v Červené Řečici), od r. 1880 provdaná za měst. kontrolora v Su-

šici. Od r. 1883 přispívá belletristicky do různých časopisův a kalendářův; o sobě vydala: *Hra osudu* (Praha, 1894); *Osvědčená pověra* (t., 1897); *Hvězda z Příkopů* (t., 1898); *Omyl* (t., 1898); *Maskarní nos* (t., 1899); *Honba za ženichem* (t., 1908); *Neobstála* (t., 1902); *Různé obrázky* (t., 1905); *Vlastní krev* (t., 1908); *Notářova Vilka* (t., 1909) a j.

* **Mellanová** Tereza, čes. spisovatelka pro mládež (* 22. list. 1863 v Praze). Vystudovala ústav pro vzdělání učitelek v Praze. Vedle četných příspěvků roztroušených po časopisech pro mládež vydala samostatně: *Obrázky z prázdnin* (Praha, 1895); *Z dětského světa* (t., 1902); *Kvítek útěchy* (t., 1896); *Všudybylka* (t., 1904); *Pampelišky* (t., 1905); *Pohádky* (t., 1906). Má zásluhy o rozvoj spolku »Ces feriálních osad«.

Mělník 1) má 551 d., 4899 obyv. čes., 13 něm., 5 j. národnosti (1900).

* **Melusina**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 15. září 1893. Označení (373). *Kvn.*

Menandros 1). Starší nálezy zlomků M-ových značně byly zastíněny objevem G. Lefebvrea, jenž na sklonku r. 1905 nalezl v troskách domu z antické Afroditopole značné zbytky rukopisu M-ova (celkem na 1300 v.), jež náležejí podle písma konci II. nebo počátku III. st. po Kr. Kromě drobných zlomků zachováno tu úplných 34 sloupců textu, které přiděliti možno pěti komédiím; pouze o čtyřech však můžeme si utvořiti jasnější představu. Ve všech šlo o poznání odloženého dítěte, i možno, že tento zřetel rozhodoval při výběru komédií pro vydání toto. V komédii, již vydavatel velmi pravděpodobně nazval Ἥρως, vystupují v zachované části (celkem 52 v. a kromě nich metrická hypothesis a seznam osob) dva otroci, z nichž jeden jest zamilován do mladé služebné dívky, o níž se během komédie ukáže, že spolu s bratrem jest vlastním dítkem své paní. Nejcennější jsou dosti rozsáhlé zbytky (celkem asi 530 v.) z komédie Ἐπιτρέποντες, nazvané podle slavné scény, nám zcela zachované, v níž dva otroci vedou spor o šperky nalezené při odloženém dítěti; spor jejich rozhodne stařec Smikrinés, otec matky onoho dítka, již nevědomky pojal za choť její svůdce. Poznání přivodí se pomocí prstenu prostřednictvím otroka Onésima a pištkyně Habrotonon. V komédii Περικειρομένη jednalo se též o dvojčatech, která otec odložil z chudoby. Dívku oblíbil si vojín Polemón, ale spatřiv ji v objetí cizího muže, potupil ji tím, že jí ustřihl vlasy (odtud název). Během komédie se však objeví, že to byl vlastní bratr dívky, oba sourozenci shledají se s otcem a vojín dostane dívku za manželku. K rekonstrukci kusu přispívá hlavně úryvek o 2 listech, jenž zakoupen v zimě r. 1907—8 a uložen nyní v Lipsku. Vydal jej A. Korte: Zwei neue Blatter der Perikeiromene (Lip., 1908). Poslední komédii nazval vydavatel Σαμία podle rodiště hetairy Chrysidy, která hraje tu důležitou rolli. Ujala se totiž nemanželského dítka, které synu pána jejího Moschiónovi porodila dcera chudého souseda, a přivodila jeho poznání i svatbu obou mladých lidí. — Vyd.: G. Lefebvre, Fragments d'un manuscrit de Ménandre (Káhira, 1907); I. van Leeuwen, M-ri quatuor fabularum Herois, Disceptantium, Circumtonsae, Samiae fragmenta nuper reperta (Lejda, 1908; 2. vyd. t.); O. Jiráni, O nově objevených zlomcích komédií M-ových (»Listy filol.«, 1909). *O. J-i.*

* **Menol** Emanuel, přírodovědec český (* 1880 v Plzni). Studoval na gymnasiu v Plzni, pak na universitě v Praze, kdež stal se doktorem fil. R. 1899 stal se žákem prof. Vejdovského, od kteréž doby pracuje v jeho ústavě, kde r. 1903 se stal assistentem. Vedle toho pracoval posud na biolog. mořských stanicích v Terstu a Neapoli. R. 1906 se habilitoval na české universitě pro mikroskopickou anatomii a histologii. Pracuje o histologii centrálního nervstva a cytologii bakterií. Vedle toho přispívá do »Živy«, »Přírody a školy« atd. Z prací jeho buďtež uvedeny: *Příspěvky k histologii elektric. centra u Torpedo marmorata.* I. a II. (»Věstník« Král. čes. spol. nauk, 1901); *O samostatném vývoji čoček bez přítomnosti očí* (t., 1902); *Zur Histologie des elektrischen Lappens bei Torpedo marmor*, (»Archiv f. mikroskop. Anatomie«, 1902); *Ein Fall von beiderseitiger Augenlinsenausbildung während der Abwesenheit von Augenblasen* (»Archiv f. Entwickelungsmechanik«, 1903); *Einige Beobachtungen uber die Struktur und Sporenbildung bei symbiotischen Bakterien* (»Centralblatt f. Bakteriologie«, 1904); *Einige Beobachtungen über die Roncoronischen Fibrillen der Nervenzellenkerne* (»Archiv f. mikroskop. Anatomie«, 1906); *O histogenesi Leydigovy »punktsubstance« a její skladbě histologické u Clepsiny* (»Král. čes. spol. nauk«, 1906); *Nachträge zu den Strukturverhältnissen von Bacterium gammari Vejd.* (»Archiv f. Protistenkunde«, 1907); *Neue Tatsachen zur Selbstdifferenzierung der Augenlinse* (»Archiv f. Entwickelungsmechanik«, 1908); *Ueber die Histologie und Histogenese der sogen. Punktsubstauz Leydigs in dem Bauchstrange der Hirudineen* (»Zeitschr. f. wissensch. Zoologie,« 1908); *Die Bakterienkerne und die »cloisons transversales« Guilliermonds* (viz »Archiv fur Protistenkunde«, 1909).

Menčík Ferdinand, kulturní historik čes., r. 1904 vyznamenán ryt. křížem řádu Frant. Josefa, roku 1908 jmenován vládním radou, od r. 1907 jest lektorem českého jazyka na vysoké škole zemědělské ve Vídni. Vydal dále: *Dvorní knihovna ve Vídni* (Vel. Meziříčí, 1906); *Prof. Dr. Alois Musil* (Olomouc, 1903). Stejnou měrou měl podíl na spisu hr. Otty Harracha »Rohrau, Geschichte der Grafschaft etc.« (Vid., 1906), jehož druhý díl vyjde koncem r. 1909. Roku 1905 vyšlo větší pojednání *Zwei Stambücher* a potom více jiných z oboru dějepisného v německých časopisech.

* **Mendel** Řehoř Jan (* 1822 — † 1881), přírodovědec, augustiniánský kněz a od r. 1854 professor přírodopisu a fysiky na reálce v Brně, od r. 1868 praelát tamtéž, studoval za mladších svých let křížení rostlin, zjev, kterým se v 1. pol. XIX. stol. zabývali zvláště Angličané a Francouzi. Většinou se předpokládalo, že skřížením dvou odrůd rostlinných vznikne nepřirozený tvar, který v dalších pokoleních se zase zvrhne do formy rodičské; někteří učili také, že skřížením dvou forem může povstati nový a stálý druh. M. byl zaujat také těmito názory, ale pochopil je hloub. Představoval si, že rostlina je složena z množství vlastností, asi tak, jako jsou hmoty složeny z atomů, a že při křížení příbuzných forem se vlastnosti v potomku kladou vedle sebe, takže bastard t. j. forma skřížením čistých rodičů vzniklá) má i vlastnosti otecké i mateřské. Jestliže na př. bastard vznikl skřížením odrůdy chlupaté s lysou, má oboje vlastnosti, chlupatost i lysost, ale projeví jen jednu (která podle názvosloví M-dlova »dominuje«), totiž chlupatost, kdežto lysost jest v něm utajena (»recessivní« podle M-dla). Že vskutku obě vlastnosti v bastardu jsou, ukáže se při dalším jeho pěstění: jeho potomci jsou totiž nestejní, jednak lysí a v této vlastnosti stálí, jednak chlupatí a rovněž stálí, a konečně rovněž sice chlupatí, ale s utajenou lysostí, která se zase u jejich potomků podle téhož pravidla projeví. Formy stálé z bastardů pošlé M. jmenuje míšence, formy, které obsahují utajené vlastnosti, hybridy; i dokazuje, že poměr hybridův a míšenců se řídí počtem o kombinacích a vymýšlí pro to theorii, že prý jen hotové formy obsahují dominující a recessivní vlastnosti, pohlavní buňky však jsou prý vždycky čisté, obsahujíce každou vlastnost jen jednou. V hořejším příkladě tedy některé pohlavní buňky bastardí obsahují chlupatost, jiné lysost: spojí-li se spermatozoon s první vlastností s vajíčkem téže vlastnosti, vznikne míšenec chlupatý a v této vlastnosti stálý, a podobně vznikne míšenec lysý spojením vajíčka a spermatozoa stejných vlastností; spojí-li se však dvě pohlavní buňky různých vlastností, povstane hybrid s utajenou vlastností, z něhož teprv dalším pěstěním lze vyvoditi míšence. Počítáme-li, že vlastnosti na vajíčka a spermatozoa jsou asi stejně rozděleny a označíme-li vlastnost dominující písmenem d, vlastnost recessivní r, jsou v tomto případě podle počtu o kombinacích vlastnosti na potomstvo bastardí rozděleny podle vzorce $d:2dr:r$, t. j. ze čtyř potomků jsou průměrně dva hybridi (dr), jeden míšenec s vlastností d, jeden s vlasností r. Ve složitějších případech platí pravidlo: liší-li se rodiče ke křížení vzatí n vlastnostmi, jest 3^n různých možných potomkův a 2^n počet potomků stálých ve svých vlastnostech. Tyto názory M. opíral pokusy, prováděnými ve své zahradě a uveřejňoval v brněnském přírodovědeckém časopise (1865) a psal o nich známému tehdy botanikovi Nägelimu, ale nenašel přízně. Později nechal botaniky a pustil se do tvrdohlavého sporu se státem o aequivalent. Na jeho názory přišlo se teprv r. 1900, kdy je současně objevili de Vries, Correns a Tschermak, kteří byli s jiné strany (z nauky o dědičnosti) přivedeni k podobným myšlenkám. Dnes jest M světoznámou autoritou. — Literatura: G. M., Versuche über Pflanzenhybriden (»Verhandl. d. naturforsch. Vereins in Brünn«, 4, 1865); Correns, G. M-s Briefe an Carl Nägeli 1866—1873 (»Abh. d. sächs. Ges. Wiss.«. 1905). *ER.*

Mendělějev Dimitrij Ivanovič byl r. 1893 jmenován praesidentem »hlavního paláce měr a vah«, jímž zůstal až do své smrti dne 2. ún. 1907, jsa až do posledka neúnavně činný a vykonav sám i se svými spolupracovníky řadu vynikajících prací. V posledních letech svého života vydal veliké dílo o železářské industrii na Urále, počal vydávati »Bibliotéku technických vědomostí« (1900), určil poměr metrických měr a vah k oněm, jichž se užívá na Rusi. Svou periodickou soustavu prvků doplnil hypothetickými prvky »newtoniem« a »koroniem«, jež staví v čelo nullté skupiny, v níž jsou umístěny t. zv. vzácné plyny. Do roku 1903 a 1906 spadají dvě poslední vydání (7. a 8.) jeho »Osnov chimiji«. V době této věnoval též pozornost vzdělání lidu, učitelstva a organisaci vysokých škol. Staral se vůbec o problémy všeobecně zajímavé a o časové otázky ze života ruského, o nichž uložil svá mínění ve spisech: *Skrytě* (*poslední*) *myšlenky* (1904) a *K poznání Ruska* (1906; k tomuto vyšly po jeho smrti doplňky (1907). Jeho význam lze krátce oceniti asi těmito slovy: Nesmrtelné jsou jeho práce týkající se theoretické chemie (periodická soustava prvků). Byl vůbec veliký chemik, který obohatil svými výzkumy chemii fysikální, analytickou, anorganickou i organickou. Byl vedle toho i znamenitý technolog, vydávaje učebnice i monografie technologické a staraje se všemožně o rozvoj industrie na Rusi (tak na př. o průmysl petrolejový, kamenouhelný, železářský, výrobu bezdýmného prachu střelného, zemědělství). Ale byl též vynikající fysik, který vynalézal přesné methody i přesné měrné přístroje fysikální a který svými pracemi o plynech a kapalinách obohatil vědu o nové poznatky i nové problémy. Neméně však staral se i o veřejný život, jsa výborný národohospodář, statistik, sociální politik, popularisátor vědy a filosof, který v přečetných pojednáních a samostatných spisech uplatňoval své bohaté vědomosti. Náleží k nejplodnějším spisovatelům ruským vůbec a má neskonalé zásluhy o vybudování řeči a slohu přesně vědeckého i populárního. Byl universální genius a veliký člověk vůbec. Pro svou dobrou povahu byl všeobecně vážen a pro své zásluhy všeobecně uznáván. Ačkoliv byl výborný učitel a měl hojnost žáků, přece nezaložil vlastní školy chemické. Zemřel ve věku 73 let zánětem plic. — Pěkný ži-

votopis M-a podává P. Walden (»Berichte der deutschen chem. Gesellschaft in Berlin«, roč. 41., str. 4719). *Bb.*

* **Mendelismus** jest jméno pro theorii o dědičnosti, která vychází od názorů vyložených ve čl. Mendel (v. t. Dopl.). Předpokládá, že vlastnosti jsou něčím o sobě, jakýmis atomy, které se v ústrojencích všelijak k sobě kupí, nikdy však své individuálnosti nepozbývajíce. Naproti této nauce stojí starší theorie o dědičnosti vypracované zvláště F. Galtonem, podle nichž vlastností jsou jen kvantitativní změny ústrojenců. Kdežto Mendlovci učí, že skřížením dvou příbuzných forem vzniká bastard, v němž vlastnosti rodičské leží vedle sebe a v potomstvu jejich se mohou zase rozestoupiti, Galtonovci tvrdí, že bastard jest splynutím vlastností obou rodičů takovým, že ve všem jeho potomstvu něco krve z obou rodičů zůstává. Kdežto někteří autoři m. a galtonismus staví proti sobě jako protivy, které se vylučují, jiní tvrdí, že obojí názor jest správný, ale každý že jest odpovědí na jinou otázku: m. že řeší pokusy příbuznost jednotlivých potomků s rodiči, galtonismus že statisticky zjišťuje, jak vlastnosti předků se v potomstvu udržují. Otázky tohoto oboru pokládají se dnes za velmi moderní. — Literatura: J. S. Rotsy, Vorlesungen üb. Deszendenztheorien. I. (Jena, 1906); A. Lang, Ueber die Mendelschen Gesetze etc. (Lucern, 1906); W. Bateson, The Progress of Genitics since the Rediscovery of Mendels Papers (»Progressus rei bot.«, Jena, I., 1907); E. Tschermak, Die Mendelsche Lehre und die Galtonsche Theorie v. d. Ahnenerbe (»Arch. Rass. Biol.«, II., 1905); A. D. Darbysbuie, On the Difference between Physiological a. Statistical Laws of Heredity (»Manch. Lit. Soc.«, 1906). *ER.*

* **Mendelssohn** Arnold, hud. skladatel něm. (* 1855). Vyniká jako výborný dirigent a přináleží ke skladatelům nových směrů hudebních. Hlavní jeho skladby jsou: *Abendkantate* (pro solo, sbor a orchestr, 1881): *Der Hagestolz* (pro sbor a orchestr); *Frühlingsfeier*; *Des Schneiders Höllenfahrt* (pro tenor, mužský sbor a orchestr); *Shakespearelieder*. Vedle toho M. pokusil se úspěšné o skladby scénické, z nichž sluší zvláště jmenovati: *Elsi, die seltsame Magd* (1896); *Der Bärenhäuter a j.* *Tmk.*

Mendelssohn-Bartholdy 2) Karl, historik něm., † 23. ún. 1897 (nikoli 1874) v Bruggu ve Švýc.

Mendes Catulle, básn. franc., † 7. ún. 1909. Z jeho dalších děl uvádíme sbírku básní *les Braises du cendrier* a veršovaná dramata: *la Vierge d'Avila*; *Le roman d'une nuit* a jen fragmentární drama knižní *Les traitres*, pak na vyzvání vlády literární dílo *Le mouvement poétique 1867—1900*.

* **Mendes Leal** José da Silva, portug. básník a státník (* 18. října 1818 v Lisabonu — † 4. srp. 1886 t.), Byl tajemníkem vévody de Terceira a r. 1851 zvolen do parlamentu. Později stal se ministrem námořnictví (1862—64), pak ministrem zevních záležitostí, pak ředitelem národní knihovny v Lisabonu, 1874 vyslancem v Paříži, 1882 vyslancem v Madridě. Vydal duchaplné básně (sebrané pod. tit. *Canticos*, Lisab., 1858) a jeho dramata: *Egaz Moniz*; *Otributo das cem douzellas*; *Pedro*; *A escala social*; *Os homens de marmore* (1854) a j., jakož i veselohry jako: *O tio André que vem do Brasil*; *Ocaçador*; dram. báchorka *As tres cidras do amor a zarprela Receita para cusar saudades* měly veliký úspěch na jevišti. Celkem napsal přes 60 kusů. Z jeho románů dlužno uvésti: *A menina do Val de Mil*; *Os mosqueteiros da Africa*; *O Calabar, historia brazileira do sec. XVII* (1863). Hlavní jeho práce vědecká jest pokračování »Corpo diplomatico portuguez« 5 sv.: *Relacões de Portugal com a curia romana*.

Menger 1) Max, něm. politik rak., vydal dále: *Zur politischen Lage in Oesterreich* (1898) a *Staatskrisis und Staatsstreichenthusiasten* (1901). Při volbách již nekandidoval. — M. 3) Anton, právník rakouský, † 1906. Z dalších prací dlužno uvésti: *Neue Staatslehre* (Jena, 1903; 2. vyd. 1904); *Neue Sittenlehre* (t., 1905). »Stát budoucnosti« (1904) přel. G. Žalud.

Menhard Xaver, spis. čes. † 24. ledna 1909 v Praze (na Menším městě Pražském). Napsal ještě román *Tajemné zločiny* (Praha, 1900) a frašku o jednom dějství *Gordický uzel* (t.. 1903).

Menilek (Menelik) II., císař habešský, porazil r. 1898 Ras Mangaru, postavil Tigré r. 1899 pod vládu spolehlivého Ras Makonnena a přivedl vůbec moc Habeše na značnou výši. Sjednal obchodní smlouvu s Německem, které v lednu 1905 vyslalo k němu poselství pod vedením taj. legačního rady Bedř. Rosena, a nár. bance egyptské povolil v březnu 1905 výsadu zříditi habešskou státní banku. Energicky hájil mezinárodního rázu dráhy, kterou počala stavěti International Ethiopian Railway Trust and Construction Co. do nitra Habeše. Svým nástupcem jmenoval svého synovce Ligg Manu. Srv. Brunialti, M. Re di Scioa e le sue recenti conquiste (v »Nuova Antologia«, Řím, 1887); Storia e costumi di M. nuovo re degli Abissini (Flor., 1890); Berkeley, The campaign of Adowa and the rise of M. (Lond., 1902); Hentze, Am Hofe des Kaisers M. von Abessynien (Lip., 1905).

Měnín, městec, má 178 d., 1261 obyv čes., 2 něm. (1900).

* **Menopausa**, řec., zanikání čmýry v době pohlavní odkvetlosti. (Srv. Čmýra).

* **Menotti** Ciro, politik ital. (* 23. led. 1798 v Miglierině u Carpi — † 26. kv. 1831). Byl bohatým továrníkem v Modeně a při revoluci v únoru 1831 snažil se s několika spiklenci opatřit vévodovi Františkovi IV. z Modeny italskou korunu. Úmysl spiklenců se však zhatil a poněvadž je pak vévoda zapřel, byl M. odsouzen k smrti a oběšen.

R. 1879 postavena jeho socha před bývalý palác v Modeně. Srv. Grandi, Ciro M. e i suoi compagni (Mil., 1880); Gnaitoli, Di Ciro M. e della rivoluzione di Modena del 1831 (Carpi, 1890).

* **Menoušek** Antonín, právník český (* 1859 v Brandýse n. L. — † 1908). Po absolvování práv v Praze věnoval se povolání soudcovskému. Pobyv řadu let jako auskultant a soudní adjunkt ve Volyni, Žamberku a Karlíně, stal se r. 1897 radním sekretářem u c. k. obchod. soudu v Praze; později byl jmenován radou u téhož soudu. Napsal: *Zákony ze dne 1. srpna 1895 č. 110 a 111 ř. z. a povšechné porovnání jich s dosud platnými předpisy o příslušnosti soudů ve věcech sporných i nesporných* (Praha, 1897); *Pravda materielní a procesní* (t., 1898); *Výměnek a postavení jeho při dražbě reální* (t., 1898); *Základové nauky o exekuci soudní* (Knihovna Sborníku věd práv. a stát., 1903). V »Právníku« uveřejnil: *Námitky § 239 s. ř. a postavení jich ve sporu* (1897); *Příspěvek k nauce o smlouvě schovací* (1899); *Příspěvek ku kasuistice § 47 ex. ř.* (1900); *Smlouvy čelední a vnucená správa* (1900); *Moc a právo. Úvaha k § 19. obč. z.* (1901); *Účel civilního processu. Úvaha k inaugur. řeči sv. pána Cannsteina* (1902).

* **Menšiny české.** Jaká jest síla č-kých m-in, kolik Čechů žije v m-nách, není možno přesně udati. Jest sice pravda, že při posledních třech sčítáních zjišťovala se také řeč obyvatelstva, ale otázka zněla po řeči obcovací z důvodů politických, nikoli však po národnosti nebo řeči mateřské jako její nejbližší náhradě. Mlhavý pojem obcovací řeči umožnil nátlak na naše m. obyčejně sociálně slabé a závislé, tak že úředním sčítáním ani zdaleka nebyli zjištěni všichni Čechové žijící v m-nách. Přes to však i v úřední statistice jeví se nám jejich síla způsobem překvapujícím. R. 1900 bylo úředně napočteno, že žije v obcích většinou německých neb jinonárodních v Čechách 84.598 Čechů (= 2 15 %, všech Čechů, žijících v Čechách), na Moravě 90.602 (= 5.25% moravských Čechů), ve Slezsku 19.748 (= 13·50 % slezských Čechů) a 126.620 v Dolních Rakousích (= 95.23% dolnorakouských Čechů) a v ostatních zemích 18.801, tak že počet Čechů přebývajících v obcích s většinami jinojazyčnými (z největší části německými) činí 340.369, t. j. 5·72% Čechů. V obcích s většinami sice českými, ale ovládanými německými m-nami žilo Čechů v Čechách 48.588 (= 1·24 %) na Moravě 30.153 (1·75 %) a ve Slezsku 13.255 (9·06%), tak že v celku žilo podle úřední statistiky r. 1900 v m-nách pouze v zemích českých a Dol. Rakousích, v nichž žije český národ kompaktně, ne méně nežli 413.564 Čechů, počet to při národě 6millionovém zajisté veliký. Číslice ta však ve skutečnosti jest ještě nepatrná a objevila by se mnohem vyšší, kdyby sčítání bylo provedeno beze všeho nátlaku na závislé a hospodářsky slabé Čechy — a z takových se skoro vesměs skládají č. m. Korrekturou úředního sčítání jest z části sčítání soukromé, jež provedly Národní Jednoty Severočeská a Pošumavská v německém území Čech — obmezuje se však pouze na Čechy a i tu v některých okresích nebylo přivedeno ke konci. Bylo-li pak soukromě v 90 soudních okresích německých v Čechách napočítáno 282.673 Čechů proti 158.067 zjištěným sčítáním úředním, nechybíme nikterak, řekneme-li, že v zemích českých a Dolních Rakousích, žilo v m-nách nejméně 770.000 Čechů, což činí více nežli osminu celého národa. Z toho jest patrný význam č-kých m-in pro český národ. České území nedovede uživiti všech obyvatelův a zajisté ještě dlouho bude trvati, než naše kraje zprůmyslovějí tak, aby přebytečné pracovní síly mohly nalézti zaměstnání doma. Počet Čechů, kteří jsou nuceni hledati si výživy na území německém, poroste i dále. Ale již nyní jest množství Čechů žijících v m-nách a tím vydaných nebezpečí odnárodnění tak veliké, že ztrátu jeho nemohl by klidně snésti ani národ mnohem větší nežli národ český. Zachování a udržení č-kých m-in jest podmínkou, abychom v přirovnání s Němci neoctli se ve zpětném vývoji. Takový jest význam č-kých m-in pro nás. A pro Němce? Houfný příliv českého lidu do německého území spolupůsobil k jeho rozkvětu, ale přinesl také nebezpečí jeho německému rázu. Území německé stává se češtějším a češtějším, jak zvláště také dokazuje i úřední statistika. — Podle výpočtů Rauchbergových vzrostl v desítiletí 1891—1900 v obcích většinou německých v Čechách počet Čechů o 24·24%, počet Němců jen o 8·91%, podle výpočtů mých v téže době na Moravě zvětšil se v osadách většinou německých počet Čechův o 19·56%, Němců jen o 3 65%, v Čechách mluvilo v německých školních okresích z 1000 dětí pouze německy r. 1890 898, r. 1900 již jen 882 dětí, za to vzrostl počet dětí dvojjazyčných ze 76 na 81 a dětí mluvících pouze česky z 26 na 37. Kdyby následkem silného přílivu českého na některých místech m. č. vzmohly se na většiny a staly se také většinami politickými — což ještě jest v daleké budoucnosti, neboť posud jen některé č. m. v »uzavřeném« území zápasí pouze o třetí sbor, jehož se podařilo dobýti jen v Kopistech u Mostu, — pak by nebezpečí assimilace, které nyní hrozí jen č-kým m-nám, mohlo se i obrátiti proti Němcům. Z této obavy, zatím ještě bezpředmětné, prýští vášnivá persekuce českých minorit.

Čechům jde tedy o zachování m in, Němcům o jejich poněmčení, jak vhodně praví Herkner. Do jaké míry se m. č. poněmčují, jaké mají Němci vyhlídky na jejich assimilaci, není možno říci na základě nynějšího materiálu statistického. Problému tomu věnoval Rauchberg celou kapitolu ve svém díle »Der

nationale Besitzstand in Böhmen« a dospěl k výsledkům pro Němce velmi příznivým. Uvážiti však jest, že při úředním sčítání zapsáno bylo Čechů následkem nátlaku příliš málo, tak že optimistické závěry prof. Rauchberga nejsou nikterak oprávněny, jak také dobře poznal Herkner. K posouzení problému assimilace č-kých m-in hodí se mnohem lépe správnější data sčítání soukromého. Srovnáme-li množství osob narozených v českých okresích s počtem Čechů, jak zjištěn sčítáním soukromým a vedle toho také sčítáním úředním, dostaneme pro německé okresy v Čechách, s velikým přistěhováním z české oblasti, při čemž nutno jest vychati okresy, do nichž zasahá část českého území, jako žatecký a trutnovský, tento přehled:

Okres:	Ze 100 dom. obyv. pochází z čes. okresů	Na 1000 obyv. narozených v okresích českých připadá Čechů podle sčítání soukromého	Na 1000 obyv. narozených v okresích českých připadá Čechů podle sčítání úředního
stříbrský	13·54	144·38	118·93
mostecký	26·49	133 36	95·69
duchcovský	26·46	139·69	77 64
teplický	19 02	105·89	54·40
ústecký	15·26	75·84	8·46
liberecký (město a venkov)	15·35	103·60	28·50
jablonecký	18·01	61·93	10 77
českolipský	7·61	76·04	21·59
děčínský	4·78	88·66	26·18
falknovský	4·28	106·53	24·27

Že se m. č. z části poněmčují čili assimilují svému okolí, jest patrno také ze sčítání soukromého. Míra assimilace není všude stejná. Všeobecně může se říci, že assimilaci podléhají více m. slabší než silné, více m. rozptýlené než soustředěné (srv. Falknovsko!), více m. ve větších městech než v osadách venkovských (srv. okres ústecký a jablonecký s velikými městy!).

Poněvadž poněmčení našich m-in znamená pro náš malý národ těžkou ztrátu, jejich rozvoj pak pro Němce porušení a ohrožení německého rázu jejich území, vzniká mezi oběma národy boj o č. m. Boj ten, při kterém poslední dobou užívá se zbraní málo odpovídajících vznešeným zásadám humanity, vede se hlavně o jazyk, o politickou moc a o školu.

Politickou moc snaží se získati naše m. dobytím hlavně obecních zastupitelstev. Poněvadž volby dějí se ve 3 sborech na základě zastoupení zájmového, tak že daně neplatící z voleb jsou vyloučeni a zámožné vrstvy mohou se uplatniti mnohem více než chudší, účastní se tohoto boje jen m. hospodářsky silnější, především m. na národnostní hranici a v území českém, zřídka jen také m. v území německém, a tu obyčejně jen o III. sbor. V celku v Čechách možno v posledních letech znamenati pokrok, od r. 1900 asi 7 osad vešlo ve správu českou, na Moravě v letech osmdesátých a devadesátých padla řada měst ujařmených, avšak od pádu Hranic nastala stagnace, ve Slezsku konečně půdu naopak ztrácíme. Zavedení všeobecného a rovného hlasovacího práva s poměrným zastoupením m. znamenalo by pro naše m. veliký zisk.

Nejdůležitější jest boj o školu. Nová aéra menšinovému školství českému nastala, když r. 1880 založena byla Ústřední Matice školská (v. t.). Místo matičních škol obecných a leckdy i bez nich podařilo se č-kým m-nám vybojovati si řadu veřejných škol obyčejně po nejkrutějších bojích a nejtěžších obětech. Dnes působí v Čechách celkem 89 škol českých menšinových obecných (44 veřejné, 42 matiční a 3 vydržované jinými korporacemi), na Moravě mají menšinové školy ujařmená města v českém území, na německém území a německých ostrovech všecka města s vlastním statutem a mimo ně jsou ještě 2 menšinové školy veřejné a 10 matičních, ve Slezsku 7 škol matičních a v Dol. Rakousích 3 školy vydržované »Komenským«. Vykazuje-li školství menšinové obecné zvláště poslední dobou utěšený rozvoj, není to možno říci o školství měšťanském. Menšinové školy měšťanské veřejné jsou pouze v Budějovicích a Mor. Ostravě, k nim se druží soukromé v Brně, Olomouci a Místku (v obou pouze dívčí) a Dol. Kounicích na Moravě. Rovněž školstvím pokračovacím jsou č. m. opatřeny zcela nedostatečně, v Dol. Rakousích pak toto školství bylo poněmčeno vůbec, ježto za vyučovací jazyk na veřejných školách pokračovacích uzákoněna pouze němčina. K menšinovému školství jest čítati také řadu gymnasií a reálek, působících v městech, jejichž správa je v rukou německých.

Literatura o č-kých m-nách jest v celku skrovná. M-nám č-kým v Podkrušnohoří jest věnováno dílo »Vývoj a život č-kých m-in« (Most, 1908; o Lovosicku, Mostecku, Chomutovsku, Bílinsku a Litoměřicku pojednává J. Šubrt, o Duchcovsku Frant. Veselý, o Teplicku Frant. Skřivan). O m-nách v okrese hornolitvínovském píše Lad. Fediuk ve »Stráži Severu« (1908); o č-kých m-nách na Falknovsku a Loketsku J. Šubrt ve »Stud. Obzoru Menšinovém« (V. roč.). Č-kým m-nám v Pošumaví věnována jsou díla Hubkova: »Naše menšiny a smíšené kraje na českém jihu« (Praha, 1900) a »Menšinová práce« (1904), Dolním Rakousům pak téhož autora »Čechové v Dolních Rakousích« (1901). Národnostní poměry na severní Moravě líčí Al. Chytil v doprovodu k 1. listu své národnostní mapy. S německého hlediska líčí poměry na jazykové hranici v Čechách J. Zemmrich »Sprachgrenze und Deutschtum in Böhmen« (1902). Mimo to o jednotlivých m. psáno bylo zvláště ve »Stráži Severu«, »Pošumaví«, »Věstníku Národní Jednoty pro východní Moravu«, »Věstníku Národní Jednoty pro jihozápadní Moravu«, ve »Věstníku Ústřední Matice školské« a j. Statistický materiál důležitý pro m. zpracoval pro Čechy Rauchberg v díle »Der nationale Besitzstand in Böhmen«, o zpracování téhož materiálu pro

Moravu pokusil se Ant. Boháč ve 2 progr. reálky v Uh. Brodě a »Časopisu Matice Moravské« r. 1908 (»Vývoj Čechů a Němců na Moravě«). Národnostní mapu Čech na základě sčítání z r. 1900 nakreslil Rauchberg, národnostní mapu severozápadních Čech na základě sčítání soukromého vydali J. Šubrt a V. Hašek (Most, 1908). Národnostní mapu Moravy a Slezska podle úředního sčítání z r. 1900 vydal V. Plesinger a z části Al. Chytil. Srv. též články Boháčovy v »Čase« (1909; též o sobě v »Knihovničce Času«). *Ant. Boháč.*

* **Menšutkin** Nikolaj Aleksandrovič, z nejvýznamnějších ruských chemiků nové doby (* 24. říj. 1842 v Petrohradě — † 4. čce 1907 t. podlehnuv ledvinové chorobě). Absolvoval fysikální a mathematickou fakultu university petrohradské, na níž studoval chemii pod Sokolovem. R. 1863 odebral se do Německa, kdež studoval u Streckera v Tubinkách a Kolbeho v Marburce; později pracoval u Wurtze v Paříži. Navrátiv se stal se r. 1866 docentem a po dvanácti letech (1878) professorem analytické chemie na petrohradské universitě. R. 1886 byl jmenován nástupcem Butlerova stav se ředitelem ústavu chemie organické. Plných 36 let věnoval své síly universitě petrohrad. a byl v l. 1879—87 též děkanem fakulty fysiko-mathematické. Teprve r. 1902 přešel na bohatě vypravené polytechnikum tamtéž jako professor organické a analytické chemie a děkan fakulty metallurgické. Proslavil se nejvíce svou »Učebnicí analytické chemie«, jež vyšla po prvé r. 1871 a byla přeložena do mnohých jazyků. Vydal též své »přednášky o organické chemii«, jakož i »vývoj chemických názorů« (1888), spis povahy historické. Byl spoluzakladatelem »Ruské chemické společnosti« a 31 let (od r. 1869 počínaje) redaktorem jejího žurnálu. Uveřejnil rusky i v jiných jazycích přečetné experimentálné práce hlavně z oboru organické chemie. Význam těchto prací tkví hlavně v tom, že (asi od let sedmdesátých počínaje) applikoval fysikochemické methody na problémy organické. Zejména jsou důležité jeho práce o rychlosti esterifikace různých sloučenin organických, kterýžto problém M. všestranně a důkladně propracoval. Účastnil se též politického života, v němž hájil, pokud to ovšem za té doby bylo možno, svobody vysokých škol a projevoval svobodomyslné názory. *Bb.*

Menzel 3) Adolf, malíř něm., † 9. ún. 1905 v Berlíně.

* **Merapi**, planetoida objevená fotograficky G. H. Petersem ve Washingtoně 11. kv. 1904. Označení (536). *Kvn.*

* **Mercerisace**, process, při kterém působením silného louhu sodnatého mění se některé fysikální a chemické vlastnosti bavlny. Byl zaveden r. 1844 Johnem Mercerem. Působením louhu sodnatého bavlněná vlákna botnají, zvětšují svou váhu o 4·5—5·5%, pevnost o 40%, stávají se průsvitavými a hlavně nabývají schopnosti spojovati se s barvivy.

* **Mercier** Auguste, generál franc. (* 1833 v Arrasu), účastnil se jako důstojník válečné výpravy r. 1862—63 proti Mexiku, po kapitulaci Met r. 1870 byl internován v Bonnu, r. 1879 stal se plukovníkem, r. 1884 brigádníkem a r. 1889 divisionářem; r. 1893 v prosinci stal se ministrem války, v kterémž úřadě setrval až do ledna 1895. V processu Dreyfusově, který v té době propukl, stál jakožto žalobce Dreyfusův a působil k jeho odsouzení. R. 1898 vstoupil do výslužby. R. 1900 volen od klerikálů a rationalistů v Nantes do senátu.

Meredith 1) George. Jeho »The ordeal of Richard Feverel« přeložil do češt. dr. B. Prusík, »Zkouška Richarda Feverela« (J. Otto, »Anglic. knih.«, Praha, 1902).

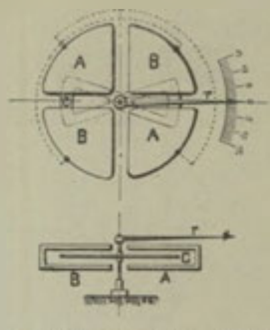
Merežkovskij 2) Dmitrij Sergějevič, spis. rus., z pozdějších jeho prací uvádíme sborník kritických úvah *Věčnyje Sputniky* (Petr., 1898), dále *Tolstoj i Dostojevskij* (2. vyd. t., 1903), povídku *Ljubov siljněje smerti* (2. vyd. t., 1904); *Novija stichotvorenija* (t., 1896); *Sobranije stichov* (Moskva, 1904); *Grjaduščij Cham* (1906); *Prorok rus. revoljuciji* (1906); *Gogolj i Čort* a j. Překlad jeho trilogie vydán nákladem »Kroniky« K. St. Sokola v »Levné Osvět. knihovně«. Srv. též Masaryk, Z nejnovější nábož. filosofie rus. (»Naše Doba«, 1907). M. přeložil též veršem Aischyla, Sofoklea a Euripida a založil časopis »Novyj Puť«.

* **Merhaut** Josef, spis. čes. (* 1863 ve Švabíně u Zbiroha — † 5. září 1907 v Brně). Vystudovav gymnasium v Praze jal se pracovati literárně a vydal pod pseudonymem Jar. Maruška sbírku veršův, ale nedal ji do prodeje. R. 1885 vstoupil do redakce »Mor. Orlice«, kdež po 20 roků psával divadelní kritiku a různé feuilletony a belletrii. Vedle toho přispíval do »Nivy«, již pomáhal zakládati, a do jiných časopisův. O sobě vydal: *Povídky* (Třebíč, 1890—91), *Had a jiné povídky* (Telč, 1892—93); *Černá pole* (Praha, 1897, J. Otto). V pracích těch autor snažil se vystihnouti zvláště ráz života brněnského, zejména třídy tovární a dělnické. Moravě pak i místem i lidem zůstal věren také v románech: *Andělská sonáta* (Brno, 1900) a *Vranov* (t., 1906). Jako posmrtné dílo vyšly r. 1908 *Výbor z feuilletonů* a r. 1909 *Básně* (obé uspořádal Mil. Hýsek, nákladem J. Otty). K svému působišti přilnul tou měrou, že sám se pokládal a byl právem pokládán za spisovatele moravského. Studii o J. M-ovi viz v »Moravsko-slezské Revui« na r. 1908.

* **Merhout** Cyril, spis. čes. (* 1881 v Praze). Studoval na gymn. a ústavě učitel. v Praze; od r. 1901 jest učitelem v Kunraticích u Prahy. Vedle řady článků časopiseckých vydal samostatně *Jenštejn, hrad a městečko* (Praha, 1900); *Hrad Okoř* (t., 1901).

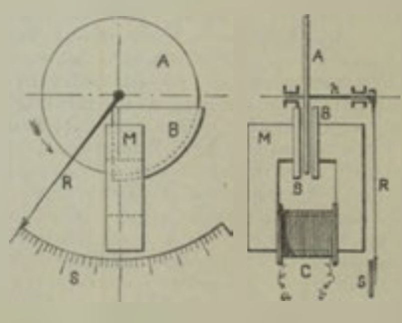
* **Měřicí přístroje** v elektrotechnice slouží k určení množství (intensity), napětí, práce elektrického proudu, jeho počtu period, rozdílu fásí k vyšetření elektrického odporu,

isolace sitě a pod. Jimi poznáváme v každé chvíli, co se děje v celém elektrickém zařízení, jimi řídíme dynamoelektrické stroje, motory, akkumulátory, elektrické světlo, teplo, pomocí nich možno předejíti všeliké poruchy. Jest veliká řada konstrukcí, z nichž nejdůležitější a nejvíce užívané v praxi možno roztříditi takto: 1. Elektromagnetické přístroje, jež používají úkazu, že elektrický proud přitahuje neb odpuzuje magnetku nebo magnet. Sem náležejí: galvanoskopy, galvanoměry, bussola sinusova, tangentová, Gaugainova atd. Tyto přístroje hodí se jen pro proud stejnosměrný. Do skupiny této počítají se přístroje, jež používají magnetického účinku cívky proudové, na př. ke vtahování jádra železného (Kohlrauschovy přístroje), drátku (Siemensovy přístroje), plíšku (Hummelovy přístroje) z měkkého železa kujného. Přístroje tohoto principu hodí se pro proud stejnosměrný i střídavý a udávají t. zv. hodnoty arithmetické. 2. Magnetoelektrické přístroje používají působení magnetu na pohyblivý závit, cívku proudovou. Sem náležejí přístroje Depreze d'Arsonval a továrny European Weston Electrical Instrument Company. Vyznačují se jemnější konstrukcí, hodí se všude tam, kde jde o obzvláštní přesnost. Jejich princip vysvětlen v čl. Ampermetr (Dopl.) a Voltmetr. Výhodou jejich jest, že možno jich používati i poblíže jiného magnetu, aniž tento má vliv na měření; nepotřebují žádného zvláštního postavování neb arretování. Stupnice jejich je stejnoměrná a přístroje jsou aperiodické, t. j. ukazovací ručka nekývá dlouho, nýbrž ihned se ustálí v nové poloze. Přístroje tohoto principu hodí se jen pro proud stejnosměrný. 3. Elektrodynamické přístroje používají vzájemného přitahování neb odpuzování dvou cívek proudových ku měření. Do této skupiny náleží elektrodynamometr (v. t.). Princip viz Ampermetr (Dopl.). Přístroje tyto udávají hodnoty effektivní a hodí se pro proud stejnosměrný i střídavý. 4. Elektrochemické přístroje používají chemického účinku elektrického proudu, čili jsou zřízeny na principu Faradayova zákona. Sem náleží: voltametr (v. t.), Edisonovo počitadlo (viz Počitadlo, str. 992 *b*). V elektrotechnické praxi málo se používá tohoto principu. Za to však berou se přístroje tyto k cejchování t. j. k hotovení neb ke kontrole stupnic. Princip elektrochemický hodí se jen pro proud stejnosměrný. 5. Elektrokalorické přístroje používají tepelných účinků elektrického proudu (viz Ampermetr, Dopl.). Hodí se jak pro proud stejnosměrný, tak i střídavý, neboť množství vyvinutého tepla závisí na čtverci intensity, t. j. na její velikosti, nikoliv na jejím směru. Přístroje této skupiny udávají hodnoty effektivní. 6. Elektrostatické přístroje v podstatě skládají se ze čtyř mosazných kvandrantů *A*, *A*, *B*, *B* (vyobr. č. 5040.), z nichž dva a dva jsou navzájem spojeny. Mezi nimi na otáčivém hřídelíku upevněna tenká hliníková destička *C*. Jsou-li na př. kvadranty *A A* spojeny s kladným pólem

Č. 5040. Princip elektrostatický

zdroje elektrického, jehož napětí se má měřiti, kvandranty *B B* se záporným pólem a destička *C* nabita kladnou elektřinou jako segmenty *A A*, bude destička *C* od kvadrantů *A A* odpuzována, od *B B* přitahována. Pohybu tomuto drží rovnováhu pružné pero; ručka *r* pak na stupnici ukáže velikost odchylky. Přístrojů používá se jak pro proudy stejnosměrné tak i pro střídavé. 7. Elektroindukční přístroje používají vzájemného přitahování neb odpuzování proudů vzbuzených indukcí. Jich princip podává vyobr. č. 5041. a spočívá na působení objeveném

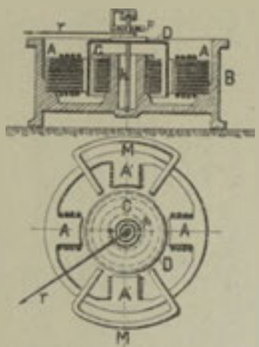

Č. 5041. Elektroindukční princip.

Elihu Thomsonem. Elektromagnet *M* opatřen jest cívkou *C*, do které se vpouští proud, který se má měřiti. Póly magnetu *M* opatřeny jsou železnými destičkami *B B*, mezi nimiž na otáčivém hřídelíku *h* uložena jest měděná neb hliníková deska *A*. Na hřídelíku *h* jest též upevněna ručka *R*. Vpustí-li se do cívky *C* střídavý proud, tu indukují se v příložkách *B B* a v nekryté desce *A* elektrické proudy, a to téhož směru, což způsobuje otáčení desky *A* ve směru naznačeném šipkou. Pružné pero obyčejně drží

rovnováhu pohybu tomuto, tak že deska se jen pootočí.

Vyobr. č. 5042. podává zařízení wattmetru založeného na principu elektroindukčním a

Č. 5042. Ferrarisův princip.

to na t. zv. principu Ferrarisově či na t. zv. točivém poli magnetickém. Železný prsten z kujného železa sestavený z plechů od sebe isolovaných papírem vybíhá ve čtyři póly *A*, *A*, *A'*, *A'*. Póly *A A* opatřeny jsou cívkami o malém počtu závitů a silného průměru. Póly *A' A'* mají cívky o tenkém drátě a velikém počtu závitů. Uprostřed ke zmenšení vzduchové prostory jest železný válec *C* též složený z plechů papírem od sebe isolovaných. Kol něho otáčeti se může hliníkový buben *D* uložený na svislém hřidelíku *h*. Na hořením konci hřídelíku upevněna je ručka *r*, pružné pero *p*, a to jedním koncem kdežto druhý konec připevněn k rámu přístroje. Do silných cívek *A A* zapne se celý proud, který by se měl měřiti ampermetrem, a do cívek *A' A'* proud voltmetrický. Ježto cívky *A A'* mají veliký koëfficient indukční, bude proud jejich vždy míti rozdíl fáse skoro 90^0 vzhledem ku proudu v cívkách *A A*. Tím vytvoří se působením obou druhů cívek točivé pole magnetické, které uvede v točení buben *D*. Pružné pero drží rovnováhu otáčivému momentu tak, že buben nebude se točiti trvale, jen se pootočí a ručka *r* na stupnici ukáže odchylku. Magnety *M* tlumí pohyb bubnu *D*.

Podle toho, co m-mi p-ji se měří, rozeznáváme: ampermetry, voltmetry, wattmetry, elektrická počitadla, fásometry, periodometry. Přístroje na měření odporu ponejvíce zařízeny jsou na principu Wheatstoneova můstku (v. t.) a slují odporové můstky. Přístroje na měření elektromotorickych sil slují kompensátory (v. t.). *Brož.*

Měřín 3) má 217 d.) 1541 obyv. čes., 2 něm. (1900), 3 mlýny, 2 pily.

* **Merkel** Friedrich Siegmund, anatom něm. (* 1845 v Norimberce). Vystudovav lékařství v Gotinkách, habilitoval se tu r. 1870 pro anatomii, stal se r. 1872 prof. v Roztocích a r. 1885 v Gotinkách, kdež působí posud. Z literárních jeho prací možno uvésti: *Ueber die Endigungen der sensiblen Nerven in der Haut der Wirbelthiere* (1880); *Handbuch der topographischen Anatomie* (1885 až 1907, 3 sv.); *Jacob Henle* (1891). Kromě toho nově zpracoval Henleovu příručku anatomickou a vydává s Bonnetem sborník »Anatomische Hefte«.

Merklin Karl Jevgenijevič, botanik rus., † 1904.

Merklín má 236 d., 1706 obyv. čes., 100 něm. (1900).

* **Měrná soustava absolutní** je soustava měrná, která má za své základní jednotky: pro délku centimetr, pro hmotu gramm a pro dobu sekundu. Odtud sluje m. s. a. též soustavou centimetr-grammsekundovou čili zkráceně *CGS*. (Viz Elektrické jednotky, Dopl.)

z **Merode-Westerloo** Jindřich, hrabě, † 13. čce 1908. Byl zastancem myšlenky přivtělení Konžského státu, a když vypracovaný jím zákon annekční padl, odstoupil r. 1895 jako ministr zahraničních záležitostí. R. 1900 vstoupil do senátu, jehož předsedou opětovaně volen. R. 1907 jmenován státním ministrem.

* **Merostomata**, vyhynulý řád prakorýšů (*Palaeostraca*, *Gigantostraca*), jehož význačným zástupcem jest na příklad rod Eurypterus (v. t.).

* **Merrit** Wesley, general amer. (* 1836). V době války Spoj. Obcí sev.-amer. se Španělskem r. 1898 byl v květnu t. r. jmenován velitelem vojenského sboru vyslaného na souostroví Filipiny a do r. 1899 byl ustanoven generálním gubernátorem tamtéž. Potom vrátil se zase do Sev. Ameriky.

* **Merritt** Henry, spis. angl. (* 1822 — † 1877). Vynikl pak jako kritik časopisu »Standard«. Napsal též román: *Robert Dalby and his world of troubles* (1865), který jest věrným portraitem jeho vlastního charakteru. Kritické články M-ovy vydala souborně jeho manželka r. 1879 pod titulem: *Henry M.. art, criticism and romance.* *Tmk.*

* **Merry** de Val Raffaele, kardinál (* 1865 v Londýně), náležel mezi důvěrníky Lva XIII. Za Pia X. jmenován r. 1903 státním papežským sekretářem a kardinálem. Kladl odpor proti církevní politice francouzské.

* **Mervart** Josef, spis. čes. (* 1861 v Náchodě), absolvoval měšťanskou školu v Náchodě a stal se r. 1876 zapisovatelem c. k. okr. soudu tamtéž, později ve Velvarech, kdež přestoupil do advokátní kanceláře a jest posud advokátním solicitátorem. Již r. 1881 počal psáti feuilletony do »Polabských Novin«, »Kolínských Novin« a postupně dále i do jiných listů venkovských. Napsal divadelní hry: *Na statku a v chaloupce* podle povídky Vít. Hálka (Praha, 2. vyd. 1905); frašky *Jack rozparovač* a *Kačer* (1898); veselohru *Servus* (hráno na Národ. divadle v Praze 3. srpna 1898); 4aktovou výpravnou frašku *Šťastná holka* (hrána v aréně na Smí-

chově 1900); 4aktovou hru *Román chudého děvčete*, při jejichž zkouškách po prvé fungovala nově zřízená censurní kommisse (hrána t. 25. dub. 1903).

* **Merzbacher** Gottfried, dr., něm. badatel v Asii (* v Bayersdorfu), podnikl několik cest zejména k výzkumu Thien-šanu. Na první vydal se r. 1892, na druhou r. 1902, na niž prozkoumal střední Thien-šan, třetí nastoupil r. 1907 ve společnosti prince Arnulfa Bavorského, ale když tento onemocněl a později v Benátkách zemřel, pokračoval M. v cestě dále. Sešel se s ostatními v Taškentu, odkud putoval přes Kuldžu opětně do střed. Thien-šanu. Svými cestami přispěl platně k prozkumu jmenovaného pohoří. Napsal: *Aus den Hochregionen des Kaukasus* (Lip., 1901, 2 sv.); *Bericht über eine im J. 1901—1902 ausgeführte Forschungsreise* (»Peterm. Mitteil.«, Ergänzgsh. 149, Gotha, 1904); *The central Tian-Shan Mountains* (Lond., 1905).

* **Mesianismus** sluje učení filosofické a nábožensko-politické hlásané filosofem Wrońským Hoene (v. t.) a zabývající se budoucími osudy lidstva, založeno jsouc na širokých základech. Jest to nadšení náboženské, věřící v bytost nejvyšší a konečné cíle člověčenstva. Učení toto ve formě poněkud změněné propagováno bylo hlavně Towiańským, mystikem polským, potom básníky Mickiewiczem a Słowackým a jinými básníky polské emigrace r. 1831. M. je především víra ve spasení člověčenstva i každého jednotlivého národa a v dosažení jeho konečných cílů dějinných. *Tmk.*

* **Messalina,** planetoida objevená fotograficky P. Götzem v Heidelberce 3. říj. 1904. Označení (545). *Kvn.*

Messel Alfred, architekt něm., † 24. bř. 1909 v Berlíně. Z jeho nejznamenitějších děl jest obchodní palác Wertheimův v Berlíně.

* **Messerschmidt** Daniel Gottlieb, cestovatel po Sibiři, žil v l. 1685—1735. Po ukončení lékařských studií v Halle obdržel r. 1716 od Petra Vel. pozvání do Petrohradu. Tu s ním učiněna smlouva, již se M. zavazoval k cestě na Sibiř a k výzkumu jejímu po stránce přírodní, zeměpisné, lékařské, historické a filologické. M. se ujal práce této se vší energií a provedl s nepatrnými prostředky ohromné dílo skoro sám. Teprve později byl mu přidělen zajatý švédský důstojník Tabbert, v pozdější době vyniknuvší pode jménem Strahlenberg. M. byl všestranně činný. Sbíral rostliny, kreslil ptáky, určoval zeměpisnou šířku důležitějších míst, zhotovoval mapy, nabádal domorodce, aby mu nosili kamenné zbraně a předměty z mohyl, staré kalmycké i tatarské nápisy, veliké mamutí kosti. Konečně sbíral mongolské rukopisy, slova sibiřských jazyků a pod. Na své cestě pobyl M. sedm let, ale výsledky její napsané v 10 svazcích nebyly vydány, nýbrž uloženy v knihovně akademie nauk. O nich pojednal Pallas v Neue nordische Beiträge (Petr., 1782), díl III. M-s siebenjährige Reise in Sibirien; Pekarskij, Nauka i litěratura pri Petrě Vel. (sv. I.). Přes to, že M-ovy zprávy jsou i pro dnešní badatele velmi důležity, žil M. po svém návratu do Petrohradu až do smrti v bídě.

Messina 2), m. na Sicilii, měla podle sčítání 1901 93.672, jako obec 149.778 obyv. M. byla dne 28. pros. 1908 spolu s celým jihokalaberským a okolním sicilským pobřežím postižena silným zemětřesením. Nejprudší otřes udál se v 5 hod. 20 min. ráno, čímž všechny skoro domy byly pobořeny a pochovaly pod svými troskami 70—80.000 lidí. Obyvatelé, kteří zůstali na živu, prchali, ač z valné části troskami poranění, k moři, kde jich však mohutná přívalová vlna spláchla několik tisíc do moře. Poněvadž všechny úřady, vojsko a bezpečnostní orgány byly rovněž zničeny, vrhli se uprchlí trestanci na domy a jali se loupiti. Mimo to požár na několika místech vypuknuvší ohrožoval obyvatele zasypané troskami. Teprve po plných dvanácti hodinách dostala se zpráva o neštěstí do Říma a ihned nařízeny zachraňovací práce. Ačkoliv italské úřady našly obětavé podpory i se strany jiných států, přece veškerá pomoc nepostačovala. Bída zachráněných zvýšena byla chladným deštivým počasím. Nad celým okresem vyhlášeno bylo vojenské právo a vojsko pod vedením gener. Mazzy provádělo všechny ochranné práce, kdežto uprchlíci byli dopravováni na lodích do Neapole, Palerma a jinam. Největší díl památností M-ny byl zničen. Tak proslulý dóm byl pobořen, nádherná fontana del Duomo velmi poškozena, ale pomníky na náměstích stojící nedoznaly škody skoro žádné. Ačkoliv sám král dvakráte M-nu navštívil, dohlížeje na zachraňovací práce, přece postup úřadů jest zdlouhavý a budí v Italii nespokojenost. Po úplném vyklizení mrtvol, které zasypávány byly vápnem a spalovány, přikročilo se k zbudování prozatímných baráků. Město bude značnou podporou státu znova zbudováno, ale k stavbě domů použito bude systému, který by dobře obstál i při silnějším zemětřesení.

* **Messner** Josef, romanopisec německý (* 1822 v Prachaticích — † 1862). Studoval na něm. gymn. v Českých Budějovicích, pak sloužil jako dobrovolník 5 let u vojska. Navrátiv se do svého rodiště vyučil se jirchářství, jež potom samostatně provozoval. Napsal mnoho historických románů, z nichž *Primator* do češtiny přeložený od A. Čtvrtečky (M. Boleslav, 1880—82) odnáší se k dějinám města Prachatic.

Městec 5) Heřmanův má 272 d., 4630 obyv. čes., 27 něm. (1909). — M. 6) Králové má 351 d., 2405 obyv. čes. (1900).

* **Městecký** Heřman, pseudonym Rudolfa Pokorného (v. t. 7.).

* **Městecký** Jan, pseud. Václava V. Trnobranského (v. t.).

Město 6) Nové má 349 d., 2970 obyv. čes., 36 něm. (1900), letní sídlo a stanice

turistická. — M. 12) Horní má 191 domů, 10 obyv. čes., 1242 něm. (1900). — M. 13) Nové má 316 d., 2404 obyv. čes., 18 něm. (1900).

* **Mestorfová** Johanna, archaeoložka (* 17. dub. 1829 v Bramstedtu v Holštýnsku), nabyla pečlivého vzdělání a vykonala mnoho cest po Evropě, načež byla 1879—91 kustodem musea starožitností při universitě v Kielu, později jmenována ředitelkou téhož ústavu. Náleží mezi přední autority v praehistorii Německa. Napsala: *Wiebeke Kruse, eine holsteinische Bauerntochter* (Hamb., 1866); *Die vaterländischen Altertümer Schleswig-Holsteins* (t., 1877); *Vorgeschichtliche Altertümer Schleswig-Holsteins* (t., 1885); *Urnenfriedhöfe* (t., 1886); *Moorleichen* (t., 1900). Za její redakce vydány byly 4 sv. »Bericht des schleswig-holsteinischen Museums vaterländischer Altertümer«. Mimo to napsala mnoho menších rozprav a přeložila četné odborné spisy ze švédštiny a dánštiny.

* **Mészáros** [-sároš] Lázar, generál a ministr maď. (* 1796 v Baji v Uhrách — † 1858 Eywoodu v Anglii). V době výbuchu revoluce maďarské byl plukovníkem v rak. vojště. Po březnovém povstání r. 1848 bylo mu nabízeno od kn. Ludvíka Batthyányho v novém kabinetě ministerstvo války. M. dlouho váhal přijmouti tento úřad a teprve když vypuklo všeobecné povstání, přidal se ke straně správy národní, zorganisoval velmi rychle armádu, v jejímž čele dobyl několika menších vítězství. Po prohlášení nezávislosti uherské dne 14. dub. 1849 složil svůj úřad a zůstal generál-lieutenantem. Účastnil se potom porad sněmovních a svým patriotismem i veselým způsobem řeči dobyl si povšechné populárnosti. Po bitvě u Világose uchýlil se spolu s Dembińskim do Turecka. Propuštěn byv r. 1851 z místa svého internování, odešel do Anglie, potom do Ameriky, odkud se však r. 1858 vrátil znovu do Anglie a zde i zemřel. *Tmk.*

Meščerskij Arsenij Ivanovič, malíř rus., * 1834, † 1902.

* **Mešní** stipendia, nadace, fundace v. Nadace, str. 967 *b*.

* **Meštrović** Ivan, sochař chorv. (* 1883 v Djakově v Chorvatsku), studoval v Pešti pod vedením Bitterlichovým, Helmerovým a Konigovým. Všude, kdekoli vystavoval své výtvory, doznal talent mladistvého umělce uznání a pochvalné kritiky. Na pešťské výstavě secessní M. vystavoval skulpturu *Na dně životě*, o níž kritika rozepsala se velmi pochvalně. Skulptura ta představuje nám povznesení a pád lidského rodu. Všechny figury jsou pečlivě a do nejmenších detailů modelovány. Dále provedl: *Portrait* (sádra); *Madonna* (sádra); *Mrtvá láska* (studie, sádra); *Přežilí* (sádra); *Portrait dona Biankiniho* (sádra) a j. Naděje vkládané do tohoto umělce jsou velmi veliké. M. žije v Pešti. *Tmk.*

* **Metallografie** jest věda nového původu, jež umožňuje studovati podrobně struktury kovův a jejich slitin, rozlišovati a určovati součásti slitin podle barvy, lesku, tvrdosti, podle vlivu reargencií, stanoviti jejich tvar, krystallisaci, rozměry atd. Tento díl m., zabývající se popisem kovův a slitin ve stavu, ve kterém byly předloženy ke zkoumání, zove Osmond m-ii anatomicko-histologickou, Jüptner siderografií, s obmezením na slitiny uhlíku a železa. Dále dovoluje m. vyšetřiti podmínky, jež přivodily určité vlastnosti materiálu, stanoviti vlivy tepla, vlivy jiných látek, mechanického zpracování na složení, tvar, obsah součástí slitiny a pod. Oddíl m., pomocí něhož řeší se tyto nanejvýše zajímavé úkoly, nazval Osmond m-ii biologickou a Jüptner ve spojení s částí prvou pro železo siderologii. Konečně skýtá m. možnost sledovati vliv nesprávného zahřívání a vůbec nesprávného zpracování, jakož i škodlivých přimíšenin na vlastnosti materiálu, kterouž část nazval Osmond m-ii pathologickou.

Hlavní pomůckou m. je mikroskop ve spojení s fotografickou komorou, aniž se však jiné pomůcky vylučují. Prvé kroky v metallografickém badání pomocí mikroskopu učinil Angličan dr. C. Sorby, jenž předložil veřejnosti r. 1864 fotografie miskroskopických praeparátů, kteréž obdržel vybroušením, vyleštěním a vyleptáním. Za zakladatele vědy metallografické pokládá se pak Němec A. Martens, vydavší r. 1878 řadu pojednání nezávisle na Sorbym a bez znalosti jeho prací, ve kterýchž užil m. systematicky ku přesnému zkoumání kovův i jejich slitin a učinil ji důležitým odvětvím zkušebnictví materiálu. Stavějíc na těchto počátcích, m. dosáhla hlavně pracemi Osmondovými, Roberts-Austenovými a pak mnoha jiných, za vydatné podpory vymoženostmi fysikální chemie, zvláště na poli nauky o rovnováze a o roztocích, dnešního svého významu.

Z materiálu, který se má zkoušeti mikroskopicky, třeba zhotoviti především vhodné výbrusy, neboť je nezbytno, aby byla plocha, jež se bude prohlížeti, před leptáním zcela rovná, bez nepravidelností, trhlinek a pod., pocházejících od vnějších vlivů. Dá-li se materiál obráběti, uřízne se z něho pilkou, nebo vyhobluje, nebo vysoustruhuje kousek o rozměrech 10 × 10 × 5 *mm*, jenž se opiluje na jedné z větších ploch napřed hrubým, pak jemným, hladicím pilníkem a seberou se jeho hrany i rohy. Z příliš tvrdého materiálu hledí se vhodný kousek uraziti a obdržeti na něm větší plošku broušením na smirkovém, pomalu se otáčejícím kotouči. Výbrus ponoří se po každých 10 vteřinách do vody, aby nenastala v něm změna struktury teplotou za broušení vznikající. Opilovaný nebo zhruba obroušený zkušební kousek brousí se potom jemně různými způsoby. Buďtež uvedeny dva. Při postupu podle Martensa zbaví se omytím hrubých zrn pískových, na něm lpících, a brousí dále na dřevěných, rovných deskách, otáčejících se kol svislých os 400 obrátkami v minutě, po-

lepených smirkovým papírem postupně jemnějším až nejjemnějším. Výbrus drží se tak, aby povstaly na něm smirkem rýhy běžící v jednom směru. Následujícím papírem brousí se potud, až zmizejí rýhy od předchozího. Pak následuje leštění na kotoučích potažených suknem, na něž se naneslo štětcem plavené zlatnické červeni (kysličník železitý ze šťavelanu železitého), které trvá potud, pokud nezmizejí rýžky po nejjemnějším smirku. Celkem vyžadují uvedené práce doby $1^1/_2$ a 2 hodin.

V mnohých případech je rychlejší postup Le Chatelierův. Vychází se od zkušebního kousku zhruba právě tak upraveného, jako v případě předchozím. Jemné broušení provádí se pohybováním výbrusu po hrubém smirkovém papíru, položeném na broušené sklo. Když zmizely rýhy po hrubém broušení nebo po pilování, brousí se na smirku jemném. Další práce koná se na sukně nataženém v rámku, jehož podložka je zase ze skla. Je potřebí suken dvou; prvé na smirkový prášek prosátý sítem s 1200 očky na 1 cm^2, druhé na smirek prošlý sítem s 2600 očky na 1 cm^2 a plavený ve zvláštním apparátě. Prášek nasypaný na sukno rozetře se prstem a zvlhčí roztokem mýdla. Následující leštění trvá jen as 5 minut, když byly předchozí práce dobře vykonány a provádí se na mosazné desce, otáčející se 1700krát za minutu kol vodorovné osy. Lícná plocha desky je potažena plstí nesoucí lešticí prostředek, jímž je nanejvýš jemně plavený kysličník hlinitý, obdržený z nejčistšího kamence ammonatého.

Podmínkou zdaru práce je dokonalá čistota vedle řádné přípravy prostředků brousicích a lešticích. Po každé změně čísla smirku je nutno umýti co nejpečlivěji jak výbrus, tak i ruce a nehty pracujícího, aby se nedostala hrubší zrnka do pozdějších operací, jež by prodloužila, ba učinila i illusorními. Za kysličníkem hlinitým jako prostředkem lešticím stojí podle Le Chateliera plavený prášek smirkový, kysličník chrómitý z dvojchrómanu ammonatého, kysličník železitý ze šťavelanu železitého. K broušení hodí se i celá řada obchodních produktů; k leštění je však třeba užíti jen materiálu pečlivě připraveného. Čím měkčí je slitina, tím jemnější musí býti lešticí prášek. Je-li přípustno přetavení zkoušené slitiny a neoxyduje-li silně poblíž bodu tavení, obdrží se rovná plocha výbrusová nalitím roztaveného kovu na vyleštěnou plochu skelnou, ocelovou nebo slídovou. Též jen se přitiskne slídový lístek k místu zkušebního kousku, jež se uvedlo plamenem ve stav právě počínajícího tavení, nebo čerstvě uříznutá plocha olověná k vyleštěné desce.

Má-li se mikroskopem na vyleštěné plošce výbrusu něco viděti, musí se učiniti jeho struktura patrnou, musí se vyvolati jednou z následujících method, jež se volí podle druhu strukturních součástí, a z nichž dává někdy ta, jindy ona lepší výsledky. Před vyvoláváním zbaví se výbrus zbytků mastnot a nečistot lihem nebo pod.

Leštění reliefní. Velmi jemný lešticí materiál odstraní, vybrousí ze zkoušené plošky rychleji měkčí částice strukturní než částice tvrdší. Účinek podporuje se leštěním na elastické podložce gummové nebo pergamenové, kteráž nerovnostem se snadno přizpůsobuje. Po pergamenu napiatém na hladké prkénko, potřeném nejjemnější zlatnickou červení, jejíž přebytek se spláchl silným proudem vody nebo sčesal kartáčem, takže zbyla jen nejjemnější zrnečka, zachycená v jeho pórech, pojíždí se výbrusem sem tam, aniž se na něj tlačí. Občas třeba se přesvědčiti o pokroku práce mikroskopem, což děje se po opláchnutí výbrusu vodou a po osušení téhož vzdušným proudem z balonku.

Napouštění zákalnými barvami. Některé strukturní součásti vyleštěného výbrusu oxydují za ohřevu rychleji než jiné, pokrývajíce se vrstvou barevného oxydu. Výbrus ohřeje se asi na 80°, otře na měkké kůži, aniž se ochladí, zahřeje na železné desce Bunsenovým hořákem a zakalí ve rtuti, jakmile se ukázala žádoucí barva. Je to jediná methoda, jež dává spolehlivé výsledky, mají-li se rozeznati na př. karbidy od fosfidů současně se vyskytujících.

Reliefní leštění značně se urychlí, připojí-li se k mechanickému působení i působení chemické. Tím povstává leštění leptové. Výbrus prodělává tentýž pochod jako při leštění reliefním, jenže pergamen nenavlhčí se vodou, nýbrž roztokem extraktu sladkého dřeva, dusičnanu ammonatého, ammoniakové vody a pod.

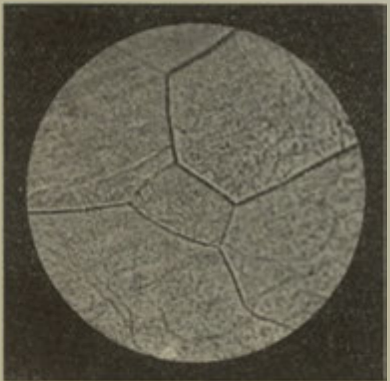
Leptání. Vyskytuje-li se ve výbrusu více součástí mineralogické tvrdosti přibližně stejné, musí se užíti k jich rozeznání prostředků čistě chemických. Leptací prostředky působí buď tím, že rozpouštějí jednu součást rychleji než druhou, která pak vystoupí v reliefu, nebo vyvolávají různá zabarvení součástí, neb ukládají tenké pokožky oxydu, po případě jiného kovu, na jedněch součástech, kdežto na jiné nepůsobí. Leptá se koncentrovanou kyselinou dusičnou nebo rozředěnou vodou, lihem i glycerinem, kyselinou pikrinovou rozředěnou aethylalkoholem, amylalkoholem nebo vodou, kyselinou solnou, iódovou tinkturou, chloridem měďnatoammonatým, pikranem sodnatým, roztaveným chlóridem vápenatým, koncentrovaným louhem draselnatým, ammoniakem a konečně leptá se i za současného působení elektrického proudu.

Vyvolaná struktura výbrusu pozoruje se mikroskopem, jenž tvoří zvětšený obraz v oku pozorovatelově, nebo na fotografické desce. Někdy stačí malé lineálné zvětšení 20—100násobné, jindy 200—500násobné; některé strukturní součásti vyžadují k svému rozeznání zvětšení 800, 1000 až 1500násobného.

Poněvadž zkoušené výbrusy jsou neprůhledné, není možno osvětlovati je světlem

procházejícím, jak tomu jest u obyčejného mikroskopování, jakož i u výbrusů mineralogických a petrografických, nýbrž nutno užíti světla dopadajícího, t. j. paprsky světelné, vycházející ze vnějšího zdroje světelného, vedou se zvláštním zařízením na předmět, aby jej osvětlily a paprsky z něho vycházející aby utvořily po projití objektivem reálni obraz, který pak okulár zvětší. Úplná výzbroj pro mikroskopické pozorování výbrusů skládá se tedy ze zařízení osvětlovacího, mikroskopu a z fotografického přístroje. Zdrojem světla může býti odražené světlo denní, a to až do zvětšení 5násob., sluneční, vápníkové, elektrické žárové i obloukové, žárové plynové, světlo lamp Nernstových, rtuťových a j. Z konstrukcí mikroskopů na kovy vyskytují se nejčastěji Martensův s horizontální optickou osou objektivu, prováděný firmou C. Zeis v Jeně, Le Chatelierův s vertikální optickou osou, a u nás prof. A Rejtőho v Budapešti, prováděný firmou C. Reichert ve Vídni. K pozorování průběhu leptání je výhodný jiný, mnohem jednodušší Martensův mikroskop se stojanem s kulovými čepy. Komora, určená ku přijetí mikrofotografií, klade se do optické osy okuláru. Výhodné jsou apparáty výsuvné, poněvadž dovolují větší volnost ve volbě zvětšení.

Poněvadž je železo nejdůležitějším a nejvýznamnějším ze všech kovů vůbec, zaujímá přirozeně i m. železa ve vědě metallografické místo nejpřednější. Aby užití m. mohlo býti v tomto článku alespoň naznačeno, buďtež uvedeny reprodukce mikrofotografií základních strukturních součástí železa užívaného v technické praxi, které není, jak známo, kovem chemicky čistým, nýbrž sli-

Č. 5043. Ferrit. (Charakterisují jej polygonální obrazce vzniklé leštěním a leptáním.)

tinou nejméně s uhlíkem. Proto nemůže býti železo hmotou homogenní, nýbrž složenou z různých strukturních součástí, kteréž možno metallografickou cestou rozeznati a určiti.

V diagrammu rovnováhy, stanoveném Roberts-Austenem, Roozeboomem, Benediksem a Goerensem, jenž umožňuje nejlepší představu o pochodech, dějících se v železe za

Č. 5044. Ocel s méně než 0·95% uhlíku. (Bílá plocha ferrit, ostatní páskový perlit.)

jeho tuhnutí, vyskytují se tyto strukturní součásti, máme-li na mysli jen železo uhlíkaté, t. j. slitinu pouze železa a uhlíku: ferrit, cementit, perlit, martensit, grafit, k nimž přistupují ještě tvary přechodní sorbit, troostit a pak austenit, v diagramu neobsažené.

Ferrit je železo chemicky čisté nebo nanejvýše jen sledy uhlíku obsahující. Reliefním a leptavým leštěním, jakož i působením tinktury iódové nebo kyseliny pikronové rozloží se v zrna, jejichž plochy delší působení leptadla zdrsňuje, jak patrno z vyobr. č. 5043., kterýž obrazec, jakož i všechny další je reprodukován z díla Goerensova, níže uvedeného. Zrna, jsouce ohraničena čarami více nebo méně rovnými, tvoří nepravidelné mnohoúhelníky, které nemají žádného krystallisačního usměrnění. Ferrit je nejměkčí a specificky nejtěžší strukturní součástí železa. Je podstatou všech druhů železa uhlíkem chudých, jak svářkového, tak plávkového. V železe obsahujícím uhlíku více než 0·95% již se nevyskytuje jako vlastní strukturní součást.

Cementit je karbid železa složení Fe_3C; dříve se zval uhlíkem karbidním. Jest nejtvrdší strukturní součástí železa, mající větší tvrdost nežli kalená jehla. Vylučuje se za pozvolného ochlazování oceli s více než 0·95% uhlíku po vysokém ohřátí, která pak se skládá z perlitu a cementitu, nebo při přechodu ze stavu tekutého jako volný cementit v dlouhých žilách, nebo při teplotě kol 700° C, smíšen s ferritem jako perlit. Zřetelně je vyvinut v cementované oceli, od níž obdržel své jméno. Ve vyobr. č. 5045., příslušejícím oceli s více než 0·95% uhlíku, odpovídá bílá plocha cementitu, tmavší páskovaná perlitu.

Perlit se skládá z pásků celkem rovnoběžných, střídavě z cementitu a ferritu; je tedy složen ze dvou součástí již poznaných. Vzniká za ochlazování oceli tak volného, že

Č. 5045. Ocel s více než 0·95% uhlíku. (Bílá plocha volný cementit, ostatní páskový perlit.)

se mohou obě jeho součásti prostorově odděliti. Pásky cementitu jsou tvrdé, ferritu měkké. Vyobr. č. 5044. a 5045. ukazují charakteristiku páskového perlitu. Vyobr. č. 5044. odpovídá oceli s méně než 0·95% uhlíku; perlit je vytvořen v základní hmotě ferritové. Vyobr. č. 5045. oceli s více než 0·95% uhlíku; základní hmotu tvoří perlit a v té jest uložen volný cementit, takže tvrdého cementitu je zde celkem mnohem více.

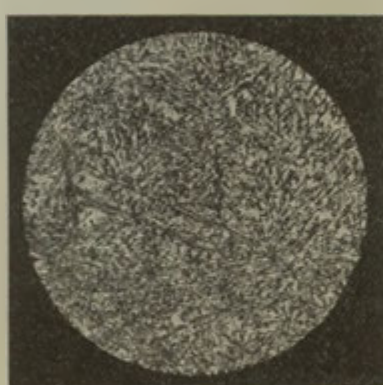
Neozbrojenému oku jeví se perlit jako perleťově se lesknoucí plošky, od čehož obdržel své pojmenování. Vzdálení pásků cementitových v perlitu závisí na rychlosti ochlazování. Čím rychlejší je toto, tím blíže jsou u sebe, až konečně nelze jednotlivých rozeznati ani nejsilnějším mikroskopem. Poměr obou součástí v perlitu je stálý, neboť stálý jest i obsah uhlíku v perlitu, čině 0·95%. Má-li ocel celkem právě toto množství uhlíku a chladla-li volně, skládá se jen z perlitu; taková zove se entektickou. Je-li ochlazování přehnaně pozvolné nebo žíhá-li se ocel s páskovým perlitem delší dobu za teploty pod 700° C, dokoná se prostorové oddělení ferritu a cementitu tím způsobem, že cementit vytvoří více méně globulovité shluky v hmotě ferritové, čímž povstává tak zv. perlit zrnitý.

Sorbit. Když ochlazení postupovalo rychle, avšak bez zakalení, takže uložily se pásky cementitu ve fernitu velmi hustě, když nebylo tedy času k prostorovému rozdělení součástí, když nenastala ještě chemická rovnováha, jako na př. v perlitu a jaká v diagrammu rovnováhy předpokládána, vzniká perlit nedokonale vyvinutý, jenž jako struktarní součást byl pojmenován sorbitem. Povstává tedy zakalením oceli bezprostředně na konci kritické teploty nebo ohřátím zakalené oceli až na tuto teplotu a perlit pravidelně doprovází.

Perlit resp. sorbit tvoří ve spojení s ferritem hmotu měkkého materiálu konstruktivního.

Martensit. Ve ztuhlé oceli nalézá se uhlík ve stavu pevného roztoku. Zamezí-li se jeho rozklad ve ferrit a perlit, po případě v perlit a cementit zakalením, t. j. rychlým ponořením oceli, ohřáté na 720° C, ležící tedy něco nad kritickým intervalem, do vody, obdrží se ve výbrusu martensit, vyobr. č. 5046. Vyskytuje se v zakalené oceli a jest ztuhlým roztokem karbidu železa, cementitu v železe; dříve se jmenoval uhlíkem zákalným. Náležitě vyvolaná struktura, jevící rovnoměrnou tvrdost, ukazuje, že martensit se skládá z jehliček, které probíhají rovnoběžně se stranami stejnoramenných trojúhelníků a jsou tím delší a znatelnější, čím jest ocel měkčí. Martensit není strukturní součástí určitého složení, neboť množství uhlíku v něm pohybuje se od nully do 2%; proto jsou i jeho vlastnosti proměnlivé.

Troostit. Zakalí-li se ocel právě v kritickém intervalu, tedy při 690°, ve vodě o teplotě vzduchu, nebo sice za vyšší teploty, ale v méně účinné kalicí tekutině, na př. v oleji, nebo ve vařicí vodě, zkrátka, když sníží se energie kalení, neutvoří se martensit, nýbrž objeví se na výbrusu měkké oceli v reliefu zrna martensitu, v prohlubeninách lístkovitá struktura ferritu a mezi oběma pásky různé šířky, skoro amorfního, zrnitého troostitu. U ocelí tvrdých je ferrit nahrazen perlitem, jejž obklopuje sorbit. Jsou-li rozměry kalených předmětů tak veliké, že se ochladí za kalení nestejně, vznikne na př. při oceli s 1% uhlíku na vnějšku martensit, uvnitř troostit a mezi oběma smíšená vrstva.

Č. 5046. Zakalená ocel nástrojová. Martensit.

Austenit. Přeženou-li se všechny faktory, které mají vliv na zvýšení tvrdosti zakalením, t. j. zahřeje-li se ocel nad 1000° C,

je-li teplota chladicí tekutiny pod nullou, nebo nanejvýše nulla, a obsah uhlíku přes 1·1%, nenastane zakalením zvýšení tvrdosti, neboť vyskytne se vedle martensitu nová

Č. 5047. Zakalená ocel nástrojová s 1·5% uhlíku. (Bílé je martensit, tmavé austenit.)

strukturní součást, značně měkčí, austenit, vyobr. č. 5047. Na výbrusu je martensit světlý, austenit tmavý, neb obráceně. Ale martensit se pozná podle jehlovitých ostrých tvarů, kdežto austenit je hmota skoro beztvárná.

Grafit. Tuhne-li surové železo při přechodu ze stavu kapalného do pevného velmi pomalu, vyloučí se veliká část jeho uhlíku ve tvaru grafitu, jenž je čistým, vykrystallovaným uhlíkem. Materiál zove se pak šedým

Č. 5048. Šedé železo surové. (Černé žíly grafit, světlé cementit, ostatek páskový perlit.)

surovým železem. Grafit tvoří tenké, tmavé lístky uvnitř hmoty, kterou zabarvuje šedě až černě. Na výbrusu jeví se ve tvaru dlouhých černých žil, jak patrno z vyobr. č. 5048. Grafit je nejměkčí a nejlehčí součástí železa.

Tuhne-li surové železo rychle, nevyloučí se uhlík v něm rozpuštěný ve tvaru grafitu, nýbrž zůstane chemicky vázaným v cementitu a obdrží se bílé surové železo. Žíhá-li se toto železo po delší dobu za teploty poblíž 1000° C, rozkládá se cementit za vytvořování uhlíku změkčujícího. Tento pochod, jenž dá se metallograficky velmi dobře sledovati, je podstatou výroby kujné či temperované, též změkčované litiny.

Podobně možno sledovati krok za krokem pochody v tuhnoucím železe a ovšem i v jiných slitinách, potvrzovati nebo vyvraceti nové hypothesy, vysvětlovati chemické i fysikální processy atd. Z uvedeného plyne, že m. umožňuje vniknutí do vniternějšího života kovů a slitin, o němž bylo až do nedávna málo známo.

Literatura. A. Martens, Die mikrophotografische Ausrüstung der Kgl. mech.-technischen Versuchsanstalt (Mitteilungen aus den Kgl. techn. Versuchsanstalten in Berlin 1891); Behrens, Das mikroskopische Gefüge der Metalle u. Legierungen (Hamburk a Lip., 1894); A. Martens a E. Heyn, Ueber die Mikroskopie im auffallenden Licht u. uber die mikroskopischen Einrichtungen der Kgl. mech.-techn. Versuchsanstalt in Charlottenburg (Mitteilungen, 1899); v. Jüptner, Lehrbuch der Siderologie (Lip. 1900—4); G. Charpy, Étude microscopique des alliages métalliques (Pař., 1901); Le Chatelier, La technique de la métallographie microscopique (t.); E. Heyn, Die Metallographie im Dienste der Hüttenkunde (Freiberg, 1903); Le Chatelier, Examen métallographique des fers, aciers et fontes (»Rapport de la section de métallurgie du congrès international de Liège«, 1905); Paul Goerens, Einführung in die Metallographie (Halle n. S., 1906); »Mitteilungen aus dem eisenhüttenmännischen Institut der Kgl. Techn. Hochschule Aachen« (Halle n. S., 1906); Osmond, Mikrographische Analyse der Eisenkohlenstofflegierungen (překlad, Halle n. S., 1906); E. Heyn, Ueber die Nutzanwendung der Metallographie in der Eisenindustrie (Stahl u. Eisen, Düsseldorf, 1906); Rud. Ruer, Metallographie in elementarer Darstellung (Hamburk a Lip., 1907); L. Guillet, Die industrielle Verwertung der Metallmikroskopie (»Le Génie Civile«, 1907); P. Goerens, Ueber die Vorgänge bei der Erstarrung u. Umwandlung von Eisenkohlenstofflegierungen u. deren Beobachtung auf metallograph. Wege (Halle n. S., 1907). — Nepřetržitě zpravují o pokrocích m. časopisy: »Journal of the Iron and Steel Institute«; »Berichte des internationalen, des deutschen u. des französischen Verbandes für die Materialprüfungen der Technik«; »Revue de métallurgie« (Pař.); »Metallurgie« (Halle n. S.); »Stahl u. Eisen« (Düsseldorf). Z českých časopisů přinesly »Zprávy Spolku architektů a inženýrů v král. Čes.« r. 1905 článek B. Svobody: M. železa (siderologie) a »Živa« r. 1905 od téhož autora: Přehled současného stavu m. *Hasa.*

* **Metallochromie**, technika barvení kovů. Kovové předměty barví se buď z důvodů aesthetických nebo praktických, v kterémž případě chce se buď udržeti jejich povrch v původním stavu, chrániti před změnami, nebo dodati jim zdání předmětů zhotovených z kovů ušlechtilejších. Účelu se dosahuje: *a*) Pokrytím kovů vrstvou kysličníků, sirníků a jiných sloučenin, cestou chemickou. Tak opatřuje se na př. zinek černým povlakem, dodá se mu barvy bronzové; měď a bronz se patinují, černí; mosaz se opatřuje barvou hnědou, žlutou, bronzovou, černou, ocelovou; železo se modří, černí, hnědí, vytvořením tenké pravidelné, pevně sedící vrstvy rezu, na př. na hlavních pušek; barví se stříbro, zlato a j. *b*) Opatřením předmětů vrstvou zcela tenkou jiného kovu, do jehož lázně se namáčejí, nebo se v ní vaří, jí se natírají a pod. Tímto způsobem se předměty poměďují, cínují, platinují, zlatí, stříbří, niklují atd. *c*) Potažením kovů tenounkým povlakem kovu jiného tak zvanou galvanostegií, t. j. cestou galvanickou. Povlak má držeti na podkladě pevně a snésti bez olupování jak cídění tak leštění. Tak provádí se měděnί, zinkování, mosazení, cínování, stříbření a zlacení stolního náčiní, okrasných a uměleckých předmětů, platinování, ocelení rytých měděných desek na ochranu před opotřebovaním za tisku, niklování, arsénování a pod. *d*) Natíráním čirými i barvenými laky a studenými emaily, jež jsou husté roztoky pryskyřic a barev. I galvanicky potažené předměty se potahují jemnými laky, by zachovaly lesk i barvu a tato aby se odstínila. Literatura: G. Buchner, Die Metallfärbung und deren Ausführung (3. vyd. Berl., 1906); A. Ledebur, Handbuch der mechanisch-metallurgischen Technologie (3. vyd. Brunšvik, 1905); K. Karmarsch, Handbuch der mechanischen Technologie (6. vyd. zpracované H. Fischerem, Lip. 1888, 2 sv.); W. Pfanhauser, Elektroplattirung, Galvanoplastik, Metallpolirung (1900); G. Langbein, Handbuch der galvanischen Metallniederschläge (1898); B. Šetlík, O galvanostegii, galvanoplastice a barvení kovů (Praha, 1901). *Hasa.*

de **Metc** Georgij Georgijevič, fysik rus. (* 1861). Studoval na fysiko-mathematické fakultě university oděsské, kterou absolvoval r. 1885, načež r. 1887 odebral se za dalším studiem na universitu do Štrasburku. Navrátiv se do vlasti, ustanoven byl laborantem při stolici fysiky na universitě oděsské. R. 1888 jmenován byl soukromým docentem a r. 1892 mimořádným professorem na universitě kijevské a r. 1896 řádným. T. r. účastnil se zbudování kijevského polytechnického ústavu a od r. 1898 přednáší na něm fysiku. Veliký jest počet učených prací de M-ových z oboru elektřiny a fotografie, z nichž zvláště uvádíme: *X luči Rentgena i jich priloženije k medicině* (»Archiv patologiji«, Petrohr., 1896); *Električeskije toki vysokago napravlenija ich dějstvije na organizm* (t., 1896); *Slučajnoje dvojnoje predomlenije světla v židkostjach* (»Žurn. Rus. Fiz.-Chim. Obšč., 1902 a j. Od r. 1906 rediguje též vědecko-populární časopis »Fizičeskoje Obozrěnije«. *Tmk.*

Metelka Jindř., zeměpisec čes., rediguval od r. 1901 Ottův Vel. Zeměpisný Atlas vydávaný péčí České společnosti zeměvědné za spolupracovnictví mnoha odborníků. Rediguje »Sborník české společnosti zeměvědné«. V břez. 1909 zvolen byl při doplňovací volbě do říšské rady poslancem za Vyšehrad a horní Nové město. Od r. 1902 byl zástupcem zem. výboru v zem. škol. radě a od r. 1908 je zástupcem města Prahy tamtéž, kde s úspěchem hájí menšinového školství.

* **Meteorograf** v. Barometr, str. 353 *b.*

Methuen Paul Sandford, lord, generál angl. Ani v dalším průběhu války s Boery nevykonal nic význačnějšího. Dne 7. bř. 1902 doznal silné porážky u Klerksdorfu od boerského generála De La Reye, v níž byl raněn a zajat, avšak již 23. bř. t. r. zase na na svobodu propuštěn. *Tmk.*

* **Metivet** Lucien, pseud. M. Dečaka (v. t., Dopl.).

* **Metrová svíčka** jest označení p o množství světelné energie, kterou přijímá normálně plocha čtverečného centimetru ve vzdálenosti 1 metru z lampy Hefnerovy jako zdroje světelného ve směru vodorovném. Jest tedy m. s. určitou jednotkou intensity světelné, resp. osvětlení. V druhém (obyčejném) významu jest tudíž m. s. tolik co lux (v. t., Dopl.). *nvk.*

* **Mettal** Otto, čes. politik a velkostatkář (* 1848 v Humpolci). Studoval práva a dosáhl hodnosti doktorské r. 1872. Ve vojště stal se nadporučíkem. Konal studia národohospodářská a studijní cesty v Německu, Anglii a Francii. R. 1875 jmenován professorem národního hospodářství a hospodářské zákonovědy, statistiky a dějepisu hospodářství na zem. hospodářském ústavě v Libverdě. Vzdal se professury, když zvolen byl poslancem sněmu českého za nesvěřenský velkostatek jako kandidát konservativní šlechty. V l. 1897—1907 zasedal na říšské radě za chrudimskou skupinu nesvěřenského velkostatku. R. 1907 o říšský mandát se neucházel a byl povolán jako doživotní člen do panské sněmovny. Jest též literárně činný a vydal r. 1887 německým jazykem »Encyklopaedii hospodářství«. Mimo to vychází z jeho pera každoročně řada článků politických a národohospodářských v čelnějších denních listech. Byl též členem ředitelstva musea království Českého a jest členem výboru Ústřední hospodářské společnosti pro království České. Pro své národohospodářské vědomosti náležel k nejčelnějším poslancům konservativní šlechty.

Meunier Constantin, malíř a sochař belg., † 4. dub. 1905 v Brusselu.

Meurice Fr. Paul, dramatik a romanopisec franc., † v pros. 1905 v Paříži.

Meyer 16) Leo. K publikacím jeho dodati jest: *Handbuch der griechischen Etymologie* (Lip., 1901—2, 43. d.). — M. 19), národohosp. spis. něm., † 1899.

* **Meyer** Georg, právník něm. (* 1841 v Detmoldu — † 1900 v Heidelberce. Byl habilitován v Marburce, byl r. 1873 jmenován mimořádným a r. 1875 v Jeně řádným professorem. R. 1888 přešel do Heidelberku, kdež působil až do smrti. V l. 1881—90 byl též členem říš. sněmu. Uveřejnil: *Das Recht der Expropriation* (Lip., 1868); *Grundzüge des Norddeutschen Bundesrechts* (t., 1868); *Staatsrechtliche Erörterungen über die deutsche Reichsverfassung* (t., 1872); *Lehrbuch des deutschen Staatsrechts* (5. vyd. t., 1899); *Lehrbuch des deutschen Verwaltungsrechts* (2. vyd., 2 sv. t., 1893 sl.); *Die Verleihung des Königsbanns und das Dingen bei markgräfl. Huld* (Jena, 1881); *Der Anteil der Reichsorgane an der Reichsgesetzgebung* (t., 1889); *Die staatsrechtliche Stellung der Deutschen Schutzgebiete* (Lip., 1888). S Jellinkem vydával »Staats- u. völkerrechtliche Abhandlungen« (1985 sl.). Po smrti jeho vyšlo: *Das parlamentarische Wahlrecht* (Berl., 1901).

* **Meyer** Lukas, vůdce Boerů (* 1846 ve svob. státě Oraňském — † 8. srpna 1902 v Brusselu). S rodiči odebral se do Natalu a odtud r. 1865 do Transválska, kde r. 1881 vynikl v bojích proti Angličanům. Stal se landdrostem v kraji utrechtském, vystoupil ze služeb transválských a stal se r. 1884 spoluzakladatelem Nové Republiky v zemi Zulů, jejímž presidentem byl zvolen. Po přivtělení republiky k republice Jihoafrické byl M. r. 1894 zvolen do národní rady a později i předsedou téže rady. Ve vojně proti Angličanům M. velel sborům utrechtskému a vryheidskému a pod velením Joubertovým obsadil v říjnu 1899 Natal. Také bojů u Ladysmithu se účastnil jakož i pozdějšího jednání o mír. Po jeho ujednání odebral se do Evropy.

* **Meyerův rozvod** v. Rozvod, str. 21 *a*.

von **Meysenbug** Amal. Malvida, baronka, spisov. něm., † 26. dub. 1903.

* **Meziměstí** v. Halbstadt.

Mezimostí má 182 d., 1691 obyv. čes., 6 něm. (1900).

Meziříčí 3) Valašské má 368 d., 3249 obyv. čes., 172 něm. (1900), ústav pro vzdělání učitelek. — M. 4) Velké má 604 d., 4983 obyv. čes., 242 něm. (1900).

Mezník Antonín, rytíř, politik čes., † 10. září 1907 na Kr. Vinohradech.

* **Miciński** Tadeusz, básník pol. (* 1873), studoval v Krakově, potom v Německu a ve Španělsku. Napsal se Sewerem (Maciejowským) drama *Marcin Łuba*. Jako básník druží se k modernistům. Za nejlepší považuje se sbírka básní *W mroku gwiazd* (1902); jež vyvolala mnoho úvah. Je to kniha »zlomené duše«, na niž měli vliv Przybyszewski a Maeterlinck. Mimo to vydal: *Poezje* (1896); *Noc Rabinowa* (1904) a j. Srv. A. Nowaczyński, Wczasy literackie (Varš., 1906).

* **Micipsa** v. Jugurtha.

Micklitz Robert, lesn. spisov. německ., † 1893.

Mien Juliusz, publicista polský, † 1905 v Krakově.

Mieszkowski Antoni, spisov. polský † 1899 ve Varšavě.

* **Mignerot** [miňrò] Louise v. Gagneur

Michaelis 3) Adolf, archaeolog něm., odešel r. 1907 na odpočinek. K publikacím jeho dodati jest: *Strassburger Antiken*. Festgabe für d. archaeol. Section der 46. Philologenversammlung (Štrasburk, 1901); *Georg Zoega's Betrachtungen über Homer* (Strassburger Festschrift zur 46. Philologenversammlung, t., 1901); *Codex Escurialensis*. Ein Skizzenbuch aus d. Werkstatt D. Ghirlandajos unter Mitwirkung von Ch. Hülsen u. A. M. herausgegeben von H. Egger (2 d., Sonderschriften des österr. archäol. Institutes, IV. díl, Víd., 1905); *Die archäologischen Entdeckungen des 19. Jahrh.* (Lip., 1906); 2. vyd. tohoto díla vyšlo pod názvem: *Ein Jahrhundert kunstarchäologischer Entdeckungen*, t., 1908. Prvního dílu Springerova Handbuch der Kunstgeschichte opatřil 6.—8. vydání (t., 1901, 1904 a 1907). O. Jahnova vydání Apuleiovy báchorky Amor a Psyche opatřil 5. vyd. (t., 1905) a opatřil 3., rozmnožené vydání Pausaniovy stati o akropoli athénské v úpravě O. Jahnově (*Arx Athenarum a Pausania descripta* in usum scholarum ediderunt O. Jahn et A. M. Ed. III. actis arcis et fasciculo tabularum aucta, Bonn, 1901). *Vý.*

* **Michaëlis** Sophus August Bertel, spis. dán. (* 1865 v Odense). Studoval r. 1884; věnoval se studiu řečí a historie umění. Cestoval po Evropě a Egyptě hlavně za účelem studia uměl. děl a museí. Byl redaktorem »Tidens Krav« a uměl. revue »Kunst«. Debutoval sbírkou básní *Vintergrönt*; následovaly básnické sbírky: *Digte* (1889); *Solblomster* (1893); *Sirener* (1894); *Palmerne* (1907). Přeložil starofranc. báseň »Aucassin a Nicoletta«, podle níž složil libretto pro Ennovu operu. R. 1891 vydal novelly *Synd*, r. 1892 román *Vanemennesker*, obé směru naturalistického. Následovaly práce s náměty středověkými s koloritem dobovým, romány: *Aebelö* (1893, v českém překladě vyšel v »Symposiu«); *Giovanno* a novelly *Dödedausen*. Mimo to napsal dramata: *Laegen*; *Revolutionsbryllup* a monografii o umělci J. A. Jerichauovi. M. jest ohnivý zbožňovatel krásna, vládne bohatou fantasií, bohatstvím slov a obrazův a slohem plastickým a velmi hudebním. Srv.: C. E. Jensen, Vore Dages Digtere.

* **Michaëlis** Karin, rozená Bech Brondum, spisovatelka dánská (* 1872 v Randersu). Věnovala se zprvu hudbě, potom literatuře. Od r. 1895 manželka před. Ve svých četných, velmi oblíbených a hojně do němčiny překládaných pracích kreslí barvitým slohem procítěné obrazy ze života dětí, žen a slabých: *Högt Spil*; *Barnet*; *Lillemor*; *Hellig Enfold*; *Sönnen*; *Gyda*; *Munken gaar*

i Enge; *De smaa Mermesker*; *Kyllingesorger*; *Over al Forstand*; *Betty Rosa* a j.

* **Michajilovski** Stojan, spisov. bulhar. (* 1851), vystudoval práva ve Francii, pak byl advokátem, tajemníkem v ministerstvě zahran. záležitostí, předsedou makedonského komitétu a poslancem do nár. sobrání, kde vynikl jako obratný politik a řečník. Nepříslušel k žádné politické straně, ale vystupoval bezohledně proti všem. Z jeho prací jmenujeme: *Poema na zloto* (1889); *Vopli i pripévi*; *Currente calamo*; *Železni struni*; *Našité Dědi*; *Suspiria de Profundis*; *Rinforzando* (sbírka básní); *Novissima Verba*; *Kniga za Bъlgarskija narod* (1897); *Satiričeski Soneti* (1895); *Po prěkija drum* (1895); *Za oskъrbenitě i onepravdanitě* (1892); *Iztočni legendi* (1903); *Ot razvala kъm provala* (1904); *Dnes čuk, utrě na kovalňa* (1905); *Gornilo*; *Nedomъlvki*; *Prologomeni* a j. M. jest předním satirikem bajkářem bulh. Bičuje společenské i politické neduhy a s neúprosným sarkasmem šlehá mělkost bulh. tisku. Srv. Krъstev, Literaturni i filosofski studiji a zejména B. Angelov, S. M., literaturen očerk (»Misъl«, 1905).

Michajlovskij 1) N. K., publicista rus., † 1904 v Petrohradě.

* **Michalovič**, pseud. F. Štolla.

Michel 2) Cl. Louise, anarchistka franc., † 1905 v Marseilli.

* **Michel** François Émile, malíř a spis. franc. (* 1828 v Metách — † v květnu 1909), počal vystavovati r. 1853 krajiny a genry. Sám jsa malířem dovedl prováděti kritiku uměleckou klidným způsobem věcným, tolikéž i četné cesty, které konal po Evropě, nemálo přispěly k uzrání jeho uměleckého úsudku, takže náleží k předním uměleckým historikům francouzským. Z jeho děl uvádíme: *le Musée de Cologne* (1883); *les Musées d'Allemagne* (1885); *Rembrandt* (1886); *Hobbema* (1890); *Ruysdaël* (1890). Jest spolupracovníkem v »Gazette des Beaux-Arts« a »Revue de Deux Mondes«. Do češt. přel. z něho K. Svoboda »K dějinám umění« (J. Otto, »Svět. knih.«, 1906).

Michelet 1) Jules. Jeho *L'oiseau* (»Pták«) přel. Boh. Bauše (J. Otto, »Svět. knih.«, 1905); »Láska« přel. P. Moudrá (Praha, 1898).

* **Micheljson** Moric Iljič, filolog ruský (* 1825). Býval inspektorem škol petrohradského učebního okruhu. V osmdesátých letech XIX. stol. náležel k velice činným členům petrohradské městské rady. Uveřejnil: *Prigotovitěljnyj kurs russkago jazyka* (Petr., 1856); *Chodačija i mětkija slova* (t., 1892; 2. vyd. úplně přeprac. 1896; velmi cenný slovník pořekadel a přísloví ruských i jinojazyčných); *Russkaja myslj i rěč. Svoje i čužoje. Opyt russkoj frazeologiji* (1903—1904). R. 1890 přeložil do němčiny Kolcova a brzo potom vydal pod názvem *Russischer Fabelschatz* (1890) i překlad bajek Chemnicera, Krylova, Izmajlova a j. R. 1898 založil při akademii ruské fond pro odměny za literární práce z oboru ruské filologie.

* des **Michels** L. A. v. Desmichels (Dopl.).

Michelsberg 1) má 143 d., 819 obyv. něm. (1900).

Michelson Albert Abraham, fysik amer., obdržel r. 1907 fysikální cenu Nobelovu. Napsal: *Light waves and their uses* (Chicago, 1903).

Michněvič 2) Vladimir Osipovič, spis. rus., † 1899.

* **Michon**. abbé v. Abbé * * *.

Mijatović Čedomilj, státník a spisov. srbský (* 1842 v Bělehradě), studoval na universitách v Mnichově, Lipsku a Curichu, r. 1865 jmenován professorem národního hospodářství na vysoké škole bělehradské, 1869 generálním sekretářem v ministerstvu finančním, 1873 stal se ministrem financí a obchodu, 1880 ministrem záležitostí zahraničních a financí, 1884 srbským vyslancem u dvora anglického, 1886 účastnil se jako srbský plnomocník vyjednávání o mír s Bulharskem, 1894 byl srbským vyslancem v Rumunsku, 1899 srbským delegátem při haagské konferenci mírové, 1895—1900 mimořádným vyslancem krále srbského u dvora anglic., odkud přel. 1900 do Cařihradu; r. 1901 zvolen do skupštiny, 1902 vyslán opět do Londýna, ale resignoval po zavraždění krále Alexandra r. 1903. — M. vydal několik publikací srbských z oboru národního hospodářství, finančnictví, dějin obchodu a dějin srbských v XV. stol. O novellistických jeho pracích učiněna zmínka v čl. Jihoslované, str. 501*b*. Mimo to vydal jazykem anglickým: *Constantine the last Emperor of the Greeks, or the Conquest of Constantinople by the Turks*; *Ancestors of the House of Orange* (1892); *A royal Tragedy* (1906); *Servia and the Servians* (1908). — Jeho choť, Angličanka, roz. Elodie Lawtonová, napsala: *History of modern Servia*; *Servian Folklore*; *Kossowo*, *Servian national ballads*.

Mikeš Frant. Otakar, spisov. český. V l. 80tých XIX. stol. odešel do Ruska, kde zemřel.

Mikkola Ivos. Jul., jazykozpytec a slavista fin. Napsal a vydal dále: *Slaavilaisten Kansain Kirjallisuus* (Literatura slovanských národů, 1904) a *Baltisches und Slavisches* (1904).

* **Mikkola** Maila (pseud. Maila Talvio), spisovatelka fin. (* 1871). Účastní se horlivě hnutí mezi pracujícími ženami finskými, jsouc organisátorkou jejich. Napsala řadu povídek, novell a drobných črt a mezi jiným i román *Pimeänpirtin hävitys* (1901).

Miklaševskij 1) Ivan Nikolajevič, národohospodářský spis. rus., † 1901.

* **Mikrofotografie** záleží v přímém zvětšování snímků mikroskopických předmětů. První mikrofotogrammy zhotovil již r. 1840 Donné v Paříži. Srv. Kaiserling, Lehrbuch der M. nebst Bemerkungen über Vergrosserung u. Projektion (Berl., 1903).

Mikuláš II. (10.), car ruský. Z manželství M-ova s Alexandrou Feodorovnou narodily

se velkokněžny Olga 15. list. 1895, Taťána 10. čna 1897, Marie 26. čna 1899, Anastasie 18. čna 1901 a velkokníže nástupce Alexej 12. srp. 1904. Další viz Rusko (polit. dějiny — Dopl.).

* **Mikulejský** František, průmyslník čes. (* v Dolánkách — † 1900). Vystudovav reálku a čes. techniku v Praze odebral se do Charkova, kde se stal ředitelem pivovarské společnosti Bavaria. Pochází od něho několik překladů rus. veseloher (*Taťana Rěpina* a j.).

Mikulicz-Radecki Johann, chirurg něm.-pol., † 1905 ve Vratislavi. Z ostatní jeho literární činnosti sluší uvésti: *Orthopädische Gymnastik gegen Rückgratsverkrümmungen und schlechte Körperhaltung* (2. vyd. 1904 spolu s pí. Tomaszczewskou) a 2. vyd. souborného díla »Handbuch der praktischen Chirurgie« (1902—3, 4 sv., spolu s Bergmannem a Brunsem).

Mikulov 3) má 862 d., 151 obyv. čes., 5849 něm. (1900), 3 cihelny a výroba nitěných knoflíkův.

Milaković Josip, básník chorv. (* 1861 v Samoboru v Chorvatsku). Jest učitelem na učitelské škole v Sarajevě a hojně přispívá do časopisů »Vijenac«, »Nada« a »Hrvatska Vila«. Vydal sbírky básní: *Mali hrv. deklamator*; *Prve ljubice* (1887); *I; uvela lišca* (1890); *Proljetno cviječe*; *Vjetar i talasi*. Dále napsal kulturně historickou monografii *Majka u našoj narodnoj pjesmi* a vydal anthologii *Naša pjesma* o dvou svazcích. R. 1886 redigoval časopis chorvatské mládeže »Hrvatska omladina«. Viz též Jihoslované, str. 488*a*.

Milan 2) M. Obrenović IV. Usídlil se ve Vídni, kde 11. února 1901 náhle zemřel. Na jeho přání nebyla mrtvola jeho převezena do Srbska, nýbrž dne 16. ún. t. r. pochována byla v srěmském klášteře Krušedolu. Pobliže císař rak. František Josef I. dal mu postaviti pomník v byzantském slohu, jenž jest prací sochaře Herm. Bolléyho. *Tmk.*

* **Milan** (Simeonović) Nikola, spis. chorv. (* 6. pros. 1843 v Budíně). Byl ředitelem chorvatského zemského divadla. M. vynikl hlavně na poli dramatického umění literárního. Z dramat jeho sluší zejména uvésti: *Armanda*; *Bez brkova*; *Veteranci*; *Tvrdoglavac*; *Dva Leopoldovca*; *Punica kao roda* a j. R. 1905 vydal v Záhřebě knihu: *Začetak i razvitak hrvatskog kazalista sa stručnog stanovišta*. *Tmk.*

* **Milarov** Světoslav, spis. bulh. (* 1850 — † 1892), vzdělal se v Cařihradě a Záhřebě, pak byl učitelem a sloužil v ministerstvě zahranič. záležitostí. Vydal: *I; uspomena jednoga političkoga patnika* (1875); *Kakvo sme, ot gdě sme, i kakvo trěbva da prarim nije bъlgaritě* (1878); *Spomeni ot Carigradskitě tъmnici* (1881); *Padanijeto na Carigrad* (1883, historic. drama); *Istorija na Bъlgarskija narod s 679—1877* (1885); *Kńazja prěd Russija i Bъlgarija* (1886); *La Bulgarie et la Régence* (1887); *Literaturnoto i duchovno vъzraždanije na bъlg. narod* (1888); *Magesnik* (komédie) a j. M byl oběšen jako obět stambulovštiny. Podle Vazova byl nejsvětlejši politickou osobností v Bulharsku, určenou spíše pro píseň než pro zápasy denního života.

* **Milaš** Nikodim, biskup a kanonista srb. (* 1845 v Šibeniku). V Zadru vystudoval na gymnasiu a r. 1863 maturoval. Potom byl do r. 1866 v bohosloveckém ústavě v Karlovcích. Školní rok 1866—67 ztrávil na vídeňské universitě jako posluchač filosofie, načež studoval ještě čtyři roky v kijevské duchovní akademii a absolvoval r. 1871 s hodností magistra. Vrátiv se do Dalmacie, byl hned jmenován professorem bohosloveckého ústavu v Zadru a setrval tam do r. 1890, kdy se stal dalmatským pravoslav. biskupem. Jest členem mnoha učených korporací a věd. ústavů, zejména čestným doktorem bohosloví černovické univ., dopisujícím členem Srbské král. akad., čestným členem petrohr. a moskevské duch. akad. atd. Uveřejnil mimo jiné tyto práce: *Istorijsko-kanonički pogled na ustanovljenje srpsko-rumunske mitropolije* (Zader, 1873); *Pravila pravoslavne crkve* (srbský překlad a výklad círk. kanonů; t., 1873; Pančevo, 1878, 1880); *Upliv chrišćanstva na grčko-rimsko zakonodarstvo* (Split, 1879); *Dostojanstva u pravoslavnoj crkvi* (Zader, 1879); *Codex canonum ecclesiae Africanae* (t., 1881); *Krmčija savinska* (t., 1884); *Kanoničko načelo pravosl. crkve pri razredjenju crkvenih oblasti* (t., 1884); *Zbornik pravila, koja su primljena pravoslavnom crkvom* (1. vyd., Zader, 1884; 2. vydání, Nový Sad, 1886); *Das Synodalstatut der orth.-or. Metropolie der Bukovina und Dalmatien* (Mohuč, 1885); *K pitanju o jerarchijskom položaju sarajevske mitropolije* (Nový Sad, 1886); *O kanoničkim zbornicima pravoslavne crkve* (t., 1886); *Pravoslavno crkveno pravo* (1. vyd. Zader, 1890; 2. vyd. Mostar, 1902; viz »Sbor. věd práv. a stát.« III., 1903, str. 119—121; přel. do něm. a rus. jaz.); *Upustvo za vodjenje parochijskich matica* (Zader, 1892); *Pravila* (*Κανόνες*) *pravoslavne crkve s tumačenjima* (2 sv., Nový Sad, 1895 a 1896); *Pravoslavno kaludjerstvo* (Mostar, 1902); *Kiril i Metodije i istina pravoslavlja* (Zader, 1881); *Slovenski apostoli Kiril i Metodije i rimski pape* (t., 1881); *Slovenski apostoli Kiril i Metodije dali su sveci?* (t., 1888); *Propaganda, njezin postanak i današnja uredba* (Bělehrad, 1889; přel. do rus. a bulh. jaz.); *Istočno crkveno pitanje i zadaca Austrije u riješenju toga pitanja* (Zader, 1899; přel. do něm. a rumun.); *Documenta spectantia historiam orthodoxae dioeceseos Dalmatiae et Istriae a XV. usque ad XIX. saec.* (I. sv. Zader, 1899); *Pravoslavna Dalmacija* (Nový Sad, 1901; viz »Sborník věd práv. a stát.« IV., 1904, str. 128—131).

Milbauer Emanuel, spis. a kartograf čes., † 29. pros. 1906 v Kr. Hradci.

* **Milbauer** (Mühlbauer) Jaroslav, chemik čes., syn před. (* 1880 v Hrádku u Ústí n.O.); studoval chemii na čes. technice v Praze, kde stal se assistentem, později adjunktem při stolici analytické chemie; od r. 1906 jest

soukromým docentem anorganické chemie analytické a chemické technologie anorganických látek a mimoř. členem Král. české společnosti nauk. Z prací jeho sluši uvésti: *O účinku sulfokyanidu draselnatého na kysličníky kovové za vyšší teploty* (»Rozpr. Čes. akad.«, 1904); *Reakce sulfokyanidu draselnatého s některými plyny za vyšších teplot* (t., 1904); *Oxydace vodíku kyselinou sırovou* (t., 1906); ve »Věstníku Král. čes. spol. nauk«: *O stanovení a dělení kyanatanů, kyanidů, rhodanidů a sirníků* (1902); *Kvantitativní stanovení dusíku v hydrazonech a osazonech dle Kjeldahla* (1903); *O železe v svítiplynu* (1904); *O titraci SO_3'' iontem MnO_4'* (1906); *Několik drobností chemických* (1906); *O zpracování matečných louhů po výrobě konversního ledku* (1907); *Dvě nové sloučeniny selenu: uranylselenid a kalium chrómiselenid* (1907); *Fysikálně chemické studie o miniu* (1908, 1909); *O rozkladu minia* (1909); mimo to uveřejněna většina těchto prací v »Zeitchr. für anorg. Chemie« a *Note sur la synthèse de l'hydrogene sulfure* v »Ann. de chimie et de physique«. Několik prací uveřejnil s E. Votočkem, Vl. Staňkem a Ot. Quadratem, upravil Preisovu »Kvalitat. chemii anorganickou« a »Kvantitativnou chemii odměrnou«, přispívá do »Chem. Listů« a jiných časopisů odbor.

* **Milčetić** Ivan, spis. chorv. Jest nyní professorem na gymnasiu ve Varaždině. Práce jeho týkají se především literární historie. Z publikací M-ových uvádíme: *Hrvati od Gaja do 1850*; *Hrvati u Moravskoj, Austriji, Zapadnoj Ugarskoj*. Některé menší práce M-ovy vydala »Matice Hrvatská« a Jihoslovanská akademie.

* **Milčický** viz Frant. Vavák.

* **Milčinović** Andrija, spisovatel chorv. (* v Sisku v Chorvatsku). V l. 1897—98 vydával zábavně-poučný časopis »Nova Nada«. R. 1900 vydal sbírku skizz a silhouett pod titulem *Zapisci* a r. 1903 spolu se svou manželkou Adelou podobnou sbírku *Pod branom*. M. vedle toho pilně přispívá do časopisů »Nada«, »Svjetlo«, Vijenac«, »Život« a »Savremenik«. Konečně spolu s dramatikem Milanem Ogrizovićem napsal drama *Prokletstvo*. — Jeho choť Adela (* v Sisku v Chorvatsku) je spolupracovnicí časopisů »Nada«, »Savremenik«, »Narodne Novıne«, »Vijenac«, »Svjetlo«, »Dom. ognjište« a j. Napsala pěknou monografii *Naše ženske škole* (1904). Dále vydala sbírku novell a črt pod titulem *Ivka* (1905). *Tmk.*

* **Milenovský** J., pseud. J. Šrámka 3).

* **Miler** Ferdo Ž., spis. chorv. (* 1853 v Urfahru v Hor. Rakousích). Byl dříve professorem a dramaturgem král. chorvatského zemského divadla. Napsal mnoho humoresek, novell, črt, písní, komédií a dramat. Zejména sluší jmenovati drama *Cvijeta i Miljenko* vydané Maticí Hrvatskou r. 1881. Žije v Záhřebě. *Tmk.*

Milét. Od r. 1899 koná zde výkopy berlínské museum za vedení Th. Wieganda. Vykopány byly městské hradby, buleutérion, agora, okršlek Asklepiův, nymfeion, gymnasion z doby hellénistické, thermy z doby Claudiovy, thermy císařovny Faustiny, iónská síň u zátoky lví atd. Předběžné zprávy o výsledcích výkopů (celkem jest posud těchto zpráv 6) podává Wiegand v »Archäologischer Anzeiger« a v publikacích berlínské akademie. Souborného díla *Milet. Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen seit d. J. 1899, herausg. v. Th. Wiegand* vydán byl posud pouze 2. sešit: *Das Rathaus von Milet* von H. Knackfuss mit Beiträgen von C. Fredrich, Th. Wiegand, H. Winnefeld (Berl, 1908).

Miletić 1) Svetozar † 4. února 1901 ve Vršci. — M. 2) Stjepan, šl., spis. a býv. intendant chorv. zemského divadla (* 1868 v Záhřebě — † 1908 t.). Je spolupracovníkem časopisu »Vijenac« a »Život«. Napsal ještě drama *Tomislav* (1903). Své kritické studie vydal pod titulem: *Iz raznih novina* (1887). Svůj úřad intendanta chorv. zemského divadla nakreslil ve dvou publikacích pod názvem: *Hrvatsko glumište* (1904). M. napsal též sbírku básní: *Tužaljke* (1886). Po nějakou dobu redigoval časopis »Satir«. Žil poslední dobou stále v Záhřebě. (Viz též Jihoslované, str. 486 *a*.) *Tmk.*

Miletín 1) má 233 d., 1551 obyv. čes. a 10 něm. (1900).

Milevsko má 419 d., 2687 obyv. čes., 6 něm. (1900).

Milchhöfer Arthur † 1903 v Kielu.

Milićević 2) Dj. Milan, spis. srb., † 1908 v Bělehradě.

Milčín má 255 d., 1279 obyv. čes. (1900).

Miljukov 2) Pavel Nikolajevič, dějepisec rus. Z jara r. 1897 přijal bulharskou vládou mu nabídnutou stolici všeobecných dějin v Sofii. Na žádost místního rus. agenta musil své přednášky přerušiti. R. 1898 zajel do Makedonie, a opětně r. 1899 a 1900 jako člen výpravy cařihradského archaeologického ústavu a císařské akademie věd. R. 1899 navrátil se do vlasti a pobyl krátkou dobu v redakcích časopisů »Mir Božij« a v ruské »Velké encyklopaedii«. V l. 1902—4 trávil za hranicemi. Dvakrát navštívil Spoj. Obce sev.-amer., kam povolán byl r. 1903, aby přednášel o Rusku, a v l. 1904—5, aby přednášel o Jihoslovanech a ruské krisi. V této době navštívil také jižní země slovanské. Z jara r. 1905 navrátil se do Ruska a účastnil se osvobozovacího ruchu jako jeden z hlavních organisátorů. V prosinci t. r. stal se spoluredaktorem časopisu »Svobodnyj Narod« a »Narodnaja Svoboda«. Potom povolán byl za redaktora časopisu »Rěč«. Z dalších jeho prací uvádíme: *Christianskija drevnosti zapadnoj Makedoniji*; *Makedonija i jevropejskija děržavy* (»Věstnik Jevropy«. 1898); *Sredněvěkovyj ugolok Jevropy*; *Bolgarskaja konstitucija*; *Iz istoriji russkoj intelligenciji*; *Russia and its Crisis*; *The liberal movement in Russia*; *O svobodě pečati*; *Demokratizm i vtoraja palata*; *Iskonnyja načala*; *Trebovanija žizni*. M. je tou dobou z nejčel-

nějších vůdců konstitučních demokratů ruských. *Tmk.*

***Mill** Hugh Robert, zeměpisec angl. (* 28. kv. 1861 v Thurso), vystudoval na universitě edinburské, byl pak chemikem při námořní stanici skotské, později lektorem při universitní extensi, předsedou Král. meteorolog. společnosti, knihovníkem Zeměpisné společnosti; od r. 1901 jest ředitelem Britské dešťové organisace a vydavatelem »Symon's Meteorological Magazine«. Napsal: *Realm of Nature* (1892); *The Clyde Sea Area*; *The English Lakes* (1895); *Hints on the Choice of Geographical Books* (1897); *New Lands* (1900); *The Siege of the South Pole* (1905); redigoval »Report« 6ho zeměpis. kongressu, uspořádal *The International Geography* (od 70 autorů, 4. vyd. 1907) vedle nespočetných článků v »Geogr. Journalu«, Britské Encyklopaedii a j.

Millerand Alexandre, politik franc. Část franc. socialistů v čele s Jaurèsem uvítala vstup M-ův do ministerstva jako vítězství, kdežto druhá část socialistů v čele s Guesdem viděla v tomto vstupu do měšťáckého kabinetu provinění proti hlavním zásadám socialistickým. Tím vzniklo i rozdvojení franc. strany socialistické ve dva protivné tábory. S jednáním M ovým souhlasila většina socialistů belgických a část německých v čele s Bernsteinem a Auerem, rozhořčeně však je odmítali sociální demokraté něm. v čele s Kautskym, potom sociální demokraté ital. v čele s Ferrim a posléze i rušti v čele s Georgijem Plechanovem. Na mezinárodním kongresse v Paříži r. 1900 stala se otázka o právě socialisty vstoupiti do kabinetu bourgeoisního předmětem ostrých sporů, které však se skončily přijetím smírné resoluce, předložené Kautskym, na jejímž základě takový vstup do kabinetu ve výjimečných případech se připouští, avšak za souhlasu strany. M. jako ministr provedl nové zákonodárství tovární, ustanovující 10hodinový den pracovní. V ministerstvě obchodu M. udržel se do května 1902, kdy odstoupil s celým kabinetem Waldeck-Rousseauovým, načež následovalo ministerstvo Combesovo podporované většinou socialistů v čele s Jaurèsem. M. zahájil proti němu energickou kampaň. Důvod k tomu zdůrazňoval hlavně v tom, že ministerstvo Combesovo pro úporný svůj boj s klerikalismem zanedbává pronikavé reformy sociální. V tomto boji M. spojil se s nacionalisty, klerikály a odštěpenými radikály, v důsledku čehož rozešel se s Jaurèsem a v lednu 1904, poněvadž hlasoval proti sněmovním návrhům socialistickým, byl ze strany sociálně-demokratické vyloučen. Poslaneckého mandátu však M. nesložil. M. vydal též část svých řečí pod názvem *Le socialisme réformiste francais* (Pař., 1905).

***Millet** René, politik a spis. franc. (* 14. září 1849 v Paříži), vystudoval práva v Paříži, načež působil jako politický úředník na několika místech, v l. 1895—89 byl podředitelem v ministerstvě zahraničních záležitostí, r. 1889 jmenován zástupcem Francie v Srbsku, r. 1894 ve Švédsku a Norsku, r. 1894—1900 byl vrchním residentem v Túnisu, r. 1900 vyslancem v příkaznosti a žije v Paříži. Napsal: *La France provinciale* (1888, poctěno cenou franc. akad.); *La Serbie économique* (1890); *Souvenirs des Balkans* (1892); *Les Conditions du travail en Suede et en Norvege* (1894); *L'Expansion de la France et la diplomatie* (1905); *Politique extérieure de 1898 a 1905*; a mnoho článků v »Revue de Deux Mondes« (1872—1902), »Revue politique et parlementaire« (1902—7) a j.

***Milner** Alfred viscount, státník angl. (* 23. bř. 1854 v Bonnu). Jeho otec byl lektorem angličtiny v Tubinkách, kdež M. byl vychován; později studoval v Oxfordě a stal se r. 1881 advokátem v Londýně a redaktorem »Pall Mall Gazette«, r. 1887 tajemníkem stát. kancléře Goschena. R. 1889 stal se stát. podsekretářem financí v Egyptě. R. 1892 vrátil se opět do služeb anglických, stal se úředníkem v ministerstvě financí a r. 1897 vrch. kommissařem britské vlády v Již. Africe. Tam vedl jednání s boerskými republikami, jež vedlo r. 1899 k válce s Boery. V lednu r. 1901 jmenován guvernérem republik jihoafrických od Anglie annektovaných a v dub. t. r. peerem. Po ujednaném míru 2. čna 1902 povýšen na viscounta. Koncem února 1905 vzdal se svého úřadu jakožto vrch. kommissař Již. Afriky. Napsal: *England in Egypt* (1892, 6. vyd. 1899). Srv. Luke, Lord M. (Lond., 1901); Müller, Lord M. and South Africa (t., 1902).

Miloradovič Grigorij Aleksandrovič, hr., spis. rus., † 1905.

***Milovanović** Milovan, státník srbský (* 1863 v Bělehradě). Gymnasium absolvoval v Bělehradě, právnickou fakultu v Paříži, kde nabyl i hodnosti doktorské. Za dissertaci z oboru mezinárod. práva, *Les traités de garantie au dix-neuvième siecle*, obdržel cenu fakulty. R. 1888 byl jmenován professorem státního a mezinárodního práva na Veliké škole v Bělehradě, na podzim r. 1889 stal se správcem politického oddělení v min. vnějších záležitostí, v pros. 1890 správcem onoho ministerstva. R. 1892 byl vyslán do Vídně k ujednání obchodní smlouvy rakousko srbské: Jakožto člen opposice a jeden z hlavních redaktorů opposičního listu »Odjek« byl v září 1892 propuštěn ze služby; r. 1893 zvolen za poslance do skupštiny. Když se král Alexandr 1. dub. t. r. prohlásil za plnoletého a když se opět dostala k vládě strana radikálů, k níž náležel i M., byl znova postaven v čelo ministerstva vnějších záležitostí. Dne 9. led. 1894, když se král Milan vrátil do země, M. byl zbaven onoho úřadu a jmenován gener. konsulem v Budapešti, odkud se po měsíci vrátil a zaujal místo professora Veliké školy. Poněvadž v Čebincově affaiře hájil jednoho z obviněných (ze svržení Obrenoviců střůnu), byl propuštěn ze služby, aly již r. 1895 znova

se vrátil na velikou školu. V pros. 1896 stal se jako ministr spravedlnosti členem Simićova kabinetu. Po pádu kabinetu r. 1898 dán do disponibility, ale pak propuštěn (kabinet Vlad. Gjorgjeviče). Po Kneževićově attentátu odsouzen (podobně jako jiní přední radikálové) na dvě léta do vězení, ačkoli v době attentátu nebyl ani v Bělehradě. Vyčkal v cizině a obdržel při příležitosti sňatku krále Alexandra s Dragou amnestii. Vrátiv se do Srbska, byl v září 1900 jmenován vyslancem v Bukurešti. V ún. 1901 po smrti krále Milana stal se ministrem obchodu; v témž (Vujićově) kabinetu byl i ministrem financí. V květnu 1902 vystoupil z kabinetu a v list. t. r. jmenovén vyslancem v Římě. V čci 1908 povolán za ministra vnějších záležitostí. V tomto úřadě zastala ho annexe Bosny a Hercegoviny. M. projevil neobyčejný státnický talent a vyvedl zemi z veliké krise, v níž se po annexi octla. — Z větších prací M-ových uveřejněny jsou zvláště: *Naša ustavna reforma* (1888; ústava z r. 1888 byla z veliké části jeho dílem; on byl i redaktorem ústavodárného výboru); *Naša spoljašnja politika* (1894); *Srbi i Hrvati* (1895); *Naši trgovinski ugovori* (1895); *Srbi i Bugari* (1898). V časop. »Delo«, jehož byl r. 1894 a 1895 redaktorem, vyšly mnohé rozpravy, jako: *Istočno pitanje*; *O srpsko-bugarskom ratu 1885 god.*; *Jedan ili dva doma*; *Prva konferencija miru u Hagu* a j. V Steadově knize »Servia by the Servians« vyšla jeho práce o *dějinách srbské ústavnosti* M. uveřejnil mnoho menších prací i německy a francouzsky. Přispíval také do franc. listů »Journal des Débats« a »Temps« a zejména psal do srbských časopisů »Odjek«, »Samouprava« a »Otadžbina«.

* **Mimansa** sluje jeden z pantheistických systémův indické filosofie. (V. Indie Východní, str. 580 *b*.)

Mimoň má 753 d., 41 obyv. čes., 5882 něm. (1900).

* **Minakov** Petr Andrejevič, lékař rus. (* 1865). Jsa žákem university moskevské věnoval se záhy studiu soudního lékařství a stal se r. 1901 mř. a r. 1907 řádným prof. téhož oboru v Moskvě, kdež působí posud. Z literárních jeho prací sluší uvésti: *Elephantiasis* (1893); *O volosach v suděbno-medicinskom otnošeniji* (1894); *Novyja dannyja po izslědovaniju volos iz drevnich mogil i ot mumij* (1897); *Značenije antropologiji v medicině* (1902); *Ueber die Veränderung der Haare durch die Hitze* (1896); *Ueber die Nägel der Menschenhand* (1900).

* **Minchin** [minčin] James George Cotton, spis. angl. (* 1851); byl v l. 1883—85 srbským gener. konsulem v Londýně a sepsal: *Bulgaria since the War* (1880); *Growth of Freedom in the Balkan Peninsula* (1886); *Old Harrow Days* (1898) a j. Nyní žije v Londýně.

* **Miniberger** Václ. v. V. Záborský (Dopl.).

* **Minický**, pseudonym Václ. Svobody (v. t. 5).

* **Minkowski** Hermann, mathematik (* 1864 v Aleksotě v Rusku — † 12. led. 1909 v Gotinkách). R. 1887 habilitoval se na universitě v Bonnu, r. 1893 jmenován mimoř. professorem, r. 1894 přešel na universitu v Královci, kde jmenován professorem řádným. R. 1896 stal se professorem polytechniky v Curichu, r. 1902 v Gotinkách, Pracoval hlavně v theorii čísel. Vydal: *Geometrie der Zahlen* (Lip. 1896); *Diophantische Aproximationen, eine Einführung in die Zahlentheorie* (t., 1907).

* von **Miquel** [mikel] Johannes, státník něm. (* 1828 v Neuenhausu v Hannoversku † 8. září 1901 ve Frankfurtě n. M.). Byl advokátem v Gotinkách a již tenkrát politicky a veřejně činný. R. 1864 byl členem frankfurtské druhé komory a ve dvou brošurách: *Das neue hannoversche Finanzgesetz vom 24. März 1857* (Lip., 1861) a *Die Ausscheidung des hanov. Domanialguts* (t., 1863) kritisoval ostře finanční poměry hannoverské. Po přivtělení Hannoverska k Prusku byl poslancem pruského sněmu, r. 1882 členem panské sněmovny. V l. 1867—77 byl také členem sněmu říšského. R. 1890 jmenován pruským ministrem financí. R. 1897 povýšen do stavu šlechtického a jmenován místopředsedou prus. ministerstva. Pro neshody s kancléřem Bülowem odstoupil 5. kv. 1901 a povolán do panské sněmovny.

Miram Edvard Erněstovič, zoolog a fysiolog rus., † 1887.

* **Mirandolla**, pseud. pol. básníka Franc. Pika (* 1874), jenž vydal sbírky *Liber tristium* (1898) a *Liryki* (1900), oplývající subjektivismem při úplném nedostatku erótismu. Básník noří se úplně do vlastního strádajícího nitra a buduje svůj zvláštní svět, plný osobité krásy.

Mirbeau Octave, romanopisec a publicista franc., napsal ještě: *Les vingt et un jours d'un neurasthénique* (1902) a z dram. jeho prací dlužno uvésti jednoaktovku *Le portefeuille* (1902), drama *Les affaires sont les affaires* (1903) a soubor šesti menších kusů *Farces et moralités* (1904). Z novějších prací uvádíme: *Le Foyer*, veselohra, a jednoaktovky *Vieux ménage* a *Scrupules*.

* **Mířička** August, kriminalista čes. (* 1863 v Jičíně). Absolvoval r. 1881 ve svém rodišti gymnasium, r. 1885 studia právnická na čes. universitě v Praze, kdež r. 1886 dosáhl hodnosti doktorské. Vstoupiv t. r. do služby soudní, byl zaměstnán jako auskultant u krajského soudu v Jičíně, pak u okres. soudů v Hořicích, na Kr. Vinohradech, v Žižkově a na Smíchově. R. 1893 jmenován soudním adjunktem u okr. soudu ve Strakonicích, r. 1897 náměstkem stát. zástupce v Praze a r. 1898 náměstkem vrchního stát. zástupce tamtéž, ve kteréž hodnosti byl r. 1905 vyznamenán titulem a charakterem rady zemského soudu. R. 1900 byl habilitován na právnické fakultě čes. university pro vojenské a r. 1903 i pro obecné trestní právo i řád. R. 1907 jmenován mimořádným pro-

fessorem téhož oboru. Samostatné práce M-kovy jsou: *Ist die Militärstrafgerichtsbarkeit auf Militärdelikte einzuschränken?* (Víd., 1899); *O formách trestné viny a jich úpravě zákonné* (»Rozpravy« Čes. akad., tř. I., r. X, 1902), kterýž spis byl poctěn cenou Fil. Čermáka Tuchoměřického a vyšel i něm.: *Die Formen der Strafschuld und ihre gesetzliche Regelung* (Lip., 1903); *Delikty tiskové ve vědě, zákonodárství a judikatuře* (Knihovna Sborníku věd práv. a stát., Praha, 1908). Z M kových statí časopiseckých důležitější jsou: *O útratách trestního řízení* (»Právník«, 1891); *O právním postavení exekučního vydražitele pohledávky knihovní* (t , 1892); *O některých sporných otázkách z praxe tabulární* (t., 1893); *O češtině zvláště právnické* (t., 1894); *Klagebehändigung und Postvollmacht* (»Jur. Blätter«, 1895); *O zeměradě vojenské* (»Právník«, 1895); *O příslušnosti soudů vojenských* (t., 1895); *O reformě trestního řízení vojenského* (t., 1896); *O trestním právu vojenském* (»Česká Revue«, 1900); *Oprava protokolu o hlavním přelíčení* (»Sborník věd práv.«, 1903); *Ein Wort zum Zweifragenschema bei Notwehr* (»Ger. Ztg.«, 1904); *Trestní vina a vztah příčinný* (»Sborník věd práv.«, 1904); *Má-li býti obviněnému poskytnuta náhrada za vazbu vyšetřovací?* (posudek a referát pro první vědecký sjezd českých právníků v Praze, 1904); *Einiges uber das Gefängniswesen in Preussen* (»Jur. Blätter«, 1906); *O pojmu odpovědného redaktora* (»Sborník věd právních«, 1906); *Vládní osnova o náhradě za bezdůvodné držení ve vazbě vyšetřovací* (»Právník«, 1906); *O trestní ochraně dětí* (posudek k prvnímu rak. sjezdu pro ochranu dětí ve Vídni 1907); *Theorie und Praxis der Pressdelikte* (»Der Gerichtssaal«, 1908); *Obsolete Strafgesetze* (»Oest. Richterzeitung«, 1907). M. přispěl rozličnými články i do Ottova Slovníku Naučného.

Miropoljskij Sergěj Irinějevič. Z novějších prací jeho uvádíme: *Učebnik didaktiki* (Petr., 1902); *Učitělj, jego prizvanije i kačestva, značenije, cěli i uslovija jego dějatěljnosti v vospitaniji i obučeniji dětěj* (2. vyd., t., 1897).

Miroslav 3) má 220 d., 443 obyv. čes., 883 něm. (1900), výrobu hospodář. strojů, 3 olejny a 2 cihelny.

Mirošov 1) má 187 d., 1751 obyv. čes., 32 něm. (1900).

Mirotice 1): 186 d , 1246 obyv. čes. (1900).

Mírov 1) má 31 d., 413 obyv. českých, 642 něm. a 62 j. národ. (1900).

* **Mírové hnutí** v. Pacifismus (Dopl.).

Mirovice 1) mají 150 d., 1016 obyv. čes., 3 něm. (1900).

* **Mirskij** Kr. Iv., právník bulh. (* 1852 v Kotli). Studoval na gymnasiu ve svém rodišti a pak v Táboře (v Čechách), kdež absolvoval i vyšší hospodářskou školu. Byl s počátku obchodním pomocníkem v Babadagu, Tulči, Dobriči a Cařihradě, pak učitelem v Tulči, ve Varně. potom soudcem ve Varně a Ruščuku, dále starostou města Varny, poslancem a konečně advokátem ve Varně. Napsal: *Aleksandr II., carj Osvoboditelj*; *Razgovori rusko bslgarski* (2 vyd.) a j. Přispíval do časopisů »Jurid. Pregled«, »Čitalište« (1873—74), »Nauka«, »Zora«, »Iskra« a j.

* **Mírumil**, pseudonym Josefa Pohořelého (v. t.).

* **Misa,** planetoida objevená J. Palisou ve Vídni 27. čce 1905. Označení (569). *Kvn.*

* **Misicí stroje** (něm. *Mischmaschinen*) jsou mechanická zařízení ku přípravě stejnoměrných směsí různých látek. Obyčejně se skládají z otáčejících se bubnů, válců, jejichž geometrické osy jsou skloněny k otáčející se ose, nebo jsou to nehybné válce, bubny, v nichž se točí, pohybují lopatky, nože, hrabadla neb otáčejí se šrouby zv. šneky. Míšení mouky s vodou sluje hnětení a provádí se stroji zv. hnětečky (v. Pekařství, str. 411*a*). K míšení tekutin používá se též vzduchu, par, jež pod tlakem vhánějí se do mísicích tekutin. K míšení oleje s vodou používá se ponejvíce centrifugálních emulsorů, skládajících se z ploch otáčejících se rychlostí až 7000 obratů za minutu. Do úzké mezery mezi nimi přivádějí se mísicí tekutiny. Mezeru tuto možno regulovati a bývá 0 5—2 *mm* široká. Čím menší, tím jemnější je promíšení. Hauboldův m. stroj skládá se z otáčejících se ploch koncentrických, různě prolamovaných, od nichž tekutiny, centrifugální silou vržené, roztříšťují se na všechny směry, a tím jemně se navzájem promíchávají. Strojem tímto promísí se oleje, tuky s vodou tak, že tělísko tukové ve směsi dosahuje rozměrů 0·5—0·2 $\mu\mu$ (mikromillimetrů).

Místek má 511 d., 4132 obyv. českých, 1535 něm. a 99 j. národ. (1900), gymnasium, 3 pivovary, koželužnu, 4 mlýny, 5 cihelen.

* **Mister** [mist'r], angl. (pán), jest titul každého muže v Anglii, nemajícího práva používati titulu lord nebo sir. Dává se obyčejně přede jméno hlavy rodiny a před křestní jméno ostatních mužských členů jejích. Na psaních užívá se zkratka *Mr.* *Tmk.*

* **Mithouard** Adrien, spis. franc., přední spolupracovník revue »Mercure de France« a zakladatel listu »Occident«; kromě činnosti literární upozornil na sebe i živou účastí v hnutí nacionalistickém a úsilím o povznesení »aesthetiky měst« jako člen městské rady pařížské. Z jeho básní vynikla kniha *Le pauvre pécheur* silnou notou novokřesťanskou; v knize aesthetických úvah *Le tourment de l'unité* rozvinul šťastně zásady krasovědy symbolické; ve svazku essayí a krajinářských skizz *Les Pas sur la Terre* vyložil při příležitosti jemně provedených obrázků z domova své názory o ceně a ochraně památek přírodních i uměleckých.

Mitchell 3) Donald Grant. Jeho »The reveries of a bachelor« přel. do češť. J. D. Zvičinský: Mládenecká snění (Praha, J. Otto, Angl. knihovna, 21, 1905).

* **Mitisová litina** jest železná litina s přísadou hliníku. Jest v roztaveném stavu hustá a za studena velmi tvrdá.

* z **Mitrovic** Vratislav Václav, hrabě, v. Vratislav, str. 1006*a*.

Mitrovský z Nemyšle viz Dodatky XVII. sv. — M. z Mitrovic Ant. Bedřich, hrabě (* 14. čna 1840), † 31 kv. 1907 v Praze.

* **Mjakotin** Venedikt Aleksandrovič, soudobý spis. rus., byl v l. 1897—1902 spolupracovníkem časop. »Russkoje Bogatstvo« a nějakou dobu byl vězněn z příčin politických, načež poslán do gub. novgorodské. Teprve r. 1904 dovoleno mu vrátiti se do Petrohradu. Vydal své úvahy v knize *Iz istoriji rus. obščestva* (Petr., 1902).

* **Mjatlev** Ivan Petrovič, básník ruský (* 1796 — † 1844), pocházeje z rodiny šlechtické byl komorníkem. Vydal dvě sbírky básní (Petr., 1834—35), z nichž mnohé, jmenovitě drobnější, vynikají ruským národním duchem (*Fonariki-zudariki*; *Nastoječka trojnaja* a j.). Humoristické veršované jeho cestopisy *Sensaciji i zaměčanija g-ži Kurďukovoj za graniceju* (2. vyd. t., 1856—57) byly své doby velmi populární a byly též zpracovány pro Aleksandrinské divadlo. Srv. »Osvěta« XXV, str. 618.

Mladějovský Vladislav, lékař český. R. 1907 jmenován byl mimoř. professorem balneotherapie a klimatotherapie při české universitě. Z jeho další rozsáhlé literární činnosti sluší uvésti především soustavné zpracování vodoléčitelství: *Hydrotherapie a balneotherapie* (Praha, 1907 část I. a 1908 část II.) a pak četné články a pojednání odborná, z nichž většina byla vydána i v cizích jazycích. Tak napsal: *O nové methodě odtučňovací* (»Čas. lék. čes., 1901); *Léčení diabetu v Mariánských lázních* (t., 1901); *Thrombosa ven femorálních jako komplikace otylosti* (t., 1902); *Balneotherapie úplavice cukerní* (t., 1903); *O diabetu* (t., 1904); *O léčbách lázeňských* (t., 1904); *O obtížích otylých a náhlém úmrtí při otylosti* (t., 1906); *O významu léčeb lázněmi uhličitými v Nauheimu a našich léčebných místech* (t., 1907); *O některých příznacích nervových při dnavé diathese* (»Revue v neurologii«, 1904); *O základech fysikální therapie* (t., 1904); *O významu léčeb vodami železitými při anaemii a chlorose* (t., 1908); *Léčení chorob srdečních lázněmi* (t., 1907) a j. v. Ze spisů populárně lékařských možno uvésti: *O vodách léčivých* (»Lidové rozpravy lékařské, J. Otto, Praha); *Farář Kneipp* (t.); *O nechutenství a obtížích zažívacích* (t.); *O kornatení tepen* (t.); *Otylost, dna a cukrovka* (»Sbírka popul. spisů lék.«); *Mariánské Lázně* (t.); *O horečce* (t.). Kromě toho vydává od r. 1904 informační sborník »Lázně, místa léčebná a letní sídla«.

* **Mladen**, pseud. Mikuláše S. Ferjenčíka 2).

* **Mladiství zločinci.** 1. Platné trestní právo rakouské podrobuje mladistvé osoby trestnímu zákonu od dokonaného 10. roku (§ 237 tr. z.). Osoby nedospělé, t. j. od dokonaného 10. do dokonaného 14. roku, jež zločinu se dopustily, trestají se jen pro t. zv. přestupek nedospělých uzavřením na odděleném místě do 6 měsíců (§ 270 tr. z.). Za přečiny či přestupky se nedospělí netrestají soudně, nýbrž jejich potrestání se přenechává kázni domácí nebo za zvláštních okolností policejnímu úřadu.

Osoby starší 14 let trestají se jako jiné osoby dospělé až na to, že věk až do 20. roku jest okolností trest zmírňující (§ 46*a*), a že osoby mladší 20 let nemohou býti trestány smrtí (§ 52 tr. z.).

2. V cizozemských právech setkáváme se s věkovým stupněm t. zv. pochybné příčetnosti, jenž sahá na př. v Německu od 12. do 18. roku (§ 56 něm. tr. zák.), ve Francii do 18. roku (§ 66 code pen., resp. zákon ze 14. dub. 1906), v Belgii do 16. roku (§ 72 tr. z.), v obou beze zpodní meze, v Italii od 9. do 14. roku (§ 54 cod. pen.), v Uhrách od 12. do 16. roku (§ 84 tr. z.). U osob, jež v tomto věku trestného činu se dopustily, musí soudce v každém jednotlivém případě zjistiti, zda již byly v době činu dospělé, zda měly »způsobilost rozpoznávací«, t. j. v podstatě, zda již jejich rozum byl tak vyspělý, že byly s to, aby trestnost svého jednání si uvědomily; jen v tomto případě může jim uložiti řádný, obyčejně zmírněný trest. Nejsou-li tak vyspělé, má soudce, osvobodiv je, obyčejně právo je odkázati do nějakého vychovávacího ústavu (viz níže pod 4 *b*).

3. Výkon trestu čím dále tím více nabývá u m-vých z-ců povahy činnosti výchovné a ustupuje při výkonu trestu u m-vých z-ců myšlenka odplaty myšlence účelnosti.

a) Podle rakouského práva má býti s »uzavřením na odděleném místě« spojeno vždy přidržování k práci a vyučování náboženské. Tento trest mohou nedospělí mladiství, zvlášť ti, kdo po jeho odpykání mají býti dodáni do polepšovny, si odpykati v polepšovně (nař. min. spr. z 23. led. 1899 č. 9, ze 7. kv. 1903 č. 14 a z 30. září 1905 č. 15 věst. min. spr.). Nařízení ministerstva spravedlnosti z 30. září 1905, v. m. s. č. 15, stanoví, že cílem výkonu trestu musí býti, aby, pokud možno, z mladistvého trestance se stal řádný, pracovitý člověk, jenž jest s to, aby se v povolání jeho schopnostem přiměřeném poctivě obživil. Trestanec má býti mravně polepšen, uvyknouti činnému životu a státi se způsobilým k povolání, jež by mu zajistilo obživu.

Proto zřízena v trestnicích u určitých krajských, resp. zemských soudů zvláštní oddělení pro mladistvé, kam se dodávají odsouzení mladiství i od jiných soudů. Mladiství jsou tam rozděleni do skupin asi po 25 hoších neb děvčatech, při čemž se má hleděti k tomu, aby v téže skupině byli trestanci pokud možno stejného věku, pro podobný delikt odsouzení k podobnému trestu, hlavně však mají ti mladiství, u nichž je naděje na polepšení, přesně býti odděleni od zatvrzelejších. Vyučování a zaměstnání jest přiměřené svrchu vytčenému účelu trestu.

Po dobu vyšetřování mají mladiství vždy držáni býti v samovazbě.

V praxi ovšem, zvlášť u menších okresních soudů na venkově, má výkon trestu na m-vých z-cích mnohé velké vady, a právě uvedené předpisy hlavně pro nedostatek vhodných místností a sil pomocných (učitelů, mistrů, dozorců) nejsou doposud u veliké části soudův uskutečněny.

Pro m-vé z-ce na delší dobu (obyčejně nejméně půl roku) do žaláře odsouzené zřízeny jsou v mužských trestnicích v Praze (Pankrác), Mariboru, Capodistrii a Göllersdorfu zvláštní oddělení pro mladistvé, jež mimo to v Praze, Mariboru a Göllersdorfu jsou dále roztříděny. Podle domácího řádu trestnice pražské rozděleni jsou mladiství trestanci ve tři skupiny v podstatě podle toho, zda jsou trestáni po prvé (skup. *A*), či byli již dříve trestáni, aniž však vyloučena naděje na polepšení (skup. *B*), či konečně jsou pravděpodobně nepolepšitelní (skup. *C*). Tyto tři skupiny jsou od sebe tak odděleny, že vůbec nikdy setkati se nemohou. Uvnitř každé skupiny jsou pak tři třídy, lišící se od sebe různými výhodami a jsou podrobná ustanovení, podle nichž mladiství, podle toho, jak se chovají a pracují, mohou postoupiti vždy po odpykání určité části svého trestu do třídy vyšší.

b) V jiných kontinentálních zemích evropských jsou předpisy celkem podobné. O anglickém a americkém výkonu trestu možno jednati jen v souvislosti se systémy vězeňskými, s institucí odsouzeni na neurčitou dobu a níže pod 4*b*) pojednávanými mimotrestními opatřeními proti m vým z cům.

4. Mimotrestní opatření proti m-vým z-cům záležejí hlavně v praeventivní péči o mladistvé k zločinnosti náchylné, zvláště zanedbané, třeba by se trestného činu ještě nedopustili, a v repressivních opatřeních, jako v podmínečném nebo bezpodmínečném prominutí trestu, dání pod ochranný dozor na svobodě, odkázání do vychovávacích ústavů vedle trestu nebo místo trestu a pod.

a) V právě rakouském péče o mládež zanedbanou doposud zákonem upravena není, až na předpis § 16 odst. 2. zák. z 24. kv. 1885 ř. z. č. 90, podle něhož zákonní zástupcové mohou na základě soukromé, soudem schválené úmluvy s příslušným zemským výborem mladistvého mladšího 18 let, u něhož potřeba se jeví, dodati do polepšovny. Tamtéž mohou býti k návrhu policejního úřadu dodáni takoví nedospělí mladiství, kteří pro přečin nebo přestupek policejnímu úřadu k potrestání byli dodáni.

Vedle trestu, t. j. po jeho odpykání mohou, vysloví-li trestní soud připustnost takového opatření, do polepšovny dodáni býti ti nedospělí mladiství, kteří byli trestáni za t. zv. přestupek nedospělých, a mladiství mezi 14. a 18. rokem, byli-li odsouzeni pro jisté delikty plynoucí ze štítění se práce (žebrota, tuláctví, jistá přestoupení předpisův o prostituci) anebo pro nedbání předpisův o policejním dohledu.

Podmínečné odsouzení neb prominutí trestu v Rakousku doposud zákonem zavedeno není. Do jisté míry má tyto instituce zastupovati prominutí trestu milostí panovníkovou; podle min. nař. z 25. listopadu 1903, Věstn. m. spr. č. 51, má soud odsoudivší mladistvého mladšího 18 let za určitých v nařízení jednotlivě uvedených podmínek se usnésti, zda míní mladistvého doporučiti milosti panovníkově, a odložiti výkon trestu do rozhodnutí o tomto návrhu.

b) Z mimotrestních opatření cizozemských jest uvésti: podmínečné odsouzení někdy spojené se zárukou míru (v Anglii) neb s ochranným dozorem (v Americe, Anglii a ve francouzské, aspoň pařížské, praxi), pak dodávání do polepšovacích ústavů místo trestu (v Anglii a v Americe u všech mladistvých podle stupně věku a zatvrzelosti do industrial resp. reformatory schools, ve Francii a v Německu u těch mladistvých, kteří pro nedostatek způsobilosti rozpoznávací [v. svrchu 2.] byli osvobozeni).

Z praeventivních opatření nejdůležitější jsou organisace amerických a anglickýeh industrial a reformatory schools, francouzská assistence publique a německá Fürsorgeerziehung, záležející v podstatě v tom, že soudce má právo mladistvého zanedbaného odkázati do příslušného ústavu neb do rodiny pod dohledem důvěrníků (v Americe a Anglii probation officer, v Německu Fürsorger).

5. Zvláštní soudy pro mladistvé zločince.

6. Příčiny zločinnosti osob mladistvých jsou tak rozdílné, že jednotlivě je uváděti nelze. V přední řadě stojí nepříznivé hospodářské poměry rodičů, jejichž následky jsou nedostatek dohledu nad dětmi, nepříznivé poměry bytové, nedostatečná výživa a výdělečná činnost ještě nevyvinutých mladistvých, dále alkoholismus a nedostatek výchovy a vzdělání. Vedle těchto příčin, též na zločinnost dospělých osob působících, působí na zločinnost mladistvých zvláště: snadná popudlivost, nedostatek zkušeností, u hochů touha po dobrodružstvích, u děvčat líbivost, u obou předrážděný pud pohlavní a snaha zahladiti následky nedovolených pohlavních styků.

7. Vzrůst zločinnosti mladistvých jest jedním z nejsmutnějších sociálních zjevů. Kdežto zločinnosti dospělých pozvolna ubývá (v Rakousku připadlo na 10.000 obyvatelů starších 20 let osob stejného věku pro zločin odsouzených v r. 1880: 21·54, 1890: 17·23, 1900: 19·34, 1901—5: 18·54, 1905: 18·09), roste zločinnost mladistvých takto: z 10.000 mladistvých nedospělých (10—14 let) bylo odsouzeno pro t. zv. přestupek nedospělých r. 1880: 2·34, 1890: 3·12, 1900: 4·93, 1901—5: 4·93. 1905: 4·37; z 10.000 mladistvých mezi 14. a 20. rokem bylo pro zločin odsouzeno

1880: 20·10, 1890: 21·03, 1900: 21·84, 1901-5: 21·85, 1905: 21·25.

M. z. nejčastěji se dopouštějí krádeže (63·43%), pak ublížení na těle (11·03%), pak mnohem méně podvodu (5·34%), smilstva (5·23%), zprotivení veřejné moci (3·49%), poškození cizího majetku (1·81%) a nebezpečného vyhrožování (1·41%); nejřidší delikty mladistvých (pouhé setiny %) jsou velezráda, padělání mincí a ovšem zneužití moci úřední.

Srovnání zločinnosti mladistvých se zločinností osob dospělých vede k těmto výsledkům (v Rakousku): Průměrně připadá na 100 osob pro stejný zločin odsouzených 19·5 mladistvých. Nad průměrem jsou delikty: poškození telegrafu (62·2%), zlomyslné jednání za okolností zvlášť nebezpečných (36·4%), smilstvo (32·2%), poškození železnic (28·2%), jisté druhy velezrády (25·3%), omezování osobní svobody (25·1%), krádež 24·2%), loupež (24·2%), poškození cizího majetku (21·7%). Podprůměrné jest účastenství mladistvých na padělání mincí (17·6%), zavraždění dítěte (17·4%), žhářství (17·6%), rušení míru domácího (16·9%), odložení dítěte (15·8%), zabití (14·5%), těžkém ublížení na těle (14·3%), vydírání (13·5%), vraždě (12·6%), vyhnání plodu (11%), podvodu (10·9%) a j.

Důležitější literatura: Appelius, Die Behandlung jugendlicher Verbrecher und verwahrloster Kinder (1892); Aschrott, Das englische Armenwesen in seiner historischen Entwicklung und in seiner heutigen Gestalt (1886); Strafensystem und Gefängniswesen in England (1887); Gesetz über die Fürsorgeerziehung Minderjähriger (2. vyd. 1907); Bärenreither, Jugendfursorge u. Strafrecht in den Vereinigten Staaten von Amerika (1905); Barrows, The reformatory system in the United States (Reports prepared for the International Prison Commission, 1900); Children courts in the United States; their origin, development and results (1904); Bérenger, Les tribunaux spéciaux pour enfants (1906); Boies, The Science of Penology (1901); Dix, Die Jugendlichen in der Social- u. Kriminalpolitik (1902); Dvořák, Jednotná organisace dozoru na nalezence, sirotky a děti opuštěné v král. Českém (1905) a j.; Hartmann, Die Strafrechtspflege in Amerika (1907); Henderson, Introduction to the study of dependent, defective and delinquent classes and their social treatment (1908); Hegel, Straffälligkeit und Strafzumessung (1907); Chlup, Mravní nemoci dětí; Jolly, A la recherche de l'éducation correctionelle à travers l'Europe. L'enfance coupable (1904); Lenz, Das Jugendstrafrecht (1907); Liszt, Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge I. 426, 537, II. 331, 356; Löffler, Die strafrechtl. Behandlung Jugendlicher (1908); Morrison, Juvenile Crime; »Oesterreichische Statistik«, herausgegeben von der k. k. stat. Zentralkommission (ročně); Prušák, O příčetnosti osob mladistvých a jich potrestání (1899); Reicher, Die Fursorge für die verwahrloste Jugend (1906—8, 2 d.); »Schriften des ersten österreich. Kinderschutzkongresses (1907); »Verhandlungen des 27. deut. Juristentags«; Wines, Punishment and Reformation (1895); Zeman, Péče o děti abnormální (1907); Zucker, Ueber die Behandlung der verbrecherischen und arg verwahrlosten Jugend in Oesterreich (1894); Ueber Schuld und Strafe der jugendlichen Verbrecher (1899). *Kallab.*

Mladkov 1) má 148 d., 43 obyv. čes., 838 něm. (1900).

***Mladočeská strana** (národní strana svobodomyslná). Do r. 1863 spadají počátky sporu v táboře českém, který později způsobil rozstup poslanců a národa ve dvě polit. strany. Již při debattě t. r. o návrhu Palackého na změnu volebního řádu pro sněm objevila se různost mínění. Kdežto dr. Sladkovský důrazně vystoupil proti tomu, že volební řád poskytuje velkostatkářům přílišných výhod, vyslovil se dr. Rieger proti všelikému zkracování velkostatku co do počtu jeho poslanců. Při jednání o zákoně obecním nastal spor rovněž o veliké statky. Vážnější spor způsoben povstáním ruských Poláků, které dne 25. led. 1863 vypuklo. Jedni s drem Juliem Grégrem v čele projevovali sympathie s Poláky, kdežto druzí — s Palackým a Riegrem v čele — povstání odsuzovali, ježto nemohlo vésti k cíli. Z toho vznikly ostré polemiky novinářské. Napětí mezi oběma skupinami rostlo a pokus, aby se poměr opět urovnal, nevedl k cíli. Tenkráte skupina mladších politiků kupící se kolem dra Julia Grégra a jím řízených »Nár. Listův« obdržela jméno. Vídeňský časopis »Morgenpost« nazval je »Mladočechy« (*Jungčechen*). Odtud podržela skupina jméno toto, kdežto se skupina Palackého a Riegra, která si v prosinci r. 1863 založila deník »Národ«, nazývala »Staročeši«. Ve sboru poslaneckém roztržka nevypukla, ale jinak pokračovalo rozstupování ve dva politické tábory v celém životě veřejném. Přes to trvala v politickém zastoupení národa českého po dlouhá léta jednota, až koncem let šedesátých otázka, zda se má sněm zemský obeslati, či zda se má nejen vůči říšské radě, ale i vůči sněmu setrvati v abstinenci, vedla k úplnému rozkolu. Kdežto se Staročeši vstoupení do sněmu rozhodně vzpírali, vyslovovali se Mladočeši důrazněji a důrazněji pro činnost na sněmu zemském. Při doplňovacích volbách do sněmu v list. 1873 — až do té doby vydávána společná kandidátní listina obou směrů — prohlašovali přívrženci sněmovní činnosti otevřeně, že, budou-li zvoleni, zasadí se se vší rozhodností o obeslání sněmu. Po volbách konala se porada o tom, jak se poslanci vůči sněmu zachovati mají. Zastavatelé sněmovní činnosti zůstali v menšině, načež — počtem 28 — složili mandáty, prohlásivše voličům, že usnesením většiny, aby i vzhledem ke sněmu setrváno bylo v passivním odporu, jejich mandáty svého účelu pozbyly.

Staročeská strana usnesla se pak, že při příštích doplňovacích volbách do sněmu a do říšské rady stoupenci sněmovní činnosti kandidováni býti nemají. Když se v lednu 1874 konaly doplňovací volby do říšské rady, nevydali Mladočeši samostatnou kandidátní listinu, ale ve volebních okresích, kde dříve jejich přívrženci voleni bývali, vyzváni voličové, aby své hlasy soustředili na bývalých kandidátech. Výsledek voleb byl, že zvolen jediný přívrženec s-ny m-ké, která již tehdy se nazývala svobodomyslnou, a to dr. Sladkovský ve venkovských okresích podřipských. Na oslavu této volby konala se dne 1. ún. 1874 na Mělnice veliká hostina, při níž vytknuty hlavní zásady, jimiž strana na příště říditi se má. Vysloveno, že passivní odpor proti říšské radě má býti na dále zachován; pravilť dr. Sladkovský v řeči své: »Jen ten zadá naše právo státní a národní, kdo by snad na nějaký zákonodárný sbor mimo Čechy, kde by jiní než poslancové našeho národa měli rozhodující většinu, vznesl rozhodování o záležitostech našich«. Při volbách do zemského sněmu r. 1874 utkaly se oba směry v tuhém boji, jehož výsledek byl, že straně staročeské připadlo 77, s-ně m-ké 7 mandátů. Dne 15. září 1874 zahájeno nové období českého sněmu. Mladočeští poslanci do něho vstoupili. Byli to dr. Al. Trojan, Adolf ryt. z Mayersbachu, dr. Ed. Grégr, Jos. Pražák, Jak. Hruška, Ant. Husák, dr. Rob. Nittinger. Svobodomyslná strana i formálně se ustavila a to na sjezdě v Praze dne 25. pros. 1874, na němž programm strany stanoven takto: Strana bude především usilovati o zřízení spočívající na základech demokratických, ty pak na rovném právu všech; z týchž důvodů bude hájiti svobody svědomí a rovného práva všech konfessí, bude hájiti zásad konstitučních, přičiňovati se o opravu a zdokonalení řádů parlamentních, rozšíření samosprávy okresův a obcí a opře se vším úsilím všeliké reakci; t. zv. passivní odpor zvrhl se v nečinnost a bude tedy přední péčí strany, aby místo jeho zaujal odpor činný, aby nastala neúnavná činnost ve všech oborech veřejného života, zvláště pak na zemském sněmu českém. Co se týče obeslání říšské rady, má za to, že obeslání sboru zákonodárného mimo království České musí se státi jen usnesením většiny všech zástupců národa českého a jen tenkráte, bude-li zjednána úplná jistota, že tím životní podmínky národa neutrpí a v nebezpečí se neoctnou; na sněmě zemském bude se strana domáhati nejen uznání a uskutečnění samostatnosti a samosprávy zemí českých na základě platného a neporušitelného státního práva, ale bude též usilovati o vydání spravedlivého zákona na ochranu národnosti v zemi; bude pracovati k tomu, aby platný sněmovní řád volební byl podle zásad všeobecného práva hlasovacího upraven.

Vůči říšské radě stály obě strany na stanovisku trpného odporu. R. 1875 měli Mladočeši tři mandáty do říšské rady. Na vyzvání předsednictva, aby se dostavili, odpověděli odmítavě jako Staročeši. Pravili v osvědčení svém dne 10. led. 1875: »Podle politického přesvědčení našeho obeslání zákonodárného sboru mimo království České státi se může jen usnesením většiny všech zemských zástupců českého národa.« Dbajíce hlasů z lidu stále důrazněji žádajících, aby konečně se ustalo ve stranickém boji, důvěrníci obou stran přistoupili v list. 1877 k jednání o podmínkách smíru. Výsledkem bylo utvoření státoprávního klubu, jehož stanovy vypracoval Dr. Jul. Grégr. V tomto klubu mělo se jednati pouze o státoprávních poměrech koruny české a o jejich poměru k ostatním zemím rakouským. Za společnou záležitost prohlášeny dále otázky národní a otázka obeslání zákonodárných sborů mimo české hranice. Po všeobecných volbách do říšské rady r. 1879, při nichž byla kandidátní listina oběma stranám společná, rozhodli se čeští poslanci říšskou radu obeslati; mladočeských poslanců bylo 6, počet jejich vzrostl poněkud při doplňovacích volbách. V říšské radě nastaly záhy rozpory mezi Mladočechy a Staročechy. Mladočeši těžce nesli, že si vláda Taaffova velmi liknavě počíná ve vyplňování oprávněných tužeb českých a obviňovali Staročechy z přílišné úslužnosti k vládě. Další příčinou sporu byla t. zv. školní novella r. 1883, kteréž Mladočeši odporovali hlavně se stanoviska liberálního. Klub strany svobodomyslné usnesl se požádati poslance své strany, aby hlasovali proti novelle, kdežto Staročeši se usnesli, ohledně na své spojence hlasovati pro ni. Rozmíšky mezi oběma stranami v jednom klubu spojenými stávaly se příkřejší a příkřejší, a docházelo i ke srážkám ve sněmovně. Na valném sjezdu strany svobodomyslné 11. dub. 1887 usneseno pak provolání k českému národu, v němž trpce žalováno na nepřízeň vlády, na nespolehlivost spojenců — zejména konservativní šlechty — a vyzýván český lid, aby se vzchopil k odporu i zahájena agitace proti straně staročeské. Spory mezi poslanci ve vídeňském klubu dostoupily míry takové, že dr. Rieger r. 1887 klub rozpustil a rekonstruoval. Většina mladočeských poslanců zůstala pak mimo klub a vystupovala samostatně. Dne 29. led. 1888 oznámili předsedovi sněmovny, že utvořili vlastní klub. Staly se pokusy, aby jednota poslanců českých byla zachována, ale protivy již příliš pokročily. Před všeobecnými volbami do českého sněmu r. 1889 konala strana svobodomyslná dne 16. února valný sjezd, v němž ustanoveny hlavní body programmu: »ujmouti se vším úsilím starého, stranou konservativní opuštěného národního programmu, nanovo zahájiti zápas za nezávislost státu Českého v mezích říše Rakouské a tím národu našemu zjednati politickou a hospodářskou samostatnost, uskutečniti myšlénku naprostého rovného práva jazykového, vytrhnouti zastupitelstvo národa

z područí cizích zájmův a vrátiti je službě vlastního národa, postaviti se vstříc dalšímu zpátečnictví a klerikalismu, pracovati k rozvoji ústavních řádův a k rovnoprávnosti všech náboženských vyznání a konečně pěstovati vzájemnost s ostatními národy slovanskými v plném vědomí důležitého postavení našeho národa.« — Volební boj skončil se velikým vítězstvím strany svobodomyslné. Staročeši ztratili v obcích venkovských na 30 mandátů, ve skupinách městských získala strana svobodomyslná deset mandátů, kdežto dříve měla toliko čtyři; klub poslanců strany svobodomyslné stal se v brzku sdružením většiny českých poslanců. R. 1890 učiněny ve Vídni mezi zástupci strany staročeské, konservativní, německo liberální a velkostatkářsko-ústavověrné úmluvy o národním smíru v Čechách, t. zv. punktace. Poslanci národní strany svobodomyslné usnesli se dne 20. ún. 1890 o projevu, v němž punktace prohlásili za největší nebezpečí pro celý národ. Punktace měly rozhodující vliv na všeobecné volby do říšské rady v březnu r. 1891. Kandidáti strany svobodomyslné zvoleni na celé čáře a strana převzala od té doby vedení české politiky ve Vídni, zvítězivši později na sněmu zemském. Strana svobodomyslná konala dne 14. září 1894 valné shromáždění v Nymburce, na němž se usnesla o programmu strany a postupu jejím. Prohlásila, že trvá nezvratně při programmu vysloveném ve volebních provoláních r. 1889 a 1891. Strana přičiňovala se vždy o zavedení všeobecného hlasovacího práva pro říšskou radu i zemské sněmy, kteréž pro říšskou radu zavedeno roku 1907. Před volbami těmi strana konala dne 1. bř. 1907 valný sjezd, kde prohlásila, že bude jako v posavadních tak i nastávajících poměrech povahou svou národní, státoprávní, svobodomyslná a demokratická. *-rb.*

* **Mladoturci**, tak označují se přívrženci reformního hnutí v Turecku, jež původně jevilo se jen v literatuře, později přesunulo se do politiky. Původcem jejich je Šinasi Effendi, jehož reformátorské snahy směřovaly k očištění turečtiny od elementů perských a arabských a k usamostatnění ryzího turec. jazyka jako spisovného. K účelu tomu založil časopisy »Terdšyman-i-ahval« (»Stát«, 1859) a »Tassvir Efkhiar« (1861), v nichž vedle poeticko-kritických a literárně-historických pojednání uveřejňoval stati obsahu státovědeckého a politického. Reformátorské snahy jeho literárně politické dále pěstovali jeho žáci Kemal bej, Zia paša a jiní, k nimž se připojil i princ Fazil Mustafa paša, zejména, když 1876 okolnosti se utvořily tak, že se zdálo, že politické snahy M-rků budou vyplněny. Po svržení s trůnu sultána Abdula Azize 1. května 1876 Midhat paša jako praesident státní rady uveřejnil návrh konstitučního zřízení. Při sestoupení se cařihradské konference — po sjednání srbsko tur. příměří 31. říj. 1876 —, jejímž úkolem bylo zajistiti administrativní autonomii slovanským provinciím balkánským, ovšem při úplné integritě říše Osmanské, mladoturecký velkovezír Midhat paša pohnul sultána Abdula Hámida II., aby říši oktrojoval ústavu; tato — 22. prosince 1876 prohlášená — zaručovala úplnou rovnoprávnost všech poddaných Porty a tím paralysovala nároky velmocí na úpravu poměrů balkánských — a především tureckých ve prospěch tamních Slovanů. Za krátko však Midhat paša svým přílišným sebevědomím vzbudil nedůvěru sultánovu; když pak v rozhorlení se neopatrně vyjádřil o zlém hospodářství oblibenců sultánových, byl již 5. ún. 1877 odsouzen do vyhnanství. Na jeho místo nastoupil Edhem paša, za něhož svolány — během rusko-turecké války — sněmovny, které však byly od sultána málo samostatného a úplně závislého na svých milcích 14. ún. 1878 rozpuštěny. Tak skončil první reformní pokus dáti Turecku konstituční zřízení. Krátce potom sice pokusil se nový velkovezír Chaireddin paša — jmenován jím 4. pros. 1878 — provésti pronikavé reformy celého politického zřízení tureckého vůbec a financí zvláště, ale návrh jeho slabý Abdul Hámid odmítl. Chaireddin na to požádal za propuštění.

Přes tyto nezdary posavadního svého snažení mladoturecká strana neklesala na mysli. Organisace její Comité Ottoman d'Union et de Progres největší péči obrátila k tomu, by čilou publicistikou získala svému hnutí nové přívržence jak v říši Turecké tak i v ostatní Evropě. Tak hnutí M-rků se věnovalo především svým reformním snahám kulturním, jmenovitě literárním, dále vnitřní organisaci a vnitřnímu zesílení. Pokus o restauraci ústavy zatím neopakovali — ač neztráceli ji ani chvíli se zřetele prohlašujíce ji za hlavní cíl svých snah —, až opět v červenci r. 1908 zasáhli mocněji v běh politických událostí, zahájivše ráznou revoluční činnost zavražděním několika vysokých hodnostářů. Na to vydali manifest obsahující tyto programmové požadavky a taktické zásady: »1. Konečný a hlavní cíl, který Ottomanská liga — tak se zove organisace M-rků — sleduje, jest úplné a opravdové provedení konstituce z r. 1876. Cizí konsulové v Makedonii jsou zajisté přesvědčeni, že špatná politická situace Ottomanské říše tkví jedině v nynějším režimu despocie, favoritismu a korrupce. Ať konečně zvítězí pravda! 2. Liga prohlašuje slavnostně, že nechová nepřátelství k národům netureckým, a že uskutečnění vlády konstituční obsahuje zásadu života, cti a statků všech národů Turecka. Užívá-li liga někdy energických prostředků, stává se to jedině v krajních případech, když jde o potrestání zavilých nepřátel svobody. 3. Varujeme se zbytečného prolévání krve.« Energickým tímto vystoupením přiměli sultána k vydání konstituce 2. srpna 1908. (Viz o tom šíře dějiny Turecka, Dopl.)

* **Mléč** (mlíč, mléčí, mlíčí). I. zool. m. rybí, t. j. chám rybí; II. bot. 1. obecně rost-

lina se šťavou mléčnou; 2. český název rostlinného rodu Sonchus (v. t.); 3. t. j. javor mléčný, *Acer platanoides* L. (v. Acer); 4. m. hadí, t. j. pryšec, v. Euphorbia.

* **Mlíčník**, zool., samec rybí, v. Ryby, str. 408 *b*.

* **Mlinski otok**, mlýnský ostrov v Sávě, také kod Beliča Bašte nazývaný, byl sporným územím mezi Srbskem a Uhrami, které si jej r. 1873 zanesly neoprávněně do svých pozemkových knih poukazujíce na úmluvu cařihradskou z r. 1741. R. 1904 přiznán byl Srbsku.

Mnichov 1), hejtm. Marianské Lázně, má 143 d., 1090 obyv. něm. (1900).

Mnichovice mají 143 d., 951 obyv. čes. (1900.)

Mníšek 1) má 211 d., 1256 obyv. čes., 2 něm. (1900).

Möbius Karl, 4) zoolog něm., † 26. dub. 1908 v Berlíně.

Močutkovskij Osip Osipovič † 1903.

* **Moderní galerie království Českého**. Založena byla císařem a králem Františkem Josefem I. dne 13. dub. 1901 a nadační listinou ze dne 6. srpna 1902 jako galerie pro soudobé umělecké výtvory umělců, kteří v království Českém buď se narodili neb sem jsou příslušni, nebo zde po delší čas jsou činni. Císař-zakladatel určil její účel tak, že poskytovati má výtvarným umělcům obou kmenů v království příležitost, »by mohutné schopnosti své rozvinovali v klidném zápase na prospěch a rozkvět umění domácího«. Nadační jistina obnáší dva milliony korun, kteroužto jistinu spravuje zemský výbor. Ke stavbě budovy pro M. g-ii smí býti užito části z ní. Kuratorium M. g. skládá se ze dvou národnostních odborů, které jsou sice samostatné, avšak nedílnost ústavu obráží se ve správním jeho organismu. Polovici členů kuratoria jmenuje ministr kultu, polovici zem. výbor. Kuratorium ustavilo se v listopadu r. 1902 a sbírky M. g. otevřeny obecenstvu 15. kv. 1905. Umění starší a cizí není v programmu M. g. a z cizích umělců toliko ti, kdo s uměním domácím těsně souvisí nebo pro ně jsou vzornými. Prozatím umístěna jest M. g. v bývalém uměleckém pavilonu zem. jubilejní výstavy. (Srv. Katalog M. g. k. Č. v Praze, 1907.)

* **Modestia**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 14. čce 1893. Označení (370). *Kvn.*

* **Modráček** František, spis. čes. (* 1871 v Habrovci u Chrudimě). Studoval na gymn. a odborné škole pro zpracování dřeva v Chrudimi, načež byl po několik roků řezbářským pomocníkem, ale potom věnoval se žurnalistice. R. 1892 vypověděn z Rakouska, v processu »Omladina« odsouzen na půldruhého roku a r. 1894 pro velezrádu na 2 roky do žaláře. Jako sociální demokrat zastupuje od r. 1907 na radě říšské 50. volební skupinu (Beroun). Napsal větší spis: *Marxův názor na dějiny a socialism* (Praha, 1900); brošury: *Sociální zápas a vítězství schopnějšího* (t., 1899); *Mistr Jan Hus a jeho doba* (t., 1903) a jako redaktor »Akademie« řadu různých článků do listu tohoto.

Modřice 3) mají 279 d., 37 obyv. čes., 1957 něm. (1900).

Modrzejewska Helena, dramatická umělkyně polská, † 9. dub. 1909 na svém statku v Bay City poblíž San Franciska v Kalifornii. Pohřbena v Krakově.

Moebius P. J., lékař něm., † 1907 v Lipsku.

* **Moga** Janosz, generál maď. V měsíci říjnu r. 1848 velel vojsku maďarskému vyslanému na osvobození Vídně, byl však u Schwechatu na hlavu poražen bánem Jelačićem. Později se vzdal a odsouzen do žaláře na pevnost. Zemřel r. 1861 v Szász-Erkedu v Sedmihradsku. *Tmk.*

* **Mogentiana** [-ci-], římské město na jihozápadním cípu Blatenského jezera v Uhrách, založené nejspíše za císaře Trajana (r. 98—117 po Kr.), středisko vojenské a civilní správy v Pannonii. V posledních letech byly vykopány zbytky hradebních zdí, bašt a budov uvnitř hradeb. Dr. *-n.*

* **Mohapl** Antonín (* 1864 v Droždíně na Moravě). Vystudovav gymnasium a theologii v Olomouci, působil v osadách své diécése a od r. 1905 je farářem v Hrabové u Vítkovic na Moravě. Napsal několik obrázků z církevně kulturních dějin do časopisův a vydal: *Manuale sacerdotum Archid. Olomucensis* (Nová Valteřice, 1903).

Mohelnice 5) má 536 d., 176 obyv. čes., 4014 něm. a 6 j. národ. (1900), pilu a obuvnictví.

Mohelno má 186 d., 1270 obyv. čes., 8 něm. (1900).

Mohl 6) Georges † 15. září 1905 v Praze.

* **Mohrenheim** viz Morengejm.

* **Mochnacki** Edmund, právník polský (* 1826 ve Lvově — † 1903). Absolvovav práva, vstoupil r. 1858 do soudní služby. R. 1870 přešel do školní rady, r. 1872 jmenován sekretářem, r. 1874 pak radou zemského výboru. V tomto úředním postavení dobyl si velikých zásluh ve sporu o Mořské oko. R. 1881 postavil onen spor na pevný základ historickoprávní. R. 1880 zvolen do městské rady lvovské, r. 1885 pak za prvého náměstka a r. 1887 za starostu města Lvova. Za jeho starostenství konána byla ve Lvově r. 1894 zemská výstava.

* **Moissan** [moasan] Henri Ferd. Maria, vynikající chemik franc. (* 28. září 1852 v Paříži — † 20. ún. 1907 t.). Po universitních studiích byl zaměstnán v zemědělské laboratoři přírodovědeckého musea v Paříži a to v l. 1873—79, r. 1879—80 byl repetitorem fysiky na zemědělském ústavě tamtéž, t. r. povýšen na doktora, do r. 1883 vedl praktická cvičení na vyšší farmaceutské škole, t. r. jmenován docentem, r. 1886 pak professorem téhož ústavu v Paříži. R. 1887 isoloval a zkapalnil fluor, začež obdržel cenu Lacazeovu od pařížské akademie věd. r. 1888 stal se členem l'Académie de médecine,

r. 1891 členem pařížské akademie věd. Roku 1893—94 vyrobil drobné umělé diamanty v elektrické peci. Pracoval hlavně na sloučeninách kyanových, chrómových, fluorových, fosforových, arsénových, uhlíkových, karbidech, silicidech. Napsal: *Sur les oxydes métalliques de la famille du fer* (Pař. 1880); *Série du cyanogène* (t., 1885); *Recherche sur l'isolement du fluor* (t., 1887); *La four electrique* (t., 1897); *Le fluor et ses composés* (t., 1900); *Classification des éléments* (t., 1904); *Traité de chimie minérale* (t., 1905, 2 sv.).

Mojsisovics Edmund v. Mojsvár, geolog a palaeontolog rak., † 1897.

Mojžíš Antonín, spis čes., † 1906.

* **Mok-po**. Mok-pho (*pho* = korejsky »přístav«), korejský přístav na jzáp. pobřeží, v provincii Již. Colla, má 2559 domů a 9172 obyv. daní podrobených (1899). Jest od r. 1897 otevřen cizímu obchodu.

* **Mokrinskij** Stěpan Petrovič, kriminalista rus. (* 1866). Studoval práva na moskevské univ. Po nějaký čas byl soudním úředníkem. Od r. 1901 jest professorem trestního práva a řízení na tomské universitě. Hlavní jeho prací jest *Nakazanije, jego céli i predpoloženija* (část I. Obščeje i specialnoje preduprežděnije prestuplenij, Moskva, 1902; část II. Značenije rezuljtata, Tomsk, 1902; část III. Kauzaljnyj i potěncialjnyj momenty dějstvija, Tomsk, 1905).

* **Mol**, zkrácenina místo grammolekula, t. j. hmota molekulová vyjádřená v grammech. Značí tudíž m. *O* 16 grammů kyslíku, m. H_2O 18 grammů vody atd. *nvk.*

* **Molární vlastnosti** v. Additivní vlastnosti (Dopl.).

* **Molinier** August, historik franc. (* 1851 v Toulouse — † 19. kv. 1904 v Paříži). Byl od r. 1893 professorem na École des chartes, kdež přednášel o pramenech. Napsal: *L'Histoire générale de Languedoc* (12 sv., r. 1874 první sv.); *Bibliographie du Languedoc*, (1881). Vedle toho vynikl jako vydavatel všelikých pramenů a jich kritik. S jeho činností na École des chartes souvisí mezi jiným hlavní jeho dílo *Manuel des sources de l'histoire de France au moyen âge*, 5 sv. (Pař., 1901—4; indexový svazek šestý obstaral L. Polain 1906); dále *Manuscrits et les miniatures jusqu'à la Renaissance* (t., 1892).

Mollenda 1) Václav, spis. čes. † 10. říj. 1903 na Závisti u Zbraslavě jako vrchní policejní rada. Po jeho smrti vyšly: *Jan Hus. Jan Žižka z Trocnova*, básně (Praha, 1904) a *Král Václav VI.*, tragédie o 5 jedn. (t., 1904).

* **Möller** Theodor Adolf, státník prus. (* 1840 v Kupferhammeru u Brackwede). Od r. 1893 byl členem pruské sněmovny poslanecké, kdež se účastnil porad sociálně a obchodně politických a o smlouvách obchodních. V l. 1890—1901 byl poslancem ve sněmu říšském a členem strany národněliberální, načež v květnu 1901 jmenován po Brefeldovi pruským ministrem pro obchod a průmysl. Poněvadž strana agrární silně naň útočila, a ježto také jeho pokusy sestátňovací a novella k zákonu hornickému nenalézaly souhlasu, ustoupil v říjnu 1905.

Möllhausen Balduin, spis. něm., † 1905 v Berlíně.

* **Molnár** Kristián August, evangel. duchovní (* 1808 v Křížlicích u Jilemnice — † 30. čce 1881 ve Festenberku v Pr. Slezsku). Byv r. 1833 v Praze k úřadu kazatelskému zřízen, byl nejprve vikářem v Křížlicích a od r. 1838 farářem v Jablonci, později přijal povolání do Karlsruhe v Německu, posléze se stal farářem ve Festenberku v Pr. Slezsku, kde působil 20 let. Napsal mezi jiným: *Probuzující hlas z církve Kristovy k sborům evangelickým v Čechách a na Moravě, sepsaný léta Páně 1852* (Jičín, 2. vyd. 1852). Též vydal životopis Karla Pácalta, českého missionáře v jižní Africe. *vfr.*

* **Molnár** Felix Th., evang. farář a senior (* 21. dub. 1846 v Křížlicích u Jilemnice — † 6. září 1908 v Plzni). Vystudovav gymnasium v Hirschberku v Pr. Slezsku a v Praze a theologii ve Vídni, byl nejprve vikářem v Praze a později prvním farářem v Bohuslavicích u Nov. Města n Met. Odtud odešel do Prahy jako druhý farář čes. ev. sboru u sv. Salvátora a r. 1879 zvolen farářem ev. sboru v Plzni, kde působil až do r. 1905, kdy se pro chorobu úřadu svého vzdal. Zastával též déle úřad seniora západního obvodu ev. církví a. v. v Čechách. M. byl znamenitý kazatel. O ev. církev zjednal si značné zásluhy, jsa též delší dobu jejím zástupcem v zemské školní radě pro království České. M. mluvil nad hrobem Palackého r. 1876 na hřbitově v Lobkovicích; řeč jeho je též otištěna v Bačkovského »Řečnictví«.

* **Moltke** Max, spis. něm. (* 1819 — † 1894). Narodil se v Sedmihradsku. Jeho přečetné básně znárodněly, jako *Siebenbürgen*; *Land des Segens* a j. Mimo to samostatně vydal: *Heideblümchen* (1840); *Neuere Gedichte*; *Ufermuscheln* (1843); *Tag- und Nachtfalter* (1843); *Monumente für Momente* (1843); *Ein Frühling* (1853); *Deutscher Dichterwald* (1852); *Auch ein Büchlein Lieder* (1865); *Was die deutsche Mutter ihrem Kindlein singt* (1870); *Gedichte* (1883); *Neuer deutscher Parnass* (1883); *Trauer und Trost* (1883); *Schutz- und Trutzlieder für die Siebenbürger Sachsen u. das Deutschtum in Oesterreich* (1882); *Silber-Myrtenstrauss* (1886) a j. *Tmk.*

* **Mombert** Alfred, básník něm. (* 1872 v Karlsruhe), žije jako advokát v Heidelberce. Vydal knihy lyriky: *Tag und Nacht* (1894); *Der Glühende* (1896); *Die Schöpfung* (1897); *Der Denker* (1901); *Die Blüte des Chaos* (1905); *Der Sonne-Geist* (1905), jejichž tresť podává výbor *Der himmlische Zecher* (1909); pak metafysická dramata *Aeon der Weltgesuchte* (1907). Zprvu byl M. básníkem podvědomých stavů, hallucinací, utkvělých představ, snův a horeček a dovedl tu ve volných rhythmech a nerýmovaných improvisacích vsuggerovati výjimečné své ná-

lady. V druhém obdobi své tvorby stal se však pěvcem faustovské touhy po kosmickém poznání a prometheovského zápasu o zbožnění člověka; jeho knihy jsou články souvislého řetězu metafysického. Výbor z M-a s úvodní studií vydal Em. z Lešehradu (1907); viz i »Mod. Revui« 1897 a 1906. *AN.*

Mommsen 1) Theodor † 1. list. 1903 v Charlottenburce. Po jeho smrti vyšly: *Reden u. Aufsätze* (2. otisk, Berl., 1905); *Gesammelte Schriften* I. Juristische Schriften, díl 1, 2, 3 (t., 1904—7), II. Historische Schriften, díl 1 a 2 (1906—8); *Theodosiani libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis et leges novellae ad Theodosianum pertinentes*, díl 1.: Theodosiani libri XVI cum const. Sirmondianis, edidit adsumpto apparatu P. Kruegeri Th. M. (1904), díl 2.: Leges novellae ad Theodosianum pertinentes edidit adiutore Th. M-o P. M. Meyer (t., 1905); *Eusebius Werke*, II. díl: Die Kirchengeschichte bearb. v. E. Schwartz. *Die lateinische Übersetzung des Rufinus* bearbeitet v. Th. M. (t., 1903—8, Berlínské corpus církevních otců řeckých, IX, 1 a 2). Srv. Zangemeister, Th. M. als Schriftsteller, ein Verzeichnis seiner Schriften, 2. vyd. opatřil E. Jacobs (t, 1905); Bardt, Th. M. (t., 1903); O. Seeck, Zur Charakteristik Th. M-s (»Deutsche Rundschau«, 1904, p. 75—108); M. Hartmann, Th. M. Eine biographische Skizze. Anhang: Ausgewählte politische Aufsätze (Gotha, 1908). *Vý.*

Monbart Helene, spisovatelka něm., viz v. Kahlenberg Hans (Dopl.).

* **Moník** Josef, práv. a spis. čes. (* 17. ún. 1862 ve Světí u Kr. Hradce). Studoval na gymnasiu v Kr. Hradci a práva v Praze. Věnoval se advokacii a usadil se v Jevíčku, odkud přenesl advokátní kancelář do Kr. Městce. Literární jeho práce vztahovala se jednak na poesii dramatickou (pod pseudonymem), jednak na pojednání právně-filosofická. Přispíval do různých časopisů a samostatně vydal spis *Právo trestati* (Praha, 1900), v němž pojednal o pramenu subjektivního práva trestního.

* **Monorchismus**, z řec., vada tělesná, při níž vyvinuto jest jen jedno varle.

* **Montague**, planetoida objevená fotograficky R. S. Duganem v Heidelberce 7. květ. 1904. Označení (535). *Kvn.*

de **Montépin** Xavier Aymon, hr., romanopisec franc., † 1902.

Monte Rosa, hora v Alpách, nese od r. 1904 meteorologickou a fysikální observatoř ve výši 4560 *m* zřízenou podporou královny Margherity, vév. Abruzzského a ital. ministerstva orby. R. 1907 zřízen byl na Col d'Ollon (3000 *m* n. m.) ústav Angela Mossa pro studia fysiologická.

* **Montignoso** [-ňózo], hraběnka, v. Luisa Ant M. z Toskány (Dopl).

Montt Jorge, president chilský (* 1847 v Santiagu). R. 1891, v době revoluce proti presidentu Balmacedovi, M. jako hlava kongressistů stal se praesidentem revoluční junty a vrchním velitelem revolučního vojska námořního i pozemního a obezřetným svým jednáním přispěl hlavně k vítězství revoluce. Po pádu a smrti Balmacedově M. v září 1891 byl zvolen za prozatímního presidenta chilského a 18. list. t. r. byl zvolen od kongressu definitivně. M-ovi podařilo se v zemi zachovati mír a značně upraviti zemské finance. Po druhé zvolen v září 1906. *Tmk.*

* **Moor** Karel, hud. skladatel čes. (* 26. pros. 1873 v Bělohradě u Jičína). Konal studia gymnasijní, pak vstoupil na konservatoř v Praze a ve Vídni. V l. 1897—98 byl učitelem zpěvu na reálce v Pardubicích, potom byl hudeb. referentem »Času«, od září 1902 byl kapelníkem »Čes. Filharmonie« a nyní žije v Pardubicích. R. 1896 proniklo jméno M-ovo při koncertech »mladé hudeb. generace« v Rudolfině, kdy provozován jeho *Polský tanec* a symfon. báseň *Polonia*, jež rovněž dosáhla hlučného úspěchu pro svou instrumentaci a svěžest obsahu. R. 1897 napsal biblickou operu *Mojžíš* a t. r. dostalo se mu podpory »Čes. akademie«. R. 1899 dokončil operu *Hjördis* (text od Fr. Khola) a 2 léta potom 1akt. operu *Vij*, text od Fr. Khola (provozována r. 1903 v Nár. divadle). Vedle toho složil čtyři kvartetta, jež s velikým úspěchem provozována byla ital. kvartettem v Terstu, Anconě, Gorici, Praze a jinde. Vedle toho má 3aktov. operu: *William Ratcliffe* a operu *Český Honza* (text napsal E. Leda). Z větších jeho hudeb. skladeb provedeny ještě: *Ouvertura* k Hauptmannovým »Tkalcům« (provedená v Praze a v Terstu r. 1904), symfonická báseň *Moře* (provedená t., 1904). Vedle toko napsal *smyćcový oktett* (v Terstu r. 1904), symfonické básně pro orchestr: *Requiem*, *Život* a *V mé duši stálý smutek dlí*, řadu skladeb klavírních, pro housle a klavír, pro klavír na 4 ruce a j. Tiskem vydal: *Písně* (Praha); *skladby klavírní* (t.) *a drobnější pro housle a klavír* (t.); *Trio pro housle, cello a klavír* (Berlín); *Nocturno*, pro piano na 2 ruce (v Hudební příloze »Zl. Prahy«, 1904) a *Karel Martens*, román mladého umělce (Praha, 1905).

* **Moore** [múr] John Edward S., angl. zoolog a cestovatel v Africe, získal si zásluhy o vědecký prozkum zvířeny Tanganjiky, kterou navštívil r. 1899. Podle jeho výzkumů má Tanganjika jediná marinní zvířenu a sahala mnohem dále na západ do pánve konžské. Z této části zbyl pouze výtok jeho Lukuga. Táž expedice určila správnou polohu jezera, které bylo zakreslováno do té doby o ½ stupně dále na v. Od Tanganjíky M. odebral se k jez. Kivu a Albert-Edward-Njanze, načež vystoupil na Ruvenzori do výše 5030 *m* a vrátil se přes Ugandu v kv. 1900 do Mombasy. Žije v Chiswicku. Napsal: *Tanganyika and the countries north of it* (Lond., 1901); *To the Mountains of the Moon* (t., 1901); *The Tanganyika problem* (t., 1902).

* **Mora** Alberto viz Řehoř 8).

de **Moraes Barros** Prudente, president Spojených států brazil., † 3. pros. 1902 v Paracicabě.

Morava. Podle sčítání dne 31. pros. 1900 má M. úhrnem 2,437.706 obyv. (podle odhadu za r. 1906 2,553.405 duší), takže na 1 km^2 připadá 110 duší; země tato náleží tudíž k nejlidnatějším končinám Rakousko-Uherska, zůstávajíc toliko za Dolními Rakousy, Slezskem a Čechami. Ze všeho počtu obyv. bylo 1,173.624 mužů (1906: 1,217.184) a 1,264.082 žen (1906: 1,302.363); svobodných 1,413.931, ženatých a provdaných 867.316, ovdovělých a rozvedených 156.459. Pohyb obyv. 1904 vykazoval 18.719 sňatků, 89.462 narozených (z toho 8158 dítek nemanželských a 6529 mrtvých rozeňat), 59.751 úmrtí, tedy přebytek 29.711 (za r. 1906 stanoven přebytek 29.515 duší). Vystěhováním ze země ubylo 8322 osob, ze státního svazku rakouského na M-vě propuštěno 216 duší a přijato do státního příslušenství 128 cizinců. Podle obcovacího jazyka napočteno 1900: Čechů 1,727.270 (71·36%), Němců 675.492 (27·90%), Poláků 15.560 (0·65%), Rusínů 387, Slovinců 407, Srbův a Chorvatů 1566, Italů 41 a Rumunů 24; podle náboženství bylo 2,325.574 římských katolíků (95·40%), 185 pravoslavných (0·01%), 66.365 evangelíků (2·72%), 44.265 židů (1·82%) a 1327 jiných vyznání (0·05%). Z osob starších šesti let dovedlo čísti a psáti celkem 1,899.907 duší, jenom čísti dovedlo 55.598 duší, analfabetů bylo 105.311 a to 42.813 mužů a 62.498 žen. Škol obecných r. 1906 počítalo se 2517 a to 129 chlapeckých, 114 dívčích a 2274 smíšené, úhrnem o 6943 třídách se 7058 silami učitelskými (5515 učitelů, 1543 učitelek), k nimž dlužno ještě přičísti 2068 učitelek industriálních a 2793 učitelů náboženství. Z uvedeného počtu škol obecných bylo 1767 českých, 738 německých a 12 utrakvistických; dětí školou povinných bylo 449.426 (225.837 chlapců, 223.589 děvčat), z nichž skutečně do školy chodily 407.362 dítky (z toho 202.618 děvčat), kdežto 57 dětí do školy nechodilo vůbec; z dětí chodících do školy bylo českých 303.785, německých 131.225, obojjazyčných 2612. Škol měšťanských počítalo se (1906) celkem 190 (109 čes., 81 něm.) a to 96 chlapeckých a 94 dívčích, dohromady o 636 třídách s 879 silami učitelskými (725 učitelů, 154 učitelek) a 23.197 žáky (11.353 chlapců. 11.744 děvčat). Mimo školy veřejné působí na M-vě též hojně škol soukromých a to 10 měšťanských škol pro dívky (2 bez práva veřejnosti) o 29 třídách s 906 žákyněmi, 1 obecná škola pro chlapce, 30 obecných škol dívčích (4 bez práva veřejnosti) a 29 škol smíšených (8 bez práva veřejnosti), úhrnem o 161 třídě se 374 silami učitelskými a 7355 žáky. Střední školství zastoupeno jest 30 gymnasii (16 čes., 14 něm.) s 589 učitelskými silami a 8379 žáky (5130 Čechů, 3191 Němců, 45 Poláků, 8 Maďarů, 2 Rumuni, 1 Vlach, 2 jiní), dále 31 reálkami (16 čes., 15 něm.) s 547 učitelskými silami a 8473 žáky (4890 Čechů, 3550 Němců, 23 Poláků, 2 Jihoslované, 3 Maďaři, 1 Rumun, 1 Vlach, 2 jiní). Vysoké školství zastoupeno jest na M-vě pouze 2 vysokými školami technickými, z nichž česká r. 1906 měla 64 professorův a docentův a 367 posluchačů, německá pak 81 professorův a docentů se 655 posluchači; k nim druží se oba ústavy pro vzdělání katolického duchovenstva se 22 silami učitelskými a 314 posluchači. Ústavů pro vzdělání učitelů r. 1906 bylo celkem 12 (6 čes., 5 něm., 1 utrakvistický) a to 5 pro vzdělání učitelův a 7 pro vzdělání učitelek; na mužských paedagogiích působilo celkem 82 učitelských sil a studovalo 886 žáků (585 Čechů, 301 Němec), na ženských paedagogiích bylo sil 110 s 806 žákyněmi (386 čes., 419 něm.).

Odborné školy vykazují 4 státní školy průmyslové (131 učitelů, 1482 žáků), 15 odborných škol průmyslových (98 učitelů, 7342 žáků) a 150 pokračovacích škol (870 učitelů, 11.677 žáků); ze žactva byli 8923 Češi, 4835 Němců, 100 Poláků, 12 Maďarů, 4 Jihoslované, 1 Rusín, 1 Vlach, 10 jiných. Obchodní školy skládaly se ze 4 akademií (60 sil učit., 515 žáků), 5 nižších obchodních škol (37 sil učit., 329 žáků), 9 soukromých nižších škol obchodních (51 učitelů, 750 žáků) a 26 pokračovacích škol kupeckých (85 učitelů, 1110 žáků); ze žactva bylo 1320 Čechů, 1350 Němců, 20 Poláků, 3 Jihoslované, 3 Vlaši atd. Hospodářské školství vykazuje 2 střední školy hospodářské a 1 ovocnářskou (31 učitelů, 204 žáci), 1 střední školu lesnickou (12 učit., 60 žáků), 38 nižších škol rolnických (269 učitelů, 10.867 žáků), 1 nižší školu lesnickou (27 žáků), 5 odborných škol pro vinařství, ovocnářství, lukaření, mlékařství atd. (17 učitelů, 70 žákův) a 3 ústavy pro různá jiná odvětví (24 učit., 44 žáci). Mimo to trvá na M-vě 1 hornická škola (8 učit., 137 žáků), 2 babické školy (8 učit., 139 žákyň), 63 hudební školy (175 učit.. 3980 žákův) a 49 škol pro ženské práce (149 učit., 2033 žákyň). Časopisů r. 1907 na M-vě vycházelo 339, z nichž bylo 135 listů politických, deníků 11, týdeníků 90, čtrnáctideníků 87, měsíčníků 109; co do jazyka bylo 205 českých, 121 německých a 2 polské. Z dobročinných a humanitních ústavů působilo (r. 1905) 19 veřejných a 54 soukromé nemocnice, v nichž bylo ošetřováno 51.139 nemocných (z toho 38.100 v nemocnicích veřejných), dále 2 nalezince (ošetřovány 1983 matky a 1427 dětí), 3 ústavy pro hluchoněmé (se 315 chovanci, mimo to byli 2604 hluchoněmí na svobodě), 1 ústav pro slepce (149 chovanců, 1140 slepců na svobodě) a 3 ústavy pro choromyslné (2957 chovanců, 1364 na svobodě).

V poměrech zemědělských převládá malostatek; držitelů půdy od 0—0·5 *ha* počítá se 373.008 (všickni dohromady mají toliko 48.232 *ha*), od 0·5—1 *ha* 111.797 (dohromady 58.029 *ha*), 1—2 *ha* 60.846 (85.642 *ha*), 2—5 *ha* 53.599 (170.212 *ha*), 5—10 *ha* 33.911 (243.122 *ha*), 10—20 *ha* 28.259 (403 723 *ha*), 20—50 *ha* 12.634 (350.929 *ha*), 50—100 *ha* 1088 (72.416 *ha*), 100—200 *ha* 287 (38.198 *ha*), 200—500 *ha* 151 (46.411 *ha*), 500—1000 *ha* 60

(42.611 *ha*), 1000—2000 *ha* 43 (63.075 *ha*), přes 2000 *ha* 73 (558.625 *ha*). Orné půdy bylo 1,217.535 *ha*.

Lučin (1907) jest na M-vě 154.812 *ha*, jež poskytly 5,002.026 *q* sena. Vinnou révou osázeno bylo celkem 11.430 *ha* a vyzískáno 135.309 *hl* vína (99.065 *hl* bílého a 36.244 *hl* červeného); ovoce jádrového sklizeno bylo 398.006 *q*, peckovic 429.511 *q*. Lesů má M. (1900) 615.464 *ha*, z nichž 286 *ha* náleželo fondům nadačním, 2405 *ha* jiným fondům veřejným, 42.275 *ha* obcím, 50.311 *ha* záduší a jiným ústavům církevním, 11.264 společenstvům, 157.784 *ha* bylo lesů fideikommissních a 351.139 *ha* náleželo vlastníkům soukromým; z celé rozlohy bylo 347.151 *ha* lesů černých, 136.811 *ha* zelených a 131.502 *ha* smíšených; do r. 1906 novým zalesněním přibylo 785 *ha* lesův a ubylo 322 *ha* převzetím lesní půdy pro jiné plodiny. Chov dobytka r. 1900 vykazoval 134.026 koní, 153 osly a mezky, 789.552 kusy hovězího dobytka (z toho 420.058 dojnic), 37.683 ovec, 455.318 kusů vepřového dobytka, 158.726 koz a 3,120.520 kusů drůbeže (z toho 2,666.506 slepic); včelních úlů r. 1907 bylo 93 212 a vyzískáno 2780·35 *q* medu a 283·55 *q* vosku. Z hornických produktů vytěženo (1906) 17,781.308 *q* v ceně 17,510.764 K kamenného uhlí, 1,906.620 *q* hněd. uhlí v ceně 730.538 K, 19.970 *q* železné rudy v ceně 9985 K a 83.976 *q* tuhy za 425.541 K; hutnictví vyrobilo 2,359.392 *q* surového železa (za 15,469.528 K) a 1,084.236 surové litiny v ceně 8,762.771 K. Při dolování na uhlí kamenné zaměstnáno bylo 11.087 dělníků, na uhlí hnědé 615, na železnou rudu 30, na ostatní nerosty 316, kdežto v hutích bylo celkem zaměstnáno 13.957 duší.

O výrobě jednotlivých odvětví podává statistika posledních let (1906) zevrubnější zprávy toliko o pivovarství, lihovarství, cukrovarství a zpracovávání tabáku. Na M-vě 110 pivovarů vyrobilo 1,773.413 *hl* piva, 1321 lihovarů vyrobilo 195.278 *hl* lihu, 52 cukrovary zpracovaly 21,545.707 řepy, vyrobily 3,093.468 *q* cukru (aspoň o 99·3% polar.) a 11.665 *q* cukru chatrnějšího a zaměstnávaly 22.982 dělníky; zpracovávání tabáku dálo se na M-vě v 6 továrnách 9214 osobami zaměstnanými a spotřebovaly 77.249 *q* tabákových listů, z nichž zhotovily 41.935 *q* tabáku kuřlavého, 297.174 doutníky a 1,257.954 cigaretty. Dopravní prostředky (1906) vykazují silnic 12.446·154 *km* (832·322 *km* silnic státních, 8901·347 *km* okresních, 2712·485 *km* obecních) a 1990 *km* železnic hlavních i místních a 28 *km* drah vedlejších, z vodních cest má M. na ten čas toliko 263·614 *km* splavných toků, a to pro lodi i vory 33 144 *km*, pouze pro vory 230 470 *km*. Poštovních úřadů (1906) jest 980 (z nich však toliko 33 úřady aerární, naproti tomu 312 poštoven), jež dopravily 87,163.360 dopisův a korrespondenčních lístků, 15,100.590 tiskopisův a vzorků zboží, 21,844.200 časopisů, 4,284.320 cenných zásilek a 3,824.888 peněžních poukázek (na summu 156,753.220 K; při poukázkách jest summa společná pro M-vu a Slezsko). Telegraf státní má na M-vě 331 úřadů, 3228·59 *km* čar a 12.403·31 *km* drátův a dopravil 693.167 telegrammů domácích a 67.696 mezinárodních, úhrnem 760.863 kusy. Příjmy státu z pošty a telegrafu na M-vě činily 10,020.014 K, vydání 7,826.791 K. *p.*

Dějiny politické. Když r. 1873 zavedeny přímé volby do říšské rady, M-vě dostalo se mezi 353 poslanci 36; to doplněno za ministerstva Badeniho pátou kurií volební (všeobecnou), kterouž počet poslanců moravských vzrostl na 43 mezi 425. Zavedením všeobecného práva hlasovacího (1907) připadlo M-vě 49 poslanců z 516. O rok dříve smluven památný pakt mezi oběma kmeny moravskými, jímž sněmovní většina, a tím i většina v zemském výboru přešla z rukou německých do rukou českých (1906). Zatím prováděn boj proti němectví zvláště v některých městech moravských se značným úspěchem. Města jako Kroměříž, Uh. Hradiště, Prostějov, Kyjov, Vyškov, Litovel, Hranice, měvší dříve správu německou, usilovnou prací některých mužů vlasteneckých vrácena národu českému. Ale politická roztříštěnost stran v době nejnovější zastavila na čas tyto úspěchy, k čemuž se druží nepříznivé Slovanstvu proudy zahraniční.

Školství, zvláště střední, znamenitě se vzmohlo. R. 1867 milostí císařovou zřízena první dvě česká gymnasia v Brně a v Olomouci, o něco později v Přerově (původně obecní 1870, sestátněno 1876), ve Val. Meziříčí (1871) a v Třebíči (1871, obnoveno 1884), v Kroměříži (1882 soukr., 1883 sestátněno), v Uh. Hradišti (1884 Ú. M. šk., 1890 sestátněno), v Brně (II. státní 1885), v Místku (1895 Ú. M. šk., 1906 sest.), ve Strážnici (1897), v M. Ostravě (1897 Mat. Ostr., 1907 sest.), v Zábřeze (1896 Ú. M. šk., 1907 sest.), v Prostějově (1898), v Kyjově (1898 obec., 1908 sest.), ve Vyškově (1899 Ú. M. šk.), v Boskovicích (1900). První reálky české založeny v Telči (1867), v Prostějově (1872), v Brně (I., 1880 státní), od té doby přibyly z části zásluhou místních odborův Ú. M. šk., později přejaté buď do zemské nebo do státní správy: N. Město (1894 z., 1904 st.), Hodonín (1894 Ú. M. šk., 1898 z.). Lipník (1895, od r. 1898 z.), Jevíčko (1897 z.), Uh. Brod (1896 z.), Kroměříž (1898 ob., 1902 z.), Holešov a Vel. Meziříčí (1899 z.), Litovel (1901 Ú. M. šk., 1902 ob., 1906 z.), Bučovice a Příbor (1902 z.), Olomouc (1902 Ú. M. šk., 1907 st.), M. Ostrava (1904 z.), Brno (II., 1906 st.). Celkem jest na M-vě 15 českých gymnasií (vesměs státních kromě vyškovského) a 17 reálek (4 státní, 13 zemských). Také ostatní školy odborné (vyšší průmyslová v Brně, obchodní v Brně a v Prostějově, odborná tkalcovská v Prostějově, dřevařská ve Val. Meziříčí a j.) utěšeně se vzmáhají. Ústavy učitelské jsou v Brně (m. a ž.), v Kroměříži a Příboře (m.), vyšší dívčí ústavy v Brně (lyceum »Vesny« a dívčí akademie),

v Olomouci (Pöttingeum), ve Val. Meziříčí (ref. gymn.). Vysoká škola technická založena v Brně 1899, založení druhé university české v Brně nebylo posud lze provésti. M. vynikla v letech posledních také v práci vědecké (zvl. v dějepisectví) i v umělecké (malířství a sochařství). Náměstkem na M-vě jest od roku 1908 Karel baron Heinold-Udyński.

Literatura (k uvedené již XVII, 696): Rezek-Svátek, Dějiny Čech a M-vy nové doby (6 sv.), doplněny dalšími 4 svazky od J. V. Práška do počátku XIX. stol.; R. Dvořák, Dějiny M-vy (ve Vlastivědě mor., 2 sv. do r. 1526, doplněno 3 sv. do r. 1848: III. 1526—1648, IV. 1648—1792, V. 1792—1848); týž, Dějiny markr. Moravského, stručné vydání (Brno, 1906); týž, Poslední robotní vzpoura na M-vě 1821 (t., 1907); F. Kameníček, Sněmy a sjezdy moravské 1526—1628 (t., 1900, 1902, 1905, 3 sv.); F. A. Slavík, M. a její obvody ve Slezsku po válce třicetileté (Telč, 1892); Moravské Slovensko od XVII. stol. (Hodonín, 1903); Moravská čítanka, uspořádal F. Bílý (Telč, 1907).
Rudolf Dvořák.

* **Moravec** Josef, poslanec čes. (* 15. srp. 1850 v Č. Petrovicích okr. kralického). Věnoval se studiu mediciny a dosáhl hodnosti doktorské. Stal se městským fysikem ve Dvoře Král n. L. Byl činný ku povznesení českých menšin a na vybídnutí jeho u příležitosti sjezdu studentského spolku »Krakonoše« ve Dvoře Král. vznikla »Národní jednota severočeská«. Byl starostou města Dvora Král. a se zdarem zasadil se o zřízení tamního gymnasia. R. 1891 počal vydávati »Český Venkov«, v l. 1895—1901 zasedal na českém sněmu jako kandidát strany svobodomyslné R. 1901 nekandidoval. R. 1907 kandidován stranou realistů do říšské rady za m. Dvůr Král., ale podlehl radikálnímu pokrokáři. Dr *N.*

* **Moravičanský**, pseud. Frant. Pluskala (v. t.).

Mordovcev Danijil Lukič, spis. rus., † 1905 v Kislovodsku.

Morelli 2) Domenico, malíř ital., † 1901 v Neapoli.

* **Morengejm** Artur Pavlovič, diplomat rus. (* 1824 — † 1906), byl vyslancem v Kodani, v Londýně a v l. 1884—97 v Paříži, kde přičinil se nemálo o shodu rusko-francouzskou. R. 1897 jmenován byl členem státní rady.

* **Morgan** Pierpont, bankéř americký (* 17. dub. 1837 v Hartfordu, Connecticut), nabyl, jsa syn bankéřův, dobrého vzdělání, r. 1857 vstoupil do bankovního závodu, 1871 zahájil samostatnou činnost. R. 1895 založil bankovní společnost, která se zabývala koupí zbankrotělých podniků železničních. Spekulace se dařila a kapitál rostl tak, že r. 1899 společnost podnikla zavedení evropských výpůjček na peněžní trh americký, 1900 založila ocelářský trust a 1902 zahájila k podpoře tohoto jednání o založení velikého trustu paroplavebního, do něhož přijmouti musila i anglické firmy a částečně i německé (v. International Mercantile Marine Company, Dopl.).

* **Morice** [moris] Charles, literární a výtvarný kritik franc. (* 1861 v Saint Étienne), výtvarný referent revue »Mercure de France«. M. jest přední theoretik a mluvčí novoidealistické a synthetické aesthetiky ve Francii; již v začátcích své literární činnosti razil ve své vlasti dráhu Dostojevskému, snažil se o správné pochopení poesie Verlaineovy ve veřejnosti, propagoval s pronikavým porozuměním spirituální malířství E. Carrièrea, jehož byl důvěrníkem. Vždy odvracel se od náboženského indifferentismu, suchého vědeckého intellektualismu a protiuměleckého utilitářství k dobám, kdy umění, nejtěsněji spiaté s hromadným životem národa, mělo funkci náboženskou, vyjadřujíc syntheticky nejvyšší ideje. Tím vším M. zaujal odmítavé hledisko k moderní kritice, posuzující umění buď technicky či naukově, a jevil se spíše věštcem uměleckých zítřků než kronikářem přítomnosti. Vedle definitivních a authentických knih o *Verlaineovi* (1887), *Carrièreovi* (1906) a *Rodinovi* (1899) podal jmenovitě v *Demain. Questions d'esthétique* (1888) a v *Du Gens réligieux de la poésie* (1898) své kredo, v *La Littérature de tout à l'heure* (1889) dokonalý obraz písemnictví francouzského na prahu periody symbolické. Nejúplnější přehled jeho snah podává spisek *O moderních podmínkách krásy* (1909), jejž z rukopisu přeložili M. Majerová a F. X. Šalda. M. referoval o francouzském životě kulturním do »Volných Směrů« a »Noviny«.

Morkovice mají 294 d., 1905 obyv. čes., 5 něm. (1900), žel. stanice na tr. M.-Nezamyslice, čilý průmysl košíkářský. Srv. Fr. Kubíček, Paměti m. M-ic (1905).

Morley 2) John, politik angl. R. 1896 a 1901 volen opětně do dolní sněmovny, kde neústupně potíral protiboerskou politiku. V kabinetě Campbell-Bannermanově byl státním sekretářem pro Indii (1905). Vydal dále: *Life of Oliver Cromwell* (1900); *Life of W. E. Gladstone* (1903).

* **Morogoro** (Mrogoro), osada v Ukami v Něm. Vých. Africe, sev. od hor Ulugurských, při dráze vycházející z Dár-es-Salámu. V okolí pěstuje se vanilka a skořice.

* **Morolf** Ferd., pseud. hr. F. Sporcka.

* **Moronobu** Hišikava, malíř japanský (* 1638 — † 1714), první umělec, jenž v Japanu počal s vydáváním xylografovaných obrázkův, obyčejně černě otištěných, někdy lehce barvou (ručně) pokládaných. Zvláště vynikl jako illustrátor knih přírodovědeckých (botanických a zoologických), románů (milostná dobrodružství prince Genji) a národních pověstí. M. zahájil soupeření dřevorytiny s malovaným dílem, boj, jenž skončil vítězstvím barevné xylografie za časů Utamarových.

Morozov 2) Aleksandr Ivanovič, malíř rus., † 1904.

* **Morozov** N., pseud. Protopopova 1).

Morton 2) Julius Sterling, hospodář a státník sev.-amer., zůstal ministrem orby do r. 1897. Potom stal se vice-praesidentem Spoj. Obcí sev.-amer., ale již r. 1902 zemřel.

Morzkowska Walerya, spisovatelka pol., † 1903.

von **Moser** Gustav, dramatik německý, † 1903.

* **Moser** Vítězslav Roman, hud. skladatel čes. (* 1864 v Sušici). Žák Fibichův a Lachnerův. V l. 1888—91 byl učitelem »Glasbene Matice« v Lublani a v l. 1891 až 1903 professorem houslí na zem. hud. konservatoři v Záhřebě. Nyní žije v Sušici. Složil: *Theoret. prakt. školu na housle* (Záhřeb, 4 d.); *Serenadu pro klav. quartetto* (t.); skladby symfonické, ouvertury a j.

Moser 2) Albert, lyrik něm., † 1900.

Mosetig-Moorhof, ryt., lékař německý, † 1907, utonuv v Dunaji.

* **Moscheles** Felix (* 1833 v Londýně), syn skladatele Ignáce M a a vnuk Mendelssohnův, studoval v Londýně a v Lipsku, učil se malovat v Paříži a v Antverpách, vystavoval obrazy mimo jiné též v pařížském »Saloně« a vydal: *Felix Mendelssohn's Letters to Ignaz and Charlotte* M.; *In Bohemia with Du Maurier*; *Fragments of an Autobiographie* (1902).

* **Moskov** Mosko, spisov. bulh. (* 1863), studoval v Oděsse a Genevě a vyučuje na gymnasiu v Trnově. Vydal sbírky básní *Stojana* (1881); *Moma slava* (1883); *Tъgitě na Makedonija* (1886); *Prolětna kitka*; *Sъvrěmenni napěvi*; *Lětna kitka*; *Kalina*; dále povídky: *Za staritě vrěmena* (1885); *Bezzaščitna žertva* (1890); *Dělo Želja Chadžijata*; *Na otpuska*; *Sъdbata mi je zla*; *Emigrant* a j. Z literárních jeho studií uvádíme: *Petko R. Slavejkov, kato pisatěl*; *Za Bъlgarskitě narodni pěsni*; *Istorija na Bъlgarskata literatura* (1895) a pod. Píše též dramata (*Otmъščenije*) a hojně překládá.

* **Moskovskija Vědomosti**, rus., sluje rus. deník vydávaný moskevskou universitou. Založen byl r. 1756 a do r. 1812 vycházel dvakrát týdně, potom třikrát a od r. 1859 vychází denně. Od poč. XIX. stol. do r. 1850 M. V. měly ráz tak přísně úřední, že se již ani v Petrohradě nečtly. Největší jejich význam byl od r. 1863 až do smrti M. N. Katkova, za něhož politicky vysoko se povznesly. V témž duchu vedl M. V. v l. 1887 až 1896 i S. A. Petrovskij. M. V. pronajímají se vládou různým vydavatelům a redaktorům, podle nichž mění se i politický ráz jejich, který jest obyčejně značně konservativní. *Tmk.*

* **Mosolov** Aleksandr Nikolajevič, spis. rus. (* 1844 — † 1904), byl tajemníkem vilenského gubernátora a pak ředitelem departementu pro cizí vyznání a členem stát. rady. Vydal: *Kurljandija pod upravlenijem Jekatěriny Vel.* (1870); *Vilenskije očerki 1863—65 gg.* (Petr., 1898). Literárně-umělecké divadlo v Petrohradě r. 1900 sehrálo jeho práci *Vokrug pylajuščej Moskvy*. Mimo to napsal komédii *Na zakatě slavy*.

Most 1) má 1053 d., 4223 obyv. českých, 17.082 něm. (1900).

Most Johann Joseph, anarchista něm., † 17. bř. 1906 v Cincinnati.

* **Moszyński** Jerzy, publicista pol., známý spisy *Rzut oka na polityke austrjacko-polską 1880* (Krakov, 1880); *Polityka austrjacko-polska wobec mysli politycznej Aleks Wielopolskiego* (t., 1884—91, 3 d.); *Myśl polityczna z księgi dziejów, cierpiań i pracy* (t., 1894—85, 2 d.)

Mothes Oscar, architekt něm., † 1903.

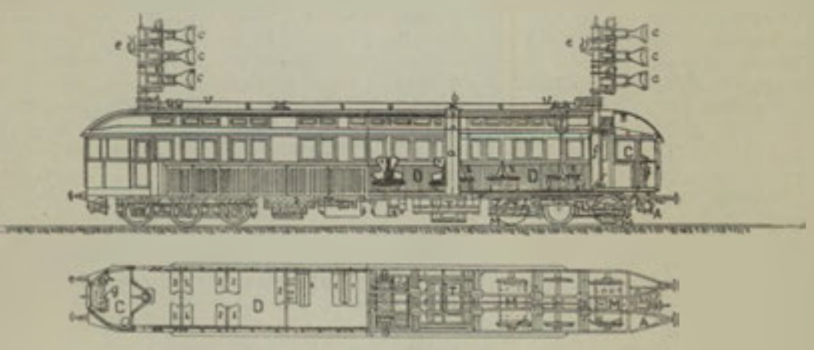
* **Motocykl**, motorka, viz Velociped, str. 531 *a*.

* **Motorový pluh elektrický** viz Elektrické orání (Dopl.).

* **Motorový přerušovač** v. Elektrický přerušovač (Dopl.) str. 356 *b*.

* **Motorový vůz** v dopravnictví sluje každý vůz, který veze si hnací motor a zároveň upraven je pro dopravu osob nebo zboží. Tedy m m vozem je každý automobil, motorový kočár. V užším rozsahu vyrozumívá se názvem tím vozidlo s hnacím motorem a zároveň s prostorou pro dopravu osob neb nákladu, které však jezditi může jen po kolejích. Jest snaha v železniční dopravě nejen na drahách podružných, ale i hlavních pro případy dopravy menších nákladů, krátkých vlaků vyhnouti se upotřebení těžkých lokomotiv a zavésti dopravu hospodárnější s m-mi vozy, s malými lokomotivami. Lokomotiva, aby uvésti a udržeti mohla celý vlak v pohybu, musí koly svými vytvořiti na kolejnici tlak, aby vyvinulo se tření stejně veliké s třením kol celého vlaku. Tedy musí míti tím větší váhu, čím delší je vlak. Váze lokomotivy říká se mrtvá váha, neboť jest to břemeno, jež dopravu si neplatí. Jest tudíž dobrou snahou způsobiti potřebnou váhu lokomotivy břemenem, které cestu si platí, a tak vznikly m-vé vozy. První m. v., který měl název lokomotivní vůz, sestrojil r. 1848 inženýr Samuel pro dráhu Eastern-Countiesskou. Byla to parní lokomotiva se stojatým parním kotlem, s parním strojem, jež současně upravena byla pro dopravu sedmi osob. Váhy byla 12 8 *t* a jezdila rychlostí 48—64 *km* za hodinu. R. 1878 konstruován Brunnerem první parní omnibus pro trať Lausanne-Echallens. Byl to parní m. v. o výkonnosti 40 koňských sil, měl dvě poschodí a mohl dopravovati po 100 osobách. V Německu r. 1879 Rowan stavěl tři typy m-vých vozů pro 30—40, 40—100, 60—120 cestujících. Od r. 1880 nastala stagnace v konstrukci m-ch vozů železničních, za to však pracováno na automobilech. Po rozřešení těchto přistoupeno znovu k upotřebení vymožeností ve stavbě automobilů též pro dopravu železniční. Činěny pokusy s m-m vozem poháněným stlačeným vzduchem, svítiplynem, ammoniakovými, benzinovými, lihovými parami, gasolinem, petrolejem, po-

užito elektrického proudu, pak smíšeného pohonu s hnacími stroji dynamem a elektromotory a v novější době přikročeno opět k parnímu stroji. Z těchto třeba jmenovati: 1. systém Serpolletův z r. 1893 se zvláštním kotlem (v. Kočáry), jenž r. 1903 zaveden byl na rakouských státních drahách a to na trati Louny-Libochovice; 2. systém firmy de Dion et Bouton (který původně byl pro silniční dopravu, jejž však Andreas Sármezey upravil i pro dopravu železniční). R. 1904 zaveden též na moravskoslezské trati Hrušov-Polská Ostrava. 3. Systém Turganův zaveden na trati Vídeň-Stadlau. 4. Systém Purreyův zaveden ve Francii. 5. System Stoltzův zaveden též na uherských drahách. 6. System Komárkův zaveden v Dolních Rakousích, v Čechách na trati Louny-Libochovice a Čerčany-Modřany-Dobříš. 7. Systém Esslingen zaveden hlavně v Německu. Vyobr. č. 5049. podává zařízení m-vého vozu použitého k rychlým pokusným jízdám na trati Berlín-Zossen. Vozem tímto dosaženo r. 1903 rychlosti 207 *km* za hodinu. *M* značí elektromotor, *C* prostoru pro řidiče jízdy, *D* prostoru pro cestující, *1*, *1* sedadla I. třídy, *2*, *2* sedadla II. tř., *T* transformátor, kterým se proud o vysokém napětí, přivedený z jízdních drátů smykovými oblouky *c c c*, převádí na nízké napětí, *f* sloup, na němž upevněny jsou přívodné smyky, *e* bleskosvody, *v* vedení, přívod proudu vysokého napětí ze smyků *c c c*, *A* vzduchovou pumpu pro brzdy, *g* zapínací a regulující přístroje pro řízení jízdy. Vůz vážil 90 5 *t*, byl pro 50 osob, měl čtyři motory po 250 koň. silách. Hnací proud měl napětí 10.000 volt a byl třífásový střídavý.

Č. 5049. Elektrický motorový vůz rychlíkový.

***Moumps** mumps v. Příušnice.

***Mount Logan** v. Logan (Dopl.).

***Mount Mac Kinley** v. Mac Kinley (Dopl.).

Mourek 1) Václav Emanuel mimo několik dalších podrobných recensí vydal: *Fragment einer Pergamenthandschrift eines mittelfränkischen Gedichtes aus dem XIII. oder XIV. Jahrh.* (»Zeitschrift für deutsches Altertum«, 1902); dále uveřejnil tyto výborné práce: *Ueber die Negation im Mittelhochdeutschen* (»Věstník Král. čes. společnosti nauk«, 1902, čís. XII.); *Zur Negation im Altgermanischen* (t., 1903, čís. XIX.); *Zur altgermanischen Negation* (t., 1905, čís. VIII.); *Zur Syntax des Konjunktivs im Beówulf* (»Prager deutsche Studien«, 8. sešit, Festschrift für J. Kelle, 1908). R. 1901 byv vyslán akademickým senátem české university jako zástupce její k 9. jubileu (450. ročnici trvání) university v Glasgowě, byl tam vyznamenán čestným doktorátem práv (L L D). R. 1906 byl za podobnou příčinou delegátem českého akademického senátu v Aberdeenu, když oslavována 400. ročnice založení tamních vysokých škol. Dojmy z dvou těchto výletů do Skotska vypsal v »Osvětě« r. 1901 (*Z výletu do Skotska*, str. 686-697) a r. 1907 (*Z nového výletu do Skotska*, str. 35—49). Z podnětu první cesty do Skotska vznikla též stať: *Jak si opatřil vodu Glasgow* (»Osvěta«, 1904 str. 812—822). R. 1907 M. stal se jednatelem společnosti musea království Českého, r. 1908 ustanoven examinátorem anglického jazyka ve zkušební kommissi pro učitelství na vyšších školách obchodních. *Vý.*

***Mourek** Jaroslav, lékař čes. (* 1863 v Praze. Absolvovav lékařská studia na české lékařské fakultě v Praze, vstoupil do lékařské služby v ústavě pro choromyslné v Praze a jest nyní řídícím primářem král. českého zem. ústavu pro choromyslné v Opořanech. Jest i literárně činný přispívaje zvláště do Haškovcovy »Revue v neurologii« četnými referáty a samostatnými články, z nichž zvláště sluší uvésti: *Poznámky k návrhu reformy zákonodárství o choromyslných* (1904); *Vzácný příklad náhlé duševní infekce šesti sourozenců* (1905); *Příspěvek k symptomatologii a patholog. anatomii kompresse krční míchy* (1908); dále sluší uvésti: *O methodě Nisslově* (»Rozpr.« Čes. akad., 1897); *Hypnotismus a spiritismus* (»Lid. rozpr. lék.«, 1903).

Mpapva, Mpvapva, středisko karavan a vojen. stanice v Usagaře (Něm. Východ.

Afrika) 1030 *m* n. m.. má vládní školu a missijní stanici.

Mrákotín 2) má 121 d., 904 obyv. čes (1900), 3 mlýny, 2 pily, kamenictví.

* **Mráz** Fr., technik český (* 1816 v Bezně u Ml. Boleslavě — † 7. dubna 1881 na Smíchově). Technická studia skončil ve Vídni a vstoupil do státní služby. Stavěl dráhy v Haliči, Bukovině a v Uhrách. Též byl zaměstnán při stavbě dráhy přes Semmering. Po vystavění dráhy západní stal se ředitelem dopravy a gener. inspektorem, od r. 1872 byl gener. ředitelem dráhy pražsko-duchcovské. Za války pruské zachránil mnoho aerárních věcí, začež byl vyznamenán ryt. křížem řádu cís. Frant. Josefa a saským řádem Albrechtovým.

* **Mráz** Karel, pseud.; v. Domorázek K. (Dopl.)

* **Mrazec** (rozuměj Mrázek) Ludvík (* 1867 v Krajové z rodičů českých), dr. univers. genevské, člen Acad. Rom. (1901), professor mineralogie a petrografie na univ. bukureštské, vynikající geolog rumunský, uveřejnil studie petrograf. o Vých. Alpách (Mont Blanc) a Karpatech. *Drož.*

Mrázek 2) Vojtěch, lékař čes. (* 1864 v Praze). Absolvovav gymnasijní a lékařská studia v Praze, promovoval tu r. 1888 jakožto prvý odchovanec české fakulty lékařské. Po šestileté assistentuře při českém ústavě pro lučbu lékařskou vstoupil v Praze do praxe lékařské a věnoval se zvláště podrobnějšímu studiu balneologickému, za kterýmžto účelem vykonal větší počet studijních cest. Jako odborný lékař řídí lázně Letiny. Literární jeho činnost publikační je rozsáhlá. Zvlášť sluší uvésti: *K fysiologickým účinkům pití vod hořkých* (»Rozpr.« Čes. akad., 1902): pak monograf. práce populárně lékařské: *Nervosa a její léčení*; *O léčbě sluncem a světlem*; *O léčbě mořem*; *Léčení vodou*; *Hubenost, její význam a léčení*; *O léčbě podnebím*; *Illustrovaný průvodce Engadinem*; *Z lazní a cest*; *Kefír* a j. v. kromě překladů některých populárních lék. spisů cizích. — M. 3) A. r. 1905 jmenován mimořádným professorem zoologie na čes. universitě v Praze.

Mrštík 1) Alois, spis. čes., od r. 1901 vykonal řadu cest po Uh. Slovensku, Dalmacii a Horní Italii, odkudž přinesl cestopisné obrázky, uveřejněné v »Mor. Orlici«, »Zl. Praze«, »Osvětě«, »Květech« a »Máji«. Od r. 1908 rediguje s bratrem Vilémem »Moravskoslezskou Revui«. Jeho rozsáhlá, cyklicky založená kronika slovácké dědiny *Rok na vsi* vyšla knižně r. 1904 a pokládá se všeobecně za vzorný příklad realistické drobnomalby národopisné. — M. 2) Vilém, spis. čes., od r. 1901 vydal knižně: sbírku starší novellistiky naturalistické faktury *Babeta, Verunka a drobné povídky* (1902); svazek impressionistických cestopisů hýřivých barev a plamenné výmluvnosti *Kniha cest* (1905) a cyklus drobných obrázků z idyllické přírody pozorované s mazlivou přítulností, spojený s výběrem aforismů, článečkův a invektiv: *Zlatá nit* (1907). Starší své úvahy literárně kritické, aesthetické a polemické, seřadil do dvou sv. pod titulem: *Moje sny* (*Pia desideria*) (1901); k nim druží se spisek kritickopolemický *A. F. Pisemskij* (1908). Knižně nevydán jest román *Zumři* (I. díl v »Máji«, 1901, II. díl v »Mor.-slezské Revui«, 1908). Z M-ových knih od r. 1901 vyšly v nových vydáních *Santa Lucia*, *Pohádka máje* a *Maryša*, tato v překl. Karla z Lewetzovů úspěšně provoz. 17. bř. 1909 na Raimundově div. ve Vídni. Z překladů M-ových po r. 1901 vyšly: Gončarova »Oblomov« (1903) a »Strž« (1906), Pisemského »Tisíc duší« (1905), Glěba Uspenského »Povídky« (2 sv. 1901 a 1903). — M. 3) Norbert † 18. ún. 1905 ve Višňové na Moravě.

* **Mrzenová** Josefa, spisovatelka čes. (* 1864 v Trnové u Pardubic, odtud její pseudonym Trnovská). Měšť. školu vychodila v Pardubicích, načež dalšího vzdělání nabyla v klášteře v Praze. R. 1893 provdala se za Karla Mrzenu, t. č. kommissaře finanční stráže v Třeboni. Napsala: *Prosté motivy* (Týn n. Vlt., 1904); *Z ráje pohádek* I. (Kr. Vinohrady, 1904, Lidová bibliotéka); *Z ráje pohádek* II. (Týn n. Vlt., 1905) a j.

Mšec má 171 d., 1077 obyv. čes., 6 něm. (1900).

Mšeno 1) má 329 d., 2096 obyv. čes., 6 něm. (1900).

* **Muhammed ben Abdullah**, Abdullah Ašur, také the made Mullah (bláznivý mullá), mahdí v Somálsku, v. Somálsko, dějiny.

* **Muharrem** (*moharrem*), arab., sluje první měsíc muhammedánského kalendáře.

Mukden, město v Mandžusku, stalo se památným velikou bitvou za války ruskojapanské, jež byla svedena ve dnech od 1. do 10. bř. 1905 mezi armádami rus. gen. Kuropatkina a jap. maršála Oyamy (v. Ruskojapanská válka, Dopl.).

* **Mukenšnábl** Jan, spis. český (* 1879 v Újezdě u Plzně). Absolvovav ústav učitel. v Plzni, působil na škole ve Spál. Poříčí, v Chrástu a od r. 1907 jest učitelem měšť. školy v Plzenci. Drobné básně uveřejnil v různých časopisech a pod pseudonymem Tadeáš Vrba napsal sbírku básní *Kamení* (Přeštice, 1904).

* **Müldner** Josef, básník a spis. čes. (* 1880 ve Staré Libni č. 255 u Prahy). Vystudoval gymnasium a filosof. fakultu v Praze; nyní je supplujícím professorem gymn. vinohradského. Byl spolupracovníkem čelnějších časopisů, rediguje »Literární letáky« a knižně vydal sbírky veršů: *Návraty* (Praha, 1901); *Stroskotání* (t., 1903) a jiné má v rukopise.

Müller 34) Friedrich Max. K publikacím jeho dodati jest: *Natural Religion*, *Physical Religion*, *Anthropological Religion*, *Theosophy or Psychological Religion* (Lond., 1889—92, německý překlad vyšel v Lipsku, 1890—95); *Contributions to the science of mythology* (t., 1897, 2 d., něm. překlad v Lip-

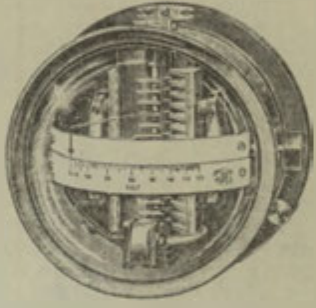
sku, 1898); *Das Pferdebürla. Tagesfragen beantwortet* (Berl., 1899); *Last essays* (Lond., 1901); *Science of thought* (t., 1887, něm. překlad vyšel pod titulem *Das Denken im Lichte der Sprache* v Lipsku 1888). Sebrané spisy jeho vyšly v anglickém (*Collected works*, Lond., 1900, 15 d.) a v německém vydání (*Ausgewählte Werke*, Lip., 1897—1901). Autobiografické práce M-ovy jsou tyto: *Auld lang syne* (2 serie, Lond., 1898—99, něm. překlad: Alte Zeiten — alte Freunde, Gotha, 1900); *My autobiography* (vydaná synem M-ovým, Lond., 1901, něm. překlad: Aus meinem Leben. Fragmente, Gotha, 1901). Choť M-ova vydala: *Life and letters of the R. H. F. M. M.* (Lond., 1902, 2 d.). *Vý.* — M. 38) Friedrich, historik a germanista něm., † 1900.

* **Müller** Karel, nábož. spis. čes. (* 1823 v Chyňavě na Budějovicku — † 2. ún. 1900 v Kam. Újezdě), byl od r. 1887 farářem a osobním děkanem v Kam. Újezdě u Č. Budějovic. Vedle jiných nábož spisů napsal: *Krátké dějiny čes.* (Jindř. Hradec, 1853) a *Život Krista Pána a sv. apoštolů* (t., 1880).

* **Müller** Josef, paedagog čes. (* 1870 v Radimovicích u Turnova). Absolvovav paedagogium v Jičíně působil nejprve na okrese poděbradském, od r. 1900 v Praze jako učitel měšť. školy. Literárními pracemi svými účastnil se zejména boje o reformy jazykového vyučování ve školách národních, jež intensivněji ohlásily se u nás po r. 1897 a jimiž zreformovány všecky složky jazykového vyučování: prvouka, mluvnice s pravopisem, sloh i četba přirozeněji dětské psychologii, povaze učiva a jeho praktické potřebě. Mimo práce v různých časopisech knižně vydal: *Sloh v nových proudech školské práce* (1904); *Sloh v nových proudech vyučovacích* (d. I. vyd. 2. změněné a doplněné, 1907, d. II. vydání 2. změněné a doplněné, 1909); *Cvičebnice jazyka českého pro školy obecné* (1904—9).

* **Müller** Karel, dr. fil., klass. filolog čes. (* 15. čna 1875 v Jičíně). Studoval na gymn. v Jindř. Hradci a na filos. fakultě čes. university v Praze, supploval na gymn. v Chrudimi a Litomyšli, r. 1902 stal se provisorním a 1903 skutečným učitelem gymn. v Jindř. Hradci, kde působí posud. Podal zdařilý překlad Xenofóntova Oikonomika, Symposia, Hieróna a Agésilaa (»Bibliot. klassiků řec. a řím. vydávaná 3. třídou České akademie, č. 10., Praha, 1904) a napsal tato vesměs důkladná a cenná pojednání: *Jakou důležitost mají Gorgias a Isokratés pro vývoj umělecké prosy attické?* (Progr. gymn. v Chrudimi 1901—3); *Ženská otázka v V. a IV. stol. př. Kr.* (»Listy filol.«, 1905); *Význam říše byzantské v dějinách lidstva* (Progr. gymn. v Jindř. Hradci 1907 až 1909) a *Epistolografie Michaela Psella* (»Listy filol.«, 1909). Přispívá do Ottova Slov. Naučného.

* **Multicellulární voltmetr**, elektrometr, jest přístroj podobný elektrometru kvadrantnímu (v. t.), s tím rozdílem, že se jehla jeho skládá z četných jehel pod sebou na společné ose vertikální upevněných, které zasahují každá do příslušného dutého vodiče v podobě stejných komůrek (odtud název) nad sebou umístěných. Vyobr. č. 5050.

Č. 5050. Multicellulární voltmetr.

ukazuje m. v. podle návrhu lorda Kelvina v provedení firmou Hartman-Braunovou. Původní stroje Kelvinovy vyráběla f. Whiteova v Glasgowě. *nvk.*

* **Munro** [mönró] Robert, archaeolog angl. (* 1835 v Rossshiru ve Skotsku), vystudoval universitu v Edinburce a od r. 1886 oddal se úplně studiím archaeologickým a anthropologickým. Byl v l. 1888—99 tajemníkem Společnosti starožitností ve Skotsku. Napsal: *Ancient Scottish Lake Dwellings* (1882); *The Lake-Dwellings of Europe* (1890); *Rambles and Studies in Bosnia-Herzegovina and Dalmatia* (1895, 2. vydání 1900); *Prehistoric Problems* (1897); *Prehistoric Scottland and its place in European Civilisation* (1899); *Archaeology and False Antiquities* (1905); *Man as Artist and Sportsman in the Palaeolithic Period* (1906) vedle četných drobnějších článků a pojednání.

Münster 2) Georg Herbert, kníže, státník něm., † 28. bř. 1902 v Hannovru.

* **Münsterberg** Hugo, psycholog něm. (* 1863 v Gdansku), byl nejprve docentem, potom professorem na univ. ve Freiburku i. B., od r. 1892 jest professorem na Harvard University v Cambridge (Massachusetts). Napsal: *Beiträge zur exp. Psychologie* (1889); *Grundzüge d. Psychologie* (1900); *Die Amerikaner* (1904); *Psychologie and Life* (1899); *American Traits* (1901); *Eternal Life* (1905); *Science and Italism* (1906); *Philosophie der Werte* (1908). M. provádí své práce psychologické směrem fysiologické psychologie a na druhé straně jest blízek éthickému idealismu Fichtovu. O hodnotách náboženského cítění a konání soudí, že jejich normativní ráz rovná se absolutní platnosti norem éthických a logických. Do češtiny »Poměr vědy k životu a umění« přeložil Fr. Merta (Praha, 1904).

Müntz Eugène † 1902 v Paříži. Srv. Girodie, E. M. (Štrasburk, 1902).

Munzar Josef, hospodářský spis. čes. R. 1903 povýšen jako jeden z prvních na čes.

technice na doktora věd technických. Napsal dále: *Zušlechťování obilí* (1904); *Rostliny pícní* (1907); *Výživa skotu* (1908); *Základy pěstování rostlin hospodářských*, část povšechná (1909). Mimo to uveřejnil celou řadu dalších původních pojednání a studií v různých listech odborných. R. 1904 jmenován ředitelem rolnické školy v Plzni, která r. 1907 přeměněna na školu rolnicko-mlékařskou. R. 1908 povolán za professora produkce rostlinné na král. českou akademii hospodářskou v Táboře.

Murad 5), bývalý sultán turecký, po svém svržení s trůnu 31. srpna 1876 byl po celých 28 let vězněn a přísně střežen jako duševně nepříčetný, až 28. srpna 1904 zemřel.

* **Muratov** Aleksandr Aleksandrovič, lékař rus. (* 1851). Vystudovav lékařství v Moskvě, působil tu na porodnicko-gynaekologické klinice, roku 1886 se habilitoval, r. 1898 se stal mimořád. prof. gynaekologie a porodnictví v Jurjevě, r. 1901 pak řád. prof. téhož oboru v Kijevě, kdež působí posud. Z jeho literárních prací možno uvésti: *Očerki kliničeskich nabljudënij nad vnëmatočnoj beremennostiu* (1886); *Vvedenije v kurs akušerstva i ginëkologiji v svjazi s kliničeskimi metodami prepodavanija* (1898); *Kliničeskija lekciji po akušerstvu i ginëkologiji* (1900); *Pričiny travnitëljnoj slabosti organizma sovremennoj ženščiny* (1904).

* **Murěsan** Aurel, publicista rum. (* 1847 v Brašově), studoval filosofii a práva ve Vídni. Upozornil na sebe řadou článků v Schusselkově »Reformě«, jimiž hájil autonomie Sedmihradska a práv národa rumunského. Články ty vzbudily mezi Rumuny pravé nadšení, rumunská mládež studující ve Vídni vyznamenala Schusselku za jejich uveřejnění adressou, 121 žen rumunských ze Sedmihradska zaslalo pak »bojovníku za právo a svobodu« čestný dar. R. 1877 M. vrátil se domů a r. 1878 převzal řízení »Gazety Transilv.«, jejímž jest majetníkem. M jest neohrožený bojovník za národní práva rumunská a hledí navázati styky s národy, kteří mají podobný osud a zájem jako Rumuni. Tak r. 1891 zavítal v čele 30 Rumunů do Prahy a byl s přáteli svými na Jubilejní výstavě předmětem nadšených ovací. Návštěva ta způsobila sblížení Slovanův uherských s Rumuny a probudila interess pro zápasy rumunské s maďar. utlačovateli. *Drož.*

* **Murchison Goldfield** [mörčis'n goldfíld], zlatonosné pole v Záp. Australii, na 27° j. š. a 118° v. d., měří asi 56.000 *km*². Ze 4000 obyv. jest polovina zlatokopův, ostatní zabývají se hlavně chovem dobytka. Hlav. m. jest Cue s 1619 obyv., menší osady Mount Magnet, Austin, Day Dawn a Nannine.

Murko 2) Matiáš stal se po pětileté docentuře na universitě ve Vídni nástupcem Gr. Kreka, byv jmenován řádným professorem slovanské filologie a ředitelem semináře ve Št. Hradci. R. 1905 byl zvolen dopisujícím členem Král. srbské akademie v Bělehradě. Na novém místě svého působení věnoval svou hlavní činnost literární věcem jihoslovanským. Důležitější práce M vy v posledních letech: *Vatroslav Oblak*. Ein Beitrag zur Geschichte der neuesten Slavistik (Vid., 1902; nové zpracování spisu slovinského); *Eine Jakob Grimm fälschlich zugeschriebene Rezension serbischer Volkslieder* (»Euphorion« XI); *Die serbokroatische Volkspoesie in der deutschen Literatur* (»Arch. f slav. Philologie« XXVIII); *Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslaven* (»Mitteil. des anthropol. Gesellsch. in Wien« XXXV bis XXXVI, 1906). Pro sbírku Amelangovu v Lipsku »Die Literaturen des Ostens«, i u nás dobře známou, napsal znamenité vědecké dílo *Geschichte der altern südslavischen Literaturen* (1908), k níž jako druhou část chystá dějiny novějších literatur jihoslovanských. Celý obraz stručnější téhož předmětu napsal pro dílo »Kultur der Gegenwart«, I, 9, str. 194—245 s názvem *Die südslavischen Literaturen*. M je přispěvatelem hojných časopisův odborných.

Muromcev Sergěj Andr. 10. kv. 1906 zvolen předsedou říšské dumy ruské.

Mürzsteg, ves ve Štýrsku. Ve zdejším zámečku konány 1. říj. 1903 za přítomnosti a řízení rak. a rus. panovníka důležité porady diplomacie ruské a rakouské o reformách Makedonie (srv. o tom Makedonie, Dopl.).

* **Murzynowski** Antoni, malíř polský (* 1818 ve Varšavě — † 1896 t.), studoval u piaristů ve Varšavě, načež oddal se studiu umění malířského u pol. malíře historického Alexandra Kokulara ve Varšavě. M. vynikl jako portraitista, hlavně pak jako malíř církevních postav a výjevů. Z přečetných maleb jeho sluší zejména jmenovati: *Sv. Magdalena* (1845); *Sv. Kateřina* (1849); *Matka Boží* (1865); *Neposkvrněné početí Matky Boží* (1867); *Nanebevzetí Matky Boží* (1872); *Šimon a Juda*; *Sv. Kazimír* (1874); *Sv. Jiří* (1874); *Obrácení sv. Pavla*; *Sv. Vavřinec* (1874); *Sv. Josef s Ježíškem.*

Musaffer-eddin, šáh perský. Svou obezřetností a prozíravostí dovedl zemi zachovati mír a dobýti si poměrně veliké popularity u národa. Po příkladu svého otce, chtěje se seznámiti s novodobými kulturními vymoženostmi evropskými, navštívil r. 1900 četné panovnické dvory evropské a byl zejména v Petrohradě za příčinou úzkých vztahů mezi Ruskem a Persií velmi čestně přijat a uvítán. Vedle toho navštívil Varšavu, Berlín a Cařihrad. Pobyl delší dobu ve Vichy na léčení. Za návštěvy světové výstavy v Paříži byl na něm dne 2. srp. t. r. spáchán bezvýsledný útok vražedný franc. anarchistou Françoisem Salsonem. Po návratu M-ově do vlasti bylo dne 25. říj. 1901 objeveno v Teheráně spiknutí proti němu namířené, ale zavčas zmařeno. R. 1902 a 1905 navštívil Evropu opětně. Zemřel 8. led. 1907 v Teheráně. Po něm nastoupil na trůn perský jeho nejstarší syn Muhammed Alí Mirzá. *Tmk.*

* **Mushetova ocel** [möše-] v. Železo, str. 795 *a*.

Musil 5) Alois, bohoslovec. Následovala nádherná publikace věnovaná M-em odkrytému moabskému zámku *Kusejr Amra*, 2 d. (text a obrazový díl, 41 obrazů folio, Víd., 1907). Výsledek cest podniknutých všemi směry po území moabském a edómském, jejichž prozkoumání učinil M předmětem nejpodrobnějšího prozkoumání, v l. 1896, 1897, 1898, 1900, 1901 a 1902. shrnul v rozsáhlé publikaci *Arabia Petraea*, vydávané nákladem cís. akademie věd ve Vídni, jejíž posud vyšlé svazky obsahují: I. Moab, Topographischer Reisebericht, s mapou, 90 obrazy v textu (Víd., 1908); II. Edom, Topograph. Reisebericht, 170 vyobr. s mapou okolí Wâdi Mûse, jež vyšla i o sobě (t., 1907, 2. odd. se 152 vyobr. 1908). Vedle podrobného popisu území M. podává i zajímavý podrobný obraz života nynějších obyvatelů po stránce ethnografické. Od čce 1908 je M. na nové cestě, již v nejbližší době hodlá ukončiti. V uznání záslužného svého díla vyznamenán M. mimo jiné rak. řádem železné koruny 3. tř., vídeňská a česká akademie jmenovaly jej členem dopisujícím, Král. čes. spol. nauk členem přespolním. Při vídeňské fakultě bohoslovecké zřízena proň stolice pomocných věd pro studium starozákonní, kterou po svém návratu nastoupí. Srv. F. Menčík, Prof. Dr. Alois M. (Olom., 1903).

* **Musil** Josef, práv. spis. český (* 1869 v Chrudimi). Po studiích právnických vstoupil do advokátní praxe, kterou po 3 letech opustil, stav se tajemníkem měst. v Domažlicích a od r. 1901 je tajemníkem okr. zastupitelstva v Čáslavi. Vedle článků časopiseckých, týkajících se hlavně samosprávy, vydal samostatně: *Stručný výklad obecního zřízení království Českého ze dne 16. dub. 1864* (Čáslav, 1904); *O právu domovském* (Domažlice, 1902); *Jak sestavíme rozpočet a účet obecní* (Praha, 1902); *Návod k volbám honebních výborův a propachtování honiteb* (Čáslav, 1903); *Pivní krejcar* (t., 1903) a j.

Mussafia Adolf † 1905 ve Florencii.

Muška Eugen, spis. čes., † 17. list. 1907 v Přelouči. Napsal ještě: *Jeden rok zeměpisné praxe* (Praha, 1905); *O fysikální geografii v zeměpisném vyučování, zvláště gymnasijním* (výroč. zpráva gymnasia v Třebíči na r. 1902 a 1903).

* **Mušketov** Ivan Vasiljevič, geolog rus., professor horního institutu cís. Kateřiny II. (* 1850 v stanici Urjuminské v oblasti vojska Donského — † 1902), studoval gymnasium v Novočerkassku, universitu a po ní horní institut v Petrohradě. Ukončiv studia vyslán byl na studia do Urálu. R. 1873 jmenován úředníkem hornického oddělení při turkistánském generálním gubernátoru, 1876 professorem horn. institutu, 1882 starším geologem geologického komitétu; od r. 1885 byl předsedou fysického oddělení při Imper. ruské geograf. společnosti; r. 1895 zvolen byl zástupcem Ruska v kommissi pro studium ledovců. Vedle přednášek na horn. institutu četl o geologii v institutu inženýrů, na vyšších ženských kursech a j. Byl z největších geologů ruských, jenž vykonal množství vědeckých výprav a napsal více než 60 vědeckých prací jednak samostatně, jednak v odborných časopisech vydaných a těšil se i jako člověk neobyčejné vážnosti. První jeho práce *Volynit* vyšla r. 1872 (»Zapiski miner. obščestva«). Z ostatních jmenujeme: *Matěrialy dlja izučenija geolog. strojenija i rudnych bogatstv zlatoust. gor. okruga v juž. Uralě* (1877); *Něfrit i jego městorožděnija* (1882); *Turkestan* (1886); *Geologičeskaja karta turkest. kraja* (1886); *Fizičeskaja geologija* (1887—91) atd. *Pp.*

* **Mutace**, mutační theorie, biol., viz Vývoj (str. 82 *a*) a Koržinskij (Dopl.).

* **Mu'tazilité**, motazilité (arab. — separatisté) slují přívrženci rationalistické moslímské sekty, kterou založil Vasil ibn' Ata (699—748), původem Peršan, postihnuv všelijaké neshody v Koránu ve příčině představy boha, praedestinace a svobodné vůle. (Srv. Islámská literatura, str. 787 *a*.)

Mutěnice 2) mají 493 d., 2260 obyv. čes., 26 něm. (1900), 2 cihelny.

Mutěnín má 171 d., 1 obyv. českého, 1196 něm. (1900).

Muther 2) Rich., něm. historik umění, † 28. čna 1909 ve Wolfelsgrundu.

* **Mutoskop**, název kinematografu, při němž kinematografické obrazy počtem 1000 až 2000 umístěny jsou radiálně na válci, tak že vytvořují jakýs druh válcovitého kartáče. Každý obraz jest od druhého oddělen listem kartonovým. Válec se rychle otáčí a zvláštním nárazníkem způsobuje se, že odkrývá se obraz za obrazem. Na toto listování pohlíží se zvláštním kukátkem opatřeným čočkami. Obrazy osvětlují se elektrickou žárovkou za pomoci reflektoru. Celek pak tvoří uzavřenou skřínku a bývá zařízen automaticky, t. j. po vhození určitého peníze uvádí se v činnost.

* **Mutsuhito**, mikado nebo císař japanský (* 3. list. 1852 v Kiotu na jap. ostrově Nipponu), je syn císaře Osahita či Komeitenuo († 1867) a vstoupil na trůn 13. ún. 1867 jako hlava dynastie panující již od VII. století po Kr. První léta panování M. posvětil pronikavým reformám, majícím za účel poevropštění Japanu. V příčině té měl za rádce vynikající a osvícené muže. V první řadě zbavil zemi feudálního panství nepřátelského všem cizincům Nadanou mládež japanskou posílal na státní útraty do Evropy za dalším vzděláním a studiem. V Tokiu založil universitu. Za pomocí evropských vojenských instruktorů důkladně zreformoval japan. armádu, která se dnes čítá k nejlepším a nejzdatnějším ve světě. Dne 12. října 1881 vydal dekret, v němž projevil úmysl uděliti zemi konstituční ústavu, která 11. ún. 1889 slavnostně prohlášena byla v Tokiu. Za války s Čínou M. přebýval v Hiroshimě v záp. Japanu od měsíce září 1894 do dubna 1895. Z válečné náhrady čínské povolil mu parla-

ment dotaci 20 millionův yenů. Nástupcem trůnu jest princ Yoshihito Harunomiya (* 31. srp. 1879 v Tokiu). *Tmk.*

* **Muttich** Kamil Vladislav, akad. malíř a illustrátor čes. (* 1873 v Praze). Vystudovav (1901) praž. akademii malířskou pod prof. Pirnerem, dlel půl roku při venkovské divadelní společnosti, odkudž přinesl si divadelní arrangement, který vedle portraitů (pastelových) a illustraci uplatňuje při všech národních podnicích a slavnostech (zejména matičních). Dlel delší dobu na studijní cestě v již. Italii. Illustruje po většině romány a povídky, pracuje pro větší závody lithografické (i do Německa), provádí karikatury do časopisů domácích i zahraničních. Pokusil se též v krajinářství.

* **Mutyna** viz Dyjamentowski.

Mužík 2) Aug. Eug. Vydal nové řady vlasteneckých básní *Duchu Husovu* a *Krůpěje rosy*, cyklus básní ve slohu písní prostonárodních. Kromě toho ukládá množství básní do časopisů, rovněž drobné prosy. Nejnověji přiklonil se i k produkci dramatické. V rukopise chová úplný překlad I. dílu Goetheova »Fausta«, zcela podle rozměrův originálu, a výbor z Goetheových básní, jichž uveřejnil již množství ukázek. Je nyní redaktorem »Světozora«, illustrované týdenní kroniky slovem i obrazem.

* **Mykací stroj** v. Předení, str. 599—600.

* **Mylius-Erichsen** v. Erichsen Mylius (Dopl.).

* **Myrdacz** Paul, lékař německý (* 1847). Absolvovav lékařská studia na Josefinu ve Vídni, stal se vojenským lékařem a působí nyní jako generální štábní lékař při sbor. velitelství v Pešti. Vynikl zvláště pracemi lékařskostatistickými.

* **Myrrha**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 10. led. 1894. Označení (381). *Kvn.*

Myslbek Jos. V., sochař čes. Bronzová jízdecká *socha sv. Václava* vystavena r. 1909 na vynikajícím místě v Mezinárodní výstavě umělecké v Mnichově. Pomník měří s koněm od plinty ke hlavě přes sedm metrů, pobočné figury: sv. Prokop, sv. Ivan, sv. Lidmila a sv. Anežka (z nich sv. Lidmila je hotova) jsou přes 3 metry vysoké. Pro novou přístavbu dvorního hradu ve Vídni provedl M. *dvě dekorativní sousoší*, dále pro Pantheon v Museu království Českého *portrait Josefa Hlávky* (jehož medaillon tolikéž provedl), nejvyššího zemského maršálka *Jiřího knížete z Lobkovic* a *Frant. Lad. Riegra*, dále portrait *barona Vojtěcha Lanny* a *medaillony Jindřicha Fügnera*, prvního starosty Sokola pražského, a *Miroslava Tyrše* pro pražského Sokola. K hojným vyznamenáním doma i za hranicemi přidružilo se r. 1905 jmenování doživotním členem panské sněmovny říšské rady, kdežto r. 1909 král. hlav. město Praha udělilo M-ovi zlatou medailli. R. 1901 vyšlo nákladem grafické společnosti »Unie« v Praze souborné dílo »Josef V. M.«, fol. se 37 uměl. listy a 40 autotypiemi v textu, pořízeném prof. Mádlem. Dílo to vyšlo též německy u Twietmeyera v Lipsku.

* **Myslbek** Karel, malíř čes., syn před. (* 1874 v Praze), studoval na akademickém gymnasiu v Praze, načež věnoval se studiu moderní filologie na české universitě a zároveň absolvoval malířskou akademii. Působil na reálkách v Praze I, v Písku a posléze od r. 1902 v Žižkově. Jeho vývoj umělecký podporován byl studijními cestami po Francii, Italii, zejména však Španělsku, kde M. věnoval se studiím architektury, krojů a starých mistrů. Svá díla počal vystavovati pod pseudonymem Fr. Voves, později pod vlastním jménem ve výstavách »Manesu«, vídeňského »Hagenbundu« a v Mnichově a uspořádal soubornou výstavu v saloně Topičově r. 1908. Maloval s počátku krajiny, později však věnoval se malbám figurálním, v nichž převládá vážnost a temný tón barev španělských mistrů. Z jeho obrazů vynikají: *Podobizna sestry umělcovy* (zakoupena ministerstvem vyučování), *Vystěhovalci*, *Clown*, *Umrlčí komora*, *Výjev z býčích zápasův* a j. v. *Skč.*

Myslibořice mají 136 d., 941 obyv. čes., 9 něm. (1900), 2 cihelny.

* **Myslík** Julius, spis. čes. (* 1877 v Sušici). Po studiích na vyšší průmysl. škole v Praze byl zaměstnán v několika kancelářích stavitelských, potom vstoupil do redakce »Práva Lidu« a nyní jest úředníkem okr. nemocenské pokladny. Měl účastenství ve straně sociálnědemokratické, jest ze zakladatelů spolku volných myslitelů »Augustin Smetana« a časopisu »Volná Myšlenka«, jehož byl také redaktorem. Přispíval satirickými verši do časopisů sociálně demokratických pod pseudonymem J. Bodlák a redigoval satir. časopis »Šlehy«. O sobě vydal: *Bodláčí*, sbírka veršovaných vtipů a satir (Praha, 1898); *Dělnické písně* (t., 1903); *Antonín Prav. Veselý*, se životopisem a výborem prací (t., 1905); *Protokol kongressu »Volné Myšlenky« v Praze 1907* (t., 1908) a několik brošur.

* **Mysovskij**, Mysovaja, m. v selenginském újezdě v Zabajkalsku, při Bajkalu, stanice sibiřské dráhy, bylo za stavby trati kolem Bajkalu konečnou stanicí, kam se převážely vlaky s protilehlého Listviničného. Od těch dob datuje se rychlý vzrůst nepatrné původně vesnice, 1902 M. stal se městem a má 1027 obyv. (1897).

* **Myš** Vladimir Michajlovič, chirurg rus. (* 1873). Jsa žákem voj. lék. ústavu v Petrohradě, stal se r. 1901 prof. chirurgie v Tomsku, kdež působí posud. Z prací jeho možno uvésti: *Pankreatičeskij diabet, jego patogenez i klinika* (1896); *Herniae vaginales inguinales v dětskom vozrastě* (1898); *Novoobrazovanija kostěj* (1899); *Appendikuljarnaja pečeň i appendicitis larvata* (1900); *Lekciji po praktičeskomu kursu rentgenografiji* (1905).

Mýto 1) hejtm. Hořovice, má 267 d., 1281 obyv. čes., 3 něm. (1900). 12. srp. 1908 zachváceno město velikým ohněm, při čemž

zničeno téměř s jedné třetiny a 181 většinou prachudých rodin s 900 členy octlo se bez přístřeší a zcela ožebračeno. Škoda způsobená činila na $^1/_2$ mill. K. — M. 4) Vysoké má 878 d., 8845 obyv. čes., 527 něm. (vojska) a 101 j. národ. (1900).

N.

* **Naake** Jan Bogumił, spis. pol. (* 1836 ve Varšavě), jest úředníkem brit. musea v Londýně a zabývá se studiem literatur slovanských, o nichž píše do angl. časopisův. O sobě vydal: *Slavonic Fairy Tales* (Lond., 1874).

Nábělek František, gymn. professor ve výslužbě. Vydal ještě: *Nástěnná mapa severního nebe* (Víd., 1899); *Přídavek k mapám severního nebe až po 40° jižní deklinace* (Kroměříž, 1900); *Obzor*, pomůcka ke »Hvězdnému nebi« (t., 1901); *Nebeské hodiny* (t., 1901).

* **Nabokov** Vladimir Dmitrijevič, právník a společenský pracovník (* 1870). Studoval práva na petrohradské universitě, při níž r. 1892 zůstaven, aby se připravoval k professuře. Od r. 1896 přednášel o trestním právu a řízení v učilišti právních věd. R. 1904 brzo po listopadovém zemském sjezdu, na němž měl vynikající účastenství (podobně na potomních sjezdech zemských a městských pracovníků), odešel z toho učiliště. Od r. 1903 jest členem petrohradské městské dumy. Uveřejnil: *Elementarnyj učebnik osobennoj časti russkago ugolovnago prava* (Petr., 1903); *Sbornik statěj po ugolovnomu pravu* (t., 1904); *Sistěmatičeskij sbornik postanovlenij sjězdov russkich ispravitěljnych zavedenij dlja malolětnich* (1904). Za jeho účastenství vydává se od r. 1899 časopis »Pravo«. Přispíval též do »Věstnika Prava« a »Obrazovanija«; ve sborníku »Dějatěli suděbnoj reformy« uveřejnil stať o I. S. Aksakovu. Od r. 1904 jest jedním z redaktorů »Věstnika Prava«, od února 1906 redaktorem »Ježeněděljnika«, listu strany konstitučnědemokratické.

* **Nacionalismus** jest idea hlásající zachování národa, zmohutnění jeho moci a rozšíření její na oblast pokud možno nejširší. — N. mem rozumíme též politický směr propagující nacionální ideu.

* **Nacionalisté** ve Francii jsou strana utvořivší se r. 1897 za affairy Dreyfusovy k tomu účelu, aby v zájmu cti armády zabránili revisi processu. Tito n. francouzští, kteří ani nemají vlastně pevné organisace politické strany, mají nejvíce příslušníků z bývalých monarchistů, klerikálů a bonapartistů, jakož vůbec odpůrců ministerstva Waldeck-Rousseauova.

Načerao má 203 d., 1541 obyv. čes. (1900).

Načevič Grigorij, politik bulh. Po pádu Stambulova převzal v l. 1894—96 v kabinetě Stojlova ministerstvo věcí zahraničních, v led. 1899 v kabinetě Grekova ministerstvo obchodu a podržel tento portefeuille i v kabinetě Ivančova až do září 1900. R. 1905 jmenován byl bulharským plnomocníkem v Cařihradě.

* **Nadčlověk** (něm. *Uebermensch*) jest termín utvořený Nietzschem (v. t., str. 301).

* z **Nagy** Samuel, duchovní evangel. (* 1802 ve Vanovicích na Moravě — † 9. srp. 1863). Studoval na gymnasiu v Mor. Třebové a na prešpurském lyceu v Uhrách; r. 1820 odebral se na bohoslovecké učiliště do Debrecína, kde se věnoval též studiu právnickému. Vstoupiv do praxe práv., byl v únoru r. 1824 povolán sborem vanovickým k zastupování svého churavého otce, po jehož smrti stal se jeho nástupcem v duch. úřadě. N. spravoval pečlivou a silnou rukou po 39 let sbor vanovický, uskutečniv r. 1844 přes mnohé překážky stavbu nového chrámu, největšího ev. chrámu na Moravě. R. 1842 stal se superintendentem sborů evangel. h. v. na Moravě. N. byl z nejpřednějších českých ev. duchovních od tolerance; přivedl k rozkvětu moravský ústav kazatelo-vdovský, založil ústav učitelo-vdovský, shromáždil diécésní knihovnu, měl péči o zpěvník a vydal dvakrát katechismus s círk. historií. Nejednou volán byl do Vídně k poradám a hlavně jeho přičiněním dobyto bylo t. zv. provisorium pro ev. círk. v Rakousku ze dne 30. led. 1849, jež měníc toleranci ve svobodu zůstalo v platnosti až do cís. patentu z r. 1861. *vfr.*

* **Náhlovská** Tekla, rodilá Oliveriusova, dram. spis. čes. (* 1847 v Kralovicích u Plzně). R 1870 provdala se za Ant. Náhlovského, úředníka banky »Slavie«. Samostatně vydala: *Výstavní los*, veselohra o 3 jedn. (Praha, 1892); *Prohráno, vousy dolů!*, veselohra o 4 jedn. (Karlín, 1893); *Paní představená*, veselohra o 4 jedn. (t., 1896); *Defraudanti*, obraz ze života o 4 jedn. (Kr. Vinohrady, 1902); *Pan notárko*, obraz z utrpení uher. Slováků o 4 jed. (t., 1902) a několik divadel. kusů často provozovaných má v rukopise.

* **Nairobi**, Nyrobi, hl. m. Ukamby, provincie v britské Východ. Africe, důležitá stanice Ugandské dráhy r. 1900 založená, má již 5000 obyv. (1907), z nichž 350 Evropanův a 2100 Indů. V blízkém okolí bydlí na 50.000 domorodcův.

* **Najděnov**, pseud. rus. spisovatele Sergeje Aleksandroviče Aleksějeva (* asi 1869), jenž obrátil na sebe pozornost hrou *Děti Vaňušina* a pozdějšími hrami *Bogatyj čelověk a Avdotjina žizň*. Souborně vyšly práce t., r. 1904. Pokračuje v šlepějích Ostrovského N. líčí rozklad v životě rus. kupcův

a jako bystrý psycholog přimyká se těsně k tvorbě Čechova.

***Nakrochin** Prokofij Jegorovič, spis. rus. (* 1850 — † 1903); sborník jeho prací vyšel r. 1899 s názvem *Idillija v proze*.

***Náměstek** Josef, spis. čes. (* 1878 v Radomyšli u Strakonic), učitel v Praze. Vedle příspěvků časopiseckých vydal samostatně: *Kniha povídek* (Vel. Meziříčí, 1898); *Svislá křídla* (Přeštice, 1904); *Nová kniha povídek* (Vel. Meziříčí, 1906); pod pseudonymem Albastros: *Sum ego*, skizzy (t., 1899). Pracuje též v literatuře pro mládež a spolupůsobí při vydávání nových čítanek pro školy obecné.

Náměšť 1) má 156 d., 1644 obyv. čes., 52 něm. (1900). — N. 2) má 140 d., 944 obyv. čes. (1900).

***Nanon,** planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 8. bř. 1905. Označení (559). *Kvn.*

Nansen 2) Fridtjof, cestovatel norský, byl r. 1897 jmenován mim. prof. zoologie na universitě v Christianii, r. 1900 zúčastnil se s Hjortem norské výpravy k probadání mořských hloubek, od r. 1906 jest norským vyslancem v Londýně. Vydal ještě s několika spolupracovníky (Archerem, Pompeckim, Nathorstem, Colletem a Sarsem) *The Norwegian North Polar Expedition 1893—96*. Scientific results (Lip., 1900—4, 6 sv., zároveň v Bombayi, Christianii, Londýně a N. Yorce); *Farthest North* (Lond., 1900) a *The oceanography of the North Polar Basin* (v »Reports on the Norwegian Polar Expedition« 1893—96, memoir nro IX., Christiania, 1902). R. 1905 vydal v několika jazycích spis o Norsku a jeho unii se Švédskem. Srv. Sverdrup 3).

Náprstková 2) Josefa † 13. září 1907 v Praze. (V. »Osvěta« na r. 1907 str. 985 a 1094.)

***Náraznice** v. Puffry.

***Nárazová batterie** viz Elektrárna (Dopl.), str. 337 *a*.

***Naříkatelnost** právního jednání (*Anfechtbarkeit, Rescissibilität eines Rechtsgeschäftes*), způsobilost, aby platnost nějakého právního jednání byla odporem zkrácené strany zvrácena. Jak toho lze v Rakousku dosíci, viz v čl. Odpůrčí zákon a Odpůrčí žaloba.

***Narodnaja Volja**, rus., lidová svoboda, sluje v Rusku politická strana i politický časopisecký orgán její. Strana tato vznikla na lipeckém sjezdu, konaném r. 1879 a vycházela s hlediska, že ruský národ nalézá se ve stavu úplné politické i hospodářské poroby, lid že jest opředen spoustou vyssavačů podporovaných a chráněných státem. Tito příživníci udržují se při vládě pouhým násilím. Ruský národ podle svých sympathií a ideálů jeví se však úplně socialistickým; v něm posud že dřímají jeho staré, tradicionální principy, t. j. právo lidu na zemi, samosprávu, federativní zřízení, svobodu svědomí a slova. Tyto principy doznaly by značného rozkvětu a staly by se základem nového sociálního směru v duchu národním a v celé ruské historii, mohl-li by národ žíti tak, jak chce, spolu se svými vlastními náklonnostmi a obyčeji. Z tohoto důvodu N. v. vzala si za úkol provésti politický převrat a odevzdati vládu a moc do rukou lidu. Podvolila se proto úplně lidové vůli a ustanovila rozhodujícím shromáždění, jež by zvoleno bylo všeobecným a svobodným hlasováním. Vedle toho proklamovala svůj programm, který hodlala provésti ve shromáždění. Všecky terroristické počiny zosnované na život cara Alexandra II. vyšly z této strany. N. v. opírala se pouze o malou část intelligence, nezapustivši mohutných kořenů v široké massy lidové. Když pak tato strana sprovodila se světa cara Alexandra II. dne 1. bř. 1881, nadešla proti ní nejen reakce vládní, nýbrž i reakce všeobecná a nabyla rozměrů mnohem větších, než strana tato očekávala. V následujících letech N. v. účinně ještě prováděla svou působnost, až r. 1884 uvězněním Lopatinovým (v. t. Dopl.) a mnohých jiných vynikajících svých členů značně seslábla a krátce potom, když utvořeny nové politické terroristické kroužky a spolky, ustoupila úplně se scény. Konečně N. v. obrodila se v založení strany revolučních socialistů ruských s programmem poněkud změněným. Příčinu rozpadnutí N-noj voli sluší hledati především ve všeobecné reakci, vyvolané zavražděním cara Alexandra II. Strana tato vydávala v tajných knihtiskárnách petrohradských i venkovských časopis N. v., jehož v l. 1879—85 vyšlo pouze 11 čísel. Vedle toho za hranicemi N. v. vydávala časopis »Věstník N-noj Voli« za redakce Lavrova, v němž byla rozvinuta celá theorie N noj voli. *Tmk.*

***Národně-sociální strana česká** čili národní socialisté čeští utvořila se jako samostatná politická strana česká r. 1897 odštěpením od strany sociálně demokratické (v. Socialisté, str. 574 *b*). Jako tvůrce této politické strany sluší jmenovati V. J. Klofáče (v. t., Dopl.) a redaktora Jiřího Pichla. Strana zprvu jenom ztěžka se probíjela, opírajíc se hlavně o svůj první officielní orgán týdeník »Česká Demokracie«. Na kolbiště činné politiky vystoupila po prvé r. 1901, kdy dostal se do říšské rady první poslanec národně-sociální V. J. Klofáč. Od té doby velmi rychle mohutněla jak v organisacích politických, tak zejména zakládáním samostatných odborových organisací n-ch, které měly po návrhu Klofáčově zůstati společnými i straně sociálně-demokratické i n. Ale odporem dra Soukupa a Ant. Němce, jako nejvlivnějších vůdců sociálně-demokratických, kteří v odborových organisacích ryze na základech sociálně-demokratických zbudovaných viděli a posud vidí i největší sílu a moc politickou, rozbila se vzájemná dohoda o společných organisacích odborových. Zvláště n. s. č. vzrostla od posledních voleb do říšské rady na základě všeobecného

a rovného práva hlasovacího r. 1907, kdy velmi účinně zasáhla do ruchu volebního officiálním postavením většího počtu vlastních kandidátů poslanectví. N. s. č. buduje na přirozených podmínkách a vlastnostech našeho národa a země. Chce, řídíc se zásadou »rovnost v národě a rovnost mezi národy«, aby každý národ byl co nejdokonalejší, prost sobectví a touhy utlačovati jiné. Složité hospodářské a sociální otázky chce řešiti jediné v lůně našeho národa. Proto také v první řadě přihlíží k české otázce jazykové a státoprávní a jest především stranou národní a státoprávní. Národní socialisté nejsou ani marxisty, ani stoupenci proletarisace; maloživnostnictvo a malorolnictvo n. s. č. béře v ochranu před velkokapitálem. N. s. č. jest stranou reformní, nikoli revoluční, tkvíc všemi svými snahami pevně v půdě našeho národa. Nevnucuje nikomu atheismus, váží si také náboženský upřímného jedince, zneužívání však náboženského cítění sloužícího k vykořisťování lidu potírá. Z ciziny přijímá jenom to, co se opravdu hodí a prospívá i poměrům domácím. Zasazuje se o národní jednotu a organisuje jak dělnictvo, tak živnostnictvo, tak i obchodnictvo, úřednictvo a jiné střední vrstvy našeho národa ve svém lůně. Odborové a politické organisace n. jsou dnes nejen velmi početné, nýbrž i mohutné. Officiálním orgánem politickým strany jest deník »České Slovo«, vycházející redakcí Jiřího Pichla v Praze. Vedle toho pak ve všech větších městech českých n. s. č. vydává politické týdeníky. Každá pak mohutnější odborová organisace n. vydává i svůj vlastní časopis odborový, což zvláště platí o odborech pracujících v kovu, dřevě, kůži, oděvnictví, potravinářství, pivovarství, mlynářství a j. v. *Tmk.*

*** Národní Jednota Pošumavská**, založená r. 1884, pečuje o osvětové a hospodářské zvelebení jižní polovice království Českého. Působnostní oblast její má v rozsahu 26.000 *km²* a zaujímá kraj od Chebska až po výběžek poličský. V oboru práce národní zaujímá přední místo práce menšinová. Sem spadá ochrana jazykových a národnostních práv, péče o českou kolonisaci v krajích smíšených, zasahování do vývoje poměrů národnostních, organisace českých menšin. Na práci národnostní věnovala N. J. P. za čtvrt století 1884—1909 K 152.452·36. Na činnost osvětovou vydala v době 1884—1909 K 434.595·04. Hospodářská práce Jednoty směřuje k povznesení zemědělství a průmyslu. Horské krajiny šumavské vyžadují zvláštní péče. Jednota půjčuje zemědělcům hospodářské stroje, jichž má přes půl čtvrta sta, pořádá kursy zemědělské, udílí stipendia k návštěvě hospodářských škol, zakupuje stromové sazenice v tisících kusů každého roku, pracuje o převodu dluhů hypotekárních z ústavů německých na ústavy české. Na tuto činnost hospodářskou vynaložila Jednota za prvých 25 let K 402.389·60. Pozemkové oddělení N. J-ty P-ké zabývalo se změnou půdy a převádí usedlosti z rukou německých do českých a zabraňuje přechodu opačnému. Jednota sama jest vlastnicí řady domův, usedlostí, pozemkův a živností v území smíšeném. Na získání realit věnovala Jednota K 113.792·39. Jednota zorganisovala košikářství, dřevařství, pletařství, hračkářství, krajkářství, založila odborné školy dřevařskou, krajkářskou, sklářskou a četné kursy průmyslové. Celkový výdaj za období 1884 – 1909 činil K 1,233.036·07, celkový příjem K 1,306.974·42. Mohutná jest organisace Jednoty. Čítá 642 odbory, seskupené ve 23 skupiny o 39.050 členech. K posouzení výkonnosti Jednoty budiž uvedeno, že ústřední kancelář vykazuje ve správním roce 1908—9 (od 1. dub. do 1. dub.) 100.528 zásilek (dopisů a zásilek poštovních). *-rb.*

*** Národní Jednota Severočeská** zřízena byla 22. bř. 1885. Účelem jejím jest podle stanov přispívati k národnímu, duševnímu i hmotnému zvelebení krajin na severu Čech, hlavně pak v bývalých krajích pražském, chebském, žateckém, litoměřickém, boleslavském, jičínském, královéhradeckém, chrudimském a čáslavském. Jednota přispívá k uplatňování rovného práva češtiny v krajích zněmčených v úřadě, ve škole i v životě veřejném a tím k hájení celistvosti království Českého. Základem organisace jsou odbory, jež zase sloučeny jsou v okrsky a okrsky ve sbory. Odborů jest nyní v činnosti na 600, okrsků 57 a sborů 12. V odborech mohou se vyjma politiku pěstovati všechny druhy spolkové činnosti. V odborech soustředěno jest 50.000 členův. Do ústřední pokladny plyne ročně 100—160 tisíc korun i více, z čehož kromě rozsáhlé agendy ústřední hradí se výdaje na přednášky, školy, knihovny, časopisy, vánoční nadílku pro chudé dítky českých škol menšinových, právní ochranu, prostředkování práce a míst, podpory živnostníků i rolníků a jiných jednotlivců a odborů v krajích zněmčených. Největší váha klade se na opatřování spolkových domů pro české menšiny, na zakupování pozemků, usedlostí, domů v krajích zněmčených i na rozhraní národnostním. K účelům těmto zřídil se pozemkový fond. V této době jest Jednota vlastnicí 30 objektů v ceně 360.000 K, zatížených více než polovinou. Kulturní činnosti věnuje jednota veškeru péči. Od založení Jednoty do konce roku 1908 věnováno z ústřední pokladny na knihovny 69.523·27 K, na přednášky, schůze a sjezdy 34.760·39 K, na časopisy 67.889·98 K, nepočítajíc v to výdaj odborů samých; přednášek vykonáno za tu dobu více než 10.000. Ve školství menšinovém jest Jednota důležitým činitelem, účastníc se akcí při zřizování škol. Na podporu škol věnováno dosud 89.440 K 90 h, na vánoční nadílku 113.114 K 36 h. Číslice tyto byly by ovšem několikráte větší, kdyby zahrnuty byly v to náklady, jež učinily odbory samy. *Jos. Škába.*

* **Národní rada česká** jest celonárodní ústřední institucí k organisaci společné národní práce ve všech oborech veřejného života, k obraně národní existence a repraesentaci národa českého jako ústrojného celku doma i za hranicemi. O zřízení instituce, která by byla jaksi nejvyšším národním českým tribunálem, jednáno bylo již počátkem r. 1899, ale nedošlo k tomu, ač se uznávala potřeba jednotné národní a politické korporace takové pro země koruny České, jež by mohla platně přispěti ke zjednání právní i mravní obrany české národnosti. Provedení této myšlenky ponecháno na dobu příznivější povolaným zástupcům národa ve sborech zákonodárných společně s repraesentanty českých stran politických. Neutěšená situace politická a národní přiměla pak národní stranu svobodomyslnou, že v list. 1899 pozvala některé strany politické k vyslání zástupců k poradám, jak by se dalo zabezpečiti spolupůsobení všech stran politických, jež se hlásí ke společnému programmu národnímu a státoprávnímu, za účelem důrazného hájení zájmů národních v každém směru. V prvé poradě předložen byl návrh jednacího řádu »Poradního sboru národního«, načež došlo k ustavující schůzi N. rady čes. 17. čna 1900, kde zvolen byl jejím předsedou tehdejší předseda Čes. klubu poslaneckého dr. Em. Engel. Následkem různých neshod nevyvinovala však instituce tato delší dobu téměř žádné činnosti. Teprve dne 13. září 1903 učiněn byl ve zřízení zamýšleného ústředí národní práce značný pokrok, když dle návrhu předsedy organisačního výboru posl. dra Herolda schválen nový organisační řád, při čemž dr. J. Herold zvolen byl zároveň předsedou N. rady čes. Po překonání začátečních obtíží počala N. r. č. krok za krokem rozvíjeti činnost svou a ujasňovati si všestranně veliké své úkoly, ve kterémžto směru patrný jeví se pokrok zejména počínaje rokem 1905. Definitivní jaksi formy všenárodní autoritativní české instituce pro otázky společné celému národu nabyla N. r. č. roku 1906, kdy ve výročním zasedání valného sboru na radnici staroměstské dne 24. června schváleny úplně přepracované základní řády N rady čes. a vytčen účel její za heslem »Národ sobě!« Účelem N. rady čes. jest: pečovati o součinnost všech činitelů v národě našem, zejména však českých stran politických ve veškerých důležitých otázkách, jež se týkají společných zájmů českého národa v zemích koruny České a v ostatním soustátí Habsburském i příslušníků národa za hranicemi vůbec, a dále zejména také pracovati k vybudování promyšleného a přesně učlánkovaného všenárodního zřízení českého jako ideálu národní součinnosti, kázně a moci. N. r. č. jedná tudíž, nedotýkajíc se ani programmu, ani taktického postupu jednotlivých stran politických, v ní zastoupených, pouze o předmětech, jež jsou společnými snahami českého národa u stran těchto, totiž: 1. o dobývání a hájení státního práva zemí koruny České, jako nezadatelného dědictví po předcích našich, přiměřeného lidovým zásadám doby naší a přesvědčení národa; 2. o dobývání a hájení naprosté rovnoprávnosti jazyka českého v úřadech, školách i veškerém životě veřejném; 3. o národně-politickém, osvětovém, národohospodářském a sociálním povznesení národa a zejména také zřízení samosprávného; 4. o ochraně utiskovaných menšin; 5. o správné informaci ciziny o národě českém, důstojné národní repraesentaci i obraně a o tiskové a informační kanceláři pro cizinu, o otázkách Čechů zahraničních a o zřízení a systematickém vedení národního archivu českého, vztahujícího se k závažným projevům ciziny vůči národu českému jako celku, nebo ve věcech zemí koruny České a společné národní věci vůbec; 6. o veškerých dalších otázkách, týkajících se především také národní cti a discipliny; 7. o prostředcích ku provádění úkolů N. rady čes., jakýmižto prostředky kromě každoročních subvencí samosprávných korporací českých jest zvláště jednotný a dobrovolnou disciplinou národa výhradný národní kolek český, z jehož výtěžku dává N. r. č. každoročně podíly veškerým ústředním národním institucím a účelům, zejm. menšinovým; 8. o provedení zdokonalené finanční organisace národní a provedení ideálního nenáhlého sjednocení národních sbírek. Vzhledem ke všenárodnímu rázu instituce jsou otázky programmové a politické, jež nejsou styčnými body zastoupených stran N. rady čes., vyloučeny. Podobně nejsou předmětem prací jejích otázky a podněty, k jichž provádění trvají už samostatné korporace odborné, jimž je tedy N. r. č. postupuje. Právním podkladem N. rady čes. jest myšlénka společné parlamentní kommise českých stran politických, k níž jsou přibráni důvěrníci ze všech oborů života národního. Sídlem N. rady čes. jest Praha. N. r. č. složena jest: 1. z valného sboru, jako všenárodního českého shromáždění, v němž zasedají zástupci klubů poslaneckých, politických stran, veřejného tisku, zemských odborů N. rady čes., Čechů žijících za hranicemi zemí koruny České i soustátí Habsburského, královského hlavního města Prahy, českých přísedících zemských výborů v zemích koruny České, odborů N. rady čes. při okresních výborech a městských radách českých, českých menšin a nejzávažnějších institucí a kruhů českého života národního; 2. z ústředního výboru jako plnomocného výkonného a zodpovědného orgánu celé instituce; 3. ze zemských odborů N. rady čes.: moravského se sídlem v Brně, slezského se sídlem v Opavě a dolnorakouského se sídlem ve Vídni; 4. z důvěrníků Čechů, žijících jinde v soustátí Habsburském i za jeho hranicemi; 5. z krajinské organisace N. rady čes., 6. z pracovních

odborů poradních v ústředí pražském, a to: státoprávního, samosprávného, národohospodářského, osvětového, jazykového (se sborem důvěrníků), menšinového (s výborem menšin.), zahraničního (se slovanským výborem) a finančního; podobné poradní odbory jsou zřízeny při zemských odborech v Brně, Opavě a ve Vídni. V N. radě čes. zastoupeny jsou politické strany: agrární, katolická, národní, národně-sociální, národní-svobodomyslná, pokroková a státoprávně-pokroková, tedy všecky strany české kromě strany soc.-dem. Kromě záležitostí všečeských vede N. r. č. prostřednictvím pražského ústředí též zemskou organisaci pro království České; pro markrabství Moravské v Brně a pro vévodství Slezské v Opavě, dále pak pro Dolní Rakousy v sídelním městě Vídni zřízeny jsou zvláštní zemské odbory N. rady čes. s vlastní samosprávou v ohledu pracovním i finančním a pokud se týče organisačním. Prvním předsedou N. rady čes. po jejím definitivním ustavení byl dr. Jos. Herold až do své smrti 4. kv. 1908, po té pak posl. dvorní rada dr. Jar. Čelakovský, nyní posl. dr. Jan Podlipný. Kancelář řídí tajemník Aug. Seifert. Nákladem N. rady čes. vydána byla celá řada publikací českých i cizojazyčných, zejména v zájmu informace ciziny o národě českém a obhájení společné věci české. Analogií N. rady české jest »Deutscher Volksrat«, který však podstatně liší se svými úkoly i směrem svým výhradně protičeské činnosti od instituce české, založené i působící podle potřeb a poměrů českých. *-rb.*

* **Narodnoje pravo** (t. j. právo lidu), revoluční strana rus., jež vznikla r. 1892.

* **Národohospodářský ústav** při Čes. akademii v. Hlávka J. (Dopl.).

* **Národopisné museum československé** v Praze otevřeno bylo r. 1896 v místnostech, jež poskytl ve svém paláci na Příkopech Arnošt hr. Sylva-Taroucca museu na dobu deseti let zcela zdarma. Sbírky musejní, které uspořádal a installoval prvý správce N-ho m-ea č-ho univ. prof. dr. L. Niederle, pocházejí většinou z materiálu, jenž se sešel na Národopisnou výstavu československou, pořádanou z podnětu řed. F. A. Šuberta r. 1895 v Praze. Výtěžek výstavy poskytl spolu prvý finanční základ novému museu, pro něž nad to již r. 1897 a 1898 byly získány subvence země, státu a kr. hl. města Prahy. Museum programm vytčený mu prof. Niederlem postupně splňovalo a rozšiřovalo: R. 1897 založilo samostatnou národopisnou knihovnu »Národopisný Sborník Československý«, jejž řídil zprvu univ. prof. Fr. Pastrnek, později univ. prof. J. Polívka. Od r. 1906 vydává mimo to měsíční národopisnou revui »Národopisný Věstník Českoslovanský«, jejž řídí univ. prof. dři. A. Kraus, J. Polívka a V. Tille. R. 1908 bylo při N m m-eu č m installováno a otevřeno — za řízení prof. dra J. Jakubce — samostatné museum zemědělské retrospektivy, jež jest umístěno ve zvláštní budově. V nejbližší době otevře N. m. č. srovnávací oddělení slovanské, pro něž sbírá již od let materiál. Musejní sbírky dostoupily již 20.386 inv. čísel. Při museu je odborná knihovna národopisná, archiv lidových písemností a listin a archiv fotografických otisků, diapositivův a negativů, jichž používati mají právo členové Společnosti N-ho m-ea č-ho. Sbírky N-ho m-ea č-ho umístěny jsou od r. 1903 ve dvou budovách v zahradě Kinských, jež vlastnice, rady kr. hl. města Prahy a města Smíchova poskytují museu za pouhou uznávací činži. Museum je přístupno denně (mimo pondělí) odp. od 2 do 6 hod. zdarma (dopoledne za vstupné 1 kor. za osobu). Návštěva jeho dostupuje až bez mála 40 tisíc osob za rok. N m. č. udržuje za přispění veřejných korporací Společnost N-ho m-ea č ho, jež je spravuje prostřednictvím volené musejní rady, jejíž funkce jsou čestné, a prostřednictvím honorované musejní kanceláře. *G. Žd.*

* **Narvik**, městečko v norském amtě nordlandském, při Ofotském fjordu, 1902 založené, konečná stanice Ofotské dráhy, má silný vývoz železné rudy vytěžené v dolech společnosti luossavarsko-kirunavarské a 3032 obyv. R. 1907 bylo tudy vyvezeno 1,402.227 *tun* želez. rudy v ceně 14 mill. švéd. korun

Nasevrky 1) mají 91 d., 834 obyv. čes. (1900).

* **Nasi** Nuzio, politik ital. (* 4. dub. 1850 v Trapani na Sicilii). Byl krátký čas advokátem, pak professorem nár. hospodářství na technice v Trapani, kde zvolen r. 1883 i starostou. Pak byl soukr. docentem filosofie práva a professorem nár. hospodářství v Palermu. R. 1886 zvolen do komory poslanecké a od června 1898 do května 1899 byl ministrem pošt a telegrafů v kabinetě Pellouxově, od února 1901 do list. 1903 ministrem vyučování v kabinetě Zanardelliově. Po demissi tohoto ministerstva byl obviněn ze zneužití svého úřadu a ze zpronevěry veřejných peněz, načež komora 24. bř. schválila sestavení enquety na vyšetření té záležitosti. N. však prchl, ale později se přece vrátil, byl r. 1907 postaven před soud a odsouzen do vazby a ku vyloučení z veř. úřadů na dobu čtyř let.

* **Nassovia**, planetoida objevená fotograficky R. S. Duganem v Heidelberce 19 dub. 1904. Označení (534). *Kvn.*

* **Nation of shopkeepers** [néšn ov šopkip'rs], angl., národ kramářů, výraz užívaný národohospodářem angl. Adamem Smithem v díle »Wealth of nations«, který však dnes jest namnoze posměšným pojmenováním Angličanův.

Naue 2) Julius, malíř a archaeolog něm., † 14. bř. 1907 v Mnichově.

* **Naum** Antonin, básník rumun. (* 1829 v Jasech), studoval v rodišti a v Paříži, od r. 1868 je professorem jazyka francouzského a jeho literatury na universitě jaské. 1882 poctěn cenou za překlady z provençalštiny (zvl. ve Forcalquieru za překlad Mistralovy básně »Mireio«), 1893 jmenován členem Akad.

Rom. Básně jeho, uveřejněné skoro všecky v »Convorbiri literare«, vyšly v Jasech v 1 sv. (2. sv. zabírají překlady). *Drož.*

Naumov Nikolaj Iv., spis. rus., † 1901.

* **Naumov** Dimitrij, politik a spis. bulh. (* 1851 — † 1884), studoval v Heidelberce a v Lipsku, načež věnoval se soudní praxi. Z jeho podnětu vydány mnohé zákony k úpravě bulhar. zemědělství. R. 1883 vydával časop. »Zemledělec«, jímž položil základ bulhar. literatuře národohospodářské.

* **Navál** František (vlastně Pogačnik), operní pěvec slovinský (* 20. říj. 1865 v Lublani), z předních tenoristů koncem století XIX. a začátkem XX., v l. 1898—1902 člen dvorní opery vídeňské, nyní při Komické opeře v Berlíně. Mimo jiné pohostinské hry na předních jevištích operních vystupoval také na českém Národním divadle v Praze a 1908 v Městském divadle Kr. Vinohrad. Hlavní partie: Arnold, don José, Tamino, George Brown, Werther, Ottavio, Stradella a j. *Št.*

* **Návrat** Čeněk, lékař čes. (* 1864 v Roketnici u Přerova). Absolvovav lékařská studia v Praze na české universitě, promovoval tu r. 1890, načež vstoupil do služeb zem. ústavu pro choromyslné v Brně, byl od r. 1892 řídícím lékařem nově zřízeného ústavu pro chorom. ve Šternberku a od r. 1904 jako ředitel působil při založení a zařízení nového ústavu pro choromyslné v Kroměříži. V oboru ústavnictví jest i literárně činný, i sluší zvl. uvésti velikou publikaci: *Vývoj choromyslnictví na Moravě a nový zemský léčebný ústav cís. Frant. Josefa I. v Kroměříži* (Brno, 1908, též něm.). Dále mimo jiné napsal ještě zvlášť: *Akutní horečnaté nemoci tělesné a duševní choroby* (»Lékař. Rozhl.«, 1900); *O samovraždě. Sociálně lékařská studie* (»Čas. lék. čes.«, 1904), rozsáhlá práce, jež ve výtahu vydána byla i něm.

Navrátil 3) Karel, hud. skladatel čes., složil dále zpěvohru *Salambo*.

* **Nazarjev** Valerian Nikolajevič, spis. rus. (* 1830 — † 1902), byl spolupracovníkem časop. »Sovremennik« a »Otěčestvennyja Zapiski«. Z prací jeho uvádíme: *Očerki s natury*; *Naša seljskaja žizň*; *Vešnije vschody*; *Zolotyja serdca* (komédie) a j.

* **Nazimov** Aleksandr Jevgenijevič, právník ruský (* 1851 — † 1902). Studoval na kijevské universitě. Na základě habilitační práce *Těorija konstitucionalizma i samoupravlenija Rudolfa Gnejsta* (Jaroslav, 1881) připuštěn byl za soukromého docenta na Děmidovském právnickém lyceu v Jaroslavi. Po magisterské dissertaci *Reakcija v Prussiji* (Jaroslav, 1886) jmenován byl professorem; od r. 1892 jest professorem policejního práva na universitě v Oděsse. Některé práce N a uveřejněny jsou v časopise »Juridič. Bibliotěka«, vyd. Děmidovským lyceem, v »Juridičnom Věstniku« a v »Suděb. Věstniku«.

* **Nazor** Vladimir, soudobý básník a spis. chorv. Značný počet básní N ových otištěn byl v časopisu »Nada«, »Vijenac« a »Život«. Samostatně vydal: *Slavenske legende*; *Živana*; *Knjiga o hrvatskijem kraljevima.* Žije nyní v Pulji.

* **Nebeská-Kličkova** Helena, virtuoska na harfu, v. Klička Jos., str. 376 *a*.

* **Nebeský** El. Fr., pseud. Coelestina Liposlava Friče (v. t. 8).

* **Nebeský** Pavel, syn V. B. N-kého, spis. a žurnalista čes. (* 1861 v Praze). Vystudovav gymnasium vstoupil na filosofickou fakultu university pražské, odkudž byl po 3 letech pro účast ve známé »aféře chuchelské« r. 1881 relegován. Vstoupil potom do redakce Šimáčkových »Čes. Novin«. Od r. 1884 působil jako herec a regisseur při měst. divadle v Plzni a při »Nár. divadle« v Brně za ředitelství Pokorného. R. 1887 přešel ke společnosti Pavla Švandy ze Semčic, kde později stal se artistickým správcem. R. 1894 vstoupil do redakce »Plzeňských Listů«, od r. 1898 jest správcem měst. knihovny v Plzni. Píše drobnou belletrii veršem i prosou a pracuje pro divadlo. Jeho posud netištěná veselohra *Slovanská vzájemnost* dávána s úspěchem v Brně, Plzni a na Smíchově. Pro Brno napsal lokální, často provozovanou hru *Baron Trenk* a ve vinohrad. »Lidovém divadle« provedeno jeho drama *Lydie* (»Ochotnické divadlo«, č. 234); s E. Šimkem napsal libretto k Sudově opeře *Lešetínský kovář* (Praha, 1903), přeložil libretta: Kienzlova »Evangelisty« (Praha, 1905), Weisova »Polského žida« (t., 1907) a Lehárovy »Veselé vdovičky« (t., 1909); Dumasova »Keana« (t., 1901). Četné jsou též jeho překlady divadelních her německých (z Hauptmanna, Karlweise, Anzengrubra, Mosera a j.).

Nebeský rytíř z Wojkowicz Jan, spis. čes., žije nyní v Nymburce a věnuje se literatuře. Vedle uvedených spisů vydal ještě: *Gerda*, román (Praha, 1901); *Meditace*, básně (t., 1905) a několik pojednání v časopisech.

* **Něbogatov** Nikolaj Ivanovič, kontreadmirál rus. (* 1849). V l. 1903—4 byl náčelníkem vědeckého oddělení černomořského loďstva. Počátkem ledna 1905 jmenován byl velitelem t. zv. třetí eskádry vypravivší se z Baltického moře na Dalný Východ na pomoc ruské eskádře viceadmirála Rožestvenského. Eskádra N-a záležela z těchto obrněnců: »Car Mikuláš I.«, »Ušakov«, »Adm. Sinjavin«, »Gen.-adm. Apraksin«, křižáku »Vladimir Monomach« a z několika ještě lodí pomocných. N. vyplul z Libavy v lednu r. 1905, proplul Suezským průplavem, chtěje tak dohoniti loďstvo admirála Rožestvenského, vyplulvší před 3 měsíci a plující kolem mysu Dobré Naděje. V dubnu obě loďstva se spojila a N. dostal se pod vrchní velení Rožestvenského. Dne 27. kv. 1905 svedena pak rozhodná bitva Rusů s Japanci u ostrova Cušimy (v. t., Dopl.), kde ruské loďstvo úplně bylo zničeno. N. odplul potom se svým oddílem k Vladivostoku. V noci téhož dne loďstvo N-a přepadeno bylo mnohem silnější eskádrou japanskou. N. vzdal se Japancům bez boje a dostal se takto do zajetí jejich.

Po ukončení války a návratu svém do Ruska N. postaven byl před válečný soud námořní, který jej koncem r. 1906 odsoudil k smrti, soud se však usnesl, aby trest ten změněn byl v 10letý pevnostní žalář. Ve veřejnosti i v tisku mínění o N-u se dosti jasně nevyhranilo. Sám N. otiskl v časopise »Naša Žizň« ze dne 22. a 23. ún. 1906 článek pod titulem »Cušimská bitva«, v němž se ospravedlňuje z různých obvinění. Tato úvaha N-a představuje vážný doklad pro dějiny válek vůbec a cušimské bitvy zvláště. *Tmk.*

* **Nebovidský** Bedřich, hospodář. spis. čes. (* 1856 v Červ. Újezdě u Písku). Studoval na reálce v Písku a na vyšší škole hospodář. v Táboře, načež působil při hosp. praxi a jako učitel při školách hospodářských a od r. 1900 jest ředitelem rolnické školy v Ml. Boleslavi. Byl po 4 roky redaktorem »Nár. Hospodář. Novin«, hospod. »Věstníku« v Ml. Boleslavi, přispívá do odborných časopisů, napsal několik brošur a samostatných pojednání ve zprávách roln. školy v Mladé Boleslavi.

* **Něčajev** Sergěj Gennadijevič, revolucionář rus. (* 1848 — † 1882). Vedl r. 1868 revoluční propagandu mezi studenty petrohradské university a lékařské akademie. Studentské nepokoje v ún. r. 1869 byly především jeho dílem. Byl členem revolučního výkonného výboru. Vlivu svému podrobil i lidi mnohem starší, nežli byl sám. Když se student Ivan Ivanov vzepřel jeho neobmezené vůli, N. rozhodl se jej odstraniti a v list. r. 1869 blíže Moskvy jej zabil. N. uprchl potom do ciziny, kde vydával časopis »Narodnaja Rasprava«. R. 1872 švýcarská vláda vydala jej Rusku, načež byl porotou moskevskou odsouzen a vězněn v pevnosti Petropavlovské. *Tmk.*

* **Něčajev** Aleksandr Petrovič, spis. rus. (* 1870), od r. 1897 docent petrohrad. university. R. 1900 účastnil se psycholog. kongressu v Paříži. R. 1902 opustil universitu a založil laboratoř experimentální paedagogické psychologie při paedag. museu v Petrohradě. Od r. 1904 jest předsedou kommisse K. D. Ušinského při petrohrad. paedagog. společnosti a redaktorem časop. »Věstnik psichologiji«. Vydal: *Sovremennaja eksperimentaljnaja psichologija . . .* (Petrohr., 1901); *Nabljuděnija nad razvitijem interesov i pamjati v školjnom vozrastě* (t., 1901); *Trudy po eksperim. pedagogičeskoj psichologiji* (t., 1902); *Ueber Memorieren* (Berl., 1902); *Ueber Auffassung* (t., 1904) a j.

Nečtiny 1) mají 183 d., 7 obyv. čes., 920 něm. (1900).

Nedbal Oskar, skladatel a dirigent čes. Vystoupiv z »Českého kvartetta« N. stal se dirigentem vídeň. »Tonkünstlerorchestru«, na nějaký čas kapelníkem v divadle »Na Vídeňce«. Obrátiv se zcela k jednoduchému slohu francouzské hudby, oblíbil si jako skladatel hudební pantomimu a napsal spolu s Novákem *Hloupého Honzu* a *Z pohádky do pohádky*, jež obě přístupnou svojí hudbou staly se populárními u nás i v cizině (Vídeň, Pešť). Jako temperamentní dirigent získává si veliké zásluhy o české skladby, jež neopomíjí hojně zařazovati do programmů koncertů v cizině pořádaných. *O. Z.*

* **Nedič** Ljubomir, spis. srb. († 1902), byl professorem veliké školy v Bělehradě. Vydal dva cenné sborníky kritických úvah: *Iz novije srpske lirike* a *Novije srpski pisci* (Bělehrad, 1901).

* **Nedomanský** Frant., právník a spis. čes., vstoupil jako doktor práv do státních služeb. Vydal: *Papež a Řím*; *Na obranu světské moci papežovy* (Brno, 1862) a silně reakcionářsky psané dílo *Kurzgefasste Grundsätze der Rechtsphilosophie* (t., 1864), kde se obrací proti zásadám konstituční formy vládní.

Nedvědice 3), městec, má 96 d., 722 obyv. čes., 5 něm. (1900).

* **Neera** Addio v. Radius Anna.

Něfedov Filipp Diomidovič, spisov. rus., † 1902.

Neff 2) Jan, velkoobchodník, † 26. srpna r. 1905 v Lipníku na Moravě.

Negri 2) Gaetano, politik a kritik ital., † 31. čce 1902 ve Varazze. Napsal ještě: *Meditazioni vagabondi, saggi critici* (1897); *Giuliano l'Apostata* (1. a 2. vyd., 1901); *Ultimi saggi. Problemi di religione. di politica e di letteratura* (1903).

* **Nehajev**, pseud. chorv. spisovatele Mil. Cihlara (v. t., Dopl.).

Nehring 1) Władisław, slavista, † v led. r. 1909 ve Vratislavi. — N. 2) Alfred, zoolog něm., † 1904.

Nechanice 1) mají 244 d., 1973 obyv. čes. (1900).

Nechvíle 1) Josef † 29. led. 1902 v Dašicích jako biskup. notář a farář ve výslužbě.

Neisser Albert podnikl r. 1905 cestu na Sundské ostrovy, by tam studoval přenosnost příjice očkováním na opice. Z jeho literárních prací dlužno uvésti: *Stereoskopischer medizinischer Atlas* (1894—1908, 56 sešitů); *Ikonographia dermatologica. Atlas seltener Hautkrankheiten* (1906—8, 2 sv., spolu s řadou odborníků); *Dürfen Geschlechtskranke heiraten?* (1908).

* **Nejč** Karel, básník čes. (* 1875 — † 1900). Po jeho smrti vyšel o sobě svazek básní: *Básně* (1900).

Nejedlý 4) Julius † 4. čce 1909 v Liboci u Prahy.

* **Nejedlý** Josef K., paedag. spis. český (* 1858 v Kut. Hoře). Vystudovav vyšší reálku a ústav ke vzdělání učitelů ve svém rodišti, působil v Kut. Hoře, Kladně, na Smíchově a nyní jest ředitelem měšť. školy dívčí v Žižkově. Samostatně vydal: *Klásky*, výbor drobpovídek ze života lidu polského (Kut. Hora, 1893), upravil několik pohádkových knih pro mládež a přeložil do češtiny některé spisy paedagogické.

* **Nejedlý** Zdeněk, hudeb. historik čes. (* 10. ún. 1878 v Litomyšli). Vystudovav gymn. ve svém rodišti a čes. filosof. fakultu

v Praze, stal se doktorem filosofie. Za dalším vzděláním pobyl na universitách v cizině, načež r. 1905 stal se docentem, 1908 titul. mimořádným professorem hudební vědy na čes. universitě v Praze. Jest adjunktem archivu musea král. Českého, mimořád. členem Král. čes. spol. nauk a dopisujícím členem České akademie. Z rozsáhlé literární činnosti jeho vedle studií o lidových stavbách (»Č. Lid«) a studie o A. Jiráskovi jest uvésti knihy: *Zdenko Fibich*; *Dějiny české hudby*; *Katechismus esthetiky* I. (Dějiny esthetiky a theorie umění); *Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách* (1904) a *Počátky husitského zpěvu*. V novější době obrátil se k badání o otázce Smetanovské, kterou ve mnohém osvětlil především studiem literární pozůstalosti Smetanovy. Sem náleží *Zpěvohry Smetanovy* (1908) a *Prodaná nevěsta* (studie především libretta opery se týkající). Vedle toho napsal řadu příležitostných článkův a menších úvah a byl referentem několika časopisů; v době přítomné jest hudebním referentem »Dne«. Z historických jeho prací uvádíme: *Dějiny města Litomyšle a okresu* (Litomyšl, 1899); *Dějiny města Litomyšle a okolí* (t., 1903); *Prameny k synodám strany pražské a táborské* (Praha, 1900). *O. Z.*

* **Neklan** Alexander, pseud. čes. spis. Karla Rohana (v. t., Dopl.).

* **Nekola** František, spis. český (* 1856 v Šťáhlavicích). Absolvovav akad. gymnasium a klassickou filologii na universitě v Praze, působil (od r. 1883) jako supplent v Mladé Boleslavi, r. 1894 jmenován gymn. učitelem v Táboře a od r. 1896 je professorem v Klatovech. Do programmu gymn. mladoboleslavského napsal: *Cizí vliv na jazyk český* (1890); *Topica v Boleslavště* (1892); do programmu gymn. klatovského: *O kšaftě* (1897); *Příspěvek k místopisu Klatov* (1898); *Šlechta a urozené panstvo v Klatovech 1627—1747* (1902); *Udělování práva měst. v Klatovech 1634—1767* (1904); *Královští rychtářové v Klatovech* (1905) a jiná pojednání týkající se kulturních dějin Klatov v »Šumavanu« a v »Klatovských Listech«.

Nekoř má 267 d., 1340 obyv. čes. (1900).

* **Nekrofilie**, řec., zvrhlost, záležející v ukájení pohlavního pudu na mrtvolách.

* **Nekvasil** Václav, měst. stavitel (* 15. ún. r. 1840 ve Kbelích za Karlínem — † 9. bř. 1906 v Karlíně). Studoval na reálce a na technice v Praze. R. 1868 zahájil samostatně činnost jako stavitel; jeho technická kancelář se počítala k největším toho druhu. Za necelých 40 roků postavil v Čechách, na Moravě, v Haliči, v Uhrách a v Bavořích mnoho velikých staveb, mezi nimi: 18 cukrovarů, 4 pivovary a sladovny, mnoho škol obecných, středních i vysokých (universitní budovy na Slupi), několikeré kasárny, továrny, trestnici na Pankráci, pražskou kadetní školu a zásobárnu, ústřední nádraží v Hofu v Bavořích, belgickou plynárnu v Libni, obchodní a živnostenskou komoru v Praze a j. Byl členem obchodní a živnostenské komory v Praze, kterou v l. 1887—95 zastupoval na zem. sněmu českém.

* **Nělidov** Aleksandr Ivanovič, státník rus. (* 1835), studoval v Petrohradě, r. 1855 vstoupil do státní služby u asijského departementu. Diplomaticky byl zaměstnán u vyslanectva v Řecku, potom v Mnichově, posléze ve Vídni. Za rusko-turecké války byl ředitelem kanceláře vrchního velitelství ruské armády, působil jako ruský plnomocník při ujednání smlouvy Svatoštěpánské a rovněž velmi účinně se súčastnil Berlínského kongressu. R. 1879 byl vyslancem v Drážďanech, v l. 1883—97 v Cařihradě, 1897—1903 v Římě, potom v Paříži. Druhá konference mírová r. 1907 v Haagu zvolila jej praesidentem.

Němcová Božena. Z novější literatury nejvýznamnější jest kritické vydání Sebraných spisů B. N-vé od M. Gebauerové, Jar. Vlčka a Václ. Tille (ve sbírce »Čeští spisovatelé XIX. století«; posud 8 sv.) s literárně histor. úvody vydavatelů a J. F. Hrušky a stať Arne Nováka v »Literatuře České XIX. století«, díl III.

Němčice 15) mají 301 d, 1476 obyv. čes., 11 něm. (1900). — N. 17) na Hané mají 243 d., 1372 obyv. čes. (1900).

Němec 7) Bohumil, přírodozpytec čes., r. 1907 stal se řád. prof. anatomie a fysiologie rostlin a ředitelem ústavu pro fysiologii rostlin na české universitě v Praze. Vydal dále ještě hlavně tato pojednání z oboru anatomie a fysiologie rostlin: *Wahrnehmung des Schwerkraftreizes bei den Pflanzen* (»Jahrb. f. wiss. Bot.«, 1901); *Einwirkung des Chloralhydrats auf die Karn- und Zellteilung* (t., 1904); *Symmetrieverhältnisse und Wachstumsrichtungen der Laubmoose* (t., 1907); *Wachstumsrichtungen einiger Lebermoose* (»Flora«, 1907). Samostatně vydal: *Studien über die Regeneration* (Berlín, 1905); *Vztahy rostlin k vnějšímu světu* (Praha, 1907, »Sb. předn. a rozprav«); *Dějiny nejdůležitějších rostlin kulturních* (t., 1908); *Anatomie a fysiologie rostlin* (Praha, 1907 a 1908).

* **Němec** Jan, spis. čes. (* 1853 v Třešti na Moravě). Absolvovav gymn. v Jihlavě a universitu ve Vídni, supploval na gymnasiu v Třebíči a v Olomouci a od r. 1891 je professorem ve Val. Meziříčí. Napsal: *Ve zříceninách*, obrazy z pralesů a savann Stř. Ameriky (Telč, 1893); přeložil: *Ollanta* (v. t.).

* **Němec** Antonín, socialistický publicista čes., organisátor strany sociálně demokratické (* 1858 v Brně z rodičů dělnických). Pro chudobu musil opustiti gymnasium a vyučil se sazečství, účastnil se horlivě hnutí dělnického v Brně, kde r. 1886 převzal redigování »Rovnosti«. R. 1894 odešel do Vídně. Studuje při svém zaměstnání sazečském nauky sociální, přispíval do všech publikací strany sociálně demokratické, překládal do češtiny vědecká díla socialistická (m. j. Kautského »Ekonomické nauky Karla Marxe«), redigoval »Červánky« a zasahoval jako předák organisací odborových i politických velmi vlivně do hnutí strany. R. 1894

stal se redaktorem »Dělnických Listův« a napsal celou řadu prací belletrijných. Kandiduje ve Vídni 1897 proti dru Luegrovi ve III. vol. okrese dosáhl 18.500 hlasů. Když t. r. založen v Praze první sociálně-demokratický deník český »Právo Lidu«, povolán N. za jeho chefredaktora; v 7. vol. okr. pražském zvolen za poslance do říšské rady. Do svého zvolení byl předsedou výkonného výboru strany, nyní je předsedou klubu českých poslanců sociálně-demokratických na říšské radě. V socialistické internacionále světové zastupuje vedle dra Soukupa českou sociální demokracii jako člen mezinárodního bureau. Při tom pracuje již od r. 1893 k osamostatnění českoslov. sociálně-demokratické strany dělnické, pokud se týče organisací politických i odborových. Pro svou žurnalistickou a politickou činnost byl často stíhán a vězněn ve Vídni i v Praze. *Št.*

Německé, městec: 104 d., 639 ob. č. (1900).

Německo. Dějiny politické. Volby do říšského sněmu konané r. 1903 znamenaly odpor proti politice císaře Viléma II. a jeho vlády. Strany, proti nimž se sám císař postavil a které označil jako v asti nebezpečné, katolický střed a sociální demokraté, skvěle zvítězily a staly se nejsilnějšími stranami v říšském parlamentě. Německé říši vzniklo r. 1904 vážné nebezpečí v její kolonii v jihozápadní Africe. Němci nedovedli si získati důvěry domorodců. Povstání propuklo v samém středu kolonie, v území Damarském, obývaném silným kmenem Hererů, kteří až potud trpělivě snášeli jho německé. Německý kancléř doznal v říšském sněmu, že povstáním zničeno ovoce mnoholeté činnosti vlády a osadníků. N. bylo nuceno poslati veliké posily na ochranu své kolonisační a dobývavé činnosti. Hererové způsobili Němcům mnohé krvavé porážky, tak že se situace německého vojska stala velmi kritickou. Musily býti vysílány opětně nové posily a v osobě vrchního velitele stala se opětně změna. Veliké překvapení způsobil císař Vilém II. r. 1905. Nastoupil k svému zotavení cestu do Středozemního moře a zastavil se v marockém přístavním městě Tangeru. Tato zastávka nabyla zvláštního významu, že byla zjevnou demonstrací proti Francii a jejím záměrům v Marokku. N. vzalo si záminku, že prý anglicko-francouzské ujednání Marokka se týkající nebylo mu včas oznámeno, a německý říšský kancléř prohlásil, že hrozí vážné nebezpečí německým obchodním zájmům v Marokku. Císař byl v Marokku skvěle uvítán a promluvil tam podle svého zvyku několik řečí, v nichž prohlásil, že zájmy cizích mocností v Marokku musí býti stejně chráněny. Situace stala se napiatou a již hrozilo nebezpečí války N ka s Francií a Anglií. Aby se spor smírně vyrovnal, svolána podle přání N ka v lednu 1906 konference zúčastněných mocností, Francie, Anglie, N-ka, Rakousko-Uherska, Španělska, Ruska, Italie a Spoj. Obcí sev.-amer., do španělského přístavního města Algecirasu. N. přesvědčilo se záhy, že kromě Rakouska nenalezne podpory, a připravovalo přerušení konference, což se však nepodařilo. Výsledek šestinedělních konferencí byl, že N-ku umožněn čestný ústup. Očekávání císaře Viléma, že také Italie a Rusko budou na jeho straně, se nevyplnilo. Italie byla po jeho mínění k tomu zavázána jako člen trojspolku a Rusko mělo dokázati svou vděčnost za služby, které prý mu N. v rusko-japanské válce prokázalo. Ale jak Rusko tak i Italie postavily se po bok Francie. N. projevilo svou nespokojenost Rusku tím, že se okázale neúčastnilo upisování nové ruské půjčky, a Italii dal císař svůj hněv na jevo tím, že neprojevil italskému králi soustrast při katastrofě, kteráž Italii výbuchem Vesuvu těžce stihla, a že v N-ku nebylo dáno heslo ke sbírkám na obyvatelstvo katastrofou postižené. Za to poslal císař Vilém rakousko-uherskému ministru zahraničnímu hr. Gołuchowskému depeši, v níž pravil: »Osvědčil jste se výborným sekundantem při mensuře a můžete býti ubezpečen, že bych já vám ve stejném případě stejné služby prokázal.« Veliké vzrušení způsobilo v N-ku, když se r. 1904 spolková rada usnesla o zrušení § 2. proti jesuitům, na jehož základě mohla vláda německým členům tovaryšstva Ježíšova vykázati nucený pobyt v některém místě. Říšský sněm usnesl se opětně na zrušení paragrafu toho, ale spolková rada nechtěla nikdy usnesení schváliti, až to konečně učinila, patrně v úmyslu, aby katolický střed říšského sněmu učinila povolným k vládním požadavkům v příčině koloniálních úvěrův a válečného loďstva. Zprávy z africké kolonie zněly nepříznivěji a nepříznivěji. Válka vykazovala těžké ztráty na životech i penězích, vyšlo na jevo, že se špatně hospodaří, ano objeveny i podvody na účet státní, jimž padli za oběť četní vysoci úředníci. Katolický střed a sociální demokracie nechtěly žádaných úvěrů povoliti. Obě tyto strany zamítly ve spolku s Poláky r. 1907 žádaný úvěr na válečné výdaje. Následovalo ihned rozpuštění říšského sněmu a vypsány nové volby. Císař i vláda vyhlásili nejprudší boj proti katolickému středu a proti sociálním demokratům. Za neobyčejného nátlaku vládního konaly se volby a vláda zvítězila. Katolický střed vyšel sice z volebního boje neseslaben, za to však utrpěli sociální demokraté rozhodnou porážku: z 81 mandátů r. 1903 dobytých zachránili pouze 42, tak že vláda získala majoritu v otázkách německo-nacionálních. Vítězství nad sociálními demokraty nadchlo císaře Viléma tak, že v řeči své, již promluvil k berlínskému lidu nad volebními úspěchy jásajícímu, pravil: »Vše, co bude nám v cestě, bude povaleno«. Výrok ten způsobil rozruch v anglickém a francouzském tisku, který hlásal, že se má vítězství německého nacionalismu vykořistiti k novému rozmachu německého imperialismu a německé rozpínavosti. Říšský kancléř Bülow musil na všech stranách chlácholiti. Většinu vládní tvoří t. zv. »blok«, slo-

žený z protestantských konservativců, liberálů a různých frakcí německo-nacionálních, spojení rozhodně nepřirozené. Většina ta povolila ochotně úvěry vládou žádané a situace vládní posílena, když válka osadní, která se od r. 1903 vlekla, ukončena úplným podrobením domorodců. Protipolská politika provozovala se, ač se posud míjí s účinkem, v posledních letech s velikou energií a bezohledností. Nenávist proti Polákům jevila se v předloze, kterou říšský sněm schválil a jejíž ostří namířeno proti Polákům. Zaveden jednotný zákon spolkový, jenž obsahuje ustanovení, že jedinou jednací řečí na schůzích spolkových smí býti němčina. Druhá předloha, schválená v zemském sněmu pruském, jest pověstný zákon vyvlastňovací, který dává vládě moc, aby nabyla v Poznaňsku a v Západních Prusích půdy i vyvlastněním k účelům německé kolonisace. Ježto dosavadní akce protipolská, která pohltila do r. 1902 celkem 450 millionů mk, octla se v tísni, povoleno nových 400 millionů mk. k doplnění fondu přese všechnu zbědovanost říšských financí. Říše zápasí po léta s chronickým deficitem, dluh dostoupil závratné výše a marně hledají se nové zdroje příjmů, ježto jest obyvatelstvo daněmi přetíženo. Jde okrouhle as o 500 millionů mk. ročně. V zahraniční politice stíhala Německou říši v posledních letech nehoda za nehodou. Isolace N-ka stávala se zjevnější a zjevnější a jedinou oporou N-ka byla říše Rakousko-Uherská. Na nespolehlivost Italie v trojspolku císař i říšský kancléř opětně si stěžovali ježto se Italie klonila zjevně k Francii i Anglii. V čelo protiněmecké politiky evropské postavil se anglický král Eduard a marné bylo snažení císaře Viléma nakloniti si jej. Politika ta zahájena dohodou anglo-francouzskou. Napětí mezi Anglií a N-kem dostoupilo opětně takové míry, že hrozilo dojíti ke katastrofě. N. zápolilo horečně s Anglií ve stavbě obrovských pancéřových korábův a obě mocnosti obviňovaly se navzájem, že ohrožují evropský mír. Přes velikou finanční tíseň N. obětovalo v poslední době na stavbu válečných lodí a zdokonalení své námořní moci několik set millionů marek. Jediný úspěch N-ka za hranicemi bylo diplomatické vítězství s Rakouskem proti Anglii, Francii a Rusku v otázce annexe Bosny a Hercegoviny. V dub. 1909 vznikla krise kancléřská. Podnět zavdala berní reforma, která způsobila rozklad posavadní většiny říšského sněmu. Konservativci odpadli a přiblížili se ke katolickému centru. Tato nová koalice postavila se proti finančnímu programmu schválenému říšským kancléřem, jemuž při hlasování způsobena porážka. Kancléř podal císaři demissi. Když finanční reforma podle přání nové většiny provedena, uzavřen říšský sněm dne 10. čce a kníže Bülow propuštěn. Novým kancléřem jmenován posavadní ministr vnitra šl. Bethman-Holweg, jenž celý svůj posavadní život ztrávil ve správní službě. Soudí se z toho, že bude míti císař Vilém nyní ještě rozhodnější vliv na zahraniční politiku a že bude, jak o něm Bismarck předpověděl, sám svým říšským kancléřem. *-rb.*

Němeček 3) Emil, dřevoryjec čes., † 5. led. 1902 na Olšanech

* **Němeček** Hynek, chemik čes. (* 1870 v Mirovicích), vystudovav čes. techniku, byl assistentem dv. rady Preise; jako professor působil v Hradci Kr., Lounech, nyní jest professorem na reálce v Ječné ulici v Praze. Uveřejnil s prof. Votočkem: *Kinetické studie v řadě cukrů* (Praha, 1908), s dr. Kastnerem napsal: *Chemii organickou pro VI. třídu škol reálných* (t., 1907), s prof. F. Maškem *Chemii anorganickou na základě fysiko-chemickém pro reál. gymnasia* (t., 1909). Mimo drobnější pojednání publikoval ve zprávách školních: *O chromoforech strojených barviv organických*; *Z chemie monosacharidu*; *Skioptikon ve službách školy*.

* **Némethy** Géza, klass. filolog maďarský (* 1865). R. 1890 habilitoval se na universitě v Pešti a stal se tamže r. 1896 mimoř. prof. klassické filologie. Od r. 1893 jest členem uherské akademie. Opatřil vydání těchto starověkých autorů, připojiv k nim zdařilé lat. kommentáře: *Euhemeri reliquiae* (Pešť, sbírka lat. a řec. autorů uherské akademie, 1889); *Dicta Catonis, quae vulgo inscribuntur Catonis Disticha de moribus* (t., 1895); *Persii Satirae* (t., 1903); *Tibulli carmina, accedunt Sulpiciae elegidia* (t., 1905); *Lygdami carmina, accedit Panegyricus in Messalam* (t., 1906); *Ovidii Amores* (t., 1907); *Ciris. Epyllion Pseudovergilianum* (t., 1909). Studie literárně-historické: *Vergilius, élete és müvei* (Vergiliův život a spisy, t., 1902); *A római elegia viszonya a göröghöz* (řím. elegie a její poměr k elegii řecké, t., 1903); *A római elegia* (řím. elegie, t., 1905); srv. »Rheinisches Museum«, 1905, str. 320. Dále sepsal: *De epodo Horatii Cataleptis Vergilii inserto* (t., 1908); *De Ovidio elegiae in Messalam auctore* (t., 1909) a uveřejnil hojná pojednání v odborných časopisech maďarských a německých, na př. »Rheinisches Museum«. *Vý.*

* **Nenadović** Mateja Prota, státník srbský (* 1777 — † 1854). Již jako mladík byl r. 1793 valjevským biskupem Joakimem vysvěcen za kněze a brzo potom stal se i protou (protojerejem), od čehož jméno. Od r. 1804 hrál důležitou rolli v dějinách Srbska. T. r. poslán od národních vůdců srbských na Rus, aby tam vymohl pomoc proti Turkům. Vrátil se počátkem r. 1805. R. 1805 usiloval o zřízení vládnoucí rady (*praviteljstvujušti sovet*) a byl prvým jejím předsedou. Z rady této byl v lednu 1811 vyslán za vojvodu k vojsku, jež hájilo Srbska proti Bosně. V nešťastném pro Srby roce 1813 odešel do Srěmu. Později s listy od vojvodův a pohlavárů srbského národa odešel do Vídně, aby tam jednal (v době kongressu) na prospěch Srbska. Když vypuklo povstání r. 1815, pomáhal knížeti Milošovi v radě i ve válce.

R. 1838 byl členem kommisse, jež připravovala zákony pro Srbsko, r. 1839 stal se členem státní rady (*državni savet*), v kteréž funkci vstoupil r. 1852 do výslužby. Zanechal důležité zápisky, jež vydal r. 1867 syn jeho Ljubomir N. v Bělehradě pod n. *Memoari Prote Mateje* N-a.

Nencki Marceli, fysiolog a chemik pol., † 1901 v Petrohradě.

* **Neniţescu** Jan, spis. rumunský (* 1854 v Galaci — † 1901), studoval v Jasech. Ve válce 1877—78 bojoval jako poručík a poraněn byl při útoku na Grivici. Po válce ukončiv v Německu studia filosofická a paedagogická, byl jmenován professorem na normal. škole učitelské Karla I. (v Bukurešti) a později inspektorem vyučování. Přestoupiv do administrační služby politické, stal se prefektem kraje tulčského; má zásluhy o kolonisaci delty Dunajské. Ze spisů jeho uvádíme básně: *Flori de primăvară* (Jarní květy), *Soimii dela Resboeni* (Sokolové z Resbojen) a *Pui de lei* (Lvíče). V revui »Ţeara nouă« (Nová Země) uveřejňoval zprávy o Rumunech makedonských. Hluboký, čistý cit vlastenecký plane ze všech jeho děl. *Drož.*

* **Neoral** Josef (* 1852 v Bohuslavicích u Zábřeha na Moravě). Gymn. studia konal v Olomouci, filosofická v Praze, nyní je professorem hospodářské školy v Přerově. Napsal: *Příspěvek ku dialektologii moravské* (Progr. čes. reálky v Brně, 1883); *Jaký byl původ robot a jak vzniklo nevolnictví* (Progr. hospodář. šk. v Přerově, 1888); *O robotě* (Přerov, 1888) a přeložil z L. Langra »Jak má rakouský hospodář pěstovati, močiti a zpracovati len« (Vídeň, 1894).

Neovitalismus, biol., v. Vitalismus.

* **Nephele**, planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 18. pros. 1897. Označení (431). *Kvn.*

Něpljujev 2) Nikolaj Nikolajevič, spis. rus., † 9. ún. 1908 v Petrohradě.

* **Nepomucký** Bohumír, pseudonym Boža Umirov, koncertní zpěvák čes. (* 8. list. 1864 na Mělníku v Čech.), vystudoval varhanickou školu v Praze, u Zd. Fibicha komposici, instrumentaci a klavír. Po smrti otcově měl převzíti obchod uzenářský. Neučiniv tak odebral se k výcviku barytonového hlasu svého do Italie k Labatinimu a do Francie k Faureovi, u nichž ve zpěvu se vzdělav, stal se záhy oblíbeným pěvcem koncertním ve Francii i v Anglii. Vystupoval potom nejen po hlavních městech evropských, nýbrž i v Americe.

Nepomuk 1) má 279 d., 2041 obyv. čes. (1900).

Nepomyšl má 183 d., 1183 obyv. čes. (1900).

* **Nepraš** Václav, čes. spisov. filosoficko-belletristický (* 1876 v Makově u Litomyšle — † 11. září 1903 v Židenicích u Brna). Pracoval v oboru duševědy a metafysiky a vydával a redigoval »Dvacátý Věk«, revui belletristicko-filosofickou k šíření vyšších názorů životních. Psal pod různými pseudonymy, ale nejčastěji Věnceslav Šarpen. Také se zabýval prakticky grafologií.

* **Nerad** František, zeměpisec čes. (* 1865 v Bystřici), vystudoval akadem. gymnasium v Praze, načež se oddal na pražské universitě studiu dějepisu a zeměpisu. Již jako posluchač přispíval do »Zeměp. Sborníku« (čl. Madagaskar a Statistika Dánska). Po ukončení studií filosofických působil na reálce v Telči, pak Uher. Brodě, a když Litovel přešla do rukou českých, jmenován byl ředitelem tamní české nejprve matiční, nyní zemské reálky, kde působí posud. Procestoval střední, západní i severní Evropu. Vedle množství posudků v Prusíkově »Kroku«, »Čas. Matice morav.«, »Sborníku České společnosti zeměvědné«, Vlčkově »Osvětě« a vídeň. »Geograph. Jahresbericht uber Oesterreich« vydal *Samo a jeho říše* (výroč. zpr. reálky v Telči, 1896); *Vztah polouostrova Apenninského ku Balkánskému po stránce geografie fysikálné* (Výroč. zpr. reálky v Uh. Brodě, 1898); *Nová školní budova* (Výr. zpr. reálky v Litovli, 1905); *Projektované vodní dráhy v Rakousku* (t., 1902); *Budoucnost Sahary* (»Příroda«, 1907); *Rusko ve východní Asii* (Pelclovy »Rozhledy«, 1904, též samostatně); *Sven Hedin podruhé v srdci Asie* (»Osvěta«, 1909).

* **Neruda** Alois, koncertní mistr čes. (* 1837 v Kostelci n. L. — † 25. led. 1899 v Praze). Studoval v Praze; r. 1864 stal se prvním violoncellistou při orchestru čes. divadla, kdež působil potom po 25 roků. Od r. 1892 žil v Pešti a ve Vídni. S J. Srbem-Debrnovem sestavil *Školu pro violoncello* (Praha, 1886).

* **Nesouměřitelný** viz Inkommensurábilni.

Netolice 1) mají 400 d., 2705 obyv. čes., 2 něm. (1900).

* **Netval** Matěj, spis. čes. (* 4. ún. 1859 v Pacově). Studoval na gymnasiu v Táboře a Č. Budějovicích a práva v Praze, kde povýšen byl na doktora. Byl redaktorem »Českobrodských Listů« v Č. Brodě r. 1886, načež věnoval se advokacii a r. 1897 otevřel kancelář v Humpolci. Přeložil z vlaštiny klassické spisy Sylvia Pellica »Z mých žalářů« (1882) a téhož »Francesku z Rimini« (Brno, 1885). Kromě toho přispívá praktickými případy do »Právníka«, do něhož přeložil též vlaské manuskripty dra Vladimíra Pappafavy.

Netvořice mají 105 d., 842 obyv. čes. (1900).

* **Neubert** Ant. Bedř., knihkup. účetní a odb. učitel a spis. (* 17. září 1865 v Praze). Mimo četné odborné stati z oboru knihkupeckého účetnictví a odhadu v knihkup. časopisech napsal: *Účetnictví knihkupecké*, díl I., účetnictví pro závody sortimentní (Praha, 1901, 2. vyd 1905), díl II., účetnictví pro závody výhradně nakladatelské (Praha, 1903); *Stručná nauka o směnkách* se zřetelem k potřebám knihkupeckým (Praha, 1904, 2. vyd. o 2 částech 1909).

* Die **Neue Freie Presse** viz Presse.

* **Neugebauer** Ludwig Adolf, lékař polský (* 1821 v Dojutrově — † 1890 v Berlině). Byl původně porodníkem, r. 1857 pak povolán byl do Varšavy za prof. anatomie a později porodnictví. Přeložil Hyrtlovu učebnici anatomie do polštiny a napsal mimo to *Wykład akuszerji* (1861 a 1873); *O narzędziach starożytnych, chirurgicznych i giniatrycznych, znalezionych w ruinach miast włoskich Pompei i Herkulanum* (1882).

* **Neugebauer** Franciszek Ludwig, syn před., lékař polský (* 1856 v Kaliszi), vystudovav lékařství ve Varšavě a Jurjevě, věnoval se jako specialista studiu nemocí ženských i porodnictví a z oborů těch napsal i řadu odborných publikací.

* **Neuhöfer** Rudolf, filolog a paedopsycholog čes. (* 1876 v Přelouči). Vystudovav gymnasium v Kr. Hradci, filosof. fakultu v Praze působil v l. 1899—1905 v Přerově, Olomouci a v Kroměříži a od r. 1905 je professorem na prvním čes. gymnasiu v Brně. Samostatně vydal: *Úvod do psychologie dítěte* (Praha, 1903); *Básně Catalepton přičítané P. Vergiliovi Maronovi* (původně v progr. gymnasia kroměřížského, 1905); *D. Magnus Ausonius, Mosella*, překlad a výklad (Brno, 1907); *Platonův Ion*, soustavný úvod s překladem (t., 1908) a jiná pojednání týkající se Vergilia a Cicerona ve »Věstníku čes. professorů« na r. 1902 a 1903.

Neumann 17) Stanislav K., spis. čes. Od r. 1903 žije a působí jako moravský novinář zprvu hlavně v »Moravském Kraji«, později v »Lidových Novinách«. V obou knihách veršů *Sen o zástupu zoufajících* (1903) a *Hrst květů různých saison* (1907) postoupil umělecky značně výše nad starší své práce básnické: jeho široce se vzdouvající hymnika obsahu sociálně osvobozujícího a život ve všech projevech znásobujícího nabyla síly a vzletu, jeho smělé obrazy bujivé přírody a uvolněných pudů zazářily v světle a v barvách; část polemicko-efemérní ustoupila do pozadí. Svoje stati tendenčně-propagátorské, polemicky útočné a vášnivě diskutující o soudobých otázkách společenských, vyjadřující vesměs krajní individualismus, shrnul do knihy *Socialism a svoboda* (1909). Z franc. přeložil Zo-d'Axa »Z Mazasu do Jerusaléma« (1909). *AN.*

* **Neumann** Jan Nep., blahoslavený, katol. biskup (* 28. března 1811 v Prachaticích — † 5. ledna 1860 ve Filadelfii). Studoval na gymnasiu v Čes. Budějovicích a v kněžském tamním i pražském semináři. Vystěhovav se 1836 do Spoj. Obcí sev.-amer. byl tam na kněze vysvěcen a stal se missionářem ve Williamsville. R. 1840 vstoupil do řádu redemptoristů; r. 1852 stal se biskupem ve Filadelfii. Památka jeho koná se dne 9. led.

* **Neumann** Angelo, ředitel kr. zem. německého divadla v Praze (* 18. srpna 1838 ve Vídni). Počav 1859 divadelní dráhu jako operní zpěvák, byl 1862—76 členem dvorní opery vídeňské. Onemocněv opustil ji a převzal 1876 s drem Aug. Försterem ředitelství opery v Lipsku. Odtud provedl divadelní výpravy s Wagnerovými operami po Německu, Hollandsku, Belgii, Švýcarech, Rakousko-Uhersku, Italii a Rusku; 1884 stal se ředitelem divadla v Brémách a následujícího roku v Praze. Německé divadlo zemské, které po otevření českého Národního divadla 1883 tu doznalo pohromy, povznesl a zachránil před trvalým úpadkem svou dovedností a obezřetností ředitelskou. Pořádá cyklická představení děl skladatelů operních a spisovatelů činoherních, pěstuje hojně pohostinské hry na obou německých jevištích (Kr. zemské divadlo něm. a Nové něm. div.) a založil ročně opakované slavnostní hry květnové. S českými divadly udržuje styky přátelské. — Druhou chotí řed. N-a jest Johanna Buska, herečka něm., vynikající v různých oborech úloh, dříve člen vídeňského Hradního divadla, jež náleží k soudobým předním dramatickým umělkyním něm. *Št.*

* **Neumann** František, hud. skladatel čes. (* 1874 v Přerově). Studoval na reálce v Prostějově, na obchod. akademii v Chrudimi a na konservatoři v Lipsku, načež byl korrepetitorem při dvor. divadle v Karlsruhe, měst. divadle v Hamburce a prvním kapelníkem při různých scénách německých; od r. 1903 je při opeře ve Frankfurtě n. M. R. 1906 a 1907 dirigoval koncerty spol. pro orchestrál. hudbu v Praze (Rudolfinum). Komponoval sbory mužské: *Mordéři* a *Letní noc* (Praha); smíšené *Jarní noc* a *Není to sen* (t.); ženské: *Pantáta ze mlýna*; *Písničky* (t.), asi *50 písní* s průvodem klavíru, dále větší díla komorní: *Klavírní trio* a *Oktetto* (poctěno cenou spolku pro komorní hudbu); orchestrální: *Moravské rhapsodie*, suita; *Potopený zvon*; *Návrat do vlasti* (vyšlo ve Štutgartě); *Bouře* (na slova S. Čecha); dva ballety: *V sladké pasti* a *Pierrot*; 3 opery: *Námluvy* (Marquis), *Peri* a *Milkování* (Liebelei), vyšlo v Mohuči.

Neumayer Georg, něm. geofysik, napsal dále: *Auf zum Südpol! 45 Jahre Wirkens zur Förderung des Erforschung der Südpolar-Region 1855—1900* (Berl., 1901); jeho *Anleitung* vyšla ve 3. vydání (1906). Zemřel 25. kv. 1909.

Něustrojev Aleksandr Nikolajevič, bibliograf rus., † 1902.

Neustupov má 109 d., 721 obyv. čes. (1900).

Neveklov má 138 d., 1170 obyv. čes. (1900), 6tř. ob. školu s pobočkou, 2 parní pily, cihelnu, automobilové spojení s Benešovem.

* **Nevinson** H. W., spis. angl., byl korrespondentem časopisu »Daily Chronicle« za války řeckoturecké r. 1897, ve Španělích 1898, v Natalu a Transvaalu za války boerské 1899—1902, cestoval po střední Africe 1904 až 1905 a vylíčil portugalský obchod s otroky v Angole a na ostrovech sv. Tomáše a Principe; v l. 1905—6 pobýval v Rusku a předložil anglickou adressu předsedovi první dumy; potom cestoval po Kavkáze a zpustošených krajích v Georgii 1906—7 a posléze

r. 1906—7 v Indii jako dopisovatel časop. »Manchester Guardian«. Z jeho publikací uvádíme: *Neighbours of Ours* (1895); *In the Valey of Tophet* (1896); *The Thirty Days' War* (1898); *Ladysmith* (1900); *The Plea of Pan* (1901); *Between the Acts* (1903); *Chapters on France in Mr. Hallam Murray's On the Old Road* (1904); *Books and Personalities* (1905); *A Modern Slavery* (1906); *The Dawn in Russia* (V Rusku se rozednívá, 1906); *The new Spirit in India* (1908) a j.

Nevole Milan, chemik čes., † 23. list. 1907 v Praze.

* **Newberry** [njúberry] Percy Edward, egyptolog anglický (* 1869), studoval v Londýně původně botaniku, potom od r 1884 egyptologii, účastnil se výzkumných prací v Egyptě r. 1890, prozkoumal nekropoli thébskou 1891—1901, pomáhal sestavovati generální katalog starožitností v museu káhirském 1902—3 a jest od r. 1907 professorem egyptologie na universitě liverpoolské. Z jeho prací uvádíme: *The Season's Work at Ahnas and Beni Hasan* (1891); *Beni Hasan* (1892—93, 2 sv.); *El Bersheh* (1893 - 94, 2 sv.); *The Amherst Papyri* (1900); *The Life of Rekhmara* (1900); *The Tomb of Thouthmosis IV.* (1904); *Scarabs* (1905); *Scarab-shaped Seals* (1907); *The Timins Collection* (1908) a j.

Newcomb Simon, astronom americký, † 10. čce 1909 ve Washingtoně. Ze spisů jeho »Astronomie pro každého« vyšla v čes. zpracování dra B. Maška (Pr., 1909, J. Otto).

New York Herald [njú jork her'ld], nejrozšířenější žurnál Spoj. Obcí severoamerických, zal. r. 1835 a nyní vycházející denně ve 245.000 exemplářích. Od r. 1878 spojeno jest s ním zvláštní vydání pro Evropu vycházející v Paříži. Nenáleží žádné určité straně politické.

* **Nexö-Andersen** Martin, spis. dánský (* 1869 v Kristianshavnu). Odstěhoval se r. 1877 na Bornholm. Učil se obuvnictví, byl též pomahačem u stavby. Navštěvoval školu v Askově, byl učitelem na soukromé škole v Odense, později na reální škole ve Frederiksbergu. Napsal romány a povídky: *Skygger*; *Dryss* (1902); *Muldskud* (2 sv.); *Soldage* (1903); *En Moder*; *Familien Frank*; *Det bödes der for* —; *Pelle Erobreren* (1906—7, 2 sv.); *Af Dybets Lovsang* (1908). Jeho belletristické práce, realistické to obrázky trpké a vážné skutečnosti, líčí úchvatně život na Bornholmu.

Neydek má 483 d., 8 obyv. čes., 4627 n. (1900).

Niederle 2) Lubor, vynikající učenec a od r. 1904 řádný professor archaeologie a ethnologie na universitě pražské. Za posledních let organisoval při české universitě kabinet čes. archaeologie a spolu s K. Buchtelou zařídil odbor praehistorický při Společnosti přátel starožitností hlavně za tím účelem, aby noví adepti archaeologie měli příležitost theoretické výklady universitní si doplniti praktickým výcvikem. Vedle významné činnosti v našem životě vědeckém a zvláště na universitě, kde v l. 1907—8 byl děkanem filos. fakulty, N. účastnil se také vynikajícím způsobem při reorganisaci národní strany svobodomyslné, v níž na čas působil i politicky. Z vědeckých prací posledních let dodáváme: četné odborné referáty, kritiky a zprávy v »Čes. Čas. Histor.«, v Jagićově »Archivu für slav. Philologie« a zvláště ve »Věstníku slovanské filologie a starožitností« (vycházel redakcí N-lovou, Fr. Pastrnka, Jiř. Polívky a Jos. Zubatého v Praze 1901 a 1902 jako pokračování N-lova »Věstníku slovan. starožitností«, jehož v l. 1898 až 1900 vydány 4 svazky; avšak druhým svazkem zastaven, ježto zatím v život vešlo podobné dílo ruské »Slavjanověděnije v povremennych izdanijach«, Petr., od r. 1901); dále stati a rozpravy: *Národopisný vývoj říše rakousko-uherské* (v »České Politice« I., spolu s Fr. Hýblem); *Příchod Čechů a archaeologie* (»Čes. Čas. Histor.« XII); *Nová Peiskrova hypothesa o sociál. stavu starých Slovanů* (»Národopis. Věstník Českoslov.« I.); *K slovanské kolonisaci Malé Asie a Syrie v VII.— X. stol.* (Petr. 1907; otisk ze »Sborniku po slavjanověděniju« II); *Das letzte Decennium der böhm. Archaeologie* (»Čech. Revue«, I.); *Michal Syrský a dějiny balkánských Slovanů v VI. stol.* (v Gollově »Sborníku prací histor.«, 1906); stať o Šafaříkových Slovanských Starožitnostech (v »Literatuře České XIX. st.«, II.); *Nová data k vých. slovanské hranici v Uhrách* (»Národopis. Věstník Českoslov.«, II.); *Národopisná mapa uherských Slováků* (Praha, 1903, po druhé t., 1906), práce veliké důležitosti, jež vzbudila řadu následovníků; *Obozrěnije sovremennago Slavjanstva* (Petr., 1909, jako úvodní svazek Jagičovy ruské Encyklopedie filologie slovanské; česky pod názvem *Slovanský Svět*, v Praze, 1909), krásné dílo, jež obsahem i duchem upomíná na »zlatou knížku« Šafaříkův Slovan. Národopis, a posléze monumentální *Slovanské Starožitnosti*, jejichž tři vydané svazky (2. sv. I. dílu v Praze, 1904 [srov. autoreferát v »Čes. Čas. Histor.«, X., 323]; 1. sv. II. d. t., 1906; 2. sv. II. dílu jest v tisku) podivuhodným bohatstvím látky, originální koncepcí i hlubokým důmyslem řadí se k našim nejvýznamnějším vědeckým publikacím z posledních let a skvěle repraesentují práci českou nejen před světem slovanským (pol. překlad vydal Ksav. Chamiec ve Varšavě od r. 1906), nýbrž i před učenou cizinou (srv. Jagićovu recensi v »Archiv f. slav, Philol.«, 1903; Alex. Brückner napsal: »Dzielo imponujace olbrzymia erudycya, waruje Czechom panownie pierwszeństwo w badanie dziejów Sławian pierwotnych«). Jaký zvuk má vědecké jméno N-lovo, svědčí také četná vyznamenání domácí (řád železné koruny III. třídy, řádný člen Král. čes. společnosti nauk a mimořád. člen České akademie) i cizí (dopisující člen Carské ruské akademie v Petrohradě, Král srbské akademie v Bělehradě, bulhar. Kniževného Družestva v Sofii; čestný člen rus. Archaeolog. ústavu v Cařihradě a Carské Společnosti rus.

dějin a starožitností v Moskvě, zahraniční člen Anthropolog. společnosti v Paříži, dopisující člen Anthropologické společnosti ve Washingtoně a spol. »Towarzystwo ludoznawcze« ve Lvově atd.). *Hš.*

* **Niederle** Václav, klassický filolog čes. (* 25. čce 1867 v Klatovech). Studoval v letech 1877—85 na gymnasiu ve Spálené ulici v Praze, 1885—89 na filosofické fakultě české univ., nyní působí na gymn. v Křemencově ulici v Praze, stav se zde r. 1903 skutečným professorem. Upravil 7. vyd. skladby Mluvnice jazyka řeckého svého otce, Jindřicha N., úplně ji přepracovav (Praha, 1909), dále podal zdařilý překlad Ruskinovy Královny vzduchu I., Athena na nebi, opatřiv jej důkladným kommentářem (t., 1903, ukázky z tohoto překladu podal ve výročních zprávách gymn. v Křemencově ulici v Praze na r. 1901 a 1902), a uveřejnil ve Vlčkově »Osvětě« r. 1905 krásný článek *Aischylos a jeho doba*, jenž jest ukázkou většího, k tisku připraveného díla: Řecká tragoedie. I. Počátky tragoedie. Aischylos; další části tohoto díla budou obsahovati Sofoklea a Euripida.

* **Niederle** Bohuslav, lékař čes. (* 1873 v Praze). Vykonav lékařská studia v Praze, promovoval tu roku 1898, stal se roku 1900 assistentem professora Maydla a r. 1903 primárním lékařem nově zřízené okresní nemocnice v Kladně. Z jeho literární činnosti sluší uvésti: *Příspěvek ke střelným poraněním břicha* (»Čas. lék. čes.«, 1901); *Příspěvek ku poznání dvojité invaginace* (t., 1904); *O obstrukci divertiklem Meckelským* (t., 1907); *O mnohonásobných exostosách* (t., 1908); *O rakovině konečníku* (»Sborník klin.«, 1902); *O spodní luxaci v kloubu kyčelním* (t., 1903); *O chronické indurativní pankreatitidě* (t., 1905) a j. v.

Niedźwiedzki Zygmunt (* 1865) vydal ještě: *Sam na sam* (1895); *Topielec* (1897); *Pneumatyk No. 301* (1897); *Lekcya życia* (1903); *Erotyki* (1904); *Humoreski sceniczne originalne* (1904); *Oczy. Nowelle i szkice* (1905) a j.

* **Nielsen** Lauritz Christian, básník dánský (* 1871 v Hindholmu). Studoval na soröské akademii, byl pak několik let námořníkem, načež vrátil se do Kodaně, kde byl redaktorem »Illustrered Tidende«. Vydal cyklus dramat. básní *Tre Maend*; básnické sbírky *Mit Land*; *Rejsen til Rom*; *Vaardigte*; *Vandringer*; román: *De onde Aar*; povídku *Drenge til Orlogs*. Vyznačuje se jako básník zvučnou čistou řečí v písních lásky aneb neuspokojené, temné touhy a v slavnostních kantatách a malebnou nádherou a jemnou rhythmikou v prose. Náleží mezi mistry dánské prosy. Se Stuckenbergem vydal slavnostní spis na počest Holgera Drachmanna: *De Unges Bog.*

* **Niemann** 2) August, spisovatel něm. Po rozpuštění hannoverské armády r. 1866 stal se učitelem řečí v Genevě a v l. 1868 až 1888 byl redaktorem Gothajských almanachů. Pak po deset let cestoval a žije nyní v Drážďanech. Napsal ještě: *Gerechtigkeit* (1900); *Gwendolin* (1904); *Der Weltkrieg* (1904); *Graf Gansebach* (1904). V románě *Ätherio* (1906) podává výklad planetární soustavy a sestrojení země na základě chemicko-fysikálním. Ve spisech *Die Erziehung des Menschengeschlechts* (Drážď., 1888), *Karma und Nirvana* (Berl., 1894), *Der Mahatma* (Lip., 1901) hlásá filosofii platónskou, fysiognomiku Aristotelovu, Gallovu frenologii a základy buddhismu.

* **Niemojewski** Andrzej, spis. polský (* 1864), studoval práva na universitě v Jurjevě a sloužil v Sosnovcích. Život dělníků dal mu podnět k nejlepším povídkám, vydaným ve sborníku *Listopad* (1891). Vedle toho vydal sbírky básní *Poezye* a *Poezye proza* (1891); *Majówka* (1895); *Polonia irridenta* (1895); *Listy człowieka szalonego*; *Prometeusz* (1900); *Legendy* (1902 a 1903, konfiskováno) a j. N. sympathisuje s chłopem a dělnickým lidem a věří v konečné vítězství člověka nad temnou mocí. Při tom v každé práci burcuje mysl prodchnutými a krásnými obrazy. Menší význam nežli tyto práce mají jeho dramata *Familia* (1889); *Bajka* (1900); *Szopka* (1901); *Rokita*; *Dzień on, dzień gniewu Pańskiego* a j.

* **Niepceova směs** viz Rozžehadlo, str. 26.

Niese Benedictus jest od r. 1906 řád. prof. starověkých dějin v Halle n. S. Velikého jeho díla *Geschichte der griech. u. makedonischen Staaten seit der Schlacht bei Chaironeia* vyšel r. 1903 svazek třetí; *Grundriss der römischen Geschichte nebst Quellenkunde* v Müllerově Handbuch d. klassischen Altertumswissenschaft vyšel v 3. vydání r. 1906.

Niewiarowski Aleksander, spis. pol., † 1892.

Nigra Costantino, hr., diplomat italský, † 1. čce 1907 v Rapallu.

* **Nigrinová** Vela, znamenitá tragédka srbská (rodilá Slovinka z Lublaně, † 1. led. 1909 v Bělehradě). Náležela k prvním umělkyním a představitelkám hrdinných úloh »Národního divadla« srbského, na němž vyspěla v tragédku prvního řádu. V dubnu 1903 vystoupila pohostinsku na scéně Národního divadla v Praze jako: »Dáma s kameliemi«, »Madame Sans-Gêne«, »Monna Vanna« a Magda v »Domovu«. Její pohostinské hry v Nár. divadle, jakož i její sympathický zjev, provázeny co nejchvalnější pověstí uměleckou. N. svůj původ odvozovala z Čech, majíc v Čechách příbuzné.

Nicholsonova modř v. Alkalická modř, str. 884.

* **Nikiforov** Michail Nikiforovič, lékař ruský (* 1858). Vystudovav lékařství v Moskvě, stal se tu r. 1894 prof. patholog. anatomie. Hlavní jeho práce literární jsou: *Mikroskopičeskaja technika* (1885; dočkala se 5 vyd.); *Atlas patologičeskoj gistologiji v fototipičeskich mikrofotografijach* (1900); *Očerk patologičeskoj gistologii ginekologičeskich zabolěvanij* (1900); *Osnovy patologičeskoj anatomiji* (1899; 2. vyd. 1905) a j. v.

Nikisch Artur r. 1905 jmenován ředitelem opery a r. 1909 při jubileu university čestným doktorem univ. v Lipsku.

Nikola I. Petrovič Njegoš, kníže černohorský, viz Černá Hora (Dějiny, Dopl.).

* **Nikolau** Stanislav, zeměpisec český (* 5. června 1878 v Humpolci), vystudoval gymnasium v N. Brodě a Čes. Budějovicích, načež od r. 1897 věnoval se na universitě v Praze studiu zeměpisu a dějepisu. R. 1902 promovoval a od 1903 působil na reálkách v Praze II., Pardubicích, Karlíně, gymn. v Praze II. a nyní na reálce v Praze VII. Účastnil se mezinárodního kongressu geologického v Paříži 1900, mezinárod. kongressu pro obchodní zeměpis tamtéž a archaeologického kongressu v Egyptě r. 1909. Procestoval téměř celé Rakousko-Uhersko, a Německo, navštívil Belgii, Hollandsko, Francii, sev. Italii, Dalmacii, Srbsko, Černou Horu, Rumunsko, Bulharsko, Cařihrad, Malou Asii a Egypt až do Asuánu. Přeložil Herbertsonových *Člověk a jeho dílo* (Pr., 1905, J. Otto), zpracoval *Malý Ottův zeměp. atlas* (t., 1908 sl.), od r. 1900 přispíval do Ottova Slovníku Naučného, kde od r. 1905 vedl odbornou redakci zeměpisu; rediguje Rukověť k Ottovu Velkému Atlasu, napsal řadu článků, referátův a posudků do »Sborníku čes. společnosti zeměvědné«, »Věstníku spolku čes. professorů«, »České Revue« a »Nové české Revue«, »Zlaté Prahy« a j. Nyní pracuje o učebnicích zeměpisu pro střední školy.

* **Nikolić** Isidor Srbogradski, básník a historik srbský (* 1806 v Sentomaši v Uhrách — † 1862 v Somboru). Studoval v Segedíně, Pětikostelí a Pešti. Byl advokátem a pak notářem báčského komitátu. Roku 1843 jmenován sekretářem u místodržitelství v Budíně. Za bouří roku 1848 odešel do Vídně a vrátil se teprve na konci r. 1849, a tu byl jmenován velikým županem komitátů báčského a torontálského a obvodu vršeckého. Sídlem velikého župana byl do r. 1852 Sombor; t. r. zrušeno vrchní županství a N. odešel do výslužby. Kromě menších ód a básní v srbském a latinském jazyku) uveřejnil: tragédii *Car Lazar* (1835); *Spomeni naroda srpskog u bizantiskim spisateljima* (1843); *Vojvodstvo Srba austriskih* (1849); *Istorija velikog županstva bačko-torontalsko-vršačkog*, od 1849—52 (spis tento censura potlačila a tištěné exempláře zničila).

* **Nikolić** Mihovil, spis. chorv. (* 29. srp. 1878 v Kričkách v Dalmacii). Vynikl jako básník i jako dramatik. Samostatně N. vydal tři knihy veršů, z nichž třetí vydána pod titulem: *Nove pjesme.* Mimo to napsal dramata: *Razbijeni sni* (o jednom dějství) a *Pred jesen* (též o jednom dějství.) N. je tou dobou tajemníkem spolku chorv. spisovatelů a žije v Záhřebě. *Tmk.*

* **Nilssen** Sven, spisovatel norský (* 1864 ve Stavangeru). Věnoval se obchodní dráze a podnikl různé cesty. Jako spisovatel debutoval sbírkou povídek: *Skygger* (1894); vydal román *Dvaergene* (1895); povídku *Proletar* (1896), román *Bark Franciska* (1901) a j., v nichž líčí maloměstské poměry norské po způsobu Al. Kiellanda.

Nimburk má od r. 1903 obecní, od r. 1909 státní reálku.

* **Ninina**, planetoida, objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 11. ún. 1893. Označení (357). *Kvn.*

* de **Nion** François, soudobý spisovatel franc. Z jeho románů uvádíme: *L'An rouge*; *Les Façades* (do češť. přel. J. J. Benešovský-Veselý, Praha, 1903, J. Otto); *Obex*, *Le Sculpteur d'idoles.*

* **Nisan**, 7. měsíc v židovském kalendáři; připadá na březen a duben.

* **Nissen** Heinrich. Dílo jeho *Italische Landeskunde* bylo 2. svazkem ukončeno (Berl., 1902). Nástin jeho *Griech. u. römische Metrologie* v Müllerově Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft vyšel ve 2. vydání r. 1892. Dále sepsal: *Orientation. Studien zur Geschichte der Religion* (Berl., 1906—7, 2 seš.).

* **Nitowski** Jan, spis. pol. (* 1859), vedle původních prací *Odrodzenie Czech* (1888), *Odrodzenie Chorwacji* (1892) a j. vydal několik překladů z češtiny a chorvatštiny, jako *Wycieczki pana Brouczka* (ze Svat. Čecha, 1890), dále z Gundulíće, Junkovíće a j.

Nivnice má 441 d., 2220 obyv. čes. (1900), kyselku.

Nizozemí. Dějiny. Ministerstvo Piersonovo bylo při volbách do druhé komory r. 1901 nahrazeno ministerstvem Kuyperovým, majícím většinu katolicko-konservativní a působícím podstatně pro mír v jižní Africe. R. 1903 bylo mu bojovati s velkou stávkou, kterou prohlásili v lednu dělníci transportní a železniční, v dubnu také jiní pod vedením anarchisticko-kommunistickým. Spolupůsobením umírněných dělníků podařilo se vládě stávku pomocí zákona nyní od socialistů potíraného šťastně ukončiti. »Křesťanská« majorita obrátila se potom proti liberálně zabarvenému způsobu vyučování, důsledně prováděla již od r. 1889 trvající podpůrný systém pro nižší obecné školy a r. 1904 hlasovala pro zákon týkající se vyššího učení, kterým volným universitám — jakož i reformované universitě v Amsterdamě — přisouzeno stejné právo jako universitám státním. První sněmovna, v níž majoritu stále měli ještě liberálové, kteří jednání »křesťanské« majority druhé sněmovny podvraceli, byla rozpuštěna a nahrazena novou, v níž t. zv. křesťanská strana měla také většinu. Na to liberální strana sebrala své síly a při nových volbách r. 1905 pomocí ne mnoho silných socialistů dosáhla nepatrné většiny. Kuyper, který kromě tohoto neúspěchu narazil na jistý osobní odpor ve své straně, byl nucen odstoupiti; kabinet jeho nahrazen liberálním ministerstvem koaličním, jež sestavil mírný liberál Goeman Borgesius, který sám nevstoupil v čelo vlády, nýbrž ministerským předsedou se stal dotud málo veřejně vystupující de Meester. Jeho ministerstvo slí-

bilo především reformní zákony sociální a na jaře 1907 počalo zákonem o smlouvách pracovních. Ministerstvo toto vyniklo skutečnou pracovitostí zejména v ohledu sociálního zákonodárství, vyhýbajíc se všem politickým rozporům a obracejíc svůj zřetel nejen ku provedení vytknutého programu doma, nýbrž i v koloniích. Zde hleděno k tomu, aby výdaje byly obmezeny, finanční poměry zlepšeny a všestranný vývoj kolonií co nejsilněji podepřen. Přes to postavení jeho nebylo pevné a jisté. Většina, o níž se de Meester opíral, nebyla veliká a trvalá, ale udržel se až do vánoc r. 1907. Nové ministerstvo sestavil Th. Heemskerk a to vesměs ze živlů umírněných (10. ún. 1908). Do těžkého úkolu postaveno bylo ministerstvo sporem s Venezuelou, která ohrožovala zájmy hollandské v kolonii Curaçao. Po delším marném vyjednávání s presid. Castrem bylo do Záp. Indie odesláno několik válečných korábů, jež v listopadu 1908 blokádou provedly proti Venezuele demonstraci. Touto demonstrací, jakož i svržením presidenta Castra způsobeno, že v prosinci zahájena nová vyjednávání, jež šťastně skončena vzájemnou dohodou. Na jaře r. 1909 bylo N. radostně rozrušeno mateřskými nadějemi královny Viléminy, která po několikerém zklamání povila počátkem května princeznu. *Fgl.*

de **Noailles** Emmanuel marquis, byl v l. 1896—1902 vyslancem v Berlíně; † 16. ún. 1909 v Paříži.

Nobelova cena po prvé udílena byla r. 1901 (10 pros.).

* **Nobiling** Karl Eduard, pověstný útočník něm. (* 10. dub. 1848 — † 10. září 1878), studoval národní hospodářství a zemědělství v Halle a Lipsku, potom byl po nějakou dobu zaměstnán jako pomocná síla v král. statistické kanceláři v Drážďanech, kde navázal úzké styky s kruhy sociálně demokratickými a anarchistickými. Dne 2. čna 1878 vypálil z jednoho domu dvě rány z pušky na císaře Viléma I. při jeho projížďce Berlínem v otevřeném kočáře »Pod lipami«, kterého také oběma ranami zasáhl a těžce poranil, sám však střelil se smrtelně do zadní části lebky a zranění tomu podlehl dne 10. září 1878.

Nocar Adolf, spis. z oboru věd obchodních (* 1. říj. 1838, nikoli 1841), † 27. čce 1907 v Praze.

Nodilo Natko, histor. spis. chorv. (* 1831 ve Splitu). V »Radu« Jihoslovanské akademie otisknuta je znamenitá jeho rozprava *Religija Hrvata i Srba*. N. žije nyní v Záhřebě.

* **Nodzu** (Nozu) Michitsura, markýz, japan. polní maršálek (* 1841 — † 16. říj. 1908 v Tokiu), vystudoval dělostřeleckou školu v Jeddu, načež za války o restauraci bojoval na straně mikada a v satsumském povstání na straně imperialistů. V této válce byl velitelem druhé brigády a přispěl svým vítězstvím u Kagošimy ke zničení nepřítele. Později byl generálmajorem a velitelem gardy v Tokiu. R. 1883 navštívil, provázeje ministra války Ojamu, evropské státy, r. 1884 jmenován svobod. pánem. V čínskojapanské válce r. 1894—95 obsadil Seoul, a když pak byl na místě Jamagaty poslán na Liaotung, získal si veliké zásluhy při válečných operacích; za to povýšen byl na generála. Později obdržel titul hraběte a jmenován inspektorem vzdělavacích ústavů. Roku 1904 v ruskojapanské válce velel čtvrté armádě a účastnil se bitev u Liao-jangu, na řece Ša-ho a u Mukdenu. R. 1907 povýšen na markýze.

* **Nogi** Kiten, vicomte, generál japanský (* 1849 v Šoshu), účastnil se jako setník bojů za povstání satsumského, ve válce čínskojapanské velel brigádě v bitvě u Kin-čeu a Port-Arthuru, začež byl povýšen do stavu baronského, později pak jmenován generallieutenantem. R. 1896 byl nedlouhý čas generálním gouvernérem na Formose, potom náčelníkem 11. divise v Marugame. Ale r. 1900 uchýlil se do ústraní, v němž zabýval se hospodářstvím. Při vypuknutí války ruskojapanské znova vstoupil do vojska, jmenován byl velitelem třetí armády a obléhal a konečně po strašných ztrátách dobyl i Port-Arthuru. Bitva u Mukdenu skončila se hlavně jeho zásluhou šťastně pro Japance. R. 1907 byl jmenován vicomtem a jest nyní inspektorem třetího armádního sboru.

* **Noha** Václav, pseud. Josefa Hubáčka (v. t. 2).

* **Nokrig** viz Leschkirch.

* **Nolli**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 13. února 1901. Označení (473). *Kvn.*

* **Non-lieu** [nŏnljö], franc., úplně Ordonnance de n.-l., ve Francii rozhodnutí vyšetřujícího soudce, podle něhož po provedeném předběžném vyšetřování pro nedostatek důkazů nebo pro neodůvodněnou trestní vazbu není příčiny k trestnímu stíhání.

* **Non-valeur** [non valör], franc., bezcennost; zvláště v množném čísle o neprodejném zboží: brak.

von **Noorden** 2) Karl stal se roku 1906 prof. klin. lékařství ve Vídni.

Nordau Max. Z dalších jeho publikací uvádíme romány: *Drohnenschlacht* (2. vyd. 1903); *Morganatisch* (1904); drama *Dr. Kohn* (3. vyd. 1902) a studie *Zeitgenössische Franzosen* (1901); *Der Zionismus* (1902); *Von Kunst und Künstlern* (1905) a nejnověji *Der Sinn der Geschichte* (1909), kde hájí realistický názor dějinného processu. Žije v Paříži.

Norddeutsche Allgemeine Zeitung, politický deník německý officiosního rázu v Berlíně, založ. 1861 k hájení rakouských zájmů proti pruské hegemonii. Záhy však začal sloužiti pruské politice, stal se hlasatelem idejí Bismarckových a zůstal i po jeho smrti listem dobrovolně vládním. Vycházel denně dvakrát, pak od 1. dub. 1897 jednou. Od r. 1902 jest jeho chefredaktorem Otto Runge.

* **Norden** Eduard, klass. filolog německý (* 1868 v Emden). Působil jako řád. prof.

klassické filologie v Greifswaldě, Vratislavi, od r. 1906 jest nástupcem Vahlenovým na universitě berlínské. Sepsal: *In Varronis Saturas Menippeas observationes* (1891); *Beiträge zur Geschichte der griech. Phihosophie* (1892); *Die antike Kunstprosa vom 6. Jahrh. v. Chr. bis in die Zeit der Renaissance* (Lip., 1898, 2 d.); *P. Vergilius Maro Aeneis. Buch VI erklärt* (t., 1903). V Hinnebergově díle »Die Kultur der Gegenwart« (díl. I., oddělení 8) podal nástin latinské literatury v přechodu od starověku ke středověku (Lip., 1905, 2. vyd. 1907, str. 401—438), přeložil z Apuleia báchorku Amor a Psyche (»Kulturhistorische Liebhaberbibliothek«, svazeček 9, 3. vyd., t., 1907) a uveřejnil řadu vesměs cenných pojednání v německých časopisech odborných (hlavně v »Hermu«). *Vý.*

* **Nordenskjöld** Otto, švédský zeměpisec, geolog a polární cestovatel, synovec A. E. N-a (* 6. pros. 1869 v Sjögle), studoval chemii a geologii v Upsale, kde r. 1894 se habitoval pro mineralogii a geologii. Od r. 1905 jest professorem zeměpisu v Göteborgu. Procestoval značnou část Evropy, navštívil r. 1898 Alasku, 1900 vých. Grónsko, 1895—97 byl náčelníkem vědecké výpravy do nejjižnějšího cípu Již. Ameriky, 1901—3 vedl švédskou antarktickou expedici, na níž pronikl až k 66° j. š. Poněvadž loď jejich »Antarktis« zničena byla 12. ún. 1903 v zátoce Erebu, přezimoval na Snow Hill Islandu na pobřeží Grahamovy země. Účastníci výpravy byli pak odvezeni argentinskou lodí »Uruguayí«. Expedicí touto N. dokázal, že Grahamova země a Země Ludvíka Filipa tvoří souvislou pevninu, a našel důležité zbytky fossilních rostlin. Napsal: *Från Eldslandet. Skildringar från den svenska expeditionen till Magellansländerna 1895—97* (Štokholm, 1898); *Wissenschaftliche Ergebnisse der schwedischen Expedition nach den Magellansländern 1895—97* (t., 1899—1905, 3 sv.); s Anderssonem, Laoxenem a Skotsbergem vydal populární líčení své výpravy, jež vyšlo také česky *K jižní točně. Dva roky ve sněhu a ledu* (přel. J. Guth, Praha, Otto 1908—9).

* **Nordenskjöld** Erland, svobodný pán, švédský cestovatel v Již. Americe (* 19. čna r. 1877 v Sodertelge ve Švédsku), syn Adolfa Erika N-a (v. t.), studoval v l. 1896—98 v Upsale, cestoval roku 1899 v Patagonii, 1901—2 na pomezí bolivsko-argentinském, 1904—5 na peruvsko-bolivském, od 1906 byl assistentem, nyní jest ředitelem při národopisném museu ve Štokholmě. R. 1908 vydal se znova na dvou- až tříletou výpravu přes Buenos Aires do Bolivie, kde bude studovati kmeny mezi Rio Guapore, Madeirou a Topajosem a vrátí se přes Para domů. Napsal mnoho pojednání a článků z národozpytu, praehistorie a palaeontologie do »Kongl. Svenska Vetenskaps-Akademiens Handlingaru« (v l. 1900—7), »Ymeru« a j.

* **Norma**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 14. ledna 1905. Označení (555). *Kvn.*

* **Normální hodiny** elektrické v. Elektrické hodiny (Dopl., str. 344 *a*).

Normann Nerudová v. Nerudová Vilemína.

* **Norris** Frank, spis. amer. (* 1870 v Chicagu — † 1902), studoval v Paříži a na universitě Columbijské a Harvardské, pak stal se žurnalistou a žil jako korrespondent v Jižní Africe a na Kubě. První jeho román z námořnického života *Moran and the Lady Letty* nedošel povšimnutí, za to románem americké žízně po zlatě *Mc. Teague* (1899) N. stanul v čele mladých amerických prosaiků. Potom N., jenž uměl organicky zpracovati naturalismus a symbolismus Zolův s americkým žurnalismem, rozvrhl si románovou trilogii, již sám nazýval »epopejí pšenice« a která chtěla býti velikou allegorií průmyslové a finanční Ameriky. Za života N-ova vyšel jen první díl *The Octopus* (1901), líčící úžasný rozmach pšeničného hospodářství na farmách, monopol drah, rozvážejících pšenici a vznik měst při této trati. Posmrtný díl druhý *The Pit* (1903) předvádí zápasy velkospekulantů pšenicí. Poslední svazek *The Wolf*, který zůstal nedokončen, maluje děsivými barvami boj o chléb za velkého hladu v jižní Evropě, k němuž asi N. chtěl připojiti jako závěrečný motiv spekulaci amerických kapitalistů právě na toto neštěstí. N. byl odvážný a prudký talent drsné pravdivosti a přirozeného pathosu, uhodnuvší bystře zárodky epické velikosti v industrialismu a finančnictví Spojených Obcí; odešel však na přerodu ze žurnalisty na básníka. Moderní typ amerického románu představuje N. častěji a plněji než slavnější a šťastnější jeho druh Upton Sinclair. *AN.*

Norsko. Dějiny. Poněvadž spory vzniklé r. 1900 v otázkách zvláštního konsulárního zastoupení obou skandinavských států nevedly k žádoucímu rozřešení, nastala v dub. r. 1902 změna ve společné vládě. Předsedou vlády stal se posavadní státní norský ministr ve Štokholmě Blehr, státním radou Sigurd Ibsen, který do konsulárního sporu obou států zasáhl velmi účinně. V březnu 1903 navrhl zásady pro pozdější jednání v této příčině, podle nichž měl býti pro obě země zaveden zvláštní konsulární systém; poměr konsulů však k společnému ministru vnějších záležitostí a ke společné diplomacii měl býti upraven společným zákonem, jehož změny, případně i odstranění vyhrazeno bylo souhlasu obou kontrahentů. Myšlenka smírného rozřešení této otázky docházela v norské veřejnosti živého souhlasu; sám básník Bjornson byl jejím hlasatelem, zdůrazňuje unii obou států jakožto ochranu společné kultury proti ruskému nebezpečí, deroucímu se na Skandinavii přes Finsko. Když však neúspěchy ruskými za války ruskojapanské toto nebezpečí úplně pozbývalo všeho ostří, hnutí antiunionistické nabývalo vrchu, takže v únoru 1905 zmařeno i jednání o konsulárním zastupování se společnou diplomacií. Vývoj další vedl k úplnému rozbití unie

skandinavské (o tom viz Švédsko, str. 879) a ke zřízení samostatného království Norského, jehož králem se stal dánský princ Karel jako Hakon VII. dne 18. říj. 1905; korunován 22. června 1906 v Drontheimu. V čelo vlády postaven byl o tichou norskou revoluci vysoce zasloužilý Michelsen. První volby do norského storthingu — při nichž země rozdělena na 123 voleb. okresů — dle přímého volebního systému byly na podzim r. 1906. Jimi bylo zvoleno 44 posl. vládních, 30 krajních radikálů, 38 mírných, vedených praesidentem storthingu K. Bernerem, a 11 socialistův. V jarním zasedání r. 1907 vyřízena tímto sněmem řada otázek rázu sociálního, nationálního a finačního; tehdy rozšířeno volební právo též na ženy, čímž počet voličů vzrostl asi o 300.000 hlasů. Na podzim 1907 vznikla ministerská krise, která měla za následek odstoupení kabinetu Michelsenova. V čelo nového postaven spolutvůrce norské samostatnosti Lövland, jehož kabinet vládl do 13. bř. 1908, kdy nastoupilo ultraradikální ministerstvo posavadního finančního ministra G. Knudsena. Z důležitých projektů storthingu nutno vytknouti veliké železniční předlohy, předlohy o využití norských vodopádův a dolů, jakož i návrh stavby válečného loďstva (v únoru r. 1909). Poměr k evropským velmocem vytvořil se dík častým cestám a příbuzenským svazkům krále Hakona (královna Maud je dcera angl. kr. Eduarda VII.) uspokojivě, jen poměr ke Švédsku byl chladný, zejména když byla přijata velmocemi — Německem, Francií, Anglií a Ruskem — smlouva, kterou uznává se integrita a samostatnost král. Norského. Z literatury viz: Norges Historie, fremstillet for det norske Folk (Christiania, 1908). *Fgl.*

Norwid Cyprijan Kamil, básník pol., † 1883 v Paříži.

* **Nosková** Helena v. Malířová Helena (Dopl.).

Nothnagel Hermann, lékař německý, † 7. čce r. 1905 ve Vídni.

Nováček Vojtěch Jar., historik český, jmenován 28. pros. 1903 ředitelem archivu zemského království Českého, od 22. ún. 1908 je řádným členem c. k. archivní rady zřízené při c. k. ministerstvu vnitra, od r. 1904 je členem kommisse pro vydávání Pramenů českého hnutí náboženského ve stol. XIV. a XV. Vydává »Zprávy zemského archivu království Českého« (I. 1906, II. 1908) nákladem zemského výboru v obou jazycích.

Novak Vjenceslav, belletrista chorv. † 1905.

Novák 2) Peregrin, spis. čes., † 1. čce r. 1904 v Nov. Městě n. M. — N. 7) Josef, professor ak. gymn. v Praze, † 20. led. 1907 v Praze. — N. 8) Josef, r. 1902 jmenován ředitelem gymnasia v Třeboni, jež za jeho správy rozšířeno bylo na vyšší, r. 1907 odešel na odpočinek. Další jeho publikace: *Zámek Jindřichohradecký*, monografie archaeologická, část I. (Jindř. Hradec, 1902); *Náhrobní kameny Jindřichohradecké* (t., 1904). V rukopise chová český překlad Ciceronova spisu De officiis. — N. 10) Robert. Od r. 1901 uveřejnil řadu pojednání v časopisech odborných, a to v »Českém museu filologickém« a ve »Wiener Studien«. Články ty obsahují vysoce cenné kritické příspěvky k řím. prosaikům, zejména k Liviovi, Velleiu Paterculovi, Valeriu Maximu, Senecovi rhetorovi, Apuleiovi a k řím. panegyrikům. Jsou to tyto práce: *Liviana* (»České Museum filologické«, roč. VIII., IX. a X.); *Lectiones Valerianae* (t., roč. IX.); *Ad panegyricos Latinos* (t., roč. IX.); *Quaestiones Apuleianae* (t., roč. X.); *Zu Valerius Maximus* (»Wiener Studien«, roč. XXV.); *Zur Kritik des Velleius Paterculus* (t., roč. XXVIII. a XXIX.); *Textkritische Studien zu Seneca Rhetor* (t., ročník XXX.). Kromě toho napsal řadu úvah o nových spisech z oboru klassické filologie a obstaral nová vydání některých ze svých edic autorů latinských. R. 1905 jmenován byl ředitelem latinského semináře při filosofické fakultě české university a r. 1908 zvolen sekretářem III. třídy České akad. *Vý.* — N. 15) Vladimír, fysik čes., jmenován byl r. 1902 (v říj.) mimořádným, r. 1906 (v pros.) řádným professorem technické fysiky na české vys. škole technické v Brně. R. 1907 o prázdninách podnikl vědeckou cestu do Německa a Anglie, kde prohlédl četné moderní ústavy fysikální, fysikálně-chem. a pod. Z větších jeho publikací uvedeny buďtež: *Přehled pokroků fysiky*. IV. část. *Nauka o vlnivém pohybu aetheru* (ročníky 1902—6 a právě vycházející 1907. Podobné publikace, v níž by se soustavně pojednávalo o pokroku různých odvětví fysiky, není v literatuře jiné. Teprve letos 1909 ohlášena jest podobná publikace německá); *Fysika obecná i technická* (lith. archy, Brno, 1904, vl. nákladem); *Fotografie ve vědě a praxi* ve »Sbírce přednášek a rozprav« (Praha, 1908, J. Otto). Další práce vědecké: *Elektrické měření účinku světla na desku fotografickou* (»Věstník« Král. čes. spol. nauk, 1902); *Studie o jednoduchém kohereru* spolu s PhC. Bed. Macků (t., 1904); *Nová methoda nepřímá k měření okamžitých hodnot proudu stří lavého* spolu s Drem B. Macků (t., 1905). Napsal též řadu článků v »Časopise pro pěstování mathematiky a fysiky« a v »Přírodě a škole«. Od písmene M přispívá do Ottova Slovníku Naučného četnými články, jež opatřil vlastními četnými obrazci. Přičiněním N-ovým byla založena při vysoké škole techn. v Brně technická extense, jejímž předsedou od r 1904 je. Vedle lidových přednášek jest N. činný jako horlivý přednašeč v »Jednotě českých mathematiků« (brněnští členové), ve »Spolku českých inženýrů markrabství Moravského«, v Museu Františkově, klubu českých amatérů fotografův atd. Od r. 1903 do 1909 přednášel ve velikých cyklech 8—16přednáškových na univers. feriálních kursech učitelských (v Brně, Náchodě, Hranicích, Turnově, Třebíči, Kroměříži a Táboře) a probral veškeré význačnější partie fysikální v soustavném celku. —

N. 16) Vítězslav, hud. skladatel český. Po symfonické básni *V Tatrách* N. obrátil se intensivněji k tvorbě orchestrální. Instrumentoval *Slováckou suitu*, původně pro klavír psanou, pro malý orchestr složil čtyřvětou *Serenádu*, dílo intimních nálad a veliké hloubky, konečně pak veliké symfonické básně *O věčné touze* (na motiv z báchorek Andersenových) a *Toman a lesní panna* (na motiv básně Čelakovského). Obě velkolepé tyto skladby, stojící na výši moderní tvorby instrumentální, tvoří spolu cyklus *Touha a vášeň*. Vokální tvorba N-ova jest tak značná a významná, že dlužno ho v tom směru pokládati za prvního skladatele našeho. Po jemných *Písních na lidové texty moravské* napsal cyklus *Melancholie*, *Ballada o duši J. Nerudy*, *Údolí Nového Království*, *Dvě ballady* na slova J. Nerudy a posléze *Notturna*. K nim řadí se čtyři *písně o melancholické lásce* s průvodem orchestru. Vedle čtyř mohutných ballad sborových s průvodem klavíru (neb malého orchestru): *Ranoša*, *Neščasná vojna*, *Vražedný milý* a *Zakletá dcera* napsal řadu moderních sborů mužských (v nich na př. *Vánoční ukolébavka* na slova J. Nerudy). Také v oboru tvorby komorní jest N. mistrem, přejav tak prvenství po Dvořákovi. Napsal *klavírní trio v balladovém tónu*, dvě *smyčcová kvartetta* (G-dur a D-dur, toto jednověté s mistrnou polyfonií), dále *klavírní kvartett* a *klavírní kvintett*. Veliká jest i řada jeho klavírních skladeb, z nichž zvláště uvésti dlužno cyklus *Můj máj*, *Sonatu eroicu*, *Zpěvy zimních nocí*, dva *Moravské tance*, *Maličkosti* a j. N. jest professorem pražské konservatoře hudby. *O. Z.* —

N. 19) Arne, kritik a lit. historik čes. R. 1902 promovován za dra fil. na základě dissertace *Klopstockův vliv na poesii českého obrození* (»Listy filolog.«, XXX a XXXI); roku 1904 studoval v Mnichově a v Heidelberce a vykonal cestu po Německu; r. 1906 habilitoval se na české universitě pro dějiny německé literatury. R. 1905—7 byl professorem reálky v Kutné Hoře, od r. 1908 žije v Praze jako univ. docent a reální professor. Jako literární historik studuje dějiny novočeské literatury se zvláštním zřetelem k literatuře srovnávací; vedle statí v »Listech filol.« náležejí sem obsáhlé monografie o J. E. Vocelovi, mládí Palackého, F. J. Rubšovi, předbřeznové didaktice, kulturním životě 40. let, B. Němcové a Fr. Pravdovi v »Literatuře české XIX. století« (1905 a 1907), studie o *K. H. Máchovi* (1907, úvodem k Vlčkovu vyd.); pak dvě díla úhrnná *Die čechische Litteratur der Gegenwart* (1907, v Amelangově sbírce »Die Litteraturen des Ostens«, kdež J. Jakubec dovedl čes. literaturu až k Hálkovi) a *Stručné dějiny české literatury* (1909, v Prombergrově »Sborníku příruček«, spolu s J. V. N-em, jenž zpracoval dobu starou a střední). Posléze vydal v »Listech filol.« (roč. 36., 1909) *Kritické příspěvky k dějinám českého humanismu* (též o sobě). Do oboru německých dějin literárních náleží kniha *Menzel, Boerne, Heine a počátkové kritiky mladoněmecké* (1906), v níž kritika, kromě probadání málo známého úseku dějin literárních, zvláště ocenila t. zv. biologii idei. Hojné jsou N-ovy práce kritické, které od r. 1905 ukládá zvláště v »Přehledu« a jimiž živě se účastnil diskusse o podstatě a podmínkách moderního českého vývoje literárního; sem náleží i kritický úvod k anthologii *Nová česká poesie* (1907), již uspořádal s V. Dykem. Knižně nesebrány jsou N-ovy literární, umělecké a vědecké charakteristiky, které otiskl v »Lumíru«, »České Revui«, »Volných Směrech«, »Ženském Světě« atd. R. 1902 vydal z pozůstalosti svého bratra Theodora *Stati vybrané*.

* **Novák** František X. (* 1859 v Přívoze na Moravě). Vysvěcen byl na kněze r. 1884. Žije ve Vídni. Napsal: *Pohledy do života bohoslovcův a kněží* (Brno, 1902), vedle toho přispívá do rozličných časopisů: »Hlídky«, »Čas. katol. duchovenstva« a j. v. Větší reformní práce, kterou o církevních poměrech připravoval do tisku, nedošla církevního schválení. *Jžk.*

* **Novák** Emil, magistr farmacie a soukromý úředník v Praze (* 1861 v Praze). Pod pseudonymem E. N. Dolský uveřejnil různé básně v »Ruchu«, napsal jednoaktovku *Regina* (Praha, 1890) a s drem Gust. Novákem a Fr. Rochem vydal obšírný lékárnický slovník *Synonyma apothecariorum* (t., 1889).

* **Novák** Eman, plastik český (* 1866 v Praze), absolvovav v Praze odbornou školu zlatnickou a pak umělecko-prům. školu, vzdělal se dále v atelieru prof. W. Wiedermanna ve Frankfurtě n. M. a v Paříži, načež r. 1889 byl jmenován prof. při uměl.-prům. škole v Praze, kdež řídí speciální školu pro umělecko-průmyslové zpracování kovů. Provedl řadu prací cizelérských.

* **Novák** František, spis. čes. (* 1867 v Telči). Studoval vyšší reálku ve svém rodišti, nyní jest řídícím učitelem v Polehradicích na Moravě. Psal básně a veršované povídky nejprve do »Nivy« a potom i do jiných časopisův a samostatně vydal *Ivaňské zátiší* (Brno, 1904), romány *Myrta* a *Ave Maria* (původně v Mor. Orlici, potom v Olomouci, 1909). Děj ke svým pracím čerpá ze života slováckého lidu.

* **Novák** Josef, hud. skladatel čes. (* 1867 v Černé u Pardubic). Absolvovav varhanickou školu v Praze, působil r. 1893 jako kapelník »Švandova zimního divadla« a zároveň byl sbormistrem »Prvního klubu citeristů« na Kr. Vinohradech, kde r. 1896 otevřel hudební ústav. Složil několik vyučovacích pomůcek, jako: *Taneční vínek na housle*, *Tyrolskou idyllu*, upravil *Vánoční písně*, sbírku salonních skladeb *Poetické obrázky*, dvě sbírky skladeb na citeru: *Taneční* a *Salonní Album čes. citeristův* a j.

* **Novák** Karel, elektrotechnik český (* 31. srp. 1867 v Nov. Benátkách). Vystudovav reálné gymn. na Malé straně, vstoupil

na českou techniku v Praze, a to do odboru strojnického. V l. 1891—93 působil jako assistent elektotechniky na čes. technice v Praze, v l. 1893—95 byl zaměstnán jako inženýr u firmy Ganz a spol. v Budapešti a v l. 1895 až 1807 u F. Křižíka v Karlíně. R. 1897 stal se inženýrem městských elektrických podniků pražských a r. 1906 jmenován ředitelem jejich. R. 1899 jmenován honorovaným docentem pro konstruktivní elektotechniku na české technice v Praze a r. 1907 řádným professorem na témž ústavě. Tiskem vydal: *Encyklopedie elektrotechniky* a nákladem České Matice technické *Stavba sítí elektrovodných* (Praha, 1905). Pracuje na vydání většího díla o konstrukci strojův elektrických a řídí od r. 1907 elektrotechnickou část »Zpráv spolku archit. a inženýrů v král. Českém«.

* **Novák** Jan Bedřich, historik čes. (* 1872 na Orlíce), vystudoval gymnasium v Praze a r. 1890 věnoval se studiu historie na čes. universitě. Zároveň byl zaměstnán u prof. Emlera v archivu města Prahy, jehož prostřednictvím vypraven na studijní cestu do archivů vratislavských r. 1893. R. 1894 odebral se na universitu vídeňskou, 1895 jmenován řád. členem ústavu pro rak. dějezpyt a poslán na studijní cesty r. 1896 do Mnichova, r. 1897 do archivů severoitalských a r. 1898 do Londýna a Oxfordu. Roku 1897 vstoupil do universitní knihovny v Praze jako praktikant, r. 1900 stal se koncipistou zemského archivu. Od zemského výboru vypraven byl v l. 1901, 1903 a 1907 do Říma za účelem badání v archivu vatikánském a do jiných archivův italských, aby vykonal přípravné práce pro edici Monument Vatikánských a částečně i Sněmů českých, jejichž vydání z let 1611—20 převzal. R. 1904 zvolila jej Česká akademie za člena dopisujícího, r. 1907 Král. čes. spol. nauk za člena mimořádného. Jeho práce literární souvisí jednak s prozkoumáním formulářův a listářů vztahujících se k českým dějinám XIII. století, jednak s publikacemi zemského archivu. K prvým náleží: *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně* (Praha, 1903, Histor. archiv Čes. akad. č. 22) a tato pojednání: *Henricus Italicus u. Henricus de Isernia* (»Mitt. des Inst. f. öst. Gesch «, 1899); *Tak zvaný Codex epistolaris Primislai Ottocari II* »Čes. Čas. hist.«, 1903); *Redlichovo dílo Rudolf von Habsburg* (t., 1904); *K nové literatuře a nově nalezeným pramenům o Václavu II* (t., 1906); *Kritika listáře královny Kunhuty* (Sborník Gollův, 1906); *Středověká diktamina v souvislosti s antikou a renaissancí* (»ČČH.«, 1909). Ke druhým náleží: *Monumenta Vaticana res gestas Boh. illustrantia II. Acta Innocentii VI* (Praha, 1907) a tato pojednání: *O důležitosti zpráv nunciů pro Sněmy české* (Zprávy zem. archivu, 1906); *Avinonské papežství a zárodky českého odporu proti kurii* (Čas. Mat. Mor.«, 1907). Vedle toho uveřejnil v »Archivalien zur neueren Gesch. Oesterreichs«, sv. I., 1909: *Fürstlich K. Schwarzenbergsches Archiv in Worlik.*

Nováková Tereza, spisovatelka česká (* 31. čce 1853 v Praze). R. 1904 podnikla cestu po západním Německu a po Rýně, r. 1908 odešla z Prahy do Proseče u Vys. Mýta, kdež žije v ústraní. Od r. 1901, jímž končí se doba její literární průpravy, vydala řadu realistických prací románových z duševního života lidu východočeského, v kterých slučují se v rázovitou jednotu prvky starší její tvorby slovesné. Dějepisné její práce rázu popularisačního přivedly N-vou k důkladné znalosti náboženského rozvoje českého; oblíbená spisovatelka její K. Světlá, jíž věnovala knihu, ukázala jí k myšlenkovému životu našeho lidu. Pobyt v Litomyšli a odtud plynoucí zkoumání národopisné — r. 1903 přibyla k starším jejím ethnografickým pracím studie *Východočeské lomenice* — seznámil ji s malebně rázovitým bytem východočeských venkovanů. Opustivši konvenční romantičnost svých starších prací, přichýlila se k literárnímu realismu, jehož zvláště milé představitele nalézá v písemnictví anglickém. Síla jejího umění tkví v tom, že vesměs vyhledává a předvádí typy, promyšlené až na dno bytosti a pojaté pravidelně tragicky; malbu lidového bytu a zvyku pokládá za dekoraci. O tom svědčí knihy: sbírka povídek *Úlomky žuly* (1902), román »českého bratra« XVIII. věku *Jan Jílek* (1904), obraz hloubavého tkalce, jenž končí v socialismu, *Jiří Šmatlán* (1906), románová malba selského poddanství z r. 1848 ve středu, *Na Librově gruntě* (1907), rozlehlá skladba o náboženských blouznivcích na Skutečsku. *Děti čistého živého* (1909) a dvě povídky pro děti *Dvě stařenky* (1909). Proti těmto knihám přísně objektivním promítla N. své osobní hoře ve dvou svazcích allegorických pohádek a legend *Rosné perly* (1902) a *S kamenité stezky* (1908). Z němčiny přeložila »Sedm legend« G. Kellera (1904). Co její feministické činnosti se tkne, soustředěna byla do r. 1908 hlavně v »Ústředním spolku českých žen« a vedle toho též v časopise »Ženský Svět«, jejž do r. 1908 redigovala. *AN.*

Novaković Stojan, slavista a státník srbský. V ún. 1909 jmenován byl předsedou srbského ministerstva. Z nejnovějších děl jeho dlužno uvésti: *Ustanak na dahije, 1804* (Bělehrad, 1904); *Vaskrs države srpske, 1804 — 1813* (Nový Sad, 1904); *Kosovo. Srpske narodne pesme* (11. vyd., Bělehrad, 1906); *Balkanska vitanja i manje istorijsko političke beleške o Balk. poluostrvu, 1886—1905* (t., 1906); *Tursko carstvo pred srpski ustanak, 1780—1804* (t., 1906); *Ustavno pitanje i zakoni Karađorđeva vremena, 1805—1811* (t., 1908; viz »Sbor. věd práv. a stát.«, VIII, 1907); *Matije Vlastara Sintagmat* (t., 1907; viz »Sbor. věd pr. a st.«, IX, 1909); *Konstantin Konst. Rodofinikin* (otisk z Godišnjice Nik. Čupiće. XXVII, t., 1908); *Dr. Nik. Krstić* (t., 1908); *Vizantijski činovi i titule u srpskim zemljama XI.—XV. veka* (»Glas« Srb. akad., sv. 78).

***Novgorodcev** Pavel Ivanovič, spis. rus. (* 1866), studoval práva na universitě moskevské, kde stal se r. 1894 docentem a později professorem. Vedle toho přednáší dějiny filosofie na vyš. ženských kursech. Vydal: *Istoričeskaja škola juristov. Jeja proischoždénije i suďba* (Moskva, 1896); *Kant i Gegelj v jich učeniji o pravě i gosudarstvě* (t., 1901) a j. Jeho redakcí vydán byl sborník »Problemy iděalizma« (t., 1903), věnovaný obraně mravněpolitických principů na půdě kritické filosofie. N. vůbec zabývá se problémem přirozeného práva jako mravněkritické instance nad positivními zákonodárci. Při tom práce jeho vynikají samostatným stanoviskem, vtipnou polemickou analysou a skvělou formou. *Šnk.*

Novikov 2) Jevgenij Petrovič, spis. a státník rus., † 1903.

***Novikov** Aleksandr Ivanovič, spis. rus. (* 1861), vzdělal se na moskevské universitě a věnoval se samosprávné činnosti při zemstvech, načež byl správcem státních statků v astrachanské gub. Později přiklonil se ke krajním živlům a byl nejednou vězněn. Vydal: *Zapiski zemskago načaljnika* (Petr., 1899); *Zapiski o seljskoj škole* (t., 1902); *Zapiski o gorodskom samoupravleniji* (t., 1905); *Zapiski gorodskogo golovy* (t., 1905); *Sbornik statěj* (t., 1901); *Vtoroj sbornik statěj* (t., 1902). Belletristické práce jeho vyšly s názvem: *Po zakonu* (t., 1901); *Sbornik rasskazov* (t., 1904) a *Pjesy* (t., 1904). *Šnk.*

***Novogeorgijevsk**, též Krylov, viz Dodatky k XVIII. sv.

***Novoje Vremja**, rus. (čes. Nová Doba), sluje nejrozšířenější politický deník ruský, vycházející v Petrohradě a založený r. 1868. Zprvu měl zabarvení polskoměšťanské. Nemaje však úspěchu, přešel r. 1871 v majetek F. N. Ustrjalova a zodpovědným redaktorem stal se tenkráte I. Suchomlin. N. V. čítalo ke svým přispěvatelům povždy nejzvučnější jména ruská. Stalo se pak i střediskem ruskoslovanských idei a od té doby značně se rozšířilo i daleko za hranicemi. Nynější směr tohoto časopisu jest národně-konservativní, avšak bez těch krajností, kterými vyznačují se příkladně »Moskevské Vědomosti«. Nynějším vlastníkem časopisu N. V. je A. S. Suvorin. S časopisem spojeno též proslulé nakladatelství klassických a illustrovaných děl.

***Novomberskij** Nikolaj Jakovlevič, spis. rus. (* 1871), studoval práva ve Varšavě a nějakou dobu byl ve státní službě, později meškal v Sibiři, kde přispíval do místních časopisů. Z četných jeho prací jsou hlavnější: *Materialy k izučeniju byta pereselencev, v odvoz̆ennych v Tobolskoj gub.* (Tobolsk, 1897); *Po Sibiri* (Petr., 1902); *Ostrov Sachalin* (t., 1903); *Japonija* (t., 1903); *Koreja* (t., 1904); *Mandžurija* (t., 1904); *Osvoboždénije pečati vo Franciji, Germaniji, Angliji i Rossiji* (t., 1905) a j. R. 1905 přednášel na vyš. rus. škole společenských nauk v Paříži.

Novopacký Jan, čes. malíř krajin, † 5. čce 1908 ve Slavětíně u Loun. Vedle uvedených prací vyšlo ještě *Obrazy z Alp*, 40 lithografických reprodukcí dle olejových originálů (Praha, 1903).

Novosedla 2) mají 246 d., 2 obyv. čes., 1334 něm. (1900).

***Novoslavismus** jest ideový směr, který má za účel — na rozdíl od předbřeznového panslavismu, projevovaného většinou jistými snahami literárními — rozřešiti otázky praktického, životního významu ve Slovanstvu s respektováním hranic států, ve kterých Slované žijí. Otázky ty se týkají především rovnosti mezi jednotlivými kmeny slovanskými (zde pracuje se hlavně k odstranění sporu polsko-ruského), dále hospodářského posílení Slovanů, jemuž určena slovanská banka, která v nejbližších letech zahájí činnost, a slovanská výstava, která bude pořádána v Moskvě r. 1911; k témuž účelu navázány budou také přímé obchodní styky zejména v oboru knihkupeckém a j. Původcem tohoto hnutí je dr. Karel Kramář (v. t.), který spolu s lubl. starostou Hribarem a Starorusem Hlibovickým účastnil se porad v Petrohradě v květnu 1908, na nichž se stalo dohodnutí o všeslovanském sjezdu v Praze, který zahájen 12. čce 1908. Zde stanoveny hlavní snahy n-mu. Další pak usnesení stala se na sjezdě v Petrohradě v květnu 1909, kde odstraněny zejména neshody vzniklé mezi Slovany annexí Bosny a Hercegoviny, kde však hnutí znova utuženo.

***Novostrašecký**, pseudonym Václava Jiřího Dundra (v. t. 2).

***Novotná** Terezie v. Kepková Terezie (Dopl.).

Novotný 8) Edvard. Mimo uvedené spisy napsal: *Die polnisch-ruthenische Stenografie an sich und als Grundlage eines allgemein slavischen Schriftsystem.* Eine Antwort auf die Brochure »Den stenografirenden Slaven« (Praha, 1865. Nákladem I. pražského spolku stenografů). Jest to polemický spis proti brošuře Lubina Olewińského. N. tu vyvrací (na 21 str.), opíraje se o důvody vědecké, všecky these protivníkovy, pokud se týkají těsnopisu, jakožto všeslovanského. Následkem toho Olewiński ustal od dalších pokusů podobných. Druhý spis N-ného jest: *První desítiletí I. pražského spolku stenografů Gabelsbergerských*, jež po usnesení spolku napsal atd. (t., 1869). N. redigoval nejprve s Fr. Prillem v l. 1862—64 stenogr. časop. »Měsíčník« (Monatschrift); r. 1867 český list samostatně a dále (1868) s bratrem Josefem Raimundem N-m (v. t. 7). Od prvního vydání »Těsnopisu českého« (1863) až po vydání třetí (1872) býval náčelníkem Sboru pro převedení soustavy Gabelsbergerovy na jazyk český. R. 1857 upravil též text nádherného česko-německého těsnopisného vydání Rukopisu Královédvorského zdobeného původními illustracemi Scheiwlovými. *Pz.* — N. 12) František, čes. inženýr, geodaet, r. 1903 jmenován řád. professorem geodaesie na české technice v Praze; rektorem byl r. 1907—8. R. 1906 zvolen poslancem do říšské rady za Nové

město pražské, roku 1907 již nekandidoval. R. 1906 jmenován mimoř. členem Král. čes. spol. nauk. Dokončil prof. Müllerem počatou učebnici *Kompendium geodésie a sférické astronomie*, r. 1899 II. a 1903 III. díl (2. vyd. 1904); r. 1906—7 vydal *Geodésie vyšší*; r. 1905 *Geodétické názvosloví česko-německo-francouzské*. Po úmrtí professora Kořistky dokončil topografický, hydrografický a orografický popis král. Českého. V »Archivu pro přírodovědecký výzkum Čech« uveřejnil r. 1907 *Revise nadmořských výšek trigonometrických bodů král. Českého*. R. 1909 dokončil V. sekci Kořistkovy mapy okolí Prahy a ve spise: *Práce topografického oddělení pro přírodovědecký výzkum Čech. Sekce V. Střední Čechy* napsal část vodopisnou a výškopisnou. Jako zvláštní otisky uveřejněných článků třeba uvésti: *Vyrovnání sítí nivellačních* (Praha, 1901); *Fotogrammetrie* (t., 1902); *Trigonometrická síť král. hlav. města Prahy* (t., 1902, něm. 1903); *Versuch die geographischen Coordinaten der k. k. Sternwarte in Prag geodätisch abzuleiten* t., 1905); *O polohopisných plánech našich měst* (Pardubice, 1905); *Professor dr. Karel Kořistka* (Praha, 1906). Nákladem »Spolku posluchačů inženýrství na české technice v Praze« vydal *Geodétické tabulky převodné a pomocné* (t. 1904); *Základy rýsování situačního a terrainního* (2. vyd. 1904). Provádí nové měření král. hlav. města Prahy methodou trigonometrickou a polygonovou.— N. 13) Václav, historik český, stal se r. 1908 professorem českých dějin na české universitě v Praze. Z dalších prací jeho věnovaných především době husitské, nutno vytknouti: *M. Jan Hus* (»Zl. Praha, 1903); *Jan Milič z Kroměříže* (1907); *Dekret kutnohorský* (Praha, 1909); dále vydal kritickou edici Husova traktátu O svatokupectví (1907), k tisku přichystal vydání Husových kázání Betlemských (v publik. Akademie), relace Petra z Mladenovic a jiných zpráv o Husovi a Jeronýmovi v »Pramenech Čes. děj.«, jejichž oddělení pro starší dobu jest redaktorem. Vedle toho jest redaktorem »Sbírky kronik a letopisů čes. v překladech« a zde vydal jako 2. čís. J. V. Novákův překlad Kroniky Zbraslavské s podrobným úvodem a kritickými poznámkami. Proti tendenční práci Bachmannově o českých dějinách N. napsal: *Ad. Bachmanna Geschichte Böhmens* (»ČČH.« IX) a samostatně: *Prof. B-a České Dějiny* (1904). Dálo napsal ještě: *Studien zur Quellenkunde Böhmens* (»Mitt. des Inst. f. öst. Gesch.« XXIV) a *Zur böhmischen Quellenkunde* (1907). Vedle četných recensí a referátů uveřejněných v »ČČH.«, »Listech Filol.«, »Naší Době« zaslouží ještě zmínky přehledná stať *Církevní a náboženský vývoj* (»Čes. Politika«, I, 1906).

* **Novotný** Vojtěch, inženýr čes. (* 1836 v Mokrovratech u Dobříše — † 22. bř. 1909 v Praze), studoval v l. 1855—60 na polytechnice pražské, v l. 1861—71 zaměstnán byl v strojírně firmy Ruston a spol. v Libni a vstoupil potom do služeb První Českomoravské továrny na stroje, jejímž organisátorem se stal. Za jeho vedení postaveno celé zařízení jeviště Národ. divadla, železné konstrukce Musea českého, most u Červené přes Vltavu, konstrukce středního traktu průmyslového paláce na jubil. výstavě a j. Jako inženýr firmy Rustonovy provedl také 1868 železný most cís. Frant. Josefa v Praze. Při stoletém jubileu techn. školy jmenován byl čestným doktorem věd technických.

* **Novotný** Karel, žurnalista čes. (* 9. čna 1876 v Libiši u Mělníka). Po studiích na akadem. gymn. v Praze a obch. akademii pražské a liberecké věnoval se divadlu; po čase vstoupil do služeb cukrovarních. R. 1904 stal se členem redakce »Hlasu Národa«, kde vystřídal se v řízení několika rubrik a r. 1906 stal se hlavním redaktorem »Pražského Illustrovaného Kurýra«.

* **Nový** Bohuslav, lékař český (* 1868 v Krpech na Mělnicku). Absolvovav gymnasijní studia v Mladé Boleslavi a lékařská v Praze na české universitě, promovoval roku 1895, načež byl assistentem české gynaekologické kliniky a r. 1901 se usadil v Praze jako odborný lékař. Je též literárně činný a jmenovitě napsal: *O rudimentárních parasitech ovaria* (»Čas. lék. čes.«, 1898; též něm.); *Primární rakovina vejcovodu* (t., 1902; též něm.); *O mimodělozním těhotenství* (t., 1905); *Psoriasis uteri* (»Věstník IV. sjezdu česk. přírodozp. a lék.« 1908).

* **Nový** Václav, zeměpisec čes. (*1879 v Kyšicích — † 1. čna 1909 v Litovli); vystudoval gymnasium v Plzni a věnoval se na universitě studiu zeměpisu a dějepisu. Později od r. 1904 působil na reálce v Litovli. Napsal řadu článkův a referátů do »Sborníku čes. společn. zeměvědné«, »Čas. Čes. turistů«, »Přírody a školy« a Ottova Slovníku Naučného; o sobě vydal pak *Isochronickou mapu Čech* (Pr., 1905) a prováděl kartografické práce, jako na př. byl spolupracovníkem Niederlovy Mapy uher. Slováků.

* **Nowaczyński-Neuwert** Adolf, spis. pol. (* 1876), studoval na universitě krakovské, pak v Mnichově a Lipsku, později stižen byl plicní chorobou a zdržoval se v lázeňských místech. Vydal: *Studja i szkice* (1900); *Małpie zwiercadło* (1901); *Facecje sowizdrzalskie* (1902); *Skotopaski sowizdrzalskie* (1904); *Siedm dramatów jednoaktowych* 1904); *Wizerunek M. Reja z Nagłowic* (1905); *Wczasy literackie* (Varš., 1906). Pozoruhodná jest jeho báseň *Kraków* (1899). N. podléhá silně vlivům západoevropským a pokládá se za nejjízlivějšího satirika polského. Jest výborný stilista se silně vyvinutou individualitou, která vystupuje v jeho úvahách kritických, jež bývají pak příliš subjektivní. Srv. J. Sten, A. N. (»Krytyka«, 1902, IX).

* **Nowicki** Franciszek, básník polský (* 1864), přední zástupce »Mladého Polska«, jenž vnesl do polské poesie mladistvý zápal, silný verš a svěží cit, vystupuje ostře proti positivismu. Skupina jeho záhy se rozešla a N. vydav své *Poezye* (1891) vzdal se litera-

tury a stal se gymnasijním professorem v Tarnově. R. 1905 vyšly v 2. vyd. jeho *Pieśni czasu*. N. jest zakladatelem »tatranské« básnické školy v literatuře polské a někteří pokládají jeho *Tatry* vůbec za nejlepší práci tohoto druhu. Vyvolaly také řadu napodobení. Umělecké dojmy spojují se u něho s důležitými otázkami společenského života a tím nabývají vážného pozadí.

* **N-paprsky** čili Blondlotovy paprsky jsou neviditelné paprsky, jež objevil Blondlot a jejichž existence není dokonale dokázána. Tyto paprsky podle Blondlota vyzařují rozžhavená tělesa neb tělesa s vnitřním napětím. na př. kalená ocel, tělesa zvučící a podob. Dopadajíce na fosforeskující látky, slabě svítící tělesa, zesilují jejich svítivost a tím činí se zjevnými. Některé látky jsou pro ně propustné, jako dřevo, solný roztok, některé je pohlcují (kovy, křemen), jiné je lámou (hliník, sklo). Čistá voda jich nepropouští. Název vzat ze začátečního písmene města Nancy, ve kterém byly objeveny.

Nuñez de Arce Gaspar, spis. a státník špan., † 9. čna 1908 v Madridě.

* **Nušl** František, astronom čes. (* 1867 v Jindř. Hradci), studoval na gymn. v Jindř. Hradci, pak na české universitě v Praze. R. 1893 stal se assistentem fysikálního ústavu čes. university, supploval na různých středních školách, r. 1897 jmenován byl skutečným učitelem na reálce v Hradci Králové, r. 1901 prof. reálky v Karlíně a r. 1905 habilitoval se na čes. universitě pro praktickou astronomii; r. 1904 jmenován byl mimoř. členem Král. české společnosti nauk a r. 1908 mimořádným prof. mathematiky na čes. vysoké škole technické v Praze. Napsal mimo drobnější články v »Čas. Čes. mathematiků«, »Živě«, »České Revui«, ve »Věstníku české akademie« a v programmech středoškolských (Vinohrady, Hradec Kr., Karlín): *Prokop Diviš*. Vylíčení jeho života a zásluh vědeckých a překlad jeho theoretických traktátů o elektřině (Čes. akademie, 1899); *O novém hranolovém stroji k určování výšek* (»Rozpravy« Čes. akademie, 1901); *Theorie radiozenitálu* (1904); *Obecné vyjádření sférické aberrace diferenčními vzorci* (t., 1906); *Kritische Uebersicht der Triangulierungen in der Umgebung von Prag* (»Věstník« Král. č. spol. nauk, 1909); *Einige Bemerkungen zu der Abbeschen Theorie der optischen Abbildung* (t., 1909). Pracuje společně s Jos. Fričem na soukr. observatoři astronom. v »Žalově« u Ondřejova a napsal společně s Fričem: *Sur deux nouveaux appareils sans niveaux pour la détermination des heures et de la latitude* (»Bulletin astronomique«, Pař., 1902); *První* a *Druhá studie o cirkumzenitálu* (»Rozpravy« Čes. akademie, 1903 a 1906); *Ueber das Diazenital* (»Astronomische Nachrichten«, Kiel, 1904); *První studie o anomaliích refrakčních* (»Rozpravy« Čes. akademie, 1908); *Fotografie komety Daniellovy 1907* (t., 1908).

Nyblom 1) Karel Rupert, švédský aesthetik a básník, † v červnu 1907 ve Štokholmě.

Nýřany mají 351 d., 3450 obyv. čes., 2148 něm. (1900).

Nýrsko má 245 d., 40 obyv. čes., 1768 něm. (1900).

O.

* **Obedenaru** Jiří Michal, medik, publicista a diplomat rumun. (* 1839 v Bukurešti — † 9. čce 1885 v Athenách). V letech 1866—74 provozoval lékařství v Bukurešti a byl primářem dětské nemocnice a professorem medicinské školy. R. 1874 vstoupil do služeb diplomatických, zastávaje po řadě místo prvého sekretáře vyslaneckého v Římě, Cařihradě a zase v Římě a konečně místo vyslanecké v Athénách. Z četných jeho prací uvádíme: *La Roumanie économique d'après les données les plus récentes: Géographie, état économique, anthropologie, avec une carte de la Roumanie* (1876) a *Texte Macedo-Romåne, basme şi poesii poporale dela Cruşova* (Texty makedon.-rumunské, pohádky a písně lidové z Krušové), uveřejněné 1891 J. Bianem. *Drož.*

Oberbeck Anton, fysik něm., † 1900 v Berlíně.

* **Oberhummer** Eugen, zeměpisec (* 29. bř. 1859 v Mnichově), vystudoval zeměpis a filologii, procestoval Evropu, Egypt, Levantu, zejména Řecko a Cypr, pak Sev. Ameriku; 1886 jmenován soukromým docentem, 1892 mimoř. professorem zeměpisu na universitě mnichovské, 1903 povolán na stolici historicko-politického zeměpisu po prof. Tomaschkovi na universitu vídeňskou. Napsal: *Phönizier in Akarnanien* (Mnich., 1882); *Akarnanien, Ambrakia, Amphilochien, Leukas im Altertum* (t., 1887); *Reise in Westkleinasien 1897* (díl spisu Romana O-a a Zimmerera pod názvem Durch Syrien und Kleinasien, Berl., 1899); *Die Insel Cypern, eine Landeskunde auf historischer Grundlage* (Mn., 1903 sv. I. s mapou); *Die Entstehung der Alpenkarten* (v »Zschft des Deut. und Oesterr. Alpenvereins«, 1901); *Die Entwickelung der Alpenkarten* (t., 1902 až 1905); dále zprávy v »Geogr. Jahrbuchu« (1896, 1899, 1905); *Constantinopolis* v Paulyho »Realenzyklopaedie der klassischen Altertumswissenschaft« vedle jiných článků; Festschrift der Geograph. Gesellschaft in München (1894); Aventins Karte von Bayern (vydal s Hartmannem, Mn., 1899); M. Lorichs aus Flensburg: Konstantinopel unter Suleiman d. Gr. aufgenommen i. J. 1559 (22 světlotisk. tabulí s textem, Mnich., 1902) a rov-

něž velkolepé vydání Wolfg. Lazia atlasu rakouských zemí (Víd., 1906).

* **Obětiny**, stvrzenky na oběti (příspěvky) k účelu podpory hodnému, takového způsobu, že jich lze zároveň užíti v rozličných potřebách společenských. První jejich vydavatelkou s právem priority jest »Ústřední Matice škol.« V její prospěch podnět k nim dal v květ. r. 1885 Arn. Mir. Bilian, jehož dopis vroucím feuilletonem v »N. L.« veřejnosti podal Jan Neruda (viz »Nár. o.« Bačkovským 1889 vyd.). Nár. navštívenky, nár. papíry listové, nár. dopisnice atd., jak se s počátku říkalo, dostaly, aby celistvě vyjádřena byla nová myšlenka na poli obětovnosti, r. 1888 i nové jméno: o., a to od svého původce. Choť jeho, spisovatelka Popelka Bilianová, založila pak o-nám celý průmysl. O. v podobě kolkové ponejprv byly vydány r. 1889 ve prospěch spolků budějovických; r. 1904 národní kolek vydán Národní radou a posud jest jí organisován.

* **Obchodní nauky** jest úhrnný název pro předměty obchodní pěstěné na školách obchodních; náleží sem nauka o obchodě, účetnictví, obchodní korrespondence, práce kontorní, kupecká arithmetika, právo obchodní, směnečné a živnostenské i politická oekonomie. V dalším smysle bylo by lze k o-m n-kám připočísti zeměpis a dějepis obchodní i nauku o (obchodním) zboží. *Hnr.*

* **Obchodní školy**. Začátek o-ho školství v Rakousku spatřován ve zřízení státní reální o. akademie (*k. k. Realhandlungsakademie*) o 2 ročnících ve Vídni r. 1770 za císařovny Marie Terezie. Ale již r. 1804 škola tato proměněna v ústav reální a nauky obchodní obmezeny co nejvíce. Později objevují se nauky obchodní na nově zřízených polytechnikách, na př. v Praze (1806), ve Vídni (1815) atd., což však se neudrželo, ježto vědy technické zatlačily nauky obchodní. R. 1817 zřízena v Terstu c. k. o. a nautická akademie, jež trvá posud. V 1. pol. XIX. stol. zakládány různé školy soukromé. Právní základ pro o. š. zjednán pak provisorním zákonem o vyučování soukromém (čís. nař. z 27. čce 1850 č. 309 ř. z.), jehožto § 19. vytýká zásadu, že o. š. posuzovány býti mají podle pravidel platných pro školy, jež jsou jim svou povahou nejbližší. Pouze v Dol. Rakousích bylo o. školství upraveno zemskými zákony z r. 1868, 1872 a 1873. Volnosti zákonem ponechané znenáhla využitkováno zřizováním rozmanitých o-ch škol, které hleděly ukojiti potřebu prohloubené přípravy obchodní, jež nutnou se jevila následkem velkého rozmachu národohospodářského, nastalého za svobodné soutěže, kterémuž rozmachu napomáhala hlavně víc a více se šířící síť moderních prostředků dopravních a spojovacích. Prvním ústavem takovým byla pražská německá akademie o. (*Prager Handelsakademie*), zřízená r. 1856 podle vzoru lipského, podle které pak zase zřizovány školy jiné. Přirozené roztřídění obchodu na velkoobchod, na obchod střední a obchod malý mělo za následek, že zakládaly se školy, jež hověti chtěly svou organisací potřebám skutečného života obchodního, i zřizovaly se znenáhla školy vyšší (akademie), školy dvoutřídní a školy pokračovací, k nimž přidružily se zvláštní kursy obchodní. Přes to, že není zákona všeobecného, přece všechny školy stejného řádu vykazují velikou podobu ve zřízení svém, což vysvětluje se hlavně finančními potřebami, k jichž krytí státní správa přispěla, ovšem s podmínkou, že subvenciované školy se podrobí nařízením ministeria kultu a vyučování jako nejvyšší správy vyučovací; pak že právo k jednoroční službě vojenské přiřčeno absolventům vyšších škol o-ch, obdařených právem veřejnosti, kteréžto právo však se udělovalo jen školám, podle ministerských předpisů řádně zřízeným, a konečně že školy soukromé, nepočítající sice s podporou státní, musily se přizpůsobiti nařízením ministerským, aby mohly soutěžiti se školami obdařenými právem veřejnosti. O. školství doplněno pak vysokými š-lami o-mi. Jeví se tedy nynější stav o-ho školství v Rakousku takto:

I. Vysoké š. o. jsou: 1. dvě samostatné, a to: *a*) exportní akademie c. k. rakouského obchodního musea ve Vídni, zřízená r. 1898 s jednoročním všeobecným oddělením, s 2 ročníky a s několika kursy zvláštními; za posluchače přijati býti mohou, kdož mají maturitu střední školy neb absolvovali o. akademii. Vedle obchodních nauk pěstí se zde cizí jazyky, mezinárodní nauka obchodní, obory národohospod. a právnické. *b*) Scuola superiore di commercio v Terstu (nadání Revoltellovo) zřízená r. 1877 o dvou ročnících; přijati býti mohou absolvovaní žáci středních škol neb o-ch akademií, resp. kdož obstáli při přijímací zkoušce. Program jest podobný jako pod *a*), zejména se pěstí jazyky států balkánských.

2. Přednášky z oboru nauk obchodních konají se na technikách v Praze a ve Vídni ve smyslu min. nař. z 24. kv. 1907 č. 135 ř. z. a jsou povinné pro kandidáty učitelství na o-ch akademiích; přednášky tyto mohou se státi počátkem samostatných vysokých škol o ch.

II. Vyšší š. o. čili o. akademie; původně byly školy tyto dvouleté, pak tříleté, nyní jsou čtyřleté s výjimkou staré vídeňské akademie, jež zůstala při 3 ročnících. V Čechách jsou takové školy s českým vyučovacím jazykem v Praze (od r. 1906 i pro dívky), v Chrudimi, v Kr. Hradci a Plzni; s německým vyučovacím jazykem v Praze, v Ústí n. L., v Jablonci n. N., v Plzni a v Liberci. Na Moravě jsou české akademie v Prostějově a v Brně, německé v Olomouci a v Brně. Vídeň má 3 akademie (starou od r. 1859, novou od r. 1905 a akademii pro dívky od r. 1907). Další akademie byly postupně zřízeny v Terstu (již r. 1817), ve Št. Hradci, v Linci, Krakově, Inšpruku, v Tridentě a ve Lvově, celkem

23. Statními ústavy jsou akademie terstská, lvovská, tridentská, štýrskohradecká a obě brněnské. Vzhledem ku přijímání žactva dělí se akademie (mimo starou vídeňskou) na ryze čtyřtřídní a čtyřtřídní s možností přímého vstoupení do 2. ročníku (školy kompromissní), tyto pro absolventy nižšího gymnasia nebo reálky, kteří mají ze 3 resp. 4 hlavních předmětů známku nejméně dobrou; všeobecné podmínky přijímací jsou věk 14. a zvláště kvalifikované odbytí školy měšťanské s přijímací zkouškou neb odbytí 4 tříd škol středních bez přijímací zkoušky; ve všech jednotlivostech ovšem nepanuje stejnost. Základní učebné osnovy ministerstvem r. 1903 prozatímně vydané a od r. 1903/4 platné shodují se v hlavních zásadách, ovšem vykazují některé odchylky zejména vzhledem k různosti jazyka vyučovacího a ke zvláštnostem na některých akademiích zachovaným. Povinné předměty na českých ústavech jsou jazyk český i německý a mimo to jeden jazyk cizí (franc., angl. nebo ruský) s korrespondencí, zeměpis tržební a obchodní, dějepis všeobecný a obchodní, algebra, polit. arithmetika, měřictví, kupecké počty, přírodopis, fysika, chemie a chem. technologie, nauka o zboží a mechan. technologie, nauka obchodní, obchodní korrespondence, účetnictví, cvičný kontor, právo směnečné, obchodní a živnostenské, národní hospodářství, krasopis, těsnopis (pražská česká akademie má ještě dobrovědu). K předmětům nepovinným náležejí různé jazyky moderní, cvičení ze všeobecné analytické chemie, praktická cvičení z nauky o zboží, německý těsnopis, tělocvik, psaní na stroji.

III. Dvoutřídní š. o. určené pro přípravu k obchodu střednímu jsou organisovány podle organisačního statutu a normální učební osnovy vydané r. 1892 ministerstvem kultu a vyučování. V Čechách jsou české dvojtřídky v Budějovicích, Hořicích, Klatovech, Kolíně, Mělníku, Písku, Plzni, v Praze (2 ústavy, z nichž jeden má látku rozvrženou na 3 ročníky) a na Král. Vinohradech; německé jsou v Budějovicích, v Mostu, v Praze, v Teplicích-Šanově, ve Warnsdorfě a v Žatci; na Moravě české: v Uh. Hradišti, Mariánských Horách, Olomouci, Přerově, Třebíči, Vyškově; německé: v Brně, v Mor. Ostravě a v Šumperku; ve Slezsku německá škola v Opavě. Jiné školy jsou: v Kremži spojená se zemskou reálkou, ve Vídni 5 ústavů; ve Welsu, v Salcpurce, Celovci, Gorici, Bolzaně, Schwazu, Feldkirchu, Lustenau a Mehrerau (ve Vorarlbersku), v Krakově, ve Lvově, Samboru; v Černovicích jest dvoutřídka spojená se státní průmyslovou školou; v Kotoru a ve Splitu (ústav státní).

Do těchto škol, zřízených brzy pro hochy, brzy pro dívky přijímají se hoši, po případě dívky, jimž jest nejméně 14 let a již odbyli alespoň 3. tř. měšťanské školy; s mnohými ústavy spojena přípravka pro hochy a dívky podrobené ještě povinné návštěvě školy ve smyslu školního zákona. Nynější osnovy (na českých školách) vykazují pro hochy pravidelně jako obligátní předměty: češtinu, němčinu, počty, českou a německou korrespondenci, účetnictví, nauku obchodní, dopravnictví, zeměpis, nauku o zboží, krasopis, těsnopis; nepovinnými předměty jsou francouzština a psaní na stroji. Pro dívky bývají povinnými předměty: čeština, němčina, počty, česká a německá korrespondence, účetnictví, nauka obchodní, zeměpis, krasopis a těsnopis; nepovinnými bývají psaní na stroji, tělověda a zdravověda, domácí hospodářství, vychovatelství, po případě šití prádla a šatů. Nová učební osnova v ministerstvu se připravuje.

IV. Pokračovací š. o. jsou zřízeny pro učně a praktikanty obchodní ve smyslu novelly živnostenského řádu z 5. ún. 1907 č. 26. ř. z. (§ 99 b, 100, 133 a). Nynější organisace jest posud velmi různá; za pokrok pokládá se zavedení vyučování odpoledního místo dřívějšího večerního; pracuje se k tomu, by zavedeny byly 3 ročníky o 8 hodinách týdenních a obligátních s předměty důležitými pro malého kupce, jako jsou jazyk vyučovací, počty, obchodní a směneční nauka, účetnictví, korrespondence a práce kontorní, zeměpis, krasopis, jako neobligátní označují se druhý zemský jazyk, psaní na stroji, těsnopis. Očekává se v tomto ohledu nová učební osnova se strany ministerstva. Všech takových škol samostatných, totiž které nejsou spojeny se školami jinými, jest v Rakousku 117 (r. 1908—9).

V. Vedle těchto pravidelných škol, jež možno posuzovati jako typické, vyskytují se ještě *kursy* dalšího a kratšího trvání, na př. *a*) jednoroční kursy obchodní pro abiturienty škol středních zřízené při o-ch akademiích, jako na př. v Čechách český kurs v Chrudimi, německý v Praze a v Ústí; českosl. akademie pražská a česká brněnská zamýšlejí zříditi také české kursy. Kursy takové jsou ještě ve Vídni při všech 3 akademiích; ve Št. Hradci, Inšpruku, v Brně při německé akademii a v Krakově. *b*) Jednoroční kursy pro dívky, pro dospělé, pro jinochy, na př. pražská jednoroční o-í š-a Československé obchodnické besedy v Praze, jednoroční o. š la pro dívky Ženského výrobního spolku v Chrudimi. jednoroční kurs pro dívky při o. akademii v Hradci Kr., pro dospělé v Prostějově, jednoroční kurs pro dívky v Novém Jičíně atd. *c*) Soukromé o. š. řízené jednotlivci s nejrůznějším programmem a trváním, což namnoze řídí se podle pilnosti žákův (kursy denní a večerní). *d*) Občasné kursy konané buď pro učitele pokračovacích škol o-ch, buď pro žáky o-ch akademií, buď škol dvoutřídních, buď pro absolventy škol těchto s všeobecným programmem doplniti vědomosti nabyté ve škole nebo kursy pro kruhy neobchodní za účelem šíření znalosti obchodních.

Vrchní dozor nad veškerým vyučováním o-m přísluší c. k. ministerstvu kultu a vyučování, jež má zvláštní departement pro školství obchodní (XIX.); v ministerstvu jsou přiděleni 2 odborníci zabývající se agendou centrální inspekce; začátkem r. 1909 bylo pak ve všech korunních zemích 16 ispektorů pro všechny kategorie škol o ch. Správu o-ch škol veřejných, jež nejsou státní, vedou obyčejně zvláštní kuratoria, resp. správní výbory. Obyčejně jsou veřejné školy podporovány státem, zemí, obchodními komorami a gremiemi, obcemi městskými atd.

Způsobilost učitelů pro o. akademie jest uspořádána detailním nařízením ministerstva kultu a vyučování z 24. kv. 1907 č. 135 ř. z.; zkoušky skládají se před zkušební kommissí pro úřad učitelský na vyšších š-lách o-ch. Zkoušky učitelské pro školy 2třídní, upravené nař. min. z 25. září 1892 č. 49 min. v., konají se před zvláštními státními zkušebními kommissemi. Zvláštních zkoušek pro učitele pokračovacích škol není.

Vývoj o-ho školství ovšem není ukončen. Nejen že se stále nové školy zakládají, hledí se zejména k tomu, by učebné osnovy byly zdokonaleny a přizpůsobeny moderním požadavkům; pak zahajuje se čilejší akce za účelem sestátnění vyšších a dvoutřídních škol o-ch, což ovšem závisí na finančních prostředcích státních. Věstník ministerstva kultu a vyučování přináší každoročně statistiku o vyšších, dvoutřídních a denních š-lách o-ch, ovšem jen pokud jsou státní nebo státem subvencionovány, při čemž se vylučují samostatné kupecké školy pokračovací. Začátkem r. 1908—9 bylo takových škol vyšších 21 s úhrnnou návštěvou (i všech kursů) 9563; dvoutřídních a denních škol takových bylo 42 s úhrnnou návštěvou 6755. Rakouský časopis věnovaný výhradně jen otázkám obchodního školství jest »Oesterreichische Zeitschrift für das kaufmännische Unterrichtswesen«, posud 5 ročníků, ve Vídni u Manze (redaktor Ziegler). Za účelem poznání o-ho školství v celém světě vydávají z rozkazu rak. ministerstva kultu a vyučování dr. Dlabač a dr. Žolger ve Vídni u Höldera sbírku: Das kommerzielle Bildungswesen der europäischen u. aussereurop. Staaten (1902 sl.). *Hnr.*

* **Obloukové topení** v. Elektrické topení (Dopl.), str. 355 *b*).

Obolenskij Leonid Jeg., publicista rus., † 1906 v Petrohradě.

* **Obrátil** Karel, spis. čes. (* 1866 v Hukvaldech na Moravě). Studoval na reál. gymn. v Přerově a paedagogiu v Příboře, načež působil jako učitel na několika obec. školách moravských a od r. 1901 jest odborným učitelem na dívčí měšť. škole v Uh. Hradišti, kde r. 1905 založil polit. týdeník »Nová Slovač«, jejž po 2 léta redigoval. Přispívá do časopisů politických a belletristických a o sobě vydal: *Almanach morav. učitelstva k jubileu Komenského* (1891); sbírku básní *Májový dešť* (1892); *Sokolský katechismus* (1898); *Hrad Buchlov* (Uh. Hradiště, 1905); *Havlíčkovu čítanku* (1906); *Husovu čítanku* (1907); *Malování olejovými barvami* (1908); *Moderní kreslení* (1908).

* **Obrenović** Jovan, bratr knížete srb. Miloše (* 1786 v Dobrini — † 1850 v Novém Sadě). R. 1815 byl mezi prvými povstalci srbskými proti Turkům. R. 1816 poslal jej kníže Miloš jako deputáta k sultánovi do Cařihradu. V prvých letech vlády Milošovy J. byl stařešinou nahije rudnické a sídlil v Brusnici, později byl na nějakou dobu přesazen do Požarevce, ale opět se vrátil na staré místo. Konečně byly pod jeho moc postaveny nahije rudnická, požeská (čačanská) a užická; tu sídlil v Čačku až do r. 1842. V bojích mezi kníž. Milošem a srbskými náčelníky stál Jovan vždy na straně bratrově.

* **Obrenović** Jefrem, nejmladší bratr knížete srb. Miloše, děd potomního krále Milana (* 1790 v Dobrini — † 1856 na svém statku Manasiji ve Valašsku). R. 1815 před povstáním Milošovým proti Turkům chycen byl od Turkův a šest měsíců vězněn. R. 1816 nalézáme jej v Šabci jako starešinu nahije. R. 1818 kníže Miloš postavil Jefrema ještě v čelo nahijí bělehradské, valjevské a sokolské. J. dobyl si velkých zásluh o potlačení vzpoury Abdulinovy (1821), Gjakovovy (1825) a Čarapicovy (1826). Když se kníže Miloš r. 1835 vydal na cestu k sultánovi do Cařihradu, J. byl s Dimitrem Davidovićem jeho náměstkem. R. 1837 nastalo mezi bratry nedorozumění a J. přešel na stranu Milošových odpůrců. R. 1839, když Miloš odešel ze Srbska, J. byl jedním ze tří náměstků, kteří vykonávali knížecí moc v zemi až do příchodu kníž. Michala. Když se tento vrátil z Cařihradu, ustanovil Jefrema za předsedu zemské rady (senátu). R. 1842 po odchodu všech Obrenoviců ze Srbska J. zdržoval se ve Valašsku, kde měl statky. Se ženou svou Tomanií, dcerou vojvody Ante Bogićeviće, měl pět dcer a jednoho syna, Miloše, narozeného v Šabci r. 1829, zemřevšího r. 1861 v Bělehradě. Miloš pojal za choť Marii, dceru multanského bojara Katarzije. Synem jejich byl král Milan.

* **Obrenović** Alexandr viz Srbsko, str. 990 *b* a 991.

O'Brien 2) William, politik irský. Roku 1898 založil United Irish League, z nejvlivnějších politických svazův irských, v němž hrál nejpřednější rolli, r. 1900 uskutečnil opětné spojení obou irských stran parlamentních. Za příčinou hájení zásad ligy výše dotčené O'B. založil r. 1898 časopis »Irish people«. R. 1900 byl znovu zvolen poslancem do dolní sněmovny. R. 1903 oznámil, že ustupuje z veřejného života, přes to však byl r. 1904 znovu zvolen do dolní sněmovny a r. 1905 znovu přivedl v činnost časopis »Irish people«. R. 1906 byl zvolen zase do sněmovny jako irský nacionalista a od té doby stále provádí rozhodný vliv v řádách své strany. Samostatně ještě napsal: *Irish ideas* (Lond., 1894); *A Queen of Men* (t., 1897) a *Recollections* (t., 1905). *Tmk.*

Obručev 2) Nikolaj Nikolajevič, generál rus., † 1904.

* **Oollo**, planetoida nalezená na fotografické desce, kterou exponoval 14. srpna 1901 D. Stewart v Arequipě v Peru. Dodatečně nalezena též na desce ze dne 5. srpna 1901. Dráha této planetoidy vyniká neobyčejně značnou výstředností; v apogeu jest O. více než dvakráte dál od Slunce nežli v perigeu. Jméno dal jí objevitel podle první královny Inků. Označení (475). *Kvn.*

* **Oderskodunajský průplav**, projektovaná vodní dráha z úvodí horní Odry podél řeky Moravy k Dunaji, jest první na řadě z velikých podniků vodocestných, které pojaty jsou v zákon z r. 1901. Myšlenka tohoto průplavu je velmi stará, ač ne tak jako průplavu vltavsko-dunajského, a od r. 1652 několikrát se projednávala. Ale teprve r. 1901, kdy třeba bylo vyvážiti ohromné investice pro dopravní účely v zemích alpských (pro přístav terstský a t. zv. druhé spojení s Terstem) projekty slibujícími prospěch zemím českým a Haliči, vláda předložila zákon vodocestný. Zákon tento ve výboru sněmovním propracovaný s velikou pílí, zároveň však optimismem neomluvitelným, postavil na první místo vystavění p-u o-kého. Východištěm jeho má býti Floridsdorf u Vídně, odtud má vésti pod úpatím pahorkatiny k Moravě u Angeru, půjde pak podél Moravy k Přerovu, odtud pak podél Bečvy přes Lipník, Drahotuš, Hranici a Hustopeč přes rozvodí k Odře a k Bohumínu Potud až jde hlavní projekt, kudy povede se další pokračování, zda Odrou až ke Kozlu, kde začíná se kanalisovaný tok pruský, čili na východ k Visle a k Dněstru, není posud jisto; zdá se však, že tento druhý směr — pro Halič velice významný — dojde spíše svého uskutečnění, neboť má zejména ve spojeni s průplavem labskodunajským veliký význam pro dopravu mezinárodní. Cesta po Odře je proti této mnohem méně výhodná a proto usplavnění řeky mezi Bohumínem a Kozlem nejisté. Pro oživení lokální dopravy na Moravě a pozdvihnutí průmyslu dodáváním laciné vodní síly mají býti vybudovány též odbočky k Brnu, Kroměříži, Prostějovu a Kojetínu i do Valašského Meziříčí, nad nímž zřídí se veliká vodní nádrž pro napájení průplavu. Rovněž k Opavě má vésti pobočný průplav. Délka průplavu má činiti podle officiálních návrhů 275 *km*, vody mají mu dodávati v části jižní Dunaj i Morava, při rozvodí veliké nádrže na Bečvě a na Bystřičce, v části severní pak Odra a Ostravica. Překonává stoupání asi 125 *m* s jižní strany a 80 *m* od rozvodí na severní stranu k Odře. Předěl mezi Bečvou a Odrou leží ve výši 320 *m* a projekt vládní snižuje jej o něco tunnelem. Pro technické provedení rozvažováno mezi soustavou komorových plavidel a nakloněných ploch. Vítězství zůstává na straně komorového průplavu a bude třeba vystavěti asi 45 komorových plavidel pro lodi o 600 *t* nosnosti. Náklad rozpočten byl původně na 150 mill. K, při podrobných projektech však zdvojnásoben; menší náklad jest výhodou průplavu komorového, jakož i menší vydání provozovací. Nepříjemnou překážkou stálé dopravy jest dlouhé trvání mrazův a ledu v době zimní, které na Bečvě zaujímá 95 dní. Právě tedy v té době, kdy nejvíce uhlí se potřebuje, bude doprava průplavem nemožna. Hlavním a prvním účelem o-kého p-u bez ohledu na další rozvětvení sítě průplavní jest laciná doprava kamenného uhlí z oblasti ostravské a ostravsko-karvínské jednak do Vídně, jednak i do Uher a k Černému moři. Využití vodní síly v průmysle i k účelům zavodňovacím bude průplavem velmi usnadněno, zejména očekává se, že bude lze některé skoro stepní končiny Moravského pole opatřiti vláhou. Výhody přinese průplav vývozu moravského cukru, ječmene a sladu, zlevní dopravu stavebního materiálu, hnojiv a odpadků, soli haličské i hornorakouské, řepy, hořlavých látek, ovoce, dříví, železa, jehož zejména moravský průmysl ze Štýrska potřebuje, dovoz textilních surovin. Bude-li spojen s Labem a Odrou i na východ s Vislou a Dněstrem, usnadní vývoz uherského i haličského obilí, dále i dříví a petroleje. Obavami naplňuje zemědělce našich zemí zvýšená a zlevněná soutěž obilí uherského a haličského a proto právě v těch kruzích nevychází se projektům vodocestným a zvláště o-kému p-u příznivě vstříc, daleko ne tak, jako v první době horečky průplavové. Předem jest ovšem nemožno vysloviti se jen s pravděpodobností poněkud určitou o rentabilitě projektovaných vodních cest a o jejich národohospodářském významu ve smyslu všeobecném. Námitky finanční, že totiž příjmy nebudou s to, aby zaplatily úroky a amortisaci, ba snad ani náklady dopravní, nemožno příliš vážiti, neboť tím odsouzeny by byly hotové již dráhy alpské, terstský přístav i mnohé trati haličské. Mnohem větší váhu třeba klásti na jejich národohospodářský význam vůbec, neboť i meliorace jiného druhu zřídka přímo se vyplácejí. (Viz Průplavy, str. 846 sl.)

Odhner Klas Teodor, historik švéd., † 11. čna 1904 ve Štokholmě.

* **Odobescu** [-ku] Alexander, přední prosaik rumun. (* 1834 v Bukurešti — † 1895). Studoval v Bukurešti a v Paříži, kde dosáhl baccalaureátu. První jeho publikací byly dvě novelly historické: *Mihnea cel Rěu* (Michnea Zlý) a *Doamua Chiajna* (Kněžna Kjažna), jež jsou pravými perlami v rumunské literatuře. V l. 1861—63 vydával spolu s jinými literáty »Revista română«, v níž psal o poesii lidové. R. 1862 byv jmenován ministrem kultu, zabýval se zvláště studiemi o klášteřích, které dříve v Rumusku bývaly, ale na jiných klášteřích na hoře Athonské nebo v Palestině závislé byly, snaže se o revindikaci jejich na účet státu. Tehda vydal pseudonymně zajímavý spis *Études sur les droits et les obligations des monasteres roumains dédiés aux Saints Lieux*. Spolu s P. Aurelianem napsal:

Notice sur la Roumanie, v nichž po prvé objevila se obšírná data o rolnickém a oekonomickém stavu Rumunska a vyšly důkladné zprávy o jeho památkách starožitných, zvl. o krásném monastýru v Curtea de Arges a o pokladu Pietroaském. O tomto posledním počal později (1882—85) jako vyslanecký sekretář v Paříži uveřejňovati monumentální dílo *Le tresor de Petroasa*, které zůstalo však nedokončeno. R. 1874 zřízena pro O. stolice archaeologie při universitě bukureštské. Tehdáž uveřejnil dílo, korunované velikou cenou Năsturel-Hereskovou 12.000 fr.: *Istoria archeologiei* (starověk a renaissanci až do poloviny XVIII stol.). V l. 1876 a 1878 psal rozličné politické články, ponášející se k válce, a vydal ethnografickou studii *Motii şi Curcanii*; čítanku *Carte de cetire* spolu s J. Slavičem a pod názvem *Pseudokynegetikos* loveckou historii, řadu to obrazův a anekdot, promíšených duchaplnými výroky a narážkami na zvláštní příhody politické a literární, s poznámkami o umělcích, popisy děl malířských i architektonických s podivuhodnými fragmenty literatury lidové. Sebrané spisy O-ovy vyšly v Bukurešti (ve 3 sv.). *Drož.*

* **Odrin** v. Drinopol.

Odry mají 495 d., 11 obyv. čes., 2 pol., 4098 něm. (1900).

* **Odžakov** Petr Vasiljevič, žurnalista a právník bulh. (* 1841 v Leskovci). Studoval práva na universitě v Oděsse, kde potom byl professorem kanonického práva. Později sloužil v kišiněvském okružném soudě a za rusko-turecké války r. 1877—78 byl překladatelem polního štábu ruské armády. Po osvobození Bulharska byl hlavním prokurátorem při kassačním soudě. Napsal: *Opstva nija za opisvanije pravovite običaji, kojito živejat u naroda* (1874); *Geografija* (1876); *Bukvar, praktičesko nastavlenije v frenski jazik* (1863); *Razni polezni nastavlenija za decata* (1876); *Obyčajno nasledstvenno pravo* (Ruščuk, 1885); *Istorija na bъlgarskoto pravo* (část II., kn. I. *Semejno pravo i bytije*; Ruščuk, 1893; část všeobecná, kn. I. *Obozrenije gospodarstvennyja i obštestven život na Bъlgarite*, Vidin, 1894).

* **Oechsli** Wilhelm, švýc. historik (* 6. říj. 1851 v Curichu). Studoval v Curichu, v Berlíně a Heidelberce theologii a dějiny, stal se gymn. professorem ve Winterthuru, r. 1887 prof. švýc. dějin na polytechnice a r. 1894 na universitě v Curichu, kde působí posud. Napsal: *Die Anfänge des Glaubenskonfliktes zwischen Zürich und den Eidgenossen 1521 bis 1524* (Winterthur, 1883); *Zur Sempacher Schlachtfeier* (Cur., 1886); *Quellenbuch zur Schweizergeschichte* (2. vyd. t., 1901); *Die Beziehungen der schweizerischen Eidgenossenschaft zum Reiche bis zum Schwabenkrieg* (v Hiltyově »Politisches Jahrbuch«, sv. 5., Bern, 1890); *Der Lausanner Vertrag vom 1564* (t., sv. 13., 1899); *Bausteine zur Schweizergeschichte* (Cur., 1890); *Die Anfänge der schweizerischen Eidgenossenschaft* (t., 1891); *Urgeschichte des Wallis* (s Heierlim, t., 1896); *Die Verbündeten und die schweizerische Neutralität 1813* (t., 1898); *Die Schweiz in den Jahren 1798 und 1799* (t., 1899); *Urgeschichte Graubündens* (s Heierlim, t., 1903); *Geschichte der Schweiz im 19. Jahrhundert* (sv. 1., Lip., 1903); *Geschichte der Gründung des eidgenössischen Polytechnikums mit einer Uebersicht seiner Entwickelung 1855—1905* (Trauenfeld, 1905). Také zpracoval pro historické mapy nástěnné, vydávané od Baldama, sbírku map k dějinám Švýcarska (2. vyd. Bern, 1902).

* **Oekologie** viz Oikologie.

* **Officium stratoris** neb o. strepae slula povinnost podržeti třmen papeži při sedání na koně, která mu byla záhy králi a knížaty světskými po způsobu východním jako projev úcty prokazována, podle Donatio Constantini domněle již papeži Silvestru. Papež Řehoř VII. (1073—1085) snažil se první stanoviti o. s. jako skutečnou povinnost králův a knížat. Ve sporu o investituru a v boji mezi papežstvím a imperiem hrálo o. s velikou úlohu. Je známo, že císař Bedřich Barbarossa odepřel papeži Hadriánu IV. při své cestě do Říma 1154—55 o. s., což bylo počátkem obratu v poměru moci královské k papežství. *vfr.*

Ognjanović Ilija, spis. srbský (* 1845), † 1900.

* **Ogrizović** Milan, básník, dramatik a kritik chorv. Je gymnasijním professorem v Záhřebě. Spolu se žurnalistou Zvonimirem Vukelićem vydal satirické sbírky *Trgovina ideja* a *Nova trgovina ideja*. Vedle toho O. napsal allegorický dialog *Slava njima*. Z dramatických prací O-ových sluší jmenovati: *Dah*; *Proljetno jutro*; *Ljetno podne*; *Jesenje veče*; *Sujet*. S Andrijem Milčinovićem napsal čtyřaktové drama: *Prokletstvo*. O. hojně přispívá básněmi i do časopisů »Vijenac« a »Život«. *Tmk.*

Ohmmetr v elektrotechnice sluje každý přístroj, kterým přímo možno měřiti, určovati v ohmech elektrický odpor různých vodičů. Používá se jich obzvláště ku měření isolačního odporu sítě rozvodné, akkumulatorů, strojů elektrických.

* **Ochenkowski** Wł., polit. oekonom pol. (* 1840 ve vsi Skrzeszewě v Podlesí — † 1908 ve Lvově). Účastnil se povstání polského, absolvoval r. 1868 universitu v Jeně, byl úředníkem statistické kanceláře zemského výboru ve Lvově (1874—75), habilitován v Jeně r. 1878 na základě rozpravy *Englands Gesetzgebung in Bezug auf die Preise* pro polit. oekonomii. Stal se tam professorem téhož předmětu, později odešel na universitu v Münsteru; od r. 1892 byl professorem university lvovské. Důležitější práce jeho týkají se hospodářských dějin Anglie, jako: *Englands wirtschaftliche Entwickelung im Ausgange des Mittelalters*; *Zur Geschichte des englischen Geldwesens im Mittelalter*; *Adolf Helds sozialpolitische Geschichte Englands*. Z ostatních prací jeho uvádíme: *Olej skalny w Galicji*; *Sprava gruntowa w Irlandji*; *Wychowanie elementarne v Anglji*; *Ziemska własność gminna w Galicji*;

O podatku zbytkowym; *Angielskie kasy oszczędnosci*; *Listy cudzoziemca* (J. Forstera) *o Wilnie*.

Okáč Michal, spis. čes., † 20. bř. 1872 ve Chvalkovicích u Ivanovic na Moravě.

Oklahoma 1), nový stát ve Spoj. Obcích sev.-amerických vzniknuvší sloučením bývalého territoria O-my a Indiánského území aktem ze 16. čna 1906 a prohlášením za jeden stát 16. list. 1907. Měří nyní 181.440 *km*² a měla r. 1900 790.891 obyv., z nichž 55.684 černochův a 100.191 Indiánů; podle odhadu 1907 čítala již 1,414.179 obyv. Správu státu vede zákonodárný senát na 4 a sněmovna na 2 roky zvolená. V kongressu zastupují O-mu 2 senátoři a 5 členů sněmovny. Hl. m. bude až do 1913 Guthrie, které má 11.652 obyv. — O. 2), O.-City má nyní 32.452 obyv.

Okolski Antoni, právník polsko-rus., † 1897.

Okonit, isolační látka používaná v elektrotechnice místo guttaperči na obal elektrického vedení. Sestává ze 49·6% kaučuku (gummy), 5·3% síry, 3·2% sazí, 15·5% kysličníku zinečnatého, 26·3% kysličníku olovnatého, 0·1% křemenité hliny. Látka tato vzdoruje vlhku a škodlivým chemickým vlivům na měď.

Okrugić Ilija Srij., spis. chorv. a srb., † 30. kv. 1897 v Petrovaradíně ve Slavonii.

* **Okťabristé** v. Duma říšská (Dopl.), str. 302 *a*.

* **Oku** Hokyo, vicomte, generál japanský (* 1844 v Kokuře), vystudoval ve vojenské škole a vstoupil 1877 do císař. armády, s níž bojoval na Formose, později v satsumském povstání. Dosáhnuv 1886 hodnosti generálmajora byl 1889 pobočníkem korunního prince a chefem 2. gardové pěší brigády. Za války čínsko japanské vynikl v bojích u Kurendža, Ňučvangu a Denšidaje, načež 1895 byl povýšen na svobod. pána a 1903 na generála. V ruskojapanské válce velel druhé armádě, porazil Rusy u Kai-čou, Te li-tse a Ta-ši-kiau, načež měl podíl v bitvách u Liau-jangu, na Šachu a u Mukdenu. R. 1906 stal se chefem generál. štábu, 1907 jmenován vicomtem.

Olbramkostel má 135 d., 686 obyv. čes. (1900).

Olbramovice 3) mají 118 d., 30 obyv. čes., 509 něm. (1900).

* **Olbrich** Josef, architekt rak. (* 1867 v Opavě — † 8. srpna v Dusseldorfu), studoval na vídeňské umělecké akademii pod Hasenauerem, cestoval po Italii, Francii, Anglii, kde zdokonalil svá studia. Byl mezi prvními architekty vídeňskými, kteří odvrátivše se od tradičních forem, zahájili vídeňskou architektní secessi. Veliký vliv naň měl též staveb. rada Wagner. R. 1898 dokončil ve Vídni svou stavbu domu *Secesse* a přesídlil rok potom k vyzvání hesského velkovév. Arnošta Ludvika do Darmstadtu, kde mimo jiné stavby pocházejí od něho *divadelní dvorana* a na prvém místě kolonie umělců *Dům práce*. Mimo to jeho návrhy na zařízení interieurů, na nábytek, koberce, sklo a jiné předměty uměleckého průmyslu vyznačují se vesměs originální invencí. Napsal: *Ideen* (2. vyd. 1904); *Architektur* (1901—7, 2 sv.; 3. serie 1908); *Neue Gärten* (1905); *Der Frauen-Rosenhof* (1907).

* **Olbřím** tolik jako obr.

Oldenberg Hermann jest nyní prof. v Gotinkách. Další jeho publikace: *Die Literatur des alten Indien* (Štutg., 1903); *Vedaforschung* (t., 1905); *Göttergnade und Menschenkraft in den altindischen Religionen* (Kiel, 1906); *Indien und die Religionswissenschaft*. Zwei Vorträge (Štutgart, 1906). V Hinnebergově »Kultur der Gegenwart« (díl I., oddělení 3.) zpracoval indické náboženství (Lip., 1906). Dílo *Buddha. Sein Leben, seine Lehre, seine Gemeinde* vyšlo v 5. vydání ve Štutgardě 1906.

Oleksovice mají 132 d., 22 obyv. čes., 600 něm. (1900).

Oleszczyński 2) Seweryn, lithografa kalligraf polský, † 1876. — O. 3) Władysław, sochař pol., † 1866 v Římě.

Olešnice 1) má jako obec polit. 333 d., 76 obyv. čes., 2043 něm. (1900). — O. 18) má 296 d., 2051 obyv. čes., 5 něm. (1900).

* **Oliva** Ferdinand, spis. čes. (* 1865 v Praze). Je knihkupeckým účetním v nakladatelství J. Otty. Přispíval do všech téměř časopisů humoristických a samostatně vydal divadelní hry: *Julinčiny vdavky*; *Železná koruna*; *Bujná krev*; *Před svatbou*; *Dáma ve smutku*; *První návštěva*; *Tajnosti Pražské*; *Ubité štěstí* a j. (vesměs v Praze, 1908—9).

* **Oliva** Václav, spis. český, viz V. O. Třebský.

Oliva Viktor, malíř čes. Z další činnosti jeho umělecké zaznamenáváme illustrování mnohých knih: *Povídky J. K. z Radostova*; F. S. Procházkovi *Šotci krále Holce*, *Hradčanské písničky*, *Písničky kovářova syna*; Dumasovi »Pařížští Mohykáni«, Zolův »L'oeuvre«, »Kalevala« a j. provázeny jsou několika sty tušovaných kreseb. Literární publikace pravidelně hlášeny bývají affichemi O-vovými, tak Brehmův »Život zvířat«, sebrané spisy Nerudovy, Herrmannovy, Arbesovy, Holečkovy, »Zpravodaj« a plakát Jubilejní výstavy pražské živnost a obchod. komory jest dílem O-vovým. Přemnohé knihy nesou obálky dekorované O-vou a nejedna vazba přední berlínské firmy »Wübben«, vítězně vyšlá z konkurrence, jest dílem O vovým. Od r. 1897 O. rediguje obrazovou část předního illustr. českého listu »Zlaté Prahy«. Při obrození »Humoristických Listů« byl O. redaktorem obrazové části a hlavním spolupracovníkem, načež i německé humoristické časopisy počaly se ucházeti o příspěvky z ruky jeho. Z četných malovaných podobizen jmenujeme aspoň *prof. dr. Eiselta* a posl. dr. *A. Schauera*.

* **Ollănescu** [-ku] Dimitrij C., spis. a diplomat rumun. (* 1849 ve Fokšanech). Studoval v Rumunsku, Francii, Německu a Belgii a stal se ve službě diplomatické posléze vyslancem v Athénách; r. 1900 zastupoval

vládu jako generál. kommissař na světové výstavě v Paříži. Z jeho publikací uvádíme: *Teatrul la Romani partea I Datine, năravuri, jocuri, petreceri, spectacole publice* (Divadlo u Rumunů, část I. Obyčeje, mravy, hry, zábavy, žerty veřejné), 1897. Pod pseudonymem Ascanio vyšly od něho mnohé studie, četné novelly a básně. *Drož.*

Ollanta, původní drama staroperuanské, do čes. přeložil Jan Němec (Programm gymn. valaš.-meziříčského na r. 1904—5 a 1905—6). Drama toto je první pokus z peruanologie v literatuře české.

Ollier Louis Xavier, chirurg franc., † 1900.

Olomouc má 809 d., 6798 obyv. čes., 13.982 něm., 488 j. národ. (1900).

Olympijské hry byly obnoveny podle starého vzoru r. 1896 v Athénách jakožto sportovně-tělocvičné závody mezinárodní. Na popud barona Pierrea de Coubertin, horlivého propagátora výchovy tělesné a sportu ve Francii (napsal: *L'éducation anglaise en France*; *Les universités transatlantiques*; *Notes sur l'Éducation publique*; *La gymnastique militaire* a j.), byl r. 1894 svolán do Paříže »olympijský kongress«, mezinárodní sjezd přátel tělesné výchovy, který usnesl se na tom, aby staré h. o. byly reorganisovány tak, aby vyhovovaly požadavkům moderním, t. j. aby v nich byly zastoupeny i tělesné cviky moderní (jako cyklismus, tennis a pod.) a tělocvik, a aby konány byly střídavě v různých velikých městech světových, na označenou jejich rázu mezinárodního, v období čtyř let, jako hry antické. Bylo stanoveno, aby první tyto hry byly konány r. 1896 v Athénách, druhé r. 1900 v Paříži, třetí v Americe. K uskutečnění této myšlenky byl zvolen mezinárodní výbor, jehož předsedou měl býti ten člen výboru, v jehož zemi hry budou konány. Prvním předsedou byl tedy Dem. Bikélar, spisovatel v Athénách, gen. sekretářem baron de Coubertin. Za Čechy zvolen členem mezinár. výboru dr. Jiří Guth, který v témže výboru zasedá podnes. Od r. 1900 jest však předsedou (voleným vždy na 10 let) baron de Coubertin, jehož přičiněním byly odstraněny všecky překážky, jež kladla konání her zejména řecká vláda, tak že v dubnu r. 1896 byla s velikou okázalostí slavena první reorganisovaná slavnost olympijská v Athénách, za účastenství celého dvora a vydatné podpory vlády, jakož i místního komitétu athénského, jehož předsedou byl korunní princ Konstantin. Skvělý průběh her byl umožněn zejména tím, že řecký velkoobchodník Averov, v Alexandrii žijící, dal vlastním nákladem několika millionů drachem znovu zbudovati staré stadion athénské, z něhož zbývalo již jen nepatrně málo trosek, a hluboký úval při severovýchodní straně Ardetta, posledního výběžku Hymettu. Za necelá dvě léta bylo zbudováno stadion nové z bílého mramoru. Nelze upříti, že k úspěchu prvních her přispěla nemálo klassická půda, veškeré okolí a stará tradice. Při hrách těchto po prvé byl zaveden »Marathonský běh«, závod v běhu od Marathonu do stadia, na pamět proslulého vojína athénského, který v plné zbroji přiběhl od pláně Marathonské zvěstovat Athénským vítězství jejich vojsk a prosloviv historická slova: »Zvítězili jsme!« klesl mrtev. Při hrách athénských zvítězil v tomto běhu řecký sedlák Spyro Luys za ohromného jásotu asi 80.000 řeckých diváků. Po hrách athénských konány přípravy ke hrám pařížským. Výbor mezinárodní, jemuž připadá starati se o to, aby místo příštích her bylo zajištěno, a který koná propagandu pro hry v celém světě, přenechává arrangement her vždy výborům lokálním, které pak přejímají zodpovědnost za veškero zařízení her. R. 1900 odevzdáno řízení her tehdejší světové výstavě, čímž hry utrpěly, byvše zastíněny velikolepostí výstavy. Byly konány v Boulogneském lesíku na hřišti Racing-Clubu de France. Mimo to bylo jim na újmu, že různé závody v nich obsažené konány byly nikoli v době několika dní, jako v Athénách, nýbrž v čase téměř celého půl roku. R. 1904 pořádány hry v St. Louis v Sev. Americe, rovněž při výstavě. Zatím vydán v Řecku zákon o mezinárodních o-kých hrách řeckých a dosazen vládou jmenovaný stálý výbor řecký s korunním princem v čele. Stanoveno konati tyto hry mezi hrami výboru mezinárodního, rovněž v období čtyř let, a první hry tohoto výboru konány v dubnu 1906, s okázalostí a účastenstvím ještě větším než po prvé. Čtvrté h. o. výboru mezinárodního byly v Londýně v čci 1908 a o jejich výpravu postaral se místní výbor londýnský British Olympic Association pod předsednictvím lorda Desborougha of Taplow. Jako při hrách starých, tak i při reorganisovaných udílí se vítězům jakožto cena buď větev olivová (v Athénách) nebo medaille (v Londýně), ač mnohé korporace nebo jednotlivci věnují ceny zvláštní (díla umělecká) pro některé druhy sportu neb těl. cvičení. Tak město Praha věnovalo r. 1908 mezinár. výboru Halmannovu bronzovou sochu athléta pro tělocvik. Ke hrám pak připouštějí se toliko amatéři a hledí se k tomu, aby ušlechtilý jejich charakter antický byl zachován. Mezinárodní výbor pořádal mimo to dva kongressy olympijské pro tělesnou výchovu r. 1897 v Havru a r. 1905 v Brusselu, pak vydává měsíčník »Revue olympique«. Účastenství světové při hrách umožňují zemské a národní výbory olympijské téměř ve všech zemích civilisovaných. V Čechách utvořil se výbor olympijský ze zástupců ústředí sportovních a tělocvičných na podzim r. 1896 a pod předsednictvím dra Jiřího Gutha způsobil účastenství českých sportovců při hrách v Paříži r. 1900, v Athénách r. 1906 a v Londýně r. 1908. — Podle vzoru her o-kých organisovány také Nordiska Spelen, seveřanské hry zimní, které od r. 1901 pořádají se každý druhý rok ve Štokholmě a Christianii, pak v různých zemích, jako zejm. v Ně-

mecku, zemské **h. o.** Srv. dr. Jiří Guth, Hry olympické za starověku a za dob nejnovějších (Praha, 1896) a četné články téhož autora v »Kroku«, »Sokole«, »Zeitschrift für österr. Gymnasien« (1896), v »České Revui«, v »Politik«, »Nár. Listech« a j.; Lambros Polilis, Les Jeux olympiques depuis 776 avant J. Ch. jusqu'à 1896 (Athény, 1896).

von **Ompteda** Georg, spis. něm. Pokračování románu *Eysen* jest *Cäcilie v. Sarryn* (1902). Mimo to vydal romány: *Heimat des Herzens* (1904); *Herzeloide* (1905); *Normalmenschen* (1906); *Ein Glücksjunge* (1906).

* **Omulevskij** viz Fedorov 2).

Oncken 1) Wilhelm, dějepisec německý, † 11. srp. 1905 v Giessech. — O. 2) August, nár hospodář něm., vydal dále: *Was sagt die Nationalökonomie als Wissenschaft uber die Bedeutung hoher und niedriger Getreidepreise* (1901) a *Geschichte d. Nationalökonomie* (sv. I. Zeit vor Adam Smith, 1902).

Ondograf, přístroj ke grafickému znamenání vlnitého pohybu, tedy téhož významu jako oscillograf (v. t.).

Ondřejov 1) má 144 d., 807 obyv. čes., 5 něm. (1900).

Opatov 1) má 333 d., 2016 obyv. něm. (1900). — O. 4) má 232 d., 1390 obyv. čes. (1900).

Opava má 1408 d., 2604 obyv. čes., 598 pol., 22.114 něm., 50 j. národ. (1900).

* **Opel** J. O., historik něm. (* 1829 — † 1895 v Halle). Historické jeho práce dotýkají se největším dílem 30leté války. Nejdůležitější z nich je trojdílný spis: *Der Niedersächsisch-dänische Krieg* (1872, 1878, 1894), obsahující dějiny války 30leté v l. 1621—29 a dotýkající se také velmi mnoho českých poměrů, české emigrace, Albrechta z Valdšteina a j. — Ještě více dotýkají se Čech O-em vydané »Denkwürdigkeiten des Gymnasiallehrers u. Pfarrers Christophorus Krause in Magdeburg« (Halle, 1878), kterýžto Krause byl čes. emigrant a paměti jeho jsou velmi cenným pramenem pro dějiny války 30leté.

* **Opočenský** Jiří, círk. spis. čes. doby potoleranční (* 21. led. 1781 v Peřimově — † 5. led. 1842 v Jimramově). Byl r. 1795 poslán do Lučence v Uhrách, kdež konal studia gymn. a bohosloví v Saryšském Potoku a Debrecíně. Vrátiv se do vlasti, zastával od r. 1810 úřad kazatelský v Klášteře u Třebechovic, odkudž r. 1829 přesídlil se do Jimramova. T. r. byl též vládou ustanoven nástupcem M. Blažka v úřadě superintendenta v kteréž hodnosti setrval až do své smrti. Za úřadování O-kého vzkvétal i jeho sbor i celá reform. církev na Moravě, jejichž práv zastával se O. všemožně. Veliké zásluhy si získal vydáním velikého sborníku evangelických písní (jež dílem ze starých evangel. a bratrských kancionálů shledal, dílem i dobrými příspěvky vlastního skládání obohatil) pod názvem *Cithara Sanctorum, to jest Harfa svatých, aneb Žalmy a písně duchovní, staré i nové* etc. o 910 velikých str. a s důkladnými rejstříky (Praha, 1819—20). Zároveň vydal též *Celý Žaltář proroka a krále sv. Davida v rytmy uvedený.* Překládal též z jiných jazyků. *vfr.*

Opočno 1) má 312 d., 2306 obyv. čes., 21 něm. (1900). R. 1908 vystavělo město Dobruška svou vlastní dráhu z nádraží opočenského.

Oppert 1) Jules, orientalista francouzský, † 1905.

* **Oppman** Artur, básník polský (* 1867), viz Or-Ot.

* **Opsoniny**. Wright a Douglas dokázali, že fagocytární činnost bílých krvinek jest podmíněna přítomností určitých látek v seru krevním, takže jen za přítomnosti těchto látek, t. zv. o-nů, v oběhu krevním kolující mikroorganismy od bílých snadněji pohlceny býti mohou. Pro každý pathologický mikroorganismus existuje specifický o-in a podkladem léčení opsoninového je snaha umělým přivoděním oslabených neb usmrcených kultur tvoření se o nu proti mikroorganismům povzbuditi. Nejlepších výsledků methodou Wrightovou dosaženo dotud při onemocněních, jež podmíněna jsou *Bact. colli*, gonokokky, streptokokky, staphylokokky a mikrokokky neoformans. Wright léčí methodou svou hlavně lupus, tuberkulosu kostí, kloubů, kůže, dále i rakovinu a choroby kožní. Dr. *F. Tichý.*

* **Oraňská osada**, Orange-River Colony, britská kolonie vzniklá z Oraňského svobodného státu připojeného 24. kv. 1900 k britským državám. Prozatímní anglická správa vystřídána byla 5. čna 1907 odpovědnou vládou, jež se skládá z 11členné zákonodárné rady a 38členného zákonodárného shromáždění. V čele správy stojí guvernér a šestičlenná výkonná rada. Osada má na 125.200 km^2 385.045 obyv. (143.419 bělochův a 241.626 barevných), stoupl tedy počet obyvatelstva od roku 1890—1904 o 85·56%. Dovoz činil r. 1908 3,317.770 l. st., vývoz 3,789.653 l. st. O. o. náleží do Jihoafrické celní unie a přistoupila k Jihoafr. Spojeným Státům.

* **Orbey** v. Urbeis.

* **Orebský** Jan, pseud. Jana Theobalda Helda (v. t. 4).

Ořechov 7) Velký má 87 d., 479 obyv. čes. (1900).

* **O'Rell** Max, spis. franc., v. Blouet 2).

* **Oresitrof** O. K., pseudonym Oldř. Kramáře 3).

* **Oreus** Ivan Ivanovič, generál ruský (* 1830 — † 1909 v Petrohradě), byl v letech 1863—98 ředitelem vojenskohistorického a topografického archivu generálního štábu, potom (po jeho přetvoření) ředitelem vojenského archivu hlavního štábu, což srovnávalo se s jeho náklonností k archivním studiím. Sepsal a uveřejnil mnoho zajímavé historické látky, hlavně v čas. »Russkaja Starina« a r. 1880 *Opisanije vengerskoj vojny r. 1849.* Dr. -*n.*

* **Organisace** soudů v. Soudní organisace.

* **Orgelbrand** Maurycy, knihkupec a nakladatel pol. (* 1826 ve Varšavě — † 1904). R. 1853 založil knihkupectví ve Vilně a r. 1865 druhé ve Varšavě; vilenské odprodal r. 1866 E. T Lambeckovi. Z rozličných děl nákladem jeho vydaných uvádíme: »Słownik języka polskiego«; »Zywoty Świętych Pańskich«; »Geografja powszechna illustrowana«; »Wojna Polsko-Rosyjska 1830—31«; »Historja Literatury Polskiej«; »Encyklopedja Powszechna« a mnoho jiných děl velikých a nákladných.

Orchomenos 1) O. boiótský. Zde podnikli r. 1901 sl. Furtwängler a Bulle důležité výkopy, jež mají zejména veliký význam pro praehistorickou archaeologii řeckou. Srv. Bulle, O. I. Die älteren Ansiedelungsschichten (»Abhandlungen der bayer. Akad. der Wissenschaften«, Mnichov, 1907).

* **Orkan** (Smreczyński) Władysław, básník pol. (* 1876), pochází z rodiny rolnické a studoval na gymnasiu krakovském. Žije stále na vsi jest básníkem rolnického lidu a jeho klopotného života. V novější době verš jeho jest bojovnější a básník zabývá se otázkami závažnějšími. Z jeho sbírek hlavní jsou: *Nowele* (1898 a 1905); *Nad urwiskem* (1900); *Z tej smutnej ziemi* (1903); *Komornicy* (1900); *W Roztokach* (1903); *Herkules nowożytny i inne wesele rzeczy* (1905); dramata: *Skapany świat* (1902); *Noc* (1903); *Ofiara* (1905); *Wina i kara* (1905) a j.

* **Orlov** Jar., pseudonym Matěje A. Šimáčka (v. t. 4).

Orlová má 455 d., 2233 obyv. čes., 3919 pol., 343 něm. (1900). Právě jedná se o zřízení soukromého čes. reál. gymnasia.

* **Orodovníci zdraví** jsou přívrženci okkultistické myšlenky, že možno modlením prováděti léčbu. Srv. Christian Science (Dopl.).

Ortová Leopoldina, dram. umělkyně čes., † 7. bř 1903 v Praze.

* **Ortrud**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 16. listop. 1904. Označení (551). *Kvn.*

* **Ortvay** Tivadár, historik maď. (* 1843). Býval professorem právn. akademie v Prešpurce. Jest členem Uherské akademie. Hlavní jeho dílo jest církevní místopis uherský z počátku XIV. stol. (*Magyarország egyházi földleirása*, 1891, 2 sv.; sepsáno na základě seznamův o papežském desátku). Kromě toho O. uveřejnil spis o literárních památkách Dacie (1874), studii o staré hydrografii Uher do konce XIII. stol. (1882) a j.

* **Osagové**, Osédžové v. Dakotové.

* **Osborn** Max, něm. historik literární a výtvarný (* 1870 v Kolíně n. R.), žije jako umělecký kritik deníku »Nationalzeitung« v Berlíně. O-ovy práce z dějin německého písemnictví XVI. stol.: *Die Teufellitteratur d. XVI. Jahrh.* (1893); *Dürer's schriftliches Vermächtnis* (1905) i z historie moderního umění výtvarného: *Die deutsche Kunst im XIX. Jahrh.* (1901); *Der Holzschnitt* (1905) a *Berlin* (1908 ve sbírce »Berühmte Kunststätten«) slučují důkladné znalosti odborné s jemným smyslem pro vývoj i s živým pochopením uměleckým. *AN.*

* **Oscillátor** v. Vibrátor.

Oscillograf, přístroj sloužící ke grafickému zaznamenávání oscillačního pohybu. V elektrotechnice značí o. přístroj, kterým buď přímo neb fotograficky možno pozorovati neb zaznamenati ve tvaru křivek průběh změn intensity neb napětí elektrického proudu střídavého. O-em vyhotovený obraz těchto křivek sluje oscillogramm. Vynálezcem o-u je Blondel, zdokonalitelem Duddell.

Osečná 1) má 137 d., 8 obyv. čes., 765 něm. (1900).

Osek 12) Nový má 289 d., 1081 obyv. čes., 2962 něm. (1900).

Oskar 2), král švédský, † 8. pros. 1907 ve Štokholmě.

Oslavany mají 389 d., 2796 obyv. čes., 45 něm. (1900).

Osoblaha 2) má 412 d., 3084 obyv. něm. (1900).

* **Ostalka,** bot., v. Zinnia.

Osten Jan, belletrista čes. Po čas byl literárním referentem »Zlaté Prahy«, »Hlasu Národa« a div. recensentem »Divadelního listu Máje«. Vedle již uvedených spisů vydal ještě samostatně: *Raněná srdce* (Praha, 1902, J. Otto); *Duše i srdce* (Velké Meziříčí, 1905); *Cestou života* (Praha, 1905); *Velké cíle*, román (t., 1905, J. Otto); *Květy bez plodů* (t., 1906, J. Otto) a j.

* **Österreicher** Vojt. v. Rakous (Dopl.).

* **Ostojić** Mato, spis. chorvatský (* 1862 v Povlji na ostrově Brači). Povoláním jest rolník a trhovec. Z dosti značné literární jeho činnosti sluší jmenovati spisy: *Iskre i plamovi*; *Ugarci*; *Fra Andrija Dorotić i njegova pjesma* (cenná studie). O. vynikl i jako překladatel. Přeložil do chorvatštiny zejména drama *Belkiss* z portugalštiny a tragédii Sheridanovu *Pizzaro* z angličtiny. *Tmk.*

* **Ostojić** Niko, básník chorv., bratr před. (* 1872 v Povlji na ostrově Brači). Samostatně vydal sbírku básní: *Čuvstva i poleti*. Se svým bratrem Matem pracuje již drahnou dobu o velikém sborníku národních přísloví chorvatských. *Tmk.*

Ostrakon. Řecká o-ka, objevená v Egyptě a v Núbii, vydal U. Wilcken, Griechiscne O-ka aus Aegypten u. Nubien. Ein Beitrag zur antiken Wirtschaftsgeschichte (Lipsko, 1899, 2 d.).

Ostrava 2) Polská, od 1. ledna 1904 sídlo okr. soudu; ústav učitelský.

* **Ostravický** Č., pseudonym Antonína Hüttlera (v. t., Dopl.).

* **Ostrčil** Otakar, hudeb. skladatel český (* 25. ún. 1879 na Smíchově). Absolvoval r. 1901 filosofickou fakultu české university a jest professorem moderní filologie na českoslovanské obchodní akademii v Praze. Od r. 1895 byl jeho učitelem klavíru i hud. theorie Zdeněk Fibich. Styky obou změnily se brzo v přátelství; O. upravil klavírní vý-

tahy některých jeho skladeb (opery »Bukovín«, sborové skladby »Meluzina« a orchestrální suity »Dojmy z venkova«). Vedle skladatelských pokusů z dob studií gymnasijních, mezi něž vedle písní, sborův a melodramatu *Lilie* (K. J. Erben) náleží i tříaktová opera *Jan Zhořelecký* (na text A. Šetelikův), napsal O. hudební obraz pro orchestr *Selskou slavnost* (1898), čtyřvětou *Suitu* pro orchestr (1898), symfonickou báseň *Pohádka o Šemíku* (1899) a cenou poctěný *smyčcový kvartett H-dur* (1899). Provedením tříaktové opery *Vlasty skon* na slova K. Pippicha v Národním divadle (dokončena 1903, první provozování 1904) O. objevil se jako silný talent dramatický, mající vedle bohaté a lehko plynoucí invence především smysl pro veliké linie díla. Bohužel příliš epicky rozvleklý děj libretta nedal se zcela vpraviti v dostatečně koncisní formy dramatické. Další díla O-ova (drobnějších skladeb téměř vůbec nepíše) jsou: rozsáhlý (koncertní) melodram *Ballada o mrtvém ševci a mladé tanečnici* (1904) na slova K. Legera; *Symfonie A-dur* (1905), čtyřvětá, ve »scherzu« idealisovaná »sousedská«; *Ballada česká*, melodram na text J. Nerudy (1905) a *Sirotek*, hudba k pohádce J. Kvapila (1906). V této poslední, především však v balladě *Osiřelo dítě* pro mezzosopran s průvodem orchestru na lidový text (1906) našel již O., jenž ze Smetany a Fibicha byl vyšel (z německých skladatelův oblíbil si především Mahlera), zcela svůj osobitý tón. Tříaktová opera *Kunálovy oči* na libretto K. Maška (podle novelly Zeyerovy), v l. 1907—8 komponovaná, řadí se k nejlepším našim operám, stojíc po stránce hudební na nejpokrokovějším stanovisku ve volbě prostředkův i výrazu, po stránce dramatické pak řešíc zejména psychologické problémy vášně způsobem co do umělecké hloubky posud jedinečným. *O. Z.*

* **Ostrčil** Antonín, lékař český (* 1874 na Smíchově). Absolvovav lékařská studia v Praze na české universitě, promovoval tu r. 1898 a byl pak assistentem porodnické školy prof. Rubešky. Vykonav studijní cesty po Francii a Německu, habilitoval se r. 1907 pro porodnictví. Mimo řadu speciálních článků z oboru porodnictví a bakteriologie napsal zvláště: *O vedení porodu při úzké pánvi* (Praha, 1906); *Příspěvek k mikroskopické anatomii tubárního těhotenství* (»Rozpravy« Čes. akad., 1904).

Ostroh Uherský má 124 d., 750 obyv. čes., 61 něm. (1900).

Ostroměř má 137 d., 998 obyv. českých, 4 něm. (1900), továrnu na bavlněné látky, kruhovou cihelnu a na blízkém vrchu »Hradišku« pískovcové lomy. Zde se nacházejí i šance (valy) a v nich mnoho starožitností. R. 1904 vykopána v cihelně nádobka s 360 denáry z dob Boleslava II.

Ostrov 1) má 266 d., 2409 obyv. něm. (1900).

Ostrovačice mají 84 d., 664 obyv. čes. (1900).

Ostrovskij 2) Michail Nikolajevič, státník ruský, † 1901.

* **Ostrovský** Štěpán, pseud. V. Zeleného.

Ostwald Wilhelm, chemik něm. R. 1906 odešel na odpočinek učitelský, však věnuje se dále své vědě. Na základě svých prací a usilovného studia dodělal se samostatného filosofického názoru na svět, který možno krátce chakterisovati větou, že energie a její přeměny, ne hmota, jsou vlastním jádrem jsoucna. Jsa výborný učitel, vychoval řadu zdatných pracovníků vědeckých, kteří kráčeli cestou, na niž on upozornil. Jeho ústav v Lipsku byl hojně vyhledáván nejen německými studujícími, nýbrž i cizinci ze všech dílů světa. O. jest duch universální. Vedle chemie a filosofie zajímal se i o hudbu a malířství. Kromě literárních podniků a děl, které byly již vyjmenovány, založil sbírku »Klassiker der exakten Wissenschaften«, v níž jsou znovu otištěny starší práce, historicky důležité, z oboru mathematiky, fysiky, chemie a přírodních věd. Dále založil časopis »Annalen d. Naturphilosophie« věnovaný filosofickým otázkám v přírodních vědách. Své bohaté zkušenosti z praxe laboratorní uložil ve spise *Hand- u. Hilfsbuch zur Ausführung physiko-chemischer Messungen* (1. vyd. 1893, 2. vyd. 1902 spolu s R. Lutherem). Pořídil výtah ze své veliké rukověti fysikální chemie pode jménem *Grundriss der allgemeinen Chemie* (4. vyd. 1909). Vývoj názorův elektrochemických vylíčil v obšírném spise *Elektrochemie, ihre Geschichte u. Lehre* (1896). Theoretické základy analytické chemie probral ve spise *Die wissenschaftlichen Grundlagen der analytischen Chemie* (4. vyd. 1904). Počátkům vyučování chemie jest věnován spis *Schule der Chemie*, psaný formou dialogu (vyšel též v čes. překl. od R. Vondráčka). Spisy všeobecně zajímavé jsou: *Der Werdegang einer Wissenschaft. Leitlinien der Chemie* (2. vyd. 1908); *Principien der Chemie* (1907); *Grosse Männer* (1909); *Abhandlungen u. Vorträge allgemeinen Inhalts* (1904); *Vorlesungen über Naturphilosophie* (3. vyd. 1905). *Bb.*

* **Osvald** Fr. Richard, kněz diécése ostřihomské a círk. spis. sloven. (* 1845 v Hodruši ve stolici Hontské). Nyní je katolickým farářem v Teplé (stolice tekovská). Rediguje časopisy: »Kazatelňa« a »Literárne Listy« a sborník »Tovaryšstvo« a vydal o sobě na 90 spisů většinou obsahu náboženského.

Osvětimany mají 177 d., 1014 obyv. čes., 7 něm. (1900).

* **Otáčecí moment** v. Elektromotory (Dopl., str. 368 *a*).

* **Otahal** Antonín, žurnalista čes. (* 1864 v Plešovci u Kroměříže na Moravě). Od r. 1895) rediguje a vydává »Opavský Týdeník« v Opavě, píše básně, povídky pod pseudonymem A. O. Plešovský, posudky a úvahy literární, stati kulturní, překládá z ruštiny a polštiny a o sobě vydal *Ječmínek* (Holešov, 1891).

Otaslavice 1) Dolní mají 191 d., 1071 obyv. čes., 7 něm. (1900).

* **Otomar** V., pseud. čes. spisovatele Otomara Viglice (v. t.).

* **Otruby mandlové** viz Farina amygdalarum.

* **Otta** Jan, pseud. V. V. Janoty (v. t. 2).

von **Öttingen** 1) Alex., protestantský theolog a statistik, † 20. srpna 1905 v Jurjevě.

* von **Öttingen** Wolfgang, spis. něm. (* 1859 v Jurjevě). Studoval zprvu něm. filologii, pak dějiny umění, r. 1888 habilitoval se jako soukr. docent pro novější dějiny umění na univ. v Marburce a r. 1892 povolán za professora dějin umění a literatury do Düsseldorfu. V l. 1897—1905 byl stálým tajemníkem král. akademie umění v Berlíně. Vystoupiv ze státních služeb, byl jmenován taj. vládním radou a žije jako soukromý učenec v Reichenberce u St. Goarshausenu n. R. Napsal: *Georg Greflinger von Regensburg* (Štrasb., 1882); *Ueber das Leben und die Werke des Antonio Averlino, genannt Filarete* (Lip., 1888); *A. A. Filaretes Traktat über die Baukunst* (vydání, překlad a kommentář, Víd., 1890); *Daniel Chodowiecki, ein Berliner Künstlerleben* (Berl., 1895); *Unter der Sonne Homers* (Lip., 1897); *Wegweiser durch die königl. Gemäldegalerie zu Kassel* (1902); *Die bunte Menge* (1906). Mimo to zpracoval pro výmarské vydání Goethea sv. 43—44, pro Cottovo vydání jubilejní sv. 31—35.

Öttingen-Wallerstein Karel, kníže (* 1840), syn kn. Bedřicha a jeho druhé manželky Marianny hrab. Trauttmansdorffové, † 22. pros. 1905 na zámečku v Petršpurku u Podbořan. Byl dědičným členem první sněmovny bavorských stavův a panské sněmovny virtemberské. Vedle četných panství v Bavořích držel též v Čechách Hluboš s Pičínem a Zbraslav s Třebotovem.

* **Otto**, arcikníže rak., syn Karla Ludvíka, † 1. list. 1906 ve Vídni.

Otto 5) Jan. Z další nakladatelské činnosti jeho dlužno uvésti z belletrie: Sebrané spisy *Heydukovy*, *Heritesovy*, *dra Z. Wintra Mistr Kampanus*; cestopisy *Sverdrupův*, *Nordenskjöldův*; z vědeckých spisů *Hanelovo Právo a státověda*. R. 1907 obnovil vydávání *Sbírky přednášek a rozprav*, jejíž redakci převzal prof. dr. Fr. Drtina. R. 1906 začal vydávati *Slovník anglicko-český* od V. A. Junga, r. 1905—6 vydal *Ottův Malý Slovník Naučný* redakcí Fr. Ad. Šuberta a r. 1908 *Ottův Kapesní Slovník Naučný*. R. 1909 začal vydávati *Ottův Malý zeměpisný atlas*. Z veřejné činnosti jeho třeba dodati, že r. 1906 zvolen byl předsedou Živnostenské banky pro Čechy a Moravu v Praze. R. 1906 vyznamenán komthur. křížem řádu Frant. Jos., r. 1907 dostalo se mu ruského řádu Sv. Stanislava II. tř. a r. 1909 velkodůstojnického kříže bulharského řádu »Za občan. zásluhy« II. tř.

* **Otto** Nikolaus, vynálezce atmosférického motoru plynového (* 1832 v Holzhausech v Nassavsku — † 1891 v Kolíně n. R.) viz Plynové motory, str. 962 a Langen Eugen (Dopl.).

Oudemans 2) Jan Abr. Chr., hvězdář, † 14. pros. 1906. Ještě po vstupu do výslužby r. 1897 zabýval se pracemi vědeckými, z nichž vytknouti dlužno poslední pojednání *Mutual occultations and eclipses of the satellites of Jupiter in 1908* (»Proceedings« Ac. Amsterdam, sv. IX.). *Kvn.*

* **Oules** [auls] Walter W., malíř angl. (* 1848 v Jersey), vzdělal se na akademii v Londýně, kamž přišel r. 1864; maloval nejprve genry, později portraity, tyto velmi zdařile. Uvádíme *podobizny Darwinovu*, *Gladstoneovu*, *generála Robertsa*, *kardinála Manninga* a j. Vystavuje stále od r. 1869.

* **Ousteoký** B. P., pseud. Bedřicha Pešky (v. t. 1).

Overbeck 4) Franz, theolog protest., † 1905 v Basileji.

* **Oxenstjerna** [-šerna] Bengt Gabrielsson, hr., státník švéd. (* 1623 — † 1702). Již za vlády královny Kristiny vykonával vážná diplomatická poslání. Se vstupem Karla X. na trůn švédský význam O-nův ještě více zmohutněl. V době války polské jmenován byl gubernátorem Velkopolska a Mazurska. Projevil velmi bystrého ducha organisátorského a získal si lásku a přízeň i samotných Poláků. O. hrál význačnou rolli též na kongresse v Olivě r. 1660. Vrátiv se do Švédska utvořil spolek s Polskem proti Rusku. R. 1666 O. ustanoven byl generálním gubernátorem v Livonsku. R. 1674 poslán byl do Vídně, aby zabránil rozluce říše Habsburské se Švédskem. Na kongresse v Nimvégách r. 1678 zastupoval Švédsko a způsobil sblížení Švédska s císařem a Hollandskem. R. 1680 král švéd. svěřil O-novi celou zahraniční politiku říšskou. Dohodnutí o garancii ujednané r. 1681 mezi Švédskem a Hollandskem bylo též dílem O-ovým. Tímto dohodnutím dán byl počátek celému systému nových polit. kombinací v Evropě. V letech 80tých XVII. století O. způsobil novou dohodu Švédska s Hollandskem a Braniborskem namířenou hlavně proti Dánsku. Za Karla XII. O. neměl již svého dřívějšího vlivu. Jeho dobře myšlené idey zůstávaly nepovšimnuty. *Tmk.*

* **Oxfordské essays a reviews** [- revjů] slují známá pojednání, jimiž se r. 1860 sedm angl. učenců, z nichž 6 bylo duchovních, stojících ve službách církve, snažilo výsledky bádání něm. prot. bohosloví prvé poloviny XIX. stol. převésti na půdu anglickou. Byla v nich v mnoha směrech obsažena přísná kritika učení církevního, což zavdalo podnět k petici duchovenstva k arcibiskupu londýnskému, opatřené asi 10.000 podpisy a žádající náležitou ochranu pro církev. Dva původci těchto pojednání, Williams a Wilson, byli sice duchovním soudem odsouzeni, ale později výnos tento byl zrušen. Církevně byli původci zmíněných pojednání vyloučeni. *vfr.*

* **Oyama** Ivao, kníže, japan. polní maršálek (* 1841 v Satsumě), bojoval r. 1868 na straně císařské, načež byl poslán na vo-

jenské studie do Švýcar a prodlel nějaký čas v pruské armádě. V satsumském povstání bojoval již jako brigádník a v l. 1880—96 byl ministrem války, někdy zároveň i ministrem vyučování a chefem admirality. Mezitím r. 1883 vykonal novou cestu do Evropy. Jeho zásluhou byla japanská armáda i loďstvo zmodernisovány, takže O-movi náleží především zásluha o zdar následujících válek. V čínskojapanské válce vynikl jako velitel druhé armády, dobyv Port-Arthuru a Veihai-veie, začež byl jmenován markýzem. R. 1898 stal se polním maršálkem a v letech 1889—1906 byl s krátkými přestávkami chefem generálního štábu. Pro nastávající válku s Ruskem připravil důkladně armádu, vypracoval válečný plán a v červnu 1904 jmenován vrchním velitelem vojenské moci. Pod jeho vedením Japanci dobyli vítězství u Liao-jangu, odrazili ruský útok na Ša-che a konečně za pomoci čtvrté armády pod Nogim, přišedším od Port-Arthura, zvítězili slavně u Mukdenu. R. 1907 O. povýšen do stavu knížecího.

* **Ozerov** Ivan Christoforovič, politický oekonom rus. (* 1869). Studoval na právnické fakultě v Moskvě. Nabyv hodnosti magistra za dissertaci *Pochodnyj nalog v Angliji* (Moskva, 1898), počal přednášeti o finančním právě v moskevské universitě. R. 1900 napsal doktorskou dissertaci: *Glavnějšija tečenija v razvitiji prjamogo obloženija v Germaniji* (t.). Jest professorem finančního práva v moskevské universitě, přednáší však mimo to i na universitě v Petrohradě. Kromě dissertací uveřejnil: *Čto takoje obščestvo potrebitělej? Kak jego osnovať i vesti?* (Petr., 1896); *Stogi ekonomičeskago razvitija XIX. věka* (t., 1902); *Počta v Rossiji i za granicej* (t., 1902); *Fabričnyje komitěty i kollektivnyj dogovor* (Moskva, 1902); *Obščestvo potrebitělej* (Petr., 1900); *Razvitije obščečelověčeskoj solidarnosti* (Moskva, 1902); *O prijemach izučenija finansovoj nauki* (t., 1903); *Iz žizni truda* (1. sborník statí o dělnické otázce, t., 1904); *Ispověď čelověka na rubežě XX. věka* (pod pseud. Ichorov, t., 1904); *Ekonomičeskaja Rossija i jeja finansovaja politika* (t., 1905); *Finansovoje pravo* (t., 1905, 2 sv.); *Nuždy rabočago klassa v Rossiji* (t., 1905); *Boljšije goroda, jich zadači i sredstva upravlenija* (t., 1906); *Finanzpolitik Russlands* (ve sbírce Russen über Russland, Frankf., 1905) a j.

* **Ozery**, osada v kolomenském újezdě moskevské gubernie, blíže Oky, konečná stanice trati Kolomna-O., má 11.166 obyv., 3 rozsáhlé papírny, zaměstnávající kol 6000 dělníkův a zpracovávající zboží za 5 mill. rublův.

P.

Paalzow 2) Carl Ad., fysik německý, † 2. led. 1908 v Charlottenburce.

Pacák 3) Bedřich. Za jeho předsednictví konali čeští poslanci na říšské radě následkem zrušení jazykových nařízení Badeniových a Gautschových proti vládám nejtužší odpor, který za vlády Körberovy stupňován v obstrukci, na jejíž vznik měl značný vliv misdroyský dopis P-ův (prázdniny 1902), šířící v české veřejnosti náladu pro takový postup. Po pádu vlády Körberovy a nastolení vlády Gautschovy (1905) obstrukce zanecháno. Při té příležitosti jednáno bylo s P-em o vstup do kabinetu; uskutečněno to bylo však teprve nastoupením vlády Beckovy, do které P. povolán nejvyšším listem z 2. čna 1906 jako ministr krajan, aby za spolupůsobení s německým ministrem krajanem, touž dobou jmenovaným, zprostředkoval dohodu mezi českými a německými poslanci o volební reformě. Když po uzákonění této v poslaneckém zastoupení českém nastaly pronikavé změny, podal — zvolen byv za poslance v městské skupině Kutná Hora-Čáslav — demissi, jež přijata 9. list. 1907. Vyznamenán byl hodností tajného rady a velkokřížem řádu železné koruny. Vrátiv se v řady poslanecké, byl zvolen v českém klubu za místopředsedu. Jeho přičiněním a za jeho předsednictví zřízena na říšské radě z poslanců českých a jihoslovanských Slovanská Jednota. Těžce postižen byl úmrtím své manželky Marie, roz. Štrossové, 6. čna 1907, s níž žil ve šťastném manželství. K předsednictví P-ovu v klubu pojí se mnohé politické i kulturní pokroky pro věc českou, jako zřízení české techniky v Brně, sestátnění opavského matičného gymnasia, zřízení českého učitelského ústavu ve Slezsku, zřízení a sestátnění celé řady českých středních škol v Čechách a na Moravě, zákon vodocestný z r. 1901, reforma správy přebytků sirotčích pokladen ve směru autonomistickém, změna zákona o odpisech daně pozemkové při živelních pohromách, zrušení aerárních mýt a t. d. V úřadě ministerském P. snažil se s úspěchem uplatňovati zájmy české, hlavně v otázkách školských a v personáliích státních úřadův.

* **Pácal** František, operní pěvec český (* 1865 v Litomyšli). Z prvé třídy reálky litoměřické přišel do Prahy na konservatoř, vstoupil r. 1883 k vojenské hudbě, r. 1887 angažován při Národním divadle v Praze do orchestru jako druhý houslista, kde setrval do r. 1892. Poznav sám jakost svého tenorového hlasu, počal v té době studovati zpěv, posléze nákladem Družstva Národního divadla u J. Lva. Vstoupil nejprve do operního sboru v Kolíně n. R., později v Brémách; r. 1898 byl ve Vídni u dvorní opery

angažován za solistu. R. 1905 stal se hrdinným tenorem Národního divadla v Praze, jež opustil v srpnu 1909. Mohutný hlas, umění zpěvné a hudební vzdělání činí P-a jedním z nejlepších umělců Nár. divadla. Hlavní jeho partije jsou: Dalibor, Jeník, Lohengrin, Tannhäuser, Otello, Massaniello, Don Juan (Hedy), Dimitrij, Vasco de Gama, Manrico a mn. j.

* **Pácalt** Karel August, čes. evangelický missionář v již. Africe (* 7. říj. 1773 v Rusku u Kr. Hradce — † 16. list. 1818). Vyučiv se zbrojnictví ve Vídni odešel do Berlína, kde vstoupil do missijní školy kazatele Jänicka. R. 1809 poslán londýnským missijním spolkem jako missionář k Hottentotům do Kapska, kde nejprve vypomáhal znamenitému missionáři Janu van der Kempovi. Po jeho smrti (r. 1811) byl cestujícím missionářem v okresu swellendamském, získávaje si svou klidnou povahou téměř všude přístup mezi domorodci i hollandskými osadníky. Od r. 1813 působil v okr. George v hottentotské osadě Hoogekraal, byv k této službě určen svým představeným, angl. missionářem Campbellem. P. zvelebil osadu tuto hospodářsky i duchovně, shromáždiv brzo též dosti silný ev. sbor; byl domorodci milován a získal si přízeň i vladaře okresu van Kerwala i zemského vladaře celého Kapska lorda Sommerseta, kteří často Hoogekraal navštívili. Osada Hoogekraal obdržela brzo po jeho smrti na návrh vladaře okr. van Kerwala se svolením vládním název Pácaltov (*Pacaltdorp*) a vydává posud jak svým jménem, tak i čilým životem duchovním svědectví o svém prvním missionáři Čechu. (Viz blíže P-ův životopis v Ahlfeldově čas. »Missionsfreund« z r. 1853). *vfr.*

* **Pacifismus**, mírové hnutí. Ve staré a střední době není ještě možno mluviti o organisovaném úsilí po dosažení míru. V těchto dobách jsou však průkopníky budoucího hnutí jednotliví vynikající příslušníci nejrůznějších národů, mezi nimiž čestné místo zaujímají i čeští myslitelé, zvláště P. Chelčický i celá náboženská sekta Jednota Českých Bratří, vyvrcholená irénikem a pacifistou J. A. Komenským, zastancem idey mezinárodního soudu smírčího. Pronikavý vývoj ethiky humanitní v nové době velmi příznivě působil na usoustavnění a vývoj morálky mírové. Prvé spolky mírové založeny byly v Novém Yorku, Ohiu a Bostonu r. 1815. Bída vyplynuvší z válek Napoleonských podnítila k výrazu prvých snah ochranných v Evropě organisováním dalších společností mírových. Tak uspořádán r. 1843 v Londýně kongres, kde usneseno zaslati veškerým vládám civilisovaných zemí žádost, aby uplatňovaly ve svých smlouvách slib, že svěřovati budou veškeré své spory prostřednictví jednoho nebo několika národů přátelských. Kongressy mírové konány častěji a častěji a zakládány ligy mírové. Mnohé ze spolků mírových zovou se spolky mezinárodními, poněvadž mají členy v různých zemích, ale neexistuje nijaký všeobecný svaz mírový, soustřeďující veškeré společnosti mírové se společnými stanovami a totožným programmem: každý spolek je samosprávný. Přece však spojeny jsou všeobecným programmem a svými každoročními kongressy všeobecnými, majíce »Mezinárodní úřadovnu míru« v Bernu. Officiálním orgánem úřadovny jest »Correspondance bimensuelle«, sledující pokrok mírového hnutí a přinášející každoročně officiální znění snesení kongressových. Počínaje kongressem pařížským r. 1889 konáno do r. 1908 devatenáct všeob. kongressů mírových. Dalšími hlavními orgány mírové organisace jsou »La Cour d'arbitrage international«, zal. 1901 v Haagu, rozsuzující mezinárodní konflikty, »Comité Nobel du Parlement norvégien«, zal. r. 1897 v Christianii, »Institut Nobel norvégien«, zal. t. r. 1904, »Institut international de la Paix à Monaco«, zal. r. 1903 princem Albertem, vydávající studie o právu mezinárodním, sledující rozřešení sporů mezinárodních, statistiku válek a armád, vývoj mezinárodních institucí, historii a bibliografii těchto otázek; »Oesterreichische Friedensgesellschaft« ve Vídni, zal. r. 1891 (předsedá baronka ze Suttnerů). Veškeré kongressy zabývají se p-mem zároveň jako otázkou výchovy, kterak že může pěstiti škola fraternitu národův a všeobecný mír. (Srv. H. Alferi, Mezinárodní výchova a vyučování.) R. 1908 ustavila se mírová sekce při »Jednotě Komenského« v Praze, spolku pro reformu školství, obírající se p-mem jako otázkou školskou. Officiální školské slavnosti mírové zavedly státy Italie, Spoj. Obce sev.-amer. a Uhry. P. evoluční, vědecký či právnický, o němž tu jednáme, respektuje zákony vztahující se k národní obraně. Všeobecné odzbrojení jest mu výsledkem mravního a politického vývoje, ne prostředkem míru. XVI. kongress mírový v Mnichově prohlašuje, že p. není v žádné souvislosti s agitací jmenovanou antipatriotismem neb antimilitarismem. P. jako organisátor míru je protivníkem vnitřní války stejně jako války mezi národy. Antimilitarismus je p-mem revolučním. Jeho představitelem jest ve Francii prof. a red. Hervé, v Italii prof. Sergi. *H. Alferi.*

Pacold Jiří, professor, † 17. ún. 1907 v Praze.

Pacov 1) má 355 d., 2915 obyvatelů českých (1900), městský sirotčinec, chudobinec, museum a archiv, veřejnou čítárnu, opatrovnu, několik velikých firem truhlářských s vývozem do ciziny, továrnu na zboží kožené, dvě kotlárny, pivovar. Město je východištěm mezinárodní trati motocyklistské (závody o pohár r. 1905). Ve stálém divadle hraje se pravidelně. P. je rodištěm Ant. Sovy, dra Josefa Hamerníka a Bohuslava Čermáka.

* **Pačejov**, Pačiv, far. ves v Čechách, hejtm. Strakonice, okr. Horažďovice, pš. Olšany; 69 d., 524 obyv. čes. (1900), kostel P. Marie Sněž., 3tř. škola, spořitelní a zálož. spolek a popl. dvůr.

* **Paču** Jovan, virtuos a hud. skladatel srbský (* 1847 v Šandoru blíže Subotice — † 30. říj. 1902 v Záhřebě). R. 1872 povýšen byl na universitě pražské na doktora lékařství, načež provozoval lékař. praxi ve Vel. Kikindě, od r. 1880 v Somboru, od r. 1886 v Sarajevě, r. 1891 zdržoval se několik měsíců v Praze, odkudž odebral se do Nového Sadu, aby se ujal ohrožené »Zastavy«. R. 1893 vzdal se redaktorství a usadil se v Záhřebě, kde působil jako praktický lékař, vlastenec a umělec. Za svých studií v Praze zdokonalil se v hudbě u Bedřicha Smetany. Od r. 1875 pořádal koncerty ve všech čelnějších městech jihoslovanských a také i v Rusku s velikým úspěchem. Z jeho skladeb nejoblíbenější jsou pro piano srbské písně: *Srbské zvuky*; *Prag je ovo milog Srpstva*; *Bez tebe, draga*; *Čuj, Dušane*; *Srbská modlitba*; *Kolo*; *Rado ide Srbin u vojnike*; *Crnogorskom vojniku*; pro sbor: *Brankovo kolo*; *Šalaj dalaj danom*; rozličné srbské písně a nápěvy pro muž. a smíšený sbor, pro harmonium a piano: *Dudácká píseň*; *Pastýřská píseň*; *Svatovac*; pro dvě piana: *Kolo* a *Srbská rhapsodie* a j. P. po celý svůj život udržoval vřelé styky s národem českým.

Padilla y Ramos, zpěvák špan., † 24. listopadu 1906 v Auteilu u Paříže.

Paka 1) Nová jest od 1. říj. 1903 sídlem okr. hejtmanství, k němuž náležejí nyní okr. soudy N. P. a Hořice.

Palacký 2) Jan, zeměpisec čes., † 23. ún. r. 1908 na Král. Vinohradech. Srv. dr. V. Švambera: O Janu P-kém (»Osvěta« 1908, str. 410 a 481).

Palauzov 2) Nikolaj Christoforovič, pěstitel styků rusko-bulh., † 1899.

Palizzi 2) Filippo, malíř ital., † 1899.

* **Pallik** Béla, malíř maďarský (* 1845 — † v čci 1908). Byl frekventantem budapešťské školy kreslířské, kterouž opustil z nedostatku prostředků. Působením tehdejšího ministerského předsedy hr. Andrássyho obdržel r. 1867 stipendium, načež studoval na víd. malířské akademii, potom v Mnichově pod Dietzem a Pilotym. Roku 1874 vrátil se do Pešti. Stížen byv r. 1880 chorobou zrakovou musil se vzdáti malířství a věnoval se zpěvu. S úspěchem vystoupil jako tenorista na velkých scénách v Německu. Zotaviv se, vrátil se na původní svou dráhu. Hrabě Mikuláš Eszterházy zřídil mu atelier v Totisi. R. 1898 P. přestěhoval se do Nagy Karoly. Proslul hlavně jako malíř zvířat. Z jeho obrazů dlužno uvésti: *Ovčín*; *Ovce v zimě* (na objednávku císařovny Alžběty); z jeho portraitů podobiznu císaře *Františka Josefa I.*

* **Palma** Tomas Estrada, první president republiky kubánské volbou z 20. kv. r. 1902. Jeho úřadování končilo se jarem r. 1906, kdy zvolen na další čtyři roky, ale pro vnitřní zmatky politické vzdal se úřadu 28. září r. 1906; † v list. 1908 v Santiagu de Cuba.

Palmer 2) Erastus, sochař sev.-amer., † 1904 v Albany ve státě novoyorském.

Palmov Ivan Savvič, slavista ruský, za dílo *Češskije bratja v svojich konfessijach do načala sbliženija jich s protěstantami v koncě pervoj četverti XVI. stol.* (Petr., 1904) povýšen byl na doktora círk. dějin. Mimo to vydal: *Manualjnik Vjačeslava Korandy, kak istočnik dlja charaktěristiki religiozno-reformatorskich iděj češskago utrakvizma vtoroj poloviny XV. v.* (t., 1905).

* **Paltrinieri** Giulietta, proslulá primaballerina vlašská na českém jevišti (* 1865 v Modeně — † 1889 v Praze). Jako absolventka balletní školy milánské angažována byla r. 1885 řed. Šubertem k Národnímu divadlu v Praze. Vystoupila tu po prvé v balletu »Excelsior« a rázem se osvědčila býti z prvních primaballerin vůbec. Vynikala stejně ušlechtilou pružnou postavou jako znamenitým uměním tanečním, dominujíc v massách balletu způsobem nepřekonatelným a provádějíc sólové tance vysokým uměním. Při tom byla vzácné osobní povahy. Provdavši se za baletního mistra A. Bergra, zemřela v Praze v plném rozkvětu mládí a uměleckého působení. *Št.*

Panajev 3) Valerijan Aleksandrovič, inženýr rus., † 1899.

* **Panama**, Republica del Istmo, středoamerická republika, vznikla z kolumbijského departementu P-my (v. t. 2), když po převzetí stavby panamského průplavu Spoj. Obcemi sev.-amer. chtěla rep. Columbijská fin. těžiti z prodeje pozemkův a j. ústupkův. Obyvatelstvo, podníceno agenty Unie, prohlásilo 3. list. 1903 departement za samostatný stát, který ihned dosáhl uznání Spojenými Obcemi a později i ostatními velmocemi. Columbie volky nevolky musila k tomu mlčeti. Hned po prohlášení samostatnosti podepsána byla smlouva o panamském průplavě, kterou se P. za 10 mill. doll. zřekla všech vrchnostenských práv v území průplavovém na věčné časy. Města P. a Colon zůstanou pod správou nového státu s jistými výhodami pro Spoj. Obce. Po 9 letech od smlouvy bude Unie platit P-mě ročně 250.000 doll. Správu státu řídí 32členná sněmovna v čele s praesidentem na 4 roky voleným, ale po druhé nevolitelným. Vedle tohoto jsou dva místopraesidenti a pět ministrů. Mladý stát utvořený pod ochranou Unie byl však tím, že americká kommisse smlouvu průplavovou libovolně vykládala, přinucen k protestu a hleděl proti vlivu Unie zajistiti se připojením ke Costarice, ale marně. Za to zprostředkováním Spoj. Obcí upraven byl poměr ke Columbii tím, že Columbie za převzetí 2·5 mill. doll. svého státního dluhu uznala nezávislost P-my v pros. r. 1908. Ale úmysl zříditi při průplavu opevnění znova bouří veřejnost panamskou. Dluhu státního a vojska posud není. Finance jsou aktivní.

* **Panamerická železnice** (Intercontinental Railway), název projektované trati probíhající Amerikou od sev. k jihu, jejíž návrh byl přijat panamerickým kon-

gressem ve Washingtonu (1889—90). Po přípravných studiích uveřejněn byl roku 1899 projekt, podle něhož má tato trať sledovati západní svah středoamerických Kordiller, připojuje se u Ayutly na mexickou železniční síť a pokračuje přes San Salvador kolem zalivu Fonseckého na Managuu. Překročivši panamskou dráhu jde údolím Cauky do Ecuadoru, kde mijí Quito, vstupuje po velikých obtížích do Peru přes Cerro de Pasco a Oroyu do Cuzka. Jižní díl projektu není hotov, ale připojí se asi přes Coxim k brazilské a podle Pilcomaya k argentinské síti. Délka její z Nového Yorku do Buenos Aires měří 16.460 *km*, z nichž 8780 *km* se musí teprve postaviti nákladem asi 230 mill. dollarův.

* **Panamerikanismus**, politické hnutí v posledních letech ve Spoj. Obcích sev.-amer. se vzmáhající, sledující cíl sjednotiti všechny státy americké pod náčelnictvím Unie. Proto se sešel v l. 1889—90 první panamerický kongress ve Washingtoně, kde projednával se zejména hospodářský spolek, ale bez úspěchu, druhý kongress zasedal v l. 1901—2 v Mexiku. Tu učiněny vzájemné smlouvy o vydávání zločincův, o ochranných známkách, patentech a pod. Třetí sestoupil se 21. čce 1906 v Riu de Janeiro, kde projednaly se otázky týkající se stejných ustanovení pro dopravu a obchod, hygienických opatření, říční plavby, cel a přístavův.

Panamský průplav převzat byl r. 1899 od Nové panamské společnosti za 40 mill. doll. Spoj. Obcemi sev.-amer., které zahájily hned jednání s Columbií o postoupení pozemkův a pod. Když tato odmítla, Spojené Obce provedly zřízení republiky Panamy (v. t., Dopl.). Stavba průplavu záhy upoutala pozornost americké veřejnosti; hned již před zahájením stavby, kdy se po dlouhých sporech rozhodla stavební kommisse pro průplav se stavidly proti projektu průplavu ve stejné výši s hladinou mořskou, jenž ostatně by se také bez hrází neobešel a jest nepoměrně dražší (247 mill. doll. proti 139 mill. onoho). Na obou koncích průplavu zřídí se nádrže. Nádrž na atlantské straně zabéře polovici celkové délky průplavu; k tomu cíli zbuduje se u Gatunu hráz 2350 *m* šir. a 41 *m* vysoká; na pacifické straně postaví se hráz u pahorku Sosa (jižně od Panamy), Hladina této nádrže bude ve výši 17 *m*, atlantské pak 26 *m*; rozdíly se překonají dvojitými komorami. Pro personál na stavbě zaměstnaný provedena byla rozsáhlá hygienická opatření, takže úmrtnost mezi dělnictvem silně klesla. Měsíční vykopávka dostoupila již $1^1/_2$ mill. m^3. Ale klesání Gatunské hráze r. 1908 do výše 18 *m* zbudované přinutí asi přeložiti hráz dále od moře k Bohiu a snad až k Mamei. Možno, že se vůbec navrátí k původnímu projektu průplavu ve stejné hladině s mořem. Nutné změny ve stavbě a zdlouhavější tempo než původně bylo čekáno — stavba průplavu má trvati celkem 9 let — a konečně i situace politická budí v americké veřejnosti stálý neklid a podrážděnost.

* **Panbabylonismus.** H. Winckler rozpoznal podstatu astrální mythologie jako součástku velikého názoru světového, který z pravlasti astronomie, Babylónie, rozšířil se po celém světě. Základní myšlenkou názoru je rovnice obraz nebes = obraz světa. Vše pozemské má to, co mu odpovídá na nebi; na nebi předznačeno vše, co musí se státi na zemi. Veškeré vědecké myšlení jest astrální (astrologické). Proto uvádějí se všecky vědy a umění ve spojení s hvězdářstvím; ale i dějinné udaje pojímají se jako takové, jež na nebi jsou předznačeny pod zorným úhlem astrologie a tak výrazu doznávají. Na tom spočívá poznání o mythologické či astrální formě znázorněné, jež splétá se s antickým vypravováním v síť zeměpisné mapy. Názory doznaly nadšených stoupenců hlavně v mladší generaci, ale neméně rozhodných odpůrců hlavně v kruzích starších badatelů. Budoucnost ukáže, co z názoru toho možno podržeti. Viz blíže A. Jeremias, Die Panbabylonisten (Lip., 1907) a j. *Dk.*

Pánek Augustin, mathematik český, † 10. pros. 1908 v Praze. Napsal ještě obšírný životopis: *Dr. František Jos. Studnička* (Praha, 1904).

* **Panela**, bot., viz Habzelia.

* **Panenka** Vojtěch, magistr farmacie a odborný spis. český (* 1847 ve Slaném — † 1905 v Praze). Po studiích gymn. a universitních v Praze zaměstnán byl delší dobu v lékárnách mimorakouských a působil též jako odborný učitel na pokračovací škole pražského »Nového obchod. gremia«. R. 1900 počal redigovati »Čes. drogistu« a vydal samostatně objemnou *Cvičebnici pro drogisty* (Praha, 1900).

* **Paničkov** Dimitrij, bulh. národní buditel a tiskař (* 1808 — † 1909 ve Svišťově). Byl osobou mezi Bulhary velmi oblíbenou; lid zval ho pro vysoké stáří, jehož se dočkal, »dedo Panička«. V dobách církevního boje v Bulharsku vydával v Cařihradě bulharský časopis a populární knihy (Bъlgarski knižici, zároveň se St. Burmovem). V Brajlově jako emigrant vydával později časopis »Dunavska Zora« a »Chitъr Petr«. Po osvobození Bulharska otevřel prvou bulharskou knihtiskárnu ve Švišťově.

* **Panislamismus** je hnutí, které bylo založeno za účelem všestranného šíření islámu a těsnějšího spojení jednotlivých skupin jeho vyznavačů. P. byl mnoho propagován fanatiky a radikálními sektami, namnoze také jen z účelův osobních; pro Evropu znamená vážné nebezpečí.

* **Pann** Antonín, folklorista rum. (* 1794 v Bulharsku — † 1854). P. byl z nejlepších znalců mluvy lidové. Sebrané spisy jeho vyšly r. 1891; nejdůležitější z nich je sbírka přísloví (*Povestea vorbeisau culegere de proverburi*), vytištěná po prvé r. 1847. Z jiných uvádíme: *O şezătoare la ţeară* (Přástky na venkově, 1851—52); *Culegere de poveşti şi*

anecdote (Sbírka pohádek a anekdot, 1854), kalendáře a j. *Drož.*

*** Panodorova aera** v. Letopočet, 944 *a.*

Pantůček Ferd., právník čes. R. 1901 byl volen za Nové město pražské do říšské rady a v říjnu t. r. do zem. sněmu za městskou skupinu Jičín-Nový Bydžov. V říjnu r. 1905 jmenován vrchním zem. radou, v ún. r. 1906 dvorním radou při c. k. správním soudním dvoře ve Vídni, načež se vzdal obou mandátů. Jako poslanec náležel klubu poslanců svobodomyslných, od něhož pověřen byl referátem, vztahujícím se k otázkám ryze právnickým, hlavně jazykovým. Známo jest obzvláště jeho vystoupení proti jazykovým osnovám Körberovým. Jako říšský poslanec byl vyslán do dorozumívací konference svolané v led. r. 1903 ministerským předsedou drem Körberem a r. 1905 zvolen do delegací. Za doby své politické činnosti všímal si i otázek úřednických a pracoval k obrození starého utrakvistického spolku úředníků státních přeměnou jeho ve spolek český.

Panýrek 1) Jan D., paedagog. spis. čes., † 18. srpna 1903 v Hradci Král.

*** Panzer** Ludvík, odbor. spis. čes. (* 1851 v Dolanech u Plzně). Studovav na reálce v Plzni, věnoval se praktickému mlynářství a jest nyní správcem mlýna v Písku, kde je zároveň od r. 1891 učitelem na obchodní škole pokračovací. O sobě vydal: *Účetnictví jednoduché, složité i americké* (Třeboň, 1898, poctěno cenou literárního odboru obchod. spolku »Merkur«). Později upravil práci tu jako *Jednoduché účetnictví pro průmyslové školy pokračovací* (t., 1899).

*** Papáček** Josef, malíř čes. (* 1821 v Dřenicích — † 1882 v Chrudimi), vystudoval s podporou hrab. H. Trauttmannsdorffové akademii pražskou (1848). Byl znám jako zručný portraitista. Některé z jeho podobizen byly vydány tiskem (podobizna básníka Kaliny, Lib. Zieglera, K. Havlíčka, lékaře Ko seyka a j.). Značné zásluhy získal si jako restaurátor, zachrániv nejednu památku starého českého umění. Mnoho obrazů namaloval pro kostely ve vých. Čechách i na Moravě. Po některou dobu byl učitelem kreslení a modelování na průmyslové škole (1869—74) a na gymnasiu v Chrudimi.

*** Papáček** Anastáz, syn před., malíř (krajinář) čes. (* 1867 v Chrudimi). Absolvovav gymnasium ve svém rodišti a akademii ve Vídni, působí od r. 1890 na středních školách jako professor kreslení, teď na reálce na Král. Vinohradech, jsa horlivým stoupencem moderních směrů ve výuce kresebné. Některé obrazy jeho reprodukovány byly v Ottových »Čechách«, v »Máji« a j. Napsal též dvě stati (*Ornament* a *Nové směry ve školském kreslení*) do programmů reálky příbramské a jičínské.

*** Papahagi** Perikles, soudobý rum. spis. z Makedonie. Vydal: *Jocuri copilăresci* (Dětské hry), sebrané od Rumunů makedonských (Bukur., 1893); *Românii din Meglenia* (Rumuni z Megleny, 1900); *Din literatura poporală a Aromânilor* (Z lidové literatury arumunské, materiály folkloristické, 1900) a Sbírku arumunských přísloví a hádanek. R. 1906 Acad. rom. vydala jeho objemnou sbírku arumunských báchorek a malé dílko, sbírku rčení, frasí makedo-rumunských. Největší sbírku textů lidových vydalo před několika lety rum. ministerstvo vyučování. *Drož.*

Pape 3) Eduard, malíř něm., † 1905.

*** Papír znějící majiteli** v. Au porteur.

*** Papiu** Alexander Ilarion, historik a právník rumunský (* 1828 — † 1879 v Sibini), vystudovav práva připravoval se k advokatuře, když byl kníž. multanským, Gr. Ghikou, jmenován professorem v Jasech, kde přednášel právo trestní a statistiku, později právo římské na fakultě právnické, založené r. 1851. Potom jmenován byl státním advokátem v Multansku a r. 1861 generál. prokurátorem kassačního dvora bukureštského a v ministerstvě Cogălničanově ministrem spravedlnosti. Napsal: *Istoria Românilor din Dacia superioară* (Dějiny Rumunů z Horní Dacie, 2 sv., 1851—52, z nichž druhý obsahuje události z r. 1848 až do 15. kv.); *Indepedenta constituțională a Transilvaniei* (Nezávislost ústavní Sedmihradska, 1861); *Tesaur de monumente istorice* (Poklad památníků historických, 3 sv , 1862 —65); *Responsabilitatea ministerială* (Zodpovědnost ministerská, 1866); *Scrisoarea adresată lui Cuza despre »Idealul national al Românilor«* (Spis adressovaný Kuzovi o »Národním ideálu rumunském«) a j. *Drož.*

Papyrus. Nejdůležitější publikace svitků papyrových jsou tyto:

1. Anglické a americké: Mahaffy, The Flinders Petrie Papyri deciphered and explained (1892—1904, 3 d.); Grenfell, Revenue laws of Ptolemy Philadelphus (Oxford, 1896); An Alexandrian erotic fragment and other Greek Papyri (t., 1896); Grenfell-Hunt, New classical fragments (1897); Sayings of our Lord from an early Greek Papyrus (1897); The Geneva fragment of Menander (1898); The Oxyrhynchus Papyri (Londýn, 1898 až 1908, 6 d.); The Amherst Papyri (1900—1, 2 d.); Fayûm towns and their Papyri (1900); Tebtunis Papyri (Londýn, 1903—7, 2 d.); The Hibeh Papyri (t., 1906); Greek Papyri from the Cairo Museum together with Papyri of Roman Egypt from American collections by E. J. Goodspeed (Chicago, 1902); Greek Papyri in the British Museum (Lond., 1894); The Hearst medical Papyrus ed. by G. A. Reisver (1906); A. H. Sayce, Aramaic Papyri discovered at Assuan (Lond., 1906).

2. Francouzské: Corpus papyrorum Aegypti a Revillout et Eisenlohr editarum (Paříž, 1885—90, 2 d.); Papyrus grecs et démotiques recueillis en Egypte et publiés par Th. Reinach avec le concours de W. Spiegelberg et S. de Ricci (t., 1905 nn.); Les papyrus de Genève, transcrits et publics par J. Nicole (Geneva, 1896 nn).

3. Italské. Papiri Greco-Egizii pubblicati della R. Accademia dei Lincei sotto la direzione di D. Comparetti et G. Viselli. I. (Florencie, 1905 nn.).

4. Německé. Berliner Klassikertexte. Herausg. von der Generalverwaltung der Kgl. Museen. I. Didymos' Kommentar zu Demosthenes (Pap. 9780). Nebst Worterbuch zu Demosthenes' Aristocratea (Pap. 5008). Bearb. v. H. Diels u. W. Schubart (Berl., 1904); II. Anonymer Kommentar zu Plato's Theaetet (Pap. 9782) nebst drei Bruchstücken philosophischen Inhalts. Unter Mitwirkung von J. L. Heiberg bearb. v. H. Diels und W. Schubart (t., 1905); III. Griech. Papyri medizinischen und naturwissenschaftlichen Inhalts. Bearb. v. K. Kalbfleisch u. H. Schöne (t., 1905); IV. Hierokles' Ethische Elementarlehre (Pap. 9780), nebst den bei Stobäus erhaltenen ethischen Exzerpten aus Hierokles. Bearb. v. H. von Arnim (t., 1906); V. Griech. Dichterfragmente. 1 odd.: Epische und elegische Fragmente. 2. odd.: Lyrische und dramatische Fragmente. Bearb. v. W. Schubart und U. v. Wilamowitz-Möllendorff (t., 1907); Aegypt. Urkunden aus den kgl. Museen zu Berlin (t., 1892 nn.); Corpus papyrorum Raineri archiducis Austriae. I. (Víd., 1895); Kalbfleisch, Papyri Argentoratenses graecae (Rostock, 1902); týž, Papyri graecae Musei Britannici et Musei Berolinensis (t., 1902); B. Keil, Anonymus Argentoratensis. Fragmente zur Geschichte der Perikleischen Athen aus einem Strassburger Papyrus (Štrasburk, 1902); Griechische Urkunden der Papyrussammlung zu Leipzig. Herausg. v. L. Mitteis (Lip., 1903 nn.); A. Deissmann, Veroffentlichungen aus der Heidelberger Papyrussammlung. 1. Die Septuaginta-Papyri u. andere altchristliche Texte (Heidelberk, 1905); C. Wessely, Corpus papyrorum Hermopolitanarum. I. (Lip., 1906); Papyri Schott-Reinhardt. I. Herausg. und erklärt von H. Becker (Heidelb., 1906); Griechische Papyri aus der kgl. Universitäts- u. Landesbibliothek zu Strassburg. Herausg. von F. Preisigke. I. (Štrasb., 1907). O papyrech dosahujících Aristotelovu Ústavu athénskou, Bakchylida a Menandra srv. Doplňky pod hesly: Aristoteles, Bakchylidés a Menandros. Srv. též E. Mayser, Grammatik der griech. Papyri aus der Ptolemäerzeit (Lip., 1906). *Vý.*

* **Para**, brazilské ořechy, v. Bertholletia.

* **Parabolani**, z řec., sluli a posud slují opatrovatelé nemocných v křesťanských nemocnicích řecké církve. Bývali počtem velmi hojní a tvořívali leckde osobní stráž biskupovu; neblaze prosluli svým násilným zasáhnutím na synodě v Efesu r. 449, t. zv. synodě loupežné (*συνοδος ληστρικη*). *vfr.*

* **Paradisus**, lat., též atrium, bylo nazýváno předdvoří starokřesť. basilik, podle všeho proto, poněvadž bylo místem pohřbívání. Vedle toho odvozuje se však název tento též od řec. *παράδυσις* (tajné vklouznutí), poněvadž se v prostoře této zdržovali kající. Uprostřed p-su bývala obyčejně studeň (*cantharus*), z níž mohli věřící čerpati vodu k očištění. *vfr.*

Parga. K literatuře v. Versuch einer Geschichte v. P. von Erzherzog Ludwig Salvator (Praha, 1908).

Paris 3) Gaston, romanista franc., † 6. bř. 1903.

* **Pařízek** Antonín, spis. čes. (* 1. kv. 1872 v Turnově). Studoval na gymnasiu v Ml. Boleslavi a práva v Praze, kde r. 1895 povýšen na doktora. Vstoupil do soudní služby a r. 1898 stal se adjunktem v Benešově. Přispíval do časopisů, zejména »Hlasu Národa«, kde uveřejnil vojenské novelly. Pod pseud. Drap ukládal sportovní práce v »Cyklistovi«. Vydal aktovku *Distanční jízda Londýn-Praha* Praha, 1899; *Cyklisté a obecenstvo* (t., 3. vyd. 1901).

* **Park Národní**, National Parc, název rozlehlých často území v Americe, která nesmějí býti osídlena, nýbrž ponechána v původní své divokosti. Jsou to obyčejně romantické krajiny, oplývající namnoze velkolepými lesy, rozervanými údolími, sopkami nebo jinými sopečnými zjevy, jako na př. proslulý P. N. Yellowstonský (v. t. a mapu u téhož), nebo Yosemitský, Chicamaugský ve Spoj. Obcích sev.-amer., dále Rochy-Mountains Parc u Banffu a Algonkinský Park u Mattawy v Kanadě. Přístup do těchto parků je každému volný, ale honitba je přísně zakázána. Z obydlí lidských jsou tu dovoleny pouze hotely pro návštěvníky nutné.

Parlaghy Vilma, malířka uherská, od r. 1887 provdána za knížete Lvova; žije v Berlíně.

Parléř Jan v. Jan 108).

Paroubek Otakar G. † jako professor reálky v Holešovicích 4. dub. 1909 v sanatoriu v Krči.

Pascoli Giovanni, básn. ital., vydal dále: *Poemi conviciali* (1905); *Canti di Castelvecchio* (1906); *Odi e inni* (1906); *Primi poemetti* (1907); *Canzoni di Re Enzio* (1908). Z jeho kommentářů k Danteovi uvádíme: *Minerva oscura* (1898); *Sotto il velame* (1900).

Paskov má 225 d., 1979 obyv. čes., 20 něm. (1900), 2 cihelny.

* **Passarge** Siegfried, přední zeměpisec něm. (* 26. ún. 1867 v Královci), studoval na universitách v Berlíně, Freiburce a Jeně. Podnikl cesty do Adamauy, k jez. Ngami, do Venezuely, r. 1903 habilitoval se v Berlíně, r. 1905 byl professorem ve Vratislavi a od r. 1908 nového koloniálního ústavu v Hamburce. Napsal: *Adamaua* (1895); *Die Kalahari* (1904); *Die Buschmänner der Kalahari* (1907); *Südafrika* (1908); *Aufgaben und Ziele der geogr. Professur in Hamburg* (1909).

Passini Ludwig, malíř, † 6. list. 1903 v Benátkách.

Pastrnek František, filolog čes. Vydal ještě *Apoštolé slovanští Cyrill a Method* (Pr., 1902, Král. čes. spol. nauk).

Pašić Nikola, politik srbský. Za krále srb. Petra vstoupil poč. února 1904 do koaličního kabinetu generála Grujiće, v němž převzal ministerstvo zahraničních věcí, ale již dne 10. pros. t. r. stal se předsedou nového kabinetu. Poč. února 1905 přestál krisi, podstoupiv prudký spor novinářský s někdejším soukromým tajemníkem královým Balugdžićem, který mu značně ztěžoval postavení jeho. Dne 28. kv. t. r. ustoupil ultraradikálu Stojanovićovi s celým kabinetem. Koncem dubna 1906 P. převzal znovu ministerské předsednictví a portefeuille ministra věcí zahraničních. *Zmk.*

* **Patejdl** Václav, spis. čes. (* 1859 v Plzni), jest soukromým úředníkem v Plzni. Napsal: *Mezi rudokozci*, povídka (Praha, 1884); *Národu navrácena*, novella (t., 1904); *Klapy-klepy-klap*, kratochvilné ohlasy ze starého mlýna (t., 1907); *Mlýnské historky* (t.). Vedle toho přeložil Holgera Drachmana »S moře a pobřeží«, povídky (t., 1893); George Eliota »Červený mlýn«, román (t., 1891); W. Wallace »Ben Hur«, román (t., 1898); H. Beecher-Stoweové »Strýček Tom«, román (t., 1900) a některé romány Jul. Vernea.

Patera 1) Adolf, bibliotékář Musea království Čes., r. 1904 odešel na odpočinek. Z větších prací ještě uvádíme: *Čtenie zimnieho času* (z rukop. XIV. stol., Praha, 1905); *Korrespondence a listiny Mikuláše Drabíka z l. 1627—71* (»ČČM.«, 1904, 1905, 1907).

* **Paterek** v. z Szamotuł 1) Jan.

Patočka František, klassický filolog čes., † 5. říj. 1906 v Praze.

* **Patroklus**, planetoida objevená fotograficky A. Kopffem v Heidelberce 17. říj. 1906. Označení provisorní VY 1906, definitivní (617). Tvoří s planetoidami Achillem (v. t., Dopl.) a Hektorem (v. t., Dopl.) zajímavou skupinu planetoid. *Kvn.*

* **Patronát mládeže**, zal. r. 1902 Sigmundem hrabětem Ledóchowským (v. t., Dopl.), jest spolek humanitní (sídlem v Praze), jehož účelem jest mírniti sociální bídu chudé mládeže mužské, odrostlejším pak poskytovati prostředky k ideálnějšímu společenskému postavení na základě zásad křesťansko-katolických. Opětné pokřesťanění umění a práce jest ideálním cílem této humanitní korporace. Protektorem spolku jest podle stanov dočasný kníže arcibiskup. Správu ústavu vedou dvě kuratoria.

* **Pattai** Robert, rak. politik něm. (* 1846 ve Št. Hradci). Jako advokát usadil se ve Vídni. Od r. 1885 jest říšským poslancem. V březnu r. 1909 volen po Rich. Weisskirchnerovi předsedou sněmovny. Jest také poslancem na zem. sněmu dolnorakouském a členem zem. výboru. Náleží ke straně křesťansko-sociální a mezi přední právníky své strany. Napsal: *Das klassische Gymnasium*, kde hájí směr klassických studií.

Paukner Josef, skladatel čes., † 2. ún. 1906 na Kr. Vinohradech.

Pauli 5 Karl † 1901 v Luganě.

Paulík Josef, spis. čes., † 16. říj. 1907 v Praze.

Paulsen 2) Fr., filosof něm., † 15. srp. 1908 v Berlíně. Vyšly ještě pod titulem *Philosophia militans* práce *Gegen Klerikalismus u. Naturalismus*, 3. a 4. vyd., a *Moderne Erziehung u. geschlechtliche Sittlichkeit* (Berl., 1908). Paedagogické jeho stati vyšly souborně pod titulem *Richtlinien der jüngsten Bewegung im höheren Schulwesen Deutschlands* (t., 1909).

* **Paulsen** Adam, meteorolog dánský (* 1833 v Nyborgu na Fyenu — † 12. led. 1907 v Kodani), byl od r. 1884 ředitelem Dánského meteorolog. ústavu, 1882—83 spravoval dánskou stanici v Godthaabu (Grónsko) a dlel 1899—1900 na sev. Islandě zabývaje se studiem severní záře a pronesl také nejlepší posud theorii o jejím původu. Psal o tom v »Bulletin de l'Académie de Danemark« (Kodaň, 1894 a 1895) a v »Meteorolog. Zeitschr.« (Víd., 1894 a 1895) a souhrnně *Sur les récentes théories de l'aurore polaire* (Kod., 1906).

Paulus 6) Eduard, spis. něm., † 16. dub. 1907 ve Štutgartě.

Pauncefote Julian † 1902 jako velevyslanec angl. ve Washingtoně.

Pauwels Ferdinand, malíř belg., † 1904.

* **Paveo** Antonín, chem. spis. čes. (* 1851 v Ounicích u Strakonic). Vystudovav reálku v Písku a čes. techniku v Praze, stal se chemikem v akc. továrně na umělá hnojiva v Kolíně a r. 1878 jejím technickým ředitelem Nyní je centrálním ředitelem spojených akc. chemických továren v Kolíně, Pečkách, Čes. Budějovicích a N.-Erlaa u Vídně. Psal mnoho do odborných i denních listův o strojených hnojivech a jejich používání v hospodářství a jest jeho zásluhou, že znalost strojených hnojiv a jejich používání v tak krátké době v Čechách rozšířena byla. Samostatně vydal: *Strojená hnojiva, jich výroba a výhodné užívání* (Praha, 1885); *Splavnění Labe v král. městě Kolíně* (Kolín, 1902).

Pavlíček Antonín, právník čes., † 2. kv. 1909 v Karlíně. Byl členem říšského soudu.

* **Pavlíček** František, chemik (* 1874 v Popelišné), studoval na čes. universitě chemii, byl stipendistou c. k. chemického ústavu, suppioval na reálce v Žižkově a odtud jmenován professorem vyšší průmysl. školy v Brně. Hlavní jeho práce jest: *Revise atomové váhy lanthanu* (také anglicky) s prof. Braunerem (Praha, 1902). Mimo to publikoval pojednání *O volné oxydaci* (»Věstník« čes. akad., Praha, 1901), učebnici *Učitel chemie ve školách měšťanských* (Telč, 1909, 2 d.) a s F. Marešem: *Chemie a mineralogie pro dívčí lycea* (Praha, 1909).

* **Pavlík** František, paedag. spis. čes. (* 1862 v Pocinovicích). Absolvovav ústav učitel. v Praze, působil na matiční škole v Duchcově a od r. 1886 na Kr. Vinohradech, kde je nyní ředitelem školy obecné a pokračovací školy obchodní. Vedle menších prací v odborných časopisech učitel. vydal

samostatně: *Obchodní zeměpis* pro pokračovací školy obchodní (Praha, 1902, J. Otto); společně s F. Dejnožkou *Obchodní zeměpis* pro dvoutř. denní obchodní školy (t., 1907, J. Otto).

* **Pavlík** V. Bol., pseud. Sychra, spis. čes. (* 1874 v Černilově), redaktor časopisu »Jizeran« v Ml. Boleslavi, jest z prvních, kdo v Čechách literárně i slovem počali pracovati proti spiritismu, o čemž napsal několik brošur. Založil »Sdružení čes. antispiritistů«, vydávající antispiritistickou knihovnu ve Dvoře Král. n. L.

* **Pavlík** Jan, pseud. Max Leonier, žurnalista a spis. čes. (* 1880 v Černilově u Kr. Hradce). V l. 1895—98 pracoval jako zemědělský a textilní dělník, r. 1899 stal se redaktorem »Lounských Lid. Listů«, r. 1900 byl advokátním písařem, potom převzal redakci »Čes. Stráže«, r. 1904 vydával a řídil »Archiv, rozhledy historické atd.«, který po I. ročníku změněn na »Hradecký Kraj«. Vzdav se pro nemoc redakce žije nyní ve svém rodišti. Samostatně vydal: *Halpar Osvícenec*, drama čes. lidí XX. věku (Černilov, 1. vyd. 1904, 2. 1907 v »Lidové čitárně v Turnově); *Šedesát šest*, román (t., 1907); *Umírání*, episoda z války (t., 1907). V »Čes. Světě« vyšla r. 1907 většina jeho biblických legend pod titulem *Kniha královská*. Pozornost vyvolaly práce o Sporckovi (»Besedy Času«, »Národní Obzor«) a hlavně feuilletony *Po stopách Sporkových* v »Osvětě Lidu« na r. 1909. Jeho nejlepší práce jsou *Lovci*, vyznamenaná cenou »Zemědělských Listů« v Praze. Vedle toho dokončuje román *Strach*.

* **Pavlišta** F. J., spis. čes. (* 1873 na Smíchově). Absolvovav práva, studoval báňskou akademii v Příbrami, kde po absolvování obdržel (r. 1900) titul báňského inženýra a dva roky potom promovován na doktora práv. Po 3leté technické praxi byl povolán r. 1904 jako technickokonceptní síla do báňského oddělení generál. ředitelství Buštěhradské dráhy v Praze. Již za dob studentských přispíval do »Lumíra«, »Zlaté Prahy«, »Nivy« původními básněmi, jakož i překlady básní a prosy z polštiny, francouzštiny i němčiny. O sobě vydal: »Výbor poesie« M. Konopnické (Praha, 1897, J. Otto); přeložil z Petra Nansena román »Marii« (t., 1898); z Kaz. Przerwy-Tetmajera román »Anděl smrti« (t., 1900) a j.

Pavlovice 7) mají 471 d., 2516 obyv. čes., 33 něm. (1900), mlýn.

Pavlov-Silvanskij 2) Nikolaj Pavlovič, právní historik ruský. R. 1907 byl povolán na kathedru dějin ruského práva ve vyšších ženských kursech (Bestuževských) v Petrohradě. Zemřel v září r. 1908, když v Petrohradě zuřila cholera. Zabýval se zvláště studiem feudalismu ve staré Rusi. Sem náležejí práce jeho: *Ljudi kabaljnyje i dokladnyje* (»Žur. Min. Nar. Prosv., 1895; též o sobě); *Immunitět v udělјnoj Rusi* (t., 1900; i o sobě); *Feodaljnyja otnošenija v udělјnoj Rusi* (t., 1901; i o sobě); *Feodalizm v drevněj Rusi* (Petr., 1907). Z ostatních prací P-a-S-kého uvésti sluší zvláště stať o *symbolismu ve starém rus. právu* (»Ž. Min. Nar. Prosv.«, 1905, červen), kritické vydání *gramoty vel. kníž. Dmitrije Konstantinoviče* ze XIV. století (Petr., 1905) a pečlivý rozbor »*chyb aktův Archaeografické expedice*« (t., 1906).

Pawlik Karel. Srv. článek prof. Piťhy v »Čas. lékařů čes.«, 1909, str. 281—283.

Pawliszak Wacław, malíř pol. (* 1866 — † v únoru 1905 ve Varšavě zastřelen professorem umělecké školy varšavské Dunikowským). Ve svých obrazech se zálibou líčil rytířstvo, polskou historii, orient a výjevy z rokoka. Varšavský »Spolek přátel umění« uspořádal posmrtnou výstavu jeho děl, obsahující na 355 olejových obrazů, studií a kreseb a dvě veliká plátna: *Kníže Josef Poniatowski před bitvou u Raszynu* a *Kníže Josef Poniatowski se svým hlavním štábem.*

* **Pawlowicz** Izydor v. Jabloński 4).

* **Payot** [pejò] Jules, paedagog i filosof franc. (* 1859 v Chamonix), studoval v Grenoblu a Paříži, byl lyceálním professorem; nyní jest ředitelem akademie v Aix. Napsal: *Éducation de la Volonté* (opětně překládáno do evrop. jazyků, do češť. »Výchova vůle« přel. R. Brož a M. Čapek, Praha, 1905); *De la croyance*; *Aux Instituteurs et aux Institutrices*; *l'Education de la Démocratie*; *Cours de morale*; *la Morale à l'École* a j.

Peary R., cestovatel polární, v. Polární výpravy (Dopl.).

* **Peck** Eduard, spis. český (* 1857 ve Vrahovicích u Prostějova). Vystudovav ústav učitel. působil ve Vyzovicích, Domaželicích, Holešově a nyní jest učitelem v Kroměříži na Moravě. Napsal: *Valašské národní písně a říkadla s nápěvy* (Brno, 1884); *Okresní hejtmanství Holešovské* (1892) a přispívá články archaeologickými a národopisnými do »Musejního Časopisu« olomouckého.

Pecka má 207 d., 1296 obyv. čes., 17 něm. (1900).

* **Pečinka** František, akad. malíř-krajinář v Kloboukách u Brna (* 1869 v Novém Bydžově). Vydal: *Sešit veršů* (N. Bydžov, 1894); *Dojmy z Paky* (Praha, 1897) a vystavoval své obrazy, zejména krajiny na výstavě v Praze r. 1900 (u Štajgrů) a v prosinci 1901 v Hodoníně na Moravě.

* **Pečírková** Mariana, rodilá Mikešová (* 1838 v Jičíně — † 24. čce 1904 v Praze). V 16. roce svém provdala se za professora gymn. dra Jos. Pečírku, po jehož smrti vydávala dále »*Pečírkův Národní kalendář*«, jejž po smrti redaktora Václ. Štulce též sama řídila.

* **Pěčka** Ferdinand, pseudonym P. Místecký, spis. český (* 1861 v Místku). Vystudovav gymnasium v Těšíně, bohosloví na universitě vídeňské, kaplanoval několik roků ve Vídni a nyní je farářem v Deutsch-Wagramu u Vídně. Vydal samostatně: *Básně* (Vel. Meziříčí, 1888); *Písně a meditace* (Praha,

1901) a jiné menší básně roztroušeny má po časopisech čes. i něm.

Pečky 1) mají 340 d., 3279 obyv. čes., 15 něm. (1900). — P. 2) Červené mají 132 d., 938 obyv. čes. (1900).

* **Pedicura** v. Manicura (Dopl.).

* **Pehel** Jan, hudeb. skladatel čes. (* 1852 v Husinci na Šumavě). Absolvovav ústav učitelský v Soběslavi a praž. konservatoř, stal se učitelem a členem hudby hrabat Kolovratů-Krakovských ve Hrobech. V letech 1872—75 působil jako učitel při školách obecných, r. 1875 přijal místo kapelníka a varhaníka v Chrudimi, po 5 letech místo ředitele kůru v Chocni; od r. 1884 do 1897 byl voj. kapelníkem. Za jeho působení počítána jeho voj. kapela k nejlepším v armádě. P. složil a vydal tiskem četné skladby klavírní, pochody, tance, círk. mše, kostelní vložky, kantáty, písně, skladby pro celý orchestr, jakož i operetty a operu *Athanas.* Založil se Sobotkou a později s Binkem první hudební časopis »Varyto« a byl hlavním spolupracovníkem »Hudebních Květů« v Kut. Hoře.

Pech 1) Jindřich, hud. skladatel čes., † 17. led. 1905 v Praze.

Pecht Friedrich, malíř něm., † 1903.

Peisker Jan, sociální historik čes. Mimo drobnější práce vydal v poslední době studii: *Die älteren Beziehungen der Slaven zu Turkotataren u. Germanen u. ihre socialgeschichtliche Bedeutung* (»Vierteljahrschr. f. Social- u. Wirtschaftsgesch.«, 1905 a samostatně), jež je pokračováním řady pojednání dřívějších, zejména pod názvem »Forschungen zur Social- u. Wirtschaftsgesch. der Slaven«; práce tato stala se předmětem živé pozornosti, vyvolávajíc pro své smělé kombinace místy odpor, místy však i souhlas (»Národopisný Věstník«, 1906, »Věstník« Čes. akad., 1908, »Časopis morav. Musea«, 1907, »Nastavni Vjesnik«, 1906, »Przeglad Historyczny«, 1907). Námitky Dopschovy P. vyvrací v čl.: *Die ältere Social- und Wirtschaftsverfassung der Alpenslaven* (otisk z »Vierteljahrschr. f. Soc.- u. Wirtschaftsgesch.«, 1909).

* **Pejačević** Theodor, hrabě, politik chorv. (* 1855 v Našicích ve Slavonii). Na prešpurské akademii povýšen na doktora práv. Po 14 let (do r. 1901) byl vrchním županem županije virovitické a města Oseku. Po bánu Karlu Khuen-Hédervárym jmenován 1. čce 1903 bánem chorvatským. Patří mu majorátní panství Našice a Zomby v Uhrách a jeden statek ve Srěmu.

Pekař Josef, dějepisec čes., od r. 1905 řádný professor rak. dějin na čes. univ. v Praze. R. 1902 uveřejnil (v »ČČH.« VIII.) delší práci *Nejstarší kronika česká* (r. 1903 též samost.), v níž dokázal, že obšírná legenda o počátcích čes. křesťanství, o sv. Lidmile a o sv. Václavu napsaná mnichem Christiánem, Dobnerem a Dobrovským mylně pokládaná za padělek XIV. stol., je původní práce X. stol. Proti důkazům P-ovým vyslovili někteří historikové (Kalousek, Vacek, Bretholz) námitky, proti nimž P. hájil svého stanoviska řadou článků (v »ČČH.« IX.—XI.) a zejména knihou *Die Wenzels- u. Ludmilalegenden u. die Echtheit Christians* (Praha, 1906), kde několik dotud neznámých legend Václavských je po prvé vydáno tiskem a kde sneseny hlavní doklady pro počátky dějin křesťanství v Čechách. Ostatní práce, menší články a recense P-ovy vyšly v »ČČH.«; do Gollova sborníku přispěl studií *O správním rozdělení země české do polovice 13. st.* (Praha, 1906).

Pel Alexander Vasiljevič, chemik rus., † 15. září 1908 v Berlíně.

Pelcl 2) Josef, spis. čes., přeložil z M. Grota »Nietzsche a Tolstoj« (Praha, 1902); A. Carnegie »Slovo k nastávajícímu obchodníku« (t., 1903); R. W. Trinea »Ráj srdce« (t., 1906); A. Schopenhauera »Životní moudrost« (t., 1906); A. Volynského »Moderní idealismus a Rusko« (t., 1906) a j.

* Mont **Pelée**, sopka na francouz. ostrově Martinique, zničila svým výbuchem město St. Pierre (v. t. 3).

* **Pelhřimovský**, pseudonym Jana Donáta (v. t. Dopl.).

Pelikán 2) Jan, stal se r. 1909 ředitelem ústavu pro vzdělání učitelů v Poličce.

* **Pelikovský** Pavel Josef, círk. spis. čes. (* 1824 v Mnich. Hradišti — † 1901 v Tachově jako kvardián řádu františkánského). R. 1844 vstoupil do řádu františkánského a r. 1850 vysvěcen na kněze. Napsal několik náboženských spisů, modliteb. knih a pojednání.

* **Pelnář** Jan, lékař čes. (* 1872 v Domažlicích). Absolvovav gymnasijní studia v Domažlicích a lékařská v Praze na české universitě, pracoval v path.-anatomickém ústavě prof. Obrzuta ve Lvově a prof. Hlavy v Praze, načež vykonal delší vědeckou cestu po Německu a Francii, kdež zvláště pracoval v laboratoři P. Marie a Raymonda. R. 1902 stal se assistentem prof. Thomayera a r. 1905 se habilitoval pro obor vnitřního lékařství. Z literární jeho činnosti je nutno uvésti jmenovitě: *O podstatě immunity* (Thomayerova sbírka přednášek a rozprav lék., 1899); *Klinický význam nových experimentálních zkušeností o činnosti srdce* (t., 1905); *O léčení kaménků žlučových, ledvinových, dny* (t., 1906); *Bakteriologické zkoušky o účinnosti našich ústních vodiček* (Čas. lék. čes.«, 1898; též něm.); *Sepsis pneumokokková bez pneumonie* (t., 1899; též něm.); *Achondroplasie* (t., 1903); *Případ rozsáhlého zvapenatění tepen. Meiopragie* (t., 1903); *Dva případy možečkových nádorů* (t., 1904); *Obrna břišních svalů* (t., 1904); *Anatomický nález při posunčině těhotných* (t., 1904); *Klamavé zjevy hysterické* (t., 1908; též něm.); *Perityflitis a zánět plic* (1909); *K diagnostickému významu děsivých snů* (t., 1909); *Příspěvek k nauce o plynatosti orgánů* (»Rozpr.« Čes. akad., 1900); *O významu buničných elementů v chrchlích* (»Sborník klin.«, 1900); *O dissociaci dráždivosti a*

vadivosti (t., 1902); *Duševní poruchy při chorobách tělesných* (t., 1903); *Orthostatická albuminurie* (t., 1905); *O zvýšené dráždivosti zanícených nervů* (Věstník IV. sjezdu čes. přír. a lék., 1908); *Deux nouveaux cas des lésions limitées au bourrelet du corps calleux* (»Revue neurol.«, 1902). Kromě toho přeložil Féréův spis »Pud pohlavní« (1902).

Pelz Karel, mathematik čes., † 16. čna r. 1908 v Praze.

Penck Albrecht, zeměpisec něm., povolán r. 1906 na universitu berlínskou.

* **Pendulační theorie** viz Zeměpisné rozšíření zvířat, str. 561 *b*.

* **Penka** Karl, anthropolog a ethnolog něm. (* 1847 v Mohelnici), po studiích ve Vídni působil tamtéž jako professor na gymnasiu v l. 1873—1906 a žije na odpočinku. Procestoval celou střední Evropu a skandinavské země, zabývaje se studiem Áriů (»Indogermanů«), jejich původem, rozsidlením a rozdělením. Napsal: *Origines Ariacae* (Těšín, 1883); *Die Herkunft der Arier* (1886); *Die Entstehung der neolithischen Kultur Europas* a *Die Herkunft der alten Völker Italiens u. Griechenlands wie ihrer Kultur* (v »Beiträge zur Rassenkunde«, Lip., 1907). Důležita je kritika *Schraders Hypothese von der südrussischen Heimat der Indogermanen* (Lip., 1908).

Perczel 2) Desiderius, politik maď. V l. 1899—1901 a 1903—4 byl předsedou sněmovny poslanecké. V list. 1904 provedl nový parlamentní řád, známý pod jménem lex Daniel — nazvaný tak po navrhovateli liberálním poslanci Danielovi —, kterýž propůjčoval předsedovi sněmovny právo podle uvážení odejmouti poslancům slovo a v případě potřeby vyloučiti je i z jednání sněmovního vůbec, ke kterémuž účelu poskytnuta mu i osobní stráž. Proti tomu protestovaly strany opposiční a mimo sněmovnu i dělnictvo. Přijetím tohoto zákona učinil se osobou nejvýš nenáviděnou od veškeré opposice a nemohl již zastávati místo předsednické. Při opětných volbách do říšského sněmu uherského r. 1905 volen již nebyl.

* **Pergament** Michail Jakovlevič, právník rus. (* 1866). Studoval práva na oděsské universitě, načež byl poslán do semináře římského práva v Berlíně, avšak poslouchal tam celou řadu právnických přednášek. Výsledkem berlínských jeho studií byl spis: *Konventionalstrafe und Interesse in ihrem Verhältniss zu einander* (Berlín, 1896), přepracovaný po rusku pod názvem *Dogovornaja něustojka i intéres* (2. vyd. Moskva, 1905). Na základě práce této P. nabyl hodnosti magistra civilního práva a professorské stolice na jurjevské universitě. Z Jurjeva přešel však brzo na universitu petrohradskou. Kromě toho napsal: *K voprosu o zadačach nauki rimskago prava* (»Pravo«, 1899, č. 44); *Dogovor něustojki po projektu graždanskago uloženija* (t., 1900); *Sojuz germanskich juristov i jego XXVI. sjězd* (t., 1903); *Načalo locus regit actum i st. 1068 t. X.* (t., 1904) a j. P. zabývá se též právem platným v Bessarabii, zejména sbírkou Harmenopulovou.

* **Perić** Josip Vergilij, spis. chorvatský (* 1845 v Podbabje v Dalmacii), professor filologie na chorv. gymnasiu v Kotoru. Z jeho spisovatelské činnosti sluší uvésti: *Rasprava o Sophoklovoj dramatičnoj vještini*; *O Grcima kao klasičnom narodu*; *O hrvatskim narodnim pjesmama*. P. přeložil dále všechny Theokritovy idylly. Kromě toho napsal historickou novellu: *Kula od uzdaha* (Záhřeb, 1900); *Anti vit. Šupuku* (1901); *Sursum corda* (1901); *O Ninu* (1902); *Sv. Luka* (1903); *O prof. Nikoli Ivanoviću* (1903); *Der serbocroatische Streit* (Vídeň, 1903); *In der Heimat der Hasanaginica*. Od r. 1889 jest poslancem zemského sněmu dalmatského a též říšské rady.

* **Perić** Živojin, právník srbský (* 1868 ve Stublinách okresu valjevského v Srbsku). Nižší gymnasium studoval ve Valjevu, vyšší v Bělehradě, kde vykonal maturitní zkoušku r. 1887. Od srpna 1887 do ún. 1888 meškal v Paříži a Versaillích, aby se zdokonalil ve francouzském jazyku. V l. 1888—91 studoval v Paříži práva, jež absolvoval jako licencié en droit. Potom vstoupil do srbské státní služby, a sice nejprve v ministerstvu financí, pak v ministerstvu vnějších záležitostí, načež byl soudním úředníkem a konečně sloužil v min. spravedlnosti. V ún. 1898 jmenován mimořádným professorem civ. soud. řízení a soukr. práva mezinárod. na veliké škole v Bělehradě; v bř. 1901 stal se professorem řádným téže školy a v bř. 1905 řádným professorem občanského práva na universitě v Bělehradě. Literární činnost P ova jest velmi rozsáhlá. P. píše nejen do srbských, nýbrž i do mnoha cizích, zejména francouzských časopisů; skoro všechny ty práce vyšly též o sobě. Tak přispěl do časopisu »Branič« pracemi: *Sukob zakona u medjunarodnom privatnom pravu* (1898); *Granice sudske vlasti* (1899); *O sudskoj nezavisnosti* (1899); *O pravnom karakteru udovičkog užitka i o njegovom upisu* (1904). V pařížském »Journal du droit international privé« uveřejnil: *De la nationalité suivant la législation serbe* (1900; též srb. v čas. »Branič«, 1905); *De la juridiction compétente en Serbie pour connaître des actions en Divorce ou en nullité du mariage formées par des époux étrangers* (1900). V brusselské »Revue de droit international et de législation comparée« vyšly: *Un cas de naturalisation collective en dehors de toute cession de territoire* (1901); *De la condition juridique des Bosniaques et des Herzégoviniens en pays étrangers* (1901). V pařížském »Bulletin de la Société de Législation comparée« jsou uveřejněny: *La nouvelle constitution du Royaume de Serbie* (1903 a 1904); *Appendice à l'étude sur la constitution du Royaume de Serbie du 6 avril 1901* (1903; s malou změnou vyšlo pod tit. *Serbische Verfassung* v »Mitteilungen der Intern. Vereinigung f. vergl. Rechtswiss. u. Volkswirtschaftslehre«, 1905). Z ostatních prací P-ových uvádíme: *Le traité de Berlin et la question de la nationalité par*

rapport à la Principauté de Serbie (»Revue générale de droit international public«, Pař., 1900); *Ueber die Aenderung der Nationalität im Falle der Annexion* (»Zeitschrift f. internat. Privat- u. Strafrecht«, Lip., 1901; vyšlo s doplňky v »Mjesečniku pravn. družtva« v Záhřebě, 1901); *O popisu za izvršenje odluka sudskih* (»Finan. pregled«, Bělehrad, 1902); *Le monarque constitutionnel* (»Revue générale du droit«, Pař., 1904; též srb. v časop. »Glas prava«, 1904); *Bericht über die Gesetzgebung Serbiens in den Jahren 1899, 1900 und 1901* (»Jahrbuch der Intern. Vereinigung f. vergl. Rechtswiss.«, Berl., 1904); *L'imperialisme et la crise balcanique* (»Le mouvement économique«, Bukurešt, 1907); *Rasprave dra Nikole Krstića iz pozitivnog prava* (ve sbírce prací věnovaných památce dra Nik. Krstiće, vyd. Srb. akademií r. 1908).

Périer 6) Jean Casimir, † 12. bř. 1907.

Peřina Frant. Jaroslav, spis. český, † 22. říj. 1902 v Kr. Hradci.

* **Peřina** František, žurnalista česko-americký (* v Chrudimi — † 1909 v Chicagu). Před svým odjezdem do Spoj. Obcí sev.-amer. býval v Čechách učitelem a potom po dvě desetiletí byl redaktorem chicagského deníku »Svornost«.

Perkin Wil. H., chemik angl., † v óci roku 1907.

Pernice 3) Lothar † 23. září 1901 (nikoli, jak udáno ve sv. XIX, 1891) v Berlíně.

Pernink má 256 d., 2500 obyv. něm. (1900).

Peroutka Emanuel habilitoval se r. 1904 jako soukromý docent dějin řec. a řím. na české universitě v Praze. Sepsal: *Archaeologie v dnešních Athénách* (»Naše Doba«, 1903); *Dějiny řecké na počátku XX. stol.* (»Listy filologické«, 1904); *Stavba městských hradeb v Athénách r. 479 př. Kr.* (Sborník Gollův); *O Krétě předhistorické* (»Listy filologické«, 1905); *Pelasgové* (t., 1906); *Gedanken über die Antike* (»Čechische Revue«, 1906); *Gymnasium* (»Naše Doba«, 1907); *Diskusse o Macharův Řím* (»Novina«, 1908); *Chronologický přehled kultury aegejské* (»Věstník« Kral. čes. společnosti nauk, 1908); *Myšlenky císaře Marca Aurelia*, překlad s úvodní studií o životě a vládě M. Aurelia (Praha, 1908); *Dějiny řecké. I. Doba předhistorická* (t., 1908). Mimo to přeložil do češt. H. B. Waltersovo dílo Řecké umění (t., 1909) a uveřejnil hojné recense v »Listech filologických«. *red.*

Perrotin Joseph, hvězdář francouzský, † 29. ún. 1904. V l. 1877—1900 vyšlo za jeho redakce sedm svazkův annálů hvězdárny v Nizze. *Kvn.*

Persie. Dějiny. Po veliké ruské půjčce r. 1900 vliv Ruska v P-ii značně vzrostl, sesílen byv ještě obchodní smlouvou z r. 1902, po níž následovala nová půjčka ve výši 11 mill. rublů; ruská vláda obdržela koncessi ke stavbě nových drah a silnic v P-ii a kromě toho ruské lodi měly otevřený přístup do přístavů v Perském zálivu. Hospodářská závislost P. na Rusku ovšem značně poklesla průběhem války ruskojapanské ve prospěch anglický. Po válce však podařilo se Rusku znova upevniti svůj vliv zejména v sev. P-ii. S Anglií učiněna r. 1907 smlouva, kterou oběma velmocemi garantována integrita a nezávislost P. a kterou vymezeny zájmové sféry obou. Sféra ruských zájmů je sever P. až k čáře Zohab, Ispáhán, Jezd, Zulfagar, kdežto jih P. až po Bender Abbási, Kirmán, Birdžán je vymezen zájmům anglickým a střed je neutrální.

Vnitřní vláda šáha Muzaffer-eddina vyznačovala se snahou uvésti do veřejného života v P-ii pokročilejší řády evropské. Za účelem seznání jich konal šáh sám několik cest do Evropy, jako r. 1900, 1902 a 1905. Státní hospodářství zlepšeno zákonem ze 13. dubna 1901, jímž zrušena všecka cla uvnitř země a zaveden jednotný tarif dovozní i vývozní, jiným zákonem sestátněny pošty. Zatím vzmohlo se v zemi silné hnutí, domáhající se řádův ústavních. Když r. 1905 hnutí nabývalo rázu revolučního, šáh odhodlal se omeziti svou autokracii konstitucí, jež zemi dána počátkem r. 1906. Výrazem jejím zatím bylo jakési národní shromáždění, kteréž ústavu šáhem předloženou mělo zrevidovati a upraviti. Sedění tohoto shromáždění zahájeno za přítomnosti diplomatického sboru a vysokých státních hodnostářův 8. říj. 1906. Ke konci roku posléze po bouřlivých debattách jednání zkoncováno a ústava v zrevidované formě přijata. Podle ní měly býti dvě komory: senát a sněmovna. Senát má 60 členů volených z polovice šáhem, z polovice sněmovnou. Tato má 156 zástupců volených na 2 roky a zastupujících vládnoucí rodinu, kněžstvo, náčelníky kmenů, šlechtu, velkostatkáře, obchodníky a kupce; město Teherán samo z toho má 60 zást., provincie 96; počet ten může býti zvýšen na 200. Výnos proklamovaný 30. pros. 1906 určoval o národním shromáždění, že jednání jeho je veřejné, členové jeho jsou chráněni immunitou, ministři jsou mu zodpovědni, dále že jemu přináleží kontrola financí a vnitřní správy, schvalovací právo ke změnám territoria země, ke změnám zákonův a j. O sedění jeho ustanoveno, že má býti ročně zahájeno 14. Mizanu (8. říj.).

Dne 8. led. 1907 zemřel oblíbený šáh Muzaffer-eddin, po němž nastoupil Muhammed Alí. Ten snažil se obmeziti pravomoc parlamentu a potlačiti strany žádající reformy. Pokus ten se mu nezdařil a byl přinucen prováděti další konstituční reformy a jmenovati ministerstvo pokrokové. Attentát na něho podniknutý z politických příčin v zimě r. 1908, při němž vážnějšímu úrazu unikl, byl výrazem veliké nespokojenosti lidu. Když pak v létě r. 1908 parlament nechtěl se podrobiti jeho vůli, Muhammed Alí způsobil ukrutným způsobem státní převrat. Rozehnal parlament, dal hlavní město Teherán bombardovati a zmocniv se ho, rozkázal provésti hromadné zatýkání protivníků, z nichž veliký počet popraven; také v provincii potlačil

oppoziční hnutí týmže způsobem, při čemž prohlásil, že nehodlá zrušiti ústavu, ale že zvolí nový parlament, utvořený na jiných základech. Situace v P-ii zůstala pak trvale nejistá, až v čci 1909 nastala skutečná občanská válka v P-ii, za níž Muhammed Ali svržen a šáhem ustanoven 12letý Ahmed Mirzá. — Literatura: Jackson, P-ia, past and present (Lond., 1906); J. Adams, P-ia by a Persian (t., 1906); Aubin, La Perse d'aujourd'hui (Pař., 1908); A. A. Matisen, Putěšestvije po P-iji g. 1904 (Petr., 1905; český překlad dra J. Karhana); Cresson W. P., P-ia, the awakening East (Lond., 1908).

Peruc má 178 d., 1213 obyv. čes., 18 něm. (1900).

* **Perzyński** Włodzimierz, básník pol. (* 1878), studoval ve Varšavě a v Italii. Je zástupcem modernismu polského. Z jeho básnické tvorby sluší především uvésti sbírku básní *Poezie* (1902), vynikajících zvláštní krásou a lepostí zvuku, při tom rázu pochmurného a teskného, ač ne bez Heineovského sarkasmu. Na mnohých básních P-kého silně znatelný jest vliv pol. básníka K. Tetmajera. Z dalších jeho plodů básnických sluší uvésti: *Hajali*; *Przebudzenie*; *Wizye*; *Nazajutrz*; *Zmierzch*; *Sad* a j. *Tmk.*

* **Peschka** Frant., něm. ministr krajan (* 1856 v Opatově — † 1. května 1908 t.). Věnoval se studiu hospodářství a vynikl záhy mezi německými hospodáři v Čechách. R. 1891 zvolen na Lanškrounsku do říšské rady, a když vzniklo hnutí agrární, stal se P. vůdcem německé strany agrární a jako důvěrník něm. agrárníků povolán 10. list. 1907 do kabinetu Beckova za německého ministra krajana. Ve Št. Hradci proslovil řeč, v níž se vyslovil, že zápas mezi Čechy a Němci může se skončiti teprve tehdy, až jeden národ podlehne úplně druhému. Podle těchto zásad jednal v úřadě svém. *-rb.*

* **Pester Lloyd** je polit. časopis dvakrát denně v Budapešti vycházející, orgán býv. liberální vládní strany. Založen 1. led. 1854.

* **Pěšechonov** Aleksěj Vasiljevič, spis. rus. (* 1867). Zprvu byl učitelem, potom statistikem při různých zemstvích. Ve mnohých periodických časopisech ruských uveřejnil četné práce o národním a hospodářském vychování, zejména v časopise »Věstnik Jevropy« a »Russkoje Bogatstvo«. R. 1894 byl po 5 měsíců vězněn v Petrohradě. Poč. r. 1899 usídlil se v Petrohradě a oddal se cele novinářské činnosti. V květnu 1901 byl ministrem vnitra Sipjaginem vypověděn z Petrohradu, načež žil ve Pskově až do konce r. 1902, kdy dovoleno mu vrátiti se do Petrohradu. V l. 1905 a 1906 byl opětně vězněn. V létě 1906 byl z hlavních zakladatelů strany národněsociální v Rusku a jest od té doby členem jejího výkonného výboru a spoluredaktorem jejího orgánu »Narodnosocialističeskoje Obozrěnije«. P. jest vynikajícím publicistou rus. Samostatně vydal: *Na očerednyja těmy* (Petr., 1904); *K voprosu ob intelligenciji* (t., 1906); *Nakanuně* (t., 1906); *Krestjane i rabočije* (1906); *Ekonomičeskaja politika samoděržavija* (t., 1906); *Agrarnaja problema* (t., 1906); *Chlěb, svět i svoboda* (t., 1906). *Tmk.*

* **Pešek** Josef, literární historik český (* 1878 v Lochenicích n. L.). Gymn. studia konal v Kr. Hradci, filosofická na čes. universitě v Praze V l. 1903 a 1905 suppleval na gymnasiu plzeňském, potom se stal skutečným učitelem na soukromém gymnasiu ve Vyškově a v Kr. Hradci. Samostatně vydal: *František Škroup, skladatel první původní české zpěvohry a národní naší hymny »Kde domov můj?«* (Praha, 1901); *Staročeská dramata* (Programm čes. gymnasia v Plzni na r. 1904—5 a 1905—6); *Prvá česká zpěvoherní představení* (Programm gymnasia ve Vyškově na r. 1905—6).

Peška 1) Bedřich, spis. čes., † 15. čna r. 1904 v Praze.

* **Pěškov** Aleksěj Maksimovič, spis. rus., viz Gorkij M. (Dopl.).

* **Pešková** Matylda, sestra herečky El. P-vé (* 1834 v Praze — † 10. čce 1904 v Kuřích vodách). Založila v Praze první český dívčí pensionát a soukromou školu, byla činná v Americkém klubu dam, přeložila některé dramatické spisy z cizích literatur, zejména francouzské a účastnila se vynikající měrou boje za naši národní existenci.

Peter 4) Hermann odešel r. 1905 na odpočinek. Sbírky *Historicorum Romanorum reliquiae* vyšel díl 2. v Lipsku r. 1906. Ovidiovy Fasti vyšly ve 4. vyd. t., 1907.

* **Petera** Emanuel, hospodář. spis. čes. (* 1846 v Hor. Dehtově u Miletína). Absolvovav vyšší ústav hospodářský v Libverdě, působil při praktickém hospodářství na velkostatcích do r. 1871, načež stal se skutečným učitelem při střed. hospodář. ústavě ve Vel. Meziříčí, v l. 1876—1900 působil při zemské hospodář. a vinař. škole ve Znojmě. Nyní je na odpočinku v Mor. Budějovicích. Vedle menších prací napsal samostatně: *Choroby rostlin* (Praha, 1882); *Botanika pro hospodáře* (Chrudim, 1902) a *Rostlinopis* pro žáky rolnických a zimních hospodář. škol (Praha, 1908).

* **Petkov** Dimitrije, politik a publicista bulhar. (* 1858 — † 11. bř. 1907 v Sofii). Vzdělával se z vlastní píle a iniciativy. R. 1875 přidružil se k povstaleckým četám bulharským a účastnil se bitek s Turky u vsi Čiporovce. Po rozprášení těchto čet uprchl do Rumunska, potom odebral se do Kišiněva, kde byl po nějakou dobu prostým dělníkem při tamní železné dráze. Počátkem války za osvobození vlasti ze jha tureckého vstoupil do družiny bulharských opolčenců. Na Šipce byl těžce raněn. Po ukončení války stal se úředníkem. R. 1881 vedl ve městech bulharských značnou agitaci proti tehdejším knížecím plnomocníkům a vydal v příčině té ostrou proklamaci, začež byl odsouzen k doživotnímu žaláři. Avšak po půldruhém roce propuštěn byl na svobodu. Od té doby po-

číná se jeho publicistická činnost. R. 1883 redigoval časopis »Svirka«, v němž stavěl se proti ruské politice v Bulharsku a přemluvil i Dragana Cankova ke kompromissu s konservativci. R. 1885 vydával časopis »Nězavisimost« a po převratu rumelském, jehož se činně účastnil, redigoval časopis »Nězavisima Bъlgarija«, kde zahájil boj proti generálu Kaulbarsovi. Po pádu knížete Battenberka redigoval časopis »Svoboda«. Počínaje r. 1884 P. byl lidovým představitelem a hlavou národněliberální strany bulh. R. 1893 byl předsedou národního sobrání. Dlouhou dobu byl t. zv. »kmetem« (městskou hlavou) v Sofii. Sofie vděčí mu za svou správu i různá znamenitá zařízení. R. 1903 stal se ministrem vnitra v kabinetě R. Petrova. Z nejvěrnějšího stoupence Stambulova stal se znenáhla zastancem Ruska. Koncem bř. r. 1906 zapleten byl do úplatkové affairy při dodávce nábojů. Dne 11. bř. 1907 byl v Sofii zavražděn. Napsal mimo jiné i brošuru: *Liberaljnyj Chadžijenov* (Sofia, 1886). *Tmk.*

* **Petr** I., král srbský, v. Srbsko, str. 991 *b.*

* **Petr** Lubomír, professor náboženství na reálce malostranské (* 1867 v Přešticích). Napsal: *Sbírka promluv k mládeži na všechny neděle církevního roku* (Praha, 1904) a přeložil Alfreda Rambauda: Dějiny Ruska od prvních jeho počátkův až do r. 1884 (Praha).

* **Petr** Karel, mathematik čes. (* 1868 ve Zbislavi u Čáslavě), vystudovav filosofickou fakultu v Praze, působil jako učitel na obchodní akademii v Chrudimi, na gymnasiích v Brně, Přerově a Olomouci. R. 1902 habilitoval se jako soukromý docent analyse na české technice v Brně, r. 1903 stal se soukromým docentem, pak mimořád. a r. 1908 řádným professorem mathematiky na české universitě v Praze. Jest mimořádným členem České akademie a Král. české společnosti nauk. Napsal četná pojednání z oboru mathematického a uveřejnil je jednak v »Rozpravách« České akademie, »Věstníku« Král. čes. spol. nauk a v »Časopise pro pěstování mathematiky a fysiky«, jehož jest též spoluredaktorem.

* **Petrascu** Mikuláš, spis. rum. (* 5. pros. r. 1859 v městě Tekuči), studoval v Bêrladu a Bukurešti. R. 1885 vstoupil do služeb diplomatických a působil naposledy jako vyslanecký sekretář v Cařihradě. R. 1892 ze služby diplomatické vystoupil. Jako spisovatel vystoupil nejprve v »Convorbiri literare« studiemi ze soudobé historie literární. Uveřejnil postupně 4 sv. kritik nadepsané: *Scriitori români contimporani* (Rumunští spisovatelé soudobí). *Drož.*

* **Petřík** František, pædag. spis. čes. (* 1857 v Doubravčicích u Č. Brodu). Vystudovav ústav učitel. v Praze působil na několika školách obecných a nyní jest učitelem měšť. školy ve Vys. Mýtě. Napsal několik methodických spisů pro školy obecné.

* **Petřík** Josef, geodaet český (* 1866 v Praze), vystudovav českou techniku v Praze, působil v praxi, stal se autor. stavebním inženýrem a civilním geometrem. Roku 1905 jmenován mimoř. professorem geodaesie na české technice v Praze. Jest členem kommisse pro státní zkoušky zeměměřičů, redaktorem »Zpráv Spolku architektů a inženýrů v král. Českém«. Tiskem vydal: *Užití methody nejmenších čtverců při výpočtu nivellací* (Praha, 1902); *Předpisy měřické* (t., 1906); *Základy geodesie nižší* (t., 1907).

* **Petrino** Dimitr, básník rumun. (* 1846 v Ružnici v Bessarabii — † 29. dub. 1885 v Bukurešti). R. 1870 uveřejnil v Černovcích svazek básní s názvem *Lumine şi Umbre* (Světla a stíny) a r. 1875 krásnou báseň, zvanou *Raul.* V témže roce odešel do Multanska, kde byl nadšeně přijat od mládeže, zanícené pro ideály vlastenecké. Tehda uveřejnil v »Convorbiri literari« několik básní a r. 1876 v časopise »Familia din Ungaria« báseň o 3 zpěvích, nazvanou *La gura sobii* (U krbu). Byl jmenován ředitelem státní bibliotéky v Jasech, kdež svěřena mu také supplentura uprázdněné stolice pro historii řeči a literatury rum. na universitě. *Drož.*

* **Petřivalský** Julius, lékař čes. (* 1873 ve Vinarech u Přerova na Mor.). Absolvovav lékařská studia v Praze, promovoval tu r. 1898, stal se pak assistentem české chirurgické kliniky a vykonav delší vědecké cesty po Německu, Belgii, Francii a Švýcarsku, habilitoval se r. 1909 pro chirurgii v Praze. Napsal řadu odborných prací chirurgických v listech českých i německých, jmenovitě o léčení volné kýly tříselné, nemoci Hirschsprungově, vrozeném rozštěpu patra, vředu duodenálním a jeho původu, retrográdní inkarceraci tenkého střeva, apendektomii a j. v.

Petrlik 2) Kristián, professor na čes. technice, † 31. března 1908 v Praze. Napsal ještě: *Tabulky vytyčovací na oblouky kruhové* (Praha, 1903); *Železnice* (t., 1902).

Petrov 12) Andrej Nik., voj. spis. rus., † 1900. — P. 14) Račo (Radul), bulh. důstojník a státník. V pohnutém roce 1887 byl vrchním velitelem vých. Bulharska a po příchodu knížete Ferdinanda min. války v kabinetě Stambulova; po odstoupení celého kabinetu byl v l. 1894—96 opět jako min. války v kabinetě Stojlova, načež dán do výslužby jako generál. V list. r. 1900 byl jmenován min. vnitra v kabinetě Ivančova, po jehož přetvoření v lednu 1901 se stal ministerským předsedou, musil však následkem resultátu voleb po dvou měsících ustoupiti koaličnímu kabinetu Karavelova. Dne 18. kv. 1903 jmenoval ho kníže Ferdinand opětně ministerským předsedou a ministrem vnějších záležitostí v kabinetě skládajícím se ze Stambulovců; kabinet tento musil však v listopadu r. 1906 odstoupiti.

* **Petrović** Petar, spis. chorv. (* 1877 v městysi Otočci v Chorvatsku). Vynikl jako dobrý novellista i dramatik. Drobnější črty své uveřejnil hlavně v časopise »Nar. Novina«. Napsal dramata: *Rkać* a *Ruška*, která byla provozována na chorvatském zemském divadle záhřebském. *Tmk.*

Petrovice 18), městec, mají 72 d., 526 obyv. čes. (1900).

Petrů Václav, paedagog a spis. český, † 10. srp. 1906 v Pelhřimově.

* **Petrus** Jan, spis. čes. (* 1863 v Novém Hradci Kr. — † 22. list. 1906 v Krásně na Moravě). Studoval na reálce a ústavě učitel. v Kr. Hradci, načež učiteloval v Parníku, Č. Třebové, Přívoze, r. 1890 stal se učitelem na měšť. škole ve Vsetíně, r. 1894 ve Valaš. Meziříčí. Napsal: *Malá zdravověda* (Valaš. Meziříčí, 1894); *Statistika hejtm. Valašsko-Meziříčského* (Holešov, 1896); *Lučba č. chemie* (Valaš. Meziříčí, 1900); *Poříčí řeky Bečvy* (t., 1902); *Okr. hejtmanství Mor.-Ostravské* (Mor. Ostrava, 1902, 2. vyd. 1904); *Přírodozpyt, t. j. fysika a lučba* (Praha, 1903); *Rostlinstvo* (t., 1903); *Nerosty a horniny* (t., 1904); *Živočišstvo a o těle lidském* (t., 1905); *Hejtmanství Valaš.-Meziříčské* (Valaš. Meziříčí, 1905) a j.

Petruševskij 1) Aleksandr Fomič, generál a dějepisec rus., † 1904. — **P.** 2) Fedor Fomič, fysik rus., † 17. ún. 1904.

Pettigrew James, fysiolog anglický, † 30. led. 1908 v St. Andrews.

Petzoldová-Sittová Marie v. Sittová.

* **Pěvecké sdružení učitelů moravských** povstalo r. 1903 z bývalých absolventův učitelského ústavu v Kroměříži. Zakladatelem jeho jest Ferd. Vach (* 1860 v Jažlovicích u Říčan), professor hudby, dříve v Kroměříži, dnes při muž. paedagogiu v Brně. První samostatné koncerty provedl se svým mladým sborem na výstavě Východočeské v srpnu 1903. Dirigent i pěvci, povzbuzeni úspěchem zde získaným, zavedli si pravidelné zkoušky, ke kterým se scházeli nejdříve do Kroměříže, pak do Přerova. Za vystouplé členy mladší vstupovali do sboru učitelé starší se značnou intelligencí hudební a mužně vyvinutými hlasy, bez ohledu na to, z kterého ústavu byli. Za členy přijímáni výhradně učitelé z Moravy nadaní zdatností hlasovou a hudební. Pěvci, počtem padesát, sjíždějí se ze všech končin Moravy nejméně jednou za měsíc na své útraty ke společným zkouškám do Přerova, když byli před tím doma dokonale své party nazpamět nacvičili. (Jediná taková zkouška stojí Sdružení 400 K.) Do září 1908 provedli sdružení učitelští pěvci 80 koncertů doma i za hranicemi. Na Moravě a v Čechách jsou známi téměř ve všech větších městech, rovněž i ve Vídni. Ze zahraničních pak koncertů dlužno vytknouti tournée do Německa od 16. do 30. dub. 1906 s pořadem: Vídeň, Mnichov, Norimberk, Lipsko, Berlín a Drážďany; tournée přes Čechy do Německa po velikonočních svátcích r. 1907 s pořadem: Chrudim, Kolín, Praha, Lipsko a Drážďany. O vánocích r. 1907 podniklo **P. s. m. u.** zdařilou koncertní výpravu do Záhřeba a Lublaně. V obou městech přijati byli pěvci s nevýslovným nadšením a slávou. Korunou úspěchů však tohoto učitelského sboru byl zájezd do Francie v dubnu 1908. **P. s.**, které vykonalo 3 koncerty v Paříži (v Trocadéru, divadle Châtelet a divadle Sáry Bernhardtové) a jeden v Nancy, těšilo se nejen nadšené pozornosti koncertního obecenstva francouzského, ale i kritiky. Více než ve 100 časopisech pařížských referováno bylo o obzvláštním úspěchu těchto koncertův. Pěvci zpívají vesměs z paměti, čímž ovšem bezprostřednost dojmu se neobyčejně zvyšuje. Repertoir obsahuje do dneška na 60 čísel převážnou většinou českých. **P-mu s.** dostalo se vyznamenání s místa nejvyššího udělením veliké zlaté medaille, ozdobené heslem a obrazem J. V. cís. Františka Josefa ze dne 19. srpna 1907. Z Paříže dovezlo si **P. s.** četné trofeje, z nichž uvádíme uměleckou plaketu od spolku pařížských professorů, zlatý věnec a plaketu od pěveckého svazu lotrinského z Nancy. *br.*

* **Pexa** Václav, lékař čes. (* 1878 v Kouřimi). Absolvovav lékařská studia na české universitě v Praze, promovoval tu r. 1901, stal se sek. lékařem v české dětské nemocnici, pak assistentem české kliniky pro nemoci dětské, načež se věnoval praxi soukromé. Přispívá články a referáty zvl. do »Čas. lékařů čes.«, do knihovny cvičitelů sokolských v Praze. O sobě vydal překlad Filatovova díla: *Semiotika a diagnostika dětských nemocí* (Praha, 1905).

* **Pexider** Jan Vilém, mathematik čes. (* 1874 v Karlíně), studoval na filosofických fakultách čes. a něm. university v Praze v l. 1893—98, na Sorbonně a Collège de France r. 1898—99, dále ve Vídni a Gotinkách, potom v l. 1907—8 práva v Praze a Bernu. Od ún. 1905 je docentem vyšší mathematiky a od čce 1908 zároveň docentem pojišťovací mathematiky na univ. v Bernu. Z jeho prací uvádíme: *Ueber Potenzreste* (Berl., 1908, »Archiv der Mathem. u. Physik«); *Sur la fonction E(x) etc.* (Palermo, 1907, »Rendiconti del Circolo matem.«); *Zur Invalidenversicherung* (Lip., 1907, »Zeitschrift für Mathem. u. Physik«); *Beitrag zur Zinstheorie* (Berl., 1907, »Zeitschrift für die gesamte Versicherungs-Wissenschaft«); *Anzahl der Primzahlen unter einer gegebenen Grenze* (Bern, 1906, »Mitteilg. d. Naturforsch. Gesellschaft«); *Fundamentale Beziehungen zwischen den Prämien der Lebensversicherung* (t., 1905, »Zeitschrift f. d. schweiz. Statistik«); *Une application d'une formule de Cauchy* (Palermo, 1904, »Rendiconti del Cir. matem.«); *Ueber Funktionaltheoreme* (Víd., 1904, »Monatshefte f. Mathem. u. Physik«); *Ueber symmetrische Funktionen etc.* (Berl., 1904, »Archiv der Mathem. u. Physik«); *Ueber das Abel'sche Theorem* (Štokholm, 1904, »Bibliotheca matematica«).

Pfitzer Ernst, botanik něm., † 2. pros. r. 1906 v Heidelberce.

Pfleiderer 1) Otto, filosof něm., † v čci r. 1908 v Grosslichterfeldu u Berlína.

* **Philipon** Édouard Paul Lucien, politik franc. (* 1851). Byl advokátem v Paříži. R. 1885 zvolen byl za poslance do posla-

necké sněmovny anc. Dal iniciativu k zákonu »O literárním a uměleckém vlastnictví« a byl zpravodajem parlamentní kommisse, které bylo uloženo projednání této otázky. Z jeho spisů sluší uvésti: *Traité théorique et pratique sur la propriété des dessins et modèles industriels*; *Étude de droit constitutionnel comparé sur le mandat impératif*. Kromě toho vydal: *Oeuvres mystiques de Marguerite d'Oingt*. *Tmk.*

Philippović z Philippsbergu 2) Fr., svob. pán, † 9. čna 1903 ve Vídni.

* **Picard** Alfred Maurice, inženýr a politik franc. (* 21. pros. 1844 ve Štrasburce). Byl ředitelem v ministerstvu veř. prací, v letech 1882—86 byl stát. radou a r. 1900 kommissionářem světové výstavy v Paříži. Po té byl gen. inspektorem des ponts et chaussées a sekčním předsedou ve stát. radě a jmenován členem akademie věd. Napsal mimo jiné: *Alimentation du canal de la Marne au Rhin et du canal de l'Est* (1880); *Les chemins de fer français* (1884—85); *Traité des chemins de fer* (1887); *Traité des eaux* (1890—95); *Le bilan d'un siècle* (1906—7) a různé memoiry. R. 1908—9 byl ministrem námořnictví v kab. Clémenceauově.

Píč 2) Josef Ladislav, archaeolog a historik čes., vydal dále: *Starožitnosti země České*, I.—III. (1899—1909; díl I. Čechy předhistorické, sv. 1. Pokolení skrčených koster, 1899; sv. 2. Pokolení kamenných mohyl, 1900; díl II. Čechy na úsvitě dějin, sv. 1. Kostrové hroby s kulturou marnskou a Bojové v Čechách, 1902; sv. 2. Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum; sv. 3. Žárové hroby v Čechách a příchod Čechů, 1905; díl III. Čechy za doby knížecí, sv. 1. Část archaeologická, 1909; dílu II. sv. 2. vyšel franc. *Le Hradischt de Stradonitz en Bohême*, přel. Jos. Déchelette, Lip., 1906; sv. 3. něm. *Die Urnengräber Böhmens*, t., 1907); *Přehled české archaeologie* (Praha, 1908). Na práce ty uvolnil čas zemský výbor tím, že vymohl dovolenou a platil substituci; od 1. září 1908 jest P. ve výslužbě.

Pietak Leonard, politik polský, † 26. ún. 1909 ve Vídni. Jako ministr krajan setrval ve všech kabinetech po Körbrovi až do r. 1907.

Pietor Ambroz, publicista slovanský, † 1906 v Turčan. Sv. Martině.

* **Pietrosa**, vesnička na záp. hranici Rumunska, důležitá tím, že zde byl objeven r. 1837 v hoře Istrici poklad, záležející ze zlatých šperků a zlatých nádob, jež jsou dílem umění gotského a pocházejí ze IV. stol. po Kr. Část vzácného tohoto pokladu se ztratila, zbytek (12 šperků a nádob), známý pod jménem poklad Athanarichův, chová se v museu bukureštském. Imitaci pokladu má berlínské museum pro umělecký průmysl a germanské národní museum v Norimberce. Srv. Odobesco, Le trésor de Pétrossa (Pař., 1889—1900, 3 d.). *red.*

* **Pigl** František, pseudonym Vožický, spis. čes. (* 1867 v Ml. Vožici). Vystudovav obchodní školu věnoval se praktickému obchodu. R. 1908 stal se tajemníkem »Národohospodář. Jednoty v Praze. Přispívá do časopisův odborných, hlavně belletristických, r. 1903 vydával humor. časopis »Neruda« a od r. 1905 rediguje »Dřevařský Věstník«. Samostatně vydal: *Desatero povídek* (Praha, 1906); románky: *Květy starostí* (v »Besedách Lidu«); *Kubištovy líbánky* (v »Lidové bibliotéce«); *Odrodilec* (v »Ludmile«) a *Meliorace* (v »Nerudovi«). R. 1906 sehrána v »Uranii« jeho antimilitaristická hra *Bude vojna*.

* **Pichl** Jiří, žurnalista čes. (* 1872 v Čes. Třebové). Absolvoval gymnasium, redigoval v Chrudimi týdeník »Hlasy z Vých. Čech«, byl členem redakce »Čes. Novin« a potom jako řečník a agitátor strany národně-sociální redigoval zašlý deník »Čes. Demokracii«, nyní je zodpovědným redaktorem ústředního orgánu strany národně sociální »Čes. Slova«. Napsal několik brošur a letáků k programmu strany národně-sociální.

* **Pikulík** viz Jos. Pokorný-Pikulík.

* **Pilbauer** Rudolf, spis. čes. (* 1865 na Smíchově). Studoval gymnasium a práva v Praze, kde dosáhl hodnosti doktorské. Byl koncipistou zem. výboru, později tajemníkem vývozního spolku a mimoř. professorem obchodní akademie. R. 1897 vstoupil do služeb obchodní komory a stal se r. 1907 sekretářem. Od r. 1900 řídil vývozní kancelář komory. Sepsal řadu statí z oboru politiky tržební a sociální v »Obzoru národohospodářském«, »Naší Době«, »Nár. Listech«, »Handelsmuseum« a jinde. V »Knihovně Merkuru« vydal spis *Tržba zahraničná*. Je nyní radou v ministerstvě pro veř. práce. *Dr. N.*

Pilbauerová Herma, spisov. čes., † 31. říj. 1902 na Smíchově.

Pilníkov má 161 d., 3 obyv. čes., 1053 něm. (1900).

* **Pinatypie** v. Fotografie (Dopl.), 436 *a*.

Pinero Arthur, dramatik angl. Udělena mu baronie r. 1909. Z dalších jeho her uvádíme: *Iris* (1901); *Letty* (1903); *A wife Without a Smile* (1904); *His House in Order* (1906); *The Thunder bolt* (1908).

* **Pini** Tadeusz, literární kritik pol. (* 1872). Svými pracemi silně připomíná Petra Chmielowského, kritika pol. Z jeho literárních děl sluší především jmenovati: *Studyum nad genezą Irydyona* (1899); *Dwaj poeci filozofowie* (1900); *Władysław Syrokomla i jeho utwory* (1901); *Utwory pośmiertne Z. Krasińskiego* (1902); *Nasza współczesna poezja* (1902). Kromě toho napsal kritické skizzy o poesii Asnykově, o Sienkiewiczovi, Nowickém, Niemojewském, Konopnické a j. Upravil též kritické vydání spisů Krasińského (1904 ve Lvově). *Tmk.*

Pininski Lev hr., politik pol., 10. čna 1903 odešel jako místodržitel haličský na odpočinek a stal se členem panské sněmovny. Za jeho pětiletého úřadování sběhla se řada nepříjemných událostí rázu politického, hospodář.-sociálního a národnostního. Stačí vzpomenouti na protižidovské výtržnosti

v záp. Haliči r. 1898, jež měly za následek uvalení výjimečného stavu a stanného práva na celou řadu okres. hejtmanství; na polní stávky r. 1902, při nichž padlo množství rusínských sedláků, domáhajících se zvýšení mzdy; na hrozné hospodářství v zemské spořitelně lvovské, jež ztratila několik millionů; na demonstrace lvovské studující mládeže proti rus. konsulátu; na spory rus. akademiků s univers. senátem lvovským o jazyková práva; na vystoupení skoro 600 rus. posluchačův universitních ze Lvova; na různé přehmaty při volbách r. 1901 a j.

***Pinkava** Viktor, histor. spis. morav. (* 1868 v Litovli na Moravě). Studoval gymnasium v Olomouci a Mor. Třebové, theologii a filosofii ve Vídni a Litoměřicích, kde r. 1892 vysvěcen byl na kněze; nyní je farářem v Čermné u Podmokel. Napsal do »Vlastivědy Moravské«: *Litovelský okres* (Brno, 1903); do »Hradů Moravských«, sv. I.: *Hrad Buzov* (Olomouc, 1905); *Olomúc — Velehradem* (Prostějov, »Nový Život«, 1907); *Geschichte der Stadt Gabel u. des Schlosses Lämberg in Böhmen* (Jablonné, 1897). Přispívá do »Matice Morav.«, »Časopisu vlasteneckého musea olomouc.«, »Časopisu katol. duchovenstva«.

Pino z Friedenthalu F. M., ministr rak., † 15. dub. 1906.

Pirro André, hudební historik franc. (* 1869 v St. Dizier), jest členem direktoria institutu Schola cantorum a professorem hudby na Ecole des hautes études sociales v Paříži. Napsal: *L'orgue de J. S. Bach*, pocténo cenou akademie (1894, přeloženo též do angličtiny), *L'esthétique de J. S. Bach* (1907); *Descartes et la musique* (1907) a ve sbírce »Les maîtres de musique« životopis *J. S. Bach* (1906).

***Písecký** B. V., pseud. Bedřicha Viléma Spiesse (v. t. 2).

Písečná 2), hejtm. Mor. Budějovice, má 102 d., 473 obyv. čes. (1900).

Pischel Richard stal se r. 1902 nástupcem Webrovým na universitě v Berlíně, † 1908 v Madrasu.

***Piskáček** Adolf, hudební skladatel čes. (* 8. list. 1873 v Praze). Vystudovav gymnasium a konservatoř v Praze, věnoval se zcela hudbě. Byl referentem »Radikál. Listů«, učitelem pěvecké školy Pivodovy, dirigentem akadem. orchestru a nyní je sbormistrem praž. »Hlaholu«. Složil opery: *Divá Bára*, jednoaktová (na vlastní text podle povídky B. Němcové); *Ughlu*, 3aktová (text podle Fr. Dahna); ballady pro soli, sbor a orchestr: *Dušičky*; *Krásná Marja*; *klavírní kvintetto*; *smyčcový kvartett*, *písně*, *sbory*, *ouvertury* a j. Přispíval do »N. Č. Revue« na r. 1904—5 a jiných časopisů, přeložil R. Dannenberka »Katechismus umění pěveckého« (Praha, 1905).

***Pissaro** Camille, malíř franc. (* 1830 v St. Thomas na Antillách — † 1903 v Paříži). Pocházel ze židovské rodiny portugalské. Vychováván byl ve Francii a měl se věnovati dráze obchodní. K malířství se obrátil r. 1855, kritika počala si ho všímati teprve od r. 1868. Náleží do skupiny umělců, kteří počínali impressionismem. Vedle Moneta jest on předním analytikem světla. Maloval v oleji, pastelem, gouaší. Látku svou béře ze života venkovského. Ovocné a zelinářské sady, vesnice, žně, česání ovoce jsou oblíbenými předměty jeho tvorby. — Jeho syn Lucien P. jest znám jako rytec a řezbář.

***Pišna** J., hud. skladatel (rodilý Čech, † 1896 v Praze). Vystěhovav se na Rus, byl po 35 let učitelem hudby na »Moskevském institutě blahorodných děvic«. Vydal množství skladeb vokálních i instrumentálních a několik cvičebnic pro začátečníky v hudbě. Jeho *100 různých exercicií* bylo předepsáno jako cvičebnice pro všechny státní ústavy a konservatoře ruské.

***Pištěk** Jan, divadelní ředitel a tenorista čes. (* 17. dub. 1847 v Praze). Studovav v Praze na konservatoři hudby a v Pivodově operní škole, vystoupil po prvé v Praze v Teatro Averino jako Manrico ve Verdiově opeře Troubadour, načež přijal jako operní zpěvák první engagement v Rusku. R. 1876 byl přijat za kapelníka ke společnosti Faltysově, potom ke Kramuelovi, od něhož převzal r. 1877 arenu v Kravíně na Kr. Vinohradech. R. 1879 zahájil se svou společností první období českého divadla v Brně v tamní Besedě. Když zřízeno v Brně r. 1884 prozatímné české Národní divadlo, P. stal se jeho prvním ředitelem. R. 1892 přenesl starou arenu z Kravína na její nynější místo na Kr. Vinohradech. V dubnu r. 1896 podnikl z Brna uměleckou výpravu s 80člennou operní společností do Splitu, kde hrál s úspěchem opery po dva měsíce. Zatím hrála v Praze jeho 22členná společnost činoherní. Zajížděje se svou společností do různých měst, r. 1899 přestavěl bývalou letní arenu na Kr. Vinohradech v kryté divadlo stálé, v němž od té doby hrál po celý rok. Jsouc divadlem pro nejširší kruhy lidu, poskytuje P-ovo Lidové divadlo obecenstvu zábavu při cenách nejlevnějších a těší se stále veliké návštěvě. Ředitel P. zemřel dne 5. dub. 1907 i pochován na hřbitově vinohradském, kde mu zřízen pomník. Od jeho smrti vede divadlo v tradicích jeho zakladatele vdova pí. Emma P-ová. P. má nepopiratelné zásluhy o začátky stálého českého divadla v Brně. V Praze a předměstích zjednal v davech obecenstva, které by jinak stíží zavadilo o zábavu divadelní, velikou oblibu divadlu. Z jeho společnosti vyšel také jistý počet předních umělců divadelních, jako Vojan, Heš, Polák, Želenský a j. *Št.*

***Pištěk** Jindřich Jiří, akad. malíř čes. (* 18. srp. 1873 v Praze). Byl žákem prof. Sequense a Václ. Brožíka. Konal studijní cesty po Vídni, Drážďanech a Mnichově, kde studoval staré mistry. Přispíval illustracemi do »Zl. Prahy«, »Obrázkové revue« a j. a hlavní jeho díla jsou: *Přemožená babička* (majetek A. M. kn. Thurn-Taxise v Rezně); *Zhaslý život*; *Konec* a *Vdova*.

* **Pišurka** Kresto, básník bulh. (* 1823). Je básníkem doby znovuzrození Bulharska. Z jeho spisů sluší hlavně uvésti: *Kutkuďačka* (1871); *Adelaida Alpiskata pastyrka*; *Ispadnal trgovec ili smrtna žrtva*; *Rachilin plač ili izbivanijeto na 14-tě chiljadi děca po povelenijeto na Froda carja judějskyj, kojeto se sluči s Vitlejem* (1872). Většina prací P-kových má charakter mravně-didaktický.

Piťha 2) Václav stal se r. 1906 mimoř. prof. a převzal r. 1907 redakci »Sborníku lékařského«. Z další jeho literární činnosti možno uvésti: *O porodnických ústavech v ruských hlavních městech* (»Čas. č. lék.«, 1902); *O aetiologii a diagnose mimoděložního těhotenství* (t., 1902;) *Przyczynek do kasuistiky pierwotnego raka macicy wraz z jajnikiem* (»Nowiny lekarskie«, 1904).

* **Pithekusa** v. Ischia.

* von **Pitreich** Heinrich, rytíř, rak. ministr (* 1841 v Lublani), byl jako důstojník generálního štábu přidělen ministeriu války; r. 1895 jmenován podmaršálkem. Byl ministrem vojenství od prosince r. 1902 až do 24. říj. 1906. Na odpočinek odešel jako polní zbrojmistr r. 1907.

* **Pius** X., panující papež (* 2. čna 1835 v Riese v provincii Treviso); rodné jeho jméno je Josef Sarto. Na kněze vysvěcen r. 1858, r. 1875 stal se kanovníkem a superiorem kněžského semináře v Trevisu, 1885 ustanoven biskupem v Mantově a r. 1893 jmenován kardinálem a patriarchou benátským; italská vláda uznala jej teprve po nějakém čase. Po smrti Lva XIII. byl 4. srpna 1903 zvolen papežem a 10. srpna korunován. Vůči italské vládě setrval na odmítavém stanovisku svého předchůdce; jinak však politika jeho objevila se mírnou, dovolil r. 1904 italským katolíkům účastniti se voleb dekretem »Non expedit«. Opatření francouzské vlády proti duchovním kongregacím velice roztrpčila Pia, jenž r. 1904 zakročil disciplinárně proti biskupům v Levalu a Dijonu, kteří byli od krajně ultramontanní strany nenáviděni. Katolické velmoci souhlasily s protestní notou Francie, kterou dala tato na jevo své rozhořčení. Na to nastala rozluka církve a státu ve Francii (v. t., Dopl.). Ve vnitřní správě církve P. zdůrazňoval ve svých allokucích povinnosti kleru, péči o semináře, církevní hudbu a j. Apoštolským listem »Quoniam in re biblica« ze 27. bř. 1906 určil nový směr katolickému studiu bible, kromě toho vydán nový katechismus (*Compendio della dottrina cristiana*, Řím, 1905) a projektována kodifikace platného práva kanonického. Lit.: Schmidlin, Papst P. X., sein Vorleben u. seine Erhebung (Hamm, 1903); Fevre, Pie X, pontife et souverain (Pař., 1903); Narfon, Pie X (t., 1904).

Pi y Margall Francesco, politik špan., † 1901.

* **Pižl** Alois, professor »Československé obchodní akademie« v Praze (* 1878 ve Vys. Veselí). Napsal: *Finanční arithmetika* (Praha, 1906).

Plaček 2) Boleslav, ryt., † 18. pros. 1908 v Kutné Hoře.

* **Plaček** Václav viz V. P. Trnavský.

Planá 1) má 182 d., 4 obyv. čes., 1814 něm. (1900). — P. 2) má 463 d., 31 obyv. čes., 3502 něm. (1900). — P. 5) Chodová má 180 d, 2 obyv. čes., 1180 něm. (1900).

Plaňany mají 190 d., 1416 obyv. čes. (1900).

* **Planck** Max, fysik něm. (* 1858 v Kielu), habilitoval se r. 1880 na univ. v Mnichově, byl professorem v Kielu a od r. 1889 jest univ. professorem v Berlíně. Náleží k předním zástupcům theoretické fysiky. Napsal: *Hauptsatz der mechanischen Wärmetheorie* (1874); *Gleichgewichtszustände isotroper Körper in versch. Temperatur* (1880); *Princip der Erhaltung der Energie* (1887); *Grundriss der allgem. Thermochemie* (1893); *Vorlesungen über Thermodynamik* (1897, přelož. též do ruštiny a angličtiny); *Vorlesungen uber d. Theorie der Wärmestrahlung* (1906).

Planice 1) má 213 d., 1768 obyv. čes. (1900).

Planquette Robert, skladatel franc., † 1903 v Paříži.

Plaški, osada v Chorvatsku, má 1943 obyv.; okres 9774 obyv. (1900).

Platen 1) August, hr. Z cesty do Vídně (9. září — 23. říj. 1820) P. vracel se domů přes Čechy a seznámil se při této příležitosti poněkud i s češtinou. (Die Tagebücher des Grafen August von P., vyd. Laubmann a Scheffler, Štuttg., 1896—1900, II, 420 sl.). 13. list. 1820 zaznamenal ve svém deníku, že studuje (v Erlankách) arabštinu u Kanna a hodlá mimo to ještě obírati se češtinou a staroněmčinou a chce čísti i hodně řecky, pro perštinu (jíž se před tím obíral) nezbude času. P-ovými převody z Háfize obírá se detailní studie Friedr. Veita, P-s Nachbildungen aus dem Diwan des Hafis (Berl., 1908). Homosexuální lyrika Háfizova poutala stejně disponovaného P a (poměr k O. v. Bulowovi a Hoffmannovi-Cardeniovi). Nachbildungen aus dem Diwan des Hafis hotovy byly koncem r. 1822. Opis tento, jehož snad ještě užil vydavatel Redlich r. 1880, nyní je neznámý. Prvopis překladu, jejž autor marně nabízel nakladatelům, zachován mezi rukopisy P-ovými nyní v Mnichově (čís. 15.), v celku 50 gazelů s prologem Goethovi a předmluvou. Stejně nezvěstný je P-ův výbor z r. 1825. P. sám nepojal ho do vydání svých spisů, teprve Fuggerovo (Pfeuferovo) vydání po smrti básníkově z r. 1839 (16 básní a 14 jednotlivých strof, snad právě výbor z r. 1825). Teprve Redlichovo vydání z r. 1880 obsahuje Nachbildungen, ale odchylné od zachovaného rukopisu; nové vydání je žádoucí. *Dk.*

* **Platzhoff** Lejeune Eduard, filosof a sociolog něm. (* 1874 ve Frankfurtě n. M.), professor univ. v Genevě. Vzdělav se na velikých moralistech francouzských a amerických, vydal řadu hodnotných děl z praktické filosofie: *Werk und Persönlichkeit* (1903); *Lebenskunst* (1905); *Religion gegen Theologie*

und Kirche (1905) a *Handschuhmoral* (1905), v nichž proniká silně novoidealismus a tužby náboženské; širým obzorem a životnou charakteristikou se značí jeho monografie *E. Renan* (1900) a *P. de Lagarde* (1903). *AN.*

* **Plehve**, rus. ministr vnitra, viz Pleve.

* **Plechanov** Georgij Valentinovič, publicista a politik rus. (* 1857). Studoval na junkerském učilišti, potom na hornickém ústavě v Petrohradě, kde se pustil do víru politického a stal se členem redakce časopisu »Zemlja i Volja«, v němž uveřejnil cennou práci: *Zakony ekonomičeskago razvitija i zadači socializma v Rossiji*, která byla zároveň i programmem strany Zemli a Voli. Když pak vznikly v této straně rozpory a přivedly Narodnuju Volju (v. t., Dopl.) na cestu terrorismu, P. byl protivníkem této tendence. Potom byl redaktorem časopisu »Černyj Pereděl«, a když tento byl policií potlačen, uprchl do ciziny, kdež se věnoval národohospodářskému studiu. R. 1885 založil sociálně-demokratickou skupinu »Osvobožděnije truda«, která vydala jeho brošuru: *Socializm i političeskaja borjba* (Geneva, 1883; 2. vyd. Petr., 1906), potom *Naši raznoglasija* (Geneva, 1884, 2. vyd. Petr., 1906). Tato kniha právem počítá se za podklad k sociálně-demokratickému ruchu ruskému. R. 1895 vydal v Petrohradě knihu: *K voprosu o razvitiji monističeskago vzgljada na istoriju* pod pseud. N. Beljtov. R. 1896 napsal: *Osnovanija narodničestva v trudach g. Voroncova* (vydáno pod pseud. A. Volgin). V letech 90tých XIX. stol. přispíval hojně do časopisu »Neue Zeit«. R. 1895 vypověděn byl jako anarchista z Francie. R. 1901 stal se spolupracovníkem rus. sociálně demokratických časopisů v Genevě vycházejících: »Iskra« a »Zarja«. Od r. 1905 P. vydává v neperiodických brošurách svůj *Dněvnik social-děmokrata*, zprvu v Genevě, potom v Petrohradě. Vedle toho napsal: *Za dvadcať lět. Sbornik statěj litěraturnych, ekonomičeskich, filosofskich i istoričeskich*; *Kritika našich kritikov*; *Russkij rabočij v revoljucionnom dviženiji, po ličnym vospominanijam*; *Vserossijskoje razorenije* (konfiskováno) a j.

Plener 1) Ignaz, politik rakouský, † 17. led. 1908 ve Vídni.

* **Plešovský** A. O., pseud. A. Otahala (Dopl.).

Pleve V. K., statník rus. Jako ministr vnitra sledoval s krajností ještě větší politiku svého předchůdce. Za něho vypracován v ministerstvě projekt reformy, podle níž měly všechny místní státní a veřejné ústavy podrobeny býti správě gubernátorův. Po jeho návrhu a jeho přičiněním byla od r. 1903 gubernátorům značnou měrou podrobena tovární inspekce. Na jeho popud uzákoněn byl dne 5. kv. 1903 institut újezdní policejní stráže, který zaměnil takto dřívější policii selskou. Připravovaná P-m reforma selského zákonodárství měla ještě více stav selský uvésti v nerovnoprávnost s jinými vrstvami obyvatelstva. P. obviňován byl dále z trestuhodné nečinnosti v době židovských pogromův, zejména v Kišiněvě. Vedle toho byl i horlivým straníkem války Ruska s Japanskem, chtěje tím odvrátiti pozornost ruského obyvatelstva od vnitřních věcí ruských. Dne 28. čce 1904 usmrcen byl pumou hozenou v jeho kočár. P. jako energický ministr požíval neobmezené důvěry cara Mikuláše II. Pronásledoval nihilisty a všechny jeho reformy směřovaly více méně k decentralisaci statní moci. *Tmk.*

* **Plicka** František P., spis. čes. (* 1846 v Něm. Kopistech — † 1894 ve Skalici u Litoměřic). Absolvovav obchodní školu a účetnictví na universitě v Praze, stal se úředníkem záložny v Terezíně, kdež působil 23 roků. Napsal: *Německé Kopisty před a po založení král. svob. města a pevnosti Terezína* (Terezin, 1885); *Zádušníky*, místopis (t., 1884); *Terezín*, historický obraz založení města ve 3 d. (t., 1893) a jiné menší spisy odnášející se k dějinám města Terezína. Také napsal tři povídky: *Vůle otcova*, *slova matky*; *První klep terezínských mlýnů* a *Audience v širém poli.*

Pliverić Josip, právník chorv., † 1907. Uveřejnil mimo práce již uvedené studii *Riječko pitanje* (Záhřeb, 1900) a krátce před smrtí připravil k tisku pamětní spis *Spomenica o državopravnih pitanjih hrvatsko-ugarskih* (Záhřeb, 1907).

Plockhorst Bernhard, malíř německý, † 18. kv. 1907 v Berlíně.

* **Ploutvonožci**, ploutvonozí plži, viz Zadožabří.

Plumlov má 260 d., 1416 obyv. čes., 11 něm. (1900).

* **Plumlovská** V. P., pseudonym Vojtěchy Baldessari, čes. dram. spisovatelky pro mládež (* 17. dub 1854 v Plumlově na Mor.). Studovala soukromě německy v Černovicích v Bukovině, kde také složila zkoušku učitelskou. Vrátivši se na Moravu působila v Rymařově a ve Šternberku, odkudž přešla na čes. školu v Kroměříži, kdež od r. 1881 působí na dívčí škole obecné. Napsala několik divadelních her pro mládež (*Svatoň a Milena*; *Honza v zakletém zámku*; *Sůl nad zlato*; *Sněhurka*; *Zahrada sudiček*; *Krakonoš* a jiné).

* **Plzák** František, chemik čes. (* 1877 v Praze), studoval na gymnasiu v Rychnově n. Kn. a v Praze, stal se r. 1899 magistrem farmacie a složiv zkoušku maturitní promován r. 1902 na doktora filosofie. Studoval dále na univ. v Lipsku a na technice v Curichu. R. 1904 cestoval po universitách severoamerických a r. 1905 habilitoval se pro organickou chemii na čes. universitě. Od r. 1904 jest assistentem chemického ústavu. Vědecké práce jeho uveřejněné ve spisech Čes. akademie a ve sbornících jinojazyčných jsou: *Tubo-kurare* (»Rozpravy« Čes. akad., 1901); *Rozkladové napětí hydrátu sodnatého* (t., 1902); *Inverse sacharosy platinovými kovy* (t., 1903); *Příspěvek k poznání cyklaminu* (t., 1902); *O cukerných složkách cyklaminu* I. a II. (t., 1903 a 1905); *Rozbor přiboudliny* (t., 1907);

O fichtelitu (t., 1907). Společně s drem Baborovským napsal učebnici *Elektrochemie*.

Plzenec 1) má 195 d., 1982 obyv. čes., 27 něm. (1900).

Pobědonoscev K. P. † 23. bř. 1907.

Počta Filip, palaeontolog a geolog čes., po odchodu prof. Woldřicha jmenován řádným prof. geologie a palaeontologie při čes. universitě. Byl zvolen za člena sboru pro přírodovědecké prozkoumání Čech a geologických společností v Paříži, Berlíně a ve Vídni. Vydal nákladem České akademie *Rukověť palaeozoologie* (1904—5, 2 d.), dále některé palaeontolog. práce, jako o houbách křídových z Francie (Pař., 1907) a popsal důležitý objev počáteční komůrky u r. Orthoceras ze siluru českého, kterým navázány fylogenetické vztahy mezi vymřelými hlavonožci (několik pojednání r. 1902, 1903 a 1907). Z geologie dynamické prozkoumal strukturu ohybů v silurských zvrásněných vápencích (f_1) Barrandovy skály (1908). V »Archivu pro přírodovědecký výzkum Čech« vydal jakožto V. sekci geologické mapy: *Širší okolí pražské* (1902) a ve »Věstníku« Kr. čes. společnosti nauk geologickou studii o půdě města Prahy (1905).

Podbořany mají 330 d., 38 obyv. čes., 2998 něm. (1900).

***Podgornik** Fran, slavjanofil a publicista slovinský († 16. září 1904 ve Vídni), počal psáti koncem let sedmdesátých XIX. stol. v slovinských a rusofilských časopisech různé články o slovanské idei, tak zvl. do »Slovanského Almanachu« vycházejícího tehdy ve Vídni v různých jazycích slovanských. Poč. let 80tých XIX. stol. P. založil časopis »Slovanski Svet«, který se udržel po 10 let. Zde P. uveřejňoval ruské verše ve slovinské transkripci a slovinské zase v kyrillici. Redigoval též »Slavisches Echo« vycházející ve Vídni.

Podhajský 1) Vincenc, lékař a spis. čes., † 15. led. 1905 v Olomouci.

Podhora Josef, cukrovarník čes. (* 1859 v Třebušicích), studoval reálku v Praze a v l. 1878—82 chemii na vysoké škole techn. v Praze. V cukrovarnictví jest činný od r. 1882. Účastnil se mezinárodního cukrovarnického kongressu v Paříži r. 1908, obdržev nadaci z Hodkova fondu, a přednášel tam: *Le calorisateur horizontal permettant nettoyage en marche*. Uveřejnil četná pojednání odborná v »List. cukrov.«, v II roč. »Chem. Listů pro vědu a průmysl« (*Ignác Ant. Brém, zakladatel výroby komorové kyseliny sírové z kyzů v Čechách*; vyznamenáno cenou Chem společnosti pro vědu a průmysl); *The Union of the Sugar-Technikers. La diffusion continue de Hyross-Rak*. (v VII. International Congress of applied Chemistry in London, 1909). Přispívá statistickými články do Neumannova cukrovarnického kalendáře. O sobě vydal: *Dějiny okres. Spolku cukrov. středních Čech* (vystaveno bylo v cukrovarnickém oddělení na Jubil. výstavě v Praze, 1908). Z jeho vynálezů sluší uvésti: *Filtrační tlakové reservoiry*, postavené r. 1893 v raffinerii v Přerově, *patentní jízky k parním kotlům soustavy Pseudo-Mennuièrovy*, postavené r. 1896 v Dol. Beřkovicích, a *ležaté diffusní předhřívdky* s několika chody, které se začínají zaváděti do cukrovarů. Od r. 1905 působí jako technický adjunkt při cukrovaru v Úvalech.

Podivín 1) má 399 d., 2303 obyv. čes., 48 něm. (1900), zimní školu hospodářskou, záložnu, spořitel. a zálož. spolek a mlýn.

Podlaha Antonín, spis. čes., od r. 1903 kanovník metropolit. kapitoly v Praze. R. 1903 byl zvolen dopisujícím členem Čes. akademie, r. 1907 mimořádným členem Král. čes. společnosti nauk. Vedle uvedených spisů vydal ještě v »Soupise památek historických a uměleckých«: *Knihovna kapitolní* (Praha, 1904); společně s K. Hilbertem: *Metropolitní chrám sv. Víta* (t., 1907); *Politický okres Vinohradský* (t., 1909); *Posvátná místa království Českého* (Praha, 1909, Dědictví Svatojanské, dosud 3 svazky). Od r. 1905 vychází jím založená sbírka publikací z rukopisův archivu a knihovny metropolitní kapitoly (*Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis*), v níž posud sám vydal 6 svazků, od r. 1908 vydává: Sbírku pramenů církevních dějin českých stol. XVI. až XVIII. (posud 3 svazky). Jest redaktorem »Dědictví Svatojanského« a spoluredaktorem několika časopisů theologických.

Podmokly 1) mají okr. soud, 585 d., 797 obyv. čes., 8241 něm. a 3 j. národ. (1900).

Podol 5) Bílý má 119 d., 832 obyv. čes. (1900).

Podolák Josef, spis. čes., † 1905 v Pardubicích. Vedle menších spisův a brošur týkajících se samosprávy napsal ještě větší spis: *Zřízení obecní a řád volební v obcích* (Praha, 1900).

Podpěra Josef, botanik čes., stal se doktorem fil., r. 1902—3 byl assistentem botan. oddělení Musea král. Českého, r. 1903 stal se prof. na gymn. v Nov. Bydžově, r. 1903 na gymn. v Olomouci, r. 1908 na II. čes. reálce v Brně. Jest spolupracovníkem kommisse pro přírodovědecké prozkoumání Moravy a členem (pro Moravu) kommisse pro fytogeografický výzkum Rakouska. Z dalších jeho prací zvláště uvádíme tyto: *Zwei neue Laubmoosarten der Flora Mährens* (»Oest. bot. Zeitschr.«, 1902); *Ein Beitrag zu den Vegetationsverhältnissen von Südbulgarien* (»Verh. d. k. k. zool.-bot. Ges.« ve Vídni, 1902); *Studien über die thermophile Vegetation Böhmens* (»Engler's Jahrbücher«, Berl., 1904); *Pflanzengeographische Studien aus Böhmen* (»Beihefte zum Bot. Centralblatt«, 1904); *O vlivu periody glaciální na vývoj květeny zemí českých* (Přír. klub v Prostějově, 1904). Za přípravné práce ke studiu mechů moravských sluší pokládati: *Výsledky bryologického výzkumu Moravy* (5 částí: I. a II. ve »Věstníku« Klubu přírod. v Prostějově, III., IV. a V. ve »Zprávách« kommisse pro přírodovědecké prozkoumání Moravy). Studia fytogeografická

shrnul v díle: *Vývoj a zeměpisné rozšíření rostlin květeny zemí českých* (v knihovně »Přírody a školy«, Mor. Ostrava, 1906). Pro školy napsal: *Klíč na určování nižších rostlin tajnosnubných* (Olomouc, 1908).

* **Podroužek** Adolf, úředník v horním inspektorátě Sever. dráhy (nyní státní) v Mor. Ostravě (* 1871 v Napajedlích). Napsal: *Propast Macocha* (Praha, 1896) a s K. Fadrusem: *Průvodce po Mor. Ostravě a okolí.*

Podstát má 214 d., 74 obyv. čes., 1443 něm. (1900), 2 mlýny.

Podstatný Josef, filolog čes., † 20. čce 1904 v Ml. Boleslavi. Napsal ještě do výroč. zprávy mladobol. gymnasia: *Dějiny posledního čtrnáctiletí c. k. gymnasia mladoboleslavského* (1902 a 1904).

* **Podtatranský** Rehor, pseudonym R. Urama (v. t., Dopl.).

* **Podzol,** ruský termin technický, označující bělavou půdu (hlínu), jež jest bohata nejdrobnějším pískem, ale málo úrodná a neprosáklivá. Dr.-*n.*

* **Pogrom,** rus., sluje v ruštině zpustošení nebo vyplenění. Výrazu toho užívá se od r. 1905 pravidelně o pronásledování židovského obyvatelstva v různých městech rus., které provázeno bývá obyčejně drancováním a pálením jejich příbytků, krámův i obchodů, velmi často i vražděním. Aranžéry takových p-ů bývají obyčejně černé sotni (v. t., Dopl.). *Tmk.*

* **Pohl** Jan, spis. čes. (* 1861 v Mýtě u Plzně). Studoval na akadem. gymn. a na práv. fakultě v Praze. Jako advokát působil ve Vel. Byteši na Moravě, ve Slaném a nyní ve Zbirově. Záhy počal sbírati listinnou látku k dějinám Zbirovska a potom i Slanska. Psal jednotlivá pojednání do slanských místních časopisů (*Pchery*; *Řisuty*; *Knovíz*; *O zvonech na Slansku*), do »Časopisu přátel starožitností« (*Tutleky*), do »Rokycan. Listů« (*O železářství v Podbrdsku*), do »Nár. Politiky« (*O poštách v Podbrdsku*; *Chopinův pobyt v Praze*), do »Stráže Podbrdska« a »Žďáru« (*Kroniky Zbirova a Radnic*), o sobě vydal: *Radnice* (Rokycany, 1905) a *Příspěvek k dějinám českého poštovnictví* (Praha, 1903).

Pohle Leon, malíř něm., † 27. ún. 1908 v Drážďanech.

Pohled 1) má 93 d., 237 obyv. čes., 361 něm. (1900).

Pohlmann Robert. K publikacím jeho dodati jest: *Sokrates und sein Volk.* Ein Beitrag zur Geschichte der Lehrfreiheit (Historische Bibliothek, sv. 8., Mnichov, 1899); *Griech. Geschichte im 19. Jahrh.* Festrede (t., 1902); *Zur Geschichte der antiken Publicistik* (Sitzungsb. d. bayer. Akad., phil.-hist. Cl., 1904); *Sokratische Studien* (t., 1906); *Zur Geschichte der Gracchen* (t., 1908). P-ův »Grundriss der griech. Geschichte nebst Quellenkunde« vyšel v 3. vyd. v Mnichově, 1906. Konečně P. opatřil 23. a 24. vydání prvního dílu slavného spisu Roscherova: System d. Volkswirtschaft. I. Grundlagen d. Nationalokonomie (Štutg., 1900 a 1906). *Vý.*

Pohořelice 3) v hejtm. mikulovském, od 1. ún. 1903 sídlo okr. soudu, má 304 d., 710 obyv. čes., 2141 něm. (1900).

Pochhammer Paul, interpret Danteův (* 1841 v Nise v Prus. Slezsku), jest důstojníkem pruské armády a docentem na Humboldtově akademii v Berlíně. Napsal: *Dante und die Schweiz* (1896); *Durch Dante. Führer durch die Commedia* (1897); *Dantes göttliche Komoedie frei bearbeitet in deutschen Stanzen* (1901); *Ein Dante-Kranz aus hundert Blättern* (1906).

* **Pochop** Antonín, spis. čes. (* 7. ún. 1862 v Dol. Štěpanicích). Vystudovav ústav učitel. v Jičíně, působil při obec. školách na venkově a nyní jest učitelem měšť. školy v Jilemnici. Vedle příspěvků v časopisech »Vyšehrad«, »Poslu z Budče«, »Ill. Světě«, »Besedách Lidu« a j. napsal samostatně pohádky: *Devaterník* (Praha, 1904); *Devětsil* (Vel. Meziříčí, 1905) a *Sedmikrása* (t., 1906).

Poincaré 2) Raymond, politik franc., byl v kabinetě Sarrienově r. 1906 ministrem financí. Vydal: *Idées contemporaines*; *Études et figures politiques*; *Causes littéraires et artistiques.*

* **Pojezdný** J. K. (i Pojezný, pseud.; vl. jm. Jaromír Doležal); slavista (* 1883 v Hostákově u Třebíče na Moravě). Gymn. niž. studoval v Třebíči, vyšší v Pelhřimově. Filosofická studia počal v Praze a pokračoval v nich u Jagiće ve Vídni, kdež po absolutoriu se stal úředníkem knihovny ministerstva obchodu. Literární činnost jeho jest překladatelská a původní, jež spočívá v revuálních čl. různých listů a časopisů (čes., něm., rus.), hlavně však vídeňských a moravských. Překládá ze všech slov. jazyků a francouzštiny; jmenovitě uvedl ve známost Čechů J. F. Naživina, stoupence Tolstého

* z **Pokiewa** Ludwik v. Jucewicz.

* **Pokoj** Šimon, professor při reálce v Čes. Budějovicích (* 17. říj. 1864 na Brabci u Včelnice). Studoval na gymnasiu v Jindř. Hradci, na theol. ústavě v Linci a v Čes. Budějovicích, kde vysvěcen na kněze, načež byl kaplanem v Jindř. Hradci a od r. 1893 působí na reálce českobudějovické. Napsal a vydal: *Církevní dějiny pro střední školy* (Praha, 1897); *Dějiny zjevení božího ve Starém zákoně pro střední školy* (t., 1904); *Dějiny církevní a stručné dějiny zjevení božího ve Starém zákoně pro III. tř. škol měšťanských* (t., 1908); *Dějiny církevní pro III. tř. škol měšťanských* (t., 1908); *Učebnice a čítanka náboženství katolického pro vyšší třídy škol střed.* Díl I.: *Věrouka* (t., 1909); *Chrestomathie biblická pro střed. školy* (t., 1909).

* **Pokorný** Josef, čes. chemik, kolorista (* 12. ún. 1864 v Ivanovicích na Mor.), studoval v Praze na čes. technice odbor chemie, později na école de chimie v Mulhusách, kdež byl assistentem prof. Noeltinga. Později byl v řadě závodů v Německu, Rakousku a Rusku, kde všude pracoval hlavně o synthesách organických barviv. Do tisku zavedl užívání kyselinv β-oxynaftoové o bodu tání

216° a obdržel pomocí její s dianisidinem první modré barvivo přímo na látce vyvozené, zabýval se potiskováním polovlny, vyvozováním černě anilinové na vlně a polovlně a leptáním jí na pestro a j. v. Práce jeho publikovány jsou v »Bulletin de la Société Industrielle de Mulhouse«, »Revue générale des matières colorantes« (Paříž), v »Listech Chemických«, »Časopise pro průmysl chemický«, »Rozpravách« Čes. akademie, »Textilním Obzoru« a »Živě«.

* **Pokorný** František, operní pěvec čes. (* 23. bř. 1882 v Nov. Benátkách). V 19. roce věku přistoupil k venkovské společnosti divadelní jako herec, po třech letech přešel ke společnosti Zollnerové, kde zpíval ve sboru 1. bas, načež angažován k českému Národnímu divadlu v Brně, kde objevil, že má hlas tenorový. Učil se v Brně zpěvu u Auspitzera a dojížděl za týmž účelem do Vídně k Robinsonovi. Pokračoval v zdokonalení tak rychle, že záhy mohl zpívati první partie tenorové. R. 1907—9 byl členem Městského divadla Kr. Vinohrad. Hlavní úlohy: Jeník v »Prodané nevěstě«, Lukáš v »Hubičce«, Dalibor, Kozina ve »Psohlavcích«, don José v »Carmen«, Postillon z Lonjumeau, Pinkerton v »Madame Butterfly« a j. P. vyniká lahodou hlasu, správností ve zpěvu a snahou v pravdě uměleckou. *Št.*

Pokrovskij 4) Petr Ivanovič (nikoli Michajlovič), mathematik rus., † 1901.

* **Polabská** Tereza, pseud. Terezie Gošićové (v. t., Dopl.).

* **Polabský** viz Arnošt Schwab-Polabský.

* **Polák** Karel, herec (* 1834 ve Starých Hradech u Libáně — † 22. dub. 1906 ve Vl. Březí). Záhy věnoval se divadlu, r. 1853 působil u společnosti Prokopovy, r. 1856 u Zöllnerovy, načež r. 1858 angažoval jej ředitel Thomé ke stavovskému divadlu. Ale odtud brzo odešel opět k venkovským společnostem. R. 1864 angažován k čes. zemskému divadlu, kde vytrval až do r. 1878. Zde vytvořil řadu hrdinných i starších postav, jež počínajíc lordem Burleighem v »Hraběti Essexu«, zakončila v princi Lotarinském v Jeřábkově »Synu člověka«. P. byl herec velmi svědomitý, který na sebe upozorňoval vedle nejlepších sil dobře promyšleným přednesem. Srv. »Osvětu« na r. 1906, str. 566.

* **Polák** Robert, operní pěvec čes. a režisér operní (* 7. bř. 1866 v Nov. Hradech) Studoval v Táboře, kde jeho otec byl sládkem, potom navštěvoval v Praze školu malířskou a zároveň operní Lukesovu. R. 1884 byl angažován ke společnosti Píštěkově, r. 1891 ke společnosti Švandově a r. 1894 k Národnímu divadlu v Praze, kde r. 1899 byl jmenován i režisérem opery. P. je bas buffo, vynikající jednak zpěvně, jednak hrou, k níž pokaždé upravuje si případnou, někdy i velmi výraznou masku. Jest umělec vzácné horlivosti a svědomitosti. Z předních jeho úloh buďte připomenuty Mumlal ve »Dvou vdovách«, Kecal a Bartolo. *Št.*

* **Poláková** Karolina, rod. Huttaryová, oper. pěvkyně čes. (* 1845 v Čes. Dubě — † 17. dub. 1906 v Praze, pochována v Nov. Benátkách). Věnovala se záhy opernímu zpěvu; vystupovala na král. divadle v Berlíně, r. 1866 angažována k něm. divadlu v Praze, kde dosáhla značného úspěchu ve vysokých partiích sopránových. R. 1867 provdala se za inspektora velkostatku Alexandra Poláka a r. 1869 opustila divadlo a jen občas vystupovala pohostinsku v obou divadlech pražských a v koncertech. K nejlepším úlohám, jež na čes. divadle zpívala, řadí se Markétka, Valentina v »Hugenottech« a Ginevra v Halévyho opeře »Guido a Ginevra«. P. bývala velmi sympathickým zjevem pražského hudebního života.

* **Poláková** Berta v. Pichová.

* **Polární kommisse mezinárodní** jest sdružení polárních badatelů, kteří vytkli si za cíl prováděti systematičtěji výzkum kolem obou točen. První schůzka konala se 25. září 1905 v Monsu, ale zakládající konference byla 7.—12. září 1906 v Brusselu. Kommisse se skládá ze zástupců všech zemí, které vyslaly některou výpravu, ale i ostatní země mohou býti zastoupeny. První zasedání p. k. m. konalo se v Brusselu r. 1908.

Polární výpravy rozšiřují víc a více naše známosti o okolí obou točen. Výzkum děje se nyní systematičtěji a na základě získaných zkušeností také úspěšněji než koncem XIX. stol. Tak jistou epochu tvoří výprava Amundsenova (v. t., Dopl.), v letech 1903—5 vykonaná, jež po prvé provedla severozápadní průjezd do Tichého okeánu, dlouho zkoušený. Neznámé končiny sev. od Alasky a Beaufortovo moře zkoumali naposled Mikkelsen 1906 a Angličan A. H. Harrison, ale země tu nenašli. Nejenergičtěji vede si Peary, který na své cestě 1905—6 pronikl severně od Grantovy země až k 87° 6′ s. š., tedy 322 *km* od točny. Na odbočce na z. objevil Crockerovu zemi. V čci 1908 vypravil se na »Rooseweltu« znova k sever. točně, kam doufá doraziti co nejdříve, avšak zásob má na 3 léta. O výzkumu Grónska v. t. (Dopl.). Od Země cís. Frant. Josefa pokusil se na s. proniknouti velitel »Ameriky«, náležející Američanu Zieglerovi, Baldwin, ale marně. Druhá výprava Zieglerova pod vedením Antonína Fialy pronikla k 82° 14′ s. š., ale při přezimování v Teplickém zálivě loď byla zničena a v létě 1905 účastníci byli zachráněni lodí »Terra Nova«. Sev.-západ Špicberků byl probadán důkladně Isachsenem (v. t., Dopl.). Pokus Američana Wellmanna vyplouti řiditelným ballonem v létě 1907 se nezdařil, ale i pokus opakovaný 1909 narazil na veliké obtíže.

Rovněž v antarktidě bylo horlivě pracováno a došlo se k význačným výsledkům. Soudobé výpravy Scottova, Nordenskjöldova a Drygalského přinesly, zejména první dvě, značný užitek. Scott s »Discovery« objevil Zemi krále Eduarda VII., pronikl na j. až k 82° 17′ j. š. a na z. přes plošinu Země

Viktoriiny, 2700 *m* vysokou, až k $164^1/_2{}^0$ v. d. překročiv nulltý magnetický poledník na $155^1/_2{}^0$ v. d. Divných osudů zažila výprava Nordenskjöldova, jenž s 5 soudruhy založil 5. ún. 1902 stanici na ostr. Snow Hillu, kde přezimovali. Loď »Antarktik« se vrátila v létě, ale 12. ún. 1903 se potopila a posádka se zachránila pod vedením kap. Larsena. Nordenskjöld, druhé oddělení pod Andersonem, jdoucí prvému na pomoc, a Larsen přezimovali odděleně, až v list. 1903 zachráněni byli »Uruguayí«. V l. 1902—4 pracovala v moři Wedellově skotská výprava Bruceova a pozorovací stanice jí zřízená převzata byla Argentinou. R. 1904 pronikla až k 74° k t. zv. Coatslandu. Francie zastoupena byla Charcotem (v. t.). Povzbuzujících úspěchů dobyl účastník Scottovy výpravy poručík Shackleton, který s lodí »Nimrodem« opustil 1. led. 1908 Nový Zealand, doplul do zál. Mac-Murdova. 10. bř. vystoupil ke kráteru Erebu. 5. říj. 1908 vyšla expedice pod prof. Davidem na Viktoriinu zemi a po ohromných útrapách došla magnetického pólu na 72° 25′ j. š. a 154° v. d. Jiné oddělení pod Shackletonem vyrazilo 29. říj. 1908 opatřeno zásobami na 99 dní a s mandžuskými pony směrem k točně. 26. list. stihli nejjiž. bodu výpravy Scottovy a nastoupili další cestu za strašných vánic a mrazu až — 67°. Koně od sněhu oslepli, postup byl nesmírně obtížný přes ledovce až 200 *km* dlouhé a 65 *km* široké, přes bezedné pukliny sněhem zaváté. Se zásobami musili šetřiti, koně byli zabiti a každý účastník vlékl pak 250 liber sám. Pochod byl konečně nemožný. Za celý den urazili 500 *m* ku předu. Od 7. do 9. led. po 60 hod. zuřila bouře. Proto 9. led. 1909 stanuli na 88° 23′ j.š. a 162° v. d., jen 178·73 *km* daleko od točny. Pouze nedostatek potravin přinutil expedici k návratu na loď, od níž pronikli celkem 645 *km* na j. Vedle dosažení nejjiž. dosud bodu a magnetického pólu bylo objeveno 8 pohoří, na 100 hor zaneseno, odkryta kamenouhelná ložiska, theorie o atmosférických kalmech na již. točně vyvrácena, ukázáno spíše na vysoký tlak barometrický na točně, od něhož pak z víru vycházejí prudké bouře, a mn. j. »Nimrod« dostihl 22. bř. 1909 Nového Zealandu, a Shackleton, povzbuzen svým úspěchem, chystá se na novou výpravu.

Pole 10) Královo má 729 d., 8418 obyv. čes., 682 něm., 36 j. národ. (1900), továrny na železné, plechové, kovové a smaltované zboží a na vozy.

Polehradice mají 288 d., 1250 obyv. čes. (1900).

***Polehradský** F. J., pseudonym F. J. Řezáče (v. t. 1).

Poleň má 70 d., 420 obyv. čes. (1900).

***Polenský** Fr. P., pseud. Fr. Poimona.

von **Polenz** Wilh., spis. něm., † 13. list. 1903 v Drážďanech. V posledním roce svého života podnikl studijní cestu do Sev. Ameriky a výtěžkem jest: *Das Land d. Zukunft* (5. vyd. 1904). Pozůstalé básně jeho pod titulem *Erntesegen* (1904) vydal bratr jeho Benno v. P. Srv. Ilgerstein, Wilhelm v. P. (Berl., 1904).

***Poleradice** v. Polehradice.

Polešovice mají 431 d., 2135 obyv. čes. (1900).

Police 1) má 290 d, 2766 obyv. čes., 4 něm. (1900).

Polivanov Lev Ivanovič, paedagog rus., † 1899.

Polívka 4) František, přírodop. čes., vydal dále: *Atlas k rostlinopisnému klíči* (Olomouc, 1904); *Užitkové a pamětihodné rostliny cizích zemí* (t., 1908).

Polka, správně má státi: Anna Slezáková v Kostelci nad Labem. První tuto českou p-ku, složenou od J. Nerudy, r. 1830 v Kostelci n. L. žijícího, vydala firma Em. Starý v Praze zároveň se správnou a úplnou historií.

***Pollak-Karlín** Richard, akad. malíř (* 5. čce 1867 v Karlíně). Studoval na reálce a obchodní škole v Praze, načež byl po 4 roky korrespondentem ve velkoobchodě. Konečně překonav různé překážky vstoupil do uměl.-průmyslové školy k prof. Ženíškovi, potom na malíř. akademii k prof. Pirnerovi a na mnichovskou akademii malíř. k prof. Seitzovi. Na výstavě pařížské r. 1900 dobyl »mention honorable« a Rothschildovu cenu ve Vídni. R. 1902 měl soubornou výstavu svých děl v saloně Miethkově ve Vídni, jež se dodělala velikých úspěchův, a r. 1906 vystavoval na výstavě »Vídeňské secesse«. Zabývá se hlavně portraitem, také pleinairakty atd. Studijní cesty konal po Hollandsku, Belgii, Německu, Francii, Anglii a sev. Italii.

Polom 8) Velká, hejtm. Bílovec, má 150 d., 1091 obyv. čes., 11 něm., 20 jiné národnosti (1900).

Polubny mají 795 d., 19 obyv. čes., 5218 něm. (1900).

Polychroit viz též Karotin (Dopl.).

***Poncelet** v. Effekt (Dopl.).

***Pop** Joan Reteganul, folklorista rum. (* 1853 v Reteagu v Sedmihradsku), byl učitelem, r. 1892 vstoupil do výslužby. P. náleží k výborným sběratelům poesie lidové, zvláště pohádek. Z jeho prací uvádíme: *Trandafiri şi viorele* (Růže a fialky), poesii to lidovou; *Chiuturi* (kratinké popěvky taneční); *Starostele* (Starosvatové); *Leonat cel tiněr* (Mladý Leonat); *Juimioara şi Buchetul* (Srdéčko a kytice, písně národní); *Prietenul săteanului român* (Přítel rumun. vesničana); *Poveşti ardeleneşci* (Pohádky sedmihradské); *Cartea poporului* (Kniha národní); *Foveşti din popor* (Pohádky národní); *Novele şi Schiţe*; *Pilde şi sfaturi* (Paraboly a rady); *Povestiri din viaţa ţeranilor români* (Vypravování ze života rumunských rolníků, I. a II. vyd.). *Drož.*

***Pop** Jiří, spis. rum. (* 29. pros. 1864 ve Vel. Ludošulu v Sedmihradsku), studoval v Sibini a Budapešti. Jmenován byv professorem jaz. rumunského a německého na rumun. lyceu v Brašově, zbaven byl místa pro řeč o uvědomění národním, kterou o slav-

nosti školní příležitostně promluvil k žákům. V Rumunsku, kam se odebral, došel podpory a jmenován byl později professorem jaz. německého na lyceu »Michala Hrdinného« a pověřen vedením kursu jaz. němec. i jeho literatury na universitě bukurešťské. P. uveřejnil četná pojednání aestheticko-literární v rozlič. revuích rumunských i německých. Samostatně vydal historickou tragédii *Horia* o 5 jednáních (Budín, 1891). *Drož.*

Popelka, potok v Čechách, viz Čechy, str. 44 *a*.

* **Popelka** František Ladislav, odbor. spis. čes. (* 1857 v Poličce — † 14. pros. 1903 v Jaroměři). Od r. 1883 byl okr. tajemníkem a také správcem všeob. nemocnice v Jaroměři. Když otec jeho František Xav. († 1903 v Poličce) získal r. 1886 knihtiskárnu v Poličce, P. chopil se vydávání a redigování děl a časopisů věnovaných samosprávě a ústavům peněžním. R. 1888 založil v Jaroměři knihkupectví a knihtiskárnu, v níž ve vydavatelské činnosti pokračoval. Periodicky vydával a redigoval »Listy veřejné samosprávy«, »Samosprávné Listy«, »Obecního Starostu«, »Listy školské správy«, »Listy průmyslové«, »Sborník záloženský a spořitelní«. Dále knihovny: »Nálezy c. k. správního soudu za l. 1876—88«, »Obecního rádce«, »Ústřední knihovnu«, »Záloženský rádce«, »Rakouské zákony správní«; pro pěstování belletrie illustr. časopis »Máj« a knihovny: »Lacinou knihovnu rodinnou«, »Národní květy«, »Lacinou knihovnu pro mládež« a »Obrázkovou knihovnu pro mládež«. R. 1895 vzdal se činnosti tajemnické a věnoval se výhradně knihtiskárně, vydávaje místní časopisy: »Č. Venkov« a »Polaban«.

* **Popescu** Jan, paedagog rumun. (* 1832 — † 3. bř. 1892 v Sibini). Studoval theologii v Sibini a filosofii v Lipsku. R. 1860 jmenován byl professorem semináře »Andreianského«, kde působil až do své smrti. Literární jeho činnost tvoří skutečnou epochu v paedagog. literatuře rumunské. *Organul pedagogic*, *Compendium de pedagogie*, *Antâia* (Prvá) a *A doua carte de lecturǎ* (Druhá čítanka), potom *Psichologia empiricǎ* a *Pedagogia* jsou díla opravdové ceny literární. Činně účastnil se též života politického, náležeje (v l. 1881—84) k nejvážnějším členům komitétu strany národní. *Drož.*

* **Popescu-Candiano** Michal, politik rumun. (* 1841 — † 1901). Jako kapitán účastnil se hnutí z 11. ún. 1866; následujícího roku vystoupil z vojska, stal se poslancem a založil dva deníky, zv. »Perseveranta« (Vytrvalost) a »Democratia«. R. 1868 byl zatčen a uvězněn v pevnosti aradské jako rumun. agitátor v Sedmihradsku. R. 1870 zapletl se do hnutí antidynastického; byl zatčen a souzen v Ploještech, ale osvobozen. R. 1877 byv králem rehabilitován, účastnil se války za nezávislost. R. 1880 jmenován byl král. pobočníkem, 1894 generálem jízdy. Znám byl též svými proslovy, plnými energie a patriotismu. *Drož.*

* **Poplužní dvůr**, panský (vrchnostenský) dvůr s pozemky k němu náležejícími (lat. *praedium*, něm. *Meierhof*, pol. *folwark*, z něm. *Vorwerk*). K p mu dvoru náležely t. zv. kmetcí dvory, t. j. selské dvory s rustikálními (selskými) pozemky.

Popov 15) Aleksandr Stěpanovič, elektrotechnik rus., stal se r. 1901 čestným členem Carské technické společnosti. Svými přístroji zachránil r. 1900 obrněnce »Generál-admirál Apraksin«. R. 1901 jmenován byl professorem fysiky na elektrotechnickém ústavě kronštadtském a v září r. 1905 zvolen byl jednohlasně professorstvem tohoto ústavu ředitelem. V lednu 1906 stal se předsedou fysikálního oddělení ruské fysiko-chemické společnosti. Zemřel r. 1906.

* **Popov** Dimitrij, spis. a politik bulh. (* 1855). Byl členem vrchního administrativního soudu ve Východní Rumelii a v l. 1902 až 1905 bulh. ministrem dopravy. R. 1877 redigoval časopis »Sutrina«, v němž uveřejnil: *Proklamacija Carja Osvoboditělja k bolgaram*. Byl sice odsouzen k uvěznění, uprchl však do Řecka. T. r. vydával časopis »Blgarin«, r. 1881 »Nězavisimost«, r. 1883 »Red«, r. 1886 »Sjediněnije«. Touže dobou věnoval se úplně politické činnosti, odešel do Rumunska a působil v různých redakcích. P. napsal mnoho básní, roztroušených po rozmanitých časopisech. Souborně vydal: *Sbornik stichotvorenij* (1895). Vedle toho překládá pilně z angličtiny, rumunštiny, srbštiny a jiných jazyků.

* **Popović** Gjuro v. Daničić 2).

* **Popovici** [-vič] Ondřej (* 1856 v Brašově) studoval na obchodní akademii a na akademické škole obchodní ve Vídni. Uveřejnil četné práce v annálech c. k. kabinetu mineralogického a četné brošury národohospodářské (*Banca naţionalǎ*; *Valuta de aur şi chestiunea argintului*; *Valuta noastrǎ*; *Politica noastrǎ economicǎ*; *Industria spirtului* atd.). Veliký význam má praktická jeho činnost průmyslová. P. je majetníkem velikého lihovaru a prvého automatického mlýna v Bukurešti. Dvakráte zvolen byl poslancem, potom místopředsedou obchodní a živnostenské komory. *Drož.*

* **Popovici** [-vič] Aurel C., publicista rumun. (* 1863 v Lugoši). Jest autorem pověstné *Repliky*, kterou akademická mládež rumunská ze Sedmihradska a Uher odpověděla k »Memoriu« akademiků maďarských. »Replica« vyšla r. 1892 v 21.000 ex. rumunsky, vlasky, francouzsky a německy a P. byl pro obsah její (prý) pobuřovačný odsouzen na 4 léta do žaláře a k 1000 K pokuty. Trestu vyhnul se útěkem do Říma, kde redigoval revui zv. »Liga românǎ«. P. je spoluzakladatelem typograf. ústavu »Minervy« a deníku »România Juna«, (Mladého Rumunska). Dnes jest professorem v Bukurešti. Napsal: *Principiul de naţionalitate* (1894); *Chestiunea de naţionalitate şi modurile soluţiunii sale în Ungaria* (Spor národnostní a způsoby jeho rozřešení v Uhrách, 1895) a j. *Drož.*

***Popovici** [-vič] Jan (Bănăteanul, Banáťan), poeta a novellista rumun. (* 1869 v Lugoši — † 29. srp. 1893). Vystudovav lyceum v rodišti, vstoupil do ústavu theologického a paedagogického v Karansebeši. Uveřejnil v »Convorbiri literare« novelly: *In lume* (Ve světě) a *După un an de jale* (Po roce žalu). Zanechal skizzu a několik básní, provanutých hlubokou a pravdivou melancholií, význačných bohatou původností a dokonalou formou. *Drož.*

***Popovici-Hatzeg** Valerius (* 11. list. 1868 v Hácegu v Sedmihradsku), licenciát a doktor přírodních věd univ. pařížské, ředitel geologické laboratoře ministerstva státních statků v Bukurešti, napsal mnoho prací geologických a palaeontologických o Karpatech. *Drož.*

***Popovič** Vasil, básník a novinář bulh. (* 1832). Studoval na historicko-filologické fakultě v Kijevě, potom byl učitelem v různých městech bulharských a rumunských a členem »učebné rady« v bulh. ministerstvě národní osvěty. Kritické své úvahy a básně uveřejnil v časopisech: »Čitališče«, »Periodičesko Spisanije«, »Bratski trud«, »Blgarska Pčela«, »Obšči trud«, »Šutoš«, »Marica«, »Blgarski Glas«, »Balkan« a j. Samostatně vydal: *Dětska Gusla*; *Monolog ili misli na Vladikata Ilariona.* R. 1870 založil časopis bulharský »Čitališče«.

***Popovilìev** Michal, právník bulh. (* 1873 v Trnově). Absolvovav r. 1890 gymnasijní studia ve svém rodišti, odešel na právnickou fakultu do Nancy a po roce do Paříže, kde r. 1897 nabyl hodnosti doktora práv. R. 1895 byl diplomován od École des sciences politiques. Byl členem okružných soudů v Sevlievu a Ruščuku, advokátem v Sofii a od r. 1899 do ledna 1907 professorem veřejného i soukromého mezinárodního práva na universitě v Sofii. Po opětném otevření university v ún. 1908 znova povolán na svou kathedru. Napsal: *Du rapport à succession des liberalités en droit civil français et européen et au point de vue du droit international privé* (doktorská práce); *Za dejstvijata na otstepvaneto na teritorija*; *Nakazatelnijat zakon ot gledna točka na teritorijata i licata* (bulh. mezinár. trestní právo); *Nravstvenost, pravo i drzava*; *Enciklopedija i obšta teorija na pravoto*; *Prechodno ili mežduvremenno pravo*; *Meždunarodnoto častno pravo i negovata pravna priroda*; *Le droit civil transitoire ou intertemporal.* Napsal též řadu studií o kapitulacích a j. práce.

***Popp** Josef, úředník rak. (* 1848 ve Vísce u Brocné), byl po několikaleté činnosti u pražského místodržitelství r. 1882 povolán do ministerstva orby, kde pověřen funkcí přednosty praesidiální kanceláře. 14. list. 1908 byl jmenován správcem ministerstva orby v prvním kabinetě Bienerthově, ale již 11. ún. 1909 ustoupil A. Bráfovi, vrátil se na své místo odborového přednosty v ministeriu orby a povýšen byl do stavu rytířského.

***Poppenberg** Felix, kritik něm. (* 1869 v Berlíně). Vyšed z lit. historické školy berlínské, přispěl studií *Zacharias Werner* (1893) platně k psychologickému poznání mladší romantiky a oddal se pak kritice literární i výtvarné. Jeho essaye *Nordische Portraits* (1905), *Bibelots* (1905), *Maeterlinck* (1907) a *Buchkunst* (1908) vynikají pronikavou introspekcí duševní, jemným zachycováním polotónů a slohem ciselovaným až k nervosní křehkosti; výborně vystihují i podstatu moderního hnutí umělecko-průmyslového. *AN.*

***Popper** Josef, inženýr a sociolog rak. (* 1838 v Kolíně), studoval reálku a techniku v Praze, stal se úředníkem u jedné z uh. drah, ale místa toho pro nemoc musil se vzdáti a pokračoval potom ve Vídni ve studiích technických, až zase r. 1868 přešel na pole praktického působení. Napsal: *Physikalische Grundzüge der elektr. Kraftübertragung* (1884); *Das Recht zu leben und Pflicht zu sterben* (1878); *Fundament eines neuen Staatsrechtes* (1905). Pod pseudonymem Lynkeus: *Die Phantasien eines Realisten.*

***z Pordenone** Odorico, františkán a vynikající cestovatel středověký (* 1286 v Pordenone, které nedávno před tím náleželo Přemyslu II. a mělo českou posádku). Pocházel patrně z otce Čecha a sám se podle Cordiera Čechem (*Boemus*) nazýval. Byv vyslán na missijní cestu na Východ, opustil v dub. 1318 Padovu a cestoval přes Cařihrad, Trapezunt, Erzerum do Persie. Dostal se do Indie, kde putoval podél malabarského pobřeží na Ceylon, navštívil Sumatru, Javu, Borneo a odtud doplul do Kantonu v Číně, kde pobyl tři léta. Z Číny vrátil se přes Tibet a Přední Asii do Evropy r. 1330. Vzpomínky z cest diktoval bratru Vilému de Solagna. Zemřel 14. led. 1331 ve františk. klášteře ve Videmu, kde také náhrobek jeho v Chiesa del Carmine e San Pietro posud se zachoval. Jeho spoluobčané ctili ho jako svatého a r. 1777 byl prohlášen blahoslaveným. Spis jeho byl brzy přeložen z latiny do jiných jazyků a rychle se rozšířil. Tiskem byl vydán po prvé v Pesaru r. 1513 a později několikrát. Nejúplnější vydání obstaral H. Cordier: Les Voyages en Asie au XIVe siècle du Bienheureux Frère Odoric de P., publié avec une introduction et des notes (Pař., 1891; výtah z tohoto od Jäniga v »Politik« z 5.—8. čce 1893). O. z P. byl sice méně vzdělán než jeho předchůdce Marco Polo, ale jeho spis, v němž podává množství nových fakt, ukazuje smysl pro praktický život. Popisuje důkladně pěstění obilí, konopí, saga a j. Po prvé přináší do Evropy zprávy o Lhasse a Sumatře. Srv. Yule, I beato Odorico de P. ed i suoi viaggi (Lond., 1881) a Tadra, Kulturní styky Čech (Pr., 1897).

***Porębowicz** Edward, básník a spis. pol. (* 1862). Studoval na universitě krakovské. Literární činnost svou započal překladem Byronova VI. zpěvu Dona Juana pod titulem: *Don Zuan v Haremie* (Krak., 1882);

Dále samostatně vydal: *Wybór pism wierszem i proza Leopardiego* (Varš., 1887); *Antologja prowansalska, wybór poezji trubadurów i felibrów XI—XIX w.* (t., 1887); *Ruch literacki południowo-zachodniej Europy* (Krak., 1889); *Boska Komedja Dantego* (t., 1889); *Andrzej Morsztyn* (t., 1891); *Historja literatury włoskiej XV.—XVIII w., francuskiej, hiszpańskiej i portugalskiej XVIII. w., angielskiej XIX. w.*; *Sw. Franciszek z Assyżu* (t., 1900. Nyní je prof. románské filologie na univ. lvovské.

Poříčí 13) Spálené má 222 d., 1628 obyv. čes. (1900).

Port Arthur byl v kv. 1898 spolu s Kvantungem (v. t., Dopl.) pronajat na 25 let Rusku, které ihned přikročilo k opevňování a zřízení base pro své východoasijské loďstvo a ustanovilo P. A. za konečnou stanici mandžuské dráhy. Ale opevňovací práce pokračovaly pomalu, tak že z 22 batterií přímořských bylo r. 1904 hotovo pouze 7, 2 rozestaveny a 12 pořízeno prozatímně. Obranný pás suchozemský hotov byl pouze z jedné třetiny; toliko dík zdlouhavému vyloďování japanského vojska mohla býti opevnění doplněna, nové náspy nahozeny a dosáhly celkem 45 verst délky. Rovněž nedokončen zůstal průkop z vnitřního přístavu šíjí poloostrova Tygřího, tak že byl k použití pouze jediný vjezd, který se pokoušeli Japanci zahraditi hned od prvopočátku (24. ún.). Avšak pokusy byly zmařeny a ruské loďstvo mohlo vyplouti několikrát na zevní rejdu. Teprve když jeho snahy proraziti japanskou blokádu ukázaly se marnými, zůstalo od 16. srpna uzavřeno v přístavě, očekávajíc baltického loďstva. Později byla děla odnesena na pevnosti, a když hrozila katastrofa, byly lodi v mělké vodě potopeny, neboť Rusové doufali, že budou snad moci později je vyzdvihnouti. Spojení se suchozemskou armádou přeřízl Oku vítězstvím u Kinčeu (26. a 27. kv.) a Japanci pak použili Dalného k pohodlnějšímu vyloďování vojska a materiálu, což bylo již i Rusy při stavbě Dálného (v. t., Dopl.) předpovídáno. Pravidelné obléhání zahájil generál Nogi se 4 divisemi 6. čna. Nastoupil útok ve třech kolonnách. V bojích od 22. čce do 3. srp. Japanci získali posice na sev.-vých. straně P. A u, 8. srp. dobyt Takušan a Šakušan, ale všeobecný útok 19.—24. srpna provedený byl odražen se ztrátou 14.000 mrtvých. Proto Japanci zahájili systematické obléhání pevnosti pomocí galerií, příkopů, v nichž bylo zuřivě bojováno. 21. září zmocnili se na chvíli pahorku 203 *m* vys. na záp. straně P. A-u, ale teprve 30. list. novým útokem si jej zajistili. Mohli pak přehlédnouti celý přístav a úspěšně z 11 *mm* hmoždířů bombardovati lodi a město. Druhý den padl chrabrý obhájce Kondratěnko. Osud P. A-u byl tím rozhodnut. Unavená, zdecimovaná a částečně i vůdci svými demoralisovaná posádka ustoupila k druhému pásu opevnění, kde se držela do jednání o kapitulaci. Tato byla 3. led. 1905 gener. Stësseljem (v. t.) podepsána. Ze 37.000 obránců padlo 10.000, 14.000 raněno; v době kapitulace stálo na posicích 13.000 mužů, z nichž pouze 8000 zdravých. Japance stálo dobytí P. A-u kolem 74.000 mužů, začež ukořistili 546 děl, 82.670 granátů, 3000 *kg* prachu, 35.252 pušek, 1920 koní, 4 bitev. lodi, 2 křižáky, 14 dělových lodic a torpedoborců a 45 parníků. 13. led. Japanci slavili svůj vjezd do polozbořeného města, které pak mírem portsmouthským 15. září 1905 bylo Ruskem definitivně jim odstoupeno. Na chrabré hájení P. A u, jenž po 328 dní byl usilovně obléhán neméně udatným vojskem, padl stín processu s gen. Stësseljem a Reisem, kteří obžalováni byli pro předčasnou kapitulaci. Stësselj odsouzen k smrti, ale trest změněn mu byl na desítiletý žalář na pevnosti (19. bř. 1908). Celá pře ukázala na svrchovanou lehkomyslnost a bezstarostnost vyšších vojenských kruhů, zejména po smrti Kondratěnkově, mezi veliteli posádky portarthurské. Rusy potopené lodi byly do konce r. 1906 Japanci zase zdviženy a zařazeny v loďstvo japanské. R. 1907 zřízena byla v P. A-u čínská celnice.

* **Port Augusta**, australský přístav na sev. konci Spencerovy zátoky i největším parníkům přístupný, má 2340 obyv., silný vývoz vlny, pšenice, mouky, železné rudy, koží; v okolí jest farma pro chov pštrosů největší na světě. P. A. spojen jest drahou s Adelaidou a má býti konečnou stanicí transaustralské trati vycházející z Perthu.

* **Port-Bouet** [por buè], přístav franc. osady Côte d'Ivoire (Pobř. slonoviny); slul původně Malý Bassam.

* **Port Sudan** [pórt súdán], přístav na africké straně Rudého moře založený r. 1905 v zátoce u Merzy Šejka Baruda, 70 *km* sz. od Suákinu, jest konečnou stanicí nové trati P. S.-Suakin-Berbera, a tím také přístavem pro celý anglo-egyptský Súdán.

* **Port Talbot** [pórt toalb't], přístav Aberavonu v Glamorganu ve Walesu, při Swansea Bay Bristolského kanálu.

Portugalsko. Dějiny. Zahraniční situace P-ka po rozřešení sporu o zátoku Delagojskou byla upevněna smlouvami a jmenovitě vzájemnými návštěvami panovníků. 5. pros. 1900 byla proklamována smlouva s Anglií; ve dnech 2.—5. dub. 1903 dlel angl. král Eduard v P-ku, v pros. t. r. král španělský a ke konci břez. 1905 císař německý. Královští manželé portugalští splatili návštěvy ty v Anglii v listop. 1904 a ve Španělsku v březnu 1906. Protiklerikální ministerstvo Hintze-Ribeirovo, jež 20. dub. 1901 vydalo ještě dekret silně obmezující moc duchovních kongregací a podřizující řády moci státní, bylo nuceno odstoupiti následkem porážky portugalských čet při vzbouření v Angole 20. říj. 1904. Nahrazeno bylo ministerstvem rovněž liberálním, které sestavil Luciano de Castro. Zatím vzmohla se v P-ku silně nálada a agenda republikánská, jež způsobila, že parlament pro pracovní neschopnost byl několikráte rozpuštěn, ale k vážnějším jiným roztržkám zatím nedošlo.

Až v březnu 1906 odstoupilo ministerstvo Castrovo, čímž propukla trvalá vnitřní krise. Sestavením nového kabinetu opět pověřen byl Hintze-Ribeiro, který však již 17. kv. odstoupil. Potom povolán v květnu 1907 v čelo vlády Joao Franco (* 14. ún. 1855 v Alcaidě, r. 1890 po prvé ministrem), který na nejvyšší rozkaz se pokusil neutěšený stav státního hospodářstvi — zaviněný dřívějšími vládami — opravdovými reformami pozvednouti. Franco však svým vystoupením vyvolal prudkou bouři, když poskytl zálohu na zvýšenou civilní listu dvoru jsoucímu ve stálé finanční tísni; aby zlomil odpor stran byl nucen rozpustiti parlament, což se stalo 10. kv. 1907. Bezprostředně potom král prohlásil, že provede dílo reformní bez spolupůsobení parlamentu. Franco vládl odtud s plnou mocí diktátorskou; pokusy o povstání byly energicky potlačeny. Vůdcové opposice jakož i republikánů byli z P-ka vypovězeni neb uvězněni, takže se zdálo, že nastává v zemi klid. Protivníci Francovi však — to bylo jasno — všemožně usilovali, aby ho o důvěru krále připravili. Ke konci ledna 1908 královská rodina odcestovala do villy Viçosa na špan. hranicích. Při návratu do Lisabonu jeli královští manželé s oběma princi — Ludvíkem a Manuelem — ve voze, který, míjeje třídu do Commercio, byl zasypán deštěm kulí, vystřelených zástupem spiklenců. Král a korunní princ Ludvík byli ihned mrtvi, královna zůstala bez úrazu a princ Manuel utrpěl menši poranění. Týž byl později jako Emanuel II. provolán králem. Po attentátu nenásledovalo žádné všeobecné povstání. Působením královny vdovy Amalie Franco byl propuštěn, povoláno smírčí ministerstvo Amaralovo, vypovědění povoláni zpět, uděleny všestranné amnestie a konstituční vláda obnovena. Klid však netrval dlouho. V pros. 1908 konservativci (*regeneradores*) spolu s přívrženci býv. diktátora Franca způsobili pád ministerstva Amaralova; po něm následovalo ministerstvo sestavené Camposem Henriquesem. Republikáni odpověděli na to novými hrozbami; první výročí attentátu na král. rodinu minulo klidně. — K lit.: Mezzacapo, Storia dei Portughesi (Neapol, 1908).

Posadowsky-Wehner Arthur, hrabě, měl činné účastenství při obchodních smlouvách v l. 1904—5; v červnu r. 1907 odstoupil jako pruský státní ministr.

Posjet K. N., admirál rus., † 1899.

Posnikov Aleksandr Sergějevič, oekonomista rus. R. 1902 při otevření polytechnického ústavu v Petrohradě zřízeného ponejvíce na základě jeho idey, ustanoven byl děkanem oekonomického oddělení ústavu tohoto, kde přednáší nyní politickou oekonomii. R. 1906 byl z hlavních zakladatelů strany pro demokratické reformy. P. jest z předních znalců rus. agrární otázky, o níž uveřejnil cenné stati v časopise »Strana«.

Pospíšil 6) Jaroslav, právník čes. Do r. 1894 držel po svém otci knihkupectví a nakladatelství, potom byl v něm účasten jako veřejný společník až do r. 1897, kdy je přenechal úplně svému společníku Ed. Šímovi. V době, kdy sám vedl nakladatelství, založil »Sbírku prostonárodních výkladů z oboru věd právních« a několik jiných podniků literárních, jež sám redigoval. R. 1894 otevřel vlastní advokátní kancelář. Jako výborný znatel práva autorského požívá mezi autory a nakladateli zvučného jména. V oboru tom také napsal několik pojednání, zejm. v »Právn. Rozhl.« (*Pokud chráněn jest autor díla literárního proti zdramatisování*) a k »Prvnímu všeprávnickému sjezdu«, konanému v Praze r. 1904 zaslal příspěvek: *O právní ochraně ideálních zájmův autora v právu rakouském* (otištěný v publikacích sjezdových) Samostatně vydal: *Výklad zákona o právu autorském k dílům literárním, uměleckým a fotografickým ze dne 26. pros. 1895 c. 197 ř. z.* (Praha, 1905, »Unie«). Veřejného života účastní se horlivě a obětavě; jest členem disciplinární rady advokátní komory v král. Českém, býval členem výboru spolku pro české feriální osady, r. 1903 zvolen referentem předsednictva Národní Rady České, je právním rádcem spolku »Minervy« v Praze a jiných korporací. Nanejvýš intensivní však jest jeho působení ve výboru Ústřední Matice školské od 20. bř. 1892. Po 5 roků zastával odpovědný úřad dozorce pokladního, r. 1897 byl zvolen náměstkem starostovým a předsedou hospodářského odboru, jehož úkolem jest rozmnožovati příjmy matiční a chrániti práv a majetku spolku; zároveň převzal obtížný referát právnický: nejtěžší smlouvy, na př. o postátnění gymnasia v Opavě, v Zábřeze, různé smlouvy majetkové byly spisovány za jeho součinnosti. Také o vybavení ze závazků domu č. 238/I. v Praze, Ústřední Matici školské s břemeny odkázaného, v němž jsou zbytky kaple Betlémské, zasadil se se zdarem rozhodným. Matiční práce koná ovšem úplně nezištně. Svým rozsáhlým vzděláním, věhlasem právnickým, svědomitostí, jakož i příkladnou obětavostí, se kterou se každodenně Ústřední Matici školské věnuje, získal si o nejpřednější ústav náš národní zásluh nehynoucích. P. byl za své zásluhy o školství menšinové jmenován čestným občanem města Litovle na Moravě a čestným členem Matice Moravskoostravské. Od r. 1895 zasedá ve správní radě »Nár. Podniku«, od r. 1900 ve správní radě České grafické akc. společnosti »Unie«, jejímž je spoluzakladatelem.

* **Pospíšil** Konrád, paedagog čes. (* 1859 v Nov. Rychnově), učiteloval na Pelhřimovsku a na Táborsku, nyní jest ředitelem dívčích škol v Kamenici n. L. Přispíval hojnými články do různých časopisů (»Dalibora«, »Smetany«, »Čes. Osvěty« a j.). Mimo to vydal: *Co schází naší škole? Čtvero živlů rozumné výchovy dítek*; *Rok v německé škole*; *Škola matkou — škola macechou*; přeložil povídky Roseggrovy, jež vyšly ve sbírce »Osení« a složil několik drobotin hudebních (operettu *Děvín*, písně a sbory).

Pospíšilová Marie. Od zimní saisony 1908 svěřeno jí v Ústí n. L. ředitelství tamního něm. divadla.

* **Possibilismus** slove mírnější směr ve stranách radikálních a výstředních, zvláště socialistických, jenž za jistých podmínek je přístupen vyjednávání a spokojí se s dosažením možného (franc. *possible*). Possibilisté tvoří pak protivu intrasigeantů, trvajících neústupně na požadavcích strany. P. zastávají zejména někteří francouzští socialisté, kteří pod vedením Brousseovým odloučili se od marxistů. Toto rozštěpení socialistův ukázalo se nejprve r. 1878 na lyonském kongresse dělnickém a vedlo k úplné rozluce na kongresse v Havru roku 1880. Marxisté zvali se nadále kollektivistickou stranou dělnickou, kdežto possibilisté původně se nazývali socialistickou stranou dělnickou. Possibilisté snaží se drobnými prostředky pracovati ve prospěch dělnických tříd, »nous voulons fractionner notre but«, praví Brousse, »jusqu' à le rendre possible«. Později i mezi possibilisty nastala roztržka, neboť někteří odloučivše se od Broussea přidali se k Allemannovi, podle něhož se zvali allemannisty.

Postoloprty mají 321 d., 500 obyv. čes., 3050 něm. (1900).

Postupice mají 114 d., 670 obyv. čes., 3 něm. (1900).

* **Pošík** Václav Vavřinec, čes. inženýr strojnický (* 1874 v Budiměřicích v Čechách). Absolvovav karlínskou reálku, vstoupil r. 1894 na českou techniku, kde studoval odbor strojnický. R. 1898 vstoupil do praxe, jsa postupně zaměstnán v elektrotechnické továrně Ganz a spol. v Budapešti, u c. k. státních drah, u firmy Siemens-Schuckert ve Vídni. R. 1909 habilitoval se jako soukromý docent na čes. technice v Praze pro kommutátorové motory jednofásové a rotační konvertory elektrické. Jest spolupracovníkem Ottova Slovníku Naučného a přispívá do různých odborných listů. Vydal r. 1907 nákladem České Matice technické: *Rotační konvertory elektrické.*

Potěchin 1) Aleksěj Antipovič, spis. rus, † v říjnu 1908 v Petrohradě.

* **Potkański** Karol, historik pol. (* 1862 v Prędocinku v Ruském Polsku — † 1907). Gymnasium a universitu studoval v Krakově. R. 1887 a 1890 vykonal vědecké cesty do Lipska a Paříže. Potom byl habilitován na krakovské universitě jako docent polských dějin, později však se věnoval dějinám všeobecným a konečně rakouským, ačkoli specialitou jeho zůstala historie polská. R. 1901 byl jmenován mimořád. professorem, r. 1902 zvolen za člena krakovské akademie. Napsal: *Zapiski herbowe z dawnych ksiag ziemskich, przechowanych w archiwach radomskiem i warszawskiem* (»Archiwum komisyi histor.«, IV., 1886); *Zagrodowa szlachta i włodycke rycerstwo w województwie krakowskiem w XV. i XVI. w.* (»Rozprawy« akad., wydz. hist. filoz., sv. XXIII, 1888); *O pierwotnem osadnictwie w Polsce* (»Bulletin de l'Acad. Crac.«, 1889); *Die Ceremonie der Haarschur bei den Slaven und Germanen* (»Anzeiger der Akad. der Wiss., 1896); *Postrzyżyny u Słowian i Germanów* (»Rozprawy« wydz. hist.-filoz., sv. XXXII, 1895); *Grenzen und Ansiedlungen des Tatralandes, Podhale* (»Anzeiger der Akad. der Wiss.«, 1896); *Studya nad pierwotnem osadnictwem Polski* (1896); *Napis grobowy Bolesława Wielkiego* (1896); *Krakau in der Zeit vor den Piasten* (Anzeiger der Ak. der Wiss., 1897); *Kraków przed Piastami* (»Rozpr.« wydz. hist.-filoz., sv. XXXV, 1897); *Lachen und Lechiten* (»Anzeiger der Akad.«, 1897); *Lachowie i Lechici* (»Rozpr.« wydz. filolog., sv. XXVII, 1887); *Pierwsi mieszkańcy Podhala* (»Pamietnik Towarz. tatrzańskiego«, 1897); *Walka o Poznań 1306—1312* (»Rozpr.« wydz. hist.-filoz., sv. XXXVIII, 1899); *Zdrada Wincentego z Szamotuł* (t., 1899); *Daty zjazdów koszyckich, 1373, 1374 i 1379* (t., sv. XXXIX, 1900); *Sprawa restytucyi r. 1374 i 1381* (t., 1900); *Granice biskupstwa Krakowskiego* (»Rocznik krakowski«, sv. IV, 1900); *Jeszcze o Piaście, z powodu rozprawy prof. Brücknera* (»Kwart. histor.«, 1900); *Badania historyczne i etnologiczne nad rozsiedleniem plemion polskich* (»Bulletin de l'Ac. Crac.«, 1900); *Jeszcze sprawa restytucyi* (»Rozpr.« wydz. hist.-filoz., sv. XLI, 1901); *Opactwo na łęczyckim grodzie* (t., 1901); *O pochodzeniu Słowian* (»Kwart. hist.«, 1902); *Geneza organizacyi grodowej w Polsce* (»Sprawozdania Akad. Um.« wydz. hist.-filoz., 1905); *O pochodzeniu wsi polskiej* (Lvov, 1905); *Konstantyn i Metodeusz* (Krakov, 1905); *Zajęcie Wielkopolski, r. 1313—1314* (»Rozprawy« wydz. hist.-filoz., sv. XLVII, 1905).

* **Potocki** Ondřej hr., místodržitel haličský (* 1855 — zavražděn 12. dub. 1908). Po právnických studiích věnoval se politice a byl již r. 1882 zvolen poslancem do říšské rady. V zemském sněmu haličském byl členem velkostatkářské konservativní skupiny krakovské. Když r. 1903 místodržitel hr. Pininski pro neshody s touto skupinou odstoupil, jmenován 10. čna hr. P. místodržitelem. V úřadě svém držel se starých polsko-konservativních zásad, ale dbal, aby politické úřady haličské úřadovaly nestranně. Zavražděn v úřadovně své rusínským studujícím filosofie Miroslavem Sičynským, který byv tam hned po činu zatčen, udal, že zavraždil místodržitele z pohnutek ryze politických, ježto prý utiskoval Rusíny. *-rb.*

Potůček Adolf, spis. čes., † 9. čce 1904 v Opočně n. st. dr.

Pouzdřany, nyní okr. Pohořelice, hejtm. Mikulov, mají 258 d., 28 obyv. čes., 1182 něm. (1900).

Pozlovice mají 97 d., 615 obyv. č. (1900).

Pozořice mají 191 d., 1044 obyv. čes., 20 něm. (1900).

* **Pračka** Ladislav, astronom čes. (* 1877 v Dolním Jelení). Studoval na české a něm. universitě v Praze. V l. 1900—2 suppleval ve Val. Meziříčí, později pokračoval ve stu-

diích v Berlíně a Postupimi. Od r. 1905, kdy byl v Praze povýšen na doktora filosofie, působí na hvězdárně v Bamberce (Bavory), pozoruje proměnlivé hvězdy a pracuje též s velikým spektrografem vlastní konstrukce. Referáty o svých pozorováních hvězd měnlivých uveřejnil hlavně ve »Zprávách astronomických«, definitivní zpracování vychází v »Rozpravách České akademie« (*Pozorování měn světlosti hvězd proměnných.* Část I. 1908, II. 1909; *První studie o hvězdě 122. 1906 R R Ceti*, 1909). Spektrální analysy týkají se práce: *Untersuchungen uber die Giltigkeit des Expositionsgesetzes im infraroten und ultravioletten Spektralgebiete*; *Ueber die Aufnahmen mit einem enorm lichtstarken* (*1* : *2.2*) *Objektive*; *Untersuchungen eines 6zolligen U. V. Objektives* (»Archiv fur die Optik«). Pro katalog měnlivých hvězd vydávaný Astronomickou společností zpracoval v stručných monografiích na 200 nových měnlivých hvězd. Carskou hvězdárnou v Moskvě svěřeno mu zpracovati pozorování prof. Vojt. Šafaříka; uveřejnění převzala Král. čes. společnost nauk (*Untersuchungen über den Lichtwechsel der von Prof. Šafařík in Prag beobachteten veränderlichen Sterne.* I. díl, 1909). Mimo menší práce meteorologické a fotografické uveřejňuje referáty v časop. »Vierteljahrschrift d. Astron. Gesellschaft« a »Příroda«.

* **Pragmatismus** jest moderní hnutí filosofické znamenající původně »pragmatickou methodu« (shledávati totiž hodnotu a význam věci nebo myšlenky v praktických konsekvencích), proklamovanou americkým psychologem W. Jamesem po prvé v přednášce kalifornské university »Philosophical Conceptions and Practical Results« 1898 (v níž přijal a rozvinul princip stanovený Ch. S. Peircem 1878 v »Popular Science Monthly«, srv. překl. v »Revue philosophique« 1878 a 1879), a potom genetickou theorii pravdy. O její rozvití zasloužil se hlavně F. C. S. Schiller (z univ. oxfordské), zvoucí podle svého zdůraznění lidských prvků v poznávání svou širší nauku humanismem, ve knihách »Humanism« (1903) a »Studies in Humanism« (1907, franc. překl. u Alcana v Paříži, 1909). Vedle něho John Dewey (se »školou chicagskou«) svými »Studies in Logical Theory« (1903) a stejně jako oni oba mnoha články v »Mind«, »Philosophical Review«, »Journal of Philosophy« (čtrnáctideníku založ. 1904) a jinde. James se učinil nejprve zastancem Schillerovy theorie pravdy a souvislý výklad synthetického p mu vydal r. 1907 v knize »populárních přednášek« *Pragmatism, a new name for some old ways of thinking* (Lond., něm. překl. W. Jerusalemův, Lip., 1908). Pragmatistům jest kriteriem i povahou pravdy užitečnost v oboru přesvědčení čili »nástrojová« uplatnitelnost (*power to work*) ideí nebo theorií; jejich noétika jest emipristická, relativistická a utilistická. James a Schiller užívají p-mu také k hájení pluralismu (jak jej vyložil James v »A Pluralistic Universe« 1909) a mimo to k obraně práva věřit (srv. James, »Will to Believe«, 1897, a »Varieties of Religions Experience«, 1902, obojí v něm. překladě), ale uznávají, že tento jejich osobní přídavek náboženský s p-mem nutně nesouvisí. Jejich boj proti absolutismu intellektualistickému je dědictvím po Jamesově dřívějším názoru »radikálním empirismu« a Schillerův theismus souvisí s »osobním idealismem«. (Srv. k lit. *Personal Idealism, by eight members of the univ. of Oxford*, 1902). — Předními repraesentanty příbuzného hnutí ve Francii jsou Le Roy a částečně Milhaud a H. Poincaré (též Bergson); v Italii G. Papini a j. (časop. »Leonardo« ve Florencii); na severu Harald Hoffding. — Veliký rozruch způsobil p. na filosofickém sjezdě heidelberském 1908). — Z veliké lit.: J. B. Pratt, What is P-sm? (New York, 1909); A. Schinz, Anti-P-me (Alcan v Paříži, 1909); srv. kapitolu o »novopositivismu« v Lud. Steina »Philos. Stromungen der Gegenwart«. *Scht.*

Prachatice 1) mají 402 d., 941 obyv. č., 3334 něm., 31 j. národ. (1900)

Prášek Justin V. přednáší od r. 1907 o dějinách obchodních a kulturních na Českoslov. obch. akademii. Od r. 1903 vydal dokončení VIII. dílu *Českomoravské Kroniky*, jdoucí až po r. 1815, dále samostatná díla: *Médie, Médové a říše Médská* (Praha, 1905); *Z druhé cesty řecké* (t., 1906, zpráva o cestě na I. světový sjezd archaeologický v Athénách, konaný 7.—14. dub. 1905); *Geschichte der Meder und Perser*, I. díl (Gotha, F. A. Perthes, 1906) ve sbírce Handbucher der alten Geschichte; II. díl jest v tisku. Dále vydal: *Brandejs nad Labem, město, panství i okres* (I. díl, Brandýs n. L., 1907) a *Zámek Brandejs n. L.* (též něm., t., 1908). R. 1905 jal se vydávati *Rukojeť dějin všeobecných* a a r. 1908 v nové úpravě *Všeobecný dějepis* Jos. Fr. Smetany; dále učebnice pro obch. školy: *Středověk* (1908) a *Starověk* (1909).

* **Prášek** Josef, poslanec čes. (* 26. bř. 1861 v Řivně u N. Benátek), bratr předsedy čes. odboru zemědělské rady posl. Karla P-ška. Studoval na vyšší reálné škole, načež zakoupil si statek ve Vlastějovicích u D. Kralovic. Záhy věnoval se veřejné činnosti a zvolen do okr. výboru dolnokralovického. R. 1901 vyslala ho strana agrární do českého sněmu za okres ledečský. Dr. *N.*

* **Prášek** Karel, politik čes. (* 4. ún. 1868 v Řivně u Nov. Benátek), jest syn rolníkův a navštěvoval obecnou a měšťanskou školu, načež věnoval se praktickému hospodářství. Záhy pustil se i do víru politického. Když po březnových volbách sněmovních r. 1897 došlo k organisaci rolnictva českého, P. stal se organisátorem agrární strany české a r. 1901 zvolen byl za Sušicko a Strakonicko poslancem do rady říšské, kde byl vůdcem vídeňského klubu agrárních poslanců čes. Po smrti Heřm. Jandy r. 1904 stal se předsedou českého odboru zemědělské rady pro království Čes. a 9. list. 1907 povolán byl za českého ministra-krajana do ministerstva

Beckova, v němž setrval až do propuštění tohoto 15. list. 1908 Od té doby věnuje se praktickému hospodaření na svém statku v Řivně, jakož i další činnosti politické v agrární straně čes. P. je též skutečným tajným radou a při všeobecných volbách květnových do říšské rady r. 1907 zvolen opětně poslancem za českou stranu agrární.

Praus Arnošt, hudební skladatel český, † 12. list. 1907 v Klokočové na Moravě.

Pravda 1) Frant. (Hlinka), spis. čes., † 8. pros. 1904 v Hrádku u Sušice. — P. 2) Antonín, čes. strojní inženýr, vydal dále tiskem: *Diagramy k parním rozvodům šoupátkovým* (Praha, 1904, nákl. České Matice technické). Roku 1908 jmenován dvorním radou.

Pravlov, nyní hejtm. Mikulov, okr. Pohořelice, má 150 d., 623 obyv. něm. (1900).

* **Právnická Jednota** viz Právník, str. 559 *a*.

Pražák 3) Jiří, právník čes., † 29. bř. 1905 v Praze. — P. 4) Jan Otakar stal se r. 1907 rytířem řádu Františka Josefa; r. 1908 jmenován členem c. k. zkuš. kommisse pro vyšší školy obchodní. Po 36letém působení na Českosl. akademii obchodní odebral se na odpočinek. Do XXXV. zprávy Českosl. akad. obch. napsal *Životopis Josefa Wenziga*; do tisku má připraveny *Dějiny těsnopisu*, pracované na základě původních pramenův. R. 1905 vyšlo 6. vyd. jeho *České čítanky těsnop. pro střední školy*. *A. Ht.* — P. 6) jmenován r. 1907 ředitelem vyššího gymnasia v Třeboni. R. 1904 zvolen mimoř. členem České akademie. Od r. 1905 vydává *Latinsko-český slovník k potřebě česko-slovanských gymnasií* (Praha, Unie), nyní ve spojení s Fr. Novotným a Jos. Sedláčkem.

* **Pražák** Emil, st. bratr P. 4) (* 16. čna r. 1834 v Humpolci). Ze 4. tř. gymn. piaristského vstoupil jako učeň do nakladatelství Tempského; po vyučení byl činným jako knihkupecký v Praze, ve Vídni a v Pešti, načež založil v Praze obchod papírnický, jenž trval 42 roky; při tom nakládal české spisy obrázkové pro děti a založil *Prostonárodní bibliotéku historickou*; za spolupracovnictví Václ. Hutara vydal v ní I. sv. *Jan Hus* (1862), II. sv. *Černý Jiřík a knížata srbská* Praktická příručka pro obchodníky *Rychlý výpočtář* dočkala se 10 vydání. *Fž.*

* **Pražák** Josef P., spis. čes. (* 1870 v Hořiněvsi — † 15. čce 1904 t.). Studoval na gymnasiu, na filosof. fakultě čes. universitv, potom na universitě edinburské, kde r. 1898 na »doktora of sciences« veřejně povýšen. Potom odešel do Paříže za dalšími studiemi přírodopisnými, zvláště fysiologie a anatomie zvířat a pak cestoval po Spoj. Obcích sev.-amer. Navrátiv se do vlasti, vstoupil jako hlavní redaktor do redakce časopisu »Obrana zemědělců«. P a sluší pokládati za hlavního ze zakladatelův agrární strany české (v. t., Dopl.), které s bystrostí nevšední vypracoval takměř celý programm a byl i výtečným učitelem a rádcem některých předákův agrárních, zejména Karla Práška. Napsal řadu různých pojednání, zejména zoologických, otištěných v odborných časopisech českých i cizích, hlavně francouzských a anglických. Samostatně vydal: *Hospodářské strojnictví* (Praha, 1903); *Jak se vyvíjí a roste kůň* (t., 1903); *O minimálních a maximálních clech*, za kterou dostalo se mu značné subvence od rakouského ministerstva financí. *Tmk.*

* **Pražák** Albert, literární kritik (* 1880 v Chroustovicích v Čechách), studoval gymnasium v Hradci Král. slovanskou a germanskou filologii v Praze na české universitě. Je professorem státní reálky na Žižkově; cestoval po Rakousku a Německu za účelem studijním, prodlel nejdéle ve Vídni, Mnichově a Berlíně. Pracuje o literární historii a kritice. Samostatně uveřejnil: V Literatuře XIX. století práci o *Janu Nerudovi* (1907); *Christian Weise a jeho vztah k Čechám* (Programm karlínské reálky, 1907); *Národní filosofie Holečkových »Našich«* (Programm »Minervy«, 1908). Píše do četných listů belletristických a vědeckých literární kritiky a studie, z nichž nejobsažnější jsou: *J. Vrchlický* (»ČČM.«, 1903); *A. Heyduk* (»Zvon«, 1905); *J. V. Sládek, Sv. Čech* (t., 1906); *Básnické dílo P. Országha Hviezdoslava* (»Slov. Přehled«, 1909); *Přehled liter. české za 1907* (t., 1908) a mn. j.

* **Pražský** E. J., pseudonym Edvarda Jelínka (v. t. 16).

Pröice má 139 d., 897 obyv. čes. (1900).

Předín má 121 d., 744 obyv. čes., 4 něm. (1900).

* **Předražek** jest institucí řízení exekučního, pokud se toto vztahuje na nemovitosti. Nebylo-li totiž při nucené dražbě, příklepem už skončené, dosaženo ani takového nejvyššího podání, jež by se rovnalo alespoň třem čtvrtinám odhadní ceny nemovitosti a jejího příslušenství, může taková dražba býti zbavena účinnosti p-žkem. Ale p. předpokládá, že ten, kdo jej činí, nebyl by vyloučen z dražení při roku dražebním, dále, že se nabídne dáti za nemovitost alespoň o jednu čtvrtinu více, než činilo dřívější nejvyšší podání, jakož i splniti dražební podmínky dřívější dražbě za základ sloužící. P. musí býti učiněn v čas, t. j. během 14 dnů ode dne vyhlášení příklepu (viz Příklep, Dopl.) a musí býti doložen zároveň průkazem toho, že předražitel jednu čtvrtinu jím nabízené kupní ceny u soudu nebo notáře složil v hotovosti nebo v cenných papírech, jež se k soudní jistotě hodí. O každém p-žku musí býti dřívější vydražitel soudem vyrozuměn a jest oprávněn do tří dnův od sdělení posledního v čas učiněného p-žku prohlásiti, že své nejvyšší podání zvyšuje na obnos p-žku. Toto prohlášení, jakmile soudu došlo, nelze vzíti zpět. Učinil-li dřívější vydražitel takovéto prohlášení, budou soudem veškery p-žky zamítnuty. Jinak bude připuštěn v prvé řadě p., jenž je nejvyšší, a jsou-li všechny stejně vysoké, ten, jenž byl učiněn dříve. Jakmile toto přijetí p-žku nabylo právní

moci, pozbývá dřívější dražba své účinnosti, dřívější příklep se soudem zruší a předražiteli se příklep udělí. Od té chvíle platí ten, jehož p. byl soudem přijat, za vydražitele. *V. H.*

* **Preiss** Eduard, cestovatel čes. (* 5. bř. r. 1823 v Praze — † v únoru 1883 v Mexiku). Studoval gymnasium v Kr. Hradci a v Praze. R. 1848 účastnil se povstání uherského. Prchl do Turecka, přestoupil k islámu a dosáhl hodností majora. Později odešel do Anglie. R. 1851 dostal se do N. Yorku, odtud do Kalifornie a pak do Australie, kde byl 10 let mezi zlatokopy. Odtud šel do Japanu, Číny, Egypta, Cařihradu a N. Yorku. Cestoval po Spoj. Obcích severo amer. Po té navštívil mnohé ostrovy Tichého okeánu, přibyl do Peru, přestoupil Kordillery a z Brazilie dostal se do Nov. Orleansu. R. 1880 byl v Chicagu. Dopisoval poslední dobou do chicagské »Svornosti«. Prvou cestu kolem světa vypsal v Geringerově kalendáři »Amerikánu« r. 1880 článkem *Tři dni v Australii.* Dr. *N.*

* **Preiss** Jaroslav, národohospodář a publicista čes. (* 1870 v Přešticích), studoval gymnasium v Domažlicích a práva na české právnické fakultě v Praze, kde dosáhl hodnosti doktora práv. R. 1900 vstoupil do redakce »Nár. Listů« jako odborný redaktor »Hospodářské rubriky«, r. 1902 stal se redaktorem »Textilního Obzoru«, od r. 1905 je redaktorem »Finančních Listův« a r. 1907 stal se ředitelem průmyslového a hypotečního oddělení Živnostenské banky. P. je též od r. 1908 zemským poslancem za stranu mladočeskou za Náchodsko a referentem rozpočtového výboru na zemském sněmu čes. P. uveřejnil řadu národohospodářských článků v »Národ. Listech«, »Národohospodářském Obzoru«, »Čes. Revui«, »Finančních Listech« a j. Vedle toho je korrespondentem časopisů »Torgovopromyšl. Gazeta« a »Věstnik ministěrstva finansov« v Petrohradě o hospodářských otázkách. Z původní tvorby P ovy sluší uvésti: *Z tendencí hospodářského vývoje současna* (Praha, 1904); *Slovanská banka* (I. a II. zpracování, t., 1908); *Slovanská výstava* (I. a II. zpracování, 1904, 1908 a 1909). P. přeložil do češtiny také Lorenzovo dílo pod titulem *Marxovská soc. demokracie* (spolu s drem Al. Rašínem, t., 1900). Konečně P. vykonal velikou řadu přednášek národohospodářských v čelných městech českých.

* **Prejac** Gjuro, spis. a herec chorvatský (* 1870 v Desiniči). R. 1887 vstoupil v Záhřebě, roku 1898 angažován byl v Lublani, r. 1899 ve Splitu. R. 1909 stal se členem královské scény záhřebské. P. zdramatisoval Šenoovu *Seljačku bunu*, která byla provozována r. 1905 na záhřebské scéně, a novellu téhož spisovatele *Turci idu.* Dále napsal komédii *Zajutrak* a drama *Tko je mrtav?*

Přelouč má 411 d., 3369 obyv. českých, 74 něm., 3 j. národ. (1900), továrnu na kávové náhražky.

Prenděl Romul Aleksandrovič, geolog a mineralog rus., † 1904.

Preobraženskij 1) Petr Michajlovič, národohosp. spis. rus., † 1900. — P. 6) Vasilij Petrovič, filosof. spis. rus., † 1900.

Přerov 4) Starý či P. nad Labem má 123 d., 712 obyv. čes. (1900).

Přeštice mají 402 d., 3310 obyv. čes. (1900).

* **Prettner** Matěj, zvěrolékař čes. (* 1868 v Praze — † 26. kv. 1907 t.). Absolvovav vysokou školu zvěrolékařskou ve Vídni, působil jako městský zvěrolékař v ústředních jatkách pražských. Zanášel se bakteriologií nakažlivých nemocí zvířat a jméno své prostavil i v cizině. V poslední době obíral se pěstěním prudce nakažlivé kultury bakterií ozhřivkových a dospěl ve svých studiích k pevné naději, že se mu podařilo nalézti ochranné serum proti ozhřivce, při čemž se nakazil a nákaze té podlehl. Ve svém oboru byl literárně činný u nás i v cizině. Cenné práce jeho uveřejněny byly v »Obzoru zvěrolékařském«, jehož byl redaktorem, v »Lékařských Rozhledech«, v »Časopise čes. lékařů«, v »Zeitschrift für Hygiene«, v »Zentralblatt für Bakteriologie«, v »Revue de médecine vétérinaire« a j.

Preuner August † 1906 v Greifswaldě.

Prévost 4) Marcel, básník a romanopisec franc., jmenován členem akademie francouzské v čnu 1909.

* **Preys** Julian, lidový spis. pol. († 1904 v Bodgoszezy v Poznańsku). Psal pod pseudonymem Siesp-Polaczek, vydával fenikový list »Biedaczek« a kalendáře pro lid. Jeho rýmované kroniky nabyly veliké obliby mezi lidem v Poznańsku.

Příbram 3) Uhelná má 108 d., 562 obyv. čes. (1900).

Přibylova Olga, pseudonym Pavly Moudré (v. t.).

Přibyslav 1) má 293 d., 2613 obyv. čes. 10 něm. (1900).

* **Prigl** Martin, žurnalista a spis. český (* 1870 v Krumvíři u Hustopeče — † 14. pros. 1908 v Praze ve všeob. nemocnici). Známým stal se svým pseudonymem Michal Srubjan, pod nímž uveřejňoval rázovité obrázky z morav. Slovácka a referáty ze slovan. literatur v denních listech. Samostatně vydal: *Obrázky ze Slovácka* (Praha, 1899, »Libuše«).

Přichovice 1), městec, má 514 d., 91 obyv. čes., 3609 něm., 24 j. národ. (1900).

* **Přikázání** je zvláštní formou uspokojení vymáhajícího věřitele při exekuci na pohledávky peněžité. Věřitel vymáhající, jenž byl zabavil jistou peněžitou pohledávku, příslušející dlužníkovi jeho za osobu třetí (poddlužníkem), může, chtěje tuto zabavenou pohledávku realisovati, dáti si ji soudem exekučním přikázati (*überweisen*). Toto p. je možným buď k vybrání anebo na místo placení. P. k vybrání opravňuje vymáhajícího věřitele, aby jménem svého dlužníka domáhal se na poddlužníkovi zapravení pohledávky zabavené. Za tím účelem může tedy vymáhající věřitel poddlužníka upomínati, pohledávku vypověděti, zaplacení její při-

jmouti, ji zažalovati, po případě všeliké úkony k zachování práva na pohledávku a k výkonu jeho (na př. praesentaci, protest, notifikaci a p.) předsebráti. Naproti tomu nesmí vymáhající věřitel dluh, o nějž jde, poddlužníkovi prominouti, o něm smír uzavříti anebo rozhodnutí o něm rozhodčím svěřiti. Zaplatí-li poddlužník vymáhajícímu věřiteli, dojde tímto zaplacením a do jeho výše jednak pohledávka vymáhajícího věřitele proti dlužníkovi, jednak pohledávka dlužníkova proti poddlužníkovi svého zrušení. P. na místo placení záleží v tom, že pohledávka zabavená přechází na vymáhajícího věřitele tak, jako by naň byla dlužníkem za úplatu převedena. Toto p. samo o sobě má tedy za následek uspokojení pohledávky vymáhajícího věřitele. *V. H.*

* **Přikazovací řízení** (něm. *Ueberweisungsverfahren*) má za účel, aby se každé jednotlivé ze tří zemských skupin Rakousko-Uherského mocnářství, jež tvoří společné celní území (království a země zastoupené na říšské radě, země koruny Uherské a Bosna s Hercegovinou), zabezpečil příjem jistých spotřebních daní v tom případě, když předměty daní té podléhající sice v jiné zemské skupině monarchie byly zdaněny, ale pak zase v jiné byly konsumovány. Příjem daně zabezpečuje se tomu území, v němž se stal konsum. Běží tu o t. zv. restituci daňovou, vyplývající z poměru státoprávního (viz Restituce). Daně, které p-m ř-m jsou vraceny (restituovány), jsou daně z pálených lihových tekutin (v širším smyslu slova, tedy i z ovocných šťav), z cukru, piva a minerálních olejů. Řízení toto upraveno bylo zák. z 18. čna 1894 č. 121 ř. z., osmou částí cís. nař. ze 17. čce 1899 č. 120 ř. z., cís. nař. z 29. pros. 1899 č. 267 ř. z., jakož i prováděcími výnosy ze 20. čna 1899 č. 128 ř. z. a z 30. pros. 1899 č. 270 ř. z. Přechod (zasílání) zdaněných předmětů z jednoho území mocnářství do druhého přihlašuje se u příslušného oddělení finanční stráže (úřad zasílací). Úřad tento zkoumá, zda zásilka souhlasí s přihláškou. Nález zapisuje se do přihlášky (přechodní list). Podpisem a převzetím přechodního listu béře na sebe zasílatel povinnost pečovati o to, aby poukázaná zásilka v nezměněné jakosti a množství příslušnému, pokud se týče v přihlášce udanému oddělení finanční stráže (dodací úřad) byla dodána. Dodací úřad zkoumá, zda došlá zásilka souhlasí se zápisy v přechodním listu, a vydá, neshledá-li závady, list legitimační. Tento slouží za potvrzení, že zásilka řádně byla dodána do území, kde se stal konsum. P-mu ř. nepodléhají zásilky, které obsahují méně než 1 *l* pálených lihových tekutin, 2 *l* piva, 2 *kg* minerálního oleje a 5 *kg* cukru.

* **Příklep** je prohlášení orgánu dražbu v řízení exekučním řídícího, jímž objekt exekvovaný předává se určité osobě (vydražiteli) za určitý obnos (nejvyšší podání) do vlastnictví. Prohlášení to děje se usnesením a sluší je do 8 dnů po dražebním roku veřejně vyhlásiti (na desce soudní a poznámkou v knihách veřejných). Chvílí udělení p-u přechází na vydražitele nebezpečí věci vydražené i užitky a břemena její. Hmotné odevzdání nemovitosti nastane až po splnění všech dražebních podmínek; věci movité se odevzdají vydražiteli hned při dražbě, ale jen proti hotovému zaplacení. K udělení p-u lze přikročiti teprve tehdy, jestliže přes dvojí vybídnutí k dalšímu dražení během 5 minut vyšší podání učiněno nebylo a důvodný odpor proti udělení p-u podán nebyl. Odpor se může opírati jen o jisté okolnosti v zákoně výslovně uvedené a je přípustný jen při nemovitostech. P. stává se bezúčinným buďsi ke stížnosti podané proti udělení p-u, nebo — u nemovitostí — následkem předražku (v. t., Dopl.), aneb ve případech t. zv. dražby opětné (v. Relicitace). V těchto případech musí vydražitel užitky z nemovitosti již vybrané vrátiti. *V. H.*

Priležajev Jevgenij Michajlovič, duchovní spis. rus., † 1900.

* **Primární hodiny** viz Elektrické hodiny (Dopl., str. 344 *a*).

Přimda má 182 d., 2 obyv. čes., 1051 něm. (1900).

Prinetti Giulio, státník ital., v dubnu 1903 následkem nemoci odstoupil jako ministr vnějších záležitostí. † 9. čna 1908 v Římě.

Přísečnice 1) má okr. hejtmanství, 451 d., 4038 obyv. něm. (1900).

* **Přístup** zove se v řízení exek. ten zjev, když dva neb více věřitelů proti témuž dlužníkovi týmž způsobem exekuci vedou; tu věřitel pozdější, jenž zahájí exekuci, když už je ve prospěch věřitele dřívějšího v běhu, přistoupí k tomuto řízení již zahájenému. P. nastává jen při vnucené správě, nucené dražbě nemovitosti a při řízení prodejovém ohledně movitostí. Věřitel pozdější musí řízení, k němuž přistoupil, přijmouti v tom stadiu, ve kterém se ve chvíli jeho p-u nalézá, ale od této doby má týž práva v řízení tomto, jako věřitel řízení exekuční nejprve zahájivší. *V. H.*

* **Proboštů** V. viz Kudlata (Dopl.).

* **Prodan** Ivan, spis. a novinář chorv. (* 10. pros. 1852), byl po dlouhou dobu redaktorem časopisu »Katoličke Dalmacije«. Napsal mnoho politických a historických úvah. Souborně vydal své články v díle pod titulem *Spisi*.

Procházka 15) Antonín, sochař čes., † 26. září 1903 na Kr. Vinohradech. — P. 22) Frant. habilitoval se r. 1904 při české fak. lékařské pro obor vnitřního lékařství a rozšířil tuto habilitaci r. 1909 také pro lékařství úrazové a sociální. Z dalších jeho literárních prací možno uvésti: *Endocarditis experimentalis* (»Sborník lékařský«, 1904); *O reformě úrazového pojišťování dělnického* (»Čas. lék. čes.«, 1908); *O sociálním pojišťování* (t., 1909); *Ileus a trauma* (»Rozhl. lék.«, 1906); *Hygienický význam dělnického pojišťování* (t., 1908); *Sarkom a trauma* (t., 1909). Při IV. sjezdu českých přírodozpytců a lékařů r. 1908 uvedl

v život a řídil zvláštní sekci pro sociální lékařství.

***Procházka** Ignác Josef, publicista čes. (* 1815 v Jičíně), věnoval se studiu filosofie. Hnutí r. 1848 strhlo jej na dráhu politickou, kde stejnost ideí sblížila ho se Schuselkou. V té době uveřejnil též několik brošur a letáků politických (*Konstitutions-Entwurf*; *Provisorische Gemeindeordnung für die Stadt Wien*). V době reakce ztichla jeho činnost, až zase r. 1864 vystoupil žurnalisticky na veřejnost. Byl předsedou organisované »Slovanské besedy« ve Vídni a r. 1870 založil »Demokratische Union«. Stál v opposici proti tehdejšímu ministeriu Giskrovu. Přičiňoval se, rovněž jako Schuselka, o odstranění sporu českoněmeckého.

***Procházka** Jan, hud. skladatel čes. (*1853 v Hořicích). Absolvovav varhanickou školu v Praze, stal se ve svém rodišti ředitelem kůru a potom v Pardubicích, kde působí přes 30 roků. Tiskem vydal: *Naší mládeži*, dětské album pro piano (Praha); *Radostné mládí*, dětské album pro piano (t.); *Květy z dětských luhů*, pro 2 housle (t.); *České perličky*, pro housle s průvodem piana (t.); *Fantasie na čes národní písně* (t.); *Romance* (Kut Hora); dvě *České mše*, *několik písní*, *kantátu*, řadu skladeb tanečních a salonních a j.

***Procházka** Ladislav, hud skladatel čes. (* 1872 v Litomyšli). Studoval medicinu na české universitě v Praze, r. 1896 stal se doktorem. Od r. 1899 působí v Praze jako lékař, od r. 1902 jest okresním lékařem při zdravotní službě města Prahy. Hudební studia konal v l. 1900—3 u Vítězslava Nováka; píše pod pseudonymem Ladislav Prokop. Složil tři symfonické básně *Ve stínu lípy* podle stejnojmenné básně Sv. Čecha, klavírní *kvintett G moll*, smyčcový *kvartett D dur*, hudební báseň *Sen lesa* o třech jednáních na vlastní libretto (premiéra v Národním divadle 1907), koncertní *suitu* pro violoncello a klavír, ouverturu *Osud* pro veliký orchestr (1907), nejnověji komickou operu *Otázka* (posud neprovozována). Hudba P-kova svědčí o vážných intencích skladatelových a technické vyspělosti. Jako lékař psal četná pojednání hygienická z oboru zdravotní policie. *O. Z.*

***Procházková** Jaroslava, pseudonym Jana Misárka (v. t.).

***Prokeš** František, výborný pianista a učitel hudby (*1830 v Borovnici — † 27. čna 1902 v Genevě). R. 1848 účastnil se revoluce v Praze, po jejímž potlačení uchýlil se do Genevy, kdež se oddal hudbě, naučiv se sám hráti na piano. Byl po 18 roků professorem hudby na tamní konservatoři. Byl velikým propagátorem hudby Smetanovy a Dvořákovy ve francouzské části Švýcarska.

***Prokop** Ladislav, pseud. Ladisl. Procházky (v. t., Dopl.).

***Prokop** Karel Vojtěch, spis. čes. (*1860 v Budči u Dol. Kralovic). Vystudovav učit. ústav v Kut. Hoře, působil na školách v Peralci, Vykáni, Říčanech, na škole »Komenského« ve Vídni, na měšť. škole v Dačicích, Strážnici, Židenicích na Moravě a nyní jest ředitelem dív. obec. a měšť. školy v Rosicích u Brna. Samostatně napsal: *O básnické činnosti Adolfa Heyduka* (Pardubice, 1885); *Co nezvadlo*, básně (Polička, 1893); *Ze zápasů*, aktovka (Karlín, »Ochot. divadlo«, sv. 99); *Odpověď*, aktovka (t., sv. 149); *Jiné moci*, aktovka (Praha, »Thalie«, 1889); *Král času*, dětská hra o 3 jedn. (Vídeň, 1904, nákladem Komenského); *Ječmínek*, libretto, hudba C. M. Hrazdiry (Brno, 1904); *V zajetí*, povídka (Nymburk, 1906); přeložil A. Ostrovského a N. Solověva veselohru »Ženitba Běluginova« (Praha, 1886) a jiné menší práce uveřejnil v různých časopisech.

***Prokop** František, lékař čes. (* 1870 ve Volyni). Absolvoval gymnasijní studia v Klatovech a lékařská v Praze na čes. universitě, kdež r. 1897 promovoval, načež po delší praxi v ústavě pro soudní lékařství a ve všeob. nemocnici v Praze stal se soudním a vězeňským lékařem při c. k. zemském jakožto trestním soudě v Praze. Napsal: *O otravě kyselinou octovou* (»Klinický Sborník«, 1903); *Vzácný případ zúmyslného sebezranění pyje* (»Čas. lék. čes.«, 1907); *Abscess mozku s cizími tělesy po ohraničeném zlomení kosti temenní* (t., 1907); *O otravě ammoniakem* (Věstník III. sjezdu čes. přírodozp. a lékařů, 1901); *O ranách střelných* (Věstník IV. sjezdu, 1908); *Osteoarthropathie hypertrophiante pneumique* (»Sdělení z II. int. klin.«, 1900, spolu s dr. Strettim).

***Promberger** Romuald, knihkupec a nakladatel čes. (* 1856 v Nov. Městě n. Met.). R. 1884 založil v Olomouci knihkupectví a nakladatelství, v němž vydává spisy paedagogické, theologické, přírodopisné, literaturu hanáckou, kalendáře a reprodukce obrazův Úprkových (Slovácké obrazy), Schwaigrových (Sv. Cyrill a Method, Matka Boží Hostýnská) a Gardavské.

Proseč 1) má 156 d., 1099 obyv. čes. (1900).

***Prostoměřice** (*Prossmeritz*), město na Moravě, hejtm. a okr. Znojmo; 121 d., 499 obyv. něm. (1900), starožitný a namnoze obnovený far. kostel sv. Jiljí, 3tř. šk., pš., telegraf, spořitel. a zálož. spolek, mlékárna.

***Protić** Stojan, státník srbský (* 1857 v Kruševci), byl ministrem vnitra r. 1903 a po druhé r. 1906, vystřídán byv 12. čna 1907 staroradikálem Nastou Petrovićem.

Protivanov má 176 d., 1328 obyv. čes., 33 něm. (1900).

Protivín má 241 d., 3075 obyv. čes., 15 něm. (1900).

Proust 2) Ant., politik franc., † 22. bř. 1905 sebevraždou v Paříži.

Prusík 1) František Xav., slavista, † 7. čna 1905 ve Stupčicích u Tábora.

Prusko. Dějiny. Ke vzrůstu a sesílení německého živlu v Poznani, jakož i k úplnému potlačení polštiny dály se se strany pruské vlády ještě kroky další. R. 1904 ustanoveno

vystavěti v Poznani král. residenční zámek, na nějž sněmovna povolila náklad vysoko přes 5 mil. mk.; v říj. 1903 byla v Poznani otevřena nově zřízená akademie, jež určena byla jako středisko všech germanisačních snah v krajích Poláky obývaných. Koncem říj. 1903 byly vykonány volby pro novou periodu legislaturní (1903—8), jež celkem nezpůsobily podstatných změn ve složení poslanecké sněmovny (Poláků bylo zvoleno 13). Prvním úkolem nové sněmovny bylo vyříditi 5 předloh týkajících se hospodářství vodního, kterými projektována jednak stavba nových vodních cest, jednak regulace řek k zabránění často se opakujících záplav (na Odře, Havole, Sprévě a j.). Náklad na provedení těchto předloh stanoven na 280·5 millionů mk., z čehož třetinu měly zaplatiti interessované provincie. Předlohy staly se zákonem po připojení jistých dodatků, věc podstatně neměnících, v lednu 1905. Dále vyřídil týž sněm předlohu zákona obmezujícího v zemi působnost zahraničných loterií a kromě toho vyřídil řadu jiných zákonů rázu především hospodářsk ho. 1. říj. 1905 byla ve Vých. Prusích zřízena nová vláda se sídlem v Allensteinu, tak že provincie skládá se nyní z vládních okresů Královec, Gombin a Allenstein; v březnu 1905 byl jmenován ministrem vnitra Th. Bethmann-Hollweg Sněm r. 1906 obrátil pozornost zákonodárství školskému, vydal zejména nová ustanovení o školách obecných, dále zmenšil některé volební okresy nepoměrně veliké, čímž počet poslanců rozmnožil se o 10 (na 443). V list. 1907 sešel se pruský sněm znova a pokračoval v předlohách proti Polákům poznaňským a to tentokráte způsobem. který vyvolal rozhořčení i v německých kruzích liberálních. Především předloha nového zákona shromažďovacího stanovila, že na všech veřejných schůzích musí se jednati toliko jazykem německým. Jiná osnova podaná pruské sněmovně — a zároveň říš. sněmu — měla pod záminkou »ochrany němectví ve Východních Prusích a v Poznaňsku« vyvlastniti Poláky z půdy; zákonem mělo býti stanoveno právo k vyvlastnění polských pozemků. Vláda žádala 300 millionů mk. na doplnění kapitálu pro činnost osídlovací kommisse, aby tato mohla ve svém boji proti Polákům pokračovati. Ač tato předloha pruské vlády vzbudila úžas v celém vzdělaném světě, byla 3. bř. 1908 dolní sněmovnou pruskou přijata. Proti předloze, která zůstavuje vyvlastňovací pruské zvůli v Poznani a v Záp. Prusích 70.000 *ha* úrodné polské půdy, ozvaly se v Německu důtklivé protesty a většina říš. sněmu prohlásila knížeti Bülowu, že předloha odporuje ústavě Něm. říše, jakož i občanskému něm. zákonu. Činnost osidlovací kommisse, která za nedlouhou dobu posledních 10 let skoupila v polských krajích 335.383 *ha* půdy za 306 mill. mk., přirozeně přijetím předlohy byla značně zvýšena a podepřena. — V červnu byly nové volby podle volebního řádu částečně změněného, jimiž složení stran se změnilo jen nepatrně (Poláci měli 15 posl.)

***Pružackij** N., pseud. N. O. Linovského.

***Pryč od Říma** (něm. *Los von Rom*), lidové označení ruchu, vzniklého r. 1897 předem mezi rakouskými Němci a čelícího proti katolickému Římu, jeho panství a domnělé protiněmecké politice. Heslo p. o. Ř, pronesené i v parlamentě Schönererem, našlo ohlasu zvláště v německých Čechách, Rak. Slezsku, Hor. Rakousích, Štýrsku, Korutanech a Moravě, ba i v Tyrolsku, jindy věrně katolickém. Dne 11. list. 1898 sneseno na německém sjezdě v Teplicích přestupovati na evang. víru a 15. led. 1899 shromáždění asi 800 mužů jednalo o hromadném vystoupení z kat. církve, tak že rok potom skutečně asi 10.000 Němců přešlo v Rakousku na víru evangelickou, do konce r. 1906 asi 50.000, zejména s podporou jednoty Gustava Adolfa a Evangelického bundu. Za to evang. vrchní rada ve Vídni radila evangelickým duchovním k opatrnosti nahlížejíc správně, že přestup děje se spíše z důvodů politických než náboženských. Opatření římského kleru i orgánů státních proti tomuto hnutí ukázala se naprosto nedostatečnými. Mimo to veliká část vystouplých přešla k církvi starokatolické, tak že počet jejích příslušníků vzrostl ze 6000 na 16.000 za dobu velmi krátkou. Srv. Bräunlich, Berichte uber den Fortgang der Los-von-Rom-Bewegung (Lip., později Mnichov, 1898 a sl.); Loesche, Geschichte des Protestantismus in Oesterreich (Tubinky a Lip., 1902). — Podobného druhu jest i hnutí ve Francii, kde již mnoho set duchovních dílem přestoupilo k církvi evangelické, dílem vystoupivše volili povolání světské. Těmto vystoupivším (*évadés*) poskytuje pomoci starší Oeuvre des prêtres sortis de l'église romaine (zal. Corneloup) a novější Société nationale d'évangélisation. Srv. Bourrier, Ceux qui s'en vont (Pař., 1905); týž vydává orgán tohoto hnutí »Chrétien français«. Běžné zprávy o hnutí tom podává Meillonův list »France et Evangile«.

***Pryl** Josef Zdeněk, spis. čes. (* 1850 v Jičíně — † 1894 ve Volavci). Vystudovav ústav učitelský ve svém rodišti, působil ve Vyskři, na Všeni a jako řídící učitel ve Štveříně a Volavci. Psal drobné povídky a pověsti z okolí Turnova a samostatně vydal: *Vyskeř a okolí Hrubé Skály* (Turnov, 1885); *Průvodce českým rájem*, díl I. a II. (t., 1887 a 1891); *Z jizerských luhů*, díl I. (t., 1893); *Z výletů Kladskem* a *Das böhmische Paradies.*

***Przerwa**, pseud. Kaz. Tetmajera (v. t. 2.

***Przybyszewska** Dagny, spisovatelka pol. († 1901 v Tiflise); manželka pol. spisovatele Stanisława P-kého (v. t.). Psala novelly i dramata v řeči norské a německé, které pak Stanisław P ki překládal do polštiny. Z jejich dramat uvádíme: *Krucze gniazdo* (Varšava, 1902); *Kiedy słonce zachodzi* (2. vyd. t., 1902). Byla zabita v Tiflise.

Psohlavý Jan, pseudonym Jindřicha Baara (v. t. Dopl.).

* **Psychopannychie**, z řec., spánek duše, často se vyskytující názor v dějinách církve křesťanské, že duše lidské nacházejí se mezi smrti a z mrtvých vstáním ve stavu bezvědomí, jako ve spánku. Názor ten vyskytl se po prvé ve III. stol. po Kr., pak ve středověku, v době reformační a opět ve stol. XVIII. a byl jak v katolicismu, tak i v protestantismu zamítnut. *vfr.*

* **Pšenička** Jaroslav, spis. čes. (* 1865 v Jindř. Hradci). Vystudovav gymn. ve svém rodišti a odbyv vojen. povinnost jednoroční ve Vídni, vstoupil do služeb poštovních; nyní jest kontrolorem poštovního úřadu a docentem kursů přípravných při c. k. pošt. ředit. v Praze. Od r. 1893 přispívá články původními a překlady (zvláště z Arèna, Richepina, Bouviera, Maupassanta, Zoly, Mackaye, Altenberga a j.) do rozličných časopisů. Z Arm. Silvestra přeložil: »Abbé d'Arthès« (»Matice Lidu«, 1902); z Landora: »Na cestách zakázaných« (t., 1904); z La Rochefoucaulda: »Maximy a úvahy morální« (»Světová knih.«, 1903); z Erckmanna-Chatriana: drama »Polský žid« (t., 1907); z Petra Altenberga: »Výbor drobné prósy« (»Moderní bibliotéka«, 1907); z Alexise Bouviera: »Povídky chudých« (»Knihovna Zlaté Prahy«, 1908); z Guy de Maupassant: »Výbor povídek« (Šaškova knihovna, 1908). R. 1903 redigoval II. ročník »Poštov. Revue«. Vedle toho vydal: *Leitfaden der Personal-, Dienst- u. Gebührenvorschriften für die Bediensteten der Postämter I.—III. Klasse*, kteráž učebnice dočkala se již 5. vydání, a r. 1909 první českou *Učebnici výkonné služby poštovní.*

* **Ptáček** František, hudební skladatel (* 1832 v Praze — † 7. led. 1886 v New-Bromptonu v Anglii). Jeho poslední skladba provozována s velikým úspěchem v Albert Hallu v Londýně. Sídlil v Leicestru a více znám byl v hudebním světě anglickém než ve své vlasti. Na hřbitově v Leicestru má pomník.

* **Ptáček** Václav, paed. spis. čes. (* 20. ún. r. 1848 ve Vlačicích). Jest od r. 1905 ředitelem evang. učit. ústavu v Čáslavi. Přispíval do různých časopisův a almanachů paedagogických i evangelicko církevních, a o sobě vydal: *Příklad řečníkem* (Čáslav, 1892); s F. Kozákem: *Palma věků* (Pardubice, 1892); *Když se připozdívá* (»Comenium«, Praha); přel. z J. Abbota »Matka vychovatelkou« (Praha) a *Výchova dívky* (t., 1903 a 1904). *vfr.*

Puccini Giacomo složil dále op. *Tosca* (provozována v Římě 14. led. 1900, v Berlíně 22. led. 1907). R. 1907 složil operu *La Conchita*, tragédii z cikánského života španělského, jejíž látku vzal z románu »La femme et le pentin« od Pierrea Louyse; jest to pendant k Bizetově Carmen. *Madame Buterfly* provozována po prvé v Miláně 17. ún. 1904. Látku ke své poslední opeře *La fanciulla dell' occidente d' ore* vzal z příběhů dobrodružného života kalifornských zlatokopů r. 1849.

* **Pulda**, pseud. Jos. Fundy (v. t., Dopl.).

Pulszky 2) Ágost, politik uher., † 1901.

* **Pumnul** Aron, filolog rumun. (* 27. listopadu 1818 v Kučulatě v Sedmihradsku — † 24. led 1866), studoval theologii a filosofii ve Vídni. Stal se professorem filosofie na lyceu Blažském. Po revolučním hnutí r. 1848, jehož se účastnil, uprchl do Černovic, kde byl přijat Hurmuzachim, který právě tehda počal vydávati známý časopis »Bukovinu«. P. stal se jeho spolupracovníkem; 12. ún. 1849 jmenován byl suppl. professorem stolice pro jazyk a literaturu rumunskou při filosofickém ústavě v Černovicích. Kursy svými o řeči a literatuře rumunské založil v Bukovině národní školu rumunskou, zavedl do spisů rumunských latinku a snažil se o pravopis ryze fonetický. P. vydal mimo jiné: *Lepturarin românesc* ve 4 dílech o 6 částech (Vídeň, 1862—65) a německou *Grammatik der rumänischen Sprache für Mittelschulen* (t., 1864). *Drož.*

* **Punktace** v. Rakousko, str. 158.

* **Pupin** Michal Idvorski, vynikající elektrotechnik srbský (* 4. říj. 1858 v Idvoru v Uherském Banátě). Obecnou školu vychodil ve svém rodišti, načež přestěhoval se do Ameriky, kdež věnoval se studiu hlavně fysiky a mathematiky. Absolvovav universitu v Columbii r. 1883, pokračoval ve studiích na universitě berlínské. R 1889 jmenován professorem elektrotechniky na universitě v Columbii. Jemu podařilo se rozřešiti otázku telefonování na veliké vzdálenosti, opatřiť telefonické vedení samoindukčními cívkami (viz Telefon, str. 160*b*), takže lze nyní jeho vynálezem telefonovati do vzdálenosti čtyřikráte větší. Sepsal: *Osmotic Preasure and Free Energy*; *Electrical oscillation of Low Frequency and their Resonance*; *Resonance analyzes of alternating currents*; *Electromagnetic theory*; *Propagation of long electrical waves*; *Wave propagation over nonuniform conductors.*

Purkyně 5) Cyrill, ryt, geolog český, od r. 1908 jest mimoř. professorem mineralogie a geologie při c. k. české vys. škole technické v Praze. Jest dopisujícím členem Čes. akademie, čestným členem Přírodovědeckého klubu v Plzni. Roku 1908 dokončil geol. mapování okresu plzeňského (mapa v tisku, a pokračuje v mapování okresu rokycanského). Z dalších jeho prací uvádíme: *Záhadné balvany křemencové a slepencové na Plzeňsku v Čechách a na planině Drahanské na Moravě* (s V. Spitznerem, Prostějov, 1904); *Plistocaen (Diluvium) na Plzeňsku* (»Rozpr.« Čes. akad., 1904, něm. v »Bull. intern.«); *Kamenouhelné pánve u Mirošova a Skořice a jejich nejbližší okolí* (část I. a II., v »Rozpr.« Čes. akad., 1904 a něm. v »Bull. intern.«; část III. v »Horn. a hutn. Listech«). Dále napsal četné články v »Živě«, »Brdském Kraji«, Ottově Slov. Nauč. a j.

* **Puscarin** Sextil, filolog rumun. (* 4. led. r. 1877), studoval v Lipsku a Paříži, je professorem v Černovicích. Vydal: *Schițe*; *Snoave* (pod pseudonymem Sex. Til); *Ju-*

venilia; *Studii şi notiţe filologice* a rozličné články vědecké i literární. **P.** je redaktorem velikého slovníku, jejž vydává Acad. rom. v Bukurešti. *Drož.*

Puzyrevskij 2) Aleksandr Kazimirovič, rus. gen. pěchoty, † 1904 ve Varšavě.

* **Pyknografie** viz Skiagrafie.

Pypin Aleksandr Nikolajevič, literární historik rus., † 1904 v Petrohradě.

* **Pyrosféra** v. Země, str. 545 *a*.

Pyšely mají 98 d., 733 obyvatelů čes., 11 něm. (1900).

Q.

* **Quadriforium** v. Triforium.

* **Quadrigatus**, řím. denár stříbrný, lišící se od bigatu (v. t.) obrazem čtyřspřežení na něm vyraženého. Ražen byl od konce II. stol. před Kr.

* **Quadt**, jméno šlechtické rodiny něm., připomínané po prvé r. 1265, později velmi rozšířené v sev.-záp. Německu i v Nizozemí. Posud trvá linie Q.-Wykradt-Isny, katolická, jihoněmecká, užívající od r. 1901 knížecího titulu bavorského; pak linie Q.-Wickrath-Huchtenbruck, evangelická, severoněmecká, užívající od r. 1786 hraběcího titulu pruského. Dánská linie má titul Q.-Unterbach.

* **Quakenbrück**, město prus. v okr. bersenbrückém (vlád. okr. Osnabrück), blízko oldenb. hranice na trati Oldenburg-Osnabrück. Má 3328 obyv. (1905), reálné gymnasium, vyšší dívčí a hospodářskou školu, průmysl jirchářský a textilní, obchod s obilím, vínem a vlnou.

* **Quaker-Oats** [kuék'r-óts], angl., výživný přípravek z amerického bílého ovsa. Dává se do polévky místo ovesné mouky.

* **Quaritch** [rič] Bernard, knihkupec a spis. angl. (* 1819 — † 1899), pocházel ze Saska, r. 1842 usadil se v Londýně, kdež založil jeden z největších antikvariátův a nakladatelství. Kromě 1000 jednotlivých katalogů svého skladu vydal: *General Catalogue of old books and manuscripts* (1887—92, 7 sv.) a *Paleography notes on the history of writing* (Lond., 1894)

* The **Quarterly Review** [kuort'rli revjú], angl. kvartálník pro literaturu a politiku. Nakladatel jest John Murray, redaktor od r. 1894 Rowland E. Prothero; směr konservativní. Založen byl r. 1809 od toryů proti whiggistické »Edinburgh Review«.

* **Quat** v. Iča

Queensland. Obyvatelů jest nyní 535.113 (1906), nepočítaje v to domorodce. Počet přistěhovalců stoupl na 47.677, vystěhovalců na 47.713. Brisbane má nyní 132.468 obyv. Školství vykazuje nyní 1089 škol obecných (69.771 žáků), 10 colleges (877), 167 soukromých (11.956) a 17 technických škol (4280 studujících). V zemědělství pozoruhodný jest úbytek pěstění bavlny. Chov dobytka obohacen o pěstění angorské kozy a výrobu kondensovaného mléka. Hornictví vykazuje vzrůst těžby všech nerostů, zejména zlata, mědi, cínu, stříbra, uhlí, wolframu, olova a drahých kamenů. Průmysl vzrostl nepatrně. Obchod zaznamenává r. 1906 zboží vyvezeného za 12,754.289 lib. sterl. a dovezeného za 8,311.466 lib. sterl.

* **Quenstedt** Johann Andreas, vynikající lutherský dogmatik scholastický (* 1617 v Quedlinburce — † 1688). stal se r. 1646 priv. docentem ve Vitemberce, r. 1649 professorem theologie, r. 1684 proboštem a radou konsistoriálním. Byl nazýván »knihvedoucím« vitemberské orthodoxie; hl. dílem jeho jest: *Theologia didacticopolemica sive Systema theologiae* (1685 a 1690; 1702—15, 2 d.). Srv. Tholuck, Geist der lutherischen Theologen Wittenbergs (1852). *vfr*

* **Quijote** (Quixote) v. Don Quijote.

* **Quinisextum** (t. concilium) lat., sluje koncil církevní, konaný r. 692 v Cařihradě a pokládaný za doplněk pátého a šestého všeobecného koncilu církevního. Poslancové papežští utrpěli na něm se strany řecké mnohé příkoří, pročež papež a církev římská posud koncilu tohoto neuznávají. *vfr.*

Quintilianus. Nové kritické vydání jest od L. Radermachera (posud díl I., obsahující knihy I.—VI., Lip., 1907), deklamace větší, pod jménem Q-ovým zachované, vydal Lehnert (t., 1905).

Quis Ladislav, básník a spis. čes. R. 1895 zvolen dopisujícím a r. 1901 mimořádným členem Čes. akademie. Vzdav se advokacie, žije na Kr. Vinohradech. V l. 1897—99 účastnil se redakce »Májem« vydávané »České poesie XIX. věku«. Vedle uvedených spisů vydal ještě: Václava Šolce »Prvosenky« a Jana Prav. Koubka »Básníkova cesta do pekel« (obé Praha, 1904, J. Otto); ve sborníku »Čeští spisovatelé XIX. stol.« vedle druhého doplněného a opraveného vydání básní Karla Havlíčka v dalších dvou dílech též všechnu původní belletristickou prosu téhož, pak jeho recense, literární polemiky a různé drobnější články nepolitické. Ke II. dílu připojil obšírnou úvahu o Havlíčkově činnosti literární, ke všem dílům pak četné poznámky. Od r. 1907 vydává v Praze *Kritické spisy Jana Nerudy* (posud 4 sv.); dále *Nová žeň z belletrie Jana Nerudy* (Praha, 1909). Do »Osvěty« na r. 1909 napsal delší studii: *Victorien Sardou a české divadlo*, do »Moravsko-Slezské Revue« na r. 1908 obšírné vylíčení literární a kritické činnosti: *Jan Neruda.* Básněmi a kratšími články přispěl do »Zvonu«, »Máje« a j. listův.

Quolla (Kola, Kuolla), krajina v Habeši, obklopující centrální planinu na sev. a sev.-vých. až k 15° s. š. Jest močálovitá, nezdravá, pokrytá hlubokým pralesem, oživeným slony, dravci a plazy. Je slabě obydlena. Leží ve výši 1800 *m* a má průměrnou roční teplotu 20°C. Nečetné obyvatelstvo tvoří pohanští kmenové negerští (Šangalové a j.).

R.

Ráb Václav (podle matriky Raab), veršovec čes., * 14. led. 1804. Naposled byl akcessistou u kamerálního úřadu v Ml. Boleslavi.

* **Rabar** Ivan, histor. spis. chorv. (* 1851 ve vsi Vladiči v Istrii). Je nyní gymnasijním ředitelem v Osěku. Napsal: *Kritika o díle Dra. Benuttia*: »Saggio d'una geografia dell' Istria«; *Povijest carstva rimskoga* (2 d., nákl. Matice Hrvatské, Záhřeb, 1888 a 1889); *Povijest najnovijega vremena od 1815 do 1878* (nákl. Matice Hrvatské, t., 1898). Dále přeložil dílo Molmentiovo »Storia di Venezia nella vita privata« pod názvem: *Povijest Venecije u životu privatnom* (Senj, 1888) a Mignetovy »Dějiny francouzské republiky« pod titulem: *Povijest francuzke revolucije* (nákl. Matice Hrv., Záhřeb, 1892). *Tmk.*

Rábí má 118 d., 614 obyv. čes. (1900).

* **Rabot** [rabò] Charles, polární cestovatel a zeměpisec franc. (* 26. čna 1856 v Neversu, depart. Nièvre), vystudoval práva a byl již r. 1880 ministerstvem vyučování pověřen vědeckým prozkumem Laponska a končin polárních po stránce přírodovědecké, geografické i národopisné. V l. 1880—85 probadal Norsko od polárního kruhu až k hranici ruské, horskou část Laponska švédského při Kalix a Pite Elfu, Laponsko finské až k údolí řeky Pasviku a jezeru Enare i Laponsko ruské čili poloostrov Kolu. Prozkum plošného zalednění v massivech Svartisu a Jokulfjeldu, jakož i Koly mezi jezerem Imandra a řekou Tulomou jsou nejzáslužnější výsledky této cesty. R. nakreslil první mapu západní části Koly. Výsledky těchto cest uložil R. v díle *Au Cap Nord* (Paříž, Hachette) a v bulletinu geogr. společnosti pařížské v l. 1890 až 1891. R. 1882 R. navštívil též Špicberky, r. 1888 cestoval při západním pobřeží Grónska, jež popsal v »Tour du Monde«, sv. LX. R. 1891 cestoval po Islandě a pronikl až na Jan Mayen, r. 1892 znovu navštívil tento ostrov i Špicberky a podal zprávu o svých výsledcích v bulletinu geogr. společnosti pařížské r. 1894. Odvážným a velmi záslužným podnikem byla cesta r. 1890, kdy pronikl od horní Pečory po řece Ščugoru do Urálu a podél řek Sygvy a Sosvy k Berezovu na Obi. Výsledky této cesty vydal v knize *A travers la Russie boréale* (Paříž). Podrobná studia konal R. v oboru glaciologie, jest členem mezinárodního výboru pro studium ledovců a předsedou kommisse francouzské a vydal obšírnou studii *Les variations de longueur des glaciers dans les régions arctiques et boréales* v Archivu věd přírodních v Genevě. Sestavuje velmi záslužnou *Revue de Glaciologie* v »Annuaire« alpského klubu francouzského a pořídil výborné překlady cestopisů do zemí polárních od A. E. Nordenskjölda (Plavba Vegy a Výprava grónská, 1883), práce F. Nansenovy, Nordenskjölda, O. Sverdrupa a sira M. Conwaye. Od r. 1900 jest ředitelem »La Géographie«, vědeckého měsíčníku geografické společnosti pařížské a spolusekretářem této společnosti.

Rabštýn 1) má 95 d., 78 obyv. čes., 413 něm. (1900).

* **Rabuš** v. Vrub.

* **Racek** Adolf, spis. čes. (* 1876 na Vsetíně na Moravě). Absolvovav gymnasium ve Valaš. Meziříčí, pobyl nejprve krátkou dobu při kočující společnosti Choděrově a v semináři v Olomouci, potom byl úředníkem u finanč. ředitelství v Brně, u společnosti stát. drah v Zábřehu, redaktorem »Rozvoje« v Olomouci a od r. 1901 jest úředníkem obchodní a živnostenské komory v Praze. Samostatně vydal tiskem: *De profundis* (Val. Meziřičí, 1898); *Snivá moudrost* (Nový Jičín, 1900); *Ďáblova sonata* (Praha, 1904); *Lyrikův pad* (t., 1906) a *Básně* (t., 1909).

Račice 9) mají 150 d., 921 obyv. čes., 8 něm. (1900).

* **Račkí** Mirko, malíř chorv. (* 1859), studoval v Praze u Bukovce a v Pešti u Ungera. Vystavoval na výstavě umělecké společnosti r. 1905 v Záhřebě velmi zdařilé perokresby. Dr. Kršnjavi pověřil jej provedením illustrací k Danteově »Božské komédii«. Pro Strossmayerovu obrazárnu namaloval obraz *Grad Dis*, za nějž dostalo se mu ceny. Nyní žije v Mnichově.

* **Rada** Alois, čes. spis. pro mládež (* 10. čce 1866 v Kostelci n. Č. L.). Vychodiv 5tř. obec. školu ve svém rodišti, šel na kupectví. Po odbyté vojenské povinnosti zařídil si r. 1891 obchod s osadnickým zbožím, jejž provozoval do r. 1903, kdy se vzdal obchodu a přijal místo ředitele u národního loutkového divadla »Klubu vlasteneckých přátel dra Paříka a Třebenicka v Praze«. Zde hrál až do 14. dub. 1909. Ježto nebylo potřebných her, napsal si 120 původních a přes 500 upravil z divadelních her, povídek a pohádek (hlavně Boženy Němcové), z nichž tiskem vyšlo 126 (85 sv. vyšlo v l. 1903—8 u R. Storcha v Karlíně a 41 sv. v l. 1908 až 1909 u E. Šolce v Telči na Moravě). Zasloužil se velice o zušlechtění a zmodernisování loutkového divadla pro dítky a do-

znal v té příčině všestranného uznání povolaných činitelů ve většině měst čes.

***Radčenko** Konstantin Fedorovič, slavista rus. (*1872), studoval na historicko-filologické fakultě kijevské university. Nyní je professorem ruského jazyka a slovanských nářečí na něžinském ústavě filologickém. Napsal: *Dosifej Obradovič i jego litěraturnaja dějatěljnosť* (Kijev, 1897); *Otčet o zaujatijach rukopisjami v bibliotěkach i dr. učenych učrežděnijach Moskvy i Spt.* (t., 1898); *Maloizvěstnoje sočiněnije Jevfimija Zigabena, traktujuščěje o bogomilach* (»Izv. ist.-fil. Inst. kn. Bezborodko«); *K istoriji filosofsko-religioznago dviženija v Vizantiji i Bolgariji XIV. v.*; *Etjudy po bogomiljstvu* (»Izbornik kijevskij«, Kijev, 1904) a j.

***Radev** Simeon, novinář bulh. (* 1877), studoval v Genevě. Od r. 1900 rediguje nejčelnější bulharský časopis »Večerna Pošča«. Vedle toho přispívá do satirického časopisu »Bъlgarin« a do časopisu »Chudožnik« a j. R. náleží k vynikajícím bojovníkům za svobodu Makedonie.

***Radić** Frano, soudobý spis. chorv. Je učitelem v Korčule na dalmatském ostrově t. jm. a redaktorem časopisu »Starohrvatske Prosvjete« vycházejícího v Kninu v Dalmacii. Napsal řadu článkův i archaeologických rozprav uveřejněných v »Starohrvat. Prosvjeti«. R. přispěl i do »Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium«, které vydává Jihoslovanská akademie prací svou o zvycích skupštiny a opčiny dalmatského ostrova Lastova. *Tmk.*

Radiměř 2) Moravská má 253 d., 24 obyv. čes., 1748 něm. (1900).

***Radimský** Jan, politik čes. (* 20. kv. 1840 v Čelakovicích — † 17. čna 1903 ve Vídni). Vystoupiv r. 1868 z vojska jako důstojník, oddal se praktickému hospodářství, jsa spoludržitelem velkostatku Pašinky u Kolína. R. 1889 a 1895 zvolen do čes. sněmu jako kandidát konservativní šlechty; r. 1901 nekandidoval. Do říšské rady vyslán r. 1891 a 1897 za chrudimskou skupinu nesvěřenských velkostatků. Říšský mandát složil r. 1902. Ve Vídni zřetel svůj obracel hlavně k tamní české škole spolku »Komenský« a staral se horlivě o zájmy Čechů vídeňských. Dr. *N.*

***Radimský** Vladimír (* 1880 v Kolíně). Absolvovav gymnasium ve svém rodišti a konsulární akademii ve Vídni, sloužil jako jednoroční dobrovolník u 11. pluku hulánů v Pardubicích. Byl činný u rakousko-uher. konsulátu v Bombáji, ve Smyrně a nyní jest c. k. vicekonsulem v Teheráně. Nákladem vídeň. obchodního musea vydal podrobnou studii o řemeslech a průmyslu v Persii.

***Radium,** *Ra* nebo *Rd*, prvek o atomové váze 226, řadí se ke kovům alkalických zemin (kalciu, stronciu a baryu) jako nejvyšší známý člen této skupiny. Vyskytuje se jen ve sloučeninách, jež se svými vlastnostmi blíží příslušným sloučeninám barya, od kterých se liší toliko větší nerozpustností. Sloučeniny r-ia zprovázejí sloučeniny barya, jsouce s nimi, jak se zdá, isomorfní. V čistém stavu byl připraven (pí. Curieovou) toliko chlórid r-ia $RaCl_2$ mnohokráte opětovanou frakciovanou krystallisací chlóridu barnatého, získaného ze smolince jáchymovského. Sloučeniny r-ia barví plamen karmínově, spektrum jejich v plameni hořáku Bunsenova obsahuje dvě čáry červené a jednu jasně modrou. Způsobují řadu zajímavých chemických rozkladů a přeměn, na kůži vyvolávají záněty a ztěžují vývoj mikroorganismů i rostlin. Záření, které vysílají, není homogenní, skládajíc se ze tří druhů paprsků: 1. α-paprsky. Paprsky ty jsou povahy hmotné a jsou tvořeny malými hmotnými částicemi, které se pohybují značnou rychlostí. Hmota jedné α-částice jest asi 3 84kráte těžší nežli hmota jednoho atomu vodíkového. Částice tyto nesou náboj positivní $9\,3 \times 10^{-10}$ absolutních jednotek elektrostatických. Poměr náboje a hmoty jest při nich tudíž $1{\cdot}52 \times 10^{14}$ elektrostatických jednotek pro 1 *g*. Rutherford se domnívá, že α-částice jsou positivně nabité atomy helia. α-paprsky způsobují hlavně ionisaci vzduchu, pohlcují se zúplna na př. již vrstvou vzduchu málo *cm* tlustou, listem papíru a pod. Folie aluminiová tlustá 0·0005 *cm* zmenšují jejich intensitu na polovici. Vyvolávají dále fosforescenci různých látek (na př. diamantu, krystal. sirníku zinečnatého) a uchylují se v magnetickém poli. Vlastnostmi svými se blíží t. zv. paprskům kanálovým (v. t., Dopl.). — 2. β-paprsky. Jsou rovněž povahy hmotné skládajíce se z částic nepatrné velikosti, t. zv. elektronů, které se pohybují téměř rychlostí světelnou (3.10^{10} *cm*/sec). Hmota jedné částice (elektronu) rovná se asi $^1/_{1800}$ atomu vodíkového ($8{\cdot}94 \times 10^{-24}$ *g*). Elektrony obsažené v β-paprscích nesou náboj negativní, který činí u jedné částice $4\,65 \times 10^{-10}$ elektrostat ckých jednotek. Poměr elektrického náboje a hmoty činí asi $5{\cdot}18 \times 10^{17}$ elektrostatických jednotek pro 1 *g*. β-paprsky působí ve fotografickou desku, způsobují fosforescenci platinokyanidu barnatého, pronikají kovovými deskami nepříliš tlustými (avšak tlustšími nežli α paprsky). Jejich pronikací mohutnost jest asi 100krát větší než α-paprsků. Uchylují se magnetickým polem a vlastnostmi se shodují s t. zv. paprsky kathodovými (v. t.). — 3. γ-paprsky. Jsou povahy nehmotné a vlastnostmi svými se blíží paprskům Röntgenovým. Neuchylují se magnetickým pólem a pronikají deskami kovovými značně tlustými. Vrstva kovového aluminia 8 *cm* tlustá zmenšuje jejich intensitu na polovinu.

Vedle r-ia jsou i jiné prvky radioaktivní, na př. uran, thorium, polonium, aktinium, emanium, ionium, radiotellur, radioolovo. Radioaktivita jejich jest však posud málo prozkoumána. Polonium na př. posud vůbec nebylo lze připraviti v ryzím stavu. Není ani známo, zda všechny vyjmenované prvky jsou individua přesně odlišená. Tak na př. se domnívá Rutherford, že radioolovo jest směsí r-ia *D*, *E* a *F* a radiotellur Marck-

waldův že jest identický s poloniem a r-iem *F* (viz níže). Marckwald soudí, že aktinium a emanium jsou v genetické souvislosti. Rovněž ionium a r. jsou, jak se v poslední době zdá, v genetickém vztahu.

Výklad radioaktivity podali Rutherford a Soddy, kteří si představují, že atomy prvků o vysoké atomové váze (uranu, thoria a jiných elementů radioaktivních) jsou shluky velikého počtu částic nepatrné velikosti, elektronů, které uvnitř atomův ustavičně oscillují kolem určitých poloh rovnovážných. Komplexy těchto elektronův, atomy, nejsou útvary stabilní; některé z elektronů v nich obsažených mohou totiž nabýti kinetické energie (energie pohybu) tak značné, že se od ostatního celku odtrhují, a byvše vymrštěny pohybují se značnou rychlostí, tvoříce α- i β-paprsky, látkami radioaktivními vyzařované. Přeměnou jejich energie pohybu vzniká též teplo, které vyvíjejí látky radioaktivní (1 *g* r-ia vyzařuje v 1 hodině 118 cal.). Rychlost tohoto rozkladu atomového (čili t. zv. desaggregace nebo desintegrace atomové) závisí toliko na množství prvku se rozkládajícího. Nezávisí ani na teplotě, ani na žádném jiném činiteli vnějším, tak že nemůžeme rozklad ten žádným způsobem ani zameziti, ani pozměniti, ani vyvolati. Také jakost sloučeniny, kterou radioaktivní prvek právě tvoří, jest bez vlivu na rychlost desaggregace. Stanovíme-li dobu, které jest třeba, aby se právě zkoumané množství radioaktivní látky rozložilo na polovici (na př. tím, že měříme intensitu ionisace vzduchu), nabýváme veličiny, která charakterisuje určitý prvek radioaktivní (t. zv. »střední dobu života«). Vedle toho lze jednotlivá individua radioaktivní rozeznávati i podle povahy záření, které vysílají. V následující tabulce jest znázorněn postupný rozklad uranu a r-a v řadu intermediárních individuí různě dlouhého »života«.

Jméno prvku:	Jeho skupenství	Paprsky jim vysílané	Střední doba života
Uran	tuhé	α	—
↓ Uran X	tuhé	β a γ	22 dní
↓ Ionium?	—	—	—
↓ Radium	tuhé	α	1900 let
↓ Emanace radiová	plynné	α	3·8 dní
↓ Radium A . . .	tuhé	α	3 minuty
↓ Radium B . . .	»	žadne	26·5 min.
↓ Radium C . . .	»	α, β, γ	19·5 min.
↓ Radium D . . .	»	žadné	40 let
↓ Radium E I. . .	»	—	6 dní
↓ Radium E II. .	»	β	4·8 dne
↓ Radium F . . .	»	α	143 dní.

Podobná řada se udává i pro thorium a aktinium.

Emanace radiová jest plyn jednoatomový, který se svou povahou podobá skupině vzácných plynů (*He*, *Ne*, *Ar*, *Kr*, *Xe*). Při —150° se kondensuje v kapalinu jako voda čirou. Ramsay připravil v poslední době větší množství tekuté i pevné emanace r-ia. V pevném skupenství emanace svítí šedivěmodře a tak intensivně jako elektrický oblouk. Ramsay a Soddy a po nich i jiní badatelé zjistili (spektrálně), že se emanace radiová po čase přeměňuje v helium. Podobné vlastnosti jeví i emanace thoriová, která se kondensuje při —120°.

Obě emanace resp. jejich rozkladné produkty jsou příčinou t. zv. »indukované radioaktivity«, kterou jeví veškeré předměty v okolí látek radioaktivních umístěné a která po čase úplně mizí.

Zplodiny rozkladu r-ia a někdy i thoria jsou příčinou radioaktivity vzduchu, emanace radiová příčinou radioaktivity různých vod. Radioaktivita půdy jest velmi různá, závisí na mineralogických a geologických činitelích a jest, jak se zdá, rovněž způsobována hlavně r-iem. — Ze souborných spisů o radioaktivitě dlužno uvésti: S. Curie, Recherches sur les substances radioactives (Pař., 1903); E. Rutherford, Radio-Activity (Cambridge, 1904); Radioaktive Umwadlungen (»Die Wissenschaft«, č. 21., z angl. přeložil Levin, 1907); F. Soddy, Radioactivity (»The Electrician«, 1904), jež byly přeloženy i do němčiny. *Bb.*

Rádl Emanuel, od r. 1904 soukromý docent pro fysiologii smyslových orgánů zvířat a dějin věd biologických na čes. universitě, vydal dále: *Dějiny vývojových theorií v biologii devatenáctého století* (Praha, 1909).

Radomyšl má 110 d., 658 obyv. čes. (1900).

Radonice 1) mají 159 d., 929 obyv. něm. (1900).

Radostín 4) má 121 d., 716 obyv. čes., 3 něm. (1900).

Radoušov má 188 d., 881 obyv. něm. (1900).

***Radzikowski** Walery Eljasz, professor a malíř pol. (* 1841 v Krakově — † 1905 t.). Náležel k předním malířům polským, jeho veliká plátna historická, k nimž volil látku z nejslavnějších historických momentů svého národa, vynesla mu nejvíce slávy a popularity mezi Poláky. Ze »Zlaté Prahy« i odjinud známy jsou četné reprodukce jeho proslulého obrazu *Sobieski před Vídní*, *Czarniecki* a j. Býval též spolupracovníkem illustr. týdeníku »Světozora«, horlivým sběratelem historických památek a lidového umění, zpracoval mnohé cestopisné pomůcky, zejména illustrovaný popis Krakova: *Stary Kraków* (Krakov, 1902), vydal znamenitého průvodce po Tatrách: *Przewodnik do Tatr i Pienin*, přeložený do češtiny od Drozda, a spisek *Zakopané v Tatrách*, přeložený do češtiny Ed. Jelínkem. Dlužno též připomenouti jeho

illustrovanou knihu *Królowe Polští* a *Ubiory polskie*. R. byl známý přítel Čechův a pěstitel vzájemnosti českopolské i turistiky tatranské, člen mnoha učených a uměleckovýtvarných společností i »Sokola« krakovského.

***Rafalovič** Sergěj Lvovič, spis. rus. (* 1875), studoval na historicko-filologické fakultě petrohradské university. Záhy oddal se činnosti spisovatelské a přidružil se k stoupencům symbolismu a dekadentismu. Napsal řadu novell, románů, dramat a sbírek básní, z nichž zvláště jmenujeme: *Poèmes* (Pař., 1900); *Vesennije Ključi*; *Stichotvorenija* (Petr., 1901); *Protivoréčija. Razskazy i dramatič. etjudy* (t., 1903); *Světlyja pésni. Stichotvorenija* (t., 1905); *Ženskija pisjma* (t., 1906). Z jeho dramat sluší uvésti: *L'une et l'autre* (1900); *Chram Meljpomeny* (1902); *Krasota*; *Rěka idět* (1905, symbolické drama, s velikým úspěchem provozované). *Tmk.*

***Rachilde** [rašild], spisovatelka fr. (* 1862 v Périgueux), vlastně Margueritte Vallette roz. Eymery, žije v Paříži jako choť Alfreda Vallette, vydavatele revue »Mercure de France«, do níž pravidelně píše vtipem sršící posudky nové franc. produkce románové. R. vyniká jako vysoce svérázná prosaistka směru symbolistického, která volíc se zálibou stavy výjimečné a děje absurdní, zbavuje skutečnost všech rysů konvenčních a slohem živým, hybným a barvitým, sestrojeným směle z provincialismů, neologismů a archaismů, vytváří své suggestivní bizarrerie; minulost i modní Paříž, báchorka i francouzský venkov, sen i vědecká hypothesa dodávají jí látky. Z jejích knih, uveřejněných částečně pod pseudonymem Jean de Chilra, uvádíme: *Monsieur de la Nouveauté* (1879); *Nono* (1885); *Mme Adonis* (1888); *La Marquise de Sade* (1886); *Monsieur Venus* (1889); *La Virginité de Diane* (1886); *La Sanglante Ironie* (1891); *Le démon de l'Absurde* (1893); *La Princesse de Ténebres* (1896); *Les Hors de nature* (1897); *L'heure sexuelle* (1898); *La Tour d'amour* (1899, »Věž lásky«, přel. Al. Landa, 1907); *Le Meneur de Conves* (1905). Psala i divadelní kusy, jež shrnula r. 1891 jako *Théâtre*. Srv. Rémy de Gourmont, Le livre de masque. *AN.*

Rais Karel V., spis. a básník čes. Jeho »Spisů pro mládež« vyšlo posud 7 svazků a »R-ovy spisy« vycházejí nákladem »Unie« v Praze. Nejnověji napsal *Káča a jiné povídky*.

***Rajecký**, pseudonym Jiřího Sloty (v. t.).

Rajhrad má 175 d., 1362 obyv. čes., 17 něm., 2 j. národ. (1900).

***Rakous** Vojtěch, rodné jméno Österreicher Vojtěch, literární samouk (* 1862 ve Starém Brázdimě). Zaměstnáním jest obchodník. Jako spisovatel česko-židovský líčí ve svých povídkách a črtách život venkovských židů v českém kraji. Své literární příspěvky uveřejnil v »Palečku« za redakce R. Pokorného, v »Nár. Listech«, »Česko-židov. Listech«, »Česko-židovském kalendáři«, »Rozvoji«, »Času« a samostatně vydal židovské obrázky: *Doma* (Smíchov, 1897).

Rakousko. Dějiny. I dr. Korber snažil se dosíci dohody česko-německé. Svolal nové dohodovací konference na 3. led. 1903. Pozval k nim i některé odborníky. Němci prohlásili, že se mohou účastniti porad jen na základě svých návrhů, které však čeští poslanci prohlásili za nepřijatelné, ježto směřují k rozdvojení království českého. Dne 5. led. dr. Korber předložil konferenci svou osnovu krajského zřízení a českého vnitřního úředního jazyka v Čechách. Podle této osnovy měly býti Čechy rozděleny na kraje a) české: pražský (bez Prahy a policejního obvodu), chrudimský, jičínský, králové-hradecký a táborský; b) německé: chebský, liberecký, litoměřický; c) smíšené: budějovický a plzeňský, pak město Praha a policejní obvod. Co do jazykové otázky navrhovala osnova rozdělení Čech na české, německé a smíšené území. Pro Moravu předložena osnova zvláštní; jednání rozbilo se dříve, než došlo k věcným rozpravám. Čeští poslanci prováděli v říšské radě obstrukci dále. Český ministr-krajan dr. Režek vida, že jeho prostředkování nemá úspěchu, podal 2. čce 1903 žádost za propuštěnou a žádosti jeho vyhověno. Po dlouhé době svolány opět zemské sněmy v říjnu 1903. Na českém sněmu prováděli Němci obstrukci. Politická situace stala se nesnesitelnou. Mezi kabin. Körbrovým a jeho dosavadními věrnými stoupenci Němci rozpoutal se boj, ježto se vláda osmělila učiniti některá opatření bez jejich souhlasu. Zejména pobouřilo Němce, že se vláda osmělila zříditi českou a polskou pobočku při učitelských ústavech ve Slezsku. Dr. Körber nadržoval nicméně německým obstrukčníkům v českém sněmu, který byl uzavřen, aniž co vykonati mohl. Čeští poslanci vydali prohlášení, v němž se v zájmu dějinné pravdy uvádí, že mezi pohnutkami a cíly německé a české obstrukce jsou nesmírné rozdíly. V měsíci listopadu 1903 odstoupili ministr financí dr. Böhm-Bawerk a ministr zemědělství Giovanelli, jichž nástupci se stali dr. Kosel a hr. Ferd. Bouquoy. Českým ministrem-krajanem jmenován dr. Ant. ryt. Randa, jenž se vyslovil, že vstoupil do kabinetu na důtklivé přání panovníkovo. Ježto se dru Korbrovi nepodařilo zjednati dřívější přátelský poměr s Němci, podal na samém sklonku r. 1904 demissi. Dne 1. ledna 1905 jmenován předsedou nového kabinetu baron Pavel Gautsch, ministrem vnitra hr. Bylandt-Rheidt, správcem ministerstva spravedlnosti dr. Klein; ostatní ministři předešlého kabinetu zůstali. Konference bar. Gautsche s předsedy jednotlivých stran měly výsledek celkem příznivý. Říšská rada sešla se 27. ledna 1905. Programm vládní, v němž obšírněji promluveno o řešení české otázky, učinil příznivý dojem. V druhém prohlášení slíbil bar. Gautsch, že podá předlohy o úpravě jazykové otázky při úřadech

v Čechách a na Moravě a o zřízení české a německé university na Moravě. Přes sliby své nadržoval bar. Gautsch Němcům. Bar. Gautschovi nastaly záhy obtíže, i pohrozil, že rozpustí říšskou radu. Na hrozbu tu odpověděli čeští poslanci pilným návrhem na zavedení všeobecného rovného práva hlasovacího. Bar. Gautsch předložil osnovu opravy volebního řádu pro říšskou radu. Hlavní její zásada byla, zachovati německou državu. Podle osnovy té měl připadnouti jeden mandát průměrně na 44.000 Němců, 45.000 Vlachů, 60.000 Slovinců, 52.000 Jihoslovanů, 60.000 Čechů, 60.000 Rumunů, 66.000 Poláků a 108.000 Rusínů. Pro aktivní volební právo mělo platiti ustanovení: K volbě poslance oprávněna jest každá mužská osoba, jež se dožila 24. roku života, má státní občanství rakouské, není z volebního práva vyloučena a v některých obcích v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených nejméně jeden rok bydlí. S osnovou nebyli spokojeni ani Němci, kteří žádali, aby se jim alespoň 15 mandátů přidalo — osnova dávala Slovanům 230, Němcům 205 mandátů. Nejrozhodnějšími odpůrci byli velkostatkáři, ježto se velkostatkářská kurie zrušovala. Zasedání říšské rady započalo se 28. list. V ten den provedeny po celé říši velkolepé manifestace pro všeobecné a rovné právo hlasovací. Bar. Gautsch chtěl získati čas k vyjednávání s jednotlivými stranami i odročil záhy říšskou radu. Ježto se vyjednávání nezdařilo, odstoupil. Za vlády Gautschovy stala se důležitá událost na Moravě. Dohodou Čechů s Němci změněno zemské zřízení rozmnožením počtu poslanců na zemském sněmu ze 100 na 151 (v městské kurii rozmnožen počet o 9, ve venkovské o 22, a utvořena nová kurie všeobecná s 22 poslanci); zavedeny volby do sněmu podle národních katastrů, zemský výbor zreorganisován, správa školství rozdělena podle národností a uzákoněna zásáda, že dítě náleží do školy svého mateřského jazyka. 1. května 1906 jmenován předsedou kabinetu místodržitel terstský princ Konrad Hohenlohe. Členové předešlého kabinetu zůstali až na ministra vnitra hr. Bylandta-Rheidta. Hohenlohe prohlásil v programmové řeči, že hlavní úlohou jeho jest provésti volební opravu. Avšak již koncem měsíce května odstoupil pro neshody s vládou uherskou. Předsedou nového kabinetu jmenován 2. čna 1906 dr. Vladimír Beck, ministrem vnitra bar. Bienerth, ministrem spravedlnosti dr. Klein, min. financí dr. Korytowski, min. obchodu dr. Josef Fořt, min. železnictví dr. Derschatta, min. vyučování dr. Marchet, min. zemědělství hr. Auersperg, min. zeměbrany bar. Schonaich, ministry krajany dr. Pacák, Prade a hr. Dzieduszycki. V programmové řeči prohlásil bar. Beck, že převzal volební opravu jako dědictví od svých předchůdcův a že se ho bez výhrady ujímá. Vláda předložila příslušnou osnovu, jež přikázána výboru. Po dlouhých debatách ve výboru a v obou sněmovnách přijata osnova v obou sněmovnách s malými změnami a dostalo se jí císař. schválení 26. led. 1907. K volbě (§ 7) oprávněna jest každá osoba mužského pohlaví, jíž jsou 24 léta, která je státním občanem rakouským, jež není podle ustanovení volebního řádu do rady říšské z práva volebního vyňata neb vyloučena a má v den vypsání volby nejméně rok své bydliště v královstvích a zemích na radě říšské zastoupených a to v obci, ve které má volební právo vykonati. Sněmovna poslanců má 516 členů a to počtem stanoveným pro jednotlivá království a země tímto způsobem: pro království České 130, pro markrabství Moravské 49, pro vévodství Slezské 15, pro království Dalmatské 11, pro království Haličské a Vladiměřské s velkovévodstvím Krakovským 106, pro arciknížetství Rakouské pod Enží 64, pro arcikn. Rakouské nad Enží 22, pro vévodství Salcpurské 7, pro vévodství Štýrské 30, pro vévodství Krajinské 12, pro vévodství Bukovinské 14, pro zemi Vorarlberskou 4, pro markrabství Istrijské 6, pro okněžněné hrabství Gorické a Gradišské 6, pro město Terst s okolím 5. Novým volebním řádem pojištěna Němcům v novém parlamentě vyvýšenost nad ostatními národy rakouskými. Národ český zkrácen citelně. Připadá jeden český poslanec na 55.859 obyvatelů, německý na 39.363 obyvatele, vlašský p. na 38.265 obyv., rumunský na 46.192 obyv., slovinský na 49.566 obyvatelů, polský na 51.589 obyv., chorvatský na 54.721 obyv., rusínský p. na 102.472. Trvalé udržení německého nadpráví stanoveno v § 42, podle něhož se ke změně volebního řádu vyžaduje přítomnost 343 poslanců nečítaje v to parlamentní ministry, členy předsednictva a zapisovatele. — Ve příčině panské sněmovny ustanoven § 5. numerus clausus, podle něhož počet doživotních členů sněmovny této nesmí překročiti 170, aniž zůstati pod 150. Stal se pokus, aby české národní strany přistoupily k volbám jednotně, ale pokus ten se nezdařil. Výsledek voleb do prvého parlamentu na základě všeobecného a rovného práva hlasovacího byl: Čechů zvoleno 108 (svobodomyslných a národních, kteří postupovali společně, 26, státoprávních 9, agrárních 28, katolicko-národních 17, pokrokoví 2, socialistů 24, samostatní 2), Poláků 79 (konservativců 14, členů katolického středu 14, národních demokratů 16, pokrokových a krakovských demokratů 8, lidovců 17, radikál 1, socialistů 6, 1 samostatný a 2 židé); Rusínů 32 (Starorusů 5, Ukrajinců 22, 3 radikálové, 2 socialisté); Slovinců 23 (katolických 18, liberálních 5), Chorvatů 12 (národních 10, přívrženci čistého práva [Frankovci] 2), Srbové 2. Všech Slovanů tedy 256, kdežto se jich očekávalo 259. Všech Němců zvoleno 231 (křesťansko-sociálních a katolických 96, pokrokovců 20, lidovců 25, radikálů 14,

přívrženci Schönererovi 13, agrárníků 20, sociálních demokratů 49, samostatný socialista 1, samostatný Všeněmec 1, divocí 2), Vlachů 19 (liberální 4, katolíků 10, socialistů 5), Rumuni 6 (národní 4, samostatný 1, soc. dem. 1); konečně jsou zvoleni 4 sionisté (židé) a to 3 v Haliči a 1 v Bukovině. Říšská rada sešla se 17. čna k první schůzi a zahájena 19. čna trůnní řeči. Čeští národní poslanci podali i tentokráte státoprávní ohrazení, kterého však oba čeští ministři nepodepsali z toho důvodu, že se v něm volební oprava odsuzuje, a podali prohlášení, že přistupují ke státoprávnímu ohrazení, jež podali čeští poslanci při svém vstupu do říšské rady r. 1879. Čeští sociální demokraté nepodali žádného ohrazení. Jednotlivé kluby české spojily se ve společný svaz. Předsedou parlamentu zvolen přívrženec strany křesťansko-sociální J. Weisskirchner, prvním místopředsedou Čech dr. Žáček, druhým Polák dr. Starzyński. Ježto se i vláda Beckova chovala k českým požadavkům odmítavě, nastal záhy mezi českým poselstvem a vládou rozpor, jehož důsledek byl, že ministři dr. Fořt a dr. Pacák odstoupili. Bar. Beck vyjednával na novo s českými poslanci a výsledek byl, že jmenován posl. dr. Fiedler ministrem obchodu a posl. Prášek českým ministrem krajanem. Zároveň odstoupili německý ministr-krajan Prade a ministr zemědělství hr. Auersperg, onen nahrazen posl. Peschkou, tento posl. drem Ebenhochem. Do kabinetu povolán člen křesťansko-sociální strany dr. Gessmann jako ministr bez portefeuillu, polský ministr-krajan hr. Dzieduszycki nahrazen ryt. Abrahamowiczem a ministrem zeměbrany místo gen. Latschera, jenž vystřídal gen. Schönaicha jmenován gen. Georgi. Strany mladočeská, agrární a národně-katolická spojily se v »Národní klub«, jehož předsedou zvolen dr. Kramář.

Hlavní starostí vlády bylo nyní rakousko-uherské vyrovnání, jež v obou sněmovnách schváleno. Bar. Beck hodlal pak přistoupiti k dosažení českoněmecké dohody. Sněm království Českého dokonal r. 1908 své šestiletí. Výsledek nových voleb byl v českých okresích: zvoleno 44 agrárníků, 39 přívrženců strany mladočeské, 5 přívrženců strany staročeské, 5 státoprávních radikálů, 2 národní sociálové, 1 katolík a 1 realista. Ve sborech velkostatkářských ujednán kompromiss a zvoleno 44 konservativců a 21 německých liberálů. Bar. Beck choval se vůči českým požadavkům přes sliby své stále odmítavě, ačkoli mu čeští poslanci při předlohách vládních byli po vůli. R. 1908 zřízeno ministerstvo veřejných prací, v jehož čelo postaven dr. Gessmann. V české veřejnosti vzrůstala roztrpčenost a v Čechách dály se protivládní manifestace. Bar. Beckovi podařilo se však vždy krisi zažehnati. První zasedání nového sněmu českého zahájeno dne 15. září 1908 novým zemským maršálkem princem Ferdinandem z Lobkovic. Němci přišli s pevným odhodláním znemožňovati dělnost sněmu, pokud jejich neoprávněným požadavkům nebude vyhověno. Došlo k tuhým srážkám a v sedění dne 14. října Němci zapěli v plném sněmu »Wacht am Rhein«. V sedění dne 15. říj. došlo opět k velikým bouřím a Němci žádali bar. Becka telegraficky, aby sněm rozpustil. Vláda jim vyhověla potud, že český sněm odročila. Čeští ministři dr. Fiedler a Prášek, kteří při hlasování v ministerské radě o sněmovní otázce zůstali v menšině, odstoupili. Záhy rozšířila se krise na celý kabinet a 7. listopadu 1908 bar. Beck podal demissi. Novým předsedou kabinetu jmenován 11. list. bar. Bienerth. Ježto se mu nezdařil pokus utvořiti ministerstvo ze zástupců parlamentních stran, sestavil prozatímní kabinet úřednický. Min. vnitra jmenován bar. Härdtl, správcem min. vyučování odborný přednosta Kaněra, správcem min. spravedlnosti odborný přednosta ryt. Holzknecht-Hort, správcem min. financí odb. přednosta bar. Jorkasch-Koch, správcem min. obchodu odb. přednosta dr. Mattaja, správcem min. železnic odb. přednosta dr. Forster, správcem min. zemědělství odb. přednosta Popp, správcem min. veřejných prací hr. Wickenburg, min. zeměbrany gen. Georgi, ministry-krajany dr. Žáček, ryt. Abrahamowicz a dr. Schreiner. V programmové řeči dne 26. list. bar. Bienerth obmezil se na prohlášení, že jeho úlohou jest raziti cestu kabinetu koaličnímu. Praha byla již delší dobu jevištěm pouličních demonstrací německých studentů, kteří prováděli každé neděle provokativní procházky (»bumly«) na Příkopě. České obecenstvo bylo tím rozčileno a docházelo k bouřlivým výstupům. S české strany žádáno, aby vláda zakročila zákazem »bumlův«, a když bouře nabývaly rozměrů větších a větších, vyhlásila vláda dne 2. pros. 1908 pro Prahu a okolí stanné právo.

V říjnu r. 1908 R.-Uhersko annektovalo Bosnu a Hercegovinu. Dne 7. říj. vídeňské úřední noviny uveřejnily vlastnoruční listy císařské bar. Aehrenthalovi — jenž koncem r. 1906 vystřídal hr. Goluchowského v úřadě ministra zahraničních záležitostí — a bar. Burianovi, správci zabraných zemí, v záležitosti té. List svědčící bar. Aehrenthalovi zní: »Prodchnut jsa nezvratným přesvědčením, že vysoké kulturní a politické účely, pro něž Rakousko-uherské mocnářství přikročilo k obsazení a ke správě Bosny a Hercegoviny, jakož i úspěchy posavadní správy dosažené těžkými obětmi mohou býti trvale zabezpečeny jen poskytnutím ústavních zřízení potřebám správy přiměřených, k jichž vydání jest však nezbytným předpokladem vymezení jasného a nesporného právního postavení obou zemí, rozšiřuji právo Své svrchovanosti na Bosnu a Hercegovinu a uvádím zároveň též pro tyto země v platnost posloupnost pro Můj dům platnou. Na důkaz mírumilovných úmyslů, jimiž jsem se při tomto nevyhnutelném rozhodnutí řídil, na-

řizuji zároveň, aby vojsko Mé armády, nalézající se v sandžaku novopazarském, sandžak ten opustilo.« V listě bar. Burianovi praví panovník, že jest jeho pevnou vůlí, aby obyvatelům Bosny a Hercegoviny byla plně poskytnuta a zajištěna občanská práva; mimo osobní svobodu a svobodu víry, bezpečnost majetku, cti, mravů a zvyklostí, mimo zachování domácího práva a svobody tisku budou pod výslovnou ochranou zákonnou volnost pobytu, jakož i listovní tajemství, vykonávání spravedlnosti příslušným soudem, právo petiční, právo spolkové a shromažďovací. »Proniknut přesvědčením,« praví panovník dále, »že povolení ústavních zřízení naléhavě jest žádoucno kulturním stavem obyvatelstva, potřebou účinné ochrany občanských práv, nařizuji tímto, aby potřebám obyvatelstva po přiměřené účasti na práci při zemských záležitostech vyhověno bylo zřízením zemského zastupitelství ve formě, která by šetřila poměrů vyznání, jakož i zděděného sociálního rozvrstvení obyvatelů. Zastupitelský sbor, jenž má býti vybudován na zásadách zájmového zastoupení, má býti pokud možno věrným odleskem národnostních, náboženských a politických poměrů, jež v obou zemích trvají. Pročež vynikající hodnostové, dále osoby, které vzděláním a blahobytem jsou v popředí a pak obyvatelé měst a venkova mají býti zastoupeni ve zvláštních kuriích a voliči každé kurie mají hlasovati podle vyznání odděleně, netoliko aby byla poruchy uchráněna dobrá shoda mezi jednotlivými vyznáními, nýbrž aby též každému tomuto vyznání byl zabezpečen poměrný počet zástupců. Působnost bosensko-hercegovského sněmu bude se týkati bez újmy okresních zastupitelstev, jež budou zároveň zřízena, zákonodárství a kontroly, jež se vztahují na správu o vykonávání spravedlnosti jen v Bosně a Hercegovině.« Zároveň uveřejněna proklamace k obyvatelstvu, v níž panovník praví: »Mezi mnohými starostmi, nakupenými kolem Našeho trůnu, nebude na posledním místě starost o materiální a duševní blaho vaše. Vznešená myšlenka rovného práva všech před zákonem, účast na zákonodárství a správě zemských záležitostí, stejná ochrana všech náboženských vyznání, jazyka a národní svéráznosti — všech těchto vznešených statků budete plnou měrou požívati. Svoboda jednotlivce a blaho celku bude vůdčí hvězdou Naší vlády v obou zemích. Ukážete se za to jistě hodnými důvěry ve Vás kladené, a to oddaností a věrností k Nám a k Našemu domu. Doufáme tudíž, že ušlechtilý soulad mezi knížetem a lidem, tato drahocenná zásada veškerého státního pokroku, bude nás vždy provázeti na společné cestě.« Záležitost ta oznámena delegacím a v rakouském výboru pro zahraniční záležitosti vyslovili se zástupcové jednotlivých národů. Provedení annexe způsobilo v Turecku, v Srbsku a na Černé Hoře veliké vření. V Turecku zahájen boykot proti všemu zboží původu rakouského. V Srbsku a na Černé Hoře prohlášeno, že annexí obou zemí těžce poškozeny zájmy veškerého srbského národa. S Tureckem dosaženo záhy dohody. Turecká vláda uznala annexi za těchto podmínek: trvalé vyklizení sandžaku novopazarského, sjednání obchodní smlouvy s přiznáním výhod Turecku, náhrada 54 millionů korun ve zlatě za někdejší turecké státní statky v Bosně a Hercegovině. Dne 26. ún. 1909 podepsána v Cařihradě příslušná smlouva. Hůře bylo se Srbskem a Černou Horou, kde obyvatelstvo žádalo válku s R.-Uherskem. Srbsko žádalo svolání konference velmocí, kteráž by jako kompetentní soud o annexi rozhodla. Mezi Bělehradem a Vídní nastala výměna diplomatických not a situace stávala se tak kritickou, že po delší dobu se zdála válka nezbytnou. Srbsko i R. zbrojily horečně. Co se týče velmocí, stálo Německo na straně R.-Uherska, Rusko, Francie, Anglie a Italie na straně Srbska. Vítězství v diplomatickém boji připadlo R.-Uhersku a Německu. Srbsko odhodlalo se dáti ve Vídni prohlášení, že není dotčeno situací způsobenou v Bosně a Hercegovině, že se vzdává protestu a odporu a že se zavazuje změniti směr své politiky vůči R.-Uhersku a žíti s ním v přátelských stycích.

Úřednické ministerstvo Bienerthovo nemělo dlouhého trvání. Dne 3. ún 1909 podalo sněmovně předlohy o upravení jazykové otázky a o zřízení krajském v království Českém. Osnovy hověly značnou měrou německým požadavkům rozdělení království. Předloha o jazykových poměrech obsahovala tyto zásady: Posavadní počet soudních okresů (224) rozmnožuje se o 14. Soudy ty rozdělují se na české (136), německé (92) a dvoujazyčné (10); dvoujazyčnými jsou okresy, v nichž národnostní menšina činí 10—40% obyvatelstva. U jednojazyčných soudů jest přípustno podání ve druhém zemském jazyku a v témž jazyce se vyřizuje. V okresích dvoujazyčných jest úřední jednání v řeči podací neb osoby, o niž běží. Vnitřní řeč úřední jest v českých okresích česká, v německých německá, ve smíšených podle jazyka podání. Státní policie, vojsko a centrály jsou z těchto ustanovení vyňaty, děje se tudíž úřadování v jazyce německém. Jmenování úředníků děje se podle poměru obyvatelstva. Vedení kas a účtování děje se v jazyce německém. Osnova o krajském zřízení ustanovuje, že se v Čechách zřídí 20 krajských vlád, a to 10 českých, 6 německých a 4 smíšené. Sídlem českých krajských vlád mají býti města Praha (okolí), Tábor, Kr. Hradec, Písek, Chrudim, Klatovy, Jičín, Čáslav, Ml. Boleslav, Slaný; sídlem německých vlád Litoměřice, Trutnov, Cheb, Žatec, Liberec, Krumlov; sídlem smíšených vlád Plzeň, Č. Budějovice, Most a Lanškroun. U českého národa setkaly se předlohy s rozhodným odporem. V poslanecké sněmovně došlo k bouřlivým výjevům zvláště proto, že vláda těžce poškodila práva českého jazyka a platné zákony při poštovním ředi-

telství v Praze. Dne 5. ún. 1909 uzavřeno zasedání říšské rady a o den později uzavřen také český sněm. Bar. Bienerth sestavil pak »definitivní« kabinet. Dne 11. ún. vstoupilo nové ministerstvo v život. Baron Bienerth zůstal předsedou, min. vnitra jmenován bar. Härdtl, dr. Bráf min. zemědělství, dr. Biliński min. financí, hr. Stürgh min. osvěty, dr. Weisskirchner min. obchodu, dr. Hochenburger min. spravedlnosti, dr. Wrba min. železnictví, dr. Ritt min. veřejných prací, dr. Žáček, dr. Schreiner a ryt. Abrahamowicz ministry-krajany. Polský ministr-krajan Abrahamowicz odstoupil v brzku a nástupcem jeho stal se posl. Dulęba. Předsedou sněmovny zvolen dr. Pattai.

Říšská rada sešla se dne 16. bř. 1909. Bar. Bienerth oznámil v obou sněmovnách programm vlády. Ubezpečoval, že vláda pokládá za první povinnost počínati si vůči každému ústavně a zákonně. Nemalé překvapení připravil národům rakouským finanční ministr Biliński předlohami o postátnění daně pivní a lihové a o sanaci zemských financí. Podle jeho slov hospodaří Rakouský stát s normálním deficitem ročních 60 mill. K, země s deficitem 40 mill. K. Vedle uvedených daní ohlásil finanční ministr ještě jiné daně: zvýšení daně z dědictví, tarifů železničních a j. Finanční programm Bilińského narazil na všeobecný odpor. Zejména opřeli se mu čeští poslanci, ježto plánem tím nebyly by zemské finance dostatečně sanovány a nad to vypracovala ještě vláda »vzorný zákon«, jímž má býti zemské hospodářství postaveno pod kuratelu. Vláda Bienerthova dokazovala vůči českému národu pravý opak nestrannosti, o které jej ujišťovala. Nadržovala zjevně Němcům ve všem, tak že došlo k tuhým srážkám mezi ní a českými poslanci v plné sněmovně i ve výborech. Také v panské sněmovně vystoupil dr. Randa proti zcela falešnému výkladu, jejž dal ministr spravedlnosti Hochenburger § 19. st. z. z. Bar. Bienerthovi podařilo se sice dosíci, že povolen žádaný kontingent rekrutů, že schválena předloha o postátnění soukromých drah, že vyřízen rozpočet a že vykonány volby do delegací, ale nepodařilo se mu dosíci schválení zmocňovacího zákona pro sjednání obchodních smluv s některými balkánskými státy. Slovanská jednota, která se v březnu utvořila a k níž náleží 83 národních poslanců českých, 37 poslanců jihoslovanských a 5 posl. staroruských, usnesla se, že po rozpočtu má býti zasedání říšské rady skončeno, a jala se prováděti obstrukci. Vláda neviděla jiného východiště, než že dne 10. čna říšskou radu uzavřela. *-rb.*

*** Rakousko-uherské vyrovnání** viz R a k o u s k o (dějiny ústavní), str. 207—214, kdež pojednáno nejen o vyrovnání státoprávním, nýbrž i o čtyřech vyrovnáních hospodářských (z r. 1867, 1878, 1887 a 1899). Pokud běží o nejnovější úpravu národohospodářského poměru obou států monarchie, poslední **r.-u. v.** ujednáno bylo r. 1907 na dobu do konce r. 1917. V královstvích a zemích zastoupených na říšské radě platí jako zákon ze 30. pros. 1907 č. 278 ř. z., v Uhersku jako zák. čl. 54 z r. 1907. Oba tyto souhlasné zákony obsahují ujednání z 8. říj. 1907 učiněné v Budapešti mezi ministerstvy obou států monarchie. Jest to 1. smlouva o úpravě vzájemných obchodních styků mezi oběma státy — s přílohami (smluvním celním tarifem obou států monarchie a jednací řád pro rozhodčí soud) a závěrečným protokolem; 2. ujednání o zamezení dvojitého zdanění takových podniků, jež jsou provozovány v obou státech, jakož i o některých jiných záležitostech přímého zdanění; 3. addiční ujednání k úmluvě o přispívání uherských zemí k břemenům všeobecného stát. dluhu. Podle posledního **r.-u** ho **v.** tvoří sice tak, jako dříve, území obou států s Bosnou a Hercegovinou jednotný celní obvod, avšak obvod ten nenazývá se již rakousko-uherským celním územím, nýbrž s m l u v n í m c e l n í m ú z e m í m o b o u s t á t ů R a k o u s k o - u h e r s k é h o m o c n á ř s t v í. Na tomto území platí předpisy smluvního celního tarifu, který odpovídá autonomnímu celnímu tarifu zemí rakouských a autonomnímu tarifu uherskému (ústupek stanovisku uherskému, že Uhři mají právo autonomně upravovati celní tarif). Oba státy se zavázaly, že po dobu platnosti vyrovnání — do r. 1917 — nebudou jejich území oddělena vnitřní celní čarou. — Vyrovnací zákon neobsahuje žádného ustanovení o prodloužení privilegia R a k o u s k o - u h e r s k é b a n k y, jež dopadá koncem r. 1910. Pro případ však, že by privilegium to nebylo prodlouženo a že by se tedy země uherské i v otázce bankovní oddělily, ustanoveno jest ve vyrovnání, že vzájemné finanční závazky obou států dlužno plniti na základě mincovní jednotky stanovené v zákoně o měně ze 2. srpna 1892 č. 126 ř. z. (parita zlata). — Pokud běží o závazky uherských zemí v příčině všeobecného státního dluhu, bylo ve vyrovnání vysloveno, že Uhersko jest povinno k zaplacení kapitálu, dále že rakouská vláda může podle vlastního uznání kdykoli konvertovati zbytek 4.2% renty, a že úspora na úrocích tím vzniklá připadá výhradně Rakousku. Závazek Uherska ke splacení kapitálu závisí na předcházející konversi 4·2% renty. Od času konverse zůstavuje se Uhersku lhůta 22 let, do jejíhož uplynutí kapitál dluhový musí býti splacen. Tato lhůta dělí se však na dvě období, desetileté a dvanáctileté. Splatí-li Uhři dluh na ně připadající v prvých deseti letech, budou míti výhodu z vyšší úrokové míry. Přiznávát se jim kapitalisování 4·324%, tak že ročnímu příspěvku Uherska na zúrokování společných státních dluhů ve výši 58,339.339 K 52 h odpovídati bude kapitál 1.348,886.462 K 89 h. Nebude-li v řečené době 10 let dluh splacen, stanoví se druhá, dvanáctiletá lhůta, v níž se to státi musí, avšak na základě nižší úrokové míry. Kapitál bude každým rokem stoupati o 3,345.452 K 53 h, až posledním rokem do-

sáhne výše 1.389,031.893 K 33 h, což se rovná kapitalisování 4·2%. — Přispívání k nákladům na společné záležitosti rakousko-uherské upraveno bylo rak. zákonem ze 30. pros. 1907 č. 280 ř. z. a uher. zák. čl. 55 z r. 1907. Kvota (v. t., Dopl.) stanovena jest tu (od 1. led. 1908 do 31. pros. 1917) pro království a země zastoupené na říšské radě ve výši 63·6%, pro země uherské na 36·4%.

Rakovskij J. S., politik a spis. bulhar, * 1828 (nikoli 1818).

Rallis Demetrios, státník řec. Od 18. ún. do 29. čna 1903 byl předsedou sněmovny; v čci potom byl opět povolán v čelo kabinetu, ale již v pros. odstoupil. Po zavraždění Delyannisově byl 25. čna 1905 opět pověřen vedením vlády; poněvadž však neobdržel v prosinci jednohlasné důvěry, odstoupil a postavil se v čelo opposice proti Theotokisovi. R. vůči Turecku, s nímž bylo řecké diplomacii za něho nejvíce činiti, byl zastancem přátelských stykův.

* **Rambousek** Josef, hygienický spis. čes. (* 1874), stal se doktorem veškerého lékařství r. 1897, r. 1900 vstoupil do státní služby při zemské vládě v Celovci, načež byl při námořním úřadě v Terstu jako zdravotní lékař; od počátku r. 1907 jest c. k. okr. lékařem při místodržitelství v Praze a soukromým docentem pro hygienu průmyslovou na něm. vys. škole technické v Praze. Konal rozsáhlejší studijní cesty Německem, Švýcarskem a Italií v l. 1902—9. Hlavní spisy jeho jsou: *Erste Hilfe bei gewerbl. Unfällen* (minist. vyučování approbovaná učebnice, Vídeň, 1902); *Luftverunreinigung u. Ventilation mit bes Rücksicht auf Industrie u. Gewerbe* (t., 1904); *Lehrbuch d. Gewerbehygiene* (approbovaná učebnice, 1906); *Verhütung der Bleigefahr* (t., 1908; mezinárodním pracovním úřadem »Int. Arbeitsamt« v Basileji vyznamenáno cenou a zakoupeno); *Gewerbehygiene für österr. Amtsärzte, Physikatskandidaten, Verwaltungsbeamte u. Gewerbeinspektoren* (t., 1909).

de la **Ramée** Louisa † 25. led. 1908 ve Viareggiu.

Randa 1) Antonín, rytíř, jmenován praesidentem Čes. akademie cís. Frant. Josefa I. 21. září 1908.

Rank 2) Josef, lexikograf čes., odešel r. 1902 na odpočinek.

von **Ranke** 5) Heinrich, lékař něm., † 13. kv. 1909 v Mnichově.

* **Rappe** Jindřich, numismatik čes. (* 1832 v Hoře Kutné — † 27. dub. 1891 na Smíchově), studoval na vyšší reálné škole v Kut. Hoře, načež vstoupil do vojenské akademie ve Vídni. Jako důstojník účastnil se válek r. 1859, 1864 a 1866. Jako c. k. setník vstoupil do výslužby, věnoval se v rodném městě svém studiu bohatého horního archivu na Vlašském dvoře a byl stálým dopisovatelem numismatických časopisů. Sepsal obsáhlé dílo *Die Münzstätte Kuttenberg.* Spis obsahuje 392 str. veliké osmerky a jedná chronologicky o dějinách české mincovny od r. 1253 až do r. 1726, kdy byla česká mincovna v Kutné Hoře zrušena. Dílo bylo vydáno tiskem v r. 1889 ve Vídni nákladem numismatického časopisu, do češtiny přel. F. X. Růžička v Kutné Hoře r. 1893. *A. m.*

Rataje 4) Hrazené mají 117 d., 965 ob. čes., 65 j. národ. (1900).

Ratibořice 1) mají 143 d., 822 obyv. čes. (1900).

* **Ratolíska** Josef, paedag. spis. čes. (* 1860 — † 15. bř. 1898 v Praze). Jako učitel působil při obec. škole ve Střešovicích, na novoměst. škole měšť. v Praze a r. 1908 jmenován zatímním ředitelem obecné a měšť. školy na »Maninách« v Praze. Vedle toho působil po 14 roků na pokrač. školách pražských. Prázdný čas věnoval studiu kreslení a rýsování, jakož i účetnictví, o čemž napsal: *Živnostenské účetnictví pro pokračovací školy řemeslnické* (Prana, 3. vyd., 1895); *Škola měřického rýsování*, I., II. a III. stupeň (Chrudim, 1890); *O slohu různých národů* (Praha, 1894 a 1897) a *Sbírka početních příkladů snesených ze života živnostenského* (t.)

Ratzel Friedrich, zeměpisec německý, † 9. srp. 1904 v Ammerlandu na Starnberském jezeře. Vydal dále: *Ueber Naturschilderung* (Mnich., 1904, 2. vyd. 1906); drobné spisy vydal Helmolt: *Kleine Schriften* (t., 1906, 2 sv.).

* **Ratzenhofer** Gustav, filosof a sociolog rak. (* 1842 ve Vídni — † 10. říj. 1904 při návštěvě z Ameriky), účastnil se jako důstojník války r. 1866 a okkupace Bosny, r. 1887 stal se chefem generálního štábu a odešel do výslužby r. 1901 jako podmaršálek. Jest stoupencem dynamického monismu, odstraňuje hmotu a na místo její klade prasílu jako fysikální práci. Stát pokládá za organismus, jehož rozvoj podmíněn jest dynamikou sociálních sil. Napsal: *Wesen und Zweck d. Politik* (1893, 3 sv.); *Die sociologische Erkenntnis* (1898); *Der positive Monismus u. das einheitliche Princip aller Erscheinungen* (1899); *Positive Ethik. Die Verwirklichung des sittlich Seinsollenden* (1901); *Kritik d. Intellekts* (1902). Psal také odborné spisy vojenské, měl účast na díle *Feldzüge d. Prinzen Eugen* a pod pseudonymem Gust. Rehner vydal *Im Donaureiche* (Praha, 1876—77, 2 d.). Srv. Gramzov, Gust. R. u. seine Philosophie (Berl., 1904).

* **Raut** viz Rout.

* **Rava** Luigi, státník ital. (* 1860 v Ravenně), byl v l. 1903—5 ministrem obchodu a orby, od r. 1906 jest ministrem vyučování. Napsal: *Filosofia del diritto e definizione del diritto* (1885); *Celso Mamini, filosofo e politico del secolo XVI* (1885); *Angelo Frignani. Ricordi di un martire dell' independenza italiana* (1898) a vydal též paměti Frignaniho. Jest předsedou ital. společnosti Danteovské.

* **Ravek** K. D., pseud. V. Kadeřávka (Dopl.).

Raverta Carlo, tenorista ital., † 1908.

Rebec 1) Jos. B., spis. čes., † 22. list. 1906 na Kr. Vinohradech.

Řebíček Josef, virtuos na housle a skladatel čes. (* 7. dub. 1844 v Praze — † 1904 v Berlíně). Naposled byl v Berlíně král. hud. ředitelem a dirigentem filharmonického orchestru. Jeho dramatická *ouvertura* a *symfonie do H-moll* zachovají mu trvalou památku.

Řecko. Dějiny. Poměr Ř-ka vůči Turecku po válce přes jednotlivé sporné případy se lepšil; větší rozladění nastalo ke konci dubna 1904, ale mírumilovností krále a taktem tureckého valího neshoda odstraněna. K obnovení pak statu quo ante bellum přispěly nepokoje v Makedonii (v. t., Dopl.), při nichž živel řecký stál solidárně s Turky proti slovanskému obyvatelstvu. — Ministerstvo Rallise (v. t.) odstoupilo v prosinci 1903 a místo jeho zaujal opět Theotokis, za něhož pracovalo se především na reorganisaci vojska; sněmovna přijala návrh na zřízení národního válečného pokladu. Theotokis odstoupil po roční vládě v prosinci 1904, nový kabinet opět sestavil Delyannis. V březnu 1905 byly nové volby, jež ministerstvu zajistily ve sněmovně většinu. V červnu 1905 byl Delyannis ze soukromé msty zavražděn. Kabinet jeho jen z části zůstal na dále v úřadě, praesidium jeho opět na se přijal Rallis, jenž však pro neúspěchy v zahraniční politice odstoupil již v prosinci t. r. Tehdy byl po čtvrté Theotokis pověřen vedením ministerstva. Na velikou bouři ve sněmovně narazil návrh vlády, aby důstojníci nižších kategorií (ještě majoři a kapitáni v námořní službě) směli se aktivně účastniti činnosti parlamentární. Bouře byly příčinou rozpuštění sněmovny. Nové volby v dubnu 1906 znamenaly rozhodné vítězství vlády, která pak dosáhla uzákonění zmíněné předlohy. V zahraniční politice nastaly pro trvalé nepokoje v Makedonii neshody s vládou rumunskou, poměr pak k Bulharsku byl velmi napiatý. V září 1906 princ Jiří vzdal se vlády na Krétě, nástupcem jeho se stal Zaimis, za něhož po 2leté vládě nastalo jakési uklidnění, tak že mezinárodní posádka mohla býti odvolána r. 1908. V čci 1907 nastaly Ř-ku vážné neshody vůči Portě, která podala velmocem protest proti podporování řeckých tlup z království a žádala pomoc proti němu. Pokus Kréťanů za připojení ostrova k Ř-ku na podzim 1908 nevedl k cíli. Nový pokus jejich úplně se dostati v rozsah státu řeckého v létě 1909 — pokus horlivě podporovaný z království — vedl k vážným neshodám s Portou, na niž Mladoturky naléháno, aby proti Ř-ku vystoupila válečně. Neshody tyto způsobily pád ministerstva Theotokisova, jež bylo nahrazeno mírumilovným ministerstvem, které opětně sestavil Rallis, jehož prvním úkolem bylo urovnati hrozivý spor s Tureckem vyvolaný silnou agitací pro připojení ostrova Kréty k Ř-ku a odstranění posledních zbytků svrchovanosti turecké. Když byla v Kaneji vztyčena vlajka království Řeckého, byla v Turecku všeobecná nálada vypověděti Ř-ku válku. Na turecké ultimatum prohlásila řecká vláda, že s hnutím na Krétě nemá úplně nic společného; kromě toho zakročily velmoci v Cařihradě a upozornily tureckou vládu, aby se nedala strhnouti válečným ruchem v zemi a aby se řídila zájmy míru. Když potom na zakročení velmoci krétská vláda byla donucena sejmouti řecké vlajky s pevnosti Kanejské a turecká vláda zavázala se dáti ostrovu nejširší autonomii — ovšem při respektování svrchovaných práv sultánových — spor Ř-ka, jež k těmto opatřením dalo souhlas, s Tureckem odklizen. V Ř-ku samém však vyřízení jeho v tomto smyslu způsobilo vážné hnutí důstojnictva a mladé řecké intelligence vůbec, jež snaží se na základě pronikavých reforem přivésti Ř. na takový stupeň vývoje, aby vítězně mohlo čeliti každému nebezpečí a zejména úspěšně se mohlo uplatniti mezi státy balkánskými.

* **Řecko-turecká válka** viz Řekové, str. 472 *a*.

Reclus J. Élisée, zeměpisec francouzský, † 4. čce 1905 v Thouroutu.

Rědin Jegor Kuzmič, ruský historik umění. Nové jeho důležité práce jsou: *Pamjatniki cerkovnych drevnostěj Charjkovskoj gub.* (Charkov. 1900); *Ikona Nědremannoje oko* (t., 1901 a 1902); *O licevych sinodikach, postupivšich v rasporjaženije charjkovskago predvaritěljnago komitěta po ustrojstvu XII. archeologičeskago sjězda* (t., 1902); *Katalog vystavki* (téhož sjezdu, t., 1902); *O někotorych licevych rukopisjach Šestodněva Joanna, ekzarcha bolgarskago* (Moskva, 1902); *Istoričeskije pamjatniki goroda Aduli (v Afrikě) v licevych rukopisjach sočiněnija Kozmy Indikoplova* (Charkov, 1905). *Tmk.*

* **Ředitel kůru** (*regens chori*), v katolické církvi osoba, obyčejně světská, ustanovená ku provozování chrámové hudby. Jemu jest podřízen chrámový sbor — u větších kostelů placený, jinde většinou dobrovolný — a varhaník (obyčejně také jen u větších kostelů). V prvých dobách církve míval ř. k. (*cantor*) nižší svěcení (do stol. III.), pak bývali to klerikové a v Německu i Italii na dómech posud jsou to kněží. Ve příčině církevní je nadřízeným jeho farář, v právní úřad patronátní. Platy jsou velmi různé a prameny jejich ještě pestřejší. Kde nemá kostel jmění (a tak jest v Čechách a na Moravě po většině od války třicetileté a doby josefinské), platí buď patron dobrovolně nebo přifařenci konkurrenci, ve smyslu zák. říš. ze 7. kv. 1874, §§ 35 a 36, a zákona říš. z 31. pros. 1894, na Moravě též podle zem. zákona z 2. dub. 1864. Ř-é k. vzdělávají se na varhanickém oddělení konservatoře (v Praze a ve Vídni) nebo na školách varhanických (v Brně a Lublani).

Řehořovský Václav Karel, čes. inženýr a mathematik, jmenován r. 1907 členem zemské školní rady pro markrabství Moravské, r. 1908 dvorním radou. V l. 1901—3 a od r. 1906 jest předsedou mathem.-přírodovědecké třídy českého vědeckého odboru

při zemském museu Františkově v Brně. Tiskem vydal dále: *Počtářství živnostenské* (Praha, 7. vyd. 1906); *Nauka o těžišti* (Brno, 1906); *O jistém determinantu goniometrickém* (»Čas. pro pěst. math. a fys.«, 1906); *O stupni vývoje základných věd technických před založením technik koncem XVIII. století* (Brno, 1907); *Nový způsob určení těžiště čtyřúhelníku* (Praha, Král. čes. spol. nauk, 1907).

* **Řehořovský** Jan Matěj, učitel tělocviku v Jičíně (* 1875 v Rokycanech). Vedle četných článků z oboru tělesné výchovy v časopise »Sokol«, »Věstníku čes. professorů« a »Paedag. Rozhledech« samostatně napsal: *Vývoj tělesné výchovy* (Jičín, 1902).

* **Reich** Emil, aesthetik německý (* 1864 v Koryčanech na Mor.), professor university vídeňské. Jasně a vkusně psané jeho knihy: *Schopenhauer als Philosoph der Tragoedie* (1888); *Grillparzers Kunstphilosophie* (1890); *H. Ibsens Dramen* (1894, 6. vyd. 1908); *Fr. Grillparzers Dramen* (1894, 3. vyd. 1909) přehledně podávají aesthetické a filosofické rozbory svého předmětu; moderní nepředpojatý duch mluví i ze spisů: *Volkstümliche Universitätsbewegung* (1897) a *Kunst und Moral* (1901). *AN.*

* **Reichová** Irma, operní pěvkyně česká (* 1861 v Křivoklátě jako dcera nadlesního F. Reicha). Vyšla ze školy Fr. Pivody v Praze. První engagement měla r. 1879 v Teplicích, načež r. 1880 přijata k Prozatímnému českému divadlu v Praze, kde nedlouho potom počala zpívati první partie »mladistvě dramatické«. R. 1882 vystoupila se znamenitým úspěchem dvanáctekráte ve Varšavě. Jsouc členem Národního divadla v Praze, r. 1883 definitivně otevřeného, r. 1885 po úspěšných pohostinských hrách v Budapešti, přijala velmi výhodné engagement při tamní král. zemské opeře. Tam také se provdala za prof. a žurnalistu Keszlera a odstoupila po delší činnosti operní do života soukromého. R. zajímala lahodou temně zbarveného, velmi teplého hlasu sopránového, procítěností zpěvu a živou hrou. Na divadle českém náležela k nejoblíbenějším jeho členům. — Z jejích hlavních úloh dlužno uvésti zvláště Markétku (»Faust a Markéta«), Elsu (»Lohengrin«) a Carmen. *Št.*

* **Reichstädter** František, politik čes. (* 1870 v Duchsicích na Moravě), jest tajemníkem obchodního gremia v Prostějově; v l. 1902—6 byl činný žurnalisticky. Jest poslancem zemským a říšským za okres prostějovský. Napsal několik brošurek odnášejících se k současné situaci politické.

Reinach 1) Joseph, politik franc. Vydal dále: *Histoire de l'affaire Dreyfus* (1901—5, 5 sv.).

* **Reinlová** Josefina, operní pěvkyně čes. (* 1865 v Praze). Do r. 1885 byla členem Národního divadla v Praze, nyní jest členem král. prus. dvorní opery v Berlíně. V květnu 1904 vystoupila s velikým úspěchem v Covent Gardenu v Londýně. Vynikla jako Isolda ve Wagnerově opeře »Tristan a Isolda«, jako Ortruda v »Lohengrinu«, Donna Anna v Mozartově »Don Juanu«, Venuše v »Tannhäuseru« a Fidelio v opeře Beethovenově.

Reissmann A., hud. spis., † 1903.

Reiter 1) J., inženýr čes., † 12. pros. 1903.

Rejštýn Dolní má 117 d., 2 obyv. čes., 1078 něm. (1900).

* **Rejzek** Antonín, nábož. spis. čes. (* 22. dub. 1859 v Domašíně u Dobrušky). Vystudoval gymnasium v Rychnově n. K., theologii v Kr. Hradci, kde r. 1884 na kněze vysvěcen; potom působil při duchovních správách své diécése a nyní jest farářem v Borové u Poličky. Napsal několik nábož. spisů, zejména: *Život blahoslavené Anežky České* (Brno, 1894); *Blahoslaveného Edmunda Kampiana* (t., 1889); *Nábožné hovory o úctě bož. Srdce Páně na sklonku XIX. věku* (Brno, 1899); *Bohuslav Balbín T. J., jeho život a práce* (Praha, 1908, »Dědictví sv. Prokopa«. Recensoval J. Hanuš, »Čes. Čas. hist.« XV, str. 94—98) a j.

Rélink (Rohling) Karel, malíř a illustrátor čes, * 3. srp. 1880.

Remezov 2) Ivan S., spis. rus., † 1901. — R. 3) M. N., spis. rus., † 1901.

Renard 6) Jules, spis. franc. (* 1863), žije jako statkář a maire v Chitry les Mines, r. 1906 stal se členem akademie Goncourtů. R. jest vysoce svérázný realista úžasně pronikavého a pilného daru pozorovacího a samorostlého bohatého slohu; v detailu a životní arabesce spočívá jeho umění, domýšlející realistickou methodu do posledních důsledků. R. 1903 dramatisoval R. první svůj román jako *Monsieur Vernet* a Susanne Després scénovala úchvatně jeho *Poil de Carotte* (Viz »Litt. Echo«, 1909, XI.).

* **Rendić** Ivan, soudobý sochař chorvat. Provedl několik význačných pomníků, jako: *Ivana Gundulića* v Dubrovníku, *Andreje Kačiće* v Záhřebě, *Petra Preradovića* t.; dále nádherný pomník paní *Amrušové* na ústředním hřbitově záhřebském a dra *Antuna Starčevića* v Šestinách. R. žije nyní v Záhřebě.

Rennenkampf 1) N. K. † 1899.

Renouvier 2) Charles Bernard, publicista a filosof franc., † 1. září 1903 v Prades. Napsal ještě: *La nouvelle monadologie* (Pař., 1899); *Histoire et solution des problemes metaphysiques* (t., 1901); *Le personnalisme* (t., 1902).

* **Rešetar** Jakob, pseud. Stanka Vraza.

* **Réthy** László, historik a numismatik maď. (* 1851). Jest řídícím kustodem sbírek mincí Uher. národního musea a předsedou Uh. numismat. společnosti (*Magyar numizmatikai társulat*). R. 1885 byl členem balkánské vědecké expedice vedené Gyorgyem a jako výsledek té cesty napsal: *Az oláh nyelv és nemzet megalakulása* (Vznik rumunského jazyka a národa, 2. vyd. ve Vel. Becskereku, 1890). V Uh. akad. uveřejnil: *Corpus nummorum Hungariae* (I. sv. Doba Arpádovců, 1899). Maďaři přičítají mu za hlavní zásluhu, že rozřešil otázku vzniku a proměny rumunského jazyka a národa.

Reuss Jindřich VII., princ (XXI., 616 *a*), † 2. kv. 1906 na svém statku Třebošíně (*Trebschen*) u Cilichova (*Zullichau*).

* **Reves** v. Servet.

Réville 1) Albert, theolog protest., † 25. říj. 1906 v Paříži.

Reyer Ernest, hud. skladatel, † 15. led. 1909 v Paříži. Jeho přičiněním uvedena hudba Wagnerova do Francie.

Rezek Antonín, hist. spis. čes., † 3. ún. 1908 v sanatoriu v Bubenči.

* **Rezia,** planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 20. bř. 1904. Označení (528). *Kvn.*

* **Reznìček** Ferdinand, illustrátor něm. (* 1869 v Ober-Sieveringu u Vídně — † 11. kv. 1909 v Mnichově). Jako syn rakouského generála nastoupil též vojenskou dráhu, ale opustil ji, věnovav se umění. Studoval na mnichovské akademii. Svou činnost věnoval hlavně »Simplicissimu«, kde byl po 14 let illustrátorem a na jehož rozšíření svou elegantní satirou, vždy plnou taktu, měl nemalý podíl.

Řezníček 3) Václav, spis. čes., od r. 1907 kustos knihovny Musea království Českého v Praze. Vedle uvedených spisů vydal ještě: *Poslední selská pozdvižení*, román z r. 1866; *Jana Leop. Haye, biskupa královéhradeckého, zprávy o visitaci kraje chrudimského a čáslavského*; *Tajemní přátelé*, veselé povídačky o skřítcích; *Vzpomínky Josefa Baráka*; *Všehlupy*, historie jednoho města psaná pro mládež; *Vlasta*, román z české dávnověkosti a j. R. 1906 ve spolku s řadou česských politiků založil konservativně-katolický »Týden«, list věnovaný veřejným otázkám, jejž doposud vydává a rediguje.

* **Řezník** Bedřich, odbor. spis. čes. (* 1869 v Pardubicích). Studoval na gymnasiu v Broumově, Lanškrouně a Plzni, na filos. fakultě čes. university v Praze; potom suppleval v Jičíně, Lipníku a nyní jest professorem v Jindř. Hradci. Vydal: *Úvod do fotografie* (Plzeň, 1894); *Technika mikroskopická* (Příbor, 1903); *Úvod do mikrofotografie* (Jindř. Hradec, 1909), s J. Kesslerem *Mnemotechnika* (Telč, 1905) a do programmu zem. reálky v Lipníku: *Některé úkoly učitele přírodopisu* (t., 1898) a *Účelnost v přírodě* (1899).

* **Rheostatové topení** viz Elektrické topení (Dopl.), str. 352 *b*.

* **Rhodankalium,** kaliumrhodanid, rhodanid draselnatý, *KCSN*, a jemu podobná sůl rhodanammonium, NH_4CSN, kyanaté sloučeniny síry s kaliem, resp. s ammoniem. Hlavní jejich upotřebení jest ve fotografii k fixáži obrazů pro jejich vlastnost rozpouštěti stříbrnaté soli halogenův.

* **Rhodia,** planetoida objevená fotograficky A. Charloisem v Nizze 16. čce 1898. Označení (437). *Kvn.*

Říčák V. E. † 28. pros. 1904 v Přešticích.

Říčany 1) mají 246 d., 2121 obyv. čes. (1900).

Rieger 2) Bohuslav, sv. pán, práv. historik čes., † 30. kv. 1907 v Poučníku u Budňan. Srv. Památce dr. B. Riegra (»Osvěta«, 1907, str. 594).

* **Riffert** Julius, dramatik něm. (* 1854 v Halle), napsal: trilogii *Heinrich IV.* (Die Sachsen, Konig Heinrich u. Gregor, Heinrichs Tod); tragédii *Alexander Borgia*; *Huttens erste Tage*; úspěchu tolikéž dosáhl svým *Bismarck-Festspiel* (2. vyd. 1903) a dramatickou básní *Luthers Abschied von der Wartburg* (1905). Jest redaktorem »Leipziger Zeitung«.

Říha 2) Martin, biskup, † 7. ún. 1907 v Čes. Budějovicích.

* **Říha** Václav, pseudonym Václava Tilleho (v. t. 3).

Říhovský Vojtěch, hud. skladatel čes., nyní též učitel zpěvu a hudby na ústavě ke vzdělání učitelek v Chrudimi. Za účelem studia círk. hudby konal cesty do Řezna a Štrasburku. Z nejnovějších skladeb jeho sluší uvésti: *Hymnus pro dětský sbor a klavír*; *Missa jubilaei solemnis*; *Lidové písně z Chrudimska*; *Slavnostní pochod*; *Čes. tance* a jiné menší skladby v »Čes. Hudbě«.

Richlý 2) Jindřich, archaeolog český, † 10. bř. 1907 v Jindř. Hradci. Srv. »Ohlas od Nežárky« č. 15 a 16 na r. 1907.

Richter 16) Eugen, politik něm. Ačkoli r. 1902 rozhodně brojil proti německému zákonu o celním tarifu, přece neúčastnil se spolu obstrukce, kterou sociální demokraté a svobodomyslníci snažili se jej zmařiti. V pros. 1905 složil svůj poslanecký mandát; zemřel 10. břez. 1906 v Grosslichterfeldě. — R. 17) Gustav, klass. filolog, † 1904 v Jeně. — R. 19) Eduard, zeměpisec, † 6. února 1905 ve Št. Hradci.

* **Richter** Emil, hospodář. spis. čes. (* 1854 v Bechyni). Studoval na střed. hospodář. a zahradnické škole v Modlingu, na vyš. škole hospodář. v Libverdě a v Táboře, načež působil jako hospodář. úředník, potom jako učitel při školách hospodářských a nyní jest ředitelem zimní školy hospodář. v Táboře. Vedle prací časopiseckých napsal několik samostatných pojednání a brošur na prospěch a zlepšení zemědělství.

v. **Richthofen** 3) Ferdinand, † 6. říj. r. 1905 v Berlíně. — v. R. 4) Oswald, státník něm., jmenován r. 1905 pruským státním ministrem. Zemřel 17. led. 1906 v Berlíně.

* **Rilke** Rainer Maria, básník německý (* 1875 v Praze), žije nyní v Paříži. R. vystoupil na veřejnost drobnou náladovou a příležitostnou lyrikou, přimykající se zcela k epigonskému básnění německých veršovců pražských; pěkné pochopení svérázu Prahy a kulturní sympathie k českému živlu činí verše ty zvláště milými. Sem náležejí sbírky: *Leben und Lieder* (1894); *Larenopfer* (1895); *Advent* (1897); *Traumgekrönt* (1897); *Mir zur Feier* (1900). Postupně však zraje v R-ovi delikátní impressionista neobyčejné kultury citové a osobitého zření krajinného, jenž prošed přísnou formální kázní lyriky německé i anglické (přel. i sonetty E. Barrett-Browningové) povznáší se ke vzácné praegnantnosti výrazu a skoro sochařské plastičnosti

verše. O tom mluví knihy veršů *Das Buch der Bilder* (1902); *Das Stunden-Buch* (1906); *Die Weise von Liebe und Tod des Cornets Christoph Rilke* (1907) a *Neue Gedichte* (1907). Obdobnou drahou šla i novellistika R-ova, nedostupujíc však stejné výše umělecké: *Am Leben hin* (1898); *Zwei Prager Geschichten* (1899, do čes. přel. 1908 Jan Lowenbach) a *Vom Lieben Gott und Anderes* (1901). Do první doby R-ovy tvorby náleží i několik nezdařených prací scénických. R. přijal velmi silné podněty pro umělecký svůj vývoj od umění výtvarného a odvděčil se za ně dvěma knihami hlubokého pochopení a výmluvné životnosti: *Worpswede* (1902) a *Auguste Rodin* (1903 a 1907). Choť R-ova Klara, roz. Westhoff proslula jako sochařka v kruhu umělců worpswedských. *AN.*

Rimskij-Korsakov N. A., rus. skladatel hudební, † 22. čna 1908 na svých statcích v Rusku.

Ringhoffer František, svobodný pán, † 23. čce 1909 v Chyžici v Bavorsku.

* **Riria** Kornelie Gratovská roz. Bibiri, spis. rumunská (* 1867 v Bessarabii). Studovala v pensionátě jaském, kde dosáhla baccalaureátu, a dovršila vzdělání své soukromým studiem. R. 1901 po prvé debuttovala v literatuře svou nepřirovnatelnou básní dialogickou: *Ultima rază diu viata lui Eminescu* (Poslední paprsek ze života Eminescova), kterou uvedla v podiv celý rumunský svět literární. Potom přinesla »Archiva« (revue vydávaná v Jasích) řadu jejích básní nepomíjející krásy: *Nadsení a chudý poëta*; *U hrobu*; *Překážka a vzlet*; *Vidění* I. a II.; *Dochia*; *Na hvězdy*; *Věštkyně*. Poslední práce její, 5aktová tragédie *Elvira*, vyniká neobyčejnou silou dramatickou a veršem formy nové, naprosto původní. Řeč její tvorby je plna nových, překvapujících obrazů, jazyk nepřirovnatelné čistoty a krásy. Žije v Jasích. *Droř.*

Ristori Adelaide, herečka ital., † začátkem října 1906 v Římě.

Říše 1) Nová má 178 d., 1115 obyv. čes. (1900). — Ř. 2) Stará má 125 d., 646 obyv. čes. (1900).

* **Říšský svaz německý proti sociální demokracii** viz Liebert Eduard (Dopl.).

* **Ritt** Augustin, ministr rak. (* 1852), věnoval se službě technické, r. 1880 povolán do ministeria vnitra, kde se stal inženýrem v oddělení pro vodní stavby; r. 1888 přeložen službou k místodržitelství inšpruckému, kde byl chefem stavebního odboru. Do ministeria Bienerthova vstoupil 11. ún. 1909 jako ministr veřejných prací.

* **Ritter** François Marie William, franc. spis. švýcarský, umělecký kritik a romanopisec (* 31. kv. 1867 v Neuchâtelu). Již v mládí cestoval po Evropě, usazuje se k vůli studiím literárním, uměleckým a národopisným na delší dobu v jednotlivých městech, mezi jinými i v Praze, kde se stal velikým a upřímným přítelem českých snah osvětových. O hudebním i výtvarném umění českém i o literatuře české psal studie do časopisů francouzských a německých, i vydal kromě toho jako osobitou publikaci franc. knihu *Smetana* ve sbírce »Les Maîtres de la Musique« (v Paříži u Felixe Alcana 1907, 241 str.) a připravuje o B. Smetanovi ještě druhé dílo. Obšírné studie umělecké píše do revuí pařížské »La Gazette des Beaux-Arts« a vídeňské »Die graphischen Künste«. V knize *Études d'Art étranger* (Paříž, Société du Mercure de France, 1906) pojednává také o jednotlivých skladatelích slovanských. Chystá k vydání *Études tchécho-slovaques* a vypsání cest po zemích slovanských. — Z jeho románů buďtež uvedeny zvláště: *Aegyptiacque*; *Ames blanches*; *Leurs lys et leurs roses*; *La Passante des Quatre-Saisons* a *Filette slovaque*, k níž čerpal látku z ústředí Národopisné výstavy českoslovanské v Praze 1895. Dále vyšly od něho: *Sigurd*; *Myrtis et Korina*; *La jeunesse inaltérable et la vie éternelle*. Nyní (1909) sídlí v Mnichově-Schwalingu, trvaje ve stálém písemném styku s Prahou. *Št.*

* da **Riva** Bonvicino v. Bonvesin.

* **Rizov** Dimitrije, publicista bulharský (* 1862), studoval v Belgii a po návratu do vlasti stal se vrchním inspektorem bulharských učilišť v Makedonii. Od r. 1883 počíná se jeho publicistická činnost. Působil jako poslanec ve Velkém národním sobraní. R. 1891 opustil vlast a v cizině silně agitoval proti Stambulovu. Též redigoval revolucionářský časopis »Christo Botjov«, v němž prudce útočil na tehdejší vládu bulharskou, začež byl i vězněn. Vedle toho redigoval též »La voix de la Macédonie«. R. 1902 jmenován byl diplomatickým agentem na Černé Hoře a r. 1903 v Bělehradě. V sobraní vynikl jako skvělý řečník. Byl též výborným překladatelem z francouzštiny. Napsal: *Otvoreno pozdravitelno pismo* (proti bulh. exarchovi), což vyvolalo prudké spory v celém Bulharsku. *Tmk.*

Rjabuškin Andrej Petrovič, malíř rus., † 1904.

Ročov 2) má 128 d., 945 obyv. čes. (1900).

* **Roda-Roda** Alexander, humorista něm. (* 1872 v Puszta Zdenci v Uhrách), byl rakouským důstojníkem a žije nyní v Mnichově jako člen redakce »Simplicissima«. R. R. jest nejšťastnější vypravovatel satiricky zaostřených a společensky karikujících anekdot a drobných příběhů dnešní literatury německé; rakouské a pruské důstojnictvo, národnostně pomíchanou společnost zemí uherských předvádí neodolatelně a bičuje vtipně. Mezi sbírkami jeho prací vynikají: *Der gemütskranke Husar* (1903); *Frau Helenens Ehescheidung* (1904); *Soldaten* (1904); *Adelige Geschichten* (1906); *Lieber Simplicissimus!* (1908); *Der Schnaps, der Rauchtabak und die verfluchte Liebe* (1908); *Von Bienen, Drohnen und Baronen* (1908). *AN.*

Rodriguez Barbosa † 6. bř. 1909 v Riu de Janeiro jako ředitel tamní botanické zahrady a professor při universitě. *Dr.-n.*

Rodziewiczówna Marya, spisovatelka pol. (* 1863). Do čes.: »Mstitel«, novella, přel. Jos. Lukeš (Praha, 1898, J. Otto).

Rogendorf má 342 obyv. čes., 1tř. šk.

z **Rogozińskich** v. Izdebska (Dopl.).

Roháček Fr., spis. čes., † 1904 v Brně.

* **Rohan** Pavel, učitel na evang. škole, pak ředitel interkonfessijní školy v Klobukách u Brna (* 1828 v Krábčicích v Čechách — † 1898 na Vsetíně). Sestavil »tellurium«, jež na Jub. výstavě r. 1891 vyznamenáno stříbrnou medaillí.

* **Rohan** Karel Jan (pseudonym Alexander Neklan), politický spis. čes. (* 1852 v Daňkovicích u Jimramova na Moravě), syn před. Absolvoval evang. německé gymnasium v Těšíně; další pak studia konal, živě se vyučováním a vychovatelstvím, ve Vídni, a to: inženýrství na technice v l. 1871—76, pak, ježto následkem »krachu« r. 1873 nebylo mu lze dosíci placeného zaměstnání, mathematiku a fysiku na filosof. fakultě (v l. 1876 až 1879), konečně, poněvadž obor ten zkoušenými silami tehdy byl přeplněn, práva (1880—83). Absolvovav je, byl praktikantem u zemského soudu v Brně, r. 1885 auskultantem v Klobukách u Brna, pak advokátním koncipientem v Uher. Ostroze; od r. 1886 zaměstnán jest v právní kanceláři Severní dráhy cís. Ferdinanda ve Vídni. Napsal a samostatně vydal: *Ein Versuch über die Entstehung und Strafbarkeit der menschlichen Handlungen* (Vídeň, 1881); *Eine Ansicht über die Ursachen der Judenfrage und über die Mittel zur Lösung derselben* (Lip., 1882); *O »Slovu osudném« dra Edvarda Grégra* (t., 1883); *Die böhmische Frage* (Drážďany, 1895); *Neklanův politický program*, diskusse z »Rozhledů« (Praha, 1897); *Die Judicatur des Obersten Gerichtshofes in der Sprachenfrage und die Bestimmungen der §§ 13 a. G. O. und 14 W. G. O.* (t.. 1908); *Z Vaškova politického života* (Brno, 1901, otisk z »Mor. Orlice« ze dne 31. kv. 1901); *Jak vše cítím*, verše (»Moder. Život«, 1903); *Moderní stoupenci Husovi* (Praha, 1904); dále napsal důležitá pojednání do různých revuí a denních listů, čes. i něm., zejména do Pelclových »Rozhledů«, pojednávajících o řešení jazykové otázky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a o postavení delegace české na radě říšské.

* **Roch** František, spis. čes. (* 9. kv. 1859 v Jesenici u Prahy), studoval nižší gymnasium v Praze, po jehož absolvování a odbytém tříletém tirociniu nastoupil studia farmaceutická na čes. universitě v Praze, kde r. 1882 dosáhl diplomu magistra farmacie. Potom působil v různých lékárnách. V letech 1895—96 vydával a redigoval časopis »Domácí Rádce«, věnovaný hlavně potřebám domácnosti a hospodářství. Vedle toho napsal a s podporou České akademie vydal cenný slovník pro lékárníky i lékaře pod titulem: *Synonyma apothecariorum* (Praha, 1890). Nyní žije v Praze. *Tmk.*

La **Rochefoucauld** 6) M. Charles, politik franc., † 28. srpna 1908 v Paříži.

Rochlice má 222 d., 237 obyv. českých, 3854 něm., 5 j. národ. (1900).

Roketnice 3) Dolní má 347 d., 43 obyv. čes., 2325 něm. (1900). — R. 4) Horní má 456 d., 30 obyv. čes., 2745 něm. (1900). — R. 8) má 110 d., 713 obyv. čes. (1900).

* **Rokitansky** Hanuš, svob. pán, pěvec dvorní opery, dvorní kapelly a c. k. komorní pěvec ve Vídni, o němž podána stručná zpráva v dodatcích k XXI. svazku »Naučného Slovníku«, nezemřel, jak omylem tam oznámeno, nýbrž žije posud, pobyv u dvorní opery vídeňské od 1. čce 1864 do 31. pros. r. 1893. Jako první úlohu zpíval Leporella v »Donu Juanu , jako poslední Ramphisa v »Aidě«. Nejslavnější rolle pěvce, jenž rád se hlásí ke svému českému původu, byly: Osmin v »Únosu ze serailu«, komthur v »Židovce«, Marcel v »Hugenotech« a Sarastro v »Kouzelné flétně«. Byl také výtečným pěvcem oratorním.

Rokytnice 1) má 173 d., 101 obyv. čes., 929 němec. (1900), konečná stanice trati Vamberk-R.

Rollett H., spis. něm., † 30. kv. 1904 v Badenu u Vídně.

* **Roma**, planetoida objevená fotograficky L. Carnerou v Heidelberce 11. čce 1901. Označení (472). *Kvn.*

Romanowicz Tadeusz, poslední z vynikajících vůdců proslulé kdysi demokratické strany pol., † 29. kv. 1904 ve Lvově. Vystudovav gymnasium ve Lvově, věnoval se na tamní universitě studiu práv. Již jako studující redigoval časopis »Znicz«, účastnil se národního ruchu a r. 1863 velmi činně povstání. Když se v prosinci r. 1863 vrátil do Lvova, byl zatčen a pro velezrádu odsouzen na 2 léta do žaláře. Trest odpykával si na pevnosti olomoucké, odkudž ho vyprostila r. 1865 všeobecná amnestie. Byl činný v redakcích různých listů, zejména v »Dzien. Polském«. R. 1876 zvolen poslancem na zemský sněm haličský. R. 1879 přestěhoval se do Krakova, kdež byl hl. redaktorem listu »Nowa Reforma« až do r. 1889, kdy stal se členem zem. výboru. R. 1899 vzdal se této hodnosti a převzal redakci deníku »Słowa Polského«. R. 1900 zvolen do rady říšské na programm demokratický, ale ve Vídni vstoupil do kola polského. Později zvolen opětně do zemského výboru haličského, vzdal se mandátu říšského a žil ve Lvově.

Romero Robledo Francisco, politik špan., † 1906.

* **Roniker** Bogdan Jaxa (pseud. Gryf), dramatik pol. (* 1871), rediguje varšavský časopis »Kuryer Swiateczny«. Z dramatické tvorby R-ovy sluší jmenovati: *Czy warto* (1896); *Zgaszeni* (1896); *Nieszczęśliwi* (1896); *Dla rodu* (1897); *I to teraz* (1898); *Karjera* (Varšava, 1899); *Ojciec i syn*; *Frazesowicz* (t., 1899); *Fromienna toń* (t., 1902); *Zawód* (t., 1904). Z románů a novell uvádíme: *Hrabia na Rostocku* (t., 1900); *Sześć kobiet*; *Cienie* (novelly, t., 1902). *Tmk.*

Ronov 4) má 259 d., 1701 obyv. čes. (1900).

Ronšperk má 264 d., 10 obyv. čes., 1903 něm. (1900).

* **Roob** Gustav, hud. skladatel čes. (* 1879 v Lochovicích). Absolvovav konservatoř pražskou jmenován r. 1900 vojen. kapelníkem pěš. pluku č. 63 v Bystřici v Sedmihradsku, odkudž přeložen s plukem do Plevlje, kdež se místa vzdal. R. 1903 působil jako violoncellista s »Čes. Filharmonií« v Pavlovsku a r. 1904 ve Varšavě, r. 1905 byl členem orchestru něm. divadla v Praze. Nyní působí jako skladatel a soukromý učitel hudby v Praze. Tiskem vydal: *Melodie pro klavír*; *Píseň* a *Houslové skladby s průvodem klavíru* (Praha, 1909). V rukopise má *skladby klavírní*, *pro housle s průvodem*, *pro violoncello*, *kvartetta pro lesní rohy*, *sbory mužské* a 3aktovou operu *Krista* na text Břet. Ludvíka a j.

Roosevelt Theodore byl r. 1904 znovu zvolen za presidenta a ustoupil teprve r. 1908 Taftovi a stal se žurnalistou. R. 1909 odjel do Afriky na velikou výpravu loveckou. Srv. Meyers, Theodore R (New York, 1902); Halstead, Life of T. R. (Akron, 1902). Do češtiny »Silný život« přeložil Boř. Prusík (Praha, 1905).

* **Rosamunde,** planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 3. srp. 1904. Označení (540). *Kvn.*

Rosegger Petr, spis. něm. Vydal dále: *I. N. R. I.* čili *Frohe Botschaft eines armen Sünders* (1905), kde rationalistickým způsobem upravuje náboženskou látku vzatou z dob prvních křesťanů. K lidové povídce vrátil se ve svých *Wildlinge* (1906) a *Nixnutzig Volk*.

* **Rosenzweig-Moir** Josef, básník čes. (* 1887 v Neustupově). Studoval gymnasium v Praze a v Kr. Hradci a nyní je posluchačem čes. právnické fakulty v Praze. Vydal samostatně sbírky básní: *Když zpívá mládí* (Praha, 1906) a *Zahrady života* (t., 1908, »Knihovna mladých autorů«). Byl též redaktorem »Student. Věstníku«.

Rosice 3) mají 257 d., 2397 obyv. čes., 42 něm. (1900).

Rosický 1) František, přírodopisec a paedagog čes., † 17. čce 1909 na Smíchově.

Rossbach 1) má 464 d., 3791 obyv. něm. (1900), žel. stanice na tr. Aš-Adorf.

von **Rosthorn** Alfons, lékař něm. R. 1907 povolán byl za professora II. oddělení porodnické kliniky do Vídně. T. r. jmenován byl dvorním radou. Zemřel dne 8. srp. 1909 náhle na honě v Korutanech.

Roškot Jan, spis. čes., † 22. ún. 1905 v Sedlčanech. Napsal ještě: *Obraz staropohanské t. j. řecké a římské společnosti před Kristem Pánem* (Praha, 1877).

Roth 8) Julius † 29. list. 1904.

* **Roth** Josef, hospodář. spis. čes. (* 1845 v Horažďovicích). Absolvovav gymnasium v Klatovech poslouchal hospodář. přednášky prof. J. B. Lambla na čes. technice v Praze, načež působil jako úředník hospodářský při velkcstatcích. Podrobiv se zkoušce z polního hospodářství jmenován byl assistentem při zem. hospodář. a vinařské škole ve Znojmě, kde později se stal učitelem a konečně ředitelem téhož ústavu do konce r. 1899, načež odešel na odpočinek. Napsal: *Nauka o pěstování révy vinné* (Praha, 1870); *Škůdcové hospodářství* (t., »Rolník«, XLVIII) a redigoval »J. R-'s landwirtschaftliche Blatter«.

Rott 2) Ladislav † 27. čna 1906 v Ischlu.

* **Rottová** Ludovika, dramatická umělkyně čes. (* 1859 v Praze z otce, který v Rokycanech býval horlivým ochotníkem divadelním. Vzdělala se na německých školách malostranských za pěstounku. Záhy vystupovala v Mikulášském divadle na Starém městě pražském v německých hrách, později, kdy na podnět ochotníka Benešovského počalo se hráti i česky, účastnila se s velikým úspěchem i českých představení. Přihlásivši se k zemskému divadlu Prozatímnému, vystoupila na něm po prvé 27. list. 1876 i byla přijata za člena ředitelem Wirsingem, po jehož odchodu odešla r. 1879 do Norimberka, ale vrátila se do Prahy a vstoupila ke společnosti Pištěkově, hrající v aréně v Kravíně. S tou účinkovala v Brně, kde zastávala první obor úloh (Magelona, Cyprienna a m. j.). R. 1883 přijata byla řed. Šubertem za člena Prozatímného, později Národního divadla v Praze, při němž pobyla do 21. kv. 1886. Stala se totiž 22. kv. t. r. chotí tehdy advokáta v Brně, nyní dvorního rady správního soudu ve Vídni dra Aug. rytíře Popelky. R. vyznačovala se případnou charakteristikou úloh, jimž, ať velikým či malým, věnovala vždycky celou svoji uměleckou sílu, teplým, krásným hlasem a mimořádnou duševní lahodou pronášeného slova. Horlivost a svědomitost umělecká byla jí vrozena. Z mnohých úloh jejích buďte ještě uvedeny: Klárka v »Egmontu«, Tekla (»Valdštýnova smrt«). Henrietta (»Dva sirotci«), Ebba (»Baron Goertz«), Hermie (»Sen noci svatojanské«), Paličova dcera. *Št.*

Rouchovany mají 167 d., 972 obyv. čes. (1900).

Rousinov 4) Nový má 130 d., 974 obyv. čes., 29 něm. (1900).

Rousseau 2) Jean-Jacques. V Ermenonville odhalen mu r. 1908 pomník od franc. sochaře G. Grabièrea.

Rovensko 1) má 397 d., 2248 obyv. čes. (1900).

* **Rowalski** Jean, pseudonym Alexandra Bačkovského (v. t., Dopl.).

Royt Václ., histor. spis. čes., † 27. kv. 1907 v Brně.

* **Royt** Jakub, sochař čes. (* 1860 v Domažlicích — † 10. led. 1890 t.). Svou uměleckou dráhu započal v dílně Amortově v Olomouci, načež další odborná studia konal na akademii mnichovské. Potom samostatně pracoval ve Vídni, Pešti a v Praze. Účastnil se pražských výstav s výsledkem velmi chvalným, jakož i plastické ozdoby

nové budovy musejní, konkurrence na fontány před pražským Rudolfinem se dvěma návrhy, z nichž jeden poctěn akcessitem.

Rozkošný 1) Josef Richard, hud. skladatel čes. Složil ještě 3aktovou operu *Satanelu*, k niž libretto napsal Karel Kádner podle stejnojmenné básně Jaroslava Vrchlického. (Dávána r. 1898 v Nár. divadle.) Opera tato nedosáhla výše »Popelky«. Srv. »Lumír«, 1877, str. 464 a »Hudeb. Listy«, 1870 a 1871.

Roztoky 6) mají 124 d., 1064 obyv. čes., 10 něm. (1900).

* **Rožánek** Otakar, odborný lékař čes. v Praze a ve Frant. Lázních (* 20. čce 1862 v Praze). Napsal: *Několik kapitol o některých nemocech žen a o způsobu jich léčení* (Praha, 1901); *Choroby ženské, jich příčiny, průběh a jak si při nich počínati* (t., 1902); *Pud pohlavní a prostituce*, díl I. a II. (t., 1905); *Choroby pohlavní u ženy a muže, jich průběh, následky léčení, rozšíření, sociální význam, jakož i prophylaxe* (t., 1905).

* **Rožestvenskij** Zinovij Petrovič, viceadmirál rus. (* 1848 — † 14. led. 1909). Účastnil se rusko-turecké války v l. 1877 až 1878. V l. 1903—4 byl náčelnikem hlavního námořního štábu rus. R. 1904 jmenován byl velitelem druhého tichomořského válečného loďstva ruského (v. Hullská zápletka, Dopl.), vypluvšího na Dálný Východ z Libavy. Dne 27. kv. 1905 R. svedl s Japanci námořní bitvu blíže Cušimy (v. t., Dopl.). R. nacházel se tehdy na obrněnci »Kníže Suvorov«, který za 4 hodiny po započetí boje byl potopen, R. sám těžce raněn do hlavy a odnesen do torpedové lodi »Bujnyj«, vrchní velení pak předáno kontreadmirálu Něbogatovu. Torpedová loď »Bujnyj« byla potom značně poškozena a z rána dne 28. kv. t. r. R. uchýlil se na torpedovou loď »Bědovyj«. Otázka, do jaké míry R. zavinil porážku ruského loďstva, není posud přesně rozřešena. Kapitán Vl. Semenov, sloužící pod R-kým, v brošuře »Bitva u Cušimy« dokazuje, že ruské loďstvo i jeho dělostřelectvo byly úplně nedostatečny. R. 1906 vytištěno bylo v různých ruských časopisech několik článků stavících R-kého do světla velmi nepříznivého. Navrátiv se do vlasti z japanského zajetí, R. uchýlil se do soukromí a ve dnech 21.—26. čna 1906 (st. kal.) postaven před námořní vojenský soud, který jej však osvobodil. (V. též Rusko-japanská válka, Dopl.)

Rožmberk má 198 d., 1151 obyv. něm. (1900).

Rožmitál 1) má 369 d., 2510 obyv. čes. (1900). — R. 3) má 123 d., 697 obyv. něm. (1900).

* **Rtuťové lampy** (*Quecksilberdampflampen*) jsou elektrické lampy, ve kterých elektrický proud rozžhavuje páry rtuťové a jimi svítí. První r-vou l-pu sestrojil r. 1860 prof. Way v Anglii a to na způsob obyčejné obloukové lampy elektrické. Tenký pramének rtuťový vytékající z nádrže vodivě spojené s kladným pólem elektrického zdroje, vytvořil při dopadnutí na zpodní nádržku spojenou se záporným pólem světelný oblouk rtuťových par. R. 1879 Rapiev vytvořil r-vou l-pu skleněnou v podobě obráceného *U*. Oba konce byly částečně naplněny rtutí a spojeny s póly elektrického zdroje. Podobnou lampu sestrojil Rizet r. 1880 a Langhans r. 1887. Žádná z těchto lamp se však v praxi neudržela. Aronova lampa z r. 1892, která jest podobně zařízena jako předešlé, má však prostor nad rtutí silně zředěný, znamená již krok k lepšímu; teprve však pracemi Cooper Hewittovými r. l. dospěly dokonalého zlepšení, tak že v praxi možno jich upotřebiti. Cooper Hewitt shledal, že k dosažení oekonomického světla třeba ve vnitřku lampy určité temperatury a určité hustoty plynu. Jeho původní lampa byla skleněná roura délky 75 *cm*, průměru až 3 *cm*. Jeden konec naplněn rtutí a tvořil zápornou elektrodu, druhá kladná elektroda jest obyčejně z oceli, železa. Z roury skleněné vyčerpán silně vzduch. Rozsvícení lampy dělo se původně pomocí jiskry z malého ruhmkorffu, která se nechala prošlehnouti vnitřkem lampy; nyní děje se obyčejně skloněním lampy; tím rtuť přetéká z jedné elektrody na druhou, ve chvíli doteku se železnou elektrodou uzavře se proud, přeskočí jiskra, vyvinou se páry rtuťové a lampa se rozesvítí. Lampy tyto stavějí se pro různá napětí. Při 110 volt napětí síťového spotřebuje r-vá l-pa 75—80 volt, ostatek pohltí předpínací odpor, který lampa musí míti, aby klidně svítila. Čím delší lampa, tím většího třeba napětí proudového. Spotřeba proudová činí 0·3—0·45 watt na 1 svíčku svítivosti. Trvání r-vých l p bývá 7000 hodin i více. Světlo jejich bývá modrošedé a kromě černé a bílé barvy žádná nejeví se v pravém svém zbarvení. Lidská pleť jeví se zsinalou. Světlu tomuto scházejí paprsky červené, za to je bohato paprsky fialovými a ultrafialovými a proto používá se ho hojně k účelům fotografickým a lékařským. Poněvadž však obyčejné sklo paprsky ultrafialové nepropouští, musí r. l. k podobným účelům zhotoveny býti ze skla křišťálového a slují pak křišťálové lampy (*Quarzlampen*). Zapnou-li se r. l. do obvodu proudu střídavého, propouštějí jen proud, který směřuje od rtuti k oceli. Možno jich tudíž užíti též k usměrňování střídavého proudu na stejnosměrný.

Ruber Ignaz r. 1909 povýšen do stavu svob. pánův.

Rubeška Václav. Z další jeho literární činnosti dlužno zvl. uvésti: *Porodnictví pro lékaře*. I. (Praha, 1909).

* **Rublič** Alois, hud. skladatel čes. (* 1858 v Hořicích). V l. 1886—99 působil na sochařsko-kamenické škole v Hořicích a nyní je professorem při stát. škole průmyslové v Praze. Jak v Hořicích, tak i v Praze účastnil se hudeb. ruchu. Vydal tiskem: *mužské a ženské sbory*, *solové písně pro alt*, harmonisoval *lidové písně z Hořicka* a napsal řadu

menších i větších statí z oboru hudby, národopisu, průmyslu uměleckého a školství.

***Rücková** Krista, dramatická umělkyně čes. (* 1880 ve Slatině u Kr. Hradce, kde byl její otec revírníkem). Základy umění obdržela (spolu se sestrou Annou) u Ot. Sklenářové-Malé, hrála nejprve v Plzni, načež přijata byla ke scéně slovinského divadla v Lublani, kde setrvala po tři období divadelní. Odtud angažována k zemskému chorvatskému divadlu v Záhřebě, kde působila čtyři léta. R. 1908 nabídnuto jí postavení u Městského divadla Kr. Vinohrad. Umělkyně nemohla však ho přijmouti pro zlou nemoc, které podlehla dne 22. list. 1908. Vynikala lahodou hlasu, dramatickou výrazností přednesu, ušlechtilou hrou a zjevem velmi půvabným. Z hlavních jejích postav dlužno jmenovati Vasantasenu, Antigonu, Mahulenu, Elišku (»Noc na Karlštejně«), Zošu (»Karikatury«) a Melisandu (»Pelléas a Mélisande«). *Št.*

***Ruda** Prokop, lékař a stenograf čes. (* 12. bř. 1849 v Praze jako syn Mdra Josefa Rudy, v. t.). Vystudovav r. 1867 akad. gymnasium v Praze a potom lékařství, pobyl 5 let v různých pražských ústavech léčivých, zejména jako assistent ústavu pathologického. Již za dob studijních zabýval se intensivně těsnopisem různých soustav a jazyků a dospěl zejména v čes. a něm. těsnopise neobyčejné zručnosti, byltě prvým komorním stenografem pro oba jazyky zemské po několik roků na sněmě čes. a jinde. Když oživly za hlavní redakce Pražákovy »Těsnopisné Listy«, samostatně vedl něm. přílohu; vedle toho přispíval svými feuilletonistickými *Cestopisnými listy z ciziny* i do českého listu. Spolu s prof. Ant. Krondlem, drem Vrtalem a R. Hanákem založil r. 1881 Český spolek těsnopisný v Brně; tou dobou napsal do »Moravské Orlice« články *Co jest těsnopis.* Vynikající účastenství měl při sjezdech čes. stenografů. Od r. 1886 jest obvodním, klášterním i nádražním lékařem v Rajhradě. *Pz.*

Rudčenko Ivan Jakovlevič, ethnograf malorus, † 1905 ve Finsku.

Rudini Antonio, státník ital., † 7. srp. 1908 v Římě.

***Rudloff** Jaroslav, dram. spis. čes. a divadelní referent (* 14. kv. 1876 v Praze). Studoval gymnasium v Praze a na Kr. Vinohradech; nyní jest úředníkem při magistrátě král. hl. města Prahy. Napsal celovečerní dramata: *Vojenská krev* a *Poslední vtip dlouhého Pierra*; lidové hry: *Dědečkovy housle*; *Na kozlanském klepáči*; veselohry: *Na národa roli dědičné*; *Dollarová nevěsta*; *Luzetta de Ravey* a *Smršť*; několik aktovek; sbírku veršů: *Písně Harlekýna.* Z polštiny přeložil Rakowského drama: »Procitnutí« a z němčiny přes 50 dramat, veseloher i frašek a librett. Po několik roků přispívá do časopisů beletristických črtami ze života soudobných i zemřelých herců. Pod pseudonymem Dačický píše do časopisu »Divadlo«.

Rudolf Alfréd r. 1908 začal vydávati v Hradci Kr. pokrokové noviny těsnopisné »Slovan«, jehož vyšlo 6 čísel; od bř. 1909 řídí s redakčním sborem měsíčník »Slovanský Stenograf« vycházející v Praze. K odhalení pomníku cara Osvoboditele v Sofii vydal (v Plovdivě) spis určený pro školy *Za spomen na geroité*, jednající o válce rusko-turecké. R. založil »Bulharskou knihovnu«, jejíž IV. sv. obsahuje jeho povídku *Červánky svobody*, obraz bulh. povstání; knihu tu přijal kn. Ferdinand do své soukromé knihovny. *Anthologie z bulh. básníků* tvoří V. sv. »Bulh. knihovny«. R. 1908 vyšel nákladem R-ovým první sešit velikého illustr. díla *Bulharsko slovem i obrazem* (společnou prací spisovatelů českobulharských), jež má býti za 2 léta ukončeno. R. 1909 vydal *Dvacet let práce bulharského národa (1887—1907)*, věnováno českým obchodním komorám. Z právnických jeho prací jmenujeme studii: *Kdo platí kvitanci?*; konečně překlady ze Sienkiewicze (»Jej následujme«) a z Edm. de Amicis (»Cařihrad«). Další životopisy R-ovy viz v »Illustr. Listech« (roč. XV.) a v chorvatském »Stenografu« (1908), obé s podobiznami. *Pz.*

Rudolfov 1) má 182 d., 688 obyv. čes., 771 něm. (1900).

Rudolfovice jinak slují Želechy (ne Zelechy)

Rudoltice 6) mají 55 d., 317 obyv. něm. (1900).

***Ruederer** Josef, spis. něm. (* 1861 v Mnichově), byl zprvu kupcem, nyní jako literát žije v Mnichově. Vstoupil do literatury autobiografickým románem *Ein Verrückter* (1894), dobyl si však značného jména teprve drobnými dramaty groteskního humoru a trpké satiry: *Fahnenweihe* (1894); *Morgenröte* (1904) a *Wolkenkuckucksheim* (1908, podle Aristofana) i břitkými novellami drsné pravdivosti a zároveň divoké fantastičnosti sdruženými do knih: *Tragikomödien* (1896); *Wallfahrer-, Maler- und Mördergeschichten* (1899) a *Münchener Satiren* (1907). Všecky vysoce samorostlé práce R-ovy jsou uměleckým zpodobením kmenových a společenských zvláštností bavorských a jmenovitě mnichovských, jež R. zachytil i v knížce *München* (1908), I. sv. sbírky *Städte und Landschaften.* (Srv. čl. R. Prévôta v »Litt. Echo«, 1909). *AN.*

***Ruchlák** tolik jako slín (v. t.).

***Rull** Hubert, publicista čes. (* 1849 v Jindř. Hradci — † 1901 v Brně). Studoval na gymnasiu ve svém rodišti, a na universitě v Praze. Řadu let působil jako professor při čes. reálce v Brně a zároveň byl redaktorem »Morav. Novin«, kterémužto povolání se později úplně věnoval, i když vstoupil do výslužby.

Rumburk 1) má 1066 d., 10 obyv. čes., 10.087 něm. (1900).

Rumelie Východní byla při proklamaci Bulharska za království 5. říj. 1908 prohlášena součástí tohoto království.

Rumunsko. Dějiny. Nacionálně-liberální ministerstvo Sturdzovo (v. XXII., str. 121)

podjalo se především nesnadného úkolu sanace státních financí a úpravy obtížné otázky agrární, jež čekala řádného zákonodárného rozřešení již od r. 1864, kdy byl vydán Eusašův zákon, jímž mělo býti zpomoženo malorolnictvu. Ministerstvo toto, v němž zejména vynikl jako znamenitý ministr finanční ministr Costinescu, vládlo až do poč. r. 1905, kdy ustoupilo ministerstvu, které sestavil Cantacuzeno. Ke konci března 1907 vypukly nebezpečné bouře selské rázu antisemitského a socialistického, jež měly za následek pád kabinetu; nový sestavil opět Sturdza. R. 1906 král Karel slavil 40leté jubileum své vlády; začalo slavnostním zvláštním seděním parlamentu. Za zmatků balkánských, jmenovitě v Makedonii, zachovalo se minist. Sturdzovo s reservou, což mu protivníky bylo značně zazlíváno jako zráda na národní věci. Když po jeho pádu sami r. 1905 dostali se k vládě, dosáhli sice pro rumunský živel v Makedonii jistých ústupků (na př. emancipace od oekumenického patriarchatu v Cařihradě a j.), ale vyvolali tím nepřátelství s Řeckem, tak že tehdy přerušeny i diplomatické i obchodní styky s ním.

Sturdzův kabinet — utvořený 27. bř. 1907 — udržel se u vlády přes četné změny vnitřních politických poměrů i po odchodu svého stařičkého předsedy, který byl ze zdravotních příčin nucen zanechati další činnosti na poč. ledna 1909; na místo jeho nastoupil J. J. Bratianu. Nejpřednější zásluhou ministerstva Sturdzova jest energické provedení — zejména po selském povstání v 2. pol. března 1907 — agrárního zákonodárství, jehož uskutečnění stavěla se na odpor prudká opposice konservativcův a demokratů. — V zahraniční politice v l. 1908–9 R. zachovalo při všech aggressivních změnách v sousedství působením samého krále Karla klid. K lit.: Sturdza, Charles I, roi de Roumanie. Chronique, actes, documents (sv. 1., Bukurešt, 1900); Sincerus, Les Juifs en Roumanie depuis le traité de Berlin 1878 jusqu' à ce jour (Lond., 1901); Creanga, Grundbesitzverteilung u. Bauernfrage in Rumänien (1. díl, Lip., 1907); Prager, Rumäniens landwirtschaftliche Klimatologie (Halle, 1909); v. Hamerstein-Gesmold, Die rumänische Armee, eine Schöpfung Carols I. (Berl., 1909).

***Rusanov** Nikolaj Sergějevič, spis. a novinář rus. (* 1859), narodil se z kupecké rodiny a studoval krátkou dobu na petrohradské lékařské akademii. Od r. 1878 oddával se horlivě činnosti žurnalistické. R. 1881 uchýlil se do ciziny a žil v Paříži, kde se seznámil s vynik. rus. emigranty P. Lavrovem, L. Tichomirovem a j., načež účastnil se revoluční propagandy v časopise »Věstnik Narodnoj Voli«, kam psal pod pseud. Tarasov. R. 1895 hojně přispíval do časopisu »Russkoje Bogatstvo«. Vedle toho pod různými pseudonymy psal literární i publicistické stati, z nichž vyvěrá všestranné jeho vzdělání. Ve své prvotní literární činnosti R. jeví se prvním hlasatelem marxismu na Rusi, s kterým později sváděl úporné boje, alespoň v jeho ruské formě. R. byl ryzím socialistou. Zavrhoval všechny kompromissy dělných tříd s měšťáctvem, jakož i vůbec socialistických stran se stranami socialismu nepřátelskými. R. 1900 byl spolupracovníkem časopisu »Revoljucionnaja Rossija«. Po udělení amnestie dne 21. říj. (st. kal.) 1905 navrátil se do Petrohradu. R. 1906 redigoval různé sociálně-revoluční časopisy, načež po jejich zastavení ujel do Paříže. Z Petrohradu hojně psal do Jaurèsovy »Humanité«. Ze samostatných jeho spisů uvádíme: *Očerki sovremennoj Franciji* (Petr., 1902); *Gallereja sovremennych francuzskich znamenitostěj* (t., 1906), které vydány byly pod pseud. N. J. Kudrin. Dále ještě napsal: *Kak organizovať vybory* (Moskva, 1906); *O ravnopravnosti ženščin* (Petr., 1905); *Političeskije pamflety. Serija I. Francuzskije pamflety XIX. věka* (t., 1906). *Tmk.*

Rusko. Dějiny. Válka ruskojapanská (o níž viz zvláštní článek XXII., str. 352, a Dopl.), která přinesla Rusům chvíle nejhlubšího ponížení a zklamání, uspíšila revoluční hnutí na Rusi usilující o odstranění dosavadního režimu samodržavného, jemuž kladeny na vrub porážky východoasijské, a dále za zavedení na Rusi moderních řádů konstitučních. O průběhu ruské revoluce, zavedení hosudarstvenné dumy (t. j. řiš. zastupitelstva), dalších událostech vnitřních dějin ruských až do prvního zasedání třetí dumy v letě 1908 viz Duma říšská (Dopl.). Na podzim 1908 (28. říj.) svolána třetí duma k druhému svému zasedání, jež se protáhlo až do 15. čna 1909. Pracovní její výsledky — přes dlouhé zasedání — opět nebyly veliké. Vrcholným bodem této kampaně byly zákony o svobodě náboženské, podle nichž uznávají se náboženské obce starověrců, zavádí se právo přestupování z křesťanského náboženství na nekřesťanské, vystupování z církve, zrušuje se obmezení práv osob, které vystoupily z duchovního stavu; méně šťastné byly agrární zákony třetí ruské dumy (o zrušení ruských obščin). Ve vnější politice významnou událostí byla smlouva s Japanem z 30. čce 1907, jíž oběma velmocemi garantována integrita Číny a jíž zjednány dohody stran lovu ryb na východoasijském pobřeží. Jiná smlouva ujednána s Anglií 30. srpna t. r. stran Persie (v. t.); v ní obě velmoci zaručují nezávislost a celistvost Persie, vymezují svým zájmům pevné sféry, při čemž Afgánistán oběma stranami uznán nezávislým, Tibet za část Číny; do tří let nevyšle žádná strana vědeckých expedicí do Tibetu. Znamenitou účast projevila ruská vláda na druhé haagské konferenci v létě 1907, jejímž předsedou zvolen Rus A. J. Nělidov. Mírumilovné tendence ruské politiky zdůrazněny byly různými cestami panovníků: císaře něm. ve Svinemünde 3. srp. 1907, švédského krále Gustava V. v Carském Selu (1. kv. 1908) a angl. krále Eduarda v Revalu (9. čna 1908), potom pres. Fallièresa, posléze

cara samého do Francie a Anglie (v létě 1909). — K liter.: Zilliacus, Das revolutionäre Russland (ze švéd., Frankf., 1905); v. Lignitz, Russlands innere Krisis (Berl., 1906); Masslow, Die Agrarfrage in Russland (něm., Štutg., 1907). *Fgl.*

Rusko-japanská válka. Následkem těžkého poškození dvou nejlepších bitevních lodí — »Retvizana« a »Cesareviče« — a křižáku »Pallady«, jakož i lehčího porouchání jiné bitevní lodi a tří křižáků nebyli zatím Rusové s to, aby se chopili vážně offensivy na moři, čehož využil admirál Togo k horečným přípravám k obklíčení Port Arthuru se strany námořní; dále vyslal 12. ún. viceadmirála Kamimuru proti loďstvu vladivostockému, jež v odvetu za noční útok 8. ún. činilo škody nepříteli na severním pobřeží Japanska. Kamimura bombardoval Vladivostok 6. bř., ale bez úspěchu. Admirál Makarov jal se potom činiti menší útoky a výpady z Port Arthuru, ač bez valných účinkův. Admirál Togo poručil klásti následkem toho podmořské miny v místa rus. výpadů. Tak se stalo, že byl, naraziv na minu, úplně zničen 13. dub. admirálský křižák »Petropavlovsk«, na němž nalézal se i Makarov, malíř Vereščagin a 576 mužů. Nástupcem Makarova se stal velitel vladivostockého loďstva Skrydlov.

První japanská armáda pod Kurokim vyloděna byla u Činampa 13. bř. a postupovala až do 20. dub. do Vidžu na řece Jalu, přes niž si vynutila přechod bitvou u Kiulinčanu, v níž Kuroki porazil gen. Zasuliče. Kuroki táhl dále k Fenghvangčenu, kdež zůstal až do 23. čna. Druhá japanská armáda, kterou vedl gen. Oku, vyloděna byla 5. kv. u Biceva. Zatím bez veškerého boje ztratili Rusové zátoku Talien a přístav Dalnij. — Oku, posílen ještě třetí japanskou armádou pod gen. Nogim, vnutil boj vojům generála Stackelberga, vyslaného Kuropatkinem k osvobození Port Arthuru, a přinutil je 14. a 15. čna bitvou u Vafanghou k ústupu; 9. července padl do japanské moci Kaiping. Armádě Nogiho, zesílené o některé čerstvé sbory, bylo uloženo obrátiti se úplně proti Port Arthuru, velkou částí jeho armády již z pevniny obklíčenému. Aleksějev přeložil svoje sídlo do Mukdenu. K japanským posavadním třem armádám přibyla ještě čtvrtá v červnu, které velel gen. Nodzu. Vrchním velením všech čtyř jap. armád pověřen byl maršálek Oyama, spolu také místokrál v Mandžusku; Oyama opustil Tokio 6. čce a s ním zároveň chef jeho gen. štábu Kodama. Japancům — dík blízkosti země — podařilo se značně dříve shromážditi silná vojska na bojišti, kdežto Rusové pomalu doplňovali své pluky na počet, s nímž by bylo lze odvážiti se vážných vojenských operací. Tak se stalo, že Oyama byl schopen útoku již v červenci, kdežto Kuropatkin ohlásil offensivu teprve v říjnu. Cílem vojenských operací japanských bylo vytlačiti Rusy z jižního Mandžuska. K tomu účelu Oyama stáhl své tři armády — Kurokiho, Okuovu a Nodzuovu — a zahájil 31. čce pohyby offensivní. Na postupu Japanců k severu Rusové položili několikráte odpor, vždy však — ne bez vážných ztrát vlastních i nepřítele — ustoupili na sever. Kuropatkin shromáždil voje své u Liao-jangu, aby zde svedl bitvu, ač armáda jeho byla slabší než japanská, která čítala asi 150.000 mužů. Bitva začala se 26. srpna a trvala plných 9 dní za ohromných ztrát na obou stranách, aniž však přinesla rozhodného vítězství té neb oné straně. Kuropatkin, nemaje stratégických podmínek sobě příznivých, nechtěl nadále mařiti silami, pročež ustoupil s celou armádou v uznání hodném pořádku k Mukdenu, dosáhnuv toho, že Japancům překazil zaskočiti jej na tomto ústupu. U Mukdenu mínil doplniti své armády novými sbory a zahájiti potom sám offensivu.

Za tu dobu bojováno bylo též na moři. Adm. Skrydlov odvážil se v červnu výpadu, při němž způsobil Japancům škody na dopravním loďstvu; útoky nepřítele na Vladivostok vždy odrazil. Pokus jeho spojiti se s loďstvem port-arthurským se mu nepodařil. 10. srpna portarthurské loďstvo na rozkaz samého cara odvážilo se proraziti obléhající loďstvo japanské a spojiti se s vladivostockým; bitva měla průběh krvavý, ruský pokus se nezdařil, velitel eskadry portarthurské Wittheft při tom v boji zahynul a křižák »Novik« dostal se do moci nepřátel. 14. srpna potom vladivostocké loďstvo utkalo se v boji s loďstvem Kamimurovým, při němž potopen ruský křižák »Rjurik« a těžce poškozeny byly »Gromoboj« a »Rossija«. Obléhání Port Arthuru se souše provázeno stálými japanskými útoky, jež vyžádaly si vždy velikých obětí na lidech (na př ve dnech 13. až 24. srpna Japanci ztratili před Port Arthurem 16.000 mužů).

Více než měsíčního klidu po bitvě liaojangské užito bylo oběma stranami k nahrazení předešlých ztrát. Rusové zatím utvořili druhou armádu pod gen. Grippenbergem. 2. říj. 1904 oznámil Kuropatkin v denním rozkaze, že přejde nyní od ústupu k postupu, aby případně i osvobodil Port Arthur. K provádění svého úmyslu ihned přikročil a 10. říj. udeřil na nepřítele u Jantaje na řece Ša. V šíři 55 *km* vyrazily čtyři ruské armádní sbory na jih. aby obstoupily pravé křídlo Oyamovo, jemuž velel Kuroki, a zamezily mu cestu na jih. Oyama však učinil protiútok proti levému křídlu ruskému, jež chtěl rozbíti a uvolniti si pochod na Mukden. Urputný zápas trval 7 dní a opět ani jedna ani druhá strana nemohla se vykázati, že by bitvu byla vyhrála. Ztráty, ač byly na obou stranách veliké, měli Rusové větší. Na pevnině potom nedošlo po čtyři měsíce k podstatným změnám. Rusové zatím doplnili svou pevninskou hotovost velikými posilami z Evropy na 3 armády: první velel gen. Liněvič, druhé Grippenberg, třetí Kaulbars; vrchní velení ovšem měl Kuropatkin, který měl tehdy k disposici asi 460.000 mužův

a 1500 děl. Sbory japanské — počtem ruské o něco převyšující — doplněny byly armádou Nogiho po kapitulaci Port Arthuru (2. led. 1905), jehož posádka pod generálem Stěsseljem odolávala po 9 měsíců stálým útokům japanským. Přes zimu, pohyby vojska značně stěžující, nastal poměrný klid zbraní. Z pohybů značnějších rozměrův, ale málo významných bylo tažení gen. Miščenka od Mukdenu na Niučvang (8.—22. led.) a gen. Grippenberga na Sandepu (25.—28. ledna). Teprve 24 ún. začaly se opět boje východně od říjnového bojiště na řece Ša. Nejpamátnější a největší bitva na pevnině v celé této válce byla svedena ve dnech od 1. do 10. bř. u Mukdenu, kde proti 350.000 mužům ruského vojska stálo půl millionu Japanců. Byla to jedna z největších bitev světových dějin vůbec; padlo v ní nebo k dalšímu boji neschopno se stalo ke 200.000 mužů (Rusové sami ztratili 105.000 mužů). Celkový výsledek byl, že Kuropatkin ustoupil za Mukden, který po něm ještě 10. bř. obsadili Japanci, a po té táhl k Těnlinu, ležícímu 140 *km* sev. Mukdenu a odtud dále k Charbinu — jsa stále pronásledován nepřítelem, který 16. bř. obsadil Těnlin a 21. po tom Čangtu (30 *km* na sev. od Těnlinu). Kuropatkin po bitvě žádal cara, aby ho zprostil vrchního velení. Car vyhověl jeho žádosti a jmenoval prozatímním vrchním velitelem gen. Liněviče. Japanci zatím vytlačili Rusy také ze severovýchodních končin korejských a obsadili Sachalin.

Nové naděje po zklamání všech posavadních obráceny byly k baltickému loďstvu, t. zv. druhému tichomořskému, které pod admirálem Rožestvenským po značných přípravách opustilo Libavu 15. říj. 1904 a jehož křižáky a bitevní lodi konaly cestu kol jižní Afriky, menší lodi kanálem Suezským. V Sev. moři, jímž proplulo ve dnech 21. a 22. říj., zdrženo bylo Hullskou zápletkou (v. t., Dopl.); 1. led. 1905 přistal vrchní velitel loďstva admirál Rožestvenskij u Madagaskaru, kde se spojil s oddílem admirála Folkersahma, propluvším Suezský kanál, jímž později (24. bř.) též proplulo doplňovací loďstvo pod Něbogatovem. Obě loďstva spojila se 12. kv. ve franc. přístavech Zadní Indie. Spojené loďstvo 14. kv. opustilo přístavy, připravujíc se Cušimskou úžinou dospěti Vladivostoku. Avšak shromážděné japanské loďstvo kotvící v korejském přístavě Masampu obeplutím sev. části ostrova Cušimy Rusům zamezilo cestu a vnutilo bitvu, jež svedena 27. kv. a trvala od 2 hod. odpoledne až do půlnoci. Nejprudší boj rozvinul se v hodinách odpoledních, načež k večeru zmírněn, ale již za tmy obnoven v celé prudkosti. Ruské loďstvo bylo zničeno nebo zajato a jen několika lodím podařilo se uniknouti a dospěti do Vladivostoku: z 8 bitevních lodí bylo 6 potopeno, 2 zajaty; z 9 křižáků 4 potopeny, 3 dostaly se na Manilu, kdež byly odzbrojeny, 1 (»Almaz«) dospěl do Vladivostoku a 1 zničen za plavby k Vladivostoku; ze 3 pobřežních ochranných korábů 2 dobyty nepřítelem, 1 potopen; z 9 torpedoborců 5 potopeno, 1 dobyt a 2 unikly do Vladivostoku, 3 do Šanghaje; jediný pancéřový křižák (»Ural«) se potopil. Z 38 lodí celého loďstva zůstaly jen 3 schopny operace a v rukou ruských. Admirál Rožestvenskij byl těžce raněn a zajat; po něm ujal se vrchního velení Něbogatov, který se 3000 muži kapituloval. Z japanského loďstva zničeny jen 3 torpedoborci a několik lodí lehce poškozeno.

Rusové přes pohromu svého loďstva u Cušimy byli odhodláni vésti válku dále. Gen. Liněvič doplnil armádu po předešlých ztrátách a byl připraven k útoku. Zatím však zasáhl do vývoje dalších událostí president Spojených Obcí Roosevelt, který nabídl ruské a japanské vládě svoje služby ke zprostředkování míru. Obě vlády jeho nabídku přijaly; 2. čce jmenováni Komura a Takahira jako plnomocníci jap. vlády, 13. pak Witte jmenován se strany ruské. 8. srpna plnomocníci konali první sedění v Portsmouthu v Sev. Americe, a 29. srpna podařilo se zjednati mezi ruskými a japanskými plnomocníky dohodnutí o podmínkách míru, jehož protokol potom byl podepsán 5. září. Sjednati mír bylo umožněno, když japanští vyjednavatelé na rozkaz mikadův upustili od nejtvrdších podmínek, přestali požadovati celého ostrova Sachalinu a válečné náhrady. Rusko bylo nuceno vykliditi Mandžusko, postoupiti Japancům jižní polovici Sachalinu až k 50° s. š., uznati japanský protektorát nad Koreou, postoupiti Japansku poloostrov Kvang-tung s Port Arthurem a Dalným, dále bylo nuceno postoupiti příslušnou jižní část východočínské dráhy a jap. rybářům povoliti právo lovu na sibiřském pobřeží sev. od Vladivostoku; válečné náhrady neplatilo žádné. Náklad na zajaté byl oboustranně vyplacen. 25. list. 1905 byla smlouva míru ve Washingtoně ratifikována.

Z literatury: Immanuel, Der russisch-japanische Krieg (Berl., 1904—5, 6 seš.); Kalinowski, Der Krieg zwischen Russland und Japan (t., 1905); Löffler, Der russisch-japanische Krieg in seinen taktischen u. strategischen Lehren (t., 1905, 2 d.); Klado, The battle of the sea of Japan (Lond., 1906; německy Berlín, 1907); Grew, History of Russo-Japanese struggle (Londýn, 1905); Meunieur, La guerre russo-japonaise (Nancy 1906). *Fgl.*

Russ 5) W., politik něm., povolán r. 1907 do panské sněmovny.

***Russel** [rösl] Israel C., geolog amer. (* 1852 v Garratsville, New York — † 1. kv. 1906), byl po skončených v New Yorce studiích assistentem Geological Surveye a pracoval v Coloradu a N. Mexiku, r. 1889 na Yukonu a r. 1890—91 badal v okolí hory sv. Eliáše. Pracoval pro Geological Survey, i když byl r. 1892 professorem geologie na michiganské universitě. Napsal zejména: *Existing glaciers of the United States* (1883);

Glaciers of North America (1897); *Volcanoes of N. A.* (1897); *Lakes of N. A.* (1895); *Rivers of N. A.* (1898); *North America* (1904); *On the Drumlin area of Northern Michigan* (1905).

Russell 2) W. H., publicista angl., † 10. ún. 1907 na svém sídle Cromwellrondu.

Ruth 3) František jest nyní ředitelem vyššího gymnasia v Kr. Hradci.

* **Rutherford** Ernest, fysik angl. (* 1871 na Novém Zealandě). Započal svá studia na N. Zealandě a dokončil je u J. J. Thomsona na universitě v Cambridgei (v Anglii). R. 1898 stal se professorem fysiky na universitě v Montrealu v Kanadě a r. 1907 povolán byl v téže hodnosti na universitu v Manchestru. Se svým učitelem J. J. Thomsonem spolupůsobil na vybudování a experimentálním podepření theorie »ionisace plynů«, která vykládá průchod elektrického proudu plyny; popsal dále novou methodu zachycování elektrických vln. Nejvíce však proslul svými pracemi z oboru látek radioaktivních. Objevil a prozkoumal vlastnosti radioaktivních emanací, probadal a vyložil povahu α-částic, především však podal (1902) první theorii zjevů radioaktivních, které vykládá a shrnuje na základě představy o »desaggregaci čili desintegraci atomové« (viz Radium, Dopl.), veškeré naše známosti zjevů radioaktivních, jež vylíčil též ve spise *Radio-Activity* (Cambridge, 1904). Za své zásluhy o tento obor moderního badání R. obdržel r. 1908 ve věku 37 let Nobelovu cenu pro chemii. *Bb.*

Růžička 12) Vladislav habilitoval se r. 1907 při české fak. lék. pro všeobecnou biologii.

* **Růžička** František Xav. (* 1839 v Kut. Hoře — † 1902 v Praze). Býval účetním cukrovaru v Radboři. Jako numismatik vynikal odbornou znalostí čes. mincí a sepsal obsáhlý *Katalog veškerých mincí českých* a pro národopisnou výstavu r. 1895 přeložil spis Jindř. Rappe »O kutnohorské mincovně«. Přispíval do odborných spisův archaeologických a pro zásluhy o záchranu starožitných památek byl jmenován dopisujícím členem Čes. musea.

* **Růžička** Rudolf, semitolog čes. (* 6. list. 1878 v Praze). Studoval v l. 1890—96 na reálce a od r. 1897—98 na gymn. v Praze, v l. 1898—1901 obíral se studiem klassické a semitské filologie na universitě pražské, od r. 1901 působí jako prof. gymn. nejprve v Praze, pak v Čes. Budějovicích, od r. 1909 opět v Praze. V l. 1906—7 byl stipendistou rak. ministerstva vyučování na universitách ve Štrasburce a v Berlíně. R. 1909 habilitoval se pro semitskou filologii na čes. universitě. Sepsal tyto důkladné studie: *Beiträge zur Erklärung der Nomina segolata im Hebräischen* (Pojednání Král. české společnosti nauk, 1904); *Ueber die Existenz des g im Hebräischen* (»Zeit. f. Assyriologie«, 1907); *Konsonantische Dissimilation in d. semitischen Sprachen* (»Beiträge zur Assyriologie u. vergl. semitischen Sprachwissenschaft«, 1909).

Rvenice 1) mají 227 d., 546 obyv. čes., 2402 něm. (1900).

Ryba 5) Vilém, žurnalista a politik čes., † 18. srpna 1907 v Plané n. L.; pohřben v Praze.

* **Rybařický** Augustin, pseud. Augustina Fischera (v. t., Dopl.).

Rychmburk má 88 d., 660 obyv. čes. (1900).

Rychnov 1) má 185 d., 958 obyv. něm. (1900). — R. 4) Český: 104 d., 15 obyv. čes., 685 něm. (1900). — R. 9) Nový: 150 d., 1082 obyv. čes. (1900). — R. 10) u Jablonce: 491 d., 3374 obyv. něm. (1900).

* de **Rymer** Jan v. Goeverneur.

Ryšánek Ant. Lad. † 27. bř. 1909 na Kr. Vinohradech.

Ryšavá Marie. Její choť Karel R-vý † 1905 v Praze.

* **Ryvín** Mikuláš, pseud. Olgy Lauermannové. Viz Felix Tever.

* **Rýžové sklo** viz Alabastrové sklo.

Rzetkowski Stanisław (Floryan), spis. pol. (* 1843 ve Varšavě), † 1897.

S.

von **Saar** Ferdinand, básník rak. něm., † 24. čce 1906 ve Vídni.

* **Saoconi** [sakó-] Giuseppe, vynikající architekt ital. (* 1855 — † 1905 v léčebném ústavě u Pistoje). Získal si veliké zásluhy o zachování historických a uměleckých památek v Italii. Největším dílem jeho jest pomník prvního krále ital., postavený na Kapitolu v Římě. Býval také poslancem.

* **Safonov** Sergěj Aleksandrovič, básník rus. (* 1867 — † 1904). V letech 90tých XIX. stol. uveřejňoval v časopise »Novosti« pod pseud. Sergěj Pečorin povídky, feuilletony a publicistické stati. Samostatně vydal: *Německij priboj* (román ze soudobého rus. života, Petr., 1892); *Stichotvorenija* (t., 1898); *Kolokol Sv. Ducha* (t., 1900).

* **Sahula** Jiří, spis. čes. (* 1874 ve Skutči). Studoval gymnasium ve Vys. Mýtě, theologii v Kr. Hradci, kde r. 1899 vysvěcen na kněze. Potom kaplanoval v Proseči, Rychmburce a r. 1900 povolán do služeb »Politického družstva tiskového«. Od r. 1902 je žurnalisticky činný při časopise »Obnova« v Kr. Hradci. Od r. 1908 je docentem církevního zpěvu v biskupském semináři tamtéž. Vedle příspěvků časopiseckých vydal samostatně: *Kompaktata* (Praha, 1898); *Slunné chvilky*

humoresky (t., 1904); *Význam a důsledky husitství*, 2 d. (t., 1900); *Pokrok v době Karla IV. a v době husitské* (t., 1902); *Z husitství do protestantismu*, 3 d. (t., 1903—5); *Husité jindy a nyní* (Kr. Hradec, 1903); *Karel IV. jako křesťan a vlastenec* (t., 1905); *Rozmarné příhody, humoresky*, I. a II. díl (t., 1906 a 1908) a j.

Sacharov 3) Viktor Viktorovič, generál rus. Odstoupil v červnu 1905 jako ministr vojenství. 22. list. t. r. v době agrárních nepokojů v saratovské a penzenské gub. byl v Saratově zabit

* **Saineta** [sa-i-], špaň., mezihra s hudbou a tancem.

Saint-Saëns Charles Camille, sklad. franc., napsal ještě opery: *Andromaque* (Pař., (1900); *Les Barbares* (t., 1901) a *Parysatis* 1902, v antickém divadle v Bezières); pak ballet *La création d'Hélène* (1904). Ze spisův uvádíme ještě: *Essai sur les lyres et cithares antiques* (1902), pak komédie: *le Roi Apépi* a *le Crampe des écrivains*. Srv. E. Baumann, L'oeuvre de Camille S.-S (Pař., 1905).

* **Saitschick** Robert, essayista a kulturní historik něm. (* 1867), professor techniky v Curichu. S, duch v krásném smyslu kosmopolitický, jest mistrem srovnávací historie kulturní, jenž vůdčí zjevy novodobé vzdělanosti evropské pojímá se širokým pochopením a zpodobuje sytým, plastickým slohem, tak v knihách: *Dostoiewski und Tolstoi* (1892); *Meister der schweizerischen Dichtung* (1894); *Menschen und Kunst der italienischen Renaissance* (1903); *Französische Skeptiker* (1906); *Deutsche Skeptiker* (1906) a *Quid est veritas?* (1907). *AN.*

Salaba 2) Jaroslav Egon, národohosp. spis. čes., dne 4. srp. 1904 odjel, zapleten byv do finančních nesnází, do Ameriky, kde žije posud.

* **Salaba** Josef, historik čes. (* 1866 v Jindř. Hradci). Studia gymn. konal v rodišti, filosofická na čes. universitě v Praze, kde r. 1900 povýšen na doktora filosofie. Nyní jest koncipistou archivu kn. Schwarzenberka v Třeboni. Studia státovědecká a historická konal na universitách v Berlíně, Štrasburce a Vídni. Napsal: *Vyšebrodská kronika Rožmberská Václavem Březanem zčeštěná a prodloužená* (Král. čes. spol. nauk, 1899); *O nekrologu Třeboňského kláštera a Chronicon Rosense* (»Věstník« Král. čes spol. nauk, 1902); *Korrespondence V. Březana a br. kněze M. Cyra* (t., 1900); *Slavatova apologie jesuitů* a *Příspěvky k dějinám dědického práva poddanského* (»Čes. Čas. hist.«, 1899 a 1906); *Příspěvky k dějinám Třeboňského kláštera* a *Po stopách Rožemberské kroniky Březanovy* (»ČČM.« na r. 1897 a 1898) a jiná pojednání v »Časopise Matice Mor.«, »Památkách Archaeol.«, »Rozhledech«, Čes. Lidu« a »Nár. Listech«.

* **Salač** Josef, knihkupec a nakladatel čes., (* 1858 v Ml. Boleslavi). Vstoupil jako knihkupecký účetní do závodu Kobrova, kteroužto firmu od r. 1887 samostatně vedl a konečně r. 1896 převzal. Vydává různé cvičebnice pro střední školy a publikace z oboru přírodovědeckého a technologického. Spolupůsobil při vydání Bibliografie čes.

* **Salburgová** Editha, spisovatelka něm. (* 1868 na zámku Levštejně v Horních Rakousích). S. vlastním jménem hraběnka Editha Salburg-Falkenstein, jež provdala se za barona Kriega von Hochfelden, upoutala již jako mladistvá dívka mnohostranným a překypujícím talentem básnickým, jenž však směřoval spíše do šíře než do hloubky. Její knihy veršů: *Kronanwalt* (1888), *Gedichte* (1890), *Neue Gedichte* (1891), *Ein Erwachen* (1892), *Excelsior* (1894), *Bekenntnis* (1895), *Ein Frühlingsmärchen* (1896) a j. obsahují epigonskou lyriku stojící hl. pod vlivem Lenauovým. Idealistickou konvencí a neprožitým pathosem trpí její historická dramata *Hochmeister von Marienburg* (1888), *Mirabeau* (1897); zralé realistické umění však mluví z lidového kusu hornorakouského *Der Meier im Baumgarten* (1890), jenž jako ranní naturalistické drama ženského pera vzbudil značný rozruch. Z četných románů S-vé vynikají ty, jež s nepokrytou pravdivostí a bystrou psychologií líčí život rakouské aristokracie; jmenujeme z nich: *Die Exklusiven* (1890); *Die Inklusiven* (1899); *Golgatha* (1900); *Humanitas* (1902); *Judas im Herrn* (1904); *Königsglaube* (1906). *AN.*

Salmeron Nicolas, politik španělský, † 21. září 1908 v Pau. Po smrti Zorillově převzal vedení strany republikánské. R. 1907 vyslán za Madrid mezi kortesy.

* **Salome**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 3. dub. 1905. Označení (562). *Kvn.*

Salomon z Friedbergů Emanuel, sv. p., malíř a spis. čes., † 10. pros. 1908 v Praze.

* **Salten** Felix, spisovatel a novinář vídeňský (* 1869 v Budapešti), žije ve Vídni jako feuilletonista a divadelní kritik deníku »Die Zeit«. S., duch nevšední pružnosti a elegantního švihu, vydal řadu novell, na př. *Der Schrei der Liebe* (1904), *Künstlerfrauen* (1908); napsal menší scénické práce, které měly pěkný, byť prchavý úspěch, tak *Der Gemeine* (1899), *Vom andern Ufer* (1908, česky pod tit. »Odjinud« na Nár. div. 1908). Bystře vystihují vídeňské ovzduší jeho týdenní kroniky, sebrané pak do knih *Wiener Adel* (1905), *Das österreichische Antlitz* (1909). *AN.*

Samarin 3) Dmitrij Fedorovič, spis. rus, † 1901.

* **Sara**, planetoida objevená fotograficky R. S. Duganem v Heidelberce 19. dub. 1904. Označení (533). *Kvn.*

de **Sarasate** Pablo, virtuos špan., † 21. září 1908 v Biarici.

Sardou Vict. † 7. list. 1908 v Paříži.

Sarrien Jean, politik franc., utvořil v bř. 1906 kabinet, v němž převzal ministerium spravedlnosti, ustoupil však t. r. v říjnu Clémenceauovi.

* **Sasebo**, válečný přístav japanský na záp. břehu Kiu-šiu, křižovatka drah, má 68.344

obyv. Ve válce rusko-japanské byl operační basí japanského loďstva.

* **Saskia**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 22. říj. 1900. Označení (461). *Kvn.*

Sasko, království. Dějiny. Zemský sněm, který se po prvé za krále Jiřího sešel, zvýšil především — vzhledem k rostoucím potřebám dvoru a utěšeně se lepšícímu stavu státního hospodářství — civilní listu panovníkovu ze 3,052.000 mk. na 3,550.000 mk., v následující pak sessi r. 1903—4 úspěšně pracoval dále o sanaci zemských financí širokosáhlými zákony a dosáhl tak jmenovitě opětného snížení státního dluhu. Jinak zaměstnával se sněm též reformami práva volebního, zejména k tomu účelu, aby se lidovým vrstvám dostalo náležitého zastoupení v druhé (nižší sněmovně). R. 1903 byly konány všeobecné říšské volby, při nichž z 23 poslanců za král. Saské zvoleno 22 sociálních demokratů, pro kterouž okolnost dostalo se S-ku pojmenování »rudého království« (*rotes Königreich*). Po rozpuštění říš. parlamentu r. 1906 však bylo zvoleno za S. sociálních demokratů již jen 8.

Král Jiří (v. t.) zemřel 15. říj. 1904, po něm nastoupil Bedřich August III., za něhož sněm i vláda pokračovala vytrvale ve zdokonalování zákonodárství sociálního i kulturního. R. 1908 vypracován nový volební řád druhé sněmovny zemského sněmu. Podle něho sněmovna tato čítá 91 poslanců (posud 82), volených v 48 venkovských a v 43 městských volebních okresech; období sněmovní trvá 6 let, volební právo je přímé a tajné; passivní právo volební není určeno výší daňovou, volič musí míti saské státní příslušenství nejméně 2 roky před volbou a půl roku stálé obydlí v místě volebním. Každý volič má svůj volební hlas základní, který může býti podle výše vyměřených daní a podle stáří voličova až zčtyřnásoben.

Satra Augustin, malíř čes., † 31. bř. 1909 v Clevelandu (Ohio).

Saturník Alois, klass. filolog čes., † 12. srp. 1904 v Rychnově n. Kn.; pohřben v Jindř. Hradci.

* **Saudek** Robert, spis. a žurnalista něm. (* 1880 v Kolíně n. L.), žije v Berlíně. Pronikl malými dramaty dětské duše: *Drei Bühnendichtungen der Kinderseele* (1903) a *Eine Gymnasiastentragödie* (1907), z nichž *Dětské svědomí* provozováno r. 1903 na Nár. divadle. Veliký úspěch měl i S-ův román *Dämon Berlin* (1907); jiné romány S-ovy jsou: *Und uber uns leuchtende Sterne* (1907); *Das Märchen des Meeres* (1909) a *Schwarze Diamanten* (1908). Bystrého pozorovatele soudobého života projevují i essaye: *Billige Weisheiten* (1904). S. překládal hojně z češtiny: Laichterův román »Za pravdou« (Wahrheitssucher, 1905), Kvapilovo drama »Oblaka« (Freie Wolken, 1904) a Kunětické hru »Holčička« (Die Kleine, 1907).

* **Saudek** Emil, překl. z češtiny, žije jako dr. práv ve Vídni. Přel. Macharův »Řím« (Rom, 1908) a přebásnil Březinovy »Ruce« (Hände, Buchschmuck v. Fr. Bílek, 1908).

Sauerwein Jiří † 1905 v Christianii.

Saussier Félix Gustave, generál frc., † 1905.

Savickij K. A., malíř rus., † 1905.

* **Savinské Alpy**, též Kamnické Alpy, v. Krajina, str. 3 *a*.

Sazonov 2) N. F., herec rus., † 1902.

* **Scott** Clement, oblíbený dramatik angl. (* 1841 v Hotttonu — † 1904). Byl vychován v Marlbourough College a vstoupil pak jako sekretář do ministerstva války. Brzo však věnoval se pouze literatuře, vydával časopisy »Theatre«, »Free Lance«, psal dramata, veselohry, kritiky a řadu let působil v Americe.

* **Scotus** Viator, pravým jmenem R. W. Seton-Watson, publicista angl. (* 1879 v Londýně). Otec jeho Wellington Watson byl předsedou a správním radou velikých společností podnikatelských a vlastníkem panství Aytonu a Abernethy v okrese perthském. Po matce pochází ze starobylé urozené rodiny skotské. Universitní studia konal na rozličných vysokých učilištích, nejprve v Anglii na New College v Oxfordu do r. 1902, pak v Berlíně (1903), Paříži (1904 až 1905) a ve Vídni (1905—6) obíraje se jednak filosofií, jednak historicko-politickými otázkami časovými. V počátcích svých studií o Rakousku a Uhrách byl přítelem Maďarů, jakožto národa rytířského a svobody milovného, a byl zarytým Kossutovcem. Teprve když r. 1906 navázal osobní styky se žurnalisty a vlastenci slovenskými a přišel na Slovensko do Ružomberka a Sv. Martina, nastal u něho obrat ve prospěch Slováků na základě vlastních informací na místě samém v Uhrách nabytých. Studoval bedlivě otázku rakousko-uherskou a ovocem studia toho jest především významné dílo: *Racial problem in Hungary. A history of the Slovaks* (Lond., 1908). Spisu toho nejlepší vlastností jest, že pravdu čerpá ze zdrojů v tomto případě nejspolehlivějších — z úřední statistiky uherské a tisku maďarského. Strana protivná nemohouc z dat uvedených nic vyvrátiti, s nevolí posuzuje S-ta V-a a znehodnocuje váhu spisu různými smyšlenkami, jako že kniha pochází od jednoho neb několika Čechů sdružených kolem revue »Naše Slovensko«. (Objektivní úsudek o díle v časopise »Die Wage« 1909, č. 16.) Jiná díla jeho jsou: *Scotland for ever! and other poems*, vlastenecká sbírka původních básní, kterou vydal jako student r. 1898 v Edinburce; *Maximilian I. Holy Roman Emperor* (1902); *The futur of Austria-Hungary* (Lond., 1907, přelož. též do němč.); *Political persecution in Hungary* (t., 1908; přelož. do němč. a franc.); *Britische Politik und Balkankrise* (Víd. a Lip., 1909). *Klsk.*

* **Seberini** Andrej, spis. slovenský († 1. led. 1895 v Naďlaku na Slovensku). Byl farářem a horlivě literárně činný. Pod pseudonymem Veterán uveřejnil několik románův a *Paměti*. Zvláště zdařilým jest jeho román *Slováci a svoboda.*

***Seeley** [síli] Harry Govier, palaeontolog a geolog angl. (* 1839 v Londýně — † 1909 t.), vzdělal se na universitě v Cambridgei, kdež byl assistentem prof. A. Sedgwicka, a stal se později prof. zeměpisu, geologie a mineralogie na universitě londýnské (King's College). Vynikl hlavně studiem vymřelých obratlovců, zvláště plazů, uveřejniv četné práce ve spisech Král. londýnské společnosti a v jiných sbornících. Ze spisů uvádíme: *Index to Fossil Remains of Aves, Ornithosauria, Reptilia* (1869); *Ornithosauria* (1870); *The Fresh-Water Fishes of Europe* (1886); *Physical Geology and Palaeontology* (1884); *Factors in Life* (1887); *Story of the Earth in Past Ages* (1895); *Dragons of the Air* (1901).

Sehnal 1) Ladislav, spis. čes., † 29. pros. 1908 na Kr. Vinohradech, pohřben v Jičíně. Své jmění, záležející z domu na Kr. Vinohradech, domu v Jičíně a z cenných papírův, odkázal všecko »Ústřední Matici školské«, pak knihovnu a sklad knih v Jičíně »Asylu čes. herectva«. — S. 2) Václav, cukrovarník čes., † 17. led. 1905 ve Vel. Vsi u Vodolky.

Seidel 2) H., spis. a bás. něm. † 7. list. 1906 v Lichterfeldě u Berlína.

***Seifert** Augustin, publicista čes. (* 1873 v Jičíně). Absolvoval gymnasium ve svém rodišti, pak právnická studia na universitě pražské. Již od let 90tých byl činný v řadě různých časopisů literárně, a to jednak v oboru slavistiky, jednak politické historie, ze kterýchžto oborů připravuje větší publikace samostatné. Po řadu let účastnil se také práce na poli veřejném. Při zřizování Národní rady české jmenován byl r. 1905 prvním jejím tajemníkem, od kteréžto doby věnoval veškeré své síly výhradně práci pro tuto všenárodní českou instituci.

Seitz 5) Ludw, malíř něm., * 11. září 1908 v Albanu.

***Sekretariáty dělnické** jsou zařízení, obyčejně jen od dělnických organisací vydržovaná, v nichž se dostává organisovaným dělníkům zdarma porady ve všech věcech právních, zvláště pak ve sporech živnostenských, pokud se týče pracovního poměru nebo dělnického pojišťování, nemocenského i úrazového, věci berních i processních, práva chudých a pod. V s-tech d-kých spisují se dělníkům i potřebné listiny, pokud ovšem pro sporný případ není třeba určitého zákonného zastoupení. Z té příčiny s. d. bývají řízeny mužem právaznalým, podrobeny jsouce však zvláštnímu výboru a jeho dozoru. Sluší však dodati, že i vdovám po organisovaných dělnících, jakož i poživatelům rent úrazových dostává se v s-tech d-kých zdarma právní porady. Rovněž i nečlenové organisací dělnických mohou vyhledávati právní pomoci v s-tech d-kých za nepatrnou náhradu peněžní. Tento poplatek nevybírá se však z finančních ohledů, jako spíše aby každý dělník přinucen byl vstoupiti do organisace odborové. První takové zařízení bylo založeno r. 1887 v Curichu na podnět tamního dělnického spolku »Gurtliverein«. Švýcarské s. d. dostávají i značné subvence od tamní vlády. První s-át d-ký v Německu založen byl r. 1894 v Norimberce na podnět poslance Karla Grillenbergra. Od těch dob každé větší průmyslové město německé má vlastní s-át d-ký. Jest jich nyní v říši Německé daleko přes 50. Rovněž i v Rakousku zapustila dělnická instituce mohutné kořeny podle vzoru německého. *Tmk.*

***Selinur**, planetoida objevená fotograficky M. Wolfem v Heidelberce 16. led. 1903. Označení (500). *Kon.*

***Sellin** Ernst, prot. theolog něm. (* 1867 ve Zvěříně v Meklenbursku), byl po studiích theol. a filos. na čas gymn. učitelem, později soukromým docentem pro vědu starozákonní v Erlankách, odkud byl povolán r. 1897 za professora theol. na ev. bohosloveckou fakultu ve Vídni. R. 1907 odešel na universitu do Roztok v Mekl. Vydal: *Die Verbal-nominale Doppelnatur der hebr. Participien u. Infinitive* (1889); *Der Text des von A. Ciasca herausgegebenen Diatessarons* (1891, Jahresforschungen V); *Disputatio de origine carminum, quae primus psalterii liber continet* (1891); *Beiträge zur israelitischen u. jud. Religionsgeschichte* (Lip., 2 d., 1896, 1897); *Serubabel. Ein Beitrag zur Geschichte der messianischen Erwartung u. d. Entstehung des Judentums* (t., 1898); *Studien zur Entstehungsgeschichte der jüd. Gemeinde nach dem babylonischen Exil* (t., 2 d., 1902, 1903); *Die Spuren griechischer Philosophie im Alten Testament* (1905); *Der Ertrag der Ausgrabungen im Orient für d. Erkenntnis der Entwicklung der Religion Israels* (Lip., 1905); *Tell Ta'annek. Bericht uber eine Ausgrabung in Palaestina* (s vyobr., Víd., 1904); *Nachlese auf dem Tell Ta'annek* (1905); a j. v. S. vyznamenal se svými vykopávkami v Palestině, jež podnikal částečně vlastním nákladem, částečně z dobrovolných darův a za přispění rak. ministerstva kultu i cís. akademie věd ve Vídni. Psal o nich v uvedených spisech. Od r. 1899, kdy navštívil Palestinu po prvé, pobýval tam častěji. Na rovině Megidské, nedaleko příst. města Haify, na místech biblického Taannachu a nyn. Tell Ta'anneku S. odkryl celé rozsáhlé město. Poslední dobou S. podnikl nové výkopy v okolí Jericha, jež se rovněž potkaly se zdarem. *vfr.*

Semenov 1) Nikolaj Petrovič, spis. a politik rus., † 1904.

***Semerád** Jan, lékař čes. (* 1866 ve Skuhrově u Habrů). Vystudovav gymnasium v Něm. Brodě a čes. lékař. fakultu v Praze, stal se externím lékařem ve všeobecné nemocnici v Praze. R. 1904 usadil se jako odborný lékař chorob vnitřních v Praze a ještě t. r. stal se primářem vinohradsko-žižkovské okr. nemocnice, kde působí posud. Od r. 1903 jest zodpovědným redaktorem »Časopisu lékařů čes.« a r. 1904 přejal po dru E. Vlasákovi i redakci »Věstníku«, orgánu čes. lékařstva všech tří korunních zemí. Od r. 1894 systematicky referuje ze všech slovanských

medicinských literatur do »Časopisu lékařů čes.« a j., šíří doma známost o vědeckých pokrocích medicinských u všech slovanských národů a seznamuje naopak druhé Slovany o pokrocích českých. Za tím účelem založil samostatnou periodickou publikaci při »Časopise lékařů čes.« pod názvem »Slovanská bibliografie lékařská a revue«. Své vědecké práce ukládá po většině do »Čas. lék. čes.«.

* **Semerád** Augustin, geodaet čes. (* 1878 v Kut. Hoře). Absolvovav vyš. reálku ve svém rodišti a čes. techniku v Praze, vstoupil do služeb státních u úřadů katastrálních v obvodě království Českého. R. 1901 povolán byl do triangulační a početní kanceláře ministerstva financí ve Vídni, kde počal vlastní činnost zvoleného odboru geodaetického ve všech jeho odvětvích. Prakticky účastnil se geodaetických prací vojen. zeměpisným ústavem konaných na Moravě a v Hercegovině. R. 1904 promovován na doktora technických věd v Praze. R. 1907 habilitoval se na čes. technice v Brně za docenta pro měření země. Napsal: *Transformace katastrální triangulace království Českého na souřadnicový systém »Pražská hvězdárna« s připojením ku pracím rakouského měření stupňového* (dosud v rukopise v archivu české techniky v Praze z r. 1904); *Geodaetische Längenmessung mit Inoardrähten* (zvláštní otisk z »Oester. Zeitschrift f. Vermessungswesen z r. 1905, Vídeň); *Versicherung der Polygonpunkte* (t., 1906); *Entwurf neuer Katastral-Koordinatensysteme auf der Grundlage der österreichischen Gradmessung für die im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder* (t., 1908); *Návrh nových soustav katastrálných souřadnic na základech rakouského měření stupňového pro království a země na radě říšské zastoupené* (»Technický Obzor«, 1907). Drobné zprávy uveřejňoval v »Technickém Obzoru« a v »Oesterreichische Zeitschrift für Vermessungswesen«.

* **Semilužinskij** N., pseud. N. M. Jadrinceva.

Senkov 2) v. Zěňkov.

Sepp 1) Jan Nep., katol. historik, † 5. čna 1909 v Mnichově.

Serényi de Kis-Serény Otto, hr., v pros. 1905 jmenován zemským hejtmanem moravským.

Sergějevskij N. D, právník rus, † 1908.

Sergijev Joann Iljič (Ivan Kronštadtský) † v ún. 1909.

* **Seriový motor** v. Elektromotory (Dopl.), str. 368*b*.

* **Sěroševskij** (Сѣрошевскій) V. L, rus. spis., žil od března 1880 až po červenec 1892 v irkutské oblasti a potom byl po $1^1/_2$ roku zaměstnán v knihovně východosibiřského oddělení imp. ruské geogr. společnosti v Irkutsku, uspořádav v ní oddíl »literatura ob jakutskoj oblasti«. Jeho hlavní spis: *Jakuti.* Opyt ethnografičeskago izslědovanija (Imp. rus. geogr. spol. v Petrohradě 1896).

* **Serpollet** [-lè] Léon, inženýr franc. (* 1859 — † v ún. 1907), sestrojil parní kotel s rozžhavenými vodními trubkami (v. Kočár, str. 484*a*).

* **Servaes** Franz, literární a výtvarný kritik něm. (* 1862 v Kolíně n. R.), žije jako redaktor feuilletonu »Neue freie Presse« ve Vídni. S ovy první práce, jimž jako vědecká průprava předchází monografie: *Die Poetik Gottscheds und der Schweizer* (1887), těsně jsou spojeny s rozkvětem t. zv. Moderny berlínské a v jejím duchu buď oceňují veliké zjevy písemnictví německého jako: *Goethe am Ausgange des Jahrhunderts* (1897); *Th. Fontane* (1900); *Kleist* (1902) neb živým essayistickým slohem zpodobují literární a umělecký život mladého pokolení v Německu: *Berliner Kunstfrühling* (1893); *Präludien* (1899, sb. essayí). Sem hledí i některé belletristické práce S-ovy, spíše dokumentárně než umělecky malující bouřná léta berlínské Moderny, román *Gärungen* (1898) a drama *Stickluft* (1896). Přesídlením S-ovým do Vídně nastává u něho perioda nová: věnuje se skoro výhradně výtvarnému umění, tíhne k zákonnosti a chápe pronikavěji tradici. Hlavním dílem tohoto období jest officiálně k popudu rak. vlády vydaná veliká monografie *G. Segantini* (1902 a 1907), pak *Max Klinger* (1903) a *Dürer* (1904); vysoce zajímavá jest též umělecko-kulturní knížka *Wiener Briefe an eine Freundin in Berlin* (1908). AN.

* **Servít** František, filolog čes. (* 1848 v Modlíkově u Přibyslavě), studoval gymn. v Něm. Brodě, potom klass. filologii v Praze. Nastoupil dráhu učitelskou jako suplent gymnasijní r. 1875—76; v l. 1882—93 byl professorem na gymn. v Jičíně, odkudž jmenován pro gymn. na Kr. Vinohradech, kdež posud působí. Vedle filologie zabývá se studiem mathematiky. Nákladem »Jednoty čes. mathematiků« vydal překlad Euklidových *Základů geometrie* (1907), kterýž překlad uveřejňoval dříve v programmech gymnasia vinohradského.

* **Seton-Watson** [sit'n uots'n] R. W., publicista angl., v. Scotus Viator (Dopl.).

* **Sharp** William, romanopisec angl., v. Macleod (Dopl.).

* **Shaw** George Bernard, spisovatel angl. (* 26. čna 1856 v Dublině), od r. 1876 v Londýně jako kritik moderního umění, socialistický agitátor (slovem i písmem), dramatik a spolupracovník novin »Star«, »World« a »Saturday Review«, ve kterých, jakož i studiemi samostatně vydanými bojoval za Ibsena a Wagnera. Napsal díla aesthetická: *The Quintessence of Ibsenism* (1891); *The Sanity of Art* (1895); *The Perfect Wagnerit* (1898); *Dramatic Opinions and Essays* (1907, 2 sv.); romány a novelly: *The Irrational Knot*; *Lowe among the Artist*; *Cashel Byron's Profession*; *An Unsocial Socialist* (1880—83); dramatické hry: *Plays, Pleasant and Uppleasant* (1898); *Three Plays for Puritans* (1900); *The Admirable Bashville* (1901); *Man and Superman* (1903); *John Bull's Other Island* (1904); *How He Lied to Her Husband* (1904); *Major Barbara* (1905); *The Doctor's Dilemma* (1906);

Getting Maried (1908). Některé hry S-ovy byly přeloženy do češtiny a dávaly se na pražských jevištích.

* **Sheehan** [šihon] Patrik Aug., spis. irský (* 1852 v Mallow), studoval theologii, byl r. 1875 vysvěcen na kněze, načež poslán na missie, byl ustanoven kaplanem v Queenstownu, potom farářem v Doneraite, kde působí posud. Největšího úspěchu dodělal se povídkou *My new curate* (Můj nový kaplan, do češt. přel. O. S. Vetti, Praha, 1906, J. Otto), jež opětovaně překládána do evrop. jazyků. Rovněž z kněžského života vzata látka románů *Luke Delmege*. Dále vydal sbírku kratších povídek *A Spoiled Priest*, povídku z irského života venkovského *Glenanaar*, dramatickou novellu *Lost Angel of a Ruined Paradigse*, sbírku pojednání o Panně Marii *Mariae Corona* a svazek essayí *Under the Cedars and Stars*.

* **Schalk-Burger** viz Burger W. (Dopl.)

von **Scharschmid** 2) Maxmilian, svob. pán, politik rak., † 27. pros. 1905 ve Vídni V Čechách držel velkostatek Trnovou u Zbraslavě.

* **Schaudinn** Fritz, zoolog něm. (* 1871 v Roseningken ve Vých. Prusích — † 1906 v Hamburce), studoval na universitě berlínské zoologii u F. E. Schulze, stal se tu r. 1894 assistentem, r. 1898 docentem zoologie. T. r. vykonal společně s F. Romerem výzkumnou výpravu přírodovědnou do Sev. led. moře, jejímž výsledkem bylo vydávání díla: *Fauna arctica* (Jena, 1900 a sl.). R. 1901 jakožto vyslanec něm. cís. zdravotního úřadu odebral se ke studiu malarie do Rovigna, kdež setrval až do r. 1904 a stal se pak jakožto vládní rada členem něm. cís. zdravotního úřadu v Berlíně. R. 1906 povolán byl do Hamburku v čelo oddělení pro výzkum prvoků při ústavě pro lodní a tropickou hygienu. Bohužel přílišným namáhavým studiem bylo zdraví jeho tak podryto, že ještě t. r. podlehl chorobě. Vynikl důležitými a četnými výzkumy v oboru studia prvoků, zvláště pokud se týče způsobů rozmnožovacích. Nevšedními úspěchy provázen byl jeho výzkum některých cizopasných prvoků, nejvíce pak proslul objevem tvora *Spirochaete pallida* k bakteriím kladeného, nyní mezi prvoky řazeného, jenž pokládán jest za původce příjice. Pro soustavné dílo: »Tierreich« zpracoval stať jednající o slunivkách (*Heliozoa*), r. 1902 založil pak a dále vydával sborník ke studiu prvků: »Archiv für Protistenkunde«. Na počest jeho založena byla v Hamburce při ústavě pro lodní a tropickou hygienu pamětní medaille, jež jest vždy po dvou letech udělována za vynikající práce z oboru mikrobiologie.

* **Schaukal** Richard, básník něm. (* 1874 v Brně), žije jako ministerský sekretář ve Vídni. S. jest pravé ztělesnění t. zv. rakouské moderny: má její sensitivní vznětlivost i kulturní vnímavost, schopnost snadného proniknutí i výstižného napodobení, lehkost formální, lyrickou náladovost, ale i nedostatek svéráznosti, osobité mužnosti, básnického charakteru. Jeho obratné překlady z francouzských básníků Hérédie, Verlainea a Mériméea, jeho bystré studie o *E. T. A. Hoffmannovi* (1904), *W. Buschovi* (1905), *R. Dehmelovi* (1907) ukazují některé silnější vlivy na jeho tvorbu, přímo zarážející i rannosti i početností. Nejvýše stojí S-ova náladová lyrika *Gedichte* (1893), *Meine Gärten* (1897), *Das Buch der Tage und Träume* (1902), *Das Buch der Seele* (1908), která staví jej uprostřed skupiny St. George a R. Dehmela; r. 1904 uspořádal S. již výbor ze své lyriky. Z drobné jeho novellistiky, nad níž vesměs leží soumrak úpadkové kultury, významnější jsou sbírky: *Mimi Lynx* (1904), *Kapellmeister Kreisler* (1906), *Eros Thanatos* (1906) a *Schlemihle* (1907). Velikého rozšíření dostalo se i S-ovu katechismu dokonalého dandyho *Leben und Meinungen des Herrn Andreas von Balthesser* (1908, posud 6 vyd.), psanému pod vlivem obdobného spisku d'Aurevillyho o Brumellovi, jejž S. přeložil. *AN.*

ze **Schaumburg-Lippe** Vilém, princ, generál rak. a držitel velkostatku náchodského, † 4. dub. 1906 na Náchodě.

Scheebart Paul, spis. něm. (* 1863 v Gdansku), jest v základě svém satirik, který svou rozpadlost s evropskou kulturou dovede podávati s roztomilou fantastikou, a kde svou fabuli zakládá na kulturách starověkých, vyslovuje všude jen náladu veskrze moderní. Z četných jeho prací uvádíme na prvém místě romány: *Ich liebe Dich* (1897) a *Na prost! Ein phantasischer Königsroman* (1898), obě knihy povahy komické a obecně parodující; dále *Tarub, Bagdads berühmte Köchin* (2 vyd., 1900); *Der Tod der Barmekiden* (1897); *Rakkóx der Billionär und d. wilde Jagd* (1900, do češť. přel. pod titulem »Dva romány« K. Kamínek, »Knihov. Zl. Prahy«, 1908, J. Otto); *Lisoûna u. Kaidóh*, Seelen-Roman (1902); *Kometentanz*, Astrol. Pantomime (1903); *Machtspässe*, arabische Novellen (1904); *Der Kaiser von Utopia* (1904).

* **Scheichl** Frant. Ladisl., právník a vynikající pracovník pro národní menšiny (* 9. led. 1848 v Habří u Č. Budějovic), pochází z rodiny učitelské. Z gymnasia budějovického a německobrodského odebral se na studia právnická do Prahy, kdež r. 1875 promovoval. Potom obrátil se k soudnictví a působil v Praze a v Humpolci, kdež byl soudcem (adjunktem). Opustil však záhy dráhu tu a stal se advokátem. V Jihlavě byl činný po 16 roků (1880—96), tam nalezl vděčné pole pro činnost vlasteneckou po boku starého MUdra Leop. Fritze a JUdra Karla Maláta. Společnému úsilí těchto mužů podařilo se sesíliti tou měrou český živel v Jihlavě, že od té doby stal se stranou respektovanou. Stav se starostou jihlavské »Besedy« založil v ní společnost pro vystavění vlastní budovy besední; snaha ta jsouc podporována šťastnými okolnostmi došla svého splnění r. 1894, kdy Beseda vystavěna byla a stala se útulkem všeho českého života

jihlavského. Další činnost rozvinul **S.** jsa jednatelem místního odboru »Ústř. Matice školské« a přivedl záležitost veřejné školy v Jihlavě tam, že obec převzala Matiční školu (6 tř.) ve svou správu. **S.** byl též spoluzakladatelem »Jihlavských Listů«. Přestěhovav se na Kr. Vinohrady pokračoval ve své vlastenecké činnosti: Stal se starostou »Nár. Jednoty Pošumavské«, jímž jest posud; vedle toho jest členem praesidia Národní Rady a »Ústř. Matice šk.«. V časopise »Právník« uveřejnil několik pojednání rázu praktického. *Pž.*

* **Scheit** Matthias, něm. malíř XVII. věku, usedlý v Hamburce. »Kunsthalle« v Hamburce chová řadu jeho biblických motivů, lidových scén, společenských zátiší, bitevních obrazů a podobizen, které prozrazují plodného a všestranného eklektika, žáka hollandských velikých mistrů XVII. stol., z nich *Wein Weib und Gesang*; *Spaziergang*; *Heilige Sakramente*; *Kinder mit dem Vogelnest*; *Der Bauerntanz* jsou z nejjadrnějších výtvorů hamburského umění XVII. věku. (Srv. A. Lichtwark M. Sch, Hamb., 1899).

* **Schellenbergová** Lidmila, jediná dcera Jana Kollára, pěvce »Slávy dcery« († 18. čna 1880 ve Výmaru). Byla chotí ředitele velkovévodského gymn. ve Výmaru dra **S** ga a zanechala po sobě tři nezaopatřené dítky.

Scheurer-Kestner. R. 1908 odhalen mu v Paříži (v Luxembourgu) pomník. Srv. **S.-K**, Pariset Nancy (Pař., 1908).

* **Schiller** Antonín, typograf a odbor. spis. čes. (* 1845 — † 9. říj. 1901 v Praze). Býval faktorem knihtiskárny Jindř. Mercyho a odborným učitelem na typografické škole pražské. Přispíval z oboru dějin knihtisku i kulturní historie do časopisů, zejména »Veleslavína« a »Typografie« a o sobě vydal: *Průvodce retrospektivní výstavou Gremia knihtiskařů a písmolijců v Praze* (Praha, 1891); *Stručný nástin dějin umění knihtlačitelského* (t., 1891), sestavil čes. názvosloví typografické, redigoval kalendář pro typografy a po několik roků časopis »Veleslavín«.

* **Schiller** Ferdinand, průmyslník čes. (* 23. led. 1858 v Praze), absolvoval chem. studia na vys. techn. učení pražském. Osvědčiv se prakticky v chemickém velkoprůmyslu, založil vlastní chem. továrnu v Praze a po té továrnu na korkit v Kolíně n. L. Účastní se vydatně a všestranně péče o povznesení čes. průmyslu, jsa činný též literárně. Vedle četných odborných a národohospodářských prací, po časopisech roztroušených, vydal samostatně: *Rolník a cukrovary* (Praha, 1884); *Primarová kyselina v cukrovarství* (t., 1888); *O chemickém čištění šťav* (t., 1906). Od r. 1897 jest ob. starším kr. hl. m. Prahy, od r. 1901 předsedou Jednoty průmyslové, r. 1908 zvolen poslancem na sněmu král. Českého za pražský voleb. okres Hradčany-Vyšehrad-Holešovice. *Li.*

Schiller Bódog (Felix), maď. právní historik (* 1877 v Prešpurce). Absolvovav v rodišti gymnasium, studoval práva v Budapešti, kde byl r. 1900 sub auspiciis regis povýšen za doktora práv. R. 1901 odebral se do Berlína za účelem dalších právních studií. Vykonav r. 1904 advokátní zkoušku, vstoupil do státní služby. R. 1907 jmenován soudním notářem u král. soudního dvoru pro budapeštský venkovský obvod. Napsal: *Az örökös forendiség eredete Magyarországon* (1900; Původ dědič. panského stavu v Uhrách; něm. tresť v Kohlerově »Zeitschrift für vergleich. Rechtswiss.«, sv. XVI.); *A Hármaskönyv jogforrástana* (1902; O pramenech Tripartita); *A Pragmatica Sanctio és a Házi Törvények* (1903, v rozpravách Právn. spolku uh., seš. 215); *Ebenbürtigkeit und Thronfolge. Der Fall Welsburg* (1907); *Die histor. Verfassung Ungarns u. die ungar. Verfassungsgeschichte* (1907); *A Hármaskönyv egyik állítólagos főforrásáról* (1908; O jednom domnělém hlavním prameni Tripartitu; v rozpr. Práv. spol., seš. 283). **S.** přeložil do něm. Timonovo dílo o uher. úst. a práv. děj. (*Ungar. Verfassungs- u. Rechtsgeschichte*, Berl., 1904) a byl spolupracovníkem Uh. práv. slovníku (»Magyar Jogi Lexikon«, 1898—1906). Četné drobné práce S-ovy vyšly v časop. »Huszadik Század«, »Turul«, »Jogtudományi Közlöny«, »Jogállam« a j.

* **Schillings** Karl, cestovatel a badatel něm. (* 1865 v Düren). Vykonal veliké badatelské cesty po střední Africe, kdež pozoroval život divokých zvířat pod širým nebem a uprostřed krajinného prostředí; tu dal základ k momentní fotografii divokých zvířat a k impressionistickému líčení fauny tropické; obé má značný význam v biologii i v didaktice přírodovědecké. Dojmy a zásady své **S.** shrnul ve spisech: *Mit Blitzlicht und Büchse* (1905) a *Der Zauber des Eleléscho* (1906). Sbírky své rozdal vědeckým ústavům v Berlíně, kdež žije jako úředník říšského koloniálního ústavu.

Schindler 6) Karel Jiří, lesník a odborný spis., † 12. čna 1905 v Jičíně.

Schmarda Ludwig, zoolog něm., † 1908.

* **Schmeltz** Dietrich Eduard, ethnograf (* 1839 v Hamburce — † 27. kv. 1909 v Lejdě). Vyučil se truhlářství, ale zabýval se pilně přírodními vědami a od r. 1863 spravoval museum firmy Godeffroy v Hamburce, po jehož zrušení r. 1882 se stal konservátorem ethnografického státního musea v Lejdě. R. 1888 založil časopis »Internationales Archiv für Ethnographie« a r. 1893 společně s De Clercqem vydal *Ethnographische Beschrijving van de West en Noordwestkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea.* Dr. *-n.*

Schmidt 19) Fedor Bogd., přírodovědec rus., † 20. list. 1908 v Petrohradě.

* **Schmied** Ota (* 5. dub. 1871 v Blovicích). Vystudovav gymn. v Praze, práva ve Vídni a v Praze, vstoupil do služeb ředitelství st. drah v Plzni, odkudž přešel r. 1904 k obchodní a živnostenské komoře v Praze, kde je nyní vrchním tarifním inspektorem. Vedle toho je lektorem obchodních a železničních nauk při čes. technice v Praze. Napsal řadu statí a pojednání z oboru tarifní politiky

do časopisů čes. i něm. a samostatně vydal: *O zásadách tarifní politiky železniční* (Praha, 1906); *O tarifní politice se zřetelem k poměrům vývozním* (t., 1906); *O tarifo-politických a dopravních otázkách v rak.-uher. vyrovnání* (t., 1908); *O postátnění soukromých drah* (t., 1908, též něm.).

* **Schneider** Artur, soudobý spis. chorv. Je gymnasijním professorem a tajemníkem umělecké společnosti v Záhřebě. Napsal drama: *Proljetna pjesma*, které provozováno bylo na scéně záhřebské. Spolu se Sedmakem napsal dramatický žert: *Rajska vodica*. Vedle toho napsal několik rozprav bibliografického obsahu porůznu uveřejněných.

* **Schneider** Jan, odb. spis. čes. (* 1856 v Bukové u Dobříše). Po studiích reálných v Příbrami vstoupil do služeb města Mýta jako tajemník, kde působí posud. Napsal *Příruční kniha k obecnímu úřadování* (Praha, 1884); *Obecní tajemník* (t., 1886); *Obecní starosta*, díl I. a II. (Rokycany, 1902, 1904); *Praktické navedení o školství* (t., 1899); *Spolupůsobení obecního starosty v záležitostech vojenských* (t., 1903); *Vzorný starosta obce*, díl I. a II. (t., 1908); *Rukověť*, díl I., II., III. a IV. (t., 1906, 1907, 1908 a 1909); *Sbírka normálních vynesení a případů z oboru samosprávy*, díl I., II., a III. (t., 1904, 1905 a 1906). Vedle toho vydává a rediguje »Obecní Knihovnu«.

Schneller Christian, básník tyrolský, † v srpnu 1908 v Corconaldě u Rovereda.

Schöbl Eduard, spis. čes. (*1829 v Plzni — † 24. kv. 1886 v Jindř. Hradci), bratr Josefa S-a (v. t.). Studoval na gymnasiu v Plzni a filosofii na pražské universitě. Byl professorem fysiky a mathematiky na gymnasiu v Jindř. Hradci, kde působil 35 let. Byl literárně činný a psal česky i německy odborná pojednání: *O elektřině*; *O lomu světla*; *O vápenci*; *O optickém klamu* do výročních zpráv gymnasijních, zpráv vídeňské akademie a do »Poggendorfs Annalen«. Dr. *N.*

* **Scholz** Wilhelm, spis. něm. (* 1874 v Berlíně jako syn pruského ministra). S., lyrik, dramatik a kritik, jest básník veliké intelligence a hluboké aesthetické hloubavosti, jenž problém stilu promyslil všestranněji než kdokoliv z mladších spisovatelů německých. Essaye, jež věnoval básnířce *Annette von Droste* (1897 a 1904), *Hebbelovi* (1905), německé *středověké mystice* (1907), anthologie, kterými essaye ty doplnil, aesthetické spisy *Gedanken zum Drama* (1904), *Kunst und Nothwendigkeit* (1905), dokazují, že přemýšlel stejně úsilně o podstatě dramatu i lyriky jako o bystrých kořenech německého národního ducha. Jeho lyrika sytě náladová a těžce reflexivní *Frühlingsfahrt* (1896), *Der Spiegel* (1902), jeho ideově mohutná, ač namnoze nepřístupná dramata *Der Besiegte* (1899), *Der Gast* (1900), *Der Jude von Konstanz* (1905) a *Meroë* (1906) jsou úsilí toho ovocem. *AN.*

* **Schön** Eduard, něm. skladatel hudeb., známý pod jm. E. Engelsberg (* 1825 v Engelsbergu v Rak. Slezsku — † 27. kv. 1879), byl ministerským radou ve Vídni; komponoval zdařilé písně pro mužské sbory a satirickou kantátu *Wolkenkuckucksheim*. R. 1897 zřízen mu v Opavě pomník.

Schönborn-Buchheim Bedřich, hrabě (XXIII., 33 *b*), † 21. pros. 1907 ve Vídni. Byl též mezi delegáty jmenovanými Rakousko-Uherskem pro mezinárodní smírčí soud v Haagu. — S.-Wiesentheid Karel Bedřich, hrabě (XXIII., 33 *b*), † 29. kv. 1908 v Nov. Dvoře u Neukirchenu. Držel Lukavice, Příchovice, Přeštice, Malesice a Kozolupy na Plzeňsku, Dlažkovice, Podsedice a Skalku v Litoměřicku. Po dlouhá léta byl okr. starostou v Přešticích a také zvolen okr. starostou v Touškově. Byl též poslancem na sněmě král. Českého za svěřenský velkostatek. Po smrti otcově (1881) zasedl jako dědičný člen v panské sněmovně, kde náležel ku pravici. Byl c. k. komořím a tajným radou, též kommandérem řádu Pia IX. Mnoho let stál v čele hnutí katolického, zejména jako předseda »Katolicko-politické jednoty pro král. České« a »Katolické besedy« v Praze. — S.-W. Kristina, roz. hr. Brühlová, vdova po hr. Ervinu, † 14. říj. 1902 v Praze. — S.-Buchheim-Wolfsthal Vojtěch, hr. (XXIII., 34 *a*), jmenován r. 1908 tajným radou.

Schönburg-Hartenstein Alois, kníže (XXIV., 35 *a*), jmenován v bř. 1909 opět místopředsedou panské sněmovny. — S.-H. Jan, princ, r. 1906 jmenován mimořádným vyslancem a zmocněným ministrem v Bukurešti.

* **Schönherr** Karl, dramatik něm. (* 1869 v Axamsu v Tyrolsku), žije jako praktický lékař ve Vídni. Napsal mimo jiné řadu dramat: *Die Bildschnitzer* (1900, 3. vyd. 1901); *Sonnwendtag* (1902, 3. vyd. 1905); *Karrnerleut* (1906); *Familie* (1906); *Das Königreich*. Märchendrama (1908) a Bauernfeldovou a Schillerovou cenou poctěné drama *Erde*. Eine Komödie d. Lebens (1908).

von **Schönthan** 2) Paul, spis. něm., † 4. srpna 1905 ve Vídni.

Schrader 3) Eberhard, assyriolog, † 3. čce 1908 v Berlíně. — S. 4) Otto jest od r. 1909 řád. prof. srovnávacího jazykozpytu ve Vratislavi. Sepsal dále: *Die Schwiegermutter und der Hagestolz* (Jena, 1904); *Totenhochzeit* (1904). Slavné dílo jeho »Sprachvergleichung und Urgeschichte« vyšlo ve 3. vyd. r. 1906—7. Dále opatřil 6. a 7. vydání Hehnova díla »Kulturpflanzen u. Haustiere«.

* **Schreiner** Gustav, něm. ministr-krajan (* 11. čna 1847 v Nemelkově u Velhartic), r. 1874 jmenován notářem v Nýrsku a r. 1896 přeložen do Plzně, kde se stal vůdcem Němců. Jest vlastníkem velkostatku Hor. Staníkova u Sušice. Byl předsedou německého odboru zemědělské rady pro král. České. R. 1895 a a 1901 zvolen do českého sněmu jako kandidát strany německoliberální, r. 1901 do říšské rady za V. kurii budějovickou teprve v užší volbě proti českému kandidátu. R. 1907 zvolen říšským poslancem jako kandidát ně-

mecké strany agrární. Do kabinetu Bienerthova vstoupil jako ministr-krajan v list. r. 1908.

Schrötter 2) Leop., laryngolog, † 22. dub. 1908 ve Vídni.

Schrutz Ondřej. Z dalších jeho lit. prací dlužno m. j. uvésti: *O Hippokratovské diaetě v nemocech, zvláště prudce probíhajících* (»Revue v neurologii«, 1905 a 1906); *Albíkova životospráva pro císaře Zikmunda* (»Čas. lék. čes.«, 1909), prvé lat. vydání textové s českým překladem a pozn.; *Leopold Auenbrugger a jeho objev lékařského poklepu* (t., 1909); *Jan B. Eiselt* (»Osvěta«, 1908) a řadu publikací zvl. o rozpočtových poměrech české university, uveřejňovaných v rozl. časopisech od r. 1900, jmenovitě pak v »České Revui« (1908) a »Osvětě« (1909).

* **Schubert** Eduard, paedag. spis. čes. (* 1850 ve Strážově na Šumave). Studoval na reálce v Klatovech a v Plzni a na čes. technice v Praze, načež věnoval se stavu učitelskému. Nyní je cvičným učitelem při čes. ústavě pro vzdělávání učitelů v Brně. Napsal řadu methodických pojednání do časopisů paedagogických a několik cvičebných pomůcek pro měšť. školy, zejména *Měřictví a rýsování*, díl I., II. a III. (Praha, 1897), *Methodiku měřického tvaroznalství* (t., 1894) a j. a složil několik nápěvů k písním.

* **Schücker** Zdenko, politik rak. (* 1842 v Žatci — † 1904 ve Vídni). Od r. 1872 byl advokátem v Chebu a potom v Žatci. S. byl poslancem německé strany pokrokové, na radě říšské zastupoval městskou skupinu žatecko-mosteckou a na sněmě království Českého města Most, Bílinu a Hor. Litvínov. Ve sborech zákonodárných vystupoval často jako zarputilý nepřítel práv i snah národa českého. Mezi svými druhy vynikal nepopíratelným talentem řečnickým.

Schultz 2) Alwin † 1. dub. 1909 v Mnichově.

Schultze 4) Fritz, filosof něm., † 24. srp. 1908 v Drážďanech. Z jeho prací uvádíme ještě: *Die Sprache d. Kindes* (1881); *Ueber geschlechtl. Sittlichkeit* (1897); *Vergleichende Seelenkunde* (1900, 3 sv.); *Psychologie der Naturvölker* (1900); *Grundlinien der Logik* (1902); *Credo u. Spera* (1906).

* **Schultze-Naumburg** Paul, výtvarný spis. něm. (* 1869 v Naumburce), proslul řadou jasných a kulturními podněty bohatých spisků z různých oborů t. zv. užitého umění a uměleckého průmyslu; zdravě ztrávené vlivy anglické, šťastné sloučení zřetele kulturního i ocenění účeloslovného, snaha po jednoduchosti a prostotě vyznačují je vesměs. Přední z nich jsou *Studium und Ziele der Malerei* (1896); *Häusliche Kunstpflege* (1898, pod tit. »Umění v domácnosti« přel. 1904 L. Bílý); pětisvazkové dílo o základech stavitelství *Kulturarbeiten* (od r. 1902) a programmatické dílo pro reformu ženského šatu, v níž S N. byl i prakticky činný *Die Kultur des weiblichen Körpers als Grundlage der Frauenkleidung* (1902). *AN.*

Schulz 6) Ferd., spis. čes., † 16. ún. 1905 v Praze.

Schulzová Anežka, spisovatelka čes., † 4. list. 1905.

Schurz Karl, stát. severoamer., † 14. kv. 1906.

* **Schurz** Heinrich, národopisec něm. (* 1863 ve Cvikavě — † 1903 v Brémách), vystudoval přírodopis a zeměpis v Lipsku a r. 1891 habilitoval se pro zeměpis tamtéž. Od r. 1893 byl assistentem měst. musea v Brémách. Napsal: *Wurfmesser der Neger* (Lip., 1889); *Die Pässe des Erzgebirges* (t., 1891); *Grundzüge der Philosophie der Tracht* (Štutg., 1891); *Katechismus der Völkerkunde* (Lip., 1893); *Die Speiseboote* (Hamb., 1893); *Das afrikanische Gewerbe* (1900); *Grundriss einer Entstehungsgeschichte des Geldes* (1891); *Altersklassen und Männerbunde* (1902); *Grundriss der Völkerkunde* (Víd., 1903); ale nejdůležitější jest *Urgeschichte der Kultur* (Lip., 1900); dále napsal do Helmoltovy Weltgeschichte dějiny afrických národů, Záp. a Vys. Asie a Iberského poloostrova.

Schuster 1) Heinrich M., právník rak., † 9. dub. 1906 na Kr. Vinohradech.

* **Schwab** Václav, pseudonym Pavel List, spis. čes., bratr Arnošta S-a-Polabského (* 1862 v Brandýse n. L.). Absolvovav čes. reálné gymn. v Praze, studoval práva, ale po 4 semestrech opustil fakultu právnickou a vstoupil k c. k. poště. Od r. 1905 je poštovním kontrolorem v Praze. Od r. 1882 je literárně činný, píše drobné články, povídky, feuilletony do časopisů belletristických i denních a samostatně vydal: *Pestré listí*, povídky (Vel. Meziříčí, 1903); *Stesky a úsměvy*, novelly (Praha, 1903, J. Otto); *Na různých strunách* (Vel. Meziříčí, 1905); *Chvíle lásky*, novelly (Praha, 1908, J. Otto); *Meteor*, román (t., 1909).

von **Schwabe** 2) Ludwig † 21. ún. 1908 v Tubinkách.

Schwarz 3) František † 4. kv. 1906 v Plzni. — S. 5) K. M., orthopaed čes., † 24. dub. 1907 v Praze.

* **Schwarz** Frant. Vendelín (* 1848 — † 1905 v Praze). Po úpadku českého pozemkového ústavu úvěrního přešel do hypotekárního oddělení filiálky anglo-rakouské banky a odtud převzat byl jako vrchní účetní do Zemské banky pro království České. Byl také členem sboru obecních starších, kde míval v záležitostech finanč. pro bohaté zkušenosti rozhodující slovo. Napsal cennou knihu: *Cheková a odúčtovací zařízení bankovní* (Praha, 1895); *O úvěru a platech v dobách minulých a přítomnosti* (t., 1896).

ze **Schwarzenberka** princ Bedřich (XXIII., 93) v březnu 1909 jmenován předsedou zemědělské rady pro král. České.

Schwing Karel † 30. pros. 1907 v Praze.

Sibirjakov 2) J. M., geodaet rus., † 1900.

* **Silorád**, pseud. Mich. Sil. Patrčky (v. t.).

* **Simandl** František, komor. virtuos (* 1840 v Blatné). R. 1870 stal se professorem při konservatoři vídeňské. S. pokládán

jest za nejpřednějšího kontrabasového virtuosa, jenž i slavného Botesiniho předčil. Jeho postavení a jeho rozhodujícímu vlivu jako řediteli koncertů vídeňské filharmonie sluší děkovati, že v koncertech filharmoniků vídeň. provedena byla díla Smetanova, Dvořákova, Fibichova a Nešverova a že naši přední umělci uvedeni byli v umělecký ruch vídeňský. Více než po 25 let řídil koncerty »Slovanské besedy« ve Vídni.

Simić 3) Djoka byl vyslancem v Cařihradě až do r. 1906. Jest nyní vyslancem ve Vídni.

Simoněnko G. F., národohospodář rus., † 1905.

* **Simonides** Jaroslav, fysik čes. (* 1856 v Třebíči na Moravě). Vystudovav gymn. v Nov. Městě za Vídní a filosofickou fakultu v Praze, suppleval na gymn. ve svém rodišti, potom byl professorem v Přerově a do r. 1907 v Kroměříži, kdy se stal ředitelem zem. vyš. reálky v Příboře na Moravě. Vydal s P. Müllerem *Fysiku pro vyš. tř. škol středních* (Praha, 1892); *O bouřích a elektřině atmosférické* (t., sv. 4. knihovny »Epochy«); *O paprscích kathodových, Röntgenových a hmotách radioaktivních* (Kroměříž, 1906); Mach-S.: *Ueber Funkenwellen* (»Sitzb.« cís. akad. věd. ve Vídni) a několik pojednání a článků v programmech pro střed. školy a v odbor. časopisech vědeckých.

Simplonský tunnel byl otevřen na podzim 1906.

* **Sincai** [šinkaj] Jiří, kronikář rumunský, z apoštolů národního probuzení rumunského (* 27. ún. 1753 či 1754 v Sămsudu [sömšudu], vesnici stolice marušské, z rodiny šlechtické, leč rolnictvím se vyživující). Studoval v Kluži a Bystřici a sotva 20letý jmenován v Blaži professorem rhétoriky a poétiky. Potom poslán do institutu de propaganda fide v Římě, kde studoval 5 let, zabývaje se také sbíráním materiálu pro dějiny rumunské. Pobyv ještě rok ve Vídni, kde s přítelem svým S. Mikem (Micul) vydal rumun. mluvnici jazykem latinským (1780), ustanoven byl ředitelem a inspektorem uniátských škol v Sedmihradsku. V úřadě tom působil 12 let, založiv 300 obec. škol, pro něž psal i potřebné knihy. Ale když po r. 1794 nastala reakce proti osvicenským ideám josefinským, S. zbaven byl místa a na základě křivých osočení vězněn. Propuštěn, marně snažil se o rehabilitaci. Odtud život jeho byl řetězem utrpení. Zprvu vyživoval se soukromým vyučováním (v hraběcí rodině Vassů), později pomocí přátel stal se korrektorem rumun. knih při univers. knihtiskárně peštské. Tu pokračoval v pracích historických a počal tisknouti svou kroniku pod názvem *Istoria Romănilor* jako přídavek ke kalendářům na r. 1807, 1808 a 1809. Avšak pokračování censura zapověděla, a S. marně se snažil napřed v Bělehradě Karlovském (1812), potom v Kluži (1814) kronice své vymoci approbace. Od r. 1814 byl nezvěstným a teprve r. 1866 bylo zjištěno, že zemřel r. 1816 u bývalých svých žáků hrabat Vassových (v Čáze). S-ova »Cronica« od r. 86—1739 po Kr. vytištěna byla po prvé úplná ve 3 dílech v Jasech r. 1853, 2. doplněné vydání vyšlo v Bukurešti r. 1886. Provedení neodpovídá původnímu širokému založení. Na práci tak ohromnou nejen že nestačily prostředky S ovy, byl na ni krátký také život jeho, utrpením a pronásledováním ztrpčovaný a zbíděný. Přes to dílo jeho, ačkoli má formu annálů, duchem kritickým, množstvím pramenův a sjednocením historie s živým proudem života národního působí dojmem skutečných dějin. Chváliti sluší toleranci jeho náboženskou, sociální povýšenost (S. hlásal všeobec. rovnost lidí) a zápal pro ideu národnostní. *Drož.*

* **Sinclair** [sinklér] Upton, spis. amer. (* 1878 v Baltimore), upozornil na sebe socialisticky myšlenými články v »Collier's Weekly«. Rázem proslavil jej tendenční neumělecký román *The Jungle* (1906, »Jatky« přel. Zd. Franta 1908) líčící zlořády při výrobě konserv v Novém Yorce; umělecky úplný úpadek značí obraz společnosti novoyorské *Metropolis* (1908); starší román tragického osudu básníkova *The Journal of Arthur Stirling* neprávem zapadl.

* **Singleton**, pseud. E. S. Holdena (Dopl.).

Sirůček Antonín, spis. čes., † jako farář 31. led. 1900 v Bělé u Pardubic.

* **Sis** František, spis. čes. (* 1880 v Maršově na Moravě). Studoval práva a nyní jest redaktorem »Jihočes. Rozhledů«. Vydal dvě sbírky dekadentních básní: *Můj dům je opuštěn* (Brno, 1902) a *Umdlené stíny* (Praha, 1902). Jeho sestra Miloslava (* 1883 v Maršově) napsala román *Hilda* a drama *Ironie konců*.

Sitenský Frant., přírodovědec čes., vyznamenán r. 1909 kommandérským křížem II. tř. švédského řádu Vasova.

Sittová Marie, dram. pěvkyně čes., † 7. led. 1907 v Praze.

* **Skalický** Jos. Ferd., hudeb. umělec čes. (* 1863 ve Vyškově). Jest ředitelem kůru starokatolického kostela sv. Salvatora a sbormistrem zpěv. spolků »Slavoje« a »Záboje« ve Vídni. Složil několik skladeb rázu církevního, jako *Missa solemnis*, *Offertoria*, *Graduale*, písně pro mužské, ženské a smíšené sbory.

* **Skalický** Jindřich M. (* 1869 v Benešově u Prahy). Absolvovav gymn. v Domažlicích a varhanickou školu v Praze, stal se městským varhaníkem v Domažlicích, kde si zařídil také hudeb. školu. Vedle menších skladeb církevních a světských vydal *Chodské písně*, upravené pro klavír.

* **Skalík** František, spis. čes. (* 22. led. 1867 v Nové Vsi u Uher. Hradiště — † 10. pros. 1904 t.). R. 1891 vysvěcen na kněze v semináři olomouckém, kaplanoval v Dobromělicích na Hané a v Želechovicích u Zlína, ale pro trvalou chorobu stal se knězem deficientem a kaplanem u hr. Harracha v Mostě nad Litavou. Vydal sbírku básní: *Sursum corda!* (Praha, 1893); *Jiskry eucharistické* (Olomouc, 1894); přeložil »Žaltář marianský« a

»Žalmy« z hebrejštiny rozměrem originálu. Sbírka básní *Bůh a svět* zůstala v rukopise.

Skalkovskij 2) K. A., spisov. rus. † 1905.

* **Skalský** Gustav Adolf, dr. theol., evangel. bohoslovec čes. (* 3. bř. 1857 v Opatovicích u Čáslavě), studoval gymnasium v Těšíně, bohosloví ve Vídni a v Erlankách, kde stál pod vlivem tamních professorů Franka a von Zezschwitze. R. 1881 stal se farářem evangel. sboru a. v. ve Vilímově, odkud odešel 1887 do Velké Lhoty u Dačic na Moravě. R. 1895 povolán do Vídně na evangel. fakultu bohosloveckou jako řád. professor prakt. bohosloví a círk. práva. Ve Vídni pečuje S. spolu s jinými o shromažďování evangelíků české národnosti, je vřelým přítelem studentstva a hájí věrně slovanských zájmů na ev. fakultě bohoslovecké. O církevní ev. život v Rakousku má S. veliké zásluhy v nejednom směru, což bylo též na jaře r. 1909 jeho jmenováním za mimoř. člena c. k. vrchní církevní rady augsb. vyzn. ve Vídni uznáno. Literární činnost S-kého je značná. Jako farář byl spolupracovníkem, po čas i redaktorem círk. časopisu »Ev. Církevníku« (i s příl. »Missionářských Listů«). R. 1891 založil pro ev. lid český kalendář s almanachem pod názvem »Hus«, posud vycházející nákladem Ev. Matice, při jejímž založení i dalším rozvoji byl též měrou znamenitou účastněn. V kalendáři tomto S. uveřejnil řadu zajímavých a cenných článků, jmen. z evangel. dějin českých. Jinak napsal a vydal: *Upomínka na den konfirmace* (1885, 2. vyd. 1900, se stručným přehledem dějin církve křesť. a nejdůležitějšími rozdíly v učení jednotlivých vyznání); *Zur Geschichte der evang. Kirchenverfassung in Oesterreich* (bis zum Toleranzpatent, Víd., 1898); *Der österreichische Staat und die evangel. Kirche in ihrem wechselseitigen Verhältnisse vom Jahre 1848—1861* (t., 1898); *Die Verwaltungsgrundsätze der evang. Kirche in Oesterreich im Lichte ihres Verhältnisses zum Staate* (d. österr. Verwaltungsarchiv, 1906); *O reformě rakouského manželského práva* (Pardubice, 1906; též něm.: *Zur Reform des österr. Eherechtes*, 1906); *Vysvětlivky k §§ 122. a 303. rak. trest. zák.* (1905); *J. A. Komenský, reformátor výchovy a školy* (1908); *Husitství za hranicemi Čech* (1901); *Československý živel na ev. bohosl. učení ve Vídni* (»ČČM.«, 1905); *Bruder Lukas von Prag u. d. »Anweisungen für Priester« vom Jahre 1527* (»Zeitsch. f. Brüdergesch.«, 1908); *K těšínskému jubileu roku 1909* (1908) a j. v. S. vydává nákl. Hoblíka v Pardubicích od r. 1906 *Písemné památky evanjelické minulosti české*, ve kteréž sbírce posud s hist. úvody uveřejnil: *Zpráva potřebná o bratřích soudcích z r. 1609*; *List Br. J. Černého bratřím soudcím z r. 1555*; *Dva visitační řády Jednoty Bratrské*; *Řád zvláštní mezi Bratřími z r. 1609*. Spolu s prof. Kvačalou vydával r. 1901 »Časopis pro evanjel. bohoslovie«, v němž sám uveřejnil obšír. stať *Z dějin praktické theologie*. S. je též spolupracovníkem sborníku »Jahrbuch der Gesellschaft für d. Gesch. d. Prot. in Oesterreich«, v němž uveřejnil řadu vědeckých pojednání a každoročně píše recense české hist. literatury. Tyto, jakož i recense hist. spisů čes. v »Theol. Jahresbericht« mají svůj význam i se stanoviska národ., informujíce cizinu o hist. vědecké práci české. Podobný cíl sleduje S. řadou článků v čas »Alter Glaube«, vych. v Lipsku, se vzhledem na ev. poměry rakouské. Vedle prakt. bohosloví a círk. práva S. zabývá se studiem dějin rak. a jmen. čes. protestantismu, nashromáždiv k vydání různé řády círk., agendy, katechismy a p. a hodlaje též časem přikročiti k vylíčení dějin čes. exulantů z XVIII. stol. *vfr.*

Skene 3) Alfred r. 1900 zvolen do říšské rady. R. 1907 povolán do panské sněmovny.

* **Skineffekt** čili povrchový effekt sluje tento zjev: Ve vodičích, kterými protéká elektrický proud střídavý, není hutnost jeho po celém průřezu jejich rovnoměrná, nýbrž roste od středu vodiče směrem k jeho povrchu. V tomto vodiči vzniká totiž magnetické pole, měnící svou intensitu i směr s proudem střídavým. Tím indukuje se v něm elektromotorická síla, mající za následek t. zv. proudy vířivé neboli Foucaultovy, které proud hlavní, vodičem tekoucí, směrem k ose oslabují, směrem k povrchu zesilují. Tím jest uprostřed vodiče proudová hutnost nejmenší, na povrchu největší. Čím větší počet period má proud střídavý a čím většího je vodič průměru, tím více je proud vytlačován ze středu vodiče na povrch. Ve svém účinku jeví se jako zdánlivé zvětšení odporu vodiče, poněvadž účinný průřez se s-em zmenšil. Při proudu stejnosměrném jest ohmický odpor menší, poněvadž se rovnoměrně využije celého průřezu vodiče. Na s. prvně poukázal lord Kelvin, který shledal, že s. závisí na počtu period (∾) a na čtverci průměru vodiče (d^2 v cm^2). Při jiných vodičích z nemagnetických kovů změní se hodnoty S v poměru specifického odporu dotčeného kovu k specifickému odporu mědi. Při vodičích z kovů magnetických (na př. železných drátech) pozmění se veličina S v poměru permeabilit, takže odpor v nich může podstatně stoupnouti. Poněvadž v sítích elektrických u nás je nejvýše 50 period a průměr vodičů sotva kdy překročí 2 *cm* (tedy pro ten případ v $d^2 = 200$), možno vliv s tu zanedbati. Při velmi silných vodičích a vysoké frekvenci, na př. million period za vteřinu, jako je tomu při t. zv. proudech Teslových, prochází proud elektrický již jen nejhořejší vrstvou vodiče. Odtud se vysvětluje, proč Teslovy proudy i při napětí mnoha tisíc voltů lidskému organismu neuškodí, neboť do těla vůbec nevniknou. *VPk.*

* **Skitalec** (pseud.), vlastně Stěpan Gavrilovič Petrov, spis. rus. (* 1868), pochází ze selské rodiny v samarské gub. Dětství své trávil v nouzi a hoři. Spolu s otcem hrál na housle a zpíval na výročních trzích v rus. městech. V 16. roce věku vstoupil do učitel-

ského semináře, odkud však byl záhy vyloučen. Potom byl zpěvákem, soudním písařem a členem kočujícího maloruského pěveckého sboru Kropivnického. R. 1898 počal psáti do časopisu »Samarskaja Gazeta« verše a veršované feuilletony. Za 2 léta napsal tenkráte 20.000 veršův. V Samaře seznámil se s Maksimem Gorkým, což rozhodlo o dalším jeho osudu. Vlivem Gorkého počal zabývati se vážně svými literárními pracemi. Z té doby pochází i jeho nejlepší povídka *Oktava* (»Žizň«, 1900, čís. 11.), kterou obrátil na sebe pozornost širší veřejnosti. Potom usadil se v Nižním Novgorodě s Gorkým, s nímž byl r. 1901 uvězněn. Brzo potom byl znovu uvězněn. R. 1903 vyšel první svazek jeho díla: *Razskazy i pěsni*. V l. 1901—2 přidružil se k moskevskému literárně-uměleckému kroužku a tou dobou byl vpočten mezi nové literární naděje rus. Povídky jeho oplývají jemným koloritem slov, teplým tónem a náladou v pravdě poetickou. Jako básník S. snaží se přesvědčiti čtenáře, že surové myšlenky a slova příliš dobře zná a sám praví: »Já celý, všude byl v ohni . . . píseň má je divoká a v slově »proklínám« všechno se ve mně slilo.« Uměleckou cenou vynikají zvláště povídky vydané pod titulem *Ogarki* (1906). *Tmk.*

* **Skjären** [šern], rusky šery, něm. Schären, Scheeren, nesčetné skalnaté a holé ostrůvky v Baltickém moři na pobřeží Finska a Švédska.

Sklifasovskij N. V., chirurg rus., † 1904.

* **Sklo** rýžové viz Alabastrové sklo.

* **Skobelev**, od r. 1907 jméno m. Nového Margelánu (v. t.).

Skram 2) Amalie, spisov. dánsko-norská, † 1905.

Skraup 2) Zdenko Hans, chemik, jest od r. 1907 professorem chemie na univ. vídeňské.

* **Skraup** Karl, syn Jana N. S-a, dramatik a herec něm. (* 1851 v Praze — † v březnu 1909 v Erfurtě), vstoupil v dvacátém roce k divadlu, měl engagementy u rozličných jevišť německých, za ředitelství Edmunda Kreibiga byl r. 1884—85 režisérem něm. zem. divadla v Praze a zde také po deset let redaktorem a divadelním kritikem v »Deutsches Abendblatt«. Odtud přešel r. 1894 jako vrchní režisér do Kasselu, pak do Štutgartu, r. 1888 až 1901 byl artistickým ředitelem divadla v Curichu, r. 1904 stal se vrchním režisérem Deutsches Theater v Berlíně a řídil od r. 1905 městské divadlo v Erfurtě Z dramatických jeho prací uvádíme: veselohru *Drei Systeme* (1876); činohry *Schein trügt* (1881); *Katastrophen* (1884); *Familie Hartung* (1886); *Legitimiert* (1891); k praxi deklamační odnášejí se jeho *Rhetorische u. dramatische Ausbildung* (1888); *Methodik d. Stimm- und Sprachbildung* (1889); *Katechismus d. Mimik u. Gebärdensprache* (1892).

* **Skrbek** Bedřich, spis. čes. (* 1860 v Nymburce n. L.). Absolvovav měst. reálku v Pardubicích, vstoupil do knihtiskárny F. a V. Hoblík tamtéž, kde působí jako účetní. Se zálibou pěstuje numismatiku a archaeologii svého okolí, přispívá do venkovských časopisů, do »Časopisu Společnosti přátel starožitností čes.« (*Kunětická Hora*, roč. VI., též o sobě; *Architektonické památky ze zámku Pardubického*, roč. VII.), do »Věstníku Československ. musei a spolků archaeol.«, »Československých Letopisů musejních«, při nichž rediguje přílohu »Numismatické štítky«. Podle jeho zápisků zpracován »Průvodce Pardubicemi«.

Skrbenský ze Hříště Filip, otec arcibiskupa pražského, † 1908.

* **Skřivánková** Augusta, dramat. umělkyně franc. (* 1823 v Rouenu — † 1909 v Paříži), dcera čes. hudebníka a franc. herečky Lericheové Hrála v l. 1843—80 na pařížských divadlech, vynikajíc obzvláště jakožto soubretta, v kterémžto genru překonávala mnohdy i svoji mistryni, proslulou Déjazetovou. Zůstala i po svém odchodu na odpočinek vždy vítaným hostem na jevišti, vyznamenávajíc se do poslední chvíle svého života nevšední svěžestí ducha i výkonů. Její jméno psali v Paříži »Scriwaneck«. *Li.*

* **Skružný** Josef, publicista a dram. spis. čes. (* 1871 v Dol. Krči u Prahy). Přispívá hlavně do časopisů humoristických i denních a o sobě napsal aktovky: *Před premierou*; *Darebák*; *Na lešení* a *Ptačí mozky*, jež provedeny byly v »Uranii« a na měst. divadle v Plzni.

Skrydlov N. I., místoadmirál rus., v čci 1906 jmenován vrchním velitelem černomořského loďstva a černomořských přístavů; v dub. 1907 zproštěn tohoto velitelství.

* **Skuhravý** Julius, spis. čes. (* 1859 v Praze). Studoval na akadem. gymn. a učitel. ústavě v Praze; od r. 1878 učitelovai v Žabovřeskách, Libochovicích, Holešovicích, Vršovicích, odkudž přeložen na Kr. Vinohrady, kde jest učitelem kresby ornamentální na pokrač. škole průmyslové a správcem dívčí školy. Samostatně vydal: *Mezi dětmi*, illustr. básně (Praha, 1889); *Prosté črty*, povídky (Terezín, 1886); *Vyučování pravopisu ve II. tř. školy obecné* (Praha, 1893); *Kresba ornamentálná na základě českých a slovanských ozdob lidových* (t., 1900); *Ornament* (t., 1905); *Moderní výzdoba ploch* a *Živnostenské zákonodárství*.

* **Skutsch** Franz, klass. filol. něm. (* 1865 v Nise), od r. 1890 soukr. docent, od r. 1896 ř. professor klass. filologie na universitě ve Vratislavi. Kromě badání metrického a studií o Plautovi proslul jmenovitě skvělými pracemi z dějin římského písemnictví, jimiž zvl. Vergilius a jeho doba nově osvětleni: *Aus Vergils Frühzeit* (1901); *Gallus u. Vergil* (1906). Do P. Hinnebergovy »Kultur der Gegenwart« (1905) napsal znamenité dějiny latinské řeči. Rediguje časopis pro lat. a řec. řeč »*Glotta*«.

* **Skýba** Josef, pseudonym Děhylovský, čes. spisovatel-samouk (* 1851 v Děhylově ve Slezsku). Vychodiv obec. školu v Plesné

učil se řemeslu truhlářskému ve Vídni. Od r. 1881 je službou u pošty v Paskově a zároveň starostou tamního »Sokola«. Od r. 1881 je literárně činný, píše do brněn. »Hlasu«, »Opav. Týdenníku«, »Našince«, »Pozora«, »Lidových Novin«, »Ostrav. Denníku«. Některé jeho veršované práce otiskl »Náš Domov«, »Slezský Věstník« a »Opavský Týdenník«.

* **Skýpala** Otakar, učitel čes. (* 16. září 1877 v Mor. Ostravě, kde jest od r. 1896 učitelem). R. 1905 založil časopis Moravsko-Slezská Revue, kterou až posud vydává a spolurediguje s br. Mrštiky. Při téže revui založil r. 1906 literární sbírku: »Knihy mor. autorů«, v níž vyšly spisy J. Uhra, E. Sokola, Kalusa, Jeřábka, Holého, Kurta, Kramoliše, Jahna, Kovandy. Sám byl liter. činný řadou článků v listech paedagogických a revuálních. Sepsal a vydal několik publikací o Ostravsku a Slezsku. Rovněž politicky se účastní života ve straně mor. pokr.

* **Sládkovičov-Braxatoris** Martin, spis. sloven. (* 1863 v Radvani ve stolici zvolenské). Studoval na gymn. v Báňské Bystřici a na lyceu prešpurském, studia theologická konal v Roztokách v Mekl. a v Lipsku. R. 1887 stal se duchovním, kaplanoval v Nagy laku u literárně činného Ondřeje Seberiniho, potom byl po boku biskupa Baltika v Lipt. Sv. Mikuláši a od r. 1891 působil u Jana Lešky v Březové. »Sloven. Pohľady« a »Církevní Listy« přinášejí jeho práce, jimž podkladem jsou motivy biblické. Jeho *Sebrané spisy* vycházely od r. 1901 v Turč. sv. Martině.

Sladomel Vilém, spis. čes., † 28. čce 1905 ve Slatinách.

* **Slatinská**, divadelní jméno Marie Hübnerové (v. t., Dopl.).

* **Slavejkov** Penčo, vyn. básník bulh. (* 1866), syn S-a 1), po prvé vystoupil na veřejnost r. 1888 sbírkou lyrických básní: *Momini səlzi*. Potom vydal: *Epičeski pésni* (1896) a *Blénove* (pravé perly bulh. poesie). V básni *Kərvava péseň* S. velebí zápal bojovníků za svobodu Bulharska. Verše S-a jsou velmi zvučné, procítěné a oduševnělé. Poetická nálada jeho je pochmurná a pessimistická. Většina jeho básnických výtvorů jest charakteru filosofického, jako na př.: *Mikel Andželo*; *Psalom na poeta*; *Ostrovət na blažennitě*; *Sénkata na svərchčověka* a j. Poesii své S. svěřil nejhlubší tajemství své duše. Pohříchu však poesie jeho není dostupna větší části bulh. národa. S vystoupením S-a lze však právem mluviti o bulharském národním básnictví. Hrdinou a nositelem základní idey básnického tvoření S-a jest otec Balkán a to ne jako abstraktní personifikace, nýbrž jako živoucí bytost mající účastenství v osudech národa bulh. Znám je také jako autor literárně-kritických studií uveřejněných hlavně v časopise »Misъl«. S. vydal dále spisy svého otce s monografií o něm a přeložil spolu s Konstantinovem do bulharštiny Puškina, Lermontova a j. *Tmk.*

* **Slavičinský** J. M., pseud. Jana Misárka (v. t.).

Slavík 4) Jan, paedagog, † 2. srpna 1906 na Smíchově. — **S.** 7) Alfred, geolog čes., † 30. led. 1907 v Praze. — **S.** 8) Vladimír stal se r. 1909 po dv. r. prof. Reinsbergovi řádným prof. soudního lékařství při české fak. lékařské a mimo jiné vydal obsáhlý spis: *Soudně lékařská diagnostika otrav* (Praha, 1908). — **S.** 9) Frant., přírodopisec čes., habilitoval se r. 1906 pro mineralogii na české universitě, r. 1908 na české technice. Jest mimoř. členem Král. čes. spol. nauk od r. 1905, členem Komitétu pro výzkum Čech od r. 1908. Vydal dále: *Studie o rudním obvodu stříbrském a některých jeho minerálech* (»Rozpravy« Čes. akademie, 1905); *O salmiaku vesuvském z r. 1906* (t., 1907); *Whewellit ze Slaného* (t., 1908 a 1909); *Brazilský fenakit* (t., 1909); *O některých barytech karbonu kladenského* (t., 1909); *Praekambrium v poříčí Mže* (»Sbor. Čes. spol. zeměv.«, 1907) a monografickou studii *O spilitických vyvřelinách v praekambriu mezi Kladnem a Klatovy* (»Archiv pro přír. prozk. Čech«, 1909, též něm.). Společně s A. Hofmannem vydal: *Ueber Telluride in einem Aplitgange bei Zduchovic* (»Věst.« Král. čes. spol. nauk, 1909) a *O manganatých minerálech z Veitsche ve Štýrsku* (»Rozpr.« Čes. akad., 1909). Přeložil z ruštiny V. I. Vernadského »Nástin rozvoje krystallografie« (Pr., 1904) a napsal mimo jiné stati a referáty časopis.: *Vesuv a jeho letošní výbuch* (»Sborník české společnosti zeměvědné«, 1906).

* **Slavík** Josef Eugen, politik čes. (* 1848 v Úřeticích u Chrudimě), studoval na gymnasiu v Litomyšli a práva na universitě v Praze. R. 1875 převzal správu uměleckého mlýna v Ml. Boleslavi. K jeho podnětu založen spolek mlynářů českomoravských. R. 1885 zvolen do říšské rady za venkovské obce pardubické jako kandidát strany národní. Zabýval se studiem rakouského celnictví a tarifů železničních a vydal monografii: *Clo obilní a sazby železniční* (1886).

* **Slavík** Eduard, lékař čes. (* 1863 v Karlíně u Prahy). R. 1890 dosáhnuv doktorátu na čes. universitě, dlel delší dobu na různých dermatologických klinikách v cizině a pak za studiem léčby světelné v Kodani u Nielse R. Finsena a jiných, načež založil v Praze ústav světloléčitelský. Vedle vědeckých článkův a studií v »Časopise čes. lékařů« a Pelclových »Rozhledech« vydal samostatně: *Aktinotherapie čili léčení světlem, Röntgenovými paprsky a proudy vysoké frequence* (Praha, 1902).

* **Slavíková-Welsová** K. viz Karla Welsová.

Slavínská Jindřiška † 11. čce 1908 v Praze při neštěstí na jub. výstavě.

Slavjanskij Dmitrij Aleksandrovič, pěvec rus., † v čci 1908 v Ruščuku.

* **Slevogt** Max, malíř něm. (* 1868 v Landshutě). Po studiích v Mnichově a v Paříži a cestách v Dánsku a Italii bydlil v Mnichově, od r. 1901 v Berlíně, kdež náleží k předá-

kům berl. secesse. S. jest v umění neohrožený naturalista velikých figurálních koncepcí, které při veškerém impressionistickém zachycování chvilkového pohybu a nervního záchvěvu mají nesporný rys monumentality; podobizny a volné komposice na antická themata jsou jeho specialitou. Z děl S-ových chová mnichovská Pinakotheka triptychon *Marnotratný syn* (1898) a *Svatvečer* (1899), galerie ve Štutgartě: *Bílý d'Andrade* (1902); hamburská Kunsthalle podobiznu *senátora Oswalda* (1905) atd. Z grafických děl S-ových vyniká 15 lithografií k Iliadě *Achill* (1908) a 35 perokreseb ku W. Clairově povídce *Coranna* (1908).

Slezsko. Dějiny. V poslední době bylo znamenati silné hnutí českého lidu ve S-ku. Počátek učiněn byl velikým táborem lidu — 20. srpna 1905 — v Kylešovicích u Opavy, jehož se účastnilo asi deset tisíc čes. lidu. Zde žádáno, aby národnosti české ve S-ku poskytnuta byla ústavou zaručená ochrana právní, aby byly prováděny předpisy ústavní o svobodách občanských, aby byla provedena volební oprava na základě všeobecného práva hlasovacího; dále žádáno za respektování požadavků čes. lidu v otázkách kulturních, především školských, a konečně aby byla provedena jazyková rovnoprávnost před soudy a úřady politickými, školními, církevními, finančními, poštovními a dopravními.

Volební oprava, do které činili si slezští Čechové značné naděje, přinesla jim — ovšem také následkem menší národní uvědomělosti — těžké zklamání; připadáť průměrně jeden český poslanec na 72.000 Čechů, kdežto jeden německý na 32.000 Němců. Z 15 slezských poslanců jsou Češi 2, Poláci 3, ostatní Němci (kdežto skutečný poměr národnosti v % je: Čechů 22·05%, Poláků 33·21%, Němců 44·69%).

Slezský sněm několikrát pokusil se řešiti otázku užívání jazyka u autonomních úřadů; tak zejména na podzim r. 1907 byl učiněn kompromiss o jednání zemskými jazyky v autonomní službě ve S-ku, jímž působeno ke sblížení národností zemi obývajících. Zemský výbor tehdy byl zmocněn, aby k úpravě úředního obcování se samosprávnými úřady první stolice učinil náležité opatření podle zásad právě ujednaných a zřídil kancelář k překládání. Zemský výbor ve smyslu toho se usnesl tak, že úřední řečí zemského výboru, zemských úřadův a zemských ústavů bude němčina; podání českou nebo polskou řečí učiněná budou vyřizována, ale jazykem německým. V témže sedění na podzim r. 1907 provedena částečná změna volebního řádu pro S., jímž zavedena přes protest slovanských poslanců čtvrtá kurie, kterou si něm. většina utvořila tak, aby převaha její byla ještě sesílena. Nejnověji pak obrátil k S-ku pozornost vypuklý spor polsko-český v Těšínsku, jejž upřímnou vůlí zúčastněných činitelů podařilo se sice částečně urovnati, ač jistě ne trvale.

Slonimskij 1) Zinovij, učený žid, † 1904.

***Sluková** Anežka, provd. Čermáková, spisovatelka čes. (* 1864 v Dol. Pasekách pod Ještědem). S K. Světlou dostala se do Prahy, kde navštěvovala školu »Výrob. spolku« a podrobila se zkoušce z ručních prací pro industriální učitelky. S E. Krásnohorskou vydala: *Z pohádky do pohádky* (Praha, 1892); *Našim poupátkům* (t., 1895); *Povídej, povídej!* (t., 1893); *Z knihy do srdečka* (t., 1895); o sobě vydala: *Vzpomínky na Kar. Světlou* (t., 1909, J. Otto); přepracovala a k tisku upravila Raichlovy pohádky: Nové pověsti a pohádky a j. a přispívala do žen. časopisův.

***Slup** jest jalový žlab v jezu s laťovým dnem a prohlubeninou na konci, do níž se chytají ryby, zvláště úhoři. Podle rybář. zákona nesmějí se zakládati s-y nové, ale stávající se neruší.

Slup má 271 d., 1266 ob. n. (1900).

Smetana 3) Bedřich a cizina po roce 1892. Velkolepý úspěch »Prodané nevěsty« a »Dalibora« ve Vídni r. 1892 otevřel S-novi koncertní podia a operní scény v cizině. Vídeň sama hned r. 1893 zařadila »Prodanou« do repertoiru své dvorní opery, kamž uvedla i »Hubičku« (1894), »Tajemství« (1896) a »Dalibora« (1897). V posledním roce svého ředitelování (1907) G. Mahler chtěl tu vypraviti i »Libuši«; pohříchu jeho odchod do New Yorku akci celou zmařil. Na německých divadlech a koncertech v Rakousku i v říši je S. již populární. Všecky jeho skladby octly se na koncertních podiích (Mnichov jest první z německých měst, kde proveden již celý cyklus »Má vlast«). Všecky jeho opery Němci znají a některé z nich, zejména »Prodaná«, »Dalibor« a »Hubička« zakotvily pevně v repertoiru. Přes 80 scén od největších až k nejmenším S-anu hraje. Správně tvrdí dr. Zdeněk Nejedlý (ve »Dni« 13. list. 1907), že »Prodaná« jest dnes v Německu z nejpopulárnějších oper, bez níž žádné jen trochu slušné divadlo se neobejde; populárnost ta patrna i mimo divadlo. Provádění »Prodané« v Německu bývá však — bohužel nezdařilé; o tom píše Petr Kalán v »Divadle« (2. číslo 1907) a Walter Pätow vytýká Berlíňákům v »Tägliche Rundschau«: »Zde v Berlíně nechtěl bych se s »Prodanou nevěstou« na témž místě, kde jsem ji včera viděl, opět setkati, abych nebyl znovu upozorněn na to, jaký zločin se ve velikém Berlíně páchati může na nejryzejším umění!« V Antverpách na divadle vlámském sehrána s úspěchem již »Prodaná« (1895), »Dalibor« (1903) a »Hubička« (1905), ale za to neprorazila »Prodaná« pro mizerné provedení v Brusselu na scéně francouzské, 20. ún. 1907 (první provedení v jazyku francouzském). Neúspěch tento zničil naděje, že by S. mohl přes Brussel slaviti vjezd do Paříže. Paříž, zrovna tak jako všecka ostatní města západní Evropy zná S-nu ponejvíce jen z provádění koncertních — a tu většinou aktéry jsou Češi: České kvartetto, Ševčíkovo kvartetto, čeští dirigenti (zejména Nedbal,

který o světové výstavě r. 1900 předvedl Colonnovým orchestrem »Vltavu«), Pěvecké sdružení moravských učitelů, virtuosové atd. Když potom na tyto mocné výkřiky zazní ozvěna, jest jen slabá: Ouvertura ku »Prodané« v divadle pařížském v Pousetu (1906), kvartett »Z mého života« 24. prosince 1907 sehraný sdružením Firmin Touche, kdy na programmu označen autorem O.(!) Smétana — a jsme hotovi. Celá řada průkopníků pomáhá S-novi na horká prkna pařížská: mezi prvními je to kněžna Metternichová, z Čechů pak zejména prof. Hantich a z Francouzů Camille Mauclaire, William Ritter, Combarieu a v novější době paní Juliette Adamová; posud jejich namáhání je marné. Častokráte v posledních letech oznámeno provedení »Prodané« v Paříži v našich časopisech (na př. v »Daliboru«, XXX. roč., č. 14.—15.), ale nikdy k němu nedošlo. Pozornější k S-novi jsou Francouzi ve Švýcarsku, kteří jeho práce dávají často na programm svých koncertů (nejvíce v Lausanně). V jazyku vlašském »Prodaná nevěsta« po prvé sehrána 9. říj. 1905 v Miláně s velikým úspěchem. Od té doby častěji všímáno si S-novy hudby na vlašských koncertech. Anglie zná S-nu jak z koncertů (nejvíce z dirigentů všímá si ho tu Hans Richter), tak z divadel: anglickým jazykem sehrána »Prodaná nevěsta« společností »C. Rosa Op. Comp.« v Birminghamu, Glasgowě, Edinburce a v jiných městech Anglie a Skotska. V německém rouše předvedena v Londýně, v lednu 1907 v Covent-Gardenu v operní stagioně, již uspořádal van Dyck. Norové, Švédové, Maďaři — všichni S-novu hudbu znají a ve svých listech dovedli ji oceniti. Slované jižní právem pokládají mistra za největšího hudebního skladatele slovanského; na scénu i na koncerty pomáhají mu tu také Čechové, jichž mezi Jihoslovany je hojně zaměstnáno. Poláky je S. téměř zbožňován; že tvrzení to není nadsázkou, dosvědčil veliký úspěch »Prodané« ve Varšavě: za čtyři neděle dávána dvacetčtyřikráte! Rusko bylo dříve pro S-nu tvrdým oříškem. Odmítavé stanovisko ruské kritiky při prvním provedení »Prodané« v Petrohradě ještě za S-nova života (1870) opětovalo se v r. 1900 v témž městě vůči »Daliboru«. Ani sehrání »Prodané« na městské opeře v Kijevě r. 1903, kdy vypravil dílo F. A. Šubert, ani provedení téže opery v témž městě r. 1908 na maloruské scéně divadla »Gramotnosti« nenasvědčuje tomu, že S. na Rusi zdomácněl. Nepoměrně lépe daří se tu jeho skladbám na koncertech, kam bývají zařazovány po většině zásluhou Čechů i ruských přátel české hudby, jakými jsou na př. Vinogradskij, Ivanov, Balakirev, Gorlenko-Dolina a j. Nedávnou revolucí otevřeny však brány všemu pokroku na Rusi a r. 1908 zemřel v Petrohradě největší nepřítel S-novy hudby v Rusku N. A. Rimskij-Korsakov: doufejme, že nastane pro S-nu také obrat k lepšímu. I v ostatních dílech světa S. znám; nejvíce v Americe, kdež »Prodaná« dávána různými společnostmi za různého úspěchu podle toho, jak je sehrána. Na jaře r. 1909 byla provedena za dirigování G. Mahlera v metropolitní opeře v New. Yorku; obavy, zda finanční nezdar provozování mimovlaských oper provedení to nezmaří, se tedy neuskutečnily. Též ze Surabaje v Indii mám zprávu, že tu přičiněním virtuosa Josefa Šrogla sehrán kvartett »Z mého života«. Kritika tamní psala: »Dojem, jejž způsobilo S-novo kvartetto, byl hluboký.« Celkem lze říci, že S-nova hudba v cizině je na vítězném postupu, ač k svému cíli jde zvolna. Dvořák svět ovládl rázem — S-novi a jeho škole náleží budoucnost. Cizojazyčná literatura o S-novi se utěšeně množí: celé řady časopisů německých, francouzských, anglických atd. přinášejí krátké či delší studie a kritiky. Z delších studií jmenuji Josefa Srb-Debrnova práci o S-novi v »Oesterreich-Musik- u. Theater-Zeitung« (1894), Hantichův článek o S-novi v »La Revue musicale« (1904), studii Ofelie Szretterové, S. e musica boema v »Rivista per tutti« (1905), článek o S-nově »Libuši« a pověstech, jež se k české kněžně vztahují v »Le Courrier musical« (1907) od C. Mauclairea a mn. j. Ještě obšírnější studie jsou o S-novi: ve spisu R. Batky »Die Musik in Bohmen« (1906; ve sbírce »Die Musik«) a v krásném, illustrovaném díle »La musique tchèque« (1908) od prof. Hanticha. Ze samostatných spisů sluší vytknouti: Bronislav Wellek, Friedrich S. (1895); F. V. Krejčí, Friedrich S. (1906 v berlínské sbírce »Moderne Musiker«) a W. Ritter S. (1907, v pařížské sbírce »Les maîtres de la musique«. Obšírné monografie o šíření se S-novy hudby v cizině posud nemáme. Thema to probíráno hojně v našich časopisech — bohužel, že jen kuse. Pokus o soustavné zpracování učinil J. Machač článkem: Bedřich S. a cizina do konce r. 1908 (»Ratibor« 1909). *Jos. Machač.*

Smetánka Emil, filolog čes. R. 1908 jmenován mimořádným professorem českého jazyka a literatury na čes. universitě v Praze. Vydal ještě obsáhlou staročeskou památku *Životy sv. Otců* (Sbírka pramenů, vydávaná III. tř. Čes. akademie, Praha, 1909) a pokračuje ve vydávání »Staročeského Slovníku« Gebauerova.

* **Smetanoměr** v. Crêmometr.

* **Smetanová** Barbora, druhá choť Bedř. Smetany (v. t., 495 *a*), † 14. pros. 1908 v Luhačovicích.

Smirnov 3) A. I., literární historik rus., † 1905.

* **Smluvní přístavy** (něm. *Vertragshäfen*, angl. *treaty ports*) nazývají se v Číně přístavy, jež jsou otevřeny cizozemskému obchodu. Smlouvou ujednanou v Nankingu r. 1842 Čína otevřela anglickému obchodu pět takových přístavův a připustila, aby tam zřízeny byly anglické konsuláty (viz Čína, str. 746 *a*). Mírem tientsinským a později byl počet přístavů těch značně zvětšen. Podle posledního, neúplného však seznamu jest takových přístavů 33.

***Smoking** [smó-], vl. s-jacket, je krátký společenský kabát pro pány, z černého hladkého sukna bez šosů, a v předu silně vystřižený. Je méně slavnostní nežli frak a užívá se ho při večírcích rázu volnějšího neb intimnějšího.

***Smrekar** Milan, právník a belletrista chorv. († 1908 v Záhřebě). Byl sekčním radou zemské vlády chorvatské. Z literárních prací jeho budiž uvedeno zvláště několikasvazkové dílo: *Priručnik za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.* S. pokusil se i na poli krásného písemnictví.

***Smrtka** Josef, paedag. spis. čes. (* 1858 v Borohrádku). Studoval nejprve na stát. škole průmyslové ve Vídni a potom na ústavě učitel. v Kut. Hoře. Od let 80tých XIX. stol. jest literárně činný, přispívá do čelných časopisů paedagogických a od r. 1897 vydává a rediguje výchovný časopis »Škola našeho venkova«.

Sobko Nikolaj Petrovič, rus. historik umění, † 1906.

***Söderberg** Hjalmar, spis. švédský (* 1873 ve Štokholmu). S., žák moderních Francouzů, jmenovitě Anatola France, zároveň však společenský analytik rodu Ibsenova, vystoupil dvěma svazky novell *Förvillerser* (1893, »Poblouzení«) a *Historietten* (1898), v nichž koncisním, hutným a stručným slohem s lehkou ironií a psychologickou pronikavostí vylíčil společnost štokholmskou; v knize povídek *Det mörkner öfver vägen* (1908, »Na šeřících se cestách«) vrátil se k tomuto okruhu. Mistrovskými S-ovými díly jsou autobiografický román prosycený poesií dětství a bolestnou elegií zmařeného života *Martin Birks ungdom* (1901, »Mládí Martina Birka) a trpká tragédie ženské duše pojatá ryze Ibsenovsky *Gertrud* (1906); kniha psychopathologické analysy *Doktor Glas* (1905) nestojí na stejné výši. Srv. čl. Anny Brunemannové v »Litt. Echu« IX., 1907.

Sokolov 21) Matvěj Ivanovič, slavista rus., † 1906. — **S.** 22) Nik. Aleksějevič, geolog rus., † 15. ún. 1907 v Petrohradě.

***Sokolov** Nikolaj Aleksandrovič, hud. sklad. rus. (* 1859), jest nyní professorem na petrohradské konservatoři. Ze skladeb jeho sluší především uvésti: *Divoké labutě* (ballet), potom hudba k »Zimní pohádce« od Shakespearea, elegie, serenády pro orchestr, skladby pro klavír, romance, sbory a pod.

Sokolovskij 2) Pavel Aleksandrovič, agrární historik rus., † 1906.

Soldatěnkov Kozma Těrenťjevič, nakladatel rus., † 1901 v Moskvě.

Solovjev 6) Vsevolod Sergějevič, spis. rus., †1903. — **S.** 7) Vladimir. První svazek jeho *Dopisů* vydal 1908 E. L. Radlov. Obsahují korrespondenci s N. J. Strachovem, M. Stasjulevičem, A. N. Pypinem, N. J. Grotem, A. Kotljarevským, biskupem Strossmayerem a jinými filosofy, slavisty a publicisty. Svazek druhý bude obsahovati korrespondenci s knížetem Sergějem P. Trubeckým.

***Solovjev** Jevgenij Andrejevič, spis. rus. (* 1863 — † 1905), studoval na historicko-filologické fakultě petrohradské univ. Potom byl učitelem na gymnasiu. V této době pod pseud. Skrib proslul svými feuilletony v časopisech »Russk. Žizň« a »Novosti«. Současně přispíval do »Biografické Bibliotěky« F. F. Pavlenkova, pro niž napsal řadu biografií vynikajících spisovatelů rus. R. 1893 **S.** vydal zajímavou sbírku povídek a črt ze života rus. mládeže pod titulem: *V razdumji.* R. 1898 vydal pak spis: *Bělinskij v jego pisjmach i sočiněnijach* (Petr.). Dále napsal: *Knigi o Čechově i Gorjkom* (Petr., 1901); *Očerki iz istoriji russkoj litěratury XIX. věka* (t., 1903); *Opyt filosofiji russkoj litěratury* (vyd. 1905 pod pseud. Andrejevič). Kniha ta měla veliký úspěch i v kritice i v obecenstvu. T. r. vyšla jeho *Monografija o Tolstom.* V srpnu r. 1905 **S.** náhle zemřel. **S.** jeví se nám výlučně jako kritik-publicista. Nebezpečno bylo by však spolehnouti pouze na jeho historicko-literární a kritické práce, které namnoze vyznamenávají se četnými nedostatky a omyly. *Tmk.*

***Somálské pobřeží Francouzské** (úř. *Protectorat de la Côte de Somali*) rychle se rozvíjí následkem zbudování trati z Džibuti do Harráru (v. t., Dopl.). R. 1907 činil dovoz 15,855.647 fr. (hlavně bavlněn. zboží) a vývoz 23,091.018 fr. (káva, slonovina a kůže). Drah je na 200 *km.*

***Somolicky**, pseud. básníka slovenského Isidora Žiaka. Ze samostatných jeho spisův uvádíme: *Na svite*, básně (Ružomberk, 1892); *Bájky* (Turč. sv. Martin, 1899). *Tmk.*

Somov 2) Andrej Ivanovič, spis. rus., † 13. čna 1909. Jeho další díla: *Antuan Virc*; *Pavel Andrejevič Fedotov*; *Ženščiny-chudožnicy*; popsal v nádherných dílech obrazy petrohradské Ermitáže, pak obrazy obrazárny londýnské a drážďanské. *Dr. -n.*

***Somov** Konstantin Andrejevič, malíř rus. (* 1869 v Petrohradě), syn S-a 2), studoval na carské umělec. akademii v Petrohradě. Později odebral se do Paříže, načež r. 1899 navrátil se do Petrohradu. Malby jeho vyznamenávají se původností a silným smyslem pro poesii přírody a její nádherné barvy. Proto počítán bývá k nejlepším mladým malířům rus. Obrazy své **S.** vystavoval na umělec. výstavách v Petrohradě, Moskvě a v Německu, kde talent jeho došel všeobecného uznání. Z maleb jeho sluší zvláště jmenovati: *Dáma v šedém plášti* (v Treťjakovské obrazárně v Moskvě); *Duha*; *Scéna z »Pikové dámy« Puškinovy* (aquarell, v berlínské národní obrazárně); *Srpen*; *Ostrov lásky*; *Bílá noc*; *Zašlé doby* a j. Vedle toho **S.** obohatil svými illustracemi mnoho vzácných a cenných knih. Poslední dobou se zdarem zkoušel své síly i ve skulptuře a provedl: *Dáma snímající škrabošku* a skupinu *Zamilovaní.* *Tmk.*

von **Sonnenthal** Adolf, herec něm., † 4. dub. 1909 v Praze, kde dlel na pohostinských hrách, a pochován ve Vídni.

Sonnino Sidney, stát. ital., byl r. 1906 od února do května ministerským předsedou.

Sorel 2) Albert, historik franc., † 29. čna 1906 v Paříži.

Souček 2) Bohumír, lékař čes., † 6. čna 1906.

Soukup 6) František, spis. a politik čes. R. 1907 zvolen poslancem do říšské rady v Praze VII. Je členem představenstva společného svazu poslanců sociálně-demokratických všech národů Rakouska. Mimořádnou pozornost vyvolala jeho řeč na prospěch Slováků při jednání o rak.-uher. vyrovnání. *Št.*

Sova 2) Antonín, básník čes. Napsal ještě: *Tři zpěvy dnešků a zítřků* (Praha, 1905); *O milkování, lásce a zradě*, povídky a črty (t., 1909); *Lyrika lásky a života* (t.).

Sovětov A. V., národohospodář ruský, † 1901.

Spasowicz Wł., spisov. polsko-ruský, † 27. říj. 1906 ve Varšavě.

Speranskij 4) Michail Něstorovič, slavista rus. Z dalších jeho spisův uvádíme: *Iz istoriji otrečennych knig.* I. *Gadanija po Psaltiri.* II. *Trepetniki* (Petr., 1899); III. *Lopatočnik* (t., 1900); *Oktjabrskaja minej a do-Makarjevskago sostava* (»Izvěstija otd. russkago jazyka i slov. Imp. akad. nauk«, 1901, VI, 1); *Leon's des Weisen Weissagungen nach dem Evangelium und Psalter* (»Archiv für slav. Philolog.«, 1903, XXV); *Perevodnyje sborniki izrečenij v slavjano-russkoj pisjmennosti* (Moskva, 1904); *Serbskaja cerkovnaja bibliotěka v XVII. v.* (Charkov, 1904); *Slavjanskaja metafrastovskaja minej a* (»Izvěstija otd. russk. jazyka i slov.«, 1905, IX, 4); *Zavěty iz patriarchov v starinnoj češskoj pisjmennosti* (»Sbornik v česť Lamanskago«, Petr., 1905). *Tmk.*

* **Sperl** August, spis. něm. (* 1862 ve Fürtnu), žije jako knížecí archivní rada v Castellu v Dol. Francích. Mimo práce historické (*Dr. Georg Christ. Aug. Bombard*, 1890; *Pfalzgraf Philipp Ludwig von Neuburg, sein Sohn Wolfgang Wilhelm und die Jesuiten*, 1895; *Der oberpfälzische Adel und die Gegenreformation*, 1900) vzdělává též s úspěchem historický román. Uvádíme: *Die Fahrt nach der alten Urkunde* (8 vyd. 1904); *Die Söhne d. Herrn Budiwoj*, román z českých dějin ze XIII. stol., jehož středem jest postava Závišova (5. vyd. 1904, přel. též do ruštiny); *Hans Georg Portner* (9. vyd. 1906); *Kinder ihrer Zeit* (4. vyd. 1907). Napsal též veselohry *Narro* a *Der Fazuin* (1907).

* **Spevec** Stepan, politik chorv. (* 1839 v Zlataru — † 1905 v Záhřebě). Ukončiv studia právnická, stal se professorem řím. práva na akademii záhřebské a po zřízení university r. 1874 zaujal tutéž stolici na fakultě právnické. Účastnil se politického ruchu jako stoupenec strany národní. Za vlády hr. Khuen-Héderváryho stal se přednostou odboru pro vyučování ve vládě chorvatské a naposled byl praesidentem nejvyš. soudu chorvatského.

von **Spiegel** Friedrich, orientalista, † 15. pros. 1905 v Mnichově.

* **Spilka** František, hud. skladatel čes. (* 1877 ve Štěkni u Strakonic). Studoval na reálce v Písku a hud. konservatoři v Praze, načež r. 1903 působil na škole Pivodově a Mikšově. Po nějakou dobu byl dirigentem »Čes. Filharmonie«, pěvec. spolku »Škroup« a r. 1906 povolán na konservatoř pražskou za professora sborového zpěvu a předmětů theoretických. Napsal několik studií o *Cvičeních sluchových* a *Nové směry ve vyučování hudbě*. Tiskem vydal skladby: pro klavír: *Miniaturní valčíky* (Praha, 1904, J. Otto); *Klavírní sonatu* (Praha, 1905); *Sny a touhy*, cyklus písní pro střední hlas s průvodem klavíru (t., 1905) a *Selské písně* (t., 1905). Několik skladeb má v rukopise.

* **Spinčić** Luigi (Vjekoslav), poslanec slovinský (* 1848 v Castua). Byl professorem paedagogia v Gorici. Od ministra Gautsche byl r. 1892 zbaven úřadu, později dán byl do pense. Zvolen do sněmu istrijského a do zemského výboru. R. 1891 vyslán byl jako nástupce dra Vitežiće do sněmovny poslanecké za okres voloský. Po vystoupení z klubu Hohenwartova založil r. 1892 klub nezávislých poslanců chorvatských a slovinských. R. 1907 při všeobecných volbách říšských zvolen opětně. S. byl též literárně činný. Do »Osvěty« Vlčkovy napsal r. 1895 zajímavý článek *Zápasy Slovanů Přímořských.*

* **Spira** Emil, právník čes. (* 1866 v Kolíně). Studoval na gymnasiu v Kolíně. Na pražské universitě věnoval se zprvu slavistice, později přestoupil na právnickou fakultu a dosáhl r. 1895 hodnosti doktorské. Nastoupil r. 1891 soudní praxi v Gorici, r. 1892 v Opavě, později vrátil se do Malého Lošinje a jmenován adjunktem v Gradisce, posléze v Terstu. R. 1902 odebral se na odpočinek a habilitoval se pro trestní a mezinárodní právo v Genevě, kdež jest nyní řádným professorem. Účastnil se prvního českého sjezdu právnického r. 1904 prací, jež byla otištěna v publikaci sjezdové. S. dlel také v Neapoli, kde věnoval se studiu italského práva trestního pod věhlasným penalistou Pessinou. Přispívá do odborných listů francouzských. Dr. *N.*

Spitzner Václav, přírodopisec český, † 9. led. 1907 v Prostějově.

* **Splítek** František, spis. česko-bulharský (* 1855 v Konecchlumí u Jičína). Po vykonaných studiích na reálce v Kr. Hradci a čes. technice v Praze účastnil se rakouské okkupace v Bosně a Hercegovině. Vrátiv se do Čech, působil po 2 léta na měšť. a pokrač. průmysl. škole v Čáslavi, odkud odebral se r. 1880 do Bulharska, kde působil jako professor deskriptivy a mathematiky na školách ve Svištově, Soluni, Gabrově a nyní v Plovdivě. Jeho literární činnost jest většinou rázu paedagogického, věnovaná výhradně bulharskému školství. Sepsal, přeložil a upravil několik cvičebnic pro obecné a střední školy bulharské.

Spojené Obce severoamerické. Dějiny. Mezinárodní postavení S-ných Obcí nabylo znamenitého výrazu úspěšným vystoupením presidenta Roosevelta pro mír mezi válčícím Ruskem a Japanskem. Při nové volbě presidenta v list. 1908 zvítězil značnou většinou republikán a stoupenec Rooseveltova politického směru W. H. Taft (v. t.). Volba tato znamená pokračování posavadní politiky: imperialisticky vně, demokraticky a čestně ve správě vnitřní. Před ukončením své aery Roosevelt pokusil se vystoupiti jistými výnosy proti peněžnímu světu, ale vyvolal tím odpor proti kongressu, který zatemňuje konec jeho činnosti presidentské, jinak velmi úspěšné. V listopadu 1908 sjednána byla s Japanskem smlouva vymezující interessy obou velmocí v Tichém okeáně; potom s Argentinou 23. pros. 1908 rovněž ujednána úmluva o smírčím soudě. Z Kuby odvolaly 1. led. 1909 S. O. své sbory. Ke zmírnění a odstranění sporu mezi Venezuelou a Nizozemskem přičiňovaly se S. O. odesláním několika válečných křižáků. Když nastalo napětí mezi Argentinou a Brazilií, S. O. nabídly své sprostředkovatelství. 5. bř. 1909 ujal se Taft úřadu presidentského a sestavil ministerstvo z mužů vynikajících a politicky nezávislých. K lit.: Larned, Guide to the literature of American history (Boston, 1902).

* **Spojené Státy Jihoafrické** jest název projektovaného státního útvaru, jenž vzniknouti má po vzoru jednoty australské sloučením veškerých držav britských v jižní Africe. V nové jednotě mají býti zastoupeny Kapsko, Natal, Basutsko, Bečuanský protektorát, Pooraňská kolonie, Transvaal a Rhodesia; zdali bude do nového státu pojato také Britské Njassko, není posud rozhodnuto. Rovněž není stanoveno, zdali hlavním městem nového útvaru státního má býti Kapské Město, které však severním a východním krajinám jest příliš odlehlé, nebo transvaalská Pretoria, která pro svou centrální polohu má značnou naději státi se sídlem spolkové vlády jihoafrické. Spojení všech kolonií britských v již. Africe v jediný celek přineslo by tomuto území značné výhody hospodářské a povzneslo by také jeho význam politický.

* **Společnost Národního divadla** převzala r. 1900 správu Nár. divadla v Praze. Předsedou jejím byl Al. Wiesner, místopředsedou dr. Klumpar. R. 1902 zvolen předsedou arch. J. Alfons Šimáček a jeho náměstkem prof. dr. Hlava. Ředitelem divadla stal se prof. Gust. Schmoranz, chefem opery K. Kovařovič a dramaturgem Jaroslav Kvapil. Také r. 1906 zadáno Nár. divadlo zem. výborem S-i na nových 6 let.

Sporck Eduard, hrabě (XXIII., 903 *a*), † 7. čna 1908. Bratr jeho Rudolf † 12. kv. 1904 v Praze.

Spruug Ad., meteorolog něm., † 19. led. 1909 v Postupimi.

* **Spůle** u N. Kdyně v. Špůla.

* **Spurný** Jakub, odbor. spis. čes. (* 1855 v Biskupstvu na Moravě). Absolvovav čes. gymn. v Olomouci, práva v Praze, účastnil se okkupace Bosny a Hercegoviny. R. 1879 redigoval svobodomyslný časopis »Občan«, r. 1881 založil sociál.-demokr. časopis »Spravedlnost« a »Volksfreund« (vesměs v Brně), r. 1892 »Koželužské Listy«, r. 1902 »Obuvnickou knihovnu« a od r. 1883 rediguje a vydává odbor. časopis »Čes. Práci«, nyní »Čes. Obuvník«.

Srb 3) Vladimír byl starostou pražským do r. 1906. Do říšské rady zvolen r. 1907 za Prahu, 3. voleb. okres.

Srbsko. Dějiny. Ač ve všech svých projevech a ve všem svém jednání král Petr vždy dával záruku pevného úmyslu vrátiti S-ku klid uvnitř a získati mu pevnou posici vůči státům ostatním, přece země posud nevycházela z obtíží vnitřních i vnějších. Prvními povinnostmi jeho vlády bylo odstraniti spiklence proti Alexandrovi z blízkého okolí dvora, sjednati jednotu v rozštěpené armádě, navázati diplomatické styky s velmocemi, přerušené zavražděním posledního Obrenoviće a jeho choti Dragy, a tím umožniti zjednání větší půjčky za hranicemi k vyřízení nejnutnějších kulturních a vojenských úkolů. Z velikých a poctivých úmyslů královských splnilo se málo za první rok, během něhož se vystřídala tři ministerstva (Avakumovićovo, Gruičovo a Pašićovo) a svár politických stran se nezmenšil. Občas docházelo i k rozporům mezi skupštinou a vládou zejména pro finanční záměry vládní; ty byly příčinou pádu kabinetu Gruićova v pros. 1904 a způsobily v červnu 1905 odstoupení následujícího ministerstva Pašićova, kterého vystřídal Ljuba Stojanović, jehož kabinet tvořili přívrženci samostatné strany krajně radikální. Volby do skupštiny r. 1905 a po jejím rozpuštění r. 1906 dopadly ve prospěch samostatných radikálů. Po druhých volbách byl Stojanović vystřídán Pašićem, který (již po třetí) utvořil ministerstvo z umírněných radikálů. Ke konci května 1906 bylo 5 hlavních spiklenců proti Alexandrovi dáno do pense. Po té i Anglie zanechala svého odporu vůči S-ku a dala se diplomaticky zastupovati u srbské vlády. Počátkem r. 1907 mladoradikálové zdvihli obstrukci tak tvrdošíjnou, že bylo nutno skupštinu opětně rozpustiti. Tyto vnitřní zmatky a nedostatky nedovolily S-ku účinněji zasáhnouti do rozvířených poměrů balkánských způsobených povstáním v Makedonii. Množící se přehmaty vlády bulharské způsobily popuzení Porty proti Bulharsku a naklonění její požadavkům srbským, jmenovitě ve příčině církevní organisace.

Třetímu ministerstvu Pašićovu připadl úkol vybojovati v lednu 1906 počatý obchodní boj s Rakousko-Uherskem, jehož průmysl trpěl vysokými cly srbskými, kdežto S. nemohlo vyvážeti svůj dobytek a své obilí. S. poč. r. 1906 zanášelo se úmyslem uzavříti s Bulharskem celní unii, proti čemuž Ra-

kousko vystoupilo prohlášením, že nebude ve vyjednávání o obchodní smlouvu pokračovati, pokud srbská vláda neučiní závazného prohlášení, že předlohy o celní unii s Bulharskem nepodá skupštině ke schválení a pokud se nezaváže, že ve smlouvě srbsko-bulharské učiní změny podle přání Rakouska. Obchodní boj tento vyžádal si několikerých změn v srbském ministerstvu a rozpuštění skupštiny 13. dub. 1908 (nové volby byly 31. kv.). Jednáni s Rakouskem o obchodní smlouvu provisorně skoncováno v únoru 1908. Zároveň předložila rakouská vláda v Bělehradě plán dráhy sandžakem novopazarským z Mitrovice na jih směrem k Soluni, jsouc ochotna neklásti srbskému projektu stavby dráhy z východu na západ směrem k moři žádných překážek. Oba tyto křižující se projekty byly rázu spíše strategicko-politického než hospodářského a jimi způsobeno jisté napětí v poměru obou sousedních států. Situace byla ještě výše přiostřena, když Rakousko-Uhersko počátkem října 1908 annektovalo Bosnu a Hercegovinu, okkupované od r. 1878. V S-ku tehdy pod vlivem jisté části diplomacie, tisku a 21letého korunního prince Jiřího počalo nepřátelské jitření proti Rakousku, na mnohých místech ž dáno, aby Rakousku se vypověděla válka. Se S-kem byla za jedno Černá Hora. Annexí Bosny a Hercegoviny viděli Srbové pro budoucnost zmařeny své naděje, své národní tužby o spojení všech Srbů v okruhu jednoho srbského státu, viděli zmařeny naděje o svém hospodářském vývoji a vymanění se z područí rakouského, ježto annexí Bosny a Hercegoviny jim vzata naděje možného někdy přístupu k moři, nezbytného ke skutečné existenci samostatného obchodu. Korunní princ Jiří vykonal v říjnu se zvláštní deputací cestu do Petrohradu, aby srbským tužbám získal sympathie cara a rus. veřejnosti.

Za těchto okolností ministerstvo srbské z krisi nevycházelo. V čnu 1908 odstoupil Pašić a nástupcem jeho se stal staroradikál Pero Velimirović, jehož kabinet po annexi Bosny těšil se z jistých vnějších úspěchů (vlídné přijetí korunního prince v Petrohradě, listopadová cesta min. vnějších záležitostí Milovanoviće na dvory signatárních mocí) u národa sympathiím. Postavení jeho však bylo velmi obtížné a nejisté. Několikráte opětovaná demisse kabinetu Velimirovićova byla přijata v únoru 1909, právě v době, kdy napětí vůči Rakousku bylo stupňováno na bod nejnebezpečnější. Nové ministerstvo sestavil Stojan Novaković. Svého odporu vůči annexi bylo nuceno S. se officiálně zříci 31. bř. 1909, když evropské moci byly annexi uznaly a Rakousko bylo připraveno podati S-ku ultimatum. Korunní princ Jiří byl nucen vzdáti se práva prvorozenství ve prospěch prince Alexandra (28. bř.). Po vzdání se S-ka všech protestů proti annexi nastal obchodně-politický stav bezesmluvní. K liter.: Georgievič Vl., Die Serbische Frage (Štutg., Berl., Lip., 1909.) *Fgl.*

Srdínko 2) Otakar stal se r. 1906 mimoř. prof. a napsal řadu pojednání týkajících se rozpočtových záležitostí české university a zvl. fak. lékařské. Rediguje »Věstník Českého ústř. spolku učitelů vysokoškolských«, jehož jest (1909) jednatelem.

* **Sremac** Stevan, belletrista srb. (* 1855 — † 1906). Z jeho povídek a románů sluší zvláště uvésti: *Ivkova slava*; *Limunacija na selu*; *Pop Dira i pop Spira*; *Prva Pušina žalost*; *Troglav*; *Pompadurina šetnja*; *Poslednji badnji dan*; *Kapetan Marjan*; *Eksik chadžije*; *Makam Ibiš-aga*. Bývá velmi často nazýván »srbským Gogolem«. *Tmk.*

* **Srubjan** Michal, pseudonym Martina Prigla (v. t., Dopl.).

von **Staal** Jegor Jeg., diplomat rus., † 1907.

Stablewski Flor. † 26. list. 1906.

von **Stadion** (-Warthausen) Jiří, hrabě (XXIII., 1022 *b*), † 18. kv. 1906 ve Zbraslavi. Od r. 1890 byl pánem na Trhanově u Domažlic a Bohorodčanech v Haliči. — v. S.-Thannhausen Filip (* 1847) † 14. září 1903 v Koutech u Plzně. S manželkou Marii roz. Císařovou nepozůstavil dítek i vymřel jím rod po meči.

* **Stadler** Josip, arcibiskup sarajevský a spis. chorv. (* 1843 v Brodu na Sávě) Založil časopis »Glasnik sv. Josipa« a potom jako arcibiskup časopis »Vrhbosna«, do něhož dříve sám hojně přispíval. Dále napsal knihu: *Ljubimo Isusa* a modlitebník *Rajska vrata*. Založil spolek sv. Jeronyma, pro který napsal i několik brošur. Vedle toho napsal traktáty z fundamentální dogmatiky pro své posluchače jazykem latinským. Přeložil z italštiny proslulé Bolanovo dílo do chorvatštiny pod názvem: *Katolička crkva i Sloveni u Bugarskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini*. Taktéž napsal množství článků do časopisu »Hrvat. Učitelj« a »Katolički List«. S. vyniká i jako znamenitý zástupce práv chorvatského obyvatelstva v zemích zabraných, čímž způsobil si často značné namnoze nepříjemnosti u vlády uherské i rakouské, které prošly několikráte i tiskem evropským. *Tmk.*

* **Staff** Leopold, proslulý básník pol. (* 1878). Z jeho samostatných básnických prací sluší uvésti: *Sny o potędze* (Varšava, 1901 a 1905); *Dzień duszy* (Lvov, 1903); *Ptakom niebieskim* (t., 1905); *Mistrz Twardowski* (t., 1902); *Piesni śpiewane sobie i noci* (t., 1905); *Skarb* (t., 1904). S značně podlehl vlivu Maeterlinckovu, Hauptmannovu, Słowackého a Nietzscheho. Polská kritika přiznává S-ovi uměleckou jednoduchost, něžný i vznešený tón, melodičnost rhythmu a polskou mluvu v pravdě klassickou. V celé poesii S-ově vládne neúprosná, hrozná Smrt. S. jako dramatik jeví se typickým symbolistou. *Tmk.*

von **Stalin** 2) Paul, historik něm., † 2. dub. 1909 ve Štutgartě.

* **Staněk** Rudolf (* 1861 v Strmilově). Po studiích na zem. reálce v Telči a učitelském ústavě v Soběslavi působil na několika obec.

školách v Čechách, nyní jest učitelem měšť. školy na Smíchově. Samostatně vydal: *Rovnice*; *Geometrie v úlohách početních*; *Trigonometrie* a *Mathematika v úlohách* (Praha, 1901 až 1908).

* **Stanislavskij** (scénický pseud. Konstantina Sergějeviče Aleksějeva), vyn. divadelník rus. (* 5. led. [st. kal.] 1863 v Moskvě), pochází z proslulé kupecké rodiny. Matka jeho byla Francouzka. Studoval na Lazarevském ústavě východní jazyky. Záhy však přilnul k divadlu, učil se opernímu zpěvu a s Kommisarževským a Fedotěvem založil »Obščestvo iskusstva i literatury«. R. 1898 spolu s dramatikem Vlad. Iv. Němirovičem-Dančenkem založil Umělecké divadlo moskevské, jehož členové byli i členy výše zmíněného »Obščestva iskusstva i litěratury«. S divadlem tímto S. podnikl výpravy po Rusku, Německu a Rakousko Uhersku, všude slavě veliké triumfy. S. zasloužil se hlavně tím, že dovedl vdechnouti život i do rolí úplně bezvýznamných a že na jeho scéně vládla největší něžnost. Vedle toho S. je dokonalým režisérem a odchoval řadu proslulých umělců. S. dovede rýsovati lidskou psychologii s nejjemnějšími podrobnostmi. Dovede též mistrně symbolisovati vnitřní svět a vytvořiti nepřekonatelný obraz naivního idealisty. *Tmk.*

Stanisławski 1) Jan † 1907 jako professor v Krakově ve věku 46 let.

* **Staňková-Hřimalá** Marie, učitelka zpěvu a zpěvačka (* 7. září 1839 v Plzni), dcera městského varhaníka v Plzni a nejstarší sestra čtyř vynikajících hudebníků, kteří svého času tvořili známé české kvartetto (Jan, Vojtěch, Bohuslav a Jaromír Hřímalí) a kteří byli všichni absolventi praž. konservatoře za řed. Kittla a prof. Mildnera. Marie S.-H. učila se klavíru u svého otce, zpěvu u Mildnerové a u Czabauna v Praze. Zpívala na koncertech a při různých »besedách« (též s Lukesem) v Karlíně, Smíchově, v Praze (v Konviktě a na Žofině). V Brně po několik kterou dobu byla učitelkou zpěvu; proslulať za té doby v Čechách i na Moravě jakožto koncertní zpěvačka. R. 1867 provdala se za bankovního úředníka Jos. Staňka v Prostějově (syna známého lékaře Václ. Staňka a bratra básníka Ladislava Staňka); tam řídila žen. zpěv. spolek »Vlastimila«. Od r. 1881 působí jakožto učitelka zpěvu a hry klavírní při »Mozarteu« v Salcpurce. *Př.*

* **Stanojević** Stanoje, historik srbský (* 1874 v Novém Sadě). Studoval v l. 1892 až 1896 na universitě ve Vídni, kde byl povýšen i na doktora. Po vystudování byl rok učitelem srbského lycea v Cařihradě. V list. 1900 habilitován jako docent historie srbského národa na Veliké škole v Bělehradě; v září 1903 jmenován řádným professorem téhož předmětu. Když byla Veliká škola přeměněna v universitu, byl v březnu 1905 jmenován mimořádným professorem srbských dějin. Napsal: *Kad je umro kralj Radoslav* (1894); *O sklopu Nemanjine biografije od Stevana Prvovenčanog* (1895; »Glas. Srb. akad.«, 49); *Izvori Nemanjinih biografa* (1895; »Letopis« Mat. Srb., 182); *Belěske o sklopu Danilova Rodoslova* (1895; »Let.« Mar. Srb., 183); *Chronologija srpskih archiepiskopa po Danilovu Rodoslovu* (1895; »Let.« Mat. Srb., 184); *Die Biographie Stefan Lazarević's von Konstantin dem Philosophen als Geschichtsquelle* (1896; »Archiv f. slav. Philol.«, 18); *Zur Bibliographie Apokrypher Gebete* (1899; t., 21); *Nešto o Jakšićima* (1901); *Pipi Spano* (1901); *Srpsko ime u zapadnim srpskim krajevima* (1902; »Srp. Knjiž. Glasnik«); *Borba o nasledstvo Baošino* (*1421—1426*; 1902); *Vizantija i Srbi* (2 sv., 1903 a 1906, Nový Sad); *Srbija. O nazivu stare srpske države* (1904, »Srp. Knjiž. Glasnik«); *Knjige i drugo u starim srpskim zapisima* (1906).

* **Stapiński** Jan, politik polský (* 1867 v Polské Jablonici), vystudovav gymnasium v Jaslu, pobyl po dva roky na universitě ve Lvově, načež se věnoval žurnalistice. Do říšské rady volen byl již r. 1898. Jest vůdcem polské strany lidové.

Starčević 3) David, politik chorvat., † 19. list. 1908 v Jasce.

* **Stárek** P., pseud. Rud. Pokorného 7).

* **Staré letopisy české** nazval Palacký sbírku 17 kronik českých z doby husitské, kteréž shledal a r. 1829 vydal nákladem Král. čes. společnosti nauk. Vydání Palackého je však pouhý svod ze všech kronik, sahajících od r. 1378 do 1526. Palacký označil každý text písmenem, zprávu číslem; co bylo společno, otiskl pouze jednou, naznačiv napřed, odkud co vzato; při tom nehleděl na podružné rozdíly formální, jen varianty podstatnější otiskl pod čarou. Tudíž v knize je zhuštěn pouze věcný obsah; vnější individualita textův obětována. Právě tuto stránku vyšetřiti a stanoviti vzájemný poměr, má býti úkolem nového vydání, o něž po léta pracoval neb. J. Emler, ale v díle zastavila ho smrt, nyní úkol ten svěřen J. V. Šimákovi. Emler objevil ještě 10 textů nových a krom těch známo několik přepisů pozdějších.

Všecky texty jsou anonymní; u některých známe písaře, ale nevíme, zda je zároveň skladatelem. Texty nejsou stejného rozsahu ani téže doby. Většina počíná se ne r. 1378, nýbrž kompilací či kronikou dat starších, k nimž pojí se jako přímé pokračování; některý rukopis končí se r. 1432, jiný teprve pozdějším datem se počíná, rkp. J. má ještě vypravování po r. 1526, jádrem všech je rkp. A, obsahující léta 1338—1432, česká to verse kroniky latinské t. zv. Chronikon Boemmorum; není posud zjištěno, v kterém jazyku jest sepsání původní. K tomuto pratypu kdos jiný připojil pokračování, jiný opisovač zase interpoloval, rozšířil, vypouštěl zápisy své předlohy, a tak vznikla pravá směsice kronikářských sepsání, jejichž roztřídění je posud problémem. Krom toho obtíže stupňují se okolností, že některé rukopisy (na př. nejrozsáhlejší *M*, Brasidinův) jsou opisy mnohem mladší a že podle citátův u Hájka,

Theobalda, Lupáče, Cochlaea, Balbina a j. ztracených textů jest jistě ještě víc. Pomůcku k roztřídění, ač skrovnou, dávají zmíněná sepsání předchozí; jsou tak 3 skupiny. V jedné předchází t. zv. kronika Beneše z Hořovic, v jiných Chronicon Boemmorum či kronika od Čecha a Lecha, v jiných kompilace menší nebo počínají přímo r. 1378. O jedné skupině lze dále stanoviti, že měla vzor v kronice královéhradecké písaře Krušinky († 1438), verse její obsaženy jsou v rkp. *b* a *B*, potom v kronice latinské t. zv. starého kollegiáta pražského, jímž by mohl býti — je to jen domněnka — Petr z Hradce, mistr učení pražského. Předlohu rkpů *L* a *M* složil, jak se zdá, Matouš, písař novoměstský, o jiných spisovatelích lze souditi, že byli většinou obyvatelé pražští. Povahou svou jsou S. l. č. v pravdě kronikou lidového rázu, třeba psány od lidí školsky vzdělaných, bez vyššího hlediska, od případu k případu, tu stručnou poznámkou, tu obšírněji; skládány byly se stanoviska národního a husitského, většinou mírného smýšlení, stranictví Táborům nebo katolíkům je výjimkou. Dílem psali je očití svědkové a to je jejich velikou předností, vedle upřímnosti a hojnosti fakt až detailních i rozsahu; některé partie, psané po paměti nebo z tradice, jsou ovšem spolehlivy jen relativně, opisováním pak zaviněno mnoho chronologických chyb. Přes četné ty nedostatky jsou S. l. č. pramenem pro dobu husitskou neocenitelným a zdrojem prvního řádu. Dr. *J. Šimák.*

* **Star Chamber** [stár čemb'r] v. Chambre étoilée (Dopl.).

* **Staročeši** (strana národní) zvána strana, v jejímž čele stáli od počátku Fr. Palacký, dr. Rieger, dr. Brauner a j. Do utvoření mladočeské strany (v. t. Dopl.) repraesentovala strana ta celý český národ. Když rozkol čím dále tím povážlivějších rozměrů nabýval, napsal Fr. Palacký (v »Pokroku« 11. kv. 1875) článek »O roztržce v národě českém«, v němž o příčinách sporu mezi oběma stranami obšírně pojednal, své a svých přátel stanovisko vůči českému sněmu hájil a opuštění trpného odporu co nejrozhodněji odsuzoval. Po smrti Palackého v květnu 1876 stal se pokus o smír mezi S·echy a Mladočechy, ale pokus ten se nezdařil. Dne 23. září r. 1878 rozhodla se i staročeská strana, obeslati zemský sněm a r. 1879 i říšskou radu. Majíc velikou většinu mandátů na sněmu i na říšské radě v rukou svých, strana staročeská řídila českou politiku až do r. 1889 na sněmu českém a do r. 1891 na radě říšské. Při sněmovních volbách v červenci r. 1889 S. pozbyli většiny. K vídeňským vyrovnávacím konferencím, které se konaly 4.—12. led. 1890 a jejichž výsledkem byla česko-německá dohoda formulovaná v punktacích, pozvána od hr. Taaffa toliko strana staročeská. Když z toho činěna výtka dru Riegrovi jako předsedovi strany staročeské, tu zaslal předsedovi mladočeského klubu prof. Tilšrovi list, v němž pravil: »Pozvání stalo se přímo k osobám našim a to tak na krátko, že jsme ani od politických přátel svých, ani od důvěrníků své strany nemohli sobě vyžádati mandátu. Avšak pokládajíce to za povinnost prospěchem národa a všemi okolnostmi sobě uloženou, účastnili jsme se porad podle nejlepší síly své, ale ohradili jsme se rozhodně, že, cokoliv s naším svolením bude ujednáno, nemá býti pro zástupce našeho národa závazným a že těmto dopřána bude volnost vysloviti po vlastním rozumu buď přivolení neb nepřivolení«. Následek punktací byl, že staročeská strana již při volbách do českého sněmu nadmíru oslabená, utrpěla při volbách do říšské rady úplnou porážku. Řízení strany vydalo dne 6. bř. osvědčení: »Výsledek voleb do rady říšské jak na venkově tak i v městech nezvratně dokázal, že na ten čas národ náš ve své většině přeje jinému politickému směru, nežli byl ten, kterým po celou dobu ústavnosti vedli jej k vytouženému cíli obětavě a nezištně mužové ve službách národa sešedivělí. Národ vložil ode dneška osudy své v ruce mužům novým a straně, která do té doby nevykázala se výsledky plodnými a národu prospěšnými, tím více však a tím příkřeji posuzovala skutky naší strany národní. Odstupujíce s parlamentárního jeviště říšské rady do doby bohdá nedaleké, kdy národ našich služeb opět bude vyžadovati, vyhrazujeme si ovšem nestranné a věcné posuzování všech kroků, jež podnikati bude strana svobodomyslná ve službách národa, aby splnila, co mu slibovala. Hledíce k velikému počtu členů naší strany po vší vlasti a ve všech třídách, k jejich společenskému postavení a vlivu, chceme přičiniti se nyní tím usilovněji o zdárnější organisaci a pracovati budeme ve všech oborech života veřejného bez ustání ve prospěch národa. Byli jsme přemoženi, nikoliv udoláni, věrni svému starému praporu vytrváme při zásadách svých národních a politických přes nepřízeň doby a možné nezdary, které národ snad očekávají, až do té chvíle, kdy jasnější poznání našeho drahého lidu přivede jej opět tam, kde statky jeho nejcennější bývaly vždy svěřeny srdcím jen pro něj citícím a rukám jen pro něj pracujícím.« Zvolení staročeští kandidáti složili mandáty. Strana staročeská nevystupovala pak na zápasiště při volbách do sborů zákonodárných. Na valném sjezdu 18. list. 1894 vysloveno, »že strana není proti všeobecnému, ale proti stejnému právu hlasovacímu, prohlášeno, že se ústřední cislajtanský parlament na základě přímých voleb a všeobecného, stejného práva hlasovacího příčí státnímu právu, a vysloveno, že český národ musí prováděti politiku takovou, která by mu dala možnost domoci se státního práva, a že tudíž musí vyloučiti všecky věci, které by mu u jiných národů v Rakousku zjednaly nepřátelství a v rozhodujících kruzích nedůvěru«. Při všeobecných volbách do sněmu českého r. 1895 usneslo se vedení strany navrhnouti důvěrníkům, aby strana

sice trvala na dále při svých zásadách, aby jich vždy a všude věrně hájila, ale aby officiálně nekandidovala. Na sjezdu důvěrníků 3. list. 1895 usnesl se v tom smyslu a vyzval po obšírném objasnění stanoviska strany voliče, aby se přičinili, by se volby staly mohutnou manifestací jednotného národa za státní právo české. Před všeobecnými volbami do říšské rady r. 1897 konali s. dne 3. ún. valný sjezd důvěrníků svých, který se usnesl, aby příslušníci strany činně se voleb účastnili a aby se vyjednávalo s ostatními národními stranami o společný postup. Jednání to nevedlo k cíli a strana staročeská nepronikla se svými kandidáty. Před všeobecnými volbami do rady říšské r. 1907, které se děly všeobecným a rovným právem hlasovacím, ujednala strana staročeská kompromis se stranou mladočeskou. Vydala své provolání, v němž položila důraz na programm státoprávní a vyzývala k odstranění domácích sporů podřadných a k sjednocení českých stran v parlamentě. *-rb.*

***Starý** 3) Polykarp, spis. čes., † 23. kv. 1907 v Praze.

Stasov 2) Vladimir Vasiljevič, kritik rus., † 1907.

***Stáša** Jan Maria, pseud. Jana Křena (v. t. 2).

***Státoprávně pokroková strana.** V prvních letech 90tých XIX. stol. vzniklo v mládeži hnutí směřující k tomu, aby dán byl české otázce národní obsah odpovídající všem potřebám života národního, zejména uvésti do něho a v soulad s myšlenkou národní přivésti otázky sociální. Jeho význačným znakem byly snahy opravné v celém životě veřejném a jeho lidovost, jevící se zvláště v odporu k šlechtě, v požadavku všeobecného rovného práva hlasovacího, v činnosti vzdělávací mezi lidovými vrstvami a v zájmu pro otázku dělnickou, v zásadním odporu proti klerikalismu, zvl. římsko-katolickému, v požadavku plné rovnosti žen s muži. V čele hnutí toho stáli Ant. Hajn, dr. Al. Rašín, K. St. Sokol a J. Škába a orgánem jeho byly »Radikální Listy«, tehda v Brně vycházející. Záhy nastala ve hnutí tom neshoda, jejíž hlavní příčina byl poměr ke straně mladočeské. Jeden odstín představoval se jako radikální a nejkrajnější křídlo strany mladočeské, kdežto druhý přetrhl všecky pásky se stranou tou. Rozdíly mezi oběma směry rostly, až se r. 1897 nadobro rozešly. Předáci směru prvního A. Čížek, Al. Hajn, Ant. Hajn, dr. Klouda, J. Pak ustavili se se stoupenci svými dne 4. dub. 1897 ve stranu radikálně-pokrokovou. Hlavními body programmu strany určeny: provedení českého státního práva, úplná svoboda osoby, slova, svědomí, tisku, shromažďovací a spolčovací; všeobecné rovné právo hlasovací do všech sborů zákonodárných a zastupitelských (i do obcí) s poměrným zastoupením menšin; zrušení panské sněmovny; obmezení a ponenáhlé odstranění militarismu a zavedení ozbrojení lidového (milice); lidové a bezplatné soudnictví; osobní zodpovědnost úředníků za všeliké přehmaty a porušování zákona, bezplatnost a modernost školství a přístupnost jeho všem a bez rozdílu pohlaví; povinné všeobecné pojišťování pro stáří, invaliditu a nemoc; zavedení vzestupné daně z příjmů; zrušení daní nepřímých; zrušení fideikommissů, ochrana českých národních menšin. — Druhý směr zastupovaný drem Baxou, drem Rašínem, K. St. Sokolem a Jos. Škábou ustavil se v únoru r. 1899 ve stranu státoprávně-radikální, jež si učinila hlavním úkolem boj za české státní právo a národní požadavky. Až na některé věci neliší se programm ten od programmu strany radikálně-pokrokové. R. 1908 splynuly obě strany v jednu a zvolily si název s.-p. s. Do říšské rady i do sněmu získaly při posledních volbách všeobecných i doplňovacích po prvé několik zástupců. *-rb.*

***Stavenhagen** Fritz, něm. básník dialektický (* 1876 v Hamburce — † 1906 t.), upozornil na sebe řadou životných lidových her v dolnoněmeckém dialektě: *Jürgen Pipers*; *Mudders Mews*; *Der Lotse*; *Der dütsche Michel*; *Der ruge Hoff*, pozoruhodných naivním humorem a jadrnými postavami lidu dolnoněmeckého. Svěží jest i sbírka skizz *Grau und Golden*.

Stedman Edmund Clarence, spis. sev.-amer., † 19. led. 1908 v New Yorku.

***Stehr** Hermann, spis. něm. (* 1864 v Habelschwerdtu ve Slezsku), žije jako učitel v Dittersbachu kraje waldenburského v německém Podkrkonoší, jehož lid v celé hmotné i duševní spoutanosti vylíčil v románech a novellách drsného a pádného slohu naturalistického: *Auf Leben und Tod* (1898); *Der Schindelmacher* (1899); *Leonore Griebel* (1900); *Das letzte Kind* (1903) a *Der begrabne Gott* (1905).

***Stein** August, právník čes. (* 10. čna 1854 v Kníně u Dobříše). Studoval na gymnasiu v Písku a na universitě pražské. Účastnil se ruchu česko-židovského a svěřena mu první redakce česko-židovského kalendáře. Také o české bohoslužby židů se staral a přeložil modlitby pro sabaty a dny všední. Jeho je také částečně zásluhou, že pražský Josefov zastoupen na radnici a na sněmu českém českou repraesentací. O Josefově napsal též do Ottových »Čech« zajímavé pojednání. R. 1880 vstoupil do služeb obce pražské, kde se r. 1902 stal magistr. radou.

Steinbach Emil, státník rak., † 26. kv. 1907 v sanatoriu v Purkersdorfu.

Steinmann 2) Vilém † 1905 v Hradci Kr.

Stěsselj Anat. Mich., generál rus., viz Port Arthur (Dopl.).

Stinde Julius, spis. něm., † 1905 v Olsberku v Kasselu.

Stöcker Adolf, protest. theolog a politik, † 8. ún. 1909 v Griesu u Bolzana.

de **Stoffel** Eugène G., baron, vojenský spis. franc., † 4. dub. 1907 v Paříži.

Stoklasa Julius, přírodozpytec český. Z četné řady vědeckých jeho prací novější

doby zvláště zájem budí: *Ueber den Ursprung, die Menge und die Bedeutung des Kohlendioxyds im Boden* (spolu s A. Ernestem v »Centralblatt für Bakteriologie« atd., 1905); *Ueber die Wirkung des Stallmistes* (»Zeitschr. für das landw. Versuchswesen in Oesterreich«, 1907); *Ueber den Einfluss der Bakterien auf die Metamorphose der Salpetersäure im Boden* (t., 1906, s J. Jelínkem a A. Ernestem); *Ueber die glykolytischen Enzyme im Pflanzenorganismus* (s A. Ernestem a K. Chocenským; »Hoppe-Seyler's Zeitschr. für physiologische Chemie«, 1907); *Beitrag zur Kenntniss der chemischen Vorgänge bei der Assimilation des elementaren Stickstoffs durch Arotobakter und Radiobakter* (s A. Ernestem, F. Straňákem a E. Vítkem; »Centralblatt für Bakteriologie« atd., 1908); *Beiträge zur Lösung der Frage der chemischen Natur des Wurzelsekretes* (s A. Ernestem; »Jahrbücher für wissenschaftliche Botanik«, XLVI., 1908). Uvedené publikace vyšly též samostatně. Vědecká činnost S-sova týká se i na dále biochemismu buňky rostlinné i živočišné a jmenovitě assimilace elementárného dusíku mikroby a metamorfosy dusíkatých látek v půdě. Práce S-sovy došly nejširší pozornosti u veškerých světových badatelův oboru agrikulturní chemie. O svých výzkumech S. přednášel v Římě, Paříži, Remeši, Lutichu a Grenoblu na kongressích přírodovědeckých a chemických, byv jmenován buď čestným místopředsedou kongressu anebo čestným předsedou sekce. R. 1908 na IV. sjezdu přírodozpytcův a lékařů českých v Praze byl předsedou sekce agrochemické. Usilovně působil S. o zřízení zemědělského odboru na c. k. české vysoké škole technické v Praze, a když r. 1906 byl odbor ten realisován, S. stal se prvním jeho děkanem. V uznání jeho zásluh o zemědělské výzkumnictví udělen byl S-sovi r. 1909 titul a charakter dvorního rady. Srbský král Petr za zásluhy o povznesení zemědělství v Srbsku udělil mu komthurský kříž s hvězdou a svěřil mu organisování fakulty zemědělské na universitě v Bělehradě. *Ernest.*

* **Stolař** František, xylograf čes. (* 3. bř. 1850 v Praze — † 10. list. 1882). Pracoval pro Grégrovy »Květy«, potom do »Světozora«, od r. 1875 pro skvostné dílo arcikn. toskánského »Balearen«, mimo to pro Ottovy »Čechy«. Dr. *N.*

* **Stolypin** Petr Arkaďjevič, státník rus. (* 1863), studoval v Petrohradě přírodní vědy, vstoupil do služeb ministerstva vnitra, později (r. 1886) orby. R. 1901 stal se gubernátorem v Grodně, r. 1903 v Saratově, načež r. 1906 jmenován ministrem vnitra a po rozpuštění dumy v srpnu 1906 předsedou ministerstva po Goremykinovi. Tehdy k potlačení revoluce rozmnožil vojenské soudy se značnou pravomocí, zrevidoval bez ohledu na dumu selské a agrární zákonodárství. 25. srpna 1906 byl na S-a podniknut pumový attentát, při čemž mnoho osob o život přišlo, ale jemu samému a jeho choti nestalo se nic. Před volbami pro druhou dumu r. 1907 S. prováděl silné repressalie vůči liberálním stranám a kladl překážky jejich agitaci. Počet konservativních poslanců sice tím stoupl, ale vláda většiny přece nedosáhla. Po rozpuštění druhé dumy byl vypracován jeho řízením nový volební zákon, který zaručoval konservativním a umírněným živlům většinu. Přese všecky útoky tisku i jednotlivců S. udržel své postavení. V ún. 1908 byl jmenován státním sekretářem carovým.

Stork 2) Felix, právník něm., † 18. led. 1908 v Greifswaldě.

Storoženko 2) Nikolaj Iljič, liter. historik rus., † 1906 v Moskvě.

Stráneoký Miroslav, poslanec český, † 5. čna 1908 v Čekanicích u Blatné.

* **Stránský** J., pseudonym Ludv. Boh. Kašpara (v. t.).

* **Strašimirov** Dimitrije, belletrista, novinář a historik bulh. (* 1870). Ze spisů jmenujeme: *Sréd mraka* (veliký román z politických zápasů bulh, 1901); *Christo Botjev, kato poet i žurnalist* (1897); *Aprilskoto vsstanije* (1906, dějiny revolučních komitétů, vzpour a zápasů za svobodu bulh.). *Tmk.*

* **Strašimirov** Anton, belletrista bulh. (* 1875), vystoupil na veřejnost drobnými, impressionisticky zabarvenými skizzami, které svou jednoduchostí a plastičností docházely vřelého přijetí u obecenstva. Z tvorby jeho sluší jmenovati: *Sréšči i slučki* (novelly a povídky z obyčejného života); *Smutno vréme* (román, 1899); *Vampir* (dramatické studie); *Jesenni dni* (idylla selské lásky, 1902); *Na krsstopst* (nejlepší jeho povídka, 1900). Zde S. líčí chvíli národního vzbouření proti obtížnému zákonu o desátku. Poslední dobou S. věnuje se především literatuře dramatické a vedle toho jeví se nám i jako bojovník s vlastními, poněkud spletitými sociálními ideami a snahami. *Tmk.*

* **Stratimirović** Theodor z Kulpína, pán na Kulpíně (* 1778 v Kulpíně — † v říj. 1832 v Dalji). Studoval na lyceu v Kežmarku, na právních akademiích v Pětikostelí a ve V. Varadíně. Byl maecen literatury srbské i slovanské. S. pomáhal i Šafaříkovi při pracích kartografických peněžně a byl mu přítelem. Dr. *N.* — S. 2) Juraj, generál srb., † 15. pros. 1908.

Strauss 6) Richard napsal dále: *Simfonia domestica* (1904) a operu *Salome* (1905). Srv. E. v. Ziegler, R. S. in seinen dramatischen Dichtungen (1907).

* **Strauss** Emil, něm. spisovatel (* 1866 ve Pforzheimu), v povídkách *Menschenwege* (1898) a v románech *Der Engelwirt* (1900), *Freund Hein* (1902) a *Kreuzungen* (1904) ukázal se jemným psychologem dětské duše a hlubokým básníkem lidu i kraje švábského.

* **Strauss und Torney** z Lulu, básnířka něm. (* 1873 v Bückeburgu). Kromě novell a románů z nizoněmeckého života napsala dva svazky vysoce výrazných a dramaticky vystupňovaných ballad *Balladen und Lieder* (1902) a *Neue Balladen und Lieder* (1907),

jež zaručují jí přední místo mezi soudobými balladisty německými. Do češť. přeložil některé z jejích ballad po časopisech Zd. Broman.

Středoškolská reforma v Rakousku. Od r. 1849, celých šedesát let, zůstalo naše střední školství v podstatě nezměněno. Avšak v oněch šedesáti letech se poměry značně změnily. Nebývalý pokrok věd přírodních a technických obrátil pozornost lidstva více k světu reálnému; sil v přírodě uložených užíti co nejvydatněji ku prospěchu lidstva, toť ideál nové doby. Upřílišený historismus doby minulé ustupuje zájmu o přítomnost a budoucnost. Od kultur národů starých zájem lidstva přenáší se na kultury nové, zejména, s postupem nacionalismu, na kulturu vlastního národa.

a) Celková organisace středoškolská. Volá se proto po zmodernisování a znacionalisování starých gymnasií. Avšak gymnasia nemohou k posavadní své látce přijímati ještě látky nové, nemá-li nastati nesnesitelné přetížení mládeže. Vyučovací správa však váhá hýbati základy útvaru tak starého a hluboce zakořeněného, jakým jest gymnasium. Proto ponechává gymnasium v jeho podstatě dále a zřizuje raději vedle něho nový typ gymnasijní, reálná gymnasia, jež jeden jazyk mrtvý obětují jednomu jazyku živému. K zařízení těchto reálných gymnasií odhodlává se naše vyučovací správa tím snáze, poněvadž takováto reálná gymnasia existují v Prusku již od r. 1859 a dobře se osvědčují. Jako zvláštní odrůda jejich vyvíjí se v Prusku t. zv. typ frankfurtský, jenž latinu posunuje až do IV. třídy (untertercie). K úradě o reformách svolal min. Marchet na dny 21.—25. led. 1908 středoškolskou anketu do Vídně, jíž však výslovně se přiznávalo jen právo poradní, nikoliv usnášející. Objemný stenografický protokol ankety vyšel nákladem knihkupectví Alfreda Höldera ve Vídni (Die Mittelschul-Enquete 1908, 760 str.). Rejstřík k němu (Sach- und Personen-Register) vydal z. insp. Jos. Loos u Ebenhocha v Linci. Národ český početně nebyl spravedlivě v anketě zastoupen, neboť mezi 60 účastníky bylo jen 6 Čechů. Ze 7 themat, jež byla anketě vládou předložena, nejdůležitější byl právě návrh na zavedení nových typů středoškolských. Návrh vládní, jejž odůvodňoval dv. rada Huemer, zněl takto: 1. »Naše posavadní reálné gymnasium budiž přeměněno a vybudováno na osmitřídní reálné gymnasium (typ A) a jeho šíření budiž podporováno. 2. Pokusmo buďtež s nižšími reálkami spojována vyšší reálná gymnasia a buďtež nově zaváděna jako reformní reálná gymnasia (typ B)«. Jinak stručně řečeno: buďtež zavedena u nás pruská reálná gymnasia a na zkoušku tu a tam také reálná gymnasia typu frankfurtského. Návrh vládní se potkal u většiny účastníků ankety se souhlasem a oba nové typy byly zavedeny min. nařízením z 8. srpna 1908 č. 34.180. Oba typy mají ten společný znak, že na rozdíl od ryzích gymnasií učí se na nich jen latině, místo řečtiny pak zaujímá živý jazyk, francouzština. Liší pak se od sebe hlavně tím, že na typu A) začíná se latina už v I. tř., kdežto na typu B) (reformní reálné gymnasium) až ve třídě V.; nižší oddělení (tř. I.—IV.) jest ryzí nižší reálka bez jakéhokoliv jazyka klassického. Další rozdíly jsou tyto: na typu A) se podávají alespoň základy deskriptivní geometrie a to v V. a VI. třídě po 2 hod. týdně; chemie je samostatným předmětem a to v VI. a VII. třídě po 2 hod. týdně. Typ B) však nemá ani deskriptivy ani samostatné chemie. Nezbylo pro ně místa, poněvadž latina, která tu jest obmezena jen na nejvyšší třídy, dostala v V. a VI. třídě po 7 h. a v VII. a VIII. tř. dokonce po 8 hod. týdně, aby zdolána byla přibližně táž látka jako na typu A). Pro tyto vady nedojde asi tento typ většího rozšíření. Avšak tento typ B) přináší také do celkové organisace školské velikou výhodu: posunuje volbu studijního směru a tím i volbu povolání až za 14. rok věku žákova. Ještě kvartán kterékoliv reálky může přestupem do V. tř. reformního reálného gymnasia se připraviti ke studiu na universitě, a to bez všeliké zkoušky doplňovací. Posud zřízen byl takový ústav pouze ve Vídni při akademickém gymnasiu. Za to typ A) dochází v Čechách veliké obliby: hned v prvním roce jeho trvání bylo 7 českých gymnasií veň přeměněno a celá řada obcí žádá za zařízení této nové střední školy. Tato naše nová reálná gymnasia z r. 1908, vytvořená podle pruských reálek s latinou (*Realschulen I. Ordnung = Realgymnasien*), mají jen jméno společné s našimi starými reálnými gymnasii, jež mají býti těmito novými nahrazována a jejichž charakteristickým znakem od jejich organisace z r. 1872 bylo, že ve III. a IV. třídě vedle oddělení gymnasijního bylo oddělení reálné, t. j. že někteří žáci místo řečtiny se učili francouzštině; avšak vyšší oddělení bylo ryze gymnasijní a žáci oddělení reálného musili tudíž odcházeti na vyšší reálky. Naše nová reálná gymnasia pouze s latinou nejsou tedy dobudováním starých reálných gymnasií, jak hlásal vládní návrh. Dobudováním jich jsou jen německý typ děčínský a český typ valašsko-meziříčský, jež jako původní reálné gymnasium Křížkovo mají dvě parallelní oddělení, gymnasijní a reálné, až do nejvyšší třídy. Osnova typu valašsko-meziříčského, jenž je zaveden na dívčích gymnasiích ve Val. Meziříčí a v Brně, byla vypracována sekcí pro dívčí vzdělání v Ústř. spolku českých professorů pod redakcí prof. dra Drtiny a dra Okt. Wagnera. Otištěna byla ve »Věstníku čes. professorů« v ročn. 1907 a 1908. Podle ní začíná se vyučování cizojazyčné v I. tř. živým jazykem. Latina se posunuje až do II. tř., řečtina až do IV. tř. Místo řečtiny může si žákyně zvoliti druhý moderní jazyk (francouzštinu). Dvě nejvyšší třídy, VII. a VIII.,

jsou kromě toho ještě rozděleny na dvě oddělení, klassické a moderní.

b) Oprávněnost jednotlivých typů. Máme tedy od 8. srpna 1908 v Rakousku hlavně čtverou školu střední: gymnasium, reálku, reálné gymnasium a reformní reálné gymnasium (nečítáme-li typu děčínského a valašsko-meziříčského, jakož i dívčího lycea, o němž bude řeč později). Proto nařízení ministerské ze dne 29. bř. 1909 o oprávněnosti absolventů středoškolských uznává maturitní vysvědčení všech čtyř typů v zásadě za rovnocenná. Poněvadž však nepřináší si abiturient vždycky pro každý odbor dostatečnou průpravu, musí složiti ještě před vstupem na vysokou školu, nebo v době vysokoškolského studia v některých případech zvláštní zkoušky doplňovací. Tím tedy ta volnost je poněkud obmezena. Stran theologie není posud rozhodnuto. Abiturient gymnasia, chce-li na techniku, musí skládati před vstupem zkoušku z deskriptivy. Abiturient reálného gymnasia, chce-li na universitě studovati obor klassicko-historický, musí skládati zkoušku z řečtiny a to aspoň dvě léta před státní zkouškou nebo rigorosem. Abiturient reformního reálného gymnasia, chce-li na universitě studovati onen obor klassicko-historický, musí rovněž skládati zkoušku z řečtiny, a to opět aspoň dvě léta před státní zkouškou nebo rigorosem. Chce-li na techniku, musí při vstupu skládati zkoušku z deskriptivy. Abiturient reálky, chce-li studovati na universitě obor klassicko-historický, musí skládati zkoušku z latiny, řečtiny, filosofické propaedeutiky; chce-li studovati jiný obor na universitě, skládá zkoušku jen z latiny a filosofické propaedeutiky. K usnadnění těchto doplňovacích zkoušek mají na universitě býti zřízeny příslušné kursy.

Pro dívky nejvhodnější střední školou jest šestitřídní dívčí lyceum, organisované naříz. min. z 11. pros. 1900. (Srv. Škola, str. 646 *b*). Lyceum poskytuje všeobecného vzdělání se zvláštním zřetelem k jazykům a literaturám moderním (latině se vyučuje jen nepovinně) a spolu připravuje k samostatnému povolání. Absolventky, které se podrobily maturitě, mohou býti zapsány na filosofické fakultě a po tříletém studiu hlásiti se ke zkouškám způsobilosti pro učitelství na lyceích; mohou po zkoušce dospělosti, když doplní předepsanou zkoušku z jazyka latinského, studovati lékárnictví; mohou se hlásiti k doplňovací zkoušce na ústavech učitelských. Maturitní vysvědčení lycejní platí za průkaz všeobecného vzdělání při státní zkoušce z těsnopisu a opravňuje k osvobození od zkoušky z jazyka vyučovacího u těch kandidátek, které se hlásí ke zkoušce z jazyka francouzského pro školy měšťanské a ústavy učitelské. (Vyn. ze dne 11. říj. 1906 č. 28.191.) Abiturientky lycejní mohou býti také přijaty do jednoroč. kursu abiturientního, zřízeného při soukromé obchodní dívčí akademii (německé) ve Vídni. Podobný kurs český jest od šk. r. 1909—10 zřízen při obchodní akademii v Chrudimi. O veliké oblibenosti lyceí svědčí, že od r. 1900 do r. 1908 vzniklo již v Rakousku 47 lyceí, z nichž je 27 německých, 8 polských a 8 českých (v Praze VII., na Kr. Vinohradech, v Budějovicích, v Plzni, v Chrudimi, v Jičíně, v Kr. Hradci a v Brně při »Vesně«).

c) Vnitřní reformy. Zároveň s celkovou organisací středního školství reformuje se i vnitřní ústrojí typů posavadních. Dne 20. bř. 1909 vydány nové osnovy pro gymnasia, jimiž se pozměňují osnovy z 23. ún. 1900, a dne 8. dubna 1909 vydány nové osnovy pro reálky, jež nastupují místo osnov z 23. dub. 1898 Celkový charakter obou typů zůstává těmito osnovami nezměněn. Společným znakem všech nových osnov (i dříve vydaných osnov reálných gymnasií) jest, že učivo se modernisuje. Tak v literatuře národní obmezením period starších získává se místo pro literaturu nejnovější. Dějepis vylučuje partie speciálně válečné a věnuje zvláštní pozornost dějinám Rakouska, a to i době nejnovější. V nejvyšší třídě stává se z dějepisu sociologie, poučující o ústavě a správě říše, o občanských právech a povinnostech. Podobně modernisuje se učivo přírodopisné a fysikální. Na všech typech se také zavádí zeměpis i do vyššího oddělení, ovšem jen s 1 h. týdně. V methodice se znova zdůrazňuje požadavek, že žáci se mají sami poznatků dopracovávati, a to ve škole, společnou prací s učitelem; tím má nastati pro ně úleva v jejich pracích domácích a zbýti tak dosti času k tělesnému výcviku a k individuálnímu dalšímu sebevzdělávání. Usnadnění studia je také vůdčí myšlenkou nových předpisů o zkoušení a předpisů maturitních. Předpisy o zkoušení a klassifikování na školách středních z 11. čna 1908 přikazují vybrati učivo co nejúčelněji a obmeziti na míru nevyhnutelně nutnou; vedle zkoušek klassifikačních, jež se konají jen měrou nevyhnutelně nezbytnou po ukončení celých partií, zaváději se zkoušky pouze orientační při společné práci učitele se žáky. Stupnice známková se zjednodušuje pouze na 4 stupně (pro prospěch: velmi dob., dob., dost., nedost.; pro chování: velmi dobře, dob., zák., nezák.), známka z pilnosti odpadá. Za jistých podmínek dovoluje se postup do vyšší třídy i při jedné nedostatečné; vůbec se doporučuje všemožná blahovůle v posuzování výkonů žáků. Maturita nebyla sice odstraněna, jak mnozí účastníci středoškolské ankety žádali, ale značně ulehčena.

Nová reforma vnitřní organisace středního školství nese se tudíž za cílem modernisování a usnadnění učiva, zajisté k velikému prospěchu školství. Reforma vnější, celkové organisace našich středních škol místo dosavadní dvojitosti cest výchovných (g. a r.) zavádí trojitost (g., rg., r.). Tato trojsměrnost středního školství má velikou přednost, že totiž pro každé odborné studium je jako

připravka vhodná střední škola. Avšak tato trojice má i své vady: 1. žák musí se rozhodnouti pro určité povolání již vlastně v 10 letech, má-li zvoliti vhodnou střední školu. Tuto závadu jen z části mírní stejná oprávněnost všech typů, neboť předepsané dodatečné zkoušky volbu jiného povolání ztěžují. 2. Tím, že ve většině míst jest jen jediná střední škola, bude se volba povolání u většiny žáků říditi ne podle jejich skutečných vloh a náklonností, nýbrž podle té zcela vnější okolnosti, jakého typu je právě domácí střední škola. Novou organisací nebyla dále odstraněna jiná vada dosavadního zřízení, totiž náhlý přechod z didakticky i paedagogicky těsné školy střední ke zcela volné škole vysoké. Tyto vady naší nové trojsměrné organisace středoškolské nedají asi utichnouti dalšímu volání po jednotné škole střední. Min. Marchet v závěrečné řeči anketní nazval jednotnou střední školu ideálem školské organisace, ideálem, který jako všecky ideály je nesnadno dosažitelný. Cestou k dosažení tohoto ideálu by mohla býti šestitřídní střední škola (bez klass. jaz.), po způsobe nynějších dívčích lyceí, mezi niž a školu vysokou by se včlenil nový přechodní útvar po způsobu amerických colleges, differencovaný právě tak bohatě, jako jest studium vysokoškolské; tento útvar, tvořící i po stránce paedag. i po stránce didaktické přechod od školy střední ke škole vysoké, by podával odbornou přípravu pro každý odbor a přejímal také již část průpravných disciplin, jimiž dosud každý odbor vysokoškolský při svém počátku jest obtížen. Tím by studium vysokoškolské se mohlo ještě více prohloubiti a zodborniti. *Hulík.*

* **Strejček** Jan (pseudonym Jan Jaroslav Bor), spis. čes. (* 1886 na Kr. Vinohradech), studoval gymnasium v Praze, pak t. absolvoval na universitě moderní filologii (češtinu, němčinu). Divadlo studoval v cizině 1905 až 1907 (ve Vídni, Drážďanech, Berlíně, Paříži). Divadelní referát obstarával ve »Vinohr. Listech« a »Pokrokové Revui«, nyní v »Samostatnosti«. O sobě vydal r. 1903 novellu *Macecha* (vyšla nákladem »Kroužku Klicperova« na Kr. Vinohradech) a monografii *Eduard Vojan*. Kritické kapitoly (Praha, 1907).

* **Strobl** Karl Hans, spis. něm. (* 1877 v Jihlavé), žije jako finanční komisař v Brně, účastně se tamní německé žurnalistiky. S., vynikající člen německé Moderny na Moravě, vstoupil do literatury několika svazečky svižných skizz a řadou essayí z moderní poesie, živě psaných, leč nehlubokých, v nichž ukázal se učelivým novoromantikem. Svérázné jsou jeho suggestivně psané novelly a romány poeovského rázu, bizarrně fantastické a groteskně podané: *Die Eingebungen des Arphaxat* (1904), *Die gefährlichen Strahlen* (1906), *Bedenksame Historien* (1907); popularitu S ovu založily však jeho dva romány ze života německého studentstva v Praze, přesycené protičeským chauvinismem *Die Vaclavbude* (1902), *Der Schipkapasz* (1908). *AN.*

* **Stroff** Karel, malíř čes. (* 1881 v Praze). Absolvovav akademii pražskou věnoval se především illustrování, v němž vynikl rázovitostí kresby a smyslem pro komiku. Kreslí karikatury pro »Humor. Listy«, illustroval spisy pro mládež (»Krasavec Brok«).

* **Stroupežnická** Anna roz. Turkova, herečka čes. (* v Praze). Mládí prožila v Praze a touha po divadle přivedla ji na dráhu hereckou. Bývala členem činohry »Prozat. a Národ. divadla« v Praze. R. 1890 provdala se za Ladislava Stroupežnického (v. t.) a po půl letě opustila navždy divadlo. K oblíbeným jejím rollím náležely vicomte z Letoriéru; Kristinka ve »Furiantech«; Oberon; Titanie ve »Snu noci svatojanské«; baronka de Prefont v »Majiteli huti« a j. Zemřela r. 1909 v Praze a ve své poslední vůli odkázala spolku »Svatoboru« 20.000 K.

Strozzi Piero, kníže, senátor († 1907), odkázal proslulý palác s. ve Florencii Italské říši.

* **Strýčko** Ferdinand, pravé jméno Ferdinand Dúbravský, populární spis. sloven. (* 8. září 1849 na Slovensku). Nyní žije ve Veselí nad Moravou. Napsal: *Pijavice*, rozprávka ze Slovenska; *Obraz Jurigov*, činohra ve 4 děj.; *Siroty*, smutnohra o 4 jedn.; *Versus memoriales*, krátký návod pro Slováky k lehčimu naučení se maďar. reči (satira); *Pan Slúžny v rozpakoch*, humoreska; *Syn slobodnej*, rozprávka; *Verná laska*, rozprávka; *Malé Karpaty* a *Bielá Hora*.

* **Stucken** Eduard, dramatik něm. (* 1865 v Moskvě), žije v Berlíně. S. vystoupil poměrně pozdě a první jeho práce básnické *Astralmythen* (1906) a svazek *Ballad* (1898) neprojevily posud jeho svérázu. Teprve dramatickými svými básněmi postavil se pro přísnost tragického slohu, pevnost dramatické idee, chmurnou krásu řeči a hloubku reflexe mezi přední novoklassické dramatiky německé, byť jeho úspěchy byly spíše literární než divadelní. Ze S-ových tragedií vážena jest *Yrsa* (1897) z pravěku severského, *Wisegard* (1898) z dějin Meroveovců, *Myrrha* (1908) jest slavná látka biblická; vrcholem S-ovy tvorby jest dramatický cyklus *Der Gral*, z něhož posud vyšly básně *Gawân* (1902), *Hanvâl* (1903) a *Lanzelot* (1908). *AN.*

Studnička 3) František Karel uveřejnil dále řadu odborných pojednání v »Anatomischer Anzeiger«, ve »Věstníku Král. české společnosti nauk«, v »Zeitschrift für wissenschaftl. Mikroskopie«, v »Anatomische Hefte«, v »Přírodě« a v »Časopise Moravsk. zemsk. musea«. V »Knihovně Přírody a školy« vydal: *Nauka o buňce a plasmatu, dějiny a dnešní stav* (Olomouc, 1908).

* **Stuchlík** Josef Ctislav, česko-amer. žurnalista a spis (* 1860 v Čes. Brodě) V l. 80tých XIX. stol. vystěhoval se do Spoj. Obcí sev.-amer., kde rozvinul intensivní činnost vzdělávací ve prospěch tamních Čechův. Usídlil se v New Yorku a píše do tamních čes. listův a rediguje měsíčník »Besidku Sokolskou«, orgán to jednoty děl-

nických Sokolů amerických. Jako belletrista znám je povídkami a jinými drobnými pracemi ze života Čecho-Američanů. Nejznámější jsou jeho povídky: *Strýček Joe*; *Na palubě vystěhovaleckého parníku*; *Vystěhovalectví za starých časů* a j.

Stupecký Josef, právník čes., † 24. srpna 1907 v Chlumě u Hartmanic.

Sturdza 2) Demeter v bř. 1907 stal se opět předsedou rum. ministerstva, v němž převzal i ministerstvo zahraničních věcí; pro stáří odstoupil poč. ledna 1909 a vzdal se další činnosti politické.

Stürgkh Karel, hrabě, politik rakouský. R. 1907, když propadl při volbách do říšské rady, povolán do panské sněmovny. Do kabinetu Bienerthova vstoupil 11. ún. 1909 jako ministr osvěty.

Stýblo 2) Adolf B. † 14. bř. 1907 v Praze.

* **Stýblo** František, filolog čes. (* 1852 v Golčově Jeníkově), působil jako gymnasijní professor v l. 1883—95 ve Slaném, od r. 1895 nepřetržitě v Praze v Žitné ulici. Na vyzvání ministerstva vyučování přepracoval rukopis učebnice jazyka českého pro školy měšťanské, který nabídl ministerstvu na vydání Ant. Fafl, ředitel měšť. škol v Rokycanech. Knihu přepracovanou a schválenou vydal c. k. školní knihosklad v Praze (vyd. prvé r. 1897, druhé 1905). Titul její jest: *Učebnice jazyka českého, kterou měšťanským školám složili Ant. Fafl a Fr.* S. V Ústředním spolku českých professorů v Praze jest od r. 1899 nepřetržitě pořadatelem divadelních představení studentských v Národním divadle. Z peněžitých výtěžků podniku toho zřídil Ústř. spolek čes. professorů r. 1909 jubilejní studentské nadání o základní jistině 9000 K.

Sucharda 2) Ant., mathem. čes., † 20. ún. 1907 v Praze.

* **Suché Kruty** (*Dürnkrut*), městys v Dol. Rakousích s 1582 ob. (1900). Dne 26. srpna 1278 Rudolf Habsburský porazil zde Přemysla Otokara II. (V. Moravské pole).

Suchodolski 3) Zdzislaw, malíř pol., † 1908 v Mnichově.

* **Suknarov** Nikolaj, státník a spis. bulh. (* 1848). R. 1877 měl důležitý podíl ve válce za osvobození své otčiny. Byl purkmistrem v Sofii, potom ministrem vnitra a předsedou národního sobrání. Ze spisů jeho sluší uvésti: *Iskrenna reč na vrjemeto si* (brošura politického rázu, Sofie, 1887); *Rasprata mi s Karavelova* (t., 1885); *Projekt za programata na liberalnata partija* (t., 1886); *Jedin pogled vərchu našeto skorošno minalo* a j. *Tmk.*

* **Suleika,** planetoida objevená fotograficky P. Götzem v Heidelberce 6. dub. 1905. Označení (563). *Kvn.*

Sully-Prudhomme René, básník franc., † 7. září 1907 na svém zámku v Chatenay u Paříže. Srv. C. Hémon, La philosophie de M. S. (1907).

Sultanov Nikolaj Vladimirovič, inženýr rus., † 15. září 1908 ve Wiesbadenu.

Sundečić Jovan, básník jihoslovanský, † 19. čce 1900 v Kotoru.

* **Suša** Franjo (pseud. Rade), spis. chorv. (* 1876 ve vsi Nové Bukovici ve Slavonii). Je redaktorem chorvatského týdenníku »Istina«. Hojně přispívá i do časopisu »Vijenac«. Samostatně vydal dvě humoristické knihy: *Iz Grginog rovaša* a *Novi Grgin rovaš*. S. přeložil též z polštiny do chorvatštiny ballady Adama Mickiewicze. Žije v Záhřebě.

* **Suškova** J. Al. v. Chvostova (Dopl.).

Sutnar Jaroslav, spis. čes. R. 1906 vzdal se místa na vídeň. ryt. akademii tereziánské. Nyní žije občas v Plzni a ve Vídni. Vedle menších prací v »Besedách Času« napsal pojednání: *Prosodisches und Metrisches bei Karel Jaromír Erben, mit besonderer Berücksichtigung des Gedichtes »Záhořovo lože«* (Berl., 1905—7, »Archiv für slavische Philologie«, XXVI—XXIX); *Svatopluk Čech zrcadlem češství* (Praha, 1909) a *Svatopluk Čech a F. X. Šalda* (t., 1909).

* **Sutro** Alfred, angl. spis. dramatický (* 7. srpna 1863), čítaný již mezi přednější soudobé dramaturgy v Britannii. Prvým jeho samostatným dílem byla r. 1900 činohra *The cave of illusion*, nejnovějším pak jest letos, r. 1909, hrané drama *Making a gentleman*. S. obohacuje anglický repertoire rok co rok aspoň jednou novinkou, zpravidla vítanou a scénicky účinnou. Váží své náměty ponejvíce z rodinného a společenského života, maje často namířeno na všeliké stavovské předsudky, jež ostře potírá. Tato polemická nota převyšuje mnohdy uměleckou a jsouc podmíněna anglickými zvláštnostmi jest spolu příčinou, že S-vo dílo neproniklo posud šíře do světa. Nejvýznačnější, anglickou kritikou zvláště hodnocené jeho práce jsou až posud *The Wals of Jericho* (1904, přelož. do češtiny K. Muškem pod tit. »Zdi Jericha«, 1907) a *John Glavde's Honour* (1907). *Li.*

von **Suttner** 2) Bertha. Její Sebrané spisy vyšly v Drážďanech (1906 sl., 12 sv.) a memoiry 1909 (Štutgart, Lip.). R. 1905 obdržela mírovou cenu Nobelovu.

Svědomskij 2) P. A., malíř rus., † 1904 v Římě.

* **Světozor,** nejlacinější spis obrázkový k rozšíření užitečných známostí pro Čechy, Moravany a Slováky (v Praze r. 1834—35) u synů Boh. Haase vycházející, byl časopis na způsob Brockhausova lipského »Pfennig-Magazinu«. Redaktorem byl P. J. Šafařík. — Od r. 1905 vydává S., týdeník zábavný i poučný (dříve »Illustrovaný Svět«) nakladatelství J. Otto v Praze redakcí Aug. Eug. Mužíka.

* **Svoboda** Otakar, spis. čes. (* 1872 ve Vorli). Vystudovav ústav učitelský v Jičíně, věnoval se učitelství, nyní jest odbor. učitelem v Habrech. Přispívá do časopisů pro mládež, založil a řídil časopis »Rozhledy Mládeže«, do díla: »Chrudimsko a Nasavrcko« napsal pojednání *Lidové umění na Nasavrcku* a *Řeč lidu na Chrudimsku* a o sobě vydal povídku *Pro vlast* (Praha, 1894) a některé své přednášky.

* **Svoboda** Václav, pseudonym Jan Václav z Finberka, spis. čes. (* 1872 ve Skutči). Pochází podle matky ze staroměšť. kdysi bratrské rodiny Kašků z Finberka, jejíž přední členové odešli s Komenským do Lešna. Jest odborným učitelem na měšťan. škole v Hlinsku. Literárně činný jest od r. 1891, své belletristické, cestopisné a kritické práce ukládá do všech čelnějších časopisů belletristických a samostatně vydal: *Zašlé děje* (Vel. Meziříčí, 1894); *Horská srdce*, povídka (Praha, 1899); *V lepším světě*, román (Vel. Meziříčí, 1900); *Stíny života*, horské obrázky (Praha, 1900); *Mezi tkalci*, horské obrázky (t., 1901); *Mračna v duších* (Vel. Meziříči, 1902); *Dva tábory*, román (Brno, 1902); *Kalná voda*, novella (Praha, 1902); *Jsme jen lidé*, povídky (Vel. Meziříčí, 1902); *Rudé jeřabiny* (Praha, 1902); *Lačné rty*, novelly (Praha, 1903, J. Otto); *Pro slávu a lásku*, obraz ze života o 3 jedn. (Praha, 1902); *Rozvrat*, horský obraz (t., 1906); *Vřelé city* (1906); *Vábné Slovensko* (1906); *Měnivé nebe* (1907). Jeho některé práce přeloženy byly do ruštiny, chorvatštiny, slovenštiny, němčiny i italštiny.

Svozil 1) Jan. R 1907 zvolen opět do říšské rady.

Swinburne Alg. Ch. obdržel cenu Nobelovu r. 1908. Sebrané jeho básně a dramata v 11 sv. vyšly 1904—5. Zemřel 10. dub. 1909.

von **Sybel** 2) Ludwig sepsal dále: *Christliche Antike Einführung in d. altchristliche Kunst.* 1. Bd. Einleitendes. Katakomben (Marburg, 1906); *Die klassische Archäologie und die altchristliche Kunst.* Rektoratsrede (t., 1906).

* **Sychra**, pseud. V. B. Pavlika (Dopl.).

* **Sýkora** Oldřich, spis. čes. (*1861 v Chrudimi). Jest professorem obchod. akad. v Chrudimi a spoluzakladatelem a spolupracovníkem Pelclových »Rozhledů«. Samostatně napsal: *Humor v Nerudových feuilletonech* (Praha, 1905); *O praktické výchově* (t., 1898, otisk z »Rozhledů« roč. VII.); přeložil z Tainea »Filosofie umění« (Praha, 1896) a »Dějiny anglické literatury« (t., I., II. a III. díl); ze Sullyho: »Studie dětství« (t.); z Lansona: »Dějiny franc. literatury« (t.) a s prof. K. Regalem vydal *Francouzskou cvičebnici* (Chrudim, 1896) a *Ukázky z cvičebnice pro jazyk francouzský s předmluvou* (výroč. zpráva obchodní akademie na r. 1894—95).

* **Syrovinka** (*Lactarius volemus* Fr.), jedlý druh ryzců či mléčníků (srv. Ryzec) s mléčnou šťavou bílou, rostoucí v list. a jehl. lesích. (Vyobr. v tab. Houby jedlé, fig. 8.).

Szachowski Stanisław, právník pol., † 1906 jako professor řím. práva a docent franc. občan. práva na universitě ve Lvově.

Szanto Emil Srv. nyní: Ausgewählte Abhandlungen. Hrs. v. H. Swoboda (Tubinky, 1906).

Szász Károly, básník maď., † 1905.

Szczepański Alfred, spis. polský, † v květnu 1909 v Krakově.

Š.

* **Šajny**, šajnové peníze, sluly rak. peníze papírové vydané na základě patentu ze 16. dub. 1813. Viz Anticipační listy.

Šalda F. X. jest od r. 1908 spoluredaktorem kriticko-literární revue »Novina«; vydal: *Moderní literatura česká* (1909. Podmínky historické a národní. Logika vývojová. Dnešní problemy i nebezpečí) a s M. Majerovou přel. z rukopisu Ch. Norice *O moderních podmínkách krásy* (1909).

Šandor-Gjalski Ksaver v. Gjalski.

Šauer z Augenburgu Josef, paedag. spis. čes. Odešed na odpočinek, vstoupil do semináře pražského, kde r. 1906 na kněze vysvěcen. Nyní je katechetou na měšť. škole v Praze.

* **Ščegolev** Pavel Ilisějevič, spis. rus. (* 1877), studoval na fakultě východních jazyků petrohradské university. R. 1899 pro účastenství v organisaci studentského a dělnického hnutí byl vypověděn do vologodské gubernie. Zprvu obíral se dějinami ruské literatury, později přešel na pole dějin všeobecných hnutí světových. Ze spisů Š-ových sluší jmenovati: *Očerki istoriji otečennoj litěratury. Srbazanije Afroditiana* (Petr., 1899 a 1900); *Pervyj děkabrist Vladimir Rajevskij. Iz istoriji obščestvenn. dviženij pervoj četverti XIX. v.* (t., 2. vyd., 1906); *A. S. Gribojědov i děkabristy* (t., 1905). Důležity jsou dále jeho studie, jako: *Iz školjnych lět N. Gogolja* (»Istorič. Věstnik«, 1902); *Duel Puškina s Dantesom* (t., 1905); *O ženach děkabristov* (ve sborníku »K světu«); *P. G. Kachovskij* (»Byloje«, 1906); *Semen Olejničun* (t., 1906). Š. je redaktorem časopisu »Byloje«. *Tmk.*

Ščepkin 2) M. P., publicista rus., † 1908.

* **Ščerbačev** Nikolaj Vladimirovič, hud. sklad. rus. (* 1853). Je vynikajícím pianistou. Z jeho skladeb jsou nejznámější: *Dvě idylly* (serenáda pro orchestr) a *Féeries et Pantomimes* (romance). *Tmk.*

* **Ščerbina** Grigorij Stefanovič, státník a učenec rus. (* 1868 — † v dub. 1903). Ve svém 21. roce ukončil se skvělým úspěchem studie na Lazarevském ústavě východních jazyků v Moskvě a vzdělával se dále v Petrohradě na orientálním ústavě pro diplomaty. Jako znalec Východu nastoupil r. 1891 diplomatickou dráhu v Cařihradě. R. 1896 stal se vicekonsulem ve Skadru, kde proslul jako znalec albanštiny a Albanců. R. 1902 zřízen ruský konsulát v Mitrovici a konsulem jmenován Š. Turecká vláda ne-

chtěla však ručiti za jeho bezpečnost. Albanci a místní muhammedáni zakazovali si ruského hostě. V led. 1903 Š. v průvodu kozácké stráže nastoupil svůj úřad. Vedl si s velikou energií, ale padl rukou zákeřného vraha. -rb.

* **Šebele** František († 31. říj. 1902 na Kr. Vinohradech). Byl dlouhá léta okr. soudcem v Bělé pod Bezd. a konečně radou zem. soudu ve výslužbě. Napsal sbírku lyrických a epických básní: *Básně* (N. Město n. M., 1884).

Šebesta 2) August † 22. led. 1908 v Pelhřimově.

* **Šebestián,** král portugalský (* 1554), předposlední z dynastie burgundské, která ve XII. stol. učinila Portugalsko samostatným. Zmizel neb zahynul r. 1578 v Marokku v boji s Maury (viz Portugalsko, str 283 *b*) a tato příhoda byla Portugalsku osudnou. Jednak byl zánik domácí dynastie pohnutkou tehdejšímu španělskému imperialismu, aby zničil samostatnost Portugalska, jež po krátké, dvouleté vládě Š-ova kmetného strýce kardinála Jindřicha obsazeno r. 1580 vojskem Filipa II., načež kvetoucí a rozsáhlé portugalské osady i obchodní faktorie během španělské annexe 1580—1640 octly se většinou v rukou protivníků Španělska. Jednak záhada Š-ovy smrti přimnožila zmatků na Pyrenejském poloostrově, kdež několik Lžišebestiánů zdvihlo prapor krvavé vzpoury proti Španělům. Z těchto praetendentů docházel nejvíce víry ten, jenž r. 1598 v Benátkách se objevil a do r. 1600 všecky románské státy znepokojoval, ježto Francie mu přála a italské státy jím do zápletek se Španělskem přiváděny. Ale i tento poslední praetendent, kterého přemnozí pokládali za pravého, z maurského zajetí vybaveného krále Š., zahynul ve španělském vězení a jím skončila se bouřlivá doba Lžišebestiánů. *Li.*

* **Šebestová** Augusta (* 1852 v Kobylí na Moravě) napsala *Lidské dokumenty* (nákl. Musejního spolku v Olomouci, 1899), kde všestranně a věrně vylíčen život t. zv. hanáckých Slováků. Studie tato obsahuje cenný a zajímavý národopisný materiál po stránce kulturní i jazykové.

* **Šebor** Jan, Phdr., chemik čes. (* 1875 v Teplicích), studoval na čes. vysoké škole technické a na filosof. fakultě čes. university chemii, v Curichu pak u prof. Lorenze elektrochemii; jest honorov. docentem na české technice od r. 1905 a ext. učitelem chemické technologie na c. k. uměleckoprůmyslové škole v Praze. V l. 1898—1901 byl assistentem anorg. a analyt. chemie na čes. technice. Napsal společně s prof. Votočkem: *O elektrolytické modifikaci methody Sandmayerovy a Gattermannovy* (1901); *O kyselině arabinové z řepy cukrové* (1899); *O elektrolytické oxydaci* (1903); *O diffusní rychlosti vody blanou polopropustnou* (1904, vesměs ve »Věstníku Král. čes. spol. nauk«). Společně s ing. Šimkem: *O elektrolytickém usměrňování proudu střídavého* (»Věstník« Čes. akademie, 1907). Mimo to: *Katechismus elektrochemie* (Praha, 1903).

* **Šefer** Aleksandr Nikolajevič, skladatel rus. (* 1866), jest nyní kapelníkem opery Národního domu v Petrohradě. Složil opery: *Tisba*; *Cikáni* a ballet *Ostrov fantasie.* Dále složil 2 symfonie, 3 suity, smyčcové kvartetto, klavírní trio, scherzo a j. *Tmk.*

* **Šegvić** Mat. Cherubin, spis. chorv. (* 1867 ve splitském předměstí Sučci), studoval theologii a jest nyní gymnasijním professorem v Záhřebě. Napsal: *Bog i duša*; *Stvarno i estetično tumačenje Čengić-Age* (v programmu gymnasijním); *Ruski elemenat u Gorskom Vijencu.* Vedle toho napsal množství novell uveřejněných v časopisech: »Vijenac«, »Prosvjet«, »Nada«, »Novi Vijek«, »Glasnik«, »Dom i Svijet«, »Matica Dalmatinska« a j. Dále řadu kritik v časopisech: »Hrvatska«, »Narodni Listy«, »Hrvatske Pravo« a »Vjestnik arheološkog društva« v Záhřebě i v časopise »Bulletino di archeologia e storia dalmata« ve Splitu a j. *Tmk.*

Šercl Čeněk, jazykozpytec čes., † 4. pros. 1906 v Lublani.

* **Šery** v. Skjären (Dopl.).

* **Šestov** L., literární jméno spisovatele rus. Lva Isaakoviče Švarcmana (* 1866). Byl syn kupcův. Studoval na právnické fakultě kijevské university. Samostatně vydal: *Šekspir i jego kritik Brandes* (Petr., 1898); *Dobro v učeniji gr. Tolstogo i F. Nicše* (t., 1900); *Dostojevskij i Nicše* (t., 1903); *Apofeoz bezpočvennosti. Opyt adogmatičeskago myšlenija* (t., 1905). Všechny jeho spisy jsou psány ryzí ruštinou, vyznamenávají se původností a čtou se s velikým zájmem. Ve všem, co Š. napsal, tkví hluboký zájem k filosofii Kantově i Nitzscheově, hlavně však k jejich pojímání morálky. *Tmk.*

Ševčík 2) Otokar povolán na státní konservatoř do Vídně jako professor houslí v ún. 1909.

* **Ševčík** Vincenc, čes. poslanec a církevní kněz (* 21. ún. 1862 v Kanicích u Brna). Studoval na čes. gymnasiu v Brně, načež věnoval se bohosloví. Vysvěcen na kněze, stal se farářem na Viskách u Letovic. Překládal z polštiny a slovinštiny povídky, jež uveřejňoval v »Hlase a »M. Orlici«. Jeho práce ze sociologie otiskl hlavně »Hlas«. Š. je zakladatelem katolicko-národní strany na Moravě, jež r. 1894 se samostatně ustavila, a posud je z hlavních předáků strany, jsa činný na poli hospodářském, na sněmu i mimo něj. Při všeobecných volbách zemských r. 1896, 1902 a 1906 zvolen do sněmu moravského za venkovské obce boskovické.

Šilený 2) Tomáš stal se r. 1908 ředitelem II. českého gymnasia v Brně. — Napsal dále: *Písmo budoucnosti* (»Obzor«, Brno, 1882); *O původu a rozvoji písma* (»Těsnop. Věstník«); *Vývoj řeči a písma* (10 názorných obrazů), *Nejstarší řecká rychlopisná soustava* (»Těsn. Věstn.«, 1895); *Stenografie dle aesthetických příkazů* (t., 1897); *O jaké výši českého těsnopisu svědčí jubileum I. praž. spolku stenografů*

(»Těsn. Listy«); *Polyglott Šercl jako stenograf* (»Těsn. Věst.«, 1900) mimo četné články po různu roztroušené a četné přednášky o těsnopise. *Pž.*

* **Šilinger** Tomáš, moravský poslanec strany katolicko-národní (* 1866), absolvoval gymnasium a theologickou fakultu, stal se řádovým knězem augustiniánů a konsistoriálním radou. Od několika let je redaktorem brněnského deníku »Hlas«; zemskému sněmu náleží za Hodonín (zvolen ve všeob. kurii), říš. radě za město Hustopeč od r. 1907.

* **Šíma** Josef, odborný spis. čes. (* 1859 v Karlíně u Prahy). Vystudovav čes. reálku a architekturu na čes. technice v Praze převzal po svém otci závod kamenický. Ale brzy vstoupil jako učitel kreslení na vyš. dívčí školu v Praze, později jako professor na všeobec. školu řemesl. v Jaroměři, odkudž přešel r. 1904 na vyšší čes. průmyslovou školu v Brně. Aby poznal kroj lidový, jeho výšivky a svérázný ornament, procestoval celou Moravu a část Uher. Slovenska. Za svého pobytu v Jaroměři prostudoval výšivky čes., hlavně podkrkonošské a jinoslovanské. A tak vyzbrojen pustil se jednak do praktického používání lidového ornamentu v různém směru, na př. na sgrafitta (dům v Jaroměři, Sokolovna v Kolíně, budova »Vesny« v Brně), na roucha, mešní především (mitry, pluviály, ornáty, antipendia) i na nábytek, jednak do vydávání různých vzorů výšivkových pro potřebu školy. »Světozor« na r. 1886 přinesl několik ukázek z jeho pera. Samostatně vydal: *Slovanské vyšívání*, 2 seš. (Jaroměř, 1890 a 1892); *Slovácké vyšívání stehem křížkovým a vrkůčkovým*, 30 listů (Praha, 1896); *Studie lidových výšivek z Čech, Moravy a Uher. Slovenska* (Brno, 1909). Š. náleží k nejlepším znalcům ručních prací československých a lidového našeho ornamentu.

* **Šíma** Eduard, knihkupec a nakladatel čes. (* 1863 v Praze). Studoval na akad. gymn. a obchodní škole Nocarově v Praze; potom vstoupil do knihkupecké praxe. Po čase stal se společníkem firmy »Jaroslav Pospíšil«. Když r. 1897 stal se JUdr. Jaroslav Pospíšil advokátem, odevzdal Š-movi celý závod, jejž až do dnešního dne vede pod firmou »Jaroslav Pospíšil«.

Šimák 2) Josef V., historik čes. Z dalších jeho prací uvádíme: *Zprávy o zvonařích a konvářích pražských doby jagellonské* (»Pam. arch.«, 1905); *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých universitách v XIV. až XVIII. st.* (»ČČM.«, 1905—6); *Selská bouře na Tepelsku r. 1680* (»Věst.« Kr. čes. spol. nauk, 1907); *Bohemica v Lipsku* (Praha, 1907); *Z dějin katol. reformace na panství branském* (»Čas. spol. přát. star. čes. v Praze«, 1908). Kromě toho pro Soupis pam. histor. a uměl. zpracoval *pol. okres Turnovský*.

* **Šimánek** Josef, spis. čes. (* 1883 v Jindř. Hradci). Gymn. studia konal ve svém rodišti, universitní v Praze, kde r. 1909 povýšen na doktora filosofie. Nyní působí v Praze jako žurnalista a spisovatel. Samostatně vydal sbírku básní: *Ve chvílích světlých i temných* (Praha, 1902); *Sen i skutečnost*, básně (Kr. Vinohrady, 1906); *Entemenova váza*, drama ze starých kultur assyrských (t., 1906); *Kapky jedu*, sbírka satir (Vršovice, 1908); *Křišťálový pohár*, okkultické novelly (Holešovice, 1909).

* **Šimeček** František, novinář a básník čes. (* 1843 — † 25. září 1877 v Praze). V mládí uvržen byl v tábor cikánů, později dostal se do kláštera, konečně přijat do redakce »Nár. Listů«, kde obstarával rubriku soudní síně. Byl nadaný básník a verše své uveřejňoval ve »Květech«, »Obrazech života«, »Ruchu«, »Lužičanu«, »Šumavanu«, »Almanachu akad. spolku« a j. Mnohé z básní Š-čkových vrou Bérangerovskou satirou.

Šimek 5) Josef, historik čes., stal se r. 1909 ředitelem ústavu pro vzdělávání učitelů v Praze. Napsal: *Kutná Hora v XV. a XVI. stol.* (Kut. Hora, 1907); *Výtahy z paedagog. klassiků* (Praha, 1909), obsahující Komenského »Velkou Didaktiku« a »Informatorium školy mateřské«.

Šimerka 2) Vincenc, inženýr český, † 11. bř. 1907 v Plzni.

Šimůnek 1) Karel, spis. čes., † 28. čce 1908 v Praze.

* **Šinásí** efendi Ibrahím (* 1242 [1826] v Cařihradě — † 1288 [1871]), zakladatel moderní literatury turecké, opírající se o Evropu (hlavně literaturu francouzskou), jejímuž vlivu ustoupil staletími ustálený vliv perský. Otec jeho, důstojník dělostřelecký, padl v boji proti Rusům v bitvě u Šumenu (1828). V císařském arsenále, do něhož i mladý Š. vstoupil, seznámil se s evropským důstojníkem Châteauneufem (= Rešád bej), od něhož přiučil se francouzštině. Intervencí správce arsenálu Fethí paše u sultána Abdul Medžída poslán byl na studia do Paříže, kde seznámil se s franc. orientalistou slavným de Sacym, Renanem, básníkem Lamartinem a j. Zde osvojil si i vzdělanost a vkus evropský a položil základ k tomu, co tvoří jeho dílo životní, věnuje se, třeba ne výlučně, tož s největším interessem literatuře. Vrátiv se domů, jmenován členem nově r. 1851 zřízené akademie (*endžumeni dániš*) a k vyzvání tehdejšího velkovezíra Rešída paše vstoupil do ministerstva vyučování; z obojího po pádu Rešídově vytlačen protivníky Rešídovými Fuádem, Alí pašou a šeichulislámem Arif Hikmetem, předsedou akademie, o čemž jedná v kasídě adressované Rešídovi. S rehabilitací Rešídovou dosazen i on znovu v úřad. Po smrti Rešídově (1858) našel příznivce v Jusufu Kámilovi pašovi, překladateli Fenelonova Telemacha. Na konec uznal však Š. sám, že jakýkoli vztah ke vládě je na závadu jeho životnímu úkolu, vzdal se úřadu i místa v akademii a věnoval se zcela svému dílu. R. 1859—60 vystoupil po prvé veřejně svým tlumočníkem událostí (*terdžumáni ahvál*), novinami, jež půl roku vydával s přítelem Ágáh efendim, načež r. 1861—62 počal pro-

slulejší Zobrazení myšlenek (*tasvíri efkjár*), získav r. 1863 pomocníka v nejslavnějším prosaikovi tureckém všech dob a nadšeném zastanci nového směru v literatuře Kemál bejovi. Nový časopis znači epochu v historii literatury a jazyka tureckého. List stal se mluvčím moderní školy turecké, jež v následujících dvaceti letech zcela opanovala v životě tureckém. Š. podjal se zde směle a dovedně úkolu na základě své znalosti francouzského jazyka a literatury vybudovati od základu nový literární sloh turecký. S novým směrem spřátelil se zatím i Fuád paša, jenž pozval Š-ho přímo za spoluzakladatele svého vojenského listu (*dżerídei áskerijje*). Přízeň ta měla ten následek, že nabídnuto Š-mu místo u nejvyššího soudního dvora, ale on, hodlaje zůstati samostatným a nemoha odmítnouti, raději unikl do Paříže, zanechav Kemálu bejovi vedení svého listu (1864). Pětiletého pobytu zde použil k sestavení velikého slovníku tureckého na základě téměř všech orientálních knih Národní knihovny pařížské. Slovník, který ve 14 svazcích obsahuje prvých 19 písmen abecedy, zůstal v rukopise. Fuád paša, s nímž setkal se při návštěvě sultána Abdul Aziza v Paříži r. 1867, získal jej pro guvernérství provincie smyrenské, ale brzy po návratu do Cařihradu Š. se svolením pašovým vrátil se do Paříže, aby uspořádal své rukopisy a některé soukromé záležitosti. Zatím zemřel Fuád paša (1869) a Š. zůstal v Paříži do vypuknuti války německo-francouzské (1870), kdy vrátil se do Cařihradu. Zde zemřel 13. září 1871 zánětem mozkových blan. Š. byl prvý, kdo pokusil se vážně a systematicky literaturu, jež dotud byla hříčkou pro zábavu učených, učiniti nástrojem mravní a rozumové výchovy celého národa. Cestou k tomu, již osvojil si v Paříži, byla náhrada umělého přirozeným, podřízení vnější formy látce a přizpůsobení slohu k předmětu. Turecký literární jazyk musil tu býti změněn od základů. Oč jeho předchůdci, vniterně k tomu nutkáni jsouce, jen s částečným zdarem se pokusili, to provedl on na podkladu literatury francouzské, jíž použil jako vzoru, jenž uspokojoval jej po všech stránkách. Dodati jazyku jednoduchostí síly, učiniti jej způsobilým, aby zaujal místo mezi moderními jazyky evropskými, nahraditi posavadní umělost zdravou a svěží přirozeností; vlastní jádro jazyka potud zanedbávané musilo se vyvinouti a přijíti k platnosti tím, že odvržen veškeren ballast nahromaděný staletým napodobením způsobu perského. Andělem smrti pro literární soloecismus nazval jej proto turecký literární historik Teufik paša. Místo cizích prvků doplňován jazyk z mluvy lidové, jejíž obraty podle potřeby uhlazovány. I zavedení interpunkce po způsobu evropském jest jeho dílem. Nástupci jeho dovršili dílo v jeho duchu v oboru poesie i prosy. Obsahově jako formálně učil pravdě a přírodě, přizpůsobuje turecký jazyk a literaturu duchu západnímu. Dílo Š-ho věnováno je převahou prose. Jsou to články politické, literární a společenské v rozmanitých listech, hlavně v jeho vlastním časopise. Má však i náboženskou poesii (hlavně důstojný hymnus) a příležitostnou, většinou malé básničky, rozmanitého obsahu, psané jazykem prostým, z části pouhou turečtinou, pro Š ho velmi charakteristické, třeba po stránce básnické nevynikají. Nejvíce pozoru zasluhují jeho překlady z francouzštiny (La Fontaine, Zlomky z Racinea, Lamartinea), pořízené s jediným zřetelem na správné a svěží podání originálu. Malý svazeček tento, vyšedší lithografií r. 1859, nově r. 1870, je základem turecké, moderní školy básnické, jíž ovanul nový, svěží vánek od západu. Je to prvý pokus zavésti evropské myšlenky do literatury turecké, jež posud byla ovládána jen Orientem. Francie svými zjevy literárními stává se od té doby vzorem moderny turecké, poesie i prosy, po stránce obsahové i formálné. Následovalo samostatné zpracování bajek Lafontaineových veršem v jazyce téměř lidovém. Vlastní malý *díván* obsahuje náboženské verše (i hymny), příležitostnou poesii, něco kasíd a gazelů a hojně chronogrammů, tyto tři poslední ve starém slohu. Překladům jeho hodnotou literární z daleka se nevyrovnají. Srv. Gibbs, A History of Ottoman Poetry, V. (Lond., 1907). *Dk.*

* **Šindelář** Ludvík, cukrovarník čes. (* 1855 v Říčanech v Čechách — † 29. dub. 1896 v Mlýnově na Rusi), vstoupil do služeb soukromého cukrovaru v Cáhnově jako assistent. R. 1881 odešel do Ruska, kdež přestavoval cukrovar v Dzierbině a stavěl nový cukrovar v Mlýnově, jehož později stal se též ředitelem. Sestrojil vlastní kalolis, jejž dal si r. 1887 patentovati, a hermetický ceďák mechanický k cezení difusní šťávy (patent z r. 1890).

Šipek 1) Fr., divadelní herec, † 27. led. 1906 v Praze v ústavě choromyslných.

* **Šipek** Ladislav, pseudonym Rozpakovský, spis. čes. (* 1865 v Rozpakově u Nymburka), úředník Elektrických podniků král. hl. m. Prahy. Vydal *Slovníček cizích slov* (Praha, 1896). Menší příspěvky má roztroušeny po časopisech.

* **Šipov** Ivan Pavlovič, státník rus. (* 1865) studoval na Alexandrovském lyceu. Záhy nastoupil státní službu v ministerstvu financí. V l. 1905—6 byl ministrem financí v kabinetě hrab. S. J. Witteho. Nyní jest členem finančního komitétu a rady státní rus. banky. Samostatně vydal: *Germanskaja kolonizacija poljskich provincij Prussiji po zakonu 26. aprělja 1886 g.* (Petr., 1894); *Monétnaja sistéma i děnéžnoje obraščenije* (t., 1900, ve sborníku »Rossija v koncě XIX. věka«) *Tmk*

* **Šišić** Ferdo pl., historik chorv. (* 9. bř. 1869 ve Vinkovcích v županiji srěmské). Gymnasijní studia dovršil v Záhřebě r. 1888, universitní studia konal v Záhřebě a ve Vídni; absolvoval je r. 1892. Byv povýšen r. 1900 za doktora, habilitoval se r. 1902 na univ. v Záhřebě z chorvatských dějin. V říjnu

r. 1906 byl jmenován po prof. Tad. Smičiklasovi professorem. Při únorových volbách r. 1908 byl zvolen vinkoveckým okresem za poslance na chorv. sněm. Z důležitějších jeho prací buďtež uvedeny: *Zadar i Venecija od 1159–1247* (»Rad«, 142); *Miha Madijev de Barbazanis* (»Rad«, 153); *Bitka kod Nikopolja* (»Glasnik bos. herc. muz.«, Sarajevo, 1896); *Pad bana Mladena* (t., 1900); *Studije iz bosanske historije* (t., 1903); *O kralju Slavicu* (»Vjesnik arheol. družtva«, Záhřeb, 1905); *O smrti kralja Zvonimira* (t., 1906); *Kako je car Justinijan postao Slaven* (»Nastavni Vjesnik«, Záhřeb, 1901); *Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba* (»Mat. Hrv.«, Záhřeb, 1902); *Hrvatska povijest* (»Mat. Hrv.«, sv. I. 1906, sv. II. 1908); *Kralj Koloman i Hrvati god. 1102* (Záhřeb, 1907); *Urota Zrinsko-Frankopanska, 1664–1671* (»Mat. Hrv.«, 1908). Mnohými pracemi Š. přispěl do »Vjesnika zem. arkiva«.

Škampa Alois † 14. kv. 1907 v Praze.

* **Škampová** Pavla viz Maternová.

Škarda 2) Václav, politik a spis. čes. Za jeho činného spolupůsobení byla provedena t. zv. reorganisace strany svobodomyslné, kterouž byl jednak zrevidován a doplněn programm strany se zřetelem k požadavkům nové doby a zvláště ve směru sociálním a hospodářském, jednak vnitřní ústrojí strany bylo utuženo a strana osvěžena a obrozena novými pracovníky, aby za nových poměrů politických, způsobených připuštěním širokých vrstev lidových k politické moci, mohla velikým úkolům svým lépe dostáti. Reorganisace schválena byla valným sjezdem strany, konaným za předsednictví Š dy ve dnech 2. a 3. března 1907 v Praze. Š. dalších organisačních prací horlivě se účastnil a v r. 1908 a 1909 konal veliký počet politických a organisačních schůzí, zejm. účastnil se krajinských sjezdů strany v Lounech, v Jičíně, v Klatovech, v Rychnově n. K., v Litomyšli, v Třeboni a v Praze. V této době byl také činný publicisticky. Uveřejnil četné úvahy v listech strany mladočeské: v »České Revui« (*Český sněm v letech 1901—1907*), ve »Dni«, »Národě«, jakož i listech krajinských. V r. 1908 při volbách sněmovních byl znovu zvolen zemským poslancem za města Mladou Boleslav a Nymburk. Jest předsedou klubu poslanců národní strany svobodomyslné a jako takový energicky opírá se požadavkům německým, zvláště snahám o rozdělení země. Města Ml. Boleslav a Nymburk, která zastupuje, zvolila ho čestným občanem. R. 1908 byl povolán do panské sněmovny.

* **Šlégl** Bedřich, hud. sklad. čes. (* 1880 v Klatovech — † 12. ún. 1908 v Žinkovech u Nepomuka), syn Adolfa Š-a (v. t.), absolvoval nižší gymnasium, načež studoval na paedagogiu v Plzni, které absolvoval r. 1899. Potom působil na školách obecných. Dojížděl často do Plzně, kde konal studia hudební u skladatele Otakara Bradáče. Léta 1905–7 vykazují nejvíce jeho prací. Z vokálních sluší uvésti: *Zavedený ovčák* (smíšený sbor); *Česká píseň* (smíšený sbor); *Pijácká*; *Loučanští sousedé*; *Rolnická hymna*; *Rodné lány*; *Dudák a raci* a j. Z prací instrumentálních uvádíme: *Trio* (pro housle, violoncello a klavír); *Nocturno*; *Ukolébavka* (pro tři cella); *Dumka* (pro klavírní trio); *Probuzení jara* (symfonický obraz pro veliký orchestr) a hudba ke hře »Sůl nad zlato« od B. Plumlovské. Ze skladeb církevních dlužno jmenovati: *Mše Es-dur, brevis F-dur, C-dur, B-dur a tříhlasá* (všechny s průvodem varhan); *Ukolébavka Ježíškovi* (pro soprán, alt, solovou hoboj s průvodem varhan); *Regina coeli* (pro smíšený sbor); *Modlitba* (pro střední hlas) a j. Jako pianista a varhaník Š. vynikal značnou technikou a bohatým fondem improvisačním. *Tmk.*

Šlechta 2) Jan † 1908 na Křivoklátě.

* **Šlechta** Petr August, průmyslník čes. (* 1765 v Lomnici — † 7. září 1839 t.), založil r. 1808 v Lomnici továrnu na kartony pod firmou P. A. Š. a syn, kterou přeměnil později ve velikou tkalcovnu skorem o tisíci stavů a vyráběl nejrůznější druhy pláten. R. 1823—28 zaměstnával závod tento 11.000 až 12.000 dělníků a plně spolupůsobil na proklestění cesty do světa českému plátnu. Jeho syn Petr Karel (* 1886) vydobyl závodu tomuto nových vyznamenání na různých výstavách, zakoupil allodiální panství Hrochův Týnec a založil cukrovar tamtéž. R. 1859 povýšen do stavu šlechtického s přídomkem z Hrochova. Syn tohoto Petr Čeněk převzal úplně závod r. 1858, vydobyl mu nových uznání na výstavě pařížské r. 1867 a vídeňské r. 1873. Jeho nástupcem od r. 1890 jest mladší syn Bedřich (* 25. bř. 1856), jenž závod dále vede v plném souhlase s požadavky doby a rozvíjí záslužnou činnost ve prospěch českého obchodu a průmyslu.

Šmaha 2) Josef, dram. umělec čes., 10. pros. 1905 rozloučil se s Nár. divadlem, načež se odebral do Sofie, kam byl povolán vládou bulharskou, aby tam organisoval nově zřízené bulharské národní divadlo jako artistický ředitel.

* **Šmídova** Cilka, koloraturní pěvkyně čes. (* 12. čna 1882 v Praze). Vynikajíc neobyčejným přirozeným nadáním zpěvným, vzdělala se ve zpěvu dramatickém u O. Paršové-Zikešové v Praze a později v koloraturním u Eleonory šlechtičny z Ehrenberka, jejíž byla jedinou žačkou. Dne 9. dub. 1899 vystoupila po prvé v Národním divadle v Praze jako Astarta v Mozartově »Kouzelné flétně« a krátce potom v titulní partii Meyerbeerovy »Dinory«. Byla za Družstva Národního divadla a ředitelství F. A. Šuberta hned engažována na dobu šesti let, ale po změně ve správě Národního divadla odešla odtud r. 1902 ke král. dvornímu divadlu ve Štutgartu, kde pobyla do r. 1904. Nemocí bylo na čas přerušeno její umělecké působení operní; r. 1909 byla angažována k opeře v Záhřebě. Hlavní partie mimo jmenované: Filina, Lucie, Markéta v »Hugenottech«, Ro-

sina, Marta a j. Velikým úspěchům těšila se pěvkyně i na podiu koncertním s Kubelíkem a j. *Št.*

Šnejdárek 2) Fr., lékař čes. († 2. bř. 1907 v Praze.

Šolc 3) Lev † 7. ún. 1907 v Praze.

* **Šolc** Emil, knihkupec a nakladatel čes. (* 1861 v Kutné Hoře). Po reálných studiích v rodišti působil v předních závodech knihkupeckých, načež se usadil (1884) jako samostatný knihkupec v Telči. S Leandrem Čechem založil tamtéž »Národní jednotu pro jihozáp. Moravu«, od r. 1886 vydával a redigoval dva čtrnáctideníky (»Orel« a »Orlice«), založil »Politickou bibliotéku« (r. 1884 s red. Fr. Srbeným) a vedle populárních spisů politických vydal řadu knih dějepisných, místopisných a národopisných, dále seriosní belletrii, »Moravskou Čítanku« a »Slovenskou Čítanku«. Od r. 1901 vydává též laciné kalendáře lidové. Ze sbírek samostatných zvláště se uplatnily: »Historické Rozhledy«, »Školní knihovna děl německých a francouzských«, »Příručky pro učitelstvo«, »Malá knihovna spisů poučných«, »Expedice XX. století« a j. v. *-jev-*

* **Špaček** Richard (* 1864 v Laškově na Moravě). Po vykonaných studiích gymnasijních v Olomouci věnoval se t. theologii, již r. 1887 dokončil a byl vysvěcen na kněze. Působil jako kaplan v Podštátě u Hranic a v Olomouci u sv. Michala. R. 1891 byl ustanoven za učitele kat. náboženství při německé státní reálce v Olomouci a po sedmiletém působení byl jmenován professorem nábož. při českém státním gymnasiu t. R. 1903 byl jmenován mimoř. professorem a r. 1907 řádným professorem věrouky na bohoslov. fakultě v Olomouci. Přispívá do časopisů »Aletheia«, »Časopisu kat. duchovenstva« a ve vzdělávací knihovně katol. vydal r. 1901 pojednání *Práce ve světle zjevení Božího* a tamtéž r. 1906 *O božství Ježíše Krista*. Jest spolupracovníkem »Českého slovníku bohovědného«, pro nějž píše články věroučné.

Španělsko. Dějiny. R. 1906 král Alfons XIII. vstoupil ve sňatek s Enou z Battenberga, což mělo v zápětí jisté sblížení s Anglií. Při pumovém útoku, podniknutém anarchistickými živly na svatební jeho průvod, novomanželé nepřišli náhodou k úrazu. Na konferenci algeciraské k zájmům španělským se vážně přihlíželo, postavení jeho jako středomořské moci všemi respektováno; r. 1907 učiněna tajná smlouva s Anglií, za jejíž pomoci Š. přistoupilo k restauraci svého námořnictva. T. r. nastoupilo ještě sblížení s Francií, jež mělo též blahodárný vliv na vnitřní poměry španělské. Ač na konservativní Maurovo ministerstvo činěny od protivných stran značné útoky, udrželo se přese vše přece v úřadě. V bouřích marockých Š. propůjčilo svou pomoc zájmům francouzským (též na konferenci algeciraské). Důkazem síly vládnoucího regimu byly volby v Katalonii v list. 1908, při nichž federalisté podlehli. V nejnovější době (v letě 1909) Š. strženo bylo do krvavých bojů s marockými domorodci, proti nimž však v zemi jeví se značný odpor španělského lidu, který si žádné války nepřeje. Nejkrvavější boj v Africe byl sveden dotud u Melilly.

* **Španiel** Otakar, sochař čes., žák Myslbekův. Jeho reliefy z prvních dob akademickéko studia svědčily o nevšedním nadání pro medailleurství, jemuž Š. také se oddal. Studoval v Paříži a vystavoval plakety, drobné portraitové medaillony, pamětní mince atd., na výstavách »Manesa«, jehož členem jest, v Rudolfině a spolu s rytinami Šimonovými též ve městech venkovských. Š. jako medailleur zůstává moderním umělcem, nanáší nízký, hebký relief, v němž bez ostrostí malicherných detailů vystihuje modelaci svého modelu s dokonalou jistotou.

* **Špička** Petr, oblíbený kazatel a spis. čes. (* 1861 v Rozsedlích na Šumavě — † 1898 v Praze). Po studiích gymn. v Klatovech vstoupil do řádu křižovnického v Praze, kde 1885 vysvěcen na kněze. Přispíval četnými vědeckými články do časopisů a zpracoval několik historicko-kritických pojednání o Komenském, jeho době a jeho přátelích a samostatně vydal *Svatý Petr* (Praha, 1894).

* **Špillar** Karel, malíř čes., bratr Jaroslava Š-a (* 1871), absolvoval pražskou školu uměl.-průmyslovou, jako jeho bratr, a věnoval se malířství. Záhy vynikl komposicemi figurálními jisté a při tom slohově zajímavé kresby. Obálky »Volných Směrů«, plakáty, titulní listy Š-ovy měly ráz půvabných dekorací anglických praeraffaelistů, ale Š-ovy postavy byly životnější, skutečnosti bližší. Z Paříže, kde Š. se pozdržel, zasílal malby a kresby pastelové, jejichž náměty čerpal ze života Pařížanů: skupiny paní a dívek v restaurantech, na osvětlených boulevardech a pod. Jemný smysl pro harmonie zvláštního koloritu projevil Š. již v dekorat. pracích svých, v obrazech ukazuje se jako moderní pozorovatel barevných záchvěvů často velmi appartních.

Špírek Vincenc, inženýr čes., † 3. říj. 1907 v Santa Fiora v Italii.

Šrámek 3) Jan † v Trostnu.

* **Šrámek** Fráňa, básník a belletrista čes. (* 19. led. 1877 v Sobotce u Jičína). R. 1901 vystoupil v »Novém Kultu« několika básněmi a prosou *Ironické vypravování o někom, kdo umíral*. Od té doby přispíval do různých revuí, zejména »Lumíra«, »Srdce«, »Šibeniček«, »Obzoru«, »Nového Kultu« (až do jeho zániku) a anarchistické revue »Rudých Květů«. R. 1905 stal se spoluredaktorem časopisu »Práce«, kam přispíval pod různými pseudonymy a kde uveřejnil protimilitaristickou báseň, pro niž vojen. soudem odsouzen na 4 neděle se 14denní samovazbou. Byl také činný v redakci »Omladiny«, kam počal psáti román *Buřiči*, který zůstal nedokončen pro finanční tísně listu, a »Nové Omladiny«. Samostatně napsal: *Sláva života* (Praha, 1903, knihovna »N. Kultu«); *Ejhle*

člověk (»Knihovna revolucionářů«, 1904); *Života bíao, přec tě mám tak rád* (Praha, 1905); *Sedmibolestní* (Kr. Vinohrady, 1905); *Modrý a rudý* (Moder. bibliotéka, 1906); *Kamení, srdce a oblaka* (t., 1906) a drama o jednom dějství *Červen* (Praha, 1905).

* **Šrepel** Milovoj dr., spis. chorv. (* 1862 — † 1905 v Záhřebě). Jeho historická a literárně kritická díla byla vydávána »Záhřebskou Akademií« a »Maticí Hrvatskou«. Hl. jeho dílo je *Gradje za povjest hrvatske književnosti.*

* **Šrobár** Vavřinec Jan, publicista a spis. sloven. (* 9. srp. 1867 v Liskové v liptovské župě na Slovensku). R. 1886 právě před maturitou vyloučen z gymn. levočského a všech uherských učilišť pro »panslavismus« a »šíření panslavistických rejdů«. Potom gymnasijní studia dokončil v Přerově, kde r. 1888 maturoval a r. 1898 promovován na lékaře na čes. universitě v Praze. Nyní je praktickým lékařem v Ružomberku. Literárně činný byl v »Nár. Novinách«, kam psal pod čarou i úvodníky, v »Pohľadech«, kde uveřejňoval verše, v »Katolických Novinách« otiskl několik povídek původních i přeložených a v almanachu »Dětvan« vyšla původní jeho humoreska *Rebellanti.* R. 1897 založil v Uher. Skalici s drem Blahou měsíčník »Hlas«, kam napsal řadu úvah, kritik, překladův i literárních rozborův a referátů z vědeckých literatur. V. a VI. ročník redigoval sám. R. 1906 kandidovala ho »slov. lidová strana« do sněmu, ale několika hlasy podlehl kandidátu maďarskému. Za osm neděl po volbě obžalován a odsouzen na rok do státního vězení pro pobuřování proti »maďarské národnosti«. Ve vězení v Szegedině napsal: *Ľudová obrázková zdravoveda* (Turč. Sv. Martin, 1909); *Lúčky*, obrázek círk. života Slovákův poč. XX. stol. (Valaš. Meziříčí, 1909, vychází též ve »Vol. Myšlence« v Praze) a přeložil »Povesti a bájky«, podle čítanek Lva N. Tolstého (Budapešť, 1909). Pod pseudonymem Vavro Lieskovan: *Dedinské rozprávky* (Trnava).

* **Štáfl** Otakar, malíř čes. (* 1884 v Něm. Brodě), žák akademie pražské, vystoupil po prvé na veřejnost perokresbami krajinářských motivů (ve »Zlaté Praze«). Jeho kolorované pohledy na pražská zákoutí, pak jeho grafické práce, xylografie i řezby v linoleu, nesou se moderním směrem za effekty barevnými. Š. snaží se zharmonisovati své motivy náladově i dekorativně.

* **Štal** Aleksandr Petrovič, dramaturg a dram. spis. (* 1836 — † 1909 v Petrohradě). Jeho divadelní kusy, zejména veselohry, slynou po celém Rusku. Nejznámější z nich jsou: *Plata toju že monětoju*; *Noč na dače.* R. 1909 zpracoval pro Gogolovské slavnosti pověst Gogolovu »Šinclj« pro divadlo. Dr. *-n.*

* **Štapfer** Karel, malíř čes. (* 1863 v Praze), byl odchován pražskou akademií. Navštívil Mnichov, Paříž i jiná města umělecká a počal s illustrováním. »Zlatá Praha« přinášela jeho příležitostné kresby, na výstavách Um. Besedy, pak Jednoty výtvar. umělců vyskytovaly se jeho krajinářské i figurální studie z cest, po výtce kresby neb aquarelly. Š. vstoupil za nové správy Nár. divadla do služeb jeho jako arranžér scény, navrhovatel kostymů, rekvisit atd., a neméně jako obratný a dovedný »divadelní plastik«, proslulť svou vynalézavostí ve vyrábění nejrozmanitějších předmětů pro divadelní účely. Jeho napodobeniny nábytku, nářadí, zbraní atd. překvapují svou zdánlivou věrností. Š. též pracoval na installacích dioramatu *Bitvy u Lipan*, jehož znovuzřízení řídil.

Šťastný 6) Jaroslav, sepsal dále: *Thrakové.* Ukázka ze spisu Dějiny Makedonie ve starověku. II. díl: Národopisné problémy (progr. gymn. v Žitné ulici v Praze, 1905); *Které jezero makedonské jest Herodotova Πρασιὰς λίμνη?* (Sborník Gollův, 1906); *Hranice Makedonie ve starověku. I. Úvod. Hranice východní až do r. 359 př. Kr.* (Praha, 1909).

* **Šťastný** Jan Evang., paedagog čes. (* 6. pros. 1824 v Želenicích u Slaného). Odbyv universitní studia, věnoval se professuře a byl do r. 1895 ředitelem české reálky v Praze. Š. účastnil se ankety při sdělávání školního zákona zemského ze 16. led. 1866 a byl předsedou kommisse, jež sestavila čítanky pro školy obecné a nauky mluvnické (J. Lepař, J. Sokol a j.). S prof. Šubrtem vydal čítanku pro školy měšťanské. V letech 1867—73 vedl redakci časopisu »Škola a Život« s přílohou »Štěpnice«. I po svém pensionování zůstal do r. 1906 ředitelem kommisse pro zkoušky z tělocviku na školách středních a ústavech učitelských.

* **Štefánik** Milan Rastislav, astronom slovenský (* v Košariskách na Slovensku). Studoval na gymn. v Prešpurce, Šoproni a Sarvasi, pak na české technice a české universitě v Praze a na universitě v Curichu. R. 1904 stal se na české univ. doktorem filosofie a záhy potom byl přijat J. Janssenem na hvězdárnu v Meudonu u Paříže. R. 1905 v červnu vyslán na Mont Blanc, aby tam konal pozorování astronomická, v srpnu pozoroval zatmění slunce v Alcosebre ve Španělích. Jako člen svazu »Union international pour la coopération dans les recherches solaires« účastnil se kongressu v Oxfordě (1905) a v Meudoně (1907). R. 1906 vystoupil dvakráte na Mont Blanc, koncem pak t. r. vedl expedici do centrální Asie do Urr-Tjube k pozorování zatmění slunce 14. led. 1907. Po smrti Janssenově konsorcium montblancké hvězdárny pověřilo jej funkcemi ředitelskými. Následují tři další výstupy na Mont Blanc. (Š. strávil celkem přes 50 nocí ve výši 4810 *m*). Na jaře 1909 podnikl výzkumnou cestu vědeckou do Alžíru a Sahary. V »Comptes rendus« akademie pařížské uveřejnil tato pojednání: *Recherches spectroscopiques pendant l'éclipse du 30 août 1905 à Alcosebre, Espagne* (1905); *Sur un nouveau dispositiv de spectrohéliographe* (1906); *Sur une méthode susceptible de permettre l'étude de la couronne*

solaire en dehors des éclipses (1906); *Contribution a l'étude du spectre infra-rouge* (1906); *Sur la sensibilité de la rétine pour les radiations lumineuses* (1906); *Heliomètre a reflexion* (1906); *Recherches sur les raies telluriques* (1906); *Étude photographique des raies telluriques dans le spectre infra-rouge* (1906); *Observations faites au sommet du Mont Blanc du 31 août au 5 septembre 1906* (1907); *Sur l'expédition au Turkestan pour l'observation de l'éclipse solaire du 14 janvier 1907* (1907). V čas. »The astrophysical journal« uveřejnil práci: *On a new form of spectroheliograph* (sv. 24, 1906). *Kvn.*

Štolc Antonín, přírodovědec čes., r. 1907 stal se nástupcem prof. Vejdovského na české vysoké škole technické v Praze, přednáší jakožto honorovaný docent všeobecnou a zemědělskou zoologii a jest tu zároveň soukromým docentem fysiologie nižších živočichů. R. 1907 zvolen byl za m. člena Král. čes. společnosti nauk Z jeho prací ještě uvádíme: *Plasmodiogonie, eine Vermehrungsart der niedersten Protozoen. Nach den Untersuchungen an mehrkernigen Formen der Amoeba proteus* (»Archiv für Entwicklungsmechanik der Organismen«, 1906); *O intracellulární agglutinaci a jevech příbuzných u Pelomyxy* (»Věstník« Král. čes. spol. nauk, 1908).

Šubert František Adolf. R. 1906 zemská vláda chorvatská vyzvala Š-a k podání písemného návrhu a rozpočtů na znovuzřízení chorvatské opery záhřebské a nabídla mu zároveň intendanturu zemského divadla záhřebského. Na jaře 1909 bylo mu obojí vyzvání opakováno. Š. v obou případech sepsal a podal pamětné spisy, které plným obsahem svým došly souhlasu vlády. Na jejich základě byla také skutečně opera v Záhřebě znovuzřízena od podzima 1909. Ale intendatury Š. nepřijal, chtěje zůstat i nadále v Praze, z kteréhož důvodu nepřijal ani r. 1900 nabídnuté mu T. Pawlikowským ve Lvově místo ředitele opery při tamním novém Městském divadle. — Byv od r. 1900 volen za místopředsedu a po úmrtí předsedy dra Fr. L. Riegra od r. 1904 za předsedu Družstva Národního divadla, vzdal se r. 1905 tohoto čestného místa, načež 1906 zvolen Družstvem jednomyslně za ředitele nového Městského divadla Kr. Vinohrad. Nastoupiv úřad Š. zorganisoval divadlo a dovedl činohru jeho prodlením krátké doby po jeho otevření dne 24. list. 1907 na stupeň takový, že s ní podniknouti mohl již v září 1908 uměleckou výpravu do Vídně. Pohostinské hry vzbudily ve Vídni v českém obyvatelstvu rozruch neobyčejný a měly výsledek veliký. Po příjezdu z Vídně Š. následkem neshody výboru družstva vzdal se ředitelství divadla. Potom napsal brošuru *Krise a budoucnost Městského divadla Kr. Vinohrad.* — R. 1906 Š. vydal jako třetí část svých »Mask Národního divadla« studii *Karel Šimanovský*. R. 1909 vydal druhý svazek svého díla *Dějiny Národního divadla v Praze 1883—1900.* Koncem r. 1908 Š. jmenován byl nakladatelem J. Ottou, který převzal Vlčkovu »Osvětu«, redaktorem této revue. Od 1. září 1909 je členem redakce »Národní Politiky«.

* **Šulc** Pavel Antonovič, spisov. rus. (* 1831 — † 1905), studoval na Alexandrovském lyceu v Petrohradě. Později působil v různých kommissích zabývajících se otázkami selskými. Přispíval do mnoha odborných časopisů rus. a samostatně vydal: *Izvlečenija iz zakonopoloženij o krestjanach ostzejskich gubernij*; *Lifljandskije krestjane*; *O vykupě krestjanami arendnych učastkov v Estljandskoj gub.*; *O kurljandskich krestjanach.*

* **Šumacher** Aleksandr Aleksandrovič, spis. rus. (* 1854), studoval práva na petrohradské universitě a vojenské právnické akademii. Je nyní ředitelem kanceláře státní ruské banky v Petrohradě. Samostatně napsal; *Ugolovnoja těorija Anseljma Fejerbacha* (Petr., 1877); *Ob osvobožděniji krestjan* (t., 1878); *Istorija žizni i carstvovanija imperatora Aleksandra II.* (t., 1899) a j.

Šusta 2) Josef, dějepisec čes. Na doplněnou obrazu vědecké činnosti Š-tovy uvádíme práce: z českých dějin *K volbě r. 1306* (»Gollův Sborník«, 1906); *Jaroslav Goll* (1906); *Dekret kutnohorský* (1909; též francouzsky *Le Décret de Kutná Hora*); z hospodářských dějin kromě drobnějších článků v »ČČH.«: *Purkrabské účty panství novohradského z let 1390—1391* (Praha, 1909); z církevních dějin: *Die römische Kurie und das Koncil von Trient unter Pius IV.*, II. díl (Vídeň, 1909); z dějin rázu všeobecného nutno vytknouti: *Dějinné předpoklady moderního imperialismu* (»ČČH.«, 1909). Kromě toho napsal Š řadu drobnějších statí a referátů do předních vědeckých revuí domácích i cizích.

* **Šusteršič** Ivan, politik slovinský (* 29. kv. 1863 v Ribnici v Krajině), jest advokátem v Lublani. Politického života účastnil se od r. 1890, kdy vstoupil do nově založeného katolicko politického spolku v Lublani, následujících politických bojů v Krajině účastnil se v první řadě R. 1896 Š. byl po prvé zvolen do říšské rady (za město Lublaň), do zemského sněmu r. 1901; r 1907 byl zvolen podle všeob. volebního práva v 2. vol. okrese krajinském (měs. Lublaň).

Šuvalov Pavel Andrejevič (XXIV., 843 *a*), státník rus., † 1908 v Jaltě.

* **Švagrovský** August, velkoprůmyslník čes. (* 1847 v Roudnici), absolvovav obch. akademii pražskou, ujal se po smrti svého otce rozsáhlého dřevního obchodu a správy parní pily v Roudnici. Jevil vždy neobyčejný zájem pro umění a literaturu, podporuje vydatným způsobem nadějné umělce české. V. Brožíkovi na př. umožnil delší pobyt v Drážďanech a Mnichově, Boh. Schnircha povzbuzoval za jeho pobytu v Římě objednávkami výtvarných, v mramoru provedených děl, z nichž, pokud známo, poprsí londýnského prof. dra Straky nalézá se v sbírkách Podřipského Musea v Roudnici. Š. účastnil se založení obou demokrat. a svobodom. čtrnáctideníků »Řípu« i »Ruchu«; ochotnictvu

roudnickému věnoval úplné jeviště divadelní i se sedadly pro hlediště; hradil veškerý náklad na první a jediné dva svazky »Sbírky proslulých polit. spisů všech národů a časů«, v nichž (v Roudnici 1871 a 1873) vyšel »Kníže« Macchiavellův v překladě dra B. Pacáka a »Smlouva společenská« od J. J. Rousseaua v překladě Karla Adámka. Vzdal se obchodu a trávil delší dobu v Paříži oddávaje se studiím umění výtvarného anebo zahloubán jsa do spisů filosofických a kulturně-historických. Po svém návratu převzal úřad prokuristy ve chmelařské obchodní firmě Č. Kratochvíl a spol. v Roudnici, kterou pak za let protičeských bouří v Žatci zastupoval, získav vážnosti a úcty i u předáků německých. Nyní žije v Košířích. Značná část jeho znamenité sbírky obrazů určena jest městu Roudnici k založení galerie moderního umění českého, jejíž specialitou bude bohatá, as 60 čísel čítající kollekce obrazů a studií Slavíčkových.

* **Švácha** Miloš, spis. a národní hospodář čes. (* 7. bř. 1875 v Lomnici n. Pop.). Studoval na gymnasiu v N. Brodě a v Chrudimi, práva na české universitě v Praze. Vstoupil do soudní praxe v Praze, r. 1900 jmenován právním koncipistou Úrazové pojišťovny dělnické pro království České, od r. 1904 zástupcem jejím u rozhodčího soudu. Jest literárně činný a přispívá do čelnějších listův a revuí články obsahu národohospodářského a sociálně politického. Od r. 1901 jest členem redakce »Hlasu Národa«, kde rediguje rubriku národohospodářskou. Dr. *N.*

Švanda ze Semčic 3) Karel ujav se r. 1897 řízení smíchovského divadla, které tehdy z různých příčin spělo k svému zániku, vrátil mu opět bývalou přízeň Prahy. Jsa vedle svého úřadu tím směrem ustavičně a neúnavně činný, pečoval o povznesení divadla ve výborných tradicích svého otce. R. 1901 vzal si za choť Louisu Kauckou, herečku vynikajícího nadání dramatického, jež však již na svatební cestě onemocněla a po čtrnácti dnech zemřela tuberkulosou mozku. Jeho druhá choť (od r. 1902) Emma rod. Jelínková (* 23. list. 1883) r. 1897 byla engažována k Švandovu divadlu na Smíchově, upoutavši k sobě pozornost kritiky pro výkony, překypující něhou a jemným citem. R. 1908 převzala sama řízení celého divadelního podniku (Divadlo »u Libuše« a krytá aréna); zároveň spolupůsobí jako umělkyně dramatická, těšící se oblibě mimořádné.

Švédsko. Dějiny. Po zářijových volbách r. 1905, při nichž nabyli většiny liberálové levice, povolán byl v čelo vlády posavadní ministr bez portefeuillu Staaf. Nový kabinet a nový parlament obrátil především pozornost k otázce volební reformy do říš. sněmu, po níž bylo voláno již od r. 1894. V jednání o reformu nebylo zprvu jednoty, takže kabinet Staafův viděl se nucen i odstoupiti. Vedení po něm převzal posavadní gen. ředitel telegrafu Lindman, který sestavil kabinet mírně konservativní, jemuž podařilo se záležitost volební reformy aspoň předběžně úspěšně zkoncovati. 14. kv. 1907 byl oběma sněmovnami přijat vládou předložený kompromisní návrh volební, podle něhož do druhé sněmovny se zavádí všeobecné rovné právo hlasovací, do první snižuje se volební census a zavádějí diety.

Dne 8. pros. 1907 zemřel král Oskar II.; nástupcem jeho stal se nejstarší jeho syn Gustav V. Za něho počátkem r. 1908 došlo — když vyskytly se zprávy o odstranění pařížské klausule z r. 1856 vyhrazující Š-ku právo na opevnění ostrovův Ölandských — ke značnému znepokojení v zemi. Konference zúčastněných severních států (v Petrohradě a Berlíně) vyslovily se však pro udržení posavadního stavu ve Východním a Severním moři. Při nových volbách (ještě podle starého systému) v létě 1908 nabyli značného sesílení socialisté. Volební reforma byla po zahájení sněmovního sedění r. 1909 opětně předložena sněmovnám a zde 119 hlasy proti 22 (v první) a 158 proti 53 hl. (v druhé) přijata definitivně.

* **Švidčenko** Jevfimij Sozontovič, hud. spis. rus. (* 1870). Ze samostatných jeho spisův uvádíme: *K južno-russkim pěsnjam*; *O muzykě abessincev*; *Rozděstvenskaja jelka*, *jeja proischozděnije i značenije* (s notovými poznámkami).

T.

* **Taft** William Howard, 26. president Spoj. Obcí sev.-amer. (* 15. pros. 1857 v Cincinnati); po skončených studiích vstoupil r. 1880 do státních služeb ve státě Ohio, byl však při tom činný též žurnalisticky. Později vstoupil do služby správní, r. 1900 byl předsedou kommisse pro Filipiny, r. 1901 jmenován guvernérem jejich, r. 1904 jmenoval jej Roosevelt sekretářem v departementě války, r. 1906 vyslal jej při povstání na Kubu, kde po čas nepokojů vedl vládu, a r. 1907 za příčinou inspekce na Panamu, Kubu a Porto Rico, načež nastoupil cestu kolem světa. R. 1908 (3. list.) byl zvolen jako kandidát Rooseveltův a republikánů značnou většinou proti Bryanovi presidentem Spojených Obcí na období 1909—13. V úřad byl nastolen 4. bř. 1909 ve Washingtoně. Srv. Dunn, William Howard T. (Boston, 1908); Davis, W. H. T., the man of the hour (Filadelfie, 1908); Kullnick, Praesident T. (Berlín, 1909).

* **Tailhade** [tajád] Laurent, spis. franc. (* 1854 v Passagès-San Juan ve Španělsku), navštěvoval kněžský seminář, záhy však oddal se zcela literatuře a usadil se v Paříži. Jako básník přiklonil se k symbolistům sbírkami: *Le jardin des rêves* (1879) a *Vitraux* (1891), zejména však svými satirickými básněmi *Au pays du mufle* (1891) a dalšími ještě: *A travers les groins* (1899) a *Poemes aristophanesques* (1904). T. vystupoval též politicky jsa smýšlení krajně anarchistického, pro něž byl i rok vězněn (1901), poněvadž nabádal k zavraždění ruského cara. V žaláři přeložil Petroniovo »Satyricon« (1902). Po vyjití krajně antiklerikálních *Lettres familières* (1904) odloučil se od posavadního svého směru, odklonil se od radikální »Action« a přistoupil k reakcionářské »Gaulois«.

* **Takev** Michail, politik bulh. (* 1864). Po smrti Karavelova r. 1903 stal se náčelníkem strany karavelistů. Z jeho cenných spisů sluší jmenovati: *Prěchvərljane na sobstvennosťta ili drugo někoje věšcno pravo* (1903); *Za pəlnomoščijata prěd širovitě sədii* (»Jurid. Prěgled«, 1893); *Za podsədnosťta na nepəlnolětnitě* (1893); *Kəm vəprosa za podsədnosťta na širovitě sədii iskovetě za pravosposobnosťta* (Jurid. Prěgled«, 1893) a j.

Talyšinci, nárůdek iránského původu, obývající v bakinské gub., hlavně v místě Talyš (odtud i jméno) tvořícím dříve samostatný chanát poplatný Persii. Nyní náleží Rusku. T-ců žije v Rusku (podle sčítání r. 1897) 35.219 duší. T. mluví zvláštním jazykem, podobným perštině, a jsou vyznáním šiité.

* **Tanajevskij** Sergěj Ivanovič, spis. rus. (* 1874). Hlavní jeho spis: *Pamjati S. A. Račinskago* (Kazaň, 1904).

* **Tangenta** viz Kvota (Dopl.).

* **Taranovskij** Feodor Vasiljevič, právník rus. (* 1875). Absolvoval r. 1896 práva na varšavské universitě a připravoval se jako stipendiát pod vedením prof. Leontoviče k professuře. R. 1901—2 poslouchal přednášky v Heidelberce a v Paříži. Rok před tím byl jmenován docentem právní encyklopaedie na varšavské universitě a r. 1903—4 docentem ruských právních dějin. R. 1905 povýšen na petrohradské universitě za magistra státního práva, r. 1906 jmenován mimořádným professorem. T. r. povolán na stolici encyklopaedie práva v Démidovském práv. lyceu v Jaroslavi. R. 1908 na podzim přešel na kathedru dějin ruského práva na univ. v Jurjevě. Uveřejnil: *Obzor pamjatnikov magdeb. prava zapadnorusskich gorodov litovskoj epochi* (Varš., 1897); *Intéres i nravstvennyj dolg v pravě* (t., 1899); *Sravnitěljnoje pravověděnije v koncě XIX. v.* (t., 1902); *Feodalizm v Rossiji* (t., 1902); *Gosudarstvennaja praktika i kanceljarskaja nauka v Germaniji* (»Varš. Univ. Izvěst.«, 1902); *Političeskaja doktrina v Nakazě imper. Jekatěriny II.* (Kijev, 1904); *Juridič. metod v gosudarstvennoj naukě. Očerk razvitija jego v Germaniji* (Varš., 1904); *Istorič. proischožděnije juridičeskoj školy německich gosudarstvověděov* (»Věstnik prava«, 1905); *Lejbnic i tak nazyvajemaja vněšňaja istorija prava* (Petr., 1906; též něm. v »Zeitschrift der Savigny-Stiftung«, 1906); *Istoričeskoje i metodologičeskoje vzaimootnošenije istoriji, dogmy i politiki prava* (»Žurn. Min. Just.«, 1907); *Novějšije trudy po istoriji gosud. stroja Poljši* (»Ž. M. Nar. Prosv.«, 1907). Redakcí T-ého vyšly Akty ugličskoj provincialjnoj kanceljariji, 1719—26 gg. (Moskva, 1908, sv. I.).

* **Tardieu** André, spis. franc. (* 1876 v Paříži), byl r. 1897 attaché franc. velvyslanectví v Berlíně, r. 1902 však oddal se žurnalistice a redigoval, z části též pod pseudonymem Georges Villiers, rubriku zahraniční v čas. »Temps«. Kromě toho napsal: *Questions diplomatiques de l'année 1904* (1905); *La conférence d'Algéciras* (1907), dílo prodchnuté nepřátelstvím k Německu, jež vyvolalo v diplomat. kruzích značnou pozornost; po jeho cestě do Spoj. Obcí následovaly: *Notes sur les États-Unis* (1908) a *La France et les alliances* (1908).

Tarchanov I. R., fysiolog rus., † 1908 v Petrohradě.

Tatiščev 3) Sergěj Spir., publicista rus., † 1906 v Eggenbergu ve Švýcařích.

* **Taufer** František, spis. čes. (* 2. dub. 1885 v Němčicích na Hané), studoval na učitelském ústavě v Kroměříži a jest odborným učitelem v Boskovicích. Již jako student psal pod pseudonymem F. U. Erat prosy i verše. Tiskne v »Moderní Revui«, »Lumíru«, »Revui Moravsko-Slezské« a jinde. Samostatně vydal knihy básní *Květy* (Praha, 1908) a *U lesní studánky* (Boskovice, 1909).

Taurská dráha jest částí celé skupiny nových alpských drah, které mají prostředkovati rychlejší spojení Terstu se severními částmi naší monarchie a jižním Německem. S tímto spojuje Terst T. d., která vychází v Salcpursku ve stanici Schwarzach-St. Veit (590 *m*) z dráhy arcikn. Gisely a stoupá údolím Salice a Gastýnské Aachy přes Gastýn do Böcksteinu (1172 *m*). Tu vstupuje do Taurského tunnelu 8550 *m* dlouhého, v němž překračuje výšku 1225 *m* a sjíždí na korutanskou stranu do Malnice (1180 *m*). Odtud přes Hor. Beljany jde do Spittalu nad Drávou (554 *m*) k trati Jižní dráhy Maribor-Franzensfeste, jíž používá až do Beljaku, kde se končí. Z Beljaku vychází další díl, Karavanská dráha, která jde na sever. úpatí Karavanek přes Pod rožčico (*Rosenbach*) do Jesenice (*Assling*). Tato se spojkou Pod rožčico-Celovec má 60·7 *km* délky. Nejnákladnějším byl tu Karavanský tunnel zdéli 7976 *m*, co do délky druhý v rakouských Alpách. Z Jesenice pokračuje směrem jižním Bochyňská a Krasová dráha (*Wocheiner-u. Karstbahn*) celkem 138·7 *km* dlouhá a spojuje Jesenici s Terstem. Na trati mezi Bohinjskou Bystřicí a Podbrdem projíždí novým tunnelem 6340 *m* dlouhým do Gorice a tu většinou sleduje tok Soče. Nejzajímavější je tu most před Goricí 220 *m* dlouhý,

který je nyní největším klenutým železničním mostem na světě. Po vstupu na krasovou plošinu používá dráha nových tunnelů, až vyjede nad Terst a stáčí se do nového státního nádraží na místě bývalého nádraží v San Andrea. Dalším dílem alpských drah je dráha Pyhrnská zkracující spojení mezi Lincem a Selzthalem na 55 *km.* I tu bylo nutno rovněž za velikých obtíží zříditi tunnel Bosrucký 4766 *m* dlouhý. Stavba těchto drah ukazuje na technickou vyspělost moderní doby, ač na druhé straně náklady byly až abnormálně překročeny. Úkol svůj, umožniti rychlejší spojení s Terstem, sice budou plniti, ale zdali vždycky ku prospěchu samé říše a živlu slovinského, nesnadno tvrditi. Terst již nyní získal jimi nesmírně, rovněž i krajiny ležící při drahách dotud těžce dostupné otevřeny přílivu cizinců. Mnoho z ní těží i Dalmacie. Rovněž získala i Praha přímé spojení s Terstem, ovšem tím, že zavedeno přímé spojení s Berlínem. Leč Německo i na dále bude používati trati přes Hof do Salcpurku.

Taxil Leo † 1907 v Sieoux u Paříže.

* **Tegengren** Jacob August, básník finský (* 1875). Vydal ve švédském jazyce tři sbírky lyrických veršův a to: *Dikter* (1900); *Skuggor och dagrar* (1901); *Nya dikter* (1903). Vedle toho vydal v prose *Miniatyrer* (1904). Veškeré básně T-ovy proniknuty hlubokým lyrismem.

* **Teodorescu** neboli Theodorescu G. Dem., spis. rumun. (* 1849 v Bukurešti — † 1900 t.). Vystudovav klass. filologii v Paříži, stal se professorem jazyka latinského a rumunského na lyceí bukureštském. Účastnil se též života politického a byl několik měsíců ministrem kultu (1891). Napsal mnoho školních knih. Nejcennější z jeho publikací jest veliká sbírka národních písní, obyčejů, koled atd., která nedávno vyšla ve II. (laciném) vydání. *Droz.*

* **Teodorov** Teodor Ivanovič, státník a publicista bulh. (* 1859), byl členem soudu v Ruščuku a potom advokátem. Jsa náčelníkem opposiční strany, byl nepřítelem Stambulova. Když r. 1886 vypuklo povstání v místní posádce namířené proti vládě Stambulova, T. byl podezříván z činu tohoto a vězněn. Osvobozen byl teprve při vstupu knížete Ferdinanda na trůn. Když Stambulov se stal ministerským předsedou, T. znovu začal propagandu. Po pádu Stambulova T. byl zvolen za předsedu národního sobrání. Zasazoval se, aby princ Boris byl pokřtěn na pravoslaví, čímž sblížil Rusko s Bulharskem. R. 1896 byl jmenován ministrem spravedlnosti. V l. 1897—99 byl ministrem financí. Provedl energickou reformu v civilním i trestním soudnictví, vykoupil východní železnou dráhu a všechny ostatní železné dráhy sestátnil. Na jeho podnět byla r. 1898 ujednána 5%ní konversní půjčka 290 mill. franků. Po smrti Stojlova T. zaujal první místo v národní straně bulharské. Od r. 1898 T. je členem národního sobrání. Hojně přispíval do různých časopisů z oboru finančnictví. Samostatně vydal: *Po položenieto i bjudžeta na pravosъdieto u nas* (1897); *Za redъt po snošenijata na sъda s sъdjaščitě se v graždanskija proces* (»Jurid. Prěgled«). *Tmk.*

* **Těrleckij** Vladimir Nikolajevič, spis. rus. (* 1865), studoval na duchovní akademii v Kijevě. Hlavní jeho spisy jsou: *Duchobory i tolstovcy* (Poltava, 1903); *Pavlovskije sektanty* (t., 1902); *Na rubežě dvuch stolětij* (t., 1900); *Kratkij obzor socialističeskich učenij* (t., 1906). *Tmk.*

* **Territorialisté** čili territorialistická liga sluje židovská organisace, utvořivší se r. 1904 po šestém sjezdu sionistů důsledkem roztržky mezi těmito. Část sionistů v čele s angl. spisovatelem Israelem Zangwillem (v. t.) odloučila se od organisace sionistův a založila territorialistickou ligu. Základní zásada t-tů jest vynajíti autonomní útočiště pro židy-emigranty v kterémkoli territoriu mimo Palestinu, kde by se mohla provésti pravidelná kolonisace jejich. T. rozšířeni jsou hlavně v Rusku a společnost jejich uznána byla i rus. vládou r. 1907. *Tmk.*

* **Teschner** Rich., malíř něm. (* 1878 v Karl. Varech), absolvovav akademii pražskou vynikl drobnějšími malbami aquarellovými námětů báchorkovitých, fantasticko-satirických, které komponuje s bohatou obrazností a maluje se sytým kolorismem. Podle přírody kreslí T. na měděné desce a leptá pohledy ze Staré Prahy, olejem provedl *Pohádku*, *Červeného skřítka* a pod. Také na kámen kreslí T. a provádí barevné lithografie.

* **Těsnohlídek** Rudolf, spis. čes. (* 1882 v Čáslavi). Absolvoval gymn. v Kr. Hradci, filosof. fakultu v Praze. R. 1905 a 1906 konal cesty po Švédsku, Norsku a pobyl ve Švýcarsku a sev. Italii. Od r. 1908 je redaktorem »Lid. Novin« v Brně. Přispíval do »Lumíra«, »Zl. Prahy«, »Květů«, »Času«, »Morav. Kraje«, »Nov. Kultu« a samostatně vydal: *Nenie*, dialogy (Brno, 1902); *Dva mezi ostatními*, kniha prosy (Praha, 1906); *Květy v jíní*, povídky (t., 1908); cyklus jednoaktovek, z nichž *Panenky* hrány r. 1907 v Nár. divadle v Brně; přeložil z Knuta Hamsuna: »Bouřlivý život« (Knihy dobr. autorů); ze Selmy Lagerlöfové »Jerusalem« (»Lid. Noviny«, 1909).

* **Tětěrnikov** Fedor Kuzmič (pseud. Fedor Sologub), básník a belletrista rus. (* 1863), studoval na učitelském ústavě petrohradském. Pozornost obrátil na sebe povídkou *Těni*, uveřejněnou r. 1894 v časopise »Sěvernyj Věstnik«. Potom přispíval hojně do dekadentských a moderních časopisů rus., načež vrhl se i na kolbiště politické. Z činnosti této vznikly jeho neobyčejně barvité *Političeskija skazočki*. Samostatně vydal: *Stichi*. Kniga pervaja (Petrohr., 1896); *Těni*. Razskazy i stichi (t., 1896); *Tjaželyje sny*. Roman (2. vyd., t., 1896 a 1900); *Sobranije stichov*. Kniga III. i IV. (Moskva, 1904); *Žalo Smerti*. Razskazy (t., 1904); *Kniga skazok* (t., 1905); *Rodině*. Pjataja kniga stichov (Petr.

1906); *Istlěvajuščija liciny.* Razskazy (Moskva, 1907); *Melkij běs.* Roman (Petr., 1907); *Zmij.* Šestaja kniga stichov (t., 1907); *Liturgija mně.* Misterija (Moskva, 1907, konfiskováno). T. v řadě rus. dekadentů zaujímá zvláštní místo. Je spisovatel neobyčejně upřímný a vše, co napsal, jest organicky spiato s jeho psychopathologickým temperamentem spisovatelským a prosyceno hlubokým žalem a tesknotou, zvláště pak vroucím citem. *Tmk.*

* **Thaly** Kálmán, maďarský historik a politik (* 1839 v Csépu u Komárna — † 1909). Po absolvování university (filologie a práv) byl po 4 roky redaktorem listu »Pesti Napló« (1860—64), načež jmenován professorem maďarské literatury na gymnasiu v Pešti. R. 1869 stal se sekčním radou v ministerstvu zeměbrany. R. 1875 vzdal se toho místa a odstěhoval se do Prešpurku, aby se věnoval historii. Od r. 1878 volen byl stále za poslance. Náležel ke straně nezávislosti a zvolen za místopředsedu uherského sněmu. Za ministerstva Štěp. hr. Tiszy utišil obstrukci strany nezávislosti a umožnil po několik měsíců klidnou sněmovní práci. K jeho návrhu zřízeny byly milleniové hraniční sloupy (sedm). Literárně činný byl od r. 1855, s počátku jako belletrista, pak jako historik. Redigoval sbírku listin z archivu Danielovské rodiny, »Történelmi kalászok«, 1603—1711 (vydal Gabriel Daniel, Pešť, 1862). Napsal celou řadu prací zabývajících se zvláště Tökölym a Rákóczym, jako: *Bottyán János, II. Rákóczi Ferencz fejedelem vezénylő tábornoka* (o gener. Bottyánovi, Pešť, 1865); *Ocskay László, II. Rákóczi fejedelem dandárnoka és a felsőmagyarországi hadjáratok, 1703—1710* (o brigádníku Lad. Ocskayovi a hornouher. voj. výpravách, Bpešť, 1880); *Dunántuli hadjárat 1707-ben* (Zadunajská voj. výprava, t., 1880); *Az 1683-iki táborozás történetéhez* (K dějinám bojů r. 1863; Tört. Értekez. XI., 4., 1883); *II. Rákóczi fejedelem ifjusága, 1676—1701* (Mládí kníž. Fr. Rák. II., Prešpurk, 1881; 2. rozmn. vyd. 1884); *Rákóczi-emlékek Törökországban és II. Rákóczy F. fejedelem hamvainak feltalalása* (Rákóczyovské památky v Turecku a nalezení pozůstatků kníž. Fr. Rákóczyho II.; 2. vyd. 1893). T. našel totiž v cařihradském galatském chrámě Lazaristů tělesné pozůstatky Rákóczyovy. T. redigoval též prvé oddělení sbírky »Archivum Rákóczianum« (II. Rákóczi Ferencz levéltára), kdež uveřejněny (maď. a lat.) listy týkající se vojenských a vnitřních záležitostí doby Rákóczyovy (10 sv., vyd. od Uher. akad., 1873—89). V Monum. Hungariae Histor. (vyd. Akad. Uh.), a sice v oddělení II. (*Scriptores*) vyšly red. T-ho: ve sv. 23. a 24. r. 1868 až 1873 (maď. a lat.) Denníky, korrespondenční knihy a jiné pamětihodné písemnosti Em. Tökölyho a několika hlavnějších jeho věrných; ve sv. 34. r. 1896 Korrespondenční kniha kníž. Em. Tökölyho z let 1691—92 (maď. a lat.).

* **Thermobarograf** viz Barometr, str. 353 *a*.

Thiersch 5) Ludw., malíř něm., † 10. kv. 1909 v Mnichově.

* **Thoma** Ludwig, spis. něm. (* 1867 v Oberammergau), žije v Mnichově jako vydavatel revue »März« a spoluredaktor »Simplicissimu«, kam pod pseudonymem Peter Schlemihl napsal nesmírné množství drobných politických a společenských satir veršem i prosou, řízně bičujících neřesti doby. Z bavorského domova a z rodné myslivny přinesl si neobyčejnou znalost pytláků, hajných, lesníkův a vůbec bajuvarského lidu, jejž seznal jako soudní úředník s nejedné stránky groteskní. Ze znalosti té těží dvojím způsobem; jednak píše satirické komédie působící neodolatelně, jako: *Die Medaille* (1901), *Die Lokalbahn* (1902), jednak přísně realistické obrazy života lidového; menší z nich jsou *Agricola* (1897), *Hochzeit* (1901), *Die Wilderer* (1903), významem převyšuje všecky rozměrný román *Andreas Vöst* (1905). *AN.*

Thomayer 1) Josef. Také další jeho vědecká činnost je velmi plodna. Z literární jeho tvorby sluší především uvésti třetí vydání jeho učebnice (*Pathologie a therapie nemocí vnitřních*, ukonč. 1908), kterouž znova upravil a původními vyobrazeními opatřil. O IV. sjezdě českých přírodozpytcův a lékařův r. 1908 řídil jednání v sekci pro vnitřní lékařství, kde zvláště proslovil velkou přednášku o léčení zánětů slepého střeva; přednáška ta byla i zvlášť vydána s názvem *Výsledky neoperativního léčení při zánětu slepého střeva* (Praha, 1908).

Thomsen 1) Julius, chemik dán., † 13. ún. 1909 v Kodani.

Thon Karel, zoolog čes., † 17. čce 1906 v Golčově Jeníkově.

* **Thospitis** v. Vanské jezero.

Thuille Ludwig, skladatel něm., † 5. ún. 1907 v Mnichově.

Thukydidés. Český překlad celého díla T-dova vydal prof. Jan Konůpek (Praha, Čes. akad., 1907—9).

Thumann Paul, malíř něm., † 20. ún. 1908 v Berlíně.

z **Thunn a Hohensteina** hr. Zdenko (XXV, 402 *a*) † 6. čna 1906 v Praze. Z manželství s Josefinou hr. z T. a H. z linie tyrolské zůstavil syny: Františka, okr. hejtmana v Náchodě, Lva, setníka generálního štábu, Zdeňka, Kvidona, Emericha, Vojtěcha a Jana a dceru provdanou za Ferd. sv. p. Hildprandta.

Tichý 2) Karel, obchodník a poslanec čes., † 22. čna 1908 v Praze.

Tilšer 1) Frant. r. 1908 jmenován čestným doktorem technických věd.

Times, největší žurnál anglický přešel r. 1908 v majetek akciové společnosti s obmezeným ručením. Walter, hlava rodiny zakladatelů a původních vlastníků listu, stal se předsedou dozorčí rady, jež v podstatě skládá se ze členů nynějšího sboru redakčního. Akcie byly nabídnuty obecenstvu. Mezi akcionáři největší část jmění T-ů nalézá se v rukou lorda Northcliffa (Alfr. Harmsworth),

hlavního vlastníka protiněmeckého deníku »Daily Mail«.

* **Timirjazev** Vasilij Ivanovič, státník rus. (* 1849), studoval na mathematické fakultě petrohradské university. Záhy věnoval se službě státní a byl jednatelem ministerstva financí v Berlíně a ve Vídni, potom členem rady téhož ministerstva. R. 1902 jmenován byl pomocníkem ministra financí a v říjnu r. 1905 se zřízením ministerstva obchodu a průmyslu byl v čele tohoto ministerstva. Účastnil se ujednání obchodních smluv s říší Německou, Rakousko-Uherskou, Francií a Bulharskem. V únoru r. 1906 demittoval pro rozpory s politikou kabinetu hr. S. J. Witteho. V březnu t. r. jmenován byl členem rus. státní rady. Napsal: *Obzor sistěmy russkago tamožennago tarifa* (Sborník »Fabričnozavodskaja promyšlennosť i torgovlja Rossiji«, 1893); *Torgovlja Rossiji s Germaniej s 1887 po 1901 g. po dannym germanskoj imperskoj statistiki* (1903). *Tmk.*

Tischer 2) Frant. vydal dále: *Dopisy Sylvie hr. Černínové roz. Caretto-Millesimovy s chotěm jejím Heřmanem Černínem z Chudenic z let 1635—1661* (1908, nákl. Král. čes. spol. nauk).

Tittoni Tommaso, státník ital., zůstal ministrem vnějších záležitostí i po odchodu Giolittiově, načež počátkem března 1905 převzal zatímně i předsednictví ministerstva a portefeuille vnitra a pod Fortisem byl opět ministrem vnějších záležitostí až do února 1906; po té byl vyslancem v Londýně, ale v novém kabinetě Giolittiho od května 1906 nanovo min. vnějších záležitostí. T. způsobil sblížení s Francií, ač trospolku (s Německem a Rakouskem) se nevzdal.

* **Tlouštkoměr** v. Pachometr.

* **Tobiášek** Stanislav, chirurg čes. (* 1874 v Litětínách v Čechách). Absolvovav lék. studia v Praze na české universitě, kdež byl r. 1902 promovován, věnoval se chirurgii zvl. na klinice prof. Kukuly, r. 1907 podnikl studijní cestu do Německa, načež se r. 1909 habilitoval pro chirurgii orthopaedickou. Napsal řadu odborných prací anatomicko-chirurgických.

Tobolka Zdeněk Václav, historik čes. Vydal ještě: *Denník dra Edvarda Grégra* (Praha, 1907); *Pavla Žídka Spravovna* (nákl. Čes. akademie, 1908); dále paměti ministra dra Josefa Kaizla *Z mého života* (Praha, 1909); kromě toho stal se redaktorem měsíčníku »Česká Revue«.

* **Tocilescu** [točilesku] Řehoř Jiří, historiograf rumun. (* 1845), studoval zprvu v Rumunsku, potom v Praze a ve Vídni. Od r. 1881 je professorem antické historie a epigrafiky na universitě bukurešťské a ředitelem starožitnického musea v Bukurešti. Z nesčetných prací jeho uvedeny buďtež aspoň tyto: *Dacia înainte de Romani*; *Monografia despre biserica episcopală dela Curtea de Arges* a zvláště *Monumentul dela Adam Klissi*. Archaeologické jeho práce ceněny jsou po veškeré vzdělané Evropě. T. byl jedním z ředitelů velikého geografického slovníku rumunského. *Drož.*

* **Točivé pole magnetické** v. Elektromotory (Dopl.).

* **Todorov** Aleksandr, literární historik bulh. (* 1863), studoval v Německu a je professorem bulharské literatury na universitě v Sofii. Ze spisů jeho sluší uvésti: *Bъlgarska litěratura* (Sofie, 1896); *Bъlgarska gramatika* (t., 1898); *Miladinovskitě pěsni i Šcrosmajer* (t., 1892); *Dvě statii po našata litěratura* (Lom, 1893); *Slog i govor* (Sofie, 1904); *Sofroni Vratčanski za stogodišnicata na novata bъlgarska pečatna kniga 1806—1906* (t., 1906) a j. *Tmk.*

* **Todorov** Petko, básník bulh. (* 1875), náleží mezi modernisty a látku i formu svých básnických plodů čerpá z lidových zkazek. Jeho osoby jsou povahy svobodné a hrdé, nemající smyslu pro všední, klopotný život. Jeho idylly jsou zase chvilkové snímky života v přírodě. Z jeho tvorby básnické jmenujeme: *Mečkar*; *Něsrětnik*; *Kraj zapuštěla voděnica*; *Borba*; *Treli*; *Sěnokos*; *Molba*. T. vynikl i na poli dramatickém, je však zde znáti příliš vliv německých modernistů, hlavně ve formě. Z této tvorby jeho jmenujeme: *Zidari* (1902); *Samodiva* (1904); *Slъnčova ženitba* (1905); *Strachil strašen chajdutin*. T. podle soudobé bulharské kritiky první vyvážil ve svých idyllách z lidové duše hluboké motivy individuální moci a svobody, což mu zajistilo i zvláštní, samostatné postavení v nové literatuře bulharské. *Tmk.*

Todorović Pera † 1907.

* **Tolmačev** Innokentij Pavlovič, geolog rus. (* 1872), vystudoval universitu v Petrohradě, r. 1896—99 poslouchal petrografii v Lipsku a palaeontologii v Mnichově. Roku 1904 podnikl výpravu v turuchanský kraj v Sibiři a r. 1905 řídil výpravu na vyšetření úvodí řeky Chatangy (viz »Izvěstija imp. rusk. geogr. obščestva« z r. 1905). Do češtiny zprávu o výpravě k prozkoumání řeky Chatangy přeložil a ve »Vesmíru« z r. 1907 uveřejnil dr. Jan Karhan.

Toman Karel, pseudonym Antonína Bernáška (v. t. Dopl.).

* **Tomášek** Frant., publicista čes. (* 1869 v Kuklenách u Kr. Hradce), studoval gymnasium v Hradci Kr. a filosofii v Praze, kde účastnil se ruchu pokrokářského a účasten byl ve hnutí »Omladiny«. R. 1895 převzal redakci »Časopisu pokrokového studentstva«, r. 1896 redakci česko-německého socialistického měsíčníku »Akademie«. Když r. 1897 založeno bylo »Právo Lidu«, převzal tam obor parlamentní korrespondence vídeňské. Od r. 1905 jest šéfredaktorem sociálně-demokratického deníku ve Vídni »Dělnické Listy«. Od r. 1907 jest říšským poslancem za skupinu novo-jičínskou na Moravě.

* **Tomec** Jindřich, malíř čes. (* 13. říj. 1863 v Praze), ve čtrnácti letech byl přijat do »malírny« divadelních dekorací u malíře Ullika. R. 1884 odešel do Vídně ke Kautskému, u kterého zůstal tři roky. Stále však

toužil po vstupu na umělecké školy, a ve Vídni konečně byl r. 1887 přijat na akademii do školy krajináře prof. Lichtenfelsa. Dosáhl několik cen a také r. 1900 v Paříži, 1901 ve Vídni byl na výstavách vyznamenán. Po pěti letech opustil akademii a žije ve Vídni. Pro dílo korun. prince Rudolfa »Rak.-uher. mocnářství slovem i obrazem« nakreslil řadu illustrací do svazku Čech a j., vesměs realisticky pojatých a při tom náladových. Krajině intimní věnoval se T. na konec s veškerou láskou moderního umělce. V Praze vystavoval v družině »Manesa«. V obrazárně v Rudolfině nachází se Tomcova *Krajina*, v moderní galerii dvě malby: *Před jarem* a *Z moravského kraje.*

Tomić Josip Eugen, bás. chorv., † 1906.

* **Tomíček** Antonín, spis. čes. (* 1866 v Slavníči u Humpolce). Studoval na gymnas. v Něm. Brodě a Vys. Mýtě. Jest vrchním pošt. officiálem v Litomyšli. Jest horlivý badatel v oboru pramenného studia národopisu a dějin agrárních zvl. ve vých. Čechách. Literárně činný jest od r. 1894. R. 1897 vyšel nákl. Král. čes. spol. nauk jeho spis *Artikulové soudní z arcib. archivu Červ.-Řečického* (*1626—67*). Jinak je práce jeho doposud roztýlena ve velikém množství studií po četných časopisech vědeckých i místních. R. 1899 až 1900 redigoval »Vzdělávací přílohu« Věstníku okresu litomyšlského. *Vbk.*

* **Tönnies** Ferdinand, filosof a sociolog něm. (* 25. čce 1855 v Holštýně), studoval na předních universitách německých a r. 1881 habilitoval se v Kielu, kdež r. 1891 stal se professorem národního hospodářství. Z jeho spisů třeba zvláště vytknouti: *Gemeinschaft u. Gesellschaft.* Abhandlung des Kommunismus u. des Socialismus als empirischer Kulturformen (Lip., 1883); *Ethische Kultur u. ihr Geleite* (t., 1892); *Hobbes' Leben u. Lehre* (Štutgart, 1896); *Der Nietzsche-Kultus* (Lip., 1897); *Philosophische Terminologie in psychologisch sociologischer Ansicht* (t., 1906); *Die Entwickelung der sozialen Frage* (t., 1907). Kromě toho vydal netištěné potud spisy Hobbesovy.

* **Toply** Robert, rytíř, lékař něm. (* 13. čna 1856 v Táboře v Čechách). Pocházeje s matčiny strany z rodiny Hasnerů, absolvoval gymnasijní studie v Litomyšli a lékařská v Praze, kdež r. 1880 promovoval. Byl pak po 4 roky assistentem něm. pathol.-anatom. ústavu v Praze za Klebse, Eppingera i Chiaria, načež vstoupil do vojska jako aktivní voj. lékař a dosáhl hodnosti vrch. štábního lékaře I. tř., jsa zároveň řád. členem voj. zdravotní rady. R. 1897 se habilitoval ve Vídni pro dějiny lékařství a r. 1904 obdržel titul mimoř. prof. Z jeho literárních děl, kdež co nejpřesněji přihlíží k pramenům původním, dlužno uvésti mimo četné články odborné: *Studien zur Geschichte der Anatomie im Mittelalter* (Lipsko a Vídeň, 1908); *Anatomia Ricardi Anglici* (Víd., 1902); *Johann de Waach, Briefe uber die Bewegung des Chylus und des Blutes 1640* (Překl. v »Janus«, 1898); *Geschichte der Anatomie* (v »Handbuch der Geschichte der Medizin«, 1903); *Die venerischen Krankheiten in den Armeen* (»Archiv f. Dermat. u. Syphil.«, 1890); *Unser Militär-sanitätswesen vor 100 Jahren* (spolu s J. Habartem, Víd., 1896).

* **Toulouse** [tulúz] Édouard, franc. fysiolog a experiment. psycholog (* 1865 v Marseilli), je professorem na École des hautes études v Paříži. Založil »l'Encyclopédie scientifique«, »Bibliothèque de psychologie experimentale« a »Revue de psychiatrie«. Napsal: *Causes de la folie* (1895); *Émile Zola* (1896); *Organisation scientifique d'un service d'aliénés* (1900); *Traitement de l'épilepsie par les bromines et l'hyperchloruration* (1900); *Les Conflits intersexuels et sociaux* (1904); *Technique de psychologie expérimentale* (1905, spolupracovníci byli N. Vaschide a H. Piéron).

Tračevskij Al. Sem., historik rus., † 1906 v Petrohradě.

* **Transafrická dráha** (Kapské Město Káhira) je železniční čára projektovaná C. Rhodesem, jež má probíhati celou Afriku od j. k sev. v délce 9300 *km*; začíná se v Kapském Městě, pokračuje Baluvajem do Broken Hill, jež jest od počáteční stanice vzdáleno 3226 *km*; odtud je pokračování její projektováno na hranici Konga (stanice Bwana Miubna) a dále k jižnímu cípu jezera Tanganiky. Celkový náklad na tuto část dráhy (Bulavajo-Tanganika) vypočítán na 5 mill. liber sterl. Přes jezero je projektováno spojení parní; od jezera Tanganiky má býti vedena dráha k jez. Victoria, odtud dále do Dufile a Gambely na Modrém Nilu, načež do Vád-Mediny, Chartúmu, Vádí Halfy, Asuanu a do Káh.; v poslední části stanoveno použiti případně vodní cesty řeky Nilu, pokud splavnost jeho to dovoluje. Tato t. d. neznamená rychlejší dopravu zboží mezi jihem a severem Afriky proti dopravě námořní; vždyť již překládání dopravných předmětů při několikeré změně dopravy po železnici a po vodě způsobí značný průtah. Význam dráhy tkví především v získání železničního spojení s vnitrem Afriky, odkudž vedou na pobřeží četné pobočky t-ké d-hy. — Srv. též Die Eisenbahnen Afrikas. Herausgegeben vom Kolonialpolitischen Aktions-Komitee (Berl., 1907).

* **Trarieux** [-rjö] Gabriel, spis. franc. (* 1870 v Bordeaux jako syn ministra spravedlnosti Louisa T. [v. t.]. R. 1894 stal se v Paříži po skončených studiích licenciátem literatury a práv. Jako soukromý sekretář svého otce účastnil se horlivě revise Dreyfusova processu. Ze spisů jeho buďtež uvedeny tyto: *La coupe de Thulé* (1896); liberálně náboženské drama *Joseph d'Arimathée* (1908); moderní drama svědomí *Sur la foi des étoiles* (1900); politická veselohra *La guerre au village* (1903); *Hypathie* (1904), dále tříaktové moderní drama, znázorňující nábož. konflikt v rodině vyššího úředníka *L'otage* (1907); *L'alibi* (1908) a *La dette* (1909). T. je dramatickým kritikem »Revue«,

své essaye a studie vydal v *La laterne de Diogene* (1902); kromě toho napsal ještě román *Elie Greuze*, v němž účinně potírá boje rozvířené affairou Dreyfusovou.

***Trautson** Paul Sixt, hrabě, státník rak. (* 1550 — † 30. čce 1621), byl r. 1576 dvorním radou, r. 1582—94 praesidentem říšské dvorské rady a nejvyšším dvorským maršálkem císaře Rudolfa II., na jehož dvoře vedle nejvyššího komořího Rumpfa byl nejvlivnější osobností a který jej r. 1598 povýšil do hraběcího stavu. Podobné vlivné místo zaujímal T. také na dvoře Matyášově, jehož byl jedním z prvních rad; r. 1620 byl Ferdinandem II. ustanoven za hofmistra dědičné země Dolních Rakous.

***Tree** Ellen, herečka anglická, v. Kean 2) Charles.

***Trepov** Dmitrij Fedorovič, generál rus. (* 1855 — † 15. září 1906), byl syn petrohradského gradonačalnika, studoval v pážecím sboru, načež sloužil v jízdní gardě. R. 1877 účastnil se v oddílu generála Gurka bojů s Turky a v bitvě u Teliše 28. říj. t. r. raněn byl do nohy. R. 1896 jmenován byl vrchním policmistrem moskevským. Věznění, pronásledování nejhoršího druhu a nezákonné domovní prohlídky prováděly se za T-a s bezpříkladnou surovostí. Studentstvo a každý jeho i nejslabší politický stín T. pronásledoval s nejkrajnější lehkomyslností. Byl hlavním zastancem pověstné zubatovské politiky, t. j. samostatného rus. policejního režimu. Dne 14. led. 1905 jmenován byl velitelem vojska bojujícího proti Japancům, ale nechtěje odebrati se na bojiště, byl dne 24. led. t. r. jmenován generálním gubernátorem petrohradským s ohromnou pravomocí. Celou svou pozornost T. věnoval ruskému tisku, který krutě stihal konfiskacemi, pokutami a jinými tresty. V květnu t. r. byl jmenován spoluministrem vnitra velícím samostatnému sboru četnickému. Od té doby celá vnitřní politika ruská byla řízena T-em. Když pak v říjnu t. r. vznikly v Rusku pouliční nepokoje, T. dal příkaz všemu vojsku, aby »nešetřilo patronami«. Poč. listopadu t. r. jmenován byl palácovým velitelem. Dne 14 čce 1906 byl omylem místo T-a zavražděn generál Kozlov jemu podobný. Dne 15. září t. r. T. náhle skonal. Mluvilo se tehdy o jeho samovraždě. *Tmk.*

Tresić-Pavičić Antun, básník chorv. (* 10. čce 1867 ve Vrbani na ostr. Hvaru), studoval ve Vídni, dosáhl zde doktorátu filosofie, načež věnoval se v Záhřebě žurnalistice. procestoval Evropu a Sev. Ameriku; v l. 1904—7 byl zem. dalmatským poslancem, r. 1907 zvolen do říš. rady za volební okres Brač v Dalmacii. Z básnických sbírek jeho uvádíme: *Glasovi s mora Jadranskoga* (Záhřeb, 1891); *Nove pjesme* (t., 1894); *Gjuli i sumbuli* (Dolnja Tuzla, 1900); *Sutonski soneti* (Záhřeb, 1904); *Valovi misli i čuvstva* (t., 1904); dále dramata: *Ljutovid Posavski* (t., 1893); *Simeon Veliki* (t., 1898); *Katarina Zrinjska* (t., 1899). Kromě toho napsal tetralogii z řím. dějin nadepsanou *Fin's reipublicae*, jíž vyšly posud tři díly. Napsal též řadu novell roztroušených po časopisech, cestopisů (*Přes Atlantský okeán až k Pacifickému*, Záhřeb. 1907), filosofických rozprav a rovněž obstaral několik poetických překladů z jazyků klassických a románských.

***Trešćec** Vladimir (pseud. Borotha), spis. chorv. (* 1870 v Topusku v Chorvatsku). Žije nyní ve Foči v Bosně. Vyniká hlavně jako novellista. Hojně přispívá do časopisů: »Život« a »Vijenac«. Mimo to napsal román: *U malome svijetu* (nákl. Matice Hrvatské, Záhřeb, 1901). *Tmk.*

***Třidič** viz Elektromagnetický třidič (Dopl.).

***Trine** [trajn] Ralph Waldo, bohoslovec amer., vyšel z novoidealistické školy Concordské, seskupující se kolem Emersona. Hlavní z jeho děl: *What all the World's a see king* (1897, čes. pod názvem »Ráj srdce« přel. J. Pelcl, 1906; závěrečné kapitoly pod tit. »Vliv myšlenky na pěstování charakteru« přel. J. Valenta, 1907); *In Tune with the Infinite* (1897, do česť. pod tit. »V souzvuku s nekonečnem« přel. Fr. Balej, 1907); *The Grealest Thing everknown* (1898) a *Every Living Creature* (1899) rozšířena jsou v statisících exemplářích po Americe. T. podává pod vlivem Fichteovým a Emersonovým zvláštní synthesu pantheismu a theismu založenou na základní myšlence totožnosti lidského ducha s Bohem, křesťanství jest sympathicky nakloněn, ale zbavuje je všeho historického.

Truhlář 2) Ant, literární historik čes., † 10. září 1908 na Kr. Vinohradech. K publikacím jeho dodati jest: *Rukověť k písemnictví humanistickému zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve stol. XVI.*, díl I. (Praha, 1908). Srv. nekrolog Flajšhansův v Almanachu Čes. akademie, 1908.

***Trypanosoma** Gruby, rod cizopasných prvoků (*Protozoa*) ze třídy bičíkovců (*Mastigophora*). Žije v krvi obratlovců studenokrevných i teplokrevných. Tělo cizopasníka vyznačuje se pohyblivostí i opatřeno jest bičíkem a po straně těla blankou vlnivou. Rozmnožování děje se dělením. Některé druhy tohoto rodu způsobují v krajinách tropických zhoubnou nemoc různých zvířat domácích i člověka. Přenášení nákazy děje se mouchami rodu *Glossina* a jiným hmyzem dvoukřídlým. Hmyz ssaje krev nemocných zvířat, obsahující cizopasníky. a bodnutím přenáší původce choroby na jiné živočichy. Některé druhy rodu T. žijí v krvi různých ryb. V krvi myši žije nevalně škodící T. *Lewisi.* Druh T. *Brucei* způsobuje zhoubnou nemoc nagana zvanou, vyskytující se v tropické Africe u skotu a jiných pěstovaných zvířat. Přenášení nákazy děje se pověstnou mouchou tsetse (*Glossina morsitans*). U různých kopytnatců v Indii a na ostrovech indických řádívá nemoc zvaná surra, jejíž původcem jest druh T. *Ewansi* a jež přenáší se pravděpodobně jistým druhem ovádů.

Zhoubná nemoc koní v Již. Americe, zvaná mal de Caderas, způsobována jest druhem T. *equinum* a přenášena jest patrně mouchou bodalkou (*Stomoxys calcitrans*). U koní vyskytující se zvláštní nemoc kožní, ve Francii zvaná dourine, způsobována jest druhem T. *equiperdum* a choroboplodný činitel přenáší se při páření. Mezi domorodci v tropické Africe osudně řádí nemoc spavá či spavice. Jak Castellani po prvé vyšetřil, příčinou její jest druh T. *gambiense*, žijící v krvi a tekutině mozkomíchové nemocných. Přenášení nákazy děje se mouchou *Glossina palpalis*.

* **Tucić** Srgjan, šl., spis. a novinář chorv. (* 1872 v Požeze). Vynikl jako dramatik i jako romanopisec. Z dramat jeho uvádíme: *Svršetak*; *Povratak*; *Bura*; *Truli dom*; *Sujet*; *Pred zapadom sunca*; *Stranac*. S Mih. Nikolićem vydal sbírku črt a novell pod názvem: *Knjiga života* (1899). Dále napsal román: *Zadnje poglavlje* a epickou báseň: *Pjesan o vojevodi Bojanu ustaši makedonskom* (1906). Žije nyní ve Splitu. *Tmk.*

* **Tůma** Adolf, paedag. spis. čes. (* 1868 v Ledenici u Č. Budějovic). Studoval na něm. reálce a ústavě učitelském v Čes. Budějovicích, načež působil na školách obecných, na obchod. škole v Hořicích, nyní jest ředitelem žen. školy průmysiové spolku »Ludmila« v Čes. Budějovicích. Napsal několik německých čítanek a cvičebnic pro školy obchodní, obchod. akademie a ústavy učitelské a vydal: *Česko německou obchodní korrespondenci*, díl I. a II. (Č. Budějovice, 1908).

Tumpach 1) Josef jest od r. 1908 ředitelem »Dědictví sv. Jana Nep.«; r. 1909 jmenován členem zemské školní rady v Čechách. Od r. 1909 rediguje s drem A. Podlahou *Český bohovědný slovník*.

* **Turbínový přerušovač** v. Elektrický přerušovac (Dopl., str. 357 *b*).

Turecko. Dráhy. Jako pokračování Hauránské dráhy buduje se t. zv. dráha Hidžaská, jež má usnadniti pouti muslimů do Medíny a Mekky. Vycházejíc z Damašku sleduje starší trať Damašek-Mzerib až do Dera, kde se připojuje příčná trať z Haify. Jde stále směrem jižním, východ. od Mrtvého moře. V šířce konce zálivu Akabského měla býti zbudována odbočka k moři do Akaby, což vyvolalo spor anglo egyptsko-turecký. Porta musila povoliti a vojsko odvolati. Za to v další stavbě usilovně pokračováno. Dík nadšení muslimů odvádějících dobrovolně veliké dary a použití vojska ke stavbě dospěla 1. září 1908 dráha do Medíny, odkud půjde dále do Mekky přes přístav Šerm-Rabigk. Zmatky r. 1909 zastavily další činnost, ale stoupající význam trati přinutí k novému zahájení další stavby. Jak poutníci používají této trati, jest viděti z toho, že pro četné poutnické vlaky musila býti stavba 1907 na 4 neděle zastavena. Vedle významu náboženského má tato dráha i důležitost obchodní i politickou usnadňujíc spojení Cařihradu s již. Arabií. Nad to působí tu mnoho moment národní hrdosti Osmanů, neboť největší díl celé trati byl zbudován výhradně osmanskými inženýry a dělníky, ač naskytovaly se tu ohromné obtíže zejména s dopravou materiálu a nutného množství vody a potravin do vzdálenosti 700—1000 *km*. Délka trati do Medíny činí 1350 *km*, z Medíny do Mekky dalších 450 *km*; 1 *km* stál průměrně 41.960 K. O bagdádské dráze viz Bagdád (Dopl.).

Dějiny. Nezdařené posavadní pokusy, jež činili Mladoturci (v. t., Dopl.), aby T. proměnili v říši ústavní, jako bylo krátce r. 1876, byly vážnou pohnutkou k usilovné práci za vnitřním i vnějším zesilením jejich strany, která pojila v sobě přívržence politických reforem směřujících k regeneraci říše Osmánské a jejíž snahy nacházely živého ohlasu po celé říši. Náhlý vzrůst této strany způsoben byl rostoucí korrupcí starého neudržitelného régimu sultánova, za něhož zejména v poslední době dálo se neustálé zasahování evropských velmocí do záležitostí tureckých, a dále naprostou impotencí vlády zjednati trvalý pořádek uvnitř říše, znepokojované již po několik let povstáním v Makedonii (v. t.). Mladoturci projevili neobyčejnou obratnost organisace svých příslušníků, již prováděli nenápadně, ale velmi účinně, aniž při tom na sebe zvláště upozornili. Příležitost hluboce zasáhnouti do běhu dějin tureckých a dáti jim zcela nový ráz a směr naskytla se jim r. 1908.

Během jara a zejména později v létě vyskytovaly se stále zprávy o vážných vojenských nepokojích v Makedonii, kdež vytvořila se zvláště silná organisace mladoturecká, jejímiž členy byli nejen důstojníci, ale i celé obce. Počátkem léta 1908 nebyly přípravy pro všeobecné hnutí hotovy, když Mladoturci byli vnějším tlakem donuceni k jednání. Generální inspektor vojenských škol Ismáil paša tehdy dal zatknouti 30 mladých důstojníků, podezřelých z revolučních snah, a poručil je odvésti do Cařihradu. Hned potom Mladoturci vystoupili v celé síle revolučně odepřevše Yildizu poslušnost. Maloasijské sbory, které byly do Makedonie na potlačení vzpoury vyslány, přešly k Mladoturkům. Bylo pak zavražděno několik nejvyšších politických hodnostářů, prohlášených za tvrdošijné odpůrce reforem a mladotureckého hnutí. Vojsko nadšeně prohlásilo se solidárním se svými důstojníky hotovo jsouc bojovati na život a na smrt za odstranění posavadního stavu politického, obyvatelstva osmánského tak nedůstojného. Vláda před revolucí kapitulovala: 22. čce byl sesazen posavadní velkovezír Feríd paša a na místo něho dosazen podle přání revoluce Saíd paša; 23. čce byla na Vardaru v Monastiru a Ochridě, 24. pak v Cařihradě samém prohlášena konstituce, daná T-ku již 23. pros. 1876 a 14. ún. 1878 opět odvolaná.

Mladoturci současně byli vydali k obyvatelstvu manifest, obsahující jejich programové a taktické zásady (viz Dopl., str. 969).

Kromě toho vůdce mladotureckého hnutí Mehmed Riza prohlásil, že strana jeho za tím se spokojuje danou ústavou, že však ji žádá pro celou říši a ne pouze pro některé provincie, trvajíc na jednotě a celistvosti T-ka. Mladoturci odmítají veškero cizí zasahování do vnitřních poměrů tur. prohlašujíce, že ihned složí zbraně, jak se ustaví parlament. Ministerstvo sultánem bylo jmenováno v několika dnech po prohlášení ústavy; v čelo jeho postaven Kiamil paša jako velkovezír. Svůj programm ohlásilo ministerstvo záhy: především ubezpečilo, že jest odhodláno šetřiti naprosto suverenních práv sultánových, práv ministerské rady, parlamentu a obecných práv lidu, dále prohlásilo, že T. se všemi mocnostmi chce udržovati styky nejlepší, že chce hájiti svých starých hranic, své svrchovanosti, svých zaručených práv, své důstojnosti a národní cti a že bude pečovati o to, aby v T-ku nastaly poměry, které by v cizině i doma vzbuzovaly důvěru. Velmoci — především Rakousko a Rusko — vidouce opravdovost snah Mladoturkův a že vzhledem k tomu opravy ve prospěch Makedonie jsou jen otázkou času, propustily na neurčitý čas mezinárodní četnictvo v Makedonii, které většinou přešlo ve služby omlazené říše Turecké (28. ún. 1909). Ale posavadními událostmi nebyl ukončen veliký převrat dějinný, který bylo Turecké říši překonati, měla-li nastoupiti úplně nový život zbudovaný na řádech konstitučních.

Mnoho obtíží nastalo novému T u jednak annexí od r. 1878 Rakouskem obsazených tureckých zemí Bosny a Hercegoviny, proklamovanou 5. říj. 1908, jednak proklamací Bulharska samostatným královstvím. Oba tyto převraty byly v souvislosti s nedávným vnitřním politickým obrozením říše Turecké; možno říci, že byly následky jeho. T., ač po předcházejících vnitřních otřesech ne ještě úplně uklidněné, nepřijalo bez energického vystoupení ve prospěch svých práv tyto události jako hotové, prohlašujíc je za jednostranné porušení Berlínské smlouvy. Mladoturecké komité, jež řídilo záležitosti stále ze Soluně, prohlásilo záhy b o y k o t na veškero rakouské zboží hospodářsky velmi citelný. Z boykotu tohoto vzešel největší zisk vlivu anglickému, jemuž Mladoturci se úplně podřídili a který opanoval úplně obchod poloostrova balkánského. Hospodářskými těmito škodami, jakož i válečným ohrožováním obou annektovaných zemí se strany Srbska a Černé Hory Rakousko bylo nuceno navázati s T-kem jednání za příčinou vyřízeni otázky annexe Bosny a Hercegoviny. Dohoda ujednána během ledna 1909 v ten smysl, že Rakousko se zavázalo T-ku vyplatiti jako odškodněnou za státní turecké statky nalézající se v annektovaných zemích $54^1/_4$ mil. korun; protokol podepsán 27. ún. Následkem toho podvolilo se po delším jednání též Bulharsko peněžní kompensaci dotčenému T-ku (zejména za odnětí východorumelské trati východních drah) za zprostředkování Ruska, které navrhlo zbývající část válečných náhrad z r. 1878, jež od T-ka mělo ještě obdržeti, přepsati na bulharskou kompensaci; tato pak koncem března stanovena na 82 mill. franků, což protokolárně 20. dub. přijato.

Za těchto otřesů a vnějších události pokračovalo dílo ústavní pod Kiamilem pašou a po jeho sesazení, 13. ún. 1909, pod velkovezírem Husseinem Hilmi pašou, pomalu, ale jistě ku předu. Parlament nové říše Turecké sešel se 17. pros. 1908; složen byl takto: 180 muhammedánů, 50 křesťanův a 3 židé; předsedou jeho zvolen 24. pros. Ahmed Riza-bej. Ježto ve správě některých provincií zejména asijských objevil se směr silně tíhnoucí k decentralisaci, učinil parlament v sídelním městě nutné kroky pro zachování vnitřní jednoty. V dubnu 1909 vznikla proti regimu mladotureckému silná reakce staroturků provázená vojenskou vzpourou, za níž došlo k ohromnému krveprolití v Cařihradě a strana mladoturecká povalena. Mladoturkům však podařilo se získati armádu soluňskou, která se dala na postup na Cařihrad, jehož se záhy zmocnila a v němž pak provedla krvavou odvetu. Poněvadž při celém krveprolití byl silně kompromitován sultán Abdul Hámid, bylo ustanoveno obsaditi Yildiz, sultána zajmouti a postaviti na soud, což se i stalo. 27. dub. v národním shromáždění sultán Abdul Hámid pro těžké porušení svých posvátných povinností sesazen s trůnu; později odvezen do Soluně a zde dán pod vojenskou stráž. Nástupcem jeho se stal bratr jeho 65letý Rešad jako M u h a m m e d V. Nové potíže krátce potom nastaly Portě otázkou krétskou. Obyvatelstvo Kréty po proklamaci Bulharska královstvím prohlásilo ostrov za část království Řeckého. Po odvolání mezinárodní posádky z ostrova byly na tvrzích Kanejských vyvěšeny řecké vlajky. Poněvadž počínání obyvatelstva ostrovního bylo řeckou veřejností provázeno se sympathiemi, Porta se ostře obrátila proti Řecku (v. t. Dopl.), nucena jsouc veřejným míněním, přejícím si, aby Řecku vypovězena byla válka. Napětí bylo mírumilovností řecké vlády Rallisovy, jakož i zakročením velmocí smírně vyřízeno tak, že ostrovu Krétě dostalo se všestranné autonomie, svrchovanost sultánova k ostrovu však při tom naprosto respektována.

K literatuře: Mohamed Aischin, Die Freiheitsbewegung in der Türkei (něm., Berlín, 1908); K. v. Sax, Geschichte des Machtverfalls der Türkei (Víd., 1908); Bérard, La révolution turque (Pař., 1909). *Fgl.*

***Turić** J u r e, spis. chorv. (* 1861 v Gospići v Chorvatsku). Je spolupracovníkem časopisu »Vijenac« a »Balkan«. Z jeho prací uvádíme: *Die Stellung des Menschen im naturkundlichen Unterricht* (Langensalza, 1897); *Rukovodj za prirodoznanstvenu obuku*; *Znameniti Hrvati* (pro mládež, Záhřeb, 1896) a j.

Türr Š t ě p á n † 3. kv. 1908 v Pešti (a nikoli, jak v hl. díle udáno, 1905 v Italii).

***Tvarůžek** Ladislav, žurnalista český (* 1879 v Budišově u Třebíče na Moravě). Gymnasium studoval v Třebíči, Pelhřimově a Vys. Mýtě, universitní studia počal v Praze na právnické fakultě, přešel ve Vídni na filosofickou, ale vrátil se opět do Prahy a věnoval se žurnalistice. Vydával stud. revui »Volnost«. Od r. 1907 jest vídeňským redaktorem »Venkova« a »Selských Listů«. Samostatně vydává »Agrarische Korrespondenz«.

Tweedmouth Edw. M., státník angl. Vstoupil v prosinci 1905 do kabinetu Campbell-Bannermanova jako první lord admirality, z kteréhož úřadu odstoupil r. 1908 následkem korrespondence s německým císařem Vilémem, v níž byl prý císařem žádán, aby působil na utváření budgetu válečného námořnictva anglického ve směru příznivém Německu. Podržel pak předsednictví tajné rady. † 5. září 1909.

***Tytler** Sarah viz Keddie Henrietta.

U.

Uher 4) Josef, spis. čes., † 5. pros. 1908 v Brně. Vydal ještě knihu subjektivněji zbarvenou *Má cesta* (Brno, 1907). Poslední jeho práce drobnější otištěny byly v belletristické příloze »Lidových Novin«. Některé práce zůstavil v rukopise. Též připravoval k tisku knihu *Bratránkové*.

Uhersko. Koaliční ministerstvo Weckerlovo bylo sice vládou provisorní, ale zdálo se, že se mu podaří překonati veškeré obtíže a že koalice podrží na dlouhou dobu otěže vlády v rukou svých. Koruna dávala mu neklamné důkazy přízně a důvěry své. Za souhlasu s korunou přijal říšský sněm v říjnu 1906 osnovu zákona, že popel Rákóczyho má býti převezen do U-ka a že má býti zrušen zákon z r. 1715, jimž Rákóczy prohlášen za zemězrádce. Za veliké slávy přivezeny ostatky Rákóczyho dne 27. říj. do Budapešti. Jiný důkaz přízně byl, že panovník byl přítomen odhalení pomníku Andrássyho dne 3. pros v Budapešti a stavěl v oslovení svém Andrássyho za vzor vlastenectví. V novoročním projevu r. 1907 prohlásil Wekerle závazně, že vláda co nejdříve předloží říšskému sněmu osnovu volební reformy na základě všeobecného práva hlasovacího. Vůči národnostem nemaďarským chovala se i koaliční vláda hned s počátku své činnosti krutě a pronásledovala je, zejména Slováky. Říšský sněm přijal zákon školský ustanovující, že, když 20% žáků udá maďarštinu za jazyk mateřský, musí býti částečně, když pak jest polovice žáků jazyka maďarského, výhradně jazykem vyučovacím maďarština, a stala-li se jednou jazykem vyučovacím, že jím má navždy zůstati. Přes odpor nemaďarských národností stala se osnova zákonem. V říšském sněmu bráněno poslancům chorvatským mluviti chorvatsky. Vláda podala osnovu zákona, jímž se pro železniční službu v Chorvatsku ustanovuje maďarština služebním jazykem, proti čemuž chorvatští poslanci rázně protestovali, uvádějíce, že jest to hrubým porušením vyrovnání, a opustili sněmovnu. Předloha pak přijata. V prosinci r. 1907 říšský sněm přijal zákon, jímž se vláda zmocňovala, aby provedla rakousko-uherské vyrovnání, a 13. led. 1908 sněmovna přijala veškeré předlohy vyrovnání toho se týkající. V list. 1908 vláda předložila říšskému sněmu osnovu volební opravy, která směřovala jedině k tomu, aby se národu maďarskému zabezpečila většina na úkor národův ostatních. O tajném a rovném hlasovacím právu nebylo řeči. V lůně koalice nastaly záhy neshody. Koalice nedosáhla ani provedení celní rozluky a zřízení samostatného hospodářského území, ani ústupků ve věcech vojenských a nepodařilo se vybojovati samostatnou banku uherskou. Na počátku r. 1909 vznikla krise ministerská. Panovník přijal jednotlivé ministry několikrát, ale nevyhověl požadavkům jejich. Co se týče samostatné banky, vyslovil se vůči min. Kossuthovi, že Uhři mají na ni sice právo, ale že za daných okolností nemůže se státi skutkem. Kabinet Weckerlův podal v dubnu demissi, panovník ji přijal, ale když se nepodařilo utvořiti kabinet jiný, jmenováno ministerstvo Weckerlovo znovu, a to až na dobu podzimního zasedání. *-rb.*

v. **Uchtritz** 2) Cune, sochař německý † 29. čce 1908.

***Ujević** Don Ilija, spis. chorv. (* 11. srp. 1858 v Poljicích v Dalmacii). Přispívá do časopisů belletristických i politických a samostatně napsal sbírku novell: *Dokonice* U. vyniká ryze klassickou mluvou chorvatskou. Překládá též z italštiny.

***Uljanin** Vsevolod Aleksandrovič, učenec rus. (* 1863 v Moskvě), studoval na mnichovské a štrassburské universitě fysiku. Je řádným professorem fysiky a fysikální geografie na universitě kazaňské. Napsal: *Vergleichung der Methoden von E. du Bois-Reymond und H. S. Carhart mit der elektrometrischen Methode zur Messung elektromotorischer Kräfte* (»Ann. der Physik«, 1886); *Ueber ein auf die Contacttheorie bezugliches Experiment Exners* (t., 1887); *Ueber die Polarisation der schief emittierten Strahlen* (»Verhandl. d. phys. Gesch.«, 1895); *Zakon Lamberta i poljarizacia Arago* (Kazaň, 1899); *Novaja russkaja kniga po dinamičeskoj meteorologii* (t., 1904). *Tmk*

***Umirov** Boža viz Bohumil Nepomucký (Dopl.).

Unzeitig 1) Jan, spis. čes., † 5. ún. 1907.

Uplavnění. Kommisse ku provedení kanalisace Vltavy a Labe v Čechách jest zvláštní správní korporací, kteréž jsou po usnesení sněmu král. Českého a za souhlasu c. k. vlády svěřeny správní funkce, jež by jinak příslušely c. k. vládě a správě zemské, pokud se týče zemskému výboru v záležitostech týkajících se kanalisace řek Vltavy a Labe v trati od Prahy po Ústí n. L. prováděné na základě usnesení sněmu ze 7. ún. 1895. Kommissi té přísluší, aby radila a usnášela se o všech technických, administrativních a finančních záležitostech spojených s prováděním této kanalisace. Obzvláště jest její pravomocí ustanovovati každoroční programmy stavební podle úvěrů k tomu povolených, schvalovati podrobné projekty, zadávati práce stavební podnikatelům a ujednávati příslušné smlouvy, říditi provádění prací přiděleným jí technickým personálem, jakož i kollaudovati práce provedené. Kommisse také disponuje peněžitými prostředky, jež byly na provedení kanalisace c. k. vládou a sněmem král. Českého povoleny. Kommisse skládá se za předsednictví místodržitele neb jeho od ministra vnitra jmenovaného náměstka ze čtyř od vlády a ze čtyř od zemského výboru král. Českého zvolených zástupců. Pro každou z těchto skupin jsou ustanoveni též dva náhradníci. Kommisse se shromažďuje, kdykoliv ji svolá předseda, nejméně však třikrát do roka. Stanovy kommisse jsou uveřejněny v zemském zákoníku vyhláškou c. k. místodržitelství z 5. list. 1896 č. 176774 z. z. ai 1896 č. 77. Dokončením kanalisace přestane ovšem trvati i kommisse sama. Dr. *Kčí.*

* **Upper Nile Province** [öp'r najl provins] viz Fašoda (Dopl.).

* **Uram** Rehor, pseudonym Podtatranský, spisov. sloven. (* 12. bř. 1846 v Lipt. Sv. Mikuláši). Za stálého strádání studoval jako choralista po osm let na lyceu šťavnickém. Touha vedla jej k studiím lékařským, ale starost o mladší bratry přivedla jej k práci učitelské při církvi vrbicko-sv.-mikulášské. Nyní je učitelem ve svém rodišti. Vedle *čítanek* a *mluvnic* napsal řadu článků paedagogických a *Slabikář* jeho vyšel již v 7. vydání. Samostatně vydal: *Dobré knižky* a *Beřova knižnica*, povídky; *Zdravoveda*; *Pohrobné verše*; *Z kresť. mravonauky*; *Evang. čítanka*; *V zajatí*, román; *Dejepis cirkva*; *Zlaté perličky*, básně; 270 *noviel* a *poviedok* a na 300 *básní*. Vedle toho sebral přes 2000 slovenských pořekadel, na 100 lidových písní, slovenské názvy nemocí a léčení, názvy míst, jež zachránil před zapomenutím při dravé maďarisaci.

* **Urban** František, pseudonym Vodolský, spis. čes. (* 1868 ve Vodolce). Vystudoval nižší reálku v Karlíně a Československou obchodní akademii v Praze. Nyní je majetníkem malé selské usedlosti ve Vodolce za Karlínem. Obral sobě za úkol lidovou výchovu, za kterýmžto účelem vydává a sám spisuje »Epištoly lidu čes.« ve svazcích, z nichž: *Dobou utrpení*; *Památce M. Jana Husa*; *Sokolstvo, jeho úkol, směr a cíl* a *Původ bohů a náboženství* doznaly rozšíření. Také napsal povídku *Žena hříchu*.

Urbánek 7) Josef Frant. jest od r. 1908 učitelem v Brně. Sepsal dále: *Repetitorium dějin vychovatelství* (Litovel, 1906); *Počtářske praktiky, hříčky a šprýmy* (Telč, 1907); *Veliký Českoněmecký dopisovatel* (t., 1908); obsáhlou monografii *Tišnov a Tišnovsko* (Žďár, 1908); *Pohádky zimní i letní* (3 d., Telč, 1909); *Kapesní slovník českých spisovatelů* (I. a II., Telč) a j. v.

* **Urning**, totéž jako paederast, muž dopouštějící se paederastie (v. t.).

* **Urolith** v. Kámen močový.

* **Urvancov** Lev Nikolajevič, spisovatel rus. (* 1865), studoval na fysiko-mathematické fakultě university kazanské. Hojně přispíval do časopisů »Russkaja Mysl«, »Istoričeskij Věstnik«, »Žizň« a jiných. R. 1904 vydal knihu povídek pod názvem *Noč*. Z dramatické tvorby U-ovy zasluhují čestné zmínky: *Frejlina*; *Potok*; *Grěšnaja* a j. *Tmk.*

V.

Václavek 1) Matouš † 3. pros. 1908 na Vsetíně.

* **Vajs** Josef, slavista čes. (* 1865 v Liboci u Prahy). Gymnasium vystudoval v Praze, bohosloví v Římě; kaplanoval v Hostivaři, na Olšanech a nyní jest kaplanem v Praze (na Týnské faře). V l. 1892—96 studoval hlahol. památky církevní na Krku (Rakouské přímoří, odkud podnikal studijní cesty za týmž účelem do Paříže (r. 1904), do Říma (1905). Tiskem vydal *Liber Job* (Krk, 1903); *Liber Ruth* (t., 1905); *Memoria liturgiae slavicae in dioecesi Auxerensi* (t., 1906); *Vesperal Rimsko-slovênski* (t., 1907); *Propheta Joel* (t., 1908). Dvě poslední práce tištěny jsou v Praze.

* **Valtice** (*Feldsberg*), okr. m. v Dol. Rakousích, v hejtm. mistelbašském na žel. dr. Břeclava-Hrušovany; 34 obyv. č., 2967 n. (1900), zámek, konvent a nemocnice milosrdných bratří, zemská rolnická a vinařská škola, vinařství.

* **Vančura** Antonín (pseud. Jiří Mahen), spis. čes. (* 1882 v Čáslavi), professor obchodní školy v Přerově, vydal knihy veršů *Plamínky* (1907) a *Ballady* (1908), cyklus pros *Podivíni* (1908), i hry *Juanův konec* (1907), *Klíč* (1908) a *Theseus* (1909); pak člá-

nek o Hofmannsthalovi *Problémy nového dramatu německého* (XIV. roč. zpráva zem. reálky v Hodoníně, 1908). Lyrické i novellistické práce V-rovy namnoze nejasné, drsné a zkroucené ve výrazu, jeví vždy uměleckou snahu překonati chaotické vření duševní poctivým smyslem pro opravdovou tragiku a statečným úsilím o osobitý stil; kritika je staví na přední místo v produkci nejmladšího pokolení. *AN.*

* **Vandérem** (vl. Venderheym) Fernand, spis. franc. (* 1864 v Paříži), jest feuilletonistou »Journalu«. V »Revue Bleue« uveřejnil řadu pozoruhodných článkův o vyučování filosofie. Z jeho tvorby dramatické dlužno uvésti moralistní kus *Le calice* (1898); *La pente douce* (1901); *Les Fresnay* (1907) a historickou veselohru *La timbale* (1909 s G. Lenôtrem); z tvorby románové: *La patronne* (1891); *La cendre* (1894); *Le chemin de velours* (1896); *Les deux rives* (1897).

Vanderkindere Léon, historik belg., † 9. list. 1906 v Uccle u Brusselu.

* **Varešanin** Marian, svob. pán (* 1847 v Gunji ve Voj. Hranici), studoval na vojenské akademii ve Vídeňském Novém Městě, účastnil se r. 1866 výpravy proti Prusku a po absolvování válečné školy byl přidělen generál. štábu. Za okkupace Bosny byl setníkem v Zadru, později pod korunním princem Rudolfem chefem generálního štábu 9. pěší divise v Praze, v téže hodnosti přeložen r. 1887 do Zadru, r. 1893 stal se velitelem brigády v Przemyśli, potom přidělen jako generál 12. sboru v Sibíni, r. 1905 stal se velícím generálem v Zadru. V březnu r. 1909 jmenován chefem zemské vlády v Bosně. Jest tajným radou a vlastníkem 22. pěšího pluku.

* **Vas** [vaš] v. Železná župa.

* **Vasjukov** Semen Ivanovic, belletrista rus. (* 1854 — † 1908), studoval na Petrovsko-Razumovské akademii. Byl spolupracovníkem časopisu »Russkij Kurjer«. Psal hlavně povídky a belletristické črty, které uveřejňoval od r. 1880 v různých časopisech ruských. Samostatně vydal: *Sredi žizni. Etjudy i očerki* (Moskva, 1890); *Očerki i razskazy* (t., 1896, 2. vyd.); *Karjeristy i idéalisty. Očerki i eskizy* (t., 1899).

* **Vatikánský chorál**, též tradicionální zvaný, jmenuje se nejnovější vydání (officiální) zpěvů gregorianských. Papež Pius X. brzy po svém nastoupení obrátil zřetel k hudbě církevní a 22. list. 1903 vydal »Motu proprio«, v němž vytkl správné zásady hudby církevní. Spolu povolal i zvláštní kommissi s Dom. Pothierem v čele, aby provedla revisi chorálu římského. Výsledkem prací této kommisse jest Editio Vaticana, dekrety S. Rituum Congreg. za jedině authentické officiální a závazné vydání prohlášená. Mimo tiskárnu vatikánskou reprodukční právo získali Capra v Turině, Pustet v Řezně, Coppenrath v Řezně, Descley v Tournai v Belgii. Němci a Vlaši měli hned v prvém roce po vydání celou literaturu o něm a několik příručních vydání v moderních klíčích, notopise i rhythmisované (P. Bonvin). Tímto vydáním vzala za své výsada Pustetova a jediná oprávněnost jeho vydání, jemuž podkladem bylo vydání t. zv. Medicejské (dle toho nyní se rozlišuje Vaticana a Medicea), jehož revisi, ale pouze v prvé části provedl G. P. da Palestrina, či spíše žák jeho Giov. Giudetti. Tato revise byla zjednodušením, zkrácením míst bohatě jubilovaných a chorál tento byl více syllabický. Byla to práce století šestnáctého. — Nynější vydání opírá se o práce Dom. Pothiera, Lambillota a Guérangera — proto také po většině souhlasí se solesmeským vydáním benediktinským — a o nejstarší prameny až i o opis svatohavelský v neumách notovaný. Chce tedy podati chorál podle možnosti v jeho nejstarší a nejpůvodnější podobě.

* **Vavřina** František, krajinář čes. (* 1879 v Kyšperku u Žamberka). Studoval na umělecko-průmyslové škole v Praze a na malířské akademii pražské v krajinářské speciálce R. z Ottenfeldů. Po absolvování všech semestrů odjel na studijní cesty do Ameriky, kdež působil hlavně v Chicagu a Milwaukee. Po dvou letech vrátil se do svého domova. Ke svým studiím oblíbil si hlavně drsný horský kout poblíže svého rodiště v Orlických horách a odumírající zákoutí staré Prahy. R. 1909 (v srpnu) pořádal soubornou výstavu svých prací v »Plodinové burse« v Praze. Z jeho prací sluší uvésti: *Zámecké aleje*; *Cesta do vsi*; *Staroměstské náměstí*; *Poříčí Sázavy*.

Vejdovský František, zoolog čes. K jeho podnětu počala Král. česká společnost nauk vydávati zašlé r. 1884 »Rozpravy« (»Abhandlungen«) v nové úpravě a 1. číslo (1907) těchto »Rozprav« tvoří jeho dílo: *Neue Untersuchungen über Reifung und Befruchtung*. Jako třetí svazek vyjde během 1909—10 pokračování prvého pod titulem *Miscellanea cytologica*, řešící sporné otázky v nauce o buňce, zraní a oplození jakož i zrůznění plasmy buněčné a jaderné ve vývoji tkaní. R. 1909 zastupoval českou universitu při slavnosti stých narozenin Ch. Darwina v Cambridgei, odevzdav tamní universitě blahopřejnou adressu našeho vysokého učení. Při této příležitosti universita v Cambridgei za zásluhy jeho o biologii propůjčila mu zároveň s jinými 20 vynikajícími biology čestný doktorát věd (Hon. Sc. D. Cantab.). Obsáhlejší životopis V-kého přinesla »Die Geistige Welt« Berlín, 1907.

Velflík Albert V. zvolen r. 1908 řádným členem České akademie Frant. Josefa I. Vydal ještě: *Dějiny technického učení v Praze* (Praha, 1909).

* **Velhartický** Adolf, spis. čes. (* 1882 v Horš. Týně). Vystudovav něm. reálku v Karlině, vstoupil do služeb poštovních, nyní je poštovním úředníkem ve Světlé n. S. Napsal: *Ghisola*, epická báseň (Kr. Vinohrady, 1902); *Povídky o milenkách* (t., 1905); přeložil z G. d'Annunzio »Hřích sestry Orsoly« (t., 1905); z Anatola France »Thais«

(Praha, 1908). Většina jeho prací roztroušena je po časopisech a jiné má v rukopise.

Veličkov Konst., spis. bulh., † náhle 16. list. 1907 v Grenoblu.

Velich Alois byl r. 1906 jako kandidát české strany agrární zvolen za poslance do říšské rady a stal se r. 1909 řád. prof. české techniky v Praze.

* **Velikanović** Iso, soudobý spis. a novinář chorv. Přispívá hojně do časopisu »Vijenac svými básněmi. Matice Hrvatská vydala V ův překlad Puškinova dramatu »Boris Godunov« a jeho epos *Otmica*. Vedle toho V. napsal i komédie: *Posvatovci* a *Tulumović udaje kćer*. Nyní rediguje humoristický časopis »Knut«. Žije v Mitrovici v Chorvatsku.

Venezuela. Dějiny. Smlouva, k níž V. byla donucena velmocemi po blokádě r. 1903, nebyla dodržována. President Castro obratně těžil z mezinárodních řevnivostí v neprospěch cizinců a jejich zájmů v zemi, avšak přes svou násilnou vládu a důsledné násilné vystupování proti cizím obchodním podnikům udržel se v úřadě až do podzimu 1908. Ke konci své vlády vyvolal ještě vážný spor s Nizozemím, jehož silný obchod vycházející z Curaçaa chtěl zničiti pod záminkou, že vystupuje proti Nizozemí proto, poněvadž podporovalo jeho protivníky při nedávných pokusech povstání proti němu. Ve chvíli nejostřejšího napětí Castro nastoupil cestu do Berlína za příčinou operace. Řízení záležitostí ujal se místo něho vicepresident Gomez. Nizozemské válečné lodi — zajavše dva venezuelské vládní koráby — připravovaly se k blokádě. Zatím vystoupily též se svými požadavky vůči V-le Spojené Obce, což dalo Gomezovi podnět k energickému jednání ve prospěch klidu. Ke konci prosince odstranil z rozhodujících míst přívržence pres. Castra, prohlásil jeho samého za sesazena, sám ujal se nejvyšší správy a v zahraniční politice nastoupil politiku smíru, jež v lednu 1909 způsobila odvolání cizího loďstva z vod venezuelských.

* **Vepřek** Kliment, paedag. spis. čes. (* 1863 na Velehradě — † 1909). Gymnasium studoval v Kroměříži a Přerově, moderní jazyky na filosof. fakultě čes. university v Praze. Potom byl několik roků vychovatelem ve šlechtických rodinách, 10 roků professorem na zem. reálce v Telči a od r. 1901 na I. čes. reálce v Brně, kde byl též od r. 1904 lektorem jazyka a literatury německé na čes. technice. Založil a řídil »Malou knihovnu spisů poučných« (v Telči), v níž vydal: *Český pravopis* (č. 6.—8.) a *Stručné dějiny českého písemnictví* (2 d.) a z E. de Vogüé přeložil »F. M. Dostojevský« (č. 35.—37.) a »Lev Nik. Tolstoj« (č. 38.—40.).

Vercingetorix, národní hrdina gallský. Napoleon III. dal zříditi V-igovi, který se stal též předmětem četných básn. produktů, r. 1865 kolossální sochu na úpatí hory Auxois blíže Semuru (Côte-d'Or), jež je nedaleko vesničky Alise Ste.-Reine, ležící na zbytcích V-igovy Alesie. Jiná obrovská socha jeho (od Bartholdiho) odhalena 10. říj. 1903 v Clermont-Ferrandu.

* **Vergun** Dmitrij Nikolajevič, žurnalista rus. (* 1871 v Gorodku u Lvova), počal r. 1895 psáti jako víd dopisovatel do »Nov. Vremene« pod značkou Věstun. R. 1897 byl zavřen pro vyzvání k červenoruské mládeži a odsouzen na týden do vězení. Tato okolnost zmařila jeho kandidaturu na stolici ruského jazyka při víd. universitě, podporovanou Jagićem a slov. poslanci. Potom se věnoval cele žurnalistice. V l. 1900—4 vydával ve Vídni svůj obtýdeník »Slavjanskij věk«, věnovaný slov. otázkám, v němž v posledních sešitech vyšla také jeho statisticko-historická práce *Německij Drang nach Osten v cifrach i faktach* (do češt. přel. J. K. Pojezdný), jež vyšla později slovensky, srbsky, maďarsky, italsky a francouzsky. Sbírka jeho básní *Červonoruskie dozvuki* vyšla r. 1901 a 2. vyd. 1908.

* **Veth** Jan, holl. malíř a výtv. spisovatel (* 1864 v Dortrechtě), po studiích v Amsterdamě cestoval mnoho v Německu, kde se na čas usídlil a stal se členem berlínské »Secesse«; v Hollandsku, kde žije v Parklaan Bussum, založil spolek nizozemských grafiků (1885), studoval staré umění hollandské a jmenovitě lepty Rembrandtovy. Jako malíř vynikl podobiznami, které vracejí se částečně k technice starých mistrův a lepty. Od r. 1886 V. jest činný i jako výtvarný spisovatel; hlubokým výtvarným pronikáním starých mistrů, temperamentním podáním a hodnotami slohovými připomíná Fromentina; napsal něm.: *Streifzüge eines holländischen Malers* (1905) a holl. *Rembrandt* (1907).

Vetter von der Lilie Felix, hrabě, v úřadě zemského hejtmana moravského ustoupil v pros. 1906 hr. Ot. Serényimu a vyznamenán velkokřížem řádu Leopoldova; v čnu 1907 povolán za dědičného člena do panské sněmovny. — **V. v. d. L.** Moric odstoupiv 1907 z předsednictva říšské rady, složil rigorosa medicinská a v list. t. r. promován na univ. vídeňské na doktora; r. 1908 udělen mu titul štábního lékaře.

Veuillot 2) Eugène † 18. září 1905.

Viaud Julien, romanopisec franc., vydal dále: *La Mort de Philae* (1909), popis cesty po Egyptě, kde činí prudký útok proti kolonisační politice anglické, která zničila ostrov Filai.

* **Viebig** Clara, spisovatelka něm. (* 1860 v Trevíře). Trojí pobyt zanechal hluboké stopy v tvoření V-ové, která dnes žije provdána za nakladatele Cohna v Berlíně: v porýnském domově v Trevíře, v polské Poznani a na pohoří Eifelském. Již první její kniha, sbírka novell *Kinder der Eifel* (1897) předpovídala, že autorka, znající horaly eifelské ven a ven, bude velikým realistickým epikem západoněmeckého lidu, ale dříve jí bylo překonati thesovou tvorbu feministickou, strádající konvencí a sentimentálností, jak svědčí povídky: *Vor Tau und Tag* (1898) a

romány *Rheinlandstöchter* (1897), *Dilettanten des Lebens* (1898), *Es lebe die Kunst* (1899); poslední z těchto vyznívá mužně heslem uměleckého objektivismu. Hned potom V-ová. která prošla vlivuplnou školou zolovského naturalismu, přichází s mistrovskými díly románovými ze selského života eifelského a z krajově i ethnicky zajímavé stoupenkyně t. zv. umění domova dozrává v přísně objektivní básnířku širokých rozloh, v smělou naturalistku úchvatně líčící pudový život lidových mass primitivně sloučených s rodnou přírodou; ale ani smysl pro veliká myšlenkova hnutí v lidu ani grandiosní gesto životní dílům těm neschází. Do této řady náležejí romány: *Das Weiberdorf* (1900, česky pod tit. »Když muži ze vsi odejdou« v překl. J. Štecingra (1909), *Vom Müllerhannes* (1903). *Das Kreuz im Venn* (1908), a svazky novell *Die Rosenkranzjungfer* (1901) a *Naturgewalten* (1905). V-ová nezůstala omezena na eifelský kraj, kde její Musa dýše nejvolněji: v románě služky *Das tägliche Brot* (1900) líčí sytě moderní Berlín, v polohistorické skladbě *Die Wacht am Rhein* (1902) oživuje politickokmenový konflikt Francouzův a Němců v Porýní, v románě *Das schlafende Heer* (1904) širokými rysy maluje národnostní zápas v Poznani; v posledních románech ruší tendence objektivitu epickou, V-ové jinde vlastní; romány *Einer Mutter Sohn* (1906), *Absolvo te* (1907) trpí vtíravou thematičností. V-ová napsala i několik scénických prací ze života lidového, jež jsou namnoze dramatisací její vlastní novellistiky: *Barbara Holzer* (1897), *Pharisäer* (1899) a cyklus *Der Kampf um den Mann* (1905). V-ová, jejíž knihy vyšly vesměs ve mnohých vydáních a byly překládány do francouzšt. a angl., pokládána jest vedle Ricardy Huchové za první básnířku soudobého Německa: plastičnost líčení, přísná a disciplinovaná objektivita, energičnost jejího podání, bezprostřednost epiky dávají jí v německém naturalistickém románě místo nejpřednější. (Srv. stať Arne Nováka v »Ženském Světě« roč. V., 1901.) *AN.*

* **Vietinghof-Scheel** v. Fitingof-Šelj.

* **Vikelas** (*Βικελας*) Dimitrios, spis. řec. (* 1835 na Syru — † 1908 v Kefisii u Athén). Zprvu byl kupcem v Londýně, později získav si značné jmění, věnoval se studiím historickým a belletrii nejprve v Londýně, pak v Paříži. Od r. 1898 žil stále v Řecku, jsa z prvních osob athénské společnosti, a byl také zakladatelem spolku pro rozšiřování vzdělání v Řecku (*Συλλογος προς διαδοσιν ωφελίμων γνώσεων*). Vyniká jako překladatel, zejména děl Shakespearových, hlavně však jako spisovatel povídek ze života novořeckého. Hlavní dílo jeho *Lukis Laras*, osudy chijského hocha, jest v Řecku tak populární, jako u nás Němcové »Babička«, a také přeloženo do mnohých cizích jazyků (i do češtiny j. feuilleton »Nár. L.«). Vedle toho napsal mnoho povídek (některé přeložil do češtiny O. S. Vetti, »Tři novořecké povídky«, Praha, 1899, J. Otto) a četné práce historické (z dějin byzantských), cestopisné a j., z části i francouzsky.

Vinogradov 4) Konst. N. † 1906.

* **Vítek** Cyril, pseud. Vladimíra Mejsnara.

* **Vlahută** [-cǒj Alexander, básník rumunský (* 5. září 1859 v Plešeštech v kraji tutovském), studoval práva v Bukurešti, věnoval se však žurnalistice a literatuře poetické. V. spolu s Košbukem (Cosbuc), dnes nejlepší básníci rumunští, otevřeli lyrické poesii nové mocnější zdroje. Z jeho spisů uvádíme: *Novele* (1886, 1 sv.); *Poesii* (1887, 1 sv.); *Din goana vieţiĭ* (Ze shonu života, 1889), básně a novelly satirické; *Dan*, román (1894); *Un an de luptă* (Rok boje), polemiky literární (1895); *Inbire* (Láska), svazek básní (1896) a brzy potom *Icoane şterse* (Setřené obrazy) a *In vêltoare* (Ve víru), jiné 2 svazky novell. *Drož.*

Vlček 2) Václ., spis. čes., † 17. srpna 1908 na Král. Vinohradech.

* **Vltavskodunajský průplav** je nejstarší projekt vodní cesty, jež by spojovala Labe s Dunajem. Do panování Karla IV. spadá první pokus toho druhu, který měl do Prahy dopravovati lacino zboží italské a jihoněmecké. S pracemi prý se skutečně již začalo. Po spojení alpských a českých zemí v panství jedné dynastie sesílil značně vzájemný obchod a Vltava od Budějovic ke Praze stala se důležitou dopravní drahou, zejména pro dovoz soli. Proto projekty spojení Dunaje s Vltavou objevují se častěji, ale vždy jen na papíře, tak i Albrecht z Waldšteina nabízel se r. 1625, že provede splavnění řek českých i spojení s Dunajem na vlastní útraty. Císař Josef I. dal studovati hollandskému mistru vodní plavby Lotharu Vegemontu projekty vodních cest a tento navrhl pro spojení Vltavy s Dunajem průplav od řeky Kouby (*Kamp*) do Lužnice u Vitoraze, nebo od Malše k hornorakouské Aistě. R. 1711 František Leopold Voračický z Paběnova navrhl spojení Vltavy u Friedburka s Dunajem použitím řeky Mhly. Rozvoj vodních staveb v západní a severní Evropě koncem XVIII. stol. vyvolal též mnoho nových projektů pro tuto cestu. Professor Walcher navrhl spojení od Lince k Vyššímu Brodu, ve fantastické síti průplavů Le Maireových byl projekt od Greinu do Vyššího Brodu a zahrazení údolí vltavského nad Vyšším Brodem pro nádrž. Praktickým výsledkem všech těchto spekulací byl t. zv. schwarzenberský průplav, který provedl inženýr Rosenauer v l. 1787—89. Tento kanál slouží pouze plavení dříví a vede od jezera Plöckensteinského a horní Vltavy do Velké Mhly a k Dunaji, má pak 51 *km* délky. R. 1807 ustavila se s císařským schválením pod předsednictvím knížete Antonína Isidora z Lobkovic »hydrotechnická společnost« v Čechách, která vedle upravení a splavnění čes. řek obrala si za hlavní účel provésti spojení Vltavy s Dunajem. Vědecký znalec této společnosti F. Gerstner po důkladném probadání kraje při rozvodí Dunaje a Vltavy pro-

hlásil se proti stavbě průplavu, poněvadž byla by příliš nákladná a nepřinesla více užitku nežli dráha železná s pohonem koňským. Rozvoj železniční sítě v kulturních zemích zatlačil záhy význam vodních cest na místo podřazené a proto i projekty průplavův utuchly na půlstoletí a teprve pak objevují se znovu se značnou intensitou, neboť i vedle železnic znovu dráhy vodní se uplatňují pro dopravu nákladní. První na řadu dostal se projekt průplavu od Dunaje k Odře, ale již v létech osmdesátých pracoval též kommunikační výbor rady říšské na otázce průplavu Vídeň-Budějovice-Mělník a vláda r. 1884 byla vyzvána, aby zajistila si příspěvky zemí a předložila osnovu zákona o stavbě této vodní cesty. Vláda odmítla stavbu na náklad státní a nenašlo se ani podnikatelů soukromých, přes to však pilnou agitací zejména komitétu, jenž zřídil se r. 1892 k podnětu Obchodní komory drážďanské, rostl zájem o kanalisaci Vltavy až k Budějovicům i o stavbu průplavu velmi značně. Trvale zamítavé stanovisko vlády k resolucím sněmovny náhle opuštěno r. 1900, kdy bylo třeba povoliti stamillionový náklad na druhé spojeni železniční s Terstem. Jako kompensace nabídnuta zemím českým a Haliči osnova zákona o stavbě vodních cest, která pak ve výboru byla dále propracována.

V. p. objevuje se tu ve třech různých obměnách. Podle první vychází při Korneuburku od Dunaje, prochází Tullenskou rovinou přes Absdorf do údolí Kouby a dále přes Rohy, protíná rozvodí tunnelem 1700 *m* dlouhým a přes Cmunt jde Malši k Budějovicům, kde ústí do Vltavy. Výška hladiny dunajské u Korneuburku činí 161·6 *m*, nejvyšší bod 529·0 *m*, výška Vltavy u Budějovic 384·0 m. Pro průplav komorový navrhovalo se pro vzestup od Dunaje 38 a pro sestup 15 komorových plavidel o 10 *m* výšky, 67 *m* délky a 86 *m* šířky; průplav má míti na hladině 30 *m* a na dně 18 *m* šířky a 2·1 *m* hloubky, takže dopouští dopravu lodí o nákladu 600 *t*. Délka jeho činí 205 *km*, k tomu trať dunajská z Vídně do Korneuburku 14 *km*. Projekt se zdvihadly zkracuje trať o 7 *km*, vzestup od Dunaje k prvnímu zdvihadlu o 148 *m* výšky děje se 6 a sestup k Vltavě od posledního zdvihadla 4 plavidly o 5·75 *m* výšky. Vltavská trať z Budějovic do Prahy bude vyžadovati na délce 185 *km* a sestupu 197 *m* 35 komorových plavidel, 4 tunnelův a 2 vodovodů, celá tedy trať z Vídně do Prahy bude míti na délce 404 *km* 88 plavidel komorových. Náklad rozpočten předběžně na 140 mill. K pro průplav a 80 mill. K pro kanalisaci Vltavy, summy to zajisté příliš nízké, neboť podle analogie s podrobnými rozpočty jinými třeba stavbu průplavu oceniti více než dvakráte tak draho. Druhý směr budoucího průplavu jde od Vltavy při Rožmberku, k Linci přes rozvodí 700 *m* vysoké, tedy se stoupáním 449·5 *m* od Dunaje u Lince a sestupem 316·0 *m* k Budějovicům. Délka jeho činila by 95 *km* a náklad prý 70 mill. K (!). Jiný projekt vede průplav z Untermühlu 35 *km* nad Lincem přes rozvodí 760·0 *m* vysoké k Budějovicům. Bylo by však třeba upraviti též Dunaj od Lince k Vídni a náklad by vzrostl již tím velmi značně.

Všechny tři projekty překonávají veliké obtíže, které staví jim v cestu značné rozdíly výšky, jež třeba překonati. I při nejnižším od Budějovic ke Korneuburku však přistupují i jiné obtíže, které působí zejména dlouhotrvající zimní mrazy a pak nedostatek vody pro opatření průplavu. Teplota jest tu více nežli 100 dní pod 0° a proto třeba počítati, že skoro třetinu roku stál by průplav ladem. Velikými umělými nádržemi bylo by nutno zaopatřiti dostatečnou zásobu vody. Nedostatek vody je velmi těžkým problémem i při kanalisované trati vltavské. Posud žádnému průplavu hotovému s výjimkou Portage Road v Pennsylvanii není činiti s takovým stoupáním a i tento průplav, ač sloužil dopravě v nejbohatším uhelném revíru světa, upadl v soutěži s tratmi železničními. V. p. prochází krajinou velmi málo obydlenou, nehostinnou a po stránce hospodářské velmi chudou. Jedině okolí Prahy při severním východišti této vodní trati a pak pánev budějovická vynikají průmyslem a čilou dopravou, úzká prorva Vltavy však jest ještě pustší a opuštěnější, nežli trať lesnatou vysočinou od české hranice k Dunaji. Průplavu klade se úloha oživiti spojení mezi jižními Čechy a Prahou s jedné a Vídní, horním Podunajím i Alpskými zeměmi s druhé strany. Pro dalekou, mezinárodní dopravu jest illusorní, země pak právě jmenované mají příliš málo nákladního zboží, které by mezi sebou vyměňovaly. Doprava byla by jednak nestálá, poněvadž v zimě mrazy a v létě trvalé sucho ji ohrožují, jednak nepříliš levná a trvala by dlouho, takže nelze počítati mnoho se soutěží s tratmi železničními. S dopravního stanoviska má směr k Linci lepší význam, neboť vyhovuje mnohem více lokálním potřebám. Tak doprava hnědého uhlí českého, dříví, cukru a soli, snad i železných rud pouze touto tratí by získala. Celkem však význam tohoto projektu vůbec s praktické stránky daleko jest menší nežli průplavu labskodunajského od Pardubic k Přerovu, který nejen po stránce technické, nýbrž zejména s hlediska národohospodářského má nesmírné proti výhody p u v kému. Podle nynějšího stavu věci lze míti za to, že projekt p-u v-kého náleží již minulosti.

* **Vocásek** Josef, čes. spisov. pro mládež (* 1844 v Zaříčanech). Gymn. studia konal v Kr. Hradci, universitní v Praze a ve Vídni; r. 1870 byl supplujícím učitelem na čes. reálce v Praze, r. 1871 v Rakovníku a v letech 1871—1901 byl stále professorem mathematiky a fysiky na reál. školách v Kr. Hradci, kdež byl zároveň učitelem zpěvu. Vedle básní roztroušených po časopisech vydal o sobě veršem *Svatý Mikuláš*, hra pro mládež (N. Město n. M., 1886); povídky: *Jaré mládí*; *Z české chaloupky*; *Zlaté jiskry*; *Kresby*;

Závěť (t., 1886—90, »Obrázková Knihovna pro mládež«); *Daleká pouť*, povídka versem (Třebíč, 1893); *Svět maličkých*, básně (Praha); *Ferly*, povídka (t., 1890); *Oldřich a Božena*, libretto k národní opeře (Chrudim, 1887).

* **Vodnik** Branko v. Drechsler (Dopl.).

Vogel 13) Herrmann Karl, astrofysik, † 13. srpna 1907 v Postupimi.

* **Vooheïnit** viz Bauxit (Dopl.).

von **Voit** 2) K. † 1907 v Münsteru.

Voitl Karel, obchodník a dram. spis. čes., † 9. dub. 1908 v Praze. Od r. 1902 byl členem obchodní a živn. komory pražské, též byl důstojníkem franc. »Académie«, předsedou společenstva obchodníků s dřívím, kommissionářů a majetníků pil v obvodu obchodní a živnostenské komory pražské. Zjednal si veliké zásluhy o obchod dřevařský a voroplavbu v království Českém.

Vojejkov 2) A. J. uveřejnil dále: *Raspredělenije naselenija zemli v zavisimosti od prirodnich uslovij i dějatělnosti čelověka* (»Izvěstija imper. rus. geogr. obščestva«, 1906, sv. XLII; český překlad od dra J. Karhana v »Národohospodářském Obzoru« r. 1908); *Orošenije Zakaspijskoj oblasti s točki zrěnija geografiji a klimatologiji* (t., 1908, český překlad od téhož v »ČČM.«, 1909); *Ljudnosť selenij Jevropejskoj Rossiji i zapadnoj Sibiri* (t., 1909); *Čelověk i voda: sposoby polzovanija vodoju i jich geografičeskoje raspredělenije* (t.).

Voldan Frant., právník čes., † 1. led. 1908 v Čes. Brodě.

* **Volf** Josef, histor. spis. čes. (* 7. ún. 1878 v Příchovicích u Přeštic). Gymn. studia konal v Plzni, akademická na čes. universitě v Praze, kde r. 1904 povýšen na doktora filosofie. Od r. 1903 je skriptorem knihovny Musea království Českého, kde spravuje oddělení slovanské a všeobecnou historii. Od r. 1906 jest spoluredaktorem »Památek archaeol. a místop.« a místním jednatelem »Archaeol. kommisse« při Čes. akademii. Napsal: *Soupis nekatolíků uprchlých z Čech z r. 1735* (»Věstník« Král. čes. spol. nauk, 1907, č. 3); *Soupis nekatolíků panství Opočenského z r. 1742* (t., 1908, č. 4); *Pavel Pintzger, kazatel české církve berlínské* (t., 1909, č. 5); do »ČČM.« vedle řady článkův a pojednání: *Účast čes. panovníků při válkách říšských* (1907 - 8); do »Památ. Archaeol.«: *Jan Matyáš ze Sudetů* (1907—8); *Příspěvky k rodu Pfefferkornů* a j.; do »Osvěty«: *Nejstarší dějiny čes. ve světle výzkumů prof. dra J. Lad. Píče* (1907); *Z osudů českého emigranta* (1908); *Prof. Dr. Jos. Kalousek* (1908) a j.; do »Čes. Lidu«: *Bratří Růžového kříže* (1907—9); *Bibliografie prací Kalouskových* (1908) a j. Seznamuje čes. obecenstvo s novinkami ze slovanských literatur.

von **Vollmar** Georg Heinrich, sociálnědemokratický agitátor něm. Na drážďanském socialistickém kongresse r. 1903 byl mezi přívrženci Bernsteinovými a pronesl proslulou řeč, jevící se zásadním zdůvodněním bernsteinismu. Na socialistickém sjezdě v Brémách r. 1904 V. spolu s Bebelem energicky vystoupil proti návrhu K. Liebknechta syna, aby se prováděla ve vojsku propaganda proti militarismu. Napsal ještě: *Lehren und Folgen der letzten Reichstagswahlen* (1905). *Tmk.*

* **Vollmöller** Karl Gustav, básník něm. (* 1878 ve Štutgartě), přední ze stoupenců symbolistické družiny seskupené kolem publikace »Blätter für die Kunst«. Napsal lyrické knihy barvité a skvělé ve výrazu a výjimečné v cítění: *Parcival*; *Die frühen Gärten* (1903); *Das Buch der Landschaften* (1904) a několik slohově přísných dramat těžké dikce: *Catherina, Gräfin von Armagnac* (1903); *Assüs, Fitne und Sumurud* (1904) a *Der deutsche Graf* (1906). Také jeho přebásnění *Aischylovy Oresteie* (1908) požívá právem pověsti.

* **Volná Myšlenka** jest světová organisace, sdružujici volné myslitele všech zemí a národů, t. j. lidi prosté tradicionálních představ náboženských a jiných prostou setrvačností z minulosti dochovaných názorův a návykův a zároveň odhodlané bojovati proti všemu útisku, jímž tyto pozůstatky minulosti působí na svobodný rozvoj moderních hodnot kulturních. V. M. v širším slova smysle není nová. Máme-li však na mysli konkrétní organisaci, jest si mysliti onu, která byla založena r. 1880 v Brusselu a jež rozšířena jest na obou polokoulích. Již jména osob zúčastněných při jejím založení udávají theoretický podklad i praktický programm tohoto světového sdružení. Jsou mezi nimi socialisté německý Wilh Liebknecht, belgický Caesar de Paepe, hollandský Domela Niuwenhuis, filosof Herb. Spencer, přírodozpytci L. Büchner a Moleschott, výbojný racionalista Charles Bradlaugh a j. v. Generálním sekretářem a tedy hlavním vedoucím činitelem jest po všech 30 let trvání organisace V-né M-ky belgický socialistický poslanec Léon Furnemont. V. M. od svého vzniku uspořádala 14 velikých světových kongressů: r. 1880 v Brusselu, 1882 v Londýně a v Paříži, 1883 v Amsterdamě, 1885 v Antverpách, 1889 v Paříži, 1892 v Madridě, 1895 v Brusselu, 1900 v Paříži, 1902 v Ženevě, 1904 v Římě, 1905 v Paříži, 1906 v Buenos Aïres, 1907 v Praze. Z nich nejdůležitější byl světový kongress římský r. 1904, význačný tím, že konán byl právě v Římě. Tohoto sjezdu účastnili se po prvé i volní myslitelé čeští; del. v Římě a příštího roku v Paříži byl red. K. Pelant. Čeští volní myslitelé účastní se od r. 1904 práce V-né M-ky světové stále a systematicky. Pražského světového sjezdu V-né M-ky r. 1907, jednoho z nejzdařilejších, účastnili se delegáti všech téměř zemí evropských i obou dílů Ameriky (dvěma del., drem Iškou a red. J. J. Králem zastoupeni byli i Čechové američtí). Dokonalý úspěch pražského sjezdu vyvolal rozhodnutí, že r. 1915 o 500letém výročí upálení M. J. Husa bude opět světový sjezd V-né M-ky do Prahy svolán. Česká V. M. ustavila se po kongressu římském jako volná, nespolková organisace a vydává 3 měsíčníky:

»V-nou M-ku«, »Volnou Školu« a »Havlíčka«, list to k propagandě v nejširších vrstvách lidových. Pozoruhodna je činnost V-né M-ky české mezi českými krajany v Americe, kteří jsou většinou mimo jakoukoli církevní organisaci. Svobodcmyslné spolky a časopisy, sdružující tyto necírkevní krajany, trvají již po desítiletí. R. 1907 došlo i tam k prvému sjezdu svobodomyslných; založen »Svaz Svobodomyslných« — ústřední organisace českých volných myslitelů v Americe s ústředím v Chicagu, jenž přistoupil k světové organisaci V né M ky.

* **Vologdin**, pseud. P. V. Zasodomského (v. t.).

* **Vosáhlo** Josef, průmyslník čes. (* 1841 v Dašicích). Vyučiv se ve svém rodišti řemeslu řemenářskému, pracoval v různých dílnách, zejména ve vídeňském arsenále na kožené výzbroji armádní. R. 1866 zřídil si ve svém rodišti vlastní výrobu kožených bičových řemínků, pro něž na svých cestách jako výborná odbytiště seznal země balkánské a Orient. Později rozšířil výrobu na strojní hnací řemeny, které výhradně z ciziny byly importovány, a »babky« (*pickers*). Závod postupně rozšiřoval, tak že jeho továrna zaujímá ve svém oboru jedno z prvních míst v říši a výrobky její těší se nejchvalnější pověsti.

* **Voszler** Karel, romanista něm. (* 1872 v Hohenheimu u Štutgartu), habilitoval se pro románskou filologii ve Vídni, působil jako professor zprvu v Heidelberce, nyní ve Vircpurce. V., jenž do vědeckého světa vstoupil spiskem *Das deutsche Madrigal* (1898), obohatil jemnými a nabádavými pracemi dvojí odvětví romanistiky: dějiny ranního písemnictví vlašského a to jmenovitě po stránce stilistické a psychologii jazyka. V prvém oboru vydal: *Poetische Theorien in der italienischen Frührenaissance* (1900); *Die philosophischen Grundlagen zum »süszen neuen Stil«* (1904) a podal skvělý příspěvek k literatuře Dantovské široce založeným dílem úhrnným *Die göttliche Komödie, Entwicklungsgeschichte und Erklärung* (od r. 1907, posud 3 sv.); praktické potřebě dobře slouží stručná *Italienische Literaturgeschichte* (1900), napsaná pro sbírku Göschenových katechismů. Druhý obor vykazuje z V-ova pera dva cenné spisky *Positivismus und Idealismus in der Sprachwissenschaft* (1904) a *Sprache als Schöpfung u. Entwicklung* (1905). *AN.*

* **Votava** Jan Al., spis. čes. (* 1887 v Záhorčí u Libějic — † 26. srp. 1907 ve Sviněticích). Studoval na čes. gymnasiu v C. Budějovicích, nastoupil pak dráhu divadelní a stal se členem venkov. divadel. společnosti, potom byl krátkou dobu zaměstnán v Praze v časop. »Čas« a »Revue Revuí«. Od té doby věnoval se výhradně činnosti literární. Napsal řadu mnohoslibných prací belletr., přispíval články do »Volné Myšlenky«, »Stráže Lidu«, »Práce«, »Kommuny«, »Matice Svobody« a do »Čes. Slova«. Jeho knihy *Když vzpomínalo mládí...* (Memoirová prosa) 1. vydání bylo konfiskováno, 2. vydání vyšlo v posmrtné sbírce belletr. prací, kterou pod názvem *In memoriam Jana V-vy...* vydal r. 1908 v »Knihovně mladých autorů« (č. 1.) Jindř. T. Veselý v Praze. *F. P. Malý.*

* **Vožický**, pseud. Fr. Pigla (Dopl.).

* **Vránek** Jan, spis. čes. (* 1863 ve Lžíně u Soběslavě). Absolvovav gymnasium v Jindř. Hradci, vykonal bohoslovecká studia v Churu ve Švýcarsku, kdež byl vysvěcen na kněze. Vstoupiv do duchovní správy v Sev. Americe působil horlivě mezi tamními katolickými spolky, jsa zvl. v l. 1896—1905 duchovním ředitelem I. Ústřední Jednoty; nyní jest duchovním správcem osady sv. Václava v Omaze ve Spoj. Obcích. Literárně byl činný od studentských dob přispívaje do rozl. časopisů pracemi původními i překlady z básníků anglických, o sobě pak vydal: *Na půdě americké* (Chicago, 1905), sbírku veršů většinou příležitostných, určených pro Čechy sev.-americké a jejich spolky.

Vraný 1) Alois, malíř čes., † 1907.

Vrba 2) Karel, mineralog čes., byl sekretářem mathematicko-přírodovědecké třídy Královské české společnosti nauk v l. 1887 až 1900. R. 1908 sestrojil krystallový polyskop zrcadlový, přístroj založený na principu úhlového zrcadla: kombinací rovinných zrcadel v příslušném počtu a úklonu dosahuje se toho, že vložená ploška, na př. skleněná, zrcadlí se jako krystallový tvar o daném počtu a úklonu rovin souměrnosti. Přístroj ten a užití jeho při výkladech o krystallografii popsal V. ve statích *Znázornění souměrnosti krystalů zrcadlením* (»Věst.« Čes. akad. 1908 i »Živa« 1908) a *Darstellung der Symmetrie der Kristalle durch Spiegelung* (Věst.« Král. čes. spol. nauk, 1908). R. 1907 vydal tiskem svoji přednášku na výročním shromáždění České akademie *O strojených a umělých drahokamech*. — V. 3) Karel, spis. čes., † 17 list. 1907 a s ním zanikly jeho »Rozhledy«.

Vujić 2) Mihail stal se r. 1909 vyslancem v Římě.

Vyhlídal Jan, spis. čes., vydal ještě: *Maluvky z Hané* (Kroměříž, 1908); *Pruský sněm a Moravci na Ratiborsku* (Opava, 1909); *Hanácké děti* (Brno, 1909).

* **Vyrazil** František, inženýr čes. (* 1858 v Kutné Hoře), vystudovav reálku v Kut. Hoře a českou techniku v Praze, stal se assistentem u spol. státní dráhy v Praze, inženýrem v Česko-moravské továrně na stroje a professorem na české průmyslové škole v Praze. Tiskem vydal: *Železo a jeho výroba*; *Výroba cukru* (Praha, vlastním nákladem, 1895); *Mechanická technologie* I. a II. díl (Praha, 1907). Jest vlastníkem patentů na odpařovací těleso, polní peci.

* **Vyskočil** Augustin, hudebník český (* 1852 ve Vamberce — † 14. ún. 1902 v Praze), studoval gymnasium v Rychnově a v Praze. Zde se cvičil ve hře na klavír u mistra B. Smetany. R. 1871 přešel na pražskou konservatoř, kde se učil zpěvu a absolvoval varhanickou školu. Potom v 22. roce anga-

žován byl do Lugana u Nizzy k baronu Derwisovi, kde po odchodu Bendlově se stal kapelníkem. Po brzkém úmrtí Derwisově vrátil se do Prahy a stal se sbormistrem a pak krátce před svou smrtí kapelníkem Nár. divadla.

* **Vyskočil** Pavel, divadelním jménem Ludikar, basista a pěvec operní, syn před. (* 1882 na Král. Vinohradech), vystoupil r. 1904 na Nár. divadle v Praze v úloze Sarastra. Za dalšími studiemi pěveckými odešel do Drážďan a Paříže. R. 1906 byl angažován jako první basista u vídeňské »Lidové opery«. V bř. 1909 angažován na pět let ke dvorní opeře v Drážďanech.

* **Vysokoškolské studentstvo české**, od založení pražské university významný činitel nár. života, jako celek vystupuje nejprve v akad. legiích (viz I. 566), z nichž poslední postavila se branně do služeb politických ideálů revolučních r. 1848. Po svém rozpuštění nahrazena byla spolky studentskými (prvním je »Slavia« zal. v dubnu t. r.), které však discipl. řádem brzy zakázány mimo »Akademický Čtenářský Spolek«, jenž zůstal i později hlavním střediskem čes. studentstva a určoval ráz a cíle jeho snažení na celá desítiletí, jsa pochopitelně ovládán především ideou národní. Jeho bohatým působením (viz I. 569) nevyčerpává se zdaleka práce studentstva. V letech 70tých XIX. stol. vznikla řada spolků s posláním užším a speciálnějším, které determinováno bylo pracovním územím a jeho potřebami u spolků krajinských, a osobními interessy členů u spolků odborných. I tyto měly silný národní význam před rozdělením university, kdy jedině poskytovaly vědeckému dorostu možnost pěstovati v mateřštině své discipliny. Spolky krajinské a jim obdobné moravské feriální kluby sledovaly zřetele humanní, hmotnou podporou členstva a cíle lidovýchovné, vlastenecké. Také bylo nutno rozhodnouti boj za vyvrcholení kulturního obrození, samostatnou universitu, který se ocitl ve stadiu palčivé akutnosti v l. 80tých a stal se vůdčí otázkou prvního stud. časopisu »Akademických Listů« (1878—81 ve Vídni a v Praze). Rok 1882 zastihuje české studentstvo v krisi, zdůvodněné nejen psychologicky, ale také ideově: oproti pěstovaným heslům národnostním hlásí se u mládeže ideály liberalistické, sbližují ji s rostoucím mladočešstvím a staví ji — v souhlase s přirozeným sklonem mládí — v odpor ke konservatismu a později opportunismu vládnoucího staročešství. V letech rukopisného boje klesal Akad. čten. sp. převahou mladočeský, pozbývaje staročeským přičiněním půdy v oficiální veřejnosti. Když ozdravoval nadějně, stával se policii nepohodlným a byl rozpuštěn 26. září 1889 pro odeslání adressy franc. studentstvu k otevření Sorbonny. Když potom nepřijatelné úřední podmínky znemožnily založení nového spolku, proklamována malá, ale čilá »Slavia« (v pros. 1869 obnovená) svorně za středisko. Nový »Akad. čten. spolek«, staročeskou secessi proti ní založený (1890) a staročeskou stranou protežovaný, byl první frontou jejího existenčního boje, který končil se tentokrát jejím morálním vítězstvím. Tato episoda odehrávala se již v samých počátcích nového myšlenkového hnutí české mládeže, vyrostlého ze studentstva, které zjevno bylo již dříve, ale ohlásilo se veřejně »Časopisem Českého Studentstva« (3. kv. 1889), z jehož prvotní neurčitosti směr reformní je zřetelný. Průběhem dalšího vycházení (14denního) zdokonalil se list obsahově a postaviv studentstvu, na němž žádá zájem o účast na životě veřejném, požadavek vlastního polit. programmu, urychlil tak vývoj dosud studentské »strany pokrokové« v politickou a sociální. Literárně repraesentovalo se nové hnutí »Vzdělávací Bibliotékou« a »Bibliotékou sociálních nauk«, sborníky překladů z moderních literatur světových, vedle »Epištol pro lid«. »Č. Č. S.« ustoupil politickému týdeníku a literární revui nové strany. Její příslušníci ve studentstvu, pokrokáři zvaní, jali se vydávati potom »Časopis Pokrokového Studentstva« (od ún. 1893 do 1896). T. zv. hnutí pokrokové jeví se významným a záslužným pokusem oplodniti národní programm a život myšlenkovými proudy soudobé Evropy. Osvojivši si kritický bystrozrak staršího realismu, jemuž dalo na sebe působiti, přineslo si dosti praktického smyslu, energie a obětavosti, aby mohlo realisovati mnoho ze svých reformních snah, záležejících ve zdravé revisi principů starých a organické assimilaci nových. Otázka sociální (vlivem socialismu) a ženská vystaveny v plné šíři a akutnosti, moderní umění uplatněno spolu s novým hodnocením starých národních ideálů (státní svoboda, slovanská solidarita), jež neměly býti odvrženy, ale zživotněny a modernisovány. Pokroková strana setkala se v části studentstva s odporem. Jeho tlakem sešly se různorodé živly ve »straně nezávislé«. První její list »Čas. Stud. Českoslov.« (1893) demonstrující dobře její nedostatky, vystřídán byl »Studentským Sborníkem« (1894-97), jehož redakční kruh působí dlouho příznivě na vývoj strany, již opouští na konec rozpadávající se, octnuv se sám vlivem prací Masarykových v těsné blízkosti realismu. Zápas obou stran přenesl se do Slavie, z nichž pokroková udržela si rozhodnou převahu, representujíc čes. studentstvo duševně i početně. Nové hnutí zatím bylo odsouzeno k rozkladu dříve, než se mohlo vypracovati. Jeho časná politická aktivita s odezvou Thunova režimu: výjimečným stavem a processem »Omladiny« byly vnější nárazy. Rozpuštění »Slavie« 14. říj. 1894 (vedle 8 nejčilejších spolků), jež měla mocný formující vliv, a zastavení pokrokářských listů znemožnilo působení na dorost, disponovaný pro rozkladné fermenty hnutí, z nichž dekadentní literatura byla nejsilnější. Po odvolání výjimečného stavu obnovena »Slavie« (19. led. 1896), aby dovršila rozvrat formálně. Na

podzim t. r. byla rozbita vnitřními bouřemi, v nichž nejmladší generace vedle socialistův a realistů stála proti vedení pokrokářů, jejichž šik se štěpil jako vlastní strana. Jeden odstín, t. zv. radikálové, opustili »Slavii« nejdříve a založili (1897) »Klub Mladých«, socialisté měli vedle ní »Volné sdružení mezinár. mládeže« a pokrokáři Klub »Ant. Čížek« (1898). jemuž nebyl souzen efermérní život obou prvých. Po odchodu posledních dvou frakcí ze »Slavie« stala se tato doménou mládeže blízké realismu (po r. 1900). Jistý obrat k lepšímu nastal obnovením stud žurnalistiky. »Časop. Pokrok. Stud.« (v ún. 1901 obnovený a nepřetržitě potom vycházející) podal psychologicky pronikavý výklad krise, již pro sebe rozřešil odkazem k positivním tendencím pokrok. hnutí a přičiňoval se o ozdravění poměru mladé intelligence ke snahám národněpolitickým. »Studentské Směry« (od dub. 1899 do pros. 1903), mluvčí nejpozdnější »Slavie«, pod silným vlivem realismu, naproti tomu vyznívaly namnoze ozvěnou doby úpadkové, jejími sklonnostmi a antipathiemi, z nichž nejsilnější projevila se v odporu k polit. strannictví. »Studentský Sborník« (od ún. 1900 s přestávkami do pros. 1908) s novou redakcí nabýval vždy jiného odstínu mezi socialistickým zabarvením a soc.-dem. orthodoxií. Jeden čas propagoval t. zv. stavovskou politiku a organisaci, v níž spatřoval výhradné poslání čes. studentstva pod vlivem ciziny národně a politicky zabezpečené. Snahy po překonání krise docházely výrazu v parallelním úsilí o stud. středisko, jež po nezdaru s Unií (1902) skončilo se úspěšně založením »Svazu Českoslovanského Studentstva« (19. čna 1904), vedle podpůrného »Husova Fondu« (1896) a »Spolku pro vystavění Akad. Domu (1875), vydržujícího »Akadem. Čítárnu« a »Akadem. Knihovnu« (od r. 1897). Svaz sdružuje spolky (na 70) i jednotlivce všech polit. barev k účinné práci v kulturních a stavovských otázkách čes. studentstva, jehož jest uznávaným repraesentantem, a vydává občasně i svůj orgán »Stud. Věstník«. Po zániku stud. »Slavie«, proměněné ve společenský klub (1903), realisté čelili pokrokářskému »Čížku« v »Jungmannu« (od r. 1904). R. 1907 vznikla stud. organisace radikálně, nyní státoprávně pokroková a agrární »Sdružení venkovských akademiků«; r. 1908 »Sdružení stud. soc.-dem.« a organisace stud. mladočeských a realistických. Tito mají svůj orgán ve »Studentské Revui« (od r. 1907), jež uspíšila secessi frakce blízké »Přehledu«, ovládnuvší potom »Jungmanna«. Skrovný zlomek staroč. studentstva v »Akad. čtenář. spolku« a katolicko-národního v »České Lize Akademické« dovršují pestrost této mosaiky. Vedle uvedené literatury časopisecké odkazujeme pro starší dobu jen k Fr. Aug. Slavíkovým »Dějinám českého studentstva« (1874) a »Průvodci akademickým životem« (1895), pro novou k podrobné bibliografii E. Čapka v knize »Snahy generace« (1908). *J. Wd.*

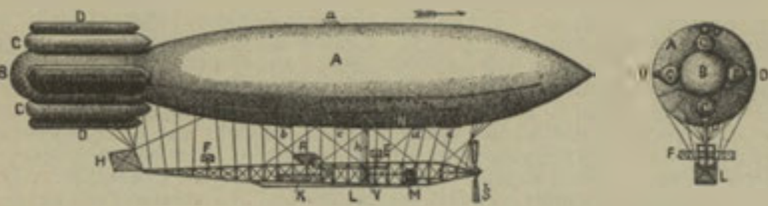
Vysoký 2) Z d e n ě k jest od r. 1908 prof. gymn. v Žižkově. — V. 3) H y n e k sepsal dále: *Praxiteles* (»Rozpravy« České akademie III. třídy, č. 28, Praha, 1909). R. 1908 zvolen řádným členem Čes. akademie.

Vzducholoď, moderní dopravní prostředek pro plavbu vzduchem, našla v současné době uspokojivého řešení a prodělává netušeně rychlý rozvoj. Za náhlý obrat k lepšímu jest děkovati nejmladšímu odvětví průmyslovému »automobilismu«, t. j. jeho šťastnému rozřešení otázky lehkých hnacích motorů. Všechny konstrukce v-í, které skutečně byly provedeny a prakticky se dosti osvědčily, možno roztříditi na: 1. a é r o s t a t i c k é v-i, jež opatřeny jsou ballonem jako nosným tělesem; 2. a é r o d y n a m i c k é v-i, jež jsou bez ballonů. V současné době stavěny s úspěchem hlavně v-i skupiny první. Ve skupině druhé dosaženo též znamenitých výsledků, prozatím však jen v l é t a d l e c h (v. t.).

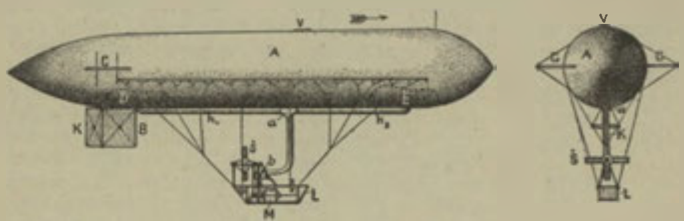
A é r o s t a t i c k á v. neboli ř i d i t e l n ý b a l l o n, m o t o r o v ý b a l l o n (viz Aéronautika) jest vlastně ballon, na němž zavěšena neb upevněna jest loďka. Ballonové těleso nese váhu celé v-i, vlastní pohyb pak dostává šroubem, hnaným motorem. Kromě toho jest opatřena kormidly pro řízení ve směru vodorovném i svislém, dále plochami zv. s t a b i l i s a č n í m i, které zamezují kymácení, vrtění, točení a jiné pohyby rušivé. Ballonové těleso není tvaru kulového, jak používán jest u obyčejných ballonů, nýbrž podlouhlého doutníkového nebo tvaru ryby, aby dosaženo bylo malé opěrné plochy proti větru a malého odporu vzduchového při plavbě. Tuto skupinu v-í možno opět roztříditi na *a*) n e v y z t u ž e n é, *b*) p o l o v y z t u ž e n é, *c*) v y z t u ž e n é.

a) N e v y z t u ž e n á v. má ballonové těleso bez jakýchkoliv pevných, tuhých opěr výztuh. Spojení loďky s ballonem jest pohyblivé a provádí se prostě lany nebo dráty. Tuhého tvaru ballonu dosahuje se tlakem plynu uvnitř se nalézajícího. Poněvadž však změnou teploty a tlaku v okolí vnějším mění se též tlak uvnitř ballonu a tím i jeho tvar, bylo nutno postarati se o udržení plného tvaru. Podmínkou řiditelnosti, ovládání v-i jest tuhý její tvar. Rozřešení této otázky podařilo se již francouzskému generálu M e u s n i e r o v i r. 1784 upotřebením malého ballonu zv. b a l l o n e t neb k o m p e n s a č n í b a l l o n, umístěného uvnitř hlavního ballonu. Ballonet naplňuje se vzduchem o přetlaku 25—30 *mm* vodního sloupce pomocí ventilátoru na loďce umístěného. Stačí, by obsah jeho byl $^1/_3$ obsahu hlavního ballonu, aby možno bylo i v krajních případech udržeti napiatý tvar v-i. Výhody nevyztuženého systému oproti ostatním jsou: 1. v. jest při téže výkonnosti menších rozměrů, menší váhy, potřebuje menší hnací síly, jest lacinější; 2. svou pružností lépe vzdoruje při sestupu nárazům; 3. jest výhodnější pro dopravu, poněvadž plyn z ballonu možno vypustiti, látkový obal jeho složiti, loďku se-

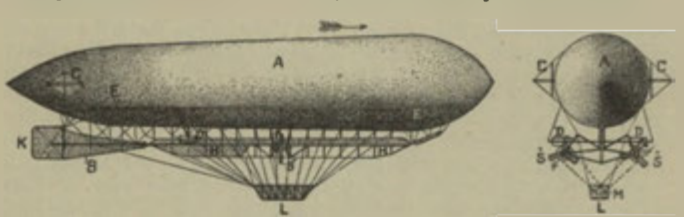
jmouti i složiti. Nevýhodou však jest: 1. Není-li plný tuhý tvar u ballonového tělesa, nemožno v. ovládati; 2. loďka musí se umístiti hluboko pod ballonem, aby se předešlo explosi způsobené motorem; tím však šroub nepracuje v těžišti, způsobuje se vratný moment, neužitkuje se plně hnací síla. Příkladem nevyztuženého systému jest: 1. Ville de Paris, francouzská v. z r. 1906 (vyobr. č. 5051.) sestrojená podle plánu Renardova od inženýra Kapferera nákladem Deutsche de la Meurthe. Ballonové těleso délky 61·5 *m* má největší průměr 10·5 *m* na předku poblíž středu. Krychlový jeho obsah je 3100 m^3. Na konci má válcovitý kus *B*, průměru 4·5 *m*, opatřený válcovitými ballonovými tělesy *C*, *D*, jež konají úkol stabilisačních ploch. Ony nezatěžují v., naopak pomáhají nésti, ale zvětšují při plavbě vzduchový odpor; jinak se dobře osvědčily. Uvnitř ballonu *A* jest ballonet *N*, spojený hadicí *h* s ventilátorem *V*. Prostora ballonetu rozdělena jest mezistěnami na tři prostory, aby pohyb vnitřního vzduchu byl stížen. Loďka *L* jest 33 *m* dl. ve vzdálenosti 5·5 *m* od tělesa *A*. Vzduchový šroub *Š* umístěn jest na předku loďky, jest dvoukřídlý průměru 6 *m*, s počtem obratů 180 za min. Hnací motor benzinový systému »Argus« byl o 75 koňských silách s počtem obratů 900 za min. a s ozubeným převodem. Plochy *E*, *F* jsou kormidla pro řízení výškové, *H* pro řízení ve směru vodorovném, *K* je můstek pro řidiče, *R* benzinový reservoir, *a*, *b*, *c*, *d*, *e* ventily plynové. Úhrnná váha 2400 *kg* a zbývalo na cestující a náklad 890 *kg*. V. dosáhla rychlosti 14 *m* za sek. a konala úspěšné plavby i při větru s rychlostí 12 *m* za sekundu. Po zničeni v-i »Patrie« r. 1907 byla vlastníkem Deutschem de la Meurthe přenechána francouzskému vojenskému ministerstvu. Druhým příkladem jest v. »Parseval« sestrojená německým majorem Parsevalem r. 1907. Zlepšený tvar proveden r. 1908 (vyobr. č. 5052.). Tento liší se od prvního většími rozměry a zlepšeným tvarem ballonového tělesa. Původní tvar z r. 1907 byl válcový, kdežto z r. 1908 jest nazad zúžený. *A* značí ballonové těleso délky 58 *m*, průměru 9·6 *m*, vnitřního obsahu 3800 m^3. *C* značí stabilisační plochy, skládající se z dřevěných rámů přepiatých plátnem, *K* kormidlo. Při modelu z r. 1907 byly stabilisační plochy kormidla i šroub vzduchový vytvořeny t. zv. vzduchovými polštáři čili matracemi, plochami to plátěnými, které v klidu volně visely; teprve při pohybu,

Č. 5051. Vzducholoď »Ville de Paris«.

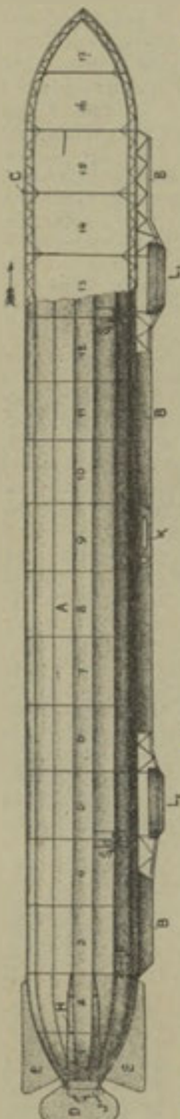

Č. 5052. Vzducholoď »Parseval«.

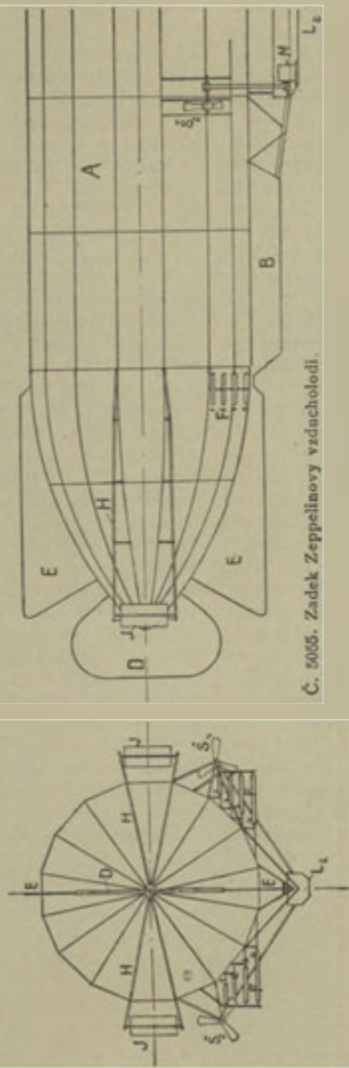

Č. 5053. Vzducholoď »Gross«

proudem vzduchovým pomocí t. zv. kapes se nadmuly a přeměnily v tuhé. Výhodou toho bylo, že při přistání nepoškodily se tak snadno. V pozdějších typech přece se používá raději trvale napiatých stěn plátěných. »Parseval« nemá kormidel výškových. Měnění výšky provádí — kromě

Č. 5054. Zeppelinova vzducholoď.

Č. 5055. Zadek Zeppelinovy vzducholodi.

vypouštěním plynu z ballonu — skloněním téhož. K tomu cíli ballonové těleso A má dva ballonety D, E, jež pomocí hadic h_1, h_2 a ventilátoru b naplňují se vzduchem. Ventil a prostředkuje vpouštění a vypouštění vzduchu z jednoho neb druhého. Vypustí-li se vzduch z ballonetu E a vpustí-li se do ballonettu D, tu následkem větší váhy vzduchu, klesne zadek tělesa A. Je-li vzduchový šroub v činnosti a pohybuje li se v. ve směru naznačeném šipkou, v. stoupá. Naplní-li se ballonet E a druhý D se vypustí, bude při vyznačeném pohybu v. klesati. L značí loďku, M motor, s kterého ozubeným soukolím převádí se pohyb na šroub $Š$ umístěný na zdviženém lešeni; V jest hlavní vypouštěcí ventil a B stabilisační plocha. Použitý motor byl Daimlerův o 100 koňských silách s 1000 obraty za min., kdežto šroub konal jen 300 obratů. V. tato váží úhrnem 2900 *kg* a může unésti ještě nových 800 *kg*. R. 1909 vystavěna v Německu třetí loď tohoto typu o 4500 m^3 obsahu s dvěma šrouby a s dvěma hnacími motory po 100 koňských silách. V. »Gross II.« z r. 1909 proletěla koncem čce dráhu z Berlína přes Desavu, Halle, skrze Sasko, Durynsko, zpět přes Weissenfels, Meziboř do Berlína. Plavba trvala 16 hod. 30 min. Další v-i náležející do této skupiny jsou: německá v. Siemensova o délce 120 *m*, průměru 13 *m* a obsahu 12.000 m^3; americká v. Baldwinova podobná »Ville de Paris«; americká v. Morellova, s kterou pravidelně prováděly se plavby mezi New Yorkem a San Franciskem, a francouzská v. De Marcay Kluytmans.

b) Polovyztužená v. má ballonové těleso též bez výztuh, ale zpodek jeho opatřen jest tuhou výztužnou plochou. Výhodou toho jest, že možno říditi v. i při tvaru neplném, že možno loďku bez nebezpečí umístiti blízko ballonového tělesa a tak lépe zužitkovati hnací sílu motoru. Loďka jest pevně, nehybně připojena k ballonu. Zpodková výztužná plocha působí též jako padák. První v. toho druhu jest franc. Julliotem konstruovaná loď pro bratry Lebaudy. Průřez její jest kruhový, na zpodku zakončený vodorovnou tětivou; tedy zpodek ballonového tělesa jest rovinná plocha tuhá; uprostřed této umístěna je svislá tuhá plocha mající týž účel jako lodní kýl. Zpodková plocha působí při sklonění ballonu jako kormidlo výškové. V. měla délku 58 *m*, průměr 9·8 *m*, byla válcovitá, na koncích kuželovitě zakončená. Vnitřní obsah činil 2300 m^3. Vlastní pohyb dostávala dvěma

dvoukřídlými šrouby umístěnými po obou stranách loďky. Průměr šroubu byl 2·8 *m*, jeho počet obrátek 1300 za minutu. Hnací motor byl benzinový, systém Daimlerův, o 50 koň. silách. Loďka byla 5 *m* dl. a 3 *m* od výztužné plochy vzdálena. R. 1904 sestrojena druhá v. téhož systému obsahu 2600 m^3. V. Julliot-Lebaudyho četnými plavbami prozkoušena a osvědčila se tak, že přijata a zavedena byla u francouzského vojska. Téhož typu jsou francouzské v-i »Patrie«, »République«, »Démocratie«. V. »Patrie« vybudována r. 1905, byla 60 *m* dl., největší průměr měřil 10·3 *m*, krychlový obsah 3150 m^3. Skončila nešťastně byvši v noci z 30. list. na 1. pros. r. 1907 bouří vyrvána v osadě Souesmes-la-Grande rukám 200 vojínů a zanesena přes Canal la Manche, Anglii, Irsko do neznáma a bezpochyby pohřbena v Atlantském okeáně. Příkladem polovyztuženého systému jest též v. majora Grosse zavedená v německém vojsku. Podobá se velice typu francouzskému Julliot-Lebaudy (vyobr. č. 5053.). Pro jasnější pochopení jest zpodní vyztužená plocha *H* vyznačena dále od ballonového tělesa *A* než jest ve skutečnosti. Opět značí: *A* ballonové těleso, *B*, *C* stabilisační plochy (tuhé rámy s napiatým plátnem), *D* kormidla výšková, *E*, *F* ballonetty, *L* loďku, *Š* trojkřídlé hnací šrouby hliníkové, *ř* lanové kotouče převodné, *M* dva hnací motory o 75 koň. silách. V. tato dosáhla rychlosti 10 *m* za sek. a vykonala trvalou plavbu 13hodinovou. Do skupiny polovyztužených náleží též: anglická v. »Dirigible«, francouzská »Maléçot« a italská »Cappazza«.

c) Vyztužená v. vyznačuje se tímto: 1. Ballonové nosné těleso má tuhou kostru výztužnou; 2. loďka s ballonem spojena jest nehybně. První projekt vyztužené v-i pochází od Prospera Mellera z r. 1851. Myšlenku tuto převzal Schwarz a vystavěl v. r. 1893 v Petrohradě a r. 1895 v Berlíně. Ballonové těleso bylo 47 *m* dl., průřezu elliptického, obsahu 3700 m^3. Kostra byla hliníková, obal též z hliníkového plechu tloušťky 0·2 *mm*. K pohybu sloužily dva šrouby hliníkové, průměru 2 *m*. Použitý motor byl benzinový, systém Daimlerův, o 12 koň. silách. Pokus dne 3. list. 1897 se nezdařil a nebyl již opakován. R. 1901 Roze postavil v. s dvojím ballonovým tělesem vyztuženým. Nejlepší v. této skupiny provedena hrabětem Zeppelinem (v. t.). Vyobr. č. 5054. podává celkové zařízení, vyobr. č. 5055. detaily v-i zv. Zeppelin č. IV., vystavěné 1908. Loď byla 136 *m* dl., největší průměr 13 *m*, obsah 15.000 m^3. Kostra byla hliníková, povlak z látky zv. »continental«. Celé těleso rozděleno 16 mezistěnami na uzavřené díly, aby při porušení jednoho neztrácely ostatní svůj plyn. *A* značí ballonové těleso, *B* vyztužený zpodek uspořádaný jako chodba mezi lodkami L_1, L_2; *K* jest kajutou pro mužstvo, *C* kostra hliníková, *D* kormidlo pro směr vodorovný, *E* stabilisační plochy, *F* kormidlo výškové skládající se ze 4 sklonitelných ploch, *H* stabilisační plocha, *I* stranní kormidlo, *M* hnací motor, $Š_1$, $Š_2$, $Š_3$, $Š_4$ hnací šrouby trojkřídlové průměru 3 *m*. Hnací motory systému Daimlerova byly dva v přední a zadní loďce, každý hnal 2 šrouby vzduchové o 115 koň. silách a konal 1000 obratů za minutu. Úhrnná váha byla 11.500 *kg* a mohla při tom nésti ještě 3500 *kg* břemene. První velikou plavbu podnikla tato v. dne 1. čce 1908 a to z Friedrichshafenu přes Meersburg, Bodamské jezero do Kostnice, Schaffhausenu, Lucernu, Curichu, přes Winterthur, Bregenz zpět do Friedrichshafenu. Cesta trvala plných 12 hod. Dne 4. a 5. srpna 1908 Zeppelin podle požadavku vojenských úřadů konal plavbu 24hodinovou z Friedrichshafenu přes Radolfzell, Schaffhausen, Bazilej, Štrasburk, Mannheim, Mohuč, zpět přes Eppingen na Štutgart, kdež pro ztrátu plynu musil přistati u Echterdingenu. Náhlý vichr a explose plynu a benzinu zničily úplně v. tuto. Plavbou touto dosažen 20hodinový pobyt ve vzduchu a uražena cesta 800 *km*. Katastrofou u Echterdingenu vzbuzeno pro plány Zeppelinovy takové nadšení lidové, že v krátkosti sebráno 6 millionů mk. na stavbu další a r. 1909 postaveny nové tři v-i.

* **Vzduchové stroje**, též horkovzdušné stroje, viz Kalorické stroje.

W.

* **Wahlenberg** Anna v. Kjerrman A.

* **Wachsmann** Bedřich ml., malíř čes., synovec W-a 1), absolvent pražské akademie. Na výstavách »Manesa« byly jeho figurální a krajinářské studie předzvěstí lahodně zbarvených, sytě zharmonisovaných zátiší, jimiž W. na sebe upozornil.

Wald Frant., chemik čes., jmenován r. 1908 řádným professorem čes. techniky v Praze. Vydal: *Experiment a theorie v chemii.* (Zvl. otisk z »Věstníku« Král. čes. společ. nauk v Praze, 1909.)

* **Wałda** Michał Jan, spis. hornolůž., viz Dodatky k XXVII. dílu.

* **Waldberg** Max, svob. pán, lit. dějepisec něm. (* 1858 v Heidelberce), žije jako univ. professor ve svém rodišti. W-ovy práce z dějin něm. písemnictví stojí na široké basi srovnávací a osvětlují výborně literaturu XVII. a XVIII. věku. Přední z nich jsou dvě studie o lyrice XVII. stol. *Galante Lyrik* (1885) a *Renaissance-Lyrik* (1888) a obšírné vývojeslovné dílo *Der empfindsame Roman in Frankreich* (1906). W. vydal i kriticky ně-

která díla Goetheova a s mnichovským professorem Schickem rediguje od r. 1896 »Literarhistorische Forschungen«. *AN.*

* **Waltař** (Walter) Korla Jan, spis. hornoluž., viz Dodatky ke XXVII. dílu.

* **Walzel** Oskar, lit. dějepisec něm. (* 1864 ve Vídni), byl dlouhá léta professorem university v Bernu, nyní působí na polytechniku drážďanském. Hlavním oborem studií W-ových jsou dějiny t. zv. starší romantické školy německé, kterou vyložil jmenovitě po stránce ideové a filosofické a tak přispěl k její rehabilitaci. K tomu konci vydal korrespondenci němec. romantiků: Fr. Schlegela s bratrem Wilhelmem (1890), mme Staël s Wilhelmem Schleglem (1899), starších romantiků s Goethem (1898 a 1899); bibliografii romantických časopisů (1904); částečně hledí sem i vzorná vydání některých děl Schillerových a Goetheových, jmenovitě 3dílná edice Goetheových lit.-kritických prací (1907). Ze samostatných děl W-ových vynikají: *Strömungen der neuesten deutschen Literatur* (1900); *Die Wirklichkeitsfreude der neueren Schweizer Dichtung* (1908); *Deutsche Romantik* (1908) a *Hebbel-Probleme* (1909). W. je výborný učitel vysokoškolský, o čemž svědčí i sbírka prací jeho žáků *Untersuchungen zur neueren Sprach- und Literaturgeschichte* (1903—7). *AN.*

* **War,** délková míra v Zanzibaru = 0·914 *m.*

* **Warden** Florence v. James Fl. (Dopl.).

* **Warichius** Wj. v. Worjech.

* **Wařko** Jan A. v. Dodatky k XXVII. d.

* **Wassermann** Jakob, romanopisec něm. (* 1873 ve Fürthu). W. ukázal se již prvním románem *Die Juden von Zirndorf* (1897) nejen pronikavým psychologem soudobého židovstva, ale i umělcem nemalé epické šíře; román *Geschichte der jungen Renate Fuchs* (1900) proslavil jej jako básníka dobrodružného srdce moderní ženy; také další románové skladby, střídající šťastně historické prostředí: *Der Moloch* (1902), *Alexander in Babylon* (1904) a *Caspar Hauser* (1908) značí vzestup W-ovy epické síly; theoreticky zamyslil se W. nad problémem epického umění v dialogu *Die Kunst der Erzählung* (1904). *AN.*

* **Watson** John, novellista angl. (* 1853 v Essexu), studoval theologii ve Skotsku a Německu, byl duchovním v Logiealmondu, potom farářem presbyterní církve v Glasgowě, potom v Liverpoolu. Bohoslovec a povídkář u něho se prostupují; jest vidna u něho vnímavost pro náboženské potřeby i touhy a lepá, svérázná forma vypravování staví jeho práce na výši tvorby umělecké. Skotští horalé a zase životní poměry, jak působením vlivů církevně náboženských se utvařují v anglickém městě, jsou hlavními látkami jeho belletrie. Spisovatelský jeho pseudonym jest Maclaren Ian. Napsal: *Beside the bonnie brier bush*; *The days of auld lang syne* (obrázky z obou těchto prací vybrané vyšly v čes. překladě F. Žilky a Jos. Bartoše jako »Drumtochtské obrázky«, J. Otto, Praha, 1903, »Angl. knih.«, X); *Kate Carnegie and those Ministers*; *Afterwards and other stories*; *Rabbi Saunderson*; *Church folks.* Z náboženských jeho spisův uvádíme: *The companions of the sorrowful way*; *The doctrines of Grace*; *The Mind of the Master.*

* **Watterich** z Watterichsburgu Bedřich Karel, spisovatel českoněm. (* 1806 v Brně — † 1866 v Příboře na Moravě). Po studiích ve Vídni vstoupil do vojska, kde postoupil v hodnosti setníka dělostřeleckého. Byl delší dobu professorem mathematiky u I. pluku dělostřeleckého. Vystoupiv z vojska postavil se do řady českoněmeckých vlastenců, byl místoředitelem ústavu obchodního učiliště a členem vlasteneckého Musea v Praze. Napsal řadu pojednání historických, biografických, ethnografických a mathematických do vědeckých časopisů vycházejících ve Vídni, v Praze a v Brně. Samostatně vydal: *Handwörterbuch der Landeskunde des Königreichs Böhmen* (Praha, 1845); *Monografie des Albert des Friedländers* (t.); *Nationalkalender für d. J. 1840*; *Ruhmeshalle am Böhmerwalde* (t., 1843) a j. Jeho spisy provanuty jsou vřelým vlastenectvím, jakého schopni byli jeho vrstevníci Egon Ebert, Meisner a j. před bojem o Frankfurt před r. 1848. Prokop Chocholoušek býval jeho častým hostem na Kosové Hoře.

* **Wawer** Jan, spis. hornoluž., v. Dodatky k XXVII. dílu.

Weber 14) Frant., býv. poslanec čes., † 6. čna 1908 v Lovčicích u Ždánic na Mor.

* **Weber** Alberto (pseud. Biskra), spis. chorv. Je spolupracovníkem časopisů »Život«, »Savremenik«, »Vijenac« a »Prosvjet«. Mimo to napsal spolu se Stjepkem Španicem drama *Sike* a s Herminem Brkićevem drama *Ivan od Pomuka* a veselohru *Matija Gubec* (1906).

* **Webr** rytíř Pravomil Josef, paedagog čes. (* 1831 v Hraběšíně u Čáslavě — † 20. bř. 1908 v Praze), konal gymnasijní studia v Praze, načež r. 1848 přešel na techniku. Učil na něm. nižší reálce v Praze, potom na reálce v Lokti, kde se stal r. 1856 skutečným učitelem; r. 1857 povolán do Prahy na něm. reálku v Mikulandské ul. a r. 1867 stal se ředitelem reálky kutnohorské, tehda utrakvistické. Z Kutné Hory povolán za ředitele na c. k. čes. reálku v Praze v Ječné ul. a r. 1869 za zem. inspektora do zem. škol. rady. V březnu 1880 přeložen byl do Vídně ke službě do ministerstva kultu a vyučování, kdež r. 1896 svěřen mu referát pro průmyslové a odborné školství. R. 1888 povýšen za své zásluhy do stavu rytířského a vyznamenán přídomkem Pravomil. Dokončiv 60. rok věku svého, odebral se na odpočinek. Webrovo ocenění dlužno spatřovati čistě na poli tiché, leč důsledné práce kulturní pro rozvoj českého školství středního, hl. reálek a reál. gymnasií, jichž byl skutečným organisátorem. Věci české dovedl hájiti i v dobách, jež snahám našim

málo byly příznivy, jako bylo zrovna za aery Auerspergovy, kdy W. byl povolán jako administrativní referent do zem. školní rady. Jsa ve výslužbě získal si platné zásluhy o české školství menšinové jako referent o středních a odborných školách matičních; rovněž věnoval svoji účast rozvoji dívčího gymnasia spolku Minervy.

* **Weigand** Wilhelm, spis. něm. (* 1862 v Gissigheimu), žije v Mnichově jako čelný spolupracovník revue »Süddeutsche Monatshefte« (založ. r. 1903), která skvěle předvádí kulturní snahy jihoněmecké, zachovávajíc neutralitu. Z W-ových prací, jež jsou i básněmi, romány, dramaty, veselohrami a namnoze nasyceny jsou mnichovským ovzduším, stojí nejvýše jeho essaye (po prvé sebrány r. 1891), ukazující k velikým vzorům románským a vynikající jak jasností výkladu, tak plastikou výrazu; šťastně předvádí v nich W. zvláště zjevy rinascimenta, jemuž posvěcen i cyklus dramat *Die Renaissance* (1899) a jiné práce W-ovy. Do kulturního života německého W. zasáhl též bojovným spiskem *Das Elend der Kritik* (1894). *AN.*

* **Weisskirchner** Richard, politik rak. (* 1861 ve Vídni), vystudovav práva vstoupil r. 1883 do služeb vídeňského magistrátu. Když se stal dr. Lueger purkmistrem vídeňským, W. rychle postoupil až na ředitele vídeňského magistrátu. Do říšské rady volen jako stoupenec strany křesťansko-sociální r. 1897 za čtvrt Alsergrund. Po volbách r. 1907 zvolen předsedou nově volené sněmovny poslanecké. Do kabinetu Bienerthova vstoupil 11. ún. 1909 jako ministr obchodu. Z jeho prací uvádíme: *Kartelle vom Standpunkte d. christl. Weltanschauung.*

* **Welfský řád** viz Guelfský řád.

* **Wenig** František, paedagog čes. (* 1849 ve Staňkově vsi u Domažlic), studoval gymnasium v Budějovicích a Klatovech v letech 1862—70, potom na univ. v Praze klassickou filologii, suppleval na reál. gymnasiu v Příbrami (1873—77), r. 1877 jmenován skuteč. učitelem na gymnasiu v Olomouci a r. 1879 professorem na gymn. v Litomyšli. R. 1883 stal se škol. inspektorem na Slansku, v srpnu r. 1887 přijal místo výpomocného referenta u zem. školní rady v Praze pro školy obecné, r. 1891 jmenován ředitelem čes. gymnasia v Plzni a t. r. ještě zemským inspektorem pro školy obecné. R. 1902 vyznamenán byl řádem železné koruny III. tř. a r. 1908 titulem a hodností dvorního rady. Kromě některých pokusů belletristických v mladších letech přispíval články obsahu paedagogického do různých listů, zejména do Havelkova »Komenského« za svého pobytu v Olomouci. Náleží k vynikajícím odborníkům v zemském školském úřadě, jehož iniciativě děkuje české školství za mnohou včasnou reformu. Tak velikou zásluhu zjednal si tím, že způsobil vydání nových českých čítanek pro školy obecné, jakož i že pečoval o vydání některých původních učebnic pro školy měšťanské a ústavy učitelské. Vznik celé řady měšťanských škol českých v poslední době jest uvésti na jeho působnost.

Wernic Henryk, paedagog pol., † 1905 ve Varšavě.

* **Westberg** Friderik, orientalista rus., vydal r. 1898 dílo *Ibrahim's ibn Jakub's Reisebericht über die Slavenlande aus dem J. 965* (Zapiski imp. Akademiji Nauk sv. III. Petrohrad, viz »ČČM.«, 1909, sv I.) a r. 1908 v »Žurnale ministěrstva narodnago prosvěščenija« důkladný článek: *K analizu vostočnych istočnikov o Vostočnoj Evropě.* Dr. [illegible]

Weyr 5) Bedř., cukrovarník čes., † 8. září 1908 v Hulíně na Moravě.

* **Wiesner** Emil, pseudonym Jaroslava Janečka (Dopl.).

Wiesner 4) Adolf, malíř čes. (* 1871 v Praze), absolvoval praž. akademii a konal studie v Paříži, kdež se usídlil. W. náleží ke skupině moderních umělců, kteří se sdružili ve spolku »Manes«. *Obálka* prvního ročníku časopisu »Volných Směrů«, některé dekorativní komposice, malby *Ve světnici* a *Na stopě* (dáma v parku) byly prvními ukázkami W-ova umění. Vystavoval v Praze *podobiznu Muchovu*, kriptychon *Práce* a j., a věnoval se malbě podobizen. W. ukládá do svých maleb intimní náladu a tlumí barvy, dosahuje tak měkkých harmonií.

v. **Wildenbruch** Ernst, básník něm., † 15. led. 1909 v Berlíně. R. 1900 opustil dráhu diplomatickou a žil střídavě ve Výmaru a Berlíně.

* **Wille** Bruno, spis. něm. (* 1860 v Magdeburce), účastnil se živě socialistického hnutí, přešel však záhy ke krajnímu individualismu. Veškeré jeho snahy, týkající se namnoze vychovatelství, osvobození školy od církve, prodchnuty jsou přírodovědeckým monismem rázu spíše vitalistického než mechanistického, leckde jeví se jakýsi pantheistický mysticismus. Takto W. prošel dalekou drahou berlínských naturalistických literátů, jsa předním z družiny »Die neue Gemeinschaft«. W-ova díla, zahájená odbornou studií *Phänomenalismus bei Hobbes* (1888), jsou buď spisy propagačně filosofické, na př.: *Leben ohne Gott* (1889); *Lehrbuch für den Jugendunterricht freier Gemeinden* (1890); *Philosophie der Befreiung durch das reine Mittel* (1892); *Materie nie ohne Geist* (1900); *Die freie Hochschule* (1902); *Das lebendige All* (1905); *Faustischer Monismus* (1907); buď reflexivní lyrika těžkého zrna: *Einsiedler und Genosse* (1891); *Einsiedelkunst aus der Kiefernheide* (1897); *Offenbarungen des Wachholderbaumes* (1901). *AN.*

* **Willoama** viz Broken Hill (Dopl.).

Winklerová M. v. Křepelová M.

Winter 3) Zikmund, kultur. historik čes. Pokračuje v líčení řemesel a živností českých, vydal r. 1909 nákladem Čes. akademie obsáhlou knihu *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách* (*1526—1620*). Vedle toho uveřejnil zajímavou archivní studii *Začátek germanisace našich měst* (»Zvon«, 1908). R. 1907 odešel na trvalý odpočinek. *Fgl.*

***Wirth** Zdeněk, odbor. spisov. český (* 11. srp. 1878 v Libčanech). Studoval ve Vys. Mýtě a v Praze, po absolvování university vyučoval několik roků na reálkách v Praze, Ml. Boleslavi a Kladně; od r. 1905 jest assistentem umělecko-průmyslového musea v Praze. R. 1908 jmenován konservátorem pro zachování památek pro pol. okresy německobrodský a ledečský a r. 1909 členem »Archaeol. kommisse« při Čes. akademii. Napsal pro *Soupis památek uměl. a histor. v království Českém*, vydávaný Čes. akademií, okresy: Vysokomýtský (1902); Poličský (1906); Chotěbořský (1906); Kladenský (1907); s J. Štěpánkem a B Matějkou: Litomyšlský (1908); s Jar. Kamprem: Stříbrský (1908); s Fr. Macháčem: Náchodský (1909). Do Ottových »Čech« (díl XIII.) napsal 8 kapitol, líčících kraj na Doubravce a Sázavě (1905). S K. Stejskalem vydal průvodce: *Kladno jindy a dnes* (Kladno, 1904); *Užitá umění přítomnosti* (Progr. kladenské reálky na r. 1904). Od r. 1907 jest redaktorem »Časopisu Společnosti přátel starožitností čes. v Praze«, od r. 1908 časop. »Stylu«, do nichž napsal a přeložil řadu článků. Vedle toho přispívá do »Vol. Směrů«, »Čes. časopisu histor.«, »Památek archaeol.«, »Času«, »Dne« a j.

***Witkowski** Georg, lit. dějepisec něm. (* 1863 v Berlíně), žije jako univ. professor v Lipsku. W. zabývá se výhradně německým písemnictvím novověkým. První jeho práce věnovány jsou XVII. věku: *Diederich von der Werder* (1887) a *M. Opitzens Aristarchus und Buch von der deutschen Poeterei* (1888); studie *Vorläufer der anakreontischen Dichtung* (1889) přenáší jej do XVIII. stol. Tu W. soustředí se záhy na filologii Goetheovskou: vydává v různých sbírkách s kritickým apparátem i cennými poznámkami jednotlivá díla Goetheova; píše monografie: *Die Walpurgisnacht* (1894); *Die Handlung des 2. Teils von Goethes Faust* (1898); *Cornelia, die Schwester Goethes* (1902); upravuje úspěšněji než kdokoli z předchůdců Fausta (1906) pro scénu, šetře při tom s pietou díla básníkova; referuje každoročně o nové Goetheovské literatuře do »Lit. Echa«; shrnuje stručně a populárně v knize *Goethe* (1899) hlavní výsledky posavadního badání. Také dějiny moderního divadla německého mají ve W-kém výborného pěstitele, sem hledí jak monografie *Anfänge des deutschen Theaters* (1897), tak informační přehled *Das deutsche Drama des XIX. Jahrhunderts* (1903); praktickou cenu má i W-kým redigovaná sbírka *Meisterwerke der deutschen Bühne*. *AN.*

Wolff 9) srv. Henry Drummond, politik angl., † 11. říj. 1908 v Brightonu.

Wölfflin 1) Eduard, klass. filolog něm., † 1908 v Basileji.

Wraný Vojtěch, lékař čes., veškero své jmění (přes 200.000 K) odkázal závětí Klárovu ústavu slepců, kterýž v dědictví to r. 1905 se uvázal.

***Wrba** Ludvík (* 1844 ve Vlaš. Benátkách) vstoupil r. 1866 do státních služeb, r. 1869 stal se sekretářem v min. obchodu. Když r. 1896 zřízeno ministerstvo železnic, stal se v něm přednostou odboru finančního. R. 1905 povolán do kabinetu Gautschova jako správce ministerstva železnic. R. 1908 stal se ministrem železnic v kabinetě Bienerthově. *-rb.*

***Wukadinović** Spiridion, liter. historik něm. (* 1870 ve Vídni), žije jako úředník technické knihovny a docent něm. university v Praze. Podal dvě pečlivé práce z dějin novodobé literatury německé: *Prior in Deutschland* (1895) a *Kleist-Studien* (1904), vyznačující se přesnou methodou filologickou, a uchystal k tisku obsáhlou anthologii překladů z nové české poesie.

Wüllner Adolf, fysik něm., † 6. říj. 1908 v Cáchách.

Wünsch Josef, cestovatel čes., † 20. list. 1907 v Plzni.

Wyspiański Stan., básník a malíř pol., † 1907 v sanatoriu krakovském.

Y.

***Yen** (jen), peníz japanský, v. Japan, str. 51 *a*.

Yvonna, pseudonym čes. spisovatelky O. Fastrové (v. t, Dopl.).

Z.

***Zabolotskij** Petr Alexandrovič, prof., rus. slavista (* 1877 v Nižním Novgorodě), navštěvoval universitu v Petrohradě a ukončil studia svá v hist.-fil. ústavě kn. Bezborodka v Něžině 1900. Kandidátní prací jeho jsou studie Gogola, jež otiskl ve varšavském »Rus. fil. věstniku«. Po studiích univ. byl jmenován prof. ruštiny na gymn. ve Varšavě. Obdržev zahraniční stipendium, použil ho k cestám po všech slovanských zemích v l. 1904—7. Nyní přednáší slavistiku v Něžině a jest tajemníkem »Ist.-fil. obšč.« při uvedeném ústavě

Ze spisů jeho uvádíme: *Poet gumannosti i světlych iděalov — Pleščejev* (t., 1904); *Sovr. sostojanije matěrialov po voprosu o ličnosti i tvorčestvě N. A. Někrasova* (Něžin, 1908); *Pamjati V. M. Garšina* (Kijev, 1908); *Legendarnyj i apokrifičeskij element v Choždeniji ig. Danijila i ekskurs v oblasť vozniknovenija i razvitija legendy i apokrifa* (Varš., 1899); *K voprosu ob inozemnych pisjmennych istočnikach načaljnoj lětopisi* (Varš., 1901); *Očerki kuljturnoj raboty u slavjan: Čechija, Moravija, Slovakija* (Petr., 1906—7); *Russkij jazyk u svobodnych i něsvobodnych slavjan* (Petr., 1907); *Opyt obzora česskich bibliografičeskich i istoriko lit. trudov XVIII.—XIX. v. i russkaja struja v nich* (t., 1907); *Iz načaljnych lět Bulgarskago literat. Vozroždenija* (Berl., 1908); *Očerki srednjago ženskago obrazovanija v slavjanskich zemljach: Čechija. Moravija. Slovakija. Serbija. Bosnija. Gercegovina. Černogorija. Bolgarija* (Petr., 1907—8); *Pamjati prof. K. T. Radčenka* (t., 1908); *Očerki russk. vlijanija v slavj. litěraturach novago vremeni*, d. I., č. 1. *Russkaja struja v litěraturě serbskago vozroždenija* (Varš., 1908). Česky psal o **Z**-kém J. K. Pojezdný v »Lid. Nov.« a »Mor.-Sl. Revui«.

* **Záborský** Vítězslav, pravé jméno Václav Miniberger, spis. čes. (* 1883 v Písku). Studoval na gymnasiu a lesnickém učilišti ve svém rodišti. R. 1902 odejel do Ameriky, kde jest od r. 1907 farářem sboru Českomoravských Bratří v Omaze. Již za svých studií přispíval feuilletony, básněmi a povídkami do různých venkovských listův a pod pseudonymem V. **Z.** vydal samostatně: *Zrnka máku*, verše (Louny, 1901); *Číš vypita*, fragmenty románu (2. vyd. Omaha, 1903); *Prerie chce plát* . . . ., verše (New York, 1904); *V mlhách*, povídka (4. vyd., 1904) a rediguje v Omaze čes. list »Náš Život«.

* **Záborský** B, pseud. Antonína Kvapila 1).

Zabudskij viz XXVII., str. 356, kdež nesprávně heslo Zabludskij.

* **Zagorka**, pseud. Jurićevé (v. t. Dopl.).

Záhoř Jindřich odešel v květnu r. 1909 na odpočinek.

* **Záhorský** Karel, hudeb. skladatel čes. (* 1820 v Nové Pace — † 1. říj. 1895 t.). **Z.** náležel ke hloučku mužů, kteří před r. 1848 snažili se o národní probuzení a všestranný pokrok v oboru hmotném i duševním ve svém rodišti. Hrával divadlo, pořádal akademie hudební a byl snad první z průmyslníků českých, jenž své výrobky továrny na cichorii rozesílal s nápisy českými. Jako nadaný hudebník pokusil se ve skladbách hudebních, z nichž některé vyšly tiskem a píseň *Muž s kamenným srdcem* zároděněla.

* **Záhorský** Andrej, pseudonym Andreje Kubiny (v. t. Dopl.).

Załęski 1) Witołd, statistik a polit. oekonom polský, † 1908. Z dalších jeho prací buďtež uvedeny: *Rys statystyczno-porównawczy miasta Warszawy* a *Statystyka porównawcza miast Królestwa polskiego*.

* **Záleský** J., pseud. Lud. Boh. Kašpara.

* **Zaletěl** Prokop, pseud. Josefa Fabiana (v. t., Dopl.).

* **Zamenhof** Lazar Ludvík, vynálezce Esperanta (* 15. pros. 1859), lékař ve Varšavě. Po delších studiích vystoupil r. 1887 s návrhem pomocné řeči mezinárodní, jež podle pseudonymu jeho (Dr. Esperanto) nazvána esperanto (v. t.). Ze spisů jeho nejdůležitější jsou: *Langue Internationale*; *Dua libro de l'Lingvo Internacia*; *Aldono al la Dua Libro*; *Universala vortaro de la lingvo internacia* (slovník esperantsko-francouzsko-anglicko-německo-rusko-polský), mimo to napsal učebnice esperanta pro Rusy, slovníky esperanta pro Rusy, Poláky, Francouze, Němce, Angličany a j. Do esperanta přeložil Shakespeareovu tragédii »Hamlet«. Vznik esperanta vylíčil ve spisku *El la historio de Esperanto*. *R. Cikhart.*

* **Zamponi-Stretti** Jaromír, bratr Viktora Strettiho, malíř čes. (* 1882 v Plasech), následuje svého bratra Viktora jako malíř a grafik, najmě v malbě a kresbě staropražských pohledů. Jeho lepty a rytiny vynikají náladovostí a jsou jemně provedeny.

* **Zapf** Georg Wilhelm, dějepisec a bibliograf něm. (* 1747 v Nördlinkách — † 1810 v Biburku u Augšburka), byl úředníkem kurfiršta mohučského s titulem cisařského falckraběte. **Z.** byl autodidakt, jenž získal si neobyčejné vědomosti v politických i literárních dějinách švábsko-bavorských. Z jeho přečetných publikací posud mají cenu *Augsburger Buchdruckergeschichte* (1786 a 1790); *Aelteste Buchdruckergeschichte Schwabens* (1791) a monografie o humanistech *Dalbergovi* (1789), *Bebelovi* (1802) a *Locherovi Philomusovi* (1802).

* **Zaričanský** Josef, pseudonym Josefa Vocáska (v. t, Dopl.).

* **Záviška** František, fysik čes. (* 18. list. 1879 ve Vel. Meziříčí na Moravě). Studoval na universitě v Praze, kde r. 1903 promován byl na doktora filosofie. V l. 1906 až 1907 pobyl na universitě v Cambridgei v Anglii a r. 1906 habilitoval se z theoretické fysiky na čes. universitě, kde je nyní docentem. Napsal pojednání: *Verifikace Fresnelových zákonů dvojlomu u dvouosých krystallů* (»Rozpravy« Čes. akademie, 1902); *O polarisaci hraničných čar totální reflexe* (t., 1903); *O průběhu hraničných čar totální reflexe* (t., 1906) a *O vlivu silného Röntgenova záření na kondensaci vodních par* (t., 1909).

* **Zavoral** Method, katol. spis. český (* 1862 v Neveklově). Absolvovav akademické gymnasium v Praze vstoupil do řádu praemonstrátského tamže, kde r. 1885 vysvěcen na kněze. Po 3 léta kaplanoval v Sepekově a po 16 roků byl čes. kazatelem v Jihlavě. 24. led. 1906 zvolen opatem kláštera strahovského v Praze. Napsal a samostatně vydal konferenční řeči: *Vírou ku štěstí* (Telč, 1896); *Duchovní řeči na všechny neděle a svátky roku církevního* (Praha, 1902); z Lacordairea přeložil »Konferenční řeči

v Notre Dame v Paříži« (Brno, 1904) a Lobry »Populární promluvy« (Olomouc, 1904). V »Kazateli«, jehož byl po 2 roky redaktorem uveřejnil řadu původních prací a ukázek ze světových kazatelů franc., italských a anglických. Jako opat dal restaurovati chrám strahovský, moderně uspořádal strahovskou obrazárnu. Zvláštní péči věnuje ústavu pro slepé dítky na Hradčanech a »Útulně slepých dívek« na Kampě, jejímž je protektorem.

* **Zdobnický** Frant., pseud. Hajniše 1).

Zdymadlo jest souborný název všech staveb a úprav vodních, které souvisí s postavením jezu do splavné řeky. **Z.** zahrnuje v sobě postavení jezu, propusti vorové, rybovodu, skladišť a budov služebních spolu se všemi úpravami břehovými, dále náleží ke z-lu průplav vyhloubený ve břehu, na němž jsou umístěny komory plavidlové sloužící ku přepravě lodí ze vzduté vody v trati nad jezem do nevzduté vody zpodní. Někdy umístí se komory plavidlové v řečišti vedle jezu a mají pak s jezem přibližně týž rozdíl hladin. Jsou-li upraveny na konci pobočného průplavu, mají komory větší spád, nežli jez o hodnotu přirozeného spádu vody ve vlastním řečišti v trati od jezu až k místu vyústění pobočného průplavu pod komorami zase do řeky; v tomto případě zmenší se počet z-del při kanalisování dané trati říční. Příklad prvého druhu z-del podává kanalisovaná řeka Odra, Mohan, belg. Meuse, druhý typ vykazují z. na Vltavě a na Labi v Čechách, kanalisovaná Mosela a některá z-la na Seině. **Z**-la postaví se do řeky za sebou v takových vzdálenostech, aby mezilehlé trati říční vykazovaly žádanou hloubku plavnou pro největší lodi plně naložené, při čemž výška vzdutí u jezu následujícího volí se tak, aby hydrostatická hladina vzduté vody dosahovala zpět až k místu, kde lodi vyjíždějí z komor plavidlových u z-la hořejšího. Postavením z-del přemění se řeka na řadu stupňovitě za sebou následujících vodních nádrží s hladinou téměř vodorovnou, ztrácí se tedy výhoda volné plavby lodní a a vorové směrem po vodě za užití přirozeného spádu vodní hladiny původní a doprava lodní i vorová obstarává se umělým vlekem parníky. Za to usnadní se postavením z-del plavba proti vodě.

Pro z. hodí se jezy hradlové, stavidlové i mostové, dříve použito bylo i jezů poklopových soustavy Chanoineovy, z novějších jezů lze upotřebiti s výhodou tabulových jezů, válcových a segmentových, jezu Derômeova a Záhorského. K uzavření propustí vorových vhodným jest bubnový jez Desfontainesův, segmentová uzavírka Prášilova a výsuvná lávka s hradly. Bližší viz: Jez, Plavidla, Uplavnění, Vzdutí. *K—.*

Zedtwitz Kurt, hrabě (XXVII, 517 *a*), člen panské sněmovny, † 19. list. 1908 v Prešpurce. — **Z.** Karel Max, hrabě (XXVII., 517 *a*) † 25. bř. 1908 v Praze.

Zechenter Gustav, spis. slovenský, † 1908 v Kremnici na Slovensku.

Zeller 2) Eduard, filosof něm., † 19. bř. 1908 ve Štutgartě.

Zeman 2) Ant. Jeho »Na rozhraní« poctěno r. 1908 cenou Čes. akademie.

* **Země císaře Viléma** v. Guinea Nová Německá (Dopl.).

Zenger 1) Václav Kar., fysik a meteorolog čes., † 22. led. 1908 v Praze.

Zeyer 1) Julius. Jeho »Ondřej Černyšev« zdramatisován Ad. Šléglem 1909).

* **Zháněl** Rudolf (* 1867 v Sebranicích u Boskovic). Studoval v Brně, tamtéž r. 1890 vysvěcen. Na doktora bohosloví povýšen r. 1896 v Olomouci. Působil jako učitel v Hajeburku v Dol. Rakousích při zákopnické kadet. škole a později v Železné v Uhrách na vojenské niž. reálce. Od r. 1904 jest v Praze jako kurát 8. sboru. Píše cestovní obrázky, povídky, pojednání náboženská. Samostatně vydal monografie *o Humberku*, *Kojetíně*, životopis *Magd. Žofie Bártové*, jubilejní spisy o *Piu X.* a *cís. Františku Josefu I.* a knihu o *pomocné vojenské duchovní správě.*

* **Zich** Otakar, spis. a skladatel český (* 25. bř. 1879 v Králové Městci), studoval filosofii v Praze a stal se r. 1902 doktorem filosofie. Působil jako professor v Domažlicích, od r. 1906 v Praze. Napsal řadu článků z oboru hudební aesthetiky (*Několik úvah z theorie hudby* v programmu gymnasia domažlického 1904, 1905; *Hudební impressionismus*, »Lumír«, 1909, různé příspěvky k literatuře Smetanovské) a z oboru národopisu (*Píseň a tanec* »*do kolečka*«, »Český Lid«, 1906—9. Sbíral lidové písně a zvláště hudbu v různých krajích Čech a jest členem výboru pro lidovou píseň v Čechách. Jako skladatel vedle řady písní (*Písně a písničky*, 1906) a skladeb komorních (*oktett F-moll*, 1904) napsal sborové skladby s průvodem velikého orchestru: *Osudná svatba* (1905, ballada, lidový text); *Pátý hrobeček* (1906, ballada na text J. Štrece); *Zimní ballada* (1906, J. Neruda); *Polka jede* (1907, J. Neruda). Na text Nerudův složil dále melodram s průvodem orchestru *Romance o Černém jezeře* (1907) a cykly písní pro baryton s průvodem orchestru *Ze srdce* (1907); *Z mělnické skály* (1909) a *Matičce*. R. 1908 složil *Malířský nápad*, operu o jednom jednání na vlastní text (podle humoresky Sv. Čecha). Jest hudebním referentem »Zvonu«.

Zítek 2) Josef, architekt čes., † 2. srp. 1909 na Smíchově.

Zkoumavka, epruvetka (fr. *éprouvette*), jest skleněná nádobka táhle válcovitého tvaru, opatřená dnem, jíž se užívá k chemickým zkouškám.

* **Zlatarski** Georgi N., geolog bulh. (* 1854 — † 1909 v Sofii). Byl professorem geologie a palaeontologie na univ. v Sofii, členem několika zahraničních věd. společností a napsal četné vědecké práce o Balkáně.

Zřídlo tolik jako pramen vodní (obyčejně o vodách minerálních a thermách). Ve smyslu přeneseném tolik jako zdroj vůbec.

Zvěřina František Boh., malíř čes., † 28. pros. 1908 ve Vídni.

* **Zweig** Stephan, básník něm. (* 1881 ve Vídni), jest drem fil. ve Vídni. Jeho vzorné překlady básnické z Baudelairea (1902), Verhaerena (1906) a Verlainea (1907) ukazují ke vzorům jeho stilově přísné a citově disciplinované lyriky *Silberne Saiten* (1900), *Die frühen Kränze* (1907), jeho drama závisti *Thersites* (1907) psychologicky svérázné a technicky mistrovské náleží k nejlepším pokusům o tragédii velikého slohu v soudobém písemnictví něm. **Z.** ukázal i krásné porozumění české literatuře statí o O. Březinovi v »Oesterr. Rundschau« (1909).

Ž.

Žáček 2) Jan jmenován v list. 1908 českým ministrem krajanem v kabinetě Bienerthově.

* **Žákavec** František, uměl. kritik a spis. čes. (* 1878 v Nové Kdyni). Studoval v Praze a v Paříži a nyní je professorem na reálce v Karlině. Napsal: *Příslovnický, pořekadlový a podobný materiál z Rešeliova Jezusa Siracha* (Programm reálky plzeň. na r. 1904 a 1905); *Glossy k dílu Josefa Manesa* (»Vol. Směry« na r. 1907) a jiné články v »Novině«, kde po 2 roky vedl výtvarnický referát. Z Fouilléea přeložil s Lad. Hoffmannem »Kritika mravních soustav nové doby« (Praha, 1899).

* **Žárovkové topení** v. Elektrické topení (Dopl.), str. 354 *b*.

* **Žďárský** Gustav, spis. čes. (* 1867 v Nov. Bydžově). R. 1897 byl promovován na doktora filosofie na čes. universitě v Praze a nyní je správcem kr. č. zem. ústavu pro choromyslné v Hor. Beřkovicích. Přeložil četné spisy z angličtiny, francouz., italštiny na jazyk čes.

* **Želechy** viz Rudolfovice.

* **Železobétonové konstrukce**. Železovým č. vyztuženým n. armovaným bétonem (stručně, avšak jazykově nesprávně též železobétonem) zove se moderní stavivo skládající se z bétonu a železa, kteréžto obě tak různorodé látky jsou při tom v dokonalém a nerozlučném spojení. Železo tvoří tu kostru, t. zv. výztuž neb armaturu sestavenou z jednotlivých výztuh n. vložek, kterážto kostra jest úplně obalena cementovým bétonem, který jest upěchován v žádaném tvaru stavby. Při tom nepřísluší žádné z obou těchto látek hlavní úloha nosná, nýbrž oba prvky působí staticky společně, přispívajíce stejně každý svými dobrými vlastnostmi k dokonalé jakosti celku. Béton propůjčuje mu značnou svou pevnost v tlaku, kdežto železo přispívá velikou svou pevností hlavně v tahu. Béton vzdoruje tahu mnohem hůře nežli tlaku (jeho pevnost v tahu jest asi 10 až 20kráte menší než pevnost v tlaku), a proto nastalo by porušeni konstrukce z pouhého bétonu proto, že se přestoupí jeho pevnost v tahu; jsou tu tedy nebezpečnými místy ta, kde by se mohl vyskytnouti tah. A jest tedy konstruktivní zásadou staveb ze železového bétonu: Béton budiž železem vyztužen v těch místech, kde by se v něm objevilo namáhání tahem.

Mají-li béton a železo skutečně působiti společně staticky, musí býti ve spojení tuhém a trvale nerozlučném. A jsou to hlavně tyto tři vlastnosti, které jsou podmínkou jsoucnosti a trvalého bytí konstrukcí železobétonových: 1. Značná přilnavost bétonu k železu, jež byla některými zkouškami zjištěna i 47 kg/cm^2 povrchu železa. 2. Cement chrání železo před rezavěním. 3. Béton i železo mají téměř stejnou roztažitelnost teplem. Není tedy obav, že by se snad na př. za průhybu vložky od bétonu oddělily a samostatně se prohýbaly; anebo že by se následkem vlhkosti bétonu, nutné k jeho výrobě a ztvrdnutí, snad rzí zničily, anebo že by se za vyšších teplot, jako na př. za požáru, roztahovaly více než béton a od něho se oddělily. Mají-li se však tyto existenční podmínky železového bétonu skutečně a v plné míře dostaviti, jest třeba, aby byl béton dosti tučný (malta v něm obsažená aby byla smíšena v poměru alespoň 1 : 3, t. j. 1 díl cementu na 3 d. písku, a béton sám aby obsahoval 1 díl cementu nejvýše asi na 5 d. směsi písku a štěrku, což odpovídá asi 280 *kg* cementu na 1 m^3 směsi písku a štěrku), a aby vložky byly všude bétonem dokonale obaleny.

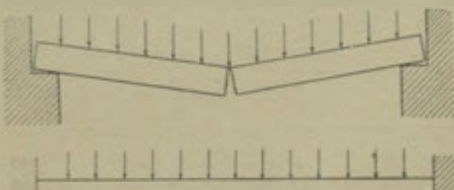
Stavivo, jež vzniká sloučením dvou látek vlastností tak vynikajících, má ovšem mnohé výhody, z nichž hlavní jsou tyto: Veliká pevnost jak za obtížení klidného, tak i za účinku otřesův a nárazův. Důsledkem toho jsou pak malé konstruktivní rozměry a tudíž vůči kamenným a cihelným stavbám poměrně malá vlastní váha. K. ž., jsouce v celku vypěchovány, nemají spar ani jiných spojovacích míst a chovají se proto jakožto jednolitý a tuhý celek. Vynikají přirozeně velmi značnou bezpečností vůči ohni a vzdorují dobře vlivům povětrnosti i vlhka. Jinou výhodou jest všetvárnost bétonu, což značí, že lze z něho bez zvláštních obtíží zbudovati i konstrukce nejsložitější, a jeho všestrannost, neboť lze z něho prováděti konstrukce jakéhokoli druhu, jako: základy,

zdi, sloupy, trámy, stropy, schody, střechy, roury, piloty, mosty atd. Železový béton má velmi často i hospodářskou výhodu vůči jiným stavivům; zhusta bývá již pořizovací náklad menši a udržovací výlohy jsou nepatrné.

Vyztužený béton má však také i některé vady, jež jsou příčinou, že v některých oborech posud nezdomácněl, ač v jiných dosáhl netušeného rozšíření. Nevýhody ty mají původ v jeho celistvosti, veliké hutnosti a tvrdosti. Jednoduché zdi a stropní (či střešní) desky, majíce jen malou tloušťku, snadno — není-li vhodného opatření — promrzají, rychle se ochlazují, a srážejí se tudíž na nich páry, stěny a stropy se potí a voda s nich stéká nebo odkapává. Čelí se tomu buď stěnami či stropy dvojitými nebo příhodným isolačním obložením, čímž se ovšem stavba zdraží. V obytných budovách jest na závadu i značná vodivost zvuku. Veliká tvrdost jest závadou tam, kde jest nutno v hotové stavbě provésti jakékoli třeba malé opravy neb adaptace; neboť do stěny z armovaného betonu nelze bez obtíží zatlouci hřebu, proraziti v ní otvoru anebo připojiti k ní souvisle příčku či jinou konstrukci. Vady ty vězely v podstatě železového bétonu; ale mnohem nebezpečnější mohou býti nedostatky způsobené špatnými součástmi bétonu, hlavně cementu, nebo přivoděné za stavby buď přílišným spořením, neznalostí nebo nesvědomitostí. Vyztužený béton jest v této příčině mnohem choulostivější než kterékoli jiné stavivo, a jsou známy mnohé závažné nehody na stavbách těchto; a jest zde proto zadání stavby věcí důvěry mnohem spíše než u staveb jiných.

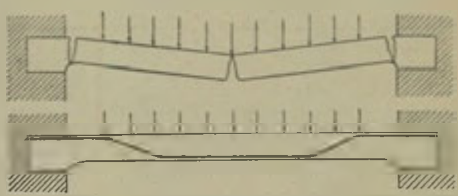
Konstruktivné prvky: Jest jen několik základních tvarů čili prvků, z nichž lze sestaviti i nejsložitější ž. k Jsou to deska, trám průřezu obdélníkového, trám s deskou, klenba a sloup.

Deska jest nejjednodušší typ konstrukcí namáhaných na ohyb. Výztuž je tu různě upravena podle toho, v kolika místech je deska podepřena a jak je s podporami spo-

Č. 5056. a 5057. Armatura desky jakožto nosníku prostého.

jena. Jsou-li podpory jen dvě a je-li na nich deska volně uložena, tvoříc nosník prostý, nastalo by porušení desky z pouhého bétonu za lomu tím, že by se zpodní bétonové prvky porušily tahem (vyobr. č. 5056.), a tudíž vložky náleží ke zpodnímu povrchu. Čím níže jsou, tím vydatněji působí, a proto se pod nimi ponechává vrstva cementové malty, nutná jen k ochraně železa, u slabých želez nejméně 1 *cm*, u silnějších 2 *cm* i více. Kromě těchto výztuh, nosných neboli hlavních, jež jsou rozloženy směrem kolmým ke hranám podporovým, bývá tu pravidlem ještě druhá soustava prutů t. zv. rozdělovacích n. vedlejších (vyobr. č. 5057.), které leží na předešlých, jsou slabší a řidčeji rozděleny než hlavní, k nimž jsou přitaženy drátěnými kličkami. Průměr prutů nosných bývá 7—20 *mm* a jejich vzdálenost 8—15 *cm*, kdežto tloušťka prutů vedlejších jest 5—8 *mm* a odlehlost jejich 15—40 *cm*. Takto sestrojena jest armatura Monierova, jíž se při deskách upotřebí nejčastěji. (Monier, franc. zahradník, uvádí se obyčejně jakožto původce myšlenky železového bétonu.) Zcela jinak než deska prostě podepřená má se deska, která jest s podporami v tuhém spojení, jak tomu právě při stavbách železobétonových bývá nejčastěji. Za lomu nastalo by porušení bétonové desky ve třech místech: uprostřed rozpětí při zpodním povrchu a při podporách při horním povrchu (vyobr. č. 5058.), a tedy do těchto míst náležejí železa.

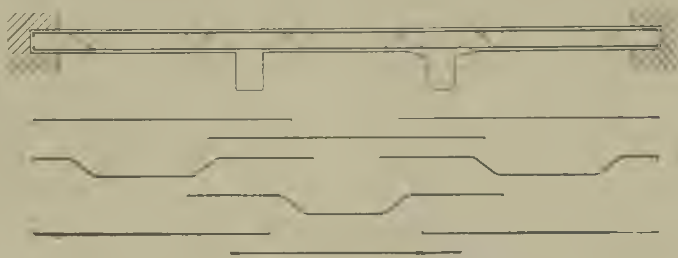
Č. 5058. a 5059. Armatura desky vetknuté.

Účelně upotřebí se výztuh ohnutých (vyobr. č. 5059.), jako jest tomu na př. v soustavě Hennebiqueově, Wayssově a j. U podpor bývá tu deska zesílena. Má-li deska více než dvě podpory, tvoříc několik polí mezi traversami nebo železobetonovými trámy, jest nosníkem spojitým a chová se podobně jako několik nosníků vetknutých. Často střídá se tu několik vložek ohnutých s rovnými při zpodním i při horním povrchu (vyobr. č. 5060.). Je-li deska vetknuta jen na jednom konci, kdežto druhý konec jest zcela volný, nebo tvoří-li krákorec n. konsolu, objevuje se po celé délce tah jen při horním povrchu, a třeba tedy armatury jen horní.

Trámy obdélníkového průřezu armují se podle týchž zásad jako desky, neboť se liší od nich jen větší tloušťkou a menší šířkou. Železa jsouce tu shrnuta v malou šířku jsou obyčejně silnější, a mnohdy bývá třeba uspořádati je ve dvou vrstvách nad sebou, jak bude to udáno při prvku následujícím.

Trám s deskou č. deska vyztužená žebrem jest konstruktivným prvkem vzhle-

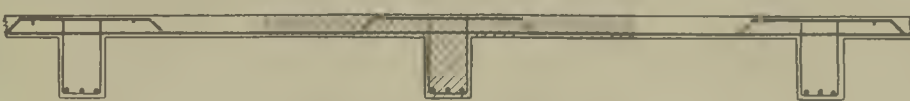
dem k vlastnostem železového bétonu velmi výhodným; do stavitelství zaveden byl zásluhou franc. inž. Hennebiquea. Každému trámu přisuzuje se polovina šířky přiléhající desky, tak že nosný průřez má tvar písmene T (vyobr. č. 5061.). Je-li trám s deskou ohý-pak namáhána na tah, a tedy její veliká plocha nám neprospívá, a jest třeba převésti železa k hornímu povrchu trámu (vyobr. č. 5062.), aby tomuto tahu odporovala. Zmenšení tlaku v bétonu žebra dosáhne se jednak zvětšením výšky trámové a jednak tím,

Č. 5060. Výztuhy desky jakožto nosníku spojitého.

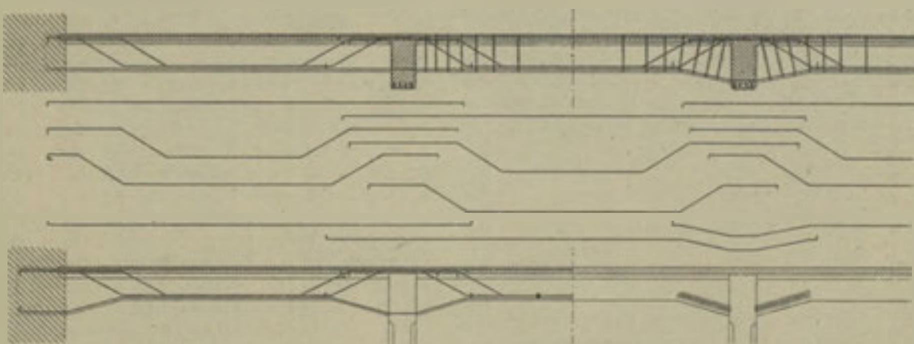
bán tak, že se v desce objeví tlak, jest tu veliká její plocha zcela na místě, neboť vzdoruje pak bezpečně i tlaku velmi značnému. Vezpod, kde by se v bétonu objevil tah, kterému by béton sám nemohl odporovati, jest bétonu co nejméně. Za to jest tu že se armuje i zpodní okraj žebra železy, která přejímají značnou část onoho tlaku, jejž by jinak jen béton musil snášeti. Toto zpodní vyztužení i zesílení trámu jest patrno rovněž ve vyobr. č. 5062. (v pravo).

Posud bylo dbáno jen toho, že by se bé-

Č. 5061. Deska vyztužená žebrem.

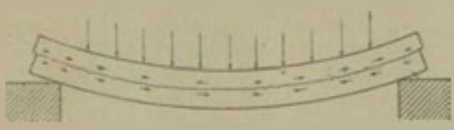
hojně železa, jež jsouc od horního okraje desky co nejdále, vzdoruje tahu co nejlépe. Úkolem bétonu v žebru je zprostředkovati spojení mezi železy a deskou a chrániti je proti ohni a vlhku. Vylíčená právě výhoda průřezu T mizí, obrací-li čára ohybová ton za ohybu mohl porušiti tahem. Béton nevzdoruje však dosti také smyku, jehož působením mohlo by porušení nastati dvojím způsobem: *a*) Střední díl trámu či desky snaží se od části do zdi zasazené odděliti; tedy napětí ve smyku působí zde svisle.

Č. 5062. Armatura desky ve spojení s trámem.

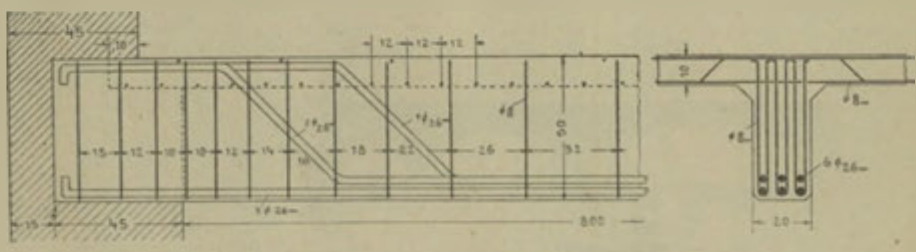
vypuklou stranu vzhůru, čili když se objeví v desce tah a v žebru tlak, jako jest tomu při podporách nosníku vetknutého nebo spojitého. Tlak soustředí se na malou plochu žebra a snadno může se zde objeviti větší napětí, než jest přípustno. Deska byla by V této příčině nebývá obyčejně nebezpečí, protože tu vzdoruje smyku kromě velikého průřezu bétonového i plocha podélných želez. *b*) Trám snaží se po tloušťce rozštěpiti ve dva slabší, z nichž každý prohýbal by se samostatně (vyobr. č. 5063.). Napětí ve smyku

působí zde v rovinách vodorovných, kdežto předešlé působilo svisle. U desek a trámů průřezu obdélníkového není ani v tomto

Č. 5063. Rozštěpení ohýbaného trámu následkem smyku.

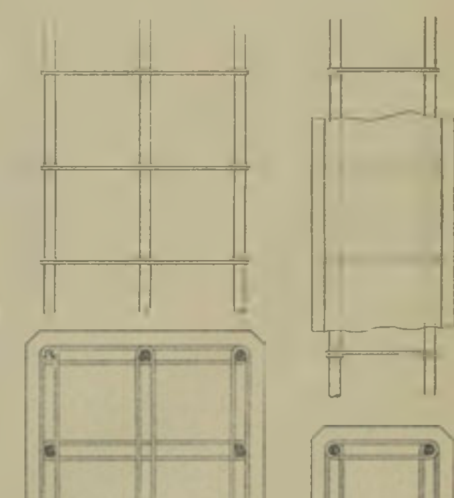
smyslu nebezpečí, protože i zde plocha odporující smyku má dostatečné rozměry. Za to u desek se žebry může toto napětí do-

Č. 5064. Podrobnosti desky vyztužené žebrem.

stoupiti hodnot přesahujících dovolenou mez. Největší jeho hodnota jest obyčejně tam, kde se trám připojuje k desce, čili účinkem smyku snaží se trám od desky odděliti. Tomuto nebezpečí čelí se armaturou **příčnou** (zove se tak na rozdíl od předešlé výztuže **podélné** vzdorující tahu), skládající se ze svislých slabých železných pásků nebo drátů, t. zv. **třmínků**, v jejichž ohybech podélná železa spočívají (vyobr. č. 5064.). Namáhání ve smyku zmenšuje se směrem od podpor ke středu rozpětí a proto se vzdálenost třmínků tímto směrem zvětšuje. Dalším prostředkem ke zmenšení napětí ve smyku v místě, kde se připojuje žebro k desce, jest zesílení tohoto přechodu, jež jest buď šikmé (vyobr. č. 5064.) anebo voutovité, t. j. zaoblené. Druhým prostředkem k zmenšení škodlivého působení smyku jsou **šikmé ohyby** podélných vložek (vyobr. č. 5064.). Železa ta jsou nejvíce na tah namáhána asi uprostřed délky trámu; směrem k podporám zmenšuje se jejich napětí a lze tedy v jistém místě některá z nich převésti k hornímu povrchu. Toto převedení děje se šikmými ohyby, jež smyku velmi účelně vzdorují. Následkem ohybu vzniká i snaha po posunutí podélných želez vůči bétonu, která jest nejpatrnější u podpor a čelí se jí kolmým nebo hákovitým **zahnutím** konců vložek.

Sloup jest představitelem konstrukcí namáhaných na tlak. U sloupů zcela krátkých nebylo by výztuh ani třeba, neboť beton sám vzdoruje tlaku zcela dobře; jsou-li tu však přece, odporují tlaku mnohem lépe nežli béton, snášejíce sílu asi 15kráte větší nežli stejný průřez betonový. U sloupů delších jeví se však snaha po vybočení osy z přímého směru, tlak kombinuje se tu s ohybem a úkolem vložek je čeliti případnému **tahu**, jenž by za ohybu mohl vzniknouti. Železa bývají 4 nebo jest jich 8 i více (vyobr. č. 5065.) a jsou souměrně vůči ose rozložena a co nejblíže k povrchu, tak že mezi povrchem želez a okrajem bétonu zbývají asi 2 *cm*. Kromě těchto prutů tvořících výztuž **podélnou** jsou zde i výztuhy **příčné**, které vzdorují napětí v **tahu**, pocházejícímu z toho, že se průřez sloupu namáhaný tlakem snaží rozšířiti. Tyto příčné vložky jsou nejčastěji z drátu 5—7 *mm* sil.

C. 5065. Výztuhy železobetonového sloupu.

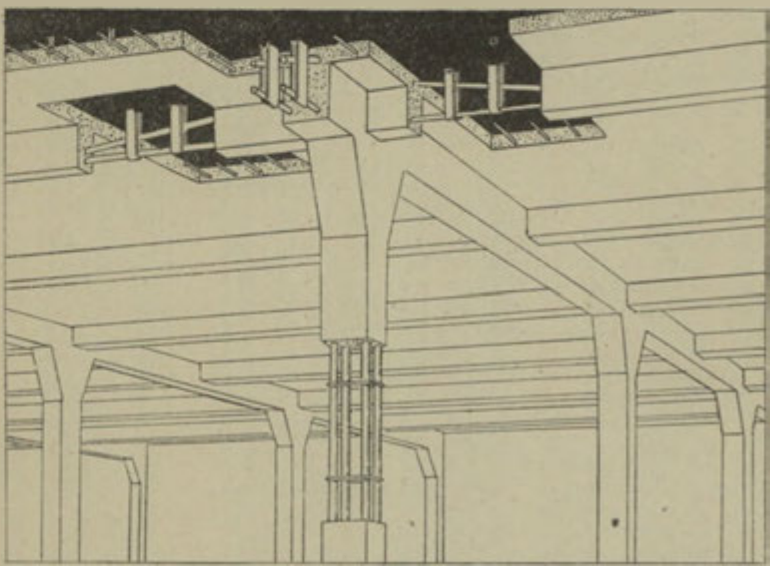
a tvoří **objímky** n. **smyčky** kol želez svislých; jejich vzdálenost rovná se asi

tloušťce sloupu. Franc. inž. Considère nahrazuje příčné vložky souvislou šroubovicí, jíž zde přísluší hlavní význam, kdežto vložky podélné jsou tu poněkud podřízenější; béton takto vyztužený zve se ovinutým. Průřez Considèreových sloupů bývá osmihranný nebo kruhový. Aby se tlak sloupu rozestřel na plochu dosti velikou, jest opatřen patkou v podobě bétonového hranolu nebo komolce vyztuženého křížem plochými neb kulatými železy.

Klenba. Armatura kleneb shoduje se v podstatě s výztuží rovných desek. Nejčastěji armuje se podle Moniera; pletivo jest buď jen při líci klenby anebo za většího rozpětí a účinnějšího zatížení při líci i při rubu. Pruty nosné sledují směr klenbového oblouku, kdežto vedlejší jsou rovnoběžné s povrchovými přímkami. Pruty zasahují nejčastěji do opěr, aby bylo dosaženo tuhého spojení klenby s opěrami. Prof. Melan armuje klenby válcovanými, nýtovanými nebo příhradovými nosníky ohnutými podle klenbového oblouku a zapěchovanými v klenbě ve vzdálenostech asi 1 *m*.

Upotřebení železového bétonu. Pro vylíčené své dobré vlastnosti nabyl železový béton v posledních letech při všech stavitelských konstrukcích netušeného rozšíření, a budiž stručně naznačeno, kterak se ho při jednotlivých dílech stavebních i celých stavbách používá.

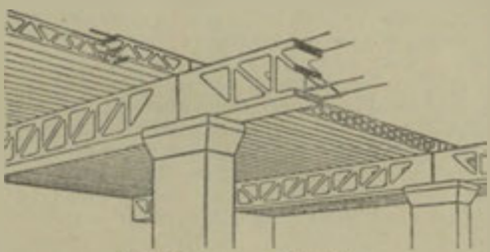
Stropy. Nejhojnějšího upotřebení doznává vyztužený béton při konstrukcích stropních buď v podobě rovných desek anebo kleneb. Desky spočívají buď přímo na zdech nebo na traversách anebo jsou v tuhém spojení se železobétonovými trámy, a jest množství stavebných soustav lišících se hlavně úpravou armatury, které jsou však často i jen nepatrnými obměnami dvou skutečných typů: Monierovy desky a Hennebiqueova trámu s deskou. Při mnohých soustavách jsou trámy na stropě patrné (vyobr. č. 5066.); strop jest tak dělen v pole nebo v kassety. Má-li i strop trámový poskytovati rovinného podhledu, lze k trámům ze zpodu upevniti pletivo nesoucí stropní omítku, čímž vzniká i často nutná isolační vzduchová mezera uvnitř stropu. Při některých soustavách hoví se požadavkům těm tak, že jsou ve stropní konstrukci zapěchovány cihelné, terrakotové i jiné duté tvárnice nebo roury (po případě i jen z rákosu vyrobené), mezi jejichž stěnami jsou vypěchována bétonová železem vyztužená žebra, tvořící vlastní nosnou konstrukci stropní. Méně často bývá strop sestaven z dutých nebo příhradových (podle soust. Visintiniho) trámů (vyobr. č. 5067.), které se vyrábějí mimo staveniště a na stavbě se hotové osazují. Trámy ze železového bétonu nesoucí stropní desku spočívají buď přímo na zdech anebo na železobetonových průvlacích, které mohou býti ovšem podpírány i sloupy, jako jest tomu ve vyobr. č. 5066., znázorňujícím stavební způsob Hennebiqueův. Klenby mívají zhusta jen účel omezující a dekorativní, jako nad velikými sály, kostely a pod.; a zde právě jest železový béton znamenitým a hledaným stavivem, neboť poskytuje možnost provedení kleneb i nad rozpětím velmi velikým i kleneb složitých, jejichž zbudování z cihel nebo z kamene bylo by spojeno s velikými obtížemi a značným nákladem. Klenby takové

Č. 5066. Soustava Hennebiqueova.

jsou jen velmi slabé a nejčastěji zavěšují se na nespalnou konstrukci krovu.

Stěny a konstrukce převislé. Při stavbách stěn netěší se posud armovaný beton takové oblibě jako při stropech, protože zde jsou jeho svrchu vylíčené vady nejcitelnější. Upotřebuje se ho tu hlavně na příčky, jejichž předností jest malá tloušťka, samonosnost, bezpečnost vůči ohni i značný odpor oproti silám působícím kolmo ke zdi. Na vnější zdi používá se ho méně, neboť ke zmíněným vadám přistupuje i jeho roztažívost slunečním žárem, i to, že se béton za tvrdnutí na vzduchu poněkud smršťuje, což obé by mohlo býti příčinou trhlin. Působení tepla čelí se zde jako i při jiných pod. konstrukcích dilatačními sparami. Stěny armují se nejčastěji podle Moniera buď jediným pletivem uprostřed tloušťky zdi, anebo za značného namáhání ve směru kolmém ke zdi, dvojitě při líci i při rubu. Hennebique vyztužuje zdi podobně, ale za větších tlouštěk dává pruty svislé střídavě k líci a k rubu, kdežto vodorovné jsou uprostřed tloušťky.

Č. 5067. Soustava Visintiniho.

Častěji než v podobě plných zdí upotřebuje se v posledních letech železového bétonu při stavbách stěn tak, že se z něho zbuduje jen kostra sestavená z pilířů mezi okny, z průvlaků nad okny a po případě i jiných trámů, a mezery její vyplní se slabým zdivem cihelným; vznikají tak stavby hrázděné o kostře železobétonové. Obyčejně bývají tu pak i vnitřní sloupy, stropní trámy i desky, schody, střechy a vůbec veškeré nosné součásti z vyztuženého bétonu a tento způsob těší se zvláště při stavbách průmyslových oblibě větší a větší. Poskytuje možnost velikých prostor volných, sloupy nezastavených; a poněvadž lze průvlaky nad okny umístiti do poprsních zdí pater vyšších, a tedy okna dosahují až ke stropu, a pilíře mezi okny jsou co nejužší, jsou místnosti i dokonale osvětleny. Přičteme-li k tomu ještě znamenitou ohnivzdornost a trvanlivost staveb těch, přiznáme, že zde značí železový béton nepopíratelný pokrok vůči posavadním způsobům stavebním.

Následkem veliké své pevnosti v lomu hodí se vyztužený béton zvláště dobře i na konstrukce krákorcové zvláště značně vyložené, jako balkony, arkýře, galerie, římsy a pod., a stal se zde vítanou náhradou za kámen, cihly, i železo, zvláště tam, kde jde o dokonalou bezpečnost vůči ohni, jako na př. v divadlech, museích a pod. Hojně upotřebí se armovaného bétonu i při zdech opěrných, jež mívají průřez úhelníkový a v koutech ztužený žebry.

Základy. Při stavbách základův osvědčil se béton velmi dobře, neboť vzdoruje vlhku, po případě i střídavému vlhku a suchu; armovaný béton pak připouští mnohem rychlejší rozšiřování základu z malého průřezu pilíře nebo zdi na velikou plochu základní, než jest možno u kamene nebo cihel. Ústupky základové mohou tu býti mnohem širší než u kamene a cihel, aniž jest obava, že se ulomí anebo že se poruší smykem. Proto jsou základy ze železového betonu mělčí a základní půda není tu tak příliš zatížena vahou základů jako u kamene nebo cihel a možno bezpečně zakládati i na půdách velmi málo únosných. Zhusta bývá pod celou budovou deska z vyztuženého bétonu, jíž se zamezuje vnikání zpodní vody. Desky se armují nejčastěji podle Moniera, při čemž jest pletivo po případě i dvojité. Jinak vkládají se do základů kolejnice, traversy nebo podobná válcovaná železa a desky takto vyztužené zvou se pak železobétonovými rošty. Je-li únosná půda v přílišné hloubce, zakládá se na pilotách z vyztuženého bétonu, jejichž výztuž se shoduje s armaturou sloupů jsouc provedena buď podle Hennebiquea nebo podle Considèrea. Jehla opatří se železnou botou, a aby se hlava nárazy berana neroztloukla, nasadí se na ni při zatloukání železný čepec vyplněný tvrdým špalkem, na nějž beran dopadá.

Schody. Železový béton jest příhodným stavivem na schody proto, že má velikou pevnost v lomu hlavně i za obtížení působícího nárazy a že jest velmi bezpečný za ohně. Dělají se z něho buď jen jednotlivé stupně, které se na stavbě jako kamenné osazují, anebo se stupně i s případnou svou podpornou konstrukcí na stavbě vypěchují. Stupně po obou stranách podporované jsou armovány vezpod, kdežto stupně schodů visutých jsou jakožto krákorce vyztuženy při horním povrchu. Nosnou konstrukcí stupňů jsou desky ležící na schodnicích opírajících se o nosníky podestové; často jsou desky ty nebo klenby podepřeny přímo na podestových nosnících, ba jindy bývají desky po způsobe krákorců vyloženy ze zdi. Z vyztuženého bétonu lze zbudovati i schody nejsložitějších tvarů, jako šroubovité a pod. V budovách monumentálních obkládají se stupně mramorem a pod.

Střechy ze železového bétonu mají nejčastěji velmi mírný sklon a jsou kryty dřevitým cementem. Ve příčině své konstrukce neliší se pak od stropů; sklonu dosahuje se u menších střech vrstvou hubeného, lehkého (na př. škvárového) bétonu naneseného na vodorovné střešní desce, u větších střech jsou desky i trámy přiměřeně nakloněny; je-li třeba, lze ve střeše

snadno upraviti i světlíky. Dosti upotřebí se i střech mansardových, při nichž horní mírně skloněná rovina jest podepřena příkrou stěnou opatřenou okny. Často bývají železobétonové střechy sestrojeny i jakožto pilové nebo shedové, při nichž jest příkřejší rovina zasklena. Až po rozpětí asi 25 *m* hodí se znamenitě střechy oblé sestrojené po způsobě Monierových kleneb; horizontálný tlak zachycuje se pak ve vzdálenosti asi 4—6 *m* železnými sponami (kleštěmi) vedenými napříč střechy. Pro střechy ty hodí se dobře i armatura Melanova. Velmi často budují se z armovaného bétonu i báně neboli kupole, jejichž horizontálné síly se ruší železy zapěchovanými ve vodorovném patním kruhu klenby.

Roury, stoky, nádržky a tovární komíny. Při stavbách k účelům kanalisačním a vodovodním používá se bétonu již ode dávna, a zvláště železový béton má tu značné výhody. Roury železobétonové jsou značně lehčí než z pouhého bétonu a snesou i větší zatížení. Průřez jejich jest kruhový nebo vejčitý; za menších průměrů (asi do 2 *m*) dělají se jednotlivé kusy mimo staveniště a na stavbě se spojují a těsní; větší roury pěchují se na místě. Výztuž jest nejčastěji podle Moniera; pruty hlavní mají směr obvodový, vedlejší jsou podélné; veliké nebo příliš namáhané roury bývají vyztuženy při líci i při rubu. Veliké kanály mívají často profil parabolický. — Mnohonásobně bývá železový béton vyhledáván při stavbách nádrží (reservoirů) na tekutiny nebo na hmoty sypké. Nádrže vodní bývají čtyřhrané nebo častěji válcovité. Jsou buď částečně do země zapuštěny a zasypány, a pak mají strop buď rovný podepřený trámy a sloupy, po případě i báňovitě klenutý, anebo jsou to nádrže uložené na věžích nebo na lešení sestrojeném z trámův a sloupů z vyztuženého bétonu. Tyto reservoiry bývají menší, kdežto zapuštěné bývají i rozměrů obrovských. — Hmoty sypké (obilí, uhlí, cement a pod.) ukládají se vyhodně v šachtovitých nádržkách t. zv. silos, které jsou pravidlem čtyřhranné a opatřeny nálevkovitou výpustí. V posledních letech rozšiřuje se, zvláště v Americe, i stavba továrních komínů ze železového bétonu, které jsou ovšem vůči našim mohutným stavbám cihelným velmi úsporné. Jejich stěny jsou zhusta dvojité; konstrukcí shodují se v podstatě s rourami.

Mosty a jiné stavby inženýrské. Ve stavitelství mostním značí vyztužený béton novou epochu a vzrostl v něm vážný soupeř kameni a železu. Zcela malé můstky (asi do 3 *m*), na př. propůstky, sestrojují se jakožto desky; při větších mostech jsou desky podporovány trámy, které jsou nejčastěji umístěny pod deskou nesoucí jízdní dráhu a bývají ve vzdálenostech asi 1·0—1·5 *m*. Méně často jsou hlavní nosníky jen dva tvořice zároveň zábradli mostu; pak jsou k nim kolmo příčníky, na nichž leží deska. Tyto hlavní nosníky jsou někdy složeny jen z horního a zpodního pásu, které jsou spojovány svislicemi, kterýmž způsobem buduje je Virendeel, anebo bývají to i příhradové nosníky Visintiniho. Předešlé konstrukce tvoří prvou skupinu mostů; jsou to mosty t. zv. trámové, které vyvozují v podporách jen svislý tlak. — Do druhé hlavní skupiny náležejí mosty obloukové neboli klenuté, které vyvozují tlak šikmý. Jsou to především klenuté mosty o souvislé lícné ploše provedené podle způsobu Monierova nebo Melanova. Dále jsou to mosty sestrojené z oblouků vystupujících z líce klenby, která spojuje jejich rub, takže konstrukce má v příčném řezu týž tvar jako rovné stropy vyztužené žebry. Tak sestrojuje mosty na př. Hennebique, při čemž je rub oblouku buď křivý anebo vodorovný; deska jest pak po případě i podporována žebry kolmými k rovinám oblouků. Posledním typem jsou zde mosty, skládající se z ojedinělých samostatných obloukův umístěných buď nad rovinou vozovky po stranách mostu, při čemž jest mostovka na nich zavěšena, anebo jsou oblouky pod jízdní drahou, jsouce spojovány ve vzdálenostech asi 2—4 *m* příčkami. Oblouků jest pak více a stojí na nich sloupky nesoucí trámovou a deskovou konstrukci mostovky. I při zmíněných prvých dvou druzích klenutých mostů bývá jízdní dráha za účelem zmenšení vlastní váhy mostu sestrojena tímto způsobem. — Veliké mosty obloukové provádějí se v poslední době zhusta jakožto oblouky o třech kloubech; stanou se tím staticky určitými, teplota na ně nepůsobí a ani povolení opěr nemá na ně tak nepříznivý vliv jako na oblouky bez kloubův, a byly takto provedeny již i mosty o 70 *m* rozpětí. — Mnohonásobně bylo železového bétonu použito již při stavbách mostních pilířů, tunnelů, nábřežních zdí, opevnění břehů, aquaduktů, jezův a vůbec při stavbách vodních. Ani při drobných součástkách staveb nezůstává nepovšimnut. Tak hotoví se z něho na př. železniční pražce, osvětlovací i jiné stožáry, telegrafní tyče, napájecí žlaby, koupací vany, ba i lodi.

Tak zjednává si železový béton ve stavitelství a oborech příbuzných víc a více půdy, a není dnes jejich odvětví, ve kterém by ho nebylo již úspěšně použito. Stává se tu nebezpečným soupeřem cihel, kamene, dřeva i železa. A rychlý i mohutný rozmach staveb železobétonových je zřetelným důkazem jeho výhod.

Ve mnohých státech vydány byly úřední předpisy o tom, kterak jest stavby ty po stránce theoretické vyšetřovati a kterak jest si vésti při jejich provádění a zkoušení. V Rakousku platí o nich předpis ministerstva vnitra z 15. list. 1907.

Z obsáhlé literatury o železovém bétonu buďtež udána jen díla nejvýznamnější: Herzán, Beton a železo v moderních stavbách; t., Betonové mosty trámové a jejich statické

výpočty; t., Stavby moderního způsobu pro účely vodovodné; t., Betonové piloty a použití vyztuženého betonu při zakládání; Klokner-Fidler, Vyztužený beton; Rieger, Armovaný beton ve stavitelství pozemním; Zeyer, Cement, beton prostý a armovaný; časopis »Cement, železo a beton«, roč. 1908 a 1909; Förster, Das Material u. die statische Berechnung der Eisenbetonbauten; Haberkalt-Postuwanschitz, Die Berechnung der Tragwerke aus Beton-Eisen oder Stampfbeton; Handbuch f. Eisenbetonbau, sv. I.—IV.; Christophe, Der Eisenbeton u. seine Anwendung im Bauwesen (překlad z francouzského); Kersten, Der Eisenbetonbau, díl I.—III.; Morsch, Der Eisenbetonbau; Rieger, Graphische Tafeln z. Bestimmung der Normalspannungen in Betoneisenträgern; Saliger, Der Eisenbeton in Theorie u. Konstruktion; t., Festigkeit veranderlich elastischer Konstruktion, insbesondere der Eisenbetonbauten. — Časopisy: »Armierter Beton«, »Betonkalender«, »Beton u. Eisen«, »Le béton armé«.

* **Živna** Bohumil (* 16. dub. 1856 v Táboře), studoval reál. gymnasium ve svém rodišti a českou vysokou školu technickou v Praze. Absolvovav tuto vstoupil do akc. strojírny dř. Breitfeld, Daněk a spol. v Karlíně a odtud přestoupil do služeb české montanní společnosti za inženýra do Karlo-Emilovy huti u Berouna. Počátkem r. 1882 jmenován konstruktérem při stolici stavby strojů na české vys. škole technické v Praze, odtud pak počátkem září 1886 přešel do služeb »První českomoravské továrny na stroje v Praze« a působil zde jako chef-konstruktér a později jako náměstek vrchního ředitele. 1. list. 1905 jmenován řádným professorem mechanické technologie na čes. vysoké škole technické v Praze a 16. čce 1908 řádným professorem stavby strojů tamtéž. Mimo menší články v odborných časopisech napsal do díla F. Červeného a V. Řehořovského »Technický průvodce« do II. svazku: *Části strojů* a do III. sv.: *Šoupátkové rozvody parních strojů.*

* **Župančič** Oton, básník slovinský (* 1878 v Lublani); studoval gymnasium ve svém rodišti a maturoval r. 1896; potom se věnoval na vídeňské universitě studiu zeměpisu a dějepisu. R. 1903 byl rok supplentem v Lublani, ale opustil státní službu a stal se domácím učitelem u kněžny Waldburgové v Kissleggu (Virtem.). Vydal doposud tři sbírky básnické: *Čaša opojnosti* (1899); *Čezplan* (1904) a *Samogovori* (1908), v nichž krásnou vzestupnou linií se projevil svérázný, veliký jeho talent, odlišný od posavadních poetů slovinských.

* **Županja**, okresní ves ve Slavonii v župě srěmské nad Sávou, 3630 obyv. Chorvatův (1900); továrna tanninu (největší na kontinentu).

Żychlinski 2) Teodor, spis. polský, † 1909 v Poznani. V l. 1868—71 byl hlav. redaktorem »Dziennika Poznańského«.

Dodatky.

* **Abigail**, pseudonym Hedviky Horákové (v. Dopl.).

Adler 4) Friedrich, architekt něm., † 15. září 1908 v Berlíně.

* **Altenberg** Petr, spis. něm. (* 1859 ve Vídni). Nedokončiv právnických a lékařských studií, věnoval se knihkupectví ve Štutgartě, ale vzdal se ho pro chorobu a navrátil se do Vídně, kde dosud žije jako zvláště význačný představitel moderního umění vídeňského. Do literatury vstoupil teprve s 37 lety knihou *Wie ich es sehe* (1896, do čes. přeložila B. Mařáková 1909), v níž jeho literární svéráz plně již jest vyhraněn; následovaly svazky skizz *Ashantee* (1897); *Was der Tag mir zuträgt* (1900); *Prodromos* (1905); *Märchen des Lebens* (1908). R. 1903 vydával čtrnáctidenník »Kunst«, v němž soustavně vykládal své životní a umělecké zásady, r. 1908 uspořádal *Die Auswahl aus meinen Büchern.* Od počitků a požitků nejsložitějších jde u A-a cesta ke kulturnímu primitivismu a k rozhodnému požadavku dokonalé hygieny fysické i duševní; jmenovitě v knize *Prodromus* napsal A. přímo rukověť moderní hygieny a kallobiotiky s hlediska důsledně aesthetického. Jako umělec jest A. obdivovaným mistrem úsečné prosaické skizzy, jejíž snahou jest krajní zhuštění a smělá synthetická zkratka.

* **Appelt** Vilém, moder. filolog čes. (* 1842 v Libáni — † 9. září 1908 v Jičíně). Studoval na universitě historii a francouzštinu, působil na reálkách v Praze-II., v Litomyšli a Jičíně, na staroměst. reálce v Praze a r. 1902 odešel na odpočinek. Vynikl jako horlivý pěstitel jazyka francouzského na školách středních. Samostatně vydal: *První čítanka francouzská pro reálky a reálná gymnasia českoslovanská* (Praha, 1877 a 1884); *Druhá čítanka francouzská, čili vybrané čtení z předních spisovatelů francouzských věku XVIII.—XIX.* (t., 1880); s A. Trnkou a Jindř. Neudertem vydal *Česko-německo-francouzského dopisovatele* a přeložil z francouzštiny řadu povídek pro časopisy, jež vyšly v Olomouci.

* **Arcybašev** M., soudobý romanopisec rus. Veliký rozruch mezi ruskou mládeží způsobil svým románem *Sanin.* Sanin je mluvka, falešný nadčlověk a cynický rozkolník, který

se nezastavuje před ničím a všechno si dovoluje. Za to však v románě *Smrt Landova* (český překlad od Kraupnera, Praha, 1909) jeví se nám autor hlubším a opravdovějším. Hrdina románu (student Lande) je jakási malá, zdrobnělá kopie knížete Myškina z Dostojevského »Idiota«, je blouznivý snílek, světec »blažený«, jenž zasvěcuje svůj velmi krátký a velmi neplodný život křesťanské lásce, pokoře a soucitu k bližnímu. Jemu jsou všichni lidé v podstatě stejní a kdo miluje člověka vůbec, miluje všechny a každého. Nikdy nepocítí člověk takové radosti, takové lehkosti a takového uspokojení jako tehdy, když potlačí nepřátelství v srdci, neodpovídaje jím na nepřátelství druhého. Lande také podle těchto zásad jedná, ale jeho úsilí setkává se s výsledkem negativním. Všichni ho pokládají za podivína. Lande na konec opuštěn a bez pomoci hyne v lesní boudě. Vedle toho napsal i román *Milliony*. Bývá pokládán za revolucionáře, ale ve skutečnosti jím není. V »Saninu« zajisté silně přikloňuje se k dekadentismu ruskému. Jeho romány pilně překládají se nyní do všech evropských jazykův. *Tmk.*

* **Aspirin**, organická sloučenina řady aromatické, kyselina acetylsalicylová, $C_6 H_4 (O.OC.CH_3) — COOH$, jako celá řada derivátů kyseliny salicylové užíván v medicině, kde předpisuje se jako lék nervy uklidňující, při migrenách, bolestech hlavy, horečkách a pod.

Augustin František, meteorolog čes., † 1. pros. 1908 v Praze.

* **Baborovský** Jiří, chemik čes. (* 28. srp. 1875 na Březových Horách). Studoval reálné a vyšši gymnasium v Příbrami. Po odbyté praxi lékárnické studoval farmacii na české universitě v Praze a dosáhl r. 1898 hodnosti magistra farmacie. Rozhodnuv se studovati dále chemii, vstoupil do laboratoře prof. B. Raýmana, jehož assistentem byl jmenován pro dobu 1900—1902. R. 1901 dosáhl hodnosti doktora filosofie na základě dissertace *Rychlost sulfonování některých sloučenin aromatických*. Pojav úmysl věnovati se právě vzkvétající fysikální chemii, odebral se na universitu do Lipska, kdež pracoval v ústavu pro chemii fysikálnou prof. W. Ostwalda pět semestrů. Na základě práce o *Zjevech na anodách z kovového magnesia* (též v. Zeitschr. für Elektrochemie díl XI.) habilitoval se r. 1905 pro chemii fysikální na české universitě Karlo-Ferdinandově, kdež dosud působí jako docent a assistent chemického ústavu. Kromě uvedených dvou prací uveřejnil samostatné práce (vesměs v Rozpravách České Akademie): *Rozklad kyselin sulfonových vodou* (1902), *Ueber das Magnesiumsuboxyd* (Berichte der deutschen chemischen Gesellschaft in Berlin z r. 1903), *Fotografická inaktivita rozkládající se v ammoniové amalgamy* (spolu s dr. V. Vojtěchem, Chem. Listy a Physikal. Zeitschr. z r. 1906), *Rychlost reakce* $Fe^{\cdot\cdot\cdot} + I' = Fe^{\cdot\cdot} + I$ (1908), *Studie o tak [illegible] elektrolytickém superoxydu stříbra* (společně s doc. dr. B. Kužmou, 1908, též v »Zeitschrift für physikalische Chemie«, díl 67. z r. 1909). Vydal též učebnici *Elektrochemie* (r. 1905 spolu s dr. F. Plzákem). Mimo to přispíval do »Věstníku České Akademie«, do »Chemických Listů«, »Živy«, »Časopisu českého lékárnictva« a byl též spolupracovníkem »Ottova Slovníku Naučného«. Od r. 1907 jest jednatelem »České chemické společnosti pro vědu a průmysl« v Praze.

Baďkovský František, spis. a knihkupec čes., † 30. list. 1908.

Badeni 4) Kazimierz, hrabě, býv. ministerský předseda. Při návratu vlakem z Karl. Varů do Haliče ve stanici Krasne † 9. čce 1909 stižen byv mrtvicí (viz též Dopl.).

Bakunin Michail, revoluční agitátor, † v květnu 1908 na svém statku v N. Novgorodu.

* **Baldessari** Vojtěcha, spisovatelka čes., viz V. P. Plumlovská. (Dopl.).

Bart Jakub, básník lužický, † 16. říj. 1909 ve Votrově u Panšvic (Sasko).

* **Bartoň** Josef, průmyslník čes. (* 1838 ve Ždárkách). Vyučil se barvířství a po zkušenostech v různých závodech získaných zřídil si bělidlo a barevnu ve svém rodišti. Požárem přišel o skrovný majetek, odebral se — úplně chud — do Náchoda, kde zařídil po dlouhých svízelích barevnu a tiskárnu modrých látek, kteráž přinesla mu po četných překážkách štěstí a zdar plánů neočekávaných. R. 1884 postavil již velikou mechanickou tkalcovnu, barevnu a tiskárnu. Potom brzy postavil parní barevnu, úpravnu a modrotiskárnu v Čes. Skalici a r. 1905 přádelnu na bavlnu (o 80.000 vřetenech) v Náchodě, která co do modernosti je u nás jedinou. Jako starosta Náchoda účastnil se velmi činně života veřejného a zasloužil se velmi o průmyslový i osvětový rozvoj města. Z jeho synů Josef stal se r. 1908 majetníkem panství novoměstského, jehož starobylý zámek předními našimi umělci dal obnoviti.

Bartoněk Vojtěch, malíř čes., † 1908 v Praze.

* **Bašek** Josef, akadem. malíř čes. (* 6. ún. 1868 v Pulicích). Po studiích gymn. v Rychnově n. K. a Král. Hradci vstoupil na pražskou malířskou akademii, kde u † prof. Mařáka absolvoval školu krajinářskou. Rodinné i materiální poměry byly příčinou, že vstoupil do vojska. Snahy po umění a láska ku přírodě neutuchly ani za garnisony v sev. Uhrách, na Slovácku, nebo dole v přímoří u Kotoru. Jen krátký čas pobyl jako učitel kreslení na kadetní škole ve Vídni. Volnému studiu mohl se oddati teprve dosáhnuv místa jako důstojník při 7. hulánském pluku při zásobárně v Brzežanech v Haliči, kdež žije jako setník. Žije zde sám na sebe odkázán; s tím větším úsilím oddal se svému zamilovanému umění. Při první výstavě své ve Vídni ve spolku »Dürer« r. 1905 dostal stříbrnou medailli, r. 1906 vystavoval s úspě-

chem ve vídeň. »Secessi«. Od této doby jest zastoupen při všech výstavách pořádaných v »Künstlerhausu« ve Vídni, kde mnohé z jeho prací byly zakoupeny. Zvláště zimní studie a nálady našly uznání vídeňské umělecké kritiky, rovněž i v Drážďanech. Vystavuje též v Černovicích a pravidelně v »Towarzystwu sztuk pięknych« ve Lvově. Dále vystavoval r. 1908 v Římě, v Brně. Na uměl. jubilejní výstavě ve Vídni r. 1908 zastoupen byl zimními krajinami: *Měsíčná zimní noc* a v Praze: *Při slunce západu*. Práce jeho nesou vesměs náladu lyrismu.

Bauer František, hospodář. spis. čes., † 3. září 1909 v Chrudimi. (Dopl.).

Beck Max Vladimír, baron, předseda ministerstva. Jeho kabinet demissionoval 6. list. 1908 (v. Dopl.).

Becquerel Henri, fysik franc., † 25. srp. 1908 v Croisicu (v. Dopl.).

Bełcikowski Adam, aesthetik a dram. spis. pol., † 14. led. 1909 v Krakově.

Bělogric-Kotljarevskij Leonid Sergějevič, kriminalista rus., † v srpnu 1908 (v. Dopl.).

Bělohoubek August, chemik čes., † 8. kv. 1908 v Praze (v. t. Dopl.).

* **Bienerth** Richard, baron (* 2. bř. 1863 ve Veroně jako syn sborového velitele bar. Karla B a, jenž měl za choť dceru Ant. ryt. Schmerlinga). Dosáhnuv právnického doktorátu vstoupil r. 1884 do služby u štýrskohradeckého místodržitelství. R. 1886 byl povolán do ministerstva osvěty, kde již r. 1897 obdržel hodnost dvor. rady a byl ředitelem presidiální kanceláře a nedlouho potom místopředsedou dolnorakouské zemské školní rady. V září r. 1905 jmenován po ministrovi dru Hartlovi správcem ministerstva osvěty v kabinetu Gautschově, v téže hodnosti setrval v květnu 1906 i v kabinetě Hohenlohově. Když bar. Beck 2. čna 1906 sestavil svůj »parlamentní« kabinet, svěřil B-ovi portefeuille ministerstva vnitra, a poněvadž B neměl poslaneckého mandátu, povolal jej Beck do panské sněmovny. V Beckově kabinetě byl činný při opravě říš. volebního řádu. Po pádu ministerstva Beckova 6. list. 1908 jmenován ministerským presidentem. Za něho se dostalo sankce (1. list. 1909) jazykovým zemským zákonům pro země německé (Hor. a Dol. Rakousy, Salcpursko a Vorarlberg), čímž způsobena demisse ministrů Alb. Bráfa a J. Žáčka. Srv. též Rakousko, str. 1057 *b* a 1058 *b* (Dopl.).

Biliński Leon, politik pol. V kabinetu Bienerthově převzal (11. ún. 1909) portefeuille ministra financí (v. též Dopl.).

* **Blériot** Louis, vzduchoplavec franc., (* 1872 v Cambrais). 25. čce 1909 přelétl se svým aëroplanem kanál La Manche.

* **Bobrovský** Antonín, paedag. spis. čes. (* 1862 v Křižanově na Moravě). Absolvovav ústav učitel. v Brně, působil po 5 roků v Adamově a nyní jest řídícím učitelem v Babicích. Vedle četných článků paedag. v »Učiteli« a »Komenském« vydal několik pomůcek pro školy obec. jako: *Vyučování mluvnické ve škole* (Brno, 1900); *Vycházky se žáky* (Vel. Meziříčí, 1907); *Herbart a Komenský* (Ivančice, 1894) a j.

* **Bohm** Jindřich, spis. čes. (* 1839 v Blatné). Absolvovav akadem. gymnasium a právnickou fakultu v Praze věnoval se advokacii. Od r. 1880 je úředníkem »Čes. spořitelny« v Praze. Napsal a upravil řadu textů k hudebním spisům našich předních skladatelů, zejména v době probuzení, a účastnil se uměleckých podniků: »Hlaholu« a »Umělecké besedy« v Praze. Samostatně napsal libretta: *Zakletý princ*; *Záviš z Falkenšteina* a *Drahomíra*; přeložil na 30 textů k operám a operettám (jako »Armida«, »Faust«, »Tell«, »Mignon«, »Ifigenia«, »Kouzelná flétna«, »Čarostřelec« a j.) a přispěl množstvím hudeb. článků a rozborů do »Hudeb. Listů«, »Pokroku«, »Divadel. Listů«, »Politik« a j.

Boissier 2) Marie Gaston, dějepisec franc., † 10. čna 1908 v Paříži.

* **Bolech** František, professor král. čes. akademie hospodář. v Táboře (* 1852 v Jaroměři). R. 1880 studoval kulturní techniku v Mnichově, kde dosáhl inženýrského diplomu. Od r. 1884 řídí lukařské kursy prázdninové, každoročně akademií hospodářskou v Táboře pořádané. Literárně činný byl jako spoluredaktor »Archivu zemědělského«, kde uveřejnil řadu článků o hospodář. strojnictví a melioracích; jiné publikace: v »Rukojeti zemědělství« (na r. 1888), ve »Zprávách Čes. odboru rady zemědělské« (na r. 1894—96), samostatně vydal: *O úpravě chléva na chov bravu vepřového* (Praha, 1905); drobnější stati a referáty v publikacích král. č. akademie hospodář. v Táboře na r. 1902, 1905 a 1907.

Bombelles Karel, hrabě, † 1856, druhý morganatický manžel Marie Louisy, vdovy po Napoleonu I. a potomní vévodkyně Parmské.

Bosna s Hercegovinou. Přivtělení této země k Rakousko-uherské říši prohlášeno 5. říj. 1908 vlastnoruč. listem císařovým (viz Rakousko, str. 1057 *b*).

Bráf Albín 10. ún. 1909 převzal ministerium orby v kabinetě Bienerthově, odstoupil 30. říj. t. r. a jmenován tajným radou.

Búbela Karel, velkoobchodník a poslanec čes., † 5. ún. 1908 ve Vsetíně (v. Dopl.).

Budilovič Antonín Semenovič, slavista rus., † 25. pros. 1908.

Bulharsko. Prohlášeno samostatným královstvím v Trnově 5. říj. 1908 (v. t. Dopl.).

v. **Bülow** Bernh. E. (Dopl.) odstoupil v čci 1909.

* **Buquoi** 10) Ferdinand, hrabě, konser. politik rak. (* 15. září 1856 ve Vídni, † 27. září 1909 ve Sv. Petru u Gorice). Byl mladším bratrem Karla hr. B-e, předsedy klubu konservativních velkostatkářů na sněmu království Českého. Od r. 1878 držel nesvěřenské panství Hauenštein se statkem Médencem v polit. okresu jachymovském. Při doplňovací volbě do zem. sněmu r. 1887 vy-

slán jako kandidát strany konservativní od majetníků velkostatků svěřenských do sněmu království Českého a při nových volbách r. 1889 od majetníků statků nesvěřenských znovu zvolen, byl členem klubu konservativců. R. 1892 po zmaření videň. punktací složil mandát a dal se zvoliti do německého odboru rady zemědělské pro království České. Při rekonstrukci kabinetu Korbrova 26. list. 1904 povolán za ministra orby. Po pádu tohoto ministerstva přešel v téže hodnosti 1. led. 1905 do kabinetu Gautschova a 2. kv. 1906 do kabinetu Hohenlohova. Když 28. kv. 1906 princ Hohenlohe padl, odešel do výslužby. S německé strany všeobecně se uznává, že jako ministr i zemědělské radě prokázal německým zájmům velice cenné služby.

Burian Hynek, hospod. spis. čes., † 15. bř. 1908 v Nov. Bydžově (v. Dopl.).

* **Bystřický** Květoslav, pseudonym Jana Nep. Lhoty 1).

Carneri Bartholomaeus, dějepisec a filosof, † 18. kv. 1909 v Mariboru.

Cleveland Grover, severoamer. státník, † 24. června 1908.

Coquelin 2) Benoît, herec franc., † 27. led. 1909 v Paříži.

Coquelin 3) Ernest, herec francouzský, † 8. ún. 1909 v sanatoriu v Suresne v Neuilly.

* **Čermák** Jiří, zeměpisec čes. (* 1884 v Praze). Absolvoval čes. universitu a r. 1908 dosáhl hodnosti doktorské v oboru geografie. Za účelem praktického studia svého oboru procestoval již jako student téměř celé mocnářství Rakousko-Uherské; pozornost svoji věnoval slovanským horstvům, zejména horským krajů Přímoří, Korutan a Krajiny, kde získal si jméno dobrého alpinisty — později i horstvům Černé Hory. Samostatně vydal: *Skupina Razorská* (Praha, 1907, Knihovna čes. spol. zeměvědné č. 5.); společně s Dvorským, Jandlem a Tillem: *Hory* (t., 1907); přispěl do publikace »Ze slovanských hor« (t., 1907). Vedle toho uveřejnil řadu menších statí v různých časopisech, zejména v »Alpském Věstníku« a »Sborníku čes. spol. zeměvědné«.

Černínové z Chudenic. Jaromír hr. Č-ín z Ch. (* 13. bř. 1818 ve Vídni — † 26. list. 1908 na svém zámku Petršpurku (v. díl VI. str. 627 *a*).

Černý 14) Tomáš, právník a vlastenec čes., † 22. ún. 1909 v Praze.

Červenka 3) Jan, spis. a básník český, † 24. led. 1908 na Král. Vinohradech (v. též Dopl.).

Čjumina Olga Nikolajevna (* 1862 v Novgorodě — † 1909 v Petrohradě). Začala vydávati své básně r. 1882 v Aksakově »Rusi«, potom »Živopisnom Obozrěniji«, v »Novom Vremeni«, v »Artistě«, později ve »Věstnikě Evropy«, v »Russkom Bogatstvě« a v »Novostjach«. Sepsala ještě veršovanou jednoaktovku »*Iskušenije*« na sujet básně Coppéovy »La veillée« a divadelní hry »*V setjach*«, »*Mečta*«. Pilně překládala z cizích literatur, zejména přeložila celou řadu děl Schillerových, Byronových, Shakespearových (3 díly Jindřicha VI., »Antonius a Kleopatra«), »Ztracený a opět získaný ráj Miltonův«, božskou komedii Danteovu, »Královské idilly Tenysonovy. R. 1889 vyšel druhý svazek její básní a r. 1908 vyšel sborník její básní »Osennie vichri«. V posledních letech přeložila do ruštiny básně Huga v. Hofmanstama: »Edin a Sfinks«, »Dary žizni«, »Smrť Ticiana«, »Elektra«, »Svatba Zobeidy«. Dr. -*n*.

Čumpelík Benjamin, ředitel ústavu choromyslných v Praze, † 11. čce 1909 v Praze.

* **Čvančara** Karel, pseudonym Karel Lužan, spis. čes. (* 1882 v Plzni). Po studiích na čes. technice a universitě v Praze vstoupil do redakce »Hlasu Národu«, nyní je členem redakce »Venkova«. Píše do různých časopisů i revuí kulturně-historické, literární a divadelní stati a o sobě vydal *Veselou hodinku* (Praha, 1904).

Diviš Čistecký 3) Jan Vincenc, cukrovarník čes. Vydal ještě illustr. knihu *Sacharimetrie na základě fysikálném a chemickém* (Praha, 1897); též illustr. II. díl svých *Příspěvků k dějinám prům. cukrovar. v Čechách*; (Pardubice, 1894). Jest od r. 1892 s K. C. Neumannem spoluredaktorem a vydavatelem »Cukrovarnické knihovny«, v nížto uveřejnil své přednášky pořádané r. 1891 v I. kursu cukrovarnickém a to *Čistění odpadních vod* a *Ochrana proti úrazům a nebezpečím* (Praha, 1903). Byv r. 1898 povolán ministrem Bärnreitherem do rady průmyslové, působil tam hlavně v oboru živnostenského zákonodárství a hájil tam některé svoje iniciativní návrhy (na snížení konsumní daně z cukru a j.). Byl též činný v anketách živnostenského výboru na radě říš. a v rozhodčím soudu »Úrazové pojišťovny dělnické«. Jest spolupracovníkem »Časopisu pro průmysl chemický« a Hospodář. Slov. nauč. Jeho *Studie o tlakoměrném hustoměru* (v »Listech Cukr.«) vedly jej ku sestrojení bareoskopu, cukroměru to s kruhovitou, daleko viditelnou stupnicí, jehož užívá se v cukrovarech jako praktické pomůcky kontrolní. Od r. 1899 jest konservátorem. Společně se svým bratrem Václavem uveřejnil illustr. *Studie rodopisné z města Pardubic* (Pardubice, 1908) a samostatně *O starých památkách uměl. a histor. děkan. chrámu sv. Bartoloměje v Pardubicích* (t., 1908). R. 1908 byl mu udělen ryt. řád cís. Františka Jos. I. Jest dopisujícím členem »Národohosp. ústavu« při Čes. Akademii.

Djuvernua Nikolaj Lvovič, právník rus., † 1906 (v. Dopl.).

* **Drha** Filip, spis. čes. (* 1851 ve Vel. Ježově u Ml. Vožice — † 1908 v Libochovicích). R. 1879 stal se účetním záložny v Třebenicích a r. 1899 v Libochovicích. D. vynikl jako velice činný menšinový pracovník a stál po boku dru Paříkovi na záchranu čes. Třebenic. Byl literárně činný, psal satirické verše, články novinářské a

také byl delší dobu redaktorem »Čes. Severu« v Libochovicích. Samostatně vydal pod pseudonymem Dr. Ph. Puškvorec sbírku básní: *Na horké půdě* (Libochovice, 1902).

* **Duchoň** Ivan, pseudonym Václ. Krofty (v Dopl.).

Dumreicher Armand, politik rak., † 2. list. 1908 v Meranu (v. Dopl.).

Durdík 4) Petr, paed. spis. čes., † 26. kv. 1909 na Smíchově (v. též Dopl.).

Dušánek František, klass. filolog čes., † 17. kv. 1909 v Litomyšli (v. Dopl.).

Dvořák 12) Karel B., houslař český, † 27. čna 1909 v Záběhlicích u Zbraslavi.

Dvořák Max, hist. spis. čes., † 9. led. 1909 v Roudnici n. L. (v. Dopl.).

* **Dyrhon** Josef, spis. čes. (* 1872 ve Klích u Mělníka). Absolvoval čes. gymn. a klass. filologii na čes. universitě v Praze. Napsal: *České strany politické* s podtitulem: *Česká intelligence a český lid* (Praha, 1901); *Jaký je zděděný charakter čes. národa* (t., 1903); *Studie o lidovém životě*, z toho v »Knihovničce Času« č. 16. a 29.: *Dvě generace Zeithammrů* a řadu článků v Pelclových »Rozhledech« na r. 1902, obírajících se kritikou českého politického snažení.

Dzieduszycki 4) Wojciech, spis. pol., † 23. bř. 1909 ve Vídni (v. též Dopl.).

Ebbinghaus Hermann, psycholog něm., † 26. ún. 1909 v Halle n. S. (v. Dopl.).

* **Eichler** Karel, spis. čes. (* 1845 ve Vel. Meziříči na Moravě). Vystudovav gymn. a bohosloví v Brně byl r. 1870 na kněze vysvěcen, načež působil při duchovní správě v Hovoranech, Kurdějově a v Hodoníně. Potom studoval po 2 roky církevní právo v Římě, kde získal doktorát círk. práva. Vrátiv se do Brna stal se professorem círk. dějepisu a práva na bohosloveckém ústavu a zároveň redaktorem »Hlasu«. R. 1880 odešel na faru ve Veveří Bytyšce a r. 1892 přijal místo katechety na měšť. škole v Brně. Napsal: *Poutní místa a milostné obrazy na Moravě a v rak. Slezsku* (Brno, 1888); *Paměti panství veverského* (t., 1891); *Upomínky římské na naši vlasť* (t., 1892); *Životopisný nástin F. Pavla Křížkovského* (t., 1904) a r. 1907 dokončil lidový kancionál-modlitby a zpěvy pro diécési brněnskou (schváleny r. 1908).

Erichsen Mylius, spis. a cestovatel dán., † 1908 (v. Dopl.).

* **Ferrer** Francisco, republikánský politik špan. (* 1857 v Alettě u Barcelony). Byl původně konduktorem, r. 1885 přišel do Paříže, kde byl živ jako učitel jazyků. Získav dědictvím značné jmění založil r. 1901 v Barceloně volnověreckou »Moderní školu« k potírání klerikalismu s čistě positivistickým plánem vyučovacím. Tendence školy rychle se ujímala a na různých místech zřizovány pobočky. Instituce »Volné Myšlenky« měla v něm horlivého stoupence a jest známo jeho osobní účastenství na kongressu »Volné Myšlenky« v Praze r. 1907. Pro své republikánské smýšlení byl v podezření, že spolupůsobil své doby při attentátu na krále Alfonse, ale pro nedostatek důkazů propuštěn po roce z vyšetřovací vazby, až nanovo zatčen po červencové revoluci barcelonské r. 1909 a popraven t. r. 13. října v barcelonské pevnosti Montjouich, obviněn byv vládou z anarchistických rejdův.

Fišera Václav A., hospodář čes., † 8. kv. 1909 v Mal. Barchovku.

Galliffet Gaston Alex. Aug., markýz, generál franc., † 8. čce 1909 v Paříži.

af **Geijerstam** Gustav, spis. švéd., † 6. bř. 1909 ve Štokholmu.

von **Gottschall** Rudolf, básník a publicista něm., † 20. bř. 1909 v Lipsku.

Gumplowicz Ludvík, právník a polit. oekonom, † 19. srp. 1909 ve Štýr. Hradci.

Hálek Vítězslav. Jeho choť Dorotka † 29. list. 1908 v Žilině.

Hasdeu Bogdan Petriceicu, historik a filolog rumun., † 1907.

* **Heineke** F. J., spis. čes. (* 1871 v Praze). Studoval na reál. gymn. v Praze, na lesnických školách v Písku a za hranicemi, načež působil po 3 roky na velkostatcích v Čechách, asi 8 roků ve Srěmu, již. Slavonii a Štýrsku jako lesní správce. Nyní je správcem dřevařského oddělení »Mor. agr. a průmysl. banky« v Kroměříži. Napsal: *Myslivost v zemích českých*, část díla (Praha, 1902); *Liška*, monografie (Písek, 1904); *Tetřev*, monografie (t., 1908); *Stezkou života*, básně (t., 1908); *Květy z lesů*, básně (Kroměříž, 1909). Vedle toho přispíval humoreskami, básněmi, novellami do »Lov. Besídky«, »Lov. Obzoru«, »Háje«, »Č. Lesn. Rozhledů« a stati z oboru lesnicko-dřevařského otiskl v odborných časopisech. Jeho sbírky básní jsou prvními sbírkami lesníka-poety, kteréž kdy vyšly v čes. řeči.

* **Herzl** Ludvík, akad. sochař čes. (* 14. čce 1878). Odborná studia konal v hořické sochař. škole, pak absolvoval spec. sochařskou školu J. Myslbeka. Pracuje úspěšně v oboru portrét. sochařství a vytvořil řadu půvabných figur plastik, jakož i některé velké práce náhrobkové. *F. P. Malý.*

z **Hohenberka** Žofie, kněžna, povýšena v říjnu r. 1909 do stavu vévodského s titulem »Výsost« (v. Dopl.).

Horník 2) Josef, odbor. spis. lesní, † 6. srp. 1909 v Dašicích u Pardubic.

* **Chlumský** Vítězslav, chirurg český (* 1867 v Ksaverovicích). Absolvovav lékařská studia v Praze na české universitě, byl po 5 let assistentem prof. Mikulicze ve Vratislavi, pak v Krakově, kdež se r. 1900 habilitoval pro orthopaedickou chirurgii; r. 1909 se stal prvým mimoř. prof. téhož oboru v Rakousku. Napsal v jazyce českém, polském, něm i franc. řadu prací odborných

z chirurgie břišní, o chorobách kostí a kloubů, jakož i o přístrojích orthopaedických. Samostatně vydal po česku učebnici o massáži (Praha, 1906) a pak učebnici o přikládání obvazů (t., 1909).

Ito Hirobumi zavražděn 26. října 1909 v Charbinu, podlehnuv politickému atentátu.

Janda Antonín (str. 685) uvedeno omylem, že napsal samostatně *Rozvoj národního školství okresu roudnického* (v. Dopl.).

* **Jelenský** Jan, pol. žurnalista a vůdce polských antisemitů, † 1909 ve Varšavě. Narodiv se v chudé šlechtické rodině a vychodiv újezdní školu, přišel v polovici 60. let XIX. stol. do Varšavy a přidával cihly při stavbě domů. Potom domohl se místa železničního telegrafisty s měsíčním platem 19 rub., v prázdných večerech oddal se čtení a brzy stal se spolupracovníkem několika varšavských časopisů. Pracuje v hospodářských otázkách, narazil na německou a židovskou otázku a vytkl si za cíl: položiti hráz německé kolonisaci v ruském Polsku, oslabiti židovský hospodářský útisk, osvoboditi polský průmysl a obchod od Židů a Němců a probuditi v Polácích hospodářskou podnikavost. V 70. letech oddal se cele žurnalistice, počátkem 80. let vydal svou knihu *Židé, Němci a my*, jež nadělala tehdy mnoho hluku, a tenkráte jím byl založen dosud existující žurnál »Rolja«, směru antisemitského. K podnětu »Rolje« vzniklo v ruském Polsku mnoho vesnických konsumních závodů a křesťanských skladišť zboží pro tyto závody a zřízena byla řada křesťanských úvěrních družstev. Počínaje r. 1894 J. začal vydávati časopis pro lid a vedl jej až do své smrti. V tomto časopise popularisoval základní myšlenky »Rolje«. V l. 1905—6 ostře vystoupil proti revolučnímu hnutí v Polsku, naprosto odsuzuje politický terror. *Dr-n.*

* **Jícha** Václav, malíř čes. (* 1874 v Bystřici n. Pern.). Studoval na učitel. ústavě v Brně a soukromě malířství. Je učitelem dívčí měšť. školy ve Strážnici na Moravě. R. 1909 pořádal soubornou výstavu svých prací v Brně a ve Strážnici.

* **Jiránek** Miloš, malíř a spisovatel čes. (* 1875), žák pražské akademie. Již na akad. gymnasiu v Praze, kde maturoval, zabýval se malířstvím. První své práce vystavoval v pavilloně Manesa, a to *Sprchy* (ze Sokola praž.), pak motivy krajinářské a studie ze Slovácka. Tamtéž vystavil *Čtenářku* (postavu dámy v kroji biedermeierovském), pak *Zátiší* a *Studii* portretní. Kreslí též na kámen. V redakci »Volných Směrů« je od r. 1907. Samostatně napsal: *Jos. Manes*; *Dojmy a potulky*.

* **Jirka** Jan Ev., filolog čes. (* 1854 v Račicích). Suppleval při gymn. v Jičíně a nyní je professorem ve Král. Dvoře n. L. Přeložil a v programmech gymn. královédvorského otiskl »Řeči Isokratovy«.

Jung 7) Vilém, mathematik čes., † 16. říj. 1908 v Praze.

Karhan Václav, voj. spis. čes., † 30. kv. 1909 na Král. Vinohradech. Vynikající roli hrál ve straně pokrokové, v níž byl po léta místopředsedou výkonného výboru (v. Dopl.).

Kastner 4) Eduard, klass. filolog čes., † 22. září 1909 v Praze.

Klumpar Jan Květoslav, filolog čes., † 11. září 1909 v Král. Hradci.

Konopas Jan Ev., literární samouk čes., † 6. září 1909 v Sudoměři.

* **Kovář** Fil. (* 1863 ve městě Žďáru na Moravě). Vychodiv 5tř. školu ve svém rodišti vyučil se obuvnictví, kterým se zaměstnával až do r. 1907, kdy byl jmenován kustodem »Vlasteneckého musea« v Olomouci. Ve volných chvílích zabýval se botanikou okolí žďárského. Práce své uveřejňoval ve »Věstníku Klubu přírodovědeckého« v Prostějově, v »Časopisu vlasten. musea v Olomouci« a »Žďárském Obzoru«.

Kraupner František (v. Dopl.), (* 1833 ve Skrčině u Bíliny). Napsal ještě: *Tschech*, epos (1883) a *Direction, Organisation und Verwaltung der Grossgüter* (29 sv.).

Krouský 3) František Karel, spis. a žurnalista čes., † 2. říj. 1909 v Nov. Benátkách.

* **Kubeš** Karel, sochař čes. (* 12. kv. 1884 na Král. Vinohradech). Studoval na všeob. umělecko-průmysl. škole u prof. Suchardy v Praze, pak byl žákem sochařů Šalouna a J. Myslbeka, v jehož spec. škole na praž. uměl. akademii pobyl delší čas. Pracuje úspěšně nejvíce v oboru uměl. dekorativního sochařství, obdržel 1. cenu za návrh na Husův pomník v Táboře. Čes. akademie udělila mu za jeho pozoruhodné uměl. práce Kaňkovu cenu, umožňující mu podniknouti studijní cesty do Říma, kam se r. 1909 na dobu 2 let odebral. *P. F. Malý.*

Kudlata Vojta, bibliograf čes., * 30. dub. 1883 v Šipouni na Vodňansku, nikoliv 1870 v Klatovech (v. Dopl.).

* **Kupka** Josef, katol. spis. čes. (* 1862 v Černé Hoře na Moravě). Vystudovav gymn. a theologii v Brně, byl r. 1884 na kněze vysvěcen, načež kaplanoval v Mor. Budějovicích. Po 3 letech poslán byl na studia do Animy v Římě, kde po 2 letech složil doktorát filosofie. Po návratu do vlasti kaplanoval v Mohelně, potom byl katechetou na něm. reálce v Hustopeči a r. 1890 povolán za professora pastorálky na theologické učiliště v Brně, kde do dnes působí. Jako literát v kruzích bohovědných požívá zasloužené vážnosti. »Časopis katolického duchovenstva« přinesl řadu článků z oboru pastorální theologie a liturgie, dále »SS. Eucharistie«, »Kazatel« a j., a samostatně K. napsal: *O mši sv.* (Dědictví sv. Prokopa na r. 1899); *Hlavní pravidla o vedení matrik* (Brno, 1900); *O církevním roce* (Praha, 1907). Srv. článek »Th. a Ph. Dr. Josef Kupka« (»Museum«, časopis bohoslovců československ. na r. 1909, str. 106).

Kuskov Platon Alexandrovič, básník rus., † 28. srp. 1909. Byl spolupracov-

níkem a pomocníkem F. M. Dostojevského, N. J. Danilevského a N. N. Strachova v časopisech »Vremja« a »Epocha«. Jeho vzpomínky z dětství vyšly v Priloženijach k »Novomu Vremeni« pod názvem *Moja žizn v domě babuški*. Vedle sbírky básní *Naša žizň* vydal filosofickou rozpravu *Naše město v věčnosti* a v »Russkom obozrěniji« zpola povídku, zpola rozpravu *Razgovor na pristani*. V těchto dvou spisech pojí se ke skvělé formě neobyčejná originálnost a hloubka myšlenek tohoto samobytného ruského filosofa. Vydal ruský překlad Shakespearova »Otella« s komentářem. Dr.-*n*.

Lábler František † 1856, nikoliv 1851 (v. Dopl.).

Lassalle 2) Jean Louis, oper. pěvec franc., † v září 1909.

Latscher z Lauendorfu Julius, sv. pán, generál rak., † 2. srp. 1909 v Solnohradě.

Leška Jan Pravoslav, vlastenec a spis. sloven., † v srp. 1909 ve Bzincích u Nového Města n. Váhem (v. Dopl.).

Lexa z Aehrenthalu Alois, ministr zahraničních záležitostí, povýšen v srpnu 1909 do dědičného stavu hraběcího (v. Dopl.).

Lier Karel, herec čes., † 4. říj. 1909 na Smíchově (v. Dopl.).

Liliencron 2) Detlev von L., sv. p., básník něm., † 1909 v Hamburce.

Lombroso Cesare, psychiatr a anthropolog ital., † 19. říj. 1909 v Turině.

Macenauer Josef, odbor. spis. čes., † 26. čna 1882 v Brně v zem. ústavu pro choromyslné (v. Dopl.).

* **Machaň** Ladislav, politik, právník a spis. čes. (* 1871 v Litomyšli). Studoval gymnasium ve svém rodišti, universitu v Praze, dosáhl doktorátu práv, načež konal soudní praxi v Brně a v Praze, jako kandidát advokacie působil v Litomyšli a v Praze, kdež má od r. 1902 advokátní kancelář. Účastnil se studentského života, pracoval v sokolských jednotách a je přednáškově i literárně činný, stav se jedním z představitelů strany radikálně-, nyní státoprávně-pokrokové. Přeložil Ed. Bernsteina »Předpoklady socialismu a úkoly soc. demokracie« (Praha, 1902); přispívá hojně politickými a zejména právnickými články (z práva veřejného a správního) do »Samostatnosti« a »Pokrokové Revue«. V knize »Státoprávní politika« (Praha, 1903) vyšla jeho stať *Podstata českého státního práva v historickém vývoji*. Dále vydal: *Koruna česká vlastníkem král. hradu pražského* (t., 1906).

* **Malý** Václav, malíř čes. (* 1874 v Praze). Absolvovav praž. malíř. akademii pod prof. Brožíkem, Hynaisem, Schwaigrem a Ženíškem, vystavoval v Rudolfinu, v Mnichovském »Glaspalastu«, v Berlíně u Wertheima a v »Hagenbundu« ve Vídni. Z jeho prací sluší uvésti *Předměstí v chumelenici* (zakoupilo ministerstvo vyučování ve Vídni) a *Chodské děvče* (zakoupila »Moder. galerie« v Praze).

* **Malý** Pavel F., malíř a spis. čes. (* 29. čna 1882). Po absolvování 3. třídy čes. reálky v Praze studoval krátkou dobu na pražské akademii malířské, načež na další studie odjel do Vídně, kde byl žákem prof. Hlaváčka. Ve Vídni vedle prací illustračních byl činný literárně v tamějších »Dělnických Listech« za redakce Krapkovy. Po návratu z Vídně do Prahy byla jeho činnost rozdělena na dva obory: v prvé řadě kreslil illustrace do »Švandy Dudáka«, »Rudých Květů«, Ottova »Světozora«, »Besed Lidu«, »Malého čtenáře« a j. a pak přispíval do belletristických publikací a časopisů veršem i prosou (též pod různými pseudonymy). Občas také prováděl figurální malby freskové. Samostatně napsal a vydal: *Pohádky o redaktorech* (Praha, 1907); *Okamžik*, dramatický akt (t., 1907); *Kdyby Kristus nyní z mrtvých vstal*, satira veršem (původně konfiskováno, t., 1907); *Pod jařmem pruské orlice* (t., 1909), a jiné menší práce o thematech kulturních, sociálně výchovných, výtvarnických a literárních roztroušeny jsou po časopisech.

Matějka Josef, spisov. čes., † 31. čce 1909 v Záluží u Hořovic. (Dopl.)

* **Matějka** Josef, akadem. malíř čes. (* 1881 v Chlumu u Blovic). Studoval na uměleckoprůmyslové škole a r. 1898 na malířské akademii u prof. M. Pirnera. Hlavní jeho práce jsou figurální malířství (velké freskové malby v místnostech plzenské »Mhy«, studentský pavilon a výzdoba restaurace u Tomáše v Praze).

* **Mathauser** Jos., akad. malíř čes. (* 24. čce 1846 ve Stankovech). Studoval na pražské umělecké akademii za ředitele Kr. Rubena. Hl. oborem jeho uměl. činnosti jest historická malba. Vytvořil mnoho nábož. a histor. obrazů (mnohé z těchto děl jsou známy z četných barev. reprodukcí). Vedle těchto prací vyzdobil četné čes. a moravské chrámy rozměrnými oltář. obrazy (na př. na Sv. Hoře, »U Kajetánů« na Malé straně, na Vyšehradě, v Libochovicích atd.). V r. 1891 vystavoval na jubil. výstavě v Praze veliký obraz *Golgata*, jehož reprodukce byla též uveřejněna svého času ve »Zlaté Praze«. Jiné obrazy vystavoval na výroč. výstavách v Rudolfinu. V posledních letech vydalo jedno z největších uměl. nakladatelství zahraničních několik velikých barev. reprodukcí M ových obrazů a také jeho maleb náboženských. *P. F. Malý*.

* **Mathauser** Jaroslav, akad. malíř čes. (* 17. září 1881 v Praze). Studoval nižší reálku v Praze. Malířská studia konal na praž. uměl. akademii ve spec. škole krajináře prof. z Ottenfeldů. Pracuje výhradně v oboru krajinářském. *P. F. Malý*.

Merzbacher Gottfried, dr., něm. badatel po Asii. V l. 1907—8 vykonal třetí cestu do Thien-šanu a podal o ní zprávu v »Izvěstijách imp. rusk. geograf. obščestva« r. 1909 sv. XLV. pod názvem *Moja novaja Tianšanskaja ekspedicija 1907—8 g.* (v. Dopl.).

Nekut František, přírodopisec český, † 22. srp. 1909 v Chýnově.

* **Novotný** Vojtěch, dr. ing. (* 1836 v Mokrovratech — † 21. bř. 1909), studoval na polytechnickém ústavě v Praze (v l. 1855—60). R. 1861 vstoupil do služeb strojírny Ruston a spol. v Praze, kdy bylo mu r. 1866 svěřeno provedení montáže železného mostu cís. Frant. Josefa v Eliščině tř. v Praze, kterou dokončil počátkem r. 1868. R. 1871 vystoupil z této strojírny a převzal v únoru zařizovací práce »První českomoravské továrny na stroje v Praze«. Závod tento, vystavěný podle jeho návrhů, počal již v březnu r. 1872 s výrobou a N. v srp. t. r. jmenován jeho ředitelem, ve kterémž úřadě setrval až do r. 1892. Za své zásluhy o rozvoj českého strojnictví jmenován byl r. 1906 čestným doktorem věd technických. Od r. 1879 byl členem zkušební kommisse pro II. státní zkoušku v odboru strojního inženýrství na české vysoké škole technické v Praze.

* **Orlovskij** Ivan Ivanovič (* 1869 v Smolensku — † 1909 v Smolensku) vzdělav se v duchovní akademii v Moskvě, vyučoval zeměpisu na eparchiálním učilišti v Smolensku až do své smrti, neustále badaje v archaeologii, ethnografii, historii a starožitnostech země Smolenské (sidliště starých Krivičů). Jeho články historicko archaeologického obsahu vycházely v »Novom Vremeni«, v »Istoričeskom Věstnikě«, »Russkoj Starině«, »Smolenskom Věstnikě« a jinde. Z jeho spisů buďtež uvedeny: *Smolenskaja stěna 1602—1902*; *Istoričeskij očerk Smolenskoj krěposti v svjazi s istorijej Smolenska*; *Smolensk v istoriji doma Romanovych*; *Pustynnožitělstvo v Roslavljskich lěsach*; *Na rodině Světlějšago*; *Geografija Smolenskoj Guberniji*. Vedle toho vytiskl první »Istorija gor. Smolenska« kněze Mazurkeviče s životopisem a poznámkami.

Piekosiński Franciszek, práv. historik pol., † 1907.

* **Plaček** Přemysl, spisov. a žurnalista čes. (* 1886 v Pacově). Po ukončení středoškolských studií věnoval se žurnalistice, psal s počátku do časopisů belletristických i politických, potom stal se spoluredaktorem a konečně redaktorem a majetníkem »Přehledu Revui«.

* **Puškvorec** Dr. Ph., pseudonym Filipa Drhy (v. Dopl.).

* **Rélink** Vladislav, akad. malíř český (* 23. kv. 1878 v Praze). Jako vyučený dřevorytec vstoupil na um.-prům. školu v Praze, kterou absolvoval, načež se stal žákem Fr. Ženíška. Po vykonaných studiích uměleckých věnoval se oboru illustračnímu, uměl. grafice a barevnému dřevorytu, v kterýchžto oborech se zdarem pracuje dosud. *F. P. Malý.*

Reyl František, spis. čes. Od r. 1901 je v semináři královéhradeckém docentem křesťanské sociologie, z kterého oboru vydal: *Reforma manželství* (1906) a *Úkoly sociální politiky* (1909). R. 1909 stal se rektorem semináře v Hradci Král.

Riedl Robert, býv. zem. inspektor, † 28. září 1909 ve Vídni.

Roozeboom Henrik Willem Bakhuis, chemik holland., † 8. ún. 1907. Dobyl si nesmrtelných zásluh, že uvedl systém v chaos nepřehledného množství poznatků, které byly nashromážděny badáním z doby starší i moderní o rovnovážných stavech v soustavách heterogenních. R. applikoval na tyto soustavy fázový zákon W. Gibbsův, čímž dosáhl nejen přehlednosti, nýbrž i lepšího pochopení tam, kde se dříve vyskytoval zdánlivý odpor. Sám a se svými žáky propracoval velikou řadu příkladů rovnovážných soustav hlavně binárních a ternárních, při čemž přihlížel nejen k interessu čistě theoretickému, nýbrž i praktickému (Železo a ocel se stanoviska zákona fázového). Výsledky svých obsáhlých studií uložil ve výborném spisu *Die heterogenen Gleichgewichte vom Standpunkte der Phasenlehre* (Brunšvik), který zůstal nedokončen. Vyšel jen I. díl, 1901, pojednávající o soustavách jednokomponentových a druhého dílu prvá část (1904), která se obírá rovnovážnými stavy v takových binárních soustavách, při nichž pevné fáze tvoří toliko čisté komponenty, nikoli jejich sloučeniny a tuhé roztoky.

Scherer 2) Georg, básník něm., † 1909.

* **Skála** Jaroslav, akad. sochař český, (* 27. pros. 1881 v Pardubicích). Po krátkém studiu na pardubické reál. škole věnoval se uměl. sochařství. Absolvoval všeobec. uměl. průmysl. školu v Praze (za prof. Suchardy), pak přestoupil na pražskou uměl. akademii do školy prof. Bukovce, kde zůstal rok, načež absolvoval speciál. sochař. školu J. Myslbeka. Vystavoval svoje práce v Rudolfinu a pracuje hlavně v oboru portrétního sochařství. R. 1909 obdržel »Turkovo stipendium« k dvouleté studijní cestě do Říma, kde nyní mešká. *P. F. Malý.*

* **Skalák** Josef, spis. čes. (* 1874 v Křečhoři u Kolína). Je administrátorem »Práva Lidu«. Přeložil N. G. Černyševského »Co dělat?«, román (Praha, 1899); Lissagaraye »Dějiny pařížské komuny r. 1871« (t., 1900); E. Veyrina »Socialistické velikonoce«, činohra o 5 jedn. (t., 1898); Ed. de Goncourta »Nevěstka Elisa« (t., 1903) a »Herečka Faustinová« (t., 1905); Em. Zoly »Pravda« (t., 1907); A. Bebela »Žena a socialismus« (t., 1909) a vydal »Výbor statí z děl« M. Bakunina (t., 1902, v celém rozsahu zabaven).

* **Skerlić** Jovan, literární historik srbský (* 1877 v Bělehradě). Studoval v l. 1895—99 na filosof. fakultě Veliké školy v Bělehradě, v l. 1899—1901 pak na universitě v Lausanně a v Paříži. Na podzim r. 1901 habilitován pro francouzský jazyk a literaturu a theorii literatury na Veliké škole v Bělehradě. V srpnu 1902 jmenován supplentem na gymnasiu v Zaječaru. V říjnu 1902 nastoupil znova jako

docent na Velikou školu. V l. 1903—4 pokračoval ve studiích v Mnichově a Paříži. V led. 1905 jmenován mimořád. professorem historie srbské literatury na Veliké škole, v březnu 1905 na universitě v Bělehradě. Napsal: *L'opinion publique en France d'après la poésie politique et sociale de 1830 à 1848* (dokt. dissert. na fak. v Lausanně; 1901); *Pogled na današnju francusku književnost* (Nový Sad, 1902); *Uništenje estetike i demokratizacija umetnosti* (Bělehrad, 1903); *Jakov Ignjatović* (vyd. Srb. akad.. 1904); *Omladina i njena književnost* (1848—71; vyd. Srb. akad., 1906). Četné jsou časopisecké práce S ovy; mnohé z nich uveřejněny jsou v »Književ. Glasniku«, jehož jest S. redaktorem.

* **Vodička** Vilém, inženýr čes. (* 1857 ve Slavkově u Brna — † 1909 v Brně). Po vystudování reálky a techniky v Brně studoval ještě ve Vídni na technice a vysoké zemědělské škole, načež jako kulturní inženýr působil při zem. staveb. úřadě v Brně, v Tyrolsku a v Dol. Rakousích, kde se stal představeným kulturně-technické kanceláře. Provedl odvodnění Sterzingerského rašeliniště v Tyrolsku, vodovody v Romenu a ve Wiltenu tamtéž. Sestrojil hydraulický motor násoskový, jejž si chránil patentem. Napsal *Bericht der Expertencommission betreffend die landw. Verwertung der Wiener Abfallwässer* (Vídeň, 1895); do výstavní jub. zprávy: *Entwickelung der Bodenmeliorationen in Nieder-Oesterreich* (*1848—98*) a četné články do »Zpráv spolku architektů a inženýrů«, »Techn. Obzoru« a »Sekretáře«.

Zabělin Ivan Jegorovič † 1908.

Zapletal Vincenc vydal dále: *Die Metrik des Buches Kohelet* (1904); *Das Buch Kohelet kritisch u. metrisch untersucht, übersetzt und erklärt* (1905); *Das Deboralied erklärt* (1905); *Der biblische Samson* (1906); *De Poesi Hebraeorum in Veteri Testamento conservata* (1909). Důkladné odborné vzdělání pojí se u Z-a se vzácnou svobodou nazírání. Obé zjednalo mu uznání i mimo kruhy katolické. O svých cestách publikoval od r. 1894 v českých listech »Růži dominikánské«, »Obzoru«, »Hlasu«, »Vlasti« a »Čas. kat. duchovenstva«.

Žáček Jan odstoupil z krajanského ministerstva 30. října 1909 a jmenován tajným radou.

Opravy.

126 str. 1 sl., 26 řád. zdola čti: (* 26. bř. . . .
146 » 1 » 19 » shora místo zavražděn čti: zemřel; tamtéž 28 řád. shora místo Marinova čti: Malinova; 29 řád. shora místo Trkeva čti: Takeva; 30 řád. shora místo nepřinesly čti: přinesly.
160 » 1 » 14 » zdola místo 1906 čti: 1904.
2 » 24 » shora místo Tagliopietra čti: Tagliapietra.
181 » 1 » 35 » zdola čti: *circinans*; tamtéž 34 řád. zdola dej do závorek: *Leotia c.* Pers.); 24. řád. zdola místo Všecka čti: Vřecka.
304 » 2 » 21 » zdola místo ve Vídni čti: v Meranu.
317 » 1 » 16 a 17 řád. zdola místo Lobkovicích stůj: Lovkovicích.
541 » 1 » 6 řád. zdola místo Stínově čti: Stínavě.
685 » 1 » 25 » » za slovo *roudnického* vlož: Vyšel péčí komitétu, jehož předsedou jest školní inspektor Boh. Beneš.
701 » 1 » 30 » zdola čti: *Bolesławów*.
791 » 1 » 34 » shora místo † 1875 čti: * 1875.
803 » 1 » 9 » zdola místo Fiune čti: Finne.
813 » 1 » 26 » shora místo 1900 čti: 1906.
884 » 2 » 16 » zdola čti: Baldwinovy (June Bug, Rad; tamtéž 15 řád. zdola místo Bischoff-Koechlin stůj: Pischoff-Koechlin.
904 » 1 » 23 » shora místo Gusonova čti: Susonova.
952 » 1 » 25 » čti: v Eywoodu.
1062 » při hesle **Rejzek** Antonín má státi místo uvedených tam dat životopisných takto: R. A., člen řádu Tov. Jež. (* 5. list. 1844 ve Veselé u Mnich. Hradiště). Gymnasium studoval v Ml. Boleslavi a v Bohosudově, studia filosofická konal v Prešpurku v Uhrách a bohosloví na universitě v Inšpruku; vedle toho řádové u Sv. Ondřeje v Korutanech a v Trongien v Belgii. Působil 15 roků v Praze u sv. Ignáce jako kazatel a missionář, potom 6 roků jako administrátor fary na Velehradě, odkudž přeložen do Král. Hradce jako prvý superior při chrámu P. Marie, kde působil do r. 1907, kdy ustanoven superiorem na Hostýně na Moravě.

Nově přibylí spolupracovníci.

Bakule Karel, spisovatel na Kr. Vinohradech . . . . *hl.*
Dr. **Čenský** Alois, professor české techniky v Praze . . . . Dr. *Čský.*
Dr. **Engliš**, koncipista zemské statistické kanceláře . . . . *Eš.*
Flégl Oldřich, assistent hist. semináře *Fgl.*
Dr. **Hora** Václav, docent čes. university v Praze . . . . *V. H.*
Dr. **Chlup** Otokar, professor na reálce v Holešovicích . . . . *O. Ch.*
Dr. **Karhan** J., zástupce stát. návlad. . Dr. -*n.*
Dr. **Klír** Ant., professor čes. techniky v Praze . . . . *K—.*
Dr. **Kolísek** Alois, professor v Hodoníně . . . . *Klsk.*
Dr. **Kratochvíl** J., kandidát professury *Krl.*
Malý P. F., spisovatel ve Vršovicích.
ThL. **Molnár**, evang. farář v Trnávce *vfr.*
Pelcl Josef, spisovatel v Praze . . . *Pll.*
Pikhart Antonín, rada zem. soudu v Praze . . . . *Alf. P.*
Dr. **Pražák** Albert, professor na Kr. Vinohradech . . . . *A. Pžk.*
Procházka K. . . . . *B. U. E.*
Schützner Josef . . . . *Scht.*
Dr. **Sum** Antonín, koncipista pražského magistrátu . . . . —*m.*
Vavřínek Prokop, člen redakce »Nár. Politiky« . . . . *Vřnek.*
Wenig Al., soukromník v Praze. . *Al. Wg.*
Werstadt J., redaktor v Praze . . . *J. Wd.*
Dr. **Zich** Otokar, professor gymnasia v Praze . . . . *O. Z.*
Živný Lad., učitel měšť. školy v Nov. Bydžově . . . . *L. J. Ž.*

Zemřelí spolupracovníci.

Augustin František, professor čes. university v Praze, † 1. pros. 1908 v Praze.
Pánek Augustin, professor čes. techniky v Praze, † 10. pros. 1908 v Praze.
Salomon z Friedbergů Emanuel svob. pán, c. k. podmaršálek, † 10. pros. 1908 v Praze.